

20~~1~~ 7-1

SYNOPSIS
CRITICORUM
ALIORUMQUE
S. SCRIPTURÆ
INTERPRETUM.

Volumen II.

*Complectens Libros JOBI, PSALMORUM, PROVERBIORUM,
ECCLESIASTIS, & CANTICI CANTICORUM.*

Divisum in duas Partes.

Operâ MATTHÆI POLI Londinensis.

L O N D I N I,

Typis E. Fleisher. Prostat apud Cornelium Bee in vico Little-Britain.

Anno Dom. MDCCLXXI.

PRÆFATIO ad LECTOREM.

Prodit tandem Secundum SYNOPSEOS nostræ Volumen, seriùs quidem quàm par erat, primum ob diuturnum Typographi languorem, deinde & mortem, aliàsque nonnullas præli moras; fat citò tamen, si lat bene, ut vetus est Verbum. Non opus est multa præfari, cum idem planè sit hujus Voluminis atque præcedentis scopus, eadem methodus, iidem magna ex parte Authores. Nonnulla tamen sunt de quibus ratio est reddenda; inprimis de Libris Sacris in hoc Volumine contentis, & cur tam pauci hîc compareant. Id non sine ratione factum, eorum indoles difficultàsque summa satis evincunt.

Primus hîc occurrit Liber Jobi, ut dignitate & antiquitate nobilis, ità sublimitate materiæ, copiâ vocum tum exoticarum, tum aliarum ἀπαξ λεγόμενων, stylo conciso admodum & peculiari, schematum rhetoricorum varietate, longè difficillimus.

Sequitur Liber Psalmorum Davidis, non sanè leviter ab eo qui Interpretem agit prætereundus, siue summam spectes ipsius dignitatem, (quam universa Ecclesia uno ore constanter agnovit agnoscitque,) siue insignem in tota vita Christiana usum, siue stylum poeticum & pressum, & sæpe involutum, adeoque plurimis (contrà quàm vulgò putant homines siue ineruditi, siue incuriosi,) difficultatibus impeditum.

Patrem sequitur Filius, Salomon, ejusque Liber Proverbiorum, qui, tum propter gravissimum pondus insignemque usum sententiarum, tum propter summam plurimorum locorum obscuritatem, (quam Lector usu facile deprehendet,) uberiores explicationem planè exegit.

Nec minorem operam postulârunt sequentes ejusdem Libri, Ecclesiastes, (quo Libro vix quisquam in Sacro Codice difficilior est,) & Canticum Canticorum; quod cum totum sit mysticum, ac stylo peculiari, eoque sæpe non parùm intricato, exaratum, & spinis tam verborum quàm rerum ubivis obsitum, diligentiores Interpretis sui operam & diffusorem enarrationem jure postulat. Atque hîc Secundum Volumen desinit.

Authores autem (præter illos in Præfatione Primi Voluminis commemoratos, quos inde petat cui lubitum fuerit,) ex quibus hoc Volumen contexui sunt qui sequuntur.

In Jobum, Mercerus, Interpretum, penè dixerim, coryphæus, & magno suo merito celebratissimus; Sanctius, antea laudatus; Scultetus, vir non vulgaris acuminis, qui multa, eaque minimè spernenda, paucis feliciter complectitur. Ex his messem ampliorem collegi; spicilegium verò ex Pineda, Cocceio, Caryllo, &c.

In Psalmos, Muis, Interpres non è multis; Gejerus, vir eruditus, qui & proprietates verborum & sensum rerum diligenti sæpe indagine eruit; Ainsworthus nostras, in Primo Volumine meritissimis suis laudibus donatus; Doctissimus Hammondus, etiam nostras, in quo multa reperiet Lector acumine plusquam vulgari, parique eruditione, conscripta, nonnulla etiam singularia. Ex his pleraque, quæ quidem mihi visa sunt ad intelligentiam siue verborum, siue rerum, Sacri textûs necessaria, aut multum conducibilia, decerpsti. Doctissimus Rivetus, qui selectos Psalmos non paucos, Christum præcipuè spectantes, eruditè & copiose enarravit; Cocceius, vir linguæ Hebraicæ callentissimus, qui verba & phrasès diligenter trutinat, & ab aliis neglecta non infeliciter interdum expedit; Genebrardus, Hebraicæ linguæ peritiâ clarus, qui, multa licet Sacræ Scripturæ commata, in gratiam Helene suæ, turpiter inflectat, nonnulla tamen non contemnenda interpretamenta habet. Ex his non parçâ manu collegi ea inprimis quæ difficiliorum locorum enucleationi inserviunt, vel quæ ab aliis præterita sunt. Calovius, qui multa Psalmorum (& aliorum qui insequuntur Librorum) loca, à toto ferè orbe Christiano, tum veteri tum novo, de Christo jure merito intellecta, à nonnullis temere in alienum sensum detorta, eruditè solidèque vindicat; quæ, quia communi causæ Christianæ deesse nec volui nec ausus sum, fideliter hîc representare placuit. Et quoniam ad rectam Psalmorum intelligentiam non parùm momenti habet vera Argumentorum notitiâ, quæ tamen plerique Interpretes vel prorsus negligunt, vel leviter transiliunt, illa tum ex Muisio, tum ex Mollero, Interprete minimè spernendo, (ex quo & alia nonnulla desumpsi,) tum etiam interdum ex Cocceio, aliisque, non indiligenti curâ decerpenda judicavi.

In Proverbiorum Librum, Mercerus, Gejerus, antea laudati; Cartwrightus nostras, Theologus & Interpres non vulgariter eruditus; Rodolphus Baynus, in Criticis Londinensibus exhibitus. Horum non multa lucem huic Libro, obscuris inprimis ejusdem locis, fænerantia prætermisi. Cornelius à Lapide, Salazar, Giggeius; è quibus, cum usus postulavit, nonnulla huc transtuli.

In Ecclesiasten, Mercerus, Gejerus, Cartwrightus, Pembellus nostras, vir acutissimus, & supra ætatem doctus; Anglicanæ nostræ Annotationes, quæ utinam omnes pari filo & eruditione contexta fuissent! quarum hæc pars ab eruditissimo Edvardo Rainoldo, Reverendissimo jam Episcopo Norwicensi, concinnata est. Ex his pleraque præcipuæ notæ interpretamenta decerpsti; quædam insuper ex Osiandro, Annotationibusque Belgicis. Cum verò priores versus ultimi Capitis istius Libri inter dvoynâ S. S. locum non postremum semper obtinuerunt, ingeniosum & doctum Tractatulum in eos Anglicano sermone conscriptum ab erudito viro Johanne Smith, Medicinæ Doctore Londinensi, consului, indeque summa rerum capita nervosque excerpere conatus sum.

In Cantica, Mercerus, Sanctius, Ainsworthus nostras, Durhamus, Scotus, Author non inter postremos memorandus. Ex his copiosius; parcius verò ex Anglicis Belgicisque Annotationibus, Ghillerio, Del-Rio, Osiandro, traduxi. Hæc nostra seges, & materia Secundi Voluminis.

Itane verò? inquiet non nemo, Tunc is es qui in Propositionibus tuis non ità pridem editis hos tibi & Operi tuo terminos præstituisti, ut totum Tribus concluderetur Voluminibus? Ergone omnes & Prophetarum & N. T. Libri intra exiguos unius, Tertii scilicet, Voluminis carceres compingendi atque coarctandi sunt?

Præfatio ad Lectorem.

sunt? Absit; id quidem sine animi aegritudine non cogito, ut nobilissima illa Sacri Codicis pars iniquius tractetur quam cum præcedentibus Libris Sacris actum est. Nec tamen termini (inprimis à meipso constituti) temere movendi sunt; aut justas ullorum de Operis brevitate spes, meis saltem pollicitationibus nixas, sine causis gravissimis ludificari æquum est. Hic certè paulisper anceps hæst, & animi dubius. Multa mecum volvo; aliorum, Virorum doctorum atque prudentium, (eorum maxime quorum intererat, & quos fors mihi obtulit,) sententias diligenter conquirō; mentem meam illis aperio; agnosco me nec Prophetam esse, nec Prophetæ filium, qui omnia ab initio ad finem Operis futura præscirem, aut omnia quæ obtingere poterant incommoda præcaverem; Opus meum sub manibus excrescere; me in Excerptis meis seligendis hæc velut Cynosurâ cursum meum dirigere, ut ea colligam, non quæ limitibus meis congrua, sed quæ ad intelligentiam Librorum singulorum, & locorum inprimis difficultum, (quæ in hoc Volumine sunt coram vobis,) aut necessaria sunt, aut plurimum conducunt. Et quia fidem meam prorsus liberare constitui, novam emitto Propositionem, ut eorum qui Opus meum Subscriptionibus suis promoverant sententiam expiscarer. Illorum plurimi, suo & amicorum nomine, consilium meum laudare; hortari ut quo cæperam pede pergerem, nec tam illustrem Sacri Codicis partem intra breviores quam par erat gyros coercendo temerarem; sumptus suos operisque liberaliter offerre; consensum suum manûs subscriptione testari. His sultus pedem figo, & in hanc sententiam concedo, quam (suffragante Deo Optimo Maximo, reliquisque Subscriptoribus novam nostram Propositionem manibus suis signatam ad me transmittentibus,) ratam faciam, nempe, ut Tertium Volumen complectatur Prophetas omnes, tum majores, tum minores; deinde, ut addatur Quartum, idque non parùm Primo Volumine auctius, (ut multis de causis æquum est,) quod Novum Testamentum continebit, & huic Operi coronidem imponet.

Cum autem hoc quicquid est Operis animum curis vacuum, totumque prorsus hominem, exigit, illos hæc profiteri æquum est qui hæc nobis otia (secundum Deum) fecerunt; inprimis Viros ingenio, doctrinâ, authoritate illustrissimos,

Johannem Comitem de Lauderdale, &c. Sacræ REGIÆ MAJESTATI in Regno Scotiæ à Secretis & Mandatis, & in utroque Regno, tam Angliæ quam Scotiæ, à Consiliis; Antonium Baronem Ashley, Regiæ Scaccarii Cancellarium

& Sub-Thesaurarium, unumque ex Honoratissimis Regiæ Thesauri Commissariis, & Sacræ Regiæ Majestati à Consiliis;

Thomam Clifford, Equitem Auratum, Regiæ Hospitalitatis Thesaurarium, unumque ex Honoratissimis

Regiæ Thesauri Commissariis, & Sacræ Regiæ Majestati à Consiliis;

Robertum Moray, Equitem Auratum, unum ex Honoratissimis Regiæ Thesauri in Scotia Commissariis, ibidemque Sacræ Regiæ Majestati à Consiliis:

qui me gravibus negotiis districtum, & instituto nostro alienis, sed justissimis & necessariis, curis intricatum, justitiâ, prudentiâ, benevolentia suâ, nunquam satis laudatis, expederunt, & meipsum (non dico, mihi, sed, quod longè amplius est, & ut oportet, charius,) Operi meo reddiderunt. Id quod à me dum vita superest gratissimâ mente recolendum est; & illis etiam quibus hæc nostra usui esse possunt cum meritiissima ipsorum laude agniti iri spero voveoque.

Nec sine ingrati animi crimine alios præterire possum, Viros eximios, qui munificentia suâ non vulgari Opus hoc nostrum promoverunt:

Reverendum Johannem Warner, S. T. P. Archidiaconum Roffensem;

Reverendum Johannem Marsh, Rectorem de Haughton in Comitatu Dunelmensi:

Et (qui pecunias ad plura exemplaria imprimenda contulerunt,)

Richardum Norton, Armigerum, de Comitatu Hamptoniensi, quem in præcedente Volumine laudasse oportuit;

Henricum Davy, Mercatorem, quem in Præfatione Primi Voluminis per errorem Johannem Davy appellavi.

Cum autem Volumen hoc infra justam magnitudinem nonnihil subsidat, nè quis dicam mihi violatæ fidei impingat, sciat velim candidus Lector, id nec sine gravi causa factum, obsequentem Esaiæ Prophetiam, inter omnes Libros Propheticos & diffusissimum & obscurissimum, quam nec facile intra breves illos qui supererant cancellos concludere potui, nec à reliquis id genus scriptis divellere fas erat; nec id aut mihi commodo, aut emptori fraudi, ullo pacto cessurum. Cum enim justus Schedarum numerus, nempe 280, singulis Voluminibus constitutus sit, siquid in quovis Volumine illi desit, ut in altero suppleatur postulat jus & fides; id quod Subscriptores à me fidenter sperare jubeo, ut hic defectus in sequentibus non sine Auctario resarciatur.

Quod restat paucis absolvam. Qui autem plura vult, adeat Præfationem Primo Volumini præmissam, & pleraque ibi dicta tanquam hæc etiam dicenda reputet. Scire velim illos quorum interest, me Tertio jam Volumini perficiendo incumbere, quod etiam, ut antè pollicitus sum, sub duobus Prælis sudare perget, donec ad finem ejus perventum fuerit. Ego autem, uti gratias quas possum maximas reddo, tum Deo inprimis Sæternæ, cujus Clementia aliquales mihi vires suffecerit, & Opus hucusque perduxerit, tum doctis illis Viris, quorum candido de præcedente Volumine judicio me non mediocriter animatum profiteor; ita coram cælesti Numine genia flecto, & fervidas adhuc fidelium omnium ad Deum preces obnixissime peto, ut vires omnes animi atque corporis grato concedat, & ut, qui dedit velle & inchoare, & hucusque telam perducere, det etiam in gloriam ipsius, & Ecclesiæ commodum, perficere.

Admonitio ad Lectorem.

Observe Lector, in hoc, sicut in præcedente, Volumine Typographum pro simplici Cholem substituisse Vau Cholem; quod quidem & in aliis libris impressis solenne est; idque sine ullo sensus aut verbi detrimento: interdum tamen incommodè accidit; ut v. g. cum pro כֹּל scribitur כוֹל. Id quod semel monuisse sufficiet, nè quis inde in fraudem inducatur. Et cum nonnulla sit in diversis Sacrorum Bibliorum Editionibus atque Versionibus, in distributione capitum & versuum, varietas, eam sibi ob oculos ponat Lector, & si quid in versu quovis questum non statim reperiat, id in proximo requirat.

SYNOPSIS.

SYNOPSIS
CRITICORUM

ALIORUMQUE

S. SCRIPTURÆ
INTERPRETUM

Voluminis II.

PARS PRIOR.

Catalogus Auctorum, cum Abbreviaturis quibus exprimuntur.

Aben Ezra	AE.	Drusii Animadversa	D. an.	Lightfoot	Li.
Ainsworthus	A.	Observationes sacrae	D. obs.	Lyra	L.
Anglicae Annotationes	Ang.	Miscellanea	D. misc.	Malvenda	Ma.
Baynus	Bay.	de Quaestis per epist.	D. qu.	Mariana	Mar.
Belgicae Annotationes	Belg.	Proverbia	D. prov.	Josephus Medus	Med.
Bochartus de Animalibus	S. S.	Durhamus	Dur.	Menochius	Me.
	BA.	Estius	E.	Mercerus	Merc.
Bocharti Geographiae pars	pars	Fulleri Miscellanea	Ful. misc.	Muis	Mu.
prima, sive Phaleg	BP.	Gatakeri Manuscripta	Ga.	Munsterus	M.
pars secunda, sive Canaan	BC.	Gatakeri Adversaria	Ga. adv.	Osiander	Os.
		Cinnus	Ga. cin.	Pembellus	Pem.
Arnoldi Booti Animadversio-		Gejerus	Gej.	Pineda	Pin.
nes sacrae	Boot. anim.	Genebrardus	Gen.	Piscator	Pi.
Brugensis in variantia S. S. lo-		Ghislerius	Ghi. vel Ghis.	Quidam	Q.
ca	Bru.	Giggeius	Gig.	Rabbini	RR.
Buxtorffii vindiciae veritatis		Glassius	Glas.	Rabbi Salomon, qui & Jarchi	RS.
Hebraicae contra Capellum	Buxt. vind.	Glassii Grammatica	Glas. gram.		Rio.
		Rhetorica	Glas. rhet.	Del-Rio	Riv.
Calovius	Cal.	Grotius	G.	Rivetius	Sal.
Lud. Capellus	Cap.	Hammondus	Ham.	Salazar	San.
Thomas Cartwrightus	Car.	Hebraei	He.	Sanctius	Scult.
Christophori Cartwrighti mel-		Hebraismus	Hs.	Scultetus	T.
lificium Hebraicum	Cartw.	Hieronymus	Hi.	Tirinus	
Castalio	Ca.	Josephus	Jo.	Notae Vatabli ad Tigurina Bi-	
Cocceius	Coc.	Junius	Jun.	blia	Tig. not.
Lud. de Dieu	Di.	R. David Kimhi	K.	Vatablus	V.
Drusius	D.	Cornelius à Lapide	La.		

Versiones.

Anglica	Ang.	Gallica sive Genevensis	Gal.	Pagnini	P.
Aquila	Aq.	vel Genev.		Piscatoris	Pi.
Arabica	Ar.	Junii & Tremellii	JT.	Septuaginta	o.
Belgica	Belg.	Junii	Jun.	Symmachi	Sym.
Chaldaica	Chald. vel	Malvendæ	Ma.	Syriaca	Sy.
Chald. Onk.	Onk.	Ariæ Montani	Mo.	Theodotionis	Th.
Chald. Jon.	Jon.	Munsteri	M.	Tigurina	Ti.
Castalionis	Ca.	Osiandri	Os.	Vulgata Latina	Vulg.

SYNOP.

SYNOPSIS

Criticorum & aliorum Commentatorum

IN

JOBU M.

[De hoc Libro multa præfanda sunt, quæ in diversas Quæstiones dispescam.]

QU. I. Num hæc vera est historia, an parabola tantum ad patientiæ exemplar conficta? Resp. 1. Vera historia est^a. Hæc gesta fuisse docent, 1. Quod Deus nominatim Jobi meminerit, Ezec. 14. 14. & Jac. 5. 11^b. 2. Nomina personarum, gentium, regionum^c. 3. Enumeratio & liberorum & bonorum ejus; & quod orientalium ditissimus dicatur^d. 4. Inprimis nobilis illa Jobi restitutio^f. Nihil potest esse in vera historia quod non sit in hac; ut qui hanc neget, omnes negare possit^f. Resp. 2. Alii tamen hoc negant, & parabolam esse contendunt. Ità veteres Hebræi^g, (qui tamen à recentioribus Hebræis, iisque doctissimis, reprehenduntur^h), & Anabaptistæⁱ, & Lutherus^k. Sed falsò hoc Luthero affricant^l. [Argumenta hujus sententiæ sunt.] 1. Quod nihil certi definiri potest, quo loco vel tempore Jobus existerit. [De eo postea videndum.] 2. Quod oratio ejus non est soluta, sed metrica; quod notant Masoretæ, & indicant tum specialis usus accentuum, tum loquendi genera poetica^m. Resp. 1. Res verè gestæ sæpe coactæ sunt in numeros poeticos, ut constat ex Homer. & Virgil. necnon ex Exod. 15. Deut. 32. Jud. 5ⁿ. 2. Quæ propriè historica sunt in hoc libro solutâ oratione scribuntur, ut capita 1. 2. item 42°. Arg. 3. Quod de Jobo nihil audimus ab historicis, nè à Josepho quidem. Resp. 1. Josephus de Judæis agere instituit; at Job erat alieno genere^p. 2. Josephus multas alias historias sacras prætermisit, & multa de suo addidit^q. 3. Unum Mosen habemus de antiquissimis illis temporibus scribentem^r. Arg. 4. Multa hic leguntur decora parùm; ut, quod cum Deo & Angelis Satanas adfuerit, &c. multa supra historicam fidem; ut, quod de tanta gloria repente ceciderit Jobus, & sic fuerit contemptus à suis, ut in sterquilinio tamdiu jacuerit, permittentibus id amicis, &c. Resp. 1. De istis agemus cum ad illa loca venerimus. 2. Similis est narratio 1 Reg. 22. Vide ibi dicta. 3. Non mirum Davidem à suis ferè omnibus relictum, &c. 2 Sam. 16. 4. Sterquilinum elegit Jobus, ut se humiliaret, &c. 5. Porro, Deus hunc typum Christi esse voluit, qui à suis est derelictus, &c.^t. Qu. 2. An Liber hic est canonicus? Resp. Negant hoc Thalmudici & Anabaptistæ^u. Cæterum hic Liber inter protocanonicos numeratus est, de quibus jure nunquam dubitatum est; quare & Hebræi illum recipiunt, &c. v. Canonicum esse docet Apostolica allegatio^x, 1 Cor. 3. 19^y. Obj. At multa à Jobo vel amicis ejus dicta minùs vera sunt. Resp. Scriptura non omnia quæ ab aliis dicta refert probat; sæpe enim aliorum mendacia aut ficta commenta refert; ut 1 Sam. 21. & 27. & 29. Inst. Si ità se res habet in Jobi libro, quomodo Paulus Eliphazi verba cap. 5. 13. allegat 1 Cor. c. 3? Resp. 1. Paulus etiam ex Arato testimonium sumpsit, Act. 17. 28. & ex Epimenide, Tit. 1. 12. 2. Paulus ità citat, ut solet quæ ex Scriptura sumit; ait namque, *Scriptum est enim*; quo satis indicat librum hunc canonicum esse^z. Qu. 3. Quis libri hujus Author? Resp. 1. Scriptor ignoratur^a. Conjecturis agendum est^b. 2. Hebræum fuisse colligo, quod Arabiam, more Hebræorum, *Orientem* vocat. Vide ad Matt. 2. 1. 3. Ante Ezechielem

fuisse constat ex Ezec. 14. 14. 4. Posteriorem fuisse Davide ac Salomone credibile est, quod ex eorum libris & sententiæ & quædam loquendi genera videntur huc translata. Videtur autem propositum fuisse scriptori, posteros Esau à Babyloniis transportatos tam illustri exemplo confirmare ad retinendum unius Dei cultum, vitam sanctam, & patienter ferenda adversa^c. 5. Amici Jobi eum scripserunt^d; ut his laudibus compensarent injurias illi ab ipsis illatas^e. 6. Salomon. Ità Nazianz. Nicet. Olympiod. Polychron. &c. Non placet. 1. Salomon vix suas ipse parabolas scripsisse videtur, sed illæ ab ejus familiaribus concinnatæ videntur. 2. Liber Job Syriacis & Arabicis loquutionibus scatet, quæ à Salomone alienæ sunt^f. 7. Ipse Job sui libri auctor erat^g. Probatur. 1. Quia Sacri libri plerumque à suis authoribus inscripti sunt, ut Josue, Samuel, Esdras, &c. 2. Ipse optat de se scribi, cap. 19. vers. 23, 24^h. 3. Nemo melius hæc explicaret quàm qui perpeffus fuitⁱ. [Aliis non placet.] Nam, 1. videtur idem Jobi vitam atque obitum scripsisse, quod à Jobo fieri non potuit. 2. Propriarum laudum præconium non bene ab ipso ortum duceret^j. 8. Esaias erat author. 1. Ætas convenit. [De qua postea.] 2. Esaiæ singularis eruditio, orationis majestas, character, non dissimilis^k. 9. Moses^l. Probant. 1. Quia nemo poterat nisi ex revelatione cognoscere quomodo Diabolus Deum sollicitavit, &c. Resp. Satis ad hoc fuisset quilibet scriptor quem Deus illuminavit. 2. Scripsit eum Moses ut leniret populum in deserto peregrinantem. At cum hac sententia non congruunt locutiones Syriacæ^m. Quod si Moses statuatur ex Arabica lingua in Ebræam transtulisse, non refragamurⁿ. Potuit Jobus post restitutionem suam ephemeridas, sive verba dierum, scribere, ex antiquo more; de quo vide Job. 19. & clariùs 3. 6. *Non computetur in diebus anni*, &c. q. d. Non scribatur, dum mei annales instituuntur, &c. Vel fortè amici ejus diarias illas scripserunt. Ex his autem commentariis Moses historiam suam adornavit: quod illi facile fuit, quia diu vixit in regione Jobi, idque ætate Jobum sequente, adeoque hæc facile cognoscere potuit. Nec mirum si sermo hujus libri aliquid redolet Arabicum, cum Moses & tam diu inter Arabes sive Midianitas versatus fuerit; & librum suum ex commentariis Jobi, aut alicujus ex Arabum genere, sumpsit^o. 10. Elihu videtur hujus historiæ scriptor, ex Job. cap. 32. vers. 15, 16. ubi qui hactenus narravit dicta Jobi & amicorum, narrat de eorum silentio & stupore; nec cum illis colloquitur his verbis, sed alloquitur lectores: manifestum est autem quod hic per totum caput loquitur Elihu. [Hoc mecum communicavit vir doctissimus, Johannes Palmer, Minister Northamptoniensis.] Qu. 4. Quo tempore vixit Jobus? Respond. 1. Incertum id est^p. 2. Vixisse eum longè post Mosem videtur ex cap. 15. ubi tanquam de re jam olim facta mentio fieri videtur Israelitarum adductorum in Cananæam^q. (Sed frigidum id esse puto, ut ibi docebitur^r.) Item ex Job. 28. 28. ubi dicitur Deus homini olim declarasse, *sapientiam esse metum Domini*, quod ex Deut. 4. 6. aut ex Psal. 2. 10. sumptum est^s. 3. Ante Mosem vixit^t. Probatur. 1. Quod Job sacrificaret, quod post Legem

B

foliis

Aristot. Hist. 9. 50. Nonnulli usque ad 3000 camelorum possident. Hinc multa proverbia manarunt. Camelus per foramen acus. Colant culicem, & deglutiunt camelum. Pro camelo sarcina. Multi cameli senes portant pelles juvenum camelorum, &c. Ex numero camelorum Arabes suas & aliorum divitias aestimant, ait Leo African. 1. 9. ¶ Joga boum] Ad terram arandam. Vide v. 14. Tantum ergo agrorum possedit quantum tot jugis boum arari potest. ¶ Asina] Quarum ibi usus erat maximus. Nam aratra trahebant, onera ferebant, Principes etiam portabant. Vide Jud. 5. & 10. & 12. Sed ubi muli? Fortassis nondum inventi. [Vide annot. ad Gen. 36. 24.] Ubi equi? Bello illi idonei erant, liber autem virum pacificum describit. ¶ Ac familia multa; ita P. וְהָיָה עִמָּךְ עָמָל וְעִבְדִּים Et famulitium, JT. Pi. Mo. o. v. M. Ti. i. e. servi ac ancillæ. Alii, & cultura, five agricultura, Merc. ex K. in Commentariis. Sic Gen. 26. 14. At K. in lib. Radicum exponit, terræ proventus, & redditus ex cultura terræ provenientes. ¶ Magnus, &c.] Maximus omnium orientalium, JT. Heb. magnus præ, &c. i. e. ditior. Syn. gen. 1. Optimè Augustinus, Divitiæ, nè malæ putentur, dantur & bonis; nè magna, vel summa, dantur & malis: itémque & bonis auferuntur, ut probentur; & malis, ut crucientur. 4. Ibant filii ejus, & faciebant convivium, וְהָיוּ עִמָּךְ עָמָל וְעִבְדִּים Eunt autem (vel, Et ibant, Merc. P. &c.) —faciebant, &c. JT. Pi. q. d. Convenientes convivia celebrabant. Veniebant, pro conveniebant; simplex pro composito. & ibant indicat, 1. alacritatem eorum in adeundis fratrum ædibus; 2. concessum à patre commeatum; vel, 3. operis continuationem, five consuetudinem, ut Gen. 8. 5. Ezech. 1. 14. Gen. 26. 13. [hinc Ti. vertit, solebant agitare convivia:] vel, 4. studium; q. d. Summo studio celebrarunt convivia. ¶ Per domos, unusquisque in die suo, בֵּית אִישׁ דְּמוֹתֵי בֵּיתוֹ Domi suæ, quisque die suo, JT. Pi. בֵּיתוֹ pro בֵּיתוֹ. In domo cujusque (vel viri, D.) die suo, P. D. Merc. Ar. Id simplicius est. & אִישׁ bis sumendum, in domo cujusque, quisque, inquam, die suo. בֵּיתוֹ sine præpositione dixit, quod & ad בֵּיתוֹ referri possit, & ad אִישׁ. Quisque domi suæ, per vices dierum, Ti. Omnes quos vidi acceperunt אִישׁ distributivè, pro unusquisque; & בֵּיתוֹ pro בֵּיתוֹ, in die suo. Potius existimo אִישׁ phrasin esse, five constructionem, qualis אִישׁ אֶרֶץ vir formæ, אִישׁ אֶרֶץ vir terræ; ita hîc, in domo viri diei suæ, i. e. ejus cujus dies erat fratres convivio excipere. Sic & Chaldaeus, בֵּיתוֹ דְּדִי, quæ non aliter exponi debent quàm, in domo viri diei suæ. In domo illius cujus erat dies, M. Vir diei convivii dicitur ex fratribus is quem dies convivii attingit. Distinctio Heb. indicat ad בֵּיתוֹ sistendum nonnihil spiritum, & continuanda esse vocabula אִישׁ אֶרֶץ: Alioqui verterem, apud quemque die suo. Qu. An hæc convivia quotidiana erant? Resp. 1. Ità videtur, ex verbo eundi, [de quo antè dictum.] Nemo interpretum aliter sensisse videtur. Resp. 2. [Alii hoc negant.] Nam, 1. Quid profuisset patri eos emundasse, &c. si subindè stultitiam suam iterassent? 2. Tam frequentem luxum pater prohibuisset. 3. Videntur illi uxores duxisse; aliter non habuissent domos à patre separatas: non ergo uxores domi suæ solas mœrentesque reliquissent, ut epulis operam darent. 4. Nec fuisse Jobus filias suas quotidie vagari. 5. Ex assiduitate illa molestiam, non voluptatem, hausissent. Non ergo omnibus hebdomadis convivarunt, sed aliquibus, vel fortè unâ quotannis. Sic enim mos gentium, diebus quibusdam solennibus convivia indicere, &c. Id Hebræi calendis fecerunt. Vide 1 Sam. 20. & Num. 10. 10. Aliquoties in anno sic fecerunt; ut concordiam & charitatem inter se foverent. Quisque die suo, i. e. natali. Sic Job cap. 3. imprecatur diei suo, i. e. natali. Natalis dies festus ubique gentium. Vide Gen. 40. & Censorinum de Die natali. ¶ Mittentes vocabant tres sorores. Non veniebant non vocatæ: Nota earum modestiam. Mittebant autem nuncios, quibus comitatæ honorificentius deducerentur. Porro, notatur hîc Jobi felicitas, qui liberos haberet aded concordēs. 5. Cumque in orbem transissent, &c. וְהָיוּ עִמָּךְ עָמָל וְעִבְדִּים intransitive reddunt, Cum revoluti essent: ita Vulg. ex. Sed mallem transitive; Cum circumfissent, Merc. V.

vel, circumfissent, JT. Pi. vel, circum fecissent; i. e. Cum transmississent, vel transegerissent, quasi peracto circulo, dies illos, &c. Transacto septemdiurni spatii. Sensus est, Quotiescunque convivium apud hunc aut illum fratrem celebratum esset. Ità revocabat illos ab illa solutiori victus ratione ad severiorem disciplinam, ut eò pedem referrent unde extulerant. ¶ Mittebat ad eos] Nempe nuncios; aut mandata. ¶ Et sanctificabat illos, &c.] Sub. filios, v. i. e. Jubebat eos sanctificari, ad sacrificium. Id tum fiebat certis ritibus, ablutione vestium, &c. q. d. Emundate, lustrate vos, &c. ut Exod. 19. 10. Præparate vos ad rem sacram faciendam, excutiendo animos, dicta, facta, & poenitentiam agendo, nè sitis indigni & abominabiles. Etiam in Gentilium sacris dictum erat, —procul este, profani. Serio ad Deum vos convertite, carnem lascivientem jejuniis compescite. Nondum Mosaici ritus instituti sunt; rem ergo magis affectus est quàm umbras. Sanctificabat, pro illis Deum precabatur, addito jejunio. ¶ Consurgensque diluculo, וְהָיוּ עִמָּךְ עָמָל וְעִבְדִּים Et manicavit in manè, Mo. surgens manè, JT. Pi. manè manè, h. e. summo manè. Tempus hoc rebus omnibus, ac maximè orationi, aptissimum est. Hinc illud tempus Deo dicatum. Vide Psal. 5. 4. & 62. 2. & 126. 2. & 130. 6. & Gen. 22. 3. Tunc & Persæ diis hymnos canebant, teste Herod. lib. 1. ¶ Offerebat holocausta] Quæ tota urebantur Domino: ita nullis parci sumptibus. Porro, sacrificabat Job tanquam primogenitus & paterfamilias, ut ante Legem fieri solebat. Tunc sacrificabant & Abrahamus, & Jacobus, & Jethro Exod. 18. Hoc facto filiorum mentibus ingessit, 1. reddendam esse apud Deum de peccatis rationem; 2. animam pro anima rependendam; 3. quærendam esse sufficientem redemptionem, ideoque de Christo cogitandum. ¶ Pro singulis, מִסְפַּר כָּלֶם De numero, vel, juxta numerum, omnium eorum, P. V. JT. Pi. Deficit 7. Id est, vel septena, vel decem. ¶ Nè fortè peccaverint, וְהָיוּ עִמָּךְ עָמָל וְעִבְדִּים Fortasse peccaverunt, Pi. sic P. Mo. JT. &c. sub. in convivio illis; inter pocula scilicet. ¶ Et benedixerint Deo in cordibus suis; sic Mo. Pi. &c. וְהָיוּ עִמָּךְ עָמָל וְעִבְדִּים Et, vel aut, maledixerint Deo, &c. P. JT. Ca. contumeliis Deum affecerunt, &c. Ar. provocaverunt Deum, &c. Jon. cogitaverunt mala erga Deum, &c. & indigna cogitaverunt de Deo, &c. Ti. [Hic locus variè intelligi potest.] 1. Potest hîc esse synecdoche, ac metonymia consequentis. Nam abeuntes à quoquam ei benedicimus, h. e. salutem comprecamur. Ità usurpatur & valedicere. Augustus in Plut. Fulvio proditori salutanti Vale dicens, amicitiam renunciassè videtur. Potest ergo hîc intelligi oblivio, vel potius contemptus & abrenunciatio, Dei, vel blasphemia, &c. idque, si vis, per ἀποψισμα. Sed repugnat, quod vix erat cur pater talia de filiis bene moratis suspicaretur, maximè cum omnia ex voto succederent. 2. Cum benedicere sæpe sign. adorare, ut Isa. 66. & Elohîm aliquando angelos notat, Psal. 8. 5. & falsos deos, Exod. 18. 11. Deut. 4. 7. Dan. 11. 38. sensus esse possit, Nè inclinauerint ad benedictionem, five adorationem, Angelorum, vel falsorum deorum. Gulæ enim comes est idololatria, Exod. 32. 6. Deut. 6. 11, 12. & 31. 20. & 32. 15. 3. Timebat nè etiam benedicendo Deo peccarent; nempe, nè propter divitias five voluptates immoderate lætarentur, Deoque benedicent quomodo illi prædatores Zach. 11. 5. aut Phariseus in Luc. 18. 11. & nè inflarentur animi illorum ex opibus, quod in se cavit Job c. 31. v. 24, &c. 4. Possit sic accipi, fortasse peccaverunt, & tunc, quasi re benè gesta, benedixerunt; nisi idem verbum infra atrocius quid significaret. 5. Potius sic accipio, nè fortè peccaverint, & non benedixerint, i. e. gratiarum actionem omiserint. Ità negativa particula ex priore membro repetitur, sicut Psal. 9. 18. Prov. 17. 26. [Verum nec ulla comparet in Hebræo talis negativa particula, nec nè Vulgati sensum prioris membri reddit negativum.] 6. Benedicere hîc ponitur pro maledicere, vel per ironiam, five ἀντιλογία. Ità sumitur infra v. 11. & 2. 9. & 1 Reg. 21. 10. ¶ In Piel contrariam habet originali suæ significationem.

- ¶ Et recedens à malo? Non quod planè expers peccati esset, (ut docent 1 Reg. 8. 46. Ecclef. 7. 21.) Quæstio enim erat, an esset sceleratus, Deum de industria offendens.
9. Numquid Job frustra timet, &c. ita Ar. חנם] Gratis, M. Ti. P. o. Jon. JT. q. d. Non tam voluntati tuæ quàm suis commodis servit. Vide calumniatorum atque invidorum naturam: optimè acta in deteriori partem rapiunt.
10. Nonne tu vallasti eum? ita P. חלל אהרן שכתו] Nonne tu posuisti sepem (vel, protexisti, Jon. sim. M.) circa eum? Mo. sim. V. D. vel, super eum? vel, ut alii, ex adverso ejus? Merc. ¶ Et possessio ejus; ita P. M. Ti. Jon. Ar. וימקדו] Propterea peculium ejus, V. ut pecus ejus, JT. Ca. ¶ Crevit; ita P. ונר] Erupit, Mo. in multitudinem eruperit, JT. Sign. פרו ita augeri aliquid ut erumpat, & omnia perumpat, & vix contineri possit: quando pecus ita augetur, ut intra septa contineri non possit; aut vinum præ nimia copia effluit è torculari. Invaluit super terram, M. longè latèque obtinuit regionem, Ti. ut—propagetur per terram, Ca.
11. Sed, ואלו] Enimvero, sive Verum, JT. Pi. Merc. D. ex Targ. ¶ Extende—manum; ita Pi. D. ושלח] Mitte (vel, immitte, injice, D.) manum tuam, Ma. JT. &c. Dei manus & auxilium notat, & plagam, ejus. q. d. Destruere eum, quasi extensa manu.
- ¶ Et tange] i. e. Perde. Meioris, digna improbitate veteratoris Satanæ. Tange, nempe ad lædendum; ut Gen. 26. 11. d. simil. Psal. 144. 5. & Psal. 105. 15. Nè tangite Christos meos. Synecd. generis. ¶ Nisi in faciem benedixerit tibi, ואלו לא על פניו יברכה] Nisi in faciem tuam benedicet tibi, Merc. Pi. i. e. maledicet. Aliquid subaudiendum, ut in juramenti fieri solet; vel, & videbis; vel, dispeream; vel, fac mihi hoc & illud, Pi. Non solum in corde suo (ut de filiis dictum supra) tibi detrahet, sed palam providentiam tuam negabit, dicens vanum esse Deo servire, ut illi Mal. 3. 14. Psal. 73. 13. In faciem, i. e. manifestè, impudenter. In os tuum, JT. Abiecta omni numinis reverentiâ, ut Gen. 10. 9. [Alii hunc locum aliter exponunt:] Benedicere hinc propriè sumitur, & sensus est, Manifestum fiet quod antea tibi benedixerit, non in vero corde, sed in faciem, sive apertè, vel, ad oculum tantum, (ut illi ופלאו בדעות, Eph. 6.) more hypocritarum, Matt. 15. 8. ita ut imago quædam apparuerit, non pondus, obsequii. Dices verbum ויברכה] futurum esse. Resp. Solent Hebræi consuetudinem vel habitum per futurum tempus explicare; de quo vide dicta à nobis ad Isa. 5. 7. num. 55 P.
12. In manu tua] i. e. In potestate tua. ¶ Tan- tùm in eum nè, &c.] Vide potentiam Satanæ limitatam esse. Ad eum, i. e. vel corpus, vel animam, ejus. ¶ Egressus est] Tanquam servus ad exsequenda mandata. Peritat in profopopœia. Alioqui quò discederet à facie Domini?
13. Quadam die, &c.] Cum in orbem redisset ordo ad primogenitum. ¶ Et biberent vinum] Cum vino se exhilarassent; fortè & inebriassent. Securos opprimat judicium Dei; ut Matt. 24. 37. 1 Thef. 5. 3. Nota hic assum Satanæ. Elegit diem lætam, ut Jobum securum atque imparatum obrueret. Calamitates simul immittit, ut respirandi locus Jobo non concederetur. A levioribus damnis incipit, & in gravissimum definit.
14. Nuncius venit, &c.] ואלו מלאך & angelum & humanum nuncium significat. Hi nuncii vel dæmones erant, famulorum ementito habitu; vel veri famuli, qui singuli in singulis calamitatibus astu Satanæ superfuerunt. Hic mirum observa compendium, sicut passim in profanis historiis, ut non prius res narretur, & post subjungatur nuncius qui dicta repetat, sed eadem operâ rem actam nuncius narret. ¶ Boves (vel vac- cæ, Merc.) arabant, & asinæ pasciebantur juxta eos] Ità o. Pi. JT. Chald. Sy. Ar. Ti. Retulerunt ad boves rec- tæ; nam eo sensu ואלו saepe sumitur. Vide Jud. 11. v. 26. 2 Sam. 15. 18. 2 Chron. 17. 15. &c. & 2 Sam. 15. 2. Nehem. 3. 2. Ità sumitur & ואלו 1 Sam. 19. 3. Psal. 140. 6. Prov. 8. 3. Scilicet ואלו sign. metaphoricè id quod

- juxta est. [Alii sic;] juxta loca eorum, M. sim. Merc. vel earum, [nempe vaccarum;] ואלו pro ואלו. Autem est generale ad mares & fœminas, ut bos Latinis. Per manus illorum, nempe puerorum, ut statim sequitur. Affixum pronomini servus est, ut passim solet, cum facile ex re ipsa intelligi potest quis indigitetur. Al. in locis suis, P. V. Di. ex AE. ut ואלו referatur ad asinus. Sic Num. 2. 17. profecti sunt ואלו quisque in loco suo. In pascuis suis. Ad, vel juxta, latus eorum: Manus pro latere notum.
15. Et irruerunt Sabæi; ita Pi. P. simil. Ti. D. ואלו] Et irruit (delapsa est, Mo.) Seba, M. Merc. i. e. gens Sabæa, Merc. JT. Posterius Schebæ, filii Abrahæ ex Ketura, Gen. 25. 1, 2, 3. Scheba erat in Arabia; vel deserta, vel felici. Plurimi semper in Arabia latrones in hunc usque diem. Hinc Arabes Saraceni dicti, non à Sara, ut quidam somniant, sed ab Arab. وارب, furari, & latrocinari. In latrocinis degunt, ait Plin. 6. 28. saepe in Syriam excurrunt, Strabo 1. 16. p. 779. Vita illis prædatoria est, Diod. Sic. 2. 92. Regio Uts intermedia erat inter Sabæos ad meridiem, & Chaldæos ad Aquilonem. Πρωτοι δ' εσθ' ο' Σαβαιοι, &c. Primi autem super Syriam Nabatæi & Sabæi felicem Arabiam incolunt, &c. inquit Strabo: quibus verbis docet rem maximi momenti, nempe, præter Sabæos in timæ Arabiæ, quorum alii Rubro, alii Persico, mari vicini erant, etiam alios ibi fuisse, &c. Neque enim verisimile est ab Arabico vel Persico mari eos excurrisse, ut greges abigerent.
16. Venit alter, sim. JT. Pi. &c. ואלו] Et hic, vel iste, venit, Merc. Ma. D. i. e. alter nuncius. Mala nunquam sola & incomitata veniunt. ¶ Ignis Dei] Id est, vel, 1. à Deo missus. Ut credat Job se à Deo puniri igne coelitus missus. Vel, 2. ignis magnus. Confer 1 Sam. 14. v. 15. Psal. 36. 7. Jon. 3. 3. urbs magna Deo: Act. 7. v. 20. formosus Deo. ¶ E celo] i. e. Ex aere, D. Porro, aerea hæc, sive inferiora, tradit Deus in potestatem Satanæ. ¶ Consumpsit, ואלו] Et comedit, vel devoravit, eos, Ma. D. Merc. vel ea: Mem respicit & oves, & pueros. Nihil mirum, cum Volsinii oppidum Tuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine, teste Plin. 2. 52. ¶ Effugi ego solus, &c.] q. d. Me Deus superesse voluit, (ut solet in magnis calamitatibus,) qui tibi hoc renunciare.
17. Chaldæi] Arabiæ desertæ confines, teste Ptol. 5. 20. simil. Strab. 1. 16. p. 767. & Plin. 6. 28. Porro, Chaldæi decurrentes prædis agunt, Xenoph. Cyrop. 1. 3. pag. 70. Porro, cum Chaldæa dicatur terra longinqua respectu Judææ, 2 Reg. 20. 14. ideòque à terra Hus remotior erat, itaque Chaldæi equites venerunt; unde, pro Chaldæis, o. habent equites: Nec certè pedites, sed equites, solent excursiones facere. [Sed, præterquam quod illa Chaldæa pars in quam delati sunt Judæi remotior fortè esset quàm ista unde hi venerant, cogitandum est, in decursu temporis populorum & gentium terminos plurimum variari.] ¶ Fecerunt tres turmas, ואלו שלשה ראשי] Posuerunt (vel, constituerunt, D. disposuerunt, ita JT. Pi.) tres turmas, D. Heb. capita, Ma. Pi. agmina, ita JT. Pi. Vide Jud. 7. 16, 20. & 9. 34, &c. 1 Sam. 11. 11. & 13. 17. Tres duces, scil. tribus turmis præfectos. ¶ Invaserunt camelos, ואלו] Et vastaverunt, vel exsoliaverunt, super camelos, Mo. Ma. & circumdederunt, &c. diffusi sunt circa camelos, Jon. irruentes in camelos, Sy. M. JT. Pi. invadentes rapuerunt, Ti.
18. Adhuc, ואלו] Pro ואלו, Merc.
19. Ventus vehemens, ואלו] Notandum, non dici ואלו, quomodo supra ואלו, ut distinguat: quia ואלו semper de Divina persona, vel ejus propria operatione, usurpatur. Exstat autem quatuordecies, [loca citata vide in Authore.] nec unquam venit pro vento magno. ¶ A regione deserti] Heb. à trans desertum, D. Ma. Merc. i. e. ex ea regione quæ est ultra desertum; ut vehementior denotetur ventus, (qualis in desertis ac patentibus locis esse solet; vide Jer. 4. 11. & 13. 24.) & forsan insuetus. Desertum certum indicatur; fortè Arabia deserta vel desertum Ausiri, sive Pharan, unde graves excitari solent

^c San. solent procellæ. Vide Esa. 28. 2°. [Alii aliter:] De-
fertum non designat certum locum, sed passim pro agro
^p Cod. sim. inculto & pascendis gregibus relicto ponitur; qui Roma-
nis subservitus dictus P. ¶ Et concussit] Heb. teti-
git, Ma. Tangere est ferire, Virg. Eclog. 1. De celo ta-
^q Mar. ad clus memini predicere querens q. ¶ Quatuor angulos]
v. 16. Id mirum: sed, aut aliquid hinc fuit supra naturam;
aut turbo fuit, qui seipsum magno circumagit impe-
^r San. tu. Porro, in angulis tota firmitas domus consistit †.
[†] Pin. ¶ Oppressit liberos tuos] Secure, & in summa hilar-
tate ac concordia, convivantes. Non vulgaris hæc mors
erat, sed horrenda; ut putet Job se Deo invisum, & ab
eo rejectum. Sed ita solet Deus suis interdum spem
omnem adimere, ut iis ad solum Dominum refugium
pateat.

^r Merc. 20. Tunc surrexit] Vel, 1. à prandio, five cœna v.
^v Q. in Merc. Vel, 2. à negotio quod tunc agebat: q. d. Relictis om-
^r Merc. nibus aliis occupationibus, ad luctum se accinxit *.
Sed non necesse eum prius fuisse; surgere enim in Sa-
^r Coc. cris est, quicquam agendum aggredi v. ¶ Scidit ve-
stimenta, וִשְׁרָפָה] Pallium suum, JT. Pi. D. Mo. Jon. Sy.
^r D. Merc. Ar. P. Ti. vestem superiorem, five exteriorem 2. Al.
tunicam, M. Vulg. in Merc. [Ea est vestis interior.]
^r V. Vestem elegantiorē 2. Id fecit ad testificandum
luctum suum, quo cor ipsius laceraretur. Confer Gen.
^p Pi. 37. 34. Mos hic erat & Ebræorum, & aliarum gen-
tium; ut patet ex Homer. Herod. & Virgil. Vide Fab.
^r D. Semest. 2. 10. Briffon. de Regno Pers. pag. 256 *.
¶ Et tonsio capite, וְיָצַח] Et totondit, &c. o. Jon. Sy.
Ar. M. P. Ti. BA. &c. ex more. Vide Plut. in Aristide,
^c D. p. 599. Jun. de Coma, c. 5. Alex. ab Alex. 5. 18 c.
Al. & vulsit, &c. Schindl. & alii in BA. Capillos evul-
sit, præ impatientia d. Comam vellebant in luctu,
^d He. in Merc. cum alii populi, (ut testantur Homer. Iliad. x. & Il. x.
Cicero Tuscul. quæst. Lucian. lib. de Luctu, Aristoph.
^r BA. 1. 2. in Ranis, act. 1. scen. 7. Martial. Epigram. 2. 11 *.)
45. 48 I. tum orientales præcipue. Vide Esa. 15. 2. Jer. 16. 6.
& 48. 37. Ezech. 27. 31. Amos. 8. 10. Sic fiebat cal-
vities: quam Lex vetuit, Levit. 21. 5. Deut. 14. 1.
At Jobi tempore nondum interdictum erat; aut ipse
sub illa Moysi Lege rituum non erat. Mori igitur mo-
^r Coc. rem gessit, & dolori quem humanitas expressit f. Ali-
oquin fuisset ἀσχετος, stupidusque, & trunco similis.
Vult nos Deus mala nostra sentire, & ejus manum
^r Merc. agnoscere; nec tamen dolori cedere. ¶ Ad-
oravit] Sub. Jehovam, V. eum laudans, & se illi
^p Merc. cum humilitate summittens b. Gratias egit, Chald.
in Coc.

21. Nudus, &c.] i. e. Miser, & omnium rerum in-
ops i. Aliena sunt quæ sublata k, nec mea bona un-
^r Merc. quam putavi l. ¶ Egressus sum, וָיֵצֵא] Mancum
^p San. est sine s, nec simile occurrit, ut Masorita notârunt *.
^r Coc. ¶ De utero matris mee, & nudus revertar illuc, וָיָשׁוּבָה
^r Merc. [Num ergo redit in matris uterum? Variè id expedi-
unt.] 1. Solent homines in luctu obscure & confusè
^r Merc. loqui m. 2. Ex utero matris intelligendum est de terra,
^p He. in Merc. Q. juxta illud Gen. 3. 19 n. Terra vocatur genitrix atque
in San. alitrix animantium omnium, Apul. de Mundo; sim. Plin.
2. 6. Ista terra gentes omnes peperit, & resumat denuo, in-
quit Varro. Porro, matrem nostram appellamus regio-
nem illam in qua parentes nostri vel avi nati sunt.
Æneid. 3.—antiquam exquirite matrem. Agnoscit er-
gò natales suos, in Adamo pulverem & lutum; adeo-
que se vilem considerat. 3. Dico matrem priori loco
proprie sumi, posteriori metaphoricè: quod novum
non est; ut si dicas presbyterum (nempe sacerdotem)
non esse presbyterum (nempe senem.) Sic de puero qui
simul atque natus est obiit dictum, de tumulo (nempe
^p San. utero) fuisse ad tumulum translatus o. Illuc igitur est,
^p Merc. in sepulchrum, (quod Chald. hinc adjicit,) quod est ve-
lut mater, vel matris uterus, ubi mortui excipiuntur p.
Sic Job. 17. 14. sepulchrum vocat patrem; & David
uterum matris vocat infima terra. Sic autem fortè ap-
pellat, quia ἐν τῇ πύλῃ νεκρῶν (Matt. 19. 28.) veluti pa-
^r Coc. riet mortuos. Ità ἐν τῇ πύλῃ νεκρῶν est in verbis uteri matris q.
Porro, hoc intelligi potest vel generaliter de omnibus
hominibus, qui & nudi huc venerunt, & nudi abeunt;
vel privatim de se: q. d. Credideram me in splendore
meo moriturum; nunc autem nudus migrare cogor,

erepta sunt omnia, nec unquam restituar. Ego utrum-
que à Jobo intentum puto; sed ita, ut communi homi-
num conditione se soletur, & specialiter sibi hoc ac-
commodet r. 4. Relativum hinc ponitur pro antece-
^r Merc. dente †, quod commodè ex textu eruendum est; וָיָשׁוּבָה
^p Mar. illuc, i. e. in terram, vel sepulchrum t. Relatio non
Glafl. sim. semper fit ad expressa verba, sed ad id quod secum ali-
quis cogitat, & relativum ponitur sine antecedente:
^r San. ut Psal. 87. 1. Fundamentum ejus, &c. i. e. Hierosolymæ;
Glafl. gram. pag. 197. & Psalm. 114. 2. Judæa sanctificatio ejus, i. e. Dei;
Thren. 3. 1. in virga indignationis ejus, i. e. Dei; Joan.
20. 15. si tu sustulisti eum, i. e. Christum. Et fortasse
Jobus de terra tum cogitabat, in quam etiam se abje-
cit, eamque amplexus tenebat v. Illuc, quo scilicet
^r San. statutum est ut omnes semel revertantur, nempe in
terram. Dicit autem illuc, quasi loquatur de certo lo-
co x. Vel, illud dicitur; vel, abire illud sign. tan-
^r V. tum discedere, ἀναλίσκειν. Sic loquitur Agathias init. l. 1.
ἀποβίβει δ' αὐτοῖς, καὶ ἐκείνους οὐχ ὀφείλοισ, cum moriuntur, & ἐδ
abeunt y. 5. Potest sic accipi, revertar illuc, nempe ad
^r Coc. priorem statum, five ad nuditatem illam quam in mun-
dum intuli. Adverbia enim localia non solum locum
connotant, sed etiam tempus, personam, statum, &c.
ut cum dicimus, Huc causa deducta est, i. e. ad hunc sta-
tum z. ¶ Dominus dedit] Ità, scilicet, ut sibi pro-
^r San. prietatem & plenam potestatem reservaret, & nos tan-
tum precariò obtineamus quæ donavit, nondum pla-
nè tanquam usufructuarii a. Deus non tam abstulit,
^r Merc. quàm suum recepit, &c. Alienum hoc est: Vide Luc.
16. 12 b. ¶ Dominus abstulit] Domino tribuit quod
^r Coc. Sabæi & Chaldæi fecerunt. Calamitarum autor est
Deus, Amos. 3. 6. qui Satanâ & hominibus utitur tan-
quam ministris vindictæ, etsi id ipsi non agnoscunt.
Peccatum autem est ab homine vel Satana, non à Deo c. ¶ Sit
^r Merc. nomen Domini benedictum] Nomen pro eo cu-
jus est nomen sæpe sumitur d. Laudetur Deus ab om-
^r San. nibus, &c. *. Hactenus mecum egit liberalissimè, nunc
^r V. etiam pro liberrima potestate inculpabiliter f. Pecca-
^r Coc. vimus, aut ego, aut filii: utcunque justus est Dominus;
40 scit causam cur hoc fecerit, licet eam ego non vi-
deam *.

22. In omnibus his] Heb. In toto, vel omni, hoc, P.
^r Merc. V. Ma. &c. sub. negotio, V. In omnibus his calamita-
tibus g. ¶ Non peccavit—labiis] Td labiis addit
^r Merc. D. Vulgatus ex Græcis, & ex Job. 2. 10. Heb. non pecca-
vit h, nec corde, nec opere i. Non quod Jobo tribui-
^r Merc. tur ἀναίσθητος. Nam, 1. postea & peccavit, & in cha-
ritate crevit. 2. De eo non erat criminatio Diaboli,
quod Job sine omni peccato esset, sed quod hypocrita
esset, Deumque abrenunciaret, si affligeretur: Alio-
qui Deus, quod absit, à Diabolo superatus fuisset; quia
^r Coc. [Job] peccavit *. ¶ Neque stultum quid contra De-
um locutus est, וְלֹא חָכָם] Nec dedit
(vel attribuit, P. Ti. JT. Pi. Coc. sic dare sumitur i Sam.
18. 8. Rom. 4. 20. cui respondet accipere, Apoc. 5. 12 k.)
^r Coc. insulsum, five insulsum, (vel, insulsum quicquam, P.
Ti. Merc. insipientiam, o.) Deo, Mo. JT. Pi. Merc. D.
h. e. injustitiam, Jun. Metaphora. Nam sicut cibi in-
sulsi offendunt palatum, ita actiones injustæ offendunt
animum l. וְלֹא חָכָם substantivum est, וְלֹא חָכָם m; quod
^p Pi. notat, 1. ἀναλόν, Job. 6. 6. 2. μωρὸν, Thren. 2. 14 n. Hic
^r Merc. sign. sermonem indecorum, gustu & ratione carentem,
sim. D. quo quid Deo indignum illi affingitur o. Nec inspi-
^r Coc. dum aliquod verbum reddidit Deo, M. non inculpavit De-
um, Sym. in Nobil. non insipienter se gessit erga Deum,
Nobil. nec quicquam in Deum ineptè egit, Ca. Inest his
verbis λόγος q. d. Tantum abest ut, quod fore Satan
jactaverat, Deum blasphemaverit, ut nihil indignum
Deo vel cogitaverit, vel dixerit p. Neque blasphemavit
^r Coc. Deum, Ar. sim. Jon. Porro, ex his verbis constat Spi-
ritum Sanctum esse hujus libri authorem; neque enim
homo tale judicium sibi arrogaret q. ^r Coc.

CAP. II.

ET staret in conspectu ejus, *לִפְנֵי יְהוָה*] Ad sistendum se Jehova, vel, coram Jehova, JT. Pi. Merc. Id supra positum non erat: quærunt Hebræi cur nunc adjiciatur. Respondeo, Quia novum Satanas instituebat certamen, ideo coactus hic comparet, non solum rationem jamactorum redditurus, sed ut modus ei præscribatur, &c.^a

2. Unde venis? *אֵי מֵהָרְצִיב*] Metathesis, pro *מֵהָרְצִיב*, sub *מֵהָרְצִיב*, ex quo loco: q. d. Quis est locus unde venis? Sic Jon. 1. 8. *וְאֵי מֵהָרְצִיב*, pro *וְאֵי מֵהָרְצִיב*, & e quo populo es? *¶ Circuivi terram, &c.* *מִשְׁטֵי וְגוֹ*] Mancum est sine i; supra plenum, *מִשְׁטֵי*. More suo gloriatur, etsi victus Jobi constantia^b.

3. Considerasti, &c.?] Heb. *פִּסְקִיתִּינִי*, vel, Advertisti, cor, five animum, tuum, &c.? Merc. D. JT. Pi. Pone cor, pro apponere, vel applicare, animum. Terent. *¶ Animum ad scribendum appulit*. *¶ Servum meum*] Heb. *אֶדְרִימִי*, Ma. D. &c. Alibi, *super servum*. Eodem redit, nam *אֶדְרִימִי* & *אֶדְרִימִי* se invicem explicant^d. *¶ Recedens a malo*] Quantum in se est. *¶ Et adhuc*] Post tot calamitates*. *¶ Tu autem commovisti me, וְהִסְתִּינִי*] Et (vel quamvis, D. Pi. postquam, JT.) incitasti me, Merc. JT. Pi. D. &c. q. d. occasionem mihi præbuiti, &c. Observandum, hoc & similia verba nonnunquam significare suasionem tantum, ut Deut. 13. 6. aliquando & eventum^f. *Commovisti verbum meum adversus eum, ut affligeret eum*, Chald. *¶ Ut affligerem eum, וְלִפְנֵי*] Ad devorandum eum, Pi. Merc. *ut degluberem, perderem, D. vel destruerem*. Vide Job. 8. 18. & 37. 20^g. Nota Domini & Satanas diversum in affligendo finem: affligit Satanas ut perdat; Deus, ut probet^h. *¶ Frustrā*] Itā o. Chald. M. ut Prov. 1. 17. Satanas frustrā est, quamdiu homo non peccat: non enim tam afflictionem hominis quærir, quam peccatumⁱ. *¶ Gratias, Mo. D. Merc.* i. e. sine causa, D. P. immeritō, Sy. Ar. Merc. vel, *abs re*, Merc. Ti. [Ca. hoc ad verbum remotius refert, locumque sic reddit, *Frustrāque mihi tu, ut eum perderem, persuasisti*.] Tō gratias sign. etiam sine poena, h. e. impune, ut Prov. 1. 17^k. Est hic *ἀνδραποδιάς*, quod Deo occasio & causa præberi, isque moveri & impelli, ad hoc vel illud faciendum dicitur^l. Quod dicit *immeritō*, non itā intelligendum quasi in Job non essent peccati reliquæ; sed quia sceleratus non erat, nec ob delicta affligebatur, sed tantum ut probaretur^m.

4. Pellem pro pelle; itā o. Ar. M. P. Mo. JT. Pi. V. D. sub. exponit quis, M. *עוֹר בְּעוֹר*] Cutim pro cute, Coc. Merc. vel, *ex adverso cutis*, Merc. *membrum propter membrum*, Chald. in M. Adagialis est formula, quam variè explicantⁿ. 1. Ignobiliora membra objicit quis ut tueatur nobiliora, putā brachium pro capite^o. Similis locutio Theocriti, *ἀποτέγω ἢ πόρῳ νύκτωρ*, longius atque genu supra est. Homo nē omnia membra quidem æquē chara habeat, quin velit unius jacturā alterum redimere; quantō magis dabit omnia quæ habet extra corpus suum pro vita sua^p? 2. Pellem, five corium, ex quo pecuniæ veteri ritu fiebant, dabit quis ut pellem suam & vitam salvet^r. 3. Hoc adagium ex permutatione rerum petatum est, in qua pellis pro pelle ex adverso ponitur, & pretium merci exæquatur; sed vita est cuique pretiosissima, præque illa vilescunt omnia^t. Particula *pro* sign. *super*, vel *vice*, five *loco*, &c. ut Gen. 2. 21. *carne pro ea*, i. e. loco ejus; Gen. 30. 2. *num pro Deo*? i. e. loco Dei? Jos. 5. 7. *pro patribus*, i. e. loco patrum. 4. Tō *בְּעוֹר* idem quod *עוֹר* *super*, inquit K. Ergo *pellem pro pelle*, i. e. *super pellem*; q. d. Omnes pelles dabit pro anima^u. Sic Joan. 1. 16. *gratiam pro gratia*, i. e. omne genus gratiarum^v. Nōmine autem *pellium* intelligo supellectilem & divitias, vel, quod olim vestes & instrumenta quædam domus ex pellibus conficerentur, Gen. 3. 21. Levit. 15. 17^x. vel, quia opes antiquorum potissimum pecore constabant^y. 5. *Pellem, five cutem, alienam pro cute sua*, Ti. sic V. Quivis facile alienā pelle, h. e. vitā & bonis, sustinet redimere propriam vitam^z. *Pellem boum*,

camelorum, mancipiorum, etiam filiorum, dabit pro pelle propria*. Pellem alienam, qualis erat filiorum, * T. (nam eō respexisse videtur,) pro sua^a. Proximus sum^b. D. sim. egomet mihi, omnium hominum commune est^b. Unusquisque itā affectus est, ut pellem alterius, quantumvis chari, pro pelle propria malè tractari facillè patiat^c. Sugillat Jobum tanquam *אֶדְרִימִי* d. q. d. Nondum sensit Job de suo quicquam perisse, ipso fospite. Externa mala non admodum afficiunt homines: Levis est eorum jactura quæ refarciri possunt. Observa diversa Dei & Satanas de Jobi malis judicia: Deus illum se deglutivisse dixerat; Satanas, contrā, nē tatum fuisse contendit. Nempe paterna Dei viscera electorum afflictionibus commoventur; crudelis verò est improborum misericordia, Prov. 12. 10*. *¶ Pro anima sua*] i. e. Pro vita^f, & valetudine salva. Similis phrasis Exod. 21. 23^g.

5. Tange os ejus; itā o. Chald. M. vel ossa, Pi. *וְנָגַח*] Et tange ad os ejus, Mo. Tō *נָגַח* supra cum a, hic cum *נָגַח*, constituitur^h. Attinge ossa, JT. Tange (vel Afflige, Ti.) ipsummet, P. Ti. D. vel, membra ejus, Ca. O. i. e. artus & intima quæque; ut dolor ad medullas ossium penetret. *¶ In faciem*] Supra *פָּנָיו*, hic *פָּנָיו*. Vide quā malignè omnia interpretatur, quasi Job ideo Deum colere pergat, nē sibi vita eripatur*.

6. Animam illius serva] i. e. Vitæ ejus parce^k. Servat animam, qui eam non perdit^l. Deus malo spiritui circumscribit licentiæ cancellos, Matt. 8. 31. Apoc. 20. 2^m. [Alii aliter:] Animam, &c. i. e. Mentem nē turbesⁿ; Statum mentis nē evertas^o.

7. A facie Domini] Supra *פָּנָיו*, hic *פָּנָיו*, quod idem est^p. Percussit Job ulcere pessimo; itā Ti. JT. Pi. D. *בְּשִׁרְיָן*] Ulcere malo, P. M. i. e. ulceribus malis; collectivè^q. Diris ulceribus, Ca. inflammatione malā, Mo. scabie pessimā, Jon. Pustulis malis, e calore enatis^r; qualibus percussit Deus Ægyptios Exod. 9. 9, 10. qualēque minatur Deut. 28. 27^t. Quale hoc ulcus, definiri non potest, quia Scriptura nihil definit^u. Q. scabiem, alii elephantiasin, &c. nihil certū. Erat scabies foedissima, qualis est elephantiasis^x. Cum hoc ulcere omnes morbi doloresque admitti sunt. *וְשִׁרְיָן* est ulcus & apostema ex fervente & acerrimo humore, cum quō ignis sacer conjunctus fuisse videtur, & cum iis frequens animi deliquium. *¶ A planta pedis, &c.*] q. d. Singula membra singulis morbis infestata sunt; unā exceptā Jobi linguā, ex qua certam sibi Satanas victoriam pollicebatur. Porro, hoc genus pustularum toto corpore nascuntur, teste Gorrhæo^y.

8. Qui testā sanie radebat; sim. o. *וְיָקַח לוֹ חֶרֶשׁ*] Et tulit, vel sumpsit, sibi testam ut scalperet (vel fricaret, Ti. raderet, Ar.) sese eā, P. sic Mo. JT. Pi. Radix *חֶרֶשׁ* alibi non invenitur in S. S. sed apud Magistros [i. e. Rabbinos] crebrō^z. Id fecit ob pruritum pustularum^a. Quod autem non manibus seu unguibus se scaberet, referri potest, vel, 1. ad ineptitudinem digitorum, five unguum, quod vitiati essent, tumentes, putridi, dolentes, fissi, vel etiam scabiosi, cum a planta pedis, &c. percussus fuerit^b. Vel, 2. ad saniei defluentis copiam, quæ non alio quā duriori vel latiori instrumento abstergi possit^c. Sic maluit facere, quā manu leni mundare, nauseante stomacho ad ipsam ulcerum foeditatem^d. Vel, 3. ad constantiam & animi magnitudinem, qui dolori non cessit, sed ad humilitatem potius & poenitentiam se comparavit, cujus hæc erant signa; quippe cum non molliculis linteolis excepit & deterfit pus, sed testā, &c.*. Dolorem illum ultro sibi sumpsit, quia dolores illos sibi à Deo infligi meditabatur^f. Vel, 4. ad inopiam Jobi, qui non habuit unde se curaret: unde & forsan ex urbe ob festorem vel morbum contagiosum ejectus est^g. Porro, ab omnibus derelictus est Job, quia tetra species gravisque odor omnes arcebat^h. *¶ Sedens in sterquilinio*] Heb. *incinere*, V. JT. Pi. &c. vel pulvere, V. more lugentiumⁱ: cum cognosceret hoc sibi à Deo immissum fuisse^k. Sic Priamus lugens mortem Hectoris in sinu sedebat. Pariter Ulysses, ut animi dejectionem declararet, — *ἐξέσθ' ἐν ἐγὼν ἐν νοτίῃ, ἐν φῶτι* &

forte cum repererunt sub libero aere, propter foetorem morbi. ¶ *Non cognoverunt* Propter pustulas quibus tectus erat: ita tetro hoc ulcere deformatus erat. ¶ *In celum, הַשָּׁמַיִם* Versus celum: i.e. Pulvere in altum jacto sparserunt capita sua. Hujus moris exempla sunt Jos. 7. 6. Thren. 2. 10. & Act. 22. 23. Quo ritu terram aeri mixtam & omnimodam confusionem significabant, & nubila sive calamitosa tempora. Confer Deut. 28. 24.

13. *Et sederunt cum eo in terra* Vel humi, JT. Pi. V. D. more scilicet lugentium. ¶ *Septem diebus & septem noctibus* At hoc incredibile videtur, praesertim de viro aegrotato. Resp. Non est hoc ita accipiendum, quasi ibi affixi fuerint, ut nunquam inde, vel saltem cibi aut somni capiendi causâ, discefferint; quasi miraculosè tamdiu jejunaverint, ut Orig. vult. Continuum illud tempus non est luctui impensum: esset enim id valde molestum tum Jobo, qui, illis praesentibus, dolorem suum lugendo consolari non poterat; tum Jobi amicis, qui tamdiu foetorem ferre non poterant. Sed totum hic pro parte ponitur, ut solenne est; & id semper fieri dicitur quod saepe fit. Sic Luc. 24. 53. *erant perpetuo in templo*; & Luc. 2. 37. *non recessit a templo, sed Deo servivit nocte dieque*; & Act. 20. 31. *non cessavi monere nocte dieque per totum triennium*. Sic magister dicitur *toto anno docere*, nempe quando scholae haberi solent; & *nunquam* aliquis *amicis defuisse*, nempe quando opera illius est necessaria. Universalia signa non semper sumuntur universaliter. Vide Luc. 2. 1. & Act. 2. 5. Intelligendum ergo hoc de illo tempore quod ad illud humanitatis officium è diebus & noctibus assumi solet. Sensus est, quod ut plurimum & per vices illi assederint. Porro, numerus septenarius pro incerto poni posset; ut Eccles. 11. 2. Jer. 15. 9. Sed praestat *septem dies* praecise intelligere; tot enim erant dies luctus; Gen. 50. 10. 1 Sam. 31. 13. & Ecclesiastic. 22. 13. Lugebant igitur tamdiu mortuos Jobi liberos, eumque mortuo quam vivo magis similem. ¶ *Et nemo loquebatur ei verbum* In maximis luctibus silentium solenne est, Lam. 2. 10. Vel, 1. planè nihil loquebantur. Mirum est viros sapientissimos, &c. tamdiu obmutuisse: sed obstupescabant ad tantam calamitatem, ut initio non haberent quod hiscerent. Non repererunt consolationis exordium: partim, quod doloribus ejus participarent; partim, quod calamitatis magnitudo vulgaria non admitteret solatia; partim, quod haesitarent de causa harum afflictionum; partim, quod nescirent quo animo Jobus esset. Inopportuna benevolentia saepe inimicitia est: Et aegrotis saepe sermo aut loquacitas medicorum, aut eorum qui invisunt, molesta est; silentium malunt. Ne consoleris amicum cum stupet, est in Capit. vet. Heb. Seneca Albin. 1. *Lacrymas tuas, si non suppressere possem, abstergere interim volebam: conabar utcumque, manu super meam plagam impositâ, ad obliganda vulnera vestra reptare; retardabar rursus, dum recens sevirer. Sciebam dolori tuo occurrendum non esse, ne ipsum ipsa solatia irritarent & accenderent: nam in morbis nihil est magis periculosum quam immatura medicina. Expectabam ne ipse suas vires frangeret, & ad sustinenda remedia morâ mitigatus, tangi se ac tractari pateretur*. Vel, 2. sensus est, Nihil de ejus calamitate locuti sunt; ut secundum sublatam materiam limitetur. Quaedam enim simpliciter dicuntur, intelligenda secundum quid; ut Gen. 31. 24. Quod raro vel parum fit, in Scriptura non fieri dicitur. Sic Isaias tribus annis nudus ambulasse dicitur, Isa. 20. 3. & illi per dies 14 jejunasse, Act. 27. 33. Sic illiteratum vocamus, non ex toto rudem, sed ad literas altiores non perductum; & *malè vestitum*—*nudum*—Sic caecum vocamus qui hebes est; & *mutum*, qui aut raro aut impeditè loquitur. Vel, 3. *nullum verbum*, intellige objurgatorium; qualia plurima postea locuti sunt, quae etiam antea meditati sunt; sed inhumanum putabant adeo calamitosum aspero sermone exulcerare, &c. Vel, 4. haec verba non sunt referenda ad totos septem dies, sed ad primum tantum eorum adventum.

CAP. III.

[Hic quaedam praefanda sunt.]

I. Genus loquendi Poeticum hic incipit. Omnes hae Jobi atque amicorum commissiones & dissertationes metricâ oratione sunt conditae; ne quis cogitaret leves & fuitiles hos sermones fuisse. An verò tum dolor, an postea, cum Liber scriptus est, summam dictorum sic ingenium expresserit, (quod credibilis est,) dubium est. Non est absurdum, Jobum atque amicos metricè hæc protulisse, quomodo Propheta hic in librum retulit: Propheta enim verba propria oratione solutâ scribit; dicta autem à Jobo, vel ab amicis, vel etiam à Domino, carmine refert. [Aliialiter:] Non credendum tantum fuisse Jobo otium, ut hæc ita carmine diceret; sed sensum dixit, quem postea scriptor in hanc verborum formulam redegit. Ratio autem carminum non est sufficienter declarata. 2. Quarendum, quo in loco habenda sunt Jobi atque amicorum dicta. Resp. 1. Quae homines isti Dei ad Spiritum Dei referunt, vera sunt; quale Job. 4. 17. 2. Dicta hæc vel thesin spectant, vel hypothefin. Quae ad hypothefin pertinent, quibus Job injustè damnabatur, errorem continent; quod evincunt & Job, & Elihu, & ipse Deus: quae ad thesin, pleraque suo modo vera erant; v. g. quod docent amici, Afflictionem à peccato esse, Humanam naturam esse corruptam, &c. 3. Post hæc] Non statim ab adventu amicorum, sed post septem dies silentio transactos; post dolores ipsius paulum mitigatos. Ingens dolor stupet, & os obstruit, Psal. 77. 4. ¶ *Aperuit os suum* i.e. Locutus est. Ità sumitur phrasis Psal. 38. 13. & 39. 9. & 51. 15. & 78. 2. Significat autem ista phrasis, loqui, 1. post diuturnum silentium; 2. emphaticè de rebus arduis; 3. voce clarâ; sicut alii in gutture, vel ventre, loqui dicuntur, Isa. 8. 19. idcirco dicti, Levit. 20. 27. Deut. 18. 11. 4. praemeditatè, prudenter & consideratè, ut Psal. 51. 15. & 78. 2. Prov. 8. 6. ora stultorum semper aperta sunt: 5. clausa corde in apicem producendo: 6. cum sapientia, ut Prov. 31. 8, 9. Eph. 6. 19. Vel, *aperire os & loqui*, est elegantia sermonis, q. d. ore loqui. Sic dicimus, oculis vidi, auribus audiivi; & 1 Cor. 6. 20. *pretio empti sumus*; & Mal. 3. 9. *maledictione maledicti sumus*. ¶ *Aperuit os*, coepit liberè effari quæ animo agitaverat. ¶ *Et maledixit diei suo* Ità o. Jon. P. Mo. i. e. natali, ut patet ex v. 3. & Hof. 7. 5. *die regis*, i.e. natali. Hunc celebrant Pharaon & Herodes. ¶ *Quid* An rectè hoc fecit Job? Resp. 1. Judæi Jobum, ut blasphemum, & de providentia Dei dubitantem, accusant. Resp. 2. Alii Jobum planè excusant; ideòque putant non esse *exsecrari*, vel *detestari*, sed *vituperare* tantum; quasi hunc diem pro infauso & inauspicato vellet haberi. Sed nihil est quod Jobum excusemus; itaque verbum *maledicendi* propriè sumo, ut infra disertè dicit, Job. 3. 8. Vide & Jer. 20. 14. 2. *vile aliquid judicavit*; ita contemptim de hoc die, tanquam de re vili, locutus est: 2. *exsecratus & detestatus est*. Hoc sensu accipi sequentia indicant. [Q. tamen eum excusant.] Non usus est sacer Scriptor verbo *מָלַךְ*, aut *מָלַךְ*, sed *מָלַךְ*, cui opponitur *מָלַךְ*, gloriâ afficere diem natalem, vel, tanquam lætum & festum celebrare. Significat ergo Job natalem suum, qui dies aliis honoratus esse solet, sibi vilescere & luctuosum esse, quod se in tanta mala protulisset, &c. Hoccine crimen, miseriae suas sentire & eloqui? Peccavit quidem Jeremias c. 20. natali suo maledicens, & Jonas, quod mortem impatienter optaverit; sed hic Job diversis verbis & rebus usus est. Agit enim hic de die natali, qui quotannis recurrit, &c. & mortem optat, ut Apostolus *cupiebat dissolvi*, &c. Maledixerunt natali suo etiam Habak. & Jerem. i. e. optarunt, idque iustissimè, cum nunquam fuisse, quod infinitarum miserationum illis esset exordium. 1. Verba hæc erant sensus aut affectus inferioris, non ejus partis quæ ratione utitur. Natura enim horret amara & acerba, quæ tamen ratio aliquo modo appetit, ut v. g. chirurgi manum,

† San. manum, aut amaram potionem, &c. †. 2. Verba hæc erant etiam rationis & partis superioris, quæ consultò laxat habenas parti inferiori, ut dolor in querelas erumpat^f, quibus tam amicis præsentibus, quam posteris omnibus, testata fiat ærumnarum suarum acerbitas. Porro, licet inefficaci & conditionatâ volitione desiderare se natum non esse, (quomodo Christus dixit, *Transseat à me calix iste*,) dummodo absolutâ & efficaci voluntate resignatus sis in omnem voluntatem Dei^g. Resp. 3. Nos mediam viam teneamus, nè Diabolum quod voluit obtinuisse, Deumque falsò Jobum, etiam in fine certaminis, cap. 42. 8. laudasse, asserere cogamur; nec tamen verbis apertis vim inferamus, & quem Deus arguit, excusemus. Humani aliquid passus est, & ex impatientia, dura, & quæ non oportebat, effudit, ut ipse cap. 42. v. 3. confitetur; non tamen malè sensit, ut ex verbis sequi videtur, quæ non omnia ad vivum refecanda. Porro, *maledicit diei*, &c. per profopopœiam, ut, si possibile esset, non fuisset, vel quotannis non redeat auspicatus. Sic indicat acta illius diei (viz. nativitatem suam) Jobo esse detestabilia^h.

2. *Et locutus est*, [וַיִּשֶׁר] Heb. *Et respondit*, Pi. &c. [וַיִּשֶׁר] respondit sæpe de eo dicitur qui orditur sermonemⁱ; ut in Daniele: Sic & ἀμυνεῖν in Evang^k. Sic Deut. 26. 5. & 27. 14. Accipio pro, *alternis loqui*; ut, apud Homerum, πρὸς δ' ἀμυνεῖσθαι^l.

3. *Pereat dies*; ita P. V. [וַיִּשֶׁר] *Utinam pereat*, Pi. vel *perisset*, JT. Glaff. Ad verb. *Peribit*: sed Hebræi optativum modum, quem non habent, quandoque per futurum sine particula exprimunt^m. Utinam expungatur è numero dierum anni, ut v. 6ⁿ. Utinam nunquam exstiteret; nunc, quia exstitit, habeatur eo loco acsi nunquam fuisset^o. q. d. Deleatur memoria ejus^p; nec celebretur natalis ille dies^q. Perierat quidem primus; qui nascenti illuxerat, dies, quia præterierat; sed intelligit natalem quotannis recurrentem^r. RS. de præterito intelligit, q. d. *Utinam non advenisset ille dies*, &c. Alii de futuro, ut pro inauspicato habeatur ille dies, cum in orbem quotannis redit. Utrumque intelligo: Nam etsi quod factum est infectum fieri non possit, talia tamen solent homines præ doloris magnitudine effundere, &c. †. Notandum porro, Jobum hinc vitam terrenam in se spectare, (quo modo sanè non est optabilis,) non autem prout aditus est ad vitam futuram; sic enim nec ipse optasset *non esse*, nec improbos in morte felices prædicasset^t. Cum Jobi sensu mirè colludit Ovid. Trist. 3. 13. *Ecce supervacuus (quid enim fuit utile nasci?) Ad sua natalis tempora noster adest. Dure, quid ad miseros veniebas exsulis annos?* &c.^v. Natalis dies plerisque celebris erat & lætus: ita erat Persis, Herod. Euterp. & Romanis, Macrobi. 1. 16, &c. At Thraces in Herod. & Gymnosophistæ in Stobæo, in lucem editos lacrymis, mortuos verò lætioribus cantibus, prosequabantur. Ad hos se adjungit Job, &c.^x. Profopopœia hinc est, quâ diei tribuit eventuum productionem; ut in Prov. 27. 1. *Nescis quid dies pariat*. Diei maledicit, ut David montibus Gilboæ, 2 Sam. 1. 21. & Oedipus in Euripide Cithæronis jugo, οὐ μὲν δὲ δόλεος, quod me haud peremit^y. Alioquin creaturæ irrationales non sunt maledictionis capaces, nisi respectu hominum. Vide Gen. 3. 14, 17^z.

¶ *Dies in qua natus sum*, [וַיִּשֶׁר] *Quo nascebar*, vel *natus sum*, D. Merc. Coc. Pi. vel, nasciturus eram, JT. [וַיִּשֶׁר] fut. pro imperfecto, vel perfecto^a; ut liquet ex præterito quod sequitur^b. Deficit hic [וַיִּשֶׁר], qui nascebar in eo^c. ¶ *Et nox in qua dictum est* Heb. & nox dixit, Ma. *Et nox quâ dixit*, dicens scilicet, i. e. nunciatus^d; q. d. quâ nunciatum est, &c. †. Sermo est impersonalis, seu indefinitus^e. Quæ dixit, &c. P. V. i. e. quæ dicere potuit de me. Profopopœia est^f. Oratio est elliptica metri causâ, in qua subauditur relativum [וַיִּשֶׁר], & nomen [וַיִּשֶׁר]. Nativitatem diem assignat, conceptui notem; quod magis congruit^h. ¶ *Conceptus est homo* Vel vir, P. vel mas, JT. Pi. V. Talis enim nunciatus parenti jucundior esse solet quàm de femina nataⁱ. ¶ [וַיִּשֶׁר] *Conceptus*, i. e. natus: Metonymia effecti destinati^k; partus enim est finis conceptus^l. Nam de conceptione hæc propriè intelligi non posse, patet ex eo, quia homines (etiam mulieres^m) latet tempus conceptionis, & sexus foetus conceptiⁿ; nec id inter ho-

mines nunciari solet. [וַיִּשֶׁר] ergò expono, *editus est in lucem*^o; *creatus*, vel *progenitus* P. Sic [וַיִּשֶׁר] sumitur^o Merc. pro *parere*, 1 Par. 4. 17. Confirmat hoc Jerem. c. 20. P. D. vers. 14. qui locus hunc explicat, ubi pro [וַיִּשֶׁר] habetur [וַיִּשֶׁר]^q.

4. *Dies ille vertatur in tenebras* Heb. *fit tenebræ*, P. Non dicit, *fit tenebrosus*; abstracta sunt [וַיִּשֶׁר] & [וַיִּשֶׁר]^r. Car. q. d. Dignus fuit tenebris, & qui non esset; si enim vertatur in tenebras, jam dies non erit^t. ¶ *Non requirat eum Deus desuper*; ita M. P. Mo. o. Jon. Ar. Ti. &c. [וַיִּשֶׁר] *Nè requirat*, &c. i. e. Vel, 1. ut luce illum illustret^t: Inter dies non habeatur^v. Hic sensus firmatur ex verbis sequentibus. Vel, 2. Nè prosequatur favore suo; Sit dies infaustus. Sic Deus *requirit terram*, &c. Deut. 11. 12^y. Non charum habeat; quia de charis inquirimus^z. Vel, 3. Nè faciat eam redire^a. Non instauret, ut Ecclesiast. 3. 15. Vel, 4. *Non requirat*, scil. ad agendum aliquid in eo. Sic solemus vitare dies nefastos^b. Vel, 5. *Non vocet illum*, ut dicitur *vocare ætates à capite*, Esa. c. 41. v. 4. h. e. sistere omnes ætates ab initio ad finem^c. Nè curet ut coexistat cum aliis rebus^d. Utinam—nè requirisset eum Deus, i. e. eum abdicasset, i. e. nullus fuisset^e. Porro, Jobus hinc & alibi passim Deum vocat [וַיִּשֶׁר]; at cum ad Deum redit, vocat [וַיִּשֶׁר]: quod forsan non caret mysterio^f. ¶ *Non illustretur lumine*, [וַיִּשֶׁר] *Nè eluceat* (vel, *illuxisset*, JT. *emineat*, vel *eniteat*, AE. in Coc. confer Deut. 33. 2. Psal. 50. 2. & vel, *splendescat*, Merc. D.) *super ipsum splendor*, Coc. Pi. &c. [וַיִּשֶׁר] vox Chaldaica est^h, vel Syriaca; (vidè Dan. 2. 22.) quales in hoc libro multæ. Id hunc librum obscurum facitⁱ.

5. *Obscurent eum tenebræ*, [וַיִּשֶׁר] Verbum [וַיִּשֶׁר] sign. vel, 1. *polluere*; ut Thren. 4. 14. Mal. 1. 7. vel, 2. *vindicare*, seu *redimere*^k; five *vendicare*, asserere^l. Pi. Duas illas significationes habet tanquam contrarias; nam *vindicare* est de communi proprium facere, dicare, &c. cui contrarium est, vulgare, profanare. [וַיִּשֶׁר] in Cal semper est *redimere*, &c. in Pihel *polluere*; quia in Pihel pleraquæ verba habent contrariam significationem^m. [Verbum illud variè reddunt.] *Polluant eum*, &c. P. Pi. Mo. M. fim. Ti. Merc. Aq. in Nob. Chald. in D. *Deturpent*, *dehonestent*; i. e. reddant diem foedam & atramⁿ. [Alii aliter:] *Vendicent eum*, Coc. ἀντιποινοῦντο αὐτῷ, Sym. quod verito, *vindicent eam sibi*; ἀγχαρσούτω αὐτῷ, Th. jure propinquitatis *redimant*^o. D. q. d. Occupabunt, vel possidebunt, eum sibi tenebræ^o. Ma. *Utinam vindicassent eam sibi tenebræ*, i. e. sicut vindex à Judice in rerum possessionem mittitur, easque obtinet^p.

Metaphora à rebus forensibus P. ¶ *Et umbra mortis* i. e. Mortifera^q; vel, propter densitatem, qualis in cavis subterraneis^r; vel, propter terribilitatem^t; vel, qualis in loco mortuorum, sepulchro; vel, qualis in moribundis^u. ¶ *Occupet eum caligo*, [וַיִּשֶׁר] *Habites* (vel *commoretur*, Merc. *diu maneat*, aut, *multa sit*, D. *incumbat*, Pi. *procumbat*, Coc.) *super eo nubes*, Coc. *Incubisset ei*, &c. JT. Semper occupet & detineat, &c.^v. Amplectatur, premat, teneat^x, eam nubes; & quidem teterrima & obscurissima^y. Rectè Theod. [וַיִּשֶׁר] *coagmentatas nubes*^z. ¶ *Et involvatur amaritudine*, [וַיִּשֶׁר] *Terreant illam*, Mo. P. Merc. o. Compl. in Nob. Coc. M. *terribilem*, five *terrificam*, reddant, sub. omnibus hominibus, V. [וַיִּשֶׁר] vel est radicale, ut radix sit [וַיִּשֶׁר]; vel, quod mallet, servile^a. [Hinc variant.] *Æstus diei*, P. V. Pi. i. e. vapores diei, Pi. Coc. qui scil. à Sole extrahuntur, &c.^b. *Atriores diurni*, JT. Pi. *flagrantissimi ardores dierum canicularium*, Ti. ut nulla sit in ea recreatio^c. A [וַיִּשֶׁר] *incallescere*, *denigrare*; unde nomen [וַיִּשֶׁר] 2 Reg. 23. 5^c. [Al. sic;] hinc ponitur, [וַיִּשֶׁר] repetitâ, (ut in [וַיִּשֶׁר] Prov. 27. 15^t.) pro [וַיִּשֶׁר]^d; ut sensus sit, *Sacerdotes diei*, (Pontifices, *Fastorum præfeti*, Chaldei, Genethliaci^e;) i. e. qui dierum fata distinguunt, hunc terrificent, i. e. annotent tanquam terribilem^f: vel, deterreant ab ea, Cod. Illustratur hoc ex vers. seq. ubi idem de nocte dicitur, nempe, ut Mathematici notent eam tanquam infaustam^g. [Alii aliter:] *Sicut illi quibus amara est dies*, Ang. *quasi amari diei*, Merc. Mo. i. e. Quibus dies est acerbus, & vita luctuosa, qui præ malorum

malorum mole assidue mortem optant. Alii in accusativo exponunt, *Terreant eum quasi amarus die*, i. e. ut eos quibus tempus est acerbum, &c. h. Alii, *quasi amaritudines diei*, D. ex Chald. Sy. *Terreant eum amaritudines diei*, M. & hic est *amarudim*, & rei veritatem indicat, ut & illud Joh. 1. 14.

6. Noctem, &c.] Verto, *Quod ad noctem illam attinet*, &c. Pi. Possideat, *Occupet*, P. Pi. utinam occupasset, JT. capiat, vel accipiat, i. e. invadat, D. Merc. tollat, auferat, D. sibi vendicat, V. Tenebrosus turbo] Heb. caligo, Ma. JT. Pi. &c. scilicet perpetua & inutilitatem, densa & horrida. *Non computetur*, &c. *Non gaudeat inter dies*, Merc. Pi. V. D. &c. i. e. quod sit, vel habeatur, inter dies anni. Sensum ei poeticè tribuit. *absque gutturali debuerat esse formæ*, pro *captivum ducet*. Radix est *gaudeo*, ut Exod. 18. 9. Alii, *Nè uniatur*, M. nè addatur, Ti. Nè sit una in diebus anni, i. e. sit portio aliquarum annorum. Deducunt à *unire*. Sed tunc scribendum fuerit *unire*, vel *unire*. In mensibus] Heb. in numero, vel numerum, lunarum, Ma. P. Merc. quibus scilicet constant menses. Menses Hebræis lunares sunt. Sensus est, q. d. A calendario deleatur. In numerum neomeniarum, Chald. in D. Non habeatur inter eas noctes quibus festa lætitia agitur.

7. Sit nox illa solitaria] Ità Mo. P. Pi. Merc. D. M. Ti. Destituta à conventu hominum, five lætantium, vel convivantium, ut seq. declarant; five iter factorum; five opus aliquod aggredientium. Desolata, Sy. Ar. *ejecta*, Sym. in D. A Deo creaturisque abjecta, ut sequentia explicant. Possis vertere, sit immunda, nempe, ut mulier menstrua, quæ, ut He. dicunt, dicebatur, quod ab ea omnes se segregarent. Nox illa sit dolor, &c. Nec laude digna] Heb. nè veniat in eam (vel ea, Ma. Merc.) cantus, Pi. Mar. vel exsultatio, Merc. nempe, convivantium: Nemo lætetur. Respicit vel epithalamia, quæ noctu celebrabantur; vel Angelos, qui Deum laudabant, &c. vel stellas; nè evenisset cantus in ea, JT. i. e. nè fuissent ortæ in ea stellas, neque suo modo Deum laudassent. Vide similem hyperbolen infra 8. 7.

8. Maledicant ei; ità P. V. Pi. Merc. sub. diei, V. *Exsecrantur*, Pi. Merc. Rectius à *קבץ*, quàm à *קבץ* maledixit. Alii deducunt ex *קבץ*, quod est perforare, notam innuere, indeque devovere; q. d. Notam inurant illi, Devoveant illam. *קבץ* sign. exsecrari, Num. 23. 11. perforare, 2 Reg. 12. 9. exprimere, Num. 1. 17. Qui maledicunt diei; ità P. Pi. Merc. Mo. Sy. *Diei*; suo scilicet, i. e. *diei*; sed affixum metri causâ omisum est. Intelligi vel, 1. diei natali suo; quod infelici die nati sunt, ut ego. Intelligo quos supra dixerat amarus die. Vel, 2. diei, scilicet in quo malum illis evenit. Exsecrantur diem quibus dies dolorem affert, ut nocte ab eo liberati quiescant. Si hi noctem ipsam detestantur, intelligitur, noctem eis terribiliorem esse quàm ærumnas omnes diei. Vel 3. simpliciter, qui diem & tempus exsecrantur. Soliti exsecrare dies, Ti. Vel, 4. præficos, qui maledicunt diei obitûs ejus quem lugent in funere. Apud orientales erant & viri & foeminae quibus venales erant lacrymæ, quique (ut interdum ad laudandum & læta cantandum, sic etiam interdum) ad lugendum & lamentandum conducebantur; ut patet ex 2 Chron. cap. 35. vers. 25. Jer. 9. 17, 18, 20. Amos. 5. 16. Solebant autem tales cum luctu suo exsecrationes miscere; vide Ezec. 30. 2. & maledicere diei in quo mortuus, quem plorabant, extinctus erat. Qui parati sunt suscitare Leviathan; ità Complut. in Nob. Aq. & Sym. in D. Sy. *Qui excitaturi sunt balenam*, Coc. five balenas, Ti. His favet, quod postea Leviathan fit mentio, & quidem eadem phrasî excitandi Leviathanem occurrit. [Sed quomodo hoc intelligendum?] Q. de piscatoribus: (quod hominum genus quàm maledicum sit, & exsecrationibus deditum, docet proverbium, *Piscatore, vel nauta, maledicentior*.) Solent nautæ, cum expeditis magno molimine omnibus ad venandas & capiendas balenas, procella supervenit,

quæ omnia disjicit & irrita reddit, in maledicta prorumpere; ob spem cum tanto impendio frustratam. Exsecrantur diem adventantem, quia tunc prædam minus sperant. Sed repugnat experientia, quæ docet venationem balenarum die, non noctu, peragi. Id si verum sit, actum est de ista sententia. Alii tamen [ut jam dictum] diem maledictum volunt, non quia lucem adferret, sed quia successum non daret. Dici insuper potest, Leviathanem synecdochicè poni pro omnibus piscibus, &c. Vel fortè metum respicit piscatorum ab accedente balena excitatum, qui modò preces, modò exsecrationes, illis elicit, &c. Quanti verò periculi res sit balenarum captatio, docebit Job. 41. 1. [Alii balenas propriè accipiunt, sed hæc, si cut & præcedentia verba, aliter explicant.] Exsecrati fuissent (vel perfodiant, configant, Scult.) illam qui illustrant (ab *lux*, Scult.) diem, JT. (Heb. illustratores diei, i. e. sidera, quæ istam diei partem illustrarunt, nempe noctem conceptus mei; synecdoche: vel, illuminatores dierum, i. e. fulgura; hæc enim suâ luce quasi magis illuminant diem, novam lucem illi inferendo,) qui parati sunt excitare balenam, five cetum, JT. Scult. i. e. venti, turbines & procellæ, quibus pulsata in profundo bellæ cum fluctibus volvuntur: Vide Plin. 9. 3. Poetica tempestatis descriptio. In hanc explicationem feror, 1. quia cum verbis & contextu convenit: 2. quia aliæ explicationes vel à pietate Jobi, vel ab usu vocum, vel à contextu, recedunt. Vel, si hoc non placet, simpliciter accipi potest, hoc modo; Exsecrantur illam (noctem) illi qui aliàs diem detestantur, dum noctem, ut requietis matrem, exoptant; quique, ob periculosum vitæ genus in capiendis balenis, diem timent, noctemque longiorem exoptant; hanc tamen noctem, ut infaustam, & illi qui aliàs noctem appetunt detestantur. [Alii Leviathanem reddunt; sed improprie accipiunt.] Sensus est, Qui magicis cantibus monstra suscitant: Est metaphora. Sic *manes* sign. & monstra marina. Ut ergo Job. 26. 5. Rephaim positum est pro Leviathan; ità vice versâ usurpari potest Leviathan pro Rephaim. Porro, solent Magi incantationibus suis spectra & monstra excitare. q. d. Utinam Magi, qui Leviathan, i. e. Diabolum, five spectra diabolica, solent producere, exsecrantur, & infaustam reddant, eam noctem. Non tamen probat Sp. Sanctus has artes, sed ostendit quantus sit fremitus & furor cordis humani in cruce, quando non Spiritus Sancti gratiâ regitur. Totum versum sic reddo; Maledicant ei exsecratores diei: (rabidi homines, qui, in semetipsos feri, & in ipsum Solem furentes, lucem suam exsecrantur;) eos qui parati sunt, excitare Leviathan. Per Leviathanem serpentem intelligo, cum multis viris doctis, Diabolum. Optat Jobus, ut exsecratores hi natalem etiam suum convitiis proscindant: nec sufficit eos jam ad id paratos esse, compellat Satanam, ut eos jam paratos magis etiam furore suo excitet. Porro, Diabolum, omnesque Christi & Ecclesiæ hostes, sub nomine Leviathanis comprehendit Isaias, cap. 27. v. 1. [Alii aliter vertunt:] Qui parati sunt excitare luctum, five mœrorem, suum, M. P. Mo. Merc. ex Chald. Pi. q. d. qui luctum suum subinde renovant per singula momenta. Parati excitare luctum suum; i. e. cum coeperint conqueri. est in scriptis Ebraeorum; unde dicunt, Mulier non excitabit luctum suum in solennitate. Vox est Syriaca, vicina nomini *lamentum*: sanè, quod est lamentari, vicina sunt. [Non placet Merc. Di.] pro luctu nusquam reperio, nè apud Syros quidem. Verto igitur, Leviathanem: sed cum omnes accipiunt pro infinitivo, & vertunt, qui parati sunt excitare, &c. nolim succensere mihi eruditos, si palam profitear, non existimare me ferre id purum Ebraismum, ut nec Chaldaismum nec Syriasmum; quæ linguæ omnes postulant, ut tali constructione, infinitivus ante se habeat, & dicatur, qui parati sunt excitare, quod nemo, sat scio, Hebraicè peritus mihi negabit. itaque pro imperativo habeo; ac propterea accentu Reviah notatum putem, ut sciamus dictionem eam non ità statim cum sequentibus conjun-

conjungendam, quin cum interpunctione aliqua pronuncietur^b. [Versionem porro Di. supra produximus.]

9. Obtenebrentur stellæ caligine ejus, כוכבי נִשְׁפָּר Stel-
le crepusculi (vel diluculi, JT. vel matutini, Ar.) ejus,
P. Mo. fim. Ti. vel, noctis illius, M. Vox נִשְׁפָּר utrumque
crepusculum sign. matutinum & vespertinum^c; sed
matutinum, sive diluculum, rariùs^d. Significat eti-
am noctis obscuritatem^f. Ego accipio de crepuscu-
lo vespertino^f, quum stellæ oriri incipiunt; quia de
diluculo addit postea in fine versùs g. q. d. Delinquant
stellæ crepusculi noctem illam inchoantis, quasi hor-
rentes diram & infautam noctem^f. Sed malo ad
totam noctem referre, ut nulla sit in eo lux stellarum^h.
¶ Expectet lucem, & non videatⁱ Heb. expectet lucem, &
non, sub. sit, Merc. vel veniat, Pi. Ellipsis correlativiⁱ.
¶ Nec ortum surgentis auroræ, וְאֵל יִרְאֶה בִּרְעָפֶי אֶרֶץ
¶ Nec videat palpebras auroræ, Mo. P. Pi. Merc. &c.
i. e. radios sub auroram emicantes: qui radii palpe-
bris comparantur, à volatu celeri & motu eorum, do-
nec ad extrema orbis diffusi fuerint; à radice עֵץ, quæ
volare significat^k. Palpebras, i. e. primum splendorem
radiatorum ab exoritu Sole utrinque in palpebrarum
speciem assurgentium: Metaphora ab eo qui exper-
giscitur, & palpebras attollit*. Vocantur radii pal-
pebra, à crebra ipsorum vibratione seu crispatione.
נִשְׁפָּר passivè sumo; Nè respiciatur ab auroræ palpe-
bris^l. Sensus est, Eam noctem non subsequatur dies,
nè aurora quidem^m. Sol, oculus mundi, oriens, quasi
per palpebras suos radios effunditⁿ. Non videat,
sive aspiciat, diluculum (vel radios, Sy. primordia,
M. lumina, Ca.) auroræ, Ang. vel, surgentem auro-
ram, Jon. vel, Luciferum exorientem, o. Porro, Auroræ
tribuuntur penna, Psal. 138.9; rosei digiti, in Home-
ro; crines rosei, in Virg. Culice; phalera & lacerti,
Apul. init. lib. 3. de Asino o.

10. Non conclusit ostia ventris, בִּשְׁטֵן Ventris mei, P.
o. V. Merc. Ca. i. e. ventris qui me gestavit P. Ven-
tris materni, Ti. Ca. fim. V. vel, uteri mei, Mo. M. Ar.
JT. in quo scil. ego jacui, & ex quo prodii, denique,
quem ego ad tempus possedi^q. Q. de umbilico in-
telligunt, unde puer in utero alitur^r. Non clausit,
sub. vel, is cui hoc fuit in manu, RS. in Coc. ut sit im-
personalis locutio: vel, qui aperit vulvam; is autem
est Deus^t; cuius mentionem invidiosè omittit^t: vel,
dies, sive nox, illa, &c. huic enim malorum causam tri-
buit^v. ¶ Nec abstulit mala, &c. וְיִסְתֵּר אֶת עֵינָיו
Ad verb. & abscondit molestiam, sive laborem, ab oculis meis,
V. Ma. pro, abscondit oculos meos à molestia: Hypallage*.
Repete negationem, more Hebræorum, neque abscon-
dit, &c. y. fim. Psal. 1.5^z. Ab oculis meis, i. e. à conspectu
meo, à me^z. Potest & potentialiter accipi, abscondisset e-
nim, &c. b. Porro, ut videre dicitur pro experiri, & videre
facere, pro, sentiendum experiundumque offerre; ita
dicitur, occultare ab oculis, &c. pro, curare atque efficere
nè quis sentiat aut experiatur. Confer Jer. 20. 18^c.

11. Quare non in vulva, &c? מַה־וּלְוָה A vulva,
sive matrice, &c? P. V. Merc. D. i. e. ab eo tempore quo
adhuc eram in utero^d; vel, protinus ut de matrice
prodii^f. Hoc & seq. versu est vitæ ineuntis detesta-
tio, quatuor gradibus distincta; à tempore quo gesta-
tus est in utero, quo emerfit ex utero, quo ab obstetrice
exceptus est, & quo admota sunt ei ubera^f. ¶ E-
gressus ex utero non statim perii? וְאַתָּה יָצָאתָ וְאַתָּה
Ad verb. ex ventre egressus sum, & exspiravi? Mo. & ut
egressus sum de ventre exspiravi? M. Et de utero cur
egressus sum? periissem utinam, Sy. Ar. Plura hîc sub-
audienda g. Aut quare ex ventre egressus sum, & non
(vel, non statim, V.) obii? P. fim. Ti. V. JT. Repete
אַתָּה יָצָאתָ duas voces לָךְ לָךְ: Prozeugma. Heb. Cur
non è ventre exivi, & exspirabam? Copulativum enun-
ciatum pro relativo temporis^h. Porro, וְאַתָּה proprie
dicitur de morte facili & placidaⁱ.

12. Quare exceptus genibus? ita Ca. מְרוּעַ קִדְמוֹנִי
¶ Quare prævenerunt me (vel, occuparunt, M.
i. e. exceperunt, Merc. V. D. JT. Ti. vel, occurrerunt, sive
obviarunt, mihi, o. Pi.) genua? P. Mo. Jon. sub. obste-
tricis, Ti. Jun. curantis novum partum^k; eumque, pro
more, genibus excipientis^l: scil. nè perirem^m. Mira
hæc sunt Divinæ providentiæ & insignia dona, quod

foetui & obstetricem & mammas paret; quæ tamen
Job hîc convertit in maledictionemⁿ. ¶ Cur lacta-
tus uberibus? וְיָמֵי שָׁדַיִם בִּי אֵינָם Et quid, vel quare,
ubera suxi? o. M. Ca. vel, ubera quæ sugerem? JT. vel,
ut, sive quod, sugerem? P. Mo. Jon. Ti. Merc. D. V. מִן
pro מִן^o: & וְיָמֵי שָׁדַיִם, i. e. ut P; vel pro אֵשֶׁר. Con-
fer c. 6. v. 3. & c. 7. v. 17. & c. 10. v. 6. & c. 15. v. 14.
& Psal. 8. vers. 5. &c. q. Ubera, matris, aut obste-
tricis^r.

13. Nunc—dormiens silerem, וְאִשְׁקוּט שִׁכְבִּיתִי וְאִשְׁקוּט
Nunc jacerem, (sub. in sepulchro, V. Pi. D.) & quiescerem,
P. Mo. vel, securus otiarer, Ti. & Nunc respicit præsens
tempus, quo affligebatur; tunc, [sequens, tunc quies esset
mibi,] tempus quo hoc primum ei accidit^t. Nam si
cubuissem, quietus essem, Coc. וְאִשְׁקוּט sæpe est hypotheti-
cum: Van sæpe connectit consequens antecedenti.
Hanc explicationem suadet τὸ παρὰ τὸν αὐτὸν utriusque coli.
Decumbere & dormire de morte dicitur, ut & Psal. 13.
4; & evigilare de resurrectione, Psal. 17. 15. cuius
tempus manè dicitur Psal. 49. 15^t. ¶ Et somno
meo requiescerem, וְאִשְׁקוּט אֶתְּנִי לְנִימָה Dormirem, (vel, ob-
dormivissem, Coc.) tunc quies esset mihi, P. Mo. Merc. &c.
Quod ad corpus attinet^v; nè intelligas de anima^x.
Apertè hîc ostendit se de futura vita securum, de præ-
senti tantum sollicitum fuisse^y. Nota modum po-
tentialem hîc nunc per præteritum, ut in וְאִשְׁקוּט, וְאִשְׁקוּט
nunc per futurum, exprimi^z. וְאִשְׁקוּט amat futurum sen-
su præteriti, ut 1 Reg. 8. 1. Verbum וְאִשְׁקוּט hîc in
syntaxi dativi casus usurpatur, ut Esa. 23. 12. cum casu
recto infra v. 26^a.

14. Cum regibus, &c. ¶ Pendent hæc à verbis, jacerem,
dormirem^b. ¶ Qui ædificant sibi solitudines ¶ Ita
Jon. Merc. V. fim. Ti. vel, solitaria, P. vel, destructa,
D. ruinas, Ca. Sy. Ar. i. e. diruta loca, ut solent divi-
tes^c. Vel, in vastitatibus, JT. Edes vel arces collap-
sas instaurant^d. In locis desertis & ruinosis, quæ nul-
la spes erat unquam cultum iri, sumptuosas ædes ex-
citant^f: vel, ut nomen sibi comparent^f; vel, quod
Reges, suas opes ut ostentent, res difficiles moliantur;
(vide post cap. 15. 28.) vel, quod delectentur secessu;
vel etiam, quod præruptos montes & loca tutiora quæ-
runt; vel, quia Regum est civitates condere, colonias
deducere, & desertas terras incolere; Regem enim
sequitur turba quasi examen g. Notat in morte æqua-
lem esse eorum conditionem^h. Hîc refutatur prolep-
sis occulta, Si ab utero mortuus esses, cariturus fuisses
vitæ bonis, &c. Resp. 1. Bona ista non sunt solida
quæ mors aufert. 2. In tranquillitate illa non sunt
partes deteriores ejus qui ista non perceperit, quàm
illorum qui possederintⁱ. [o. aliter locum reddunt;
qui gloriabantur de gladiis suis.] Nam וְאִשְׁקוּט etiam
gladios sign. ut Psal. 9. 7^k.

16. Aut sicut abortivum absconditum non subsisterem,
וְאִשְׁקוּט אֶתְּנִי לְנִימָה Aut sicut abortus, sive aborti-
vus, abditus, sive absconditus, non essem, Mo. JT. Pi. D. Coc.
sub. amplius, JT. Ti. nempe, super terram inter vivos^l. Pi.
Esse dicitur qui vivit; non esse, qui moritur. Vide Gen. 42.
13. collat. cum Gen. 44. 20. Psal. 103. 16. Gymnosophi-
sta, interrogatus ab Alexandro utrum plures essent vivi
an mortui, Vivit, dixit; non esse enim mortuos^m. Non essem,
scil. in rerum natura, non viveremⁿ. Aut sicut abs-
conditum & abortivum fui, P. i. e. sicut foetus in matri-
ce clausus perit. Sub. quare non, ex præcedentibus;
Quare non fui sicut, &c. o? Aut nullus omnino essem, tan-
quam abortivus factus qui celatur, Ti. tanquam abortivum
absconditum, Merc. Mar. vel, in utero P; vel, sub pul-
vere in sterquilinio q. וְאִשְׁקוּט dicitur, vel, quod in tali
foetu sensuum fores oppilate, sive obstructæ, sunt^r; vel,
quod in eo forma & lineamenta corporis non appare-
rent^t. Omnis foetus qui vivus non editur dici potest
וְאִשְׁקוּט, quod Græcis est ἐκτρώμα, ἀπὸ τῆς τροφῆς. Sed mallem
וְאִשְׁקוּט esse, quod in utero animam habuit, sed ibi mor-
tuum est^v. ¶ Vel, qui concepti non viderunt lucem,
וְאִשְׁקוּט אֶתְּנִי לְנִימָה Sicut infantes (vel parvuli, P. V. sive
pueri, D.) qui non viderunt lucem, JT. Pi. V. Coc. i. e.
non editi sunt in lucem, non nati; nam qui nascun-
tur lucem vident. Aut lux vitam denotat, quam vi-
dere dicitur qui eâ fruitur; ut Cohel. 11. 7. Sir. 22. 10.
Non videbunt lucem, sive solem, Psal. 49. 19. i. e. non vi-
vent.

vent. **ליל** proprie sign. *parvulos qui jam aliquid agere & moliri incipiunt*; hic autem usurpatur per catichresin de infantibus in utero matris extinctis. Hic sign. *pueros nondum editos*, ut docent verba seq. alibi *infantes*. Ergo **ליל** puer modo conceptus, vel potius, a tempore conceptionis & deinceps. Jobus præ impatientia mortem optat, & eximia Dei munera, vitam, ortum, &c. accusat: nempe, turbatus hæc dicit, & non ex animo, doloris vi rationis usum impediens. Peccat interim, quia & cor, & lingua, & omnia nostra, Deo ejusque gloriæ inservire oportet.

17. *Ibi* Nempe in sepulchro, cuius mentio saltem implicita facta est versu 13. Sic in Job. 1. 21. *nudus revertar illuc*. **Impii cessaverunt à tumultu**, **רשעים חדלו ריגו** Impii (vel potius, improbi, D. ex Merc. JT. Pi.) cessaverunt terrorem, Mo. desierunt metum, V. sub. facere, V. vel incutere, P. V. nempe piis, V. Cessant grassari, M. vel scire, Ca. vel turbare ac tumultum ciere, Aq. in D. vel irritare, Sy. Ar. vel, desistunt, sive cessant, à commotione, JT. Pi. Merc. i. e. Desinunt alios commovere, orbem concutere & tremefacere. Desinunt vexare illos qui in sepulchris jacent, quos vexabant dum adhuc degerent. Sic declarat verba vers. 13. *quiescerem, &c.* Deficit **א** ante **רשעים** est commoveri, **רשעים** est conturbare, vel commovere, 1 Sam. 14. 47. & **רשעים** sunt *deus & dei*. Improbi comparantur mari agitato, Esa. 57. 20 h. **רשעים** hic vocat, qui sunt in perpetuo motu & agitatione; ut idem secundà parte versùs repetatur. Sed puto **רשעים** in malum sonare. *Ibi temerarii & inquieti homines tumultuari desinunt*, Ti. LXX. *ἐξέκαυσαν* (accenderunt; sed alii codices rectius, *ἐξέπαυσαν* cessare fecerunt, aut sedarunt, sic enim **רשעים** exponunt Gen. 11. 8. & Esa. c. 1. v. 16. Sym. & Th. habent *ἐξέπαυσαν*, sedarunt,) *θυμὸν ὀργῆς*, furorem iræ. **א** commotionem denotat ex ira vel dolore. Aquila reddit *καλον*, (motum tumultuantium;) quo vocabulo inprimis delectatur, eoque utitur Esa. 13. 13. & c. 14. v. 9, 16. Et ibi requieverunt fessi robore, **יָנוּחוּ יְיָ יִשְׁכְּחוּ** Et ibi quiescunt (vel quieverunt, Mo. o.) fessi robore, P. Mo. V. Merc. D. Quorum robur quasi defatigatum erat curis & negotiis hujus seculi. Vel, *delassati*, Ti. vel, *defessi* (sive *defecti*, Merc. sim. V. Belg.) *viribus*, JT. Pi. vel, qui viriliter laboraverunt, M. qui laborarunt in vita sua, Sy. Ar. Hic **א** constructum est à recto **א**, quod sapius enunciant **א**: nam **א** est labor, & semper substantivum est: *Tôar* autem, i. e. adjectivum, *fatigatus*, duplicem formam habet; vel **א** *fatigatus*, quod crebro occurrit; vel, ut hic, **א**, formâ **א** *messis* P. [Chald. totum versum sic reddit, *Ibi impii qui egerunt penitentiam cessaverunt à tumultu gebennæ, & ibi quieverunt discipuli quorum virtus laboravit in Lege.*]

18. *Et quondam vincit*, **יָחַד אֲסָרִי** Pariter, vel simul, *vincit*, Merc. JT. Pi. Coc. &c. Id est, vel, 1. damnati ad metalla, aut aliam duram servitutem; vel, 2. vincit ob æs alienum, quos creditor in nervum condidit, & pro mancipiis habet, & in pistrino vel alibi gravi opere exercet, quod docet vox *exactoris*. Vide Luc. cap. 12. vers. 58, 59. **א** *Sine molestia*, **א** *Conquiescunt*, P. V. *tranquilli sunt*, Merc. sim. JT. Pi. vel securi, non metuentes vincula duriora. **א** *Non audierunt vocem exactoris*; ita Merc. JT. Pi. &c. **א** *Ejus qui exigit operas*, *ἐργασίας* quales erant illi Exod. 3. 7. & 5. 6, 10, 13. Vel, creditoris debitum reposcentis. Simili modo mortem laudat Seneca in Consolat. ad Marc. cap. 20. Non negat Job judicia Dei in improbos post mortem, ut fingunt Judæi; sed seculariter loquitur, & ex iudicio rationis humanæ, mortem scilicet esse finem malorum. Hæc loquitur respectu hujus vitæ, quod à malo magno liberentur per mortem, quicquid accidat ipsis post mortem: certè enim tela peccatorum, cumulatque reatus & iræ, ipsis abruptitur.

20. *Quare misero, &c.* **א** *Cur dat* (vel *dedit*, M. P. Mo. vel *concedit*, Ti.) *arumoso* (vel *laboranti*, Mo. vel *fatigato*, Jon. sim. Sy. Ar.) *lucem*? Merc. sim. P. V. D. Ti. &c. *Cur, &c.* Est interrogatio indignantis. Cui bono? qua de causa? *Dat,*

sive dedit, sub. vel, dies natalis; vel potius, Deus; & c. et si nomen illud omisum sit, ut alibi fit. Vide infra 16. 7. & Num. 35. 25. Hab. 2. 1. 1 Cor. 1. 8. Heb. 3. 16, &c. Nomini ejus parit: forsan se in medio indignationis æstu reprimens, ob bonæ mentis reliquias; ob timorem quendam & reverentiam Numinis. Est tamen querela hæc penè in Deum blasphemia, si ex animo diceretur; q. d. Cur hoc facit Deus, cum justus sit, multusque bonitate & gratia? *Lucem*, i. e. vitam, ut sequentia declarant. Confer Psal. 56. 14. *Lucem vitæ*; usuram lucis. **א** *Et vitæ his, &c.* **א** *Amaris animâ, vel animo*, Merc. D. JT. Pi. &c. *animabus quæ sunt in dolore*, o. in D. laborantibus tristitiâ. Confer 2 Reg. 4. 27.

21. *Qui expectant mortem* Ità P. Pi. Merc. D. **א** *Et non venit*; ità Pi. **א** *Et non*, Mo. P. sub. est, P. vel *adeft*, JT. &c. **א** *Quasi effodientes, &c.* **א** *Et effodiunt eam ex latebris*, Merc. *quamvis scrutentur eam plusquam thesauros*, JT. Pi. *abditissimos*, JT. magis quam abditissima quæque. **א** *magis*, quod Ebræi rarissime exprimunt. Quale illud, *Βελομ' ἐγὼ λαβὼν σὸν εὐμεγαλὸν ἀπολέσαι*.

22. *Gaudētque vehementer*, **א** *Qui letantur*, P. Merc. D. JT. Pi. &c. *exultatione*, P. M. vel, *cum exultatione*, JT. Pi. Jon. vel, *de gaudio*, i. e. de re de qua gaudendum est, nempe, cum invenerint sepulchrum. Vel, *ad gaudium*, Mo. *Ad exultationem*, i. e. usque eò ut præ lætitiâ exsultent. *Usque ad gaudium*; vide Hof. 9. 1. & Psal. 43. 4. **א** *notat incrementum lætitiæ* (quæ est suavitas in perceptione boni) usque ad gaudium, **א**, quod denotat motum animi liberiores. **א** ponitur pro **א**. [Sequitur in Hebræo, **א**, quod vertunt,] *gaudent*, JT. *gestiunt*, Merc. qui gaudent, Pi. Heb. *gaudebunt*: Futurum notat actum continuum. *Hilararentur*; vide Psal. 19. 6. & 45. 8.

23. *Viro*, **א** Hic repetunt *ἀπὸ κοινοῦ*, ex præcedentibus, *Cur dedit lucem*? [Alii aliter supplent:] *Viro, inquam, esset gaudium*, M. Omnes hæc amaritudines sunt viro, Jon. **א** *Cujus abscondita est via* Ità P. Mo. Merc. D. Jon. vel *abditâ*, JT. Pi. Qui nescit quâ viâ incedat, propter miseras; quò se vertat, quàmve agendi rationem inire debeat: qui viam ignorat evadendi ex malis. Obscurum est quid sequatur, aut quid fugiat. [Al. sic:] A quo abscondita est via mortis, quam optat, &c. [Al. sic:] Qui nescit quem tandem finem ærumnarum consecuturus sit; vel, cur adeò affligatur. **א** *Et circumdedit eum Deus tenebris*, **א** *Et texit Deus circa eum*, Mo. *Et præclufit Deus illi*, V. vel, *propter illum*, P. *Et quem* (vel, *super quem*, i. e. cui, Merc.) *Deus protegit*, Sy. Ar. *obtexit*, JT. *obsepsit*, Pi. *circumsepsit*, Ti. V. scil. ærumnis. Cui Deus viam, quasi obice transversim posito, præclufit; h. e. Qui nunquam assequitur quod optat. *Sepsit circa eum*, scil. viam, nè eam invenire possit. Hallucinetur in omnibus, sinistrè illi cadunt omnia; movet, sed proficit nihil. Alia erat sepes suprà c. 1. nempe bonorum; hic calamitatum. *Et Deus in obscuro posuit eam*, M. [nempe viam, quæ præcessit.] *Et obumbravit Deus apud eum*, Jon. **א** *deducunt velâ* **א**, vel **א** (*sepio*), quod habes & cap. 1. 10. Non placet; quia verbum illud *sepiendi* non nisi in Cal legitur; at *tegendi* in Hiphil est usitatum. Nota ut obiter Dei meminerit tanquam auctoris calamitatum, &c. etiam in mediis velut contumeliis agnoscens ejus providentiam, contra Hebræorum opinionem.

24. *Antequam comedam suffiro*, **א** *Nam ante panem* (vel *cibum*, JT. Pi.) *meum*, P. Merc. D. (i. e. escâ mihi propositâ; vel, priusquam cibum sumo; vel, quoties cibum sumo,) *suffirium meum* (i. e. *suffiria*, sing. pro plur. V. vel, *gemitus*, Merc. JT. Pi.) *venit*, P. *erumpit*, V. Heb. *veniet*; futurum notans actum continuum. Hoc intellige, vel, 1. de præsentis Jobi statu. Nè cibo quidem sine gemitu uti possum: idque, 1. quia cibus ærumnosam vitam sustentat, quâ carere malui; 2. propter dolores, qui appetitum tollunt, Psal. 102. 5. 3. propter vililitatem

tem cibi mei, infra 6. 6. 7^a. Vel, 2. de præterito statu^b. q. d. Cum felix essem, non more Epicureorum securè genio indulgi, sed quoties edi, priùs cum gemitu meum & aliorum statum Deo commendavi^c. Cibus non sumpsi sine lacrymis, cum semper timerim iudicium Dei^d. Hæc sententia non placet; nam et si antea in continuo metu versaretur, nondum tamen insuavis erat cibus, nec ita crebros edebat gemitus ut nunc, &c. *.

¶ *Tanquam inundantes aquæ, &c.* [וַיִּהְיוּ כַּמֵּים שֶׁאֵינָם מְאֻזִּין] Et effunduntur (vel stillant, P. manabant, Coc. decurrunt, Merc.) veluti aquæ rugitus mei, JT. Pi. sic Merc. D. &c. i. e. Lamenta †, querelæ, suspiria, clamores inconditi, quales moerentium esse solent^f. Metaphora à leonibus, Psal. 22. 18. Aqua hinc notat, 1. copiam^h, ut Psal. 42. 8. & 69. 2. & Apoc. 17. v. 15ⁱ. q. d. Suspiria alia post alia, ut aqua alia post aliam, superveniunt^k. 2. Sonum, quem edunt fluctus & rugitus^l. 3. Amaritiam, quam habent fluctus maris. Aqua interdum & metum sign. ut Jos. c. 7. v. 5. Ezech. 21. 7^m.

25. Quia timor quem timebam evenit mihi, פֶּחַד וְיִרְאָה Timorem (vel, pavor, Pi.) timui, &c. P. sim. D. Merc. Verbum cum accusativo suæ actionis, ut in aliis linguisⁿ. Sic dicimus, gaudere gaudium, pugnare pugnam, εὐχαριζέω εὐχαρίαν, &c. Et venit ad me, scil. pavor ille, i. e. res quam expavi^p. Dici poterat, Itane ob hanc calamitatem totum superius tempus averfari? Atqui nunquam, inquit, fui verè felix, quia semper in metu, &c. ideòque totam vitam meritò exhorresco^q. Vita mea solido gaudio caruit, ob metum; mens præfaga mali fuit, nec incassum, quod nimis sentio^r.

26. Nonne dissimulavi, &c. Sensus est, vel, 1. Pacatè & benignè subditos gubernavi, & si quid in me peccabant, dissimulavi & patienter tuli †: vel, 2. Non dissimulavi, & impunitam dimisi impietatem; fideliter regnum administravi^t: vel, 3. Nonne dissimulavi, & patienter tuli omnia priora mala cap. 1^v? Quæ ergo causa tam graviter me affligendi^x? & ulcera pessima, &c. infligendi^y? Sed errat Vulgatus, legens וְשָׁוִי, erravi, dissimulavi, etiam cum interrogatione, quod sequentibus non quadrat^z. ¶ וְשָׁוִי לֹא נִחַיְתִי [Q. hæc accipiunt de tempore præsentis:] Non habeo pacem, &c. P. Præt. Heb. pro præsentis; Nulla pace fruor, neque conquiesco, neque quietem habeo: evenit enim timor, sub. mihi. Præ doloris acerbitate (inquit) nullâ ratione quiescere possum; nam quod timebam evenit mihi. Ter idem dicit, ut vehementius exprimat inquietudinem animi sui^a. [Reliqui autem de tempore præterito intelligunt:] Non fui (vel fueram, Coc.) pacatus, (sive tranquillus, Merc. D. ex Chald. Coc. vel, non quiescebam, JT.) nec tranquillus fui, nec quievi, Merc. & venit (vel, tamen advenit, JT.) commotio, i. e. atrox hæc calamitas, quâ ita commoveor & exagitor; vel, ut alii, timor: q. d. Verè nunquam felix fui, quia timebam jugiter, & tandem accidit quod timebam. Jure itaque vitam totam averfor^b. Vel sic, Non sollicitè observabam omnes actiones meas, nè Deum ad dimovendum me de statu meo provocarem; & tamen venit hæc commotio^c. Pulchra hinc gradatio. Primo verbo (non tranquillus) removet à se acquiescentiam & lubentiam, quia nimirum erat quod magis desideraret, scil. Deum videre. Secundo (non quietus) removet securitatem animi; semper metui^d. Metus autem ille commendatur Prov. 14. 16. & 28. 14^f. Tercio (non quieveram) removet intermissionem inquietudinis, sive refocillationem à formidine. Super hæc venit commotio, h. e. tanta calamitas quæ posset animum frangere. Vide εὐφραν verbi וָיִן Deut. 28. 65. Hab. 3. 16. Jure igitur me miserum sentio, nec vivere cupio. Patribus nimirum ante revelationem Evangelii jugum Legis incubuit, undique minæ, terrores, afflictio irati Dei speciem præ se ferens; mortem illi perpetuò metuebant, Heb. 2. 15. via ad Sanctum sanctorum nondum erat initiata à Christo, Heb. 10. 19, 20. Quisquis igitur illorum vitæ suæ maledixit, is non tam Dei ordinem impetere, aut ejus beneficium spernere, quam, cum maledictione Legis luctans,

ad libertatem filiorum Dei, sive Evangelii, anhelare, debet videri^f. [Alii interrogativè accipiunt, hoc modo;] Nonne quiescebam? nonne tranquillus eram? nonne quiescebam? Pi. sim. Mar. q. d. Nulli nocui: quæ causa me affligendi^g? & וְשָׁוִי positum pro וְשָׁוִי^h. & וְשָׁוִיⁱ Mar. vertunt, ira, sive indignatio^j. Sy. Ar. nempe Dei, h. e. supplicium^k. Commotio, D. Merc. &c. nempe ex ira vel tristitia. וְשָׁוִי, Græc. Schol. i. e. tumultus, turba, tremor. Alii, pavor^l. Terror, nempe, malum quod metui^m.ⁿ P. Mar.

C A P. IV.

1. Respondens; ita JT. Pi. וְיָנִי Et respondit, Merc. vel, excepit, Merc. ex o. וְיָנִי, o. i. e. excipiens dixit, &c. Sic deinceps in hoc libro, ubi non tam respondetur, quàm objicitur, ut hoc loco^a. ¶ Eli-^b phaz] Hic propter fervorem, vel auctoritatem, vel senium, sermonem orditur; eumque ut præcipuum alloquitur Deus c. 42. 7^b. Hujus sermo miro artificio dispositus est. Ostendere vult Jobum, quia affligatur, sceleratum esse, quia afflictiones semper signa sunt iræ Dei. Id probat 4 rationibus; 2 hoc cap. & 2 sequē^c. Non ingemunt amici Jobi, nec eum solantur, sed crudeliter in eum insurgunt^d. Parùm Eliphazo in mentem venit illud Æschyli, ubi dicenti Oceano, sermones esse ire medicamina, respondet Prometheus, Εὐν τις ἐν καὶ εὐφροῦν μαλ-^e δ' ὅν κ' ἔσθ' &c. (nempe, si quis tempestivè iis utatur, &c.†) 2. Si coeperimus loqui, &c. וְאִם נִדְבַּר נִדְבַּר הָאֵלֹהִים [† G. Loculus obscurus, ob ambiguitatem וְאִם, quod sign. vel tentare, vel suscipere^f. Numquid tentabimus verbum ad te, lassaberis? Mo. Num, si tentaverimus loqui tecum, agre feres? sim. Ti. Ang. An propterea quod tentatus es unâ tentatione, jam succumbis? Chald. in Merc. Itane debaccharis ob unam afflictionem? Alii in Piel; An tentet tentans scilicet? i. e. Si quis tentet sermonem ad te, &c. vel, Si quis te tentet sermone, (ut sit וְאִם pro וְאִם,) graviter feres scio^g. Possit sic verti, Tentare (est enim וְאִם infinit.) verba facere tecum molestumne erit^h? At וְאִם potius ponitur pro וְאִם, (ut Psal. 4. 7. Merc.) & וְאִם pro וְאִם. Notant Masoritæ bis reperiri, duobus sensibus, hic & Deut. 4. 34. At ibi indubiè est tentare; aliter ergo hinc sumitur^k. [Sic ergo vertunt;] An suscipiemus (vel, tollemus, D. assumemus, Merc. V. sumemus, scil. in os, ut Exod. 20. 7. Psal. 50. 15^l.) sermonem, sive verbum, ad (vel contra, Pi.) te? laborabis? Merc. vel, agre, sive molestè, feres? Pi. V. sim. Sy. Ar. Th. in D. vel, defatigaberis? Th. in D. Particula interrogandi pro conditionali, ut aliàs^m. Vel potius וְאִם subintelligitur, [ut sit וְאִם pro וְאִם,] ut Mal. 1. 4. Ipsi edificabunt, i. e. Si edificaverintⁿ. וְאִם וְאִם dicitur, ut וְאִם Num. 24. 3. Job. 29. 1. Hab. 2. 6. וְאִם וְאִם Psal. 15. 3. וְאִם וְאִם 2 Reg. 19. 4°. Nunquid disceptabimus tecum, & agre feres? P. si disceptemus, & loqui coeperimus, &c. q. d. Cogimur sententiæ tuæ adversari, & non loqui placentia, tamen si huc ut te consolaremur advenimus. Major est enim nobiscum veritatis amor, quàm æstimatio amicitie vel favoris^p. וְאִם est וְאִם laborare, defatisci. Necessaria præparatio. Superbus est animus hominis & ἀντιπρῶτος. Posse reprehensiones audire, & non irasci, mentis sanæ signum est; Prov. 16. 32^q. ¶ Sed conceptum sermonem tenere quis poterit? וְאִם וְאִם Sed (enimvero, Merc. & Mo. attamen, P. D. V.) continere, vel cohibere, vel prohibere, sermones, sive verba, quis possit? JT. Pi. Merc. D. &c. Alii, cohiberi, &c. quis potest? sed malo transitivum esse^r. & וְאִם Chaldaicè dicitur pro וְאִם, ex וְאִם verbum, particula †.

3. Ecce q. d. Notum est quod dico^t. ¶ Docuisti, וְאִם Erudiebas, V. JT. sic P. Merc. vel, corripiebas, Pi. Merc. nempe, propter impatientiam^u, sub. antea: q. d. Hactenus probè aliis consulere consuevisti^v. q. d. Medice, cura teipsum. Exprobrat Jobo, quodd, aliorum doctor, ipse turpiter impingat. Hinc apparet Eliphazi malus animus. Magnam Jobus iniverat ab afflictis gratiam, eos sublevando, &c. quam ipsi afflictis ab amicis

amicis rependi par erat. Vide infra 6. 14. & 16. 4, 5. Exemplum præbuerat Job quod amici sequerentur *.

^a Cod. Jobum voluit Eliphaz cognoscere unde deciderat, & præstare quod in aliis effecerat: Nam, *μὴν σφίσις ἔστι* ¹ Coc. *ἔχ' αὐτὸν σφίσις*, Odi magistrum qui sibi met hand sapit 7. ¶ *Manus lassatas*, *רַפּוּת* Remissus, Merc. JT. Pi. ac languentes, Merc. infirmas, o. in D. sim. V. Remissas ad opus faciendum reddebant fortes 2. Manus quæ res adversas ferebant impatienter 3. Homines desperabundos b.

4. Vacillantes, *כּוֹשֵׁל* Corruentem, Merc. cadentem, P. labantem, JT. Pi. sim. V. i. e. Pusillanimes in afflictione corroborabas c. Impingentem; impingit autem & qui in calamitatem incidit, & qui peccat d. ¶ Et genua trementia, *כּוֹרְעוֹת* Incurvantia sese, JT. Pi. Merc. i. e. nutantia *, vacillantia; nam casurus incurvat genua f. ¶ Confortasti Scil. antehac, dum felix esses. Commendat Jobum, ut postea eum deprimat: q. d. Non facis quod alios docuisti; quod hypocrisis tuæ signum est g. Videmus diligentiam Jobi, cui non satis erat Deum timere, nisi & alios eo incitaret, & confirmaret h.

5. Nunc autem venit super te plaga, *כִּי עָתָה תָּבֵא* ¶ Cum (sub. autem, JT. Pi.) nunc (i. e. nunc cum, Merc.) evenit tibi, vel, venit ad te, Merc. D. V. JT. Pi. sub. vel, malum, Pi. Merc. sim. V. D. malum quod timebas, D. vel, hoc, JT. vel, res cujus alios arguebas, Merc. vel, miseria, ut patet ex antithesi vers. præced. i. Venit impersonaliter ponitur k. [Al. sic;] ¶ (sic enimpuncto) idem sign. quod *עָלָה*; unde etiam pluraliter *עָלוּ*. Porro, *עָלָה* aliquando sign. tempus adversum, exitium, &c. ut Eccles. 9. 12. *לֹא יָדָע אֵת עָלָה*. Sic ergo verto, Jam quia infortunium ad te venit. Ità constat ratio metri, [de quo vide, si lubet, Auctorem,] syntaxeos, (alioquin verbi *תָּבֵא* nominativus desideratur,) sensus l. ¶ Et defecisti, *וַיִּפְּלֵי* Idem quod *וַיִּפְּלֵי* supra v. 2 m. Vertunt, defetisceris, JT. Pi. laboras & succumbis, Merc. V. ¶ Conturbatus es Ità D. sim. JT. Pi. V. vel, consterneris, Merc. Coc. *בָּרַל* festinavit; deinde præcipitem egit, vel corpore, vel animo n. Attonitus es: q. d. Mira constantia! doctrinam tuam probè observas! Facile omnes, cum valeamus, recta consilia ægrotis damus. Tu si hîc sis, aliter sentias. Afflictio virum arguit. Immodici hîc sunt amici Jobi, & immisericordes. Leviori increpatione erat potius in viam revocandus Job, quàm expostulationibus acerbioribus terrendus, adde etiam falsis o. Nè imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur se tenere medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt: Cic. Epist. famil. Nonne id flagitium est, te aliis consilium dare, fors sapere, tibi non posse auxiliari? Terent. Heautontim. 5. 1 *.

6. Ubi est timor tuus, &c? Nempe, filialis erga Deum P. Ubi timor, &c? i. e. pietas, religio. Non is eras qui apparebas, sed hypocrita 9. ¶ *וְיָרֵא כְּסִלְתָּהּ תְּקִינָהּ וְיָרֵא* [Variè reddunt.] Nonne timor tuus fiducia tua; expectatio tua & integritas viarum tuarum? Mo. [Primum membrum sic reddunt;] Nonne timor tuus (sub. fuit, P. vel, erat scilicet, Merc.) fiducia, sive spes, tua? Merc. P. V. D. M. [In membro posteriori variant:] & perfectio viarum tuarum expectatio tua? P. Ad verb. expectatio tua & perfectio viarum tuarum? Ordinem restituit noster Interpres. [Pagninum intelligit.] Sed durior videtur illa transpositio, præsertim quia *תְּקִינָהּ* accentu Reviah, quasi commate, à sequentibus distinguitur †. Al. expectatio, seu spes, tua erat scilicet integritas viarum tuarum? Merc. & spes tua, atque integritas viarum tuarum? M. Sensus est, Non purè coluisti Deum, sed hæc spe, ut ille tibi copiam rerum suppeditaret & conservaret, & huc spectavit integritas tua t. Nunc, cum secus accidisse vides, ab integritate deficis. Ergo hypocrita es v. Tò ante *וְיָרֵא* abundat *. Sed illud durum, quia Van hîc neque narrationem inchoat, nec in eo orationis membro ponitur quod retributivum sit ad præcedens; in quibus duobus casibus Van frequenter abundat. Causa cur aut hanc *וְיָרֵא* redundantiam, aut illam vocum transpositionem, statuerint, est, quia duas in hoc versu enunciationes fecerint. Nos unam

tantum, sed compositam, duobus subjectis per tractionem à se disjunctis, ac duobus prædicatis per asyndeton conjunctis, constantem, statuimus, ac sic ad verbum vertimus; Annon timor tuus (vel, pietas tua) fiducia tua, spes tua erat, & integritas viarum tuarum? Si subjecta conjungere velis, sic dispones; Annon pietas tua & integritas viarum tuarum fiducia tua, spes tua, erat? q. d. Visus tibi quidem fuisti timens Dei, &c. indèque spem conceperas; sed jam te falsum vides, quia sincera non fuit pietas; verè enim pii sic non percunt: quod deinceps probare annititur 7. [Al. sic;] 7 Di. Videlicet ex tuo metu prodiit tua fiducia, tua spes & integritas in via tua, Ti. Annon ut religio tua, (Heb. timor tuus, Jun.) spes tua; expectatio tua, ut integritas viarum tuarum, futura est? JT. q. d. Piæ Religionis & vitæ integræ certa est spes; cum ergo tu spem abjicias, malè conscius sis necesse est. Ità transit ad sequentem locum 2. Annon religio tua erat spes tua? (i. e. causa sperandi?) annon expectatio tua erat integritas viarum tuarum? Pi. sim. Belg. Gal. q. d. Annon cum Deum timebas, & integre cum hominibus vivebas, sperabas Deum tibi perpetuò benefacturum? At spes illa te fefellerit: Ergo Religio tua non erat sincera a. Timor ad a Pi. cultum, integritas ad virtutem, pertinet b. Timor tu- b D. us, i. e. quo Deum timebas *. Nimirum, tantum Reli- * Pi. L. gionis, quantum expectationis; quantum spei, tantum habebas integritatis morum: i. e. Non Dei, sed tui, amore, & bonorum spe, religiosus fuisti c. Al. sic; Annon c Ca. hoc est timor tuus, fiducia tua, spes tua, & integritas viarum tuarum? Ang. Ità quatuor hîc sunt distinctæ quæstiones: q. d. Omnis timor tuus, fiducia, &c. hoc tantum est, vel, huc tantum pervenit; alia non habes pietatis tuæ testimonia; quærenda ergo sunt luculentiora illius indicia d. Exprobrat Jobo diffidentiam suam. An sic tua pietas & fides, tua spes & fiducia, se probant in adversis? adeone languent? Nonne nunc potissimum se exferere deberent? A quo non longè abeunt qui ex Ebræo explicant, Annon timor tuus (i. e. Deus quem times) tua fiducia, & expectatio perfectio viarum tuarum? Nonne in Deo confidere, & ex conscientia rectè factorum ab ipso liberationem expectare, deberes? Nam quod alii hîc traduci pietatem ejus ut mercenariam volunt, probare non possumus *. Con- * Scult. venit de Eliphazi dicto præsumere, ut viri sapientis & benevoli. Nam certè spiritum Dei habuit. Est igitur institutio, non exprobratio; non damnatio, sed consolatio. Sic ergo verto, & expono, Annon timor tuus est fiducia tua? expectatio tua & integritas viarum tuarum una sunt? Primo colo hoc dicit, Metum pii hominis esse ipsius fiduciam. Timor, pro eo quod, vel qui, timeatur, i. e. Deus; qui vocatur timor, non tantum à Rabbiniis, sed etiam Gen. 31. 42, 53. & Esa. 8. 13. q. d. Tu quidem, o charissime, semper in timore ambulasti; nec tamen est ut propterea animum despondeas, &c. Is enim quem times, ut timendus est ob majestatem, &c. ità diligendus ob bonitatem. In altero colo hoc dicit, Mercedem propositam piis certam esse, & manere illos, dummodo ad finem perseverent in integritate, &c. Difficultas est in 1 & 6, quod Jun. vertit per ut, nos pro cum accipimus. Vide Gen. 3. 16. Exod. 14. 20. 1 Sam. 14. 18. Esa. 1. 13. & 11. 7 f. [Al. sic;] Num c Coc. non timor tuus in stultitia, & spes tua & integritas (nam pro n. gula in Græco legendum angula 3) via tua? o. 8 D. Coc. in Coc. Sic RS. Finis tuus arguit de initio tuo, quod timor tuus ex stultitia fuerit h. Annon mera stultitia erat b Coc. quod te jactitabas Dominum timere, in eum sperare, & quod integrum tete præstare in omni vita tua videbaris i? Tò *וְיָרֵא* interdum stultitiam, vel inconstantiam, sign. ut Psal. 49. 13. & 85. 8. & Jer. 10. 8. Sæpe Merc. autem contrario sensu sumitur, & constantiam, sive confidentiam, sign. Sic Job. 8. 14. & 31. 24. & Psal. 78. 7. & Prov. 3. 26 k. *וְיָרֵא*, sive *וְיָרֵא*, notat confidentiam: 1 Caf. quæ, si est in re fluxa, stulta ac temeraria est; si in æterna & bona ac potenti, prudens l. [Al. sic;] An- 1 Coc. non timor tuus esset fiducia tua? & integritas viarum tuarum spes tua? q. d. Pietatem tuam jactasti; cur nunc adeo turbaris? Si tibi talis inesset timor, sive pietas, te confidentem & securum redderet m. Si Do- 8 He in minum timueris, poteris planè confidere & sperare: Caf. Quis

* He. in Merc. Quis enim iustus perit? [Al. sic;] Annon religio tua, spes tua, expectatio tua, & integritas viarum tuarum, scil. perdurabit, sive constabit? Itā est ellipsis verbi, ut infra 39. 16. An pecuniam ciconiae, scil. dares? *

* Glaff. 7. Recordare, obsecro; sim. JT. Pi. Merc. Sed obsecro potius נִסְתָּרָה dicitur: נִסְתָּרָה Recordare nunc, D. ex Chald. Provocat ad ipsius Jobi iudicium & memoriam. Probat ex sensu, &c. 9. ¶ Quis unquam innocens perit? Itā JT. Pi. &c. nempe sibi, aut Deo: perit autem aliis, sive ætati suæ, cum è vita tollitur, Isa. 57. 1. Si perire propriè sumitur, verum est; non item si pro, gravissimè affligi: nam electos suos affligit Deus; sed perire eos non sinit, tandem verò liberat. ¶ Quando recti deleti sunt? נִכְחָרוּ Excisi, Pi. Merc. sim. JT. P. deleti, V. Merc. ὁλοῦνται ἀπολοῦντο, d. (radicitus perierunt.) Sensus est, Nemo perit nisi nocens. Nemo affligitur non commertus. Id probare aggreditur. Nemo quidem innocens verè perit; at perire videtur, & occiditur; ut patet in Abele, Naboth, martyribus, &c. Sensus est, q. d. Peristi, ergo non es innocens; mulctantur enim homines tantum ob suam culpam.

* V. 8. Quin potius vidi, &c. כִּי אֶשֶׁר רָאִיתִי וְגו' Sicut vidi, &c. Merc. sic Mo. P. JT. Sed quemadmodum vidi, &c. Pi. Non est emphasis particulæ comparativæ intermenda. Quantum video, Ca. Equidem quoties vidi, &c. Ti. Ut enim expertus sum, M. ¶ Qui operantur, &c. חֹרְשֵׁי אֶרֶץ מְעַל יְקָרָהוּ Arantes, (quod arantes, P.) vel, qui arant, iniquitatem, (vel vanitatem, Ti. vanum, Coc. vel afflictionem, JT.) & seminantes laborem, (vel molestiam, Ti. Merc. JT. Pi. perversitatem, P. miseriam, M. injuriam, Merc.) metunt illum, Merc. &c. Vel, vidi etiam quod id ipsum messuerunt, Ti. Qui crimen & facinus machinantur, idem metunt, Ca. Qui sceleratè vivunt, & aliis molestiam exhibent, tandem propter scelera puniuntur, &c. Confer Gal. 6. 7, 8. Fructum sceleris sui percipiunt; nempe interitum. Scelus patraturi initio cogitant, & omnia parant, quæ ad illud patrandum pertinent; hæc est aratio: inde seminant, i. e. aggrediuntur illud patrare: sed tandem metent, &c. illis id rependitur quod aliis fecerant, & à Domino tandem puniuntur. Arant, &c. i. e. omnem lapidem movent ut concupiscentiis suis satisfaciant: seminant, &c. hoc ulteriorem conatum, quo ex parte sua consilia ad effectum perducunt, & occultant, velut semen sub terra, depingit: metunt, &c. hoc de poena accipiunt; sed mallet de subiecto; q. d. adipiscuntur etiam ex voto sua desideria, iisque lætantur, ut tempore messis. Vide Os. 10. 13. Impii non solum arant & seminant, i. e. cogitant & parant scelus patrare, sed & metunt, i. e. revera exsequuntur, non frustrantur, &c. consiliorum suorum fructum percipiunt. Tandem tamen poenas dabunt. Itā R. Levi. Sed prior sensus magis placet. Chald. hoc refert ad ætatem Diluvii, (cujus recens tunc esse potuit memoria,) quæ improbitatis suæ poenas dederit. Porro, נִכְחָרוּ hic est molestia quæ aliis exhibetur, ut Job. 3. 10. Serere molestiam dicitur, ut Plauto, obserere lites, & obserere pugnos, & serere fallaciam; & Accio, obserere beneficium. Metent eam, i. e. molestiam. Noxa enim caput sequitur.

* D. 9. Flante Deo periisse, &c. מִן שִׁמְתוֹ Ab halitu (flatu, D. spiraculo,) Dei (vel, à sermone Dei, Targ. i. e. Deo, V.) percutit; & à flatu (vel spiritu, Merc.) nasi (vel iræ, Merc.) ejus consumuntur, JT. Pi. Merc. &c. q. d. Dei decreto & iusto iudicio percutit; idque sine labore: non armis opus est, solo afflatu Deus id facit. Halitus & flatus significant & potentiam Dei, qui solo halitu eos conficit; & iram: vel, quia calor in tali halitu, Psal. 18. 9. Esa. 30. 33; vel, quia irati flant & מדסדסו. [Al. sic;] Respicit ad metaphoram: Sicut seges vento urente consumitur, Amos. 4. v. 9. Hag. 2. 18; ita ipsorum opera quæ seminaverunt, imò ipsi à Deo contriti sunt, & quidem tam facile quam flatu cinis dissipatur: & sicut ignis facile consumit segetem; sic illos fervor iræ Divinæ. Porro, hæc metaphora agricolæ ostendit statum impiorum esse, laboriosum, Job. 20. 10, &c. 2. ad tempus fortunatum, Psal. 37. & 73. 3. in fine horrendum, Psal. 7. 15.

* Scult. Prov. 13. 21.

10. Rugitus leonis, &c. itā Mo. P. V. D. Merc. Coc. &c. שִׁנְאֵת אֶרֶץ וְגו' Alii, rugitu, sive à rugitu, leonis, &c. commoluntur, JT. Pi. Sic vel deficit, vel è præcedente versu ἀπὸ τοῦ ἐπὶ repetendum. Sensus est, Rugitu, &c. commoluntur, scil. improbi: i. e. Deus ipsos perdit, vel per seipsum, &c. vel per feras, ut leones, &c. Immittit Deus in illos leones, &c. juxta Levit. 26. 22. Deut. 28. 26. qui tanto impetu eos devorabunt & disceptent, ut etiam dentes illis evellantur; ut leo defectu prædæ periturus eos invadat famelicus, & è suis lustris dispergantur catuli leonum ad eos devorandos. Porro, hæc verba, rugitus leonis, & vox leonis, connectunt cum verbo נִכְחָרוּ evulsi sunt, sive excutiuntur, in fine versus. Itā sumunt Mo. P. Cod. Ang. Sed durius est repetere evellere ex fine versus. [Alii ergo verbum aliud supplent:] Rugitus leonis, & vox, &c. sub. vel, perit, Merc. V. sive perire solet, aut evanescit, V. sive consumitur, Merc. ex versu præcedenti, V. Merc. vel, comprimitur, Ti. His verbis significat minas, furorem & crudelitatem tyrannorum atque impiorum. Porro, hic occurrunt quinque leonum (vel potius ferarum, neque enim omnes sunt leones;) nomina pro varia ætate. Grammatici Hebræi septem leonum nomina totidem ætatis gradus continere sibi persuadent, sed sine ulla probatione. [Quinque nomina quæ in hoc & sequenti versu occurrunt sunt hujusmodi:] 1. אֶרֶץ est leo jam grandis, sive adultus, sed junior. At certum est nomen hoc esse totius speciei, cum hoc nomen semper adhibeatur in historiis. Vide & Ezech. 10. & 10. 14. & Nahum 2. 12. ubi אֶרֶץ, nomen generis, arctatur per לֵבָי, nomen speciei, q. d. fera leo. Et Jud. 14. 5. כִּפְּרִי אֶרֶץ, Kephir de genere leonum dicitur. 2. שִׁחַל est species quædam leonis longè savior, forsan pardus: nostri leonem verterunt. Leo pardus, Ti. ferox leo, JT. Pi. Potius est niger leo, (quales in Syria notat Plin. 8. 17.) dictus שִׁחַל pro שִׁחַר, L & R passim permutatis, ut in מִשְׁחָרִית vel מִשְׁחָרִית signa celestia, &c. & in שִׁחַל. [De qua voce vide Exod. 30. 34.] Ego non dubito quin sit panthera, quia à שִׁחַל dicitur שִׁחַל Exod. 30. quod est nomen lapidis, vel aromatis, diversi coloris & fragrantis; pantheræ enim sunt diversicolores & suaveolentes. 3. כִּפְּרִי sunt leunculi, Merc. BA. sive leones juniores, Merc. JT. Pi. BA. dicti quasi כִּפְּרִי, ab Arab. CABARA adolescere. כִּפְּרִי tantum differt à אֶרֶץ quantum à vitulo juvenis, aut ephebus à puero, ut patet ex Ezech. 19. 2, 3. 4. לֵישׁ est tigris, Vulg. Est leo senex, vel decrepitus, qui prædam assequi nequit. At hic Jobi locus docet leonem esse robustissimum, cum potentiam Dei hoc loco commendat, quod impiorum conatus, quantumlibet sint potentes, solo halitu dissipet. Confer & Psal. 34. 11. לֵישׁ Græci μυρμηκολέων reddunt; quod nomen adhuc me apud profanos autores legere non memini. Nempe viro docto non occurrerat locus Agatharc. cap. 34. οὗτοι μυρμηκολέων, qui annexus est capiti de Leonibus, ubi habet, οὗτοι μυρμηκολέων, &c. Eorum autem leonum qui vocantur myrmecoleontes, &c. Eos etiam μυρμηκας, i. e. formicas, simpliciter vocant Strab. lib. 16. Ælian. 17. 42. & 7. 47. 5. לֵבָי est leo decrepitus, sive annosus. Leo immanis, JT. Pi. Potius est leana, ut patet ex Ezech. 19. 2, 3. Est enim hæc vox genere feminina, quamvis masculina terminatione; sicut לֵבָי equa, לֵבָי capra, לֵבָי asina, &c. Porro, plurale duplex habet: unum more masculinorum, לֵבָי, Psal. 57. 5. ut לֵבָי equæ, לֵבָי capræ, &c. alterum apertè femin. לֵבָי, Nahum 2. 13. Dices לֵבָי sæpe censei inter leones ferocissimos. Respondeo, Leonem æquat leana, aut etiam superat, robore & feritate, testibus Herod. 1. 3. c. 108. Ælian. Var. 12. 39. Porro, duo sunt adhuc, juxta Hebræos, leonum nomina; נִי, quod indubiè est catulus, &c. & שִׁחַץ, quod tamen nec leonis nomen est, nec ullius animalis, ut videbimus ad Job. 28. 8. & 41. 25. ¶ Et dentes catulorum leonum contriti sunt, נִכְחָרוּ Franguntur, Sy. Ar. excutiuntur, P. evulsi sunt, M. V. D. sic Merc. vel, conteruntur, V. commoluntur, JT. Pi. נִכְחָרוּ pro נִכְחָרוּ, à נִכְחָרָה, ut contrariam habeat significationem nomini מִלְחָמָה molares, unde formatur: ut à שִׁחַץ radix fit שִׁחַץ eradicare, & ex עֵרְבָרָה cervix fit.

16. 9^h. Alii transitive exponunt ⁱ. *Horrificavit* (nempe spiritus ille) *pilum*, vel *pilos*, &c. K. in Merc. sic JT. fim. Ca. Mo. vel, *tremefecit*, &c. M. Obj. At tum dixisset, *וַיִּסְמַר*, [nempe, quia *וַיִּסְמַר* est masc.]. Resp. *וַיִּסְמַר* est utriusque generis; ut in eo, *וַיִּסְמַר וַיִּסְמַר*, 1 Reg. 19. 11^l. Vel, impersonaliter ac neutraliter ponitur, Idque *horripilare faciebat pilos*, &c. m. Sym. habet *ὁπότερ' αὖν*, Psal. 119. 120°. Deus in revelationibus utitur rebus præter ordinem, quæ hominem commovere; & ab aliis omnibus negotiis ac curis avocare, possint, ex quibus etiam Divinitatis ac potioris potentiae fides fiat ^b.

16. *Stetit quidam*; ita Jon. *יַעֲמֹד*] *Stabat*, M. Merc. Non dicit quid, quia mox dicit se non agnovisse, sed spiritum significat ^q. Heb. *Stabit*, Mo. Tum *substituit*, P. *constitit*, Pi. V. (vel, *Dum constitit*, JT. fim. Ti.) sub. *aliquis*, V. Al. *Surrexi*, o. Sy. Ar. Id *קָמַרְי*, vel certe *אָקַרְי*. *Stabat*, aliquis; impersonaliter loquitur: vel potius sic verbum conjungo, *Stabat* (& non agnoscebam speciem ejus) *forma*, &c. quaquam verbum [*יַעֲמֹד*] & nomen [*הַמִּוֶּנֶה*] genere non conveniant. Mille sunt istiusmodi locutiones, quas soleo *neutrales* appellare ^f. ¶ *Cujus non agnoscebam vuln*, sic P. *מַרְאֵהוּ*] *Aspectum* (vel *speciem*, Merc. Coc. faciem, Ti.) ejus, M. Mo. JT. Pi. Merc. D. *אִשְׁמַרְי*, vel *אִשְׁמַרְי*, reddunt ^o. Non erat *אִשְׁמַרְי*, (ex notis meis.) Lineamenta & species ejus mihi inusitata sunt. Affixum in *מַרְאֵהוּ* cum genere verbi consonat; nondum enim fit determinatio ante vocem *הַמִּוֶּנֶה* positam ^v. ¶ *Imago*, &c. *לְיָגֵד עֲצֵי*] *Imago* (vel *effigies*, V. Merc. five *simulacrum*, V. *forma*, Coc. tantum *imago* quædam, Merc. *similitudo*, Jon. M. *spectrum*, Sy. Ar. quamvis *imago ejus*, Pi.) *coram oculis meis erat*, P. Merc. M. &c. ¶ *Et vocem quasi auræ lenis audivi*, *דְּמָמָה*] *Silentium* (vel, *murmur silens*, Mo. *אִשְׁמַרְי* *auram*, o. in D. Coc. *susurrationem*, Ch. *obmurmurationem*, Sy. Ar.) & *vocem audivi*, P. Merc. D. Sed alienum videtur, audire silentium ^z. Resp. 1. Hypallage est, pro, *vocem silentii*, (ut lenius vocatur 1 Reg. 19. 12^y.) i. e. vocem tacitam, seu summissam, quali Deus oracula sua edebat ^z. *Silentium & vocem*, ut *arma virumque*; & idem est cum illo, *silentium vocis*. 2. [Alii aliter vertunt:] *Silentium erat*, Pi. Ti. Ang. ac *vocem ejusmodi percepi*, Ti. vel, & *vocem audivi* dicentem, Pi. Ang. nempe, quæ sequuntur ^z. [Non placet Merc. nec Coc.] Tunc esset *קוֹל*. Accentus quidem distinguens est cum *דְּמָמָה*; sed in poeticis libris ante *Silluk* est frequentissima accentuum, distinguendis & continuantibus, *trajectio* ^b. *Et silendo* (Heb. *silentio*, Jun.) *vocem istam audivi*, JT. q. d. Me continebam tacitus, expectans revelationem ^c. *Et in silentio ipso audiebam vocem*, M. 3. *דְּמָמָה* non tantum ponitur in loquela omissione, sed & *motus*, Exod. 15. 16. *וַיִּמְּוּ*, *immoti erant ut lapis*: *דְּמָמָה* itaque non tam *silentium*, quam *absentiam strepitus*, turbinis, &c. notat. Significat se, cum cessasset ventus ille rapidus ac violentus, tum deinde *lenem auram*, & cum illa claram *vocem loquentis*, audivisse, sicut 1 Reg. 19. Porro, *מַעְרָה* *procella*, & *דְּמָמָה* *lenis aura*, opponuntur Psal. 107. 29^d. *Et vocem*, &c. Ea est *קוֹל* *בַּת*, per quam Deus illis temporibus sæpe voluntatem suam piis hominibus patefaciebat. Vide 1 Reg. 19. 12^z.

17. *Numquid homo Dei comparatione justificabitur?* ita Jon. *הַאֲנֹשׁ מֵאֱלֹהִים יִצְדָּק*] *Numquid homo præ Deo justificabitur?* Mo. Coc. vel, *Deo justior erit*, five *esset?* P. JT. Pi. Merc. fim. M. Ti. vel, *esse possit?* V. *ז* est comparandi particula ^f. Sunt hæc verba oraculi ^z. Revelatio autem hæc ei facta est, vel, 1. super hac re de qua cum Job agebat; ex quo scil. vel audierant socii ejus calamitatem, vel ad eum venerant, intra 7 dies quibus subsisterant ^b. 2. Vel potius, alias; cum de ea forsan re Dominum rogasset, aut Dominus hoc ei aperuisset ⁱ. Sensus loci talis est, q. d. Si Deus te injuste affligit, injustus est judex ^k. An hoc par est de Deo credere ^l? Emphasis hic est, 1. in voce *יִצְדָּק*, *judex*; q. d. Judex melius intelligit jus quam qui judicatur: 2. in voce *וַיִּשְׁמַר*, [in sequenti commate,] *factore suo*, quæ non modò *effectiorem* hominis, sed etiam *perfectiorem*, notat. Deus est factor hominis secundum

omnia quæ habet; quomodo ergo homo Deo justior? Hominem fecit Deus rectum, qualem se ei fittere homo nequit ^m. 3. In vocibus *וַיִּסְמַר*, q. d. *miser & mortalis*, & *נִבְרָא*: q. d. *Licet magnus & fortis*, vel *sanctus*, vir, non erit justior, &c. ⁿ. [Alii aliter vertunt:] *An mortalis à Deo justificabitur?* Hoc explicant sequentia, *Non potest justificari homo*, &c. *cum ne Angeli puri*, &c. Male vertunt, *plus quam Deus*; nemo enim tam delirus, qui suspicaretur hominem Deo justiore esse ^o. ¶ *Aut factore suo purior erit vir?* fim. P. ^o Cod. D. Merc. &c. *וַיִּשְׁמַר מַעְשָׁיו*] *Num conditore suo*, &c? Merc. *וַיִּשְׁמַר* si valet *an*, ut etiam in Latio, *Si domi est rogas?* *Numquid de operibus suis irreprehensibilis?* ^o. Legerunt *וַיִּשְׁמַר* P. ^o D.

18. *Ece, qui serviunt ei*, &c. *וְהוּא בְּעֵבְרֵי לֹא יָאֵמֵן*] *Ece, servis*, vel, *in servis*, (five *ministris*, Ti.) *suis non credit*, vel *fidit*, Merc. Coc. D. Ca. Pi. Sy. Ar. vel, *non posuit stabilitatem*, P. vel *invertibilitatem*, five *immutabilitatem*, V. vel, *non firmum opus retinuit*, Ti. vel, *veritatem non invenit*, M. vel, *non fideret*, Di. vel, *non crediturus esset firmitatem*, JT. Ellipsis conjugati ^r. *Servi* hoc loco sunt, vel, 1. Prophetæ [†]: vel, 2. Angeli [†]; ¶ *qui speciatim servi Dei dicuntur*, quia *faciunt verbum Dei*, Psal. 103. 20. cum homo naturæ sit *servus peccati*, & sic *Diaboli* ^v. Porro, hæc verba accipi possunt, vel, 1. de Angelis malis; q. d. Si illi lapsi sunt, quanto magis homines ^z? Angelis non fidit, quia non perferre in bono ^y. Vel, 2. de Angelis bonis ^z. *Non fidit*, eos per se *stultos* ^z. Stabilem illam & immutabilem naturam non habent Angeli quam habet Deus ^b; ut ex lapsu multorum apparet ^c. Potuerunt deficere, nisi Deus ipsos muniret ^d. Non existimat eos perfectos esse, pro quibus spondere audeat, & ab omni labe alienos; nempe, si eos Deus examinare velit, & secum comparare, & considerare per sese, exclusis donis quæ in illos contulit; sic enim inveniret eos *stultos*, vanos & *mancos* ^z. Deserente Deo Angeli possunt deficere, & in nihilum abire ^f. ¶ *Et in Angelis suis reperit pravitatem*, *וַיִּשְׁמַר*] *Posuit* (Heb. *ponet*, Mo. Pi. futurum notans actum continuum ^z; *ponit*, Sy. Ar. Merc. Coc. vel *poneret*, Coc. *imputavit*, Ang. *indidit*, Ti.) *stultitiam*, M. Coc. Ang. fim. Merc. *vesaniam*, Ti. *stuporem*, Sy. Ar. *vanitatem*, Merc. *gloriationem*, Mo. *Ponere in aliquo stultitiam* est, *stultitiæ reum statuere*. Confer cap. 15. 15. & 25. 5^z. Porro, *וַיִּשְׁמַר* deducunt ab *וַיִּשְׁמַר*, pro quo in usu est *וַיִּשְׁמַר*, quod sign. & *insanire*, & *splendere* ^h. [Hinc alii aliter reddunt:] *Nec in angelis suis posuit lumen*, P. fim. K. in D. five, *lucem excellentissimam*, i. e. omnimodam & absolutam perfectionem: nam si quid perfectionis nacti sunt, Divino munere susceperunt ⁱ. Non invenit eo splendore ornatos quem habent, si per sese eos consideret sine gratia sua. Porro, quicquid ab alio suum esse & perfectionem accipit, illo sit imperfectius oportet à quo illa habet ^k. ¶ *Angelis, inquam, suis appositurus lucem*, JT. Me. c. Epexergalia superioris propositionis per comparationem majoris; ait enim, non esset judicaturus secundum Angelos; sed cum de bono suo, tum de honore & gloria, deciderent, si freti justitiâ suâ cum Deo se compararent ^l. [Al. sic;] *Nec [repete, fiduciam posuit] in angelis suis*, in quibus *lucem posuit*, Ang. marg. [Al. verum sic explicant;] *Servi*—non *fidit*, nempe, ut indicet ipsis vias & cogitationes suas, & arcana sua; & in angelis *ponit stultitiam*, i. e. illi cum ipso collati sunt furiosi, præut intrent in secretum ipsius: Non enim viæ ipsius sunt viæ ipsorum, &c. ^m. Expositio vera & apta: sic autem argumentatur Eliphaz; *Non sunt perfecti sancti, quia non perfecti sapientes* ⁿ.

19. *Quanto magis*, &c?] Ità P. Jon. Sy. Ar. Merc. Qui sic vertunt, referunt ad finem vers. 18. *Quanto magis* (sub. *poneret stultitiam*) *in iis qui inhabitant*, &c. ^o. ¶ *וַיִּשְׁמַר*] *Multo magis*, M. Alii, *Quanto* (vel *Multo*, V.) *magis*, JT. Coc. Pi. sub. vel *fidet*, nempe *inhabitantes*, &c? Pi. vel *justificabuntur*, nempe *habitantes*, &c? Coc. ¶ *וַיִּשְׁמַר* etiam (per ellipsin ^p) positum pro *וַיִּשְׁמַר* *eti-* am quod ^q. Plenus sermo esset, Ergo etiam probabile est, quod, &c. ^r. Verum *וַיִּשְׁמַר* nusquam alibi pro *וַיִּשְׁמַר* sumitur; nolim & hic, sed pro etiam, ut ubique ^t. *Eti-* am [†] *habitantes*, [†] Di.

scere discant. Radix נר & superesse, & excellere, significat. Alii נר nervum, vel, compagem membrorum eorum, exponunt. ¶ *Morientur, & non in sapientia;* ita Mo. P. D. Ar. vel, idque sine sapientia, Pi. Merc. Ang. M. נר ברוך] *Destituti sapientia,* Ti. V. vel, *insipienter,* Ca. D. Citra afflictionem sapientiae, quae in vita apud ipsos non fuit; quanto minus iustitia? Non possunt igitur cum Deo contendere iudicio, & vincere. Argumentatur Eliphaz à miseria & mortalitate hominis ad carentiam sapientiae & iustitiae; ut & Apostolus facit Rom. 5. 12, 13, 14. 1 Cor. 15. 50^h. *Morientur sapientiae expertes,* i. e. suam sibi stultitiam; ita ut ad perdendos illos alio adversario non sit opus. Ipsimet propria stultitia pereunt. Imprudentes & incauti perire solent. AE. sapientiam hic intelligit quae opes parant, quae nihil illis prodest ad liberandum ipsos à morte. Alii, quod nulla sapientia sit quae mortem effugiant. Alii, (quod malim,) Prius moriuntur quam intellexerint quicquam de Divina sapientia; ut dicitur Psal. 49. 21. — *bestiis similis fit,* more illarum hinc decedens, nullam unquam sapientiae datam operam. Ostendit hominum conditionem ita abjectam & miseram, ut de Deo non habeat quod queratur homo, etiam ab eo affligatur. Al. sic; *Morientur, ac non vivunt sapientia,* JT. vel, *ulla arte,* Q. in Coc. Est hic ellipsis contrarii, ut passim. Sunt exempla talis ellipseos, quae citat Jun. ad Gen. 33. 10ⁿ. Sensus totius versus est; *Qui reliqui ex eis fuerint,* nempe posterii illorum, (sive qui ex eorum familia superstites fuerint o,) nihilo parentibus meliores cautioreque, etiam ipsi in sua insipientia auferentur è medio p, & similiter aeternum peribunt. His omnibus vult Eliphaz probare, nullius hominis seu naturam seu iustitiam plenè stabilem ex se esse, hominemque variis ut vitiis, ita & casibus ac miseriis, obnoxium esse; & licet peccata sua homo ignoret, (ut mox dicet Jobum sua ignorare,) Deum tamen, cui omnia patent, latere non posse q.

CAP. V.

1. **V**oca; ita Jon. Pi. D. Merc. Ti. Coc. קרא] *Clama,* Mo. P. M. *Advoca,* JT. vel, *Invoca,* D. Ar. q. d. Provoca ad disceptationem. ¶ *Si est qui tibi respondeat*] Ita Jon. sim. Mo. P. Merc. M. Ti. Coc. o. D. Sy. Qui te dignetur suam responsione b, vel sermone & alloquio. q. d. Vides quantum à Deo distes, cum nè Angeli te sunt allocuturi, si ad eos clames c. ¶ קרא ויש עונה] *Estne qui exaudiat te?* Pi. sim. D. ex o. *Estne qui attestetur tibi?* JT. Nomina, quæso, aliquem qui pius fuerit, & tamen ita à Deo afflictus d. ¶ $\text{ואל מי מקרשים תפנה}$] *Et ad aliquem sanctorum convertere,* Merc. P. D. sic JT. Pi. Sy. vel, *respicias?* Merc. & *ad quemlibet sanctorum respicito,* Ti. sic M. Jon. si quem habes propitium & patronum ex sanctis, & convertere, Ar. Qu. Quinam hic sunt sancti? Resp. 1. Angeli; qui vocantur sancti Dan. 8. 13. & Zach. 14. 5^f. & Job. 15. 15^g. q. d. Nullus est Angelorum qui te vel alloqui dignetur. Angelis multo inferior es, quanto magis Deo h? [Al. sic;] Jactat se Eliphaz ob visam coelestia supra 4. 16. Et vide, ait, an quid tibi simile sit eventurum; quasi dicat, indignus es i. Resp. 2. Sancti homines in terra k. q. d. Ubi communio Sanctorum quam jactasti? procul sunt omnes Sancti, quorum consortio devinctus & delectatus fueras; praesidium quære ab illis in quibus spem posuisti, &c. Porro, ex hoc loco quidam invocationem Sanctorum asserunt. Sed ineptè hoc faciunt, nè dicam impiè: Merum delirium hoc est, cum nemo non videat hic ironiam esse, & quoquomodo intelligas, eò applicari non posse. Adde, quod mortuorum invocationem veteres nè agnoverunt quidem n. Ipsi Pontificii asserunt Sanctos V. T. utpote in limbo existentes, non invocatos fuisse o. Non cognoverunt improbum animum Eliphaz, (qui amarulento sarcasmo Jobum hic impetit,) qui ex ejus dictis argumenta ducunt ad confirmandam dubiam propositionem; de cujus sanè cer-

titudine multum decedit adhibito tam futili testimonio p. Nec de invocatione hic agitur, sed de exemplis: Sensus est, Quis similis tui? Cujus Sancti exemplum producere poteris q? Quis tam gravia passus est, & quidem à Deo ipso? vel, Quis ita in Deum debachatur? Ex cujus ore talia audisti r? Si te converteris ad aliquem Sanctorum, nempe viventium, frustra id erit, quia is nolit tuam causam defendere t. *Ad quem—respicias?* scil. ut evadas Dei iudicium & iram. Sancti nec ope nec precibus adjuvant refragantes Deo, ut suo exemplo ostendit v. 3. Illi rejicient te, nolunt ad se confugi, iudicium Dei in te approbabit. Sententia esse videtur; Haecenus ego quid sentirem dixi: tu, si aliquem habes Sanctorum patronum, aut cujus testimonium in tui defensionem proferre possis, illud tandem producas v. Si mihi non credis docenti neminem innocentem à Deo plecti, ex piorum numero cita aliquem qui contrarium, seu verbo seu exemplo, nos doceat x.

2. **V**erè (vel Profecio, P. D. Quia, Mo. Jon. Sy. Nam, Merc. Coc. o. Ca. Equidem, M. Nempe, Ti.) *stultum interficit iracundia;* ita P. Mo. o. V. D. &c. כי לא יראו קצש] Vel, 1. ira ipsius impatientis, quae Dei voluntati furiosè se opponit y. Impatientia & cholera praeservida miser contabescit z. Vel, 2. ira Dei a. Ita Jon. Probat Jobum injustum esse, quod, sicut stulti & improbi, tam graviter affligatur b. *Stultum occidit ira,* dum in afflictione gravius incandescit, & in Deum murmurans ab eo perditur c. [Al. aliter:] Si verò ad stultum (vel impium) te converteris, (si opem ejus imploraveris, & id frustra erit,) interficiet illum indignatio, scil. Dei; q. d. Tantum abest ut locum daturus sit defensionem illius, ut Deus ipsum interficiat d. Dilemma est hujusmodi: Aut pios ad patrocinium tuum advocaturus es, aut impios: Si pios, nolent; si impios, non poterunt t. ¶ $\text{והיה קנאיהם קנאיהם}$] *Et parvulum occidit invidia,* o. insipientem, Jon. sim. Sy. Merc. amentem, Sy. imperitum, M. D. levem, Ti. simplicem, D. Merc. fatuum, Coc. D. credulum, Merc. cupidum, vel, avidum ad rem, eum qui re visa afficitur f, interficit iracundia, P. sim. o. v. Ar. Ti. Pi. vel, indignatio vehementior, Merc. Indignatio, i. e. culpa: Contendit homines suo vitio, & propter peccata, perire *. Vel, invidia, Mo. D. Jon. M. quae proximo bona, quibus caret, invidet g. His verbis Jobum perstringit h. Alii, zelus, JT. V. [Sed diversimodè explicant.] Zelus, nempe Dei pro sua gloria i. Zelus, i. e. nimia cupiditas habendi; q. d. Frequenter fit ut stulti & avari iracundia pereant, quod frustrantur desideriis suis k. Notantur hoc loco ii qui, desertam viam pietatis, sequuntur alia, quia invident aliis habentibus ea quibus ipsi carent. Ps. 37. 1. Prov. 3. 31. & 23. 17^l. [Al. sic;] Hunc versum qui coherere putant cum superioribus nunquam intelligent. Facit itaque transitum ad sequentem parænesin gravissimam, de non invidendis improborum rebus lætis. Hoc dicit Eliphaz, eum qui stomachatur & livore contabescit ob res lætas improborum esse stultum ac fatuum. Concinit cum Psal. 37. unde etiam habuit rationem sequentem m. ¶ לוי est levis homo, qui sine consilio vult & agit n; qui per media apta non tendit ad finem suum, quo idcirco sæpe frustratur o. ¶ $\text{והיה קנאיהם קנאיהם}$ est insatiatus, seductus, errans p; stolidus, qui cuiusvis verbo facile credit q. Aliàs dicitur $\text{והיה קנאיהם קנאיהם}$: de quo vide Prov. 14. 1. Hof. 7. 11 t. Porro, ex hac stoliditate ad stultitiam, h. e. ex simplicitate & credulitate ad temeritatem, facilis est transitus t. Tò l cum $\text{והיה קנאיהם קנאיהם}$ non hic tantum est x. [Alii hunc & præcedentem versum sic explicant;] Invoca Deum, & siquidem sanctus es, exaudiet te, & isto malo liberabit; Sanctos enim semper defendit Deus. Te autem non exaudiet Deus, nec defendit, sed perimit: Ergò apparet te improbum esse. Item, Qui severitate Dei necantur stulti sunt: Atqui tu necaris, &c. Ergò stultus es. Atque hoc est totius hujus capitis argumentum, quod duobus his versibus breviter comprehensum, deinceps tractatur explicatius y.

3. **E**go vidi. Q. alteram visionem fuisse volunt z. Sed ego intelligo ut Job. 4. 8. sicut vidi; ut experientiam suam afferat a. ¶ *Stultum*] i. e. Improbum; sic

fic Psal. 107. 17. Vide & Psal. 69. 6. Omnem animi morbum ex stultitia nasci existimabant Stoici ^b. ¶ *Firma radice*, מְשִׁירִישׁ ^c Radices agentem, Merc. Coc. V. Ti. fim. Mo. P. *radicatum*, JT. Pi. i. e. confirmatum in felici rerum statu ^c. Tralatio ab arboribus, quæ radices suas longè latèque diffundunt, eoque firmiores sunt ^d. *Qui figebat radices*, M. infra; & ramos diffudit sursum versus: q. d. florens & rerum successu elatus ^e. ¶ *Et maledixi pulchritudini ejus statim*, וְיָרִיב וְיִמְאָר ^f Et maledixi (malè ominatus sum, Ti. G. Me. T. D.) habitaculo, five domui, ejus statim, five subitò, P. V. Merc. D. M. Ti. &c. i. e. Statim censui illud maledictum esse, domuique ejus hoc malè cessurum ^f. Maledictione dignum judicabam ^g. *Sed exsecratus sum habitaculum ejus*, Pi. ex JT. cùm scil. viderem illud (præter omnium expectationem ^h) esse eversum ⁱ. Viso exitu, abominatus sum ejus felicitatem, quam tantum abfuit ut appeterem, ut eam detestatus sim, & hostibus Dei imprecatus talem sortem ^k. [Al. sic;] *Et notavi, vel observavi*, (בִּיטַלְתִּי ut supra 3. 8.) statim habitaculum ejus non diu stare, &c. Sic Psal. 37. Consideravi locum ejus, &c. ^l Hic est habitatio commoda, five amena, Coc. Scult. vel pulchritudo, Vulg. Q. in Scult. Ità deducunt à בִּיטַלְתִּי ^m.

4. Longè fient filii ejus à salute, וְיִרְחֲקוּ יְלָדָיו ⁿ Procul fiant, &c. ut sit forma maledictionis ⁿ. At pium non decent diræ. Vide Judæ v. 9. ^o Elongabuntur, &c. P. (sub. Dixi apud me:) Longè fient, V. Procul absunt, JT. vel aberant, Pi. Coc. à salute: i. e. vel, i. animæ ^p; à redemptione in seculo futuro, Targ. in D. vel, 2. externâ, & à defensione hominum ^q; ab auxilio Divino ^r; ab omni felicitate ^s. ¶ *Et conterentur* Ità D. Scult. vel, conteruntur, Merc. D. Malim, conterebantur, Pi. vexabantur, Coc. non enim loquitur indefinitè, sed narrat certum exemplum quod viderat ^t. ¶ *In porta* i. e. In judicio, palàm; nam in portis exercebantur judicia ^v. Causâ cadent in judicio, Psal. 109. 7. ^f. Judicio plecentur, scil. ob pravam institutionem; indulgentia patrum filiorum exitium ^x: vel, quia cœptam à parentibus impietatem sectati sunt ^y. Vel, in porta, i. e. in militia ab hoste portas occupante ^z. ¶ *Et non erit qui eruat* Heb. & non eripiens, Ma. eripiente & defendente nemine, Merc. Nullus erit eis advocatus ^a.

5. Cujus messem; ità Jon. Mo. Ca. M. Pi. Merc. וְשֵׁן מְסֵה ^b Nam ejus messem, JT. Malim, *cujus*, &c. non enim hic vel ratio vel declaratio præcedentis alicujus sententiæ continetur, sed nova miseriæ species ^b. Ut (Adeò ut, וְשֵׁן pro וְשֵׁן וְעַל, ut in Ecclesiaste demonstravimus, c. 7. 21. Coc.) messem ejus, Ti. Al. ejus messem, ut וְשֵׁן abundet, Q. in Di. [Al. sic;] *Divitiæ eorum* (nempe filiorum impii, V.) erunt ejus (five devolventur ad eum, V.) *cujus messem famelicus comedit*, &c. P. nempe hominis infelicitis. Inversum ordinem apud Hebræos reposuit P. nam vox *divitiæ* est in posteriore loco hujus versûs ^c. Posset verti, *Certe messem ejus*, ut וְשֵׁן fit confirmativum, sicut 1 Sam. 15. 20. Psal. 10. 6. & 95. 11. Esa. 8. 20. Hab. 3. 16. Malo tamen vertere, *Quod ipsius messis est, famelicus comedit*, i. e. ut vertunt ^d. אֵל מְסֵה, quæ messuit; ut וְשֵׁן non ad personam, sed ad rem, referatur ^d. Messem dicit, non alia bona, quia eam in manibus tenere videbatur, & collecturum se sperabat; sed hæc rapta est, ad majorem ejus cruciatum ^e. ¶ *Famelicus comedit* Ità Mo. P. D. ex Aq. vel, comedent, &c. fing. pro plur. V. sic D. ex o. & Sym. Jon. vel, comedit, Merc. comederat, Pi. M. Heb. fut. pro imperfecto, Pi. comederet, Coc. וְעָבַר וְאָכַל ^f Famelicus, &c. qui etsi imbecillis sit, ei tamen prævalebit ^f. Vel famelici, i. e. milites, qui famem ex rapto pellunt ^g. ¶ *Et ipsum rapiet armatus*, וְאֶל מְצָנִים יִקְחוּ ^h Et de spinis (inter spineta, M. è, vel ex, spinis, Merc. fim. Pi. Ti. Coc.) eam tollet, five capiet, P. Mo. fim. V. vel capit, i. e. rapit, Merc. vel auferret, Coc. vel accipiebat, Pi. Heb. & ad è spinis, i. e. ad spinas accedendo, ex illis abripiebat; q. d. non obstante hoc impedimento, quod ager ejus septus erat spinis ^h. In spinas sese conjicit, ut inde messem extrahat. Ità וְאֶל ante וְאֶל habet emphasin, duabus literis contraria significantibus conjunctis: ut in וְאֶל וְאֶל;

ad hunc usque diem, & ab hoc die, Exod. 9. 18; & מִיְּמֵהָרָה, in longinquum, & è longinquo, Job. 39. 29. ⁱ. מִן הָאֵל מֵהָרָה ⁱ Merc. currit etiam 2 Reg. 11. 15. & dicitur ut מִן הָאֵל, quod frequentissimum. Vide Jer. 31. 34. Mich. 7. 12. ^k. Vel aliquid hinc subaudiendum; q. d. Et ea quidem messis venit, five devolvitur, ad eum qui ex spinis eam rapit: quod brevitati metri donandum fuerit. Sed prius præfero. Vel dicendum וְאֶל abundare ^l. Alii וְאֶל sumunt pro וְאֶל, ipsi, illi: Ità Sym. & Complut. ipsi autem ab armatis tollentur; & o. ipsi verò de malis non liberabuntur ^m. Porro, à spinis, i. e. ab ultimis spinibus, quæ ex spinis. Confer Exod. 22. 6. ⁿ. E spinis, ⁿ Coc. fim. i. e. è magno periculo; sicut dicimus, ex ore leonum ^o. Scult. Significat nullam illis tutam fore custodiam ^p. [Al. sic;] Heb. inter de spinis, pro, de inter spinas: Anastrophe. [Sic autem totum reddunt,] Nam ejus messem famelicus comedit, quam è medio spinarum receperit, JT. i. e. difficillimè, maximis sumptibus, severit, & proventu nullo receperit cum immani cruciatu ^p. P. Jun. Al. sic; & armati armis bellicis tollent eam, Jon. nam וְאֶל sign. arma ^q; vel clypeum ^r. ¶ *Et bibent*, וְשָׁוִי ^s Et absorbeant, Mo. haurient, five hauriet, Scult. ^t Merc. D. Absorbet, summâ scil. aviditate ^t; nam וְשָׁוִי est ^t Merc. trahere, haurire spiritum, anhelare ^t. Sic Psal. 119. 131. ^t Merc. Jer. 14. 6. Verto, & hauriet: וְשָׁוִי anhelavit; connotatur verbum quod notat consequens. Rectè RS. anhelavit & absorpsit ^v. Et absorbebat, M. & avidè hauriat, Ti. denique exhaurit, JT. & exhauriebat, Pi. Inhiabit, sub. ei messi; five, aspirabit ad eam messem. Alii, & devorabit eam ^x. ¶ *Sitientes*, וְצָמִים ^y Est vel singularè, formâ וְצָמִים malleus, וְצָמִים justus; vel plurale, pro וְצָמִים: sed ex sequentibus singularè videtur. Tres radices, וְצָמִים & וְצָמִים & וְצָמִים, vicinæ sunt ^y. ^y Merc. [Hanc vocem variè reddunt.] Et sitibundus, vel sitibundi, M. Ti. Mo. D. Sic respondet וְצָמִים famelicus ^z. Al. prado, Merc. P. Pi. fim. V. horridus, JT. Coc. ^z Coc. Comatus, hispidus, immanis ipso vultu: confer Job. 18. 9. & Psal. 68. 22. *Cæsaries formosos venustiores efficit, deformes terribiliores*, ait Lycurgus in Plut. de vita ejus ^k. ^k Coc. וְצָמִים & וְצָמִים coma ^l: vel, quia prado comam nutrit, nè ^l Pi. Merc. facile agnoscat; vel, quia pilos alit, in sylvis latens, more hominum sylvestrium ^m. ¶ *Divitias ejus*, וְעָוֶן ⁿ Merc. וְעָוֶן ⁿ Opes, vel facultates, eorum, Merc. Pi. ex JT. D. ex Chald. laborem eorum, M. copiam ejus, Coc. Propriè potentiam: divitias appellat vires rerum, quia per ipsas omnia possumus ⁿ. ⁿ D.

6. Nihil in terra sine causa fit, וְכִי לֹא יֵצֵא מִתַּעֲרָר אֵין ^o Quia (vel, Etenim, P. Coc. fim. Pi. Merc. Ca. Ti. vel, Quidem, M.) non egredietur (vel, exit, Pi. Coc. Merc. fim. P. Sy. Ar. M. prodiit, Ti.) de pulvere, five terra, iniquitas, Mo. P. Jon. Id וְכִי Job. 4. 8. & ea sanè homini congenita est, juxta Gen. 8. 21. ^o Improbitas non germinat, sed homo gignit eam, acsi natus esset ad iniquitatem patranda, juxta Psal. 51. in iniquitate formatus, &c. & Gen. 8. 21. P. [Al. sic explicant:] ^p AE in D. Terra non admittit iniquitatem; q. d. Terra fit sterilis ob iniquitatem hominis, non ipsius terræ ^q. Aliis Ma. est vanitas, Ti. Coc. Scult. de qua Rom. 8. 20. ^q. Afflictio, five molestia, JT. Pi. Merc. Ang. Scult. pana, Ca. Belg. Id וְכִי sign. Psal. 90. 10. Prov. 12. 21. ^r. Respicit naturam regionis, quæ ferax latronum, quia sterilis: Verùm non huic, sed alteri, causæ tuæ, ô Jobe, spoliatio adscribenda est ^t. Stulti murmurant contra Deum, cùm deberent murmurare adversus seipsos, &c. ^v. ^v Coc. ¶ *Et de humo non oritur dolor*, וְעָוֶן ^w Perversitas, P. malitia, Sy. Ar. vel injuria, V. labor, Jon. molestia, five ærumna, Mo. Ti. JT. Pi. Merc. Ca. Coc. V. [Alii totum sic reddunt;] Cùm non prodeat è pulvere, &c. JT. i. e. Cùm calamitates non sint à terra, nec à casu, sed ab ipso homine & peccato ejus, omisiss rebus creatis, ad Deum confugiendum est ^x. Ità connectunt hunc ^x Jun. & seq. vers. cum vers. 8. non bene ^y. Hæc est alia ratio quod Job propter peccatum affligitur: Originale peccatum causa est omnium ærumnarum; igitur actuale peccatum causa est ærumnarum peculiarium. Injuria non existit è terra, sed ex malitia & peccato hominum ^z. Non temere eveniunt calamitates, ut in campis herbæ spontis fuæ, sed potius sativis similes sunt ^z. ^z Me.

7. Homo nascitur, &c. וְכִי אָדָם לְעָמָל יוֹלֵד ^a Quid (vel

(vel *Tametsi*, P. *Revera*, Q. in V. *Sed*, Merc. Coc. Pi. M. *pro* *דא דא*, Pi.) *homo ad laborem* (vel *molestiam*, Coc. Merc. ut v. 6.) *natus est*, sive *nascitur*, Mo. Sy. Ar. P. Jon. Merc. Coc. &c. Miseriis naturā obnoxius est propter peccatum Adā^b. *וְיָ* vel *præf.* Pual est, vel fut. Hophal pro *præf.* *Sed Adā irrogatum est, ut generaret ad molestiam*, Ti. *¶ Et avis ad volatum*, *וְיָ וְיָ וְיָ* *Et* (vel *ut*, JT. Pi. Ang. sim. V. P.) *fili pruna* (vel *scintilla*, P. Merc. Pi. Ti. *scintilla prunarum*, M.) *attollunt volatum*, Merc. vel, *attollunt sese ad volandum*, Pi. sic P. Merc. Ellipsis gemina^d. *Exaltant volare*, JT. vel, *in sublime volant*, M. sim. Ti. Ca. Sensus est, Sicut scintillæ naturā efferuntur, sed statim resolvuntur, & in cinerem descendunt: ita homo calore quidem innato ad tempus tollitur, ut scintilla igne suo, sed eo ipso resolvitur. Sic & nos volamus, Psal. 90. 10. *¶* *hic est adæquationis*, ut Prov. 25. 25. & alibi^f, potatque comparationem similitudinis. Non placet: Nam licet *Vau* in secundo similitudinis membro positum significet *sic*, & faciat illud retributivum ad prius; non tamen prius membrum format, & sign. *sicut*. Ego sic verito, *Et scintilla in altum evolare eum facerent*, q. d. Homo tantæ est levitatis & vanitatis, ut non solum ignis, (qui leviter sursum secum rapit,) sed vel solæ scintillæ (quæ ad levissimam abripienda sufficiunt) eum abripere, & sursum quasi volando auferre, queant[†]. Alii *וְיָ וְיָ* reddunt, *fili volucris*, Aq. & Sym. & AE. in D. Sy. Ar. Quod quidam ad certam speciem restringunt; *Pulli vulturis*, o. sive *aquilarum*, Complut. in D. Naturale est scintillis & volatilibus ut volent, & in sublime attollantur^h. [Al. locum aliter exponunt:] Homo natus est ad iniquitatem faciendam, tametsi aliqui inter homines, *fili scintillæ*, q. d. filii lucis, clarissimis virtutibus emicant, & veluti pennis in coelum supra cæteros evolantⁱ. Vel sic, *Filii presteris*, i. e. Crebri & violentissimi presteres & turbines calamitatum involabunt in eum altissimè, omnemque ejus vitam amburent & proterent^k. Sensus hujus *versus* est, Non debes, o Job, nimium dolere aut queri propter ærumnas; nam proprium est hominis adversis conflictari^l. *¶* *וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* *Vita & ærumna congenere sunt*; Menander. *Natum in curas hominum genus*; Tibul. 3. 4. *Sic nati sumus, ut sepius adversa fungamur*; *Fugiant voluptates, & bona cuiusque rei tam brevis usus, quam levis sensus est*; Sym^m. [Al. sic;] Quod poenas dant improbi, id non ab ulla re terretur proficiscitur, sed à Deo, qui efficit ut tam proprium sit improborum ærumnosos esse, quam naturale est stricturis in sublime ferri^{*}.

8. *Quam ob rem ego deprecabor Dominum*, *וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* *Veruntamen* (vel, *Certe*, P. *Verum*, Ti. Merc. *Profecto*, JT. *Enimvero*, Pi. Coc.) *ego quæram* (vel *requiram*, Merc. *intendam*, Coc.) *ad Deum*, Mo. vel, *consulam* (vel *requirerem*, P. V. Pi.) *Deum*, M. Ita sumitur Esa. 8. 19. *Quæram doctrinam à fortissimo*, Chald. *De Deo exquiro*, Sy. *Deum precor*, Ar. *A Deo ipsas rationes petam*, Ti. *Requirerem* (quærerem, Ca.) *Deum*, P. JT. Merc. *Inquiram*, vel, *aciem mentis intendam*, in *Deum*, Scult. *וְיָ וְיָ* est, *curam alicui intendere*^o. *Confugerem ad Deum per preces*. Id phrasis hæc sign. 2 Chron. 16. 12. Psal. 9. 11. & 34. 5. & 77. 3. & Esa. 9. 13. Soph. 1. 6. P. *Ego requirerem*, &c. sub. *si talia passus essem*, V. Hortatur Jobum ut resipiscat, & ad Deum convertatur^q; & hæc occasione excurret ad describendum Dei potentiam, justitiam, sapientiam, & misericordiam, &c. non quasi Job negasset providentiam Dei, ut Hebræi exponunt, &c. q. d. Ego, si isthuc essem, & talia paterer, non in Deum, ut tu facis, debaccharer, &c. sed ad Deum confugerem, &c.^r *¶ Et ad Deum ponam* (vel *ponerem*, P.) *eloquium meum* Ita Chald. Mo. M. Vel, *ponam*, i. e. convertam, *sermonem meum*, Merc. sic Pi. *¶ וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* *Et meam orationem ad Deum conferam*, Ti. In Deo reponerem causam meam, JT. non autem, ut tu, adversus eum contenderem[†]. *Et ad ipsum* (anteced. pro relat.) *deponerem verba mea*; i. e. Deum precarer^t. Vel, converterem negotium meum; i. e. res meas ei committerem. *וְיָ* enim sign. & verbum, & rem^v. *Ad Deum ponam ductum meum*; i. e. Ordinabo me ad Deum omni

rationis facultate; aciem mentis ad eum convertam, ut fides & spes mea confirmetur. *וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* *emphaticè dicitur*^x. *וְיָ* signif. *potentiam*, sive *fortem*; Coc. *וְיָ*, *judicem*^y; adeoque favorem Dei erga bonos, *judicium in cæteros*^z. Novum hoc est argumentum, ex potentia & mirabili gubernatione Dei, quæ cum iusta sit, non potest pius & innocens opprimi^a. Sed rectius hoc ad sequentia refertur^b.

9. *Qui fecit magna—mirabilia* Prius respicit res naturales; posterius ea quæ supra naturam sunt, sive prodigia^c. *¶ Inscrutabilia*, *וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* *Et non est investigatio*, sive *pervestigatio*, P. Pi. V. sub. *illis*; h. e. captum humanum excedunt^d.

10. *Qui dat*, *וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* Hic præponit He *Hajedia*, non ad *וְיָ וְיָ* vers. 9. nec ad seq. quia hinc incipit singula Dei opera enumerare^f. *¶ Pluviam* Signum Divini favoris^g. Mirabile Dei beneficium; quare ab illa incipit. Cætera, ut Sol & sidera, continua sunt, pluvia verò statis tantum temporibus^h. *Pluvia vocatur* Ebræis *maritus terre*^h. *¶ Et irrigat aquis universa*; Heb. *וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* *Super*, vel *in*, *faciem platearum*, P. Mo. Coc. M. Intellige plateas, non in urbibus, sed extra easⁱ. *Super faciem*, vel, *in superficiem viarum*, Merc. *agrorum*, JT. Pi. *provinciarum populorum*, Chald. *super locos externos*, Ang. sim. Schol. in D. *vici*, Ti. vel, *per vicos*, Ca. *וְיָ וְיָ* sign. *loca quæ sunt foris*, nempe, sive extra domum, sive extra urbem^k. Nostri hoc membrum ad fontes & flumina referunt, sed malim ad pluviam^l.

11. *Qui ponit humiles in sublime* Ab opere naturæ transit ad homines^m. A pluvia ad providentiam Dei circa res humanas; quia pluvia est benedictionis Divinæ symbolumⁿ. *¶ וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* *ponat* (vel, *ut statuat*, i. e. collocet, V. vel, *ponendo*, i. e. evehendo, Merc. vel, *qui ponit*, Heb. *qui est ad ponendum*, scil. comparatus, i. e. qui talis est ut ponat, qui ponere solet^o), *humiles* (vel *abjectos*, *contemptos*, V.) *in excelso*, P. sim. Coc. Merc. V. i. e. in summa dignitate: vel, *in alto*, i. e. in loco tuto, quasi inaccessio. Hic versus cohæret cum sequente^p. Utitur Deus hæc parte providentiæ [nempe pluviarum immessione]

ita, ut homines humilientur ad quærendum eum, & rursus humiliati recreentur. De quo vide Joel. c. 2. v. 21. &c. Hoc facit egregiè ad scopum Eliphazi; Dei enim morem indicat, humiliare ut evehat^q. *¶ Et mærentes*, sim. M. Ti. Pi. &c. *וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* *Et pulati*, sive *atrati*, Merc. Coc. P. Ca. JT. Pi. i. e. atrâ veste induti^r. Vide Psal. 35. 14. Mal. 3. 14. *Habitus hic supplicum*, & mærentium^t. *Et denigrati*, Mo. Merc. Ch. *inopiâ*, Ch. vel, *præ mœrore*, & in obscuro positi, ac nigrore & caligine calamitatum^v. Lugentes ex inedia; Synecd. Jun. *¶ Erigit sospitate*, *וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* *Exaltentur* (vel, *eriguntur*, *attolluntur*, Merc. sim. Pi. Mo. vel, *confortentur*, Jon.) *salute*, P. V. D. sim. Coc. i. e. ope & auxilio Divino^x; vel, *in salute*, Merc. Sy. Ar. *וְיָ וְיָ* *pro* *וְיָ וְיָ*. Al. *confugiant* (vel *erepant*, Ca.) *ad salutem*, M. quasi esset *וְיָ וְיָ*, Merc. *Obtineant arcem salutis*, Ti. sim. Pi. *Eriguntur*, sub. *per eum*, &c. Merc. q. d. Imbrium beneficio amplissimas fruges consecuti, qui antè in obscuro jacebant, conspici redduntur & opulenti^z. Vel sensus est, Ut per pluviam humiles plantæ attolluntur, sic per gratiam Dei humiles, dejecti, sæpe ad sublimes attolluntur honores^a.

12. *Qui dissipat*; ita Th. in D. M. P. Ar. *וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* *Solvit*, Merc. *irritas facit*, Coc. Merc. V. D. ex Aq. Ti. Mo. JT. Pi. *¶ Cogitationes malignorum*, *וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* *Calidiorum*, sive *astutorum*, Mo. P. M. Ti. &c. q. d. nudorum: vel, quia nudi sunt agiliores & minùs præpediti quàm vestiti; vel, quia *λαβας* non præbent, ut vestiti^b. Contrarium hoc est superiori^c. Duo dicit hoc & seq. vers. Deus facit ut quæ volunt homines fieri, non fiant, & quæ nolunt fieri, fiant^d. *¶ Ne possint implere*, &c. *וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* *Et non facient* (vel, *nec faciunt*, i. e. ita ut non faciant, Merc. *ut non perficiant*, JT. Pi. vel *efficiant*, Coc. vel *possint efficere*, M.) *manus eorum*, Mo. P. &c. *¶ Quod cæperant*, *וְיָ וְיָ וְיָ וְיָ* [Variè reddunt.] *Consistentiam*, Mo. (vel *constans*, Scult.) *solidum quid*, M. Ti. Scult. ad verb. *essentiam*, Merc. i. e. *quicquam*, Merc. ex K. JT. Coc. Pi. *quod decreverant*,

Merc. Pi. D. vel. redimit. Itā loquitur in pollicitatione, quasi calamitas jam existeret; ideo praterita & futura hīc permiscetur *. Vel, redimeret, JT. quasi soluto pretio. Famis meminit primò, quia eam Job post omnium jacturam timere poterat. ¶ De manu gladii i. e. A potestate hostis armati. Gladio tribuitur manus etiam Jer. 18. 21.

21. A (vel In, Mo. Coc. Merc.) flagello linguae; itā M. P. Ang. Ti. [בְּשׁוֹט לָשׁוֹן] i. e. A maledictis & calumniis. Dum pervagabitur (vel, Cum flagellat, JT.) lingua, P. i. e. Quando impii pios deferent apud tyrannum, non accusaberis cum aliis. Illis בְּשׁוֹטֵי in finitivum est; sed tunc esset בְּשׁוֹטֵי, ut Job 1. 7. m. Potest verbum conjugatum subaudiri, בְּשׁוֹטֵי בְּשׁוֹטֵי, Quum grassatur flagellum. Quum erit flagellum, &c. Coc. Lingua mala flagello contenditur; quod cruciatum & vibices famae infert P. Alibi gladio, novacula, &c. Psal. 52. 4. Prov. 12. 18. & 14. 3. Contra flagellum, &c. Belg. ¶ Abscondēris Itā M. P. Merc. Ti. Pi. vel, abscondereris, JT. protegēris, Sy. Ar. Tutus eris ac si latēres in loco aliquo abdito. Abscondet te, o. in D. sub. Deus, D. ¶ Non timebis calamitatem, &c. [בְּשׁוֹטֵי בְּשׁוֹטֵי] A vastatione (vastitate, Merc. destructione plenaria, Coc. depopulatione, V.) quum venerit, Merc. P. Pi. vel, quia venit, Coc. vel, ut veniat, JT. Quia te Dominus ab ea servabit.

22. In vastitate & fame Sed quorsum hāc repetuntur? Resp. 1. Aliter ista hīc accipiunt. Vastitas v. 21. est quae intra patriam à Domino accidit; hīc, quae extrinsecus advenit ab hoste, &c. Vastitas hīc, quam importat gladius & pestilentia. V. hīc sign. vim majorem, sive cladem. ¶ Item videtur gravior famēs. Non sign. famem ex sterilitate agrorum ortam, sed ex rapina, à [בְּשׁוֹטֵי] collegit, cum scilicet à prædonibus omnia convasata & ablata sunt. ¶ Est fames proveniens ex malitia divitum, qui omnia congregant in horrea sua. Vel, est penuria nummorum. Resp. 2. Videtur superiora repetere, sed aliā ratione. V. destructio vers. 21. considerabatur ut ingruens; hīc ut exstans cum suo effectu, nim. fame. Differt etiam modus gratiae. Ibi consolatio adversus timorem; hīc letitia in abundantia sua, dum alii egent. ¶ [בְּשׁוֹטֵי בְּשׁוֹטֵי] Vastitatem (vel, in devastatione, M. sim. Mo. ad vastitatem, Merc. ad vastationem, JT. Pi. destructioni, Coc. ad calamitatem, Ti.) & famem (& in caristia, M. & annonae caritati, Coc.) ridebis, P. Mo. Merc. Ti. Pi. Ca. vel, ridebo, JT. vel, gaudebis, M. Ridebis, i. e. contemnes, D. sim. V. ut Psal. 2. 4. & 37. 13. & Prov. 31. 25. Quia tibi non oberunt, bono animo eris. Dei ope tutus, deque ejus præsidio certus, sūsq; deque hāc facies. Non tamen stupidos nos esse vult Deus, nec judicia Dei ridere, eosque qui his involvuntur.

23. Sed cum lapidibus regionum (vel agri, JT. Pi. Ma. &c. vel campi, Merc. sub. erit, JT. Pi.) pactum (vel fœdus, JT. Pi. Ma.) tuum Vel, est pax tua, Coc. [Sed hoc variè accipiunt.] 1. Lapidēs non lædent pedes tuos, quasi ex pacto; quamvis nudis pedibus incedas, ut olim fecerunt. Porro, regiones illæ desertæ saxosæ erant; quæque iter facientes facile læderent: pars Arabiæ Petraea dicta est. Non impinges, vel offendes, pedem ad lapidem, juxta Psal. 91. 12. In ipso agro (multò magis domi) securus eris. Fœdere jungi dicitur quod non nocet, ut Jes. cap. 28. v. 15. Saxa & scrupi molles tibi erunt. 2. Potest notare fertilitatem agrorum, etiam lapidiforum, quasi ex fœdere. Saxa fluent lacte, melle & oleo, juxta Deut. 32. 13. Job. 29. 6. P. Lapidēs in terra abditi impediunt fertilitatem terræ. Vide Esa. 5. 1, 2. & Matt. 13. 5. q. d. Licet inter saxa araveris, uberem tamen messē recipies. 3. Potest notare securitatem agrorum & proventum: Agri quasi lapidibus muniti erunt, limites eorum non movebuntur, nec quisquam eos lapidabit, ut 2 Reg. 3. 25. ut steriles efficiat. Non alio custode tui agri indigebunt quàm lapidibus in maceria positis. Vel lapidēs hīc intelligit terminales, de quibus Ammian. Marcell. 1. 18. & Aug. de Civ. Dei cap. 23. Lactant. 1. 20. Ovid. 1. Fastorum. Significat ergo immobilitatem & perpetuitatem ter-

mini & lapidis à nemine unquam violandam.

4. Vel potius, lapides hī sunt ominosi, de quibus Ulpian. In Arabia, inquit, est crimen quod σκοπεῖσθαι appellant. Solebant plerique prædium inimici sui σκοπεῖσθαι, id est, lapides ponere indicio futuros, quod si quis eum agrum coluisset, malo leto periturus esset insidiis eorum qui scopulos posuissent. Quæ res tantum timorem habet, ut nemo agrum accedere audeat, præ metu crudelitatis eorum &c. Hoc ergo vult; Vir justus & probus quasi excantabit ominosos illos lapides, velut pacto cum illis & cum morte inito, nec propterea agrum incultum relinquet. Ingeniosa expositio, & forsan vera, si modo Jobi tempore hoc in usu fuerit. 5. Contingens hīc ponitur pro contento, & lapides, sive loca confragosa & multis perforata latebris, pro bestiis, quæ in lapidum speluncis sive cavernis sua habent latibula. Id suadent verba seq. quæ videntur esse explicatio præcedentium, ut & ponatur pro id est; q. d. Facies pactum cum lapidibus, i. e. cum bestiis, &c. quæ tibi non magis nocebunt quàm fœderati, &c. ¶ Et bestie terræ; itā JT. Pi. [וְהַבְּהֵמָה אֶרֶץ] Et bestia agri, Mo. P. M. &c. Sing. pro plur. ut locusta, rana, pro locustis, ranis. Sages ἀγροῦ, o. i. e. bestie feræ, vel potius, agrestes. Bestie deserti, Sy. Ar. feræ, Ti. ¶ Pacificæ erunt tibi [Sim. omnes.] Adigentur ut servant pacem erga te, Ti. Non nocebit tibi fera, si fortè occurrat. Confer Psal. 91. 13. Bestiæ agros tuos non devastabunt. q. d. Si cum Deo primùm reconciliatus fueris, omnes res creatæ tibi subservient. Humanitus dictum. Nihil est quod electis Dei nocere poterit.

24. Et scies; itā Mo. P. &c. [וְיָדָעְתָּ] Et experieris, JT. Pi. Scult. Verba agnoscendi apud Hebræos rei certitudinem & manifestationem indicant. Senties etiam, Ti. sic Ca. Belg. ¶ Quod pacem habeat tabernaculum tuum, [וְהָיָה שָׁלוֹם לְדָוָרְךָ] Quod pax sit, vel erit, tentorium, sive tabernaculum, sive habitaculum, tuum, Mo. M. Merc. Coc. vel, in tabernaculo, P. sim. JT. quod in pace sit, vel erit, tentorium, &c. Pi. V. Belg. Elipsis & f. Quod pax, &c. h. e. quietum, incolume. Abstracta pro concretis sæpe ponuntur ob emphasin. Tabernaculum tuum ipsam incolumitatem esse, Ti. vel, saluum esse, D. Sy. Ar. Id sign. שָׁלוֹם 1 Sam. 25. 6. & 2 Sam. 20. 9. & Esa. 41. 3. Hinc in fine literarum Ebræi dicunt, שָׁלוֹם לְדָוָרְךָ, Et tu saluus, sub. esto, i. e. Vales, salve; & שָׁלוֹם שָׁלוֹם sunt qui nobiscum pacem colunt, Psal. 55. 20. Sensus loci est, Domus tua ejusque incolæ, 1. pacificè & concorditer inter se agent; 2. & ab externis hostibus tuti erunt; 3. in summa tranquillitate & prosperitate erunt. Pacis nomine omnia felicitia intelliguntur. ¶ Et visitans speciem tuam i. e. Pulchritudinem tuam. Sic o. in Regiis. Sim. Aq. qui habet, ἐπισκοπὴν ὡραίου τοῦ οὐ, (visitabis pulchritudinem tuam.) ¶ [וְיָדָעְתָּ] Et visitabis habitaculum tuum, Mo. P. Merc. M. D. &c. Diligentissime considerabis familiam tuam. Domum tuam & res tuas curabis, & rectè administrabis. Visitare sumitur ut Psal. 8. 4. ut visites eum, i. e. ut ejus rationem habeas, aut curam geras. Revisesque habitaculum, &c. JT. Pi. & revertēris ad tabernaculum, &c. Sy. Ar. Perlustrabis, &c. i. e. recognosces, recensebis, & cum voluptatis sensu contempleris. ¶ Non peccabis, [וְלֹא תִּשְׁחָד] Et non peccabis, Mo. M. P. Sy. Ar. V. vel, injustè rem familiarem augendo; vel, ex divitiis te extollendo; vel, impietatem in domesticis ferendo; nimium indulgendo vel connivendo familiæ tuæ. Familiam tuam institues ad timorem Dei, nec reus peragēris: ut notet filiorum peccatum antè Jobi imputatum. q. d. Si domum visites, efficies ut neque tu neque tui peccetis. Potest etiam versùs sic verti, Et scito tabernaculum tuum fore in summa pace, postquam visitaveris familiam tuam, nec peccaveris, sub. connivendo, &c. [Al. aliter:] Nec errabis, Scult. Merc. D. Cod. ut Jud. 20. 16. scil. vel, à scopo & fine desiderii tui; vel, in regimine domestico. Vel, non eris erro & palans, sed statas & fixas sedes habebis. שָׁלוֹם propriè est, aberrare à via, ut infra 24. 19. & 41. 16. Hinc transfertur ad animum. Non frustraberis, Di. Merc. spe tuā: cedent tibi omnia pro voto. Quum statum domus tuæ perlustrabis, non invenies te destitutum rebus necessariis, &c. שָׁלוֹם ex lingua

lingua Æthiopica sign. defectum & carentiam, (vide dicta ad Jud. 20. 16.) indeque peccatum, quod est carentia justitiæ, &c. Alii, si non peccabis, JT. Restituêris in integrum, si non ampliùs Deum offendas. [Al. cum præcedentibus jungunt hoc modo:] Et recensendo tuum domicilium non peccabis, Ti. LXX. (in Bib. Rom. Mar.) sic habent, וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר, &c. i.e. habitatio non peccabit: vel, ratio vicius tabernaculi tui non peccet, i. e. rectè procedat domus & familia tua.

25. Scies, וְיָדַעְתָּ. Et experieris: q. d. Non ego vanus augur; experieris reipsa. Et progenies tua, וְיָדַעְתָּ. Propagines tue, Mo. P. Pi. & germina tua, M. & posteros tuos, Ti. Ca. Merc. sim. o. Jon. Sy. Ar. Coc. sub. auctum iri, Merc. Quasi herba terræ] Quæ multas ex visceribus suis producit plantas; licet jam improlis sis, ut terra in hyeme. Quasi herba virefcent, crescent, germinabunt. Soboles tua amplissima erit, & innumera. Proverbiale hoc est multitudinis P.

26. Ingredieris in abundantia in sepulchrum, וְיָבִיט בְּכָל הַיּוֹם. [Variè reddunt.] In, vel cum, senio, Merc. JT. Pi. Coc. sic P. Di. in senectute, nempe matura, & vegeta. Vox dicta à ב, & בִּי viror, vigor, Deut. 34. 7. q. d. tanquam viridis & succosus. בִּיבִיב in numeris notat sexaginta. Ea prima senectus est, sed non matura. In maturitate, Mo. grandævus, M. Non morieris violenta & immatura morte. In canitie, Cod. [Al. aliter:] sospes, Ti. Fortè verti posset, cum clamore, i. e. cum acclamatione & applausu aliorum, sicut ascendit acervus, &c. quum enim acervi frugum tempore suo in horreum colliguntur, magna solet esse gaudiorum acclamatio. Confer cum Job. 30. 2. בִּיבִיב in lingua Æthiopica signif. clamare, Marc. 10. 47. 48. Luc. 1. 42. Sicut infertur acervus tritici, וְיָבִיט בְּכָל הַיּוֹם. Sicut acervus (nempe tritici, Mo. vel frugum, Merc. Ti. V. Cod. &c. vel, ut manipulus, Coc. ut meta frugum, JT. Pi.) ascendit, Merc. P. &c. sub. in aream, P. vel, abit, i. e. deportatur in horreum: vel, aufertur, sive tollitur, Pi. Coc. sim. M. sic בִּיבִיב sumitur Psal. 102. 25: vel, increfuit, Ti. vel, exciditur; non quòd acervus ille excidatur, sed à fine, quòd excidantur fruges, ex quibus in area fit acervus. Auferendi verbum hîc intellige de messione frugum, quia sermo est de maturitate mortis; fruges enim non metuntur nisi sint maturæ: tunc autem וְיָבִיט acervus, &c. interpretandum erit per metonymiam effecti. [Al. sic:] sicut aggeratur messis in acervum: propriè, sicut surgit cumulus, vel acervus, vel strues, frugum: & בִּיבִיב est infinitivus. In tempore suo] Nempe quum jam maturæ sunt fruges. Porro, hæc promissiones luculentæ sunt, & solet Lex ita loqui. Nec Evangelium tollit has promissiones, sed magnâ accessione melioris auget, ejus scilicet quæ est de lætitia in cruce, & confirmatione spei per eam. Hæc quidem omnia frequenter accidunt, juxta promissiones Levit. 26. & Deut. 28. non tamen ita semper fit, ut falsò putat Eliphaz.

27. Ecce, hoc, &c. וְעַתָּה הִנֵּה. Ad verb. Ecce hanc, &c. fœmin. positum absolutè, seu neutraliter, sic deinceps. En hoc, vel id quod, perquisivimus; i. e. istud excogitavimus. Investigavimus, P. sim. V. Merc. Coc. JT. Pi. q. d. Quæ dixi sunt nobis perspecta & explorata, utpote accuratè à nobis inquisita, nempe, solos improbos, non autem pios, à Domino perdi. Atque hæc ferme sunt quæ, rebus accuratè perpensis, decrevimus proponere, Ti. וְעַתָּה הִנֵּה est, quòd plurali utitur, quale Johan. 21. 24. Ità est; sic Coc. JT. Merc. M. P. D. Quòd ita sit, Pi. Merc. Deficit. Ità res habet, V. vel, rectum, verum, justum est. Ità sumitur Numer. 27. 7. Cohel. 8. 10. Vide & Gen. 42. 11. Suntque certissima, Ti. Quod auditum, וְעַתָּה הִנֵּה. Audi hoc, vel illud, vel hæc, P. Coc. Pi. Admitte, noli refragari. Accipe illud, Chald. Accipit, & qui audit, (nempe auribus accipit,) & qui discit; dat, qui docet. Attende diligenter P. Mente pertracta, וְעַתָּה הִנֵּה. Scito, vel nosce, tibi, Merc. Coc. D. ex o. tibi hîc redundat. Confidera, expende; in mente reconde. Vel, tibi, i. e. apud te: vel, tuo bono, JT. Proin velis ea percepta a quo animo apud te ipsum judicare, Ti. Proinde audi, &c. proinde acquiesce illi, & commendato memoriæ.

CAP. VI.

2. Utinam appenderentur, וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר. Utinam appendendo appenderetur, Mo. P. Jon. &c. O si exactissime appenderetur, Ti. sim. JT. Pi. V. Pecata mea, quibus iram merui. Non placet, quia Job non agnoscit ulla peccata, &c. Ira, five indignatio, mea, Mo. Jon. o. Sy. Ar. M. Ti. &c. i. e. Merc. dolor meus, vel miseria mea, ex collatione sequentis membri: molestia mea. Vel, ira Dei, Olymp. in D. ultio Dei in me sæviens. Querela mea, P. V. expostulatio mea, V. agrimonia, Coc. impatientia, Belg. vel vexatio, Ca. Eliphazum perstringit, ejusque verbo suprà c. 5. v. 2. utitur. Et calamitas, וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר. Ità scriptum, sed lectum וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר. Vox hæc nec in Lege occurrit, nec in vetustioribus Prophetis; ideòque potest accedere ad indicia temporis quo scriptus hic liber. Occurrit sæpe in Psalm. & Prov. & hoc libro. Vertunt, & infortunium meum, Mo. sim. Coc. contritio, P. vel confractio, D. Merc. nam וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר in Niphal Dam. 8. 27. sign. confringi, & planè contrarium וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר fuit. Confractio, Jon. desolatio, M. erumna, JT. calamitas, Pi. miseria, Ca. Belg. [Al. aliter:] quod evenit mihi, Sy. Ar. conditio mea, Ti. In statera, וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר. In bilancibus (statera, P. o. Chald. Sy. Ar. Ti. vel trutinæ, M. in bilance, i. e. in altera lance, sub. positam, V. in bilancem, Coc.) elearent (vel attollant, Merc. simil. o. conferrent, Coc.) pariter, vel simul, Mo. P. Merc. &c. impersonaliter; ut וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר Job. cap. 4. v. 19. Al. Attollerentur, vel levarentur, JT. Ch. D. nam qui appendit aliquid, tollit lances in altum. Poneretur, Ti. Pi. [Simul appendi optat Job,] vel, i. impatientiam, five querelam, vel indignationem, suam cum miseria sua: q. d. Calamitas mea querelâ longè gravior est; non queror pro meritis. Verùm tunc dixisset וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר, gravior erit, fœmin. gen. ut ad וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר refferretur: nunc dicit וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר, masc. ut ad utrumque ex æquo pertineat, indignationem, & calamitatem P. Vel, 2. calamitatem suam, negotium suum, nempe calamitatem, & indignationem, quâ indignatur propter eam, scilicet cum re aliqua ponderosissima, ex collatione sequentis versiculi. Dicit simul, i. e. nullâ ejus parte prætermisâ. Sic pariter Psal. 33. 15. Amicos taxat, quòd antequam ipsum reprehenderent, non expendissent suam miseriam. Provocat Job à judicio Eliphazi ad judicium saniorum hominum. Quasi arena maris, &c. וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר. Arenâ marium gravior est, vel esset, M. Ti. Merc. [sim. omnes:] cujus pondus gravissimum est, Prov. 27. 3. Arenâ copiam notat, & gravitatem; Gen. 22. 17. & 32. 12. Esa. 10. 22. Addit, maris, quia mare propter falsedinem & agitationem multum generat arenâ: Vitruv. 2. 4. Arenâ in mari gravior est quàm quæ in littore, quia aqua pondus addit. Unde, וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר. Ideo, vel propterea, Mo. P. Coc. Merc. sim. Ti. JT. &c. ob eam rem, M. Verba mea dolore sunt plena, וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר. Verba mea absorpta sunt, Mo. P. Merc. Coc. D. M. vel deglutuntur, JT. Pi. q. d. Præ dolore loqui non possum; vox me deficit, & vox faucibus hæret. Verba præ dolore non possum perfectè proferre: Tantum abest ut nimius fuerim querimoniâ, ut potius apoploesi usus fuisse videar. Balbutio, præ dolore distinctè atque articulatè loqui non possum. Non aliter. Singultus verba impediabant. Sic ferè loquitur Apul. Afin. 1. 11. Lacrymis oborta, singultio crebro sermonem interficiens, & verba devorans, aio. Seme- fa verba, aut potius suspiria, mihi excidunt. Alii, verba mea sunt prava, o. in D. deficiunt, Chald. Ca. deficta sunt, Sy. Ar. Verbum וְיָשַׁב מִן הַמִּדְבָּר occurrit Obad. vers. 16. Sed ibi activ. est, hîc neutr. Sensus potest esse reciprocus, verba se absorpserunt. Potest & cum K. transitive accipi. Amici deglutiverunt verba mea, i. e. prætermiserunt, tanquam nihil significantia; non gustaverunt ea: ut qui bolum deglutit saporem cibi non percipit. Al. sic; Oratio & verba me deficiunt, quibus magnitudinem doloris mei exprimam. Magni dolores obmutescunt. Pro magnitudine rerum parce ac moderate questus.

questus sum, Ti. Verba mea corrupta sunt, vel perdit; i. e. vix loqui possum. Alii, precipitata sunt, i. e. temere effutiuntur, vi doloris verba extorquente.

4. Sagittæ Domini, [יָשָׁר] Omnipotentis, P. Mo. Merc. M. &c. vel, Dei Optimi Maximi, Ti. Nomen Domini hic denotat, vel, 1. magnitudinem; ut, montes, vel cedri, Dei, &c. Psal. 36. 7. & 80. 11. 9: vel, 2. causam, ut Psal. 38. v. 3. q. d. Gravissimum esse vulnus oportet quod à tam potente jaculatore sit illatum. Sunt sagittæ omnia vastantis, adeoque [παλαιδελαν] inferentis, Joel. 1. 15. t. ubi [יָשָׁר מִשְׁרֵי], ut vastitas ab Omnisufficiente; allusio est in vocibus [יָשָׁר] à [יָשָׁר] vastare. In & à quo omnia, vehementissimè is destruit; & eo destruyente nemo consolidat. Dolores suos vocat sagittas: idque quia sagittæ, 1. de improvviso immittuntur, Psal. 90. 4; 2. celeriter penetrant; 3. eminens & ab alto impetunt; 4. certo & lethali ictu conficiunt, 2 Sam. 1. 22. Psal. 7. 14. ¶ In me sunt; ita Ti. Ca. Merc. [יָשָׁר] Mecum, Mo. apud me, vel in me, (vel circa me, M. vel, in corpore meo, seu carne, o. Sy. Ar.) sub. sunt, P. V. Merc. Coc. Ti. M. Scult. vel, graviores sunt, JT. vel, herent, Pi. Non est malum transitorium & evanidum, sed constans, quod perpetuò cruciat, instar sagittæ vulneri inherens. Heret lateri letalis arundo. Metaphora à feris; q. d. Nullâ ope, nullâ medicinâ levor. ¶ Quarum indignatio, [אֲשֶׁר חָמָה] Quarum furor, o. Sy. Ar. Sed quid furori cum sagittis? Quarum fervor, vel ardor, Ti. Coc. Scult. vel, ardens venenum, Scult. De ardore veneni vide Senec. de Herc. Oetæo, Act. 4. ¶ Quarum virus, vel venenum, P. Mo. V. M. JT. Pi. Merc. D. Id sign. Psal. 58. 5. & 139. 4. t. Alludit ad morem tingendi sagittas veneno; qui mos erat Persis, & Scythis, teste Ovid. l. 1. de Ponto, eleg. 2. h. ¶ Ebibit (vel haurit, Coc. Merc. Ca. exhaurit & absunt, V. bibit) spiritum meum. Ità Sy. Ar. P. Scult. Ti. JT. Pi. D. spiritum meum. Vel, 1. partem mei vitalem, siue spiritus vitales. Solet enim virus ad cor serpere, & spiritus vitales exfugere. Vel, 2. vires animi mei. Omnes vires, (siue vigorem, T.) tum mentis, tum corporis. Vel, 3. ipsum animum rodit & cruciat. Al. ebibit sanguinem, o. in quo nempe spiritus vitalis est, cum sanguis sit vehiculum animæ. Omnem sanguinem, in quo spiritus exhaurit. Hinc sagittæ Domini inebriantur sanguine, Deut. 32. 42. Alii, venenum ebibit spiritus meus, M. Mo. D. ex Chald. vel imbibit, &c. q. totus inficitur, corrumpitur. ¶ Et terrores Domini] Sive Dei, P. M. Ti. Coc. i. e. vel, maximi; vel, quos Deus incussit, quibus me terret: Genitivus efficientis. Sensit enim Dei manum, &c. v. Interiores tentationes significat. Conturbationes Dei, JT. vel, à facie Dei, Jon. A Deo terribili; adeoque magni & tremendi. Ictus terribiles Dei. ¶ Militant contra me, [יִשְׁכְּנוּ] Instruunt invadunt me, Mo. sic Ti. oppugnant me, P. Coc. sic JT. struunt acie, Coc. terruerunt me, Sy. Ar. Instruuntur in me, [יִשְׁכְּנוּ] pro [יִשְׁכְּנוּ] vel, si vis [יִשְׁכְּנוּ] transitive sumi, instruunt aciem in, vel contra, me, Merc. Pi. Ellipsis gemina. Integra oratio esset, [יִשְׁכְּנוּ מִלְחָמָה אֵתִי]. Cujus locutionis exempla vide Gen. 14. 8. Jud. 20. 22. Joel. 2. 5. Ellipseos verò istius exempla vide Jud. 20. 33. Jer. 50. 9. Non obiter, raptim & tumultuariè in me irruunt, sed quasi instructis ordinibus, Deo duce. Ordinantur (ordinati sunt, M. parant se, Belg.) contra me, M. [יִשְׁכְּנוּ] sign. aciem instruere contra aliquem, ut Jer. c. 50. v. 9. Bene reddit Apostolus, [ἀντιτάσσονται], 1 Pet. 5. 5. Sensus est, Cum hæc [quæ jam patior] gravia sunt, adhuc tamen majora pertimesco; ideoque impendunt malorum expectatione discrucior.

5. Numquid rugiet, [רָעָה] Num rudit? Coc. P. V. Ti. Mo. D. vel, fremit? M. vel, clamabit? o. Merc. i. e. clamare solet? h. q. idem quod [רָעָה]; nam literæ quiescentes facillè inter se permutantur. ¶ Onager; ita Merc. D. JT. Pi. Coc. &c. [פָּרָה] Sylvestris est hic asinus, præ aliis feris. ¶ Cum habuerit herbam? [עֲשֵׂה דְשָׁא] Super (juxta, vel apud, P. D. Merc. Coc. JT. Pi.) herbam, vel gramen? Merc. Mo. &c. vel, herbam teneram? JT. Pi. vel, herbâ presente? Ti. Sic, super, i. e. juxta, maria fundavit eam, [nempe terram;] &, arbor plantata super, i. e. secus, rivos. ¶ Aut

mugiet, [מִיָּגֵי] Si mugiet? si pro an, ut in Terent. Si domi est, rogas? ¶ Ante præsepe [לִפְנֵי בֵּיתֵי] D. Super, i. e. juxta, pabulum suum? Merc. D. ad, vel apud, farraginem suam? JT. Pi. [מִיָּגֵי] mixtura pabuli, à [מִיָּגֵי] confundo, permisceo. Pabulum etiam hodie miscetur jumentis. Sensus est, Bruta non conquerruntur cum habent quod optant, nempe cibos necessarios; cum autem deficit pabulum, jumenta ingemiscunt & mugiunt, Joel. 1. 18. Confer 1 Sam. 6. 12. ¶ [Id variè applicant.] 1. Ità ego non conquererer amplius, si sermo tuus esset commodus ad me consolandum. Non mirum si abhorreo à vestris sermonibus, nec iis animus pascitur, cum alieni sint & insulsi; nam & bos, &c. cibo suo acquiescit, sed eo destitutus vociferatur, &c. t. Verum, præterquam quod applicatio sit dura, contextus repugnat; non enim jam in amicorum reprehensione, sed suarum miserationum expositione, versatur. 2. q. d. Miraris me, alios erudire solitum, nunc ejulare: verum antea non fuit cur ejularem: ut bruta non clamant juxta pabulum, &c. v. Ego sine gravi causa non lamentarer, cum nec bruta id faciunt. 3. Si animalia in defectu pabuli mugiunt, quid mirum me, multis gravioribus malis pressum, conqueri? Docet doloris sensum homini esse cum brutis communem, nec obstupefendum esse in adversis. Iniquum est miseris negare concessam à natura expostulandi facultatem. Etiam gemitus ab invitis dolor extorquet. 4. Job perstringit socios, quasi illis, qui nihil habent quod querantur, facile esset calamitosos accusare impatientiæ. Non mirum vos otiosè de me judicare, & non æstimare pondus miseriæ meæ, atque mihi indolescere, quibus nihil deest. Ne judices proximum tuum antequam veneris in locum ejus. In omni judicio male judicat qui causam non probè cognovit. Vide Heb. 5. 2. & Virgil. Non ignara mali, &c. d.

6. Aut poterit comedi, [וְהָאֵל] Num comedetur? vel comeditur? P. V. Merc. Coc. Pi. &c. i. e. An comedi solet? vel potest? Futurum significans actum continuum. ¶ Insulsum, quod non est sale conditum? [חֲפֵל מְלַח מְלַח] Insipidum (vel fatuum, Coc. insulsum, JT.) absque sale? Merc. JT. Coc. insipidum, quod absque sale est? Pi. ¶ Aut potest aliquis gustare, [אֵלֶּיךָ יָשָׁר] Estne sapor? vel gustus? JT. Pi. P. V. Coc. &c. ¶ Quod gustatum affert mortem? Mirum Hieronymum sic vertisse, legisse videtur [בְּרִירָה לְמוֹת], [i. e. ad verb. cibi ad mortem.] Græca non magis sapiunt, [ἐν ῥήματι νεκρῶς], Hebrea rectam sententiam obtinent. ¶ [בְּרִירָה לְמוֹת] Tā est saliva, spuma, vel sputum: hic tantum occurrat, & 1 Sam. 21. 13. [בְּרִירָה] ambiguum est, ut & alia pleraque, hoc maxime capite; id quod difficultatem parit, & expositionis varietatem. [Variè verba hæc reddunt.] In saliva sanitatis? i. e. hominis sani, quæ est [ἁπλοῦς] & insipida; quum ægroti falsa sit, vel amara, &c. f. [חֲפֵל מְלַח] (à quo [חֲפֵל מְלַח], ut vitellus à vitæ, siue vi, sign. vivum, sanum, validum, incolume esse, Job. 39. 4. Esa. 38. 16. Num sapit cuiquam saliva albuminis? Ti. Alii, in albumine, siue albo, (vel mucilagine, Targ. aliud,) vitelli? Chald. Sy. M. P. Ca. Belg. Coc. JT. Pi. i. e. in albumine quod est circa vitellum: Genitivus subiecti. Heb. in saliva vitelli? Pi. Ità reddunt Mo. Merc. Albumen vocatur saliva, quod illud huic simile est tum colore, tum lentore. Dicit autem vitellum, pro ovo, quod ea sit ovi potior pars; unde & [חֲפֵל מְלַח] appellata est, quasi integritas. Alii, in albumine ovi? Chald. [qui hic habet duas versiones,] Ang. Q. hic repetunt illud, sine sale. Ovum edimus, sed ei saporem conciliamus addito sale. Hebræi Doctores, ut albumen [חֲפֵל מְלַח], ita vitellum [חֲפֵל מְלַח], vocant. Forsan simplicius est, in saliva coagulati, i. e. in sero, quod exprimitur è lacte coagulato, quodque aquosum & insipidum est. [Huic versioni nonnihil favet usus vocis Chaldaicus: [חֲפֵל מְלַח] enim sign. solidus, integer fuit, & in Piel, consolidavit, arctè compegit; unde [חֲפֵל מְלַח] & [חֲפֵל מְלַח], integrum, solidum, compactum, coagulatum, & [חֲפֵל מְלַח] res quæ optimè coheret; ut nos monet Cl. Castellus in Lexico.] Porro, sensus loci est, Albumen ovi insipidum est, ideoque non comeditur. [Sed hoc diversimodè applicant.]

1. Verba

Ita Pi. ex Jun. sim. Merc. ex He. Coc. V. sim. Me. V. T. Scult.

1. Verba vestra insipida sunt, instar albuminis, &c.^r. Deest illis sal discretionis & charitatis. *Verbis fatuis* opponit *acrimoniam verborum*, v. 25. quæ vellicat appetitum, & animum movet †. 2. Naturâ homo non potest edere cibum insipidum; multo minus amarissimum^t, cujusmodi sunt quæ hîc patior^v: Jure igitur horreo & gemo^v. 3. Conqueritur de cibi sui vilitate, in melioris defectu; quod summam ejus paupertatem arguit^z. Licet dolor meus summus sit, ita ut omnem cibum abhorream, & sint omnia mihi insipida & insuavia, talibus vesci cogor ut vitam tuear: Ita Ab. Peritfol. Sed insipida videtur hæc expositio; tamen nostri non ab simili sensu intelligunt. Quæ aliâs & mihi & omnibus insipida sunt, sunt mihi veluti cibus, ea maxime opto, mortem scilicet, ut est in sequentibus: Itaque gravem causam oportet esse cur eam optem, &c. Qui sensus cum sequentibus bellè convenit, & sequi eum, si quis vult, potest^a. 4. Querelam suam cum cibis dilutis comparat, quos nemo appetat nisi extrema patiatur. Hinc facile agnoscitur innuit doloris sui immanitatem, quod solatium in vocibus per se inanibus querat^b.

7. *Quæ prius volebat tangere anima mea*] Sim. P. M. Ti. Merc. Ca. Belg. ^r *וְשָׁא* ab initio subintelligunt, quod contortius est^c. A quibus olim (cùm fanus essem, & omnia pro voto cederent^d), maxime abhorrebat animus meus^e, & quæ nê contactu dignatus fuissim^f, ut sunt ulcera, &c.^g. *Animam* vocant quâ res appetimus^h. *וְשָׁא לְנֶפֶשׁ לִנְיָוֹתָא*] Renuit, five spernit, tangere, five attingere, anima mea, five animus meus, Mo. Coc. JT. Pi. i. e. Vel, 1. partes corporis mei, quod tam foedè deturpatum est ulceribusⁱ; vel, 2. verba tua, nempe tanquam cibum quo vescar. Manet in metaphora i. e. Renuit ea adhibere ad me consolandum†. *Refragatur accedere*, &c. Chald. in Coc. *וְנִיחָא לְנֶפֶשׁ לִנְיָוֹתָא*] Variè reddunt. *Ipsa sunt sicut ægri tudines, vel dolores, carnis mee*, P. Mo. M. Ea sunt quæ corpus meum vehementer affliguntⁱ. Sunt mihi proxima, ut ægri tudines corporis; h. e. Non magis à me separantur afflictiones, quàm à corpore ægri tudines^k. *וְנִיחָא* hîc valet *וְשָׁא*, (carnem; ^l) ut in lingua Ismaelitica, teste Aruch. Sic *וְנִיחָא* caro eorum, Sophon. 1. 17. Huc referunt Psal. 78. 20. si poterit dare panem, i. e. carnem; nam sequitur, si parabit *וְשָׁא* carnem. Favet usus Arabum, qui Gen. 2. habent *וְנִיחָא* *וְנִיחָא*, caro de carne mea^m. *Ista sunt mihi tanquam cibus abominabilis, five fatidus*, Pi. Ti. *Ut fastidia* (vel fastidita, Coc. vel, nunc verè fastidia, nam *וְנִיחָא* hîc veritatis est, non similitudinisⁿ; vel fatores, Tig. not. vel dolores, D. Merc.) *panis* (i. e. cibi, Merc.) mei sunt, Coc. Scult. &c. hoc est, ut panis fastidium movens: Hypallage*. *Iis velut cibis uti cogor, sed cibis molestis & injucundis. Dolores cibi, & cibi dolorum*, Psal. 127. 2. eodem recidunt^o. Vel, *languores cibi mei*, JT. Pi. pro, *cibi languorum*, h. e. cibus similis sanguini menstruo, è quo languet mulier: nam *וְנִיחָא*, quod hîc tantum legitur, idem valet quod *וְנִיחָא*, *languores mulieris menstruæ*, Levit. 12. 2 P. *וְנִיחָא* ex *וְנִיחָא*, quod dicitur vel de re nauseam movente, vel de nauseabundo, Deut. 28. 60. Esa. 1. 5. & 30. 22. & Thren. 5. 17^q. *Sunt instar menstruorum cibi mei*; i. e. Cùm edendum est, non secùs abominor edulia, quàm si menstrua muliebria, à quorum contactu etiam horremus, mihi gustanda essent^r. Cogor nunc cum fastidio edere quæ antea abominabar, nempe, ob cibi defectum, &c.^s. *Al. ea mihi pro victu satis essent*. Sensus loci est, Ego mortem expeto, quam antea reformidabam; & ita expeto, ut esuriens cibos expetit†. *Al. mihi sunt loco panis*, Cod. i. e. apponuntur mihi pro solatio^t. *וְנִיחָא* obscurat hunc locum^v, sed pro eo legendum omnino *וְנִיחָא*, [i. e. ad verb. secundum sufficientiam:] vel *וְנִיחָא* ponitur, idiotismo hujus libri, pro Chaldaico *וְנִיחָא*, quod sign. loco, vic, instar, pro^v. Sensus loci est, Ea [nempe verba tua] sunt mihi tanquam cibus inamœnus, quo tamen me invitum cibatis^b. Sed malim generaliter accipere, ut velit, quæcunque antehac abhorruerat, jam sibi velut cibum esse, sed injucundum, & qui subindè dolorem augeat & refricet^c.

8. *Quis det ut veniat*, ita Merc. &c. *וְנִיחָא*] *Quis det veniat?* D. Optandi formula est apud Hebræos. Vide Exod. 16. 3. 2 Sam. 23. 15. 1 Chr. 11. 17. Psal. 14. 7. & 53. 7. & 55. 7^d. Deficit i, valens ut, ^d Pi. sim. ante *וְנִיחָא*; quod exprimitur infra 19. 23^f. *Ut nam veniat*, &c. Coc. *Utinam efficiat aliquis ut eveniat*, ^d Pi. sim. &c. Pi. *Petitio mea?* i. e. Id quod peto^g. *Et quod exspecto*] Heb. *spem*, five *expectationem*, meam, ^d Pi. Merc. Coc. &c.

9. *Et qui cepit, ipse me conterat*] Sim. o. Incipiat depauperare me, Chald. in D. Qui cepit me flagellare, occidat^b. Pro *וְנִיחָא* legerunt *וְנִיחָא*. Vel, Incipiat atterat me: nam *וְנִיחָא*, vetustâ interpretatione, inci-^d Pi. pio^k. *וְנִיחָא* *וְנִיחָא*] Et velit (vel acquiescat, M. Merc. vel consentiat, Merc.) Deus, & atterat, vel conterat, (vel enervet, Coc.) me, Mo. P. Merc. V. *Ut me velit conterere*, Ca. Merc. nempe, *Ut placeat Deo conterere me*, Pi. sim. JT. V. *וְנִיחָא* est velle, cupere^l. *Deus* que aliter statuat de me, ut me comminuat, Ti. *Solvat manum suam*] Ita P. Mo. M. Merc. Jon. &c. i. e. Laxet manum^m: expediât, seu exserat, manumⁿ; ^m Merc. quæ videtur alligata^o, dum eam à me conficiendo abstinet P. *Excussa manu*, Ti. *וְנִיחָא*] Extenda-^o Coc. dat manum suam, Sy. Ar. Adstrictam educat: vide ^o Pi. Psal. 74. 11. Prov. 24. 33. Vel potiùs, abducit manum, ^o Pi. ut dimittat quem tenuit hactenus. *וְנִיחָא* est solvere, ^o Pi. Psal. 146. 6^q. *Et succidat me*, ita M. P. Mo. ^o Coc. Scult. V. quasi arborem^r: *וְנִיחָא*] Et me perficiat, Sy. ^o Scult. Ar. finiat, Coc. absolvat, Merc. consumat, Pi. *וְנִיחָא* sign. ^o Pi. abscindere; vide Esa. 38. 12. Hinc consummare, Esa. c. 10. v. 12^t. & Thren. 2. 17. Zach. 4. 9^t. *Ut conficeret me*, JT. sic Ca. *velut nervo findat me*, Ti. Perdat me. Alii, in frustra concidat me. Secundum carnis affectum loquitur^v. *Subduc cervicem jugo tritam*: semel il-^v lam incidi, quàm semper premi, satius est; Seneca Epist. 19. *Acerbissima crudelitas quæ trahit penam*: misericordia genus est cito occidere: quia tormentum ultimum venturi supplicii pars est; Senec. Benef. 2. 5^x. Non vitam ab-^x Ga. rumpit Job, quod desperantis est; sed voluntatem Dei patienter expectat, eumque supplex orat, ut concedat illi missionem, ut vitæ illum nexibus absolvat^y. Significat Job se certam consolationem habere & expectationem, quam Eliphaz in vita ponit supra, 4. 6. & 5. 16. Proximam facit mortem, tanquam ultimam patiendi, primam refrigerii, lineam^z. Ita testatur fidem suam^z Coc. de vita æterna^a. ^a Cod.

10. *Et hæc mihi sit consolatio*, *וְנִיחָא*] Et erit (vel, Est enim, JT. Et esset, M. Nam esset, Pi. Et est, vel exstat, V.) adhuc consolatio mea, P. Coc. Ti. &c. *וְנִיחָא* manebit, perseverabit: vide Psal. 37. 18. *Vau valet nihilominus*^b. Quamvis adhuc habeam quod me^b Coc. solari possum^c. Hoc mihi superest solatium^d. Red-^c V. dit causam cur mortem optet, quod fretus sit bonâ^d Cod. conscientia^e. *Ut affligens me dolore*, *וְנִיחָא*] *וְנִיחָא* alibi non exstat: Itaque certò sciri non potest quid significet; sed conjiciendum est ex scriptis Rabbiorum†, & ex contextu^f. [Variè ergo hæc verba reddunt.] *In dolore, vel ægitudine, consolidescam*, Mo. vel, animarem me, M. vel, corroborarem me, Pi. vel, corroborarer, refocillarer, Merc. Scult. vel, me ipsum consolidarem, Ang. gauderem, &c. Ca. vel, saltarem præ gaudio, Q. in M. Alii, & uror (licet urar, D. sim. V. vel, sanè uror, Merc.) dolore, P. Vel, & indurabor, &c. D. vel, durarem, Merc. *וְנִיחָא* Talmudicis significat comburi, contrahi ab igne, vel indurari: Hinc *וְנִיחָא* illis est manus igne combusta; (five potiùs calefacta D.) & *וְנִיחָא* ovum duratum ad ignem^h. Sic Juchaf. 52. 2. semen ^h Merc. non est *וְנִיחָא*, combustum, aut calefactum, ab igneⁱ. ⁱ D. *וְנִיחָא* dicitur de eo quod retro abit, vel retro se colligit, vel, quod in se colligitur, quod se contrahit, testibus Aruch & Nachman. Verto, etiamsi indurescam (vel, si mavis, contrahar, five corruger) præ dolore. Hoc clarè explicat Psal. 119. 83. *ut uter in fumario*; qui in se contrahitur induratus^k. Verto, & urar, &c. q. d. Id^k Coc. me solabitur, si urar, si consumar^l. Alii, & orarem^l Mar. in dolore, Q. in D. *וְנִיחָא* sign. orare, in epistolis Hebraicis^m. Ita apud RR. significat, teste Buxt. in Lexico*. ^m D. Et perficiat quoque virtute, Sy. Ar. et si terrestriam ægotati-

que, Ti. dum exestuo dolore, JT. ¶ Non parcat, ^אל
^לל^ל ¶ Non parcat, Mo. Jon. nec parcat, P. Coc. nec
^πPi. parcat Deus, JT. non enim parcat, D. Si non parceret, Pi.
^οMerc. M. Merc. i. e. si me morte afficeret. Suppleo ^אא.
 Et non parceret, i. e. utinam non parceret. Minime
 parcat, Ang. ita ut mihi non parcat, Ti. [Q. hæc verba
 hic jungunt cum præcedentibus;] Tametsi flagrem dolo-
 re qui non parcat mihi, V. Et peterem in dolore meo ne
 parceret mihi, Of. Et supplex orarem in cruciatu immiti,
 proprie, non parcente, vel, non misere: nec refert quod
^דד^ל & ^לל^ל genere discrepent, est enim frequentissi-
^דDi. ma enallage, &c. & ^לל^ל idem quod ^לל^ל. ¶ Nec
 contradicam sermonibus Sancti. Quibus decernet me
[†]T. occidere. i. e. Feram mortis sententiam: Volun-
^πMar. tati Dei acquiescam. ¶ ^אא^א ^אא^א ^אא^א ^אא^א ^אא^א
^πMe. Quia non occultavi, five abscondi, celavi, (vel suppressi, V.
 vel abnegavi, Scult. Coc.) verba, five sermones, five elo-
^πMerc. Pi. quia, Sancti, Mo. P. Merc. V. D. Coc. JT. Pi. nempe
^πDei, qui summè & perfectè sanctus est. Emphati-
^πDei. cum est. In dictis Dei animadvertenda sanctitas di-
^πDei. centis. Sanctus pro Deo & Esa. 40. 25. & 57. 15.
^πDei. Hab. 3. 3. Sermones, i. e. præcepta, Dei; doctri-
^πDei. nam coelestem. Et non celavi, i. e. ingenuè professus
^πDei. sum; intrepidè confessus sum: constanter Religi-
^πDei. onem & Pietatem asserui. Veritatem in injustitia
^πDei. non detinui, five mendacium docendo, five progres-
^πDei. sum veritatis sufflaminando. Proinde transferendus
^πDei. sum ex Dei promissione per mortem in vitam æter-
^πDei. nam; & me de vita, &c. in morte consolari possum.
^πDei. [Al. aliter vertunt;] Nec rescinderem ab ore meo elo-
^πDei. quia Sancti. Minime tamen negabo verba sancti Dei, Ti.
^πDei. Sensus loci est, Utinam non parceret; neque enim oc-
^πDei. cultarem dicta Sancti, sed ejus in me sententiam non
^πDei. abnuerem, sed prædicarem & probarem & laudarem.
^πDei. Tantum abest ut Augusti (i. e. Dei) verba renuam ac re-
^πDei. formidem, ut cupiam eum in me non verbis, sed ver-
^πDei. beribus & letho, desavire. [Q. hæc verba referunt
^πDei. ad initium versûs, mediis verbis parenthesis inclusis,
^πDei. hoc modo;] Erit, vel esset, adhuc consolatio mea, (U-
^πDei. ror dolore, non parcat,) vel, (tametsi flagrem dolore qui
^πDei. non parcat mihi, V.) quod non suppresserim verba, five elo-
^πDei. quia, Sancti, P. V. i. e. quod non contradixerim verbis
^πDei. Dei, fuerimque in eum blasphemus. ¶
 11. Quæ est enim fortitudo mea, ^אא^א ^אא^א ¶ Quæ
 (vel, Verum quid, P.) fortitudo, five virtus, mea? Mo.
 M. Quod robur meum? Ca. Ti. Merc. Quæ sunt vires
 meæ? Pi. V. Ità ^אא^א, licet singulare, redditur Gen.
^πPi. 49. 3. Psalm. 22. 16. q. d. Impar sum tanto dolori
^πV. sim. ferendo. Quid est vis mea? ^אא^א quantillum. ¶ Ut
^πCoc. sustineam? ita M. Scult. nempe, tot ærumnas sine que-
^πCoc. rela? ^אא^א ^אא^א ¶ Ut (vel quod, P.) sperem, five exspe-
^πScult. ctem? Merc. Coc. Mo. D. V. i. e. sperare debeam?
^πPi. Merc. Nempe, vel, 1. pristinam valetudinem; vel, 2.
^πIta Merc. exitum ex his malis; vel, 3. liberos, juxta cap. 5. 25.
^πD. Alii, ut durem? Ca. JT. ut durare possim? Ti. ¶ Aut
^πV. (vel &, Coc. Mo. M.) quis finis meus; ita Ca. JT.
^πV. ^אא^א ¶ Et quis terminus meus? Merc. nempe vitæ
^πPi. meæ? ¶ Quis finis expectandus mihi? Ti. ¶ pro
^πCoc. tempore definito, Dan. 8. 17. 19. & 11. 27. & 12. 13.
^πV. Et quid finis meus? P. q. d. Proximus sum fini meo.
^πMerc. Quantus est vitæ meæ modus? ¶ Quis finis bonus mi-
^πScult. serix in hac vita expectandus? ¶ Quis erit hujus ca-
^πQ. in lamitatis finis? q. d. Nullus finis ostenditur. ¶ Ut
^πMerc. patienter agam? ^אא^א ^אא^א ¶ Ut, vel quod, prolon-
^πMar. gem (vel producam, Merc. Scult. sustineam, Coc. proro-
^πPi. gem, JT.) animam (vitam, P. JT. vitam animæ, M.)
^πPi. meam? Mo. JT. vel, desiderium meum? i. e. desiderium
^πPi. sim. D. vivendi? ¶ Ut possim extendere cupiditatem meam? nim.
^πCoc. ad ulteriora bona hujus vitæ? vel, ut possim sustinere
^πPi. & differre desiderium, ut nunc adhuc malim vivere
^πCoc. quàm mori? ¶ ^אא^א ita sumitur Gen. 23. 8. Deut. 23.
^πPi. 24. Psalm. 27. 12. & Psalm. 41. 3. Prov. 23. 2. Eccles.
^πCoc. 6. 9. Quare interfice me, o Deus, & à miseria me
^πPi. libera. [Al. sic;] ut optem vel sperem longiorem
^πScult. vitæ usum? ¶ Al. si vitam longius producam? Ti. q. d.
^πMa. Multò infelicior ero post longissima mala, quàm si nunc
^πMa. abrumperer. Al. ut animo perpetiar? Ca. Ut pro-
^πMa. longem animam? i. e. faciam animam meam longani-
^πMa. mem? Longus spiritus dicitur qui non est iracundus.

Huic opponitur brevis animæ, quod displicentiam sign.
 Num. 21. 5. Eccles. 6. 9. condolentiam, Jud. 10. 16. ani-
 mi dejectionem, Jud. 16. 16. Sensus loci est, q. d. Brevis
^πCoc. or est vita mea, quàm ut diu tam gravia ferre queam.
^πMerc. [Al. sic;] Quis finis meus? quorum mihi vita produ-
 ceretur? Confer 1 Reg. 19. 4. Tolle animam meam, &c. ¶
^πCod. 12. Nec fortitudo lapidum, &c.] Sive lapidea, V. La-
 pides non cedunt aliis corporibus. q. d. Non sum stu-
^πD. pidus, & ^אא^א ad mala, ut dolere non debeam,
^π10 nec queri. ¶
^π13. Ecce, non est auxilium mihi in me] Non possum
 mihi opem ferre. Vires meæ defecerunt. ¶ ^אא^א
^π14. Nonne auxilium meum (sub. fuit, P. vel
 est, M. Jon.) in me? P. Mo. Nonne quoad potui adju-
 vi me? Numquid ipse mihi desum? Ca. Q. hæc ver-
^πV. ba affirmativè accipiunt. Et ^אא^א interrogat, & ^אא^א
^π15. quoque: unde passim, ubi interrogatio repetitur,
^π16. in priore loco, ^אא^א posteriore, ponitur. Si utrumque
^π17. jungatur, auget asseverationem interrogationis; ut
^π18. hic, & Num. 17. 13. ^אא^א hic majoris asseverationis
^π19. causâ additur, ut 2 Reg. 1. 3, 6. Porro, sensus affir-
^π20. mativus cum sequentibus aptè cohæret; q. d. Non-
^π21. dum judicio privatus sum, quin quæ recta & quæ
^π22. perversa sunt dijudicem, & intelligam vos esse immi-
^π23. sericordes; non acquiescam vestris verbis, &c. Auxili-
^π24. um suum appellat, vel judicium quod in se reliquum
^π25. erat, vel fortè innocentiam suam; q. d. Habeo quo
^π26. me tuear, nempe integritatem meam. An verò nul-
^π27. la est defensio mea penès me? JT. Pi. sim. Di. Confutat
^π28. Eliphazum à commendatione fidei & conscientiæ suæ.
^π29. Tò ^אא^א annectitur literæ ^אא^א per pleonasmum, verum-
^π30. tamen emphaticum. Mallem ^אא^א vertere certè,
^π31. utique, & sic locum reddere, An utique non est defensio
^π32. mea in me? Est penès me materia quæ me defendam.
^π33. Quid si ferendo non sum? Ti. Alii hæc negativè acci-
^π34. piunt. An non est auxilium meum in me? q. d. Auget
^π35. dolorem meum, quod destituar auxilio solito faculta-
^π36. tum & liberorum. [Al. sic;] Quoniam auxilium ejus
^π37. non est mecum, Sy. Ar. ¶ Et necessari—mei recesser-
^π38. runt à me, ^אא^א ^אא^א ¶ Et substantia (vel
^π39. substantia, Scult. vis, seu facultas, subsistendi, G. Ti.)
^π40. expulsa (sublata, Scult.) est à me? Mo. vel, me de-
^π41. stituit? Ti. Quo igitur sustentem? cur restitutionem
^π42. sperem? cur corripior quod querar? Al. & lex ex-
^π43. pulsa, &c? P. Et an sapientia expulsa, &c? D. Re-
^π44. peto an ex præced. D. ^אא^א sign. sapientiam, Job. 26. 3.
^π45. Prov. 3. 21. & 8. 14. Esa. 28. 29. nempe, quod
^π46. rerum existentium prima sit. Et ratio propulsa
^π47. est à me? q. d. An ratione destitutor, ut dignoscere ne-
^π48. queam recta ab insulis, qualia sunt verba vestra? b. Merc. ex
^π49. vel sic, An ratio & lex vivendi à me propulsa est? He.
^π50. annon vivendi regulam observavi semper, & adhuc
^π51. observo? Id ^אא^א supra 5. 12. q. d. Non est quod
^π52. me accusetis tanquam sceleratum. Et an officium
^π53. (vel, formula rectè vivendi) fuit propulsatum, five ex-
^π54. cussum, à me? q. d. Nonne continui me semper in of-
^π55. ficio? [Al. sic;] Aut quod res est (vel veritas, Heb. d. V.
^π56. essentia, Pi.) depulsum est à me? JT. Pi. Repete an ^אא^א
^π57. ^אא^א sign. veritatem, infra 26. 3. & Mich. 6. 9.
^π58. Al. Et decretum (vel consilium, Cod.) expulsum
^π59. est à me: q. d. Quod me vertam nescio, inops sum con-
^π60. silii. Non possum mihi opem ferre. Ea quoque quæ
^π61. decrevi, mihi in contrarium vertuntur. Al. & ta-
^π62. men nihil proficio, Ca. [Alii totum aliter accipiunt:]
^π63. An, si non est auxilium meum in me, etiam veritas à me
^π64. propulsa est? Coc. [Alii aliter accipiunt, & hunc ver-
^π65. sum cum sequenti connectunt:] An, si non est auxilium
^π66. meum in me, & consilium meum expulsum est à me, Lique-
^π67. scenti amicus ejus, &c? q. d. An quia penès me nec au-
^π68. xilium nec consilium est, propterea amicus homini mi-
^π69. sero non feret opem, &c? Atque hoc sibi contigisse
^π70. queritur verbis seq. Locum hic difficilis, si quis ali-
^π71. us in hoc libro, & quem adhuc non intelligo. ¶
 14. Qui tollit, &c. ^אא^א ^אא^א ¶ Est hic versus
 longè magis ambiguus, in cujus expositione vix duo
 consentiunt. Qui prohibet ab amico suo pacem, Sy. Ar.
 vel misericordiam, Jon. q. d. Qui liquefacit à socio, i. e.
 qui illi negat, misericordiam. Sed duo hic non proba-
 1. in ^אא^א pro ^אא^א poni; 2. ^אא^א transitivè sumi, om-
 nino

nino enim intransitive talia nomina Tôar à duplicatis sumi malim. Posset stare hic sensus sumendo ל pro בעבור; De eo qui à proximo solvit & avertit pietatem, dicendum est, quod timorem Domini deserat *. Liquefaciens (in quo pedetentim quasi liquefactus amor auferit) misericordiam, &c. Scult. מן pro מוסר, vel מוסר; aut est, ut מן, forma nominis †. [Al. sic;] Qui tabescit ab amico suo probro; vel, quoad benignitatem; h.e. erga quem socii benignitas tabescit. Sic Psalm. 2. 12. מן לאבדו רך, nè pereatis quoad viam, h. e. nè via vestra pereat; & Esa. 1. 30. quercus defluens folia, i.e. cujus folia defluunt. Sed malim prius. ל cum nominativo ponitur, ut Esra. 1. 5. Esa. 32. 1. An dissolutio (i.e. malis fracto, & quasi liquefacto, V.) à sodali, vel amico, suo convitium? P. V. sub. dicitur? q.d. Fierine potest ut amicus amico afflicto pro consolatione convitium dicat? Colliquefacto calamitatibus ab amico probum inferri! Admirative legunt. Hoccine est amicitiae jus? מן probum notat, ut Levit. 20. 17. Prov. 14. 34. Liquefacti (sive homini misero) amicus ejus convitium, sive convitio, erit? Non tantum non ferat opem, sed eum convitiis perstringat; ita palam faciens se timore Dei destitui. Interpretes מן in מן habent pro præpositione; mihi hîc & alibi est heemaniticum, ut מן sit amicus †. [Al. sic;] Dissolutio (vel liquefactio, consumpto & confecto malis, Merc. vel, ei qui est in afflictione, M. sic Ang.) à socio, sive amico, suo misericordia, Mo. Ang. vel benignitas, Belg. D. beneficentia, Merc. pietas, M. sub. vel, esto, D. vel, præstanda est, Merc. D. Belg. sim. M. Ang. Ellipsis verbi substantivi usitatissima. Decebat amicos exhibere beneficia, &c. Ti. [Al. sic;] Contra eum cujus liquefit (i.e. diffudit & evanescit) erga amicum suum benignitas, JT. Pi. i.e. contra te Eliphazum, & quemcunque alium *, [sub. ex versu præced. defensio penes me est.] Heb. Contra liquefactem ab amico suo benignitatem, i.e. secundum benignitatem: Synecdoche grammatica, ut, nuda genu. Et videtur esse ellipsis verbi relativi מן, ut plenus sermo sit, Contra eum qui liquefit benignitate removendo eam ab amico suo. Timorem Domini derelinquit] Vel, dereliquit; sic Jon. Sy. Ar. M. D. i.e. Non est verè pius, nec Deum veretur, qui non exercet benignitatem in socium suum. Nam cum timore Domini arcte conjungitur charitas proximi: 1 Joh. 4. 19, 20. Retorquet ergo crimen derelicti timoris Dei, ab Eliphazo cap. 4. 6. objectum, in ipsum. Qui amicum infelicem tam crudeliter tractant, facile reverentiam Dei excutient. Et qui timorem Omnipotentis dereliquit, JT. Pi. dum, scilicet, contra præceptum Dei de proximo diligendo, tam sinistrè de amico judicat, damnando eum impietatis propter afflictiones. In epitheto Omnipotentis est amplificatio; q. d. Licet Deus potest punire transgressores, &c. non tamen terretur Eliphaz, &c. Al. & quod (vel, nempe quod, V.) timorem, &c. P. V. i.e. Dicatque illi, quod meritò patiat ob peccata sua, quod timorem Dei dereliquerit. Al. sic; De eo (pro בעבור) qui magis (ut subaudiatur מן amplius, & מן in מן, à, vel præ, socio suo, comparisonem denotet,) est afflictus quam socius suus dicunt hi, quod is pietatem relinquat, & propterea veniant ei afflictiones. Hæc K. in Radic. sed non arridet quod מן in מן comparative accipit. At K. in Commentariis in hunc librum, si modò ejus sunt, longè aliter, paucula subaudiens; Incidi in eum qui liquefacit, i.e. prohibet, à socio beneficium, & timorem Domini deserit, de eo nè verbum quidem faciens, sed me tantum irritans *. [Al. sic;] Sed is (vel, at nunc, scil. socius meus, Merc.) timorem, &c. deserit, sive dereliquit, M. Merc. Ang. vel potius, alioqui (id interdum sign. Merc.) deseret, Merc. Belg. q. d. Frustrà Deum se timere dicit, qui proximum afflictum ita negligit. [Al. sic;] Sed me (ut vos dicitis) religio Dei Optimi Maximi deseruit, Ti. [Al. totum sic reddit;] Afflicti, quibus ab amicis beneficit, tamen Omnipotentis metum deserunt, Ca. i.e. Non mirum, si in tanto malo parum religiosus essem, cum idem facere soleant qui magno aliquo malo torquentur, quamvis eis adfint & subveniant amici, vincente scilicet dolore patientiam.

15. Fratres mei] i.e. Eliphaz & socii ejus, ut patet ex collat. v. 21. ubi hæc ad illos in persona secunda refert. ¶ Præterierunt me, מן Prævaricati sunt, Mo. P. V. fefellerunt, JT. Ti. fidem, Ti. mentiri sunt, Sy. Ar. Perfide agunt mecum; sub. מן, nam verbum מן regit præpos. מן. Vide Esa. 33. 1. Al. graf- sanur in me; M. diripuerunt, Jon. ¶ Sicut torrens [ita omnes,] qui raptim, &c. מן Validissimi, vel vehementissimi, torrentes, JT. Pi. Heb. impetus (vel inundatio, P. vehementia, V.) torrentium, Pi. Mo. i.e. torrentes impetus, h.e. impetuosus, qui cum impetu fluunt. Et quasi rivus fluminum, M. vel, rivuli fluentes, Sy. Ar. ¶ Qui transit, &c. מן Transibunt, Mo. transeunt, M. transferunt, JT. Alii, qui transeunt, Merc. sim. P. Pi. qui abeunt, V. Referunt, vel, 1. ad torrentes; qui ad tempus defluunt ac decurrunt, at celerrimè transeunt, falluntque viatorem qui eò aquam petitem venit. Vel, 2. ad amicos Jobi; q. d. Sic transeunt & evanescunt socii mei, & pro solatio, quod expectabam, ipsique suo adventu polliciti videbantur, nihil præstant, &c. Eos torrentibus comparat propter, 1. transitus celeritatem: 2. inconstantiam; nam torrentium aquæ non sunt perennes: 3. noxam; in humilia irruunt, sic illi in Jobum: 4. fallaciam; promittunt aquas, sed in necessitate negant. ¶ Qui timent pruinam, irruet super eos nix] Sim. Sy. Ar. q. d. Qui exigua horrent à maximis percellentur. Qui me vitant, nè sensum malorum meorum & dolorem hauriant, in multo graviora mala incidunt. Elegans hoc proverbium est, sed longè abest à sensu. ¶ Qui obscuri sunt, (vel turbidi, Ti. V. nigri, V. Coc. tetri, JT.) à, vel præ, glacie, P. Merc. Coc. sic Pi. Belg. vel, ob pruinam, V. i.e. qui turbidi sunt more aquæ profundæ, propter glaciem quæ in aquam liquefacta est. Ut torrentes, qui diu turbidi incedunt præ glacie ac nive in ipsos resoluta, &c. Nigrescunt propter glaciem, Ang. vel, præ gelu, Mo. Horride fiunt aquæ à glacie, M. ¶ Super eos (super quos, Pi. in quibus, JT. & in quibus, P. V.) tegitur, vel, tegit se, (vel, occultatur, P. Ang. abscondit se, JT. Pi.) nix, Merc. q. d. multà nive teguntur, ut nix nivem tegat. In quos torrentes aqua nivis liquefactæ immittitur, & condit se. Qui (torrentes) tecti glacie in hyeme. 17. Tempore quo fuerint dissipati, מן est valde ambiguum, quod alibi in S. S. non legitur; ex Talmudicis illud exponunt. Tempore autem quo effluerint, P. Deducunt ex מן canalis, literis transpositis; q. d. Quando, canalis more, summo impetu fluunt, tum succiduntur, &c. Alii, multiplicati fuerint, i.e. cum defluunt in multitudine. Al. are- scunt, Ti. Merc. infrigidantur, M. R. Saad. in D. מן RR. sign. refrigerare. Solium argenteum prohibitum dicunt, quia refrigerat, מן. Qui sic accipiant, sensum continent ex versu præcedenti. q. d. Tempore hyemis congregantur pariter aquæ, &c. & congelantur. Al. calefcunt, Coc. Ang. Merc. vel, à calore defluunt, Belg. pro מן, accenduntur, vel, pro מן exstuant, per literarum ejusdem organi permutationem. Nam & posterioris hemistichii idem est sensus: passim autem in Scriptura, & Job. maximè, videas ambas versiculi partes eundem sensum exprimere. מן à מן aduri; ut מן & מן idem sunt. Sed quo tempore defluunt æstu homines, JT. Pi. sic Cod. qui exstuant præ siti accedunt ad torrentes, &c. q. d. æstate flagrant. Sensus loci est; Etsi torrentes hyeme congelati sunt, ita ut videantur duraturi etiam æstate, &c. tamen fallunt, & æstate evanescunt. ¶ Peribunt, מן Excidentur, Mo. P. succiduntur, Merc. sic Belg. constinguntur, M. i.e. congelantur. Abolentur, Ti. Coc. evanescunt, Ang. excinduntur torrentes, JT. Pi. ¶ Et ut incaluerit, מן In incalendo eo, Mo. In calore ejus, i.e. torrentis; vel potius, ut sit infinitivum, cum incaluerit (i.e. calorem senserit) torrens, de quo nunc fing. nunc plur. loquitur: plurale referas ad aquas, si placet. Illius calore, nempe Solis. Dum enim incaluit, P. V. sub. illud tempus, V. At affixum, ad מן tempus, quod fœmineum est,

est, referri non potest. Dum calet eorum quisque, Pi. ex JT. Heb. dum calet ille, pro, calent illi, scil. homines, quorum facta mentio, saltem implicita, membro præcedente. Pronomen autem sing. cum verbo plur. constructum habet vim distribuendi in singula. Quandoqueunque calefit, Ca. Ang. & per calores, Ti. & rursum cum incallescunt, M. [nempe torrentes.] ¶ Solventur de loco suo, נִרְעָרְעוּ וְגו' Extinguentur, vel extinguuntur, Mo. P. Merc. Coc. Pi. deficiunt, M. V. Belg. auferentur, Ti. disparent, JT. Pi. fluere desinunt. Pergit Job in eadem allegoria, & inhumanos amicos perituros significat, instar torrentis, &c. [Alii aliter accipiunt, nec tam penam eorum quam fallacem naturam hinc exprimi volunt: de quo in sequentibus agendum.]

18. Involuta sunt semitæ gressuum eorum. Id est, vel, 1. torrentium, qui variis mæandris & flexibus decurrunt; quibus similes sunt amici mei, qui non rectè progrediuntur, sed obliquas & tortuosas agendi rationes sectantur. Vel, 2. amicorum meorum, quorum opera & negotia implicantur multis peccatis, molestiis, doloribus, &c. ¶ Declinant (Declinabunt, Mo. sed fut. est pro præf. V. vel, Declinant aliò, P. Avertuntur, sive deflectuntur, aliò, V.) semitæ (vel itinera, Belg. Coc. via, V.) itineris (vel via, Mo. Coc.) illorum, Scult. P. i. e. torrentium; scil. à canali suo. q. d. Mutant alveos, & aliud iter capiunt. [Differunt via & semitæ;] Via plures habet semitas: semita est via angustior. Alii, Recedunt per semitas itineris sui, M. Concutiuntur itinera per quæ feruntur, Ti. Siquidem incussu lapidum magno fragore & impetu feruntur torrentes, & omnia proterunt: de quo Virgil. 2. Æneid. Huc illuc avertantur, vel, avertunt se, (scil. torrentes, Pi.) à semitis suis consuetis, Pi. JT. Heb. à semitis via, i. e. consuetudinis, eorum; vel, propriè, à semitis per quas ibant. Porro, רִחַץ Ruth 3. 8. reddunt nostri, vertit se. Al. Retrahuntur, &c. magis magisque in se; breviores sunt cursus illorum, non amplius procurunt. Implicantur, vel inclinantur, obtortæ redduntur, semitæ via earum, i. e. aquarum: cum enim deficere incipiunt præ calore, non feruntur consueto alveo, sed hæc illac distorquentur & præterlabuntur, dum paulatim consumantur. Hunc sensum arguunt verba sequentia. ¶ Occurrit Ruth 3. 8. ubi sign. distortit sese, &c. & Jud. 16. 29. & intorquens apprehendit, &c. Al. Pervestigatur via transitus eorum; q. d. Sed nullum eorum vestigium apparet, ita ut viâ quâ excefferint quærantur sedulo, nec usquam reperiantur. [Al. sic;] Detinentur viatores in via sua: ita cohæret sensu cum duobus versibus sequentibus, ubi vana viatorum spes, &c. exprimitur. ¶ Sermo ut à plerisque versu sequenti. ¶ Itinera via eorum (i. e. aquæductus, seu alvei) sese avertunt. Alii רִחַץ referunt ad viatores, qui tales torrentes conscenderant, putantes, cum eos nive tectos viderent, infernè glaciem multam esse, tutumque sibi aditum fore in Tema, &c. at postquam eos ascendissent, torrentes resoluti sunt, & ipsi perierunt. [Non placet Merc.] neque enim de levi glacie loquitur, sed firmâ potiùs & solidâ, cum suprâ dixisset, qui fusi sunt glacie, quod non nisi profundiore glacie fit, & ideo nivis multæ meminit. [Placet autem Ca. qui hunc contextum sic accipit;] Fratres mei fallunt, perinde ac si quis torrens glacie infusctur ac tegatur, deinde operiatur nive, quæ nix efficiat ut minus densâ glacie incrustetur, ita ut vel levi calore dissolvatur, &c. Cùm (enim) suum rimantur iter viatores, incassum venerunt & percunt, [ita hunc versum reddit;] i. e. Ad eum torrentem si venerint viatores, & glaciem tangant, (ut fieri solet,) ac baculis aut pedibus tentent, invenient fragiliorem quàm ut eos ferre possit: itaque frustra venerint, id quod eos pessimè habebit. (id enim est quod dicit, pereunt;) nec poterunt transire quod tendebant, videlicet ad Theman, aut quovis aliò. ¶ Ambulabunt in vacuum, יֵצְאוּ בְּרֵיקָה Ascendunt (vel abeunt, JT. Pi. defluunt, M. ceteram evanescent, Ti. & ascendunt, P.) in inane, sive inanitatem, Coc. Merc. in vacuum, D. P. ut Gen. 1. 2. i. e. ita ut relinquunt locum vacuum aquis. In nihilum, M. Mo. JT. Pi. Chald.

in D. in abyssum, Cod. Subdixerunt se, excefferunt; id etiam יֵצְאוּ sign. Vel, ascendunt, nempe, cum convertuntur in vapores; alioquin aqua deorsum fertur. Al. in desertum, Belg. Scult. Id sign. יֵצְאוּ Job. 12. 24. & alibi P. In auras abeunt, in nihilum rediguntur. Sic יֵצְאוּ sumitur Job. 5. 26. ¶ Et peribunt; ita Mo. M. יֵצְאוּ Et pereunt, Merc. Coc. P. JT. Pi. &c. ac penitus intereunt, Ti.

19. Considerate, &c. הִבִּיטוּ, detractis punctis, imperat. esse possit. Respexerunt, sive Viderunt, (vel, Verunt se ad, M.) semitas Thema, Mo. Mar. D. Nempe vel, 1. torrentes, qui, mutato cursu, per eas solitudines decurrent: vel, 2. amici Job, qui, more mercatorum, emporia tantum respiciunt, unde spes lucri est, eâ sublatâ emporia deserunt; sic amici me colebant donec à me aliquid expectarunt. Vel sic; Respexerunt semitas quæ in Thema ducunt, sperantes se ibi reperturos aquam. Cùm viam ad Theman respexissent, scil. viatores, Ca. Consideraverunt (nempe torrentes illos, ut aquam inde peterent,) semitas Thema, P. V. D. i. e. turmæ proficiscentium in Thema. Ità sumitur vox יֵצְאוּ Gen. 37. 25. & Isa. 21. 13. Via, pro viatoribus, meton. adjuncti. Et exemplum petit Job è proximis & notis torrentibus. Respexerunt (scil. ad hos torrentes) turmæ, &c. Merc. sim. Pi. Deficit vox יֵצְאוּ ad illos, Pi. Spectaverunt viatores, &c. ut spem in iis ponerent. Sic מִבְּטָח quod respicitur, Esa. 20. 5, 6. Zach. 9. 5. Notat hæc phrasis desiderium & spem auxilii, Psal. 34. 6. Civiliter perstringit amicos, à quibus sperabat aquam consolationis; nam Eliphaz erat Themanita. Viderunt eos aliquando qui proficiscentur in regionem Thema, Ti. ¶ Itinera Saba, & expectate paulisper, הִלִּיכוּת שְׁבָא קוֹי לְמִו Ad itinera Saba est spes eorum, M. Aut in Sabam speravissent iter, Ca. Et itinera (vel profeciones, Merc. proficiscentes, Coc. turba, sive caterve, proficiscentium, Merc. sim. Pi. Heb. ambulationes, Pi.) Saba expectaverunt sibi, P. Mo. Sperarunt sibi aquas. Vel, redundat sibi, ut in Latio. Vel, expectarunt eos, Merc. Coc. i. e. potum ex illis. ¶ Regit, רָגַל regit, ut suprâ 3. 8, vel 9. Psal. 119. 95. Esa. 5. 7. & 25. 9. &c.

20. Confusi sunt, בָּטְאוּ Erubuerunt, Merc. sim. Mo. P. Sed erubescunt, Pi. sim. Ti. ¶ Quia speravi, בָּטַח Quoniam speravit, Mo. V. quod confidisset, Merc. scil. quisque eorum, Merc. V. Enallage numeri. Vel potiùs בָּטַח mendosè scriptum pro בָּטְאוּ; qualia mendata passim occurrunt. Verto, quod fusi sunt eis; subauditur בָּטַח in eis, scil. torrentibus. Pudet fiduciam habuisse, JT. vel, quod fiducia fuerit: nam in emendatissimo MS. Palat. legitur בָּטַח fiducia. Pudet quod fustum est, בָּטַח impersonaliter. Quoniam speraverunt, P. quod confisi fuissent; quod sperassent se reperturos aquam ibi, sed frustrati sunt spe suâ. Quia spem in eis posuerunt, Ti. ¶ Venerunt quoque, וָבָאוּ que ad me, וָבָאוּ Veniunt illud, Coc. venerunt usque ad illud, Merc. Mo. ¶ foemineum pro neutro. Et venientes illuc, M. vel, eousque, JT. Pi. vel, usque ad illud locum, Pi. P. Merc. D. nempe locum torrentium, Pi. Affixum הָ refertur ad nomen מְקוֹם, quod præcedit implicitè; nam torrentes fluunt in aliquo loco. ¶ Interdum foemininè invenitur P. ¶ Et pudore cooperti sunt, וָיִחַפְּרוּ Et erubescunt, sive pudefuerunt, JT. Pi. sim. Mo. P. M. &c. Confusi sunt, ac spe frustrati de aqua ibi inveniendâ. Alii, & foderunt, Ma. Q. in Merc. & in D. puteos videlicet ad aquam inveniendam; ut mos erat in Arabia, aliisque aridis locis.

21. Nunc venistis. Sed frustra; nihil opis à vobis. ¶ Hebræa verò aliter se habent; ¶ Quia nunc fuistis (vel, facti mihi estis, Scult. vel, exististis, Coc.) nihil, Mo. Scult. Coc. vel, nihil, aut, in nihilum, Pi. D. Merc. ut torrentes isti. ¶ pro, quod idem cum יֵצְאוּ. ¶ nominaliter, nihilum, ut Ezech. 21. 32. Sic Dan. 4. 32. (pro בָּטַח) ut nihilum; & Job. 24. 25. in nihilum. Nunc fuistis quasi non essetis, Chald. [Al. aliter:] Certè nunc estis similes illi, P. V. sub. torrenti, V. vel, tali fluvio, M. sim. Ca. Ti. vel, eis, Ang. [i. e. torrentibus.] Sed, 1. audax est supplementum, 2. לֵאָל scribitur, non

17, in emendatissimis exemplaribus: Scripturam ego sequor, licet reclamantibus Hebræis; Masoritzæ enim inter loca 15, ubi pro 17 legendum volunt 17, hunc locum non numerant. [Al. sic;] Vos quoque fuistis contra me, Sy. Ar. simil. Chald. Nunc enim qui fuistis, non estis, JT. Supplementa ista videntur audaciora. ¶ Et modo videntes plagam meam, וְיָדוּן הָרָאָה Videntis (vel videtis, Merc. M. videbitis, Mo. videntes, JT. antequam vidissetis, Sy. Ar.) fractionem, P. Mo. terrorem, V. contritionem, M. Pi. consternationem, JT. Coc. sim. Sy. Ar. plagam, Scult. V. calamitatem, Ca. D. sim. Ti. dejectionem, Ang. Fut. hic pro præterito, juxta regulam Hebræorum, Præterito præcedente, sequentia futura per illud exponenda; contra, Præterito futuro, præterita sequentia per illud reddenda. ¶ Timetis; ita JT. Pi. sim. Ca. M. וְיִירָאוּ Et timuistis, P. Coc. Merc. Horruistis ad plagam meam, unde me impium pronuntiastis. Ut torrentes, simul ac calorem sentiunt, resolvuntur; ita vos timuistis. Deterriti estis, Sy. Ar. conturbati fuistis, Chald. Timuistis, ideo non audetis mihi assentiri, sed per hypocrisin laudatis Deum, & me reprehenditis; quasi non posset Deus laudari, nisi ego reprehendar. Timetis, ne meis calamitatibus involvami, vel meos hostes offendatis; ideo me averfamini.

22. Numquid dixi, Afferte (vel Date, Merc. Pi. Jon.) mihi? ita P. Mo. וְהָיָה אֲמִרְתִּי לָךְ An quia dixerim, Date mihi? JT. ad corrumperendum, scilic. judicium; i. e. Jus aliquâ ratione propter me convellite? Itâ sensus erit imperfectus, & itâ perficiendus ex præcedentibus; An ideo me destituitis vestra consolatione, necnon finistrè de vita mea judicatis, quia dixerim, &c? Sed iste sensus non videtur commodus. An verò, vel utique, vel verò? Merc. Pi. D. Particula וְ, adjecta literæ interrogativæ, eundem sensum habet quem particula וְ supra v. 13. Dixi ut mihi conferatis aliquid? Ti. Quasi verò postulem ut mihi conferatis, Ca. Quid si dixissem vobis, Date mihi? Sy. Ar. Non petii à vobis dona. Date mihi, scil. pecuniam. Numquid dixi, &c? Merc. V. sub. vobis, V. Admirantis est, & cum stupore abnuentis. ¶ Et de substantia vestra; ita Cod. וְיִמְכְרוּן Et de facultate vestra, Mo. facultatibus, JT. robore vestro, Merc. D. viribus vestris, Coc. וְיִמְכְרוּן proprie robur; sed & opes designat, (in quibus potentia hominis consistit,) Levit. 26. 20. Prov. 5. 10. De fructu, P. vel proventu, Q. in D. Sic alibi, Non dabit terra robur suum, i. e. proventum: Sic Levit. 26. 20. De labore, M. V. i. e. de facultatibus vestro labore partis. De bonis vestris, Sy. Ar. & pro viribus vestris, Ca. ¶ Donate mihi? וְיִתְּנוּ לִי Donate (muneramini, Coc.) pro me? Merc. Mo. Mar. Munera date, vel exhibete, propter me? JT. Pi. P. ad me liberandum. Nempe, vel, iudicibus & tyrannis; vel, hosti qui me captivum tenet.

23. Vel, Liberate me, &c? q. d. Si vos talia rogâsem, deberetis mecum immisericorditer agere, &c. Nunc nihil à vobis postulo. Itâ vulgò exponunt: sed vide num aliud velit, se nunquam ab illis auxilium aut folatium in hac calamitate petiisse, ac nè eos quidem expectasse, sed eos ultro, non vocatos, nec expectatos, venisse. ¶ De manu hostis; ita JT. Pi. P. &c. וְיִצִּיאוּ Adversarii, D. tribulatoris, vel tribulationis, V. ¶ De manu robustorum; ita Merc. Chald. in D. וְיִצִּיאוּ Violentorum, JT. Pi. Coc. potentum, Merc. præfracturum, D. Alii, terribilium, D. Puto cum allegoricè graves suas calamitates intelligere.

24. Docete me q. d. Nè putetis me reprehensiones nullas ferre posse; imò paratus sum ad discendum à vobis, si rectè doceatis, & justè reprehendatis. Cupio doceri meliora. ¶ Et ego tacebo; ita P. V. Merc. sic JT. Pi. Coc. וְאִתִּי Libens vos audiam, cum summo silentio. Significantius Græci vertunt, obmutescam; q. d. culpam tacitus agnoscam, juxta Prov. 30. 32. —manum ad os. Cedam, si me convincatis. ¶ Et si quid fortè ignoravi, instruite me, וְיִלְמְדוּן Et quid, vel, in quo, (Heb. id quod, nam מַה non est hic interrogantis,) erravi, Merc. Pi. JT. Coc. Malo, si quid erravi, ut subaudiatur וְיִלְמְדוּן; facite ut intelligam, Merc. sic Coc. &c.

25. Quare detraxistis sermonibus veritatis? Ad Jobum referunt, quod tamen alienius est. Quare veritatem oppugnastis? Heb. Quare vim patientur verba mea? Ti. vel, Cur disrumpuntur (vel distorquentur, Ma.) sermones rectitudinis? i. e. sermones mei recti? Q. in Ma. vel, Quam fortia sunt verba rectitudinis! & talia protuli. Quare repellitis sermonem veritatis? Sy. Ar. [Alii ad amicos Jobi hæc referunt.] וְיִמְכְרוּ אֲמִרְתִּי Quam fortia, vel robusta, valida, (vel efficacia, Scult. solida, M.) sunt verba, five eloquia, rectitudinis! Merc. Scult. sim. Mo. vel veritatis! M. Id est, vel, recti, nempe hominis; ita & Aq. in D. rectorum, Jon. vel, 2. recta; ita Merc. P. V. q. d. Fortissima est veritas. וְיִמְכְרוּ expono ex 1 Reg. 2. 8. maledictio vehemens, וְיִמְכְרוּ. O quam acris sunt, &c! JT. Pi. Coc. i. e. efficacia ad persuadendum & movendum. Vox acrimoniam sign. Vide Job. 16. 3. & Mich. 2. 10. Alii vertunt, O quam suavia, &c! Itâ RS. ex Psal. 119. 103. Quam plana firmæque sunt rectè pronunciata! Ti. ¶ Cum è vobis nullus sit qui possit arguere me? Heb. Quid arguet arguendo ex vobis? q. d. Nullus poterit ostendere errasse me. Vel, Et quis vestrum potest ea [i. e. verba mea] arguere? vel, Quid vestra increpatio talium sermonum efficaciam habet? Nihil. ¶ וְיִמְכְרוּ Et quid increpabit increpans ex vobis? Mo. Sed nunc quid increpat increpare ex vobis? i. e. increpare vestrum? q. d. Redargutio vestra inefficax est, nec redarguendi verbo donanda. Quid redarguit redargui à vobis? i. e. redargutio vestra? q. d. Nihil; nam inefficax est. וְיִמְכְרוּ redargui passivè, ut Gen. 6. 19. וְיִמְכְרוּ, ad conservandum (i. e. ut conserventur) in vita: Nam infinitiva activa interdum passivè significant. Sed quid reprehendet reprehensio à vobis? JT. i. e. Quid continet, aut efficit? inanis est, hærens tantum verborum aucupis, & miserum exagitans, &c. ¶ Quid redargueret redargutio quæ proficiscitur à vobis? q. d. Nihil: nullam redarguendi vim habet. Heb. Quid increpabit increpare à vobis? Verbum infinitivi modi vim habet nominis, ut sæpe apud Græcos, & subauditur וְיִמְכְרוּ. Quid à vobis oblatum vim aliquam habet argumenti? Ti. Ecquid coarguit qui vestrum arguit? Ca. Et quid disceptando conficiet disceptatio vestra? P. Ad verb. Et quid disceptabit disceptare quod erit à vobis? i. e. disceptare vestrum? Et quid arguet arguendo aliquis vestrum? Subauditur וְיִמְכְרוּ vel וְיִמְכְרוּ, ut Num. 24. 19. Cant. 1. 2. Et qui aptus est ex vobis ad corripiendum, corripit, Jon. Et quis vestrum hortatur & commonet? Sy. vel, redarguit & increpat? Ar.

26. Ad increpandum tantum eloquia concinnatis? Heb. Num ad increpandum verba cogitatis? Mar. vel, Sed ad increpandum eloquia concinnatis: Ut misero insultare possitis, verba fingitis & captatis. Studium vestrum non est ut veritatem exquiratis, sed ut me vexetis, &c. Vulgatus cogitandi verbum jungit cum וְיִמְכְרוּ. ¶ וְיִמְכְרוּ מַה הָיָה לָכֵן Loculus hic maximè ambiguus est. Nonne ad increpandum sermones cogitabitis? Mo. Vosne arguendi causâ orationem cogitatis? Ca. Numquid ad corripiendum verbis vos cogitatis? Jon. An arguere verbis estimatis? Aut verba, pro verba vestra: tum vertendum, An arguendo verba estimatis? An reprehendere verba (scil. mea, Pi.) cogitatis? JT. Pi. Ang. Di. q. d. Hoc tantum agitis, ut me reprehendatis. q. d. An vos, præteritis & non ponderatis rebus, verba tantum mea carpere & arguere vultis? Numquid deliberatis vos ut redarguatis verba? M. Num verba, nuda scil. vel verba tantum, sine ratione putatis arguere? Merc. Coc. i. e. satis esse ad arguendum & disceptandum? Sub. tantum, ut in illo, Dominum adorabis, & illi (sub. tantum) servies. ¶ Et in ventum verba profertis? Heb. & in ventum verba desperati (scil. mei) projicitis? q. d. Vestra verba trutinatis; mea contemnitis, quasi desperatione profecta. Et spiratis (Heb. in ventum scilicet loquimini) verba desperationis, quæ ad desperationem me possent adigere. ¶ וְיִמְכְרוּ אֲמִרְתִּי Et in ventum (vel, pro vento, Coc. Pi. D. i. e. vana, irrita, futilia, Merc. inaniter dicta, M.) verba, five eloquia, desperati? Mo. Merc. Coc. i. e. deplorati & malis attriti? vel, abjecti hominis? M. sub. reputatis? Coc. Merc. M. Pi. An pro nihilo habuistis

- secunda ac repetita disceptatione. Relativum sine antecedente. Vel, est in se, Coc. i. e. *Justitia mea* & bona conscientia nondum labefactata est, sed in se, vel in eo ipso, in statu suo, stat. Adhuc *justitia mea* in se, firmo adhuc stat talo, & bonæ conscientie indicio firmatur, vestris non labefactata præjudiciis. Alii, nam etiam nunc salva est *justitia mea*, Ti. [Alii totum sic reddunt:] Et redite adhuc, (adhuc bis sumendum, et si distinctionem in eo posuerint,) adhuc, inquam, *justitia mea* erit, scilicet, in eo, quod scilicet loquor, quod ago; q. d. In toto hoc negotio de quo inter nos agitur, ubi iterum atque iterum diligenter omnia discusseritis, meam cognoscetis *justitiam* & innocentiam.
30. Et non invenientis, &c. *הַיֵּשׁ בְּלִשְׁוֹנִי עוֹלָה* An est (vel, Anerit, JT. vel, Videte an sit, Pi. sim. Ar. Merc.) in lingua mea iniquitas? P. Mo. Jon. Sy. &c. i. e. in iis quæ dico, aut dicturus sum? An falsa dico, dum tu cor *justitiam* meam? Nec in faucibus meis *stultitia* personabit, *אִם חֲכָמִי לֹא יִבִּין הַוּוֹר* An palatum (vel, aut guttur, Jon.) meum non intelliget infortunia? Mo. vel, intelligit malitiam? i. e. non percipit ea quæ mala sunt, ut ea rejiciat, & sic nihil mali lingua proferat? Vel, non intelligeret contritiones? P. i. e. afflictiones & calamitates. Quædam hinc subaudienda: Dicat aliquis, Quare ergo ita turbaris? Respondeo, An palatum meum non sentiat calamitates? Intelligere pro sentire, (ut Psal. 58. 9.) q. d. Ut fieri non potest ut palatum non refugiat saporem amarum, ita nec ut pars sensitiva dolorem. Non sentit malos sapes? Ti. Non intelligeret (intelligat, Pi. Merc. vel intelliget; i. e. sentiat & judicet, Merc.) perversitates? q. d. Annon intellectus judicare possit quid sit perversum, quid non? Palatum, i. e. mens; quia ut palato discernimus sapes, ita mente actiones. Habet & anima suum palatum. q. d. Videbitis iudicium meum sanum esse, non depravatum, ut falsa & iniqua pro veris & rectis proferam. Al. non advertat in me scipientem contritionem? M. vel, non dabit intelligendas ærumnas? JT. i. e. Si mentiar exponendo calamitates meas, ipsi iudicate. [Al. sic:] Certè palatum meum bene iudicabit ea quæ corrupta sunt; i. e. Recto iudicio expendam non minus quæ pravè, quàm quæ rectè, dicuntur. Num palatum meum non internoscit noxia? Formula est animum suum & facta dictaque sua scrutantis, & ad censuram revocantis. Vel, non indicabit miseriam meam? Annon debeo aliis conquerendo indicare ærumnam quam sentio, ut palatum noxia gustans evomit & rejicit? Al. Meum palatum nequitiam non percipiat? Non sentiam me nequiter verba facere?

CAP. VII.

- M**ilitia est vita, &c. *הָיָה צָבָא לְאִישׁ עַל אָרֶץ* Nonne militia (vel, militie dies, JT.) homini est in terra? Ti. sic Mo. Jon. Scult. Rectè confertur vita militie propter, 1. hostes; 2. adversitates, pericula & mortem; 3. peccandi occasiones. Nonne singulis diebus hujus vitæ suum est malum, Matt. 6. nec nisi cum vita terminantur labores? ac proinde, secundum naturam, finem laborum expeto. *צָבָא לְאִישׁ חַיָּים* o. *עַל אֶרֶץ* Arrianus in Epictetis, 3. 24. (Vita hominum est quædam militia.) Simil. Max. Tyr. ferm. 3. & Marc. Antonin. 2. de Vita. Et Deus est *ἐπιτολῆς*, (Imperator,) ait Max. Tyr. Seneca dixit, sine missione nascimur. Ex miseriis vitæ ostendit Job, non frustra abs se mortem optari. o. habent, *παρατήρησις*, i. e. locus tentationis, vel, si mavis, exercitium piraticæ, aut locus piratis infestus; q. d. Mille periculis, conflictibus, mortibus expositi sumus. Nonne tempus certum, sive determinatum, est homini super terram? P. V. D. Merc. Ang. &c. quanto tempore scilicet victurus sit, quod non prætereat. q. d. Homini datum est certum tempus quo vivat & laboret, quoque finito decedat de statione, quasi successuris aliis. Vide Sirach. 17. 2. &

- Act. 17. 26. *ἡ πόλις* propriè militia, tum tempus militie, d. Coc. quanto tempore quis meret, &c. deinde generaliter statum & præscriptum temporis spatium; quo sensu sumitur Job. 14. 14. Esa. 40. 2. Dan. 8. 12. Sensus est, q. d. Annon justè querar, cum homini præfixum sit tempus, &c. breve scilicet, quo saltem Deus eum sineret frui, nec ita eum exagitaret? Interrogatio majore vi asseverat. q. d. Tribulatio mea maxima est, & vita brevis; jure igitur conqueror. Vox *וְיָנֹחַ* hic apposita est, & sign. hominis tum fragilitatem, tum perpetuam ægritudinem. Nunc enim tempus est homini, &c. Sy. Ar. Nonne periodus est, &c.? Coc. ¶ Et sicut dies mercenarii, dies ejus. Ità M. Ti. P. Merc. Coc. &c. Præstituti, scilicet, & certi apud Dominum; ut mercenarius ad certum tempus conductus est, in quo laboris tolerans est, sciens se tandem liberandum, ac mercedem operis accepturum. Confer se Job hoc versu cum hominibus in genere, quibus certum tempus præfixum est quo ærumnas perficerant; maximè cum militibus, qui non semper pericula subeunt, sed expectant donec tandem exauctorentur; & servis, qui expectant rude donari, vel nocte saltem quiescere. Mercenariis finis tandem laboris conceditur; at ego nullum calamitatum finem aut modum video. Mihi potius Job dolorem suum amplificat, ejusque remissionem à Deo postulat, ex generali hominum conditione & vitæ brevitate. Dies mercenarii certi sunt & breves, quibus nec additur nec demitur. Spatium erat trium annorum, &c. Esa. 16. 14. Hoc vult Job; Qui habet certum vitæ terminum cum conditione serviendi, is non peccat desiderando terminum servitutis: optimè. Confer Rom. 8. 23. Hoc fecit Job, & quia bonum suum post mortem speravit; & quia mala hujus vitæ ipsa morte graviora judicavit.
2. Sicut servus desiderat umbram, *וְיִשְׁאָף צֶלַל* Anhelat ad (vel, anhelabit, Mo. haurit, M. expectat, Sy. Ar. adspirat ad, P. Merc. JT. V. expetit, V.) umbram, Ti. Pi. h. e. vesperam, seu noctem; vel occasum. Solis: Meton. effecti: ut Job. 36. 20. Vel, anhelat & attrahit umbram, (ut Jer. 2. 24. *וְיִשְׁאָף צֶלַל*, haurit ventum & aerem,) i. e. cupit requiem. Servus diu in Sole laborans anhelat & suspirat (id enim *וְיִשְׁאָף*) umbram. Umbrâ nihil gratius in æstu diei, præsertim in calidis illis regionibus. Dicitur, anhelat umbram, ut in Cicerone, Catilinam—scelus anhelantem, &c. Vel, intelligit umbram noctis, quæ & labori ejus finem imponit, eumque fugientem tenebris tegit. ¶ Et sicut mercenarius præstatur finem operis sui, *וְיִקְוֶה בְּעֵלָיו* Expectat (vel, expectabit, Mo. vel, qui scilicet expectat, Merc.) opus suum, M. Mo. Merc. V. D. i. e. mercedem suam, sive operis sui, P. Jon. Coc. Merc. D. V. Pi. Ti. Ca. o. Meton. efficientis. Ità sumitur Levit. 19. 13. Psal. 109. 20. Esa. 40. 10. & 49. 4. Jer. 22. 13. Expectat dum fecerit, JT. Heb. fecisse suum, Jun. vel, finem laboris, Scult. Merc. vel, ut absolvatur opus suum, Sy. vel, ultimum opus, factoris sui, Ar.
3. Sic & ego habui, *כִּי הִנֵּחֵתִי לִי* Sic hereditate, vel, seu jure hereditario, (vel, hereditandos, Coc. JT.) accepi mihi, V. sim. M. Jon. Merc. vel, traditus sum mihi mensibus, &c. P. Hereditatus sum mihi, &c. menses, i. e. de mensibus, (subaudito *de*, *מִיָּחֳדָי*;) i. e. Hereditatem accepi mensium, &c. Heb. factus sum hereditare, Pi. sortitus sum, Cod. possedi, Sy. Ar. possidere factus sum, Ang. sim. JT. Ità mihi est injunctum agere, Ti. Accepi mihi, i. e. in meam perniciem. ¶ Menses vanos; nempe voluptate & quiete: *וְיִרְחֵי שְׁוָא* Menses vanitatis, sive vanos, Mo. Ti. Coc. JT. Ang. V. & mendaces, quibus sperabam quietem consequi, sed non sum affectus. Vel, calamitosos, Ca. vel, otiosos, Sy. Ar. Vanitatis, i. e. anxietatis & molestiæ. Menses steriles (quales sunt hyberni, quibus nulli proveniunt fructus,) & ærumnabiles, Cod. ¶ Et noctes laboriosas; vel laboris, Sy. Ar. Merc. ità P. Jon. Et noctes ærumnæ, Mo. Coc. molestiæ, sive molestas, JT. P. Ti. D. vel dolorum, o. Noctium meminit, quod tunc mens libera sit, & homines negotia & ærumnas suas animo volvere soleant; & agris ac miseris sit illud tempus maximè infestum, cum, nullâ occupatione distracti,

toti sunt in cogitandis suis malis ^f. ¶ Enumeravi mibi, מני לי Numerarunt mibi, Mo. Jon. sub. numeratores; qui scilicet agnoscebant ærumnas meas. Seq. versu seipsum declarat ^g. Paraverunt mibi, P. sub. mensis illi, V. Constituerunt, vel assignarunt, mibi, Merc. Coc. Pi. i. e. mibi sunt constituta & imposita, nempe coelitus ^h. Loquutio impersonalis; qualis supra cap. 4. v. 19 ⁱ. Sic tertiâ plurali activâ pro passivo uti solent; ut supra Job. 4. 19 ^k. Computata (vel data, o.) sunt mibi, Sy. Ar. Numerantur mibi, Ca. i. e. plures noctes mibi obtigerunt ^l. מני in Cal quidem est numerare, at in Piel est constituere. Porro, hunc versiculum, & penè hæc omnia, intelligo, ut & ad omnes homines, maximè ad calamitosos, & ad Job postea specialiter, accommodentur ^m.

4. Si dormiero, dicam, Quando consurgam? q. d. Opto præterisse jam noctem, quæ ægris infensior ob fluxiones & dolores ⁿ. Describit hic hominum inquietudinem, qui sæpe noctes insomnes agunt, lucisque adventum exoptant; at ubi dies advenit, diurnis agitationibus fessî noctem rursus cupiunt: q. d. Nullum tempus homini gratum est, &c. ^o. ¶ אים שכבתי וגו' Si cubui, Jon. Merc. &c. [sim. omnes.] Cùm cubui; si pro cùm; ut Num. 36. 4. Psal. 7. 12. Sic id accipitur Joan. 13. 20. & 14. 3 P. Si quando composui me ad quietem ^q. ¶ Et rursus expectabo vesperam, ומחר ערב Et mensurat, vel mensum est, (sub. cor meum, M. P.) vesperam, M. P. Mo. Ti. vel, & metitur (nempe homo in genere, de quo hæc dicuntur,) vesperam, i. e. tempus noctis, horas supputans, &c. ^r. Vespera pro tota nocte ponitur, ut Gen. 1. 5 ^t. Cùmque mensuram ad vesperam extendi, Ti. Sequor hic Arabicam significationem מדה, quod Arab. extendere, in longum producere, quasi mensuram augere, significat. Sed & Hebræis מדה est, & extendit se, 1 Reg. 7. 21. Locum ergo sic verto—dico, Quando surgam? sed extendit (sub. Deus) vesperam, &c. i. e. Quod magis opto surgere, tantò magis extendi videtur & produci vespera; lectus, qui ægris solatium adferret, tædio mihi est ^u. Et instabilis fui vespere, Chald. [quasi legisfet מדה.] Et merienda nocte serâ, Ca. & ille (sub. Deus) dimensus fuerit vesperam, Belg. Al. emensusque (vel, quando emensus, Scult.) fuerit vesper, Coc. JT. sub. spatium suum, JT. sub. מדה, vel ערה ^v. Et nox præterierit? Heb. & vespera mensurabitur? Ang. Et quando erit recessus vesperæ? i. e. noctis? Merc. D. Possit ערב ומחר cum sequentibus jungi, etsi Athnach intercedat, ut sæpe in Psalmis; At ubi vespera, i. e. nox, recessit, rursus, interdiu scilicet, exsultatio jactationibus, &c. מדה recessus, à מדה fugit, profugus fuit ^w. ¶ Et replebor doloribus, ושב עמי נדרי Et saturor, five satior, jactationibus, five agitationibus, Merc. D. Coc. JT. Pi. Ang. Scult. (Vide Dan. 6. 18.) Vel, i. diurnis; q. d. Interdiu huc illuc circumcurso, ut hominum ferunt negotia, ad vesperam usque, ut jam noctem, quam horrueram, rursus exoptem, quietis causâ ^x. Q. cum verbis præcedentibus jungunt, Et in, vel à, recessu vesperæ, five noctis, saturor, &c. q. d. Nulla mihi quies, sed vagor huc illuc, negotia diurna obeundo ^y. Vel, 2. nocturnis ^z: q. d. Jacto me huc illuc in strato meo ^{aa}, ut solent insomnes, &c. ^{ab}. Al. vagationibus, Merc. D. evagationibus, P. V. i. e. curis animi distrahentibus. Alii, fæditationibus, h. e. rebus aspernandis & fugiendis ^{ac}. Fætoribus ulcerum; sic מדה menstruum sign. ab elongatione, quod ab eo abhorreamus ^{ad}. מדה est à מדה agitari, moveri, vagari: מדה est removere, מדה est separare, & de pollutis dicitur ^{ae}. ¶ Usque ad tenebras; ita Merc. i. e. ad noctem usque ^{af}: מדה ערב Usque ad crepusculum, M. P. Mo. V. Coc. Intelligunt vel vespertinum, five ad finem diei ^{ag}; vel matutinum ^{ah}, ut percipitur è consecutione sententiarum. Ità sumitur 1 Sam. 30. 17. & Psal. 119. 147. Aliàs signif. crepusculum vespertinum ^{ai}. מדה sign. crepusculum & matutinum & vespertinum ^{aj}. [Al. sic;] מדה proprie est diluculum, & opponitur hic מדה ערב, quod est crepusculum vespertinum ^{ak}. Usque ad diluculum, JT. Pi. Laboribus & doloribus fatigatus sum; quid ergo mirum si mortem opto ^{al}? Unum diem post alium, unam ex alia noctem, abiisse cupere,

quid aliud est, quàm totam vitam finitam esse desiderare ^p?

5. Induta est caro, &c. לבש בשרי רמה Induit caro mea vermes, vel, induta est verme, seu vermibus, M. P. V. Merc. D. &c. è putredine natis ^q, vel ex ulceribus scatentibus ^r. Significat se σαλπηκώδους, ut sanè in putridis ulceribus vermes nasci solent ^t. q. d. Vermibus undique scateo ^d; vel induor, tanquam veste aut crustâ ^e. Sic dicimur indui cinere, maledictione, ignominia, vel re quavis cujus accessione vel dedecoratur vel ornatur. Sic Cicero, In id ipsum se induit quod timebat. Idemque in Verrem, Suâ confessione induatur & juguletur necesse est ^f. Porro, in vivis hominibus vermes ebullire notum est. Vide 2 Mac. 9. 9. Act. 12. 23. Referunt id de Pheretima Herod. in Melpom. de Casandro Pausan. in Bæoticis; de impostore Alexandro Lucian. in Pseudomante; de Galerio Maximiano Imperatore Euseb. Hystor. 8. 16; de Juliano Apostata patruo Sozom. 5. 8 ^g. [Alii sic vertunt;] Corpus habeo pure oblitum, Ca. ¶ Et sordibus pulveris, וגוש עפר Et sordibus alibi non occurrit in S. Scriptura, sed in RR. est satis frequens ^h. [Variè reddunt.] Et glebâ (vel rammento, Mo. P. JT. Coc. strigmento, V.) pulveris, seu terræ, Merc. Pi. i. e. crustis ulcerum ⁱ. Sic vocat rammenta scabiei scalpendo abrafa, quia glebis similia essent, quæ facile putrescunt & rubiginem obducunt. Vel hoc dicit, quod humi federet, & corpus glebis veluti adhæresceret ^j. Et pulvere terræ, M. RR. in D. Minuto pulvere, h. e. fursuribus ^k. Terreis sordibus, Ca. Ulcerum manantium sordibus concretis, ut tabo, meliceridibus, &c. ^l. Meliceris est crusta pus, ut cera mel, continens ^m. וגוש, vel וגוש, est massa attrectata, & quasi palpabilis, & crassior ⁿ. A palpando deducunt, quod וגוש denotat ^o. ¶ Cuius mea aruit, עורי רגע Cuius, vel pellis, mea scidit (rupit, P. V. disrupit, JT.) se, Mo. rupta (fissa, ut Isa. 51. 15. Merc. intercisâ, M. contractâ, Ar. alterata, Ca. consumpta, Sy.) est, Ti. sic Pi. per ulcera ^p. Al. discessit, ut terra discedit motu. Nam וגוש est movere, & hic reciprocè. De mari & terra dicitur, Esa. 51. 15. Jer. 50. 34 ^q. Corrugata est, RS. in Coc. contremuit, Chald. ib. ¶ Et contracta est, וקפצתי Pro וקפצתי pro litera geminanda; ut Esa. 18. 2, 7. וקפצתי diripuerunt, pro וקפצתי. Vertunt, dissoluta est, Merc. sim. ^r Merc. Mo. V. vel, colliquefacta est, Pi. Merc. sim. JT. Et tabuit, וקפצתי pro וקפצתי. Dissluit sanie ^t. Liquefit ulceribus manantibus ^v. Soluta est ob crebram purulentiam, & sanien ulcerum toto corpore diffuentium ^x. Vel, abominabilis facta est, M. Merc. Scult. & foetida, Merc. vel, despicibilis, Q. in V. ac mihi displicet, Ti. putrefacta est, Sy. Ar. vel spurca, Ca.

6. Dies mei velocius transferunt, וקדדי Veloces (velociores, P. JT. Jon. D. leviores, Merc. M. Coc. Pi. D. tenuiores, Sy. Ar.) sunt, five fuerunt, Jon. P. &c. velocius fugiunt, Ti. LXX. ο βίος μου ὅσον ἐλαφρότερος λαλίας, exilior, vel potius levior, loquela, quæ velociter avolat; itidem ut meditatio: unde Psal. 90. 9. consumpti sunt anni sicut meditatio, כמו הנהגה, citius quàm cogitatio. Homerus hoc dixit, ὅσον ὀνύχα. Marcus Varro, Animus puncto temporis pervolat quod vult. ¶ Quàm à texente tela succiditur, מני ארן Præ radio, Mo. radio (five naviculâ, Merc. V. Scult. Cod.) textoris, P. V. Merc. Scult. D. &c. Navicula est, in qua subtegmen ponitur, quod Hebraicè ערב; at stamen מדה Levit. 13. At Jud. 16. מדה videtur esse jugum, cui stamen alligatur ^z. Alii, textu, vel texturâ, Coc. Merc. RS. in D. ^{aa} Cod. quæ velociter peragitur ^{ab}. Telâ, Ti. tramâ, Ca. Proverbiale est, Velocius radio, quo telas percurrunt velocissimè ^{ac}; in quo textor filum ponit & tramam, celeriter volvens ab extremo ad extremum, donec trama, subtegmen & filum sint absumpta ^{ad}. Radius celerissimo circumvolvitur motu ^{ae}. Ut tela facile, stamine resecto, tollitur; ita vita mea in ipso mortis discrimine est, &c. ^{af}. Hoc vult, Tempus prosperitatis meæ celerimè effluxit, & manifesta sunt mortis indicia, &c. ^{ag}. ¶ Et consumpti sunt; sic JT. Merc. sim. Pi. Ca. Coc. &c. וקדדי. Et defecerunt, Mo. P. V. finiuntur, Ti. ¶ Absque ulla spe, ita M. בלא תקוה Sine spe, Merc. V. P. D. vel expectatione, V. scilicet recuperationis ^{ah}; vel, continuandæ vitæ ^{ai}. בלא in non, id est, absque; ut בלא

- † D. **אֲבִיבִי** absque populo, Prov. 14. 28. & **אֲבִיבִי** absque manu, Dan. 8. 25. Itā ut non sit spes, Chald. in D. fivē, quod exspectem, Coc. eo quod non sit spes, Sy. Ar. cum inopia spei, JT. Heb. cum fine spei, i. e. itā ut definat spes: in vana spe, o. in D. Vitæ fugacitatem exaggerat à dissimili: Radius textoris in cursu suo inhiberi potest, & circumvolutus redit in orbem, & absoluto opere novum aggreditur; tegmen & filum textoris ruptum reparari potest: sed filum vitæ ruptum nunquam refarcitur, &c. [Alii aliter vertunt;] In fine fili, id est, tramæ, seu subtegmis. Defectu fili, Q. in Merc. ut persistet in metaphora, quam habes & Esa. 38. 12. Sic **אֲבִיבִי** Jos. 2. 18. est protrahio fili, &c. Videtur continuari similitudo à Tela sumpta, & **אֲבִיבִי** significare glomum, & **אֲבִיבִי** ejus defectum. Ad finem glomeris consumpti sunt, Cod. Q. hæc optativè intelligunt, quasi precaretur ad Deum, **אֲבִיבִי** nam leviores essent, &c. Sed Hebræa hæc non patitur.
7. Memento quia (five quod, M. Mo. &c.) ventus est vita mea. Itā Mo. D. [sim. omnes.] Vento similis est, trans-eunti celeriter, nec redeunti. Vide Psalm. 78. 39. Vita vento assimilatur ob, 1. respirationis actum continuum; 2. durationem incertam; 3. vanitatem, quam ventus significat, Jes. 57. 13. Os. 8. 7. &c. 4. motum velocissimum; 5. transitum nullā vi impediendum, Prov. 27. 16; 6. negatum regressum. Memento, sub. o Domine Deus, V. Hoc enim dicit ad Dominum, et si proximè ejus non est facta mentio. Proponit autem vitæ humanæ brevitatem, ut tam exiguo saltem tempore Deus illi parcat. ¶ Non revertetur oculus meus ut videat bona. Non iterum videbit—bonum; vel, fruor bono, quo nunc privatus sum. Videre pro frui, ut Psalm. 34. 12. Non videbo rursus prosperitatem. Hæc verò intelligenda sunt naturaliter: non quasi Resurrectionem neget, ut volunt Hebræi, sed hoc vult, hominem in hanc vitam non rediturum, eadem hinc visurum, & experturum, & acturum, quæ hinc quondam egerat; ut finxit Plato. Juxta naturæ ordinem non fit, ut semel mortuus huc redeat. Hoc dicit Job, Finis vitæ est velox, & absque spe reditus; nè quis dicat, Si nunc affligeris, postea respiratio erit. Nullā arte vel ope humanā possum restitui pristinae sanitati.
8. Nec aspiciet me, **לֹא יִשְׁכַּחַנִּי** Non aspiciet, five intuebitur me, M. P. Mo. &c. q. d. Posthac non est me visurus in hoc mundo. ¶ Visus hominis, **רֵאיוֹן** Oculus videntis me, Mo. P. M. Coc. vel, videntis, ut sit **רֵאיוֹן** pro **רֵאיוֹן**, ut **רֵאיוֹן** Zach. 11. 17. pro **רֵאיוֹן** pastor, ait Peritfol. Oculus cernentium me, Ti. oculus perspicacissimus, JT. Heb. oculus visus, five visionis, five aspectus, Jun. Pi. Merc. **רֵאיוֹן** nomen est formæ **רֵאיוֹן** infirmitas. Per mortem omnium viventium oculis subtrahar; Jes. 38. 11. nec exemplum tuæ potentia & bonitatis ex mea restitutione aliquis capiet. ¶ Oculi tui in me, **עֵינֶיךָ בִּי** Itā Mo. Merc. P. M. &c. sub. erunt, vel, intenti erunt, vel, respicient, Merc. D. Pi. sim. JT. Si tuus oculus ad me sit, Coc. Vix oculos in me confeceris, Ca. Oculi tui in me, scil. directi sunt; aspicias me vindice oculo. Tu severo judicio me corripuisti. ¶ Et non subsistam, **וְלֹא אֶשְׁכָּח** Et non ego, Mo. Scult. non ero, M. P. Pi. mox, V. Non ero in vivis. Confer Gen. 42. 13. & 44. 20. & Psalm. 103. 16. q. d. Hinc vel solo aspectu tuo pereō. Non videbis me ut faveas, sed ut occidas. Etiam oculis tuis ad me respicientibus, me non fore amplius, JT. i. e. Tanta est vis calamitatis meæ, ut quamvis me benevolis oculis respicias, mortem effugere non possim. Humanitus dictum, ut infra v. 21. Nec ero; q. d. Quum me quæres, ut mihi benefacias, jam me non invenies, quia hinc abierim. [Al. sic;] Oculi tui in me sint; benigno vultu me aspice, & concede ut citò vitā defungar, & inter mortales diutius non subsistam.
9. Sicut consumitur nubes, & pertransit [Sim. omnes.] Vel, & abit, P. Merc. &c. abit aliò, Q. in D. Malim, abit in vanum, evanescit. Nubes calore Solis resolvitur, ut nullum ejus restet vestigium. ¶ Sic qui descenderit ad inferos; itā Coc. vel infernum, Mo. P. **כִּי יֵרֵד שְׂאוֹל** Sic qui descendit in, vel ad, sepulchrum,

- Merc. M. Ti. D. ex Chald. JT. Pi. in orcum, Ca. in foveam, Sy. Ar. **וְלֹא יִשְׁכַּחַנִּי** opponitur **וְלֹא יִשְׁכַּחַנִּי** terre viventium: Atque itā vocatur respectu corporis omnis locus qui non vitæ conservandæ, sed destruendæ, est. Sic vocantur & sepulchrum; & venter ceti, Jon. 2. 2; & inferna quævis loca, Deut. 32. 22. Job. 26. 6. & Esa. 14. 9. Vide etiam Gen. 37. 35. & Num. 16. 30, 33. At Pineda contendit **וְלֹא יִשְׁכַּחַנִּי** esse subterraneam animarum stationem. Id probare vult, 1. ex Psalm. 16. 10. Non derelinques animam meam in inferno, &c. Resp. 1. Anima passim pro vita ponitur, ut Num. 23. 10. Jud. 16. 30. Moriatur anima, &c. & Psalm. 69. 2. venerunt aquæ ad animam. Sic etiam exponitur iste locus Act. 2. & 13. 2. Christus testatur animam suam in Paradiso fuisse. Ergo non in inferno. 3. Explicat se in sequente colo, nec dabit Sanctum tuum videre corruptionem, quod ad corpus spectare docent & Petrus Act. 2. 31. & res ipsa, quia corruptio maximè est carnis; & videre corruptionem est propriè totius suppositi. 2. Ex Gen. 37. 35. Descendam ad filium in **וְלֹא יִשְׁכַּחַנִּי**; non inquit, in sepulchrum filii, quod longè distitum erat; sed, in infernum. Resp. Hebraica lingua & stylus Sanctorum unum faciunt **וְלֹא יִשְׁכַּחַנִּי** infernum corporum, unam regionem corruptionis, in qua omnia censentur sepulchra, in qua sunt omnia cadavera; quemadmodum etiam unam terram viventium indignant. Hæc sunt notiora quàm ut probatione indigeant. [Plura vide ad illum locum.] ¶ Non ascendet. Itā P. Mo. V. &c. sub. rursus in vitam. Seipsum seq. versu declarat. In vitam mortalem. Non revivificata naturam; Resurrectio autem Divini operis est, quod hinc non respicit. Imò Resurrectionem Jobus infra astruit, 19. 25, 26, 27. Non ascendet è sepulchro, in quod descendit; non ascendet ad nos, iterum victurus nobiscum. Noli ergo mecum, o Deus, tam duriter agere; sine ut respirem antequam moriar; vel, si mavis me è vita tollere, non opus est tantā vi, cum vel nutu tuo mori queam.
10. In domum suam. Sive propriam, o. in D. h. e. in locum pristinae habitationis. ¶ Neque cognosce (vel agnosce, V. Merc. D. &c.) eum—locus ejus. [Itā omnes.] Id est, qui in locum ejus successerunt. Nec loci ejus homines agnoscent eum, Ti. Vel, est propopocia. Metaphora est in voce agnoscenti. Non agnosceatur ubi prius habitavit. Locum ejus & dignitatem & divitias alius obtinebit.
11. Quapropter & ego non parcam ori meo; itā o. in D. **וְלֹא אֶשְׁכָּח** Non prohibebo (coercebo, V. contineo, Coc.) os meum, Merc. [sim. omnes.] Non violenter inhibebo erupturas querelas meas, sed evomam eas. Hinc fit ut paulò liberius loquar, Ipse dolor me extimulat. Si aliter me solari non possum, saltem me exonerabo plenibuccis de mea calamitate querens, & expostulans. Dolor enim qui intra pectus continetur magis excruciat. Est hæc transitio ad sequentia, ubi cum Deo expostulat, &c. Os meum, i. e. sermonem meum. ¶ Loquar in tribulatione, &c. **בְּצָר רֵאיוֹן** In angustia spiritus mei, Merc. JT. &c. i. e. animi moerore. Dolorem, qui loquax est, liberè exprimam. Loquor, sed in arcto spiritus, vix eluctante sermone, vix halitu sufficiente. Al. de angustia, V. Pi. Merc. ¶ Valet mei, ut alibi. ¶ pro me: vel veritas, præ tribulatione. ¶ Confabulabor, **אֶשְׁכַּח** Querar, Pi. Merc. JT. Vocem edam querulam, mussitando & meditando. Meditabor in animo, & linguā exprimam: utrumque enim **אֶשְׁכַּח** significat. Sermocinabor, D. Differo, sed non liber, &c. Quivis sermo cum assiduitate vocatur **אֶשְׁכַּח**, five sit animi, five linguæ. ¶ Cum amaritudine animæ meæ; itā R. Levi in Merc. **בְּצָר רֵאיוֹן** In (vel de, Merc. Pi.) amaritudine, &c. Merc. acerbitate, de hoc tam acerbo & gravi malo. Cum sim amaro animo. ¶ **וְלֹא יִשְׁכַּחַנִּי** substantiva sunt, quæ aliàs essent nomina **וְלֹא יִשְׁכַּחַנִּי**, i. e. **וְלֹא יִשְׁכַּחַנִּי**; & **וְלֹא יִשְׁכַּחַנִּי**, i. e. **וְלֹא יִשְׁכַּחַנִּי**. [Al. sic;] Sunt duo concreta pro abstractis.
12. Numquid mare, &c. Ut tantos malorum fluctus patiar. [Al. sic;] Summe itā ferox ut mare ferens & æstuans? An instar maris impetu feror in homines ad illos lædendos? Metaphora. Mare barbarum est & indomitum elementum, &c. P. ¶ Aut cetus;

cetus; ita Merc. P. V. &c. **אֵם תַּנִּין** *An draco? nempe marinus, five cetus? D. Merc. An balena, &c?* Posset verti, *draco*, nempe terrestris. Draconum ingens immanitas & pestilens virus est. ¶ *Quia circumdedisti me carcere? כִּי תָשִׁים עָלַי מִשְׁמָר* *Ut ponas, five apponas, mihi (vel, super me, Mo. Merc. apud me, Coc. circa me, JT. Pi.) custodiam? Scult. &c.* Ut me his calamitatibus; veluti vinculis, conclusum coerceas, (ut mare suis terminis, cetum marinis fluctibus, includis, ne noceant,) ne aliis injuriis sim? Feri homines malis, quasi ferro, compescuntur. Sensus loci est, Num vires meae tantae sunt, ut tam immanes dolores perferam? *Simne mare, &c?* ut me ita his claustris & finibus coerceas, ne hinc migrem solutus his doloribus? *Custodiam* vocat, quod in tantis malis mori non possit, nec a Domino interimatur; quod tamen unice in votis habebat. *Custodiam*, i. e. custodes; nempe ulcera quibus excrucior & contabesco.

13. *Si dixero; ita Mo. D. Scult. כִּי אֶמְרֶה* *Quum dixi, P. Merc. Coc. &c. Quum dico, JT. Pi. nempe, apud me, Ti. i. e. Cum ita cogitavi.* Quod si cogito fore, Ca. ¶ *Consolabitur me lectulus meus; ita Mo. D. M. &c. שְׁכַבְתִּי עַל שְׁכָבְתִּי* *Sponda mea, JT. Pi. Coc. שְׁכָבְתִּי tam lectus quam sponda.* Ibi quietem capiens, dolores sopiam, & miseriarum obliviscar. ¶ *Et relevabor loquens, &c. רָעַנְתִּי בְּשִׁירִי מִשְׁכָּבִי* *Relevabit me in sermone meo lectus meus; i. e. colloquia in lecto cum familiaribus habita: vel, in meditatione mea; lectus ad meditandum commodus.* Levabit (auferet, Merc.) querelam meam, JT. auferet lamentationem meam, P. vel expostulationem, querimoniam, V. sim. Ca. Et sublevabit in aegritudine, vel cura, five solitudine, mea, &c. ¶ *Idem hic quod c. 9. 27. & i. Reg. 18. 27. Vel, lectus meus sublevabit oratione, five meditatione, mea, nocturna.* Et recedet dolor dum mecum locutus fuero in cubili meo, M. Arsit eloquio meo, vel, in querela, &c. cubile meum, Q. in V. K. in Merc. q. d. Lectus, ubi refrigerium speravi, totus ardet. Sic & alibi sumitur *שָׁרַף* *sustulit*, quod flamma fursum attollatur. Unde & *שָׁרַף* *flamma*. Sed alter sensus simplicior, ut altera pars sententiae demum absolvetur sequenti versiculo. *Cubile meum mustitanti adimet aliquid molestiae, Ti. tollet aliquid de querela mea, P. sim. Scult. Merc. V. Coc. כִּי כֹּה* saepe notat partem, & valet ex, vel de; ut Exod. 12. 43. & 14. 28. Levit. 8. 32. & 22. 4. & Psal. 80. 6. Sic כִּי participative accipitur Zach. 6. 15. Sensus est, Quum me ad quietem in lecto compono, tum ab istis quasi emissariis tuis invador. Etiam somnus, qui aliis suavis est, maxime aegris vel ærumnosis, me non levat.

14. *Terrebis me, כִּי תִרְבֶּנִּי* *Tunc terruisti, P. Merc. i. e. terres, seu percellis, Merc. D. Ad verb. Et terrebis, vel conteres, five confringes, V. consternas, JT. Pi. Coc. ¶ Per somnia* Sive infomnia; quæ aegris terrifica esse solent, maxime in morbis atræ bilis. Somnia horribilia immittis, five à te, five à Diabolo (quod verisimile est, ut is saepe solet hominibus illudere nocturnis somniis,) & melancholico humore, ortum trahant. ¶ *Et per visiones, כִּי תִרְבֶּנִּי* *Visionibus, Pi. Coc. i. e. spectris in somno visis.* A (vel præ, JT. vel de, D. ex Chald.) *visionibus*, seu *visis*, Merc. aut, *visionibus terrificis*; nam כִּי aliquando notat *aspersionem*, ut Cant. c. 1. *osculatur me ex osculis oris sui*, i. e. osculo aliquo eximio. ¶ *Horrore concuties, כִּי תִרְבֶּנִּי* *Terres me, Merc. Pi. Coc. &c. vel, conturbas, JT. Terrore me concuties, ut ne noctu quidem à terroribus liber esse aut quiescere queam.* P. *Pathach* sub *non* *Cames*, scribitur, sicut Job. 9. 34. Biblia Regina hæc duo connumerant inter ea quæ in hoc libro in *Athnach* vel *Soph-pasue* retinent *Pathach*, nec mutant in *Cames*. Insuper *Dages* est in כִּי, quod rarius est. Sic כִּי כֹּה, *benedicet mihi*, Gen. 27. 19. reperies.

15. *Quam ob rem elegit anima mea* Vel, *animus meus.* [Ita omnes.] q. d. Ex intimo affectu opto. ¶ *Suspendium; ita Ti. Ca. כִּי תִרְבֶּנִּי* *Strangulationem, five suffocationem, Jon. Mo. P. V. &c. i. e. mortem violentam; vel durissimam, modò præsentissimam.* Hoc mallem, quam remanere in tanta miseria. Exitium, M. ¶ *Et mortem ossa mea, כִּי תִרְבֶּנִּי* *Mortem*

præ ossibus meis, vel, potius quam ossa mea, Mo. Ti. Merc. P. D. Coc. Scult. Belg. Pi. Di. (Huic versioni favet accentus *Reviah* super *כִּי*.) Id est, *quam esse cum ossibus meis*, h. e. vivere. Vel, *præ corpore hoc; vel, quam esse cum corpore.* Quam cum talibus ossibus & membris putridis vivere. Ossium meminit, i. Quia firmissima sunt pars corporis. Ossa sunt corporis fundamentum. 2. Quod dolor ad intima usque ossa penetravit. 3. Quod vix aliud quam ossa superesset, reliquæ cute ulceribus exesæ. Corpus ossa vocat, quod vix ossibus hæreret. Sic Poeta, *Ossa atque cutis sum miser.* [Al. sic;] *Adeo ut mortem eligat* [nempe *anima mea*] *ex ossibus meis*, JT. i. e. ex intimis medullis; h. e. ardentissime; non animo tantum, sed etiam corpore, in idem desiderium conspirante. *Magis quam sustentationem me ipsius*, Targ. [vel, ut D. vertit, *quam firmitatem ossium meorum:*] *magis quam ut ossa mea consistent*, M. Ossa pro ossium conservatione, per metonymiam subiecti. Al. *mortem dicitur* *ostium meum*, per, vel propter, ossa mea, Sym. in D. *quam meos artus*, Ca. *quam vitam meam*, Ang. Vel, *mortem ossium*, ut כִּי in *כִּי תִרְבֶּנִּי* sit nota genitivi, quod satis frequens est.

16. *Desperavi; nempe, de vita & incolumitate.* ¶ *כִּי תִרְבֶּנִּי* *Tedio affectus sum, P. sim. Cod. G. Despexi, M. vel, abominatus sum, vel fastidio, five aversor, five aspernor, sub. vitam meam, Pi. M. Scult. V. Merc. &c. ex membro sequenti.* Vel, illa ossa, nempe cariola. q. d. Vitam suscipere de quo facio, eam facile carere possum. Ubique hominis à Deo derelicti specimen habes, etsi ad Deum identidem redeat, nec iis assensum præbeat quæ à se vis doloris exprimit. Posset verti, *Dissoluius sum*, ut supra v. 5. ut utrobique *כִּי תִרְבֶּנִּי* ponatur pro *כִּי תִרְבֶּנִּי*, sicut *כִּי תִרְבֶּנִּי* liquefiant, Psal. 58. 8. Nec tam indignantis esse videtur hic versus, quam precantis, & miseriam suam Deo proponentis, ut plaga mitigetur. ¶ *Nequaquam ultra jam vivam, כִּי תִרְבֶּנִּי* *Non in seculum (vel perpetuo, Merc. sic M.) vivam, Pi. Coc. Scult. scil. in hoc mundo.* P. Evum meum non complebo: *כִּי תִרְבֶּנִּי* hic ævum, quod cuique suum est. Vel, *in seculum*, i. e. quamdiu stat hic mundus. Non possum diu, multò minus ad finem mundi, vivere. Cum igitur semel sit morientum, cur non jam moriar, mortemque exoptem? [Porrò, hæc verba cum præcedentibus jungunt:] *Tedet me vita, neque enim perpetuo victurus sum*, Merc. Quia vita hæc temporanea est, non æterna. Abominor (sub. vitam, quod) non in æternum vivam, five, quod brevi moriturus sim. [Alii sic;] *Recuso equidem perpetuo vivere*, Ti. sim. Ca. ¶ *Parce mihi, כִּי תִרְבֶּנִּי* *Desine, vel cessa, vel desiste, à me, Merc. Coc. JT. Pi. &c. scil. affligendo & vexando.* Missum me fac; ne me ita graviter afflige. Aut levamen concede, aut mortem. Deum alloquitur, *Sine me ergo in pace.* Tu tantum noli me perterrefacere, & mala mea duplicare; sine me lenius mori, nec te adversarium habere. [Al. sic;] *Abstine à me, sub. spiritum tuum*, ut infra 34. 14. Psal. 104. 29. A Deo est vita, qui etiam aufert eam ubi vult. Sic infra, *quousque non recedes à me?* i. e. quousque me fines vivere?

¶ *Nihil enim sunt dies mei* Id est, dies vitæ meæ. Nihil in vita mea boni solidi. Heb. *dies mei sunt vanitas*, V. D. Merc. Coc. &c. sunt ipsa vanitas, plusquam vani. Vita mea bulla est, ac ventus. Significat vitæ, i. brevitate; 2. variam calamitatem, ut Eccles. 1. 2. Inanis est vita mea, desine itaque me excruciare. 17. *Quid est homo? כִּי תִרְבֶּנִּי* *Mortalis; à miseria sic dictus.* Miser & calamitosus ille vermis. Psal. 8. 5. & 144. 3. ¶ *Quia (vel quod, D. V. &c. ut, Coc.) magnificas eum?* Ita Merc. Scult. D. &c. quod tanti facias? V. Quod cum evehis super creaturas reliquas? Ut eum tantâ curâ digneris? Plerique hunc versum in bonum accipiunt; ut sit deploratio humanæ miseriæ, simul & inexhaustæ bonitatis Divinæ admiratio. q. d. Cum mortales tot beneficiis affeceris, cur me miserum torques? Vide infra v. 19. Alii in malum sumunt; q. d. Compara tenuitatem hominis cum assiduis tuis probationibus. An tam magni facis eum, ut quasi tibi componas, & æquo penè Marte cum eo, tanquam justo hoste, decertes? Qui sensus instituto aptior

† Ma. aptior. [Variè intelligunt.] 1. Cur ita hominem extollis, ut postea eum dejicias, &c? Sed hunc sensum sequentia respuunt. 2. Se confert cum aliis hominibus, quos Deus variis beneficiis prosequitur, dum ipse solus affligatur. Sed neque hoc placet. 3. Significat igitur se non tanti esse, ut se Deus dignari debeat quem etiam affligat; seque contemptiorem esse quam ut debeat Deus adversum se manum extendere, quippe qui vermis sit, cum Deus sit omnipotens: debere itaque Deum à se manum suam & cruciatus hos avertere. Has impatientiæ voces dolor expressit, et si intus patiens fuerit. Mirum ubique specimen conflictus carnis & spiritus. ¶ *Quid apponis erga eum cor tuum?* Id est, eum ejusque res curas? Apponere cor, idem quod Latinis animum applicare, aut appellere, ad aliquid. 18. *Vistas eum* Heb. Et vistas, vel visitasti, eum, Merc. D. Ut vistas, &c. JT. sim. Merc. Atqui vistas, nempe conservatione & providentiâ tuâ. Vistas, nempe in bonum, ut Ruth 1.6. Tot beneficiis eum cumulas; hæc visitatio gratiæ: Est & visitatio iræ; ita explicari potest, Tam sæpe castigas, ut quasi singulis diluculis illi nova sit expectanda calamitas, Psal. 73.14. Utraque conjungi potest, nè generalis cura restringatur. ¶ *Diluculo*, nempe quovis, Scult. ¶ *Ad matutina*, vel, in matutinis, Merc. V. nempe singulis, P. Merc. Pi. &c. h. e. quotidie. Sed matutini temporis meminit, utpote ad res gerendas aptissimi; & quia id manè fieri dicitur quod diligenter seduloque fit; & quod pastores manè oves suas recensent. ¶ *Et subitò*, ¶ *Ad*, vel per, vel in, momenta, Mo. Merc. Coc. M. &c. nempe singula, Merc. Pi. Scult. &c. ¶ *momentum*, à *movit*: Notat autem quod est in motu minimum, i. e. quietem; omnis enim motus ex quietibus componitur. ¶ *Probas illum* [Sim. omnes.] An scilicet peccaverit, necne. Modò per prospera, modò per adversa, eum exploras, qualem se gerat. Inquis in ejus opera, ut præmio vel supplicio afficias. 19. *Usquequo non parcis mihi?* ¶ *Quousque non recedes* (vel *divertis*, M.) à me? Mo. P. V. D. affligendo scilicet; i. e. defines me affligere? *Quare non cessas à me?* q. d. Remove duram manum tuam. *Quantum*, vel *Quanto tempore*, non defines à me? non me fines? *Quamdiu me non omittes*, five *missum facies*? Ti. Ca. *Quantum est quod non respicis à me?* Semper mihi instas. *Quamdiu non respicis aliorum à me?* JT. Pi. i. e. aliò iram tuam convertis? ut Psal. 79.6. ¶ *proprie est respicere*, ut Gen. 4.4, 5. vel *vertere se*; idque vel ad aliquid, vel ab aliquo, pro ratione loci. ¶ *Nec dimittis me*, ¶ *Non me dimittes*, five *missum facies*, Jon. Cod. *fines*, P. *deseris*, JT. *omittis*, Coc. *laxabis*, Ca. *quamdiu non finis me*? Pi. ¶ *Ut glutiam salivam meam*? ¶ *Donec*, five *dum*, *deglutiam* (vel, *absorbeam*, M. vel, *ut glutiam*, Ti. *usque ad absorbere me*, Mo.) *salivam meam*, P. M. Ti. Sy. Ar. JT. Pi. &c. Id est, vel ad breve tempus. Periphrasis ex re præsentē, & statu Jobi. Respectum habet ad morbum suum; q. d. Ut respirare, & salivâ deglutitâ aridas fauces rigare, possim. Job laboravit fynanche, quæ ei halitum præcludebat. Salivam, ut & aerem, identidem attrahimus. Proverbialis hæc formula est, quâ labores non intermissi significantur: quale illud, *Neque ad scalpendas aures est otium*; & illud Hispanorum, *Non datur mihi facultas exspuendi salivam*; & illud, *Nec respirandi facultas datur*; quâ phrasi utitur infra 9.18. [Al sic;] Donec nè cibum quidem amplius capere possim, sed solam salivam deglutiendo, miserum adhuc trahere cogar spiritum? Et non concedes respirandi spatium? Ti. 20. *Peccavi*, ita M. P. Ti. Merc. &c. ¶ *Quid vis*, Domine? culpam meam agnosco; habes confitentem reum; tormentis non est opus ut à me veritatem extorqueas: tuam est ignoscere, meum confiteri & resipiscere. Fateor me reum tibi esse & me peccatorem esse. Sed cum Jobus passim innocentiam suam tueretur, quodque peccata sua tam gravem afflictionem non sibi conciliârent, malo hæc per concessionem accipere. [Sic ergo vertunt;] Pec-

caverim, Ca. Pi. vel, *Si peccaverim*, vel, *Esto, peccavi*, V. o. Sy. Ar. Merc. D. ut focii mei dicunt. *Esto, peccato aliquo certo te offenderim; de quo tamen mihi non constat.* Particula *si* sæpe desideratur. *Ipsi edificabunt*, (id est, si edificaverint,) & ego destruant. Sic, *Græculus esuriens in cælum, jusseris*, (i. e. si jusseris,) *ibit*. ¶ *Quid faciam tibi?* ita M. Merc. Jon. D. Coc. Sy. Ar. ¶ *Quid feci tibi?* P. *quid agerem?* JT. *quid potero facere?* o. *quomodo me geram erga te?* Ti. *quid prestabo tibi?* Cod. id est, Non possum tibi satisfacere. Nullis operibus vel meritis, nullâ sanctitate, (nec poenis nec sacrificiis,) resarcire possum peccati noxam, vel ejus labem eluere. Docet neminem citra peccatorum remissionem justificari & servari. Visne millia arietum, ut te placeam, &c? Sanè id non potero, nisi tu per te remittere velis. Remitte ergo, &c. ¶ *O custos hominum*; ita M. P. Jon. Merc. &c. vel, *hominis*, Merc. ¶ *O tu qui homines conservare & tueri soles*, qui eis vitam das atque conservas, quum nunc me penè conficias: Hoc à tua natura alienum est: quid ita in me excandescis & desavis? Licet vertere, *O Servator*, &c. à *servare*; nam *custos* dicitur. Sed illa confundi scias. *O qui custodis*, &c. Confer Prov. 24.12. [Alii aliter reddunt & exponunt: *Si hominis facta observare velis*, Ti. *Homines observant*, i. e. qui hominum peccata observas. Tu instar custodis observas quid agant homines, ita ut te inscio nihil boni vel mali agant. Juxta hunc sensum simile illud Psal. 130.3. *Si tu iniquitates observaveris*—& infra Job. 14.16. *Tu gressus meos dinumerasti*. *Qui scis mentem hominum*, o. q. d. Si negem peccata, tui mentem meam & omnia mea agnoscis, qui hominum intima exploras. O tu qui diligenter hominem observas tanquam è specula, quisque hominem non perdere, sed servare, studes: Tuâ benignitate mihi opus est. Deus hic *custos* appellatur, non *conservans*, sed *observans*. Id non jam agit afflicti Job, ut Deo gratias reddat; sed deprecatur severum Dei judicium, cui tanquam observatori acerrimo vias omnes suas patere novit. Querimonia huic gemina occurrit Job. 13.27. Verbum autem ipsum parallelum videtur *observabam*, quod Psal. 56.6. alium sensum ferre non potest; *observabam*, inquit, *calcaneum meum*. In eundem sensum Christus dixit, *Non est servus major domino suo*, i. e. neque melior, neque felicitior, &c. paribus injuriis obnoxius; *Si me persequuti fuerint, etiam vos persequentur*; & *ὁ τὸν λόγον μου ἐτήρησεν, καὶ τὸν ὁμιλητὸν τῆς ζωῆς* ubi *την* idem est quod *την* Marc. 3.2. Luc. 6.7. & 20.20. & *την* Luc. 14.1. *την* revera est custodum opus, Matt. 27.36. sed custodes varii vario consilio custodiam agunt. Hic autem non agitur de pia ac reverenti observatione, sed captatione fraudulenta ex animo maligno profecta, ut tum prægressa tum sequentia verba satis probant. Eodem loquendi genere Tacitus utitur Hist. lib. 2. *Milites aut, quod insensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius*. ¶ *Quare posuisti me contrarium tibi?* ¶ *Ut quid*, vel *cur*, posuisti me adversum te? M. vel, *in contrarium*? Chald. vel, *in obiectum tibi*? Ti. *in offendiculum tibi*? P. V. Coc. *in occursum tibi*? Mo. Merc. D. i. e. ut tibi occurrerem, in quem, velut in scopum, omnia tela conjiceret. Cur contra tuam naturam, ad benefaciendum & remittendum pronatum, in me, quasi scopum tibi adversum, dirigis sagittas iræ tuæ? *Cur me tibi contrarium fecisti*? i. e. fontem. ¶ *Quare constituisti me ut loquerer adversus te?* ¶ *Et factus sum mihi met ipsi gravis*? ¶ *Et sum, vel, ut sum, mihi ipsi onus, five oneri*? M. P. V. D. Mar. Ti. Coc. Ca. &c. ob afflictiones meas; & tadeat me vitæ meæ? Vel, ut meo peccato mihi noceam? Verum hanc scripturam non esse illam antiquissimam etiam Masoretæ fatentur. Vetustissima enim scriptio fuit, non *וְיָ*, sed *וְיָ*: unde Græci, *ἐπὶ τῇ ἐν ὁμιλίᾳ*, (sum autem super te onus.) Sentus est, *Cur tibi gravis sum? quando me invisum habes, tolle me.* At Magistris hoc visum est *κακόφωνον*, itaque mutarunt: quasi non multa sint ejusdem commatis in Sacris Literis. Hic

est **תקן סופרים** correctio Scribarum; quæ est in octodecim locis, [de quibus vide Merc. & Coc. & Cod. ad hunc locum.] quorum hic unus est 7. Ea loca sic mutarunt, quia aliquid in illis Deo indignum contineri putarent. Ad ea loca nec Hi. nec d. adverterunt: Galatinus restituenda putat ut antea erant. Sanè, si quod Hebræi tradunt verum est, imprudentissimè fecerunt Scribæ, qui plùs sapere voluerint quàm Spiritus Sanctus; & nihil sanè in contextu debebant immutare, sed tantùm in margine monere quid sibi videretur, ut postea fecerunt in varia lectione Masoritarum. Primum scriptum erat, **sum tibi oneri**, & gravis, quia me tantopere crucias; quod præcedenti sententiæ magis respondet: quod, ut Deo indignum, sic correxerunt, **mibi sum oneri**; quod etiam quadrat. Quod si quis ex his correctionibus argutetur corruptos esse à Judæis fontes Hebraicos; facilis est responsio; Scribas id conatos, sed eventus illos frustratus est, Masoritarum enim clamant id factum ab illis; omnes Judæi sedulò observant, & hanc ratione vindicant. Eò autem magis confirmatur autoritas veritatis Hebraicæ, cum levissimas in paucissimis locis mutationes Judæi tanto studio caverint, ut verè sit dictum, *Masoram esse sepem Legis*. Nec desunt viri docti qui Rabbini de illa 18 locorum mutatione referentibus non assentiuntur.

21. Cur, **וְיָמֵי** Et cur, Mo. P. Coc. &c. Et quid, vel, **Imò quid**, &c. Merc. JT. i. e. Quare b. Sic **וְיָמֵי** pro **וְיָמֵי** supra 3. 12. LXX. *Stat. Targ. Quid hoc quod non remittis, &c.* Al. Quid, sub. est homo, (ut supra dixerat;) vel, quid peccatum ejus, & qui illud facit, ut illa cures, &c. d. aut, Quid ego sum, ut non tollas, &c. f. Non tollis; ita M. Merc. **וְיָמֵי** Non tolles, Mo. non auferes, vel auferes, ut sit futur. pro præf. non auferres, Coc. non condonas, sive remittis, JT. Pi. Quare non clementer, pro tua consuetudine in alios, remittis mihi, &c. c. cum hoc proprium sit tuæ misericordiæ, ut poenitentibus & petentibus peccata, etiam gravissima, condones. Si tu, Domine, percutis & sanas, quare non auferes, &c. i. Peccatum meum? ita D. Ca. **וְיָמֵי** Scelus meum? Merc. Ti. prævaricationem? Mo. P. D. defectionem? JT. Coc. transgressionem? D. Pi. rebellionem? Targ. in D. Dicitur **וְיָמֵי** & de levioribus & de gravioribus criminibus k. Et quare non auferes, **וְיָמֵי** Et auferes, Ti. JT. Pi. (Repete, cur non, sic, Et cur non auferes, Pi.) removes, Merc. Pi. & amoveres, Coc. dimittes, P. transire facies, vel facis, Mo. D. h. e. impunitam relinquis, &c. Transire est præterire, & intactum relinquere, Matt. 26. 39. Sic Seneca Benefic. 2. 28. dicit grandinem pessimi cujusque agros transire. Iniquitatem meam? ita Mo. JT. Pi. &c. **וְיָמֵי** Peccatum meum? M. pravitatem meam? Coc. culpam meam? Per concessionem scilicet, ut supra, Si verum est, quod aiunt socii, me ob scelus meum ita affligi, cur non condonas scelus ob quod affligor m? Debebas eam mihi condonare, quia nimirum ejus mihi non sum conscius, tæque sincerè colo n. Quare non auferes iniquitatem meam, ejusque poenam, imò iram tuam, & permittis me mori o? Nunc, **וְיָמֵי** Quia nunc, vel, nunc enim, Mo. P. Pi. Merc. nunc enim, jam sanè, Merc. ubi enim, Ti. cum jam, JT. Ca. In pulvere dormiam; ita P. decumbam, vel decumberem, sive jacerem, JT. Pi. Merc. Coc. **וְיָמֵי** In pulverem, pro, in pulvere, D. 7 pro 7 P. Vel aliquid deest, ut dicat, in pulverem abibo, & cubabo q. [Variè explicant.] Cum jam decumbam, &c. i. e. quum tu me in pulverem usque abjeceris, & ego me sistam tibi animo abjectissimo. Locus est à commiseratione præsentis conditionis r. Nisi peccata remiseris, poenàsque abstuleris, mox moriar, & terræ mandabor t. Cur non maturè, interim dum vivo, culpam meam tollis? nunc enim brevi moriturus sum t. Malo potentialiter accipere; Jam sanè, si scelus meum remisisses, nisi tu me ita punire pergeres, (si ob scelus punior,) vi hujus doloris interiissem v. Nunc mortuus essem, & in sepulchro jacerem, non autem adhuc cum morbo conflictarer x; si tu in his afflictionibus me non retineres y. Et si manè me quaesieris. Sim. Mo. D. Pi. h. e. diligenter, & cum cura. Seria enim negotia manè curamus, quod tempus aptissimum rebus gerendis z.

וְיָמֵי Et quæres me, V. & requireres me, Merc. & cum me diluculo investigares, M. si quaesieris me, P. D. sic Ti. &c. si me vigilanter (vel diligenter, Merc.) conquiras, Ca. nempe, ad mihi benefaciendum a; ut pro his malis meam integritatem remunerareris etiam in hac vita, & mala converteres in bona b. Non sub-
sistam, **וְיָמֵי** Et non ego, Mo. Merc. non ero, P. D. non essem, M. Pi. sub. præf. Pi. non ero superstes, Ti. nusquam ero, Ca. Non me ultra invenires, nempe, vel ut innocentiam meam compensares, &c. vel, ut alii, quod minus placet, ad me affligendum, ut nunc affligis c. [M. totum hoc comma sic reddit, Et cum cras redires ut me flagellares, non essem in quem mala illa inferri possent.] Nisi mihi in hac vita benefacias, & condones, non erit post mortem locus t. Festina ergò, libera me: vita est brevis f. Si postea requiras me, ut mihi parcas, non exstabo, V. [Al. sic;] Aut quid non tempestivè requisivisti me, ut non essem? JT. Periphrasis, pro eo quod est, Cur jamdiu non occidisti me? Vides ut passim Deum agnoscat, ejusque providentiam h.

C A P. VIII.

1. **R** Espondens, **וְיָמֵי** Et respondit, Pi. Et clamavit, V. **וְיָמֵי**, excipiens sermonem Jobi a. Dix-
it] Oratio hæc est reprehensiva, cujus summa est, Jobum temere & impie administrationi Dei obloqui; finis verò, ut ad poenitentiam se comparet, &c. Ità sancta est in thesi, sed peccatur in hypothesi, dum Jobum hypocritam esse ex calamitatibus colligit b. Ostendit hinc, Jobo & filiis hæc mala ob eorum peccata contigisse, eumque hortatur ad pietatem c. Bildad falsam Eliphæ assertionem acerrimè probat, & contendit Divinæ justitiæ canonem esse, ut justis læta, improbis mala, concedat, ità ut qualis vita fuerit ex successu firmissimè probetur d. Cum Job timorem Dei sibi adscripsisset, Deumque aliter secum egisse pronuntiasset quàm expectandum putaret; Bildado visum est abnegare quod quicquam apud Deum profit pietas, ut illi dicunt Mal. 3. 14. Quod idem taxat Elihu c. 34. 9 t.

2. Usquequo loquēris; ita Mo. Ti. Scult. P. &c. **וְיָמֵי** Affaberis, JT. Pi. vel, fabulaberis, sive nugaberis: **וְיָמֵי** logi, nuga, supra 6. 26. **וְיָמֵי** & **וְיָמֵי**, quod, alias ad locum pertinet, hic verò ad tempus h. Ta-
lia? ita Ti. Merc. odiosè & sine delectu i: **וְיָמֵי** Hec? vel ista? Mo. Coc. JT. Pi. &c. Et spiritus multiplex, **וְיָמֵי** Et spiritus (sive ventus, Merc. JT. Pi. D. Coc. velut ventus, P.) validus, sive fortis, Mo. D. JT. Pi. P. V. vel vehemens, Merc. D. Coc. i. e. Verba tua turgida sunt & inflata, quæque omnia tibi obstantia, instar venti vehementis, prosternere vellent k. Sermones tui & importuni sunt & impetuosius contra Deum l. Deum ipsum impetere & evertere conaris. Mirè vehemens erat oratio Jobi, ejusque verba asperissima m. Spiritus multiloquus, o. sim. RS. in D. **וְיָמֵי** sapientior, (spiritus gravissimus,) Th. in D. [Al. sic;] Et verba oris tui sonabunt pertinaciam? Ti.

3. Numquid Deus supplantat judicium? **וְיָמֵי** Pervertit, vel perverteret, (vel, pervertere solet, fut. pro præf. V.) jus, sive judicium? Merc. D. Coc. q. d. Non; sed summâ æquitate omnia facit n. An tui unius causâ deflecteret Deus à justitia o? Aut Omnipotens subvertit quod justum est? **וְיָמֵי** Pervertit, vel perverteret justitiam? Merc. Coc. JT. Pi. &c. sive æquitatem? Merc. Duo hæc membra Hebræi sic distinguunt: Num pervertit jus? scil. retribuens malum justis? vel, ut Ramban mavult, non puniens impios? aut pervertit æquum? non rependens justis bonum p? Sic dico: Judicium poenam respicit; justitia, compensationem bene actorum q. Nota eum hic deligere duo insignia Dei nomina, **וְיָמֵי** & **וְיָמֵי** fortem sign. qui neminem timet, cui nemo resistere potest; is non cogitur **וְיָמֵי** t. **וְיָמֵי** sign. omnipotentem, quique sibi ipsi sufficientissimus est, ut ab eo hauriant omnes quicquid habent r. Ipse, suis contentus bonis, nostri non indiget v. Qui omnia pro

x̄s heri usurpatur indefinitè de tempore præterito hic
 & Mich. 2. 8. sicut eras de futuro P. Tu & nos, illis
 comparati, juvenes imperiti sumus, & quasi semper
 pueri q. [Alii aliter reddunt, & cum sequentibus hoc
 modo jungunt, Nam quod heri existit nos nescimus, Sy.
 Ar. Ità in 871 redundaret.] ¶ Et ignoramus,
 871 871] Et nescimus, Mo. o. Ch. D. Ignoramus nos
 fuisse: tam facile excidit ex memoria quod præterit.
 Ignoramus multa necessaria t. Neque scimus, vel ex-
 perti sumus, JT. Pi. sub. quicquam, Pi. Merc. sicut pa-
 tres multa experti sunt per longævitatē suam t. Et
 rerum ignari sumus, Ti. V. Hic versiculus legi debet
 per parenthesis v. ¶ Sicut umbra, &c.] Quæ ci-
 tō abit x. Nos sumus brevis ævi, nec sapientiā nec
 experiētiā veteribus illis, præsertim antediluvianis, pa-
 res v. Videmus nos florentes impios, sed sæpe mor-
 te celerius rapti exitum & exitum illorum non vide-
 mus: Illi, cum diutius viverent, utrumque impiorum
 statum videre potuerunt z. Unde utile & necessarium
 est ab illis discere a. Alii de omnibus hominibus hæc
 intelligunt; tanquam umbram esse dies nostros, & ci-
 tō præterire, undè pauca indè licet cognoscere; ideò
 quæ Bildadum velle non esse contentos rerum nostri
 temporis cognitione, sed insuper inquirere ex histori-
 is, &c. quæ priscis temporibus acta sunt, &c. Sed al-
 terum sensum malo, quia emphaticè dicit, nos heri su-
 mus, &c. quasi innuat majores scientiā, &c. præcel-
 luisse b. Vel, ut umbra, quæ plena est vanitatis, &c. c.
 [Al. sic:] Ut umbra, i.e. Etiam quo tempore vivimus in
 tenebris agimus; sic alios consulere opus est d. Porro,
 vitā diēsq̄e nostri umbræ conferuntur Psal. 102. 12. &
 109. 23. Hinc Homo Pindaro οὐδ' ὄναρ, umbræ somni-
 um; & Sophocli οὐδ' ὄναρ, fumi umbra; & Æschilo οὐ-
 δ' ὄναρ, umbræ imago, aut idolum. ¶ Super ter-
 ram) Id est, dum fumus in terra, h. e. in hac valle
 miseriarum x.
 10. Et ipsi docebunt te] Heb. Annon ipsi te docebunt?
 Merc. D. &c. q. d. Certè: Interrogatio magis asseve-
 rat f. Dicent tibi sic semper accidisse ut sequitur g.
 ¶ Et de corde suo] [Ita omnes.] Id est, ex pecto-
 re suo. q. d. Non ore tantum, quicquid in buccam ve-
 nit temere, ut tu, loquentur h; sed prudenter & præ-
 meditatè i, & mente peruestigata atq; cognita k, & sine
 dolo ex simplici corde veritatem proferent l. ¶ Pro-
 ferent eloquia; ita V. וְיִצְיָא מִלִּים] Educent, sive ex-
 ire facient, (vel deproment, Merc.) sermones, Merc. V.
 sub. eruditos, V. Prolaturi verba, JT. Pi. sub. dicentes,
 vel dicendo; nempe, quæ sequuntur usque ad vers. 20.
 quæ videntur dici per mimesin m.
 11. Numquid virere potest, וְיִצְיָא] Num efferetur?
 vel, efferet se? Merc. sim. M. JT. Pi. crescit. P. Mo.
 adolescet? Ti. Ca. potest crescere? Jon. An superbi-
 et? Q. in D. Superbire videtur herba, cum feliciter cre-
 scit, humore enutrita velut pabulo n. ¶ Scirpus;
 ita M. Jon. Ti. וְיִצְיָא] Juncus, JT. Pi. M. Mo. P. vel,
 papyrus, Q. in Scult. Coc. quæ in Ægypto & Syria cre-
 scit, Plin. 13. 13. וְיִצְיָא à bibendo, quod humorem im-
 bibat o. ¶ Absque humore? וְיִצְיָא] Absque
 luto? Mo. vel cæno? V. P. JT. Pi. sim. M. Ch. palude?
 Ti. Merc. limo, vel uligine? Merc. ¶ Carectum;
 ita Jon. וְיִצְיָא] Pratum, Mo. M. D. V. Merc. i. e. herba
 prati p; ut Gen. 41. 29. Gramen, P. ulua, JT. Pi. Coc.
 וְיִצְיָא vers. 12. videtur esse genus ad וְיִצְיָא & וְיִצְיָא.
 Ostendit prosperitatem Jobi non fuisse diuturnam, quod
 hypocrita esset: Explicat se v. 13 t. Ut juncus non
 nisi in uligine crescit, & [intellige, sine ea] aret: sic
 impii (quia beneficiorum Dei sunt immemores, &c. u.)
 non nisi rebus prosperis vigent v, & citō pereunt x.
 Quod enim aqua est scirpo, hoc est gratia Dei homini
 iusto y. Ut herbæ sine aqua arescunt; ita homines, si
 à bonorum fonte, Deo, recedant z.
 12. Cum adhuc sit, וְיִצְיָא] i. e. וְיִצְיָא, tamen dum
 est a. Deficit etiam וְיִצְיָא, ut integer sermo sit, וְיִצְיָא
 וְיִצְיָא b. ¶ In flore] At juncus flore caret c.
 ¶ וְיִצְיָא] [Variè reddunt.] In virore suo, P. M. D.
 JT. Pi. Coc. G. Mo. Indè enim nomen וְיִצְיָא, cum vi-
 rent spicæ d. In arbore sua, V. in virgulto suo, seu lig-
 no, Merc. ex K. V. quia וְיִצְיָא lignum etiam fruticibus &
 herbis tribuitur, ut Jos. 2. 6. Vel potius, juxta Eliam,

in fructu suo; i. e. in virore & germinatione sua, seu
 planta. Ramban, in gemma sua, i. e. fructu primo,
 seu maturecente. Sed malo 88 pro omni virenti ex-
 ponere, maximè Vere; postea tamen pro omnibus quæ
 terra progerminat t. In virga sua, Sy. Ar. in vigore t Merc.
 suo, Belg. in radice, o. ¶ Nec carpatur manu, 87
 וְיִצְיָא] Non succidetur, Mo. non decerpitur, Merc. ex
 R. Levi; q. d. Non par erat ut decerperetur, aut ex-
 cideretur, cum vireret adhuc f. Non evellitur, Chald. f R. Levi
 non colligitur, Sy. Ar. Non secatur, i. e. per se perit: vel
 in Merc. ad v. 13.
 potius, Nonne secatur? q. d. Non expectatur donec
 maturescat, quia sine semine, sine fructu, & nullus est
 ejus usus nisi dum virēt; ideo ante omnem herbam ex-
 scinditur. Qui sensus egregius est g. [Sim. Ramban,] e Cod.
 Annon, dum viret, excidetur? & ante fœnum, ac her-
 bam tectorum, ut est Psal. 129. 6. arefcet*? [Alii ali- * Merc.
 quid hîc suppleant;] Et si non decerpatur, Pi. vel succi-
 datur, Belg. vel manu carpatur: Id וְיִצְיָא sign h. An- h Merc.
 te 87 deficit 88 i. Ex sese arefcit citissimè, etsi nul- i Pi.
 la ei vis externa afferatur k. Cum nondum decerpitur, k Merc. ad
 JT. De וְיִצְיָא vide Deut. 23. 25 l. ¶ Ante omnes v. 13. sim.
 herbas, וְיִצְיָא] Et ante omnem herbam, Sy. Ar. Scult. &c.
 tamen ante, &c. M. Ti. JT. Pi. 88 valet tamen m. וְיִצְיָא m Pi.
 reddunt, herbam, Merc. Coc. Cod. M. Ti. &c. gramen,
 JT. Pi. fœnum, Ch. q. d. Citius quàm ulla herba n. n D. ex
 13. Sic via, וְיִצְיָא] Sic semita, P. Merc. JT. Pi. Merc.
 i. e. Talia sunt instituta & rationes vitæ, &c. o. Ità Scult.
 comparati sunt eventus p. Sic illis accidit q. Talis est o V.
 impiorum conditio: etsi florere videantur ac firmissi- p Pi.
 mi esse, favore Domini, velut limo juncus, subnixi & q D.
 erecti, repentè tamen corruunt r, & ante alios pere- r Merc.
 unt; Deo tarditatem pœnæ gravitate compensante t. t D.
 ¶ Omnium qui obliviscuntur Deum] Et præcepta ejus t. t D. Coc.
 Vide Deut. 8. 11 v. Nehem. 9. 26. Job. 21. 14 x. Qui v D.
 Deum sibi ob oculos non ponunt, sed opibus, &c. fi- * Coc.
 dunt y. Qui impiè vivunt, Deumque factis negant, y Merc.
 illiusque timorem ex oculis animoque depellunt z. Qui z Scult.
 contemnunt Deum: Oblivio contemptum & affert, &
 indicat; ut Jer. 2. 32. & 30. 14 z. ¶ Et spes; z Car.
 ita Mo. P. &c. וְיִצְיָא] Nam expectatio, JT. Pi. i. e. id
 quod expectat, nempe felicitas b. ¶ Hypocrita; b Pi.
 ita Mo. M. Ti. JT. Pi. Merc. וְיִצְיָא] Perversi, Sy. Ar.
 impii, P. o. K. in D. Simulatoris, Ca. Merc. qui pie-
 tatem simulat, virtutem ejus abnegat. וְיִצְיָא quasi pol-
 lutus, & alieno colore infectus c. Opponitur hîc 88 c Scult.
 paro, & recto v. 6. & integro v. 20. Qui non sunt in-
 tegri, & conformes sibi, sed in duabus viis ambulant,
 Prov. 28. 18. Vide etiam 1 Reg. 18. 21. Matt. 6. 24.
 Jac. 1. 6, 8 d. Qui, intus corrupti, exterius larvam d Coc.
 sanctitatis induunt *. Qui bonum faciunt magis ob * Ma.
 hominum respectum, quàm ex vera pietate f. ¶ Per- f Coc.
 ibit] q. d. Spe suâ excident g. Impii manu Dei sæ- s Scult.
 pe, & velut ex sese, sine vi hominum, intereunt h. sim. Coc.
 14. Non ei placebit vecordia sua] Id est, vel, 1. Non h Merc.
 Deo placebit, vel, 2. non sibi, &c. Impius damnabit i Mar.
 suam stultitiā k. ¶ וְיִצְיָא] Cujus (nem- * Me.
 pe hypocrita, Ti. Merc. sive impii, de quo nunc sing.
 nunc plur. loquitur l.) spes, sive expectatio, P. D. Merc. i Merc.
 (vel fiducia, Ti. Ca. ut Job. 4. 6. Sed quia sequitur
 וְיִצְיָא fiducia ejus, hîc verto, expectatio m. Ad verb. m Merc.
 spes ejus; pleonasmus usitatus, ut Psal. 1. 4. cujus foli-
 um ejus, &c. n.) succiditur, sive excidetur, P. Merc. vel, n D.
 frustrabitur, Merc. vel, per negligentiam interit, Ti. vel,
 fragilis, Ca. [sub. est;] excidet, Merc. D. Ad verbum,
 Qui succidet spem ejus; vel certè, Cujus succidet spem
 ejus, sub. Deus. Al. imminuetur, Ge. in D. Ità Hebræi
 omnes. Sumitur autem pro fastidire & tædio affici:
 q. d. Molesta ei erit expectatio suâ, quod eâ excidat.
 Ità autem sumitur metaphoricè, quod ii quos tædet
 sese torqueant, & vestes & se membræque sua lacerent,
 & velut dissecant. Sic Psal. 95. 10. & Ezech. 20. 43 o. o Merc.
 Et fiducia ejus frangetur, Sy. Ar. Succiditur, inquam,
 spes ejus, M. Quoniam auferetur spes ejus, Ch. Quem
 abominabitur (vel fastidit, JT.) spes ejus, sive sua, Mo.
 Verto, Nam (quia sequitur declaratio præcedentium,
 & וְיִצְיָא valet nam, Eccles. 7. 22. & Jer. 32. 3 p.) fa- r Pi.
 stidit (i. e. quasi fastidians destituit,) eum spes ejus, i. e.
 id quod sperat. Post וְיִצְיָא suppleo vocem וְיִצְיָא: Sic enim
 nomen personæ, interveniente præpositione וְיִצְיָא, regit
 verbum

Pi. verbum istud; ut videre est Psal. 95. 10 P. *Confidentia* ejus (i. e. divitiarum & cetera in quibus confidit) ex-
 scinditur, vel, ut alii, *fastidium* est, sive res abominabi-
 lis, & tandem quasi cum tædio rejicietur, & detesta-
 bilis fiet. Quod quis fastidiat (vel *nautea*, *abomina-*
 tio) est *confidentia* ejus: vel, quod omne carnale sit
 revera abominabile, inprimis si Deo opponatur; vel,
 quod in exitu, cum spem fidentis non implet, fiat
 tædium, & cordolium, & pudor, &c.
 Coc. Et sicut
 tela, &c. וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ] Et domus (velut do-
 mus, P. Jon. Merc. velut *habitaculum*, M. i. e. tela,
 Merc. Scult. &c.) *aranei*, sive *araneæ*, *fiducia* ejus, Mo.
 P. Jon. &c. (vel, illud in quo spem collocat, Ti. sim. Pi.)
 sub. est, vel erit, P. Jon. &c. esse deprehendetur. Huic
 confertur ob subtilitatem, laboriositatem, & debilita-
 tem. Hæc telâ nihil levius & infirmius. Proverbi-
 ale est, ut Esa. 59. 5. †.
 15. *Innitetur super domum suam*. Itâ Mo. Jon. Merc.
 aut ejus, scil. *araneæ*. Super eam innitetur, vel, i.
 Mar. V. aranea; quæ cum telâ illi impetu nitatur, rumpitur
 Pi. Jun. tela & corrumpitur: sic impio accidit, qui divitiis, &c. in-
 nititur & fidit. Vel, 2. spes impii, sive impius ip-
 se. Per domum impii omnia intelligit quibus ille niti
 poterat, ejus opes, potentiam, &c.
 Scult. Et non sta-
 bit; itâ Mo. Jon. &c. וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ] Quæ tamen non con-
 sistet, M. non permanebit. Non conservabitur per
 domum suam; imò ipsa etiam corrumpet, & ruinâ suâ
 eum opprimet. Sed illa non consistit, Pi. Qui enim do-
 mus ejus innitetur non consistit, Ti. sim. Ca. Ful-
 ciet eam, וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ] Roborabit in eam, Mo. fulciet se (vel,
 firmat se, V.) super eam, P. apprehendet eam, M. Merc.
 Scult. Pi. Sy. Ar. Tenebit eam firmiter, ut se per il-
 lam sustentet, vel, ut ipsam etiam sustineat. Putabit
 se eam velut mordicus tenere, in ea se stabilem semper
 fore putans. Et non consurget, וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ] Non
 consistet, P. D. Ca. Non stabit, Ti. D. ut Psal. 1. 5. nem-
 pe in judicio, sed causâ cadet. Non permanebit, Mo.
 Ch. o. Sy. Ar. sed illa non perstat, Pi. Peribit ipse cum
 suo fulcimento. Nullâ arte domus illa stabiliri po-
 test.
 16. *Humectus videtur antequam veniat sol*, וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ]
 Viridis, sive viridis, est, Merc. P. V. D. Mar.
 Tener ipse, Mo. Humidus enim est, o. Succosus fuerit iste,
 JT. Pi. ante solem, P. Merc. Scult. JT. Pi. Id est, vel, i.
 etiam in ardore Solis: q. d. Ad eum succosus est, ut
 etiam coram æstu Solis vireat, nec arefcatur. Sub sole, o.
 Viridis est (sub arbor quædam) soli exposta, V. [Ti. to-
 tum versum sic reddit; Ceterum plantæ in se humorem
 continentis, etiam cum in sole stat, propago tenera prodi-
 bit in horto.] Postquam egit de herbis, quæ sine humo-
 re alieno non virent, transit ad arbores, quæ ob infi-
 tum humorem Solis ardores facili ferunt, quibus iusti
 sunt similes. Vel, 2. antequam oriatur sol, Targ. in
 D. at postea Solis ardore exarescit. q. d. Priusquam
 eum attingat ardor iræ & ultionis Divinæ. Al. Coram
 sole, Sy. Coc. Mar. i. e. palam, in oculis omnium; ut
 2 Sam. 12. 11. Qu. Quod pertinet pronomen וְכִי?
 Resp. 1. Ad scirpum, seu juncum; ut continuet quod
 de eo supra dixerat. [Non placet Merc. nec Coc.]
 1. Is itâ altè radices non agit, nec inter lapidosa loca
 crescit, [quod de hoc dicitur v. 17.]. 2. Nec juncus
 in horto suo se explicat, ut hîc dicitur. 3. Neque ex
 alio pulvere nascitur, juxta v. 19. Resp. 2. Ad im-
 pium, sive hypocritam: de quo, ut præcedentia, itâ
 hæc dicuntur; sed jam aliâ similitudine eodem spe-
 ctante, ejusque exitium describente: eam sumit ex
 arbore probè radicata, & feliciter succrescente, &c.
 De eo hucusque verba fecit indè à versu 13. Sensus
 est, Felices quidem sunt interdum hypocritæ, virent-
 que instar arboris succosæ. Pulchre conspirat hæc
 explicatio cum phrasi, contextu, & scopo: De impio
 enim proximè actum. Resp. 3. Ad pios in tentati-
 one subsistentes, quorum status longè melius florens
 impiis opponitur: Hi antea scirpo & graminis [confe-
 runtur;] illi arbori. Et sanè fatemur phrasibus &
 prædicatis hanc sententiam convenire; contextu, sco-
 po & conclusione Bildadi etiam confirmari; unde il-
 lam non possumus rejicere. Iusti hîc comparantur
 arbori: quâ similitudine ostendit felicitatem verè pi-

orum. [Ca. versum sic reddit;] *Novella arbor expo-*
 sita soli ad ejus splendorem suos emittit ramos; [quod sic
 explicat,] Ut arbor etiam inter saxa emergit, & excisa
 renascitur: sic vir pius adversis rebus viget & recrea-
 tur, sitque præstantior. Et refero ad וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ herbam, Ca.
 ut proximum, quatenus, ut nomine generali, herba
 hortensis comprehenditur. Oppositio hîc instituitur
 inter papyrus seu ulvam arentem & exsuccam, cui con-
 fertur impius, & aliam herbam, sive plantam, quæ nec
 arefcit itâ citò, & transferri è loco ac transplantari po-
 test: nam post וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ v. 16, 17, 18, 19. subjungit hanc
 וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ, Ecce, non spernit integrum: tanquam si hoc quæ-
 sivisset, & debuit, ut de impiorum, itâ & de piorum,
 conditione agere. Utrumque enim, & hoc maximè,
 erat propositum; ut patet ex ver. 6. Hoc vult; Hy-
 pocritæ primo æstu arent, nihilque habent roboris ad
 patiendum: Pii in multis calamitatibus conservantur.
 Vide Jer. 17. 7, 8. Solem etiam ferunt & æstum, instar
 illarum herbarum quæ totâ æstate durant, Solisque ar-
 dorem patiuntur, neque admodum irrigationem desi-
 derant. Nomen וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ hîc tantum reperitur; & ver-
 bum וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ tantum infra 24. 8. Et in ortu suo, וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ Pi.
 Et super (vel supra, Merc. JT. Pi. per, Coc. Scult.)
 hortum suum, sive ejus, P. Scult. D. In horto suo, M. Ti.
 D. in quo scil. plantata est arbor. Et Germen, &c. i. Merc.
 וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ] Stolo (propago, Merc. surculus, M.) ejus
 prodit, Coc. Merc. Alii, ramus tener, &c. Mo. JT. Pi.
 D. & quasi lacteus adhuc, a וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ lacteo.
 17. *Super acervum petrarum, &c.* וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ] Per
 (vel Super, D.) acervum, Coc. (vel, In acervo, JT.) nem-
 pe lapidum, Cod. D. Ti. radices ejus, D. וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ sign. cu-
 mulum, Gen. 31. 51. A וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ acervus testimo-
 nii. Sensus est, Itâ latè radices diffundit, ut fun-
 damenti struem offendant in ædibus domini sui. [Al. Jun.
 aliter: Super, vel Ad, vel Juxta, fontem, M. P. Mo.
 V. Pi. Merc. i. e. locum humidum. Juxta scaturi-
 gines, Psal. 1. 3. Jer. 17. 8 P. וְכִי יִבְרַח מִבְּרִיתוֹ scaturigines sonat,
 Jos. 15. 19. Sic & וְכִי יִבְרַח מִבְּRִיתוֹ Cant. 4. 12. Et densaban-
 tur, וְכִי יִבְרַח מִבְּRִיתוֹ] Condensantur, Ch. intricantur, sive impli-
 cantur, P. Merc. Pi. Coc. &c. intorquentur, ut solent
 rami in arboribus. Perplexantur in acervo, in sese im-
 plicantur, acervo lapidum earum procursum inhiben-
 te. Densè implicabuntur, Ti. Inter lapides com-
 morabitur, וְכִי יִבְרַח מִבְּRִיתוֹ] Domum lapidum (vel, la-
 pide structam, Ti.) cernit, Merc. Sy. Ar. vel aspiciet, Mo.
 sic JT. Pi. Cod. Coc. q. d. Etiam inter lapides feliciter
 provenit: vel, Non timet locum lapidosum, scabrum,
 sterilem; sed eum quoque perreptat. Videre, pro
 non timere, q. d. וְכִי יִבְרַח מִבְּRִיתוֹ. ut Eccles. 7. 15. וְכִי יִבְרַח מִבְּRִיתוֹ
 locum sign. ut sæpe: sic 2 Sam. 15. 17. 1 Reg. 18. 32. Et
 Locum lapidum, i. e. lapidibus plenum: Etiam in lo-
 co lapidoso succosus manet: q. d. Superat omnia im-
 pedimenta, &c. [Al. sic exponunt;] Luminibus
 domus domini sui officiet; q. d. Suprà & infra dam-
 nosus est familiæ domini sui. [Al. sic;] Et inter lapi-
 des commorabitur; i. e. Etiam si eousque excreverit, ut
 altissimas domos despiciat, (itâ enim est in Hebræo,) tamen
 brevi disparebit. Prospicit domum lapideam; i. e. Surgit &
 elevatur, æquatque magnas ædes. Ego
 sic verterem, mutatis modò punctis Hebraicis, In domo
 lapidum videbitur. Alludit ad eas arbores quæ inter la-
 pides ædificiorum nascuntur, & crescent, vi quædam
 abditâ & mirabili. [Alii aliter reddunt: Domum
 lapidum implicabit, Ch. Et (sub radice ejus, Tig. not.)
 implicatur sicut domus lapidum, P. V. Domum, sive lo-
 cum, lapidum vocat rupem: q. d. Radix ejus instar ru-
 pis magnæ redditur magna & ampla. In loco lapido-
 so (וְכִי יִבְרַח מִבְּRִיתוֹ) intricat se; radices hæc illac dif-
 fundens etiam inter lapides. וְכִי יִבְרַח מִבְּRִיתוֹ exponunt intricare.
 Sic וְכִי יִבְרַח מִבְּRִיתוֹ Dan. 8. 5. cornu perplexitatis, i. e. per-
 plexum & intricatum, (quo modo & apud RR. sumi-
 tur id vocis.) Ramban tamen ibi reddit, cornu conspi-
 cuum & eminens; & וְכִי יִבְרַח מִבְּRִיתוֹ ubi vis videre exponi vult.
 Locum sic verito, Super acervum lapidum radices ejus
 implicantur; inter lapides prospiciat: q. d. Incredibi-
 lis est ejus, i. e. impii, ad tempus felicitas. Quis
 credat plantam super acervum lapidum positam pene-
 trare eum posse, atque ibi radices diffundere sub lapi-
 dibus, ibique implicari? Sed fac itâ esse, quis credat
 posse

posse eam per lapides assurgere, progerminare, & foras prospectare, cum lapidibus obruenda & suffocanda potius videretur, &c. *

18. *Si absorberit eum*.] Sic Merc. P. D. Scult. sim. Mo. Sub. vel, *absorbens*, (sic enim passim verbum sine nominativo ponitur, & subaudiendum participium ejusdem verbi^b;) vel, *Deus*, D. ex Merc. Pi. Scult. Cod. vel, *quispiam*, M. vel, si de arbore intelligas, *agricola*, judicans eam infructuosam foreⁱ. ¶ *Si hauserit illum*, Cod. *Si quis eam* (i. e. arborem, V.) excindat, Coc. *וְיִצְרֵה*, destruat, ex loco suo, ita ut videatur locus deglutisse[†]. Vel, *abstulerit*, M. *evulserit* e loco suo, Merc. *Cumque stirpis e loco suo ejicietur*, Ti. Vel, *וְיִצְרֵה* interrogative capitur, & sensu negativo; q. d. Reclus non eradicatur. Sed tunc scripsisset *וְיִצְרֵה*. ¶ *Negabit eum*, & dicet, *Non novi te*, *וְיִצְרֵה*. ¶ *Negabit eum*, G. Scult. & *negabit in eo*, Mo. vel, *de illo*, Cod. & *insciando dicat* (sub. arbor, Tig. not.) *de eo*, P. V. sub. loco suo, V. (ad verb. & *mentiat* ei, V.) *Non vidi te*, Mo. P. M. &c. Si arbor dicat de loco suo, Nunquam fui plantata in te; h. e. Si nihil remaneat ex ea radice in loco illo. Perficitur sententia vers. seq^k. *Jam negabit* (ante *וְיִצְרֵה* abundat,) *eam*, nempe arborem, vel *illum*, nempe impium, (parum refert utrum intelligas^l;) locus ipse, (sub. *dicendo*;) *Non vidi te*; q. d. Talis arbor non enata est in me^m. Ut sit prosopeiaⁿ, quā sensus rei inanimæ tribuitur, sicut supra Job. 7. 10. sic Psal. 109. 16. q. d. Totaliter eradicabitur, ut & memoria ejus pereat; Psal. 37. 36. P. Itā e suo loco excidetur, ut nullus jam agnoscat eum ibi unquam fuisse, quasi nunquam fuerit^q. Vel, *negabit eum* Deus, dicens, *Non vidi te*, i. e. Non tui miserebor. Vide Matt. 7. 23. Adēd ementiatur eum locus, dicens, *Non vidi te*; q. d. ita ut nullum vestigium ejus appareat[†]. *Ut quis neget se unquam vidisse illam*, Ti.

19. *Hec est enim letitia*, &c. *וְיִצְרֵה*.] *En* (vel *Profecio*, V.) *id*, vel *hoc*, (sub. est, M. Pi. D. Coc. vel *erit*, P. Cod.) *gaudium* (vel, *hæc est*, five, *id erit*, *letitia*, vel *alacritas*, Cod.) *via ejus*, P. &c. i. e. status & conditionis ejus, & rationis vivendi^r. Ironia^v; q. d. Hæc est letitia quā sibi placebat, &c. Huc tandem ea recidit^v. Talem ejus actiones, in quibus gloriatur, fortiuntur eventum. In his tripudiet, brevi periturus^z. En, itā tandem contristatur hypocrita propter vitam malē actam. *Gaudium via*, i. e. quod oritur ex via^a. [Alii de arbore exponunt:] *Letitia via ejus*, secundi loci scilicet; i. e. Felicius proveniet arbor illa eo modo transplantata^b. Si agricola eam transplantaverit, itā ut *arbor locum* suum (non autem *locus arborem*) *neget*, eā transplantatione gaudet^q. Præsertim arbores illæ transplantantur quæ in villis juxta puteos, & juxta domos lapideas; sunt plantatæ, ubi aut radices propter obstacula fontium, aut rami propter umbram domorum, impediuntur, ut non producant fructum^r. Comparat afflictionem hominis pii transplantationi arboris, quæ ipsi cedit in bonum[†]. q. d. Sic pii afflictī tandem restituntur, magis quā antehac prosperantes^t. [Ca. hunc versum cum præcedenti sic connectit: v. 18. *Quod si ex suo eruatur loco*, adēd ut ibi nulla ejus exstent vestigia, v. 19. *Hoc ipsum ejus nature voluptas est*.] *Gaudebit se ad eum morem tractari*, Ti. ¶ *Ut rursus de terra alii germinetur*, *וְיִצְרֵה*.] *Et ex alio pulvere*, vel terra, five humo, *alia*; germina nascentur, M. vel, germinabunt, P. Mo. Merc. &c. pullulabunt, V. sub. vel, radices ejus, Coc. vel, stolones, five pulluli, alii, V. Vel, alii, q. d. Aliunde (ex terra alia, quā innuit ipsum impium cum tota familia deleri, ut nihil ex eo sit reliquum post ipsum,) exorientur alii, qui in hujus impii opes succedant, juxta Job. 27. 16, 17. Eccles. 2. 18, &c. Vel, si ad arborem malis referre, & ex terra illa (non alia) succrescant alii arbores loco arboris revulsæ; tunc *וְיִצְרֵה* sing. pro *וְיִצְרֵה* ponitur^v. *Et de pulvere alio germinabunt*, pro, Ex una arbore multa existent germina, ubicunque confita fuerit. Memento semen copiosum esse in arboribus. Vide Gen. 1. 11. Quidam hoc referunt ad posteros hypocritæ, qui eandem cum majoribus insistant viam, similēque fortiuntur exi-

tum; Ps. 49. 20. Sed rectius ad scopum Bildadi de piis accipitur, qui (ut arbori infrugiferæ bona) impiis everfis substituuntur: q. d. Ipsius loco pii, qui in pulvere ad tempus contempti jacere videntur, erigentur, plantabuntur à Deo, & florebut^v. Inops aliquis & contemptus in locum florentis hypocritæ surrogatur^z. Succedunt ei alii, vel iusti, vel alii impii, (ut statuit Dominus,) qui ejus facultates accipiant^a. Sic *וְיִצְרֵה* sing. jungitur cum plurali *וְיִצְרֵה*, (quomodo alibi fit^b;) per syntaxin convenientiæ^c; vel per enallagen numeri^d; vel pro *וְיִצְרֵה* legendum *וְיִצְרֵה*. Vide supra 6. 20. Dixerat hypocritas esse instar papyri, &c. non carpi, nec velli, & tamen arefcere: pios dicit esse instar herbæ hortensis, quæ vellitur, effoditur, & tamen non arefcit; neque hæc effossione succiditur spes ejus, nec fertilitas minuitur, sed eò felicius crescit ex alio pulvere meliori & commodiori, juxta Virgil. Georg. 2. *Sponte sua quæ se tollunt*, &c. & miris modis transplantatione perfcitur. Itā spem pii retinent in tentatione & afflictione, & spes ipsorum frustra non est. *Transplantationem* hanc accommo ad translationem filiorum ex civitate terrena in celestem & atria Domini, Psal. 92. 14. [Alii sic reddunt:] *Cum ex pulvere faciunt ut alter efflorescat*, JT. Apodosis, graviter Jobum mordens; q. d. Ubi est gloria & jactatio tua, cum avulsæ nullum vestigium superfit, & in locum ejus altera suffecta sit^g. Non placet ista versio. 1. *וְיִצְרֵה* transitivè sumi non solet. 2. Insolens est ista locutio, *faciunt ut alter efflorescat*. Quinam enim sunt illi qui faciunt^h? 20. *Non projiciet simplicem*, *וְיִצְרֵה*.] *Non spernit* (aversatur, Merc. abominatur, V.) *perfectum*, five *integrum*, P. V. Coc. vel *probum*, V. Cod. ¶ *Nec porriget manum malignis*, *וְיִצְרֵה*.] *Nec prehendit*, vel *apprehendit*, (vel *confirmat*, JT.) *manum malignorum*, five *maleficorum*, P. V. D. Merc. &c. i. e. eos non juvat, nec manum collapsis præbet, &c. eos ex malis eripiendo & confortando, Jcf. 42. 6. Jer. 23. 14. vel, in malitia confirmando & armando^k. Vide Gen. 19. 16. ubi Angeli Loti manum prebenderunt. Confer & Exod. 23. 1. *Non junges manum*, &c. ¶ *וְיִצְרֵה*, cum regit præpositionem *וְיִצְרֵה*, non sign. *confirmare*, sed *apprehendere*, Deut. 22. 25. Prov. 7. 13. Esa. 45. 1. *Non tenet*, non sustentatⁿ. 21. *Donec impleatur risu os tuum*, *וְיִצְרֵה*.] *Donec impleat*, five *impleverit*, (vel, *adhuc implebit*, P. V. sub. *Deus*, D.) *risu os tuum*, Merc. Cod. Scult. &c. Hæc verba pendent à sententia subintellecta, & latente in sententia præcedente, viz. hac; Ergo si fueris integer, Deus te non aversabitur, sed tibi benefaciet^o. Mutatur fermo, & fit *anastrophe* ad impium aliquem; ut non raro in Psalmis P. [Al. sic;] Hæc conversâ ad virum justum oratione dicuntur^q. [Quæcumque cum vers. 20. q. d.] *Non spernet integrum*, te, aut quemvis alium, *donec impleverit*, Q. in Ma. Transiit à thesi ad hypophesin; q. d. Te ergo, si integer eris, non spernet, &c. Nec improbos juvabit, sed perdet, donec te ita restituat, ut præ felicitate in cachinnum effundaris[†]. [Alii sic nectunt cum præced.] *Non porriget manum*, &c. i. e. Non roborabit impios adversus justum; supple, sed roborabit & stabiliet justum (ideoque te, si talis fueris) adversus hostes suos, &c. Porro, rident & os, ut hic, & alibi cor[†]. ¶ *Et labia tua jubilo*, Itā D. JT. Pi. Merc. &c. *וְיִצְרֵה*, jubilatione, Qin D. læto clamore^t, (quem edere solent quibus omnia succedunt^v;) vel laude, seu gratiarum actione, o. sub. implebuntur, D.

22. *Induentur confusione*.] Itā V. Merc. &c. five *pa-dore*, P. i. e. Obruentur, V. Merc. plenè & perfecte confundentur: Psal. 35. 26. & 109. 29. Ezech. 26. 16. Cum te, præter spem, restitutum viderint^v. *Induere* dicimur eo quo vel ornatur, vel dedecoratur^z. Vel veritas, *Donec induantur*, &c. Pi. Merc. ¶ *Non subsistet*, *וְיִצְרֵה*.] *Non ipsum*, Merc. non erit, P. Non exstabit, i. e. Deus non instaurabit illud; h. e. peribit[†]. Perdetur totaliter^{*}.

C A P. IX.

2. **V**erè scio quòd ita sit [Sim. omnes :] nimirum, ut dicitis^a. Res sic se habet, nempe, Deum esse iustissimum^b, non pervertere iudicium, &c. suprà 8. 3.^c

^a Merc. ^b V. ^c Pi. Coc. Non eget hoc operosa probatione, ipse satis scio. Nec mihi in mentem venit Deum iniustitiæ accusare^d.

^d Scult. ¶ Et quòd non iustificetur homo, וְיִצְרָק אָנוּשׁ] Et quid (i. e. quomodo, Pi. P. Merc. nam qui, JT.) iustificabitur, &c. vel, iustificabit se homo? Merc. Coc. P. iustus erit? i. e. habebitur? V. ¶ Compositus Deo]

^a V. Merc. Heb. cum Deo, M. Merc. P. &c. Si cum Deo conferatur^e.

^e Scult. Quomodo hoc assererem^f? וְאֵלֶּיךָ nomen aptissimum, fragilitatem significans^g.

^g Merc. 3. Non poterit ei respondere, וְיִעֲנֵנִי] Non respondit ei, P. V. Merc. &c. i. e. Vel, 1. Deus homini^h:

^h He. in Merc. V. q. d. Deus cum responsione non dignabitur, cum argumenta ejus inefficacia sint & frigida. Egregius quidem sensus: sed malo ad hominem referre ex collat.

^a Merc. v. 14. ubi dictum in genere de se dicit^k. Vel, 2. homo Deo^l.

^l Merc. ¶ Unum pro mille, וְאַחַת מִי אֲלֵף] Unum ex mille, P. ad unum ex mille, Merc. JT. Pi. sub.

^l Scult. Ma. argumentis, V. Scult. vel, iis quæ Deus ipsi objiciet, vel, in quibus hominem accusabit^m. Nè unum solidum responsum efferre poterit; tantum abest ut coram eo iustitiam suam defendere possetⁿ. In Hebræo deficit

ⁿ Scult. ^o Pi. ad, & fœmin. neutraliter ponitur^o. Al. unâ vice ex mille vicibus, Q. in V.

4. Sapiens corde est] Sub. Deus, V. Merc. i. e. sapientissimus est P. Corde, i. e. animo, Pi. Merc. mente, Merc. o. in D. ¶ Et fortis robore] Id est, robustissimus, five omnipotens^q. Cum duo sint quibus contendere possunt homines, sapientia & robur; utrumque in Deo admirabile est, quo hominem facile vincere possit^r.

^r Merc. ¶ Quis restitit ei, ita Sy. Ar. וְיִשְׁתַּחֲוֶה אֵלָיו] Quis obduravit adversus eum? Merc. Pi. vel, ad eum? Mo. Sub. cor suum, vel sese, Merc. Pi. ut plenè dicitur Prov. 28. 14. Deut. 2. 30. Similis ellipsis Exod. 13. 15^t. Sic passim verba transitiva, in Hiphil fiunt intransitiva, quia aliquid subauditur^t.

^t Pi. ¶ valet adversus^v; וְיִשְׁתַּחֲוֶה pro וְיִשְׁתַּחֲוֶה, in ipsum^x. Quis dure egit contra eum? M. Quis dura loquetur (vel, molestus erit, V.) ei? P. i. e. verbis asperis contendet cum eo^y? וְיִשְׁתַּחֲוֶה pro וְיִשְׁתַּחֲוֶה, Judæ 15^z. Responsans Deo, & in eum murmurans, &c.^z. Obiciens Deo dura & difficilia^b.

^z G. ^a Coc. ^b RR. in Coc. ^c Coc. ¶ Qui opposuit se ei? D. Ti. Ca. perveraciter? Ti. Quis arguit eum? Jon. ¶ Et pacem habuit? ita Mo. M. Jon. וְיִשְׁתַּחֲוֶה] Et in pace, seu pacatus, erit, vel fuit? Merc. P. & prosperitate usus est? Pi. sic JT. Scult. Pax Hebræis omnem felicitatem includit^d. Cui cecidit feliciter? Ti. Merc. Exemplo sint Pharaon, Sennacherib, &c.^e. Non uti pace, pro, iram incurrere & dolo dolo, per dolo^f. Perit sol deducit à וְיִשְׁתַּחֲוֶה integro, perfectio, q. d. qui perfecit quod putabat^g?

^g Merc. 5. Qui transfudit montes, וְיִשְׁתַּחֲוֶה] Qui transfert, P. Merc. Pi. &c. dimovet e loco suo^h: transferre potest, si velitⁱ. Verùm hoc non exponendum potentialiter, (enervat enim id vim argumenti,) sed actualiter: Hoc enim antea factum esse colligitur ex Psal. 18. 8. & 97. 5. & 104. 31. & Sirac. 43. 17. & Plin. 20. 83. Insigne hoc potentia argumentum est: Hannibal viam per Alpes parare potuit, Liv. 3. 1. at ipsos evertere nequaquam potuit^k. Aliis montes significant reges, potentes & firmos ut montes, Chald. in Coc. Malim regna: Vide Psal. 97. 5. Esa. 40. 4. Jer. 51. 23. Zach. 4. 7. Apoc. 8. 8^l. Transfert autem montes, & naturaliter, per terræ motum^m, & (quod hîc præferoⁿ) supernaturaliter^o. Al. Qui aufert montes, & e conspectu removet eos, Sym. Qui in vetustatem perducit montes, o. Sanè וְיִשְׁתַּחֲוֶה veterasco, & וְיִשְׁתַּחֲוֶה antiquus^p. ¶ Et nescierunt: fim. Mo. וְיִשְׁתַּחֲוֶה] Neque præsenferunt illi, Ti. & nesciunt, M. o. D. fim. Merc. Ca. Coc. V. & non agnoscunt, P. non deprehendunt, V. Sub. vel, 1. montes; q. d. præter montium (qui robustissimi, &c. sunt) expectationem^q: h. e. facile & ex improviso^r; nullo signo tantæ mutationis præeunte^s. Rei inanimæ

sensus tribuitur: Metaph^t. Vel, 2. accole montium^t.^t Scult. Vel, 3. homines imperiti, V. & plebei, causam eor ita^u Merc. Pi. dimoverit eos^t. Ità ut non animadvertant, JT. Pi. Scult. nempe homines amotionem, adeoque ullum vestigium, eorum^v. ¶ Quos subvertit in furore suo; fim. v. Ma. ex Ti. וְיִשְׁתַּחֲוֶה] Qui subvertit, Mo. JT. o. sic Jun. Coc. Sy. Ar. scil. Deus. At tunc scripserit וְיִשְׁתַּחֲוֶה, nam de Deo hîc loquens participiis utitur, & ante hanc vocem, & post eam^x. Ipse est qui subvertit; M. quod^y Pi. subvertit, D. Merc. Jon. vel, cum subvertit, Merc. וְיִשְׁתַּחֲוֶה pro וְיִשְׁתַּחֲוֶה. Et subvertit; Scult. Porro, cum duo^z Merc. Pi. vers. 4. proposuerit, sapientiam & robur Domini, posterius prior loco ponitur, more Scripturæ^z. Qui est^z Merc. scil. Ca. & Coc.

6. Qui commovet (vel tremefacit, Merc.) terram, &c.] [Sim. omnes.] Qui concutit; i. e. qui author est terræ motus^b. Verùm ita tota terra nunquam tremat^b V. naturaliter, sed terræ tantum pars. Loquitur ergo de opere supra naturam^c. Quidam hinc terræ motum^c Merc. circularem circa centrum probare volunt^d. Contrà, Q. in loquitur hîc de commotione, 1. extraordinaria; 2. ex Scult. Al. ira Dei profecta; 3. quâ fundamenta ejus concutuntur. Factum credibile est in Diluvio, & aliàs in terræ motibus, &c.^e. ¶ Et columna ejus] Id est, vel, bases^f; imæ ejus partes^f: vel, montes^g: vel, status^g Merc. D. tam politicus quàm ecclesiasticus. Sic Leges vocantur^h V. וְיִשְׁתַּחֲוֶה fundamenta, juxta illud, — fundavit legibus urbem^h.^h D.

7. Qui præcipit (vel præcepit, Sy. Ar. Scult.) Soli; fim. V. Ca. וְיִשְׁתַּחֲוֶה] Dicens, vel, Qui dicit, Soli, Merc. P. M. D. &c. Quo imperante, Ti. Quo interdicente, JT. Qui dicit, &c. i. e. Qui cum dicit Soli nè oriatur, &c. Intellige hoc, 1. non de eo quod facere Deus solet, sed quod facere potestⁱ. 2. Nec de triduanis Egypti tenebris; nedum de Sole stante Jos. 10. Jobus enim fuit Jacobi vel Josephi וְיִשְׁתַּחֲוֶה^k. Sanè cum^k Scult. Sol staret, non oriebatur in illis locis in quibus aliàs ortus fuisset^l. 3. De vicibus diei & noctis^m. q. d. Qui^l Pi. efficit noctem (nam donec oriatur Sol est nox) & diemⁿ, [ut sequitur.] 4. De eclipsibus^o. 5. De obnubilatione^p: Præcipit nè Sol splendescat. De tempestate, in qua Sol densa quasi umbrâ tegitur, Ezech. 32. 7. Act. 27. 20^q. 6. De operibus præter naturam, qualis Solis statio^r; qualia ante Jobum facta, licet non scripta, respici possunt^t. 7. De limitibus lucis & tenebrarum statis temporibus; v. g. Hyeme vetat oriri Solem ubi & quando æstate ortus erat; &c.^u. ¶ Et^v stellæ claudunt quasi sub signaculo; fim. Ti. וְיִשְׁתַּחֲוֶה] Et super (vel ante, Pi. JT. contra, o.) stellæ, Merc. Sy. Ar. (vel, ex adverso stellarum, Merc.) obsignat, Merc. Pi. JT. nempe viam, JT. Stellæ obsignat, V. Coc. fim. P. Ca. i. e. abscondit, nè luceant^v. Occludit: Vel, 1. dum nubes eis obducit. Vel, 2. dum Solem supra horizontem detinet. In hac significatione reperitur וְיִשְׁתַּחֲוֶה Esa. 29. 11. Dan. 9. 24. & 12. 4. 9^x.^x Pi. Vel, 3. in eclipsi, ut ad planetas referatur^y. Vel, 4. Merc. ex propter alias stellæ illis subjectas, quod sit in deliquio^z. He. Sic ad stellæ in genere pertinet^z. Vel, 5. per tempestates, quibus nocte etiam stellarum lumen obfuscatur. Coelum liber est Dei Jes. 34. 4. Stellæ ejus characteres seu literæ, quæ, cum non videntur, quasi epistola signata, claudunt dicuntur^b. Quod signamus abscondimus^c. Stellæ circumscribit nè luceant, M. Eas, velut obice interjecto, claudunt^d.^d Merc.

8. Qui extendit celos] [Sim. ferè omnes :] tanquam pellem aut cortinam^e. Coelum quàm latè patet^f. Exponunt, vel, 1. de extensione cœli quâ illud à Deo creatum est. Sic præsens possum esset pro præterito, ut Esa. 44. 24. Psal. 104. 2^g. Posset igitur (ut contextus ratio habeatur) reddi ratio cur Deus coelum tempestate tegere possit, quia scil. illud creavit. Vel, 2. de extensione nubium densarum in tempestatibus; nam per celos etiam aer intelligitur^h. Verito, Qui inclinât celum, i. e. Qui facit nubes: Per nubes enim coelum videtur demittiⁱ. Hæc expositio confirmatur, 1. E serie sententiarum: non enim hîc loquitur de creatione rerum, sed de gubernatione. 2. Ex membro sequenti, intedit super excelsa maris; i. e. Cum nubibus excitatis tempestatem mari immisit, moderatur illam

illam & compefcit. 3. Ex collatione Pſal. 18. 10. ubi hæc loquutio idem ſignificat †. ¶ Solus.] Si- ne ullius auxilio. ¶ Et gradiatur ſuper fluctus (Hæb. *celſa*, Scult.) maris.] Super altos fluctus. Ille procellas commovet; fluctus altè attollit, & iterum quali pedibus deprimit. Super fluctus incedit, quatenus eos moderatur. Continens fluctus maris intra ſuos limites, nè exeant; quali ipſe in mari, ut in pavimento quodam, incederet. ¶ *וְיָרֵד עַל בְּמַתְיָא*] Et ambulat (vel calcat, incedit, Merc.) ſuper excelsa maris, P. V. Merc. &c. Super faſtigia & fluctus ejus, &c. ut Job. 38. 8. Calcare pro incedere, per ſynecd. gen. Alii vertunt, & extendit, quod ambulat ſuper, &c. i. e. corpus quod ambit excelsa maris, nempe cœlum aut aerem. Legitur (in libro emendato, D.) *וְעַל נִבְּיִים*, pro *וְעַל*, i. e. ſuper excelsas nubes. d.

9. Qui facit Arcturum; ita P. V. D. Ti. Ca. JT. Pi. M. Jon. Cod. *וְעַל אֲרִיִּים*] Faciens Hæb. Mo. vel, Pleiades, Sy. Ar. o. vel, Bootes, Cod. vel, caudam Arietis, K. & Talmudici in Di. Vel fortè, ſignum Piſcis; nam *וְעַל* Æthiopice piſcis eſt, Matt. 7. 10. & paſſim. *וְעַל* hîc pro *וְעַל* Job. 38. 32. Eſt congregatio ſtellarum, vel conſtellatio; propriè Arctos, vel Arcturus, Ursa, vel Urſe cauda, vel Plauſtrum, cujus formam hæc ſeptem ſtellæ (ſeptem Triones dictæ*) repræſentant. *וְעַל* Arcturus eſt ſtella poſt caudam majoris Urfæ; dicta *וְעַל* non tamen illa tantum, ſed totum ſidus Bootæ, & ſtellæ vicinæ; quia congregationem ſignificat †. Eſt à *וְעַל* congregavit. Significat ſtellarum congregationem Urfæ majoris & minoris cum Dracōnis implexione, quæ juxta polum Arcticum volvi creduntur*. Dicitur *וְעַל*, quod circa eam aggregentur aliæ ſtellæ minores, dictæ filii ejus, Job. 38. 32. Sidus Arcturi oritur in principio Septembris, à quo veteres illæ gentes orientales annum incipiebant. Oritur undecim diebus ante æquinoctium Autumni, & dimidiam anni partem terminat. *וְעַל*, ut, per aphæreſin factum ex Arab. *وَعَل*, ut, prout initiale N ſæpe excidit: ut in *וְעַל* G I A ſplendor, à *וְעַל* ſplendere; *וְעַל* G A R fluxus, à *וְעַל* fluere; *וְעַל* elatio, à *וְעַל* extollere; *וְעַל* inſectatio, à *וְעַל* inſequi. Porro, Arabibus N A S primò eſt feretrum, ut Luc. 7. 14. deinde ſidus Urfæ. Sic Aſtologi [Arabici] feretrum majus & minus eſt Urfæ major & minor; nempe quatuor ſtellæ in quadrum digeſtæ illis pro feretro habentur, ſeu ſarcophago, quo cadaver effertur. Et tres ſequentes (nobis cauda Urfæ) illis ſunt filii, vel filiæ, quæ comitantur funus. Vide Job. 38. 32. Porro, non dicitur hîc, Qui fecit, ſed, Qui facit: Nam aſtra hæc facit quotidie, cum oriuntur & occidunt; item, cum per ea exſequitur quæ vult P. [Al. ſic;] Facit, pro fecit; præſenti utens, quod eorum ſit author Dominus, & ejus nutu oriantur & occidant ſemper ſuis temporibus, & totius denique cœli & naturæ ordo & curſus ab eo regatur & pendeat. Facit, pro fecit, ſi de creatione intelligatur. Sed videtur potiùs intelligendum hîc de gubernatione iſtorum ſiderum; quæ Deus facit oriri certis anni temporibus, & per ortum eorum partes anni quatuor diſtinguit, ut è ſequentibus apparebit. Cœli partes notabilibus ſideribus deſcripſit; & cum diſtributione cœli etiam diſtributio terræ intelligitur, in qua Deus hominibus limites habitandi deſignavit. [Al. ſic;] Qui facit Arcturum; q. d. Nè ſtellis procellas tribuat, ipſe fecit ſtellas. Aut ſignificat fato, quod à ſtellis putant pendere, Deum eſſe ſuperiorem. ¶ Et Oriona; ita M. Merc. Ca. JT. Pi. Coc. P. D. V. Chald. *וְעַל*] Stella eſt prope Taurum; maximum & ſplendidiffimum ſidus; congregatio ſtellarum lucidiſſimarum inſignis in ſigno Cancrî. *וְעַל* dicitur, i. e. ſtultus; fortè propter inconstantiam & varietatem in ciendis tempeſtatibus: vel, inconstans; quia inconstantem facit aerem cum Sole oriens in Autumno. Orion oritur in Decembri, cum incipit hyems; & uſque ad Vergiliarum tempus totis noctibus conſpicuus eſt. Virgilio dicitur—nimboſus Orion. [Alii aliter vertunt.] Vesperum, o. in Merc. Arcturum, Sy. Ar. Cynosuram, Ti. Chelil, Mo. *וְעַל* cum *וְעַל* jungitur & Amof. 5. 8. Videntur hîc poni *וְעַל*, ut conſtringentis cœli, & ſequens *וְעַל*, ut laxamenti & mollis cœli,

cauſæ*. Volunt *וְעַל* eſſe ſidus frigidum, quod fruges, &c. conſtringit nè maturentur; *וְעַל* autem ſignum calidum, quod maturat & calefacit. Alii contrâ. Vide ad Job. 38. 31. ubi *וְעַל* tribuantur lora quibus terram quali conſtringit, i. e. frigus; contrâ verò, *וְעַל* deliciæ Veris, &c. Unde jam apparet *וְעַל* eſſe Orionem, qui affert hyemem; *וְעַל* Pleiades, quæ Ver afferunt. ¶ Et Hyadas] Quas pluvias Virg. Æn. 1. & nimboſum ſidus Plin. 18. 26. vocant. Oriuntur coſmicè verno tempore. Stellæ (ſeptem, D.) ſunt in capite Tauri. Dicuntur ab *וְעַל* plueri. Latinis vocantur *Sucula*, vel *Sucula*, quod *וְעַל* ſint ſues. ¶ *וְעַל*] Et Chima, Mo. Arcturum, o. in D. Gigantem, Sy. Ar. Pleiades, M. P. Ti. Merc. V. JT. Pi. Coc. Hoc ſidus intelligendum colligo, 1. ex Job. 38. 31. [Vide ibi *וְעַל* dicenda.] 2. Ex hoc loco, & vocum ordine: præceſſit enim mentio ſiderum illorum quæ ſuo ortu afferunt, primum quidem autumnum, alterum verò hyemem; ſequitur autem mentio ſiderum aſtraliū, quorum ortus affert æſtatem. Ergo hoc ſidus Ver affert. Pleiades ſignum eſt ante genua Tauri, quod ortu ſuo primæ navigationis tempus offendit; unde ſic dictæ *וְעַל* *וְעַל* *וְעַל*, ait Servius. Oriuntur in principio Veris; & durant uſque ad Autumnum. Sunt hæc ſeptem ſtellæ ante genua Tauri. Latinis vocantur *Vergiliæ*, à verni temporis ſignificatione. Ego autem hîc puto magis ad ſitum locorum habitationemque gentium, quàm ad temporum varietatem, reſpici. Porro, hæc tanquam inſignia ſidera etiam à Poetis commemorantur: ut ab Homero Iliad. 6. ubi miranda affert naturæ opera, *Πλειάδα δ', ὅτι τὸν ὄντα* *ἄστρον δ', ὅτι τὸν ὄντα*, &c. & Virgil. Æneid. 3. Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones. ¶ Interi- ora Aſtri, *וְעַל*] Et terminos Aſtri, Sy. Ar. & cubacula dominationis planetarum in latere Aſtrali, Ch. & omnia ſidera circumdantia Notum, Olymp. in D. penetratium Aſtri ſidera, JT. Penetratium Aſtri, P. M. Ti. Mo. Merc. Pi. D. Coc. Scult. i. e. ſtellas aſtrales, quæ ſunt in altero hemiſphærio verſus polum Antarticum; quæ Arabibus ſunt conſpicuæ, non etiam longius in Septentrionem ab Æquinoctiali ſitis. Vide Plin. 2. 72. Sic dicuntur, quod occultentur, & non videantur, ab iis qui habitant ſub oppoſito hemiſphærio, nempe polo Arctico; quali in penetratilibus incluſæ eſſent. Penetratiale eſt interior pars domus aut templi. Vocantur penetratium Aſtri elegantiphraſi, per hypallagen, pro Aſtro penetratium, i. e. abſtruſo, & à nobis abſcondito. Ità Virgil. 1. Georg. Hic vertex nobis ſemper ſublimis; at illum ſub pedibus Styx atra videt, manſueſque profunda. Inter illas autem ſtellas eſt Canicula, ſeu Canis Syrius, ſub cujus ortum incipit æſtas, quarta & poſtrema anni pars. [Al. aliter:] Rectius hoc, in genere, de ſtellis Aſtralibus occultam vim ad tempeſtates ciendas habentibus accipitur. Comprehendit autem hiſ [ſtellis hoc verſu nuncupatis] totum cœli & anni ambitum. Arcturus in autumno, Orion circa hyemem, Hyades in Vere (ab ortu & occaſu,) Aſtrales ſtellæ in æſtate, aerem commovent. Hæc quatuor ſidera invicem oppoſita quatuor oppoſitas [mundi] plagas ſignificant, Septentrionem, Austrum, Orientem, & Occidentem, quibus totum cœlum, quacunque patet, intellige*. Gentes ad Austrum hîc reſpici puto, quibus condita ſunt penetratium Aſtri, h. e. qui vident polum Antarticum & ſidera ei circumfuſa. Inſigne opus Dei eſt gentium diſfuſio ab uno ſanguine in tantam multitudinem, earundemque diſtributio ſecundum varios ſub cœlo locos ipſarum ingenio & habitui attemperatos. Verti poſſet, ſpatia Aſtri: Sic appellatur vertex, ſive axis, aſtralis, quod ſiderum ſit expers, ita ut ſpatia appareant illic inania & vacua. [Al. ſic;] Non tam propter ſtellas dicuntur interiora Aſtri, quàm propter occultas virtutes ſtellarum, vel partium aſtraliū, ex quibus tempeſtates & venti immittuntur. Quare Austrum pro vento aſtrali ſumpſit Olymp. atque ex Aſtro cæteros ventos ſignificari ait. Quod melius rei propoſitæ quadrat, & confirmatur ex Job. 37. 9. Hîc Deum puto à Jobo ventorum appellari moderatorem, ut probetur ipſum ambulare ſuper fluctus maris, i. e. maris eſſe Dominum. Id probat,

probat, quia astra creavit, quæ ventos excitant; & ventos, à quibus proveniunt maris tempestates. Ab Austro verò tempestates ingruere multa S. Scripturæ testimonia docent. Et à stellis hinc nominatis procel- las, &c. excitari testatur Plin. 18. 28. *ab horridis fide- ribus, veluti ab Arcturo, Orione, Hædis.* Hædi autem à nonnullis vocantur *Hyades.* Idem de iisdem stellis no- tant Virgil. *Æneid.* 3. *Arcturum, pluviasque Hyadas—* & Homer. *Odyss.* 1. 8.

San.
D. ex
Merc.

Pi.

Pi.

Merc.

D.

Merc.

Scul.

Pi.

V.

V.

Merc.

Scul.

Ma. ex

Jun.

V.

Merc.

Mar.

Mar.

Me.

Merc.

Merc.

V.

Merc. Ca.

Ita Merc.

Scul. &c.

Ma.

10. *Qui facit, &c.* Hic versus habetur supra 5. 9^h. Præcisio, quæ enumeratio operum gubernationis Divinæ circa res naturales abrumptur, & generali sententiâ concluditur. *Incomprehensibilia, &c.* Ad verb. usque ad non investigationem, V. i. e. adeo ut non sit investigatio, vel pervestigatio, illis, V. Coc.

11. *Si venerit ad me, &c.* Ab exemplis gubernationis Divinæ circa res naturales, transit ad exempla ejusdem circa res humanas. Suprà de potentia & sapientia Dei dixit; hinc de conditione hominum fragili & abjecta; in sua primùm persona, mox in genere. [Verba sic reddunt;] *Ecce, transibit* (vel, *transit*, JT. Pi. P. V. D. i. e. *transire solet*, V. vel, *transseat*, Coc.) *super me*, Mo. Merc. Chald. vel, *ad me*, Coc. vel, *ante me*, P. RS. in D. *propter*, vel *juxta*, me, Merc. D. vel, *præter me*, JT. Pi. *Præteribit me*, Ti. *Qui etiam si me prætereat*, Ca. *Quod si ipse transierit prope me*, Sy. Ar. *Transire hinc pro venire; ut transire domum Plautus dixit pro abire; & transire ad forum Terentius.* Sic Amos. 5. 5. & 6. 2. *transite Beersabam, & Chalaunam.* *Transit juxta eum Deus cui se manifestat, vel in bonum, vel in malum; ut cum Moysi se manifestavit, Exod. 33. 2.* Manifesta Deus facit signa atque opera, in quibus nos quasi accedit & tangit. q. d. Nunc benefacit mihi, nunc affligit me: Metonymia effecti destinati metaphorica. Multa facit Deus, me cernente. *Non videbo eum, &c.* Et non videbo, five video, Mo. P. M. &c. sub. *eum*, M. Sy. Ar. Non deprehendo eum authorem esse illorum. Nè posteriora quidem Dei, i. e. opera, vel manifesta, semper percipio. Tanta est mea aliorumque ingenii imbecillitas, ut ea non factis intelligamus. Ea non possum pervestigare; adeo *inscrutabiles sunt viæ ejus*, Rom. 11. 33. Et (vel tamen, JT.) non possum videre eum, Pi. JT. non animadverto, D. ut non videam, Ti. *Si abierit, &c.* Et præteribit, Mo. Merc. præterit, P. sub. ante me. Humano more loquitur; nam locum mutare non potest. *Præteribit* est synonymum *transibit*; quam alii sic exponunt, Venit ad me, & discedit à me. *Si transseat, Ca. & cum se moverit, M. & commeabit ultro citroque, Ti. si transmeat, JT. mutabit locum, Pi. & abibit, Chald. & si circum me ierit, Sy. Ar. Non intelligam, &c.* Nec intelligo, five intelligam, (vel, animadvertam, Merc. Ca. sentio, Sy. Ar. Coc. percipiam, M.) *eum*, P. Mo. Chald. & tamen non possum eum animadvertere, JT. Significat tum Deum absconditum esse, tum opera ejus quæ facit.

12. *Si repente interroget* Id est, aliquem judicet, puniat. Si nos imparatos ad judicium trahat. *En* (vel *Certe*, P.) *rapiet*, Mo. V. P. *rapiat*, Coc. i. e. *Si rapiat*, Merc. Pi. Ca. D. leonis more, poenas de improbis fumens. *En, quod ipse rapit, M. Ecce, si quid rapit auferat, Ti. idem quod rapit, literis ejusdem organi facile inter se permutatis. Bis tantum legitur, hic, & Prov. 23. 28. Quis respondebit ei? Quis revocabit* (vel, *restituere faciet*, P. Mo. sim. JT. Coc. *reducet*, Chald.) *eum*? V. Scult. nempe, à proposito suo, si quem de medio tollere volet. Docet irretractabilia esse Dei judicia ac decreta. *Quis avertet eum*? Merc. Pi. scil. à rapiendo, Pi. i. e. *Quis impediet, vel prohibebit*? *Quis reducet, vel recuperabit, illud*? M. Ti. *Quis requirat illud de manibus ejus*? Sy. [nempe, quod ab eo raptum est.] *Quis dicere potest*? Heb. *Quis dicet, vel dicat, ei*? P. D. JT. &c. *Cur ita facis*? Heb. *Quid facis*? Mo. P. Merc. &c. *Quis ab eo rationem exigit*? 13. *Deus, cujus iræ nemo resistere potest*; sim. Sym. in D. *Deus non avertet* (vel, *avertit*, M. Chald. D. *retrahet*, Sy. Ar. *cobibet*, Cod.) *iram suam*, Merc. ab impiis scilicet & obstinatis hominibus;

metu, nimirum, aut increpatione ullius: vel, ad prohibitionem aut resistantiam cujusquam. Ubi eam semel exsequi decreverit, à nemine arcebitur aut impediatur. Non compefcit, vel sedat, animum iratum, si quis illi obstinate resistit. *Dei irrevocabilis ira* est, Ca. Si Deus non avertat iram suam, Pi. sim. JT. Coc. Ti. Deficit. *Et sub quo curvantur, &c.* Sub eo incurvantur, vel, incurvârunt se, Merc. P. Mo. JT. Pi. Chald. &c. vel, concidunt, Cod. humiliabuntur, Sy. Ar. succumbunt, vel deprimuntur, D. Merc. Pi. *Qui portant orbem* i. e. Angeli, vel Principes, qui mundum gubernant. *Adjutores* (vel *præsidia*, Cod.) *superbiæ*, Mo. P. JT. D. five *elationis*, Merc. D. i. e. superbi; vel *roboris*, i. e. robusti. *Potentissimi auxiliares*, M. *Qui nituntur jactantiâ*, i. e. qui eâ freti sunt. *Patroni superbiæ*, Q. in Ma. *Ad- minculatores ferociæ*, i. e. vel, ferocium hominum, vel, cum ferocia. Vide Psal. 89. 11. *Conspiratores potentissimi*, Ti. *conspirati superbi*, Ca. Qui cum superbia auxilium aliis pollicentur. Nullum timet tyrannum, qui vel potentissimos sibi subjicere potest. *Viri domi- natum habentes*, AE. in D. *auxilantes multis*, Sy. Ar. vel, in *multitudine*, Chald. *Ceti qui sub cælo*, &c. Quid legerunt conicere non possum. [Verum non aliter legisse, sed potius ita intellexisse, eos credibile est, cetos metaphoricè accipientes, pro potentibus, &c.]

10

20

30

40

50

60

70

14. *Quantus—sum ego, ut respondeam ei, &c.* *Quanto minus ego respondebo illi*? Scult. P. Me. Chald. vel, *responsarem illi*? JT. sim. Pi. M. si me in jus vocet. Si nemo, quantumvis potens, & validis auxiliis fultus, Deo obfistere potest; quid ego, miser, solus? Cum montes, mare, cæli ei cedant; quid ego, infirmissimus & abjectissimus hominum, &c? In genere dicta ad se privatim accommodat. *Quanto magis ego* (sub. *deprimar*, vel *humiliabor*, [id ex præced. versu subintelligit,] si) *alloquar eum, & [ut sequitur] eligam verba cum eo*? V. sim. Ti. i. e. si tentem contendere & selectis verbis concertare cum eo? Nedum ut ego cum eo disceptem, Ca. *Tantum abest ut ego ipsi responsurus sim*, Coc. [Al. sic;] *At ego quæque alloquar eum*, Sy. Ar. *Et loquar verbis meis cum eo*? *Eligam verba mea* (vel, *delecturus verba mea*, Coc.) *cum eo*? P. Mo. Merc. Chald. Mar. *selectis utens verbis apud ipsum*? Ca. Merc. quibus ipsum compellem; ut solent qui apud Judicem locuturi sunt verba propria & commoda querere. *Eligam verba mea*, quibus uterer contra eum? JT. i. e. de industria litigarem ac studerem agendæ causæ meæ? [Pi. totum versum sic reddit; *Multo minus ego respondere potero ei, eligere verba mea ad loquendum cum eo*; Al. sic;] *Aut presumam congredi cum eo verbis meis*? M. & *eligam verba cum eo*? V. & *coner apud eum uti verbis selectis*? Ti. ut certem cum eo, V. [Al. sic;] *Et proponam sermones meos coram ipso*, Sy. Ar.

15. *Qui etiam, &c.* *Qui, si justus (justificatus, Chald.) fuero, Mo. Merc. D. Coc. Quod si etiam justus essem, M. Cui, etiam si justus fuero, P. sim. JT. Pi. i. e. justam causam habeam.* Et si habeam bonam conscientiam sinceri timoris Dei, &c. *Etsi habuero me justum*, Scult. *Non respondebo*, ita P. Mo. Merc. &c. scil. illi me accusanti, aut sententiam ferenti. *Non potero respondere*, Pi. *Non alloquar*, i. e. alloqui non auserim. Nè hiscere quidem audebo, ejus majestate consternatus. *Sed meum judicem deprecabor*; sic Merc. JT. sim. D. *Verum judici meo supplex forem*, Ti. vel, *supplicare cogar*, Pi. *quin ut judicem meum deprecarer*, M. Ei supplicabo, ut me libens audiat; etiam in causa justa orare eum cogar ut meum jus audiat: tantum abest ut audacter & libere ei respondeam. Humiliter illius gratiam implorabo, ut non secundum meritum meum, sed suam misericordiam, mecum agat. Hoc enim est. *Deum intuens, ut sanctissimum, sapientissimum, potentissimum, & jus ejus, nolim hiscere, &c.* Aliqui interrogativè legunt. *Judicem meum, deprecabor*? P. V. *R. Levi in Merc. i. e. Si justam habens causam ei non audebo respondere, quanto minus si injustus sim, ut vos dicitis, eum deprecari* (ut vos hortabamini, supra 8. 5.)

V. Mar.

Merc.

D.

Pi.

Pi.

Merc. P.

Cod.

humiliabun-

tur, Sy. Ar.

succumbunt,

vel deprimuntur,

D. Merc. Pi.

Qui portant orbem

i. e. Angeli, vel Principes,

qui mundum gubernant.

Adjutores

(vel præsidia, Cod.)

superbiæ,

Mo. P. JT. D. five elationis,

Merc. D. i. e. superbi;

vel roboris,

i. e. robusti.

Potentissimi auxiliares,

M. Qui nituntur jactantiâ,

i. e. qui eâ freti sunt.

Patroni superbiæ,

Q. in Ma. Ad-

minculatores ferociæ,

i. e. vel, ferocium hominum,

vel, cum ferocia.

Vide Psal. 89. 11.

Conspiratores po-

tentissimi, Ti.

conspirati superbi,

Ca. Qui cum superbia

auxilium aliis pollicentur.

Nullum timet tyrannum,

qui vel potentissimos sibi subjicere potest.

Viri domi-

natum habentes, AE. in D.

auxilantes multis,

Sy. Ar. vel, in

multitudine, Chald.

Ceti qui sub cælo, &c.

Quid legerunt conicere non possum.

[Verum non aliter legisse, sed potius ita intellexisse, eos credibile est, cetos metaphoricè accipientes, pro potentibus, &c.]

Quantus—sum ego, ut respondeam ei, &c.

Quanto minus ego respondebo illi? Scult.

P. Me. Chald. vel, responsarem illi? JT. sim. Pi. M. si me in jus vocet.

Si nemo, quantumvis potens, & validis auxiliis fultus, Deo obfistere potest; quid ego, miser, solus?

Cum montes, mare, cæli ei cedant; quid ego, infirmissimus & abjectissimus hominum, &c?

In genere dicta ad se privatim accommodat.

Quanto magis ego

(sub. deprimar, vel humiliabor,

[id ex præced. versu subintelligit,] si)

alloquar eum, & [ut sequitur] eligam verba cum eo

? V. sim. Ti. i. e. si tentem contendere & selectis verbis concertare cum eo?

Nedum ut ego cum eo disceptem, Ca.

Tantum abest ut ego ipsi responsurus sim, Coc.

[Al. sic;] At ego quæque alloquar eum, Sy. Ar.

Et loquar verbis meis cum eo?

Eligam verba mea (vel, delecturus verba mea, Coc.) cum eo?

P. Mo. Merc. Chald. Mar. selectis utens verbis apud ipsum?

Ca. Merc. quibus ipsum compellem; ut solent qui apud Judicem locuturi sunt verba propria & commoda querere.

Eligam verba mea, quibus uterer contra eum?

JT. i. e. de industria litigarem ac studerem agendæ causæ meæ?

[Pi. totum versum sic reddit; Multo minus ego respondere potero ei, eligere verba mea ad loquendum cum eo;

Al. sic;] Aut presumam congredi cum eo verbis meis?

M. & eligam verba cum eo?

V. & coner apud eum uti verbis selectis?

Ti. ut certem cum eo, V. [Al. sic;] Et proponam sermones meos coram ipso, Sy. Ar.

Qui etiam, &c. Qui, si justus (justificatus, Chald.) fuero, Mo. Merc. D. Coc.

Quod si etiam justus essem, M. Cui, etiam si justus fuero, P. sim. JT. Pi. i. e. justam causam habeam.

Et si habeam bonam conscientiam sinceri timoris Dei, &c.

Etsi habuero me justum, Scult. Non respondebo, ita P. Mo. Merc. &c. scil. illi me accusanti, aut sententiam ferenti.

Non potero respondere, Pi. Non alloquar, i. e. alloqui non auserim.

Nè hiscere quidem audebo, ejus majestate consternatus.

Sed meum judicem deprecabor; sic Merc. JT. sim. D.

Verum judici meo supplex forem, Ti. vel, supplicare cogar, Pi.

quin ut judicem meum deprecarer, M. Ei supplicabo, ut me libens audiat; etiam in causa justa orare eum cogar ut meum jus audiat: tantum abest ut audacter & libere ei respondeam.

Humiliter illius gratiam implorabo, ut non secundum meritum meum, sed suam misericordiam, mecum agat.

Hoc enim est. Deum intuens, ut sanctissimum, sapientissimum, potentissimum, & jus ejus, nolim hiscere, &c.

Aliqui interrogativè legunt. Judicem meum, deprecabor? P. V. R. Levi in Merc. i. e. Si justam habens causam ei non audebo respondere, quanto minus si injustus sim, ut vos dicitis, eum deprecari (ut vos hortabamini, supra 8. 5.)

^b Merc. e. 8.5.) ut me audiat? quia injustum non admittet^b. [Al. sic:] *Sin iudici meo supplicarem*, (i.e. Sin nocens essem, ut supplicandum esset,) *tametsi invocantem me exaudiret, non crederem, &c.* [Ita hæc verba connectit cum versu sequenti.]

16. *Et cum invocantem exaudierit me, אִם קָרָאתִי וַיִּשְׁמָעַנִי* Si invocavero, Mo. sub. *illam*, Cod. vel, *clamavero*, Pi. Belg. Merc. scil. ad ipsum, Merc. vel, coram ipsius tribunali, ut causam meam cognoscat^d, si clamasset, M. & responderit mihi, Chald. P. Mo. D. &c. *Quum invocavi eum, & respondit mihi, Ti. Tametsi invocantem me exaudiret, Ca.* ¶ *Non credo quod audierit vocem meam, אִם אָזְנוֹי וַיִּשְׁמָעַנִי* Non tamen credo quod auscultet voci meae, Pi. vel, *credam, &c.* Merc. Sy. Ar. non crederem, &c. M. Ca. JT. [Locum variè explicant.] 1. Q. volunt

Jobum negare hinc providentiam Dei^f. Cui sententia reclamant omnes penè versiculi, & preces Jobi, &c.^f 2. Nostri verba diffidentis promissionibus Dei, & desperantis de Divina misericordia, esse putant, ut afflictis accidere solet^g. Sunt verba carnis, non spiritus; q. d. Non credam quod me liberabit, &c. Tanta est calamitas mea^h, & tam remotum videtur a me

auxilium Deiⁱ. 3. Alii piè & prudenter sic exponunt; Si me exaudit, &c. non credam id meis meritis tribui, quia indignus sum, sed ejus bonitati^k. Quamvis Deus pro sua clementia me exaudiat; non tamen precibus meis multum tribuo, nec me nisi ex ejus misericordia auditum puto. Vel, 4. sensus est, Mihi non constat an audierit vocem meam, & placatus sit mihi, cum perinde habeat ut prius^l. 5. Possit sic accipi; Si me eripuerit, &c. vix præ gaudio credam; tanta est acerbitas dolorum, & tam insperata salus^m. 6. Sunt hæc verba de fidei & carnis suæ imbecillitate conquerentis; q. d. Vereor nè oratio mea tantum pondus non habeat apud Deum, maximè in hac mea calamitate & tentationeⁿ. Non ero certus me exauditum esse^o.

7. *Non credo, five credam, &c.* scil. deterritus majestate Dei^p. Sensus loci est; Etiam si maximè copiam sui faciat, tamen non habeo cur credam eum locum daturum verbis meis. Liber enim est, & potest facere quod vult cum *consiliis* suis^q. [Al. sic:] *Si invocantem exaudivit me, (toties, Jun.) non crederem auribus percepturum vocem meam?* JT. five, me responsantem atque lacescentem? vel, ipsum accepturum provocationem meam, si ad ipsum audeam provocare? Ita docet quàm malè cessurum sit ei, si cum Deo certare velit, quod amici ipsi improperebant^r. *אִם אָזְנוֹי וַיִּשְׁמָעַנִי* sign. & invocare, & provocare^t.

17. *In turbine enim, &c. אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרָי וַיִּשְׁבֵּנִי* Qui (vel, Nam, Pi. Quod si, Ca.) turbine, seu tempestate, conterit me, Merc. Pi. nunc, Merc. concurrit me, M. conteret me, Mo. contereret me, JT. i. e. miserrimè me perderet subitâ, violentâ & fragosâ plagâ; qualem experti fuerant filii ejus supra 1. 19^t. Vel, contrivit me, P. V. i. e. impetû afflictionum quasi turbine rotavit me^v. Postquam me subverterit turbine, Ti. tot plagis, quæ tam inopinatè & horribiliter & vehementer me prostraverunt, ut solet turbo. Vide c. 27. 20. Prov. 10. 25.

Amos. 1. 14^x. ¶ *Multiplicabit* (vel, multiplicat, Merc. Pi. D. M. Scult. multiplicaret, JT. Coc. multiplicavit, P. Merc.) *vulnera mea* Id est, calamitates^y. ¶ *Sine causa*; ita Merc. Pi. Coc. vel immerito, Pi. *אִם בְּלֹא עֵלְמָה* Citra culpam meam^z. Se enim putabat innocentem. *Sine causa*; causâ sibi quidem ignotâ, sed Deo notâ, qui nihil non justè agit^a. Quum non admiserim aliquod scelus quo tantas afflictiones commeritus sim^b. *Gratias*, Mo. Merc. Aq. & Sym. & Th. in D. Al. *abs re*, Ti. Al. *impune*, JT. D. ut Prov. 1. 17. D. i. e. sine ullo damno suo, & nemine vindicante me^c. *In vanum, &c.* Verum non fecit hæc sine causa, sed ut Jobum probaret, &c.^d. Contendit Deum etiam innocentem affligere^e. Intelligenda hæc sub hypothesi; si velit suo jure uti, & mecum contendere^f.

18. *Non concedit requiescere, &c. לֹא יָתֵנוּ הַשֵּׁב רֵיחִי* Non dat (vel dedit, P. V. Non finit, Merc. Pi.) me reducere (attrahere, P. retrahere, V.) spiritum meum; Merc. D. i. e. anhelitum, Pi. h. e. respirare, Merc. Ca. Pi. Nè respirandi locum in his malis mihi concedit^g. Nul- lum levamentum dat^h. *Non fineret me revocare spi-*

ritum meum, JT. i. e. Suffocaret, strangularet meⁱ. *Non fineret respirare me*, i. e. sibi respondere, nè ejus justitiam coarguerem^j. ¶ *Et implet me, כִּי יִשְׁבְּעֵנִי* Quia, Ca. vel sed, (vel quin potius, Merc.) vel nam, saturat me, Pi. D. V. sic Merc. saturavit, P. satiaret, Coc. abunde me afficit^k. ¶ *Amaritudinibus, מַמְרֵרִים* Cum^l Pi. Dages ad ornatum lectionis^m. Acerbissimis doloribusⁿ, quos averfamur, ut stomachus amara^o. ¹ Merc. ^m Scult.

19. *Si fortitudo queritur, אִם לְכֹחַ* Si ad potentiam, vel robur, vel virtutem, Merc. Mo. Tig. not. sub. veniatur, Pi. vel, veniat ille, vel, veniam ego, Merc. vel, spectent verba tua, Tig. not. vel, Si de robore agatur^p. ^m Merc. sim. ¹ Pi. Si viribus agendum sit, Ti. Si viribus experirer eum, JT. Si de potentia, P. V. sub. loquaris, V. ¶ *Robustissimus est, אִם אֶרֶץ חֲזָקָה* Robustus ecce, Mo. Merc. Inversus ordo dictionum^q. Ecce, praevalidus est, Ti. Merc. invictus, Ca. Potentior est quàm ut evincere possim^r, P. V. vel illi resistere^s. Fortissimum ecce, JT. robustus profectò est, P. ¶ *Si æquitas judicii, sub. spectetur, Scult.*

20. *Et si (si verò, P. D.) ad iudicium, מִיָּדָא לְמִשְׁפָּט* Et si (si verò, P. D.) ad iudicium, Mo. Chald. Coc. vel, iudicio, JT. [repete experirer,] de iudicio, P. D. iudicium, M. sin jure, Ca. Ti. agendum, Ti. sin ad jus, Merc. i. e. de jure, Merc. V. sub. loquaris, V. ¶ *Nemo audet pro me testimonium dicere, מִי יִוְעִדֵנִי וְגוֹ* Quis sistet (vel sistet, He. in Merc.) me coram illo? Merc. i. e. Utinam haberem qui me sistere, &c. auderet: ostenderem ei causæ meæ æquitatem, &c.^t, Quis

me statuet apud illum? vel, efficiet ut coram illo jus meum tueri possim? Nemo sanè; ita formidanda est ejus præsentia. Quis condicet mihi? Scult. Coc. Quis tempus & locum, quo convenire possumus, constituet, ut

judex vel arbiter litis? Nullus^u. Quis tempus constituet mihi? Mar. Ang. sub. ad causam agendam, Ang. Quis vadium constitueret mihi? JT. Pi. id est, Quis judex me & illum in jus vocaret^v? Quis conve-

nire faciet, five faciat, me? Merc. V. Pi. P. sub. cum eo? Merc. V. de certo tempore quo litigemus^w. i. e. Quis me faciat descendere cum eo in certamen? q. d. Non est ut instituiam contentionem contra Dominum^x. ^x V.

Quis me satis paratum, five instructum, faciet? M. Quis mihi patrocinabitur? Ti. Quis me submovebit? Ca. Quis testificabitur pro me? Chald. Quis occurret ei? Sy. Ar. Hoc vult, Cum aliis decertaturi, vel robore vel jure fidunt; at ego utroque cedam^y. Nulla creatura ei par est viribus; jure etiam justissimus est^z. ^z Scult.

20. *Si justificare me voluero, אִם אֶצְדֵּק* Si justificavero me, Mo. sim. M. JT. Si justus (vel innocens, Ca. Sy. Ar.) sim, vel fuero, Coc. P. Merc. nempe, ex sententia mea^a. Si me pro justo geram, Ti. Et si justus ero, Pi. ^a Scult.

Et si justam causam fovero^b. ¶ *Os meum condemnabit me* [Sim. omnes.] Os meum mentietur, & veritas in me non erit^c. Ita sapienter me interrogabit, ut meo ipsius ore me condemnare cogar^d. Ex iis quæ d. Pi. dicam me injustitiæ coarguet^e. ¶ *Si innocentem ostendero, אִם אֶהְיֶה נָכוֹן* Integer ego, Mo. Si integer, M. Merc. (vel perfectus, P. Chald. justus, Sy. Ar.) sim, Merc. Scult. Si integritatem mihi arrogem, Ti. Sy. integrum me esse dixero^f. Si animo sincero pietati studeo^g. ^g D.

¶ *Pravum me comprobabit*; Heb. pravum me faciet, i. e. pravus vobis videbor in hac jactatione^h: *וַיִּשְׁקֹשֶׁן* ^h G. Depravabit me, Merc. Sy. pervertet me, Merc. perversum faciet me, Mo. vel reddet, P. V. vel pronuntiabit, Coc. vel ostendet, Merc. sim. Pi. perverteret me, JT. vel, damnabit me, Ca. sub. vel, os meum, seu sermo meus, V. Jun. Mar. Ca. (q. d. Meam causam deteriore reddam; & illius eloquentiâ victus meipsum damnare cogar, quamvis innocentemⁱ;) vel, ipse, Pi. Dominus, Merc. ⁱ Ca.

Comprobabit me suo iudicio Deus falsa dixisse, & improbum ostendet, vobis præsentibus^j: in multis me deficere & errare convincet^k. Si dicam me per omnia justum esse, mentiar profectò, & os meum hoc præsumptuosè jactantem arguet me: Sunt enim occulta peccata, quæ poenas semper merentur^l. Nobilis locus, clarissimè ostendens neminem ex Lege justificari, & nullius obedientiam perfectam esse. Vide Psal. 19. 13, 14. Prov. 20. 9. Distinguit inter justitiam *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* & interpretationem, quæque comparativa est, (secundum illud, *Optimus ille est qui minimis urgetur*,) & illam quæ satisfaciatur juri & Legi Dei. Ut *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* justus & *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* improbus,

50. ¶ *Pravum me comprobabit*; Heb. pravum me faciet, i. e. pravus vobis videbor in hac jactatione^h: *וַיִּשְׁקֹשֶׁן* ^h G. Depravabit me, Merc. Sy. pervertet me, Merc. perversum faciet me, Mo. vel reddet, P. V. vel pronuntiabit, Coc. vel ostendet, Merc. sim. Pi. perverteret me, JT. vel, damnabit me, Ca. sub. vel, os meum, seu sermo meus, V. Jun. Mar. Ca. (q. d. Meam causam deteriore reddam; & illius eloquentiâ victus meipsum damnare cogar, quamvis innocentemⁱ;) vel, ipse, Pi. Dominus, Merc. ⁱ Ca.

Comprobabit me suo iudicio Deus falsa dixisse, & improbum ostendet, vobis præsentibus^j: in multis me deficere & errare convincet^k. Si dicam me per omnia justum esse, mentiar profectò, & os meum hoc præsumptuosè jactantem arguet me: Sunt enim occulta peccata, quæ poenas semper merentur^l. Nobilis locus, clarissimè ostendens neminem ex Lege justificari, & nullius obedientiam perfectam esse. Vide Psal. 19. 13, 14. Prov. 20. 9. Distinguit inter justitiam *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* & interpretationem, quæque comparativa est, (secundum illud, *Optimus ille est qui minimis urgetur*,) & illam quæ satisfaciatur juri & Legi Dei. Ut *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* justus & *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* improbus,

¶ *Pravum me comprobabit*; Heb. pravum me faciet, i. e. pravus vobis videbor in hac jactatione^h: *וַיִּשְׁקֹשֶׁן* ^h G. Depravabit me, Merc. Sy. pervertet me, Merc. perversum faciet me, Mo. vel reddet, P. V. vel pronuntiabit, Coc. vel ostendet, Merc. sim. Pi. perverteret me, JT. vel, damnabit me, Ca. sub. vel, os meum, seu sermo meus, V. Jun. Mar. Ca. (q. d. Meam causam deteriore reddam; & illius eloquentiâ victus meipsum damnare cogar, quamvis innocentemⁱ;) vel, ipse, Pi. Dominus, Merc. ⁱ Ca.

Comprobabit me suo iudicio Deus falsa dixisse, & improbum ostendet, vobis præsentibus^j: in multis me deficere & errare convincet^k. Si dicam me per omnia justum esse, mentiar profectò, & os meum hoc præsumptuosè jactantem arguet me: Sunt enim occulta peccata, quæ poenas semper merentur^l. Nobilis locus, clarissimè ostendens neminem ex Lege justificari, & nullius obedientiam perfectam esse. Vide Psal. 19. 13, 14. Prov. 20. 9. Distinguit inter justitiam *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* & interpretationem, quæque comparativa est, (secundum illud, *Optimus ille est qui minimis urgetur*,) & illam quæ satisfaciatur juri & Legi Dei. Ut *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* justus & *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* improbus,

¶ *Pravum me comprobabit*; Heb. pravum me faciet, i. e. pravus vobis videbor in hac jactatione^h: *וַיִּשְׁקֹשֶׁן* ^h G. Depravabit me, Merc. Sy. pervertet me, Merc. perversum faciet me, Mo. vel reddet, P. V. vel pronuntiabit, Coc. vel ostendet, Merc. sim. Pi. perverteret me, JT. vel, damnabit me, Ca. sub. vel, os meum, seu sermo meus, V. Jun. Mar. Ca. (q. d. Meam causam deteriore reddam; & illius eloquentiâ victus meipsum damnare cogar, quamvis innocentemⁱ;) vel, ipse, Pi. Dominus, Merc. ⁱ Ca.

Comprobabit me suo iudicio Deus falsa dixisse, & improbum ostendet, vobis præsentibus^j: in multis me deficere & errare convincet^k. Si dicam me per omnia justum esse, mentiar profectò, & os meum hoc præsumptuosè jactantem arguet me: Sunt enim occulta peccata, quæ poenas semper merentur^l. Nobilis locus, clarissimè ostendens neminem ex Lege justificari, & nullius obedientiam perfectam esse. Vide Psal. 19. 13, 14. Prov. 20. 9. Distinguit inter justitiam *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* & interpretationem, quæque comparativa est, (secundum illud, *Optimus ille est qui minimis urgetur*,) & illam quæ satisfaciatur juri & Legi Dei. Ut *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* justus & *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* improbus,

¶ *Pravum me comprobabit*; Heb. pravum me faciet, i. e. pravus vobis videbor in hac jactatione^h: *וַיִּשְׁקֹשֶׁן* ^h G. Depravabit me, Merc. Sy. pervertet me, Merc. perversum faciet me, Mo. vel reddet, P. V. vel pronuntiabit, Coc. vel ostendet, Merc. sim. Pi. perverteret me, JT. vel, damnabit me, Ca. sub. vel, os meum, seu sermo meus, V. Jun. Mar. Ca. (q. d. Meam causam deteriore reddam; & illius eloquentiâ victus meipsum damnare cogar, quamvis innocentemⁱ;) vel, ipse, Pi. Dominus, Merc. ⁱ Ca.

Comprobabit me suo iudicio Deus falsa dixisse, & improbum ostendet, vobis præsentibus^j: in multis me deficere & errare convincet^k. Si dicam me per omnia justum esse, mentiar profectò, & os meum hoc præsumptuosè jactantem arguet me: Sunt enim occulta peccata, quæ poenas semper merentur^l. Nobilis locus, clarissimè ostendens neminem ex Lege justificari, & nullius obedientiam perfectam esse. Vide Psal. 19. 13, 14. Prov. 20. 9. Distinguit inter justitiam *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* & interpretationem, quæque comparativa est, (secundum illud, *Optimus ille est qui minimis urgetur*,) & illam quæ satisfaciatur juri & Legi Dei. Ut *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* justus & *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* improbus,

¶ *Pravum me comprobabit*; Heb. pravum me faciet, i. e. pravus vobis videbor in hac jactatione^h: *וַיִּשְׁקֹשֶׁן* ^h G. Depravabit me, Merc. Sy. pervertet me, Merc. perversum faciet me, Mo. vel reddet, P. V. vel pronuntiabit, Coc. vel ostendet, Merc. sim. Pi. perverteret me, JT. vel, damnabit me, Ca. sub. vel, os meum, seu sermo meus, V. Jun. Mar. Ca. (q. d. Meam causam deteriore reddam; & illius eloquentiâ victus meipsum damnare cogar, quamvis innocentemⁱ;) vel, ipse, Pi. Dominus, Merc. ⁱ Ca.

Comprobabit me suo iudicio Deus falsa dixisse, & improbum ostendet, vobis præsentibus^j: in multis me deficere & errare convincet^k. Si dicam me per omnia justum esse, mentiar profectò, & os meum hoc præsumptuosè jactantem arguet me: Sunt enim occulta peccata, quæ poenas semper merentur^l. Nobilis locus, clarissimè ostendens neminem ex Lege justificari, & nullius obedientiam perfectam esse. Vide Psal. 19. 13, 14. Prov. 20. 9. Distinguit inter justitiam *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* & interpretationem, quæque comparativa est, (secundum illud, *Optimus ille est qui minimis urgetur*,) & illam quæ satisfaciatur juri & Legi Dei. Ut *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* justus & *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* improbus,

¶ *Pravum me comprobabit*; Heb. pravum me faciet, i. e. pravus vobis videbor in hac jactatione^h: *וַיִּשְׁקֹשֶׁן* ^h G. Depravabit me, Merc. Sy. pervertet me, Merc. perversum faciet me, Mo. vel reddet, P. V. vel pronuntiabit, Coc. vel ostendet, Merc. sim. Pi. perverteret me, JT. vel, damnabit me, Ca. sub. vel, os meum, seu sermo meus, V. Jun. Mar. Ca. (q. d. Meam causam deteriore reddam; & illius eloquentiâ victus meipsum damnare cogar, quamvis innocentemⁱ;) vel, ipse, Pi. Dominus, Merc. ⁱ Ca.

Comprobabit me suo iudicio Deus falsa dixisse, & improbum ostendet, vobis præsentibus^j: in multis me deficere & errare convincet^k. Si dicam me per omnia justum esse, mentiar profectò, & os meum hoc præsumptuosè jactantem arguet me: Sunt enim occulta peccata, quæ poenas semper merentur^l. Nobilis locus, clarissimè ostendens neminem ex Lege justificari, & nullius obedientiam perfectam esse. Vide Psal. 19. 13, 14. Prov. 20. 9. Distinguit inter justitiam *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* & interpretationem, quæque comparativa est, (secundum illud, *Optimus ille est qui minimis urgetur*,) & illam quæ satisfaciatur juri & Legi Dei. Ut *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* justus & *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* improbus,

¶ *Pravum me comprobabit*; Heb. pravum me faciet, i. e. pravus vobis videbor in hac jactatione^h: *וַיִּשְׁקֹשֶׁן* ^h G. Depravabit me, Merc. Sy. pervertet me, Merc. perversum faciet me, Mo. vel reddet, P. V. vel pronuntiabit, Coc. vel ostendet, Merc. sim. Pi. perverteret me, JT. vel, damnabit me, Ca. sub. vel, os meum, seu sermo meus, V. Jun. Mar. Ca. (q. d. Meam causam deteriore reddam; & illius eloquentiâ victus meipsum damnare cogar, quamvis innocentemⁱ;) vel, ipse, Pi. Dominus, Merc. ⁱ Ca.

Comprobabit me suo iudicio Deus falsa dixisse, & improbum ostendet, vobis præsentibus^j: in multis me deficere & errare convincet^k. Si dicam me per omnia justum esse, mentiar profectò, & os meum hoc præsumptuosè jactantem arguet me: Sunt enim occulta peccata, quæ poenas semper merentur^l. Nobilis locus, clarissimè ostendens neminem ex Lege justificari, & nullius obedientiam perfectam esse. Vide Psal. 19. 13, 14. Prov. 20. 9. Distinguit inter justitiam *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* & interpretationem, quæque comparativa est, (secundum illud, *Optimus ille est qui minimis urgetur*,) & illam quæ satisfaciatur juri & Legi Dei. Ut *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* justus & *וְגוֹרָתָא דְּמִינִי* improbus,

¶ *Pravum me comprobabit*; Heb. pravum me faciet, i. e. pravus vobis videbor in hac jactatione^h: *וַיִּשְׁקֹשֶׁן* ^h G. Depravabit me, Merc. Sy. pervertet me, Merc. perversum faciet me, Mo. vel reddet, P. V. vel pronuntiabit, Coc. vel ostendet, Merc. sim. Pi. perverteret me, JT. vel, damnabit me, Ca. sub. vel, os meum, seu sermo meus, V. Jun. Mar. Ca. (q. d. Meam causam deteriore reddam; & illius eloquentiâ victus meipsum damnare cogar, quamvis innocentemⁱ;) vel, ipse, Pi. Dominus, Merc. ⁱ Ca.

improbus, in factis, ita **וְיָצַד** integer & **וְשָׁפַר** perversus, in animo ac **וְשָׁפַר**, opponuntur. **וְיָצַד** enim, qui est uno & certo proposito; **וְשָׁפַר**, qui vago & diverso, qui duplici corde. Vide Prov. 28. 18. **וְיָצַד**, **וְשָׁפַר**, justificare, est justum pronunciare in judicio, seu absolvere; sic **וְשָׁפַר**, impiificare, est impium seu fontem pronunciare, damnare.

21. Si simplex fuero, **וְיָצַד** **וְשָׁפַר** Perfectus, vel Integer, (vel, Et si integer, Pi. sim. M. Merc. Ang. Belg. Repeto **וְיָצַד**, Merc. vel, Integer sanè, Ti.) ego, Mo. vel sum, Jon. JT.D. (comparatione scil. vestri, & à peccatis quæ mihi objicitis,) vel sim, Ca. Merc. Coc. Perfectus si essem, Sy. Si me integrum esse dico P. [Al. aliter:] Consumptus sum, P. V. sub. gravi morbo; i. e. Deficio q. **וְיָצַד** **וְשָׁפַר** Hoc ipsum ignorabit anima mea, **וְיָצַד** **וְשָׁפַר** Non noscam (vel nesciam, sive ignorabo, Merc. nescio, Jon. non agnoscam, Coc. non agnosco, Scult. non novi, V. at non agnoscerem, Sy.) animam meam, Mo. P. [Variè explicant.] Me ipsum ignorabo; velut apud me non ero; non compos mentis coram illo, quasi extra me sim præ timore majestatis ejus. Hic sensus cum præced. & seq. maximè convenire videtur; nec probabile est eum hic subito ad querelam ex abrupto rediisse*, [ut nonnulli volunt.] Non sum apud me; in tantis terroribus sum, ut non possim ea mente revolvere quæ ad meam defensionem faciunt. Non novi animam, i. e. munia animæ meæ: q. d. Non amplius fungitur muniis suis anima mea. Innocens sum; & tamen præ doloris acerbitate nescio animam in me, quia facultates ejus in me jam non vigent, &c. V. Non habui rationem animæ meæ, nimirum, præ integritate mea, à qua nunquam vel vitæ meæ ratione abduci potuerim, &c. Et nihil mihi conscius in anima mea, M. Attamen animam meam non perspectam habeo, Ti. Quamvis perfectus sim, non sciam animam meam, i. e. non scire possum intimos animi mei recessus, &c. Sed quorsum hic [loqueretur] de ignorantia conscientie, qui semper contendit se innocentem esse? Non cognoscam animam, scil. malum; nullius noxæ mihi sum conscius. Nec scio (sub. quicquam perversi in) anima mea. [Al. sic;] Mutuò se explicant, non agnoscere animam, seu naturale desiderium vivendi, & spernere vitam. [Al. sic;] Si me integrum dico, tum profectò nescio animam meam, h. e. me ipsum. Nam se ipse ignorat qui se peccatorem esse nescit. Et tadebit me vitæ meæ, **וְיָצַד** **וְשָׁפַר** Aversabor (reprobabo, Mo. spernam, Coc. abominor, V. damnabo, Ca. sed spernam, Pi. propterea sperno, P.) vitam meam, Merc. mihi que displicet vita mea, Ti. tadebit me vitæ, V. præ concepto metu illius. Nihil aliud quam mortem opto. Nihili æstimo vitam hanc, nec in illa, ut vos promittitis, quæro restitutionem & delectationem. Plura sunt in hac vita mala quam bona, &c. Despicio vitam meam, i. e. Ingemiscens clamo, Quis liberabit me de corpore hujus mortis? 22. Unum est, quod locutus sum, **וְיָצַד** **וְשָׁפַר** Unum est, M. P. Merc. Sy. Ar. Unum illud (vel hoc, Pi.) est, Ti. Belg. sub. quod agre fero, Pi. ex Merc. sim. D. Ista res una est, Ang. Unica (sub. via, sive ratio) est, V. Unum hoc, scil. Dei institutum, Mar. ideo, vel propterea, dico, vel dixi, P. Merc. o. JT. Sy. Ar. Ang. V. q. d. Omnibus consideratis pronuncio. Al. ad quod ostendendum mea omnis tendit oratio, Ti. sim. Mar. [Al. sic;] Una mensura est; Chald. quæ scil. omnes metitur; eodem modo omnes tractat, nec ullum habet delectum eorum quos affligit: ideo dixi, &c. Unum est in quo vobiscum non sentio, quod grave in Domino comperio, de quo tacere nequeo, &c. Perinde est, Coc. C' est tout un, Deod. in Coc. ideo dixi, Coc. In summa, sic statuo, Ca. Hoc unum dixi, & adhuc dico, & verissimum esse duco. Et innocentem & impium ipse consumit, [Sim. omnes.] Pariter, sive ex æquo, perdit P. Non est in flagello discrimen. Concinit Eccles. 9. 2. Id pios semper torfit; Psalm. 73. 2, &c. Jer. 12. 1, &c. Utroque perdit in hoc mundo, si ita res habet ut dicis. Emphasis est in voce **וְיָצַד** ipse, qui ita justus est, ut dixi. 23. Si flagellat, occidat semel q. d. Non ita diuturno dolore me excruciet, &c. Sed non placet.

¶ **וְיָצַד** **וְשָׁפַר** Quandoquidem flagello mortem affert (sub. innocentibus, Jun.) repente, vel subito, Jun. Si (vel Quum, sive Quando, prout **וְיָצַד** sign. Gen. 38. 9. Num. 36. 4. Jud. 21. 21. Pi.) flagellum (Domini scilicet, Merc. vel, flagello, M. Pi. vel, verberando, Ca. sim. Ti.) occidat subito, Mo. P. &c. sub. impium, is ridebit innocentes, quibus parcit Deus, quasi mitius secum agi putet quod repente pereat, quam cum probis, &c. He. in Sed malum hoc ex æquo ad utrosque referri, & in genere dici; q. d. Si quando flagella immittat hominibus, videtur ridere, quum probi simul cum aliis affliguntur, &c. [Al. sic;] Si flagrum est, interimit subito, Deod. in Coc. Flagrum, pro subita plaga, sive indicio evidenti impietatis. Vide Esa. 28. 15. Si flagellat, occidit repente; i. e. Cum incipit hominem castigare, actum est de eo. Et non de pœnis innocentium rideat, **וְיָצַד** **וְשָׁפַר** Tentationem, vel, ad tentationem, sive ad probationem, (vel pericula, Ca. afflictionem, Ti. vel, in multatione, M.) innocentium subsannabit, vel deridebit, vel subsannat, sive ridet, P. Mo. Merc. &c. Nempe, vel, improbus, qui subsannare poterit, sive quod videat innocentes æquè ac improbos affligi; sive quod innocentes per multas ærumnas demum solvant ex vita, cum impii subito tollantur, quod beneficium esse videtur. Confer Thren. 4. 6. Vel, 2. Dominus. q. d. Videtur Deus ridere quum probi simul cum aliis affliguntur, nec curat; tunc enim eos flagellis eximeret. Non curat eos, sed contemnit eorum querimonias: Ridere Dei est, humane afflictionis nolle misereri; Greg. 9. Scult. 20. Impia hæc primâ fronte videtur, atque ita hæc Hebræi accipiunt, quasi Job planè providentiam Dei neget. Verum Job hæc dicit juxta externam rerum faciem, quantum videlicet homines vident & agnoscunt; & juxta carnis judicium, (non habitâ ratione spiritus:) quomodo & multa in libro Eccles. intelligenda sunt. Deum horum omnium auctorem Jobus accusare videtur. Hoc vult, Deum ex æquo pios atque impios quoad res externas tractare, nec minus ad piorum miseras ridere quam ad impiorum mala, Prov. 1. 26. Ridet autem, cum contemnere videtur orationem postulantis opem, ac si derideret, cum admiratione legunt; Si flagellum repente interimit, itane simul etiam innocentium afflictionem ridet? Sed malo enuntiative, juxta filum orationis. 24. Terra data est in manus impii [Sim. ferè omnes.] q. d. Non solum innocentes opprimit, sed & impios exultat, rerumque arbitros facit. Terra gubernatio impio permittitur, Ti. V. sim. Merc. Quum, si justus esset usquequaque Dominus, aut nisi conniveret, Regibus tantum probis eam traderet. Confusio Bildadum ab experientia. Alii, in manus impii, i. e. Diaboli, & ministrorum ejus. Vultum judicium ejus operit; ita Scult. sim. JT. Pi. D. vel, operiet, o. Mo. M. **וְיָצַד** **וְשָׁפַר** Qui faciem, vel vultum, &c. obvelat, sive operit, vel tegat, Ti. P. Coc. Sed quis obvelat, &c. Resp. 1. Impius obvelat faciem judicium suorum, nè videant scelera, sed ad ea conniveant, &c. Operit vultum, &c. nempe corruptor donis, Exod. 23. 8. Deut. 16. 19. nè verum videant. Hic impius, nempe Diabolus, excæcat judices, ut perverso ordine bonos deprimant, malos attollant: q. d. Hæc una causa est afflictionis meæ, &c. Talis impius tyrannus vultum judicium ejus terræ, qui debebant pios defendere & impios punire, operit, ut non videant quod justum est, in gratiam tyranni, Mich. 7. Vel, illos confusione & mœrore operit, imò damnat, deponit & interficit. Misericordiam enim & damnatorum facies operiebantur, Esth. 7. 8. Psal. 44. 16. Jer. 14. 4. Sicque justitia defensoribus caret, & pii opprimuntur. Resp. 2. Deus; qui moderatorum terræ vultum veluti obteggit, i. e. efficit ut illi faciem obtegant, & ad facinora conniveant, &c. Tegit, &c. vel, nè videant quod æquum & justum est; vel, nè respectum habeant personarum: ideo justitia pingitur oculis obvelatis. Hinc elicitur, à Deo esse etiam malos Principes, quos eis dat Deus quibus succenset. Alii aliter vertunt: Cujus gubernatorum personas ipse protegit, Ca. A facie Domini iudices ejus operiunt justitiam; Chald. Et vultus judicium sunt velati, Sy. Ar. ¶ Quod

_____

* Pi. Verto, quare igitur. ¶ Frustra laboravi? Sim.
 Ti. q. d. Cur haecenus tam sedulam pietati operam
 dedi, cum nihil ea profecerim? Cur vestro suasu ei
 operam navem, &c. ¶ **הַבֵּל אֵינֶנּוּ** In vanum,
 vel vanè, (**הַבֵּל** pro **הַבֵּל**?) laborem? vel labora-
 bo? vel laboro? vel laborarem? P. Merc. M. Pi. D.
 Coc. Chald. Vel, 1. demonstrando innocentiam me-
 am; quum semper apud te sons ero, et si penes me sit
 jus; vel, 2. de fovenda spe adversus istas ærumnas,
 quod tu suggeris, supra 8. 6. c. vel, 3. deprecando sci-
 licet Deum; nam impios non audit; & Dei iram,
 ut dixi, nemo potest avertere. †
 30. Si lotus fuero, **וְהָיִיתִי כְּסֹף** Si (Etiam si, P. Ca.)
 me laverò, vel abluero, Merc. Mo. D. &c. i. e. Quamvis
 purissimus essem hominum, tamen ita affligeres me.
 q. d. Innocentia nihil proderit. Si coner demonstra-
 re me purum esse sceleris. Etiam si integritati stu-
 duero, eamque probare omni studio nitar. ¶ Et
 fulserint, &c. **וְהָיִיתִי כְּסֹף** Et mundavero, vel
 mundavi, manus meas puritate, Merc. Scult. Coc. Ti.
 vel, in puritate, Mo. P. V. i. e. in re mundissima;
 re mundante; vel, pure, D. vel, in fonte, M. ni-
 tro, Chald. in M. smegmate, sive sapone, JT. Scult. Pi.
 Mar. Itaque **וְהָיִיתִי כְּסֹף** ponitur pro **וְהָיִיתִי כְּסֹף**, de qua vide Jer.
 2. 22. & Mal. 3. 2. m. Porro, lotiones significabant &
 studium sanctitatis, Jes. 1. 16, 17, 18. & probationem.
 Sensus est, Etiam si animo & factis mundus fuero.
 31. Tamen sordibus ininges me, **וְהָיִיתִי כְּסֹף**
 Tunc in foveam (vel sentinam, Scult. profundum, Sy. Ar.)
 demerges me, Mo. P. Merc. V. In foveam, sub. vel, 1. sepul-
 chrale, V. He. in Merc. ubi inquinabor; q. d. Nihilomi-
 nus morti me trades; Scio quod ex hoc morbo mo-
 riar; Nihil innocentia proderit; vel, 2. luto, V.
 Pi. Merc. ex collatione membri sequentis; ubi totus
 inquinabor. q. d. Quamvis mihi innocens videar, &
 jus meum defendam; apud Deum tamen impurissimus
 & injustissimus apparebo, quasi in fossa cœnosa intin-
 ctus essem. Tu convinces me impuritatis, coram
 tuo rigoroso judicio. Me sædum disputando red-
 dam. ¶ **וְהָיִיתִי כְּסֹף** potius corruptionem, ut Psal. 16. 10.
 reddo, quam mortem, (hanc enim optabat Job, ut fi-
 nem malorum;) & verto, In corruptione ininges me,
 i. e. ulceribus cooperies. ¶ Et abominabuntur
 me vestimenta mea] Ità Mo. P. D. Merc. V. &c. Nol-
 lent corpus tangere, nè ea sanies inficiat. Inani-
 mis sensum tribuit; per prosopopœiam. Per hæc
 externa intellige interna; foeditatem animæ per
 foeditatem corporis. Vestes candidæ sunt symbolum
 justitiæ, ut sordidæ reatûs. Vide Zach. 3. 3, 4. Apoc.
 7. 13. f. Abominabilis tibi & aliis ero. Horrebunt
 me omnia mihi proxima, & ea ipsa quæ sunt juris
 mei. Hyperbole. [Al. sic;] Abominabuntur me ve-
 stes, quia hæc mortuum non decet. Figuratè hoc di-
 citur, quia mortuus vestibus vitæ exiit, & induitur
 vestibus sepulchri. Abominabuntur, i. e. abominabi-
 lem me esse demonstrabunt. Sic Job. 10. 2. impium me fa-
 cis, i. e. impium pronuncias, vel condemnas; & 24. 25. quis
 mendacem me faciet? i. e. esse demonstrabit. Al. in-
 inquinabunt me, &c. M. & recedent à me, &c. Sy. Ar.
 32. Neque enim viro, qui similis mei est, respondebo,
וְהָיִיתִי כְּסֹף Quia (sub. Deus, M. Merc.
 Scult.) non est vir sicut ego, Mo. Merc. Ti. D. Pi. o.
 vel, similis mei, M. Scult. ut respondeam ei, P. M. Merc. Pi.
 i. e. cui respondere ausim; is enim me suâ poten-
 tiâ & majestate opprimeret. Vel, cui contradicam,
 o. Hæc dicit per apostrophem, à Deo ad collocuto-
 res suos sermonem convertens. ¶ Nec qui me-
 cum in iudicio, &c. **וְהָיִיתִי כְּסֹף** Ingrediemur si-
 mul (vel &, sive ut, veniamus simul, M. Merc. sim. Ti.
 Pi. P. ut conveniamus pariter, JT. i. e. æquis inter nos
 legibus, ut solent litigantes P.) in iudicium, Mo. Ut simul
 iudicio experiamur. **וְהָיִיתִי כְּסֹף** iudicium tria sign. 1. in-
 itium iudicii, sive contentionem verborum inter liti-
 gantes; 2. medium iudicii, nempe pronunciationem
 sententiæ; 3. finem ejus, quæ est sententiæ executio.
 Hic initium significat. ¶ **וְהָיִיתִי כְּסֹף** hic pro **וְהָיִיתִי כְּסֹף**.
 33. Non est, &c. **וְהָיִיתִי כְּסֹף** Non est (vel,
 Non esset, Ti. Non intercedit, Ca. Neque sit, JT.) inter
 nos arbiter, M. Ti. Pi. Scult. Coc. V. Merc. Ca. &c.

vel, arguens, Merc. Mo. Pi. P. V. Judex, qui eum in-
 crepet & cohibeat, &c. ac legem utrique dicat. Ju-
 dex, Ar. reprehensor, Sy. ἐλέγχων, qui demonstrat æqui-
 tatem. [Al. sic;] Utinam esset, &c. Sy. Ar. o. Pro
 27 legerunt 17. ¶ Et ponere manum, &c. **וְהָיִיתִי כְּסֹף**
 Ponat (qui ponat, P. M. Chald. Merc.
 Ca. ut poneret, Sy. Ar.) suam manum super, vel inter,
 nos ambos, sive utrumque nostrum, Merc. Mo. P. M.
 Chald. Mar. more eorum qui rixantes dirimunt.
 10 Qui nos coerceat & in ordinem cogat, & leges liti-
 gandi nobis præscribat. Metaphora ab iis qui ani-
 mantes brutas coercent manu. Impositio manuum
 potestatis signum. Qui sententiam inter nos ferat
 & exsequatur, vel amicâ compositione rem transigere
 possit. Qui controversiam nostram dirimeret, Ti. Ut po-
 neret manum super os utriusque nostrum, Sy. Ar. [nempe,
 silentium imperans, si alteruter immodicus sit vel asper
 in alterum litigatorem.]

34. Auferat à me virgam suam] Ità P. V. Merc. Coc. Id
 est, vel potestatem illam & jus quod in me habet; h. e.
 Non agat pro jure suo; vel plagam quâ nunc me affi-
 cit. ¶ **וְהָיִיתִי כְּסֹף** est magnum, estque 18. magna littera in
 Scripturâ, reor, ut indicet afflictionis acerbiter. Vi-
 de Est. 9. 29. Sed auferat, &c. Merc. sim. Pi. sub.
 vel, Deus, Merc. V. Mar. vel, arbiter ille, Mar. Q. in
 Merc. Nè Deus me amplius flagellet; ut æquales fi-
 mus in iudicio, nec reformidem potentiam ejus. ¶
 ¶ Pavor ejus, **וְהָיִיתִי כְּסֹף** Et terror ejus, Mo. P. D. Merc.
 ¶ Non me terreat] Vel, consternet, Merc. Qui enim conster-
 natur non potest rectè agere causam suam. Majestatis
 & severitate suâ non injiciat mihi terrorem, sed mode-
 retur rigorem iudicii clementiâ, & ex clementiâ mecum
 agat. Declinat iudicium gratiæ & clementiæ expers.
 35. Loquar; ità Mo. Ca. V. **וְהָיִיתִי כְּסֹף** Tum (vel
 Sed, o.) loquar, P. Ti. Libere quæ pro mea causa faci-
 unt proferam. Vos me accusatis quasi loquacem,
 & quasi præ dolore mei satis compos non sim. ¶
 ¶ Et non timebo (vel, timerem P. Ch.) eum] Ità Mo.
 M. Merc. &c. Audacter & intrepidè loquerer, me-
 umque jus & innocentiam ostenderem. ¶ Ne-
 que enim possum metuens respondere, **וְהָיִיתִי כְּסֹף**
 Tam diversis mirisque modis hæc exponuntur, ut vix
 te explices. Quia non, vel, neque enim, sic sum apud
 me, sive mecum, Mo. P. Merc. V. Chald. Nempe, ut
 nunc sum, scilicet in his afflictionibus, sum velut extra
 me præ vi doloris & metu. Huic [sententiæ] valde
 convenit initium seq. cap. h. Non sum enim aliàs
 apud me, ut possum, præ terrore majestatis tuæ; meam
 causam agere. Sic quidem non sum apud me, dum me
 ità vexat. [Al. sic;] Non sum mihi (vel mecum,
 five apud me, Pi.) talis qualem me putatis & asseritis.
 Nam non ità sum conscius mihi, JT. o. videlicet malè
 conscius. Non sum ità comparatus apud conscientiam
 meam ut vos dicitis. Id facit ut ausim apud
 Dominum in iudicio comparere, si auctoritatem su-
 am deponeret, &c. Non sic (ut vos putatis) ego
 mecum, (scil. sum,) i. e. mei compos sum. K. di-
 stinguens in **וְהָיִיתִי כְּסֹף** sic, sic intelligit, Quia, i. e. Sed quia,
 non ità est, quia à me terrorem suum non eximit, ego
 mecum, scilicet loquar, mecum ipse querar, &c. Rectè,
 nisi aliter ferret distinctio. Sed non ità est mecum,
 Ang. Quia sic non possum aliquid pro me agere, Scult.
 Of. Et quia non sic est, ego me contineo, M. [Alii cum
 præcedentibus connectunt;] Neque verebor quod causa
 mea infirma sit, Ti. Si non metuum cum [nempe De-
 um] propter terribilitatem, certè non timebo eum pro-
 pterea quod non sim rectus apud me, h. e. quod malè mihi
 conscius sum: q. d. Bonam habeo conscientiam, in-
 déque rectus apud Deum, si modò non pro jure suo
 agere, sed gratiâ uti, velit. ¶ rectus, ut Ex. 10. 29. & Gen.
 42. 11, 19, 31, 33, 34. ¶ & ¶ opponuntur Jer. 23. 109.

CAP. X.

1. Tædet animam meam vite meæ, ità Ca. Coc.
 Scult. Merc. D. sim. JT. Pi. M. **וְהָיִיתִי כְּסֹף**
 ¶ Tædet malorum quæ patior: si
 ergo

- ergo mihi pereundum fit, libere loquar, in eo animo meo obsequar^b. Nihil mihi relictum est præter vitam, & hæc in poenam videtur conservata, &c.^c. [Al. sic;] Excisa est anima mea in vita mea, P. V. Hebraismus; Vivus morior præ cruciatu^d. Proprie, Succisa est anima mea ob vitam meam; ut supra 8. 14. אשר יקוט כסלו. Significat succidi & torqueri, ac excruciare se præ tædio: אקוט, אקוט pro אקוט, ut Ezech. 41. 7. אקוט pro אקוט, אקוט. Idem autem valent אקוט & אקוט. ¶ Dimittam (vel, relinquam, Merc. Mo. Jun. M. Pi. propterea relinquam, P. V. deponam, [T.]) adversum me (vel, super me, P. V. M. Merc. Pi. apud me, Coc.) eloquium meum; ita P. Mo. vel, querelam, five querimoniam, meam, M. Merc. [T. Pi. Coc. אקוט על שירי] Sensus est, Laxis ori meo habenis, pleno ore conquerar^f. [Ti. totum sic reddit; Actum est de vita mea; quare, dum vivo, mihi permittam inquisitionem.] Relinquo apud me, &c. non possum exuere. Inseparabilia sunt, dolere, & dolorem mente agitare, & linguâ eloqui. Respicit ad Job. 9. 18. אקוט, omittam vultum meum: hic igitur, addito אקוט apud, super, ponitur aliâ significatione, pro, esse finire, hoc sensu; Volui omittere & exuere vultum meum, sed non possum: non itaque cum amoliri à me conabor inani אקוט, & lucra s. ¶ Loquar in (vel de, Merc.) amaritudine anime mee. In tanto mœrore non mihi temperabo quin in sermonem erumpam. Confer Psal. 32. 3^b. De calamitatibus meis agam. Illæ expriment mihi hæc verba doloris, & simul etiam materia orationis erunt i.
2. Dicam Deo, אקוט q. d. Summo illi & iusto Judici. אקוט sign. k. ¶ Noli me condemnare. Pro tua potestate five scientia summa. Nè agas mecum ut cum damnato, sed ut cum iustificato & filio tuo^l. Neque iudices me improbum, neque ut talem punias^m. q. d. Vos damnatis, sed à Dei bonitate lenius iudicium exspectoⁿ. ¶ Indica mihi. Prius scil. quam me condemnes^o. ¶ Cur me ita iudices, אקוט. Contendas mecum, P. Merc. &c. i. e. me ita affligas P. Amici falsas huius afflictionis causas fingunt; sed tu manifesta illius finem & meritum. Ità testimonium suæ innocentiae impetrat^q.
3. Numquid bonum tibi, &c. Sub. fuerit: Num profuerit tibi? ¶ Bicalumnieris me, אקוט. Quod opprimis, Merc. Scult. miserum. q. d. Absit: repugnat iustitia tua. ¶ Et opprimas, אקוט. Quod reprobes. P. P. &c. averteris, Merc. sim. V. ¶ Opus manuum tuarum. Id est, à te factum^t: nempe me^v; quæ singulam & quasi laboriosâ curâ conformasti. Id est, אקוט q. d. Amices sua opera amare solent & tuum. ¶ Et consilium impiorum adjuves? Vel, illustres? P. T. G. vel, splendescere facies? M. i. e. successu gloriosum facies? ¶ אקוט. Et, vel quod, super consilium impiorum irradiet? Mo. vel apparuisti? D. vel splendisti? Merc. D. Splendorem immittis, i. e. honorem illis das, nempe ex successibus suis^a? Favore (quem lux & nitor vultus sign.) prosequeris consilia & conatus, &c. Hoc quidam referunt ad socios Jobi, quasi Deus illorum dicta approbare videretur; sed malim generaliter accipere^b.
4. Oculi carnei. Id est, humani^c. Num eò spectas quò homines carnales, ut semel odio correpti nunquam reconcilientur^d? Carnei, qui vident tantum quæ exterius apparent^f; & specie externâ decipiuntur^f. Num ex facie iudicas, & affectibus duceris, sicut illi? Levitatem notat, vel, ut alii, ignorantiam^g. q. d. Homo per errorem potest innocentem affligere, quia videt tantum externa; at tu omniscius es^h.
5. Sicut dies hominis dies tui? Num mutabilis es secundum tempus, ut hominesⁱ? Illi mutantur in horas, quos amârunt jam odio prosequuntur; sed tu immutabilis manes. [Vel sic;] Homines ex ira quandoque sæviunt, & quia brevis ævi sunt, nè occasio vindictæ elaboreretur, quàm primùm possunt vindictam sumunt: Sed tu æternus es^k. [Al. sic;] Num opus habes, ut iudices terreni, temporis spatio ad cognoscendum causam reorum^l? Confirmatur hæc expositio ex vers. 6, 7^m.
6. Ut quæras iniquitatem, &c. אקוט אקוט. Ut

- quæras, vel inquiras, vel requiras, (vel, Quod inquiris, Pi.) iniquitatem meam, Merc. JT. D. Coc. &c. scil. per hanc plagam, tanquam per tormentumⁿ: ut homines per quæstionem & tormenta confessionem sceleris extorquent: præsertim quum me scias innocentem^o. Merc.
7. Et scias quia nihil impium fecerim, אקוט אקוט. Tu scis (vel, Tibi constat, Coc. Cum scias, Scult. Super scire te, Mo. In cognitione tua, Penes notitiam tuam, sub. est, Merc. M. JT. Pi. i. e. Tu nôsti, Pi.) quod non impiè egi, P. Scult. quod non sum impius, Merc. Coc. D. si non sum impiè facturus, M. Scis me infontem esse, ut non me ita torquere debeas, &c. P. Ordo^r Merc. [verborum] inversus, qui sic restituetur, Non enim sum impius, etiam iuxta animi tui sententiam. Ad verb. Juxta scientiam tuam quod non impiè egi^q. q. d. Pro omniscientia tua certò scis me non esse impium^r. V. sim. Scult.
10. Quidam He. prima verba jungunt fini præcedentis versûs, sic, & peccatum meum inquiras iuxta opinionem tuam? i. e. iuxta animi tui sententiam, & non pro veritate, ut corrupti iudices faciunt? q. d. Nequaquam^t. ¶ Cum sit nemo, &c. אקוט אקוט. Et tamen non est qui de manu tua eruat, vel eripiat, vel liberet, P. Merc. Pi. Coc. scil. me^u. q. d. Homo, dum potest, vindictam occupat; at ex Dei manu nemo eripere potest: Ergò non est necesse ut rapiat sine iudicio, &c.^v. [Al. sic;] Etiam si scias me non impium^v Coc. esse, &c. non est—liberans, &c. q. d. Vidèris contra conscientiam tam graviter me opprimere absque ulla emergendi spe^x. [Al. sic;] Nec tamen est quod eripiat, &c. q. d. Nè integritas mea, cujus tu mihi testis es, facit ut hæc plagâ liberer^y. [Al. totum sic reddunt;] Te adduco testem (eius manu nemo potest eripere) quod non sum impius, Ti. Quamvis non sum impius, tamen ita me affligis, ut nemo possit me eripere de manu tua^z. V.
8. Manus tue fecerunt me, אקוט [Variè reddunt.] Elaboraverunt me, Mo. Ti. V. D. Ca. Merc. Coc. finxerunt, vel formârunt, vel figurârunt, me, P. M. Chald. Pi. o. Sic verto propter sequentem vocem אקוט, quæ præcedenti tanquam אקוט adjungitur. Sic & Esa. 43. 7. (aliàs 42. 32.) Ità significare videtur & Jer. 44. 19. (Sic Psal. 56. 6. verba mea אקוט formant, i. e. torquent, &c. *) Hæc verbi huius significatio colligi potest ex nomine אקוט simulacrum^a; à quo hoc verbum deducunt: alii tamen à אקוט, quod in lingua Cedarena seu Ismaelitica nervos significat; q. d. Nervis & venis, &c. me compegerunt & colligârunt, &c. K. deducit à אקוט labor, molestia, &c. quasi Deus laborasset & fatigasset se in homine formando, &c. אקוט dictum, ut perfectionem hominis significet^b. [Alii aliter reddunt:] Dolore afficiunt me, JT. AE. in Merc. Ità sumitur i Reg. i. 6. & Isa. 63. 10^c. & plerumque^d. Sic sequens אקוט sumit [AE.] pro conficere & absumere, ut aliàs sumitur^f. אקוט dolore afficere, item obligare, constringere, Syris est אקוט; quia constrictio dolorem affert. Ità & in Talmud. Sabb. c. 22. §. 6. אקוט אקוט, infantem fasciis non stringunt. Hoc fit artuum formandorum causâ. Non igitur mirum, si vel formare, vel cum labore facere, significet^f. ¶ Et plasnaverunt me, אקוט. Et fecerunt me, Mo. Ti. P. Merc. Pi. M. &c. Significat accuratè facere, absolvere, componere, aptare pulcherrimâ hæc membrorum proportionem, &c. concinnare; ut i Sam. 12. 6. qui fecit Moysen, &c. i. e. evexit, &c.^g. Perfecerunt me: אקוט plenam exornationem notat, ut Esa. 43. 7^h. Coc. Thomas & Beda hoc ad animam, sicut prius ad corpus, referunt; sed utrumque curam Dei singularem in formando homine ostenditⁱ. Hoc vult, mirum esse Deum perdere opus suum^k. Antithesi beneficiorum antè collatorum, exaggerat iram quâ nunc Deus in ipsam defecit^l. ¶ Totum in circuitu: & sic repente præcipitas me? אקוט אקוט. Priora duo verba quidam primo colo adjungunt, neglecto accentu, [propter sequens i.] Illis non venit in mentem Vau, & quidem conversivum, sæpe redundare. Exemplum sunt, infra v. 14. אקוט אקוט, pro אקוט; & Job. 36. 7. אקוט אקוט, pro אקוט. Sic & Gen. 20. 16. & 22. 4. & 27. 34. Psal. 25. 11^m. [Illi ita vertunt;] fecerunt me simul, vel pariter, (i. e. omnino, vel omni ex parte, V.) circumquaque; vel, per circuitum, P. M. &c. circum,

circum, Mo. vel undique, Ca. *quantus quantus sum*, Ti. q.d. Totum me, non dimidium, aut aliquam mei partem: nihil in me tam exiguum, et si unguis accipias, quod non magnâ Dei curâ sit elaboratum. Et degluties, vel disperdes, me? Mo. P. M. Ca. & tamen devorasti me, Ti. & absorbes me? i. e. perdis quem fecisti? [Alii ista cum verbo sequenti conjungunt, locumque sic reddunt;] simul circumquaque & absorpsisti, i. e. absorbes me, (nam Van abundat:) h. e. Et tamen nunc me simul undiquaque conficis, & exhauris totum P. Hoc dicit, Mirum esse, Deum ita in contrarium statuere de homine, quod, quem diligentissimè fecit, diligentissimè destruat. Et tamen simul circumquaque absorbuisti me, Pi. sim. Aq. & Th. in D. vel, destruis me: וְאַתָּה עֲשִׂיתָ מִדְּמִי מִדְּמִי עֲשִׂיתָ מִדְּמִי est morficatim destruere. Una circumquaque sunt quibus absorbeas me, JT. i. e. Cinxisti me undique tot malis, ut me obrueres. Postea mutans percussisti me, o. in D. Et post hoc vis me condemnare ac submergere? Sy. Ar. Gregor. l. 9. c. 36. Cur tantâ vilitate despicias, quem tantâ dignitate condidisti? Dices, Impios creavit Deus. Resp. Illi Diaboli larvam susceperunt, unde Deus eos pro suis non agnoscit.

9. Memento, quæso. Re ipsâ ostende tibi hoc in recenti esse memoria. Quid sicut lutum feceris me? Itâ Merc. P. & c. Me in Adamo ex vili & fragili materia, luto videlicet, esse creatum. Et in pulverem reduces me? Visententia illius, Gen. 3. 19. q.d. Infirmitatis meæ & fragilis conditionis memor, mitis mecum age. Cum citò moriturus sum, ex naturali mea conditione, non est quod me urgeas malis, & c. Noli tam violenter in me incurrere. Parce mihi in vita. Cur me nunc ita vexas? Alii cum admiratione legunt, & me in pulverem rediges. Non quod mortem innuat, quam & optabat, & effugere non potuit; sed, Me ita lethali dolore affliges, & absumes! Sed enunciativè malo, ut suam conditionem significet.

10. Nonne sicut lac mulsisti me? מָלַסְתָּ מִי מִלֵּךְ Fandes me, Mo. JT. fundis me, D. fudisti me, Ti. Coc. Pi. i. e. semen matris concipientis me: sanguinem menstruum. Percolabas, Chald. in Coc. conflasti, M. colligasti me, Merc. liquefecisti, vel liquefacis, me, P. Merc. V. i. e. ex femine liquido simili lacti fecisti me. Mulsisti, o. nutritivisti me, Sy. Ar. Et sicut caseum me coagulasti? ita ferè omnes; vel condensasti? Sy. Ar. מְבַרְבֵּרֵי הָרֶגֶל Semen mulieris initio decurrens est lacti simile, album & liquidum, quod postea, adveniente virili femine, ejus calore sistitur, & concrescit, ut fiat embryo. Vide Psal. 139. 15. מְבַרְבֵּרֵי (in aliis exemplaribus מְבַרְבֵּרֵי) ex Hebræa lingua ignotum, ex Chald. Syr. & Arab. notissimum est. Chald. enim & Syr. gubna, & Arab. giubna, est caseus. Et coagulare Talmudicis est מְבַרְבֵּרֵי.

11. Pelle. Vel cute. [Ita omnes.] Propriè pellis dicitur cum est à carne separata, quæ cutis antea dicebatur. Progreditur in formatione foetus in utero. Nam post consolidatum semen, & formata jam membra interiora & nobiliora, ad ea protegenda cutis & caro extrinsecus accedit. Ossibus & nervis compingisti me, מְבַרְבֵּרֵי. Contextuisti me, M. ex Chald. sic JT. compingis, D. contegis me, Merc. sim. P. & c. אֲדַמְּרֵי adumbrare, tegere; D, ut sæpe fit, in w commutato. Consuisti, vel consarcinasti, Schol. in D. vel, sepsisti, Pi. Merc. five munivisti, ut Job. 1. 10. Nam ossa & nervi velut sepimentum corpori exhibent, & totam corporis compagem continent ac connectunt, & roborant, motumque membris liberum præstant: de quibus vide Physicos & Medicos P. Texuntur corpora ex ossibus, & c. ut sepes ex virgultis. Hic ordo est in genitura. Primum pellicula fit, deinde in ea caro: duriora paulatim accedunt. Contrarium ordinem in Resurrectione futurum aiunt Hebræi.

12. Vitam. Fecisti ut viverem; idque tam in utero, (ubi foetus non sine miraculo vivit,) quam extra uterum. Dediti mihi animam rationalem, per quam vivo. Vel vita pro victu sumitur, ut alibi. Et misericordiam, & c. itâ P. Coc. & c. חַסְדִּי Gratiâ, V. Coc. benignitatem, five beneficentiam, V. D. Merc. Intellige omnia beneficia ultra vitam homini concessa,

animam rationis participem, institutionem in Legge, & c. Quæ ad corporis & animæ salutem faciunt. Me jam viventem benignitate tuâ persecutus es? Animasti & in vita conservasti me. Et visitatio tua custodivit spiritum meum. Itâ Mo. P. M. Nempe, vitalem; animam meam; vitam meam: nempe, in utero. Quanta pericula foetum circumstant à conceptu ad partum! Sed ego generaliter intelligo, Semper servavit, & servat etiamnum, five quotidie, ut Job. 7. 18. Et nisi singulis diebus & momentis hominem inviseret Deus, eique provideret, actum de eo esset. Atque hinc constat Jobum agnoscere Dei providentiam, contra quàm Hebræi sentiunt. Non, ut opifex ab opificio perfectio, decessisti à me, sed quotidie visitas & conservas. Quia visitatio tua custodivit spiritum meum. He. mandatum, seu imperium, tuum: id enim וְאֵתָּה sign. 2 Par. 36. 23. Alii, præfectura tua; quod ad partes animæ principes & facultates referunt, ut R. Levi, & c. quæ agunt in passivas, easque regunt, & c. Rectè etiam, nam vox Heb. omnia hæc continere potest. Mihi visitatio hîc est assidua cura, inspectio, & providentia. Tuâque providentia, Ti. M. Visitatio, i. e. constitutio, tua, h. e. lex naturæ, quam constituisti, me hæcenus servavit in vita. Recordatio tua, Chald. Cave improbes. Qui visitat recordatur, & contrâ. Sic Exod. 20. 5. visitans, & c. ubi Jon. habet, recordans. Sic & Psal. 8. 4. Visitatio triplex est: 1. Condemnationis; Jer. 8. 12. 2. Correctionis; Psal. 89. 32. 3. Confolationis; Exod. 4. 31. Luc. 1. 78.

13. Licet hæc celes, & c. i. e. in tentatione tam durum erga me te præbeas, quasi nescias quod tuum sim opus. Et hæc, five ista, (Et tamen ista, Pi. At hæc, Coc.) abscondisti (vel recondidisti, Merc. JT. Coc. reposuisti, Ti.) in corde, seu animo, tuo, P. M. Mo. D. & c. q. d. Excidisse non puto quantâ industriâ me feceris. Omnia ista scis, ac probè nosti. Hæc sunt arcana tua consilia. [Coc. hæc conjungit cum versu sequenti, hoc modo utrumque verum reddens; At hæc condidisti in corde tuo, (novi quod hoc apud te fuit,) nimirum, Si peccem, observaturum te, & c.] Ait Deum cum omni ista gratia decretum fixisse severitatis. Legenda hæc cum itomacho; Tu tot me beneficiis affecisti, & c. & ista recondidisti, & c. has afflictiones quibus me torques, & c. Et si mihi tam prolixè benefaceres, hæc tamen in tuo pectore reponebas, ut vindictam de me aliquando sumeres, ut nunc facis. Tamen scio quia universorum memineris, & c. Novi quod hoc, vel istud, tecum, five apud te, M. P. Merc. & c. sub. est, M. P. vel erat, Merc. Coc. Certus sum quod hæc sunt apud te, i. e. quod hæc non ignoras. Non es oblitus eorum quæ fecisti, licet me perdas quasi oblitus esses, & c. [Al. sic;] Scio te hoc in animo habuisse, ut scil. istas calamitates mihi inferres. Hæc vindicta erat jam olim apud te, vel æterno tuo decreto, constituta; licet callidè celasti, nec indicasti mihi. Tamen scio, & verâ fide credo, quod horum meministi, & re ipsa demonstraturus sis te gratiosè tuum opus respicere & conservare. Nec me fallit quod hæc tuo nutu gerantur, Ti.

14. Si peccavi. Itâ Pi. Mo. Merc. P. & c. Si pecco, D. Nimirum, si peccem, Coc. Esto me peccasse; cujus tamen mihi non sum conscius. Et ad horam percipisti mihi, וְאֵתָּה. Observasti me diligentissimè quoties peccavi, ut postea tandem punires. Patres dissimulant filiorum delicta, opifex nævum sui opificii sed tu, mi pater & opifex, nævos meos strictè observas, rigidèque punis. Idem infra dicit, 14. 16. & 31. 4. Dominum omnes ipsius gressus observare, & c. [Al. sic;] Custodisti me, & servasti hæcenus, et si peccaverim, nunc, cum innocens sim, cur me ita conficis, & c. Alii interrogativè legunt; An ideo custodies me, vel, custodiam circa me pones, (ut Job. 7. 12. dixit,) tanquam circa hominem sceleratum. An propterea ceu in carcerem perpetuum conjicies me, ut perpetuò affligar. Cur ab iniquitate mea mundum esse non pateris? וְאֵתָּה לֹא תַנְקִי. Et ab iniquitate (pravitate, Coc.) mea non me mundabis, Merc. P. vel mundas, D. rigidè punis. Scio quod non me immunem reddes meo scelere. Sunt verba diffidentis. Immodicus hæc

est Job, & in ipsam Deum fertur b. [Q. interrogativa legunt;] — non pronunciabis innocentem? Pi. & iniquitati meae non parces? V. vel, à penis iniquitati meae debitis non absolves me? V. sim. Pi.

15. Et si impius fuero, ita Merc. sim. D. [אם רשעתי] Si improbus (vel fons, D.) fui, V. vel essem, Coc. Si impiè egis, P. o. in D. Dilemmate deplorat miseriam suam c. Omni ex parte premor, quando impios & pios juxta affligis, nemini parces d. ¶ Vae mihi est, וַיִּזְכֹּר Vae mihi! Coc. Sed non intelligo eum sibi maledicere. Si quidem tanquam fons punior, hei mihi! miserrimè mecum agitur, cum in Dei maledictionem & Legis incidam f. [Al. sic;] Si pietati studentem sic affligis, quid faceres improbo? æternum mihi esset pereundum g. וַיִּזְכֹּר hic occurrit, & Mich. c. 7. v. 1. K. à וַיִּזְכֹּר ejulatu deducit, permutatione literarum וַיִּזְכֹּר *. ¶ Et si justus, וְאִם צַדִּיק Si verò (vel, etiam ubi, Coc. & si, Pi.) justus sim, Merc. P. Pi. וְאִם repetitur à וַיִּזְכֹּר h. ¶ Non levabo (vel attollam, seu attollo, Merc.) caput] Non audeo vultum attollere præ pudore i. Non audeo coram te libere & quasi erecto capite apparere, & meæ justitiæ confidere: Luc. 21. 28 k. Tollere caput notat fiduciam & gaudium; (vide Psal. 3. 3. D.) ut, contra, dimittere caput, tristitiæ & pudoris est l. Vide Zach. 1. 21. D. Non possum attollere caput, JT. Pi. i. e. lætari, bonamve spem concipere m. Hoc dicit, Nec scelus me juvat, nec innocentia. Si scelere teneor, miserum me! fin infons, nec hoc mihi prodest, cum malis oppressus & mœrore confectus erigere me non possum n. ¶ Satiatus afflictione & miseria] Precatio est, q. d. Misereatur te meæ miseriæ, & libera me o. Vulgatus omisit וַיִּזְכֹּר, quasi ad sensum non admodum pertineret P. ¶ וַיִּזְכֹּר וַיִּזְכֹּר קָלוּ וַיִּזְכֹּר Satur, sive saturatus, (sub. sum, Sy. Ar. Merc. quippe qui satiatus sum, M.) ignominia, P. Merc. V. Pi. & c. i. e. ad laturitatem plenus, & c. q. Satis ac super contumeliis affectus, Ti. Ignominiam intellige, vel, quæ sibi à sociis inureretur *, vel potius generaliter, ex adverso honoris, potentiae, opum, & c. quæ antè habuit †. וַיִּזְכֹּר est nomen. Tôar, ut Job. 14. 1. Gen. 35. 29 †: ut probat hæc phrasis, quæ iis tribuitur qui contemptu obruuntur, ut Psal. 123. 3. Hab. 2. 16. Patitur tamen Grammatica ut וַיִּזְכֹּר sit verb. imperativi modi, ut patet ex Prov. 20. 13 †. [Et sic Q. accipiunt.] Nostri [intelligit Junium & Tremellium] ad Deum referunt; Satiare ignominia, JT. sive irrogatione ignominia quæ me afficit. (Satis habeas ignominia, & c.) Sufficiat tibi ignominia mea, & c. Hic intermiscet preces, quæ respondent וַיִּזְכֹּר memento, v. 9. וַיִּזְכֹּר à וַיִּזְכֹּר cremare, Jer. 29. 22. Ignominia enim efficit pudorem, qui est accensio quædam cordis, & velut ignis in vultu. Indè וַיִּזְכֹּר igniri, pro erubescere, Ela. 46. 8 v. [Reliqua verba sic reddunt;] & vide, seu respice, (& ecce, Ca. sed vide, D.) afflictionem (vel, impotentiam, Coc.) meam, Mo. JT. Merc. Sanè verba Hebræa sic sonant *. Pathos est, quod Jobi iræ & perturbationi maximè conveniet; q. d. Et vide sanè, Domine, quo sim statu, tum cognosces ita esse ut dico v. Et vidi submissionem meam, Sy. Ar. Et video, M. Chald. in Merc. vel, & videns, & c. Merc. Pi. V. Infinitivum וַיִּזְכֹּר pro participio וַיִּזְכֹּר; ex analogia commatis præcedentis *. Infinitum, omnium modorum & temporum fons, pro reliquis sumitur b. Sensus est, Non auiam caput attollere, quia satur sum ignominia, & video (h. e. experior) afflictionem meam c. Videns miseriam, nihil aliud circum me aspiciens, quàm mala maxima d.

16. Et propter superbiam, וַיִּזְכֹּר [Variè reddunt.] Q. optativè: ita R. Levi argutè, ut omnia *. Et utinam afflictio mea crescat, vel multiplicetur, M. P. V. sim. Mar. ut scil. citius moriar, & liberer ab his malis f. Quæ [scil. dejectio, ex fine vers. præced.] utinam invalescat, Ti. Et multiplicetur, Mo. [Alii aliter.] Si attollat se, G. vel, Cum attollit se, JT. Pi. nempe caput meum g; vel, afflictio mea, Pi. Et effertur, vel, attollit se, Merc. Pi. D. sub. afflictio mea, Merc. Pi. scil. instar hominis superbi h; inolefcit efferendo se contra me i; q. d. crescit & ingravescit. Elationem & superbiam morbo & dolori per figuram tribuit, cum to-

tum hominem possidet. Indè personam mutat, & Deum alloquitur; ut afflictis moris est, nunc hac, nunc illà, personam loqui k. Et putàsne erigeretur? scil. ca. put meum? quomodo potest erigi, cum tu veneris me? * Coc. ¶ Quasi leonem capies me, וַיִּזְכֹּר [Q. cum præcedentibus continuant, optandi sensu:] Et ut (& tu quasi, M.) leo (vel leopardus, Ti.) veneris me, P. V. Ti. vel, rapias me, sub. Utinam, inquam, ut leo, & c. i. e. subito me conficias l. Felix essem, si semel perirem m. [Alii enunciativè reddunt:] Tanquam leo m Mar. (immanis leo, Pi. robustus leo, Coc. leo ferocior & sævi-or, qualis וַיִּזְכֹּר supra Job. 4. 10.) venaris (venaberis, Sy. Ar.) me, Merc. Pi. D. ut leo prædam venatur n. Me p. D. persequeris, & discerpis, leonum more o. Alii וַיִּזְכֹּר in accusativo reddunt, (quia Hebræi casibus carent;) Tu me venaris, ut homo leonem, & c. P. Q. וַיִּזְכֹּר referunt ad וַיִּזְכֹּר; Effert sese dolor meus ut leo, qui, urgente canum, & c. vi, non cedit, aut abdit se, sed in apertos campos prodit. Verùm in וַיִּזְכֹּר est distinctio, Jethib rex, in tribus libris q. [Al. sic;] Et erectus tanquam leo me venaris, Luth. וַיִּזְכֹּר ad Deum vel leonem retulit. Ferocia leonis nota est; ei Deus confer-tur & Of. 13. 7, 8 r. ¶ Reversusque mirabiliter me crucias, וַיִּזְכֹּר [Q. & hæc optativè reddunt, cum præcedentibus jungentes;] Utinam redeas, & mirus sis in me, renoves, multiplices, & c. t. iterum-que portentosa calamitate conficias me, Ti. & revertaris, mirabilis sis in me, Mo. & conversus mirabilem te ostendas erga me, M. [Alii, etiam qui antecedentia optativè, hæc tamen enunciativè reddunt.] Aliquid subaudiendum, (at non ita facturus es,) sed revertèris, & mirus apparebis in, vel contra, me, V. Et redis, (vel reverteris, P. D. Sy. Ar. Mar. vel conversus, M. Ch. rur-sus, JT. sim. Ti. D. iteratò, Ca. identidem, Pi. Coc.) & mirificas tete (vel, mirum te præstas & exhibes, Merc. JT. Pi. D. mirificè impetum facis, Coc.) in me, Merc. Pi. ut notet objectum r. In me, cum emphasi, q. d. in me jam semimortuo v. Vel, erga me, Pi. vel, contra me, JT. Merc. Vel, & mirificaberis me, P. mirificè trahas me, Ca. q. d. Non satis habes semel in me sævisse, leonis more, aut uno malo affecisse; sed subindè iteras plagas tuas, ut planè admirandum te in mea persona exhibeas, dum tam horrendas plagas inferas *. Aliis post alias plagis (ut soles) cruciabis me y. Denuo me novis plagis oneras, ut mirandum sit quomodo hæc sustinere possim z. Desitis ab occidendo, ut mirabilis evadas ictus ingeminando & plagas a.

17. Instauras testes, & c. וַיִּזְכֹּר [Renovas (vel, Renoves, Mo. Innoves, M. [Etiam hæc optativè, ut præcedentia, accipiunt;] Renovas enim, P. Instaurans, Ca.) testes tuos, Mo. M. D. V. & c. coram me, Mo. M. D. Ut coram aliquo testes produci solent ad aliquem accusandum aut convincendum. Vide i Reg. c. 21. v. 13 b. Vel, contra me, P. JT. Coc. M. Merc. coram pro contra ponitur Cohel. 4. 12. & וַיִּזְכֹּר Si-rach. 37. 4 *. Dei testes vocat, vel, i. amicos suos, à quibus tanquam testibus arguebatur c, dum alter alteri successit, in eum testimonium dicens, & c. Et hoc Domino tribuit, quia hujus permisso Satanas fecit d. Vel, 2. plagas Dei *, quæ testes erant iræ Dei f, & peccatorum Jobi g; & quod plagæ hæc à Deo essent h. Vidèris sigillatim delicta mea excutere; poenæ unius peccati aliam semper sufficis. Testes olim convincebant sceleris, & ipsi primi poenam irrogabant. Huc alluditur Mal. 3. 5 i. Ex supplicis unum post aliud producis, & c. k. ¶ Et multiplicas (vel, multiplicabis, Sy. Ar. intendes, M. auges, vel exaenis, V.) iram tuam adversum me; ita Merc. M. JT. Sy. Ar. V. Pi. vel mecum, P. D. Mo. Merc. sive apud me, D. וַיִּזְכֹּר Multis plagis ostendis te valde iratum esse l. Tuæque indignationis gladius in me stringatur, Ti. Sed foedo errore pro וַיִּזְכֹּר legit וַיִּזְכֹּר *. ¶ Et pæna militum in me, וַיִּזְכֹּר Permutationes (vel vicissitudines, Merc. Coc. vices, JT. Pi. varietates, Scult. scil. afflictionum m, morborum n,) & exercitus, sive militia, (i. e. multitudo o; vel, finis temporis, M. i. e. terminus mortis determinatus, Q. in M. vel, præscriptum tempus afflictionum, dum aliæ aliis succedunt; & subindè novæ per vices & statis temporibus recurring, ut sit in periodis febrium p;) in mecum, Merc.

mecum, five apud me, Mo. M. Merc. Pi. &c. vel, contra me, JT. sub. vel, sint, M. [ut votum adhuc continuet;] vel, sunt, P. M. Coc. q. d. Lerna vel Ilias malorum mecum est. Permutationes & exercitus per figuram [et diabolo intelligit] dictum est pro, vices exercitus. q. d. Impetor variis & sibi invicem succedentibus malorum agminibus; ut in pugna militibus fessis succedunt recentes, &c. 9. Variis & multis plagis me crucias. Vel per transpositionem vertas, Et exercitus mutationum mecum, i. e. innumeræ mutationes; A malis in mala revolvor. Et malorum invicem succedentium agmen invadat me, Ti. [Optativè sumit, ut præcedentia. Al. sic;] Ità ut mihi per vices bellandum sit; modò cum hoc, [amico, five socio, meo,] modò cum illo, de-certandum. Excubias (sic verto, propter mutationem excubitorum,) & aciem (sub. posuisti) adversum me, Cod. Et exercitus immutatus contra me, Sy. Ar. Alii, Excisiones, (et enim signa & excidere, Job. 11. 10. & 14. 14. & Isa. 2. 18. quia quod exciditur immutatur à statu suo,) i. e. mors, & tempus certum, five præscriptum, (ut sumitur Job. 7. 1.) est mihi, seu apud me. q. d. Annon me aliunde & citra hos tantos dolores certa semper mors manet? quid nunc me ita affligis, cum alioqui semper interiturus sim? Sed hunc sensum argutorem puto. Nihil hinc difficile est præter illud, quod jungitur cum seq. Sed considerent eruditi, an non possit etiam jungi præcedentibus, etsi per antecedens Athnach ab iis distinguatur; potest enim hinc nil nisi comma valere; neq; semper ejus exacta ratio, præsertim in libris poeticis, habenda: quod passim circa hunc & alios accentus in hoc libro Mercerus observat. Sic verto, —multiplicas iram tuam adversus me per vices, & exercitus est contra me. Perpetuum ferè est in hoc libro, ut secundum versùs membrum sit explicatio prioris: ità hinc fieri arbitror. Quidnam sunt testes tui? est indignatio tua: quid est innovare? est multiplicare per vices, subindè per vices repetere: quid est? est? est? *

18. *Eduxisti me?* In hunc miseræ vitæ labyrinthum? Utinam consumptus essem, &c. Utinam expirasset, Merc. Coc. &c. Utinam expirasset, Pi. sim. JT. scilicet recens natus; vel potius, in utero matris. Futurum in significatione optandi. Sic supra 3. 3. Ne oculus, &c. Heb. & oculus non vidisset me, JT. Pi. sub. vel, vivum, Pi. vel, tam acerba patientem, Merc. sim. D.

19. *Fuisset quasi non essem* Sive fuisset, P. V. Ad verb. tanquam non fuisset, ero. Inversus est ordo: i. e. Utinam protinus vitæ privatus fuisset. De utero Heb. & ventre, Pi. statim atque editus fui in lucem. Translatus, Delatus fuisset, Coc. elatus, JT. Malim, illatus: nam notat motum ad locum.

20. *Numquid non paucitas dierum meorum finietur brevi?* Ità Scult. sim. Chald. Ti. Coc. Vulgatus exponit quasi à Psal. 39. 5. quod secularem sign. &c, ut ità dicam, hic viventem, à seculum, literis transpositis. Vitæ parùm superest. Vita brevis est. Cur non finitur cum maximè vellem? Lego, & illud primo colo adjungo. Alii sic vertunt; Nonne pauci (vel, paucam quid, V. Merc.) sunt dies mei? P. M. D. &c. q. d. Certè brevis est vita mea: & cessa, Merc. (cessa ergò, P. desine ergò, V. recede, Sy. Ar. vel, cesset, Mo. D. Merc. M. desinat ille, Ca.) sub. à me, V. Merc. P. M. Sy. Ar. est in scriptura, & in lectione. Noli amplius vexare me. Sic supra Job. 7. 16. Expono de Domino. [Al. sic;] Annon paulisper diebus (in diebus, Pi.) meis cessabit? JT. Pi. scilicet Deus, nempe à me affligendo? Apostrophe, profecta ex animi perturbatione; nam à Deo avertit sermonem quasi ad aerem.

Dimitte ergò me, Sic scribitur, at legitur. [Variè reddunt.] Et desine (vel dimitte, P. Mar. Scult. vel, dimittat, V. Scult. deponat, Mo. D. sub. manum, D. vel, saltem absistat, Ti.) à me, Merc. Ti. vel, me, i. e. desinat me affligere, scilicet Deus. O-mittat me, Ca. At pone mihi, vel super me, spatium; Da mihi spatium respirandi, Chald. & Ramban in Merc. Deponat exercitus suos procul à me, JT. Ergò castra tua-

move à me, Continuat metaphoram: Deum obsidentem se fecerat; petit ut solvat obsidionem. Vide Psal. 3. 7. Esa. 22. 7. Al. pone à me, scilicet cor tuum, atque avoca à me ad rem aliam; ut Ruth 4. 1. recede, à loco scilicet tuo, ut huc accedas; & Appropinqua ad te, id est, Ad locum in quo consistis propius accede, & procul abesto à me. Annon ponet cor suum aliorum à me? Pi. Ut plangam, &c. Et confortabo, vel corroborabo, Mo. P. V. sic M. ut recreem, JT. Pi. sub. me, JT. Pi. vel, cor meum, P. V. ut respirem, Ti. Coc. ut recreer, Merc. & me recolligam, Chald. & quiescam, Sy. Ar. & roborabor, Merc. D. q. d. Si dolorem non vis amovere, respirandi spatium concedas priusquam moriar, quod brevi fore spero. Agnosce in Jobo carnem penè cedentem spiritui, & mirum certamen.

21. *Antequam vadam, &c.* Vel, abeam, P. Merc. hinc scilicet; in sepulchrum. Hæc verba regunt illa sequentia, in terram, &c. Illa autem, nec revertar, per epembolem inserta sunt. q. d. Si, ut focii mei dixerunt, Job. 5. ad te rediens restituar, quando tandem id fiet? Jam mors instat. Vide Job. 7. 21. Sed simpliciter intelligo, eum optare respirandi spatium ante mortem. Et non revertar Nempè in hunc mundum; vel, in hanc vitam, scilicet eandem; ad statum in quo fui. Vide supra 7. 9, 10. Naturaliter nemo redit, &c. Neque enim negat Job resurrectionem mortuorum, quam Job. 19. magnificè profitetur. Nec Job nec focii hanc negant, sed vitam hanc tantum considerant, & de morte juxta corpus & naturam loquuntur. Notat Tertul. veteres Romanos dicere solitos, Abiit, & reversurus est, resurrectionem carnis hæud obscure innuentes. Ad terram te- nebram & opertam mortis caligine, Et umbra mortis, Merc. D. Coc. V. &c. i. e. densissimæ & lethalis. i. e. Antequam moriar. Subaudiendum, Antequam vadam, inquam, ad, &c. V.

22. *Terram miserie, &c.* Terram (Terram, inquam, P. V. In terra, inquam, Merc.) obscuritatis, Merc. Mo. vel, obscuram, M. Ti. obscurissimam, JT. Pi. Heb. maximarum tenebrarum. dicitur Amos. 4. v. 13. hinc (deficiente) in qua, ob geminatum, intenditur significatio; sicut in regione vertiginis, q. d. ubi tenebræ opacare spiritus hominum, & vertiginem afferre, possint. Terram lassitudinis, vel, deflectionis lucis, Ma. Et tenebrarum, ubi umbra mortis, Velut caliginis (i. e. ubi est obscuritas similis caligini, vel, ut in caligine, Coc. similem caligini, JT. Pi. M. sicut caligo, Mo. P. V. Chald.) umbra mortis, Mo. P. Merc. Coc. vel, lethalis, JT. terram umbra lethalis, Pi. & umbra mortis opertam, M. qualis est caligo & umbra densissima, Ti. Elegans & amplior sepulchri descriptio, quod ad corpora referat. Et nullus ordo, Et non ordines, Mo. non ordinum, Merc. & non sunt in ea ordines, P. sim. Ti. Coc. Chald. ubi non succedunt sibi ordine & per vices tenebræ & lux; sed perpetuè ibi sunt tenebræ. Nullum discrimen dierum & noctium, æstatis & hyemis. Et ubi ordines temporum non sunt, M. Et expertem vicissitudinum, JT. Pi. nempe in temporibus: perpetua ibi nox est. [Vel sic;] Nullus ibi ordo inter homines, Rex & servus pariter jacent, &c. Non ex ætate citamur, non ex censu, nulli gradus; omnes exæquat mors. Sed sempiternus horror inhabitat, Ac, vel sed, tenebrescit quasi caligo, Ch. P. K. in D. Per antiphrasin, splendere pro obtenebrescere; ut supra benedicere pro maledicere. Sed caligine conspicua est, M. Et lucet velut caligo, V. i. e. tota caliginosa est. Cujus splendor est caligo: est nomen, non verbum, idem quod est. [Alii aliter:] Ubi illuxit (vel, cum maximè splendet, JT. potius, quæ cum splendet, Pi. nam verbum est fœmin. & refertur ad nomen) quæ, si luceat, Coc. & quod in ea splendet id vitæ quod in ea est, est si cut caligo, G. Merc. Coc. Cujus lumen est sicut caligo, V. acsi caligo eam obtineat, Ti. i. e. Nox ibi perpetua est, ut loquuntur Poetæ. Nihil splendoris ibi invenitur. Nulla ut in hac vita, lucis & tenebrarum vices.

Nostri theologizantes ad infernum referunt; verum Job simpliciter sepulchrum respicit *

CAP. XI.

1. **S**ophar, &c.] Tzophar paulo amarulentiùs agit & aculeatius quàm reliqui ^a; & cum non potest rationabiliter respondere ipsi Job, convertit se ad convitia, notans eum ut loquacem, &c. ^b. Observa in hoc libro quid quisque sociorum Jobi supra alium dicit. Eliphaz primus rem simpliciter proponit, Afflictiones signum esse & poenam scelerum Jobi. Bildad adjicit, Bonos affligi quidem, sed cum foenore, quia ampliori tandem felicitate cumulantur; impiis; etsi aliquamdiu floreant, misere tandem pereuntibus. Nunc Tzophar, crescente semper oratione, non solum Jobum injustum esse, justèque affligi, asserit, sed addit, Non esse hujus rei causam inquirendam; sapientiam Dei non posse pervestigari, quàm Deus hominum corda scrutatur, ignota retegens, &c. nec ideo Jobum injustè affligi à Deo, quòd peccata sua ipse non videat, quia impervestigabiles sunt Dei viæ, &c. ^c.

2. **Qui multa loquitur, &c. ?** ^d **וְהוּא רַב־דְּבָרִים לֹא יִשְׁמָע**] An multus verbus, five multiloquus, non exaudietur? seu, feret responsum? q. d. Annon par est respondere loquaci ^e? **וְהוּא** non est substantivum, ut aliàs, sed **Tóar** ^f. **וְהוּא** est transitivum apud Hebræos, nam jungitur cum accusativo; unde passivum **וְהוּא** exauditus est ^g. An verborum non respondebitur? D. An multitudini verborum non respondebitur? JT. Pi. sim. P. V. Coc. Interrogatio indignantis ^h: An, quia verba multa effudisti, putas te omnium ora obturasse ⁱ? **וְהוּא** Aut vir verbosus, **וְהוּא** ^j. **וְהוּא** Vir labiorum, P. V. Merc. &c. i. e. loquax ^k: vel etiam facundus, ut Jobo objiciat & verborum copiam, & affectatam eloquentiam, quàm malam causam colorare niteretur. Certè hæc phrasis utrumque potest significare ^l. **וְהוּא** Justificabitur?] Ità P. Merc. vel, justus haberetur? JT. Pi. scil. propter loquacitatem suam, quàm se justum demonstrare conatur ^m? An in multiloquio bonitas & victoria causæ sita ⁿ?

3. **Tibi soli tacebunt homines?** ^o **בְּיָדְךָ מִתִּיבִים יִירָשׁוּ**] Vulgatus legit **בְּיָדְךָ**, tibi soli ^p. [Alii aliter:] Mendacia tua (vel, Nugæ tuæ, Mo. P. V.) viros filere, five tacere, faciunt, Merc. P. homines ad silentium adigunt ^q; dum tu te apud Deum justum facis P. [Alii interrogativè legunt:] Tibi tacebunt mortales? Ca. Videlicet tibi soli homines tacebunt? Ti. An ad mendacia tua (vel jactantias, Coc.) silerent? JT. Pi. Figmenta tua tacere faciunt? M. An jactantiis tuis (quibus te effers, ut arbor ramosa, vel ut elephas vastis artibus, tale quid indicat vox **בְּיָדְךָ**) tacebunt ^r? **בְּיָדְךָ** hic sign. mendacia, juxta omnes Hebræos; vel, juxta alios, cogitationes, scil. mendaces: Malo pro mendaciis. Radix ejus est **בְּרָר**, quæ tamen vicina est radici **בְּרָר** vel **בְּרָר** confingere & mentiri. **בְּרָר** est admodum generale nomen Hebræis: ramum, membrum, cogitationem significat; quod cogitationes in anima sint, tanquam rami in arbore, huc illuc protensæ: item mendacem, ut Isa. 44. 25. Num jactantias tuas silentio prætermittent? Coc. **וְהוּא** Et cum ceteros irriseris; sim. M. **וְהוּא** Et subsannasti, vel subsannas, Merc. Mo. P. D. Ch. & cum subsannaveris, Coc. & te subsannantem, JT. Pi. sim. Ti. vel nugantem, Ca. **וְהוּא** A nullo confutaberis? ^s **וְהוּא** Et non erit confundens, vel pudefaciens? Coc. Mo. qui te compeecat, & confuter ludibria tua, & nugas ^t? Nemo pudore afficeret? Pi. JT.

4. **Dixisti,]** Ad Deum scilicet ^u. **וְהוּא** Purus est sermo meus, ^v **וְהוּא** Pura, vel munda, (vel sincera, Ti. inculcata, Cod.) est mea doctrina, Mo. P. Merc. ex Chald. M. vel, oratio, Coc. vel, disciplina, Ti. JT. Pi. vel, ratio: **וְהוּא** Puri sunt mores mei, V. Merc. quicquid ago, dico, doceo ^w. Sed primum colon ad sermonem pertinet, alterum ad justitiam. Nam de utroque erat quæstio; An Jobus apud Deum justus esset, & An rectè de Divinis operibus loqueretur ^x. **וְהוּא** Et mundus sum in conspectu tuo] Vel, in oculis tuis, Mo. P. M. Merc.

D. [sim. omnes.] Sub. à Deo, V. Scult. &c. q. d. Nec verbis nec opere peccavi. Sed hoc Jobo immeritò asfingit ^y.

5. **Atque utinam Deus loqueretur tecum; sim. Ti. V. וְהוּא יִדְבָּרְךָ**] Et sanè, Merc. (verè, Mo. Veruntamen, P. Ch. Sed, Ti. At, M. Enimvero, Coc. Merc.) quis det Deum loqui? P. Merc. &c. O si quis daret, &c. JT. Pi. **וְהוּא** Et aperiret labia sua tibi, ^z **וְהוּא** Te cum, Mo. P. Merc. contra te, M. Ti. sic JT. Pi. sicut eum provocasti ^{aa}. Sanè aliter rem habere intelligeres quàm putas, nec ità justus appareres, &c. ^{ab}.

6. **Ut ostenderet tibi secreta sapientiae, וְהוּא יִגְדֶּלְךָ חֲסֵמֵי חֵכְמָה**] Et indicaret (vel annunciet, P. M. exponeret, Merc. referatque, Ti. nam indicaturus esset, Pi.) tibi occulta, five arcana, sapientiae, Mo. Merc. &c. nempe Dei; mysteria sua ^{ac}: arcanam suam sapientiam ^{ad}. Ità intelligeres multa esse, in quibus te rectum putes, in quibus reus peragereris ^{ae}. E thesauris Divinæ sapientiae tibi rationes tuæ afflictionis & consilii sui secreti manifestaret ^{af}.

וְהוּא יִגְדֶּלְךָ חֲסֵמֵי חֵכְמָה] Et quòd multiplex esset lex ejus, ^{ag} **וְהוּא יִגְדֶּלְךָ חֲסֵמֵי חֵכְמָה**] Variè reddunt & explicant. Quòd duplex sit in essentia, vel re ipsa; quòd vix dimidium ejus [i. e. sapientiae] intelligas, & re ipsa plures te puniendi rationes habeat quàm tu intelligas ^{ah}. [Al. sic;] Sunt enim judiciorum Dei duo genera, Ti. scilic. aperta, & occulta ^{ai}. Duplicitas sunt legis, Q. in V. Mar. five ordinationis, sub. Divinæ, Q. in V. Duplici lege utitur Deus, aperta, & arcana, scil. eà quàm punit homines minùs quàm merentur ^{aj}. Vulg. multiplex lex ejus: Ità ^{ak} ante **וְהוּא** redundaret. Sed coactum hoc ^{al}. Intellige Legem Noæ datam. Alii intelligunt Rationum paginam ^{am}. [Al. sic;] Plura, vel graviora, (vel duplo majora, P.) secundum legem, vel ordinationem, sub. tibi debentur, V. Ità **וְהוּא** pro **וְהוּא** ^{an}, juxta Legis præscriptum, & æquitatis normam, ac juris formulam. Itaque non est quòd queraris te innocentem tam crudeliter affligi ^{ao}. Sed præfero sensum genera-

lem, (qui hunc etiam includet,) Quia duplicia sunt scilicet essentia, (vel, in essentia, Mo.) seu rationi & intuitu, Dei, quo sese gerit ut convenit; ejusque prudentia & æquitas longè major est quàm putent homines; longè plura sunt quæ nesciunt homines de Dei ratione & præscripto. **וְהוּא** essentia nomen generale est, ut dixi Job. 5. 12. & 6. 13. RS. vertit legi, nam & eam sign. q. d. Multò plura sunt quàm putes, de Lege, quæ non præstitisti. Legem intellige non Moysi, nondum forsan latam, sed quam mentibus hominum Deus indidit; notiones illas cordi infusas, quibus rectè vivendi norma præscribitur, quam Patres jam indè ab orbe condito posteris tradiderant. Exponi possit **וְהוּא** ad effectum, seu re ipsa, duplum est in Domino; duplò major est perfectio ejus undiqueque. Sed prius malo ^{ap}. Nam merito duplum esset; i. e. Gravius meriti supplicium ^{aq}. Duplò majora esse iis quæ existunt, JT. Pi. Ang. Heb. quòd dupla sint ad essentiam; i. e. quòd Deus, si secundum occultam suam sapientiam te castigare vellet, multò magis te castigaret, &c. ^{ar}. [Al. sic;] Dupla sunt viro sapientiae, five sapienti: Ellipsis ^{as}, ut Psal. 109. 4. **וְהוּא** pro **וְהוּא**, vir orationi deditus P. [Al. aliter:] quare duplicia irrogarit ex præ-

definito, five decreto, & ordinatione sua: Per duplicia intellige judicia occulta, & aperta. Sensus est, Utinam Deus aperiret intellectum tuum, ut videres quàm justè affligit te Deus, qui innocentes sic ex decreto punire non solet ^{at}. [Al. aliter:] quoniam duplex est rationum pagina, alia nempe Accepti, altera Expensi, quibus collatis debitum exigitur. Metaphora est à rationibus ducta quas trapezitæ & nummularii subducunt qui ad mensas sedent, vel quas ineunt patresfamilias cum procuratoribus ^{au}. [Al. sic;] Nam alterum tantum est in veritate. Hoc dicit; Tantum abest ut rectè locutus sis, ut nè dimidium ejus quod est sis affecutus; idque perspiceres, si Deus tibi arcana revelaret; quod ut fiat opto. Testatur hic locus, in cognoscendo, itaque in amando & colendo, Deo, nos tantum abesse à

וְהוּא (h. e. ab eo quod res est, ^{av} **וְהוּא**) minimum quantum abest simplum à duplo ^{aw}. Variis interpretationibus hanc licebit addere, Et indicaret tibi occulta sapientiae, quia duplicia sapientiae sunt ei; is ergo plura

70 **וְהוּא**] Nam alterum tantum est in veritate. Hoc dicit; Tantum abest ut rectè locutus sis, ut nè dimidium ejus quod est sis affecutus; idque perspiceres, si Deus tibi arcana revelaret; quod ut fiat opto. Testatur hic locus, in cognoscendo, itaque in amando & colendo, Deo, nos tantum abesse à

וְהוּא (h. e. ab eo quod res est, ^{ax} **וְהוּא**) minimum quantum abest simplum à duplo ^{ay}. Variis interpretationibus hanc licebit addere, Et indicaret tibi occulta sapientiae, quia duplicia sapientiae sunt ei; is ergo plura

plura, quæ tu ignoras, tibi revelabit. **וְיִשְׁמַע יְהוָה** idem quod præcedens **וְיִשְׁמַע יְהוָה** sapientia, ut sumitur c. 6. 13. infra 12. 16. Prov. 2. 7. & 3. 21. **וְיִשְׁמַע יְהוָה** pro genitivo habeo: Mercerus pro dativo, & **וְיִשְׁמַע יְהוָה** ad essentiam, rationem, &c. Dei refert. Si ipsam essentiam seu naturam Dei denotat, commodus esset sensus, quia duplicia, vel duplum, (scil. sapientia) sunt isti essentia, vel, habet ista essentia; ideoque tibi occulta revelaret. Plerique hoc referunt ad clementiam Dei, quæ minus meritis exegit à Jobo, &c. Sed non tam videtur querelas ejus compescere, quàm jactantiam retundere, quæ se justum gloriatus fuerat: aliter statutum iri si ad Dei judicium recurratur: idque ob duas rationes.

1. A Dei sapientia: Si tu peccata ignoras, aut dissimulas, utinam Deus tecum ageret; is arcana tibi revelaret. 2. A poena jam irrogata: Scito Deum, &c. [ut sequitur.] Quid tu gloriaris de justitia? Deus & suâ sapientiâ penetrat peccata tua, & suâ poenâ jam ea demonstravit.

¶ Et intelligeres quod—minora exigeris, &c. וְיִשְׁמַע יְהוָה לְךָ אֱלֹהֶיךָ מַעֲוָה Et scito, vel, ergo scias, (vel, itaque agnosce, Pi. agnosce saltem, JT.) quod latere facit te Deus (sub. aliquid, Tig. not.) de iniquitate tua, Mo. Tig. not. i. e. permittit ut te lateat, &c. V. in Tig. not.

Al. Deus poenam iniquitati tuæ debitam distulit, Ti. Quid credidit tibi aliquid iniquitatum tuarum, i. e. partem poenarum; h. e. non puniet te ut promeritus es. V.

Al. Deum exigere ab te aliquid de iniquitate tua, JT. q. d. Multo graviores poenas meritis es, si Deus tecum summo jure ageret, Ezr. 9. 13. Deum remittere aliquid tibi de poena tua, Pi. Heb. quod obliviscatur tibi (h. e. in tuum usum & commodum) Deus ab iniquitate tua. Jun.

וְיִשְׁמַע יְהוָה interdum sign. exigere, ut foeneratores debitum exigunt; sed tunc regit **וְיִשְׁמַע יְהוָה**, ut patet 2 Chron. 6. 22. Psal. 89. 23. interdum oblivisci, ut hic sumi videtur, 1. quia regit **וְיִשְׁמַע יְהוָה**, 2. ex collatione cum sententia præcedenti. Oblivisci autem aliquid de poena, pro remittere vel diminuere illam, dicitur, per metonymiam efficientis. D.

Quod oblitus sit tui Deus propter iniquitatem tuam, M. P. Oblivisci facit te Deus aliquid de iniquitate tua, i. e. de iniquitatibus tuis. Pi. q. d. Videtis oblitus aliqua ex peccatis tuis. Mallet, facit oblivisci tibi, i. e. in tuum commodum; i. e. facit ut non omnia exigantur; quod ferre non posses. Q. in Merc.

וְיִשְׁמַע יְהוָה sign. exigere more creditoris aut foeneratoris, Psal. 55. 16. & 89. 23. aptius tamen exponitur foenerare, seu mutuare. Sic verto, quod mutuatur tibi de iniquitate, i. e. velut mutuum tibi dat; i. e. condonat & remittit de poena, &c. Merc.

Quod tibi in diem foeneret de, &c. non totam poenam exigit. Coc. Iniquitatis partem à Deo deductam tibi, Cod.

7. Forsthan vestigia Dei, &c. **וְיִשְׁמַע יְהוָה לְךָ אֱלֹהֶיךָ מַעֲוָה** Nam investigatione, sive pervestigando, Deum invenies? Mo. vel assequeris? V. vel invenies? Ti. Num investigationem (vel sapientiam, Pi. profunditatem sapientia, JT. secretum, Ar. intima, Ca. omnia consilia, V.) Dei invenies? Merc. P. Ch. vel, investigare (scire, Sy. Ar.) poteris? M. q. d. Non poteris invenire. Pi.

Investigationem vocat cognitionem quæ investigando invenitur; f. Merc. sive acquiritur, ut sapientia. **וְיִשְׁמַע יְהוָה** est; alioqui Deus suam sapientiam non habet per investigationem. sim. Scult.

q. d. Judicia Dei non plenè intelligis; quomodo igitur illa reprehendis? Scult.

¶ Et ad perfectum, &c. וְיִשְׁמַע יְהוָה לְךָ אֱלֹהֶיךָ מַעֲוָה Num usque ad perfectionem (vel, ad finem, Merc. Coc. ad integrum, M. ad fines, Ch. aut terminos, Sy. Ar.) Omnipotentem (vel Omnipotentis, Merc. Ch. Coc. vel, sapientiam Omnipotentis, JT.) invenies? Mo. P. Pi. i. e. assequeris? An Dei justitiam & voluntatem expendes ad liquidum? V. vel, scrutari valebis? M. sim. Sy. Ar. &c. Ad perfectum, i. e. perfectè. D. Pi.

Aut ipsam adeo perfectionem Omnipotentis invenies? Ca. sim. Ti.

8. Excelsior cælo, &c. **וְיִשְׁמַע יְהוָה לְךָ אֱלֹהֶיךָ מַעֲוָה** Altior est altissimis cælis, JT. sim. Ang. Est similis altissimo cælo, Pi. Heb. Altitudo, vel, Sicut altitudines, cæli, Pi. Scult. Ang. pro, sicut cælum altitudinum, sive altissimum: quod confirmat antithesis inferni, i. e. loci mundi infimi. Pi.

Pertingit ad cælum usque; nempe Deus, ejusq; sapientia; vel Dei inquisitio. Quid agas? JT. Pi. Ang. quid facies? Merc. q. d. Quorundam te fatigas in illa assequenda? Al. Quæ [nempe sapientia] eam al-

titudines cælorum aquet, quid efficies? Ti. sim. Ca. [Al. sic;] Altitudo cælorum, (sub. sunt ejus,) &c. Mar. [Al.] In altis cælis quid facies? P. sim. V. M. vel, quid operaberis? Mo. vel, quid tu agere vales? M. Quæ ratione putas te deprehensurum altitudines cæli sapientia Divinâ creati? q. d. Altior est cælo sapientia Dei. V.

Sublimitatem cæli potesne percipere? Sy. Ar. Altitudinem cælorum quos vides assequi non potes; quæ, quæso, sapientiam Dei, longè altiore? vel, Demus te posse istam, &c. quæ sequuntur, terræ profunditatem, &c. cognoscere, ad sapientiam tamen Dei penetrare non poteris, inexhausta est & immensa. Pro-

fundior, &c. **וְיִשְׁמַע יְהוָה לְךָ אֱלֹהֶיךָ מַעֲוָה** Profundior est sepulchro, Merc. vel, inferno, P. Pi. Coc. D. Ti. sepulchro imo, JT. i. e. omnibus inferis. **וְיִשְׁמַע יְהוָה** loca omnia subterranea complectitur: hic autem non sepulchrum, (ut aliàs plerumque,) sed infernum, significat, (quem in centro terræ ponunt; ut patet ex antithesi. Ità sumitur infra 26. 6. Similis est antithesis Matt. 11. 23. Tartarum hic sign. alioqui quæ sepulchri profunditas? q. d. Profundior ipso terræ centro. Quid, vel quomodo, cognoscet? Mo. P. JT. Pi. Mar. sub. eam, Merc. nempe sapientiam Dei, de qua sermo institutus est. Pi. sim. **וְיִשְׁמַע יְהוָה** valet quomodo supra 9. 2. Vel, eam, nempe inferni profunditatem. Quæ profunda, sunt impervestigabilia. Quid intelliges? Ti. Profundior est scrutatio ejus inferno; & quid igitur scire poteris? M. [Alii aliter:] Aut profunditatem inferni undenam percipies? Sy. Ar. Profundiora autem iis quæ in inferno quid nōsti? o. In Lege, quæ profundior est inferno, quid tu scies? Ch.

9. Longior terrâ mensura ejus, **וְיִשְׁמַע יְהוָה לְךָ אֱלֹהֶיךָ מַעֲוָה** Pro Syncope. Alii absolutum faciunt **וְיִשְׁמַע יְהוָה**, sed alienius. Nè exponas Anthropomorphitarum more, quasi Deus mole magnus esset; sed comparative ejus immensitatem sic ostendi. Sic Eph. 3. 18. Sapientia Dei mensurari non potest; ab homine imperscrutabilis est. Etiam externa illa homini sunt impossibilia, & summa est cæli altitudo, terræ profunditas, &c. quæ etiam Phisici tentare voluerint, magis tamen per conjecturam dixerint, quàm rei veritatem. Merc.

10. Si subverterit, **וְיִשְׁמַע יְהוָה לְךָ אֱלֹהֶיךָ מַעֲוָה** [Variè reddunt.] Si transeat, instar prædonis qui prædam abigit. Si pervadat, i. e. Si Deus exeat à loco suo, & humanum genus pervadat, tanquam censor aliquis homines perlustrans. **וְיִשְׁמַע יְהוָה** est abire, transire, Job. 4. 15. 9. 11. Et Esa. 8. 8. exundabit, i. e. extra alveum suum exibat, usque in Judæam. Si transmeabit, JT. Pi. i. e. Si operibus exferet se, ut supra 9. 11. Si mutaverit, vel everterit, occiderit. Si variet afflictiones, M. Si evertet, Ca. Heb. Si mutabit locum, Pi. **וְיִשְׁמַע יְהוָה** propriè sign. permutare, sed & excedere. Si excedat, vel succidat, Merc. P. D. vel omnia, vel civitatem, vel aliquem; five pium, five impium. Si rerum faciem & naturam ordinem invertat. Si exterminet, vel, exterminare velit, V. **¶ Vel in unum coarctaverit, וְיִשְׁמַע יְהוָה** Et concludat, P. Merc. sim. Coc. Ca. Mo. nempe in carcerem. Ut dedat, JT. Et dedet, vel tradet, sub. aliquem, scil. hosti. Heb. concludet: Metonymia finis; ejus exempla plura vide Deut. 32. 30. Psal. 31. 9. & 78. 50. Thren. 2. 7. Aut in manum alterius tradiderit, M. **וְיִשְׁמַע יְהוָה** Aut, vel &, congreget, P. Merc. Mar. sim. JT. Mo. D. Ca. scilicet dispersos, in unum locum. Aut congregaverit contra te sicarios, M. Aut suscipiet, scil. ad se, i. e. in tutelam suam: Nota hic disjunctivam esse, ut Gen. 26. 11. Exod. 21. 15, 17. Jer. 44. 28. Recipiens ad se, Jun. In cumulam coarctaverit scil. terram & incolas ejus. Vel propriè, ex Ebræo, in cætum venire fecerit, seu introduxerit, è carcere & tenebris reducens. Et ad cætum admittat, tanquam civitatis membrum. Confer Deut. 23. 1, 2, 3. Parabolicus sermo est, & respicit ecclesiam justorum, Heb. 12. 23. Psal. 1. 5. Sed malo hic in malum omnia sumi, & generaliter intelligi; Si congreget, vel, familiam suam, (ut exponit RS.) ut cum eo quem in vincula conjecit contendat; &c. vel, copias suas ad aliquem perdendum. Quis contradicet ei? **וְיִשְׁמַע יְהוָה** Et quis respondebit ei? P. Et quis averteret (impediet, Ca. prohibet, Scult.) eam? M. JT. Pi. Merc. D. quò minus hæc faciet? Quis obstabit? Tanta ejus est sapientia simul

12. *Vir vanus*, [ואיש נבון] *Et vir* (vel, *Et sic vir*, Coc. *At vir*, Merc. sim. Cod. Sy. Ar. P. *Tunc vir*, Pi. *Attamen vir*, Ti. *Nam vir*, vel *homo*, Ang.) *vacuus*, vel *inanis* Merc. P. D. Coc. M. Ti. JT. Cod. mente scilicet & judicio ^c: *vacuus* sapientiā ^d; *expers* omnis cognitionis *. *Et vir quidem vacuus* est à principio, M. ¶ *In superbiam erigitur*, [יָלָבָב] *Sed intellectū donatur*, Merc. *cordabitur*, Mo. [Al. sic;] *desipit*, Ti. *vecors* est, Cod. *Corde privatur*, excors est. [יָלָבָב] *in contraria significatione sumo*, ut Cant. 4. 9. לְבַבְתִּי בְּבִרְתִּי corde me privasti, præ amore me excordiasti. Mecum faciunt *Vulgatus*, & *Græci*, qui reddunt, *δυσωρίστου*, (*audax fit*,) ut *Complut.* habet, & *Rampan* & *Peritsol*. Alii aliter exponunt ^f: *fit*, vel *fiet*, *cordatus*, Pi. G. sic JT. sim. P. V. *Scult.* Coc. *sapientior fiet in corde suo*, Chald. *Cor sa-*

13. *Tu autem firmasti*, וְגַם אֲחַת הַיְּסוּדוֹת Si
tu præparaveris cor tuum, P. Merc. D. i. e. animum;
 quod Dei opus est, & ante omnia à Deo postulatur:
 impuro enim corde, reliqua Deo placere non possunt v. Merc.
Si comparaveris, &c. JT. Pi. scil. ad quærendum De-
 um, ut plenè dicitur 2 Paralip. 19. 3. & 30. 19. Psal.
 78. 8°. *Si dirigeres*, &c. scil. ad Deum, te conver- Pi.
 tens, &c. P. *Si mundum* (malim rectum, D.) *posuisti*, &c. P. Scult.
 o. in D. *Si direxisti*, vel *rectificasti*, ut 1 Sam. c. 7. v. 3.
 1 Chron. 29. 18. Psal. 10. 17. וְגַם אֲחַת הַיְּסוּדוֹת rectum, Prov. 15. 7.
 Commendat Jobo preces loco disputationis, easque
 ex corde præparato venientes q. Hortatur Jobum ad Coc.
 pœnitentiam t. ¶ *Et expandisti ad eum manus tuas*, Merc.
 וְגַם אֲחַת הַיְּסוּדוֹת *Et expanderis*, vel *extenderis*, &c. Merc.
 P. D. JT. Pi. &c. i. e. si invocaveris eum. Cum gestu
 intelligitur actio animi & oris †. q. d. Tibi etiam pœ- † Pi.
 nitentiæ locus relinquitur t. Omnes volunt † hîc esse Mar.
 copulativum, quod locum difficilem & obscurum red-
 dit. Mercerus, ut difficultatem tolleret, dicit, *amove*
eam, v. 14. poni pro, & *amoveris eam*, conditione mu-
 tatâ in parænesin. Sed nihil his opus, si dicamus *Vau*
 illud retributivum esse ad præcedentem conditionem,
 adeoque abundare. Sic verto, *Si tu rectificasti cor tu-*
um, expande manus, &c. *Si iniquitas in manu tua est*,
amove eam, &c. Confirmat hoc translatio accentûs
 in וְגַם אֲחַת הַיְּסוּדוֹת ex penultima in ultimam: nam (ut do-
 cent Grammatici) quando † secundis ac primis per-
 sonis præteriti præfixum ex Milhel facit Milra, ver-
 titur

titur significatio præteriti in futuri, five primi, five secundi; hic primi, i. e. imperativi *.

14. *Si iniquitatem, &c.*] Heb. *Si qua iniquitas* (proprie *vanitas*, Merc.) sit *in manu tua*, P. sic Merc. D. &c. *Manus* est instrumentum omnium actionum v. ¶ *Abstuleris à te*, וְהָרַחֵק] *Remove*, vel *repelle*, (*procul summove*, Merc. sim. P. Coc. D. &c.) *illam*, V. ¶ *Et non manserit, &c.*] Heb. *nec commorari facias*, Merc. D. vel *sinas*, five *permittas*, P. V. sic JT. Pi. Merc. vel *collocas*, domicilium ei concedas, ut tam te quam tuam totam familiam ad Legem conformes x. ¶ *Injustitia*, עוֹלָה] *Perversitatem*, vel *pravitatem*, Merc. D. *iniquitatem*, P. V. vel, homines iniquos, V. *injuriam*, aut *scelus*. Nota hic tria ad veram resipiscentiam necessaria: 1. Præparationem cordis; 2. Orationem, sub qua totam primam Tabulam complectere; 3. Propulsionem iniquitatis in operibus, quo secundam Tabulam, & officia charitatis atque justitiæ, complectitur y.

15. *Tunc levare poteris, &c.* וְהָרַחֵק פְּנֶיךָ מִמּוֹם] *Tunc enim* (vel, *Sanè tunc*, Merc.) *elevabis*, vel *attolles*, (vel, *levare poteris*, M.) *faciem tuam*, vel, *vultum tuum*, P. Merc. Ti. D. Mo. sic JT. Pi. &c. Erecta facies confidentiæ (& lætitiæ, Scult. Pi.) signum z; Gen. 4. 5, 6^a. 2 Sam. 2. 22. Luc. 21. 28: ut facies dejecta tristitiæ, c. 10. 15^b. *Amacula*, Mo. P. Merc. è *vitio*, JT. Pi. *citra vitium*, Ti. *absque macula*, M. Ch. Scult. Intellege, tum peccati c; tum poenarum peccati d. *Amacula morbi & calamitatis*, quam ex peccato Jobi consequi dicebant *. *E miseriæ luto extractus eris* f. *Ita quidem fiet ut vultum intemperatus attollas*, Ca. *Exferes* (i. e. *eximes*) à *macula*; i. e. *Efficeris immaculatus* g. *Faciem efferes ex macula*, Di. ad v. 13. ¶ *Et eris stabilis*; ita Merc. Scult. וְהָיָה כְּבִרְיָה] *Firmus*, M. Coc. V. Pi. *fortis*, P. *validus*, JT. Pi. *fixus*, V. Ca. *constitutus*, Di. ad v. 13. *vallo munitus*, Ti. Heb. *fusus*: Met. efficientis. Nam metalla per fusionem consolidantur h. Confer 1 Sam. 2. 8. וְהָיָה כְּבִרְיָה fortitudines (*soliditates*, i. e. loca firmissima, fundamenta,) *terræ*. Radix וְהָיָה כְּבִרְיָה vicina est radici וְהָיָה כְּבִרְיָה fudit i. Firmitudo animi opposita pavori ab ira Dei, &c. Respicit c. 9. 28. וְהָיָה כְּבִרְיָה ut וְהָיָה כְּבִרְיָה Job. 41. 15. q. d. *fusus æris instar* k. [Al. aliter:] *Et eris purgatus à corruptione*, Ch.

16. *Miseriæ, &c.* וְהָיָה כְּבִרְיָה] *Laboris*, P. M. Merc. *molestiæ*, V. D. JT. *Omnium superiorum tuorum malorum* l. ¶ *Oblivisceris*] *Præ felicitate* m. ¶ *Et quasi aquarum quæ præterierunt recordaberis*] *Quarum levis, aut nulla, memoria est* n. Per transfennam tantum, & velut per insomnium, præteritorum malorum recordaberis o. *Velut aquarum, quæ jamdudum præterfluxerunt*, V. quæque non redeunt p.

17. *Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam, &c.* וְהָיָה כְּבִרְיָה] *Et præ meridie*, five *supra meridiem*, (vel, *meridie ipso clarius*, P. Ca. D. M.) *surget*, five *assurget*, five *exsurget*, (vel *stabit*, Coc. Di. i. e. *stabile erit*, D. *constabit*, M.) *tempus*, Mo. Merc. JT. sub tibi, Merc. *tempus vitæ tuæ* reliquæ, Scult. vel *etas tua*, Pi. Di. Id vox sign. Psal. 39. 6. & 89. 48 q. *Ævum tuum*, M. Ca. i. e. *residuum vitæ tempus* r. Vel, *vitæ lux*, Coc. *fulgor*, Mar. Alii וְהָיָה כְּבִרְיָה exponunt ex וְהָיָה כְּבִרְיָה *rubigine* in Talmud †: q. d. *Rubigo*, i. e. *caligo*, tua erit *splendidior, &c.* Sed וְהָיָה כְּבִרְיָה *tempus* sign. ut Psal. 39. v. 6. Sensus loci est, *Tempus tuum orietur tibi, ac consistet, & confirmabitur firmitus ac splendidius luce meridianâ* t; vel *Sole meridiano*. Reliquum ætatis jucundum erit & honoratum. Id enim *lux* sign. infrà 18. 5, 6. & 38. 15. Est. 8. 16. Prov. 4. 18 v. ¶ *Et cùm te consumptum putaveris, orieris ut Lucifer, &c.* וְהָיָה כְּבִרְיָה] *Tu* sign. & *obscurare*, & *illuminare*. In varia tamen interpretatione una est sententia, post tenebras fore lucem x. [Variè reddunt.] *Illustraberis*, P. *splendesces*, vel *lucesces*, V. M. Jun. Ca. Significationem hanc deducunt à וְהָיָה כְּבִרְיָה *palpebris*, quæ etiam Auroræ tribuuntur suprà 3. 9. Vide & Prov. 23. 5 y. Alii, *tenebresces*, Mo. si *obtenebrescas*, vel *obscuraberis*, Merc. D. sim. Ti. Di. in afflictionibus positus z. *Sit obscuram*, Coc. aut si *obscuritas incidet tibi*, Ti. וְהָיָה כְּבִרְיָה sumo ut suprà Job. 10. 22. Amos. 4. 13 z. Al. *evolabis*, Pi. JT. scil. è *miseria* b; sicut splendor orientis Solis evolat in hemisphærium superius; i. e. subito felici-

taberis ^c. Sicut ipsum manē (vel, tempus matutinum, V. ^c Pi. vel, lux matutina, M.) eris, P. Merc. &c. Rursum clarum manē illucescet, Ti. Obscurum tuum ut manē erit, Scult. sim. Di. Ipsa calamitas erit felicitas ^d, וְהָיָה הַכָּלָה לְחַיִּים sunt ^d Scult. tertiæ personæ foem. gen. pro neutro seu absoluto ^e. ^e Di.

18. Et habebis fiduciam, proposita tibi spe, וְהָיָה לְךָ אֵלֶיךָ אֱמוּנָה] Et confides, P. V. D. Pi. Merc. quod sit spes, P. vel, quod supersit expectatio, V. i. e. fretus expectatione multorum bonorum ^f: vel, quia est (i. e. ^f V. erit, Pi. Merc.) spes, five expectatio, Merc. D. Coc. &c. Confides hanc felicitatem tibi duraturam, ob spem apertam quæ se tibi ostendet ^g. Vel, Licet advertita ^g Merc. tes ingruant, spe tamen te sustentabis, Deum te ex illis erepturum ^h. ¶ Et defossus] i. e. Sepultus. ^h Scult. Etiam post mortem quies tibi erit ⁱ. Etiam si defodiaris in terram, vel in lacum conciliaris leonum ^k. ⁱ Mar. ^k T. pulchro defossus suavius habiturus es, ac in memoria futurus. Sed hoc remotius puto ^l. ¶ Et fodies, Mo. P. V. Pi. Merc. scil. tibi tabernaculum, i. e. figes, quod fossione fit, ut clavi figantur ^m. Metony- ^m Merc. mia effecti destinati, & synecdoche generis; nam fossio propter varios fines suscepta est ⁿ. Alludit ad morem Arabum, qui subinde tabernacula sua & sedes mutabant. Alii, fodies, i. e. videberis circumquaque tuo tabernaculo fossas quibus muniaris effodisse; adeo tutus eris. K. sic; Tantum fodies, fossam facies levem circum tabernaculum tuum, nec murum construere opus erit. Multa hic subaudienda. q. d. Quod si fodiendo, (vel agriculturam exercendo ^o,) remaneas in agro procul à domo tua ^o. Quinimo perfodies circum te, Ang. & seu foveam feceris circum te, M. velut fossa circumducta, Ti. Alii, si perscrutatus fueris, JT. Heb. si perfoderis; metaphora: i. e. si vias tuas exploraveris, & resipiscente animo à te abjeceris, Lam. 3. 40 ^p. ¶ Vel, foderis, nempe, vel, puteos, aquationis causa; nemo tibi litem intenderet, ut illi Gen. 26. 19, &c. vel, fossam duxeris ad cohibendos greges ^q. ¶ Securus dormies, וְהָיָה לְךָ אֵלֶיךָ אֱמוּנָה] Confidenter (tuo, Merc. Ca. Ang. securè, JT. Pi. D. M. &c.) dormies, P. quiesces, Ca. Ang. Sy. Ar. cubabis, JT. Coc. D. Merc. vel habitabis, Pi. Securus habebis cum gregibus tuis recubitum, secus quam illi Gen. 26 ^r. [Al. sic;] & fodisti, in spe dormies: q. d. Post fossam à te terram, i. e. postquam diligentiam adhibueris, de fructu laboris concepta spe; dormies; nulla sollicitudo somnum avertet. Chald. preparabis domum sepulturae, & securus dormies, i. e. intrepidus morieris ^t. ^t Mar.

19. Requiesces, וְהָיָה לְךָ אֵלֶיךָ אֱמוּנָה] Et accubabis, P. Merc. Cubabis, inquam, D. Metaphora à gregibus sumpta ^r. Merc. ¶ Deprecabuntur faciem tuam] Ità P. V. Merc. Erunt tibi supplices ^v. Blandientur, & amicitiam tuam expetent, ut Abrahami & Isaaci, Gen. 21. & 26 ^x. nempe, propter divitias & auctoritatem ^y. Te suspicient & reverebuntur ^z. ¶ Plurimi, וְהָיָה לְךָ אֵלֶיךָ אֱמוּנָה] Multi, P. &c. magnates, V. etiam divites & hostes tui ^z. ^z V. ^z Merc.

20. Oculi—impiorum deficient; ità P. Merc. V. JT. Pi. וְהָיָה לְךָ אֵלֶיךָ אֱמוּנָה] Consumuntur, Merc. D. contabescunt, V. Coc. vel, deficiunt, Merc. præ timore scilicet ^b, dum scilicet expectabunt bonum, nec assequuntur ^c. Sic hæc phrasîs capitur Psal. 69. 4. Jer. 14. 6. Thren. 4. 17 ^d. Deut. 28. 32. Job. 31. 16 ^e. ¶ Effugium peribit (vel, perit, Merc. perit, Coc.) ab illis] Ità P. Merc. JT. &c. nempe à malis, ex quibus frustra expectant liberari ^f: quia verum refugium, Deus scilicet, ab illis aversum est ^g. ¶ Et spes illorum abominatio anime] i. e. Impius in fine spem suam, quam habuit, abominabitur, cum frustratam viderit ^h. ¶ Variè reddunt.] Mæror, vel dolor, (vel cruciatus, M. anxietas, Ca. perditio, &c.) anime, Ch. P. Mar. Pro spe dolor succedit impiis ^h. [Al. sic;] Et spes eorum [repete. peribit] expiratione anime, JT. i. e. Misera morte de rebus speratis decident ⁱ. [Al. sic;] Spes eorum (sub. est, Coc. vel erit, P. Ca. erit sicut, Ang.) exhalatio, vel efflatio, vel exspiratio, anime, Mo. Merc. D. Coc. Ang. Scult. Pi. [Quod variè explicant.] Erit frustra; sicut spem omnem hujus vitæ amittit qui animam efflat ^j. Metaphora ^k. [Alii sic;] exsufflatio anime, i. e. halitus, qui statim præterit & consumitur: q. d. Erit

Q. in
Merc.
Coc.

q. d. Erit eorum spes vanissima !. [Al. sic ;] Significat hæc phrasidis deliquium animi, ut Jer. 15. 9^m. Sensus est, Animi moeror tantus erit ob spem frustratam, ut ad efflationem animæ perveniat ; & præ eo sibi mortem consciscant, aut mori velint. Id sign. infra Job. 31. 39. & Jer. 15. 9^m. Alii, *offensio animæ*, qualis in homine stomachante, atq; adeo iram anhelante. q. d. Naribus exsufflabunt iratorum more, dolentes se suâ spe frustrari.

C A P. XII.

2. **E**rgo, **אַתֶּם** Enimvero, Ti. Certè, vel Sanè, vel Profectò, vel Revera, M. P. D. Coc. &c. Nempe, Cod. In, vel Cum, veritate, Ch. Sy. Ar. Scilicet, JT. Pi. V. Verè quòd, Mo. Merc. **אַתֶּם** abundat ; q. d. Profectò scio quòd, &c. ut supra 9. 2^a. **אַתֶּם** ab **אַתָּה**, ut **אַתָּה** à **אַתָּה**. ¶ **אַתֶּם** estis soli homines? **אַתֶּם** ¶ Vos (sub. estis, Sy. Ar. Pi.) *populus*, Merc. Coc. Pi. Ut video, vos estis quasi *populus*, M. Putatis quòd vos sitis *populus*, P. [Variè hoc explicant.] Ut quædam populi universitas^c. Vicem totius populi geritis^d. Specimen totius orbis estis^f ; sapientiâ integrum cœtum vincentes^f. Quasi verò ex totius populi sententia responsa feratis ; vel, totam generis humani universitatem sententiæ vestræ adstipulantem haberetis. De communi autem notione quam Natura omnes gentes docuit vulgò dicitur, *Vox populi vox Dei est* *. Ironia est^g. Vos præ omnibus aliis eruditi estis^h. q. d. Vos non estis, ut vobis persuadetis, *populus* aliquis excellens. Synecdoche generisⁱ. *Populus*, i. e. electus populi, lectissimi in cuncto populo, ac velut columnen totius nationis^k. *Populus*, nempe Dei, vel Deo charus, vel in foedere Dei. Solus *populus* in cœtum, five comitum, cum Rege suo veniunt, non item servi. Vide Deut. 9. 10. & 10. 4. & 18. 16. Distinguitur ergò **אַתֶּם** gens à **אַתָּה** populo, ut homo ab animali. Vide Num. 23. 9. Deut. 32. 21^l. [Al. aliter ;] Video vos plebem esse & vulgus, & idiotas^m : Non sublimius sapitis quàm illiⁿ. Vel, ut *populus*, vanâ scientiæ opinione imbutus^o. Vos estis viri, Ca. vel gentes, Sy. Ar. ¶ **אַתֶּם** Et vobiscum morietur sapientia? **אַתֶּם** ¶ Et vobiscum (vel, quòd vobiscum, P. Pi. Cod.) morietur (vel, moritura sit, JT.) sapientia, Merc. Coc. [Diversimodè exponunt.] Morietur vobiscum sapientia vestra, & non erunt qui vobis subscribent^p. [Al. sic ;] Sapientia vestra infatuata est & corrupta, (vide Job. 5. 12. 2 Sam. 15. 31. Isa. 44. 25.) perit apud vos & evanescit, & vobiscum moritur, ob vestram stultitiam^q. [Al. sic ;] Ironicè dictum est : Vos soli sapitis ; vobis mortuis, nulla erit ultra sapientia, quia tota in vobis est^r. Vobis mortuis, actum erit de Ecclesia & populo Dei, nec erit cui Divina sapientia revelata sit^s. 3. Et mihi est cor, &c. Cor, i. e. sapientia^t ; quam veteres in corde posuerunt^u. Hinc cordatus, pro sapiente ; item excors & vecors, pro insipiente^v. ¶ Nec inferior sum vestri ; vel vobis, JT. M. P. Coc. nempe sapientiâ, P. **אַתָּה** Non cado (vel cadens, Mo. V. cadens sum, Pi. vel excido, Merc.) ego à vobis, Merc. Mo. &c. è dignitate scilicet sapientiæ. Cadere Hebræis sign. abjectum & contemptum esse, ut Neh. 6. 16^z. Metaphora à luctatoribus, ex quibus qui inferior est viribus à robustiore prosternitur^a. Fortè hoc vult ; Non cado, lapso, titubo, magis quàm vos : si vos statis, ego sto^b. Non cedo vobis ulla in re, Ti. Simplicia verba apud Hebræos habent etiam significationem compositorum, ut hic cadere pro decidere, seu inferiorem aut abjectum fieri^c. Nec separatus sum ego à vobis, Ch. in D. ¶ Quis enim hæc quæ nōstis ignorat? **אַתֶּם** Et cum quo, vel, apud quem, non sunt sicut hæc? vel ista? P. V. Mo. Merc. vel talia? Coc. five hujusmodi? JT. Pi. qualia scilicet vos in medium attulistis de gubernatione Dei, &c. Ne putetis hanc esse singularem sapientiam^d. Quis talia dicere non possit qualia vos dicitis^e? Sunt hæc vulgaria, & omnibus nota^f. Etiam barbari nōrunt Deum esse justum, sapientem, potentem. Sed hæc res non est inter nos in quæstione^f.

Quis autem non tenet quæ vos jactatis? Ti. Nam talia etiam quis non possit? Ca. [Al. aliter :] Imo nec illis, [repete ex authore, inferior sum,] de quibus dici solet, non est similis eis, M.

4. Qui deridetur, &c. **אַתָּה** Irrisio socio suo ero, Mo. Irridere amicum suum sum, Mar. Risus, five Derisio, (vel, Ut qui derisui est, JT. Pi. sic Merc. D. M.) socio, vel amico, suo, five ejus, (vel proximi, M.) sum, Merc. P. Ch. ego sum, M. Ridiculo sum amicis, Ti. Is ero qui sit aliis derisui, Ca. Deridiculum amico suo qui est, is ego exstiti. Si cui unquam contigit illudi ab amico, is ego exstiti. Similis locutio Esa. 63. 19. Facti sumus ii quibus non dominatus es^g. Derideor à^h Coc. vobis, amicis potius hominum felicius, quàm mei^h. V. Fortè pro **אַתָּה** scribendum **אַתָּה**, *irrisus*, &c. sum ego ; vel **אַתָּה** per meton. ponitur pro **אַתָּה**, accidens pro subiecto. Ità nihil est difficultatis. Vel forsan, ut disputatio quam hic aggreditur generalis est, de statu justorum & impiorum ; ità hæc sententia generalis est, & **אַתָּה** fumenda est pro **אַתָּה**, & locus sic vertendus, Derisio est cui amicus sum, (nempe pius, cui soli Jobus amicus erat,) qui invocatur, &c. Ità eadem sententia pro more repetitur in posteriore membro, Derisio est justusⁱ. Hebr. Ridere amicum. Sensus est, Hoc quod vos agitis est ridere amicum. Dicitis, Clama ad Deum, ut respondeat tibi : hoc verò, inquam, ridere est^k. Jobus de se partim primâ, & G. partim tertiâ, personâ loquitur ; quod hic difficultatem parit^l. ¶ Invocabit, &c. **אַתָּה** ¶ Clamanti ad Deum, (vel, invocans Deum, Ca. Coc. qui invocatur Deum, Merc. P. Ch. is qui clamat ad Deum, M. qui cùm clamat ad Deum, Pi. sim. JT.) & respondit, vel respondet, illi, Mo. P. Ch. & exaudit eum, Merc. cuique is respondet, Coc. & quem ille exaudit, M. ut se exaudiat, Ca. exaudit eum, Pi. JT. verum ultionem Dei poscit, qui & annuit, Ti. Q. hæc verba referunt ad derisum, five Jobum^m ; invocabis Deum, scil. qui irrideturⁿ. Is ego sum qñ deridetur ; sed talem Te se invocantem Deus exaudit & consolatur^o. Sunt^p Merc. verba bene sperantis de Dei ope : q. d. Antea me clamantem audivit ; idem nunc faciet, &c. Me nunc, qui talis sum, vos ridetis^p. Hi itaque **אַתָּה** jungunt cum^q Merc. voce **אַתָּה**. Alii referunt ad deridentem^r ; & causa^q Pi. irrisio^r hic indicatur, nempe, successus qui contingit imploranti opem Dei^s. Ego is sum qui socio suo risui est, qui scilicet socius, quoties Deum inclamat, exauditur, h. e. qui Deum habet propitium, eique plus quàm postulat concedentem^t. Id rectè convenit cum^r R. Levi vers. seq. V. Vox **אַתָּה** per appositionem cohæret cum^r in Merc. voce **אַתָּה**. Noluit autem Job primâ personâ loqui, sim. Jun. sociis meis, &c. sed tertiâ, tum ut modestius loqueretur^v ; tum ut minùs amicorum animi offendantur^v ; tum ut commodius ad thesaurum transeat^v ; tum etiam^v Merc. ut miserrimam suam conditionem ostenderet, qui eorum^v Jun. rerum devenisset, ut ei similis esset qui, quum Deum invocans exaudiat, & perfectè justus sit, qualem se asserbat Job, à socio tamen ridetur. Nec tamen cum quibusdam Hebræorum velim **אַתָּה** sum poni pro **אַתָּה** est, quo modo planus admodum fuisset sermo, Risus socio suo est is qui Deum invocans exauditur ; risus est, inquam, justus integer^z. ¶ Deridetur enim justus simplicitas, **אַתָּה** Irrisio est (vel, derisui, JT. sim. D. Coc. risus, i. e. risui, Merc. deridetur, Scult. irrisio^z subiacet, M.) justus integer, five perfectus, Merc. Mo. Coc. Qui absolute justus est, in quo nihil culpari potest, qualem se proficitur, talis mundo risui est, ut nunc ego vobis. Sententiam generalem verissimam sibi accommodat^b. Hoc^b Merc. more receptum, integrum scelerisque purum à filiis hujus seculi subsannari^c. Non novum est derideri ab^c Scult. aliis hominem pium^d. Justus hic substantivè ponitur, ut passim, pro, vir justus ; **אַתָּה adjective^d. Potius asyndeton est, ut, Sol (sub. &) Luna^e. Justus &^e D. integer, five perfectus, M. P. Ch. JT. sim. o. [Alii aliter vertunt :] Irrisio justis perfectis, sub. est illa irrisio quâ me ridetis^f. Al. cùm derisui sint insontes & integri, Ca. e Mar. [Al. sic ;] Derisui sum justo & integro, i. ei qui talis videtur, quia prosper est. Ante **אַתָּה** repetendum ex^f Pi. membro præcedenti^h. [Al. sic ;] Hic risus pro gaudio^h justis**

justi sumitur; q. d. In hoc justus exauditur à Deo, quod risum ei, i. e. gaudium, concedit. [Huic favet Ti. qui hæc verba præcedentibus adnectit, hoc modo; *Verum ultionem Dei poscit, [nempe justus,] qui [scil. Deus] & annuit ridere justum & perfectum.* Nempe, risu gaudii, dum ab impiis derideatur risu ludibrii. Totus versus sic forsan reddi potest; *Risus amico suo ego sum, (qui, scilicet, me deridet verbis sequentibus,) invocat Deum, & exaudiat eum; sive, sic ille clamat ad Deum, & sic ille exaudiat eum, (nempe magis magisque affligendo: ad quod Job in ultimo commate respondet, Talis, inquit, est communis, & ubique obvia,) deriso cujusque justus & integri.]*

5. *Lampas contempta, בור בור?* *Lampas* (seu Fax, Merc. Mar. Ca. vel Tada, Mar. JT. Pi. Ut *lampas*, P. V.) *contempta* est, Mo. P. V. Merc. &c. *Quasi lampas contemptus sum*, M. sim. V. *Contempta*, vel *contemptus*; nam [בּוּר] potest esse vel Tōar [adjectivum,] vel substantivum *. Ut fax extincta, & non lucens, quæ abjicitur^k, tanquam inutilis^l. q. d. Dum tæda ardens lucensque eram, rebus secundis, in splendore hominum versans, in pretio eram; nunc, ut torris vel titio semiustus, in tenebris & squalore positus negligor^m. Vel sic; Sum velut tæda despecta, seu torris ad ignem, à quo omnes abhorrent, nè urantur; sic vos à me afflicto abhorretis, &c.ⁿ. Est talis velut lignum ardens, i. e. fugitur ab aliis tanquam ignis^o. Estimatur justus miser velut torris igne ferè absumptus & vix fumigans, ideòque contemptus & abjectus, cujus foetorem vel fumum omnes averfantur^p. Aliis *ל* in בּוּר servile est, & בּוּר calamitas, ut Job. 30. 24. & 31. 29. q. d. *Ob infortunium despectus sum*, &c. q. d. accessionis nota, *וְעַתָּה רֵי שִׁמְפֹּגָה*, vel etiam comparationis, *וְעַתָּה רֵי שִׁמְפֹּגָה*, ut Esa. 11. 3. Verto, *Ad* (vel *Præter*) *calamitatem contumelia à tranquillis parata est*, &c.^r. ¶ *Apud cogitationes divitum, בְּחַשְׁבוֹתָיו* Cogitationi (vel cogitationibus, Merc. D. vel, ad cogitationem, JT. Pi. juxta, vel apud, cogitationem, sive cogitationes, Merc. V. in cogitationibus, Ang.) *tranquilli, sive pacati*, Mo. P. Merc. JT. Pi. & felices hominis^t; illius qui tranquillus sedet, M. vel, *judicio hominis opulenti*, Ti. sive felicit, V. sim. Belg. q. d. Afflicti contemni solent à felicioribus^u, quibus nemo molestiam exhibet; quales erant amici Jobi^v. Vos, quibus omnia arident, abhorretis à me afflicto, &c.^x. Sicut, lucente Sole, nihil lucernæ exilè lumen moramur: ita pius miser à prosperis nihili æstimatur^y. Porro, בְּחַשְׁבוֹתָיו in aliis codicibus sing. est, in aliis plur.^z. In prima tantum editione Venet. magn. Bibl. scribitur plur. בְּחַשְׁבוֹתָיו cogitationibus, ut in exempl. Rob. Stephani; at in reliquis exemplar. aliarum editionum, & in manu etiam script. בְּחַשְׁבוֹתָיו cogitationi, quomodo & K. citat, & Hebræi omnes, præter Nachman^a. ad formam בְּחַשְׁבוֹתָיו, גְּבוּרָה, בְּחַשְׁבוֹתָיו. [Alii aliter vertunt:] *ad*, vel *propter*, nitelam, sive splendorem, tranquillit, Coc. בְּחַשְׁבוֹתָיו K. exponit in significatione Hebraica; ut Ezech. 27. 19. בְּחַשְׁבוֹתָיו ferrum nitens, politum, &c. & Jer. 5. 28. שְׂמֵט עֲשָׂו, pingues sunt & nitidi, præ pinguedine nitent: q. d. Antehac fui in nitorem & decorem hominis tranquillit, i. e. splendens præ rerum tranquillitate & successu; nunc fax contempta, & proclivis ad lapsum^d. בְּחַשְׁבוֹתָיו est nitor, splendor, Cant. 5. 14. בְּחַשְׁבוֹתָיו nitere, Jer. 5. & in Hithpahel serenari^f. Sed malim בְּחַשְׁבוֹתָיו in Syriaca significatione exponere, cogitationem, ut Psal. 146. 4. Dan. 6. 3. Jon. 1. 6^g. ¶ *Parata ad tempus statutum, בְּחַשְׁבוֹתָיו* Paratus (vel, qui paratus est, P. V. Merc. vel, est scilicet paratus, i. e. בְּחַשְׁבוֹתָיו vir paratus, Merc.) ad nutationes (lapsus, P. D. vacillationes, Scult.) pedis, Mo. Scult. qui mox casurus est^h. Videtur pius impiis ad lapsum pronus^h. Vel, *ad nutantes*, (ut sit Benoni,) i. e. ut sit inter eos qui nutant pede. Sed malo substantivum esseⁱ. Alii vertunt, & *œu obnoxius nutationibus pedum*, M. is qui constitutus est in nutationibus pedis, JT. Pi. i. e. qui vicinus est lapsui, cujus res sunt afflicte^k. Elegans metaphora, ut Psal. 17. 37. & 37. 17^l. Alii, *parata est* [nempe contumelia] *vacillantibus pede*; i. e. Ità comparatum est, ut si quis titubet, vel ceciderit, à tranquillit ferat contemptum, &c. בְּחַשְׁבוֹתָיו ex Benoni בְּחַשְׁבוֹתָיו, à בְּחַשְׁבוֹתָיו. Porro, ordo hic est inversusⁿ: secundum

hemistichium primum sumito, nam est nominativus à fronte verbi, quem sic sæpe subjungunt Hebræi^o: ° Merc. *Is qui paratus est ad lapsum pedis* (i. e. qui lapsui ac ruinæ propinquus est, ut ego nunc P.) est velut facula, vel ° Merc. *lampas, contempta*, sive *contemptus*, apud cogitationem pacati, P. Ang. i. e. juxta mentem & opinionem divitis prosperi^q. Is qui perditioni exponitur, & cujus ° Merc. pedes ruinam minantur, contemnitur à locupletioribus: atque hoc accidit mihi^r. Quod placuit magno ° Q. in M. Mercero, & Pagn. Jun. & Genev. mihi quoque perplacet: si tamen בְּחַשְׁבוֹתָיו sit Benoni; sic verti posset; *Titio* (i. e. sicut titio) est *contemptus cogitationi* (vel, à cogitatione hominis) *tranquilli*, (sive prosperi; ita vir) *rectus* (sive pius recto pede incedens, contemnitur) *vacillantibus pede*, i. e. ab iis qui pedibus nutant, & curvos gressus faciunt, h. e. ab impiis & hypocritis. Posset quoque בְּחַשְׁבוֹתָיו verti, *nitori*, ut causam comprehendat cur felices contemnant titionem, quia scilicet nihil nisi nitorem & speciem sectantur, quam fax vel tæda (sic enim hoc sensu בְּחַשְׁבוֹתָיו verterem) crasso fumi sui atre deturpat^t. [Alii totum versum sic reddunt;] † Di. *Lucernam contemptam judicio hominis opulenti, quæ idonea est gressibus dirigendis, Ti. Fax parvipenditur quiescenti, gressibus destinata pedum.* Ut facem non curat qui non ambulat, quod ea ambulanti, non quiescenti, usui est: ita vos, qui valetis, facile meum malum contemnitis; sed si hic essetis, aliter sentiretis^u. Ille est tæda contempta secundum opinionem ejus qui est in tranquillitate; paratus est ad vacillandum pede, Belg.

6. *Abundant, בְּחַשְׁבוֹתָיו* Tranquilla (At pacata, Merc. Felicia, vel Prospera, Ti. D. sim. P. V.) sunt, vel erunt, Mo. Di. sim. Pi. Redundant bonis, M. ¶ *Tabernacula prædonum*, ita M. P. V. &c. בְּחַשְׁבוֹתָיו Vastatoribus, JT. Coc. &c. tyrannis & prædonibus. Forsan respicit Sabæos, &c. Job. 1. v. ¶ *Et audacter provocant Deum, בְּחַשְׁבוֹתָיו* Et securitates (vel confidentie, Mo. D. Merc. res securæ, Coc. securæ, P. sub. tabernacula, V.) sunt provocantibus, sive irritantibus, Deum, Pi. P. Coc. &c. Confidunt, & securi sunt, nihil timent, altā fruuntur quiete^x. בְּחַשְׁבוֹתָיו substantivum est, pro בְּחַשְׁבוֹתָיו vel בְּחַשְׁבוֹתָיו. q. d. Omnigenam habent securitatem^y. Reddit rationem quare divites contemnunt perfectos, nimirum, vident se esse felices, &c. Aut solvit objectionem, quomodo Deus protegit perfectos, si prædones abundant. Ad quod respondet verbis sequentibus^z. [Al. aliter.] Dixerant^a Mat. amici sceleratos male perire, Job. 11. v. ult. sed contrarium suā experientiā Jobus probat^a. ¶ *Cum ipse dederit omnia in manus eorum, בְּחַשְׁבוֹתָיו* In his verbis est difficultas hujus versus^b. Si Vulgatum sequeris, Hebræa sic vertas, *cui dedit omnia Deus in manu sua*; scil. Cum prædonibus omnia dederit, ideo audaces evadunt, &c.^c. Contra Deum donis à Deo collatis insurgunt^d. *Cuiusque adducit* (vel, efficit ut eveniat, Pi.) *Deus optatum in, vel ad, manum ejus, JT. Pi. Ei cui adduxit Deus in manum ejus, (redundat ejus)* nempe, id quod possidet quisque eorum per fas aut nefas. Quæ permittit Deus fieri, nec punit, ea dare, aut adducere, dicitur. Sic Davidi dedit uxores Saulis, &c. i. e. permittit ut eas duceret^e. Ei scilicet in cuius manum (nam mutat numerum) adduxit, fecit venire, Deus, scil. bonum, vel bona, & pacem ac felicitatem; q. d. cujus manui obtulit Deus quicquid iste volebat. Significat improbos sæpe felices esse, Deumque propitium in omnibus habere^f. *Quibus Deus affert suā ipsius manum*, Ca. Pro eo quod indulget Deus illi, q. d. בְּחַשְׁבוֹתָיו, Di. ex Deod. Vel sic; *Ei quem, aut, eis quos, Deus in manu sua condidit*, vel, *ed quod, &c.* ut significetur, manu, quā conveniens esset confringi, eadem muniri improbum. Vel sic; *Cui Deus in potestatem deduxit*, justum scilicet, ex c. 9. 24^g. Perpendi etiam hanc interpretationem vellem, non teneri; *Securitates sunt concitantibus Deum in eos quos introduxit Deus in manum suam*, tanquam peculium suum, nempe in pios, quos Deus in manibus suis gestare dicitur. In hos impii Deum concitant, ut ærumnis eos frangat. Sed non placet hæc sententia, tunc enim diceretur, בְּחַשְׁבוֹתָיו בְּחַשְׁבוֹתָיו. Verto, *illis quos Deus in manu sua posuit*, Coc. [Al. sic,] in his quæ con-

1. *Malim, irritantibus Deum per ea quæ adduxit Deus manu suâ; q. d. qui ipsius Dei bonis, quæ propriâ suâ manu attulit, abutuntur ad ipsum irritandum.* Sed neque hoc placet. Tunc enim dicendum eo sensu fuerat, *וְלֹא יִרְדּוּ בְּיָדָיו*; *וְלֹא יִרְדּוּ* enim in obliquis casibus affixum post se requirit. In quem adeo Hebraismus Merceri aliorumque Versiones impingunt. Phrasis indicat *וְלֹא יִרְדּוּ* hîc esse nominativum^k. Idololatrarum itaque descriptio est^l, quorum dii idola sunt; & licet ipsorum impietate nulla detur gravior, tamen & his, inquit Jobus, sunt securitates. Hîc pedem figo^m. [Verba itaque sic vertunt;] *Et ei qui producit* (vel *adduxit*, Di. Mo. *adducit*, He. in Merc. vel *portat*, Ti. *venire facit*, i. e. accipit, vel *figit*, V.) *Deum manu suâ*, P. V. Ti. vel, *in manu sua*, Mo. vel, *in manum suam*, Di. sub. est *securitas*, V. Nihil familiaris idololatriæ, quàm Deum manu suâ gestareⁿ; qui tamen potius cultorem suum portare & tueri deberet. Non placet hîc sensus, quia *וְלֹא יִרְדּוּ* in hoc libro de idolo non dicitur^o. Ego locum sic exponerem; *Spes est iis qui Deum irritant, & iis quos Deus ponit in manu sua*, i. e. suo arbitrio vivere permittit, nec compefcit eos P.

7. *Nimirum, וְלֹא יִרְדּוּ* Et verè, Mo. M. Enimvero, Merc. JT. Pi. *Veruntamen*, P. Et quidem, V. ¶ *Interrogamenta* Ità P. Mo. &c. vel *pecudes*, Ti. Considera quomodo regantur ad commodos usus impiorum^q. ¶ *Et docebunt te, וְלֹא יִרְדּוּ* Et docebit te, Mo. Ti. V. &c. sub. *unaquæque illarum*, V. Merc. sic JT. Pi. D. Similes locutiones, *Filie incedit, Bestie clamat*^r. Docebunt, non per se, sed objective; pensitanti subministrabunt argumenta, &c. t. [Sed quid docebunt?] Resp. 1. Deum benefacere impiis^t. 2. Ea, adeoque omnia, à Deo fieri & gubernari. Ità si prædones felices sint, si alia perturbata videntur, non sine Deo, cujus nutu ea omnia contingunt^v. q. d. Absurdum est ut vos istam administrationem Dei negetis, quam ob oculos videtis^x. 3. Dei potentiam, & providentiam^z, & sapientiam^a. q. d. Non opus est ut sublimitatem cœlorum, &c. pervagemur, cum etiam minuta animalia nos doceant, &c. b. ¶ *Et indicabunt* Heb. *indicabit*, exponet tibi, V.

8. *Loquere terræ, וְלֹא יִרְדּוּ* Loquere ad terram, Merc. Ch. in D. Colloquere (Confabulare, JT.) cum terra, Coc. sim. Ti. [Al. aliter:] *Virgultum* (id certe *וְלֹא יִרְדּוּ* denotat, quod aliis verbum est,) *terræ*, sub. *interroga*: sic *וְלֹא יִרְדּוּ* pro *וְלֹא יִרְדּוּ*, quod insolens non est^c. ¶ *Et narrabunt* Abunde hæc omnia^d.

9. *Quis ignorat, &c. וְלֹא יִרְדּוּ* Quis nescit hæc omnia? Ti. Merc. vel, *in his*, Mo. Merc. vel, *de his*, Merc. P. vel, *ex his*, JT. Pi. *omnibus*? Mo. Merc. &c. vel, *per omnia hæc*? Coc. Pi. *ב* notat causam instrumentalem^f. ¶ *Quid omnia hæc, &c. וְלֹא יִרְדּוּ* Quod manus Domini fecit hoc? five istud? P. Mo. V. Merc. Coc. nempe, quod in illis est, scilicet totum hoc^g? *וְלֹא יִרְדּוּ* est fœmin. sed usurpatur neutraliter^h. Vel, *quid—condiderit ista*? Ti. q. d. Licet Deum & creatorem invisibilem ex visibilibus agnoscere, juxta Rom. 1. 20. Quis ignorat hæc à Deo condita esse, & ejus providentiæ tribuenda, non casui aut fortunæ? Nec cum Hebræis somniandum est Jobum species quidem rerum ad Deum referre, quod eas creavit & tueatur, sed individua casui permittere: Nam apertè de utrisque loquitur^h.

10. *Anima omnis viventis* Id est, animantiumⁱ; (nam *vivens* Hebræis, ut *זֶאֱוֹן* Græcis, non comprehendit plantas, quæ antè sub nomine *terræ* designantur^k;) vel, si mavis, hominum^l. ¶ *Et spiritus* Id est, anima rationis particeps^m. *Anima* autem hîc vocatur quæ sensitiva estⁿ. ¶ *Universæ carnis hominis* [Sim. omnes.] Vel, *carnis hominum*, sing. pro plur. i. e. Anima quæ habitat in carne, seu corpore^o. Spiritus omnium corporum hominum P.

11. *Nonne auris verba dijudicat?* Vel, *probat*? Ti. P. &c. *Auris*, nempe hominis, h. e. mens per aurem^q: vel, exactum judicium quod iis quæ audiuntur est adhibendum. Est autem auris præcipuum doctrinæ organum^r. Probat verba, sintne vel vera, vel conse-

quentia^t. ¶ *Et fauces, &c. וְלֹא יִרְדּוּ* Et palatum^u Pi. *gustat cibos*? Ti. sim. P. Merc. &c. Hæc geminâ translatione significatur intellectus humani vis *נֶמְנֵם*^x. * G. i hîc est *Vas* adæquationis, ut Job. 5. 7. & *scintille*, i. e. ut scintillæ, &c. t. *Ut palatum, &c. JT. Gustat*, i. e. cibi saporem gustu percipit^v; quis dulcis, quis amarus, &c. Variè hanc sententiam accommodant^x. * Merc. 1. q. d. Ipsi nos sensus ad Dei cognitionem deducunt^y. * Merc. Ut sensu corporea, sic mente Deus percipitur^z, Deique opera intelliguntur^a. Quis non videt Divinam charitatem, &c? Tam sunt aperta quæ dixi, quàm quæ auribus audimus, & palato gustamus^b. 2. Amicos hîc taxat, quod non melius judicarent de administratione Dei, cujus tot erant documenta^c. 3. Socios carpit, quod non satis diligenter expenderint à se dicta, sed aliorum ea interpretati essent. Vestrum sanè erat purgatam aurem afferre, & de dictis meis probè judicare, non ità me carpere & contemnere^d. Vestrum est, qui senes estis, de meo sermone judicare; sicut palati est, de cibi sapore^e. Hæc verba repetuntur^f c. 34. 3. ubi sequitur, *judicium eligamus*. Indè hic sensus eruitur; Sicut non quidvis edimus, & in ventrem ingerimus, sed gustu cibum probamus: sic non quicquid in buccam venit evomendum est, sed cum judicio verba ponderanda sunt. Hoc in vobis desidero; Congeritis bonas sententias, sed non examinatis an ex illis rectè consequantur quæ infertis. E contra, mea dicta non ponderatis, sed simpliciter ut insulsa rejicitis^g. Oportet sermonem non temere profundi, sed ad regulam auris & spiritus probari ac judicari^h. * V.

12. *In antiquis, &c. וְלֹא יִרְדּוּ* In decrepitis (vel *senibus*, Ti. *vetustis*, Coc.) est sapientia, Mo. D. Merc. q. d. Hoc etiam à majoribus accepimus, quorum sincerum est judiciumⁱ. Affero quæ longâ edoctus experienciâ de Deo cognovi. q. d. Ego senex sum, &c. itaque vos docebo^j. Perstringit Bildadum & Tzopharem, tanquam seipso juniores. Confer Job. 30. 1^k. Per mimefin hæc proponit, & respondet verbis Bildadi, c. 8. v. 8. Provocatis ad seniores, & ab illis sapientiam esse discendam inculcatis^l. Est quidem in senibus sapientia, & veneranda est Patrum autoritas; non tamen tanta, ut quæ illi contra regulam fidei & spiritus Domini dixerint, sequamur: omnia sunt exigenda ad normam sapientiæ Dei. Est quidem in illis sapientia, sed longè major in Deo^m. ¶ [Alii interrogativè reddunt;] *An in decrepitis erit sapientia?* Pi. sim. JT. Putatisne eam consistere in ætate grandævâ? Interrogatio vim habet negandi. Confer infrà 32. 6. & seqⁿ. [Vel sic;] Exaggeratio est ab ipsorum ætate, &c. q. d. Cum per ætatem sapere debuissetis, video vos fatuos esse & stupidos in judicanda Dei administratione^o. *וְלֹא יִרְדּוּ*, vel *וְלֹא יִרְדּוּ*, plus est quàm vel *וְלֹא יִרְדּוּ* senex, vel etiam *וְלֹא יִרְדּוּ* canus P. ¶ *Et in multo tempore, &c. וְלֹא יִרְדּוּ* Et longitudo, (vel, in longitudine, Merc. JT. Pi. &c.) dierum prudentia, D. vel intelligentia, Mo. Merc. Longa ætas affert peritiā, Ti. V. *וְלֹא יִרְדּוּ* propriè est certa rei alicujus notitia; *וְלֹא יִרְדּוּ*, quum ex ea cognoscimus alia, & eam ad alia applicamus^q. [Q. interrogativè, ut prius membrum, legunt,] *Et in longævis prudentia?* Coc. sim. JT. Pi.

13. *Apud ipsum* Plenius sic, Imò penès illum, Pi. Penès Deum^r. Relativum sine antecedente^s. ¶ *Sapientia* Quâ res omnes administrat^t. q. d. Fateor in senibus esse sapientiam, &c. sed à Deo est sapientia^u; & si seniores ab eo dissentiant, Deus magis audiendus est^v. ¶ *Et fortitudo* Vel potentia, V. Pi. quâ exsequitur sapienter à se decreta^x. ¶ *Ipsæ habet consilium* Ejus est consilium, D. ex Chald. Sic alibi, *meum est consilium*. Nam non solum consilio valet, sed etiam omne consilium rectum ab eo^y. ¶ *Et intelligentiam* Consilio disponit sua, intelligentiā cognoscit nostra; Greg. Mor. 11. 4^z. * Scult.

14. *Si destruxerit* Vel, *diruerit*, sub. Deus, Scult. *וְלֹא יִרְדּוּ* valet & si, & ecce^a. ¶ *וְלֹא יִרְדּוּ* Ecce, diruet, vel destruet, Mo. P. Merc. En, quum destruit: Futurum hîc notat actum continuum^b. Profecundo destruet, sub. aliquid, V. domos, urbes, &c. nam generaliter intelligo^c. Respici volunt vel illam historiam Gen. 11. vel istam Gen. 19^d. En, ità destruit, ut non edificetur, JT. ¶ *Nemo est qui edificet* Heb. & non (vel, quod non, Ti.) edificabitur, Mo. D. &c.

† Merc. non potest edificari, Pi. quod ille destruxerit †. ¶ Si concluserit, &c. שִׁנְיָהּ אֵלֶּיךָ Claudet, vel includet, super virum, Mo. Merc. concludet (concludat, P.) virum, Ti. P. quum ocludit viro, vel, includit virum, Pi. Si retruferit quempiam in vincula, vel, in malum aliquod conjecerit †. ¶ Nullus est qui aperiat, אֵין מִי שֶׁיִּפְתֹּחַ Et non aperietur, Mo. Ti. P. ei, Ti. P. nec solvetur, Merc. non relaxatur, Coc. non potest aperiri, Pi. Non poterit inde se extricare, & malis eximere *. Claves, ut & oclusio & reclusio, liberam rerum administrationem saepe significant, ut Jes. 22. 22. Ità hinc Deo liberam agendi potestatem tribuit. Et non liberabitur; q. d. Dei consilia nemo retractare potest. Alii, ocludit viro, ità ut non aperiat; i. e. protegit quasi objecta structurâ, & obseratâ portâ, ut Lotum, Gen. 19. 1.

15. Si continuerit aquas, יַעֲצֹר בַּמַּיִם Detinebit in aquis, Mo. Cohibebit (vel Cohibet, Merc. Ità cohibet, JT. Quum cohibet, Pi. vel, Si retinuerit, Merc.) aquas, Ti. Merc. ¶ Omnia siccabuntur, יִבְשׁוּ Et arescent, Mo. P. Merc. vel, arescunt, D. Pi. Nempe, vel omnia; vel aquæ in terra, lacus scilicet & flumina; vel semina, fruges, animalia, & ipsi homines. Exemplum talis ariditatis vide 1 Reg. 18. m. ¶ Subvertent terram Domos, urbes, agros secum rapiunt & vastant, ut Gen. 7. 11, &c. n. Alluvione suâ omnia subvertunt. Vel, terram, i. e. ejus incolas. Sic in turbine fit, sic cum imbres sunt copiosi.

16. Apud ipsum; ità M. JT. Pi. Cum illo, Mo. P. Merc. &c. sub. est, Ti. Merc. ¶ Et sapientia; ità P. Scult. Pi. וְיָחִידָהּ Et substantia, JT. persistencia, Mo. substantia, Ti. essentia, Merc. Scult. Vox sign. illud quod constanter subsistit, indeque sapientiam. Et res, Coc. & ratio, Ca. Merc. (omnia gubernandi, Ma.) ut Job. 5. 12. & 6. 13. exposui. Proprie est certa ratio & ritus quo omnia ex æquitatis norma administrat. Et æquitas, V. q. d. Robore æquissime utitur, non tyrannicè; fortitudinem justitiæ & sapientiâ temperat. Et vera existentia, M. Significat τοῦ ὄντος κληδὸν ἢ πρέπον, quod revera & immutabiliter rectum est. Et omne quod est, Q. in M. Ramban in Merc. est in manu ejus. Et existentia, rerum omnium; ipse fons essendi. Quidam eadem hinc repeti volunt quæ jam antè v. 13. dixerat; quanquam proprie differant עַל & גְּבוּרָה; ut גְּבוּרָה fit potentia absoluta, cui resisti non potest, & quæ sapienter ordinata exsequitur; עַל autem robur fit quo omnia tuetur & stabilit. וְיָחִידָהּ nonnihil diversum à sapientia, ut ex dictis patet. Alii eam effectum, vel energiam, exponunt. ¶ Ipse novit, &c. יָדָהּ וְיָחִידָהּ Ipsius, five ejus, (vel ei, Mo. Merc. Pi. i. e. ab eo, Pi. Merc. ut Act. 7. 20. venustus Deo, i. e. à Deo, & 2 Cor. 10. 4. valida Deo, i. e. divinitus, seu à Deo,) est errans, & errare faciens, five decipiens, Mo. P. Merc. &c. vel, qui seducit alios, Merc. h. e. Justo judicio permittit errare & seduci. Intelligo hoc non tantum de ἀσθενείας, quas Græci appellant, (nam generaliter loquitur;) sed de omnibus erroribus qui passim committuntur, etsi specialius in politiis, ac civitatibus regendis; ubi quosdam suscitatur Dominus qui homines in errorem pertrahant, ut fallax consilium sequantur, viamque perniciosam ineant in malum suum. Sensus est, q. d. Non solum bona facit Deus, sed & mala dispensat, permittendo, scilicet, non ut auctor. Non quod Deus errores efficaciter velit, ordinet, jubeat, vel ad eos impellat; sed quod ipse videt, & justo judicio permittit, illum errare, hunc seducere. [Al. sic;] Ei est tam qui errat, quam qui seducit. Hoc tamen est id quod saepe homines non advertunt, & quod fortuitum putare possint. Neque enim sensus est, à Deo utrumque creari. Hoc nemo non novit, & antè id dixerat. Sed nunc inquit eum ambos nōsse; vel potius, ambos suscitare, & efficere ut aliqui errent, alii verò in errorem inducant. Neque permissioni tantum Domini hoc Scriptura tribuit, ut quidam putant, qui sapientiores Spiritu Sancto videri volunt, qui ità differtè locutus est 1 Reg. 22. 20. Ezech. 14. 9. 2 Thef. 2. 11. Deus itaque quosdam in errorem impellit & pertrahit; non quod erroris aut deceptionis, mali aut

peccati, sit autor Dominus; sed quod eorum peccatum, & à Deo defectio, ipsos eò adducat, non permitte tantum & annuente Domino, sed etiam ità ordinante, jubente, & eò impellente; sicut & supra c. 1. 21. Job Domino tribuebat direptionem, &c. à Chaldæis factam, quod illis uteretur Deus tanquam instrumentis ad judicia sua exsequenda: etsi hoc saepe impii non advertant. Q. He. per errare facientem, Satanam, nimis arctè, intelligunt. Talia Deo adscribuntur, non tanquam peccati authori; sed tanquam gubernatori, justissimoque Judici & vindicatori.

17. Adducit consiliarios, &c. מוֹדֵי יוֹעֲצִים שׁוֹלֵל Ducit, vel Abducit, consiliarios spoliatos, P. Pi. Coc. Ità שׁוֹלֵל sumitur Mich. 1. 8. k. Vel, spoliatum, Merc. P. Pi. scil. unumquemque illorum, Merc. V. Pi. Enallage numeri emphatica, ut supra v. 7. 1. שׁוֹלֵל pluraliter Pi. non reperitur, sed in sing. utrumque numerum complectitur, ut alia nomina apud Hebræos. Spoliatus, Merc. nempe vel, i. metaphoricè, nempe sapientiâ; five mente & judicio; ut prius hemistichium posteriori respondeat. Ità sumitur Psal. 76. 6. spoliati sunt fortes cordes, i. e. privati animo & fortitudine; & aliàs: Sic solet Deus sapientissimis mentem adimerè, quum vult regionem perdere. Vide Esa. 3. 3. & 19. 12. 2 Sam. 15. 31. & 17. 14. P. Sensus est, Spoliati consilio eos qui pollent consilio. Vel, 2. propriè. Ducit captivos, o. vel, in catenis, Ch. vel, ut prædam, Ti. in prædam, M. ut spoliarentur ab hostibus, ità ut nihil illis profuerit ipsorum consilium ad hoc vitandum. Nostri (nempe JT.) substantivum faciunt, vertuntque, in dementia am. At substantivum à verbo שׁוֹלֵל est שׁוֹלֵל; quam tamen vocem pro dementia non reperi. ¶ Et judices in stuporem, יִשְׁתַּחֲזָקוּ Infatuat, M. V. Ca. vel, ad insaniam adigit, Merc. Ch. sim. Ti. stultos reddit, JT. ut judicando fallantur: ut quasi insani in perniciem suam atque dominorum suorum consulant.

18. Balteum, &c. מוֹסֵר מַלְכִּים בָּתָּח Vinculum regum solvit, Mo. P. vel, dissolvit, JT. Merc. D. &c. activè, ut Psal. 2. 3. quo scil. alios constringunt. i. e. A tyrannide Regum liberat subditos. Auctoritatem Regibus subtrahit, & potentiam quâ subditi in officio continentur. Intellige de regnorum translatione, juxta Dan. 2. 21. Tria sunt quæ Reges in dominatione conservant; 1. Sapientia; 2. Potentia, 3. Auctoritas ac majestas quam iis imprimit Deus, ut eos suspiciant & reformident subditi. Quod quidem tertium ab hominibus non cernitur, & ex occulta Dei providentia dependet. Hæc omnia hinc attingit, eaque à Deo, quum vult, adimi ait. Subjectionem populi tollit à regibus; Heb. castigationem, quâ scilicet Rex subditos tenet in officio. Perdit tyrannidem fortium. Qui solvit disciplinam (magisterium, i. e. imperium, Ca. ratenam, Ch.) regum, Ti. מוֹסֵר pro מוֹסֵר ponitur. Significat alibi disciplinam, &c. hinc vinculum, ut patet ex verbo relato dissolvendi; nam מוֹסֵר, unde deductum est, affine est מוֹסֵר vincire. Vel, Baltheum dissolvit, &c. i. e. honore spoliat; nam baltheo honor militaris olim significabatur. Baltheus insigne militare, fortè & regium. Regiâ dignitate & illius insignibus privat. ¶ Præcingit fune, &c. וְיָאֶסְדּוּ אֶת בְּמִתְנֵיהֶם Et ligat, vel obligat (vel ligavit, Mo. & rursum ligat, M.) cingulum in lumbis (vel renibus, Merc. P.) eorum, Mo. Merc. D. JT. Pi. &c. Et baltheo accingit, five constringit, (vel, vinculo constringit, Ti. Coc. simil. Sym. in D. Sy.) lumbos, five latera, eorum, Ca. Ch. Sensus est, Non solum aufert potestatem iis, sed in vincula ferrumque tradit. Eorum renes fune constringit, ut captivi sint. Hostibus vinciendo eos tradit qui abusi sunt à Domino sibi traditâ potestate. Funibus eos vincit, quibus vel in triumphum, vel ad mortem, trahantur. Ad paupertatem eos redigit. Alii contrario modo intelligunt; Accingit cingulo, &c. i. e. eos confirmat in regno. Accinctio enim robur passim significat, ut cingulum Regum fit obedientia populi. Per ligationem cinguli intellige robur & potestatem Regni, quæ à Deo est. Et ligavit, i. e. ligat, ligare solet, cingulum, five zonam, &c. Hæc sententia præcedenti est opposita. Sensus est, Sicut Deus, quum ei visum est,

G Reges

Reges potestate exuit; ita rursus, quum visum est, auctoritate eos ornat. Nam per cingulum lumbis alligatum significatur ornatus viri principis, ut percipi potest ex Esa. 11. 5. & Jer. 13. v. 1. &c. Non recte ergo alii per vinculum funem intelligunt. Nam, 1. **זר** non nisi de cingulo vel zona accipi solet. 2. Vincula non lumbis, sed manibus vel pedibus, alligantur. **זר** autem, quod usitate est ligare, hic ponitur pro affini **זר**, quod accingere sign. f. Ramban post Chald. **זר** zonam exponit, quā praecegebantur ministri Regum Persarum, &c. q. d. Reges, qui ante summi fuerunt, postea, volente Domino, fiunt Regum ministri. Sed hoc nimium subtile est.

19. Ducit sacerdotes inglorios, **מוליך כוהנים שולל** Ducit, (vel, Emittit, o. vel, Abigit, Ca. vel, Adducit, Merc. vel potius, Abducit, Merc. M. ē loco scilicet & dignitatis suae gradu,) sacerdotes ut praedam, Ti. vel, captivos, o. vel, mancipia, Ca. vel, spoliatum, Merc. Pi. ut supra vers. 17. i. e. spoliatos, scilicet vestibus & armis suis, acceptā elade in bello. Supra v. 17. mente spoliatos & captos, hic in praedam abductos, intelligo. **כוהנים** usitate sunt sacerdotes; saepe tamen de politicis gubernatoribus reperitur. Ita Gen. 41. 45. & 47. 22. 26. Exod. 2. 16. 2 Sam. 8. 18. Confer 1 Par. 18. 17. Vertunt itaque hic, magnates, vel principes, vel proceres, Merc. ex He. & Chald. M. P. Pi. V. D. Nota tres magnatum gradus hic proferri; 1. Consiliarios & Judices, 2. Reges summos, 3. Satrapas, qui primo loco sunt post Reges. Spoliat Principes dignitate & auctoritate. Et optimates supplantat, **וְיִסְרֵלְיָם** Et pervertit (vel subvertit, Ti. P. D. simil. o. Ca. Mo. auctoritate suā privat, V. dissipat, Ch. deprimit, Sy. Ar.) potentes, vel fortes, Ti. Merc. Mo. P. D. fim. M. Ca. Coc. JT. militares heroas. Robustorum praescriptum & institutum juxta quod illi sese gerebant, &c. totāque disciplinam militarem pervertit, ut nihil illis profint quod minus vincantur. Vel, in genere, potentiā suā fretos intellige. Alii, magnates, vel dynastas, o. Sy. Ar.

20. Commutans labium, &c. **מִסֵּר שֵׁפָה לְנֶאֱמָנִים** Aufert, vel Amovet, (vel Avertit, Coc. Eripit, V. Ti. Ca.) labium (sive sermonem, JT. Pi. Merc. fim. Ca. Sy. Ar. eloquentiam, Ti. Pi. fim. Merc.) fides, Merc. D. Ti. sic Pi. Sy. Ar. sive veracibus, P. M. Mo. sic Ch. Vel, iis quibus creditur, sive qui fide digni habentur; vel, quibus aliquid conceditur. Ita **נֶאֱמָנִים** usurpatur Num. 12. 7. & 1 Sam. 3. 20. Qui eloquentiā suā & auctoritate facile aliis persuadere possunt. **נֶאֱמָנִים** hic non tam veraces, quam auctoritate magnā praediti. Vel, eloquentibus, sive facundis, JT. V. Eos significat quorum consilium ob facundiam certum est, & ab omnibus recipitur, oratores, jurisconsultos, legatos; vel, qui tuta & recta dare solent consilia. Quorum certa & expedita est eloquentia. Reddit mutos etiam eloquentissimos. Vel refer ad veritatem, quam illis aufert, permittens ut errent qui prius vera loquebantur; ut hi, licet vellent quandoque fideliter suā eloquentiā dominorum res stabilire, tamen nihil efficiant. Aliqui de sacerdotibus accipiunt, quorum labia veritatem custodire debent, Mal. 2. 7. Et doctrinam, &c. **וְיִסְרֵלְיָם** Et judicium (vel rationem, M. scientiam, Sym. discretionem, Mo. consilium, P. prudentiam, V. sensum, Merc. Ca. Heb. saporem; nam ut sapor cibum reddit suavem, ita prudentia hominem amabilem, &c.) senum tollit, sive aufert, Pi. Merc. P. V. &c. **שֵׁפָה** fumo ut Psal. 119. 66. Jon. 3. 7. Senes prudentiā valere solent.

21. Effundit despectionem, **בִּוּ** Contemptum, Merc. P. &c. Supra v. 5. erat **תֹּבָאֵר**, (adjectivum,) hic est substantivum. Super principes; ita P. Merc. &c. **נְדִיבִים** Nobiles & claros viros; propriē, munificos & liberales. Eos qui oppressi fuerant relevans, **וְיִסְרֵלְיָם** Et cingulum, sive zonam, robustorum, sive potentium, (vel promptorum, Coc.) remittit, Merc. vel laxat, Ti. Pi. dissolvit, D. i. e. robur enervat: nam praecincti robustiores esse solent: quibus laxa zona & vestes, ad opus faciendum minus apti & habiles P. Et robur fortium debilitat, P. sic Mo. pro-

terviam potentium, Sy. Ar. despicit, Ar. vel debilitat, Sy. solvique nervos potentium, Ca. & eum qui fortis est, ut meatus aquarum debilitat, M. **וְיִסְרֵלְיָם** alibi fluminum alvei, 2 Sam. 22. 16. Psal. 18. 16. & alibi, quod in illis valide aqua decurrat: **וְיִסְרֵלְיָם** sign. roborare se, continere se. Nunc ergo **וְיִסְרֵלְיָם** sunt robusti. **וְיִסְרֵלְיָם** pro cingulo occurrit Psal. 109. 19. & Isa. 23. 10. Et Merc. zonā validos destituit, JT. Aliqui exponunt de fortitudine & promptitudine (quarum symbolum est cingulum) ad bellandum dissoluta. [Al. sic;] & cingulum (i. e. confederationes) fortium, sive magistratum, dissolvit, Of. Federis vinculum inter Reges vicinos, amicos, &c. saepe dissolvit, ut illis nihil proficiatur ad conservationem regni quod Deus destructum vult.

22. Qui revelat profunda de tenebris [Sim. omnes. Q. referunt ad homines:] Eos qui despecti jacuerant in tenebris, & inglorii, &c. [Plerique ad res:] Abstrusissima quaedam & occultissima eruit, & manifestat. Sic Dan. 2. 22. 1 Cor. 2. 10. Non tantum abscondita naturae, sed etiam arcana consilia magnatum & futuros eventus per Prophetas, patefacit. Et producit in lucem umbram mortis. [Sim. omnes:] umbram densissimam, atram noctem. i. e. Abditissima quaeque reddit conspicua. Id fit in terrae motu, cum quae intra terram erant deteguntur omnia. componunt ex **זָלָה** umbra, & **מָוֶת** mors; quae compositiones Hebraeis rarissimae sunt. Quod si legeretur **זָלָה**, posset esse radicale, & simpliciter tenebras significare, ab Aethiopica voce **זָלָה** obtenebrari, Matt. 24. 29. & 27. 45. unde nomen **זָלָה** tenebrae, Matt. 6. 23. prout & sanè hic apud Jobum **זָלָה** opponitur **אֵשׁ**, ut tenebrae luci. Apud Arabes quoque, murato **ז** in **ט** punctatum, quod ipsis frequens est, **זָלָה** est obscurari.

23. Qui multiplicat gentes; ita P. Pi. &c. ut ante Diluvium: **וְיִסְרֵלְיָם** Qui auget, &c. JT. Ti. crescere facit, V. Per Sin sinistrum ex lingua Syriaca in exempl. emendatis legitur. hic accusativo servit. Alii, Decipiens, &c. vel, In errorem inducens, o. Sy. Ar. RS. in Merc. qui legit per Scin dextrum: Sed id est **וְיִסְרֵלְיָם** Et perdit eas. Quas nempe multiplicarat & magnificarat; hoc enim praecedenti contrarium est, ut Hebraei dicunt: vel, has quidem auget, alias rursus perdit, cum vult; & quas vult. Quae prius de Regibus magnisque viris, nunc dicit de totis gentibus, quas saepe transfert & convellit ob peccata. Perdit, ut in Diluvio factum f. Sed ego universalius acceperim; fame, peste, bellis, &c. Et subversas in integrum restituit, **וְיִסְרֵלְיָם** Qui pandit, sive expandit, (vel extendit, Ti. Merc. dilatat, M. V. Scult. Of. Mar. distendens, Mo.) gentes, JT. Pi. Coc. Merc. V. vel gentibus, P. Mo. sub. vel, locum, P. amplificat illis hereditatem; vel, rete, Chald. ut ipsi reti suo capiuntur, & pedibus suis in locum sui exitii tendant. Expandit super faciem terrae, ac multiplicat & propagat: vel, extendere ponitur pro diffundere, cum excursionibus faciunt: vel potius, extendit, i. e. prostermit, ut reddunt Graeci; [nec non Sy. Ar.] Gentes dissipat, Ca. Et ducit eas, Mo. Merc. Coc. &c. i. e. vel, in viam, o. vel, in captivitatem, M. vel, in exitium, sive locum ubi pereant. Reducit eas, P. V. Merc. Pi. nempe, ē locis in quos eas expanderat seu dispererat; in locum vel patriam suam: ut sit antithesis. Heb. deducit, ut pastor oves. Educit eas, seu ejicit, (sic vox accipitur 2 Reg. 18. 11.) h. e. Iterum, ubi vult, eas ex suis sedibus pellit. Abducit eas, JT. per varias orbis partes. Intellige de dispersione gentium post Diluvium, Gen. 10. 9. Easque comescit, Ti. cogit, Ca. derelinquit, Sy. repellit, Ar. [Vel sic;] Ut ante extenderat, i. e. diffuderat, nempe excursionibus; ita rursus postea reducit & arctat & constringit in unum locum, eorum impetum compescens & sedans.

24. Qui immutat cor, &c. **וְיִסְרֵלְיָם** Adimit, vel Aufert, (vel, Removens, Mo. D. Aq. & Th. in D. Avertens, Sym. in D.) cor, &c. Merc. Ti. P. Pi. Intellege, vel, mentem; & sapientiam; ut cap. 5. 13. Jef. 3. 4. ut judicio privati, atque caecutientes, se & populum in exitium adducant: vel, animi robur & forti-

fortitudinem, ut Psal. 76. 12. Utrumque enim cor significat. ¶ Et decipit eos, &c. וַיִּחַדּוּם בְּתוֹכָם לֹא יָדָעוּ. Et errare facit eos, P. Mo. Ti. &c. in solitudine (vel, per inanitatem & vastitatem, Merc.) absque via, Mo. P. per solitudinem inviam, Ti. Merc. ubi summa confusio, nec agnoscitur via quæ in urbem aliquam, &c. ducat: q. d. ut mente jam destituti vias & rationes ineant incommodas & perniciosas. In vano, & non in via; i. e. per locum vacuum, h. e. per quem nullum est iter: q. d. Facit ut omnino desipiant ac delirent. In inanitate, ubi non est via; deficiunt duæ voces, אֶשֶׁר, & שָׁם. Tò הִנֵּה hinc sumitur pro confusione rationum & consiliorum, ut Esa. 40. 23. Errabunt in suis consiliis, ut viator in locis inviis.

25. Palpabunt, &c. וַיִּמְשְׁכוּ חוּשֵׁי יָדָם. Palpant, vel, Palpabunt, (Ita ut palpent, Pi. Ti. Merc.) tenebras, P. Merc. Coc. &c. vel, in tenebris, Ti. Pi. JT. ut cæci folent. Ante וַיִּמְשְׁכוּ subauditur לַמַּעַל. Et non lucem, Mo. P. & non est illis lux, V. & ubi non est lux, Pi. ut luce careant, Ti. Non affulget illis ratio vel consilium è malis emergendi. Excæcat eos Deus, ut in manifestis etiam causis ignorent quid facto opus sit. Mentis ac consilii inopia laborant. ¶ Et errare eos faciet (vel facit, sive fecit, Pi. Coc. Mo. P. &c.) quasi ebrios [Sim. omnes.] Ita mentis inopiam & vertiginem eorum exprimit. Ut ebrius nescit quod eat, vel quid agat, sic illi nescient quod se vertant. Sic Jes. 19. 14.

CAP. XIII.

1. **E**cce, omnia hæc] Vel, ista, P. quæ scilicet narraui de Dei sapientia, potentia & providentia. Omnia, quæ dixistis: quæ tam vos quàm ego disputavimus. ¶ Vidit oculus meus] Hæc scio, à meipso experientia & longo usu edoctus, non aliunde, ut vos me jubebatis majores interrogare, &c. Duos sensus nominat, quibus præcipuè doctrina acquiritur. Vidit oculus, reipsa expertus sum, nec minus certus sum, &c. quàm si vidissem, &c. ¶ Audivit auris] A majoribus meis, &c. nec tantum audivit, sed & intellexit, & probè consideravit. Ista partim experientia, partim fide, exploratissima habui. ¶ Et intellexi singula, וַיִּבְרַן לִי. Et intellexit, vel percepit, vel consideravit, illud, Merc. D. vel ea, Ti. M. בְּכָל בִּרְכָה percepit construitur cum ל, aliàs cum ב; & לִי foem. loco neutrius, quo carent Hebræi. Sed etsi hoc verum sit, & ל posse notare articulum accusativi casus; tamen obstat, quod vox וַיִּבְרַן ita cohæret cum duobus præcedentibus verbis, ut planum sit eam construi cum præcedente voce בְּכָל, omnia, sic, & intellexit omnia illa. [Alii vertunt, sibi; ita P. V. JT. Pi. Coc.] quod redundare videtur.

2. Secundum scientiam, &c. כִּדְעֵתְכֶם יִדְעֵתִי וְגו'. Juxta scientiam vestram, vel scire vestrum, Merc. nam & nomen & infinitum esse potest. Sicut nōstis vos illa, P. Quantum vos scitis, Ca. fim. Mar. novè etiam ego, P. Coc. Merc. Non minorem habeo notitiam quàm vos, Ti. ¶ Nec inferior vestri] Vel, vobis: nempe sapientia, Scult.

3. Sed tamen, &c. אֲלֵם אֲנִי אֶל-שֵׁרִי אֲדַבֵּר. Enimvero (Verum, Ti. Attamen, sive Veruntamen, Mo. Coc. M. Pi. Sand, P. Profecio, JT.) ego ad Omnipotentem, vel, cum Omnipotentem, loquar, Merc. P. V. vel, loqui velim, Pi. Merc. si fieri possit: neque enim ejus colloquium recusarim, imò verò eum mihi æquiorè vobis fore sperarem. q. d. His relictis qui falsis rationibus mecum agunt, cum Deo, qui verax est, disceptare cupio. Nihil vos curo, nec verba vestra. Veri. 4. אֲלֵם, At enimvero, est refellentis, ut supra 11. 5. Objicit sibi factum suum. q. d. Objicetis mihi, quod contra Deum loquar, &c. Hoc in sequentibus sic refutat, Hoc mihi affingitis, &c. Hic sensus convenit cum verbis Ebræis & cum contextu; at הִנֵּה hoc versu non contra, sed ad, vel apud, significat. Alii, ego pro Omnipotente loquar, &c. q. d. Non litigo adversus Deum, sed ejus justitiam de-

fendo. ¶ Et disputare, &c. וְהוֹכַחְתִּי אֶל-אֱלֹהִים. Ma. ex Et arguere ad Deum, vel, disceptare cum Deo, cupio, sive Jun. velim, M. Merc. &c. non me ipsi opponendo; sed coram ipsius tribunali rationes meas proponendo. Respicere videtur ad cap. 11. 5.

4. Fabricatores (conciannatores, P. V. Ti. Merc. vel compatores, Merc.) mendacii, vel falsitatis, P. וְשֹׁפְרֵי שָׁקֶר. Vos componitis falsa, M. loquimini falsitatem, Sy. Ar. Ex veris præmissis falsa concluditis. Mendacia mendaciis affuitis, sive annectitis, (nam וְשֹׁפְרֵי שָׁקֶר est annectere, &c.) ut tueamini justitiam & gloriam Dei; dum afferitis Deum solos impios affligere, ac proinde me impium esse. ¶ Et cultores perversorum dogmatum, וְרוֹפְאֵי אִדּוֹלִים. Medici idoli, Chald. in Mar. Merc. Ramban in Merc. qui etsi collyriis eorum [i. e. idolorum] oculos oblinunt, nihil tamen proficiunt. Sed argutius est. וְשֹׁפְרֵי שָׁקֶר sunt dii falsi. Alii, medici vanitatis, sive vani, Scult. M. P. V. vel inepti, Ti. Ca. D. inutiles, G. vel nihili, Merc. JT. Pi. D. Sic וְשֹׁפְרֵי שָׁקֶר sumitur Zach. 11. 17. ab וְשֹׁפְרֵי שָׁקֶר non. Medicos vocat, i. e. consolatores, vatos, qui vice consolationis afferrent vana. Taxat eorum stultiloquium. Agitis ut imperiti medici; maledictis exacerbatis vulnera mea, quæ sanare debebatis; &c. loco consolationis, afflictionem afflicto additis. Ut nihili medicus fuerit, qui, etsi bona medicamenta ægro exhibeat, non habeat tamen rationem constitutionis, morbi, &c. ita socii Job, etsi vera afferrent, malè tamen applicabant, &c. Duo hoc versu dicit, quod nec Deo profint mentiendo, nec Jobo.

5. Utinam taceretis] Heb. Quis dabit ut silendo sileris? Pi. i. e. prorsus taceatis. Utinam studiosi essetis silentii. ¶ Ut putaremini, &c.] Heb. & esset, id scilicet, vobis in sapientiam, Merc. Pi. P. i. e. loco sapientia, juxta Prov. 17. 28.

6. Audite ergo, וְשִׁמְעוּ. Audite nunc, D. JT. vel Pi. queso, P. Merc. Conciliat sibi attentionem, non imperiose jubens, sed hortans & invitans ad se audiendum. ¶ Correptiones meas, וְחִכּוֹתַי. Inreparationem meam, Merc. i. e. disputationem, sive disceptationem, Merc. P. D. & ἐλεγχον, sive demonstrationem, Coc. ¶ Et judicium labiorum, &c. וְדִבְרוֹתַי. Et contentiones, vel lites, (vel disceptationes, Coc.) labiorum, &c. Merc. D. &c. argumenta quibus defendam meam innocentiam. q. d. Statum causæ nostræ attendite.

7. Numquid Deus, &c. הֲיֵשׁ אֱלֹהִים? Numquid Deus (vel, pro Deo, P. JT. Pi. V. Merc. fim. Ti. vel, de Deo, Q. in D. vel, contra Deum, M.) loquimini iniquitatem? sive perversitatem? Mo. P. &c. i. e. perversum, iniquum? quasi impius futurus sit Deus, si me innocentem affligat. Deus non se ita defendi postulat, cum alterius detrimento. Hic ponitur pro בעבור, ut Jud. 6. 31. בעבור pro Baal. Ità hic, in favorem, vel gratiam, Dei. ¶ Ut pro illo, וְלִי. Et ei, Mo. Coc. ejus gratia, Ti. ¶ Loquimini dolos? Heb. dolum, fraudem; i. e. fraudulenta.

8. Numquid faciem (sive vultum, Th. in D. Merc. vel personam, Sy. Ar. Merc. JT. Ca.) ejus accipitis? Heb. accipietis? Mo. P. &c. accipere (suscipere, Pi.) debetis? JT. reverebimini? M. Per faciem hic intelliguntur quæ in oculos judicis incurrunt præter meritum causæ; ut sunt amicitia, potentia, paupertas, &c. An illi gratificari vultis? sive studetis? Ti. Merc. Pi. neglecto jure quasi Deus, cum bonam causam non habeat, vestro favore indigeat. Veris rationibus se defendi vult, &c. Num Dei partes agitis injustè? vel mendaciis? ¶ Et pro Deo, &c. אֲנִי אֶל-אֱלֹהִים. An Deo (vel, pro Deo, P. Merc. Ca. Ti. JT. Pi. cum Deo, Sy. Ar. M.) litigabitis? Mo. D. Ti. vel, contendetis? P. Merc. &c. Ejusne causam agetis? Deus patrocinio vestro non eget, ipse sibi sufficit. Se satis defendit. Alii, cum pro Deo contenditis? JT.

9. Aut placebit ei, &c. הֲטוֹב כִּי יִחְקֹר אֶתְכֶם. Num bonum, vel bene, Mo. &c. (i. e. utile, Pi.) sub. est, M. vel fuerit, P. Scult. Merc. vobis, Merc. Pi. quod, vel ut, inquirat, vel inquireret, sive investiget, vos? M. Merc. P. vel scrutetur? Ti. V. i. e. probet corda vestra? vos scilicet judicaturus de verbis fallacibus in ejus gratiam ementitis. Ut disquirat vos? i. e. factum vestrum & mentem.

tem c. Al. cum (vel si, Ca.) peruestigabit vos? JT. & recognoscet patrocinium vestrum d; & quæ illi parum congruentia affingitis? ¶ Aut decipietur, ut homo, &c? בו באנוש תהיה לו? Num, vel An, (vel Si, D. JT. Quia, M.) sicut illuditur (illudere, Mo. illuditis, D. vel, illudit quis, M.) homini, Merc. Ti. M. D. vel mortali, JT. Pi. five homuncioni; וְשׂוֹן passim fragilem hominis conditionem notat f: illuditis, vel illudetis, ei? Merc. Ti. M. &c. vel, decipietis eum defensione vestra, ut scil. putet se justum esse, cum tamen justus non sit, ex opinione scilicet vestra g? Putatisne fore, ut os ei oblinatis, & verba detis, ut homo amico, cujus causam iniquam defendit, &c? Homini facile illuditur, cum in faciem laudatur; non item Deo, cui quasi illuditur dam causa ejus falso agitur. Vel, Num & illum decipere potestis, me damnando, uti vestro præjudicio causam meam apud homines oneratis? At ille corda scrutatur, Ps. 7. 10. Jer. 17. 10. An sicut mentitur (sub. aliquis, V.) de homine, (five socio suo, causam ejus defendendo, V.) mentimini, vel mentiemini, de eo? P. V. An debetis tueri causam Dei mendaciis? Aut quomodo circumveniunt homines, sic vos illum circumvenietis? Ca. sim. Merc. Deus non eget his nugis vel strophis l.

10. Ipse vos arguet, הוֹכֵחַ יוֹכִיחַ אֲתֶם Arguendo (vel, Arguens, M. vel, Omnino, JT. Severè, D. Certissime, Ti. Gravissime, V.) arguet vos, Mo. P. Merc. Ti. Pi. reprehendet, JT. corripiet, V. castigabit, Ca. increpabit & puniet m: vel, convincet vos hypocrisias n. ¶ Quoniam in abscondito faciem ejus accipitis, אִם בְּסֵתֶר וְגו' Si (vel, etiam si, JT.) occultè, &c. Ti. clām, JT. Pi. Ch. in secreto, M. furtim, Ca. & per hypocrisin: si hypocritice ei favere pergatis, ad me opprimendum o. In occulto, i. e. in corde, vel cogitatione p. Et si obscuræ sint rationes vestrae, Deus tamen in secreto videt q. Et si tectè quasi in gratiam Dei differatis r. Dicit, in occulto, quia, contra conscientiam, Jobum, quem sciebant innocentem, impium tamen pronunciabant ex afflictionibus, ut Dei justitiam defenderent, &c. Palam quidem aliud obtenditis, nempe hypocrisin & scelera, quæ mihi impingitis; sed in corde vestro nihil aliud quàm contemplatio Divinæ majestatis & meæ miseriæ vos movet t. Deo displicet injustitia, etiam quæ pro ipso suscepta videatur v.

11. Ut se commoverit, &c. הֲלֹא שִׂאֲחוּ וְגו' Nonne cum erigetur ipse super solium judicii, Targ. in D. Annon sublimitas (vel majestas, Coc. Merc. dignitas, Cod.) ejus terret, vel terrebit, vos? Merc. sim. P. Coc. &c. nempe à mendaciis, &c. vel, perturbat? JT. Pi. stupefaciat? V. nè adeò temere de eo loquamini y. Alii, Annon strepitus, vel commotio, ejus, &c? Q. in D. sim. Sym. Scribunt שִׂאֲחוּ, per Scin dextrum. Alii, Annon ejus ignis, vel flamma, nempe gehennæ, vos terret? נִשְׂרַף etiam comburere, unde מִשְׂאֵת flamma b. Sed malo, sublimitas, elevatio & apparentia ejus; vel, celsitudo & majestas c. ¶ Et terror ejus Omnipotentia ac justitia ejus, nè illum offendatis d.

12. Memoria vestra, &c. זְכוֹרֹתֵינוּ מִשְׁלֵי אֲפֶר Memoria (seu Recordationes, Merc.) vestra (vel vestri, Merc. Jun. Ca. vel, Memorabilia vestra, Pi. Quæ memoratis, objectiones, responsiones, &c. Responsionum vestrarum memoria, h. e. responsiones vestrae t; Eclogæ vestrae, five monumenta vestra, Cod. Vous memoires, Gal. in Cod.) parabola (seu comparationes, Merc. similitudines, D. sermones, P. vel, similes, five similia, sunt, ita Ti. Pi. Ang.) cineris, Mo. P. vel cineri, Merc. Ti. Pi. Ang. vel pulveri, Ca. faville, M. vel, stercoreæ, Cod. Sunt res contempta & nullius pretii f. Verba futilia sunt g. Vertuntur in cinerem, i. e. dispereunt h. Sententiæ cineris, i. e. cineræ, sine igneo calore, sine vivida efficacia i. Verum antithesis hæc est ad præcedentia: vult eos præ Deo deprimere: q. d. Ille sublimis est, vos viles, & in cinerem redigendi. Sic pertinet eò quod sequitur k. Quicquid in vobis memorabile est, opes, dignitas, nomen ac fama, & vita, nihil aliud quàm cinis est; omnia in nihilum redigenda, & vana ac inania futura l. Erunt instar cineris, qui leni vento dispergitur m. Citò peribitis & funditis n. ¶ Et redigentur in lutum, &c. לְגַבִּי חוֹמֶר גִּבִּיכִם Corpori-

bus luti, five luteis, five argillaceis, corpora vestra, P. V. Merc. M. subaudi, (ex præced. Merc.) similia sunt, V. Merc. Pi. M. Vel sic; corpora vestra sunt in corpora, &c. i. e. tanquam, vel perinde ac, corpora, &c. ut לְגַבִּי sit, in corpora; ita לְגַבִּי sæpe sumitur o. Tergoribus luti Merc. tergora vestra, Mo. Et dorsum, five altum, vestrum, quo scil. nitimini, erit cumulus luti, qui pedibus teritur p. p. Scult. Et ampullæ, vel eminentiæ, vestrae sunt similes ampullis luteis, Cod. In umbones testaceos umbones vestri vertunt, Coc. Argumenta vestra sunt fragilia, ut quæ sunt Samii operis. Responsiones velut clypei sunt q. Tur- q. Coc. mulis, five altitudinibus, luti similes sunt altitudines vestrae, Pi. ex JT. לְגַבִּי significat quicquid eminet; unde גִּבּוֹת הָעֵינַי, supercilia, five prominentiæ oculorum: לְגַבִּי dorsum, quod in homine eminet, Psal. 129. 3. גִּבְהַת גַּבְבַּתְהָ, Joan. 19. 13. Locus eminens, &c. גִּבְהַת הַמִּזְבֵּחַ, quod eminebat in altari. Hinc לְגַבִּי gibbosus. לְגַבִּי affine est לְגַבִּי attolli r. Cumulus luti erit dorsum vestrum; Merc. Superbia vestra diffluet tanquam acervus luti in platea t. Vel, poenam illis rursus comminatur, qui tam t. Of. temere & contumeliosè de Deo agunt: vel potius, q. in abjectionem eorum describit præ Dei sublimitate. Merc. Quicquid in vobis eminet simile est eminentiæ luti, in lutum redigetur. Quid ergò vobis placetis, & ita vos supra alios effertis, & me despicitis, &c. v? Vos Merc. lutei estis, five ex terra; & memoriæ vestrae luteæ, & ideo dispereunt; atque ita sermones vestri dispereunt x. Arces vestrae erunt ut lutei tumuli, G. x. V.

13. Tacete paulisper, הִתְחַלְשׁוּ מִמֶּנִּי Silete, vel Tacete, vel Obmutescite, mihi, Ti. sim. Ca. vel, à me, P. Ch. V. Sy. Ar. Merc. Coc. D. de me, Mo. propter me, M. i. e. Me finite solum loqui y. Silentes desistite à me, JT. Merc. Heb. Silete, & desistite à me. Ellipsis verbi cognati וְחָלַל, ut percipitur tum ex insolenti syntaxi, tum ex collatione Job. 7. 16. חָלַל מִמֶּנִּי. Tacendo discedite à me z. ¶ Ut loquar, וְאֶתְּנֶה לְךָ וְגו' Et ego lo- z. V. quar, Ti. Mo. P. &c. meo periculo, Ti. Ut loquar, vel elo- quar, ego, JT. Pi. q. d. ego solus, non autem vos; & i. valet ut b. Ut interim loqui possim c. ¶ Quod- b. Pi. cunque mihi mens suggererit, וְיַעֲבֹר עָלַי מֶה Et c. V. transeat, vel transibit, super me (vel, obveniat mihi, JT. Pi.) quid, Mo. vel quidvis, P. JT. Pi. D. quicquid sit, Merc. vel, id quod, sub. transibit super me, Pi. Merc. Ellipsis vocum וְיַעֲבֹר מֶה q. d. Minamini grandem d. Merc. poenam, si pergam tam audacter loqui t: timetis, t. Scult. quasi miseratione ducti, nè pejus mihi accidat ob contumelias in Deum. Atqui, inquit, hoc nè vobis cura sit f. Loquar meo periculo; quidvis mihi, Deo volente, accidat; scio enim hæc libertate Deum non offensus iri g. Libere loquar apud Patrem clementissimum h. Scult. & æquissimum Judicem h. מֶה usitatè interrogativum est i, sed hic absolute dicitur, בְּהִתְחַלְשׁוּ, in i. Pi. absconsione rei, vel verbi, cum ellipsi k. Sic מֶה usur- k. Merc. patur 2 Sam. 18. 23. וְיָהִי מֶה אֲרוֹן, Et fiat id quod fu- ex K. turum est, (h. e. Quicquid tandem fiat de nuncio illo Merc. Pi. meo,) tamen curram, & nuncium illum afferam m. Scult. m. Pi. Quicquid tandem sit mihi eventurum, Ti. Non sunt desperati verba, sed bene de Dei ope sperantis, non tamen sine stomacho hæc dicentis *. [Alii aliter:] Et * Merc. dicam omnia quæ super me transferunt, Sy. Ar. Nihil transibit à me; h. e. Nihil me in hac causa fugiet; rectè omnia intelligo n. Heb. & quid transibit me? i. e. Intel- n. Q. in ligetis nihil eorum me fugere quæ in hoc negotio vera Scult. & justa sunt o. [Al. sic:] Et transibit à me (vel, super o. Of. me, Mar.) quicquid, five aliquid, M. Mar. sub. doloris, M. Dolor ex parte mitigabitur gemitu p. Et quiescam à p. Mat. furore, o. in Mar. dum lever aliquantulum, Ca.

14. Quare lacerò carnes meas dentibus meis? מֶה-עַל מִשְׁנֵי וְגו' Propter quid, vel, Quamobrem, (vel, Ut quid, M. Cur, P. Ca. &c.) tollam (vel tollo, Merc. D. assumo, arripio, Merc. aufero, P. V. i. e. lacerò, vel lacerare cogor, V. Merc. præ doloris vi q; tollere cogor, Pi. q. Merc. fero, M. ferrem, Ti. prehenderem, Coc. discerperem, Cod.) Mar. sim. V. carnem meam (vel corpus meum, Ca.) dentibus, vel in dentibus, meis? Merc. Mo. P. &c. Hæc verba obscura varietè exponuntur r. 1. Cur tollo, &c? i. e. Cur in periculo verfor? Id sanè verba proxima significant: & caro sumitur pro vita. Dicitur portare animam in dentibus, qui in vitæ discrimine versatur t. Ferre carnem t. Mar. dentibus

dentibus proverbialiter dictum de eo qui vitam periculis obicit, & sibi non parcat; sicut is sibi non parcat qui carnem suam dentibus premit. 2. Quorsum ego me lacerem, & mihi ipsi vitam eripiam, quod me, velut desperantem, facturum existimatis? Prius sanè vitam quam spe cadam. Carnes suas comedere est, se ipsum quasi conficere, Esa. 49. 26. Prov. 5. 11. Eccles. 4. 5. 3. Quare tollo, &c. i. e. Parum carnis manet, tantum circa dentes, quod dicit cap. 19. 20. In dentibus, quod dentibus meis accipio: reliqua mihi caro ex dolore & ulceribus consumpta est. 4. Si filerem, ut suadetis, augebitur dolor, & me tristitia conficerem. 5. Qui fit quod caro mea per ulcera sic disrupta est, ut particulas illius dentibusprehendere atque auferre possim? Impatientia hinc significatur; q. d. Carnem lacerare pro dolore, ut moris est afflictis & indignabundis vestes & membra discindere & lacerare. Cur tanta patior, ut in furorem agi & manus mihi inferre possim? cur igitur non querar? Quod est peccatum meum tam immane pro quo tanta patior? cum sim innocens & mihi bene conscius. Invidiosè hoc dicit, vel ad Dominum, vel potius ad socios, ut sibi causam tanti doloris aperiant, &c. In præced. socios ad audiendum hortatus est; nunc dolorem suum rursus exponit, & innocentiam defendit, nunc ad Deum, nunc ad socios, sermone converso, sed ferè non ad illos, nisi cum eos ad audiendum invitat obiter. Qui fit quod Deus carnem meam sic disruptit, &c. Si Deus solos impios affligit, ut vos dicitis, qui fit igitur quod affligit me, qui impius non sum, ut mox probabo. Quare cor præ mœrore macero? Sic de Bellerophonte apud Ciceronem, Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans. Et huc pertinet Pythagoræ præceptum, *Καὶ τὸ πρῶτον ἐδὲν, (Cor nē edas.)* Et animam meam porto (vel pono, five ponam, M. Merc. Mo. &c. vel ponerem, Ti. JT. Coc. vel, quamobrem ponere cogor, Pi. V.) in manibus meis? ita P. *בְּכַף* In vola (palma, Ti. manu, Merc.) mea? Merc. Pi. Mo. i. e. in gravissimis periculis versor? Habes hoc loquendi genus Judic. 12. 3. 1 Sam. 19. 5. & 28. 21. Psal. 119. 109. Quod enim in manibus ponitur haud satis tutum est, cum auferri, excidere & elabi possit. Cur subeo tot vitæ discrimina? [Al. sic.] Non eo sum animo ut vitam meam per impatientiam & desperationem abiciam. Cur in certum periculum vitæ me conicerem? Cur versor in tanto discrimine, ut inter mille mala nihil aliud quam mortem semper expectem, eandem exhorrescens, & tamen eam sæpe optans, nec tamen voti compos fio? [Al. totum sic reddunt & exponunt.] Cur tollerem (vel auferrem, JT.) carnem, &c. & animam in manu ponerem? Q. in Merc. JT. q. d. Non est cur de me metuatis quasi desperante, & in perniciem meam ruente, &c. P. Non sum ita crudelis ut ineipsum velim perdere, non eò sum impatientiæ redactus. Non placet.

15. Etiam si occiderit, &c. *וְיִקְטְלֵנִי לֹא אֶחָל* Si (vel, Ecce, Mo. P. Coc. Ecce si, D. pro *וְיִקְטְלֵנִי*; Profecto si, Chald. in V. vel, Esi, Q. in Pi.) occiderit me, Merc. P. &c. sub. ipse, Sy. Ar. vel Deus, V. occidat me, Coc. [imperativè accipit;] non sperabo, Mo. non expectabo, P. non sperem, Coc. non expectarem, Ti. sub. amplius, Coc. vel, posthac ullum bonum, V. vel, me hinc liberandum; ecce occidet me, actum est de me. Alii pro *וְיִקְטְלֵנִי* legunt *וְיִקְטְלֵנִי*: Ita omnes Hebræi & veteres interpretes. Quod & rectius puto. [Sic ergò vertunt;] *Et si me occidat, in eum* (tamen in eum, Pi. in ipso tantum, Sy. Ar.) sperabo, M. Merc. Verba sunt magnæ spei & fidei: q. d. Si impius essem, &c. quomodo mihi spes in Deum reliqua esset? aut, Cur ita graviter affligar, cum spes mea tanta sit, &c. Sanè verbum *וְיִקְטְלֵנִי* usitatè regit præp. 7: item *וְיִקְטְלֵנִי* alibi scriptum occurrit pro 17, ut Exod. 21. 8. Lev. 11. 21. & 25. 30. 1 Sam. 2. 3. 2 Reg. 8. 10. 1 Chron. 11. 20. Esr. 4. 2. Alii interrogativè, non sperabo? vel, non sperarem? Scult. JT. Quandoque interrogativum ante 17 deest, ut Exod. 8. 26. & 19. 23. & 2 Reg. 5. 26. item Job. 2. 10. Dignus amplissimo sacerdotio qui colere Deos nē iratos quidem destitit; Seneca Martiæ 13. An verò propter tantos hos dolores me abicere spem convenit?

vel, spem mihi in eum eripere nitimini? imò in media morte sperabo. Alii, coram eo orabo, Chald. in Merc. in quo pro *וְיִקְטְלֵנִי* fortè legendum *וְיִקְטְלֵנִי* coram eo. Eum deprecabor. [Ca. totum sic reddit; Me licet ille interimat, tamen eum suspiciam.] ¶ *Veruntamen*; ita Mo. P. D. JT. &c. Tantum, Ti. etiam, Cod. tamen, Coc. simil. M. quoniam, Sy. Ar. ¶ *Vias meas in conspectu ejus* (vel, ad, five in, five ante, faciem ejus, D. V. Merc. M. vel, coram eo, Chald.) arguam. Ita Mo. D. Merc. vel, redarguam, M. castigo, P. probo, JT. vel probabo, Pi. demonstrabo, vel demonstrarem, Scult. Coc. [Variè explicant.] 1. Dabo operam ut innocenter vivam coram Deo. 2. Facta mea apud ipsum arguam; si quid peccarim, agnoscam, & me reprehendam. Scrutinium conscientiæ iustitiam, peccata agnoscam & deprecabor, ex rectè factis solatium capiam: Neutrum mihi fiduciam meam eripiet. Demonstrabo, i. e. Pandam ipsi animum meum & intimos recessus, omnia cogitata, dicta, facta, &c. 3. Arguere hinc est verbum forense & judiciale; q. d. Rationes & causam meam agam apud illum, jus meum tuebor; & spero, præ innocentia mea, me exaudiri, & causam meam probandam fore. Sunt verba confidentiæ, sed simul & impatientiæ. Disceptabo cum eo de causis mearum calamitatum, &c. 4. Probo vias, i. e. bene sum mihi conscius. Et coram eo defendam mores meos, Ca. vel, vite meæ rationes purgabo, Cod. vel, disputo de vite meæ ratione, Ti.

16. Et ipse erit salvator meus, *וְיִשְׁלֵמֵנִי* Mibi in salutem, vel, salutem, P. Merc. V. Coc. &c. sub. est, Merc. Coc. velerit, Scult. Nempe, vel, i. in futuro seculo: translatione ad beatitudinem. Hoc patet ex sequenti colo, ubi definitur salus ex suo termino beatitudinis, quæ est in visione Dei. Abjecerat etiam Job spem bonorum hujus vitæ, & in ea salutem non posuit; & præterea loquitur cum hypothesei occisionis. Vel, 2. in præsentis seculo: eripiet me his malis. At sic occidere de cruciatibus intelligitur. Non diffido de causa mea apud illum agenda, quia ipse in hoc tam acerbo dolore non me deserit, sed etiamnum tuetur & servat. Et emphaticè dicit, ipse. Est quidem inter spem & metum positus, sed spes tandem vincit. Erit mihi saluti, nempe, quia probat vias meas, ut mihi sum conscius. ¶ Non enim veniet; ita Coc. nempe in futuram beatitudinem: *וְיִשְׁלֵמֵנִי* Non intrabit, P. non venit, Merc. D. Pi. Futurum notat actum continuum, five consuetum. ¶ In conspectu ejus, *וְיִקְטְלֵנִי* In conspectum ejus, P. Merc. Pi. Ca. &c. ¶ Hypocrita; [ita ferè omnes;] *וְיִקְטְלֵנִי* Impius, P. flagitiosus, V. q. d. Cum admittat [Deus] non simulatores, sed, mei similes, bonos. Hoc dicit; Audeo coram Deo comparere, meamque causam agere; ergò hypocrita non sum: tales enim, ob conscientiam redargentem, prodire non audent. Argumentum Jobi tale est; Deus mihi salus erit, quia iusti coram ipso venient: sed hoc negatè exprimit, hypocrita non veniet, &c. subintelligitur, sed *וְיִקְטְלֵנִי* simplices videbunt Deum. Signum hoc est hominis sinceri, quod nihil regit, sed lumen Dei in se admittit, &c. Deus mihi auxiliabitur, quia certus sum me non esse impium aut hypocritam, quos inprimis odit Deus. Respondet ad illa sociorum dicta Job. 4. 6. & 8. 13. Chaldæo & hinc & infra *וְיִקְטְלֵנִי* est *וְיִקְטְלֵנִי*, Latina voce delator. Apud Deum falsi delatores non audiuntur: nemo illi falsa crimina adferens imponet.

17. Audite. Heb. Audite audiendo, Mo. P. &c. Audite prorsus, vel diligenter, Merc. V. attentè, V. Pi. indefinenter, JT. ¶ Et enigmata, &c. *וְיִקְטְלֵנִי* Et indicationem (vel enunciationem, JT. doctrinam, Chald. expositionem, Ti. sim. Scult.) meam, Mo. D. Coc. quæ annuncio, M. quod dicturus sum, V. sub. capite, Ti. vel percipite, M. vel audite, ex præced. Merc. in auribus vestris, Mo. D. &c. Alii, Et indicatio (scilicet narratio, Merc.) mea (sub. sit, Merc. vel sonet, Pi.) in auribus vestris, Merc. Pi. Audite quomodo mentem & causam meam exponam. Videntur amici, vel sermonem ejus interrumpere voluisse, vel saltem gestibus prodidisse se eum averfari. Hinc denuo se audiri postulat. Radix *וְיִקְטְלֵנִי*, ut & paulò ante *וְיִקְטְלֵנִי*, Syriaca magis

magis est, nec alibi quàm in hoc libro & Psal. 19. 3. reperitur. & in חֲמַנְתִּי est Heemanticum. AE. pro חֲמַנְתִּי sumi vult; quod ante imperfecta est frequentius. Sic

^a Merc. חֲמַנְתִּי *vigilia*, & חֲמַנְתִּי *commemoratio*, dicitur.

18. Si fuero iudicatus, עֲרַכְתִּי מִשְׁפָּט Ecce nunc, vel jam, (vel, Ecce sanè, Merc. Ecce agè, Coc.) instruxi, sive ordinavi, (vel direxi, Scult. institui, Coc. si disposuero, vel instruxero, V. P. ex ordine dixero, sive digessero, V. Merc.) iudicium, Merc. Pi. P. &c. i. e.

^b Pi. ex Merc. ^c V. Merc. rationes meas in iudicio proferendas: causam meam. Cum enim causam meam informaverò, Ti. מִשְׁפָּט

iudicium tres partes iudicii denotat: primam, sive initium, nempe rationes litigantium; secundam, sive mediam, i. e. iudicium sententiam; tertiam, i. e. executionem sententiæ.

^d Merc. ex RS. D. ^e Merc. Hic pro initio sumitur. Direxi iudicium, i. e. Iusto ordine fundamenta mea proposui & ponderavi, & quasi iudiciali processu meum

ius & causam examinavi; & jam tam certus sum de causæ meæ bonitate, quasi sententia jam à iudice lata esset: מִשְׁפָּט enim ius, iudicium, & sententiam iudicalem, significat.

^f Scult. ¶ Scio quod iustus inveniar, פָּרָאָה Iustus ero, M. Merc. &c. iustificabor, P. absolvar, Ti. causam obtinebo, Coc. sim. Scult. Agit hic de iustitia

^g Scult. causæ, non personæ. De causâ præsentis loquitur, quæ controvertebatur inter Jobum & socios.

^h E. Non quod se non agnoscat peccatorem, (vide Job. 7. 20. & 9. 20. sed hoc dicit adversum socios; ubi tamen nimius est, & sui oblitus, &c.)

ⁱ Merc. 19. Quis est qui iudicetur mecum? veniat, מִי הָיָה עִמִּי Quis ipse (vel, Quis igitur, Ti. Quis enim, M. Quis est qui, P. J. T. Merc. V. D. &c.) litigabit, vel disceptabit, mecum? Mo. &c. in iudicio, Mar. sub. id faciet, Ti. adit, Coc. Accedat quicumque velit, &

^k Scult. ^l Merc. ^m Pi. ⁿ V. mecum experiatur. Fretus bonitate causæ meæ quemlibet provocho, &c. q. d. Hoc me malè habet, quod indictâ causâ condemnar à vobis.

^o Scult. ¶ Quare tacens consumor? מִי עָלַי אֶחָד מִיָּדָי Quia nunc, (vel, sed nunc, Scult. quandoquidem jam, Ti.) tacebo, sive filebo, & expirabo, Merc. Coc. Ti. Si tacuero, emori-

^p Mar. ^q Scult. ^r Pi. ^s Merc. ^t Scult. ^u Merc. ^v Coc. ^w He. in Merc. ar, P. V. sim. J. T. Pi. Merc. Scult. i. e. præ dolore moriar. Tot calumniis oneratus sum, tantæque injuriæ à vobis sum affectus, ut, si dissimularem, expirandum mihi foret.

^x Scult. ^y Pi. ^z Merc. Exonerantur afflicti, cum querelas suas exponunt, &c. Vel sic; Mors, quæ mihi propinqua, silentium imponet; ideo necesse est ut vobiscum citò ante mortem disceptem.

^{aa} Scult. ^{ab} Merc. ^{ac} Coc. ^{ad} He. in Merc. Al. ut nunc taceam, & efflem spiritum: i. e. Libenter moriar, in Deo confidens, nec ullum timeo qui me ab hac assertionem compescat. Rei & convicti in morte tacere coguntur ad impropèrata mala.

^{ae} M. 20. Duo tantum nè facias mihi [Sim. omnes.] Vel, agas mecum, Ti. Nempe, quæ sequuntur, v. 21. f. Apostrophe ad Deum. A duobus abstineas, & neutro in me utaris velut præiudicio.

^{af} V. ^{ag} Pi. ^{ah} Merc. ^{ai} Ca. ^{aj} Merc. ¶ Et tunc à facie tua non abscondar. Ità M. Merc. V. &c. Vel, non abscondam me, P. Ti. Pi. J. T. ut hi qui timere solent;

^{ak} Pi. sed intrepidè coram te comparebo, causam meam acturus. Conspectum tuum non subterfugiam, Ca. sim. Scult. Non timebo ad te loqui. Non averfabor te ut inclementem iudicem, sed eolam ut Patrem, &c.

^{al} V. ^{am} Pi. ^{an} Merc. ^{ao} Ca. ^{ap} Merc. ^{aq} Scult. ^{ar} Merc. ^{as} Coc. ^{at} He. in Merc. 21. Manum tuam. Id est, plagam, ut Exod. 9. 3. pro quo supra 9. 34. dixit virgam suam: qui locus hunc declarat.

^{au} V. ^{av} Pi. ^{aw} Merc. ^{ax} Scult. ^{ay} Merc. ^{az} Coc. ^{ba} He. in Merc. ¶ Longè fac à me. i. e. Define me affligere. Et formido tua, וַיִּתֵּן אֱלֹהִים וַיִּתֵּן אֱלֹהִים Et terror tuus nè terreat me, &c. nempe maiestatis tuæ; vel tentationum: interni animi terrores; vel iustitiæ rigor: sed leniter & secundum misericordiam mecum age. Vide etiam Job. 9. 34. & 33. 7.

^{bb} V. ^{bc} Pi. ^{bd} Merc. ^{be} Scult. ^{bf} Merc. ^{bg} Coc. ^{bh} He. in Merc. 22. Voca me, וְקֹרָא Et tunc clama, vel, clarâ voce loquere, V. inclama, J. T. scil. me, Pi. vel, proclama disceptationem tuam, si quid adversum me habes, cur ita me affligis.

^{bi} Ma. Atque ita interroga, ut solent in iudiciis actor & reus ultro citroque themata & argumenta proponere, & utrinque inquirere. Et sic voca, Coc. Et voca, P. Merc. &c. me scilicet in ius.

^{bj} Merc. ^{bk} Scult. ^{bl} Merc. ^{bm} Coc. ^{bn} He. in Merc. ¶ Et ego respondebo tibi. [Sim. omnes.] Causamque meam, te iudice, defendam.

^{bo} V. ^{bp} Pi. ^{bq} Merc. ^{br} Scult. ^{bs} Merc. ^{bt} Coc. ^{bu} He. in Merc. ¶ Aut certè loquar, & tu responde mihi. [Sim. omnes.] Optionem Deo dat, ut aut actoris aut rei personam deligat. Actor vo-

cat reum; reus respondet. Cum vocatione intelligitur actio, & cum responsione defensio. Carnis infirmitatem & affectus in eo dominantes hic videre licet. P. Merc. Heb. & redde mihi, sub. מִלִּי sermones, ut Job. 35. 4. vel דְּבַר verbum, ut Gen. 37. 14. Num. 22. 8. Jos. 14. 7. &c. Eadem tamen ellipsis occurrit Job. 33. 32. & 39. 37.

¹⁰ 23. Quantas habeo iniquitates, &c. Quot, quàm multæ, sunt mihi iniquitates, &c. Recense quot peccata admisi, propter quæ tam dirè affligor. q. d. V. Scio te non posse ullum scelus proferre quo tam gravia sim meritis. Non negat se peccasse, sed peccata sua tot tantæque esse, &c. Porro, vocabula hic diligenter distinguenda sunt: ni id fiat, tautologia erit. Distinctionem peccatorum diversa vocabula important.

²⁰ Alii distinguunt hic peccata contra Deum, se, & proximum, & delictum in omissione. Alii cogitatione, verbis, & opere commissa, vel omissa. sign. peccata in genere; interdum tamen, ut sequens sign. singulare, errata leviora, & per errorem admissa. עוֹנוֹת sunt perversitates, propriè vitia, cum quis perversè quid agit, & præter rectum & æquum. עָוֹן gravius est, nam sign. defectionem à Deo, & rebellionem in Deum.

³⁰ [Al. sic;] עָוֹן est deviatio à rectitudine: אֲשֶׁר aberrare à fine & scopo, nempe summo bono: itaque עָוֹן pravitas per אֲשֶׁר aggravatur, Psal. 32. 5. Hos. 12. 9. ut significet talem à recto discessionem quæ sit cum proposito aliud summum bonum querendi. In altero colo gravius quid dicitur. עָוֹן est defectio à Deo, & detrectatio obedientiæ, ut cum quis servus liber & sui arbitrii esse vult. אֲשֶׁר peccatum in tali collocatione contemptum Numinis significat. Hoc igitur dicit; Si quotidianâ conversatione erravi, non tamen damnat me conscientia mea ut impœnitentem & oblitum Dei, cui Lex ipsius odiosa est, &c. Atqui hæc afflictio videtur convenire oppugnantem Deum.

⁴⁰ ¶ Ostende mihi. Si talia apud me sunt, si ea vindicas: ego certè nescio. Confer 1 Cor. 4. 4. & 2 Tim. 4. 7.

⁵⁰ 24. Cur faciem tuam abscondis? More hominum iratorum; qui eos quibus succensent aspicere dedignantur. Vel, Cur favorem tuum subtrahis, me adè affligens. Facies Dei abscondi dicitur illis quos auxilio destituit. Vide Psal. 13. 2. & 102. 3. Jes. 54. 8. Mich. 3. 4. Imò cum hic cum Deo tanquam iudice agat, videtur ad morem illum respicere, quo iudices præiudicio suo damnatos nec audire nec videre voluerunt; ut Alexander Philotam, &c. Curt. 1. 6. Imò quidam Reges damnatis statim capita velari iusserunt, tanquam suo aspectu indignis. Vide Esth. 7. 8.

⁶⁰ Antiquus erat mos iudicum, obductâ cortinâ sententiam de reis ferre. ¶ Et arbitraris me inimicum tuum? Habes me in hostem tibi? Merc. reputas me, &c. P. Coc. D. Mecum agis ut cum hoste? Me cadis plagâ inimici? Jer. 30. 14. Confer Job. 7. 20. Sic caro in cruce iudicat Deum inimicum esse, &c.

⁷⁰ 25. Contra folium, &c. הָעֵלֶה נִדְּף בְּפֶתַח אֵן An (Nonne, Mo.) folium propulsum (vel impulsus, Ti. M. J. T. Pi. decussus, Coc. quod agitur, P. quod vento propellitur, Merc. sim. V.) perterrefacis? Merc. ex He. D. vel, exagitates? J. T. sic Coc. exagitabis? Pi. concuties? Ti. disrumpes? M. confringes, vel conteres? P. Mo. V. עָלַי est, 1. commovere, Esa. 2. 19. 2. validum esse, sive seipsum quaterere per robur; vide Esa. c. 47. v. 12. 3. pavere, quasi se commovere affectu timoris agitante.

⁸⁰ ¶ Et stipulam siccam persequeris. [Simil. omnes.] Quæ igni admodum facili eum concipit, & ardet. Hoccine decet maiestatem tuam & omnipotentiam? Egregiam verò laudem! ut si fortissimus Imperator cum rustico inermi ageret, &c. Depingit vilitatem humanam, quam comparat folio & paleæ. Flectit Deum ad commiserationem, per comparationem maiestatis ac potentiae suæ cum ipsius tenuitate & fragilitate, &c.

⁹⁰ 26. Scribis enim contra me amaritudines; ità Mo. P. Pi. &c. מִיָּדָי מִרְרוּת Quod rescribis, vel, rescribas, &c. J. T. Merc. sic Ca. Instar scribæ forensis, qui sententiam contra reum latam scribit. Vel, instar iudicis de scripto sententiam dantis, sive decernentis. In me præscribis & decernis. Scribendi verbum

Coc.

Merc.

Job.

Gen.

Num.

Jos.

Job.

Pi.

V.

Pi.

Coc.

Scult.

V.

Thom.

L. in

Merc.

Scult.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

Coc.

Merc.

† Merc. Scult. Scult. Merc. Merc. Scult. Mar. He. in Merc. Ità V. Scult. He. in Merc. Ità Merc. Pi. Scult. sim. Jun. Mar. Merc. Scult. Merc. Q. in Scult. Mar. Q. in Scult. Scult. Coc. Merc. V. Pi. Merc. V. V. Merc. V. Coc.

verbum est judiciale †, translatum à Regibus sententiam scripto mandantibus †: ut Græci dicunt *παραδικάζω*, cūm judex reo sententiam latam perscribit, aut perscribendam curat †. Unde Pilatus, Joh. 19. 22. *Quod scriptum est, scriptum est*. Sic laudatur vox Neronis damnationi dolenter subscribens, *Utinam nescirem literas*. Sensus ergo est, Tu, o Judex summe, tam rigorosè mecum agis, ut omnia peccata quasi in fasciculum colligata, cap. 14. ver. 17. vel in indicem, aut articulos accusatorios, redacta, mihi ob oculos statuas, &c. †. *Scribis*, i. e. firmiter decernis: Nam quæ scribuntur decreta stabilia sunt †. *Amaritudines* hîc sunt vel, 1. crimina & rebelliones, à *מרי* rebellionē †; flagitia quæ dolorem pariunt †, Deūque exacerbant. q. d. Benefacta omittis, peccata diligenter annotas & scribis, ut velut è scripto ea contra me proferas †. Vel, 2. amara & acerba seu dira supplicia †; quæ hîc ex Domini decreto proficisci agnoscit, non fortuito: non itaque Providentiam negat. Interim non abnuo voce *מורור* utrumque includi, & acerba decreta, & crimina quæ illis occasionem dant. Sed de criminibus apertè loquitur in sequenti colo. †. Vel, 3. ipsa mors, quæ usitato epitheto *amara* dicitur, Eccles. 7. 27. Sirac. 41. 1. q. d. Mortem ipsam mihi severà sententiā dictas. Similis phrasis Jer. 22. 30. *¶ Et consumere me vis, &c.* *¶ וְיִשְׁנִי וְיָגוּ* Et hereditare, vel possidere, me facis (vel, impingis mihi, Ti. luere me facis, M. sim. Pi. adscribis, five imputas, mihi, V. Merc.) *iniquitates pueritiæ* (vel adolescentiæ, M. Ti. Scult. juventutis, Coc.) *meæ*, P. Merc. sim. JT. Pi. Coc. &c. Mihi adjudicas tanquam hereditarium onus, quod ferre cogor. In memoriam & tibi & mihi revocas veterimas meas offensas, jam indè à puero, & earum nunc poenam deposcis; more hominum vindictæ studioforum, qui veteres injurias animo diu retinent, ut tandem vindicent. Est hoc carnis in cruce judicium; nam Deus renatis promittit se priores iniquitates non recordaturum amplius, &c. †. Quasi hereditario jure ad me delata peccata mihi imputas; vel, poenas eorum mihi adjudicas, quasi quandam hereditatem †. Quæ hereditate possidemus ea diu nobiscum perseverant †. Alii vertunt, *hereditate me depellis, vel exterminabis, vel, depauperare facies me, propter iniquitates, &c.* Q. in Ma. Me, quasi læsæ majestatis reum, bonis & vitâ vis exueret. Peccata juventutis, quæ excusari, vel leviter puniri, solent, mihi imputas ad mortem †. Docemur hîc, 1. naturam à primo rationis usu corruptam esse: 2. stultitiam adolescentum, &c. Prov. 22. 15. Hinc Plato de Leg. 2. *ἐκ τῆς ἀφροσύνης τῆς νεότητος, furiosum juvenibus animi habitum, esse dicit* †.

27. *Posuisti in nervo* Ità V. Cod. *Nervus* est lignum magnum, intra quod constringuntur vincitorum pedes †. *¶ בַּסֵּר* In cippo, Mo. Merc. ex He. D. V. vel, compede, M. P. JT. *¶ שִׁירָא* Syriacum est, unde *סִרְיָא* Talmudicis est *incus*, & *cippus* in morem incudis factus. Alii vertunt, *in luto*, vel, ut Chald. & AE. rectius, *in camento*, five *calce*, (ut *סָר* ponatur pro *סִרְיָא* vel *שִׁירָא*), ubi facillè imprimuntur vestigia. Juxta hunc ergo sensum non negligendum vertunt, *In calce vidèris posuisse pedes meos*, ut omnia facta mea observes. Priorem tamen sensum præfero; q. d. Constrictum me tenes his velut vinculis dolorum, nè quâ elabi possim. Confer c. 7. 12 P. [Al. sic;] Efficis ut non assequar quod opto †. *¶ Et observasti* (vel *observas*, M. &c.) *omnes semitas meas* [Sim. omnes.] Id est, actiones: Metaphora †. Accuratissimè annotas singula in quibus peccem †. [Al. sic;] Impedis quò minùs huc vel illuc eam, & me conferam †. Alii, *¶ servat*, five *custodit*, *cippus*, Q. in V. R. Levi in Merc. i. e. me cohibet †; nè hac vel illac effugiam, aut me moveam, &c. †. *¶ Et vestigia pedum, &c.* *¶ עַל שְׁרָשֵׁי רַגְלִי תִּתְחַקֵּק* Super radices (ad radicem, Coc. radicibus, Ti. in radicibus, M.) pedum meorum imprimetur, Mo. impressus, vel excavatus, est, P. V. sub. nervus, five compes, V. sic R. Levi in Merc. i. e. circa infima crura mea, five ad crassitiem pedum meorum, objectus est & affixus †. Vel, *constringis cippum*, M. vel, *facis tibi notam*, five *signum*; h. e. annotas vestigia mea. Vide Esa. 49. 16. Vel, *imprimeris*, JT. i. e. vestigia iræ tuæ usque ad extremos

pedis articulos pertingunt. Radices autem pedum vocat ipsos pedes, qui in digitos, quasi radices partes, diffunduntur †: aut ipsos digitorum articulos *radices* appellat, à forma †. Vel, *in sculpis*, five *imprimis, tete*, Merc. D. Pi. i. e. gressus tuos †. Velut ibi affixus, vestigiis pedum meorum adhæres, nè quâ elabi possim, &c. †. Acriter me observas †, quasi pedem pede calcans, ut illi nota imprimatur †; ut, si vel parùm deliquero, me castiget. Et vestigia mea premis, Coc. vel, *signasti*, Chald. Al. radicibus, &c. vestigia imprimis, Ti. Malim ad Deum referri quàm ad cippum, ut providentiam & decretum Dei notet in afflictionibus inferendis. Nam videtur velut insculptus Dominus potentiâ suâ hominibus, cūm eos affligit. Vide hîc elegantem gradationem & auxesin judicii & iræ Divinæ. 1. Vultum abscondit; 2. inimicitias detegit; 3. atrociam in me decernit; 4. punit etiam veterima peccata; 5. me in vincula conjicit; 6. lictorem aut carnificem mihi adhibet, nè effugiam †. 28. *Qui quasi putredo, &c.* *¶ וְהוּא כְּרִקְבָּה בְּלֵיל* Et est, P. V. pro, Cūm sit, V. Et, vel Nam, ipse, Mo. Merc. D. Coc. JT. scilicet homo, Mar. Merc. V. (nam ab hypothesi ad thesin transit †,) qui erat in compedibus †. Iste, *senilis*, homo: A communi sorte argumentatur. Vel seipsum indigitat †, qui etiam tum per ulcera & morbos, præcipuè verò in morte futurus, erat putris, &c. Fortè suum corpus quasi digito monstravit †. Cūm ipse sum, Ti. Et tamen ista mea caro: similis loquutio Job. 19. 26. *istud*, i. e. istam meam carnem, &c. Et ipsum, D. Cod. Mar. i. e. folium, V. Mar. Merc. quod infectaris, Mar. sicut putredo, P. sic Merc. JT. Pi. (vel putrida res, Ti. sim. Ca. Merc. tanquam ulcus putridum, Sym. in D. vel, ut putredine, Coc.) veterascet, vel veterascit, Mo. JT. Pi. vetustate consociendus sum, Ti. Cūm ille, i. e. homo, deficiat & absumatur, &c. †. Vel, quæ veterascit, P. [Al. sic;] Ut hujusmodi (qui talia scilicet patitur, qualis ego sum,) quasi putridum lignum deficiat, M. ¶ Et quasi vestimentum quod comeditur à tineâ [Sim. omnes.] Ante *מִלֵּל* deficit *מִלֵּל* y. Est autem *מִלֵּל* Millel ob *מִלֵּל* tineâ sequens monosyllabum †. Ut vestimentum comedit illud tineâ, Mo. Heb. Et vestimentum comedit hoc tineâ: Hoc cūm dicit, corpus suum monstrat. Sic Paulus 1 Cor. 15. 53. *ὅτι ὁ σῶμα σῶν*. Confer quod infra 19. 25. †.

CAP. XIV.

1. *Natus de muliere* Re scil. infirmâ, & ærumnosâ †, & immundâ †. Natus in peccatis †. Mulieris meminit, alludens ad illud Gen. 3. 16. Ex misero non potest non miserum nasci: Fortes creantur fortibus, &c. ¶ Brevi vivens ¶ Et si alioqui multo vivat, id ad Dominum nihil est: habitâ præterea ratione ærumnarum, &c. & infirmitatis, quâ mortem semper exspectat, eique est expositus †. ¶ Repletur, &c. *¶ וְשָׂבַע רוּחוֹ* Et satur (i. e. expletus ad saturitatem, V.) irâ, P. Merc. Marc. D. i. e. vel Dei flagellis †; vel indignatione ob ærumnas & molestias †. Per iram intellige omnes animi affectiones †. Verto, afflictione, M. Vel, commotione, JT. Pi. Coc. Scult. five inquietudine, ut c. 7. 4. Etiam noctu non quiescit, Eccles. 2. 23. Metu, vel perturbatione, Q. in Merc. 2. *Quasi flos, &c.* *¶ כִּדְמָה יֵצֵא וְיָחַל* Sicut flos exit, vel egreditur, five prodit, (i. e. crescit annis, viribus, honoribus, &c. †) & exciditur, P. Merc. &c. vel carpitur, Coc. i. e. Qui posteaquam excipitur in lucem, statim decerpi solet, quod citò flaccescat. Ut flos, simulacrum egrediens est, succiditur, JT. *¶ וְיָחַל אֵל מִלֵּל* quod idem cum *מִלֵּל* circumcidit †. ¶ Et fugit velut umbra, &c. *¶ כִּדְמָה יֵצֵא וְיָחַל* Velut umbra, & non permanet, P. stat, K. perstat, stabilis est, Merc. sim. V. 3. Et dignum ducis, &c. *¶ עֵינֶיךָ עַל הַפְּתָחַי* Etiam super (vel contra, JT.) hunc, five ipsum (vel, super tali, Ti.) aperis, vel aperias, (vel acuis, Coc.) oculum tuum, five oculos, &c. P. M. JT. Pi. Merc. id est, dignaris aperire, h. e. habere curam tam vilis, &c. Curâ tuâ indignus est, saltem ut illum punias. Cum stomacho & admiratione legendum, ut supra 7. 17. Quid

Quid est homo, &c? Ut *aperire manum* dicitur qui liberalis est; sic *aperire oculos*, qui aliquem intentis oculis respicit, eumque valde observat quid agit, &c. ^o. ¶ Et adducere, &c. ^o. *וְאֵת מִי שֶׁנִּתְּנָהּ לְךָ* Et me (vel eum, Sy. Ar.) adduces, vel adducis, in iudicium tecum? P. M. &c. ut me in ius voces? Ti. Itā transiit ad hypothefin. Ut mecum contendas, & me punias P.

4. *Quis potest facere, וְיִי מִי* Quis det, Merc. Pi. vel dabit, Mo. P. Coc. i. e. dare poterit, Pi. edat, JT. proferet, Ti. ponet eum, M. efficiat, Ca. elicere possit, Merc. ¶ *Mundum, &c. מְחַדָּשׁ מִן הַמָּוֶל* Mundum, five purum, ex immundo, five polluto? Mo. P. V. Merc. &c. ex immunda massa? Ti. qui venit de immundo? M. Supple, vel Adamo?; vel semine? quod immundum est, non suā naturā, sed ex corruptione & labe peccati à primis parentibus contracta, nobisque inherente, tam animæ, quàm corpori. De peccato originali passim ferè omnes explicant. Describit miseram hominis conditionem, qui naturā est filius iræ, juxta Eph. 2. 3. q. d. Naturā immundus sum, immundis ortus parentibus: Et quid hominem punis ob peccata ad quæ ex se se pronus est, & quæ vitare non potest? Des ergo veniam, &c. Si mecum contendas, nōsti nec me, nec alium quempiam, mundum esse; ac proinde aut iudicium tuum gravissimum illis subeundum esse, aut adhibendam misericordiam tuam, quam tu ipse misertus infirmæ carnis promissisti, Gen. 8. 21. Occultè Deum accusat, quod munditiem apud eos requirat qui sine sua culpa immundi sunt, nec possunt ex suis viribus nisi peccare. Sic tumultuatur quandoque caro nostra, quæ tamen compescenda est, & sentiendum, Deum esse sapientem & justum, etiamsi nobis longè aliud videatur. Ratio enim nostra in rebus Divinis cæca est. ¶ *Nonne tu qui solus es? הֲלוֹא אֱלֹהִים אַתָּה יְהוָה* Nè unus (vel ullus, Sy. Ar.) quidem, P. M. &c. sub. proferri poterit, Ti. vel, 1. qui hoc præstare potest, ut ex immundo mundum prodeat; vel, 2. qui purus est, peccati & labis expers, vel, qui non peccet. Vide i Reg. 8. 46. Psal. 14. 3. Eccles. 7. 21. q. d. Non debes irasci, si peccat. Vulg. cum Chald. ad solum Deum retulit. *Quis dabit mundum de viro polluto peccatis, nisi Deus unus, qui remittet ei?* Targ. in D. & sic purum faciet. q. d. Solus Deus peccata condonat. Tu solus mundum efficere potes, per gratiam tibi reconcilians, eumque regenerans, &c. Jobus idem hîc dicit quod David Psal. 51. 7. & eodem fine, nimirum non ad excusandum se, sed ad humiliandum, utque ostendat se, nisi à mera gratia, salutem & iusticiam non expectare; proinde magis gratiæ in homine ad ipsum confugiente exercendæ occasionem esse, quàm continuandi rigoris. Nullus mundus erit, nullus mundum dabit: Ideo & ego me immundum esse coram te libere profiteor. Ut severa nimis iudicia Dei effugiat, objicit communem naturæ humanæ infirmitatem. De qua vide de J. B. & P. 2. 20. 19.

5. *Breves dies, &c. אֵין יָמִים רַבִּים* Si (vel, Si ergo, Merc. Si ponitur pro quia, vel cām, V. Coc. Vel, si conditionem hîc significat, nec interrogat, ut quidam putarunt. Siquidem, Coc. Certè, M. Quandoquidem, JT. Cod. Quandoquidem igitur, Pi.) definiti (vel præfiniti, Merc. Ti. præfisi, JT. Pi. decisi, Coc. determinati, Scult.) sunt dies ejus, P. Scult. Mar. Merc. &c. scil. hominis, Mar. Si determinata est ejus ætas, Ca. ¶ Idem quod concedo, ut patet ex Joel. 3. 19. De ea voce vide Esa. 10. 22, 23. collat. cum Rom. 9. 28. ¶ *ut נִתְּנָהּ דָּן* Dan. 9. 26. ¶ *Numerus mensium ejus apud te est* [Sim. omnes.] Vel, tecum, Mo. P. &c. vel, penes te, Ti. JT. &c. i. e. tibi notus; vel, in tua potestate. Si, inquam, numerus, &c. Merc. simil. P. ¶ *Constituisti terminos ejus, הֲקִי עֲשִׂירֵי* Statuta (vel terminos, five terminum, Scult. Ti. limites, Coc. determinationes, JT. Pi. statutum limitem, M.) ejus (i. e. vitæ ejus, Pi.) fecisti, five feceris, Mo. P. V. M. JT. Pi. vel præfixisti, Ti. vel statuisti, Ca. ¶ *Qui præteriri non poterunt, [sim. omnes:] וְלֹא יִעָבֹר* Et non (vel quos [scil. terminos] non, Ti. &c.) præteribit, Mo. P. Si, inquam, præscripsisti certum tempus quo sit victurus, quod non prætergrediatur, si itā sit: sensus absolvitur versu sequente. Legem dixisti, Morte mori-

eris, &c. secundum quam fixisti unicuique terminum, &c. A prima die pendet extrema; in ortu sanxisti quantum quisque victurus esset: Ergo si illi præscripsisti brevem vitæ finem, nè adjicias novam calamitatem. Tu fixo decreto sententiam mortis in hominem dixisti, & finem illi vitæ constituisti; adeoque dies & menses quos illius vitæ constituisti notos habes & determinatos, ultra quos non potest vitam prorogare. Significat apud Deum esse certissimam præscientiam dierum & mensium quibus homo victurus sit, simulque præordinationem quando ultra non sit victurus; ex qua tamen non sequitur necessitas rei, (nam res est contingens,) sed tantum necessitas consequentiæ, &c. Terminum vitæ humanæ prout sunt in Divina ordinatione, quæ infallibilis est, præteriri non possunt; ut verò sunt in effectu exteriori, quoad causas naturales, anticipari possunt, per malum regimen, gladium, &c. Tempus vitæ nobis constitutum neque decurtari neque prolongari potest. Quare officia vocationis nostræ alacriter faciamus, nec vitæ periculis nos deterreri patiamur: Non enim ante tempus definitum moriemur. Terminum humanæ vitæ fixum & certum esse statuo, non tamen absolutum & fatalem. Tunc enim frustra essent promissiones, comminationes, preces, & media naturalia, &c. Causæ naturales & morales suos habent effectus in vita hominis conservanda. Deus igitur illas etiam in constituendo termino vitæ, ut omniscius, respexit; itā tamen ut eas, ubi velit, inhibere possit; ut, v. g. qui diutius vivere potuisset, à Deo citius abripiatur, &c. ¶ Cum vita humana suis terminis conclusa sit, quos nemo transilire potest, concede aliquod respirandi spatium in brevi hoc curriculo. Simile habetur Psal. 39. 12. *Decretum ejus, i. e. de eo, nempe homine, hîc dicitur fatum ejus, dies mortis ejus. Quandoquidem præcisi, &c. q. d. Te igitur Deum misericordem magis decet præfenti morte contentum esse, quàm me miserum per totum vitæ curriculum exagitare. [Al. sic;] Constituisti terminos ejus, Vetuisti eum in plura secula, ut olim, vitam producere.*

6. *Recede, &c. שִׁיר מִלְכָּם* Recede (vel Desine, Merc. M. Absiste, Ti. Discede, o. Respice, Coc. Respice aliorum, JT. Pi. Averte vultum, Di.) ab eo, D. V. P. Merc. &c. Omitte eum, Ca. sim. Pi. Ad illum nè attendas, Cod. Nè occupator curā illius. Cessare fac poenas. Orat pro se sub alterius nomine. Define illum affligere. ¶ *Ut quiescat; itā o. M. sub. paulum, Scult. וְיִיחַר* Et cesset, vel cessabit, Merc. V. D. P. sub. afflictio, V. sim. Chald. Merc. & desinet, Mo. ut desinat, Ti. ut (vel donec, JT. Pi.) desinat, (vel desistat, Pi.) scil. esse, Coc. Pi. vel vivere, Pi. Id ab absolute positum passim significat; ut patet ex Deut. 15. 11. Jud. 5. 6. 1 Sam. 2. 5. Donec desiciat, i. e. moriatur. Et defungatur, i. e. iustum ævi cursum perficiat. Et degat vitam, Tig. not. Idem est, recede ab eo, &c. cesset afflictio; q. d. Sine illum vivere donec perveniat ad diem mortis naturalis. Et duret, in hoc seculo, emetiatur vitæ suæ tempus. Confer Psal. 89. 48. Et cesset, à malo, &c. q. d. Satis ex sese & conditione sua mali habet, vitæ brevitate & ærumnis, absque hoc quod adhuc eum affligas, itā præsertim ut me nunc. ¶ *Donec optata veniat, &c. וְיִיחַר כְּשֶׁכֶּר יִצְחָק* Donec perfecerit, five absolverit, (vel obtinuerit, M. exoptet, P. gratum, vel acceptum, habeat, Pi. Di.) tanquam mercenarius, diem suum, P. M. Merc. Scult. vel, diurnum suum, JT. vel, diem suū, Ca. Chald. Diem, i. e. finem diei suæ. Diem vocat vitæ tempus. Donec, satis se vixisse ratus, & fessus hac vitā, maturā jam ætate, mortem, tanquam requiem, optet, ut mercenarius finem diei & laboris expectat, ut possit quietem capere. Optat Job, ut præstituto naturæ tempore, tanquam grato & accepto die, mori sibi detur. Cū jam grato animo excipiet diem fatalem tanquam mercenarius, Ti. Parum est, ut eum sine cruciatibus finas ætatem agere. Jam veniet senectus, quæ mortem ei faciet desiderabilem.

7. *Lignum (vel Arbor, M. sic P. Merc. &c.) habet spem* Sim. Ti. Spem arbori tribuit per *אֲדָרְכָּהּ וְנִתְּנָהּ*, quia homines de ea spem habent. Est hîc comparatio

ratio imparium, cuius apodosis sequitur v. 10. q. d. Peior est hominis conditio quam arboris. ¶ Si præsum fuerit [Sim. omnes.] Si ad radicem usque cadatur. ¶ Rursum virebit, [וְיִחְיֶה] Et, vel quod, adhuc innovabitur, Mo. vel repululet, Ti. sic JT. Pi. Coc. P. D. vel, immutabit, Merc. sic Pi. M. nempe sese, M. vel conditionem suam, Pi. Seipsam quasi renouabit, Coc. Instaurabit, five reparabit, vel propaginem suam, ut vult K. vel certe, robur suum, ex Esa. 40. 31. ¶ Et rami ejus, &c. [וְיִחְיֶה לָאֵלֶיךָ] Et propago, five stolo, five surculus, (ramus ejus tener, & quasi adhuc lactens, V. D. sim. JT. Pi. rejuvenescencia, Mo.) ejus non definet, P. Mo. &c. vel deficiet, Ti. sic Ca. Coc. vel quiescit, M.

8. Si (vel Etsi, Cod. Pi. Cùm, JT. Pi.) senuerit, &c.] Alium modum attingit quo arbor mortua, &c. videatur. Penè mortuas plantas restituendi ratio à Palladio, Columella, &c. docetur. ¶ Et in pulvere emortuus fuerit truncus illius; ita P. Merc. &c. [וְיִחְיֶה] Stirps ejus, Mo. pes ejus succisæ, JT. Malim, truncus succisus, (quomodo vertunt JT. Esa. 11. 1. & 40. 24.) ut nulla sit ellipsis; nam וְיִחְיֶה per se id significat, nempe eam stipitis partem quæ post arboris excisionem in terra relinquitur, ut patet ex Esa. 11. 1. Vox affinis est וְיִחְיֶה, succidere, tondere. ¶ וְיִחְיֶה propriè est id ex arbore quod extra terram apparet, Esa. 40. 24. à וְיִחְיֶה succidere, quod ea pars succidi solet: sed etymologiæ ratio non est interpretamento & sensui derivati miscenda; ut sit truncus succisus.

9. Ad odorem aquæ] Id est, ad tactum. Est catachresis, & enallage sensuum. Vel, Ab odore, &c. P. Merc. JT. &c. i. e. ex tantillo humore. Ad rigationem; ubi primum aquas olfecerit. Sensum arbori tribuit. Metaphora וְיִחְיֶה, qualis Jud. 15. 14. & 16. 9. ubi fila, &c. olfaciunt ignem, &c. Attractio humore aquæ, Ti. sim. Scult. quo, ut homo odore, recreatur. ¶ Et faciet comam, [וְיִחְיֶה] Et faciet, vel agit, (exhibet, Ti. producit, Pi.) ramum, M. JT. Pi. D. Merc. (ita וְיִחְיֶה sumitur Jes. 27. 11. Hof. 6. 11. & וְיִחְיֶה sunt palmites, Psal. 80. 11.) vel, fructus, Ca. vel, fructus decerpandos, Ti. folia, Sy. Ar. messes, Mo. Merc. i. e. multitudinem ramorum. ¶ וְיִחְיֶה alibi messis, hinc ramus, (ut Psal. 80. 11.) à וְיִחְיֶה curtauit, resecuit. ¶ Quasi cùm primum plantatum est, [וְיִחְיֶה] Velut plantatum, Sy. Ar. sicut plantâ, Merc. P. JT. Pi. sub. novella, five recens, P. Coc. Merc. Vel, ut planta alia; vel, quasi denuo plantata esset. Habuerunt וְיִחְיֶה pro nomine; ego pro verbo, & verito, quasi plantasset, sub. וְיִחְיֶה quis, i. e. ex more Hebræorum, impersonaliter, quasi plantatus esset denuo.

10. Homo vero cùm mortuus fuerit, [וְיִחְיֶה] At homo, vel vir, (vel, vir robustus, M. vir potens & clarus, ut וְיִחְיֶה est vulgaris & plebeius,) moritur, vel morietur, P. Mo. Merc. &c. i. e. mori solet. ¶ Et nudatus, [וְיִחְיֶה] Et infirmatur, Merc. D. sim. Coc. JT. Ca. Mo. Pi. enervatur, M. [Sed absurdus alicui videri potest ordo verborum, moritur & infirmatur.] Resp. 1. Est hysteron proteron, pro, infirmatur & postea moritur P. Moritur & deficit, i. e. deficiens moritur. 2. Copula & valet postquam, ut Exod. 16. 20. produxit vermes & fatuit, i. e. postquam foetivisset: & Jud. 2. 21. quas reliquit Josua, & mortuus est, i. e. post mortem suam. Sic Hof. 1. 11. וְיִחְיֶה postquam ascenderunt. 3. וְיִחְיֶה intelligendum de debilitatione, non per morbum, sed per mortem. Verte, & exciditur, P. Merc. Pi. In qua significatione reperitur Exod. 17. 13. & Esa. 14. 12. Sic ergo & hic, moritur, & exciditur prorsus. Confirmat hoc analogia membri sequentis, ubi pro exciditur habetur, ubinam est? Sic Chald. vertit, dissolvitur. ¶ Atque consumptus, [וְיִחְיֶה] Et interit, five expirat, (ad verb. expiravit, Merc. obiit, Mo. D. expirabit, Ti. penitusque expirat, M. ubi expiraverit, Coc. sim. JT.) homo, P. Merc. ¶ Ubi quæso est? [וְיִחְיֶה] Et ubi (jam, Merc.) est? P. M. Merc. &c. ut nusquam superstes sit, Ti. Postea non comparebit, h. e. non reviviscet, &c. Jam non existat. Nusquam est, evanuit, actum de eo est, non redit in hanc vitam. Mortuo nulla spes manet, nec vestigium quod revertatur. Qu. Num ergo Job Resurrectionem negat? Quid hic

sibi vult? Resp. 1. Hanc ipsum non negasse docet spes ejus certa in Deum, Job. 13. 15, 16. & alibi d. 2. In-
terrogativè hæc sunt legenda, Si arbor—repullulat, &c. v. 7. homo nunquam resurget? nusquamne erit, &c. Sed ¶ Q. in M. certum est hoc noluisse Jobum, cùm ex toto orationis filo, tum ex dictis cap. 7. & alibi. 3. Job, magnitudine doloris oppressus, ad præsens duntaxat malum & statum respicit, nec ad futurum animum tollit. 4. Loquitur Job juxta naturam. Resurrectio autem non est naturæ, sed Dei, opus per Christum. Hoc dicit, Non reviviscet citra miraculum ante Resurrectionem novissimam. 5. Loquitur de reditu in hanc vitam; non autem in vitam æternam, quod nunc non respexit præ malorum vi. 6. Similitudo arboris, quæ hic producit, Resurrectionem ostendit, quum arbores, sub hyemem propè emortuæ, Vere repullulant, &c.

11. Si recedant aquæ, &c. [וְיִחְיֶה] Ab-
eunt, vel, Abierunt, (vel Fluunt, M. Ca. Abierint, Coc. Ut abeunt, P. Ut quum abeunt, Pi.) aquæ à, vel è, mari, Merc. Mo. M. P. D. vel, è lacu, JT. Pi. G. sim. Cod. Ca. i. e. ex alveo suo, quærentes novum alveum. ¶ est quævis aquarum collectio. Sic septem maria ad Padum dicta Latini. De lacu Albano emissio Camilli tempore narrat Livius lib. 5. de Fucino lacu Suetonius Claudio. Pomptinas paludes siccavit Augustus; meminit in Arte Horatius, & ad eum Scholiastes. ¶ Et fluvius, &c. [וְיִחְיֶה] Et (vel, tum demum, Coc.) fluvius, five flumen, siccatur & arefcit, Merc. sic Mo. &c. [Alii totum sic reddunt;] Cùm recedentibus aquis Oceani flumina siccabuntur, Ti. Abeuntibus aquis è lacu, ut flumen exsiccatur arefcit, JT. quippe non redeuntibus aquis in pristinum alveum. Hanc similitudinem aut hypotheticè proponit, aut à cognito aliquo exemplo ducit. Exemplum narrat Diod. Sic. Biblioth. l. 4. de palude Tritonide. Hominem mari & fluvio eleganter comparat. Sed similitudinem hanc variè accommodant. 1. An verò à mari recedent aquæ, &c. q. d. Ut mare nunquam deficit, &c. ita nec homo ex perennibus Divini Spiritus venis rigatus, &c. Sed hoc coactius est. [Vel sic;] Ut aqua maris, quæ recessit, revertitur; sic homo iterum reversurus est. Unde Romani olim, teste Tertulliano, dicere soliti sunt, cùm aliquis è vita discessisset, Abiit, & reversurus est, Resurrectionem innuentes. 2. Est collatio imparium; q. d. Licet aquæ multæ è mari effluant, & aquæ fluviorum prætereant; tamen nec mare nec fluvius exsiccatur: Homo autem, mortuus, evanescit, &c. 3. Rectius statuitur comparatio parium, cuius est v. 12. Congruè autem mors hominis cum aquæ exsiccatione confertur, uti etiam 2 Sam. 14. 14. Vita enim in humore, mors in liccitate. Ut aquæ, ita vitæ nostræ, defluxum nemo retinere potest. Aqua terræ prius conjuncta, ab ea appetitur, & insatiabiliter hauritur: Sic homo ex terra in ferram revertitur. Ut aqua, sic homines pereunt. Ut aqua à mari ad mare recurrit, & in eo evanescit; sic homo è terra in terram, &c. Ut aquæ quæ è mari vel è fluvio abeunt (five per evaporationem, five in terram,) non redeunt ad locum unde discesserunt, nempe eadem numero aquæ: sic homo mortuus ad eandem vitam non redit. Nihil ex ea aqua quæ decurrit manet in fluvio. Aut loquitur de torrente, qui intumescit pluviis, & postea siccatur, &c. Vel sic; Sicut, si mare aquas retrahat, arefcit fluvius; sic homo moritur, si Deus vitam auferat. Is est Vulgatæ sensus. Sed superiora cum Hebræis verbis magis conveniunt. Alii sic; Ut aquis è mari abeuntibus fluvii jam arefcunt prorsus & irreparabiliter; ita & homo, absumptis & exhaustis facultatibus vitalibus, humido & calido, quibus continetur vita, deficit, neque instauratur.

12. Sic homo, &c. [וְיִחְיֶה] Et (vel
At, Coc. Sic, Merc. JT.) vir obdormit, P. cubuerit, Coc. jacet, jacebit, i. e. morietur; cùm occubuit, JT. quum cubitum ibit. וְיִחְיֶה sign. 1. cubare, seu jacere; 2. cubitum ire, ut Gen. 19. 32, &c. Deut. 6. 7. 2 Sam. 13. 5. metaphoricè autem mori, ut Gen. c. 47. v. 30. 2 Sam. 7. 12. 1 Reg. 1. 21. Nec, vel non, surget, five resurget, Merc. P. &c. Heb. cubitum ivit, & non surget. Copulativum enunciatur valet enunciatum relativi temporis, ut supra aliquoties. ¶ Donec Pi. altera

atque caelum, *עד בליתי שמים* Donec, vel usquedum, non erunt, vel fuerint, caeli, P. V. Merc. &c. [Diversimodè hoc explicant.] 1. Q. hinc Resurrectionem colligunt^d; quam credidisse Jobum hinc patet: Cœli enim transibunt ante Resurrectionem illam universalem^f. Prius deficiet cœlum quàm reviviscat homo^f. Cœlum aliquando transibit, & tunc homines resurgent. Luc. 21. 33. 2 Pet. 3. 10. Apoc. 21. 1. Ut Gen. 8. 22. *omnibus diebus terræ*, scilicet *hujus*; ita hinc non universim de cœlo loquitur, sed de hoc cœlo, quod vanitati servit. Confer 2 Pet. 3. 7. *ei vdy epavoi*, & v. 10. Ad. & Psal. 102. 27^h. An homo sit resurrexurus necne, phrasim hæc nihil definit. Confer phrasim Psal. 72. 5, 7, 17. & 89. 30, 37, 38. item Matt. 5. 18. & 24. 35. Marc. 13. 31. Luc. 16. 17^k. 2. Sensus est, nunquam resurget, &c.^l quia nimirum cœli semper erunt: etsi enim mutabuntur, Psal. 102. 27. tamen non abolebuntur. Post *עד בליתי* subauditur infinit. *היוו* esse^m. Ità solet Scriptura ex cœli, terræ, &c. stabilitate atque æternitate, rerum æternitatem aut diuturnitatem metiri; quod hæc in substantia sint semper permanfura, non planè interitura, etsi immutanda sint in meliorem statum, electorum gloriæ & felicitati accommodatiorem, ut jam omnia cum homine sint glorificataⁿ. Nunquam revertentur, nempe in hanc vitam & statum^o; vel, juxta naturam P. [Vide annotata ad præcedentem versum.] ¶ Non evigilabit, &c. *לא יקצו ולא ישנו* Non evigilabunt, nec expergiscuntur (homines scilicet, mutat numerum^q), à somno suo, P. [similiter omnes;] i. e. à morte^r; unde scilicet mortui excitandi sunt^t. Voce somni Resurrectionem tacite designat, juxta gratiam & opus Divinum. Nisi somnum hinc intelligas perpetuum, ut Jer. 51. 57. & specialiter impiorum exitium, qui non nisi in ignominiam sunt excitandi, ut est Dan. 12. 2^t.

13. *Quis tribuat* Heb. *Quis det, vel dabit*? Mo. Merc. Pi. Optantis est^v. *Vitam*, P. Ti. JT. Ca. ¶ *In inferno*, *בשואול* In sepulchro, P. Mo. Merc. Mar. ex Chald. Ti. JT. Pi. &c. in loco & statu mortuorum^x. Id *שואול* significat; sed hinc propriè centrum aut loca subterranea^y. In orco, Ca. Coc. q. d. Libenter vitæ carerem toto cruciatu mei tempore^z. Vel, vivus forsan defodi optabat, dum hoc malum effugeret. Tam gravis est homini ira Dei, ut nusquam non velint se abdere qui eam sentiunt, &c. Vide Isa. 2. 19^a. ¶ *Protegas me*, *הצפני* Abscondas, seu absconderes, me, Merc. Mo. Coc. fim. JT. Pi. &c. Cures me tegendum^b. ¶ *Donec pertranseat*, &c. *עד שוב אפה* Donec averteretur, M. Pi. (vel remittat, Ti. quiescat, P. aversa esset, JT. Pi. nempe à me, Pi.) ira tua, Merc. &c. mihi nunc intolerabilis^c: plaga quæ me afficis iratus^d. q. d. Spero iram tuam momentaneam esse & transitoriam, &c.^f. ¶ *Et constituias mihi*; ita^o. *השיתי לי* Ponas, vel poneres, (vel disponeres, JT. præscribas, Ti. definias, Ca.) mihi, Merc. P. Mo. ¶ *Tempus*; ita^o. Scult. *קצתי* Statutum, P. Mo. Sy. Ar. Merc. Pi. decretum, M. præceptum, P. V. i. e. certum & præfinitum terminum^f; modum, Coc. terminum; Ti. Ca. Pi. ad quem usque manendum sit in sepulchro^g. ¶ *In quo recorderis mei*? [fim. omnes:] *היזכרתי* Ut recorderis mei, Sy. Ar. i. e. me invisas, & vitæ restituas^h. Per hunc terminum videtur Resurrectionem significareⁱ. [Vel sic:] *Quo*, sive *ad quem*, i. e. tantisper dum tecum rediero in gratiam^k.

14. *Putasne mortuus homo rursus vivet?* *אם יחיה איש מת* An mortuus vir rursus vivet? Scult. fim. Ca. q. d. Sed quid peto? impossibile est ut semel defunctus reviviscat; nec hoc sperare possum^l. [Al. sic:] Si (vel, Ubi, Ti. Quum, JT. Pi. Coc.) moriatur, sive mortuus fuerit, homo, P. Merc. fic Mo. D. &c. numquid vivet? P. Mo. sub. postea, V. num reviviscet? Merc. Ti. &c. q. d. Non: naturæ impossibile est^m. Hæc verba parenthesi includo, hoc modo, (At quum mortuus fuerit vir, an reviviscet?) quia mox continuat institutum sermonem. Et *אם* hinc est adverbium temporis, ut Gen. 38. 9. Num. 36. 4. Jud. 21. v. 21ⁿ. ¶ *Cunctis diebus*, &c. *כל ימי צבאי אחל* Cunctis diebus spatii (vel, temporis, P. præfiniti temporis, Pi. Ang. avi, M. D. vel, stationis, Coc. vel, militie,

Ti. Mo. Mar. Cod. fim. Scult. ex Vulg. i. e. vitæ, quam militiam dixit^o,) mei, sive mea, expectabo. Mar. Mo. M. Merc. Ca. vel, & tamen expectabo, Merc. vel, expectarem, P. durarem, Coc. sperarem, JT. de ope Dei^p; de vita à calamitatibus immuni recipienda^q. P. Merc. Nempe, si ita res haberet^r, nempe, quod mortuus revivisceret ante novissimam Resurrectionem^t, tunc sperarem, ut vos suaderetis, &c.^u. Non placet, quia hanc spem & hinc & supra abjicit^v. Vel, sperarem, nempe, si me in sepulchro ad tempus occultares^x. [Al. sic:] Etiam si sciam me non rediturum ad vitam, tamen avidè mortem expecto, ut his malis eripiar^y. P. Mar. ¶ *Donec veniat* (vel *veniret*, P. D. M. &c.) *immutatio mea*; ita M. vel mei, P. D. Merc. Ca. JT. *הליפתי* Vi-
cissitudo mea, Q. in Merc. *immutatio sortis mea*, nempe in melius^z. Vel, revocatio in hanc vitam, ex collatione præcedentium^a. Optarem mori, ut fors mea commutaretur in meliorem^b. Alii de Resurrectione accipiunt^c, (quod tamen alienius est^d;) Ab incerta & impossibili spe, quam suadebant amici, ad certam resurrectionis spem se excitat, & suam petitionem ad illam refert; q. d. Non peto, igitur, impossibilia, sed hæc erit spes mea, aliquando in melius me mutandum, in futura videlicet Resurrectione, quam expectabo. De Resurrectione enim agi & antecedentia & consequentia ostendunt; quæ quomodo futura sit, describit in sequentibus, *Vocabis me*, &c.^f. *Expecto immutationem*, nempe, per gloriam animæ & corporis^g. Alii de morte accipiunt^h. *Donec veniat*, sive *veniret*, *decessio*, vel *mors*, mea, Coc. Merc. ex AE. vel *excisio mea*, ut hanc vocem sumi diximus Job. 10. 17. & 11. 10. ut verbum *החל* immutavit sumitur illo loco, *החל הלה*, Cant. 2. 11. *transiit, abiit sibi*. Nam ut *החל* venire ortum hominis significat, sic *החל* abire interitum, ut Eccles. 1. 4. Si ergo homo mortuus non reviviscit, quid aliud facerem, quàm ut toto vitæ spatio sperem & præstoler Dei opem, usque ad diem mortis meæ^b? Hunc & quinque sequentes versus ad spem facere putato. Dixerat, — *recordare mei*. Hinc spes oritur. Homine, inquit, mortuo, abjecta spes est, nam non reviviscet: At ego, dum vivam, sperabo, donec mutetur hæc mea calamitasⁱ. P. Di.

15. *Vocabis me*, & ego respondebo tibi; ita Mo. D. &c. *הקרא ואנוכי אענה* Vocabis (vel, Quum vocabis, Merc.) me, Mar. Cod. &c. nempe per mortem^k. Figuratè Deus hominem morientem ad se vocat^l. Vel, Quum vocabis, nempe sono tubæ per Angelos ad judicium, &c. 1 Thes. 4. 16^m. Omnipotenti tuæ voce me è sepulchro evocabisⁿ. Revocares me, i. e. in vitam hanc^o. Vocares enim, Coc. Tum vocares me, scilicet è sepulchro P. Et ego (libens, Merc.) tibi respondebo, D. &c. vel responderem, JT. Pi. Coc. quasi ad nomen, ut milites^q. Surgerem ad vocationem tuam^r. Me redivivum sisterem^t. Libenter morem geram^u; qui nil aliud cupiam quàm ab his malis & corpore peccati liber esse^v. [Al. totum sic reddunt:] Quando vocanti tibi respondebo, Ti. Clames, & ego respondeam tibi; i. e. Utinam clarâ voce me compelles & alloquaris, & ego respondeam tibi; q. d. Utinam liceret mihi tecum verba ultro citroque facere, utique dicerem tibi, Opus, &c.^x. V. ¶ *Operi manuum tuarum porriges dexteram* Nempe, ut hominem decerpas, veluti pomum in horto tuo^y; ut me è sepulchro possim erigere^z. ¶ *למעשה* Opus (vel operi, M. ad opus, Mo. D. tunc ad opus, Ti.) manuum tuarum expetes, vel expeteres, JT. Pi. Coc. Ti. fim. Mo. D. vel, bene cupies, M. Et tu cupiditate ducereris, vel duceris, videndi operis, &c. i. e. creaturæ tuæ^a; h. e. mei, hominis à te facti. Con-
suevit artifex appetere opus suum, &c.^b. Nec mire-
re Jobum in media desperatione tantæ spei verba interferere: Ità enim solet. Vide Job. 13. 15, 16. Hoc sanctis in afflictione peculiare est, nunc dejici, subinde verò spe impleri^c. [Alii aliter reddunt:] Num opus, &c. (i. e. me qui sum opus, &c.) desiderabis? sub-
perdere, V. ex P. Sed opera manuum tuarum nè repellas, &c. Et de opere, &c. cogitabo, Sy. Ar.

16. *Tu quidem*, *הלא* Quia nunc, Mo. M. Merc. &c. ut res meæ sunt in hac vita, ut nunc affligor. Pulchre hoc quadrat cum præcedenti *expectarem*^d. Merc. Nunc

Nunc enim, P. Ti. Quum nunc, Di. At nunc, Pi. Hoc & seq. versu est antithesis optationis quæ præcessit; q. d. At ego frustra opto ut mihi ad tempus quietem in sepulchro concedas, quia experior tibi propositum esse me gravissimè castigare, &c. ¶ Gressus meos dinumerasti] Ità P. Scult. vel, numerabis, Mo. numeras, M. Ti. Merc. &c. i. e. Quasi habes in numero gesta mea: tantum abest ut opus tuum diligas more artificum f. Omnia acta mea diligentius consideras, & annotas, si quid fortè peccarim, ut nihil impunitum finas. ¶ Sed parce peccatis meis, עַל חַטֹּאתַי אֶרְחַם. ¶ Q. precationem esse volunt, nec serves, &c. i. e. observes ad puniendum, sed mihi parcas. Sed hoc filo orationis non convenit. Aggrederis jam gressus meos supputare, &c. non recuso: tantum nè observa peccatum meum. [Al. aliter:] Non observans tu quidem peccatum meum, i. e. non meo merito. Ac me non servas propter peccatum meum? JT. vel, Non servas me, propter peccatum meum, Pi. sed perdis. לֹא תִשְׁמֹר. Nec expectationem concedis peccato meo, M. Et non observas (vel differs, P. D. reservas, V.) peccatum meum, Ti. Non custodis (vel, non observabis, Mo.) super peccatum meum, Merc. i. e. Non reservas nec differs ejus punitionem, sed nunc, ut video, plectis acerrimè. שָׁמַיִם fumo pro expectare & differre; ut Gen. 37. 11. & in Talmudicis, qui dicunt, Nè unquam quis dicat socio suo, לֹא אֶשְׁמֹר, i. e. אֶרְחַם, expecta me, juxta idolum tale. Posset verti, nè reserva, retine in mente; ut solent qui oderunt, vindictam in tempus opportunum reservare. Sed prius præfero P. Non servas super peccato meo, i. e. Effundis iram in me, nec comperendinas. שָׁמַיִם, sicut & שָׁמַיִם, servare est, memorem animum gerere, & captare idoneum tempus ultionis. Vide Levit. 19. 18. Nahum 1. 2. & præcipue Jer. 3. 5. 1.

17. Signasti, &c. חֶתֶם בְּצִוְרוֹ פֶשַׁע. Signata, vel Obsignata, (i. e. clausa & ligata, Merc.) est in sacculo, vel fasciculo, &c. Mo. Pi. Merc. &c. vel crumena, Coc. Elegans metaphora: q. d. velut in pera vestis, &c. vel, ut publica scripturarum instrumenta, in facculis five loculis tabellionum obsignata, ut ex seq. apparet. Ut res quas accuratè custodire volumus in unum fasciculum colligimus; vel pecuniam in crumenam colligatam asservamus, sæpe etiam sigillo munimus: sic tu peccata mea observas, nè unum excidat, utque proferas tanquam thesauro illorum poenas: Deut. 32. 34. Rom. 2. 5. Alii ad pondera quæ in sacculo asservabantur respici putant, ut indicet peccata sua accuratè ponderari. Porro, cum Jobus ex Resurrectione solatium accepisset, iterum recordatione Judicii eam sequentis terretur. צָרָה אֶרְחַם constrinxit. Vide Prov. 7. 20. Confer Hof. 13. 12. Constricta est pravitas Ephr. &c. Sensus hic est, q. d. Excubias agis super peccato meo. Vide Prov. 6. 22. Diligentissimè custodis iniquitatem meam. Signata est in libro memoriarum, &c. Targ. in D. ¶ Sed curasti, &c. וְגַם אֶרְחַם. Et assuis (vel annectis, Merc. five adjicis, M. vel consues, Mo. consuisti, Di.) ad, vel super, iniquitatem meam, Merc. Di. vel, iniquitati meæ, P. M. Pi. vel, consuisti iniquitatem, Ang. Belg. Ut arithmetici numeros numeris addunt, ut summam conficiant: sic tu peccata mea omnia quasi computas, ut magnus ex illis cumulus conficiatur. Iniquitates præteritas recentibus addis; ut nimirum causam habeas eò gravius me puniendi. Vidēis omnes quas unquam admisi iniquitates in me coniecisse. Nihil impunitum relinquis. Imò vidēis iniquitatem meam reddere majorem. Et adsuis aliquid iniquitati meæ; i. e. in examine pondus aliquid adjicis culpis, si quæ sunt, meis. Vel, iniquitas de poena exponitur; q. d. Poenam poenæ adjungis, & velut in me derivas poenas multarum iniquitatum, &c. Alii ut verbum neutrum exponunt, & annectis, vel adjunxisti, nempe tete, velut adhæres observandæ iniquitati meæ, ac totus in eo es. Sed malo activè, ut Job. 13. 4. Psal. 119. 69. [Al. totum sic reddunt;] Et obsignata ut in fasciculo defectione meâ, consuisti eum (nempe fasciculum, Mā.) ob iniquitatem meam? JT. i. e. Si tanquam fasciculum confarcines consuâque; & universam peccatorum meorum recordationem accumules, quis

mons? quæ rupes? quæ virtus rei creatæ ferat? Ità sequenti versui jungunt. [Al. sic;] Quum enim scelus meum consignatum sit, assuesne aliquid iniquitati meæ? Ti. 18. Mons cadens, &c. מֶלֶךְ הָרִים נָפַל. Et sanè, Merc. P. sim. M. Coc. (Enimvero, JT. Enimvero etiam, Pi. Porro, Ti. Attamen, Di.) mons cadens (vel, mons altus cadit, M. vel, mons ruens, Pi. vel, mons altus, five altus; q. d. giganteus, five stupendæ altitudinis, quem ex imo despiciens homo præ metu cadat; vel, quem conscendens, fessus labitur: sed malo, cadens, à fine suo, ut inquit Ramban,) defluit, five defluet, Merc. Mo. vel marcescet, Ti. Merc. P. collabitur, five collapsus est, Pi. V. decideret, JT. diffuit, Coc. & defluit, M. deficit & consumitur. 72] propriè de foliis dicitur, quæ decidunt, & succum innatum ac vigorem amittunt; unde & ad alia transfertur. Mons hic pro montis parte, vel partibus, accipi potest. ¶ Et saxum (vel rupes, five petra, Merc. P. M. &c. vel, rupes quæ, P.) transfertur (vel transferetur, Mo. cedit, Ti. migrat, M. transibit, Merc. refrigeretur, JT. refigiunt, Pi.) de (vel è, P. Merc. &c.) loco suo: ità Merc. [sim. omnes:] צָרָה וְנָפַל. Decidunt autem montes, & rupes dissiliunt, vel terræ motu, vel vi ventorum, vel aquarum impetu.

19. Lapides excavant (vel comminunt, M. Chald. D. V. vel contundunt, V. exterunt, JT. simil. Pi. Sy. Ar.) aquæ. [Sim. omnes.] Inversus ordo dictionum, ut rei natura docet, pro, Aquæ (licet molliissima, Scult.) comminunt lapides, (quamvis durissimos, Scult.) nempe stillicidiis frequentibus; juxta illud, Gutta cavat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo. Sic lapides, &c. Merc. Ut lapides, &c. P. ¶ Et alluvione paulatim terra consumitur, עַל מַבְּעֵי מַיִם תִּשְׁחָק. Constructio vocum hic difficilis est. מַבְּעֵי מַיִם foem. & sing. cum מַבְּעֵי plur. & masc. jungo, quod Hebraicè sæpe fit, ut verbum & nomen genere & numero dissideant. Ante מַבְּעֵי subaudi ב; ubi & affixum foem. & sing. refertur ad מַיִם, quod duale est & masc. reperitur tamen cum verbo sing. constructum Levit. 11. 38. Num. 19. 13. & 24. 7. Vel מַבְּעֵי in tertia foem. impersonaliter ponitur, & foemininum pro neutro genere P. Per מַבְּעֵי intelligo stillicidia, seu guttas. (At hoc sine exemplo est.) Vox ipsa sonat adjunctiones, vel adhesiones, à verbo מַבְּעֵי adjunxit. Posset & מַבְּעֵי esse person. 2. masc. ut ad Dominum referatur, sicut sequitur מַבְּעֵי perire fecisti; sed tunc ante מַבְּעֵי subaudiendum ב. [Sic ergo vertunt;] Inundas guttis ejus (deciduis, & stillicidiis ejus aquæ, i. e. alluvione aquarum,) pulverem terræ, Pi. Merc. i. e. humum. Tunc summis alluvionibus tellurem, Ti. Inundatione abripis è pulvere terræ spontè nascentia ejus, JT. nempe terræ, h. e. germina, herbas, fruges. [Hujus autem & præcedentis clausula sensum hunc exhibet Junius;] Continuis plagis, quantumvis in speciem mollioribus, edomas res durissimas, & res altè radicata aufers. Alii, & inundat (sub. aqua, M. vel impetus aquæ, P. V. K. in Merc.) quicquid crescit in pulvere terræ, M. vel, quæ spontè fundit pulvis terræ, Tig. not. sim. Chald. P. Vel, inundat, pro inundant, decidua aquæ, (vel aquarum, i. e. stillicidia, vel collectiones aquarum, quum aliæ ex aliis decedentes, & tandem invicem junctæ, inundationem faciunt, quæ humus ipsa, & agri, & quæcunque in illis sunt, converrantur & rapiantur,) scilicet pulverem terræ. Vel sic, inundat (sub. מַבְּעֵי inundatio) deciduorum ejus aquæ terræ pulverem. [Al. sic;] pulvis terræ inundat spontè nascentia ejus, Di. sim. Coc. G. Scult. i. e. Syrtis obrunt herbas & arbores. Quod non nisi diluvio aquarum fieri posse videretur, id ipse pulvis terræ interdum præstat. Quod ex terra nascitur, à terra pulvere & fabulo tegitur, ut viridis & læta terræ facies mutetur & tegatur. מַבְּעֵי jungo cum מַבְּעֵי, sic ut constructione conveniat cum מַבְּעֵי, [quæ nempe foem. est.] Hebraicè enim, quum duo nomina diversorum generum junguntur, satis est verbum cum alterutro convenire; ut 1 Sam. 2. 4. קִשְׁתִּי וְכִנּוּרִי חֲתִים, arcus fortium fractus est, propriè, fracti sunt. ¶ Et hominem ergo, &c. מַבְּעֵי אִישׁ אֶחָד. Et spem, five expectationem, (vel, sie spem, P. Merc. JT. Pi.) hominis (cujusque

jusque viri, Sym. in D.) perdis, vel perdidisti, M. Mo. P. sim. Merc. JT. Pi. vel, homini calamitosa adimis, Ti. [Alii interrogativè;] Et spem hominis perdes? Di. [Porro, hæc verba & præcedentes similitudines variè exponunt.] Excusat se Job, quod tolerare non possit tam diros & diuturnos cruciatus; siquidem & fortissima cedant diuturnis insultibus †. [Al. sic;] q. d. Montes commoventur, &c. & mors, quam ego expeto, tam acerbis doloribus adduci non valet, nec mihi evenire potest quod aliis accidit. [Al. sic;] Etiam montes & lapides tam duri, tam solidi, tamen naturæ mutabilitate paulatim pereunt: quanto magis interitui obnoxius est homo naturâ infirmus? Quid mirum si fragilis homo cadat? Ità deplorat hominis fragilitatem. Sic homo, qui in mundo ad tempus eminet, (etsi potens sit, & excelsus instar montis, vel faxi k,) paulatim evanescit, nec spem habet quod corruptioni resistere possit. Cum tribus durissimis unus homo mollissimus comparatur, &c. Mortem hominis casui montis comparat, & alluvioni, sive quod hæc fortuitò contingere videantur; sive quod ex contingant clades sine ulla restitutionis spe n. Hæ similitudines eodem spectant quod aliæ antecedentes, ad ostendendam scilicet mortem hominis irreparabilem, nempe à simili vel majori. Si montes & rupes, &c. stabiles maximè & immotæ, solidæ ac robustæ creaturæ, tandem aliquando decidunt, consumuntur, loco moventur, &c. & quidem irreparabiliter; cur non & homo, infirmior naturâ, interibit, idque sine spe instaurationis o? [Al. aliter:] Ad spem hæc facere puto, quâ se in tentatione fulcit. Montès cadunt, &c. tu ergo, qui hæc insperata facis, spem hominis eluderis? [Al. sic;] Nihil est quod temporis spatio fieri nequeat; cadunt montes, &c. At homo nihil melius ullo ævo post hanc vitam sperare potest, siquidem nunquam revicturus est. Non quod Jobus nullam speraret Resurrectionem: sed hic ex adversariorum sententia disputat, & eos ita refellit; Si hæc duntaxat vita spectatur, (ut eam vestra spectant disputationes, in quibus nulla habetur vitæ futuræ ratio,) profectò nihil est homine miserius, qui & hic calamitosus est, & omni spe in posterum caret *.

20. Roborasti eum, &c. [חֲזַקְתָּ אֹתוֹ] Prevalet, vel Prevaletis, ei (vel, Invaletis contra eum, M.) in seculum, Merc. usque in finem, M. in æternum, vel in perpetuum, JT. Pi. D. Mo. Merc. q. d. Perpetuâ eum victoriâ vincis, & opprimis morte irreparabili, ut vi propriâ resurgere nequeat. Fortior eo eris, &c. P. ut evadere omnino non possit mortem. Semper te eo superiorem ostendis & fortiolem. [Al. aliter:] Duriter tractas eum, etiam atque etiam, Coc. Quin viribus uteris in eo superando, Ti. Potenter illum dejicis, vel, Duriter terræ allidis. Chald. Perficies eum in seculo; Expulisti eum in finem. Significatio verbi [חֲזַקְתָּ] nota non est. [חֲזַקְתָּ] ut [חֲזַקְתָּ]. Eccles. 4. 12. Ponitur pro [חֲזַקְתָּ] ut [חֲזַקְתָּ] Psal. 5. 5. pro [חֲזַקְתָּ] habitabit tecum; & [חֲזַקְתָּ] pro [חֲזַקְתָּ] Jer. 10. 20. egressi sunt ex me. [חֲזַקְתָּ] Ut—transfret, &c. [חֲזַקְתָּ] Et abibit, Merc. D. hinc scilicet, & in totum. Et abibit, P. & migrat, M. ita ut abeat, JT. Pi. scil. victus. Ut migret, Ti. Immutabis (vel, immutas, M.) faciem ejus. Ità Scult. Pallidam facis, in mortem, &c. ut morbis & miseriis fractus, penè alius & multum à seipso mutatus videatur. Mutans (& mutans, JT. Pi. immutat, Merc.) facies, vel faciem, sive vultum, ejus, Mo. JT. Pi. V. &c. sub. erit, i. e. mutabit, V. nitidum & vividum in luridum & pallentem; q. d. statum suum & splendorem, &c. Et emittes (vel emittis, D. abjicies, P. dimittis, Merc. JT. Pi. ablegas, Merc.) eum. Ità Mo. hinc non rediturum. Amandabis illum, sub. à te, per mortem. Ut dimittas eum, Ti. Ut Deum permoveat, hic exponit quàm sit miser status hominis, qui spe suâ delusus morte præripitur. Sensus [hujus versûs] videtur esse; Roborasti eum, &c. Aliquid homini dedisti virium ad vitam hanc exigendam, quâ exactâ, nihil ei restat nisi ut, totâ facie habitûque corporis immutato, abeat ex hac luce. At Maimonides putat de Adamo hæc dici, qui postquam propositum suum mutaverat, à Deo expulsus est. Vulg. legit in Piel [חֲזַקְתָּ]: sed certior Hebræorum lectio in Cal h.

21. Sive nobiles fuerint filii ejus, [וְכָבוֹדָם] Glorificabuntur, P. V. sim. Chald. Pi. Cod. He. in Merc. Sive in honore sint, Pi. ut sit à [וְכָבוֹד] gloria. Sed Elias autor est hanc radicem non nisi in Niphal & Piel gloriam & honorem significare, in Cal autem semper gravitatem i. Merc. Verùm illa significatio, licet non sit usitata in Cal & Hipbil, interdum tamen locum habet, videlicet, ubi opponitur verbum [וְכָבוֹד]: nam nomen [וְכָבוֹד], i. e. parvus, interdum idem valet quod contemptus, ut Psal. 119. 141. & in antithesi, minor autoritate, ut Gen. 25. 23. Sic Jer. 30. 19. Et Isa. 66. 5. [וְכָבוֹד] in Cal Pi. sumitur pro honorari. [Alii aliter reddunt:] Multiplicabuntur, Ti. sim. D. Sy. Ar. Augescunt, vel, Si augeantur, Coc. JT. Non tam ad numerum, quàm opes, refero, sicut & seq. [וְכָבוֹד]: Graves erunt & onusti, nempe opibus m. Et cum diescant, M. [וְכָבוֹד] Merc. Et nescit, vel nesciet, D. Ch. P. Merc. &c. Sive ignobiles, [וְכָבוֹד] Et (vel aut, P. Ti.) vilescunt, Mo. tribulantur, Ch. angustia premantur, M. imminuentur, Merc. sic Ti. JT. Coc. i. e. fortunis evertentur, pauperiores erunt n. Affligentur, P. An verò affligantur, Merc. five paupertate premantur o. Minuentur numero, Q. V. in D. Non intelliget, [וְכָבוֹד] Nec intelliget (i. e. ignorabit, Merc. sic Sy. Ar. nihil novit, M. non attendit, Ch. non attendit animum: id significat [וְכָבוֹד], quod aliàs intelligere, quum regit vel l, ut hic & Psal. 73. 17. vel [וְכָבוֹד], ut Psal. 33. 15. Non advertet, Pi. P. Ti. animadvertit, JT. Coc.) illos, Merc. vel, eis, Ch. vel, ad eos, P. Ti. Pi. Merc. vel, de illis, D. Merc. vel, sibi, quo sensu etiam redundat in Latio q. Nempe, post mortem. Non constat ei quomodo in terra agatur. Sicut igitur ignoti nulla cupido, ita etiam ex eo nullum commodum, nulla voluptas; ut licet homo se multiplicet, (quod montes non faciunt,) & post mortem in filiis vivat, Sirac. 30. 4. nihil tamen hoc eum juvat, nec magis hoc sentit quàm mons, si particula ipsius persistet. Parum ad eum futura pertinebunt, five quæ filios hic manent. Intellige, ut diximus, Eccles. 9. 5. mortuos feliciore vitâ occupatos, aut certe infeliciore, non scire nec curare quæ hic aguntur, etiam à propriis liberis; non quod intelligentiâ careant, sed quia odii, amoris, aliarumque affectionum, &c. & negotiorum quibus hic occupabantur, expertes sint: nihil jam cum viventibus eis commune est. Adde quod de corporibus loquitur sepultis, quæ omnis sensus expertia sunt, & à viventium communione semotæ, quum interim spiritus ad Deum convolantes redierint, Merc. sim. V. 22. Attamen caro, &c. [וְכָבוֹד] Tantum, Ti. Merc. Cod. sic JT. D. (At, Coc. Verum, Pi. Merc. Veruntamen, Mo. P.) caro ejus super eum, P. Merc. Mo. (vel, in ipso, JT. apud ipsum, Coc. vel, propter seipsum, quod vermi sit cibus; vel, de seipso, reciproce, cum AE. quod huic linguæ est frequentissimum; vel, dum adhuc in ipso est, Pi. ante [וְכָבוֹד] subaudio [וְכָבוֹד] dum carnem suam gestat, Ti. V.) dolebit, vel dolet, Mo. P. Ti. Coc. sim. JT. Pi. lugebit, Merc. lugere cogitur, Pi. Loquitur vel, r. de statu præfenti, sive viventium. Futura non curabit, solum præfens vita eum affliget variis cruciatibus. Itaque neque post mortem curabit quæ hic fiunt; neque dum vivit futura, dolore impeditus. Nihil istorum scire datur, [nempe post mortem;] ipsi interim, dum vivunt, miseri sunt. Sicut igitur in principio capitis de vita laboriosa conquestus est, ita eadem querelâ finit; hoc argumento mitigationem vel mortem expectens, quod homini in vita semper sit materia nova doloris. Quare homo non potest non miser esse. Unde vitæ tam misere meritò præligo mortem quæ etiam. Luctum aget, vel dum vivit, varia perferens; vel certè sub mortem, cum sibi è corpore migrandum videt: q. d. Vivens hoc faciat, sensu quippe præditus; at mortuus omni sensu vacabit, &c. Quod dictum putant ob ea quæ socii ei promittebant fore, si rediret ad Deum, ut proles ejus augetetur, &c. cum liberorum conditio ad parentem mortuum nihil faciat, &c. Vel, 2. de statu mortuorum. Prosopoeia est elegantissima. Sed quid agit mortuus? Tantum ejus caro, i. e. corpus, in sepulchro dolet, dum à vermibus corroditur. Similia figurata & poetica Job. 21. 33. Et anima illius super semetipso ita

itā Mo. ^לעל ^יSuper ipsum, M. Merc. vel, in eo, sive in ipso, Merc. P. apud ipsum, Coc. de ipso, JT. dum in ipso agit, Ti. dum adhuc in ipso est, Pi. [Plerique hoc, uti & prius membrum, de viventibus accipiunt; Mercerus de mortuis:] Nec mireris mortuo animam tribui, quod alibi fit, Num. 6. 6. Nam & anima interdum pro corpore legitur, vel pro eo quod personam dicimus ^k.

^k Merc.

C A P. XV.

1. **R**espondens—Eliphaz] Qui primus in eum surrexit, & ordine ad se reverso denuo in ipsum fertur, & priorem cramben reponit, Jobum impium esse, &c. Hic magis corticem verborum Jobi oppugnat quam profunditatem sententiarum, dum in verbis ejus insistit, &c. ^b

^a Scult.

^b Merc.

2. Numquid sapiens] Qualem tete jactitas & profiteris ^c. [¶] Respondebit] Vel, loquetur, Merc. V. i. e. loqui debet, V. Utrumque ^לעל ^יsign. d. [¶] Quasi in ventum loquens? ^לעל ^יScientiam (seu opinionem, Merc. sententiam, V. JT. Coc.) venti? Merc. Scult. &c. i. e. vanam, h. e. verba vana [†]. Sententias inanes & nihili: Metaphora, qualis infra cap. 16. 3. & Prov. 11. 29 ^f. [¶] Et implebit ardore, ^לעל ^יEuro, P. Merc. &c. Ventus hic & calidus est ^g, significans Jobi iram ^h; & vehemens ⁱ; & exitiosus frugibus & herbis ^k, in illis regionibus ^l. [¶] Ventrem] Id est, mentem ^m. Cor, quod latet in ventre; & cor, i. e. mentem, quæ in corde sedem habet ⁿ. Sensus est, Num futilia & perniciofa sibi persuadent, quæ postea aliis effutiat ^o? Interrogatio indignantis & objurgantis; q. d. Annon pudet te, sapientem, &c. ^p?

^c Merc. sim.

^d Pi.

^e Merc.

[†] V. sim.

^g Merc.

^h Pi.

ⁱ Mar. sim.

^j Scult.

^k Mar.

^l V. Merc.

^m Scult. Pi.

ⁿ Pi. ex

^o Merc.

^p Scult.

^q V. Merc.

^r &c.

^s Pi.

^t Merc.

^u Pi.

^v Mar.

^w Of.

^x Merc.

^y Merc. Pi.

^z Merc.

^{aa} Merc.

^{ab} Merc.

^{ac} Merc.

^{ad} Merc.

^{ae} Merc.

^{af} Merc.

^{ag} Merc.

^{ah} Merc.

^{ai} Merc.

^{aj} Merc.

^{ak} Merc.

^{al} Merc.

^{am} Merc.

^{an} Merc.

^{ao} Merc.

^{ap} Merc.

^{aq} Merc.

^{ar} Merc.

^{as} Merc.

^{at} Merc.

^{au} Merc.

^{av} Merc.

^{aw} Merc.

^{ax} Merc.

^{ay} Merc.

^{az} Merc.

^{ba} Merc.

^{bb} Merc.

^{bc} Merc.

^{bd} Merc.

^{be} Merc.

^{bf} Merc.

^{bg} Merc.

^{bh} Merc.

^{bi} Merc.

^{bj} Merc.

^{bk} Merc.

^{bl} Merc.

^{bm} Merc.

^{bn} Merc.

^{bo} Merc.

^{bp} Merc.

^{bq} Merc.

^{br} Merc.

^{bs} Merc.

^{bt} Merc.

^{bu} Merc.

orationem (loquelam, Mo. confabulationem, seu colloquium, i. e. preces, JT. meditationem, i. e. precem, Merc.) coram Deo, Merc. P. (sub. vel, quæ fieri debet, Pi. vel, quæ funditur, V.) vel, ad Deum, Ti. cum Deo fortis, JT. [¶] ^לעל ^יproprie missitatio, Pi. ex Merc. vel sermo, Merc. item meditatio; hic autem, sicut & Psal. 102. 1. oratio ¹. [Al. totum sic reddunt:] Etiamne tu aboleris [†] Pi. ex timorem, & traheres loquelam, vel querimoniam, vel etiam ² Merc. am nugationem, (vide 1 Reg. 18. 27. & 2 Reg. 9. 11.) coram Deo? Eliphaz depositi timoris argumentum facit confidentiam loquendi coram Deo: [In priore membro] est depositio affectus & propositi [sui, in posteriori] imminutio religionis in aliis per exemplum. ^לעל ^יminutam trahere, mox v. 8. Job. cap. 36. v. 7, 27 ^k. Tu [†] Coc. vidēris Deum non timere, nec ad eum precari ¹. [†] Ita V.

10

20

30

40

50

60

70

5. Docuit enim (vel, Quia docebit, Mo. Pi. Coc. Certē docebit, P. Nam instruit, Ti. Nam docet, Pi.) iniquitas tua os tuum] Itā Mo. Pi. Coc. ex RS. Ti. Os tuum ex corde impio profert verba ^m. Malitia tua dictat ori tuo verba ista inania & blasphemia ⁿ. Ex pravo corde oriuntur tam prava dogmata ^o. [¶] ^לעל ^יNam docet iniquitatem tuam os tuum, P. M. Merc. JT. q. d. Non est opus ut te doceam in quo pecces, non eges alio testimonio quam sermone oris tui, cum planē utaris sermone fallaci. Sequenti demum versu seipsum declarat P. Hoc dico, te solvere timorem Dei, quia hanc iniquitatem tuam totus sermo satis docet ^q. Sed priorem versionem præfero, 1. ex collatione membri sequentis, ubi eadem sententia repetitur: 2. quod ^לעל ^יnon significat, convincere vel demonstrare quod itā se res habeat, sed, docere seu informare mentem de rei alicujus natura, ut patet ex Job. 33. ult. & 35. 11 ^r. Nec alibi occurrit hæc vox in Pihel: in Cal semel Prov. 22. ubi vers. 25. sign. discere. Chaldaicum est, nam frequens in Targum pro docere, ut Exod. 15. 25. & alibi [†]. [¶] Et imitatoris, &c. ^לעל ^יEt eligis (elegisti, Scult. sub. adhibere, JT. usurpare tibi placet, Ti.) linguam versutorum, sive callidorum, Merc. Ti. vel perversorum, Scult. pravorum aut mendacium ^t. Planē uteris sermone fallaci ^v. Loqueris ut astuti solent ^x. Veteratori loqueris, dum optas disceptare cum Deo, &c. ^y ut impietatem tuam tegas. Alii ^לעל ^יin bonam partem accipiunt; q. d. Oratione sapientum uteris, dum te innocentem affirmas: vel, juxta RS. At eligere debueras sermonem sapientum, atque itā de Deo loqui & sentire. Sed malim in malam partem sumere ^y. [†] Merc.

[†] Pi. ex

² Merc.

[†] Coc.

[†] Ita V.

[†] Ita Scult.

[†] Pi.

[†] Q. in Ma.

[†] V.

[†] Merc.

[†] Pi.

[†] Cod.

[†] Mar.

[†] V.

[†] Pi.

[†] Merc.

[†] Pi. ex

[†] Merc.

[†] Pi.

[†] Pi.

[†] Scult.

[†] Scult.

[†] Merc. sim.

[†] Pi.

[†] Scult.

[†] V.

[†] Merc.

[†] Mar.

[†] D.

[†] Merc.

[†] Pi.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

[†] Merc.

H

vel

vel genitus, five natus; es? V. Coc. וְלָדָה Verto, in lucem editus es? viz. ex utero matris per partum. Hoc enim וְלָדָה significare docent Job. 39. 1. Psal. 51. 7. Prov. 8. 24^m.

8. Numquid consilium (vel secretum, five arcanum, P. Merc. Ca. &c.) Dei audisti? Ità P. Merc. M. Pi. vel audies? Mo. Fut. per præter. expono ob præcedentiaⁿ. Num auscultator fuisti Divinorum arcanorum? Ti. Tunc interfuisti arcano Dei consilio? וְהָיָה "וְהָיָה" An in arcano, &c? Merc. sim. Mo. An audisti acta & decreta in æterno illo consilio? Tunc ascendisti in coelum, & ibi verba ineffabilia audivisti? Confer Jer. 23. 18, 22^q. וְהָיָה Et inferior te erit, &c?

[Variè reddunt.] Et diminuetur tecum, vel ad te, sapientia? Mo. P. V. i. e. Peribit tecum, five te pereunte, ipsa sapientia? q. d. An solus sapias? Et deficiet respectu tui, &c? i. e. Perinde agis ac si ipsa sapientia tibi cedere cogeretur. Et prohibes (vel contines, coarctas, V.) apud te, &c? P. Aut apparuit tibi sapientia? Sy. Ar. Et sapientia suos terminos ultra te non porrigit? Ti. Et detraxisti (i. e. transulisti, Merc. contrahis, JT. traxisti, vel attraxisti, M. Scult. Pi. allicuisti, Ca.) ad te sapientiam? Merc. cæteris omnibus ademptam, ut solus sapias? Nota locutionem, detraxis ad te, pro, tibi adscripsisti fraudando alios; negatam aliis sapientiam tibi assumpsisti ex Divino arcano. Sic sæpe verba in utrumque sensum trahuntur; ut וְהָיָה converti & averti; & Job. 14. 6. וְהָיָה te converte, i. e. averte, ab eo. Vide Ruth c. 4. v. 1. וְהָיָה recede, i. e. appropinqua, buc. Aliis וְהָיָה est tertia foem. intransitivè sumpta; tibi detracta, i. e. soli concessa, est, &c? AE. etiam, te indignit sapientia, &c? Sed prius præfero^v.

9. Quod nesciamus? וְהָיָה Et non, vel, quod non, sit nobiscum, vel penes nos? P. Coc. sic Merc. &c. וְהָיָה masc. ponitur hic absolute, seu neutraliter; quod frequentius est in gen. foem^x. A quo nos alieni sumus? h. e. quod nos lateat, ut tantopere tuam jactare, & nostram audeas sapientiam damnare? Sumus æquè sapientes ac tu^z.

10. In nobis? Vel, inter nos, P. Merc. וְהָיָה Vestustiores, &c. וְהָיָה Provecior (vel copiosior, Merc. major, Coc. Merc. grandior, JT.) patre tuo diebus, P. &c. i. e. ætate, natu. וְהָיָה tam multum quàm magnum sign. Vide Job. 8. 2^a. Ætate acquiritur prudentia; nos sumus seniores te^b, vel etiam patre tuo^c. Ego & Bildad antiquiores sumus, &c. licet Tzopharem ut juniorem perstrinxerat Job c. 12. 12. ubi tamen modeste & generaliter sententiam proponit. Sed ità solent importuni homines, veritati inimici, omnia in deteriolem partem rapere^d.

11. Numquid grande est ut consoletur te Deus? וְהָיָה An parum (vel parva, JT. vel exiguum quid, M.) tibi, vel, à te, vel, præ te, (te minores & indignæ, Merc. sub. sunt, M. vel videntur, five visæ sunt, Merc.) consolationes Dei? Merc. M. &c. Sic fastuosæ suas & sociorum consolationes appellat: q. d. quas nos ex verbo Dei tibi proposuimus^f; polliciti tibi, nempe poenitenti, favorem Dei, & priorem felicitatem. Nonne satis te Divinis solatiis erigere tentavimus? [Al. sic;] Nonne parum à te consolationes Dei? i. e. Deo esset facile te consolari, remove cruciatus^h. Hoc ipsum Hieron. [i. e. Vulg.] aliis verbis aitⁱ. Alii vertunt, consolationes istæ, five istorum? Q. in Merc. P. V. nempe sociorum meorum^k; ut sit וְהָיָה pro וְהָיָה. Sed fastui quo præ cæteris turget Eliphaz magis convenit וְהָיָה Dei^l. וְהָיָה Sed verba tua prava hoc prohibent, וְהָיָה Et verbum latet tecum? Mo. Apud te quidem verbum mendax est, M. sim. Mar. ex He. Mendacium apud te tegis^m. Et id impedit quod minus Deus te soleturⁿ. Eamque rem parvi facis? Ca. Et res occulta tibi videtur? Ti. Et verbum quietum, vel blandum, tecum; q. d. Contemnitis blandos sermones, quibus comiter tecum agitur. Sic 1 Sam. 18. 22. Respicit ad cap. 13. 4°. Et verbum quod clementer, vel benigne, sine strepitu, agit tecum. Hoc ergo a וְהָיָה 2 Sam. 18. 5. וְהָיָה ut וְהָיָה, Gen. 33. 14. ut verò וְהָיָה ità & וְהָיָה 1 Reg. 21. 27. Ergo וְהָיָה servit. Quid verò impedit ut וְהָיָה sit pro וְהָיָה? RS, refert hoc ad tem-

pus præteritum; q. d. Itane parvi ducis consolationes superioris temporis, cum te Deus tam suaviter habuit, & verbum quod scilicet וְהָיָה, i. e. וְהָיָה, suave fecit tecum, quo te placide & leniter tractavit? Nam & וְהָיָה & וְהָיָה sensim significant & placide. Peritfol aliter; At apud te potius est incantatio, (quæ hoc nomine appellatur Exod. 7. 11, 22.) & mendacium, effi præ te veritatem feras. Malo in bonum sumi, licet hoc in eum Eliphaz dicat eum ridens^q. Aut aliquid obvolvitur eas^r Merc. [nempe consolationes] apud te? JT. Pi. q. d. Ut pannus quo quis obvolvitur faciem impedit aspectum rerum objectarum; sic vana tua persuasio de singulari tua sapientia, quæ obvolvisti mentem tuam, impedit rectum judicium de sermonibus nostris^r. Cum nos tantas tibi consolationes proposuerimus, quales vir bonus non potest abjicere; omnino necesse est te aut præfidentia tui laborare, aut præjudicio abreptum esse^t. Alii, Et וְהָיָה verbum (vel, & an verbum, Scult. vel, & an aliquid, P.) occultum, five occultatum, five absconditum, est apud te? Merc. Scult. P. Aut est res occulta tecum? Of. sim. Merc. An latet aliquid adhuc in animo tuo quod non proferes^t? Num restat occultus aliquis scrupulus qui tibi nondum est exemptus? Quasi verò non dudum abunde tibi esset satisfactum, si satisfieri tibi ullâ ratione patereris^v. [Al. sic;] An habes aliquam scientiam vel consolationem aliis ignotam, ut hanc omnibus piis communem respuas^x? Estne apud te Divinum aliquid in mente tua reconditum, præ quo nostras Divinas consolationes contempnas? In וְהָיָה K. vult וְהָיָה esse servile, ut idem sit quod וְהָיָה Ruth 3. 7. quod & וְהָיָה Jud. 4. 21. dicitur. Sed malo cum RS. וְהָיָה esse radicale, ut וְהָיָה præteritum sit: intransitivè autem sumo; at transitivum invenias 2 Sam. 19. 4^v. Verum notant Masorethæ וְהָיָה bis legi diversis notionibus. Semel est 2 Sam. cap. 19. v. 4. pro וְהָיָה involvit. Ergo hic non idem notat, quamvis docti Interpretes eò respiciant^z. [Alii totum aliter reddunt:] Remove à te irritationem Dei, Ar. vel, Cohibe à te minus Dei, Sy. & loquere cum tranquillitate apud animam tuam, Sy. Ar.

12. Quid te elevat cor tuum? וְהָיָה Quid (vel Cur, Pi. Quomodo, Coc. Ut quid, M. Quantum, Ti. Quid, V.) capit (i. e. abripit, Merc. sic JT. Pi. vel, trans- versum agit, Merc. aufert, Coc. fascinat, M. cepit, P. i. e. rapuit, V. seduxit, Ti.) te cor tuum? Merc. Pi. &c. vel, mens tua? five, Quæ te dementia cepit^a? Vel, abripit tibi animum tuum? JT. Quasi וְהָיָה diceretur pro וְהָיָה. At verbum hoc nusquam (quod sciam) regit dativum personæ cui aliquid adimitur, sed cui aliquid accedit, ut videre est Exod. 6. 8. vel 7. Num. 8. 16. 2 Sam. 12. 9^{*}. Dum innocentem te asserens ità Deum provocas; & cum tantopere affligaris, tantâ spe præditus es? RS. Quid te docet cor tuum? quasi à וְהָיָה doctrina; ut supra 11. 4^b. Quid si, Quid te capit, i. e. fleat, allicit? Nam hoc וְהָיָה etiam significat, ut Prov. 6. 25. & 11. 30^c. וְהָיָה pro וְהָיָה. Adeone mentis capus es? Ca. ut non acquiescas rectè monentibus^{*}? וְהָיָה Attonitos habes, &c? וְהָיָה Et quid (vel, aut quid, JT. cur, Pi. quò, Coc. quamobrem, M. quantum, Ti.) annuunt (vel innuunt, P. Mar. connivent, Mo. elationem significant, Ti.) oculi tui? Merc. V. Ut nescio quam malignitatem & indignationem prodere aspicientibus videaris^f. Oculi micantibus, quos circumfers, significas te nescio quid occulti & magni cogitare^g. Oculi indices animi^h. Et quid nictant, &c? Id significat malitiam morum atque cogitationum. Vide Psal. 34. 19. Prov. 6. 13. & 10. 10ⁱ. Quid nutu & nictatione ostendis te elatum? In oculis signum fastus. Prov. 6. 17^k. Hic legitur וְהָיָה pro וְהָיָה, per transpositionem literarum; ut וְהָיָה pro וְהָיָה ovis, & וְהָיָה pro וְהָיָה vestis genus^l. Alii, quid (vel cur, Pi. quò, Coc.) collimant, &c? JT. Pi. Coc. Quid, vel quorsum, spectas? quo studio transversus raperis? Metaphora à jacculatoribus sumpta, qui in scopum collimant^m. Temere agis: non vides quò abripiare. Neque enim ità rueres in Deum; & si quid in corde fuisset, custodivisses labia tua, nè id proferrentⁿ. Et cur ità limis oculis & torvè nos intueris^o? Et supercilii vibrantis es? Ca. Cor, oculi, flatus & verba tua præ se ferunt arrogantiam atque contemptum^p.

13. Quid tunc, &c. **כִּי תִשָּׁבֵר אֶל אֱלֹהִים** Quia contra Deum erigis animum tuum, Ti. Respondes enim Deo inanem flatum tuum? M. Quod respondens Deo spiritum tuum? P. i. e. quod in animo habes, five voluntatem tuam. q. d. Quod tam constanter audeas pro voluntate tua Deum interpellare? Quod respondet (proprie, redire facit, sub. verbum,) contra Deum spiritum tuum? i. e. fastus tuus. Sic Latine dicitur magnos animos gerere, qui tuncet superbia. Aut spiritus, i. e. ira, ut Prov. 29. 11. Sic, brevis spiritus, pro iracundo. Et Horat. animum rege, i. e. iram. Quia respondet Deo spiritus tuus, vel, respondes Deo spiritu tuo? Et per spiritum ventum possumus intelligere, ut & v. 2. q. d. Quid Deo loqueris verba ventosa? Alii, Ut convertas, vel, Quod convertis, (vel, Quod refundis, Coc.) in (vel contra, JT.) Deum spiritum tuum? Merc. JT. Coc. i. e. fastum, animum: vel cogitationes & consilia tua: tuam voluntatem opponis Deo. ¶ Ut proferas, &c. **וְהוֹצֵאתָ מִפִּי מִלִּין** Et proferas, vel proferis, (& protulisti, Coc. Mo. cum depromis, JT.) ex ore tuo sermones, P. Mo. Ti. &c. sub. taler, Pi. sim. V. verba ita contumeliosa & blasphema.

14. Quid est? i. e. Quanti est? q. d. Vilior est quam ut se purum censeat. ¶ Homo, **אִישׁ** Homo deploratus, Coc. Significat hoc nomen hominis fragilitatem, eumque morbis ac miseriis esse obnoxium, & incurabiliter ægrum ad desperationem usque. Confer Job. 34. 6. Jer. 17. 9. ¶ Ut immaculatus sit? **כִּי יִכְרַח** Ut mundus, vel purus, sit? P. Merc. &c. ut jus illi sit? nempe, aliquid à Deo petendi, vel afflictiones recusandi. Differunt **וְהוֹצֵאתָ** & sequens **וְהוֹצֵאתָ**: hoc dicitur cum reus à iudice absolutus dimittitur; illud autem notat & irreprehensibilem innocentiam, & dignitatem five jus. Quomodo homo vel jus coram Deo de injuria sibi facta conquerendi, vel in iudicio Dei suam innocentiam, probare possit? ¶ Natus de muliere? Immunda & infirma, ut supra Job. 14. 1. Ab ea peccatum & imbecillitatem trahens, Gen. 3. 12. parentum maledictioni innodatus.

15. Inter sanctos, &c. **וְהוֹצֵאתָ מִפִּי מִלִּין** Ecce, sanctis, vel, in sanctis, suis non credit, five fidei, Merc. Coc. Pi. diffidit, nempe de eorum perfectione, si summo jure cum illis agat. Non posuit stabilitatem, P. i. e. immutabilitatem, five perfectionem absolutam: vel, veritatem, E. Q. in V. si cum Deo conferatur. scilicet; vel, veritatem perfectam. Non crediturus est firmitatem, JT. Hi sancti (per synecdochen generis) sunt Angeli; ut confirmatur ex collat. Job. 4. 18. Loquitur autem de statu Angelorum primo & naturali, non quatenus jam in justitia confirmati sunt; illud enim non est naturæ opus, sed remunerationis Divinæ. ¶ Et cæli non sunt mundi, &c. Intelligi, vel, 1. Corpora coelestia, ipsosque coelos à fæce & corruptione horum inferiorum immunes. Cæli stellati non puri, &c. Non tantum in Luna, sed etiam in Sole, nuper maculas & faculas observarunt. Cælum non mundum, quippe illud mutabit Deus, Psal. 102. 27. & novum faciet, 2 Pet. 3. 7, &c. Si autem prius fuisset **ἀνεκτίον**, non quæreretur locus secundo, Heb. 8. 7. Cælum quoque, sicut aliæ creaturæ, propter hominem vanitati subiacere non absurdè statuitur Rom. 8. 21. Cæli etiam peccatis demonum polluti erant. Vel, 2. Cælicolas, nempe Angelos; ut idem repetatur, more hujus libri. Cælum pro cælitibus, ut terra pro incolis terræ. Non puri, i. e. non splendent, nitent, RS. in Merc. Sed nos puritatem ipsam intelligamus.

16. Quantum magis abominabilis, **וְהוֹצֵאתָ מִפִּי מִלִּין** Quantum magis, P. Pi. JT. sub. est, abominabilis, &c. vel, sub. non erit immutabilis & purus, V. vel, Quantum minus, Merc. V. sub. erit immutabilis & purus, homo abominabilis, &c. V. sim. Merc. ¶ Inutilis, **וְהוֹצֵאתָ מִפִּי מִלִּין** Contemptibilis, P. faridus, vel putidus, homo, Merc. Coc. JT. Pi. Quasi putridum cadaver, à quo facies avertitur, & quasi sentina vitiorum. ¶ Qui bibit quasi aquam iniquitatem? i. e. Qui totus vitis est imbutus, plenus malignitate, & à puero propensus ad mala; avidè perpetrans iniquitatem, ut aquam bibit sitiens. Cui tam ordinarium est & familiare peccatum quam cibus &

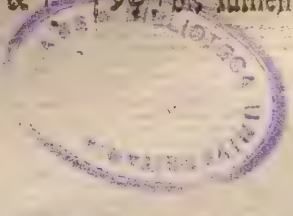
potus*. Metaphora bibendi notat, 1. appetitum & voluptatem, Prov. 23. 20: 2. facilitatem peccandi, Jer. 8. 6. diram ad peccandum propensionem, & ad resistendum infirmitatem: 3. peccatorum & copiam & efficaciam, ut quasi potus in interiora transeant, Psal. 109. 18. Sed frustra hæc in Jobum afferuntur, qui idem in genere fatebatur. Vide Job. 9. 20. & 14. 4.

17. Ostendam tibi, **וְהוֹצֵאתָ מִפִּי מִלִּין** Indicabo tibi, Merc. JT. &c. i. e. Demonstrabo tibi verum esse quod dixi supra 4. 7, 8. solos impios à Deo excindi. Vox est Syriaca, vel Chaldaica, magis quam Hebræa. ¶ Quod vidi, &c. **וְהוֹצֵאתָ מִפִּי מִלִּין** Et hoc (vel, nam id, JT.) vidi quod narrabo, D. JT. vel, & quod vidi narrabo, D. sic Merc. & vel redundat, vel, ut alibi, valet quod & pro **וְהוֹצֵאתָ**. [Al. sic;] Nam hoc vidi, idcirco narrabo. Nota **וְהוֹצֵאתָ** mascul. poni neutra, ut supra pronomen **וְהוֹצֵאתָ**, v. 9. Quod vidi, q. d. Non incerta proferam, sed quæ experientiâ & usu didici: & certior est oculus testis quam auritus.

18. Sapientes, &c. **וְהוֹצֵאתָ מִפִּי מִלִּין** Quod (vel Quæ, Merc. vel, Nempe quod, Pi.) sapientes indicant, vel indicarunt, Merc. Pi. &c. q. d. Non mea inventa seu commenta proferam, sed solida veraque dogmata à patribus accepta, &c. ¶ Et non abscondunt patres suos: i. e. citant auctores suæ assertionis & meæ majores suos: **וְהוֹצֵאתָ מִפִּי מִלִּין** Neque celarunt, five occultarunt, à patribus suis, Merc. Coc. JT. Pi. scil. accepta, Merc. JT. Pi. Ordo in hoc versu perturbatus: ad verb. renunciaverunt, neque absconderunt à patribus; qui sic reponendus, renunciaverunt à patribus suis, (sub. acceptum,) neque absconderunt. q. d. Quæ cum à majoribus suis accepissent, posteros ea non celarunt, sed accepta candidè communicarunt. Vide num possit exponi, Quæ indicarunt, nec occultarunt jam indè à patribus suis, (qui & idem senserunt,) sed semper prædicarunt ac publicarunt suis, i. e. quod sequitur, de perpetuo impiorum exitio, & cruciata in media pace, &c.

19. Quibus solis? Sub. sapientibus, vel, majoribus sapientum, V. ¶ Data est? Vel tradita, Merc. scil. ad gubernandum Merc. sim. Scult. Pi. &c. Tradita fuit, JT. Scult. à Deo, & à populo. Amplificat sapientum auctoritatem à quibus ista accepit. Olim sapientibus provinciæ regendæ tradebantur. ¶ Terra, Nempe Canaan, promissa Patribus. Verum illam Jobi tempore non possederunt. ¶ Alii ergo in genere de quavis terra intelligunt. ¶ Et non transiit? Scil. hostiliter: Synecd. gen. ¶ Alienus, sub. quisquam, Pi. ¶ Externus, Merc. peregrinus quisquam, Pi. nullas alienigena, V. i. e. hostis, qui alieno animo erat: qui eos hostiliter invaderet. q. d. Quam sic rexerunt, ut invicti peristerint. Nemo molestus erat iis, nemo eorum imperium inturbavit. Tanto cum successu & tantâ auctoritate gubernarunt, ut nemo ausus sit hostiliter illorum ditiones invadere. Non vixerunt in turbata republ. ubi mali eminent; sed in pacata, ubi sapientiæ operam dare potuerunt. Sugillat simul Jobum, in cujus ditiones irruperant Sabæi & Chaldaei; & refutat quod Job dixerat de dominio impiorum super pios, c. 9. 24. Vel, alienus hic est impius, ut Psal. 144. 7. quem hi sapientes non tolerarunt. ¶ Al. alienum quicquam, JT. Sed ¶ personam usitatè, nusquam (quod sciam) rem, notat. ¶ Per eos, Pi. **וְהוֹצֵאתָ מִפִּי מִלִּין** Per (vel in, Merc.) medium eorum, P. Coc. JT. h. e. per terram eorum, ut Num. 20. 18. Vel, inter illos, ut illis dominationem adimeret.

20. Cunctis diebus suis, &c. **וְהוֹצֵאתָ מִפִּי מִלִּין** Cunctis diebus impij, P. Ch. JT. Merc. Coc. vel, Omnibus diebus suis (omni tempore, Ti. totâ vitâ, G.) improbus, Pi. sim. M. Ità ante **וְהוֹצֵאתָ** deficit. Vel, Quod ad omnes dies improbi attinet. Ità vox **וְהוֹצֵאתָ** ponitur in nominativo absolutè. ¶ Superbis: ità Sy. Ar. **וְהוֹצֵאתָ מִפִּי מִלִּין** Ipse cruciatur, vel dolet, Merc. V. Pi. M. sim. Mo. Ca. doloribus se conficit, JT. Pi. nempe, in modum parturientis famine, M. sim. Merc. Scult. Ad verb. est **וְהוֹצֵאתָ מִפִּי מִלִּין**. Rectè Græci, **ὅτι ὁ βίος ἀνθρώπου ἐστὶν ὡς ἄνθος**, (Tota impij vita est plena solitudinis.) Etiam dum florere videtur, quia semper metuit nè cadat. ¶ **וְהוֹצֵאתָ מִפִּי מִלִּין** bis sumendum est; q. d. Omnibus diebus impij, impius,

† Merc. impius, inquam, ipse dolet †. ¶ Et numerus annorum incertus est tyrannidis ejus, נָשָׂא נְשָׂאָה [אֲרָרָה] Et numerus annorum (sub. vel. quibus sciat, M. vel. quibus penas tandem daturus sit, AE. in Merc.) ferocem latet, Ca. vel absconditur, five absconditus est, tyranno, five robusto, Ti. Ch. Merc. M. vel. absconditi sunt, &c. Mo. Merc. Ponitur pro [אֲרָרָה]. Ubi duo nomina junguntur diverforum numerorum, verbum ferè cum posteriori convenit †. Vide & Hag. 2. 8. & Job. 32. 7. Idem fit quoad genus; ut Levit. 13. 9. ubi verbum הָרָה fem. est, & convenit cum propiore אֲרָרָה, cum convenire deberet masc. אֲרָרָה. Sic Jer. 10. 22. Numerus, &c. præfinitus est & repositus apud Dominum tyranno, ultra quem non sæviet †. Vel sic veritas, Et quamdiu durat numerus annorum ejus, abscondit se timendo. Vide Esa. 48. 22. & 57. 20. Adde & quæ Deut. 28. 65. Et pauci anni (Heb. numerus annorum, pro, anni numeri, i. e. facillè numerabiles, propter paucitatem scilicet; hypallage: eodem sensu, homines numeri, Gen. 34. 30. Deut. 4. 27. b.) reconditi sunt (viz. in thesauro, i. e. decreto, Dei: metaphora qualis Jer. 50. 25. c.) violento, JT. Pi. Malim tamen אֲרָרָה ablativum esse pro אֲרָרָה. Et numero annorum qui scilicet sunt absconditi (i. e. occulto Dei decreto definiti) potenti & tyranno, Merc. sim. Scult. P. V. Intellige & repete cruciatur *. אֲרָרָה formidabilis hinc talem potentem significat, qui potentia suâ, quâ omnes opprimit, terrori est †. Anni autem numerati potenti dati sunt, d. [Al. sic;] Improbus oculiatur, five latitat, omnes annos, (id אֲרָרָה sign.) five, per totam vitam, coram latrone, five, latronis injuriis obnoxius. Confirmatur hic sensus ex antecedentibus & sequentibus. [Al. sic;] Hoc hemistichium jungitur versui sequenti, Numero annorum qui reconditi sunt, &c. i. e. toto tempore quo vivit tyrannus, voces terrificæ insonant, &c. b.

21. Sonitus terroris, קוֹל פַּחַד [Vox (vel Strepitus, D.) pavorum, five terrorum, Merc. D. Pi. i. e. terribilissima †; q. d. non unius, sed multiplicis, terroris, unius alteri succedentis *. Semper exagitat eum terror, juxta Levit. 26. 36. & Deut. 28. 65. ¶ In auribus illius] Sub. est, JT. vel potius, sonat, ut sit ellipsis verbi conjugati, vel relati m. ¶ Et cum pax fit] Heb. in pace, Merc. &c. In ipsa pace, i. e. in prospero rerum statu, cum sibi minimè metuit. Confer 1 Thess. 5. 3. ¶ Semper insidias suspicatur, אֲרָרָה [Vastator venit illi, Merc. vel, in, five super, eum, Pi. invadit eum, V. Affixum pro separato; אֲרָרָה pro אֲרָרָה, vel אֲרָרָה; ut Psal. 5. 5. אֲרָרָה pro אֲרָרָה, commorabitur tecum. Alii, vastatorem invasurum eum, JT. ut sit ellipsis vocis אֲרָרָה; quasi hinc indicetur illa vox terrificæ quæ in auribus improbi resonat. Sed malim sententiam hanc per se accipi q.

22. Non credit quod reverti possit de tenebris ad lucem] Cum cubitum concedit, non fidit se matutinam lucem aspecturum. ¶ לא יאמין שׁוּב מִן הַחֹשֶׁךְ [Non credet, vel credit, reverti, vel redire, (vel, se rediturum, Pi. V. Merc. aversum iri, vel discessurum, Merc.) è tenebris, Pi. Merc. &c. sub. afflictionum, V. sim. Pi. Merc. &c. Omni spe destituetur, &c. †. De Divino auxilio & restitutione desperat †. Cum pii spe sese arment, ut Rom. 4. 18. ¶ Circumspectans undique gladium] Ità Merc. Vel, quo pereat; vel, quo se defendat. Spem enim non habet in Deo, sed in brachio suo *. ¶ אֲרָרָה [Et præstolatur (videbit, Sy. Ar. è specula prospectat, Ti. Coc.) gladium, Coc. quippe qui speculatur imminere gladium, M. [Al. sic;] Sed [repete credit] explorari se (malim, & exploratur, Pi.) ut exponatur gladio, JT. Pi. In Heb. subauditur אֲרָרָה ad dandum, &c. i. e. ut derur, seu tradatur. Heb. & speculari (passivè acceptâ voce) ipse. אֲרָרָה est speculari; item insidiari, ut patet ex Psal. 37. 32. Ideo aspiciatur à gladio, V. ex P. Heb. & aspectus est gladio, V. Et expectatus est, vel prospectus, seu spectatus, ad gladium, i. e. à gladio, Merc. q. d. Imminet ei assidue gladius, &c. Sed אֲרָרָה pro אֲרָרָה nondum observavi *. אֲרָרָה legitur in textu, tanquam à אֲרָרָה; unde effert אֲרָרָה, & abjectâ ultimâ, אֲרָרָה: at אֲרָרָה legitur c, (in margine cujusdam editionis Venetæ, necnon à K. & R. Le. Merc. D. vi d.) a אֲרָרָה, quod & prospicere, & præstolari, signifi-

cat. In ea enim quæ expectamus prospicimus †. אֲרָרָה Merc. est participium passivum. Sed talia quando nomina- scunt actionem denotant. Sic אֲרָרָה qui uxorem duxit, i. e. אֲרָרָה. אֲרָרָה pro אֲרָרָה, five אֲרָרָה. Verba intransitiva (אֲרָרָה) Grammatici negant formare Pahl. Sed invenitur ea forma significatu activo; אֲרָרָה habitans, Jud. 8. 11. אֲרָרָה peritus, 1 Chron. 5. 18. אֲרָרָה memor, Psal. 103. 14. אֲרָרָה securus, Esa. 26. 3. Al. & arma speculari, i. e. formidat †. Prævisus est ad gladium, D. ex Sym. ad eadem, ut pereat, &c. Sic in Apophthegmatibus Patrum, אֲרָרָה, omnia sunt prævisa, Targ. Paratus ipse ad eos qui occidunt gladio, o. Decretus enim jam est in manu ferri. Possis legere, speculari, vel speculari, ipse gladium †. Illud אֲרָרָה aiunt esse Paul Kal, pro אֲרָרָה, quia sequitur אֲרָרָה. At verò secundum Grammaticam אֲרָרָה est præteritum Kal, formâ אֲרָרָה. Dicimus itaque אֲרָרָה non contrari cum אֲרָרָה, sed absolute poni & impersonaliter, subintellecto אֲרָרָה. Verto, & observant, i. e. ex Hebraismo, cum observant, vel, cum observatur, est in gladio, nempe opinione suâ, metu suo; vel potius, est ad gladium, i. e. adest gladio. Si quis eum observet, agnitus est eum jam in gladium incidisse, licet ab eo longè absit *. Di.

23. Cum se moverit, &c. אֲרָרָה אֲרָרָה Vagatur, five Oberrat, (vel Vagabitur, G.) ad (vel ob, five propter, Merc. JT.) panem, five cibum, five escam, P. Merc. &c. sub. querendum, V. sim. Merc. ubinam? JT. ubinam, sub. sit, V. Merc. dicens, Ubi inveniam? JT. querens ubi sit, Pi. sim. M. Ti. Errabundus victum querit, Ca. Victum emendicare cogitur *. Nescit quid Merc. se vertat; & quia nulli bene fecit, à nullo beneficia sim. M. V. expectat †. Errabit exsul, incertus vitæ m. Græci, 1 M. Paratus est & veluti constitutus ut sit cibo vulturibus. m. G. Legerunt אֲרָרָה, picam, aut vulturem *. ¶ Novit, אֲרָרָה Merc. Scit, Ti. JT. tunc sciet, P. & tunc agnoscit, M. ¶ Quod paratus sit, &c. אֲרָרָה אֲרָרָה Paratum esse in manu sua, Merc. Pi. in manu ejus, P. sibi ad manum suam, Ca. ad manum ei, JT. in propinquo esse, & quasi Merc. V. præ foribus P. Ad latas suum; meton. adjuncti, ut D. 1 Sam. 19. 3. 2 Sam. 14. 30. Jer. 41. 9. Zach. 4. 12. q. P. D. Juxta eum, confer Job. 1. 14. Diem tenebrarum, Merc. Pi. D. &c. i. e. mortis †; vel potius, calamitatum †. Pro certo habet ruinam sibi obveneram, quasi eam jam præ manibus teneret. Securus quidem est improbus dum floret; subinde tamen eum scelerum conscientia exagitat, & judicium Dei exterret, &c. v. [Alii sic red- v Merc. dunt;] Dignum esse ut dies tenebrarum incideret in manum ejus, M. quod suis factis periculosa accersiverit tempora, Ti.

24. Terrebit (vel Terrent, five Terrebut, M. Merc. &c.) eum tribulatio, & angustia] [Sim. ferè omnes.] אֲרָרָה hinc est substantivum, ut אֲרָרָה. ¶ Vallabit eum, Merc. אֲרָרָה. Prævalet, vel prævalebit, ei, Merc. V. Pi. JT. vel, roborabitur contra eum, P. apprehenditque eum, M. Scult. eum circumstat, Ti. sub. angustia, V. Pi. Merc. &c. ut docet forma verbi, quod scil. est gen. formæ v. Pi. ¶ Sicut regem] Ità Ti. vel, ut rex, Merc. P. JT. Pi. G. quasi quidam rex, Ca. sicut cum rex, M. ¶ Qui præparatur ad prælium, אֲרָרָה אֲרָרָה Paratus ad hastiludium, vulgò tornamentum, seu torneamentum †. Pugna v. R. Levi specimen est quod in orbem disponitur. Vel, ad prælium, P. Merc. Al. in acie instructus, Ca. Paratus cum pilata acie, JT. Pi. i. e. conferta & pressa in orbem. Ma. ex Ut Rex, cum potente & denso exercitu contra se armato circumcluditur, & opprimitur terroribus conscientie suæ d. Al. cingitur satellitibus per circuitum, M. d Jun. ut regem confertis globis præliaturum, Ti. Alii, ut Rex (sub. homini) futuro in globum, i. e. submergendo, h. e. redigendo in figuram globi, ut demergatur. Submergendis enim colligatur caput cum pedibus in formam globi *. אֲרָרָה alibi non reperitur †. Videtur v. idem significare cum affini voce אֲרָרָה Esa. 22. 18. quæ Merc. Pi. proprie sign. pilam, & adhibetur ad declarandum formam castrorum, ut patet ex Esa. 29. 3. Itaque אֲרָרָה potest exponi, ad castrametandum *. Ut Rex qui urbem obsidet, hostemque coronâ seu turmâ militum undique circumdat †. Confertim invadit eum אֲרָרָה præfura, succenturiatis sibi invicem malis: confer c. 10. 17. אֲרָרָה sign. orbem, five globum, vel sphaeram *. Sic autem pugna

pugna appellatur, vel acies, quodd in orbem, vel ovalem formam, instrui solet; vide Frontinum: unde & castra Heb. *מַעֲקֵל* dicuntur à rotunditate. Sensus itaque est, Prævalebit ei afflictio, ut Rex prævalet suis hostibus, undiqueque scilicet suis copiis cinctus †. † Merc. * G. † Merc. M. * Merc. *וַיָּבֹרֶךְ* est vox Chaldaica *, quæ sign. paratum †: unde futurum Grammatici appellant *וַיָּבֹרֶךְ*, quasi quod imminet & paratum est ut veniat †. Videtur autem melius *וַיָּבֹרֶךְ* verti, ut Rex, quam, ut Regem. Agit enim quasi de minuto Satrapa, cui Rex magnus occurrit. *וַיָּבֹרֶךְ* autem videtur esse acies conferta; nam & Arabibus *כַּרְרַת* [sic enim legendum] est tumultus †.

25. *Tetendit, &c.* *וַיִּתְּנֵם* [†] Quia extendit (intendit, Ti. JT.) in Deum manum suam, Merc. Pi. resistere voluit, &c. Ca. Minatus est Deo. Locutio eadem Esa. 58. 9. *וַיִּתְּנֵם*. Causa cur impius ita consterneretur ac desperet. Exsertis manibus Dei voluntatem impugnare conatus est. *וַיִּתְּנֵם* Roboratus est; ita P. sim. M. Mo. *וַיִּתְּנֵם* Se exhibuit virum, JT. vires promit, Ti. nititur, Ca. induravit se, o: putans se eo superiorem fore P.

26. *Cucurrit, &c.* *וַיִּרְצָץ* [†] Incurret (vel, Ille incurrit, Ca.) ei, sive in eum, in collum, P. JT. V. Ca. Calido impetu ac vehementia occurret illi Dominus. Ideo curret in impium Deus ad collum, i. e. ut eum interimat & præfocet. Qui [scil. Deus] cum eo concurrens collum invadet, Ti. Idcirco festinabit manus Dei contra eum, ut apprehendat eum in collo, M. Verum phrasés satis arguunt hinc continuari sermonem de infurrectione impii contra Deum †. Quia currebat, vel incurrit, (nempe hostiliter, Pi.) in eum collo, sub. duro, D. vel erecto, Merc. Pi. Scult. Alioquin pedibus curritur, non collo. q. d. Fastuosè, summâ celeritate & impetu. Sicut taurus ferox cervice & crassis humeris adversarium impetit & prosternit. Vel, cum cervice, sub. obfirmata, paratus non cedere. Collum, pro col- lum durum, &c. sicut lana, pro lana alba; & pecus, pro pecus pingue; & humero, pro humero uno. Et pingui cervice armatus est, *וַיִּתְּנֵם* [†] In torosum opus (Heb. densitatem, Jun.) crepidines scutorum ejus, JT. i. e. in præsidia firmissima ipsius. Per densissima ejus clypeorum terga, Ca. etiam cum munierit corpus armis & clypeis, M. ac densissimos clypeos convellat, Ti. In densitate, sive crassitiem, vel, in densitate, corporum (seu eminentiarum, sive dorsorum, ut *וַיִּתְּנֵם* sumitur Job. 13. 12.) scutorum, sive clypeorum, ejus, sive suorum, P. V. Merc. D. In crassiores & densiores partes clypeorum ejus. q. d. Vi- res ejus [i. e. impii] quamlibet fortes horribiliter fran- get, ac eum judicio suo obruet: nullis viribus aut ar- mis poterit resistere Deo. Alii potius accipiunt de impio in Deum irruente, densis ejus & eminentibus, sive altè elevatis, clypeis, Pi. Belg. Merc. Heb. densitate & emi- nentiis scutorum. Hypallage, & *וַיִּתְּנֵם* *. Armis suis (i. e. opibus, potentia, aliisque præsidiiis) fretus, in Deum summo impetu ferebatur, putans se eum pos- se vincere. Dicit clypeorum, quia improbi habent *וַיִּתְּנֵם*.

27. *Operuit, &c.* *וַיִּכְסֶה* [†] Quia obtexit faciem suam adipe suo, Merc. Pi. P. &c. Quia deditus fuit deliciis, & bene curavit cutem suam. Crapula indulgens securè vixit, Dei curam omnem & metum abiciens. Confer Psal. 73. 7. *וַיִּכְסֶה* Et lateribus ejus arvina dependet, *וַיִּכְסֶה* [†] Et fecit (sive contraxit, Pi. Ti.) rugas (strigas, JT. vel, ora quæ- dam, h. e. rugas, V. Merc. ita vocat conduplicatio- nem quæ ob pinguedinem fit; vel, obesitatem, Ti. lu- bricum, Mo.) ad, vel super, vel circum, ilia, JT. Pi. Ti. P. V. Merc. vel lumbos, M. vel inguen, Mo. vel verte- bram, sive spondylum, qui *וַיִּכְסֶה* ab inconstancia dicitur. *וַיִּכְסֶה* alibi stultitia, item spes; hinc autem habet sig- nificationem sui pluralis *וַיִּכְסֶה*, i. e. ilia. *וַיִּכְסֶה* factum puto ex plurali *וַיִּכְסֶה* ora, literâ fervili in radi- calem versâ, ut interdum fit. *וַיִּכְסֶה* autem pro *וַיִּכְסֶה*, vel *וַיִּכְסֶה*, à sing. *וַיִּכְסֶה*, sicut 1 Sam. 13. 21. *וַיִּכְסֶה* ta- men propriè non os, sed multitudo orium †. Hinc meta- phorâ ostendit eorum divitias, delicias, seu mollitiem, ferociam & superbiam.

28. *Habitabit* [alii codices Vulg. legunt, *Habitavit*] in civitatibus desolatis. Vel, 1. quia sibi ipse tyran- nus solitudinem facit, populos plûs iusto onerans tri-

butis & malè vexans, qui idcirco novas sedes quærunt. Vel, 2. ob terrores conscientia, ut illi Gen. c. 4. v. 14. Caj. Dan. 4. 30. Vel, 3. quia [tyrannus iste] in exilium eiectus est. Vel, 4. everfis ab hostibus ejus domo, civi- tate & regno. *וַיִּשְׁכֶּן* [†] Et (vel, * Scult. & quia, inquam, Merc. nam quia ex præced. ver. repe- tendum,) inhabitavit (vel, habitat quidem, vel, li- Pi. cēt habitet, Merc.) urbes deletas, vel excisas, Merc. Pi. Coc. &c. quæ scil. desolatæ erant antequam ab eo re- ædificarentur. Inhabitavit, i. e. instaurandas cura- vit, ad parandum sibi nomen, ut Job. 3. 14. & ad ostentandum suas opes. Et in domibus desertis, *וַיִּשְׁכֶּן* [†] Domos quæ non stabant sibi, Merc. *וַיִּשְׁכֶּן*, confedit dicitur non tantum de habitatoribus, sed etiam de locis qui habitantur. Sed certum istius usus exemplum nondum reperi. Domos in quibus non ha- bitabant, P. sub. homines, antea: ad verb. habitabant sibi. Redundat sibi in sermone Latino. Ellipsis pro- nominis, loquutio impersonalis, & pleonasmus vocis *וַיִּשְׁכֶּן*. Quæ in tumulos sunt redactæ, *וַיִּשְׁכֶּן* [†] Quæ paratæ, vel dispositæ, erant (vel, comparatæ fuissent se, JT.) in, vel ad, acervos, Merc. Pi. Coc. i. e. ut in acervos lapidum redigerentur: quæ minabantur ruinam. Hoc fecit, vel, ut famam ampliaret; vel, ut ibi tutior esset ad opprimendum ho- mines; vel, profugorum more, qui hominum conspe- ctum fugientes loca inculta quærunt.

29. *Non diabitur*; nempe, divitiis solidis & stabili- bus. *וַיִּשְׁכֶּן* [†] Verto, Non manebit dives; nam opes habuit, ut patet ex vers. præced. sed ea non sunt statura, ut sequens membrum docet. Non diu possi- debit divitias. Non tamen (vel, Idcirco non, Pi.) di- tescet, Merc. Non ditescit; negatur minus, ut tollatur majus. Sic, & non, pro, multo minus, Deut. 28. 39. Psal. 1. 1. Esa. 40. 24. Hof. 2. 2. Nec perse- verabit, &c. *וַיִּשְׁכֶּן* [†] Neque stabit, sive stabi- le erit, ejus robur, i. e. opes, Merc. *וַיִּשְׁכֶּן* propriè strenu- itas, fortitudo, alacritas, ut Prov. 31. 10. deinde, per metonymiam, nunc potentia ac opes, nunc exercitus, nunc propugnaculum quod antemurale vocant. *וַיִּשְׁכֶּן* aliàs sign. surgere, seu persistere, seu denique permanere ac durare, ut Job. 8. 15. Neque stabunt (vel perstabunt, Pi.) opes ejus, JT. Pi. Nec mittet in terra radi- cem suam; i. e. Non erit stabilis ea felicitas: *וַיִּשְׁכֶּן* [†] Neque extendet, vel expandet, (vel tradet, V.) terræ (vel regioni, V. ad, sive in, terram, Mar. Of.) perfectionem, sive consummationem, eorum, P. V. Mar. Of. i. e. vel, 1. ædificiorum; i. e. Non perficiet habitatoribus regionis ædificia illa quæ coeperat instaurare; vel, 2. eorum pro ejus, sive suam; h. e. Votum suum & voluntatem perducere ad exitum non poterit; vel, 3. Non erunt fundatæ & stabiles opes ejus. Chald. Non extenderet in terram quicquam ex eis: vocem *וַיִּשְׁכֶּן* vice duarum sumpsit, i. e. ex eis, quasi *וַיִּשְׁכֶּן*, ex eo quod est. (h. e. id quod est) illorum. Res illorum non propagabuntur per terram. Non projiciet super terram umbram, o: [Alii sic,] Neque ad plenum crescet in terra, Ti. Neque extendetur in terram (vel, in terra, Mo. M.) perfectio (vel prosperitas, M. ex K.) eorum, Merc. i. e. impiorum, de quibus hæcenus loquutus est numero sing. sed intelligendo universum genus. Numerum mutat, quod passim in hac lingua fit. Nam quod de uno impio dicitur, id intelligitur ad omnes pertinere. *וַיִּשְׁכֶּן*, extendet se, intransitive fumo cum RS. pro, extendetur. Metaphorâ ab arbore, ut mox infra, & supra Job. 8. 16. q. d. In, vel super, terram non propagabitur veluti radix perfectio, sive expletio, eorum quæ coeperant; q. d. Ea quæ ad summum per- ducere volebant infecta remanebunt, nec per terram agnosceretur complementum eorum. *וַיִּשְׁכֶּן* à nomine *וַיִּשְׁכֶּן*, quod derivatur à verbo *וַיִּשְׁכֶּן* absolvere, Isa. 33. 1. sicut *וַיִּשְׁכֶּן* à *וַיִּשְׁכֶּן*.

30. *Non recedet de tenebris*. Calamitatum, ubi se- mel in illas conjectus fuerit. Ramos ejus, *וַיִּשְׁכֶּן* [†] Ramum tenerum ejus, P. JT. Pi. propaginem ejus, Merc. V. Id est, vel, 1. liberos; vel, 2. divitias, splendorem, opes, studia & præsidia omnia. *וַיִּשְׁכֶּן* [†] faciet flammam: [sim. ferè omnes,] *וַיִּשְׁכֶּן* [†] Ven- tus, i. e. ventus urens; nempe, miseria ac tribu- latio.

latio¹. ¶ Et auferetur, וְיִסָּר Et (vel denique, JT.) recedet, Merc. JT. Pi. discedet, M. abibit, Ti. abripietur, Ca. dimovebitur, V. ¶ Spiritu (vel flatu, Pi.) oris sui] Itā Merc. vel, oris ejus, five illius, M. P. Mo. JT. Pi. i. e. Vel, i. Dei^k; cujus v. 25. facta mentio¹. q. d. Ad minimam Dei iram peribit^m. Solo halitu ac flatu Dei: aliis armis non est opusⁿ. De spiritu Dei exponunt, ut Job. 4. 9. 2 Thes. 2. 8°. Vel, 2. ejus; i. e. hominis: q. d. vel ad minimum cujusvis rei impulsus. Vel, 3. sui, i. e. eo efflante animam^p. Vel, halitu suo ipsius peribit & propelletur; itā facile à Domino consumetur^q. Vel, suo ipsius peccato; vel, verbis asperis & blasphemis, quæ ex ore suo contra Deum protulit^r. Vel, spiritu quem indignabundus emittet; q. d. cum exsufflabit, iratorum more^t.

31. Non credet, &c. וְלֹא יֵאֱמָן בְּשֵׁי נִתְעָה [Variè reddunt.] Aliis^s est prohibentis^t. Nè credat vanitati, JT. G. (vel, Nè confidat in vanitate, Pi. i. e. rebus vanis, opibus, gloriâ, &c. v.) qui seducitur, vel decipitur, G. Pi. Verto, per quam seducitur, Pi. Nè confidat nihilo, qui errat. Est admonitio de cavenda hypocrisis^x. Aliis^s simpliciter negat^y. [Sic vertunt;] Non credet, Merc. P. Mo. in mendacio errans, Mo. vel, qui vanitate errat, P. i. e. qui deditus est vanitati^z. Vel, per vanitatem, i. e. rebus vanis, in quibus fidebat, deceptus; sub. וְשָׂרָא, qui scilicet deceptus est, &c.^a. Vanitate autem deceptus non fides Deo, Ti. Instabilis est, temere errans, Ca. Non credit se esse in vanitate qui in errore versatur, M. Non firmus erit, Scult. Of. non consistet, in vanitate errans, Scult. à veræ salutis & felicitatis via aberrans^c. וְשָׂרָא vanitas hîc tantum sine & scribitur, pro וְשָׂרָא; hinc passim cum Scheva pingitur, וְשָׂרָא; quam in MSS. non est Scheva, sicut K. citat, qui exponit pro æquali, vel æqualitate, q. d. Nè credat qui itā deceptus est æqualem semper & sui similem fore sibi rerum statum, &c. & וְשָׂרָא ex æquo, &c. Sed malo וְשָׂרָא (pro וְשָׂרָא) formâ וְשָׂרָא præceptum, וְשָׂרָא linea^d. Porro, וְשָׂרָא pro וְשָׂרָא, ut וְשָׂרָא Eccles. 8. 11^{*}. וְשָׂרָא præteritum est, ut וְשָׂרָא participium præsens^f. ¶ Quod aliquo pretio redimendus sit, וְשָׂרָא תְּהִיָּה וְשָׂרָא Sed mendacium erit immutatio ejus, Mo. quod (vel, & quod, M.) vanitas futura sit permutatio, five commutatio, ejus, P. vel sui, Merc. Ejus, nempe, vel vanitatis, vel hominis decepti. q. d. Vanitas illa commutabitur in vanitatem, h. e. in nihilum^g. Elegans ἀλλαντίασις in vocabulo vanitatis diversâ significatione repetito^h. In vanitatem & nihilum redigendus est totus ille prosper status in quo erat; ex hoc decidens planè miser eritⁱ. Nam (quia, Scult.) vanitas futura est compensatio, vel retributio, (vel premium, Of.) ejus, JT. Pi. Scult. Res vanas tantum appetiit, & vana erit omnis illius spes^k. Frustrâ exspectabit vel æternum præmium, vel veram & solidam in hac vita felicitatem^l. In nihilum redigetur ejus potentia, non poterit eum juvare contra vindictam Dei^m. [Al. sic;] cùm felicitas ejus in contrarium mutatur, Ti. adeo temere sit ejus mutatio, Ca. falsa erit permutatio ejus, Chald. in Mar. Ego totum verbum sic verto, & distinguo: Non credet, errore, seu vanitate, deceptus, quod falsa erit mutatio ejus; q. d. Non credet iis quæ dicimus, sed decipietur, putans vana esse quæ de mutatione & ruina ejus sunt dictaⁿ. [Al. sic;] Non credet verbo æquo & recto qui errat, sed mendacium erit vice, vel loco, ejus, Q. in Ma.

32. Antequam dies, &c. וְלֹא יִמָּוֶת חֶסֶדָּא In non die suo, five ejus, Mo. Merc. P. (vel, Ante diem ejus, JT. Pi. V. Synecd. gen. nam aliàs dies hominis est dies nativitatis ejus^o; Ante fatale tempus, Ti. Immaturatione die, Ca.) absimitur, five absimetur, Ca. Ti. excidetur, V. fim. P. ut sit חֶסֶדָּא pro חֶסֶדָּא, à חֶסֶדָּא succido^p; vel, implebitur, five complebitur, Merc. JT. Pi. Nempe vel, 1. חֶסֶדָּא (cum quo nomine hoc verbum convenit genere, scilicet foemin.) compensatio ejus, ex vers. præced. nempe impii, quâ Deus compensaturus est ejus felicitatem; videlicet exitium^q. Ante diem suum complebitur in ipso permutatio ejus, & in sua plenitudine stabit commutatio statûs ipsius, plena erit & integra ejus commutatio & everfio, nè ultrâ prosperetur^r. Sed duriusculum videtur hoc verbum ad illam vocem referre^t. Vel, 2. propago ejus^s, ex vers. 30. Vel

potius, 3. חֶסֶדָּא frons ejus, ex sequenti membro; ut sæpe ex secundo hemistichio repetitur quod ad primum pertinet^v. Non potest referri ad impium, cum verbum sit foemin^x. Sed forsan verbum est foem. ad indicium imbecillitatis^y. Implebitur, pro, succidetur, quod impleri res dicatur quando absolvitur ejus tempus, & ejus finis ac consumptio advenit^z. Morte immaturâ & violentâ prævenietur ante ultimum vitæ diem^a, ad quem per naturam juxta hominum opinionem pervenire poterat^b. Antequam ad senium perveniat^c. Dies mortis ejus implebitur ante tempus suum, M. ¶ Et manus ejus arescent, וְיִסָּר לֹא יִסָּר Et (vel nam, JT. Pi.) ramus, five frons, (vel ramificatio, P.) ejus non viret, Merc. P. M. Pi. JT. fim. Ti. non viruit, Mo. Sed præteritum hîc pro futuro, quia futurum præcesserat^d. q. d. Sed exarescet, ut supra v. 30. λιτότης^e. Non promovebit, nec aget feliciter^f. חֶסֶדָּא propriè ramus^g major; ab incurvatione instar volæ manûs (quæ חֶסֶדָּא) sic appellatur. Rami autem sunt vel, 1. filii^h; vel, 2. omnia illorum præsidiaⁱ. Aliæ arbores decidæ quoque revirescunt, sed ille nunquam. Respicit ad cap. 14. 7. — 10^t. Vulgatus חֶסֶדָּא sumpsit pro חֶסֶדָּא^j.

33. Lædetur, וְיִסָּר Auferetur, M. Perdet, P. Dejiciet, Mo. V. ad terram, V. Violenter abjiciet, Ti. vel, Auferet, JT. vel, Abreptum perdet, D. Rapiet, vel abripiet, nudabit, & velut vi auferet, Merc. sub. vel Deus, D. Pi. JT. ex collat. vers. 30. quod & ipsa phrasis confirmat^k: vel ipsemet^l. [nempe impius,] five ipsa vitis^m. Rapiet, excludet, à se scilicet, tanquam vitis, &c. Merc. Sed hoc videtur alienius, quia vitis non ipsa abripiet omphacem suam, sed patitur illius abreptionemⁿ. ¶ Quasi vinea, &c. וְיִסָּר חֶסֶדָּא Omphacem ejus, ut vitis, JT. Pi. quasi à vite fructus ejus immaturus, M. ut botri immaturi sæpe decerpuntur^o. Sicut vitis omphacem, vel uvam acerbam, five immaturam, ejus, vel suam, P. Merc. vel, botros immaturos, V. Ti. i. e. Liberos suos juvenes^p. ¶ Et quasi oliva, &c. וְיִסָּר חֶסֶדָּא Et projiciet, vel abjiciet, dejiciet, Deus florem ejus, sicut (florem, M.) oliva, five olea, M. JT. Pi. Alii, & projiciet, vel abjiciet, five abjicit, (in terram scilicet, V.) tanquam olea, vel oliva, florem, seu germen, suum, Mo. P. V. Ti. Merc. Ca. i. e. Perdet ante tempus posteros suos^q. Ut si oliva adhuc tenella germen suum abjiciat, aut vitis uvam adhuc immaturam, cùm vixdum primum florem est egressa, perdat, perit omnis agricolis spes vindemiæ: itā & impio accidet, ut, cùm magnam sui spem hominibus præbet fore ut ejus res & conatus ad summum perveniant, & perpetuò durent ac stabiles sint, in ipso flore pereat, & omnibus suis conatibus ac studiis excidat^r. Vitis & olea florent ferè eodem tempore, & micæ junguntur, Plin. 11. 8^{*}.

34. Congregatio enim hypocritæ (vel hypocritarum, JT. Pi. vel impii, P.) sterilis, וְיִסָּר Solitaria, vel desolata, erit, M. Ti. P. &c. Privabitur libere^s. Familia ampla, & affectæ, five comites, (quos habuit multos,) in solitudinem redigentur^t. Congregatio, &c. sunt familia, domestici, amici & confederati^u. Alii, solitudo erit, V. quasi וְיִסָּר, in solitudinem. Itā He. Sed malo Tóar [i. e. adjectivum] esse, ut Job. 3. 7^t. וְיִסָּר masc. jungitur cum וְיִסָּר foemin. per syntaxin convenientiæ^v. Sed וְיִסָּר est invariaturum, utriusque generis & numeri, ut pleraque in hac lingua; quanquam וְיִסָּר solitaria foemin. reperio Isa. 49. 21. Nec alibi reperitur hæc vox, nisi Job. 30. 3. Porro, epilogus est totius hujus loci, & causa omnium superiorum, tam gravis exitii impiorum, hoc & seq. versu^w. ¶ Ignis devorabit, וְיִסָּר Peredit, Mo. Devoravit, pro devorabit, Merc. præteritum fut^x. propter futura quæ antecedunt^y. ¶ Tabernacula eorum, &c. וְיִסָּר Tentoria muneris, Mo. vel, inhiantium muneribus, M. vel, muneribus referta, Ti. vel, corruptorum munere, JT. Sed dura hæc est metonymia^z. Verum ut hîc munus vocatur qui accipit munera, sic alibi oratio dicitur qui deditus est orationi^a. Vel, ex muneribus constructa, Pi. itā V. Merc. Mar. Scult. G. & ex quaestu illicito; eorum qui avaritiâ & rapacitate rem suam auxerunt^b. Notatur impii suæ gloriæ, i. e. corruptela per munera^c. Jobum notat, cujus liberi, &c. perissent^d.

35. Concepit dolorem, וְיִסָּר Concepiunt enim (vel

(vel *Conceperunt*, P. Sy. Ar. *Concipit*, M. *Concipere*, Mo. *Concipiendo*, Ti. JT. *Qui cogitant*, Ca.) *laborem*, Merc. Mo. M. Ca. Pi. vel, *iniquitatem*, Sy. Ar. *dolorem*, D. vel, *afflictionem*, P. V. vel, *injuriam*, V. Infinitiva hinc pro presentibus vel præteritis c. Vel ellipsis est finiti in reduplicatione infiniti, וְיָרֶד, concipiendo concipit, proposito animi ac spe: *Pregnans est labore*. Sperat comoda hujus seculi, quæ revera sunt labor. In proposito est labor suus, & molestia aliorum d. Ut mulier semen, sic illi scelera mente concipiunt *, & molestiam, quam scilicet aliis exhibeant f. ¶ Et peperit, &c. וְיָרֶד] Et pariunt, vel pepererunt, (vel parere, Mo. pariendo, Ti. JT.) *iniquitatem*, P. V. vel, *mendacium*, Mo. *laborem*, JT. *dolorem*, Pi. *perniciem*, Sy. Ar. *vanitatem*, Ti. G. Merc. ut & in Psal. 7. 15. & Esa. 59. 4. Sensus est, magno conatu nihil efficit g. וְיָרֶד & וְיָרֶד pro eodem, ut supra Job. 5. 6. & aliis ubi hæc junguntur. q. d. Nil mirum si, cum vanitatem conceperint, & molestiam quam aliis facefferent, vanitatem pariant. Metaph. à muliere, quæ, si ventum conceperit, ventum paritura est. Aliis est hic sensus, quasi concipere sit cogitare, & parere in opus educere. Hæc illis accidunt, quia toti in eo fuerunt, ut mala aliis cogitarent primum, & tandem exsequerentur. Ità וְיָרֶד est iniquitas. Verum quia causam exitii illorum jam supra satis apertè attulerat, ideo priorem sensum malo h. ¶ Et uterus ejus, וְיָרֶד] Et (vel dum, JT.) *venter eorum*, Merc. Pi. &c. i. e. cor & mens i: cogitationes ventris eorum, Ch. ¶ Preparat dolos, וְיָרֶד] Parat (vel concinnat, Merc.) *dolum*, Merc. Pi. &c. Utcunque sæpe res male cesserit, tamen non definit animo novas fraudes moliri k. *Dolum* bifariam intellige, & quem aliis struunt, & qui in ipsos recidat, quia quod cogitarent alios fraudare, id illis tandem fraudi est, ipsosque decipit, quia votis suis & spe frustrantur l.

C A P. XVI.

2. **A** Udivi frequenter talia: vel ex aliis, vel ex vobis ipsis, qui molestè eadem sæpius inculcatis: וְיָרֶד] Sicut hæc multis, sub. vicibus, V. ¶ Consolatores onerosi, וְיָרֶד] Laboris, vel molestia, i. e. molesti, V. Pi. Merc. vel potius, *vanitatis*, i. e. vani ac nihili. Vocem וְיָרֶד ex vers. ult. cap. præced. ex professo repetit, in Eliphazum retorquens b.

3. Numquid—finem, &c? וְיָרֶד] An finis (sub. est, vel erit, Merc. Pi. P. vel invenitur, V.) *verbis ventis* ? vel *ventosis* ? Merc. Pi. i. e. inanibus & futilibus c. Verbis inflatis, turgidis, superbis d, quæ rectius ego tibi impingo, quàm tu mihi *. ¶ Aut aliquid tibi molestum est, si loquaris? וְיָרֶד] Aut, vel &, quid te roborat, Merc. Pi. Mar. sim. Mo. Quam habes validam pro tua sententia rationem f? Nihil firmi aut solidi affers g. Vel, *audacem*, five *fortem*, reddidit, M. Scult. Unde tantos fumis spiritus, ut tam superbe in me inveharis h? Vel, *exacerbat*, JT. vel, *juvat*, Ti. vel, *incitat*, Coc. si loquaris? P. si responderis? Mo. וְיָרֶד] sumunt pro וְיָרֶד, ut contra וְיָרֶד pro וְיָרֶד. Quod, vel ut, sic respondeas? Pi. Merc. vel loquaris? Nam וְיָרֶד] utrumque sign. Vel, cum me vexas? Ti. Quid te contra loqui cogit? Ca.

4. Poteram & ego, &c. וְיָרֶד] Etiam ego sicut vos (vel, more vestro, Ti. V. non minùs quàm vos, Ca.) loquar, Mo. Sy. Ar. loquerer, P. M. Ca. Merc. loqui possem, Ti. V. Merc. Possem & vos ad speciem consolari, reipsa subsannare i. Alii, Etiamne ego sicut vos loquerer? Pi. JT. Coc. i. e. insultarem, &c m. ¶ Utinam esset anima vestra pro anima mea] Ità Mo. Ch. vel, loco anima mee, M. P. JT. O si vos eo loco essetis quo ego sum, Ti. sim. Merc. Pi. Anima, pro toto homine n. Alii, Si esset, &c. Merc. D. M. JT. Pi. G. וְיָרֶד] sign. & si, (ut Jud. 13. 23. item Jud. 8. 19. Esa. 48. 18. Ezech. 14 p.) & utinam o. Sym. & Aq. reddunt, utinam; Olymp. si. Facile omnes cum valemus recta consilia egrotis damus t. Si talia pateremini qualia ego, &c. ¶ Consolarer & ego, &c. וְיָרֶד] Ad-

jungerem me vobis, vel, super vos, (Societatem inirent vobiscum, P.) sermonibus, V. Mo. nempe veracibus, V. Et componerem, vel concinnarem, seu congererem, super vos (vel, propter vos, M. vel, adversum vos, Merc.) verba, five sermones, Merc. Scult. Ch. i. e. Hoc possem facere, licet nolim v. Communicarem verba vobiscum, Ca. ¶ Vobis enim aptum sermonem accommodarem, Ti. Alii, An accumulare contra vos verba? Pi. JT. ¶ Et moverem caput meum super vos] Vel, in, five contra, vos, JT. Ch. Merc. [Alii interrogativè legunt;] Aut moverem contra vos caput meum? JT. Pi. Motio capitis hinc, ut alibi, gestus est vel, i. ridentis; ut Psal. 22. 8: Jes. 37. 22. Jer. 18. 16. Thren. 2. 15. Sirac. 12. 18. 2 Reg. 19. 21. Matt. 27. 39: vel, 2. condolentis b; ut Jer. 18. 16: Nahum 3. 7. Et motu capitis testarer dolorem meum ex vestra miseria, Ti. Et in vos caput, quassarem, i. e. graviter vos alloquerer d. Quassare caput apud Latinos gestus est irati, aut minantis, aut lamentantis. Plautus Trinummo, Quid quassas caput? [Cui respondet Ch.] Cruciatur cor mihi & metuo. Sic Virgil. Æneid. 7. Tum quassans caput, &c. & Æneid. 12. Ille caput quassans, &c. ¶ 5. Roborarem vos ore meo, וְיָרֶד] Confirmarem vos, &c. Ti. Merc. nempe labascentes, Merc. Imò fortificarem, i. e. consolarem f. ¶ Et moverem, &c. וְיָרֶד] Et motio (vel compassio, M. consolatio, P. agitatio, Merc.) *labiorum meorum* (i. e. sermo meus g,) prohiberet, P. Merc. (vel, levaret, aut averteret, Merc. vel, minueret, Ti. vel, cohiberet, JT. Pi.) sub. vel, *dolorem vestrum*, Merc. Ti. Pi. JT. ex collatione membri præcedentis; ut sit ellipsis nominis relati h: vel, se, Pi. i. e. cohiberetur; h. e. Non tantà loquacitate uterer ut vos i. Al. & divagatio labiorum meorum i Pi sim. R. prohibebitur: Non divagaret per externa causæ, ut vos; in Merc. propriis & internis causæ insisterem k. Et motio—abstineret, nempe à verbis molestis, Q. in Ma. Al. & comploratio—parceret; esset verè comploratio, sine felle & aculeo; Etiam si quid humani vobis accideret, non recaream ad vivum, sed parcerem, clementer agerem, &c. וְיָרֶד] hoc modo vide Esa. 9. & וְיָרֶד] ex וְיָרֶד] complorare, quod supra 11 i. Et motus—parceret, i. e. Abstinerem i Coc. ab odiosis & maledicis verbis m. Quid si, motio labia mea prohiberet, pro, motionem labia mea prohiberent o? D.

6. Si locutus, &c. וְיָרֶד] Si (i. e. Esi, ut supra 9. 15, 20 p.) loquar, Merc. Pi. &c. i. e. causam meam agero. Id loqui sign. Job. 13. 3. Si innocentiam d. meam tuear. ¶ Non quiescet, וְיָרֶד] Non prohibebitur, Merc. cohibetur, JT. Pi. Sæpe dolor egerit verbis & colloquio; sed non meus. Objicere poterant, Promissisti te nos consolaturum; te ipsum solare. Resp. Dolor superat medelam t. Dolorem t Scult. meum auget perversum vestrum de me judicium u. D. Afflictiones mihi objicitis, quæ meam impietatem arguant v. ¶ Si tacuero, &c. וְיָרֶד] Repete וְיָרֶד] Merc. Sin desinam, loqui scilicet *. ¶ Non recedet à me, וְיָרֶד] Quid (sub. illius, Pi. vel, de dolore meo, Merc. Pi.) à me abit? vel abibit? JT. Pi. Merc. propterea abscedet? nè tantillum quidem: sin taceam, id mihi fraudi erit, quasi me fontem agnoscam. q. d. Ed res meæ redierunt, ut quod me veritam nesciam; nam nec loquendo, nec tacendo, quicquam proficio. Hinc incipit excurrere ad describendum vehementiam doloris sui, ut & Deum, & maximè socios, ad misericordiam fleat v.

7. Nunc autem, וְיָרֶד] Verum (vel Sanè, vel Utique, Merc. Pi. nam וְיָרֶד] est asseverantis z,) nunc, P. Mo. Merc. &c. Verum jam pridem, Ti. Tantum nunc, JT. Enimvero, quandoquidem; וְיָרֶד] quandoquidem. Vide Job. 4. 5. Os. 5. 3, 4. (ubi וְיָרֶד] antecedentis, & l. consequentis, initium,) Os. 8. 13. 2 Sam. 12. 23. ¶ Oppressit me dolor meus, וְיָרֶד] Lassavit, seu fatigavit, vel fatigat, (vel, laborare fecit, Mo. molestiam intulit, M. ærumnis oneravit, Ti.) me, P. Merc. Coc. JT. sub. vel, dolor, Vulg. & AE. in Merc. Scult. ex versu præcedente p; vel, Deus, Merc. V. Pi. G. ex membro sequente q; vel, sermo vobiscum, o socii, Merc. ¶ Et in nihilum, &c. וְיָרֶד] Desolasti omnem, vel totum, catum, five congregationem meam, Merc. Pi. &c. scil. membrorum meorum r. De his accipio, quia antecedentia & sequentia de doloribus corporis agunt; & si-

& simili modo de corpore loquitur Job. 10. 8. quod civitati vel domui assimilatur, ut corpus Christi templo, Joan. 2. 21. Sicut illa habet multa membra, &c. ita corpus multos artus & facultates pulcherrimā harmoniā sub imperio animæ conspirantes. Hāc autem vi morbi destructa, similis illud fit desolatæ civitati*. Alii, familiam, liberos, &c.†. Et mea omnia, quin & amicos, à me abalienasti. Al. omnes artus meos, five membra; q. d. Destitutus sum omni solatio intus & foris. Alii, obstupescisti familiam meam & amicos, vel, cum me tam graviter afflixisti; vel, ut alii, cum audierunt quod affligeret ob scelera qui meam scirent innocentiam*. Apostrophe, vel, 1. ad Eliphazum, qui inter socios præcipuus erat, & cæteros incitabat; q. d. Tu, ô socie, desolasti, &c. 2. ad Deum; quem ubique facit & agnoscit calamitatis suæ autorem. Nec te turbet enallage personæ, quæ frequens his scriptis, & in Psalmis, usque familiaris quos affectus abripit.

8. Rugæ, &c. **וְרֻגְסֵי לֶעָרְהָ** [Et (sub. quod, M. Merc. Pi.) corrugasti me, Merc. P. i. e. rugis undique præ macie implēsti; rugis aravisti me, Ti. (sub. id sanè, Merc. vel, quod, Merc.) in testem fuit, Mo. P. Merc. pro teste est, JT. Pi. Rugæ singulæ sunt testes afflictionis meæ; & abunde testantur doloris mei magnitudinem; vel, probare videntur quod vos vultis, h. e. me propter scelera puniri. Al. ut testimonii vim habeat, Ti. [Al. sic;] Quod me rugis impleverit, testis est caro ipsa, M. Rugæ, quæ nempe mihi ex morbo obtigerant, non ex ætate; nam Jobus nondum senex erat. Et quod me corrugavit, is testis factus est; **וְרֻגְסֵי** tertiā form. significatu neutro impersonaliter positā; quod frequens est. Et corrugavit me, (illud) testis factus est: Quod mæror faciem rugosam fecit, hoc præbet testimonium doloris, & inimicis est argumentum impietatis. Alii, & quod succidisti me, pro teste est. **וְרֻגְסֵי** est succidere, Job. 22. 16. Alii, & quod me constrinxisti, (id **וְרֻגְסֵי** sign. & Syriacè, & apud Talmudicos,) his velut vinculis dolorum me constrictum tenes, testimonium fert in me. Vox hæc in hoc tantum libro reperitur, apud RR. frequens est; unde **וְרֻגְסֵי** rugas appellant. **וְרֻגְסֵי**, quod hic rugare à nonnullis vertitur, est vox judicialis, quæ significat, prehendere aliquem, & in jus velut oborto collo trahere. Exstat in Chaldæis interpretibus, ut Prov. 5. 22. & in Gemara. Nec aliter intellexere Græci, **ἐπαλάβην**, (apprehendisti me.) ¶ Et suscitatur falsiloquus, &c. **וְיִקְרָא בִּי כְחֹשֶׁךְ** [Et surrexit (vel, exsurgens, Pi. JT. vel, exstitit, V.) in me (in ablativo, Merc. JT. Pi. vel potius, in me in accusat. Merc. i. e. contra me, Coc. M.) macies (attenuatio, V.) mea, Merc. P. JT. Pi. coepit apparere in corpore meo; in facie mea, vel, in faciem meam, (i. e. adversum me, Merc.) testatur, five testificabitur, JT. Pi. Merc. vel, testimonium respondet, M. five dicit, Coc. ac palam testatur, me maximè fuisse afflictum à Deo. Vel, adducitur velut in conspectum meum, ad testificandum quod dicunt focii, me impium esse. Surgit macies, &c. &, more testium, in faciem meam testificatur, &c. Allegoricè intelligamus maciem velut in se testem insurgere, quia ab ea tam graviter cruciatur. Al. sic; Et amissā pristinā formā mihi dissimilis sum, ita ut palam arguat me, Ti. [Al. sic;] Et surrexit in me (vel, suscitavit in testimonium contra me, Chald.) mendacium meum, o. Sy. Ar. vel, mentiens in me, G. ex Sym. simil. Scult. ex Luth. Nempe, vel dolor, vel Dæmon; vel potius, (Eliphaz, & in eo reliqui falsi consolatores, &) amici hostiliter se gerentes. Sed loquitur, ut querentes solent, impersonaliter, nullā nominatā personā. Pergit in similitudine judiciali. Ut testis in judicio, coram me criminatur. **וְרֻגְסֵי** est mentiri, vel contradicere; hic tamen malo pro macie sumere, ut Psal. 109. 24. quā pro mendacio, propter maciem cujus mox fit mentio. **וְרֻגְסֵי** bestia macilenta est RR.

9. Collegit furorem, &c. **וְרֻגְסֵי** [Ira, vel Furor, ejus (i. e. Satanæ, vel potius Domini) dispersit, Merc. vel rapuit, P. V. Ex, vel Præ, ira sua (deficit) dispersit me, Pi. (sicut leo pecudem); scil. Deus: mutatio personæ. ¶ Comminans mihi, **וְרֻגְסֵי** Et adversatus est, vel adversatur, mihi, scil. omnibus viribus

& toto pectore. Id sign. **וְרֻגְסֵי**, idem cum **וְרֻגְסֵי**, unde Satanæ dictus. Ut qui odio (intestino, JT.) profestatur me, Pi. JT. **וְרֻגְסֵי** **וְרֻגְסֵי**. ¶ Infremuit, &c. Pi. **וְרֻגְסֵי** [Strinxit in me dentes, Merc. vel, frenduit, five infremuit, super, vel contra, me dentibus, D. ex o. Merc. ita nocendi studium declarans. ¶ Ho-^b Merc. stis meus] Vel, dolor; vel, Satanæ; vel, unusquisque sociorum: referrem ad omnes quos excitavit Deus, &c. ¶ Terribilibus oculis me intuitus est; ita^c Merc. V. **וְרֻגְסֵי** [Acut (expolit, & velut detergit, Merc. D.) oculos suos mihi, i. e. in me, Merc. D. Pi. i. e. torvè intuetur. Oculos fulgurare facit & micare, &c. He. in Merc. **וְרֻגְסֵי** propriè est, gladium detergere & polire, ut micet & splendeat ad terrorem, Psal. 7. 13. * Aciem oculorum—vibrat in me, JT. Oculos acuit, ut criminandi observet occasionem. ¶ 10. Aperuerunt, &c. **וְרֻגְסֵי** [Aperuerunt (vel Distendunt, JT. Pi.) super, vel contra, me os suum, Merc. P. V. &c. sub. hostes mei, V. amici mei & alii, Pi. Vel, 1. subsannando, five irridendo; ut Psal. 22. 8. & 35. 21. ¶ Confer membrum sequens, & Job. 30. 1, 9, 10. Vel, 2. calumniando. q. d. Contumeliose debacchati sunt in me. Vel, 3. instar feræ bestiæ me impetendo, ut Psal. 22. 13, 14. ubi hæc phrasis notat cupiditatem perdendi. Rictu suo ferarum more hiarunt ad me. devorandum. ¶ Exprobrantes, &c. **וְרֻגְסֵי** [In, five cum, probro, five opprobrio, vel probrore, percusserunt maxillas meas, Merc. JT. Pi. &c. Signum contemptus, & contumeliæ: Psal. 3. 7. Plautus A-^p Merc. finaria, Pugno malam si tibi percussero. ¶ Satiati sunt panis meis, **וְרֻגְסֵי** [Variè reddunt.] D. Simul, vel pariter, M. vel una, super, vel contra, me (vel, ex me, Pi.) replebuntur, Mo. M. vel, repleti sunt ira, Chald. vel, animum, five sese, explent, ut Exod. 15. 9. * vel, congregantur, Merc. P. JT. Socii enim^a Pi. unanimiter eum oppugnabant illudentes, &c. **וְרֻגְסֵי** aliquando sign. congregare, ut Isa. 31. 4. **וְרֻגְסֵי** cæsus pastorum. At melius vertitur, plenitudo pastorum, i. e. numerus omnium pastorum qui adsunt, vel convocari possunt, &c. Nec **וְרֻגְסֵי** est simpliciter congregare, sed, cum plenitudine, vel pleno numero, congregare: & Jer. 51. 11. **וְרֻגְסֵי**, quod Pagn. reddit, congregare scuta, melius cum Vat. reddo, implete clypeos, i. e. pleno numero eos proferte, quotquot necessarii sunt ad vestram defensionem; ut eadem phrasis sit quæ i Sam. 18. 27. impleverunt ea regi, i. e. pleno numero annumerarunt. Itā hic, impleverunt se, i. e. pleno numero congregarunt se. Vel forsan verti posset, impleverunt sese, nempe, audaciā & tumore cordis, quod quasi per os & manus in me evacuârunt. Nam Esth. 7. 5. **וְרֻגְסֵי**, quem implevit cor ejus? qui tantos spiritus sumplit, & tam audax evasit? In audacia enim cor spiritibus impletur, inflatur ac turgescit. Unde & apud Syros usitata phrasis, implere in corde: quod sumitur vel in bonam partem, pro consolari, Joh. 11. 19. q. d. cor per dolorem evacuatum novis spiritibus replere; vel in malam partem, pro, audacem reddere, ut Act. 5. 3. Pariter contra me impendant se totos, ex verbo, implent se, h. e. totos se inferunt in me. Sic **וְרֻגְסֵי** Deut. 1. 36. Possit conferri Exod. 15. 9. **וְרֻגְסֵי** implebitur eis, nisi hic esset **וְרֻגְסֵי** contra me; nisi fortè apud me, vel pro **וְרֻגְסֵי**, de eo quod est apud me, quæ duo perinde sunt. Et in malis meis voluptatem suam expleverunt, Ti.

11. Conclufit me, &c. **וְרֻגְסֵי** [Dedit me iniquo, JT. i. e. iniquis; nempe Sabæis & Chaldæis, Pi. Conclufit (Conclufit, Pi.) five Inclufit, & tradit me ad, vel apud, perversum, five iniquum, Merc. D. &c. Unum pro duobus: ut, accepit dona, Psal. 68. pro, accepta dedit, &c. Eph. 4; accepit eum in pinnaculum, &c. Matt. cap. 4. pro, acceptum transfudit; capies carbonem, &c. Prov. 25. pro, capies & pones. In impii potestatem me, quasi carceri inclusum, tradidit. Vinculum me tradidit, &c. Perseverat in iudiciorum similitudine. ¶ Dolorem suum iniquum appellat, quod ab eo atrociter affligeretur. Al. in manum illuforis, nempe focii; nam **וְרֻגְסֵי**, ex quo **וְרֻגְסֵי**, sæpe est illudere. Al. Tradit me infanti. **וְרֻגְסֵי** ter tantum legitur, hic, & Job. 19. 18. & 21. 11. quorum hic locus satis clarus est, in altero Chald.

Chald. habet, *infantes*. Pulchra oppositio: Deus *me* in manum infantium & puerorum *ad dextram* tradidit, i.e. ita me debilitavit, ut nec ab horum petulantia me asserere possim*. ¶ *Et manibus impiorum* Vel, & *super* (vel *per*, P. Coc. vel *in*, Merc. M. JT. Pi.) *manus impiorum*, Mo. ¶ *Tradidit me* ita M. *וְיָדָיו* Plenè *וְיָדָיו* Radix est, vel, *וְיָדָיו*, (quæ Num. 22. 32. est, *declinare viam*;) vel, *וְיָדָיו*, quæ est, *declinare facere*, &c*. Vertunt, *declinare*, sive *divertere*, fecit, sive *descedit*, me, Merc. P. D. nempe à via, P. D. à via recta, vel, à statu prospero in quo hæcenus fui. Vel, *deflexit me*, i. e. effecit ut in eorum manus inciderem. Vel, *inclinavit me*, JT. i. e. res, sive facultates, meas. Vel, *incurrit in me*, ut sit ellipsis præpos. ב. Sic Num. 22. 32. *וְיָדָיו*, *currit*, h. e. tendit, *hec via contra me*. Idem fortè cum *וְיָדָיו* Chald. ex *וְיָדָיו*. Alii, *sanat me*; q. d. Sanandum me tradit & consolandum improbis, qui me irritant, cum solari deberent. *וְיָדָיו* RR. est *collyrium*. Alii, & *per impios prostravit me*, Ti.

12. *Opulentus* Heb. *tranquillus*, vel *quietus*, eram, Merc. P. V. Misericordiam movet à priori statu, &c. m. ¶ *Contritus sum* Vel, *attrivit*, vel *contrivit*, me, Merc. Scult. P. V. tanquam uvas in torculari: q. d. Omnes vires & opes mihi expressit. ¶ *Et dirupit me*, JT. sed *contudit me*, Pi. Verba grandia feligit, & quadratâ conjugatione utitur in hoc & sequente verbo *וְיָדָיו*, auxesis causâ, sive ad exaggerandam mali sui vim. Al. & *dispersit me*, i. e. Omnibus malis me obruit. ¶ *Tenuit* (vel *apprehendit*, sive *arripuit*, Merc. P.) *cervicem meam* Vel, & *prehendens* (sub. me, Pi.) *cervicem meam*, Pi. JT. ut gigas vel fortis luctator pumilionem. ¶ *Confregit me*, *וְיָדָיו* *Dispersavit me*, JT. Pi. Coc. disjecit me. Defecit quasi in terram, ut vitrum & testa in multas partes dispergi solet. Hoc *וְיָדָיו* vel ipso sono indicat. Ac *allisit me*, seu *comminuit* in minutissima fragmenta; ut Jer. 23. 29. *sicut malleus dispergit (וְיָדָיו) petram*, &c. *וְיָדָיו* sign. *disperpare* & *dispergere*, vel simpliciter, vel cum contractione, ut cum vas fictile frangitur magnâ vi & impetu. Idemque significat verbum cognatum *וְיָדָיו* Psal. 2. 9. & 137. 9. Et geminatio literarum auget significationem. *וְיָדָיו* *dispergit*; *וְיָדָיו* *disjecit*; *וְיָדָיו* *icqu dissilire fecit*, Jer. 23. 29. ¶ *Posuit me*, &c. *וְיָדָיו* *וְיָדָיו* *Et erexit* (statuit, proposuit, Merc.) *me sibi in scopum*, JT. Ti. Mar. Merc. &c. in quem ejacularetur sagittas & tela omnia*, nempe plagarum: unde in me Arabes, Chaldæi, ventus, &c. tanquam ad unum scopum irruerunt. Indicat etiam inevitabiles ictus, & voluptatem quam Deus ex malis suis capere videbatur, veluti sagittarius exercens se ad scopum. Vel, *in custodiam*, sive *observationem*, Merc. Q. in Ma. Sic scopum appellat, quod eum observent sagittarii, ut eò colliment. Omnibus calumniis & periculis exposuit me*.

13. *Circumdedit me*, &c. *וְיָדָיו* *Circumdant* (vel, *Circumdederunt*, Pi. Coc. futura enim hic suscipiunt præteritorum significationem propter præterita quæ præcedunt; vel, *Circumbunt*, Mo. vel, *Circumstant*, JT.) *super*, vel *adversum*, me (i. e. me oppugnantes circumvallant & cingunt) *jaculatores*, vel *sagittarii*, ejus, Merc. JT. Pi. Coc. ut *וְיָדָיו*, à *וְיָדָיו* *ejaculari*, sit *Tóar*. Pro eodem reperias & *וְיָדָיו*, unde *וְיָדָיו* *jaculator*. Vel, *jacula ejus*, Q. in Merc. sim. BC. p. 798. Hocprobo, 1. ob præcedentia, *statuit me sibi in scopum*, quod proprium sagittarii. 2. Quia *וְיָדָיו* est *jaculari*, Psal. 18. 15. Jer. 50. 29. Nempe *וְיָדָיו* idem quod *וְיָדָיו*, ut *וְיָדָיו* idem quod *וְיָדָיו*. Porro, *וְיָדָיו* idem quod *וְיָדָיו*, m & b permutatis, ut in *Merodach* & *Bero-dach*, *Meccha* & *Beccha*, &c. Ut me sagittæ illius undique feriant, Ti. Et multiplicatæ sunt contra me sagittæ ejus, Sy. Ar. *Circumdederunt me*, &c. Scult. Mar. ut civitatem obsessam, Jer. 50. 14. vel hostem victum, 1 Sam. 31. 3. sic Job. 6. 4. & Psal. 38. 3. Al. *Circumdederunt me multi ejus*, emissarii, Q. in Ma. vel, *magni ejus*, Mo. *Magnates ejus*, nempe dæmones, vel morbi, vel amici, qui magnates erant: vel *jaculatores*, ux-or, amici, alii, conviciis quasi jaculis me proscindentes. Metaphora, ut Gen. 49. 23. Vel, *jaculatores* sunt *ultra*, quæ dolores ei acutos, veluti sagittas, infi-

gebant. ¶ *Convulneravit*, &c. *וְיָדָיו* *Dis-* Pi. *secat*, sive *diffundit*, (*disrupit*, V. *diverberat*, M. sub. *sagittis*, V. Deus per jaculatores suos; vel, unusquisque Pi. sim. *sagittariorum*;) *renes meos*, Merc. JT. &c. i. e. Acutissimis doloribus me conficit*. Non cutim tantum Merc. & carnem, sed etiam omnia interiora, læsit. Cum Pi. *supra præcordia*, ubi jecur cum felle situm est; tum in- Jun. *fra præcordia*, ubi *renes*. ¶ *Non pepercit* Nul- Ma. ex *lam Dei misericordiam*, sed omnigenam sævitiam, Jun. *experior*. ¶ *Effudit in terra* Vel, *in terram*, Merc. Merc. JT. &c. ¶ *Viscera mea*, *וְיָדָיו* *Fel meum*, M. P. Mo. Merc. &c. i. e. viscera mea: pars pro toto*. D. Mara &c. *וְיָדָיו* hic & infra 20. 14. videtur significare id quod &c. *intestinis continetur*. q. d. Lethaliter vulneratus sum, ut illi quibus *renes* & *vesicula fellis* læsa est. G. *Quidam etiam de dysentericæ morbo exponunt*. Al. Scult. *bilem meam*, i. in Merc. quæ ex morbo in eo super- abundabat. Porro, *fel* *וְיָדָיו* ab *amaritudine* dicitur. Merc. *Bilis etiam amara est*. Felle quoque irascimur, sicut Splene ridemus, & Jecore amamus, & Corde sapimus. D. *Incredibiles suos dolores significat*. Merc.

14. *Conscidit me*, *וְיָדָיו* *Dirumpit me*, Merc. Scult. Coc. *Irrumpit*, vel *Irrupit*, in me, JT. Pi. pro *וְיָדָיו*: Ellipsis præp. ב. Sic Psal. 106. 29. ¶ *Vulne-* Pi. *re*, &c. *וְיָדָיו* *Irruptione aliâ post* (vel *ad*, JT.) *aliâ*, Pi. JT. Heb. *ante faciem irruptionis*, Pi. *rupturâ super rupturâ*, Merc. sim. P. Coc. vel, *ante ruptu-* ram, sive, *in conspectu rupturæ*, Merc. sim. V. q. d. rup- turis assiduus, & ibi mutuo succedentibus. Refer, t. Merc. *vel ad hiatus ulcerum*, vel certe ad calamitates quæ fin. V. D. confertim ei acciderant, Job. 1. 14, &c. Sicut hostis urbem oppugnans prius multas in muro fissuras facit, dein urbem invadit, &c. sic Deus me variis malis oppugnavit, & cum impetu me invasit. Vel metaphora à gladiatore sumpta est. ¶ *Irruit in me*, *וְיָדָיו* Scult. *Currit*, vel *incurrit*, in, vel *contra*, me, Merc. JT. Pi. &c. nempe, cum telo, ad me confodiendum. ¶ *Quasi* Pi. *gigas*; sim. V. *וְיָדָיו* *Ut heros*, Coc. ut fortis, vel *patens*, P. Merc. sim. Pi. scil. bellator vel miles, in me ita im- Pi. sim. *becillum*, &c. Mirum ni me planè sit prostraturus Merc. & attriturus. Observa ut toto hoc loco gradatim crescat oratio. [De quo videfis Authorem.] Merc.

15. *Saccum* Ita Mo. Merc. &c. vel *Cilicium*, JT. Pi. Sy. Ar. ¶ *Consui super cutem meam* Ita Mo. vel, *ad ulcerosam cutem meam*; JT. *supra corpus me-* um, Sy. Ar. Vilissimum indui lugentium habitum; Jes. cap. 3. vers. 24. Amos. cap. 8. vers. 10. qui ex pu- te concreto sic agglutinator est cuti, quasi super ip- sam consutus esset. Cilicium quod indui auditis illis Scult. *nunciis cap. 1. jam velut consutum est ad cutem*. m. Pi. *Vel, consui*, i. e. *consutum indui*. Ad misericordiam D. movet socios, ex eo quod sese in his afflictionibus non extulerit, sed poenitentiam & humilitatem ostenderit, &c. Poenitentium autem miseremur, quamvis ali- oqui impii fuissent. ¶ *וְיָדָיו* *Vox* *וְיָדָיו*, ex Merc. lingua Arabica sumpta, non alibi in Scriptura reper- tur. Vocem hanc esse Scenitarum discimus ex Misch- na. Utuntur eâ & nunc Arabes. Significat autem G. *וְיָדָיו* *cutem*, vel *pellem*. Hinc apud RR. *pellio* dicitur Merc. D. *וְיָדָיו*, & *bestia pelle nudata propter morbum* *וְיָדָיו*, Coc. AE. & *viciis aptantium pelles* *וְיָדָיו* *וְיָדָיו* [Al. sic] *וְיָדָיו* t. D. *proprie est crusta ulceris*, sive pus concretum, sive crusta Merc. quæ plagæ siccæ superducitur. Quasi sit hoc loco V. *וְיָדָיו*, quod cuti tenellæ & crustæ ulceris crassum ve- ita RS. *stis genus assuerit pro veste molli*, quæ antè usus fuerat. & R. Lev. in Merc. q. d. Magnam statûs mutationem expertus sum. Vel, Coc. ex *docet se poenitentis habitum assumpsisse*. V. Talm. sim. ¶ *Et* Merc. *operui*, &c. *וְיָדָיו* *וְיָדָיו* Variè admodum ex- ponunt. Et involvi (vel volutavi, Pi. oneravi, P. co- 1 Me. *operui*, Sy. Ar. *fadavi*, sive *deturpavi*, Merc. Mo. Coc. 2 Dis *posui*, Scult.) *pulvere*, vel *in pulvere*, *cornu meum*, Merc. P. Mo. &c. nempe, dignitatem meam. Splendorem Pi. ex *pristinum in abjectionem & contemptum converti*. Merc. Metaphora à cornutis animalibus, quorum robur est in Merc. *cornu*: Vel, *cornu pro caput*; ita Sy. Ar. V. q. d. Pi. ex *Multo pulvere aspersi caput*, lugentium more. Merc. Ci- D. *nerem non tantum capiti injeci*, sed *me quasi illi im-* merfi, cap. 1. 20. Non igitur, ut me accusatis cap. 15. 26. violenter, ut bos ferox, in Deum incuro, sed, ut

† Scult.

ut suaderis, humiliter me illi submisi †. ^{לל} alibi facere; quod non congruit, nisi referas ad præcedens ^פ & sic exponas, *Saccum consui super cutem meam, & feci, in pulvere cornu meo existente.* Vel, ex significacione Syra & Chaldaica, vertas, *Et intrare feci in pulverem cornu meum*; ^{לל} enim intrare: quod simplicissimum est, & h. l. apprimè congruum †. ^{לל} pro illudere sæpe (imò ubique, ait Ramban,) sumitur; q. d. Vituperavi, & ludibrio ac risui exposui, pulvere conspergens. K. exponit, *facere*, & interdum, *facere per ludibrium*, ut hic, *feci cornu meum in pulvere*; q. d. Contemptibile reddidi, & c. ^{לל} est, *trahere violenter*, turpiter & ex lubitu. Vide Jud. 19. 25. Thren. 3. 51. *illudit animæ meæ*, repræsentando scilicet objecta indignationis †. [Alii sic vertunt,] *Redegi in pulverem cornu meum*, i. e. Robur & gloria mea in pulverem abierunt. Et *cornu meum depressi humum*, Ti. Robur meum interea extinctum est, o. Al. *Ascendere feci in pulvere cornu meum*, pro, *pulverem in cornu meo*, per hypallagen. Possis reddere, & egi, vel *molitus sum, in pulverem cornu meum*; q. d. In cassum laboravi, nihil aliud egi quàm ventum aut pulverem cornu petere, ut ille taurus Virgil. Æneid. 12 †.

† Di.

* Merc.

* Coc.

* Ma. ex Jun.

* Ma.

† Pi.

* V.

* Merc.

* Merc.

* Pi.

* Merc.

* Pi.

* V. Mar.

* Scult.

† V.

* Merc.

† Scult.

* Coc.

* Q. in Merc.

* Merc.

* V.

* V.

* Scult.

* Merc.

† D.

16. *Facies mea intumuit*; ita Ti. ^{פני חמרמרה} Facies mea, vel mea, *lulifatae sunt*, Mo. *lutulenta effecta est*, JT. V. vel, *prorsus lutulenta*, & c. quia verbum est duplicatum †. Solent lacrymis facies deturpari, quasi luto infectæ essent †. Alii ex Talm. *contracta est*, & c. Q. in Merc. *exusta est*, M. *quasi adusta est*, ita R. Abraham ex lingua Arabica †. Al. *sordidata*, sive *fadata*, vel *luto*; vel, *turbata*, & c. ut Psal. 46. 4. Thren. 2. 11. Et verbum simplex ^{חמר}, pro *turbari* & *luto impleri*, Psal. 46. 4. hic duplicatur, ad augendum significacionem. Est autem duplex lectio, ^{חמרמרה} *sordidata est*, & ^{חמרמרה} *sordidatae sunt*, ut in margine habetur; ac, cum literas non mutarent in contextu, scripserunt ^{חמרמרה}. *Vultum habeo præ ploratu squalentem*, Ca. ¶ *Et palpebre caligaverunt*, ^{על עפעפ} ¶ *Et super palpebras meas est umbra mortis*, sive *lethalis*, Merc. P. Mo. Pi. & c. i. e. umbra densissima atque terribilissima †; i. e. Caligo densissima est oculis meis offusa; ut solet morituris, Psal. 6. 8. & 38. 11. Thren. 5. 17. Oculi mei cæperunt caligare †. Oculorum acies vel largâ lacrymarum copiâ obstruitur, vel præ dolore & morbo obtenebratur; & mihi facultas omnis videndi adimitur †.

17. *Hec passus sum absque iniquitate manûs meæ*, ^{ל לא חסם בפי} Non quòd rapina sit in manibus meis, M. Ob nullam, vel, Ob non, injuriam, & c. P. V. Merc. Et quòd non rapina, & c. Mo. Mar. sub. *hec evenerunt mihi*, V. Mar. vel, *hec inflicta sunt*, M. Non ideo rapina, & c. G. Quum tamen nulla, vel, non sit, *violentia*, & c. Pi. Ti. Sy. Ar. Scult. Cum non violenter & tyrannicè, ut amici me infimulant, alios tractaverim †. Vice ejus, quòd non est injuria, & c. Coc. Similis locutio Esa. 53. 9. pro eo quòd non injuriam fecit, & c. Si hic esset ^{ל לא}, Non ob injuriam, & c. esset simplex pietatis contestatio; ut & si ^{ל לא} pro ^{ל לא}, (quod est 1 Chron. 12. 17. ^{ל לא חסם בפי}, ubi non est injuria in manibus meis; quomodo ^{ל לא} pro non obstante poni videtur Esa. 64. 12. An super illis, i. e. illis non obstantibus, continebis te?) pietatem & fidem merè notaret. Sed hic redditur causa libere loquendi ad Deum ut Judicem, ut mox exprimet †. Vel, ^{ל לא} ponitur pro ^{ל לא}, Non ob injuriam quam cuiquam fecerim, & c. Vel potius, ^{ל לא} pro ^{ל לא}, absque injuria, vel, citra injuriam, absque hoc quòd sit injuria; vel, certè, propter innocentiam & integritatem meam †. Hæc mihi evenerunt præter culpam ullam. Non quòd omnino sine peccato se asserat, sed sine tantis criminibus pro quibus tanta patienda essent secundum consuetum Dei ordinem †. ¶ Cum haberem, & c. ^{ל לא חסם בפי} Et, vel sed, (vel quinnimo, V. vel quinnique, Pi.) oratio, sive precatio, mea munda, vel pura, sub. est, vel fuit, Merc. V. vel sit, Ti. Pi. nimirum è puro corde profecta †. Non hypocriticè, sed ex sincero corde, auxilium peto †. Non ergò preces ad Deum tollo, ut dixit Eliph. Job. 15. 4. nec impius sum, ut focii judicant, cum impius hoc facere nequit †. Per preces etiam synecdochicè totus

Dei cultus intelligi potest; q. d. Deum purè colui †. Utramque in hoc versu Tabulam complectitur: sub priori membro omnia officia quæ proximum respiciunt; sub posteriori quicquid ad cultum Dei attinet, cujus potissima pars est invocatio. Vult ergò dicere, Hæc patior, cum pius sim, in Deum & homines officio functus. *Puritatem orationis ex puritate cordis & fidei intelligo*; non, ut Hebræi, quòd nemini malum sit imprecatus †.

† Scult.

10

18. *Terra*, (vel, *O terra*, Ch.) *nè operias sanguinem meum* Ità Mo. sim. P. JT. M. tanquam justè effusum †; sed sis quasi testis me innocentem periisse †. *Nè tegas sanguinem meum*, i. e. injuriam mihi factam; sed eam patefacito. Confer Gen. 4. 10, 11. Isa. 26. 21. Quum terra sanguinem tegit occisi, videtur dissimulare injuriam. Non quasi vindictam in Deum postulet, & c. sed hoc dicit propter socios, qui eum ob scelera puniri dicerent †. [Al. sic;] Si est, ut dicitis, o terra, & c. q. d. Si aliter esset, optem afflictionem meam notam esse omnibus †. Velim toti mundo notam esse calamitatem & causam meam, ut sic constet de mea innocentia †. Vel sensus est, Videat Deus afflictionem meam, & pro sua justitia eos coerceat qui mihi sunt adversati †. Alii imprecatoriè accipiunt; q. d. Si non vera prædico, terra me, tanquam sepulturâ indignum, projiciat †. Verto, Nisi ita est ut dixi, (quòd non sit violentia in manibus meis; sed è contrario, si, ut ab amicis infimulor, sanguinem innocentem fudi,) nè tegito, o terra, sanguinem meum, i. e. à me fusum †; sed Deus illud scelus patefaciat †. Hæc expositio confirmatur ex collatione membri sequentis †. Pateant, si quas feci cædes aut injurias †. Sanguinem meum lingant canes. Vide 1 Reg. 21. 23. Terra dicitur sanguinem tegere, cum de eo non sumitur ultio; & detegere, quando vindictam clamat †. *Nè celes scelera mea capitalia*, Ti. ¶ *Neque inveniat locum*, & c. ^{ל לא חסם בפי} Nec sit locus clamori meo, Mo. M. JT. Merc. & c. Vel, 1. apud Deum †. Nec me Deus audiat, si feci †. Nè liberet me, & c. sed puniat †. Nè sit locus, & c. ubi scilicet delitescere possit †; vel, qui clamorem meum intercipiat, quò minus ad aures Dei perveniat; nè dissipetur in auras. Optat, Deum attendere ad clamorem ejus †. [Vel, 2. apud homines.] Querelas meas nemo curet †. Et non sit locus ubi lateant querelæ de me, Ti. vel, ubi lateat clamor meus; sed rectà in cælum perveniat, & omnibus pateat me justè queri †.

* Merc.

† Scult.

† Scult. sim.

* Merc.

* Merc.

† V.

* T. ex

Chryl.

sim. Me.

* Merc.

* Q. in

Ma.

† Pi.

† Pi. sim.

D. AE. in

Merc.

† Pi.

† Ca.

† G.

* Merc.

† Pi.

† Ca.

† Pi.

† V.

* Coc. sim.

† Scult.

† G.

† Merc.

50

19. *Ecce enim*, & c. ^{ל לא חסם בפי} Etiam nunc, Merc. JT. q. d. Non frustra innocentiam meam vendito; est & mihi in cælo testis, & c. Alii ^{ל לא חסם בפי} etiam ad homines referunt; q. d. Præter homines, qui meam testari possunt innocentiam, habeo & Deum testem, & c. Verto, Quin potius, Pi. Quinimo, Merc. Si terra testimonium innocentie non dabit, cælum non denegabit †. Deum testor me innocentem esse comparatione poenarum quas sustineo †. ¶ *Et conscius*, & c. ^{ל לא חסם בפי} Et testis, (id ^{ל לא חסם בפי} Syr. sign. ut apparet Gen. 31. 47. h.) vel, *consciis*, meus in excelsis, M. P. Merc. h. G. sim. Merc. Pi.

60

20. *Verbosi*, & c. ^{ל לא חסם בפי} Collocutores, sive Disceptatores, mei, i. e. qui disceptatis mecum †. Vel, *O rhetores*, seu interpretes, mei, Merc. Qui in me rhetoricamini, & me affectatâ eloquentiâ infestamini. ^{ל לא חסם בפי} est facundum esse; ^{ל לא חסם בפי} interpres, Gen. 42. 23. Vel, *Verbosi sunt erga me*, M. vel, *irrident me*, Heb. *irrisores mei sunt*, Pi. Scult. sim. JT. Ità sumitur ^{ל לא חסם בפי} Psal. 119. 51. item Prov. 3. 34. & 19. 28. Vel, *patroni mei*, qui vos meos patronos fertis †. ¶ *Socii*, ^{ל לא חסם בפי} Vel, *amici mei*, Merc. P. Mo. & c. Qui meæ innocentie conscii esse, & me consolari & defendere, debebant: cogor igitur ad alium meliorem provocare Judicem †. Quumque amici mei rhetoricâ oratione contra me agunt, Ti. ¶ *Ad Deum stillat*, (vel *stillavit*, Mo. Merc. sub. *lacrymas*, M. V.) *oculus meus* Ità P. Mo. Merc. pro, *oculi*, per enallagen numeri, ut Thren. 3. 51. Verto, idcirco *ad Deum stillat* uterque *oculus meus*, Pi. *Manantibus lacrymis Dei opem imploro*, Ti. Ad Deum lacrymas fundo, qui testis est innocentie meæ †; non ad vos, quia eam labefactare cupitis †: ne fallamini †. A Deo cum lacrymis vindicias expeto: Thren. c. 2. †. in eo obtutum spemque defigo †.

† Merc.

† Scult.

* V.

† G. sim.

Merc. Pi.

† V.

* Merc.

† Pi.

† Q. in

Ma.

† Scult.

* V. Merc.

* V.

* Merc.

† Scult.

† Mar.

21. Utinam sic judicaretur, &c. וְיִכַּח לְגִבְרָא עִם וְיִכַּח לְגִבְרָא עִם [אֱלֹהִים וְיִכַּח לְגִבְרָא עִם] Et arguat, vel argueret, vir cum Deo, Mo. Merc. Utinam disputare, vel arguere, possit homo cum Deo, P. Merc. Utinam liceret viro disputare, &c. M. Ut disceptet causam viri cum Deo, JT. sim. Sy. Ar. וְיִכַּח, i. e. וְיִכַּח disceptabit. Futurum וְיִכַּח hinc est optantis, ut וְיִכַּח Job. 3. 3. & est modi potentialis, & ponitur impersonaliter, subintellecto nomine וְיִכַּח. Nota לְגִבְרָא vel nominati-
 * Pi. vo servire, ut in tertius וְיִכַּח, 1 Par. 3. 27: vel
 * Merc. D. aliquid subaudiendum; Et quis det viro, &c. ? vel, Concedat Deus scilicet hoc viro, וְיִכַּח, i. e. וְיִכַּח, ut disceptet secum, &c. Aliter sumitur לְגִבְרָא, nempe pro וְיִכַּח cum. [Al. sic;] Atque utinam disceptare aliquis posset pro viro cum Deo: לְגִבְרָא & in וְיִכַּח? valet pro, sicut Levit. 14. 4. Num. 19. 17. [Al. sic;] Numquid potest filius hominis arguere cum Deo, Ch. fict (Heb. & Mo. Merc. Sed hinc est adæquationis, five similitudinem notans, ut in Job. 5. 7. filius hominis, five homo, (sub. disceptat, Pi.) cum amico, vel socio, suo? Ch. Merc. P. vel, causam amici sui? JT. לְגִבְרָא voluit esse genitivi, subintellecto וְיִכַּח. Vel, pro amico suo? Pi. sicut filio hominis licet cum proximo suo? M. Optat exæquari hæc duo, hominis cum Deo, & hominis cum homine, disceptationem. q. d. Sperarem me causam meam apud illum evicturum, & probaturum innocentiam meam. Confido quod reperturus essem aliquem qui pro me cum Deo disceptaret. Non optat Deum in jus vocare, ut verba sonant; sed ut Deus in sua causa aperte judicet, ut iudex inter partes litigantes. Judicet viro [i. e. mihi, ut Author innuit, vel] in causa mea cum Deo, i. e. tecum: Nomen loco pronominis, ut Gen. 2. 20. & 4. 15. Levit. 14. 15, 16. 1 Sam. 12. 11. Judicare hinc benignam defensionem notat, ut Esa. 2. 4. Et filium hominis respectu proximi sui, i. e. in causa mea cum hominibus, scil. amicis meis. In posteriori membro וְיִכַּח cum accusativo junctum notat correptionem, vel refutationem, ut passim. Tigurinus ferè ita ut nos accepit, Is enim palam proferet, si quid peccatum est à viro contra Deum, & à filio hominis contra proximum suum. Ad verbum sic verti posset; Et arguet, vel redarguet, (nempe Deus,) virum apud Deum, (i. e. apud se, repetito nomine loco pronominis,) & filium hominis (& homo quoque arguet) sodalem suum, nempe apud Deum. Sic connecto cum antecedenti & sequenti versu. Dixerat amicos non consolatores esse, sed irrisores: quod ergo confugiendum? ad Deum stillat oculus, &c. sed quâ spe? comparebimus ambo coram Deo, ibi & Deus hominem, & homo proximum suum, arguet: cur hæc spe solatur se? Quia pauci anni venient, &c. וְיִכַּח & וְיִכַּח reguntur in accusativo à verbo וְיִכַּח, sicut Esa. 2. 4. וְיִכַּח לְעַמִּים, & redarguet populos, &c. quam phrasin quoque habes Esa. 11. 4. Mic. 4. 3. Prov. 9. 7.
 22. Ecce enim breves anni, &c. כִּי שְׁנוֹת מִסְפָּר יָאֲחִיזוּ Nam (vel Sed, וְיִכַּח pro וְיִכַּח, Pi.) anni numeri (vel adnumerati, Ti. Merc. ac mihi definiti ad vivendum, Merc.) venerunt, o. JT. advenient, P. mox venient, Pi. veniunt, instant, Merc. succedunt, Ti. Anni numeri, h. e. breves & pauci, ut Gen. 34. 30. i. e. facile numerabiles. Paucissimi, JT. sim. G. ut apparet ex contrario, Gen. 41. 49. Sic Sirach. 17. 2. Dies numeri dedit eis, i. e. paucos. Et anni, pro, anni vite, & hoc pro, finis annorum vite. Brevi appetet tempus mortis. Optarem itaque cum Deo contendere, ut ante mortem causam meam justitiam aperiam. Post annum unum & alterum moriar; ideo cupio mihi testimonium citò reddi, antequam moriar. Vel, precatur advenire diem mortis, fretus securitate conscientie. Hoc tantum me in his malis solatur, quod brevi finem sint habitura, neque recurrent amplius. Vel, antithesis est, & correctio rhetorica; q. d. Sed quid opto ut liceat alicui pro me disputare cum Deo? frustra est hoc votum, quia mox moriar. Sed quid opto hinc finem & decissionem hujus controversie, quæ ad alteram vitam differenda, ad quam me mox migraturum sentio. Et semitam, &c. וְיִכַּח לְגִבְרָא עִם וְיִכַּח לְגִבְרָא עִם Et via, vel viam, five semitam (vel, & itinere, JT. Pi. sub. quâ, vel, per quam, vel,

unde, Pi. P. Merc. &c.) non revertar, five reversurus sum, ibo, Merc. Pi. similiter P. Mo. &c. vel abeo, JT. capesso, Merc. Et via instat quam ambulem, & quâ non revertar, M. Deficit וְיִכַּח ante verba וְיִכַּח, & post illa וְיִכַּח. Periphrasis mortis, qualis Jos. 23. 14. 1 Reg. 2. 2. ex qua in hanc vitam non datur regressus. Ac iter semel peragendum ingrediar, Ti. Viam Merc. non relegendam ingrediar; q. d. Venit mihi fatalis dies, quâ tum à Deo tum à vobis oppressus moriar. Ca.

CAP. XVII.

1. Spiritus meus. Ità Mo. Merc. Sy. Ar. JT. Pi. &c. scil. vitalis, & omnes animæ facultates vitales quibus vita continetur. Omnes vires animales. Anima mea. Alii, Anhelitus meus, &c. Abitur, וְיִכַּח Corruptur, Merc. vel Attenuatus est, Merc. JT. Mo. P. perditus est, Merc. contritus est, Sy. Ar. vel, deficit, Ca. vel, abrumptur, five abrumptur, (ut Esa. 10. 27.) scil. à Deo, & à corpore. Similis loquutio Psal. 76. 13. Vindemiat spiritum principum, i. e. eorum animam à corpore abrumptit, seu avellit, quàm facile vindemiator uvam à vite abrumptit. Dies mei breviabuntur, וְיִכַּח Succisi, vel præcisi, sunt, Mar. Mo. extincti sunt, vel, extinguuntur, M. Merc. Pi. Sy. Ar. JT. G. jamjam extinguuntur, instar luminis: ritu lucernæ deficiunt, Ti. וְיִכַּח idem quod וְיִכַּח, permutatione literarum & ה, quæ trita est in Chald. vel Syr. Chaldæi passim pro וְיִכַּח usurpant; ut in וְיִכַּח, וְיִכַּח, וְיִכַּח, וְיִכַּח; pro, וְיִכַּח, וְיִכַּח, וְיִכַּח, וְיִכַּח. Cogitur atas mea, Ca. Solum—sepulchrum, וְיִכַּח Sepulchra (proinde sepulchra, P.) mihi, Mo. Mar. scil. parata sunt, Merc. vel, mea sunt, JT. vel, me, sub. manent, vel expectant, M. Pi. V. q. d. Brevi in sepulchrum injiciar. Eò confugiendum, nullum aliud effugium: Psal. 87. 6. Inter mortuos liber, scil. ero. Aliis omnibus rebus valedico atque renuncio. Præ oculis habeo sepulchrum, nulla mihi certior superest hæreditas. In plurali loquitur, vel, quia plurima mortis imago illum circumstabat; vel, quia mortuus pluribus quasi sepulchris, ut linteis, sarcophago, terrâ, lapide sepulchrali, &c. tegitur. Vel sepulchra, pro, unum aliquod sepulchrum. Sic, in urbibus Galaad, Jud. 12. 7. i. e. in una aliqua urbe, & pullus asinarum, Zach. 9. 9. i. e. unius alicujus asinæ. Sepulchrum instat mihi, Ca. Sepulchrum (vel bellum, Ar.) paraverunt mihi, Sy.
 2. Non peccavi, וְיִכַּח [Variè redundant.] Non sunt fraudes (vel illusiones & sycophantiæ, aut Dei contemptus & scelera,) mecum: i. e. Non dolosè egi cum proximo, nihilominus acerbissima patior. Certe non est penes me iniquitas, Sy. Ar. Etiam si non sunt fallaciæ mecum, Ma. Quandoquidem non sunt ludificationes apud me, JT. i. e. criminationes quibus me ludificantur. Quid, quod protervi sunt apud me? Ca. Revera homines perversi mecum sunt, M. Annon sunt illusores mecum? Ang. Belg. q. d. Ità est, & id augēt meum dolorem. Potius est formula jurandi, cui deest consequens, five imprecatio, Si non sunt (vel agunt, Ti.) illusores, vel illusiones, (vel deceptiones, ludificationes, D.) mecum, vel apud me, sub. dispeream, vel, emoriar, vel, ita mihi faciat Deus, &c. q. d. Dispeream si hæc dicerem, nisi socii mei, qui agunt mecum, fluderent mihi imponere & illudere: nam volunt persuadere mihi me esse peccatorem. Est aposiopesis iratis familiaris: q. d. Non optarem rem tam alienam & absurdam, nempe, disceptationem cum Deo, nisi adessent qui sannis excipiunt quæcunque de mea innocentia dico. Ità redit ad id quod dixerat Job. 16. 21. duobus versiculis per parenthesis interjectis. Et in amaritudinibus, &c. וְיִכַּח Et (vel sed, JT.) in irritatione, vel exacerbatione, (vel irritationibus, P.) eorum (vel, dum illi irritarent me, V.) pernotat, vel moratur, (vel commoratur est, V.) oculus meus, Merc. P. JT. &c. Vel, i. oculus corporis, Q. q. d. Defixis

rent communi sensu, stulti sunt †. Propter impru- † V.
dentiam sunt irrisores †. Non intelligunt amici mei † Mar.
hanc causam, cur Deus etiam pios affligat †. Falsa ip- v Scult.
sorum criminatio ex inscitia orta est *. ¶ Propter- * Pi.
ea non exaltabuntur, [על כן לא תרום] Itaque non
extolles, vel exaltabis, eos, Merc. M. &c. sed deprimes &
damnabis in hac lite. אמותם. Non declarabis eos in hac v Pi.
lite victores †. Ideo tam audacter peto sponso- † Scult.
rem, &c. †. Non evehes † Pi.
eos in dignitatem; imò verò eos punies tanquam ab-
surdè loquentes †. b Merc.
5. Prædam pollicetur sociis, [לחלק יגיד רעים] [Va- sim. D.
riè reddunt.] Ad blanditiem indicabit amicis, Mo. In-
cumbere adulationi indicabit amicos, i. e. Adulatio pro-
dit fictos amicos †. Non contemnenda hæc versio, c Jun.
nec tamen opus est addi † incumbere; † enim non sem-
per valet dativum, sed interdum etiam nominativum,
ac pleonasticè redundat, ut liquet ex Esa. 32. 1.
וְשִׁירֵי וְנָוִי, & principes dominabuntur, &c. Vide et-
tiam Deut. 24. 5. Jos. 10. 21. 1 Par. 3. 2. & 2 Par. 23.
v. 6. Ità hîc verti potest, Adulatio indicabit amicos †. d Di.
[Al. sic;] Qui dolo appellat amicos suos, i. e. Qui blando
amicitiæ nomine decipit *. Qui blanditiem (vel ad, † Cod.
vel per, blanditias, Di.) annunciat (vel, assentatoriè lo-
quitur, Ca. Ang.) amicis, M. vel, amicis suis, Ang. vel,
aliis, Ca. Qui docet quæ carni blandiuntur, ut amici
mei faciunt *. Verto, Si quis cum blanditiis alloquetur, * M.
vel, cum blandimento alloquetur aliquis amicos. Ità
vel deficiunt voces אֵם אִישׁ, vel vox אִישׁ post יגיד; &
ל in לחלק † valet cum, notatque modum agendi. Sic
לְשׁוֹן? cum vanitate, i. e. vanè, Exod. 20. 7. & לְשׁוֹן? cum
falsitate, i. e. falsò, Jer. 5. 2. & לְמַחְפּוֹז? cum impulsio-
nibus, i. e. impellendo vehementissimè, Psal. 140. 12. Et
ante vocem רָעִים deficit præpos. ל, hanc enim regit ver-
bum יגיד ad notandum dativum personæ †. [Al. sic;] † Pi.
Jungendus est hic versiculus cum præcedenti †. (Non f Merc.
exaltabis) cum qui blandiendi causâ renuntiabit (vel ex He: V.
renunciat, Q. in V.) cogitatus suos, P. i. e. qui dicere ex P. D.
solet quicquid venit illi in mentem †. (Non attolles, g V.
sed deprimes & punies, sub. virum illum qui) nunciat
sociis (יגיד cum accusat.) ad blandimentum, i. e. ea quæ
ad assentandum pertinent; vel, ut ל accusativo ser-
viat, qui sociis loquitur adulatoria; vel, ל potest in totam
orationem ferri, Non exaltabis יגיד לחלק, i. e. לאִשֶׁר
לחלק eum qui blanditias indicat, &c. Assentabantur
autem socii Job, 1. Deo, ejus vultum accipientes, dum sub
specie defensionis justitiæ Divinæ Jobum innocentem
opprimerent. 2. Ipsi Jobo, cùm illi, jam morituro, ex-
terna hæc & fluxa bona pollicebantur, si ad Dominum
rediret †. לָחֶקֶן sign. 1. partem in genere †; 2. partem b Merc.
agri, seu prædium †; 3. levorem, seu glabritiem, vel lu- i Pi. Coc.
bricum †: sed tunc metaphorice accipitur ad signi- k Pi.
ficandum blanditias verborum, ut patet ex Prov. 7. l Coc. Pi.
v. 21. Sic verba blanda dicimus levia: sic enim scri-
bendum, non levia, quia Græcè non est λεῖα, sed λεῖα.
autem Græcū apud Latinos mutatur in e longum;
μυσεῖον museum, λυκεῖον lyceum. לחֶקֶן ergò hîc idem quod
שִׁפְתַּי לחֶקֶן levor labiorum, quæ est periphrasis adula-
tionis †. 4. Significat blandimentum, sive blanditias, ut m Pi.
docet Prov. 7. 21. לחֶקֶן est, vel, per blandimentum, n Merc.
h. e. אֵם כּוֹלָאֵיִם, i. e. ferè בְּחֶקֶן; (ut לְצַדִּיק & לְמַשְׁפָּט
Esa. 32. 1. juxta justitiam & judicium; & לְחַפְּזָה Prov. 18. 1.
juxta desiderium; & לְרַקְמוֹת Psal. 45. 15. pro בְּרַקְמוֹת
in acupictis;) vel, pro blandimento, h. e. ad persuadendum
commendandūque assentationem mihi, ut, scilicet,
quem conscientia non damnat, damnem me apud De-
um. Sic ל est pro, c. 13. 7, 8. Verto, Per blandimentum
inducant (inducit, Scult.) cogitationes deliberatas, fu-
catas, incrustatas, non autem sensa sua simpliciter &
candidè inducant. יגיד indicat, verto inducant, quia est
vel impersonalis, vel distributiva locutio. Sic singu-
lare subjicitur plurali Hof. 11. 7. & passim. Et ל
pro cogitatu. Vide Job. 36. 33. Psal. 139. 2, 7. Est
Chaldæum †. Ità R. Levi exponit in Chaldæa signifi- o Coc.
catione. Sed malim in significatione Hebræa, pro socio P. p Merc.
¶ Et (vel sed, P. etiam, Ang. Di.) oculi filiorum ejus
deficient. Ità M. vel, consumuntur, Mo. P. Merc. Di. q V.
videndo interitum patris †. Non solum ipsi male r Merc.
erit, sed & propter parentem, ipsius filiis †. Vel in Scult.

† Itā Q. in Merc. abundat, ut sepe in hoc libro & lingua. Si non puniatur ipse, certe in filiis suis punietur †. [Al. sic;] Et filiis ejus [i. e. blandimenti, vel assentationis] oculi consumuntur, i. e. assentatorum oculi, &c. Subjectum attributi cujusvis per 12 filius notatur. Sic 177 est 177, Psal. 89. 23. & 177 ἀπειθείας, ἀπειθείς, Eph. 2. 2. & 177, Eph. 2. 3. 1 Pet. 1. 14. Inducant, & conficiuntur, h. e. Inducant non obstante eo quod conficiantur. Tigurini mirè interpretantur, nec verbis (si sola sint) omnino refragantibus; Qui inter bona numerat amicos, ejus filii non invenient quod exspectabant. [Al. sic;] Oculos verò filiorum ejus, scil. adulationis, five deditorum ei, defecturos; i. e. fore ut confusi abeant, dejectis in terram oculis.

6. Posuit me quasi in proverbium vulgi, 177. Et (vel, Profecit, P. Nam, Ti. JT.) statuit, five constituit, five posuit, (sub. vel Deus, Ti. Merc. Scult. vel Eliphaz, vel, ut impersonaliter accipiatur, quilibet ponit; vel, posuisti, five statuisti, o. Chald.) me in proverbium, five parabolam, (Heb. in parabolizare, infinit. loco nominis; vel, fabulam, o. vel, exemplum, Ti.) populorum, Merc. P. Pi. &c. vel, ut fabulentur populi, V. ut me in proverbium assumant. Ille me redegit eo, ut vulgi fabula sim, Ca. Et posuit me ad id, ut exemplum userpent, vel diderium ferant, populi, Coc. Ut quando aliquis exemplum magnæ calamitatis vult producere, me nomet. Similis phrasia Num. 5. 21. Deut. 28. 37. Jer. 48. 39. [Al. sic;] Nam fore ut instituat me Deus ad presidentiam populis, JT. i. e. restituat me Deus in dignitatem meam, &c. 177 acceperunt [JT.] in significatione dominandi: Verum tunc regit præpositionem 177. Et exemplum sum coram eis, 177. [Variant.] Et ignis gehennæ antea ero, M. & in gehennæ antea sum, P. i. e. Igni gehennæ ante mortem meam adjudicatus sum, quod aliis non contingit nisi post mortem. Et gehennæ ab intrâ, five intrinsecus, sum, Ch. in D. q. d. Sum velut gehennæ, i. e. mortis & sepulchri specimen omnibus præbeo; Cadaver potius quam vivus homo esse videor. Non placet, quia Topheth, seu gehennæ, tempore Moysis & Jobi nulla erat mentio. [Alii aliter:] Et tympanum ipsis sum, ita maledictis obtundor: ut 177 sit idem quod 177. Et tympanum (vel, & in tympanum, ut repetatur 177, q. d. 177,) faciebatur, i. e. hominum conspectui, q. d. palam omnibus, sum; q. d. ut res ludicra & lusus, ut Job. 12. 4. Quamvis tympanotribarum materia ante fuerim, JT. Et tympanizatio in conspectu eorum esse coger, Heb. ero, i. e. materia cantus qui adhibetur in tympanizando. Et publicum ostentum, Ca. Quoddam calamitatum prodigium. Et risus illis deveni, o. [Alii aliter:] Et celeberrimæ famæ ero in posterum, Ti. Qui ante eram gaudium, M. Fuerunt læti antea de me, sicut qui lætantur ad tympanum. Et tympanorum celebratio olim eram, i. e. cum fuerim talis, &c. 177 tympanum faustis gratulationibus celebrationibusque inferviebat, 1 Sam. 10. 5. Job. 21. 12. Esa. 30. 32. nunquam ludibrio. q. d. Ad catastam post gloriosam pompam veni: hic multitudini sibilanti exponor, illic choris tympanisque celebrabar. [Alii aliter:] Et princeps, vel dominus, antea eram, He. in V. R. Levi in Merc. 177 inter satraparum genera Dan. 3. 2. connumerantur. Sed hoc remotius puto.

7. Caligavit; vel caligat, Merc. Pi. Ti. 177. Et hebuit, Coc. Et contractus est, vel, se remittit, nempe oculorum acies, ut in senibus fit. Ab (vel præ, Mo. Ti.) indignatione. Vel, Dei, quâ affligor, vel, meâ, dolore scilicet. Animi mœstitiâ intellige, ut Job. 6. 2. 177. Præ egritudine, Coc. præ tedio, Ca. Et membra mea, &c. 177. [Variè reddunt.] Et cogitationes (vel phantasie, Mo.) mea universæ sunt sicut umbra, P. sim. Sy. Ar. R. Levi in Merc. Itā vertunt 177, ex 177 figmentum, Gen. 8. 21. q. d. Non possum in ullis cogitationibus subsistere præ animi dolore, novis subinde occurrentibus, &c. 177. reddo, vota & cogitationes, quia hæc plerumque sicut umbra evanescere, & spes mortalium irritæ fieri, dicuntur. [Alii aliter:] Et membra mea, &c. JT. Pi. Ti. artus, &c. Ca. vires meæ, &c. M. vultus meus, &c. Ch. Et creata, five formata, meâ omnia, nempe,

& membra & animæ facultates, quasi umbra sunt, abeunt & consumuntur. 177 est participium passivum. Kal. Lineamenta mea, &c. Coc. Scult. q. d. Mutata figurâ corporis & exsiccatas membris incedo velut umbra, Psal. 102. 12. Ut umbra extremas tantum corporis lineas exprimit, sed nec colorem, nec splendorem vultus, nec plenitudinem partium, &c. distinguunt ita lineamenta mea hoc tantum indicant, me hominem esse. Membra mea obscurata sunt præ maciæ, plagis, & dolore.

8. Stupebunt, &c. 177. Obstupefcent (vel, Obstupefcent, Merc. vel, Obstupuerunt, Q. in V. Obstupefcent, JT.) recti super hoc, five hac re, Pi. &c. (177) foemin. ponitur neutraliter, ut 177 Psal. 27. 4. vel, propter hoc, Merc. quod mihi (innocenti & justo), accidit. Quod videant pios tam severe tractari, & interim rideri. Stupebunt, tantam inesse in amicis & sapientibus viris perversitatem. Attoniti erunt, quod piis malè, impiis bene, sit. Vide Psal. 73. 2. &c. Jer. 12. 1, &c. Hab. 1. 2, &c. Et innocens contra (vel super, Mo. Merc. i. e. propter, &c. cum scil. prosperatur, vel, quod prosperatur; sed malo, contra) hypocritam (vel impium, P. vel, contra peccatores, Q. in V.) suscitabitur; vel, excitet sese, JT. 177. Id est, de hypocritarum confusione exultet; q. d. Pii gloriantur in Deo, & improbi confundantur. Vel, commovebitur, P. excitabitur, vel, excitabit se, Merc. M. Ti. Pi. &c. Vel, quod videat impium impunè degere, & cum aliis non affligi: vel, ut ei resistat, ejusque sententiam impugnet; ut retundat ipsius calumnias, qui ab externis casibus de pietate judicat, & me propter afflictiones damnat impietatis. Quamvis innocens rideatur, &c. non tamen propterea hypocritarum cœtui se adjunget, sed excitabitur ad ei repugnandum. Vel, suscitabit se ad melius agendum, vel, ut impio convitium faciat. Nota impios passim vocari hypocritas; nam licet mali sint, volunt tamen videri boni. [Ca. totum sic reddit; Animadvertentes hoc prohi & insontes, se, credo, adversum simulatores excitabunt: Ironia.]

9. Et tenebit justus viam suam, 177. Et contineat—viam, i. e. perseveret in sua justitia, nec istarum offensionum argumento avertatur à Deo. Et apprehendet (vel, tenebit, Pi. tenebit mordicus, Merc. vel, Retinuit tamen, P. ad verb. Et apprehendit, V. Arripuit tamen, Q. in V.) justus viam suam, V. h. e. vivendi rationem. Haud propterea desinet viâ rectâ insistere, in sua pergere innocentia; sese adversus hypocritas armans fide & spe in Deum, ac suâ fretus innocentia, etsi affligatur ut probetur. Non recedet per offendiculum, sed magis ad virtutem animabitur. Tutus semper progreditur in viâ, quam novit bonam esse, &c. Et mundus manibus i. e. Actionibus. Nam manus instrumentum actionum. Is cujus vita pura est, qui ab actualibus & gravibus delictis abstinet. Ad det fortitudinem, 177. Addet (vel, addidit, P. auxit, V.) robur, Merc. &c. Verbo, amplius fortificabitur, i. e. confirmabitur in sua pietate, contra scandalum crucis & impetum calamitatum. Magis ac magis invalescet ut bene agat, quanto magis affligitur, aut ridetur ab hypocritis. Resumpsit vires, q. d. Continuo seipso constantior factus, dedit operam mandati. Obstupefcent quidem pii ad Dei judicia, ut Psal. 73. 2. sed tandem ad se redeunt vires colligunt, &c. tantum abest ut in eorum castra transfugiant. Solatur se Job à spe læti eventus, videlicet, quod pii innocentiam ipsius tandem agniture sint, quodque futurum sit ut ipsius exemplo in studio pietatis confirmetur. Nota in hoc versu 177 per Tzeri ex tra pausat. Porro, 177 [quod seq.] in quibusdam exempl. scribitur; in plerisque tamen, ad ornatum Scævæ, ascitum Camets; quod propriè in gutturalibus, interdum tamen in aliis, fit. Itā hic 177, ubi sub 177 est Camets-hatuph loco Holem in absoluto 177. Per hæc Job ostendit se non solvere Dei timorem, ut dixerat Eliphaz Job. 15. 4.

10. Igitur omnes, &c. 177. Enimvero (At verò, P. Sy. Ar. Et sanè, Merc. Caterum, Cas) vos omnes (omnes illi vos, Coc. vel, quotquot estis, JT.)

171

JT. Heb. omnes ipsi, enallage personæ, כלם pro כלם, ut 1 Reg. 22. 28^b. & Mich. 1. 2ⁱ. vos qui me criminamini^k, iterum adeste, Ca. vel, conversi rediistis, Sy. Ar. vel, domum redite & abite, quæso, Ti. vel, redite & venite, agite; q.d. Iterum tertioque vos lustrem, quotquot estis, ut milites lustrari solent^l. Vel, revertimini, five redite, Mo. Merc. JT. Pi. in viam, aut ad meliorem sententiam^m; vel, ad disputationemⁿ: & venite nunc, vel quæso, P. Merc. &c. Accedite mecum congressuri^o. Vel venite, ut ex me discatis sapientiam^p. Ego vera dicam & docebo^q. ¶ Et non (vel, cum non, M. sim. Ti. Merc. nam non, Belg. JT. Pi.) inveniam (vel, invenio, JT. Pi. Sy. Ar.) in vobis illum sapientem^r [Sim. ferè omnes.] Qui me veris rationibus confoletur, & solida afferat^s. In vobis; nempe amicis, eorumque comitibus & adstipulatoribus. Deodatus legit interrogativè, Et non reperiam illum sapientem inter vos^t. Appositè. Sic revocat eos ad novam demonstrationem audiendam, cum spe perceptionis; q.d. Mirum foret vos omnes ita desipere, &c. ¶ Non enim invenio in vobis veritatem^u.

II. Dies mei transferunt^v Vel, abeunt, Merc. i. e. Merc. Pi. Dies vitæ meæ^t. Jamjam moriturus sum, unde vana mihi à vobis ostentatur spes, dum amplissima bona pollicemini, si ferè Dominum quæram. Vel, ut alii, Dices felices mei præterierunt, nihil ultra boni spero^v. ¶ Cogitationes meæ^w. De fruitione hujus vitæ^x, ejusque bonorum^y. Quæ animo agitavi de vita longæva, de posteritate mea, &c.^z. Consilia, M. conatus, Ti. Mar. ¶ Dissipata sunt, נִתְּקוּ^{aa}. Avulsa sunt, JT. evulsa, Mo. Pi. sicut planta evellitur à terra^{ab}. Rupta, vel abrupta, sunt, Coc. Merc. V. sub. à me, vi afflictionum scilicet^b. Vel, abruptuntur, quia in nulla cogitatione subsistere possum; evanescunt omnia cogitata mea^c. ¶ Torquentes cor meum, מִשְׁרֵי לִבִּי^{ad}. Occupantes cor meum: i. e. In cogitationibus meis nihil est consilii, quomodo è tantis malis evadam^{*.} Cogitationes (vel, atque cogitationes, M.) cordis mei, P. Possessiones (sub. inquam, Pi.) cordis, Mo. Merc. Coc. Pi. i. e. cogitationes^d, quas ut proprias occupaveram^e, quas cor meum omnino ac penitus occupaverat, cum firmissima persuasione, &c.^f. quas possidere solebat animus meus, JT. simil. Merc. V. Quæ animo meo infederant, & veluti hæreditaria illi erant, quæ cor assidue secum reputabat, ea omnia turbata sunt; nullam jam solidam cogitationem præ vi mali inire possum aut instituere apud me, ita sum turbatus, &c.^g. Multa proposui & cogitavi de liberis elocandis, de vita longa, &c. sed hæc omnia mors imminens amputat; utut aliquamdiu animus illis occupatus fuerit, eaque quasi hæreditatem certam amplexus sit, illisque se lactaverit^h. Faustæ illæ & lætæ cogitationes quas animus meus, fretus bonitate conscientiae & benedictione Dei, proprio quodam jure sibi vendicabatⁱ. Quæque animo præsumere possem, Ti. Hæreditates cordis mei. Ità spes appellatur, quia mortalium animi spe fovetur. Estque spes hæreditas & possessio animi, quam extremum retinet, quoad animus ipse & vita manent. Quare actum de vita sua bene pronunciat, quia nulla spes illucescebat^k. Hæc posrema pars hujus versûs jungitur sequenti versui^l.

12. Noctem verterunt in diem; vel, posuerunt, P. ponent, M. Mo. vertent, Ti. ponunt, Merc. Di. mutant, Ang. convertunt mihi, Pi. מִיָּמָה לַיּוֹם^{mm}. Nempe, vel, i. Languires quibus cruciorⁿⁿ: vel, 2. Socii, five illusores, mei^{oo}; i. e. Res lucidas reddiderunt dubias & obscuras^{pp}. Cogor vigilare, & molestos consolatorum meorum sermones considerare^q. [Vel sic;] Noctem ponunt in lucem, five diem, h. e. Dicunt de tristitia, quod sit jucunditas, vel nebula tantum, &c. מִיָּמָה לַיּוֹם^{rr}, ponere, est facere, h. e. probare esse, ut credatur esse; nec solum de effectu, sed etiam de conatu vel faciendi vel persuadendi, accipitur. Vide Esa. 5. 20^{*.} 3. Cogitationes meæ^{ss}; quarum proximè fecit mentionem, quæque ob sociorum illusiones eum cruciabant^t. q. d. Ob curas animum rodentes, noctes mihi insomnes sunt, & vice diei^{tt}. Nox mihi est instar strepitosi diei, nec tantillum quiesco^{uu}. Noctem disponunt diei, i. e. Efficiunt ut dies, quamvis lucidus, mihi sit nox, prout sequentibus explicatur^v. ¶ Et rursus post tenebras spero

lucem, אֲרוֹרְךָ מִיָּמָה לַיּוֹם^{ww} Variè hæc vertuntur^x. * Di. Luci propinqua, seu, in lucem propinquam, (scil. ponunt, seu disponunt,) ob, vel propter, tenebras, i. e. calamitates, ut Job. 15. 22^y. Lucem propinquam (i. e. quæ in^z M. ex propinquo erat, h. e. Auroram, sub. vel, verterunt, in- Jun. quam, in noctem, V. vel, auferunt, M. Ch.) à facie tenebrarum, P. Mo. M. Ch. Mar. vel, propter tenebras, i. e. tribulationes meas^{aa}. Non probo quod Pagn. & Jun. v. non habent rationem accentûs Reviah, quo אֲרוֹרְךָ distinguitur à sequenti adjectivo אֲרוֹרְךָ^{bb}. Al. Et lux subse- Di. quetur è vestigio tenebras, Ti. Al. Lux brevis est, Ang. lux propinqua, i. e. brevis, est, Merc. propter tenebras, Merc. ex RS. Ang. q. d. Præ tenebris afflictionum lux est mihi propinqua & brevis; si quando exoritur Sol, & Aurora, statim mihi præterisse videtur: vel, ut alii, Lux Auroræ propinqua est, & citius mihi adest, propter tenebras afflictionum. Confer Job. 7. 4^c. Propinquum Merc. pro brevi accipio, ut Deut. 32. 17. & Job. 20. 5^d. Sed neuter locus videtur convenire, quia in iis non est אֲרוֹרְךָ^e, sed אֲרוֹרְךָ^f, è, vel de, propinquo, sup. tempore, vel, propinqui temporis, (אֲרוֹרְךָ enim genitivum interdum valet apud Hebræos:) cujus enim duratio non est temporis in longum duraturi, sed proximè instantis, id. certè breve est. Et Deut. 32. אֲרוֹרְךָ forte locum potius respicit quàm tempus, q. d. deos ex locis vicinis allatos, non quos patres coluerant in locis ubi habitabant^g. * Di. [Al. sic;] Lux (i. e. Sol, ut infra Job. 25. 3.) propinqua est occasui, propter tenebras, Pi. Scult. i. e. ob afflictiones. q. d. Nec lucis usurâ per diem possum frui, quia Sol jamjam eam ablaturus est^h. Idem hic diciturⁱ Pi. quod antè; q. d. Cogitationes meæ noctem vertunt in diem, & diem in noctem; i. e. noctu dique indefinenter me vexant^j. Vel, posuerunt (scil. cogitationes meæ) lucem (gaudii) propinquam presentibus tenebris; q. d. Imaginatus sum mihi restitutionem & gaudium, cum nihil nisi meæ tenebræ mihi ob oculos versentur^k. Cogitationes meæ obscurarunt lucem, sed Scult. redibit. Ea erat vicissitudo, jam lucem ostendebant, jam tenebras^l. Et lucem propinquam (sub. amitto, t Mar. sine recreatione scilicet,) à facie noctis; i. e. Lumen diei, propter tristitiam, videtur mihi habere caliginem noctis^m. Lux propinqua est (i. e. parum abest) à Of. facie tenebrarum, i. e. faciem, vel speciem, tenebrarum habet; q. d. Dies non aliter ferè quàm nox apparet. מִיָּמָה לַיּוֹםⁿⁿ sumo pro specie, figura, & apparentia, quam tenebræ præ se ferunt^{oo}. [Alii totum sic reddunt;] v Di. Noctem faciunt ut sit dies; lucem propinquam (nempe ponunt, five faciunt) ex presentibus tenebris, vel, ex presentia (Heb. facie) tenebrarum. Sic Exod. 33. 14. Facies mea ibit, h. e. Ego ipse præsens comitabor^{pp}. No- Coc. ctem efficiunt velut diem, (nempe, cogitationes meæ, quæ nullam mihi requiem indulgent;) & auroram propinquam tenebris, i. e. tenebricosam, ob calamitates^{qq}. * G. Elegantissimus est hic locus, quem Interpretes non satis affecti videntur. Verto, Noctem mihi posuerunt, vel subrogarunt, (sub. socii mei, inquit R. Abraham,) vice diei, five, in locum diei; (ut מִיָּמָה לַיּוֹם^{rr} sit pro מִיָּמָה לַיּוֹם^{ss}; q. d. Sperabam lucem, & successit nox:) & diluculum ante tenebras, repete, posuerunt; i. e. luce propinquante, successerunt tenebræ. Diluculo vel Aurorâ accedente, nox secuta est. Cum sperarem diem, venit nox. אֲרוֹרְךָ^{tt} est lux vicina, lux propior, i. e. diluculum, Aurora, quæ diem antevertit. Posito autem diluculo ante tenebras, necessariò nox sequitur diluculum. Quæ interpretatio genuina est & ad verbum, quadratque admodum antecedentibus & sequentibus. Dixit enim Job, accisas esse spes suas. Sperabat autem post noctem diem, & accedente diluculo brevè diem affulgere, i. e. post tot adversa res aliquando secundiores, & accedentibus amicis aliquam opem: Sed illi animum ejus magis exacerbârunt; ita ut jam omnis spes decolleretur. Ergo hic locus est ita reponendus, Dies mea versa est in noctem; & sperabam lucem, affuerunt tenebræ. Eadem sententia quæ Job. 30. 26. Simile loquendi genus Esa. 21. 4. & 59. 9. Immortales gratias tibi, Pater luminum, qui tuo Spiritu in hoc loco enodando, quem tenebris infuscârunt Interpretes, nobis affulsi. Cum itaque spes Jobo in rebus humanis perisset, contra spem spem ponit in sepulchro^{uu}. Sic verto, Animi Cod. mei

improborum interitu exaggerando tantum immorans: in quo agnosce odium hypocritarum semper crescere; & cum id ex mero in Jobum odio fecisse, ut eum planè impium convinceret. Dupliciter fallitur Baldad.

1. Quod putet Deum in hac vita judicia sua patefacere, ut bonis quidem hinc tandem bene sit, aut semper; malis, aut tandem, aut semper, malè. 2. Quod hæc in Jobum ut impium detorqueat.

^b Merc.

2. *Usque ad quem finem, &c?* עד אנה תשימן קנאי [*Usquequo, vel Quousque, (sub. locuti, V.) ponetis (vel imponetis, JT. proferetis, Coc. protendetis, Pi.) fines sermonibus, sive verbis?* Merc. P. Di. q.d. Quando tandem finem loquendi facies? sive facietis? (Ambiguum enim est an ad Jobum, an ad socios, hæc referenda sunt d.) Non placet id enim significaret phrasim, si negationem adderes, *Quousque non ponetis, &c?* Quando tandem ponetis finem? At sublata negatione, [ut hic occurrit,] *Quousque ponetis finem, &c?* i. e. Quamdiu abstinebitis à loquendo? Quando tandem incipietis loqui? Hoc sensu socios increpat, quod sermonibus Jobi velut obstupefacti hæreant, & non statim respondeant. Non nego tamen quin prima verba ad impositionem silentii facere queant, sed tum aliter reddenda, *Usquequo? ponite finem sermonibus.* Hunc puto esse genuinum sensum loci, sive ad socios, sive, quod malim, ad Jobum cum suis, pertineat *. Ad socios hæc dicit: quos hic arguit, vel tanquam loquaciores; vel non satis efficaciter & valide agentes adversus Jobum, nec planè evertentes quæ Jobus dixit: q. d. Quousque verba vestra protendetis? & quando tandem finem ita temere loquendi facietis? [Al. sic;] Quousque tandem fines sermonibus & disputationibus vestris statuatis, non facientes verba donec Job responderit? q. d. Indignus est qui audiatur, & propter quem sermones vestri interrumpantur: Loquamur ergo figillatim, non dato ei loquendi spatium, qui nihil nisi ineptias effutit. Hæc Ramban, paulò subtilius, non tamen alienè. *Quousque tandem sermonibus modum imponetis?* q. d. Quid juvat cum isto verba ferere, qui nos pro belluis habet, &c? Operam ludimus. Vel, ironice & cum invidia, Verbum addere non decet, quando nos jumentis accenset, &c. Alii ad Jobum hæc dici volunt. *Usque ad finemne verba jactabitis?* Plurali utitur pro singulari: Vel, 1. ob dignitatem Jobi. Sed hoc non convenit huic objurgationi virulentæ. Vel, 2. per ironiam; q. d. Quando tu unus in sententia tua instar omnium nostrum haberi vis, esto sane, sis instar multorum; an continuò dignum est ut silentium indicas nobis arbitrato tuo? Vel, 3. comprehendit unà cum Jobo illos qui adstant, & vultu atque gestu significabant sibi sermones Jobi probari. Sic Virg. Vos, o Calliope, precor—cùm sub unius nomine præcipuè ad totum coetum sermo dirigitur. *וְכֵן פִּינִי* fines planè Syriacum est, sive Chaldaicum; à *פִּי* finis, (cujus radix est *פָּן*,) & inserta per epenthese: vel, 1. pro *פָּן* litera geminanda ponitur, sicut Thren. 3. 22. *תִּמְנוּ* consumpti, pro *תִּמְנוּ*: vel, radix fingenda *פָּן*: vel potius, Daghes, ex more Syr. linguæ, in *פָּן* resolutum in *פָּן*, ut pro *פָּן* reperies *פָּן*, vel *פָּן*, Dan. 2. 9. et si Daghes defectum non suppleret. Sic Chald. *אֲבָרָא* pro *אֲבָרָא* fructus, litera *א* per epenthese, loco Dagesch fortis, interjecta. ¶ *Intelligite prius, &c.* *תְּבִינִי וְאֶחָד בְּרִיךְ* [*Quousque instruetis nos, ut postea loquemur?* JT. Gradatio: q. d. Annon contentus silentium nobis indixisse, etiam docendi nos auctoritatem tibi uni arrogas, & loquendi formulas præscribis? Instruite, & postea loquemur; i. e. Respondete ad ea quæ rogamus, & melius percipientur quæ dicitis. Intelligatis, vel Intelligite, & postea loquemur, sive loquamur, Merc. D. Ti. sim. Ch. Sy. Ar. Ca. Accuratiùs expendite, tum quæ ille dicit, tum quæ vos dicturi sitis, & postea loquemur. Ut mitius illos taxet, seipsum comprehendit, quasi simul omnes nondum satisfecerint Jobi verbis non satis perspectis. Considerate rem, & postea loquamur, Pi. Scult. sim. Of. Ne extra choros saltemus. Sermo enim non debet præcurrere mentem. Tacite culpatur socios, & ipsum quoque Jobum, quod se invicem non rectè percepissent. *וְכֵן פִּינִי* fut. accipio in significatione imperativi,

^a Di.
^b Merc.
ex He.

^a Merc.

^b Cod.

^c Ita Jun.

^d Pi. Coc.

^e Glaff. Of.

^f Of.

^g Scult.

^h Jun.

ⁱ Glaff.

^j gram.

^k Pi. sim.

^l Merc.

^m Merc.

ⁿ Ita Merc.

^o D. Glaff.

^p D. ex

^q Merc.

^r K. in

^s Merc.

^t Merc.

^u Glaff.

^v gram. pag.

^w 261.

^x Jun.

^y Mar.

^z Merc.

^{aa} Scult.

^{ab} Of.

^{ac} D.

ut passim fit, & verito, Considerate, ut Efr. 8. 15. Neh. 13. 7. Psal. 73. 17. Prov. 7. 7. Nam usitatè in Kal sign. intelligere; in Hiphil, intelligentem efficere, vel, intelligendum aliquid dare. Et loquamur, i. e. loquere, tu Job. Communicatio rhetorica. Instruatis (vel instruatis, ad verb. intelligere faciat, V.) nos, &c. P. Docete nos, tu, Job, & in tuis, quæ dicere debeamus, quia dicis neminem inter nos sapientem esse; & postea loquemur. Ita R. Levi: sed argutius hoc videtur d. ^a Merc.

10

3. Quare reputati sumus ut jumenta? Heb. ut jumentum? collectivè *, i. e. ut insipientes? Vide Psal. 49. 21. Stupidi & hebetes & mente vacui. Respicit ad verba Jobi c. 17. 4. &c. ¶ Et sordimus, ita P. vel, sordescimus, V. sic JT. Ca. Merc. Coc. *וְנִשְׁמָנוּ* V. Pi. Immundi sumus, M. Quare immundi habemur? sive videmur? Pi. sim. Merc. Viles videmur. Alii, stupidi sumus, i. e. videmur. Al. obturati sumus, i. e. ob-

20

structum est cor nostrum, & velut obductum pulvere aut intrito, nè intelligere quicquam possit, ut dixerat Job c. 17. 4. 10. Vocem in significatione Syr. exponunt, quæ Onk. pro *וְנִשְׁמָנוּ* Gen. 26. 15. habet *וְנִשְׁמָנוּ*, obturaverunt eos. Unde Hebræi formant *וְנִשְׁמָנוּ* obturavit, præclusit; & *וְנִשְׁמָנוּ* hermaphroditus, in quo præclusum est & absconditum membrum viri. Al. absconditi sumus, nempe, ab intellectu, ut Job. c. 17. v. 4. ¶ Obstinati videmur, Ti. Græci, tacuimus, forsitan in significatione obstruendi; omittunt autem *וְנִשְׁמָנוּ* habiti sumus. *וְנִשְׁמָנוּ* conjugatur ac si esset à *וְנִשְׁמָנוּ*; nam *וְנִשְׁמָנוּ*, & *וְנִשְׁמָנוּ* polluit, idem valent, confusione ordinum frequenti in hac lingua P. ¶ Coram vobis? *בְּעֵינֵיכֶם* In oculis vestris? Mo. JT. P. &c. vobis, Ti. Pi. vestro judicio? Ca. In conspectu vestro, tuo scilicet & tuorum, o Job, qui à partibus tuis sunt: vel, ut alii, in oculis vestris, i. e. vobis cernentibus & audientibus, o socii. Estne hoc nobis ferendum? Tantumne convivium dissimulemus? Retundenda nobis est illius arrogantia. Sordent tibi personæ & consolationes nostræ.

30

4. Qui perdis, &c. *וְנִשְׁמָנוּ* Rapiens (vel, Scult. Ille discerpit, M. Qui laniat, P.) animam suam in furore suo, Mo. G. O discerpens, &c. Tu qui discerpis, &c. Ti. O qui laniat, vel discerpit, &c. JT. Pi. Coc. Ad Jobum sermonem convertit; q. d. Heus tu, qui teipsum præ ira & impatentia (& murmure in Deum) velut dilanians feræ more, prout Job dixerat cap. 13. 14. Latini dicerent, O qui discerpis, &c. Sed tertia persona utitur pro secunda, vel, per contemptum, vel, more linguæ, ut Abd. 3. 3. Simile Job. 12. 4. *וְנִשְׁמָנוּ* sum, &c. i. e. talis qui derisui est, &c. [Al. sic;] *וְנִשְׁמָנוּ* est Benoni. Benoni autem est prima vel secunda vel tertia personæ, prout loquenti, præsentis vel absentis, aptatur. Illum autem quasi furiosum & lymphaticum impudentissimè appellat. Audi tu qui dilaceras, &c. ¶ Derelinquetur terra? [Sim. omnes.] Scil. à Deo. Terra, i. e. gubernatio hominum in terra degentium. An Dominus propter tuas querelas definiet justitiam solitam exercere, & eam terram moderari consueto ordine, bonis bene, malis malè, faciens? An propter te relinquet terram sine judicio, & decretum immobile de puniendis hypocritis mutabit? Citius terra vacua erit, & montes loco movebuntur. [Vel sic;] An putas, te sublato, terram vacuum fore? An tu solus dignus es qui in terra habitēs, ut te pereunte vacua futura sit, & omnia summa imis miscenda sint? Tantum enim querelarum effundis, quasi in tua vita salus totius mundi sit posita. [Al. sic;] Num ut tu justificeris, non erit Providentia? Sic enim argumentabantur. Aut tu justus non es, aut non est Providentia, cum qua non consistit justum talia pati. Vult Bildad impios hinc semper puniri, probos premiis affici. At sæpe aliter accidit judicio Dei occulto, quod aliquando patebit. ¶ Et transferentur rupes de loco suo? Fixo alioqui & immobili? An propter te mutabit [Deus] ordinem naturæ? vel, communem & fixum operationis suæ ordinem? vel, ordinaria sua judicia in impios fixa & stabilita? Sed quod Bildad absurdum duxit, Deus esse voluit, ut terra Sanctorum causâ colatur, & stet illis machina mundi, & omnes naturæ leges illis fascēs submit-

40

50

60

70

^a Pi.

^b Merc.

^c Pi.

^d Scult.

^e Merc. sim.

^f V.

^g Pi.

^h V.

ⁱ He. in

^j Merc.

^k Merc.

^l Q. in Ma.

^m Merc.

ⁿ D.

^o Merc.

^p Merc.

^q Merc.

^r Of. sim.

^s Scult.

^t Pi.

^u Merc.

^v Pi.

^w Merc.

^x Pi.

^y Cod.

^z G.

^{aa} Pi.

^{ab} Merc.

^{ac} Merc.

^{ad} Pi.

^{ae} Cod.

^{af} G.

^{ag} Pi.

^{ah} Merc.

^{ai} Merc.

^{aj} Merc.

^{ak} Merc.

^{al} Merc.

^{am} Merc.

^{an} Merc.

^{ao} Merc.

^{ap} Merc.

^{aq} Merc.

^{ar} Merc.

^{as} Merc.

^{at} Merc.

^{au} Merc.

^{av} Merc.

^{aw} Merc.

^{ax} Merc.

^{ay} Merc.

^{az} Merc.

^{ba} Merc.

^{bb} Merc.

^{bc} Merc.

^{bd} Merc.

^{be} Merc.

^{bf} Merc.

^{bg} Merc.

^{bh} Merc.

^{bi} Merc.

^{bj} Merc.

^{bk} Merc.

^{bl} Merc.

^{bm} Merc.

^{bn} Merc.

^{bo} Merc.

Cod. submittant, stet Sol, dividantur maria, &c. [Alii sic;] An putas rupes loco motas iri, si tu moriaris? Alii sic vertunt; Et transferet sese Deus de loco suo? q. d. An immutabilis Deus fiet tua causa mutabilis? 5. Nonne lux, &c. [Imo, vel Etiam, lux impiorum extinguetur, Merc. JT. Pi. &c. q. d. Non solum non es innocens, ut identidem inculcasti, sed etiam es impius: Nam impiorum lux, &c. Etiam, i. e. Quantumvis repugnes & clames te innocentem, & prater modum affligi, tamen futurum est ut impiorum lux extinguetur; quod nunc in ipsum contorquetur. Ut [legendum videtur Aut] certe etiam refertur ad eorum prosperitatem; Quamvis floreant, tamen extinguuntur. Lux hic sign. opes & potentiam, & quicquid illis splendor erat. Lux, i. e. felicitas, aufertur. Vel, lux, i. e. prudentia & consilium. Extinguetur, Heb. exstinguet se, Pi. Merc. fatiscet & marcescet, ut carbonem, &c. ¶ Nec splendebit flamma (vel scintilla, M. P. Mo. Merc. &c.) ignis ejus? i. e. Eorum, five tuuslibet eorum. Nec integrum splendorem assequetur tantilla eorum prudentia. Solito splendore & luce privabitur, in tenebras inopie & afflictionum coniectus. Erit ejus felicitas velut scintilla, quæ non diu splendorem retinet, &c. In veteri codice MS. mutata litera una, legitur, ambitus (pro scintilla) ignis ejus. Ita erit gradatio: q. d. Nec lux ejus durabit; nec tum quidem, cum ingentem focum accenderit, præbebit lucem. 6. Lux obtenebrescet. [Sim. omnes.] Id est, vertetur in tenebras. Erit lux dubia & obscura. Aut imaginaria est prosperitas, siqua est; aut statim disperit. Desituentur consilio. ¶ In tabernaculo ejus. In tota ejus domo meræ tenebræ calamitatum. Tota illius familia, quæ ab ipso lumen capit, omni fortunâ, honore & gaudio spoliabitur. Puniet eos Deus amentia cordis, & erroribus consiliorum, ut quid agant, aut quod se vertant, nesciant. ¶ Et lucerna quæ super eum est, [Apud ipsum, Pi. Coc. scil. improbum. Ita usurpatur Gen. 14. 6. & 16. 7. Exod. 14. 9. Super eum, Scult. Merc. quæ scil. è supernis illi præluetur: nempe, Illuminatio & rationis, & revelationis five verbi, ab eo tollitur, ut in tenebras errorum & peccatorum ruat. 2 Thef. 2. 10, 11. Johan. 3. 19. Vel, in genere, significat felicitatem illi ablatam fore. Ita phrasis usurpatur Job. 29. 3. Psal. 18. 29. Prov. 20. 20. Nec tales repetitiones sunt inusitata, aut suâ carent emphasi. Vel, in ipso, Merc. in eo, scil. tentorio improbi. 7. valet in, ut Exod. 29. 3. Esa. 38. 20. Al. propter eum extinguetur, Targ. Cave spernas P. 7. Ardabuntur; ita Mo. P. Pi. [A, quod idem est cum ardantur, M. Ca. Anguntur, JT. ¶ Gressus virtutis ejus; ita Ti. [Gressus roboris, vel potentie, ejus, Mo. P. Merc. JT. Coc. vel, virium ejus, M. vel, viriles, Ca. robusti, Pi. Gressus ante robusti. q. d. In magnas angustias & difficultates incidet. Angusta ei via erit, ut hac illac ire non possit: q. d. In angustias redigetur quicquid suscipiat & agat, robore solito destitutus. Ejus potentia in angustum redigetur, &c. Vide similem & contrariam phrasin, Gen. 26. 22. Psal. 4. 1. & 37. 39. Prov. 4. 11, 12. Impedietur quod minus eat quod ire posset: q. d. Non est facturum quæ facere vellet ac posset. Perplexus erit secum, etiam dum felix fuerit, & itinera plena sunt ei laqueis. Gressus validi se facile expediunt, nisi in arcum coguntur: tunc elabendi & animus & consilium deest, nec se extricari queunt. Genus hoc loquendi petiit ab equis, qui, si validi & fortes sint, firmis & latis passibus incedunt; sin debiles & macilentii, pressis & titubantibus. Sed & sequior sexus, qui debiliior, brevioribus & contractioribus passibus incedit quam virilis. Sensus ergo est, Debilitabitur, Contrahentur passus ejus. Sic Prov. 4. 12. non ardebitur gressus tuus, i. e. non eris invalidus. LXX vertunt, Venient infirmi, vel minimi, substantiam ejus. Pro 7. legerunt, & pro 7. legerunt, ¶ Precipitabit eum consilium suum, [Et projiciet (vel prosterne, Coc. dejiciet, M. dejicit, JT. amandabit, V. vel ablegabit, Merc.) eum (sub. a se, Merc. V.)

consilium suum, vel ejus, P. V. Merc. &c. Id est, vel, i. Desituetur proprio consilio; quia jam consilium nulum (saltem rectum) capere poterit: vel potius, 2. Proprio consilio sibi ruinam accerset. Vertentur in contrarium quæ cupiebant: consilia male cadent.

8. Immisit, &c. [Variè reddunt.] Quia projicietur rete (vel, Mittitur enim quasi rete, M.) in pedes ejus: vel, conjicientur (vel, infert, Ca.) in rete pedes ejus, V. AE. & K. in Merc. ut alterum redundet; (sicut 1 Par. 7. 23. & Hof. 13. 9.) & utrumque emphas & auxesis causa sit conjunctum. [Alii hoc negant, & utrumque in versione sua expriment.] Quia (Nam, JT. Pi.) immisum est, vel erit, (vel, immittitur, JT. propellitur, Pi.) in rete pedibus (si ve in pedibus, Mo.) suis, P. Ti. JT. Pi. Merc. ut hoc instrumentum significet, quod se ipse in rete conjiciet, & propriis pedibus erit in locum ubi sit reti comprehensus. Nam it (vel, ire permittitur, sed) in (i. e. cum) reti in pedibus suis. Prius habitus, q. d. indutus reti: alterum adjunctionis ad subjectum, q. d. pedes irretitos habens. Simile Psal. 42. 11. cum destructione in ossibus meis. Adi & Cant. 3. 11. ubi triplex diversâ potestate. Sensus est, Dei judicio impius suis se studiis irretiet, & capietur laqueis infortuniorum, unde se eripere non poterit. ¶ Et in maculis ejus ambulat: Maculæ sunt retia, vel retis oculi: Et super reticulum, vel retiaculum, (vel, in cassem, JT. Pi. in perplexo, Coc. M. super rete, Mar. in reti, Of. juxta implicitam sepem, Ti.) ambulat, seu ambulabit, Merc. M. Mo. Of. Coc. vel, indefinenter ambulat, JT. ultro ambulabit, Pi. Ipsemet ambulat, etsi alius eum in rete non impellat. Vel, se conjiciet, Mar. Heb. seipsum ambulare faciet: q. d. Non solum à Deo per arcanam gubernationem in rete immittitur, sed etiam ultro in illud ingreditur; quamvis imprudens scilicet. Perpetuo ei periculum impendet, quasi in opere implicito & reticulato ambularet, ubi implicandus sit. significat omne opus reticulatum, 1 Reg. 7. 17. hinc reticulum quo mulieres caput tegunt; & perplexitatem ramorum in arbore; & cancellos, 2 Reg. 1. 2. Sicut avis capta reti, ex uno filo ejus five oculo dum egredi conatur, in alium graditur, & magis se implicat: ita impius, captus reti concupiscentiæ suæ, ex uno vitio in aliud transit, magis magisque se intrinsecando.

9. Tenebitur, &c. [Apprehendet (vel, Arripiet, V. Tenet, Coc. Comprendet, Ti.) calcem, vel calcaneum, (sub. ejus, Pi. V.) laqueus, P. M. Sy. Ar. Merc. Coc. vel, Prehendit eum calcaneo, JT. Verto, Apprehendet, scil. ipsemet, calce, vel calcaneo, laqueum, (ut ante subaudiatur in; quanquam line ea nudum accusativum regit, Cant. 2. 15.) quia ipsemet se imprudens in discrimen conjicit. ¶ Et exardescet contra eum suis, [Corripiet, prehendet, invadet, eum (vel, superabit eum, Ti. vel, constringens prævalet ei, JT. roborabit super eum, Mo. roborabit se supra eum, Pi. vel, apprehendet eum, Pi. Of. cui manum injicit, Coc. invalescet, five prævalet, in, vel adversus, eum, P. Ch. Merc. A. Sy. quasi impetu in eum facto, Merc.) prædo, P. Pi. Merc. vel, horridus, JT. Coc. quod comam alat; vel, sibiundus, Ti. Sy. Scult. Of. Crudeles, qui sitiunt opes & sanguinem ejus, ut venator feræ, &c. Vel, confodiens, Ch. Et tenebit juxta se eos qui sitiunt sanguinem, M. De voce vide Job. 5. 5. Al. Et roborabit (scil. Deus) contra eum sitientes, i. e. prædones, in Mar. Q. in Merc. Horridus hic est Diabolus, in cujus potestate est, qui eum in plura ac majora peccata, insidiis structis, agit, &c.

10. Abscondita est in terra. Per quam scilicet ambulavit, Q. Abscondetur, &c. q. d. Dum minimè cogitabit, se imprudenter conjiciet in laqueos, ac decipietur. ¶ Pedica ejus; ita P. Ca. [Funis, five funiculus, ejus, Merc. Ti. Mo. JT. i. e. ei positus, ut eo capiatur. ¶ Decipula illius; ita Mo. Merc. M. &c. quæ scil. capiatur: Rete, vel reticulum, ejus, Pi. Sy. Ar. Est retis genus ad aves capiendas, tum ex phrasi, quia dicitur abscondi in terra; tum ex origine, quæ est a cepit. Tot autem retibus obnoxium eum facit, quia nusquam non impendet ei exitium.

11. Undique, כָּסִיב, Pro כָּסִיב. Per circuitum, M.
 ¶ Terrebut eum; ita Mo. בְּעָתוּהוּ Terrent eum, Merc.
 Coc. obstupefacient, V. consternabunt, Merc. perturbant,
 JT. perturbabunt, Pi. ¶ Formidines, בְּלִחוֹת]
 Densa nebula, quæ & lucem adimant, & terrores in-
 generent. Terrores, Mo. Merc. &c. Nusquam tu-
 tus erit. Conscientia scelerum eos inquietos reddet f.
 ¶ Et involvunt, &c. וְהִכְסִיחוּ עָלָיו] Eiusque pedes im-
 plicant, Ca. Dum fugam glomerat præ trepidatione
 & festinatione, pedibus implicatis inter se, in terram
 ruet. In reti intricabuntur, &c. Continuat me-
 taphoram de fera à venatoribus circumdata & prostra-
 ta. Et quocunque gradietur, comminuunt eum, Ti.
 Verbum & dispergere, & confringere, significat. Vide
 Job. 16. 12. Disjiciuntur pedes ejus, Scult. Disjiciunt
 eum ad pedes ejus, JT. Fugientis & vagabundi vestigiis
 insistant, persequendo eum, donec fiant ipsum Re-
 gi. Vel, secundum pedes ejus, i. e. quacunque mo-
 vet pedem. Et dispergent (vel fugabunt, Merc. dif-
 fugere facient, V.) illum pedibus, vel, in pedibus, suis, P.
 Mo. Ch. vel, in pedes, Merc. ad pedes, Pi. vel, ut vage-
 tur pedibus suis, M. Efficiunt ut se in pedes conjici-
 at, & hæc illac fugiat, & quidem pedes, cum ei ju-
 menti quod vehatur non sit copia. Sed malim pedes
 emphaticè addi, quasi propriis pedibus ipse diffugiat
 huc illuc. Circa plurima incertus vagabitur. Nul-
 lo loco subsistere potest, ubique obverfante ei terrore,
 quo inde pellatur. Dispergent ipsum pedibus nitentem,
 sive innixum: וְהִכְסִיחוּ עָלָיו interpretor quasi וְהִכְסִיחוּ
 sur ses pieds, sur la place.
 12. Attenuetur fame robur ejus, וְהָיָה רֹעֵב אֲנוּ] Erit
 (Fit, JT. Coc. Fiet, Pi.) famelicum robur (vis, Coc.
 virtus, V.) ejus, Merc. Mo. JT. &c. sim. Ti. Ca. i. e.
 ipsemet. Locutio est ut, virtus Catonis, pro Catone;
 vis Herculis, pro Hercule. Ipse, quantumvis robu-
 stus, fame contabescit. Eleganter robori tribuit quod
 ipsemet impio erat tribuendum. Supra externa attigit,
 in quibus fit impius affligendus; hic ipsum & corpus
 ejus. Erit ei fames pro robore, vel, fames robori ejus, M.
 Erit fames substantia (vel, in substantia, Q. in D.) ejus,
 Q. in Merc. Etiam opes robor vocantur. At sub-
 stantivum רֹעֵב est, רֹעֵב autem Tōar. Q. per robur
 hic intelligunt liberos, eod quod robore parentis cre-
 entur, Gen. 49. 3. Chald. hic vertit, primogenitus
 ejus. Sed subtilius hoc est. 1. Aliud est primogeni-
 tus, aliud liberi in genere. 2. Aliud est robur, aliud
 principium roboris, Gen. 49. 3. ¶ Et inedia invadat
 costas illius, וְהָיָה נָכוֹן] Et calamitas (vel exitium,
 Mo. sim. M. JT. eventus malus, P. sim. M. periculum, Ca.
 confractio, V.) parata erit (vel, comparatur, Pi.) lateri,
 seu, ad latus, ejus, Merc. JT. Pi. q. d. eriminebit, &
 præstò aderit, quasi ei ad latus esset. Proximè illi
 adhærebit. [Al. sic.] Tormentis subjicitur, & tun-
 ditur lateribus, ut mancipia & fontes tundeantur
 olim. Vel, Calamitas parata est ad claudicationem ip-
 sius, Coc. Vel, costæ illius, i. e. ipsemet. Al. uxori ejus,
 Ch. ex Gen. 2. 21. Unde Thalmudici dicunt וְהָיָה כוֹסְתָא
 mea, pro uxore mea. De eodem distant, Quærit
 quod amisit, nempe, costam in creatione adeptam.
 Q. afflictionem hic intelligunt quæ à muliere vel
 aliis collateralibus oriatur. Propriè vapor & nu-
 bes, inde calamitas, quæ super aliquem ut nubes inci-
 dit; hic est calamitas insignis & atrox.
 13. Devoret pulchritudinem, &c. וְהָיָה בְּדִי עוֹר]
 Comedet, vel Consumet, (Vorat, Coc.) ramos cutis (vel
 corporis, ut Job. 2. Coc.) ejus, P. Mo. M. Merc. JT.
 Id est, vel, 1. cutem ipsam. Vel, 2. toros, & ner-
 vos ac venas, tendones & ligamenta cutis, quibus sus-
 tentantur ac colligantur membra. Vel, 3. brachia.
 Vel, 4. artus, membra, quæ instar ramorum se ex-
 tendunt. Vel, 5. filios. Nam ut rami ex arbore,
 sic filii ex parente. [Alii aliter vertunt.] Vires
 cutis, JT. Pi. Ti. i. e. ossa, quibus cutis sustentatur.
 Vires, vel robur, cutis, Of. Scult. i. e. succum. [Sed
 quis, vel quid, comedet?] Resp. 1. Ipsemet comedet
 sive membra, sive filios, suipius, juxta Levit. 26. 29.
 2 Reg. 6. 28, 29. 2. Fames comedet, [cujus jam
 facta mentio.] 3. Potius, primogenitus mortis, qui
 ex fine vericuli repetendus est. ¶ Consumat brachia

illius, וְהָיָה בְּדִי עוֹר] Comedet, inquam, ejus ramos, Merc.
 Pi. &c. [ut in priore membro.] Elegans repetitio. * Merc.
 ¶ Primogenita mors, בְּכֹר מוֹת] Primogenitus mortis, P.
 Merc. Mo. &c. [Id variè intelligunt.] 1. Mors præ-
 propera. 2. Mors non vulgaris, sed violenta & hor-
 rida. Mors maximè terribilis, quæ quasi principa-
 tum inter mortes obtinet; ut Esa. 14. 30. primogeniti-
 tennium sunt homines maximè tenues atque inopes.
 Lethalium morborum gravissimus. Primaria mors,
 i. e. acerbissima, nempe fames. Hebræi res summas
 in suo genere primogenitas vocant, q. d. duplas, ex
 jure primogenitorum, Deut. 21. 17. Similis loquutio
 Esa. 14. 30. Putredo, vermis, serpens; de qui-
 bus Esa. 14. 11. 3. Morbus qui primus eum corri-
 piet, ex quo morietur. 4. Princeps, vel Angelus,
 mortis, sive morti præpositus, cui à Domino data est
 potestas homines interimendi: ut Psal. 89. 28. Primo-
 genitum dabo eum, i. e. Principem, quod primogeni-
 tus fratrum Princeps, &c. P. Sed dubito an primogeni-
 tus potestatem alicubi significet. Nam Col. 1. 15. ἀπα-
 ρτοκ πρός πάντας ἀνθρώπους principem significat, non tam do-
 minio, quàm præstantiâ. Et primogenitus mortis est
 filius mortis & effectus, non pater & causa. [Sy.
 & Ar. totum aliter reddunt; Comedentur magna cum
 potentia oppida ejus, ac vi mortis primogenita ejus. Al.
 sic.] Comedet vires ejus, primogenitum ejus mors, ut
 fit hypallage. Principium mortis, Chald. alter.
 14. Avellatur, וְהָיָה אֲוֵלָה] Avellatur, M. sim. JT. Pi. Ar.
 Sy. vi scilicet, V. Evelletur, Mo. Ti. Abrumpetur, P.
 ¶ De tabernaculo suo] [Sim. omnes.] Ex ædibus
 ejus. Vel, tabernaculum hic est corpus, sicut 2 Cor.
 5. 1. 2 Pet. 1. 13. Nam antecedentiâ & consequentiâ
 agunt de vita impii. Ità hic spem omnem corporis in
 vita conservandi tolli indicat. Sed nihil necesse est
 à sensu genuino discedere. ¶ Fiducia ejus] Ità
 Mo. M. &c. spes ejus, Ch. V. id cui potissimum fidebat, Ti.
 Liberi & opes. Ut nihil in ejus domo superfit quo
 possit confidere; vel, ut ibi tutò non maneat. ¶ Et
 calcet super eum, quasi rex interitus, וְהָיָה כַּלְכָּל
 וְהָיָה] Et deducet (vel, gradi, sive incedere, faciet,
 Merc. Mo. vel, ducent eum, quasi cum pompa, id enim
 vox significat; adducitur, Ca. adigit, JT. Coc. adiget,
 vel, faciet ingredi, Pi.) ad regem terrorum, sive formi-
 dinum, Merc. Mo. JT. Pi. M. &c. Id est, vel, 1. ad mor-
 tem, quæ est formidolosissima, πῶλον ὁ φόβος φοβε-
 ρατορ, ut ait Aristot. Vel, 2. ad Angelum mortis,
 sive Diabolum. Vel, 3. ad terrores gravissimos, &
 veluti principatum inter cæteros tenentes; adeò ut
 cum desperatione moriatur. Ad regem caliginum, i. e.
 densissimas tenebras. [Sed quid eum huc deducet?]
 Resp. 1. Consilium ipsius, vel, angustia ipsius. Sed
 hæc longinquis subaudiuntur. 2. Fiducia ipsius;
 ut hic ex præced. וְהָיָה כַּלְכָּל repetatur וְהָיָה. At hæc
 vox masc. est. Verùm sic per eclipsin aliquam vari-
 antur genera in hac lingua. 3. Sub. foemininum וְהָיָה
 ante וְהָיָה, quæ ellipsis ex forma verbi ostenditur,
 quod est foemin. Verto, & istud adiget, &c. quod scil.
 omnibus præfidiis suis sit destitutus, &c. Foemin.
 neutro genere impersonaliter ponitur alibi in Scri-
 ptura. 4. Terror, vel tribulatio, M. JT. [5. Alii
 aliter reddunt:] Deduces, pro, deducet, Mar. Incedere
 facies, tu scil. o Deus, ut sit apostrophe ad Deum.
 Vox וְהָיָה, ut & sequens וְהָיָה in v. 15, est 2. perf.
 masc. quas reliqui omnes habent pro 3. perf. foem. P.
 [Al. aliter reddunt:] Solicitabunt eum infortunia re-
 gis, Ar. Festinabunt ad eum stupores regis, Sy. A rege
 superveniet ei bonorum spoliatio; Schol. ex Aq. simil.
 Schol. ex o.
 15. Habitent, &c. וְהָיָה בְּאֵהָלוּ מְבֹלֵי לוֹ] Variè
 reddunt. Habitant (vel, Habitat, Coc.) in taberna-
 culo illius inopia, Scult. Of. ad verb. nihil ipsi, Scult.
 i. e. Omnia illius bona tollentur. Vel, nihil habere;
 Græcè, τὸ μὴ εἶναι αὐτῷ, scil. ὑπαρξαι. Theodotio ἀπὲρ,
 ἀνυπαρξία, i. e. inopia; nam ὑπαρξαι substantia.
 scæpe causam subindicat; ut sit ex, q. d. ex eo, quod
 non est. Sed & negat, ut & Esa. 5. 9. 13. Jer. 10. 6.
 Habitat (vel, Habitat, G. vel, Habitat, M.) in, &c.
 non suus, i. e. alienus; vel, qui nihil ad eum pertinet,
 homo extraneus. Alii, Habitet in tabernaculo, quia

* G. non ei, est domus scilicet. Prius præfero ². *Habitabit in tabernaculis non suis*, He. in D. *Habitabit*, vel *Commorabitur*, in tabernaculo, vel habitaculo, ipsius, P. Mo. Ti. Merc. (Subaudi, vel, alienus, M. vel, ¹terror, si-
ve pavor ¹, ex fine præced. versûs ²; vel, noxia bestia, AE. sed hoc longius petendum ²; vel, angustia, Q. in Merc. vel, anima ejus, ut in præced. *deducet eum*, nempe anima ipsius, quæ hominem huc illuc agit: sic 1 Sam. 24. 10. al. 11. ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, & pepercit tibi, scil. anima mea; 2 Sam. 14. 2. aliâ 13. 39. ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, & deperit (foem.) David, i. e. anima Davidis ¹; vel, cognatio, siue familia, Ma.) nulla propinquitate attingens eum, Ma. ex Ti. vel, propter non ei, Mo. absque eo quod sit ejus, Merc. ed, vel propterea, quod (sub. illud, Pi.) non sit ipsius, P. V. Pi. Merc. sub. sed ex rapina factum, V. fim. Merc. Pi. Hoc addit, velut sese corrigens; q. d. in tabernaculo ipsius, quod tamen ipsius reuera non est, fraude & rapina constructum. Alii, è quo deturbabitur, ut jam ipsius non sit. Sed prius rectius ^c. Sub. hic ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, & ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, valet propter ^d. Al. ut non sit fiducia ei, JT. vel, quando non est ejus, Broughton. Genevenses [siue Gal. vers.] impersonaliter vertunt, *on habiteras, habitabitur*. Sanè apud Syros ejusmodi fut. & præf. foem. tert. perf. impersonaliter usurpantur: sed, quod notari velim, solummodo in impersonalibus rerum, pluer, fiet, &c. ibi enim foemin. genus vim neutrius habet, quod in re subintelligitur; non verò in impersonalibus personarum, ibi enim neutrum non habet locum, quia actio ad personas refertur; ut Psal. 95. 10. ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, tædunt me, &c. & 2 Thes. 3. 13. ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, nè molestum sit vobis. In his Galli uterentur suo il, non suo on. Itaque locutio hæc huic loco Jobi non quadrat, etsi probari posset alibi apud Hebræos, ut apud Syros, usurpari. Locum sic verto, *Habitabis* (nam ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, est 2. perf. masc.) *in tentorio ejus, quia non est ejus; spargetur, &c.* i. e. Si habitaveris, &c. Docet hic tantam incumbere impio maledictionem, ut, ipso extincto, non sit cuiquam tutum in ejus ædes succedere: & ut indicaret se id cum fiducia asserere, compellat præsentem; Tu, inquit, quisquis nostrum hic es, si inhabitaveris ipsius domicilium, quia ipse indè avulsus est, adeoque non est amplius ipsius, experieris tamen sulphure conspergi ¹. [Al. sic;] *Habitabis*, pro, *Habitabit*, in tabernaculo ejus, non existente eo, scil. alius ^f. ¶ *Aspergetur, &c.* ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, ¶ *Spargetur, siue dispergetur, super habitaculum, siue tabernaculum, ejus sulphur*, Mo. P. Merc. &c. q. d. Peribit igne ^g. Respicit tum ad excidium Sodomæ, Gen. 19. tum ad id quod Jobo cap. 1. 16. acciderat ^h. [Al. sic;] Hæc phrasis sign. vel, 1. sterilitatem terræ ⁱ. Sed hoc non convenit tabernaculo. Vel, 2. expiationem ædium hominis infasti ^k. q. d. Qui domum postea incolent eam sulphure purgabunt, & lustrabuntur ^l. Sed hoc non convenit illis temporibus ^m. Vel, 3. luctum in morte domesticorum: Solebant enim sulphureos suffitus, sensibus ingratos, in mœroris argumentum domi excitare ⁿ. Fortè sulphuris voce fulmen intelligitur. Fulmina & fulgura quoque sulphuris odorem habent, ac lux ipsa eorum sulphurea est; Plin. 35. 15 ¹. [Al. sic;] Postquam, causâ cognitâ, ab illo abjudicata sunt bona, immittuntur lictores ad incendendas ædes ejus, in facti perpetuam detestationem, sine ulla spe recuperandi eas ^o.

16. *Deorsum, & subter, Merc. vel, Infernè, Merc. JT. Pi.* ¶ *Radices ejus siccantur, & arescunt, Merc. Pi. V. vel, arescunt, Coc. JT.* Nempe, vel, 1. humidum radicale ^p. 2. Filii, familia & stirps omnis à teneris unguiculis contabescet & extinguetur, nè scil. alia indè crescere possit ^q. *E terra filii ejus exterminabuntur*, Targ. At filii potius rami sunt, qui à parente manant, tanquam à radice ^r. 3. Ipse improbus, radix & truncus suæ posteritatis ^t. 4. Opes & potentia, quæ velut radices ei erant, exhaurientur & evertentur ¹. ¶ *Sursum autem, Vel, supernè, Merc. JT. Pi.* ¶ *Atteratur, & decidatur, Coc. excidetur, Merc. fim. JT. Pi.* vel à ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, juxta K. ut suprà Job. 14. 2. vel, ut alii, à ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, ut sit fut. Niphal, sicut ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, circumivit. Itaque ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, & ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, vicinæ erunt radices ¹. ¶ *Messis ejus* [Ita Merc. Coc. vel

seges, Coc. D. scil. ramorum ^v. *Messis*, i. e. rami & frondes ^x. ¶ *Ramus ejus, JT. Pi. Targ. in D.* ^x Merc. ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, & *messis* sign. ^y. Impius arbori comparatur, ut Job. 8. 11, 12, &c. cujus si radix aruerit, rami deficient, &c. ^z. nec ulla spes est quod rursus virefcere possit ¹. Rami hic sunt, vel, 1. præsidia ex opibus & potentia, tanquam radicibus, enata ¹; vel, 2. posterii ipsius ^c. Significat impium omnibus modis à Domino confutandum, & omni ex parte ^d.

17. *Memoria illius pereat* [Vel perit, JT. peribit, Pi. Merc. Suprà docuit, eos per totam vitam variis calamitatibus ac periculis obiectos fuisse, & tandem misere periisse: hic docet qualis sit eorum conditio post mortem, nempe, eorum memoriam deleri ^f. ¶ *In plateis* [Heb. super faciem plateæ, Pi. Merc. &c. ubi solent hominum conventus fieri ¹: q. d. in terris ²; ¹ Mar. fim. foris, palam, inter homines. Non celebrabitur ejus nomen, nisi in malum ³. ¹ V. ² Merc.

18. *Expellet eum, & propellent eum, Merc. P. sub. morbi & calamitates, V. He. in Merc. vel hostes, Mar. Vel loquutio est impersonalis, qualis suprà 7. 3. item Luc. 12. 20. & 16. 9. ubi tamen certis personis subintellectis actiones dictæ tribuuntur: ut Job. 7. 3. constituerunt mihi, scil. Deus Pater, Filius, & Spiritus Sanctus; Luc. 12. 20. tollent, nempe mali spiritus; Luc. 16. 9. ut recipiant, nempe sancti Angeli. Ità hic, depellent eum, scil. mali spiritus ¹. Propellent, scil. cœlitus; i. e. Pro-
pelletur ^k. ¶ *De luce* [Nempe, vel, 1. felicitatis & gaudii ¹; & splendoris in quo, dum viveret, versabatur ^m: vel, 2. hujus vitæ ⁿ; q. d. ab orbe terrarum, ex seq. membro ^o. ¶ *In tenebras* [Vel, 1. ærum-
narum ^p: vel, 2. mortis ^q; q. d. Inglorio funere in tenebrosam speluncam, aut locum desertum, vel in mare, projicient: vel, 3. potest intelligi de famæ abolitione ^r: vel, 4. in tenebras exteriores, siue infernum ^t. ¶ *Et de orbe* [Nempe, terrarum ¹, siue habitabili ^v. Vel, de orbe, i. e. de vita ^x. *De frugifera, quasi in desertum*: ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, propentus ^y. ¶ *Trans-feret eum, & fugabunt, vel dimovebunt, (vel ejicient, V. D. abigunt, Coc.) eum, Merc. Scil. fugate fa-
cient in loca deserta; vel, de vita expellent ^z. Alii, deturbatur, JT. deturbabitur, Pi. Toto orbe submovebitur, quasi res immunda & recrementum ¹. ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, dicitur menstrua patiens, quod ab ea homines se summoveant ^b. ¹ Merc. D. ² fim. Coda**

19. *Non—semen, & filius illi, sub. erit, Merc. V. D. &c.* ¶ *Progenies, & nepos, Merc. V. D. Pi. &c.* ¶ ¹וַיִּקַּח אֶת הַחֶמֶד, sic occurrunt Gen. 21. 23. & Esa. 14. 22 ^c. ¶ *In populo suo* [Id est, inter suos ^d. Nihil gloriæ, nominis, vel officii, genti suæ conferet ^e. ¶ *Nec ullæ reliquie, & nec superstes, seu residuus, Merc. JT. Pi. sub. erit, Pi.* ¶ *In regionibus ejus, & in habitationibus ejus, Merc. JT. Pi. Proprie, commorationibus, & commoratus est; ut advena peregrinus ^b. In locis ubi commorabatur ^c. De progenie ipsius nemo domicilia ejus inhabitabit ^d. Nullam relinquet posteritatem ^f. ¹ Scult.*

20. *In die ejus; ita Aq. in D. & super diem, siue die, ejus, Mo. Merc. Scult. Coc. P. vel, De die, Merc.* ¶ *Propter diem, Ch. M. Pi. Merc. nempe exitii ejus ^f. Sic Psal. 137. 7. & Ezech. 21. 25 ^g. Sic in Abdia v. 12. de die fratris tui letari, &c. ^h. Ob interitum, siue exitium, ejus ⁱ: quod ei certo die, quem præfinit De-
us, evenit. Met. subiecti; nam temporis accidit ut hoc vel illud in eo eveniat ^k. Ob fata illius, Ti. Super per dies ejus, Sy. Ar. Super eum, ^o. Videtur hoc esse epiphonema ad præcedentia ¹. ¶ *Stupebunt novissimi, & posteri, JT. Pi. P. V. D. Merc. etiam post multa secula ¹. Posteriores, qui eum sequentur, & post eum vivent, cum audierint ita misere cum interiisse ^m. ¹ Merc.* ¶ *Et primos, & priores, Merc. Coc. qui scil. vivebant ejus tempore ⁿ, quando exitium impio evenit ^o, & hoc videbant ^p. Præsentem, JT. vel præcedentes: Ità erant respectu posteriorum ^q. Novissimi & primi, i. e. omnes ¹; à minimo usque ad maximum ¹. Sed perperam nostri hic intelligunt, qui in honore sunt, & qui inferiores; cum intelligantur & co-
ævi ejus, & ipsum subsequentes ¹. ¶ *In vadet horror, & apprehendent, vel apprehenderunt, hor-***

rorem, Merc. JT. Pi. vel, apprehendit, seu invasit, sive occupat, horror, Merc. Coc. Nota, pro eodem haberi reciprocum & conversum orationis genus; ut, apprehendent dolorem, &, apprehendet dolor; utrumque in Scriptura indifferens; Isa. 13. 8. & 21. 3^a. Vox וַיִּ cognata est voci וַיִּ pilus; quia in illis qui horrore corripuntur eriguntur pili †. Horrebunt, sive stupebunt, isto spectaculo ‡, visâ clade impij v. Horrescent, cum erunt memores *. Vel, Admonebuntur ut sibi maturè cavéant ad Dominum redeuntés, nè in tale exitium incidant v.

21. *Hæc sunt ergo, אלהאן אלהאן* *Sanè, vel Profecio, hæc, Merc. vel ista, JT. vel talia, Pi. sub. sunt, Merc. Pi. q. d. Certè talia contingunt iis?* Ità comparata sunt, talem sortiuntur eventum. Epiphonemà^a. ¶ *Tabernacula*] Ità JT. Pi. Coc. Vel, *habitacula, i. e. sedes; Hæc conditio. En quò redigatur, cùm in firmis & sumptuosis ædibus hîc se stabilem fore credidisset*^b. Hîc exitus florentis ipsius statûs^c. ¶ *Iniqui, אשם*] Ità Merc. Pi. JT. vel, *perversi, Pi. Merc. injusti, Coc.* ¶ *Et iste locus*] Id est, status, conditio^d. Vel, hæc domus: *Locus* pro domo, ut *Exod. 18. 23*†. ¶ *Ejus qui ignorat Deum, אלהאן אלהאן*] Ad verb. *locus non cognovit Deum, Mo. locus viri qui non novit Deum, Merc. sic JT. Pi. i. e. qui non curat, ità scil. ut colat. Met. efficientis: nam ex vera cognitione Dei nascitur cultus Dei*^e. Contemptoris Dei, qui ejus judicia & facta non consideravit, nec curavit^g. In hoc desolato loco quondam ille Epicureus habitavit^h. Vel, viri quem *non agnoscit Deus, Jun. Sed priorem syntaxin genuinam esse patet ex collatione membri præcedentis. Ibi enim perversus, qui hîc, non cognoscens Deum*ⁱ. Nè mirere autem in hoc libro tam sæpe & tam multa dici, eadêmque toties repeti ac inculcari, quia hæc tentatio, quòd pii affligantur, impiis autem meliùs sit, non solum infirmiores, sed & alios, à recta via abducit, &c^k.

C A P. XIX.

1. **R** *Respondens—Job*] Nihil ferè novi affert, nisi quòd apertius socios crudelitatis arguit, &c.^a

2. *Affligitis*, תִּלְגִּיתִּי *Molestia*, vel *maiores afficietis*, Merc. Pi. &c. ¶ *Et atteritis*, וְחִדְּכֵאֲנִי *Et atteretis*, vel *conteretis*, me, JT. Merc. Coc. P. vel *obrundetis*, V. Pi. Merc. five *opprimetis*, Merc. ¶ *Sermonibus* ?] Vel, *verbis* ? Coc. Merc. V. & non veris argumentis ^b.

3. En, decies, עשר פעמים Jam decem vicibus, Merc. Pi. &c. Eas quidam numerant. [Videfis Authorem.] Potiùs, est finitus numerus pro infinito; ut aliàs in septenario passim, & itidem in denario; ut Levit. 26. 26. Zach. 8. 23^c. Sic & Matt. 25. 1. Luc. 15. 8. & 19. 13. Apoc. 2. 10^d. Synecdoche speciei hyperbolica †. q. d. Pluries, aut, satis superque ‡. יהוה verito, his, His decem, &c §. In totum complexum fertur, & ideo plurali jungitur. Sic & Jos. 22. 3^h. [Al. aliter; יהוה valet jam. Ellipsis gemina est, & plenè diceretur, יהוה עתה. ¶ Confunditis me, תבלוּני.]

quod הָבַר *bachâr* Arabicè sign. *duritiem faciei*. Sed Pi. sim.
Chaldæus, & hîc & ibi, אֲשַׁחְמוּרֵע, quod est הָבַר ag- R. Jos. K.
novit, cognovit. Ità sensus esset, Non pudet me intueri t? in Merc.
Et non erubuitis impudenter agere contra me? M. Non † Coc.
pudet vos contristare (vel vexare, Os.) me, Sy. Ar. Non
erubescitis, licèt agnoscat is me, Chald. [Ità reddit La-
tinus Chaldæi Interpres in Bibl. Polyglottis, secùs
quàm Coc. ut jam notatum.] Fieri potest ut sit A-
rabicum pro stupere, (ità R. Jona,) vel, ut alijs, *subsann-*
nare; quòd obstupescatis de me, quia tam gravia pati-
or. Multa fanè sunt in hoc libro Arabica. Al. quòd c. Merc.
appareatis mihi, i. e. apertè adversèmini v. q. d. Adeo- v. Q. in
ne audaces estis, ut coràm, & me audiente, talia dica- Merc.
tis? Vel, quòd subsannatis me, quòd illudixis mihi? Q.
in Car. R. Levi in D. Hoc antea amicis suis impe-
git, nec improbabile est hîc repeti x. o' b̄ānēde uos, in- * Car.
cumbitis mihi y, q. d. totam molem vestram mihi im- y Merc.
ponitis z. Al. quòd alienos (vel, prorsus alios, Ti.) vos z Car.
exhibetis mihi? Merc. Car. Ang. Hoc puto accom-
modatissimum, ut הָבַר & הָבַר idem valeant, extraneè
se gessit, cognatæ radices; forsàn ex Hiphil הָבַר ag-
novit, ה servili factō (ut aliàs in hac lingua fit a, v. g. a Merc.
in participio מְתַהַדְרִים, Judaizantes erant b,) radicali, & contrarium significante; ut in hac radice uter- b D.
que sensus invenitur contrarius c. Al. Non pudet vos c. Merc.
me fodicare, sive pun gere, &c. Coc. Ità exprimuntur
perpeffiones Christi, Psal. 22. 16. Simplicissimum pu-
to, הָבַר pro הָבַר, ut characteristica ᾗ Hiphil ex-
primatur, quod aliquando fit. Potest & sensus acci-
pi ex הָבַר epulum, 2 Reg. 6. 23. & verti, epulari, sive
epulum facere, de me, sive de meis carnibus, ut ait v. 22.
Sed הָבַר signific. quoque emere, scil. ut ab institore,
vel caupone: Ità veritas, cauponari me, sive instito-
riam in me exercere. Significat hoc, abuti alio ad su-
am gloriam, vel voluptatem, vel commodum; vel,
prostituiere alijs abutendum d.

4. *Nempe, etsi ignoravis* [ואך אַמאָן טוהט] *Sed esto sanè* (vel, *Et etiam verè*, sive certè, Mo. V. Pi. vel, *Et etiam sanè*, Merc. vel, *Enimvero esto*, JT. Pi.) *erraverim*, P. sim. M. o'. *Etenim si omnino erro*, Ti. Ex concessione cum illis agit; q. d. Dem vobis me errasse, et si id pernegem, Si ita est. ¶ *Mecum erit*, &c. † Merc. [איתו תלין משוגתי] *Mecum*, vel, *apud me*, moretur, vel *pernoctet*, (vel *maneat*, Merc. V.) *error meus*, JT. Pi. M. Id est, vel, *Adhuc hæream in errore meo*. Si erravi, ideòne dignum est vobis miseria mihi accumulare, &c. f Jun. Vel, *Sinite me curare quomodo scelus istud expiem*; nè estote vos de hac re solliciti. Vel, *mecum manebit* (morabitur, Mo. V. vel *pernoctabit*, V.) vel *manet*, &c. 6 Pi. Merc. Coc. *Sinite me luere poenas erroris mei* b. Ego sum qui ob eum punior, non vos; quid ad vos i? b Merc. f Merc. si V. D. C. Scult. C. T. Me. b Merc. i Scult. m Oc. *Levius mihi est mala mea perferre, quàm vestras contumelias audire*: definite itaque me convitiis proscindere k. *Sinite me meo judicio frui* l. Hæc verba impatientiam nimiam & morositatem electorum in cruce depingunt m. Ideo non placet RS. nec Ramban, quia desperati & deplorati sermo esset, omnem reprehensionem respicientis. Mavult ergò ille exponere, *mecum manebit*, &c. q. d. Non propter vos à mea opinione discedam, quam vos *errorem* appellatis. Sed non video cur prior expositio non sit sequenda n. n Merc. f Merc. s. P. *Postis, & maneat*, &c. *Sinite manere*, nè, dum non potestis refellere, cogar defendere o. o Coc. *Al. Constat mihi ratio quæ in errorem abduxit*, Ti. q. d. Ego scio in quo erravi P. [o'. totum sic reddunt, *Esto utique in veritate ego erravi, & apud me moratur error*.] a משוגתי a ש, et si radix in verbo non reperiatur; ut מבוהר confusio, à ביה confusus fuit. Erunt tres radices ejusdem significatûs, שגה, שגה, & שגה q. a Merc.

5. *At, אַתְּ אַתְּ*] *Si* (vel, *Quod si*, Ti. Merc. fim. Sy. Ar. *An*, JT. *Nam*, M.) *verò*, vel *verè*, sive *sanè*, Merc. Pi. P. Mo. &c. vel *revera*; M. *omnino*; Ti. *Sive* *verò*, o'. ¶ *Contra me erigimini*, עָלַי תִּתְּלוּ *Contra* (vel *super*, o'. Mo.) *me magnificamini*, Ch. o'. vel, *elati estis*, Sy. Ar. vel, *extollitis* vos, Pi. vel, *magnificatis*, Merc. fim. P. Mo. V. M. *Subaudi*, vel, 1. *errorem meum*; i. e. *Si pergatis errorem meum exaggerare*^b: vel, 2. *animas vestras*, i. e. *vos ipsos*ⁱ: vel, 3. *linguam*, sive *os vestrum*^k; quod sæpe exprimitur, ut Abd. v. 12. *nè attollas*

attollas os, &c. Si vobis certum est mihi superbe & atrocibus convitiis insultare¹. An verò contra me amplius debetis disceptare? JT. Heb. *amplificabitis* disceptare? Jun. Quod si omnino magnum quiddam in me oppugando efficere conamini, Ti. Sententia sequente verfu perficitur^m. ¶ Et arguitis me opprobriis meis; i. e. afflictionibus: convitio datis mala quæ patior; eo contra me argumento utiminiⁿ. *וְאַתָּה עָלִי חֲרָפָה* Et arguitis (vel, arguendo adducatis, P. exprobratis, Of.) me (vel super, five in, five contra, me, Merc. P. Mo. Pi. Coc. vel mihi, Of.) probum, five opprobrium, meum, Merc. P. Mo. Pi. Of. Coc. i. e. calamitates meas, quæ efficiunt ut ab omnibus contemnar, &c. Vel, opprobrio (vel, de opprobrio, M.) meo, o. Ch. Et me mei probri arguitis, quasi ex mea calamitate me impium colligatis, quod mihi probro sit P. Et concluditis me dignum esse opprobrio, & tantam promeruisse afflictionem. Si serio vos ita mihi opponitis, tanquam homini scelerato. Arguitis, i. e. demonstrare conamini & convincere. Probum est, quod accusabant amici; impatientia, superbia, &c. Et arguitis me, & probri affecistis, Sy. Ar. Huc, inquit, spectat omnis disputatio vestra, non ut me erudiatis, sed ut magnificetis linguas vestras, & oblectemini opprobriis meis^t. [Al. aliter reddunt:] Andisceptare contra me probro meo? JT. Et per calamitatem meam vestram intentionem fulcire, Ti.

6. Deus non æquo judicio, &c. *וְלֹא בְּדִין* [Variè reddunt.] Me subvertit, M. JT. condemnavit, Sy. Ar. turbavit, o. apprehendit, Ch. potentiâ suâ premit, Ti. depressit, Pi. vel curvavit, Pi. Coc. Scult. Id signif. hoc verbum infra 33. 27. & Psal. 38. 7. Hæc prima ejus notio. Vide Eccl. 1. 15. & 7. 14. Id est, graviter afflixit, vel humiliavit, me. Al. perverteret me, i. e. iniquè ageret mecum, si ita res haberet ut vos dicitis; h. e. si solos peccatores affligeret; cum ego sim justus. Pervertit me, Merc. Mo. P. i. e. Vel, i. statum meum. Me fortunis evertit. q. d. Deum, non me, accusate, qui me præter modum affligit; cujus rationem habere vos oportebat, & mei misereri, ac me consolari, non autem afflictionem afflicto addere. Sufficere vobis debebat, quod Deus in me sæviat, &c. at vos immisericordes estis, &c. Vel, 2. jus meum. q. d. Cum sim innocens, me tanquam impium affligit, idque præter modum. Hunc sensum sequens verficulus ostendit. Non poenas peccatis ad æqualitatem rependit. Injuriam mihi facit, Ca. sim. Of. Gravius punit quam dignus sum. In omnibus Jobi verbis nihil tam dure dictum quam hoc. De quo sic Gregor. O quam durum sonat vox justis verberibus afflicti! Hic autem Jobum sic excusat, quod idem Dominus dixerat Job. c. 2. commovisti me—ut affligerem eum frustra. Immodicus hic est & impatiens in focios; resistit tamen quantum potest, & perstat ope Dei erectus, quamvis penè succubisset; quo illustrior futura est ipsius victoria. ¶ Et flagellis, &c. *וּבְמַצְרוֹת* Et rete (vel, instrumentum venatorium, Ti.) suum super, vel adversam, me circumdedit, Merc. sim. P. M. Pi. &c. pro, nempe qui circumduxit rete—ut me capiat, V. Irretitum me tenet afflictionibus, nè elabi queam. Me, ut feram, calamitatibus circumdedit. Equum ergo erat ut, erga afflictum misericordes, modestius ageretur.

7. Ecce, clamabo, &c. *וְעַתָּה אֶשְׁמָע* Ecce, vel Si, clamavero injuriam, Mo. P. Merc. seu vim, Ti. G. indicat enim ipsam clamantis vocem: vel subaudi, mihi fieri, V. Ti. Merc. Si crudelitatem conquerar, Ca. Si querelam fecero de violentia, M. En, quum exclamo ob violentiam, Pi. sim. JT. Si clamem ad Deum super vi Satanae & hominum, nec Satanæ coercetur, neque in homines vindicatur. Clamo, quum innocens sic affligar, & insuper illudar. ¶ Nemo audiet, *וְלֹא יִשְׁמָע* Nec exaudior, Merc. Pi. &c. non responderetur mihi, Ti. sim. Merc. V. ¶ Non est qui judicet, *וְלֹא יִשְׁפֹּט* Nec est, five fit, (vel erit, V. P. vel adest, Pi.) mihi judicium, Merc. M. sim. JT. Pi. Coc. Nec mihi jus redditur. Nec retineo jus meum, Ti. Non est qui me vindicabit, Sy. sim. V. vel adjuvabit, Ar. Judicium est, ereptio afflicti ex manu affligentium. Desertum se à Deo & *וְלֹא יִשְׁמָע* conqueritur. Gravissima est hæc tentatio, de qua & Psal. 22. Sed ita in cruce caro judicat P.

8. Semitam meam] Quam mihi ambulandum erat q. a. V. Iter meum, Coc. Pi. ¶ Circumsepit] [Sim. omnes.] Interclufit, ut non liceat mihi ultra progredi. Ità me malis circumvallavit, ut via non pateat quæ elabar hinc. Metaphora, vel à captivis carceri inclusis, vel à viatoribus. ¶ Tenebras posuit] Heb. ponet. Sed vertendum per præteritum, ob præcedens præteritum. Tenebras viis meis offundit, nè viam cernam quæ effugiam. Nescio quid agam, nec possum quò velim ire. Intercipere iter est, impedire actiones: & tenebræ in semitis notant tristitiam in actionibus, & incertum atque obscurum exitum vitæ.

9. Spoliavit me gloriâ meâ] Id est, vel, 1. Opibus meis. Id significat gloria, Gen. 31. 1. & 45. 13. & Psal. 49. 17. Vel, 2. Liberis, qui sunt gloria parentum. Sic Hof. 9. 11. gloria eorum, &c. i. e. nati. Augusti Livia in epicedio Drusi, Gloria confecti nata parentis ubi es? 3. Generaliter accipio: Eo, quicquid erat, quod antè celebris fuit; idemque per coronam sequentem intelligo. q. d. Spoliavit me divitiis, liberis, & bonis omnibus. Quum antè in honore essem, nunc contemptus jaceo. ¶ Abstulit coronam] Id est, vel, 1. Liberos, qui corona dicuntur Prov. 17. 6. Vel, 2. Regnum; quod ex hoc loco colligunt: sed alienum puto. Vel, 3. Id quod mihi ornamento erat, & velut corona in capite meo. Liberos, opes & dignitatem. Omnia quæ ipsi honorem conciliabant. Est explicatio prioris hemistichii.

10. Destruxit me] Ità P. Merc. in præterito, ob jacturam facultatum. Vel, in præterito, destruit, evertit, me, quod adhuc in afflictione esset. ¶ Evulsit me, Ti. Jun. Ineptè, nam evellere est *וּבָרַח*. Dirupit me, sic Ch. sim. Sy. Ar. Avulsit me, quasi arborem, quæ perit si radix ejus effodiatur. Diruit me, Coc. sim. JT. Pi. Edificiis propriè convenit. ¶ Undique, *וּמִכָּל צִדָּה* Pro Circumquaque, Merc. Ti. JT. &c. sim. P. V. ¶ Et pereco, *וְאֶבְרָחָם* Et abii, vel ivi, Mo. P. o. Ch. &c. abeo, Merc. pereco, vel disperi. Ex usu Arabum: imò & Hebræorum & Latinorum. Vide Gen. 15. 2. Ut abeam, JT. ut peream, Ti. Jun. & abire cogor, M. ita ut in nihilum abire cogar. Sic Psal. 39. 14. Et evanui, Coc. ¶ Et quasi evulsa, &c. *וְכַדְמָה* Et transtulit (vel, evulsit, five revulsit, Pi. Merc. abegit, Coc. abstulit, Ti. ire, five abire, five recedere, fecit, Merc. V. P. excidit, o. sic Ch. Sy. Ar.) spem meam tanquam arborem, Merc. M. Pi. vel, arboris, JT. vel, sicut spem arboris evulsa, V. vel, ut evulsa arbori, Ti. Sed mallet, arborem, cui spem comparat. q. d. Sicut de arbore evulsa actum est, ita de spe mea; nempe felicitatis hujus, non autem futura, ut patet ex Job. 13. 15, 16. & hoc cap. v. 25, &c. Nullam mihi reliquit succedendi fiduciam.

11. Iratus est, &c. *וַיִּחַר עָלַי אַפִּי* Et ardere, vel incandescere (vel irasci, Mo.) fecit in, vel super, vel contra, me furorem suum, Merc. V. P. sim. JT. Pi. Transitivum est ex Hiphil ob gemitum Pathach. Al. Exarsit in me ira illius, Ti. Verum si esset Cal, & intransitivum, fuisset *וַיִּחַר*. ¶ Me habuit] Vel, reputavit, JT. Pi. Coc. vel, habet, Merc. ¶ Quasi hostem suum] Heb. sicut hostes suos, D. Coc. quasi unum ex hostibus, P. sim. M. Ti. &c. Ità dure & inclementer me tractat. Sic caro judicat in cruce, quasi nos Deus oderit. q. d. Deus in me, quamvis justificato, peccata secundum rigorem Legis vindicat.

12. Simul venerunt] Ità Merc. Mo. Ti. &c. In me scilicet impressione facta. Unanimiter me adorunt. Me simul invaserunt, Ca. ¶ Latrones ejus, *וְלָטְרוֹנָיו* Turma, five exercitus ejus, Mo. &c. vel milites, Ti. *וְלָטְרוֹנָיו*, Th. i. e. latrones, milites; *וְלָטְרוֹנָיו*, Sym. i. e. insidiatores, prædones; *וְלָטְרוֹנָיו*, o. q. d. agmina piratarum. Similitudo est ducta ab urbe oblecta. Intelligit afflictiones five calamitates velut turmatim irruentes, & se invicem excipientes. ¶ Fecerunt sibi viam, &c. *וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם דֶּרֶךְ* Et calcârunt (vel calcant, Merc. vel sternunt, Merc. sim. Mar. Mo. vel miniverunt, Ti. Merc. attriverunt, P. V. aggerarunt, JT. Pi. aggerant, Coc.) super, vel contra, me viam suam, Merc. Elegans allegoria à forma castrensi; q. d. Aggerem & castra posuerunt contra me. Reddiderunt super me

¹ Merc. v. me viam tritam frequenti ambulantiū itione ¹: tam frequenter invaserunt me^k. Continuo & saepe me vexarunt¹. *Conculcaverunt me, ac si via illorum essem, Ti.* Proterebant me sub pedibus suis, tanquam viam publicam^m. Vel, fecerunt exercitūs more, qui urbem aliquam obsessurus omnia invia pervia reddit, & sibi, ad eam facilius expugnandam, undique viam munit. Utrumque intelligo; Adversum me viam sibi straverunt, & tritam reddiderunt. ¹ *calcarunt deflexo ex significatione* ¹ *via strata elevata, & trita.* Et hoc significatum declarant verba quæ sequunturⁿ. Alii ex ¹ *spina* ^o; q. d. *spinaverunt contra me, &c.* i. e. spinis, muricibus, &c. more militum viam suam muniverunt, ut laderent, &c. p. [Ca. totum sic reddit; Et facta contra me expeditione, meum habitaculum circumdederunt undique.] ¹ *Obsederunt, &c.* ¹ *Et castra fecerunt circa tentorium meum, JT. sim. Pi.* Merc. Coc. sive domum meam, ut qui urbem aliquam obfident^q.

^{13.} *Fratres meos* Cognatos, propinquos^r: quos mihi fraternitatis officia exhibere oportuerat^t. Amicos, qui erant ut fratres^r. An fratres propriè dictos habuit, incertum est^v. ¹ *Longè fecit à me, &c.* ¹ *Ad verb. de juxta me, Merc. D.* Ut nullum ab illis sentiam auxilium^x. *Juxta, vel apud, aliquem esse dicitur, qui præstò est ad eum juvandum & consolandum in adversis.* ¹ *Noti mei; ita Coc. &c.* ¹ *Cognoscentes me, Merc. D. Pi. i. e. qui mei curam antè habebant.* Id nōsse significat^z. *Familiares mei, JT. Pi.* ¹ *Quasi alieni, &c.* ¹ *Sanè alieni, vel alienati, sunt* (vel, alienant se, Pi. sim. JT.) à me, Merc. Ità externos sese in me gerunt, ac si nunquam me cognovissent, & omnia mihi officia denegant. ¹ *Sanè ad emphaſin & auxesin additur^z.* Penitus alienati ut hostem averſantur^b. Queritur se desertum ab omnibus amicis, quos in tria genera dividit: 1. notos, cognatos & propinquos, qui nobiscum ferè non agunt; 2. domesticos; 3. eos qui colunt & observant. Ità Deo amico, sunt omnia amica; eo inimico, sunt inimica, & velut in nos armantur: ut in eum solum spem omnem conjiciamus, &c. c.

^{14.} *Dereliquerunt me, &c.* ¹ *Cessarunt, vel Desierunt, Merc. Pi. P. V. &c. sub. me consolari & invisere, V. sic Pi. Merc.* Destiterunt ab officiis solitis^d. *Desecerunt* ab officio humanitatis; vel, A me se averterunt^t. Vel, *Desierunt esse, sive, non sunt, Coc. Scult. vel, nulli sunt, Coc.* Non habeo illos amicos^f. Nemo ad me accedit, ut olim habebam comites, clientes, &c. g. Non erant tales quales antè fuerant^h. ¹ *Qui me noverrant, &c.* ¹ *Et noti mei, JT. Pi. Merc. Coc. Viciniⁱ.* Propinqui, cognatione vel affinitate^k. *Necessarii, vel consanguinei, vel cognati, mei, V.* Noscentes me, D. ¹ *Obliti sunt mei* Sive me, Merc. Pi. &c. Sic agunt, quasi me non novissent^l. *Obliti sunt amicitiarum erga me, V.*

^{15.} *Inquilini, &c.* ità Coc. JT. ¹ *Habitatores, sive Habitantes, (vel Commorantes, D.) domus meæ, Merc. Pi. &c. Vicini domus, o.* Hospites & advenæ, quibus jus hospitalitatis exhibui^m. ¹ *est, commorari in loco tanquam peregrinus; &c.* autem, *habitare, & fixam sedem habereⁿ.* Intelligo in universum omnes qui in ejus domum se recipere, vel ibi quoquo modo versarentur, sive tanquam domestici, sive frequenter cum eo conviventes^o. ¹ *signi & peregrinari, & in universum habitare, ac sedes in loco aliquo figere p.* ¹ *Et ancilla, &c.* ¹ *mea in externum, vel, pro externo, habent me, Merc. sim. JT. Pi. &c.* Verbum ¹ *est foemin. ab ultima futuri reputabunt me; convenit autem (juxta regulam Hebræorum, quum duo nominativi verbum præcedunt diversorum gen. aut num.) cum posteriori, non cum prior.* ¹ *ante quæ verba repetitur per zeugma* ¹ *maſc. Confer Job. 15. 20. Interdum etiam maſcul. pro foem. usurpatur, ut in Jer. 49. 11. Ezech. 37. 7. Est. i. 20. At R. Peritſol sic exponit, O vos domestici mei & ancilla meæ, habetis pro externo; quasi nunc per secundam, nunc per tertiam, personam loquatur. Id etſi paſſim fiat, hîc coactius videtur^q.* ¹ *Peregrini-*

¹ *nus* Vel alienus, sive alienigena, Merc. JT. Pi. Quasi herus non essem, aut ex eadem domo, ità mihi domestica denegant officia^r.

^{16.} *Servum meum* Unumquemque è servis meis, quasi figillatim, &c. vel, sing. pro plur^t. ¹ *Voca- vi* Ut mihi ægrotanti aliquid præſtet obsequii^t. ¹ *Ore proprio, &c.* ¹ *Ore (vel, dum ore, JT. vel, etſi ore, Merc. sim. V. ità deficit vel* ¹ *meo deprecor eum, vel, supplico ei, JT. Pi.* Merc. Coc. &c. Non jam illi, ut herus, impero, sed, ut conservus, supplico^v. ¹ *in* ¹ *est syllabica ad-* ¹ *jectio, ut supra Job. 16. 5.*

^{17.} *Halitum, &c.* ¹ *Spiritus, vel Halitus, meus alienus est, sive factus est, uxori meæ, Merc. JT. Pi. vel, offendit (sive effugavit, M.) uxorem, Ti. Pi. sim. Ca.* Abhorret ab halitu meo^a, ob foetorem ulcerum^b; ac proinde à me se subducit^c, & muliebria officia denegat^d. *Spiritus meus abalienatus est ab uxore mea; i. e. Videtur uxor mea recessisse ab amore conjugali^t.* *Et fui extraneus uxori meæ, Sy. Ar.*

¹ *Et orabam filios, &c.* ¹ *[Variè reddunt.] Et gratificor, gratificari studeo, etiam filiis ventris mei, liberis quos ipse procreavi. Cum meum esset illis pro jure paterno imperare, contra, ab illis gratiam inire cogor, si quid ab illis impetrare velim.* ¹ *propriè est gratificari; indè deprecari, quasi precibus alicui gratificari, aut gratiam inire. Et gratificor: præteritum puto conversum in futurum, ob* ¹ *ut Exod. 33. 19. ubi, ut & hoc loco, est Milra; quod notat Maſoreth. &c.* ¹ *largiri, gratificari, &c. cum accusativo contruitur tam personæ, quam rei quæ benignè confertur; hîc tamen cum dativo^f.* ¹ *Al. depre-* ¹ *cor filios, &c. D. supplex sum filiis, &c. Ti. Ca. & depre-* ¹ *cabar filium, &c. Ch. sim. Sy. Ar. & invocabam blandi-* ¹ *tis filios, &c. o. Dices, Jobum jam filios amiſſiſſe, Job. 1. 19. Hoc Interpretes variè torquet. [Respon-* ¹ *dent;] 1. Supererant adhuc parvuli, qui convivio non interfuerant. Nec Job. 1. dicuntur omnes filii inter-* ¹ *empti^g. Contra, in benedictionibus Jobi commemo-* ¹ *rantur tantum tot liberi quot amiſſerat, Job. 42. 13.*

^{2.} Filii hi erant concubinarumⁱ, qui extra domum educabantur; quos, quia tales saepe mali sunt, reliquit illi Diabolus, non in solatium, sed in opprobrium^k. ^{3.} Nepotes hi erant. Nam, juxta Hebræorum proverbium, *Filii filiorum sunt tanquam filii¹.* ^{4.} Eos intelligit qui per ætatem ipsi possent esse filii^m; qui eum ut parentem & senem revereri debuerantⁿ. ^{5.} Vel, eos quos domi tanquam filios aluerat^o. ^{6.} [Alii aliter verba reddunt:] *Et deprecabar, sive precatus sum, illam (vel, utcumque supplicem, JT. Pi. sub. ei, Pi. Ang. ut scilicet opem mihi ferret; vel, quamvis stude-* ¹ *am gratificari illi, ut valeat quamvis^p), per, vel pro-* ¹ *pter, filios uteri, vel ventris, mei, P. JT. Pi. M. V. Dicit* ¹ *uterum patris, quia venter uxoris etiam viri est^q. Per, & D.* ¹ *vel propter, (ut l. sit pro* ¹ *filios, sive ex nobis procreatos; quod non leve est inter conjuges amoris & conjunctionis pignus^r: sive ut ex ea suscipiam* ¹ *liberos^t; cujus spes est si convalero^s. Sed hoc co-* ¹ *actius puto^v; & hæc phraſis inuſitata est in textu* ¹ *Hebræo^x.*

^{18.} *Stulti, &c.* ¹ *Etiam par-* ¹ *vuli, sive pueri, (vel iniqui, P. Mo. Ca. Mar. Of. Sy. Ar. nebulones & homines nequam, Merc. stulti, Ca.) de-* ¹ *ſpexerunt (vel averſantur, Merc.) me, M. P. V. sim. Sy. Ar. JT. Pi. Coc.* Sum illis contemptus; quanto magis Principibus^y? ¹ *Cum ab eis recessissem, &c.* ¹ *Surgo, vel, exsurgo, Merc. Q. in V. surgebam, sive af-* ¹ *surgebam, M. Mo. Ch. Sy. Ar. si exsurgam, P. quum sur-* ¹ *go, JT. Pi. Nempe, vel, i. ad compeſcendum eos incre-* ¹ *patione meâ^z; ad retundendam eorum improbita-* ¹ *tum^a; vel, ut illos caſtigem^b: vel, 2. ut accingam* ¹ *me ad aliquod opus agendum^c; vel, 3. affurgo illis, Merc.* ¹ *ſic Ti. ad honorandum eos^d; ut illos mihi concili-* ¹ *em & devinciam^t. Sed hoc à Jobi gravitate alienum* ¹ *puto^f. Affurgimus ſenioribus reverentiæ cauſâ.* ¹ *Scitum illud, — Grande nefas & morte piandum, Si* ¹ *juvenis vetulo non aſſurrexerat^g? Malo, cum Vulg. &* ¹ *Græcis, Simul ac surrexi, & ab illis reſeſſi, vix faciem* ¹ *ab illis averti, quum me, etiam audientem, proſcin-* ¹ *dere*

dere incipiunt. Alii Hebræorum, Sto coram illis; q. d. Etiam mihi adstanti coram illis detrahunt, quod ad majorem contemptum attinet; & וְיִדְבְּרוּ sign. stare ^h.
¹ Merc. ¶ Detrahebant mihi, וְיִדְבְּרוּ Et loquebantur, vel loquuntur, (statim, P.) in me, Mo. de me, Ch. contra me, M. P. Sy. Ar. V. Obloquuntur (vel, & tamen obloquuntur, Merc.) mihi, JT. Pi. Merc. Coc. V. convitiantur ⁱ.
¹ V. Faciunt in me scommata, Ti. Et assurgenti obloquuntur, Ca. Verbum וְיִדְבְּרוּ sequente ב in malum sumitur ^k.
¹ Merc. 19. Abominati sunt] Vel, Abominantur, V. Merc. JT. Pi. ¶ Consiliarii, וְיִדְבְּרוּ Viri arcani, five secreti, mei, Merc. P. V. &c. quibuscum arcana communicabam & consilia mea ^l. Vel, intimi mihi, JT. Pi. ¶ Et quem, &c. וְיִדְבְּרוּ Et hic, vel bi, amavi (vel, quem, five quos, dilexi, M. P. Ti. Ca. Merc. &c. vel diligo, JT. Pi.) versi, vel conversi, sunt in me, Mo. P. &c. vel, mihi in hostes, M. vel, adversantur mihi, Ti. sim. Ca. Sy. Ar. vel, convertunt se contra me. וְיִדְבְּרוּ significationem habet reciprocam. & וְיִדְבְּרוּ pro ii, enallage numeri ^m. Qui prius amicissimi, nunc inimici sunt, & me odio habent: quod propter focios dicit ⁿ.
¹ Merc. 20. Pelli mea, &c. וְיִדְבְּרוּ Cuti mea & carni mea (vel, ut carni mea, JT. nempe adhaerant antea, quum recte valerem, ita nunc cuti, carne, scil. consumpta ^o.) adhaeret, vel adheret, os meum, P. Ti. Merc. vel, haerent, five adherent, ossa mea, JT. Pi. V. Heb. os, collectivè, ut supra c. 2. v. 5. Prov. c. 15. v. 30 P. q. d. Pauxillum carnis est inter cutem & ossa ^q. Caro & succus corporis omnis sic emarcuit, ut pellis & os tantum esse videar, & cutis ossibus & pauxillæ carni quasi glutine affixa est. Sic Psal. 102. 6 ^r. Ossa extra cutem exstant & prominent ^r. Adherent pelli & carni, nempe simul; nam in aliis ossa per carnem junguntur pelli ^v. ¶ Et derelicta sunt, &c. וְיִדְבְּרוּ Et evasi (vel, servatus, five ereptus, sum, P. JT. Heb. eripui me, Pi. relictus sum tantum, Ch. salvus mansi, M.) in, vel cum, pelle, five cute, (vel, cute comite, Ti.) dentium meorum, Merc. Mo. JT. Pi. &c. quæ scilicet teguntur dentes, five radices dentium ^x: cute gingivarum ^y. q. d. Labia tantum & gingivæ superiunt ^z; quæ, ut loquendi instrumenta, Diabolus salva reliquit, ut blasphemaret, &c. ^z. Sed hoc subtilius est; nam & corde blasphemare potuit. [Ita sanè; sed tales blasphemæ, utpote secretæ, aliis non essent aut scandalo aut exitio; quod inprimis moliebatur Diabolus.] Ramban sic; Vix exigua circum dentes cutis superest, quæ cibum mandere possum. Sed & hoc subtilius. Reliqua cutis ulceribus perforata erat ^b. Extremam maciem significat ^c; quam sic ferè describit Ovid. Met. 3. Adductæque cutem macies — — — vox tantum atque ossa supersunt ^d.
¹ Merc. 21. Misere mini mei, misere mini mei] q. d. Durissimi estis & inhumanissimi, quos mei ita afflicti non misereat. Geminatio autem ad וְיִדְבְּרוּ pertinet. ¶ Saltem vos, amici mei] Vel, focii. i. e. Postquam ab aliis derelictus sum, vos, qui mihi jam olim tales fuistis, nè me in adversis deseratis, sed vos verè amicos exhibete ^f. Vos, qui ad me consolandum accessistis ^f.
¹ Merc. ¶ Manus Domini] Gravior est plaga quæ à potente infertur. Satis sit vobis, quod à Deo affligar ^g. Manus, i. e. plaga ^h; ut Psal. 77. 2. Jes. 25. 10. Manu enim plagam infligimus ⁱ. ¶ Tetigit me, וְיִדְבְּרוּ cum ב, tangere; sine ב, vulnerare, sed maxime in Piel ^k. Tetigit, i. e. percussit ^l; ut Job. 1. 11. Psal. 104. 32 ^m. Synecdoche generis ⁿ.
¹ D. Pi. 22. Quare persequimini me] Vel, insectamini, Merc. ¶ Sicut Deus; [ita ferè omnes;] sub. me persequitur, vel affigit, Ma. Me. וְיִדְבְּרוּ Quasi vobis idem juris quod Deo Judici in me esset ^o. Vel, tanquam Dei justitiam defendentes: vel, æquè durè, vel durius quàm Deus P. Nè ita imitetur homo Deum, ut, quem is affligit, affligat. Voluntas Dei est, nos aliquando non velle quod ipse vult ^q. Sicut Deus, q. d. Satis esto vobis me à Deo tantopere premi ^r. Aliis וְיִדְבְּרוּ pro וְיִדְבְּרוּ; & quidam legunt, וְיִדְבְּרוּ ^r. Vertunt, per ista, Q. in M. vel, eo modo, vel, sicut isti, Q. in D. V. sub. alii, quorum supra meministi ^s; nempe, jurati mihi hostes: Non

vos illis similes effectis. Sed frigidum est ^t. ¶ Et Merc. carnibus meis saturamini? Vulg. negationem omittit, quæ est in Hebræo & Græco ^x: וְיִדְבְּרוּ Merc. Et carne mea non satiamini? Merc. sim. JT. &c. vel, non potestis saturari? Pi. nempe eam devorandam, & me dilaniando, instar leonis vel lupi, &c. Pulchre compa- ^y Pi. rantur obtrectatores vulturibus, utpote qui quasi vis pascantur carnibus vitæ & famæ alienæ ^z. Cur = T. me instar canum mordetis, &c? In omnibus ferè linguis, qui convitiatur, &c. rodere & mordere dicitur ^a. ¹ Scult. [Al. sic;] Satis esto vobis carnem meam esse consumptam ^b, neque, velut immanes feræ, etiam ossa, quæ ^b Ma. ex superfunt, comminuite ^c. Vel, num & animam meam ^c Ma. ex vexatis ^d? Malim, carne mea, i. e. plagâ carnis, five ^d Ma. ex corporis, nempe ulceribus & doloribus meis, nisi insuper me ludibrio habeatis; & convitiis proscindatis. O ^d O. in sævitiam plusquam belluinam ^f. ^f Scult. 23. Quis, &c. וְיִדְבְּרוּ Quis det (vel dabit, Pi.) nunc וְיִדְבְּרוּ expletivum est ^g & (pro ut, Merc. Pi.) scribentur, &c? V. vel scribantur, &c? Merc. Pi. ¶ Sermones mei? Vel, i. quos jamjam sum protocuturus ^h; nempe de Resurrectione, vers. 25, ^h Pi. Ma. 26, 27. Ut fides mea & æquitas causæ testata fieret, &c. ^h. Vel 2. quos ad innocentiam meam defendendam dico adversum vestras calumnias, &c. ⁱ. ⁱ Ma. ex ¶ Quis mihi det, &c. וְיִדְבְּרוּ Quis (inquam) det in libro & insculpantur? Inversus ordo dictionum; i. e. ut insculpantur in libro ^k. ^k Ma. ex ¶ nam in libro exararentur, Ti. describerentur, P. exsculperentur, JT. Malim, consignarentur: וְיִדְבְּרוּ non est sculperere, sed delineare, vel describere, item pingere; Esa. 30. 8. & 49. 16. Ezech. 4. 1. q. d. Tantum abest ut quæ dico ^l Pi. putem esse falsa, ut optem ea fieri immortalia ^m. Non ^m V. lucem hominum aut posteritatem refugit innocentia mea; nè putetis me juri meo non confidere. Nota וְיִדְבְּרוּ sine Dagesch in ק scribi, cum sit קקק: sed sic interdum levandi causâ Dages ex litera geminanda omit- titur; ut in וְיִדְבְּרוּ Ezech. 41. 7. pro וְיִדְבְּרוּ. Prius ⁿ Merc. membrum simplicem scriptionem significat; posterius, in integro libro, vel inter historias aut acta publica ^o. ^o Scult. 24. Stylo ferreo] [Sim. omnes.] Repete וְיִדְבְּרוּ ^p Pi. O si quis daret, &c. P. ¶ Et plumbi laminæ; ita Ch. ^p Pi. וְיִדְבְּרוּ Et plumbo, ^q. JT. Pi. & (pro vel, Merc.) plum- ^q Pi. beo, M. Merc. [nempe stylo.] Sed durum est, stylo ^r Ar. plumbeo in petra incidi, quod plumbum molle sit, nec lapidi resistere possit ^r. Resp. 1. Non ita exigua massa ^r RS. in plumbi designatur, ut petra non possit resistere ^r. Non ^r Merc. placet; nam nec densissimus è plumbo stylus literas ^r Merc. in rupe incidere potest ^t. Resp. 2. Fortè plumbum ^t Pi. temperaturâ quadam indurabant, adeo ut stylo ejus in petra incidi posset. Sic æs olim ita temperabant, ut ex eo gladii & arcus fierent ^u. Resp. 3. [Alii aliter ^u D. accipiunt:] Et plumbo, i. e. cum plumbo, ut Exod. 1. 5. & Josephus, i. e. cum Josepho. Neque enim Josephus illis addendus est, sed in illis numerandus, ut patet ex Gen. 46. Sic i Sam. 14. 18. arca — & filii Isr. i. e. cum filiis, &c. & Jer. 22. 7. destructores — & arma, i. e. cum armis, &c. & Gen. c. 4. v. 20. pater habitantium in tabernaculis & pecoris, i. e. cum pecore. Neque enim ^v D. pater fuit pecoris, i. e. primus auctor cogendi pecoris: nam Abel erat pastor ovium. Sed Jabal hoc illi arti addidit, ut greges è loco in locum migrarent pro ratione pascuorum: & ubi nox aut frigus, &c. esset, sub tentoriis, &c. secederent. Et nè duæ artes hic Jabali adscribi putentur, eas conjungunt & Græci, (qui sic habent, Is pater pecuinariorum sub scenis habitantium,) & Arabum unus, & RS ^w. Cum plumbo, scil. infuso in ^w BA. i. 2. literas stylo ferreo in rupe incisus ^w. [Aliis plumbum 44. 466. non est instrumentum scriptionis, sed subjectum ejus ^w Pi. 6m. recipiens: Locum ergo aliter reddunt:] Et plumbi BA. ex RS. laminæ, Ch. aut in plumbo, P. Repete וְיִדְבְּרוּ ex priori inci- ^x Pi. so ^x. Et in plumbea calatura, Sy. Ar. Styloque ferreo ^x Pi. incidantur in plumbum, Ti. Veteres solebant, ut cera- ^y Pi. tis, sic etiam plumbeis, tabulis inscribere, & libros inde componere; quales in antiquis sepulchris juxta Ne- ^z Pi. apolin repertos testatur Georgius Fabricius, & ex eo ^z Pi. Franciscus Valesius ^z. Apud Romanos publica acta ^z Pi. laminæ plumbeæ inscribi solita ostendit Plin. 13. 11. & in ære, teste Alex. ab Alex. 2. 30. Cum autem illa ^z Pi. scriptura

Scriptura igne corrumpi possit, etiam petra incidi voluit; [ut sequitur.] ¶ *Vel certe, 797* In perpetuum, sive eternum, JT. Pi. P. V. &c. ad perpetuam rei memoriam: ut in perpetuum sint, M. sim. Ti. aut certe in perpetuum, P. Quædam exemplaria Vulg. legunt *celte*, quæ vox est nihili, & certe reponendum est. Legi certe in 13 MSS. cod. at in 16 aliis MSS. est *celte* *. [Vide Pinedam, si vacat, de hac varietate lectionis.] ¶ *Sculptantur in felle* 798 In saxo, P. M. sim. Sy. Ar. in rupe, vel petra, Merc. JT. Pi. o. ut leges apud alios in æs incidebantur; nam scripta in libro successu temporis oblitterari poterant. Porro, Jobi voto satisfecit Deus, & sermones ejus in hoc libro scripti sunt, &c. b.

25. Scio enim; ita o. 799 ¶ *Ego quoque* (Ego quidem, vel Equidem, Sy. Ar. Ca. JT. Pi. vel, At ego, vel, Ac sanè, Merc. Ego autem, M. vel, Ego sanè, Coc. Ego certe, Pin.) scio, sive novi, Merc. P. &c. n. i. & si copulativè accipiat, docet Jobi cum aliis fidelibus consensum; communiter tamen adversativè accipitur, ut opponat hoc accusationibus amicorum, quasi fiduciam abjecisset; q. d. Conqueror quidem me à Deo derelictum, sed tamen credo. Quicquid vos mihi obijciatis, licet me pro impio & Dei contemptore habeatis, vide Job. 18. 21; Equidem Redemptorem novi, &c. ideo ad eum provoco, in eum unicè spero; is meus erit vindex, &c. d. Alii hæc vel cum proximis, vel cum paulò antè positis, jungunt. Cur me insectamini, quum ego sciam Redemptorem vivere, &c. & ideo non ad vos mortales & perituros confugio, sed ad ipsum, &c. Vel sic; Propterea opto verba mea ad posteros transmitti, &c. quia non ad homines morituros confugio, sed ad Deum, qui, cum æternus sit, jus meum semper defendere poterit, etiam apud posteros. Nam scio: q. d. Qui per fidem exspectat Resurrectionem, &c. non est impius, aut hypocrita: At ego exspecto, &c. Ergo non sum impius, & à Deo abjectus, ut vultis. Scio, nempe certissime, 2 Tim. 1. 12. Vide fidei certitudinem. Excludit hoc verbum omnem dubitationem. Gen. 48. 19. Scio, fili mi, scio. b. Discimus hinc fidem esse & notitiam, Joh. 17. 3. 1 Joh. 2. 3, 4. & c. 3. 14. & fiduciam. Hinc Jobus illi confidit. ¶ *Quod Redemptor meus vivit*; [sim. omnes:] ¶ *799* Redemptor (vel vindex, Ti. Ca. vel salvator, Sy. Ar.) meus vivit, Ch. P. Merc. &c. o. ἀντὶς μου, Th. i. e. propinquus meus; propriè, is qui propinquitatis jure redimit hæreditatem. 799 est ἀνταποδοτὴς, notat suum vindicare, sive vindicare. Vide Psal. 119. 154. Esa. 43. 1. item Ruth 4. 6. Psal. 74. 2. Esa. 48. 20. Sym. vertit, ἀνταποδοτὴς. Dicitur & de venditis ac consecratis; tum notat redimere. 799 dicitur propinquus qui alterius honorem, vitam, bona, &c. tanquam sua, potest vindicare, sive vindicare. Vide Levit. 25. 25. Ruth 3. 13. 799 propriè est consanguineus qui alienata bona propinqui, vel eum ipsum à servitute, vel sanguinem occisi in percussore, vindicat, Num. 35. 12. m. Redemptor meus; qui cum personam meam ab interitu vindicaturus est, tum causam meam à procellis totius mundi & contumeliis vestris. Qu. Quisnam est hic Redemptor? Resp. 1. Deum Patrem hic intelligo; et si fides veterum sine dubio erat in Deum Patrem per Messiam redemptionem. Deus Redemptor dicitur, quia pios ex multis malis liberat, Psal. 78. 35. Esa. 41. 14. & 43. 14. & 44. 6. & 47. 4. & 48. 17. & 49. 7. Huc facit, quod illi nomen attribuit quo à Gentilium diis millies fecernitur: nec alium Redemptorem vocat, nisi quem prius hostem dixerat; & à percussore suo medicinam speravit. Resp. 2. Deus Filius, seu Verbum incarnatum. Hæc communis est Patrum & Interpretum sententia; & indubiè vera. Cum Redemptoris, aut Redemptionis, nomen in Sacris Literis lego, non cum RR. aut aliis Hebraizantibus vulgari ratione assertorem, aut liberatorem, sed Redemptorem jure sanguinis, nempe Christum, intelligo. [Probant Christum hic intelligi:] 1. Ex proprietate vocis 799; quæ non tantum actum vendicandi significat, sed officium & necessitudinem. Significat jure propinquitatis vendicare, &c. Ruth 3. 12. Christus autem, os de ossibus nostris, & caro de carne nostra, nos redemit, & quidem sangui-

ne suo, Eph. 1. 7. ita ut sanguis sit & jus redemptionis, & pretium. Christus ideo factus est homo, ut nos Ph. jure consanguinitatis redimeret. Is optimo jure 799 Ma. dicitur, qui redemptionem verè præstitit, idque sanguine suo, & extra quem non est salus, adeoque nec 799 redemptio ad salutem, Act. 4. 12. In Christum competunt omnes 799 Redemptoris & Redemptionis leges: quæ sunt, 1. ut sit propinquus; 2. ut jure propinquitatis redimat; 3. ut injusto possessori prædam eripiat, idque sine pretio illi soluto; 4. ut pretium vero domino solvat. 2. Redemptiones sive Liberationes omnes Ecclesiæ & populi Dei, etiam à præsentibus malis, Christo adscribendæ sunt. Ita liberatio ex Babyl. adscribitur sanguini Christi, Zach. 9. 11. c. Car. Sic, Angelus faciei Dei 799 vindicabat eos, & in omni angustia salvabat, Esa. 63. 9. Idemque Jacobum vindicavit ex omni malo, Gen. 48. 16. d. Porro, quod dicit Coc. Redemptor meus, singularem Jobi erga Christum dilectionem significat. Voces hæc, meus, tuus, suus, sunt amatoria. Vide 1 Reg. 20. 32. frater meus, &c. f. Pin. sim. Christum sibi applicat, suumque esse pronunciat. Redemptor vivit: Opponit vitam Redemptoris suæ morti; quid verò si & morti Redemptoris, sicut Apoc. 1. 18. d. Coc. Vivit; Sensus est, quod semper vivit, sive immortalis & æternus est. Sic, vivit Dominus, i. e. æternus est. Ita D. Vivus enim perennis; ut aqua viva, fons vivus, lapis vivus, arbor viva. Græci itaque hic reddunt, ἀείωνος, perennis, perpetuus. q. d. Licet ego & vos, amici, mortales simus & perituri, Redemptor tamen vivit. Non dicit, vixit, nec, vivet, sed, vivit, sine distinctione temporis præteriti vel futuri. Deus in æternum est S U M: Christus, ut Deus, vivit ab æterno; ut homo, in æternum. Deinde, vivit, i. e. vitam & ipse habet in seipso, Joh. 1. 4. & 5. 26. &, tanquam vitæ princeps, Act. 3. 15. aliis dat, Joh. 5. 21. & 10. 10. & 14. 6. Denique, vivere hic robur & potentiam Redemptoris indicat. Vide Psal. 38. 19. k. [Al. sic.] Redemptor— Car. vivit; q. d. Licet pro me moriturus sit, tamen est verus & vivens Deus. Hinc, contra Photinianos, constat Patres V. T. credidisse in Christum, ac per fidem in nomen ejus esse salvatos: Gen. 48. 16. Act. 4. 12. & 15. 11. f. item Heb. 9. 15, 26. & 10. 14. & 11. 40. f. Scult. Eph. 1. 10, &c. f. Vivit, ac proinde, utcumque causam meam homines oblivione sepeliant, tamen illa integra apud Deum asservatur. ¶ *Et in novissimo die de terra surrecturus sum*, 799 ¶ *Et postremo, vel novissimo, (vel posteriorem, JT. Pi. in consummatione, Sy. Ar.) in, vel super, terram, sive pulverem, Mo. JT. Pi. Ca. Sy. Ar. staturum, Mo. Pi. vel resurrecturum, JT. surrecturum, esse, Ca. vel appariturum, Sy. Ar. 799* ultatè sign. surgere; hic stare, ut Neh. 9. 3. Psal. 1. 5. *. Posteriorem, i. e. hominem redivivum in Resurrectione & adventu Christi: nam posterior homo, qualis in Resurrectione futurus est, cum hoc priore comparatur, ut 1 Cor. 15. 42. Fortassis tamen de Christo hæc accipiendæ sunt, qui quidem jam reipsa & ab æterno vivit, quæ Deus est; quæ homo verò posterior tempore futurus est, sed prior tamen resurrecturus, 1 Cor. 15. 20. postea ego evigilabo. [Al. sic.] Jun. Et posthac redemptio ejus consurget super pulvere, Ch. o. ἀντὶς μου, &c. Qui me resoluturus est super terram, o. Qui & in novissimo consurget super jacentes in pulvere, M. Et novissimo tempore adhibebit suam vim pulveri, Ti. Et quod in novissimo die super terram surget, sub. ad judicium universale, simul omnium hominum corpora suscitaturus. Et novissimum qui super terram surget, P. vel consistet; i. e. & futurus omnium novissimus, in sempiternum victurus. Possunt verba sic reddi, m. V. Novissimus resurget in pulvere, ut ad Christum referantur, qui fuit primitiæ dormientium. Et postremus (vel, m. M. & quod scilicet postremus, Merc.) super, sive supra, pulverem (i. e. in terra, Merc.) stabit, Merc. Coc. Scult. i. e. permanebit, stabilis erit. Ita 799 sæpe sumitur, ut Isa. 40. 8. Sensus est, Omnibus hominibus qui super terram habitant consumptis, ipse postremus omnium o. Mere. futurus est, & æternum perstaturus. Alii de Christo juxta humanitatem in terra, post omnes homines consumptos, & postea suscitatos, ad judicium comparituro accipiunt. Sed simplex sensus est, de Deo Patre P. P. Merc. Ipse,

Ipse, omnibus hostibus prostratis, aliisque jam mortuis, tanquam gloriosus victor stabit, & se gloriosum exhibebit, in pulverem ita agens, ut pulverem, in quem homines sunt redacti, excitet*. *Stabit contra pulverem*, tanquam *vindex mei*, me, jure pulveris & mortis abolito, repetens. *Stare contra*, est oppugnare, Esa. 31. 2. *Stabit supra pulverem*, ut hostem prostratum ad pedes, 1 Cor. 15. 26, 27. Pertinet hoc ad modum asserendi. Nam à quo recuperabit? A pulvere, in quo seminantur & corrupta detinentur corpora nostra. Quomodo? Pugnando cum pulvere, ejusque & mortis vim adimendo. *Postremus*, nempe *vindex meus*, q. d. qui nusquam, nos usque ad finem deseret; vel, qui superstes erit omnibus hostibus, ita ut nihil sit quod suos detineat amplius, aut in posterum occupet: vel, *postremus* in vita; q. d. Cum jam omnia mors occupaverit, ipse solus immortalis dominabitur super mortem, & carcerem mortis, pulverem. Ità à Redemptoris vita immortalis & potestate in pulverem conficit, Fideles viros Deum post corporis sui destructionem; quia scilicet (quod facillimum subintellectu, & minime necessarium dictu,) exarmato per Passionem suam pulvere, eum quoque spoliabit, primò possessione carnis suæ, deinde & nostræ. Id in voce *וְאֵלֶיךָ* continetur. [Al. sic;] Hebræa sic sonant, *Et* [repete scio] *illum postremo statuum in campo*, quod victoris est. Sic Deum dicit victorem fore adversariorum suorum. [Sed hic paulisper sistendum est, & solvendus nodus, si quis alius, vindice dignus.] Quia hic vers. cum duobus sequent. ad Christum & Resurrectionem propriè dictam referendi sunt; an verò Resurrectio hic metaphoricè intelligenda est? Resp. Prius statuunt Christiani non pauci; imò nostri fere omnes, tam veteres quàm recentiores; qui tamen, ad probandam Resurrectionem, coacti sunt in versionibus suis multum ab Hebræo discedere. [Sed id deinceps discutiendum est.] Posterius alii statuunt, & hæc de metaphorica Jobi ipsius resurrectione de terra & sterquiliniis sordibus ad meliorem vitæ conditionem intelligunt*. [Argumenta hujus sententiæ sunt huiusmodi.] 1. Quia convenit cum sequenti historia, Job. 42. 2. Convenit cum aliis S. Scripturæ locis, ubi liberatio ab ærumnis *resurrectio* quædam esse dicitur. Vide Ezech. 37. 3. Sic Chaldaus, qui hic legit, *Ex carne mea videbo bonum Dei*, i. e. felicitatem mihi restitutam. Resp. Chald. aliter vertit, *rursus videbo Deum*; non enim *וְאֵלֶיךָ* bonum habet, sed *וְאֵלֶיךָ* iterum. 4. Ex consensu Hebræorum, qui Resurrectionem credebant, & omnia rimati sunt quæ aliquam in speciem ad Resurrectionem trahi poterant; nec sanè hunc locum prætermisuri essent. At nè unum quidem ex septem Hebræorum commentariis invenies qui eò referat. Resp. 1. Hebræus Scholiastes de Resurrectione accipit, & hæc verba habet, *Super pulverem* (i. e. habitantes in pulvere, sive sepulchro,) *surget, ad dandum essentiam & exitum omni invento quem inveneris super pulverem*. Resp. 2. Non mirum Judæos hic hallucinatos esse, qui carent Christi Spiritu, nec intelligunt Evangelium, adeoque nec totam causam & scopum Jobi; & plerique de carnis resurrectione dubitant, & dubitant de statu piorum ex gentibus in Resurrectione, ut erat Job: ignorant insuper quid sit videre Deum, &c. [Prioris sententiæ argumenta sunt talia.] 1. Solennis ista præfatio, *Utinam scribantur in libro*, &c. nonnisi gravissimæ sententiæ, quæ totius Religionis fundamentum contineat, esse potest; qualis est de Christo Judice, & Resurrectione mortuorum. 2. Ultimum & æternum judicium sociis interminatur hic vers. 29. 3. Sublimis & spiritualis Jobi sermo satis docet ipsius cogitationes supra hunc mundum fixas fuisse, in Redemptore, Judicio Divino, ac Visione Dei*. Novum hic dicendi genus; quasi exhilaratus esset Job illustratione novâ, & ad quancunque subeundam aliam magis quàm antea confirmatus, idque ex certa Resurrectionis spe, quam, ut videtur, ex Divina revelatione, hoc tempore ipsi indulta, conceperat. Nec amplius luget Job, aut queritur, sed tantum enumerat mala quæ pertulerat; ita tamen, ut nullus appareat languor, aut desperatio, aut mortis desiderium.

4. Superioribus multoties significavit Job se omnes spes mortalis vitæ abdicavisse, & solâ spe vitæ immortalis niti. Vide cap. 17. sub finem. Ac potissimum, eò quod spes ex amicorum adventu concepta decollasset: [sive evanisset:] absurdum autem esset nunc mutare factum. Mortem sibi proximè instare significaverat, simili Arboris, &c. 5. Idem docent illa verba, *id est se oculis visurum Deum*, quod de corpore propriè Car. resuscitato credere, illustre erat fidei ipsius specimen; at de homine à calamitatibus restituto dicere, supervacaneum erat, quia de illo nemo dubitare poterat, quintalis Deum iisdem oculis cerneret. 6. Patres ita statuerunt; August. Cyprian. Greg. Cassiod. &c. & Hieron. hæc habet, *Nullus tam apertè post Christum, quàm iste ante Christum, de Resurrectione loquitur*. Omnino igitur hic locus de vera Resurrectione intelligendus est, nec sine temeritatis nota ad alienum sensum trahi potest. 7. Ità o. & Chald. accipiunt. [Vide ad sequent. vers.]

26. *Et rursus circumdabor pelle meâ*, *וְאֵלֶיךָ* [Variè reddunt.] *Postquam verò circumdederunt* (nempe Pater, Filius, & Sp. Sanctus, Tig. not.) *hoc meâ cute*, Ti. *Et postea hoc ipsum* (i. e. meum corpus) *circumdabunt* *isti ossa*, & hoc totum corpus meum, Q. in Merc. *וְאֵלֶיךָ* deduxerunt; at *וְאֵלֶיךָ* tantum in Hiphil reperitur, & passivum in Hophal esset formandum, non in Niphal*. Locus obscurus est, in quo multa subaudienda. *Ac post*, vel *postquam*, *pellem meam contriverint* *istud*, sive *hanc*, Mo. P. vel, *circumdabunt hanc*, scilicet *mihi*; *וְאֵלֶיךָ* deduco à *וְאֵלֶיךָ* *circumdare*. *וְאֵלֶיךָ* & *וְאֵלֶיךָ* affinia verba, ut inflexione, ita significatione, sunt. Porro, Job. 1. 5. *וְאֵלֶיךָ* omnes in circuli significatione sumunt. *Et postquam vermes corroserint corpus istud*, M. vel, *confoderint istud, evigilante me*, JT. [Pro *וְאֵלֶיךָ*, quod reliqui vertunt, *cutem meam*, legisse videntur *וְאֵלֶיךָ*.] *Et quancumque post cutem meam confoderint* (sub. *confodientes*, nempe vermes, est loquutio impersonalis,) *istud*, Pi. Deficit *וְאֵלֶיךָ*, vel *וְאֵלֶיךָ*. *Et post cutem meam*, scilicet *con-* sumptam & corrosam toto corpore, q. d. post putredinem cutis meæ, *excusserunt hoc*, (nempe, vel vermes in ulceribus geniti, vel dolores immodici,) *confregerunt & conciderunt* velut in fragmenta, ut pulvis jam excuti possit, *hoc*, nempe os, vel corpus, meum; quod non nominat, quia ossis vel corporis nomen præ deformatione non merebatur; hoc quod illis monstrabat, os subter cutem; q. d. non externa tantum quæ vobis patent, cutem & carnem, sed & insuper ossa interiora; non tamen desino Deum Redemptorem agnoscere, & in eum sperare. *Et postquam destrinxerint* (constructio qualis Job. 42. 7. *וְאֵלֶיךָ*, *postquam locutus esset*, & Gen. 10. 18.) *cutis meâ hoc*, quod scilicet reliquum est; confer v. 20. vel, *cutim hoc*, i. e. totam cutim quoad hanc particulam. Verba sæpe cum duplici accusativo junguntur, altero suppositi sive totius, altero partis. Sic Gen. 3. 15. *Ipsam te conteret caput*, &c. Per *pellis destructionem*, h. e. veluti *excoriationem* sui, Mors notatur. *Ac post pellem meam perforatam*, ac dolores meos qui *contriverint istud os*, sing. pro plur. i. e. hæc ossa mea. Alii, *Et post pellem meam contritam vermes contriverunt hanc carnem meam*. Alii, *Post pellem meam*, i. e. post illud quod est sub pelle mea; h. e. post frustum istud carnis, aut ossis, quod scilicet manu apprehendens illis ostendebat. Alii, *Et* (i. e. Nihilominus) *post pellem meam perforatam dolores mei fregerunt istud os*. *Etiamsi non pellem tantum meam, sed &* *hoc*, nempe arvinam, quæ sub pelle est, *consumerent*, morbi scilicet. Varietas interpretationum fere nata ex voce *וְאֵלֶיךָ*, quæ aliis est præ. Pihel à *וְאֵלֶיךָ* *conciderunt*, *confoderunt*, &c. aliis præ. Niphal à *וְאֵלֶיךָ* *circumdati*, vel *circumvallati*, sunt. Vel, si est activum à *וְאֵלֶיךָ*, mutant significationem à *וְאֵלֶיךָ*. *וְאֵלֶיךָ* active hic adhibetur. Confer Esa. 10. 34. & 17. 6. & 24. 13. Perit sol in Niphal exponit à *וְאֵלֶיךָ*; *Et post cutem meam putrefactam, excussa sunt & contracta hoc*, i. e. hæc ossa. Sed durius est, præstatque in Piel activum exponere, & *excusserunt*, scilicet *excutientes*, nempe vermes, aut dolores, hoc os. Id *וְאֵלֶיךָ* alibi in S. S. sign. Locum hunc de Resurrectione accipiunt o. & Chald. si simpliciter accipiantur.

accipiat. *Ut in terra resuscitet pellem meam, quæ hæc exantlat, &c. Et postquam inflata (h. e. rupta) fuerit pel-
 lis mea, erit hoc, nempe corpus suum, quod indigitat.*
 * Coc. Versum hunc sic reddo; *Et post cutem meam, nempe
 corrosam, sive consumptam, facient sequi hoc, (sive
 facient ut hoc sequatur, nempe Redemptor meus ejus-
 que ministri; impersonaliter enim capio, sicut illud,
 repetent animam a te,) quod ex carne mea videbo Deum.*
 Dixerat, Scio Redemptorem meum vivere, & superstitem
 manere: Sed quid hoc ad te, ô Job, si tu interis?
 Omnino; nam post cutem, &c. *וְאַחֲרָיָהּ* verito, sequi facient,
 ex Chaldaismo, ubi *וְאַחֲרָיָהּ* est sequi, adharere, unde *וְאַחֲרָיָהּ*
 accentus sic dictus, quasi copulator, faciens duas dictio-
 nes coherere. Plurimi autem in hoc libro occurrunt
 Chaldaismi. *וְאַחֲרָיָהּ* præ. pro fut. quod usitatum. Porro,
 Chald. optime quoad sensum hæc reddit, *Et postquam
 adempta erit (cessare facta) cutis mea, fiet hoc, nempe,
 quod Redemptor meus postremus perstiturus sit, &c. &c.*
 * Di. quando hoc fit, ex carne mea rursus videbo Deum.
 ¶ Et (vel tum, JT. Pi. Coc. nam & potest esse conse-
 cutivum, sed malim, etiam, Coc.) in (vel de, sive ex,
 P. M. Merc. Ch. JT. Pi.) carne mea (ex meo corpore, Ca.)
 videbo (*שֶׁכֶּתֶר*, Ti. cerno, contemplor, Merc.) Deum;
 ita M. *וְאַחֲרָיָהּ* [Et hoc variè interpre-
 tantur.] A carne mea, i. e. post carnem meam attri-
 tam, h. e. post afflictionem in carne mea perpassam,
 videbo Deum. Ex carne mea, i. e. ex afflictione car-
 nis tanta*, ex corpore meo ita constituto ut nunc est,
 quo nihil horribilius, sentio Dei judicium & iram ac
 supplicia; video plagam Dei: h. e. deprehendo De-
 um esse qui me affligit, ne putetis me ignorare. At
 hoc non quadrat cum initio, *Novi quod vindex meus vi-
 vit*. Cerno Deum, i. e. Dei potentiam & providenti-
 am, & summam in me beneficentiam, qui me in tan-
 tis cruciatibus, non sine miraculo, adhuc servat. Quo-
 modo ergo dicitis me Deum non cognoscere, aut ejus
 providentiam negare? Sed hoc frigidum est. 1. Quod
 spectabat testari providentiam Dei? Numquid ea de
 re disputabatur inter partes? Annon eam agnoscit su-
 præ v. 6, 21. & Job. 12. 10? [quod & Mercerus ali-
 bi non semel observat.] At clementiam ejus agno-
 scit. (Videbo Deum, i. e. propitium experiar.) Imò
 hoc est quod maximè conqueritur, se servati ad carni-
 ficinam, &c. Vide Job. 6. 8, 9. & 7. 21. Nec sperabat
 Job se in hac vita sensurum Dei gratiam, saltem post-
 quam reliquum cutis destrinxerint; sed sæpe testatus erat
 se eam spem abdicasse, & stultos judicat qui id sibi per-
 suaderent. 2. Cur ergo non potius Jobus ita efferret,
 in carne mea video *וְאַחֲרָיָהּ* manum, sive visitationem,
 Dei, ut est cap. 10. 12? 3. Quid huc facerent & il-
 lud, *extremus supra pulverem stabit*, & allegatio æter-
 nitatis Vindictis? 4. Nulla causa est proprietatis & plen-
 itudinis deferendæ, nec vis verborum restringenda
 est. [Alii hæc, ut & priora, de Christo & Resurre-
 ctione accipiunt.] Et in carne mea, i. e. in eadem car-
 ne in qua resurrecturus sum, videbo Deum. Apertè
 hic asruitur Resurrectio mortuorum. Cum contem-
 dat se oculis corporeis visurum Deum, fidem suam de In-
 carnatione Verbi, sive Filii Dei, palam facit. Neceffe
 est hæc de Christo intelligi, ut qui sit Deus in carne ma-
 nifestatus. Ego de carne mea existens, ex hac eadem
 carne constans, redivivus in adventu Christi videbo
 Deum Redemptorem: quod magis explicat sequente
 versu. Ex carne mea, non exuta, (ut Esa. 29. 18. ex
 tenebris, h. e. solutis tenebris,) sed recepta, videbo eum,
 visione nempe beatificâ, de qua Psal. 16. 11. & 17. 15.
 Matt. 5. 8. 1 Joh. 3. 2. Videbo Deum, Christum oculis
 corporeis, oculis verò mentis Divinam essentiam.
 27. Quem visurus sum, &c. *וְאַחֲרָיָהּ* Quem,
 Deum scilicet, ego specto mihi, i. e. contemplor, cerno
 in hoc tanto morbo. Contra opinionem sociorum, as-
 ferit se Deum ex carnis suæ afflictione cognoscere, in
 qua adhuc ejus beneficio servatur. Idem qui sum—
 visurus sum mihi, JT. Quem (Quem quidem, Ca. vel,
 Quod, si referas ad novum, Coc.) ego (ego ipse, Ca.) vi-
 debo, vel visurus sum, (vel contemplabor, Ti.) mihi, Mo.
 P. Ch. Pi. Coc. Scult. i. e. bono meo. In bonum me-
 um & salutem meam ejus conspectu fruor. Eum vi-
 debo, non iratum, sed charitate exuberantem ad meam

vitam, gloriam, &c. Vel, mihi redundat, ex Hebraismo.
 Vel, videbo meum, Coc. vel, videbo pro me, M. Coc. a
 meis partibus; Deum enim testem & judicem dixerat.
 Quem etiam mihi adstantem contemplor etiamnum. Præ-
 sens hæc contemplatio fidei est, cujus certitudinem
 verba Hebræa innuunt. ¶ Et oculi mei conspiciunt
 sunt; sim. M. Ti. JT. Pi. Ch. *וְאַחֲרָיָהּ* Viderunt, Mo. Coc.
 Merc. Oculos animi intellige; q. d. Prævidi & præ-
 gustavi in corde meo visionem Dei per illuminationem
 Sp. Sancti. Sic Abraham vidit diem Christi, Joh. 8. 56.
 Vel, vident, non corporaliter, sed spiritualiter, per po-
 steriora; q. d. Ejus vim acie oculorum mentis contem-
 plor. Ipsemet vidi hisce oculis. Resurrectionem, quæ
 omnium est, de se profitetur, quia singulari ratione
 ad Sanctos pertinet; & sibi applicare singulariter opor-
 tet quæ in universum de Peccatorum remissione, Re-
 surrectione, &c. prædicantur. Quem ipse his oculis,
 restitutus, sum visurus, etsi nunc totus sum dissolutus.
 Sancti in spem contra spem sperant. Hunc sensum non
 improbo. Alii, Qui ego, vel, Id quod ego, mihi specto,
 magnitudinem scilicet doloris mei; non alius, non vos,
 quibus sanis facile est de meis malis disputare & me il-
 ludere; ego, ego ipse vim doloris sentio, non alius.
 Sed malo, *וְאַחֲרָיָהּ* Quem Deum ipse contemplor, ejus-
 que potentiam in hoc morbo, quem, contra opinionem
 sociorum, ex carnis meæ afflictione cognosco, in qua ad-
 huc ejus beneficio conservor. ¶ Et non alius;
 ita o. Ch. Ti. V. sub. pro me, sed ego ipse, V. sim. De
 Me. ¶ Alienus, sive externus, sive extraneus, Merc.
 M. P. [Variè explicant.] 1. Hypocrita, & alienus à
 fide & spe, non videbit Deum. 2. Ego ipse, cui
 mei doloris vis nota est, non alius quispiam. Vos ex-
 terna videtis, cutem, carnem, ossa, &c. non autem in-
 teriora, renes consumptos, &c. Vel fortè hoc ad animi
 dolorem potius referatur, quem nemo melius novit ipso
 homine. Vide Prov. 14. 10. 3. In hoc ipso corpo-
 re, & non alio, resurrecturus sum, & visurus Redem-
 ptorem. Significat id ipsum numero corpus quod oc-
 cidit resurrecturum, neque aliud in locum *ex vespere suc-
 cessurum*. Locus huic parallelus est Esa. c. 26. v. 19.
 4. Verba sic construi possunt, oculi mei, non alterius;
 q. d. Non nitor alterius sensu, sed meo: vel, non al-
 ter, nempe, pro me vidi, ita ut ipse non viderim.
 Et meis ipsis, non alterius, oculis aspecturus, Ca.
 ¶ Reposita est hæc spes mea in sinu meo, *וְאַחֲרָיָהּ*
 [Variè reddunt.] Defecerunt, vel, consumpti
 sunt, (vel, quamvis defecerunt, V. sim. Pi.) renes mei
 in sinu meo, Merc. M. Mo. V. Pi. Of. G. Scult. i. e. in-
 tra me, in abdito. Sinus, pro interioribus parti-
 bus corporis. Addit hoc ad doloris vim exprimendam,
 quæ ad intima usque penetret. Cum tamen defece-
 rint vires corporis mei intra me, h. e. quamvis sum in
 summa afflictione. Etsi spero liberationem ab om-
 nibus malis, tamen interea sentio omnes vires corporis
 mei internas esse consumptas præ morbo. Renes, i. e.
 cor & omnia interiora, contabescunt præ dolore &
 indignatione, quod à vobis talia patior. Intima mea
 vorantur ex indignatione ob maledicta vestra. Vel,
 Cum dolor omnia interiora depascit, non mirandum
 est si ejulem. Hunc sensum particula sequens *וְאַחֲרָיָהּ* pro-
 bare videtur. Ità refertur hoc ad sequentia: sed con-
 textus probat ad antecedentia spectare, ut sit conclu-
 sio confessionis; q. d. Etiam si omnia interiora consu-
 mantur, tamen hæc spe Resurrectionis me sustento, &
 scio me Deum visurum. [Alii ista versio non pla-
 cet.] 1. Nam renes non sunt in sinu, cum sinus ad pe-
 ctus sit, sed dorso adhærent. 2. o. nullâ renum mentio-
 ne factâ, vertunt, Omnia mihi consummata sunt in sinu.
 177 sign. & defecerunt, & consummata sunt. [Aliter
 ergo vertunt:] Quod unicum est meum desiderium, Ti.
 Consummata, sive perfecta, sunt in sinu meo desideria
 mea, Cod. Burg. in Merc. Renes, cum sedes sint affe-
 ctuum, sæpe affectus & desideria significant, Prov. 23.
 16. Job. 38. 36. *וְאַחֲרָיָהּ* autem præ amore vel desiderio
 consumi sign. ut Psal. 84. 3. & 119. 81, 82. Hinc ta-
 lis fluit explicatio; Præ vehementi desiderio videndi
 Deum meum ferè deficio; hoc unice in intimis deside-
 riis habeo. Confeciti sunt renes præ desiderio videndi,
 nempe clarè & apertè, (quod *וְאַחֲרָיָהּ* sign.) Deum, quem
 vidi,

vidi, nimirum obscure & ex longinquo, (quod denotat *רָחֹק*.) *רָחֹק* cum *נִפְשׁ* vel *נִפְשׁ* junctum desiderium ingens & consumens (prout *נִפְשׁ* zelus dicitur comedere, Psal. 69. 10.) significat. *Consumuntur desiderio renes mei in sinu meo*, i. e. vehementer desiderant; quod *רָחֹק* sign. Psal. 84. 3*.

28. *Quare, &c.* *רָחֹק* *Quia* (*Quare, V.*) dicitis, Mo. *Quia* (vel, *Nam vos*, Scult.) dicitis, Mar. Ch. JT. q. d. Hæc à me dicta sunt, ut vestris verbis respondeam. [Al. sic;] Merito conqueror, vel, Merito desperans de solatio humano spem omnem in æternitatem confero, cum vos amici mei cogitetis me persequi, &c. Juxta nostros [nempe JT.] causa hinc indicatur ejus quod modò dixit Job, renes suos consumi in sinu suo. *Dum dicitis*, Sy. Ar. *Quod si & dixeritis*, in D. ut sententia seq. vers. absolvatur, quo iis minatur*. *Quin* (*Potius, V.*) dicitis, P. V. *Nam* (sub. vel, olim, Ti. vel, confido, Coc.) dicitis, Ti. Coc. *Quin* (itã fumitur *י* Prov. 2. 3. Esa. 7. 16.) diceretis, Pi. *Sanè*, vel *Enimvero*, (sic *י* interdum fumitur) diceretis, i. e. dicere debueratis, vestrum erat dicere, &c. nisi planè inhumani essetis, cum vel renes mei præ dolore consumpti sint. Al. *Forſan dicitis*, (ut Deut. 18. 21. *י*, forſan dices, &c.) *Quid eum insectamur, &c?* Imò verò hoc nunquam vobis in mentem veniet, itã asperi & inimici estis. ¶ *Persequamur eum*; itã reprehendit in iis propositum persequendi ipsum: *רָחֹק* *Quid*, vel *Cur*, sive *Quare*, persequimur (vel, perſecuti sumus, G. sim. Ti. persequemur, P.) eum? Ch. Sy. Mo. Merc. JT. Pi. V. D. itã scilicet graviter afflictum à Domino. *רָחֹק* pro *רָחֹק**. Cur hunc innocentem, & olim tanti boni compotem futurum in Resurrectione, pergitus insectari & persequi? *רָחֹק* omnibus ferè est tut. Kal. Itã sensus erit, Si Resurrectio futura est, si Deus vindex, quare me persequimini? [Al. sic;] *Dicitis, Quid persequimur?* h. e. Incipietis de vestri instituti iustitia dubitare, & meliora consilia suscipere: q. d. Ideo hæc profiteor & attestor, quia spero vos ex eo benignius mecum acturos. Similis loquendi formula Jer. 8. 6. [Al. sic;] Vos amici non levatis, sed aggravatis, meum malum, quia dicitis, *Quam* (egregiè) *insectabimur eum?* [Al. sic;] *Quid persequimur eum?* i. e. Negatis quod vobis exprobravi supra v. 22. nempe, vos me persequi, sive insectari*. Illusio vocatur persecutio hinc & Gal. 4. 29. [Al. sic;] *Quis persequutus est eum*, nisi Deus, qui omnium merita novit, & eum pro suo demerito punivit? Non nos illum persecuti sumus, sed Deus. [Al. sic;] *Diceretis*, Oportet vos dicere, vel, hortor vos dicere, *Cur persequimur, &c?* cur adhuc eum vexamus, &c. k. Equum jam esset ut in cordibus vestris compungeremini, dicentes, Quare persequimur virum probum & rectè de Deo sentientem? Itaque dolebitis vos insectatos esse me, Ca. *Dicitis*, (sub. aliquando,) *Cur perſecuti eum sumus?* G. [Al. sic;] *Numquid dixistis, Ob quid patitur persecutionem?* M. ¶ *Et radicem verbi invenimus contra eum* *וְרִיחַ רָחֹק* *Et* (vel nam, M. vel cùm, JT. Pi. Belg. vel siquidem, Coc.) *radix verbi*, sive sermonis, (vel causæ, M. vel rei, Merc. JT. Pi. V. P.) *inventa est*, vel *fit*, in me? Mo. Merc. Pi. Coc. vel, *infit mibi?* JT. Mutatio personæ, in me, pro, in eo. ¶ *Et radicem sermonis*, sive verbi, invenimus in eo? o. vel, *invenimus contra eum?* Ch. *Radix* est vel initium & fundamentum rei, vel ipsa virtus & veritas: *Verbum* est vel sermo, vel res. Hæc res aut pro poena peccati, aut pro salute, aut pro disputatione, accipitur. Rursus, hæc aut interrogativè, aut affirmativè, leguntur. Hinc varii sensus. *Verbum* pro re tritissimum. *Radix rei* dicitur, ut *radix mali*, *radix peccati*, *radix sapientiæ*, Sirach. 1. 6, 16. *Radix rei* hinc est origo, vel fundamentum, rei. Sic loquuntur Doctores, *Non sermo fundamentum, (radix,) sed opus*: item, *Radix dierum hominis ab anno 20. usque ad 60 p.* *Radix verbi* nihil aliud est quàm fundamentum causæ, quod Cicero vocat *stirpem questionis*, lib. 4. de Finibus*. *Qui radicem invenit*, ille fundamentum invenit ex quo rami pullulant, &c. *Radix autem verborum* dicitur quæ verba parit, i. e. quæ latam præbet disputandi aut accusandi materiam. Hæc verò duplex est. Aut radicem quæ-

runt verborum quæ à Jobo audierant, (ut vult Thomas,) sed non probabant; an videlicet aliquod verbum ex ignorance aut impietate, aut etiam ex desperatione, proveniat: aut (quod malim, quod etiam plures cum Hieron. & Beda sentiunt,) verborum quæ ipsi loquantur, i. e. novum aliquod crimen quod Jobo objiciant. *Radix verbi*, i. e. & fundamentum & occasionem calumniandi, sive objurgandi. Sic nimirum loquebantur, non in actu signato, sed in actu exercito. Verbum aliquod aucupemur quod fundamentum sit illum persequendi, & reprehendendi atque refellendi. Ingenium hoc est invidiorum, & persecutorum. Vide Isa. 29. 21. Matt. 22. 15. & 12. 14. [Al. aliter:] Cur dicitis—quod *radix rei*, nempe hujus persecutionis, (præcesserat enim verbum persequendi; vel, supplicii quod persequitur hominem, Pin. inventa est in me? h. e. iniquitas. [Cod. totum verbum sic reddit;] *Cum verò dicatis, Quomodo illum persequemur?* & causam jurgii in me exstare. [Itã sensum complet vers. seq.] Hebraicè *radix litis* est fundamentum, causa. Est autem *fundamentum litis* culpa. *רָחֹק* *verto litem*, ut Eccles. 7. 9. *Præstat finis verbi*, i. e. litis. [Al. aliter:] *Radix rei*, quæ scilicet inter nos agitur, sive radix disputationis, sive totius hujus sermonis, in ipso est, cum ipse sit qui poenas luat, ut dixerat v. 4. *meum manet error*, ego poenas do. *In me est fundus rei*. Ego sum qui punior. q. d. De meo luditur corio. *Cum radix, &c.* i. e. cum origo disputationis nostræ sit afflictio quam mihi Deus immisit, quæ misericordiam potius à vobis extorquere debuit quam illusiones, &c. vel, *radix* est præstantissima illa fidei confessio, quæ illis fidem facere debuit Jobum non fuisse hypocritam, &c. [Al. sic;] *Radix sermonis*, i. e. fundamentum *נִפְשׁ* & fiduciæ loquendi. Sic *רָחֹק* *loqui* pro *נִפְשׁ* Job. 9. 35. & Psal. 116. 10. q. d. Loqui meum & *נִפְשׁ* ex fide est. Sic Apostolus, 2 Cor. 4. 13. *nos credimus, ideoque loquimur*. Vel, *fundus rei* est veritas innocentie. *Cum radix, &c.* Cum veritas ipsa invenitur in me, h. e. cum revera sim innocens. Job nihil aliud vult dicere, quàm veritatem à parte sua stare; illam autem eleganti periphrasi vocat *radicem verbi*. Mendacium enim cum nihil sit, illud verè *verbum* dici debet quod in veritate fundatur. *Cum radix, &c.* i. e. cum sermones mei nitantur firmis argumentis. Ideo dicitis, *Radix verbi, &c.* quia causa mea bona habet fundamenta. *Verbum* pro causa, Joh. 7. 15. [Al. sic;] *In quo rei fuerit inventa radix*, hoc de Resurrectione mysterium, post quam omnibus expectanda sunt præmia, quæ vos nequicquam quæritis in hac vita. Cum Tresviri [nempe Eliph. Bild. & Soph.] controversiam illi facerent de Religione, summam ejus proposuit quasi controversiæ fundamentum. Est autem tota Religio Fides Christi & spes Resurrectionis. Hæc *questionis radix*. Vide Act. 23. 6. & 24. 15. Versum sic reddo, *Quando, vel Etsi, diceretis, O quàm nos persequemur eum! tamen radix verbi illius Divini, sive Divinæ promissionis quæ nitor, invenitur, & semper invenietur, in me; q. d. Nullis vestris minis evelli potest mihi hæc spes quam professus sum de resurrectione mea & videndo Deum. Itã hinc spem superandi se ipsis adimit, & vers. seq. metum illis incutit. *Radix verbi* est cardo controversiæ, in quo voluntur omnes responsiones Jobi, & principium unde deducantur, & quò referantur. Ex arca animi sui persuasionem (inquiunt amici) hæc quæ profert omnia pullulant. Sed quorsum laboratis, ait Job, ut eam inveniat, cum jam vobis palam indicaverim? Ecce, jam meam vobis rectam de Deo fidem, firmam spem, & dilectionem in Redemptorem, hujus vitæ contemptum, futuræ desiderium, palam exprompsi. Hæc *radix verbi*: hinc mea lingua exfugit quæ dico, quæ respondeo; hinc perſto in mea innocentia, hinc remedium malis. [Alii aliter.] Versum sic reddo, *Nam olim dicitis, Cur eum persequeremur, in quo fundamenta negotii salutis deprehendebantur?* Ti. Quid si ego & vos in nonnullis dissentiamus, & mihi forſan in aliquibus errare contingat? Dixi tamen vobis radicem rei, summam Religionis, præcipua Fidei capita teneo; non ergò debatis me aut persequi, aut temere*

rejecere. Quem Christus recipit, & coelum admittet, vos nē rejicite: dum arbor radicem habet, spes est eam repullulaturam, &c.^o. *Cum radix*, &c. i. e. Cum piā fide in Deum radicans sim, quā perrexi adhuc in mea integritate, & nunc verba veritatis coram Deo profero, ut fidei talis fructus, non autem folia, aut fallaces verborum flores, quales vos effunditis. Hæc fidei meæ professio, & amoris mei in Redemptorem meum documentum, vos monere potest, nē me persequamini. Hæc non dixi inanis jactantiæ causā, sed tanquam gratiæ Dei in me testimonia. *Radix* ergo rei est, sinceritas sive integritas cordis ipsius, gratia Dei, & vera fides in corde Jobi; quæ aptè radici confertur, tum quoddā stabilitamentum homini præbet, sicut radix arbori, vide Eph. 4. 13, 14, 15. Heb. 13. 9; tum quoddā succum præbeat, & causa est bonorum fructuum, h. e. sanctarum actionum, &c. Sensus est, q. d. Miramini, o amici mei, me hæc & dixisse & fecisse. Dico vobis, radicem verbi & operis in me esse, nempe fidem, quæ radix est libertatis & fiduciæ in loquendo, Psal. 116. 10. Rom. 10. 10. Cavete ergo nē me, virum verā fide præditum, persequamini.

29. *Fugite ergo*, &c. *לכם מפני חרב*] *Timete*, vel *Metuite*, vobis à gladio, JT. Pi. Ca. Merc. à facie gladii, P. Mo. M. Ch. &c. ultione scilicet Divinā. Unum supplicium, nempe gladium, pro omnibus nominat. A judicio Dei in Resurrectione futuro. Vos qui ita afflictum cruciatis, eique illuditis. Time-te gladium, quo Deus ulcisci solet homines iniquos, ut sequitur.

Quoniam ultor iniquitatum gladius est, *לחם חרב*] Trunca & concisa oratio ob iram. Quia ira, sub. vobis à Deo imminet, si ita misero illuditis; iniquitates gladii sunt scilicet vestrae hæ iniquitates, i. e. gladium ultorem Domini merentur. Vel, junge *לחם* cum sequent. & ante *לחם* subaudi *לך*; Quia indignatio Domini parata est, in vos scilicet, ob iniquitates gladii, i. e. quæ gladium & ultionem merentur; q. d. Absolutissima est hæc vestra iniquitas, afflicto insultare, &c. Hebræi iram quam illi Jobo cernerent intelligunt; Ira, quā scilicet me irritatis ita afflictum, est scilicet iniquitates, vel, ex iniquitatibus, gladii, i. e. quæ gladio puniri debent.

Quoniam irritatio, sive provocatio, ad iram est ex iniquitatibus gladii, i. e. gladio puniendis. Multi per *לחם* intelligunt iram amicorum Jobi, quā in eum exarserant. Tunc non displicet Pagn. Quia ira est ex iniquitatibus gladii, i. e. quæ gladium merentur; vel, est inter iniquitates gladii, ut subintelligatur *ב*, pro *לחם*. Fortè verti posset, Nam ira est magna iniquitas gladii. Plurale interdum magnitudinem rei solummodo indicat, ut Psal. 73. 22. eram *בְּחַיִּים* magna bestia; Prov. 9. 1. *בְּחַיִּים* Summa sapientia edificavit. Quia ira iniquitates, iniquitas parit ultionem Dei, Ti. Quia ira vestra meretur ultionem gladii, M. Nam talis ira (qualis vestra est) est ex iniquitatibus quæ merentur gladium, Pi. Nam gladio crimina puniuntur, Ca. Quoniam ultio, vel ultor, iniquitatum gladius est: Quod accipi potest vel activè, de ultione quæ poenam infert, gladius est ultor peccatorum; vel passivè, de ultione quæ fit, ut gladius sit poena peccati. Hic gladius significat legum autoritatem & judicis potestatem. *לחם* dicitur est *חַיִּים*, *חַיִּים*, ultio, vindicta, ut Prov. 6. 34. Vide Rom. 13. 5. Alii *לחם* referunt ad iram Dei, unde Junius, nam estum iræ excitant iniquitates gladii, sive cruenta; quales appellat ipsorum persecutiones, sive insectationes. Malim eo sensu locum sic reddere, quia ira, o iniquitates, gladius est: ut sciatis esse judicium. Explicat quem gladium dicat, nempe iram Dei; illa verè gladius est: dumque iram hanc proponit, non tam ipsos, quàm ipsorum iniquitates, compellat, tum ut ipsis parcat magis, tum ut doceat iram Dei non tam in homines, quàm in iniquitates, ferri. Posses etiam subintelligere *לך*, pro *לחם*, & vertere, quia ira iniquitatibus gladius est, quo nempe puniuntur. Ira enim super vos venit, o. Quia cum irascitur Deus super iniquitates, im-mittit occidentes gladio, Ch. Quia ardens ira, scilicet est, vel excitatur, super iniquitates gladii, super talia peccata quæ vindictam & mortem merentur, qualis est persecutio justorum afflictorum. Nam delicta gladii

לחם dicitur est *חַיִּים*, *חַיִּים*, ultio, vindicta, ut Prov. 6. 34. Vide Rom. 13. 5. Alii *לחם* referunt ad iram Dei, unde Junius, nam estum iræ excitant iniquitates gladii, sive cruenta; quales appellat ipsorum persecutiones, sive insectationes. Malim eo sensu locum sic reddere, quia ira, o iniquitates, gladius est: ut sciatis esse judicium. Explicat quem gladium dicat, nempe iram Dei; illa verè gladius est: dumque iram hanc proponit, non tam ipsos, quàm ipsorum iniquitates, compellat, tum ut ipsis parcat magis, tum ut doceat iram Dei non tam in homines, quàm in iniquitates, ferri. Posses etiam subintelligere *לך*, pro *לחם*, & vertere, quia ira iniquitatibus gladius est, quo nempe puniuntur. Ira enim super vos venit, o. Quia cum irascitur Deus super iniquitates, im-mittit occidentes gladio, Ch. Quia ardens ira, scilicet est, vel excitatur, super iniquitates gladii, super talia peccata quæ vindictam & mortem merentur, qualis est persecutio justorum afflictorum. Nam delicta gladii

לחם dicitur est *חַיִּים*, *חַיִּים*, ultio, vindicta, ut Prov. 6. 34. Vide Rom. 13. 5. Alii *לחם* referunt ad iram Dei, unde Junius, nam estum iræ excitant iniquitates gladii, sive cruenta; quales appellat ipsorum persecutiones, sive insectationes. Malim eo sensu locum sic reddere, quia ira, o iniquitates, gladius est: ut sciatis esse judicium. Explicat quem gladium dicat, nempe iram Dei; illa verè gladius est: dumque iram hanc proponit, non tam ipsos, quàm ipsorum iniquitates, compellat, tum ut ipsis parcat magis, tum ut doceat iram Dei non tam in homines, quàm in iniquitates, ferri. Posses etiam subintelligere *לך*, pro *לחם*, & vertere, quia ira iniquitatibus gladius est, quo nempe puniuntur. Ira enim super vos venit, o. Quia cum irascitur Deus super iniquitates, im-mittit occidentes gladio, Ch. Quia ardens ira, scilicet est, vel excitatur, super iniquitates gladii, super talia peccata quæ vindictam & mortem merentur, qualis est persecutio justorum afflictorum. Nam delicta gladii

(h. e. innocentium & fidelium persecutio) est ardor, sive estus, h. e. excitat ardorem Dei, (sic Esa. 65. 5. Hi sunt fumus—ignis ardens, &c. h. e. excitant fumum in naribus meis & ardorem,) qui ipsum impellat ut gladio vindicet in persequentes gladio. Belg. Coc. vertit, Ira peccatorum (h. e. ira per peccatum accensa) gladius est. Videtur *לחם* accepisse pro *לחם*, per enallagen statum, [nempe statum absoluti pro constructo;] qualis & Esa. 42. 25. *לחם*, pro *לחם*, ardorem iræ suæ. Et sciote, *לחם* Di. *לחם*] Ut sciatis, M. P. Merc. Mo. Sy. Ca. Ch. sim. JT. hoc dico ut sciatis, V. sic Pi. quoniam intelligetis, Ti. quia scitis, R. Levi in Merc. Tum, si nunc agnoscere non vultis, cognosceat serò, Coc. Hoc illi non ignorabant, viri sapientes & religiosi; sed ita interdum homines sapientissimi suis affectibus excæcantur & præpediuntur, nē videant & intelligant quod par sit. Essè judicium; ita M. Merc. Pi. *לחם*] Itā legitur; at scribitur *לחם*, quod eodem recidit; nam *לחם* judicium, forma *לחם* contemptus, idem erit quod *לחם*. *לחם* judicatus Merc. est vel Paul Cal, vel Tóar; ut *לחם* reduces, Mic. 2. 8. R. Levi Sed præstat substantivum esse, pro *לחם*, vel infinitum in Merc. loco nominis, i. e. nomen verbi, ut quidam Hebræorum appellant. *לחם* autem per Pathach loco Segol, (quæ puncta cognata sunt;) ut *לחם* Gen. 6. 3. & *לחם* Jud. 5. 7. *לחם* infinitivus: *לחם* pro *לחם* Merc. *לחם*. Omittitur *לחם*. Vide & Job. 36. 16, 18. Notabile exemplum vide Ezech. 21. *לחם* pro *לחם* Coc. [Porro, *לחם* variè reddunt:] Judicium, Ca. quod ita omnes (sit, Coc. Sy.) judicium, Mo. Merc. Coc. Sy. ibi esse judicium, Ar. quod Judex verus est Dominus judicii, Ch. fore (vel, fore aliquando, V.) judicium, P. V. quo scilicet punietur tale peccatum; vel, homines esse obnoxios judicio Divino; vel, judicium in terris Dominum esse, qui eorum facta judicet, & pro meritis puniat vel compenset. Essè judicem & judicium pro innocentē & Deum invocantē. Non erit vobis impune quod facitis. Essè judicium, nempe Dei, vel, i. in terra; mundumque hunc non casu, sed Divinā providentiā, gubernari. Deus in vos severè animadvertet, ut experimento discatis non omnia casu fieri. Vel, 2. in extremo die. Vel, 3. & in hac & in futura vita. Alii, cognoscatis quod judicium, [sub. sit,] h. e. causam meam judicalem, sive statum & æquitatem causæ meæ. Ut cognoscatis quod ex jure est, JT. i. e. ut saltem metu & horrore judiciorum Divinorum ad officium cognoscendum perfungendumque erga afflictum revocemini. Alii, ut sciatur vastitatem impendere impiis & miserrorum illusoribus, ut sit radicale. Sed præstat fervile esse: quod & RS. postea fatetur, *לחם*, i. e. *לחם*, quod est judicium.

C A P. XX.

1. *Respondens—Sophar*] Hic jam secundò loquitur, non ultrà, (cū cæteri duo tertio Jobum aggrediantur:) vel, quia Job cap. 21. ei planè satisfecit; vel, quia nihil novi suppetebat; vel, quia lusurum se operam credebat. Nihil novi hic affert, sed eadem apertius & copiosius in Jobum detorquet, quomodo & reliqui. Multa in hujus verbis de Psalmis sumpta.

2. *Idcirco*, *לחם*] *Profecio*, P. Propterea, M. Merc. JT, Pi. &c. Propter contumelias tuas, tum in Deum, tum in nos, Job. 19. 29. quia ibi dixisti, Metuite vobis à gladio, &c. Vel refer ad seq. vers. *Reprehensionem*, &c. audio. Cogitationes meæ; [ita omnes:] *לחם* Cogitationes ancipites. Vide Job. 14. 13. Cogitationes in quas animus variè distrahitur, quæ [id] cordi sunt quod rami arbori hæc illac diffusi. Dum varia cogito, &c. Variè succedunt sibi, *לחם* Respondent mibi, Ch. Belg. vel, pro me, M. respondere faciunt (facient, Mo.) me, P. Ang. revocant me, Merc. impellunt, vel cogunt, (vel convertiunt, Merc.) me ad respondendum, Ti. sic Merc. V. R. Levi in Coc. Sic esset verbum præg-

prægnans, quale **יָרָן** Gen. 14. 14. armari jussit, fecit
 fervos—*expromere arma* **יָרָן** redire fecit, sub. ver-
 bum¹. Al. *reducunt me*, JT. Pi. Coc. sub. ut loquar, JT.
 vel, quasi in scenam, ut, qui cogitaveram filere, despe-
 rato fructu, denuo loquar². Hoc & seq. vers. causas
 exponit necessitatis respondendi Jobo sibi impositæ¹.
 Quia decuplò se fatigatum conquestus erat Job, præ-
 fatur hîc Sophar, se, alioquin taciturnum, pugnam re-
 petere, nè justæ defensionis suæ defuisse videatur. Hæc
 causa tam præcipitis exordii^m. ¶ Et mens in di-
 versa rapitur, **וְכַעֲבוֹר חַיִּי** [Variè accipiunt.
 Q. cum seq. vers. jungunt:] Et propterea quod sentiam
 in me correptionem, &c. V. sim. R. Levi in Merc. Alii,
 Et propter alia multa sentio in me correptionem, &c. V.
 [Alii seorsim accipiunt:] Et propter sensum meum in
 me, Mo. & quia sensus meus in me est, Ch. & sensus me-
 us in me: scil. Impellor intus ad dicendum quod sen-
 tio: Vim mihi meus sensus & animus facitⁿ. Quia
 sensu & experientiâ cognovi quæ dicturus sum, &
 quod explorata hæc sint, ut quæ sub sensum cadunt^o.
 Vel, quia non sum lapis, aut insensibilis P. Hebræi
חַיִּי חַיִּי quinque sensus appellant. Et quod sen-
 tiam in me, P. [Alii aliter:] Et propterea quod ego
 in me silentium posueram, tacere decreveram; sed nunc
 cogitata mea me revocant, &c. **יָרָן** taciturnitas, ut
 Eccles. 3. 7. tempus **יָרָן** tacendi^q. Quod tamen
 est à **יָרָן** tacuit, istud verò à **יָרָן** festinavit. Alii, Quia
 prius sollicitus eram, nè tibi responderem, nunc im-
 pellor, &c. à **יָרָן** sollicito apud RR¹. Alii, & propter
 promptitudinem, nempe ad respondendum, quæ est in
 me. Ità jactabundus hoc dicit^t. Et ob id prompti-
 tudo mea est intra me, M. Et propter celeritatem, seu festi-
 nationem, in me; i. e. quia accelerandum mihi existi-
 mo, q. d. ut tibi præproperè respondeam, & velut ser-
 monem tuum interrumpam. Diutius enim nugæ &
 maledicta tua ferre non possum^t. Idque propter festi-
 nationem in me; i. e. Non possum diutius expectare,
 aut me cohibere^v. Alii distinguunt in **יָרָן**, pro-
 pter accentum^x. Et propter, sub. hoc, vel illud, (nem-
 pe, quod tu dixisti^v; vel, propter alia multa, V. vel,
 & propterea, Ti.) festinatio mea est (vel, festinatio ex-
 sistit, Ti.) in me, Q. in Merc. JT. Pi. V. i. e. ità festinus sum,
 accelero. Sed accentus in tribus libris sæpe non ob-
 stat quin **יָרָן** cum sequentibus jungatur, ut musicæ
 magis quàm distinctioni is accentus inserviat, etli le-
 vem indicet interdistingtionem^z. Festino, nè excidant
 ea ad quæ respondendum est^a. Dum locuturo mihi
 incidunt multa, continere non possum quin te inter-
 rumpam, &c^b.
 3. Doctrinam quæ me arguis, **מִסֵּר כְּלָמַי** [Correc-
 tionem, sive Castigationem, ignominia (vel calumnia, Scult.)
 mea, M. P. Mo. Pi. vel, probrii, sive opprobrii, mei, Merc.
 V. seu, confusionis mea, Merc. vel, ignominiosam mihi, JT.
 D. Ca. Correptionem conjunctam cum mea ignominia, Ti.
 sim. Pi. Merc. quæ nos pro bestiis habes, &c. In focios
 dicta specialiter in se transfert^c. Doctrinam verecun-
 diæ mea, Ch. Reprehensionem quæ me confundis^d.
 Disciplinam correctionis mea, Sy. Ar. ¶ Audiam;
 ità Ti. D. Ca. libenter, si me arguere potes; vel, cum de-
 decore meo^e: **אֶשְׁמַע** Audiam? Mo. egone audiam?
 Cod. audio, Ch. JT. Merc. vel, audiui, M. Pi. scil. mo-
 dò ex te^f. Quomodo ergò tacere aut dissimulare que-
 am^g? Vel, quam audiui, sub. à te. i. e. Quod me
 malè habeat correctio illa tua quæ me probro affecisti^h.
 Al. audire vos faciam, Sy. Ar. [quasi legissent **אֶשְׁמַע**.]
 ¶ Et [Vel ideo, M. sed, JT. Pi. ¶ Spiritus] Id
 est, vel, Spiritus Sanctusⁱ: vel, mens mea, seu inge-
 nium meum^k: vel, intellectus, cor, cogitatio, ani-
 mus^l. Spiritus, pro motu animi^m. Et quasi spiri-
 culum, Ch. ¶ Intelligentiæ mea; ità M. P. Mo. Ch.
 Merc. **מִבְּנֵי** [Intellectus mei, Sy. oris mei, Ar. **וְהַ**
 genitivum indicat; q. d. Ingenium quod in me excel-
 lit ad intelligendum hæc vel alia: Præclaras habeo co-
 gitationes & sententias ad tibi super hac re responden-
 dum. Sic jactabundè loquiturⁿ. Malim tamen, ex
 (vel ab, D.) intelligentia mea, Merc. Pi. D. q. d. ex ea
 quæ in me est intelligendi facultate, ex eo quod de his
 rebus intelligo^o: non autem, ut exprobras nobis, ex
 iracundia P. Spiritus qui manat ex intelligentia mea^q.

¶ Respondebit mihi, ità Mo. Ar. Scult. Merc. vel, pro
 me, Pi. D. Merc. Mar. **יַעֲנֵי** [Respondet (vel, respondit,
 M.) mihi, Ch. mihi suppeditabit quod adversum te di-
 cam ex meo ingenio^r. Respondere me facit, vel jubet,
 P. V. JT. Transitive vocem accipiunt, tanquam posi-
 tam in Hiphil. Sed nullum est, quod sciam, exem-
 plum ubi hoc verbum in Hiphil id certò significat^t. Pi.
 Ad hoc autem impellor, quod existimem me satis ha-
 bere doctrinæ ut tibi respondeam^u. Et mea pruden-
 tia spiritu pro me respondebo, i. e. loquar, ut tu me
 postea turpiter refellas, & meam causam verbis meis
 agam^v. **יַעֲנֵי** pro **יָרָן**, & **יָרָן** valet pro, ut Job. 13. 7.
 Nam **יַעֲנֵי** respondere, cum refertur ad personam cui re-
 spondetur, non regit articulum **יָרָן**, tanquam notam
 dativi, sed **יָרָן**, qui est nota accusativi; ut patet ex
 Gen. 23. 5. Deut. 1. 14. Jos. 1. 16^v. Certus sum ex
 spiritu meo à Spiritu Dei illuminato, quod hæc probè
 intelligam, &c^x. Paratam ad manum habeo respon-
 sionem ex certissima controversiæ cognitione^y. [Ti. hæc
 aliter reddit, tametsi me conscientia hîc consolabitur.]
 Mea me conscientia adversus tua verba solatur^z. Im-
 pulsus internus animi mei procedens à veritate probè
 à me percepta testificabitur pro me^a.
 4. Hoc scio, **יָדַעְתִּי** [An hoc nōsti? JT. Merc.
 vel, scis? Scult. vel, nōstī? Coc. nempe, Deum jus
 pervertere, bonos affligendo, & malos prosperando,
 ut tu quereris? Ità Ramban. Sed durius est^b. An non
 hoc nōsti? Ellipsis **יָדַעְתִּי** post **יָרָן**, sive **יָרָן** pro **יָדַעְתִּי**, ut
 1 Sam. 2. 27^c. q. d. Multa jactas te observasse & sci-
 re; annon hoc quoque observasti, &c^d? in quo sanè
 maximum ad rem momentum esse cenfeo^e. Sed non
 facilè eò veniendum cenfeo, ut negativa particula sub-
 intelligatur, utpote quæ unica nota est quæ affirmans
 propositio à negante discernitur. Hîc certè nihil ne-
 cesse est, nam potest verti, An hoc scivisti? i. e. remi-
 hanc de qua in seq. vers. Interrogatio affirmativa ne-
 gat; i. e. Tu non nōsti, tu hîc ignarus es, ideòque à
 nobis instruendus^f. Hæc sanè te nōsse oportebat.
 An hoc ignoras? **יָדַעְתִּי** refero ad seq. vers^g. ¶ A
 principio, **מִנִּי עַד** [A seculo, Merc. ab æterno, JT. D.
יָרָן sign. æternitatem, sive perpetuitatem temporis.
 Ab ævo, Scult. ab omni ævo, Coc. D. quod accidit à se-
 culo, Pi. quod non à paucis annis fieri cœpit, sed nun-
 quàm aliter à mundi origine factum est^h. ¶ Ex
 quo posuit est homo super terram; ità Merc. **יָרָן** in D. **יָרָן**
יָרָן [Ex quo posuit, &c. JT. Pi. Merc. scilicet, is qui posuit, nempe Deusⁱ. Heb. à ponere, Pi.
 Solent infinitiva activa sæpe passivo significatu poni^k.
 5. Quod laus impiorum, **כִּי רִנָּתָם וְגו'** [Cantum,
 JT. D. Nempe cantum, &c. Cohæret enim cum vers.
 præced. per appositionem^l. Quod jubilatio, Coc. Pi.
 exultatio, Merc. ovatio, D. letitia, o. & Aq. in D. **יָרָן**
יָרָן, prosperitas, Sym. in D. ¶ Brevis sit, **מִקְרֹב**
 Ex propinquo, Merc. P. V. G. &c. sub. tempore, V. A
 brevi tempore; non jamdiu fuit^m. Nuper demumⁿ Merc.
 cœpit^o. Ad præteritum tempus refertur; q. d. Non
 diu est quod illà felicitate fruitur. Alii, citò, sub. finia-
 tur; i. e. quod vana sit: & ità Chaldaus^p. Brevis est,
 non diutina P. Jam nuper incepit, & brevè desinet^q.
 Sic, idola sunt dii ex propinquo, Jer. 23. 23^r. q. d. Non
 longè latèque diffunditur, sed intra breves & curtos
 terminos includitur^t. [Al. sic:] Ut torrentes ex
 propinquo nati non diu durant; flumina ab altò &
 longinquo ruunt, Jer. 18. 14^t. Torrentes subito ex ad-
 pentinis imbribus conflantur, & illico effluunt; flu-
 mina verò ex longinquis montibus perennant^u. Flui-
 vii perennes non ex propinquo oriuntur, sed ex inti-
 mis terræ visceribus. Latitiam ex propinquo videtur
 sanè opposuisse rivis—mellis, &c. v. 17. Hi ex Divi-
 na benedictione, tanquam fonte; illa ut aqua ex la-
 cuna, vel cisternâ, ex fraude, &c. **יָרָן** ex **יָרָן**,
יָרָן nascitur extemporalis & superficialis latitia.
 Levium metallorum fructus in summo est; abdita la-
 tet ditior vena. Gramen in tecto, & eulmus in petra,
 vigorem ex propinquo, non ex profundo; habere dici
 potest^v. ¶ Ad instar puncti, **יָרָן** [Ad momen-
 tum, sive punctum temporis, P. V. Merc. &c. sub. durat;
 V. D. i. e. brevi tempore^x. Hoc ex parte Dei acci-
 piendum; qui jam eos perdere suo tempore à se defi-
 nit^y.]

- nito decrevit. Hæc in Jobum contorquet, quem hypocritam esse ex afflictionibus ostendere vult.
6. Si] i. e. Et si, Pi. Merc. Coc. vel, Si maximè, Pi. ¶ Ascenderit usque ad cælum] Id est, altissimè. Confer Matt. c. 11. v. 23. Si summis honoribus evehatur.
- ¶ Superbia ejus, אִשְׁתָּא] A אִשְׁתָּא sustulit. Vel, pro אִשְׁתָּא, quasi ex אִשְׁתָּא, quod est Psal. 89. 10. ut אִשְׁתָּא אִשְׁתָּא. Cum & א non alibi legitur. Vertunt, elatio, vel sublimitas, (vel magnitudo, dignitas, Merc. excellentia, JT. Pi. Ang.) ejus, Merc. D. Ut velut inter coelites & Deos locatus videatur. Similitudo ab arbore sumpta. ¶ Nubes tetigerit; sim. JT. Pi. &c. אִשְׁתָּא] Ad nubem, Merc. אִשְׁתָּא forma אִשְׁתָּא mandatum, אִשְׁתָּא linea, (et si alia exempl. habent אִשְׁתָּא;) אִשְׁתָּא vel אִשְׁתָּא obscuravit.
7. Quasi sterquilinum, אִשְׁתָּא] Non אִשְׁתָּא, alioqui esset אִשְׁתָּא, ut אִשְׁתָּא verbum ejus, [אִשְׁתָּא;] sed est אִשְׁתָּא, unde אִשְׁתָּא, (sicut אִשְׁתָּא אִשְׁתָּא,) vel, per cognationem punctorum, אִשְׁתָּא: nisi אִשְׁתָּא ficto placet deducere. אִשְׁתָּא dicitur à revolvendo, quod revolvatur, & ex hominum conspectu projiciatur. Vertunt, Sicut sterqus, JT. Pi. Merc. &c. ab omnibus propellitur è conspectu; q. d. cum dedecore & ignominia. [Alii aliter vertunt:] Mox ut se verterit, M. Cum revolutus fuerit; Cum vix revolverit se, & aliò verterit, mox ad erunt causæ ruinæ ejus. ¶ In fine, אִשְׁתָּא] In perpetuum, JT. Pi. D. vel, in seculum, D. ex Ch. vel, in æternum, Merc. D. sim. P. אִשְׁתָּא vincere, unde אִשְׁתָּא victoria temporis, tempus invictum, æternum & diuturnum. ¶ eis אִשְׁתָּא, in finem; Hesych. δὲ τέλος, semper; Aq. Sym. Th. eis אִשְׁתָּא, ad victoriam. Al. etiam atque etiam, sine intermissione perpetuò accidit usque ad extremum. ¶ Qui eum viderant] Nempe, florentem. ¶ Dicent, Ubi est? Ille scil. qui antè usque ad eò florebat.
8. Velut somnium] Ità JT. Pi. Merc. &c. i. e. 1. Velocissimè. Nam somnia pleraque statim evanescent, & è memoria excidunt. 2. Ità ut nullum relinquat vestigium in re, nec in mente quidem. Somnium nihil solidi habet, & facillè evanescit. ¶ Avolans, אִשְׁתָּא] Avolat, vel avolabit, Merc. Of. JT. Pi. Coc. Celerrimè abibit. ¶ Non invenietur, אִשְׁתָּא] Nec invenient eum qui quærent eum. Quod non inveniant, JT. scil. illi qui somniarunt, posteaquam evigilaverint; quia res illæ quas sibi videre visi sunt evanuerunt. Sed malim, ità ut non inveniantur. Nè locus quidem ejus inveniri poterit. ¶ Transiet, אִשְׁתָּא] Et fugatur, JT. fugabitur, Pi. diffugiet, procul summovebitur, ut Job. 15. 23. אִשְׁתָּא vagatur. Et recedet, P. removebitur, sub. à memoria hominum. Prorsus interibit, nullà jam splendoris ipsius mentione aut memorià inter homines relicta. ¶ Sicut visio nocturna] Ità P. vel, noctis, V. vel, visum nocturnum, Merc. JT. Pi. Phasma, seu phantasma: quod cum videtur apparet aliquid esse, (somniauti fortè offeruntur montes aurei, aut amplæ epulæ;) sed evigilante somniatore nihil apparet. Sic impio accidet, qui sibi tot & tanta pollicebatur, quasi nunquam dimovendus esset; sed repente peribit.
9. Oculi qui eum viderat; sim. JT. Pi. Merc. &c. אִשְׁתָּא] Oculi conspexit (videbit, P.) eum, Merc. ¶ Hic tantum occurrit, & Job. 28. 7. & Cant. 1. 6. ¶ Non videbit, אִשְׁתָּא] Nec addet, Merc. P. vel perget, JT. Pi. sub. eum videre, Merc. Pi. &c. Non ultra eum visurus est, ità disparuerit. ¶ Neque ultra intuebitur (vel cernit, i. e. habet, Ca.) eum locus suus] Sive, ipsius. Ità Merc. P. Non eum agnoscat. Protopopœia, ut Job. 7. 10. q. d. Eò non est rediturus, nec ibi conspiciendus. ¶ אִשְׁתָּא] At verbum est foem. nomen autem אִשְׁתָּא masc. ¶ [Quid dicendum?] Resp. 1. Fortè constructio est sensu congrua, non voce; ut אִשְׁתָּא peccatum cubat. 2. אִשְׁתָּא hic est foem. aliàs masc. Sic nonnulla in hac lingua; ut אִשְׁתָּא labor, Eccles. c. 10. v. 15. 3. Vel subauditur foem. אִשְׁתָּא oculi loci, i. e. hominum loci, &c. 4. Verba igitur aliter vertenda, Neque amplius contemplantur eum [nempe oculi, ex prior parte versus,] in loco ipsius, JT. Pi. Ellipsis אִשְׁתָּא. Locus hic, domus, urbs, aut regio.

10. Filii ejus atterentur egestate] Sed hæc versio Grammaticæ vix convenire potest, tunc esset אִשְׁתָּא, אִשְׁתָּא. ¶ אִשְׁתָּא] Q. ordine inverso exponunt. Tenuis atterent filios ejus, RS. & Chald. in Merc. Merc. sim. o. in D. ut ipse adhuc vivens tenuis attriverat, lege talionis. Sic autem esset אִשְׁתָּא pro אִשְׁתָּא. Alii, Filii ejus discurrunt pauperes, Of. Q. in Merc. ostiatim, ut stipem colligant. A אִשְׁתָּא currere. Sed repugnant [huic versioni] & Grammatica & vocis significatio. Alii, Filii ejus placabunt (vel propitiabunt, Scult.) pauperes, P. Ti. sim. JT. Pi. five tenues, Merc. cogentur inire gratiam cum pauperibus, M. sic V. Merc. obsequuntur pauperibus, V. Hoc facient, vel, 1. ut aliquid exiguæ opis ab iis impetrent. Signum hoc extremæ egestatis. Eò inopiæ adigentur, ut pauperibus se adjungere cogantur, quos ipsi & parentes sui contemnebant & opprimebant. Vel, 2. (quod malim,) ut eos placent, cum bona sibi à patre ipsorum erepta apud judicem repetunt. Vel, cum ad judices vocati damnabuntur ut rapta à patre restituant, &c. vel, priusquam eò vocentur, judicum manus timentes. Uterque sensus ab Hebræis affertur, & loco convenit, cum generaliter proponatur. אִשְׁתָּא sign. in re vel persona acquiescere, personæ bene velle: in Pihel sign. efficere ut aliquis bene velit. ¶ Et manus illius reddent ei dolorem suum] Ità Luth. in Scult. Of. Suis operibus affligetur: Manus, pro operibus. Ipsi retribuetur secundum mala ipsius opera. Scriptura laborem vel dolorem sæpe vocat opera quibus aut Deus frustra colitur, aut proximo molestia exhibetur. ¶ אִשְׁתָּא] Et manus ejus reddent, five restituent, (vel, coguntur, five cogentur, restituere, JT. Pi.) robur suum, Merc. D. i. e. violentiam suam, Merc. Mo. q. d. bona vi & rapinâ parata. אִשְׁתָּא sumo ut אִשְׁתָּא Gen. 49. 3. Quod rapuit, P. sim. Pi. אִשְׁתָּא robur, seu vim, sign. Hinc metonymicè accipio pro bonis per vim partis. Alii, substantiam suam, JT. K. in Merc. אִשְׁתָּא hinc accipiunt ut Of. 12. 8. vel 9. pro affini voce אִשְׁתָּא. Oper suas, M. oper per vim ademptas, Ti. Al. iniquitatem suam, i. e. opes iniquè paratas, ab אִשְׁתָּא. RS. Manus ejus, i. e. quæ manibus suis rapuit; q. d. Injuriam & rapinæ suæ poenas luet, & reddetur ei sua violentia. Q. manus ejus, i. e. filiorum ejus, restituent vi ab illo erepta, &c. Sed malim de ipsomet accipere; vel, quod ipse, interim dum vivit, cogatur propriis manibus cum ignominia rapta restituere: vel potius, quod poenas sit daturus violentiæ suæ, vel in se, vel in filiis. [Al. sic;] Manus ejus opes ejus dilapidabunt; Heb. reverti facient, i. e. emittent. Ipsemet omnia bona sua concoquet. [Al. sic;] Suisque manibus suas vires recreant; i. e. Mercenarii sunt ob victum.
11. Ossa ejus implebuntur] Vel, plena, five repleta, sunt, vel fuerunt, Merc. o. Ch. M. &c. ¶ Vitiis adolescentiæ ejus, אִשְׁתָּא] [Variè reddunt.] Oculi ejus, Mo. P. Scult. Of. V. sub. peccatis, V. Effectus originarii peccati, cujus radix in ossibus ipsius animæ immerfa occultitur. Alii, robore ejus, Targ. Adolescentiam intelligit, quæ robore valet. Juventute ejus, o. juvenilibus ejus, Coc. deliciis in adolescentiâ ejus, M. Ossa ejus sunt plena medullâ, Sy. Ar. Al. peccato, five delictis, adolescentiæ ejus, JT. Pi. Merc. sim. Coc. Adolescentiam vocat vitia adolescentiæ, per metonymiam subiecti. Porro, intelligunt hæc vel, 1. de ipsis peccatis & cupiditatibus adolescentiæ, ut illa velut imbiberint ossa, nec ea possit relinquere, nec in morte ea agnitus sit, & ad Dominum rediturus. Vitiis quibus puer assuevit vacabit per totam vitam, usque ad senium & mortem. Vel, 2. de poenis peccatorum, five cruciatibus quos sibi per illa à Deo attraxit. Poenas dabit delictorum quæ in adolescentiâ commisit, cum floreret, & in robore suo esset, omnes opprimens. Docetque poenam hanc non levem esse, & quæ extrinsecus tantum sentiat, sed quæ ad ossa & intima quæque penetrat, quæ etiam periturus est. In corpore ipsius punietur, ad eò ut quod in corpore fortissimum est, ut ossa, propterea sit conterendum, & intima etiam corporis morbis affligenda. ¶ אִשְׁתָּא adolescentiâ, ut אִשְׁתָּא juvenus, & אִשְׁתָּא pueritia, & אִשְׁתָּא senectus. Alioqui posset esse participium

Dei, &c. Itā Chald. hīc, *Non merebitur videre*; q. d. Indignus est tantā fertilitate. ¶ Rivulos, &c. *רִיבּוּלִים* Rivos, vel rivulos, (in rivulos, Mo.) *fluvios*, sive *flumina*, (vel, & *flumina*, P. aut *fluvios*, Merc. vel, in regimine, *fluminum*, Merc. Ti. Ch.) *torrentes mellis & butyri*, J. T. Pi. Mo. Ch. Asyndeton. Vel, & *amnes*, &c. M. vel, *torrentium*, &c. P. Tj. Merc. Nota hīc regimen regimini incumbere, quod facit ad auxesin, ut fluvii simul sint torrentes; i. e. ubertas bonorum velut confertim & certatim veniat bonis, velut eos prae copia obruens, quam impius non est visurus. *Flumina* (nempe *mellis*, quae vox ex membro sequente sumenda est) & *torrentes mellis*. Et si hīc synonyma ferē conjunguntur per congeriem & incrementum. Rivus enim minor est flumine, & flumen torrente. Denotatur autem affluentia rerum secundarum. *Mel & butyrum*, sicut *lac & mel*, cum terrae Canaan sit mentio, abundantiam innuunt nostrorum bonorum, tam humanā industriā, quam sine ea, provenientium: quia mel sine hominis opera ab apibus praestatur; butyrum autem hominum diligentiae & artificio tribuitur. *Flumina fluviorum*, sive *torrentium*; *παρὰ πλῆθος* qualia, terra pulveris, lutum cœni, &c. 9. Tale *ἐπὶ πλῆθος*, Eph. 1. 19. *κατὰ τὴν ἰσχύον*, praepotentia roboris. *רִיבּוּלִים* dicitur, per æquipollentiam punctorum, pro *רִיבּוּלִים*, ut Jud. 5. 15, 16. *Torrentes mellis & butyri* est hyperbole, qualis infra Job. 29. 6. & Exod. 3. 8, 17. &c. Confer 1 Sam. 14. 25. & Isa. 7. 22. & Deut. 33. 24. Psal. 67. 24. Talia passim apud Poetas. Virgil. Eclog. 3. *Mella fluant illi*—Ovid. Metam. 1. *Flumina jam lactis, jam flumina nectaris ibant*. Simil. Eurip. in Bacchis vers. 142. *Butyrum fumo pro lacte*, ut Job. 29. 6. *Lavabam pedes butyro*: Neque enim pressio seu coagulatio lactis lavantur pedes, sed fluente ac liquido. [Porro, sensum variè reddunt.] 1. Q. accipiunt de bonis veris, sive spiritalibus, nempe gratiae & gloriae. q. d. Impii carent sensu bonorum coelestium, nec eis fruuntur. At sic Sophar extra chorū saltaret, & potius rem Jobi ageret ac probaret quā suam. De hoc inter Jobum & amicos conveniebat, neque hoc refutat Job seq. capite. 2. Accipienda haec sunt de bonis terrestribus, eorumque vel amissione, vel usu. Non videbit abundantiam rerum omnium suavium, quas nunquam assequetur, licet omnia facit ut assequatur. Sed non quadrat, cum dicatur suaviter vivere, & se pane, &c. replere. *Non videbit*, i. e. non potietur, ut Eccles. 2. 1. *Non habebit potestatem & usum praesentis boni*: vel, quod quae rapuit cum dedecore auferenda sint; vel, quod impii etiā in media affluentia egeant, juxta illud, *Tam deest avaro quod habet quā quod non habet*. q. d. Postquam impius multa praedia ex praeda comparaverit, nullos poterit sibi fructus percipere, juxta Levit. 26. 20. & Deut. c. 28. v. 31. Quamvis bona multa ad os & manum parata habeat; tamen inter os supremāque labra ruet coelitus Divina vindicta, cedentque illa in aliorum usum. Vide Luc. 12. 16, &c. Malè parta malè dilabentur. 18. *Luct quae fecit omnia* q. d. In quibus laboravit, & se fatigavit; ut *רָעָה* quod subaudiatur. *רָעָה*, quod nomen est, licet alibi eā formā non inveniatur, Noster [i. e. Vulgatus] videtur verbum legisse: sed tunc esset *רָעָה*. ¶ *רָעָה* Reddet, sive Restituet, (Restituens, Mo. Restituit, Merc. Reddere cogetur, M. Pi.) *laborem*, P. M. Ca. Pi. Merc. *laborem suum*, V. id propter quod laboravit, Ang. *quae labore acquisivit*, Ti. *Laborem*, vel, i. aliorum; *laborem alterius*, Targ. in D. bona aliis erepta, & labore illorum parta. Met. efficientis, ut Job. 39. 14. Deut. 28. 33. Psal. 78. 46. Vel, 2. suum ipsius, si ejus quae rapuerat bona non satis sint ad reddendum quod rapuerat, quia jam forsitan consumpserit. *Laborem* partas opes simpliciter accipio; nam etsi rapinā parārit, in eo tamen ut congereret laboravit. Etiam si suis & alienis laboribus parta congregaverit, illa tamen cogetur reddere, &c. ¶ *Nec tamen consumetur* Statim, sed lento potius & diuturno cruciatu contabescet, ut cum vellet mori non possit. Vide Psal. 59. 12. Videtur passivè legisse *רָעָה*, devorabitur: sed activa lectio Hebraeorum tutior &

certior. ¶ *רָעָה יִלְעֵם* Et non deglutiet, vel devorabit, vel absorbebit, Mo. M. P. Merc. Pi. Ti. &c. illum, [i. e. laborem:] i. e. non fruetur labore suo: vel, opibus suis, quas maximo labore corrasit. Illis, nempe facultatibus aliis ereptis, non fruetur, diu scilicet; non transmittet ad viscera, in quibus digeritur cibus, nec in corporis alimentum & substantiam convertet. Suprà dixerat, *absorpsit illas*, & innox vomit, cum magno suo malo & cruciatu; quod perinde est ac si non absorpsisset, imò verò praestiterat non absorpsisse. Hanc versūs partem intelligo ut Chaldaeus, *Reddit laborem alium, sed non perficiet*; quod sic capio, Alio labore alias facultates consequi parat, sed non perficiet. ¶ *Juxta multitudinem adinventionum suarum*, i. e. operum, sive peccatorum, suorum: *כְּחֵיל תְּמִירָתוֹ* Variè reddunt. *Juxta multitudinem amaritudinum suarum*: q. d. Infinitas molestias coacervandis divitiis sibi paravit, sed non respondebit tot laboribus gaudium. Velut merces permutatorias, Ti. *Juxta* (velut, Mo. sicut, M.) *robur* (i. e. opes, Merc. V. facultatem, Mo. Sy. substantiam, M. P.) *permutationis suae*, sive ejus, Merc. M. P. Sy. V. D. Repete, reddet laborem, sive aliis erepta. Ordo inversus, pro, secundum permutationem substantiae ipsius, sive, quod idem, pro permutatione opum ejus. q. d. Juxta mensuram opum quas rapuit, vice rerum jam mutata, & velut permutatione quadam facta; ut cum antè alios spoliasset, ipse nunc spoliatur. Duplex hīc permutatio: 1. cum aliorum facultates diriperet, homines tenues relinquens, &c. 2. cum ipsius immutatur status prosper, & reddere cogitur. *Opes commutationis* appellat, quas ipse velut permutans restituit. Al. idque secundum compensationem opum suarum; i. e. ita ut à judice cogatur compensare opibus suis bona aliis erepta. Heb. secundum opes compensationis suae: Hypallage. Secundum substantiam ejus compensationis, sive restitutio, erit, Ang. ¶ *Sic & sustinebit*, *רָעָה יִלְעֵם* Nec exultabit, sive gaudebit, M. P. Merc. V. D. &c. in, vel de, illis, nempe talibus opibus; neque in, seu de, ea permutatione. Non fruetur labore suo. *רָעָה* idem sign. quod *רָעָה* & *רָעָה*, exultare. [Alii totum versum sic reddunt:] Reddet laborem, (alieno labore parta, quae sibi injustè vendicaverit,) nec eum abliguriet, aut tanquam sui mancipii re fruetur, Ca. Repetens laborem, non absorbebit tamen: vel compensationem opum suarum, (Heb. opes compens. Hypallage, Jun.) non exultabit tamen, i. e. fruetur. Amplificatio est per hypothesein: Etiam si postea laboraret sedulo, ut lacunam damni à Deo illati expleat, & opes amissas compenset, fructum non percipiet tamen, nè raptim quidem. [Al. sic:] De restitutione opum directarum, quae ex divite pauper fit, actum puto vers. 15, 16, 17. Ubi jam depauperatus est, novo labore restituit sibi parta, novas facultates *רָעָה* redire quasi facit; & vel sed, non eas absorbebit, i. e. fruetur eis: & quidem restituit eas sibi, secundum opes immutationis suae, i. e. secundum eam opum mensuram quam antè habebat, cum status ejus felix immutaretur, cum ex divite pauper factus esset; at quamvis ad eam mensuram sibi restituat, & non, i. e. neque sic, exultabit. [Al. sic:] Restituit laborem (& non absorbet) secundum copiam permutationis ejus, (neque exultat.) Tales *רָעָה יִלְעֵם* passim occurrunt, Job. 36. 26. Psal. 42. 5. & 45. 6. *רָעָה* permutatio, Job. 15. 31. & 28. 17. Levit. 27. 10, 33. id dicitur cum quo aliud permutatur. Hic igitur *רָעָה יִלְעֵם* est *ἀνταπόδομα* cum quo labore partum commutatur, vel in acquirendo, vel in repetundarum judicio. In querendo commutatur cum *amibus*—*mellis*, &c. in judicando commutatur cum omni injuria quam fecit. [Al. sic:] Restituet retentam mercedem laboris, (i. e. in judicio cogetur restituere,) nè eā frui possit: pro facultate compensabit omnia (damna data,) nè furto letetur. *רָעָה*, vel *רָעָה*, est merces laboris, Gen. 31. 42. Psal. 128. 2. [Al. sic:] Hic locus valde est obscurus, quem non dilucidant interpretes, sed magis infuscant. Eum propitio Numine facilem praestabimus. Dux voces totam difficultatem pariunt, *רָעָה* & *רָעָה*. Omnes per *רָעָה* intelligunt laborem divitiis, i. e. bona quae suo labore comparavit; non rectè; nam *רָעָה* est labor pauperis, quem frustratur

† V. q. d. Ex omni loco adveniet illi molestia †. Al. Etiam si accesserit ei omnis manus laborans, M. Et omnibus partibus laboriosi hominis fungitur, Ti. q. d. Bonis spoliatus quovis artificio, vel manuum labore, victum parabit *. Omnis autem necessitas in eum superveniet, †.

* Peritfol in Merc. 23. Utinam impleatur, &c. [וְיִמְלֵא בְטֶנְו] Erit (vel, Si sit, Merc. Cum fuerit, P. sub. ipsi, Merc. P.) ad implendum ventrem suum, Merc. sim. Ch. Mo. Esto autem ut impleat, &c. Ti. Cum est impleturus, &c. JT. Ang. Alii, Cum erit ei unde ventrem expleat. Non placet, quia id significat ipsum non abundare, quod est contra vers. præced. Malim, Cum volet implere, &c. Et notanda hic est phrasis, aliquem esse ad aliquid agendum, pro, aliquem velle aliquid agere. Sic 2 Reg. 8. 19. se daturum ei, [וְלִי חֶחֶךְ] ad dandum ei, &c. & 19. 25. ut sis ad deturbandum, &c. [וְלִי חֶחֶךְ] *. Dum in explendo ventre suo occupatur, Ca. Et erit, ut in illud quo instituit implere ventrem suum, M. Sit sufficientia ejus ad explendum ventrem ipsius: Opulentia ejus ed cedat, ut ventrem expleat, (nam modò diversum dixerat, arctum ei fore;) nè sic quidam lætitiā nactus est solidam; Deus enim ipsum liguritorem, atque aded delicias in carne ejus & substantia, in quam conversæ sunt, irā suā consumit. Verbum [וְיִמְלֵא] cum infinitivo per periphrasin ponitur, ut sit hic sensus, Impleant illa ventrem ejus. Exempla sunt Gen. 15. 12. Et fuit sol ad occidere, h. e. Sol occidit; Num. 7. 5. erunt ad servire, h. e. servient; 2 Chron. 26. 5. fuit ad querere Deum, h. e. quæsit Deum; Psal. 119. 76. Sit—ad consolari me, h. e. consoletur; & v. 173. Sit—ad juvare me, h. e. juvet. Interdum [וְיִמְלֵא] omittitur; Esa. 38. 20. Dominus ad salvare me, h. e. salvat *. Impleat ventrem quantum volet, G. [וְיִמְלֵא בְטֶנְו] Ut emittat, &c. [וְיִמְלֵא בְטֶנְו] Immitteret ei, vel, in eum, (nempe impium; vel, in illud, quod scil. paravit ad ventrem explendum, †,) furorem, vel æstum, iræ suæ, M. Merc. sim. P. Ch. JT. Pi. &c. sub. Deus, Merc. P. Pi. &c. cujus mentio supra v. 15. Quanquam ita passim videas multa in hoc libro ad Deum referri, etsi non exprimatur, quod ipse sit de quo & cum quo loquuntur passim. Idem dicit quod vers. 22. sed hic addit per quem sit arctandus impius, &c. nempe à Domino. [וְיִמְלֵא] Et pluat, &c. Op-tativè vertit, ut & initium versûs; quod non probat RS, non enim votum est, aut maledictio, sed prophetia *. [וְיִמְלֵא בְטֶנְו] Et pluet, vel depluet, vel plure faciet, (sub. illum, Pi. JT. i. e. æstum iræ, vel, indignationem suam, M.) in, vel super, eum in carne ejus, Mo. M. in carnem, seu corpus, ejus, Merc. etiam in carnem ejus, P. in torosam carnem ipsius, Chald. h. e. Perdet eum horrendis & gravibus morbis corporis †. Sed malim, & in, five super, cibum ejus, Merc. Ti. M. quem sibi jam pararat; i. e. opes jam congestas, quibus se fruiturum deinceps sperabat: q. d. Et in ipsum & in cupedias ejus depluet; h. e. Vindictam & indignationem suam copiosè & magno cum impetu effundet, instar pluvie vehementis è coelo decidentis, cui nemo potest resistere. [וְיִמְלֵא] idem valere puto quod [וְיִמְלֵא]. Et [וְיִמְלֵא] vel plurale est, ut vult Ramban, super illos; ita erit mutatio numeri; nam de impio nunc sing. nunc plur. loquitur: vel, quod potius est, sing. est, pro [וְיִמְלֵא]; nec [וְיִמְלֵא] semper est nota pluralis numeri, ut monet K. c. Al. loco cibi illius, JT. vel, dum adhuc vescitur. Heb. in cibo ejus; vel potius, in vescendo ipsum, nam videtur [וְיִמְלֵא] positum pro [וְיִמְלֵא]. Confer historiam Num. 11. 20. [וְיִמְלֵא] Arabicum est pro carne *. Est & Sophon. 1. 17. Et depluet super ipsum, id est, carnem ejus. Posses etiam vertere, ad devorandum ipsum, G. vel, ubi ipse devorabitur, vel, in absumptum ejus, i. e. in bona ejus absumpta; ut Jobum tangeret, cujus pecus igne absumptum fuit †. Et pluit super eum bellum suum, Scult. ex Luth. sim. RS. in Merc. ut sit à [וְיִמְלֵא]; q. d. poenas suas †.

24. Fugiet arma ferrea [Sim. omnes.] i. e. Si fugerit, effugerit, telum ferreum, h. e. levius periculum, vel telum quo cominus petebatur †. Ostendit impii pertinaciam: non revertitur ad Deum, sed illum fugit †. [וְיִמְלֵא] Et irruet, &c. [וְיִמְלֵא] Exterminabit eum, P. (tollet eum de medio, V. sauciat, M. o. in Merc. confodiet, Ch. excidet, Q. in Merc.

ita [וְיִמְלֵא] sæpe sumitur, ut Job. 11. 10. & alibi †: trajiciet, Merc. vel transfiget, vel transverberat, eum, Merc. Pi. JT. transitivè fumo; alii autem intransitivè, pro [וְיִמְלֵא], i. e. [וְיִמְלֵא] transibit in eum †: excipiet eum, Ti. præ- Merc. vertit eum, Coc.) arcus eris, vel areus, P. Merc. Ch. M. Pi. D. vel chalybeus, Ti. JT. V. P. i. e. sagitta eminus & ex improvilo projecta ex arcu æneo, five chalybeo, i. e. valido: q. d. In graviora pericula incidet †. Olim Merc. arcus ex ære fabricabant, quod temperaturâ quadam ita durum reddebant, ut ferro non cederet. Nunc ex chalybe fabricantur; unde quidam, arcus chalybeus, antiqui illius moris ignari: qua de re vide Quæstiones nostras †. [וְיִמְלֵא] substantivè sumi possit, pro [וְיִמְלֵא] D. as; sed præstat esse Tóar foemin. ut supra masc. [וְיִמְלֵא], Job. 6. 12 P. Sensus est, Vitabit Charybdem, & incidet Merc. in Scyllam †. Si unam effugerit calamitatem, inci- Merc. det continuo in aliam. q. d. Judicium Domini effugere non potest †. Indicant hæc tum frustraneum evaden- Merc. di conatum, tum poenarum & vehementiam & varie- tatem †. † Scult.

25. Eductus, &c. [וְיִמְלֵא בְטֶנְו] Eduxit, Mo. Cod. Coc. G. nempe, aliquis sagittam, G. vel, telum ex pharetra *. Educet, P. (transitivè sumunt, ut Ruth 4. 7. †) sub. educens, i. e. quis gladium †. Educit, scil. gladium; quæ vox in voce [וְיִמְלֵא] includitur. Vide Jud. 8. 20. 1 Sam. 31. 4. †. [וְיִמְלֵא] est & educere calcem; (Ruth 4. †) & stringere, five evaginare, gladium. Sed dicitur etiam de gladio quando è corpore educitur in quod actus est, ut Jud. 3. 22. unde hic locus plurimum illustratur *. Extrahet, sub. aliquis sagittam quæ Merc. egressa fuerit è pharetra, ut eā feriat illum †. Stringen- Merc. tis gladius, JT. Strinxit gladium, Ti. Cum strinxerit, gladium, scil. is de quo tanquam adversario & judice impii hic sermo habetur: is autem est Deus, cui hæc actio expressè adscribitur Deut. 32. 41, 42. Extra- Merc. hit illud telum quo transverberatus est. Non, cum Ju- nio, intelligo de eo qui gladium stringit, &c. sed de ipso impio læso, qui omnia facit ut extrahendo telum se servet †. Sed malo [וְיִמְלֵא] intransitivè sumere, ut Psal. 129. 6. †. (Sed aliter illum locum esse accipiendum ibi Merc. D.) Emergit, vel Emergit, sub. [וְיִמְלֵא] ver. 24. †. Di. gladius, vel quodcunque telum, i. e. stringitur, educitur †. Deprompta, Ca. Extracta est sagitta, M. [In se- Merc. quentibus verbis reddendis sic pergunt:] Et exit (vel, exivit, Mo. egressa est, M. exit, JT. vel, exibat, Cod. G. sub. ille, Pi. vel ea, nempe sagitta, G.) è corpore, Merc. Di. Coc. JT. Pi. ejus, Pi. i. e. Vel, 1. è corpore gladii, i. e. vagina †, quæ est velut corpus gladio, intra quam continetur; vel, si ad sagittam referas, è pharetra, five (ut Chald. habet) theca *. [Hinc M. & P. vertunt, de pharetra.] Vel, 2. è corpore impii †; sicut mox sub- jungit, è felle ejus †. Exivit è corpore ejus exanimi. Hoc fig. [וְיִמְלֵא] & [וְיִמְלֵא], Jud. 14. 8. 1 Sam. 31. 12. Jes. 50. 6. Nahum 3. 3 †. q. d. Transadigit corpus †. Qui cor- pus transfigat, Ti. Exit, &c. nempe, telum ab ipso im- pio extractum ut se servet †. Eduxit, & exit; statim atque eduxit, exit. Signum antecedentis omittitur: Vau est consecutivum †. Et ejus egressa corpus sagit- Merc. ta, Ca. Est & hic anomalia generis, quatenus verbum [וְיִמְלֵא] masc. construitur cum subintellecto nomine [וְיִמְלֵא] foemin. †. [וְיִמְלֵא] Et fulgurans in amaritudine sua] Gla- Merc. dius vibratus fulgurat, & mortis amaritudinem mina- tur †. [וְיִמְלֵא] [וְיִמְלֵא] Variè reddunt. Merc. Quibusdam [וְיִמְלֵא] est verbum: Et resplendet felle ejus, P. V. ut transmissa fuerit in corpus impii, V. Et splendet, emicabit (coruscabit, Cod.) è felle ejus, R. Levi in Merc. Cod. Et micet per fel adactus, Ti. Fulgebit tincta felle illius, He. in V. [Reliquis [וְיִמְלֵא] nomen est: quod vertunt,] & fulgur, Merc. Coc. id est, acies, vel lamina, gladii, Merc. M. vel mucro, Pi. fulgur, scil. gladii, Scult. Of. Fulgur, i. e. telum fulgidum †. A- Merc. cies gladii sic dicitur quod fulguris more splendeat, Ezec. 21. 10, 15. Similia exempla Deut. c. 32. v. 41. Merc. D. [וְיִמְלֵא] Nahum 3. 3. [וְיִמְלֵא] & Hab. 3. 11 P. Pi. ex D. Significat subitum esse Dei judicium in impium, qui, simulac Deus judicium suum in eum exserit, protinus perit: quod figuratè dicit, Simulac strictus est ensis, & è vagina eductus, in fel ejus & splenem adigitur, ac per illud gladii acies adacta emicat; quod vulnus lethale

lethale est. **מִרְרָה** fel, ut suprà v. 14. & Job. 16. 13. Ex felle ejus, post lethale per interiora inflictum vulnus. Exhibet coruscans de facibus intestinorum ejus. Alii, ex felle suo prodiit, ut intelligas gladium illum veneno tinctum mergendum in viscera ejus. Al. ab amaritudinibus suis, Scult. Of. [Al. sic;] ex felle ejus (i. e. à loco & sede fellis, Coc.) abit, Coc. prodiit, Merc. prodiit, M. prodibit, Pi. Al. & coruscans, (nempe gladius, nomen ex epitheto; vide Ezech. 21. 10.) ¶ Et venient, &c. **מִיָּדָיו** Super quo terror est; q. d. cum terrore abit è felle, &c. Terrores super eum sunt, Merc. Scult. Hoc erit terribile. Deut. 32. 41. & Ezech. 21. 15. In assiduis terroribus versatur impius, præsertim ubi cœpit in eum exferi judicium Domini; quia nullum afflictionis semel cœptæ exitum sperat, judicio Domini oppressus & conscientie testimonio. Non sic pii, qui vel in media morte sperant, &c. Abseuntem [ita **מִיָּדָיו**, quod alii referunt ad verba præcedentia, hi ad sequentia,] invadunt terrores, JT. Idcirco super eum irruent terrores, Pi. scil. mortis: quæ ut plurimum dolores & sanguinis missionem consequitur, ubi ferrum de vulneratorum corporibus educitur. Alii **מִיָּדָיו** fumunt pro viris terroris, aut diabolis, aut furiis, quæ ei obversari assidue videbuntur. Si evaserit, perpetuo eum comitabitur terror. Quamvis telum è corpore & felle jam exierit, à se extractum; nè sic tamen salvus erit, sed discedet miser, terroribus undique oppressus.

26. Omnes tenebræ absconditæ sunt; ita P. Mo. &c. **מִסְתָּרֵי** Absditæ sunt, vel erunt, Merc. repositæ, &c. Ti. reconditæ, JT. Pi. D. nempe à Deo. ¶ In occultis ejus; ita Mo. **מִסְתָּרֵי** Occultis illius, P. i. e. propter occulta peccata illius. In locis ejus occultis, sive absconditis, Ti. Multa pericula quæ impius non prævidet manent eum. In reconditis (vel, in thesauris, Pi.) ejus, JT. q. d. Non fruetur thesauris suis, quia in illis reconditæ sunt calamitates. [Ca. totum sic reddit, Omnes tenebræ ei penitus reconditæ sunt,] i. e. Omnes ei calamitates imminet & reservantur. Latebris ejus, ubi se tutum esse putabit; quas quæret, ut Deum fugiat. Sed ubique inveniet tenebras, non quales quærit, quæ illum tegant, sed quæ infestent, gravia nempe mala, &c. Absconditis, sive latebris, ejus; q. d. Quasunque latebras sive rationes suâ prudentiâ quæsierit, quibus se vitaturum putabit Dei iram & judicium, à Domino interim non pendens, id nihil ei proderit, ubique ei occurrent afflictiones, &c. ¶ Devorabit eum, ita P. Merc. sic Ti. **מִיָּדָיו** Peredet eum, Mo. consumit eum, JT. Pi. Ca. ¶ Ignis qui non succenditur, **מִיָּדָיו** Non sufflatus, sive afflatus, sive exsufflatus, Mo. P. Merc. Ca. Pi. i. e. non accensus operâ hominis, sed divinitus & è cœlo immixtus; ut Job. 1. 16. quod respicit. Ab homine non succensus, ideoque non extinguendus. Non follibus excitandus, Ti. Quousque tandem perpetuo igni, qui sufflatione opus non habet, tradatur. Consumet eum ignis gehennæ, qui non est sufflatus, Ch. sim. RS. in Merc. Me. T. Sed non puto locios Jobi ad futuram vitam respicere, sed de præsentis exitio agere, &c. Ignis rapidus, & suâ sponte sine statu flagrans. Ignis hic est pestilentia. Duras vexationes Hebræi ignem appellant. Ignis in S. S. iram Dei, exterminium inevitabile, &c. indicat; Deut. 32. 22. Thren. 2. 3. ¶ Affligetur relictus in tabernaculo suo, **מִיָּדָיו** [Variè reddunt.] Depascitur superstitem, &c. **מִיָּדָיו** pro **מִיָּדָיו**. Vide Jer. 22. 22. & 50. 19. Malè habebit residuus, sive superstes, Merc. Pi. à **מִיָּדָיו** malè habuit, ut sit fut. Cal. Atteretur, vel conteretur, &c. JT. Cod. Merc. ex K. ut sit à duplicato **מִיָּדָיו**, quod pro conterere & confringere frequens est in lingua Syriaca, & apud RR. habes Psal. 2. 9. Sensus est, vel, 1. Si impius, facultatibus suis absumptis, adhuc domi suæ superstes fuerit, ibi affligetur; ut Jobo accidisse innuit. Vel, 2. generalius, docet, post impium, totam ejus familiam perituram, ut nullus ei supersit in ipsius domo, nec quicquam ex ejus rebus: nam **מִיָּדָיו** utroque potest referri. Ad homines referri potest, vel ad res, &c. q. d. Omnia incendio peribunt. Frangetur remansio, &c. i. e. filii qui remanserunt, &c. Qui supererit de ejus domo

eadem pestilentia absumetur. Conteretur reliquum, &c. f. G.

Cod. Quicquid est residuum malo involvitur, Q. in Ma.

27. Revelabunt (vel, Prodiunt, Ti. Ketegunt, JT.) celi iniquitatem ejus. Ità M. Mo. Merc. nempe, tanquam testis ipsum de peccatis accusans. Vide Deut. 32. 1. Jes. 1. 2. Hoc autem fit, dum vel pluviam negat, vel fulmina mittit, &c. Celi, i. e. cœlicolæ; ut, — Cælo gratissimus amnis. Angeli excelsi, Ch. Vel, cælum, i. e. Deus. ¶ Et terra consurget adversus eum; sim. M. P. Ti. D. &c.

¶ Stat, vel stabit, (vel insurget, M. Merc.) contra illum, P. V. ut testis, denegando ipsi fructus, vel aliâ ratione nocendo. Vel, stat, h. e. pugnat. Nam qui pugnat stat in acie; quod Euripides dixit **ἄνδρα ἰστάμενον**. Vindictam sumet ab eo, Sy. Ar. Adversaria erit illi, Q. in V. proferens ei tribulos. Sed latius intelligo, quod Deo irato omnes creaturæ velut ei inimicæ sunt futuræ, & velut in eum armandæ. Et hoc non dubium est in Jobum dici, cujus facultatum partem ignis absumpserat, partem Chaldæi, &c. abriperant. ¶ **מִיָּדָיו** non propriè Benoni, tunc enim esset **מִיָּדָיו**, sed nomen Tôar, sive adjectivum, inde effectum. Hithpahel significatum auget, q. d. valide & acriter insurget, &c. P. Et habitatores terræ consurgent, ut malefaciant ei, Ch.

28. Apertum erit germen, &c. **מִיָּדָיו** Migrabit germen, vel proventus, sive fructus, domus (vel, de domo, M.) illius, P. V. Merc. &c. i. e. Vel, 1. posteritas ejus; vel, 2. quicquid provenit è terra. Mi- ferè dissipabuntur omnes ejus reditus, vel, per malam rei familiaris administrationem collabascens; vel, vi erepti, &c. ¶ **מִיָּדָיו** pro **מִיָּדָיו**. Abducentur omnia quæ in thesauris & cellariis congregavit. ¶ Detrahetur, ¶ **מִיָּדָיו** Fluentes, Mo. defluens, M. ¶ **מִיָּדָיו** aqua effusa, Ti. He. in Merc. sive fluentes, G. erunt scilicet res ejus omnes. Instar fluviorum effusorum, P. Ad verb. effluentes, effusi, V. Defluunt, sive defluent, Merc. JT. Pi. sub. omnia, JT. Merc. vel, bona ejus, Pi. Merc. aquarum ruentium more, h. e. summo impetu, nec redeunt: malè parta sunt, & pejùs dilabuntur. ¶ In die furoris Dei, **מִיָּדָיו** Ira, sive furoris, ejus, M. P. JT. Merc. &c. Dei scilicet. Quando iram suam Deus promittit, Ti. Cum Deus suo tempore illum punire decreverit.

29. Hæc est pars, **מִיָּדָיו** Portio, Merc. P. D. vel fors. Tralatio vel à conviviis, ubi sua cuique portio, etiam calix, dabatur; aut ab iis qui per sortem dividunt bona hereditaria. ¶ A Deo, **מִיָּדָיו** A Deo, tanquam justo Judice; id vox sonat. Hæc sunt quæ impius exspectare debet à Deo pro mercede sua. Hæc poena quam, velut proportionem suâ à Deo sibi ordinatâ, obtinebit. Est totius hujus loci epilogus per epiphonema. ¶ Et hereditas verborum ejus à Domino; vel, ab excelso, Sy. Ar. **מִיָּדָיו** Et hereditas, sive possessio, (vel, hereditaria possessio, Pi.) sermonis, sive verbi, sive eloquii, ejus à Deo, M. Mo. Merc. à facie Dei, Ch. à potente, Pi. à Deo forti, JT. Merc. & potenti ad exsequendum decreta & judicia sua in impium. Sermonis ejus, vel, 1. passivè, i. e. ejus quod adversus eum dictum est & decretum à Domino; h. e. poena quam feret à Deo juxta sententiam ab ipso in impium pronunciatam. Hæc est hereditas ei dicta divinitus, Ca. Hereditas addita ipsi à Deo omnipotente. Accipio ut **מִיָּדָיו**, juramenta tribuum dicti, Hab. 3. 9. quod jurasti tribubus dicto tuo exstituris. **מִיָּדָיו** dicere, pro descriptione definitioneque demensi & additione, est i. Reg. 11. 18. Vel, 2. activè, q. d. poena quam feret ob sermones & blasphemias in Deum dictas, ut hoc in Jobum contorqueatur. Vide similem phrasin Job. 27. 13. & 31. 2. & Jes. 17. 14. Et præmium præparatum à Deo ejus blasphemias, Ti. Hoc præmium ejus impii qui malè loquitur de Deo: propter sermonem ejus, videlicet, blasphemum. Genitivus efficientis, & synecdoche generis. Disquirant eruditi annon **מִיָּדָיו**, sive **מִיָּדָיו**, interdum absolute positum in malum sumatur, pro verbo insolenti & superbo, quomodo illius synonyma accipi videntur: sic **מִיָּדָיו**, Esa. 58. 13. neque loquaris verbum, superbum scil. quo Deus contemnatur, & Sabbatum profanetur; & **מִיָּדָיו**, Job. 15. 13. & proferat **מִיָּדָיו** sermones, nempe insolentes in Deum. Certè **מִיָּדָיו** est exaltare, & exaltare

justa causa quare cogat lamentari; debetis ergo me
 querentem ferre. Junius utrumque accentum be-
 ne observavit, & apte satis vertit omnia²; Et si est cur
 conquerar, non angustaretur, &c. JT. Verto, & cur non
 angustaretur, &c. Heb. & an cur. Redundat וְאֵיךְ,
 quod post וְאֵיךְ interrogativum valet an. Sensus est, Ne
 exprobrete mihi impatientiam, quum ed adigar ex
 gravi causa, videlicet e sensu miserrimi mei status. Hæc
 expositio confirmatur e sequentibus³. Quod si, (sub-
 cum Deo mihi sermo est,) cur non breviabitur spiritus me-
 us? i. e. Cur Deus non statim vitam mihi adimit, si
 nempe, ita ut vos dicitis, nec malum evenit sine culpa,
 nec culpa ulla manet impunita? Loquendi genus idem
 Psal. 89. 46^b. Aut quare non affectus animi mei pro-
 merem? Ti. [At Cod. pro promerem, legit premerem,
 indeque alium format sensum;] quare, vel quomodo,
 non cohercerem animum, siue frenarem iras, & æquo ani-
 mo ærumnas ferrem, siquidem cum Deo mihi res sit?
 q. d. Usque adeone insanirem, ut contra Deum in-
 surgerem? Hic וְאֵיךְ est ira, ut Ecclesi. 7. 9. Signi-
 ficat ergo, se non succensendi causâ adversus Deum
 ejusve providentiam dissertationem illam instituire,
 sed potius ut arcanas providentiæ rationes, quas su-
 spiciebat, assequeretur. Hujus versus sententiam pau-
 ci sunt assecuti. Græcus accedit ad illam, Numquid
 hominis est castigatio mea, &c. [Al. aliter:] Nam si
 verè homines, h. e. si cordati & prudentes, essetis, esset
 oratio mea brevior, h. e. assentiremini meæ orationi, quod
 vera sit. Itâ fieret ut, vobis nihil contradicentibus,
 ego jamdudum tacerem, neque tam multa verba in
 vobis refellendis facerem^d.

5. Attendite me, וְאֵיךְ Respicite ad me, Merc. JT.
 Pi. &c. Considerate statum meum & vitam meam^f. Vel ad dicto-
 rum suorum, vel ad fortis suæ, considerationem eos
 hortatur*. וְאֵיךְ Et obstupescite; itâ Merc. Coc. i. e. &
 obstupescetis, Merc. D. Pi. וְאֵיךְ Imperativus pro
 futuro^g: ut Gen. 20. 7. & vive, i. e. vives; & 42. 18.
 & vivite, i. e. vivetis; Jer. 6. 16^b. Sic, Hoc fac, & vive:
 Ascende in montem, & morereⁱ. Obstupescetis, dum scil.
 observabitis me, tam innocentem, tam graviter affli-
 gi^k. Perpendite vim & gravitatem doloris mei. וְאֵיךְ
 est imper. Hiphil, qui hic intransitive sumitur, ut
 Ezec. 3. 15. Suprà Job. 17. 8. in Cal, וְאֵיךְ obstupescet.
 In quibusdam exempl. est, וְאֵיךְ, ubi Dages in וְ
 ostendit esse Camets-hateph sub וְ. Michlol monet
 tunc esse præter. Hophal conversum in fut. & obstupe-
 scent, scil. homines. Nam imperativus esse nequit, cum
 hic ex conjugatione ubi agentis nomen non memora-
 tur, juxta Gram. non formatur. Sed præter. vel fut.
 dicere inter duo imperat. coactum videtur. Ideo im-
 perat. in Hophal esse mallet, etsi præter morem. Sed
 potius est וְאֵיךְ, ut in Hiphil sit neutrum^l. Et obstu-
 pescent, sub. omnes, V. וְאֵיךְ Superponite, &c. וְאֵיךְ
וְאֵיךְ Et ponite, vel apponite, (vel admove, Merc.
 vel apponetis, Pi.) manum ad os, Merc. JT. Coc. &c.
 in signum stuporis, præ quo filebitis^m. Manum super
 os ponere dicitur, qui sibi silentium indicit. Unde
 Harpocrates hoc gestu pingiturⁿ. Ut Latini, digito
 compesce labellum. Habes hoc loquendi genus Prov.
 30. 32. Mic. 7. 16°. Conticescetis, desinetis me ver-
 bis, &c. vexare: Met. effecti destinati, & synecd. gen.
 Sic infra 39. 37^p. Gestus hic est confessæ convictio-
 nis, Job. 39. 37. Mic. 7. 16^q.

6. Quando, &c. וְאֵיךְ Et si (vel, Quod si,
 Merc. vel, Et quum, Merc. D. Certè quum, Pi.) recor-
 dor, Merc. Si pro oum; ut alibi, Si erit Jubilæus,
 pro, Quando erit; Si Deus pro nobis, &c. וְאֵיךְ est ad-
 verbium temporis, ut supra 14. 14^r. Et si memin-
 i, sub. afflictionis meæ, V. Etsi eâ liberatus essem, tamen
 vel in sola recordatione ejus horrerem, &c. וְאֵיךְ Per-
 timesco, וְאֵיךְ Conturbor, Pi. D. ex Sym. ut Psal. 90. 7.
וְאֵיךְ alibi festinare. Nam ubi festinatio nimia, ibi ferè
 perturbatio^t. וְאֵיךְ Et concutit, &c. וְאֵיךְ Et apprehendit (vel apprehendet, Merc.) carnem meam
 (vel corpus, D.) horror, Merc. Pi. D. vel potius, tremor.
 D. vel, caro mea horrorem, Merc. D. Pi. Confer Job. 18.
 20^v. Hypallage, qualis, date classibus aures^x. q. d.
 Totus horreo, ubi recorder, 1. mei doloris; 2. qua-

stionis sequentis, cur videntur impii, ego verò innocens
 affligar, &c. Quod Sanctos semper torfit, Psal. 73.
 Jer. 12. Habak. 1².

7. Quare] Cur ergo, Pi. Quamobrem: cum stoma-
 cho hoc dicit; non solum ad socios, sed ad ipsum Deum,
 judicia ejus admirans, ut Jer. 12. 2, &c. וְאֵיךְ Vi-
 vunt? Scil. incolumes & diu^b. Vivunt, i. e. valent;
 sani sunt, ut 2 Reg. 20. 1. non vives, i. e. non conva-
 lesces; Joh. 4. 53. filius vivit, i. e. valet. Sic dicunt,
 Vivat Rex; & Non est vivere, sed valere, vita^c. Vi-
 vunt, i. e. feliciter agunt^d, siue fruuntur gaudiis; ut
 in Catullo, Vivamus, mea Lesbia, atque amemus^f. Sic
 vivere sumitur Levit. 18. 5. 1 Sam. 10. 24. & Psal.
 38. v. 20^f. וְאֵיךְ Sublevati sunt, וְאֵיךְ Senuerunt,
 siue senescunt, Mo. P. D. Ti. ^g. Itâ Psal. 8. 7. Sic Dani.
 7. 9. וְאֵיךְ antiquus dierum^h. Veterascunt, JT.
 Pi. Ar. durant, Coc. in suo statu & gradu^h. Hinc וְאֵיךְ &
וְאֵיךְ durabilis, Prov. 8. 18. Esa. 23. 18ⁱ. Alii, inva-
 lescent, siue roborantur, M. Merc. V. sim. Ch. וְאֵיךְ Con-
 fortati, &c. וְאֵיךְ Valent, siue prevalent, robore^j
 Merc. sim. JT. D. Coc. vel opibus^k. Merc. JT. Utrum-
 que sign. וְאֵיךְ. Falsum ergo est quod dicitis, impio-
 rum felicitatem citò perire. Vide Job. 20. 5, &c. ^l.

8. Semen eorum] Id est, vel, liberi^m; vel, terræ
 proventus, nam postea agit de filiisⁿ. וְאֵיךְ Perma-
 net, וְאֵיךְ Paratum, Mar. Ma. Id וְאֵיךְ sign. unde Hel-
 lenistæ וְאֵיךְ usurpant pro firmum. Hinc וְאֵיךְ sta-
 bilitum fuit, 1 Mac. 1°. q. d. Filii ac nepotes præsto &
 in promptu sunt^p. Stabile, vel firmum, est, Merc. JT.
 Pi. D. Coc. rectum, V. Rectissime habent, prosperi sunt:
 vel, directum, i. e. Liberi bene directi sunt & insti-
 tuti^q. Aptatum, Ma. וְאֵיךְ Coram eis, וְאֵיךְ Ante
 eos, Merc. Pi. vel, in conspectu illorum, V. P. Pi. vel,
 ipsis spectantibus cum voluptate^r; cum ipsis, Merc. P.
 V. D. vel, apud ipsos, Merc. una cum eis. q. d. Posterius diu
 vivunt cum ipsis^t, nemine eorum, quamdiu ipsi [i. e. D.
 parentes] vivunt, intereunte^u. וְאֵיךְ Propinquorum, &c.
וְאֵיךְ Et germina eorum, P. Merc. Pi. D. i. e.
 liberi^v. Semel tantum significat terræ nascentia,
 nempe Esa. 42. 5. aliàs semper liberos. Sonat, exitus,
 seu egressiones, à וְאֵיךְ exivit^x. וְאֵיךְ In conspectu, &c.
וְאֵיךְ In oculis, vel, ob oculos, eorum, Merc. P. V.
 JT. &c. i. e. apud eos sunt, & cum summo consensu
 vivunt^y. Iphis videntibus florent^z.

9. Domus eorum] Unaquæque domus². In domi-
 bus eorum est, P. Domibus, &c. JT. וְאֵיךְ Securæ,
וְאֵיךְ Pax, P. Merc. sunt in pace, Merc. Pi. Ellipsis
 2, ut 1 Sam. 25. 6^b. וְאֵיךְ Pacata, וְאֵיךְ A timore,
 P. sim. Coc. extra metum omnem, Merc. sunt absque
 pavore, Pi. וְאֵיךְ ab, extra, sæpe negat^c. וְאֵיךְ valet absque^d.
 Procul à pavore, Cod. וְאֵיךְ Virga Dei] Nempe casti-
 gatrix, de qua Psal. 2. non autem pastoralis, de qua
 Psal. 23. 4^f. q. d. Nec punit eos Deus^f, ut cæte-
 ros. Vide Psal. 73. 5, &c. ^g.

10. Bos eorum, וְאֵיךְ Bos ejus, Merc. Pi. scil. impii^h.
 Mutat numerum. וְאֵיךְ de femina, siue vacca, qui-
 dam accipiunt: sed cum de ea sequens hemistichium
 agit, prius hoc de mare accipere præstat^k. וְאֵיךְ Con-
 cepit, וְאֵיךְ Imprægnat, siue gravidat, Merc. P. Pi. Coc.
 M. sic Ch. P. scil. vaccam^l. Init, JT. Cod. Heb. trans-
 ire facit, nempe semen ipsius in uterum vaccæ^m.
 Init pecus, Ti. וְאֵיךְ Non abortivit, וְאֵיךְ Et non
 est iners, Ti. sic Cai. non languet, tanquam Venerem
 averfansⁿ. Non ejicit, vel projicit, vel projecit, vel ab-
 jicit, scil. semen, Merc. Pi. Mo. &c. (ellipsis verecunda,
 ut Gen. 38. 9°) extra, Mo. vel, incassum, He. in Merc.
 Ch. Temere, & extra matricem vaccæ, itâ ut ex eo
 non fiat grævda^p. וְאֵיךְ propriè abominari, exspuere^q;
 vel, abominationem facere, quale est, cum quis semen,
 nè fructificet, abjicit^r. De וְאֵיךְ vide Levit. 26. 11^t.
 Non perdit semen, P. He. in Merc. וְאֵיךְ Vacca pepe-
 rit, וְאֵיךְ Enititur (Heb. liberat, Jun. eripit, siue
 facit evadere, nempe foetum^u, in periculo partus con-
 stitutum^v; parit, Ch. Ti. P. salvabit, Mo. educat, Ca.
 cum salute parit, M. enititur saluum. & excludit, Merc.)
 vacca ejus, JT. Pi. &c. וְאֵיךְ Non—privata, &c.
וְאֵיךְ Neque abortit, M. V. JT. Pi. Merc. sim.
 Ch. sub. ulli tempore, V. Non est sterilis, Ti. sim. P. Ca.
 Heb. nec orbat, Pi. Merc. Synecd. generis^x. q. d. Fo-
 tum

7 Merc. tam saluum parit. [De hoc loco fusè doctèque differt Cl. Bochartus: Summa hæc est.] **וְיָשׁוּב**, plerisque *taurus*, nobis est *bos femina*, quia nomen est **וְיָשׁוּב** atque, ut ut semper masculinum, tamen ad vaccam sæpe pertinet: ut Exod. 34. 19. Num. 18. 17. Deut. 15. 19. & 33. 17. Jud. 6. 25. Et ad eam solam referri possunt verba sequentia. **וְיָשׁוּב**, quod apud Chaldaeos (unde Job hoc verbum mutuatus est, alioqui Sacris scriptoribus ignotum,) nè semel quidem de mare dicitur, vel *inire*, aut *impregnare*, sign. sed passim de foemina, & sign. *concupere*; idque tum in *Kal*, ut Gen. 16. 5. Psal. 51. 6. tum in *Pael*, (i. e. *Piel*), ut Gen. 16. 11. & 38. 25. & in *Ethpael*, Gen. 19. 36. & 21. 2. Porro, Chald. quem plerique se sequi putant, sic habet, ut rectè legit Buxtorfius, **וְיָשׁוּב וְיָשׁוּב**, i. e. ut volunt, *taurus ejus impregnatur*, (nam **וְיָשׁוּב** est *Benoni* *Abel* verbi **וְיָשׁוּב**, quod *in ventre concipere* significat, & *progignere*), & non *evomit*: nempe **וְיָשׁוּב** Chald. est *evomere*, Levit. 18. 25, 28. quod tauro Chaldaum tribuere mirum esset, cum Hebræa phrasi *semen evomere* non dicatur nisi foemina, quæ semen è vulva ejicit; nec nisi foeminis id tribuitur in Talmude. Forfan ergò Chaldaea sic reddenda sunt, *Bos ejus pregnans, neque semen evomit*: ita ut *Hipbil* **וְיָשׁוּב** sit idem quod **וְיָשׁוּב** in *Kal*; sicut **וְיָשׁוּב** in *Hipbil* generare, ut **וְיָשׁוּב** in *Kal*; & **וְיָשׁוּב** abortire, ut **וְיָשׁוּב**: atque ita totum comma refertur ad foeminam bovem; de qua etiam intelligunt Hebræi omnes, quantum memini, præter RS. & K. 2. **וְיָשׁוּב** ad foeminam referri palam est, significat autem, semen non respuit, sive rejicit, (**וְיָשׁוּב** enim est aliquid oblatum fastidire & rejicere;) quod sequentibus cohæret. Atque ita duo hemistichia hoc solum inter se differunt, quòd in priore de conceptu agatur, cui ubi opponitur *ejectio seminis è vulva*; in posteriore de partu, cui opponitur *abortio*. Porro, in seq. commate, **וְיָשׁוּב** parit, à **וְיָשׁוּב**, factò ex **וְיָשׁוּב**, permutatione litterarum *Bumaph*: Utrumque autem verbum pariter significat *liberare*, seu *liberari*, idque speciatim à partus doloribus; ut Esa. 34. 15. & Esa. 66. 7. ubi *liberata* dicitur à mare, quod Gallicè dixeris, *Elle s'est delivree d'un masle*. Sequentia verba, **וְיָשׁוּב וְיָשׁוּב**, verito, & non abortit. Id enim interdum (licet plerumque *orbari*) significat, ut Gen. c. 31. v. 38. Exod. c. 23. v. 26. 2 Reg. 2. 19. Os. 9. 14. & hinc melius convenit, quia *abortio partui directius opponitur quàm orbitas*. Libet hic addere novam interpretationem ex Arabismo, ubi **וְיָשׁוּב** in quarta conjugatione (quæ respondet Heb. *Hipbil*) de femina quæ, libidine æstuans, maris appetitu angitur. Quæ libidine inprimis vaccas incendi tradunt Aristot. Hist. animal. 6. 28. & Elian. Histor. 10. 27. Porro, vesanus ille ardor desævire & sedatur statim à conceptione. *Sola animalium coitum prægnantia, sive gravida, admittunt mulier & equa*, ait Aristot. Hist. 7. 4. & de Gen. animal. 4. 5. simil. Plin. 7. 11. Hinc ita verito, *Bos ejus concipiet, & marem non appetet*; quia tam dextrè inibitur, ut, gravida facta, marem amplius non desideret. Priorem tamen sensum præfero, cum quia melius cohære videtur cum sequentibus; tum quia rarò ad Arabismum confugio nisi coactus. Quamvis in Jobo id possit ferri, in quo scribit Hieronymus ex Arabico & Syro sermone nonnulla fuisse desumpta.

BA I. 2. 30. 291. 11. **וְיָשׁוּב** Emitunt, Merc. P. JT. Fi. D. & c. scil. improbi. Rursum mutatio numeri. *Amant à se*, i. e. educunt è domo, sub. in plateas aut campos, D. ex V. Huc illuc liberè laxant. Edunt, Ti. Emitunt, i. e. pariunt, BA. 1. 2. 30. 296. Quasi greges, [בָּרִי] Velut gregem, JT. P. M. scil. ovium, M. Significat, 1. copiam & multitudinem, ut Psal. 107. 41. vide & Psal. 144. 13. 2. lætitiā: 3. & quòd in luce hominum præ potentia versentur. Parvuli, [בָּרִי] Natos, sive liberos, eorum, Merc. P. JT. Pi. & c. **וְיָשׁוּב**, & **וְיָשׁוּב**, ac **וְיָשׁוּב**, ejusdem notionis sunt; fortè à **וְיָשׁוּב**, ut sit ea ætas quæ homo jam agendi similitudinem exhibet; vel potiùs à **וְיָשׁוּב**, fortè, quòd nascuntur in peccato, & c. Exsultant, [בָּרִי] Saliant, Merc. sim. P. M. præ gaudio & rerum successu. 12. Tenent, & c. **וְיָשׁוּב וְיָשׁוּב** Ferunt (vel, Arripi-

unt, M.) *tympanum*, & c. Coc. **וְיָשׁוּב** cum **וְיָשׁוּב** aliàs sign. ferre partem rei, ferre cum alio; Job. 7. 13. Hic fortan est præpositio post verbum cum nomine loco verbi compositi: vel ita vertendum, *Adolescunt cum tympano*, & c. nam **וְיָשׁוּב** tollere se, efferri, crescere, Psal. 24. 9. Esa. 42. 11. Hab. 1. 3. Elevabunt (vel **וְיָשׁוּב** in tympano, Mo. Attollunt vocem, P. Pi. Merc. D. V. (five Vociferantur, JT. V. Ducunt choros, Ti.) cum tympano, & c. Pi. i. e. adhibito tympano, & c. vel, ad tympanum, Ti. JT. vel, sicut tympanum, & c. Merc. Alii **וְיָשׁוּב** pro **וְיָשׁוּב** legentes vertunt; ad sonum, sive vocem, tympani, V. ita Pi. Cui lectioni favet sequens **וְיָשׁוּב**. Quasi ad vocem tympani, P. Ad sonitum] Vel, tanquam ad sonum, P. Organi, [בָּרִי] Organi musici ignoti, & nobis hodie, & Hebræis. Sic dicitur ab amore, oblectatione & lusu; quia **וְיָשׁוּב** sunt amores, Ezech. 33. 32. & **וְיָשׁוּב** sunt amatores, Jer. 4. 30. Putant esse organum fistulis constans. Chald. vertit, *tibiam*, aut *fistulam*, h. e. **וְיָשׁוּב**; unde *ambubaiæ mulieres*, & *ambubaiarum collegia*. Senes hic, ut infra 30. 31. **וְיָשׁוּב**, Psal. 150. 4. *organum*, Ezech. 33. 32. **וְיָשׁוּב**. Idem **וְיָשׁוּב**, quod hic vertunt **וְיָשׁוּב**, i. e. **וְיָשׁוּב**, alibi semper interpretantur **וְיָשׁוּב**. 13. Ducunt, [בָּרִי] Sic scribitur, legitur **וְיָשׁוּב**. Sen- sus idem. **וְיָשׁוּב** & **וְיָשׁוּב** significatione affinia sunt. Vertunt, Terent vetustate, Mo. Inveterant, JT. Pi. Merc. Deducunt ad senium, M. sic Scult. Consummaverunt, o. Transigunt, Ti. Consumunt, Ch. Sy. Ar. P. In bonis] In bono, Merc. JT. Pi. & c. i. e. in felicitate & gaudio. Momento; ita Merc. JT. Pi. P. & c. Et in puncto, M. citò, Sy. Ar. q. d. Non diuturno & lento morbo cruciantur, ut pii sæpe, sed cito & facillimo mortis genere abrepti sunt: quæ est illa quam optabant August. Suet. cap. 99. & Cæsar Dictator, Sueton. cap. 87. Sunt qui precibus à Deo contendunt nè momento moriantur; sed an rectè, viderint. Nam & cita mors doloris expers est, & pius semper paratus est ad abeundum, & c. Alii vertunt, & in quiete, V. Q. in Merc. o. quasi **וְיָשׁוּב**, i. e. sensim, placidè & leniter. Absque dolore & longa ægitudine. Ad inferna, [בָּרִי] Ad, vel in, sepulchrum, P. Merc. JT. Pi. in scrobem, V. In infernum, i. e. locum mortis & mortuorum. Alii de loco damnatorum intelligunt. [Of. totum hoc comma sic reddit; Et [ad] momentum tantum ad infernum conster- nantur; i. e. Non diu sentiunt mortis & inferni terrores in hac vita, sed subito moriuntur.] Descendunt; ita P. Merc. JT. Pi. Cum Dages in **וְיָשׁוּב** ad ornatum: à **וְיָשׁוּב** descendit. Demittuntur in scrobem. Alii, consterantur, sive confringuntur, in sepulchra conditi, & in mortem adducti, ut sit à **וְיָשׁוּב**. Atque ita quidem Grammatica facilius erit, Dages sup- plente **וְיָשׁוּב** geminandum. 14. Qui dixerunt Deo, & c. **וְיָשׁוּב וְיָשׁוּב** Et dicunt, Merc. P. & c. non tam ore, quàm animo & cogitationibus, quas hic detegere voluit Deus, sicut Psalm. 36. 1. Interdum tamen finit impios in hæc verba blas- phema erumpere. Dicunt, ore quidam, opere plu- rimi, animo omnes qui Deum non amant. Dicere vi- dentur P. Verto, Et tamen dicunt, Pi. Amplificatio est à causa corrumpente, quæ impedire posset quòd minus tam suaviter viverent & morentur; q. d. Licet Deum contemnunt, tamen Deus finit eos ita vivere, & c. Recede à nobis] Amant impii procul esse à Deo, quare dicuntur longinqui Dei, Psal. 73. 27. & procul esse, Eph. 2. 13. cum pii dicant, Propinquum esse Deo mihi bonum, Psal. 73. ult. Et scientiam viarum, & c. Vel, scire vias, & c. nam **וְיָשׁוּב** & nomen est, & infinitum: sed mallet hinc esse infinit. pro **וְיָשׁוּב**. Via Domini hic sunt præcepta Dei, quæ nempe nos ducunt ad Deum; vel certè, judicia Dei, quæ sunt quasi actiones ejus. Vias tuas, i. e. voluntatis tuæ rationes. Al. actiones quas in Lege præscribis. Nolumus; ita P. Merc. **וְיָשׁוּב וְיָשׁוּב** Non delectamur, JT. Pi. D. Non optamus, nec curamus. 15. Quis est Omnipotens? Al. Quid est, & c. Merc. P. q. d. Nihil est, nullius pretii. Vel, Quanti est? ut Psal.

Pfal. 8. 5. Continuatim mimesis. Similis questio est
 Exod. 5. 2. *Quis est, &c?* ¶ *Quid nobis pro-*
dest, &c? [Sum. omnes.] q. d. Nulla merces est piis
 in hoc seculo, sed affliguntur pii. Itā quidem, ve-
 rum id cedit ipsis in bonum; & recte dixit is, *Iusto,*
neque vivo neque mortuo, nihil quicquam accidit mali, quod
 scil. revera malum sit. Similis locus Mal. 3. 14.
 ¶ *Si oraverimus illum?* sim. P. Merc. *וְיָפֶטֶחַ* ¶ *Quod*
occurrerimus in eo? Mo. si occurramus ei? M. Ti. supplices, Ti.
 vel precibus, M. *וְיָפֶטֶחַ* cum *וְיָפֶטֶחַ* sign. quocumque modo occurrere,
 & inter alia, occurrere precibus. ¶ *Quam intercedemus apud*
eum? JT. *quum interpellabimus eum?* Pi. Merc. Cum ergo
 itā perverſi ſint tales impii, &c. eorum felicitas non est
 signum Divini favoris, ideoque nec meæ contra afflictio-
 nes, ut putatis, erunt improbitatis signum & testes.
 16. *Veruntamen,* [¶] Ecce. Jam loquitur Job in sua
 persona. Sed en, Pi. ¶ *Quia non, &c.* *וְיָפֶטֶחַ*
וְיָפֶטֶחַ Non est in manu eorum bonum (vel prosperitas,
 ut supra 20. 21. Synecd. gener. Pi.) eorum, P. Merc.
 JT. &c. q. d. sed in manu Dei est. Stulti sunt qui De-
 um contemnunt, quasi ipsius ope non egeant, sed fe-
 licitatem suam in sua potestate haberent, quæ tamen
 est in potestate Dei. Non habent in sua potestate
 fortunam suam, sive suum & bona sua, nec ea se-
 cum auferre possunt morientes, sive in alterum se-
 culum transportare. Sed Deus illos, cum visum fu-
 erit, evertere potest. Non est stabile bonum quod
 habent, quia ex alieno arbitrio pendet. Quicquid
 isti habent, 1. Ex dono habent: 2. Non sunt illius
 domini, Eccles. 2. 24, 26. ut retineant vel amittant,
 vel utantur ut volunt: 3. Non est hoc bonum ipso-
 rum quo beati efficiuntur. Est hinc *וְיָפֶטֶחַ* valde ele-
 gans. Vani & miseri putant se summi boni compo-
 tes esse, nec sibi quicquam pietate opus esse. [Al. ali-
 ter reddunt:] *Quam certe felicitatem suam non operi-*
bis suis adepti sunt, Ti. sim. M. q. d. Non ob industriam
 suam, aut etiam probitatem, hæc ipsis obtigerunt, sed
 omnia à Domino sunt, qui eos evexit, ut misere tan-
 dem deiceret, &c. Al. sic; Nonne est in manu eorum
 bonum ipsorum? nempe juxta pravam ipsorum opini-
 onem. Sed argutius hoc videtur. ¶ *Consili-*
um, &c. *וְיָפֶטֶחַ* ¶ *Consilium* (sanè
consilium, Merc. idcirco, vel propterea, consilium, P. Pi.)
impiorum (talium, Merc.) *longè fuit à me,* Mo. procul est
 (sive abest, JT. Pi.) à me, JT. Merc. Coc. &c. h. e.
 procul absum à consilio, &c. Vel, *procul à me fa-*
cessat, sive apage, &c. Cod. *Consilium, i. e. institu-*
tum, (sive propositum vivendi, talium hominum,
quamlibet felicitum, non mihi placet. Tantum abest
ut eos æmuler, aut invideam eis suam felicitatem, ut
eorum sententiam prorsus non probem. Ramban per
præt. Longè fuit à me, &c. dum felix essem, ut talia
de Deo dicerem vel cogitarem, &c. Sed per præsens
malo, itā tamen ut ad retroactum tempus per-
tineat. q. d. Semper eorum consilium improbavi,
& adhuc improbo. וְיָפֶטֶחַ, pro וְיָפֶטֶחַ. Dicitur & וְיָפֶטֶחַ
Milra; quanquam in וְיָפֶטֶחַ sæpe est addititium v.
[Al. sic;] Caterum sententia impiorum longè à me disere-
pat, Ti. Consilium impiorum, h. e. ut bona hujus mun-
di sectentur ut summa & sua, iisque fruantur ex vo-
to. Consilium pii huic est contrarium, qui, quam-
vis inops, Deum habet pro receptu, Psal. 14. 6. [Al.
totum versum aliter reddit;] Si non habent in manu
sua bonum, me præterit impiorum consilium. Omnia bo-
num appetunt, & ad id suas actiones dirigunt. Quæ
ergo impii faciunt, boni consequendi causâ faciunt.
Atqui si viderent se nihil boni consequi, stupidissimi
essent, qui scientes frustra agerent quæ agunt. Ita-
que ego non video quo consilio itā vivant, nisi quod
vident se itā vivendo potiri bonis: neque enim sine
causâ faciunt quæ faciunt. Proinde necesse est ut fa-
teamini improbos esse in hac vita felices v. [initio
versus.] exponit, si: sed vim hoc facit literæ, neque
enim excusare voluit Job improbos, qui ideo in impi-
etate perſisterent quod se prosperari viderent.
 17. *Quoties lucerna impiorum extinguetur, וְיָפֶטֶחַ*
וְיָפֶטֶחַ [Variant in voce וְיָפֶטֶחַ.] *Quoties, &c.*
 (vel, Rursum quoties, Ti. Quoties verò, Pi.) *extinguetur*
 sive *extinguitur?* Ch. Pi. D. pro וְיָפֶטֶחַ, ut Psal.

78. 40. q. d. Non hoc crebro fit, nedum semper, ut D.
 vos dixistis supra 18. 6. Rarum est, improbos nota-
 biliter puniri. [Al. sic;] Admirative hoc dicit; O
 quoties felicitas improborum definit esse! *Quomodo, vel*
Quoties, — extinguitur? i. e. Quam sæpe felicitas eorum
 perit? Cap. 18. 5. respicit. Florent, sed ad tempus.
 Quia multa de felicitate impiorum dixerat, ne vide-
 retur approbare illorum iniquitatem, jam testatur se
 illam detestari, tum quia bonum eorum est instabile;
 v. 16. tum quia adveniet eis calamitas. *Toties —*
extinguitur, M. Locus difficillimus, quem solus Græcus
recte accepit, & μὴ δὲ ἀλλὰ ὅτι ἀσθενὲς λυγρὸν σβεδῆσται,
Nihilominus tamen lucerna improborum extinguitur.
 Cum admiratione legendum. *Quam facile, &c.!* Cod.
 G. *Verum quam facile — extinguitur!* Itā intelligen-
 dum docet quod sequitur. Supra felicitatem impi-
 orum ostendit; nunc eorum calamitates & exiti-
 um. Non placet; hoc enim magis sociis Jobi fa-
 veret: nisi quod ex eo, quod impii modò felices sunt,
 modò puniuntur, refutantur socii, qui improbos sem-
 per puniri dixerant; itaque ex afflictionibus aut pro-
 speritate non statim colligi quis probus sit, quis im-
 probus, cum impiis utraque accidant. Existimo igitur
 sensum hinc continuari quem coeperat de perpetua
 improborum felicitate; nunc subiungit, non puni-
 ri eos, ut socii dicebant. *וְיָפֶטֶחַ* interrogat, test. K. &
 Ramban; nunc de augmento, ut Zach. 7. 3. *quot, i. e.*
quàm multis, annis? nunc de defectu, ut Job. 13. 23.
Quot mihi iniquitates? q. d. paucas mihi ostendes: sicut
 30 *וְיָפֶטֶחַ* quid nunc auxilii servit, ut Psal. 31. 20. *Quam*
multum, &c? nunc imminutioni, ut Psal. 8. 5. *Quid bo-*
mo, &c? Hic ergo diminutive sumitur, pro *וְיָפֶטֶחַ*.
Quanto tempore, sive; Usque ad quantum tempus, Intra
quantum tempus, — extinguetur? & quando tandem
 id fiet? Id non video, plerique perpetuo utuntur suc-
 cessu; pugnat contra vos experientia & sensus. Vi-
 demini tempus & terminum Domino præscribere, intra
 quem impios hinc puniat. Potest & verti, *Quoties, &c?*
 q. d. etſi aliquando, raro tamen fit. *Quoties, &c.!*
 40 Videtur respondere interrogationi v. 7. *Quare impii*
vivunt, &c? Respondet, illis brevem hanc felicitatem
 indulgeri æternam perituris. [Al. sic;] *Quoties, seu*
Quotiescunque, lucerna, i. e. prosperitas & gaudium,
impiorum extinguetur variante fortunâ, & superveniet eis,
&c. vers. 18. Tunc erunt sicut paleæ. [Ita sensum
 continuat cum seq. versu.] *Cum — extinguitur, & ve-*
niet, &c. Sy. Ar. Lucerna hinc splendor, aut prosperi-
tas; ut supra 18. 6. 2 Sam. 21. 17. 1 Reg. 11. 36.
2 Reg. 8. 19. Psal. 132. 17. ¶ Et superveniet eis
 50 *inundatio, וְיָפֶטֶחַ* *Eorum interitus, sive exitium, Merc.*
Ch. Mo. sim. M. Ti. o. Sy. Ar. vel, calamitas, ut
supra 18. 12. Propriè vapor, sive nubes; inde calami-
tas o, nubes & pluvia more superveniens. Ubique
[nempe hinc & in sequentibus] repete וְיָפֶטֶחַ quoties,
vel, quando tandem, & totus locus erit facilis. Hoc
autem indignabundus dicit, & admirans, Dei iudicia,
quod non puniantur, impii P. ¶ Et dolores dividet
furoris sui? וְיָפֶטֶחַ *Partietur (vel, &*
distribuit, M. dividet, Ch. Deus scil. Merc. Domino dis-
 60 *tribuite, Ti. quoties partietur eis Deus, Pi.) funes.*
(vel partes, Ti. sortes, Ch. portiones, Pi.) in ira suas?
Merc. M. Ti. &c. i. e. iratus Dominus. Funiculis hæ-
reditates dividebantur, ideo hinc funes pro fortibus &
portione hæreditaria; q. d. dividet illis & assignabit
pro portione ipsorum poenas illis destinatas; &c. ut
Job. 20. 29. Hæc est pars impii, &c. Alii dolores red-
dunt; ita o. Mo. JT. Coc. Quoties, inquam, dolores
distribuet, i. e. copiose impertiet, eis Deus? וְיָפֶטֶחַ est
 70 *funes, וְיָפֶטֶחַ autem dolor; ab utroque idem plurale*
וְיָפֶטֶחַ, nec discerni potest ab utro sit. Sed hanc
ambiguitatem tollit constructio, nam funes וְיָפֶטֶחַ, do-
lores וְיָפֶטֶחַ, vocantur. וְיָפֶטֶחַ sign. & funiculos,
& dolores, propriè parturientium, quia illis tanquam
funibus parturientes constringuntur.
 18. *Erunt sicut paleæ, &c. וְיָפֶטֶחַ* *Fiunt ut sti-*
 pula, Coc. Quoties sunt, &c? Pi. Merc. Quoties acci-
 dit ut sint? vel, Quando tandem erunt, &c? *Quam*
 antecedenti vers. connectunt, *Quoties — extinguitur,*
 &c. Tunc & toties erunt, &c. Indicat impiorum
 felicitatem

felicitem instabilem esse, nec posse eos magis coram Deo subsistere, quam palea & gluma vento aut turbini resistere potest. ² ¶ Favilla, ³ Gluma, Merc. JT. Pi. Folliculus est qui granum immediatè tegit, &c. ⁴ Turbosità Merc. JT. Pi. D. ⁵ Vel, tempestas, h. e. ventus tempestuosus. ⁶ ¶ Dispergit, ⁷ Surripit, vel abripit, eum, sive eam, JT. Pi. D. Merc. M. V. i. e. sufflat, V. Heb. furatur, Coc. Pi. Metaphora ⁸ Furtim abripit, h. e. quàm celerrimè. ⁹ q. d. Impii veloci interitu à tempestate iræ Domini projiciuntur. ¹⁰ Hoc simili declarat facilitatem, celeritatem, & magnitudinem interitus totalis. Sic Psal. 1. 4. & 18. 43. &c. ¹¹ 19. Deus servabit, &c. ¹² Abdet, vel abscondet, sive abscondit, Mo. P. M. Ch. Ti. (i. e. reservabit, vel reponet, Merc. D. Scult. sic Ca. Sy. Ar. velut in occultis thesauris, Psal. 31. 20. Rom. 2. 5. ¹³ recondit, Coc. Quoties reponit, sive recondit, JT. Pi.) filiis ejus robur ejus, Mo. virtutem, Ti. iniquitatem, JT. sim. Sy. Ar. Coc. violentiam, Merc. Pi. D. ut Job. 20. 10. Merc. i. e. pœnas violentiæ: molestiam, vel injuriam, Ch. in Coc. quâ alios affecit: dolorem, Vulg. Mar. Ca. afflictionem, ut Gen. 35. 18. Deut. 26. 14. ¹⁴ Hoc variè accipiunt. Plerique enunciativè, ut non solum impios puniri dicat, sed & ejus filios: vel, etsi parentes non sint puniti, reservari eorum filios pœnam. ¹⁵ Prius membrum cum interrogatione legendum. Quid? An Deus abscondet, i. e. reservabit, pœnas differet, in filios, &c. Non, sed ipsi impio rependet. ¹⁶ Postest tamen enunciativè exponi; Quoties, (i. e. non, quàm sæpe, cum nostris, sed, quàm raro, vel, Et quando tandem, reservat ejus filiis violentiam ejus, eam in illis puniens? q. d. raro hoc fit. Ità Job queritur nec impium puniri, nec ejus filios, sed utrisque impune esse sua scelera. ¹⁷ ¶ Et cum reddiderit, tunc sciet, ¹⁸ Reddet ad eum, & sciet, Mo. Et retribuet ei, & cognoscet, Sy. Ar. Rependit illi, & cognoscit? JT. h. e. Puniet eum, & cognoscit causam ejus: Hysterosis; nam prior est cognitio causæ quàm punitio. ¹⁹ Reddat illi, & cognoscat, P. Rependet illi, idque sentiet, nempe improbus ipse; quod sequentia verba confirmant. ²⁰ Et rependit ei, ut sentiat, Ti. vel, ut sciat. Ut ipsa experientiâ magistrâ disceret mala divinitus puniri, adeoque Deum curare res humanas. ²¹ Et reddit, vel reddet, illi ultionem, M. Ch. ut sciat, Ch. vel, quod & ille cognoscit, M. Quoties rependit illi, ita ut experiatur? scil. improbus, i. e. ut sentiat pœnam, &c. ²² Cum reddiderit, scil. Deus dolorem filiis, tunc sciet; q. d. Ipso patre vidente & superstitute punientur filii. Heb. reddet illi, quoniam ipse in filiis punitur P. Parentes in liberis justè puniri, etiam Gentes sentierunt. Hæres succedit in omne jus defuncti. ²³ Alii aliter Subaudienda nonnulla. ²⁴ Occupatio est, & ferè concessio: quia socii dixerant, interdum non puniri impios, sed filios eorum; Hoc quidem facit, inquit Job, sed reddere debuerat, (Heb. redderet, Q. in D. sic, filius honorat patrem, i. e. honorare debet,) ipsimet impio, & pro ut, sciret se ob impietatem puniri. ²⁵ Tu dicebas, Deus recondet filiis: non sic fiat, sed potius restituat illi Deus, vel puniet illum ratione rapinæ ejus, ut non portet filius iniquitatem patris, & sentiat ipsemet pœnam peccati sui. ²⁶ Dicitis, Hoc mihi objicit cogitatio vestra, Recondit liberis—ad promendum scil. suo tempore—retribueret ipsi potius, & sentiret, nempe, si plenum & ex formula judicium ageret. Futurum hinc potentialiter sumendum, ut ²⁷ Job. 10. 18. ²⁸ 20. Videbunt, &c. q. d. Ipse vivus vidensque in se & liberis experietur illud. ²⁹ ¶ Quoties vident, &c. JT. Pi. Alii, Viderent, Merc. D. Coc. Viderere debuerant, Merc. Sic seq. biberet, deberet bibere. ³⁰ Utque suis cernat oculis, Ca. [Jungit cum præced. versu.] ¶ Interfectionem suam; ita o. ³¹ Hic tantum reperitur. ³² Vertunt, infortunium suum, Mo. detrimentum, Ti. perniciem, sive exitium, JT. Pi. Merc. Coc. sim. M. interitum, Ch. Sy. Ar. destructionem domus ejus. Arabibus, vox sign. bellum movere, telte Erpenio; q. d. Videat pacem domus suæ disturbari, & bellum cieri. ³³ Proprie sonat, conculcationem sui; nam ³⁴ Ethiopice est conculcare, Matt. 5. 13. & 7. 6. unde ³⁵ scabellum, quod pedibus calcatur, Matt. 5. 35. ³⁶ Et de furore; ita P. Merc. sim. JT. Pi. D. ³⁷ iratus est. Alii à ³⁸ deducunt, & ver-

tunt, & de ure Omnipotentis, &c. i. e. de calice furoris Dei. ³⁹ ¶ Bibet] Vel, Quoties—bibit? JT. Pi. scil. ⁴⁰ improbus. Et bibat, V. Al. biberet, sive debuerat bibere, ⁴¹ Merc. Coc. ipsemet, non autem pœna filiis reservari. ⁴² 21. Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se? ⁴³ Nam quæ erit (vel, quæ est, Ch. Et qualis erit, M.) voluntas ejus (vel, quod desiderium ejus, Merc. vel, quæ delectatio, ut Psal. 5. 4. non Deus volens iniquitatem, i. e. qui eâ delectatur; quæ erit complacentia ⁴⁴ ejus, P.) in (vel de, Tig. not.) domo sua post se? V. Merc. Ch. Tig. not. i. e. post obitum suum. ⁴⁵ Nam quæ est ejus ex ⁴⁶ successura sibi progenie delectatio? Ca. Nullam ex filiis voluptatem sentiet, etiamsi multos habeat. ⁴⁷ Sensus est, Quid enim curat quid posteris suis post se accidit, quum non nōrit aut curet quæ hinc aguntur inter homines, juxta Job. 14. 21. ⁴⁸ q. d. Punietur in filiis dum vivit, quia si fieret post mortem, non curaret. ⁴⁹ Quam verò in domo ⁵⁰ sua voluptatem reliquit post se? Ti. q. d. Mortuo improbo, omnia in domo ejus amara sunt & molesta. ⁵¹ Nam quod est (q. d. nullum est, Pi.) studium (Heb. desiderium, vel oblectatio, Pi.) illius de domo, sive familia sua post se? JT. Pi. post mortem suam? vel, quam post se relinquit? Proleptis. Esto, impium in vita sua non bibere de ira Dei, at post mortem ejus affliguntur filii ejus. Respondet Job, Quid tum? nam ista filiorum afflictio ipsum non afficit. ⁵² ¶ Et si numerus, &c. ⁵³ Et (vel cum, M. Merc. cum jam, V.) numerus mensium ejus truncatus sit, V. Merc. vel, divisus est, Ch. succisus, vel abscissus, fuerit, M. Pi. ut citò ex hac vita excidatur. ⁵⁴ Heb. excisi, vel abscisse, Merc. Pi. Anomalia; ⁵⁵ nam verbum, quod numero convenire debebat cum nomine regente, convenit cum nomine altero quod ab illo regitur. Simile supra 15. 20. & 1 Sam. 2. 4. ⁵⁶ Cum numerus mensium, sive dierum, sive annorum, vitæ, qui ei præfiniti erant, sit truncatus & absolutus, i. e. cum sit mortuus, quid curat filiorum punitiōnem? ⁵⁷ Numerus mensium, i. e. menses certo numero comprehensi, vitæque ejus à Deo præfiniti, abscissus, scil. à mensibus sequentibus, per quos vita ejus poterat continuari. Metaphorâ videtur sumpta à textoribus, qui telam quam pertexuerunt à reliquis filis abscindunt. Confer Esa. 38. 12. Nostri [JT.] vertunt, quum brevi menses illius truncabuntur? Ante ⁵⁸ suppleant; q. d. in numero, scil. dierum, i. e. brevi tempore. Sed ego istius significationis exemplum desidero. ⁵⁹ Truncatâ ejus avi summâ, Ca. Po- ⁶⁰ stemâ, dimidium mensium ejus subtrahitur; q. d. & ipse ante diem cadit. Fortè sic verti posset, menses ejus in ⁶¹ numero truncati sunt. Al. & numerus, &c. dimidiabitur, Scult. ex Aq. & Th. Citò in dimidio dierum abripietur. ⁶² est ⁶³ exponunt, colliguntur, ut Prov. 30. 27. Sed malo, excisi, vel truncati, sunt, ac velut in dimidio abrupti, seu in duas partes divisi, à ⁶⁴ dimidio; vel, ut Vulg. est dimidiet dies, &c. vitam in dimidio dierum suorum finiat, immaturâ morte ob scelera abreptus. [Al. sic;] & menses ejus integro ⁶⁵ numero calculis ducti sunt; sic à ⁶⁶ scrupus erit; q. d. ⁶⁷ calculati, sive, juxta calculum: ut sit metaphora à comitiis, ubi singuli calculum urnæ injiciunt: q. d. Singuli, non modò anni, sed & menses, ejus exierunt, nullo calculo residuo. [Al. sic;] & numerus— ⁶⁸ parvus factus est: nam ⁶⁹ Ethiopice sign. parvum esse. Vide Ethiopicum Interpretem, Matt. 2. 6. & 5. 19. & 8. 26. Hinc Heb. ⁷⁰ calculus, scrupulus; non à concidendo, aut conterendo, dictus, ut creditur, sed à parvitate: & ⁷¹ Ethiop. arena etiam à parvitate dicta. ⁷² 22. Numquid Deum, &c. ⁷³ Num Deum docebit (sub. docens, Merc. vel, homo, sive quisquam, Merc. M. JT.) scientiam? Merc. Et quum hæc ita se habeant, num est qui Deum docere velit, &c. Num docebit, &c. quid facere debeat, velut ei præscribens & terminum præstituens, quod impios debet hinc punire? ⁷⁴ Quis præsumet docere Deum scientiam gubernandi mundum? ⁷⁵ Novit ipse æquum & bonum, & quid sit agendum. ⁷⁶ Alia proleptis. Obj. Injustum est, tam benignè Deum tractare impios. Resp. Non: nam Deus probè novit quomodo singulos tractare debeat, &c. ⁷⁷ Al. sic; Num quisquam vestrum pro Deo docebit scientiam? quare hæc ita fiant quæ sequuntur? ⁷⁸ Numquid

Numquid Deus ejus rei certior fiet? Ca. Num docebit, sub. homo: ut, nuntiavit Davidi, sub. nuntius; &, reputavit ei pro justitia, sub. Deus; pro, nuntiatum, imputatum, est f. ¶ Qui excelsos judicat? מִי יִשְׁפֹּט? Quum (vel, qui, M. vel; quā ipse, JT. vel, & ipse, Mo. Merc. Coc.) Deus judicet (judicat, M. judicabit, Mo.) excelsos? Ti. Pi. JT. vel, excelsa, five sublimia? M. P. Merc. Intelligit, vel, 1. Angelos & coelestia. Cum ipse naturas sublimes judicaturus sit, & sublimia quæque judicet, à nemine judicandus h, quomodo non & inferiora judicaret i? Vel, 2. honoratos & magnos viros, Reges & Principes k: elatos animo & rebus secundis l. Exemplum edit Deus in eminentissimis, in tyrannis, &c. quia in illis illustrius judicium est, & major reatus. Res celebrata est, Deum alta deprimere m. Vel, 3. judicia sublimia judicat pro celsitudine sua; quæ nunc subtilius inquire non est nostrum, cum confusa sint, & in altera tandem vita manifestanda n. Al. cum altè judicet: q. d. Non potest de iis quæ fiunt in terris admoneri, cum sit in sublimi, & ideo infima parum dijudicet: hinc fit ut impunè peccent improbi o. Inferiora non videt nec curat, in excelsis satis occupatus p.

23. Iste, &c. הֵן יִמָּוֶת Hic (vel, Iste, V. Unus, Merc.) moritur, Merc. JT. Pi. nempe, impius q. Al. tam pius quàm impius r. ¶ Robustus, &c. רַב־כֹּחַ In robore (anqñ, Merc. Heb. offe, Pi. in fortitudine, P. in corpore, Mar. in proprietate, Q. in Ma.) perfectionis, five integritatis, suæ, Merc. JT. Pi. Mar. i. e. in vigore felicitatis t; in summa felicitate t, scil. terrena v: in ipsa integritate sua, Coc. Robore adhuc integro; vel potiùs, integritate ipsius, adhuc valida & vegeta x. ¶ Dives & felix, וְשָׁלוֹם וְשִׁלְוָה Totus tranquillus (vel, tranquillissimus, JT. Pi.) & quietus, Merc. Coc. V. &c. q. d. felix & prosper y. וְשָׁלוֹם ex וְשָׁלוֹם, interpolito ל, quod intendit significacionem z.

24. Viscera ejus plena sunt adipe] Pro לֶחֶב lacte, legerunt לֶחֶב adipe a. Hoc sanè convenit seq. membro: q. d. Bene habitus est & obesus, i. e. felix. Per וְשָׁלוֹם majora membra, vasis magnis similia, intelligit, ut viscera, &c b. ¶ וְשָׁלוֹם Ubera ejus replebuntur, five, plena sunt, lacte, P. M. V. sim. Ti. Ca. Mar. Ang. Chald. in D. Q. He. in Merc. i. e. Moritur corpore succulento c. Sed quis hoc ferat, ubera lacte plena viris tribui? Alii itaque, ut vitarent hoc incommodum, in varia se verterunt d. Nominis וְשָׁלוֹם, quod aliàs in S. Scriptura non reperitur, sicut & alia pleraque in hoc libro, genuina significatio sciri non potest f. Multatralia ejus plena sunt lacte, Mo. JT. Pi. Merc. Non placet; quia hoc vulgare est, multatralia lacte impleri; neque abundantiam divitiarum indicat, quam tamen hic Jobus significare voluit f. Expono ergò, Vasa, five multatralia, vulgatis majora g; in qualibus oleum in Gallia Narbonensi asservatur. R. Jona dicit hoc nomen in lingua Arabica, ex qua sumptum hoc, ut alia pleraque in hoc libro, significare vasa aut loca in quibus aqua colligitur, vel alius liquor h. Apud Talmudicos וְשָׁלוֹם est, vas in quo congregatur pinguitudo ex olivis expressa, ut postea prematur in prælo; cui pinguitudini hic comparatur impii pinguitudo i. Vox Arabica GNATAN sign. vimina, virgas & rugas: וְשָׁלוֹם sunt fisci, vel fiscina sparteæ, in quibus bacce olivarum ingeruntur, & prælo subjiciuntur, &c k. Non placent hæc versiones; si enim duo hemistichia non erunt & versiones, ut solent esse Jobi carmina, i. e. sibi invicem respondentia. Quid enim commune multatralibus cum ossibus, & lacti pecuino cum medulla nostrorum ossium? Proinde, nè jungantur & ὁμοκλῶσα, statuendum וְשָׁלוֹם partes esse aliquas nostri corporis; in quo veteres omnes, Hieron. o. Ch. Sy. & Ar. consentiunt, licet in eis assignandis discrepent. Pro לֶחֶב lacte, o. Vulg. Sy. Ar. habent לֶחֶב adipe, ob hanc rationem non contemnendam, quòd synonymum medulla in Script. non fit lac, sed adeps. Vide Esa. 25. 6. וְשָׁלוֹם vertendum, vel, viscera ejus, cum o. & Hieron. qui legerunt, וְשָׁלוֹם intestina ejus, à וְשָׁלוֹם venter: vel, cum Sy. & Ar. latera ejus. Quod malim, i. Quia minùs hoc recedit à recepta textus lectione quàm Græc. nam in Syr.

tantum ponitur pro i & j, quæ mutatio levissima est, & ferè nulla; saltem in scriptura Rabbinica, quæ Mem videtur ex Jod & Nun esse conflatum.

2. Quia latera, cum sint partes offeæ, similia sunt ossibus, de quibus agit posterius hemistichium l. Hebraei, sicut lactis nomine adipem significant; ita multatralium nomine, intimos corporis recessus m. Verto, m G. Sinus ejus pleni sunt adipe; vel, Ruge ventris ejus plena sunt abdomine. Confer Job. 15. 27 *. ¶ Et medullæ, &c. וְשָׁלוֹם Et medullæ ossa ejus irrigantur, P. V. M. Cod. Heb. irrigabitur, Mo. V. q. d. unumquodque ex ossibus ejus irrigabitur: fut. pro præf n. Vel, referta sunt, Sy. Ar. Alii, Et medulla ossium v; ejus pinguis est, Ch. vel, irrigua, JT. vel, bibitur, Ti. vel, irrigatur, Pi. Merc. assidue scilicet; q. d. Pinguis & obesus est. Ejus ossa assidue pinguitudine & faginâ, velut medullâ, rigantur: pinguitudo enim ex humoris & alimenti copia provenit o. וְשָׁלוֹם est medulla; unde pro cerebro apud Hebræos ponitur p.

25. Alius verò] Ità Merc. Ille verò, JT. Pi. &c. Heb. Et ille, Pi. ¶ Moritur, ità D. Merc. &c. וְשָׁלוֹם Moritur, D. mori solet q. Generaliter intelligo, tam de pio quàm de impio r. ¶ In amaritudine, &c. וְשָׁלוֹם Animo amaro, JT. Pi. in (vel cum, Coc. D. Scult.) anima amara, Merc. i. e. tristi t. q. d. Cum tota vitâ afflictus fuerit, ægro tandem animo vitam finit t. Vide suprâ 7. 11. & 10. 1. & Exod. 1. 14 v. Al. ab amaritudine anime, o. in D. ¶ Absque ullis opibus, וְשָׁלוֹם Nec comedit in bono, Merc. V. i. e. in letitia, five hilaritate, P. V. Per totam vitam miser fuit, nec unquam habuit unde potuerit exsaturare viscera sua x. Nunquam cupedias gustavit y. Confer Psal. 141. 4. וְשָׁלוֹם bonum, pro cibo utili & suavi, Eccles. 6. 3 z. Nunquam cum gaudio edens se recreavit, Eccles. 6. 3 a. Sic, cor bonum, pro hilari five læto b. Al. de bono, M. Coc. D. Pi. JT. Præp. ב notat partem c. Al. quum (vel qui, Pi.) non fructus est bono, JT. Pi. q. d. Nihil boni in vita sensit d. Comedere (idem quod videre) bonum, i. e. frui t. Edere est frui, ut Prov. 13. 2. Jes. 1. 19 f. Nunquam prosperitate ullâ usus est, sed in perpetuo angore versatus g.

26. Simul; ità Merc. וְשָׁלוֹם Pariter, JT. Pi. Coc. Pariter autem, P. tam ille, quàm iste h; pii simul cum impiis i. Mors utrisque est communis, & afflictiones, ut Eccles. 9. 2. Non ergò afflictiones me impium esse docent; nec Deus judicia sua hic semper revelat k. ¶ In pulvere] Vel, super pulverem, Merc. super terram, P. humi, Merc. in sepulchro l; ut suprâ 7. 21. Psal. 22. 15. & 30. 9 m. ¶ Vermes] Heb. vermis, collectivè n. ¶ Operient eos] Vermes tegunt corpus & corrodunt o. Utrique vermibus esca fiunt p. ¶ וְשָׁלוֹם Obruat; id est, Consumantur à vermibus q.

27. Certè novi cogitationes vestras] [Sim. omnes.] Non propriè, inspiciendo corda, &c. sed ex signis exterioribus r: ex sermonibus & gestibus vestris t. q. d. Animadverto vos dictis meis non assentiri t. Novi quò tenditis, & quem scopum aculeatis dictis vestris de interitu piorum [legendum videtur, impiorum] petitis v. [Nempe, meipsum.] ¶ Et sententias, וְשָׁלוֹם Et cogitationes, five cogitata, P. Merc. D. nempe mala, D. molimina; Mo. argutias, M. conatus, Ti. nefarios conatus, Ca. commenta, JT. Pi. וְשָׁלוֹם est vocabulum μέσος *, & significat omne genus cogitata y. Sumitur in bonum Prov. 1. usque ad v. 10. (& Prov. 3. 21. Belg.) & indè ad finem cap. in malum z. Significat hîc, ut & alibi, cogitationem sceleratam a. Novi astus vestros, &c *. Sic & Prov. 12. 2. & 24. 8 b. & Prov. 14. 17. Isa. 32. 7 c. ¶ Contra me iniquas, וְשָׁלוֹם Ad me invadendum, Ti. quas contra me machinamini, M. vel, iniquè cogitatis, P. V. Merc. Ang. ut me scil. confundatis d. Quæ contra (de, JT.) me iniquè comminiscimini, Pi. vel rapitis, Merc. Mar. D. Coc. i. e. celatis. Quæ rapimus, ea abscondimus f. Vel, rapitis quasi per violentiam, D. ut וְשָׁלוֹם sit vel intransitivum, q. d. quibus mihi vim facitis, & falsum crimen impingitis, quum me ex afflictionibus impium judicatis; vel, quòd malim, transitivum, ut Soph. 3. 4 g. q. d. quibus me opprimere conamini f. Quibus, vel quas, de me cogitatis, quasi apud me sit injuria, & injustam

injustam causam foveam; que le tort est devers moy: vel, *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח*, quibus in me injuriam & iniquitatem cogitatis. Est apostrophe ad socios; q. d. Scio quid cogitaturi sitis iniqui de me, quo mihi per vim extorquere conamini, contra veritatem & conscientiam meam, ut me fatear ob scelera affligi. Vel, *רָפִיטִי*, i. e. injuriæ instituitis, contra me, i. e. personam meam, vel argumentationes meas. Quas injuriæ usurpatis; quia omnia ejus dicta captabant & distorquebant, & famam ejus insolenter lacerabant. Vel, *רָפִיטִי*, five supprimitis, tacetis. q. d. Vos non agitis mecum juxta legem differendi: quæ enim subserviunt vestræ causæ, ea tantum dicitis, ut meam supprimitis: ita enim dicitis, sibi semper impios timere, etiam si exterius nihil mali accidat. Multa dixistis de impiorum exitio; nihil de piorum afflictionibus, (quod pro Jobo faciebat,) aut de impiorum prosperitate. Sed id subtilius est æquo.

28. Dicitis enim: ita Ti. P. M. *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* Nam dicitis, Mo. Merc. vel, dicitis, nempe apud vos. Nunc eorum cogitationes iniquas in se subjungit P. Vos dicere, JT. Nempe, vos dicere, five dicturos, Heb. quod dicitis, Pi. Queretis enim, Ca. Profecio dicitis, V. Refert hic sociorum cogitationes per mimesin. Ubi est domus? Ità P. M. Merc. &c. i. e. arx munitissima, quam sibi ædificavit, quod ab hostibus timeret. Nusquam est. Vel, everfam & destructam dicitis. Principis? ita P. M. Pi. & Ch. in Merc. *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* Potentis? Merc. primariorum? Ca. ingenui? JT. liberalis? five munifici? Mo. Merc. boni & liberalis hominis? Ti. qui præ opulentia in omnes munificus erat, & splendore mensæ multos sibi devinxit. [Hoc accipiunt, vel, i. in genere.] q. d. Quis inter bonorum & impiorum domos distinguit? Multi videntur boni qui non sunt, eoque affliguntur propter sua ipsorum peccata. [Vel, 2. de Jobi liberis.] Principis, i. e. filii tui natu maximus. q. d. Nusquam est; corrui. Vel, 3. de ipso Jobo; quem sic vocabant per ironiam & antiphrasin; q. d. qui talis habebatur, sed non erat: qui munificus esse solebat. Idem illi evenit quod impiis omnibus: [ut sequitur.] Et ubi tabernacula, *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* Tabernaculum, five tentorium, habitaculum, five habitationum, P. V. Mo. i. e. amplissima tabernacula. Habitaculum amplum in varias habitationes & ædificia divisam five distributum, in varios usus & anni tempora, &c. Vel, *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* pro, tentorium & tabernaculum. Ubi est tabernaculum? i. e. domus præcipua: ubi habitacula? alia, quæ multa habet impius. Sed malim *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* esse, tentorium & tabernaculum, ut, lutum cani, terra pulveris, &c. Ubi habitata tabernacula? Ca. Impiorum? Numerum mutat, quod socii Jobum inter impios annumerarent & censerent. q. d. Ut alii impiorum eorumque domus perierunt; sic Jobo & ejus domui accidit. Oportet ergo eum impium esse.

29. Interrogate, &c. *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* Nonne rogastis? vel interrogastis? Merc. P. M. JT. Pi. &c. Hic & seq. versus subdificiles sunt, & variè exponuntur. Q. cogitationes sociorum hic exprimi volunt, ut dixerat, Ecce, novi cogitationes vestras, &c. & ex viatoribus probatis, ad experientiam remittentes, signa eorum non aliena ducentes, quin ea in animum vestrum inducat, quod malus scilicet reservetur in diem calamitatis, &c. Sed malim hæc à Jobo afferri, ad socios coarguendum ex viatoribus. Annon interrogastis? scilicet de statu hominum: Interrogate itaque adhuc, & discetis rem ita habere ut mox dicam, nempe, quod in die calamitatis subtrahatur malus, &c. Quemlibet, &c. *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* Transientes viam, Mo. Merc. vel, viam, JT. Pi. vel, via, in genit. ut, appetens vini, fugitans litium, &c. vel, per viam, P. M. i. e. viatores, five peregrinantes. Qui scilicet periti rerum esse solent, quia multa vident, experientia rerum valent. Vel, viatoris nomine intellige vulgarem quemlibet, seu de trivio; q. d. Etiam plebei sciunt quod sequitur. Res est notissima & exploratissima. Usque adeo ignari & inertes estis, ut nondum quæ fiveritis nec cognoveritis quod cuilibet obvio promptum & apertum est? Vel, viatores rogari vult Job, quod illi nullis affectibus præpediti, ut nunc socii, fin-

cerè sunt de hac re judicaturi. Et hæc eadem illum intelligere cognoscetis, *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* Certè signa eorum [i. e. viatorum] non potestis abnuere, M. q. d. Multa illi audiunt & vident & experiuntur, atque ideo demonstrationibus eorum nemo facile discredere [melius diffidere] potest. Hos interrogare debueratis de Job, quem præsentis usque adeo contemnitis. Hi sciunt & docent impios perditioni in futuro seculo destinatos esse, &c. [Ti. totum sic reddit: Annon percontamini facientes iter? eosque ex notis eorum externis non aestimatis?] Al. & signa eorum non agnoscitis? five agnoscetis? Coc. JT. Pi. Targ. in D. *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* activè cognoscere, ut Job. 34. 19. i. e. Judicabitis talia esse qualia sunt. Et *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* pro *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* repetito ex membro præced. *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* alienabitis idem esse volunt quod *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* agnoscetis: sed diversa conjugatio interdum significacionem immutat. Malo in contraria significacione hic sumere, ut in Piel & Hithpael solet sumi, teste K. in significacione negationis & alienationis. Signa, i. e. exempla, quæ cum iis eveniunt, aliis sunt documento: hæc autem explicantur versibus sequentibus. Hoc vult Job; Verum quidem est, tabernacula improborum aboleri, &c. Interim, replicat Job, improbi cum honore tumulantur, atque ita imminenti calamitati subducuntur. Provocat ad signa eorum, h. e. tumulos & monumenta magnifica juxta vias (ex more) exstantia, quibus viatores pro signis uti solent, iisque recognoscendis curiosi esse solent. Vel, & signa eorum non negastis, P. vel, non abnegabitis, Coc. nempe, esse monumenta improborum. Non negatis, vel, non inficiamini, vel, non alienatis, positum pro, nè negate, inficiamini, alienate; ut in Decalogo, Non occides, pro, Nè occidito. Crebrum hoc apud autores Ebræos. Vel, non alienabitis, Merc. Coc. vel, alienatis, five aliena ducitis, D. Sic *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* usurpatur Deut. 32. 27. Jer. 19. 4. Non aliena ducitis, non poteritis inficiari tanquam certa; q. d. eorum probationes & conjecturas, velut signa certa quæ vobis afferent super hoc quod dico de prosperitate impiorum, &c. Signa dicit persistens in metaphora, quod viatores signa viarum & aliarum rerum quas vident notare soleant memoriæ causâ. Prius hemistichium interrogativè legendum, posterius enunciativè in confirmationem ejus; nisi vis *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* hic repetere, & vertere, Annon non aliena ducitis eorum signa? & sensus eodem recidit. Signa, nempe, mirabilis gubernationis Dei quæ illi se vidisse narrant. Signa quæ dare solent viatores, nonne vera esse potuistis agnoscere, quomodo scilicet pereant probi, & improbi serventur? Alii ad Jobum referunt; q. d. & signa eorum quæ dixerunt mihi de justitia mea non potestis negare. Si interrogassetis eos qui mecum sunt conversati saltem ad paucum tempus, ut viatores solent, & probassetis ex signis an viri boni essent, illi certè longè aliud mihi meisque testimonium darent. Debebatis ergo vos amici benignius de me judicare. [Al. sic;] Et signa eorum non latebunt; q. d. Quilibet de populo novit eos qui bene vivunt, & qui secus. Optimus deligendi modus populi prædicatio.

30. Quia in diem (vel, ad diem, M. Ti. Merc. vel, in die, Mo. P. JT. Pi. Merc. G. *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* in die, ut *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* pro *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* in domo, seu templo, Zach. 7. 3. t.) perditionis (vel contritionis, P. calamitatis, V. JT.) servatur (vel reservatur, Ch. Sym. in D. *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* sublimatur, o. in D. subducitur, Aq. in D. subtrahitur, JT. Pi. Coc. scilicet à Deo, ex communi calamitate, nè eam involvatur; vel, prohibetur, P. V. Merc. nè scilicet ad eum calamitas pertingat; vel, arcetur, M. vel, retinetur, Mar.) malus] Vel, pravis parcitur, Ti. fim. Merc. Servatur incolumis. Et ad diem, &c. *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* q. d. Falsò ergo dicitis malos malè perire, cum plerumque improbi à malis immunes sunt. Atque hoc est quod viatores illi vos docebunt; nempe, quod in die subtrahitur, &c. Pi. Multi mali subducuntur communi exitio. Non ergo omne judicium hic peragitur. Et ad diem, &c. *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* Ad diem (vel, in diem, Ch. Sy. Ar. & die, P. in die, Mo. Merc. JT. Pi.) irarum, Ti. sic M. JT. (furorum, Mo.) adducuntur, Ti. vel perducuntur, M. fim. Mo. numero rursus mutato. *וְיִשְׁכַּח עָלַי חֶסֶד וְיִשְׁכַּח* est deducere, sed eum mora & pompa; ergo ducentur pedetentim, procedent ad supplicium quod

Mar. quod illis est paratum. q. d. Impius, licet ad tempus floreat, servatur tamen ad certum interitum; Jer. 12. 3. Hic sensus verbis magis convenit quam contextui. Nostri tamen ita accipiunt, & ad futuram vitam referunt, in qua, qui hic reservatur, tandem poenas dabit. Verum Job, ut socios convincat, tantum de iis loquitur quæ hic apparent, &c. v. In die, five tempore, fractionis, i. e. parvæ poenæ, servatur; at in die irarum, five majorum poenarum, invitatus eas subire cogetur. Ex verbo, ad diem transitionum, five transactionum, adducuntur, quo omnes rationes hominum transiguntur & finiuntur. De voce עָבָר vide Gen. 49. 7. Al. exportantur mali; JT. i. e. eruuntur, liberantur. Vel, inducuntur, &c. q. d. Interdum improbi subtrahuntur ex calamitatibus, interdum in eas inducuntur, ut non sit perpetua lex prosperitatis eorum. Alii, quo furores (vel iræ, scil. Domini, Merc. vel pena, five plaga, Pi.) adducuntur, vel invehuntur, Merc. P. V. D. sim. Ch. Sy. Ar. Pi. nempe à Deo, super alios homines: quum calamitates reliquo orbi immittuntur, &c. Constructio sensu congrua, non voce. Nam עָבָר est femin. verbum autem sequens masc. Nomen עָבָר interdum sign. immanem calamitatem, ut Psal. 78. 49. Prov. 11. 4, 23. Soph. 1. 15. Significat impium à calamitatibus servari, &c. Hic sensus contextui maximè quadrat, nec verba repugnant. עָבָר potest esse vel genit. regendus à יוֹם diem; vel nominativus, ut subaudiatur אֲשֶׁר quo ante ipsum, & עָבָר iræ sit nominativus verbi יוֹבֵל adducuntur, & subaudiatur אֲשֶׁר על super alios.

31. Quis arguet, יוֹבֵל מִי? Quis indicat ei? JT. Quis indicabit, vel annuntiabit, &c. Merc. M. sim. P. &c. Coram eo, פָּנֵי עָלָיו In facie, vel faciem, ipsius, Merc. M. P. JT. &c. i. e. dum vivit. Sic פָּנֵי דָא Deut. 7. 10. q. d. Tanta est ejus potentia, ut nemo reprehendere auit, &c. Quod, licet hic ponatur inter cæteras illius felicitates, revera maxima illius miseria est. Omnes illi assentantur & morem gerunt. Viam ejus? Pravam ac perversam. Mores perditos, quales viæ cordis, &c. appellantur Eccles. 11. 9. [Al. sic;] Quis autem pronunciare posset ex facie rerum ipsius de vitæ ratione? Ti. [Al.] Quis eum coram de peccatis admonuit? Cod. Et quæ fecit, עָשָׂה וְיָדָה Et ipse fecit, Mo. Cod. quod scil. ei præcipiebatur, [nempe à monitore,] Ipse morem gessit. Q. subaudiunt אֲשֶׁר. Et quod (vel quum, JT. Pi. M.) ipse fecit, P. sim. o. Ch. Sy. Ar. vel, fecerit aliquid, nempe mali, Pi. vel, fecit male, JT. & quum ipse patrârit, mala scil. multa, Merc. aut quæ gessit, Ti. Quis reddet illi? Poenas delictis ejus dignas. Quis eum hic puniet? Nemo, præter Deum, audeat; omnes eum timent. Vivit exlex & impunitus.

32. Ipse Heb. Et ipse, P. M. &c. Tandem ipse, JT. Pi. Ad sepulchra ducetur. Ità P. M. Mo. Plur. utitur, vel, i. pro, ad unum è sepulchris; ut, pullus asinarum, Zach. 9. sepultus est in urbibus Galaad, Jud. 12. plantata secus rivus, Psal. 1. i. e. rivum aliquem: vel, 2. q. d. ad splendidum sepulchrum. In sepulchra effertur, JT. Pi. nempe honorificè; non, ut merebatur, ad locum supplicii educitur. Cum ipse jam ad sepulchra delatus sit, V. i. e. cum jam mortuus sit; vel saltem moriturus; cum punitio adveniat filiis. Et in congerie mortuorum vigilabit. Sim. M. Manebit assidue, ut qui pervigilia agitant. Vigiliæ semper manent in loco quem custodiunt. Variè reddunt. Et super acervo (in acervo, Ti. frugum, Q.) vigilabit, Mo. Et juxta acerv. frug. maneat, five, assidue immoretur, nempe, in agro juxta aream ubi sunt fruges congregatæ. Impius in agro sepelietur juxta acervum frugum. Alii, & super acervum festinabit i. e. festinabit aggregari ad sepulchra; & in tempore suo aggregabitur, sicut acervus frugum, quem, quum maturæ sunt fruges, suo tempore aggregant. Al. & in tumultu, P. V. moretur, V. vel, jugiter manebit, P. & apud tumultum assidue est, JT. Pi. Heb. Vigilat, i. e. vigilanter observat, nè scil. sibi tumultus, tanquam res chara, auferatur. Metaphora est. Et super acervum, seu congeriem, pulveris, i. e. tumultum, invigilabit, i. e. assidue erit, nunquam inde discedet. Ità וְיָגִיד.

Prov. 8. 34. Invigilet, i. e. assidue sit. Et ad metam vigilatur: Heb. vigilat, impersonaliter; scil. custas. Sepulchrum ejus per vigiles custoditur. Vel, ut alii, in tumultu permanet, non ejicitur; imò conditurâ medicatâ ejus cadaver sic conservatur, ut, quasi vigilaret vel viveret, aspici posset. Eum, licet extinctum, epitaphia, forsân & statua, &c. tanquam viventem & vigilantem nobis exhibent. Vel, secundum famam in mundo vivet, probatus vulgo & gloriosus. propriè est acervus frugum, ut Job. 5. 26. hic, per metaphoram, sign. congeriem humi, quod terra in sepulchro aggeratur velut in pyramidem, &c. Hoc vult; Tam felix erit, ut ei etiam mortuo pyramidem erigant, ut Principibus fieri solet. Vel, sepulchrum acervum vocat, quod & membra in eo & vermes conservantur. Ibi est velut congeries vermium & mortuorum.

33. Dulcis fuit glareis Cocytii Id est, regioni mortis P. q. d. Ejus adventu inferi lætabuntur. At Cocytus neque Hebraicè est, neque Græcè. Cocytus fluvius inferorum juxta Poetas. Horum mendaciis in versione [illis], authenticâ regionem mortis describunt. Dulcescunt (Dulcescunt, Mo. Ut dulces sunt, Ti. vel, Dulcem quietem præstant, M.) ei, vel illis, glebæ, seu cespites, (vel lapides, o.) torrentis, Mo. P. Merc. vel vallis, JT. Pi. Merc. G. Coc. sim. M. propriè est locus, five vallis, per quem torrens decurrit. In vallibus esse sepulchra solebant. Nobiles aut sub montibus aut in iis sepeliebantur, &c. Serv. ad 11. Æneid. q. d. Placuit illi ad fluminis ripam (forsân ex more) sepulchrum sibi excitari. Intellige hic scrobem in qua sepelitur, quæ in demisso loco, velut convalle, est, & ubi sæpe est aqua. Noster interpret torrentem & fluvium infernalem intellexit. Poetica profopoeia est, quæ glebas, &c. suaves, &c. esse dicit, quia diu ibi manet, & suaviter quiescit, nec quæ hic aguntur curat, etsi filii puniantur, cum ipse impune hinc excefferit. Glebæ nullum negotium illi faciunt; h. e. post mortem nullum sentit malum. Pacatè ibi dormit. [Alii de eo vivente accipiunt:] Dulces illi fuerunt glebæ vallis; q. d. Vitam suaviter in pingui solo & ubere glebâ transegit. Quum terra sicca aratur, glebæ tolluntur, &c. [Vel sic,] Tam felix fuit, ut glebæ non aratæ nec satæ dulces ei fruges produxerint. Vel, Placuerunt illi glebæ vallis; id est, Amavit viam ευφροσύνη, Matth. 7. 13. facilem, planam, & latam. Vox רִגְלִי hic tantum reperitur, & Job. 38. 38. In libro Nominum, ARGOB, glebæ, vel glarea. Sign. inquit R. Jonah, loca aquosa in vallibus. Aliis sign. fissuras terræ, quæ spontè ex humore & calore fiunt. Q. He. volunt esse vocem Arabicam, & significare fossas quæ in torrentibus fiunt; & solet uti Job vocibus Arabicis. Et post se omnem hominem trahet. Ità Mo. Merc. &c. Sed quis, vel quid, trahet? Resp. 1. Mors. 2. Mortuus, cui hoc per profopoeiam tribuitur; quia cæteri post eum morituri sunt. Si itaque mors ei poena sit, annon omnibus communis est? Omnes eum suo ordine sequentur. Trahit, i. e. sequentes habet, similes in morte, quasi ipsos traheret lege naturæ. Metaphora. Vel, trahit post se, vel, ut funus ducant; vel, inclinatione animorum, & imitatione factorum, Psal. 49. 14. intransitive, Exod. 12. 21. Jud. 4. 6. & 20. 37. Et post eum abibunt, o. ibant. De hoc usu verbi וְיָגִיד qui plura cupit, videat quæ annotavimus ad Jer. 5. 8. Et ante se, &c. וְיָגִיד אֶת מַסְפֵּר יָמָיו (vel o. Pi. o. M.) ante eum, JT. P. Merc. &c. (i. e. eorum qui ante ipsum sunt collecti ad patres, five mortui sunt,) quorum non est numerus, P. scil. mortuorum, &c. Merc. vel, fuerunt innumeri, JT. Pi. Et præcesserunt eum homines absque numero, M. Et eorum qui ante eum descenderunt [nempe in sepulchrum] non est numerus. Ellipsis oppositi. Hinc dicunt, migravit ad plures, i. e. mortuos, qui plures sunt quàm viventes. Ut ante eum traxit innumeros, V. Et innumeri ante illum, sub. viam illam triverunt, Cod.

34. Quomodo igitur? Ità M. JT. Pi. Et quomodo, P. Merc. &c. q. d. Quum ergo impios plerumque felices esse docui, falsò dicitis impios omnes & solos affligi, &c. Epilogus hujus loci adversum socios. Quid, Cod.

* Merc. noceas, aut negotium faceffas; hominum more *, qui facinorosos plectunt, ut eos à maleficiis cohibeant? q. d. Ut tua ei iustitia non prodest, sic nec iniustitia nocere potest. [Hi timorem passivè accipiunt; alii activè:] An de religione tua (vel, si timeres eum, Pi.) argueret te? JT. i. e. affligeret. Quasi te ob tuam religionem castiget: Non quia religiosus es, sed quia religiosus non es, ideo te castigat. Convenit hic sensus cum sequentibus, non autem cum præcedentibus. Malo ergò alterum, qui & cum præced. & seq. rectè cohæret. Num ex timore tuo judicabit te? q. d. Deus, quando te judicabit, sive demonstrabit qualifnam sis, (nam *יָדוֹן* non tantum est arguere, castigare, sed notat rei demonstrationem & evictionem; in persona autem, qualitatibus manifestationem; ut Gen. 20. 16. & 24. 44. & Psal. 50. 7.) vel declarabit te bonum vel malum argumento timoris tui, &c. non respiciet ad timorem tuum tantum, & connivebit ad mala quæ fecisti. Ostendere vult Eliphaz quod Religio hominis non profit ad demerendum Deum, vel peccati poenam evadendam; & quod nulla pietas hominis est perfecta, ut inde iustus dici ac judicari à Deo posset; & quod iusti dicamur ex gratia Dei, non ex virtute nostra. Et causam statim addit, cur non ex Religione judicemur, quia multis malis inquinamur. [Al. sic;] Num timens, &c? vel, nè illi noceas; vel, nè eum erroris sive iniustitiæ convincas? ¶ Et veniet (vel venit, Merc. veniet, JT. Pi.) tecum in iudicium? Ità Merc. M. P. &c. Tecum velut litigabit? te in ius adducet, puniet, &c? ¶ Tecum in iudicio congressurus, Ca. Partes in iudicium veniunt qui inter se litigant. Num, si pius fueris, Deum in iudicium vocare poteris? Minimè; cum nostra iustitia coram Deo non possit consistere, &c. Num ex pietate tua veniet tecum in iudicium? q. d. Poterisne quia pius es Deum vocare in iudicium, ut petas quicquam ab ipso tuo iure? Respicit postulationem Jobi, ut Deus sibi det iudicii copiam. 5. Et non, &c? ¶ Annon malum tuum multum est? Merc. Accipiunt de malo, vel, 1. Poenæ; q. d. Quereris magnam esse tuam afflictionem, & id verum est; sed sunt etiam peccata tua innumera: respondet afflictio sceleris. 2. Culpæ; quod rectius est. Nonne malitia, &c? JT. Pi. Merc. P. D. i. e. vitiositas: quomodo Seneca vocem usurpat, In hoc summa bonitas, in illo extrema malitia. Nonne innumeris sceleribus scates? Ea jam per partes enumerat in seq. Annon (sub. te potius arguit) quod improbitas tua sit multa? Nonne, &c? q. d. Cogaris hoc fateri apud animum tuum. Annon propter malitias tuas, quæ multæ sunt? Targ. in D. 6. Abstulisti—pignus, &c. ¶ *כִּי תִּחְבֹּל אֶתְּךָ* Pignus (vel Pignora, Ar. Sy.) enim accepisti, sive tulisti, (vel capies, Mo. acceperis, JT.) à fratribus tuis, JT. P. fim. o. Ca. Mo. Merc. vel, fratrum tuorum, Sy. Ar. vel, à fratre tuo, M. Ti. Variant codices: alii habent *אֶתְּךָ* plur. alii *אֶתְּךָ* sing. P. Fratres, i. e. cognatos. Nomen fratris causam indigitat remittendi, nempe amorem debitum. Coegisti pignus dari tibi, &c. V. Quia status harum criminationum conjecturalis est, & magis in præsumptionibus quàm certis probationibus positus, futuro utitur, pignus acceperis, nudaveris, &c. q. d. Necessè est ut fatearis te hoc, aut illud, aut omnia, commisisse, si bene attenderis ad iustitiam iudiciorum Dei. ¶ Sine causa? ità Ch. M. Merc. Pi. Coc. ¶ *בְּיָדָם* Gratis, Mo. P. Merc. frustra, Sy. in vanum, o. immerito, JT. iniquè, Ar. injurià, Ca. vel temere, Coc. Vide Exod. 22. 27, 28. Deut. 24. 6, 10, &c. ¶ Vel, avarius, culpe expertes, Sym. in D. Legerem, avaritios, sine causa. Intellige, vel, 1. ubi donare debebas ex Legè, Prov. 3. 27. 2. plus capiendo, Deut. 24. 12. 3. sine necessitate, Prov. 3. 30. v. cum essent tibi multæ opes, nec indigeres pignore. 4. ab iis qui nihil debebant, vel parum. 5. iniuste, quum illi forsan debitum exsolvisset, aut aliàs iniquè contra legem, Exod. 22. Deut. 24. ¶ [Al. sic;] Cum agat de vitiis magistratus, malum hoc accipere de violentia quæ sæpe magistratus gravibus oneribus, quæ illis imposuerunt, impares per ministros suos spoliunt. Unde quidam sic vertunt; Fratres accepisti in pignus, nempe,

propter debita ipsos carceri vel servituti mancipasti, Matth. 18. 30. Quod etiam Ethnicis durum visum fuit, ut ex Diod. Sic. 1. 3. constat. ¶ Et nudos spoliasti vestibus [Sim. omnes.] At nudo quid potest eripi? Resp. 1. Nudi vocantur malè vestiti, per metaphoram hyperbolicam. Ità nudus sumitur Deut. 28. 48. 1 Cor. 4. 11. Jac. 2. 15. Malè vestitum nudum & pannosum dicimus, inquit Seneca Benef. 5. 13. 2. Ex fine judicat: q. d. Eos postea nudos relinquebas. Vestes detrahendo nudos reddidisti. Sic Amos. 8. 5. pervertendo lances dolosas; quales tamen non antè erant quàm ipsi pervertissent. Sic, mole farinam, i. e. mole triticum, & fac ex eo farinam. 3. Eos qui nudi erant tuâ injuriâ, i. e. spoliatos cæteris rebus, tandem etiam vestibus exuebas. Nudi hic sunt tenues, vel pauperes. [Alii paulò aliter vertunt:] Et vestimentum nudi furatus es, Ar. Et homines vestibus spoliasti atque nudasti, Ca. Qu. Quomodo hæc & sequentia Eliphaz Jobo objicit, qui integer erat, &c. Job. 1. 8. & 29. 12, &c. & 31. 4, &c? Resp. 1. Eliphaz affectu præpeditus erat, & ex afflictione sic judicat. 2. Neque hæc ex professo illi impingit, sed cogitandum relinquit num hæc fecerit. Porro, notandum hic Dagesch in *בְּיָדָם* in voce עָרִיכְךָ etiam post *וְ*. 7. Aquam, &c. ¶ *לֹא מִיָּד עָרִיכְךָ* Non aquam (Nè aquam quidem, P.) lasso propinabas, Merc. vel, propinare fecisti, P. vel, potandam, sive bibendam, dedisti, D. Pi. vel dederis, JT. Non aqua lasso (vel, confectum siti, V.) potasti, Coc. Lasso, i. e. præ lassitudine siti-enti, ut *לֹא* in Script. sumi solet. Sic Prov. 25. 25. Aqua frigida super animam lasso. ¶ *וְהִשְׁקִי* hic con- struitur cum duplici accusativo, (uno personæ, altero rei, ut expressius occurrit Num. 5. 24. potabas lasso aquam, pro, aqua. Sic & Græci dicunt, *πότην* Notandum etiam *וְהִשְׁקִי* non reperiri in Kal, sed pro eo dici *וְהִשְׁקִי*: nec à *וְהִשְׁקִי* reperiri in Hiphil, sed pro eo dici *וְהִשְׁקִי*. Ità eum velut siti enecabas, cum posses aqua potare. ¶ Et esurienti subtraxisti, *וְהִשְׁקִי* Prohibebis, fut. pro præter. Submovisti, V. prohibebas, Merc. prohibueris, JT. ¶ Panem Id est, quemvis cibum. Vel, nè panem quidem dedisti; fame eum perimens, quem servare posses. Confer Matth. 25. 42. 8. In fortitudine, &c. ¶ *וְהִשְׁקִי* Et (vel, Sed, M. P. Propterea, JT. Præterea, Pi.) viro brachii ei (vel illi, sub. est, D. vel erat, P. D.) terra, Mo. vel, Viri lacertosi fuerit hæc terra, JT. Viro potenti dedisti terram, Heb. Vir brachii, ei dedisti terram, nempe per sententiam judicalem. Nominativus absolutè ponitur. Brachium hic robur, vel potentiam, vel fortitudinem, notat; ut Psal. 10. 15. & 37. 17. Et vir brachii est fortis ac potens, ut patet ex membro sequente, ubi idem *elatus*, &c. dicitur. Is qui habuit potentiam sedit in terra, M. Violentus vir possidet terram, Ti. Cum interea nervosi (h. e. potentes) terram obtinuerunt, scilicet per te; te procurante. h. e. Favisti potentibus, iisque locum in terra dabas. Illi, i. e. potenti, offerebas terram totam, sive possessionem tuam, dum pauperes nè pane dignaris. Vir potens, tanquam dominus, tenuit & in potestate habuit terram, te non impediante. Ille solus non est à te damno affectus, qui potuit armis & vi asserere jus suum. [Q. ad Jobum hoc restringunt:] Vir qui habuit potentiam, h. e. Cum esses potens, miseris opem non tulisti, nec animadvertisti in violentos raptores. RS. & Ramban cum admiratione legunt, Et quid? an verò quia potens eras, tui solius erat terra, & cæteri expellendi erant? Vel sine interrogatione legemus de Jobo, invidiosè mutatâ personâ, Ac viri potentis erat terra, &c. q. d. Solus videbaris terram incolere, quia potens eras, impotenter dominans; omnia tibi adjungens, ut solent potentes, cæteros opprimens & expellens. Potest & proverbialiter legi, Potentis est terra—tales in pretio sunt & honore;—pauper ubique jacet. Primus sensus pulchre cohæret sequentibus, ubi est antithesis. Per te potentes in terra & apud te locum habebant. Oppressionem tyrannicam objicit hoc & seq. verfu, quasi potentes quidem honorârunt, pauperes rejecerunt.

rejecerit & opprefferit †. ¶ Et potentissimus, *וְיִשְׁמַח* [et acceptus (vel elatus, five elevatus; eadem phrasis 2 Reg. 5. 1. Esa. 3. 3. & 9. 15 *.) vultu, five facie, Merc. D. V. five personā, JT. V. D. Facies hic pro persona †. Habens auctoritatem, Ti. fim. Ca. Merc. honoratus, Pi. Merc. qui venerandus suspiciebatur, M. fim. V. ¶ Obinebas eam] Vulg. & Germ. ad Jobum hoc applicant †. Et sublati vultibus sedisti in ea; i. e. superbe te gessisti in regimine, &c. ¶ *וְיִשְׁבֵּן* [Habitabat (vel sedet, P. sedebit, Mo. sedit, Coc. habitaverit, JT.) in ea, Merc. M. fim. Ca. Ti. JT. Pi. scil. per te, per tuam sententiam in iudicio latam. Arguit eum *וְיִשְׁבֵּן* [sedes, quam Deus vetat Levit. 19. 15. Deut. 16. 19 †. Illi concessisti agros, &c. quos possidere non debuit †. Vel, sedit, ut iudex, aut ut dominus; quasi reliqui servi ejus aut coloni essent †.

9. Viduas] Quarum patrocinium Deus iudicibus passim commendat; ut Exod. 22. 22. Deut. 24. 17, 19. & 27. 19 †. Duo nomina, (viduarum scilicet & orphanorum,) in quantum despectui humano, in tantum Divinae misericordiae, exposita sunt, ut ait Tertul. ad Uxor. 1. 8 †. ¶ Dimisisti; ita Ti. Ca. Merc. †. Targ. Pi. vel dimiseris, JT. *וְיִשְׁלַח* [Amandasti, Merc. emisisti, M. remisisti, P. M. ¶ Vacuas] Ita M. P. Ti. Merc. JT. Pi. i. e. destitutas ope tua contra opprimentes †. ¶ *וְיִקַּח* [Vacue, Mo. Merc. Pi. D. non impetrato a te jure quod postulabant †. Vel, in, five cum, vacuitate, Pi. Merc. Vox *וְיִקַּח* vel est adverbium †; ut *וְיִקַּח* gratis, *וְיִקַּח* verē †: vel substantivum †, adverbialiter positum, subintellectā praepositione †. Est omnis generis & numeri †. Vel adjectivum utriusque numeri. *וְיִקַּח* est inanitas. Porro, obvia est haec phrasis, Ruth 1. 21. Judith 1. 11. Luc. 1. 53 †. ¶ Et lacertos (vel, lacerti, Ti. brachia, Mo. P. M. Merc. &c.) pupillorum comminuvisti; vel, extenuavisti; Ca. *וְיִקַּח* [Et brachia—contundetur, Mo. vel, conterebatur, pro conterebantur, scil. unumquodque brachiorum †. Nomen plurale cum verbo sing. notat distributionem in singula †. Porro, *וְיִקַּח* masculinum est, & congruit vel cum *וְיִקַּח* femin. ita est constructio sensu congrua, non voce †; hic quia numerus verbi est mutatus, est mutatum & genus P: vel potius, convenit cum voce *וְיִקַּח*, quae per nomen brachiorum hic intelligitur †. Brachia—contrita sunt, P. fim. Ti. vel, permisisti conterī, M. Et lacertus uterque pupillis contritus fuerit, JT. Sed uterque non est supplementum, quia in ipsa phrasi continetur. Brachia autem hic sunt subsidia atque auxilia quibus illi defendi poterant †. Eorum vires quae reliquae erant, & jura, aut rationes quibus jus suum tuerentur, aut si qui amici, &c. comminuebas. Immanis injuria, si ita res haberet: sed calumnia erat. Hinc colligunt Q. He. Jobum Iudicem fuisse; nostri putant Regem fuisse: non dubium quin potentissimus erat, juxta Job. 1. 3. & per potentiam potuerit, si vellet, talia facere †. Porro, pupillos Deus populo suo passim commendat, Deut. 10. 18. & 14. 29. & 16. 11. & 24. 17, &c. †.

10. Propterea] Ita P. Merc. Coc. fim. JT. Pi. &c. *וְיִקַּח* explico, hoc fine, ut Gen. 18. 5. Job. 34. 27. Psal. 45. 3, 8. q. d. Laquei, pavor, &c. veluti data opera te circumdederunt, ut te tentarent impellerentque in ista peccata, &c. †. [Reliqui aliter:] Propter haec peccata †. Ne aliam quaere malorum tuorum causam quam haec tanta scelera †. ¶ Circumdatur, &c. *וְיִקַּח* [Circumdat, Mo. vel, in circuitibus iuis, P. Pi.) sunt laquei, Merc. Pi. periculorum & calamitatum †. Metaphora à venatione †. Circuitus tui laquei; i. e. Loca quae circum te sunt plena sunt laqueis †. Circumstant te, JT. Omni ex parte angustiis implexus es †. Vel, laquei sunt peccata, ut Prov. 13. 14 †. ¶ Conturbat te, *וְיִקַּח* [Et (vel idcirco, V.) terret te, Merc. perturbat, vel perturbavit, V. JT. Pi. ¶ Formido, &c. *וְיִקַּח* [Pavor repentinus, JT. Pi. Heb. repente, vel subito, D. Pi. i. e. qui obruit repente & ex improviso †. Locutio est ut, via longē, h. e. longinquā; interitus ē manu, i. e. subito; hostes circa, i. e. circumvicini. Metus autem interdum vocatur malum quod metui-mus, ut Prov. 1. 26. & 3. 25 †. Perterruit te pavor, & praecipitavit animum interverso consilio, &c. Hic

unus erat ex laqueis ad capiendum te, &c. †. Coc.

11. Et putabas te tenebras non visurum] Pro Et, malim Aut: Reliqua fonti non adversantur †. Noster interpres, [i. e. Vulg.] Aut non videbas; i. e. putabas, quum in prosperitate licentiam, &c. tibi concederes, te has nunquam visurum tenebras †. ¶ *וְיִקַּח* [Aut tenebrae, P. V. Pi. JT. (sub. vel, operiunt te, M. vel, sunt, D. vel, fuerunt, Coc. circumstant te, ex vers. praeced. Pi. vel, afflictionum perturbaverant te, V.) nec vides, P. D. vel, ne videas, JT. Pi. M. vel, ut non videres, Coc. Et locum tenebrarum non vidisti, Ar. fim. Sy. Alii sic, Aut tenebras (nempe afflictionum, Merc.) non vides, ita densae sunt; q. d. Nescis rationem evadendi †. Vel, Merc. non vides? Ti. Non vides tenebras quibus obduceris, & aquas quibus obrueris? q. d. Stupidus es, nisi scelera tua calamitatum causam esse videas †. Sed non placet. ¶ Q. in Alii, Aut tenebrae, scil. te terrent, quas non vides praedensitate; vel, quae tibi aciem oculorum & mentis eripiunt; vel, quas non animadvertisti donec ad te pervenissent. Q. aut pro aliqui sumunt, ut nonnunquam fit. [Ita Ca. Alioqui tenebras non videres.] Alioqui nunc his tenebris non involvereris, nec aquis, &c. obruereris; negatione in secundo membro repetita: i. e. Non esses in malis †. Alii sic; Aut an tu solus † Ca. tenebras non videres, & tanta scelera impunē ferres? Sed primus sensus simplicissimus est, quem & Graeci sequuntur, et si sensum magis quam verba reddant, *וְיִקַּח* [Lumen tibi in tenebras conversum est: & Chald. doctē, Aut in tenebris agis, non vides †. [Al. sic;] Aut tenebras non vides; i. e. Non intelligis, ut debes, profunditatem miseriae illius in quam immersus es, & ob quam causam, id est, ob quae peccata †. Tam stupidus es, ut miseriae tuas non sentias, non animadvertas. Id videre est in Sacris. Sunt etiam tenebrae errorum, &c. †. Occasiones † D. hic recenset ad peccandum sollicitantes, inter quas sunt tenebrae, i. e. rerum obscuritas, vel ex se, vel ex colore inducto, ex qua iudicium impeditur, &c. †. Belgica nostra sic, An tenebras non videres? Sed omisit particulam *וְיִקַּח*, quam ego pro d exclamandi particula accipio, ut 2 Sam. 18. 13. Ezech. 21. 10. Mal. 2. ult. & plura vide ad Esa. 27. 5. quomodo & Syris est usitatissima P. *וְיִקַּח* hic accipio pro *וְיִקַּח*, exclamativa part. † Di. Ab! ut Ezech. 21. 15 †. Verto, O! tenebras non videres? Di. Scult. q. d. Vah! miraris te tenebras calamitatum sentire. Ah! an hoc mirandum? Annon peccatoribus illae iuste infliguntur? O tu impie, qui talia perpetrasti, an tu tenebras calamitatum non videres? Vel, tenebrae ignorantiam denotant, & copia aquarum densam nubem quae mentem obvelat: Eo sensu sic verto, O tenebrae! non vides? & copia aquarum obtegit te? Hoc cum praeced. & seq. optimē cohaeret. Jobi scelera enarraverat: addiderat eum propterea circumdari laqueis, &c. tuebatur tamen Job iustitiam suam. O, inquit, quantae tenebrae! an non vides te scelerum poenas dare, & à Deo reum agi? Ideo pergit Eliphaz seq. vers. providentiam Dei defendere, quam Jobus ipsi negare videbatur, ac si Deus nube tectus peccata ipsius non observasset. Hoc mihi videtur simplicissimum †. ¶ Et impetu, &c. *וְיִקַּח* [Et abundantia, five copia, (vel inundatio, M. vel agmen, JT. Pi. Coc. vel inundationem, Ti. Mar.) aquarum te operit, vel obruit, Merc. M. fim. JT. Pi. vel, operiet te, Mo. vel, operuit te, P. D. vel, quae operit te? Ti. sic Mar. sub. non vides? Mar. vel, te non tegeret? Di. ex Belg. five opprimeret? Scult. Repetitur non, pro more, ex membro priori †; ut Deut. 33. 6. Psal. 9. 19. Prov. 25. 27 †. Scult. Di.

12. Annon cogitas quod Deus, &c.?] Pridem sine negatione legebatur, An cogitas? Id enim Hebraea & Graeca exigunt. Tum sic explicabant, An cogitas quod Deus excelsior caelo sit, &c.? i. e. quod ibi solum, non autem in his inferioribus, dominetur? Sed rectius est, Annon cogitas, id quod omnium mentibus impressum est, quod Deus sit quiddam multò nobilius quam caelum & stellae, &c. †. q. d. Cum visu nostro non possumus stellas assequi, quomodo assequemur excellentiam Dei, qui stellis longè sublimior est? ¶ *וְיִקַּח* [Nonne Deus (sub. est, Merc. JT. inquis, JT. eclipsis, qualis 1 Reg. 20. 34. & 2 Reg. 9. 27 †.) Jun.

in altitudine, vel sublimitate, calorum? P. M. Merc. &c. vel, calum altum tenet? Ti. Verba sunt Jobi, quæ ab Eliphazo per mimesin proferuntur². Antea peccata in proximum, nunc impietatem & blasphemiam in Deum Jobo objicit, quasi providentiam Dei in hæc inferiora negaret; quod colligit ex dictis ipsius de improborum felicitate, & proborum, ut suâ, afflictione, quæfæ ratione viderentur temere omnia ferri. Verum nihil tale dixit vel cogitavit Job, sed ipsi, ut solent malitiosi & calumniatores, optimè dicta in deteriorè partem rapiunt³. Argumentum Eliphazi tale esse videtur: Aut tu justè à Deo affligeris, aut Deus non habet providentiam, &c. Atqui hoc absurdum: Ergò illud concedendum⁴. Ità in animum tuum inducis, apud te dicens, Annon in edito cœlo Deus est, illic agit & assiduus est⁵? Ergò longissimè à nobis abest⁶. At licet Deus in summo cœlo sit, non tamen ibi inclusus, vel à terra exclusus⁷. Dubito an rectè hic statuant mimesin, quæ seq. potiùs versu incipit, *Et dixisti*, &c. Malim hæc esse Eliphazi verba, quibus, adversus blasphemiam sequentem, asserit aptitudinem Dei ad cognoscendum cœlo quæcunque in terris committuntur, & sic verto, *Annon Deus est summus cœlorum*? [Al. sic;] *Nonne is qui excelsa habitat afficit?* in D. ¶ *Et super stellarum, &c.* וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם ¶ *Et vide, vel aspice, caput, vel verticem, vel summitatem, vel cacumen, stellarum, quod* (vel quia, Mo. Mar. vel ut, JT. vel quàm, M. Merc. Ti.) *altæ, vel excelsæ, vel sublimes, sunt, Merc. P. M. &c.* Multum distant à nobis⁸; ut vix ad eas noster possit aspectus pertingere. Atqui illis excelsior est Deus. Quomodo ergò è tanta distantia prospiceret quæ hic fiunt? ut sequitur⁹. In plerisque exemplaribus וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם scribitur, quasi à וְעַל, sicut Job. 24. 24¹. Sed rectiùs וְעַל fine Dagesch, à וְעַל altus fuit². [Al. sic;] q. d. Deus quasi de sublimi specula contemplatur injurias quas facis, ut puniat. Quid tu? ex ipsa Dei sublimitate fumis majoris licentiæ occasionem, quasi nostra non curet³.

13. *Et dicis, ità D. וְאֵמַרְתָּ* ¶ *Et* (sub. credo, Coc.) *dixisti, Merc. Coc. &c.* in D. vel, *dices, Merc. D. vel, Dices itaque; confusio enim temporum in hoc libro frequens est⁴. Ideo dicis, JT. Pi. Dicesne propterea, P. ¶ Quid enim, &c.* וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם ¶ *Quid* (vel, *Quomodo, Merc. D.*) *novit* (vel nōset, Merc. nosteret, JT. Pi. sic Coc.) *Deus?* Mo. P. Merc. &c. nempe, hæc inferiora tam procul à se remota⁵? Si non novit, ergò nec curat⁶. ¶ *Et quasi per caliginem, &c.* i. e. non clare & distinctè: וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם ¶ *Num per caliginem* (vel, *caliginem densam, Merc.*) *judicabit?* Mo. P. Merc. vel, *judicat?* M. vel, *judicaret?* Ti. JT. Merc. vel, moderaretur ea⁷? vel, reget? Si non novit, nec judicare potest; nam ad rectum judicium requiritur cognitio causæ⁸. In tanta rerum obscuritate discernere nequit⁹. per, RS. exponit, ex adverso: q. d. Penetraretne Deus tam densam caliginem tot rerum inter Deum & nos interjectarum¹⁰?

14. *Nubes latibulum ejus* ¶ *Sub, sunt, P. Vel, ei, Merc.* q. d. sunt ei obstaculo¹. Delitescit in nubibus; & subaudi, *An dices, Nubes, &c.* Densa nubes, &c. JT. וְעַל est, densum esse, à quo & nubes וְעַל dicuntur². ¶ *Nec nostra considerat* ¶ *Heb. & non videt, P. nec videbit, vel videre potest, Merc. ut non aspiciat, JT. Pi. Sub.* vel, hæc ima, Merc. vel, *que hic fiunt, V. sim. Pi.* ¶ *Et circa cardines, &c.* וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם ¶ *Et in ambitu, vel gyro, cæli deambulat, P. Merc. sive obambulat, JT. Pi. [sim. omnes.] q. d. Otiosè, & animi causâ, quod* Hithpahel significat, nostra nihil curans³. Illic versatur, & satis occupatus est in moderandis corporibus coelestibus & eorum motu, &c. Hanc enim cognitionem & universalem Dei providentiam agnoverunt plerique philosophorum; sed interim particulariter eum cognoscere, aut curare & regere, hæc inferiora negabant; id enim majestate ejus indignum judicabant⁴. Verbum *obambulandi* connotat studium inquirendi quid agatur, ut Job. 1. 7. & 2. 2. Vide & Zach. 1. 11⁵. וְעַל propriè est circulus qui circino ducitur; וְעַל est circinus ipse, Isa. 44. 13⁶. Sensus est, q. d. An dices quod præ coelestibus negotiis, quibus occu-

patus est, non liceat ei hæc inferiora curare⁷? eique⁸ V. otium non suppetere ad hæc ima inspiciendâ, &c. *? * D.

15. *Nunquid semitam, &c.* הַדֶּשֶׁת הַשְּׂמִיטָה ¶ *An semitam, priscam* (vel seculi, M. P. Mo. Merc. vel mundi, Ti. vel, iter seculi, Coc. vel, priscos mores, Ca.) *observas?* vel *observasti?* Merc. JT. M. Ti. Ca. Ità וְעַל sumitur suprà 10. 14¹. & Psal. 37. 37². Num animo reputas³? Vel, *servabis?* P. *Via, vel iter, hic sign. & vitæ rationem, & successum, sive exitum.* Via seculi hic est, perpetuus ordo quem in impiis puniendis observavit Deus post natos homines. q. d. Non observasti quid semper acciderit impiis? Non te eorum terrent supplicia, in Diluvio, Sodomitis, &c.⁴? Vel, *semitam seculi, i. e. quæ fuit à seculo, i. e. à longo jam tempore, jam olim.* Ità וְעַל sumitur Esa. 57. 11. & Jer. 2. 20. & 28. 8⁵. Non attendis quomodo Deus impios judicavit in Diluvio⁶? Porro, *via eorum hic sign. vel, i. eorum opinionem, quæ tollere contende-* V. Me. T. *debant Providentiam;* in qua securi tum pergebant, V. sim. T. *in omne scelus ruentes; quæ etiam tenere mundus solet, quod sua negotia sine Deo prosperè gerat: & custodiendi verbum pro sequi accipiunt.* Vel, 2. eorum mores⁷; qualitatem vitæ⁸. ¶ *Quam calcaverunt* (vel triverunt, JT. Pi. vel tenuerunt, Merc. vel ingressi sunt, Ti. vel, quibus [nempe moribus] *vixere, Ca.*) *viri iniqui* ¶ *Sive iniquitatis: ità P. Merc. Mo. Vel, vani, sive vanitatis, JT. Pi. M. vel, scelerati, scil. ante Diluvium.* Id est, illa quæ iis acciderunt⁹. In mundo gesta olim, quæ satis docent Deum nostrâ curare¹⁰. [Al. sic;] *An semitam seculi custodis, i. e. expectas, h. e. mortem, quæ & semita æterna?* Sic domus seculi vocatur sepulchrum. An, inquit, mortem expectas, quam obierunt homines iniqui? qui misere perierunt, quod de Deo pessimè sentirent¹¹.

16. *Qui sublatis sunt, וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם* ¶ *Qui* (vel *Quod, Coc.*) *succisi, vel excisi, sunt, Mo. P. M. Merc. vel corrugati, JT. Pi. Coc. Scult. He. in Merc. quasi jam senes essent.* וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם ¶ *sunt rugæ.* q. d. Suffocati sunt in Diluvio, unde factum ut cadavera eorum corrugarentur¹². וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם, capiti, sive deprehensi, sunt, o. Cod. *Qui ariditate constricti sunt in rugas, Ti. Metaphora, vel à corpore humano; vel ab immaturis fructibus, qui, ubi rugas accipiunt, vetustate corrumpi cognoscuntur.* De hac voce vide Job. c. 16. v. 8. nec alibi occurrit¹³. ¶ *Ante tempus suum; ità Merc. וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם* ¶ *Et non tempus, Mo. & non* (vel *nondum, P. sub. erat, Merc. vel advenerat, V.*) *tempus, Merc. V. sub. illorum, Merc. vel, mortis illorum, V. Cum potuissent diutius persistere, Ti. sim. Merc. Cum nondum esset tempus, JT. Pi. nempe vitæ eorum, quod per naturam poterant adipisci.* Citra tempus, M. aevi immaturi, o. sim. Ca. Merc. Quod satis indicat punitionem non casui vel astris fuisse tribuendum, ut tu sentire videris, sed iræ Divinæ. Quare maturè discere sapere, & à talium sententia discedere¹⁴. Alii, in non tempore, i. e. in momento, cum dicunt, *Pax, &c.* ut 1 Thes. 5. 3¹⁵. Potest verti, *sine tempore, h. e. sine mora.* Sic Psal. 81. 16. וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם ¶ *tempus illorum, scil. tempus mansionis.* ¶ *Et fluvius, &c.* וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם ¶ *Fluvius* (vel, ut *fluvius, D. M. Merc. sic Ti.) diffusus, sive effusus, est, vel fuit, (vel, fluvio effuso, JT. Pi.) fundamentum eorum, Ti. M. vel, fundamento, Mo. Ca. vel, in fundamentum, P. V. JT. Pi. Mar. &c.* i. e. in terram ubi degebant¹⁶. Intellige de Diluvio¹⁷. *Fluvius* qui scilicet funditur eorum fundamentum fuit; Merc. q. d. Cum maximè stabiles viderentur, diffuserunt aquarum more, & perierunt. Ea omnia quibus, velut fundamentis, nitebantur, in quibus spem & præsidium ponebant, abierunt aquarum fluentium more. Quæ phrasis & impetum in illos iræ Divinæ, & citam eorum consumptionem, & calamitatum vim atque molem, significat¹⁸. וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם ¶ *per se accipiendum, & וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם jungendum cum וְעַל כִּכְלֵי הַשָּׁמַיִם; eorum fundamentum effundebatur ut fluvius.* Inversus [in Hebræo] ordo dictionum, *Fluvius effusus in fundam. &c.* pro, *in quorum fundamentum fluvius, &c.* Fluvius effunditur, sive effusus est, fundam. &c. Appositionis syntaxis similitudinem indicans, pro, *ceu fluvius, &c.* ut Cant. 1. 3. oleum (i. e. velut oleum) effunderis quoad nomen tui. Fundamentum dicitur, vel, firmissimum substantia

stantiæ & opum; confer Prov. 10. 25. 2 Tim. 2. 19 P. vel, confilia & conatus eorum. Ante hunc versiculum est lacuna in Hebræo, quia hic Hebræi dimidium libri statuunt. Nam ante hunc sunt versus 537, & ab hoc ad finem libri totidem, ut ipse numeravi.

17. *Qui dicebant Deo* Non palam, sed apud se: sed Deus eorum latens virus detegit: quin & ita in suis actionibus sæpe se gerunt. Recede a nobis. Ut supra 21. 14. Nam de industria repetit verba Jobi, eaque in contrarium detorquet. Job ibi dixerat, *Inventerant in bono dies suos*, &c. & tamen dicunt Deo, *Recede*, &c. contra, dicit Eliphaz, *Excisi sunt*—quia dicebant Deo, *Recede*, &c. Recede, &c. q. d. Procul à te abesse cupimus. Quasi profiterentur Deum à se recessisse, nec sua curare, &c. ideoque nec ipsi Deum agnoscunt, invocant aut curant. Et quasi nihil posset, &c. *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* Et quid facit, (vel faciat, five facere possit, P. V.) five agit, Omnipotens illis? Merc. V. i. e. nobis; mutatâ personâ. Itâ sua omnia non Deo, sed sibi & industriae suæ, accepta ferebant. Quid operabitur, i. e. faciet; ut Psal. 11. 3. *Iustus quid fecit* & *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* quid inducet, five faciet, nobis? D. Merc. quasi minas Prophetarum, &c. contemnerent, dicentes, *Veniat dies Domini*, &c. Q. tertiam personam retinent; Observâstine quid fecerit eis Omnipotens? Ca. Et quid aliud facturum fuisset illis? JT. pro iustitia sua, nisi illos malos male perdere? Et quid, scilicet mali, fecerat—illis? Qua in re læserat illos, ut itâ eum à se rejicerent? Sunt verba Eliphazi. Sed præstat tertiam personam pro prima esse, ut Psal. 86. 16. & alibi. Mimesis hic continuatur. Quid boni vel mali nobis à Deo proficisci poterit? Vide Sophon. 1. 12. Mal. 3. 14. Non curat nos, nihil nocere poterit. Al. Et quid paravit ipsis Omnipotens? q. d. Nullum bonum ipsis à Deo præparatum est, ut piis sit. Vide Psal. 68. 29. Esa. 26. 12. *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* & *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* opponuntur Mic. 2. 1. ut moliri, parare, & efficere. Et videntur hæc pendere à verbo *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* considerabas? v. 15.

18. *Cum ille impleret*, &c. itâ V. *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ*. At ipse, scil. Deus, quem itâ contemnebant, impleverat eorum domos bono, Merc. Illis ingratitudinem exprobrat adversus bene meritum. Ipse quidem, &c. JT. Imò ipse, &c. Pi. q. d. Tantum abest ut eos læserit, &c. ut potius eis benefecerit. Quorum sententia, &c. *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* Et (vel at, JT. Coc. proinde, P. fim. D. Pi. vel, nihilominus, D.) consilium impiorum longè, five procul, est (vel, abest, JT.) à me, Merc. &c. Consilium, i. e. institutum, ut Psal. 1. 1. vel propositum vivendi. Hoc autem dicit, vel, i. ex Jobi sententia. Verba Jobi per mimesin repetit. Cum talium hominum impietatem ostendisset & supplicium, subiungit, *Et consilium*, &c. q. d. Et tamen audes dicere te ab eorum sententia abhorre, cum planè idem quod illi sentias, &c. Sunt & qui initium versûs ad mimesin referunt: Et cum tales sint impii, tamen dicis Deum implevisse bonis, &c. & eos prosperare; summam enim collegit dictorum à Jobo de impiorum felicitate. Et me præterit illorum consilium? Et tamen negas me intelligere? Poterisne propterea dicere, Consilium, &c. i. e. te non sentire cum impiis, cum tu, ut ipsi, providentiam Dei tollas? Vel, 2. Eliphaz loquitur ex sua sententia, itâ tamen ut invidiosè hæc repetat à Jobo dicta; quasi innuat se tales revera averfari, non, sicut Job, verbis & ore tenus. Verba hæc partim Jobo præripit, tanquam eis abutenti; partim sibi vendicat, & piis omnibus seq. versu. Significat se justiore causam habere sic loquendi quàm Job habeat. Ingratitudinem istorum coarguit: q. d. Quomodo audeant isti Deum negare bonorum suorum esse autorem? Atqui is eorum domos bonis cumulavit, &c.

19. *Videbunt*; itâ Merc. *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* Vel, *Vident*, Merc. Coc. assidue, tales Dei vindictas in impios. *Viderunt*, P. V. fim. Pi. *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* Nempe, Noah cum suis; qui, licet Cham nequam erat, à parte potiore iusti designantur. Alii universè de piis accipiant. *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* *Letabuntur* Itâ Merc. vel, *letantur*, Merc. D. vel, *letati sunt*, P. fim. Pi. Vel, sese ereptos esse; Merc. D. vel, de exitio impiorum. Non vindictæ suæ studio,

sed zelo Divinæ gloriæ. Ex consideratione iusti Dei iudicii; quod probant, & ei subscribunt. Et v. innocens] Noachus. Subannabit eos] Itâ Merc. vel, *subannat*, D. Merc. JT. Coc. *subannavit*, P. V. fim. Pi. Illos, eorum opinionem & incredulitatem derisit. Illos, qui, cum suis opibus, &c. freti Deum contemnerent, jam experiantur Deum esse qui humana curet, & animadvertat, &c. cum antè piorum spes ab istis subannaretur.

20. *Nonne succisa est* (à radicibus, T.) erectio eorum? Vel, superbia eorum? five ea propter quæ efferebantur? i. e. opes, dignitas, &c. Mallem, statio, five stabilitas, eorum; q. d. Deus eos evertit, cum firmissimi viderentur. Merito ergo istorum verba reprobantur, &c. Perspicua est hæc sententia, sed cum Hebraicis componere difficile est. Hanc tamen Hebræorum expositionibus præfero, & referri potest ad interrogat. v. 15. *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ*, Semitâne observasti? &c. Observâstine annon, vel si non, excisa sit, &c. Ubi interrogans præcessit, sæpe notavimus iteratâ interrogatione an subungi solere: vel *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* potest esse initium novæ interrogationis. *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* Locus difficilis, & variè exponitur. Numquid succisa est existentia nostra, sicut horum impiorum? Minimè; sed gratiâ Dei salvati sumus. Si non (i. e. Quando non, Merc. vel, Quia non, Merc. G. vel, Cum non, Ti. Scult. D.) succisa, vel excisa, est, vel fuit, vel sit, substantia (vel subsistentia, Ti.) nostra, Mo. Merc. Scult. G. &c. i. e. nostrum, scilicet piorum, in Deum ejusque providentiam credentium; inter quos Eliphaz se connumerat. Connectitur cum vers. præced. *Videbunt iusti, & letabuntur, si (i. e. quando) non est succisa, &c. at reliquias illorum* [talium qui Deum, &c. negabant,] *absumpsit ignis*. [Al. sic;] Iustitiam Dei inde probare vult Eliphaz, quod posteri Esaui [è quibus Eliphazum fuisse multi credunt] semper in suis sedibus manserint. Substantia nostra, nempe piorum: sic autem loquitur, vel, quia se piorum numero includi voluit; vel, per mimesin, ut sint verba lætantium iustorum. Verto, Dicens, [nempe innocens vers. præced.] *Esi non est excisa substantia nostra, tamen excellentiam illorum, &c. Pi. Alii, Cum nondum excinditur substantia nostra, i. e. humana natura, vel humanum genus; q. d. Dum adhuc stas vivus, & venturum iudicium utiliter expectare potes, poenitentiam age. Hic enim incipit hortatio ad resipiscentiam. Cum substantia nostra non sit excisa, (i. e. nondum planè perimus,) reliquias autem istorum (nempe impiorum) ignis (scil. ira Dei) absumpserit, Ti. Assuesce cum Deo, &c. ut sequitur. Itâ hic versus sequenti annectitur. Alii primam personam pro tertia sumi volunt, sicut Hof. 12. 5. *offendit eum*, [nempe Jacobum,] & ibi loquebatur nobiscum, i. e. cum illo; quia ex illo descendimus patre, & eum alloquens nos alloqui videbatur. Sic hoc loco, ut & Lat. habent, & sententia postulat. Sic itaque versum reddo, *Quippe qui fuerint ex rerum natura sublatis, quorumque reliquias ignis consumpsit*. Itâ *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* erit jurisjurandi formula, *Si non est, &c. q. d. Est sanè tunc (nempe in Diluvio) penè succisa, five deleta, nostra, i. e. hominum, substantia, servato tantum Noe, &c. vel interrog. Annon est succisa nostra, i. e. eorum, (nempe qui Deum, &c. negabant,) substantia, nempe in Diluvio, five aqua, mox & igne, &c. [Al. sic;] Certè non fuit deleta (succisa, P.) substantia, vel instauratio, (vel substantia, P.) nostra; i. e. Non periit in Diluvio qui nos & genus nostrum instauravit, & à quo habuimus substantiam & subsistentiam nostram, nempe Noe. [Al. locum sic reddunt;] *Dum non abolita est (q. d. incolumis fuit, ut sit nostra, vel, licet afflicta, tamen non abolita est,) substantia nostra, jam reliquias illorum voravit ignis: q. d. Uno iudicio, velut igne, examinantur tum probi tum improbi: hi autem penitus consumuntur; dum pii integrâ radice & substantiâ emergunt & recreantur à Deo, & salvi purgatq; exeunt. pro adverb. temporis, ut Esa. 4. 4. & 24. 13. & 28. 25. & 53. 10. Sic *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* pro *וְיָמָה יִפְעַל שְׂרֵי לָמוֹ* donec, Esa. 30. 17. Al. sic; Si (i. e. Cum) non est succisus, nempe innocens, nos servavit Deus velut testes hujus rei, quod excisus non sit innocens.***

innocens^f. Quod non est succisa spes bonorum, Cod. [De eo nempe gavisus sunt iusti, v. præced.] Verbum **חָיִל** in Niphal sign. deleri; in Piel, occultare; in Hiphil utrumque: quanquam hæc ob vicinitatem confunduntur: nam & quæ occultantur perinde sunt ac si perdita essent; & quæ delentur e conspectu tolluntur, quasi occultentur. Vox **קִימָנוּ** pro **קִימָנוּ**, (h. e. Camets magnum pro Tzeri five Camets parvo,) & hoc pro **קִימָנוּ**, à **קִימָנוּ**, quod frequentius est; nam **קִימָנוּ** hoc significatu non nisi hic occurrit, formâ **קִימָנוּ**, & exponitur *stabilitas*, five *subsistentia*, nostra^g. [Al. sic:] **קִימָנוּ** pro **קִימָנוּ**, ut **בְּחַיִל** pro **בְּחַיִל**, Hof. 13. 2. **קִימָנוּ** à **קִימָנוּ**, exstantia, vel potius, **קִימָנוּ** à **קִימָנוּ**, quo *subsistimus*, duramus^h. **קִימָנוּ** substantia, vel *subsistentia*, i. e. vitâ nostra, quâ subsistimus. Nam stare valet interdum *superstitem esse*, ut Amos. 7. 2. Sic **קִימָנוּ** vivere, Exod. 21. 21ⁱ. **קִימָנוּ** hic sign. & vitam nostram, & vitæ sustentacula, quibus nos & familiæ nostræ subsistimus^k. **קִימָנוּ** pro **קִימָנוּ**, *suscitavit*, ut Dan. 9. 2. **קִימָנוּ** pro **קִימָנוּ**, *intellexi*^{*}. ¶ Et reliquias eorum devoravit ignis². Sim. P. Mo. sub. è cælo missus, V. Loquitur de subversione Sodomæ, &c.^l. Illorum dicit, monstrans regionem ubi impii Sodomitæ vixerant^m. Vel, ignis, i. e. ira Deiⁿ; quæ ignis more celeriter absumit, &c.^o. Itâ ignis fumitur Psal. 18. 8. & 21. 9. & 78. 21 P. ¶ **קִימָנוּ** Alii, & excellentiam eorum, Pi. omnia quibus alios excellebant^q. Itâ fumitur Job. 4. 21. & **קִימָנוּ** interdum est excellere. Sed *equivalens* neg est, reliquias, ut ipsos impios prorsum deletos notet^r.

21. *Acquiesce—ei*, nempe Deo, &c. f. **קִימָנוּ** ¶ *Assuesce cum eo*, P. Mo. Merc. JT. Pi. Mar. nempe, cum Deo^t. Id sign. **קִימָנוּ** Num. 22. 30. Psal. 139. 3. Verbum propriè transitivum est, sed intransitivè fumitur, ut multa alia, per eclipsin, pro, *Assuesce te ipsum cum Deo*, five, in Dei cultu & timore; componere totum ad præscriptum Legis, &c. & hæc perpetuò ob oculos versetur tibi^v. *Assuesce ambulare in viis Dei*^x. ¶ *Accommoda te illi*, Ti. Commodas, five utiles, redde vias, h. e. actiones, tuas erga Deum, ut ille eas probet; non perniciosas tibi & aliis, ut hæcenus: q. d. Componere & emenda vias tuas, &c. Sic initio capitis **קִימָנוּ** est *proderit*. Sed *assuesce* est simplicius, quanquam vicinæ sunt hæc significationes: nam ea quibus assuescimus comoda nobis iudicamus^y. *Disce cum eo*, Ch. in D. *Disce esse cum illo*, integer scilicet^z. Qui discit assuescit^a. *Assuescit cum Deo*, qui usu discit tacere quæ præcepit, &c.^b. *Componere cum illo*, (mihi crede,) Ca. *Conveniat tibi cum eo*, M. *Adjunge te illi*, G. Cod. tanquam socium; ut 1 Reg. 1. 4. Abisag dicitur **קִימָנוּ** Regi^c. Illi, nempe viro bono; de quolibus actum supra^d. *Fac periculum cum ipso*; **קִימָנוּ** enim *periculum*, à **קִימָנוּ**. **קִימָנוּ** vel absolute *periclitare*; vel, per ellipsin pronominis, ut solet, *experire hoc*, vel *hec*, de quibus mox^{*}. ¶ *Et habeto pacem*, **קִימָנוּ** ¶ *Et pacem habet*, five *ini*, Mo. P. JT. Pi. (five, *confice cum eo*, Ti. five, *age*, Coc.) In gratiam redi cum Deo, qui nunc ab eo alienatus es, & velut hostis illi, &c.^f. Animum quietum habet, nec per impatientiam eum turbes^g. *Acquiesce in castigationibus Dei*, nè murmurato adversus illum. *Pax pro animi tranquillitate*, ut Jud. 6. 23. & 19. 20^h. Alii, & *pacem habebis*, Ch. sim. V. & *salvus eris*, Ch. Imperat. pro futuro^{*}. Felicitate fruërisⁱ. ¶ *Et per hæc*, itâ Ch. Pi. Merc. sic M. Ti. **קִימָנוּ** ¶ *In his*, five illis, JT. M. Mo. V. i. e. in viis ejus ambulanti^j. His modis vel rebus^k. Per cultum Dei & patientiam, ad quæ duo eum fuit hortatus^l. Hæc ratione, nempe, consuecundo cum Deo^m. ¶ *Habebis fructus optimos*; vel *bonos*, Ch. **קִימָנוּ** ¶ *Veniet*, vel *eveniet*, vel *proveniet*, tibi bonum, Merc. JT. Pi. five *felicitas*, Ti. Atque itâ fiet ut tibi bene eveniat, Ca. **קִימָנוּ** pro **קִימָנוּ**, ubi **קִימָנוּ** paragogicum est, **קִימָנוּ** pro **קִימָנוּ**, & illud **קִימָנוּ** in **קִימָנוּ** conversum est, ac si esset nota gen. scem. ut ex **קִימָנוּ** fit **קִימָנוּ**. Sic **קִימָנוּ** *veniet*, pro **קִימָנוּ**, Deut. 33. 16. & cum **קִימָנוּ** paragogico, priori **קִימָנוּ** quod jam accefferat in **קִימָנוּ** mutato, **קִימָנוּ**. Sed & **קִימָנוּ** abundanti interjectum in hoc verbo reperias, **קִימָנוּ** pro **קִימָנוּ**, 1 Sam. 25. 34. At Vulg. ^o. & Chald. **קִימָנוּ** per Schurek legerunt, *proventus tuus bonus*, erit scil. Et erit in illis *proventus tuus bonus*, M.

At in libris est Holem, non Schurek^o. Porro, ut su^o D. præ minis eum ab impia opinione deterrebat, ita nunc promissionibus invitat, &c.^{*}

22. *Suscipe*, **קִימָנוּ** ¶ *Recipe*, JT. Pi. *Accipe*, vel *Cape*, D. Merc. i. e. *Disce*. *Dat magister quando docet*; *capit discipulus quando discit*. Sic, *ad capiendum disciplinam*; item, *Da sapienti*, & *sapientior evadet*. Hinc **קִימָנוּ** doctrina P. ¶ *Ex ore illius* ¶ *Nempe Dei* q. No^p D. tanter dicit; non ex ore, five arbitrio, tuo, ut hic ni^q Pi. mium sibi homines in commentis suis indulgere solent; cum ex ore Domini tota ejus colendi, & vitæ instituendæ, ratio petenda sit. ¶ *Legem* ¶ *Vel*, i. Merc. Moſis, recensens populo traditam^t. Hinc probabile est[†] Hei in libros Moſis jam tunc exſiſtiſſe[†]. Sed nondum forſan[†] Merc. Lex eo tempore erat tradita^v. Vel, 2. traditam à[†] Pi. piis Patribus^x. Intelligo præſcriptum & rationem^x Merc. rectè vivendi, & ſanam de ejus Providentia ſententi- am, quæ mentibus hominum jam indè ab orbis initio divinitus inſita fuit, & Patribus revelata, in qua & poſteros ſuos inſtituerunt^y. ¶ *Verbo*, do[†] Merc. *drinam*, Pi. D. Id propriè ſign. ab **קִימָנוּ** docuit^z. [Al. ^z D. ſic:] *Accipe legem*; Patere tibi legem dici ab ipſo: Subjice te^z. ¶ *Pone ſermones ejus*, **קִימָנוּ** ¶ Ab in-[†] Coc. uſitato **קִימָנוּ**, unde & **קִימָנוּ** ſuprà 20. 29^b. Est & **קִימָנוּ**,[†] D. ex unde **קִימָנוּ** Job. 9. 27^c. Vel, **קִימָנוּ** ab **קִימָנוּ**, ut **קִימָנוּ**,[†] Merc. à **קִימָנוּ**. ¶ *In corde tuo* ¶ *Animo reconde*, ut ex-[†] Coc. ſequaris, neque opprimas pupillos, &c. qualia forſan tu feciſti, &c.^{*}. Meditare, pone ob oculos, tanquam^{*} Merc. regulam, &c. Nihil eſt accipete, niſi cuſtodiveris; Matt. 13. 19, 20, &c. Jac. 1. 22, &c.^f.

23. *Si reversus* (ſeu *converſus*, Merc.) fueris ad (vel uſque ad, Merc. JT. plus eſt quàm ad, Merc.) *Omnipo- tentem* ¶ *Sim.* JT. Pi. P. &c. Planè & ſerid, non hypo- criticè^g. ¶ *pro* **קִימָנוּ**, ut Hof. 14. 2. Joel. 2. 12. Amos.[†] Merc. 4. 6, 8^h. & Eſa. 45. 24. Videtur tamen **קִימָנוּ** magis[†] Coc. ex D. conjunctionem, **קִימָנוּ** verò tendentiam ad terminum, ſignificareⁱ. ¶ *Ædificaberis* ¶ *Itâ* P. Merc. Coc.[†] Coc. vel, *inſtauraberis*, JT. Pi. Merc. Reſiciëris, qui nunc es, deſtructus^k. Reſtituëris in priſtinum felicem ſtatum^l.[†] Merc. Vel reſertur ad prolem^m, q. d. Inſtaurabitur tibi pro-[†] Pi. ſim. V. les: ut in Gen. 16. 2. *ædificabor*, &c. i. e. ſuſcipiam[†] D. Mar. liberos; & Exod. c. 1. v. 21. *ædificavit domus*, &c.ⁿ. &[†] Q. in Merc. 2 Sam. 7. 27°. ¶ *Et longe facies iniquitatem à ta-[†] Merc. bernaculo tuo*, **קִימָנוּ** ¶ *Procul amovebis*, &c. vel, *ſummoveris*, JT. Q. in Merc. ut ſit promiſſio. Et ſanè ubi ſemel cœpta eſt in homine poenitentia, deinceps Deus iniquitatem ab homine, &c. propellit; ut bonum initium majora deinceps ſequantur incrementa: quan- quam & initium à Deo ſit P. *Elongabis hoc medio in-[†] Q. in juſtitiam*, i. e. & vim & inſidias, five Satanæ, five im-[†] Merc. proborum. Itâ ædificaberis, ut nemo deſtruat^{*}. Lon-^{*} Coc. ge facies, &c. Cavebis recidivam, & omne nefas, imò etiam poenas illius, avertes[†]. Sed malo adhortatio-[†] Scult. nem eſſe^q. *Elonges*, &c. Merc. Coc. Quod vel man-[†] Merc. datum eſt, vel ſuadio^r. *Summoveto*, inquam, &c. Merc.[†] Coc. q. d. Si ex animo ad Deum redeas, non ultrà aut tu aut familia tua peccare pergetis[†]. Verbo, *ſi procul[†] Merc. amoveris*, &c. ut **קִימָנוּ** reperatur ex membro præceden- te^t. Vera reſipiſcentia non eſt, niſi vita mutetur in[†] Pi. ex melius^v. Notanter dicit, à tuo tabernaculo, q. d. non[†] Merc. ſim. à te tantum, ſed & à familia tua; ut innuat antea nec[†] D. Jobum nec ejus filios culpâ vacâſſe^{*}. Tentorium pro[†] Merc. domo, & domus pro familia[†] D.

24. *Dabit pro terra ſilicem* ¶ *Id eſt*, pro infirmitate robur^z. Vel ſilicem, in quo nempe domum tuam^{*} T. Me. fundes, vel, ex quo eam conſtrues^a. Vulg. **קִימָנוּ** vertit^a Me. pro^b. ¶ *Et pone* (vel, *pones*, M.[†] Merc. Pi. V. D. Merc. Chald. imper. pro fut^c. vel, *Idque po-[†] Merc. nendo*, JT. vel, *Ponètque Deus*, Ti.) *ſuper pulverem* (vel, in pulvere, Ti. M. *ſuper terram*, P. *humum*, Merc.) *munitionem*, Merc. Ti. Mo. five *arcem munitam*, Ch. **קִימָנוּ** *munire* ſign^d. q. d. Conſtrues munitiones in terra,[†] D. Merc. nec opus eſt eas in petris aut montibus exſtruere, ad te tuendum, ut fieri ſolet. Non minùs tutus eris in loco imo, quàm in altiffimis & firmiffimis propugnacu- lis^e. Alii **קִימָנוּ** vertunt, *aurum*, M. P. V. G. ex K. (quo[†] Itâ D. ſignificatu non niſi in hoc libro, & bis duntaxat hoc lo-[†] Merc. co, invenietur^f). *Aurum leſiſſimum*, JT. Pi. five *ro-[†] Merc. buſtum*; ut **קִימָנוּ** etiàm genus auri eſt à robore dictum^g.[†] Merc.

243
 * Pi. *כָּצֵר* est genus auri dictum à soliditate; nam *כָּצֵר* significat *munire*, vel potius, *consolidare* ^b. Alii per *כָּצֵר* opes in universum intelligunt; q. d. *Pones thesauros tuos super terram, &c.* ⁱ. Sensus est, usque adeò abundabis auro, ut illud sis tanquam rem vilissimam depositurus in terra ^k. Confer 1 Reg. 10. 21. & 2 Par. 1. 15 ^l. Pro inopia tua erit copia auri, quod humi pones, & ut rem vilem, conculcabis; vel, ut alii, quod minus placet, illud in terra velut coacervabis ^m. Jam sedes in pulvere, sed sedebis in auro, & ex Iro Croesus fies ⁿ. Aliis hoc mandatum est ^o de fugienda avaritia P: *Et pone in pulvere aurum*, q. d. Abjice in pulverem, &c. Pone ubi Deus & natura posuit ^q. Aurum nè pluris fac quam pulverem ^r; illud pedibus tuis subijce ^t. *Et pro filice* (sub. dabit, T.) *torrentes aureos*; scil. ea copià quā filices ^u: *כְּצֹר נְחָלִים אֲפִיר* ^v. *Et in petra torrentes Ophir*, Mo. *Et in petra vallium Ophirinum*, nempe aurum. In rupe, h. e. inter rupes & filices; iis aurum æquipara, & redde suæ genti; ubi natum, deponere ^v. *Et inter saxa torrentium Ophir*, i. e. Auri curam deponere, &c. ^x. Aurum ex Ophir nè pluris fac quam lapides torrentis ^y. In rupe torrentium aurum *Ophirinum*, Pi. quod corruptâ voce *obrizum* vocant ^z. Vide 1 Reg. 9. 27, 28. & 10. 11. [& ibi de Ophir fusè annotata.] *Ophir* Josepho Antiq. 8. 6. est *Aurea Chersonesus in India*, juxta *Sinum magnum*. Quæ regio quia à Judæa remotissima erat, ideo synecdochicè postea quævis regio dives & aurifera, æque rebus vel moribus Judæorum aliena, *Ophir* fuit appellata; quemadmodum ab *India* propriè dicta quamlibet regionem divitem & remotam *Indiam* vocant & Horatius—*currit mercator ad Indos*, & nostri homines, qui Americam sic vocant. Porro, regio *Ophir* dicta fuit à *Jothan* filio *Ophir*, qui frater fuit *Chavila*, Gen. 10. 29. cujus regio, *Chavila* ab eo dicta, aurum celebre protulit, Gen. 2. 11. Quam regionem oram maritimam *Susianes* inferioris in *Perside* fuisse tradunt, *Susianes* videlicet ejus quæ *Susan* dicta *Esth.* 1. 2. & *Dan.* 8. 2. quæ *aureos montes* habuisse dicitur, quorum *Aristoph.* *Plaut.* *Terent.* &c. meminerunt. Credibile igitur est, & hanc regionem, quæ *Ophiro* obtigerat, non minus auro divitem fuisse ^{*}. *Et pro rupe Ophirinum aurum fluviale*, JT. Aurum autem fluviale solet esse purius, utpote cursu ipso tritūque perpolitum; *Plin.* 33. 4. ^a. *Heb. fluminum*, vel *fluminibus*, *Ophirum*. Potest ad copiam referri; q. d. quia aurum non pluris facit quam rupem, etiam si perenne illius flumen fluere ^b. *Et sicut rupem*, seu *petram*, (vel, quasi in *petra*, D. Merc. plerique codices legunt *כָּצֵר* ^c, rectè, nam ita omnes penè vertunt, præter ^d. *כָּצֵר*); vel intelligenda est similitudinis particula, *כָּצֵר*, pro *כְּמוֹ כָּצֵר*, q. d. in loco firmissimo ^d, torrentium (per valles decurrentium, aut vallium, vel sanè fluminum; id *נָחַל* sign. *Cohel.* 1. 7. nam è fluminibus aurum legi solet, ut in *India* repertum,) *Ophir*, Merc. D. i. e. aurum *Ophir*: q. d. Pones tibi, &c. vel, Erit tibi ut rupes torrentium, h. e. firmissimum, vel, magnâ altitudine congestum ^{*}. [Al. sic;] Ut rupes quæ ex se educit & suggerit fluvios, &c. sic *Ophir* tibi aurum suppetabit ^e. *Et torrentes auri Ophiræi tanquam saxum*, Ti. [Repete, ponet Deus.] [Ca. totum sic reddit, *Et humi tantum auri Ophirisque* (id erat aurum præstantissimum) *pones, quanta sunt fluvialia saxa.*] *Et sicut filices fluminum erit aurum Ophir*, M. Ut saxa torrentes abundant, ita tu auro, &c. ^g. Sed *כָּצֵר* potius majorem rupem significat & cautem ^h. *Et instar rupis torrentium erit tibi aurum Ophir*, P. *Et in petra excisa fluvios* (i. e. venas, vel foudinas) auri *Ophirini*, i. e. purissimi, Ma. ⁱ.
 25. *Eritque Omnipotens contra hostes tuos*] Sim. o. in Merc. Ti. quasi *כָּ* esset servile ⁱ. Vel, in angustiis tuis; nempe aderit tibi, juxta *Psal.* 91. 15. *כָּצֵר וְנָחַל* ^k. Sed alienius est ^l. Vel, munitione tua, P. M. Mo. Merc. fivè, *aux roboris tui*, Merc. ex Ch. qui sensus egregius est; q. d. Munitione aliâ non egebis, &c. ^m. Vel, *aurum tuum lectissimum*, JT. Pi. i. e. Erit tibi charissimus ⁿ. Si desit aurum, obtinebis quod pretiosius eo est, nempe Deum ^o. Al. *Et sit Omnipotens aurum omne tuum*, h. e. ejus loco Deum habe. Indè traduc ad Deum omnem amorem, spem, &c. ^p. Sed potius promissio

est; q. d. Deus tibi opes dabit ^q. *כָּצֵר וְנָחַל* ^r. Alii vertunt, *Eritque ingens* (sub. *cumulus*) *aureorum tuorum*, V. *Et erit validum* (vel *ingens*, V.) *aurum tuum*, Merc. V. *כָּצֵר* nomen Dei ad alia translatum *validum*, &c. denotat; ut *Ezec.* 1. 24. *כָּצֵר שָׁרִי*, sicut vox *valida*, vel *vehemens*. Hæc expositio convenit cum hemistichio secundo, ut idem in eodem versiculo moris est iterari. Sic, *flamma Dei*, i. e. *ingens*; &, *montes Dei*, &c. *כָּצֵר אֵרָא תְּנָא*, etfi *כָּצֵר* plurale non reperiatur. At K. monet in quibusdam exemplaribus sine Jod scribi, ut sit sing. vel Jod erit protractionis litera tantum, non pluralis numeri signum ^r. Alii *כָּצֵר* dividunt, & *כָּ* servile putant. Ità Vulg. ^s. *Et argentum coacervabitur tibi*, *וְכֶסֶף יוֹעֲפֹת לְךָ* [Variè reddunt.] *Et argentum fortitudinum*, sive *roborem*, (sub. *erit*, Merc.) *tibi*, Mo. Merc. V. Pi. vel, *solidissimum*, Pi. vel, *fortitudines*, P. vel, *virésque*, JT. vel, *altitudines*, Merc. *וְכֶסֶף יוֹעֲפֹת* sumo ut *Num.* 23. 22. *וְכֶסֶף יוֹעֲפֹת*, *robora*, sive *altitudines*, &c. simil. *Psal.* 95. 4. *וְכֶסֶף יוֹעֲפֹת*, q. d. In magna vi tibi coacervabitur ^t. *Erit altitudines*, &c. i. e. tanquam altitudines montium tibi; q. d. altum erit & cumulatum ^y. *Ra-* ^u. *dix* *וְכֶסֶף* est, *fatigari*. Sed quia in ascensu montium fatigamur, potuit etiam in ascendendi notione usurpari, ut Arabicè *يَفَع* per metathesin ^z. Al. *argentum purgatissimum*, Ti. [quasi ab *וְכֶסֶף* *blenduit*.] Al. *dupl-* ^a. *catum*, duplò majus quam antea ^a; ex Chaldæo *כָּצֵר*, quod significat *uplicare*. Sed *וְכֶסֶף* Hebræis est *volare*, ita forsàn & *וְכֶסֶף*, ut *altitudines* à volatu dicantur ^b. Al. ^c. *argentum lassitudinum*, quod præ copia lassos reddit homines numerando illud, vel certè appendendo ^c. D. Fortè *argentum quæque*, nullòque superandum labore, delassans illum qui circa id laborat; sive *argentum perfectissimum* ^d. [Al. sic;] & *argentum thesaurorum*, &c. *וְכֶסֶף יוֹעֲפֹת* verto, *fundamenta*, ut *Psal.* 95. 4. sic dicta, quia maximè laborant, quòd totam molem sustineant; unde columnæ in formam caryatidum fatiscientium sub onere effigiatæ sunt. *Fundamentum* autem pro *thesauro* ponitur. Confer 1 *Tim.* 6. 19 ^e. ^f.
 26. *Super Omnipotentem*] Malim, *super* (i. e. in) *Omnipotentem*, D. *וְכֶסֶף יוֹעֲפֹת*] *Oblectaberis*, Merc. vel, *oblectabis tete*, Merc. JT. Pi. in eo, quòd ille tibi faveat, & tantis bonis & beneficiis prosequatur; ac unica tibi voluptas erit eum colere, te & tua omnia ad ejus Legem componere, eum venerari, &c. Suprà terrenas promissiones attulit, nunc addit spirituales. Vide *Matt.* 6. 33 ^f. *Et elevabis ad Deum faciem tuam*] Q. ad preces referunt, quia gestus hic precantis est ^g. Audacter eum invocabis, & opem ab eo sperabis ^h. Sed rectius de fiducia exponitur. Ut enim malè conscii & tristes vultum dejiciunt, ut 2 *Sam.* 2. v. 22. & *Luc.* 18. 13. sic fidentes & læti capita attollunt, *Luc.* 21. 28 ⁱ. q. d. Cum nunc præ mœrore non audeas faciem attollere, tunc audacter ad eum te convertes erecto vultu & hilari ^k.
 27. *Rogabis*, *וְכֶסֶף יוֹעֲפֹת*] *Supplex orabis*, JT. Pi. Intransitivum est in Hiphil. Sed Hebræi exponunt per *multiplicare*, q. d. *Multiplicabis*, sub. *verba tua*, ut in precibus fieri solet ^l. *Et vota tua reddes*] Exauditus scil. à Domino ^m; postquam quod promissione voti postulaveras obtinueris ⁿ. Simul etiam sign. fore ut id obtineat cujus nomine vota susceperit, ut ex consequenti antecedens intelligatur ^o. Non enim tam admonet eum de votis persolvendis ^p, quam docet eum votorum compotem fore ^q; i. e. obventura illi omnia quorum nomine vota fecerit, ut ob id teneatur vota solvere ^r.
 28. *Decernes rem*, *וְכֶסֶף יוֹעֲפֹת*] *Et* (vel *Cum*, JT. Pi.) *decernes*, sive *statues*, *verbum*, sive *sermonem*, Mo. P. Merc. M. &c. dictum, vel sententiam: hoc propriè est *וְכֶסֶף* ^s. Vel, *aliquid*, Pi. sim. Merc. D. *Sermo*, pro ^t. *Et veniet tibi*, *וְכֶסֶף יוֹעֲפֹת*] *Et confirmabitur tibi*, M. sim. Mo. P. Merc. Ratum erit, feliciter succedet, & implebitur. Sic *וְכֶסֶף* sumitur *Isa.* 40. 8 ^v. Vel, *præstabitur tibi*, JT. Pi. Surgere pro exsistere, vel effectum dari. In hac significatione verbum *וְכֶסֶף* passim usurpatur apud *Esaïam*, 7. 7. & 8. 10. & 14. 24. & 46. 10 ^x. Non excides consiliis tuis ^y. *Quamcunque rem decreveris, rata erit*, Ti. Ca. sim. Merc. ^z. *Et*

in viis tuis] Heb. super vias tuas, P. Merc. Mo. i. e. in omnibus negotiis tuis & actionibus. ¶ Splendebit lumen] Divini favoris, qui te resque tuas prosequatur. Lumen gratiæ Divinæ actiones tuas diriget, & felices reddet. cum jam conqueraris tenebris vias tuas septas, Job. 19. 8. Non in dubio ultra versaberis. Felix eris semper; & in omnibus quæ ages aut institues. Tuæ actiones erunt prosperæ. Non offendes aut impinges, sed affulgebit tibi felicitas quocunque perrexeris.

29. Qui humiliatus, &c. כִּי הִשְׁפִּילוּ וְהִאֲמַר גֹּאֲלֵם] Cum humiliabuntur, P. humiliaverint se, Mo. deprimuntur, five depressi fuerint, V. Merc. (sub. vel, alii, Merc. V. vel, impii, Merc. M.) & dices, (Heb. & dixisti, præ. pro fut. tu dices, M. tum dices, P.) Exaltatio, vel Elatio, Mo. P. Merc. sub. mihi est, Merc. V. Erectus ego, M. Efferor, attollor: agnosces te attolli præ aliis qui deprimuntur. Cum depresserint quenquam, (malim, aliquem, Pi. Loquutio impersonalis, q. d. Cum aliquis depressus fuerit: & cogitabis exaltationem ejus, JT. Potius, & dices, (scil. in precibus tuis,) Exaltatio fit, nempe illi depressio, i. e. Exalta illum, o Deus. Alii, Cum depressi fuerint tui, dices (i. e. confidenter & certo tibi polliceberis eorum) elationem, fore ut attollantur. Hæc est fidei vis. Al. Deprimuntur quos tu dicis (vel dicebas, Ti.) elatos, Ca. Ti. esse, Ti. Qui enim humiliatus fuerit in verbo tuo (i. e. ut tu dicis) fiet sublimis, Chald. in Mar. Qui dixerit se humiliaturum sese, exaltabitur, Ar. Qui humiliaverit se, dixit quod exaltabitur, Sy. Cum humiliaverint se coram Deo, dices, (i. e. cum id videris, jam poteris certo prædicere,) Elevatio, scil. erit illis. Sed prior expositio [eadem quæ Pi.] simplicior. Cum depressi fuerint impii, dices, Elatio, sub. deiecit eos, juxta Prov. 16. 18 P. Forfan sic, Cum humiliata fuerint, (repete ex vers. præced. via tue,) dices, Elatio illis est; i. e. mox senties conditionem tuam ex ima opimam factam esse. Contextus mirè concisus est, ideoque variè intelligitur. Hoc autem epiphonematicus post tam amplas promissiones subjungit. pro גֹּאֲלֵם; vel pro גֹּאֲלֵם, per contractionem; ut infra 33. 17. & Jer. 13. 17. Aliud est גֹּאֲלֵם Job. 20. 25. ubi est nativum, quod hic mutuatum. ¶ Et qui inclinaverit oculos, (i. e. vultum deiecit; se humiliat: gestus hic est demissus de se sentientis:) ipse salvabitur, וְיִשָּׁע וְיִשָּׁע] Et (vel nam, P. sic M. tum, JT. Pi.) demissum (vel curvum, Merc. submissum, Ti. modestum, Ca. humilem, P.) oculis salvat, vel salvabit, Mo. P. Merc. M. sub. Deus, JT. Pi. M. vel, servare solet, Ti. vel, conservat, Ca. [Exponunt dupliciter.] 1. Humilem, minimè superbum. Oculi dejecti modestiæ indices, sicut elati superbiæ, Psal. 18. 27. & 101. 5. & 131. 1. Jes. 2. 11. & 5. 15. 2. Demissum, i. e. tristem propter depressionem sui. Abiectum, & oculos præmoestitia demittentem, cum ad se redierit, servabit. Hoc malo, quàm ut virtutem significet; quanquam rectè forsan utrumque intellexeris. Porro, וְיִשָּׁע mancum est sine Jod, unde quidam passivè legerunt וְיִשָּׁע, servabitur.

30. Salvabitur innocens, וְיִשָּׁע אִי נָקִי] [Variè reddunt.] Liberabitur vir qui non est innocens propter justitiam tuam, Ch. Evadet innocens ubicunque fuerit, Sy. Ar. [quasi legissent] ubinam. Liberabit (vel, Liberat, Ca. Servat, five, eripere solet ab omnibus incommodis), insulam (vel regionem, V. Ca.) innocens. P. M. Mo. vel, innocentem, Coc. vel, innocentis, Ti. D. i. e. in qua innocens habitat. Notum insulas dici regiones trans mare magnum. q. d. Vide quantum à Deo favoris consequeris, si ad eum non fictè redeas; tota regio tui gratiæ liberabitur. Vide Gen. 18. 32. Jer. 5. 1. Insula, pro habitatoribus insulæ. [Al. sic;] Eripiet, scil. Dominus, nocentem, five noxium, D. JT. Pi. Heb. non innocentem, Pi. D. vel, non purum, Merc. D. i. e. criminofum. אִי, (quod K. & recentiores insulam vertunt,) verto, non, ut 1 Sam. 4. 21. אִי כְבוֹד, & Prov. 31. 4. אִי שָׁכָר; & passim apud Hebræos אִי pro אִי, ut אִי אִי, non est possibile. Verto, Quinetiam liberabit noxium. Subauditur וְיִשָּׁע. q. d. Non solum ad preces tuas liberabit Deus innocentem, sed (quod magis mirum est) etiam nocentem, ut Gen. 18. 32. [Al.

sic;] אִי; אִי est vox Arabica, quæ significat quivis. ¶ Salvabitur autem, &c. וְיִשָּׁע אִי נָקִי] Et eripietur (vel evadet, Merc. nempe, regio tota, V. liberabitur Mo. Ca. sic JT. Pi. liberaberis, Ti. itaque servabitur, pro itaque, V.) puritate, vel, in puritate, (vel, per munditiam, Ti. ob puritatem, V. M. Scult.) manuum tuarum, P. Merc. Ca. &c. vel, operum tuorum; manus pro opere. i. e. alicujus innocentis. Vel, quia tu pro illo [nempe noxio] in precibus puras sustulisti manus, 1 Tim. 2. 8. Ut sæpe justis consilio aut precibus etiam nocentibus profunt. Porro, hæc, ut & superiora, in Jobum contorquet; q. d. Hæc Deus piis largiri solet, his fruereris si pius fuisses. Cum autem non fruaris his, sed pessimè habeas, ostendit te impium esse. Sed fallitur Eliphaz, quod & impiis afflictionem, & piis prosperitatem, perpetuas esse putat. Et licet aliquando Dominus, in gratiam suorum, multitudini parcat; haud tamen semper ita facit, ut docet Jer. 15. 1. Nec mirum; Nemini enim est astrictus, nulli debitor Deus P.

C A P. XXIII.

2. Nunc quoque, &c. הַיּוֹם וְהַיּוֹם] Etiam hodie, &c. P. Mo. Merc. JT. &c. Etiamnum, &c. Ti. Ca. Merc. Cod. Post tot & tanta verba vestra, ex quibus frustra speravi solatia, &c. Alii referunt ad dicta Eliphazi, quasi Deus perpetuo probos prosperaret: q. d. Atqui etiam, cum sim innocens, nihil tale experior, sed augetur dolor. Sed prius præfero. ¶ In amaritudine est, &c. אִמְרוּ שִׁיחִי] Amarum est eloquium meum, M. sim. Mar. quasi à מֵר; quod non est opus. Alii, Exacerbatio est, &c. P. Mo. V. tristis est oratio mea, Ca. sic Ti. Per calumnias vestras cogor gravissimè stomachari. Ex Arabismo, alienissima videtur querela mea. Etiam hodie (sub. vel, locum habet, vel, in loco suo manet) exasperatio querelæ meæ; q. d. exasperatur magis & magis atque augetur querela mea. מֵר est propriè variare, 2 Reg. 14. 26. indè rebellare; quod est, mandatum alterius variare five infringere; מֵר propriè variatio, alienitas, ut ita dicam: q. d. Variata est, seu aliena & immodica, querimonia mea. [Al. sic;] Resurgit querela mea; ad verb. Adhuc rebellio est querela mea, i. e. nondum victa cedit, iterum resurgit. Vel sic veritas, Querela mea mihi in litem (five contentionem) vertitur, q. d. mihi vitio vertitur. מֵר in lingua Hmaelitica litem, contentio. Græci hic, ἐν χειρὶ μου ἡ ἐκείνου ἐστὶν, de manu mea est increpatio. Pro מֵר legerunt מֵר. Sanè hic locus recensendus cum aliis innumeris ex quibus conjicere est Græcos non usos codicibus emendatissimis, & punctorum ope destitutos fuisse. Porro, וְיִשָּׁע est oratio quæ post longam meditationem profertur. [Alii interrogativè legunt.] Etiam hodie rebellio, five contumacia, (adversus Deum, Pi.) habetur (vel est, scil. tibi, Eliphaze, h. e. iudicio tuo,) querimonia mea? Pi. Coc. JT. Interrogatio indignantis; q. d. Annon iniquè comparatum est, quod rebellionem esse putetis, &c. ¶ Et manus plaga, &c. וְיָדִי כְבוֹדָה עַל אֲנָחְתִּי] Manus (vel, etiamnum, quod repeto ex præced. hemistichio, manus, Merc. vel, quanquam manus, V. sim. Pi. JT.) mea (vel, plaga mea, JT. Pi. Merc. sim. Ti. manus passivè, quæ scilicet à Deo percutior,) gravis, vel gravata, five aggravata, est, vel existit, super (vel supra, P. JT. Merc. vel propter, M.) gemitum meum, Mo. Merc. q. d. Non satis pro gravitate plagæ conqueror: Superat plaga querimoniam. Præp. וְיִשָּׁע supra valet magis quàm, ut Psal. 89. 8. Ingravescit vulnus meo gemitu, Ca. sim. R. Levi in Merc. Quod magis queror, eò à vobis magis vapulo. Ideone me reum peragatis quod querar, &c. Hoc sanè vis mali exprimit. [Al. sic;] querimonia mea, cujus manus gravis est super gemitum? Subauditur וְיִשָּׁע, quod tamen referri potest ad וְיִשָּׁע, q. d. Etiam hoc die quo manus mea gravis est, cum manus affligens me urget me, habeor pro contumace? Manus mea est, manus premens me; ut, telum meum, i. e. in me injectum, Job. 34. 6. Psal. 77. 34. [Sy. & Ar. habent, manus ejus, &c. Alii

manum activè sumunt;] Vires meae infirmantur propter gemitum meum, Luth. in Coc. sim. Of. Manus graves, h. e. lassae, Exod. 17. 12. Confer Job. 4. 2 v. Verto, Manus mea premit adhuc dolorem meum. Sensus est, Adhuc recrudescit vulnus meum: quia manum dolori ad-movemus; vel, quia in planctibus pectus manu tundi-mus^x.

3. Quis mihi tribuat, &c.] Heb. Quis det (vel, O si quis daret, JT.) ut scirem & invenirem eum? Merc. vel, ut scirem invenire eum? JT. Utinam scirem ubi sit, & invenirem eum, Pi. sim. Merc. nempe Deum, cum quo passim loquitur, & ad quem, à fociis damnatus, se con-vertit, & cujus Eliphaz proximè mentionem fecerat, cap. 22. 26. Anthropopathos de Deo loquitur, quasi certo loco resideat, &c. Porro, datur tempus invenien-di Deum, Psal. 32. 6. Jes. 55. 6. quod est quodvis tem-pus ante obsignata decreta. ¶ Et veniam] Vel, venirem, Merc. D. Coc. sim. JT. vel, irem, D. nam & utrumque significat^b. Utinam pervenirem, Pi. ¶ Us-que ad solium ejus? ita Sym. & RS. in G. V. עד הכוונה] Usque ad locum ejus, Mo. Coc. nempe, in quo ipse prom-pius paratusque est, scil. ad audiendum^c. Ad sedem ejus, P. JT. Pi. i. e. tribunal^d. Ad preparatum solium ejus, M. quod sibi magnificè comparavit, ut in eo & ex eo jus reddat. Dicit, usque ad, ut studium & defide-rium suum exprimat; q. d. Ubicunque esset, ad eum venirem, si liceret. Magna confidentia bonæ consci-entiae. Rei judicem non quaerunt; at Job quaerit, &c.^x. q. d. Securus sum, &c. nec timeo accedere solium Dei^f. Ità probat se non ob scelus punitum^g. תוכחה tamen generaliter Hebraeis aptationem, disputationem & habi-tudinem, significat^h. Potest hic rationem & ordinem significare, q. d. Utinam veniam, intelligam rationem eorum quæ facit, cur me affligitⁱ.

4. Ponam coram eo judicium, אפרקוהו] Dispone-rem (vel, Instruerem, Merc. Instituerem, Coc. Dissere-rem, JT. Ordine proponerem, Pi. sub. si admitterer ad causæ tractationem, V.) coram eo judicium, P. Coc. vel jus, Merc. Pi. vel causam, Merc. JT. ordine deducens & digerens quæ jus meum tuerentur, ut solent liti-gantes^k. ¶ Os meum replebo] Vel, replem, Merc. P. &c. ¶ Increpationibus] Vel, redargutionibus, Merc. i. e. querelis, quas justus dolor suggerit^l, ex dolente quidem animo, sed & amante, profectis; qua-lis illa Jer. 12. 1 m. [Al. sic;] Vos apud Deum in-creparem ob injustas vestras accusationes^m; quas libere retunderem, & audacter errata vestra reprehende-remⁿ. Non enim Deum voluit reprehendere de inju-stitia P: neque hæc & sequentia sunt verba impatien-tiæ & blasphemiae, (ut quidam cum injuria S. viri sta-tuunt,) sed fidei & fiduciae, &c. ¶ תוכחות Argumentis, JT. Pi. Merc. M. & rationibus, Merc. D. quibus jus meum defenderem, &c. & adversarium redarguerem atque convincerem^t. Sanè argumenta quæ utrinque proferuntur à partibus in lite pro causa, quibus unus alterum redarguit & oppugnat, תוכחות vocantur^r. Sic & ἀλέγχειν, & ἀλεγχειν, Græcis su-mitur^v.

5. Ut sciam, &c. אדענהו] Scirem verba quæ, vel quibus, mihi responderet, Merc. sim. JT. Pi. Coc. P. Cognoscerem, nempe ex experientia^x. ¶ Et intelli-gam, &c. ואביןנהו] Et intelligerem, &c. Merc. JT. Ille enim apertè & sine ambagibus loqueretur^y. At mentem vestram, o focii, haud satis assequor^z. Et considerarem, ut בון sign. Psal. 5. 2. & 73. 17. Prov. 7. 7. & 23. 1^a. Adverterem diligentius ad ea quæ dictu-rus esset mihi^b. Ab ipso discerem causas afflictionis meæ, & remedia. Non itaque cum Deo ut adver-sario litigare cupit, sed in ejus sententia acquiescere de-siderat^c. Dei consilium & sanctissimam voluntatem cognoscere avet, num pro filio, an verò pro perduelle, eum haberet^d.

6. Nolo multâ fortitudine, &c. הרוב כוח יריב עפרי] Num copiâ sui roboris (vel, vi multâ, M. pro amplitudi-ne virium, JT. Pi. sim. Ti. magnâ suâ potentiâ, Merc. innumeris copiis, Ca.) contenderet, vel disceptaret, mecum? Merc. sim. P. JT. &c. me suo robore & majestate op-primens, ut potentes solent in judicio, &c.^e? q. d. Il-le neminem vi opprimit, contempto judicii ordine^f.

Mecum certabit ratione, non viribus^g. Non aget^h Ma. ex secundum absolutam potentiam, (neque enim hoc op-^{Jun.} to^h;) ita enim jure suo perfectam obedientiam vel^h Scult. poenam, &c. exigit; sed secundum judicium ejus gra-tiosum & φιλανθρωπικόν, &c.ⁱ. In voce הרוב Dages estⁱ Coc. in ב post ה baseela, five interrogandi notam, quod aliis etiam in locis interdum fit ante literas serviles: nec periculum est nè confundatur cum He hajedia, five emphaseos, five cum articulo, quod is [nempe ar-ticulus] vel id [nempe He hajedia] literis ejusmodi præponi non solet^k. ¶ Nec magnitudinis, &c. אל^k Merc. & D. ex Elia Levita. ¶ אל דאגה, non, quidam cum sequen-tibus continuant^l. ¶ Nonne certè ipse, &c? Coc. Est^l Ità Coc. enim accentus continuans cum אל^m. Sed Hebræo-rum distinctiones nec nos, nec ipsi semper sequunturⁿ. Merc. אל אל, non sed, pro nisi; Non poneret in me nisi con-tentiones verborum, &c.^o. אל אל, non sed, transposi-tum est, pro אל אל, sed non; Quinimo ipse non in me robur poneret, nec mecum robore certaret P. An po-^p K. in tius ipse me invaderet? Ca. Quid si, non utique ponet^q Merc. manum in me? vel, tantum non ponet manum in me, non injiciet mihi manum, non perdet me^q. αὐτὸν αὐτὸς μὴ^q D. ἀλλ' ἄρα μοι, solummodo ipse nè imponat mihi, Sym. in D. [Alii אל à sequentibus divellunt, & locum sic red-dunt;] Non: Mo. M. Merc. Ti. Mar. &c. vel, Nequa-quam: P. D. Non, scil. id faceret: q. d. Eum dede-cet ita facere^r: Non dignum id est, Mar. sed (vel imò, P. Merc. veruntamen, Mo.) ipse ponet in me, Mo. P. vel addet, five conferet, mihi, M. Ti. sub. (ex membro præceden-ti, Pi.) vires, M. Ti. V. quibus contra ipsum (vel, co-ram ipso, Q. in Merc. M.) possem consistere^t. Confer^t Pi. Job. 9. 33^t. Attamen ipse ponat in me, sub. vires & ro-^u Merc. bur ad respondendum^v. Vel, sed ipse poneret & afferret^v Mar. in me, sub. suas rationes, si quas haberet. Nam Deum velut litigantem secum facit coram judice, &c.^x. Vel, poneret in me, (i. e. super me, ב pro על^y,) sub. cor, si-^y Pi. ex ve animum, suum, Merc. D. Pi. Coc. Scult. i. e. com-^z Merc. plecteretur me favore, ideòque patienter me audiret, & rationes meas perpenderet^z. ושאני, pro, appo-^z Pi. sim. no cor, ut Job. 17. 3. & Jes. 41. 20. Plenum occurrit^z Merc. Job. 1. 8^a. [Qu. Quid de his Jobi verbis existiman-dum?] Resp. Neque illis accedo qui blasphemias ef-se volunt, nec illis qui eum planè excusant, sed me-diam viam teneo. Nam certè in Deum contumeliosus est, tum quod eum absolutâ & tyrannicâ potentiâ uti credat, dum innocentem affligat; tum quod eum tam audacter in jus vocet. Interim adversum socios hæc dicit, innocentia suâ fretus, ad Deum judicem, & innocentia suâ testem, provocans, apud quem confi-dit se causam evicturum, non quasi non esset peccator, sed quia non ob peccata puniretur^b.

7. Proponat equitatem contra me] Legebat ושאני pro ושאני, & ושאני coram pro ושאני, & ושאני pro ושאני^c. Cod. sim. [Hebræa sic se habent;] ושאני ושאני] D. Ibi rectus disceptat, vel disceptaret, vel disceptabit, cum eo, Merc. P. JT. Pi. M. Ti. Ca. Ibi, si localiter accipi-as, refer ad stationem ejus, v. 3. Sed hoc alienius est^d. Coc. Ibi, pro tunc; adverbium loci pro adverbio temporis^e. V. Vel, ibi, pro igitur, ut Job. 35. 12. Psal. 14. 5. q. d. Quia Deus non contendit summâ potentiâ, &c. idcirco recti, &c. h. e. alioquin non esset illis tanta fiducia, ni-si Deus se clementem exhiberet^f. Illic, in eo scil. ju-^f Coc. dicio ita instituto, quo ille majestatem & potentiam suam exueret, rectus homo, justus quilibet, non re-formidat cum eo disceptare: Et thesin mox ad hypo-thesin transfert, quia se rectis accenset^g. Rectus, Merc. qualis scilicet ego sum^h. Ibi cum eo disputans, rectus, h V. scil. apparerem, G. Al. Ibi rectum fuit disputatum cum eo; i. e. Discussâ æquitate causæ meæ evadam, &c.ⁱ. I Q. in ושאני disceptans, sub. est, vel esset; & nota verbum hoc^{Ma} in Niphal, redargui, sumi pro disceptare, ut & ושאני ju-dicari; quod qui judicio disceptant se invicem redargu-ant. Sic & in Hitpaal ושאני idem valet^k. ¶ Et^k Merc. perveniet ad victoriam judicium meum, ושאני ושאני] Et liberarer, vel liberabor, (vel, liberarem me, JT. Pi. vel, vindicabor, Scult. vel, liberarem, five asseram, five eripiam, sub. animam meam, Merc. Ti. V. evaderem, Merc. Ca.) in perpetuum (vel semper, Merc. vel tandem, Ti. Ca. vel ad victoriam, Scult. D.) à judice meo^l.

meo, P. &c. vel, à judicante me, Mo. Scult. i. e. à damnatione judicis mei¹: ostenderem me esse innocentem^m. *A judice*, i. e. vel, i. ab omnibus damnantibus meⁿ; à vobis iniquis iudicibus^o. Vel, 2. ab eo apud quem causam suam ageret adversus Dominum; quem hic velut litigatorem facit P. Vel, 3. à Deo¹; nam ad hujus testimonium provocat. Nec absurdum est, Deo simul accusatoris & iudicis partes attribuire; quippe hoc ipsum & David facit, Psal. 143. 2. *Nè ingrediari in iudicium*, &c. (en partes accusatoris;) *nam coram te non justificabitur*, &c. en partes iudicis¹. q. d. Justificatus à Deo abirem^t. *נצח* propriè *Victoria*, unde invictum & diuturnum tempus significat. *נצח* in seculum; q. d. Nunquam non, & nullo non in iudicio ita instituto, causam evincerem^t. *נצח* *על דעלעקס*, *assidue*; q. d. Ab initio ad finem omnia obtinerem sine defectu^v. Et rursus hic Job audacior est, &c. Sed causæ confidentia ex importunitate adversariorum eum huc adigit; & hæc in bonum finem dicit, nempe, ut innocentiam suam probaret^x.

8. *Si ad orientem*, &c.] Q. aliquid subaudiunt, sic, *Sed ubinam inveniam illum tracturus eum in ius?* *Si ad*, &c. v. *אין קדם ארצו*] *En*, (vel *Profecto*, V.) *ad orientem ibo*, P. V. Al. *antè*, vel *antrorsum*, eo, Merc. vel *eam*, Coc. At *en*, si, vel *five*, *antrorsum* *vero*, Pi. JT. *קדם* pro *קדמ*, q. d. *in anteatatem*, in locum qui ante me situs est^z. *אין* si vertunt & o. & RR. qui dicunt; *אין קדמ*, *five multum*, *five parum*^x. *אין* *Non apparet*, *אין*] Et non est, vel erit, illic scilicet^z. Frustra eum ibi quero^b. *אין* *Si ad occidentem*, *אין*] Et (vel *aut*, V.) *ad occidentem*, P. &c. *אין* pro *אין*, ut plenè dicitur Psal. 114. 3. Verto, *five retrorsum*^c. *אין* *Non intelligam eum*] Ita P. D. Non sentiam eum, i. e. non video. Genus pro specie^d. *אין* *לך אבן*] *Nec eum animadverto*, Merc. Pi. vel *animadvertam*, JT. D. *אין* cum *ל* construitur^e. *ל* in *ל* valet articulum accusativi casus^f.

9. *Si ad sinistram*, quid agam? *שמאל בעשורו*] Ad verb. *Sinistram*, in faciendo ipsum, Mo. Ad (vel, Si ad, M.) *levam*, (quasi *שמאל* *ל*,) *cum*, vel *dum*, (vel *ubi*, M.) *facit*, *five agit*, vel *aget*, ipse, Merc. JT. Pi. sub. *quippiam*, Ti. fim. Merc. Ca. vel, *opus suum*, M. *Facere* absolute ponitur, pro, *facere opus*. *Opus* autem Dei est, iudicium quod exercet in hæc inferiora^b. Al. *Ad levam* sit, *cum agit*, Coc. *Levam*, sub. *adibo*, vel, *si adiero*, D. Al. Aut *ad Aquilonem*, *dum operatur ipse*, P. V. scilicet mirabilia¹. Ibi Deus facit admiranda sua opera, in Septentrionali scilicet zona, quia ibi major est terræ habitabilis pars: ad Austrum verò, ubi zona torrida & rarior habitatio, velut se occultat & latet, quia à nullo illic ejus opera cognoscuntur^k. Porro, in partibus Septentrionalibus homines & ingenio & moribus cultiores sunt, inter quos & per quos Deus maxima opera præstat. Ibi gentes rebus gestis & bello omni ævo clarissimæ. Ibi & Evangelium generalius & luculentius promulgatum, &c.^x. Vide num sic intelligatur, *cum facio eum*, scilicet *mibi levam*, vel, *ad levam*, i. e. cum eum illic quero, non occurrit; ut in *שמאל בעשורו* affixum sit patientis, non agentis¹. *אין* *Non apprehendam eum*, *אין*] Vulg. accipit quasi effectus¹. (quod notâ Masoreticâ indicatur in margine magnorum Bibliorum Venet.) ab *אין* *adhesit*^m. Et non apprehendi^o. Sed *אין* potius pro *אין*, (à *אין*,) quod accentus arguit; est enim Milhel, non Milrahⁿ. [Sic ferè omnes accipiunt.] Et non (vel, non tamen, JT.) *videbo*, M. P. Mo. Pi. Chald. &c. vel, non specio, *five cerno*, Ti. Merc. sub. *eum*, Merc. Pi. *Nec apparuit mihi*, Sy. Ar. *אין* *Si me vertam ad dextram*, *אין*] *Operiet* (vel *involvit*, M. *abscondit*, Mar. *operiet*, Coc.) *dextram*, Mo. JT. M. Coc. Mar. V. sub. *plagam*, JT. i. e. *plagam Australem*. Hoc dicit, quod non habitatur^o: quia regiones ad Austrum ultra Equatorem ignotæ erant P. Tegit illam plagam, ita ut iudicia ejus quæ ibi fiunt videri non possunt ab hominibus⁹. Al. *abdit*, vel *abscondet*, (vel, *cum abdet*, Pi.) sese ad *dextram*, Pi. Merc. (*אין* pro *אין*,) vel, *in meridie*, P. Al. si moveatur ad *dextram*. Alludit ad illud Gen. 3. 8. *moveus se per hortum*. *אין* sign. *movere*, ut Psal. 65. 14. Esa. 57. 16. Sign. *vacillare*, Thren. 2. 19. & *palpita re*,

five trepidare, Psal. 102. in titulo; similiter Psal. 61. 3. & 77. 4. & 107. 5. & 142. 3. & 143. 4. Thren. 2. 11, 12. Jon. 2. 8. In Targum sign. *tegi*, *obru*: in lingua Ismaelitica sign. *flecti*, *inclinari*, *reflecti*^t. *אין* *Non videbo illum*, *אין*] *Nec videbo*, P. Mo. Ca. *nec tamen respiciam*, JT. *ut non videam*, Ti. fim. M. *Nec video eum*, quasi sit *אין*. *Nec videre potero eum*, Merc. Pi. [Sensum totius loci sic explicant.] Desiderio suo causam agendi coram Deo opponit hic querelam de frustratione illius^v: q. d. Quamcunque in partem me^v Pi. verto, nusquam mihi Deus comparet: ideo quatuor orbis plagas enumerat. Significat impervestigabilia sibi esse Dei iudicia, & se à Deo derelictum, ut in afflictione caro iudicat. Hæc omnia *אין*^x. Significatur ignorantia voluntatis Dei, cum qua conflictabantur pii in V. T. Non liquebat quid de afflictionibus esset sentiendum. Metaphoras autem sic expono: *Retro* præteritum notat; ut Philip. 3. 13. q. d. Si prima ætate, & fœdere cum Adamo factis & deinceps, revelationem Dei requiram, non percipio cur pii affligantur, &c. *Antè* futurum denotat; q. d. Si in futurum prospiciam, & rumer quæ Deus futura significavit non adest. Vide 1 Pet. 1. 10, 11. *Dextrum* & *levum* præsentis sunt temporis, diversam tamen Dei gubernationem innuunt: *Dextra* benignum habet significatum, (esse à *dextris* est, defendere, Psal. 16. 8. vide & Psal. 121. 5.) *Leva* contrarium. q. d. Neque ex afflictionibus, neque ex beneficiis, voluntatem Dei cognoscere possum^v. [Reliqui aliter explicant.] *Antè*, *retro*, Coc. *dextrum*, *sinistrum*, quatuor orbis plagas denotant^z; Merc. ex quæ humani corporis ratione sic dicuntur, quod hominis causâ mundus sit conditus^z. *Antè* vocatur Oriens^b, D. &c. quod hic sit ante nos, si nempe Solem respiciamus^c. Cod. Anterior hic est orbis pars in Scriptura, ob Solem qui ex eo oritur, & lucem, &c. ut in anteriore hominis parte sunt lumina & vultus^d. Occidens dicitur *אין* *retro*, quod à tergo sit in Orientem obverso^e. Quod ab Egyptiis sumptum putatur, quibus mundi facies est Oriens, & tergum Occidens^f. At Plinio, l. 2. c. 54. *levum* est ad Ortum, ideo *leva* fulgetra putabant prospera^g. Occasus orbis pars posterior ex usu Scripturæ, quod lux ibi deficiat; ut hominis tergum luce caret^h. Simili ratione Septentrio dicitur *sinistra*, & *Auster dextra*ⁱ; quia ita se habent converfis & spectantibus ad Ortum^k; ad quem Augures faciem vertebant¹, sed & antiqui dum orabant^m. Plut. in Iside p. 608. *Ebraei* (inquit) *& Egyptii statuunt partes mundi ad ortum sitas faciem, ad merid. dextram, &c.* Hinc à *אין* *dexter*, *אין* *Auster*^o, & *אין*, regnum Australe, quod & regnum *Sabe* P. Sensus loci est, Quamdiu versor super terram, non fio compos voti mei, solum iudicis invenire non possum⁹, ut querelas meas contra Deum ibi deponam¹. Conqueritur quod Deum nusquam inveniat præsentem, nempe gratiosè^t, & visibili modo; quod *אין* *Jobus optaverat*^t.

10. *Ipse*, &c. *אין*] *Quia novit* (sub. Deus, Merc. V. vel, *Cum cognoscet*, P. vel, *Si cognoscet*, V.) *viam* (sub. *quæ est*, V. Pi. Merc.) *apud me*, vel *meum*, P. Merc. Pi. V. vel, *penes me*, i. e. in meo proposito. Hoc enim animum spectat & proæresin^v, verseq. actiones^x. Vel, *meum*, q. d. *viam meam*^v, mores meos, cor & omnia mea. Homines multa latent; at is novit si sum hypocrita^x. *Viam*, i. e. rationem vitæ meæ^v. Nam, vel *quamvis*, (id enim *אין* significat,) *novit*, &c. q. d. Ego eum quidem non video, sed ille me videt, omnesque actiones meas, imò etiam approbat. Ita enim *אין* sign. Psal. 1. 6. & 37. 18. Prov. 29. 7. Ideoque ipsum iudicem peto, quia non, ut vos, terreni tantum respicit, sed omnia optimè novit^z. Iudices terreni sæpe, aut falsâ narratione decepti, aut affectibus præoccupati, iniquè iudicant; quod Deo evenire non potest. Hæc ratio est cur optem cum eo disceptare¹. Q. sensum cum fine versiculi continuant, *Cum ipse noverit*, &c. & *cum me probarit*, &c.^b. [JT. hunc versum cum septimo connectit, vers. 8. & 9. parenthesi inclusis, hoc modo: v. 7. — *& liberarem* — à iudice meo, &c. ver. 10. *Cum cognovisset viam*, &c. *probavisset*, &c.] Significat lætum iudicii eventum, si concederetur sibi^c. [Al. sic;] *Ipse scit*, &c. q. d. Ego illum

illum non inveniam; ipse scit viam meam, sic mecum litigare potest. Condicio inæqualis est d. ¶ Et probabit me quasi aurum quod per ignem transit, כִּי־יִבְחַן־בְּאֵשׁ. Probavit me, Coc. probavisset, JT. postquam probavisset, Pi. & probet, P. si, vel cum, probaverit me, Merc. sicut aurum egrediar, P. V. sic Merc. vel exirem, JT. Pi. sub. è fornace, Merc. vel, à conspectu ejus, V. Aurum purissimum intelligit: q. d. Nullam in me inveniet iniquitatis maculam *. Aureus exibo, i. e. Innocentissimus ero f. Postquam accuratè actiones meas explorasset, purum me pronunciaturus esset g. Q. ad afflictiones referunt per quas probaretur Job, ut aurum in fornace, quod etsi graviter afflictus esset, adhuc integer persisterit: quod non improbo. Sed simplicius videtur, si sese probandum Domino offerat, fore ut integer appareat h.

11. Vestigia, &c. בְּאַשְׁרוֹ אַחֲרָי רִגְלִי. Gressum (vel, Vestigia, V. vel, In gressum, Mo.) ejus tenuit, five retinuit, (vel apprehendit, P. Merc. Pi. vel arripuit, V.) pes meus, Ti. JT. i. e. affectus: q. d. Affectus meos Legi ejus subjeci i. Gressum ejus, vel, i. passivè, i. e. ab eo præscriptum k: i. e. Legi ejus actiones meas conformans l. [Vel, 2. activè;] quo ipse ingressus est *. Vestigia ejus prelli, tanquam ducis viæ præeuntis m. Dicuntur pii ambulare post Deum, 2 Reg. 23. 3. & cum Deo, Gen. 5. 24. & 6. 9 n. Notum illud Epicteti, Deum sequere o. ¶ Viam ejus custodivi. Vel, observavi, M. sequendam mihi proposui P. ¶ Non declinavi ab ea; ita Pi. טָאֵל לֹא. Nec declinavi, P. declinabo, Mo. deflecto, vel deflexi, Merc. Ti. scil. ab ea: vel transitive potius, quia est in Hiphil, טָאֵל, non in Cal, טָאֵל, nec perverto, eam viam, ab ea deflectens q. Vel, non faciam declinare, sub. pedem meum r.

12. A mandatis, &c. מִצְוֹת שְׁפָתַי וְלֹא אֶמַשׁ. Hæc quidam cum præced. vers. connectunt; Nec perverto mandatum, &c. vel, non declino מִצְוֹת, i. e. מִצְוֹת, à præcepto, &c. t. Sed malo cum sequentibus conjungere, ut in 87. redundet r. Præceptum labiorum ejus non dimovi, Pi. vel, non removi ab instituto meo, Ti. [Ita sequens מִצְוֹת præced. adjungit, quod alii sequentibus.] Vel, non subduco à me, non detrecto, Merc. vel, non recedam, M. [nempe à præcepto, &c.] vel, ut non dimoverem, JT. neque recessi, P. i. abundat, ut passim: vel emphasin habet; q. d. Præceptum, &c. mihi semper fuit charissimum, nec illud detrecto v. ¶ Et in sinu meo abscondi verba oris ejus, ita o. in D. מִן־הַיָּסוֹד. Vulg. & o. legerunt מִן־הַיָּסוֹד. Vel veritas, præ sinu (i. e. iis quæ in sinu habeo) servavi, &c. Mar. [Alii aliter;] A (vel præ, al. in Merc.) statuto meo abscondi, &c. Mo. Plus quam constitueram observavi, &c. q. d. Frustrà me cohibui, nec animo meo morem gessi, cum Deus me tractet ut impium, &c. Verba impatientiæ y. Al. ex statuto meo, Q. in Ma. K. in Merc. i. e. vel, i. de more meo z, nec opus erat me hoc ab aliis discere a: vel, 2. non hypocriticè, neque ex timore, &c. sed ex firmo animi mei decreto, abscondi, i. e. recondita servavi, &c. b. Al. diligentius quam quod mihi necessarium est, P. V. nempe ad vitam tuendam c. Magis, vel superà, quam penum meum, &c. JT. vel demensum, M. Coc. vel dimensum, G. vel cibum demensum, vel, præ cibo statuti mei, Pi. קִי אַצִּיבֵךְ ut Gen. 47. 22 d. & Prov. 30. 8*. & 31. 15 f. Chariora mihi erant victu meo g. Plus seposui, vel servavi & appeti, &c. Confer Joh. 4. 34 h. Hoc autem opponit accusationibus Eliphazi: q. d. Accusas me scelereum; sed non sum mihi conscius, &c. Jubes ut revertar ad Deum; sed ab illo non declinavi, &c. i. Nota hîc gradationem. Debemus præcepta Dei, 1. eligere & apprehendere mordicus tanquam optima; 2. servare & apprehensa retinere; 3. ab iis non evagari aut deflectere; 4. in iis perseverare; 5. ea summo studio facere, ut quæ ad curam corporis à nobis procurari solent k. [Ti. reddit, & eloquia oris ejus recondidi, מִן־הַיָּסוֹד autem rejicit ad præcedentia, ut antè notatum. Ca. sic; nec meum mutavi institutum, quin ejus dicta recondita habui.]

13. Ipse enim solus est, כִּי־יִבְחַן־בְּאֵשׁ. Oratio elliptica; aliquid subaudiendum est l. Et ipse in uno, Mo. Merc. V. (nempe verbo, i. e. unâ re, uno proposito & sententiâ m,) sub. est, Merc. vel erit, V. vel fixus manet, M.

vel, immutabilis est, ubi quid semel suscepit n; in proposito suo perstat o. Ideo non exaudior P. Ideo o. G. sm. meritò timendus est; aget enim quod ab æterno statuit q. Ideo metuo nè perstet in eo quod mecum fecit, ita constans est r. Si fuerit in una sententia, P. V. Et r. Mar. cum perpetuo sui similis sit, Ti. Vel, in uno, i. e. in unitate t: q. d. Solus est Omnipotens t, qui quod vult t Merc. facit v. Edoctus erat Job de arcano Unitatis Dei x. t Merc. Agnosco Deum esse Unum, præter quem nullus est Deus, Jef. 44. 8. ideòque liberrimum agens y. Solus est, t Merc. Chald. q. d. nulli sunt consultores qui eum admonere in Merc. possunt z. Chald. & Q. He. putant בְּאֵשׁ abundare a. t Merc. [Alii aliter:] Sed si, vel Cum, ipse in, vel contra, unum, (vel, cum uno, live aliquo, Pi.) sub. agit, JT. vel grassetur, Coc. vel hostiliter agit, Pi. בְּאֵשׁ pro aliquo, ut docet antithesis: Sic & Gen. 22. 2. 1 Reg. 13. 11. & 20. 35. Ante בְּאֵשׁ deficit מִן־הַיָּסוֹד miscbit se. Miscere autem se cum aliquo est, hostiliter agere; ut patet ex Deut. 2. 19, 24. Jer. 50. 24. Dan. 11. 25 b. Al. in uno, i. e. in b. Pi. Christo, quod Deus sit unus in uno: quò tamen Jobum respexisse non puto c. ¶ Et nemo avertere, &c. מִן־הַיָּסוֹד. Et quis revocabit, vel avertet, illum? Merc. sic Mo. M. &c. quis, &c. P. Pi. JT. R. Levi in Merc. ut in מִן־הַיָּסוֹד redundet *. Copulativum enunciaturum pro Merc. relativo temporis d. Quis ab eo rationem exiget? Ti. d. Pi. Nullus, haud dubie *. ¶ Et anima ejus quodcumque voluit, hoc fecit. Sim. M. Ti. Heb. cupivit, & fecit, Pi. Merc. sic P. Facit statim; ejus voluntas est executio. Absoluta est ejus potentia, quâ nunc in me utitur f. Deus מִן־הַיָּסוֹד est & liberrimus g. [Ca. totum sic reddit, Sed ipse ita uniusmodi est, ut retrahi nequeat, quò minus quod animo concupivit id faciat: Quamvis sum innocens, nihil apud eum efficiam, qui est immutabilis.]

14. Cumque expleverit, &c. כִּי־יִשְׁלֹם־חֶקְיִי. Quia, vel Nam, perficit, vel perficiet, (vel reddet, Mo. vel perfecit, P. vel, Quinque perfecerit, Ti.) statutum, five decretum, meum, Mo. Merc. vel, de me, Ti. JT. Pi. Ca. Sumi potest vel in malum, ut Vulg. q. d. quod in me decrevit h, viz. certis plagis me afficere i, (qui sensus h Merc. ad magis convenit præced. & seq.) Vel in bonum, ut Chald. v. 15. Quoniam perficiet sicut in principio statutum, five demensum, meum, & mihi restituet, &c. *. Quod pro me statutum est, M. quod necessarium erat mihi, P. Vel utrolibet modo; q. d. Quicquid decrevit absolvet k. Vereor k Merc. ibi itaque nè id quod fecit mutare nolit l. ¶ Et alia, &c. מִן־הַיָּסוֹד. Qualia (vel, & talia, five similia, five hujusmodi, M. Merc. P. &c. sicut hæc, Merc.) multa (sub. sunt, Merc. Ca.) cum ea, Ca. sic P. Merc. vel apud, vel penes, eum, Merc. Coc. JT. Pi. vel, in eo inveniuntur, M. Qualis ferè est ejus consuetudo m. Fecit quod m Ca. alias sepe ab eo factum est, Ti. Multa suppetunt exempla, five severitatis ipsius & constantiæ n; five beneficiæ; q. d. sic sepe restituit quos afflixerat o. Multa Merc. ex ta facit pro suo arbitrio quorum rationes nobis sunt incognitæ p. Talia facit absolutâ suâ potentiâ, quorum ratio nobis exquirenda non est q.

15. Idcirco à facie (i. e. ira, D. vel, à conspectu, Merc.) ejus turbatus sum, מִן־הַיָּסוֹד. Terrebtor, P. conturbor, JT. Pi. vel, attonitus sum, Merc. D. vel, vel, &c. festino, o. in D. Idcirco, &c. cum ejus ingenium considero r, t Mar. & absolutam potentiam, quâ quod libet facit t; neque satis de innocentia confido t. ¶ Et considerans, &c. מִן־הַיָּסוֹד. Dum considero, expavesco ab eo, JT. Pi. Considerabo, & timebo illum, P. vel, mihi ab illo; q. d. Si considerarem majestatem ejus, timerem illum v. Perpendo, & paveo, &c. q. d. Cum v. diligentius reputo tantam ejus potentiam, cujus in me specimen video, non possum quin expavescam, non quidem nè sit in me iniquitas, sed nè pergat suâ potentiâ me affligere: vel potius, ut rectè Peritfol, Totus horreo ejus potentiam summâque sapientiam, ac me in ejus timore contineo x. Hic etiam docet se (contrâ x Merc. quàm statuerat Eliphaz Job. 22. 15.) Dei potentiam, &c. agnoscere & revereri, &c. y.

16. Molliuit cor meum. Vel, vires animi mei z. In-fregit mihi animum a. Si quis objiciat, Cur te mollem & timidum ostendis? nim. Deus emolliuit me b. Molliuit, i. e. molle reddidit, h. e. timidum. Heb. tene-rum:

rum: Metaphora, qualis Deut. 20. 3. Esa. 7. 4. Jer. 51. 46. Dejecit, & veluti liquefecit & consumpsit afflictionum mole, tenerum reddidit, ut jam consistere nequeat. Timore quasi dissolvitur cor & diffuit. *¶* Conturbavit] Vel, consternavit, malis ingruentibus. 17. Non enim perii propter imminentes tenebras; i. e. per ærumnas me circumstantes: *¶* *לֹא נִצְמַחְתִּי מִתְּנֵינִי* Quia non (vel, Cùm nondum, JT. Pi. vel, Quid, five Cur, non, ut optantis sit, sicut Job. 3. 10. & *לֹא נִצְמַחְתִּי* pro *לֹא נִצְמַחְתִּי*,) excisus sum, vel fui, P. Ti. Merc. à facie, vel conspectu, tenebrarum, Mo. JT. Merc. i. e. propter tenebras, h. e. afflictiones. *¶* *לֹא נִצְמַחְתִּי* propter, ut Gen. 7. 7. Exod. 9. 11. & 19. 18. Vel, ante tenebras, P. Ti. i. e. antequam affligerer. Vel, ab his tenebris, quæ me circumstant. Vel, præ tenebris, vel, propter tenebras; nam *לֹא נִצְמַחְתִּי* vehementiam & causam significat. Quod hæc mala nondum me penitus confecerunt. *¶* *לֹא נִצְמַחְתִּי* Nec faciem meam operuit caligo] Non destitutus sum usu rationis, ut non videam quanta me premant mala. Negat se desperatione ob vim calamitatum excæcatum fuisse. Sed sensus planus & simplex sequendus est. *¶* *לֹא נִצְמַחְתִּי* Et (vel aut, JT. vel nec, Pi. Ti. repetendum enim *לֹא* ex membro præcedente; idque cum conjunctione causali *לֹא*, qualis syntaxis Psal. 1. 5. vel, & non, P. Merc. V.) à facie mea, five conspectu meo, texit, five operuit, (vel operiat, JT.) caliginem, P. & c. i. e. afflictionem. Quod in tantis malis subsistam, nec interierim, & c. Vel potius, quod me non interemerit, auferens à conspectu meo tantam hanc caliginem & tot mala. Quamquam constabit sensus ethi *לֹא* non repetatur, & texit, & c. Fortè sensus est, Texit à me caliginem, h. e. mortem, vel sepulchrum, nè viderem, & c. ut, videre corruptionem, Psal. 16. 10. Vel pro, texit me à sepulchro, quod omnes manet. Et à facie mea operit caliginem, i. e. Deus mihi mortem invidet. [Al. totum sic reddunt:] Nec enim à tenebris abessem, nec ille meo conspectui caliginem subduceret. Inter disputandum cum Deo manerem in hac miseria. [Al. sic:] Quod non sum excisus propter tenebras, à facie mea abscondit caliginem; i. e. Efficit ut non intelligerem quanta esset mea calamitas; nam si intellexissem, & c. ipsam vitam excussisset. Ignorantia aliquando prodest; & Deus sæpe nè nostra mala penitus agnoscamus curat.

C A P. XXIV.

1. **A** B Omnipotente non sunt abscondita tempora] Vulg. omittit interrogationem, tum quia locum hunc obscurat; tum quia impia & blasphema cum interrogatione esse videbatur sententia, quasi tempora abscondita esse aut dicat, aut optet, & c. [Sed inanem esse hunc metum sequentia docebunt.] Et *לֹא נִצְמַחְתִּי* in Ebræo fortiter affirmat, quod Vulgatus negat. *¶* *לֹא נִצְמַחְתִּי* Locum hic subdificilis est & salebrosus scopulus, in quem & Hebræi & nostri ferè impegnerunt. Vertunt, Quare ab Omnipotente non sunt (vel, non essent, P. JT.) abscondita, vel occultata, tempora? Ch. M. Ti. Mo. Ca. Merc. Di. vel, recondita, & c. Pi. Coc. ut Job. 15. 20. (nempe hominum notitiæ,) velut in thesauris, unde depromantur suo tempore. Et tempora hinc sunt poenæ certis temporibus immittendæ. Quare non sunt, vel, Quomodo non essent, abscondita, quæ hinc scilicet sunt, & in sequent. enumerat, quod impii tot & tanta mala perpetrarent, & c. Quis non judicaret ad talia connivere Deum, aut potius ei ignota esse? Nam si videret, non posset ferre, Habac. 1. 13. Quomodo ergo ea non puni? Expediret Deum hæc ignorare, sic enim pii non haberent quod quererentur. Et si externam rerum faciem spectemus, meritò dici possit, Deum quæ hinc sunt à piis & impiis ignorare, cùm neque hos puni, neque illos remuneratur. Non quòd ita existimavit Job, sed adversum socios hoc dicit, qui Deum statuerunt semper hinc judicia sua revelare, & c. Porro, abscondita Domino esse dicuntur ad quæ velut con-

nivet. Loquitur Job in persona negantis Dei providentiam, aut de ea dubitantis. Vos, inquit, dicitis Deo nihil esse absconditum: Ego autem peto à vobis quomodo illi tempora, & quæ in tempore sunt, non essent abscondita, cùm videamus impios impunè grafari, & c. Hæc non dicit Job animo blasphemandi, sed ut amicorum exploraret sapientiam. Tempora hinc accipio pro iis quæ tempori subjacent; ut Latini dicunt, O tempora! o mores! Kimhi intelligit tempora impiorum; sed præstat generaliter accipere. [Al. sic:] Cur per Omnipotentem non sunt, vel essent, occultata, five abscondita, (nempe coram hominibus, Belg.) tempora? Belg. Broughton. Cur non æquum & justum esset tempora & judicia à Deo abscondi? [Al. sic:] Afferit hic Jobus, Deum non præterire nunc tempora nostra, sed certò decernere quosdam temporis articulos, & ad puniendum impios, & ad sublevandum innocentes. Non sunt abscondita, five velata, i. e. ignorata, & c. Indicat his verbis, & Deum nosse tempora & momenta, & nos illa ignorare. Porro, tempus ponitur pro temporis articulis, vel rei gerendæ opportunitatibus, ut Gen. 24. 11. Psal. 31. 16. & 119. 126. Act. 1. 6, 7. Qui—noverunt, & c. *¶* *לֹא נִצְמַחְתִּי* Et scientes (vel agnoscentes, Ti.) eum non vident, vel viderunt, dies ejus? Mo. P. Merc. M. Di. Coc. Vel repete interrogationem, & quare, inquam, scientes Deum, & c. vel, sine interrogatione, cùm noscentes eum non videant, & c. Sensus eodem recidit. Non vident prohi vindictam Dei in impios; imò contrà, vident affligi se, improbis omnia scelera sua impunè esse. Cognoscentes eum hinc dicuntur, vel, 1. Socii, qui Deum se cognoscere gloriabantur, & soli videbantur sapere. 2. Itane vos, qui familiarem de Deo scientiam habetis, nondum planè nostis diversos dies præfinire Deum supplicio impiorum, unum in hac vita, in altera alterum? Vel, 2. Prophetæ, alique viri pii & probi, qui norunt, i. e. diligunt & colunt, eum. Met. efficientis. Sic nosse Deum sumitur Psal. 9. 11. & 36. 10. & 91. 14. & Hof. 6. 6. Deum colit qui novit. Qui cognoscunt eum, i. e. qui sciunt de actionibus Dei judicare, easque curiosè observant; quod pii faciunt, qui tamen non semper viderunt improbos puniri. Pro *לֹא נִצְמַחְתִּי* legendum, vel, cum Chald. *לֹא נִצְמַחְתִּי* & scientes me, ut habetur ad marginem Bib. Venet. durarum postremarum editionum; vel potius, *לֹא נִצְמַחְתִּי*, cognoscentes eum, ut omnes Hebræi exponunt, & sensus postulat, & confirmatur notà *לֹא* addita ad marg. primæ edit. Venetæ. Per dies ejus intellige, vel, 1. æternitatem Dei. Nullam habet Deus affinitatem cum tempore; quare igitur ea quæ sub tempore sunt agnosceret, cùm ii qui majorem de eo habent cognitionem non viderint eum obnoxium tempori? æternus in cælis agit, nihil curans quæ hoc in mundo agantur. Vel, 2. consilia & opera Dei, quæ per singulos dies exsequitur, & rationes cur singula exsequatur, vel alios exsequi permittat, v. g. ut prædones, tyranni, & c. impunè agant, & c. Vel, 3. favorem Dei. Cultores ejus non viderunt dies illius, i. e. illis suo tempore nunquam favet, præstò illis non adest, quod ex rerum perturbatione ostendit. Vel, 4. diem judicii ejus in impios. Sic dies Domini passim in Scriptura sumitur. Ità Esa. 2. 12. & Act. 2. 20. Sic dies hominis 1 Cor. 4. 3. ponitur pro judicio humano. Dies ejus, i. e. poenas certis diebus ab eo infligendas. [Porro, totum verbum alii sic reddunt & exponunt:] Cur ab Omnipotente non sunt occultata tempora, ita ut qui eum norunt non viderent ejus dies? q. d. Impii fortunati sunt, & c. unde pii torquentur; ideòque præstitisset (ut videtur) hæc latere pios. Dei tempora & dies vocat ea quæ quæque tempore & die facit Deus. Quare ab Omnipotente non sunt abscondita tempora, cùm qui noverunt eum non videant dies ejus? Cur non occulta sint hominibus quæ Deus in tempore in puniendis impiis & remunerandis piis agit, cùm etiam fideles non videant hinc judicia Dei, nec sciunt tempus ejus? Cur ergo tu, o Eliphaz, tam audacter asseruisti, Job. 22. 16. impios cido interire, & quidem justis videntibus, v. 19? [Al. sic:] Quare cùm non sint ab Omnipotente abscondita tempora, qui norunt eum non vident dies ejus? Ang. Cod. M. d. i. e. Cùm

i. e. Cum Deus tempora nōrit, cur non illi etiam qui Deo proximi sunt ea nōrunt? [Vel sic;] Quamquam à Deo concessa sit homini temporum notitia, quippe qui dies, annos, ætates, &c. tamen nec familiares Dei judiciorum ejus dies nōrunt, juxta Act. 1. 7. *Vestrum non est nōsse tempora, &c.* [Vel sic;] Quare, cum Deo non sint occulta tempora & rerum gerendarum articuli, nihilominus tamen qui nōrunt ipsum non vident dies ejus, h. e. publica judicia? Atque ita thesis illius capitis in hoc versu erit; quod non obstante scientiā & providentiā Dei, publica tamen Dei judicia à noscentibus ipsum non animadvertantur. Sic 1. [in וְיָדְעוּ] est consequentis, & in negatione valet, & nihilominus: ut Joh. 3. 12. וְיָדְעוּ, h. e. & tamen non creditis; & Joh. 9. 30. וְיָדְעוּ, & tamen aperuit. Sic infra v. 11. *calcant torcular, & (pro, nihilominus) stant.* Sic & Esa. 5. 4. & fecit, &c. & Esa. 50. 2. & nemo, &c. Potest & locus sic verti, Si ab Omnipotente non sunt recondita (nempe ab hominum notitia; confer Matt. 24. v. 36. Act. 1. 7. vel, seposita & asservata in posterum, juxta Job. 21. 19, 21.) tempora, (si statim ac sine mora Deus judicat, ut tu dixisti Job. 22. 16.) qui sit quod cognoscentes eum, &c? Obscura itaque est in illis animadversio & tarda. Posset & sic verti, Quare non recondita sunt—cum noscentes eum, &c? q. d. Pii ab omni memoria non viderunt judicia Dei in omnes improbos, (licet tu dixisti eos videre & latari;) cur igitur tu negas tempora morasque à Deo reconditas esse, h. e. dilata ipsorum esse supplicia? Itā etiologicum est, ut Gen. 18. 13. & 22. 12. & 24. 56. Esa. 39. 1. & 64. 5. Similiter ferè Deodati; Quare non (dicent) quod tempora sunt abscondita, &c. & quod scientes eum, &c? id est, Non nego justitiam Dei in puniendis impiis & piis remunerandis; contendo vobiscum de tempore solum, quod scilicet non semper in hac vita id facit, sed in tempore quod ipsi visum fuerit, quodque ab omnibus absconditum est, etiam à fidelibus suis.

2. Alii, &c. וְיָדְעוּ Terminus (sub. agrorum, M. Merc. vel sub. alienos, V.) attingunt, V. vel apprehendunt, invadunt, Merc. vel attingunt, Mo. vel mutaverunt, Ch. vel occupant, M. vel movent, JT. Pi. Coc. Merc. sub. impii, JT. Heb. retrocedere faciunt, Pi. Id וְיָדְעוּ. Vide Esa. 59. 14. & hinc positum loco D. Ad ampliandum suos agros; contra legem Deut. 19. 14. & 27. 17. Vide & Prov. 22. 28. Termini lapides erant discriminandis agris, qui sacri erant & oleo inungebantur. Hos qui movebant Numa occidere permisit. Sunt qui removeant, &c. Ti. Summoventur, &c. Ca. & Di-ripuerunt greges [Sim. omnes.] Sub. alienos, Merc. & Et paverunt eos, וְיָדְעוּ Et pascunt, M. P. Ti. JT. Etiam palam & sine metu: in eo suam imprudentiam & vim manifestam ostendentes; necnon impudentiam & impoenitentiam: q. d. peccatum Sodome more propalant; securi de jure repetundarum. Sive id in solo suo, sive eorum quibus eripuerunt, faciant, semper immane scelus est. Pascunt, sub. in agro alieno, V. Non contenti abegisse, pascunt gregem non suum.

3. Asinum Pro, Asinos: vel, est nomen collectivum. ἄσινον, o. Sic asinum reddunt o. etiam Gen. 22. 5. & 36. 24. Exod. 20. 17. Deut. 5. 14. Hinc Matt. 21. 5. וְיָדְעוּ ἄσινον ὑδὸν ἰσχυρὸν, i. e. (non jumentum, sed) asine. & Absulerunt pro pignore Sub. specie recti, propter debitum fictum. & Bovem Quem unicum habebat; & quo agros suos colebat, vitamque sustentabat. Lex autem vetabat pignore accipere quod pauperi necessarium erat. Vide Exod. 22. 26, 27. Deut. 24. 6, 10, &c. Vel, bovem, pro, boves. & Vidua Cujus misereri oportebat. Itā peccatum aggravat.

4. Subverterunt pauperum viam Id est, rationes & res eorum. Noster hypallagen putavit. & Declinare faciunt (vel, Divertunt, Merc. Avertunt, JT. Depellunt, Pi. vel, Declinant, Q. in V.) inopes, vel pauperes, de via, Merc. Pi. fim. P. V. &c. sub, regia, V. Significat vel, i. Fastum, præ quo non possunt ferre eorum conspectum, vel simul secum, vel ante se, in via. Notat petulantiam, quā pauperes cogunt viā decedere. Jusserunt eos sibi de via decedere. In

Declam. Sen. PAUPER ADVERSUS DIVITEM; Interdum publico nobis interdictum: deinde, Ambulare mihi meo arbitrio non licet: iterum, Facinus indignum commissum est; Dives & pauper per eadem vestigia incedunt. Sic Seneca epist. 94. Non est quod feliciorum. G. eum judices cui submovetur, quā quem licet semita de-jicit. Vel, 2. Crudelitatem erga pauperes, qui ideo fugiunt aspectum eorum; quique coguntur eorum insolentia cedere, nec possunt raptum reponere. Scult. Vel, 3. Malitiam, quā eos in errorem abducunt. Vide Deut. 27. 18. De via, nempe recta, sive justa, sive justitia. i. e. Vel, 1. dejecerunt eos de jure suo: D. vel, 2. divertere fecerunt eos de via pietatis & justitiæ ad furta, perjuriam, &c. idque vel exemplis, vel minis & persecutionibus, suis. Vide Act. 26. 11. & 1 Tim. 1. 13. Et opprefferunt, &c. וְיָדְעוּ אֶת הַיָּדָא * Car. Simul (vel pariter, Mo.) absconduntur (vel latitant, Ca. fim. Ti. Mo.) pauperes (vel humiles, Mo. Ti. mansueti, Cod. o.) terra, M. sic Merc. JT. Pi. &c. i. e. qui de-gunt in terra: nempe, præ metu potentiorum. Vox Pi. Hebræa scripta est ἀναμάλως: nam juxta literas est H HANAVE, mansueti; juxta puncta, HHANIFE, afflicti. In emendatis exempl. scribitur וְיָדְעוּ, quod Pi. וְיָדְעוּ mansueti legendum esset; at lectio est juxta Hebræos וְיָדְעוּ pauperes. Utrisque eadem est radix, & significatio vicina, quia ferè mansueti & modesti pauperes sunt potentiorum injuriis expositi; & vicissim pauperes ferè modestiores esse solent, Prov. 18. 23. In exempl. melioribus scribitur וְיָדְעוּ cum nota; at in 4 Bibliis Rob. Stephani & Venet. Bomb. scribitur וְיָדְעוּ sine nota.

5. Alii quasi onagri, &c. Rectè Vulg. hic, sicut & v. 2. addit Alii, non enim semper iidem improbi hæc omnia patrant. & פְּרָאִים בְּסוּדָרָא Ecce, onagri (i. e. impii ferique homines,) in deserto, Mo. vel, in sylvas, Ca. vel, in solitudinem, Ti. Ecce, prædones, &c. פְּרָאִים significat vel ferum hominem, vel feram bestiam, Gen. 16. 12. Psal. 104. 11. Esa. 24. 5. Os. 8. 9. Vel, ut onagri, &c. ut subaudiatur, Merc. JT. Ti. Ecce, sunt sicut onagri, P. vel, sunt onagri, Pi. [Porro, hoc intelligunt,] vel, i. de pauperibus, quos improbi angariant, quorum operā contra Legem abutuntur. Quos tyranni isti ita bonis omnibus exuerant, ut coacti sunt victus comparandi gratiā operari, &c. sub imperio istorum. Si raptores intellexisset, eos potius lupos dixisset, ut Soph. 3. 3. Hab. 1. 8. quā onagros, quos sævum esse pecus non annotatum est. Notantur autem à victu ærumnoso, Psal. 104. 11. Vel, 2. de improbis istis raptoribus, &c. His enim, non pauperibus, congruunt illa, manè surgunt ad prædam. Prædones onagris pulchre comparat; delite-sunt enim in locis solitariis. Ut onagri, i. e. exleges, vagi, liberi, sui juris, aliis tamen infesti. Notantur onagri ab indomita libertate, & ab indocilitate, &c. Vide Gen. 16. 12. Job. 11. 12. & 39. 5, 9. Esa. 32. 14. Jer. 2. 24. Hof. 8. 9. Ut onagri efferati & indomiti, qui huc illuc magnā aviditate circumcursant ad prædam. Egreduuntur ad (vel, tanquam ad, M. P.) opus (five artificium, Merc.) suum. Itā Mo. Merc. Ti. &c. Opus hic est prædatio, [ut sequitur.] Hæc velut ars est unde sibi victum parant. Ad opus ipsorum, JT. & hinc valet, ad. Vigilantes ad prædam, וְיָדְעוּ מַשְׁחָרִיטִים Manè surgentes ad rapinam, Mo. P. fim. M. pervestigantes (indè à diluculo, JT.) prædam, Ti. JT. Querunt (nempe studiosè & summo mane, ut Job. 7. 21.) prædam, Merc. Coc. [Hæc verba cum præcedentibus sic vertit Ca. ex professo invigilantes præda.] Horat. Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones. Preparant panem liberis, עֲרֵבִי Solitudo, sive desertum, (vel, locus campestris, Pi.) ei (i. e. unicuique eorum, V. vel, huic impio; mutat numerum: sub. est, Merc. P. vel præbet, Pi. fim. Ca. vel, est locus ubi parat, M.) cibum, vel panem, vel panis, & filii, vel pueris, Mo. P. Merc. pueris ejus, sive suis, JT. Pi. Quibus desertum panem profert ad liberos alendos, Ti. Hoc dicit, vel, i. quod impii delitescunt in locis solitariis & secretis, ubi transeuntes expilent. q. d. Vivunt furto & rapto. Vel, 2. quod improbi rapacitatem exercent ubicunque possunt.

possunt, etiam intra urbes, & sint in urbibus tanquam
 a Merc. feræ vel latrones in sylvis, sive in desertis. Præ-
 o Car. terea, *deserta* vocantur etiam loca ubi non paucae
 sunt domus, & cibi copia est, ut Matt. 3. 1. Porro,
 p Merc. *עֲרֵב* sunt non liberi tantum, sed etiam famuli &
 q D. comites; ut Gen. 14. 24. & 1 Sam. 25. 9. & 1 Sam.
 r Cod. 21. 4. Alii vertunt, *suavis est ei*, vel, *unicuique illorum*,
 q D. &c. o. & Sym. in D. Legerunt *עֲרֵב*, vel potius
 q D. *עֲרֵב*, à *עֲרֵב* dulcis, *suavis fuit* *. [Al. per appo-
 sitionem accipiunt, & hæc cum præcedentibus verbis
 sic reddunt;] *indè à diluculo peruestigantes prædam; in*
 Coc. *campestri loco panem sibi & pueris suis*, JT. [Q. & hoc,
 sicut priora, de pauperibus intelligunt;] *Campus ei*
 panis pro pueris: q. d. Si pauperes inter opus impii,
 quod faciunt, sibi fortè cibum comparant; at pueris
 suis nihil lucrantur, nè panem quidem, sed illi di-
 mittendi sunt in campos incultos, ut herbas, ra-
 dices, &c. colligant.
 6. *Agnum non suum demetunt*; ita o. & Ch. in Merc.
 Merc. G. *עֲרֵב לֹא הָיָה לוֹ* Legerunt o. & Vulg. & Chald.
 * G. *divisim לֹא הָיָה לוֹ*, non suum; nec dubito quin hæc lectio
 sit verior *. [Reliqui autem aliter sentiunt, & con-
 junctim legunt.] *In agro pabulum, vel farraginem, ejus*
 Merc. (sive suum, vel suam, M. Ti.) metunt, vel demetunt,
 M. P. Merc. &c. nempe, isti improbi, ut rapiant. Al.
 Merc. *faenum pro eis metunt*, Ar. *pabulum non suum me-*
 unt, Sy. [Ita utramque lectionem conjungit.] *עֲרֵב*,
 2 Pi. *עֲרֵב* Græcis, (à *עֲרֵב* confunderes, permiscere,) *farrago*,
 2 Merc. i. e. segetes, putà hordeum, avena, triticum, &c. *עֲרֵב*
 b V. pro pabulo, ut Job. 6. 5. & Isa. 30. 24. In agro,
 c Pi. nempe alieno, Merc. *Pabulum ejus*, i. e. vel, 1. inopis,
 d Merc. D. dum ille foris est: vel, 2. impii, ex collat. sequent.
 membri: vel, 3. agri. [Alii ad pauperes refe-
 runt:] *Farraginem ejus*, scil. improbi, demetunt pau-
 peres, Jun. Pi. ut patet ex vers. seq. Pi. ut nexa man-
 cipia seu ergastula: i. e. Coguntur inopes suas operas
 1 Jun. improbis in agris præstare. Et vineam ejus, &c.
 f Merc. *עֲרֵב וְיִשְׁעוּ יִשְׁעוּ* Et in vinea aliena vindemiant im-
 8 Car. pii, Ti. RS. in Merc. ut sit sing. pro plur. Sed non
 placet. Antè pabulum, nunc & vinum, abripiunt. [Reliqui autem
 עֲרֵב in genitivo reddunt:] Et vineam impii, sive improbi,
 (sub. hominis, M. vel, vineas improborum, Sy. Ar.) vindemiant, Merc. JT. Pi. vel,
 tardè vindemiant, P. Heb. serotinant; q. d. è vinea
 serotinos fructus colligunt. Id עֲרֵב significat, ut per-
 cipitur ex vocibus conjugatis, עֲרֵב pluvia serotina,
 h Pi. ex & עֲרֵב herba serotina. Opponitur hoc verbis præ-
 Merc. cedentibus, *pabulum demetunt*: & sicut illud de messe
 dictum est, quæ primis fit anni mensibus; ita hoc de
 vindemia, quæ serò & posteriùs fit, de qua dicit,
 עֲרֵב retardant, i. e. serò colligunt, &c. quasi di-
 1 Merc. ceres septembrizare, pro vindemiare, quod eo mense
 fiat vindemia. [Porro, & hoc quidam de pauperi-
 2 Jun. sim. bus accipiunt;] q. d. Impii faciunt pauperes laborare
 Scult. in vindemiis suis. Ità Græci, (nec forsan rejicien-
 dum est,) qui sic reddunt, *ἐμπεδῶρας ἀρεθῶν ἀνδρῶν* &
ἀνδρῶν ἐμπεδῶρας, i. e. Vineas impiorum sine mercede & sine
 cibo operati sunt. Tunc autem initium versûs (secus
 quam Græci) ad eisdem retulerim, quod & proven-
 tum impii hominis metunt pauperes, & ejus vineam
 1 Merc. vindemiant. Quid autem mercedis pro his ferunt?
 Id exponit sequens versiculus. עֲרֵב sign. tardare
 1 V. mōre serotinæ pluvie; unde Q. He. sic exponunt, *po-*
 strend, vel tardè, invadunt, metu scilicet impii. Tardare
 facient, Mo. i. e. dimittent illam, nec ex illa
 quicquam accipient; quod sit impius, quales sunt
 2 Q. in V. ipsi. Dimittunt, M. retardant, quantum possunt,
 impiorum vineas attingere, nisi quando alibi non in-
 veniunt; tunc enim neque illis parcunt, sed undiqua-
 2 He. m. que rapiunt. [Plerique tamen vertunt, vindemiant.]
 Merc. At hoc mirum videtur, quum ipsi sint impii. Lupus
 enim non comedit lupinam [carnem]. Hoc itaque
 2 Merc. variè intelligunt. 1. Vineam impii, i. e. ejus quem
 illi pro impio habent, ideòque opprimendum sibi ju-
 2 Merc. D. dicant, & pro tali damnarunt, ut Ahab Nabothum.
 2 Scult. Impius hinc ponitur pro reo, sive damnato; ut Psal.
 109. 7. Vide & 1 Sam. 14. 47. superabat, Heb. condem-
 2 Pi. nabat: & Amos. 2. 8. ubi exprobrat Deus tyrannis
vinum damnatorum, nempe per calumniam. Aliis

non placet.] Scio quidem עֲרֵב pro damnato dici
 Psal. 109. 7. sed justè; & עֲרֵב est sententia trium-
 phans, sed justè, Psal. 94. 15. 2. Vel, vineam im-
 2 Coc. pii dicit ex fine, q. d. quæ, cum ipse eam injustè acqui-
 2 Merc. siverit, sic appellari posset: vel, quæ jam ab iniquo
 possessore tenetur. Vineasque vindemiant impii, i. e. Scult.
 2 Ca. impie, h. e. alienas. Vel, 3. significat eos nemini
 parcere, nè improbis, sive asperis, & propter trucul-
 2 Cod. entiam metuendis. Nec impiis sui similibus par-
 2 Ma. cunt, sed & hos, post viros probos, spoliant.
 7. Nudos, &c. עֲרֵב נָדוּד Nudus pernoctat, V. sim.
 Ca. i. e. quilibet eorum. Nudum pernoctare faciunt,
 2 V. P. M. Merc. sim. JT. Ti. vel sinunt, Pi. sub. pauperem,
 Merc. vel mercenarium, Pi. tantum abest ut mercedem
 laboris illis rependant. Injuriam aggravat noctis hu-
 midæ & frigidæ circumstantiæ. Indumenta tol-
 2 Merc. lentes, עֲרֵב לְבוּשׁ Absque veste; JT. sic P. M. &c.
 vel, eò quod non sit ei vestis. Ità enim significat
 עֲרֵב vers. seq. & Job. 18. 15. & Exod. 14. 11. Thren.
 20 1. 4. Quod & forma vocis docet, quæ est ex עֲרֵב pro עֲרֵב
 propter, & עֲרֵב non, sub. עֲרֵב esse; q. d. propter non
 2 Pi. esse. Non est operimentum in frigore. Quo scil.
 2 Merc. sese tegant, & frigus propellant.
 8. Quos imbres, &c. עֲרֵב יָרֵב Ab in-
 undatione montium (quod illi se recipere coacti sunt, à
 divitibus pulsi), madefiunt, Pi. Merc. sic P. Mo. Ab
 2 Merc. impetu aquarum montanarum pauperes humectantur, M.
 עֲרֵב virere, humectari, Job. 8. 16. Nudi coguntur se
 aquis exponere quæ impetu à montibus decurrunt.
 30 9. Non habentes, &c. עֲרֵב מַחֲסוֹ חֲבָקוּ עֲרֵב Et
 absque operimento (sive protectione, Mo. perfugio, JT. Pi.
 latibulo, M. vel, penuriâ perfugii, Ca. Merc. quod se
 recipiant pulsi, & ubi injurias aut cœli aut alias pro-
 2 Merc. pullent; quod non sit eis receptus, Merc. sim. Pi. Ti.)
 amplectuntur petram, sive rupem, P. JT. Merc. &c. i. e.
 2 Ca. Jacent in antris; in cavernas montium se ab-
 2 Merc. dunt.
 9. Vim fecerunt, &c. עֲרֵב מִשּׁוֹר יָרֵב Rapiunt,
 vel Abripiunt, (scil. impii, Pi.) ab ubere, sive mamma,
 40 (nempe matris, Merc.) pupillum, Merc. ex o. P. Pi. sic
 M. Ut vel matrem, vel pupillum, suis mancipent
 2 Merc. servitiis. עֲרֵב, sive עֲרֵב, mamma, ut Isa. 60. 16. Alii,
 Rapiunt de præda pupilli, i. e. quod reliquum est
 illi de præda, passivè scilicet, quod reliquerunt ipsi
 depradantes. Alii, Præ vastitate & rapacitate quam
 2 Merc. exercent, nè pupillo quidem parcunt. עֲרֵב est vasti-
 tas, à עֲרֵב. Rapiunt præ prædandi consuetudine, &c.
 2 Q. in V. Diripiunt perniciosè pupillos, Ca. Vul-
 gum, &c. עֲרֵב עֲרֵב Et super pauperem (vel, à
 50 paupere, M. Ang. vel, pauperem, Ch. vel, inopum dam-
 no, Ca. vel, cum injuria humilium, Ti.) pignus (vel, in
 pignus, P.) accipiunt, Merc. M. Ti. Ang. vel, pigne-
 rantur, Ca. vel, injustè & sine causa; vel, quæ illis ad
 victum necessaria erant. עֲרֵב nunc cum nudo aceusa-
 tivo rei aut personæ, nunc cum præpos. עֲרֵב, con-
 2 Merc. struitur. Alii, Pauperem in pignus accipiunt, ut
 2 Reg. 4. 1. Post pecora & vestes, etiam corpora ab-
 2 Merc. ripiunt, ut illis sint mancipia. Al. & operimentum, &c.
 2 Q. in Car. Pi. ex JT. Heb. & quod super pauperem est, Pi. sic Coc.
 60 Deficit עֲרֵב. Vide Exod. 22. 26. Deut. 24. 12. &c. Pi.
 10. Nudis, &c. עֲרֵב הָלַכְנוּ בְּלִי לְבוּשׁ Nudum
 ire (vel ambulare, Mo. incedere, Ti. V. &c.) fecerunt,
 vel faciunt, (vel cogunt, Ti. Ca. V. JT. vel sinunt, Pi.
 Et verba quidem in Pihel vel Hiphil sape permissio-
 nem denotant; hinc tamen malim, faciunt, quia deno-
 2 Merc. tatur vis pauperibus illata, absque vestimento, M. P.
 2 Merc. Mo. Merc. Ch. Pauperem scilicet, quem opprimunt,
 nudum dimittunt, idque interdum, diurnis vestibus
 eis ereptis: idem paulò antè dixerat, sed de nocturno
 70 tempore. Nudum (i. e. tenuissimè vestitum, ut supra
 22. 6.) — sine veste, i. e. interula. Et esurien-
 2 Merc. tibus, &c. עֲרֵב עֲרֵב Et famelicis (vel, à
 2 Merc. famelicis, Q. in Merc. vel, famelicorum, M.) rulerunt,
 (vel auferunt, D. Scult.) manipulum; Mo. M. D. Scult.
 Pauxillum frumenti quod egenus collegit ut famem
 sedet, vel etiam demensum cibi diurni, (quod עֲרֵב
 significat Exod. 16. 16.) ut nihil illi supersit. Et
 2 Merc. famelici gestant manipulum, Ti. Merc. vel gestant, unde
 se sperarunt alendos; esuriunt tamen, quia mox eis
 eripitur.

eripitur. Vel, famelici sunt qui gestarant, &c. qui spicilegio facto compararant unde famem sedarent, &c. Vel repete **וְלִי**, abire faciunt, vel ablegant, famelicos eos qui, &c. ². Et famelicos eos qui portaverunt, &c. P. fim. Pi. Et famelicos portare mergites, Ca. Messores factorisque suos malè vestiunt & pascunt ². Messoribus nihil dederunt pro labore ^b.

¹¹. Inter acervos eorum meridiati sunt; h. e. meridiè quiescunt & deliciantur, nempe impii ^c: **בֵּין שְׁוֹרְתָם** [Vocem **שְׁוֹרְתָם** (quæ alibi non occurrit ^d) Vulg. à **שְׁוֹרְתָם** meridiè deducit. Alii à **שְׁוֹרְתָם** oleum. Et meridiè & oleum à puritate & splendore dicuntur: est enim **שְׁוֹרְתָם** splendere ^f. [Locum hunc variè reddunt.] Inter, live Intra, parietes, five muros, suos (vel ipsorum, JT. Ca.) exprimunt (vel faciunt, M. Merc.) oleum, P. Ti. Ca. Mo. JT. Muros intellige, vel, 1. proprios, ubi id fecerunt metu divitum, quorum inhumanitatem hîc describit, quod pauperibus non permiserint suis laboribus frui, & suo oleo vinoque vesci ^f. Intra cellaria sua, &c. in quibus solebant oleum recondere: ibi tamen oleum exprimebant, non autem in molis solitis, tum metu prædonum, tum quia parùm olivarum istis relictum erat ^g. Vel, 2. improborum divitum ^h, in quorum prælis pauperes oleum faciebant, &c. & tamen sitiebant, quia mercede sui laboris fraudati sunt, ut nè bibere quidem in labore suo liceret, contra Deut. 25. 4 ⁱ. [Alii aliter reddunt:] Intra ordines, vel series, olivarum suarum, Merc. vel ipsorum, Pi. Olivæ enim, ut in prælo premantur ad faciendum oleum, seriatim congeri solent ^k; sicut lapides in muro ordine digeruntur. Alibi **שֹׁרֵץ** est murus ^l, qui Chald. est **שֹׁרֵץ**, & plur. **שֹׁרֵצִים**. **שֹׁרֵץ** est murus, **שֹׁרֵץ** propriè linea, ordo, series; unde hodie Hebræi epistolas **שֹׁרֵצִים** appellant, quod in illis verba seriatim & per versus digerantur, q. d. delineationes ^m. Ego scio ordines vitium ab Hebræis vocari **שֹׁרֵצִים**. In libro Musar, 135. 1. *Cum intrat pater domus iudicii, faciunt ei duos ordines, &c.* ⁿ. **וְיָקִימוּ** Torcularia calcant, P. M. nempe, vel, 1. pauperes ^o; idque vel sua, ut vinum suum facerent; vel ipsorum, i. e. divitum P. Vel, 2. prædones ^q. Quique in torcularibus calcant, Ti. Torcularia, pro uvis in iis; continens pro contento ^r. **וְיָקִימוּ** Heb. & sitiunt, nempe, vel, 1. pauperes ^s; quia non liceret eis de musto bibere, contra Deut. 25. 4 ^t. Vel, 2. prædones; q. d. Opibus affluunt; tamen insatiabili habendi cupidine acti & laborantes inhiant prædæ ^x.

¹². De civitatibus, &c. **וְיָקִימוּ** Ex urbe (vel, Per urbem, Ca. vel, In urbe, Q. in V. vel, Oppidani, Ti.) viri clamant, P. Ti. Merc. vel gemit, JT. Merc. sic M. Mo. vel conqueruntur, Ca. Singultus edunt, ut solent moribundi, aut dolore oppressi. Id **וְיָקִימוּ** sign. ^h, nempe gemitum oppressorum, Exod. 2. 24. & 6. 5. Ezec. 30. 24 ⁱ. **וְיָקִימוּ** sign. homines, **וְיָקִימוּ** moriuos ^k. Viri, nempe oppressi ^l. Viri boni ^m. Ex urbe; q. d. Propalam & in omnium conspectu homines opprimunt, nullo opem ferente, aut jus reddente, nè Deo quidem, quod spectat: quod tamen in urbibus tolerari haud par erat, ubi leges locum habere oportet & solent ⁿ. Nulli vindices in populo, qui idcirco reus sit ^o. Clamor omnium oritur ob illatas injurias. Vide Eccles. 4. 1 P. Tota civitas vel oppressa, vel oppressis compatiens, ejulatu suo vindictam expetit ^q. **וְיָקִימוּ** Et anima vulneratorum (scil. vulnere lethali, Merc. vel occisorum, Mo. fim. Ca. confessorum, JT.) clamavit] Simil. Ti. Merc. Pi. vel, vociferatur, P. M. Merc. ex urbe, inquam ^r. Anima hîc est, vel, 1. sanguis ^s, qui ad cælum clamat, & Deum vindicem implorat, Gen. 4. 10. Apoc. 6. 9, 10 ^t. Sed malim de viventibus accipere, quod eorum ejulatus audiantur ^v. Vel, 2. ipfimet clamant ^x, five spiritus quem efflant ^y. Anima pro homine; vel anima sign. magnitudinem ejulatus, ut Luc. 1. 46. Anima mea magnificat, &c. ^z. **וְיָקִימוּ** Et Deus inultum abire non patitur] Vulgatus sensum reddit [aliis] planè repugnantem ^a. Sed Vulg. interroganter accipit & ironicè; q. d. Et quomodo ais tu, Eliphaz, Deus abire non patitur inultum? vel, ut Heb. frustra, in vanum? Vides tot mala: quis ulciscitur, quis

prohibet ea ^{* 2} **וְיָקִימוּ** [Va-^a Ma. riè reddunt.] Et Deus non ponit (vel ponet, D. Mo. posuit, P. interponit, M. Merc.) insulsum, five insulstatem, five insulsum quid, Mo. JT. Pi. M. D. vel stultitiam, Scult. vel prohibitionem, G. P. vel absurditatem. In factis scilicet & rebus eorum nihil illis accidere patitur aut immitit quod illis displicet, five insipidum est; imò omnibus eorum, etiam improbis, conatibus successum dat. **וְיָקִימוּ** Job. 6. 6. est insulsum, gustu carens, indèque ineptum, vel sine ratione, &c. ^b. [Vel sic;] Non habebit pro insulso, five insipiente, quod facient ^c. Non ^d. imputat hoc illis tanquam stultitiam, five grande peccatum, quale stultitia vocatur Gen. 34. 7. Jud. 20. 6. 2 Sam. 13. 12 ^d. Non ponit, five imputat, illis stultitiam: q. d. Deus non statim eos vel judicat, vel punit, vel cohibet; imò verò eos prospere agere & pergere permittit ^f. Nec mercedem stultitiæ illis tribuit. Peccatum sæpe ponitur pro poena peccati ^f. Non absterret eos à tanta tyrannide ^g. Non prohibuit, vel coercuit, vel punivit, eos ^h. Al. Et Deus non proponit, five ostendit, eis absurditatem quam faciunt ⁱ. [Al. sic;] Et tamen insulstatem non designat Deus, JT. Pi. i. e. nihil absurdum agit, dum ista fieri permittit. Confer supra 1. 22 ^k. Nihil hîc facit præter rationem, etsi ea nunc nobis ignota sit ^l. [Al. sic;] Quæ quidem absurda Deus hominibus haudquaquam posuit, Ti. [Alii interrogativè legunt, hoc modo;] Et Deus nihil designat absurdè? Sy. Ca. Non ponet rem insulsam? Q. in V. Et tamen negatis Deum quicquam absurde facere ^m? Non faceret absurdum, quum hæc videt, & con-ⁿ nivet? Quis non primà facie judicet hoc iniquum esse? Non quod Providentiam Dei neget: sed quod judicia Domini, nobis occulta, suspicienda & adoranda censeat; & quod, si juxta socios oporteret Dominum hîc semper sua judicia revelare, posset aut videretur Deo adscribi iniquitas, quod hæc toleret ^o. Chald. & Chald. exponit, Deum non facere peccatum, i. e. non esse ejus authorem: quod loco non quadrat ^o. Græci reddunt, *αὐτὸς δὲ διὰ τῶν ἁμαρτιῶν ἐπινοῶνται*, Ipse autem ob hæc visitationem eorum non fecit P. [Al. aliter:] Non tamen Deus portentum facit; Nullum propterea exemplum statuit Deus in illis: nihil illis contingit extraordinarium. **וְיָקִימוּ** hîc portentum; aliquid novum & inauditum, vel horrendum, quale illud Num. 16. Ità **וְיָקִימוּ** sumitur Job. 42. 3. & **וְיָקִימוּ** Job. 31. 3 ^q. Q. pro **וְיָקִימוּ** legerunt **וְיָקִימוּ**. Et Deus non accipiet preces eorum, Sy. Ar. Non ponet eorum orationem in corde suo, Q. in Merc.

¹³. Ipsi fuerunt (vel sunt, P. JT. facti sunt, Ti.) rebelles luminis; ità P. **וְיָקִימוּ** Inter rebelles luminis, Mo. vel, in lucem, Ti. fim. JT. Pi. apertè contumaces, Ca. Ipsi versantur inter eos qui execrantur lucem, M. Lucem pro hoste habent, noctem amant, &c. ^{*}. Lucem oderunt & fugiunt, (sicut inauspicata animantia,) ac hominum conspectum, & Dei ac hominum iudicium, in eo quod sua scelera occultare student ^{*}. Lux hîc vel, 1. Deus ^t, qui Lux dicitur 1 Joh. 1. 5 ^v. & lux Israelis, Isa. c. 10. v. 17 ^x. Vel, 2. Lex ^y, vel verbum Dei, quod lumen vocatur Psal. 119. 105 ^z. Vel, 3. lumen naturale Rationis ^a. Vel, 4. lumen Solis & diei; nam in occulto scelera designant, latere se putantes, &c. ^b. Vide Joh. 3. 20. Ephes. 5. 12. Sed hoc non attingit emphasin phrasis, quod rebellent, &c. nec congruit cum re: hos enim palàm & sine metu peccasse dixerat, versu 2 ^c. Verùm non de iisdem improbis hæc omnia dicit, sed varia eorum genera attingit, quorum alii palàm peccant, alii clam, ut fures, adulteri, &c. ^d. **וְיָקִימוּ** Nescierunt (vel, non agnoscunt, M. Pi. Ca.) vias ejus] Id est, vel, 1. Dei, five à Deo præscriptas ^e: vel, 2. luminis ^f, (quia illud proximè præcessit ^g;) five, vias lucidas, ubi facilè quis videri potest ^h; vel, vias ducentes ad lucem. Nesciunt, id est, non curant, spernunt ⁱ; vel improbant: sic Psal. 1. 6. Deus novit, i. e. probat ^k. **וְיָקִימוּ** Nec reversi, &c. **וְיָקִימוּ** Et non sederunt (vel sedent, D. M. JT. vel, steterunt, P. habitaverunt, Ch. agunt, Merc. versantur, Merc. D. Ca.) in semitis ejus, Mo. &c. Si semel iterumque rectè fecerunt, inconstantes sunt, statim revertuntur ad vomitum. Sap. 5. 6. Confer Job.

¹ Scult. Job. 21. 14¹. Non dant operam actionibus rectis m.
² Pi. 14. Manè, &c. מָנָה Ad (i. e. Sub, Merc. D. vel
 Ante, Coc.) lucem, Merc. q. d. Summo manè, quum
³ Merc. pauper ad opus suum tendebat sedulitatis causâ n.
 Vel, In ipsa luce, JT. Pi. scil. diurnâ, Pi. ¶ In-
⁴ Merc. terficiat. Si quis ei resistat; vel aliàs, nè detegatur o.
⁵ M. Ideo noctu tantum furatur, per diem occidit P.
 ¶ Pauperem] Quales vel parum viatici secum ferunt,
 vel minus resistere possunt. Ità crudelitatem eorum
⁶ Scult. exaggerat, cum alioquin latrones non pauperibus, sed
 divitibus, insidiantur q. ¶ Per noctem verò] Tunc
⁷ Merc. in urbem redit, ubi toto die in sylvis & per deserta
⁸ D. ex grassatus est r. ¶ Erit quasi fur] Aut, fur revera,
⁹ Merc. ut sit Caph מְחַפֵּזִים. Sic, fuerunt ut contententes cum
 sacerdote, Hof. 4. 4. item, sicut transferentes terminum,
¹⁰ D. Hof. 5. 10. & gloriam ejus quasi unigeniti, &c. Joh.
¹¹ Glaff. 1. 14¹. Ità Numer. 11. 1. Deuter. 9. 10. כְּבָרִים, &c.
¹² gram. 505. Jud. 13. 23. כְּעֵץ & כְּאֵשׁ, Nehem. 7. 2. &c. *.
 Dicit, quasi, quia hic non ordinariè, ut alii, sed noctu
¹³ Merc. tantum, furis partes & personam assumit, qui inter-
 diu latro fuit v.
 15. Oculus adulteri; ità P. Merc. Pi. &c. עֵינֵי אֲדוּלְתֵרִי
¹⁴ Pi. Scortatoris, JT. At scortari est עֵינֵי אֲדוּלְתֵרִי. Oculi meminit,
 1. quia ille inter tenebras & lucem distinguit: 2. quia
¹⁵ Scult. oculi sunt in amore duces. Vide Job. 31. 7². ¶ Ob-
 servat caliginem, עֵינֵי אֲדוּלְתֵרִי] Crepusculum, P. JT. Pi. Mar. &c.
¹⁶ Mar. Pi. scil. vespertinum o; nam matutinum vocatur diluc-
¹⁷ Pi. lum P. ¶ Et operiet, &c. וְעֵינֵי אֲדוּלְתֵרִי] Et
 in occulto (vel, in latibulo, Pi. M.) faciem ponit, Merc.
¹⁸ Merc. Pi. M. i. e. faciem sibi tegit aut involvit, nè cognosca-
 tur q. Et absconsonem faciei ponet, P. V. sub. crepu-
¹⁹ M. sculum mihi, i. e. reddet me incognitum r. Et faciem
²⁰ V. fim. palliat, Ti. five abscondit larvâ, five pallio *. Capite
²¹ R. Levi in involuto incedit t.
²² Merc. 16. Perfodit, &c.] Nempe, vel, 1. fur, five occisor v:
²³ G. vel, 2. adulter, (cujus mentio proximè præcessit,) ut
²⁴ Merc. V. occultè ad amalam intrare possit *. ¶ Sicut in die
²⁵ Pi. condixerant sibi, וְיָמָם חֶמְדָּם לָמוֹ] Die (vel, quas inter-
²⁶ Scult. diu, JT. Pi. Merc. Ti. vel, sicut per diem, M.) signârunt
 (five notârunt, Merc. Ti. vel designaverant, JT. Pi. vel,
 signaculum fecerunt, M.) sibi, Mo. Merc. &c. notantes
 quâ parte perfodere aut subire eas sit tutius & com-
²⁷ Merc. modius v. Quas quasi appposito sigillo notaverunt tan-
²⁸ V. quam opulentas *. Græci sic, die obsignant velut sigil-
²⁹ Merc. lo, i. e. concludunt, seipsos, domi aut alibi latitantes *.
 Alii, diem velut obsignant sibi, & claudunt ac tegunt
³⁰ AE. in sibi, nè eam videant b. Est autem hic enallage nu-
³¹ Merc. meri c, (וְיָמָם חֶמְדָּם plur d.) sed quæ non ca-
³² Merc. ret ratione. Innuitur enim, illos qui domos perfo-
³³ Pi. dere volunt socios assumere t. ¶ Ignoraverunt]
 Sim. Mo. JT. non agnoscunt, M. P. non probant, Ti.
 17. Si subito, &c. כִּי יִהְיֶה בֹקֶר לָמוֹ צְלָמָה] Quia,
 vel Nam, (vel Sed, M.) pariter, vel simul, (vel universis
 ipsis, Ti. V.) manè (vel aurora, M. vel matutina lux,
 Ti.) est illis umbra (vel, ut umbra, P. M.) mortis, five
³⁴ Merc. lethalis, Merc. JT. &c. i. e. horrendæ tenebræ f: vel,
 pro terra morte, Ca. vel, æquè invisa est atque densissima
³⁵ V. caligo mortis, Ti. Abhorrent à luce tanquam à morte g,
³⁶ Merc. nè deprehendantur h. Verto, Nam simul ac manè ad-
 venit, advenit eis umbra lethalis, i. e. tam terribilis ut
 aliquem enecare possit, i. e. terror: Meton. efficientis.
 Heb. simul cum manè, &c. Ità deficiunt in Hebræo &
³⁷ Pi. עַם cum, & verbum בָּא: q. d. Quum venit manè,
 venit umbra. Ὁμίωτος, five acutè dictum, propter
 speciem contradictionis i. ¶ Et sic in tenebris, &c.
³⁸ Merc. כִּי יִהְיֶה בֹקֶר לָמוֹ צְלָמָה] Quia agnoscit, eorum quisque
 scilicet, (subindè mutat numerum,) terrores umbra
 mortis: q. d. Nocturni terrores, qui aliis terricola-
 mento esse solent, sunt ei familiares & noti, neque eos
 timet aut curat, quasi cum illis, nè noceant, foedus in-
³⁹ Merc. ierit. Simil. Græc. & Vulg k. Quia agnoscit, i. e.
 amat, approbat, caligines mortis, i. e. tenebras den-
⁴⁰ Scult. sissimas, in quibus malè agere possit l. Nam cognoscit
 (familiariter) nebulas umbra mortis: q. d. Eas gratu-
 labundus, ut amicas & notas, excipit, in iis versatur
 tanquam in luce. De בְּלִלְיָהּ vide Job. 18. 11. 14. Nè
⁴¹ Coc. confundas cum בְּלִלְיָהּ consternatio. בְּלִלְיָהּ est ca-
 ligo, vel nebula, Psal. 73. 19. Esa. 17. 14. Ezech. 26. 21.
 à בְּלִלְיָהּ commiscere, confundi: in ea enim est confusio m.

Verum בְּלִלְיָהּ, literis transpositis, idem quod בְּלִלְיָהּ,
 terrores n. Cum, vel Si, quis cognoscit, JT. Ti. sic M. P. * Merc.
 nempe eos, Ti. M. terrores umbra mortis sunt illis, P. vel,
 affert terrores, &c. Ti. Et agnoscit, pro tetra mortis horro-
 ribus est, Ca. [Al. sic:] Quum agnoscit, (vel, agnoscere
 potest, V.) sub. alius alium, V. Pi. Mar. (scilicet beneficio
 lucis, exoriente jam Sole o,) adveniunt illis terrores, o Pi.
 &c. Pi. Ubi vident lucem advenisse, turbantur ac
 terrentur usque ad mortem P. Tum enim metuunt nè v.
 deprehendantur, aut detegatur ipsorum flagitium q. * Merc.
 18. Levis est super faciem (vel, in superficie, M. JT. Pi.)
 aqua; vel, aquarum, P. Mo. &c. לֵוִיָּהּ לֵוִיָּהּ] Levis
 ipse, Mo. In his & sequentibus apud Interpretes nihil
 fani elicere potes r. [Variè hæc accipiunt.] Velo- * Cod.
 citer fugiunt ad aquas, five ad naves *. Levis est * V.
 ut ea quæ super aquam feruntur, & celerrimè fugam
 arripit, ubi furtum admittit, præsertim ubi putat
 rescisci rem t. [Al. sic:] Impius exercet piraticam, * Merc. fim.
 celerrimè navigando in mari v. Pirata myoparonibus M. R. Levi
 celerrimè vectatur *. Exagitat hinc audaciam & ava- in Merc.
 ritiam eorum, qui, spretâ agriculturâ, committunt se * Pi. fim.
 mari, &c. Levis est ad nandum, five remigandum, super Cod.
 faciem aqua, Targ. in D. Tria impiorum genera no- * G.
 taverat, homicidam, adulterum, furem terrestrem; nunc * Cod.
 quartum addit, nempe furem marinum: q. d. Istis om-
 nibus peractis in terra, ad mare se confert, &c. z. [Al. * Q. in Cap.
 sic:] Levis, vel Celer, est sicut aqua, vel, super aquas;
 q. d. Est velut res levis & nullius pretii (pluma, stra-
 mentum, spuma, &c.) quæ aquis supernatat, & à quo-
 vis vento huc illuc faciliè propellitur. Ità describit
 miserum, instabilem & contemptum impiorum statum,
 quodque isti parum valent, Prov. 10. 20. Vel potiùs,
 animum atque ingenium improborum depingit; quod
 admodum instabiles sunt in omnibus viis suis; quod à
 quibusvis illecebris faciliè ad peccandum inducuntur;
 quod veloces sunt ad captandum quamcunque sceleris
 occasionem, & ad peccandum festinant, idque summo
 cum impetu, ut aqua, &c. z. ¶ Maledicta sit pars, &c. * Car.
 ita imprecatio erit, quod non placet b: מַלְדִּיתָּהּ חֶמְדָּם לָמוֹ * Merc.
 40 מַלְדִּיתָּהּ חֶמְדָּם לָמוֹ] Maledicta est (vel, maledicetur, M. Mo. Ti.)
 pars, five portio, eorum in terra, P. Merc. JT. Pi. &c.
 Eorum, i. e. piratarum: Mutatio numeri c. Pars dicitur * Pi.
 ager, aut regio. Vide Amos. 4. 7. Matt. 15. 21. Ci-
 cero ad Atticum, Sine te non esse nobis illas partes tenen-
 das. Climata etiam mundi partes appellant d. Male- d D.
 dicta est, q. d. In locis incultis & desertis agunt procul
 ab hominum conspectu t: ut terra culta & fertilis di-
 citur benedicta, Gen. 27. 27. vel 29 f. Fugiant in terras
 squalidas, quæ maledictæ videntur esse g. Describi
 50 puto eorum mores, & quomodo se gerunt, ut male-
 ficia sua tegant, nec deprehendantur h. Maledicta
 est, &c. i. e. ab omni terra timetur *. [Vel sic:] Ejus
 opes non augebuntur benedictione Dei, sed propter
 maledictionem minuentur, Deut. 28 i. [Al. sic:] Vi-
 lis est illi fors in terra, i. e. Sordet illi מַלְדִּיתָּהּ, nec [ut
 sequitur] respiciat viam vinearum. Vilis illi agricolatio,
 cujus pars non ignobilior cura vitium; quæ navigan-
 tibus * cordi non est, quia exiguus est quæstus ex agris,
 præ eo qui reddit ex nautica k. ¶ Nec ambulet, &c. * Cod.
 60 מַלְדִּיתָּהּ חֶמְדָּם לָמוֹ] Non recedit (vel, vertit se
 ut abeat l) viâ vinearum, P. V. i. e. viâ regiâ, propin- * V.
 quâ urbibus, juxta quas sæpius vineæ conferuntur; nè
 scil. agnoscatur m. Non respiciet (vel, convertit se, Merc. vel, * V.
 deflectit, Ti.) viam (vel, ad, five versùs, viam, Merc. Ti.) vi-
 nearum, Mo. &c. vel, ducentem ad vineas, Ti. [Id variè
 explicant.] Deprehensi fugam meditantur, ut nè pro-
 prias vineas aspicere dignentur n. Fugiant fures loca
 culta, æquè ac lucem o. In vineis nullo non ferè anni
 tempore opus aliquod faciunt homines P. [Al. sic:] * Merc.
 70 Non frequenter adibit vineam, ut illam colat; q. d. * Merc.
 Rebus Venereis deditur curam negligit rei familiaris q. * Scult.
 Ubi semel latrocinio sunt dediti, præ eo obliviscuntur
 agrorum suorum; ut maledicti videantur, quia fundos
 & vineas suas non colunt, &c. r. [Alii totum aliter * Merc.
 vertunt:] Celeres sunt in humore, Similes sunt stirpi-
 bus in humore & uligine crescentibus, quæ citò per-
 eunt, ut juncus: celer est [itâ vertit לֵוִיָּהּ, quod
 reliqui, maledicta est] eorum in terra conditio; neque
 spectant vinearum naturam, (ut via sit pro natura *;) h. e. * Merc.
 Non

Non sunt vitis similes, quæ etiam sine uligine vivit in arido loco. Verum hæc, expositio Hebraïsmos corrumpit. [Al. sic;] *Levis est*, &c. i. e. citò diffuit, perinde atque si superficiei rapidarum aquarum innataret: *maledicta est*, &c. i. e. sententia maledictionis in istos à Deo lata est: *non refluet*, Heb. *convertet se*; *secundum consuetudinem altarium* [sub. *aquarum*] ruet: q. d. non reciprocabitur, conversusque recurret in pristinum statum, ut sit in æstuariis; sed, ut aquæ altæ & ex edito loco ruentes, deturbatus in perpetuum manebit. Elegans allegoria, ut Gen. 49. 4. In Heb. est, *consuetudine secundum altarium*, pro, *secundum consuetudinem altarium*, ut sit hypallage, ut Gen. 18. 11. Vocem *רָמִים* dittraxerunt in duas, *רָמִים*, & *רָמִים* *alti*. *רָמִים* ut *alti*, quasi esset *רָמִים*: sed coactum hoc est, & alienum: & dicitur *רָמִים*, sed non *רָמִים*, quod sciam.

19. *Ad nimum calorem transeat ab aquis nivium* Ex hoc loco [sic verso] quidam eliciunt duplicem gehennam, nempe caloris, & frigoris. Reprobi in inferno nunc frigore nivali, (unde stridor dentium, Matt. 25. 30.) nunc æstu igneo, cruciabuntur. Tale quid Plutarch. in lib. de Sera Numinis vindicta affruit verbis Thespiesii, qui mortuorum loca peragravit, & hæc indè retulit, *ἄρα δὲ τῶν νεκρῶν ἀγῶνας, &c.* Esse & lacus finitimos, hunc quidem auri candentissimum, illum plumbi frigidissimum, alium verò ferri asperum: astare autem demones, & fabrorum more, instrumentis animas extrahere & demergere vicissim, &c. & in ea mutatione maximos cruciatus perpeti. Verum ex Scriptura nihil solidi in eam rem statui posse videtur. Neque ex mala versione quicquam probari potest. *שִׁיחַ* *Siccitas*, sive *Ariditas*, (vel *Ut siccitas*, JT. Pi. *Ut æstus*, Ca. *Ut terra arida*, M. sive *torrida*, Ti. G. *שִׁיחַ* est *siccitas*, vel in genere, vel *terra*, unde pro terra arida & inculta sumitur *) & vel etiam, calor, sive æstus, rapiunt, (i. e. absorbent citissime, vel arripiunt, JT. abripiunt, Pi. vel deprædantur, V. vel absument, Ti. Merc.) *aquas nivis*, sive *nivales*, M. P. Mo. G. &c. *Siccitas* celerrimè absument aquas nivis quas calor dissolverat. *Et usque ad inferos peccatum illius*, *שִׁיחַ* Mira brevitatis, quæ obscuritatem parit. Non dubium est similitudinem esse, ubi quæ defunt explenda sunt. Ad verb. *sepulchrum peccaverunt*, Mo. Sic *sepulchrum* (vel *orcus*, Ca. vel *infernus*, M. Ti. i. e. mors, Merc. sim. M. sub. *depopulatur*, Ca. vel *rapit*, & *quamprimum absument*, Merc. eos qui, P. Merc. JT. &c.) *peccaverunt*, Merc. &c. i. e. Cum tam atrocia egerint, morte tamen defunguntur facili, non violenta. Vide Job. 21. 13. Psal. 73. 4. Non contabescunt lentâ morte, &c. In utroque felices, quod & totam vitam in sceleribus impune transegerint & cum successu, suaviter etiam moriuntur. Malim tamen *שִׁיחַ* exponere, *שִׁיחַ* usque ad sepulchrum peccant: q. d. Ut nix non antè liquefcit quàm æstus cum siccitate superveniens eam absumpserit: sic improbi isti ad mortem usque impune peccant, repente etiam & sine cruciatu moriuntur. Ostendit etiam peccatum ad mortem usque naturale illis esse, non accidentarium; sicut naturale est calori, &c. nives absumere. Porro, peccare dicitur quis, vel latè, quod est à Lege aberrare; vel strictè, quod est peccare ad mortem, sive peccandi artem exercere. Quo sensu soli improbi peccant, & peccatores dicuntur; ut Psal. 1. 1. & in Evangelio. Ità & hoc loco sumitur. [Al. totum sic accipiunt;] *Siccitas* & calor exhauriunt aquas nivis, infernum oberrant. Subfannat illos Job qui, neglectâ agriculturâ, navigationi dant operam; qui (inquit) perinde faciunt, ac si quis repudiaret fluviales aquas, quæ procul in montibus oriuntur, conflanturque nivibus liquatis & imbribus, causatus ex nivibus imbribusque montanis confurgere, & siccare vel decrefcere æstate; & profundissimos puteos peteret, ut illinc hauriret aquam, quod infernum oberrare est: *שִׁיחַ* hic *subterranea* & *profundissima* loca significat, & *שִׁיחַ* est *oberrare*, vel *deviare*, ut Job. 5. 24. & 41. 16. Jud. 20. 16. Prov. 19. 2. indèque metaphoricè est *desflectere à Lege*. Facem mihi tulit locus alter qui huic congerminascit, Jer. 18. 14. ubi

eos redarguit qui fluvii è Libano scaturientibus lacunas anteponerent. [Al. sic;] *Sit arida, etiam æstus*; Cod. *rapiunt aquas nivis: infernus* eos qui peccaverunt: q. d. Ut sine observatione hominum nix liquefcit, & liquata combibitur à terra arida, quum æstus vel coeperit; ita infernus, sive locus mortuorum, eos qui sine Dei cura & cultu vixerunt, sine sensu ac observatione rapit. Ubi igitur dies Dei, quos videant qui norunt ipsum? Cod.

20. *Obliviscatur ejus misericordia*, *שִׁכַּח* *Obliviscitur*, vel, *Obliviscetur*, illius (vel, ejusmodi hominis, Ti. vel, illorum, Mar.) *miseratio*, Mo. vel *commiseratio*, Of. vel, *ad misericordiam proclivis*, Ti. q. d. Nemo, bonorum præsertim, commiseratione tangetur super ejus interitu. Sine misericordia peribit. Vel, *Misericors*, i. e. Deus, *obliviscitur ejus*, quasi nihil mali fecisset. Vel, *amicus*, P. M. R. Levi in Merc. Nam & amici obliviscuntur hominis post mortem. At ex *שִׁכַּח* diligo potius esset *שִׁכַּח*, ut *שִׁכַּח* volens, &c. Fortè tamen *שִׁכַּח* *amicus*, ut *שִׁכַּח* *gravi*, &c. Præ suavitatem mortis ejus, etiam amici & misericordes ejus obliviscuntur, quum eum viderint tam suaviter mortem obiisse. Qui enim diutino languore conficiuntur, eorum non tam citò obliviscimur. Sed *שִׁכַּח* potius est *matrix*, sive *uterus*, Merc. ita JT. Pi. Ca. nempe, vel uxoris, vel potius matris, ac conditionem mortuorum generaliter significat; Etiam mater obliviscetur illius, non tam ob tanta scelera quæ vivens commisit, quàm quod repente & facile sit mortuus. [Al. sic;] Ità pereunt impii, ut eos obliviscatur uterus, h. e. ut fiant perinde ac si nunquam ex utero prodissent & nati fuissent: id quod eis suave est, extingui postquam feliciter vixerunt, & se maleficiis oblectarunt, corruptendo foetus in utero stupratarum à se mulierum, nè flagitium pateret, & viduis malefaciendo, &c. [ut sequitur.] Postquam aliquamdiu ita viguerunt, non dant poenas; sed moriuntur ut omnes, & citò pereunt. Atque hæc sunt apertiora quàm ut possint refelli. Sed simplicius est, ut sit descriptio, sive periphrasis, mortis, quod etiam sequentia spectant. *Dulcedo illius vermes*, *שִׁכַּח* *Dulcis est*, vel *fuit*, vel *dulcescit*, ei *vermis*, Merc. Pi. vel *putredo*, Ca. nempe in sepulchro. Vide Job. 21. 33. Sed obstat huic versioni, quod *שִׁכַּח* est foem. & *שִׁכַּח* masc. Resp. 1. Est itaque anomalia generis. 2. Vel supplenda vox *שִׁכַּח*, *Dulce est de eo*, vel, de ejus cadavere, os scilicet *vermis*. Porro, *שִׁכַּח*, per ellipsin *שִׁכַּח*, ponitur pro *שִׁכַּח*. 17. Al. *Suaviter depascit eum vermis*, JT. sim. P. M. Ti. G. q. d. moritur impunitus, nam huc spectat. Non fit in recordatione, *שִׁכַּח* *Amplius*, vel *ultra*, vel *adhuc*, non memoratur, sive memorabitur, Mo. Merc. V. sub. *nomen illius*, V. sim. M. Ti. Pi. Ca. Vel, *commemoratur*, JT. nimirum apud homines; quod idem & probis mortuis accidit. Sed *conteratur*, &c. Vulg. imprecationem continuat usque ad finem versûs; sed enunciativè omnia exponi satius est. *שִׁכַּח* *Et* (vel ita, JT.) *confringitur*, vel *confringetur*, ut *arbor* (vel *lignum*, Mo. Ca.) *perverfitas*, Merc. vel *iniquitas*, Mo. G. sim. M. Scult. Opera ejus, tanquam arbor inutilis, peribunt; acta ejus annihilabuntur & abrogabuntur, ut injusta. Vel, *iniquitas*, i. e. vir iniquus, sive perversus. Sensus est, vel, 1. Perit ut arbor quæ tempestate aliquâ frangitur. Vel, 2. Sicut arboris in particulas dissectæ nulla est memoria; ita nec scelerum ipsius. Vel, 3. Ut arbor succisa non repullulat, nec reliquias ullas post se relinquit; sic improbus iste sine posteritate moritur, nam eò referendus est sequens vers. 1. Vel, 4. Ut arbor, putrida nempe & sicca, citò revellitur; sic & improbus repente & sine cruciatu hinc tollitur, ita quidem ut nec in vita scelerum poenas dederit: q. d. Non semper hinc revelantur Dei in improbos judicia. [Al. sic;] Significatur fatum eorum qui se fortunâque suas mari credunt, qui ut plurimum vel naufragio pereunt, vel alio quodam infortunio. Ut sit, eundem fortiantur vitæ exitum ut ceteri.

21. *Pavit*, &c. *שִׁכַּח* *שִׁכַּח* [Variè reddunt.] *Pascens sterilem*, (h. e. ei inhians tanquam cibo suo,) quæ non parit. *שִׁכַּח* alibi sign. *pascere*, & *depasci*, sive consumere, ut Jer. 2. 16. & pro *pastu* & cibo

^m Coc. cibo affectare, ut Psal. 37. 3. Prov. 15. 14. Hof. 12. 2^m.
^{Al.} Confociat ei sterilem (non naturā, sed iusto Dei iudicio,) non parituram, JT. q. d. Neque vivo eo, neque mortuo, uxori benedicit. Describuntur enim hic Dei iudicia in improbos, etiam quoad eorum familiam, quam Deus affligit; & quidem uxorem hoc versu, liberos sequentibus. ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} valet associare se, Prov. c. 13. v. 20. & 28. 7. & 29. 3. Unde ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} socius. Itā hic sumo. *Associat sibi sterilem*, vel morbo naturæ, aut arte, aut potius scelere, ut scorta. *Qui feminas reddunt steriles, ut non pariant*, Ca. Judæi, cum duas haberent uxores, unam alebant ad voluptatem, quam sterilem reddebant, (datis illi medicamentis conceptum impediētibz, quod diutius ejus formā fruerentur p;) alteram, quam ad liberos alebant, vocabant *Viduam*, eod quod rariū cum ea concumberent q; vel, quod squalida esset ut vidua, quum alteram delicate ornabant & enutriebant. ^{Al.} *Conterit, vel Conterebat*, (dum viveret, Merc. vel *Oppressit*, M. *Qui confringit*, P. *Qui affligit*, Ti.) *sterilem quæ non parit*, Merc. Pi. M. vel *pariebat*, Ti. vel *paritura est*, P. q. d. afflicta ex sterilitate, juxta Legem, magis affligens. *Sterilem*, nempe, vel uxorem, q. d. *Qui uxori suæ ob sterilitatem infestus erat*: vel viduam, ex seq. membro, quam vexavit, quod liberis carebat à quibus defendi posset. ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} usitate est pascere, interdum tamen *conterere*, ut hic, & Jer. 2. 16. et si raro ita sumitur in hoc ordine, sed potius in ordine dupl. ut Psal. 2. 9. ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה}, *conteres eos*. Porro, *conterit*, & sequens *non benefacit*, eodē pertinent. [¶] *Et viduæ bene non fecit* Vel, *non exilaravit*, Ti. vel, *viduam cui non benefaciet*, P. V. sub. aliquis i. e. cui nemo benefactor est. *Non benefaciebat*, Litotes, i. e. malè tractabat, affligebat, viduam sc. alioqui fecundam & liberos habentem, quod marito careret à quo defenderetur. ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} vidua quasi muta dicitur, quod amisso marito velut obmutescat; quum ei sit injuria, nè mutire quidem aut resistere audens. Infirmitas sexus eum nihil movit.
 22. *Detrahit fortes, &c.* ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} *Et traxit* (sub. post se, M. vel, *ad se*, & *in rete suam*, ut Psal. 10. 9. vel, *Trahit quod vult*, V. vel, *Et versat*, Ti.) *potentes, vel fortes, robore suo*, Merc. sic P. &c. i. e. Sibi subjecit d, non tantum pauperes, sed tandem etiam divites & potentiores. Itā improbi sibi ad tyrannidem gradum facere solent. [¶] *Et cum steterit*: nempe, in prospera fortuna, & scelerum licentia f: ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} *Stetit*, Mo. *Stat*, h. e. firmum & stabilem se esse putat, nempe improbus. *Surgebat*, M. *Surget*, i. e. quum cubito surrexerit, vel, ad fastigium felicitatis evectus est h: vel, *surget* è loco suo; q. d. Nusquam se tutum credit. Sed malim, *insurgit*, nempe, talis improbus in illos potentes quos vult opprimere. *Insurgit*, P. *quum insurgeret*, Pi. [¶] *Non credet vitæ suæ* Itā P. *Et nemo credebatur vitæ*, M. *Non fidebat ille vitæ suæ*. ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} *vitæ suæ* non est expressum in Hebræo, sed notatur per articulum k. *Diffidit*, scil. quisque horum potentum, *vitæ suæ*, ubi se ab improbis peti vident, *Surgit* ad improbum refero; *credit*, ad robustum quem invadit: vel certè utrumque ad potentem spectat; q. d. *Surget*, scil. à conspectu ejus, eum fugiens, ac vitæ suæ metuens. Qui enim à multis vult metui, multos metuat oportet; & omnia tuta timet tyrannus. Græci [utrumque] de improbo intellexisse videntur, ^{ἀνὰ τὴν ἀντιθέσιν} ut obiter conditionem improborum describat, et si in eo non insistat. Sic & alii. q. d. An quum steterit, & se stabilem putarit, vitæ suæ diffidet? Vel, ut alii, *Insurgit* latro in homines, nec cum illos adoritur vitæ suæ fidit; sese periculo exponit latrocinandi causā. ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} *Credere in rem aliquam* Hebraicè est, *credere ei*; & *in vitam credere est*, *vitæ fidere*. ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} per i pro more Syro, (sive Chaldaico, G.) qualia i i numerat Maforitæ. Potest hoc adjici ad conjecturas temporis quo scriptus est hic liber m. [Al. totum sic reddunt;] *Attamen ab illis evectus non fidit vitæ suæ*, Ti. *Et itā insurgit [improbus] ut illi [i. e. potentes] de vitâ diffidant*, Ca. *Si consistat*, ullus filiorum improbi quem non statim tollit Deus, *diffidit vitæ suæ*, versatur semper in summo vitæ discrimine n.
 23. *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ*, ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה}

Dedit ei pœnitentiā, Ch. [Reliqui planè aliter vertunt.] *Dat*, vel *Dabit*, (vel *Dedit*, Mar.) *ei in*, vel *ad*, *fiduciam*, sive *confidentiam*, Merc. P. Mo. vel *spem*, Mar. vel, quæ *ad securitatem* faciunt, Pi. sim. D. Quæcunque ad vitam tranquillè & secūrè agendam pertinent juxta homines, & externā faciē; alioquin tales apud se securi non sunt, nec animo quieto. *Si dat ei securitatem*, JT. *Dat*, nempe Deus suprà memoratus p, scilicet improbo q. *Al. Dabat ei manum pro securitate*, M. i. e. *Fœdus inicit cum eo*. *Si quis etiam ei dnet ut tutus agere possit*, Ti. Multa subaudienda, & sing. sunt pro plur. *Viri probi solent dare impio munera, ut habitent confidenter cum eo*. Is qui timet vitæ suæ dat munera impio in spem nè illi noceat. *Al. Dabit*, seu *ponet*, *sibi tutum*, [nempe improbus:] Quia perpetuò timet, sollicitus erit ut sibi de tutela prospiciat. *Al. Dat sese illi*, h. e. committit. [¶] *Et ille abutitur, &c.* ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} *Et innitetur*, vel *innititur*, Merc. Mo. P. vel, *ut inniteretur*, M. *ac nitatur*, Ti. sub. illi, P. M. Ti. *potentiæ suæ scil. quasi nunquam fit nutaturus*. Vel *istis*, Pi. nempe munimentis, satellitibus, amicis. *Qua [nempe securitate] nitatur*, JT. sim. D. q. d. Cui posset inniti, nisi sibi malè conscius esset. [Ca. totum sic vertit, *Opprimunt eos tutos atque securos*. *Al. Et habitabit cum quiete & confidet*, Sy. Ar.] [¶] *Oculi autem, &c.* ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} *Et (vel at, Pi. tamen, JT. Pi.) oculi ejus (nempe Dei, Merc. Pi.) super, vel ad, vias eorum*, M. Merc. Mo. Pi. sub. sunt, Merc. vel respiciunt, Pi. *Oculi*, i. e. providentia Dei; vel, favor ac benevolentia, ut oculus Dei sumitur Psal. 32. 8. Sirach. 15. 19. & 17. 8. & 34. 16. Confer Psal. 101. 6. q. d. Videtur assidue Deus oculos intentos habere in eorum res & conatus, ut eos prosperet, velut oculis suis illis providens. Vel, ut alii, *Et tamen Deus omnia eorum facta videt*, nec eos punit, &c. ut sit velut conclusio hujus loci per querelam. [Al. sic;] *Interea Deus videt eorum scelera, & notat, ut retribuatur illis juxta opera sua*. Sed hoc est contra mentem & scopum Jobi d. [Alii de impio hæc exponunt;] *Oculi ejus speculantur vias eorum ad nocendum*, Ti. *Oculi in eorum vias conversis*, i. e. iis insidias struentes. *Oculi ejus, scil. impii, in viis illius*, qui munera dedit, ut eum nihilominus evertat f. *Et vigili oculo actiones aliorum quos timet observabit*.
 24. *Elevati sunt, &c.* ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} *Elevati sunt* (vel, *Si attollunt sese*, JT. *Ubi vignerunt*, Ca. *Quum in fastigio fuerint*, Ti.) *parum*, Merc. simil. Mo. Pi. vel, *brevi tempore*, Ti. *Al. Secedite modicū*, M. *Tollite vos parumper*, si vultis ejus interitum videre. ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} imper. Cal, ut ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} in Niphal, Num. 16. 45. *Al. Recesserunt paululum*, P. *Recedunt*, vel *Discedunt*, &c. i. e. Statim atque illi qui dederunt munera impio discesserint ex urbe; q. d. Momento nusquam comparet impius quonitebatur. *Attollamini*, i. e. Recedite ab eo, K. in Merc. Nam verba *ascendendi* & *attollendi* Hebræis sæpe sign. *recedere*. Sic Numer. 16. 45. ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} *tollite vos*, &c. ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} est ex forma tertia præter. Cal, (ut ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} Gen. 49. 23.) à ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה}, quod idem cum ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה}. Forasan legendum cum Chald. ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה}, *expectate aliquantū*, ut i Sam. 14. 9. Verūm nihil ausim mutare. [¶] *Et non subsistent*, ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} *Et non est*, nempe unusquisque, vel ullus, eorum, i. e. improborum: i. e. esse definit postea, juxta Psal. 37. 36. Mox nemo superest, JT. nulli erunt, Ti. perent, Ca. [¶] *Et humiliabuntur*, ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} *Et (vel adeo, JT.) attenuantur*, Merc. *deprimuntur*, JT. Pi. sic M. Ca. *rediguntur ad paupertatem*, Ti. ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} *depressit se*, quod in RR. (licet non in S. Scriptura) reperitur; vel, ut Joseph. Kimhi, à ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה}, ut sit levatum pro ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה}, vel ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה}, ut ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} pro ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה}. Porro, ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} & ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} pro eodem habentur. ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} formā Chaldæā, pro ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה}, imper. Hophal. Sunt quidem, sed raro, imperativi ex Pyhal & Hofal: ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} pro ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה} sociamini, Esa. 8. 9; ^{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה}, *descende, prosternere*, Ezech. 32. 19. [¶] *Si cut omnia* i. e. Sicut cætera quæ excidi solent tempore messis, vindemiæ, &c. P. [¶] *Sicut omnes*, Merc. Pi. M. sim. Ca. Ti. nempe alii, Ti. vel, cæteri homines q. q. d. Itā moriuntur, nec interim totā vitā puniti sunt. Vel sic; Probi humiliantur sicut quivis

† V. quivis ignotus, i. e. ut alii à quibus non acceperunt munera †. Sicut quilibet, P. Al. planè omnes, JT. ¶ Et auferentur, [וְאֵלֶיךָ] Clauduntur, vel clauduntur, Pi. Mo. contrahuntur, Ti. compescuntur, Ca. obmurantur, (quod [וְאֵלֶיךָ] sæpe sign.) sub. ora, P. V. nempe piorum ab impiis, nè clamitent cum occiduntur. Compescuntur morte. Decutiuntur, JT. exterminabuntur, M. Transiliunt (id [וְאֵלֶיךָ] in Pihel significat Cant. 2. 8. & sæpe apud Syros,) & transferuntur, scil. è loco suo, i. e. delentur. ¶ Sicut summitates, & c. [וְאֵלֶיךָ] Et sicut caput, seu summitas, spica, vel spicarum, live aristæ, exciduntur, Merc. sim. JT. Mo. P. & c. i. e. repente, vel facile & nullo negotio. Hoc dicit, quia potentia excellēbant, & spicarum capitibus erant similes. [וְאֵלֶיךָ] vel à [וְאֵלֶיךָ], vel à [וְאֵלֶיךָ]; quæ voces idem valent. Et velut frit spica, & c. JT. Illud autem summa in spica jam matura, quod est minus quam granum, vocatur FRIT, ait Varro de Re rustica cap. 48.
25. Quod si, & c. [וְאֵלֶיךָ] Quod si non nunc, vel sanè, ut [וְאֵלֶיךָ] sit expletiva particula, sicut Job. 9. 24. & 17. 15. vel, ita est, Pi. JT. Merc. ut dico, V. quod impii floreat, & c. & boni affligantur. Vel, ubinam, V. Ubinam est ille, & quis est, qui ostendat, & c. V. [וְאֵלֶיךָ] quater in hoc libro scribitur, ut Mas. notat. ¶ Quis me potest arguere esse mentitum? ¶ Quis me falli, live mendacii, convincet? ¶ Et ponere ante Deum verba mea? i. e. Velut me accusare apud illum, quod in eum blasphemem, & c. vel, me ad Dei examen vocare. ¶ [וְאֵלֶיךָ] Et ponet (vel rediget, P. JT. Pi.) in nihilum sermonem meum? Merc. & c. i. e. Refellet, & nihili esse ostendet, quæ dico? [וְאֵלֶיךָ] idem quod [וְאֵלֶיךָ], nam [וְאֵלֶיךָ] interdum negat. [וְאֵלֶיךָ] nominaliter pro nihilo, ut [וְאֵלֶיךָ], quod vide Job. 6. 21. Adde Esa. 23. 12. Alii legunt [וְאֵלֶיךָ], in, seu ante, Deum. Ita Vulg.

G A P. XXV.

1. Respondens Baldad, & c. ¶ Non ad totam Jobi orationem, ejusque rationes, respondet; sed tantum excerptit & exagitat, quod cap. 23. 3. optaverat Job coram tribunali Dei suam causam agere. Vel, quia Jobus (docens malos aliquamdiu impunè grassari) Deum vel impotentia vel injustitia accusare ipsi visus sit; ideo potentiam & justitiam ejus defendit. Paucæ hinc monet Bildad in genere de Dei potentia, majestate, & c. quem judicem Jobus elegerat; ut deterreret eum à proposito, ostenderetque eum non posse apud Deum justificari.
2. Potestas, [וְאֵלֶיךָ] Dominium, live Imperium, P. Mo. Merc. Ti. Numquid dominium, & c. M. Cum potentia, & c. sit illius, Ca. Heb. dominari: infin. loco nominis. Summa & absoluta potestas in omnia. ¶ Et terror, & c. [וְאֵלֶיךָ] Et pavor (active, i. e. terror, Merc. Ca.) sunt cum eo, Merc. M. sim. Mo. Ti. vel, illius est, ita Ca. nempe Dei, de quo Job supra satis locutus est, & ex proposito patet. Par est omnia eum formidare: quomodo ergo aures eum provocare in certamen? [Al. sic;] Potestas & terror, i. e. terribilis potestas, T. sim. JT. Hendiadys, T. ¶ Qui facit (vel colit, JT. præstat, Ca.) concordiam (vel pacem, M. Mo. Ti. Merc. & c.) in sublimibus suis. Vel, excelsis, Mo. in sublimi loco suo, Ti. In cælis suis; qui peccatè regit cælestia. Referri hoc potest, 1. Ad Angelos bonos, apud quos (licet plurimi sint) summa est unanimitas ad Deo ministrandum, & c. cum in terra etiam Regulus sine dissidiis gubernare non possit modicum populum. 2. Ad corpora cælestia: sidera & sphaeras; quorum & substantia est corruptionis expers, & motus perstat idem, & supra orbem æterna est quies. Et si magnus eorum numerus sit, & contrarii sæpe motus, nulla tamen est pugna, sed harmonia summe concors. ¶ Q. duo versùs membra conjungunt; Dominium & timor (vel reverentia, live veneranda majestas, V.) qui, vel quæ, est apud illum facit pacem, live concordiam, in excelsis ejus, P. V. sim. R. Levi in Merc.

Sed malim divisim legere, ut majorem vim & energiam habeant singula.

3. Numquid est numerus militum ejus? [וְאֵלֶיךָ] Turmis ejus? Pi. Merc. sim. M. Mo. & c. exercitibus ejus? P. Nempe, vel Angelorum; vel stellarum; quæ militia cæli vocantur; vel, generatim, omnium creaturarum, quæ Deo militant. Quæ igitur stultitia & temeritas est te illi opponere? Quid tu ages, homuncio? Quis ei resistat? ¶ Et super quem (vel cui, Ti.) non surgit (vel surgit, M. Merc. sic JT. Pi. vel stat, live stabit, P. Mo. five manet, R. Levi in Merc. vel oritur, Ti. Ca.) lumen (vel lux, M. P. Ti. Merc. & c.) illius? [וְאֵלֶיךָ] Pro [וְאֵלֶיךָ], ut [וְאֵלֶיךָ] pro [וְאֵלֶיךָ] oculi ejus, Job. 24. 23. Lux hoc loco est, vel, 1. Sol omnia illustrans, Matt. 5. 45. Vel, 2. fulgur, quod Job. 37. 3. lux Dei dicitur. Vel, 3. Divina Providentia & clementia, ejus omnes sunt participes. Vide Act. 17. 28. Ebr. 1. 3. Vel, 4. salus, aut vita, quam Deus dat omnibus. Vide Psal. 27. 1. Sirach. 22. 11. Vel, 5. sapientia Dei. q. d. In omnia penetrat ejus lumen, nihil illi ignotum est. In quo non relucet lux Divina sapientia? Quis non illustratur luce illius? Sine illo sumus omnes in tenebris errorum & calamitatum. Vel, 6. potius est vis quam omnibus infundit; q. d. Luce suâ omnia illustrat, & vim rebus omnibus tribuit quam habent, nec sine eo vel momento subsistere queunt. Per eum sunt omnia id quod sunt. Per ipsum vivunt, intelligunt, diriguntur omnes homines; quicquid sunt, ipsius beneficio sunt; nihil proprium habent, quod tamen est fundamentum omnis actionis judicialis.
4. Numquid, [וְאֵלֶיךָ] Et quid, Merc. quomodo, P. Pi. D. quo pacto, V. ¶ Justificari potest, [וְאֵלֶיךָ] Justificabitur, P. Merc. justus erit, vel esset, Merc. JT. Pi. Coc. D. vel, laudabitur ut justus. ¶ Homo, [וְאֵלֶיךָ] Sic ab infirmitate dictus: q. d. homo morbis mortique obnoxius. ¶ Comparatus Deo? [וְאֵלֶיךָ] Cum Deo? P. Merc. Pi. & c. scil. comparatus; vel, in judicio commissus, & secundum rigorem in judicio examinatus. ¶ Natus de muliere? Re scil. immun-dâ, ut Job. 14. 4. quæ peccatum in mundum induxit; & sic in peccato conceptus est. Pollutus, genitus ex sanguinibus, & c. unde contrahit inclinationem ad malum, & difficultatem ad bonum. Quomodo talis purus erit, nempe præ Deo? Cui te præfers in justitia, & audes dicere quod Deus in aliquo opere erret.
5. Ecce luna, & c. [וְאֵלֶיךָ] Ecce usque ad lunam, M. P. Mo. Merc. Pi. sub. venies, vel venias, Pi. ¶ Non splendet; ita M. Pi. [וְאֵלֶיךָ] Non splendebit, vel splendescere faciet, Merc. non lucebit, P. [וְאֵלֶיךָ] expono pro [וְאֵלֶיךָ], Job. 31. 26. Isa. 13. 10. Etque [וְאֵלֶיךָ] & [וְאֵלֶיךָ] idem, splendet, (ut [וְאֵלֶיךָ] & [וְאֵלֶיךָ] accidit, [וְאֵלֶיךָ] & [וְאֵלֶיךָ] incurvavit se;) licet [וְאֵלֶיךָ] alibi hoc significatu non inveniat. Alii in [וְאֵלֶיךָ] putant abundare: alii deducunt ab [וְאֵלֶיךָ] tabernaculo, [Et non ponet tabernaculum, Mo.] quasi non erit in suo tabernaculo; vel, non collocabit in ea sedem suam, ut cum ea arcana communicet. Forsan utrumque significatum complecti voluit adjecto [וְאֵלֶיךָ] non splendebit, nec erit in tabernaculo, inde ex orbe scil. & coelo suo emicans, & effectus suos in his inferioribus produciens. Sensus est, Usque ad Lunæ globum, live descendendo à superioribus, (orbibus nimirum,) live ascendendo ab his inferioribus, omnia cum Deo collata impura sunt & imperfecta; tenebrosa & opaca; imò, si Deus summo jure ageret, Lunam luce suâ privaret. Q. ad eclipses Lunæ, alii ad mutabile ejus lumen & interlunium, respici putant. Sed rectius in comparatione, si cum splendore summi & æterni (& æterni, Cod.) luminis conferatur, hoc dicitur. ¶ Et stella non sunt munda, & c. ¶ Et puræ, viz. à vitio & macula. Non nitentur, ex præsentia seu comparatione Dei. Quicquid in coelo micat obsecratur. Qu. Cur non solis meminit? Resp. 1. Quod inter superiora corpora ad lunam usque, omnium fiderum postremam & infimam, [iste] connumeretur. 2. Quod Sol alia offuscet sidera, nec à quoquam offuscatur, ut Luna. Sed Lunam, quæ candore suo purissima est, pro exemplo cæterorum fiderum assumptis, & mox à Luna transit ad cætera sidera.
6. Quan-

6. *Quanto magis homo*] Sub. est *impurus*, vel *Quantum minus*, sub. *purus*, &c. v. ¶ *Putredo*; ita Ca. Ti. *רָמָה*] *Vermis*, M. P. Mo. Merc. &c. i. e. qui est similis vermi. Elias ait *רָמָה* esse nomen generale ad vermes minores, ut pediculos, vermes caseorum, &c. ¶ *Vermis*? *רָמָה*] *Vermis*? P. Mo. *lumbricus*? Merc. JT. *vermiculus*? M. Ti. P. Pi. Idem sign. quod *רָמָה*, sed repetitur ad variandum sermonem. Vel, *רָמָה* est nomen generale ad magnos & parvos vermes. A vermibus, h. e. pediculis, infestatur dum vivit; & efca 10 D. ex He. vermium est post mortem.

C A P. XXVI.

2. *Cujus adjutor, &c.*] *מִי עֹזְרִי לְלֹא כֹחַ*] *Cui opem fers? num ei qui vires non habet?* Ti. sim. M. Merc. Mo. Ca. Al. *Quam* (vel, *Quanam te*, P.) *adjuvisti destitutum virtute!* JT. sim. D. Pi. Admirantis est, & hoc dicit *ἐπαυκός*. ¶ *Et sustentas, &c.*] *וְיָצִיא בְּרָחִיּוֹם דִּשְׁתַּנְּתָּ*] *Servasti brachium destitutum robore?* JT. sim. Pi. M. P. Mo. &c. *Quem servas? an eum qui non habet potens brachium?* Ti. Intelligunt hæc, vel, 1. de Jobo & fratribus ejus. q. d. Egregium verò consolatorem, auxiliatorem, & doctorem! Nempe hæc appositè mones. Hic partes veri amici representantur, succurrere amico viribus fracto, languenti opem ferre, consulere hærenti, præire erranti, tristi læta nunciare, atque despondenti addere animos. Egregie me miserum sublevasti, dum majestate & potentia Dei terruisti. Tam jejuna est oratio tua, ut infirmus hinc non roboretur, nec insipiens discat, &c. Vel, 2. de ipsius sententia; q. d. In quo adjuvisti opinionem tuam, quæ planè infirma est, de Providentia Dei? Putasti eam confirmare brachio in quo nulla est virtus, i. e. ratione invalida? Vel, 3. de Deo; ad quem communiter referunt. O quam egregie eum adjuvisti qui imbecillus erat, &c. quasi tuo patrocinio Deus indigeat. Non dat crimini, quod Dei partes suscepisset, sed quod de Deo tumide & insolenter loqueretur, quasi defensionis beneficio devinxisset Deum: vel, quod non zelo gloriæ Dei, sed spiritu contentionis, disputaret: vel, quod id cum injuria Jobi faceret, quem sine causa condemnavit.

3. *Cui dedisti, &c.*] *מִי יָצִיא לְלֹא חָכְמָה*] *Cui consuluisti? ei cui non est sapientia?* P. sim. Ti. Ca. *Quid* (vel *Quam*, JT. Pi. vel *Quomodo*, Scult.) *consuluisti* (vel, *Quale dedisti consilium*, M. sim. Merc.) *ei cui non est sapientia?* Merc. Scult. &c. Quasi tuo consilio Deus egeret ad mundum regendum. [Alii tamen de Jobo hunc versum, sicut priorem, intelligunt.] q. d. Vis me ut errantem docere, &c. [Al. sic.] *Quare id consilii cepisti sine sapientia?* i. e. imprudenter, V. ¶ *Et prudentiam, &c.*] *וְיָצִיא לְרֹב הַדְּרָוֹת*] [Variè reddunt.] *Et essentiam in multitudinem scire fecisti?* Mo. *Et decretum, seu prudentiam, ad multum ostendisti:* Ironia est, Mar. *Et multum acuminis ostendis, Ca. Et sapientiam abunde indicasti?* P. *Et quod res est* (Heb. *essentiam*) *plurimum fecisti notum!* vel, copiose notum fecisti ei! Pi. mihi scil. quem insipientem pronuncias: q. d. Tantum abest ut facto profitis mihi, ut nè verbis quidem adjuvetis. *Et rem ipsam* (sive rei substantiam & veritatem, hoc est *הַדְּרָוֹת*) *plenissime demonstrasti, & notam fecisti;* nempe, Dei majestatem & potentiam; quæ, si absque te fuisset, nemini cognita esset. Tu pro tua sapientia Deo præscribere vis quomodo mecum agat, nè me ad thronum admittat, sed majestate absterreat, &c. ¶ *Et veritatem amplissime explicasti, Coc. Scilicet* (est enim ironia) *ordinationem* (i. e. providentiam Divinam) *abunde notam reddidisti, V. [Al. sic.] Eumque doces qui affluit sapientia?* Ti. *Tu ne sufficienter ostendisti rectè vivendi ordinem?* M. q. d. Ex tua oratione errans legem rectè vivendi minimè apprehendet.

4. *Quem docere voluisti?*] *אִתְּמִי הַדְּרָוֹת מִלֵּן*] *Cum quo* (vel, *Apud quem*, Merc. JT. vel, *Cui*, P. M. Mo. Pi. Ca.) *indicasti* (annunciasti, P. M. Mo. narras, V. Ti.

exponis, Ca. exposuisti, Merc.) sermones? P. M. Merc. &c. sub. istos, Pi. vel, verba fecisti? Cum quo putas te? Merc. verba facere? an cum homine imperito? *Cui annuncisti?* qui scil. hæc ignorat. Apud eum [loqueris] M. qui te melius novit potentiam Dei, &c. Vel potius sic; Apud quem es locutus? nempe apud eum qui sapientissimus est, nec tuo consilio vel patrocinio eget, scilicet Deum. Cui hæc exposuisti? mihi, an Deo? Si mihi, possum hæc melius quam tu exponere: si Deo, non eget tuo patrocinio. Cui bono hæc protulisti? Quis his verbis est adjutus? Nec Deo profunt, qui instructione non habet opus, Jes. 42. 5. nec mihi, quia ista novi, sed nihil ad meum statum aut causam faciunt. ¶ *Nonne eum qui fedit spiramentum?* *וְיָצִיא מִן הַמָּוֶה*] *Et anima, sive spiritus, (vel halitus, id enim propriè est שְׁמָה, ut patet ex Gen. 2. 7. & 7. 22. i. Reg. 17. 17. Job. 4. 9. & 33. 4. & 37. 9. vel 10. Psal. 18. 16. Esa. 2. 22. vel 3. 1. & 30. 33. Dan. 10. 17. indèque per met. effecti significat animam),* *cujus exivit* (vel *egreditur*, Ti. vel *prodiit*, JT. vel *ortus est*, Coc.) *à te?* vel, *ex te?* Merc. P. Mo. M. JT. Coc. [Variè explicant.] *Cujus animam tuis verbis vivificasti?* quem labascentem confirmasti? quem sapienterem fecisti? *Cujus animam fecisti?* i. e. lucratus es Deo? Nam qui aliquem erudit in pietate, ejus animam facere dicitur, Gen. 12. 5. Quem consolatus es tam efficaciter, vel ut anima ejus, quæ in corpore ex mœrore sepulta jacebat, rursus è latebris prodierit, seseque per corpus exseruerit; vel, quod rectius puto, ut ex te, i. e. ex sermone tuo, halitus in ipso ex mœrore cessans, & quasi in profundo corporis conclusus, rursus indè prodierit? Errant autem qui dicunt *שְׁמָה* propriè esse animam rationalem, quia & brutis tribuitur Gen. 7. 22. Cui animos vel vires suppeditasti? quem recreasti? *Cujus anima exivit, & interclusa coepit reciprocari, à te, tuo afflatu?* Qui *respirat*, ejus *halitus exit*; quod est signum vitæ. Cujus spiritus vel ex te, i. e. doctrina tua, refocillatus est, ac revixit? vel stupefactus est ac admiratione raptus ad eloquia tua? [Vel sic.] *Ex* *cujus spiritu locutus es?* M. Quem secutus talia dixisti? à quonam ista accepisti? [Al. aliter:] Ego hæc, sicut præcedentia, ad Deum refero; q. d. Cujus animam formasti, ut Deus spirituum formator, (& Pater, Heb. 12. 9.) ut te cum Deo conferre audeas, eique consilium dare, aut eum defendere, tanquam ei par, aut eo superior? [Al. sic.] *Et cui spiraculum exivit à te?* Cui bono hæc protulisti? &c. [Verba sequentia vide ad primum versum membrum.] Frustrà inanem illum halitum & ventum emisisti & consumpsisti. Al. *Et apud quem verba facis?* Ca. [quasi] *animam pro persona sumpisset, q. d. Anima ejus, &c.*

5. *Ecce, gigantes, &c.*] *וְיָצִיא מִן הַמָּוֶה*] Hic & in seq. resumit Jobus quod Bildad tractaverat, doctrinam de potentia, &c. Dei, eamque sibi non ignotam esse ostendit. Incipit Dei providentiam & potentiam describere à rebus subterraneis sumpto initio. Enumerat hic opera Dei, docens Deum ex nihilo & rebus abjectissimis summa facere, idque in usum hominis. Obscuritas hujus loci, & diversitas sententiarum, pendet potissimum à voce *גִּיָּמִים*; [partim tantum à voce *גִּיָּמִים*, reddunt,] gigantes, Vulg. Mar. Scult. Deod. in Coc. Med. Targ. in D. Sy. Ar. in Merc. *Σειράτοι, cum Deo pugnantes*, Sym. Intelligit gigantes, D. Sic Deut. 2. 11. i. Chron. 20. 8. Sic dicuntur à *גִּיָּמִים*, quod ad eorum aspectum concidant terrestres mortaliū animi. Alii, mortui, Mo. Pi. Merc. Sic Psal. 88. 11. Prov. 2. 18. & 9. 18. Esa. 14. 9. & 26. 14. Quod eorum vires elanguerint & remissæ sint; à *גִּיָּמִים* remissus fuit, in & commutato. *Manes, Coc. monstra, Cod. [à] vertunt,] formantur, M. P. Merc. sic. Mo. ut Prov. 8. 24. pro-* priè sign. parere, ut patet ex Job. 15. 7. & 39. 1. & Psal. 51. 7. à *גִּיָּמִים* formavit. Al. interficiuntur, vel interfecit sunt, Q. in Ma. Sy. Ar. quasi à *גִּיָּמִים*, (sauciavit, occidit.) Al. franguntur, i. e. cruciantur: ita Chald. & Vulg. in Merc. *גִּיָּמִים* significat eum nixum qui cum dolore & cruciatu fit: & plerumque designat dolores parturientium. Græci *παροδονσαι, velut ab obstetricibus suscipiuntur*, id est, formabuntur, & in lucem edentur.

[Locum autem sic reddunt.] Gigantes (i.e. cete, Of.)
gemunt sub aquis, Vulg. Of. Med. Dei potentiam me-
tuunt. Significat gigantes, qui erant inter homines.
potentissimi, nihil posse sub aquis operari, ubi tamen
Deus mira efficit in profundo. Referunt ad gigan-
tes antediluvianos, qui, licet aquas diluvii effugere nisi
fuerint, tamen illis submersi sunt. Huic sententiæ hoc
solum ob stare videtur, quod in sequentibus de merè
naturalibus agatur. Sensus hujus & sequentis ver-
sus hic esse videtur; Locus ubi antiqui gigantes lugent
sub aquis, & cohabitatores eorum, nempe reliqui dam-
nati cum iis, nempe Infernus & locus perditionis, pa-
tet oculis Dei. Confer Prov. 15. 11. Non displice-
ret sic exponere, Etiam gigantes (qui hinc aliis terrori
fuerant, & velut cum Deo pugnabant,) ab illo dejecti
sunt, ut more cæterorum hominum in sepulchris & sub
terra jaceant, & sub aquis contremiscunt, q. d. in ter-
ra sepulti, à conspectu Domini; per prosopopœiam
sensu mortuis tributo. Tunc 7771 esset à 7771 dolore,
cruciatu, in Psal. 96. 9. 7771, dole, (contremisce,) ter-
ra, &c. Nam ad cruciatum gigantum in inferno re-
ferri non placet. Scholium Græcum exponit, Num
gigantes Diluvio consumpti reviviscunt suâ virtute?
7771 interdum est parturire, concipere, edere in lucem, &c.
Deod. sic, Gigantes formati fuerunt à Deo: intelligit
spiritus subterraneos Dæmonum & damnatorum. Al-
legat Prov. 2. 18. & 9. 18. & quod gigantes diluvio
absorpti, Gen. 6. 4. exemplum erant æternæ damnationis
improbiorum, 1 Pet. 3. 19. At coli alterius versio fit hoc
ipso intricatior; Et animalia quæ habitant in aquis fue-
runt creata infra ipsas, quod in textu sic positum est,
Infra aquas, & quæ habitant in eis. [Tandem de hoc
loco differentem audiamus Cl. Gatakerum F.] Con-
stat Jobum varia hinc recensere Divinæ majestatis & pro-
videntiæ tremendæ specimina. Orditur autem Job à
mundi regione infima, quæ dicitur נִסְכָּרָה & vocatur Psal. 86.
13. quæque coelis opponitur, tanquam imum summo, ut
hi duo sint extremi mundi termini, Job. 11. 8. Psal.
139. 8. Jes. 14. 13, 15. Amos. 9. 2. Porro, præter dñm,
mortuis omnibus, bonis & malis, communem, memora-
tur quædam abyssus & vorago spirituum impiorum:
Vide Luc. 8. 31. De hujus inferni incolis hinc agi sua-
det versus sequens, in quo Sheol & Abaddon conjunctim
ponuntur. Hinc conicere licet quid Job vult per Re-
phaim: non certè animantia sub aquis, quorum femi-
na primordialia nusquam sic vocantur: notantur au-
tem eo vocabulo, vel, gigantes vivi, ut Rapha sumitur
1 Par. 20. 8; vel, mortui quilibet, sive manes, Psal. 88.
10. Jes. 26. 19. Quandoque autem mortuos denotat
non simpliciter, sed morte maledictâ & immaturâ,
quæque mortis secundæ est præludium. Ità Prov. 2.
18. mæchi ire dicuntur ad Rephaim; & Prov. 9. 18. er-
rantes à veritate commorantur in cætu gigantum; quod
certè aliquid magis durum & tremendum sonat quam,
incedere viam omnis terræ, Jos. 23. 14. vel, colligi ad pa-
tres, &c. Verbum 7771 inter alia denotat dolores puer-
perii, aliòsve acerbissimos cruciatus. Hi ergo gigantes in
dicto carcere gemere hinc dicuntur, & cum iis (ut sequi-
tur) habitatores, sive multi illorum sequaces, tum sui
seculi, tum sequentium. Ab inferno autem ascendit
Job ad Dei magnalia in mundo visibili celebranda.
Notandum insuper Ethnicos in fabulis suis non mul-
tùm à veritate abludere, quam primò traditam suis
commentis interpolârunt. Fingunt itaque gigantes
post deopazsar suam prostratos, & montibus obrutos, per-
iisse, eorumque aliquos etiamnum mole montium ig-
nitorum pressos pœnas dare; ut sub Ætna Typhoeus, qui,
quoties ingemiscit, flammarum latices & cinerum nu-
bes evomit & efflat, &c. [Hæc Ga.] [Al. sic;] Gi-
gantes, &c. Tritones videtur indicare; & [quod se-
quitur] qui habitant cum eis, Ingentia cete, velut ar-
menta Tritonum. [Al. sic;] Imò ab ipso formata
monstra, [sic verito 7771], nempe marina, immania
cete. Gigantes, i. e. balæna, quæ inter pisces sunt
in aqua quod gigantes inter homines in terra, coangu-
stantur instar parturientium (hoc 7771 propriè sign.)
sub aquis, quasi in carcere contenti, cùm in loca vado-
sa venerint, vel cùm Orchis persequitur balænam.
Vide Plin. 19. 16. Gesn. 4. 118. Vel, propriè, parium

sub aquis, ut respiciat admirabilem piscium fecundi-
tatem. Alii de feminibus, vel plantis, vel metallis, ac-
cipiunt. Sed non invenio illa 7771 dicta, nec commo-
dè poterunt dici. [Alii locum sic vertunt;] Mor-
tui (vel Mortua, P.M. propriè Incurabilia, M. Vita ex-
pertia, sive Inanimata, V. Broughton; Res emortua, Ti.
sic enim generali & improprio sensu vocari possunt eti-
am res illæ quæ vitam nunquam habuerunt,) for-
mantur (sub. à Deo, Ti. vel, nascuntur, V.) desubter
aquis, vel, sub aquis, Merc. M. Mo. Ti. P. q. d. Quid
tu mihi Dei potentiam & providentiam ab ipsis coelis
ostendis? atqui ego tibi longè amplius de ea dico,
quod ad subterranea etiam loca protendatur. [Por-
ro, mortuorum nomine hinc veniunt,] vel, r. grana, quæ
velut emortua sub terra & sub aquis animantur, post-
quam putrefacta sunt, pullulantia. Semina mortua,
jacta in terram, & aquarum humore fota, formabun-
tur & reviviscunt. Vide quomodo ex putrefacto
femine educit germina & arbores tam in aquis, quàm
in locis aquis vicinis. Sub aqua crescunt herbe om-
nis generis, & ligna Almuggim P. & electrum, & mar-
garita, aliique lapides pretiosi. At si herbas aut lig-
na intellexisset, dixisset potius 7771 germinant, quàm
7771 formantur. Vel, 2. metalla & mineralia, quæ
in locis subterraneis formantur; necnon coralia, gem-
mæ, uniones, &c. quæ generantur in visceribus ter-
ræ, ubi plerumque sunt aquarum conceptacula, & in
ipsis fluminibus & in profundo mari. Ego in univer-
sum intelligo de omnibus quæ procreantur in locis &
è locis subterraneis. [Alii aliter vertunt;] An mor-
tui formabuntur & creabuntur, verbis scilicet tuis? q. d.
Verba tua nec mortuis nec vivis profunt. Ipsi exper-
tes vite reformarentur; inde ab aquis etiam habitatores
earum, JT. [nempe aquarum;] i. e. cadavera jam olim
submersa: quasi ironicè dicat; Mirum si ad tam præ-
claros sermones tuos mortui ipsi è sepulchro non exci-
tabuntur, aut ex profundo etiam emergent. [Vel
sic;] Ipsi mortui iterum gignerentur, sub. è ventre ma-
tris, qui sub aquis sunt, & inhabitant eas; i. e. qui in mari
aut aliis aquis submersi sunt, ut in illis habitare vide-
antur. Sic Apoc. 20. 13. mare reddet mortuos. An
manes gignentur desubter aquis, & habitatores eorum?
q. d. Oratio tua non convenit scopo tuo, qui erat, in-
struere & animare vivos, non mortuos. Et qui
habitant cum eis, 7771] Et habitatores eorum, Mo.
Coc. & habitatoribus (vel, etiam habitatores, JT. vel,
cum habitatoribus, Ang.) earum, P. V. i. e. piscibus.
Et reliqui magni pisces sentiunt majestatem Dei, præ-
sertim irati. Ingentia cete, velut armenta Tritonum.
Meminit animantium in mari præ reliquis, quia
illorum sunt plura genera, ampliora corpora, for-
mæ mirabiliores, multa etiam amphibia ex quadrupe-
dibus & avibus: ità ut nullam speciem natura oculis
subjiciat, quam non ubertim mare suppeditet & re-
præsentet. Et cohabitatores eorum, nempe Rephai-
morum: i. e. vel, homines qui eo tempore [nempe Di-
luvii] cum eis habitabant; vel, animæ damnatorum.
Nec milites, qui gigantes istos sequebantur, quidquam
in imis aquis faciunt. Et in vicinis locis, Ti. & quæ vi-
cina sunt illis, P. M. Verto, & desubter incolas earum,
i. e. & subter illa quæ in aquis habitant, pisces & ce-
te, ut repetatur 7771.
6. Nudus est] Patet ei, ut is qui nullâ veste tegitur.
Infernus] Ità Pi. P. Id 7771 sign. Job. 11. 8. Esa.
57. 9. & hinc, quia idem locus statim nominatur perdi-
tio. Al. sepulchrum. q. d. In sepulchris mira ope-
ratur Deus, qui corpus mortuum & putrefactum resu-
scitat. Aliis est centrum terræ. 7771 alibi sign.
1. locum damnatorum; 2. sepulchrum; 3. statum
mortuorum: hinc autem loca abstrusissima & subterra-
nea, quia de rebus naturalibus agit. Coram illo
i. e. Deo, ut patet ex ipsa sententia. Nullum
est operimentum perditioni; sic P. Merc. &c. 7771 In-
fernus & perditio conjunguntur hinc, & Job. 28. 22. Prov.
27. 20. & pro eodem hinc accipiuntur, nempe, pro
loco in quem res quæ descendunt pereunt, ut procul
à nostro conspectu; sive pro centro terræ: q. d. Nihil
usquam est quod nutu Dei non fit. Perditio dicitur
gremius terræ, quod cuncta animantia mortua abs-
condit.

G.

Cod.

Scul.

Luth. Of.

Mc

Scul.

Cat.

Merc.

Merc.

Q. in Ma.

M.

R. Levi

in D.

Car. ex

Brought.

R. Levi

in Merc.

Merc. ex

R. Levi

Q. in Ma.

Q. in Ma.

Merc.

R. Mosch

in Merc.

Jun.

Pi.

Coc.

V. D. & ci

Of.

G.

Cod.

Q. in Ma.

Mar.

Merc. ad

V. 5. & 6.

D.

Pi.

M.

V. Ho in

M. Merc.

Scul.

Pi.

Scul.

V.

V. Gm

Merc.

Merc.

condit. Perditio hic pro loco perditionis, five dam-
 natorum: Meton. adjuncti. Sic Prov. 15. 11. אֲבִירֵי
 ellipticè ponitur, juxta Hebræos, pro אֲבִירֵי בֵית:
 Quidni ergo & hic perditio pro loco perditionis?
 7. Qui extendit. Verbum extendendi de cœlo passim
 usurpatur; ut Psal. 104. 2. qui extendit cœlum ut tento-
 rium quoddam: unde & קִיץ, quasi expansionem &
 diductionem dicas, Gen. 1. 6, &c. 7. Aquilonem
 Ità P. Merc. &c. Intelligit, vel, 1. ventum maxime
 procellosum, & vehementissimum: Species pro ge-
 nere. Emittere Aquilones & alios ventos per aerem.
 Vel, 2. totum hemisphærium nostrum, quod Aquilo-
 nare & superius: quæ terræ pars magis habitata est.
 Nam Australes partes juxta veterum sententiam inha-
 bitatæ erant. Accipitur autem pro toto mundo,
 quod illa portio nobis manifestior sit, & commodior
 hominum habitatio. Minus dicit, plus intelligit.
 Nam & reliquas plagas extendit, &c. Ex polo Ar-
 ctico, ut notiore, totum axem significat. Is univer-
 sum sustinet, ipse verò à nulla re nobis nota sustinetur.
 Septentrio ponitur pro toto cœlo, quia illustris est illa
 cœli plaga conspicuis sideribus. Præterea, vertex cœ-
 lorum habetur, circa quem totum cœlum volvitur.
 Deinde, degebat Job in parte cœli Aquilonari. Super
 vacuum; ità Mo. vel inane, M. Ti. Merc. וְעַל הַיָּם
 i. e. Super locum imaginarium vacuum. Vel, q. d. su-
 per aerem, cujus spatium imperitis naturæ rerum vi-
 detur inane. Vacuum appellat, quia aer solido cor-
 pore non occupatur. Loquitur juxta vulgi opinio-
 nem. Super vanitatem, i. e. rem nihili & vanam.
 De solitudine, Sy. Ar. Super inani & deserto. Sic vocat
 polum Arcticum, utpote propter frigus inhabita-
 bilem. Et appendit terram super nihilum;
 suspendit terram, &c. Merc. vel, imò suspendit totam
 terram, &c. P. וְעַל הַיָּם. Vox וְעַל הַיָּם composita
 est ex וְעַל & הַיָּם, & exponenda est, velut geminâ
 dictione, וְעַל הַיָּם sine quo, i. e. sine aliquo; ut Job.
 24. 6. בְּשֵׁרֵי הַיָּם, quasi בְּשֵׁרֵי הַיָּם, in agro non suo.
 Super nihilum, i. e. super centrum terræ, quod revera
 nihil est. Terra enim circa centrum in æquilibrio
 pendet, ponderibus librata suis, quasi se ipsa fulciat,
 & in medio mundi sine ullo fulcro pendet. Nullâ
 suppositâ columnâ. Ovid. 6. Fastorum, Terra pile
 similis nullo fulmine nixa. Rectè terrâ suspensâ dicitur,
 quia mole suâ stat, libratûrque inter humida ele-
 menta, aquam & aerem, quæ illam coercere neque-
 unt; cum humida suis terminis agere contineantur, alie-
 nis facilè. Ingens hoc potentia Dei signum. Id
 enim non ex vi terræ est, quæ, cum gravis sit, deorsum
 ferri deberet, sed ex Dei potentia. Vide de hac re
 Plin. 2. 64. & 65. Terra & res graves nullâ aliâ re
 sustentantur quàm naturali propensione quâ feruntur
 ad centrum, & circa illud detinentur. Porro, ipsum
 spatium in quo cœlum extensum est verè per se vacu-
 um est, & ex se nihil. Dicunt Philosophi terram in
 centro suo naturaliter quiescere. Sed hoc effugium
 est: reddant rationem & demonstrent cur ibi in cen-
 tro sine basi quiescat; demonstrent tale quid in alio
 corpore solido. Cum Scriptura igitur hoc Divinæ po-
 tentiæ ascribamus, Psal. 102. 26. & 104. 5. & Jes. 40.
 22. Ab imis & subterraneis [v. 5, 6.] hic transit ad
 suprema, & totam mundi ac terræ machinam.
 8. Qui ligat. Velut in vasis, vel utribus. Aquas
 Superiores, Gen. 1. nempe pluvias. In
 nubibus suis. Nempe Dei: Is enim est qui vapores
 sublato, &c. in nubes conflatur. Ut non erum-
 pant, &c. Heb. nec finditur, five rumpitur, nubes sub
 illis, Merc. JT. M. Ti. &c. Aquas naturâ fluxiles & de-
 orsum vergentes in nubibus quasi constringit, ibique
 pendulas diu detinet; nè uno impetu ruant, & in
 terram decidant, (nè fortè inundatione aquarum ter-
 ram obruant, ut in Diluvio factum est) sed paulatim in
 guttas resolvantur ac destillant, velut per cribrum, &
 quasi pressæ à Deo ad commodum terræ, Job. 12. 15.
 Psal. 33. 7. Prov. 30. 4. Mirabile est hoc opus Dei.
 Omnia hæc, nisi quotidie apparerent, miraculis accen-
 ferentur.
 9. Qui tenet vultum solii sui, מַאֲחֹז פְּנֵי כֶסֶף. Re-
 tinet (vel, Continet, JT. vel, Constringit, P. sim. Merc. V.

vel, Coagulat, V. vel, Tenet, M. Ca. sic Mo. Qui construx-
 it, Ti. coarctat & roborat, Merc.) faciem (vel superfi-
 ciem, JT.) solii, Merc. &c. vel, faciem cœli, quod est ejus
 solium, Ca. Solii, scil. sui, i. e. cœli, Esa. 66. 1. (& Psal.
 11. 4. Amos. 9. 6.) nempe aeris, qui cœli nomine
 donatur Gen. 1. 8. [Hoc variè explicant.] 1. Super-
 ficie aeris velut roborat & consolidat Deus per nu-
 bes, ut quod alioqui liquidius videtur, nubibus coar-
 ctetur. Cum enim aer, præsertim superior, liquidis-
 simus sit, vix nubes in eo consisterent, nisi à Deo in-
 crassaretur. Aerem Deus velut funibus tensum con-
 tinet. Compingens, vel coagmentans, faciem solii, i. e. G.
 firmamentum, five cœlum, cujus soliditatem hic deno-
 tatè vult, ut Job. 37. 18. 2. Contignat, &c. ut Psal. 104. 3.
 Qui contignat aquis canacula sua, & nubes ve-
 lut tabulata in aere facit. Hoc aliquando sign. Rambar
 velut apprehendere & connectere trabes inter se, in Merc.
 1 Reg. 6. 10. 3. Tegit faciem cœli, nubibus scil. den-
 sis & obscuris, (quas exprimit vox וְעַל הַיָּם) quæ auferant
 oculis cœlumque diemque. q. d. Intra parietes & b. Scult. sim.
 septa gloriæ suæ thronum continet, in tenebris ponens
 latibulum suum, juxta Psal. 18. 12. Nam & aliàs in
 nube apparere Deus dicitur, cum velut ex occulto suam
 maiestatem exferit. וְעַל הַיָּם idem quod וְעַל הַיָּם. Et
 expandit super illud (i. e. solium, D. vel, super eum, P.
 D. i. e. thronum, nempe aerem, &) nebulam suam. Merc.
 Vel, nubem suam, Mo. P. Merc. id est, nubes suas. Merc.
 וְעַל הַיָּם. Vox hæc alibi non exstat. Idem va-
 let quod וְעַל הַיָּם; scribitur autem Pathach pro Hirc,
 juxta Syrorum morem. Merc.
 10. Terminum, &c. וְעַל הַיָּם. Terminum
 præstituit (vel definit, Ca. vel circumdedit, P.) aquis, Ti.
 vel, superficiæ aquarum, P. Statuit limitem per circui-
 tum, &c. M. Statutum, i. e. certum & præscriptum
 terminum, circumscripsit, velut circino duxit, id sign.
 וְעַל הַיָּם, & וְעַל הַיָּם est circinus, velut in ambitum deline-
 vit, super faciem, i. e. in superficie, aquarum. De-
 creto circinavit superficiem, &c. JT. Lineas circinavit
 juxta superficiem, &c. i. e. Lineis utrinque circumscri-
 psit, &c. וְעַל הַיָּם alibi decretum, vel statutum, hic delineati-
 onem, significat, five lineas quibus figura aliqua deter-
 minatur, à וְעַל הַיָּם describere, seu delineare. וְעַל הַיָּם autem va-
 let juxta, ut Psal. 1. 3. Aquas hic intellige, vel, i. Pi.
 maris. Mare inclusit littoribus, quæ nunquam præ-
 tereat, nè terram inundet, &c. Vide Gen. 1. 9. & Pi. D. G.
 Job. 38. 8. De aquis superioribus dixit v. 8. hic de in-
 ferioribus. Vel, 2. aquas pluvias. Porro, hoc di-
 dicit Job ex Mose, aut ex traditione majorum P. וְעַל הַיָּם
 que dum finiuntur, &c. וְעַל הַיָּם אֲרָץ עֵשָׂא. וְעַל הַיָּם
 que ad consummationem (vel perfectionem, Mo. finem,
 Merc.) lucis cum tenebris, Merc. JT. Pi. &c. h. e. lucis
 & tenebrarum; i. e. vicissitudinis diei & noctis: ni-
 mirum, usque ad consummationem mundi. In per-
 petuum, donec esse definant lucis & tenebrarum vices, Pi.
 juxta Gen. 8. 22. & 9. 9, &c. & Jer. 5. 22. [Al. ali-
 ter.] Hoc explico de terminis terræ, in quibus non est
 talis quotidiana noctis & diei vicissitudo ut apud nos,
 sed nox & dies ferè sex mensium. q. d. Terminum
 aquis præscripsit usque ad eum locum ubi illa vicissitu-
 do, &c. definit, vel, quousque habitabilis terra protendi-
 tur; donec eò ventum sit ubi & dies sex mensibus, & nox
 totidem, in mari glaciali. Usque ad eum locum in
 quo dies habent 24 horas, & noctes totidem. Merc.
 11. Columnæ cœli contremiscunt; ità P. Pi. וְעַל הַיָּם. V.
 Nutant, Merc. concutuntur, Ti. JT. moventur, M. con-
 terentur, Mo. At K. confringuntur; unde Prov. 27. 22.
 וְעַל הַיָּם sunt confusa in mortario. AE. remittuntur &
 languescunt, ut וְעַל הַיָּם idem valeat cum וְעַל הַיָּם. Sed quid
 hic columnæ cœli? Resp. 1. Angeli; qui ad Dei nu-
 tum commoventur, & velut contremiscunt. 2. Mon-
 tes altissimi, qui cœlum quasi sustinere videntur; un-
 de de Atlante fabula: & solidiores terræ partes, quæ
 orbis totius sunt veluti fundamentum & firmamentum.
 Referunt hoc ad spiritum in terra inclusum, qui erum-
 pens omnia concutit. Poetica hæc est descriptio
 tempestatis, per quam montes concutuntur, &c. Merc.
 3. Ut fundamenta terræ dicuntur partes ejus infimæ;
 ità columnæ cœli videntur dici partes cœli infimæ, qui-
 bus supra terram erigi & suspendi superiores partes
 videntur.

videntur. Pars autem hæc cœli est aer, qui vice columnarum est situ, non officio f. 4. Columnæ sunt vires five virtutes cœli g, Matt. 24. 29. Luc. 21. 26. Columna enim firmitatem & robur significat. q. d. Cœlum, licet firmissimum, tamen, quasi domus concussis columnis, contremiscit ad iram vel fulmen Dei h. Metaphoricè hæc dicuntur, non quod cœlum columnas habeat, sed quod in vehementiori orbis concussione in tonitruis, &c. videatur nobis perinde ac si nutent ejus columnæ, & orbis è loco suo movendus esset i. Columnæ cœli, ipsum cœlum; ut, columna auroræ, aurora; columna nubis, ipsa nubes k. ¶ Et pavent, ¶ Et obstupescunt, M. Merc. Pi. sic Ti. Attonitæ sunt, ut cum quis à superiore objurgatur, nesciens quod se vertat l. Et admirabuntur, Mo. & commovebuntur, P. Stupent. Hoc jam non de motu columnarum, sed motarum fixatione. Columnas cœli titubantes increpat, & consistunt. Ità enim attoniti solent. q. d. Movet aerem, & motum componit nutu m. ¶ Ad nutum ejus, ¶ Ab increpatione ejus, P. Mo. Merc. &c. i. e. à tonitru n; quod similiter describitur Psal. 18. 16. & 104. 7. Velut ad objurgationem & mandatum ejus attonitæ sunt p. Nostri [nempe JT.] hunc versum connectunt cum præcedente, repetentes r. ¶ Quasi hinc describatur consummatio mundi q. — v. 10. usque ad consummationem luctus, &c. v. 11. Usque dum columnæ cœli concutiantur, &c. JT. Sed præstat hæc per se accipere de tonitru, &c. r.

12. In fortitudine illius, ¶ Potentiâ, five virtute ejus, vel sua, M. P. &c. ¶ Repente maria congregata sunt, ¶ Fudit, vel diffudit, (i. e. findit, Merc. sim. Ti. Mo. M. dirupit, JT. vel dirumpit, Pi.) mare, Merc. Vel, 1. in prima illa aquarum congregatione, Gen. 1. 9. cum aquæ veluti corrugabantur, &c. t. Vel, 2. in Egypto, in gratiam Israelitarum t. At Jobus fuit ante illud tempus v. Vel, 3. sermo est de actu continuo, seu consueto; q. d. dirumpere solet, scil. per ventos, atque ita excitat tempestatem. Confer Esa. 51. 15. Refero ad id quod Deus assidue facit; findit mare, & veluti corrugat, ut RS. inquit, cum fluctus in eo excitat, qui veluti simarum & rugarum in mari speciem referunt y. Alii, quiescit mare, P. V. He. in Merc. D. Sedatur mare cum agitur z. ¶ Sumunt pro ¶ requies. Malo ¶ sumere ut Job. 7. 5. & Isa. 51. 15. pro findere: q. d. Dividit, i. e. conturbat, tranquillum mare, atque ita agitatur fluctibus, ut naves & omnia in eo concutiantur. Possit accipi de mari cum, postquam exundavit in terram, sese in claustra sua recipit, quia tunc, ut dictum est, rimas & veluti rugas contrahit a. ¶ Percussit superbum ¶ Nempe elementum, h. e. mare b. Mare elevatum & quasi ferociens, ut Job. 38. 11. Jer. 12. 5. & 49. 19. etiam fluctus superbi dicuntur. Vide Psal. 107. 25. 29. & Matt. 8. 24. 26. c. ¶ Percussit (vel vulnerat, Pi. discidit, JT. percellit, Ca. transfigit, elegans metaphora, Merc. i. e. compescit, Merc. Ti.) robur, Merc. Superbiam, Mo. Superbum, sub. ¶ virum, nempe Pharaonem d. Vel, elationem, (ferociam, Ti.) sub. ejus, P. Ti. vel, fortia maris, M. vel pelagus, JT. superbos fluctus ejus, Heb. Superbiam, Pi. i. e. Sedat mare commotum*. Al. cetum; ita o. in Merc. Al. Egyptum, Q. in D. Ità ¶ ubique fumitur, nisi hic & Job. 9. 13 f. Sed præstat ad mare, ut ceptum est, referri g.

13. Spiritus ejus (vel, Spiritu suo, Ti. Ca. Merc.) ornavit cœlos; ita Ti. Ca. P. Pi. Merc. nempe stellis h; vel, pulchros fecit, M. Merc. ¶ Spiritus, &c. ita b [in ¶] redundat i. Spiritu, i. e. vel, 1. vi suâ & voluntate, ut spiritus sæpe fumitur: vel, 2. ipse spiritu suo almo, quo omnia facit k: vel, 3. vento; q. d. Ventis flantibus, pulsisque per illos nubibus, cœli color purpureus & cæruleus, visu pulcherrimus, apparet. Unde aliqui de serenitate post tempestatem reducta exponunt l. Sed verbum ¶ plus significat. ¶ autem est verbum quatuor literarum, (idem quod ¶) ut ¶ Jer. 12. 5 m. Vel ¶ foemin. est, & ¶ lene præter morem n, quia Hebræi refugiunt gravem sonum literæ Pe dageffatæ, undè pro ¶ dicunt ¶. Ergo ¶ vel tertia est foemin.

Piel, vel infinit. Piel. Verbum autem Chaldaicum est, & hic tantum occurrit, & Psal. 16. 6. Aliis ¶ est nomen, (forma ¶ sermo,) pulchritudo p; Spiritu ejus cœli sunt pulchritudo, i. e. eâ pulchritudine quâ sunt, absolutissima, &c. q. ¶ Eductus est coluber tortuosus, ¶ Formavit, five creavit, (ad verb. peperit, V. vel, vulneravit, five vulnerat, five dolore afficit, id enim ¶ significat Isa. 51. 9. vide & v. 5. hujus cap. & ¶ propriè est cruciatus parturientis t,) manus ejus serpentem (vel anguem, Ca. Latine angues propriè sunt aquarum, serpentes verò terrarum, ut notat Servius t;) oblongum, JT. Pi. vel fugacem, Mo. V. five fugitivum, vel profugum, V. vel mobilem, P. vel teretem, Ca. vel vectem, Ti. Pi. vel tortuosum, M. vel sinuosum, five obtortum, aut latè penetrantem. Ad verb. serpentem vectum, vel vectuosum, i. e. vectis more, ab uno extremo januæ ad alterum permeantis, spatiosum & sinuosum: ¶ vectis à fugiendo, quod ab uno extremo ad alterum velut fugiat, i. e. celeriter labatur & penetret t, [Sed quid hic serpens, &c. ?] Resp. 1. Fulmen, quod instar serpentis de cœlo cadere videtur & pingitur, & tamen directè ferit, Sap. 5. 22. ¶ tortuoso opponitur, & rectum quid significat, unde vectis communiter vertitur; & deducitur à ¶, quod celeriter currere, festinare & penetrare, significat: Fulmen autem est celerrimum & maxime penetrans v. 2. Insigne aliquod fidus Syris notum*. Vel, 1. Draco, qui totam ferè Septentrionalem plagam tegit y: Ad quem referri posset, si tam veteres essent ii quibus nunc utimur asexuoi z. Hoc fidus est inter duas Urssas, & multas spiras habet, serpentis in morem, septenis, ut volunt, orbibus sese intorquens, ac Ursam minorem circumiens, caudâ tandem suâ, tanquam vecte, eam à majori Urssâ separans. Maxime conspicuum est hoc fidus, ideoque ad ornatum cœli, cujus mentionem facere coeperat, amplius exponendum adjectum putant a. Vel, 2. Galaxia, five via lactea b, quæ serpentis more ambitiosa funditur c; quæ ob variè intortas stellas figuram habet colubri*. Huic nomen ¶ maximè quadrat. Anguis enim fugiens, five tranet aquam, five humi reptet, variis sinubus se movet, oculisque spectantium se subducit. Ità Galaxias per transversum cœlum extenditur quasi variis sinubus, fugitque aciem intuentium, quod illæ innumera stellæ confundant lucem, nec distinctè cernantur d. Per viam tamen lacteam intelligit & reliquas constellationes: q. d. Ipse est qui creavit omnia signa cœlestia*. Vel, 3. Zodiacus, ut vult Valesius. Vel, 4. Anguis juxta Arcturum. Vel, 5. Hydra juxta Leonem f. 3. Intelligit agmina piscium reptilium quæ in mari versantur g. 4. Inteligo cetum marinum, five balænam h; quæ instar vectis sese volvit in mari i; quæ ab immensa sua longitudine dicitur vectis maris, Isa. 27. 1 k; quæque in igne est in imis opus Divinæ potentie l. At alienum videtur, initium versiculi esse de cœlo, finem verò de mari. Resp. Illud non mirum, quia duo admiranda Dei opera in duobus diversis & quàm remotissimis locis ostendere voluit. Porro, Leviathan inter admiranda Dei opera alibi commemoratur, ut Job. 40. 20. & Psal. 104. 26. Allegoricè hic locus, sicut & Isa. 27. 1, de Satana intelligi potest: sed allegorias haud temere recipiendas censeo m.

14. Hæc ex parte, &c. ¶ Hæc sunt extrema (vel pars, Ca. partes, P. Mo. JT. extremitates, M.) viarum (vel operum, Ca.) ejus, Merc. q. d. Delibavi tantum opera Dei, non plenè exposui; vix extrema & limen salutavi, introsum non sum ingressus: nè ergo putate me omnia enarrasse. Conclusio hæc est totius loci de Dei potentia & providentia n. Quæ jam paucis perstrinxi, sunt portio quædam viarum illius; h. e. eorum quæ Deus facere solet o. Hæ sunt ora viarum ejus, five lineæ quædam adumbrantes potentiam in aliis plenius demonstratam, five ¶ va, vel ¶ facta p. ¶ Vix parvam stillam, &c. ¶ Sed quàm pusillum est quod audivimus de eo? P. sub. alios differentes? V. Et quàm exiguum quid auditur in illis? M. Et quantulam portionem audivimus de isto negotio? Ti. ¶ [in ¶] valet

et (vel *Sed*, *quantum particulam* (i. e. *quam exiguum*, Heb. *quam exiguitatem*, Pi.) *rei audimus*, vel *audivimus*, de eo ? JT. Pi. *Quanta exiguitas*, *quam exigua portio*, *verbi*, vel *rei*, scil. *huiusce*, *audita est de eo* ? de Deo ejusque *potentia & providentia & operibus* ? *Craffiores sumus quam ut millesimam ejus mirabilium actionum vel delibare, ne dicam comprehendere, possimus.* שָׁמַץ fumo ut Job. 4. 12. *pusillum & parum admodum* r. שָׁמַץ verto, *tenuem susurrum*, sicut Job. 4. 12 †. Porro, *verba sensus*, ut שָׁמַץ, cum בַּ objecti vel partis jungi insolens non est, ut שָׁמוֹעַ בְּקוֹל, *auscultare voci parentum*, h. e. *obedire* †. ¶ *Quis poterit tonitru*, &c. וְיִרְעָם בְּבוֹרוֹ מִי־יִתְבֹּוֹן Et (vel *Sed*, Merc. *sim. Ti. vel ergo*, JT. Pi.) *tonitru* (vel *tumultum*, P.) *fortitudinum* (vel *virtutum*, i. e. *validissimum*, Ca. vel *potentie*, Ti. *summæ potentie*, JT. Pi. Heb. *roborum*, Pi.) *ejus quis intelliget* ? Merc. vel *intelligat* ? JT. Merc. *percipiat* ? Ca. vel, *satis consideret* ? Pi. Merc. *pro dignitate ac merito* ? Nemo sané. *O altitudo*, &c. ! Rom. 11. 33 v. *Tonitru* hîc intelligunt, vel, 1. ad *literam*, quod indè *summa Dei potentia agnoscitur* *. Vel, 2. *metaphoricè*, pro *vi & magnitudine* †; ut Job. 39. 28. q. d. *Quis comprehendat ingentes & innumeras Dei virtutes, quæ velut vocem tonitruui more attollunt* ? *Tonitru*, i. e. *robur*. Sic nostri *fulmen eloquentiæ dixerunt*, & *tonare*, pro, *magnâ vehementiâ orationis uti* ‡. *Et virtutis ejus fragorem quis intellexit* ? Cod. *Quandoquidem vim potentiæ ejus*, i. e. *multiplicis, imò infinitæ, potentiæ ejus, quis considerare poterit* ? q. d. *Inenarrabilis est Dei sapientia & potentia* *. *Tonitru fortitudinum* vocat sermonem clarum fortiter prolatum, quod sit velut *tonitru maximum*, quod *Israelitæ non sustinebant audire*, Exod. 19 †.

C A P. XXVII.

1. **A**ddidit, &c. **וַיֹּסֶף שְׂאֵר מִשְׁלוֹ** *Addidit autem* (vel perrexit, Pi.) *assumere* (vel proferre, JT. vel attollere, Pi.) *parabolam* (vel *sententiam*, JT.) *suam*, P. Merc. *Parabola* hic est sermo figuratus^a. Sermo serius de magnis rebus per involucra similitudinum traditus^b. Sermo parabolicus, h. e. multis sententiis gravibus ac sapientibus constans^c. Sermo prudens & meditatus, figuris, exemplis, & sententiis seu apophthegmatibus, illustratus. Vide Num. 23. 7. & 24. 3, 15. 1 Reg. 4. 32^d. Vel, egregia doctrina, sive sententia sua de statu causæ suæ & amicorum, &c t. Porro, *attollere parabolam* hic, ut & Num. 23. 7. est, attollere vocem pronuntiando parabolam. *Parabola* **מִשְׁלָּה** dicitur vel à **נִמְשָׁל** *assimilatus est*^e, vel à **מִשְׁלָּה** *dominatus est*^g, quod inter dicendi genera principatum teneat^h. *Addidit assumere*, &c. i. e. Resumpsit Job sermonem intermissumⁱ. Postquam tacere vidisset socios, cum paululum expectasset, loqui prosequutus est, &c k.

2. *Vivit Deus*] Ità Merc. P. *Ut vivit*, &c. JT. Pi. *Per Deum viventem*, sive *immortalem*, Ti. Ca. Jurisjurandi formula¹; aut, ut alii volunt, asseverandi tantum: ut 1 Sam. 20. & 25^m. Ad juramentum compellitur amicorum importunitate². Porro, juramentum hoc indicium erat amoris & reverentiæ Jobi erga Deum; nam per vitam Regis nemo jurat qui eum non amat & reveretur³: necnon fidei ipsius de Dei justitia, potentia, &c. sed & spei p. ¶ (*Qui abstulit* (vel *removit*, Merc. sim. Mo. JT. Pi. *pervertit*, AE. in Merc.) *judicium* (vel *jus*, Merc. Pi.) *meum*] Ità P. &c. vel, *causam meam*, JT. vel, *me meo jure privavit*, Ca. Merc. Hoc facit, vel, 1. quod non permittit mihi innocentiam meam tueri q, vel comparere coram ejus tribunali, quod postulavi⁴: vel, 2. quod me innocentem punivit*: vel, 3. quod afflictionis meæ causam abscondit⁵: vel, 4. quod non cognoscit causam meam, quæ vobiscum, &c. nec tuetur jus meum⁶: vel, 5. quod non ex generali justitiæ regula, quæ malè tractantur, sed quadam speciali ratione, mecum agit⁷; quod me præter meritum punit, justitiâ suâ,

non ordinariâ, (quâ bonis bene, malis mâle, facere so-
let, juxta Legis promissiones, &c.) sed extraordinariâ,
nobis ignotâ, quâ bonos sæpe affligit, &c. vel, 6. hoc
dicit juxta sociorum opinionem, qui iuste eum ob pec-
cata affligi dixerant, &c. Vide autem ut Deum ag-
noscere non desinat, etsi affligatur : nonnihil tamen
ab officio discedit, judicia Dei oblique accusans ; 7 Merc.
quapropter à Deo reprehenditur Job. 40. Numquid
irritum facies iudicium meum ? ¶ Qui ad amari-
tudinem, &c.) Heb. Qui amaritudine (i. e. moerore) 2 E.
affecit, vel afficit, animam meam, P. Merc. Pi. JT. dum
itâ me deserit b.

3. Quia donec, כִּי כֹל-עוֹד Quamdiu, JT. Pi. Coc.
 Quod quamdiu; sed quod Latine omitti potest, et si
 cum seq. vers. cohæreat c. כֹּל-עוֹד, pro כִּלְכִּיל עוֹד Merc.
 כִּלְכִּיל, in omni tempore quo adhuc erit, &c. d. vel עוֹד d Pi. ex
 positum pro עַל, vel עַתָּה, juxta idiotismum Jobi f. Merc.
 ¶ Superest halitus, נִשְׁמַת Anima mea, P. Merc. Pi. &c. i.e. † Cod.
 halitus, Pi. Merc. ut patet ex collat. membri sequen-
 tis. Sic fumitur Job. 26. 4. f. ¶ Et spiritus Dei Pi.
 in naribus meis; ita P. &c. "וְרוּחַ יְהוָה" Et flatus Dei, i. e.
 quem Deus mihi præstat, conservando in me animam
 meam. רוּחַ hîc idem quod נִשְׁמַת, quod ipsum quo-
 què naso tribuitur Esa. 2. ult. vel cap. 3. 1. s. Alludit Pi.
 ad Gen. 2. 7. vel ad simile quippiam, si Job Mose
 prior esset h. q. d. Quamdiu in vivis ero i. h. Merc.

4. *Non loquentur, &c.*] Ità P. Heb. *Si loquentur, &c.* ⁱ D.
Formula jurandi elliptica ^k, quâ per aposiopesein & ^k Pi.
speciem *σεμνότητος* ⊙ reticetur malum quod jurans sibi
imprecatur ^l. Ellipsis hîc est consequentis in pronun- ^l Scult
ciato connexo, quo continetur imprecatio; eoque ipso
connexo innuitur negatio antecedentis, idque per sub-
intellectam negationem consequentis; sic, *Si loquentur,*
&c. *imprecor mihi penas, &c. At non imprecor, &c.* ^m Pi.
¶ *Nec lingua mea meditabitur mendacium, יְהִי רִמְיָהּ*
Loquetur, vel effabitur, dolum, P. JT. Pi. &c. ⁱ e.
vel, 1. Non committam ut causam meam proderem, &
innocentiam, de qua mihi sum conscius, abnegarem;
& me fontem fatear, ut vos mihi extorquere vultis: ⁿ Metc. ^{Sim}
vel, ut assentarer vobis ^o. Vel, 2. Per linguam meam
nulli unquam dolum moliar ^p. Juro me non fraudu-
lenter acturum, sed veritatem simpliciter & secun-
dum conscientiam dictamen asserturum. ^q. Dicit, *medi-*
tabitur, pro, *meditatum loquetur*. *הִיא מְלֵטָא* ^q Scult. ^{Sim}
tribuitur *lingue, &c.* ^r. *Meditatur* autem *lingua fraudem,*
quando mentitur, & concinnat verba quibus mentem
dissimulet *.

5. Absit à me, לֹא יִהְיֶה לִּי אֲפָסִי Abfit mihi, vel, à me,
 P. D. Merc. JT. Apage, Coc. Heb. Profanum mihi fit :
 לִּי־אֲפָסִי est nomen adjectivum cum He paragogico t. Pi. ex
 Urfurpatur autem in detestationibus, & regit יִהְיֶה cum
 verbo infinito, ut Gen. 18. 25. & 44. 7. Unde puto
 sequens אֲפָסִי non regi ab ista voce, sed inchoare no-
 vam sententiam, eamque ellipticam, ut v. 4. nempe,
 Si justificabo vos, imprecor, &c. Illas autem voces,
 לֹא יִהְיֶה לִּי־אֲפָסִי, refero ad præcedentia, & locum sic reddo,
 Absit à me ut istud faciam, (nempe, ut loquar iniqui-
 tatem, &c. v. 4.) non justificabo vos. לִּי־אֲפָסִי est profa-
 nare, לִּי־אֲפָסִי profanus x. לִּי־אֲפָסִי sign. novum, quod commune
 est, vel non sacrum. Commune autem pro immundo
 ponitur, Marc. 7. 2. Act. 10. 14, 28. Rom. 14. 14.
 Hinc לִּי־אֲפָסִי impurare, Gen. 49. 4. Hinc לִּי־אֲפָסִי vide-
 tur esse ablegantis, vel amandantis, q. d. eis negas,
 in malam rem, &c. y. ¶ Ut justos, &c.] Heb. si
 (vel ut, P.) justificem vos, P. i. e. ut fatear opinionem
 vestram esse veram z. Non justificabo vos, Pi. i. e. vos z v.
 justos & veraces habebō hac in parte & sententia a, Merc.
 vel in hac causa. Non fatebor vos verè me criminari
 impietatis b. ¶ Donec deficiam] Ad mortem usque. b Pi.
 Mori satius est, quàm vobis assentiri c. Hic nota d c Merc.
 donec non excludere tempus futurum. Sic 2 Sam. 6. 23.
 Jcf. 22. 14. Matt. 1. 25 d. ¶ Non recedam, &c. d D.
 לֹא אֶסְרֵם מִפָּנֶיךָ Non auferam, vel amovebo, in-
 tegratē, vel perfectionem, meam à me, P. Merc. JT.
 Pi. &c. scil. confessione meâ. i. e. Non confitebor me
 non esse integrum f. Non desinam tueri innocentiam
 meam f. Pi. h. Merc.

6. *Justificationem, &c.* [בצדקתו דחוקתו] *Justitiam* ^f V.
eam retineo, JT. Makim, tenebo, quia futurum mox
N 4 *sequitur.*

sequitur. *Fortificabo*, P. i.e. fortiter defendam: præ-
pro fut^b. Vel, *apprehendi*, vel tenui mordicus usque
in hodiernum diemⁱ. ¶ *Non deferam*, [אֶרְרָא אֶתְּךָ] *Nec sinam* (*deferam*, P. JT. *dimittam*, Pi.) *eam*, q. d.
Nunquam missam faciam, sed pertinacissimè defen-
dam^k. ¶ *Neque—reprehendit me cor*, [וְלִבִּי] *Non abjiciet eam*, &c. i. e. non exponet eam
discrimini; non sollicitum scil. de illius conservatione.
Ità sumitur [וְלִבִּי] Jud. 5. 18. & 2 Sam. 23. 9^l. *Non*
defleat, &c. P. *Non declinabit*, &c. i. e. Non averte-
tur aliò mens mea^m. *Non declinabit*, à recto, vel, à
sententia meaⁿ. Alii, *Non rejuvenescet cor*, ut fiat sto-
lidum, ut sim levis, juvenum more hac illuc fluctuans,
& subindè animum mutans. Nam [וְלִבִּי] *juventus*
Job. 29. 4°. *Non infamabit*, vel, *probris afficiet*, me,
Merc. D. sim. Coc. (Id [וְלִבִּי] usitatus sign. sed prima
versio magis convenit cum præcedentibus P:) *cor*, i. e.
vel conscientia, ut Cohel. 7. 22. vel cogitatio^q. *Non*
committam ut culpet me, Ti. Non opprobrabit mihi quòd
meam ipse innocentiam prodiderim; vel, quòd quic-
quam injustè egerim^r. Loquitur autem de gravibus
sceleribus contra conscientiam admissis^s. ¶ *In*
omni vita mea, [וְכָל יְמֵי חַיַּי] *A diebus meis*, P. Merc. i. e.
quamdiu vixero^t. A tempore vitæ meæ^v. Dies
vitæ intelligit tam futuros, quàm præteritos^x; sed
præcipuè præteritos^y. Vel, *de diebus meis*, Scult. Merc.
i. e. de vita mea, de moribus quibus in diebus meis
me gessi^z. Al. *Non declinavit—à diebus*, &c. i. e. à more
meo^a. Al. *propter dies meos*, nimirum malè collo-
catos^b.

7. *Sit* (vel *Fiat*, Pi. Coc.) *ut impius inimicus meus*
Ità P. Merc. V. D. &c. Imprecatio est^c. q. d. Habe-
tur ab omnibus pro impio qui innocentem damnare
audet, quod gravissimum scelus est^d. [Vel sic;] Ego
tantopere abhorreo ab impietate, ut inimicis meis
conditionem impiorum exoptem^t; (qui licet bonis
abundent, hoc tamen illis infortunium est, minimè
verò, ut vos putatis, justitiæ argumentum^f.) Similia
vide 1. Sam. 25. 26^g. & Dan. 4. 16. Sed contextus
non favet huic sententiæ^h; & negat Job se inimico
malum imprecatum esse, &c. Job. 31. 29ⁱ. Non placet
imprecatio^k. [Aliter ergò reddunt:] *Erit tanquam*
impius, &c. Ramb. in Merc. JT. Mo. M. vel, *Habendus*
est impius, Ti. Eos qui mihi refragantur censebo impios,
& publicos hostes veritatis^l. Illi potius impii habendi
sunt qui me impium calumniantur^m. *Esto sicut impro-*
bis, &c. Significat nullam esse exitiorem pestem im-
probitateⁿ. ¶ *Adversarius meus* [וְיָדֵי מִי] *Heb. & insurgens*
in me, Merc. JT. Pi. Cod. Qui in pios insurgunt non
alii esse possunt quàm improbi. Hinc porro discas quales
pii inimicos habeant, non quos ipsi infestent, sed à qui-
bus infestentur^o. ¶ *Quasi iniquus* [וְכַדְּמָה] Ità P. Merc. &c.
& perversus. Perversitas enim est innocentem op-
pugnare^p.

8. *Quæ est* (vel *esset*, JT.) *enim spes* (vel *expectatio*,
M. JT.) *hypocrite* [וְהַיְּהוּדִים] *Sim. Mo. Ti. JT. &c. vel im-*
pii, P. Ità ostendit se improbum non esse, quòd in
media cruce speraret, &c^q. Vide Job. 13. 15^r. q. d.
Afflictiones probis & improbis communes sunt; hoc
tamen interest, quòd spes omnis impios destituit, non
item probos^s: Improbi tandem funditus intere-
unt, &c. Si simulator essem, periisset mihi spes unà
cum re: Nunc religiosus sum, & ideo meliora spero^t.
Quum dixisset Job, se in sententia sua persisturum, &
integritatem suam sedulò servaturum, subdit, Quid
enim mihi, quæso vos, commodi esset, si impius fo-
rem, &c^v. ¶ *Si avarè rapiat*, [וְאִם יִרְדֹּף] *Quum*
[scil. expectationem] expleverit, JT. qui avaritiam secta-
tur, M. qui quæstum fecerit, Ca. quum avaritiæ studuerit,
Pi. Merc. & per fas ac nefas opes congesserit^x. Cum
corraserit, Mo. si commoda sua comparet, Ti. quum fura-
tus fuerit, P. cum per calamitiam rapuerit, nempe mul-
tas opes^y. Quod feneratoris fuerit; hoc autem pro quo-
libet peccato per synecd. ponitur. Dixit M. Cato fa-
nari perinde esse atque hominem occidere^z. ¶ *Et*
non liberet, &c. [וְלֹא יִשְׁלַח] *Quum*, vel *quando*, (vel
si, Mo. vel quia, ut sit ratio^a), *rapiet Deus animam*
suam, five *ejus*, M. Cod. *Quum eripiet*, &c. Ca. *evellet*,
Mo. *eradicat*, Ch. *sumet*, Sy. *Ar. expellet*, vel *ejiciet*,

nempe sede suâ, Deut. 7. 1, 22. [וְשָׁלַח] pro [וְשָׁלַח], à [וְשָׁלַח];
ut [וְשָׁלַח] pro [וְשָׁלַח], Jer. 48. 9^a. *Quando extrahet*, &c. ^a Coc.
Pi. Merc. Ti. è corpore, Merc. vel, ut calceum à
pede^b; vide Exod. 3. 5. *exue calceos*, &c^c. vel, ut^d D. M.
gladium è vagina^d. Notat hoc violentum quid, eòsque^e Cod.
invitos mori. Confer Luc. 12. 20^f. Al. *quum pacatam*
reddiderit, &c. P. V. R. Levi in Merc. i. e. Cum con-
cesserit vivere in summa tranquillitate in hoc mundo. Merc.
Certè nulla [spes est:] Non laudo fortem eorum, non
durabit illa felicitas; nam pessimus illos manet exi-
tus^g. Sic [וְשָׁלַח] esset pro [וְשָׁלַח], vel [וְשָׁלַח]. Verùm^h V.
tunc esset [וְשָׁלַח], ut esset Hiphil; nisi rursum in Calⁱ D.
velint esse transitivum, quod [וְשָׁלַח] non solet esse^j. Al. ^k D. ex
quum decuit Deus desiderium ejus, JT. q. d. Hypocritæ,^l Merc.
simulac de rebus suis & optatis deturbantur, planè
animum & spem abjiciunt, &c^k. Confer cum hoc loco^l Ma. ex
Matt. 16. 26^l. Jun.

9. *Numquid—audiet*, &c. [וְיִשְׁמָע] q. d. Non, quia non in
veritate clamat; vide Prov. 1. 24, &c^m. nec ex fide;ⁿ Coc.
sed tantum metu pœnæⁿ. Scult.

10. *Aut poterit*, &c. [וְיִשְׁמָע] *Num su-*
per, vel *in*, *Omnipotente delebitur*? vel, *oblectabit*
se? P. Merc. Pi. nempe in angustia^o? An de favore^p Pi. sim.
ejus securus erit^p? At Deus est piorum deliciæ in af-
flictione, &c. in Deum sperant, scientes se à Patre
suo castigari, ut probentur, non ut perdantur^q. ¶ *Et*
invocare, &c. [וְיִקְרָא] *Invocat Deum*? JT. Verto,
An *invocabit*, &c. Pi. Merc. [וְיִקְרָא] *num* posteriore loco
dici solet, ubi repetitur interrogatio, &c. Vide ad Job.
6. 30. ¶ *Omnipotens*? [וְיִשְׁמָע] q. d. Minimè. Non
seriò & assiduè orant; quia ubi se exaudiri statim
non vident, desperant. Hæc ego non facio, ideòque
non sum impius. Nota tria aut quatuor quæ hoc loco
dicit abesse ab improbis; spem, exauditionem, oblecta-
tionem in Domino, & orationem assiduam^r. Merc.

11. *Docebo* (vel, *Doces*, JT.) *vos per manum Dei*; i. e.
ope Dei^s; per Dei gratiam, Ti. [וְיִשְׁמָע] *In plaga Dei* Merc.
fortis versans, JT. Quod nescio an cuiquam arridere
possit^t. *De* (vel *in*, Mo. vel, quæ sunt *in*, P. M.)^u Di.
manu Dei, Merc. Pi. Di. i. e. manum Dei^v; i. e. de^w Merc. Di.
decretis Dei, illorūque executione. Metaphora,
qualis Act. 4. 28. Et [וְיִשְׁמָע] hîc notat objectum, & valet
de, [וְיִשְׁמָע], ut Psal. 63. 7. & 68. 5. & 87. 3. & 89. 13^x. x Pi.
Quæ Deus facere solet^y. Veritatem de sapientia &
judiciis Dei, quæ sunt in manu ejus, & dispensat ea
pro arbitrio suo^z. *Manum*, i. e. opera in Dei manu^a M.
& potentia posita, ut prosperitatem & infelicitatem
piorum & impiorum, de quibus dicturus est^b. Ea quæ^c Merc.
Deus agit, vel rationem quæ solet agere. Eadem con-
structio quæ Prov. 4. 11. [וְיִשְׁמָע] *De via sapientiæ*
docebo te, i. e. viam, &c^b. *Docebo vos divinitus oracula*,^b Di.
Ca. ¶ *Quæ Omnipotens*, &c. [וְיִשְׁמָע] *Quod*
est, vel, quæ sunt, cum Omnipotente, five apud Omnip.
P. Merc. M. Mo. velut in consiliis, quæ exsequi solet.
Chald. prophetiam Dei, q. d. doctrinam occultiore
& arcana quæ penès Dominum sunt. Et hoc rectum,
sed prius simplicius^c. *Ea quorum autor est Omnipotens*,^c Merc.
Ca. *Quæ penès Omnipotentem sunt abscondita*, Pi.
nempe in decretis aut consiliis ejus^d, de administra-^e D. ex
tione proborum atque improborum^f. ¶ *Nec abf-* Merc.
condam, [וְלֹא אֶכְדָּר] *Vel, non celabo*, vos scilicet^g. q. d. Ma.
Omnibus modis patefaciam^g. [Al. totum sic red-^h Merc.
dunt:] *Neque celabo ut res Divine comparate sunt*, Ti.
Eum qui sibi constat cum Omnipotente non ementiar; h. e.
Sine ullo mendacio instruo vos de mea constanti in
Deum fide & spe^h. Ma. ex

12. *Vos—nōstis*, [וְאַתֶּם כֹּלֶם חַיִּים] *Vos omnes*
vidistis, Merc. P. Pi. sub. illa, nempe exempla judicio-
rum Dei in pios & impios, de quibus differamⁱ. Non^j Pi.
ignota fero, nec aliena ab illa experientia quam vos
itā jactastis^k. Alii, *fatidici estis*, Ca. *speculationibus*^l Merc.
Theologicis operam dedistis, Ti. [Allusit, credo, ad id,
quòd Prophetæ dicuntur *Videntes*.] ¶ *Et quid sine*
causa, &c. [וְלֹא הָיָה לָהֶם] *Et quid itā* (vel,
curram ergò, P. sim. M. Pi. *quare jam*, JT. Heb. & cur
hoc, sub. est, vel fit, quòd, &c. pleonastica simul & el-
liptica loquutio^m), *vanitate evanescitis*? Merc. sic M. Pi.
P. JT. Pi. &c. *Quare tam vanas opiniones habetis*?
Ti. easque tueri conamini? q. d. Cum improbos
feliciter

10 V. feliciter agere dixi, non de omnibus intelligebam, sed de aliquibus tantum. Cur vos tam futiles prebetis? Ca. sim. Merc. ut non fateamini quæ dixi, nec ad objecta respondeatis, sed me ex afflictionibus improbum pronuncietis, &c. quod ea proferatis quæ ad rem non pertinent, nec ea recte applicetis, unde vana fiunt, &c. Nihil vanius pravâ opinione de Deo ejusque judiciis. Cur vanitatem & mendacium sectamini? Cur vanas opiniones contra conscientiam defenditis? Ante **הַכֹּהֵן** deficit **בְּכֹהֵן**.

13. Hæc est pars (vel portio, P. Merc. fors, Merc. conditio, Ca. Merc.) hominis impii apud Deum, **לֹא עִמָּךְ** Cum Deo, Mo. i. e. à Deo, Merc. Pi. Ca. &c. Heb. de cum Deo, Jun. quasi **לֹא עִמָּךְ**, Merc. Pi. ut patet ex collat. membri seq. & Job. 20. 29. q. d. Quam à Deo feret; h. e. quod cum illo lucrabitur pro impietate sua. Hæc præmia, vel potius poena, à Domino, &c. At idem dixerat Tiofhar Job. 20. 29. Quid ergo? Num Job illorum sententiæ accedit, quod Deus judicia sua in impios hinc revelet? Multi ergo (quibus libens assentior) hæc & seq. ad finem capitis legunt per concessionem & mimesin, quasi Job illis det hæc sæpe fieri in improbos, ut specimen aliquod justitiæ exstaret; verum in hoc non esse scaturiginem sapientiæ, Job. 28. 20. sed eam in alia re cerni, nempe, quod affligat bonos, & prosperet malos. Sequenti autem capite sententiam absolvit, suamque mentem explicat, & in quo ab illis dissentiat. Afferitis hanc esse portionem impiorum, quod non sint in finem usque felices, indeque me improbum judicatis, &c. Interim aliorum hæc afferri puto à Jobo, juxta R. Levi; ut quia supra impios felices dixerat, non propterea habeatur improbus, quasi eos laudet aut sequi velit; imò verò se fatetur ab illis abhorre, & agnoscere, cum sociis, quod eorum felicitas exigua sit & instabilis, & poenas dent acerrimas tandem; verum hoc non semper fieri.

14. Si multiplicati, &c. **אִם יִרְבּוּ בְנֵי לֵוִי חֶרֶב** Si multiplicentur filii ejus, Merc. JT. Pi. &c. in (vel ad, JT. Pi. Merc.) gladium, P. vel, in ipsum gladium, M. Mo. sub. erunt, P. Merc. vel ruent, M. vel multiplicantur, JT. Pi. Merc. Tradentur gladio, ut pereant. Et nepotes ejus, **וְנִפְתָּרֵי** Et pignora ejus, Merc. propagines, Pi. sim. Mar. liberi, vel posteris, P. Merc. sic Pi. Metaphora qualis supra 5. 25. & 21. 8. Non saturabuntur pane i. e. Cibo. Litote; id est, fame peribunt. Mendicabunt, o. in D. Confer Psal. 37. 25. Ecce duo violentæ mortis genera, gladius & inedia. Quinquè hinc affert in quibus improbi spem & præsidium collocant, prolem, divitias, incolumitatem, ædificia, nominis celebritatem; quæ omnia illis eripienda dicit, etsi non semper fiat.

15. Qui reliqui, &c. **שְׂרִירֵי** Residui, five Superstites, ejus, Merc. JT. Pi. à gladio scilicet & fame. Sepelientur, &c. **בְּקִבְרֵי יִקְבְּרוּ** In morte (vel, in morte ipsa, JT. Pi. vel, luce perempti, [melius privati,] Ti. vel, mortui, Ramban in Merc. Ca.) sepelientur, Merc. P. Mo. [Hoc variè exponunt.] 1. Morituri sunt & sepeliendi, qui se æternum victuros putabant. 2. Sepelientur adhuc vivi moribundi, vel confecti morbo. Mors hinc vel generaliter ponitur; vel potius significat aliud mortis genus à superioribus, ut morbum, &c. 3. In morte, i. e. cum pestilentia, five peste, extincti sepelientur; ideoque statim rapiuntur in tumulum, ne aerem inficiant. Pestis vocatur mors, five mortalitas, Apoc. 6. 8. Sic Chald. vertit pestem, 2 Sam. 24. 13. Sic etiam Galli vocant. 4. In ipsa morte, i. e. mox à morte, nullâ interpositâ morâ ad pollincendum, &c. ut mos divitibus, &c. P. 5. In morte, i. e. in sepulchro. Sic, penetralia mortis, Prov. 7. 27. ubi Targ. cubacula sepulchri. 6. Mors ipsa sepeliet, quia illi vel obruuntur, vel merguntur, vel absorbentur, ut Core, Dathan, &c. q. d. Funere carebunt. Et viduæ illius Plures enim tum habebant uxores. Vel, uxores intelligit

16. Si comportaverit Vel, Si coacervarit, Merc. P. Quasi terram Vel pulverem, Merc. P. &c. humi more, quæ aggeri solet. Vestimenta Heb. vestem, Merc. sing. pro plur. q. d. tantum vestium quantum luti est in vicis.

17. Preparabit Ità D. i. e. Si paraverit, D. Verto, Comparaverit quidem, Pi. Merc. Sed justus vestietur illis Nempe vestibus, Merc. Et argentum, &c. Quod nempe improbus coacervavit, ex collat. v. 16. Argentum, cujus prius meminerat, posterius posuit, ex more Scripturæ. Opibus non licet ipsis uti, vel, quia non auderent attingere præ avaritia; vel, quia illis adimantur justo Dei judicio ubi illis uti frui sperabant. Usura autem & fructus sæpe (non tamen semper) est aliorum, ut justorum, qui illis rectè usuri sunt. Ità improbus laborem frustra insumpsit, nec sibi, sed aliis, &c.

18. Edificavit sicut tinea, &c. Ità Mo. P. M. &c. Ut tinea in veste quasi domum sibi edificat, ut ibi perpetuò habitet, sed facillè inde excutitur: sic improbus, &c. Tinea domum suam ipsa corrodit. Sicut aranea, Q. in M. Sy. Ar. Luth. in Scult. quæ seipsum eviscerat in construenda tela. Ità improbus corrodit se continuis curis, &c. Ut eruca, Of. Ut vermis, Ti. qui, dum domunculam in putri ligno excavat, lignum debilitat, adeoque sibi perniciem parat. Al. quasi Arcturi, JT. Ità **שֶׁמֶל** semel atque iterum significat. Vide Job. 4. 19. & 9. 9. P. q. d. Prætorium magnificum, & alterum velut Paradisum, coelestemque domum. Et sicut custos, &c. **וְכַסְיָהּ** Et sicut tugurium, vel umbraculum, fecit Jun. (vel, quod fecit, vel facit, P. Merc. JT.) custos, Mo. JT. &c. nempe hortorum, vel vinearum, vel pomorum, &c. Ti. M. Ch. Ca. V. Ut pergulam, quam ad breve tempus sibi facit **οπισθοφυλαξ**. Vide Jon. 4. 5. &c. Sic improbi, quasi custodes rerum alienarum, domum fabricant, sed non inhabitant. Jes. 1. 8. & 24. 20. Sir. 21. 9.

19. Dives cum dormierit, **וְשָׁכַב דָּוָר** Dives jacet, vel jacebit, Ca. Merc. vel cubat, JT. Malum, cubitum it: ità sign. Gen. 19. 35. Deut. 6. 7. 1 Sam. 3. 5. 2 Sam. 13. 5. Decumbet, Ti. Discubuerat, altumque dormiebat. Dormiet, P. Mo. dormit in morte, M. morietur, Merc. Nihil secum auferet, **וְלֹא יִקְחֵם** Nec colligetur, vel congregabitur, P. Mo. Merc. scil. ad patres, vel populos, suos; i. e. Non sepelietur. Vide Psal. 79. 2. Jer. 22. 19. Nec funerabitur, Ti. sim. M. Ca. nempe honorificè, Ti. vel, non aggregatur, nempe cœtibus, Num. 12. 15. vel, ad cœtum sanctarum animarum. Vide Gen. 25. 8, 17. & 35. 29. & 49. 33. & Num. 20. 26. Al. nec sarcinas collegerat; q. d. Imparatus & ex improvise decedit. Confirmatur hæc sententia ex sequentibus. Al. nec colligitur, scil. eorum opulentia in morte, aut sepelitur cum iis. Al. quum nihil dum interversum est, JT. Pi. Heb. collectum, i. e. Merc. ablatum, nempe de bonis illius. Sic **קִבְרֵם** sumitur Gen. 30. 23. Psal. 26. 9. & 104. 29. Esa. 57. 1. vel 5. Jer. 16. 5. Græcus sic reddit, **καὶ μὴ πέταται, καὶ ὁ πρὸς τὸν θῆκοι, dormiet, & non adjiciet**. Sed legendum videtur, **καὶ μὴ πέταται**.

20. Si comportaverit Vel, Si coacervarit, Merc. P. Quasi terram Vel pulverem, Merc. P. &c. humi more, quæ aggeri solet. Vestimenta Heb. vestem, Merc. sing. pro plur. q. d. tantum vestium quantum luti est in vicis.

21. Preparabit Ità D. i. e. Si paraverit, D. Verto, Comparaverit quidem, Pi. Merc. Sed justus vestietur illis Nempe vestibus, Merc. Et argentum, &c. Quod nempe improbus coacervavit, ex collat. v. 16. Argentum, cujus prius meminerat, posterius posuit, ex more Scripturæ. Opibus non licet ipsis uti, vel, quia non auderent attingere præ avaritia; vel, quia illis adimantur justo Dei judicio ubi illis uti frui sperabant. Usura autem & fructus sæpe (non tamen semper) est aliorum, ut justorum, qui illis rectè usuri sunt. Ità improbus laborem frustra insumpsit, nec sibi, sed aliis, &c.

22. Edificavit sicut tinea, &c. Ità Mo. P. M. &c. Ut tinea in veste quasi domum sibi edificat, ut ibi perpetuò habitet, sed facillè inde excutitur: sic improbus, &c. Tinea domum suam ipsa corrodit. Sicut aranea, Q. in M. Sy. Ar. Luth. in Scult. quæ seipsum eviscerat in construenda tela. Ità improbus corrodit se continuis curis, &c. Ut eruca, Of. Ut vermis, Ti. qui, dum domunculam in putri ligno excavat, lignum debilitat, adeoque sibi perniciem parat. Al. quasi Arcturi, JT. Ità **שֶׁמֶל** semel atque iterum significat. Vide Job. 4. 19. & 9. 9. P. q. d. Prætorium magnificum, & alterum velut Paradisum, coelestemque domum. Et sicut custos, &c. **וְכַסְיָהּ** Et sicut tugurium, vel umbraculum, fecit Jun. (vel, quod fecit, vel facit, P. Merc. JT.) custos, Mo. JT. &c. nempe hortorum, vel vinearum, vel pomorum, &c. Ti. M. Ch. Ca. V. Ut pergulam, quam ad breve tempus sibi facit **οπισθοφυλαξ**. Vide Jon. 4. 5. &c. Sic improbi, quasi custodes rerum alienarum, domum fabricant, sed non inhabitant. Jes. 1. 8. & 24. 20. Sir. 21. 9.

23. Dives cum dormierit, **וְשָׁכַב דָּוָר** Dives jacet, vel jacebit, Ca. Merc. vel cubat, JT. Malum, cubitum it: ità sign. Gen. 19. 35. Deut. 6. 7. 1 Sam. 3. 5. 2 Sam. 13. 5. Decumbet, Ti. Discubuerat, altumque dormiebat. Dormiet, P. Mo. dormit in morte, M. morietur, Merc. Nihil secum auferet, **וְלֹא יִקְחֵם** Nec colligetur, vel congregabitur, P. Mo. Merc. scil. ad patres, vel populos, suos; i. e. Non sepelietur. Vide Psal. 79. 2. Jer. 22. 19. Nec funerabitur, Ti. sim. M. Ca. nempe honorificè, Ti. vel, non aggregatur, nempe cœtibus, Num. 12. 15. vel, ad cœtum sanctarum animarum. Vide Gen. 25. 8, 17. & 35. 29. & 49. 33. & Num. 20. 26. Al. nec sarcinas collegerat; q. d. Imparatus & ex improvise decedit. Confirmatur hæc sententia ex sequentibus. Al. nec colligitur, scil. eorum opulentia in morte, aut sepelitur cum iis. Al. quum nihil dum interversum est, JT. Pi. Heb. collectum, i. e. Merc. ablatum, nempe de bonis illius. Sic **קִבְרֵם** sumitur Gen. 30. 23. Psal. 26. 9. & 104. 29. Esa. 57. 1. vel 5. Jer. 16. 5. Græcus sic reddit, **καὶ μὴ πέταται, καὶ ὁ πρὸς τὸν θῆκοι, dormiet, & non adjiciet**. Sed legendum videtur, **καὶ μὴ πέταται**.

24. Si comportaverit Vel, Si coacervarit, Merc. P. Quasi terram Vel pulverem, Merc. P. &c. humi more, quæ aggeri solet. Vestimenta Heb. vestem, Merc. sing. pro plur. q. d. tantum vestium quantum luti est in vicis.

25. Preparabit Ità D. i. e. Si paraverit, D. Verto, Comparaverit quidem, Pi. Merc. Sed justus vestietur illis Nempe vestibus, Merc. Et argentum, &c. Quod nempe improbus coacervavit, ex collat. v. 16. Argentum, cujus prius meminerat, posterius posuit, ex more Scripturæ. Opibus non licet ipsis uti, vel, quia non auderent attingere præ avaritia; vel, quia illis adimantur justo Dei judicio ubi illis uti frui sperabant. Usura autem & fructus sæpe (non tamen semper) est aliorum, ut justorum, qui illis rectè usuri sunt. Ità improbus laborem frustra insumpsit, nec sibi, sed aliis, &c.

26. Edificavit sicut tinea, &c. Ità Mo. P. M. &c. Ut tinea in veste quasi domum sibi edificat, ut ibi perpetuò habitet, sed facillè inde excutitur: sic improbus, &c. Tinea domum suam ipsa corrodit. Sicut aranea, Q. in M. Sy. Ar. Luth. in Scult. quæ seipsum eviscerat in construenda tela. Ità improbus corrodit se continuis curis, &c. Ut eruca, Of. Ut vermis, Ti. qui, dum domunculam in putri ligno excavat, lignum debilitat, adeoque sibi perniciem parat. Al. quasi Arcturi, JT. Ità **שֶׁמֶל** semel atque iterum significat. Vide Job. 4. 19. & 9. 9. P. q. d. Prætorium magnificum, & alterum velut Paradisum, coelestemque domum. Et sicut custos, &c. **וְכַסְיָהּ** Et sicut tugurium, vel umbraculum, fecit Jun. (vel, quod fecit, vel facit, P. Merc. JT.) custos, Mo. JT. &c. nempe hortorum, vel vinearum, vel pomorum, &c. Ti. M. Ch. Ca. V. Ut pergulam, quam ad breve tempus sibi facit **οπισθοφυλαξ**. Vide Jon. 4. 5. &c. Sic improbi, quasi custodes rerum alienarum, domum fabricant, sed non inhabitant. Jes. 1. 8. & 24. 20. Sir. 21. 9.

27. Dives cum dormierit, **וְשָׁכַב דָּוָר** Dives jacet, vel jacebit, Ca. Merc. vel cubat, JT. Malum, cubitum it: ità sign. Gen. 19. 35. Deut. 6. 7. 1 Sam. 3. 5. 2 Sam. 13. 5. Decumbet, Ti. Discubuerat, altumque dormiebat. Dormiet, P. Mo. dormit in morte, M. morietur, Merc. Nihil secum auferet, **וְלֹא יִקְחֵם** Nec colligetur, vel congregabitur, P. Mo. Merc. scil. ad patres, vel populos, suos; i. e. Non sepelietur. Vide Psal. 79. 2. Jer. 22. 19. Nec funerabitur, Ti. sim. M. Ca. nempe honorificè, Ti. vel, non aggregatur, nempe cœtibus, Num. 12. 15. vel, ad cœtum sanctarum animarum. Vide Gen. 25. 8, 17. & 35. 29. & 49. 33. & Num. 20. 26. Al. nec sarcinas collegerat; q. d. Imparatus & ex improvise decedit. Confirmatur hæc sententia ex sequentibus. Al. nec colligitur, scil. eorum opulentia in morte, aut sepelitur cum iis. Al. quum nihil dum interversum est, JT. Pi. Heb. collectum, i. e. Merc. ablatum, nempe de bonis illius. Sic **קִבְרֵם** sumitur Gen. 30. 23. Psal. 26. 9. & 104. 29. Esa. 57. 1. vel 5. Jer. 16. 5. Græcus sic reddit, **καὶ μὴ πέταται, καὶ ὁ πρὸς τὸν θῆκοι, dormiet, & non adjiciet**. Sed legendum videtur, **καὶ μὴ πέταται**.

28. Si comportaverit Vel, Si coacervarit, Merc. P. Quasi terram Vel pulverem, Merc. P. &c. humi more, quæ aggeri solet. Vestimenta Heb. vestem, Merc. sing. pro plur. q. d. tantum vestium quantum luti est in vicis.

& improbi, & filiorum ejus. Non plorabunt Merc. Vel, i. quia & ipsæ mortuæ, Psal. 78. 64. 2. Quod in cumulo miserationum occalluerint, nec vacare possint solenni planctui ob propriam miseriam. 3. Quia calamitas major planctu; unde attonitæ erunt, ut flere non possint. 4. Quod æquiori animo ferrent horum in lecto decumbentium, morboque diu cruciatorum, mortem, quàm priorum gladio vel fame peremptorum, qui insepulti erant. 5. Potius ob maritorum improbitatem & sævitiam. 6. Significat adeò infamem eorum mortem futuram, ut ne viduis quidem eam lugere concedatur. Infames magnorum criminum lugere vetitum apud multas gentes. L. Liberorum, D. De his qui notantur infamiâ, (Leg. 11. sect. Non solent autem.) Sueton. Tiberio 61. Interdictum ne capite damnatos propinqui lugerent. 7. Non flent, i. e. non deducunt funus cum fletu; fynecd. gen. vel, quia funus non effertur cum pompa; vel, quia eos ut impios aspernantur. 8. o. passivè legunt, Viduas ipsorum nemo miserebitur, Mar.

16. Si comportaverit Vel, Si coacervarit, Merc. P. Quasi terram Vel pulverem, Merc. P. &c. humi more, quæ aggeri solet. Vestimenta Heb. vestem, Merc. sing. pro plur. q. d. tantum vestium quantum luti est in vicis.

17. Preparabit Ità D. i. e. Si paraverit, D. Verto, Comparaverit quidem, Pi. Merc. Sed justus vestietur illis Nempe vestibus, Merc. Et argentum, &c. Quod nempe improbus coacervavit, ex collat. v. 16. Argentum, cujus prius meminerat, posterius posuit, ex more Scripturæ. Opibus non licet ipsis uti, vel, quia non auderent attingere præ avaritia; vel, quia illis adimantur justo Dei judicio ubi illis uti frui sperabant. Usura autem & fructus sæpe (non tamen semper) est aliorum, ut justorum, qui illis rectè usuri sunt. Ità improbus laborem frustra insumpsit, nec sibi, sed aliis, &c.

18. Edificavit sicut tinea, &c. Ità Mo. P. M. &c. Ut tinea in veste quasi domum sibi edificat, ut ibi perpetuò habitet, sed facillè inde excutitur: sic improbus, &c. Tinea domum suam ipsa corrodit. Sicut aranea, Q. in M. Sy. Ar. Luth. in Scult. quæ seipsum eviscerat in construenda tela. Ità improbus corrodit se continuis curis, &c. Ut eruca, Of. Ut vermis, Ti. qui, dum domunculam in putri ligno excavat, lignum debilitat, adeoque sibi perniciem parat. Al. quasi Arcturi, JT. Ità **שֶׁמֶל** semel atque iterum significat. Vide Job. 4. 19. & 9. 9. P. q. d. Prætorium magnificum, & alterum velut Paradisum, coelestemque domum. Et sicut custos, &c. **וְכַסְיָהּ** Et sicut tugurium, vel umbraculum, fecit Jun. (vel, quod fecit, vel facit, P. Merc. JT.) custos, Mo. JT. &c. nempe hortorum, vel vinearum, vel pomorum, &c. Ti. M. Ch. Ca. V. Ut pergulam, quam ad breve tempus sibi facit **οπισθοφυλαξ**. Vide Jon. 4. 5. &c. Sic improbi, quasi custodes rerum alienarum, domum fabricant, sed non inhabitant. Jes. 1. 8. & 24. 20. Sir. 21. 9.

19. Dives cum dormierit, **וְשָׁכַב דָּוָר** Dives jacet, vel jacebit, Ca. Merc. vel cubat, JT. Malum, cubitum it: ità sign. Gen. 19. 35. Deut. 6. 7. 1 Sam. 3. 5. 2 Sam. 13. 5. Decumbet, Ti. Discubuerat, altumque dormiebat. Dormiet, P. Mo. dormit in morte, M. morietur, Merc. Nihil secum auferet, **וְלֹא יִקְחֵם** Nec colligetur, vel congregabitur, P. Mo. Merc. scil. ad patres, vel populos, suos; i. e. Non sepelietur. Vide Psal. 79. 2. Jer. 22. 19. Nec funerabitur, Ti. sim. M. Ca. nempe honorificè, Ti. vel, non aggregatur, nempe cœtibus, Num. 12. 15. vel, ad cœtum sanctarum animarum. Vide Gen. 25. 8, 17. & 35. 29. & 49. 33. & Num. 20. 26. Al. nec sarcinas collegerat; q. d. Imparatus & ex improvise decedit. Confirmatur hæc sententia ex sequentibus. Al. nec colligitur, scil. eorum opulentia in morte, aut sepelitur cum iis. Al. quum nihil dum interversum est, JT. Pi. Heb. collectum, i. e. Merc. ablatum, nempe de bonis illius. Sic **קִבְרֵם** sumitur Gen. 30. 23. Psal. 26. 9. & 104. 29. Esa. 57. 1. vel 5. Jer. 16. 5. Græcus sic reddit, **καὶ μὴ πέταται, καὶ ὁ πρὸς τὸν θῆκοι, dormiet, & non adjiciet**. Sed legendum videtur, **καὶ μὴ πέταται**.

20. Si comportaverit Vel, Si coacervarit, Merc. P. Quasi terram Vel pulverem, Merc. P. &c. humi more, quæ aggeri solet. Vestimenta Heb. vestem, Merc. sing. pro plur. q. d. tantum vestium quantum luti est in vicis.

21. Preparabit Ità D. i. e. Si paraverit, D. Verto, Comparaverit quidem, Pi. Merc. Sed justus vestietur illis Nempe vestibus, Merc. Et argentum, &c. Quod nempe improbus coacervavit, ex collat. v. 16. Argentum, cujus prius meminerat, posterius posuit, ex more Scripturæ. Opibus non licet ipsis uti, vel, quia non auderent attingere præ avaritia; vel, quia illis adimantur justo Dei judicio ubi illis uti frui sperabant. Usura autem & fructus sæpe (non tamen semper) est aliorum, ut justorum, qui illis rectè usuri sunt. Ità improbus laborem frustra insumpsit, nec sibi, sed aliis, &c.

22. Edificavit sicut tinea, &c. Ità Mo. P. M. &c. Ut tinea in veste quasi domum sibi edificat, ut ibi perpetuò habitet, sed facillè inde excutitur: sic improbus, &c. Tinea domum suam ipsa corrodit. Sicut aranea, Q. in M. Sy. Ar. Luth. in Scult. quæ seipsum eviscerat in construenda tela. Ità improbus corrodit se continuis curis, &c. Ut eruca, Of. Ut vermis, Ti. qui, dum domunculam in putri ligno excavat, lignum debilitat, adeoque sibi perniciem parat. Al. quasi Arcturi, JT. Ità **שֶׁמֶל** semel atque iterum significat. Vide Job. 4. 19. & 9. 9. P. q. d. Prætorium magnificum, & alterum velut Paradisum, coelestemque domum. Et sicut custos, &c. **וְכַסְיָהּ** Et sicut tugurium, vel umbraculum, fecit Jun. (vel, quod fecit, vel facit, P. Merc. JT.) custos, Mo. JT. &c. nempe hortorum, vel vinearum, vel pomorum, &c. Ti. M. Ch. Ca. V. Ut pergulam, quam ad breve tempus sibi facit **οπισθοφυλαξ**. Vide Jon. 4. 5. &c. Sic improbi, quasi custodes rerum alienarum, domum fabricant, sed non inhabitant. Jes. 1. 8. & 24. 20. Sir. 21. 9.

23. Dives cum dormierit, **וְשָׁכַב דָּוָר** Dives jacet, vel jacebit, Ca. Merc. vel cubat, JT. Malum, cubitum it: ità sign. Gen. 19. 35. Deut. 6. 7. 1 Sam. 3. 5. 2 Sam. 13. 5. Decumbet, Ti. Discubuerat, altumque dormiebat. Dormiet, P. Mo. dormit in morte, M. morietur, Merc. Nihil secum auferet, **וְלֹא יִקְחֵם** Nec colligetur, vel congregabitur, P. Mo. Merc. scil. ad patres, vel populos, suos; i. e. Non sepelietur. Vide Psal. 79. 2. Jer. 22. 19. Nec funerabitur, Ti. sim. M. Ca. nempe honorificè, Ti. vel, non aggregatur, nempe cœtibus, Num. 12. 15. vel, ad cœtum sanctarum animarum. Vide Gen. 25. 8, 17. & 35. 29. & 49. 33. & Num. 20. 26. Al. nec sarcinas collegerat; q. d. Imparatus & ex improvise decedit. Confirmatur hæc sententia ex sequentibus. Al. nec colligitur, scil. eorum opulentia in morte, aut sepelitur cum iis. Al. quum nihil dum interversum est, JT. Pi. Heb. collectum, i. e. Merc. ablatum, nempe de bonis illius. Sic **קִבְרֵם** sumitur Gen. 30. 23. Psal. 26. 9. & 104. 29. Esa. 57. 1. vel 5. Jer. 16. 5. Græcus sic reddit, **καὶ μὴ πέταται, καὶ ὁ πρὸς τὸν θῆκοι, dormiet, & non adjiciet**. Sed legendum videtur, **καὶ μὴ πέταται**.

24. Si comportaverit Vel, Si coacervarit, Merc. P. Quasi terram Vel pulverem, Merc. P. &c. humi more, quæ aggeri solet. Vestimenta Heb. vestem, Merc. sing. pro plur. q. d. tantum vestium quantum luti est in vicis.

25. Preparabit Ità D. i. e. Si paraverit, D. Verto, Comparaverit quidem, Pi. Merc. Sed justus vestietur illis Nempe vestibus, Merc. Et argentum, &c. Quod nempe improbus coacervavit, ex collat. v. 16. Argentum, cujus prius meminerat, posterius posuit, ex more Scripturæ. Opibus non licet ipsis uti, vel, quia non auderent attingere præ avaritia; vel, quia illis adimantur justo Dei judicio ubi illis uti frui sperabant. Usura autem & fructus sæpe (non tamen semper) est aliorum, ut justorum, qui illis rectè usuri sunt. Ità improbus laborem frustra insumpsit, nec sibi, sed aliis, &c.

26. Edificavit sicut tinea, &c. Ità Mo. P. M. &c. Ut tinea in veste quasi domum sibi edificat, ut ibi perpetuò habitet, sed facillè inde excutitur: sic improbus, &c. Tinea domum suam ipsa corrodit. Sicut aranea, Q. in M. Sy. Ar. Luth. in Scult. quæ seipsum eviscerat in construenda tela. Ità improbus corrodit se continuis curis, &c. Ut eruca, Of. Ut vermis, Ti. qui, dum domunculam in putri ligno excavat, lignum debilitat, adeoque sibi perniciem parat. Al. quasi Arcturi, JT. Ità **שֶׁמֶל** semel atque iterum significat. Vide Job. 4. 19. & 9. 9. P. q. d. Prætorium magnificum, & alterum velut Paradisum, coelestemque domum. Et sicut custos, &c. **וְכַסְיָהּ** Et sicut tugurium, vel umbraculum, fecit Jun. (vel, quod fecit, vel facit, P. Merc. JT.) custos, Mo. JT. &c. nempe hortorum, vel vinearum, vel pomorum, &c. Ti. M. Ch. Ca. V. Ut pergulam, quam ad breve tempus sibi facit **οπισθοφυλαξ**. Vide Jon. 4. 5. &c. Sic improbi, quasi custodes rerum alienarum, domum fabricant, sed non inhabitant. Jes. 1. 8. & 24. 20. Sir. 21. 9.

27. Dives cum dormierit, **וְשָׁכַב דָּוָר** Dives jacet, vel jacebit, Ca. Merc. vel cubat, JT. Malum, cubitum it: ità sign. Gen. 19. 35. Deut. 6. 7. 1 Sam. 3. 5. 2 Sam. 13. 5. Decumbet, Ti. Discubuerat, altumque dormiebat. Dormiet, P. Mo. dormit in morte, M. morietur, Merc. Nihil secum auferet, **וְלֹא יִקְחֵם** Nec colligetur, vel congregabitur, P. Mo. Merc. scil. ad patres, vel populos, suos; i. e. Non sepelietur. Vide Psal. 79. 2. Jer. 22. 19. Nec funerabitur, Ti. sim. M. Ca. nempe honorificè, Ti. vel, non aggregatur, nempe cœtibus, Num. 12. 15. vel, ad cœtum sanctarum animarum. Vide Gen. 25. 8, 17. & 35. 29. & 49. 33. & Num. 20. 26. Al. nec sarcinas collegerat; q. d. Imparatus & ex improvise decedit. Confirmatur hæc sententia ex sequentibus. Al. nec colligitur, scil. eorum opulentia in morte, aut sepelitur cum iis. Al. quum nihil dum interversum est, JT. Pi. Heb. collectum, i. e. Merc. ablatum, nempe de bonis illius. Sic **קִבְרֵם** sumitur Gen. 30. 23. Psal. 26. 9. & 104. 29. Esa. 57. 1. vel 5. Jer. 16. 5. Græcus sic reddit, **καὶ μὴ πέταται, καὶ ὁ πρὸς τὸν θῆκοι, dormiet, & non adjiciet**. Sed legendum videtur, **καὶ μὴ πέταται**.

28. Si comportaverit Vel, Si coacervarit, Merc. P. Quasi terram Vel pulverem, Merc. P. &c. humi more, quæ aggeri solet. Vestimenta Heb. vestem, Merc. sing. pro plur. q. d. tantum vestium quantum luti est in vicis.

29. Preparabit Ità D. i. e. Si paraverit, D. Verto, Comparaverit quidem, Pi. Merc. Sed justus vestietur illis Nempe vestibus, Merc. Et argentum, &c. Quod nempe improbus coacervavit, ex collat. v. 16. Argentum, cujus prius meminerat, posterius posuit, ex more Scripturæ. Opibus non licet ipsis uti, vel, quia non auderent attingere præ avaritia; vel, quia illis adimantur justo Dei judicio ubi illis uti frui sperabant. Usura autem & fructus sæpe (non tamen semper) est aliorum, ut justorum, qui illis rectè usuri sunt. Ità improbus laborem frustra insumpsit, nec sibi, sed aliis, &c.

30. Edificavit sicut tinea, &c. Ità Mo. P. M. &c. Ut tinea in veste quasi domum sibi edificat, ut ibi perpetuò habitet, sed facillè inde excutitur: sic improbus, &c. Tinea domum suam ipsa corrodit. Sicut aranea, Q. in M. Sy. Ar. Luth. in Scult. quæ seipsum eviscerat in construenda tela. Ità improbus corrodit se continuis curis, &c. Ut eruca, Of. Ut vermis, Ti. qui, dum domunculam in putri ligno excavat, lignum debilitat, adeoque sibi perniciem parat. Al. quasi Arcturi, JT. Ità **שֶׁמֶל** semel atque iterum significat. Vide Job. 4. 19. & 9. 9. P. q. d. Prætorium magnificum, & alterum velut Paradisum, coelestemque domum. Et sicut custos, &c. **וְכַסְיָהּ** Et sicut tugurium, vel umbraculum, fecit Jun. (vel, quod fecit, vel facit, P. Merc. JT.) custos, Mo. JT. &c. nempe hortorum, vel vinearum, vel pomorum, &c. Ti. M. Ch. Ca. V. Ut pergulam, quam ad breve tempus sibi facit **οπισθοφυλαξ**. Vide Jon. 4. 5. &c. Sic improbi, quasi custodes rerum alienarum, domum fabricant, sed non inhabitant. Jes. 1. 8. & 24. 20. Sir. 21. 9.

31. Dives cum dormierit, **וְשָׁכַב דָּוָר** Dives jacet, vel jacebit, Ca. Merc. vel cubat, JT. Malum, cubitum it: ità sign. Gen. 19. 35. Deut. 6. 7. 1 Sam. 3. 5. 2 Sam. 13. 5. Decumbet, Ti. Discubuerat, altumque dormiebat. Dormiet, P. Mo. dormit in morte, M. morietur, Merc. Nihil secum auferet, **וְלֹא יִקְחֵם** Nec colligetur, vel congregabitur, P. Mo. Merc. scil. ad patres, vel populos, suos; i. e. Non sepelietur. Vide Psal. 79. 2. Jer. 22. 19. Nec funerabitur, Ti. sim. M. Ca. nempe honorificè, Ti. vel, non aggregatur, nempe cœtibus, Num. 12. 15. vel, ad cœtum sanctarum animarum. Vide Gen. 25. 8, 17. & 35. 29. & 49. 33. & Num. 20. 26. Al. nec sarcinas collegerat; q. d. Imparatus & ex improvise decedit. Confirmatur hæc sententia ex sequentibus. Al. nec colligitur, scil. eorum opulentia in morte, aut sepelitur cum iis. Al. quum nihil dum interversum est, JT. Pi. Heb. collectum, i. e. Merc. ablatum, nempe de bonis illius. Sic **קִבְרֵם** sumitur Gen. 30. 23. Psal. 26. 9. & 104. 29. Esa. 57.

πρόδοις, (adjicietur:) nam προσδοκῶ Græcum & פָּדָה Hebræum dicuntur de iis qui cum honore in monumentis majorum sepeliuntur, 2 Reg. 22. 20. Jer. 8. 2. & 22. 19^{*}. ¶ *Aperiet* (vel *aperit*, five *aperuit*, M. P. Mo. Merc. vel, *abi aperit*, JT. Pi.) *oculos suos*, & *nihil inveniet*, וְיִשְׁכַּח וְיִשְׁכַּח Et non ipse, Mo. non est, P. Nec erit, scil. opulencia ejus, quia adempta est; vel, non erit ipse, morietur ubi se putabit illis fruturum^f. Nihil habet, M. sim. JT. Pi. Bona ejus furto ablata sunt^g. Et nemo aderit ei, Ti. Et nihil, &c. Sæpe etiam dum vivet a suis deferetur ob morbos contagio formidandos^h. [Illud, *aperit oculos*, variè explicant.] 1. Quum è somno evigilat, & cubitu surgitⁱ. 2. *Aperiet*, sub. aliquis, *oculos*, &c. q. d. In puncto temporis & ictu oculi impius definit esse^k. Et intra oculi momentum perit, Ca. 3. *Aperit oculos* (nempe mentis, T.) in morte, quos peccatum clauferat^l; & nihil inveniet sibi utile ex omnibus opibus vel operibus suis^m.

20. *Apprehendet*, &c. אֶחָד בְּיָמָיו אֶחָד Apprehendent (Heb. Apprehendet, Merc. M. vel, *Assequitur*, JT. *Assequuntur*, Pi. *Invadunt*, Ca.) eum (vel, *Ingruent in eum*, Ti.) *velut aquæ* (vel *undatim*, Ca.) *terrores*, Merc. P. Mo. &c. nempe mortis, M. vel *judicii Divini*, V. vel, multitudo *terrorum*, JT. Nomen plur. construitur cum verbo sing. quo genere syntaxis denotatur collectio singulorum, q. d. unusquisque *terrorum* P. Terrores multiplices, alius post alium, & repente atque in magna copia, aquarum more, eum corripient. בְּיָמָיו & בְּיָמָיו literis transpositis, in hoc libro idem valent; & verbum בְּיָמָיו (licet non sit usitatum) est ex eorum numero quæ, etsi in He designant, perfecte flectunturⁿ. Sicut aquæ, sub. rapidissima; id est, vehementer^o. Vel, ut aqua, sub. *Diluvii*, M. ¶ *Opprimet*, &c. וְיִשְׁכַּח Furatus, vel *furaturus*, est (vel *abripit*, Merc. *auferet*, M. *surripit*, Ca. *furtim abripit*, JT. Pi. sim. Ti.) eum *tempestas*, vel *turbo*, P. V. Mo. Merc. M. &c. scil. iræ Divinæ, quæ eum improvisò, nec opinantem, opprimet^p. Subitò & ex insperato, more furis, *surripit*^q.

21. *Tollet eum* Sub. de medio, V. D. vel, abducat in captivitatem, ut Hof. 1. 6^r. ¶ *Ventus urens*, וְיִשְׁכַּח Eurum, P. Merc. JT. Pi. D. Ventus in terra Israel vehementissimus^r. Vide Exod. 14. 21. Psal. 48. 7. & 78. 26. Hof. 13. 15. Calidissimus est, unde Græcis καυστικός, *ventus urens*, redditur. At scribant disertè Hebræi, *Ventus orientalis non est fortis*. Si verè, וְיִשְׁכַּח non est orientalis ventus: certè Græci non Eurum, sed νότος, interpretantur, cum alibi, tum Exod. 10. 7. Dicitur וְיִשְׁכַּח pro וְיִשְׁכַּח, à וְיִשְׁכַּח oriente^s. Eurum, i. e. ventus vehemens, h. e. inextricabile excidium^t. Eurum; pestilens aura. Vide Exod. 10. 13. suprà v. 15. Jon. 4. 8^b. ¶ *Et auferet*, וְיִשְׁכַּח Et *abibit*, vento abreptus^c: vel, in captivitatem; vel, ad mortem, ut suprà dixit, *ivit viam quæ non revertetur*^d. Ut *abeat*, JT. Pi. ¶ *Et velut turbo*, &c. וְיִשְׁכַּח Et *periturbabit* (vel, turbine commovebit, P. *instar turbine corripit*, Pi. sim. JT. q. d. *turbabit*, Pi. Merc. W est pro וְיִשְׁכַּח, à וְיִשְׁכַּח turbo^e), è loco suo: i. e. E statu & dignitate dejiciet eum ira Dei^f. *Auferet magno impetu*, &c. V.

22. *Et mittet*, &c. וְיִשְׁכַּח Et *projiciet super*, vel *in*, eum, Mo. Merc. Pi. sim. P. sub. ista mala, Pi. ex Merc. vel, *varias plagas*, V. sim. Merc. Nempe, vel 1. Deus^g: vel, 2. ventus orientalis: vel, 3. superveniens hostilis impetus^h: vel, 4. *projiciet*, scil. *projiciens*, quisquis ille sit. Projectio celeritas cursûs estⁱ. ¶ *Et non parcat* Ità P. Merc. Mo. Pi. scil. illi. Ut nullius fuerat misertus, ità immisericorditer cum eo agetur^k. Et non miserebitur, M. [Al. totum sic vertunt;] *Invehetque illi affatim malorum*, Ti. *Eum Deus nihil parcens urget*, Ca. ¶ *De manu*, &c. מִיָּדוֹ A manu ejus (i. e. plaga Dei tam sæva^l) fugiendo (vel fugiens, M. vel *fugâ*, o.) fugiet, Mo. P. Merc. Geminatio significat gravitatem discriminis, eumque non leviter nec segniter fugere, sed quantum poterit, &c.^m. Tum à manu ejus percussus contentissime fugit, Pi. Non effugiet, sed fugere conabiturⁿ. Quæ [nempe mala] magno studio effugere molitur, Ti. Coram tot plagis consistere non valebit^o. Q. negationem repetunt, nec fugiet, i. e. effugiet, &c. P. Nec is manum illius [nempe Dei] effugit, Ca.

23. *Stringet*, &c. וְיִשְׁכַּח Plaudet, vel *Complodet*, super eum manus, vel *volas suas*, M. Pi. Merc. &c. Nempe Deus^q, de quo proximo versu locutus est^r. Sed quum hîc continuetur narratio plagarum quibus afficitur improbus coram hominum oculis, præstat referre ad homines plagarum spectatores. Est igitur hîc loquutio impersonalis elliptica, qualis Esa. 9. 6. Jer. 23. 6^s. Alii, *Complodet*, complodens scil. aliquis vel unusquisque, Merc. Pi. scil. qui eum ità deturbatum videbit^v. *Plausus manuum* est signum, 1. Gaudii, five lætitiæ^x: 2. Irrisionis^y; vide Thren. 2. 15. Ezech. 25. 6. Nah. 3. 19^z. Hic autem insultantis gestus Deo tribuitur ἀνδραπαύδης, Deut. 28. 63. Prov. 1. 26. Ezech. 5. 13^a. 3. Approbationis: unde in comœdiis dicunt, *Valete, & plaudite*, i. e. complofione manuum testamini vos hanc comœdiam approbare^b. 4. Confestationis: q. d. Perculsi multi subitâ hâc ruinâ obstupescunt, &c. Notanda autem est hæc conclusio, quia per illam fit transitus ad sequentia^c. Quo sublato plauditur, Ti. וְיִשְׁכַּח idem quod וְיִשְׁכַּח. ¶ *Et sibilabit*, &c. וְיִשְׁכַּח Et *sibilabit super eum* è (vel de, Mo. Scult.) loco suo, Merc. P. &c. ubi quis erit eum ridens^f. Vel, ex quo ille excussus est, ubi antea se magnificaverat^g. Vel, expulsum è loco suo, quod convenit sententiis vers. 20, 21^g. Hebræi passim verba tertiæ pers. sing. sine nominativo ponunt, ut Gen. 48. 2^h. Et *exsibilat* (i. e. diffat, deturbat) è loco ejus, JT. Et *homines loci ejus illum exsibilant*, Ti. Sibilus signum, 1. Irrisionis, five subsannationisⁱ, ut patet ex Thren. 2. 16. Nah. 3. 19^k. Jer. 25. 9. Soph. 2. 15^l. 2. Stuporis^m. Vide 1 Reg. 9. 8. & 2 Par. 29. 8ⁿ.

C A P. XXVIII.

Capitis hujus cum præcedentibus connexio difficillima est^a. [Eam diversimodè explicant.]^a Scult.

1. Connectunt cum Job. c. 27. v. 6. *Justitiam meam —missam non faciam*, &c. Nam cur impius essem? Propter aurum & argentum, quibus est exitus & finis? Hinc fluxis rebus animum adjicerem, & ab integritate mea & à sapientia discederem^b? 2. R. Levi putat, sed nimis argutè, causam hîc afferri cur bonis & malis indifferenter mala accidunt, quia rebus omnibus in hoc mundo est tempus & terminus. Sunt certa tempora & loca omnibus præfinita, auro & argento, &c. quæ non semper nec passim inveniuntur^c. Merc.

3. Si Deus omnia in natura & meatibus terræ disposuit, quantò magis humana consilio Dei diriguntur^d? 4. Cum sæpe asseruerit bona conferri improbis, oportuit ergò & justis aliquid assignari vice portionis, &c. Illud bonum in sapientia constituendum est, juxta vers. ult. 5. Stultorum atque impiorum studia pro opibus fugacibus, eorumque exitus, descripsit cap. 27. unde constat eos non esse fortunatos, licet tales censeantur. Nunc ostendit cur illi sapientiam non invenerint, aut etiam non quæsierint; quia ejus locum ignorarunt, nec à Deo illam quæsierunt, sed aliò deflexerunt; noverunt venas auri, &c. atque hæc loca adeunt, etiam per media pericula, &c.^e Ostendit cur non invenerint veram beatitudinis viam, quia non quæsierunt eam in sapientia, &c.^f. Ea spes de qua ad cap. 27. v. 8. est in ea Religione posita quæ vera est sapientia, & omnium rerum maximè expetenda. Sed ea quærenda non est ubi quæruntur quæ solent à mortalibus expeti, qui gemmas & aurum rimantur, &c. Sapientia in suo cuique animo quærenda est. Vide Plin. 33. 4^g. 6. Confutationis locus unus toto hoc capite, respiciens ad conclusionem Jobi suprà 27. 12. q. d. Dixi vos in sermonibus vestris evanescere & desipere: miramini dictum: ego unico argumento sermones vestros diluam; illud ductum est ab impossibili: q. d. Sapientia Dei est impervestigabilis, vos autem de ea loquimini ac si eam pervestigassetis. Sed antequam illam impossibilitatem ostendat, sapientiam Dei amplificat ex collatione cum humana sapientia, Comparat-

Comparationis protasis est usque ad v. 12. inde apodosis *. 7. Quum hæc videritis quæ dixi cap. 27. de priorum afflictionibus, cur ita evanescitis (cap. 27. v. 12.) ut ad hæc non advertatis, & me ita temere ut improbum damnetis? quum sensus ostendat prosperari etiam improbos; cuius rei ratio soli Deo est nota, non nobis, sicut & cur bonis malè esse sinat. Occulta sunt hæc judicia Dei & nobis impervestigabilia¹. Nôrat Job doctrinam de cruce & afflictionibus priorum humanæ rationi incomprehensibilem esse; idque eò diligentius hic docet². Superioris capitis finis fuit, Multos esse attonitos potentium clade insperatâ. Locus itaque maximè idoneus huic epiphonemati, attexendo, Quam alta sunt & impervia Dei judicia! & c. d. *altitudo*, & c. Huic epiphonemati *יוֹפְפוֹנָה* sunt quæ Job affert, Omnia illustrarunt homines, aurum, & c. sed sapientiam quis nactus, & c. ¹ Omnia in rerum natura, quantumcunque abdita, humano labore & industriâ pervestigantur^m. Metalla, quamvis abstrusa, ex terra eruntur, quæ tamen inaccessa videri possentⁿ. Multa usus docuit, nova indies apparent^o. Imperscrutabilis autem est Dei sapientia^p, quæ in occultis Dei judiciis posita est, cur boni affligantur, mali prosperentur: nec de ea aliud nobis hic revelavit Deus, quam ut eum timeremus, & c. Eorum autem notitiam in alteram vitam reservavit; interim eorum curiosiorem indagatiorem nobis interdicens, & c. ^q. Porro, hæc ipsa sententia de inventione venarum metallicarum reperitur apud Cicer. l. 2. de Nat. deor. ubi de acumine humani ingenii differit; ait enim, inter alia, *Nos aris, argenti, auri venas penitus abditas invenimus, & c.*

1. *Habet argentum, & c.* *כִּי יֵשׁ לְכֶסֶף מוֹצֵא* Quia est argento exitus, Mo. Merc. locus unde exit & elicitur, humanâ scilicet industriâ[†]. Exitus hic sunt venæ per quas è terra quasi exit^t. Nam est quidem argento educio, JT. vel, locus unde educunt, M. Sanè sunt argento suæ venæ, Pi. sim. Ti. Certè est latebra, P. vel scatebra, V. [†] non verto, nam, (quia hæc non connectuntur ut ætiologia proximè præcedentium; neque enim coherent ista, Deus affligit impios, nam argento est educio, & c.) sed, sanè, est enim hoc loco particula discretiva, ut percipitur ex connexionem v. 12. *At unde sapientia invenitur?* q. d. Verum quidem est, Deum impios affligere, sed nec omnes, nec solos, & c. ^v. Alii [†] vertunt, Quia, hoc sensu, Quia argentum venas suas habet, & aurum certum locum, & c. ideo plurimi ista quærunt & inveniunt; non item sapientiam, cuius locus incertus est^x. Vel, Quia non rationem proximorum indicat, sed ad omnia suprâ dicta refertur^y. Alii locum sic vertunt, *Est quidem argentum invenire*, Ca. quasi *מִן מוֹצֵא* radicale foret, cum sit servile^z. [¶] Et auro, & c. *וְיָמְקוּ לְזָהָב לְוָהָב* Et locus est auro quod liquant metallarii, JT. vel, quod fundunt, vel purgant, vel conflant, i. e. quod funditur, purgatur, & c. ^z. Vel, in quo conflant, Ti. Merc. five conflatur, M. Vel, unde conflant, Merc. vel eliciunt, P. vel exprimunt, V. Vel, ubi illud liquant; vel, ubi liquatur. Est enim loquutio impersonalis, in qua deficit nominativus, ut Luc. 12. 20^b. Videntur hæc verba agere de fusione auri artificiali per aurifabros. Sed ut de argenti naturali generatione prius membrum agit; ita hoc de naturali auri generatione, quâ Archæus ex purissimo sulphure & Mercurio in venis terræ illud quasi fundit, ex quibus à metallicis erutum deinde purgatur, & c.

2. *Ferrum de terra (vel pulvere, sive humo, P. Mo. Merc. Ti. & c.) tollitur; vel accipitur, ita Merc. Ti. Ch. vel funditur, Sy. Ar. בְּרִדְלָה מֵעֶפֶר יִקָּח* Ex pulvere terræ natura coquit lapides ferreos, ex quibus deinde ferrum conflatur. Purum enim in terra inveniri negant veteres, teste Agric. de Nat. fossil. 8. 13^d. Ex terra, faculentiore & indigesta, nec satis indurata ut ex ea fiat lapis*. [¶] Et lapis solutus, & c. *וְיִצֹק נְחֹשֶׁת* Et lapis (vel, ex lapide, M. JT. Pi. D. ut repetatur ex membro præced. D.) funditur (seu liquefit, Merc.) & c. Merc. M. JT. & c. h. e. in æs, Merc. vel, effundit æs, P. Ca. exprimit, vel exprimere solet, æs. q. d. Improbo labore è tenebris ad lucem educuntur quæ erant in

terræ visceribus abstrusa^f. Cum æs sit nomen generale, Vat. pro chalybe accipit: sed malim propriè sumere, æs enim fit ex lapide æroso, quem Cadmiam & Chalcitē vocat Plin. 34. 1. 10^g. Lapidēs metallici in fornacibus liquati effundunt æs vel ferrum, quod in ipsis latuerat^h. *Ignē lapides in æs solvantur*, Plin. 36. 27ⁱ. *Liquefacta saxa* notat Virgil. in Ætna. Sunt enim Platonī & Theophrasto & aliis lapides *ῥοι* (fusiles;) Scal. Poet. 5. 4. Vide Jos. Scal. ad Ætnam p. 394^k. Æs est velut lapidi incorporatum, solidioris naturæ; ut Hebræi etiam sub hoc complectantur chalybem. Egregiè autem cuiusque horum metallorum naturam attigit, si propius inspexeris; & sub his, tanquam præcipuis, reliqua metalla comprehendere voluit^k. In Hebræo est discrepantia generis, nam verb. est masc. nomen fœm. Sed simili ratione *וְיִצֹק* (quod fœmin. est, & idem cum *וְיִצֹק*) construitur 1 Reg. 7. 45. 2 Chron. 4. v. 16. Ezec. 1. 7^l. Nota *וְיִצֹק* hic, præter morem, masc. esse, quia *וְיִצֹק* hic repetendum, q. d. *וְיִצֹק, pulverem lapidis liquefacere, sive conflare, æs*. Volunt autem Phylīci metalla ex vaporibus sive exhalationibus sub terra produci, & c. ^m.

3. *Tempus, & c.* *וְיִצֹק לְשֵׁנָה* Finem, sive terminum, posuit (vel ponit, P. Merc. quia sequitur Benoni *וְיִצֹק* inquit, Merc.) tenebris, M. Ti. Merc. Ch. Sy. Ar. Posuit, nempe, vel, i. Deusⁿ, ad quem & verba sequentia referenda sunt; q. d. Loca tenebrosa homini Deus indicat, & pervestigabilia reddit^o. Statuit Deus quanto tempore metalla obruta fuerint^p, eaque suo tempore eruderat quantum vult, non autem ad libitum fossorum^q. Constituit terminos quousque progressuri sint fossores, & c. ^r. Loca subterranea hoc versu nomine tenebrarum, caliginis, & c. accipiuntur, quod ibi densa sit caligo, & c. [†]. Græci rectè, *ταῖς ἐν τῷ οὐδὲν ὁρατῶν*. Etiam in ipsis terræ visceribus, quæ caligo, & c. meritò vocantur, ordinem rerum disposuit^t. Finem imponere solet tenebris, i. e. privationi; h. e. Efficit ut qui non erant sint: *Et omni perfectioni, & c.* [quæ verba sequuntur in textu,] i. e. contrâ, aut vice versâ, omnem rem formatam, cuius ipse autor est, redigit usque ad materiam informem; q. d. Facit ut quæ erant non sint^v. Et si intelligi possit Deum tenebris modum facere, cum tenebris lucem & nocti diem subijcit, & generalis hæc sententia esse queat, Deum in tenebris latentia in lucem producere; peculiariter tamen hoc ad erutionem metallorum pertinet^x. [Al. hæc cum sequent. connectunt;] Finem quem posuit Deus tenebris (i. e. profundissimas tenebras, sive res in iis latentes, & c. ^y. vel, terminum impositum tenebris, JT.) & omnem perfectionem (sub. mortalium, JT.) ipse pervestigat, Pi. i. e. quicquid in terra latet, unde instrumentum aliquod confici potest. Nota ^z hic esse articulum accusativi casus, ut suprâ 21. 22. & 23. 8. Vel, 2. Posuit, nempe homo, qui, ut metalla in abstrusioribus terræ locis inveniat, eò lumen infert, ut docet Plin^z. Quamvis autem hominis non sit expressa mentio, actiones tamen hic commemoratæ, liquatio auri, & c. ad hominem propriè pertinent^a. [¶] Et universorum finem ipse considerat] Scit quousque hæc vel illa metalla & subterranea alia pertingant^a. *וְיִצֹק חֹקֶר* Et omni perfectioni quam ipse inquirat, P. [Ita connectit cum præced. quod & JT. & Pi. faciunt, sed alio modo, ut jam notatum.] Et omnem finem, seu consummationem, (i. e. cuiuscunque quantumvis arduæ & reconditæ rei absolutionem^b; vel, & quicquid consummationem accipit, M. vel, & ad omnem perfectionem, Ti. vel, & ad omne extremum, Coc.) ipse (non sine emphasi, Merc.) scrutatur, vel inquit, Merc. & c. per homines. Ipse enim huius rei autor est, quod homines hæc inveniunt, & c. q. d. Scrutationem omnibus rebus ad extremum usque absolvendis adhibet; ad earum consummationem perveniens^c. Sensus est, Nulla res est in terra aut abyssu quæ adhuc perficitur quam non cognoscat Deus^d. [¶] Lapidem, & c. *וְיִצֹק לְזָהָב* Lapidem (vel, nempe lapidem, & c. i. e. lapides*, vel, ponit lapidem, P. vel, scrutatur etiam lapidem, Merc.) caliginis & umbræ mortis, Merc. P. Coc. & c. vel, in caliginē, & c. abditum, Ti. vel, situm, Pi. q. d. Lapidēs caliginosos, & sub terra altius abstrusos, quod

vix pertingere crederetur aut siderum vis, aut hominum industria, &c. ^f Merc. Al. in lapide tenebroso, & umbra
^{Ita Q.} in mortis, M. Alii lapidis nomine gemmas intelligunt. Ita
^{Merc. Ca.} sanè ^{Cod. G.} ^{D.} (sicut & ^{Al.} ^{Theophrasto}) alicubi sumitur.
^{Prov. 26.8.} qui ligat ^{gemmam in acervo lapidum, &c.}
 4. Dividit torrens, &c. ^{q. d.} ^{Nemo in}
 hoc versu interpretum consentit, adeo omnes sensum
 aliquem coniectant. Difficultatem magnam parit il-
 lud ^{q. d.} ^{quod RS. vertit, è loco scaturiente; R. Le-}
^{vis, ex loco in quo commemorabatur homo; Chald. ex loco qui}
^{fuit canalibus.} AE. vult ^{q. d.} ^{esse} ^{effusus, defluens,}
^{quasi à} ^{fluere, effundi.} Plerisque ^{q. d.} ^{est accola.} [Lo-
 cum variè reddunt.] Rumpit, vel Erumpit, (intransi-
 tivè, Merc. Erupit, Mo.) torrens, vel fluvius, sæpe ab
 accola, Merc. Heb. à cum accola, D. vel incola, Mo. q. d.
 ex eo loco ubi erant accolæ, qui ibi habitarent: vel,
 ab accolis suis erumpit in alium locum: vel, negati-
 onem includit, ut aliàs; q. d. Ita exundat ut non sit
 accola, ut indè pellantur accolæ. Ab accola, i. e.
 Nescit accola. Talia sunt, à visione, à gente, ab urbe, &c.
 Vel, fortè ^{q. d.} ^{redundat, ut in} ^{à Deo; ita hîc,}
^{ab accola.} Quid si, ab eo loco qui est cum accola, i. e. apud
 accolam? Juxta habitatores, P. V. i. e. Alicubi erum-
 pit fluvius juxta habitatores suos, h. e. in terra habita-
 bili propter aquam. Fortasse indicat illud naturæ mi-
 raculum, cum interdum in locis cultis & habitatis no-
 vi amnes erumpunt, qui postea exsiccantur, locis illis
 desertis. Qualia referunt Plin. 5. & 31. 4. & Seneca
 Nat. quæst. 3. 11. Al. Erumpit alicubi torrens, qui
 accolæ non fert, Ti. ^{q. d.} ^{excessum alvei & ruptionem}
 notat P. Al. Facit ut invalescat torrens, &c. M. Sen-
 sus [totius versûs] est, Ipse exsiccatur in uno loco fluvi-
 um, & facit ut in alio loco arido fluvius profundus in-
 cipiatur currere. Al. Dividit torrens à cum inhabitante,
 seu peregrinante; scilicet, quia propter ariditatem
 accolæ coguntur aliò migrare. Nos ex Arabica lin-
 gua huic loco lucem mutuamus. Arab. sign. vici-
 num esse illis, quasi propè commorari: ita hîc verto, E-
 rumptit (subitò) torrens è vicino, sub. loco, qui fossiles
 obruit. Aut convenit cum Arab. ^{q. d.} ^{quod sign. pro-}
^{fundum esse, & licet litera differat, pronunciatione ta-}
^{mamen non differt; nam Arab. y cum puncto superimpo-}
^{sito pronunciatur ut Heb. j, unde hæc litera non raro}
^{permutantur, ut pro Heb. pugnis, Arab. pugillus:}
^{Ita sensus esset, Erumpit fons è profundo, i. e.}
^{dum profundè admodum fodiunt.} Continuatur hîc
 sermo de rebus metallicis. q. d. Aquæ, apertâ forsan
 per fossionem fontis venâ, irrumpunt, & fodinas im-
 plent, &c. Possent & ^{q. d.} ^{de valle exponi; q. d. Per-}
^{rumpuntur per fossiles metallorum valles, & amove-}
^{tur illarum terra, quas antea pes hominis ignorabat.}
 Tunc itaque locum sic verto, Perrupit vallem ex-
 pertem incola, Coc. [Al. sic.] Cum erumpit torrens
 (scil. sub terra, in fodina aliqua, i. e. Cum repentè
 stagnat specus metallica, & cuniculi irrumpentibus
 aquis exundantur,) dimisso accolâ, JT. Pi. i. e. ab al-
 veo suo ordinario, qui accolabatur, præceptus in cuni-
 culos metallicos exundat; vel, dum discedit ab eo lo-
 co ubi accolabatur, deferens nim. alveum suum per ru-
 pturam fundi illius, per quam delabitur sub terram.
 [Al. sic.] Derivantur ex peregrino solo flumina, scil. ad
 irrigandam egestam terram, in qua aurum quæritur;
 quæ flumina vocant corrugos, à corrivando. [Alii ge-
 neralius locum intelligunt.] Hîc alia admiranda Do-
 mini opera describit, & rerum vices quæ à Domino in
 his inferioribus accidunt, occasione ex metallis, quo-
 rum meminerat, sumptâ, quæ sua loca unde eruantur
 habent. Sensus loci est, Deus nunc siccitatem, nunc
 aquarum abundantiam, mittit: de quibus rerum vici-
 bus vide Psal. 107. 33, &c. [Simil. M. ut antè no-
 tatum.] Eos quos oblitus est pes, &c. ^{q. d.} ^{Tradita}
 (vel, & tradita, P.) oblivioni à pe-
 de, Merc. JT. Pi. vel pedibus, P. Referunt ad ^{q. d.}
 aquas, quas subintelligunt, utpote in præcedenti vo-
 ce ^{q. d.} ^{comprehensas;} q. d. aquæ ignoratæ pedibus
 præ altitudine, sive, quæ pedibus transiri nequeunt.
 Metaphora, quâ pedi tribuitur oblivio; sicut etiam
 manui, Psal. 137. 5. Oblivio autem hîc pro ignoran-
 tia aut inexperientia, per synecd. speciei καὶ ἀχρηστία.

q. d. Torrentes, non quales regiones alluunt, sed sub-
 terranei, pedibus hominum prorsus ignoti. [Non placet hæc sententia Di.] Sic potius terra, quam fos-
 fores in mineris pedibus calcare solebant, jam autem
 propter aquas amplius non possunt, diceretur oblivioni
 tradita à pedibus, quàm aqua quæ pedibus calcari apta
 non est. Ego ad fossiles refero, quorum consternatio
 propter erumpentem torrentem hîc exprimitur; sicut
 Psal. 76. 6. de hostibus Dei consternatis dicitur, non inve-
 nerunt manus suas, quati scil. obliti earum, quia præ for-
 midine pugnare non poterant; ita hoc loco, qui præ
 formidine fugere non poterant dicuntur oblivioni
 traditi à pedibus. Alii in ^{q. d.} ^{subaudiunt;} ^{Di.}
 loca torrentis; quod eodem recidit ac si aquæ subintelli-
 gantur. Ut oblivioni dentur loca à pede, M. Vides an-
 tithefin, & rerum vices, inundationem & siccitatem.
 Et hæc vident homines, horumque principium, origi-
 nem & finem: aliter sapientia hominibus impervesti-
 gabilis, ut tandem subjunget. Obliti à pede, scil.
 torrentes aridi; i. e. Nemo ea loca frequentat, quæ ob
 humorem antea expetebantur & frequentabantur.
 Mutat numerum, ut solet. Verba singularia & plu-
 ralia quæ hîc permiscetur impersonaliter accipien-
 da sunt P. Rursum exarescunt torrentes, ut à pede non
 sentiantur, Ti. Egentis hominis, & invios Longè
 aliter Hieron. Heb. legit quàm nunc sunt; pro Dal, ^{q. d.}
 legisse videtur Dal, & pro Nahu, Nabim. ^{q. d.} ^{Mar.}
 Elevantur aquæ supra hominem, & moven-
 tur, M. sim. Mo. R. Levi in Merc. Vel sese movent, & maxi-
 mè excreverunt, fluctus etiam & undas excitantes,
 ut Isa. 38. 14. ^{q. d.} ^{sublati sunt, &c.} quod tamen
 malim exponere, attenuati sunt, &c. Superant etiam
 hominis staturam, & [subintellige eos, nempe torren-
 tes,] qui poterant vadari, Ti. Elevati sunt torrentes
 præ viro, i. e. ita ut vadari non possint; moti sunt, scil.
 habitatores ea loca relinquunt. Itaque nunc aqua-
 rum inopia, nunc redundantia, regiones vastat. Mira
 varietas & vicissitudo. Tò ^{q. d.} ^{moventur ambiguum}
 est; aliis ad aquarum motum & fluxum, [ita illi quos
 jam produximus,] aliis ad aquarum abscissum, refe-
 rentibus, [quos jam producam.] Attenuantur (i. e.
 exsiccantur) ab homine, ab hominibus istius loci, ut
 illis ultra non fruantur; ac moventur, i. e. abeunt, eva-
 nescunt tales aquæ. Aquæ ignota pedibus, h. e. per
 quas nullus transierat, & quæ altiores erant homine, re-
 cedunt & evanescent, V. sim. P. ^{q. d.} ^{expono, attenuari,}
 arescere, ut Isa. 19. 6. [Alii aliter:] Exhaustiuntur
 (Heb. attenuantur; sunt autem cognatæ radices ^{q. d.}
 attenuari, & ^{q. d.} ^{haurire;}) mortalis operâ, (vel, à
 mortali, i. e. ab homine, sive ab hominibus, h. e. fos-
 soribus, qui illas aquas exhauriunt quæ sub terra in fo-
 dinis erumpunt,) abscedunt, JT. Pi. Heb. moventur:
 Synecd. generis. [Alii hoc & præcedens comma sic
 reddunt;] Et ignorata pedibus, & quæ caruerant homi-
 nibus, vagantur, scil. flumina: h. e. Aqua quæ sub
 terris fluebat, quam nulli accolebant homines, elici-
 tur hominum labore, & docetur alium tenere cursum;
 ut est in Plin. 33. 6. Hæc vulgò contingunt, ut cam-
 pi eluvionibus mergantur, agri stagnent exundanti-
 bus atque erumpentibus alicunde torrentibus; quæ
 stagna deinde arte atque industriâ siccantur, ut dein-
 cept arva cultiora & feraciora succedant stagnis.
 [Al. sic.] De fossoribus hæc accipio, iis nempe qui adeo
 expavescent erumpente fonte ut à pedibus suis obli-
 vioni tradantur, & fugere nequeunt, indèque atten-
 uantur prorsus, spiritu exhauriuntur, & ex hominibus, i. e.
 ex hominum consortio, migrant. ^{q. d.} ^{mihi collecti-}
 vum est. Alii ^{q. d.} ^{sumunt significatione vocis affinis}
^{q. d.} ^{pro extrahi, elevari, ut Esa. 38. 14.} Tum sic
 vertas; Qui oblivioni traduntur à pedibus, extrahuntur
 ab hominibus, discedunt: i. e. Qui præ stupore fugere
 è fodinis nequeunt, extrahuntur indè operâ homi-
 num, & sic demum movent se ac discedunt, alioqui
 immoti præ metu. Nec alium sensum Chald. habere
 videtur, qui sic locum reddit, Invalefcit torrens è loco
 qui fuit canalibus; qui oblivioni traduntur, quò minùs
 transeat pes, elevantur à filiis hominum, migrant. Has
 nostras coniecturas visum est aliorum coniecturis ad-
 dere.

5. Terra de qua, &c. [ארץ מנה יצא לחם] Terra (vel, Est terra, Ti. P. sub. aliqua, P. vel, A terra ipsa, M. vel, Quod attinet ad terram, nom. absolute positus P.) ex qua (vel in qua, Ti. Heb. ex ea, Mo.) exibat, vel egreditur, panis, M. Merc. P. Ti. Pi. i. e. frumentum, unde fit panis: vel victus, Ca. ¶ In loco suo, &c. [וְהָיָה כְּמִן] Et subter ea, five eam, convertitur (sub. מקומה locus ejus, quod in מקומה subintelligitur,) tanquam ignis, Merc. M. Et quod sub ea est vertitur in quendam veluti ignem, P. fim. V. Alius autem eruta ignem exhibet, Ti. [Hunc locum variè explicant.] 1. In plerisque locis terra in superficie producit panem, & in fundo materiam sulphuream, &c. quod sanè mirandum est. 2. Terra quondam fertilis, postea adusta & falsuginosa, adeoque sterilis, redditur. Hæ sunt mirabiles rerum vices; nihil est quod non mutatur. 3. Locus Paradisi fertilissimus flammâ obsidetur. חם est omne quod editur. 4. [Alii referunt ad metalla & metallarios.] Terra, quæ prius arabatur, relictis metallis effossa est, & propter fornaces variè versata & subversa. Terra ex qua prodit cibus, (i. e. quæ plus satis benigna est & fertilis,) quamvis sub ea diversum fiat, velut ignis ardeat, JT. i. e. Quamvis sæpe in subterraneis specubus venæ terræ sulphureæ, five naturâ suâ, five ferramentorum ictibus, irritatæ, five lucernis inflammatae, in homines exardescant; tamen non deterrentur ipsi. Al. sub ea verò pars aliqua convertitur ut fiat velut ignis; i. e. pars aliqua redditur sulphurea, & velut igne excoquitur in metalla. Al. tellus quasi igne evertitur; Agunt per magna spatia cuniculos, & terram subeunt, non secus ac ignis facit, ut in Aetna & Vesuvio. Quin etiam occurrant sub terra filices igni rampunt & aceto, dum illic gemmas & aurum quærunt homines, quò nunquam ullæ, quantumvis agrestes aut feræ, penetraverant bestiae, sed nè aspexerant quidem perspicacissimæ. 6. Locus sapphiri lapides ejus; ita Mo. P. Merc. V. sub. loci, V. vel terræ, Pi. Merc. sub. sunt, Pi. vel erunt, Merc. [מקום ספיר אבניו] Concisa oratio, in qua antecedens deest, pro, Est regio aliqua cujus lapides sunt locus sapphiri; i. e. in cujus lapidibus inveniuntur sapphiri; vel, ex quibus exciduntur. Lapidibus illi effossi poliuntur in sapphirus. Sapphirus & alii pretiosi lapides terræ habent loca sua, &c. More Ebraeo, loco omnium gemmarum unam speciem nominat, nempe sapphirum. Sapphiri locus est in ejus lapidibus, Ca. Est locus cujus lapides sunt sapphiri, Ti. Locus est sapphiro & aliis lapidibus ejus, M. Terræ, inquam, ejus lapides loco sapphiri, JT. ¶ Et glebæ illius aurum, [וְהָיָה אֵילָן] Et pulvis auri (sub. sunt, P. vel, erunt, Merc.) illi, Merc. P. Mo. loco. q. d. Locus ille terram habebit aptam ut ex ea eruatur & eliciatur aurum. Habetque auri pulvis, Ti. Ca. Concisa iterum oratio, pro, Est item terra alia cujus pulvis est merum aurum, vel, ubi aurum est instar pulveris. q. d. Una regio abundat sapphiris, alia auro. Quin & auro suæ sunt glebæ, M. Al. Pulvis auri illi, nempe sapphiro; nam אילן masculin. est. Cum de auro antea egerit, hoc referri potest ad sapphirum proprie dictam, (nam alteram sapphiri speciem cyanum vocant,) quæ aureis punctis quasi stellulis collucet, teste Plin. 37. 9. Sensus ergo est, Aureis punctis instar pulveris aspersus est ille lapis. Sapphirum cum auro conjunxit ob puncta illa aurea; vel, lapidum & metallorum simul meminit. Q. hæc, ut reliqua omnia usque ad antithesin v. 12. ad metallorum inventionem & erutionem referunt. Pulvis verò aurum (sub. sunt, JT. vel dant, Pi.) illi, JT. Pi. scil. mortali, ex versu 4. i. e. Homo novit artem ex pulveribus illis conficiendi aurum; nec non ex lapidibus exculpenti sapphirum. 7. Semitam, &c. [נתיב לא ידעו עיט] Semita (vel, Semitam, P. Mo. vel, Est semita, Ti. vel, In semita, Al.) quam non norat (vel vidit, M.) avis, seu ales, Merc. fim. M. Ti. &c. vel, non cognovit illi, &c. P. nempe, quæ eatur ad eam regionem. q. d. Fit inhabitabilis, etiam ipsis avibus. עיט est avis rapax & prædatrix, (pollent autem tales visu,) & collectivum est, earumque tur-

bam indicat. ¶ Nec intuitus est eam, [וְלֹא שִׁוְפוּהָ] Merc. fim. Nec vidit eam, Mo. &c. ¶ Oculus vulturis; ita Mo. Pi. P. M. V. qui & odoratu plurimum valet, & visu, prædam è longinquo prospiciens: [וְלֹא] Cornicis, JT. Merc. quamvis acuto visu præditæ. At JT. [וְלֹא] cornicem vertunt Deut. 14. 13. ubi & [וְלֹא] picam reddunt, sicut & Levit. 11. 14. Al. pica, Merc. Pi. milvi, Ti. Pi. Utut sit, constat [וְלֹא] avem esse perspicacissimi visus. Merc. De ea plura vide ad Levit. 11. 14. Est in hoc & Ma. seq. versu periphrasis loci inaccessi & abditæ, ex qua amplificatur illa inventio atque erutio metallorum, de qua jam dixit v. 6. q. d. Dei hoc est donum, à quo est rerum omnium inventio. 8. Non calcaverunt (vel, calcant, P. M.) eam; ita Merc. Mo. Ti. [וְלֹא הָרְרִיכוּהָ] Ad verb. Non fecerunt calcari eam, scil. à seipsis. Ità vox sumitur quum refertur ad rem, ut patet Jer. 51. 33; quum autem ad personam, fecit calcare, &c. i. e. duxit per viam. Pi. Quam non instituerunt ad iter, Ti. ¶ Filii institutorum; nempe institutores, mercatores: [בְּנֵי שִׁוְפוּ] Targ. Merc. [וְלֹא] hic tantum occurrit, & Job. 41. ult. unde colligitur quod significet superbiam, five elationem, quia ibi ponitur ut synonymum voci præcedenti [וְלֹא], quod sign. alium, seu elatum. [וְלֹא] non est leonis nomen, ut Hebræi fingunt, sed sign. elationem, five proceritatem. Arabicè certè SACHATSA est attollere, procerum esse. Hinc ad animum translatus [וְלֹא] Talmudicis est superbia. [וְלֹא] variè reddunt. Filii superbiæ, five fastus, five elationis, Merc. D. M. Mo. vel superborum, & filii leonum, Targ. filii hominum, Targ. aliud; catuli leonis, M. Et sanè leonis nomen videtur, quia in secundo hemistichio, ubi idem repetitur, dicit [וְלֹא], quod est genus leonis. Al. fera, Ti. fera superba, Pi. fera juvenes, JT. Fil. superbi vocat feras truces & immanes. Filii proceritatis, i. e. proceræ animæ. ¶ Nec pertransiit per eam; [sim. omnes;] Merc. ex [וְלֹא] Vox Syriaca est, idem quod Heb. עבר transire. R. Levi. ¶ Leana. At ex verbo constat masculinum esse: [וְלֹא] Leo, Merc. P. M. Mo. leo ferus vel immanis, Pi. supra. JT. leopardus, Ti. 9. Ad (vel In, Mo. P. Merc.) silicem (vel, petram durissimam, Pi. Merc. vel, adamantem, Targ. simil. JT.) extendit (vel mittit, M. JT. Merc. immittit, Ti. infert, Pi. misit, Mo. P.) manum suam. Ità Ch. Sy. Ar. Communit rupes, &c. ¶ Subvertit à radicibus montes. [Sim. omnes. Sed quis mittit, &c. & subvertit, &c.] Resp. 1. Deus; ut potentiam suam ostendat in rebus durissimis, &c. Deus nec solidissimis rupibus parcat, quin eas aliquando subvertit. Refero ad terræ motum ob ventum in terræ & montium visceribus inclusum, indeque erumpentem, & omnia confringentem. Malim sic, In montibus fluviis producit, rupibus diffilis, &c. Elicit ex silice aquam: Psa. 114. 8. Convertit silicem in fontes aquarum. Resp. 2. Homo; qui rupes confringit & complanat & suffodit, in humum conversis montibus: sicut Demetrius & Julius Cæsar fecerunt, quum Isthmi angustias inter duo maria perfodere tentarent. Vel referri potest ad hominum avaritiam, qui etiam per rupes viam ferro pandunt, montes excindunt, aurum & gemmas erunt penè ex inferno. Alii ad metallorum erutionem hoc accommodant. Continuat hinc sermo de fossoribus metallariis: Infert manum, &c. scil. homo, ad cadendum; evertit montes, effodiendo terram sub illis. Qui metalla quærunt coguntur durissimas petras manu suâ, adhibitis cuneis & malleis ferreis, (imò etiam igne & aceto, teste Plin. 33. 4. qui locus hunc textum optimè elucidat,) perfringere, & cuniculis actis per magna spatia montes eorumque fundamenta cavare. 10. In petris rivos excidit, [בְּצִוְרוֹת יְאֵרִים בָּקַע] In rupibus (vel, E silicibus, P. Ex petris, M.) rivos eruit, M. rumpere, vel erumpere, facit, P. vel fecit, Mo. diffindendo efficit, JT. diffindit, Merc. Pi. D. Locutio qualis, Mole farinam, i. e. frumentum, è quo farina; lances dolose, Amos. 8. 5. & Job. 22. 6. vestes nudorum, &c. Nec enim findit rivos, sed rupes, unde postea rivi profuunt. Græcus Scholiastes, rumpit οὐδας μορμύρας rivas fluminum; Th. οὐδαμορμύρα munimenta: sic 2 in צִוְרוֹת

auxit ejus raritas, & quod longè petitem esset; nam
 • Ful. misc. in solo Prussiae littore reperitur. ¶ Nec commu-
 4. 9. tabuntur, [וְיִתְּמוּרָהּ]. Et (vel nec, Merc. P. Mo. JT. &c.
 • Merc. nam negatio repetenda est P.) permutatio ejus, P. Merc.
 • G. nec permutabitur, five permutari potest, Ti. M. Pi. Apud
 • Merc. sim. veteres, ante nummos inventos, rerum fiebat permuta-
 D. tio, & res pro rebus dabantur. ¶ Vasa auri,
 • Merc. [וְכֵלֵי] Vasa obrizi, P. Mo. Ti. vasa auri puri puti, five
 purgatissimi, Merc. JT. Pi. & robustissimi; quod ideo
 • Merc. dicitur, à soliditate; nisi fortè pro [וְכֵלֵי] Jer. 10. 9.
 qui locus est ubi solidissimum & optimum nascitur au-
 • Ma. rum. Al. vasa gemmatum, M.
 18. Excelsa & eminentia; ita Sym. in D. Sic ety-
 • Merc. mon nominum sonat: [וְיִתְּמוּרָהּ] [Variè red-
 dunt.] Ramoth & Gabis, Merc. Ca. Ti. nomina lapi-
 • Merc. sim. dum nobis ignotorum: qui dicti sunt, quod in gibbis
 M. & eminentiis montium Orientis reperiantur. Sic
 • He. in & in [וְיִתְּמוּרָהּ] erit loco; quod non est insolens. V.
 Merc. [וְיִתְּמוּרָהּ] alii reddunt, coralia, ita M. Mo. Pi. P. vel,
 • D. ex quia hæc excelsa sunt; vel, quia in celsis rupibus cre-
 Merc. scunt. Sandastros, JT. quam aliqui Garamantitem
 • Ma. vocant, in qua velut in translucido stellantes intus fulgent
 • Car. aureæ guttæ: Gignitur in Arabia, &c. ait Plin. 37. 7.
 • Ma. cujus ideo Jobum hinc meminisse non est mirum.
 • D. Aromata, Th. in D. serica, five subtilia, Aq. in D. sim.
 Hi. apud Ezecielem. Al. cornu monocerotis, five uni-
 • Q. in cornis, Q. in Ma. Al. pelles pretiosæ, quæ etiamnum
 Car. plurimi æstimantur. Tā [וְיִתְּמוּרָהּ] vertunt, lapidem pretio-
 • Q. in sum, V. unionem, Mo. JT. Pi. seu margaritam, quasi in-
 Ma. star grandinis. Lapidem grandinis, ut Ezec. 23. 4.
 • Q. in o. Tā [וְיִתְּמוּרָהּ], vel Tā [וְיִתְּמוּרָהּ], vocant. K. reddit, diamantum;
 Merc. alii, indumentum polymitum, five vestem ministerialem;
 alii, vestem sericam. In Latinis est lapis pretiosus al-
 • D. bus nascens in Oriente. [וְיִתְּמוּרָהּ], eminentia quævis; [וְיִתְּמוּרָהּ],
 congregavit; [וְיִתְּמוּרָהּ], elevatio, collis. ¶ Non
 • V. memorabuntur, [וְיִתְּמוּרָהּ] Non memorabitur, Merc. P.
 nempe præ ea, Merc. Sing. pro plur. non memorantur,
 • Ma. Car. i. e. si conferantur cum illa, negliguntur. ¶ Tra-
 • Car. hitur autem sapientia de occultis, [וְיִתְּמוּרָהּ] [Variè hæc reddunt.] Æstimatio sapientiæ, &c. D. Pi.
 • Ma. Pretiosior est; &c. P. He. in V. Pretium, &c. Car. ex
 Brought. K. in Merc. Propriè tractus, vel tractio. Pretium
 • Car. autem sic dicitur, quia illud rem quamvis ex
 manu, five domo, five officina; hominis extrahit. Sapientia
 • Ma. tracta dicitur, ut pretiosiores merces longè
 vehi solent. Al. Protractio sapientiæ, &c. i. e. preti-
 • Merc. um, Gall. le cours; q. d. Studium ejus acquirendæ, &
 ejus acquisitio, vel potiùs, æstimatio & extensio famæ
 • G. ejus, longius protenditur quàm gemmarum; ut & no-
 men [וְיִתְּמוּרָהּ] aliàs in Scriptura sumitur. Attractio, Q.
 • Q. in in V. G. vel acquisitio, JT. Q. in V. Alii, Pondus, &c.
 Merc. Scult. Coc. Sapientia enim propendet; quod Græci di-
 • G. cunt [וְיִתְּמוּרָהּ]. Alii, Parum, &c. ut Psalm. 120. 5. Mar.
 ex He. Alii, Extractio, Q. in Merc. BA. Cod. Quod
 si quis posset eam è loco aliquo extrahere & elicere me-
 • Q. in tallorum more, ejus captura & extractio pretiosior
 Merc. esset, &c. [וְיִתְּמוּרָהּ] hinc tantum occurrit, & Psalm. 126. 6.
 ferens [וְיִתְּמוּרָהּ] lectissimum semen; intelligo, semen
 • Cod. separatam & servatum. Unde de re electa & chara
 & pretiosa usurpari potest. Porro, totum hoc comma
 nulli perceperunt quos videre licuit. Margaritas è
 mari extrahi per urinatores, non sine periculo, norunt
 omnes. Unde Plinius de illis qui montium ruinâ quæ-
 runt aurum ait, minus temerarium è profundo maris
 querere margaritas: & proverbium R. Akiba, Urina-
 tus es in profundam aquam, & eduxisti testam manu tuâ,
 in eos qui magno periculo vilia quærunt, quod sæpe
 nisi testas margaritarum piscatores extrahant. Ha-
 rum ergo extractioni anteponit extractionem sapien-
 tiæ, five quod difficilior sit, five quod præstantior.
 [Sed de his fufus differentem audiamus [וְיִתְּמוּרָהּ] Bo-
 chartum, qui hæc habet:] Jobus vocabulum [וְיִתְּמוּרָהּ]
 hic adhibuit. Nam, i. veteres urinando conchas aut
 margaritas è fundo maris extrahebant, idque non
 sine magno periculo; quia si in hiantem concham
 rectâ manum indiderint, illa clauditur protinus, &
 urinatorum digiti sæpe sic abscinduntur, quo cruciatu
 statim intereunt. Atqui à latere conchæ manum
 subjiciunt, & facile conchas est [וְיִתְּמוּרָהּ] extra-

hant: Sunt verba Isidori Characeni. Qui conchas
 sic [וְיִתְּמוּרָהּ] Hebraicè dicerentur [וְיִתְּמוּרָהּ], atque
 ipsa tractio [וְיִתְּמוּרָהּ], seu [וְיִתְּמוּרָהּ]. Manilius de his a-
 gens dicit, lib. 5. Astron. Cùmque suis domibus con-
 chas vallòque latentes PROTRAHIT immensas—
 Et Alkazuinius, [Scriptor Arabicus,] Et urinator
 cum descendit ut eam educat, illam è terra vi EXTRA-
 HIT. Et Hector Boethius de eodem, Piscantes—
 primo ATTRACTU testas conjunctas arctissime deti-
 10 nent, protinus illis alioquin unionem evomituris. 2. Non
 tantum concham è mari, sed margaritam quoque ex
 concha extrahant. Monachi in Mesuen, Cùm è
 conchis EXTRAHUNTUR margaritæ, integræ
 sunt, &c. Sylvius apud Gesn. pag. 625. Uniones mi-
 nimos ex mytilorum conchis EXTRAXI. Quod
 quandoque fit non sine vi: Sic enim Plinius, Con-
 20 chis adherescunt, nec in avelli queant, nisi limâ, &c.
 Opera itaque quæ in sapientiæ comparatione infumi-
 tur appellatur attractio, manifestâ ad hæc allusione,
 quia res est operosi plena laboris; sed quæ cùm semel
 ex animi voto successit, infumptæ operæ non poenitet.
 3. Tractio est verbum piscatorum, qui tam hamos &
 retia trahunt, quàm iis quicquid capitur. Vide Job.
 40. 20. Psalm. 10. 9. Joh. 21. 6, 8, 11. Porro, vocem
 [וְיִתְּמוּרָהּ], quæ & hic reperitur, & Prov. 3. 15. & 8. 11.
 & 20. 15. & 31. 10. & Thren. 4. 7. variè variè red-
 dunt. Aquila, [וְיִתְּמוּרָהּ], conspicua, illustra, quasi fiat
 à [וְיִתְּמוּרָהּ] aspicere, mediâ geminata; ut in [וְיִתְּמוּרָהּ] ab [וְיִתְּמוּרָהּ], &
 30 [וְיִתְּמוּרָהּ] à [וְיִתְּמוּרָהּ], & [וְיִתְּמוּרָהּ] à [וְיִתְּמוּרָהּ]. & Sym. [וְיִתְּמוּרָהּ], in-
 tima; quasi pro [וְיִתְּמוּרָהּ]. Hieron. valde inconstanter;
 hic, occulta; Prov. 3. 15. cunctas opes; Prov. 8. 11.
 cuncta pretiosissima, Prov. 20. 15. gemmas; Prov. 31. 10.
 ultimos fines; Thren. 4. 7. ebur antiquum. Quæ ver-
 sionum inconstantia docet incomparabili viro calcu-
 lum hic hæsisse. Plerique, lapides pretiosos in genere,
 vertunt. Itâ semper in Proverbiis. Ch. Sy. Ar. & mul-
 ti Hebræorum. Non placet, quia hic à multis gem-
 40 marum speciebus, nempe [וְיִתְּמוּרָהּ] & [וְיִתְּמוּרָהּ], & aliis hoc
 loco memoratis, distinguitur: sed neque est gemma
 certa species; gemmarum enim nomina Scriptura
 passim solet sing. num. efferre; Peninim autem tan-
 tum in plurali. Nempe in annulis ferè singulæ gem-
 mæ adhibentur; at margaritæ in torquibus, &c. plures
 conseri solent. Syrus in Jobo smaragdum & car-
 50 chedonium, in Jeremia Sardium, exponit. Alii, car-
 bunculos, JT. Pi. Al. corallium; ita Cl. Bootius Anim-
 advers. sacr. 4. 3. ubi hæc habet: Ex Thren. 4. 7.
 fatis apparet peninim esse coloris rubicundi: Marga-
 ritæ autem non rubore, sed candore, censentur. Nisi
 igitur doceri possit (quod doceri non posse certus sum)
 rubrum colorem de quovis colore splendido usurpari
 ab Hebræis, quomodo purpureum usurpant poetae La-
 tini, peninim non margaritas significabit, sed coralli-
 um, &c. Hæc illè confidenter admodum, ut solet.
 Sed respondeo, 1. [וְיִתְּמוּרָהּ] Thren. 4. 7. non ad rubo-
 rem, sed candorem, pertinet, ut deinceps probabimus.
 2. Nego juvenilem faciei ruborem convenienter cum
 corallio comparari: nam sola labra cum corallio con-
 feruntur. In corallio enim rubrum ardet, & maxi-
 60 mè excitatum atque intensum est: genæ rubent mol-
 lius, & rosæ tantum, vel purpureæ, dicuntur: Rubere
 dicuntur qui vel ægri, vel ebrii, sunt. Porro, non
 dicuntur ibi Naziræi facie rutilasse, multò minùs ge-
 nis, vel labris, sed corpore; quod à folis labris coralli-
 nis corallium appellare, non minùs absurdum esset,
 quàm totum Æthiopem ebori comparare, quia est albus
 dentes. Sed sint hæc vera, quæ tamen falsa esse
 constat, nisi hoc insequetur [וְיִתְּמוּרָהּ] corallium de-
 signare, nisi hoc insuper supponas, nihil aliud hæc voce
 70 significari quod faciei ruborem æquè bene exprimat.
 Hoc autem est falsissimum. Nam, ut carbunculos tace-
 am, quidni, cum Syro, reddidit, Sardam, vel Sardium?
 Hanc certè gemmam rubere docent Plin. 37. 7. &
 Theoph. lib. de Lapid. (prout agnoscit ipse Boot.)
 Orpheus in Achate—[וְיִתְּמוּרָהּ] Sardiumque
 sanguinea, dixit; Isid. Orig. 16. 8. Porro, juvenilis val-
 tās rubor Sardio longè meliùs quàm corallio exprimi-
 tur, (quanquam Boot. contrarium statuit;) rubrum
 enim in Sardio languidius est, & dilutius, & carni
 similis.

similius. Unde & hunc ipsum lapidem *carneoli*, vel corruptè *corneoli*, nomine vocant Europæi omnes; Agric. de Fossil. l. 6. Adr. Toll. de Gemmis 2. 80. Confer Plin. 37. 6. Sed objicit, *Sardium* non posse venire in censum rerum pretiosissimarum, cum inter gemmas vilissimas ducitur: sunt verba Solini ex Plinio. At Solinus Plinium hinc, ut alibi sæpe, perperam intellexisse videtur. Plin. enim habet, — *Ad hæc* (nempe ad sculpturam, & signum, &c. de quibus ibi agit,) *Sarda utilissima*. Et *Sardas* inter lapides qui in pretio habentur numerat Plato in *Phædone*: simil. Lucian. in orat. de Domo, & Theophrastus, &c. Fateor tamen *Sardam* esse minus pretiosam quam ut ad illam pertinere possint tot *Jobi* & *Salomonis* loca, quibus patet *peninim* inter longè pretiosissima poni. Idem verò argumentum adversus corallium concludit, quod nè gemma quidem est, sed *καὶ δὲ σκῆλον*. Vidit hoc Bootius, idèque contendit corallium olim inter pretiosissima locum habuisse, & hoc *καὶ δὲ σκῆλον* probat ex Basil. Dionys. Perieget. Lucian. Virgil. & Plin. 9. [De quibus videtis Auth. nostrum h. l. prolixè satis differentem.] Alii ergò *פניני* reddunt, *margaritas*, five *uniones*; ita Ch. & Ar. & Pomarius in Lexico, & RS. in Prov. 8. 11. Ità M. Ti. Mo. P. Merc. Cod. BA. Hanc interpretationem multa adstruunt. 1. Ad *פניני* *penin* alludit *πιννα* *pinna*, conchæ margaritifera nomen in usu apud Græcos & Romanos, Athen. l. 3. Plin. 9. 33. Unde & *πιννα* pro *margarita*, Ptol. 6. 7. & 7. 1. 2. Probatur ex voce *פניני*, quæ *margaritis* propria est, de qua jam dictum. 3. Huc facit, quod *peninim* cum rebus pretiosissimis passim recensentur. 4. Et quod Prov. c. 20. v. 15. occurrit *פניני* *penin* copia margaritarum, quarum plures suppetunt quam gemmarum pretiosarum; adeo ut circa unam insulam margaritas 300 quandoque cymbis expiscantur. 5. Et quod remota esse à Judæa margaritarum loca insinuatur Prov. 31. 10. Nempe nusquam propius occurrit earum piscatio quam in *Perfisco* sinu; quo sinu Chaldæi, multò Judææ viciniore, tamen ubique describuntur ut gens remota valde; ut 2 Reg. 20. 14. Esa. 5. 26. Jer. 5. 15. Hab. 1. 8. Sed unum potest obijci, quod *rubere* dicuntur Thren. 4. 7. ubi de *Naziræis* dicit, *פניני* *פניני* *פניני*, *rubri fuerunt præ peninim*. Id margaritæ non convenit, quæ candore notabilis ipso est. Dices margaritarum alias rufas esse, alias aureas, vel fulvas, ut notant Plin. Athen. &c. Verùm isti colores in iis & infrequentes sunt, & vitiosi; nec quisquam ideo diceret aliquid *rufum* esse ut *margaritam*; ut neque *nigrum* esse ut *hominem*, quamvis hominum quidam nigri sint. Afferro itaque Heb. *פניני*, propriè *rubere*, interdum aliter sumi; æquè ac Latinum *rutilare*, quod sæpe valet tantum splendere, ut En. 8. *Arma inter nubem cæli regione serenâ E cælo rutilare vident*—Hinc Philoxeni glossa, *ἀλμυροῦ*, splendeo, *rutilo*: & passim in Poetis *rutilare* dicuntur Luna & stellæ, ob splendorem. Eodem exemplo à Poetis *purpurea* vocantur quæ sunt eximii candoris. *Albinovannus* in *Mecænatii* obitum, *Brachia purpureâ candidiora nive*. Horat. ad Venerem lib. 4. od. 1. *Tempestivus in domo Pauli purpureis ales oloribus Comestabere Maximi*. Quia utrique colori, candido, inquam, & purpureo, hoc commune est, ut admixti luminis multum habeant. Itaque à *פניני* *penin* lucere est Chald. *פניני* *penin* purpureum & coccineum; & *פניני* *penin* alba dicuntur quæ insigniter splendent. Hesyech. *ἀλμυροῦ*, *φαιδρα*, *λαμπρὸς*: rursus, *ἀλμυροῦ*, *πὸ λαμπρῶν*. Sed quod maximè ad rem facit, *פניני*, quod Heb. est *rubere*, Arab. sign. *candere*: hinc illis *ADAMO* de quovis jumento est maximè candidus; & *NAKA ADINA*, *camela summè candida*. Ità exponunt Alcamus, Giggeius, Golius. Sic ergò hic locus exponendus, *candebant*, vel *lucabant*, & *nitebant*, corpore præ margaritis. Constat hæc verè dici ex Levit. 13. 19. ubi *פניני*, i. e. *lucida* lepræ macula, à Mose vocatur *פניני* *penin*, quod vertendum, (non, *alba* impensè *rubra*, quod absurdissimum est; nec, *alba subrubida*, quum certum sit geminatas radicales in *פניני*, ut in aliis, significationem intendere; nec, *alba*, aut *rubra*, quum Deus hæc duo junxerit ibi, & Levit. 13. 24. 42. sed,) *macula alba maximè lucida*. Quod pertinet, quod *פניני* *penin* haberet à Mose appellatur. Nam Arab. *BAHARA* *lucere*

est, & Chald. *BAHIR* est *lucidus*; Hebraicè etiam; unde Job. 37. 21. *פניני* *penin*, *lumen lucidum*. Itaque *פניני* propriè est *macula lucida*, vel *instar nivis candida*: qui verus lepræ color, Exod. c. 4. v. 6. Num. 12. 10. 2 Reg. 5. 27. [Vide à nobis annotata ad Levit. 13. 19.] Rursus, Cant. 5. 10. *פניני* *penin*, nolim reddere; *Sponsus meus candidus est & ruber*, sed, *candidus est & lucidus*, i. e. summo candore nitens, &c. *פניני* *penin*. Quod Jeremias h. l. sic imitatur, ut patebit totum legenti; *Fuerunt nive puriores, lacte candidiores, corpore margaritis lucidiores*: & sic omnia bellè coherant, quia nix, lac & margaritæ sunt concolores. Quod si ultima verba reddas, *gemmis rubicundiores*; 1. *Iidem candere & rubere dicuntur*, quod non convenit. 2. Nec pleræque gemmæ rubent, sed soli carbunculi, aut his congeneres, carchedonii, sandastri, sardæ, &c. 3. Rubent tantum ægri aut ebriosi.

19. *Topazius*; ita Ti. Pi. Merc. D. ex o. Cod. G. V. *פניני* *penin* Vel, *smaragdus*, M. P. Mo. Et topaz. & smaragdus virent. ¶ *Æthiopis* Ità P. M. Merc. &c. i. e. Vel, insulæ maris Rubri, in sinu Troglodytico & Æthiopico. Vide Plin. lib. 6. 29. & 37. 8. Vel, Indiæ. Topazius apud Troglodytas frequens est, smaragdus apud Æthiopes; Plin. 37. 5. ¶ Nec *פניני* *penin*, &c. *פניני* *penin* *Auro mundo*, five *puro*, Merc. P. JT. Pi. i. e. expurgato. Hinc constat *פניני* *penin* aurum esse, non gemmas; quia gemmæ jam puræ sunt.

20. Unde ergò *sapientia*, &c. ¶ Repetitio est interrogationis, cui responsum subijcit, à Deo esse.

21. *Volucres quoque cæli latet* ¶ Prosopopœia est; q. d. Nè in sublimibus quidem locis, quod aves volare solent, reperitur, nec sursum, nec deorsum, in abstrusis aut remotis locis. Vel, *aves* sunt Angeli Dei, qui leves sunt & volucris naturæ, videtque faciem Dei; non tamen omnia assequuntur mysteria ejus, nec ad Dei perfectionem intimamque mentem omnino penetrant.

22. *Perditio & mors* ¶ Ità P. Merc. JT. Pi. &c. i. e. Vel, 1. idem quod abyssus, loca scilicet subterranea, ut Job. 26. 6. Prov. 15. 11. Vel 2. homo ipse, propter peccata primi parentis morti obnoxius. Vel, 3. *perditio*, i. e. gehenna, & *mors*, i. e. sepulchrum, ubi conduntur mortui; & per metonymiam, in illis agentes: q. d. Nec mortui sub terra, licet diu vixerint, & experientiam magnam habuerint, nec demones in inferno, licet astutissimi, dicent perfectam sapientiam apud se inveniri. *Pluto lethumque dicunt*, &c. Ca. Vel, 4. Sancti mortui, qui, etsi Divinâ facie illustrati multa cognoscant, non tamen omnia mysteria sapientiæ Divinæ, & occulta ejus judicia, iis revelantur. In Deo solo est fons sapientiæ, de quo hinc queritur, & ex eo cæteri hauriunt quod habent. [Al. sic;] Quod omnes res compositæ in sua principia redeunt, ingens est sapientiæ Divinæ testimonium. ¶ *Audivimus ejus famam* ¶ Ad verb. *auditionem*, Merc. q. d. Ea nobis tantum auditione nota est. Eò quidem fama ejus pervenit, quia nusquam non vis Divinæ sapientiæ penetrat, & ex ejus providentia pendent omnia, suprema, media & infima, licet quàm maximè recondita; at illis plenè perspecta non est.

23. *Deus* ¶ Nempe solus; quod latet in antithesi, nam ab omnibus viventibus occulta est. ¶ *Intelligit*, *פניני* ¶ At Senes [nempe o.] legisse videntur *פניני* *penin*, aptavit. ¶ *Viam ejus* ¶ Quæ scilicet perveniendum est ad eam. Modum ejus acquirendæ, Prov. 3. 17. & 4. 11. & rationem ejus agendi. ¶ *Novit locum illius* ¶ Ubi habitat & reperiatur. Est enim in ipsius mente; nec in hominibus est, nempe per naturam, sed tantum per gratiam Dei, qui de ea quantum & quibus vult distribuit. Reliqua tantum per participationem, & velut precario, Dei sapientiam habent; Deus solus naturâ suâ & essentiâ.

24. *Omnia quæ sub cælo, &c.* ¶ Verto, quæ sunt sub omnibus cælis, i. e. in omnibus climatibus orbis terrarum. q. d. Ex ipsius nutu ac præcepto omnia moventur, agunt & vivunt. Ex amplitudine providentiæ ac potentie ejus, ostendit apud ipsum solum residere sapientiam, quum solus ipse hæc omnia, adeo locis

BA. ib. cap. 7. pag. 693. &c.

BA. ib. c. 6. p. 681.

† BA. ib. cap. 6. per totum.

† Coc. v. G. sim.

† Ma. v. G. Cod. v. Ma.

† Merc.

† Cod.

† Merc.

† Q. in Merc. sim. M.

† Merc. v.

† Pi. sic Scult.

† Scult.

† M. He. & alii in Merc.

† Q. in Merc.

† G.

† Ca. sim. Merc.

† Merc.

† Merc. Jun. Pi. v. Pi.

† D. ex Merc.

† Merc. v. Scult.

† Merc.

† Pi.

† v.

adeo locis distantia, regat, nec ullus alius id possit.²
 25. *Qui fecit, &c.* [לַעֲשׂוֹת לְרוּחַ מְשַׁקֵּל] *Ut faciat*
 (vel, *Ad faciendum*, Merc. Mo. vel, *Ipse facit*, M. Is qui
 facit, Ca. vel, *Ut adhibeat*, Ti. vel, *Aptando*, JT. vel,
Quum aptaret, Pi.) *vento* (vel *aeri*, JT. Pi. etiam *vento*,
 Ti. Ca.) *pondus*, Merc. Pi. &c. Quum ventus & aer
 sit levissimus, & omni pondere careat, Deus tamen
 velut pondus illi facit, quum suum vento cuique mo-
 dum & rationem præscribit, quo tempore, & quo ve-
 lut pondere, i. e. quâ vehementiâ & impetu, spiret,
 uti hominibus, plantis, &c. necessarium est.³ Facit
 aerem servare suam proportionem, & [ut sequitur]
 ordinat aquæ suam mensuram; q. d. Ut autor sit con-
 cordiæ & elementorum, quæ hîc per *ventum*, sive
 aerem, & *aquam* synecdochicè comprehendit.⁴ ¶ *Et*
aquas appendit (vel *præparavit*, Ch. Sy. *aptavit*, con-
 cinnavit, composuit, direxit, quasi esset [מִקְנֵה]; sed malo,
 appendit, vel *libravir* : *ponderat*, M. *appendat*, vel *ap-*
penderet, P. Mo. Pi. *comprehendat*, Ti. *condit*, Ca. *ap-*
pendendo, JT.) *in* (vel *ex*, Pi.) *mensura* : ita Merc. P.
 Mo. &c. [וְיָמֵם תִּכְנֶן] Mutat orationis formam ab
 infinito [לַעֲשׂוֹת] ad præteritum. Aquis certam præ-
 scripsit mensuram, tam pluviis, ut quantum homini-
 bus commodum est & terris, tantum imbrium dimit-
 tat; quàm marinis, quas intra sua claustra cohibet,
 nè exundent, &c. Ostendit Deum in prima creatione
 cuncta fecisse summâ sapientiâ, ut hæc extra illum non
 sit quærenda. Confer Prov. 8. 27, &c.⁵ Hinc illud
 desumptum esse videtur Sap. 11. 21. *Omnia mensurâ*
numeròque & pondere disposuisti. Rerum massas in
 certa proportionem constituit.⁶
 26. *Quando ponebat pluviis legem*, [בְּעֲשׂוֹתוֹ לַמָּטָר חֹק]
 Dum, vel *Quum*, ipse faceret (Al. *facit*, M. *Faciendo*,
 JT. *Præfigendo*, Ti. *Qui præscribit*, Ca.) *pluvie statu-*
tum, Merc. P. vel *legem*, M. Ca. *terminum*, Ti. id est,
 Dum præscriberet quo tempore & quâ portione pluvia
 deflueret.⁷ Quod non citra mirabilem Dei provi-
 dentiam fit.⁸ ¶ *Et viam* Quum, inquam, viam
 faceret, i. e. ut R. Levi exponit, morem & rationem
 præscriberet.⁹ ¶ *Procellis sonantibus*, [וּלְקוֹלֵי קוֹלֵי הַשָּׁמַיִם]
Fulgur, seu *fulgetro*, (vel *coruscationi*, sive *radiationi*,
 P. Mo. M.) *tonitruum*, JT. Pi. Merc. vel *vocum*, Merc.
 i. e. fulgetro, quod tonitrua comitatur & producit.¹⁰
 Aliis asyndeton est, & vertunt, *fulgetro & vocibus*, Q.
 in Merc. atque *tonitruis*, Ti. Rationem his præscribit,
 quo tempore, & quâ mensurâ & ratione, produce-
 rentur, nè illis orbis subrueretur; & ut statis tempo-
 ribus & locis singula fierent, pro hominum & regio-
 num usu ac commoditate, & uti expedit. Porro, per
 hæc intellige & cætera omnia; nisi quod *pluvia*, *fulgu-*
ris & *tonitruum* mentionem facit, quod in his maximè
 visatur Dei admiranda & tremenda potentia.¹¹ Vox
 [וַיִּהְיֶה] hîc tantum reperitur, & Job. 38. 25. & Zach.
 10. 1. Ubique variant in hac voce.¹² & Hi. unde eam
 ignorasse videntur. Nostri *coruscationem*, vel *fulge-*
trum, vertunt, à [וַיִּהְיֶה] *vidit*, (sicut [וַיִּהְיֶה] *meditatio* ab
 [וַיִּהְיֶה], & [וַיִּהְיֶה] *scortationes* à [וַיִּהְיֶה] *scortatus* est.) Jun-
 alibi, *nimbus* : R. Nathan, *fulgur*, aut *nubem*. K. vult
 esse *fulgura* quæ præcedunt tonitru; addit tamen,
 priscos Rabbinos exponere per *nubem*, cujus quinque
 aiunt esse nomina, [וַיִּהְיֶה], [וַיִּהְיֶה], [וַיִּהְיֶה], [וַיִּהְיֶה], [וַיִּהְיֶה]. Id nos
 rectum putamus, & [וַיִּהְיֶה] vertimus, *nubem to-*
nantem, sed quæ tamen pluviam, quod fieri solet, ef-
 fundat; quamobrem omnibus istis locis [וַיִּהְיֶה] cum plu-
 via conjungitur. Non gravatè referimus ad Æthio-
 picum [וַיִּהְיֶה], quod in Hiphil [וַיִּהְיֶה] est *non levis potum dare*,
 Matth. 27. 48. ut sit nubes irrigans terram.¹³
 27. *Tunc* Quum hæc admiranda Deus ordinaret,
 (nam sensus nunc absolvitur.¹⁴) quum illa omnia fa-
 ceret.¹⁵ à creationis exordio.¹⁶ ¶ *Vidit illam* Id
 est, sapientiam, de qua hîc sermo est.¹⁷ [Variè hoc
 explicant.] *Vidit*, nempe, ut causam exemplarem.¹⁸ In
 eam contemplatus est, ut ex ejus præscripto omnia fa-
 ceret; q. d. ipsam sapientiam apud se habebat.¹⁹ *Tunc*
vidit, i. e. perfectissimè scivit; non autem, ut homines,
 experiundo didicit.²⁰ *Vidit*, contemplatus est eam,
 h. e. appendit usum & finem omnium quæ decreta
 sunt à sapientia illa.²¹ *Vidit*, id est, approbavit, ut
 Hab. 1. 13. *non videt*, i. e. non approbat.²² Al. *vidit*,

id est, visibilem fecit.²³ ¶ *Et enarravit*, ita Merc. T.
 [וַיִּסְפֹּר] *Et narravit eam*, Mo. *declaravit*, vel *divul-*
gavit, Ca. M. Merc. Quæ antè velut occulta in ejus
 mente erant manifestavit; tunc apparuit ejus sapi-
 entia: quam conspiciendam & cognoscendam pro-
 posuit, vel Angelis, ut Ch. & nostri inquirunt; vel ho-
 minibus: vel potiùs, figuratè, *narravit*, quia mate-
 riam præbuit enarrandi eam, ut Psal. 19. 1.²⁴ Al. nu-
 meravit, sive recensuit, eam, He. in Merc. Ti. JT. Non
 displicet, ita enim vox fumitur Psal. 22. 18. Sanè Deus,
 quum res totidem conderet, velut sapientiam recen-
 suit quam rebus singulis adhiberet, ut in singulis ea
 viseretur; & quot sunt res ab eo conditæ, totidem &
 specimina sapientiæ ederentur ab illo.²⁵ Al. *scripsit*,
 vel *descripsit*, P. Q. in Merc. V. velut in libro; ut in
 rebus singulis quas condidit ejus sapientia tanquam
 in libro scripta, expressa, & conservata ad memoriam,
 videatur.²⁶ Voluit eam perpetuò observari in rebus.²⁷ Merc.
 illis.²⁸ ¶ *Et præparavit*, ita P. Mo. M. &c. [וַיִּסְפֹּר] V.
Comparabat eam, JT. *condidit*, Ca. *aptavit eam*, Merc.
 D. ut scil. res omnes eâ aptarentur, & componerentur
 eâ quæ sunt elegantia formæ & figuræ.²⁹ Vel, aptam
 reddidit ad usum hominum; aut *composuit*, vel *concin-*
navit, eam.³⁰ *Et constabiliavit eam*, Coc. *Confirmavit*,
 f. D. sive constituit fixam & perpetuam ejus rationem.³¹ f. Scult.
 ¶ *Et investigavit*, [וַיִּסְפֹּר] *Et etiam* (quinetiam,
 Merc.) *inquisivit*, sive *investigavit*, sive *pervestigavit*,
 eam, P. Merc. M. Ti. Mo. &c. q. d. Absolutissimâ sa-
 pientiâ, quasi diu pervestigatâ, omnia effecit. Non quod
 ipse pervestigare opus haberet; sed quod apud nos ab-
 solutissima sint, aut censeantur, quæ sunt elaborata &
 perquisita. Perquirendo invenit & perfectissimè eam
 adhibuit suis operibus. Q. per præsens vertunt, &
 etiam *inquit illam*, i. e. hanc quoque studiosissimè ob-
 servat; q. d. Omnia facit in sapientia.³² Probat.³³ V.
 Deus se eam [nempe sapientiam] optimè novisse, quasi,
 ut homines, plenè scrutatus esset.³⁴ f. Scult.
 28. *Et dixit homini* q. d. Eum admonuit.³⁵ Visus
 est dicere.³⁶ *Dixit*, in initio mundi, implantando
 cordi ejus notitiam sacram, illum sanctum & sapien-
 tem creando, ei præceptum, &c. tradendo.³⁷ Post
 lapsum hoc expresse Adamo dictum est, licet non sit
 scriptum.³⁸ ¶ *Ecce, timor Domini, &c.* De Dei
 sapientia locutus, ostendit quæ sit pars summa huma-
 næ sapientiæ. Confer Prov. 1. 7. & 9. 10. Eccles. 12. 13.
 Jer. 9. 23, 24. q. d. Deus sibi soli servavit sapientiam.
 illam quâ intelligit se mundum sapienter & justè gu-
 bernare; homini verò aliam quandam sapientiam
 ostendit, &c. P. Noluit Deus homines esse pro libito
 censores suæ sapientiæ; sed solos spectatores effectuum
 ejus, & humiles adoratores & fervos illius. Quæ
 servitus in timore Dei filiali consistit, & vitæ puritate.
 Ità ferè Thomas & Interpretes.³⁹ Hebræi intelligunt
 timorem Dei viam sternere ad Dei sapientiam cog-
 noscendam: ego autem sic intelligo; Admonuit ho-
 minem Deus, nihil esse quod curiosius singularum re-
 rum causas inquireret, quod ipse sibi reservaret, multa
 hîc volens nobis occulta esse; sed satis esse homini vo-
 luit hanc sapientiam, ut se timeret, &c. Confer Deut.
 4. 6. Psal. 111. 10. ¶ *Timor* Vel *reverentia*, JT.
 D. pietas. Sub *timore* etiam *amor* comprehenditur. Nam
 Amoris est, facere quod Deus jubet; ut propriè Timo-
 ris est, vitare quod prohibet. Satis sapit qui Deum
 timer.⁴⁰; h. e. qui eum colit, & voluntati ejus obsequi
 studet; quod fit declinando à malo. Est autem litotes.
 Nam malum fugiens non poteris non amplecti bonum,
 si ex animo Deum timeas.⁴¹ Merc.

CAP. XXIX.

A ddidit, &c.] Hoc capite Job (adversum socios,
 qui nunc ex vi afflictionum improbum eum
 judicant, vitæ superioris prosperitatem & integra-
 tem describit, hypothesi ad thesin revocatâ: ostendit
 hominis officium tam in magistratu quàm privati.
 Cogitur eorum importunitate suas laudes recensere.
 O 3 2. Quis

2. *Quis mihi tribuat*] Vel, *dei*, vel, *me ponat*, Merc. D. ¶ *Ut sim juxta menses*, &c. כְּיָמֵי לְחֹדֶשׁ] *Juxta menses* (ad verb. lunas, quia Hebræorum menses lunares sunt &) *antiquitatis*, Merc. Pi. &c. ad verb. *antiquitatis*, Pi. h. e. qualis fui in priscis temporibus; tunc enim integer fui, &c. d. Optat audientiam sibi præberi, ut olim cum auctoritate florere. ¶ *Secundum dies quibus*, &c. ? כְּיָמֵי hinc est in regimine ante פְּשָׁרָא, quod subauditur f. Ecce, felicitatem suam non fortunæ, aut suæ industriæ, &c. adscribit, sed Deo g.

3. *Quando splendebat*, &c. בְּהִלָּלוֹ נָרוֹ עָלַי רָאִשִׁי] *Quum ejus lucerna luceret*, sive *fulgeret*, in capite meo, Ti. vel, *super caput*, &c. M. vel, *illustraret caput*, Ca. Itā בְּהִלָּלוֹ pro בְּהִלָּלוֹ, ut à פָּקַד infinit. Cal fit פָּקַד, & à פָּתַח, פָּתַח, Nehem. 8.5. & sic relativum antecedenti præponitur, *quum splenderet ea*, nempe *lucerna illius*; sicut Exod. 2. 6. וַתִּרְאֶה אֶת הַיָּלֶד, & vidit ipsum, videlicet *puerum*. Sed quia הִלָּל pro *splendere* non aliàs nisi in Hiphil legitur, malo cum aliis inde esse pro בְּהִלָּלוֹ, vel בְּהִלָּלוֹ, ut sit contractum הִלָּל pro הִלָּל, vel הִלָּל; quæ contractiones Hebræis frequentes sunt; sumaturque transitivè, sicut illud Isa. 13. 10. Aliàs in Hiphil est intransitivum, ut Job. 31. 26 h. *Quum ipse splendescere faceret*, &c. Merc. sim. P. Mo. Ch. JT. Pi. D. *Lucernam Dei* appellat, vel, 1. favorem ejus, quo in omnibus ipsi prælucebat, ut adversa & difficultates superaret i. Vel, 2. consilia quibus ipsum instruebat in rebus dubiis, &c. k. q. d. Quum prælucente gratiâ Dei dirigebantur actiones meæ i. Vel, 3. Lex Dei, quæ *lucerna* dicitur Psal. 119. 105 m. *Super caput* dicit, ex more domestico n, quod in altum supra caput fax aut lucerna attolli soleat, quod magis conspiciatur o. Aliis metaphora est ab Israelitis per nubem splendidi ductis, Exod. 13. 21. Aliis, à Sole in meridie super Zenith vel caput nostrum fulgente, & nullam umbram admittente P. ¶ *Et ad lumen ejus* Id est, vel, *lucernæ*; vel potius, *Dei* q. Quidam lucem verbi Dei intelligunt: sed malim hinc, ut aliàs, *lucis* nomine prospera intelligere r. ¶ *In tenebris* Vel erroris s; vel omnium dubiorum t; vel calamitatum v. q. d. Ego extra periculum & lætus eram x.

4. *Sicut fui*] Sic M. P. Mo. Malim, *Quum eram*, Merc. Pi. *Qualis eram*, Ca. ¶ *In diebus adolescentiæ meæ* Itā P. Merc. Ch. simil. M. Belg. Ang. Sic & Symmachus, diligens Interpres y. Intelligo autem allegoricè, pro tempore pristinæ felicitatis suæ, quum velut in ætatis flore & quodam Autumno esse videretur z. ¶ *In diebus felicitatis meæ*, Ar. vel, *beneficentiæ meæ*, Sy. *opprobrii mei*, Mo. *autumni mei*, Q. in Pi. i. e. Quum magnâ auctoritate præditus egenos exhilarabam consiliis & ope meâ: sicut Autumnus fructibus suis homines exhilarat a. Fructus, quos Ver ostendat tantum, Autumnus exhibet jam plenè maturatos & confirmatos: Sic in juventute vigent & in robore sunt homines b. Al. *hybernorum medrum*, JT. Pi. i. e. quum instar militis stationarii quiescebam à laboribus & calamitatibus, Deusque, tanquam prudens dux, de commætu mihi prospiciebat c. *Tempore hyemis meæ*, Ti. Ma. id est, genialis vitæ meæ, quum filii mei læta inibant convivia, quibus hyems apta est, teste Servio ad Virg. Georg. 1. — *hyems ignava colono* d. Al. *tempore veris mei*, Ca. Heb. *hyemis*: sed cum dividant Hebræi annum in hyemem & æstatem, fit ut Veris pars prior hyemi tribuatur, sicut posterior æstati, ut est Matt. 24. 20. Est enim Veris initium finis hyemis. Eum autem de Vere suo, h. e. de adolescentia, loqui patet ex tota sententia f. הַיָּרֵךְ est *hyems*, & *autumnus*, non *ver* f. הַיָּרֵךְ pro *adolescentia*, vel *juventute*, ex lingua Syriaca g; in qua apud Talmudicos הַיָּרֵךְ וְהַיָּרֵךְ dicuntur priora seu præmatura, & posteriora sive ferotina; etiam in Targum Eccles. 11. 6. RS. הַיָּרֵךְ exponit, q. d. *prioritatis*, sive *anterioritatis*, meæ h. Al. in diebus roboris, & velut acuminis & caloris juvenilis, ex 2 Sam. 23. 9. בְּהַרְפָּסִי, *cum sese acuerent in Palestinos*. ¶ *Quando secreto*, &c. בְּסוֹד אֱלֹהִים עָלַי אֶלְוִי] *Arcano Dei* (vel, in *arcano*, sive *secreto*, Dei, Merc. Mo. vel, *quum erat arcanum Dei*, Pi.) in tentorio meo, JT. sim. Mo. vel, *super tentorium*, &c. Pi. Vel, in societate & consortio Dei. Itā

sumitur סוֹד Psal. 111. 1. quod convenire solent homines de rebus arcanis inter se tractaturi & consilia communicaturi; q. d. Quum Dei consortium esset mecum, Deo mihi assistente, ac me protegente k. *Dum* k Merc. esset *societas Dei super*, &c. P. *Quum Deo esset arcia necessitudo cum*, &c. Ti. *Quum familiaris esset Deus tab.* &c. Ca. Dum familiarem sentiebam mihi favorem Dei, &c. l. Quum arcana sua mihi in meo tabernaculo Deus communicaret, ut velut providerem pericula, itaque illa evaderem m. Sed arcanum in genere Dei voluntatem, favorem & occultam providentiam intellige n. Al. *Cum arcanum Dei* (i. e. oraculum) esset in tentorio meo; i. e. cum mea responsa pro oraculis haberentur o; sicut 2 Sam. c. 16. v. ult P. o G. sim. בְּסוֹד per ellipsin dicitur pro בְּהִיוֹת סוֹד, ut præc. & seq. docent q.

5. *Mecum*] Gratosè r; quasi nunc cum illo non esset Deus. Itā caro in cruce judicat abesse Dominum *. ¶ *In circuitu meo pueri mei* Id est, vel, 1. servi t, vel, 2. liberi v, me stipabant undique x. Copiam & observantiam eorum denotat y.

6. *Quando lavabam pedes meos* (vel *gressus*, seu *vestigia mea*, Merc. JT. Ca.) *butyro*; itā P. JT. Ca. Pi. Ti. בְּרֹחוֹץ הַלֵּיכִי בַחֲמֵי] בְּרֹחוֹץ usitatè transitivum est, maximè constructum cum nomine rei quæ lavatur. Intransitivè reperitur Exod. 2. 5. sed ibi rei nomen non additur: hinc trans. בְּרֹחוֹץ, scilicet אֶת. Quum *lavarentur*, &c. Merc. D. Heb. *lavarent*; personale pro impersonali; ut, *reputavit ei*, &c. pro, *reputatum est*, &c. Rom. 4. 22. Aut est verbum activum in significatione passiva; ut לָקַח Gen. 4. ult. & satus est אֶת אֲדָם, sive ut dicatur, Prov. 25. 7 z. Quum abundarem butyro, idque in tantum, ut, si liberet, butyro uti possem loco aquæ ad lavandum pedes b. Tanta mihi erat copia gregum & armentorum c; in quibus divitiæ antiquorum positæ sunt. Non autem putandum est Jobum in tantum luxum devenisse, ut pedes butyro velut balneo foveret: sed figuratè hoc dicit d. הַלֵּיכִי ad verb. ambulationes meas, i. e. pedes meos *. Al. *Cum invidarent itinera mea butyro*, q. d. Quum tot mihi essent pecora, ut itinera ipsa butyro redundare potuerint f. Perinde in locis petrosis mihi iter erat ac si in butyro incederem; q. d. Omnes difficultates superavi, & deliciis diffusi f. הַחֵמָה pro הַחֵמָה, absorpto a, ut aliàs fit g. ¶ *Et petra* (vel *saxum*, Ti. M. vel, & quum *rupes*, Pi. sic Merc.) *fundebat* (infinitum mutat in futurum pro præterito imperfecto h), *mihi* (vel *meum*, Merc. sive *apud me*, D. Ti. Merc.) *rivos olei*; itā Ti. Merc. Pi. JT. D. sim. Ch. M. יִצְוֹר יִצְוֹק עֲמָרִי בְּלִי יִצְוֹר יִצְוֹק] יִצְוֹק pro יִצְוֹק. Nam participia generis passivi, quando nominaliunt, actionem denotant. Sic alibi עֲשָׂה oppressor, נִשְׁמַע servans, נִשְׁמַע qui uxorem duxit i. יִצְוֹק transitivè sumo, quod simplicissimum; alii autem intransitivè exponunt k. Et è *petra fundebantur*, &c. Q. in Merc. P. Significat olei copiam, quasi vel ex petris fluere. Confer Deut. 32. 13 l. Tantum olei ac si petra fuisset in oleum fusa m. Olea etiam in saxosis locis Syriæ & Arabiæ proveniunt; Deut. 32. 13 n. Alii de petra torcularis accipiunt o. [Al. sic,] Maximam olivarum & olei copiam proferebant mihi, non modò agri fecundi & culti, sed etiam petrosi & inculti p; etiam petrosi & lapidosi montes q. *Rupis* nomine ad regionis suæ situm respicit; nam in Arabia Petræa & pecora abundabant, & oleum etiam in petrosis locis feliciter ipsi proveniebat r. Notat s. Q. in autem per hæc duo bonorum omnium ubertatem, tam eorum quæ humanâ industriâ proveniunt, quale butyrum; quàm quæ è terra, cujusmodi est oleum *. Merc. o

7. *Quando procedebam*, &c. בְּצֵאתִי שָׁעַר עָלַי קָרָה] *Quum egrederer ad*, vel in, (vel per, P.) *portam*, Merc. JT. Pi. sim. M. Mo. (vel, i. deambulandi causâ t; vel, 2. in senatum v, ad locum confessus & judicii x, qui erat in portis civitatum y: *cum in curiam proficiscebam*, Ca.) per (vel *juxta*, P. super, Mo. vel ad, Coc.) *urbem*, JT. Pi. Ca. Merc. Coc. per *oppidum*, Ti. קָרָה idem quod קָרָה *civitas*, à contignatione dicta, quod ex variis domuum contignationibus constet z. Vel inde nomen, quod in urbibus solerent sibi invicem אֵתְרִיָּה & obviâ venire *. Al. *adtribunul*, M. RS. in Merc. five

five suggestum, ex variis trabibus compactum. Nam *קורות* sunt *trabes* & *tigna*. Sed malim civitatem esse, ut Prov. 8. 3. ¶ Et in platea, &c. *בִּרְחוֹב אֲשֶׁר בְּמִשְׁכְּבִי* In platea (vel foro, Ca.) parabam (vel, parare faciebam, Mo. P. collocari curabam, Pi. parari jubebam, Merc.) sedem, five sellam, five cathedram, meam, Merc. Ti. JT. Pi. P. &c. Sellam, qualis senioribus civitatis in foro parari solet. Ea erat in platea, nempe quæ erat prope portam, ubi populus congregabatur ad agendum vel audiendum causas. Al. *solium meum*, M. Id sign. vox *לְבַיִת*, à qua solium Dei dicitur *בֵּיתוֹ* supra Job. 23. 3. Hoc dicit, Simulatque rure in urbem veniens intra portam, eâ transitâ, pedem posuisssem, jamque ad coetum graderer, vixque posuisssem in foro sedile meum, &c. f.

8. *Juvenes*] Ità P. vel *pueri*, Merc. JT. etfi alioqui rebelles, & contemptores senectutis. ¶ *Abcondebantur*] Præ metu mei, five pudore, mihi cedentes. Autoritate & gravitate meâ commoti. ¶ *Assurgentes stabant*] Signum reverentiæ. Juvenal. *Si juvenis vetulo non assurrexerat*. Heb. *surrexerunt, steterunt*; *Alyndeton*. Confer Levit. c. 19. v. 32. Assurgebant honoris ergo, nec iterum sedebant, ut fieri solet interdum. Vel, stabant, ad jussa parati. Hinc & ex aliis locis colligitur Jobum primariæ autoritatis fuisse.

9. *Principes cessabant loqui*, *עָצְרוּ בְּמַלִּים* Abstinebant (vel, continebant se, Sy. Ar.) à sermone, Ti. sic Ca. *Cohibebant* (vel, *cohibuerunt* se, M. tardi erant, P.) in sermonibus, Mo. *Cohibebant* (vel continebant, JT. Pi.) sermones, Merc. V. scil. suos, Pi. sub. inceptor, V. ut me loquentem audirent. ¶ Et *digitum* (vel *manum*, five *volam*, P. JT. Pi. Merc. &c.) *superponebant ori suo*] Sim. P. Merc. &c. Signum vel, 1. honoris, ut in quibusdam etiamnum regionibus manus osculo testantur homines se alicui honorem exhibere: vel, 2. obtuspescentiæ ad sapientiam Jobi: vel, 3. silentii, ut Job. 21. 5. Prov. 30. 32. Sic alibi, *Manum ad os*, i.e. Tace. Cognatum est, — *digito compesce labellum*. Apud Virg. *Eneâ loqui orso, Conticuere omnes, intenteque ara tenebant*.

10. *Vocem suam cohiebat* (vel *abscondebant*, Ch.) *duces*, *קוֹל נְיָרִים נִחְבָּא* Vox ducum (vel *procerum*, M. Ti. Ca. principum, Belg. nobilium, Ang.) *abscondebant* se, vel *abscondebantur*, Merc. Mo. Syntaxis Hebræis peculiaris, quâ, ubi duo nomina diversorum generum aut numerorum junguntur, verbum subjectum convenit cum posteriori, non cum priori: ut Job.

15. 20. Al. *occultabatur*, M. sim. Ang. Pi. *premebatur*, Ti. *supprimebatur*, P. V. *latebat*, Ca. q. d. Vocem abscondebant, continebant, me loquente. Quos loqui pudet, etiam sese abscondere solent, unâ cum voce; hinc verbo plurali utitur. q. d. Proceres unâ cum voce sua abscondebantur; i.e. silentes propriebant se: tam admirabilis eram illis. Duces voce præstant, solentque pro imperio efferre: unde *βοὺν ἀρχαὸν* apud Homerum. Rectores populi *נְיָרִים* vocantur, eò quod in conspectu populi, & quasi è regione, versantur; à *נָגַד* *præsentia*, &c. vel, à *נָגַד* *ante*, qu. d. qui alios præcedebant. [Al. sic:] *Vox antecessorum*, per hypallagen, pro, *antecessores vocis*, five *vocales*, five *eloquentes*, *occultabant* se; coram me hîscere non audebant. Sed non puto ullum indubium exemplum dari talis syntaxeos, nempe inversæ. ¶ Et *lingua eorum gutturi suo* (vel, *palato eorum*, P. JT. Pi.) *adhærebat*] q. d. Silebant me loquente, vel loquuturo: Synecd. gen. Nam & à siti potest fieri hæc adhæsiō, &c. Thren. 4. 4. Nè hîscere quidem audebant me præfente, mihi cedentes, & ex ore meo pendentes. Sic Poeta, — *et vox faucibus hæsit*.

11. *Auris audiens*, *אָזְנוֹ שִׁמְעָה* Nam (vel *Quum*, P. Nam *quum*, Pi.) *auris audiebat*, Merc. V. vel, *qua audiebat*, V. sub. me, Pi. me loquentem, vel, meam famam. ¶ *Beatificabat me*] Vel, *beatum prædica-* bat me, Pi. ob meam sapientiam, & autoritatem, & gravitatem. ¶ Et *oculus*, &c. *וְעֵינִי רִאֲתָה וְעֵינִי* Et (vel, & *quum*, M. Pi. vel, & *qui*, Ca. Ti.) *oculus videbat*, five *speciebat*, Ca. (vel, *videret*, M. *viderat*, Ti. *videns*, JT. scil. meam magnitudinem,) & *testificaba-*

tur de me, Merc. sic Pi. Ca. Ellipsis præpos. pro *וְעֵינִי רִאֲתָה*. Vel, *mibi*, JT. vel, *testimonium mihi reddebat*, Merc. P. sim. M. Merc. Ti. De beatitudine mea; de veritate eorum quæ nunc dixi: de prudentia P: de pietate & vitæ meæ integritate q. q. d. Publicâ omnium famâ & laude commendabar. Non igitur fui tyrannus, &c. ut me accusastis.

12. *Eò quod*, &c. *כִּי אֶמְלֹט וְגוֹ* Me eripere, &c. JT. [nempe, hoc testificabantur mihi.] Ità *וְגוֹ* sumunt *עֵינֵי* sed malim *ἀπολογουμαι*. Quia liberabam, Merc. Pi. P. Pi. Exponitur causâ tantæ autoritatis, &c. q. d. Hunc honorem non comparavi vanâ quadam opinione ob potentiam, opes, &c. sed quod afflictis opem ferrem, &c. ¶ Et *pupillum*, &c. *וְיָתוֹם וְיָתוֹם* Et *pupillum* (eripiebam, inquam, Merc.) & eum cui non erat adjutor, P. Et non (ubi & abundat) erat adjutor ei, Merc. pro, cui non erat adjutor, Merc. Pi. V. Refero ad *pupillum*, sic postulante analogiâ membri præcedentis. Ità redundat *וְיָתוֹם* & deficit *וְיָתוֹם*. Ità ostendit Job se id non commodi sui causâ fecisse, (ut mos hominum est, quos plerumque poenitet gratis esse probos,) sed ex officio suo & insigni pietate, quum eos defenderet à quibus nullam sperabat remunerationem.

13. *Benedictio perituri*] Ità Pi. Merc. vel suo infortunio, vel alienâ malitiâ. Vel, *pereuntis*, P. Merc. D. ex pauperie, ut Prov. 31. 6. Vel, qui morti propinquus erat, damnandus capitis nisi ipse succurrisset, &c. Vel, qui de bonis, vitâ, honore periclitabatur. ¶ *Consolatus sum*, *וְאֶחָד* Exhilarabam, P. M. canere faciebam, Mo. sim. JT. commovebam ad jubilum, Ti. implebam laude, Ch. *proclamare faciebam*, nempe, præ lætitia: *וְאֶחָד*, i. e. *אֶחָד בְּרִנָּה*, constituēbam in proclamatione læta. Vociferari faciebam, viz. vociferatione lætâ; nam & de tristî usurpatur vox, Psal. 17. 1. & 61. 2. & 88. 3. & 119. 169.

14. *Justitiâ indutus sum*] Tanquam veste. i.e. Eam sectatus sum, & magno studio observavi; & velut me eâ ornare studui. ¶ Et *vesti me*, *וְיָלֵכְתִּי* Et induit me. Nempe, vel, 1. justitiâ, [quæ præcessit,] Et illa induebat me, M. q. d. Ea me quoque consecrata est, undique mihi oblatâ occasione ejus exsequendæ, & mihi ornamento erat. Vel, 2. judicium, [quod sequitur:] Ità Q. in Merc. Et *judicium meum vestiēbat me*, Ti. sim. P. ¶ Sicut *vestimento*, &c. *כְּמַעֲלֵי מְשָׁפֵט* Velut *pallium* & *cidaris* (sub. mihi erat, Pi.) *judicium meum*, JT. Pi. Fuit, inquit, meum *judicium*, i.e. æquitas quam administrabam, tanquam *pallium*, vestis extima, & ideo conspicua, & tanquam *cidaris*, aut tiara, capitis ornamentum, quod etiam conspicuum est; ità & æquitas mea fuit conspicua omnibus. Sicut *pallio*, &c. amici mihi *judicio meo*, M. [Metaphora vestî indicat,] 1. Se nunquam à justitiâ recessisse, sed ei exercendæ jugiter invigilasse. 2. Se justum in omnibus actionibus suis fuisse, sicut *pallium* totum hominem tegit; justitiâ non externè tantum, sed etiam intimè, servatam. Confer Psal. 109. 29. Eam intimè & familiariter ei adhæsisse: vel, se affatim & copiosè justitiâ instructum fuisse. 3. Se præcipuum decus in justitiâ collocasse. Non mediocre hoc mihi ornamentum fuit. Hoc gaudebam, & de hoc gloriabar.

15. *Oculus fui*] i.e. Vice oculorum. Doctor fui. ¶ *Cæco*] Metaphoricè. q. d. Consiliis salutaribus instruxi eos qui rebus suis prospicere non possent, vel ignorantia, vel judicii imbecillitate. Mentis & consilii inopes, vel in rebus suis privatis, vel in cultu Dei; q. d. illis viam monstravi. ¶ Et *pes*] Instar pedum; id est, adjuvabam operâ & consilio meo. ¶ *Claudo*] q. d. Labascentes erexi, imbecillos corpore aut fortunis juvi. Claudicantem in rebus suis, i.e. miserum. Sic Israel, quum in exilio miser fuit, *claudus* dicitur, Jesh. 35. 6. Mich. 4. 6. Claudio, i.e. facultatibus destituto. Dux eram illorum qui à recta via aberrabant.

16. *Pater*, &c. *אָב אֲנִי לְאֶבְיוֹנִים* Pater eram pauperibus, Merc. P. &c. Elegans patronomasia in *אָב* & *אֶבְיוֹנִים*. Pater, curâ scil. & providentiâ, eos sublevans. Pietatis viscera iis semper exhibui. ¶ Et

causam, &c. *וְיָרִיב לֹא יִדְעָתִי אֶת־קִרְדּוֹ* Et *litē*, five *causam*, (vel *controversiam*, Merc. *causam forensem*, Ti.) *non* (vel, quam *non*, P. Pi. fim. M. Ti. vel, ejus quem *non*, JT.) *noveram*, *investigabam eam*, Mo. *non eam abundat*. Judicis boni officium attingit ^h. Duobus modis hoc intelligi potest. 1. Quod causas ignotas sibi, nec ad se delatas, inquisierit ⁱ; diligentius investigans si qua alicui ab improbis fiat injuria. Sunt enim qui, præ metu, aut pudore, aut inopiâ, iudices non audeant aut non possint adire. Non debet expectare iudex ut suum impleretur officium, sed pro mero (ut dicunt) imperio inquirere in injurias quæ, imbecillioribus maximè, inferuntur. Nam, ut ille dixit, qui malis parcat, probis nocet. Hinc colligitur judiciaria Jobi potestas; etsi pleraque horum etiam privatus, quantum in se situm est, præstare possit ^k. Et nihil ad me *pertinentes* (i.e. alienas) *causas indagabam*, Ca. 2. Quod causas ad se delatas nondum planè cognitâs diligentius perscrutatus sit ^l. Indicat boni iudicis esse, non temere, sed omnibus accuratè discussis circumstantiis, pronunciare. Sed prius malo: Superiora de causis ad se delatis magis dixisse videtur; at nunc addit etiam se occultas injurias inquisisse, ut nusquam cuiquam se quidem conscio injuria fieret ^m. *Causam*, &c. Confer Prov. 29. 7 ⁿ.

17. *Conterebam molas*; ita Mo. Ch. *מִתְלַעֵר* Molares, M. Ti. Pi. Merc. &c. Dentes nempe majores & crassiores, (quos & *maxillares* vocant.) Nomen habent à molendo cibum ab aliis dentibus confractum ^o. Injustorum violentiam retundebam. Metaphora à feris, &c. P. quæ dentibus prædam discerpunt ^q. Masorethæ, ad vitandam *מִתְלַעֵר*, pro plurali *מִתְלַעֵרִים* *maltheoth* legi voluere *methalleoth*, hinc & Prov. 30. 14. & Joel. 1. 6. contra analogiam, quia est inversum ex *מִתְלַעֵר* *maltheoth*, Psal. 85. 7 ^r. Et de dentibus illius *auferebam prædam*, *וְגַם* Projiciebam, Ch. Merc. fim. Mo. excussit, M. P. ejiciebam, JT. Pi. extraxi, Ti. Extorquebam, Ca. quæ ille aliis rapuerat, ac suis dominis restituebam ^s.

18. *Dicebamque*, &c.] Seu, *Dixeram*, scil. apud me; ita mecum cogitabam, cum in tanta auctoritate & felicitate versarer ^t. Speravit Job se messurum quod severat. Sed tempus messis patienter expectandum est ^v. *וְגַם* *In nidulo meo*, &c. *וְגַם* *In*, vel *Cum*, *nido*, &c. M. P. Merc. Ti. &c. i. e. Domi meæ cum meis, inter liberos & domesticos, moriar tranquillè & suaviter ^x, eos superstites mihi relinquens. Etiam boni viri nonnihil rerum successu & tranquillitate elati, & æquo confidentiores, sui obliviscuntur; ut videmus in Davide & Ezecia, & hinc in Jobo, qui nunquam se de gradu suo deiciendum putavit. Sed nondum didicerat crucem tali confidentiâ deprimendæ necessariam esse ^y. Et sicut palma multiplicabo dies] Palma certè diutissimè vivit, teste Theophrasto De causis, &c. 2. 16. Et Plinii ævo una Deli exstitit ab Apollinis ætate, qui Plinium annis plùs 1500 antecessit: Plin. 16. 44. *וְגַם* Græci vertunt, *ὡς περ σέλινος φονίκου* [quod variè reddunt.] *Tanquam truncum*, five *corpus*, phœnicis avis, Q. in Merc. q. d. Instar phœnicis, per mortem in cinere carnis, velut in nido, ad tempus moriar; sed indè resurgam in vitam æternam. Dices, fabulosam esse illam avem. Resp. 1. Veteres constanter tradunt, teste Pierio, veram hanc esse avem, & mortuam renasci. Imò Patres phœnicem proferunt in argumentum Resurrectionis. 2. Comparatio vel à re fabulosa desumi potest ^z. Sed

nemo dixit se diu victurum *ut truncum phœnicis avis* ^a. Vertendum igitur potius, *ut truncus palmæ*, BA. Merc. maximè cum Græcè *σέλινος* tantum de arbore dicatur, (teste Hesychio,) de animali non item; & *σέλινος φονίκου* sunt *trunci palmarum*, Exod. 15. 27. Numer. 33. 9. Sirach. 50. 14 ^b. [Alii tamen Hebræa sic vertunt;] *Et tanquam phœnix*, Merc. He. in V. avis miræ vivacitatis, sed quam auxerunt poetarum fabulæ ^c. Ferunt eam vivere per mille annos ^d.

Huic apprimè convenit *nidus*, quem, casâ thurisque surculis constructum, Plin. & alii tradunt phœnicem replere odoribus, & superemori ^e. Porro, hinc legunt *וְגַם*, non *וְגַם* ^f. Sanè Masoreth in Bib. Reginæ manu-

scriptis hinc observat *וְגַם* bis inveniri, sed in duabus significationibus. Itaque quum Gen. 22. 17. pro *arena* sumatur, hinc *phœnicem* sonabit ^g. Verùm Andreas Schotanus phœnicem avem esse negat, & fabulosa hæc esse probat; 1. Quod parum sibi constant qui hæc tradunt. 2. Nemo profitetur phœnicem à se visum. 3. Tam insigne Dei opus minimè prætermisum esset vel in Jobi cap. 38, 39, 40, 41. vel in 1 Cor. 15. cum argumentum hoc pro Resurrectione tam obvium esset, præsertim apud Corinthios, quibus notissimum erat quicquid de phœnice jactatur ^h. [Alii itaque locum aliter reddunt:] *Et sicut arenam multiplicabo dies*, Mo. P. Pi. fim. M. Ca. JT. q. d. Vivam tot annos quot sunt arenæ maris ⁱ. *Arena* multitudinem & copiam designat, Gen. 6. 22. v. 17 ^k. Vide & Psal. 139. 18 ^l.

19. *Radix mea aperta* (vel *explicata*, Ca. vel *diffusa*, Ti. M. Merc. &c.) *est* (vel *fuit*, M. Ti.) *secus* (vel *ad*, five *juxta*, M. Ti.) *aquas*] *Exposita est aquis & irriguo humori, arboris more* ^m. Solent per hyemem removere terram, ut radix humorem citius haurire possit ⁿ. q. d. Sugebam plenis buccis aquam favoris Divini ^o. Divitiæ meæ indies augebantur P. *Et ros morabitur in messe mea*] Sim. Mo. ^o. Ità continuatur narratio spei Jobi: Sed commodius est hoc loco (non demum vers. 21.) reditum esse ad narrationem de pristina Jobi felicitate ^q. *וְגַם* *Et ros manebat*, vel, *moratus est*, vel, *pernoctat*, five *pernoctabat*, in messe mea, Merc. Ti. in segete mea, Ca. in ramo meo, JT. Pi. vel *ramis*, P. V. fim. Merc. i. e. assiduè humectat fructum meum. q. d. Etiam liberi mei favore cœlesti felicissimè habent ^r. Vide Job. 14. 9. Psal. 80. 12. q. d. Ut arbor feliciter succrescit cujus radices ad aquas patent, unde alimentum abunde suscipit, & desuper etiam ramis ejus ros advenit, & infernè & supernè nutrita: sic ego mecum reputabam, me Divinâ benedictione rigatum & foecundatum perpetuò hanc felicitate fruiturum. Aptè dixit, *pernoctat*, quod ros noctu decidat ^s.

20. *Gloria mea semper innovabitur*, *וְגַם* *Gloria mea recens mecum*, Mo. vel, *innovabatur*, &c. Ch. erat subindè *nova*, Pi. *Mea dignitas mihi recens persistit*, Ti. Ità per præteritum exponunt; sed malo ut causas afferat Job cur sibi persuaderet duraturam hanc felicitatem, quod stabilitatis non obscura signa videret hæc ^t. *Nova est*, vel *innovatur*, (vel, *nova erit*, M. vel, *nova fit*, V. vel, *erit ut novella*, JT.) *mecum*, vel, *apud me*, Merc. P. &c. sub. *quotidie*, V. i. e. subindè major fit ^v. Indies renovatur & augefcit, novis mihi quotidie accedentibus honoribus ^x. *וְגַם* *Et arcus meus*] i. e. Robur meum ^y; quia arcu maximè veteres pugnant ^z. *וְגַם* *Instaurabitur*, *וְגַם* *Permutabitur*, Ch. *vigescbat*, Ca. *recepit vires*, Ti. *roboratur*, P. *innovabit se*, M. JT. *immutatus est*, Sy. Ar. *innovabat se*, Heb. *Mutabat se*, vel, *mutabat vires*, (ut subaudiat *וְגַם*, quod exprimitur Esa. 40. 31.) i. e. nanciscbatur novas vires ^a. Metaphora ab arbore, quæ nutrita revirescit, & novos ramos indies producit ^b.

21. *Qui me audiebant*, &c. *וְגַם* *Me audiebant*, (vel, *audientes*, Ca. *Mihi obediebant*, Mo. *Mihi auscultabant*, M.) *Et expectabant*, Merc. Mo. P. Pi. sub. me, P. vel, *meam sententiam*, five, ut loquerer ^c; vel, donec absolvissem sermonem: non interpellabant me, sed attentè ac reverenter me audiebant ^d. Sed simplicius est eorum attentionem significari, quod intenti ora tenerent ex eo pendentes, ut subjungit, &c. ^e. Pendebant à me, five à consilio meo ^f. *Me audito expectabant homines*, Ti. *וְגַם* *Et intenti tacebant*, &c. *וְגַם* *Et filebant ad consilium* (ad ipsum consilium, Mo.) *meum*, Merc. P. M. &c. i. e. Cum silentio meum expectabant consilium ^g: vel, Tacendo acquiescebant consilio meo ^h. Al. *Et prestolabantur*, &c. He. in Merc. *וְגַם* sign. & *tacere*, & *expectare*. Est autem *וְגַם* à *וְגַם* *filuit*, vel fut. Cal. vel Niphal; eadem enim utriusque forma, sed sensus distinguit ⁱ. *וְגַם* pro *וְגַם*, Dagesch euphonicum ^k.

22. *Verbis meis*, &c. *וְגַם* *Post verbum*, five *sermonem*, *meum non iterabant*, P. Merc. Mo. JT. Coc. Ti. sub. *sermonem*, Ti. Pi. Non retractabant à

i. **N**unc autem] Vice rerum mutata. ¶ De-
rident me; ita P. Merc. Ti. שחקו עלי] Ri-
dent, vel derident, super me, M. Mo. שחק cum אל in
bonum sumitur, pro ridere, joculari, ut Job. 29: 24 & cū
לץ, in malum, pro subsannare^b. ¶ Juniores, &c. ^b Merc. De
מִנְיָן מִיָּמֵי הַיּוֹמִים] Minores me diebus, P. Merc. Sy.
Ar. vel etate, Ti. בְּיָמַי idem quod בְּיָמֶיךָ. Tzopha-
rem præcipuè notare videtur, qui junior erat; vel, in
universum alios intelligit^c. [Nec enim credibile est
de tribus locis Jobum dicturum sequentia verba.]
¶ Quorum non dignabar, &c. אֲשֶׁר מִנְיָן אֲבוֹתָם
לְשִׂיחָ עִם כָּלִי צַחֲנִי] Quorum patres dedignatus fui-
(sem

sem adungere canibus gregis mei, Ti. vel, sprevissem ponere cum canibus, &c. P. Pi. fim. Ch. Ca. Merc. Quorum ego patres vilipendi, nec reputavi eos nisi cum canibus, &c. Sy. Ar. Canes & in profanis & in Sacris literis in vilitate commemorari solent^d. His præferuntur canes propter vilitatem, 2 Reg. 8. 13. & inutilitatem*. [Al. sic;] Dedignatus sum eos præficere canibus gregem custodientibus^f. Si patres tam viles, quid de filiis sentiendum^g? Al. Qui sprevissem—apponere, &c. i. e. instituere inter opiliones abjectissimos^h. Hoc non dicit Job per contemptumⁱ, fuit enim mitissimus & comes erga omnes; sed ut eorum vilitatem ostendat, vel, quodd illis minus quam canibus suis rerum copia suppetebat^k.

2. Quorum virtus, &c. לִי וְיָדָם לִפְנֵי עֵינָי אֲנִי Etiam robur manuum eorum ad quid mihi? Merc. sic P. &c. Cui mihi fuissent usui^l? Quorsum mihi profuisset? JT. Pi. q. d. Ad nihil^m. Vel, Quid erat potentia eorum collata cum mea potentiaⁿ? Quorum robur collatum quid mihi attulisset? ¶ Et vitā ipsā putabantur indigni, עֲלֵימָא אֲבָר כֶּלָּח Super illos (vel, in illis, JT. vel, quia in illis, Pi. ratio enim subjicitur^o.) periit, seu perierat, senectus, Merc. JT. Pi. P. i. e. senilis prudentia^p, (meton. subjecti^q.) & efficacia ad res gerendas; sine qua robur inutile est. q. d. Ignavi & inertes erant, & in ætate senili senes non erant, sed adhuc pueri^r. Nè senilis quidem vigor iis inerat; q. d. Nè vergente ætate, cum nequitia hominem cum viribus deferere solet, reliquum quidem virium ullo honesto opere exercuerunt^t. Vox כֶּלָּח hinc tantum reperitur, & Job. 5. 26^t. Significat senectutem viridem, quæ efficax est, & ad negotia gerenda idonea, à כֶּלָּח humido & virenti^v. [Al. aliter.] Miores fuerunt quam ut senectutem attingerent^x: idque vel ob egestatem^y, vel ob improbitatem^z. [Alii aliter vertunt.] Quippe in quibus tempus ipsum periit, M. i. e. in vanum contrivere ætatem suam, h. e. vixerunt inutiles^a. Quibus periisset vigor ætatis, Ca. fim. Ti. [Al. sic;] Perierat (nempe robur istud) in iis propter ætatem, Belg. Porro, hæc & quæ sequuntur referenda sunt, vel, 1. ad patres^b; vel, 2. ad filios ipsorum, sive irrisores^c. [Al. sic;] Ad ipsos periisset clamor, i. e. Frustrā ipsos inclamāsem; ad quid enim mihi profuisset potentia manuum ipsorum, quæ meā longè erat inferior? כֶּלָּח senium verti, ex mera conjectura est, quam præbet locus Job. 5. 26. Vide quæ isthuc observavimus^d. Sym. sic, Perierat illis נַפְשָׁם כֶּלָּח, quicquid ad vitam (nempe sustentandam) facit, sive ad victum. Itā reddit כֶּלָּח, quod o. est Consummatio^e: q. d. Consummatus fuit eorum interitus, sibi magis perniciosi fuerunt^f.

3. Egestate, &c. בְּחֶסֶד וּבְכֶסֶד לִי Ob penuriam & famem (vel, Qui inopiā, &c. JT. Ti. vel, Præ egestate, &c. Merc.) solitarii facti, M. solitarii erant, P. JT. Pi. Merc. sive vivebant, V. Præ egestate hominum conspectum fugientes. Vel, in solitudine, בְּחֶסֶד לִי pro בְּחֶסֶד לִי, ut sit nomen substantivum: vel, solitarii, ut sit invariatur, et si scem. בְּחֶסֶד לִי reperitur Isa. 49. 21^g. At indè constat בְּחֶסֶד לִי esse adjectivum*. Ad verb. solitudo; q. d. Quilibet eorum erat solitarius. Alii, mera solitudo^h. Eò [nempe in solitudinem, ut sequitur] fugiebant, ut obtegerent inopiam suamⁱ. ¶ Qui rodebant, &c. הָעוֹרְקִים צִירָא אֲמַשׁ שׁוֹאֵרָא Qui fugiebant, P. Merc. Pi. &c. (עֲרָק Syr. pro צִירָא. Atque hoc capite pleraque Syriaca vocabula occurrunt, & subdificilia, et si sensus sit planus^j: sic citatem, Mo. (vel, in siccitatem, Merc. fim. Pi. in desertum, sive solitudinem, M. P. Ti. Merc. sub. Et illi erant qui fugiebant ad siccitatem, i. e. ad locum arentem^k.) obscuritatem, Mo. (vel, locum tenebrosum, P. M. vel, ad vesperam, Q. in Ma. vel, in tenebras, sive caliginem, Merc. fim. Pi. ut subaudiatur צִירָא^l: q. d. Abdebant se vel in noctis tenebris, vel in opacis nemoribus aut locis desertis extra hominum lucem; אֲמַשׁ, quod adverbialiter ferè sumitur, pro nocte præterita, hinc pro tenebris sumitur^m, per synecdochen speciei נֶאֱמַר אֲמַשׁ. Al. ac locum torridum, Ti.) desolationem, & desertum, Mo. vel vastitatem, Merc. Al. desolatum, ac desertum, P. squalidum, & vastum, M. in loca tenebrosa, vastata & pervastata, Pi. (שׁוֹאֵרָא & שׁוֹאֵרָא idem valent, à שׁוֹאֵרָא

desolari: Hæc autem & צִירָא & אֲמַשׁ eodem tendunt, sed amplificandi causā adhibenturⁿ.) Vel, ac nuper in^o Merc. egestate summa erant, Ti. nuper vastitas desolatissima; q. d. Non ita pridem famelici erant. אֲמַשׁ nuper, ut Gen. 19. 34. 2 Reg. 9. 26°. Qui heri erant in vastitate & squalore: אֲמַשׁ proprie noctem quæ jam exacta est significat^p. Locum sic verto, Qui ob egestatem & famem solitarii fugiebant in desertum, heri in vastum ac devastatum locum. Lego quasi ab הָעוֹרְקִים versus inciperet; & צִירָא ac שׁוֹאֵרָא accipio pro צִירָא & שׁוֹאֵרָא. Sensus est, eos nuper admodum in tanta fuisse penuria, ut vel heri dici queant confugisse ad desertum, quæsituri quo vitam tolerarent^q. Ramban putat per אֲמַשׁ significari, quod non à longo tempore sit eorum felicitas, sed velut אֲמַשׁ à nocte præterita, à brevi tempore, ex quo ipse esset in calamitate. Addit etiam, eorum dies hinc nocti comparari & tenebris, quod obscuram eos & ingloriam vitam agere significet. Rectè, sed interim ad litteram etiam intellexerim^r. [Al. sic;] Fugiebant per siccaneum, besternā nocte vastatum & pervastatum locum, JT. i. e. recentissimam & horridissimam vastitatem: ita reipublicæ & omnibus bonis erant exosi^t.

4. Et mandebant, הָקִטְפִּים Qui decerpebant, P. Merc. JT. Pi. &c. Succidentes, Mo. ¶ Herbas, & arborum cortices, מִלֵּוּ עֲלֵי שֵׁי מַלְוָה Malvam, vel malvas, Mo. Ti. Ca. Merc. nec abludit nomen מִלֵּוּ^u. Verum hinc nominis allusio, parum valet: Græcum μάλαγα malva non dicitur à מִלֵּוּ, sed à μάλαγα mollis, quod alvum molliat solvâtque, ut notant Plin. 20. 21. Horat. l. 1. od. 31. Martial. epig. 3. 88. & 10. 48^v. Al. urtica, M. Scult. ex Ch. Verum distinguitur מִלֵּוּ h. l. à מִלֵּוּ^w. urtica v. 7. Talmud & RS. vertunt, kakul; hoc autem Syris, sicut kakeli Arab. est inter ciceris species, ut patet ex scriptoribus Arabicis^x. [De quibus vide, si lubet, Authorem.] Al. herbas è falsilagine, JT. herbas amaras, Pi. falsuginosas & sapore ingratas, quas nemo nisi valde esuriens comederit^y. Non dubium quin sint herbæ sylvestres, falsæ, amaræ, in terra falsa & adusta nascentes, à מִלֵּוּ sale, quibus famem sedabant^z. Malvab herba erat vilis & amara^a. Verum interpretes hæcenus in meris tenebris versati sunt: nos ergò veram jam afferemus vocis interpretationem, Europæis prorsus ignotam; nempe מִלֵּוּ est halimum^b. [At idem antè dixerat Drusius, & in Quæst. Ebr. 1. 17. ubi non pauca quæ hinc producit Bochartus ab ipso observata reperies, & in Annotatis ad h. l. hæc habet, Halimum verto cum aspiratione, &c. Sed audiamus virum Cl. sic pergentem:] Probatur, 1. Halimum populus Syriæ vocat MALUCH, ait Abenbitar: Molochiam scribit Serapio. 2. Utraque vox à sale facta est. 3. Pauperes in Athen. 4. 16. describuntur simili planè modo, tanquam αλιμα (sic scribendum, pro αλιμα,) Halima exedentes, &c. 4. Græci sic reddunt, αλιμα, (sic enim legendum, non, αλιμα, circumeuntes alima; nam αλιμα plur. num. sunt pharmaça quæ famem eximunt, qualia Græcos hinc significasse nemo dixerit:) confringentes halima. 5. Constat ex verbis sequentibus מִלֵּוּ non herbam propriè esse, sed ex arbusculo decerpi; halimum autem arbusculum esse tradunt Dioscor. l. 1. & Gal. de Simpl. l. 6. c. 22. Adversus hæc unum habuit vir doctus quod objiceret, nempe, Jobum habitasse in terra Hus, procul à mari, ubi crescit halimum. Resp. 1. Non satis constat ubi fuerit Hus. 2. Nec necesse est hujusmodi homines semper habitasse in terra Hus, quin palantes describuntur, &c. 3. Halima non solum in maritimis crescit, sed & alibi in sepibus, testibus Dioscor. & Oribasio; vel in aridis locis, teste Hesychio^c. [Sequentia porrò verba, מִלֵּוּ, sic reddunt;] cum stirpibus, JT. juxta, vel apud, (vel super, Mo.) virgultum, Merc. vel virgulta, Merc. Pi. P. &c. מִלֵּוּ est sing. sed ponitur hinc collectivè^d. Apud arbuscula, Ca. frutices, M. vel, apud arbusculum aliquod, Ti. ¶ Et radix juniperorum erat cibus eorum; fim. M. Ti. Mo. Merc. JT. Pi. Ca. וְשׁוֹרֵשׁ רִתְמִים לְחֶמֶס Solebant inopes radice & granis juniperorum vesci in fame, &c*. Potest hoc proverbialiter accipi, q. d. Comedebant illa quæ non plùs sapiebant quam radix arboris, vel lignum cariosum. Sic dicimus alicui, Comedere te faciam vel lapides, i. e. ea quæ non magis nutriunt

* Merc.
* Q. in
Scult.
f V. ita M.
Merc. &c.
g D.
h Ma. ex
Jun.
i Me. fim.
Scult.
j Me.

l Merc.
m Pi.
n V.
o Pi. ex
Merc.
p Pi. Merc.
q Pi.
r Merc.

t Coe.
u Pi.
v Merc. ex
He.
w V. fim.
Ma.
x Merc. V.
y Merc.
z Q. in V.
a fim. M.

b Merc.
c Ita Scult.

d Di.

e D.
f Merc.

g Merc.
h Pi.

i V.
j G.

k Merc.

l V.

m Merc.

n Merc.
o Pi.

Coe.

G.

Di.

Merc.

Jan.

Merc.

BA. 1. 3.

16. 877.

BA. 1b.

873.

G.

Merc.

V.

BA. 1b.

874.

BA. 1b.

874.

BA. 1b.

874.

BA. 1b.

874.

BA. 1b.

874.

BA. 1b.

874.

BA. 1b.

874.

BA. 1b.

874.

BA. 1b.

874.

BA. 1b.

874.

unt quàm lapides f. [Al. sic:] Dixerat eos fame coactos petere desertas, quid verò illic agitent hinc subijcit; nempe, ibi lignantes, & radices juniperorum effodientes, (quas humeris vel asello impositas gestant divenduntque, ut eo ære panem sibi comparent) salsamento victitant, quod summis digitis decerpunt secundum dumeta, vel sub arbuscula. Hæc nos quotidie fieri cernimus in hac ora maritima. Radicum verò juniperi ignis & ardentissimus est, & suavissimi odoris, ut etiam opulenti illis calefiant s. [Alii aliter vertunt:] Et radicem juniperorum (repete, decerpebant, Q. in Pi.) ad caleandum, sive calefaciendum se, P. Merc. Q. in Pi. ut in לחם fit fervile, ut Isa. 47. 14. & לחם fit formæ לחם concumbendo, Gen. 34. 7. Hoc autem fecerunt, quod in locis frigidis sub dio agerent. Ligna autem juniperi maximè ardent. Vide Psal. 120. 4. Aiunt ex junipero factos carbones tantà esse vi, ut per annum integrum ignem servant incorruptum, ait Scal. contra Cardan. exercit. 328. Non placet hic sensus: Nec enim opus erat radices effodere, cum ipsa stirpe vel ramis facilius uti poterant. Nec inter eorum miseria hoc recensuisset Jobus, quod igne ligni odorati uterentur i.

5. Qui de convallibus, &c. [מן גו יורשו] E corpore, &c. JT. ה. Hebræum est corpus, vel dorsum, aut tergum, ut Prov. 10. 13. E medio (scil. urbis, vel hominum, Merc. P. M.) pellebantur, Merc. P. Ca. Pi. i. e. ex hominum consortio, sive e communitate. Td ה. Syriacum pro Heb. חן, et si Syri magis dicant הן. Pellebantur ut ignavi; vel, cogebantur aufugere, &c. quod eos puderet præ fordibus & squalore inter homines versari P. Cum singula, &c. [יורשו עלימו כנב] Clamabant (sub. homines, JT. Pi.) adversum illos, ut adversus furem, Merc. sim. P. M. Ti. &c. Quia scilicet ignavi erant & inertes, ac famelici; ideoque credi poterant fures, & in illos conclamabatur.

6. In desertis, &c. [בצרון נחלים לשון] In fissura (vel rimis, Merc. fissuris, M. scrobibus, Ca. concavitate, JT. Pi. horridis locis, Ti. Iurimam, Mo.) torrentium (sive fluviorum, M. vel vallium, JT. Pi. Merc. quas in terra faciunt torrentes t,) ad habitandum, sive commorandum, Merc. Mo. i. e. ut ibi commorarentur, sive versarentur, procul ab hominibus. Ordo dictionum transpositus ob versum t. Vel, ut habitarent, &c. P. sim. M. Ti. Q. in Pi. Referunt ad verbum fugiebant, v. 3. Sed hoc nimis contortum est: Ego per se accipio, & verto, In concavitate, &c. habitabant; Heb. ad habitandum erant v. צרון est formæ צרון terminus, & צרון habitaculum. Significat autem fissuram & confractionem fluminis, à צר confringere, seu percellere, Job. 13. 25. Et in cavernis, &c. [חורי עפר וקנים] Foramina (vel, in foraminibus cavis, Merc. Pi. in cavernis, sive speluncis, P. M. Ti.) pulveris, (vel terræ, M. P. Ti. Merc. JT.) & petris, Mo. vel, petris, P. M. vel, petrarum, Ti. Merc. sim. JT. &c. צר & צר Syriacum idem quod Heb. צר petra; unde Cephas צר, qui Græcis Πέτρος.

7. Inter, &c. [בין שוחים ירקו] Inter virgulta, sive arbuta, rudebant, vel rugiebant, M. P. Mo. ut onagri cum esuriunt; sicut Job. 6. 5. Vel, clamabant, Merc. V. quod Vulg. in bonam partem accepit, quod laterentur cum loca invenirent ubi latitarent. Sed ירק non reperio nisi in malum b, & sign. mæstè, sive cum gemitu, inclamare; affine enim est verbo ירק, Job. 24. 12. idemque significat ירק. Ità tres istæ radices vicinæ sunt d. Clamabant, præ frigore *, fame, aut aliis cœli aut loci injuriis quibus erant expositi f. Et esse sub sentibus, &c. [חתחת חרול יספחו] Sub urticam, sive articas, (vel, sub carduo, vel carduis, P. V. vel spinis, Q. in V.) congregabantur, P. Aggregantur, vel, sese recipiunt & contrahunt, & velut sese illis associant: (Id חספ sign. i Sam. 2. 36. Isa. 14. 1. aliàs z.) Ibi sese contrahebant, ut laterent inter vepreta & senticeta. Sub vepribus contrahabantur, Coc. sim. Ti. & sub sentibus conjungebantur, Ch. subter spinas colligebantur, M. pungebantur, JT. Heb. abscessibus afficiebantur, i. e. urebantur adeo ut pustulæ & abscessus ex urticarum contactu exorirentur h. Mutuantur significationem verbi חספ à nomine חספ abscessus, vel pustula, Levit. 13. 2. Nostri tamen verbum cognatum חספ sippabb

vertunt, scabie afficere, Esa. 3. 17. Unde probabile est etiam passivam ejus vocem, quæ hinc habetur, significationem eandem, vel affinem, habere, quod hinc bene quadrat; q. d. afficiebantur pustulis, i. e. urebantur. Alii tamen vertunt, recipiebant sese, ut scil. ibi quiescerent; quia חספ est aggregare, seu adungere. Unde & abscessus dicitur חספ, quia est collectio quædam humoris vitiosi i.

8. Filii, &c. [בני נבל] Filii hominum flagitiosorum, Pi. Filii abjecti, Mo. vel stulti, Ch. Filii viri stulti, P. sim. o. i. e. stultorum, V. Ch. vel nequam, Merc. Suprà patrum vilitatem inprimis describit, nunc & filiorum; q. d. Qui me subsannant sunt hominum nequam filii k. Sed hi non bene perpenderunt Hebraismum; Merc. Filii fatuorum hinc sunt fatui: sic, filius Belial, mortis, &c. l. [Alii ergo vertunt,] Homines flagitiosissimi Cod. mi, JT. vel, insani, Ca. vel, nihili, Ti. Filii vilium, i. e. homines viles. Locutio Hebræis, Chaldæis & Arabibus usitata m. [גם בני נבל שם] Etiam filii (vel, filii viri, Merc. sim. Pi.) sine nomine, P. Mo. Pi. homines inglorii, Ca. Ti. vel ignominiosissimi, JT. Etiam qui non habent nomen bonum, M. Filii obscurorum & ignobilium, ideo ignobiles n. Et in terra, &c. [בארץ] Variè reddunt. Afflictiissimi erant, extorres, JT. qui percussi erant, & e terra expulsi, Pi. deturbati sunt e terra, M. qui in terra vivere non deberent, Ti. [Al. sic:] Contriti erant (itâ Psal. 35. 15. G. vel afflicti, humiles, Merc. humiliati, P.) præ terra, Mo. G. Merc. vel, plusquam terra ipsa, P. i. e. Qui terrâ ipsâ, quæ ab hominibus calcatur, abjectiores sunt o; ut nos filios terræ dicimus. Alii, magis quàm homines terræ; i. e. hominum abjectissimi P. Mortalium infimi, Ca. Merc. A נכה (quod in Hiphil sign. percutere) נכה afflicus, i Sam. 4. 4. & Isa. 66. 2. & ה mutato in נ, נכה afflicti, & hinc נכה afflicti sunt, & נכה homines afflicti, viles, &c. Psal. 35. 15. q.

9. Nunc] Nunc, inquam, JT. Potius, Nunc autem, Pi. P. Merc. Non enim est epanalepsis ex vers. i. sed antithesis proximè præcedentium. Cum hi tales sint, itâ viles & abjecti t. In—canticum, &c. [נגנתו] Modulatio (vel canticum, Merc. P.) istorum sum, vel fui, JT. Merc. i. e. de ejus miseria canunt dum fides pulsant. Id vox Hebræa propriè sign. De me cantilenas edunt, ut moris est, Psal. 69. 12. Thren. 3. v. 14. Et factus, &c. [ואני להם למלה] Et fui, vel factus sum, eis in sermonem, Merc. P. Pi. vel sermonis argumentum, JT. Sum illis fabula; de me confabulantur & contemptim loquuntur *.

10. Longè fugiunt à me, [רחקו מני] Elongant sese, vel, Procul recedunt, sive stant, à me, P. V. Merc. ut Job. 21. 16. Faciem meam, &c. [ואפני לא חשנו רוק] Et (etiam, P.) à facie mea non prohibuerunt, vel prohibent, spatium, Merc. P. &c. h. e. Me contumeliosissime tractant, velut conspuentes, &c. quæ summa est ignominia. Litotes est. Atrocissimis convitiis proscissus sum & consputus t.

11. Pharetram enim suam aperuit; sim. o. nempe Deus, sagittas indè mittens, &c. [כי יחרי פתח] Quia funem (vel chordam, JT. Pi. nervum, M.) meum solvit, P. Merc. Vel, i. Deus, cuius nomen hinc sæpe omittitur, quod planum esse possit quando de eo sermo sit. Itâ Merc. q. d. Causa cur hi me itâ aspernantur est, quia Deus hoc permittit. Vel, 2. Eorum quisque funem solvit quo eum antè constringebam; ut sit enallage numeri *. Rectius hoc, quia antecedentia & consequentia de hostibus, non Deo, agunt. Funem meum, activè, quo eos antè ligabam, & velut in officio continebam z. q. d. Autoritatem & timorem mei, quo eos coercebam, ademit illis, sive abstulit ex animis eorum b. Confer Psal. 2. 3. Alii, nervum meum, sive arcus mei d; ut contrarium sit ei quod dixerat Job c. 29. 20. q. d. Ademit mihi robur, & potentiam quâ prius pollebam *. Al. Compagem totius corporis solvit hoc tanto dolore f. Al. Funem meum (i. e. confinia mea, quæ funibus distinguì solebant) aperuit, & exposuit hostibus, Chaldæis, &c. Al. Excellentiam meam dissolvit, vel, residuum meum; i. e. vel posteritatem, vel omnia, etiam reliquias, dissipavit, abstulit, extinxit g. multi significat, funem, nervum, corporis colligamenta, reliquias, excellentiam,

^a Merc. excellentiam, opes ^b. Frequenter sign. abundantiam & residuum; funem autem & vinculum hic tantum significat, & Jud. 16. 7, 8, 9. & Psal. 11. 2ⁱ. Lectio, sive Keri, hic est ^c ^d ^e ^f ^g ^h ⁱ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} ^{sm} ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} ^{tm} ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} ^{sm} ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} ^{tm} ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} <

convolvunt se, Ti. Irruerunt globato agmine in meam perniciem d. **וַאֲשֶׁר** vastitas, ut supra; quod aliis caligo; q. d. In occulto & clam in me devolvuntur, ne elabi ab illis possim, mihi è latebris insidiantes *. [Coc. totum sic reddit, *Tanquam lata fenestra veniunt, vice repentina vastitatis provolvunt se*:] **וְהָיָה**, h. e. pari impetu & effectu. ut Gen. 30. 2. pro Deo, h. e. tantâ potentia ut Deus, f.

15. Redactus, &c. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Conversi, vel Obversi, (vel, Eò quod conversi, M.) sunt in, vel super, vel adversum, me terrores, P. Mo. Merc. Pi. sim. Ca. q. d. Præter externas afflictiones sustineo & internos dolores ac terrores; nempe, iudicii & iræ Dei, quem hostem sentio, &c. h. Enallage generis & numeri, nam verbo sing. & masc. jungitur nomen plur. & fœm. i. q. d. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ**, negotium terrorum, per synthesin h. Al. Obversa est in me irruptio, cum terrorum multitudine, JT. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** in me impetus, terrores, &c. Ti. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Persequitur (scil. unusquisque illorum, Merc. Pi. vel, persecuti sunt, P. persequentur, Ti.) sicut ventus principem meam, Pi. principalem, Merc. spontaneam, Mo. P. munificam, five liberalem, meam, M. Merc. sub. animam. Epitheton est animæ, (ut Psal. 22. 20. *unicam meam*;) quam sic appellat, vel, i. quia hæc principatum in homine tenet; q. d. animam nobilem & inclytam: vel, 2. quia liberaliter distribuit facultates suas in corpus totum. Al. animam meam beneficentiae studiosam, Ti. Alii substantivè accipiunt, excellentiam, seu munificentiam, meam: sed malo Tobar, ut Psalm. 51. 12. *Ingenuitatem meam, JT. dignitatem meam*: Abstractè accipio. Vide Esa. c. 32. v. 8. *Sicut ventus, i. e. i. quàm celerrimè; vide Psalm. 18. 10. Zach. 5. 9*: 2. vehementer, ut anima in me consistere, vel suo munere fungi, non possit. [Al. sic;] *Persequeris tanquam ventus vota, vel spem, vel optata, five desideria, mea*. Locus postulat hanc significationem vocis **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ**. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Præteriens celeriter. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Pertransivit (vel præterit, Ti. JT.) *salus mea* Ità M. Mo. &c. i. e. Anima mea, à qua pender salus corporis; ut idem repetatur. Sed malim salutem simpliciter accipi. *Et sicut nubes quæ transit, salutem meam, P.* [Ca. totum sic reddit, *Versi terrores in me præstantiam salutemque meam, quasi quidam ventus nubesque pervadens, persequuntur*.]

16. Nunc autem, &c. **וְעַתָּה עָלַי חֲשָׁפָה נַפְשִׁי** Et nunc in (vel supra, M. vel contra, Mo.) me effunditur (vel invertitur, Ti. fundet se, Mo. seipsam effundit, JT. Pi.) anima mea, Merc. P. q. d. Præ doloribus exanimor. Anima quasi diffuit præ mœrore. Ut cera liquescit in Sole: sic vires omnes deficiunt, & quasi aqua, effunduntur, &c. Sic Thren. 2. 12. Alii de oratione & lacrymis dolorem cordis egerentibus accipiunt; ut cor effundi dicitur, 1 Sam. 1. 15. Psal. 42. 5. & 62. 9. Ad aliorum contumelias [de quibus dixerat] hoc accedere dicit, quod in se & in anima & corpore vehementer crucietur. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Et possident (vel, apprehendunt, five apprehenderunt, P. Merc. M. Pi. invadunt, Merc. arripuerunt, V. obtinent, JT.) me dies afflictionis; ità Merc. P. M. Pi. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Humilitatis & abjectionis. Afflictionis meæ, JT. miseriæ meæ, M. Me misera invasere tempora, Ca. sibique se vendicant tempora calamitosa, Ti. sim. V. in quæ incidi: eaque me durissimè urgent; & tam arctè tenent, ut me extricare nequeam f.

17. Nocte] Quum somno dolor sese remittere soleat in cæteris hominum naturaliter g. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Ossa mea perforat, vel perforavit, (sub. Deus, D. Merc. vel dolor, V. five vis morbi, Merc. vel, Deus per vim morbi, Pi.) desuper me, Merc. P. Non carnem solum & cutim perforat, sed & ad intima ossa usque penetrat. Alii, *Ossa mea perfodit, tanquam avulsurus ea à me, Pi.* *Ossa mea rodit morbus, & separat à me, Coc.* **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** propriè, effodit, perfodit, & de oculis dicitur. Al. *Ossa mea (vel artus, Ca.) perfodiuntur, vel perforantur, in me, M. Ch. vel, à me, Ti. vel, mihi, Ca. vel, à stragula imposita mihi, JT.* vel, effodiuntur & evelluntur à me, Cod. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** potest esse vel Pihel, vel Niphal; & nomen plurale interdum jun-

gitur cum verbo sing. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Et qui me comedunt Cod. non dormiunt; **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Et venæ, vel arteriæ, meæ, vel, nervi mei, (vox enim **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** omnes complectitur, ex lingua Arabica;) non quiescunt, Merc. Merc. M. Pi. Pulsus est turbidus, & minor redditur, noctu. G. Arteriæ plurimum agitantur ob nimium febris æstum, V. vel ob terrorem. Pulsus arteriarum nè nocte quidem interquiescit; quum tamen per somnum calor febris sese in intima recipiens remitti soleat naturali causâ P. Alii, *persequentes, vel fugantes, me nè nocte quidem quiescunt, sed vel me tunc discruciant, vel de me discruciendo in lecto suo cogitant.* **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** expono ex Syro sermone, & sign. tum fugere, tum persequi. Sed malo, nervos, ut & Græci, *τὰ νεῦρα, &c. nervi mei dissoluti*.

18. In multitudine eorum, **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** In (vel Præ, P.) multitudine (vel, Ob magnitudinem, Pi.) roboris, Merc. P. similiter M. virium, Pi. nempe Dei, quas per morbum exserit; vel, vis doloris, M. *Vim morbi, Ti. Præ magna vi morbi, JT.* sim. Merc. V. Ca. D. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Consumitur, &c. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Immutatur (vel, mutat se, JT. Pi. mutavit faciem suam, Ti. five habitum, ut 1 Reg. 22. 30.) *vestimentum meum*, Merc. sic P. M. &c. Ut præ sanie totum inquinatum sit mihi cum alio mutandum; vel, ut aliud jam videatur. Tam vehemens est dolor meus, ut etiam exsudet in vestes per sanie & humorem. Vestis mea quasi aliam vestem induit, dum sanie repletur, &c. Hunc locum sic verto, *Ita me vis arctat mali, &c. ad verb. Ob multam vim sese condit vestimentum meum; i. e. Ità arctor, ut vestes meæ imprimantur in me, & subeant carnem meam. Verbum **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** quinque occurrit. Significat se occultare; estque fodere, penetrare, scrutari. Fateor explicationem Cocceii jam simplicissimam videri, quæ hæc est, *Cum maxima vi (i. e. magno conatu) exiit vestis mea, agglutinata scilicet sanie corpori.* **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** est, se scrutari, vel, scrutandum præbere, quod fit aperiendis finibus vestis, eaque exuendâ. Al. sic, Præ vi doloris nullam supra me vestem pati possum. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Et quasi capitis tunice] *Capitium vocat os five orificium ejus, quod collo inferitur.* **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Sicut os, vel ora, (i. e. superior pars, V.) *tunica meæ, Merc. P. JT. Mo. Pi. &c. Velut capitium togæ, Ti. h. e. undique.* Tunicis inconfutibus veteres Israelitæ utebantur: Erat autem supernè os angustum, per quod induebantur, ut hodie indufia, &c. Inquit ergo, ut ingressus seu os vestis ad collum adaptatur, illud continens & arctans, nè sese huc illuc laxet vestis; sic se suo malo accingi & arctari undique, nè vel se movere possit. Alii, *ut ora tuniceam vel hominem cingit; ità ego malo meo circumdor, &c.* Sed ora potius **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** dicitur. Sicut foramen illud cingit collum meum; ità Deus morbo premit corpus meum. Alii, *juxta tunicam, five, in morem tunice, Q. in Merc. Q. in D. ut fit syllabica adjectio, ut alias sæpe.* Cave spernas. Tolerabilius hoc est, sed malo, cum Græcis, *ὁσὶν ὁσὶν ὁσὶν* hoc est, sed malo, cum Græcis, *ὁσὶν ὁσὶν ὁσὶν* or vertere. Succinxerunt me] Nempe focis aut nebulones supra descripti. Græci, *καὶ καὶ καὶ*, vel, in al. *καὶ καὶ καὶ* Cingit, vel cinxit, me, M. Mo. P. Merc. &c. Nempe, vel, dolor meus, five morbus; vel, Dominus, hoc dolore. Vermes me undique cingunt & arrodunt. Et secundum varium dolorem cingit me tunica mea, M.*

19. Comparatus sum luto; propter ulcera, sanie & sordes. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** Projecit me in lutum, Merc. P. M. &c. nempe dolor; vel Deus. Contumeliosum hoc erat: q. d. Summâ ignominia me affecit. Hæc me afflictio docuit in luto & humi me demittere. Vide Job. 2. 8. Vel, Corpus reddidit quasi lutum, respersum sanie. Deduxit me ad argillæ vitilitatem, Ti. Deturbavit, vel Dejecit, &c. i. e. Gravissimè oppressit me, V. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** cum K. verito, projicere, (quod & simplicius est & planius;) etsi id magis in Cal sign. ut Exod. c. 15. v. 4. in Hiphil autem docere. Et assimilatus sum faville (vel pulveri, M. P. Ti. &c.) & cineri] Ità M. P. Ti. sim. Merc. Mo. &c. q. d. Videor humo & cineri similis, cadaverosus magis, terreus & semimortuus, quàm vivus adhuc. **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ** idem quod **וְהָיָה עָלַי בְּלִיָּהוּ**

^b Merc. ^{לעפר}. Pulvis & cinis conjunguntur, ut Gen. 18. 27^b.
Et similis factus sum mortuo, V.
20. Clamo (vel, Clamavi, Mo. P. Dum clamito, Ti. Si queror, Ca.) ad te, & non exaudis (vel, exaudisti, P. &c.) me] [Sim. omnes.] Sic afflicta caro judicat, quando præsentem Dei opem non sentit. Vide Psal. 22. 2^c.
^c Merc. ^d Pi. Apostrophe ad Deum^d. ¶ ^{Sto}, ^{עמדתי} Steti, vel Sto, P. Mo. Merc. M. (sub. coram te, M.) vel, i. filendo, qu. d. Conticui †; Dum sto tacendo, Ti. vel, 2. ad te orandum, ut Jerem. 15. 1^f. Perstisti, videlicet clamans, & opem tuam expectans^g. Sto in tuam opem intentus^h. Sin sto, i. e. non querorⁱ. ¶ Et non respicis me] Simil. JT. Pi. P. Negationem repetunt ex membro præcedenti^k. Nihil me curas, V. [Ti. totum comma sic reddit, Et perseverantem minime curas.] ¶ ^{ויתבונן בי} Et consideras me, Merc. M. In me intueris, non ut opem feras, sed ut gravis punias^l; & inimici instar, pascaris potius meis plagis, quam mei te misereat^m. Contemplaris me, cernis & affligi sustinesⁿ.
21. Mutatus es mihi (vel, contra me, Pi.) in crudelem] [Sim. omnes:] sub. hostem, Ti. mutatâ naturâ tuâ, qui clemens esse soles, &c.^o. In crudelem, i. e. severum, austerum P. Itâ mecum agis ac si crudelis esses^q. More humano hoc loquitur, nec enim in Deo est mutatio, &c.^r. ¶ ^{לזאת} In immanem hostem, Coc. In crudelitatem; nam ^{אכזרי} est crudelis †. ¶ Et in duritia, &c. ^{דבועים יד} Robore (vel, pro robore, JT. & robore, P. Ti. Ca. in robore, i. e. vi & vehementiâ^s; per fortitudinem, M.) manus tuæ, Pi. Exsertâ manu, Cod. pro viribus, V. ¶ Adversaris mihi; itâ Merc. M. Ti. Ca. ^{חשטמני} Minitaberis (vel, comminatus es, Ch.) mihi, Mo. odio habuisti me, P. fim. JT. Pi. Te mihi oforem ostendis, itâ graviter percutiens ac si me odisses. Sic judicant Sancti afflicti, ubi non statim liberantur. ^{שש} idem quod ^{שש}, nisi quod ^{שש} in Cal non est usitatum: occurrit tamen Psalm. 109. vers. 4^v.
22. Elevasti me, &c. ^{תשאני אל רחם הרביני} Tolle, vel Elevas, (Elevasti, P. ad verb. Toller, V. fim. Mo.) me in, seu ad, (vel super, Mo. M. D. ut sit ^ל pro ^ל,) ventum, Merc. JT. Pi. P. &c. inequitate me facis, five cogis, Merc. fim. Mo. sub. ei, Merc. Pi. & facis me vehi super ipsum, M. ei imponis me, JT. cui imposuisti me, P. Extulisti me, ac vento impositum vexisti me, Ti. fim. V. Me sublatum vento imposuisti: Effecisti ut non magis obniti aut proficere valeam quam si in aere penderem, ubi nullum solidum est solum V. Me sublatum, ac vento expositum, celerrimè aliò transtulisti^z. Ventus indicat celeritatem, nec non levitatem & instabilitatem². Facis ut velut vento abripiar, & huc illuc, non secus ac palea, circumferar, præ instabilitate & assidua agitatione, ut certo statu quietus consistere non valeam præ dolore. AE. hoc refert ad imaginationes fabricantium, qui sibi per infomnia videntur in sublimè ventis rapi, &c.^b. [Al. totum versum sic accipiunt;] Evexisti me, vel, in sublime jecisti magno impetu, (ut solemus testas, vel alia quæ vehementius confringere volumus,) ut lapsu graviore ruerem comminutus & dissolutus; ut sequens membrum priori sit contrarium^c. Elevas me in sublime, ut videar mihi equitare super nubes; & conversus dejicis me in imum^d. ¶ ^{ויתמוגני חשיך} Elifisti me, &c. Et liquefacies me subtilitate, Mo. i. e. subtilissimè, itâ ut in tenuissimum quid diffuam †. Et liquefecisti (vel dissolvisti, V.) mihi sapientiam, P. vel rectitudinem, V. i. e. Abstulisti à me rectam vivendi rationem: q. d. Itâ me afflixisti, quasi nunquam permanissem in officio^e. Atque enervas in me robur existentie, vel, robur meum, M. Et efficis ut diffuam substantiâ, JT. i. e. Ut prester consumis & proteris me: Metaphora à procellis^g. Colliquefacis meam substantiam, Heb. me à substantia, i. e. itâ ut non sit mihi ampliùs substantia, nempe corporis: q. d. Caro mea diffuxit vi morbi; vix ossibus hæreo^h. Sed rursus liquefecisti me in mea substantia, Ti. Vulg. Elifisti me validè, D. quasi ^{ברוש} in effi-

(qu. ^{חשיך}), à ratione, ab integritate animi & corporis, ut nihil in me solidum restet & integrum, nihil mihi rationis aut certi præscripti superfit quo me geram, sed planè inops mentis sim, nec animo nec corpore subsistam, sed velut totus dissolvatur: vel, dissolvitur mihi, (^{חשיך} pro ^{חשיך}), h. e. eripis, rationem & subsistentiam ac soliditatem omnem. ^{חשיך} generale est. Vide ad Job. 5. 12. & ad 6. 13¹. Alii, Et maceras me reapse, ^{חשיך} ^{חשיך} ^{חשיך} vel, quoad rem vitæ meæ^m.

23. Scio, &c. ^{כי ידעתי מות חשיבני} Scio enim, vel Novi, (vel, Futurum scio, Ca.) quod in (vel ad) mortem reduces (vel, reverti facies, P. convertes, M. rediges, Merc.) me, Merc. Pi. Ex hac tua duritie colligo mihi moriendum, nec ullam spem hujus vitæ superesseⁿ. Huc omnes hæc molitiones spectant, ut tandem me occidas^o. Sunt verba desperantis de convalescentia; q. d. Omnino de me actum est P. Vel, Job ex fragilitate naturæ suæ Deum conatur flectere ad misericordiam^q. [Alii aliter:] Scio quod mors restituet^q in (vel recreabit, Ca.) me, Ti. Non placet, quia ^{מור} est masculin^r. vide Ruth 1. 17. Psal. 116. 15. Jef. 38. 18. Jer. 9. 21 †. & ^{חשיבני} est secunda masc^t. Sed quomodo quis redit ad mortem? 1. Mors ponitur pro sepulchro: Homo propriè redit ad pulverem unde sumptus fuit. 2. Vel, reduces, pro, adduces. Sic, redeo, pro venio, vel eo, Ruth 1. 10^v. [Al. sic;] Nam experior, D. (scil. substantiam meam diffuere^s), mors advocat me, Pi. JT. Sed malo hæc duo commata jungi^v. ¶ ^{ובי} Ubi constituta, &c. ^{ויבית מועד לכל} Et ad domum congregationis, five conventus, omnis viventis, P. D. Al. domum statuti, &c. vel, constitutionis, five constitutam, &c. Merc. V. Pi. Mar. vel, præscriptam, Mar. assignationis, five assignatam, &c. Cod. Merc. Pi. paratam, Merc. conditam, &c. Coc. scilicet. à Deo^z; i. e. in sepulchrum, Pi. quod ideo dicitur domus seculi, seu æterna², ubi sit futurus æternum, scil. ad Resurrectionem usque^b. In domum quæ debetur, &c. M. Heb. domum testimonii, &c. fim. Pi. pro quo Chald. & domus sepulchri parata est, &c.^c. ^{מועד} M. tempus & locum certum & constitutum significat^d, in quo multi conveniunt †: unde & statas ferias significat^e. Et domus destinata omnibus viventibus, Ti. sic Ca. [repete, restituet me.] Et domus constituta, &c. JT. Vi-ventis, i. e. homini; synecd. gen. ut Psal. 143. 2^g. Sic Heva mater viventium, Gen. c. 3. v. 20. Aut, viventes, i. e. animantia: Nam terra etiam corpora bestiarum recipit^h.

24. Veruntamen non ad consumptionem eorum emittis manum tuam] Sensus esse potest, Non omnino perdis, nam immortalis est animaⁱ: ut se hîc Resurrectionis spe muniat; quod non puto Jobum respexisse. RS. tamen itâ accipit ut sint verba sperantis, q. d. At scio non itâ afflicturum eum ut me perdat & consumat: [& sequens membrum sic accipit,] Si plagam suam in creaturas immittit, est aliqua illis recreatio. q. d. Affligit, non ut perdat, sed ut soletur, & tandem liberet. Pia expositio. ^{שש} exponit à ^{שש}, & ^{שש}, oblectavit se^k. ¶ ^{אך לא בעי יסלח יד} Verum (vel Profecto, five Sanè, P. Ti.) non in tumultum, vel acervum, (sub. defunctorum, Ti. vel lapidum, ut suprà tumultum appellavit acervum frugum, Job. 5. 26. in contumeliatum, five sepulchrum^l), manum mittet, vel injiciet, vel extendet, Merc. P. Pi. Ti. M. sub. Deus, Merc. P. (mutatâ persona:) ut scil. indè hominem eripiat, vel è sepulchro extrahat^m. Deus non porrigit manus in sepulchrum, ut restituat hominem in vitam, ante Resurrectionem novissimamⁿ. Non redeunt domum suam jam mortui homines. Vide Job. 7. 10. Non quod Resurrectionem neget; sed hæc primo obtutu ei ob oculos veniunt, dum nihil aliud nisi sepulchrum ac iram Dei cernit, &c.^o. Non est liberatio in morte, &c. P. Versiculus hic obscurus est^q. Verba obscura varias pepererunt interpretationes^r. [Alii ergo aliter accipiunt:] Non—extendet manum, sub. Deus, nempe ad percutiendum, five affligendum, me cum fuero in sepulchro conditus & contumeliat^s. Verba sunt consolatoria^t: q. d. Scio quod post tot perpeffas miseras tandem per mortem sim quieturus. Neque enim Deus pios post mortem exerceat, &c.^v. [Al. sic; Annon postulat]

postulatio (sic vertunt רָצָה, quasi ex בָּרַךְ inquirere, ut בָּ sit radicale, non servile t,) fiebat quum immittē-
ret manum? i. e. Nonne aliorum calamitosorum no-
mine Deum flagellantem deprecabar, &c? Itā com-
mendat vitam anteaſtam hoc verſu & ſeq. ab officiis hu-
manitatis. Mittere manum hīc dicitur, vexandi aut fla-
gellandi cauſā, ſicut Eſt. 2. 21. Confer 2 Sam. 1. 14. Ali-
bi, auxiliandi cauſā. Alii ſic, Profeſſō tunc precatio
non porriget manum, i. e. non adjuvabit t. ¶ Si cor-
ruerint, (ſive, morte occubuerint, T. ſub. homines,
Merc.) ipſe ſalvabis; i. e. ſuo tempore rurfus excita-
bis. אֲנִי בְּיָדוֹ לָרָצָה Si (vel etiamſi, P. Merc.
V.) in contritione, vel confractione, (vel plaga, Merc.)
ejus (Dei ſcilicet, Merc. i. e. tempore calamitatis, V.
ſub. ſit, vel fuerit, P. Merc.) illis (nempe viventibus, quo-
rum jam meminerat, vel hominibus, vel, ut AE. ani-
mabus,) clamor, Merc. P. Mo. i. e. Eſt clamor, vel,
Quantumvis præcentur, quum illis plagam ſuam im-
mittit, ut eos perimat, id tamen eos non liberabit à
morte. Alii וְשׁוֹפָר opes reddunt, eodem ſenſu; q. d.
Mortem nec precibus nec opibus quiſquam effugere
poſteſt. Hanc expoſitionem libens amplector. Alii
וְשׁוֹפָר interrogativè exponunt; Num in plaga ejus
erit illis clamor? i. e. clamabunt homines? erit cla-
mori eorum locus? q. d. Minimè. Sensus idem cum
priori. Numquid in contritione ejus habebunt clamo-
rem? M. His וְשׁוֹפָר eſt, vel, clamor, à וְשׁוֹפָר clamavit, imo-
bili facto quieſcenti; vel, opes, ut וְשׁוֹפָר opulentiſ, potens,
Job. 36. 19. quaſi qui alios ſervet, & multis beneficiat, à
וְשׁוֹפָר ſervavit; aliis, oblectatio. Aliis autem eſt ſalus, à וְשׁוֹפָר,
Jod elifo; ut וְשׁוֹפָר germen, à וְשׁוֹפָר tulit: atque itā to-
tum hoc conditionem continet; q. d. Si in plaga ejus,
i. e. morte quam inferet, eſt illis ſalus & quies, haud
ſanè manum in tumultum injiciet, ut ultrà affligat.
Hoc ſe ſolatur Job, ut antè cap. 17. 16. Si in per-
cuſſione & confractione ſua manum injiciat homini,
eum perimens, erit illis quos interemerit jam ſepul-
tis ſalus, ibi immunes erunt ab afflictionibus, ut Job.
3. 17. Saltem mihi mortuo parceret. Vel ſic verto,
Verè, ſeu profeſſō, (ut וְשׁוֹפָר ſumitur Job. 22. 20. Prov.
3. 34.) in plaga ejus eſt ipſis ſalus t. וְשׁוֹפָר hīc ponitur
pro וְשׁוֹפָר, ut Ruth 1. 13. nifi ad animas cum AE.
referas. Vel ſenſus eſt, Etiamſi hīc in contritione
Dei homines clament, non tamen in morte. Num
enim in confractione ejus (ſcil. Dei, i. e. quum Deus
aliquem per mortem confregerit, & in ſepulchrum
adegerit) illis quos confregerit (ellipſis relati) eſt
clamor? q. d. Nullius adhuc à Deo contracti & in ſep-
ulchrum adaſti clamor auditus eſt, ex quo nimirum
poſſet cognosci illum adhuc à Deo affligi; ideo nec
me in ſepulchro affliget. Aut clamant aliqui poſt obi-
tum ſuum? Ti. Carebuntque quos dederit exitio que-
rimoniā, Ca. [Al. ſic;] Non vociferatio propter iſta (itā
vertunt וְשׁוֹפָר, Pi. i. e. huiusmodi mala qualia jam pa-
tior, quorum cauſā vociferantur afflictī,) in oppreſſione
ejus? JT. i. e. à Deo facta? q. d. Annon propter talia
quæ patiuntur afflictī, &c. vociferabar ad Deum? Græci longè abſunt, qui Job optantem faciunt, Ei &
opulentiſ, &c. Atque utinam poſſem mihi ipſi manus afferre,
aut rogarem alium, & faceret mihi hoc, &c. in D. Chald.
(quem alii perperam intelligunt) ſic vertit, Veram non
cum ſervore, ſeu ira, immittet plagam ſuam, ſi (i. e. veram)
in anguſtia ſua, quā ſcilicet eos afficit, ſuſcipiet eorum
(i. e. afflictorum) preces. וְשׁוֹפָר in tumultum videtur in-
telligere pro ebullitione, ut בָּ ſit radicale; ſicut & R.
Levi, quod non minds durum eſt, pro petitione, à וְשׁוֹפָר,
quod Syriacè eſt petere. m.

25. *Elebam, &c.* **וְאֵין לִי כֹחַ לְקַשֵּׁר** *Si non flevi ob* (Heb. *ad, Mo.*) *durum die, Merc. Mo. sub-*
faciat mihi Deus hoc, &c. Pi. Quidlibet mali obtingat,
si non deflevi calamitosos, Ti. sim. Merc. Annon flevi
(sive deploravi, V.) durum (vel difficilem, V.) die? P.
vel, pro eo (sive, cum eo, M.) cui dura erant tempora?
יְת. Equidem eos, deflevi, &c. Ca. ¶ Et compati-
בָּטִיחַ לְאֶבְיוֹן *batur, &c. Contristata est (vel,*
anxia fuit, Merc. JT. Pi. repete, si non, Merc.) anima mea
ob inopem, Merc. sim. Mo. Ti. JT. Pi. vel, ob aliorum pau-
pertatem, Ti. vel, cum egeno, M. Pauperum vicem ani-
mo dolui, Ca. Lacrymæ non erant fictæ, sed ex cor-

de, &c. n. q. d. Quomodo hæc mihi nunc accidunt,
quasi ego in mea prosperitate calamitosorum non fu-
erim misertus? Imò verò fors afflictorum mihi sem-
per gravissima erat. Cur igitur mihi nemo condo-
let? nec Deus, miserator afflictorum, nec hominum
quispiam? Perstringit ingratum amicorum animum.
וְאֵי alibi non occurrit in Scriptura, sed apud RR. fre-
quens est. Q. vertunt, *restagnavit lacrymis*, &c. ab
וַיִּשְׁתָּגְמֶנָה stagnum, quasi ו pro ש sit positum: quod forsan
subtilius est. Alii per ורי exponunt, quasi affine נס
וַיִּשְׁתָּגְמֶנָה ustulari; nimis curiose†. Syriacum est, & signi-
ficat tristiari. אַחֲזֵי est tristitia‡. Et RR. frequens est וַיִּשְׁתָּגְמֶנָה
וַיִּשְׁתָּגְמֶנָה, pro quo aliæ editiones Targum habent מַעֲלָה,
quasi ab וַיִּשְׁתָּגְמֶנָה, qu. d. anima æstuans, se effundens, li-
quens v.

26. *Exspectabam, &c.* [כִּי טוֹב קִוִּיתִי וְגו'] *Quia bonum exspectavi, &c.* Referri potest vel ad omnia superiora, q. d. Hæc tam gravia [aptius forsan dixisset graviter] perfero, quia cùm bona exspectâssem, enim in malis, &c. Vel potiùs ad proximam sententiam, q. d. Calamitosos desievi, quia sperabam. indè mihi bene futurum: At longè secùs accidit, &c. Quasi nunc propterea affligar, nullo mei misereante, quia miserorum vicem doluerim, &c. Affectu, ut solet, abreptus loquitur *. Vel sic veritas, *Profectò, vel Sanè, bonum, &c.* ut כִּי fit expletivum †. Alit, *Quando autem* † Merc. sic (vel, Nihilominus quum, Pi.) *bonum exspectavi, tunc venit malum, P. V.* ¶ *Præstolabar, &c.* [וַיִּחְלֶה וְגו'] Et quando præstolatus sum lucem, &c. P. V. Pi. Idem repetit, sed parabolicè ‡. *Lucis nomine prospera, † v. caliginis adversa, intellige ‡.* * Merc. † Merc. sic D. ‡ v. * Merc.

27. Interiora mea, [מִיִּי] Intestina, five Viscera, mea, M. P. Merc. Ti. &c. Cor, jecur, pulmones, &c. ^b Scult. ¶ Efferbuerunt; ita Ti. Merc. &c. [מִיִּי] Proprie, fervore seu ebullitione agitata sunt ^c; ut aquæ ferventes & ebullientes ^d; scilic. vi morbi ^e †; vel, æu curarum & dolorum ^f. ¶ Absque ulla requie, [מִיִּי] Et non quieverunt, M. Merc. sim. JT. Pi. vel, siluerunt, Mo. P. Metaphora [מִיִּי] Sine intermissione fervent, Ca. ¶ Prævenierunt me; ita P. M. Mo. [מִיִּי] An evertierunt me, mihi nec opinanti acciderunt ^h. Occurrerunt mihi; ita vox accipitur Deut. 23. 4. Nehem. 13. 2. item suprà 3. 12 ⁱ. Mæque apprehenderunt, Ti. ⁱ Pi.

28. *Mærens incedebam*, ^{אָמערן} *Ater*, P. Merc.
JT. Pi. *Pullatus*, Mo. *Tristis*, M. *Lugubri habitu incesse*,
Ti. ¶ *Sine furore*] Itā o'. in Merc. Exponendo
cum moderamine miseriam meam^k, patienter tuli^k
cruciatu^s, &c^l. o'. & Vulg. legerunt ^{חמרה}; sed ^{חמה}
est certior lectio^m. ¶ ^{בלי חמה} *Absque sole*,
Merc. Mo. In tenebris rerum aduersarum^{*}. Non ob^a
solem, vel, à sole, P. Merc. JT. Pi. V. Non æstu Solis,
sed luctu^o, & interno viscerum incendio^p: ex vi^o
morbi & mæroris, quo exhaurior & conficior. Non
Sol me decoloravit, &c^q. Al. *ut solem non sentiens*,
Ti. ¶ *Consurgens*, &c. ^{קמתי בקהל} *Sto*, vel
steti, (vel surrexi, M. P. Mo. *surgens*, JT. *quum surrexi*,
Pi. vel, *sisteterim*, Merc.) in cætu, sive congregatione, (sub-
bominum, Merc. vel, in ecclesia, Mo.) vociferor, Merc. JT.
Pi. *clamavi*, Mo. vel, & *clamavi*, P. M. vel, *clamita-*
bam ejulans, Ti. Heb. *Surgo*, in congregatione vociferor:
Asyndeton^r. q. d. Etiam in medio & magno homi-^r
num cætu, ubi me modestius gerere oportet, ibi tam-
en præ vi doloris me continere non possum quin al-
tūm inclameū & ejuleū^t. Vel, *clamo*, ut illi solent^t
qui ad Deum preces fundunt^t.

29. *Frater* [vel *Germanus*, Ca.] *fui draconum*] [Ità 'D.
omnes.] i. e. Vel, 1. *Habito in loco draconum*, h. e.
in locis desertis. Vide Psal. 44. 20^v, *Dracōnes de-* v D.
x Cod. a
serta colere, & per illa stridere, certum est. Vel po- v D.
x Ca.
x D. Pi.
tius, 2. *similis iis factus sum* v, nempe *vociferatione* z,
& *planctu lamentabili*. Confer Mic. 1. 8^a. *Dracō-*
nes in desertis, maximè ab elephantis victi, cum
quibus sæpe pugnant, vocem edunt lamentabilem b,
& *horribiliter sibilant* c. תַּנִּים נָאָה לַתַּנִּים b Merc.
pro תַּנִּינִים; à תַּנּוּן *draco* d, per syncope; qualis est c Mc. ex
Psal. 44. 20. Esa. 13. 22. Jer. 9. 11 †. Et si plur. quo- Hi. Sim. G.
que תַּנִּינִים reperiatur, quasi à תַּנּוּן: ità & תַּנִּים pos- d Merc.
set effigi à תַּן, quod tamen non reperitur f. Et † Pi.
socius struthionum; ità M. Ti. P. לַבְּנוֹת יַעֲנָה Fi c Merc.
P 2 liabus

liabus struthionis, Merc. D. ex Ch. i. e. junioribus struthionibus feminis, pullis struthionum s. Hæ enim maxime lamentabilem in desertis vocem edere solent^h: forte propter ova quæ in fabulo pedibus bestiarum calcanda relinquunt, immemores loci ubi pepererunt i. Non autem earum taciturnitatem, ut Ramban, sed clamorem potius & gemitum, luctus signum hinc notari puto. Significat se lamentis assiduus jam alium effectum, planè deformatum esse^k. Alii vertunt, *pullis*, vel *siliabus*, *ululæ*, JT. Pi. Mo. Cod. quæ *ענין* dicitur à *ענין* vocem lugubrem edere, Esa. 13. 22^l. *Struthio* autem appellatur *ענין*, Job. 39. 16^m. Non opus est ut accurati simus: Funesta aliqua & solitaria avis est, cujus ferale carmen, &c.ⁿ

30. *Curis mea denigrata est* Scilic. ex mœrore & vi morbi^o: ex febris. Confer Thren. 5. 10. *Offa mea aruerunt* Desiccata sunt & adusta: nam *חרי* proprie *amburi*, & *contrahi ad ignem* P. *Exusta sunt*, M. fim. Ch. JT. Pi. *עצמי חרי* Os meum ustulatum est, Mo. vel *incaluit*, P. Etiam hoc cauma ad ossa usque penetravit, nec cutim tantum & carnem adusfit, sed & ossa alioqui solidiora^q. Ossâ, omni medullâ & humore vitali spoliata præ caloris vehementia, ferè arida & quasi exusta facta sunt^r. *Præcaumate*; ita Merc. *מני חרי* Ab estu, Mo. præ siccitate, P. Ti. JT. Ch. Pi. Merc.

31. *Versa est in luctum cithara mea* Ità P. Merc. i. e. lætitia mea[†]. Pulsatio citharæ, i. e. hilaritas: Meton. adjuncti^t. *Et organum meum*; ita P. Mo. Pi. &c. *ענין* Et lyra mea, Merc. Est genus organi nobis ignotum, ab amore vel lusu sic dictum^v. *In vocem flentium* h. e. Flebilem^x. In fletum^y. q. d. Quæ antè ad hilaritatem comparata sunt, ut musica, ea potius luctum mihi cient. Intempestiva est in luctu musica. Omnis mea lætitia, cujus signa sunt instrumenta musica, in mœrorem & animi anxietatem versa est^z.

C A P. XXXI.

1. *Epigi fœdus cum oculis meis* Ità P. Ti. &c. *Fœdus percussit*, &c. M. Merc. ad verb. excidi, Merc. Mo. *Scindere fœdus* est, contrahere fœdus sectione vituli in duas partes. Vide Jerem. 34. 18^a. *Fœdus pepigeram*, &c. JT. Pi. i. e. Serio mihi proposueram continere oculos meos ab aspectu libidinoso^b, nè quicquam aspicerent sibi non necessarium, vel quod peccatum foret, aut quod ad peccandum alliceret^c. Mens mea, sive animus, *pactum iniiit cum*, &c. i. e. Fuit magna concordia carni meæ cum spiritu meo^d. *Cum oculis*: hi enim sunt in amore duces. In Pirke Aboth legimus, *Aspectus oculi initium criminis*. Vide & Matt. 5. 28, 29[†]. & 2 Pet. 2. 14. & 1 Joh. 2. 16. *Oculi & cor* (inquiunt) *sunt proxeneta peccati*. Notum & illud, —*utque videndo Femina*, — & dum videt, & dum videtur^f. *Qui videt, is peccat*; *qui non te viderit ergo, Non cupiet*: *facti crimina lumen habet*; Propert. 2. 32. 29. *Tutior est cautela quam medela, & prevenire quam subvenire salutaris atque præstantius*; Senec. Epist. —*melius vigilare sit antè, Quàm docui ratione caverè que nè inliciaris*. Nam vitare plagas in amoris nè laciamur, Non ità difficile est, quam captum retibus ipsis Exire, & *validos Veneris perrumpere nodos*; Lucret. 4. 8. *Ut nè cogitarem*, &c. *ענין על בתיאור* Et quid considerassem virginem? Merc. fim. Ch. vel, in virgine? Mo. q. d. Considerabam in virgine quod erat in ea spectandum, munditiam & honestatem[†]. Et quid ejus formam effem contemplatus^h? *Quomodo igitur* (vel, & quid, Pi.) *animum advertissem ad*, &c. JT. Pi. i. e. insidiatus effem pudicitie virginisⁱ? *Nam cur cogitasset de virgine*? P. V. sub. *corrumpendâ*, V. Et quid spectarem, &c. Nihil causæ erat. *Venustas vanitas est*, &c. Proverb. cap. 31. vers. 30^k. *Quare contemplarer*, &c. nempe scortandi causâ, ut Matth. 5. 28^l. Non negat omnem visionem, nempe fortuitam, sed quæ in vultu ejus hæret, & sic concu-

piscentiam excitat^m. *ענין* est, deliberare de aliquo, cogitandum esse, spectare curiosè & diligenterⁿ. Porro, nec virgines aspiceret, unde gradus fit ad nuptias; nedum alias mulieres^o; nedum nuptas^p. Ex hoc loco constat Jobum melius intellexisse Legem quam Phariseos tempore Christi; v. g. novisse eum, vetitum non tantum carne, sed & corde & oculis, mœchari^q.

2. *Quam enim partem, &c.* *ענין חלק* Et, vel Nam, quæ pars, vel portio, (i. e. poena, Pi.) Dei (vel, à Deo, JT. Pi.) *desuper*? sive *supernè*? M. P. Ti. Merc. &c. sub. erit, Ti. vel, *esset mihi*, M. vel, est, scilicet in corruptores virginum, aut eos qui impudico aspectu illas intuentur^r. Quanam merces à Deo obvenisset mihi, vel, manet eos qui talia agunt^s? *Nam quæ portio, &c.* sub. *dicebam*, i. e. cogitabam[†]. Causa hinc & in seq. redditur hujus fœderis initii, nempe timor Dei ac judiciorum ejus, &c.^t. [Alii aliter:] Reddit hinc rationem continentie suæ, nempe, à præstantia veri boni, & æstimatione doni & hæreditatis cœlestis. Et quid est portio Dei, &c. Per portionem intelligere licet omne donum quod Deus homini tribuit, quale est & felix matrimonium, Prov. 18. 22. & 19. 14. *Quid portio, &c.* h. e. Quanta res est! quam inæstimabilis! Nobiscum facit Chald. qui sic vertit, *Et quam partem bonam dat Deus, &c.*^v [Alii aliter exponunt.] *Sed quæ est pars Dei desuper, &c.* Of. q. d. Quodnam præmium mihi pro hac mea innocentia & castitate donat [Deus?] nimirum nihil aliud nisi meras miseria^x. Alii accipiunt de poenis lascivorum. Verum pars & hæreditas Dei bonum ferè, non malum, indicat. Nisi cum Cocceio & aliis explices de præmio castitatis, quod Jobus opponat formæ muliebris vanitati^y. *Et hæreditatem, &c.* *ענין חלק* Et (vel aut, JT. Pi.) *hæreditas*, vel *possessio*, (vel, quæ hæreditas, M. P. Ti.) *Omnipotentis* (vel, ab Omnipotentē, JT. Pi.) *ab excelsis*? Merc. sic P. JT. Pi. M. &c. sub. locis; i. e. è cœlo, Pi. D. Merc. Quodnam præmium manet eos qui talia designant, hoc est, qui libidines cunctas sequuntur absque timore Dei^z? Non fine emphasi dicit hæc verba, *desuper*, &, *ab excelsis*, quia homines sæpe nesciunt quo animo aut oculo virgines aspexerint, sed Dominus è cœlo id perspectum habet, &c.^a [Sy. & Ar. versum sic reddunt, *Et quanam est pars Dei quæ desuper est? & hæreditas Dei quæ ab excelsis est?*] *Quam partem in me, &c.* i. e. Si talia in animum admitterem, Divinam mihi præsentiam & familiaritatem & inhabitationem polliceri non possem^b. q. d. Soli casti sunt filii, hæredes, & templum Dei: impuri dæmonum sunt cloacæ, & inferni mancipia^c.

3. *Numquid, &c.* *ענין חלק* Annon exitium (vel calamitas, Merc. contritio, Mo. confractio mea, P. tribulatio, Ch. sub. erit, JT. vel, paratum est, sive imminet, Merc. Ti. fim. M.) *iniquo*? Merc. JT. &c. vel perverso? Merc. Nonne exitium dabit, &c. sub. Deus, ex vers. præced.^d *Et alienatio operantibus in justitiam*? *ענין חלק* Et alienatio, sive abalienatio, &c. Mo. D. M. Merc. ex^e. nempe à Deo[†]. Vel, segregatio ab hæreditate Sanctorum^f, & ablegatio in tenebras exteriores^g: vel, à consortio hominum sanctorum, translatio in terram extraneam, exilium, &c.^h. *ענין חלק* peregrinitas, unde *ענין חלק*, q. d. alienare. Vide 1 Sam. 23. 7. & Deut. 32. 27. *ענין חלק* ne forte alienent, &c. h. e. fraudent me debitâ gloriâ, eamque aliò transferant. *ענין חלק* respicit ad *חלק* portionem; Portio illorum est tristitia, &c. *ענין חלק* respicit *ענין חלק* hæreditatem; qui enim alienus est non hæreditat. Sic in Obad. v. 12. *Nè aspicias diem fratris tui in die quo alienatur*, elegans est antithesis in voc. fratris & alienationisⁱ. [Alii aliter vertunt:] *Et fractio, &c.* Chald. in Coc. Et insuetum, vel alienum, quid, P. V. i. e. insueta poena^k. *Alienitas*, i. e. calamitas aliena & inusitata, & gravis. Sic & rem alienam, pro gravi, Latine dicimus^l. Et quidem horribile (vel monstrosus, JT.) *repete*, *exitium*, &c. Heb. exitium extraneitatis, i. e. extraneum, h. e. quale solet inferri extraneis. Sic Esa. cap. 28. vers. 21^m. *Et stupendum quid, &c.* i. e. poena quæ stuporem omnibus incutiat. Firmatur ex lingua Æthiopica, in qua *ענין חלק* mirabile

mirabile est, Matt. 21. 42; מַנְכַּר *stupenda, miranda*; & verbum מַנְכַּר *obstupuerunt*, Matt. 19. 25*. Mendose in plerisque exemplaribus scribitur מַנְכַּר, quod nepotem sign. nec hic quadrat. [Alii hunc versum aliter exponunt:] Calamitas improbis convenit, non mihi: Me tamen tractat Deus ut improbos.

4. Nonne ipse considerat vias meas, &c?] Actiones, consilia & instituta mea P. Res & cogitationes meas omnes habet in numerato: itaque ejus poenam & iram effugere non possem. Hoc argumento se motum innuit, ut ab illicito sibi caveret aspectu. Nulla latendi, ut effugerem, spes. Aut vult Deum testem suæ innocentiae vocare. Cum igitur sciat Deus me sollicitè etiam motus concupiscentiæ cohibuisse, cur me tam duriter tractat?

5. Si ambulavi in (vel cum, Mo. Merc. JT. Pi.) vanitate] Ità M. five mendacio, Mo. Merc. Pi. Num fallacis & fraudibus usus sum ad decipiendos alios? Ambulare est vivere; vanitas autem est fallitas. In opposito est, *ambulare cum veritate*; vel, cum Deo*. An vanitatem unquam sectatus sum? Num rebus aut verbis vanis ac futilibus addictus fui? Sensus est, q. d. Si non sincerè versatus sum cum hominibus transigens, sed fucatè, aliud in ore habens, aliud in pectore clausum gerens. Si fraudes commisi, Ti. Græci, Si—*ὑποκρισάμενος*, &c. cum scurris, & iis qui risus captandi causâ dicaces sunt. Sed malo ad contractus referre, quod frequentia spectant. Si eam cum temeritate, vel, cum temerario, Coc. ¶ Et festinavit (vel, aut si festinavit, Pi.) in dolo (vel, ad dolum, Mo. Merc. P. Pi. V. &c. sub. perpetrandum, V.) pes meus] Nam pedibus aliquò properamus. Q. hæc referunt ad præcedentem verbum, *Videt, inquam, an ambulaverim*, &c. Sed malo, ut passim in sequentibus, seorsim accipi*, & subintelligi consequens quo continetur imprecatio, ut sit formula jurisjurandi Hebræis usitata, ubi imprecatio ferè omittitur. Verto igitur, Si ambulavi, &c. Deus puniat me. Potest sequens versiculus, *Appendat me*, &c. subjectus esse imprecationis loco subjungendæ ei quod hoc vers. proposuerat. Sæpe enim ità hoc capite subjunget imprecationem. ¶ *וְיַחַשׁ עַל מַרְמֵה רַגְלִי*] Verbum *וְיַחַשׁ* est à radice *וַחַשׁ* accelerare, Psal. 22. 20. & 40. 14. ut significatio arguit: at ratio punctorum arguit radicem esse *וַחַשׁ* tacuit, quia Pathach est sub Cheth, non Cametz, (estque formæ *וַחַשׁ*, *וַחַשׁ*, & tum dicendum fuerit *וַחַשׁ* idem esse cum *וַחַשׁ*, etsi aliàs eo significatu non inveniatur; ut radices diversorum ordinum, sicut sæpe fit, idem valeant. *וַחַשׁ* pro *וַחַשׁ*, à *וַחַשׁ*. Eodem ferè exemplo dicitur *וַחַשׁ* Gen. 8. 4. Porro, *וַחַשׁ* pro *וַחַשׁ*, ut & sæpe *וַחַשׁ* pro *וַחַשׁ* vicissim, sumitur. Per in Scriptura sæpe pro actionibus.

6. Appendat me in statera justa] Vel, justitiæ, P. vel, in bilancibus justitiæ, five justis, Merc. Pi. &c. i. e. lance æquâ, ut mercatores appendunt monetam, &c. Vide Jer. 32. 10. His opponuntur *bilances doli*, vel dolose, Prov. 11. 1. & 20. 23. item Hof. 12. 7. Amos. 8. 5. simil. Mic. 6. 11 P. Probet me Deus subterfugiam poenas. Est ergo innocentiae contestatio; vel, (ut ex sequentibus etiam patet,) imprecatio poenæ, si hoc peccatum in se inveniatur. Provocat ad Divinum testimonium; q. d. Testis mihi est Deus integritatis meæ, &c. ¶ Et sciat, &c. *וְיָדַע חֶסֶד*] Et agnoscat Deus perfectionem meam, P. sic He. in Merc. ubi me appenderit, &c. Et sciat, vel cognoscat, Deus integritatem meam, Merc. JT. Pi. pro qua nunc ità graviter punior; & me affligere definat; ut omnes sciant, & vos sciatis, o socii, me non tam dirè affligi ob scelera mea, cum hæc tam gravis poena cum delictis meis confertur, sed subesse aliam causam ob quam ità me affligat Deus, licet mihi ignotam. Vel, sciat, i. e. scire se demontret, nempe justâ sententiâ. Vel, apparere faciat.

7. Si declinavit (vel deflexerit, five declinabat; *וַחַשׁ* pro præterito maximè imperfecto; nunc per præteritum loquitur, nunc per futurum,) gressus meus à via] Ità P. Merc. Pi. Coc. scil. recta, Merc. vel, à via illa, JT. quam dixit v. 12. ¶ *וְאִם הִטָּה אֲשֶׁר מִן הַדֶּרֶךְ*] Si

gressu de via deflexi, Ti. A via, cum emphasi, à via illa: Una enim est via recta. Si deflexerit, &c. vel ad dextram, vel ad sinistram. *וַחַשׁ* in emend. exempl. D. habet Dagesch in *ו*. De via, i. e. de instituto rectæ rationis. ¶ Et si secutum, &c. *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ*] Et post (vel, & si post, P.) oculos meos abiit, vel ambulavit, cor meum; Mo. P. Merc. Coc. Et oculos meos mente secutus sum, Ca. i. e. cupidus fui*. Nota, in homine corrupto omnia inversa esse: quod sequi debet, ducit; quod ducere, sequitur. Non est in illo animus *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ*, quod ducit; sed *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ*, quod sequitur. Et *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ* emphaticè notat vagum quid & inconstans. Sic Eccles. 6. 9. *ambulare animâ* est, vagis & incertis cupiditatibus indulgere. Porro, aliud videt oculus, alia menti pulchritudo ostenditur. Et (vel, aut si, Pi.) oculos meos sequutus est animus meus, JT. vel cor, &c. Pi. i. e. Si indulsi cupiditatibus per oculos accensis. Intelligit autem hic avaritiam & cupiditatem alienorum bonorum, quæ cupiditas oculorum dicitur. Johan. 2. 16. quia loquitur de justitia sua erga proximum: nam de cupiditate scortandi loquutus est suprâ, v. 1 f. Et cor meum secutum est appetitionem rei visæ, Ti. vel, concupiscentiam oculorum, &c. i. e. Si consensi concupiscentiæ rerum quas videbam; ut solemus res visas concupiscere: unde Lex vetat investigare post oculos, Num. 15. 39. h. e. oculos huc illuc circumducere aut conijcere, unde facile in animo formatur cupiditas rei visæ ac peccatum; juxta elegans Hebræorum proverbium, *Oculus & cor sunt proxeneta peccati*. Ideo oportet ut diligenter sensus nostros, maximè oculos, servemus puros, &c. Vel si oculo obsecutum est cor meum, o. in D. ¶ Et si manibus meis adhaesit macula] Ità Merc. M. Ca. D. V. Non corporis, sed animi. Labes, vitium, D. Coc. Si manibus meæ contaminatæ sunt aliquo flagitio. Ut quicquam alieni rapinâ aut fraude rapuerim, &c. ¶ *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ*] Ità scribitur & Dan. 1. 4. pro *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ*, & redundante; ut in *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ* Reubenites, Deut. 3. 12. (quod genus quietis diligenter observandum, ubi in nullo puncto quiescit, sed velut contractio fit *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ* pro *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ*), & in *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ* Psal. 22. 17. Notant Masorites bis reperiri cum *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ* abundanti, hic & Dan. 1. 4. ubi indubiè maculam significat P. Alii vertunt, quicquam; ità Sy. Ar. P. Mo. JT. Pi. Luth. in Scult. quod sign. *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ*. Hic *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ* pro *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ*. Sed non puto ex eo factum *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ*, detracto *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ* paragogico; sunt enim pleraque quæ cum *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ* paragogico reperiuntur, sine illo nunquam. Chald. utrumque simul intellexisse videtur, qui vertit, *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ*, quicquam labis, aut corruptionis, vel vitii. Si manibus meis tigi dona, o. sim. G. Sed malim accipere de re quas injustè rapta, &c. sicut fures picatas manus, quibus facile aliquid adhæret, habere dicuntur. Notandum hic duplicem esse lectionem, *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ* in textu, & *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ* in margine. Scribitur *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ*, & non legitur, in Masora magna.

8. Seram, & alius comedat] Ità Mo. P. M. &c. Accidat mihi quod aliis facere volui. Imprecatur sibi hanc maledictionem Legis, Levit. 26. 16. Deut. 28. 30, 38. Sicut aliena rapui, sic mea rapiantur. Lege talionis mecum agatur. Ità ostendit quantum ab isto scelere abhorruerit. Seminem, scilic. frumentum. ¶ Et progenies mea eradicetur] Sim. Ti. Ca. Ità sanè sumitur hæc vox *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ* Job. 5. 25. & 27. 14. Hic tamen propriè sumo, ut posterior pars versûs priorem declaret. Germina, five propagines, Mo. P. Merc. ex He. JT. Pi. Verbum *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ* in Piel & Pual [ut hic occurrit] sign. evelli, eradicari, Psal. 52. 7. in Hiphil verò & Poel merubba, radicari, radices agere, &c. ¶

9. Si deceptum (vel seductum, Mo. Merc. P. &c. seu inductum & illectum; id enim *וְאִם הִטָּה לְדֶרֶךְ*, unde Græc. *πρὸς τὴν ὁδὸν*) est cor meum super muliere; ità P. Mo. Merc. Si pellectus—animus—ad mulierem, JT. Pi. nempe alienam, five nuptam. Synecdoche generis*: & subaudi, stuprandam, Pi. Si deceptum, formâ & illecebris ejus inescatum, ut avis ab aucupe, Prov. 7. 23. Illam concupivit ad foedam libidinem. LXX vertunt, Si secutum est cor meum mulierem, nempe concupiscentiâ suâ. Hoc vult, Si concupiscentiâ illectum fuit, &c. Nam rectè dicit R. Nathan hoc

hoc verbum significare *inclinationem* : & לִּפְתּוֹן Aethio-
picè sign. *concupiscere*, ut Matt. 5. 28. *Si concupiscen-
tia uxoris alienae obnoxium fuit cor meum*, Ti. ¶ Et
si ad (vel juxta, Mo. P. ante, Ti.) *ostium amici* (vel *proxi-
mi*, M. vel *socii*, Mo. Merc. D. socius est quicum nobis res
est h.) *mei insidiatus sum*] Ità P. Cùm maritus domo
exisset, aut aliàs, occasionem captans ejus ad me alli-
ciendæ, &c. i. ut intromitterer ad concumbendum cum
ea. Synecd. generis k. *Si seductum*, ità ut allubescer-
et peccatum; vel *insidiatur*, ut occasiones patrandi
captarem, Prov. 7. 8, 9.

10. *Scortum alterius sit*, &c. לִּפְתּוֹן לְאִשְׁתּוֹ אֲחֵרָהּ Molat alteri uxor mea, P. Merc. JT. Pi. M. Coc. G. i. e. Conficiat farinam, & ex ea panem, alteri viro; q. d. Eripiatur mihi, & alteri famuletur. Abducatur ux-
or mea, & fiat ancilla in pistrino. q. d. Ancilla sit vilissimi ministerii. Vide Exod. 11. 5. Esa. 47. 2. & Matt. 24. 41 P. Sic sanè intelligo Jud. 16. 21. Sam-
psonem nempe ad molas circumagitandas, durum ser-
vitutis genus, adactum fuisse; ut docent Plautus & Terentius servos in pistrinum deditos. [Hunc au-
tem locum alii aliter accipiunt.] Ego cum omnibus interpretibus & veteribus Hebræis sumo *molere* pro actu Venereo, qui molendi speciem quandam habet, ut ho-
nestè & rectis verbis coitum significet. Metaphora à molis ducta, quæ in pistrinis duæ tunc erant, superior & inferior. Ità sumitur hæc phrasis apud auctores. Sic Horatius dixit, *alienas permolere uxores*, lib. 1. sat. 2. & Catullus in Gellium, — *patrui perdepfit ipsam Uxorem* — ; & Aufonius epigram. 70. — *molitur per utramque cavernam*; & multò antè Theocritus I-
dyl. 4. — *τὸ γὰρ ἐνὶ τῇ πύλῃ τῆς καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐστὶν ἡ πόρτα*; Ille vetulus numquid adhuc molit
Illam nigra-supercilia-habentem amicam, quam olim deperibat? Ità & [vox sequens] *incurvare* sumitur. Sic Martial. *Incurvabat Hylam posito Tiryntibus arcu*. Plautus *inclinare* dixit, *Inclinabo me cum liberta tua*. [Aliis non placet hic sensus.] Ea locutio non est moris Hebræi, & eam vocem de viris, non de fœminis, usurpant Græci & Latini. Fortè ergò vertendum, *molatur alteri*, vel, *ab altero*. *Permolat uxorem meam alius*, Ti. [Ità cum nominativo jungitur, ut in, *Ter-
tius* לְאַבְשָׁלוֹם Absalom, & aliis.] Græci honestè, *ἀγέ-
σαι*, &c. placeat viro alteri, &c. Sed fortè reponendum, *ἀλίσσετο* molat. ¶ Et super illam incurventur (vel, *in-
current se*, P. M. Merc. &c.) alii; ità Mo. &c. וְעָלְיוּ וְיָרְעוּ אַחֲרָיו] Et subigant eam alii, Ti. eique incumbant alii, Ca. dormiat cum alio, Ch. i. e. Cum ea coeant alii. Non hoc optat Job, nec adulterium adulterio punien-
dum putat; sed hæc horrenda sibi imprecatur, ut ostendat quantum ab illo scelere abhorruerit, & hoc di-
cit, quòd tale quippiam mereretur lege talionis, &c. Hæ enim ferè adulterorum poenæ sunt, ut eorum ux-
ores aliis se prostituant. וְיָרְעוּ אַחֲרָיו per i pro וְיָרְעוּ, more Syri-
aco; qualia undecim notant Masoritarum.

11. *Hoc enim nefas est*, כִּי הוּא וְפֶה Quoniam id est scelus, P. vel nefas, Merc. flagitium, JT. grande flagiti-
um, Ti. sim. Merc. sollicitare scilicet, aut subornare, al-
terius uxorem. וְפֶה, (à וְפֶה cogitavit,) etfi suapte na-
turà *usurp* est, (de quo tamen dubito*), solet tamen in malum sumi, pro nefaria cogitatione quæ & in opus prodit. וְפֶה est verbum medium, non item וְפֶה. וְפֶה vix unquam præter Job. 17. 11. ponitur aliter quàm in destinatione peccati, vel meditato scelere. Vide Lev. 18. 17. Jud. 20. 6. Ezec. 16. 58. & 22. 9. & 23. 48, 49. וְפֶה frequentius in laude ponitur, pro solertia. Nota וְפֶה scribi masc. & וְפֶה fœm. legi, ut cum וְפֶה conveniat; & rursum [in seq. mem-
bro] וְפֶה fœm. scribi, sed וְפֶה masc. legi, ut cum וְפֶה concordet. ¶ Et iniquitas maxima] Ità Ch. At וְפֶה [quod hîc habet Chald.] potius sign. *admirabile*, vel certè, *separatum*. ¶ Et וְפֶה] Et est iniquitas judicium, Merc. G. sim. Mo. seu arbitrorum, Merc. Genitivus adjuncti occupati, & synecd. generis*. Vel, *quam judices vindicent, vel punire debent*, M. vel, *à judicibus animadvertenda*, JT. Pi. sim. Merc. quæ mereatur à judicibus puniri: quæ ad judices publi-
cos perducit solet. Eorum enim est in bene moratis po-
pulis non adulteria tantum, sed & supra, punire.

Facinus tam audax judicis officium exspectat, & capi-
tale est. Et iniquitas capitali actione persequenda, Ti. Merc.
Enorme hoc est & manifestum peccatum, quod nisi vindicetur, alios in poenæ societatem rapit. Hoc di-
cit, quia sunt iniquitates quæ à judicibus non puniun-
tur, sed à Deo tantum; nec dum forsàn lata erat lex Dei in adulteros per Mosen, (Deut. 22. 22.) quem Job videtur præcessisse; quanquam verisimile est adulteros ante Mosen capitali poenâ punitos. וְפֶה dicuntur arbitri in lege, Exod. 21. 22. hîc generaliter judices qui causas cognoscunt & disceptant. Nam וְפֶה est sta-
tuere, de causa cognoscere; unde וְפֶה oravit, quòd qui orationem habet ad aliquem causam suam ad il-
lum refert, & illi judicandam permittit P. וְפֶה Merc. vel per appositionem dicitur; vel status absolutus pro regimine. Repetenda itaque vox, formâ constru-
ctâ; וְפֶה iniquitas est, וְפֶה, inquam, iniquitas judicium. Et illud est iniquitas, iniquitas, inquam, à judicibus anim-
advertenda, Pi. Infra v. 28. est וְפֶה adjectivum. וְפֶה Coc. וְפֶה iniquitas judicialis, vel judiciaria, i. e. à judice puniendâ. Sed hîc malo pro judicibus exponere, plur. à sing. וְפֶה, ut sit וְפֶה pro וְפֶה, ut וְפֶה pro וְפֶה. Vel sic fortè veritas, iniquitas, à judices, ut Merc. sit apostrophe ad judices; ut solent oratores qui cau-
sas agunt. Al. & iniquitas judicata, P. V. i. e. de numero iniquitatum jam judicarum: q. d. Sine contro-
versia adulterium est gravissimum peccatum, & ju-
dicio ac multâ dignum. Vide vers. 28. Crimenque puniendum, Ca. Causam hîc indicat quâ fuerit deterri-
tus ab adulterio perpetrando. Et illa est pravitas judi-
cialis, Coc.

12. *Ignis est*, &c. כִּי אֵשׁ הוּא עַד אֲבֵרֹן הָאֵשׁ Nam ignis est (vel, est illud, Pi. nempe hoc scelus adulterii), qui usque ad perditionem devorasset, P. sim. JT. vel, voraret, Ti. vel, devorabit, M. vel, devorat, Mo. Merc. Q. in V. ut ad omnia pertineat: q. d. Talis est iniquitas propter quam quicam committit omnia perdit. Adulterium instar flammæ absumit opes, famam, & omnia corporis & animæ bona. Hinc irritatur ma-
ritus, polluitur mulier, pueri ex ea nati redduntur sus-
pecti, & ordinatio Dei atque naturæ confunditur. Adde quòd adulteris olim rogos parabatur, Gen. 38. 24. Verto, Nam ignis (i. e. quasi ignis, ut Prov. 6. 27.) est illud qui ad gehennam, &c. ut vertitur Job. 28. 22. Hebr. ad perditionem, i. e. locum perditionis. Quoniam id ignis est qui serpit usque ad inferos, Cod. Ira Divina (quæ igni comparatur) in me concepta & ex-
ardescens me & omnia mea vastasset. Et omnia eradicans genimina] Id est, וְיָרְעוּ אַחֲרָיו nempe poste-
ros, & legitimam stirpem, quæ vel non subnascitur, (nam libidini indulgentes ferè liberos non suscipiunt;) vel nata, ab hominibus offensis, vel à Deo, extirpa-
tur. Et omnem (ad verb. & in omnem, Mo. quique omnem, Pi.) proventum meum (q. d. fruges ipsas & omnia mea, rationes, for-
tunas meas,) eradicasset, P. Merc. sim. JT. Pi. Ti. &c. Me usque ad internecionem devorasset. Licet magistratus punire vel non potuisset, vel noluisse; tamen ignis ille libidinis accendisset ignem iræ Dei, &c. 13. Si contempsi, &c. אִם אֶפְסָה וְגו' An sprevi, vel respui, jus, seu causam, servi mei? V. Si avversabar jus servi, &c. Merc. sub. dispeream; est enim impreca-
tio. At JT. hunc versum & sequentes velut ante-
cedens accipiunt, cujus consequens demum annectatur vers. 22 P. [Versum autem 14. & 15. JT. parenthesi includunt, similiter & v. 18.] Cùm disceptarent, &c. וְגו' Cùm illi contenderent, sive liti-
garent, mecum, Merc. P. Pi. &c. Vel, i. in judicio. At fœvis propriè non dabatur actio in jure civili; unde facile ab heris opprimi poterant. Gentiles quidem non concedebant servo jus contra dominum, cui etiam vitæ necisque potestas in ipsum erat: sed Job, amore justitiæ, libere se demisit, ut vel per alios judices aut arbitros litem talem curaret decidi, vel sibi ipsi sit moderatus ut justè pronunciaret. Vel, 2. Cùm illi con-
quererentur apud me suum jus defendentes, cùm illos objurgarem aut durius tractarem, aut à conservis vel aliis accusarentur apud me; sanè illis permisi ut suum jus defenderent, meo in illos jure non abutens, &c.

Quantò

* Merc. Quanto minus crudelis fuisset in alios, vel æquales v,
 * Scult. vel subditos meos *? בְּרַבִּים pro בְּרַבִּים, He signo
 Hiphil, ut in eo ordine verborum quiesc. y fieri solet,
 * Merc. omisso y.

14. (Quid enim faciam) Vel fecissem, P. D. Quo-
 * D. modo me excusassem? Et quid facerem? Merc. ex
 Ramban. Ponitur loco imprecationis & explendæ con-
 * Ramban in Merc. ditionis præcedentis; q. d. Si essem aversatus jus, &c.
 * Merc. Quid tandem fecissem, &c? Et tum i habet nescio quid
 * Merc. urgens. Sed malim seorsim legi; quanquam sensus
 eodem recidit b. Causam indicat quæ fuerit deterritus
 quod minus sperneret jus fervorum, &c c. ¶ Cum
 surrexerit, &c?] Vel, surrexisset, P. D. vel, surgeret,
 * Merc. live surget, Merc. nempe ad iudicium d. Deus sedere
 * Merc. dicitur quando jus reddit; surgere, cum exsequitur
 sententiam, vel accingit se ad aliquid faciendum, Psal.
 * D. 68.1. Zach. 2. 13*. Ut iudices sedere dicuntur propter
 sedandos affectus, & gravitatem iudicii; ita stare di-
 * Scult. cuntur cum pugnant contra iniquos, & iudicia exse-
 * Pi. quuntur f. Si surgeret Deus, scil. ad agendam causam
 * Pi. illorum g. ¶ Et cum quæsierit, וְכִי יִשְׁאֶל Et cum
 visitasset, P. cum (vel si, JT. Pi.) visitaret, Merc. scil. me;
 i. e. Si in illam injustitiam inquireret h. Cum disqui-
 ret me, & acta mea & omnium hominum, (ut pro
 actis cuique reddat,) vel in generali iudicio, vel post
 mortem; vel cum alioqui poenas etiam in hac vita ma-
 * Merc. lè factorum reposcit i. Visitatione hæc non est gratiæ,
 * Scult. sed iræ k, ut Jes. 10. 3. Mic. 7. 4. ¶ Quid re-
 * D. spondebo illi? מַה אֶשְׁיָבָה Quid respondissem, vel re-
 * Merc. D. sponderem, ei? P. Merc. i. e. לוֹ אֶשְׁיָבָה; quod pleni-
 * D. us diceretur, אֶשְׁיָבָה לוֹ דָּבָר, redire facerem ei verbum n.
 * Merc. Verba respondendi cum accusativo construi solent o.

15. Numquid, &c? הֲלֹא בִּבְטֵן עֲשֵׂי עֲשֵׂי Non-
 * Pi. ne qui in utero (sive ventre, scil. matris P,) fecit, sive con-
 didit, me, fecit illum? P. sic Merc. Ti. &c. ¶ Et
 formavit, &c? וַיִּבְרָא בְּרַחֲמָיו Et disposuit (vel,
 * Pi. & nonne aptavit, Pi.) nos in vulva, sive utero, (in ipsa
 vulva, JT.) unus? P. vel idem? JT. Sed perspicuita-
 * Pi. tis causâ malim, unus atque idem q. sub. Deus, Pi. V.
 Inter epitheta Dei est אֶחָד Unus. Chaldæi similiter
 Deum Had, sive Hada, vocant. In lib. Musar 78. 1.
 * D. Deus unus, & nomen ejus unum, (vel Unus) & populus
 Israel gens una. Liber Aboth, In sermone Unius, i. e.
 Dei benedicti, qui est unus in mundo, quique perpetuò
 sui similis est & semper idem r. Forsan verterunt, unus,
 quia in בְּרַחֲמָיו He hajedia, i. e. emphaseos, includitur:
 & ferè ubi duo conjunguntur nomina, adjectivum &
 substantivum, si prius habeat He hajedia, soleat & po-
 * Merc. sterius habere t. [Alii itaque aliter vertunt:] Et
 aptavit nos (vel, formavit eum, Ti. vel, formatique su-
 * Merc. sim. mus, M.) in matrice una? Merc. sic M. Ti. Non in
 * M. una & eadem numero, sed eadem naturæ lege, & com-
 * Merc. positionis ac formationis ratione, in eodem loco, ma-
 * Coc. tris scilicet utero t. Pari dispositione v. In utero pari-
 * Itâ Scult. ter, Mo. Duas ergo urget rationes nè inferiores oppri-
 * Merc. mamus. 1. Quod idem omnium auctor & conditor x.
 * Coc. Contemptus factoris est in contemptu opificii y.

2. Quod eodem modo & loco omnes formati sunt z.
 * Itâ Scult. Humanæ naturæ consortio jungimur a. Verbum וַיִּבְרָא
 * Merc. elegantem & concinnam efformationem, & omnium
 * Merc. membrorum aptam inter se proportionem, jam inde
 * Merc. à matris utero à Deo elaboratam, significat b. וַיִּבְרָא
 * Coc. pro וַיִּבְרָא. Affixum ita accepit Chaldæus c. Est au-
 * Merc. tem i affixum plurale, sive Dagesch adfit, sive absit d.

16. Si negavi, &c. אִם אֶמְנֵעַ מִחַפְּזִי Si pro-
 * V. hibui à voluntate pauperes, P. i. e. Si denegavi quic-
 quam pauperibus quod vellent & optarent *. Si co-
 * Pi. hibui me à desiderio, sive optato, tenuium, JT. Pi. quò
 * Jun. minus scilicet illi satisfacerem f. Si defraudavi pauperes
 re desiderabili, M. Si fraudavi genium inopum, Ti. Si
 * Merc. prohibebam (vel negavi, Scult. Coc.) de desiderio tenuium,
 * Coc. Merc. sic Scult. sub. aliquid, Merc. Scult. Coc. q. d. Si
 denegavi quæ peterent, &c. interim dum abundarem.
 * Merc. Amolitur à se immisericordiam in pauperes g. מִן [in
 * Coc. חַפְּזִי] distributivum hic agnosce *. ¶ Et ocu-
 * Mar. los viduæ exspectare feci, וְאֶתְּלָהָה Consumpsi, vel, deficere
 * V. feci, P. M. Mo. Merc. consumi sivi, Pi. neſcendo mo-
 ras h. Longâ scilicet exspectatione, (i. e. si non sta-
 tim inopibus succurri ac viduis i,) vel nimio desiderio

ejus quod avebat k. Si non succurri viduæ intentis * D.
 oculis imploranti opem meam, sed sivi oculos ejus con-
 sumi vanâ spe l. Si repulsam passa sit: q. d. Jus quod
 * Pi. ex D. à me vel postulabant vel exspectabant viduæ, aut alia
 * Merc. quibus egebant, concessi illis, idque citò, &c. Con-
 sumptio oculorum dicitur, cum quid avidissimè exspe-
 ctatur, & id tamen non obtinetur. Viduæ sæpe sunt
 verecundæ m. Et oculos—confeci, Ca. JT. i. e. feci ut
 * Merc. plorarent n. Ca.

17. Si comedi buccellam meam solus] Sine paupe-
 * D. ribus o. Romanus quidam, cum solus cænasset, dixit se
 * D. βεβηκέναι, ὡς δὲ δειπνῶντα, οὐ μόνον, (hodie comedisse, sed
 non cænasse;) Plut. Sympos. probl. 7. Visceratio sine amico
 * Merc. lupi & leonis vita est; Seneca p. ¶ Et non comedit
 * Merc. pupillus] Pauper scilicet. q. d. Eum alui, nec bonis
 meis fraudavi. Subaudienda rursum imprecatio, dis-
 * Merc. peream, &c q.

18. (Quia ab infantia, &c. כִּי מִנְעוּרִי נִלְוִיתִי) Merc.
 [Variè reddunt.] Nam à primis annis educavi me be-
 * D. nignitas velut parens, Ti. Ac non mecum adolevi miseri-
 * Merc. cordia, Ca. Quia à pueritia mea crevit mecum, vel, me
 aluit, hæc scilicet virtus, nempe commiseratio afflicto-
 rum, quam à matris utero trahebam. Sed durum, 1.
 Quòd Q. לָוִיתִי transitive exponunt, crescere fecit, vel
 aluit, me, quasi esset לָוִיתִי, cum hoc verbum in Cal
 * Merc. transitive non sumatur. 2. Quòd legerunt נִלְוִיתִי
 [Alii tamen illam interpretationem probant.] נִלְוִיתִי
 bene sumpsit ut vocem unam, quæ dolorem significat ex
 malo alieno, quod frequentius נִלְוִיתִי dicunt. Et לָוִיתִי
 * Merc. 30 verto, educavi me t. Quoniam à pueritia mea educavi
 me in doloribus, Sy. Ar. [Alii נִלְוִיתִי tanquam duas voces
 accipiunt, & sic vertunt:] Quoniam à pueritia mea hoc
 crevit mecum, ut essem quasi pater pupillorum, M. Nam
 ab infantia crescere me fecit ut pater, Ch. Nam à juven-
 te mea nutriebam ut pater, o. Quia (vel Quin, Pi.) à pu-
 eritia mea mecum crevit (vel, adolevit apud me, JT. Pi.
 sub. pupillus, V. D. Merc. Pi. proximè nominatus t.)
 * Merc. tanquam (sub. apud, Merc.) patrem, JT. Pi. Merc. Ser-
 mo concisus est v; לָוִיתִי pro לָוִיתִי, ut לָוִיתִי Psal.
 * Merc. 5. 5. pro לָוִיתִי: & נִלְוִיתִי pro נִלְוִיתִי ut cum
 * Merc. D. patre, ac si essem ei pater z. ¶ Et de utero matris
 * Coc. meæ egressa est mecum,) וּמִבְטֵן אִמִּי נִלְוִיתִי Et ab
 * Merc. utero matris meæ dux in fui, o. vel, deduxi (vel duxi,
 * Merc. JT. Pi.) illam, P. Merc. Mo. nempe viduam, cujus pau-
 * Merc. lō antè facta mentio f. Prospexi ei consilio & ope meâ,
 * Merc. sicut pastor ducat oves suas in bona pascua b. Dirige-
 * Merc. bam, ejus negotia procurans, & causam defendens.
 Obiter autem significare videtur, misericordiam in
 pauperes sibi innatam & propriam fuisse, & hoc donum
 * Merc. ipsi velut ex matris utero inditum. Viduarum autem
 & pupillorum simul ferè mentio fieri solet, quòd homi-
 * Merc. num injuriis & calumniis opportuni sint & obnoxii c.
 Eamque ex, vel ab, utero matris eduxi, vel deduxi, G. Ca.
 i. e. comitem habui. Hyperbole, pro, à prima ætate
 quæ boni aut mali capax est. Sunt tamen & in prima
 infantia bonitatis quædam semina, qualè in sua fili-
 ola observavit Plutarchus d. Et quàm primùm eduxi
 * Merc. sum in lucem, eam mihi vitæ magistram constitui, Ti.

19. Si despexi; ita o. אִם אֶרְאֶה] Si viderim, Ch. vi-
 * Merc. debam, Mo. P. sic Sy. Ar. vidi, M. Ti. Ca. ¶ Pere-
 * Merc. untem, &c. אֶבְרָא מִבְּלִי לְבוֹשׁ Pereuntem (sub. frigo-
 * Merc. re, V.) absque vestimento, Merc. vel, quòd absque veste
 * Merc. esset, P. sim. Merc. JT. Pi. vel, vestis penuriâ, Ca. Post
 * Merc. לְבוֹשׁ sub. דְּרוֹר, & מִן valet propter, ad verb. pro-
 * Merc. pter non esse (nempe illi pereunti) vestimentum *. ¶
 causam in se includit, id est, vestis penuriâ periturum
 * Merc. frigore f. ¶ Et absque, &c. וְאִין קְסוּתִי] Et
 * Merc. non (sub. vel, fuit, JT. sive erat, V. vel potius, dedi, Pi.)
 tegumentum egentis, JT. Pi. sim. Merc. quo cœli injuri-
 * Merc. am repelleret, i. e. cum amictu & veste careret quâ se
 tegeret g. [Al. sic:] Et [repete ἀπὸ καὶ πρὸς percu-
 * Merc. tem] quòd non fuerit operimentum egeno, P.

20. Si non benedixerunt (vel, gratias egerunt, Ti.)
 * Merc. mihi latera ejus; ita V. vel, Annon benedixerunt, &c? V.
 * Merc. לָוִיתִי Lumbi ejus, P. Mo. Merc. D. &c. Sic Jes. 5. 27.
 * Merc. cingulum lumborum; & 32. 11. accingimini super lumbos,
 * Merc. לָוִיתִי, & Chaldæi lumbos vocant לָוִיתִי, unâ tan-
 * Merc. tùm literâ immutata h: [nam i pro i est ex usu Chal-
 * Merc. daico.] Femora ejus, Ti. Malo, renes ejus, nam totam
 P 4 illam

illam partem quæ ad renes est significat ¹. *Lumbi*, quos scil. operui vestibus ². *Lumbi*, i.e. ipse lumbis tectus. Vide Deut. 24. 13 ¹. Meton. effecti, *Lumbi*—*benedixerunt*, i.e. fecerunt ut benediceret ^m. Benedixit—ob calefactos renes ⁿ. Vel est prosopopœia ^o; quodd tale beneficium à Domino computetur, etsi pauper ingratus sit; sic velut ipsis lateribus remunerationem precantibus benefactori & vestitori: ut, *sanguis clamat*, &c. Gen. 4. 10 ^p; & *amici Mammonæ conciliati accipere dicuntur in tabernacula æterna*, Luc. c. 16. v. 9 ^q. ¶ *Et de velleribus*, &c. *וְיָגִי וְיָגִי* ¶ *Et de* (vel, & non de, Ti. quod de, JT.) *vellere*, &c. P. Ti. &c. vel *tonsuræ*, M. q. d. de panno meo, five ex lana mea confecto. Hic rursus imprecatio subaudienda, *dispeream*, &c. Ramban ex communi repetit, *Quid facerem surgente Deo* ^r?

21. *Si levavi* (vel *agitavi*, M. JT. Pi. *sustuli*, Merc.) *super* (contra, M. P. Merc. JT. Pi.) *pupillum manum meam* ¶ Sub. *ad percutiendum*, M. sic D. Merc. Si verbera ei intuli. Sic *agitare manum* sumitur Esa. 10. 32. Zac. 2. 9 [†]. Vel, Si interminatus sum ^t; minantes enim manum agitare solent ^v. Si *minatus sum* orphano, Ti. Vel, Si rapui quæ ejus erant ^x. Si conatus sum eum opprimere in iudicio ^y. Vel, Si in jus, five ad supplicium, rapui. Vide 1 Reg. 13. 4 ^z. *Agitatio manûs* potest ad forum pertinere, (proximo colo id suadente;) ut cum quis manum injicit reo, vel cum contra adversarium dicit, Act. 26. 1 ^a. Si *attuli pupillo manus*, Ca. *וְיָגִי* propriè est, *agitare in omnem partem*, unde *וְיָגִי* ^b. ¶ *Cum viderem*, &c. *וְיָגִי* ¶ *Quid* (vel *cum*, P. Merc.) *viderem* (vel, aut *aspexi*, M.) *in porta* (in foro, Merc. in iudicio, Merc. Pi.) *auxilium meum*, Mo. JT. Pi. i.e. mihi paratum ^b; in promptu homines auxiliaturos mihi ^c; iudices propitios ^d, vel satellites ^e. Quod *viderem habere me præsidium in senatu*, Ca. *Cum non ignorarem me valere plurimum in porta*, Ti. ubi omnes à me stetitissent, & mihi applausissent ^f.

22. *Humerus meus à junctura* (scapula, JT. Pi. *radice*, Sy. Ar.) *sua cadat*; vel *discedat*, ^o. *וְיָגִי* ¶ *Scapula mea* (vel, *Latus meum*, Mo. M. *Armus meus*, Ti.) *ab humero suo cadat*, five *excidat*, five *decidat*, P. Ti. Merc. D. *וְיָגִי* propriè est tota latitudo humeri quæ exstat à collo ad brachium utrinque: *וְיָגִי* autem *armus*, five *scapula*, i.e. os cum quo humerus colligatur. Græci δ *ὀστέον* *αὐτὸ τὸ κλειδὸς* dixerunt, *Armus à clave*, seu *jugulo*, ut à nostris appellatur os cum quo armus juxta collum committitur ^g. ¶ *Et brachium meum cum* (vel *in*, Ti.) *suis ossibus confringatur*; ita Ti. *וְיָגִי* ¶ *Brachium meum à canna* (ab acetabulo, JT. Verum hoc, ni fallor, non est canna, sed os cavum cui coxendix infixæ est ^h. Græci, *ὀστέον* *αὐτὸ τὸ κλειδὸς*, ab ulna, Merc. à lacerto, Sy. Ar.) *frangatur*, Merc. Pi. M. P. *A canna*, i.e. ab ossè suo superiori cui junctum est ⁱ. Vel potius, ab ossè illo oblongo ad cubitum usque abrumptur reliqua pars brachii, quæ Hebræis propriè *וְיָגִי* dicitur, nostris propriè *cubitus*. Quia *manus* meminerat, si eam pupillo injecisset, (est autem Heb. *וְיָגִי* manus totum id quod ab ossè supremo quo scapula brachio colligatur protenditur usque ad digitos;) nunc itaque optat ut & armus, cum quo brachium colligatur, è junctura sua decidat, & brachium itidem (quod propriè est id quod à cubito ad digitos usque protrahitur, vel à cubito ad os usque supremum scapulæ,) à sua junctura abrumptur & confringatur, in poenam hujus violentæ percussione pupilli. Porro, in *וְיָגִי* & *וְיָגִי* habetur perinde ac si haberet Mappik, qualia multa K. recenset ^k.

23. *Semper enim*, &c. *וְיָגִי* ¶ *Quia pavor* (vel *timori*, V. sic JT. Pi. Ca.) *super me* (*וְיָגִי* pro *וְיָגִי*, Merc. vel *mibi*, pro *וְיָגִי*, Merc. erat, P. Merc. V. vel, *ad me*, Mo. sub. *venit*, D. vel, *esset apud me*, M.) *contritio*, five *confractio*, Dei, Merc. Mo. i.e. contritio magna; ut, *arbores Dei*, &c. ^l. Vel, à Deo, P. i.e. à Deo immittenda ^m iis qui pupillos opprimunt ⁿ. *Periculum* (vel *exitum*, JT. Pi.) *à Deo*, Ca. *Mibi enim adfuit metus calamitatis à Deo injiciendæ*, Ti. *Terribilis apud me fuit terror Dei*, Ch. *Timebam ultionem Divinam* ^o. ¶ *Et pondus*, &c. *וְיָגִי* ¶ *Et à celsitudine*,

vel *majestate*, (vel, propter *majestatem*, five *excellentiā*, five *celsitudinem*, V. Pi. Scult. hoc enim est *וְיָגִי* Gen. 49. 3. Job. 13. 11 ^p.) *ejus non possem*, five *potuissim*, P. ^q Scult. V. Merc. sub. *וְיָגִי* ¶ *consistere*, Pi. vel *וְיָגִי* ¶ *eripi*, five *evadere*, Q. in Pi. V. Mar. Merc. Cod. nempe è *manibus* ejus, V. etsi hominum poenam effugissem ^q. *Neque summum ejus numen evasissem*; *וְיָגִי* est *dignitas*, *authoritas*, Gen. 4. 7 ^r. Aliis *onus* est, q. d. *Ejus oneri & gravi iræ ferendæ impar fuissim*: sed malim *sublimitatem* vertere, ut ad suam ipsius potentiam, quæ prius pollebat, alludat, Deumque longè sublimiorem significet. Sanè *וְיָגִי* & *sustinere*, seu *gestare*, & *attollere*, significat ^t. *Et à timore ejus non potero consistere*, Ch. *Contra* [†] Merc. *ejus excellentiam nihil possem*, Ca. *Cujus excellentiæ non prævaluissim*, JT. Heb. *Et præ excellentiā ejus non valuissim*, vel *prævaluissim*, nempe ei, sed succubissem propter excellentem ejus potentiam [†]. [Alii *וְיָגִי* ver- Pi. baliter accipiunt;] *Et ferre illum nequaquam possem*, M. *Quam* [nempe *calamitatem*] *perferre non possem*, Ti.

24. *Si putavi*, &c. *וְיָגִי* ¶ *Si posui aurum* (vel, *in auro*, JT.) *spem* (five *confidentiam*, Coc.) *meam*, P. Merc. Pi. &c. seu *fulcrum* & *præsidium*. *וְיָגִי* propriè *ile*, & *וְיָגִי* *ilia*, super quæ sunt renes, in quibus est vis consultandi, juxta Hebræos, & ubi sedes affectuum: indè fit ut *וְיָגִי* pro cogitatione, spe & fiducia, sumatur, ut supra Job. 4. 6. & 8. 14 ^x. *וְיָגִי* con- Merc. traria significat, nempe, *constantiam*, *stabilitatem*, *fiduciam*; & *inconstantiam*, *stultitiam*; ut indicet nihil esse inconstantius his quæ ut firmissima homines admirantur ^v. ¶ *Et obrizo*, *וְיָגִי* ¶ *Auro*, P. *auro insigni*, Ma. JT. Pi. five *optimo*, puro puto, Merc. ¶ *Fiducia mea* ¶ Ità P. Merc. &c. sub. *es*, Merc. P. *Fiduciæ fundamentum*, i.e. in quo acquiescit animus & securus est ^x. Ut velut idolum mihi aurum fecerim. Vide Coloss. 3. 5. Eph. 5. 5. Hic transit ad avaritiam ^y. Merc.

25. *Si letatus sum*, &c. ¶ *Lætitia moderata cum res affluunt non est prohibita*, sed immodica, quæ Dei obliti opibus fidimus, vide Psal. 62. 11 ^z. in illis acquiescimus, & summum bonum collocamus ^a. Talis læ- Merc. titia temerat lætitiā spiritualem, & oritur à pravo Scult. judicio. Deinde, incrementum opum non tam debet hominem exhilarare, quàm sollicitum habere; quippe de iis ratio reddenda est ^b. ¶ *Super mul- Coc. tis*, &c. *וְיָגִי* ¶ *Cum multum erat robur meum*, Merc. vel, *opes multe*, five *ample*, JT. Pi. Merc. sim. P. ¶ *Et quia plurima*, &c. *וְיָגִי* ¶ *Et cum* (vel *quia*, five *quod*, Mo. P.) *multum* (vel *copiam*, Ch. vel *ingens*, *וְיָגִי* enim plus est quàm *וְיָגִי*; *ingentes opes*, Merc. JT. Pi.) *invenit*, vel *invenisset*, *manus meas*, P. Merc. Mo. Sy. Ar. *Aut quod invenit rem multiplicem*, M. *Et cum adipiscerer ingentes divitias*, Ti. *Invenit*, i.e. *nacta*, five *adepta*, est ^b. Sic *invenire* sumitur Levit. 25. 28. Pi. D. Vide & Levit. 12. 8. Jud. 9. 33 ^c. *Observa ut non*, D. priorum more, dicat, *dedisset mihi Deus*; sed, *invenisset manus mea*, ut solent avari sibi opum acquisitionem adscribere ^d. Merc.

26. *Si vidi solem*, &c. *וְיָגִי* ¶ *Si videbam* (vel *aspexi*, M. *contemplatus sum*, five *consideravi*, V. vel, *aspiciendo*, JT. vel, *cum aspicerem*, Pi.) *lucem* (vel *solem*, P. Pi. Merc.) *quando* (sub. *is*, Pi.) *splendet*, vel *splendebat*, Merc. P. Mo. Pi. vel, *cum apparuit*, Sy. Ar. *Si videns lucem Solis splendidam*, Ti. *Si splendentem solem vidi*, Ca. Sol hic *וְיָגִי* *lux* vocatur ^e per antonomasiam ^f, quia est fons lucis ^g. Adjunctum pro subjecto, vel effectus pro causa ^h. *Lux* pro corpore lucido, & hoc pro Sole ⁱ. Et Sol Ægyptiis *וְיָגִי* vocabatur, Macrob. Saturn. 1. 21 ^k. Sol *וְיָגִי* *lux* dicitur Gen. 1. 16. Psal. 136. 7 ^l. *וְיָגִי* hoc sensu sumitur Jes. 5. 30 ^m. At *וְיָגִי* ibi verbum est, *lucere*, non nomen ⁿ. Alii figuratè hæc accipiunt, q. d. Si affluente mihi prospera fortuna, quæ per lucem significatur ^o. Sed malim propriè, quod simplicius est, & phrasi magis convenit, &c. P. ¶ *Et lunam incedentem clare*; sic Ca. Pi. vel *honorifice*, five *nobiliter*, Mo. D. M. vel, *cum splendore*, Ch. *וְיָגִי* ¶ *Et* (vel *aut*, M. Pi.) *lunam pretiosam* (i.e. *clarain*, seu *clare* & *perspicuâ luce*, Merc.) *incedentem*, five *gradientem*, Merc. sic D. Pi. i.e. *pretiosè*, nomen pro adverbio; ut in illis, *matutinus agebat*, *vespertinus veniebat*, pro *mane*, *vespere*.

vespere q. Fortè pretiosam vocat, quia cum clara lucet apparet argentea, vel aurea; quod ferè accidit in plenilunio. Al. aut lunam, pretiosum ambiens, i. e. ipsum coeli ambitum, ac quicquid in eo videtur esse pretiosum. Al. & lunam cum orta est, Sy. Ar. Et lunam à qua pretiosum (sub. lumen, quo nihil pretiosius,) abit, P. vel discedit, five discedere solet; i. e. à qua subinde discedit lumen Solis, à quo lumen accipit v.

27. Et latatum, &c. [ויפת בפתר לבי] Et seductum (vel inductum, Merc.) est (vel, seduxit se, Mo. G. persuasit mihi, Ti.) in occulto, vel occultè, cor meum, Merc. Ti. sic P. V. JT. &c. ad ea scilicet adoranda & colenda pro diis *. Si subrepsit mihi hæc opinio, ut Solem aut Lunam summos Deos rerumque omnium arbitros crederem, contrà quàm Abrahamus posteros suos, & in his Esavum, docuerat. Eundem sensum hic sequitur Chaldaus v. Ad idololatriam hæc refero: Veterum enim plerique, Solis & Lunæ pulchritudine, præstantiâ & magnâ utilitate, adducti, ea putârunt Deos esse, &c. Vide Ezec. 8. 16. Idololatriæ duo genera conjunxit: unum quod latet, in avaritia; alterum quod patet, in adoratione externa fiderum. Porro, cor seductum dicitur, nempe credulitate & stultitiâ, vide Deut. 11. 16. & specie illectum b. Cor seducitur cogitatione c. Dicit autem, in occulto, q. d. si, non palâm, sed tantum cogitatione animi, decernerem, &c. Unde videtur Jobi conterraneos tum non fuisse idololatrias, quia dicit se non clam id fecisse, nedum palâm d. Non prodit statim in publicum ista temeritas, nisi postquam cor planè occæcatum fuerit, & consensus favôrque plurimum accesserint. Innuit etiam Deum, in secreto colendum *. Et osculatus, &c. [וישק לי] Et osculata (vel, osculatum, P.) est manus mea (vel, manum meam, P.) os meum, Merc. Mo. sim. o. Ca. vel, applicata est—ori meo, M. sim. Pi. ut manus—ori—applicaretur, Ti. Al. Et osculatum est os meum, & vel aut, manus mea, JT. sub. patravit, &c. Syllepsis est, quâ unum verbum cum duabus vocibus significatione diversis communicatur, etsi unius tantum proprium est. Vide Exod. 23. 18. & 34. 25. Sic vertunt JT. quia iudicant Hebræa ad verbum sic sonare, Osculata est manus mea, cum ore meo. At [אני] non id sonat: nam nec [אני] valet cum, seu una cum; & in sermone de osculatione regulariter præponitur rei quam quis osculatur, ut 2 Sam. 15. 5. 1 Reg. 19. 18. Prov. 7. 13. Cujus syntaxeos ratio est, [אני] osculari in genere sign. applicari, unde arma vocantur [אני] applicatio, eò quod applicantur corpori, five ejus qui illis induitur, five ejus qui illis feritur. [Porro, locum variè explicant.] 1. Q. hoc referunt ad superbiam & confidentiam in propriam potentiam & opes, vel etiam opera & merita, quibus plus satis fidebat & tribuebat; quod idololatriæ genus est. Solis autem & Lunæ meminit, quod præ fastu indignos cæteros hominum putârunt, sed, fastuosorum hominum more, in sublime oculos sustulerit ad sidera & coelum versus, quasi ibi versari dignus, &c. Vel, quod iis quibus res succedunt Solis lux sit jucundior, & Luna clariùs videtur incedere; ut lux prosperitatem sæpe, & tenebræ res adversas significant b. Si mihi placui, meq; extuli, quasi inter astra locatus essem. 2. [Reliqui ferè ad idololatriam referunt.] Si osculata est, &c. nempe, eo quo dictum est animo k. [Vide dicta ad primum comma.] In signum reverentiæ & honoris quem illis exhiberem. Osculum manuum reverentiæ signum, &c. Vide Psal. 2. 12. Vide Genes. 41. 40. Osculabantur autem in adoratione manum inprimis illius quem adorabant, significantes se ab ejus manibus expectare bonum; vel etiam suam manum tanquam vicariam alterius. Cum manum alterius osculari non liceret, suam pro aliena eodem significatu osculabantur. Hoc est basia jacere, adorare P. Porro, Soli & Lunæ præcipuè Ethnici Divinos honores exhibuerunt, ad eaque multa Gentilium numina referuntur. Vide Macrobi. Saturn. 1. 22, 23. & Joh. Gerh. Vof. de Idol. 2. 4. & seq. Osculum etiam religiosum idolis dabatur. Vide 1 Reg. 19. 18. Os. 13. 2. Hæc idololatriæ species fuit. Hoc signo protestabantur se cupere, si possent, luminaria illa osculari. Cum autem non

possent illa sidera contingere, vel è propinquo osculando adorare, manus è longinquo versus illa protenderunt, & mox quasi luce illorum perfusas osculati sunt. Adorationis apud idololatrias ritus hic fuit, ut, cum fanum aliquod præterirent, manum ori admovent atque ad osculum referrent. Minut. in Octav. Cæcilius, simulacro Serapidis denotato, ut vulgus supersticiosum solet, manum ori admovent, osculum labiis pressit. Apul. Apol. 1. — si fanum aliquod prætereas, nefas habet adrandi gratiâ manum labris admovent. Plin. 28. 2. In adorando dexteram ad osculum referimus, totum corpus circumagimus, &c. Lucian. in Demosthenis encomio, ad finem, Cum ille manum ori admovent: neque ego suspicabar eum aliud facere quàm orare deos. Et in Sacrificiis, Si quis pauper ita deo litat, ut dexteram duntaxat suam ipsius exosculetur. Apuleius lib. 4. de Psyche, Inaccessæ formositate admiratione stupidi, & admoventes oribus suis dexteram, priore digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus deam Venerem religiosi adorationibus venerantur. Eodem gestu honorem exhibebant astris, teste Hieron. ad hunc locum v. [Alii locum aliter exponunt.] Et osculata est, &c. Hebraismus, pro, tacui apud me. Infra 39. 37. dicit, Manum posui ori meo. Ut v. oscularer, &c. i. e. admirabundus & tacitus Solem adorarem. Si stupens & admirabundus ad horum siderum pulchritudinem tacitus ea adorabam, velut manu ori præ stupore admotâ b. Significat hoc versu se nullum honorem Divinum astris exhibuisse, neque clam, cogitatione; nec palâm, adoratione c.

28. Quæ est iniquitas maxima, [גם הוה עון פלילי] Etiam hæc, vel ea, est (vel, hoc fuisset, P.) iniquitas judicialis, five judiciaria, Merc. Pi. vel, à iudice (politico, Scult.) vindicanda, M. sim. JT. Merc. iudicio capitali digna, Ti. vel, iudicium, Scult. vel, iudicata, P. V. Idem supra dixerat v. 1. sed pluraliter, [פלילי] d. Vel idem quod [פלילי], per apocopen literæ [א]: aliis vox est adjectiva. Et negatio, &c. [אני לא מסער] Si mentitus sum Deo desuper, Mo. Quia abnegassem (vel, sic negassem, M.) Deum desuper, P. Merc. Ti. &c. vel, qui est desuper, M. i. e. qui habitat in excelsis f; vel, supremum Deum, Ca. Negassem, &c. quia Dei loco haberem id quod Deus non est, imò quod à Deo datum in usum præcipuè hominum, & motu præditum est, non intellectu g. Et quia Deus non vult suum honorem alteri deferri; eoque alteri oblato, [ipse] abnegatur h. Et quia Deus est supra, h. e. habet gloriam præ omnibus: & quia vel negat Deum astrorum opificem esse; vel fingit Deum in astris se colendum manifestare, quod falsum est. Sensus loci est, Ego, si adorassem Solem, &c. & vellem nihilominus fateri Deum supremum, & iactare, illam humiliationem coram creaturis non præjudicare cultui illius, &c. illussem ipsi, & [ipse] exstissem. Porro, negare & fateri aliquem, non tantum accipiendum de personæ existentia, sed etiam de adjunctis: ut, Non vidi, non novi, non amo illum. Constitutebuntur fratres tui; suum te dicent, in te gloriabuntur, tibi obedient. Sic abnegare Christum Matt. 10. 33. est, pudere aliquem Christi, &c. Marc. 8. 38. Luc. 9. 26.

29. Si gavisus sum ad ruinam, &c. [בפיר משנאי] De (vel ex, Ti.) infortunio (vel, calamitate, damno, incommodo, V. vel, oppressione, JT. ob calamitatem, ב בעבר k; in contritione, P. Mo. in interitu, M.) oris mei, Merc. P. &c. vel inimici, M. Ti. Merc. Magna est hæc bonitas, (vel in Christiano homine l,) non lætari inimici malo, Prov. 24. 17. unde & ad ei benefaciendum, juxta Legis præceptum Exod. 23. 4. &c. Prov. 24. 17, 18. facile quis inducatur. Privatum vindictæ studium & cupiditas deponenda n. Et exultavi, [והתעוררתי] Et gestivi, P. & commotus sum præ gaudis, sub. & non potius indolui, V. Et excitavi me, Mo. Pi. P. & excitatus sum, M. Merc. D. sub. ad gaudium, M. Pi. Merc. synecd. gen. Pi. vel, ad insultandum ei, Merc. D. Al. Imò verò commotus sum, commiseratione scilicet, nedum lætatus o. Sic, ut aliquando, sign. imò verò P. Quod invenisset, &c. [אני מצאיו] Quod invenit (vel, cum invenisset, Merc.) eum malum, M. Mo. Merc. cum obvenit, vel accidit, ei, &c. JT. Pi. Sic alibi invenerunt eum pericula; & ferrum invenit socium,

um, Deuter. 19. 5. Huc facit & illud Mimographi,
 * D. G. Quem saepe transit casus aliquando invenit.
 30. Non enim dedi ad peccandum (vel, permisi ut pec-
 caret, M. D. sic Ch. Ti. JT. Pi. Ca.) guttur (vel pala-
 tum, Mo. V. Merc. Pi. &c.) meum] Id est, linguam
 † Pi. D. meam, vel os meum †. Synecd. membri; nam ad ser-
 monem formandum complura concurrunt organa, in-
 ter quæ & palatum †. Tantum abest ut ruinâ ejus sum
 * Pi. lætatus, ut non laxârim ori meo habenas ut peccarem.
 * Merc. Non dedi, i. e. non permisi, &c. ¶ Ut expete-
 * D. rem, &c. נָשָׂא לִי לִשְׁמוֹנִי] Ad petendum (ut pete-
 rem, Merc.) in (vel cum, Merc.) execratione, five ma-
 ledictione, (vel, petendo, five postulando, execratione, JT.
 Pi.) animam illius, Mo. V. Merc. JT. Pi. i. e. vitam, Merc.
 * Pi. vel, ablationem animæ illius: per imprecationem
 * Merc. optans ejus mortem. ¶ Ut expeterem (vel, nempe ut im-
 precarer, M.) maledictionem animæ illius, P. Pi. illius ut
 vitæ imprecarer, Ca. ut ei malum imprecaretur, Ti. Eti-
 * Scult. amli ab hoste ad iram provocatus sum.
 31. Si non dixerunt viri tabernaculi (five tentorii)
 mei; ita Merc. Ch. Pi. Mo. vel, domestici, five famili-
 ares, mei, Ti. Merc. V. contubernales mei, JT. נָשָׂא לִי
 * Merc. אֶמְרוּ מִיָּדָם] Annon dixerunt, &c? P. M. Attamen
 dixerunt amici mei, Sy. Ar. מִיָּדָם sign. homines, &
 complectitur viros & mulieres. ¶ Quis det de
 carnibus ejus, ut saturemur? נָשָׂא לִי לִשְׁמוֹנִי]
 Quis det de carne ejus? P. Merc. ita Mo. Sy. Ar. O si quis
 daret de carne illius! JT. sim. Pi. non saturamur, JT. ne-
 que saturemur, Sy. Ar. non satiabimur, Merc. non satu-
 raremur, P. M. Pi. Merc. Utinam liceat istius carnibus
 satiari, Ti. Utinam de ejus carne usque ad satietatem
 comederemus, sanè eum vivum devoraremus, ut Psal.
 124. 3. ac nè sic quidem (præ vindictæ cupiditate)
 * Merc. satiari possemus. [Ca. hæc cum præced. sic reddit,
 * Ca. Quamvis mei contubernales illius carnem insatiabiliter ex-
 optarent;] i. e. eum perdere ac devorare arderent.
 Hæc verba obscura varias pepererunt interpretatio-
 * Scult. nes. Amphibolia oritur ex נָשָׂא לִי לִשְׁמוֹנִי de carne ejus.
 * Merc. [Cujus?] Resp. 1. De carne Jobi. Locum de ho-
 * Q. in spitalitate Jobi accipiunt. Dixerunt (non quidem
 * Merc. palam, sed in animo, h. e. cogitabant †,) domestici, i. e.
 * Q. in servi & ancillæ, Utinam daretur nobis de carne illius,
 * Scult. nempe Jobi, ut scilicet illam possemus vorare, in ultio-
 * Merc. nem molestiæ quâ nos afficit introducendo peregrinos,
 ad v. 32. quibus nos operam dare, & ministeria præstare opor-
 * Pi. sim. V. ter; quos pluris facit quàm familiam suam, cum nos
 * Merc. cogat vel noctu surgere, ut exteros intromitteremus,
 * Q. in & alia eis hospitalitatis officia exhiberemus. Hæc
 * Merc. expositio confirmatur è verbis sequentibus. [Al. sic:]
 * Pi. Jobum oderant [ejusque carnem expetebant, &c.]
 Brought. vel, quod pietatis operibus eos fatigaret; vel, quod
 severa disciplinâ illos coaceret, & à peccatis eos arce-
 * Merc. ret. [Al. sic:] De carne illius, nempe Jobi, non qui-
 * Q. dem corporis sui, sed animalium, quæ eis ipse in cibum
 † Jun. subministrabat; q. d. Exteris ciborum & temporis
 satis est, nobis ferè nihil, &c. ¶ Utinam nos de carne
 illa quâ hospites tam lautè tractantur aliquid habere-
 mus; vix satiari possemus. Vel etiam metuerunt nè,
 hospitibus omnia consummentibus, ipsis esuriendum ef-
 fet. Sed obstat, quod de carne Jobi, non hospitum,
 agatur; nec credibile sit, ejus domesticos famelicos ab
 ipso relictos, quod non decet pium patrem familiâs,
 * Scult. 1 Tim. c. 5. v. 8. 2. De carne ejus, i. e. osoris mei.
 * D. Scult. Dixerat Job se non imprecatur inimico suo; nunc
 subjungit, nè ad id quidem se excitatum, etsi dome-
 sticos videret ulciscendi illos quàm maximè cupidos,
 ut illis grave esset quod ita inimicorum injurias Job ni-
 hil curaret, sed sùsq; deq; ferret, ideoque illos optasse
 sibi illos devorandos dari, &c. se, inquam, Job signi-
 ficat illis non assensisse, imò verò eos reprehendisse &
 cohibuisse. Non expetii vitam osoris mei, licet ille
 tam protervè & indignè me injuriis incesset, ut do-
 mestici mei optarent eum vel dentibus suis discerpere
 ac devorare, quod extremi odii indicium est. Con-
 * Q. in fer Job. 19. 22. Psal. 27. 2. 9. Sed non permisi servis
 * Merc. meis ultionem sumere, &c. Confer 2 Sam. 16. 9. 10. †.
 * Scult. Locum sic verto, Nec passus sum ut dicerent viri, &c.
 * M. Quis daret, &c? q. d. Non permisi domesticis, ut in
 † Scult. illas vulgi indignantis & furentis voces erumperent,

Quis nobis viscera ejus traderet? non exsatiaremur. Qua-
 lia sunt illa Getæ apud Terentium, Nihil est quod ma-
 lim quàm illam totam familiam dari mihi obviâ, Ut
 iram hanc in eos evomam omnem—Seni animam pri-
 mam exstinguerem, &c. Alii de amore fervorem ejus
 erga Jobum exponunt. Utinam ejus corporali præ-
 sentiâ frui semper, & velut carnibus ejus hoc modo sa-
 tiari, & velut ejus consortio refici, possimus. Sed
 crassius hoc est. Phrasis talis non est Ebræis vel Scri-
 pturæ in usu.
 32. Foris non mansit (vel pernoctabat, Merc. P. &c.)
 peregrinus] Sed introducebam eum domum meam, ut
 ibi pernoctaret. Ità pii fecerunt Gen. 18. 3. & 19. 2.
 Jud. 19. 21. Alioquin, cum nondum publica instituta
 essent hospitia peregrinis, sub dio fuit pernoctandum,
 Gen. 19. 2. Judic. 19. 15. ¶ Ostium, &c. נָשָׂא לִי
 * Scult. אֶמְרוּ מִיָּדָם] Valvas, seu fores, meas ad, vel versùs,
 * Merc. viam, five semitam, (vel viatori, o. in Merc. P. D. JT.
 quasi esset נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם,) aperiebam, Merc. Pi. &c. quâ
 20 scilicet multi iter faciebant; ut observarem præter-
 euntes, & introducerem, &c. ac domi meæ excipe-
 rem: Nemini fores claudebam. Ad, vel juxta, iter, Merc.
 ut facilis ed declinarent peregrini.
 33. Si abscondi (vel texi, five operui, Merc. P. Pi. &c.)
 quasi homo (vel, more hominum, JT. Cod. sim. Sy. Ar.
 ut homines reliqui, P. Merc.) peccatum meum] Vel, præ-
 varicationes meas, Mo. JT. Merc. &c. tam in Deum,
 quàm in homines. Innatum est hoc hominibus vitium, ut
 in peccatis excusationes & subterfugia quærant, vel
 30 quoquo modo possunt ea celent vel Deum, vel ho-
 mines. Alii נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם vertunt, quasi Adam, M. Ch.
 Ca. T. Me. qui primus peccato suo excusationes præ-
 texere conatus est. Verùm tum dixisset נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם,
 * Merc. [quasi נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם;] nam nomen primi hominis magis
 cum He efferri solet. Tegere defectiones dici potest,
 * Merc. vel, 1. de peccatis clam faciendis. Sed superfluous hic
 sensus, quum suprâ etiam occulta peccata amovit.
 Vel, 2. de peccati palliatione & excusatione. Ità hic
 accipio. Antè professus est, se sedulò cavisse nè
 40 quicquam peccaret: nunc addit, si contigisset ut pec-
 caret, (nam quis est qui non peccet? nec homo quan-
 tumvis integer omnem peccandi occasionem semper
 vitare potest; si itaque ex imbecillitate peccavit,) se
 culpam suam libenter agnovisse, & ante omnes se
 ipsum judicasse. ¶ Et celavi, &c. נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם
 Ad occultandum (vel, osculando, Merc. ut absconderem,
 vel reconderem, P. Ch. D. Ti. &c. & occultabam, M.)
 in sinu (vel abdito, five occulto, P. Mo. Sy. Ar. Merc.
 vel recessu, five latibulo, M. Ti. Merc.) meo iniquitatem
 50 meam, Merc. Ch. D. &c. nempe intra cogitationes cor-
 dis mei: q. d. Offensam non dissimulavi, sed agnovi;
 quod laudi ducitur. Syriacum est, à sing. נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם,
 quod in Targum occurrit Exod. 4. 6, 7. Prov. 5. 20.
 & alibi P. Al. abdendo ex (Heb. in, Pi.) dilectione mei,
 * Merc. &c. JT. Pi. נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם dilectio, ex נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם dilexit q. d. præ amore D.
 cæcus. Præ amore mei & φιλαυτία, quâ homines na-
 turâ laborant, se & sua vel peccata amantes.
 34. Si expavi ad multitudinem nimiam] Sim. Scult.
 ex Luth. Of. Nempe, ut turbâ motus jus reddere de-
 60 finerem, contra Legem Exod. 23. 2. Agit de ju-
 stitia sua in officio citra respectum personarum. Non
 placet. 1. Tunc pro נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם dixisset נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם.
 * Merc. 2. נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם (nisi נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם, aut נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם à facie,) non sign. formidare,
 * Merc. five expavescere, sed confringere, conterere, terrere, quan-
 do cum accusativo est. ¶ נָשָׂא לִי אֶמְרוּ מִיָּדָם Ambiguus maximè est hic versus, & variè exponitur.
 * Merc. Nam expavi (cum justitia esset administranda) ad mul-
 * Merc. titudinem magnam eorum qui coram me judice adsta-
 * Mar. bant ei qui malam causam defendebat? Si reformida-
 * M. vi turbam magnam, Ti. sim. M. Sensus est, Citra persona-
 rum respectum, libere quos oportebat argui. Vel
 sic, Non timui nè quid mihi objici poterat in quo pec-
 casset in populum ut Princeps. [Al. sic;] Quia fran-
 * M. gebam, &c. Mo. Quia terrebam quidem multitudinem
 * M. multam, seu magnam: q. d. Licet multis ob potentiam
 & auctoritatem meam terrori essem, & potuissim sce-
 lus meum dissimulare, nec cujusquam reprehensionem
 vereri; tamen ità submissem me gessi in culpa mea ag-
 noscenda, ut vel abjectissimus quisque [ut sequitur]
 me

me absterruerit : quod non facile solent potentes, æger-
 rimè ferentes quum ab inferioribus arguuntur c. Nam
 fregissem, &c. P. vel, frangere poteram, &c. quod scilicet
 pollerem viribus d. Quoniam invalui contra, &c. Q. in
 M. Certè poteram opprimere, &c. Hebr. opprimam : Sic
 reddo verbum יָצַו, quia nomen יָצַו inde deductum
 significat oppressorem, seu tyrannum, Job. 6. 23. & 15. 20.
 & 27. 13. [Al. cum præced. connectunt, hoc modo:] Si
 tæxi — quod timerem turbam, &c. Coc. vel, quod turba
 frequentiam reformidarem, Ca. vel, quod violentiâ usum
 sum in multitudinem magnam; JT. i. e. Non dissimulâ-
 sem quod violentiâ usum sim in alios, si id fecissem f. Si
 timore infamiae apud homines iustificavi me, ac malui
 pravitate meam in sinu condere quàm excutere, plius
 scilicet metuens homines quàm Deum g. Nota רָחַם
 h. Merc. D. hic fœm. quod masc. est 1 Reg. 20. 13 h. Significat
 i. D. autem, vulgus promiscuum, sive res תַּרְחָמָה i. Et
 despectio propinquorum (vel familiarum, Scult.) terruit
 me] Nempe, cum me convitiis inceserent propinqui
 ejus cui causam adjudicabam k, [lege abjudicabam,]
 qui se contemni ægre ferrent, &c. l. Propinqui & do-
 mestici me despiciebant, quasi animo essem humili,
 aut timido, aut superstitiosè religioso, cum ea quæ
 Principes aliqui faciunt, superbè imperando; jura vio-
 lando, &c. facere non auderem m. וְיִשְׁתַּחֲוֶהוּ
 וְיִתְּנוּ כִּסְיוֹתַי Et contemptus, vel despectio, familiarum humi-
 liabat (vel consternavit, Mo. D. deterruit, Ti. JT. vel
 conterebat, D.) me, P. Si contemptus & odium, in quæ
 violentorum familiarum apud Deum & homines adducun-
 tur, me consternavit; q. d. Cum nunquam tyrannus
 fui, nunquam timui ob hoc me incursum in odium
 & contemptum gentium n. Al. Et [repete, quod, &
 vide annotata ex Coc. ad præcedens membrum ver-
 sus,] contumelia familiarum me consternaret. Contumelia
 est legitima censura in ignominiam peccatorum impo-
 sita à magistratu & populo. Vide Prov. 6. 30. Cant. 8. 7 o.
 [Al. sic;] Despectionem vocat abjectissimos quosque; &
 pro attamen; q. d. Attamen cum abjectissimus quis-
 que me probro afficiebat, tacebam p. Et despectus (i. e.
 vilissimus quisque q, quem familiarum non tantum con-
 temnebant, sed ipsa eis contemptio erat r,) cognationum,
 five familiarum, (vel, aliquis ex contempta familia, M.)
 terrebat, vel consternabat, me, Merc. D. fim. Ch. Pi. cum
 mihi peccatum meum proponeret*; si mecum con-
 tenderet, & si quid me offendisse ostenderet. Ità me
 gessi in culpa agnoscenda, &c. t. Vel, terrebat me, nè
 potentiâ meâ uterer ad opprimendum alios; adductus
 nimirum timore Dei, quum non esset mihi causa me-
 tuendi contemptum illum hominem v. [Al. sic;]
 Quoniam invalui, &c. [ut prius,] ut etiam nihil me
 deterreret contemptum, h. e. severam correptionem, in-
 ferre toti cognationi delinquenti, Q. in V. & in M. Et
 non magis tacui, &c. וְלֹא אֶתְּמַלֵּךְ עִתִּי Et tacui, (vel,
 ut tacerem, vel tacuerim, Ti. M. JT. vel, itaque filebam,
 Merc. Pi. vel, imò filui, Coc.) non (vel nec, P. Merc. &
 non, Ch. M. Ti. Coc.) egressus sum, vel fuerim, (vel exi-
 rem, Ti.) ostium, Mo. M. ostio, vel, de ostio, Coc. P. per
 ostium, Pi. ad ostium, five fores domus meæ, Merc. vel do-
 mo, Ti. Sed me domi continui præ pudore & modestia;
 non audens vel contemptissimo resistere, quum ille me-
 cum contenderet, & penes illum jus esset, sed illi culpam
 agnovi, &c. x. [Ca. hoc comma cum præced. jungit, &
 sic reddit;] & [repete, quod] vulgi contumeliâ deterritus
 filerem, nec extra fores prodirem, quasi mihi malè con-
 sciens essem y. Tacui, non excusavi factum meum.
 Tacet qui culpam agnoscit: Prov. 30. 32 z. RS. hic
 conferri vult statum priorum Jobi temporum & præ-
 sentium: q. d. Quia antehac multos terrebam, &
 eos coercebam atque puniebam; nunc video rerum
 vicem longè immutatam; etiam vilissimus me terret,
 (quod in socios dicit, quorum supra vilitatem osten-
 dit:) itaque nunc fileo, nec me audeo foras proripere,
 præ contemptu & contumeliis quibus me afficiunt z.
 35. Quis mihi tribuat auditorem? [Simil. ferè
 omnes.] Heb. audientem me; i. e. causam meam b: vel, ut
 quispiam auscultet mihi, M. Si hæc ita sunt, Deus ex-
 audiat me, Sy. Ar. Utinam æquus aliquis judex cog-
 noscat causam meam, ut Job. 19. 23, &c. c. Et
 desiderium meum audiat, &c. וְיִשְׁמַע אֹזְנוֹ עֲוֹנוֹתַי Ecce

(vel Profecid, Tig. not.) signum meum, (sub. est quod,
 P.) Omnipotens respondebit mihi, Mo. M. Merc. vel, testi-
 ficabitur pro me, P. M. contestabitur innocentiam me-
 am d. Signum meum, i. e. innocentiae meæ, est, Do-
 minus primum, qui quidem pro me testatur, וְיִשְׁמַע, i. e. Merc.
 וְיִשְׁמַע עָלַי; signum autem alterum innocentiae meæ
 erit liber, &c. [ut sequitur.] Vel, signum, h. e. scopus;
 huc specto, hoc unicum in votis habeo, ut exaudiat,
 &c. וְיִשְׁמַע pro signo & nota, Ezec. 9. 4 t. Ecce, scopus
 meus est, ut Deus exaudiret me, Belg. En scopum meum,
 Omnipotens faciet ut enunciem, (i. e. confido fore ut os
 mihi aperiat Deus, quo causam meam eloquar &
 probem f,) si librum, &c. JT. Malim tamen sic, En, Jun.
 desiderium meum est ut Omnipotens respondeat mihi,
 Merc. Pi. scilicet coram judice g, cur ita me innocen-
 tem affligat; vel, respondeat ad rationes meas quas
 pro innocentia mea afferro h. Mea quidem cupiditas
 est, ut mecum disputet, &c. Ca. וְיִשְׁמַע pro וְיִשְׁמַע, seu
 וְיִשְׁמַע, per syncopen i, (contracto vocabulo, ut Esa.
 43. בִּי בִיחָה, [Ita quidem legitur, errore typo-
 graphi, sed sic corrigendus est locus, ut Esa. 3. 24. בִּי
 pro בִּיחָה,]) Aleph, ut sæpe, absorpto m. Finis & desi-
 derium synonyma sunt: Vide Gen. 49. 26. וְיִשְׁמַע עָלַי
 וְיִשְׁמַע, ad finem usque æternorum collium n. [Al. sic;] Ipse
 que Optimus Maximus dicit mihi quod pro mea parte ad-
 notandum sit, Ti. [Al. sic;] Ecce descriptio, vel delinea-
 tio, mea; Omnipotens respondeat (vel responderet, Coc.)
 mihi, Of. Scult. Coc. & vincat me, si potest, im-
 pietatis o. Ecce, jam quasi articulos defensionales
 conscripsi; de iis judicet, &c. p. Quasi libellum con-
 tinentem merita causæ meæ exhibui Omnipotenti, &
 postulo ut respondeat, &c. q. Et librum scribat, &c. q. Of.
 וְיִשְׁמַע עָלַי Et (vel item, Merc.) liber quem
 scripsit (vel scribet, five scripturus est, Merc. Q. in V.
 confusa enim sunt tempora passim in hoc libro; vel,
 quis det ut scripsisset*, vel, & librum scripsit, Mo. &
 librum scribat, Ch.) vir litis, five contentionis, meæ,
 Merc. P. M. i. e. qui litem mihi intendit*. Utinam
 librum perscribat, seu perscripsisset, meus accusator,
 quo mihi actionem intentans mea crimina in medium
 proferret. Dicam mihi quantumvis grandem perscri-
 bat ac contumeliosam, haud sanè quicquam verear
 quin causam evincam t. Vel, vir litis est, qui causam
 meam agit v. Aliis tamen est adversarius*. Et ut scribat
 (vel, & quod scriberet, Belg. vel scribat, G. præscribat
 x V. [fortè legendum perscribat] autem, Ti. vel, si scripsis-
 set, JT. M.) librum (nempe libellum accusationis y, &
 scriptam accusationem tradat z,) adversarius meus, Pi. &
 Deum intelligit, ex collatione membri præcedentis t,
 Testis innocentiae meæ erit etiam liber, &c. accusatio, M.
 Græcis ὑπομνημα, quam in me socii mei, quos hic innuit, in-
 stituerunt, quæ mera mendacia continet*. Si scripserint
 contra me librum accusationibus plenum, calumniarum
 erunt & mendacia b. Libellum scripsisset actor meus! Coc. b. M.
 36. Ut in humero, &c. וְיִשְׁמַע עָלַי עַל הָאֵפוֹס
 Nisi super humerum meum portavero illum, P. fim. M. Ti.
 Merc. &c. sub. librum, V. Pi. G. Merc. qui contineret
 capita accusationis meæ c. Vel, Annon portabo, &c. p.
 Q. in V. Sed portabo, &c. Ca. Næ ego eum humeris
 circumferrem, Ca. ut chara nobis gestare solemus d. Merc. D.
 Non abscondam, sed omnibus eum ostentabo t. Et
 circumdemi, &c. וְיִשְׁמַע עָלַי אֶתְּמַלֵּךְ עִתִּי Alligarem (vel,
 innodabo, M. annecterem, JT. si non annecterem, Pi. vel,
 apposuerō, Ti. ligavero, P. colligabo, Q. in V.) eum co-
 ronam (vel, pro coronis, five, in coronas, P. Q. in V. vel,
 diademata, Mo. pro digdematis, JT. vel, tanquam coro-
 nas, five corollas, Pi. Ti. Ch.) mihi, Merc. Ut omnes
 videant & legant quæ dixerunt adversum me f. Eum
 mihi potius ornamento esse putarem quàm dedecori:
 quia scio eum ad meam innocentiam potius facturum
 esse quàm ad me condemnandum, quia nihil in eo ad-
 versum me afferri posset nisi mera mendacia & calum-
 niæ. Verbum וְיִשְׁמַע rarum est, idem quod וְיִשְׁמַע ligavit g. Merc.
 Bis tantum occurrit, hic & Prov. 6. 21 h. Hic porro,
 ut supra, aliquid subaudiunt, Si non gestarem, &c. sub.
 emoriar, Merc. dispeream, JT. fim. Pi. quidvis patiar,
 Ti. [Al. sic reddunt;] Eo pro corona redimetur, Ca. Et
 feci eum mihi coronam, Sy. Ar. Pro corona decoris erit
 mihi, ubi Deus innocentiam meam declaraverit i.
 37. Per

37. Per singulos gradus, &c. **מספר צערי אגודו** Numerum gressuum (i. e. actionum ^k) meorum (id est, omnem vitam meam ^l) indicare (vel narrabo, P. Ch.) illi, Merc. JT. Pi. sub. qui paratus fuerit audire me, V. vel qui talem librum scriberet ^m. Si adversarium forsan meae actiones laterent ⁿ, eas enumerarem illi, &c. ^o. Tantum abest ut eum respuerem; imò potius adjuvarem. Magnum bonae conscientiae testimonium P. Al. Eum libellum per singulos gradus recitabo, Ma. ex Vulg. i. e. Tantum abest ut processum contra me judicalem celem, ut potius ego ipse illum legam publice, & distinctè pronunciem; tam fido innocentiae meae ^q. ¶ Et quasi principi offeram eum, **כמו נגיד אקרבונו** Velut ducem appropinquare faciam eum, Mo. Et quasi ad principem munus offeram illi, Ch. Et tanquam ad ducem accedam ad eum, P. Posteaquam tanquam ad ducem accessero ad eum, id est, cum honore & reverentia ^r. Tanquam principem, aut ducem, (**נגיד** à **נגיד** antè, q. d. qui praecedit ^s), admovebam, adhiberem, adjungerem, eum, mihi scilicet: q. d. Ejus amicitiam, velut Principis, ambirem; esset mihi longè charissimus & honoratissimus, etsi alioqui esset meus adversarius ^t. Alii, Et ut princeps appropinquarem ad eum, Pi. i. e. animo heroico & imperterrito, quippe bene sibi conscio ^v. Confidenter, ut Princeps quifecurus de victoria ad bellum procedit ^x. Cum eo principaliter (i. e. praeclare, non timide) congressus, Ca. Ad illum audacter & libere accederem, ut Principes omnia liberius faciant ^y.

38. Si adversum me terra mea clamat] Sive clamavit, M. [sim. omnes.] Vel, 1. quod agros inemptos injustè occupavi ^z. Vel, 2. quod laboribus injustè preforsum aut mercede defraudatorum colui ^a. Vel, 3. quod subditi & coloni gemuerunt sub onere tributorum ^b: quod à colonis plus æquo vel laboris vel frugum exegerim, plus quàm terra ferre posset ^c. Prosopopœia, ut quum clamat sanguis, &c. Gen. 4. 10. & clamant parietes, &c. Hab. 2. 11 ^d. Similis phrasis etiam Luc. 19. 40. Rom. 8. 22 ^e. ¶ Et cum ipsa (vel, & pariter, P. vel, & simul, M. Ti. & si, inquam, Merc.) sulci (vel porcae, propriè, Merc. JT.) ejus deflent] Vel, flevant, M. plorant, (sim. Ti.) quod injustè terram alienam detineam ^f. Sensus versùs hujus cum seq. est, Si non jure possideo terram quam habeam; & si coegi agricolas arare terram meam sine mercede ^g. Sed videtur Job inconcinne reverti ad suam defensionem, vel laudes. Unde variè connectunt. Optimam connexionem hanc putamus, quod coelum & terram in testimonium vocet ^h.

39. Si fructus ejus comedit. **אם נחמתי וגו'** Si vim, five robur, five virtutem, ejus, M. Ca. Merc. JT. V. fructum ejus, P. ut Gen. 4. 12 ⁱ. quæ terra proferit ^k. ¶ Absque pecunia] [Sim. omnes.] Non reddità mercede agricolis ^l, five mercenariis qui eam coluerant ^m: vel, non perfoluto frugum aut proventus terræ pretio ⁿ. ¶ Et animam agricolarum ejus, **נפשותיהם** Dominorum ejus, P. JT. Ca. vel, domini ejus, quia nomen hoc passim in plur. pro sing. reperitur ^o. Patronorum, Mo. possessorum, M. colonorum. Vox **נפשותיהם** latè patet, & in genere significat eum qui aliquid in potestate habet ^p. ¶ Afflixit; ita P. **הפחיתו** Defatigavi, Pi. JT. vexavi, Ca. contristavi, M. efflare, vel expirare, vel exhalare, feci, Mo. Scult. Merc. Tanto mœrore affeci, ut velut vitam efflarent; ut Job. 11. 20 ^q. Ut mortem expetere vel oppetere necessum habuerint ^r: vel, quia dominis suis terram eripuissem ^s; vel fruges eorum absque pretio comedissem ^t: vel, quia ipsos agricolas duris laboribus oppressi. Et cultores ejus nimis operis confeci, Ti. sim. Cod.

40. Pro frumento, **חטת חטה** Loco, vel Vice, tritici, JT. Pi. V. ¶ Oriatur mihi, **אצמי** Excit, vel proveniat, Merc. Ti. sic P. Mo. &c. scil. in terra mea ^x. ¶ Tribulus: Est spinæ genus ^y: **חור** Spina, Mo. P. JT. Pi. palinurus, Ti. carduus, M. V. Merc. ¶ Et pro hordeo spina, **באשור** Lolium, Merc. P. M. Ti. herba fœtens, Mo. vitium frugum, JT. P. i. e. fruges vitiatæ, aut quæ vitiant fruges, earum loco ^z. **באשור** est herba frugibus nocens, qualis hordéo agilops, quæ & festuca Plinio ^a. Propriè est omne semen aut quicquid in uvis vel frugibus est vitiatum, fœtidum, ac nothum; hinc corruptum semen, aut quicquid fruges

vitiat, aut omnis herba corrupta & nihili inter fruges crescens; vel potius est spinæ genus, à fœtore & corruptione vel putredine dictum. **באשור** est fœtere. **באשור** sunt labruscæ, Esa. 5. 2, 4. **באשור** fœtorem denotat, Jes. 34. 3. Joel. 2. 20. hinc videtur esse spina fœtida ^b. ^b D. Puto potius zizania esse, à Chaldaico **באשור** malum esse, non ab Hebraico **באשור** fœtuit ^c. ¶ Finita sunt verba ^d Cod. Job] Nempe, cum amicis his tribus habita ^d, pro sua defensione ^e. Causâ peroratâ tacet. Postea cap. 39. & 42. pauca tantum verba ad Deum facit ^f.

C A P. XXXII.

1. Quod justus sibi videbatur] Quod superbus esset & incorrigibilis ^a; & pertinaciter tuebatur ^a M. innocentiam suam ^b. Eum ergo ut indignum & deploratum sibi relinquunt, quum nihil se ultra viderent proficere ^c, nec se eximere posse ei opinionem hanc quod justus esset ^d.

2. Iratus — est] Heb. Exarsit, vel excanduit, ira, &c. Merc. P. sim. JT. Pi. Vel, exarsit nasus, quæ est periphrasis iræ. Nam **נאס** & iram & nasum significat ^e. Ubi Dei honos & causa agitur, ira concipienda est, &c. ^f. ¶ Eliu filius Barachel, &c.] Observa hinc diligentius describi hujus genus quàm Jobi aut reliquorum ^g: vel, 1. ut certitudo & veritas historiz ostenderetur ^h; vel 2. quia hic Dei zelo verè Jobum solaretur, quum alii Satanæ ministri fuissent ⁱ; vel, 3. quia hic junior erat, & magis paterno quàm suo nomine inclaruerat ^k. Jobum probitas & patientia satis commendabant ^l. Reliqui ob ætatem suis actionibus nobiles erant ^m. ¶ Buzites] A Buz filio Nahor, Gen. 22. 21 ⁿ. Aliis Buz est locus in Edom, à prædicto Buz appellatus; ut sic patria Elihu indigitetur ^o. ¶ De cognatione Ram] Quis hic? Resp. 1. Ram pater Amminadab, de quo Ruth 4. 19. & Matt. 1. 3, 4 ^p. At sic Elihu Israelita esset, quod non crediderim ^q. 2. Abram, five Abraham ^r. Ità Chald. in V. quod tamen bifariam intelligunt: vel, 1. quia Abraham prius vocaretur Ram, i. e. excelsus; vel, 2. quia posteri Nachor ad Abraham fratris ejus familiam pertinebant ^s. 3. Erat hic alius quispiam vir clarus ex familia Nahor ^t. 4. Erat Syrus origine. Nam Buzus Nachoris Syri filius. Ram & Aram inter se commutantur: Diximus de eo ad Luc. 3. 33 ^v. [JT. sic locum vertunt, è familia Syra.] Heb. è familia Ram or undus; i. e. ex familia Syrorum, posterorum Ram: Meton. efficientis, qualis Gen. 28. 5. & 2 Chron. 22. 5. Ram pro Aram per aphæresin ^x. Pi. Ram hic idem **רם** filio Kemuelis ^y: nam ut **רם** pater Amminadab apud Evangelistas per **אפחריס** dicitur ^z, ita aliquando **רם** per aphæresin mutatur in **רם**. Confer 2 Reg. 8. 28. & 2 Chron. 22. 5 ^a. Coc. ¶ Quod justum se, &c. **על צדקו נפשו מאלוהים** Ed quod justificaret, vel justificasset, (vel, justam assereret, JT. Pi.) animam suam (i. e. seipsum ^a) præ Deo, Merc. JT. Pi. vel, magis quàm Deum, Merc. P. Non quod ita apertè dixisset Job; sed quod de Deo quereretur, eum audaciùs in jus vocans, & quod studiosior erat suæ justitiæ defendendæ quàm Dei ^b. Quia se justum esse dicebat, Deum autem affligere eum citra culpam ^c. Quisquis ergo in Deum in cruce murmurat & incandescit, ut Job, is Deo se justiore habet; etsi id apertè alioqui non dicat. Non succenset ei quod se justum censeret, in eo æquior cæteris fociis suis; sed quod præ Deo, &c. ^d. Orationem autem Elihu quidam ut stolidam & insolentem planè improbant; alii planè rectam statuunt, quia à Deo non reprehenditur. Nos medium tenemus, ipsum quidem rectè dura Jobi verba culpæ; sed quum ea Job in æstu tentationis protulit, ipsum insolentius & vehementius quàm par erat egisse ^e.

3. Quod non invenissent, &c. **לא מצאו מענה** Non invenerant responsum, Merc. sic P. quod non haberent præsto quod responderent, JT. Pi. i. e. Quum nihil idoneum attulissent quod ad convincendum Jobum faceret ^f. Merc. q. d. Rationibus carebant ^g. ¶ Condemnassent, &c. **נרשעו**

* Cod. meditatatis verbis *. Benevolentiam sibi & attentionem conciliat, ex eo quod sermonem suscipiat non ab eo irritatus, unde asperior & contumeliosior, ut socii, in Jobum fieret. Sanè mirabili Dei consilio factum est, ut post tam rigidos disputatores hunc ei Deus mitteret mitem & lenem, qui ejus dolorem aliqua ex parte mitigaret: alioquin de eo planè actum esset 7. ¶ Non secundum, &c. וְכִי אֶשְׁכַּח לֹא אֶשְׁכַּח] Neque verbis vestris (vel, nec pro eloquiis vestris, M.) respondebo illi, P. Merc. &c. i. e. Vestris rationibus, quæ ineptæ sunt: aliis utar argumentis. Et quamvis iisdem penè argumentis passim utatur, ea tamen commodius adaptat, & modestius urget; nova etiam argumenta affert. Confirmat hoc versu dictum vers. 13. non suo, sed Dei, sermone se usurum; 1. quod ipsum non offenderat Job, non ergo privatâ contentione abriperetur; 2. quod non humanis usus sit judiciis, sed simplice Dei testificatione 3.

* Jun. 15. Extimuerunt; sic P. sim. M. Ti. V. Merc. &c. וְיָדְעוּ] Contriti sunt, Ch. in D. Consternati, vel Perculsi, sunt, Mo. Merc. JT. Siluerunt, Sy. Ar. Apostrophe, vel ad Jobum, ut observatum est vers. 6^b. vel ad circumstantes c. Loquitur autem de amicis Jobi d; mutâque personam majoris contemptus & ironiæ causâ f. ¶ Nec (vel, ideo non, P.) responderunt (vel respondent, JT.) ultra] Quasi convicti essent rationibus Jobi, nec fari auderent f. Vah! pudeat tantos viros timere, & non posse respondere g. ¶ Abstulerunt (vel removerunt, Mo. P. transtulerunt, JT. Merc.) à se (vel, ab illis, Merc.) eloquia] Ità Mo. P. &c. vel verba, M. Merc. &c. q. d. Curam tecum loquendi amplius abjecerunt *. Tò וְיָדְעוּ (quod sign. transtulerunt, ut Job. 9. 5.) impersonaliter sumo, ut illud, tollent, Luc. 12. 20. q. d. Sunt illis ablata verba, & adempta omnis loquendi facultas h. Translata (vel remota, Ch. in D.) sunt ab iis verba, M. Et sermones defecerunt eos provocatores, Ti.

* Pi. 16. Expectavi] Tres Jobi amicos, donec amplius loquerentur i; vel, si fortè loqui vellent, & aliquid se dignum afferrent k. ¶ Et non, &c. וְכִי אֶשְׁכַּח] Quum non loquerentur, Coc. [Ità JT. è quorum versione vocabulum non planè excidisse videtur.] Sed (hoc autem supplementum postulat antithesis l,) quia non loquuntur, Pi. sic P. Merc. i. e. defierunt loqui m. Sensus cum seq. vers. connectitur, Quia sermonem non faciunt n. ¶ Steterunt, וְכִי עָמְדוּ] Quum subsisterent, Coc. sed subsisterunt, P. D. וְכִי עָמְדוּ. Quia subsistunt, Pi. Quia, inquam, steterunt, subsisterunt velut attoniti; i. e. tacent. Stare pro tacere, ut & Latine P. Vide supra 30. 20 9.

* D. 17. Respondebo & ego partem meam] i. e. Pro parte mea loquar o. וְכִי אֶשְׁכַּח & וְכִי אֶשְׁכַּח promiscuè; ut וְכִי אֶשְׁכַּח faciam, & וְכִי אֶשְׁכַּח: sic וְכִי אֶשְׁכַּח, unde fave, & וְכִי אֶשְׁכַּח, erit t. Notat Masoreth וְכִי אֶשְׁכַּח nusquam alibi per Pathach reperiri v.

* D. 18. Plenus sum—sermonibus; vel verbis, M. V. i. e. rationibus x: וְכִי אֶשְׁכַּח] Sine x, ut Masoreth observavit y. ¶ Et coarctat (vel, arctavit, Merc. P. vel, urget, Merc.) me spiritus uteri (vel ventris, Merc. JT. Pi.) mei] Sic P. Merc. i. e. zelus mentis meæ z: vel, quod concepi in animo meo. Sensa mei animi & conceptiones; illis urgeor, nec mihi temperare ultra quo quin eas effundam. Sic sæpe affectus homines impellit, &c. Vel, Dei Spiritus & zelus. Necessitatem loquendi sibi impositam dicit. Quod alii arrogantiae tribuunt, alii rectius zelo, ut finis arguit, quum nec eum Dominus nec Job notent. Sic verbum Dei ignis dicitur, qui contineri non potest quin erumpat, Jer. 5. 14. & 20. 9^b. Venter, pro corde; ut Job. 15. 35. Psal. 40. 8. Hab. 3. 16. Joh. 7. 38. Spiritus autem, pro animi sensu; ut Prov. 29. 11. stultus omnem spiritum suum educit c. Spiritus ventris est וְכִי אֶשְׁכַּח & alacritas urgens ad loquendum d. Metaphora est, vel, 1. à flatu in ventre concluso, qui magno impetu exitum quærit t: vel, 2. à gravidis, quæ premente foetu cupiunt ipsum eniti f. Significat se turgere, ut penè invitus loquatur g. Video tempus esse ut rumpam silentium, & sententiam meam in medio proferam h.

* Pi. 19. En, venter meus (i. e. mens mea, Merc. Pi.) quasi mustum (vel, est quasi vinum, Ang. sed i, quod alibi vinum, hic sign. mustum, à quo est periculum ruptionis i;) absque spiraculo; ita Ch. Ang. וְכִי אֶשְׁכַּח] Est tanquam vinum quod non aperitur, Merc. M. i. e. inclusum k: vel, cui non aperitur, JT. Pi. scil. uter in quo est inclusum;

in cuius utre nullum est foramen per quod vapor è musto fervente ortus exspiret l. Sym. vertit, &c. & vos i. Pi. וְכִי אֶשְׁכַּח, ut vinum novum non perflabile, vel, quod non habet perspiratum: i. e. quod per poros & meatus non exhalatur; vel, quod in vase undique occluso adservatur. Indè enim sæpe vasa rumpuntur m. Al. tanquam uter vini qui non est apertus, P. V. i. e. cui nullum datur respiraculum. q. d. Mens mea plena est rationibus n. Vinum pro dolio vel cantharo, &c. vini, ut 10 Psal. 75. 9. Sic—& vina coronant, i. e. pocula P. o Coc. Similitudo absolvitur sequente membro q. ¶ Quod lagunculas, &c. וְכִי אֶשְׁכַּח] Sicut (vel, & sicut, P. Ch.) utres (vel lagenæ, Ch. M.) novi (i. e. utres novo vino pleni; alioquin utres veteres rupturæ magis obnoxii sunt: vide Matt. 9. 17.) rumpitur, P. sim. r Pi. Mo. finditur, diffunditur, Merc. sic Ch. finderetur, JT. Pi. Scil. venter meus, (i. e. mens mea,) nisi flatui ejus exitum permitterem *. Vel, qui rumpuntur, M. q. d. Venter meus dirumpitur, five crepat, nisi loquar t. Confer 20 Jer. 20. 9. וְכִי אֶשְׁכַּח ad וְכִי אֶשְׁכַּח referunt interpretes: at וְכִי אֶשְׁכַּח tam potest dici de contento ac profluente, atque de continente. Vide Job. 28. 10. Psal. 74. 15. Simile Esa. 51. 1. Sensus est, Sine periculo non possum diutius quod cogito intra pectus continere, erumpat oportet y. Nota וְכִי אֶשְׁכַּח hinc tantum pro utre reperiri, alibi pro Pythone z; qui sic videtur dictus, quod isti velut ex utribus, five ex concavo & abscondito loco, vocem emitterent a. Hinc tantum pluraliter exstat, וְכִי אֶשְׁכַּח; quæ vox propriè vasa testacea significat c. Comparat animum cum utre vini ferventis, ut indiget quàm invitus loquatur, quàm libenter se velit continere d.

20. Loquar, & respirabo, וְכִי אֶשְׁכַּח] Et erit (vel, ut sit, JT. Pi.) respiratio mihi, P. i. e. recreabor t. Latum t V. erit mihi, i. e. dilabor; contrarium arctationi, cuius meminerat. וְכִי אֶשְׁכַּח impersonaliter sumitur; unde וְכִי אֶשְׁכַּח dilatatio, quum quis ex angusto in latum spatium educitur: q. d. Melius habebō f. Laxius erit mihi, Coc. ¶ Et respondebo, וְכִי אֶשְׁכַּח] Et sermonem aggrediar, vel exordiar, Merc. V. ut וְכִי אֶשְׁכַּח passim sumi diximus g. 8 Merc.

40 21. Non (Non nunc, five modo, Mo. M. Ch. D. & pro & l, enallage non insolens h: Nequaquam, P. vel, h D. Nè quæso, Merc. JT. Veruntamen nè quæso, Pi.) accipiam (vel suscipiam, Merc. vel, suscipere cogar, Pi.) personam (vel faciem, five vultum, M. Ch. Merc.) viri] Ità Mo. M. &c. i. e. cuiusquam, Merc. sim. JT. Pi. q. d. Absit à me ut cuiquam aduler, vel ex favore & gratia cum illo agam, seposito merito causæ i. Neque verò i. Pi. sim. personæ cuiusque hominis aliquid tribuam, Ti. Neque verò Merc. V. cuiusquam rationem habebō, Ca. sim. V. Nè accipiam, &c. Imperat sibi *. ¶ Et Deum homini non æquabo] i. e. Neque patiar ut Job, homo cum sit, se Deo æqualem faciat k. [Sed Hebræa longè aliter sonant:] וְכִי אֶשְׁכַּח] Neque hominem (vel, ad hominem, Merc. Mo. P. Coc. apud hominem, JT. apud quenguam, Pi.) cognominabo, M. Merc. &c. Non loquar adulatorum more, ut usurpans gloriosos titulos, ut appellem hominem prudentem, justum, &c. l. Non dicam, Vir optime, 1 M. sim. Vir sapientissime, Vir admirande *. Sed planè alloquar V. illum m. Non utar cognomentis & tectis verbis five 50 titulis, occultè aliquem designans, & appellans vel sapientem, vel improbum; (nam & in laudem & in vituperium fit hæc cognominatio:) disertè, & citra ambages, rem uti est tractabo, quemque suo nomine compellando; non tectis verbis, quasi alicui velim parcere: uti alii fecerant quos hinc arguit: Illi enim, quum in Jobum asperrimè loquerentur, tamen, velut ejus auctoritate ducti, non apertè eum nominabant, sed tectè dicebant de exitio impiorum, Job. 18. 21. & 20. 29. At ego pleno ore in Jobum convertam orationem meam. Ut passim dicit, Audi, Job, &c. וְכִי אֶשְׁכַּח est, occultè aliquem designare, & per ambages aliquod dicere, vitandi odii, vel captandæ benevolentiæ, causâ; unde וְכִי אֶשְׁכַּח, relationes, relativa seu affixa pronomina appellant, quæ loco priorum nominum ponuntur; ut, verbum ejus, pro, verbum Petri, &c. n. Al. Ad hominem novè 60 mutato nomine loquar, P. vel, nè permixtum nomina, Coc. sim. Scult. Hujus contrarium est, libere loqui, & scapham scapham appellare. Hæc adulatione amittuntur vera rerum vocabula. Verbum וְכִי אֶשְׁכַּח habes Esa. 44. 5. & 45. 4.

84 45. 4. Vocavi te, Cyrum, nomine tuo, (nam שׁוּרִי vo-
catur,) יָדָנִי indigitavi te, signis & quasi permutato
nomine °. Al. Non utar præfatione, JT. i.e. Liceat mihi
per vos simpliciter, sine præfationibus, &c. sensum ani-
mi mei exponere P. Et apud quenquam nē, quæso, uti
cogar cognominibus, i. e. titulis honorificis ad adulan-
dum adhibitis q. Nec honorificis appellationibus cuiquam
blandiar, Ti. Nec homini indulgebo, Ca.
22. Nescio, &c. כִּי לֹא יָדָנִי אֲנִי Quia non novi
cognominabo, Mar. Mo. h. e. cognominare, iut. pro in-
finit °. Verba duo per conjunctionem copulata, aut sine
copula, usurpantur Hebræis sicut apud Latinos verbum
cum infinitivo: ut Gen. 9. 20. cepit & plantavit, i. e.
cepit plantare; Deut. 2. 31. incipe, posside, i. e. incipe
possidere; 2 Sam. 7. 29. velis & benedic, i. e. velis be-
nedicere; Esa. 1. 19. Si volueritis & audieritis, i. e. si
volueritis audire; Esa. 47. 3. (al. 1.) לֹא רוּסִיפִי יִקְרָאוּ לִי,
non perges vocabunt te, &c. pro, non perges vocari *.
Nam nesciam, & nomina permutem; Si de rebus aliter
judicem aut loquar atque ipse sunt, &c. Verba poten-
tialiter ponuntur, & ellipsis est particulæ hypotheticæ †.
Quia nescio ut cognominem, subaudiendum ¶ quod; q. d.
Nescio adulari, & veritatem fucare, & nomina rerum
mutare; non sum in ea re educatus aut exercitatus v.
Non novi quomodo aliquem cognominem, M. vel, præfatio-
nibus uti, JT. vel, mutato nomine alloqui, P. Non enim
curo (Heb. novi, ut Psal. 1. 6.) ut cognominibus utar, Pi.
Quippe indulgendi nescius, Ca. Nam si ad gratiam loqui
institui, Ti. ¶ Et si post modicum, &c. כְּמֵעָתָה
בְּרֵעִי בְּרֵעִי Brevi (vel, sicut modicum, Merc. ut parum,
Mo. secundum modicum, scil. temporis, Pi. vel, paululum
utentem, [præfationibus scilicet,] JT. illico, V. velut
exiguo momento, Merc. Coc.) comburat (vel tollat, V.
Mo. i. e. perdat, V. tolleret, Merc. JT. Pi. D.) me factor,
five conditor, meus, P. Merc. &c. i. e. Timerem poenam
Dei si tale quippiam facerem *, si adularer v. Al. com-
bureret, &c. à flamma, quæ in sublime tollitur: Al.
desolaret me, quod & sign. sed malo, abriperet, ut Job.
27. 21. Nota, non leve scelus esse veritatem pal-
liare, &c. 2. Cùm in brevi sit sublaturus me, &c. q. d.
Sciens quod in brevi Deus me sit rapturus ad judi-
cium, ut illi rationem reddam verborum & factorum
meorum †. Nescio an epifex meus citò me sublaturus sit,
Ti. Alioquin periculum esset nē me tolleretur, &c. Ca. Alio-
quin & me tineæ edent, o. [שׁוּ נემpe tineam sign.]
Elegans est ἀντιπαλῶσι in voce 'שׁוּ' tolleretur me: Al-
ludit ad שׁוּ in versu præcedente; q. d. Si capiam
faciem, me capiet b. [Al. aliter;] Ignoscat mihi, &c.
Id שׁוּ sign. Gen. 4. 13. major שׁוּ. Ergo quia ri-
gidum animadversorem & liberum objurgatorem præ-
dicaverat se, ut in illam partem potius peccaret, petit
ut Deus ignoscat sibi. Loquendi genus satis fami-
liare; q. d. — Nemini, parcam, ignoscat mihi Deus. Quod
non sunt affectui interpretes c.

C A P. XXXIII.

1. Audi, וְאִלֵּם שׁוּ Et sanè (Et certè, V. Et
quidem, P. Igitur, V. Verum enimvero, JT. Pi.)
audi, Merc. ¶ Job] Proximè loquebatur in tres so-
cios, nunc ad ipsum Jobum *. ¶ Omnes sermones, &c.]
q. d. Nihil otiosi dicturus sum.
2. Ecce, הִנֵּנִי Ecce nunc, vel quæso, P. Merc.
JT. Pi. vel, Ecce age; הִנֵּנִי interjectio est animi affectum
significans b. ¶ Aperui (vel, aperiā, P. vel, ape-
rio, Merc. JT. Pi. præf. Heb. pro fut. vel præf. c) os
meum] Ad loquendum. Stulti os semper patulum ha-
bent, & nunquam non temere verba effundunt: sa-
pientes autem non nisi opportunè & cum sapientia os
aperiunt. q. d. Audi me non temere neque inconsideratè
verba facturum d. Os aperire dicuntur apud Hebræos,
qui instituunt sermonem serium & de re gravi *. Vel,
cum מִפְּנֵי דֵּבָרִים de rebus magnis loquar. Hoc enim impor-
tat phrasis, os operire, Psal. 78. 2. Prov. 24. 7. Matt. 5. 2. &
13. 35 f. ¶ Loquatur, &c. לִשְׁוִי בְּרֵעִי Locuta est
(vel, loquetur, P. Ti. vel, loquitur, Merc. JT. Pi.) lingua

mea in palato meo, Mo. Merc. Palatum hîc latè sumitur,
pro toto ore: vel hoc dicit, quia intra palatum lingua
movetur e. Sub palato meo, Pi. D. Nam palatum oris cœ-
lum h. Cum, vel, unā cum, palato meo, JT. Pi. Cod. h. D.
ut itā duo loquelæ instrumenta notentur i. q. d. Difer-
tis verbis, distinctè & enucleatè, loquar: id fit quan-
do facillè lingua adigitur ad palatum; quod blæli præ-
stare nequeunt k. In gutture meo, M. in faucibus meis, k Cod.
Ch. V. in ore meo, Sy. Ar. V. D. Merc. Gestum & habi-
tum loquentis exprimit l.
3. Simplici corde, &c. יִשְׂרָאֵל לִבִּי אֲמֵר Rectitudo cor-
dis mei eloquia, vel verba, vel dicta, mea, Mo. sub. sunt,
vel erunt, Merc. P. M. i. e. Veritatem loquar m. Recta m. V.
sunt verba oris mei, Sy. Ar. Mea mens recta dictabit ver-
ba, Ca. Verbaque mea proficiuntur ex corde sincero, Ti.
Loquar sine ullo fuce id quod animus meus rectum
judicat n. Rectum animum meum sermones mei loquen-
tur, JT. Rectam sententiam cordis mei sermones mei pro-
ferent, Pi. ¶ Et sententiam (vel scientiam, Mo. Ti.
Ch.) puram labia mea loquentur; itā Ca. Ti. Ch. V. fim.
Merc. i. e. puram veritatem o: וְיִרְעַת שְׁפָתַי בְּרֹר מִלִּי v.
Et sententiam labiorum meorum clarè eloquentur, JT. Et
labia mea sententiam proferentia (Heb. scientia labiorum
meorum, hypallage, qualis Job. 15. 20 P.) loquentur pura, p. p.
i. e. sententias veras & sanctas: Heb. purum; enal-
lage numeri q. — Et gratus, vel acceptus, est sermo labio-
rum meorum, Sy. Ar. Et scientia, seu sententia, (seu pe-
ritia, i. e. eloquentia, Cod.) labiorum meorum purum
(sub. verbum) locuta sunt, i. e. loquuntur, pro, loquen-
tur; Latine loquitur r: sed verbum cum posteriori sub-
stantivo Hebraicè convenit; ut Job. 32. 7. & 15. 20.
& 19. 15 *. q. d. Meis labiis loquar purum, i. e. planum * Merc. fim.
& perspicuum, à fuce alienum, sincerum, & ab omni Pi. Ma.
scoria doli aut mendacii purgatum. Non ero alius si-
milis, qui mendaciis tecum egerunt & fucatis verbis,
quicquid in buccam venerat effutientes. Interim boni
Doctoris officium docet, quod est, non nisi diu medi-
tata & animo explorata & sincera loqui. Attentionem
etiam & benevolentiam sibi conciliat ab animi affectu
& sinceritate ipsius. Et sanè simplex est veritatis ora-
tio t. Significat se minimè dicendi peritiā commenda-
turum falsa & prava v. בְּרֹר nomen adverbialiter v Cod.
ponitur *. Et sententiam labia mea clarè explicant: * Coc.
Amici autem Jobi generalibus & dubiæ applicationis Scult.
sententiis se & mentem suam involverant, figuris ac
parabolis omnia oppleverant. Hinc controversia tam
lentè hæctenus processit, & Jobo ad evagandum occa-
sio data, &c. v. Labia mea id quod sciunt purè loquuntur, v Coc.
Heb. purum. Sic, vespertinus agebat z. d.
4. Spiritus Dei fecit me] Itā Merc. JT. Pi. Me con-
didit, sicut & te, vis illa Dei alma quā omnia creavit,
& continet ac conservat, &c. a. ¶ Et spiraculum a Merc.
(vel, halitus, seu afflatus, Merc. JT. Pi.) Omnipotentis
vivificavit me] Itā P. Vel, vivificat; hanc mihi vitam
concedit & conservat. Alludit ad Gen. 2. 7 b. Q. hæc b Merc.
referunt ad sapientiæ inspirationem ex Spiritu Sancto,
quasi ex eo auctoritatem sibi velit conciliare c. Pro- c Q. in
leptis est: q. d. Non est quod putes doctrinam sanctam Scult.
à me non posse profici; Spiritus enim Sanctus, qui
animam rationalem mihi indidit, potest me non minùs
quàm te aut alium quemvis cognitione veritatis illu-
minare d. Verum ad creationem respici tum verba d Pi.
ipsa tum vers. 6. docent. Sed quid exhinc concludit?
1. Se Deo, ut creatori, hoc debere †. 2. Se non de-
bere à Jobo contemni, eodem auctore factum, & pari
conditione in hoc f; & suas etiam actiones à Deo gu-
bernari g. 3. Jobum secum faciliùs quàm cum Deo
tremendo, ut optabat, hac de re posse colloqui h. q. d.
Sum creatura, ut tu, proinde ex æquo mecum agere
potes i; nihil meā præsentia terreberis. Pertinent hæc
ad id quod Job optabat 9. 34. & 13. 20, &c. Ex hoc
loco quidam Trinitatem colligunt k, nec malè. Nam
nominatur hîc Deus Omnipotens, & Sufficiens, & Spi-
ritus Dei l. [Plura videre est in Authore, qui hîc Enei-
dinum ad partes vocat. Verum non est nostri instituti
controversias tractare, sed Scripturas pressè explicare.]
Sed id subtilius est, & prior sensus simplicior. וְיִרְעַת
& וְיִרְעַת pro synonymis reperiri videas, sicut & וְיִרְעַת Deus
& וְיִרְעַת Omnipotens pro eodem passim sumuntur m. Sensus m Merc.
loci

loci est, Nam & me Deus Spiritu suo condidit, & vitam tribuit mihi. At aliud est, fecit me; aliud, vivificavit me: Aliud enim est, fingere ex luto; aliud, inspirare spiraculum vite. Illud est, facere; hoc, factum vivificare. Et ita distinguuntur Job. 10. 9, 12.

5. Si potes, responde mihi [Sim. ferè omnes.] Heb. redde mihi; *לִּי תֵּעָנֶה*, pro *לִּי תֵּעָנֶה* P. Facio tibi potestatem ad singula argumenta respondendi. Aequa erit disputatio: non tibi os præcludam, ut focii; aut, ut Deus, te terrebo. Significat sua argumenta invicta fore. Si poteris respondere mihi, JT. ¶ Et adversus faciem, &c. *לִּפְנֵי הַיָּצִירָה* [Dispone, (sub. verba tua & rationes, Merc. ex He. sim. V. D. Pi. ut Job. 32. 14. Pi.) coram me confiste, Merc. P. sim. Mo. *לִּפְנֵי* transitive exponitur. Potest & intransitive sumi, Instrue tete. Apta te coram me, assiste, M. Dirige contra me, (vel, in faciem meam, Scult.) pedem fige, Coc. vel, siste te, Scult. Pi. Directè in os mihi contradicas, firmoque contra me, ut adversarium, stes talo, constantèrque tuam agas causam. Confiste, Merc. Pi. velut in acie, stationem tuam viriliter tuens contra me. Confer Psal. 2. 2. Metaphora à re militari. Et acie directà mecum congregare, ac fortiter obtine gradum tuum, Ti. Mecumque congressus confiste, Ca. Et præpara te, & sta coram me, Sy. Ar. Differe epram me, resiste, JT.

6. Ecce, &c. *הִנֵּנִי אֲנִי כַּפִּירָה* [Variè reddunt.] En, ego juxta os tuum, (i. e. sermonem tuum, vel, pro voto tuo, q. d. Habes quod optasti; vide Job. 9. 32. & 13. 19. & 31. 35.) Deo, Mo. vel, pro Deo, P. JT. Merc. sub. sum, vel ero, Merc. vel agam, JT. Ecce me pro Deo, sicuti postulabas, Ca. q. d. Dei partes & causam contra te defensurus sum. *לִּי* in *לִּפְנֵי* valet pro; quod satis commodè fieri posset. Vide Job. 13. 19. Ecce, ego adsum Deo advocatus, ut postulasti, Cod. ex RS. Heb. Ecce, ego juxta os tuum ad Deum: Breviter admodum dictum: in quo vel est aposiopesis, vel demonstrativi pronominis emphasis hoc infert; *אֲנִי*, ego sto, existo, adsum. [Al. sic;] En, ego, sicut tu, à Deo sum, vel, Dei sum, ut *לִּי* genitivum indicet. Ecce, ego sum sicut tu et ad, vel apud, Deum, M. Scult. Coc. Sy. Ar. Ità *לִּפְנֵי* exponant, juxta mensuram & conditionem tuam; vel, pro ratione tui, eadem ratione quā tu; videlicet è luto decisis, ut sequens membrum declarat, ex quo confirmatur hæc interpretatio. Nam in scriptis poeticis membrum posterius ferè epexegetin continet prioris. Ego, inquit, Dei respectu, erga Deum sum in eadem quā tu proportionem; nempe, ille utriusque Deus, &c. Pares ergò origine pares esse possumus in certamine, nec alter alterum contemnat ac gravet. P. *לִּי* est syllabica adjectio, sicut & *לִּי*. *לִּי* expletivum est, ut Exod. 16. 21. Mal. 2. 9. *לִּי* nihil aliud est quàm *לִּי* sicut, ut Exod. 16. 21. Num. 6. 21. & 7. 5. Ecce, apud Deum tibi æquor, Ti. i. e. Secundum partem vel portionem (id valet os, ut 2 Reg. 2. 9.) tuam sum apud Deum. ¶ De eodem luto, &c. *מִלֹּטְךָ* [Variè reddunt.] E luto excisus (vel decisis, JT. Merc. Pi. formatus, vel creatus, P. Merc. sim. Ti.) sum etiam ego, Mo. Merc. M. &c. Nempe, in primo homine, tanquam pars illius, & ex illo oriundus; alioquin Elihu ortus est è semine parentum. Metaphora est à figlina. Ut figulus è massa luti solet partem aliquam excidere & assumere ex qua vās fingat; ita Deus à luti & limi massa, &c. Alluditur ergò ad primam hominis formationem.

7. Miraculum, &c. *אֵימָתִי לֹא תִבְעָתָה* Terror meus (quo scilicet te possem terrere; vel, formido mei, JT.) non consternabit (vel exterrebit, Pi. perturbabit, JT. Pi.) te, Merc. ut questus es de majestate Dei, Job. 9. 34. & 13. 21. q. d. Te meā majestate & potentia non opprimam. ¶ Et eloquentia mea non sit tibi gravis. Nostri, pro *אֲנִי*, legebant *אֲנִי*; veram eloquentia mea, &c. i. e. os meum. ¶ *אֲנִי לֹא יָבִיד* [Variè reddunt.] Nec manus, vel palma, mea (i. e. percussio, V.) tibi, vel, super te, gravis erit, Merc. P. V. JT. Pi. Coc. ex Ch. Scult. Ità & in *אֲנִי* est addititium & He. emanticum; (ut in *אֲנִי* brachium meum; Job. 31. 22.) *אֲנִי* pro *אֲנִי*, ut ad Jobi verba respiciatur Job. 13. 21. Al. Coactio (vel incurvatio, Q. in Merc.) mea non gravabit te, M. Q. in Merc. ut sit radicale,

ab *אֲנִי* incurvavit, quod semel reperitur, Prov. 16. 26. Et RR. sumunt *אֲנִי* pro cogere, subigere, subagitare; q. d. Onus meum, quod tibi imponam, non tale erit ut eograveris; rationes meæ non te oppriment; non me supra te efferam, ut te premam, ut quando aliquis alteri onus imponit cui succumbit. Non, ut Deus, ero tibi tremendus & gravis, ut nè hiscere quidem audeas, aut libere loqui. Ac si incumberem in te totus, non graviter premerem, Ti. Et onus meum super te non erit grave, Ch. in D. *אֲנִי* pro *אֲנִי*, elisā literā asperiore, quam Chaldaismus evellit, ut in Bel. [Al. sic;] Et oppositio mea tibi (vel, cura mea de te, Sy.) non sit tibi gravis, Ar. Sy.

8. Dixisti, &c. *אֲנִי אֲמַרְתָּ בְּאָזְנוֹי* Verum (vel Certè, Coc. sim. P. Merc. Pi. Tanummodo, JT.) dixisti in auribus meis, Merc. i. e. me audiente. Non dubiis, ut amici, argumentis te reum peragam, sed ex verbis tuis de vita tua judicabo. ¶ Et vocem verborum. Sive sermonum, Merc. JT. P. D. Vocem hīc appellat sonum: Verba tantum sunt articulata. Alibi est, vox spirarum, tubæ, fluctuum. Sic Virgilius, —fractasque ad littora voces, i. e. strepitum undarum, &c. Sic Aug. de Civ. Dei 22. 9. Exultabant in Dei laudem voces sine verbis, &c. m. D.

9. Mundus, &c. Heb. Purus sum sine scelere, Merc. vel prævaricatione, P. Merc. sim. JT. Pi. &c. peccato, vel delicto, D. ex Vulg. Nam *אֲנִי* dicitur etiam de levioribus peccatis. ¶ Immaculatus, *אֲנִי* Innocens, D. M. P. justus, Sy. Ar. mundus, Ch. Ca. Merc. irreprehensibilis, Ti. sim. *אֲנִי* nitidus, JT. Pi. Tersus, pexus, fricatus: vox Syra videtur. *אֲנִי* & *אֲנִי* à veteribus Hebræis, qui linguā Syra vel Syra affini usi sunt, ponitur pro fricare, eluere, &c. Hoc ergò notat penitentiam & sanctimoniam studium. *אֲנִי* ex Rabbinico verbo *אֲנִי* peccare, & sese mundare: Multa enim hīc occurrunt vocabula peregrina, maximè Syriaca P. q. d. Pexus, comptus, lotus & emundatus omni ex parte. Al. *אֲנִי*, Mo. à radice Deut. 33. 12. quæ tegere & protegere sign. unde *אֲנִי* portus, in quo naves sunt tectæ & tutæ à vento: ut *אֲנִי* mundus sit tectus à peccato, juxta Psal. 32. 1. Sed prius malim. Sed ubi Jobus hoc dixit? An non se peccatorem agnovit Job. 9. 2. &c? Confer Job. 14. 4. Videtur ergò Elihu finistre interpretatus Jobi dicta. Sed sciendum, reprehendendum in eo fuisse Jobum, quod temere multa in Deum effuderit, nec æquo animo crucem ferret, Deumque velut culparet quod prætermittum affligeretur. Vide Job. 38. 2. & 42. 3. Hæc quoad sensum dixerat Jobus cap. 10. 7. & 16. 17. & 23. 10, 11. & 27. 5. & 31. 5. Sed illis verbis tantum graviora peccata & hypocrisin removere voluit: verba tamen nimis generalia & dura videntur.

10. Quia querelas, &c. *הִנֵּנִי תְּוָאוֹת עָלַי יָמָא* Ecce, occasiones (vel, occasionem captatam, Ti.) contra me invenit, M. P. Mo. Pi. sub. Deus, M. Ti. Pi. ut *תְּוָאוֹת* sit transpositum pro *תְּוָאוֹת*; ut *כֶּשֶׁב* & *כֶּשֶׁב*, & id genus. Al. querelas, &c. Ch. i. e. murmuraciones, D. Querelas vanas, q. d. causas inanes atque fictas violandæ & infringendæ amicitia, vel ferendi jurgii, nequit. Vox hīc tantum exstat plur. & semel sing. Num. 14. 34. Est ab *אֲנִי* frangere. Accusationem, *אֲנִי* Discessionem; i. e. occasiones discedendi à me conatur invenire. Ecce, vacillationes in me reperit, Scult. ex Coc. nempe, peccata juvenilia, & lapsus animi infirmioris, &c. fragilitates, inconstantias. Eas inveniens Deus severè punit. Al. confractioes, D. Merc. Querit adversum me & invenit confractioes, i. e. ut confringat & irrita faciat omnia mea studia, instituta, conatus. Sic Num. 14. 34. cognoscetis confractioem meam, q. d. irritationem meam, i. e. ut ego omnia acta vestra per hos 40 annos irrita faciam, & conatus ac instituta impediam; ab *אֲנִי* confringere, &c. Al. En abruptiones quas contra me invenit, JT. Sive, quod Deus velit se ab ipso abrumpere, i. e. amicitiam cum eo solvere: seu, quod velit ei imputare quod ipse se ab illo abruperit. Sanè vox ita sumi videtur Num. 14. 34. Porro, Jobus his expressis verbis non est usus, sed ex verbis ipsius hanc ejus mentem fuisse constat. Vide Job. 14. 17. item Job. 13. 24. —27. & 19. 11. & 30. 21. Adinvenit, ut facile solent qui alicui male volunt. q. d. Exactè notat unde puniat. 11. Posuit (vel, Poniit, Merc. Continet, V.) in nervo

† T. acquiescere †. Sed ego hunc [quem scilicet ex Hebræis apud Merc. produxi] non puto esse loci sensum, quia cum præced. & seq. non aptè cohæret. Nam infra vers. 29. dicet, *En hæc omnia bis & ter facit*, &c. f. Hebræa autem sic se habent: *וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּשִׁנְיָתוֹ*. Et in duobus non intuebitur eum, Mo. vel eam; q. d. Ne putes Deum revocaturum sententiam in te latam: nam ut in uno videt, i. e. immutabiliter intelligit; ita immutabiliter judicat. Et secundo non opus est accipere illum, Ch. nempe sermonem. Et altera vice non videbit illud ipsum, M. Aut bis ad eum qui non consideravit illud, scilicet primam illam admonitionem; & subauditur *וַיִּשְׁמַע יְהוָה*. Aut etiam duobus (ad verb. & in duobus, vel duabus viis, V.) ei qui non viderit illum, P. sub. priorem modum, i. e. qui non perspexerit aut adverterit priorem illam viam: q. d. Multis modis consulit Deus salutem nostram; nonnunquam per revelationem, ut postea dicit. Qui primam admonitionem non fibicavit, solet eum & secundo admonere. Dixerat Deum non reddere homini rationem gubernationis suæ: nunc è contrario dicit quâ ratione Deus cum homine agat ut eum à peccando revocet. Et iterum, si homo id non animadvertat, Ti. Sensus esse videtur, q. d. Quereris, ô Job, Deum tibi non respondere ad singula. At scito Deum respondere hominibus, non quidem statim ad interrogata, sed aliàs, idque non uno modo, per somnium, &c. Etiam bis, non cernit illud mortalis, JT. sim. Coc. q. d. Fieri potuit ut tibi Deus jam sæpe responderet; sed videmus eam esse hebetudinem & oscitantiam nostram, ut vix graviter & sæpe sollicitantem agnoscamus. Aut bis, fitque ut non curet; is nempe quem Deus alloquitur P. Et secundo, (q. d. semel atque iterum, i. e. aliquoties, est enim numerus certus pro incerto,) nec (*וְלֹא* pro *וְלֹא*) videt illud, i. e. illam vicem aut viam, (fœmin. loco neutrius;) homo, scilicet, monentem Deum contemnit, aut non animadvertit: adeo cæci & stupidi sumus. Hebræi semel & secundo referunt ad duas illas vias quas postmodum profecturus est, vel per insomnium, vel per morbum. Sed malo generaliter de judiciis Dei intelligere. Exempla autem hujus admonitionis affert duo, vel (ut alii volunt) tria, per insomnia, per morbos, & per doctores, qui hominem in calamitate monent, &c. Ex una admonitionis via Deus ad aliam descendit. Hic ergo Elihu causam affert ejus quod dixerat, Deum non ad omnia verba & acta sua respondere homini; quia semel monere, &c. satis habet, interdum & secundo admonet, nec necesse habet ut identidem moneat: hominis autem est admonitiones non negligere; & si negligat, haud impunè feret. Non est itaque quodd de Deo queramus. Semel loquitur Deus ad sensus externos, iterum ad animum in somniis, &c. *וְלֹא* diligentem & claram indicat speculationem & observationem curiosam. Videre hic refertur ad verbum Dei, vel, quia tunc cum *וְלֹא* five visione junctum est; vel, quia visio pro omni cognitione ponitur, Marc. 4. 24. *Βλέπετε τί ἀκούετε, Videte quid, vel, quomodo, audiatis*. 15. Per somnium, &c. *וְלֹא* Per somnium, vel, In somnio, visionis nocturnæ, P. M. syntactice; quod non placet, ob accentum Legarme qui hic interjicitur. Per nocturni somni visum, Ca. [Reliqui hæc distinguunt;] In somnis, in viso, &c. Ti. In somnio, five, Per somnium, Ch. Merc. Pi. D. Coc. JT. Pi. per visionem, Ch. & visionem, Sy. Ar. aut in meditatione nocturna, o. visionem nocturnam, per appositionem; periphrasis somnii, quatenus nocti accidit ut homo somniet. In visione, &c. Repeto *וְלֹא* in. Inter prophetiarum & visionum genera Num. 12. 6. & aliàs connumerantur etiam insomnia. Hic & in seq. duos trêse modos exponit quibus Deus hominem alloqui soleat, ut ipsum à peccando revocet. Quando irruit (cadit, Merc. D.) sopor (altus sopor, JT. Pi.) super homines. Cum cæteri altum stertunt, privatim nonnullos admonet Deus, tum quum mentes hominum quietiores sunt, à negotiis & curis diurnis solutæ & liberæ, & ideo ad Divina contemplanda aptiores. Describit tempus quo insomnia solent accidere. *וְלֹא* Et dormiunt, &c. Heb. in dormitationibus, &c. i. e. Dum quiescunt homines in lecto suo. Adhuc *וְלֹא* proprie

est levior somnus, ut *וְלֹא*, hic tamen forte pro somno quolibet accipitur: *וְלֹא* est somnus profundus. D. *וְלֹא* In meditationibus, quando homini dubium est vigilaverit annon. Vide Job. c. 4. v. 12, 13, &c. 2 Cor. 12. 3. d. *וְלֹא*

16. Tunc aperit aures virorum; ita Ch. *וְלֹא* Tunc revelat, five detegit, (revelabit, Mo. vellicat, Ti. Deus scilicet,) aurem, &c. P. M. Merc. Pi. &c. i. e. Eos admonet, velut aurem rectam retegens, quod facilius & attentius audiant. Occurrit illa phras Ruth c. 4. v. 4. 1 Sam. c. 9. v. 15. & c. 20. v. 12. & alibi. Aurem etiam interiorcm mentis intelligit, q. d. Solet monere homines: i. e. Nonnunquam Deus advocat nos à malis per inspirationem. Aurem revelare, vel aperire, est, insinuare aliquid auribus animisque, quod intimis sensibus reponendum. Sic Job. 36. 10. Psal. 40. 7. Jcf. 50. 4. Al. Tunc revelat auri hominum, JT. i. e. afflictionum causas, usum & exitum ostendit; ut Gen. 20. 6. Et erudiens eos instruit disciplinam, *וְלֹא* Et castigationem (in castigatione, seu eruditione, Ch. in Mar.) eorum (tum scilicet, Merc.) obsignat, vel consignat, Merc. Pi. M. Ch. Mar. i. e. Pronunciat quæ certò definitur ventura illis. Significat eis se certò eos castigaturum, nisi à peccato destiterint: non secus ac si sententiam hanc literis mandasset, easque literas obsignasset. Metaphora. Alii, obsignat, seu claudit; i. e. impedit eorum supplicium, tempestivè eos monens, &c. Sed quia de eo cujus in somniis admonentur mentionem facit, ego obsignationem sententiæ aliò pertinere puto, ut executioni detur: q. d. Punitionem obsignat, & eos tandem punit, si non pareant. Et vinculum (five constrictionem, i. e. afflictionem, ut Job. 36. 8, 13.) illorum obsignat, Coc. *וְלֹא* & castigare sign. & vincire, pro *וְלֹא* sunt vincula. Si castigationem exponas, exit *וְלֹא* pro *וְלֹא*. Al. Et vinculo suo occludet, vel obstruet, eos; vel, & in vinculo eorum alligat eos, i. e. somno, sopore, quo quasi vinculo constricti tenentur; q. d. Instillat eis in aurem, quamvis sint somno sopiti. Al. Et in flagello eorum obsignat eos; i. e. Imprimat eis flagella. Et ob rebellionem eorum affigit, vel humiliat, eos, Sy. Ar. Et eruditionem (vel disciplinam, Ti. Scult.) eorum (i. e. quâ ipsi erudiuntur à Deo) obsignat, JT. sub. eis, i. e. imprimit in animis eorum quos castigat. Significat hæc phras, *וְלֹא*, efficaciter erudire. Confer Esa. 8. 16. signa legem, &c. h. e. inculca, & omnibus modis *וְלֹא*. Vel, velut impresso sigillo consignat, Ti. M. Loquitur nocte ad hominem, & ne vanam putet esse visionem, castigatione eam consignat. Castigatio eorum est quasi signaculum à Deo impressum, quo illos commonefacit; vel potius hæc ratione Deus obsignat, quasi notâ & caractere, filios suos, juxta Heb. 11. f. Disciplinam dicitur Deus obsignare, quando afflictionem hominibus minatur, tam certò futuram, quàm si sigillo Divino hæc minæ confirmatæ essent. Obsignantur enim quæ certa esse volumus; Deut. 32. 34. Jcf. 8. 16. Et eorum pœnam concludit certam & fixam esse, & ejus autoris à quo non sit exigenda ratio; nec disputandum est cur malis afficiantur.

17. Ut avertat, &c. *וְלֹא* Ut avertat, vel amoveat, (vel abstrahat, M. amoliat, Coc.) homo opus, P. JT. seu factum, Coc. vel, hominem opere, Mo. five ab opere, M. Merc. ab opere suo, Pi. sim. Sy. Ar. quasi *וְלֹא*. Præp. *וְלֹא* membro sequente repetenda est per *וְלֹא*. Ut amoveat, nempe Deus, de quo, tanquam agente, loquitur in membro seq. cum quo hoc membrum jungitur per *וְלֹא*. Sed & ordo vocum hoc insinuat. Ver. 16. Deus obsignat, &c. & mox annectit, Ad amovendum; q. d. Istud autem facit Deus ut amoveat, &c. Concise hoc dictum. Ut homini facta detrahatur; i. e. ostendat eum nocentem esse, & ea fecisse ac peccasse propter quæ non sit superbiendum, sed oranda venia. Ità fit ut homo, Dei magnitudinem animadvertens, sese submittat, atque ita veniam salutemque obtineat. Vide eadem penè cap. 36. Ut homo nihil faciat. Sic constricção explicatur à consequenti. Ut hominem coerceat ab incepto, Coc. Opus hic malum intelligitur, ut patet tum ex re ipsa, tum ex membro sequente. Synecdoche

doche generis ^b. *Opus*, pro opere malo; sicut *uxor*,
[†] *Prov. c. 18. v. 22. pro uxore bona* ^c; & *lana*, pro lana
[†] *alba, &c.* ^{*} Ut omittat opus hominis, & faciat opus
[†] *Dei* ^d. *Ut homini adimat factum pravam*, Ti. sim.
[†] *Merc. D. vel, ut abiciat à se homo opus pravam*, V. sim.
[†] *Merc. i. e. ut delistat ab instituto* ^f. *Ut avertat ho-*
[†] *minem ab injustitia*, o. vel, *ab opere malo*, Ch. simil.
[†] *Merc. quod instituerat*: sive, à viis suis malis, nè in
[†] *illis pergat*, vel, nè quid pravi suscipiat; ut de Laban
[†] & Abimelech videre licet ^g. *Opus* videtur tectè oppo-
[†] ni concupiscentiæ & cogitationi. Vide Mich. 2. i.
[†] *Jac. 1. 15. Nè radix amara in fructum exeat* ^g. q. d.
[†] *Ut homo sic admonitus conceptum animo facinus non*
[†] *deducat in actum; ut Genes. 20. 6, 7. & 31. 24.*
[†] *¶ Et liberet eum de superbia*, [†] *וְיִגְדֵּל מִכְּבוֹדוֹ* [†] *Et*
[†] *(vel ut, P. JT. & ut, Pi. Coc. ut, inquam, Merc.) super-*
[†] *biam (sive elationem, Merc.) viro, vel, à viro, tegat,*
[†] *Merc. Mo. Ti. JT. Coc. Pi. Scult. sim. M. V. Ch. D. (sub.*
[†] *Deus, V.) i. e. auferat; nam quod tectum est, id ab-*
[†] *latum est è conspectu* ⁱ. Nè ultra in eo exister, aut ap-
[†] *pareat* ^k. Ut reddat hominem humilem; ut humi-
[†] *liet eum sub manu sua* ^l. Ut discat homo sese Dei ma-
[†] *nuui summittere* ^m. Nè superbè in proposito suo im-
[†] *pio progrediatur, sed humiliter se voluntati Dei sub-*
[†] *jiciat* ⁿ. *Tegere* hñc, pro *remittere*, ut Psalm. 32. 1.
[†] *Superbiam nominat, ut scelerum matrem & radicem*
[†] *Per superbiam omnia peccata possumus intelligere* ^q;
[†] *quia hæc est origo peccati. Vide Psalm. 19. 14. A su-*
[†] *perbia cohibe, &c.* ^r. *Faciâtque ut absit à viro superbia*, Ca.
[†] *Id non tantum de audacia ad faciendum malum, sed*
[†] *etiam de fiducia sui & suorum operum, intelligendum*
[†] *est, per quam homo excidit Dei justitiâ, Luc. 18. 9, 14.*
[†] *Summa pietatis est, humiliter ambulare cum Deo, Mich.*
[†] *6. 8. Ergo si homo per afflictionem à superbia serva-*
[†] *tur, est ejus sanè maxima utilitas, nec afflictus queri*
[†] *potest quod pro hoste habeatur* ^t. *Ut tegat, &c. i. e.*
[†] *ut si quid bene fecit, nè inde superbiat. Superbia tegi*
[†] *dicatur, quia instar meretricis est. Ut illa urit videndo;*
[†] *sic ostentando & extollendo magnitudinem facti boni*
[†] *superbia se infinuat. Ergo, ut à meretricis pulchritu-*
[†] *dine facies avertenda, ne videatur: ita Deus tegit fa-*
[†] *ciem hominis afflictione, nè nimio sui suorumque ope-*
[†] *rum amore in superbiam ruat, sed illam non vide-*
[†] *at, non sentiat* ^u. Nota vocem [†] *וְיִגְדֵּל* hñc esse pro [†] *וְיִגְדֵּל*,
[†] *vel וְיִגְדֵּל, Aleph absorpto, ut Job. cap. 22. vers. 29.*
[†] *Et mutatur hñc forma orationis, sive syntaxeos* ^v, (ut
[†] *Hebræis usitatum est* ^y), ex infinito in futurum ^z; &
[†] *subauditur vox וְיִגְדֵּל* ^z, vel וְיִגְדֵּל ^b. Quia præcessit
[†] *וְיִגְדֵּל*, sequi debuit וְיִגְדֵּל: Sed quia verbum reje-
[†] *ctum est ad finem sententiæ, mutatur syntaxis in aliam*
[†] *æquipollentem* ^c. וְיִגְדֵּל usitata enallage futuri pro
[†] *infinito* ^d. Incommodè R. Levi & alii pro corpore ex-
[†] *ponunt ut tegat ab homine corpus, i. e. corporales cupidi-*
[†] *tates* ^f: vel, ut tegat, i. e. protegat, corpus viri, Q. in
[†] *Merc. tegitque corpus viri, Sy. Ar. Sed hæc coacta*
[†] *sunt* ^g, & subtiliora ^h. וְיִגְדֵּל tamen est corpus, quomodo &
[†] *וְיִגְדֵּל Job. 41. 6. (ubi agitur de squamis Leviathan)*
[†] *Vulgatus reddit* ^h.
[†] *18. Ervens, &c. וְיִגְדֵּל נֶפֶשׁ מִן שֶׁחַר* ⁱ *Prohibetque*
[†] *(vel, Cohibeat, JT. Ut cohibeat, Pi. Prohibebit, vel, Ut,*
[†] *inquam, prohibeat, Merc. Prohibeat, Mo. Ut sic probi-*
[†] *beat, P. vel retrahat; abstrahat, removeat, V. Ut avertat,*
[†] *Sy. Ar.) animam ejus à fovea, Mo. JT. Pi. Merc. i. e. à*
[†] *sepulchro* ^j; vel, à morte. *Mors animæ* vocatur, quæ &
[†] *mors secunda* ^k. Vel, à corruptione, P. Ch. Sy. Ar. *Animam*
[†] *ejus, i. e. ipsum: Syn. memb. Et ipsum, i. e. corpus ejus:*
[†] *Syn. integri. Simile Psalm. 16. 10.* ^l. *Ut prohibeat, vel, i.*
[†] *homo* ^m. Ut hac ratione fervet se homo à corruptione,
[†] & [ut seq.] nè pereat gladio ⁿ. Vel, 2. (quod malim,) ^o
[†] *Deus; qui hac ratione, & per hanc admonitionem, si*
[†] *illam non negligat, eum à morte sive exitio avertit* ^o.
[†] *Parcit an-ejus, nè transeat in sepulchrum, M. Ejus animam*
[†] *vitamque retrahit ab interitu, Ca. ¶ Et vitam illius*
[†] *(vel suam, P.) ut non transeat in gladium* ^p *Ita M. Merc. seu*
[†] *telum, Merc. vel, per gladium, Ch. per telum, Cod. per*
[†] *tela, Ca. Nè transeat per missile, JT. Hypallage, pro, nè*
[†] *trajiciat eam missile* ^q. Nè incidat in telum, Pi. Heb. à
[†] *transfendo in telum, Pi. nè bauriat illam ensis, Cod. Te-*
[†] *lum וְיִגְדֵּל dicitur à וְיִגְדֵּל misit, quia è manu jaculantis*

emittitur ^q. Nè pereat vel gladio Divino vel huma- [†] *Pi.*
[†] *no, & quavis morte, vel corporali, vel animæ* ^r. Et [†] *Merc.*
[†] *non cadit ille in bello, o.* Et vitam ejus ab interitu, Sy. Ar.

19. Increpat quoque (vel, Iterum autem arguit eum, o.) [†] *Pi.*
[†] *per dolorem (in languore, o.) in lectulo; ita M. וְיִגְדֵּל*
[†] *וְיִגְדֵּל* [†] *Et, vel Aut, corripitur, sive coarguitur,*
[†] *(scilicet, quod peccaverit, Pi. vel, castigabitur, sive re-*
[†] *darguetur, Ti. Merc. Ch. vel, Cum mulctatur, Ca. Et*
[†] *cum redargutus fuerit, Coc. homo, Ti.) dolore, JT. Pi. &c.*
[†] *Cum morbum homini Deus immittit, perinde est ac si*
[†] *eum objurgaret* ^t. Loquitur hñc de secunda via quæ [†] *Merc.*
[†] *Deus nos avocat à malis* ^u. Non tantum per verba, [†] *V. sim.*
[†] *sed etiam per verbera, eum arguit* ^v. ¶ Et omnia [†] *Mar.*
[†] *ossa ejus marcescere facit, וְיִגְדֵּל וְיִגְדֵּל* [†] *Et multitudo* [†] *Scult.*

[†] *offum ejus fortis, sive robusta, Mo. Merc. sub. corripit-*
[†] *tur, Merc. D. Morbo ad intima usque & validissima*
[†] *ossa penetrante, totumque hominem occupante, ut*
[†] *nunc in Jobo, &c.* ^z. *Ut multitudo, &c. fortis, i. e.* [†] *Merc.*
[†] *etiamsi robustissima sit corporis compage* ^z. Et (vel [†] *G.*

20 [†] *idque, Pi.) in multitudine offum (vel membrorum, Ch.)*
[†] *suorum, sive ejus, Pi. P. robusta, Pi. vel, est fortis dolor, P.*
[†] *sim. Ch. Mar. Etiam multitudo, &c. dolore fortis, JT.*
[†] *Et multitudinem, &c. Sy. Ar. M. corroborat, Sy. Ar. for-*
[†] *titer castigat, M. Et quantum est offum illius vehementi*
[†] *morbo, Ti. Per quotquot habet membra, Ca. Et quam mul-*
[†] *tum est offum ejus, fuerit horridus acervus. וְיִגְדֵּל, alibi*
[†] *וְיִגְדֵּל, si concretum, notabit horridam constitutionem;*
[†] *si abstractum, videtur systema offum, in lecto jacens*
[†] *tumulo lapidum comparari* ^z. Duplex hñc est lectio: [†] *Coc.*

30 [†] *וְיִגְדֵּל, à וְיִגְדֵּל multiplicavit, [quod nominati autores se-*
[†] *quantur;] & וְיִגְדֵּל, à וְיִגְדֵּל litigavit* ^z, [quam lectionem [†] *V.*
[†] *alii sequuntur.] וְיִגְדֵּל scribitur per ו, et si legatur per ו, [†] *Merc.*
[†] *Potius legerem vocem וְיִגְדֵּל secundum literas* ^c. Et lis, [†] *Pi.**

[†] *vel dissidium, vel contentio, offum ejus vehemens est, Pi. V.*
[†] *He. in Merc. i. e. Acerrimo dolore premitur* ^d. Quasi [†] *V.*
[†] *Deus cum offibus ejus contendat* ^e. Lis, i. e. dolor of- [†] *He. in*
[†] *fium, per quem Deus cum ipso velut litigat. Metapho-* [†] *Merc.*
[†] *ra, qualis Psalm. 38. 4. Non est pax in offibus meis* ^f. Sed [†] *Pi.*

40 [†] *quorum hæc affect Elihu? Resp. Amanter & rectè*
[†] *Jobum monet, hæc tam sæva mala in bonum ejus &*
[†] *salutem immitti, ut per patientiam discat sese agno-*
[†] *scere, & culpam suam, quod ita in Deum debacchetur;*
[†] *de quo postea aget* ^g. [†] *Merc.*

20. Abominabilis, &c. וְיִגְדֵּל חֵיוֹן לֶחֶם [†] *Et aver-*
[†] *satur, vel fastidit, vel abominatur, (vel, abominari facit*
[†] *eum, P. Mo. V.) vita (i. e. anima ^h, fatigata morbo ⁱ), [†] *Pi. V.*
[†] *ejus panem, sive cibum, Merc. Ti. &c. Ut exsecretur, &c.* [†] *V.**

50 [†] *M. sim. JT. Al. Et abominatur eum—nempe panem, V.*
[†] *Pleonasmus relativi antecedenti suo præpositi* ^k; ut
[†] *Exod. 2. 6. Hic pleonasmus linguæ Syriacæ familiaris*
[†] *est in rectione genitivi. וְיִגְדֵּל est præter. Pihel ab inusi-*
[†] *tato וְיִגְדֵּל. וְיִגְדֵּל alibi non legitur in Scriptura. [†] *Pi.**

[†] *Deducunt ex lingua Arabica; & וְיִגְדֵּל apud scripto-*
[†] *res Talmudicos significat scoriam, sordes, excrementum,*
[†] *&c. itaque וְיִגְדֵּל est velut sordidum & immundum*
[†] *abominari* ^m. Vox וְיִגְדֵּל Syra est; notat *nauseare* ⁿ. [†] *Merc. Pi.*
[†] *¶ Et anima, &c. וְיִגְדֵּל מֵאֵל מֵאֵל* [†] *Et anima ejus* [†] *Coc.*

60 [†] *(sub. respuat, M.) cibum appetentiæ, sive desiderii, Merc.*
[†] *&c. i. e. quem homo solet appetere propter suavitatem*
[†] *o. Desiderabilem, P. JT. Pi. Adèd savi morbus* ^o *Pi.*
[†] *& eum atterit, ut etiam cibos exquisitissimos fastidiat.*
[†] *Confer Psalm. 107. 18.* [†] *P. Merc.*

21. Tabescet caro, &c. וְיִגְדֵּל בָּשָׂר מְרֹא [†] *Consumitur*
[†] *(vel, Deficit, M. P. Deficiet, i. e. definet, V. Consumetur, Mo.*
[†] *Consumatur, JT. Ut consumatur, Pi. Ti. ut repeto ex præ-*
[†] *ced. versu ^q,) à vidente me, Mo. ab aspectu, vel visione, Merc. [†] *Pi.**

[†] *P. sic Ch. Coc. JT. Pi. nè videatur, Ti. Ut videre non*
[†] *possit, i. e. ut deficiat visus* ^r: vel, ut videri amplius [†] *M.*
[†] *non possit* ^t; non ultra appareat præ macie, &c. [†] *Pi. &*
[†] *merum skeleton sit* ^v, qui antè obesus fuit. Vel, ut ejus [†] *Merc.*
[†] *aspectus deformetur; ut [caro] injucunda sit visu.* [†] *Sim. V.*

70 [†] *Nota in וְיִגְדֵּל accentum in penultima, ut Job. c. 7. v. 8.* [†] *Scult.*
[†] *¶ Et ossa, &c. וְיִגְדֵּל וְיִגְדֵּל* [†] *Et comminuntur,*
[†] *vel conteruntur, (vel confringuntur, P. Mo.) ossa ejus,*
[†] *non videntur, vel videbuntur, Merc. P. Mo. vel, nè appa-*
[†] *reant, P. Non sunt conspicua præ comminatione: vel,*
[†] *præ deformitate sunt inamœna aspectu. Est autem*
[†] *duplex lectio: scribitur וְיִגְדֵּל, & comminatio eorum, scil.*
[†] *tanta erit, &c. at legitur וְיִגְדֵּל, & comminuntur; ideo*
[†] *in*

⁷ Merc. in posuerunt Schurec. Alii, & elevabuntur, vel exstabant, vel eminebant, (vel, extra prominent, M. & promineant, Ti. Pi. JT. sim. Coc.) ossa ejus, quæ (sub prius, V. Ti.) non videbantur, JT. Pi. Ti. vel, quæ prius videri nequibant, M. [Ca. totum sic reddit, Et carne sic tabente, ut non appareat; & artibus ita depopulatis, ut non exstent. o. sic, Quoadusque putruerint ejus carnes, & ostenderit ossa sua inania; Intellige, vacua medullâ.] Eleganter dictum, Caro quæ videbatur evanescit, & ossa quæ non videbantur apparent. ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

angelus magni consilii, (ut o. ibi reddunt,) Esa. 9. 6. angelus faciei Domini, Esa. 63. 9. & Exod. 23. 20. Coc. Huic optimè conveniunt quæ sequuntur. ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵

sanet & salvet :) & 2. *hominis*, quâ homo vel res recta est apud Deum; idque vel est Dei beneplacitum de homine & de re; vel potius, officium hominis, inprimis fides. Hæc omnia minimè sunt separanda; nec satisfaciunt textui qui non omnia quæ verbis significari possunt exaudit. *Restitudo* hæc comprehendit in se totum hominis officium, quod illum rectum constituit in foro Dei suæque conscientie; nempe fidem & poenitentiam, & omne illud quod homo & facere & credere tenetur, ut Deus illum pro suo habeat, eique propitius sit. Porro, sicut hypocritæ recti sibi videntur, cum non sint: ita pii sæpe integritatem suam cernere nequeunt, quam idcirco investigat non sine magna difficultate fides. Interpres, & ostendit homini, sive quiddam jam rectus est, sive quomodo rectus effici possit.

24. *Miserebitur ejus*; ita Sy. Ar. *וַיִּרְחֶם*] *Tunc* (si ægrotus illè respuerit^a), *miserebitur* (ad verb. *Et misertus est*, &c. præter. pro fut. vel præf. & abundat^{*}), *ejus*, Merc. i. e. hominis, V. *Tunc miserebitur*, Pi. V. vel, *gratiam exhibebit ei*; nimirum remittendo ei peccata, & pristinam ei valetudinem restituendo, ut sequentia declarant. *Et misereatur ei*, M. *Et parcat ei*, Ch. *Beneficio eum prosequitur*, Ti. *Et gratia illum complectatur*, Coc. Sub. vel, *Deus*, M. V. Ti. D. Pi. Ca. vel, *Angelus*, Mar. *Christus*, Scult. Melius vertes, *Supplicet ei*^b, nempe Deo. Firmant hoc sequentia. Ità *וַיִּתְּן* Job. 19. 17.

supplex factus sum. Supplicat autem Angelus Deo ejus gratia qui decubuit. Precatio autem ejus sequitur, *Libera eum*, &c.^d ¶ *Et dicet*] Ità P. Pi. Ch. Sy. Ar. Merc. dicatque, M. Coc. & dixit, Merc. vel dicit, Merc. Ti. & dixerit, Mo. JT. Vel, 1. Deus Angelo, sive nuncio illi, *Redime*, &c.^{*} i. e. Nuncium illum jubebit ei renunciare impetratam esse sibi liberationem^f. Sed durum est Ministri tribuere propitiationem^g. Verùm actio Ministri in liberando ægroto est illi actioni gemina in remittendo peccato Joh. 20. 23. nimirum utraque est ministerialis & declarativa, non originaria & autoritativa. Non propriè liberat eum interpres, sed dicit Deum hoc facturum^h. Vel, 2. Deus morbo i.

q. d. Parce illi, ò morbe lethalis^k. Morbi veniunt vel abeunt ad jussu Dei^l. Vel, 3. Angelus ad Deum^m, sive Christus pro eo intercedens ad Patrem, *Libera*, &c. Ità optimè, plenè & propriè hæc explicari possuntⁿ. ¶ *Libera* (vel, *Salvabo*, Sy. Ar. vel, *Redime*, Merc. Mo.) *eum*, ut non descendat in corruptionem] Ità Sy. Ar. Ch. P. vel, in fossam, Merc. Ti. JT. Pi. sive sepulchrum; vel, nè moriatur^o. Vindica illum ab interitu: q. d. Curabit Deus illum sanandum per Angelum P. *Redime eum*, scil. à morte æterna^q: i. e. Annuncia ei redemptionem illam^r. [Al. sic;] dicatque, cum redimit eum, Ne descendat in sepulchrum, M. ¶ *וּבְרִיבָהּ*] Vox *וּבְרִיבָהּ* alibi non reperitur, & exponitur per *וּבְרִיבָהּ*. ¶ *Inveni*, &c. *וּבְרִיבָהּ*] Consequar peccati veniam, nempe illi in cujus gratiam oro^t. *Inveni propitiationem*, Mo. P. M. sim. Ti. redemptionem, Ch. Merc. vel, pretium redemptionis, Græcis *ἀντίδοτον*, Merc. ita Pi. Coc. i. e. Vel, 1. Inveni medium per quod ille consecutus est propitiationem. Medium illud est morbus & doctrina sana^u.

Vel, 2. Inveni in eo poenitentiam, (& bona opera^v): *ἐξιστάς τὸν ἁμαρτωλὸν ἀπὸ ἀδικίας*, (*Propitiatio est à peccato abscedere*), Eccles. c. 35. v. 3^x. Jam satis humiliatus est, culpam agnovit, mihi satisfactum est ejus fide & respicientiâ, &c.^y. Vel, 3. Hoc *וּבְרִיבָהּ* non est aliud quàm sanguis Christi, in quem & veteres crediderunt^z. Inveni quo ille redimatur à mortè, pro justo jam eum habeo propter fidem. Agnosce hîc & Legem, quâ homo humiliatus peccatum agnoscit; & Evangelium, quo credit propter Christum remissa peccata^a. [Sed quis dicit, *Inveni*, &c.?] Resp. 1. Deus hoc invenit, nimirum in seipso & corde suo, pro summa sapientia sua hoc excogitavit: Opus erat atque inventio unius Dei, non hominum, non Angelorum, &c. Vide Eph. 3. 10. 1 Pet. 1. 12^b. Subaudiendum hîc aliquid, Et dicet illi, *Inveni*, i. e. Accepi, sive suscepi, propitiationem; h. e. Volo esse illi propitius^c. 2. Christus dicit, Ego inveni & acquisivi redemptionem & *וּבְרִיבָהּ* pro peccatis ejus^d. Sic Heb. 9. 12. cum invenisset æternam redemptionem, h. e. impetrasset à Deo, &c. Vel ad peccatorem respicere potest, q. d. *Inveni lytrum*, scilicet

apprehensum ab eo per fidem, &c.^{*} *Inveni*, i. e. pro-curavi respicientibus^f. 3. Minister dicit, Ego inveni, scilicet in Scriptura, propitiationem^g. [Ca. totum sic reddit, *Deus, ejus misertus, jubet eum à descendendo in interitum vindicari, sese invenisse mulctam*. JT. sic,] *Et de gratia eum allocutus, dixerit*, (i. e. cum pius ille nuncius seu Doctor beneficium Dei afflicto prædicaverit, & pro eo oraverit Deum, &c. ut Jac. 5. 14.) *Redime eum*, (summa orationis quæ apud Deum pro afflictis habenda est,) *nec descendat in foveam, expiatione quam inveni*, i. e. quam in Christo consequutus sum^h.

25. *Consumpta est caro ejus à suppliciis*, *וְשֵׁשׁ בָּשָׂרָא מִשְׁפָּטִים*] *Mollitur* (vel, *Reflorescet*, M. *Recreatur*, JT. *Tenera*, vel *Tenerior*, redditur, Pi. P. Merc. *Succulenta erit*, Mo. *succulentior*, vel *corpulentior*, V.) *caro ejus præ pueritia*, Merc. Mo. vel, *carne pueritia*, P. vel, *plusquam in pueritia*, sive *juventute*, JT. Pi. M. V. Merc. vel, quàm fit pueri. Insignis hyperboleⁱ. *Revirescens auge-* Merc. *scit caro ejus*, &c. Coc. *Recipitque vegetabilem vim majorem*, &c. Ti. *Mutabitur caro ejus sicut erat in pueritia sua*, Sy. Ar. *Infirmatur caro ejus*, &c. Ch. Verbum *וְשֵׁשׁ* alibi non legitur^k. Putatur compositum ex *וְשֵׁשׁ* vi- Merc. *rens*, sive *vegetus*, & *וְשֵׁשׁ*, quod Syriacè sign. *crescere*^l. Pi. ex Q. hæc continuant cum præced. vers. *Si adsit ei an-* Merc. Coc. *gelus*, &c. & Deus eum liberari jusserit; tunc ejus ca- sim. V. *ro*, &c. Sed malo sensum absolvi vers. 24. & hîc sub-

jungi fructus hujus liberationis, & remissionis peccatorum^m. ¶ *Revertatur*, &c. *וְשֵׁשׁ וְגוֹ*] *Redibit*, Merc. seu *redit*, ad dies adolescentie sue, Merc. M. &c. i. e. Erit eo habitu corporis quo erat in adolescentia suaⁿ. V. 26. *Deprecabitur* (vel, *Orabit*, Mo. M. *Exorabit*, Ti.) *Deum*; ita P. vel, *ad Deum*, Mo. M. Merc. *coram Deo*, Ch. Sy. Ar. *וְיִתְּן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל*] Vel, *Deprecatur*, non, ut alii, postquam convaluerit, sed dum conflictatur cum morbo, cognita suâ culpâ respiciens. Modum eum exponit quo ille veniam impetrat, &c.^o. *Cum* (vel *Si*, Pi.) *supplex oraverit*, &c. JT. ¶ *Et placabilis*, &c. *וְיִרְצֶה*] *Et* (vel *qui*, V.) *diliget* (*acceptabit*, Sy. Ar.) *eum*, P. *Et* (vel *qui*, Ti.) *placatur* (*bene volet*, Mo. Ti. *favet*, Ca.) *ei*, Merc. Eum gratum & acceptum habet P. Merc. Pi. ¶ *Et videbit* (vel *videt*, Merc. Ca. *ut afficiat*, JT.) *faciem* (*vultum*, Merc. Ca.) *ejus* (vel *suam*, M.) *in* (vel *cum*, Merc.) *jubilo*] Ità Mo. vel, *in beneplacito*, Ch. Intellige hoc, vel, 1. de homine, qui eam videt aliquo modo in hac vita, spiritu scilicet & internè, cum jubilo, i. e. lætitia; vel, per clamorem, i. e. orationem suam^q: sed malim *וְיִרְצֶה* pro læto clamore sumere^r. Q. in *Et apparebit ante ipsam in gloria*, Sy. Ar. Vel, 2. quod Merc. malim, de Deo; (q. d. Vultu læto & facili respiciet Merc. eum Deus, qui antè vultum ab eo avertebat, ei iratus,) de quo sequitur, & restituit, &c. t. *Videbit*, &c. i. e. Sum-

mo favore prosequetur eum, concedetque ei omnia optata^t. Deus ipsum benignè respiciet^v. ¶ *וְיִרְצֶה*] V. *Ostenditque faciem suam lætam*, Ti. vel, *cum jubilo*, M. G. D. i. e. cum læta acclamatione, cum gaudio^x. Hi D. *וְיִרְצֶה* in Hiphil exponunt, ut aliquando sumitur^y. *Et* Merc. *ejus vultum ovantis aspiciat*, Ca. ¶ *Et reddet* (vel, *reddet*, Ca. sim. Merc. *postquam restituit*, nempe Deus, Pi.) *homini justitiam* (vel *innocentiam*, Ca. vel, *secundam justitiam*, Ch.) *suam*] Ità M. Ti. Merc. Ca. vel *ejus*, Mo. P. i. e. justitiam quam peccando amiserat^z. Vide z Pi. ex

Ezec. 18. 24^a. *Justitiam*, i. e. fructum justitiæ suæ^b: Merc. ut *iniquitas*, pro pœna iniquitatis^c. Condigna præ- Merc. mia reddet, &c.^d. Emendatum eum eo loco habebit^e. quasi nunquam peccasset. Idem jus sanato quod fortis^f. T. *Hominem pœnâ liberat, datâ veniâ*^g. *Reddit justiti-* G. *am suam*, ut iterum sentiat [homo] se justum esse. Non Ca. ablata justitia redditur, sed ablatus justitiæ sensus^h. f. Coc. Ipsum à peccatis absolvit, & merito Mediatoris justum declarabit. Judiciale enim & forense quid hæc phrasis sapit^g. Eum per remissionem peccatorum jam Merc. pro justo habens, imputatâ ei Christi justitiâ^h. Merc.

27. *Respiciet* (vel *Prospicit*, sive *Contempletur*, P. V. JT. Pi. *Ut respiciat*, Ti. *Considerabit*, M. *Considerat*, V. *Diriget se*, Ch.) *homines*; ita P. JT. Pi. vel, *super* (vel *in*, Ti. Merc. vel *ad*, Ch.) *homines*, Mo. *וְיִשׁוּר עַל אַנְשֵׁי*] *Sed quis considerat*, vel *contempletur*?] Resp. 1. Deus, donec respiciantⁱ. Intuetur Deus in homines, cum y. quis scil. ita dicit, *Peccavi*, &c. qu. d. Si quis culpam suam

* Coc.

* Car.

* Pi.

* Merc.

* Pi.

* G. Cod.

* G.

* Cod.

* V. Pi.

* Mar.

* Car.

* Scult.

* Car.

* Q. in

* Car.

* Brought.

* in Car.

* Car.

* Coc.

* Scult.

* Merc.

* V.

* Pi. sim.

* Scult.

* Merc.

* Cod.

* Cod.

* Cod.

* Cod.

* M.

* Mar.

* G.

* Merc.

* Ità Merc.

* Pi. Jun.

* Coc. Scult.

* Merc.

* Car.

* V.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Scult.

* Q. in Merc. suam agnoverit, est ei propitius^k. Vel sic; Prospicit in homines, illis providet hanc ratione Deus, per afflictiones illos humilians, ut postea exaltet^l. Sed hoc coactius est. Resp. 2. Homo, de quo in præced. dicit^m. Aegrotus ille jam restitutusⁿ. Hic convertet se ad amicos, aut socios, &c^o. & confitebitur palam se justè punitum fuisse, &c^p. Restitutus hominum cœtum iterum adire poterit, eorumque conversionem etiam optans, illos suo exemplo erudiet, & [quæ sequuntur] dicit^q. Fructum alium liberationis subiungit, quod liberatus alios ædificabit, & in fide ac spe in Dei bonitatem confirmabit^r. ¶ Et dicit, (vel, dicit, Merc. Ti. dicens, JT. si quis dixerit, P.) Peccavi^s Ità Mo. Merc. Ch. vel, Peccaveram, JT. i. e. Culpam coram cæteris hominibus agnoscet^t. ¶ Et verè deliqui, (vel, quod erat rectum, M. Pi. Merc. nempe in agendo, Pi.) perverti, Mo. P. Ch. Merc. Et prævaricatus sum à probitate, Ti. ¶ Et ut eram dignus non recepi, (vel, quod erat rectum, M. Pi. Merc. nempe in agendo, Pi.) profuit (vel profuerat, JT. Pi. prodest, Ch.) mihi, P. Merc. V. D. Cod. sub. quod feci, quia nullum ex malis operibus fructum consecutus sum: modò agnosco quod illa quæ feci vana sunt^t. Non profuerat, i. e. nocuerat mihi, & me in morbum coniecerat; Annotus^v. Porro, (vel, ita sumitur Esth. 3. 8. & 5. 13^x. Non placuit mihi, sub. rectitudo, Tig. not. Non æquum, vel æquale, fuit mihi, Mo. Vulg. & o. in Merc. i. e. Non condigna, five æqualia, meis peccatis recepi^y.

28. Liberavit animam suam, &c. [פָּדָה נַפְשִׁי וְגו'] Redemit (vel, Sed redemit, Ti. Sed Deus redemit, Pi. Salva, vel Libera, o. Sy. Ar. Redimet, P. V. sub. Deus, V. Qui vindicaverit, Ca.) animam meam, &c. Merc. Ti. o. Sy. Ar. vel, animam suam, Ca. Q. in V. animam ejus, P. M. JT. Ch. Coc. Mo. ¶ Sed vivens, &c. [וְחַיָּה] Et (vel ut, JT. Ch.) vita mea (vel, vita ejus, P. Mo. i. e. anima ejus, V. Ch. anima mea, Sy. Ar.) lucem (in lucem, Mo.) videbit, o. sic M. vel videat, Sy. Ar. ut respiciat, JT. Et vitam (i. e. animam) meam, (repete, redemit, Pi.) ut lucem aspiciat, Pi. Ti. Et vita mea lucem videt; i. e. Luce hanc & vitâ jam fruor, qui antè eram in tenebris & semimortuus, &c. Hic sensus erit juxta id quod scriptum est, [וְחַיָּה] & pulchre convenit cum præced. vers. mimesi de confessione restituti ægri, Dei in se summam beneficentiam agnoscens; ita nihil in contextu immutatur. At in Bib. emend. etsi per scribantur hæc, leguntur tamen ab Heb. per i, ideo suprà scripserunt Holem, [וְחַיָּה]; quomodo Vulg. & o. legerunt: & tunc verba Elihu erunt, hunc locum de admiranda Dei miseratione concludentis: q. d. Ità liberat eum ab exitio corporis & animæ, &c. Græci in imperativo legunt, ut ad Angelum pergat Deus dicere, Redime; &c. Sed hoc remotius est, &c^z. Al. lucem videbit, nempe æternam & supernam, in futura vita^a. Sed ego de hac vita accipio^b. Vita ejus luce fruatur, h. e. felicitate. Si legas, anima & vita ejus, sunt verba Elihu; si, mea, verba erunt ægroti restituti^c.

29. Ecce, hæc omnia operatur (vel facit, five faciet, P. Merc. operabitur, V.) Deus^d Hæc, nempe, punire nocentem, poenitenti verò parcere, &c^d. Hoc epilogo locum claudit^e. ¶ Tribus vicibus per singulos; i. e. cum singulis^f: [בְּעַמִּים שְׁלוֹשׁ עָם נָבַר] Bis (sub. aut, V. sim. Pi. vel, o, Merc. JT.) ter (i. e. aliquoties^g, sæpius^h,) cum viro, Merc. JT. sim. P. vel, erga virum, Pi. Nunc eum deprimens, nunc attollens, &c. ut, si unâ afflictione non resipuit, aliâ admoneatur, &c. idque quoties libet, nè certum ei hac in re modum præscribamusⁱ. Hæc Cabalisticæ ad Pythagoricam suam [מַשְׁלֵשׁ עָשָׂר וְעוֹשֵׁי] referunt. At Maimonides multò rectius ait Deum aliquoties experiri an sanabile sit hominis ingenium: quod si sæpe monitus in gravia peccata recidat, tunc omittere ejus curam, & habere eum pro deplorato; quod est judicium obdurationis, bonitatem Dei sæpe contemptam subsequens^k. RS. hinc, & ex Amos. 1. 3, &c. & 2. 1, &c. colligit ter tantum ignoscere homini Deum, sed si quartò recidivet, reservatur ad gehennam. Sed falsum hoc: Nam & nos tenemur fratri remittere septuagies septies, Matt. 18. 22. i. e.

toties quoties verè poenitet, &c. nec Deus minus misericors est, &c. Sæpius peccavit David, &c^l. Sed ego non puto RS. tam stupidum, fuisse ut locum hunc vel illum ita intelligeret. Quod Burgenfis putat hinc Elihu sensisse idem quod RS. quod Deus tantum bis aut ter, & non sæpius, hominem admonet, ego non crediderim^m; sed est numerus certus pro incertoⁿ: quod aliquoties solet Deus ita agere, & affligere quoties vult & expedit; quod si tandem rebelles se præstent, tum demum in eos sententiam obfignat, & punit^o.

30. Ut revocet, &c. [וְיָשִׁיב וְגו'] Reducendo, &c. JT. Ad convertendum, &c. Mo. Ad avertendum, Pi. i. e. Ut (scilicet, Merc.) avertat, &c. Merc. Pi. Ità verbum accipitur Mal. 2. 6 P. ¶ Et illuminet, &c. [וְיָאִיר] Et, vel ut, illustretur, five illuminetur, (vel luceat, Ch. ad lucendum, Mo.) luce, vel in luce, viventium, Merc. Pi. M. &c. vel vivificat, Ti. sim. Ca. vel, hujus vitæ, JT. i. e. Ut lumen recipiat, & versetur ac conspicuus sit inter homines, qui antè obscurus, & penè sepultus, jacebat^q. Q. de futura vita intelligunt, sed malim de hac vita^r. [וְיָאִיר] pro [וְיָאִיר], per syncopen^s.

31. Attende, Job^t Ad hæc jam dicta scilicet^t. Vel significat quædam adhuc dicenda superesse^t.

32. Si—habes, &c. [וְאִם יֵשֶׁנּוּ] Si sunt (Si adsunt, JT. Aut si suppetunt, Ti. V. Merc. Veruntamen si sunt tibi, Pi.) sermones, (ad hæc quæ dixi refellenda^v,) responde mihi, P. Mo. Merc. &c. vel, ad respondendum mihi, JT. ¶ Volo enim, &c. [וְיִפְתָּה] Nam cupio (vel, cuperem, Merc. volo, five volui, P. Mo.) te justificare, Merc. sim. JT. vel, te justum apparere. q. d. Non contentiosè & amarulentè, ut alii, tecum agam, sed studio veritatis inveniendæ^x. * Merc. Desidero tuam justitiam, Ti.

33. Quod si non habes^y Si nihil habes quod possis ad hæc respondere^y. ¶ Audi me^z Attentè^z. ¶ Docebo te sapientiam^a Sic appellat doctrinam quæ sequitur. Intelliges vera esse & cum sapientia conjuncta. Hic verisimile est Elihu aliquantisper tacuisse, ut videret num responderet Job: Sed quia Job nihil respondit, velut se aliqua ex parte convictum sentiens, & quod lenius hic agebat quàm cæteri, pergit Elihu seq. capite^z.

CAP. XXXIV.

1. Pronuncians, [וְיִפְתָּה] Iterum respondens, JT. Pi. [וְיִפְתָּה], subjiciens, excipiens, o. in Merc. Orationem suam continuans. Malim, Et locutus est, quia nemo in medio locutus est^a. Respondit, i. e. novum sermonem exorsus est: Synecdoche speciei. Vel, perrexit respondere ad sermones Jobi, inchoato novo sermone^b.

2. Audite, sapientes^c O vos, quotquot adestis, viri sapientes^c. ¶ Et eruditi^d Heb. & scientes, P. Merc. &c. i. e. periti rerum^d. Tales requirit judices, & eos sic vocans attentionem simul & benevolentiam conciliat^e. Nolo mei ipsius judex esse: judicent qui inter vos sunt sapientes^f.

3. Auris enim verba probat^g [Sim. omnes.] q. d. Officium aurium est audire sermones de rebus gravibus, eosque ad mentem deferre probandos^g. Auris disciplinæ organum est, & fides ex auditu est. Auris autem non externam tantum, sed & internam, intellige, i. e. mentem & judicium. Audiri autem prius aures externæ oportet quæ postea judicio animi explorentur & dijudicentur^h. Metaphora ab aurificibus, &cⁱ. ¶ Et guttur, &c. [וְיִפְתָּה] Et (vel ut, Merc. JT. Pi. &c. est i similitudinis, sicut Job. 5. 7. Prov. 19. 13^k.) palatum gustat (vel gustabit, Mo. vel dijudicat, Ti. Ca.) escam, vel cibum, JT. Pi. vel, comedendo, Merc. quod comedit, M. ad vescendum, Mo. sim. P. vel, saporem ciborum, Ti. V. sim. Ca. Vide suprà 12. 11^l. ¶ bis, ut notat Masora, reperitur mancum, sine i, hic, & Job. 12. 11^m.

4. Judicium (i. e. æquum, Merc. Id quod æquum est, Pi. Causam agendam, JT.) eligamus nobisⁿ Ità Mo. Merc. D. ex

D. ex Ch. i. e. Ex æquo inter nos agamus, æquitatem & veritatem nobis in hac tota controversia proponamus: vel, ut alii, Rem totam agamus iudicii more, justam formulam iudicii sequamur & veram censuram. Sensus eodem recidit P. Instituamus inter nos æquam de jure hujus causæ disceptationem. Vel sensus est, Nolo mihi credatur; alii judicent verène dicam an secus. *Eligere iudicium* dicitur, pro, explorare quid verè statui possit: Metonymia finis. Examen enim ad electionem pronunciandæ sententiæ adhibetur. Sic, *sciamus*, pro, consideremus sciendi causâ. Ità Latini usurpant *cognoscere*. *Judicium* de actibus Dei. Alii *iudicium* exponunt verborum contentionem. Sed malo pro æquo accipere. ¶ *Et inter nos*, &c. *נִדְרָה בֵּינֵינוּ מִהָטוֹב* *Sciamus* (& *cognoscamus*, P. Scult. ut *cognoscamus*, M.) *inter nos quid* (sub. sit, Pi.) *bonum*, Mo. Merc. *justum*, Ca. *verum*, Cod. *Bonum*, i. e. probatum sit: nam hic versamur circa arduam quæstionem. Non temere judicemus, sed ex æquo, quid sit verum, idne quod Job dicit, an verò quod ego. Indè proponit unum ex dictis Job quod reprehensione dignum censet.

5. *Dixit Job, Justus sum* Non iisdem verbis, sed aliis. Vide Job. 27. 6. & 23. 10. & 31. 1, &c. Ubi tamen non hoc dixit, quasi purus esset à peccato, nam contrarium professus est Job. 14. 4. sed tantum negavit se sceleratum esse, five ob scelera affligi, quod focii contendebant. Job iustitiam civilem apud homines intelligit: at Elihu iustitiam absolutam fingit, quæ in homine non reperitur. Rectè tamen reprehenditur Job, quod nimius suæ iustitiæ prædicator fuerat, etfi huc à fociiis adactus. ¶ *Deus subvertit* (vel *removit*, five *abstulit*, P. Merc. sim. JT. Pi.) *iudicium* (iust., Merc. Pi.) *meum*. Ità P. vel, *causam meam*, JT. vel, *iustitiam meam*; Non agit mecum pro iustitia mea; q. d. Affligit me citra culpam. Potentiâ itaque potius usus est quàm iustitiâ. Iisdem planè verbis, *וְהָיָה*, usus erat Job, cap. 27. 2. qui tamen aliter intellexit quàm Elihu. Id enim Job sic intellexit, quod causam non videret cur affligeretur, cum innocens esset: At Elihu intelligit quasi Job injuriam sibi à Deo fieri questus esset. Cum tamen Job de sui doloris magnitudine exposulans, simulque innocentiam suam mordicus defendens, Deum tacitè iniustitiæ accusabat; ideo ab Elihu meritò reprehenditur: Jobo nimirum gravius erat suam integritatem sibi auferri, quàm Deo suam iustitiam.

6. *In iudicando enim me, mendacium est* Sic & Græci, sed apertius in Deum, quasi per tertiam personam legerint, *ἐν τῷ κρίσει, &c. mentitus est in iudicio meo*. i. e. In meo iudicio erratum est. ¶ *עַל מִשְׁפָּטִי אָכַזְבּ* *In jure meo* (vel, *Super iudicium meum*, Merc.) *mentior*, Pi. Merc. i. e. Cum innocentiam meam defendo, mentiri putor. Mendax habeor, quasi iniuste me tuear, & me falsò dicam innocentem; itaque tyrannicè, quo jure quâ injuriâ, tanquam sons condemnor & punior à Domino. Vide suprà Job. 19. 7. Sunt verba conquerentis. *In iudicio meo mendax ero*; q. d. Cum iustus sim, & tamen flageller, iudicium quod de me profero, tanquam de innocente, mendax aliis apparet. Al. *Super iudicio meo mentiar*, sub. nisi hæc dixero. Alii *אָכַזְבּ* transitivè exponunt, *In jure meo falsi arguam* & *convincam* iudicem meum, vel Deum, vel quemvis alium. Ità suprà 24. 25. *מִי יִכְרִיבֵנִי*, *Quis me falsi arguet?* Verùm ibi Hiphil, hîc Piel, est. *Judicio meo mentiri faciam eum*, i. e. mendacii convincam. Ch. habet, *עַל דִּינִי אָכַזְבּ בְּרִשָׁה*, *In iudicio meo convincam falsi hominem*: ubi observandum eum, pro *אָנֹשׁ* *anusch*, legisse *אָנוֹשׁ* *enosh*, & construxisse *אָכַזְבּ* *achazab*, atque aliter dispunxisse quàm Hebræos hodiernos; quæ lectio mihi maximè probatur. P. [Reliqui autem *אָנוֹשׁ* ad sequens comma referunt. Ca. hæc verba cum præcedentibus nectit, *Dicit, &c. sibi in suo jure injuriam fieri*. Al. sic.] *Falsus sum expectatione iudicii mei*, Ti. cum putarem innocentiam me erepturum ex malis. Quid si, *in iudicio meo mentior*, i. e. frustror spem meâ? Probarem, si mentiri usurparetur de persona, sicut de re usurpatur, Job. 40. 28. Jes. 58. 11. Hof. 9. 2. Hab. 3. 17. Sic Horat. *Spem mentita seges*. Eset igitur, iudici-

um meum mentitum est mihi, i. e. spem fefellit, &c. q. d. Confer Job. 30. 26. [Alii interrogativè legunt;] Merc. De (vel *Super*, V.) *jure* (vel *iustitia*, five *æquitate*, V.) *meo mentiar?* P. An par sit ut mentiar super innocentiam meam? Debeone tacere innocentiam meam? Meamne causam prodam? & cum me nòrim innocentem, me fontem dicam? An, ut suadent amici, me hypocriticè accusare, & sic mentiri, debeo? An in causam meam mentiar? JT. ¶ *Violenta*, &c. *וְאִנּוּ* *Violenta*, &c. Mortifera (vel, doloris plena, P. sim. Mo. incurabilis, M. sim. Scult. gravis, Merc. fortis, Mar. violenta, infirma, vel ægra, vel pessimè affecta, vel deplorata, Merc.) est sagitta (i. e. plaga, five morbus), mea sine defectione, vel transgressionem, JT. Pi. M. Scult. &c. &c. absque prævaricatione, Mo. absque ullo meo scelere, Ti. se telis sevitè peti nullum ob peccatum, Ca. Licet nulla in me sit transgressio. Quamvis apostasiâ, aut gravi scelere, quo à Deo defecissem, (hoc enim est *וְאִנּוּ*,) illam non sim meritis. Confer Job. 6. 3, 4. & 9. 18. [Al. sic;] *Sagitta mea dolorifera, sed citra injuriam*; Dicam verba minimè ipsi blandientia, sine odio tamen aut iniquitate. [Ità verba sunt Elihu de sua persona, non, ut alii accipiunt, verba Jobi per mimelin recitata.] *וְאִנּוּ* in Cal non reperitur, ideo est *Tóar*; sed in Niphal, 2 Sam. 12. 15. & *וְאִנּוּ* Jerem. 15. 18. 7. *Quis est, &c. מִי גִבֹר כְּאִיּוֹב* *Quis* (sub. est, Merc. Scult.) *vir* (clarus, scilicet, & sapiens, Merc.) *sicut Job*, Merc. P. qualis habebatur Job, sapientissimus scilicet, vel, *par Jobo*, Merc. JT. Pi. tantâ sapientiâ, experientia atque autoritate præditus! Exclamatio admirantis & indignantis. ¶ *Qui bibit, &c. מִי יִשְׁתֶּה* *Qui bibit*, vel *ebiberit*, (vel, *imbibiturus esset*, JT. vel, ità *imbibiturus esset*, ut scil. ille facit, dum tam manifestè falsa loquitur), *subfannationem* (vel, *verba subfannationis*, V. *fannam*, JT. Pi.) *quasi aquam?* Merc. P. & c. i. e. copiosè, ut Job. 15. 16. Vide & Prov. 26. 6. Hoc plerique passivè exponunt, de fannis quas Job pateretur. Qui plenus sit verbis ridiculis. Qui sese apud omnes sapientes & bonos deridendum exponit, propter manifestam verborum illorum falsitatem. Qui planè imbutus est subfannationibus hominum, qui aquæ more absorbet ludibria hominum, integritatem sibi tum etiam asserens cum obloquitur Deo, quasi cum ratione insanire velit. q. d. Ab omnibus malè audit Job propter absurdam doctrinam. Alii activè sumunt, quod rectius. Qui cupidè, facillè, copiosè & cum voluptatè (id significat *ut bibere ut aquam*), *subfannat*. Qui subfannat alios, & ipsum Deum cum iudiciis Dei obloquens, tum amicis. Per hîc intelligo *profanum risum* & *contemptum Dei* & iudiciorum ejus, *וְאִנּוּ* & impiè dicta in Deum; vide epist. Judæ: ut contemptores Numinis passim vocantur *וְאִנּוּ* *irrisores*. Significat ergò profanum Jobi animum, qui blasphemias in Deum voces funditaret, & sese profano risu ingurgitaret. *וְאִנּוּ*, plerumq; *bibere*, hîc est, *facere bibere*. *Quis unquam ità Deo potanda præbuit ludibria ut Job?* Porro, hæc ed pertinent, ut non modò dictum Jobi [quod sequitur v. 9.] suspectum fiat, sed & ut ipse sibi. Nam scandalum datum probis usurpatione talis dicti non pro parvo peccato haberi vult. Est haud dubiè perniciosissimum & pessimi exempli dictum illud, ut quamvis aliàs homo sit omni ex parte purus, &c. si tamen illud dicat aut sentiat, planè perinde sit acsi cum improbissimis quibusque consortium habeat.

8. *Qui graditur, &c. וְאִנּוּ לְחִבְרָה עִם פְּעָלִי אֵין* *Et profectus est* (ambulavit, P. vadit, Ch. *Qui pergit*, M. Et faceret iter, Mo. sim. JT. Pi.) *ad societatem*, five *consortium*, (vel, *in societate*, five *sodalitio*, P. Mar. JT. Pi. ut *consortium faciat*, Ch.) *cum agentibus*, five *operantibus*, *iniquitatem*, Merc. P. Ch. &c. q. d. Cum illis iter facit. Et consors est malorum quæ facinorosis debentur, Ti. Et maleficis socium se præbens, Ca. Tam blasphema in Deum loquutus est. *וְאִנּוּ* est, *ambulare*, *iter facere*, ab *וָאֵין* *semita*. ¶ *Et ambulat, &c. וְאִנּוּ עִם וְאִנּוּ* *Vaditque cum viris impiis*, M. & eat, &c. P. & ad eundem, vel, ut eat, &c. Merc. & *ambulaturus*, JT. scilicet esset, Pi. ut *ambulet*, &c. Ch. *Ad ambulandum*, Pi. Scult. Mo. scil. *paratus est*, Pi. sim. Tig. not. *Ac versatur*

fatut in conditione impiorum, Ti. vel, cum hominibus impiis, Ca. q. d. Cum illis sentit & communicat hoc dicto, & se illis socium esse declarat ^b.

^b Merc. 9. Dixit enim, Non placebit, &c. [לא יסבון גבר] Non proficiet (profecit, Merc.) vir, Mo. Non prodest, vel proderit, viro, P. JT. Pi. Scult. D. Deficit ל ante גבר. Nihil commodi habet, M. [יפסול, i. e. יפסול]; ut Job. 15. 3. & 22. 2^d. Non erit visitatio viri, o. in D. & נרשדו, Non periclitabitur vir, Th. & Aq. Sic Targum posterius, Non periclitatur; id כסנ sign. unde כסנ periculum. At Targ. prius, Non discit vir; Sym. Non visitabitur, &c. ^a.

^a D. Non faciet paria, Ti. ¶ Etiam si cucurrerit cum eo, כסנ כסנ ¶ Quando ambulaverit (vel, si, si-
ve cum, volet ambulare, JT. Pi. Supplementum ex Gen. 5. 22. petitem^f.) cum Deo, P. In velle suo cum Deo, Ch. quando sibi placet, &c. Merc. ex K. D. Mar. sim. Scult. Mo. Cum acquieverit Deo, M. i. e. cum fecerit voluntatem Dei. Al. si currat, &c. si eum sequatur. Cum currit, &c. Itā לץ sumitur Ezec. 1. 14. Sed priori expositioni favet distinctio Hebraica. Sensus est, Cum strenuè dat operam pietati, tanquam perpetuò versans in conspectu Dei. Si cum Deo cursu contendat, Ti. Ca. Queritur se infontem opprimi, quòd cum Deo certet tantò inferior. לץ & לץ idem sign. ¶ Quando vult cum Deo. Velle cum Deo est, 1. Dei amicitiam pro summo bono deligere; 2. ductum ejus sequi. Confer Psal. 50. 18. Vides furem, לץ לץ vis cum ipso, h. e. נרשדו, &c. נרשדו דעס. Sed ubi hoc tandem dixit Job? Vide Mercerum, qui nodum hunc magis fecat quàm solvit. [Sed audiamus ipsum Mercerum.] Hoc nūquam aperte dixit Job, nec itā sensit; itaque mentem Jobi non satis videtur Elihu intellexisse, aut certè finistrè ejus verba interpretatus. Hoc forsàn collegit ex dictis Jobi, quòd Deus ex æquo & bonos & malos consumeret, Job. 9. 22. &c. imò, quòd bonos affligat, & malos prosperet, Job. 30. 26. & 21. 7, &c. quasi operam lulisset integrè vivens, cum nunc pro sua integritate affligatur. Confer Psal. 73. 2, 3, &c. Sancti interdum afflictionis vi de providentia Dei dubitarunt. Et si verò Elihu nimis crudè & aspere hoc objicit, erat tamen quòd Job reprehenderetur, quia non æquanimiter se Dei judicio subjecit, &c. Voluit ergò Deus Jobum hinc exagitari, ut suam culpam agnosceret, quòd verbis suis potuisset aiorum aures offendere: præterea, quòd de Deo cautius & magis sobriè loquendum erat. Dixerat Job judicium suum removeri, h. e. integrum non capere utilitatem, &c. Job spectabat hinc tantum hanc vitam, longè aliter sentiens de futura. At quia improbi de illa non cogitant, videtur principium unde ad omnia peccata feruntur approbasse ^p.

^p C. c. 10. Ideo, viri cordati. Itā M. Ti. &c. Heb. viri cordati, P. Merc. i. e. sapientes: nam cor est sedes sapientie. ¶ Audite me. Avertit sermonem à Jobo, ob dicti atrocitatem; & convertit ad socios, quos judices appellat. ¶ Absit à Deo impietas, &c. [sim. omnes:] מרשע וגו'. Ab iniquitate, Merc. vel improbitate, Mo. vel impietate, Scult. Merc. vel, ut faciat impietatem, subaudito מרשע. ¶ Ut operetur iniquitatem, Sy. Ar. Absit ut in Deum hereat aliquid impietatis, Ti. Absit, ut res profana, à Deo iniquitas. Absit ut concedamus Deum esse improbum. ¶ Et ab Omnipotente iniquitas, itā Merc. &c. [ושרי מעור] Et Shaddai de injustitia, Ma. Ante ושרי deficit ל è præced. membro repetendum ^v.

^v Pi. 11. Opus enim hominis reddet ei. Itā Mo. Merc. Vel, Juxta operationem hominis, &c. M. Homini reddit vel præmium vel poenam pro ratione operis. Et quamquam non statim reddit, id tamen tandem facit, vel in hac, vel in altera, vita. ¶ Et juxta vias, &c. ופארה וגו'. Et juxta viam viri, P. Mo. semitam, &c. Merc. iter, &c. JT. Pi. i. e. pro cuiusque moribus & studiis & meritis: Nemini injuriam facit. ¶ Restituet eis, מציא. Invenire facit, vel faciet, eum, P. Merc. Mo. &c. facit ut obveniat ei, &c. JT. ut reportet, vel præmium, vel poenam. Ut illud assequatur ad quod contendit quisque, Ti. Suppeditabit, aut subministrabit, ei, D. Facit ut quisque consequatur sibi & suis actis debita ^b.

^b Merc. 12. Verè enim, אף אף ¶ Etiam (Præterea, P.)

Sanè, vel Certè, vel Verè, Merc. P. V. JT. &c. Verum in veritate, Ch. in D. Enimvero, Merc. ¶ Deus non condemnabit frustra, ושרי לא יפסול Deus non, vel nihil, impiè, vel iniquè, agit, vel ager, Merc. P. Mar. sim. D. Coc. Non damnat, sub. vel, frustra, G. Vulg. vel, probum, sive innocentem, JT. Pi. G. ut infra v. 17. & G. Exod. 34. 7. non absolvit, scil. non absolvendum. לץ Pi. sign. potentem & fortem: q. d. Cum sit eximia potentia, & eà omnia condiderit ac gubernet, non potest quicquam iniquè agere. ¶ Nec—subvertet (vel, pervertit, P. Merc.) judicium. Vel jus, Merc. D. Non perversè judicat quenquam. Nulli facit injuriam. D. Respicit ad Jobi blasphemias, &c. ^b.

^b Merc. 13. Quem constituit alium super terram? Scil. gubernatorem? q. d. Solus Deus mundum & fabricatus est, & gubernat. Quis ergò leges illi præscribet, &c. Me. sim. regit pro libito, &c. Aliis non ita permittit regendum mundum, quin providentiæ illius omnia sublint. A tam bono, sapiente & potente Domino nihil nisi justum & sanctum provenit. Nec opus suum ipse perdet sine causa, &c. ¶ Quis visitavit super illo (vel illum, Q. in V. vel, pro eo, Mar. apud illum, Cod. vel, juxta eum, vel, cum eo, Q. in Merc. vel, post eum, ut eam scilicet rectius disponderet, posteaquam facta est ab illo; vel, in ipso judicio, i. e. Quis visitat per judicium,) terram? Mo. P. Cod. Mar. i. e. Quis major eo rexit terram? Itā ה in ארצה abundat, si-
cut in לץ nox. q. d. Quo ille consiliario utitur in terra invisenda, seu constituenda & gubernanda? ¶ Ramban affixum in לץ refert ad judicium, cujus v. 12. mentionem fecerat, (quod tamen mihi durius videtur;) Quis terram visitat, i. e. ordinat & administrat omnia in terra, juxta illud judicium scilicet, i. e. ex summa æquitate? ¶ Quis mandavit ei cuncta usque ad terram? Itā explico ex Esr. 1. 2. לץ mandavit mihi, &c. Vis hujus phrasè est, visitavit apud, vel supra, me, h. e. tanquam incumbens mihi officium exegit. לץ plus quàm לץ, notat omnia à summo usque ad imam terram. Psalm. 116. 15. Pretiosum est—quicquid patiuntur ad mortem usque pii. Porro, qui mandat opus prior est exsequente inter causas efficientes, itémque ulterior in ratione causæ finalis. Idem præit sapientiæ, voluntatè, autoritatè. Sed Deus autem & hæc fecit & facit, &c. Nos ergò debemus non fieri auctores judicii Deo, sed ejus ordinem sequi. ¶ Quem constituit pro se (vel, præfecit sibi, P.) super terram? V. Quis enim cum illo invisit terram? Ti. Quis commisit (vel injunxit, Pi.) ei terram? JT. scil. gubernandam, Pi. Ut ei administrationis suæ rationem reddere teneatur, ac propterea illum timens jus possit pervertere? At ipse solus fecit, & tam pulchro ordine gubernat, ex nullo pendet; non ergò quicquam iniqui faciet. Heb. Quis præcepit super eum? Eadem phrasìs occurrit Job. 36. 23. 2 Chron. 36. 23. Esr. 1. 2. ¶ Quis præfecit ipsum terre? Scult. ה in ארצה est paragogicum. Quis jussit (vel præcipiat, He. in V.) ei in terra? לץ sequente לץ sumo pro jubere, juxta morem Syriacum, cum Hebraicè significet, visitare in malam partem, seu animadvertere: sed & Heb. reperitur pro jubere; hinc לץ præfelli, & לץ præfutura. לץ pro לץ. Hic ה valet ב, non ל; quod notandum, quia rarum est. Aliàs ה locale est, ut in מרשע pro מרשע; sed reperitur & pro ב in, ut quietem, non motum, significet. לץ reperio pro illic Ecclesi. 3. 16. et si aliàs pro illuc sumatur: לץ pro ubi Ruth 2. 19. quod aliàs quò. Sensus est, Quis in terra administranda Deo quicquam injunxit, à quo ille timeret, ut ideo jus pervertat, quod terreni judices sæpè faciunt? Non sic Deus, qui in solidum omnibus imperat, nullius utens vel consilio vel autoritate: Non ergò potest non omnia justè regere, &c. Probatio est à mero imperio & auctoritate Dei; q. d. A nullo ad injuriam faciendam adigi potest. Deus imperium habet à seipso, &c. Nulli est obnoxius: est avרשדו. Nec est in Deo imaginanda absoluta quædam & tyrannica potentia, qualis in Regibus, quibus quicquid libet licet: Nam voluntas Dei summa justitia est & æquitas. ¶ Aut quem posuit, &c. לץ ¶ Et quis posuit (vel disposuit, P. JT. condidit, Ti. tradidit

tradidit ei, scil. gubernandum, Pi.) orbem universum? Merc. Mo. &c. In cuius gratiam, vel cuius odio, perverteret jus, cum nec superiorem habeat, nec quenquam, utpote creaturam suam, absoluto odio prosequatur d? [Ca. sic reddit, & cum versu sequente nectit, Qui homini terram commisit, & orbem condidit universum, idem, si animum induceret suum, &c.] Qui homini terram dedit & vitam, si utramque adimat, non facit injuriam*. **יָבֹל**, orbis habitabilis, pro hominibus in eo degentibus. **יָבֹל**, frugifera [terra,] opponitur **מִדְבָּר**, deserto, Esa. 14. 17. **יָבֹל** est proventus; **יָבֹל**, proferre.

14. Si direxerit, &c. **אִם יָשִׁים אֱלֹהִים לְבֹ** Si poneret, vel posuerit, (vel apponeret, P. adhiberet, Pi. si adjecerit, in eum voluerit convertere, Merc.) ad (vel super, Mo. P. V.) eum (scil. hominem, V. Merc. cuius mentio facta v. 11^b.) cor, live animum, suum, M. Mar. Merc. V. &c. Deus scilicet. Sensus est, Si Deus accurate inquireret in hominis actiones, easque severo iudicio examinaret, enecaret eum^k; imò & omnes homines, (ut sequitur,) nec quisquam de eo queri posset. Idem dicitur Psal. 130. 3. & 143. 2¹. Vel, Si poneret contra eum, &c. i. e. Si sibi proponeret hostiliter eum aggredi, cum ab eo offensus est. Sic **וָאֵל** valet contra, ut Amos. 7. 15^m. Al. Si retraheret ad se cor suum, Sy. Ar. Al. Si poneret ad se cor suum, G. Cod. neque aliò respiceret. i. e. Si Deus vellet sibi tantum bonus esse. Si oculos suos tantummodo averteret, conturbarentur omnia. Egregia hæc est de Divina providentia sententia. **וָאֵל** ad Deum refero, non ad hominem, & sic verto, Si apud se animum contineat. Significat eum sustentare omnia. Solus Græcus loci sententiam assecutus est, qui versum sic reddit, **εἰ δὲ βέλαιο συνέχων, ὃ τὸ πνεῦμα παρ' αὐτοῦ καταχέων**, i. e. Si Deus vellet suspendere, (nempe virtutem suam, vel curam & cogitationem,) & continere apud se spiritum suum, neque illum extendere extra se ad fovendas creaturas, totus orbis corrueret P. [Al. totum versum sic reddunt;] Si apponens ad eum animum suum, spiritum ejus & animam ejus ad se reciperet, JT. Idem, si animum induceret suum spiritum statimque ad se recipere, Ca. Si ei suus animum suggereret spiritum statimque suum revocare, Ti. **וְרוּחַ סְפִירָתוֹ** Spiritum (vitalem, ut Psal. 104. 29. & 146. 4^r. animam, Ti.) suum, vel ejus, & statum, live halitum, suum, vel ejus, ad se colliget, vel recipiet, vel retrahet, vel colligeret, live reciperet, Merc. Pi. scil. homini ademptum. Confer Psal. 104. 29. Eccles. 12. 7. vel 9^v. q. d. Eum statim perimet*. Sensus versus est, Si Deus vellet omnem hominem perdere, spoliaret quemlibet vitam. **וְרוּחַ** est anima intellectiva, quam insufflavit Deus, &c.

2 Merc. D. Gen. 2. 7². Est itaque hic **רוּחַ חַיָּה**. Ea redit ad Deum in morte, Eccles. 12. 7. unde colligi dicitur qui moritur, Psal. 26. 9. Ne colligas eum peccatoribus animam meam. Plenius dicunt, colligi ad populum, ad patres, ad sepulchra^b. Alii, Spiritus ejus & aura ejus ad illum sese colligerent, Sy. Ar. Vita omnium animantium à Deo est: si revocet, cuncta moriuntur.

15. Deficiet (Exspirabit, Merc. Interiret, vel Exspiraret, P. Ti. JT. &c.) omnia caro simul] i. e. Omnis homo^d, ut sequitur; sic enim per antonomasiam caro sumitur*. Continuatur hic consequens instituti superiore versu connexi. **וְהוֹמוֹת** Et homo in cinerem (vel pulverem, Mo. JT.) revertetur] Vel, converteretur, Ti. Homo, i. e. corpus hominis^g; id quod de homine apparet^h. Synecdoche integri.

16. Si habes, &c. **וְאִם בִּינָה** Si itaque (vel, Quod si, P. V.) est intelligentia, JT. Pi. P. V. sub. tibi, V. Pi. i. e. Si sapias^k. Heb. Si intelligere, Pi. Accentus est in penultima, ideo non potest esse nomen verbale¹. (Sed non sum admodum sollicitus de accentibus in his libris^m.) **בִּינָה** est infinitum pro **בִּינָה** in Hiphil, (eliso He conjugationis signo, ut fit in his verbisⁿ.) cum He paragogico, pro **בִּינָה**. Sic **בִּינָה** Psal. 5. 2. pro **בִּינָה**. Infinitivus loco nominis usurpatur. Quale illud, Scire tuum nihil est. Item Cicero, Videamus beatè vivere vestrum, quale sit. Plautus, tuum amare, pro, tuas amationes. Idem, hoc vereri perdidit, i. e. pudorem. Sic **בִּינָה** intellectus⁹. Non nomine usus est, quia **בִּינָה**

nomen plenam intelligentiam significat; sed infinito, ut vel minimum intellectus notet, quia infinitum actionem præsentem, non habitum, significat. RS. imperativum esse vult, & subaudit **וְאִם**, Quod si, sub. non ita est ut dico, intellige, audi hoc, &c. Sed malo infinito, nè quid cogamur subaudire; & ex virgula Mac-caph satis patet **וְאִם** cum seq. jungi, non seorsim accipiendum^r. **וְאִם** Audi, &c. **וְאִם** Audi hac: Merc. Considera quod modò dixi: vel, quod dicturus sum^t. **וְאִם** Ausculta vocem eloquii mei] Vel, sermonum meorum, Merc. JT. Pi. i. e. verba mea, ut suprà 33. 8. Nam est^u & vox aliarum rerum^v. Considera rationes novas quas^v insuper adducturus sum^x. Merc.

17. Numquid qui non amat iudicium sanari potest? q. d. Sanari desideras, & solus Deus te sanare potest: sed quomodo tu, qui iudicium non amas, sanitatem desideras & speras ab eo quem accusas injustitiæ? **וְאִם** An, vel Num, etiam (etiam habet nescio quid urgens^z.) qui odit justitiam, live jus, live iudicium, Ti. P. Mar. Merc. Pi. obligabit? Mo. regnabit? vel dominabitur? vel, dominari poterit? P. V. Mar. Merc. Belg. Cod. D. i. e. dignus est ut regnet². Fierine potest, ut qui omnibus imperat juris amans non sit^b? q. d. Deus justus est, quia regnat: Justitia & Regnum coherent. Disputat à minori ad majus; Si mortalium imperia non nisi iustitiâ stabiliuntur, quomodo regnum Dei non erit summâ æquitate temperatum^c? **וְאִם**, propriè ligare, hic sumitur pro dominari^d; quemadmodum & **וְאִם** stringere etiam dominari sign. i Sam. 9. 17. & nomen **וְאִם** dominationem sign. Jud. 18. 7^{*}. Sic Isa. 3. 7. non ero **וְאִם** dominator. Ratio est, quia qui imperant subditos uti volunt ligant, & constringunt legum vinculis, & in vincula conjiciunt, &c^f. Quia imperium, jura, leges, sunt sicut vincula Reipublicæ: unde Psal. 2. ver. 3. **וְאִם** & **וְאִם** de dominio & legibus usurpantur. Et sine Magistratu solvuntur omnes civilis societatis compages^g. [Al. aliter:] An etiam qui odit justitiam ligabit illud? An propterea quod iudicium reo displicet & dolet, illius cursum inhiberi æquum est? Nequaquam, aliàs omnis justitia punitiva tolleretur. Non igitur rectè facis, quod iudicium Dei, etiam si tibi doleat, reprehendis^h. An qui odit justitiam chirurgus imitaretur? Ti. (i. e. ut chirurgus, etiam secans & urens, sanitati hominis consulit; ita Deus affligens, &cⁱ.) vel, obligaret vulneratum? Atqui Deus obligat vulneratum; i. e. eos quos propter peccata vulneravit, seu afflixit, si resipuerint, obligat, in gratiam recipit, & rursum eis benefacit^k. An etiam odio habentis iudicium obligaret vulnus? JT. i. e. injustè curaret perversos? Synecdoche. Dic, quæso, ètne injustitia in Deo, ut improbos probet? Imò verò impudentissimum erit si Deum [ob id] voles condemnare¹. [Alii sic:] Fierine potest ut qui tam rectè curat quæ agit, is sit juris inimicus? Quod sic interpretor. Rectè curat quæ agit: Id verbum in Hebræo significat, vulnus fasciis involvere & mederi: Et quia Medici est morbos non solum abigere, sed etiam arcere, fit ut id verbum ad alia translatum significet, non solum, mederi præsentis malo, sed etiam, **וְאִם**, i. e. ita aliquid agere ut malum absit, bonumque adsit. Sensus est, Si injustus esset Deus, non posset quæ curat & facit rectè facere. Nec enim dici hoc potest, eum peccare metu: Id hominum proprium est. Deo adeò nullus est potentior, ut etiam Reges pro nihilo ducat. Atqui mundum rectè administrat. Est ergò justus*. [Al. sic:] Nonne ii qui iudicio resistunt vinciri & in carcerem dari solent? Talem vult esse Jobum. **וְאִם** apud Arabas est & vincere, & in carcerem dare^m. **וְאִם** Et quomodo tu, &c? **וְאִם** Et num justum sortem, live potentem, live validum, (i. e. valde vel summè justum, nempe Deumⁿ, vel, justum insignem, P. V. Mo. i. e. insigniter justum, V.) condemnabis? Merc. Pi. Scult. condemnas? JT. impium facies? Mo. pronuntiabis impium? V. Merc. Tunc excellentem illum infentem damnabis? Ca. Eumne impietatis sugillabis qui justus & potens est? Ti. Si iudici alicui mortali te opponeres, in carcerem dareris: & quomodo audes ejus actus damnare qui talis est, &c^o? [Al. totum sic reddunt:] Qui odit verita-

sem non justificabitur; & si se justificaverit, Sy. Ar. nonne veritate convincitur? Ar. vel, nonne merito condemnabitur? Sy. Al. sic; Aut si excellenter justus, impio potest agere? M. Sensus loci est, Nullus populo commode praeesse potest qui non est justus. Deus autem totum mundum gubernat, idque cum summa laude. Ergo justus est, &c P.

18. Qui dicit regi, &c.] Supple ex v. præced. An sanari poterit? q. d. Quæ spes reo triumphandi in causa, qui Regem & judicem suum arguit impietatis? **¶** **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** Num dicere (sub. licet, P. vel, par, vel æquum, est, Merc. M. Ch. vel, impune erit, Mar. vel, Audendum est, Merc. sim. Mo. Dicit aliquis, Scult.) regi, O inique? P. Belial? Scult. Merc. Vocandi casu, O nequam? Belial, vel impius, es? M. Ch. Tu Belial? Belg. An dicere, &c? h. e. dicitur. Sic Prov. 25. 7. **טוֹב אֲמֹר לְךָ מֵלֵב אֲמֹר לְךָ**, Melius est dici tibi, ut tibi dicatur. Sic **לֵב אֲמֹר לְךָ** Gen. 4. 26. ac si esset **לֵב אֲמֹר לְךָ** in voce passiva. Si indecorum sit Regi terreno talia dicere, ei maledicere, Exod. 22. 28. quanto magis Domino, &c? **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** vel **לֵב אֲמֹר לְךָ** sine & **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** jugo, q. d. ex legem; vel **לֵב אֲמֹר לְךָ** proficere, q. d. inutilem. **¶** Qui vocat, &c? **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** O impie, ad principes, seu potentes? Merc. P. &c. Aut, Impius es, coram principibus? M. Num talibus contumeliis eos audet afficere? [Al. totum sic reddunt;] Num Rex appellandus est apostata, & principes impii? Ti. An dicentem (scil. per aliquem Prophetam, ut 1 Reg. 18. 18. & 2 Reg. 3. 13. Sed malo vertere, cum cum dicit, **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** pro **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל**, An in dicendo, i. e. cum dicit, regi, O nequam; (**וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** substantivum est, & sign. nequitiam; ellipticis ergo dicitur, pro **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל**, o fili nequitie;) O improbe, ingenuis? JT. i. e. alicui ex ingenuis; enallage numeri; scil. impio; Synecdoche generis; vel, ad principes, Pi. Sub. condemnabis? vel condemnare? JT. Pi. **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** repetendum ex vers. præced. Hæc interpretatio confirmatur ex collatione versûs sequentis, quippe in quo continuatur sententia hujus versûs, & de Deo sermo est.

19. Qui non accipit personas (personam, M. JT. faciem, Pi. &c.) principum] Vide Eccles. 35. 12. Rom. 2. 11. Galat. 2. 6. Ephes. 6. 9. 1 Pet. 1. 17*. Vel, Qui personam principum non movetur, Ti. V. Qui nullam habet rationem eorum præ aliis: quando eos vult perdere, æquè & tam faciliè eos perdit quàm alios. Hic subaudiendum **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל**, Quando minùs talia dicenda sunt, scil. Domino, Regi regum? Continuat sententia versûs præcedentis de Deo*. **¶** Nec cognovit, &c. **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** Neque agnoscitur (sub. apud ipsum, JT. Pi. Merc.) potens (vel dives, P. Merc. nobilis, JT. magnificus, Ch.) ante pauperem, Merc. sim. P. præ tenui, JT. Pi. Merc. sim. Coc. Scult. Nec discrimen ponit inter munificum (vel, eum qui abundat bonis, M.) & tenuem, Ti. vel pauperem, M. sim. Cod. Scult. Ca. **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** liberalis est, quia opponitur **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** tenaci, avaro, Esa. 32. 5. Malim, potens*, Græci enim vertunt, **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל**, Job. 29. 12. Psal. 72. 12. Proprie est autoritate, opibus & potentia conspicuus, licet magistratu non fungatur. Dicitur vel **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** clamando, quod opulenti liberius & audacius loquantur, Prov. 18. 23; vel, quasi invocatus; vel, **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** servando, quod multos servare & juvare possit; **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל**, q. d. **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל**, Deus nec ex timore potentum, nec amore munerum & munificorum, jus pervertit. Sap. 6. 8. Act. 10. 34. Optimè hæc & sequentia referas ad judicia Dei in Pharaonem. **¶** Opus enim manuum ejus sunt universi] Tam tenues quàm potentes, ac proinde in æquali apud ipsum pretio sunt. Perinde ergo illi est utroque, cum voluerit, perimere, ut subjungit.

20. Subito (vel Momento, Merc. Pi.] morientur] Vel, moriuntur, JT. Pi. Scilicet utrique, tam potentes quàm divites, ubi volet ille, ex versu præced. Nec vel resistere possunt, vel conqueri quod sibi fiat injuria, quia Deus nemini est debitor, nec quicquam sine ratione vel æquitate facit. **¶** Et in media nocte, **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** Et (vel aut, P. M. vel, Ca. etiam, JT. Pi.) media nocte, Ti. Merc. ad verb. in dimidio, vel dimidiatione, (vel medietatibus, Mo.) noctis, V. In profunda quiete, inexpectatò. Dum scil. minime putant, & maxime securi sunt. Vide Exod. 12. 29. 2 Reg. 19. 35. **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** infi-

nitum est, pro **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל**, vel, ut Exod. 11. 4. **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל**. Hæc Merc. verba alii connectunt cum præcedentibus; moriuntur, etiam media nocte, JT. Alii cum sequentibus; & media nocte commoventur, &c. [Ita ferè omnes.] **¶** Turbabitur, &c. **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** Commoventur, vel commoventur, populus, vel populi, JT. Pi. Merc. P. &c. Synthesis est; rectius Synesis: ut in illis, Turba ruunt; Merc. Pars in frustra secant. Dimovebuntur e loco suo & statu. **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** verbum rarum, contremiscere, moveri, ut Merc. D. Psal. 18. 8. Al. tumultuabuntur, clamabunt ob calamitatem immisam à Domino, velut perturbati tam repentino & alieno casu. **¶** Et pertransibunt] Ita Ramban Ch. Scult. sim. Mo. P. M. Merc. i. e. Confumentur, peribunt. Transire non est migrare aliò, sed abire in seipsum. Hebræi exponunt ex Eccles. 1. 4. **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** Aetas abit, i. e. moritur. Sic Job. 14. 20. Psal. 141. 10. Ita transire sumi videtur Psal. 37. 36. Nah. 1. 12. Sic transire flos dicitur qui perit, Jac. 1. 10. Sic cælum & terra præteribunt, Matt. 5. 18. Aut intereant, Ti. discendunt, Ca. **¶** Et auferent, &c. **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** Et auferent fortem, sive potentem, non manu, P. Merc. vel, non in manu, Mo. Auferent, sive remonent, impersonaliter; ut Luc. 12. 20. tollent animam, i. e. tolletur. Hæc formula loquendi Chaldæis & in N. T. frequentissima est. Emphasis tamen subest. Remonent, scil. quæcunque remonent, h. e. omnia quæ cooperantur ad hominis necem in ipso fine difficultate operantur. Non manu, sive vi, ut Dan. 2. 34. 45. Subauditur hic nomen Angelorum. Auferantque Angeli validum nullo negotio, Ti. vel, auferent, nempe seditiosi populi. [Alii hæc cum præcedentibus necunt, & sic reddunt;] Commoventur populus, & insilit, (Heb. præteribunt; i. e. insiliunt, aut proflunt,) ejicitque de statu suo tyrannum non manu, i. e. non potentia ac virtute, sed seditione facta. Turbabuntur populi, sic solent occiso tyranno, vel, ut occidant concitato tumultu; & pertransibunt, aut ipsi tyranni, aut populus ad patrandam ejus cædem; & auferent violentum absque manu, i. e. non tam vi, quàm ex Dei nutu providentis nec sit diuturna tyrannis. [Al. sic,] Discenduntque virtute illius qui est fortis absque manu, Ti. Al. Et amovetur fortis, vel potens, &c. JT. Pi. Auferentur præfati absque fortitudine maris, Ch. Tollunturque generis nulli adhibita vi, nempe extrinsecus: tolluntur divinitus. Deus facile & sine armis vel potentissimos perdit.

21. Oculi enim ejus super vias hominum, **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** Super vias viri, Pi. Merc. Attendunt ad vias viri, Pi. vel cujusque, JT. Sunt intenti in acta cujusque. **¶** Et omnes gressus eorum (vel ejus, Merc. Pi. &c.) considerat] Vel, videt, Merc. Pi. respicit, JT. Deus contemplatur ac discutit consilia & opera hominum. Nihil eum fugit; ideo tales impios, vel Reges vel populos, læpe punit ob scelera, &c. nè sibi in iis blandiantur. Hæc addit, nè quis putet Deum ista [quæ vers. 20. dicta] injustè facere suâ abusum potentia. Qui judicium aufert, vel rem non novit, vel externa tantum spectat: Deus & **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** non est, & omnia perspecta habet: Ergo aget æquabiliter.

22. Umbra mortis] Id est, densissima; quàmvis densissima caligo. **¶** Ut abscondantur, &c.] Ubi Deum latere possint. Quantumvis occultas petunt latebras, omnia ejus oculis patent. Vide Job. 26. 6. & Psal. 139. 11, 12. Nemo se occultare potest, nec veritati tenebras offundere, aut justiciam tardare ampullis verborum & subterfugiis. Nullis fucis aut fallaciis possunt se tegere.

23. Neque enim ultra in hominis potestate est] Nempe, vel, Divinum judicium declinare; vel, Dominum celare scelera sua; vel, [quod sequitur,] venire iterum ad Deum in judicium, i. e. ut appellet à malè informato ad meliùs informandum; nedum ut ab illius sententia appellet ad aliud tribunal, aut executioni sententiæ moras injiciat, fraudes neccat, novas tenebras offundat, ut sit in hominibus. **¶** **וְהָאֵלֹהֽים לֹא יִשְׁמָר לְבָלִיָּעַל** Possit, juxta Vulgatum, sic exponi, Quia non ultra unquam ponet Deus super virum, i. e. Potestatem nunquam faciet homini ut de se ille queri possit, quia semper à Deo jus erit. Tibi itaque non permittit queri, nec eum credas aut tibi plus imponere quàm tua fors ferat.

ludibrio omnibus; videre enim sæpe est gaudio affici. Est subtilius, non tamen alienum q. Ut illi quos affixerunt oculos suos hoc spectaculo pascant. **בְּמִקוֹם צִיּוֹן** In loco celebri, Ti. vel publico, Cod. vel conspicuo, Ca.

27. Qui quasi de industria, &c. **אֲשֶׁר עָלָיו כָּן** **מֵאַחֲרָיו** Propterea quod (vel, Quandoquidem, JT. Coc. Ob id quod, M. Quod ideo, Mo. Quia, Cod. Siquidem, Ti. Propterea quod sic, P. V. ad verb. Quod propter sic, Merc. D. vel, Quod propter hoc, D.) recesserunt (vel defecerunt, Ti. Cod. declinaverunt, Ca.) ab eo, Merc. P. Ch. Mar. vel, de post eum, V. Merc. vel, à sequendo eum, JT. Pi. V. Ca. Eum reliquerunt, ab eo & ejus voluntate averfi sunt *. **אֲשֶׁר עָלָיו**, i. e. **אֲשֶׁר עָלָיו**, quod alias dicitur **אֲשֶׁר עָלָיו**. Vel, **אֲשֶׁר עָלָיו** ut **כִּי עָלָיו**, Gen. 18. 5. & 38. 26. quod valet quandoquidem, ex verbo autem, quia propterea: q. d. Quia, vel Qui, dedita opera hoc quæfuisse videntur, & propter hoc impiè egisse. De post illum, à sequendo ipsum tanquam finem. Vide **וְכָל** Job. 39. 8. Zach. 2. 8. **¶ Et omnes vias** (i. e. judicia v) ejus (quibus ductavit eos, & trahere voluit ad se *) intelligere (vel considerare, M.) noluerunt. Ità Merc. Pi. Quum possent, & illis oblata essent, ut eas cernere liceret, contempserunt tamen: ideo tam acrem punitionem sunt commeriti. **וְכָל הַדְּרָכִים לֹא הִשְׁכִּיחוּ** Non intellexerunt, P. Merc. Mo. non considerant, Pi. non animadverterunt, JT. Nè unum quidem institutum ejus intellexerunt. Non prudenter considerant, D. Neque se prudenter in omnibus traditis ab eo vivendi rationibus gesserunt, Ca.

28. Ut pervenire, &c. **וְלָהֳבִיא עָלָיו צַעֲקָה דָּל** Ut adducant, vel adducerent, (nempe ipsi improbi; vel, Ut perducant, five adducat, vel pervenire faciat, nempe Deus, D. M. Pi. P. V. Pendet hæc vox à verbo complodit, vers. 26. vel, Ad adducendum, Mo. Coc. vel, Inducendo, JT.) ad eum (Deum nempe; vel, super eum, Mo. Coc. vel, ad sese, M. P. V. super eorum quemque, JT. Pi. Q. in Merc. Heb. super eum: numerus sing. notat collectionem singulorum, d) clamorem tenuis, five pauperis, Merc. Ch. D. &c. i. e. poenam quam commeriti sunt oppressione suâ quæ tenuem ad clamorem adegit. Meton. duplex: 1. effecti, clamor pro oppressione; 2. efficientis, oppressio pro poena. Causam aliam hic attingit cur improbos punit & perdit, nempe, ut pauperes à tyrannide eorum liberet. Vide Gen. 18. 21. & Exod. 3. 7. Ut pauperes oppressi ad ipsum confugiant. Possit & hoc cum præced. versu connecti, Quia ab eo recesserunt, & ejus vias non considerant, ut tandem suâ inadvertentiâ, dum omnes opprimunt, ad Deum adducerent clamorem, &c. Sensus eodem recidit; sed prius præfero. **וְלָהֳבִיא עָלָיו צַעֲקָה דָּל** Ut perferatur ad eum clamor pauperum, o. Ut extorquerent clamorem inopi ad ipsum [Deum scilicet] pervenientem, Ti. Afferendo ei tenuium querelas, Ca. Ingredietur ante eum oratio pauperum, Sy. Ar. **¶ Et audiret, &c.** **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל** Et (vel, & ita, V. vel, & ut, Merc. Ti. Pi.) clamorem pauperum (seu afflictorum, Mo. Ch. humilium, Ti. immaculati, Sy. Ar.) exaudiat, P. Merc. Pi. i. e. Ut eos opem ipsius inclamantes ab oppressoribus eripiat. Deficit vox **וְלָהֳבִיא**: estque syntaxis variata, ut Job. 33. 17. Dixerat per infinitum **וְלָהֳבִיא**, nunc per futurum **וְיִשְׁמַע**. Al. Quum exaudiat, &c. JT. & sanè audit, &c. Coc. In perdendis impiis Deus suorum & tenuiorum salutem consulit.

29. Ipso enim concedente pacem; simil. Ca. Ti. M. **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל** Et ipse pacat, Merc. vel, requiescere faciet, Mo. Mar. ex Ch. hominem scilicet, vel etiam gentes; quos denique vult. Quum Deus aliquem tranquillat. Hoc referri potest, vel, 1. ad tyrannos. Objici poterat, Dicis à Deo tyrannos everti, at sæpe quietè regnant. Respondet, Si Deo placuerit ut aliquandiu in pace agant, quis illos propriâ auctoritate turbabit? Vel, 2. ad oppressos: Si Deus illis pacem dabit, nullus tyrannus prohibebit. Nam quum (vel, Nam si, V.) ipse tranquillat, JT. Pi. Continet hic versus ætiologiam præcedentis à confessione omnium hominum, quod testimonium latet in modo loquendi figurato, five **אַנְוִיָּוֹתָא**. Hujus enim ætiologiæ duo membra cum duobus membris vers. præced. coherent per **וְיִשְׁמַע**,

seu ordine inverso. q. d. Quis est qui duo illa quæ de Deo affirmavi negare auit? nempe, illum & posse oppressos exaudire & liberare, atque ita quietem illis præstare; & posse etiam super oppressores adducere clamorem pauperum, &c. atque ita faciem ab illis avertere, &c. **¶ Quis, &c?** **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל** Quis condemnabit? Ch. Sy. Ar. Mar. Ca. o. Quis turbabit? Ti. Q. in M. V. exagitabit? P. inquietabit? JT. Pi. Coc. Quis commovebit? Merc. q. d. Eo pacem, vel externam, vel conscientiam, vel quamvis, concedente, nemo turbare aut commovere potest. **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל**, usitate condemnare: hic idem penè quod **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל**, literis transpositis. Hoc enim primariò significat hoc verbum, unde improbi **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל** dicti, quod irrequieti sunt in male agendo, &c. Quod etymon probat Esa. 57. 20. Et hoc sensu **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל** sumitur 1 Sam. 14. 47. & hanc significationem postulat h. l. antithesis verbi **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל**. Porro, enunciatum copulatum vim habet relativi temporis; Ipse tranquillabit, & quis inquietabit? i. e. Quum tranquillat, nemo inquietare potest. **¶ Ex quo** Pi. absconderit, &c. **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל** Et (vel, Si, P. V. Et si, Sy. Ar. Et quum, JT. Verto, Similiter quum, nam similis est ratio hujus sententiæ cum præcedente; nam sicut se habet tranquillatio Dei ad inquietationem hominis, ita se habet absconditio faciei Dei ad contemplationem hominis:) abscondit, vel abscondet, vel abscondat, (vel averterit, Sy. Ar.) vultum, five faciem, Merc. &c. Et ipso abscondente, vel subtrahente, faciem, M. Ti. Ca. scil. ab homine; i. e. Quum sese iratus ab illo avertit, opemque ei ferre recusat, & suum ei favorem denegat. Aversio vultus Dei turbatum & bellorum omnium causa est. Abscondere vultum in sermone orientali est averti. Forma sermonis à consuetudine hominum sumpta; cui enim irascimur, hunc non dignamur aspectu. Vide Psal. 13. 1. **¶ Quis est, &c?** **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל** Quis (vel, & quis, Mo.) intuebitur eum? Mo. Merc. D. læto scilicet vultu. Quis dignabitur intueri illum? Quis tandem illi suum favorem exhibebit, eum juvans? [Al. sic;] Quis contemplabitur eum? JT. Pi. nempe Deum: i. e. Quis poterit faciem ejus tanquam placatam intueri, ac proinde opem ejus exorare? Synecdoche generis. **¶ Et super gentes, &c.** **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל** Super (vel, & super, Mo. Merc. tum super, JT. quin & super, P.) gentem (aliquam totam, Merc.) & super hominem (unicum, Merc.) simul, vel pariter, Mo. P. Merc. subaud. sic agit, M. Et hoc facit tum erga gentem, &c. Ellipsis verbi relati, quod petitur ex consideratione sententiæ præcedentis, quæ loquitur de duabus Dei actionibus erga homines; una erga oppressos, altera erga oppressores. q. d. Quod dixi de potentia Dei, quod eo pacante nemo turbet, &c. ex æquo locum habet & in totis gentibus, & in singulis hominum. Perinde illi est magna hominum turba, ac homo solus. Tam à gente quàm ab homine, Ti. vel genti vel homini cuipiam, Ca. Nationi uni & singulis eveniunt mala. Contra gentem, &c. D. Propter gentem, propter hominem; q. d. Deus occultat vultum suum propter peccata gentis universæ, vel singulorum hominum. Et visitaturus est scelus super populum & super filium hominis simul, Ch. Porro, animadvertit hic hyperbaton, & reliquam cohesionem sententiæ. [Hæc verba, & vel tum, super gentem, &c. connectunt cum ultimis verbis præcedentis versûs clamorem inopum audit, & super gentem, &c. reliqua autem hujus versûs verba parentheli includunt. Ità JT. & Coc.]

30. Qui regnare facit hominem hypocritam. Sim. o. Ca. AE. in Merc. q. d. Non regnat Rex hypocrita nisi ob peccata populi, quem Deus sic punit. Sed tunc scribendum esset **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל** regnare, aut certe **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל** regnare facit. **¶ Regnando hominem hypocritam**, Mo. Ed quod regnet, &c. P. R. Levi in Merc. q. d. Punit gentem, & Regem inter alios, ob peccatum tum suum, tum [ut sequitur] populi. Duabus, inquit, de causis mala eveniunt populis: 1. propter peccata sua; 2. ob impietatem Principis; quem hypocritam vocat, quod cum sit injustus & impius, justitiam tamen & pietatem prætextat. Verum sic scribendum esset **וְיִשְׁמַע עֲנִיִּים וְצַעֲקָה דָּל** ad regnandum. [Al. sic;] Nè regnet, &c. M. Ti. D. JT. Pi. vel, Ut non regnet, &c.

Belg. Ang. sub. *amplius*; Pi. Belg. i. e. Ut regnare desinat, ut regno suo privetur. Deus exaudit oppressos, ne diutius regnando hypocrita seducat populum. Cum superioribus connectitur; q. d. Quid dico super populum aut hominem Deum potentiam suam quando vult exserere? etiam Regibus, qui omnibus supereminent, & quos difficilius videbatur de suo gradu dejicere, manum injicit, ne ultra regnent, &c. *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ*, ut & in *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ*, negationem includit, juxta linguæ morem. Sic *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ*, ne divinet; *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ*, ne videant, *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ*, Rom. 11. 10. [Al. sic;] Interea dum regnat, &c. vel, Ex eo quod regnat, &c. ut clamoris auditi causa narretur. Propter peccata populi, *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* Ab offendiculis (seu laqueis, Merc. vel, ex laqueis, Mar. propter illaqueationes, M. propter perversitatem, o. propter, vel, & propter, offendicula, P. Mar. ex Ch. Merc. i. e. peccata, Mar.) populi, Mo. Merc. Verto, propter laqueos populi, i. e. quibus constrictum tenebat populum; i. e. propter injurias quibus populum affecit. Ità *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* valet propter; sicut Psal. 5. 11. & 12. 6. & 68. 30. & 107. 17. Esa. 50. 2. Jer. 24. 2. Ut ejus laquei à populo quem opprimebat tollantur, & ab ejus tyrannide & jugo populus eximatur: in quo simul Dei justitia & potentia cernitur; quod est institutum Elihu. Sic paulò antè dixerat de punitione impiorum, ut audiret Deus clamorem tenuium ab illis oppressorum. Ne sint tendiculae (sive illaqueationes, Belg.) populi, JT. i. e. ne amplius boni exponantur improborum aucupis. Quod ambiguum est, & bifariam potest intelligi; de tendiculis, sive quibus populus irretit alios, sive (quod malim) quibus populus irretitur. Ne populus illaqueetur, Ang. neu laquei sint quibus populus capiatur, Ti. Al. ad detrimenta populi, Ca. Al. inter laqueos populi, Coc. [Alii hæc cum præcedentibus sic nectunt:] Posset locus ità accipi, Ne regnet homo hypocrita, qui quidem regnabat ob offendicula populi; ut utriusque & Regis & populi delictum notetur. Sed prior sensus simplicior. Avertit Deus faciem suam propter regem impium, & propter offendicula populi, Q. in M. [Al. sic;] Explicat causam iræ Divinæ, Quia regnavit hypocrita, sunt scandala populi. Ità vocat Christus offendicula & decipulas; aptissime sanè, nam scandala irretiunt & impediunt, quasi tendiculae & pedicæ. Ne regnet, &c. propter peccata, &c. i. e. Ne diu regnans populum peccare faciat suo exemplo: id enim qui faciunt dicuntur *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ*.

31. Quia ergo, &c. *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* Quia (vel, Sanè, sive Utique, P. V.) ad Deum qui dicit, Mo. vel, qui dicere potest, Remisi, &c. subaudi, debueras dicere quæ sequuntur, Tamen non videam, &c. Quibusdam sunt hæc verba Dei, hoc sensu, Nam ad Deum, cujus est dicere, (tunc *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* pro *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ*, qui solus potest dicere,) Remisi, &c. ad Deum, inquam, te redire par erat, & sic eum compellare, &c. Alii, Nam ad Deum an dicet, scilicet quispiam quum affligitur, num sic dicere poterit, Pertuli satis, &c. ut Deum avertat, &c. Potest *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* præteritum esse cum He interrogante, ut de Rege, quem è folio deturbatum dixerat, &c. q. d. Et meritò quidem ille, vel quivis impius, punitur; Nam ad Deum dixitne, vel dicit, ista verba quibus ab eo veniam impetret, Pertuli, &c. Interim Jobo proponit quid agere debeat, &c. Sanè hic sensus est optimus. An enim apud Deum fortem, qui dicit, Condonavi, &c. Describit hic hominis officium; q. d. Homo, quamvis sibi malè conscius non sit, Dei misericordiam implorare debet, in eam sententiam quæ est vers. 32. tu autem non fecisti vers. 33. q. d. An enim ad Deum, qui facile condonat, &c. confugisti, misericordiam ab eo impetraturus? Numquid enim ad Deum dicere potest? M. Num enim potest fieri ut dicatur de Deo? Ch. Nam Dei est dicere, Ca. Ad Deum enim pertinet dicere, Ti. Nam (vel Sanè, Ang.) ad Deum dici, Merc. G. Cod. vel, ut dicatur Deo, Ang. sub. par est, vel erat, Merc. Cod. Ang. vel oportuit, G. fim. D. Mar. Ad superiora hæc sunt referenda, ubi dixerat Jobum de Dei judiciis conqueri. Non hoc, inquit, debueras facere, &c. sed par erat à te dici, & à quovis afflicto, Libens amplector crucem, &c. *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* ferè infinitum Niphal exponunt; aliis est præteritum, Cal cum interrog. [ut dictum.] Porro,

magna est in tribus versiculis sequentibus ambiguitas, imò ad finem usque cap. unde variè exponi videas. Merc. Obscurum est quomodo sequentia cum præcedentibus cohæreant. Sic verto, Nam ad Deum dixitne, Ijob, Pertuli, &c. *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* nam respicit ad sententiam aliquam subintellectam: q. d. Et verò Job non solum peccavit in eo, quod Deum infirmulavit injustitiæ, sicut hætenus demonstravi; sed etiam in hoc, quod officia Deo debita omisit. Nam dixitne, &c. ut omnino facere debuit: q. d. Id verò non dixit, ut vos omnes testes estis. Sanè num ille dixit? Belg. *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* Te quoque, &c. Pi. *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* Peperi, Mo. Remisi, vel Remitto, sub. iniquitatem, vel pœnam, tuam, V. Mar. Belg. fim. JT. Ca. Ti. non corrumpam, Mo. non destruam, P. V. Mar. fim. JT. Ti. i. e. non puniam, V. non perimam, Ca. [Al. sic;] Pertuli (i. e. perfero, Merc. Sustinui, Ch. D.) sub. castigationem tuam, Pi. Ang. fim. D. Merc. G. scil. patienter, consideratâ tuâ justitiâ; non disperdam, Ch. Pi. D. non corrumpam, Merc. Pi. Belg. Nempe, vel, i. negotium, Pi. scil. pertinaci defensione meæ innocentiae. In hac mea causa, & in tota vita mea, nihil non agendum agam. Vel, 2. leges tuas, Belg. Vel, 3. vias meas & mores; q. d. Quia ob peccata mea hæc mihi accidisse intelligo, non ultra corrumpam mores. Non offendam amplius, Ang. [Al. sic;] Ego sic portavi populum, ut non obfuerim, Ti. [Al. totum aliter reddunt:] Nam ad Deum dixit, vel, qui dixit, *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* pro *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ*: simil. Job. 41. 24. Jos. 10. 24. Ruth 2. 6. Accepi, non pignerabo. Sic formula est apochæ quæ à creditoribus pecuniæ scribi solet: q. d. Satis accepi, non peto pignus, vel quicquam ex bonis debitoris mei; quod mihi satisfiat; sed eum quoad me liberum pronuncio: cujus contrarium est Esa. 58. 3. omnes dolores vestros exigitis, non condonatis. Vel, hic est clamor inopum ad Deum, de quo vers. 28. Non clamant pro eorum pœna, sed conversione, aut inhibitione peccati ipsorum. Ad Deum pertinet talis clamor fiduciæ & *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ*. RS. sic vertit, Nam ad Deum dicendum est, Perfero tua judicia, & non pignerabo per me. Sensus non alienus à nostro. Coc. 32. Si erravi, *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* Præter video, Mo. Si quid non video, M. Si quid prætervidero, G. Si quid me latuit, Ca. Absque eo quod video, P. i. e. Præter ea peccata quæ agnosco in me. Absque hoc quod cernam; V. Si quid est ad quod non adverterim ex delictis meis: Nam errores quos advertit? Psal. 19. 13. Sæpe peccatum est quod homo esse non putat. Præter id quod video, Merc. Pi. vel vidi, Ch. scil. in peccatis meis. Synecd. gen. V. Pi. Si quid reliquum est quod non perspexi, Ti. Cum non videam, sub. iniquitatem meam, i. e. Cum ignorem peccata mea, &c. Tamen non videam, V. ad vers. 31. Præterquam quod video, sive cognosco, sive de peccatis meis, sive de mandatis tuis, sive de gratia & benevolentia erga me. Tu doce me; ita Mo. M. &c. *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* Tu (Deus, Merc.) indicato mihi, Ti. submone me, Ca. de peccatis meis occultis. Rursum syn. gen. Confer Psal. 19. 13. Si iniquitatem (vel, perversum quid, Ch. vel, improbè, Ca.) locutus sum, *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* Feci, vel patravi, P. Merc. Ti. &c. Ultra non addam; fim. Sy. Ar. Ca. *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* Non addam, Mo. Merc. &c. pergam, JT. iterabo, Ti. Non ultra faciam. Docet duas veræ pœnitentiæ partes: 1. superiora peccata agnoscere; 2. vitæ emendationem in posterum. Merc. 33. Numquid à te, &c. *וְיִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* Locus ambiguus & difficilis, in quo interpretes maximè perplexi sunt. Variè reddunt. An à cum te retribuet illam? Mo. Numquid à te est quod ille perficit? M. An id à te perficietur? Ca. An à te (sub. provenire debet, V.) quod perficiat illam? P. sub. afflictionem. i. e. An debes esse in causa quod Deus perfectè te puniat? Num afflictionem, quam in te cœpit, perficiet tuâ culpâ, dum peccatum blasphemii aggravas? An erit ex te quomodo ille aliquid retribuet? Belg. An ille retribuet id quod est à te? Al. in Belg. An à te cœptam disputationem perficiet eam alius? Job fessus nolebat amplius respondere. Eliu urget ut respondeat, quando ab ipso disceptatio cœpta est. Vel, Numquid à te (factam prævaricationem erit nefas cogitare, quod Deus) retribuet eam? An ergo hæc oratio (de qua vers. 32. Jun.) profecta est à te? rependit illud, JT. An vero

verò abs te profecta est talis oratio qualem dixi? *vicem tibi reddet*, G. Simplex sensus est, continuando cum præcedentibus, *Num ex te* (i. e. tuo consilio & arbitrato^h, ut Hof. 8. 4. *Reges creârunt, sed non ex me*, i. e. meo consilio; vel, *propter te*, i. e. tuâ causâ: sed prius maloⁱ,) *rependet illud*, (Heb. fœm. loco neutrius,) bonum scilicet vel malum, (sed malum propriè,) pœnam vel mercedem? An Deus te in consilium adhibebit, ut ei modum præscribas quò te five alium affligat, &c^k? *Anigitur ex tua opinione, sive sententia*, (Heb. ex te, vel, ex eo quod est tecum, מֵעִמָּךְ pro מֵאִשְׁרְךָ,) *rependet Deus illud quod homo fecerit, dicendo, &c?* Sunt verba Elihu ad Jobum^l. *Numquid à te solvet illud?* i. e. tuo iudicio, tuâ bonitate^m? *An Deus initurus tecum est rationes?* Cod. *An Deus tecum pacificabit*, vel componet, eam controversiam quam cum eo suscepisti? an pro te sententiam feretⁿ? ¶ *Quia displicuit tibi?* כִּי מִנְסָה] *Quia tu rejecisti*, Ti. *renuisti*, Mo. *Sprevisti*, vel *spernis*, nempe solutionem Dei, sive iudicium illud Dei commemoratum, quasi rectius consilium dare possis^o. *Quoniam spernis hoc*, Pi. *Quia tu spernis eum*, Belg. vel, *spernis castigationem*, Q. in Belg. *Nam abominatus es*, P. sub. *vitam tuam*, V. *Quia respuis*, nempe respondere^p. *Reprobâsti enim iudicium ejus*, M. *Quia aversatus es*, vel *aversaris*, mea iudicia, & gravius æquo te affligi quæris^q. *Quia hoc respuis*, quia hoc tibi non probatur^r. [Porro, hæc verba cum præcedentibus neſtunt;] *Rependet illud, si spreveris*, JT. hâc scil. oratione uti, de qua vers. 32^s. *Vicem tibi reddet quod eum abjecisti*, G. ¶ *Tu enim cœpisti*, &c. כִּי אָתָּה תִּבְחַר] *Quia elegisti mori, at non ego sum tuæ opinionis*, V. *Quia tu elegisti*, & non ego, P. *Tu hanc fecisti optionem*, non ego, G. *Tu elegisti malum*, non ego, Mar. *Si tu eligas*, (dicere quod antea solebas, & ab hac oratione abstinere, quam debes,) *profectò non ego*, JT. *Num igitur tu eligeres*, & non ego? Belg. *Et tu eligis quod vis*, non ego, M. *Tua enim est optio hîc*, non mea, Ti. *Quum tu elegeris hanc disputationem*, non ego, Ma. *Quia*, vel *nam*, *tu eliges*, & non ego, Merc. Mo. Ch. Coc. Verba Dòmini per mimeſin eſſe puto, q. d. Quid? tu deliges, non ego^t? Æquum poſtulas, ô Job, tibi dari optionem, non mihi, ut pro tua voluntate affligaris à Deo, non juxta illius? Tu eliges & modum, & quantitatem, & durationem afflictionis^v? [Alii hæc cum præcedentibus conjungunt hoc modo;] *Quoniam spernis hoc, æquum eſt ut eligas aliud*, Pi. *An id à te perficietur, ut tu improbes, tu idem probes, ego non item?* Cur plus juris habeas in diſputando quàm ego, ut quæ videantur vel improbes, vel probes^x? ¶ *Quod ſi*, &c. וְיִמְדֶּךָ לֵבָר] *Sed* [fortè excidit quid] *nôſti loqui*, P. & quod nôſti loqui, Mar. *Sed quid nôſti loqui?* vel, *quid autem loqui poſſis?* q. d. Quid habes quod reſpondere poſſis^y? לֵבָר ſumo pro infinitivo, quod omnes [rectius dixiſſet, ferè omnes] pro imperativo^z. *ſam quod ſentis eloquere*, JT. vel, *dic liberè*, Coc. Et quod (vel, proin ſi quid, Ti. Ch. Ca.) *nôſti, loquere*, vel *eloquere*, Mo. M. Merc. &c. ſim. Ca. Ar. Et quid nôſti? loquere, Merc. Pi. D. Si quid habes quod opponas, agè, defende te. *Loquitur in iudicio, qui ſuam cauſam defendit; tacet*, qui deſerit & indefenſam relinquit^a. Affer in medium deſenſionem tuam. Hactenus per mimeſin recitata ſunt verba Dei ad Jobum: nunc rurfus eum aſſatur Elihu^b. Verba ſunt Elihu concludentis: Vides quàm abſurdè facias, Job, ità Deo præſcribens, &c. Si potes, reſponde. Indicat ſe certum de victoria^c. Quod abſurdum eſt proponit Jobo, nempe ut Deus perat ab unoquoque quid ſibi videtur antequam quicquam agat, aſſignètve cuiquam ſuam partem^{*}.

34. *Viri intelligentes*] Heb. *Viri cordis*, Pi. Mar. i. e. præditi corde, h. e. ſapientiâ, cujus ſedes cor eſt^d. Hinc *excordes*, & *vecordes*. Vide ſuprà ad vers. 10 †. *Viri cordati*, Mo. P. ¶ *Loquantur mihi*; ità Ti. ſim. Mo. P. לֵבָר] *Dicent mihi*, Merc. vel *mecum*, JT. Pi. nam לֵבָר interdum valet *cum*, ut ſuprà 17. 5. Pſal. 140. 12^f. Dicent in gratiam meam, favendo ſermoni meo^g. Per hæc verba deſert iudicium ſapientioribus^{*}. ¶ *Et vir ſapiens audiat me*, לִשְׁמָע] *Audiens* (ſub. erit, Pi.) *me*, Mo. Pi. *auſcultans mihi*, JT. *qui mihi auſcultavit*, Ti. *auſcultet*

mibi, M. Audis, i. e. audiet, me, Merc. sic P. Probabit sermones meos, dicendo quæ sequuntur^b. Affentietur mibi^b V. in hoc, Pi. sim. Merc. quod scilicet (nam subaudiendum) ^(י) Job loquitur, &c. ⁱ. [ut est in seq. versu.] Ità me audiet ut affentietur mibi^k. ^k Pi.

35. *Job autem stultè loquutus est, לא ברע, Non in, vel cum, scientia, Mo. P. Merc. Mar. non scitè, JT. V. non sapienter, Pi. neque prudenter^l. Sensus cohæret^v. cum superiori versiculo^m, [ut ubi notatum.] ¶ Et^m Merc^d verba, &c. ודבריו לא בהשכל Et verba sua, sive ejus, imprudenter, JT. non in intellectu, Mar. D. i. e. intelligenterⁿ. Non (sub. sunt, P. Merc.) cum intellectu, Mo. P. vel, ⁿ D. cum intelligentia; i. e. sunt imperita & indocta. השכל infinit. loco nominis: q. d. Imprudenter verba fundit, & sine mente^o. Nec verba ejus apposita sunt, בהשכל, ^o Merc. ad faciendum intelligere, ad docendum apta^p. Quodquæ^p Cod. verba ejus non fuerint cum intelligentia conjuncta, Pi.*

36. *Pater mi, probetur Job usque ad finem.] Sic Merc M. Scult. vel, usque in seculum, P. V. D. Merc. Mo. Mar. vel, etiam atque etiam, Coc. vel, usque ad victoriam, JT. donec victoriam Deo concedat, & responsis vanis renunciet^q. Vel, perpetuò, donec scil. ejus pietas elucescat^r Jun. per ingenuam peccatorum confessionem. Heb. secundum perpetuationem. Nomen נצח deductum ex verbo נצח, quod sign. instare & urgere opus donec ad finem perductum fuerit; unde נצחתיך אֵלֶיךָ ἐγγίσσωμαι τῷ. Apostrophe^r Pi. est ad Deum; q. d. O Deus mi, tantisper flagelletur donec, &c. ^{*}. Respiciens cælum dicit, Pater, reliqua^{*} Jun. innuens[†]. Probetur, i. e. Fac quæso ut probetur, i. e. ut ejus pietas exploretur afflictionibus[†]. Sed alienum[†] Pi. videtur à clementia Elihu, ut optet eum diu affligi. Verùm hoc optat in bonum Jobi, ut tandem Deum justum esse intelligat, & à blasphemiiis absterneat. Afflictio utilis est & dat intellectum; Isa. 28. 19^v. Quibus^v Merc. hæc imprecatio durior videtur, interrogativè explicant; q. d. An, ut vereor, Job suâ impatientiâ protrahet suas miseras? Patrem Deum vocat ob creationem, ac honorem illi debitum; simul ostendit se non ex odio Jobi, sed reverentia Dei, hoc petere, Jobumque Deum etiam se percutientem debere Patrem agnoscere^{*}. Pater mi, ^{*} Scult. nempe, qui in cœlis es^{*}. Deus Pater dicitur Mal. 1. 6. ^{*} Merc. & Pater est omnium nostrum. Sic Ethnicis Liber Pater^{Brought} vocatur, & Pater commune nomen erat deorum; unde Diespiter, Marspiter, Jupiter^{*}. Sic Deus Pater, Esa. ^{*} D. 64. 8. Hæc appellatione indicat affectum Dei in hoc judicio, scil. paternam sollicitudinem; & finem probationis, filialem reverentiam & fiduciam. נצח magis ac magis, ut quod in illo adhuc obscurum est, & quasi sepultum, rubigine detersâ niteat & proferatur^y. ^y Cod. ¶ אֲבִי יְבָח אֵיב עַד נֶצַח] Voluntas mea, seu desiderium meum, est, ut probetur, &c. Merc. Ang. sim. Ch. Velim, vel utinam, probetur, &c. G. Cod. & exerceatur afflictionibus, donec sapiat, & justitiam Dei agnoscat^z; donec recta sentiat & loquatur^a. Volo Job^a Merc. eò usque exerceri, Ca. i. e. disputando agitari^b. Sed^a Cod. præstat [בָּח] referre ad tentationem per afflictiones^c. ^b Ca. אֲבִי voluntas, ab אָבָה voluit^d. [Al. sic;] Hæc autem^d D. in medium assero, ut res Jobi discutiantur exactissime, Ti. Vel, אֲבִי pro אֲבִי, q. d. Adducam plura, donec se victum Job fateatur[†]. ¶ Nec desinus ab homine iniquitatis; [†] Q. in sive obstinato in iniquitate: Ne desistas ab ejus flagellatione[†]: [עַל הַשְׁבוּת בְּאִשִּׁי אֵין] Propter (vel, id-[†] L. sim. que propter, Merc. עַל hîc valet propter, ut Gen. c. 37. [†] Mar. v. 8, 34. Jud. 9. 9. i Reg. 16. 7^g.) responsiones (Heb. ^g Pi. redditiones, Pi. vel, pro responsionibus, P. V. quæd paria responderit, Cod. ob sermones quos habet, vel, responsiones quas facit^h), ad viros iniquitatis, Mo. vel, cum^h Merc. iniquis, Cod. sim. Merc. i. e. pares improbis hominibus, quum ità de Dei judiciis queritur improborum moreⁱ. ⁱ Merc. Vel, inter homines vanos, Coc. quæ sunt pro viris iniquis, M. sim. Ang. vel, quales hominibus iniquis insunt, JT. vel, quas facit, seu reddit, seu respondet, (ut supplicatur אֲשֵׁר הַשִּׁי,) inter viros vanos, (בֵּי inter, ut i Sam. 10. 12.) i. e. tanquam unus ex iis^k. Vel, in viros in-^k Pi. quos, P. i. e. Ut habeamus quod dicamus adversus homines iniquos, vel, quod respondeamus iis^l, cum pre-^l v. muntur iniqui; nempe, affligi eos ob scelera, Jobi exemplo^m. Quod parata sint responsiones contra pravorum ho-^m Q. id mines, Ti. Vel, ut ex ipso habeamus ità diu probato^m Mar. quod*

Al. in Merc. quod illis respondeamus. Sed minus aptum videtur. Melius Ramban, Ut ipse tandem agnoscat se responsa nobis dedisse cum improbis, & talibus usum esse sermonibus qualibus illi uti solent. [Al. sic;] Propter conversiones in viris iniquitatis, i.e. ut iniqui ejus exemplo castigati convertantur. [Al. sic;] Dum recantet apud homines improbos; nos, quos dicit improbos P. [Al. totum sic reddunt;] Veruntamen disce, Job, ne ultra dederis responsionem sicut insipientes, o. Verè Job tentatus est longo tempore, (usque in finem, Sy.) nec computatus est cum hominibus impiis, Sy. Ar.

37. Quia (vel Nam, Merc. Tig. not. JT. Quandoquidem, P. Alioquin, Ca. Quando, Coc.) addit (nunc scilicet q, vel, addet, Mo. Merc. nisi afflictionibus exerceatur; vel, additurus esset, JT. Pi.) super peccata sua (vel, super, five ad, peccatum suum, Merc. JT. Pi. sim. P.) blasphemiam, וְשָׁחַתְתָּ אֶת־שֵׁם־יְהוָה Super peccato suo pravaricationem, Mo. iniquitatem, M. impietatem, P. defectionem, JT. Coc. rebellionem, Pi. Ch. in D. scelus, Merc. D. quod de industria paratur*. Contemptum Dei & hominum †. וְשָׁחַתְתָּ proprie, peccatum per imprudentiam & errorem admissum; וְשָׁחַתְתָּ, scelus, proprie rebellio: q. d. Job hactenus peccavit per imprudentiam; posthac, nisi cohibeatur, peccabit per rebellionem adversus Deum †. Antè leve peccatum erat ob quod affligebatur; nunc verò peccatum auxit scelere, in Deum contumeliosus, quasi injustè secum ageret. Reliqui focii contendebant Jobum ob graviora scelera ita atrociter cruciari: Elihu non nisi ob levia aliqua peccata, quæ non videbat Job; ac ideo. censebat orandum Jobo Deum, ut ea sibi aperiret. Peccavit tamen Job ubi auctæ essent afflictiones, subindè obmurmurans; constanter tamen resistit, nec Satanæ tentationibus consentit, & tandem post longum conflictum vincit. Additurus esset, &c. Aetiologia optati à tribus absurdis: nam, inquit, nisi hoc fiat, metuendum est ut bonus Ijob neque salutis suæ, neque ædificationi nostræ, neque gloriæ Dei, consulat*. [Al. sic;] Non enim defuturus esset qui scelus peccato cumulans plauderet, Ti. Non ad Jobum refert, sed impersonaliter accipit. [Ita וְשָׁחַתְתָּ præcedentibus annectit, quod reliqui ab iis divellunt, ut jam videbimus.] ¶ Inter nos interim constringatur i. e. Convincamus eum. Communi nostro calculo condemnetur. ¶ וְשָׁחַתְתָּ ¶ Inter (vel, ac inter, P.) nos plaudet, M. P. Mar. vel complodit, Merc. D. Ch. plaudet, Mo. plaudens, Ca. plauderet, Ti. plausurus, vel complausurus, esset, JT. Pi. sub. manus suas, Merc. Pi. D. &c. In signum, vel, i. doloris, & querimonie; (id enim in Scriptura manuum plausus significat:) q. d. Impatentiam suam manuum collisione ostendit, immodicè cum Deo expostulans, &c. Vel, 2. lætitiæ: Sibi placet, & se laudat †. Vel, 3. victoriæ; velut jam certus de victoria, quasi jam causam suam evicerit. Explosurus esset nos, ut qui vicisset nos disputando. Explodit sententiam nostram. Se tanquam victorem jactans, & nos explodens*. Alii sic; Sufficit, vel, abunde fundit, inter nos verba, &c. Q. in Merc. [Alii præcedentibus annectunt, & sic reddunt;] Quod si addiderit ad peccata sua delictum inter nos, cognoscetur, Ar. vel, requiretur, Sy. ¶ Et tunc ad judicium provocet sermonibus suis Deum q. d. Tum, per me licet, provocet ad Divinum tribunal quamdiu patebit. ¶ וְשָׁחַתְתָּ ¶ Et multiplicat, vel multiplicabit, (ut sit à רָבָה; vel, & multiplicaturus, JT. Pi.) sermones suos, vel verba, five dicta, sua in (vel contra, P. Pi. id valet ל, ut supra vers. 14. vel, ad, Mo. Coc.) Deum, Merc. JT. vel, Deo, Tig. not. vel, coram Deo, D. ex Ch. vel, de Deo, de illius acerbitate conquerens. Et in Deum garriens, Ca. Ac verbis cum Deo litigaret, Ti. ut וְשָׁחַתְתָּ sit à רָבָה. Et efferetur coram Deo sermo ipsius, Sy. Ar. Expediit ergò eum tamdiu exerceri afflictionibus, quoad culpam suam agnoscat, & Deum justum esse fateatur. Rationem hic dat orationis [præcedentis,] propter peccatum futurum metuendum; quia aliàs, si non convincatur erroris sui, addet—defectionem; lapsus linguæ & mentis pertinaciter defendendo apertè & præfractè Deo se opponet, & triumphabit quasi re bene gestâ, nec desinet Deo oggannire & obloqui P.

C A P. XXXV.

1. **R**ursum locutus est] Heb. respondens dixit, JT. Pi. Perrexit ad Jobi dicta respondere, eaque refutare; quum aliquamdiu expectasset si quid loqui vellet, viditque eum tacere. ^a Scult. ^b Merc. sim. Pi.

2. Numquid æqua, &c. וְהִנֵּה אֲנִי כְּאַתָּה] An hoc putasti (five cogitasti, Ch. Pi. Mar. Coc. habuisti, computasti, Merc. reputas, vel reputasti, Pi. D. arbitraris, Ca. statuis, Ti.) ad judicium? V. Ch. Mar. Coc. in judicium? Mo. Merc. in jus? vel, pro jure? Pi. Merc. & rectè ac justè dicto? pro justitia, vel, pro justo? i. e. bono dicto vel opere, vel, tanquam jus & æquum? vel, in judicio? M. i. e. rectè ratione? vel, cum judicio? Ti. ^a Merc. D. ^b D. sim. V. ^c M. vel, æquum, five justum, esse? P. Ca. An hoc ratiocinabaris in causam tuam? JT. In hoc conclusus est in judicio, Sy. Ar. ¶ Ut diceris, וְהִנֵּה אֲנִי כְּאַתָּה Dixisti, Mo. Mar. quod dicit, vel dixisti, Merc. Pi. P. Ti. Ca. quia dixisti, Sy. Ar. quum diceris, JT. ¶ Justior sum Deo? ita Sy. Ar. Ch. P. וְהִנֵּה אֲנִי כְּאַתָּה Justitia mea Deo, Mar. vel, quam Dei, D. vel, præ Deo, Mo. Merc. sub. est, Merc. vel, major est quam Dei, Pi. Merc. JT. D. plusquam Dei, V. vel, præ justitia Dei est, Pi. Coc. Talis loquutio Heb. 12. 24. ^a Pi. Vel, supra judicium Dei, M. Justitiæ meæ apud Deum nulla est ratio, Ti. Te justiore habere causam quam Deum, Ca. Hoc apertè non dixit, sed ex verbis ejus colligitur. ^a D. sim. ^b Scult.

3. Dixisti enim; ita Ti. Pi. P. וְהִנֵּה אֲנִי כְּאַתָּה Quia dicit, Merc. Ut dicas, vel diceris, Coc. Mo. Et si dixeris, Sy. Ar. ¶ Non tibi placet quod rectum est, וְהִנֵּה אֲנִי כְּאַתָּה Quid prodest, vel proderit, tibi? Merc. Coc. Pi. P. sub. justitia, five integritas viarum, Merc. Pi. sim. Ca. Cod. quum perinde affligi te dicas ac si impius esses. Dicendum erat per mimesin, Quid prodest mihi? sed ita passim Hebraicè orationis forma commutatur. Tibi pro mihi positum, per enallagen personæ. Mimesis recta mutatur in obliquam; ut ostendat neque se neque alios utilitatem indè percipere. Locum sic verto, Quasi dicas, Quid aut tibi proderit, aut quid ego utilis accipiam, &c. G. Stomachantes sæpe seipso alloquentur in secunda persona. Inducit Elihu Jobum cum seipso stomachantem. Vel, ad Deum referri potest; Quid valet coram te mea justitia? Quid proderit tibi, o Deus, innocentia mea? Dixisti enim, non placere Deo quod rectum est. Hanc calumniam impigerat etiam Jobo c. 34. v. 9. q. d. Non curat Deus quid agant homines seu boni seu mali, cum nihil indè seu commodi, seu detrimenti, accipiat. Nunquam id Job dixerat. ¶ Vel quid tibi proderit, &c. וְהִנֵּה אֲנִי כְּאַתָּה Quid, vel an, proficio (vel, quam utilitatem capiam, Ti. V. sim. P. Scult. G. M. Ch.) ex peccato meo? Merc. M. Mar. Ch. D. relicto scilicet*; vel remisso, & per penitentiam diluto. Vel, si non peccem? Ti. Si à peccato recedam; quâ scil. ratione pro eo expiabo? ut supra 7. 20. Vide & Mic. 7. 18. Possit sic exponi; Nec integritate nec peccato quicquam proficio, nec propterea afflictionem effugio. Confer Job. 10. 15. RS. comparativè exponit, præ peccato meo? q. d. Quid proficiam integritate magis quam peccato? Quid proficiam ex ea [nempe justitia mea] magis quam ex peccato meo? Pi. Vel, ex peccato, i. e. ex poena peccati mei, quod puniat ob peccatum, quum probum & improbum Deus ex æquo consumit, ut Job. 9. 22. Sed prius simplicius. Vel, expiando peccatum? וְהִנֵּה אֲנִי כְּאַתָּה sæpe metonymicè peccati expiatio. Vel, de expiatione mea? P. si studuero vitam emendare cum affligas me. Quid utilitatis, &c. si mundatus fuero à peccato meo? Ang. Brought. [Alii totum sic reddunt;] Si roges quid profuturum sit tibi, dicens, Quid proficerem supplicio meo? JT. Heb. peccato. Prolepsis est. Poterat Job dicere, Quid tu expetis ut ampliùs prober afflictionibus supra 34. 36? quid, obsecro, illud mihi profuturum esset? Confer Job. 7. 20, &c. Ad quod respondet Elihu versu sequente. Negans prodesse tibi aut conducere innocentiam, Ca. Quid juvaret? sub. Deum colere, vel justitiam; Satiùs est me peccare, vel, E peccato meo plus redit commodi. ^a Cod. ^b Jun. ^c V. ^d Pi.

4. Respondebo, &c. וְהִנֵּה אֲנִי כְּאַתָּה Respondebo, (vel respondeo, JT. Pi.) tibi sermones, five verba, Merc. D. P. JT. Pi. ad illas quæstiones tuas, וְהִנֵּה אֲנִי כְּאַתָּה pro Ad verb. redire faciam ad te, &c. D. Reponam tibi verba.

1 Coc. *verba* Paucis satisfaciam tibi †. ¶ Et amicis (vel sociis, M. Merc. JT. Mo. &c.) tuis tecum] Itā Ti. Pi. Nempe, tribus illis qui hactenus tecum sermonem contulerunt, & ad hanc tuam querelam vel nihil, vel parum, responderunt. Aliquid enim certè responderat Eliphaz, & quidem id ipsum quod hīc Elihu †; sed argumentum illud non plenè tractarat. Et postea Job alia objecerat cap. 23. & 24. ad quæ socii nihil responderant. Nec illi efficacibus adversus Jobum usi sunt argumentis, & velut victi turpiter obmutuerunt ubi maximè Job erat redarguendus. Plenius ergo hoc loco Elihu hanc rem tractat, & Jobi objectionem diluit, paucis quidem, sed efficacius. Alii sic, & sociis tuis, i. e. Si vel plurimos haberes qui idem tecum sentirent, omnibus respondebo. Nullus autem pro se habebat Job, sed ei omnes adversabantur. Sed præstat Jobi [tres] socios intelligere. Nota hīc in [שְׂרָפָה מְלִי], verba respondendi cum duplici accusativo construi †.

5. *Suspice cælum, &c.* A sensu incipit Jobum redarguere †. ¶ Et contemplare æthera, &c. [וְשִׁיר וְנִבְרָה מִמָּה] Et aspice (considera, Sy. Ar.) æthera, quāto altior te sit, Ti. sim. Ca. Mo. Ch. Vel, nubes, (superiores nubes, JT. At nubes sunt substantiæ densæ, מִשְׁקֵי verò dicti sunt à substantiæ tenuitate, qualis est substantia cœli; verto itaque, tenues cœlos †,) ut sunt altæ supra te, JT. vel, altiores quàm ut possis attingere, Pi. quæ sunt te altiores, Merc. sim. Sy. Ar. M. &c. quò vix possis visu pertingere. At Deus longè etiam altior est: quid ergo vel tuā justitiā ei conferes, vel scelere officies †? Non ergo obest homo Deo peccato suo; nec pœna peccati Deo prodest †. Nec prodesse potes cœlis, nec obesse; nedum Deo, &c. m. Loquitur de usu nostrarum afflictionum: q. d. Afflictiones istas necesse est aut Deo prodesse, aut tibi, cū Deus nihil sine causa agat: Deo prodesse nego, ab hoc versu ad 8. Superest ut tibi & tui similibus profint. Prius membrum sic confirmat, Nihil potes efficere in cœlos, nedum in Deum, &c. a.

6. *Quid ei nocebis?* [מַה תַּפְעֵל לוֹ] Quid operaris, vel agis, illi? JT. Coc. vel, in, sive contra, eum † Merc. Pi. M. V. D. [וְהָפַעַל] cum Kametz chatuph irregulare †; at in textu cujusdam edit. Venetæ est תַּפְעֵל P. ¶ Et si multiplicata, &c. [וְרַבּוּ וְנָ] Et si multiplicentur, &c. Coc. sim. Merc. JT. Pi. &c. [וְרַבּוּ וְנָ] repetendum †. ¶ Quid facies, &c. ¶ Quid illi facis, vel facies? Merc. JT. Pi. &c. i. e. nocebis †?

7. *Quid donabis illi?* Quum omnia sint illius, Psal. 50. 12. & ipse omnium bonorum autor sit & fons †: quum nihil habes proprium. Scitè Hebræi, Da illi de suo, quia tu & omnia tua illius sunt †. ¶ Quid—accipiet? Scilicet boni, vel beneficii †? Itaque non est quòd itā tuam justitiā & innocentiam prædices, de Deo querens, quāsi quicquam ea illi conferat. Non quòd rectè factis hominum non augeatur inter homines Dei majestas, & nomen glorificetur; nec quòd hominum sceleribus non obscuretur Dei gloria, ac nomen vilipendatur: sed quòd Dei magnitudo & majestas in se nec augeatur nec minuat quibusvis hominum actis. Quòd autem rectè acta nostra Deus curet & remuneretur, id ex ejus clementia procedit: sicut & quum peccatā puniunt, non ideo punit quia illis ipse incommodetur, ut homines de inimicis sese vindicare solent; sed ideo punit, quia in eum usum hominem condidit ut beneficeret, & quia suis sceleribus homines nocent aliis †.

8. *Homini, qui similis tui est* Heb. sicut tu, Pi. Merc. qualis tu es, Pi. D. ejusdem tecum conditionis †. ¶ Nocebit impietas tua] Cuique sua: sic, tua justitia, cuique scilicet sua, prodest, non autem Deo †. Si malè feceris, damno tuo id feceris; si autem bene, bono tuo †.

9. *Propter multitudinem calumniatorum* (vel, oppressorum, Mar. Tig. not. sim. Mo. vel, oppressionum, Cod.) clamabunt] Vel clamant, Ch. sim. D. clamare facient, Mar. Mo. vel, ad clamorem adigunt. Antipolis est, casus pro casu; ut Psal. 10. 2. Præ superbia improbi persequitur pauperem, i. e. Improbis persequitur pauperem. Itā hīc, Propter multitudinem oppressorum, &c. i. e. Oppressi vociferantur propter multitudinem oppressionis, &c. a. ¶ [וְשִׁיר וְנִבְרָה מִמָּה] De multitudinem calumniam patientium, quos clamare faciunt, P. Cur igitur clamant

multi ob magnitudinem oppressionum? Ti. Frater magnitudine (nim. magnates, qui mox nominantur,) efficiunt ut oppressi clament, JT. Cū multorum vi & injuriis opprimuntur homines, clamant, Ca. Clamabunt, ad Deum scil. pauperes & afflicti: q. d. Et si Deo non noceat impietas impii, quia tamen nocet filiis ejus, nempe pauperibus, qui ad Deum pro vindicta clamant, hinc punit impietatem Deus, perinde ac si tibi noceret †. Ex amplitudine fraudati conclamant, (verbum [וְשִׁיר וְנִבְרָה מִמָּה], ubique est conclamare, convocare. Vide Jud. 4. 10.) vel Deum, atque itā usurpant imperium in Deum; vel homines, quod arguit fiduciam in hominibus. Illud [וְשִׁיר וְנִבְרָה מִמָּה] potest accipi, vel, 1. de fraudulentibus; tum [וְשִׁיר וְנִבְרָה מִמָּה] erit causale, à copia fraudulentium, unde & illi mox [וְשִׁיר וְנִבְרָה מִמָּה] ampli dicuntur: vel, 2. de fraudatis; in affluentia, vel inter abundantiam, quamvis adhuc affluentes sint, clamant, quod avaritiam notat †. [Al. sic;] Præ multitudine (vel, Coc. Propter magnitudinem, Pi. sub. oppressionis, Merc. Pi. & violentiæ, quod facile fuit subintelligi ex sequenti: vel, [וְשִׁיר וְנִבְרָה מִמָּה], præ multitudine oppressionis; sed compendio studet hæc lingua, & sensui sæpe innititur, ubi ex eo facile quid colligi potest, illud omittens †,) oppressos ad clamorem adigunt, potentiores scil. improbi, Merc. Pi. Propter multitudinem tyrannorum clamant qui calumniam patiuntur, M. [וְשִׁיר וְנִבְרָה מִמָּה] Præ multitudine (sub. calumniarum, D.) calumniis appetiti vociferabuntur, i. in D. ¶ Et ejulabunt, &c. [וְשִׁיר וְנִבְרָה מִמָּה] Clamabunt, Mo. sim. Sy. Ar. vel, deprecabuntur, Ch. vociferantur, Merc. JT. & vociferantur, P. sim. Cod. itā ut vociferentur, Pi. (sub. illi, Pi. oppressi scilicet, Merc.) propter oppressionem, Sy. Ar. propter brachium (vel, præ brachio, i. e. violentia & tyrannide, Merc. propter potentiam, M. Cod. propter violentiam, Ti. propter fortitudinem brachii, Ch. vel, a brachio, o.) magnatum, M. Ti. Merc. JT. Pi. ut Job. 32. 9 †. vel † Merc. multorum, Mo. o. Mar. Deus enim, quando injuriæ multæ sunt, vindicat; quando paucæ, dissimulat. Tyrannos etiam punit ejulatu miserorum motus †. Oppressi sæpe quidem ad Deum clamant, nec inveniunt liberationem †. Hoc tibi do quod objecerat supra 24. 12. Sed quare clamantes non exaudiuntur? an statim Deus injustitiæ accusandus est? Minimè verò, absit. Sed causa in ipsis oppressis est, ut sequitur †. Clamant, ut hypocritæ, solum ob externa mala; cū impatientiā, cū invidia, quā potentibus suam invident felicitatem, cū vindictæ cupiditate †.

10. *Et non dixit* Itā Merc. Mo. V. M. vel, At non dicit, Pi. sub. quisquam illorum, i. e. oppressorum, Pi. ex Merc. Nullus dicit, P. Nempe quia nullus dicit, Ti. Præcedenti versui hæc jungi debent, & redundat in 87. dicit enim, Ex tam multis qui opprimuntur nemo est qui respicit, & opem Divinam implorat †. Al. Si non dicit, oppressus, JT. i. e. Si homo oppressus ad Deum non revertitur, adductus naturā & verbo & beneficiis ejus, &c. is profectò nihil egerit clamoribus vagis, infra vers. 12. ut Psal. 18. 42. Prov. 1. 28. Isa. 1. 15 †. Ma. ex Jun. Non dixit, nempe ex animo & cum fide. Nam hoc omnes dicunt, in Deum ut Creatorem, se credere omnes profitentur; sed ad illum toto pectore non redeunt, summa ejus in se beneficia non agnoscunt, uti par est: ideo nihil mirum si non exaudiuntur clamantes †. ¶ Ubi est Deus qui fecit (vel condidit, Ti. vel ornavit, & summis beneficiis persecutus est, ut 1 Sam. 12. v. 6 †.) me; itā JT. [וְשִׁיר וְנִבְרָה מִמָּה] Ubi est Deus o. Q. in factor, vel conditor, meus? Merc. P. Pi. &c. vel, creator Merc. noster? Ca. i. e. Utinam opituletur mihi Deus. Sunt verba optantis, ut 2 Reg. 2. 14. Ubi es, Jehova? Non o. Pi. explorat seipsum, an Deus in ipso sit; & si fortè non inveniatur, non habet cogitationem vel propositum querendi Deum, nec æstimat beneficia ejus †. Significat debere eum Deo, ut Creatori, per omnia fidere, & se suāque omnia patienter ei submittere, beneficia ejus rectè æstimare, & eorum respectu paucillum damni æquo animo ferre, & spem certam liberationis de illo sibi promittere †. Ostendit cur Deus non continuò succurrit oppressis: quia Deum non invocant miseri †, nec fidunt ejus potentiæ ac providentiæ †. Nota hīc [וְשִׁיר וְנִבְרָה מִמָּה] plur. jungi cū [וְשִׁיר וְנִבְרָה מִמָּה] sing. quæ numeri varietas est & al. locis. Et autem, vel, i. honoris causā; quare etiam

etiam de dominis prophanis dicitur *דְּמוֹנִים קָשִׁים*, *dominorum* (i. e. domini) *duri*; nè hic aliud mysterium subesse putes. De Deo loquuntur promiscuè, modo sing. modo plur. sensus tamen ubique singularis est. Vel, 2. ut notetur mysterium Trinitatis. Locutiones hujusmodi aut emphasin habent, aut periculosæ sunt: quum autem aliunde constat Deum esse Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, saltem erunt memorialia hujus mysterii, accedente præsertim Novi Testamenti explanatione. ¶ *Qui dedit*, &c. *נָתַן וְיִמְרוּת בְּלִילָה*. Dans, vel, qui dat, noctu cantus, vel cantica, Merc. Ti. Pi. &c. [Variè exponunt.] 1. De nocturnis visionibus: vide Job. 33. 15. 2. De stellis nocturnis, quæ suo modo Deum laudant, & hymnos nocturnos canunt, dum materiam nobis laudandi Deum suggerunt, juxta Psal. 8. 4. q. d. Qui creavit in hoc mundo inferiori ac tenebricoso res quæ invitare debent homines ad laudandam sapientiam ac bonitatem Divinam. 3. De aviculis noctu canentibus. Sed coactum est. Neque hoc neque præcedentia rectè cantica dicuntur, neque ad oppressos commodè referri possunt. 4. Qui in nocte versantibus, i. e. afflictis, solet adesse, & dare materiam cantici & gratiarum actionis. Lætitiâ conciliat in rebus tritibus; cum ob internam consolationem, tum ob spem liberationis. 5. Malim ut sonat accipere: quia nox suapte naturâ tristis est, in qua videmur velut mortui, & multis periculis propter tenebras exponi sumus; quum ergo noctu nos servat, materiam nobis canendæ laudis suæ suppeditat. Noctu homines quiescunt à curis diurnis, & ob silentium noctis beneficia Dei meliùs ruminari possunt, unde cantica componunt. Vide Psal. 42. 9. & 119. 62. & 134. 2. Interdiu homo sibi cavere potest, & tutior videtur; sed noctu omnia adversari videntur; ideo major tum laudem materia. ¶ *Qui dat Psalmorum argumentum de nocte*, JT. i. e. Etiam quum nulla ad eum laudandum documenta circumfulgent, intuitu Spiritu excitat ad laudes. ¶ *Qui dedit cogitationem in nocte*, Sy. Ar. Ante cujus conspectum Angeli excelsi ordinant laudes in nocte, Ch. i. e. Angelos constituit, qui militum instar noctu vigilarent, & vindicaret oppressos. Sic Chald. & o. eodem respicere videntur, qui sic vertunt, *qui distribuit custodias nocturnas*, o. in D. Pro *וְיִמְרוּת*, legerunt *וְיִמְרוּת*: vel potius sic acceperunt in sua mente, per commutationem & W. Fortè in voce *וְיִמְרוּת* respexerunt ad galliciniam, secundum quæ olim noctis custodias distinguebant, ad sensum, non ad literam, respicientes. Deus gallicinio noctem distinxit, avicularumque cantus (nam hoc etiam *וְיִמְרוּת* dicitur) lucis orientis prænuncios fecit; quod cum seq. peraptè convenit, *Docet nos præ pecudibus, & præ avibus*: Ut ergo aves naturali instinctu canunt ad voluptatem nostram, Deumque suo more celebrant; ita nos, qui ratione & mente præcellimus, docemur Deum spontaneo cultu venerari. Porro, & aliis modis dat Deus cantus in nocte. 1. Dum quietem nobis & laxationem laborum (nec non securitatem) concedit, & ex eo focillat spem quietis nostræ & Resurrectionis futuræ. 2. Dum de die inter actiones & tentationes varias nos regit & sustentat, ut de nocte habeamus quod cogitemus super strato, nempe quæ nobis evenerint, indeque materiam laudis. 3. Dum fidera spectanda præbet, &c. Ità non tam dubiæ ac incertæ, quàm latè, interpretationis hæc phrasis est: quod autem diversimodè accipiatur, id fit ex plenitudine sensus Scripturæ, ut si in eadem vena diversa metalla reparias; quam si venam unius metalli dicas, divitiis ejus detraxeris. Alii cantica excisionis accipiunt, à *וְיִמְרוּת* putare, quod in Scriptura sæpe legatur Deus nocte hostes prostrasse. Vide Exod. 12. 29. ¶ II. *Qui docet nos super jumenta terræ*; vel, *præ bestiis*, &c. JT. Pi. Merc. &c. *וְיִמְרוּת בְּלִילָה* Pro *וְיִמְרוּת*, per syncopen, eliso. ¶ *Et super volucres* Quæ præcipuè sagaces habentur, & loquelam etiam hominis imitantur. ¶ *Erudit nos* Heb. *sapientes reddit*, Merc. Pi. &c. Est in animalibus analogum quid intellectui, unde & sapientia illis tribuitur Prov. 30. 24. Inest iis solertia ad ea quærenda quæ profunt, & quæ obsunt fugienda. Quin & ex bestiis multa discere

possumus. Vide Prov. 6. 6. Eas tamen homo superat scientiâ & sapientiâ; præcipuè illâ Theologicâ, divinitus manifestatâ. [Sed quorsum hæc spectant?] Resp. 1. Nè bestiarum, &c. more invicem prædemur; si hos versus ad tyrannorum punitionem referas. Sed generale hoc est ad omnia quibus præstamus illis. 2. Indicare voluit Elihu, quod homini Deus vitam immortalem & unionem ac communionem sui proponit, eumque fecit istarum rerum sagacem; non itaque debet homo inquirere quæ pecudes quærunt, sed ad Dei unionem magis ac magis aspirare. 3. Ut exaggeret stupiditatem hominum in calamitatibus torpentium, nec se excitantium ad implorandam opem Dei. Ut doceat hominem uti debere sapientiâ suâ, nec more bestiarum ex dolore & impatientia clamare, sed in poenitentia vera & fidei. Quâ cum sæpe clamantes careant, fit ut non exaudiantur. 4. Ut dilueret Jobi objectionem de oppressis qui non exaudiuntur; quod, inquit Elihu, non injustitiâ Dei tribuendum est, sed ipsorum ingratitude. Ità hos tres vericulos cum magna parte Hebræorum accipio. Ratio insigne est Dei donum. Hoc quum oppressi non considerant, nec Deum ob tanta dona laudant, quid mirum si eos Deus tyrannidi potentum permittit? quia si Deum ut par est agnoscerent, subveniret illis Deus, &c. Alii aliter connectunt: Quæri poterat, Cur Deus peccata punit, quæ ipsi non nocent? Respondet, Quia miseretur afflictorum, ideo clamorem eorum audit, & oppressores punit; quorum nullus, beneficia Dei agnoscens, dicit apud se, *Ubi est Deus conditor meus?* (Ramaban) qui ut me, sic eos quos opprimo, condidit? ut Job. 31. 15. Utraque connexio hic locum habere potest; nam neutri exaudiuntur, quia non ex animo ad Deum redeunt, &c. Sed dilutio objectionis potius videtur. 12. Ibi i. e. Tunc, quum scilicet opprimuntur. Ibi pro tunc, Psal. 14. 5. Cohel. 3. 17. Soph. 1. 14. Terent. Eunuch. Ibi homo cepit me obsecrare, &c. Homer. Iliad. a. *Εἶθ' ἄλλοι ὅδ' ἄνδρες*—Tum reliqui omnes, &c. Vel, ibi, i. e. in eo loco in quo vexantur & affliguntur. Ibi, in calamitatibus positi. ¶ *Clamabunt* Ità Mo. M. Merc. sim. Sy. Ar. vel, clamant, Merc. M. Ch. Ti. JT. Pi. ¶ *Et non (vel nemo, M.) exaudiet* Vel, exaudit, Ch. JT. Pi. Ti. Ca. V. eos, sub. Deus, Merc. V. &c. ¶ *Propter superbiam (elationem, Merc.) malorum*, ità P. M. Merc. V. scil. hominum, Pi. Merc. *וְיִמְרוּת בְּלִילָה* Hæc variè referunt. 1. Ad verba proximè præcedentia, non exaudit, vel, non respondit, Deus; quia qui clamant mali & superbi sunt: quia non poenitent verè de malis suis. 2. Ad verba priora. Verba in Hebræo tractata sunt: Ordo talis esse debet, *Clamant propter superbiam malorum*, (i. e. vehementiâ afflictionum, q. d. non ex amore clamant, sed malis adacti; &) &, vel sed, non exaudit, V. JT. Pi. &c. sim. Merc. Mar. Scult. Me. T. Clamabunt præ fastu improborum à quibus opprimuntur; nec exaudiuntur, quod scil. non redeant ex animo & fide ad Deum. Clamant quidem qui vim patiuntur, sed non ad Deum, ideo in vanum clamant. Tum clamant, quum improborum hominum insolentiâ premuntur, & Deus non exaudit, Ti. Igitur tum de malorum superbia queritantes non exaudit, Ca. Alii ad oppressores referunt: Ut clamantes pauperes non audierunt; ità & ipsi vicissim clamabunt præ fastu aliorum malorum illos opprimendum, nec exaudientur, iusto Dei judicio, lege talionis. 13. Non ergo frustra audiet Deus, *וְיִמְרוּת בְּלִילָה* Verum (Atramem, Ch. Sanè, Merc. Profecdo, P. Utique, Pi. est asseverantis particula, sicut Gen. 26. 9. & 29. 14. & 44. 28. 1 Sam. 25. 21. 1 Reg. 22. 32. Psal. 73. 13.) vanitatem (vel mendacium, P. Mo. G. i. e. verum mendacii; iniquitatem, Ch. peccatorem, Heb. peccatum, abstractum pro concreto), non audit, seu audiet, Deus, Merc. P. Ch. Verum Deus vanitatem istam precum non audit, Ti. i. e. Deus non solet exaudire preces vanas & non serias, quæ non fiunt ex animo. Vel, vanitatem, i. e. homines vanos, seu pietate vacuos: Meton. adjuncti. Alii ad oppressores referunt, ut vanus sit eorum clamor. Et utique in vanum erit, [nempe iste clamor,] non exaudiet Deus, M. Temerarium non audit, preces sine justa causa & sine. Alii mimesin esse

esse putant eorum qui opprimuntur, cum se exaudiri non vident; q. d. Sanè vanitas est, i. e. temere fiunt hic omnia; non audit Deus afflictorum clamorem; non curat mortalia.

Q. in Merc.

¶ Et Omnipotens causas singulorum intuebitur, *וְיִשְׁכַּח לֹא יִשְׁכַּח* ¶ Et Omnipotens (vel Omnisufficiens, Coc. Optimus Maximus, Ti.) non intuetur, vel intuebitur, (vel contemplatur, JT. Pi. intueri dignabitur, Ti.) eam, Ch. Ti. Mar. [nim. vanitatem:] i. e. non aspiciunt homines vanos gratiosè; h. e. non opitulatur eis. Vel, illud, P. Merc. Coc. hoc ipsum, M. quod scilicet opprimuntur, injuriam illis factam. Foem. loco neutrius. Non curat, velut connivet ad eorum oppressionem, quia ingrati sunt, & quia Deus statim non liberat, de eo queruntur, quasi mortalia non curaret, aut injustè fineret homines affligi. Licet Deus, ut *וְיִשְׁכַּח* judex, afflictis justitiam administrare velit, & ut Omnipotens, facile liberare possit; eos tamen negligit propter orantium culpam.

Pi.

Merc.

Scul.

14. Etiam cum dixeris, Non considerat, *וְיִשְׁכַּח לֹא יִשְׁכַּח* ¶ Etiam quod (vel cum, Mar.) dixeris, Non videbis eum, Mo. Mar. pro, Non videbo eum. Etiam si (vel Quamvis, V.) dicas (dicere possis, V.) quod non videbis (videas, Ti. V.) illum, P. te non videre illum. Etiam cum dicar (i. e. putes, judices) non videre te ipsum, Coc. Quando dixisti te eum non vidisse, Cod. [Al. sic:] Quando magis cum (vel quod, Merc.) tu dicis quod non videas eum? M. sim. Merc. quod, etsi eum ubivis quæras, nusquam invenias. q. d. Non exaudiuntur oppressi, vel ad Dominum clamantes, quia non ex animo clamant & fide; quanto minùs tu exaudièris, qui te dicis eum non videre? Multò minùs si dicas non contemplaris istud, exauditus est, JT. Si justè non exaudiuntur ii qui in æstu calamitatum ad Deum non redeunt, v. 10. quanto minùs exaudièris si protervè dixeris, Deum nullam habere rationem tui, ac proinde omnem providentiam atque auctoritatem ei eripueris? ¶ *וְיִשְׁכַּח* interdum valent quanto magis, vel quanto minùs: sed hanc significationem non patitur cohærentia sententiarum; quippe vertendum esset, quanto magis dicis, vel, quanto minùs dicis: quæ verba nec cum præced. cohærent nec cum seq. ut patebit consideranti. Sic verto, Etiam in hoc peccasti, quod dixisti te non contemplaturum eum, Heb. quod non contemplaberis illum. Vide Job. 23. 8, 9. Convenit hæc interpretatio cum serie sermonis, ejusque scopo: scopus enim est, reprehendere ac refutare pronunciata quædam Jobi, quorum duo hucusque refutata sunt, hic refutatur tertium. Unde colligitur conjunctionem *וְיִשְׁכַּח* hic esse copulativam & transitive, ut infra 36. 29. Simile exemplum Gen. 3. 1. nisi quod ibi sermo abruptus est. ¶ *וְיִשְׁכַּח* Judicare, &c. ¶ *וְיִשְׁכַּח* Fac judicium ad facies ejus, Mo. vel, coram illo; i. e. bonum fac P. ¶ *וְיִשְׁכַּח* aliis nomen est. ¶ *וְיִשְׁכַּח* Judicium est (vel sit, P. D. vel, nihilominus est, Ti.) coram eo, five apud eum, M. Ti. P. nempe justitia & æquitas, quantumvis tibi videatur injustè te affligere. Egregius sensus: sed malo *וְיִשְׁכַּח* esse imperat. pro *וְיִשְׁכַּח*. Judica coram eo, JT. q. d. Te ipsum judicem facio coram Deo, annon ita se res habeat ut modò dicebam? Judica tete coram illo, Merc. Pi. sim. V. Contende non in malum, sed causam tuam condemna coram eo. Condemna te, agnosce peccata, & te justè puniri. Confer 1 Cor. 11. 31. Si nos ipsi judicaremus, &c. Condemna te apud illum, & tunc exaudiet te. [Ca. totum sic vertit; Enimvero quamvis, ut dicis, visurus eum non sis, est tamen apud eum juris obtinendi locus.] ¶ Et exspecta eum; ita Merc. JT. Pi. sim. Mo. *וְיִשְׁכַּח* Exspecta saltem eum, M. modò eum exspectes, Ca. tuumque fuerit exspectare illum, Ti. & spera in eo, P. Merc. ut Psal. 37. 7. Ejus consolationes fidenter exspecta. Exspecta opem ejus, fide amplexus promissionem remissionis peccatorum, &c. Et præstolaberis eum; persevera in patientia spei. *וְיִשְׁכַּח* (à *וְיִשְׁכַּח*) est, 1. dolore afficere; 2. parturire, Job. 39. 1; 3. sperare, exspectare: fortè quia animus sperans futurum gaudium cum dolore parturit. Præcipit igitur patientiam, qualis est prægnantis, quæ dolores suos æquo animo fert, recreata interim præsumptione & præsentione gaudii futuri cum pepererit. Vide Esa. 37. 3. Joh. 16. 21, 22.

Mar.

V.

Merc.

Ma.

Pi.

Mar.

Merc.

Merc.

Jun.

Merc.

V.

Merc.

Pi.

Coc.

15. Nunc—non infert, &c. *וְיִשְׁכַּח לֹא יִשְׁכַּח* Et

nunc quia non visitat ira ejus, Mar. vel, non animadvertit iratus, Ti. sim. Ca. vel, quando non visitat per iram ejus, M. Q. in Belg. i. e. In hoc tempore invocandus est, antequam ultionem exigat in ira sua. Non est exspectandum usque dum nullus veniæ locus fuerit, sed quærendus est quando inveniri potest. Intellige hoc M. de prosperitate Jobi; q. d. Ideo Job tam ægre fert, quia rebus adversis non fuerit exercitatus. [Al. sic:] Belg. At nunc, quia id non est, (vel, quia nihil istorum est, JT. i. e. quia neque rectè judicas, neque exspectas à Deo,) Jun. visitavit (vel visitat, JT.) ira ejus, JT. Coc. Di. q. d. Homo tentatur, ut probetur ejus spes & patientia: quia igitur illa non exstat, invasit ira ejus, &c. Rectè. Coc. Jun. ¶ *וְיִשְׁכַּח* non construxit cum *וְיִשְׁכַּח*, est enim id omnino præter genium & usum linguæ. [Al. sic:] Nunc ¶ Di. autem scito quod paululum visitavit te ira ejus, P. Nunc verò quia nihilum est quod visitavit (Jobum scilicet, Pi.) ira ejus, Pi. ex Merc. sim. V. Belg. i. e. quod te iratus punivit, penè nihil est præ peccatis tuis. Quia non satis acriter te punivit Deus. In ¶ *וְיִשְׁכַּח* est distinctio Jethib, ac ideo ¶ *וְיִשְׁכַּח* nihilum, non ¶ *וְיִשְׁכַּח* non, dictum est, quod fit in distinctione, non in constructione. ¶ Nec ulciscitur scelus valde, *וְיִשְׁכַּח לֹא יִשְׁכַּח* [Et hoc variè reddunt.] Quia non agnoscit Deum hæc recreatione admodum, JT. i. e. licet admonitus & recreatus à Deo; q. d. Job hæc enunciatione Divini verbi (quæ virum bonum oportet errantem resipiscere, atque afflictum recreari,) non admodum afficitur. Nec eum (i. e. Deum) abundanter novit, Belg. Vel, eum non agnovit in magna abundantia, i. e. in prosperitate. Neque cognoscit in multitudine nimia, M. vel, in multitudine valde; i. e. non examinat singula exactè, in multis dissimulat. Itaque bene operare, Deumque invocare, quamvis malis adactus: salutare id erit. Neque novit (mutatio personæ, pro, neque novit, V.) multum admodum, P. sub. mali, i. e. nimis multam afflictionem. Nec scit Job multum poenæ pro ratione delictorum. Vel, Nec scit multum admodum in & de viis ac judiciis Dei, ideo stomachatur in Deum, ac verba in eum multiplicat imperitè. Sed simplicius videtur de Deo accipi, ut Job. 11. 6. Neque novit (Deus, Merc.) multitudinem (sub. peccatorum ejus, Pi. vel tuorum, Merc.) admodum, Pi. ex Merc. D. valde, D. i. e. Lenius te punivit, quasi non novisset multitudinem, &c. & quasi ad eam conniveret. Non castigavit eum pro multitudine, &c. Non novit, i. e. non judicat, non punit. Cognoscere valet punire, Prov. 10. 9. quia poenam antecedit causæ cognitio. Neque pro enormitate scelerum poenam irrogavit, Ti. [Ca. totum sic reddit, Nunc cum non irate animadvertat, nec sciat esse vehementior,] i. e. non te puniat tam graviter quam dignus eras, Jobus temere verba facit, Ca. [ut sequitur in textu.] Græci sic totum legunt, *וְיִשְׁכַּח לֹא יִשְׁכַּח* [ita cum Drusio habent exemplaria mea; at Merc. habet *וְיִשְׁכַּח לֹא יִשְׁכַּח*, pro quo legendum putat, *וְיִשְׁכַּח לֹא יִשְׁכַּח*,] Sicuti est ut nunc, quia non est visitans iram suam, neque cognovit delictum aliquod vehementer. Hinc colligimus Dei misericordiam longè ampliorem esse iram, ut RR. inquirunt, *וְיִשְׁכַּח לֹא יִשְׁכַּח*, *וְיִשְׁכַּח לֹא יִשְׁכַּח*, *וְיִשְׁכַּח לֹא יִשְׁכַּח*, seu juris benignitas, longè superat summum jus: Psal. 130. 3. Nomen *וְיִשְׁכַּח* hic tantum occurrit; est multitudo, turba, à verbo *וְיִשְׁכַּח*, quod occurrit Levit. 13. 5. & Mal. 3. 20. aliàs 4. 2. Chaldaicum est, ut observatum cap. 33. *וְיִשְׁכַּח* multiplicari est vox Syriaca, passim occurrit in Targum. [Al. sic:] Neque curavit (Heb. novit, ut illud, non novi vos) prosperitatem (nempe Jobi) admodum; q. d. Jobam visitavit ira Dei, neque eum omnis prosperitas in qua Job hætenus vixit prohibuit, quippe quam Deus neutiquam curavit. Porro, prosperitas, propriè sanitas, pinguedo, & bona habitudo. Vide dicta ad Jer. 50. 11. Hab. 1. 8. Mal. 3. 20. ¶ 16. Frustrà aperit, &c. *וְיִשְׁכַּח לֹא יִשְׁכַּח* Et (vel Sed, JT. M. Igitur, P. Ch. Sy. Ar. sim. Pi. Merc.) Job vanè (vel vanitate, JT. cum vanitate, Pi. in vanum, M. V.) aperit, five dilatat, os suum, P. Merc. JT. M. &c. i. e. Vanissimè contra Deum quicquid sibi in buccam venit effutit, præstrictus mali præsentis gravitate. Aperit os, i. e. loquitur. Potius, elamat sine causa

Merc.

Jun.

Pi.

Merc.

V. 16.

Jun.

Belg.

Q. in

Belg.

Mat.

V.

Merc.

K. in

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

fatís magna, & conqueritur de magnitudine afflictionis suæ. **פָּצַח** clamorem hic notat, metaphorâ ductâ ab avibus pipientibus, cùm nidus diripitur, Esa. 10. 14. ^{* Coc.}
¶ Et absque scientia verba multiplicat; ita P. JT. vel, cumulat, live coacervat, Pi. G. Merc. & congerit in Deum ^{* Merc.} **פָּצַח מְלִין יִכְבִּיר** **[** Et garrulitate utitur indoctâ, Ca. & imperitè gravibus sermonibus utitur, Ti. & in ignorantia verba aggravat, ^{* Merc.} **פָּצַח** inscienter inscitèque multa verba profundit, D. de Dei iustitia querens; quia non est punitus ut commerceretur. **פָּצַח** utramque quantitatem significat, & **יִכְבִּיר** exponi potest, vel, extollit verba in Deum, auget; vel, quod malim, multiplicat. **פָּצַח** & **יִכְבִּיר** idem valent, & interdum **פָּצַח**, absque ^{* Merc.}.

C A P. XXXVI.

1. **A**ddens—Elihu, &c.] Cùm Job nihil contradiceret adjam dicta, liberius pergit Elihu ad pleniorē sententiæ suæ confirmationem ^{* Merc.}.

2. **Sustine me;** ita Sy. Ar. JT. Ca. V. Pi. simil. Ti. **פָּצַח** **[** **פָּצַח** **]** **Exspecta me,** P. M. Ch. Merc. D. Hoc significatu Chaldaicum est ^{* D.}, live Syriacum. Exstat in Targum Jes. 42. 4. ubi **פָּצַח** in fonte ^{* D. ex Merc.}. Totus ferè hic versus est Chaldaicus ^{* Cod. ex D.}. **Sta circa me,** Mo. Q. in Merc. & mihi operam da, oculos à me non avertens. **פָּצַח** Hebraicè cingere. AE. exponit ex **פָּצַח** coroua. q. d. Hunc adhuc mihi honorem habe, ut me modicū audias. Sed præstat Syriacum esse ^{* Merc.}. **¶** Et indicabo (vel explicabo, Ti. ut ostendam, JT.) tibi] Ita P. Mo. Merc. &c. sub. quod sentio ^{* V.}; sententiam meam plenius & apertius, quod superest, unde planè intelligas Deum iustificum esse, & te culpandum, &c. ^{* Merc.} Vel, te malè loquutum esse ostendam ^{* Pi.}. **Dum tibi edissero,** Ca. **פָּצַח** pro **פָּצַח** passim in hoc libro occurrit, nec ferè alibi ^{* Merc.}. **¶** **Adbuc—habeo,** &c. **פָּצַח מְלִין יִכְבִּיר** **[** **פָּצַח** **]** **Quia,** vel nam, (sub. sunt, JT. Coc. vel, sunt mihi, Pi. ex Merc. sim. M. Ti.) **ad huc sermones,** live verba, Deo, Mo. Merc. sim. Sy. Ar. i. e. Deum defendentibus, utpote mihi qui Deum defendendum suscepi, & iustitiam Dei afferendam. Habet novas insuper pro se rationes quibus se tueatur, rationibus non destituitur ^{* Merc.}. **Habet Deus ad huc quod dicat,** scil. per me qui causam ejus ago ^{* Ca.}. Vel, pro Deo, Ti. P. Mar. JT. Pi. Merc. eodem sensu: sed prius malo ^{* Merc.}.

3. **Repetam,** &c. **פָּצַח מְלִין יִכְבִּיר** **[** **פָּצַח** **]** **Assumam** (vel, Tollam, Mo. D. Repetam, D. Proferam, Petam, Pi. Ca. Feram, Coc. Scult.) scientiam (vel sententiam, JT. Pi. Merc. V.) meam è longinquo, Mo. Merc. JT. Pi. quod scio de Divina iustitia ^{* D.}: q. d. ab ultimo limite cognitionis meæ ^{* Coc.}. Eminus vel altius petam rationes meas, nempe ab operibus Dei admirandis & sublimibus P. Utar sententiâ longè petitâ, quâ ostendam Deum esse iustissimum ^{* Merc.}. **[** Al. sic; **]** è longinquo, i. e. prout res fuit antè omnia secula ^{* V.}. Non prolixitatem, quasi ab ovo omnia ordiri velit, sed soliditatem, sermonis promittit: q. d. Ex remotis, sed necessariis, principiis agam; non noviter excogitata, sed à principio cognita, non obiter in buccam venientia, sed diu & accuratè præmeditata, proferam ^{* Ma. ex Jun.}. **¶** **in פָּצַח** abundat, ex usu linguæ ^{* Scult.}. **[** Al. sic; **]** **Extendam intelligentiam meam in longinquum;** h. e. Non tractabo vulgaria, sed sublimia, nempe Deum esse iustissimum ^{* Merc.}. **¶** **Afferam enim quod cognitum habeo, verum non pressus agens,** Ti. **¶** **Et operatorem,** &c. **פָּצַח מְלִין יִכְבִּיר** **[** **פָּצַח** **]** **Et factori,** live conditori, meo dabo, live tribuam, (vel afferam, Pi. Merc. vindicabo, Ti. servabo, Merc.) iustitiam, P. &c. sub. ejus, vel suam, Merc. Pi.

4. **Verè enim, absque mendacio sermones mei]** [Sim. omnes.] Heb. non falsitas, i. e. falsi; met. adjuncti: vel, sermones falsitatis, ut sit ellipsis ^{* Pi.}. A studio veritatis attentionem & benevolentiam captat ^{* Merc.}. **¶** **Et perfecta scientia probabitur tibi:** Solidæ meæ rationes tibi non probari non poterunt ^{* T.}: **פָּצַח מְלִין יִכְבִּיר** **[** **פָּצַח** **]** **Variè reddunt.]** **Perfectus** (Deus perfectus, P.) scientiâ tecum, Mo. vel, apud te est, P. Cùm & in qui est per-

fectus scientiâ tecum sit, h. e. Cùm & tu illum agnoscas, vel saltem in afflictione tua ^{* M.}. Sensus est, Sapientissimus est [Deus] tuo iudicio: q. d. Tu facile mihi concedes Deum esse sapientissimum; convenit mihi tecum in hoc ^{* V.}. Concedis Deum esse omnia scientem, & planè iustum, scientiis & sententiis integrum, rectè de omnibus judicantem, quod totius meæ disputationis fundamentum est; itaque facile abs te quod volo impetrabo ^{* Q. in Merc.}. Sed minùs rectè de Deo accipiunt, de hoc enim Jobum redarguit, quòd Dei iustitiam accuset. Hoc itaque de se dicit Elihu, per tertiam personam loquens modestiæ causâ, ut arrogantiam vitet ^{* Merc.}. **Tecum agitur sinceris sententiis,** Ca. **Et scientiâ integrâ præditus tecum agit,** Ti. **Integer sententiis,** live opinionibus, (sensibus, Coc.) tecum, vel apud te, sub. est, Merc. Pi. Coc. vel, ero, JT. vel, sum, D. i. e. homo integre omnino & rectè sentiens ^{* Merc.}, nempe de Deo ^{* Merc.}. **Habebis me recta sentientem,** Cod. sim. Merc. de omnibus rectè judicantem, & purè ac ut par est sentientem; qui nihil sit adulteraturus, aut depravaturus in alienum sensum ^{* Merc.}. Vero & sincero animo loquar ^{* Coc.}. Ad verb. **integer scientiarum;** dicitur ut **integer via,** seu **vita** ^{* D.} **פָּצַח** (plur. RR. ulitatum) à **פָּצַח** scientia; vel potius à **פָּצַח**, quod etiam reperitur ^{* Merc.}.

5. **Deus potentes non abjicit]** Sim. Scult. ex Luth. vel ex invidia, vel ex metu, quasi ab eorum potentia sibi metueret ^{* E.}. Conquestus erat Jobus se, cùm potentissimus esset, à Deo dejectum, &c. Job. 29. & 30. At Deus, inquit, maximus cùm sit, potentes non odit propter potentiam, cùm potius similis simili gaudeat; nec in Deum cadit invidia. Ut hæc explicatio cum Heb. conveniat, Vau, ut sæpe fit, redundante, sic verti potest, **Ecce, Deus potentem non fastidit,** &c. vel, quod malim, **Ecce, Deus potens non fastidit potentem,** ut **פָּצַח** ex præcedenti repetatur ^{* Scult.}. **¶** **En, Deus fortis,** live **potens,** Merc. P. Ch. Ti. sub. est, Merc. vel **magnus,** M. V. insignis, nempe intelligentiâ ^{* V.}; **maximus,** Coc. **Deus fortis validus est,** JT. five **potentissimus,** Belg. In **פָּצַח** significatio fortitudinis: **פָּצַח** potens etiam Arabicum est, unde magnus Persiæ Sultanus **פָּצַח** dicitur. Indè ad Græcos dimanavit, nam **πῶς δύναμις** dii potes ^{* D.}. Cùm sit Deus excelsus, Ca. **Quia Deus excelsus,** Sy. Ar. **Illud teneto,** quòd Deus fortis, Cod. [Reliqua sic vertunt;] **Neminem respuit,** nempe de electis, quos non deseret post hanc vitam: impios autem non resuscitabit ad gloriam ^{* M.}. **Nec tamen spernit,** JT. Pi. sub. **quenquam,** Pi. JT. ut superbus tyrannus, qui potentiâ suâ abutitur ut infirmos proterat; sed omnium rationem habet ^{* Jun.}. Si te abjecit, non deest ei ratio & causa; nam & potens est & iustus ^{* D.}. **Et non abjiciet,** Mo. ^{* D.} **respuit,** Sy. Ar. **aversabitur,** Merc. sim. Ch. V. sub. **suos,** Merc. vel, sub. **iustum,** live **innocentem,** Ch. & ^{* V.} in Merc. [Alii hæc cum sequentibus connectunt.] **Non abominatur, vel abjiciet, fortem & magnanimum,** Cod. vel, **fortem,** live **insignem, potentiâ,** vel **virtute, cordis,** Mo. P. V. i. e. vi intellectus: q. d. Deus non potest sui similem spernere ^{* V.}. [Hoc tamen postremum reliqui ferè in nominativo reddunt.] **¶** **Cùm & ipse sit potens,** **פָּצַח** **[** **פָּצַח** **]** **Validus est, virtus est animi;** i. e. Non tantum ipse est validus, sed etiam infirmis & languentibus mortalium animis solus ipse virtutem præstat ^{* Jun.}. **Fortis,** vel **validus,** (vel **magnus,** M. **maximus,** Coc. vel, **potens,** inquam, est, Merc. Pi.) **robore,** live **virtute, cordis,** M. Merc. i. e. valens animi fortitudine & præstantiâ ^{* Merc. sim. D.}. **Cordis** nomen referri potest, vel, 1. ad intelligentiam, seu cognitionem ^{* Merc.}: q. d. Sapientiâ est eximiâ ^{* Pi. sim. Coc.}, ut de unoquoque rectè disponat ^{* Coc.}. Omnia novit, & oppressiones atque afflictiones iustorum, & omnia hominum acta; ideòque non potest non illis providere ^{* Q. in Merc.}. Vel potius, 2. ad animi præstantiam; q. d. Est magni animi ad vindicandum injurias suis factas, & suos defendendos; opera manuum suarum non contemnit. [Sensus loci est,] **Et si affligantur interdum iusti, non id ideo quòd eos averteretur, & quòd oppressores improbos timeat;** siquidem est ipse summæ potentæ, ideo neminem timet: ideo dicit **potens** absolute, i. e. potentissimus est, major omni humanâ potentiâ ^{* Merc.}. Vel, 3. ad longanimitatem Dei erga impios. Confer Num. 14. ^{* V. 17.}

v. 17. Magnificetur vis Domini, sicut locutus es: Dominus longanimis, &c. Ubi AE. וְיִשְׁמַח explicat, וְיִשְׁמַח dicitur. Sic Nahum 1. 3. longanimis & magna vi. Sic Exod. 9. v. 16. ut ostendam tibi vim meam, i. patientiam; confer v. 15. ibi: 2. potentiam & iram, v. 17, 18. Rom. 9. 22. Utrumque hic jungendum, ut scopo Elihu satisfiat. Cor prudentiam significat; robur cordis, magnanimitatem, non cedentem temere. [Ti. totum versum sic reddit; Ecce, Deus potens, cum vires habeat animo paret; (quasi esset וְיִשְׁמַח), universitatis gubernationem non detrahit. Ca. hunc versum cum sequente necit, & utrumque sic vertit; Cum sit Deus excellens, cum sit, inquam, excellens & magnanimus, non est tam dissolutus, ut vel impios conservet, vel ius inopibus non concedat.]

6. Sed non salvat, &c. לֹא יִחְיֶה רָשָׁע Nn (vel, Propterea non, Merc. Et propterea non, V.) vivificat, vel vivificabit, (i.e. suscitabit, recreabit, non eriget, Cod. vel, non conservat in vita, V. sim. JT. Pi. Merc.) impium, P. Merc. vel improbum, nempe damnatum ob impenitentiam, inemendabiliter malum. Non vivificat, אִלִּים, pro, interficit. Non sinit vivere, Pi. non relinquet impunē. Et judicium, &c. וְיִשְׁפֹּט עֲנִיִּים Et, vel sed, judicium, five ius, pauperum, vel afflictorum, dat, vel dabit, Merc. P. edit, JT. procurat, Pi. Reddet illis ius suum, eos defendet & asseret ex illorum manu. Quod etsi non statim hic fiat, tandem tamen & ordinariē hoc facit, si modō patienter ejus judicia expectare possimus.

7. Non auferet (vel prohibet, five prohibebit, Mo. P. detrabet, vel subtrahet, five subtrahit, Merc. M. JT. Pi. retrahit, Ti. avertit, V.) a iusto oculos suos; ita d. Ch. i. e. providentiam suam. לֹא יִסְרֹף מֵעֵינָיו Et si affligatur interim, non tamen definit ejus curam assiduum agere. Elihu hic in eo totus est, ut tollat scandalum quod multos offendit cum iustos affligi vident, nē ea in re injustum putemus Dominum.

Et reges in solio collocat, &c. Itā Os. sim. Sy. Ar. Q. in Merc. q. d. In hoc etiam Dei iustitia agnoscitur, quod Reges in solio suo collocat, & suā dignitate ac maiestate tuetur, ut semper inter homines iuri & iustitiæ locus esse queat. Deus bonos gubernatores non solum de imperio deicere, sed ipsorum potius gubernationem confirmat. Cum igitur tu maiestate tuā excideris, constat te in magna esse culpa, &c.

Et cum regibus in solio est, (itā explico propter accentum Athnach distinguentem,) & collocat eos in perpetuum: q. d. Deus iustum benignē semper aspicit, & si tales sint Reges, eos etiam in solio confirmat, ut diu ibi sedeant, &c.

Reges iustos & probos in solio collocat in perpetuum, i. e. quoad vivunt; deinde in posteris, &c. Potius cum regibus solio adest, ut collocet illos in æternum, atque [ut in textu sequitur] exaltentur, JT. i. e. Inspirat iudicio & voluntati Regum, ut iustos quoque & pauperes collocent & evehant perpetuō.

[Al. sic;] In longum tempus servat iustos quasi essent Reges. Greg. refert ad vitam æternam, in qua pii etiam Reges sunt, &c. Vide Apoc. 3. 21. & 5. 10. E. solio immit reges, ut aliqui perpetuō celsitudinem retineant, Ti. Et cum regibus rectis sedebit super solium regni, Ca. [Al. aliter:] Sed cum regibus erunt in solio, firmos pmet eis in æternum, M. Et cum regibus in solium, seu in solio, collocat, five sedere facit, (in וְיִשְׁפֹּט redundat), eos (nempe iustos; numeri mutatio frequens), in seculum, Merc. sim. G. in finem; tandem semper eos in sublimē evehit.

Sed cum regibus in solium eum collocat: collocat, inquam, eos in æternum, Pi. Significat iustos semper a Deo magni fieri & evehi, quāvis interdum deprimi videantur. Confer 1 Sam. 2. 8. Psal. 113. 7, 8. Occurrit hic objectioni & offenculo, quod iusti sæpe affligi & opprimi videntur, ostendens Deum id facere in ipsorum bonum, ut per afflictiones admoniti emendentur, nē cum mundo contemnantur.

hīc accipio pro וְיִשְׁפֹּט, cum וְיִשְׁפֹּט & Chal. וְיִשְׁפֹּט cum regibus: Nam de Joseph agi innuntiat & sequentia, Et si fuerint in catenis. Et illi eriguntur, וְיִשְׁפֹּט Et attoluntur, Merc. sim. P. aded ut exaltentur, Pi. [Ca. totum sic vertit; Aded viris bonis non subtrahit oculos suos, ut

etiam cum regibus in solio duraturo eis collocet, & evehat.]

8. Et si, &c. וְאִם אֲנִי אֶמְצָא Quod si vincti (sub. sint, vel fuerint, Merc. V. nempe iusti, Merc.) compedibus, JT. Pi. P. five catenis, Merc. D. Et si qui fuerint vincti, &c. non iusti, sed homines, five aliqui; non enim omnibus hoc beneficium & semper contingit.

וְאִם אֲנִי אֶמְצָא scintille ignis; at וְאִם אֲנִי אֶמְצָא (à וְאִם אֲנִי אֶמְצָא conflavit) ut sit etiam expressum, quasi sit de quiescent. Et si vincti, &c. וְאִם אֲנִי אֶמְצָא Capiantur (vel, captivi detineantur, JT. Pi. aut irreti fuerint, P.) funibus afflictionis, Merc. JT. Pi. D. vel paupertatis, P. Merc.

D. humilitatis & abjectionis; i. e. funibus quibus affliguntur: Genitivus effecti. Eleganter dictum, q. d. afflictionibus constricti ut funibus. at וְאִם אֲנִי אֶמְצָא dolores; hoc à וְאִם אֲנִי אֶמְצָא, illud à וְאִם אֲנִי אֶמְצָא. Ut hic funes paupertatis, itā in libro Musar funes somni.

9. Indicabit, &c. וְיִגְדֵּל לָהֶם Et indicabit, vel indicat, vel annuntiabit, M. five annunciat, P. nempe Deus; tunc scilicet, Merc. Pi. abundat; vel, pro tunc: Postquam indicavit, JT. eis opus (opera, Mar. D. Sy. Ar. ling. pro plur. D.) eorum, Mo. Ch. Merc. P. Pi. Coc. h. e. qualitatem operis, ut scilicet sentiant opus suum malum esse.

Sua ipsorum facta quæ mala sunt. Viam eorum malam. Eos per has afflictiones de vita sua admonet, ut pravē à se facta discutiunt. Facti illos commonefacit, Cod. [Al. sic;] Refert eis quid facto fuerit opus, Ti. [Itā וְיִגְדֵּל opus non factum, sed faciendum, denotat. Sed verba sequentia opus factum respiciunt.] וְיִגְדֵּל non tam plenum est atque וְיִגְדֵּל, & in ipso incepto ac consilio consistit. Addit ergo postea defectiones, ut quid absolutius.

Et scelera eorum, quia violenti fuerunt; (vel, superbi erunt, Ti. vel, cum fuerint insolentes, Sy. Ar.) וְיִגְדֵּל Et defectiones, vel transgressiones, eorum invaluisse, JT. sic Ang. vel, invaluerunt enim, M. sim. Ch. Mar. q. d. Scelera non quævis, sed magna & noxā digna, fecerunt. Et transgressiones eorum, sub. ipsi, inquam, annunciat, Merc.) cum invaluerunt, Pi.

Potius, cum invalescunt, D. Merc. vel, incipiunt invalescere, D. ut priusquam invaluerint, ab illis recedant: nam ubi invaluerunt, ferum est. Et (sub. indicabit, Tig. not.) quod pravaricationes eorum roborate sunt, P. five invalescant, Tig. not. i. e. Quod poenæ transgressionum ipsorum invalescant.

10. Revelabit quæque (vel, Detegit, Pi. D. Merc. Re- velat, P. V. Vellit, five Pervellit, Ca. Ti. G.) aurem eorum, ut corripiat. Vel, ad correptionem, five correctionem, Sy. Ar. Mo. Mar. Ch. Merc. ad disciplinam, Pi. Ang. sim. Coc. ut castigentur, Ti. & ut se corrigant, &c. m- net, Ca. ut emendentur. Hic pius est usus afflictionum.

Hebraismus hic est, q. d. Et admonet eos ipsis audientibus, V. [Al. sic;] Et revelavit illis in aurem huiusmodi eruditione, i. e. afflictione carceris, quā erudit Deus suos providentiā suā. Sic Psal. 94. 12. Vide infra v. 15 p. Et revelavit aurem eis in castigatione. Sensus versus est, Revocat errantes & peccatores flagellis & afflictionibus. Revelat aurem, non solum externam, sed & internam; autem cordis, & mentis; q. d. Admonet eos etiam interius, ac cor eorum tangit, ut Dei monita animo complectantur & observent seriō; admonet eos de sua salute, ut ad se redeant.

Et loquetur, (vel dicet, P. M. Merc. &c. dicet, Mo. Ti. admonet, Ca.) ut revertantur (vel discedant, Ti. recedant, Ca.) ab iniquitate; itā Mo. M. Merc. &c. vel vanitate, Ti. Ab operibus suis malis, quæ similia sunt vanitati, Ch.

11. Si audierint. Monentem Deum. Si auscultent, JT. Pi. Si paruerint, P. sim. Ti. Ca. Si dicto audientes fuerint, Cod. D. Et observaverint, וְיִשְׁמְעוּ Et coluerint eum, M. Ti. sim. JT. & servierint, Mo. sub. ei, Merc. Deo, V. Vel, & fecerint: nam וְיִשְׁמְעוּ ex Chaldaismo sign. facere. Sanē verbum וְיִשְׁמְעוּ Targum reddit per וְיִשְׁמְעוּ Jes. 19. 21. Optimē hæc duo componantur, esse auditores verbi, & factores ejus. Complēbant dies suos in bono, וְיִשְׁמְעוּ Consumunt, vel consumunt, &c. JT. P. finient, &c. M. exigent, &c. Ti. inveterascent, &c. M. sic Job. 21. 13. At hic in emendatis exemplaribus non est וְיִשְׁמְעוּ, sed וְיִשְׁמְעוּ. Quam lectionem firmant

etiam cum regibus in solio duraturo eis collocet, & evehat.]

8. Et si, &c. וְאִם אֲנִי אֶמְצָא Quod si vincti (sub. sint, vel fuerint, Merc. V. nempe iusti, Merc.) compedibus, JT. Pi. P. five catenis, Merc. D. Et si qui fuerint vincti, &c. non iusti, sed homines, five aliqui; non enim omnibus hoc beneficium & semper contingit.

וְאִם אֲנִי אֶמְצָא scintille ignis; at וְאִם אֲנִי אֶמְצָא (à וְאִם אֲנִי אֶמְצָא conflavit) ut sit etiam expressum, quasi sit de quiescent. Et si vincti, &c. וְאִם אֲנִי אֶמְצָא Capiantur (vel, captivi detineantur, JT. Pi. aut irreti fuerint, P.) funibus afflictionis, Merc. JT. Pi. D. vel paupertatis, P. Merc.

D. humilitatis & abjectionis; i. e. funibus quibus affliguntur: Genitivus effecti. Eleganter dictum, q. d. afflictionibus constricti ut funibus. at וְאִם אֲנִי אֶמְצָא dolores; hoc à וְאִם אֲנִי אֶמְצָא, illud à וְאִם אֲנִי אֶמְצָא. Ut hic funes paupertatis, itā in libro Musar funes somni.

9. Indicabit, &c. וְיִגְדֵּל לָהֶם Et indicabit, vel indicat, vel annuntiabit, M. five annunciat, P. nempe Deus; tunc scilicet, Merc. Pi. abundat; vel, pro tunc: Postquam indicavit, JT. eis opus (opera, Mar. D. Sy. Ar. ling. pro plur. D.) eorum, Mo. Ch. Merc. P. Pi. Coc. h. e. qualitatem operis, ut scilicet sentiant opus suum malum esse.

Sua ipsorum facta quæ mala sunt. Viam eorum malam. Eos per has afflictiones de vita sua admonet, ut pravē à se facta discutiunt. Facti illos commonefacit, Cod. [Al. sic;] Refert eis quid facto fuerit opus, Ti. [Itā וְיִגְדֵּל opus non factum, sed faciendum, denotat. Sed verba sequentia opus factum respiciunt.] וְיִגְדֵּל non tam plenum est atque וְיִגְדֵּל, & in ipso incepto ac consilio consistit. Addit ergo postea defectiones, ut quid absolutius.

Et scelera eorum, quia violenti fuerunt; (vel, superbi erunt, Ti. vel, cum fuerint insolentes, Sy. Ar.) וְיִגְדֵּל Et defectiones, vel transgressiones, eorum invaluisse, JT. sic Ang. vel, invaluerunt enim, M. sim. Ch. Mar. q. d. Scelera non quævis, sed magna & noxā digna, fecerunt. Et transgressiones eorum, sub. ipsi, inquam, annunciat, Merc.) cum invaluerunt, Pi.

Potius, cum invalescunt, D. Merc. vel, incipiunt invalescere, D. ut priusquam invaluerint, ab illis recedant: nam ubi invaluerunt, ferum est. Et (sub. indicabit, Tig. not.) quod pravaricationes eorum roborate sunt, P. five invalescant, Tig. not. i. e. Quod poenæ transgressionum ipsorum invalescant.

10. Revelabit quæque (vel, Detegit, Pi. D. Merc. Re- velat, P. V. Vellit, five Pervellit, Ca. Ti. G.) aurem eorum, ut corripiat. Vel, ad correptionem, five correctionem, Sy. Ar. Mo. Mar. Ch. Merc. ad disciplinam, Pi. Ang. sim. Coc. ut castigentur, Ti. & ut se corrigant, &c. m- net, Ca. ut emendentur. Hic pius est usus afflictionum.

Hebraismus hic est, q. d. Et admonet eos ipsis audientibus, V. [Al. sic;] Et revelavit illis in aurem huiusmodi eruditione, i. e. afflictione carceris, quā erudit Deus suos providentiā suā. Sic Psal. 94. 12. Vide infra v. 15 p. Et revelavit aurem eis in castigatione. Sensus versus est, Revocat errantes & peccatores flagellis & afflictionibus. Revelat aurem, non solum externam, sed & internam; autem cordis, & mentis; q. d. Admonet eos etiam interius, ac cor eorum tangit, ut Dei monita animo complectantur & observent seriō; admonet eos de sua salute, ut ad se redeant.

Et loquetur, (vel dicet, P. M. Merc. &c. dicet, Mo. Ti. admonet, Ca.) ut revertantur (vel discedant, Ti. recedant, Ca.) ab iniquitate; itā Mo. M. Merc. &c. vel vanitate, Ti. Ab operibus suis malis, quæ similia sunt vanitati, Ch.

11. Si audierint. Monentem Deum. Si auscultent, JT. Pi. Si paruerint, P. sim. Ti. Ca. Si dicto audientes fuerint, Cod. D. Et observaverint, וְיִשְׁמְעוּ Et coluerint eum, M. Ti. sim. JT. & servierint, Mo. sub. ei, Merc. Deo, V. Vel, & fecerint: nam וְיִשְׁמְעוּ ex Chaldaismo sign. facere. Sanē verbum וְיִשְׁמְעוּ Targum reddit per וְיִשְׁמְעוּ Jes. 19. 21. Optimē hæc duo componantur, esse auditores verbi, & factores ejus. Complēbant dies suos in bono, וְיִשְׁמְעוּ Consumunt, vel consumunt, &c. JT. P. finient, &c. M. exigent, &c. Ti. inveterascent, &c. M. sic Job. 21. 13. At hic in emendatis exemplaribus non est וְיִשְׁמְעוּ, sed וְיִשְׁמְעוּ. Quam lectionem firmant

etiam cum regibus in solio duraturo eis collocet, & evehat.]

8. Et si, &c. וְאִם אֲנִי אֶמְצָא Quod si vincti (sub. sint, vel fuerint, Merc. V. nempe iusti, Merc.) compedibus, JT. Pi. P. five catenis, Merc. D. Et si qui fuerint vincti, &c. non iusti, sed homines, five aliqui; non enim omnibus hoc beneficium & semper contingit.

וְאִם אֲנִי אֶמְצָא scintille ignis; at וְאִם אֲנִי אֶמְצָא (à וְאִם אֲנִי אֶמְצָא conflavit) ut sit etiam expressum, quasi sit de quiescent. Et si vincti, &c. וְאִם אֲנִי אֶמְצָא Capiantur (vel, captivi detineantur, JT. Pi. aut irreti fuerint, P.) funibus afflictionis, Merc. JT. Pi. D. vel paupertatis, P. Merc.

D. humilitatis & abjectionis; i. e. funibus quibus affliguntur: Genitivus effecti. Eleganter dictum, q. d. afflictionibus constricti ut funibus. at וְאִם אֲנִי אֶמְצָא dolores; hoc à וְאִם אֲנִי אֶמְצָא, illud à וְאִם אֲנִי אֶמְצָא. Ut hic funes paupertatis, itā in libro Musar funes somni.

9. Indicabit, &c. וְיִגְדֵּל לָהֶם Et indicabit, vel indicat, vel annuntiabit, M. five annunciat, P. nempe Deus; tunc scilicet, Merc. Pi. abundat; vel, pro tunc: Postquam indicavit, JT. eis opus (opera, Mar. D. Sy. Ar. ling. pro plur. D.) eorum, Mo. Ch. Merc. P. Pi. Coc. h. e. qualitatem operis, ut scilicet sentiant opus suum malum esse.

Sua ipsorum facta quæ mala sunt. Viam eorum malam. Eos per has afflictiones de vita sua admonet, ut pravē à se facta discutiunt. Facti illos commonefacit, Cod. [Al. sic;] Refert eis quid facto fuerit opus, Ti. [Itā וְיִגְדֵּל opus non factum, sed faciendum, denotat. Sed verba sequentia opus factum respiciunt.] וְיִגְדֵּל non tam plenum est atque וְיִגְדֵּל, & in ipso incepto ac consilio consistit. Addit ergo postea defectiones, ut quid absolutius.

Et scelera eorum, quia violenti fuerunt; (vel, superbi erunt, Ti. vel, cum fuerint insolentes, Sy. Ar.) וְיִגְדֵּל Et defectiones, vel transgressiones, eorum invaluisse, JT. sic Ang. vel, invaluerunt enim, M. sim. Ch. Mar. q. d. Scelera non quævis, sed magna & noxā digna, fecerunt. Et transgressiones eorum, sub. ipsi, inquam, annunciat, Merc.) cum invaluerunt, Pi.

^a D. o. & Ch. qui habent, perficient, absolvent^a. In bono,
^b Merc. id est, in felicitate^b. Transfigunt etatem bene, Ca. vel
^{D. Pi.} prospere, V. ¶ Et annos suos in gloria, בְּעֵינֵי] In
^c D. delectationibus, Mo. P. V. sim. Mar. Merc. in jocundis, D.
^d V. Psal. 16. 6. est, in amenis, sub. locis^c. In rebus amenis, JT.
^e Merc. vel secundis, M. Eleganter, Ca. suavissime, Ti. jocundè,
^f Merc. vel hilariter, D. In summa voluptate animi^d.
^g Merc. 12. Transibunt per gladium] Vel, per missile, Mo. Jun.
^h V. Coc. vel, in gladium, M. sic P. Merc. q. d. Incident in
ⁱ Pi. gladium^a. Missili transmittuntur, JT. Hypallage, Jun.
^j Merc. ¶ In telum incident, Pi. pergent sub
^k Merc. telorum jactum, Ti. ense peribunt, V. sim. Ca. Misere
^l Merc. peribunt, & absque ulla salutis spe, ut qui gladio per-
^m Merc. cussus est^f. ¶ Et consumuntur, &c. עֹרֵי בְּלִי וְיָגֵן]
ⁿ V. Et expirant, vel expirabunt, (vel, obibunt, Mo. Ti. ab-
^o Merc. ibunt in interitum, Sy. Ar.) sine scientia, Merc. P. V. &c.
^p V. in ignoratione, JT. vel stultitia; dum Dei monita respu-
^q Pi. entes stulti esse pergunt^g. In summa ignorantia^h. Vel,
^r Merc. propter imprudentiam, Ti. Propter (ut בִּי וְעָבִירִי] ig-
^s Merc. norantiam suam, sc. voluntariam, quia nolunt quicquam
^t V. scire vel audire de sui emendationeⁱ. Eò quòd scire
^u Pi. noluerint & considerare Dei monita, & sua delicta.
^v Merc. Hæc ignorantia est voluntaria, quæ neminem excusat.
^w Merc. Magna ergò est fructus afflictionum, per quas officii no-
^x Mar. stri admonemur^k. Eò quòd Deum non cognoverunt^l.
^y Merc. 13. Simulatores, &c. לִבְיָנוּ] Et (vel At, Merc.
^z Merc. sim. P. JT. &c. Etenim, Coc.) hypocrite (vel falsi, G.
^{aa} Merc. impiis, P. K. in D. superbi, Ch.) corde, Mo. Merc. V. Coc.
^{ab} Merc. &c. hypocrite falsi cordis, Ti. Impuri animo^m, licet sibi
^{ac} Merc. justii videantur. Suprà de justis dixerat, qui per afflictio-
^{ad} Ma. nes admonentur ut resipiscant; nunc de planè impiisⁿ.
^{ae} Merc. Teetè videtur Jobum perstringere ut hypocritam^o.
^{af} Merc. ¶ Provocant iram Dei, אֵרָאֵם] Ponent (sub. su-
^{ag} Merc. per se, M.) iram, Ch. G. M. i. e. apponent, adjicient,
^{ah} Merc. ¶ Merc. Ponere hinc idem quod ἀποκαταστήσῃ Rom. 2. 5 P.
^{ai} Merc. Coacervabunt (vel augent, Pi.) iram, Ti. sim. D. Merc.
^{aj} Merc. nempe Dei^q. Tantum abest ut illis prosint afflictiones,
^{ak} Merc. sicut justis, ut Deum magis irritent, dum in eum mur-
^{al} Merc. murant^r; iræ Dei potius tribuentes quòd affligantur,
^{am} Merc. quàm suis peccatis^t. Tribuunt furorem, P. attribu-
^{an} V. unt ad iram, sub. Deo, V. Simulatores supplicii sui cau-
^{ao} Merc. sa sunt, Ca. Alii, ponunt iram, i. e. incandescunt in
^{ap} Merc. Deum^r. ¶ Neque clamabunt] Vel, clamant, P.
^{aq} Merc. Merc. &c. nempe ad Deum^v. Non implorant eum, Ca.
^{ar} Merc. sim. Cod. Ch. Non ad eum vociferantur opem incla-
^{as} Merc. mantes^x. ¶ Cùm vincti fuerint, כִּי אֶסְרֶם] Cùm
^{at} Merc. (vel quia, o. Ch.) eos vinxit, Merc. &c. Cùm eos af-
^{au} Merc. fligit & in vincula conjicit. Conatur Elihu omnibus
^{av} Merc. modis Jobum in viam revocare, dum varias causas af-
^{aw} Merc. fert propter quas Deus afflictiones impiis immittit,
^{ax} Merc. nunc & justis, ut emendentur. Si justus es, Job, per-
^{ay} Merc. suadeas te in bonum tuum affligi, ut ad Deum redeas:
^{az} Merc. Impiis autem frustra immittuntur, quia culpam suam
^{ba} Merc. non agnoscunt, sed Deum magis irritant. Vide, Job,
^{bb} Merc. nè tu ex horum numero sis. Quod antè dixerat de
^{bc} Merc. justorum afflictionibus, pium erat, & in consolationem
^{bd} Merc. Jobi: sed nunc etiam lenitati asperitatem commiscet,
^{be} Merc. si fortè Job nolit culpam suam agnoscere^v.
^{bf} Merc. 14. Morietur in tempestate, &c.] Heb. cum rugitu,
^{bg} Merc. i. e. horribili morte^z. Fortè legendum [in Vulgato]
^{bh} Merc. intempestivè^a. ¶ תָּמוּת בְּנוֹעַר נַפְשִׁי] Moritur,
^{bi} Merc. vel Morietur, (Idcirco morietur, i. e. per mortem au-
^{bj} Merc. feretur^b), anima eorum (persona eorum, V. vel, vita
^{bk} Merc. eorum, D. Merc. quæ ut extingui dicitur, ita mori; vel,
^{bl} Merc. anima, &c. i. e. ipsi, ut Deus jurat per animam suam,
^{bm} Merc. i. e. per seipsum^c), in pueritia, (five infantia, Coc.)
^{bn} Merc. five juventute, five adolescentia, Merc. P. Mar. V. D.
^{bo} Merc. q. d. Morientur ipsi adhuc juvenes, morte præmaturâ:
^{bp} Merc. non dimidiabunt dies suos, ut Psal. 55. 24^d. Al. per ju-
^{bq} Merc. venilem stoliditatem, Ti. Al. cum juvena, Pi. Cum ju-
^{br} Merc. venta illa, JT. scilicet petulante, dissoluta ac refracta-
^{bs} Merc. ria; i. e. cum juvenibus dissolutis^a, quorum memi-
^{bt} Merc. nerat v. 12^f. h. e. instar illorum, videl. morte violenta.
^{bu} Merc. ¶ pro וְעִם, idque in ea significatione quâ con-
^{bv} Merc. junctio וְעִם notat assimilationem; cujus significationis
^{bw} Merc. exempla vide suprà 9. 26. Psal. 143. 7^g. Al. Excussi-
^{bx} Merc. one & vi afflictionum in quibus sunt peribunt^h. 70
^{by} Merc. 77 sign. excutere. Sed rectius cum Chald. pueritiam
^{bz} Merc. vertes^l. Germanica versio habet, cum dolore & rugi-

^{tu} tu. At verbum נָעַר semel tantum sign. rugire, Jer. 51.
^v v. 38. Alijbi nomen נָעַר passim juventutem sign. ut &
^w cognatæ voces^k. ¶ Et vita eorum inter effæmina-
^x tos, וְחַיֵּיהֶם בְּקִרְיָם] Et vita eorum (sub. aufertur,
^y Pi.) inter scortatores, P. M. Mar. sim. Ti. vel scorta, Merc.
^z inter condicios, Mo. impudicos, Coc. catamitos, five cin-
^{aa} ados, Merc. Cod. D. Mar. Pi. vel, cum meritoriis, JT.
^{ab} Pi. וְחַיֵּיהֶם sunt scorta mascula, Deut. c. 23. v. 17. sicut
^{ac} וְחַיֵּיהֶם est scortum fæmina, meretrix. Peritfol exponit,
^{ad} inter eos qui præparati sunt ad adolescentum; q. d.
^{ae} Eo tempore quo sunt comparati homines ad florem
^{af} ætatis, & ad incrementum, aut statum, i. e. ἀνδρῶν^l.
^{ag} Al. in præparationibus, i. e. dum in virili ætate toti sunt
^{ah} in apparanda domo, uxore, &c^m. [Al. sic;] Etⁿ Q. in
^{ai} vitâ defunguntur inter effæminatos, nempe in juven-
^{aj} tute; nam libido mortem acceleratⁿ. Dum adhuc^o Ca.
^{ak} cum scortatoribus vivunt, Tig. not. Ex repetitione,
^{al} quæ in hoc libro & Psalmis frequens est, intelligimus,
^{am} sicut וְחַיֵּיהֶם & וְחַיֵּיהֶם idem est, sic וְחַיֵּיהֶם & וְחַיֵּיהֶם
^{an} eodem pertinere. Aggravavit autem secundum mem-
^{ao} brum: Postquam simpliciter dixisset, Morientur in pu-
^{ap} eritia adhuc juvenes, imò verò, inquit, aptissime cre-
^{aq} scente oratione, hinc abripientur inter cinædos sui
^{ar} similes, dum inter juvenes cinædos censentur, dum
^{as} per ætatem & calorem juvenilem proni sunt ad scor-
^{at} tandum; q. d. Immaturâ adhuc ætate è medio tollen-
^{au} tur justo Dei judicio, tunc cùm maximè florere vide-
^{av} buntur^o. Per effæminatos hinc innuit Sodomitas &
^{aw} eorum everisionem P. o. hinc habent, ἐν χειρὶ ἀγγέλων, in
^{ax} manu angelorum, quasi legissent וְחַיֵּיהֶם. Nota hinc
^{ay} 1. elegantiam: Hypocritæ videntur esse וְחַיֵּיהֶם
^{az} sancti; at sunt וְחַיֵּיהֶם prostibula. 2. Ad vivum de-
^{ba} pingi hypocrisin, quæ est spirituale adulterium. 3. Du-
^{bb} as esse societates in quibus moriuntur homines, & post
^{bc} mortem manent, (easque in morte distingui;) alte-
^{bd} ram Sanctorum, alteram scortorum. Significat Eli-
^{be} hu exclusionem à regno cœlorum, à quo exclusi sunt
^{bf} πῆνοι & μαδανοί, 1 Cor. 6. 9. Apoc. 22. 15. Sic Luc. 2. 46.
^{bg} —portionem dabit cum infidelibus. Huic contrarium est,
^{bh} moriatur morte justorum, Num. 23. 109. Ponitur hinc nomen
^{bi} וְחַיֵּיהֶם unius speciei pro quolibet sceleratissimo; q. d.
^{bj} Peribit eodem exitio quo impuri & nefarii^r. Cum me-
^{bk} ritoriiis, synecdoche, pro, cum flagitiosis omnibus^t.
^{bl} 15. Eripiet, &c. וְעִי בְּעִי] Liberat, vel, Libe-
^{bm} rabit, five Eripiet, (vel, Extrahet, M. D.) afflictum (vel
^{bn} pauperem, M. P. Merc. Ch. D. Mar.) in (vel ab, M. P.)
^{bo} afflictione sua, Merc. JT. Pi. &c. vel paupertate, P. vel,
^{bp} ob suam humilitatem, Sy. Ar. vel, per afflictionem, ut
^{bq} mox, per oppressionem, Q. in D. Cùm interim inopes liberet
^{br} ille in eorum miseria, Ca. Dixit quomodo se Deus gerat
^{bs} cum impio; nunc quo pacto cum modestis^t. Cohæ-
^{bt} ret cum superioribus: Non solum justos vinctos eri-
^{bu} pit, cùm impuris corde secus eveniat; sed & quocun-
^{bv} que modo afflictos solet in afflictione eripere^v. ¶ Et
^{bw} revelabit (vel aperiet, V. reteget, Merc. manifestabit, Ch.)
^{bx} in tribulatione (in ipsa tribulatione, M. in oppressione, Mo.
^{by} P. Mar. in molestia, seu arctatione, Merc. Nota hinc an-
^{bz} tithetin verborum: וְעִי est opprimere, arctare; וְעִי,
^{ca} educere, ut pedem è calceo, juvenes ad militiam, &c.
^{cb} ex angustia liberare^x. Vel, per afflictionem, afflictionis
^{cc} beneficio^y, aurem ejus] Vel, aurem eorum, Mo. P. &c.
^{cd} i. e. Eos admonet, & cor eorum docile & sibi morige-
^{ce} rum reddit, sic eos à gehenna liberans, &cⁱ. Aurem^l Merc.
^{cf} cordis, five mentis^h. Et eis in calamitate aures vellat,
^{cg} i. e. salutem nunciet atque conferat^l. [Ti. totum
^{ch} sic reddit, Cùm affligit humilem suâ miseriâ, vellit ei
^{ci} aurem per afflictionem; Coc. sic, Liberat inopem in in-
^{cj} opia sua, & quorum detegit in pressura aurem.]
^{ck} 16. Igitur salvabit, &c. וְעִי בְּעִי] Hic
^{cl} versus & sequentes demerfi sunt Cimmeriis [tenebris]
^{cm} per interpretes^m. [Sic vertunt:] Et etiam (vel, Sic
^{cn} etiam, JT. Pi. Quinetiam, P. Ti. V. Merc. Veruntam-
^{co} en, Ch. Et etiam si, Mo. Quin etiam si, Ti.) removet
^{cp} (vel liberavit, Ch. impulit, five excitavit, M. vel, eripiet,
^{cq} five liberabit, Mar. Ca. Sy. Ar.) te ab ore angustia, Mo.
^{cr} Ch. Mar. i. e. de angustia. Vox ore sæpe redundat in
^{cs} Hebⁿ. Ex angusto, Ca. ex loco angusto, M. ab ore no-
^{ct} centis, Sy. Ar. Al. Averterat te ab ore angustia, JT. De-
^{cu} scripti præcedentis felicitatis Jobi^o. Thefin de pio-
^{cv} rum

rum afflictionibus, quas Deus in eorum bonum mittit, revocat ad hypothefin, & ad Jobum accommodat. Verbum *מִיָּדָי* proprie est, *incitare ad aliquid*, (ferè malum) & quia qui aliquem incitat, incitat ab una sententia aut re, & propellit ac removet, inde *removere*, ut hic sumitur, & paulò pòst. Ità Hebræi exponunt, & locum apertum pro se citant, 2 Par. 18. 31. & *propulit* (seu removet, avertit) eos Deus ab illo P. *מִיָּדָי* potentialiter accipio, ut & [sequens] *מִיָּדָי* q. *Removisset* (vel excitasset, Merc. vel pepulisset, Merc. Cod. longè amovisset, G. transposuisset, vel deposuisset, V.) te (sub si non peccasset, V. si castigatione ejus corrigi te passus fuisses, & eum sanctè invocasset, ex collat. v. 10, 11, 13. si ad eum redisses, ejus judicia agnoscens, non accusans t.) ab ore angustia, Merc. Pi. P. Cod. V. G. quæ te devoratura esset more feræ; metaphora à rictu feræ. i. e. De angustia; ut *מִיָּדָי* sit particula expletiva. Al. ex foramine, ex ingressu arcto. Ex inferno, seu gehenna. *מִיָּדָי* substantivum est, ut Job. 7. 11. *Revocavit te ex faucibus periculi*, Ti. *Latissime*, &c. *מִיָּדָי* Ad verb. *latitudinem non angustam pro eo*, Mo. In (ut subaudiatur *מִיָּדָי*, Merc.) *latitudinem* (vel, locum *latitudinis*, Mar. vel, *latitudinem terræ*; plenè diceretur, *מִיָּדָי* in statu rectionis est: nomen rectum ex affixo scem. in *מִיָּדָי* colligitur: in *latitudinem*, sub. posuisti, vel adduxisti, me, D.) sub qua non esset arctatio, Merc. Pi. vel, nulla est angustia, P. vel, sine angustia sub se. i. e. Intus & foris erit latitudo, non in speciem tantum. Vel, cui non suberat pressura, JT. Prope latitudinem sub qua nulla angustia, G. In locum latum, qui non est angustus; h. e. spatiosissimum & amplissimum. In latum, sub quo nihil est arctum, M. In latum spatium cui nullum suberit periculum, Ca. Et latitudinem pro angustia, Sy. Ar. Dilatavit, nè esset angustia in loco ejus, Ch. Superest lata vorago quæ fundamento caret, Ti. [Al. totum sic vertit:] *Pelleisset te extra os arcti latitudo regionis, cui non sit angustum limitum suorum*; q. d. Si tibi data fuisset prosperitas quam petis, & spatiositas, *מִיָּדָי*, *מִיָּדָי*, ad evitandum os arcti, i. e. crucem & angustiam, seductus ad peccata fuisses, &c. Prosperitati hic tribuitur *pellectio*, ut divitiis *seductio* Matt. 13. 22. [Al. sic:] *Avertet te ab ore angustia lato*, quod non firmum (sic accipitur vox *מִיָּדָי* Job. 11. 15. & 38. 38. & 41. 15.) sub se habet; q. d. Si Deum imploraveris, &c. eripiet te ex calamitate tua, quæ est quasi cavea profunda quæ non habet firmum & solidum fundamentum, sed paludosum; quæ habet os latum ad devorandum, sed angustum ad emittendum. Tribulationem foveæ confert & latissimæ & profundissimæ, quæ fundo caret, & unde emergere amplius non valemus. *מִיָּדָי* est vel, Paul Hiphil, ex radice *מִיָּדָי*; vel substantivum factum ex Paul. *מִיָּדָי* concretum pro abstracto, ut alibi. Potest esse à *מִיָּדָי*, ut sit firmum. *Requies—mensæ*, &c. *מִיָּדָי* Et *requies* (vel positio, Merc. vel ferculum, JT. fercula, Pi. & quod imponitur, G. vel, *requiescit*, sive *superponitur*, nempe mappa aut vasa k.) *mensæ tuæ plena*, vel plenum, (sub. erat, JT. vel, esset, seu fuisset, Merc. Pi. V. G. nempe, si ita egisses ut jam dixi,) pinguedine, Merc. P. Mo. Pi. i. e. cibis pinguis & delicatis. Felicissimè viveres. *Quieta erit* (vel permanebit, Sy. Ar.) *mensa tua plena pinguedine*, M. Cod. vel bonis, Sy. Ar. Et in requie replevit mensam tuam pinguedine, Ch. Ità ut mensam habeas quietam & adipe scatentem, i. e. Dives fias & quietus. Et quies mensæ tuæ plenæ opimitate, Coc. [repete, pelleisset te.] Duo sunt pellicientia, latitudo, & quies P. [Al. aliter:] *Ut mensa tua referta pinguedine pessum eat*, Ti. *מִיָּדָי* deducunt à *מִיָּדָי* quievit, ut *מִיָּדָי* vannus à *מִיָּדָי* q; vel potius à *מִיָּדָי* posuit, (unde Hiphil *מִיָּדָי*), ut *מִיָּדָי* scientia à *מִיָּדָי* novit, & *מִיָּדָי* fossa à *מִיָּדָי* depressus fuit. Sunt autem vicinæ radices *מִיָּדָי* & *מִיָּדָי*; quod enim ponitur in aliquo loco, ponitur ut requiescat. *מִיָּדָי* non quietem, sed *analectā*, significat. Mappæ, vasa, lances, & alia quæ mensæ tuæ apponuntur, essent lautis epulis referta. 17. *Causa tua*, &c. *מִיָּדָי* Et (vel At, Merc. Pi. At verò, P. Et si tu quidem, G.) *judicio impii plenus es*, Merc. vel, *judicium* (vel *jus*, Pi. Belg. *causam*, Q. in Merc. D.) *impio implevisti*; i. e. quale optabat

dedisti: vel, *impii*, sive *improbi*, *implevisti*, Mo. Mar. Pi. Scult. &c. qu. d. Peccasti, & punitus es: id est impii *judicium*. Vel sic, *Complevisti mensuram* impiorum hominum, (Matt. 23. 32. Scult.) *Consortium habes cum improbis*; ita reus es ut impius, *judicio impii planè teneris*, & nisi resipiscas, cum iis numeraberis. Non quòd anteriorem ejus vitam culpet, ut focii, sed ob blasphemias præsentis, &c. Ideo Job eum æquidè audivit. Tu more impiorum causam tuam egisti, contra Deum murmurando, eumque accusando, quasi impiis similis fieri velis. Vel, Sic agis tuam causam, quasi *jus improbi velles confirmare*. Tu tement obnoxium *judicio reddidisti*, manifesto crimine te obstrinxisti. *Causam judiciumque recipies*, *מִיָּדָי* *Causam & judicium sustentabunt*, Mo. *Judicium & sententia* (scil. recta) *sustentabunt*, i. e. restituent te, si recta modò sequaris. *Causa & judicium coherent*: q. d. Ultio te manet: Væ capiti tuo d. *Attamen causa & judicium coherent*, nempe apud Deum t. *Jus & judicium iniqui fecisti consistere*; i. e. Iniquus fuisti in gerendo magistratu, malas causas impiorum adjuvisti. *Causa & judicium impii te tenent*, M. *Jus* (Idcirco *jus*, Pi. Scult.) *& judicium* (nempe impii hominis, Merc.) *tenent*, Merc. Pi. Scult. te constrictum, ut Dei *judicium* effugere non possis. Sensus loci est, q. d. Postquam iniqui hominis *judicio* planè reus es, teneberis haud dubiè *jure & judicio*, nec evades quin poenas luas: Cave ergò tibi, & in tempore culpam agnosce. Alii utrumque hemistichium connectunt: *At tu, vel, At verò, judicio* (in ablativo, *מִיָּדָי* pro *מִיָּדָי*; vel *justitiā*, V.) *impii replevisti*, vel *implevisti, justitiam*, vel *jus, & judicium*, (Dei scilicet, R. Levi in Merc.) quæ sustentant, P. sim. V. R. Levi in Merc. nempe omnes, vel omnia; q. d. Dum ita de Dei *justitia* conquereris, Dei *judicium* tanquam iniquissimum condemnas, quasi esset impii alicujus *judicium*; quo tamen *judicio* totus hic mundus stabilitur. Vide quòd sis prolapsus. Egregius est hic sensus, sed subtilior. Admiscuisti *justitiam & judicium justitiæ impii*; q. d. Tu verò secutus es impiorum *judicium*; dixisti *justitiam Dei*, quæ sustentat omnia, esse *injustitiam*. Alii sic conjungunt; Quòd si *judicio & crimine impii labores*, Deum accusans *injustitiæ*, actum est de te, *jus & judicium compeditum* tenebunt. Sensus non alienus, ubi subaudiendum *מִיָּדָי* quòd si. Sed mallem quodque membrum per se legere. Verbum *מִיָּדָי* suffulcivit sumo ut Prov. 5. 5. [Al.] *Si in justo judicio funderis, te judic. atq; jus tenebunt*: Si malè de Deo judicas, dabis poenas. *Itaque impii judicium expleveris*; *judic. & jus retinebunt suum vigorem*, Ti. Dum *judicium improbi compleres, judicium & jus obtinerent*, JT. i. e. Dum justè de causa improbi statueres, & verum *judicium & jus administrares*. [Al. sic:] *Et jus improbi impleveris*; [nempe, quia prosperitas eò te perduxisset,] *jus & judicium tenerent te*; q. d. Vellēsne teneri, & non laxari? *מִיָּדָי* & *מִיָּדָי*, ubi conjunguntur, sunt distinguenda. *מִיָּדָי* sæpe convenientem ordinem inter plures notat, & commutationes respicit: *מִיָּדָי* dicitur de causa privata & sua, sive de eò quod singulis conveniens est secundum legem. Hic autem *מִיָּדָי* est *diabolica* de ad ulciscendum infidelitatem & contemptum sui: *מִיָּדָי*, æquitas impellens Deum ad coercendum injuriam piorum, ad tollendum scandalum, &c. q. [Al. sic:] *Implevisti judicium improbi*: num *judicium & jus sustentaret hoc*? i. e. an *jus defenderet & approbaret hoc*? 18. Non te ergò superet ira, *מִיָּדָי* Concisum est admodum, quale Job. 6. 19. v. 29. Id obscurissimum facit hunc locum. *Quia ira*, Mo. Nam, vel *Quia*, *מִיָּדָי* est, Coc. Scult. Nam ira est; q. d. Nam est tibi profectò timenda Dei ira, si pergas ut coepisti. *Certe ira*, (nempe Dei, Pi. V.) sub. præstò est, Pi. vel, est tibi, P. V. Irascitur tibi, sive iratus te affligit. *Ira quoque instat*, M. *Excandescencia est*, *Excandescencia Dei est*; aut, *Deus est vir excandescencie*, i. e. excandescens in malos. *מִיָּדָי* pro *מִיָּדָי*: ut alibi *vinum*, pro viro vini; *dolus*, pro viro doli. *Ira super impios erit*, o. in D. *Ut aliquem opprimas*, *מִיָּדָי* [Variè vertunt.] Ne, vel, nè fortè, abjiciat (vel incitet, Mo. projiciat, Q. in V. subducatur, Ch. seduxerit, Scult.) te in, vel cum, *sufficiencia*, M. Q. in V. Scult. sim. Ch. sub.

tua, M. (ita *פשו* accipitur hic & Job. 20. 22. nec alibi occurrit: i. e. cum opibus quas habes. q. d. Nihil profuerint tibi divitiæ. Ne te cum abundantia rerum quantavis perdat, quæ te non sit liberatura, ut sequitur b. *פשו* exponit in significatione Syriaca c. Syris Deus vocatur *פשו* sibi sufficiens; & *פשו* sufficienter dedit. Eleganter dicunt Arabes, *Ordo impensarum dimidia sufficientia*. Qui enim ordine (h. e. suo loco & tempore) singula emit, dimidio minus impendit quam qui aliter facit d. Al. Ne, vel, ne forte, auferat, vel removeat, (vel pellat, Cod. propellat, Merc. tollat de medio, V. Pi. Merc. nempe Deus, Pi.) te flagello, P. Mar. vel plagâ, sive percussione, Merc. Pi. V. Cod. i. e. te percutiens plagâ; vel complosione, complodendo & percutiendo f; vel ictu, scil. palmæ aut pedis, ut iratis mos est g. [Alii hoc comma cum præcedente neclunt, & utrumque sic reddunt;] Quum æstuans ira obvenit, cave ne avertat te explosione, J. i. e. Quum gravissimum Dei in te infensi iudicium obveniet tibi, cave ne Deus explodat te, si ita inveharis h. Quare ira vide ne in te plus satis incitetur, [sequentia autem verba sic reddit,] ita ut eam ne maximo quidem oblato pretio possis effugere, G. Quoniam ira (scil. Dei) ne forte removeat te in flagello; i. e. Debes recta sequi, ne forte ira Dei amplius contra te exacerbetur, removeatque te amplius quam fecit i. Nam ita sævietur ut te nec rerum copia eripiat, Ca. [Al. sic;] Quia minime te ira defendet, etiam si complosione manuum fueris minitatus, Ti. [De ira Jobi accipit, quod plerique de ira Dei.] Fortasse ira seduxit te in sufficientia, i. e. quando opulentus eras, & magis ex animi affectu quam ex causæ iustitia iudicasti; aut [ut sequitur] multitudo donorum te inflexit, ut faveres causæ hominis impii k. ¶ Nec multitudo, &c. *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* Et (tum, inquit, si in te exardescere coepit ira Dei l,) multitudo, sive magnitudo, pretii (vel propitiationis, Mo. Mar. redemptionis, P. Merc. vel munerum, Ti. multa, Ca. vel, multiplex redemptio, M.) non te avertet, Merc. vel asseret, Ti. Ca. declinare faciet, Mo. P. Mar. Heb. ne te avertat; sed *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* saepe tantum negat m. Et [repete, cave ne] magnum pretium redemptionis abducat te, J. Ti. sim. Pi. 19. Deponet, &c. *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* Num æstimabit (vel æstimaret, G. Cod. Deus scilicet, si illis te ab ira ejus redimere volueris n,) opes tuas? Merc. Pi. G. sim. Ti. M. Ca. P. An æquipollebunt divitiæ tuæ? sub. Divine illi ultioni? i. e. An ullis opibus eam vitare possis o? *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* cognatum *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* opulentus, Job. 34. 19 P. An æstimabit nobilitatem tuam? J. T. vel, clamorem tuum? Mo. Q. in V. Numquid ordinari potest deprecatio tua? Ch. Sed *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* opes sign. ut Job. 30. 24. *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* sign. ordinare, inde æstimare. Vide Job. 28. 17 q. ¶ Absque tribulatione, &c. *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* Non (sub. æstimabit, Ti.) aurum, Ti. sic P. G. Ca. J. T. [ut *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* sit radicale.] Sed malim esse servile. Non angustia, [sive, in angustia,] scilicet quicquam æstimabit opes tuas t. Non in (vel, ne quidem in) angustia, D. Targ. alt. Ut non (sub. sis, vel, maneat) in angustia, Pi. [Reliqua sic reddunt;] & vel nec, omnes vires (seu firmationes, Merc.) roboris, sive potentie, Merc. P. D. Mar. ut propterea te à malis eripiat i. Aut ullum eorum qui valent robore? Pi. sim. Ti. Heb. qui fortificant robur, vel, corroborant vires. Eadem phrasis reperitur Prov. 24. 5. Amos. 2. 11. vel 14 v. 20. Ne protrahas noctem, *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* Locus subdifficilis x. Fateor me in nulla explicatione acquiescere y, quia nulla phrasi Ebrææ & contextui satis convenit z. [Variè reddunt.] Ne anxius sis (vel cogites, Mar. anxie desideres, vel anheles, vel consideres, V.) noctem, P. &c. quum solemus inire consilia a, & meditari b, quia mens tunc liberior est. Ne subtilius vel curiosius exquiras Dei iudicia, cur hos potius quam illos perdat c, [ut sequitur.] Non absorbeas noctem, q. d. Non fatiget te per noctem hæc cogitatio, &c d. Noli nocte anhelare; Dehortatur ab avaritia: Tangit technas hominis avari, qui hæc per noctes cogitat, quomodo populum absorbeat t. Ne anheles, sive aspires, (i. e. quasi cum anhelitu desideres, ut Job. 7. 2. & Cohel. 1. 5 f. Ne desideres scire g,) ad noctem, Merc. Non erit quod ab eo afflictus noctem desideres, ut in ea tibi anhelitum resumere liceat & refrigerium i; ut qui inter-

diu fessi sunt noctem expectant, ut requiescant à laboribus k. Aut intelligit noctem calamitatum, quam ait non esse appetendam l. Fortè hæc mens Elihu, D. Ne tantopere optes calamitates quæ impii tollantur, i. d. cum si, ut tu vis, stricte & citò Deus omnes impios puniret, integri populi [ut sequitur] essent extirpandi; cum Deus, pro sua longanimitate, bono fine impios ferat m. [Al. sic;] Ne noctem cupias ad refrigerium, m. Scult. ubi te primùm coeperit in ira sua affligere, quum nocte repente gentes excidat; ut Gen. 14. Exod. 14. 2 Reg. 19. Confer Job. 34. 20 n. Significat planè inevitabilem esse Dei iram, nec ab ea quemvis se posse redimere, Merc. &c. nec esse quod quis in ea refrigerium ullum vel nocte, ut moris est, quærat; nocte enim subito vel totas gentes perdit. ¶ *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* Ut ascendant, &c. *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* Ad excidendum (vel, transmigrare faciendum, Mar.) populos sub se, V. vel, sub ipsis, Merc. Mar. i. e. in loco ipso forum o; vel, de loco suo. Significat, ne Job injurius sit populis, ne eos evertat fortunis p. Heb. ad ascendendum, Mo. Pi. sub. sunt comparati, Pi. In *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* subintelligitur *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו*, futurum est ut ascendant, *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* ascendunt, evanescent, excidentur. Tralatiq à candelis, quarum lumen ascendit, atque ita consumuntur ipsæ q. Sic *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* sumitur Job. 5. 26. Psal. 102. i. d. 25 r. Ascendere hic est, exhauriri, exfugiri. Verto, ut Merc. populi suo loco tollantur. Avari faciunt ascendere populos loco suo, quia exfugunt illos, & exhauriunt ipsorum substantiam t. Al. quomodo excidat populos in loco suo, P. i. e. quâ ratione fiat ut tot populi succidantur in loco suo, qui etiam magnis pollent viribus u; aut quare id fiat v. Ut, vel quomodo, ascendant populi pro eis, M. o. sive, in loco suo, Ch. Quod exterminentur populi sub ipsis, i. e. in loco suo, Tig. not. [Alii totum versum sic vertunt;] Ne anheles noctem, quum populi sua in sede permanentes incrementa capiunt, Ti. Ne nocte id mediteris, quomodo populi exturbentur de locis suis. Nam nocte, quum maximè vacat cogitationibus animus, solent homines rationes quærere ad ea implenda quæ maximè desiderant x. Noli anhelare noctem, quâ y. G. e vestigio tollantur homines; Ne conare improbos imitari, ut noctu repente pereas, sicut jam dixi. Vide cap. 34 v. Ne anheles ad noctem illam (de qua supra Ca. dixi cap. 34. vers. 20.) quâ (in Heb. deficient voces *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו*) è medio tolluntur, sive auferuntur, (vel, è medio tollit, ut Psal. 102. 25. nempe Deus, ut *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* activè accipiat, pro *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו*, per syncopen in Hiphil,) populi in loco ipsorum. i. e. Ne curiosius inquiras causam illius iudicii Divini quo interdum noctu totos populos, atque ita probos cum improbis, delet. Ne anheles, i. e. ne desideres scire. Vult dicere, Pari ratione, ne cupias scire cur Deus te tam graviter flagellet, quum tamen sis probus z. Ne aspires ad illam noctem a Pi. quâ abeunt populi in locum suum, J. T. Dehortatur eum à desperatione: q. d. Ne aspires ad mortem, quam omnes oppetunt, & tu jam toties dixisti tibi imminere, & te ipsum ultro ad eam aspirare a. Ne anheles ad noctem, ut tollantur & projiciantur populi infra se; sicut culmi, qui modò erecti stabant, à messore defecti jacent prostrati infra se. Sign. melius esse finiri hujus seculi telam, quàm eandem formam conditionis piorum & impiorum permanere. Consequens erat, ut, maturante Deo iudicium, ætatibus singulis populi celeriter eradicarentur b. 21. Cave ne declines (vel respicias, Merc. sim. Mo. P. M. &c. vel vertas, sive convertas, te, Ti. Ca.) ad iniquitatem. Ità P. M. Merc. &c. vel vanitatem, Merc. J. T. scil. quâ culpes Dei iudicia c, quod nunc facis d. Synecd. generis: i. e. iniquitas, Job. 11. 14. & passim t. Vel, ne convertaris ad scelera, Sy. Ar. postquam eorum poenitentiam egeris. Nam si redibis ad iniquitatem, redibunt & flagella f. Ne animum convertas ad omne nefas. Significat malas artes quibus opes parantur g. ¶ Hanc enim cepisti sequi post miseriam; i. e. ex quo miser & afflictus esse coepisti h: *וְכִי יִרְבּוּ דְּבָרָיו* Quia super hoc elegisti (vel, illam delegisti, M.) propter afflictionem, Mo. M. videlicet propter afflictionis gravitatem, ità ut i. valeat propter i. Nam hoc (vel hanc, sive illam, Pi. Mar. M. Merc. nempe vanitatem k,) elegisti Merc. (jam elegisti, Pi.) præ afflictione, Merc. Pi. D. i. e. magis quàm afflictionem l, h. e. tolerantiam afflictionis m. m. Pi. Maluisti

Maluisti tete hac iniquitate implicare, ut Dei judicia accusares, quam æquo animo ea amplecti & ferre, &c. Hoc dicit Eliahu per prolepsin: q. d. Nec verò est quod putes me sine causa à tali iniquitate te dehortari; nam jam eam in sermone tuo adhibuisti. Alii, *præ paupertate*, P. Cod. q. d. Maluisti improbus esse quam pauper P. Alii, *præ miseria*, Scult. *præ afflictione*, Merc. i. e. præ vi afflictionis, quæ tibi tam impia exprimeret; cum justitia Dei tibi semper antiquior esse debuit. Jobum aliquo modo excusat, & hortatur nè animum ad talem impietatem converterat. Gloriatu es, te pium fuisse; cave nè in fine deficias, nève aliorum injustitiam & vanitatem imiteris. Alii, *præ tenuitate*, sub. *ingenii tui*. i. e. In ea es sententia propterea quod ingenium tuum non potest altius penetrare. [Alii hoc comma cum præcedente jungunt, & utrumque sic vertunt;] *Cave nè te vertas ad res nihili quibus coneris te ex miseria extricare*, Ti. q. d. Res vanæ non te extricabunt ab ærumnis. Al. *Cave tibi, nè respicito ad vanitatem*, (vel nequitiam, Ca.) ut hanc eligas præ afflictione, JT. vel, quod eam præ miseria approbes, Ca. Cave nè te afflictio cogat convertere te ad vanitatem.

22. Ecce, Deus excelsus in fortitudine sua, *יְשׁוּב בְּכֹחוֹ* Excelsus, vel sublimis, est (vel, extoller, Mo. Cod. extollit, JT. Pi. sub. sese, Pi.) suo robore, vel potentia, Merc. Pi. D. Coc. quæ ubique perspicua est. Omnia robore superat. *יְשׁוּב* intransitive fumo, attollit robur suum, vel, se robore suo. Deus tenet arcem potentie, Ti. Extollit virtute sua, JT. njm. documenta & vias suas. Alii transitive vertunt, Exaltat, vel exaltabit, (i. e. eruit, vel protegit, sive protegere solet, V.) potentia sua, P. V. Q. in Merc. nempe afflictos, beneficio afflictionum, potentia sua servans ab interitu & à periculis. Sublimat refugium in virtute sua, M. Admonet Jobum de summo Dei imperio, qui tollit vel præcipitat ut lubet. Nec ergo potentes debent illi obloqui & murmurare, nec miseri desperare quin ipsos liberare possit. Et nullus ei similis in legislatoribus; sim. Ti. Of. qui tam sanctas leges tulerit: *מִי כְמוֹתוֹ מֹרֶה* Quis sicut ille, vel, par, sive similis, illi, docens? vel doctor? P. Mo. qui doceat? V. sim. JT. Pi. vias suas, & quid nobis agendum fuerit: quæ scil. via eundum sit, ut repellamus à nobis iniquitatem, & vitemus pericula, nè pereamus; qui peccatores in viam revocat per afflictiones. Sed malo generaliter accipere, Qui homines nusquam non docet potentiam & sapientiam suam, si attentum esse velint; qui solus omnia norit, & absolutissimam sapientiam facit, à nullo doceri necesse habens, &c. Nemo hominum tam sapienter docere potest ut Deus: ac proinde nec ipsum docere quisquam potest quomodo gubernare debeat mundum. Quare arroganter & temere egisti, Jobe, quum de gubernatione ejus conquestus es: Id enim perinde est ac si velles eum docere. Deus quidem Doctor incomparabilis, cujus est docere & imperare, non rationem reddere. Quis ut ipse docens? sub. recta? Mar. ex. Ch. q. d. Et si sublimis sit, demittit tamen se ad docendum nos, &c. Nè igitur talem præceptorem accusa, sed potius eum ducentem sequere, salutaria ejus præcepta venerare, disciplinam ejus patienter suscipe. Græci, non male, *ὁ θεὸς ἐστὶν αὐτῶν διδάσκαλος*; nam *מֹרֶה* Chaldaeis dominum sign. Ab eadem radice *מֶלֶךְ* regnum sign. teste RSP. *מֹרֶה* Chald. non est doctor, sed dominus. Ità dicitur Chaldaicè, Dominus seculi, Dominus cælorum, Dominus noster venit. Frequens vox in Targum.

23. Quis poterit, &c. *מִי יִכָּלֶה עָלָיו רָרָו* Quis visitavit super, vel supra, eum viam ejus? Mar. Q. in V. i. e. Quis major ac superior illo visitavit quæ facere solet? q. d. Quis corrigere possit quæ fecit? Vide Job. 34. 13. Nullus est eo major, qui factorum exigat ab eo rationem. Quis præfecit eum via sue? Quis constituit eum quasi præfectum mundo, & præscripsit illi rationem agendi, &c. Quis constitutus est super eum ut doceat eum viam suam? P. Versus hic similis est illi Jes. 40. 13. Quis memoravit ei viam suam? tanquam scilicet sit oblitus. Quis injunxit, vel præcepit, (vel commisit, JT.) ei (id est cum *לָךְ* sign. ut Job. 34. 13.) viam suam, sive ejus? i. e. rationem

agendi; quomodo mundus formandus aut regendus sit, & singula sint agenda; ut tu nunc ei vidēris velle rationem præscribere quum affigeris, quod te præter meritum ab eo affligi dicas. Temere ergo & arroganter egisti, quod de gubernatione Dei questus es. Via Dei alibi Lex, quæ nos ducit ad Deum: Et via Dei sunt judicia ejus. Aut quis, &c. *וְיִמְאָר פֶּעַל דֵּי* Et, vel aut, quis dicat, (vel dicet, V. i. e. dicere possit vel auct, vel dicit, JT. V. vel dixit, Merc. Pi.) Operatus es, vel Operaris, iniquitatem? Pi. JT. Merc. &c. vel potius, perversitatem? Pi. Haud ita tibi agendum erat. Nulli tenetur suorum factorum rationem reddere, nec in ejus actis quidquam est quod culpari possit: quod si id nobis nunc non apparet, apparebit aliquando. Nemo nisi impudentissimus & blasphemus unquam ausus est illum injustitiæ accusare. Nè ergo tu facias. [Ca. hunc versum cum præcedente connectit, & verbis præced. versus transpositis, utrumque sic reddit; Deus quidem Doctor incomparabilis major est viribus quàm ut ab eo quisquam facti rationem exigat, aut eum iniquè fecisse dicat.]

24. Memento quod ignores opus ejus. Vulg. legit *וְשָׁכַח* in significatione Hebraica, unde *וְשָׁכַח* errores dicuntur: cum Syriacum sit, ut mox videbis *וְשָׁכַח* multus, vel magnus. Memento (ò Job, Merc.) ut sic accipitur supra v. 10. item cap. 3. 12. magnifices (vel amplifies, Ti. JT. Scult. extollas, prædices, opus ejus, Merc. Pi. P. D. vel, opera ejus, D. Non accuses, ut nunc facis. Job, de Dei judiciis querens, opus Dei imminuere videbatur. [Al. sic;] In memoriam revoca & mente complectere quantumlibet ejus opus; quia quod plùs in illis cogitabis, eò magis ea attolles. De quo cecinerunt (vel canunt, Scult. sic M. sim. Coc.) viri. Eruditi & insignes, Philosophi, Theologi, Prophetæ: sapientes olim carmine proverbiali. Sed *אֲנָשִׁים* non tam excellentes, quàm miseros & plebeios, homines significat. *אֲנָשִׁים שֹׁרְרֵי אֱשֶׁר שֹׁרְרֵי* Quod laudârunt viri justi, Ch. in Merc. Quod cecinerunt, &c. Q. in Merc. unde *מְשֹׁרְרִים* cantores. Quod homines omni tempore canticis & laudibus celebrârunt, nec tamen unquam Dei operum magnitudinem assequi potuerunt. Quibus viri præfuerunt, in Merc. quasi à *שׂר* princeps; quod alienius est. [Sy. & Ar. *שֹׁרְרֵי* accipiant in significatione laudandi, locumque sic reddunt; Adverte multa esse opera ejus, & tamen laudari eum ab omnibus hominibus.] Al. Quod [nempe opus] intuiti sunt, vel contemplantur, sive intuentur, homines, Merc. Mo. Ti. P. Pi. Intueri solent, qui scil. mente destituti non sunt; vel, intuiti sunt jam omnibus retro seculis. Omnibus nota sunt opera ejus. Intelligit, vel, 1. meteora & tempestatem variam, ut percipitur ex v. 27. & seq. Synecd. gen. Vel, 2. Diluvium Noeticum, ut nominatim explicabit indè à v. 27. Quod contemplari sunt mortales, i. e. quod totum genus humanum expertum est. *וְשׂר* intueri hic, & Job. 33. 14, 27. & aliàs.

25. Omnes homines vident eum, *בְּרָאוּ* i. e. Deum, in effectibus. Vel, illud, Merc. Pi. Mo. Patent omnibus admiranda Dei opera quibus vel mica bonæ mentis, quique oculos non datâ operâ claudunt: nemo ad ea non itupet, & ex iis auctoris potentiam, sapientiam, &c. conjiciat. Unusquisque, &c. *אִישׁ יִבֹּט מִרוּחַ* Homo (& homo, Pi. mortalis; JT. collectivè, pro, homines, Pi. mortales, Ti. homo, inquam, M.) intuetur, vel respicit, (sub. illud, Pi. Merc.) eminens, P. Merc. &c. quanquam eminens, Ti. præcui, Ca. Merc. à longè, vel à longinquo, Ch. Sy. Ar. Merc. JT. Pi. [Hoc variè explicant.] 1. Etiam ex retro actis temporibus. Nunquam enim homines sapientes fuerunt qui Dei opera inquisierunt & admirati sunt. A formatione mundi hucusque. 2. Significat, quod non cuivis statim Dei operum magnitudo cognoscendam se exhibeat, nisi quis mentem adhibeat, velut à longinquo & altius ea considerans, & abstrusiori cogitatione disquirens. Quamvis omnes homines opera Dei externa cernant; at non penitus introspiciunt ac capiunt rationes eorum. Ità plerique. 3. Nunc non propè vel clarè cernuntur opera Dei, (ut in vita futura,) sed è longinquo, & velut per speculum, 1 Cor. 13. 12. ex posterioribus, ex effectibus: non intuitivè,

intuitivâ, sed abstractivâ, cognitione f: obscure, per
 fcalam creaturarum g. 4. Q. de Diluvio accipit; In-
 tueretur è longinquo, i. e. Nos memoriâ nostrâ jam olim
 gestum recordamur h. Stupidus est, & dignus cui
 oculi eruantur, ut inquebat Plato, qui in sublime
 oculos non attollit, ut tanti artificis hujus tam abso-
 lutæ machinæ sapientiam admiretur i.
 26. Deus magnus, &c. **אל שניא ואל נרע** Deus est
 magnus; Merc. M. P. Mo. Ch. Sy. Ar. amplius, ingens,
 Merc. vel multus, o. Merc. scil. potentiâ, sapientiâ &
 virtutibus omnibus k: nec scimus, Merc. sic P. V. Mar. sub.
 cum, P. V. vel, opus ejus, ex v. 24. Pi. vel, ejus poten-
 tiam & magnitudinem l. Itâ amplius est ut non cog-
 noscamus, JT. Deus quidem præstantior est quàm ut id in-
 telligamus, Ca. At superiori verficulo dixerat omnes
 homines ejus opera cernere, hîc dicit nos ignorare.
 Resp. Suprà dixit nos aliquid in operibus Dei velut è
 longinquo cernere; verùm planè magnitudinem Dei
 assequi non possumus, nec millesimam ejus partem,
 quia humanæ menti incomprehensibilis est. Porro,
 alii **אל נרע**, et si hîc sit Athnach, jungunt cum se-
 quenti hemistichio, ut passim sit in tribus libris, ut su-
 prâ v. 7. Nec scimus numerum annorum ejus, nec est ei
 investigatio, i. e. nec pervestigari potest. Sed prius
 malo m. Deus à nobis perfectè cognosci non potest;
 q. d. maximus est & incomprehensibilis n. **¶** Nu-
 merus, &c. **מספר שניא ואל נרע** Numerum annorum
 ejus, (sub. non cognoscimus, V.) nec est pervestigatio, P.
 Numeri annorum ejus & non inquisitio, Mo. Numerus
 annorum ejus, & non, vel nec, investigatio, scilicet ei est.
 Hebraismus est, ubi **ו** abundat; q. d. Numeri anno-
 rum ejus nulla est pervestigatio o. Numerus, &c. in-
 vestigari nequit, M. vel, infinitus, o. Cujus annorum nu-
 mero non est pervestigatio, JT. Verto, sicut numero anno-
 rum ejus non est pervestigatio; Heb. Numerus annorum
 ejus, (i. e. quod attinet ad numerum annorum ejus;
 nominativus absolute politus,) non est ei pervestigatio,
 Heb. & non, &c. Conjunctio **ו** servit annexioni conse-
 quentis P. [Alii totum sic reddunt;] Ecce, Deus im-
 mensus est, (neque scimus,) numerus annorum ejus, & non
 est pervestigatio, Coc. Ecce, Deus modis omnibus maxi-
 mus est, ut ignoremus numerum annorum ejus & viam
 eum pervestigandi, Ti. Deus tempori non subjacet, æter-
 nus est; de eo tamen loquitur Scriptura more homi-
 num, ut sciamus nullam esse Dei & hominis propor-
 tionem: & quum Deus æternus & æternæ potentie
 fit, homo verò quantævis sit potentie, non tamen in-
 finitæ aut æternæ, sed brevissimæ, & quæ brevi sit pe-
 ritura; non ergò est quòd homo Dei operum rationem
 curiosius inquirat, aut de eo queratur, si quid ille sibi
 incognitum, aut quod non placet, faciat, quòd ille
 multis partibus hominem superet. Ex potentia simul
 & magnitudine Dei justitiam rectè colligimus q.
 27. Qui aufert, &c. **אשר יורד ואל שחקים** Quia, vel
 Nam, (vel Quum, P. V. vel, Ipse quidem, M.) imminuit
 (vel prohibet, vel prohibuerit, P. V. Ch. vel subtrahit, JT.
 Pi. scil. è mari, & trahit in sublime r, minutatim con-
 trahit, Coc. vel detrahit, Merc.) stillas, vel guttas, aqua-
 rum, Merc. P. &c. i. e. vapores è quibus generantur
 stillæ aquarum t, cum vult. Imminuit autem vel
 extenuat stillas aquæ, & dum è mari vapores resolvit
 qui in sublime ascendant; & dum in inferiora deci-
 dunt, non simul omnes, sed stillatim, non sine miracu-
 lo, et si vulgare videatur u. Pluviam non cum impetu,
 sed guttatim, quasi subtrahendo numerans, aut minu-
 tim detrahens, (quod **ו** emphaticè indicat,) dimit-
 tit v. Q. hoc ad imbrum penuriam & siccitatem re-
 ferunt; sed malo, licet subtilius videatur, ad subla-
 tionem vaporum in sublime per calorem radiorum So-
 lis: sic enim juxta philosophos generatur pluvia ex
 aquis marinis, &c. x. **¶** Et effundit imbres, &c. **והוא יורד לארץ**
 Quæ eliquant pluviam in vaporem suum,
 Coc. [Q. ad Diluvium hoc comma & præcedens re-
 ferunt, locumque sic reddunt;] Nam subtrahit stillas
 aquarum, i. e. aquas in nubibus suo loco continet, nè
 in orbem terrarum percurrant, ut olim fecerunt:
 sic ostendit nè mûndo quidem inesse æternitatem, sed
 soli Deo, qui pro arbitrio suo eam communicat: quæ
 fundebant pluviam ad calamitatem ejus, i. e. Diluvium

quod immisit terris ad evertendum orbem y. [Reli-
 qui ferè hoc, sicut & præcedens, comma de pluvia ac-
 ciunt.] Stillant (vel, stillabunt, Mo. effundent, P. li-
 quant, Cod. colliquant, eliquant, Merc. sub. vel, nubes,
 V. Mar. quarum mox meminit z; vel, aquæ illæ in z D.
 sublimi resolutæ, Merc. D. sim. Cod.) pluviam ad vapo-
 rem illius, P. V. Merc. Mo. sub. nubes; i. e. pluviam fa-
 ctam ad vaporem quem subduxit in mediam regionem
 aeris. q. d. Aliquando in summa siccitate educitur va-
 por humidus, unde generatur pluvia copiosa a. Vel, v.
 ad nubem (five nubes, Ch.) ejus, Merc. D. i. e. ex nube
 ejus, Dei scilicet, beneficio nubes à Deo suscitata. Ad
 vaporem ejus, i. e. quando excitat vapores *. Dicit, * Mar.
 eliquant, ut alludat ad generationem pluvie. **¶** **והוא יורד לארץ** est
 liquefacere, conflare, excolare, fundere, ut suprà Job. 28. 1 b. b Merc.
 Dicitur de minera quando, igne soluta & liquata, con-
 flatur purgatúrque igne, funditúrque per canales. Hîc
 transfertur ad pluviam, venustâ metaphorâ; quia De-
 us ad eundem modum extrahit guttas aquarum, quæ
 liquantur in vapore, & deinde effunduntur c. Al. & Cod.
 rursum stillant in pluviam propter nubem ejus, M. quæ
 rursum fundant pluviam ex vapore suo coactam, Ti. Quæ
 fundunt pluviam post nebulam ejus, q. d. postquam ne-
 bulam ex illis vaporibus creavit. **¶** **והוא יורד לארץ** aliàs calamitas,
 hîc accipitur ut Gen. 2. 6. itâ postulante sententiâ hu-
 jus loci. **¶** autem valet post, ut Gen. 7. 4. 10. Num.
 33. 38 d. [Ca. totum versum sic reddit; Nam eo aquæ a Pi.
 guttas eliciente, funditur ex ejus vapore pluvia. Al. sic;]
 Quum abscindit stillas aquarum, colliquant pluviam in va-
 pore suum: i. e. Quum Deus nubem solvens abscin-
 dit ab ea & refecat guttas aquarum, aquæ istæ colli-
 quant, i. e. resolvunt, pluviam in vaporem suum unde
 orta erat: Oritur enim pluvia ex ascendentibus va-
 poribus, & rursus in eosdem resolvitur; adeò ut per-
 petua hîc sit reciprocatio t. Q. volunt hoc versu con-
 traria opponi, Deum sæpe continere pluviam, & sæpe
 copiosè effundere; utroque modo famem inducere t. t Scult.
 Bona pars interpretum rectè intelligit, Deum nunc
 aquarum stillas auferre, cum æstus summum vel sic-
 citatem invehit; nunc verò pluvias per nubes exco-
 latas immittere largiùs. R. Levi **ו** [in principio ver-
 sus] exponit eum. Quando Deus aquarum stillas
 prohibet, cum summus æstus est aut siccitas, repente
 pluviam mittit, &c. Sed malo **ו** quia pro ratione su-
 mere, ut, cum dixisset, Ecce, Deus magnus est, quæ velut
 propositio erat, confirmare incipiat ex Dei operibus ip-
 sius magnitudinem, sapientiam & providentiam; un-
 de simul justitia probabitur, quod erat institutum.
 Nam ostensâ magnitudine, tollitur omnis causa ex-
 postulandi aut contendendi quasi aliquid injustè faciat.
 Hoc autem usque ad finem penè sequentis capitis,
 ubi insignis erit & admirandus Elihu. Incipit ex Dei
 operibus quæ in sublimi fiunt, ut pluvias, tonitruis, &c.
 quæ sanè sæpe à Job & sociis afferantur ad summam
 potentiam & sapientiam Dei ostendendam. Nam
 et si philosophi horum causas afferre conati sunt; non
 tamen assequuti sunt quomodo hæc Deus faciat certis
 temporibus & locis & hominibus, ut expedire judi-
 cat, &c. Et hæc vulgaria nobis proponit Spiritus San-
 ctus, ut cum neque horum rationem videamus, &c.
 colligamus non esse nobis in altiora Dei judicia teme-
 re penetrandum, quæ supra nubes & cœlos ipsos sunt f. Merc.
 [Hæc fusiùs quàm mihi mos est exhibui, quia fun-
 damentum continent eorum quæ deinceps habentur.]
 28. Qui de nubibus fluunt, **אשר יורד ואל שחקים** Re-
 solvuntur enim nubes, M. Quia, vel Nam, stillant (sub aqua,
 V.) è nubibus, P. V. Quum stillabunt nubes, M. Quum
 (nempe pluviam) stillant nubes, Mar. Quumque ita flu-
 unt cœli, i. e. nubes in cœlis g. Quum fluunt superio-
 res nubes, JT. [De Diluvio, ut priora, accipiunt.] Ut
 defluant ab æthere, Ti. Quibus [nempe guttis aquæ]
 stillant tennes nubes, Coc. Unde (**והוא יורד לארץ** pro **אשר יורד לארץ**)
 defillant nubes, i. e. ex quo vapore h. Nubes enim h D. ex
 pluviam stillant i. Vel, nubes, propriè aer. Sign. **אשר יורד לארץ** Merc.
 tam aera quàm æthera, i. e. supremam & mediam aeris. d.
 regionem, ubi omnia meteora gignuntur k: sed & in-
 finitam regionem, in qua ros gignitur, sign. & cœlum,
 à tenuissima eorum omnium substantia l. **¶** Quæ præ-
 texunt,

texunt, &c. **יָרַעַף עַל־אֲדָם רַב**] *Manant* (vel, stillant, Mo. stillarent, JT. & rorant, M. stillant, Pi. stillant, inquam, P. V. **יָרַעַף** idem quod **יָרַעַף** m.) *super hominem multum*, Merc. multos, vel plurimos, homines, Merc. Pi. Ti. JT. D. V. vel, *super homines multum*, Mo. Mar. vel copiose, M. sim. P. Mar. Verum adverbium est **רַב**, quum hinc sit **רַב**; nisi forte (-) mutatur in (-) propter pausam. Adde ut manans ether defluat in plurimos homines, Ca. Ut simul multae regiones pluvis rigentur. [Locum sic reddo;] Quia distant nubes, stillant super homines multos. Causam tradit istius liquationis, quae pluvia in vaporem suum resolvitur; quia nempe nubes non manent solidum & compactum corpus, sed solutae diffiunt, quum nempe stillant super homines, eosque non paucos, sed multos, ut plurimi sint admirandi huius operis spectatores & testes.

29. Si voluerit, &c. **אִם יִבִּין מִפְּרִשִּׁי עַב**] *An intelliget* (vel, *Insuper an intelliget*, sive intelligit, P. Pi. Merc. *Insuper* (vel *Veruntamen*, Ch.) *si intelliget*, vel intellexerit, Mo. Mar. Ch. Si etiam consideret, JT. Si modo advertat, M. sub. homo, Merc. M. Pi. JT. G. ex eo quod praecessit v. 24 P. Si quis etiam animadvertit, Ti. An quis possit etiam intelligere, Belg. Etiamne novit, Cod. Jam vero quis perspiciat, Ca.) expansiones, vel extensiones, (vel dimensiones, Ca.) nubis, sive nubium? M. Ti. Merc. Pi. Ch. JT. quam longe sese illa expandit, quum imbrem fundit, aut quum tonat. Al. differentias, sive varietates, nubis, sive nubium, He. in Merc. P. V. egregio sensu; Quis omnes nubium differentias intelligit, & earum rationem, cur aliae inanes sint, aliae fundant pluviam, sive placidam sive vehementiorem, aliae nivem, pruina, ventos, tonitrua gignant? Quomodo ex eadem materia & forma, cum vapores de terra aut mari attollantur, tanta varietas, &c? Hae sane admiranda sunt & tremenda. Legerunt **מִפְּרִשִּׁי** per **ו**; sed ubique in nostris exemplaribus legitur per **ו**. Quasi tentorium suum, **וְיִסְּאוֹת סֶבֶן**] *Fremitus*, vel fragores, vel strepitus, (& fremitus, V. G. tonitrua, P. elevationes, M. repete, num intelliget, v.) tentorii, sive tabernaculi, (vel firmamenti, P. vel, in tugurio, JT. Pi.) sui? Mo. vel ejus? Merc. M. &c. nubis scilicet; vel Dei, i. e. in nube. Periphrasis a simili. Sic Psal. 18. 12 v. Nubium, quae dicuntur esse Deo vice tentorii, in quo Deus velut habitare videtur, cum illinc admiranda sua opera exferit in haec inferiora, pluvias, tonitrua, &c. Confer Psalm. 104. 3 v. Quae sunt ejus umbraculi elationes, Ca. Sunt velut laquearia tugurii sui, Ti. **וְיִסְּאוֹת סֶבֶן**, quod idem est cum **וְיִסְּאוֹת סֶבֶן** perstrepere, personare.

30. Et fulgurare, &c. **וְיִפְּרֹשׁ עַל־אֲדָם אֹרֶן**] *Ecce, extendit, vel expandit*, (scil. Deus, Pi.) *super eum*, vel ipsum, Pi. Mo. (nempe hominem, Pi. vel, *super eam*, sive ipsam, M. Merc. Mar. o. Cod. D. Ch. Scult. sim. Sy. Ar. nempe nubem. Non placet, quia **וְיִפְּרֹשׁ** est foem. at affixum in **וְיִפְּרֹשׁ** masc. Al. ob id, P. i. e. Ob id immittit calorem, ut educat vaporem. Alii, propter illum, sub. vaporem, V. Al. illi (scil. mari, Ma.) superexpandit, Ti. Al. ante se, Of. circa se, Coc.) lucem suam, Merc. Pi. &c. Nempe, vel, i. pluviam, quae lux vocatur, quod pluviae descensu dies illustretur, & tenebrae nubis discutiantur. Hoc & Chald. sequitur, *expandit super eam*, nubem scilicet, *pluviam suam*. Vel, 2. radios solares, quos expandit super terram. Lucem solarem, quam super nubem expandit, ita ut ea discussa & dispulsa serenitas inducatur; cujus contrarium infra sequetur, *super nubes tegit lucem*; imò & hoc versu, *radices maris tegit*. Solis radii in nubes diffunduntur, earumque densitate & opacitate obtunduntur. Vel, 3. fulgur, quod facit emicare e nube. Synecdoche generis. Cardines quoque maris operiet, **וְיִפְּרֹשׁ הַיָּם כִּסְאֵהוּ**] *Et radices maris tegit*, Merc. JT. Pi. &c. *tegit*, Sy. Ar. sim. Cod. *operiet*, Mar. *operuit*, Mo. Rursum nube obtegit, &c. vel nubibus. Operit, nempe vapor, i. e. Vapor copiosus confurgit e mari propter radios Solis, unde fit pluvia. Al. tegit, nempe luce illa, i. e. fulgure, penetrante scilicet per aquas maris P. Maris autem meminit, quia vastum est, & tamen totum, quum Deo visum fuerit; nubibus tegitur. [Sed quid hic radices maris?] Resp. 1. Fundus

five abyssus maris. 2. Superficies maris; quam sic vocat, ob fluctus vagos qui in diversa scinduntur more radices. 3. Terra, cui incumbunt maria, quam imbribus humectat & obtegit. 4. Extrema maris littora & ultimi fines. Tegit radices, &c. i. e. totum maris ambitum. Simul radicum maris meminit, quod aquae maris sint velut radices nubium, quia illis materiam unde gignuntur suppeditant. [Ca. totum versum sic reddit; In quas quidem [nempe umbraculi elationes] suum lumen explicans, maris radices tegit.] Cum nubilum est coelum, lux excepta late nubibus & impedita non potest in inferiora penetrare. Ita maris radices teguntur, h. e. lux impeditur nubium tegumento quod minus in maris fundum penetrat. [Al. sic;] Ecce, expandit super eam (nubem) lumen suum, & radices maris tegit; i. e. Ubi nubem expandit, radios quoque solares qui tempore sereno terram recta ferunt, sed per nubem reperiuntur, super convexam nubis partem expandit; atque ita fit ut, loco radiorum solarium, qui antea sua luce terram marisque penetrabant, nubes densa ipsas profunditates maris operiat.

31. Per haec enim judicat (nempe Deus, i. e. punit, Pi. ex Merc.) *populos*. Nempe, per pluvias, tonitrua, &c. Idque vel nimias pluvias mittendo, quae omnia perdant, etiam homines, & fruges, & totas saepe regiones; vel eas prohibendo, & sterilitatem immitendo. Et dat, &c. **וְיִפְּרֹשׁ אֹרֶן לְמַכְבֵּיר**] *Dat*, vel dabit, (vel, aut dat, Pi. & dat, M. ut det, Ti. aut daturus, JT. scil. per pluvias moderatas, v.) *escam*, sive cibum, affluenter, P. valide, o. abunde, JT. Pi. Heb. secundum multitudinem, Pi. multitudini, Mar. magnificenti, nempe Deum, Coc. collectori frugum, Cod. in copia, V. M. Ti. Merc. i. e. copiosissimam; nam saepe ex copiosa aqua proveniunt fruges. Ad copiam, Mo. Merc. i. e. affatim. **וְיִפְּרֹשׁ** est nomen substantivum ex Benoni factum, forma **וְיִפְּרֹשׁ** corruptio. Per nubes Deus & populos ulciscitur, dum fata nimio aut in tempestivo imbre corrumpit; & victum copiose largitur, dum modice & tempestive pluvando fruges alit.

32. In manibus (vel, Manibus, sive Palmis, JT. Belg. Pi. Palmarum objectu, Cod. Per manus meas, Sy. Ar.) abscondit (vel coniecit, o.) lucem. Ita G. vel flammam, Belg. Obtegit eam velut manu. Deus quasi manu sua fulgur tegit, & cohibet ne noceat, &c. Lucem palmis tegit, i. e. nubibus, quae sunt quasi Dei palmae sedentis in aethere. Manibus, i. e. nubibus, (metaphora; confer 1 Reg. 18. 44.) obtegit Deus Solem. Vox **וְיִפְּרֹשׁ** ambigua est ad manus & nubes. Proprie volas denotat, quarum similitudinem referunt initio nubes, 1 Reg. 18. 44. Propter rapinam manuum prohibet pluviam, Ch. **וְיִפְּרֹשׁ אֹרֶן לְמַכְבֵּיר**] *Super deversa operuit lucem*, Mo. Nubibus includit exhalationem igneam, Ti. Super nubes (i. e. in media illa regione aeris) tegit (tegere solet, V.) lucem, P. five lumen; h. e. exhalationem calidam & siccam; quae facile inflammatur & lucem concipit. Per nubes operit lucem, i. e. exhalationem, quae mox in fulgur rumpitur. Super nubes, (quas palmas, seu volas, vocat, vel, quod initio iis similes sunt; vel, quod earum more expandantur,) h. e. in nubibus, vel, per nubes, tegit, five abscondit, lucem. Sed quid hic admirandum? Ut sciamus in arbitrio Dei esse hoc totum naturae opus moderari ut vult: ut, quum libet, lucem, quum videtur, pluvias & nubila, mittat. Et praecipit ei ut rursus adveniat. Ita G. Mar. vel, ut occurrat, G. Sym. in D. Heb. in occurrente, i. e. quod occurrat & redeat. Utrumque fit ex Dei voluntate, & quod detinetur pluvia five lux, & quod redit. Hunc & sequentem versum per se difficiles interpretes magis obscurarunt. Et praecipit, vel praecipit, (nempe Deus, Pi.) illi, M. Merc. (luoi scilicet, nempe Soli. At **וְיִפְּרֹשׁ** est foemin. **וְיִפְּרֹשׁ** vero masc. Resp. Est ergo constructio sensu congrua, non voce: vel, **וְיִפְּרֹשׁ** referri potest ad subintellectum Solis nomen foemin. **וְיִפְּרֹשׁ**, vel ad synonymum **וְיִפְּרֹשׁ**, confer Gen. 2. 15. Vel, super ipsam, Mo. nempe nubem; vel, propter illud, P. propter illam, exhalationem, V. de ea, o. in occurrente, Mo. Ad obviandum; i. e. Praecipit nubi, ut obviet alteri nubi, sive ut occurrat & societur ei,

^b Q. in Ma. ^c V. ^d Q. in M. ^e Merc. ^f K. ^g Merc. ^h Ca. ⁱ Pi. ^j Coc. ^k Pi. Coc. ^l Merc. ^m Pi. ⁿ Merc. ^o ad ^p V. ^q 33. ^r Coc. ^s Jun. ^t Coc. ^u Scult. ^v Q. in Merc. ^w Merc. ^x Pi. ^y Di. ^z Merc. ^{aa} Me. ^{ab} T. ^{ac} V. ^{ad} Merc. D. ^{ae} Pi. ^{af} Pi. ^{ag} Q. in Merc. ^{ah} T. ^{ai} G. ^{aj} Merc. ^{ak} Pi. ^{al} V. ^{am} M. ^{an} Scult. ^{ao} Of. ^{ap} Merc. ^{aq} Merc. Pi. ^{ar} Merc. ^{as} D. Pi. ^{at} Pi. ^{au} Pi. ^{av} Merc. ^{aw} Merc. ^{ax} Cod. ^{ay} Di. ^{az} Merc. ^{ba} Merc. ^{bb} Merc. ^{bc} Merc. ^{bd} Merc. ^{be} Merc. ^{bf} Merc. ^{bg} Merc. ^{bh} Merc. ^{bi} Merc. ^{bj} Merc. ^{bk} Merc. ^{bl} Merc. ^{bm} Merc. ^{bn} Merc. ^{bo} Merc. ^{bp} Merc. ^{bq} Merc. ^{br} Merc. ^{bs} Merc. ^{bt} Merc. ^{bu} Merc. ^{bv} Merc. ^{bw} Merc. ^{bx} Merc. ^{by} Merc. ^{bz} Merc. ^{ca} Merc. ^{cb} Merc. ^{cc} Merc. ^{cd} Merc. ^{ce} Merc. ^{cf} Merc. ^{cg} Merc. ^{ch} Merc. ^{ci} Merc. ^{cj} Merc. ^{ck} Merc. ^{cl} Merc. ^{cm} Merc. ^{cn} Merc. ^{co} Merc. ^{cp} Merc. ^{cq} Merc. ^{cr} Merc. ^{cs} Merc. ^{ct} Merc. ^{cu} Merc. ^{cv} Merc. ^{cw} Merc. ^{cx} Merc. ^{cy} Merc. ^{cz} Merc. ^{da} Merc. ^{db} Merc. ^{dc} Merc. ^{dd} Merc. ^{de} Merc. ^{df} Merc. ^{dg} Merc. ^{dh} Merc. ^{di} Merc. ^{dj} Merc. ^{dk} Merc. ^{dl} Merc. ^{dm} Merc. ^{dn} Merc. ^{do} Merc. ^{dp} Merc. ^{dq} Merc. ^{dr} Merc. ^{ds} Merc. ^{dt} Merc. ^{du} Merc. ^{dv} Merc. ^{dw} Merc. ^{dx} Merc. ^{dy} Merc. ^{dz} Merc. ^{ea} Merc. ^{eb} Merc. ^{ec} Merc. ^{ed} Merc. ^{ee} Merc. ^{ef} Merc. ^{eg} Merc. ^{eh} Merc. ^{ei} Merc. ^{ej} Merc. ^{ek} Merc. ^{el} Merc. ^{em} Merc. ^{en} Merc. ^{eo} Merc. ^{ep} Merc. ^{eq} Merc. ^{er} Merc. ^{es} Merc. ^{et} Merc. ^{eu} Merc. ^{ev} Merc. ^{ew} Merc. ^{ex} Merc. ^{ey} Merc. ^{ez} Merc. ^{fa} Merc. ^{fb} Merc. ^{fc} Merc. ^{fd} Merc. ^{fe} Merc. ^{ff} Merc. ^{fg} Merc. ^{fh} Merc. ^{fi} Merc. ^{fj} Merc. ^{fk} Merc. ^{fl} Merc. ^{fm} Merc. ^{fn} Merc. ^{fo} Merc. ^{fp} Merc. ^{fq} Merc. ^{fr} Merc. ^{fs} Merc. ^{ft} Merc. ^{fu} Merc. ^{fv} Merc. ^{fw} Merc. ^{fx} Merc. ^{fy} Merc. ^{fz} Merc. ^{ga} Merc. ^{gb} Merc. ^{gc} Merc. ^{gd} Merc. ^{ge} Merc. ^{gf} Merc. ^{gg} Merc. ^{gh} Merc. ^{gi} Merc. ^{gj} Merc. ^{gk} Merc. ^{gl} Merc. ^{gm} Merc. ^{gn} Merc. ^{go} Merc. ^{gp} Merc. ^{gq} Merc. ^{gr} Merc. ^{gs} Merc. ^{gt} Merc. ^{gu} Merc. ^{gv} Merc. ^{gw} Merc. ^{gx} Merc. ^{gy} Merc. ^{gz} Merc. ^{ha} Merc. ^{hb} Merc. ^{hc} Merc. ^{hd} Merc. ^{he} Merc. ^{hf} Merc. ^{hg} Merc. ^{hh} Merc. ^{hi} Merc. ^{hj} Merc. ^{hk} Merc. ^{hl} Merc. ^{hm} Merc. ^{hn} Merc. ^{ho} Merc. ^{hp} Merc. ^{hq} Merc. ^{hr} Merc. ^{hs} Merc. ^{ht} Merc. ^{hu} Merc. ^{hv} Merc. ^{hw} Merc. ^{hx} Merc. ^{hy} Merc. ^{hz} Merc. ^{ia} Merc. ^{ib} Merc. ^{ic} Merc. ^{id} Merc. ^{ie} Merc. ^{if} Merc. ^{ig} Merc. ^{ih} Merc. ⁱⁱ Merc. ^{ij} Merc. ^{ik} Merc. ^{il} Merc. ^{im} Merc. ⁱⁿ Merc. ^{io} Merc. ^{ip} Merc. ^{iq} Merc. ^{ir} Merc. ^{is} Merc. ^{it} Merc. ^{iu} Merc. ^{iv} Merc. ^{iw} Merc. ^{ix} Merc. ^{iy} Merc. ^{iz} Merc. ^{ja} Merc. ^{jb} Merc. ^{jc} Merc. ^{jd} Merc. ^{je} Merc. ^{jf} Merc. ^{jj} Merc. ^{jk} Merc. ^{jl} Merc. ^{jm} Merc. ^{jn} Merc. ^{jo} Merc. ^{jp} Merc. ^{jq} Merc. ^{jr} Merc. ^{js} Merc. ^{jt} Merc. ^{ju} Merc. ^{jv} Merc. ^{jw} Merc. ^{jx} Merc. ^{jy} Merc. ^{jz} Merc. ^{ka} Merc. ^{kb} Merc. ^{kc} Merc. ^{kd} Merc. ^{ke} Merc. ^{kf} Merc. ^{kg} Merc. ^{kh} Merc. ^{ki} Merc. ^{kj} Merc. ^{kl} Merc. ^{km} Merc. ^{kn} Merc. ^{ko} Merc. ^{kp} Merc. ^{kq} Merc. ^{kr} Merc. ^{ks} Merc. ^{kt} Merc. ^{ku} Merc. ^{kv} Merc. ^{kw} Merc. ^{kx} Merc. ^{ky} Merc. ^{kz} Merc. ^{la} Merc. ^{lb} Merc. ^{lc} Merc. ^{ld} Merc. ^{le} Merc. ^{lf} Merc. ^{lg} Merc. ^{lh} Merc. ^{li} Merc. ^{lj} Merc. ^{lk} Merc. ^{ll} Merc. ^{lm} Merc. ^{ln} Merc. ^{lo} Merc. ^{lp} Merc. ^{lq} Merc. ^{lr} Merc. ^{ls} Merc. ^{lt} Merc. ^{lu} Merc. ^{lv} Merc. ^{lw} Merc. ^{lx} Merc. ^{ly} Merc. ^{lz} Merc. ^{ma} Merc. ^{mb} Merc. ^{mc} Merc. ^{md} Merc. ^{me} Merc. ^{mf} Merc. ^{mg} Merc. ^{mh} Merc. ^{mi} Merc. ^{mj} Merc. ^{mk} Merc. ^{ml} Merc. ^{mm} Merc. ^{mn} Merc. ^{mo} Merc. ^{mp} Merc. ^{mq} Merc. ^{mr} Merc. ^{ms} Merc. ^{mt} Merc. ^{mu} Merc. ^{mv} Merc. ^{mw} Merc. ^{mx} Merc. ^{my} Merc. ^{mz} Merc. ^{na} Merc. ^{nb} Merc. ^{nc} Merc. nd Merc. ^{ne} Merc. ^{nf} Merc. ^{ng} Merc. ^{nh} Merc. ⁿⁱ Merc. ^{nj} Merc. ^{nk} Merc. ^{nl} Merc. ^{nm} Merc. ⁿⁿ Merc. ^{no} Merc. ^{np} Merc. ^{nq} Merc. ^{nr} Merc. ^{ns} Merc. ^{nt} Merc. ^{nu} Merc. ^{nv} Merc. ^{nw} Merc. ^{nx} Merc. ^{ny} Merc. ^{nz} Merc. ^{oa} Merc. ^{ob} Merc. ^{oc} Merc. ^{od} Merc. ^{oe} Merc. ^{of} Merc. ^{og} Merc. ^{oh} Merc. ^{oi} Merc. ^{oj} Merc. ^{ok} Merc. ^{ol} Merc. ^{om} Merc. ^{on} Merc. ^{oo} Merc. ^{op} Merc. ^{oq} Merc. ^{or} Merc. ^{os} Merc. ^{ot} Merc. ^{ou} Merc. ^{ov} Merc. ^{ow} Merc. ^{ox} Merc. ^{oy} Merc. ^{oz} Merc. ^{pa} Merc. ^{pb} Merc. ^{pc} Merc. ^{pd} Merc. ^{pe} Merc. ^{pf} Merc. ^{pg} Merc. ^{ph} Merc. ^{pi} Merc. ^{pj} Merc. ^{pk} Merc. ^{pl} Merc. ^{pm} Merc. ^{pn} Merc. ^{po} Merc. ^{pp} Merc. ^{pq} Merc. ^{pr} Merc. ^{ps} Merc. ^{pt} Merc. ^{pu} Merc. ^{pv} Merc. ^{pw} Merc. ^{px} Merc. ^{py} Merc. ^{pz} Merc. ^{qa} Merc. ^{qb} Merc. ^{qc} Merc. ^{qd} Merc. ^{qe} Merc. ^{qf} Merc. ^{qg} Merc. ^{qh} Merc. ^{qi} Merc. ^{qj} Merc. ^{qk} Merc. ^{ql} Merc. ^{qm} Merc. ^{qn} Merc. ^{qo} Merc. ^{qp} Merc. ^{qq} Merc. ^{qr} Merc. ^{qs} Merc. ^{qt} Merc. ^{qu} Merc. ^{qv} Merc. ^{qw} Merc. ^{qx} Merc. ^{qy} Merc. ^{qz} Merc. ^{ra} Merc. ^{rb} Merc. ^{rc} Merc. rd Merc. ^{re} Merc. ^{rf} Merc. ^{rg} Merc. ^{rh} Merc. ^{ri} Merc. ^{rj} Merc. ^{rk} Merc. ^{rl} Merc. ^{rm} Merc. ^{rn} Merc. ^{ro} Merc. ^{rp} Merc. ^{rq} Merc. ^{rr} Merc. ^{rs} Merc. ^{rt} Merc. ^{ru} Merc. ^{rv} Merc. ^{rw} Merc. ^{rx} Merc. ^{ry} Merc. ^{rz} Merc. ^{sa} Merc. ^{sb} Merc. ^{sc} Merc. ^{sd} Merc. ^{se} Merc. ^{sf} Merc. ^{sg} Merc. ^{sh} Merc. ^{si} Merc. ^{sj} Merc. ^{sk} Merc. ^{sl} Merc. ^{sm} Merc. ^{sn} Merc. ^{so} Merc. ^{sp} Merc. ^{sq} Merc. ^{sr} Merc. ^{ss} Merc. st Merc. ^{su} Merc. ^{sv} Merc. ^{sw} Merc. ^{sx} Merc. ^{sy} Merc. ^{sz} Merc. ^{ta} Merc. ^{tb} Merc. ^{tc} Merc. ^{td} Merc. ^{te} Merc. ^{tf} Merc. ^{tg} Merc. th Merc. ^{ti} Merc. ^{tj} Merc. ^{tk} Merc. ^{tl} Merc. ^{tm} Merc. ^{tn} Merc. ^{to} Merc. ^{tp} Merc. ^{tq} Merc. ^{tr} Merc. ^{ts} Merc. ^{tt} Merc. ^{tu} Merc. ^{tv} Merc. ^{tw} Merc. ^{tx} Merc. ^{ty} Merc. ^{tz} Merc. ^{ua} Merc. ^{ub} Merc. ^{uc} Merc. ^{ud} Merc. ^{ue} Merc. ^{uf} Merc. ^{ug} Merc. ^{uh} Merc. ^{ui} Merc. ^{uj} Merc. ^{uk} Merc. ^{ul} Merc. ^{um} Merc. ^{un} Merc. ^{uo} Merc. ^{up} Merc. ^{uq} Merc. ^{ur} Merc. ^{us} Merc. ^{ut} Merc. ^{uu} Merc. ^{uv} Merc. ^{uw} Merc. ^{ux} Merc. ^{uy} Merc. ^{uz} Merc. ^{va} Merc. ^{vb} Merc. ^{vc} Merc. ^{vd} Merc. ^{ve} Merc. ^{vf} Merc. ^{vg} Merc. ^{vh} Merc. ^{vi} Merc. ^{vj} Merc. ^{vk} Merc. ^{vl} Merc. ^{vm} Merc. ^{vn} Merc. ^{vo} Merc. ^{vp} Merc. ^{vq} Merc. ^{vr} Merc. ^{vs} Merc. ^{vt} Merc. ^{vu} Merc. ^{vv} Merc. ^{vw} Merc. ^{vx} Merc. ^{vy} Merc. ^{vz} Merc. ^{wa} Merc. ^{wb} Merc. ^{wc} Merc. ^{wd} Merc. ^{we} Merc. ^{wf} Merc. ^{wg} Merc. ^{wh} Merc. ^{wi} Merc. ^{wj} Merc. ^{wk} Merc. ^{wl} Merc. ^{wm} Merc. ^{wn} Merc. ^{wo} Merc. ^{wp} Merc. ^{wq} Merc. ^{wr} Merc. ^{ws} Merc. ^{wt} Merc. ^{wu} Merc. ^{wv} Merc. ^{ww} Merc. ^{wx} Merc. ^{wy} Merc. ^{wz} Merc. ^{xa} Merc. ^{xb} Merc. ^{xc} Merc. ^{xd} Merc. ^{xe} Merc. ^{xf} Merc. ^{xg} Merc. ^{xh} Merc. ^{xi} Merc. ^{xj} Merc. ^{xk} Merc. ^{xl} Merc. ^{xm} Merc. ^{xn} Merc. ^{xo} Merc. ^{xp} Merc. ^{xq} Merc. ^{xr} Merc. ^{xs} Merc. ^{xt} Merc. ^{xu} Merc. ^{xv} Merc. ^{xw} Merc. ^{xx} Merc. ^{xy} Merc. ^{xz} Merc. ^{ya} Merc. ^{yb} Merc. ^{yc} Merc. ^{yd} Merc. ^{ye} Merc. ^{yf} Merc. ^{yg} Merc. ^{yh} Merc. ^{yi} Merc. ^{yj} Merc. ^{yk} Merc. ^{yl} Merc. ^{ym} Merc. ^{yn} Merc. ^{yo} Merc. ^{yp} Merc. ^{yq} Merc. ^{yr} Merc. ^{ys} Merc. ^{yt} Merc. ^{yu} Merc. ^{yv} Merc. ^{yw} Merc. ^{yx} Merc. ^{yy} Merc. ^{yz} Merc. ^{za} Merc. ^{zb} Merc. ^{zc} Merc. ^{zd} Merc. ^{ze} Merc. ^{zf} Merc. ^{zg} Merc. ^{zh} Merc. ^{zi} Merc. ^{zj} Merc. ^{zk} Merc. ^{zl} Merc. ^{zm} Merc. ^{zn} Merc. ^{zo} Merc. ^{zp} Merc. ^{zq} Merc. ^{zr} Merc. ^{zs} Merc. ^{zt} Merc. ^{zu} Merc. ^{zv} Merc. ^{zw} Merc. ^{zx} Merc. ^{zy} Merc. ^{zz} Merc.

33. *Annunciat*, &c. *וְיַגִּיד עָלָיו רָעוּ* Difficillimus hic est, si quis in toto Jobo, versiculus *†*. *Indicat*, vel *Annunciat*, (Tunc *annunciat*, P. vel, *Annunciabit*, Mo. G. *Nuntiabitque*, Ti.) de illa, M. Merc. G. Pi. (nempe, de nube & luce & serenitate ^t; de luce ^v: de eo, o. P. V. nempe lumine, h. e. de adventu illius exhalationis: q. d. Colligit omnes suas copias, videturque annunciare hostem suum advenisse, & propterea petit sibi succurri ^x. Vel, de eo, nempe Deo, Scult. De ea, nempe de pluvia ^y, de qua hoc loco institutus fuit sermo principaliter, supra v. 27, 28. sic *וְעַל* valet *περι, de*. *Super eum*, Mo.) *amico suo*, Mar. i. e. Annunciat suo socio, seu amico, i. e. ad preces amici sui, eam, nempe pluviam, futuram; eam concedit; ut Eliæ factum ^z. Amicis suis eam, i. e. lucem, impertit; ut fecit Israelitis ^b. Malim, *sodalis ejus*, Lucifer diei prævious ^c. *Socia ejus*, Ti. utpote nubes ^d; vel, *socius ejus*, P. V. Scult. M. h. e. vapor ille frigidus qui occurrit illi [†]; vel, nubes violenter rupta, quæ horribilem edit boatum ^f: vel, tonitru, socius fulguris, etiam de Deo ejusque magnificentia testabitur ^g. Ejus rei testis est strepitus tonitru, qui excitat homines, ut videant fulgura discurrentia ^h. [Al. sic;] *Indicat* (vel *Monet*, Cod.) *de ea strepitus*, sive *frago ejus*, Pi. Merc. Cod. nubes scilicet ⁱ; vel Dei ^k, i. e. tonitru ^l, quod efficit Deus imminente pluvia ^m. Sic *וְעַל* alibi sumptum, unde *וְעַל* *jubilus*, *sonitus* ⁿ. *וְעַל* *frangere* ^o. *¶ Quod possessio ejus*

fit, &c. *וְעַל* *frangere* ^p. *Acquisitio furoris super ascendente*, Mo. *Acquisitionem iræ in ascendente*, i. e. *Socius ejus*, nempe nubes rupta cum boatu, &c. veluti immensam iram declarat, quæ ex ascendente vapore spirat ^q. *Quod indignetur vapor ascendenti*, Ti. Tuncque *acquisitio iræ est super ascendente*, P. V. i. e. Irascitur exhalatio illa quæ nata est ascendere, & colluctatur cum vapore, atque ita fit tonitru ^r. Metaphoricè ira tribuitur nubibus ^s. *וְעַל* accipiunt in regimine, cum sit in statu absoluto, nam per *Segol* sub Nun, non per *Tseri*, scribitur; insuper ponitur in distinctionem. Non ergo *וְעַל* cum *וְעַל* construendum ^t. [Sic tamen construant & alii.] *Possessio iræ iniquitatis*; q. d. Dat Deus amico pluviam, iniquis iram & supplicium. Pro *וְעַל* ascendente lego, *וְעַל* *iniquitatis*, sequutus ^u. qui pro ea voce *injustitiam* posuerunt. Sic pato locum obscurum inprimis illustrari ^v. *Possessio iræ in excelsis*; Tonitrua, &c. iræ Dei contra impios indicia ^w. *Monet frago*, &c. *repositam esse iram in superis*, vel, apud Deum, vel, in nubibus, propter fulmina, quæ sunt arma & tela Dei in nubibus recondita. *וְעַל* est *thesaurus*, *possessio*. Propriè dicitur de gregibus & armentis, quod præcis temporibus greges & armenta essent omnibus thesaurorum instar. *וְעַל* sign. *iram*. *וְעַל* est, vel, *nubes quæ ascendit*, vel, *וְעַל* *Deus excelsus*. Sed malo pro nube ipsa ^x. [Ca. totum sic reddit;] *Quas* [nempe *nubes*] *dum luci nunciat Deus*, h. e. excitat adversus lucem, *irascitur lux adversus ascendentes* nubes, quæ sibi obstant. Vide cap. 38. de mari ^y. [Al. sic;] *Nunciat* ^z quis de ea pluvia, i. e. adventum ejus, suo socio; q. d. Si quis suo socio fruges congerenti ut carius vendatur (qui sperabat futuram caritiam, ideòque multum congregavit frumentum ^{aa}), pluviam annunciet, tunc *fit* *וְעַל*, (deducit à *וְעַל* *emulatus est*), i. e. *emulatio iræ*; h. e. cum ad iram provocabit, etiam quum nunciaret de nube ascendente in sublime, ut ex ea pluvia gignatur ^{ab}. Audiens sublatam famis causam, indignatur ^{ac}. Si post meam expositionem [de qua statim] aliquam deligerem ex aliis, quia veteres passim video *וְעַל* pro socio, & *וְעַל* pro possessione, seu acquisitione, intelligere, ita enarrarem. Nunciat quis de ea pluvia, aut nube, i. e. propter pluviani, suo socio, i. e. alteri, pecus bene habiturum, &c. etiam de ascendente nube id alteri refert præ lætitia, & spe fore ut descendat pluvia, vel, de ascendente herba copiosa ^{ad}. [Reliqui separant *וְעַל* à *וְעַל*, sed verba variè reddunt.] *Pecori* & [ita reddit *וְעַל* etiam] *proventui terræ*, quæ scilicet lucis adventu gaudent ^{ae}. *Possessio* & *de injustitia*, o. ^{af} Item *pecus*, scil. etiam de ea pluvia indicat, eam præfagit ^{ag}. Nec mirera hîc ex pecudibus signum afferri ^{ah} pluviam, quia pecoris divites erant veteres illi, in iis præsertim locis. Sanè in mutis animantibus multa signa pluviarum & tempestatum cognoscuntur, de quibus vide Virgil. Georg. 2. in fine, & Plin. 18. 35. sub finem. Et hîc AE. notat, ad dextram cubantes oves pluviam portendere ^{ai}. [Pi. totum sic reddit,] *Indicat de ea strepitus ejus*, item *pecus*, atque etiam de ascendente, scil. vapore aut nube, vel pluvia ^{aj}: q. d. Pecus non tantum pluviam proximam, sed & antequam nubes in sublime ascenderint, ascensuras præfagit, & inde futuras pluvias ^{ak}. [Alii totum sic reddunt;] *Indicans in eum* (i. e. ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{jy} ^{jz} ^{ka} ^{kb} ^{kc} ^{kd} ^{ke} ^{kf} ^{kg} ^{kh} ^{ki} ^{kj} ^{kl} ^{km} ^{kn} ^{ko} ^{kp} ^{kq} ^{kr} ^{ks} ^{kt} ^{ku} ^{kv} ^{kw} ^{kx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} ^{sm} ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} ^{tm} ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tu} ^{tv} ^{tw}

bus & terræ pluvia nocuerit. Talmudici *ascendentem* intelligunt cum qui corde tumet, quasi pluvia & tonitru sit iræ acquiritio & inflammatio in superbos, quod per illa Deus suam in ipsos iram ostendat, & eorum fastum retundat. Alii *ascendentem* ad Deum intelligunt, per preces scilicet, cui Deus pluviam concedit & annunciat. Vides quanta varietas. Forfan *לִיָּוֶה* (à *לִיָּוֶה*) exponi posset *excelsum*, ut Ezec. 40.40. Excelsa enim fulmini magis sunt obvia. Malim sic, *Indicabit de eo socius ejus pecori, etiam crescenti*: Tonitru, socius fulguris, etiam de Deo ejusque magnificentia testabitur, non tantum hominibus, sed & pecori, quod ejus sono terretur; imò etiam terræ nascentibus, & in altum tendentibus, (de his enim *לִיָּוֶה* usurpatur Gen. 40.10. Deut. 29.23.) quæ eo moventur, imò novas crescenti vires accipiunt. Sic inanimata etiam fulmine moveri ex Psal. 29. 5, 6, 8. constat. Aliam interpretationem dat Cocceius, quam amplecti poterit cui nostra displicet. [Ea autem sic se habet;] *Indicat super illo cogitationem suam*, (itā *לִיָּוֶה* explico ex Psal. 139.2, 17. vide Job. 17.5.) [*de*] *pecude, etiam de eo quod germinat*. *לִיָּוֶה* expono ex Prov. 24.31. Sensus simplicissimus est, Deus ignem fulgurantem palmis advehens, eique legem dicens ne supplici noceat, eo ipso indicat hominibus pavidis & animo suspensis cogitationem suam de supplice, pecude, imò de germinante herba; quod scilicet horum omnium curam gerat, quod non velit hominem interficere, & destruere dona sua, si supplices sint. Huic sensui suaviter succinit initium cap. 37. ubi innuit se in tanta clementia, &c. non posse tamen impetrare à corde suo quin trepidet. Estque is sensus scopo aptissimus. Nam vult providentiam Dei, longanimitatem, & *αγαθότητα* in docendo homine, commendare. Eò facit *Indicat*. Si durius videtur *לִיָּוֶה* cum *לִיָּוֶה* repetere, veritas, *pecori*, scil. indicat: Deodatus, ad nostram mentem ferme, *Ille ei* (nempe fulguri) *declarat voluntatem suam*, si percutere debeat bestiam, aut plantas terræ. [Al. sic;] *Indicat de eo cogitationem ejus* (ut Psal. 139. 2, 17.) *pecus, etiam de ascendente*. Sensus est, ipsum pecus indicare de eo, i. e. de Deo, cogitationem ejus de nube, non tantum jam formata, sed etiam adhuc ascendente, quæ adhuc est in fieri, quidnam de ea facere in animo habeat, pluviasne mittere, an tempestates ciere: præsentiscunt id pecora. Alii legunt *לִיָּוֶה*: itā verterem, *Indicat de eo cogitationem ejus pecus, etiam contra iniquitatem*, i. e. Pecus, præsentiscens aeris mutationem & nubium effecta, prænunciat quo animo Deus sit etiam adversus perversitatem hominum, ac quibus poenis eam sit ulturus.

CAP. XXXVII.

1. *Super hoc, לִיָּוֶה* *Etiam ad* (vel in, M. vel ob, Merc. D. Pi. V. Cod.) *hoc, vel id, P. Mo. JT. Ca. LXX. סוף פסוקים ab hac*, nempe consideratione incomprehensibilis sapientiæ Dei. *ל* hic valet *בְּעֵבֶר*, ut Gen. 2.23. *Ad hoc*, scil. quod jam dicam: ob pluviam vehementiorem & tonitru. Hunc versum non jungo cum præcedenti capite, ut JT. sed cum præsentem, id quod docet *לִיָּוֶה* particula transitiva. Fortè inter hæc verba tonuit, ut cap. 38. Deus ex turbine respondit, & ex re præsentem occasionem hujus dissertationis cepit. Quum Elihu explicasset longanimitatem Dei erga creaturas, matrem fiduciæ; hic incipit explicare causam terroris, quod & ad Jobi votum revincendum facit. Nam quis, quantumvis bene sibi conscius, optet interesse populorum stragi, &c. *Expavit* (expavescit, vel trepidat, Merc. M. &c.) *cor meum*. Quis enim audito tonitru non consternatur? Etiam Atheorum animi commoventur, & ex eo vel inviti Deum agnoscunt, &c. *Et emotum est de loco suo, לִיָּוֶה* *Et subsiluit, vel transiluit, &c. Merc. Pi. D. Ch. luxatur, Mo. dissolvitur, M. excedit, Cod. Verbum לִיָּוֶה in Cal tantum hic, in Piel frequentius. Est subsilire. Hinc לִיָּוֶה nitrum, quod igni impositum resiliat.*

2. *Audite, &c. שְׁמְעוּ שְׁמְעוּ בְּרוּחַ קוֹל* *Audite audiendo* (i. e. Audite diligentius vel attentius) *tremorem*, Merc. JT. seu *commotionem*, seu *terrorem*, (vel *fremutem*, Ti. Cod.) *Ti. V. &c. vocis ejus, sive illius, Merc. Pi. V. i. e. vel, nubis; vel, AE. in potius, Dei; id est, tonitru*, quod *vocem Dei* appellat. Psal. 29.3. *Al. cum* (Heb. in, D.) *tremore, sive commotione, vocem, seu sonitum, ejus, P. D. Mo. Mar. Interdum voces absolute dicuntur tonitrua, ut Exod. 20.18. Populus videbat voces*. Alii, *conjunctam commotionem vocem ejus*, JT. *וְעַם* cum *ב* significante objectum auditionis usitate significat *obedire*. Id haud dubie movit nostros, ut statuerint hic inversionem vocum, & *ב* acceperint pro *cum*, quasi scriptum sit, *קוֹל בְּרוּחַ, vocem cum commotione*. Sed hæc trajectio videtur dura, & ipse modus loquendi inusitatus. Genevenses suppleunt, & locum sic reddunt, *Audite diligenter & cum tremore, &c.* *Al. horribilem ejus sonum, Ca. vocem ejus increpantem, Ar. vocem ejus in ira, Sy. Vox לִיָּוֶה, modis [musicis] aptata, tremulum & inæqualem tonitruorum sonitum notat*. *Et sonum, &c. וְהָיָה מִפִּי יְיָ* *Et sermonem, sive eloquium, (sonum, M. Ch. murmur, Pi. fragorem, Ca. halitum, vel suspirium, Coc. sub. qui, vel quod, M. P. Merc. Coc. &c.) ex ore ejus procedit, vel exit, M. Pi. Merc. &c. Et modulatio, &c. לִיָּוֶה de voce canora dicitur; & verbum לִיָּוֶה est modulari, Psal. 115.7. Et meditatio, &c. o. sermo meditatus, D. לִיָּוֶה est musitare, indeque loqui; & לִיָּוֶה sermo vel sonus quivis ex corde prodiens, vel articulatus, vel inarticulatus, qualis est tonitruum. Hinc Psal. 90.9. vita nostra comparatur לִיָּוֶה, h. e. halitui, citra quem sermo non profertur*.

3. *Subter omnes calos* h. e. Quam latè. *Ipse considerat* Itā RS. in Merc. quasi à שְׁמַע intueri. Verum nec Grammatica convenit, (tum enim שְׁמַע dicendum fuerat; neque sensus admodum, propter affixum *ב*. *Directio ejus, Mo. Mar. scil. nubis*, i. e. Per totum cælum expanditur. *Dirigit eam, vel illud, P. V. Merc. M. JT. Ti. i. e. vocem, sive murmur, i. e. tonitru*. Eloquium, seu fulgur. i. e. Efficit ut per totum aerem vagetur ac discurrat. *Recta emittit, scil. Deus; Heb. rectificat*. *Intendit illam, Cod. & velut ejaculatur ac contorquet. לִיָּוֶה pro לִיָּוֶה; ut sæpe Dagesch, præsertim in hac conjugatione, ex litera affecta Schevâ rejicitur. Jaculatur illud, Ca. Al. Et irrigat illam, sub. nubem; i. e. Efficit ut nubes illa quæ operit totum aerem liquefiat aliquando, & vertatur in imbrem. Exponunt à Rabbini *שְׁמַע, resolvere, humectare, exprimere*; unde *שְׁמַע עֲנִינֵי, resolutio, seu expressio, uvarum in vindemia*: hinc & September ab illis *שְׁמַע* dictus, quasi *expressorius*, quod eo mense fiat vindemia. *Al. laudant illud, Sy. Ar. Et lumen, &c. Et lux ejus* (nempe nubis, vel tonitru, vel potius Dei, sub. vadit, Pi. vel, diffundit sese, Merc. Al. lucem, vel lumen, ejus, repete, dirigit, vel, recta emittit), *super, vel ad, alas, sive oras, (vel extrema, P. Merc. sim. Ti. fines, vel terminos, Ch. Sy. Ar.) terræ, M. Mo. Merc. JT. q. d. Longè latèque conspicitur. Collustrante ejus luce tractus terræ, Ca.**

4. *Post eam*, *Post eam*, scil. lucem, id est, fulgur. *Rugiet, &c. רָגַע רָגַע* *Rugit, vel rugiet, (vel strepit, Ca. insonat, Merc. intonat, Ch.) vox, vel sonus, Merc. M. Mar. JT. vel, voce, sive sonitu, Mo. Pi. P. vel tonitru, Ti. Rugit, nempe Deus; & רָגַע pro רָגַע. Rugit, à leonibus sumptum. Fulgore viso rugit sono terribili. q. d. Mirum est tonitrua illa subinde repetita tam frequenter iterati, nam unum succedit alteri. [Dicit, post eam, &c.] Prius enim apparent fulgura, dein audiuntur tonitrua; & tamen prius fit tonitruum. Nam visio fit citra motum in momento, vox autem fit cum motu, & distantiam postulat ut percipiatur. Tota tonitruum ratio hic describitur, & quæ in eo sunt admiranda. *Tonabit, &c. וְהָיָה בְּקוֹל יְיָ* *Tonat, vel, & tonat, voce superbia, vel elationis (altitudinis, Mo. majestatis, Ti. excellentiæ, JT.) sua, P. V. Merc. &c. id est, voce elatâ, eccellente, &c. sono maximo. Et non investigabitur, לִיָּוֶה Neque retardat, Ca. M. sive remoratur, sive differt, (vel, supplantabit, M. tardabit, vel differet, Mo. Mar. subrahitis, Belg. Ca. sub. Deum, vel, quicquam, Coc.) ea, P. V. Merc. &c. nempe fulgura,**

gura, Pi. vel tonitrua, V. vel pluviam, grandinem, & alia quæ tonitru comitari vel consequi solent. ² קַבֵּץ est *calcanes*, unde pro fine fumitur, adeoque pro mercede, quæ finis est operis: hinc קַבֵּץ, quasi *supplantat* ea, i.e. differt in finem usque & recedit, ut tandem non appareant nec subsequantur. ³ קַבֵּץ (usitatus Chaldaïs קַבֵּץ, quod ex illo formatum puto, mutatis, ut passim fit, ק & ג, quod & hic Hebræi factum putant ^c), à קַבֵּץ *calcanes*, ut קַבֵּץ *impedire* ^d. קַבֵּץ, q.d. differt ad finem usque, D. Q. Non supplantabit, &c. i.e. reprimet. Al. & nemo conculcabit, spernet, aut avertet, tonitrua & fulmina, quando ipse ea immiserit. ^e קַבֵּץ *audita*, &c. קַבֵּץ *Quum* (vel postquam, Ti.) *auditur* (vel audienda est, JT. Pi.) *vox*, vel *sonitus*, ejus, Merc. M. P. &c. i.e. tonitru, vel potius, Dei ^f. Tonitrua mox excipiunt fulgura ^g. Quum auditur vox ejus, non solet procul differre, sed mox efficit ut tonitru fulgur excipiat ^h. Vel potius, Pluvias & grandinem & alia non differt post tonitru ⁱ. [Al. sic;] Versus hic reddi posset, *Et non custodiet eos* (sub. *quisquam*) *quum audietur vox ejus*; i.e. Nemo ullius hominis operâ tonitru Dei effugere potest. קַבֵּץ *Æthiopice* sign. *custodire*, Matth. 4. 6. Vel sic, *Et non investigavit ea quisquam*, *et si audietur vox ejus*; i.e. *Vox majestatis ejus* in tonitru tam admiranda est & arcana, ut quamvis audietur vox ejus, nemo tamen aut vocem aut majestatem ejus investigare queat. קַבֵּץ, Syriacè *investigare* & *indagare* denotat ^{*}.

5. Tonabit (vel, Tonat, P. Pi. Merc. &c.) *Deus in voce sua mirabiliter*; ita M. Pi. Merc. Ti. Ca. Coc. D. קַבֵּץ Adverbialiter fumitur, ut Psal. 139. 14 ^k. Sic alibi nomen ponitur pro adverbio, ut קַבֵּץ *ambulat integer*, i.e. integre. Vide Mic. 2. 7. Sic, *venit vespertinus*, i.e. vespere ^l. [Alii adjective reddunt:] *Mirabilia*, Mo. *miracula*, Sy. Ar. *mirabilibus quæ facturum est*, Targ. in D. [Al. sic;] *Tonans*, &c. *facit mirabiliter*, JT. Heb. secundum *mirabilia*, קַבֵּץ pro קַבֵּץ ^m. ⁿ Qui facit, &c. קַבֵּץ *Facit Deus magna*, vel *magnalia*, vel *maxima*, *nec scimus*, vel, & *nescimus*, Merc. &c. *non intelligimus*, P. sub. *illa*, V. *Causas & rationem ignoramus* ⁿ. Et si philosophi horum causas conjecerunt, non tamen plenè cognoverunt quæ ex Dei potentia & voluntate pendent, ut sciat quando & quibus locis ea mittere intersit, &c. ^o. *Facit majora quam ut ea perspicere possimus*, Ca. sim. JT. Pi. Hoc in specie de mirabilibus fulminis operationibus accipi potest, vel in genere P. q. d. Quum Deus tonat, nemo non stupet: Sed Deus in reliquis operibus non minorem ostendit potentiam & providentiam ^q.

6. Qui precipit, &c. קַבֵּץ *Nam* (vel Quum, JT.) *nivi*, vel *ad nivem*, dicit, (vel edicit, JT. Pi.) *Sis*, vel *Esto*, in terra, Merc. Ti. Ang. &c. Dicit, i.e. jubet, vel mandat ^r: & mandando statim effectum dat ^s. q. d. Descende in terram ^t. Nix ejus mandato in nubibus gignitur, & in terram decedit ejus voluntate. Dixisse Dei est fecisse. Sermo Dei pro voluntate, ut passim Gen. 1. v. 3, 6, &c. Ità hic, simul ac vult nivem existeri in terra, existit, &c. קַבֵּץ pro קַבֵּץ, & קַבֵּץ pro קַבֵּץ, quod Syrum est: nam קַבֵּץ Heb. frequentius ^v. ^w Et hyemis pluvias, קַבֵּץ *pluvia*, Mo. P. Merc. V. Belg. ^x Et imbrum (pro קַבֵּץ ^y) *pluvia*, Mo. P. Merc. V. Belg. ^z V. Merc. Mar. i.e. imbrum leni & tenuissimo ^y. Itemque *pluvia leni*, Pi. vel, *imbrum tenui*, Merc. vel, *imbrum ac pluvia*, JT. K. ait קַבֵּץ esse pluviam vehementem: Ramban, contra, קַבֵּץ copiosiore, קַבֵּץ leniore, unde hic קַבֵּץ *imbrum pluvie* adjectum, ad lenitatem ostendendam; at alias קַבֵּץ *pluvia imbris*, ad copiam significandam & vehementiam pluvie. Vide num per duo synonyma קַבֵּץ (ut alias קַבֵּץ *luto ceni*, קַבֵּץ *terra pulveris*,) sit copiosior pluvia intelligenda, quæ tamen non cum magno impetu descendit ^z. LXX. קַבֵּץ *hyems*, vel *tempestas*, *pluvia*. Sed in Comment. (five in Commentariis Græcis, ait Nobil.) קַבֵּץ *tempestas pluvie*, in Complut. קַבֵּץ, *pluviarum* ^a. [Al. sic;] *Et nimbo ut* [nempe sit, ex præced. & seq.] *modica pluvia*, Ti. & *pluviam* redigit in imbrum, M. ^b Et imbrum, &c. קַבֵּץ *Et imbrum pluvie*, five *pluviarum*, *roboris*, vel *potentia*, vel *fortitudinis*, ejus, five *sua*, Merc. P. V. Mo. vel, *for-*

tium ejus, Belg. i.e. imbrum impetuosum ^b. Pluvie vehementiori, quæ omnia converrit, ut non una pluvia, sed instar multarum, esse videtur. *Roboris ejus*, i.e. Dei, cui hic omnia adscribuntur, ad ejus ubique potentiam ostendendam ^c. Vel, *roboris*, ut affixum redundet ^d. ^e Merc. ^f Et pluvie magnæ roboris ejus, Ang. & fortitudine sua ex ^g He. in ^h Merc. ⁱ imbris facit pluviam, M. & tempestas pluviarum potentia ejus, o. & pluvias sue potentia, ut sint nimbus, Ti. ^j Mox imber pluvieque roboris ejus adiunt, JT. Necnon pluvie vehementi & robuste sue; Heb. & imbrum pluviarum & roboris suo. קַבֵּץ regitur à קַבֵּץ, & notat genitivum adjuncti inhærentis: affixum refertur ad nomen קַבֵּץ *Deus* subintellectum ad verbum קַבֵּץ *dicit*. Syntaxis qualis Psal. 2. 6. — *super montem sanctitatis* (i.e. sanctum) *meum*, non *mea*, licet in Heb. sit קַבֵּץ קַבֵּץ ^k. ^l Pi. [Ca. hæc sequenti versui annectit, locumque sic reddit, *Et nimbus pluvie sue potentia concludit omnes homines*, &c.] Sensus versus est, *Deus imbrum & pluviarum autor est*, mittit cum vult, five in vindictam, five in favorem. Chald. pluvias æstivas & hyernas intellexit per hanc repetitionem ^f.

7. Qui in manu, &c. קַבֵּץ *In manu* (vel, *In manum*, Merc. D.) *omnis hominis* (vel, *omnes homines*, Mo. sic G. Cod.) *obsignat*, Merc. o. Mar. vel *obsignavit*, Cod. recludet, G. *signaculum facit*, M. Verba hæc obscura variè explicantur ^g; à nemine rectè ^h. ⁱ Scult. ^j Ità Cod. [Foran alii aliter sentient; audiamus tamen.] *Manum* (vel, *Tunc*, quum scilicet nix in terra est, ex vers. præced. quum hyems est, *manum*, Pi.) *cujusque hominis* (scilicet patrisfamilias, Pi.) *obsignat*, JT. Ang. Scult. Pi. Coc. i.e. eum domi concludit, vel, conclusum tenet ⁱ. Ob- ^j D. Merc. ^k signat, i.e. claudit, synecd. speciei: & claudit, pro, cohibet ab opere rustico; syn. gen. Præpos. קַבֵּץ notat objectum ^k. Obsignat opus, manus prohibet amplius ^l Pi. moveri in agro; קַבֵּץ *facit*. Ab agris enim in domos compelluntur ^l, per pluvias & tonitrua ^m. Imbre effuso (continuat enim sermonem præcedentem) ab omni rursus opere eos intercludet ⁿ. *In manu*, i.e. in loco certo, putà domi, obsignat. *Manus* pro loco, ut ^o D. ^p Jef. 10. 5. [Al. sic;] *Quia variæ sunt in aere im- mutationes*, coguntur *homines facere signacula*, unde colligunt quando terra est invertenda, seminanda, ster- coranda, &c. P. Alii absurdè קַבֵּץ hinc probare ^p M. volunt, quasi manibus Deus signa indiderit, ex quibus illius opera cognosci possent ^q. Ità tamen colligit ^r Scult. Franc. Valefius, & alii ^t. Repugnat, i. contextus, qui de meteoris agit. 2. קַבֵּץ nunquam significationem futurorum eventuum indicat. 3. Res ipsa, quæ partim diabolica est, partim vana: quamvis sobrium Physiognomiae usum, qui de temperamento, five inclinatione naturali ad vitia vel virtutes quasdam, קַבֵּץ conjicit, non improbemus ^q. 4. Quod sermo hic non est de manu hominis, sed Dei ^t. *In manu omnes homines clausos habet*, i.e. Reipsa ostendit quod omnes homines sint in ipsius potestate: id quod etiam potentissimi Monarchæ in gravibus tempestatibus coguntur agnoscere: [sequentia autem sic reddit,] *ut noverint singuli opera sua*, i.e. ut agnoscant Deum in operibus ejus, &c. ^r. Sensus hic optimus est; cui obstat tantum ^s O. quod קַבֵּץ & [sequens] קַבֵּץ in Heb. in regimine posita sint, & ideo cum sequentibus in genitivo sint construenda ^t. Sensus est, *Manu*, seu potentia, suâ (quam ^u Scult. ^v singulariter exserit quum tonat, pluit, &c.) aperte ostendit se omnes personas & res obsignatas habere quasi serâ, vel sigillo, & se esse omnium Dominum; vultque omnes nosse opera hæc à Deo esse, &c. ^t. [Al. ^u T. sic;] *Vi*, five *potentia*, (vel *vehementia*, P. sub. *pluvia*, V.) *omnem hominem sigillat*, i.e. claudit, five recludit, domi suæ, sub. *Deus* ^v. *Manus* pro *potentia* frequenter oc- ^w V. ^x currit ^x. [Sed jam audiamus Codurcum, qui inter- ^y Car. ^z pretationem suam splendidâ hæc præfatione, pro more suo, ornat;] Illustris hic locus, qui supinitate interpretum hætenus delituit, in lucem veniat. Dixit nos non assequi quæ Deus præstat. Et de meteoris loquens, comparat Deum patrisfamilias, qui recenset servitia sua antequam emittat domo, ut quisque operi incumbat. Meteora verò servis assimilant. Dicitur itaque Deus obsignare singula meteora tanquam operarios suos in manu, ut eos cognoscat; deinde ea manè foras emittere,

emittere, ut mandato operi incumbant, Quo dicto ritus Orientalium tangitur, apud quos domini signum operariis applicabant, in manu dextra, ut eos recognoscere. Fronti etiam servorum inusta notæ. Sic Hesychius de quodam, Appellavit, inquam, ora servorum Babyloniorum Istriana, quod compuncta essent quemadmodum accolarum Istri. Sed & tyronum & eorum qui militie nomen dederant brachiis & manibus nota inusta, inquit Aëtius. Similiter & Vegetius 1. 8. & 2. 5. Idem & fabricensibus fiebat, Cod. de fabricensibus leg. 3. necnon aquariis hydrophylacibus, Cod. de aquæductibus 1. 11. Ad illum morem signandorum in brachio vel manu cum servorum tum militum alludit Esaias cap. 44. 5. וְיָדָהּ יְהוָה יְדוֹ לְיָדָהּ, Ille manus sue inuret hoc epigramma, DOMINO SACRUM. Alludit & Ezec. 9. 6. & 2 Tim. 2. 19. habens hoc sigillum &c. tanquam inscriptionem servi, &c. & Apoc. 7. 3. & 13. 16, 17. ¶ Ut noverint, &c. וְיָדָהּ יְהוָה יְדוֹ לְיָדָהּ ¶ Ut omnes homines sciant opus (vel opera, Ca.) ejus, vel suum, Ang. Mar. sim. M. Mo. Ti. Ch. V. i. e. Vel opus, five opera, Dei, & ex illis Dei potentiam. Vel, ut homines, scilicet terræ, sciant opus suum, q. d. Designat hominibus per pluvias quid operis quoque tempore agere debeant, quando ferere, quando arare, &c. Al. Ut sciant omnes homines suum opus; quia cum sese domum receperunt homines ab injuria cæli, tum per otium cogitant sua quisque opera liberius, quid post pluviam agant, &c. t. [Al. aliter:] Quod minus recognoscat homo omnes homines operis sui, P. five operarios suos; h. e. ut non possit aspicere quid hi faciant. q. d. Deus vi pluvie cogit eos remanere domi, quod minus possint exire ut eos invitant. Al. Ut recognoscat (sub. paterfamilias, Pi. i. e. Unde fit ut recognoscat; per otium scilicet. inquirendo quid singuli in agro laborarint, b.) operarios suos, JT. Pi. Heb. viros operis sui, vel suos, ut relativum referatur ad nomen prius: qualis syntaxis modò fuit in fine versus præcedentis. [Al. sic:] Ad sciendum (vel, ut recognoscat, Belg. vel, ut sciat, Q. in D. debuisset dicere, ne cognoscat, D. Aliquid hinc subaudiendum; ne scilicet exire possit ut cognoscat: sed durum hoc in oculis meis. An est לָרֵעַ pro לְרֵעַ? Queramus simile t.) omnes homines operis sui, i. e. qui pro eo opus faciunt in agro; q. d. ne inviset quid in agro agunt. Hic est simplex sensus ex filo contextus. Al. ad noscendum omnes operarios suos. Cur obsignat opus? ut hos noscat, eorumque rationem habeat, & hybernâ requie eos ad novos labores recreet & instauret. Sic מִן הַר נֹסֶס Job. 9. 21. Psal. 31. 8. Prov. 12. 10. & 27. 23. Al. ad cognoscendum omnes homines quos fecit, Q. in Belg. Ut hac ratione cognoscat omnes homines sibi subditos, ut dux aliquis milites cogit in unum ut eos recenset; ut sit allegoricum; quia tum declarat Deus omnes homines sibi esse subditos, quum eos in receptacula propter imbres cogit, tunc enim Deum timent, &c. Hoc argutius videtur, et si à sensu loci non alienum. Al. Ut patefaceret omnibus hominibus opera sua, Sy. Ar. 8. Ingredietur, &c. וְיָדָהּ יְהוָה יְדוֹ לְיָדָהּ ¶ Et (vel, Tunc, Pi. JT. quum nix in terra est, aut pluit, ex vers. 6. Quin & Merc.) ingreditur (vel subit, Ti.) bestia, five fera, in latibulum, P. JT. &c. lastrum, Ti. Heb. in insidiis, i. e. in locum insidiarum, unde bestie rapaces insidiantur pecoribus. 9. Ab interioribus, &c. מִן הַרְרֵי הַבַּיִת Ex penetranti (vel, penetranti suo, JT. Pi. vel De intima nube, P. vel, De promptuariis, & De thalamo, Sy. Ar. A cœnaculo supremo, Ch.) venit, vel prodit, turbo, five tempestas, Merc. M. G. Sy. &c. i. e. Vel, 1. ex penetranti nubis, intra quam inclusus ventus exitum quærens erumpit magno impetu, unde turbo gignitur. Vel potius, 2. ab Austro, five parte Australi, quod ea pars ad polum Antarcticum vergit, qui nobis abditus est; & quia ex regiones erant ignotæ, & quia inde venient turbines ex ardore Solis excitati. Vel, 3. ex locis nobis ignotis & absconditis mittitur. הַר sign. locum secretum, cubiculum, &c. A. Alicunde prodit, unde nemo novit. Sed malim, ex Austrino polo, qui nobis est inconspicuus; quod confirmatur ex Job. 9. 9. ubi sunt penetrantia Austri. [Vide ibi annotata.] Auster imbricator Ennio, imbricus Plauto, imbrifer alius. Perperam

in nonnullis exempl. scribitur מִן הַרְרֵי הַבַּיִת, ubi mirum est quosdam recentiorum impegiisse. Sed quis sensus, quod ex trepidatione veniat tempestas, cum tempestas potius trepidationem incutiat? nec מִן הַרְרֵי הַבַּיִת, sed מִן הַרְרֵי הַבַּיִת, est trepidatio. ¶ Et ab Austro frigus] Sim. Ch. Puto Merc. Vulg. scripsisse, ab Austro, ea enim pars Austro directè opponitur. ¶ מִן הַרְרֵי הַבַּיִת [Variè reddunt.] G. Et à disperforibus (vel dispergentibus, V. Mo. JT. Pi. Mar. Scult. He. in Merc. Coc. sub. ventis, Pi. Scult. He. in Merc. nempe ventis Aquilonaribus; sic dictis, quia nubes Mar. Pl. dissipant, & aerem eventilant ac purum reddunt; unde Boreas dicitur Homero Odyss. εὐπνεύμων, quia gignit εὐπνείαν serenitatem; unde & dicitur scopæ cæli, a Pi. sim. frigus, V. &c. Al. ex dispersionibus nubium frigus, M. Merc. sim. Ti. מִן הַרְרֵי הַבַּיִת est eventilare, dispergere. Hinc Benoni in Piel מִן הַרְרֵי הַבַּיִת. Al. ab extraneis partibus, &c. o. Fortè Merc. מִן הַרְרֵי הַבַּיִת, ut מִן הַרְרֵי הַבַּיִת. Al. & de inundationem faciente; q. d. Nonnunquam de nube, quæ inundationem facere solet, prodit frigus; aliquando enim nubes illa vertitur in grandinem vel nivem. Sic מִן הַרְרֵי הַבַּיִת non + Q. in V. plurale à מִן הַרְרֵי הַבַּיִת, sed singulare à מִן הַרְרֵי הַבַּיִת, derivant. Al. & Ma. ab imbre venit frigus, Sy. Ar. [Al. sic:] & à septentrionibus frigus, Merc. D. sim. Ca. G. מִן הַרְרֵי הַבַּיִת, ex Job. 38. 32. (ubi מִן הַרְרֵי הַבַּיִת foem. gen. appellabuntur) non dubium est certum sidus esse versùs polum Arcticum: contrarium esse puto τὸ penetranti, i. e. Austro. Arcos gelidas Merc. vocant poetæ. Notat Aristot. Meteor. 2. 4. plerosque ventos ab Arcto aut ab Austro flare. Ob varias interpretationes Græci quidam ipsam vocem מזג, & infra 38. 32. מזג, retinere. מִן הַרְרֵי הַבַּיִת idem esse putant G. cum מִן הַרְרֵי הַבַּיִת, in 7 mutato; ut sint generaliter sidera. D. Sed ego certum sideris genus esse puto. Merc. 10. Flante, &c. מִן הַרְרֵי הַבַּיִת A flatu, vel, Per flatum, vel A spiraculo, Dei dat, vel dabit, (sub. vel, nubes, Ti. V. vel potius, Deus, cui omnia tribuuntur,) glaciem, Merc. five gelu, Mo. Merc. &c. Flatus hic vel, 1. voluntas. Pro Q. in voluntate Dei dat gelu, P. i. e. Prout vult Deus, dat grandinem. Vel potius, 2. ventus, quem Deus mittit, unde glacies gignitur. Nota porro concisum sermonem, q. d. Dat Deus ex spiraculo suo & mittit glaciem. A flatu Merc. suo Deus efficit glaciem, Pi. JT. Heb. A flatu Dei dabit glaciem. Antecedens pro se & pro relativo, ut Gen. 9. 6. — ad imaginem Dei fecit, pro, ad imaginem suam Deus fecit, &c. P. Simile, De fructu oris viri comedit bonum, P. Pi. pro, Vir comedit bonum de fructu oris sui. ¶ Et rursum D. latissime funduntur aquæ: Soluta glacie & nive, quum venti calidi & humidi flant: מִן הַרְרֵי הַבַּיִת ¶ Et Merc. sim. (vel, ita ut, Pi. Belg.) latitudo (vel dilatatio, Merc.) Of. aquarum in arcto, vel angusto, est, Merc. Pi. vel constringitur, M. vel coarctetur, Pi. Et latitudinem aquarum in angustia, P. sub. ponit, i. e. Facit ut aqua lata astringatur, & fiat pruina: h. e. Interdum pluvia lata antequam descendat congelatur, ac vertitur in pruina. V. R. Levi hoc ad pruina refert, in qua aqua copiosior roris constringitur. Et latitudinem aquarum coarctat, Merc. JT. Et latum spatium aquarum pro fundamento, Ti. Et latitudinem aquæ in firmitatem; q. d. Aqua, &c. obducta glacie quasi firmiter stat, ut eam transire liceat. מִן הַרְרֵי הַבַּיִת Scult. est substantivum, ut Job. 36. 16. אֲרָא אֶרְצָא אֶרְצָא Alii, à Merc. Pi. D. מִן הַרְרֵי הַבַּיִת fundo, q. d. Aqua lata in fusione est, i. e. funditur rursus in imbres commutata; ut sit contrarium superioris. Verum מִן הַרְרֵי הַבַּיִת semper in hoc libro solidum, Merc. durum & firmum significat, ut Job. 11. 15. & 38. 38. & 41. 15. Et copiam aquarum emittit, Sy. Ar. Scult. 11. Frumentum desiderat nubes] Scilicet producere illud. Vulg. legit מִן הַרְרֵי הַבַּיִת, sed non convenit seq. מִן הַרְרֵי הַבַּיִת. Ma. ¶ מִן הַרְרֵי הַבַּיִת ¶ Etiam (vel, Preterea, Tig. not.) serenitas, five claritas, fatigat (i. e. disjicit, Mar. vel premit, nempe, ut nubes rorem emittat qui serenis notibus manat,) nubem, Q. in V. Mar. Of. vel, dispergit G. nubem, Luth. in Scult. Certè מִן הַרְרֵי הַבַּיִת Arab. sign. projicit, elisit, prostravit; & מִן הַרְרֵי הַבַּיִת, deductum à מִן הַרְרֵי הַבַּיִת, [legendum videtur מִן הַרְרֵי הַבַּיִת, pro puritate & serenitate, nempe aeris, accipi potest. Ca. totum versum sic reddit, Ejus quoque splendor atque lux nubes urget & dissipat.] Nonnunquam nubes dissolvitur, & cælum redditur serenum. Declarat mox; ea enim claritas dispergit nubem luminis ejus, i. e. nubem quæ constat exhalatione calidâ & siccâ; quia ex ea facile suscitatur lumen, & educitur

V. educitur fulgur †. Etiam defatigat per splendorem densas
nubes, Belg. [Al. sic;] Ἀνὰ τὴν καὶ πρὸς ἐμπόσεις νεφέλην,
Sym. i. e. Nubes fructui (legit itaque פֶּרִי) superveniet,
vel superfundetur, (sic Olympiodorus vertit ἐμπόσεις)
vel, magno cum pondere ingruet. Potest etiam verti, de-
gravat fructus, aut, impressionem facit in fructum. LXX.
vertunt, καὶ ἐκλεπόν (intelligunt fructus) καταπλάσσει
νεφέλην, & electum format nubes. In aliis cod. est κατα-
πλάσσει, obstupefacit. Græci interpretantur, Obstupefa-
ciunt hæc miracula electum & intelligentem hominem †.
[Alii aliter:] Etiam in irrigatione (i.e. tempore irri-
gationis; quum nube terram rigat Deus †,) fatigat,
vel fatigabit nubem, Merc. Scult. Pi. Belg. i. e. ex nube
multum aquæ exprimit, &c. †. q. d. Deus etiam nubi-
bus dat negotium irrigandi terram, quo sic occupantur,
ut resolvantur in pluvias, ut homines suis laboribus
& negotiis in sudorem solvantur †. Nubi quoque ne-
gotium rigandi dat, Ti. Sed quum hoc sit de natura nu-
bis, ut aquam copiosè fundat, in hoc non statuo nubis
fatigationem; sed in eo quod illi contrarium est, i.e. quum
luce solari dispellitur *. Negotium nubi exhiberi vi-
detur & molestia, quum inter irrigandum à Sole dis-
pellitur. Hunc esse sensum declarat posterius hemi-
stichium †. Vel, fatigat, i. e. onerat: Deut. 1. 12. Esa.
1. 14. Al. Etiam propter irrigationem terræ defatigat
nubem, P. V. JT. i. e. Ut irriget Deus mundum, aggra-
vat nubem multitudine pluviae †. Vox פֶּרִי hic tan-
tūm occurrit: quia tamen פֶּרִי Deut. 1. & Esa. 1.
molestiam & laborem gravem sign. ideo per fatigare red-
dunt †. Et פֶּרִי irrigatio, à פֶּרִי; ut פֶּרִי ustio, Jer. 3. 24. à
פֶּרִי P. Itā פֶּרִי in פֶּרִי servile est, quod aliis est radicale †.
¶ Et nubes spargunt lumen suum Iridem faciunt lu-
mine vario †; vel, emittunt cum imbris fulgura,
quæ nubium lumen sunt *. ¶ אֵרֶן אֵרֶן Disper-
git, vel dissipat, nubem lucis suæ, vel, luminis sui. Merc.
P. JT. Pi. Sy. Ar. Coc. Scult. vel, luminis ejus, P. i. e.
nubem ex cujus discussione lucem restituit. Hanc ap-
pellat nubem lucis Dei, nubem quā dispulsa lux & fe-
renitas inducitur †. [Al. sic;] Denfam nubem (id
פֶּרִי sign.) Sole vel ventis dispergit, ut per illam lu-
ceat lux Solis. Alii de fulgure accipiunt †. Nubem
lucis suæ, i.e. è cujus medio emicant fulgetrorum rimæ,
de quibus vers. 3. Verto, nubem fulgurantem suam,
Heb. nubem lucis (non, suæ, sed) suam; syntaxis qualis
suprà v. 7. Et lux hic est fulgur. Itaque nubes lucis
hic perinde est ac nubes fulguris, i.e. fulgurans †. Aquinas
accipit de colore nubium rubicundo, qui vesperi
serenitatem prælagit, Matth. 16. 2. Al. Et rursum
dispellit nubem luce suā, M. Deus autor est & imbrium &
serenitatis †. Al. nubem pluvia suæ, Ti. Q. in M. h. e.
nubem cum pluvia tollit, ut sit אֵרֶן idem quod פֶּרִי †.
Al. lucem pluvia suæ. Itā Talmudici, qui hoc toto ca-
pite & superiori lucem pluviam intelligunt. R. Levi
exhalationem intelligit calidam & siccam, ut suprà,
quod inter omnes nubes tales aptissima sunt ad hoc, ut
dissipentur antequam ex illis gignatur pluvia, quum
sint maximè sicca, & radio solari facillimè dispergi &
consumi queant. Subtilius, haud tamen alienum. Sed
prius malo †. Al. Disperget nubes pluviam ejus, Ch. in D.
[Al. sic;] Locus hic clarissimè & compendiosissimè ex-
hibet totam Iridis rationem. Eum obscurarunt quot-
quot vidi interpretes. פֶּרִי (ex פֶּרִי) verto, in ipsa ir-
roratione, vel, inter irrorandum. Verbum אֵרֶן hic est,
premit, cogit. Metaphora petita ab iis quorum succus
prelo exprimitur. Nominativus verbi אֵרֶן est אֵרֶן. Sic
ergo versum interpretor, Deus, immisso vento, dum nubes
effundit rorem, premit illam magis: Nubes autem coacta
vento in ipsa irroratione spargit lacem ipsius, nempe Dei;
excipiendo scilicet radios solares in ipsa irroratione,
cū premitur vento reflectit illos, formaturque Iridem.
Quæ propriè est reflexio radiorum Solis in nube rosca-
da, quando compulsæ nubes in alteram horizontis par-
tem fundit pluviam, ex altera verò per aerem sudum &
purum Sol radiat †.

12. Quæ lustrant, &c. מְהַלְלִים מְהַלְלִים
[Variè reddunt.] Et illa (scil. nubes,
Merc. Pi. V. D. G. Cod. Mar. cujus facta mentio versu
præced. אֵרֶן refertur ad אֵרֶן, utrumque enim est gen.
mascul. Al. Tunc ipsa, Belg. per circuitus (vel circuitibus,

Mo. מְהַלְלִים pro מְהַלְלִים, substantivum formæ מְהַלְלִים. Pi. ex
volumen †, voluit se (volvens se, Mo. convertitur, Merc. live
convertit sese, Merc. Pi. Belg. seipsam versat, Belg. in gyrum
circumvolvitur huc illuc, per aerem volitans circum-
gitur †,) juxta consilia ejus, Mar. sim. Mo. Pi. Belg. nempe † Merc.
Dei †. Vel, industriâ & solertiâ ipsius Dei; ad verb. acu- † Mar. Pi.
minibus, מְהַלְלִים, à funibus vox ducta quibus nautæ
artificiosè navem moderantur: q. d. Artibus ejus nubes
per aerem circumferuntur. Novit enim Deus quo loco
sint illæ necessariae, &c. †. Al. sic, Ipsa quoque in circuitibus † Merc.
volvitur machinis ejus, P. i.e. arte & operâ Dei, q. d. Ipsa
nubes varios agit circuitus, h. e. in diversâ fertur, sive
contrariis viis rapitur: nam certis de causis nunc nubes
vertitur in aquam, nunc in grandinem, nunc in nivem †. V.
Illa circulari rotatione conversa per ejus machinas. Meta-
phora ab organis & machinis quæ ad hauriendam
aquam comparantur †. [Alii aliter:] Et ille Deus idem † Cod.
(è αὐτός, confer Psal. 90. 2. & 102. 28. Esa. 43. 13.) in cir-
culis (in cœli fornice, diversis spiribus variorum itinerum
quibus sidera, instrumenta tempestatum, volvantur) ver-
satur (confer Job. 22. 14.) gubernaculis suis, instar sapien-
tis naucleri †, cui Deum hic confert; ejus consilia, clavo; † Coc.
regiones, portubus; pluviam, grandines, &c. mercibus †. † Scult.
Et ipse (Deus) circuitus nubium convertit gubernaculis suis,
Scult. Ipse revolvit orbem [sc. cœli] gubernatione suâ, M.
Atque ipse versatur in orbibus tenens gubernacula, Ti. Re-
ferunt מְהַלְלִים ad revolutionem & circumactionem or-
bium cœlestium, quâ Deus regit omnia inferiora: verum
de iis tantum hic agitur quæ in aere gignuntur P. [Al. † Merc.
sic;] Denique ipse Deus per vicissitudines (quas rebus hu-
manis exhibet, modò hoc, modò illud, efficiendū, &) versat † Jun.
secum sapientia consilia sua, JT. Et ipse occasiones vertit in
sapientia sua, Ch. & αὐτὸς περιστρέφει τὰς ἐξουσίας, &c. Et ipse cir-
cuitus transvertet &c. o. ¶ Ad omne, &c. אֵרֶן כֹּל אֵרֶן
אֵרֶן אֵרֶן ¶ Ut faciant, sive efficiant,
(scil. nubes, pluvia, &c. †. mutatio numeri, Heb. ad effi-
ciendum ipsas †; vel, ad operandum eos, vel ea, Mo. D. Mar. † V.
Gerundium est in Kal. Potest & nomen esse, ad opus co-
rum †, illa, vel omnia, quæ præcepit iis super faciem, vel, in † D.
superficie, orbis in terra, P. sim. Mo. vel, ad terram, seu in
terram, (אֵרֶן pro אֵרֶן, vel אֵרֶן,) missa ab illo †: vel, † Merc.
orbis terræ, Pi. Ut opera sua perficiant quæcumque mandat
eis ad orbem ac terram, Ti. Præcipere nubibus dicitur me-
taphoricè, sicut terræ Lev. 25. 21. Al. De opere istorum † Pi.
(nempe meteororum, de quibus loquutus est inde ab ini-
tio capituli,) quodcumque præcipit istis faciendum in super-
ficie, &c. JT. [Alii totum sic reddunt;] Ipse invertit cau-
sas, ut homines perficere possint labores suos. Itā R. Moses
post Chald. Si enim perpetuò plueret, nemo terram co-
lere posset †. Et ipsæ [nubes] vagantur & revertuntur ad † M.
cogitationem [ejus, nempe Dei,] exsequendam, quicquid
præcepit eis, &c. Sy. Ar. Eaque [nubes] illius [Dei] in-
dustriâ se circumagunt atque versant, efficientes quicquid
imperaverit eis in orbem terræ, Ca. [Alii ultimum com-
ma sic reddunt;] Et quicquid præcepit eis exsequun-
tur, &c. M. sim. Merc. sive ut terram fecundent, sive
ut noceant, sive imbrem gigni vult, sive nivem, &c. †. † Merc.
13. Sive in una tribu] Sim. G. Ti. Nachman. in Merc.
Sæpe enim in una urbe pluit, in altera satis vicina non
pluit; Amos. 4. 7. ¶ אֵרֶן אֵרֶן Sive ad virgam, Mo. † G.
Pi. Merc. vel flagellum, JT. Mar. Cod. P. V. sic M. in
disciplinam, o. in correctionem, Merc. ad castigandum
homines per tempestates noxias †: ad vindictam, Ch. † Pi. ferè
& He. in Merc. Ut corrumpantur terræ germina, † ex Merc.
aer, &c. d. ¶ Sive in terra sua, אֵרֶן אֵרֶן Sive † sim. D.
ad, vel in, vel ob, terram suam, Merc. P. Mar. Mo. JT. Pi. † Coc.
o. Cod. sub. irrigandam, Cod. Merc. vel fecundandam,
Merc. sim. Pi. D. V. Sive pro commodo terræ suæ, M.
Terram suam, i. e. vel, 1. nubis, q. d. Ut nubes (quæ
sæpe aliò mitti & alibi exonerari solent) in ea regione
resolvantur ubi genitæ fuerint †. Vel, 2. Dei †. In-
tellige, vel, 1. in universum, quia Deus est terra & omnis † Q. in
plenitudo ejus †. Dei est, ut creatoris †. Vel, 2. ter-
ram cui, vel cujus habitatoribus, Deus favet †: quæ † Merc. D.
Deum verum colit. Confer Psal. 68. 10. Vel, 3. ter-
ram quæ deserta est & inculta; nam quæ habitabilis
est, ea hominibus tradita videtur †. Terram Dei vocat
indivisam, quæ nulli adhuc hominum in proprietatem
obvenit. Sic alibi mare Dei esse dicitur, compara-
tione

tionē factā ad terram¹. [Sed proprietatem, siue dominium, maris, quam Grotius negat, Seldenus noster astruit. Alii aliter, & hoc cum præced. membro sic reddunt:] Sive in nationem eas, [nempe nubes immiserit,] sive in nationis territorium, Ca. Sive principibus [ita וְעַל מְלָכֵי אֶרֶץ] interdum fumitur] fuerit, siue terræ, Sy. Ar. Sive in tribu una, siue in terra ejus, Scult. i. e. in tota aliqua regione^m; ut illa scilicet puniatur fulminibus, grandine, nimis imbris, &c.ⁿ. ¶ Sive in quocunque loco, &c. וְעַל כָּל אֶרֶץ אֲשֶׁר יֵלְכֶם] Sive ad, vel propter, beneficentiam, siue misericordiam, (i. e. in favorem^o; ad benefaciendum hominibus quovis alio modo P,) invenire (vel exsistere, P. Mar.) faciat eam, P. Mo. Merc. nempe nubem^q; i. e. faciat ut obtineat id ad quod mittitur^t. Vel, destinet (seu comparet, Merc.) eam, Pi. ex Merc. suppeditat, vel subministrat, eam, D. Vel, efficit ut præstet fit, JT. nempe unumquodque illorum meteororum^t. Sive pro beneficio quod offert, M. siue homini alicui beneficium conferat, Ti. siue beneficii gratiā immiserit, Ca. Sed annon hoc membrum idem est cum præcedente? Minimē! Hoc enim posterius amplius est^t; cum pluviam mittit non alioqui necessariam, sed ut terra magis fecundetur^v; aut in gratiam hominum, ut summo æstu, ut aer refrigeretur & salubrior fiat; vel aliis favoris & beneficii causā^s. וְעַל כָּל אֶרֶץ significat abundantiam & excellentiam bonitatis^v. Nota tres hinc causas & fines ad quos Deus nubes, pluvias, &c. destinat^z; [sed variè explicant:] 1. ad puniendum homines; 2. ad fecundandam terram, &c. 3. in favorem^z. [Al. sic;] Duo extremi fines propriè homines attingunt, quos Deus vel punit, vel benignitate prosequitur; medius universè ad res omnes creatas pertinet, quas liberum est ipsi pro jure suo afficere bono vel malo^b. Sive ad hoc, siue ad illud, destinet, parent mox pluviae, nives, &c. Nota autem subindè mutari numerum, dum nunc nubis habetur ratio ex qua gignuntur, nunc plurium nubium^c. [Alii hæc tria membra aliter distinguunt:] Primum & secundum membrum pertinent ad poenam, siue unius tribus, siue totius regionis; tertium ad gratiam, ut terra fecundetur, &c. Bar. 6. 61. Amos. 4. 7^d.

14. *Ausculata hæc*] Quæ de Dei potentia & maiestate dixi^s. Vel, fulmen quod tunc audiebatur^f. ¶ *Job*] Quasi stertentem nomine excitat^g. ¶ *Sta*] Vel, confiste, JT. Pi. vel reverentiæ causā^b, ut Egion Jud. 3. 20ⁱ; vel studii causā^k. q. d. Accinge & præpara te, hoc enim Hebræis est *surgere & stare*. Vide Num. 23. 18^l. Vel, *sta*, i. e. tace; ut suprà 30. 20. & 32. 16. Sic libenter acceperim Sirach. 6. 34. *In multitudine seniorum statos*, i. e. fileto^m. *Sta*, Sublitte tacitusⁿ. ¶ *Mirabilia Dei*] Scil. opera^o; quibus ipse major est homine^p; ob quæ laudandus est, non autem cum ipso litigandum, &c.^q.

15. *Numquid scis quando præceperit Deus pluviis, וְעַל מַה בְּשׂוֹם אֱלֹהִים יַחֲדָה*] Num scis (vel sciebas, Merc. Ti. nōsti, P. Pi. Ca. scies, Mo. noveras, V. fut. pro præt. V.) in ponendo Deum super his, Mo. vel, cum disponit (vel dispoñeret, P. V.) Deus de illis, JT. vel, quando incumbat eis Deus, Ca. vel, quomodo Deus describit illis ordinem, M. vel, cum propositurus est sibi Deus illa; Heb. cum propositurus est Deus cor super illa, Pi. cum ponit Deus ea, scil. admiranda. Alii ad nubes referunt; cum eas Deus in cœlo ordinat & collocat, ut ex ipsis hoc vel illud in orbe faciat. Sciebasne eum id facturum? aut, An scis quò specialiter eas destinet & comparet^r? Vel, quando Deus talia super eos inducat; i. e. Num longè antè prævidere potes quando Deus sit adducturus tempestatem, & super quos ea sit ventura, & quem effectum habitura^t? Vel, in ponendo, i. e. quando ponit, Deus super ipsa, scil. nubes, præceptum^t: Lege enim suā illis impositā Deus ista regit. Vide Prov. 8. 29. Vel, quando cor super illa posuerit, i. e. illis animum appulerit, ut ea producat: subintellige וְעַל כָּן, ut in hoc verbo aliquando fit, ut Jud. 19. ult. Jes. 44. 19. Vel, cum ponit (siue adducit) Deus (nempe nubes, vel prædicta mirabilia,) super illos, i. e. homines^v. Vel, cum Deus istas leges imponeret, Ti. Aderasne cum Deus statueret nubes aliquando verti debere in nivem, aliquando in grandinem, aliquando in pluviam, & [ut

sequitur] cum indidit nubi suam naturam, ut verti posset quasi in ignem, & ex ea elici fulgur^z? ¶ *Ut* x v. ostenderent, &c. וְעַל מַה אֱלֹהִים יַחֲדָה] Et (vel ut, JT. vel & cum, Merc. Tig. not. aut cum, Pi.) splendescere facit (vel splendeat, JT. proferret, Ti. levare faceret, P. ostenderet, Tig. not. vel, & irradiare, Mo. & illuminare, pro, quando illuminat, Mar.) lucem, vel lumen, nubis suæ^z, vel ejus^z. Merc. P. Ti. JT. Scult. Mo. Mar. vel, nubium suarum^z. Of. Intelligunt, vel, i. de lumine Solis: sed hoc minùs rectè lux nubium diceretur^v. Vel, 2. de fulgure^z. Lux^z Scult. pro fulgure, ut suprà v. 3. 11^z. Non placet, quia illius antè mentionem fecerat^b. Vel, 3. de iride^c. Lucem nubis, i. e. lucem quæ oritur discussa nube^d; ut lux nubis, & nubes lucis, quod paulò antè dixerat, eodem recidant. Alii וְעַל מַה per fut. convertunt, & cum splendescere facturus esset, eodem sensu, variatā orationis for. nā, ut sæpe fit quando præcessit infinitum cum litera Bichlam; ut subjungatur præt. vel fut. q. d. Scisne, aut Sciebas, quòd Deus nubem esset discussurus, ac eā discussā serenitatem invecuturus? Hæc ex arcano Dei consilio pendent, qui hæc pro voluntate sua moderatur, &c.^s. Illustratque nubes suas luce^s. M. Merc. [Cod. totum sic reddit; Nōstine quando in illa ponat Deus, (sub. arcum fœderis, nam sequitur) & splendescere faciat lucem nubis suæ? Causæ iridis non sunt cuilibet perviæ^f.

16. *Numquid nōsti semitas nubium magnas, וְעַל מַה בְּשׂוֹם אֱלֹהִים יַחֲדָה*] An scis libramenta, vel librationes, vel de libramenti, nubis? (densa nubis? JT.) vel nubium? Merc. JT. Pi. Cod. Coc. D. i. e. quomodo & quā variè sese in aere velut librent nubes appensæ velut libræ^g. Quis fiat quòd ita in æquilibrio suspendatur ut non protinus & tota in terram decidat^h. וְעַל מַה per וְעַל מַהⁱ quæ permutatio frequens Hebræis & Arabibus^k; à וְעַל מַה^l ponderavit, ad trutinam direxit^l. Al. differentias, siue varietates, &c. P. Mar. V. R. Levi in Merc. sim. o. Ca. Vide suprà 36. 29^t. Sic scriberetur וְעַל מַה^m. Vel, mstur, Ti. Mar. mutationes, Mar. disgregationes, M. divisiones, Of. Volutationes, à וְעַל מַהⁿ volutavit: q. d. quomodo hinc indè moveantur; cur tam mirabiles colores & figuras efficiant; cur nubes, cum graves sint, non cadant^m. Al. egressum nubium, Sy. Ar. Al. expansiones, ut fumatur pro וְעַל מַה^o Job. 36. 29. quod alienius putoⁿ. Rectè Hi. vertit, semitas; nam וְעַל מַה^p Ethiopice est migrare, Matt. 8. 34. & וְעַל מַה^q migratio, Matt. 1. 11; 12. Hinc ergo וְעַל מַה^r sunt motus nubium quibus migrant de loco in locum, quas semitas rectè dixit^t. ¶ Et perfectas scientias? וְעַל מַה בְּשׂוֹם אֱלֹהִים יַחֲדָה] Mirabilia repete, nōstine, Merc. Pi.) perfecti, vel, ejus qui perfectus est, scientiis? M. P. Mo. Merc. Pi. &c. i. e. Dei sapientissimi^o; vel, & illa miracula perfectissime scientiæ? Ti. sim. Ca. Of. Sensus loci est, Nōstine in quam partem mundi nubes sese divisuræ sint, quæ mirabiliter hinc indè vagantur, ita ut nemo talia prædicere queat^p? Hic וְעַל מַה^q masc. suprà 36. 4. וְעַל מַה^r. Utrumque invenitur, & וְעַל מַה^s, & וְעַל מַה^t, scientiæ^q. Merc.

17. *Nonne vestimenta, &c. וְעַל מַה בְּשׂוֹם אֱלֹהִים יַחֲדָה*] Quod (Quia, Sy. Ar. Quibus, JT. scilic. mirabilibus librametorum nubium^r; Quomodo, Merc. Scult. Coc. Aut^t Jun. quo pacto, Ca. vel Cur, Merc. vel Ut, Ti. Num quod, P. Nōstine quomodo, Pi.) vestes tue caleant, vel sint, siue sunt, siue essent, calide, Merc. JT. P. &c. ¶ Cum perflata, &c. וְעַל מַה בְּשׂוֹם אֱלֹהִים יַחֲדָה] Cum quiesceret terra (vel, in quietando terram, Mo. Mar. vel, cum tranquillam reddit, siue facit, ille, i. e. Deus, terram, Merc. M. Pi. sim. Ti. i. e. aerem propinquum terræ^t), à meridie? P. V. [Id variè explicant.] Ob Austrum, vel flatu Austri, siue à ventis Australibus, qui terram & aerem resolvunt & placidum reddunt; q. d. cum terra sedata est flantibus Austris, siue ventis lenioribus, qui vix sentiuntur, æstus tempore; q. d. cum non flat asperior ventus ab Aquilone frigus adducens, sed aer sedatior est & remissior ob Austros. Num sciebas fore vestes tuas calidas, vel, te calore eneatum iri? vel, Num scis hujus rei causam, cur ita caleant tibi vestes & oneri sunt æstus tempore, ut eas tum deponere cogaris? Alii sensum contrarium colligunt^t: q. d. Cum nullus esset ventus in meridie, sed in Septentrione: h. e. Numquid nōsti vestes tuas calidas fore quando Sol erit in

signis septentrionalibus? q. d. An nostri calorem vivere in hyeme, cum maxime fiat Aquilo; & æstate, cum fiat Auster, vigere frigus? ac si dicat, Non. Al. cum quiescere fecit terram ab Austro? Of. i. e. cum, depulsa tempestate, (quam Auster excitavit *) redierit Solis splendor & calor. Ab Austro, i. e. postquam Auster flaverit. Confer Luc. 12. 55. Elihu ad hæc vulgaria Jobum remittit, quorum ratio plenè non intelligitur, quid horum, vel quando, vel cur tandem, faciat Deus, (in quibus philosophi leves tantum conjecturas attulerunt;) & quare singulis hos potius quam alios effectus tribuerit: q. d. Cum hæc tam vulgaria ignoras, quomodo te putas in arcana Dei confilia posse penetrare, ut cum eo contendere audeas, &c.?

18. Tu forsitan, &c. חֲרִיקָה עָמֹל לְשִׁחָקִים [An expandisti, five extendisti, (vel diduxisti, Ca. diduces, Merc. Expandes, Mo. Merc. expanderes, JT.) cum eo (eum adjuvando) æthera? Ch. Mar. Ti. Mo. Ca. Coc. vel nubes? Merc. vel cælos? G. firmamentum? Sy. Heb. ad superiores nubes? Jun. Cooperatusne es illi cum expanderet cælos? M. ל in שִׁחָקִים usum habet satis rarum pro חֲרִיקָה, & valet articulum accusativi casus. Sic Psal. 21. 9. חֲרִיקָה יָדְךָ לְכֹל אֹיְבֶיךָ, Manus tua reperiet omnes inimicos tuos. שִׁחָקִים proprie aer supra nubes, qui æther dicitur, à subtili & tenui substantia, nam שִׁחָקִים est comminueret. Appellatur & חֲרִיקָה, quod corpus sit expansum, &c. Est autem חֲרִיקָה generale nomen totum hunc aerem ab imo ad summum usque complectens, et si specialiter ad aerem supremum referatur. Græci vocant σφαῖρα, quod, et si rarum esset, &c. firmum tamen sit, & suā se velut virtute contineat, nullā re nitens. Amarulenta ironia est; Scilicet, Cum eo diducebas ætherem. Alii interrogativè legunt. ¶ Qui solidissimi, &c. חֲרִיקָה כְּרִיא מוֹצָק [Qui sunt fortes (vel solidi, V. vel firmi, JT. Pi.) sicut speculum fustum, P. fim. JT. Coc. Cod. Merc. Ch. nempe ex vitro: i. e. pellucidi. At quomodo his convenit חֲרִיקָה fortes? Resp. i. Vir quidam pereruditus putabat scriptum fuisse חֲרִיקָה, i. e. leves. Consulant libros veteres ii quibus copia est. Sed hæc correctio & conjectura [quam ex Capello desumpsit Grotius] audax est & temeraria, contra omnes codices Hebraeos, & sine ulla iusta causa, suscepta. Quidni enim fortes dicantur cæli, quibus firmitas (quæ voce מוֹצָק denotatur Job. 11. 15.) tribuitur Prov. 8. 28? unde Poeta cælum vocarunt χαλκον & χαλκόν. 2. Specula fusa intellige ex ære vel chalybe. 3. Scorsim hæc intellige, non, robusti ut speculum, &c. sed primū robusti, item sicut speculum, è vitro aut alia materia diaphana. Favet huic expositioni aliquo modo, quod supra vocem חֲרִיקָה sit accentus Reviah, sermonem paululum incidens & distinguens. Sic reddit Chald. An diduxisti cum eo cælos fortes, quorum aspectus est, instar speculi puri? fim. R. Levi, AE. & Nachman. Vox fortes soliditatem denotat; vox speculum, perspicuitatem. Verto, firmos, & similes speculo. Vult dicere, Nostine cur cælum, cum sit tenuissimum & pellucidum, tamen ita firmum ac robustum sit? Al. ita solidum (vel firmum, Ca.) ut videatur res fusilis, Ti. five, concretus esse, Ca. Al. velut aspectus rei fusæ, i. e. perspicuum. q. d. Ut fusile, interim dum liquefit, assidue pellucet; nam postea facile contrahit rubiginem. At cælum semper pellucidum est. Sed malo pro speculo fusili. חֲרִיקָה אֶצֶק, funderet, liquefacere, non אֶצֶק coarctare se. Solidissimum ut simul cohereat, Sy. Ar. Verbum חֲרִיקָה & nomen חֲרִיקָה non alibi occurrunt.

19. Ostende (vel, Præmonstra, Ca. Notum fac, JT. Pi.) nobis quid dicamus (vel, dicere debeamus, Pi.) illi Deo, nim. de ratione gubernandi. Sunt verba urgentis & insultantis. Tu, qui te sapientissimum putas, nos doce quid dicamus, cum ille sua nobis consilia proponet, & verbis nos aggredietur; vel, si coram eo velimus sermonem & disputationem instituere. Vis cum Deo exostulare, quid, quæso, diceres, &c. Ità dehortatur Jobum, nè amplius Deo obloquatur. ¶ Nos quippe, &c. לֹא נַעֲרֹךְ מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ [Non ordinabimus à faciebus obscuritatis, Mo. Non disponemus (vel instruemus, Merc. possumus differere, JT. valemus concinnare, M. Nam nos quidem non possumus instruere, five ordinare, Pi.

sub. verba, vel sermonem, Merc. Pi. P. V. JT. vel, verba idonea, M. nempe cum eo; coram Deo; vel, ad ipsum, ut supra Job. 32. 14. Psal. 5. 4. tanquam disputaturi cum illo, propter tenebras, vel, præ tenebris, P. V. Merc. &c. scil. mentis; i. e. propter ignorantiam. Nos enim sumus imparati ob tenebras ignorantiae, Ti. fim. Merc. Ca. Nè consistere quidem apud illum poterimus, neque valebimus quicquam in ordinem digerere, ob tenebras quæ ab ejus præsentia deterrent omnem hominem. Non constitimus contra tenebras. Quæ nobis à Deo hinc manifestantur sunt tenebræ, non lux. חֲרִיקָה est חֲרִיקָה, &c. (ex adverso.)

20. Quis narrabit, &c. הַיִּסְפֵּר לוֹ כִּי אֶרְבֶּר [Num narrabitur (exponetur, Merc.) ei, Merc. P. Pi. V. Ti. Deo, Pi. cum, vel quando, loquar? P. Merc. D. sub. sic, nempe ut tu locutus es de gubernatione ejus? q. d. Num audebit quispiam ei referre meos sermones, si de eo querar, ut quod ego non audeo, tentet alius? Non sanè. Vel, si ego decreverim de Deo malè loqui? Belg. vel, si loquar? Ti. i. e. causam meam agam, meque defendam in judicio. [Al. sic;] Num opus habet interpreti qui annunciet ei quæ loquimur? Nequaquam; quia novit omnia. [Al. sic;] Numquid narrabitur ei, &c. Sensus est, Nihil Deo dignum de ipso narrari potest à nobis, cum in tenebris versemur; & [ut sequentia exponit] si quispiam id præsumpserit, absorbebitur & opprimetur à gloria. [Al. sic;] An in acta referetur ei si loquar? i. e. Putasne fieri posse ut vadetur mecum, & causæ istius cognitionem suscipi jubeat? ¶ Etiam si loquutus, &c. אִם אֶמַּר אֶשֶׁר אֵין אֵין [Variant.] Num loquetur aliquis (nempe ei, Tig. not.) cum perdetur? P. V. q. d. Quis resistere poterit Deo volenti perdere aliquem? Si dixit, vel dixerit, vir, five quispiam, (sub. talia, Scult. vel, se ad eum relaturum verba mea; vel, etiam si ipse Deum verbis aggredietur; nam ad utrumque אֶמַּר referri potest,) cum absorptus est? Mo. vel, annon absorbebitur? M. vel, sanè, utique, (ut sit expletivum,) absorbebitur, vel devorabitur, Merc. Scult. vel à rerum magnitudine, vel à Dei majestate ob temeritatem confundetur. Alii sic; Quod si quispiam dixerit quod absorbebitur, i. e. tegetur, (ita verbum absorbendi interdum sumitur,) & occultum erit illi, [nempe Deo,] id quod loquitur, fallitur, id ei nihil proderit. Alii interroganter, Num dicet vir quod à Deo abscondetur sermo suus? Sed hæc aliena puto. [Al. sic;] Imò si cogitaverit (Heb. dixerit, scil. apud se,) aliquis istud, (nempe, se velle talem sermonem Deo narrare,) certè (est asseverantis) absorbebitur à majestate Dei. [Al. sic;] An diceret quis? (i. e. an causam experiri auderet contra illum? q. d. Non,) nam absorberetur, JT. ac perderetur illico. [Al. sic;] Quod si quisquam loquatur, est illud tamen imperfectum, Ti. [nempe, ut verba quæ quispiam inter loquendum veluti absorbet. Ca. totum sic reddit;] Scilicet illi exponetur, si loquar; aut fallitur homo, cum fuerit absorptus? Si vollet cum Deo disputare homo, conficietur.

21. At nunc non vident, &c. וְעַתָּה לֹא רָאוּ אֵין בְּשִׁחָקִים [Variè reddunt.] Es nunc non viderunt, vel vident, lumen lucidum ipsum in cælis, Mo. vel, quod est in cælis, P. fim. V. vel, lucem quæ scilicet splendet, five splendida est, in ætheribus, vel in nubibus, Merc. M. propter nubes obfuscantes illud. i. e. Fit interdum ut nubes nobis intercipient lumen Solis: at subito [ut sequitur] adveniente vento fugantur nubes, & apparet lumen Solis. q. d. Ut est pluvie & serenitatis vicissitudo, ita felicitatis & ærumnarum. [G. totum sic reddit.] En, nunc non vident solem splendentem in æthereis regionibus: subito venit ventus qui eas [i. e. nubes] junget, nempe; & Solem rursus conspici faciat. אֵין esse solem diximus supra 31. 26. Indè Sol Egyptiis dictus Orus, vel Horus. [Alii primum comma sic reddunt;] Jam verò cum lucem non viderunt, hoc est, serenitatem in æthere, Ti. Jam verò non possunt homines intueri solem, (Heb. lucem, synecd. gen.) cum candidus est in cælo, Pi. Cum nè fulgentem quidem lucem (i. e. Solem) aspicere possint homines quæ est in æthere, Ca. fim. Belg. JT. אֵין proprie candidum, unde בְּהָרָה alba lepra, Levit. 13. 2. indè, perspicuum & splendens.

¶ Merc. dens t. ¶ Et ventus, &c. וְרוּחַ עֲבָרָה וְחִטְרָם Et (vel at, P. M. vel, nempe cum, Pi. Merc. D.) ventus (vel spiritus, M.) transit, live transit, (vel transibit, Mar.) & repurgat (vel serenabit, Ti.) illud, P. Pi. &c. [coelum.] Quas [nempe nubes] ventus transiens purgabit, JT. [Porro, quod ad sensum hujus loci,] Argumentum est à minori: q. d. Quomodo homines ad Deum & lucem inaccessam accedere, & cum Deo disputare, possint, cum nunc lucis solaris, quæ clarissima in cœlis splendet ubi vento pertransiente serenati sunt, aspectum ferre non possint? Non vident lucem, nempe cum nubibus aer obducitur, nec rationem & modum & causam lucis corporeæ intelligunt: quantum minus lucem spirituales, & alia arcana Divina?

¶ T. 22. Ab Aquilone aurum venit] Ità Merc. Pi. &c. vel, venit, P. Vel, aurea serenitas, M. sim. Ti. aurea lux, JT. h. e. aureus splendor Solis d. Per aquilonares ventos, qui dispellunt nubes, ut supra v. 9. inducit Deus lucem, seu serenitatem *. Vel, nubes coloris aurei, o. Cum scilicet ab Aquilone aurum venit, i. e. lux purissima in modum auri, discussis omnibus nubibus, cum aer lucidissimus est, tunc, scilicet, aspectum lucis homines ferre non possunt, &c. f. Alii aurum propriè intelligunt, quod ex aquilonaribus regionibus provenit, teste Valefio: nam omnes qui de metallis scribunt Pannoniam, Bohemiam, Autriam & ceteriorem Germaniam inter feraces auri provincias numerant. Sic ergo format argumentum: Quid jactas te Divina arcana penetrare, qui capere non potes hoc naturæ arcanum, quomodo aurum, & quidem præstantissimum, non modò in calidis, sed etiam in frigidis, regionibus nascatur? Id verò fit tum per occultas cœli influentias; tum per antiperistasin, calore se intra viscera terræ ob externi frigoris vim cogente & condensante *.

¶ Et ad Deum, &c. וְעַל אֱלֹהֵי נֹרָא דְּוֵו [Variè reddunt.] Propter (vel super, Mo.) Deum terribilem laude, live decore, P. V. sub. admirabile hoc opus fit; q. d. Est opus Dei, qui est tremendus majestate. Fit voluntate ac jussu Dei summa cum reverentia laudandi. Repurgat enim Deus aerem ventis aquilonaribus. Et Deo illi venerando ob id laus, G. sim. Mar. & Græci in G. Et hac ratione laus est super, vel ad, Deum, &c. i. e. laudatur Deus in operibus. Al. Coram Deo terribili majestate, Ch. sim. M. Super Deum formidandum est majestas, Q. in Merc. Sed malo נֹרָא jungere cum וְעַל, (quàm cum וְעַל.) [Sic vertunt:] Super Deum (i. e. apud Deum, vel, coram Deo b, vel, in Deo, JT. at apud Deum, Belg. atqui in Deo, Pi.) est formidanda majestas, Merc. Belg. Pi. vel, reverenda magis gloria, JT. quàm ulla serenissima serenitas; vel, præ splendore Solis d. Est epiphonema: vel, est altera pars argumenti à minori ad majus; q. d. Si lucem hanc solarem cum splendidior est, &c. videre non sustinent homines, quomodo Deum, &c. sustinebunt? Hoc dicit, ut Jobum à querelis de Dei gubernatione revocet. [Al. sic:] Sicut ventus Boreas serenitatem affert; sic majestas Dei tremorem. Al. Super Deum, &c. fit laus. Sensus est, Per ventum aquilonarem Deus serenat cœlum, &c. Huic Deo terribili, qui omnes tempestates in manu sua habet; fit laus & gloria. Solent enim Hebræi aspergere laudationes Dei suis dissertationibus. Posset sic verti, Et ad Deum, &c. laus; i. e. Deus, &c. laudatur ab Angelis & piis. Coram Deo terribili gratias agunt excelsi sæculi, Targ. aliud.

23. Digne, &c. וְשִׁדְיָ לֹא מִצְאָנִי Omnipotens, non invenimus eum, Mo. Merc. V. vel, quem non invenimus, P. i. e. Incomprehensibilis nobis est. Vel, non assequimur eum, JT. Obj. At Deus inveniri potest, Jesh. c. 55. v. 6. Resp. Verum potentiam & judicia ejus non perfectè invenimus. Licet vertere, Omnipotentem non invenimus eum, cum pleonasmò Ebraico nusquam non obvio. Nonne Omnipotentem ipsum apprehendere non possumus? M. Cum sit Optimus Maximus, non invenimus eum, Ti. Verito, Summā, ad Omnipotentem quod attinet, (Heb. Omnipotens, nominativus absolute positus,) non possumus comprehendere eum, Pi. Al. Omnipotens est, non comprehendimus ipsum, Coc. sim. Scult. Ca. Nunquam ejus essentiam & agendi rationem hinc perferatari possumus.

Ergo non est arguendus m. ¶ Magnus, &c. מַגְנִי מִשְׁכָּל Scult. [Multus, vel magnus, vel amplius, est robore, live potentia, P. Merc. Pi. &c.] Et judicio, &c. וְיִשְׁפֹּט וְיִשְׁפֹּט Et (vel sed, JT. veruntamen, Pi.) judicio (i. e. summo jure, Pi.) & multitudine, vel magnitudine, justitiæ non affliget, live affligit, Mo. JT. Pi. nempe homines. Et judicium atque omnem justitiā. Pi. (vel, multitudinem justitiæ, Scult. [sic enim legendum, non, multitudinem judicii, ut constat ex voce וְיִשְׁפֹּט,]) non opprimit, Coc. Scult. q. d. Non tamen potentia ad oppressionem justorum aut juris utitur: Nemo igitur de eo conqueri potest. [Al. sic:] Et, vel item, (sub. multus est, ut repetatur וְיִשְׁפֹּט,) judicio, ac multitudine, live copia, justitiæ, P. Merc. (q. d. summæ æquitatis & justitiæ P;) propterea non affligit, P. Merc. V. sub. libenter, sed quasi invitatus, V. sim. Merc. cum ejus proprium sit bonum facere, clementem esse, &c. Itaque non affligit præter æquum & jus, aut plus satis, plus quàm illi ferre possint; nam æquissimus est, &c. Ut ejus potentia nobis incomprehensibilis est, ita & justitiæ: & quæ nobis ab eo facta injusta videntur, ea sanè sunt justissima; sed ejus judicia non assequimur. Sic etiam verti potest; Et judicium ac abundantia justitiæ, sub. est cum eo, vel, apud ipsum; unde non affligit, vel præter jus, &c. vel ex natura sua, sed ob peccata nostra q. Al. Et judicio, [intellige, magnus est,] est magnæ justitiæ, & ex se non affligit, M. [Ti. totum sic reddidit; Et cum sit amplissimus potentia & judicio, & eximie justitiæ, non respondebit.] Et judicio & justitiā, & non respondebit; i. e. Nemini rationes reddet suarum actionum. Considera sequentia. Æquitatem & justitiæ præstantiā tantus ut respondere non debeat, i. e. facti rationem reddere. Verum tunc scribendum esset וְיִשְׁפֹּט respondebit; nunc autem punctatur וְיִשְׁפֹּט, quod tantum valet affligere. וְיִשְׁפֹּט est, debilitavit.

24. Ideo timebunt, &c. לִכְן יִרְאוּ אֲנָשִׁים Ideoque timebunt (vel reverentur, JT. revereri coguntur, Pi.) eum homines, Merc. sim. P. M. V. &c. Timebunt, i. e. saltem timere deberent; quia immensæ potentie est, & justitiæ, & æquitatis. ¶ Et non audebunt contempleri omnes qui sibi videntur esse sapientes, וְלֹא יִרְאוּ לִבְרָאָה Q. per enallagen numeri intelligunt, Non videt, seu videbit, i. e. contemplantur, eum omnis sapiens corde, ut Valg. Vel, Sapientissimi quique eum timebunt, nec eum contemplari audebunt. Græci, omisâ negatione, vertunt, timebunt (pro, videbunt, contra Grammaticam,) eum etiam sapientes corde. [Sy. & Merc. Ar. totum sic reddunt, Propterea timeant eum homines, & formident eum omnes sapientes corde.] Non timebit sicut omnes sapientes corde, Ch. Non timebit (verò ipse) omnes sapientes corde: q. d. Potentiā, justitiā, &c. meritò ab omnibus timendus est; ipse verò neminem timeat, nè vel stultitiæ vel injustitiæ convineatur. Itaque te, o Job, decuisset voluntati ipsius subijci, ejusque judicia admirari; non calumniari. [Ita veteres omnes, & post eos Os. accipiunt in sensu timendi, à וְיִשְׁפֹּט, reliqui autem in sensu videndi, à וְיִרְאוּ. Sed variè reddunt.] Non videt, seu videbit, (Non aspiciat, Ti. Non respectat, JT. Pi. Non videbit propterea, P.) omnes (vel ullos, JT. Pi.) sapientes corde, live animo, Mo. Mar. P. Merc. D. i. e. Non habet respectum personarum; affligit etiam ob peccata ipsorum eos qui aut aliis aut sibi sapere videntur. Non curat; non ad eos advertit, ut, si eum offenderint, illis parcat quia sapientes sunt; nisi Deum timeant, eorum sapientiā non movebitur. Vel sic, Non timet Deus illos, si sapientiā suā mundanā quicquam in Deum moliri velint; ridet Deus eorum conatus, &c. Si qui inani sapientiā turgidi temere & sine reverentia (ut Jobus fecit) ab illo rationem postulare velint, nè aspectu eos dignabitur. Minimè curat eos qui suā opinione sapientes sunt. Valde appositè ad sententiam Eliu. Qui minime curat quid omnes machinantur qui sibi videntur sapere, Ti. [Alii aliter:] Non videbit eum ullus qui sapienti est corde, M. Quem nullus vel animo sagacissimorum videt, Ca. [Alii interrogative:] Annon videbit omnes sapientes corde? i. e. Annon favore prosequetur eos qui verè sunt sapientes? Al. Non videt, &c. ne. non contemnit. Sic despicio sumitur per translationem. Sic alibi, nè videt

(i.e. despiciat) me: & Prov. 25. 7. quem viderunt oculi tui: & non contemnit, pro, maximi facit.

C A P. XXXVIII.

Respondens autem Dominus, [יְהוָה] Nomen hoc Tetragrammaton volunt esse clementiæ nomen, quod ab eo qui E S T omnia suum esse habent ex ejus misericordia. Antè non occurrit in sermonibus Jobi aut sociorum; nempe quia non planè illis Dei ratio nota fuerit: nunc verò Jobo Deus sese manifestat apertius tanquam æquissimum & clementissimum. Jobus jam coeperat culpam agnoscere, & Dei judicia ex parte percipere. Ei igitur apparet Deus, quod magis in ea re confirmaretur, &c. Apparet Dominus totius litis arbiter & diremptor. Dominus, i.e. Angelus Domini. Imò verò ipse Jehovah, &c. quod nomen plenum est gratiæ & veritatis. Vide Exod. c. 6. v. 3. Apoc. 1. 4, 8 d. ¶ De turbine; ita M. Merc. &c. [מְחִיבֵי] Intelligunt, vel, 1. improprie, de somno; vel, de tenebris; vel, de terribili voce, & ipsius Jobi turbatione. Sensus est, q. d. Asperius eum increpavit Deus. Vel potius, 2. proprie. Deus enim aliàs se (Prophetis, Merc.) in tempestate manifestavit; Exod. 19. 18. Num. 9. 15, 16. item 1 Reg. 19. 11. Ezech. 1. 4. Ità hac in re Job habuit visionum & prophetiæ speciem. De ipsa caligine, in qua scilicet videtur nobis Deus delitescere. De nubibus, Sy. Ar. Nubem velut velamen prætereundum solebat Deus, nè visus hominem opprimeret. Per turbem & nubes, o. Turbine, i.e. è nube turbine, i.e. è qua turbo prodibat. Turbinem excitavit & nubem, &c. Videtur hæc procella coorta Elihu loquente, quod videtur innuere cap. 37. v. 2. Hoc modo apparebat Deus, 1. Ad comparandam sibi attentionem, &c. 2. Ad maiestatem sibi & verbo suo conciliandam P: ad reverentiam movendam, ut agnosceret Jobus Dominum universi secum loqui. 3. Ad indicandum statum Jobi turbatum. 4. Propter modum tractandi, quia vult objurgare. 5. Ad deprimendum & humiliandum Jobum: ut maiestate Divinâ planè consternatus sese demittat, & Dei judicia suspiciat atque veneretur, non murmurans, &c. f.

2. Quis est, &c. [מִי הוּא] Quis est hic, vel iste, qui obscurat, vel oblienebrat, consilium? P. Merc. JT. Pi. i.e. qui consilium reddit obfcurum, live verbis obfcuris explicat. Consilium, vel, 1. Jobi, quasi ipse mentem suam non satis aperuit. Vel potius, 2. Dei. q. d. Arcana Dei judicia involvit imperitè loquendo. Consilium, pro consilio Dei; ut sermo, præceptum, pro sermone & præcepto Dei. Quis est ille qui offundit tenebras Divino consilio? Ti. qui cecidit me consilium? ¶ Ermonibus imperitis? Ità Ti. Heb. absque scientia? Mo. Merc. &c. qui sunt sine scientia, M. indoctis, Merc. inscitè, JT. Pi. [Ca. totum sic reddit:] Quis est qui tam indoctâ oratione prudentiam abolet? i.e. negat prudentiam re. Interrogatio vehementiam augeat; nec est ignorantis, sed ad cognitionem vilitatis suæ reducens. Sed quis hîc reprehenditur? Resp. 1. Elihu, quem his verbis tacere jubet: (Jobus autem jam pridem siluerat.) Hunc taxat Deus, vel, quod non satis efficaciter Jobum argueret; vel, quod, cum homuncio esset, de maiestate Dei orsus est agere. Sed id non puto, quia videmus à Deo & confirmari sententiam ejus, & eadem ferè argumenta proferri. Insuper ipse Job culpam agnoscens hæc verba repetet, cap. 42. ver. 3. f. 2. Jobus, quem hæc periphrasi ex facto recente describit. Non autem objicit Deus Jobo hypocrisin, aut impietatem; sed tantum intellectus imbecillitatem, vel inadvertentiam, & in ignorantia præsumptionem. Non reprehendit eum quod perperam sentiret; sed quod temere & imprudenter loqueretur de judiciis Dei. Vix ulla cautio sufficit de Deo loquentibus. Job rectè quidem se non ob scelera puniri dixerat, neque se ulla ex parte pejorem esse iis qui occasione calamitatum ejus acerbissimè eum tractabant: At-

tamen præ impatientia interdum ebulliente quædam ei exciderant quæ castigationis egebant; quod & Job agnoscit cap. 42. m.

3. Accinge sicut vir (aliquis strenuus & præstans) lumbos. (vel renes, Merc.) tuos] i.e. Compara te ad litigandum mecum, quod aliquoties exoptasti; metaphorâ ex more orientalium ductâ P. Illi enim, quia promissas vestes gestabant, eas succingebant, ad iter aut aliquod opus faciendum, vel ad prælium live certamen. Vide 1 Reg. 20. 11 f. Ità provocat Jobum Deus ad sermones conferendos. ¶ Responde mihi] Heb. notifica mihi, P. V. quod te rogavero. q. d. Non poteris id facere. Ironia est, sed amica, quâ Jobum vult in viam revocare.

4. Ubi eras] i.e. Nusquam eras, ac proinde non eras. q. d. Poterisne tu, heri natus, de æternitate cum Deo certare? ¶ Quando, &c? [כִּי־יָבִיטִי] Cum terram fundarem? Merc. P. Pi. JT. i.e. crearem, pro fundamento ei ponens centrum, i.e. nihilum. Vide Job. 26. 7. q. d. Cum ex terra sumptus sis, cum eam fundarem, ut velut totius orbis fundamentum esset, circum quam orbis cœlestes volvuntur, & cui omnia elementa incumbunt, non sanè potuisti me in ea fundanda adjuvare; neque tu rationem scis quâ hæc quæ vides condita sunt: quomodo ergo, quasi mihi par aut socius, meorum judiciorum rationem scire vis, cum mihi in nulla re faciendâ consiliarius aut adiutor fueris? ¶ Si habes (vel nosti, Mo. P. &c.) intelligentiam] Si polles intellectu. Si peritus sis tantarum rerum. Si quid tenes scientiæ, Ti. Si tam prudens es ut oportebat esse eum qui mea consilia arguere præsumat, in hoc saltem ostende prudentiam; aut potius cognosce infantiam tuam. Architectus non patitur se reprehendi ab eo qui nunquam aliquid ædificavit.

5. Quis posuit, &c? [מִי שֶׁם מְבִיטִי] Quis posuit, vel posuerit, (vel disposuit, P. JT. Pi.) mensuras ejus quod scias? Mo. Merc. P. i.e. Si scis, scilicet indicâ. Alii, ut nôtis, Coc. si nôtis, M. D. pro quod, D. ¶ quandoquidem scitis es, JT. quandoquidem nôtis, Pi. Ironia. Quis adhibuit ei mensuras? (vel dimensiones? Ca.) si modò nôtis, Ti. Mensuras, putâ circumferentiam & diametrum. Quis dedit ei longitudinem, latitudinem & profunditatem? An hoc vidisti, & certò cognovisti illas mensuras? His dimensionibus eam solus ego feci quibus est facta. Mensuram habet exactissimam, quâ nec major nec minor esse debuit. ex mēsurā ex mēsurā mensura; ut mēsurā angustia Psal. 116. 3. ¶ Vel quis tetendit (live extendit, P. Merc. &c. extenderit, Mo.) super eam (vel, in ea, JT.) lineam? ita Mo. P. Coc. [Funiculum, M. o. & Sym. in D. nempe mensuram, Sym. in D. perpendiculum, Ch. amussim, G. regulam, Pi. Mar. Merc. more architectorum. Vide ad 2 Reg. 21. 13. Scil. ut justam adpisceretur proportionem atque pulchritudinem: nè quid indecenter fiat. Quis in eam regulam intendit? Ca. 6. Super quo, &c? [עַל־מָה אֶרְבִּיבָהּ] Super quid (vel, Cui rei, JT.) bases (vel circuli, o.) ejus fixæ, vel defixæ, sunt? Ti. P. Merc. vel solidatæ, G. ex Vulg. vel demersæ, Merc. Pi. vel, demersæ incumbunt, JT. Perseverat in similitudine ædificii P. Super quas bases collocata est terra? A quo sunt fundamenta terræ jacta? Bases sunt, vel, montes; vel, mare, juxta Psal. 24. 2. vel potius, centrum terræ, quod ei pro fundamento est. Ego allegoricè intelligo, q. d. Super quam rem velut fixæ sunt ejus bases, ut sit in ædificiis ad eorum stabilitatem? Confer Job. c. 26. v. 7. ¶ Aut quis, &c? [אוֹ מִי יִרְרָה אֶבֶן פִּנְחָהּ] Aut, vel item, quis jecerit, vel jecit, vel projecit, lapidem angularem (vel anguli, Pi. in angulo, Sy. Ar.) ejus? Mo. P. quo illius velut mûi & partes inter se conjungerentur, continerentur & stabilirentur? Lapidem qui scilicet sustineret pondus totius terræ. Videntur hîc obscure designari poli terræ. Alii centrum intelligunt, circum quod totus orbis pendet & incumbit.

7. Cum — laudent, &c. [כִּי־יִבְרַח בְּקֶרֶב] Cum canerent (in vocem lætam prorumpentes ad Deum laudandum, Ca. m. jubilarent, Ti. sim. Ca. vel laudarunt, Ch.) stellas matutinas, JT. Pi. Merc. &c. Intelligunt,

ligunt, i. stellas propriè dictas *, quæ Deum laudant, ut reliqua ejus opera, objectivè; Psal. 19. 1, &c. quæ suo modo celebrant sapientiam Dei. Confer Psalm. 148. 1, &c. Alii ad motum siderum referunt, qui sit velut cantus quidam & collaudatio Dei, quia certus & constans eorum motus, & symmetria pulcherrima, &c. Intelligo planetas, qui כוכבי אור (stelle lucis) Psal. 148. 3^b. Sed cur stelle vocantur hic matutine? Resp. 1. Propter excellentiam, à Phosphoro. 2. Propter diligentiam: manè enim aliquid agere dicitur qui diligenter agit. 3. Propter lumen; quia manè pro lumine ponitur. Manè, five aurora, pro luce dicitur, cum connotatione initii seu recentis originis; nam Aurora, est lux recens orta. 4. Quod sub Auroram magis splendere videntur. 5. Quod ante mundum creatæ sunt. 6. Quod sub prima mundi initia creatæ sunt. 7. Quia loquitur de matutino, i. e. primo, tempore totius creaturæ: sicut enim diei cuiusque principium est manè, ita & totius temporis initium rectè manè vocatur. [Aliis hæc sententia non placet;] Quia nondum stellæ erant cum fundaretur terra, sed quartâ demum die: non ergo potuerunt die primo vel tertio (quo terra creata) Deum laudare, &c. Cælum & terra simul fundata sunt. 2. Alii hic intelligunt Angelos; ut idem repetatur in sequente hemistichio, ut in his libris poeticis sæpe fit: qui hic vocantur stelle matutine ob pulchritudinem, quæ in stella matutina cernitur, quæ dicitur Lucifer, vel Phosphorus. Pari ratione sancti Angeli vocantur angeli lucis 2 Cor. 11. 14^v. Angeli, ob pulchritudinem, puritatem, incorruptibilitatem & constantiam, astris comparantur; & quidem præcipuè matutinis, quia nunciant lucem Deum. Jac. 1. 17. 1 Joh. 1. 7^x. Cum canerent, i. e. læto cantu celebrarent Deum propter terram creatam, tanquam materiam qua creaturus esset reliquas mundi partes: stelle manè, i. e. quæ manè oriuntur: Talis stella est unica, nempe Lucifer, quæ Solem orientem antecedit: vesperi autem eundem occidentem sequitur, unde tunc Hesperus dicitur. Vocatur aliàs stella Veneris. Plurali autem numero hic respicitur ad multitudinem Angelorum. ¶ Et jubilarent (vel exultarent, Ti.) omnes filii Dei? Ità Mo. P. Merc. i. e. Angeli, ut Job. 1. 6. Deum laudantes ob orbem tantâ elegantia & sapientia conditum. Filii Dei hi vocantur, 1. ob productionem, 2. ob similitudinem cum Deo, 3. ob participationem authoritatis. Cecinerunt autem illi & jubilarunt, non consilio aut ope adjuverunt. Proponitur eorum jubilatio in exemplar, & opponitur Jobi murmurationi. Subaudiendum in hoc versu aliquid, Et numquid eras cum canerent, &c? i. e. cœperunt Deum laudare, &c. Ubi eras cum jubilarent, &c? Coc. Univerſoque divorum genere lætam personante, Ca.

8. Quis conclusit, &c? ויסק בלתיים Et (repete, quis, Merc. sic V. Pi. &c.) textit (clausit, vel occlusit, P. JT. Pi. Ch. M. Sy. vel cohibuit, Ti.) mare valvis, seu foribus? Merc. Ti. &c. i. e. continuit nè diffunderet, sed sese contineret in loco suo. Quis circumclusit, arenâ scilicet & littore, velut terminis ei præfinitis, quos non erumpat ut terram obruat. Sed malometaphoram esse à valvis quibus tanquam obicibus occluduntur & cohibentur aquæ in moletrinis. Fores maris sunt aggeres ei objecti. & circumsepfit, pro וישי: vide Job. 1. 10^b. Sed malo esse à וישי obtegere, adumbrare; quia וישי, vel וישי, sepire, magis in Cal usitatum est. Quis protexit in valvis mare? וישי sæpe est protegere. Quis mari pro obstetrice fuit? nam tota similitudo à Partu sumitur: וישי valvæ sunt וישי (labia) uteri. Quis inunxit valvas maris, è quibus videlicet eductum est? Quæ Lucina præfuit parentis Naturæ puerperio, quando est enixa Mare? Metaphora à parturientibus sumpta, quarum partes genitales inunguntur, ut facilior daretur partui exitus. Hanc interpretationem confirmant verba sequentia. וישי, quod idem cum וישי ungere. Quis conclusit, &c? Hoc intelligunt de aquarum congregatione, tertiâ creationis die facta. Sed malim de ejus creatione primâ die facta, cum qua sequens metaphora melius convenit. Hic & seq. vers. agit

de opere primi diei, ut patet ex collat. Gen. 1. 4. Verbis autem 10. & 11. ubi narratur de terminis maris, sermo est de opere tertii diei, ut patet ex collat. Gen. 1. 9, 10. Pi. Quis, &c? q. d. Annon ego solus, sine ullo adjutore, &c. hujus rei autor sum? ¶ Quando erumpebat, &c. בניהו מרחם] Dum erupit ex vulva, & prodiit, P. V. sub. in lucem, V. Cum ipsum egrederetur, seu educeretur, seu extraheretur, (ויהי pro ויהי, He signo. D. ei conjug. Hiphil, ut sæpe in eo verborum ordine sit, abjecto: vel, Cum educeret, five extraheret, ipsum, D. Merc. ut sit transitivum. Sed malo neutrum esse. Alii, In egressu, seu extractione, ejus, ut sit nomen,) è matrice, five vulva, Merc. D. & exiret, Heb. exiret; Asyndeton. Vel, cum, inquam, egrederetur, i. e. erumperet, velut è matrice prodians; q. d. cum nasceretur, cum primùm à me formaretur. Prima cuiusque rei formatio & origo videtur ei esse tanquam exitus quidam è matrice: q. d. Quis illud terminis ut foribus circumclusit jam inde à prima sui origine? Cum ederem ipsum, tanquam è vulva exiens, JT. uno momento, ad mandatum Dei, ut foetus ex utero. Verto, cum erumperet, cum ex utero prodiret, i. e. cum crearetur. Rursum hic subauditur וישי, præcedente וישי bachlam, ut versu præcedente. Eo erumpente, ex ante ex utero, Coc. Dum illud progreditur quasi si ex utero prodeat. Semper movetur mare, & agitur immensis procellis; & tamen per Deum coercetur intra limites suos. Cum erumperet, ut egrederetur ex utero, Ti. cum egressum erupisset ex utero, Ca. Quis obstetrice, &c. Id enim וישי sign. è ventre educere, Psal. 22. 9^b. Quando exibat, de ventre exibat, Mar. Quando erumpebat, quasi de utero exibat. Mare cum impetu erumpit, sicut infans ex utero. Pergit autem in hac metaphora. Ut enim Galen. de Sanit. tuenda 1. 7. jubet infantem recens natum fasciis involvi, sale spargi, aquâ lavari: sic etiam Deus mare involvit, salum reddidit, aquas dulces fluviorum quasi infudit. Hic de fasciis ejus agit. Porro, uterus maris hic est, vel, 1. potentia & providentia & decretum Dei: vel, 2. chaos illud seu abyssus Gen. 1. 2^x. Sinus ille amplissimus erat quasi fons maris, unde velut exiit cum Deus aquarum molem unum in locum coarctavit.

9. Cum ponerem nubem vestimentum ejus [Sim. omnes.] Quando texti maria nubibus, &c. Nubes mare, unde oriuntur, quasi veste operiunt. Nubem, videlicet caliginosam, ex collatione membri sequentis. Moses vocat tenebras, per metonymiam adjuncti, Gen. 1. 2^k. ¶ Et caliginem, &c. ויערפל חלקה Et caliginem (i. e. nubem caliginosam; densam caliginem, i. e. nebulam,) fasciam, vel fascias, ejus, Mo. M. Merc. &c. Græci optimè, οὐρανὸν ὡς ἀντὶν ἐμπροσθεν, & nebula quasi fasciâ obvolvi illud. Multæ enim nebulae solent oriri supra mare, & super illud assidue apparent. Hæc ergo mari tanquam fasciæ infanti esse videntur. Persistit in cœpta metaphora infantis, qui recens natus fasciis involvi solet, &c. ויערפל (formæ ויערפל à ויערפל) fasciis involvere, Ezech. 16. 4^p. Significat tam facile esse Deo mare vastum & impetuosum regere ac compescere, quàm matri aut nutrici infantem, &c. Al. & caliginem cunabula ejus, JT. vel, involucrium ejus. Aer & nubes mare tegunt, ut, tanquam infans in cunis, in suis terminis contineatur & quiescat, quamvis fluxu & refluxu, ut infans cuniarum motu, hinc inde agitur.

10. Circumdedi illud terminis meis] Id est, à me itatutis & fixis. Eadem locutio Prov. cap. 8. ver. 29. ¶ Et fregi (vel decrevi, P. Mar.) super illud decretum, five statutum, meum, Merc. Mar. D. i. e. terminum, quem non transgrederetur. De illo decretum meum constitui, quod scilicet sequitur, cum ei limites sunt à me præfiniti. Fregi, i. e. decidit, decrevi. Hinc ויערפל RR. decretum, sententia decisa, à ויערפל excidere. Ratio metaphoræ est, quod quando decretum constituitur, omnia accuratè & minutatim considerata discutuntur, ac velut deciduntur. Vel, quod decreto dubitationis infinitior tela præcidiatur. Vel veritas, Et fregi demensum, (itâ ויערפל sumitur,) ut paterfamilias demensum de integro pane defringit. Deus distribuit, ut omnibus sua, itâ mari locum. Quodam

- Quidam, *Confregi mare decreto meo*, h. e. impetum ejus, nē terminum transfiliat, &c.^a [Al. sic;] *Cum* (vel, *Cumque*, Pi.) *diffregi pro eo*, sive propter ipsum, terram decreto meo, JT. Pi. scil. faciendo alveos in quos aquæ pars se reciperet, cum antea totam occuparet terram. Confer Gen. 1. 9, 10. Psal. 33. 7. וַיִּפְּץ הִנֵּה suppleendum docent tum historiae veritas, tum significatio verbi פָּצַץ. Et פָּצַץ pro פָּצַץ. Et statui illi statutum, vel preceptum, meum; i. e. Pepigi cum illo pactum, & statui: Ut enim פָּצַץ, excidit, foedus pangendum significat; ita פָּצַץ, frangere, de constituendo decreto, pari analogia.^c ¶ Et posui (vel apposui, Pi. Merc. adhibui, admovi, sub. super illud, i. e. ei d,) vectem & ostia] Vel, valvas, Merc. P. V. Mo. &c. i. e. fores, & vectem quo firmarentur fores*; velut rapagula quibus contineretur; i. e. limites quos non præteriret, ut sequitur f. h. e. Arenam in littore sitam, ut explicatur Jer. 5. 22. Vide & Psal. 104. 9. Metaphora ab ædificiis, quæ foribus clauduntur, & hæ vectibus muniuntur^b. Postest hic versus cum præcedentibus continuari, & sic verti, Et cum, inquam, frangerem, seu deciderem, de eo, & constituerem decretum meum, &c.ⁱ [Ca. totum sic reddit, Ac meo circumscriptum decreto repagulis & foribus cohibui.]
11. Et dixi] Per prosopopœiam. Dicere Domini est jubere, & constituere ut quid fiat, ut Genes. 1. 3, &c.^k. Firmitatem decreti, simul & facilitatem operis, notat^l. ¶ Usque huc venies, & non procedes amplius] Itā Ch. sim. V. Heb. & non addes, Mo. Pi. i. e. non perges, scil. venire, seu procedere, ulterius^m. Et nē procedito, JT. non adjicies ut transeas, M. non transibis, o. in D. terminos nempe meos, in terram erumpens, &c.ⁿ פֹּהַר פֹּהַר huc usque; nam פֹּהַר pro termino ponitur, Ezec. 41. 15. ¶ Et hīc confringes, &c. וְכִפֹּת בְּנֵי אֱלֹהִים Et hīc, vel illic, (אֵלֶּיךָ hīc tantum scribitur, alibi פֹּהַר P.) depones tumentes fluctus tuos, Ti. sistes cum tumore fluctus tuos, Ch. Ponet (i. e. pones) elationem, &c. Quodd mare non tegit terras, Dei præcepto tribuitur. Vera æstus causa, [five] accessus & recessus, pugna est naturæ aquarum cum Dei præcepto, ut quibusdam videtur^q. Chald. pro וְכִפֹּת, legisse videtur וְכִפֹּת, & hīc pones, &c. Hucusque intumescen- tes fluctus tui pervenient^r. Et hīc deponet (sub. Deus, enallage personæ, pro, deponam ego) superbiam fluctuum, &c. De se loquitur Deus in tertia persona t. Et hīc opponet se (sub. littus, JT. vel potius, arena, ex collat. Jer. 5. 22. & ex forma verbi וְכִפֹּת, quod masc. est, & convenit cum וְכִפֹּת arena^s), superbiam (Heb. ponet se contra superbiam, Pi.) fluctuum tuorum, JT. Pi. Et hīc ponet (sub. impetus tuus, M. Merc. vel ventus, V. Merc. qui fluctus in mari concitare solet & attollere^v), elationem fluctuum, &c. M. Merc. P. V. i. e. illuc elevabit ventus fluctus tuos. Itā בְּנֵי אֱלֹהִים redundat in וְכִפֹּת. Ad hunc usque terminum ponet & producet elationem, &c. non ulterius^y. Vel, ponet te ventus in elatione, &c. Q. in V. Huc usque, inquam, ponet, suum terminum scilicet, huc usque perveniet, non ultra, in elatione fluctuum tuorum^z. Sed prius malim^a. Ponet (sub. ventus, vel tempestas, &c.) in elatione fluctuum, &c. Videtur esse antiptosis, pro, ponet fluctus tuos in elatione tua. Simile, In superbia improbi non benedicit, pro, Improbus non benedicit præ superbia, &c. Malim tamen cum Chald. pones elationem, &c.^b. Est hīc eclipsis elegans, vel aposiopesis, quodd Deus velut iratus mare, corpus concitatus, & vehementiā & impetu fluctuum suorum terribile & immane, alloquatur illud compescens, ut irati solent eos alloqui quos effrænes vident^c. Porro, elationem hanc fluctuum intellige, vel, 1. in mari, ut præscriptus sit eorum elationi certus modus, supra quem sese non attollant^d: vel potius, 2. in littore, ut illud non prætereant; ideo enim Deus mare moderatur, nē ultra littus erumpens terram inundet & obruat*. Alii, ponet elationem, i. e. ponetur, cessabit, desinet elatio, fluctuum tuorum^f; ut בְּנֵי אֱלֹהִים abundet, & וְכִפֹּת fumatur ut וְכִפֹּת Job. 10. 20. desine à me, Et hīc desinet elatio, &c.^g. Et hīc ponet [sub. se] fluctuum tuorum altitudo, Ca.
12. Numquid post ortum, &c. הֲמִיָּמָה צִיָּת בֹּקֶר Num à diebus tuis (q. d. ex quo natus es^h; vel, per dies tuos, à

- primo tuo die usque ad præsentemⁱ: An unquam, JT. ⁱ Cod. An atate tuā, Ca. in diebus tuis, P.) præcepisti manē? five matutino? (tempori? JT. Pi.) five auroræ? Merc. P. JT. Pi. &c. ut scilicet existeret, ut manē fieret^k? ^k Merc. Manē, i. e. luci matutinæ^l. An unquam gubernasti Solem, ut oriretur, atque ita tempus matutinum efficeret^m? Vel, jussisti manē se sistere, in actum & conspectum educere? Hujus phrasæ ratio petenda est ex Psal. 33. 9. præcepit, & stetit; & Psal. 148. 5. Ostendit Deus id, antequam Jobus nasceretur, factum esse à Deo, non ab hominibus, &c.^o. An post dies tuos, &c.^p Merc. Duo quærit à Jobo; 1. An existerit ante primum diluculum; 2. An dies noctesque principio rerum distinxerit & ordinaverit P. A terra & mari [de quibus vers. præced.] hīc transit ad cælum, & Solem, cujus ratio ibi summè, admiranda est, & præsertim ejus ortus, qui quotidie novus est^q. ¶ Et ostendisti, &c.^r Merc. וְכִפֹּת הַיָּם הַיָּם Notum fecisti (Aut indicasti, P. An unquam notum fecisti, Pi. Assignasti, Ca. Cod. Designasti, Mar.) auroræ locum suum? JT. Merc. &c. quem locum teneret, quo veniret tempore^s? ubi singulis^t Mar. anni diebus exoriretur, quotidie ejus loco mutato, ut Sol ascendit aut descendit in signis Zodiaci^u? An tu^v Merc. jussisti ut Aurora appareret æstate in loco illo, hyeme in alio? Nam quotidie Sol mutat locum suum^w. Tūne^x V. hujus tantæ varietatis autor es? Nota hīc הַיָּם הַיָּם cum וְכִפֹּת jungendum, sicut adjectio punctorum indicat, & ideo ad marginem notant וְכִפֹּת הַיָּם: interim nihil ausi sunt in contextu mutare, quia & illa lectio constare potest, ut הַיָּם הַיָּם sit quiescens & protractionis litera, & וְכִפֹּת sit sine He hajedia; nisi quodd lectio prior planior sit & simplicior. Observa & וְכִפֹּת in Piel idem valere quod in Hiphil וְכִפֹּת, scire fecit^y. ^y Merc. Fecisti ut sciret (scil. experimentaliter, ut Psal. 16. 11. h. e. ut occuparet) aurora locum suum? Coc. [Al. sic;] Aut si cognovisti locum ipsius auroræ? M. sim. Targ. al. Sy.
13. Et tenuisti, &c. וְכִפֹּת הַיָּם Ut apprehendat, five apprehenderet, (vel carperet, JT. obtineat, G. Ca. sub. aurora, Merc. D. Scult. Mar. G. de qua præcessit, G.) extrema, five extremas partes, (vel alas, Pi. M. Ch. Mar. oras, JT.) terræ, P. Merc. Pi. &c. momento & in nictu oculi per totum orbem terrarum diffusa^x. ^x Merc. sim. Ut arriperet Aurora angulos terræ: Nam quando Sol est in Cancro, oritur in loco multum distante ab eo quando est in Capricorno*. RS. & Vulg. ad Jobum referunt; ^y V. q. d. Ut apprehenderes terræ extremitates, sicut ego apprehendo, velut manibus eas tenens, & [ut sequitur] de terra excutiens quos volo improbos; ut homo ex veste (cujus extrema in manibus tepet) excutit quicquid vult. Sensus quidem egregius & aptus. Sed malo ad Auroram referre, ita tamen ut quodd Auroræ tribuitur, id à Domino habeat; ut cum Aurora terræ extrema occupat, sit perinde acsi Dominus ea apprehenderet, velut per lucem deprehensus in terrā improbos, (ita allegoricè de Deo loquitur,) & eos inde excussurus^y. ¶ Et excussisti impios ex ea^z וְכִפֹּת הַיָּם Hoc membrum difficile est connexu cum priori. Quorsum enim impiorum ex terra excussio ad expansionem Auroræ, &c.^z? [Variè reddunt.] ^z Merc. Cum excutiantur (vel, & excutientur, Scult.) improbi ex ea, JT. nempe, quia fugiunt lucem^a, juxta Joh. 3. 20. ^a Jun. Job. 24. 15. unde illa processit allegoria, Job. 34. 26. Scult. Est itaque hoc & sequente versu descriptio lucis ab effectis^c. Vel, quia clarâ luce per magistratum lucis^c Jun. usurâ & vitâ privantur^d. Hoc ideo dicit, quia manē^d Scult. judicia exercebantur*. Locus hic agit de exitio im- ^e G. piorum, quod ejusmodi similitudinibus describi solet; sicut, vestimenti quodd veterascit, Psal. 49. 15. & 102. 27. Sensus est, quodd velut ad exortum Auroræ per singulos ferè dies, cum Domino visum fuerit, impii è terra velut excutiantur, velut hac luce indigni, ut simul illis utraque lux & diei & vitæ eripiantur, imò & vitæ æternæ lux. q. d. Tūne hoc efficis, ut Aurora terræ oras occupet, & cum occuparit, impii quotidie decuti- antur, &c.^e Non quodd non etiam improbi moriantur; sed horum non meminit, quodd improprie de illis dicatur ipsos de terra excuti, quia mors illorum mors vera non est, sed vitæ potius initium; at impii excutiantur magnâ

^f Merc. magnâ violentiâ, &c. ^f. [Al. sic vertunt;] Et (vel, & ut, Pi.) excutiuntur, vel excuterentur, vel ejiciantur, ^g impii, sive improbi, ex ea, P. V. Merc. Pi. Coc. D. M. Sy. Ar. sub. terrâ; quia ex illa mutatione Solis [de qua dictum ad prius membrum] varia temperamenta oriuntur & varii morbi ^g. In Hebræo deficit ^h [אֲשֶׁר], quæ præponi solet futuro, sicut ^h bachlâm præfigitur infinitivo. Est itaque hîc syntaxis variata ^h. Sensus autem est, ut improbi die exorto trahantur ad judicia, & ibi damnentur, & è terra excutiantur; non quidem per exilium, (quæ poena tunc non videtur fuisse usitata,) sed per supplicium capitis ⁱ. Manè olim juri reddendo impendebatur, teste libro Musar. & Jer. 21. 12 ^k. Et ab ea disjiciantur impii, adulteri, fures, &c. Qui noctu suis flagitiis invigilant, iidem adveniente die lucifugi diffugiunt ^l.

14. Restituetur, &c. ^l [תִּתְּנוּן כְּחֹמֶר חֹמֶר] Convertitur, vel, Vertit, sive Vertet, sese, G. M. Merc. (vel, Mutatur, P. V. Merc. fut. Heb. pro præf. ^m. Mutabit sese, Scult. i. e. varios affectus suscipit ⁿ. Verto, ut mutaretur ea, subauditur ^o [אֲשֶׁר], ut vers. præced. ^o. Ea, sub. terra, Pi. ita Merc. V. Scult. &c. verbum enim est foemineum, & refertur ad nomen ^p [אֲרֶץ] in vers. præced. ^p.) sicut lutum (vel argilla, Ti. Coc.) sigilli, Mo. Merc. P. V. vel, à signaculo, M. vel, cui signum, sive sigillum, imprimitur, Pi. Ti. Belg. quod quidem recipere solet varias impressiones; sic terra mollis, quæ admittere potest impressionem ^q. Ut lutum suâ naturâ informe mutatur sigillo impresso, & figuram sigilli recipit: sic terra, quæ noctu propter tenebras quasi informis erat, Sole exorto quasi figuratur, i. e. figuras sibi impressas ostendit ^r. Ut lutum ob humiditatem quasvis figuras recipit: sic terra quotidie ab exorta Aurora novas videtur figuras & novam induere faciem, his aut illis, nempe impiis, ex ipsa excisis, aliisque succedentibus ^r. [Al. sic;] Convertet se, vel, Mutatur, (sive terra, sive lux,) ut lutum, &c. i. e. identidem mutatur ^r. Convertitur, &c. sub. aurora, quæ variè mutatur per singulos dies pro variis locis ortûs Solis, unde variæ permutationes in terra accidunt ^r. Sed ^r [אֲשֶׁר] masc. est; ad terram ergò refero ^r. Ut eâ (nempe terrâ, Jun.) mutata, (h. e. postquam novam faciem induit, quæ prius per noctem tota fuit atra ^s.) sicut argillâ sigillari, JT. i. e. Sicut argilla figuli suis operibus, coloribus, cælaturisque variis, sic terra multiplicibus bonis, exornata conspicitur ^t. Seseque transformant (nempe homines, Ma.) ut argilla, &c. Ti. ¶ Et stabit, &c. ^u [וְיָבִיטוּ כְּמֹתָם] Et constituuntur, Merc. vel, stant, P. V. Sy. Ar. Merc. stabunt, Mo. Merc. M. consistunt, D. sistentur, JT. vel, & sistentur, P. & ut sistantur, Belg. & ut ponerentur, Al. in Belg. sub. illi, JT. Pi. nempe homines ^u, & specialiter impii ^v, de quibus loqui coeperat ^v versu præced. ^v. vel, illa, Q. in Belg. res omnes in terra ^w. Sistentur, i. e. cohiberentur improbi à pergendo in suis sceleribus ^w. Vel, sistentur, nempe judicio ^w. [Sequentia porrò sic vertunt;] tanquam vestimentum, P. Merc. V. Mo. M. Mar. &c. [Variè explicant.] Hoc dicit propter diversum occasum Solis, ita vario modo tunc afficiuntur homines ^x. Ut impii sint in terra velut vestimentum, quod aliâ atque aliâ formâ ab hominibus fieri solet, & faciliè inveterascit, faciliè induitur & exuitur; ita improbis maxime accidit, sed & omnibus hominibus, ut immutentur, veterascant & transeant ^y. Al. velut indumento obducto, JT. i. e. tanquam si obvolverentur panno vultus aut pedes eorum ^y. Al. tanquam velati indumento, ut moris erat velari fontes. Vide Esth. 7. 8 ^z. [Al. sic;] Et sistant se (nempe, omnes res in terra ^z; seu alâ & termini terræ, & quæ in eis continentur, per metonymiam ^z.) tanquam in, vel cum, vestimento, Scult. Coc. i. e. in suo ornatu & forma, quam Sol ostendit, & illa quasi novâ veste induit. Creaturarum enim forma & ornatus vestis earum est: Matt. 6. 28, 29 ^z. Ellipsis præpositionis, ubi est adverbium similitudinis, frequens est: ut Prov. 7. 22. & ut in compede; Esa. 28. 21. ut in monte, ut in valle ^z. [Al. sic;] Sibi quæ parum constent, (nempe homines, ut in membro priori,) ut vestis, Ti. Et stabunt (pro, stabit) sicut vestis, quæ sæpe mutatur: non majorem stabilitatem terra, aut

lux, tenet P. [Ca. totum versum sic reddit;] Qui ^f Mar. impii, mutato tanquam rubricæ sigillo, h. e. discussâ nocte, quæ eos tegit ac concludit, sicuti rubricæ aut cuiusvis rei sigillum operit ea quæ eo signata sunt, sicut vestis similes, sese contrahunt, & quasi vestes compllicant, ac in latebras conjiciunt ^g. [Al. sic;] Tunc ^g Ca. convertitur terra, sicut cum sigillum figuram suam imprimit luto; sic impii in terra simulant se justos & rectos, & veluti aliud induunt vestimentum, qui in tenebris nullum non sunt moliti malum ^h. ¶

15. Auferetur, &c. ^h [וְיִסָּעוּ מִן־הָאָרֶץ] Et prohibetur, vel prohibebitur, (vel eripitur, Ti. Ut (vel, Et ut, Pi.) prohiberetur, JT. Pi. rursum subauditur ⁱ [אֲשֶׁר], ab impiis lux eorum, P. Merc. &c. i. e. læticia, vel hujus materia, putâ vita, valetudo, divitiæ, honores, &c. ⁱ Pi. Cadunt impii à felicitate sua ⁱ. Et suâ luce privantur ⁱ Pi. Gm. Merc. D. ⁱ V.

impii: Quemadmodum cap. 24. 17. dixit matutinum impii esse pro terra nocte, quod ut cæteri homines manè ad opus prodeunt, sic illi tum sese recipiunt; ita hîc Deus impiorum lucem appellat noctem, quod noctu agent, & noctuarum ritu diem pro nocte, & noctem pro die, habeant ^j. Potes hæc omnia verba continuando cum præcedentibus vertere, Ut convertatur, &c. statuatur, &c. prohibeatur, confringatur; q. d. Tunc horum omnium autor es, ut ego, exitii scilicet improborum, qui quotidie pereunt, ut indigni qui hâc luce fruantur, eâ & luce omni suâ illis ademptâ, &c. ^k Observa literam y in voce ^k [אֲשֶׁר] hîc & secundo ab hoc vers. in Bib. magnis & exempl. emend. supra cæteras sursum versûs pendere, hoc modo, ^k [אֲשֶׁר], quod forsitan mysterio non caret; quasi lux impiis, & totus eorum splendor, sit in suspensio, non stabilis. Et notant esse hujusmodi 4 per Scripturam literas pendulas; quarum hîc duæ occurrunt ^k. ¶ Et brachium excelsum confringetur ^k Itâ Mo. sim. M. vel, confringitur, Merc. P. vel, frangeretur, JT. Pi. Brachium, &c. i. e. eorum robur, tyrannis & potentia, quâ alios opprimebant, &c. ^l Merc. Eorum potentia & superbia ^l. Elevatio brachii percutientis gestum indicat, simul & potentiam, &c. ^l Et vires insignes debilitantur ^l. Sublimisque lacerti franguntur. Impii ortâ luce vires amittunt & audaciam, & sese pavidi recipiunt, qui alioquin noctu sunt feroces ^m. Ca. Brachium, &c. confringetur; damnabitur ad mortem, & quidem cruciabilem, qualis in rota fractio ⁿ. Brachium elatum frangitur; i. e. Peccantes audaciùs atque elatâ manu coercentur per magistratus & judicia. Magnum hoc opus providentiæ Divinæ, quod non patitur Deus unquam discrimen recti & pravi exolescere penitus, sed conservat politias, & in iis legum lattores & ministros, bonique & mali scientiam. Refutatur hoc versu quod dixerat Ijob, Deum affulgere consilio improborum. Nam ipsa lux quorû improbos suâ luce privat, i. e. gaudium ipsorum eripit: gaudent enim sceleribus, quæ sunt opera tenebrarum. Nonne igitur Deus singulis matutinis & bonos ad honesta facta excitat, & impios reos agit coram conscientia & coram hominibus, in pudorem & æstimationem eos conjiciens, &c. ^o Licet lux etiam impios illustret, imò illi in luce, gaudio, &c. versentur, de quo tu, ô Job, conquestus es; tamen quotidie ferè judicia mea contrahunt vel illum impium ostendo, eum suâ felicitate, luce, potentiâ dejicio. Cùm igitur ego luci suas vicissitudines assignarim, & luce ad discretionem rerum & poenam impiorum utar; annon luci & tenebris, prosperitati [impiorum] & calamitati [piorum] terminos ponere possem? Sed sicut tu non gubernas lucem diei, nec meam in ejus dispositione intelligis prudentiam; ita nec in his vicissitudinibus sagillare deberes ^p. Scult.

16. Numquid, &c. ^p [וְהָיָה כִּי־יִבְרָא עַד־נְבִיטָהּ] Num venisti, vel ingressus es, usque ad profunda, sive profunditates, maris? P. V. vel fluentia, &c. ubi aquæ magnâ copîâ & magno impetu fluunt ^q. Fontem, sive scaturiginem, o. Pi. scatebras, Coc. guttas, Ti. G. q. d. Nôstine quot sunt guttæ in mari ^q? Ad verb. plorata, vel fletus, ^q V. maris? Merc. D. Pi. à ^q [וְהָיָה] flevit. Vide supra 28. 11 ^q. D. Aquarum fluxus lacrymis comparantur ^q. Ut lacrymæ ex oculis, ita scaturigines maris è terra, scaturiunt ^q. Interiora maris, M. Al. perplexitates, Q. in Merc. ^q Pi. perplexa claustra, Ch. (ut ^q [וְהָיָה] Perplexi sunt in

terre, Exod. 14. 3.) à *בְּיָדָא* perplexum esse^m. In fundum
maris, Ca. *וְיִבְחַקְרָהוּ תְּהוֹמֵי הַיָּם* Et, vel aut, in peruestigatione (vel secretiori-
bus, M. penetrati, JT. Pi. i. e. in imo, Pi.) abyssi (i. e.
maris, ut supra 28. 14. Esa. 51. 10^b. vel, magnæ aqua-
rum voraginis^o; in vado voraginis, P.) obambulasti?
Merc. Pi. i. e. in penitissima abyssi, in loco qui magnâ
peruestigatione eget, & nemini peruestigabilis est, mihi
autem soli notus est & perspectus P? & conditionem
illius loci cognovisti? Num in fundo maris deambu-
lasti, ut nosse possis quæ illic fiunt? q. d. An totum
mare tibi perspectum est? Oportet judicem nosse ea
de quibus judicaturus est: tu verò judicas de operibus
meis cum ea non noris^r. Nunquam in abyssum perve-
nisti, nunquam pervenire desideras: & sic quæ in eo
latent incognita tibi esse æquo fers animo. Curigitur
iniquè fers te abyssum judiciorum meorum non posse
penetrare? Hoc autem quod Jobo denegatur, Deo
asseritur†. Num investigatione abyssum, &c? Peragrâ-
sti totam abyssum investigando eam? q. d. Minimè
gentium†. Et in investigatione, &c? i. e. Ad investigan-
dam, sive dimetiendam, abyssum ambulasti? Qui a-
grum aliquem explorant per illum ambulant, &c^v.
17. Numquid aperte (vel detectæ, P. Mo. revelatæ, JT.
V.) sunt tibi portæ mortis? Per portas mortis intelli-
gunt, 1. Loca subterranea, quod nemo hominum pe-
netravat^x; eò quod mortui ibi sepeliuntur^y; & quia
intimi isti terræ recessus sepulchri speciem habent^z.
i. e. An nostri quæ fiunt in visceribus terræ? Corpora
coelestia influunt in mortalia: ab illis dicimus vitam
pendere, à terra verò mortem^a. An nostri rationem &
naturam locorum subterraneorum, quid illic sit aut fi-
at? Ut de fundo maris dixerat vers. præc. ita hîc de
fundo terræ, i. e. locis in terra abstrusissimis, quod ver-
gunt mortui, ubi densissima caligo est: q. d. Scisne quis sit
ad talia loca aditus, ut ea tibi nota sint ac familiaria^b?
2. Infernum^c. Verùm de rebus physicis hîc agitur^d.
3. Mortuos & statum mortuorum, qui nobis magnâ
parte ignoti sunt. Nostine quis sit mortuorum sta-
tus†. Non sanè: nedum eos ex portis mortis educere
potes, ut ego: Job. 11. 8, 9. & 26. 6. & 34. 22. Æqui
ergo confule, te abdita mea judicia latere^f. 4. Nos ge-
neralibus intelligimus aditus ad mortem, quos perspe-
ctos & in promptu habet Dominus, juxta Psal. 68. 21.
q. d. Sûntne tibi in manu rationes quibus hominum
quisque moritur? aut varia mortis tetragenera qui-
bus singuli conficiuntur perspecta habes, &c^g? *וְיִשְׁעֵי צִלְמוֹת הַמָּוֶת* Et, vel aut, portas um-
bræ mortis (vel, tetrageneras offia, Ca.) vides? vel vide-
bis? vel vidisti? P. M. Merc. &c. i. e. Loca densâ ca-
ligine obducta & abstrusissima explorata habes^h?
18. Numquid considerasti latitudinem terræ? Heb.
usque ad latitudines terræ? P. Merc. i. e. ea quæ sunt sub
polis ipsisⁱ. Mentene es complexus quanta sit terræ
amplitudo? Terræ latitudo, ut etiam longitudo, quam
Geographi quidem adferunt, incertis conjecturis niti-
tur, cum magna pars terræ inculta sit^k, & mare cum
terra uno ambitu conclusum sit. q. d. Hujus rei cer-
tam cognitionem non habes, ex ejus scil. peragratio-
ne comparatam; & si haberes, rationem tamen nescis
cur hæc, non aliâ, longitudo aut latitudine Deus eam
fecerit. Hæc si ignores, quæ quotidie vides, temere
judiciorum & arcanorum meorum rationem requiris^l.
וְלֹא הָיָה לָהּ מִדָּה non est propriè latitudo, sive mensura terræ à me-
ridie ad septentrionem; sed superficies, i. e. pars superi-
or terræ, unde profunditati opponitur^m. *וְיִדְעָה כָּלֵךְ* Indica
mibi, si nosti, omnia, *וְיִדְעָה כָּלֵךְ* Si nosti totam eam,
scil. terramⁿ; vel, totum istud, scil. quod te interrogavi.
Affixum foemin. positum absolute seu neutraliter^o.
19. In qua, &c. *וְיִדְעָה כָּלֵךְ* Ubinam
(vel, Quæ, M.) est (vel sit, Merc.) via in qua, vel ubi,
habitet, vel habitabat, lux? P. V. Merc. M. Ca. D. Qua-
nam viâ itur ubi habitat lux? JT. Ch. Ubinam est via
ad locum ubi habitat lux? Pi. *וְיִדְעָה כָּלֵךְ* Et tenebrarum
quis locus sit? [Sim. omnes.] Hæc verba exponuntur,
1. Geographicè, de polis terræ, quibus continua sex
mensium lux, vel tenebræ P, ut ibi quasi habitare di-
cantur [lux & tenebræ,] propter diuturnam mo-
ram^q. q. d. Indica, si nosti, ubi dies sit longissimus, &

ubi nox longissima^r. 2. Astronomicè. Sic Oriens quasi^v.
sedes lucis, & Occidens tenebrarum, est; ut quærat
de loco & tempore ortus & occasus Solis, & diei & cœli
longitudine. 3. Vulgariter & simplicissimè. An nô-
sti unde lux diurna & tenebræ nocturnæ proveniunt?
Poetæ finxerunt in mare mergi Solem; alii, post mon-
tes se abscondere. Nos scimus illum, quando nobis
nox est, Antipodibus nostris lucere: sed cur Deus tot
horas lucis nobis indulget, & quomodo motus ille
constantissimè observatur, nescimus†. Ignotum est quâ
ratione ita Deus naturæ cursum & ordinem temperarit,
ut non æqualiter ubique terrarum sit dies aut nox, sed
hæc varient, &c. quod ex sola Dei voluntate pendet^t.
Rogat eum, sciâtne quod sese abdat & recipiat lux cum
à nobis recedit, ut inde eam suo tempore, cum voluerit,
possit sumere, ut rursus emergat. [Al.] Tu ignoras^v. Merc. D.
locum unde ego lucem & tenebras initio produxi: i. e.
Ignoras quomodo illas creaverim. Vide Gen. 1. 2, 3^x. Jo-
b. 28. 21. Numquid interrogatibus obruit, ad quarum mini-
mam respondere nequit. Porro, hunc vers. cum præced.
jungunt: Si totam terram nosti, (ut dixit v. præc.) indi-
ca quâ terræ parte lux commoretur, & quâ tenebræ^y.
20. Ut ducas, &c. *וְיִדְעָה כָּלֵךְ* Quod (vel
Ut, Merc.) capias, vel accipias, vel acceperis, (i. e. ac-
ceptam ducas, ut, accepit dona, &c. pro, accepta dedit,
&c. & capies carbones, &c. pro, accipies & pones, &c.^z.
Ut assumes, i. e. sumendo ducas^a; Ut perducas, Belg.)
eam (i. e. lucem^b, & tenebras^c; Ut illud, unumquod-
que horum scilicet, suo tempore capias, ut illud addu-
cas^d), ad terminum, sive limitem, suum, Merc. Mo. Coc.
unde rursus emergat, & ubi existat; lucem eò ubi
erat antea; sic & tenebras suis vicibus†. Vel, in re-
gionem suam, P. Subaudiendum aliquid ex præceden-
tibus. An nosti omnia ista, quod acceptam collocaveris eam
lucem quemadmodum est in ea regione, & [ut sequitur]
quod intelligas semitas loci ejus? h. e. scias ubinam sint
dies illi longissimi, & quando recedente lumine fiant
illic tenebræ? q. d. Non^f. Ut ea revoces intra suos
terminos, Ti. Quum perceperis horum unumquodque usque
ad terminum suum, JT. i. e. planè, & sine exceptione.
Ironica concessio, profecta à sponione quæ habetur
suprà v. 3. Sic infra 40. 9^g. Quum perceperis eam^h. Jun.
(scil. lucem) usque ad terminum ejus, Pi. Tollésne eam in-
tra terminum suum? M. *וְיִדְעָה כָּלֵךְ* Et intelligas, &c. *וְיִדְעָה כָּלֵךְ*
Et quod, vel ut, (vel quia, Mo. vel
quum, JT. Pi. vel, aut si, M.) intelligas, vel intellexeris,
(vel observares, Belg.) semitas domus (i. e. loci, V. Merc.)
ejus, Merc. P. Pi. &c. i. e. quibus itur ad domum ejus,
nempe lucisⁱ. Utque noveris vias quæ ducunt ad do-
mum eorum, Ti. vel, Ut nota sit tibi via quâ eundem
sit ut illa è suis locis petas, & in nostrum hemisphæri-
um reducas^j. Vel, semitas per quas in cœlo graditur
Sol, i. e. lux, dum cursum peragat; ut callem per quam Sol
progressus sit, vel progressurus, certò, speciatim & priva-
tim oculis designes^k. [Al. sic vers. exponunt;] An tu
posses adducere lucem vel tenebras, illisque terminum
constituere, quasi sciens semitam per quam ducendæ
sint ad limitem suum? Hoc cum nescias, fatere etiam
te ignorare quomodo felicitas & infelicitas disponen-
dæ & terminandæ sint, & meæ, ut illud, ita & hoc,
committe dispositioni^l. [Al. sic;] Ut lucem & tene-
bras in suis sedibus constituas, & in domum suam du-
cas. Repetitio ad majorem explicationem^m.
21. Sciebas, &c. *וְיִדְעָה כָּלֵךְ* Num nosti il-
lud, quia tunc natus esses? P. V. q. d. An tunc natus e-
ras quando lumen creatum est? esesne tam longæ-
vusⁿ? Noveris (q. d. Tum demum noveris^o) te jam tum
(viz. cum fundata est terra, cæteraque effecta quæ supra
dixit Deus P,) natum fuisse? JT. Pi. Heb. quod tum nasce-
baris? i. e. natus fueris, ac proinde potueris me in lu-
ce producenda juvare^x? Sciebas, vel Scistines, quod
tunc nascereris, vel nasciturus esses? Merc. Mar. Coc. D.
Scul. Tunc, i. e. vel, quando natus es^q; vel, cum hunc
mundum conderem^r. Scistines tunc, quod esses aliquando
nasciturus†? Adeò ista Dei opera nesciebas, ut nè qui-
dem scires te existurum. Hoc ad *וְיִדְעָה כָּלֵךְ* (præex-
sistentiam) animarum detorquent quidam Hebræorum^t.
Sic legunt, qui tunc nascebaris, indeque colligunt om-
nes animas à principio mundi simul creatas^v. Sed
hoc

hoc commentum respicit Christiana pietas. Simplex sensus est, nescisse Jobum tunc quod esset nasciturus: Qui enim scire posset qui non erat? Alii (ironice) sic legunt, *Scis*, Hæc omnia perspecta habes, quia tunc nascebaris cum hæc omnia facerem, &c. Es annosissimus & antiquissimus, ideoque ista omnia accurate cognoscere potuisti. q. d. Cum vix triduo vixeris, hæc quomodo potes nōsse? Quod si hæc nescis, altiora quæ scies quæ in mente mea sunt recondita? Nē ergo te torque ut ea scias, sed conquiesce in voluntate mea. Sed prior sensus est simplicior. Nota porro hylteron proteron, *Scisti quod tunc*, i. e. Scisti tunc quod, &c. *Sciebāsne futurum ut tunc nasceberis?* Ca. [Al. sic;] *Habēsne cognitum tempus quo nascebaris?* Ti. ¶ *Et numerum, &c.* [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] *Et numerum dierum tuorum multorum*, Mo. Mar. Ch. Scult. scil. noveras? Argum. à minori: Si id non nōsti, quomodo alia scires, lucis & tenebrarum sedes, maris profunda, &c. *Et numero dies tuos esse multos?* JT. Et [repete, quod, vel, nōsti quod] *numerus, &c.* (sub. sit, vel esset, vel futurus esset, Pi. Coc. Merc.) *multus?* P. Pi. seu *magnus?* Pi. Heb. *multii*, Pi. vel *multorum*, Merc. P. Nam adjectivum (more Heb.) congruit cum substantivo posteriori. q. d. Et scisti tunc quod longævus futurus esses? *Et quantus sit numerus, &c.* Ti. [Alii totum sic vertunt;] *Cognovistne, qui tunc nasciturus eras, numerum dierum tuorum multorum?* M. Et si scis quando natus es, & numerasti dies tuos an sint multi, Sy. Ar. An novisti quo tempore nasciturus esses, cum nondum esses natus, & quam multos dies esses victurus? Nequaquam. Cum igitur nec de ortu nec de exitu tuo certus sis, sed meæ curæ hoc sit, qui te nescientem produxi; mihi etiam eursum vitæ tuæ & fortunæ tuæ committe. [Al. sic;] *Cognoscere quidem ista, si ab olim creatus fuisses, & haberes numerum dierum multorum*, Q. in M.

22. *Numquid ingressus es thesauros nivis, &c.* [Sim. omnes.] q. d. An novisti unde nix & grando producantur? An ascendisti in sublime, ubi hyeme nix, & æstate grando, generatur ac reconditur? Per thesauros intelligunt, 1. Loca occulta, Psal. 135. 7. 2. Nubes, vel vapores, materia nubium, unde hæc fiunt. Non quod alicubi sint harum velut thesauri, unde Deus summat ubi & quantum vult; sed quod in mente & providentia Dei reconditum sit quando & quantum vult, &c. proferre, tanquam ex penuariis. 3. Potentiam & providentiam Dei, quam thesauros vocat, 1. quia latet; 2. quia inde sunt magnæ utilitates & divitiæ; 3. quia inexhausta est; 4. quia, ut Regi thesauros, Deo ista producere in proclivi est. Alibi legimus thesauros ventorum, Psal. 135. 7. & telorum, Deut. 32. 23, 34. Sic, thesaurus boni; &c. apud Plautum, thesaurus stupri.

23. *Quæ preparavi, &c.* [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] *Quem, vel Quam*, (nempe grandinem; vel Quos, five Quas, five Quæ, Merc. JT. Mar. Ti. D. scilicet nivem & grandinem,) *cobibeo*, JT. Pi. scil. in thesauris meis; *retinui*, Mo. P. Mar. *reservavi*, Ti. *reposui*, sub. mihi, V. *reservo*, Ca. Merc. *inclusam arceo*, M. *prohibui*, i. e. recondidi, vel recondo. P. ¶ *In tempus hostis*, sic Ti. Merc. sub. *persequendi*, Ti. [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] *In, vel ad, tempus angustie, live tribulationis*, M. Mo. P. JT. Pi. sim. Merc. Ca. i. e. quo statui angustia afficere homines, inprimis hostes meos; ut Exod. 9. 18, &c. Jos. 10. 11. Confer Job. 36. 31. ¶ *potest esse vel nomen substantivum, vel Toar five adjectivum.* ¶ *In diem pugna & belli?* [Sim. omnes.] Ad fontes ulciscendos. Cum hostes meos his velut telis neco. [Alii totum sic exponunt:] Videatur Deus nivem recondidisse ad tempus aridum, five aridi, quando manus omnium hominum obliquantur, [ut ante dictum,] nempe ad hyemem; & grandinem ad diem prælii, &c.

24. *Per quam, &c.* [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] *Quam* est via quæ (Et an nōsti ubinam sit via in qua, P.) *dividitur, vel separatur, vel dividi solet, (vel, in partes dissilit, JT. vel, erumpet, Ti.) lux?* JT. Merc. Mo. Mar. &c. vel *fulgur?* Pi. *lux fulguris?* Ti. Al. *exhalatio?* P. V. R. Levi in Merc. calida nempe & sicca, quæ lux appellatur, quod lucem & flammam facile concipiat. q. d. Scilicet quæ viâ & parte, & quæ ratione, erumpat

nube frigida exhalatio, &c. Aliis lux hic fulgur est, ut supra 37. 3. Synecd. generis. Id enim quasi per partes è nubibus erumpit, & tempestati (de qua agit) conjungi solet. Sed cum de eo verbi. seq. agat, malunt alii stellas volantes & lanceas intelligere. Potest tamen propriè de luce accipi quatenus scil. illa sic in tempestate dividitur, ut in aliqua cœli parte nubes luceant, & lux Solis emicet; in alia densis tegatur nubibus. Ità uno tenore hic prosequitur quæ in aere fiunt, in quo per nubes obortas una ex parte lux est, ex altera caligo, grando, nix & pluvia, ut non ex æquo ubique aut lux sit aut nubila; quod ex Dei sola voluntate pendet. Hic sensus est simplicissimus. Possit & de eo momento quo dies nocti succedit intelligi, quæ ratione hoc fiat, cum lux solaris Eurum [ut sequitur] in terram spargit ortu suo. Sed quia hoc supra dictum, prior sensus erit aptior. [Al. sic;] *Quæ viâ dividitur lux solaris per singulos dies, ut uno die unam viam teneat, altero alteram, & sic per dies singulos subindè novam, & ità spargat per varia loca* [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] *ortu suum*, [ut sequitur.] Sed quia hoc supra dictum, priorem sensum præfero. Alii de dierum & noctium per varia terræ loca longitudine accipiunt, ut R. Saadias, ut una ex parte sit dies in nostro hemisphærio, ex altera in opposito nox. Sed hoc dixit v. 19. quod nollem temere repeti, &c. ¶ *Dividitur æstus, &c.* [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] [Variè reddunt.] Quæ [nempe exhalatio] *spargit ventum super terram*, P. Tig. not. *Et egreditur ventus, &c.* Sy. Ar. Heb. *Eurus*, V. Scult. Hunc ventum, ut in iis locis vehementissimum, loco omnium ponit. [Aliquid hic subaudiendum:] Indica, vel, Scisne, quæ viâ spargat, lux scilicet, *Eurum super terram*, nempe super unam terræ partem, cum interim altera nubibus offuscata sit. [Ca. totum sic reddit, *Ubinam est via quæ dividitur lux, Eurum dispergens in terram?*] *Spargit, vel sparget, se Eurum super terram*, Mo. Mar. Coc. Scult. Lucem soli terræ aptam, serenum cum vento tepido, ut Euro, intelligit. *Et in quam terram erumpit ventus orientalis*, M. Quod [nempe fulgur] *in terram dispergit ventus orientalis*, Ti. *Dispergente Euro super terram*, JT. Verto, Et quæ [nempe viâ] *dispergit Eurum* (scil. nubes) *super terram*, Pi. [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] *Eurus*, ventus desiccans & vehemens in Scriptura celebratur, ideo lucem afferens & nubes propellens, Exod. 14. 21. Jon. 4. 8. Eurus inductione nubium efficit illas differentias lucis. [o. totum versum sic reddunt, *Udenam procedit pruina, aut dispergitur Auster in eam quæ sub cœlo?*] [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] sanè est ventus calidus & urens. ¶ *intransitivè*, ut Exod. 5. 12. 1 Sam. 13. 8.

25. *Quis dedit, &c.* [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] *Quis dividit, vel distribuit, vel divisit, (vel designat, V. propriè, derivavit, Merc. vel corrivavit, Merc. Ti. à רִיבּוֹ rivo, Merc.) inundationi* (aquarum, scil. pluviarum, non aquarum terrestrium; i. e. imbrim, vel pluvie vehementi, *eductum?* V. *vel aqueductum?* Merc. Mo. Pi. Ti. seu *tubum?* Pi. Merc. Collectivè sumitur: verto, *canales suos?* Pi. *elices?* Sic vocat eas partes cœli per quas imber erumpit. q. d. Quis cursum dat aquis è cœlo cum impetu defluentibus, ut inde veluti per canales ab hominibus manu factos exceptæ in terram largè decurrant, & corriventur quod visum est Domino? Q. Hebræorum [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] *fossam exponunt quæ aquæ pluvie recipiuntur*; q. d. Quis aquis è cœlo descendentibus loca velut fossas in terra præparat illis excipiendis, ut uno in loco pluat, non in altero, &c. ¶ *Quis autem præparavit fluxum validæ pluvie?* o. *Quis diduxit eluvioni canales.* Dupliciter hoc exponi potest. 1. Quis viam aperit eluvioni? Quis mittit illam? 2. Quis eluvionem sistit, & coerct illam canalibus? Ità enim agris suis cavent agricolæ fossis & canalibus, nè eluvionibus mergantur. Sed prius malo. *Quis fecit rivum & alveum imbri inundanti?* M. ¶ *Et viam, &c.* [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] *Et* (Repete, *quis dividit, vel divisit*, Pi. Merc. scil. præter me, Pi.) *viam fulguri* (vel *coruscationi*, Mar. Mo. fulgetro, Merc. D.) *tonitruorum?* P. M. V. Merc. Mar. Scult. Cocci. e. ex quo tonitrua gignuntur: q. d. Fulgetro sonos magnos edenti quis viam in nube, ut inde erumperet, effecit? Annon solus ego? [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] *vidit, ut* [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] *ditatis ab* [יָמֵיךָ וְיָמֵי מִלְּךָ] Al. & viam fulguri & tonitruis? i. e. Cujusnam

Cujusnam arbitrio in aliqua regione fit pluvia maxima, fiuntque fulgura & tonitrua, potius quam in alia? De pluvia & fulmine conjunctim agit, ea quasi miscens, quia mirabile est ignem inter aquam ardere. Al. & *viam tempestatum*? o. vel, *nubibus sonoris*? Ch. vel, *nimbo sonoro*? JT. Pi. Heb. *nimbo vocum*? וֹנִיבִים nimbus, ex collatione tum membri præcedentis, tum Zach. 10. 1. x. *Ac desuper viam nubis quæ deiecit pluviam cum tonitruis*? Targ. al. [Ca. totum sic reddit, *Quis nimbus aditum*? *quis intonanti fulguri viam aperit*?] Et coruscationi signavit viam? Quod ad eruptionem fulguris attinet. Et *quis viam aperuit fulgetra, cum qua eduntur tonitrua*? Ti. Sensus versus est, Quis facit ut pluat magis, vel fulguret aut tonet magis, in una regione quam in alia? vel, hoc tempore quam alio? z.

26. *Ut plueret super terram absque homine, &c.* לֹא אִישׁ וְלֹא חַיָּוִּים Super terram ubi, vel, in qua, non est vir, vel quisquam, Merc. Pi. [sim. omnes,] qui scilicet possit rigare. Dei providentiam ostendit, quod pluviam etiam super loca deserta mittat, quæ rigationem ab hominibus expectare non possint, sed à Deo solo b.

27. *Ut impleat, &c.* לִמְלֵאכָה וּמִשְׁכָּה Ad satiatum, vel, *Ut satiet*, (i. e. abunde irriget; Metaphora, qualis in illo, *Sat prata bibere* d.) vastitatem & desolationem, Merc. P. &c. *desolatam & squalidam*, M. *vastatam & pervastatum locum*, JT. Pi. *Ut copiose instruat locum vastum & desolatam*, Ti. וּמִשְׁכָּה וּמִלְּאָה conjungi solent ad magnam vastitatem designandam, ut Job. 30. 3. & Sophon. 1. 15 f. Et producat, &c. וְיִצְמַח מִצֵּיץ מִצֵּיץ Et germinare faciat (vel efferat, five producat, Ti. JT. Pi.) exitum, five egressum, germinis, P. Mo. vel herba, Merc. D. Significat scaturiginem terræ, h. e. terram ipsam f. Exitum herbe vocat herbam primum è terra prodeuntem g. Progressam herbam, M. *proventum, vel productionem, herba*, Ti. vel, *herba tenera*, JT. Pi. וְיִצְמַח herbam teneriorem signat ut gramen aut germen; וְיִצְמַח autem generale herbe nomen, & adultam propriè jam herbam significat. Ut pullulet & producat multum herbe, in illis scilicet aliquot squalidis locis, five quæ antè squalida erant, & quæ nullâ hominum culturâ meliora erant: illic enim magis Dei providentia ac potentia agnoscitur h. Ut Dominus etiam feras in solitudine habitantes satiet, imò ipsam terram, &c. Sicut in locis incultis multas salubres herbas crescere norunt Botanici i.

28. *Quis est, &c.*? Heb. *An est pluvia pater*? Merc. sim. P. V. &c. sub. *præter me*? V. sim. Merc. *Habene parentem pluvia*? Ti. Pi. q. d. Non; sed ego illam creok. Quis genuit (vel gignit, i. e. gignere solet, Pi.) stillas (vel guttas, JT.) roris? Ità Mo. P. Merc. &c. nisi ego? Ostendit opera Dei non esse factis perspecta hominibus, neque ea posse imitari homines m. Cum igitur nequeas harum rerum rationem cognoscere, aut illas pro libitu distribuere, sed mihi sine murmure earum gubernationem committas; idem etiam de tempestate calamitatum quæ tibi & aliis quandoque incumbit sentire debebas. Sicut à patre filius habet essentiam; sic omnia creata à Deo: unde illorum pater dicitur n. וְיִצְמַח (stillas) alibi non legitur. Sic dictæ sunt à rotunditate five revolutione, nimirum à וְיִצְמַח. Alii quasi וְיִצְמַח fluctus, quod in magna abundantia fluctuum more ros fundatur. Alii, cognatione literarum ejusdem organi, וְיִצְמַח pro וְיִצְמַח, vel וְיִצְמַח, quasi crateres aut phialas dicat p.

29. *De cuius (tanquam genitoris aut genitricis, Merc.) utero (vel ventre, Merc. Pi.) egressa est (vel egreditur, Pi.) glacies?* Ità M. JT. Merc. &c. vel gelu? Mo. Et gelu, &c. וְיִצְמַח מִיָּדָיו וְיִצְמַח מִיָּדָיו Et pruina calorum, vel calestem, quis genuit? vel generat? M. JT. &c. Heb. *genuit eam*? sed eam Latine abundat. Deus solus horum autor est; hæc, etsi inter nos vulgaria, mirâ & incognitâ ferè nobis ratione efficit. Minima enim sunt & levissima quæ Philosophi in his sunt affectu, quod & ipsimet fatentur: sed quomodo tandem hæc fiant, aut cur hæc vel illâ qualitate, quantitate & proportionem, tempore, loco & aliis circumstantiis fiant, ut ipse ea efficere possit & imitari, quotusquisque explicare poterit q?

30. *In similitudinem, &c.* כְּמִדְּמִיּוֹתָם [Tanquam lapu (vel lapides, Sy. Ar. vel lapide, JT. Coc. Scult.) aqua abduntur, five absconduntur, vel, abdunt se, Merc. P. sim. Mo. Scult. Coc. JT. Quum aqua instar lapidis induruit, aqua nulla ibi apparet. Congelantur & occultantur, Ch. Aqua (sub. concretæ, five astrictæ & indurata, V.) delitescunt, Tig. not. conduntur, Cod. durefcunt, Sy. Ar. in morem lapidis, ut jam aquas non suæ, five aqueæ, sed verius lapideæ, naturæ esse dixeris t. Vel, aqua absconduntur in fundo, ut lapis, quando scilicet in aquam projicitur. In speciem lapidis vertuntur, Ti. Aqua lapidea (i. e. indurata gelu) delitescit, Ca. Verto, Quis facit ut similes lapidi reddat aqua sese abscondant? Pi. Et superficies (vel facies, Mo. Ch. Sy. Ar. Merc. Coc. aspectus, plurali numero, V. quum superficies, JT. & ut superficies, Pi.) abyssi (vel voraginis, Mo. P. i. e. maris v.) constringitur Vel capiuntur, Merc. sim. Mo. congelatur, five congelantur, vel constringuntur, vel coarctantur, P. V. Ti. Ch. Merc. Scult. constringatur, Heb. sese capiat, Pi. Undarum superficie constricta, Ca. Mare in nonnullis partibus gelascit x; quod vix credibile erat y. Aqua consistit, quasi ligata aut captivata esset z. Hoc à quo tandem fit? hoc tu efficere poteris, o Job? Et cum hæc vulgaria nescias, qui quæso abstrusa mea consilia nōsse possis, &c. Sicut hoc cogeris æquo animo ferre, & resolutionem glaciæ expectare; sic etiam calamitatis tuæ finem à me patienter sperare deberes b. Et in superficie (vel, & super faciem, ut subaudiatur וְיִצְמַח c.) abyssi in glaciem ununtur, M. וְיִצְמַח וְיִצְמַח Malo in nominativo reddere, Et facies, &c. capiuntur d.

31. *Numquid, &c.* הֲיִשְׁכַּח מִיָּדָיו הֲיִשְׁכַּח מִיָּדָיו Num ligabis, vel constringes, (vel cohibebis, P. V. cohibere potes, Ca. ligare potes, Belg. Num impedies t,) delicias, five amœnitates, (vel suaves influentias, M.) Pleiadis? seu Pleiadum? five Vergiliarum? Merc. P. V. Mar. JT. Pi. q. d. Potēsne impedire exortum Pleiadum, atque ita delicias quas sidus illud exortu suo efficit, dum terram aperit, & aerem calefacit? Exoritur enim in principio Veris f. וְיִצְמַח rectè vertunt, Pleiadas, אֲדֵסִימִי (collectionem) quendam clarorum siderum: nam וְיִצְמַח Arabicè acervum significat. Sensus est, Potēsne impedire flores vernos Vergiliarum? [Al. aliter:] An intellexisti nexum Pleiadis? o. An tu constringes vincula astri Pleiadum? Q. in Merc. Ità וְיִצְמַח exponunt velut transpositis literis, ut וְיִצְמַח idem sit quod וְיִצְמַח ligavit: nani & Talmudici וְיִצְמַח vincula reddunt; & sic וְיִצְמַח exponunt r Sam. 15. 32. de Agag, quod venerit in vinculis, quod potius sign. delicatè. Sanè Masorita notârunt וְיִצְמַח bis reperiri in gemina significatione; quo ego puto eos innuisse quod illic delicias more hominum significet, hic verò amœnitatem quam coelestia corpora in his inferioribus conciliant; nisi hic pro vinculis, illic pro amœnitate, sumpserint, aut contrâ h. Voces ligandi & vinculorum aptè congruunt, quod nullâ septem stellæ sint sibi invicem tam propinquæ quàm Vergiliæ i. Num accelerabis, vel antevertes, vel prematurare facies ante tempus, (id quod Pleiades faciunt; nam ita oves vocantur וְיִצְמַח prima, Gen. 30. 41 k.) fructus delicatos Vergiliarum? Q. in Ma. & in Merc. Alii contrâ, & rectius, Num constringes, vel retardabis, vel detinebis, fructus delicatos Vergiliarum? quia Vergiliæ fructus præcoces reddunt l. Aut gyrum Arcturi, &c. וְיִצְמַח וְיִצְמַח Aut, vel &, attractiones (i. e. vincula, seu impedimenta, ad verbum, attrahentes, scilicet facultates m, attrahentia, nempe vincula, D. vim attractivam, i. e. vim illam quâ terræ nascentia ab hac constellatione impediuntur quò minus in copiosum affurgant fructum n. Al. contractiones, P. Mo. constrictiones, V. lora, JT. Pi. Belg. five vincula; hæc enim contrahi solent: ita vocem hanc ex antithesi interpretor o. Rigores, Ca.) Orionis (vel Antaris, Cod. Cbesil, Mo.) solves? vel aperies? Merc. P. M. vel, aperire, five solvere, potes? Ca. Belg. vel dissolves? JT. Pi. Potēsne impedire quò minus oriatur Orion, & ortu suo frigus efficiat, quo terram tanquam loris constringit? Sidus hoc oritur in principio hyemis. וְיִצְמַח habet formam Benoni à וְיִצְמַח, itaque Q. subaudiunt וְיִצְמַח vires seu facultates a

40. *Numquid, &c.* הֲיִשְׁכַּח מִיָּדָיו הֲיִשְׁכַּח מִיָּדָיו Num ligabis, vel constringes, (vel cohibebis, P. V. cohibere potes, Ca. ligare potes, Belg. Num impedies t,) delicias, five amœnitates, (vel suaves influentias, M.) Pleiadis? seu Pleiadum? five Vergiliarum? Merc. P. V. Mar. JT. Pi. q. d. Potēsne impedire exortum Pleiadum, atque ita delicias quas sidus illud exortu suo efficit, dum terram aperit, & aerem calefacit? Exoritur enim in principio Veris f. וְיִצְמַח rectè vertunt, Pleiadas, אֲדֵסִימִי (collectionem) quendam clarorum siderum: nam וְיִצְמַח Arabicè acervum significat. Sensus est, Potēsne impedire flores vernos Vergiliarum? [Al. aliter:] An intellexisti nexum Pleiadis? o. An tu constringes vincula astri Pleiadum? Q. in Merc. Ità וְיִצְמַח exponunt velut transpositis literis, ut וְיִצְמַח idem sit quod וְיִצְמַח ligavit: nani & Talmudici וְיִצְמַח vincula reddunt; & sic וְיִצְמַח exponunt r Sam. 15. 32. de Agag, quod venerit in vinculis, quod potius sign. delicatè. Sanè Masorita notârunt וְיִצְמַח bis reperiri in gemina significatione; quo ego puto eos innuisse quod illic delicias more hominum significet, hic verò amœnitatem quam coelestia corpora in his inferioribus conciliant; nisi hic pro vinculis, illic pro amœnitate, sumpserint, aut contrâ h. Voces ligandi & vinculorum aptè congruunt, quod nullâ septem stellæ sint sibi invicem tam propinquæ quàm Vergiliæ i. Num accelerabis, vel antevertes, vel prematurare facies ante tempus, (id quod Pleiades faciunt; nam ita oves vocantur וְיִצְמַח prima, Gen. 30. 41 k.) fructus delicatos Vergiliarum? Q. in Ma. & in Merc. Alii contrâ, & rectius, Num constringes, vel retardabis, vel detinebis, fructus delicatos Vergiliarum? quia Vergiliæ fructus præcoces reddunt l. Aut gyrum Arcturi, &c. וְיִצְמַח וְיִצְמַח Aut, vel &, attractiones (i. e. vincula, seu impedimenta, ad verbum, attrahentes, scilicet facultates m, attrahentia, nempe vincula, D. vim attractivam, i. e. vim illam quâ terræ nascentia ab hac constellatione impediuntur quò minus in copiosum affurgant fructum n. Al. contractiones, P. Mo. constrictiones, V. lora, JT. Pi. Belg. five vincula; hæc enim contrahi solent: ita vocem hanc ex antithesi interpretor o. Rigores, Ca.) Orionis (vel Antaris, Cod. Cbesil, Mo.) solves? vel aperies? Merc. P. M. vel, aperire, five solvere, potes? Ca. Belg. vel dissolves? JT. Pi. Potēsne impedire quò minus oriatur Orion, & ortu suo frigus efficiat, quo terram tanquam loris constringit? Sidus hoc oritur in principio hyemis. וְיִצְמַח habet formam Benoni à וְיִצְמַח, itaque Q. subaudiunt וְיִצְמַח vires seu facultates a

50. *Numquid, &c.* הֲיִשְׁכַּח מִיָּדָיו הֲיִשְׁכַּח מִיָּדָיו Num ligabis, vel constringes, (vel cohibebis, P. V. cohibere potes, Ca. ligare potes, Belg. Num impedies t,) delicias, five amœnitates, (vel suaves influentias, M.) Pleiadis? seu Pleiadum? five Vergiliarum? Merc. P. V. Mar. JT. Pi. q. d. Potēsne impedire exortum Pleiadum, atque ita delicias quas sidus illud exortu suo efficit, dum terram aperit, & aerem calefacit? Exoritur enim in principio Veris f. וְיִצְמַח rectè vertunt, Pleiadas, אֲדֵסִימִי (collectionem) quendam clarorum siderum: nam וְיִצְמַח Arabicè acervum significat. Sensus est, Potēsne impedire flores vernos Vergiliarum? [Al. aliter:] An intellexisti nexum Pleiadis? o. An tu constringes vincula astri Pleiadum? Q. in Merc. Ità וְיִצְמַח exponunt velut transpositis literis, ut וְיִצְמַח idem sit quod וְיִצְמַח ligavit: nani & Talmudici וְיִצְמַח vincula reddunt; & sic וְיִצְמַח exponunt r Sam. 15. 32. de Agag, quod venerit in vinculis, quod potius sign. delicatè. Sanè Masorita notârunt וְיִצְמַח bis reperiri in gemina significatione; quo ego puto eos innuisse quod illic delicias more hominum significet, hic verò amœnitatem quam coelestia corpora in his inferioribus conciliant; nisi hic pro vinculis, illic pro amœnitate, sumpserint, aut contrâ h. Voces ligandi & vinculorum aptè congruunt, quod nullâ septem stellæ sint sibi invicem tam propinquæ quàm Vergiliæ i. Num accelerabis, vel antevertes, vel prematurare facies ante tempus, (id quod Pleiades faciunt; nam ita oves vocantur וְיִצְמַח prima, Gen. 30. 41 k.) fructus delicatos Vergiliarum? Q. in Ma. & in Merc. Alii contrâ, & rectius, Num constringes, vel retardabis, vel detinebis, fructus delicatos Vergiliarum? quia Vergiliæ fructus præcoces reddunt l. Aut gyrum Arcturi, &c. וְיִצְמַח וְיִצְמַח Aut, vel &, attractiones (i. e. vincula, seu impedimenta, ad verbum, attrahentes, scilicet facultates m, attrahentia, nempe vincula, D. vim attractivam, i. e. vim illam quâ terræ nascentia ab hac constellatione impediuntur quò minus in copiosum affurgant fructum n. Al. contractiones, P. Mo. constrictiones, V. lora, JT. Pi. Belg. five vincula; hæc enim contrahi solent: ita vocem hanc ex antithesi interpretor o. Rigores, Ca.) Orionis (vel Antaris, Cod. Cbesil, Mo.) solves? vel aperies? Merc. P. M. vel, aperire, five solvere, potes? Ca. Belg. vel dissolves? JT. Pi. Potēsne impedire quò minus oriatur Orion, & ortu suo frigus efficiat, quo terram tanquam loris constringit? Sidus hoc oritur in principio hyemis. וְיִצְמַח habet formam Benoni à וְיִצְמַח, itaque Q. subaudiunt וְיִצְמַח vires seu facultates a

60. *Numquid, &c.* הֲיִשְׁכַּח מִיָּדָיו הֲיִשְׁכַּח מִיָּדָיו Num ligabis, vel constringes, (vel cohibebis, P. V. cohibere potes, Ca. ligare potes, Belg. Num impedies t,) delicias, five amœnitates, (vel suaves influentias, M.) Pleiadis? seu Pleiadum? five Vergiliarum? Merc. P. V. Mar. JT. Pi. q. d. Potēsne impedire exortum Pleiadum, atque ita delicias quas sidus illud exortu suo efficit, dum terram aperit, & aerem calefacit? Exoritur enim in principio Veris f. וְיִצְמַח rectè vertunt, Pleiadas, אֲדֵסִימִי (collectionem) quendam clarorum siderum: nam וְיִצְמַח Arabicè acervum significat. Sensus est, Potēsne impedire flores vernos Vergiliarum? [Al. aliter:] An intellexisti nexum Pleiadis? o. An tu constringes vincula astri Pleiadum? Q. in Merc. Ità וְיִצְמַח exponunt velut transpositis literis, ut וְיִצְמַח idem sit quod וְיִצְמַח ligavit: nani & Talmudici וְיִצְמַח vincula reddunt; & sic וְיִצְמַח exponunt r Sam. 15. 32. de Agag, quod venerit in vinculis, quod potius sign. delicatè. Sanè Masorita notârunt וְיִצְמַח bis reperiri in gemina significatione; quo ego puto eos innuisse quod illic delicias more hominum significet, hic verò amœnitatem quam coelestia corpora in his inferioribus conciliant; nisi hic pro vinculis, illic pro amœnitate, sumpserint, aut contrâ h. Voces ligandi & vinculorum aptè congruunt, quod nullâ septem stellæ sint sibi invicem tam propinquæ quàm Vergiliæ i. Num accelerabis, vel antevertes, vel prematurare facies ante tempus, (id quod Pleiades faciunt; nam ita oves vocantur וְיִצְמַח prima, Gen. 30. 41 k.) fructus delicatos Vergiliarum? Q. in Ma. & in Merc. Alii contrâ, & rectius, Num constringes, vel retardabis, vel detinebis, fructus delicatos Vergiliarum? quia Vergiliæ fructus præcoces reddunt l. Aut gyrum Arcturi, &c. וְיִצְמַח וְיִצְמַח Aut, vel &, attractiones (i. e. vincula, seu impedimenta, ad verbum, attrahentes, scilicet facultates m, attrahentia, nempe vincula, D. vim attractivam, i. e. vim illam quâ terræ nascentia ab hac constellatione impediuntur quò minus in copiosum affurgant fructum n. Al. contractiones, P. Mo. constrictiones, V. lora, JT. Pi. Belg. five vincula; hæc enim contrahi solent: ita vocem hanc ex antithesi interpretor o. Rigores, Ca.) Orionis (vel Antaris, Cod. Cbesil, Mo.) solves? vel aperies? Merc. P. M. vel, aperire, five solvere, potes? Ca. Belg. vel dissolves? JT. Pi. Potēsne impedire quò minus oriatur Orion, & ortu suo frigus efficiat, quo terram tanquam loris constringit? Sidus hoc oritur in principio hyemis. וְיִצְמַח habet formam Benoni à וְיִצְמַח, itaque Q. subaudiunt וְיִצְמַח vires seu facultates a

70. *Numquid, &c.* הֲיִשְׁכַּח מִיָּדָיו הֲיִשְׁכַּח מִיָּדָיו Num ligabis, vel constringes, (vel cohibebis, P. V. cohibere potes, Ca. ligare potes, Belg. Num impedies t,) delicias, five amœnitates, (vel suaves influentias, M.) Pleiadis? seu Pleiadum? five Vergiliarum? Merc. P. V. Mar. JT. Pi. q. d. Potēsne impedire exortum Pleiadum, atque ita delicias quas sidus illud exortu suo efficit, dum terram aperit, & aerem calefacit? Exoritur enim in principio Veris f. וְיִצְמַח rectè vertunt, Pleiadas, אֲדֵסִימִי (collectionem) quendam clarorum siderum: nam וְיִצְמַח Arabicè acervum significat. Sensus est, Potēsne impedire flores vernos Vergiliarum? [Al. aliter:] An intellexisti nexum Pleiadis? o. An tu constringes vincula astri Pleiadum? Q. in Merc. Ità וְיִצְמַח exponunt velut transpositis literis, ut וְיִצְמַח idem sit quod וְיִצְמַח ligavit: nani & Talmudici וְיִצְמַח vincula reddunt; & sic וְיִצְמַח exponunt r Sam. 15. 32. de Agag, quod venerit in vinculis, quod potius sign. delicatè. Sanè Masorita notârunt וְיִצְמַח bis reperiri in gemina significatione; quo ego puto eos innuisse quod illic delicias more hominum significet, hic verò amœnitatem quam coelestia corpora in his inferioribus conciliant; nisi hic pro vinculis, illic pro amœnitate, sumpserint, aut contrâ h. Voces ligandi & vinculorum aptè congruunt, quod nullâ septem stellæ sint sibi invicem tam propinquæ quàm Vergiliæ i. Num accelerabis, vel antevertes, vel prematurare facies ante tempus, (id quod Pleiades faciunt; nam ita oves vocantur וְיִצְמַח prima, Gen. 30. 41 k.) fructus delicatos Vergiliarum? Q. in Ma. & in Merc. Alii contrâ, & rectius, Num constringes, vel retardabis, vel detinebis, fructus delicatos Vergiliarum? quia Vergiliæ fructus præcoces reddunt l. Aut gyrum Arcturi, &c. וְיִצְמַח וְיִצְמַח Aut, vel &, attractiones (i. e. vincula, seu impedimenta, ad verbum, attrahentes, scilicet facultates m, attrahentia, nempe vincula, D. vim attractivam, i. e. vim illam quâ terræ nascentia ab hac constellatione impediuntur quò minus in copiosum affurgant fructum n. Al. contractiones, P. Mo. constrictiones, V. lora, JT. Pi. Belg. five vincula; hæc enim contrahi solent: ita vocem hanc ex antithesi interpretor o. Rigores, Ca.) Orionis (vel Antaris, Cod. Cbesil, Mo.) solves? vel aperies? Merc. P. M. vel, aperire, five solvere, potes? Ca. Belg. vel dissolves? JT. Pi. Potēsne impedire quò minus oriatur Orion, & ortu suo frigus efficiat, quo terram tanquam loris constringit? Sidus hoc oritur in principio hyemis. וְיִצְמַח habet formam Benoni à וְיִצְמַח, itaque Q. subaudiunt וְיִצְמַח vires seu facultates a

80. *Numquid, &c.* הֲיִשְׁכַּח מִיָּדָיו הֲיִשְׁכַּח מִיָּדָיו Num ligabis, vel constringes, (vel cohibebis, P. V. cohibere potes, Ca. ligare potes, Belg. Num impedies t,) delicias, five amœnitates, (vel suaves influentias, M.) Pleiadis? seu Pleiadum? five Vergiliarum? Merc. P. V. Mar. JT. Pi. q. d. Potēsne impedire exortum Pleiadum, atque ita delicias quas sidus illud exortu suo efficit, dum terram aperit, & aerem calefacit? Exoritur enim in principio Veris f. וְיִצְמַח rectè vertunt, Pleiadas, אֲדֵסִימִי (collectionem) quendam clarorum siderum: nam וְיִצְמַח Arabicè acervum significat. Sensus est, Potēsne impedire flores vernos Vergiliarum? [Al. aliter:] An intellexisti nexum Pleiadis? o. An tu constringes vincula astri Pleiadum? Q. in Merc. Ità וְיִצְמַח exponunt velut transpositis literis, ut וְיִצְמַח idem sit quod וְיִצְמַח ligavit: nani & Talmudici וְיִצְמַח vincula reddunt; & sic וְיִצְמַח exponunt r Sam. 15. 32. de Agag, quod venerit in vinculis, quod potius sign. delicatè. Sanè Masorita notârunt וְיִצְמַח bis reperiri in gemina significatione; quo ego puto eos innuisse quod illic delicias more hominum significet, hic verò amœnitatem quam coelestia corpora in his inferioribus conciliant; nisi hic pro vinculis, illic pro amœnitate, sumpserint, aut contrâ h. Voces ligandi & vinculorum aptè congruunt, quod nullâ septem stellæ sint sibi invicem tam propinquæ quàm Vergiliæ i. Num accelerabis, vel antevertes, vel prematurare facies ante tempus, (id quod Pleiades faciunt; nam ita oves vocantur וְיִצְמַח prima, Gen. 30. 41 k.) fructus delicatos Vergiliarum? Q. in Ma. & in Merc. Alii contrâ, & rectius, Num constringes, vel retardabis, vel detinebis, fructus delicatos Vergiliarum? quia Vergiliæ fructus præcoces reddunt l. Aut gyrum Arcturi, &c. וְיִצְמַח וְיִצְמַח Aut, vel &, attractiones (i. e. vincula, seu impedimenta, ad verbum, attrahentes, scilicet facultates m, attrahentia, nempe vincula, D. vim attractivam, i. e. vim illam quâ terræ nascentia ab hac constellatione impediuntur quò minus in copiosum affurgant fructum n. Al. contractiones, P. Mo. constrictiones, V. lora, JT. Pi. Belg. five vincula; hæc enim contrahi solent: ita vocem hanc ex antithesi interpretor o. Rigores, Ca.) Orionis (vel Antaris, Cod. Cbesil, Mo.) solves? vel aperies? Merc. P. M. vel, aperire, five solvere, potes? Ca. Belg. vel dissolves? JT. Pi. Potēsne impedire quò minus oriatur Orion, & ortu suo frigus efficiat, quo terram tanquam loris constringit? Sidus hoc oritur in principio hyemis. וְיִצְמַח habet formam Benoni à וְיִצְמַח, itaque Q. subaudiunt וְיִצְמַח vires seu facultates a

tates: sed **כוכב** nusquam in Scriptura habet plur. **כוכבים** traditiones, protractiones, tractus, Orionis, recte, quod magno tractu Orion per cœlum extendatur. Manil. lib. 1. Astron. Cernere vicinum Geminis licet Orion. In magnam cœli tendentem brachia partem. Et in Sphæra Barbarica, — Orion magni pars maxima cœli*. Orion opponitur Pleiadibus, & ortu suo Heliaco autumnum indicat. Funes ejus sunt operationes quibus tempestates, quasi funibus, attrahit, & frigore constringit terram. Pleiades tempus resolvunt & amœnum reddunt; Orion nimbos & tempestates excitat. Vide ad Job. 9. 9. Sensus est, Num tu effectus sive influentias siderum in hæc inferiora retardare aut impedire potes? num cœli & naturæ ordinem immutabis, ut quod astrum Pleiadum solvit constringas, aut quod Orion constringit solvas? h. e. ut impedias ne tempus vernum amœnum sit, & ne flores, &c. tunc emergant; aut rursus efficias ut, cum tempus inamœnum est & rigidum, &c. herbæ contra naturam temporis succrescant? Alii contra putant **כוכב** astrum Pleiadum constringere, **כוכב** Orionem laxare; unde exponunt, *Antu constringes vincula Pleiadum*, quod scilicet astrum Pleiadum constringit, quasi id tuâ virtute & nutu fiat; & attractiones, i. e. vincula, Orionis solvas, quæ scilicet hoc sidus solvit? Non tu id facis, sed ego. Ramban hæc accipit de situ horum siderum in cœlo; q. d. Num tu conjunges stellas Pleiadum, quæ sibi invicem propè sunt? aut, contra, vincula dissolves stellarum Orionis, ut à se invicem disgregentur? [Sim. Ti. qui sic verum reddit, Num vinculis colligabis Pleiades? aut coherentes stellas Cynosura disjunges?] Vel certè prius membrum, juxta Vulg. Num conjunges Pleiadas, quæ alioqui à se invicem disjunctæ sunt? Sed malim de effectis accipere, nam & de operibus superiorum sæpe antè rogavit Jobum, num ea posset efficere. Græci hîc vertunt, *ἡ ἀστέρα ὅτι καλεῖται ὁ ὄριων* (Septem Orionis aperuisti?). Sic etiam Hieron. suprà 9. 9. vertit, Orionem, hybernium sidus labores impediens. Sensus est, Poterisne tu rusticis facultatem dare laborandi ubi labores Orion inhibet? **כוכב** omnes consentiunt esse Pleiades, sidus in Tauri parte anteriore: de **כוכב** autem discrepant, qui aliis Orion, aliis Arcturum, aliis Cynosura, aliis stellæ erraticæ. Veteres, teste AE. senserunt esse cor Scorpionis, quæ est stella secundæ magnitudinis, valde rutilans, Antares dicta. Ità & ego sentio. Consentiant enim omnes Hebræi **כוכב** & **כוכב** esse sidera opposita, contrariarum tempestatum duces & antesignanos. Est autem oppositus Tauro Scorpium, Pleiadibus Antares. Unum signum est Boreale, alterum Australe. **כוכב**, qui Taurus est, vel pars ejus, creditur Astrologis calidus humidus; Scorpium, frigidus fectus. **כוכב** & **כוכב** Job. 9. 9. pro duabus cœli partibus oppositis ponuntur, Oriente scilicet & Occidente: reliquæ autem duæ plagæ videntur significatæ per **כוכב**, quæ est Arctica pars, & **כוכב**, quæ Antarcticæ. Porro, verba illis tribuuntur planè adversantia, ligare, solvere; delicias, contractiones. Deinde **כוכב**, quæ assignantur **כוכב**, quadrant Scorpionis, qui inter exitiales stellas censetur, ejusque proprium est contrahere, quia frigidus & fectus est. Omnes, oriente eo, telluris, plantarum, animalium, vires contrahuntur & concidunt per contractionem virtutum cœlestium; unde pro **כוכב** Targum ubique habet **כוכב**, [quasi à **כוכב**, quod eo oriente rerum vires concidunt.] Et fortè mensis **כוכב**, qui ferè Novembri respondet, dictus est à **כוכב**, qui tunc oritur cum Sole. Querit Deus à Jobo, an possit cœlum claudere quando sidera almo influxu hæc inferiora foveant; & cum sidus hybernium ingruit, possitne aperire cœlum, ut tellus denuo vernet. q. d. Solus Deus hæc præstare potest.

32. Numquid producis Luciferum, &c? **כוכב** **כוכב** Num educes (Aut si potes educere, M. five depromere, Ca.) Mazzaroth (constellationem Mazzaroth, M. LXX. *Μαζαροθ*, a in u mutantes, D.) in tempore suo? Merc. M. &c. nocte scilicet*: vel, tempore quo oriri solent. An efficere potes ut pro tuo arbitrio orientantur? Ne mirere foem. **כוכב** esse cum masc. **כוכב**, quia intelligimus **כוכב**. [Sed quid hîc **כוכב**? Variè reddunt.] Signa cœlestia, P. Mar. sidera, Coc. constella-

tionem planetarum, Ch. Signa zodiaci, sic dicta à **כוכב**, unde **כוכב** corona, cingulum; sunt autem illa quasi corona vel zona quæ totum cœlum cingitur, &c. Hebræi putant idem esse quod **כוכב** 2 Reg. 23. 5. mutatis **כוכב** & **כוכב**, quo nomine ibi intelligunt omnia sidera, sed maxime signa Zodiaci; non à **כוכב** fluxit, sed ab **כוכב** ivit, quod per ea gradiatur & cursum suum peragat in Zodiaco Sol. Exponunt ergo, Num unumquodque siderum aut signorum suo proferes tempore, ut in nostro hemisphærio appareat? Sed videtur potius hoc nomine certum sidus intelligi, idemque esse cum **כוכב** Septentrionibus, Job. 37. 9. Puto autem Septentrionale sidus esse. Plerique Hebræi inter Australia sidera collocant. Erat eo tempore notum sidus; hodie tantum conjecturis ducimur. Al. remotiora signa, JT. five sidera; Heb. separationes, à **כוכב** separavit, i. e. sidera à nobis qui sub polo Arctico degimus (ut & Jobus) separata. Metonymia adjuncti. Sic autem vocantur sidera meridionalia, quæ oriuntur in principio æstatis. Al. planum, Sy. Ar. Arcturum, ut suprà 37. 9. Luciferum, Vulg. Ca. Hyades, Ti. Puto indicari sidus aliquod insigne versùs meridiem, ità tamen ut in regione Jobi videri potuerit situm, quod quasi separet nostrum ab Antipodum hemisphærio. Non incommodè de Sirio, vel utroque Cane, posset exponi. Sic Suidas, *μαζαροθ*, Signa Zodiaci, aut sideris Canis. Ab hoc etiam certum tempus nominatur, quod indicare videtur illud, in tempore suo. Et Vesperum, &c. **כוכב** **כוכב** Et, vel aut, Arcturum (vel Booten, Merc. vel Vesperum, o. gallinam, Ch. ursam majorem, Scult.) cum filiis suis (vel, super filiis suis, Mo. sim. Coc. super comam ejus, o. super pullos suos, Ch.) deduces? vel duces? P. V. JT. Pi. D. &c. nempe, per circuitum suum; per cœlum. Ad verb. duces ea? Mo. V. Merc. o. sed ea redundat. Ductus eos? Scult. Duces eos? Nequaquam. Pleonasmus pronominis. Duces ea, ut nobis scilicet appareant. **כוכב** idem quod **כוכב**, Arcturus, suprà 9. 9. Est à **כוכב** congregari; ideo malo pro Bootè, seu plauistro, accipere. Et ducendi verbo utitur, quod plauistri formam efficiant: vel, duces, i. e. circumages ea per cœlum. Aliis **כוכב** est corona, quæ in circuitu habet novem stellas. Aliis, Urta minor cum suis stellis. Filii hîc sunt stellæ minores, quæ **כוכב** circumdant, ut filii matrem. Sunt stellæ ex quibus constat, vel ei propinquæ, vel alia signa Septentrionalia quæ circa Arcturum sunt. Nota particulam **כוכב** hic valere **כוכב**.

33. Numquid nosti ordinem cœli? **כוכב** Statuta, five leges, cœli? P. Mo. Merc. &c. secundum quæ gubernatur cœlum. Totam rationem, cursum & ordinem, tum quoad motum, tum quoad potestatem in hæc inferiora, &c. Et pones rationem ejus in terra? **כוכב** **כוכב** Num pones (vel dispones, V. disponere potes, JT. Pi. si ponis, Mar. aut imponis, Ti. ut proponere possis, M. statuisse, Cod.) præfecturam, five dominium, five imperium, (vel potestatem, Merc.) ejus in terra? Merc. P. &c. vel, in terram? ut quæque sidera hanc vel illam habeant potestatem in inferiora? id quod non nisi ex me pendet. Declaratio est prioris partis versùs; q. d. Nonne Deus est qui illis jus dedit in inferiora? Sensus versùs est, Cœlum habet cursum fixum, habet & influentias suas, &c. Sed ejus magisterium sub imperio superiori est: (hoc **כוכב**, subdelegatam & ministerialem potestatem significans, indicat.) A quo autem illud pendet? à te, an à me? Ne igitur præsumat vermis terrestris cœli Domino leges gubernationis præscribere, aut ejus statuta & judicia arguere. Nota **כוכב** (quod à **כוכב** præfeci) singulariter dici de duali **כוכב**, quia nimium per illud res una significatur. Est constructio sensu congrua, non voce. Nam **כוכב** sensum habet singularem, sicut **כוכב** de vero Deo usurpatum. [Alii aliter vertunt:] Aut pones rationem (vel, ponis legem, Sy. Ar.) revolutionis ejus super terram? Ch. Aut ejus rationem exponere potes in terris? Ca. Astrorum rationem se putabant affectu Mathematici, & illam se in terra posuisse, & machinis expressisse; sed nimium multa adhuc incognita latere tubus dioptricus ostendit.

34. Numquid, &c? Heb. Num attolles, five elevabis, nubi, five ad nubem, vocem tuam? Merc. P. &c. jubens scilicet

scilicet illi ut aquas depluat ^b? q. d. An potes mandare nubi ^c? ¶ *Et impetus* (vel *abundantia*, five *multitudo*, P. Merc. M. & c.) *aquarum operiet* (vel *operiat*, five *tegat*, Mo. JT. Pi. & c.) *te*? Sim. Mo. Merc. & c. demissa à nube statim ad iussum tuum ^d. Num descendet ad te pluvia imperio tuo [†]? *Operiet te*, i. e. terram in qua es. Sic, *ivit ad Pompeium*, i. e. ad Pompeii domum ^f.

35. Numquid mittes (vel emittes, Mo. P. *emittere potes*, JT. Pi.) *fulgura*, & *ibunt*? Ità Mo. P. Merc. vel, *ut eant*? five *abeant*? M. Ti. JT. Pi. scil. ad nutum

tuum, quò & quando volueris ^g. ¶ *Et revertentia dicent tibi, Adsumus*? q. d. En, tibi paruimus? De re-
ditu etiam He. Q. exponunt; sed malo esse verba ful-
gurum offerentium sese initio ad faciendum, & c. ut

Isa. 6. 8 ^h. Heb. &, vel *ut, dicent*, vel *dicant*, tibi, *Ecce nos*? M. P. Merc. Pi. & c. q. d. Parata sumus ad exse-
quendum mandata tua. Metaphora illustris, quam
nonnulli prosopopoeiam vocant ⁱ. Num te mittente fe-
rentur fulgura, & se tibi præsto exhibebunt? Ca. An im-
perabis fulguri, & parebit tibi? q. d. Non ^k.

36. Quis posuit, & c. ^l *מי ששם בטרות וגו'* Quis po-
suit, five indidit, in renibus (vel cordi, Ti. Ch. præcordiis,
Pi. JT. visceribus, V. pectoribus, Ca. occultis, Mar. in in-
terioribus hominis, ut Psal. 51. 8 ^l.) *sapientiam*? P.

Merc. & c. Quis nisi ego ^m? In renibus vim consilii col-
locant Hebræi ⁿ. *Renes* autem dicuntur *טרות* a *טין*
oblinere, quòd undiquaque sint adipe obliti & obducti ^o.

¶ Quis dedit gallo intelligentiam? Ità Targ. al. Sic ve-
teres Hebræi, qui nocte, quum gallus canit, dicendum
docuerunt, *Laudetur qui gallo dat intelligentiam*. A Do-
mino certè gallus didicit noctis momenta discernere,
& varias partes cognoscere. Sed malo aliter reddi.

Haud scio unde Græci verterint, *Quis dedit mulieribus*
texture sapientiam? ¶ *אין מי נחן לשכני ביה* Aut
quis dedit (dedisset, JT.) cordi, five intellectu, five menti,
(vel contemplationi, Mo. Ch.) *intelligentiam*? P. Merc.

Pi. & c. vel, *rationi* (homini rationali) *intellectum*? Scult.
rationi prudentiam? Coc. Aut quis dedit considerationem
intellectui? Sy. Ar. Quis dat cogitationes intelligentes?

Sensus loci est, q. d. Num homini unquam continget
talis sapientia ut possit cælum & terram administra-
re [†]? Quis collocavit in præcordiis intelligentiam? Ca.

[Al. aliter:] Quis dedit stulto solertiam? Sym. in D.
aut *variegandi scientiam*? ^o. Illi sine punctis legerunt,
nec eisdem literis, sed similibus ^q. Pro *טרות*, lege-
runt *טרות*, in *netricibus*; & *שכנות* ad pingendum

aut *variandum*, pro *שכני* cordi ^r. Tò *שכני* est cor, vel
mens, à *שכח* *prospicere*, *aspicere*, *cogitare*, *imaginari* ^{*};

quòd aspiciat seu contempletur imagines seu species à
rebus abstractas. Unde etiam *שכנות* & *משכיות* (&
משכיות, Merc.) sunt *pictura* quæ aspici solent ^t. *שכנות*

pictura, *imagines*, Esa. 2. 16. *אבן משכיות* lapis pictus,
Levit. 26. 1 ^v. & metaphoricè *ללב משכיות* (Psal. 73. 7.

vide & Prov. 18. 11 ^x.) *pictura*, seu *prospectus*, *cordis*, i. e.
imaginationes, seu *species rerum* quæ veluti in corde
pinguntur, & ei imprimuntur. Hinc *שכני* cor dictum,

à *pictura* seu delineatione conceptionum animi ^y. Porro,
in Scriptura passim junguntur *cor* & *renes*, ut *cogita-*
tionum propriæ sedes, juxta Hebræos, ut Psal. 7. 10.

& 26. 2. & 73. 21. & c. quæ vulgò *ללב* & *לב* appel-
lantur; utrisque autem hîc inditur nomen aliud, idque
magis poeticum ^z. Quod in genere de visceribus dixe-

rat, [membro priori,] esse in illis sapientiam, nunc
[in seq. membro] repetit, & explicat in qua parte,
nempe in corde ^a. Hæc cum plana sint, alii tamen

commenti sunt *שכני* gallum esse ^b. [De quo vide, si
lubet, Authorem.]

37. Quis enarrabit, & c. ^c *מי יספר שחקים בחכמה* Quis
numeravit, vel numerabit, vel recensuit, (vel explica-
bit, five enarrabit, Merc.) *nubes*, seu *æthera*, (vel *cælos*, P.

five *stellas cæli*, Targ. al. quod convenit cum Psal. 147. 4 ^c.)
in sapientia? Mo. Merc. ^o. & c. Quis tam
prudenter fecit cælos eo numero quo sunt ^{*}? Quis

ætheris rationem tam sapienter explicavit? Ca. Quis
sapientia suâ ætheri dictabit quæ faciat? Ti. *שחקים* qui-
dam *cælos* vertunt, q. d. Quis cæli orbes, motus, stel-
las, & c. explicare queat? Sed malim, *nubes*, aut *æthera*,

ob sequens hemistichium. Nec mirere ab homine
hîc rediri ad cælum vel aerem, quia repetitionem ejus-

dem rei, verbis tamen commutatis, aut ordinis obser-
vationem, non exactè curat Scriptura ^d. [Alii aliter.] ^d Merc.

Quis sapphirinas efficit nubes, & c. JT. Quis sapphiri-
num reddat cælum, & c. Vox *ספיר* usitatè est nume-
rabit; hîc autem fuscipit novam significationem à no-
mine *ספיר* sapphirinus; quod postulare videtur antithesis

sequens, & *lagenas*, & c. ut sensus sit, Quis cælum
nunc serenum & solum, nunc verò nubilum, reddat [†]? Pi.

Verbum *ספיר* à nomine *ספיר*. Sic & alia verba, non à
radice, seu prima conjug. Cal, sed à conjugato no-
mine, significationem habent. Sic *ספיר* masculabitur,

Exod. 34. 19. non à verbo *ספיר* recordari, sed à *ספיר*
masculus: & *ספיר* scrutaberis ramos, Deut. 40. 20.

non à *ספיר* ornavit, sed à *ספיר* ramos: & *ספיר* per-
didit, 2 Paral. 22. 10. (ut patet ex collat. 2 Reg. 11. 1.)

non à *ספיר* loqui, sed à *ספיר* pestis ^f. ¶ *Et concentum*
cæli (i. e. ordinatissimum cursum ^g) *quis dormire* (i. e.

cessare, Me. T.) *faciet*? *וַיְנַבְּלֵי שָׁמַיִם מִי יִשְׁכְּבוּ* Et la-
genas, seu *hydrias*, five *utres*, (vel *mensuras*, Ch. co-
lumnas, Sy. Ar. *defluxus*, five *fluxiones*, Mo. Ca.) *cælo-*
rum (vel, *quæ descendunt de cælo*, P. V. i. e. ex aere:

significat quæ naturâ suâ è sublimi cadere solent in
terram ^h: *nubes cæli*, quæ comparantur *utribus*, Targ. al.) ^h V.

quis collocat? vel *collocet*? vel *collocavit*? Merc. Pi.
Targ. al. D. Coc. vel, *jacere facit*? (ut *שכבה* טל,
Exod. 16. 13, 14. *cubatio*, i. e. *descensus*, vel *positio*,

roris, & *שכבה* טל, Levit. 15. 16, 17. *cubatio*, i. e. ef-
fusio, *feminis*. Sic Gallicè dicimus, *coucher quelque*
chose, pro *mettre*, in cælo scilicet ⁱ, five in aere. Imò ⁱ Merc.

quis continet eos utres, nempe nubes, illic ^k? Quis ^k D.
constituet? Ch. *coeruit*? Ca. *erexit*? Sy. *quis sistit*, nempe

imbres ^l? *disposuit*? Cod. *quiescere fecit*? vel *faciet*? P. ^l G.
Mo. V. Of. q. d. Quis effecit ut omnia illa gravia quæ
deferuntur ex aere in terram consistant in terra tan-

quam in centro, nisi ego ^m? [Al. sic;] Poteritne quis ^m V.
nubibus imperare, ut cessent fundere pluvias in ter-
ram ^{*}? *Lagenæ cæli* sunt nubes in quibus aquæ, velut ^o Of.

in lagenis aut cadis, asservantur summo miraculo, ut
itâ aquæ, deorsum tendentes suâ naturâ, in sublimi
maneant, & non statim è nubibus defluant. Nubes

appellantur *utres* etiam Psal. 33. 7 ⁿ. Al. *quis prosterнат*? ⁿ Merc.
JT. i. e. Nubes velut in utres digestas quis exoneret ^o? ^o Jun.

Sym. vertit, *וְיִסְּרָא*, & c. & *organa cæli* quis guber-
nabit?

38. Quando fundebatur, & c. ^p *בְּצֶקֶת עֵפֶר לְמוֹצָק* [Va-
riè reddunt.] Dum funderet terram ad Muzak, quod
est medium terræ, cui terra incumbit P. Quando po- ^p Mar. ex

sita est terra in fundamento, Ch. in Mar. Fundamentum ^q He.
autem terræ est centrum, quò gravia feruntur ^q. Cum ^q Mar.

terra, scil. ut solidissima omnium rerum, centrum con-
stitueretur & consolidaretur quò omnia gravia descen-
derent. Itâ *מוֹצָק* robustum est à *צֶקֶת* arctavit, ut Job.

36. 16. pro *angusto* ^r. Nec alienum videtur, ut aeris & ^r AE. in
nubium terræ rigandæ necessariorum fiat simul mentio-
cum terræ fundatione ^{*}. In fundendo (vel, quum fun- ^{*} Merc.

dunt, Ti. dum conflat, M.) *pulverem in concretionem*, Mo.
vel, in rem solidam, M. vel, ad solum, Ti. Quis fudit pul-
verem super terram? Sy. Ar. Ut perfusio sit fermentanda

terra, i. e. Ut terram, quum pulverulenta est, immixtis
pluviis fermentet ad glebarum compagem ^t. Ut fer- ^t Jun.

mentetur pulvis ad perfusionem, i. e. quum fuerit pulvis
perfusus aquâ è lagenis effusâ. *בְּצֶקֶת* cum JT. verito,
fermentationem, à *בֶּצֶק* fermentari atque intumescere; &
suppleo præfixum ^u, q. d. *בְּצֶקֶת* ad fermentationem ^u. ^u Pi.

[Sensus loci est, q. d.] Nempe, quo tempore pulvis ter-
ræ concrevit in glebas imbre fermentante ^x. Quum ^x G.

induratur, vel roboratur, (ad verb. funditur,) ad ro-
bustum, D. ex Merc. i. e. itâ ut sit robustus & durus ^y: ^y Merc.
vel, itâ ut consolidescat; itâ *מוֹצָק* accipitur suprà 11. 15.

& 37. 18 ^z. vel, ut solidum, Cod. Quando densata con- ^z D.
cresceret humus, Ca. Quum duresceret pulvis, vel terra, in
duritiem illam, P. V. insignem scil. quam præ se fert ^a. ^a V.

Quando perfunditur pulvis (imbre) in fusionem, i. e. ut
pulvis cohareat, acsi quid ex ære fusum esset ^b. Hunc ^b Of.
vers. juncè cum præced. Quis, inquam, nubes in cælo
collocat, ut ex illis depluat cum terra indurescit, & c.?

מוֹצָק fusile (à *צֶקֶת* fudit) pro robusto, ut Job. 11. 15.
& 37. 18 ^c. ¶ Et glebæ, & c. *וַיִּגְבְּיוּ* Et glebæ ^c Merc.
agglutinantur, Merc. D. cohererent, Mo. compinguntur, M.

coalescerent,

coalescerent, Ca. compacte sunt, Ch. sibi invicem adhæserunt, P. velut conglomerata coherescunt, Ti. & ut glebæ conglomerantur, JT. Pi. Hic supplendum *וְיִשְׁכְּבוּ*, quia sequitur verbum futuri temporis. Estque syntaxis variata, cujus multa exempla habuimus d. Glebæ, five terræ partes, quæ antè ficcitate disjunctæ & divulsæ fuerint, humore aquæ continentur & uniuntur ac agglutinantur. Porro, assidue Deus hoc facit, ut nubes in cælo statuantur ad fundendam pluviam, quò terra hircens consolidetur & contineatur. Alii *וְיִשְׁכְּבוּ* [in præced. vers.] reddunt, *quiescere faciunt*; i.e. reprimunt nubes nè ultra pluant, ubi terra satis roborata est & compluta †. Sensus loci est, Quis efficere potest ut, quando omnia luto plena sunt ex abundantia pluvix, rursus pluvia cohibeatur, nisi solus Deus †?

39. Numquid capies, &c. *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* Num venaris, vel venaberis, (vel apparas, V.) prædam, Merc. M. P. &c. (vel escam, five cibum, o. Ch. Sy. Ar. V.) leoni? Mo. P. V. M. Mar. Sy. Ar. animali voracissimo & immanibus leonibus, JT. *leona*, Of. ex Vulg. Malim, leoni seni, five vetulo, Merc. Pi. Coc. D. (quia mox opponuntur *וְיִשְׁכְּבוּ* juvenes leones b.) Vide supra 4. 10. Et animam, &c. *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* Et vitam (vel animam, P. Merc. D. appetentem scilicet, Merc. five appetitum, Ca. Pi. D. Al. catervam, JT. Id quidem significat quum de hominibus sermo est, ut Psal. 68. 31. in hoc autem libro *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* est synonymum *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* leonculorum, vel leonum juvenum, (vel draconum, o.) explebis? vel, exple potes? vel, imple? P. Merc. Mo. JT. Pi. &c. Aut catulus leonculorum explebis defectum? M. Et postum sufficientem exhibebis catulis leonum? Ti. Quis illis cibum parare possit quanto indigent? Et tamen Divinâ providentiâ hoc fit, ut se intra deserta continentes magna ex parte ibi abunde inveniant unde alantur, nec in loca culta excurrant, ut in homines sæviant. Vel, Num audebis leoni famelico prædam objicere? & unde factum ut ita efferâ fit naturâ? Leo vetulus, teste Ælian. Hist. anim. 9. 1. quum viribus deficientibus non amplius venari potest, à juvenibus, prædâ captâ rugitu eum ad participationem prædæ vocantibus, alitur. Anima hic pro appetitu sumitur, Psal. 27. 12. Prov. 23. 2. Anima pro fame in aliis Psalmorum locis. Hic [ab initio hujus versûs] transitus fit ab Æthereis aerisque rebus ad Animantium historiam. [Non pauci itaque cap. 39. ab hoc versu inchoant, & hic versus, qui plerisque est vers. 39. capitis 38. est illis vers. 1. cap. 39. Ità JT. Pi. V. &c.]

40. Quando cubant (vel jacent, Ti. decumbunt, P.) in antris, vel lustris, Ca. *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* Quum incurvantur, vel incurvant, five deprimunt se, (vel inclinant, Ch.) in lustris, Merc. Pi. habitaculis, Mo. P. speluncis, Coc. cubilibus, Ti. in atriis suis, JT. Gestum & habitum leonum insidiantium describit, demittunt se, &c. Vide Psal. 10. 10. *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף*, vel *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף*, incurvavit sese, non à *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף*, ut vult AE. Et in specubus, &c. *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* Manent, vel sedent, in umbraculo (suo scil. Merc. vel, in tugurio, M. JT. in tuguriis, Pi. i. e. in specu, Merc.) ad ipsum latibulum, Mo. in ipsis insidiis, M. propter insidias, P. sub. faciendas, passivè, nè capiuntur à venatoribus P. Ad insidias, Merc. JT. Pi. indè insidiantes animantibus prætereuntibus. Verto, quum manent, &c. Pi. Pendet ex superiori versu. Tempus cibandi leonis non omne hic in exemplum capitur, sed quando in latebris sedet, i.e. quum ipse venari ob defectum virium non possit, sed animalculis imbecillioribus insidiatur *.

41. Quis (nisi ego) preparat (vel parabit, Merc. i.e. parare solet *), corvo (i.e. corvis, collectivè, Pi.) escam suam] Vox *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* propriè venationem, deinde, per met. adjuncti, cibum venando captum, signa *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* venari v. Quis ei certum & quasi fixum cibum tribuit? (*וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* certum & firmiter statuit.) Nemo, nisi solus Deus †. Quando pulli ejus clamant ad Deum] [Sim. omnes.] Vociferando opem Dei quasi implorant. Metaphora *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף*. A parentibus aliisque destituti, clamore suo velut ad Deum confugere se testantur. Confer Psal. 104. 27. & 147. 9. Vagantes, &c. *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* Errant huc illuc (& errant, P. V. Ti. aberrantibus, JT. utrumque oberrant, nempe circa nidum, deserti à

matre †, absque cibo? Merc. M. penuriâ cibi? JT. quod? Pi. non fit esca? P. V. sim. Pi. dum sine pastu vagantur? Ca. Vide hic Dei providentiam, etiam in bestias, & in minimis, &c. Corvorum autem meminit, 1. quia avis Merc. hæc inutilis & deformis ab homine non curatur: 2. quia carnem comedit, eamque satis multam b. Scult. 3. quia ad prædandum imbellis est c. 4. quia horum Coc. pulli à parentibus suis deseruntur d. [Cujus varias d. Ità Merc. causas referunt.] Vel, 1. quia pulli implumes candidi Scult. &c. apparent, ideòque à corvo nigro pro suis non agnoscuntur, & sic per 7 dies, donec nigrescant plumæ, deseruntur: interea a rore, & à muscis nidum circumvolitantibus, ut etiam à vermiculis ex stercorebus eorum natis, aluntur †. Sed vix idoneum de his testimonium affertur. Scribunt Arabes nihil foedius five deformius esse pullis corvorum. [Vide in BA.] Sed hoc certum est, nulli nidum suum sordere, & nullum esse animal cui sibi similitudinem forma non placeat. Canis canem videtur esse quid pulcherrimum, & bos bovi, &c. ait Epicharmus in Laert. & Cic. de Nat. deorum l. 1. An putas ullam esse terrâ marique belluam quæ non sui generis belluâ maximè deficiat? Vel, 2. ex oblivione b. Serv. in 1. Georg. Plinius, inquit, dicit corvos esse obli-viosos: quod probat ex eo, quod res quas absconderint derelinquunt, & quod plerumque ad nidos suos non revertantur. Verum corvus est aliis satis sagax, ut etiam linguam humanam imitari discat k. Vel, 3. ex ingluvie, five voracitate, propter quam apud autores infamis est corvus, quâ motus pullos statim nido & regione expellit, ut ipse cum compare solus cadaveribus illius loci vesci possit. Unde in textu pulli vagari dicuntur, quod illis in nido adhuc hærentibus non satis convenit l. Corvi pullos suos, cum jam potestas volandi est, primum nido ejiciunt, deinde regione totâ expellunt, ait Aristot. Hist. 9. 31. simil. Plin. 10. 12. Ælian. de Animal. 2. 49. Tunc ergo quum nondum sint plenis viribus, nec dum ad victum suo labore comparandum assueverint, consilij prorsus inopes, magnâ voce crocitant, tanquam de parentum acribus ad Deum expositulantes, qui illis suggerit prout opus est, &c. Porro, nihil hic corvis peculiare tribuitur; sed illorum, ut alibi passerum, Matt. 10. 29. inter reliquas aves fit disertâ mentio, ut pateat Dei providentiam etiam ad vilissima se extendere m.

CAP. XXXIX.

1. Numquid nōsti tempus, &c. *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* Tempus partus (vel pariendi, D. o. parere, Mo.) ibicum? five caprearum? vel caprarum petra? Merc. Mo. G. sim. Ca. V. Pi. JT. &c. i. e. habitantium in rupibus. *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* dicuntur à scandendo, quod scandant altas petras, à *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* ascendere b. *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* ibex non reperitur, sed *וְהָיָה לְבִיא טָרֵף* Prov. 5. 19. & plur. non *וְהָיָה לְבִיא טָRIF*, ut analogia postulabat, sed *וְהָיָה לְבִיא טָRIF*; unde tamen regimen *וְהָיָה לְבִיא טָRIF* ibicum, ut *וְהָיָה לְבִיא טָRIF* pueri c. *וְהָיָה לְבִיא טָRIF* alii cervos, alii Merc. binulos, alii damas, exponunt; alii ibices, [itâ P. Ti. Merc. Ch. G. Sy. Ar. RS. & R. Levi in BA.] alii rapticapras, [itâ Ca. Pi. JT. V. Mo. M.] alii tragelaphos, [itâ o.] alii denique hircos sylvestres. Miramur tantum in re facili diffensum. Ibicum esse multa suadent. 1. Sedes, in summis montibus, 1 Sam. 24. 3. Psal. 104. 18. Est proverbium Arabum de iis qui jungunt *וְהָיָה לְבִיא טָRIF*, Jungit alorvias (sic vocant hujus animalis foeminas, eæ autem degunt in vertice montium,) cum struthionibus, qui habitant in locis planis. 2. Vastitas cornuum, quæ à capite reflectuntur usque ad nates, quæ etiam duritiæ suæ eum tutantur à petris, &c. dum ex loco excelso in dorsum se conjiciat, & se præcipitem det. 3. Præceps hic saltus, aut lapsus in cornua. 4. Pietas erga parentes, quos, cum infirmi sunt, præmanso cibo alit d. In horum animalium partu aliquid mirandum esse docet hic locus, licet nos fortè lateat, quibus ignotum est hoc animal. Vel, 1. quod in inaccessis petris pariant, & sic modus partus homines ferè lateat. Vel, 2. quod vicina partui à vehementissimis saltibus

† Scult. saltibus & lapsibus nullum sentiant damnum †. Vel,
3. quod singulare tempus, ut 8 menses, à Deo statu-
tum habent. Vel, 4. quod difficillimè pariunt †. De
momento temporis loquitur quò pariunt, quod à Deo
præfinitum est, & ex ejus voluntate ac providentia
pendet, non nostra: Nos autem nec tempus quo pari-
tura sunt certò scimus; nec, si sciremus, eas parturien-
tes adjuvare possumus; nec scimus cur tot præcisè
mensibus gravidæ sint, ad quod hoc loco respexit †.
¶ Vel parturientes cervas observasti? ita M. Ca. G. לולת
חמור [אילת חמור] Parturire (vel, parturitionem, Merc. fa-
turam, Ti. enisum, Coc.) cervarum (vel, quando partu-
riunt, &c. Ch. Et, vel an, tempus, five momentum, quo
parturiunt, &c. P. Pi. Merc.) observabis? Merc. ut eas
adjuves †. Vel, observasti? P. Pi. חמור per præteri-
tum vertitur propter præcedens præteritum †. Vel, ob-
servas? JT. Coc. לולת est infinitivus Pihel, à לול
dolere †. Infinit. pro nomine; ut in Latio, tuam scire,
thum amare, &c. †. Notant Philosophi cervas summa
cum difficultate & anxietate, ac periculo tam fœtus
quàm suo, parere: de quo vide ad Psal. 29. 9. Tra-
dunt etiam eas herbâ fœli uti ad faciliorem partum.
Mira hæc Dei providentia, quod, omnibus cum careant
humanis adjumentis, quas mulieres parturientes ha-
bent, prævidentes tempus partus, tamen Divino be-
neficio ita exonerent alvum, ut ferè nec se nec suos
fœtus lædant. Sensus loci est, Nostine quo tempore pa-
rere soleant animalia quæ difficillimè pariunt, ut illis
succurras? An obstetricari potes cervis fœminis?
Sunt enim earum partus difficiles, Plin. 8. 32. ut ex eo
pater, quod loca humanis trita vestigiis quærant, [ubi
scil. parturiant,] ut post Aristot. Plinius testatur P.
2. Dinumerasti, &c. חמור ירחים תמנה Numerabis
(vel, Numerasti, P. Pi. Aut numerare vales, M.
sim. Ti.) menses (qui lunares sunt Hebræis; Heb. lunas,
hæc enim suo ambitu efficit menses), implebunt? Mo. V.
quos implent? five complent? five perficiunt? M. Pi.
Merc. Nempe, cervæ uterum gestantes; & ibices †.
Vel, quibus implent? vel implere solent? sub. partus,
Mar. vel conceptum, P. fœtum conceptum, V. Ut & mo-
mentum conceptus earum & partus scias? id quod
difficile fuerit. Quomodo ergò opem ferēs illis? Vel,
Observasne, numerasne, sicut ego? A mea providentia,
non tua, hæc animantes tempus partus præsentunt, ac
remediis quibusdā naturæ ductu ad facilius parien-
dum utuntur. ¶ Tempus partus, &c. Heb. pariendi eas,
Pi. De momento rursus loquitur, quod soli Deo notum
est. Cum illæ in perpetuo motu & metu viventes
sæpe legitimum naturæ tempus antevertant †.
3. Incurvantur, &c. חמור ירחים תפלה In-
curvantur, vel, Incurvant sese, P. Merc. D. Mar. Ch. Con-
nituntur, Coc. Accumbunt, i. e. præ dolore feræ pro-
sternunt se in terram: q. d. Cætera animalia optimè
sese componunt ut faciliè pariant; ista verò alio modo
sese componunt. Accubant, M. Ut incurvent sese, ut
commodiùs pariant, &c. qu. d. Tūne hoc efficit? Scisne
quo pacto incurventur, & fœtus suos exclu-
dant? Nostine tempus quo incurvant se? Pi. [Reli-
qua sic reddunt;] Fœtus (vel, & fœtus, M. Pi. seu pullos,
five hinnulos,) effringent, M. confringunt, V. Mar. vel
conterunt, P. Quia vulva earum stricta est, doloribus de-
bilitantur; membranas quæ sunt in ventre earum con-
fringunt vehementibus agitationibus. Findunt, vel
diffundunt, Scult. R. Levi in Merc. id quod חמור sign.
Job. 16. 13. Cum diffissione (vel, sui laceratione †,) eni-
tuntur, Pi. dilacerantur, Ch. se dirimunt, M. Ut edendo
dissecant se, JT. i. e. dilatent matricem ad pullos eden-
dos. Enituntur, Ti. excludunt, Merc. Coc. Ca. Fissâ
& apertâ tandem matrice edunt suos fœtus. Quo, in-
quam, tempore fœtus excludunt? ¶ Et rugitus
emittunt, חמור ירחים תפלה Dolores suos remittunt,
P. V. vel dimittunt, Coc. Si quando natura conetur
emittere fœtus suos, videntur resistere, non adjuvant
naturam, non enituntur, sed remissæ fiunt. Dolores
abire sinunt in vanum, non enitentes, &c. quod partum
accelerat, quum parturiens dolores non dissimulat, aut
intra se continet. Dolores suos (& tormina, Merc.
vel partus, M. fœtus cum doloribus, Merc. Pi. Ti.)
emittunt, Merc. M. Pi. Mar. &c. i. e. Rugitus præ do-

lore ejiciunt à se. Suis defungentes doloribus, Ca. Tem-
pore quo emittunt fœtus dolore afficiuntur. חמור
sign. funes; inde dolores, parturientium inprimis, qui-
bus tanquam funibus constringuntur. Et si magnâ dif-
ficultate laborent, Divinâ tamen providentiâ fœtus
feliciter edunt. Merc.

4. Separantur filii earum, חמור ירחים Abrumpent,
o. Et educant, Sy. Ar. Gliscunt, Ca. Pinguescunt, Ti. V.
Mar. Confortantur, Ch. Convalescunt, Mo. Merc. V. At-
tamen convalescunt, P. vel, sani evadunt, V. D. Nihilo-
minus revalescunt, Pi. in tanta quamvis pariendi dif-
ficultate P, ex qua pulli imbecilles & languidi sunt, &
& vix credibile erat eos salvos editum iri. Valent,
Coc. Et cum invaluerint, M. חמור sign. valere, incolu-
mem esse, Esa. 38. 16. Nota porro hîc genus subindè
mutari, nunc חמור, nunc חמור, affixo posito, quod sub uno
genere utrumque sexum complectuntur, ut passim fit
in linguis. ¶ Et pergunt, &c. חמור Crescunt
(vel adolescunt, Merc. multiplicat se, five multiplicatur,
Mo. D. Mar. incrementum capiunt, V.) frumento, vel, in
(vel à, Ti.) frumento, Merc. Mo. Mar. M. Ch. V. Coc.
Scult. sim. D. Cervi enim latè sata frumentorum de-
pascuntur. Vel, foris, five sub dio, five per agrum,
P. V. Pi. JT. Nomen חמור Hebræicè frumentum, Sy-
riacè agrum, vel campum, significat, Dan. 4. 9, aliàs
11, &c. ¶ Egreduuntur, & non revertuntur ad eas
[Sim. omnes.] Matres scilicet; ut חמור de fœminis
dicatur, generum confusione: vel חמור vertendum,
sibi, quod eleganter redundat. Non jam indigent
parentum educatione, providente illis Domino. Cervæ
editos partus exercent cursu, & fugam meditari docent, ad
prærupta ducunt, saltumque demonstrant; Plin. 8. 32. Nulla
memoria laboris materni, matres non amplius
cognoscunt, neque in turmas coeunt, sed solitaria ver-
santur, &c. Matrem relinquunt, naturæ quodam
instinctu, quàm primùm ejus operâ se posse carere sen-
tiunt. Si liceret per Masorethas, totum versum sic
distinguerem; Valent caruli earum, crescunt, foras ex-
eunt, neque ad ipsas revertuntur: Foras, i. e. extra lustra
in quibus mater eos pepererat, &c. חמור Hebræis som-
niare, sed Syris valere, est. חמור, vel חמור, idem est
Chaldæis quod Heb. חמור foris, Gen. 24. 31. Exod.
21. 19. חמור est & triticum. Verùm hinnuli tritico ali
non solent, quia in desertis incultisque locis ferè de-
gunt. Præterea, in Arabia, cujus Job erat incolâ, me-
tuntur segetes Martio & Aprili mensibus, quibus hin-
nuli nondum nati sunt. BA. I. 3.

5. Quis dimisit (vel emisit, Pi. D. P.) onagram (asinum
sylvestrem, Ti. ferum animal, JT.) liberum? Ità Merc.
Mo. &c. ut libere per desertâ oberret, velut solutus ab
hominum vinculis, quibus alia jumenta adstricta vi-
dentur. Tradunt hoc animal esse maximè efferum, &
planè indomabile & intractabile. Quis eum hâc na-
turâ creavit nisi ego? Consilia ergò Dei non est, quod
homo inquirat; cur hoc aut illud ita fecerit; cur alios
hominum leniores, alios truculentos, esse patitur; cur
hos suavis tractat, alios affligit. Q. volunt חמור esse
generale ferarum nomen. [Ità JT. accipiunt.] Ex-
emplum ducit ab immanueta ferarum omnium na-
tura, quam solus moderatur Deus. Sed malo esse pe-
culiare feræ nomen. Mox aliâ voce nominatur חמור
חמור & חמור in Hebræorum usu sunt voces
prorsus synonymæ, quarum unam cum Arabibus, al-
teram cum Syris, communem habent. Bis ergò idem
hîc dicitur diversis verbis, ut hoc libro passim. Porro,
onagram indomabilem esse nonnulli perperam sta-
tuunt, contra Varr. de Re rust. 2. 6. Plin. 8. 43. &c.
neque id docet Job, sed tantum suâ naturâ liberum
esse. ¶ Et vincula, &c. חמור חמור חמור Et vincula (vel lora, JT. Pi.) onagri (asini sylvestris, M.
JT. Pi.) quis solvit? P. Merc. &c. Heb. aperuit? Pi. i. e.
Quis eum liberum dimisit? חמור est vox (Chald.)
חמור חמור חמור, quâ onagri ruditus utcumque effingitur,
ut rudendi Latina voce. BA. I. 3.

6. Cui, &c. חמור חמור חמור Cuius domum
(i. e. habitationem, Merc.) posui solitudinem, Merc. Ti.
Mo. vel, desertum, M. vel, in solitudine, P. vel, campe-
stria, Pi. Cui disposui campestria pro domo ejus, JT. Onagri
in solitudine vivunt, Jer. 2. 24. Of. 8. 9. In solitudinibus
Arabia

Arabia, in qua Jobus habitavit, eorum plurimos esse tradit Xenophon, l. 3. de Expedit. Cyri^k. ¶ In terra, &c. [סלח] Salsuginem, Mo. Merc. terram salsam, P. J. T. five salsuginis, Pi. h. e. sterilem^l, (ac si sale conspersa esset: confer Jud. 9. 45. Psal. 107. 34^m.) asperam & incultamⁿ.

7. Contemnit, &c. [ישחק להמון קריה] Ridet multitudinem, five turbam, (vel strepitum, Coc. Scult. ad strepitum, Merc. ab [חמ] strepere^o), civitatis, P. V. &c. i. e. Non curat^p; contemnit^q. Met. effecti, & metaphora [מאגזגזגזג]. De fera loquitur more hominis, qui quod contemnit ridet^{*}. Non timet sibi, etsi turba, &c. impetaret ipsum. q. d. Mirum est quodd illud animal tantis viribus polleat^t. Non est sollicitus de multitudine, &c. Sic ridere sumitur supra 5. 22. & Prov. 31. 25. Sic Deus ridet quos contemnit, Psal. 2. 4. & 37. 13^v. Ei volupe est in desertis agere^{*}; nec frequentia civitatum movetur, ut illic esse velit, ut pleraque animantia cum hominibus versari consueverunt^v. Rusticam vitam amat tumultu urbano liberam^z. Urbis frequentiam non novit, quia degit in solitudine^a. ¶ Clamorem, &c. [ישמע לא יושא] Nec audit (vel timet, Sy. Ar. non vult audire, V.) clamorem, vel clamores, five strepitus, vel fragores, agasonis, Ti. vel venatoris, Q. in Mar. exactoris, P. Mo. Merc. J. T. Pi. &c. ejus scil. qui vult eum jugo subdere, & in servitutem redigere^b, & velut ab eo operam exigere. [יש] est, praefectus qui a subdito aliquid exigit. Nihil tale curat onager ab hominum jugo exemptus^c. q. d. Cicurari non potest^d. Al. principum, Sy. Ar. [פועלגזגזג], ejus qui tributum colligit, o. in D. Non audit publicanorum tumultus: Proverbiale dictum ad significandam tranquillitatem^f. [יש] exactoris, angariatoris, qui ad operas cogit afino cicures. Simile quid supra 3. 18^f. [ישא] a [שוא] ficta radice, quae idem valet quod [ישא] insonuit, prestrepuit^g. Non audit, i. e. contemnit, non obedit istis clamoribus^h.

8. Circumspicit, &c. [יתור הרים מרעהו] Investigat, five Exploratio, montium (vel, Exploratum in montibus, J. T. Quod in montibus conquirat, five investigat, Ti. Pi. sic Merc. D.) pastus, vel pascuum, vel pascua, ejus, P. V. Mar. Merc. D. Coc. &c. sub. est, vel, sunt, Coc. Ti. &c. Explorati montes praebent ei pabulum, Ca. Explorat in montibus pascua sua, M. sim. Ch. Considerabit montes pascuum suum, o. Sed [יתור] non est verbum, (tunc enim pro Scheva haberet Camets sub Jod,) sed nomen, cum Jod Heemantico: ut [יקום] substantia, à [קום] surrexit; [יבול] proventus, à [בול] furculusⁱ. Sensus est, Non exspectat cibum ab homine, ut jumenta sub potestate hominum, &c. sed per montes quaerit pabulum^k. [יתור] vel à [תור] indago, indagatio; vel à [יתר] superabundans, excellentissimum^{*}. ¶ Et virentia, &c. [וירוק כול ירוק ירוש] Et omne viride, five omnia viridia, (i. e. omnis generis herbas^l), querit, five vestigat, Pi. Coc. o. Ch. Et post (vel postea, Mo. posthac, M.) omne virens inquirat, Merc. P. D. &c. Eligit montes herbosos, & vescitur herba^m. [ירוק] virens est nomen adjectivumⁿ. Alibi, viriditas herbae, pro herba virente^o. Cum ergo hunc curem, conclude me etiam hominis curam gerere. Cum ejus naturam mutare non possis, nec rationem à me requiras, cur non eum iisdem quibus domesticum asinum oneribus & vinculis subjecerim: Noli etiam me arguere, quodd huic plus oneris quam alteri imposuerim, aut leges ordinis mei mutare^p.

9. Numquid, &c. [האברה רים עבדה] Num volet monoceros (vel unicornis, J. T. Sy. Merc. vel rhinoceros, P. V. Mo. Ti. Mar. Ar. M. vel oryx, five bicornis capreae species, BA. 1. 3. 27.) servire tibi? Merc. Ti. Pi. Coc. Scult. o. in Mar. D. G. ex Sy. Num acquiescet—ut serviat tibi? M. sim. Merc. [רים] pro [ראם], sicut Psal. 22. 22. [ראם] pro [ראם], & quiescenti facto; hic autem^q pro [א]. Rhinoceros unicum habet cornu, in nare, idque exiguum: at monoceros habet in media fronte cornu unicum oblongum & prominens, quo maximè valet, ut & id robur est^r. [Sed de [ראם] vide ex multis, imprimis ex Cl. Bocharto, fusè annotata ad Num. 23. 22. quae non opus est hic repeti.] ¶ Aut morabitur (vel manebit, Ca. Ch. pernoctabit, Mo. cubat, Sy. Ar.) ad praesepe tuum? Ità P. Ti. Pi. &c. vel, praesepe tua? Merc. J. T. Pi. Est enim duplex le-

gio^r: [אבוס], ut plerique habent, & [אבוס]. Est autem ab [אבוס] praesepe, in qua forma Tzeri non mutatur^t; ut patet ex Isa. 1. 3. ubi [אבוס] in regimine^v. Sed hic praeter morem mutabitur^x. Vel, est ab altera forma ficta [אבוס], forma [אבול] terminus; quod malim^z. Num alligabis eum ad tuum praesepe, ut boves aut jumenta, tibi illum aliorum more subjiciens? Declarat quàm indomitum hoc sit animal^a. Bos, cum per diem laboravit, gaudet ad praesepe duci, ubi pabulum & requiem invenit, &c^b. Nos vidimus rhinocerotem in stabulis regis; sed nullus vidit monocerotem ad praesepe: quare rectius hæc de monocerote accipienda^c.

10. Numquid, &c. [האשר רים בתלם עבדו] Num ligabis—(ligares, J. T. Pi.) in sulco (ad sulcum, Scult.) fune, vel loro, suo? P. V. Merc. Mo. Ch. Mar. D. ut subaud. ante [עבדו]^d: vel, in sulco, vel porca, loro sui? Merc. Ch. in D. i. e. in sulco ad quem alligetur suo loro. Sed prius malo^f. Vel, ad sulcum funis sui? ut secundum funem quo tu cum regas sulcum agat^g. Pro sulco faciendo fune suo? M. Loro, ut arando porcas faciat? Ti. Sulcus est proprie lacuna vomere facta: [חלם] autem est porca, quae est terra inter duos sulcos elata^h. Vel, ad arationem (Heb. ad porcam: [ח] notat hic motum ad locum, atque adeò finem; ut supra 24. 5. [בפעלם], ad opus suumⁱ), densò fune ejus? J. T. Pi. i. e. fune ei destinato, seu ad eum ligandum facto^j. Fune qui tunc ipsius erit ubi eo vincietur; vel simpliciter, fune, ut in [עבדו] paragogicum sit, sicut in [בני] filius^k. Sensus est, Num continebis in jugo ut boves^l, quos ad jugum alligas ad terram arandam^m? Al. Num ligabit (i. e. ligatum detinebitⁿ)—in sulco lorum ejus? V. R. Levi in Merc. ut [ח] sit tertia scem. & [עבדו] sit scem. quod ego potius masc. puto, etsi pluralia duo sint [עבדות] & [עבדות]. ¶ Aut confringet, &c. [אם ישרד עמקים אחריה] Num occabit (vel arabit, P. agricolabit, Mo. Mar. complanabit, M. explanabit, Mar.) valles (vel, glebas vallium, M. vel, sulcos; [עמק] enim, licet usitate significet vallem, tamen in genere significat locum profundum: sulcus autem est profundior illa agri arati pars ad cujus latera sunt porcae, i. e. tumuli arando effecti ex glebis è sulco proficillis^p; post te? Merc. G. D. Coc. Scult. Pi. scil. incedendo & occam trahendo; te praeventem sequendo^q. Num glebas post te confringet ad terram æquandam & complandam, ut sit aptior ad sementem recipiendam postquam aratro proficilla est? id proprie [ח], unde [ח] arva, Gen. 14. 3, 8, 10. q. d. Num ejus, ut boum, operà ad arandum uteris? Ejus naturam haud commutaveris^r. Num te subsequens in profundis sulcis glebas confringet? Ti. Num arando sequetur te, ut boves sequuntur? Valles dicit, quodd terrae arabiles ut plurimum sint in vallibus^s. Potius valles seu convalles appellat porcas in terra factas arando, quibus sulci subsunt demissiores. [ח] porca est prominens terrae pars in sulco. Quam ergo porcae deprimuntur, valles complanari dicuntur & occari, ut hic loquitur^t.

11. Numquid, &c. [האברה רים עבדה] An fides ei, vel, confides in eo, Merc. P. Pi. Ti. &c. quodd scil. tibi araturus est, &c^v. ¶ In magna, &c. [כי רב כוחו] Quia multum est ejus robur? Merc. Mo. sim. P. &c. Quasi ejus robore possis magna opera & multa facere^x. Qui robore valent ad opera rustica sunt maximè idonei^y. Verto, quia magna sunt vires ejus: [ח] proprie est vigor ille corporis animalis qui consistit in humido radicali, ut patet ex Psal. 22. 16^z. ¶ Et derelinques (vel permittes, Ti. Merc. concedes, five committes, Merc. D. V.) ei (vel, ad eum, Mo. M. Heb. apud eum, Pi. [ח], pro [ח] ei^a), labores tuos? Vel, laborem tuum? P. Merc. &c. i. e. agrum tuum profcindendum^b? Num committes ei, scilicet gestandas, fruges tuas demessas & labore tuo partas? Met. efficientis^c. Sperasne te araturum terram viribus ejus? q. d. Non; quia non vult colla submittere jugo^d. Haud tibi illum subji- ceres; nec is scitè hoc faceret, quia ei talem naturam non indidi. Hæc minima quum non possis, quum majora poteris, & arcana mea nòsse consilia^f?

12. Numquid credes illi, [האברה רים עבדה] Num credes ei, vel, in eum, M. P. Merc. Coc. V. &c. vel, in eo, Merc. Pi. vel, de illo, V. ¶ Quodd sementem reddat tibi, [ח] ישרד ירעה. Quodd

Quod reddat, vel reddet, semen tuum, P. Merc. &c. Hoc bifariam intelligi potest f. 1. Quod referet domum segetem tuam ubi demessa fuerit 2. Huic sententiæ favet memb. seq. 2. Quod humum tuam tam scitè arabit & aptabit, ut in ea feliciter crescat seges, & tibi tuam sementem reddat, &c. 1. Huic sensui favet verbum *יָשִׁיב* reverti faciet, seu reddet k. ¶ Et aream, &c. *יָסֹבֵב אֶת אֶרֶץ תּוֹבָתָא* Et aream tuam (i.e. fruges aut fructus areæ tuæ, continens pro contento l; vel, areæ tuæ, P. Ti. V. D. vel, in aream tuam, sive horreum tuum, M. Merc. JT. Pi. o. Ca.) congreget? Mo. Ch. P. Ti. colliget? Coc. sim. JT. Pi. congregabit fruges? Ti. Ut in terra ab eo aptata proveniat seges, quæ tandem demetatur, & in aream comportetur ad tritandum: id quod à bobus fit: sed hoc non faciet monoceros. Significat omnes animantium naturas à providentia Dei pendere, non hominum arbitrio, qui eas commutare nequeunt m. q. d. Hoc animal cicurari non potest. Quis autem indidit illi hanc naturam? Deus, non homo n.

13. Penna struthionis, *כַּנְף רִנְנִים נִעְלָם* Ala, vel Penna, pavonum lata est, vel latius perfunditur, sive exultat, V. Merc. D. sim. Coc. Scult. plena est lætitiæ ac voluptatis o. Exultat, h. e. eos exultantes facit, cum pennas intuentur. Sic, pallida mors, quæ pallidos homines facit P. Alis pavo exultat, P. *עָלָה* verbum rarum in Scriptura, idem quod *עָלָה* vel *עָלָה* exultat, occurrit Job. 20. 18. Mirè concisus est hic versus, ideoque difficilis; unde & variè exponitur q. Aut dediti alas plausibiles, &c? M. Alamine exultandam, sive exultabundam, — (propter quam scil. ille exultat, quia videt pulchram esse r,) subdares? JT. vel, tu dā posses? ut infra v. 19 *. vel, fecisti? Pi. Verbum quidem dandi eo versu exprimitur, sed sequente 7. (An dabis equo robur?) quod hic abest ante nomina. Malim ergo subaudire fecisti, quia hic de opere quodam creationis loquitur. Si cui supplementum hoc audax videatur, observet voculam *וְ*, in membro posteriore, postulare ante se 7 interrogativum, cui nullum commodius verbum addi potest quàm verbum faciendi t. [Alii aliter: Ala galli sylvestris, aut agrestis, qui cantat & exultat, Ch. in D. Alii *רִנְנִים* appellativè reddunt: Penna latantium, &c. o. Malim, canentium; nam *רִנְנִים* cantus. Sym. *ἡ ἀλὰς ὅρα ὡς περὶ οὐρα*, Ala, vel Penna, exultationis, sive nitoris, i. e. nitida, circumnecitur, vel circumnascitur. Ità vertit *רִנְנִים*, quod LXX. retinent, & scribunt *ῥεναντι*. Aq. *ἡ περὶ οὐρανὸν αἰνέσων συναπαρτήσῃ*, Ala, sive Alam, laudantium, (id *רִנְנִים* antiquā declaratione; sic enim vertunt Hieron. Zach. 2. 10. & Psal. 84. 3. Aq. & Hi. Deut. 32. 43.) vel canentium, complicatur, vel simul implicat v. Ala exultantium (antiqua hæc est interpretatio vocis *רִנְנִים*: Job. 3. 7. *רִנְנִים*, Schol. *ῥεναντι* Zachar. 2. 10. *רִנְנִים*, Chald. exulta; Psalm. 84. 3. *רִנְנִים*, o. *ἡ περὶ οὐρανὸν*, P. exultabunt *,) lata, Mo. Alis laudum extollitur, Sy. & Ar. in BA. [Perperam itaque eos reddidit Latinus Interpres in Bib. Polyglottis hoc modo, Struthio extollitur.] Pleræque veterum versiones [hujus versûs] non solum inter se dissident, sed etiam absurdæ sunt. Vix ullus est Scripturæ locus qui minùs ab Interpretibus intelligitur. LXX. Aq. &c. pro renanim, legerunt ronenim. Sed Hi. & Chald. ex verborum serie rectè collegerunt *רִנְנִים* esse avis nomen, quod & omnes Hebræi sentiunt, licet in eo discrepent quænam avis sit. Dicitur à *רִנְנִים* cantare, inquit AE. propter suavitatem vocis. Q. in Pomario ait lusciniam esse, sed malo pavonem esse. Ità Pomar. Fortasse est avis canora, &c. vel, avis quæ ob pennarum pulchritudinem exultat, ut pavo; & fortasse is ipse est. Quæ sententia, licet nova, nec nisi cunctanter prolata, tamen à nostris accepta est cum summo applausu, tanquam iis verior quæ ad Sagram. [Pavonem reddunt P. M. V. Merc. JT. Pi. Coc. Scult.] Ità & omnes quas vidi vernaculæ versiones. Nempe pavonem omnes sciunt pennas cum fastu ostentare; nec tamen *רִנְנִים* sunt pavones. Multa obstant. 1. Pavones sunt aves Indicæ, unde primò in Persidem & Mediam & Babyloniam advectos fuisse crediderim, indèque Medicos & Perficos dictos. Invecti erant in Asiam, teste Theophrasto apud Plinium. Ex Barbaris ad Græcos allati sunt; Ælian. Hist. animal. 5. 21. Ex India pri-

mum allati sunt, 1 Reg. 10. 22. diu post Jobi tempora, ubi & *רִנְנִים* vocantur, quod omnes veteres pavos vertunt, ut ubi dictum. India autem Jobi ætate inaccessa erat. 2. Si de pavone ageretur, ave tam eximiâ, non tam paucis transigeretur res; nec in eo capite in quo leones, ibices, &c. multis verbis singuli describuntur, de pavone solum diceretur, Alis exultat pavo. Et vix pavonis & struthionis descriptiones in eodem versu jungerentur. 3. Quorsum à cantu pavones dicantur *רִנְנִים*, cum vocem habeant inconditam, &c? 4. Obstat etiam id quo probant pavones esse, nempe, quod alis exultent; nec enim pavones alis exultant, sed caudâ, testibus Ovid. Metam. 15. 35. Lucret. lib. 2. &c. Non ignoro Poetas alis tribuere *ἡ ἀλὰς ὅρα ὡς περὶ οὐρα* quod caudæ proprium est. Martial. in Xenii epigram. 70. Minaris quoties gemmantes explicat alas: Claud. in Rufinum lib. 1. Patrius roseis pavonum ventilat alas, i.e. caudis, nam ex pavonum cauda fiebant hæc flabella, testibus Martial. in Apophoretis, & Propert. lib. 2. eleg. ad Demophontem. Sed in Scriptura *רִנְנִים* in ave nihil quidquam quàm alam significat. *רִנְנִים* struthiones esse multa persuadent. 1. Hieron. auctoritas, qui sic reddidit, qualis nulla pro pavonibus. 2. Ut duo verba *עָלָה* & *רִנְנִים* in clamandi & canendi significatione sunt synonyma prorsus, ita synonyma esse avium duo nomina ab his deducta credibile est: Itaque ut *רִנְנִים* sunt struthiones femine, [de quo vide BA. 2. 2. 14.] ita etiam *רִנְנִים*. Ex porro sic appellantur *ἡ ἀλὰς ὅρα ὡς περὶ οὐρα*, quia maris vox horridior, femine canora magis. 3. Alis exultare struthiones rectè dicuntur, cum eorum alacritas ex alis tota pendeat: quamvis enim ad volatum iis inutiles sint, tamen currentes mirè juvant, & sunt tanquam vela in navi. Quod tradunt Xenophon in Cyro minore, lib. 1. Diod. 1. 3. Ælian. 2. 27. & 4. 3. Plin. 10. 20. Porro, nulli avium in pennis tanta pulchritudo, ait Card. de Subtil. 1. 10. ob id, inquit, galeas milites non aliis ornant. Quod in usu fuisse testantur Plin. ubi suprâ, Theophr. Hist. plant. 4. 5. Pennæ hæc insuper admodum æquales erant, & tam ex alis quàm ex cauda desumptæ. 4. Præter struthionem decem animalia in hoc & seq. capite describuntur, leo, corvus, &c. quorum singulorum nomina præmittuntur, & pro lemmate leguntur in primo hemistichio; ut, An veneris leane, &c? &, Quis corvo, &c? & eadem semper in reliquis regula servatur. Quidni igitur pari ratione etiam struthio in versûs prima parte ponatur, ad quem sequentem descriptionem pertinere in confesso est? Quod si *רִנְנִים* non sunt struthiones, certum est struthionis nomen in hoc versu non exstare. Nam *רִנְנִים*, quod struthionem vertunt, struthionem non esse certum est, cum migratoria sit avis, Jer. 8. 7; & sursum volet, Zach. 5. 9; & in abietibus nidificet, Psal. 104. 17; & à pietate nomen habet, cum struthio sit avis impia, &c. Thren. 4. 3. Itaque qui *רִנְנִים* hic struthionem, alibi ciconiam, vertunt. Unus est vir doctus & pius qui *רִנְנִים* non solum avem esse voluit cum RS. sed & struthiocamelum. At contra, 1. *רִנְנִים*, si avis sit, à *רִנְנִים* volare, struthioni minimè quadrabit, quæ sola avium est volatus expers. 2. *רִנְנִים* nè avis quidem nomen est, sed pennam aut plumam sign. ut patet ex Ezeq. 17. 7. Itaque struthio hic nè nominatur, de quo tamen certum est dici versu seq. Relinquit in terra ova, &c. quæ absurdè dicerentur de ave, quæ nusquam antè nominata est y. ¶ Similis est pennis herodii & accipitris, *אֵם אֶבְרָהָם חֲסִידָה וְנוֹצָה* [Variè reddunt.] 16. 238, Num penna, sive ala, ciconia, & pluma? Merc. P. V. sub. vel, lata est, & tantam ei affert voluptatem? q. d. Pavo, consideratione pulchritudinis pennarum suarum ductus, venit in oblivionem sui: quæ pennarum pulchritudine caret struthiocamelus, & tamen obliviscitur sui, nempe ovorum suorum, relinqueas ea in arena z. Vel, sub. est à te, & non potius à me? D. Merc. v. Sic & prius membrum interrogativè lego, Num ala pavonum exultat, i.e. jucunda est & elegans, scil. à te? Vel, in utroque membro repetendum *רִנְנִים*, & sic veritas, Numquid nōsti alam pavonum letam & pulchram, quænam hujus rei causa sit, & cur hoc peculiare habeat? & numquid nōsti pennam aut plumam ciconiæ, quamobrem alia sit à penna & pluma pavonum? Vel

Vel sic veritas [posterius membrum,] Num ciconia penna & pluma, scil. talis est qualis pavonibus? q. d. Talis quidem non est, & tamen aliud habet mirandum in natura sua, quod describit in seq. [Al. sic;] Aut pennam, five pennas, ciconia, & plumam, five plumas, sub. dedisti? M. He. in Merc. [Alii aliter:] Sic est ala ciconia & accipitris, Ch. Ego Hieronymi interpretationem aliis præfero, locumque sic verto, Ala struthionis leta, seu extensa; si ala ciconia & accipitris, sub. similis est? q. d. Minimè, cum sit illa penna pulcherrima, aliæ communes. An id nōsti? וְאַתָּה יָדָעְתָּ idem quod וְאַתָּה יָדָעְתָּ accipiter, (sic enim Hi. & o. & Chald. vertunt,) sic dictus à volatu vehementi: Quid ergo mirum si hic addi, ut sæpe fit? Q. sic vertunt, An pennam struthiocameli & plumam? putantes וְאַתָּה יָדָעְתָּ, quæ usitatè ciconia, à וְאַתָּה יָדָעְתָּ dicta, q. d. benefica, hic esse struthionem per antiphrasin, quod ea avis minimè benefica sit, ut quæ & & & est, &c. Sed series vocum & distinctio Hebraica videtur hanc interpretationem respicere. Aut ala ciconia & struthionis: Has producit exempli loco: q. d. Non modò victum, sed & ornatum, animalibus do. Pavonis pennæ pulcherrimæ sunt; ciconia coloris albi & nigri mixtione spectabilis est: vel aliud in ejus pennis esse possit, quod nos lateat, & hic insinuetur. Argumentum tale esse videtur: Sicut quælibet avis suis plumis, ita etiam tu & alii homines suâ forte contenti esse deberent. Ut nemo me carpit, quod superbo pavoni pulchriores dederim pennas quàm piæ ciconiæ; ita nec me deberes arguere, quod malos quandoque vitæ hujus bonis ornem præ piis. Aut (vel an, Pi.) pennam (i.e. pennas, collectivè, Pi.) ciconia, aut struthiocamelus, vel struthiocameli, J.T.G. Pi. sub. daret? J.T. dare posses? G. fecisti? Pi. וְאַתָּה יָדָעְתָּ esse struthiocam. evincunt seq. eianimali propriè convenientia. Et si alam majorem vis, ciconia ac struthiocameli, Coc. וְאַתָּה יָדָעְתָּ, aliàs pluma, hic est struthiocamelus, i.e. avis insignibus (& mollissimis) plumis ornata. Olim putabam ellipsin esse, ut integrum sit, avis pluma: Sed nullum Hebræum avis nomen cum verbis sequentibus, quæ omnia generis foemini sunt, congruit; quia omnia sunt gen. masc. præter וְאַתָּה יָדָעְתָּ, quod sign. avem parvā, idèoque hic non convenit. וְאַתָּה יָדָעְתָּ ponitur pro וְאַתָּה יָדָעְתָּ, q. d. avis plumata, וְאַתָּה יָדָעְתָּ. Sic וְאַתָּה יָדָעְתָּ pavo, (fortè etiam gallus Indicus,) pro וְאַתָּה יָדָעְתָּ, à clangoribus quos edit. [Al. totum verbum sic reddunt;] Utram generosiores sunt ala struthiocameli, an penna plumaque ciconia? Ut struthiocamelus formosior, sic ciconia sapientior est. Ala struthiocameli sunt elegantiores quàm ala & pluma ciconia, Ol. Penna struthiocameli primatum obtinet, si ei conferas alam aut pennam ciconia, Ti. Sic enim Deus inter bruta animalia variè sua dona distribuit. Ad verb. ita reddo, Ala struthionum exultat, verè ala ciconia, & pluma; i.e. quæ verè ala & pluma est qualis in ciconia. & & plerumque idem est quod si; vel nota est interrogatio, ut An. Sed &, monente Kimchio, est particula confirmantis, Verè, Gen. 47. 18. Num. 16. 30. Job. 22. 20. Psal. 59. 16. & 63. 7. Prov. 3. 34. & 23. 18. Esa. 4. 4. & 29. 16. וְאַתָּה יָדָעְתָּ, pro וְאַתָּה יָדָעְתָּ, status absolutus pro constructo, ut Deut. 16. 21. Ruth 2. 17. & alibi, quæ K. per ellipsin exponit. Ità plenè h. l. diceretur, penna, penna, inquam, ciconia; vel, supplendo וְאַתָּה יָדָעְתָּ, (ut Gen. 49. 9. catulus, i. e. ut catulus, &c. vers. 14. asinus, pro, ut asinus, &c.) penna sicut ciconia. Sed hic duo quærenda. 1. Quod pertinet illa asseveratio, Verè ala, &c? Resp. Quia struthio est avis non avis, sed magis bestia, & multa habet quadrupedum propria, ut notant Aristot. de Partibus l. 4. in fine, & Diodorus de Arab. l. 2. & Plinius scribit esse penè bestiarum generis; & Tertul. bestia quedam magis quàm avis. Hinc Arabum proverbium, de eo qui sibi non constat, Struthio neque avis neque camelus est. Itaque hic cum feris quadrupedibus describitur. Quia ergo res & & videri queat tale animal pennas & plumas habere, ut veras aves, ideo dicit, verè penna, &c. & pluma, sub. illis est. Qu. 2. Cur ala & pluma ciconia dicitur, vel, quasi ciconia? Resp. Quia struthio colore pennarum planè ciconiam refert, teste Marmolio. In alis & in cauda magnas habet pennas nigras & albas, ut ciconia pennas. Vide Scaliger. Exercit 230¹.

14. Quando (Quum ille, Pi. Quia, Mo. Ch. LXX. Merc. sic M. vel, Quod, Numquid, inquam, nōsti quod, Merc. Nam, P. At ille, Ca. Sed, Merc. Qui J.T.G.) derelinquit (desert, Ti. Merc. relinquit, J.T.G.) ova sua in terra; ita o. Merc. &c. vel, terra, J.T. vel, humi, G. וְאַתָּה יָדָעְתָּ positum pro וְאַתָּה יָדָעְתָּ, ut Græcè, eis τὴν γῆν, pro, & τὴν γῆν, aut subaudiendum aliquid, ut dicat, relinquit in terram projecta. Sic alibi, in pulverem collocat, pro, in pulvere. Nihil ultra curans illa: nec illa fovet ut pullos excludat; nec de loco tuto despicit. Nō sine causam cur ita faciat? Annon hoc mirum est? Et unde hoc inditum ei putas, ut, contra naturam cæterarum avium & animalium, proprios foetus negligat, &c? Hic verto, sed, ut Gen. 45. 8. Connexio talis est, Struthio alis suis exultat, &c. sed eadem est & &. Aliqua habet in corpore dotes, sed duram mentem, &c. Relinquit, וְאַתָּה יָדָעְתָּ, est numeri enallage, nam refertur ad plurale quod præcesserat וְאַתָּה יָדָעְתָּ. Sed hanc enallage nihil frequentius in Jobi libro. Sic vers. hoc, Relinquit ova, &c. 15. ut pes conculecet illud, [pro, illa, nempe ova;] & paulò infra, Num dedisti equo fortitudinem, &c? Fecisti, &c. Nomen וְאַתָּה יָדָעְתָּ, (sicut & וְאַתָּה יָדָעְתָּ struthiones, וְאַתָּה יָדָעְתָּ ibices, וְאַתָּה יָדָעְתָּ equæ, וְאַתָּה יָדָעְתָּ oves, & hoc ipso loco וְאַתָּה יָדָעְתָּ ova,) utut masculinum terminatione, genere tamen est foemininum. Porro, hinc planè constat avem hanc esse struthionem. Neque enim ulla alia avis hujus criminis verè insinuitur. Quod enim hoc vel simile quiddam cyonis, melea-gridi, otidi, columbae, corvis, tribuunt, commentitia sunt. [De quibus vide Authorem.] Sed struthionem ova sua non rarò in terra relinquere, & negligere, quamvis non tradant Græci & Romani scriptores, quibus hujus animalis natura non fuit satis cognita, mihi tamen ex Arabum monumentis est compertissimum. Damir, Cum è nido prodit ut cibum querat, si reperiat ovum struthionis alterius, illi incubat, & proprii obliviscitur; & à venatoribus inde pulsa nunquam redit. Unde proverbium, Struthione stultior. Tu forsitan, &c? Et super pulverem, five terram, vel, in pulvere, five terra, calefacit, (vel, calefacere solet, Ti.) sub. illa, M.P. Merc. V. nempe ova: i. e. incubat illis. q. d. Mirum est quod obliviscatur ovorum, &c. & non statuat nidum in loco occulto, sed ova ponat humi, non in nido, nec in loco excelso. Fovet initio, sed non excludit, imò verò ibi ea relinquit. Non infidet iis, nè pondere corporis ova comminueret; sed dimittit ea in pulvere, ut calore Solis foveantur, & fotu pulveris animentur. Relinquit ea in calidis arenis, ubi Divina providentia solo calore arenæ pulli inde excluduntur. Cui eidem providentiæ adscribendum, quod non nisi in calidissimis regionibus, Libya & Arabia, (& Aethiopia, D.) versentur, inquit Valesius; unde vocantur struthiones Libyci, aut Arabici, aut Aethiopici. Sed quis calefacit ea? an struthio, quia ea deseruit? aut potius ipse Sol? Fortè dicit calefacit, pro calefiunt, personale pro impersonali; ut alibi, nunciavit Davidi, reputavit, &c. pro, nunciatum, reputatum, fuit. Verto, calefit, sub. unumquodque illorum: Enallage numeri, de qua modo. Alii, calefacit, quod cum præcedentibus non coheret, relinquit — & calefacit — neque enim struthio calefacit ova quæ relinquit. Hieron. itaque personam mutavit, Tu forsitan in pulvere illa calefacies? quia tam potest esse 2. pers. masc. quàm 3. foemin. Sed de suo addidit, in forsitan; & omisit &, quod hanc personæ mutationem non patitur. Malui itaque reddere, calefit, quamvis sit in Piel; quæ conjugatio sæpius activam significationem habet, sed & quandoque neutram. Ova porro, à matre deserta, caleferi dicuntur, non eo calore qui vivificat, sed qui corrumpit. Nam quod ea volunt Interpretes solo calore Solis, aut solo fotu pulveris, excludi sine matris opera, merum somnium est, quod ex Isidor. Albert. Cardano, Valesio, &c. hauriunt. At Arabes deserta hæc ova docent corrumpi & putrescere, ut infra observabitur. 15. Obliviscitur, &c. וְאַתָּה יָדָעְתָּ Et ob- liviscitur quod (vel cum, Ti. vel, fore, ut, BA.) pes dispergat ea, Mo. Ch. Mar. M. vel, conculecabit, P. provolvit, Ti. premet, Cod. comprimet illud, i. e. unumquodque ex ovibus. Plurima ova pariunt struthiocameli, ait

alis tanquam velis per splendētia & c. cum
 cursu & stridore intra nidum se recipit; & miserrimē
 quidem, nam cuspidato ferro transfixa acerbā morte
 afficitur, & venatori in prādā cedit f. Forfan viso Ma.
 suorum periculo amor ille excitatur, cum aliās prae ob-
 livione eos non pascit. Vide Job. 30. 29. Thren. 4. 3.
 Mic. 1. 8. Aut diversa eorum genera, & sic etiam di-
 versa naturā, sunt g. Ego itaque locum sic accipio, ⁸ Scult.
Durē, five Crudeliter, trāclavit Deus, vel venator, filios
ejus, cum eos astu illo cuspidum ferreorum capit, ad
non ei, i. e. ut non sint ei, ut illos ei eripiat; vel, non
ei, i. e. nec matri parcit: [sequentia item sic acci-
pit,] in vanum labor ejus absque pavore; i. e. totus ille
labor, quo passis alis per medias cuspides intrepidē fe-
se immittit in nidum, vanus & cassus est, cum ipsa per-
eat, &c.^h Verūm ē tot scriptoribus unus Ælianus hoc ^h Ma.
 refert, in quo non minū decipi potuit quā in eo, quod
 narrat eam ova parere supra 80; cum Alkazuinius so-
 lūm 20, Leo Africanus & Marmolius solūm 10 aut 12
 censeant. Aut, si vera est historia, non est amoris, sed
 stuporis, effectum, (quod in ferrum ruat:) de quo stu-
 pore loquitur in sequentⁱ. ¶ *Frustrā, &c. לריק* ¹ BA. ib.
 [*Variē reddunt.] In vanum, vel* ²⁵⁵
frustrā, laborat, &c. BA. Q. in V. Sy. Ar. vel, labora-
vit, &c. o. In vanum (vel, sed in vanum, P. V. sub. erit, P.
vel, abit, Pi. Belg.) labor ejus (sub. est, Merc.) absque
pavore, seu timore, Mo. P. V. idque sine pavore, V. Sine
pavore est, i. e. non timet ovis suis *. Sine timore re- ^{* Merc.}
linquet illa humi, & tamen Deus conservat hanc spe-
ciem suā providentiā k. Vel, ex vacuitate pavoris, Heb. v.
ex non pavore, לל pro מבל, ubi מן valet propter, no-
tans causā efficientem l. Vel, quoniam est sine timo- ¹ Pi.
re, Belg. In vanum est labor ejus sine pavore, Coc. Labor
ejus evanescet per incuriam, G. Labor ejus (nempe in
concipiendo ac pariendo ova) qui est absque metu (nam
ovis suis non metuit) prorsus inanis est & sine fructu m. m D.
Et secura est, perinde ac si labor ejus supervacaneus foret,
Ti. Et quasi frustraneus esset labor partus ejus, sic est
sine pavore, M. Frustrā laborasse dicuntur matres quæ fi-
lios pariunt non victuros, ut Esa. 65. 23. itā & struthio,
quæ ova à se non sine labore edita negligit; quia scili-
cet absque metu est: non absque omni metu, (est enim
animal timidissimum, unde Arabibus, inter varia ejus
nomina, IGPHIL dicitur, i. e. timidus; & Arabi-
cum proverbium est, Struthione timidior;) sed provi-
do illo timore caret quo parentes impelluntur ad pro-
spiciendum suis, qui timor ex amore oritur n. [Al. BA. ib.
fic;] nihil formidans nè inutilis sit suus labor, Ca. Al.
propter vanitatem laboris ejus ex incuria: q. d. Deus So-
lis æstu fovet ova, &c. quamvis struthiocamelus ex in-
curia nullum ad id perficiendum laborem adhibeat o. o Jun.
 17. *Privavit, &c. כִּי הִשָּׁה אֶלֶּוֹתָי חֲכָמָה* *Quia*
oblivisci fecit, vel facit, eam (potius eum, nempe stru-
thiocamelum, Pi.) Deus sapientiam, vel sapientiā, Mo.
Merc. P. D. Ch. אֶשְׁכַּח oblivisci, Hiphil est הִשָּׁה.
Hic oblivisci nihil aliud est quā, non meminisse. Non
privativa est hæc oblivio, sed negativa p: ut suprà p BA. ib.
obliviscentes Dei vocantur, Job. 8. 13. improbi qui nul- ²⁵⁶
lam Dei notitiam habuerunt q. Sic ante lucem creatam q D.
tenebras vocat Moyses, non privationem lucis, sed me-
ram negationem, Gen. 1. 3. Quare additur ἐξουγνίσας,
& non impertivit, &c. r. Destituit (vel Privavit, Ca.) r BA. ib.
eam, vel eum, sapientiā, JT. Pi. Sapientiā hīc vocat
naturalem affectum in suos, aut artem conservandi
partum, &c. t. Sapientia & prudentia, licet propriē t D. ex
non sint nisi hominum, brutis tamen in Scriptura tri- ^{Merc.}
buuntur; ut Gen. 3. 1. Prov. 30. 24. Esa. 1. 3. Jer.
8. 7. Quædam bruta eximie sapere dicuntur, quia in-
ter bruta sapientiā eminent: sapiunt autem quantum
neceffe est ad sui conservationem. Hanc solertiam illi
negavit Deus. Sunt qui nec per imprudentiam, nec
per ἀσέβειαν, sed certo consilio, partem ovorum à stru-
thione negligi volunt: de quo vide Ælian. Hist. 4. 37.
& Damir. Sed hoc fabulis propius est, cum pruden-
tiam tribuant animali quod stolidissimum esse constat,
non modò ex hac ovorum derelictione & oblivione,
(quam illi ascribunt Damir & Leo Africanus & Mar-
molius,) sed etiam ex aliis indiciis. 1. Cū cæ-
tera animantia cibos naturæ suæ congruos deligant,
struthio

struthio quodcumque se offert, ferrum, ossa, vitrum, lapides, candentes prunas, gemmas ex adstantium auribus pendentes, sine ullo delectu vorat; quæ etiam concoquere dicunt Averroes, Alkazuinius, Dami, hyperbolicè rem augentes. Alii hæc à struthione concoqui negant, ut Alex. Aphrodisæus, Albertus, Aldrov. Gesn. qui hæc incocta manere dicunt, & ab eo postea rejecta, &c. 2. Cùm venator eum insequitur, caput suum in arenæ cumulum immittit, putans se totum latere; ut refert Dami: simil. Plin. (l. 11. G.) Oppian. Halieut. l. 4. v. 630. Tertul. de Velandis virgin. c. 17. & Claud. in Eutrop. — *stat lumine clauso Ridentem revoluta caput, creditque latere Quæ non ipsa videt*. 3. Facillimè huic imponitur. Venator enim tectus struthionis pelle, dextrâ manu colli pelle indutus, eamque movens ut struthio collum, eum ob mentis hebetudinem decipit ac capit, teste Strab. l. 16. 4. Proverbium est Arab. de stultissimo; *Struthione stultior*. Quod corporis ipse habitus abunde docet: Nam caput habet valde exile, & cerebrum ferè nullum. Quocirca 600 struthionum capita Heliogabalus unâ cenâ exhibuit ad edenda cerebella. Porro, caput ejus longo & exili collo vectum firmum esse non potest. Hinc Arab. *nigd* appellatur, à *nagada*, quod est *nutare*, seu *agitare caput*. Et cùm auris etiam in brutis suo modo sit disciplinæ sensus, stuporem in eo auget surditas, quæ ei naturalis est; ut docent Chaluja, Leo Africanus, & Marmolius. ¶ *Nec dedit illi intelligentiam*; [sim. omnes:] nempe, servandi & fovendi ova: *בְּיָדָה* [De intelligentia, Merc. Pi. 3] valet de, vel ex, & notat partem. In qua significatione reperitur Exod. 14. 28. Levit. 22. 4. Psal. 80. 6. *Non dedit illi partem intelligentiæ*, Ch. vel, quicquam intelligentiæ, nempe, ut suos foetus curaret. Vide ut omnia, etiam minima in brutis, Deo tribuat.

18. Cùm tempus, &c. *בְּמָהֵרָא תִּפְּרָחַת* *Juxta tempus*, Mo. Merc. D. vel, *Tempore quo*, M. JT. Merc. Ch. BA. D. Cùm tempus est, vel fuerit, P. V. Pi. i. e. adveniente occasione: cùm eum eques vult venari, ut docent sequentia. Al. *Statim*, q. d. *אֵינֶנּוּ אֲדֹנָיִם קִיְּמִי* articulus loco pronominis. Sic *הַיּוֹם הַזֶּה* *hodie, statim*. Referendum ad positionem & incubationem ovorum recentem. Num. 23. 23. *Statim dicitur*, &c. b. [Reliqua verba sic reddunt:] *in altum*, vel *sublime*, *se attollit*, sive *elevat*, sive *extollit*, Merc. P. JT. Pi. BA. &c. nempe inter currendum; nam non prorsus in sublime evolat. Erigit se, conjicit se in pedes, & currit, &c. salutis suæ consulens. Chald. habet, *volat*. At struthio volatilis expers est; tantùm in altum alas erigit, vel ipsa potius in altum attollitur; i. e. cùm venatores ad nidum accedunt, e cubili suo exsurgens, staturæ proceritate & colli extensione supra fidem eminet. *Struthio nempe habet magnitudinem quadrupedis*, ait Aristot. l. 4. de Part. animal. in fine; vel, *cameli recens nati*, Diodorus l. 2. *Struthio alta est à pedibus ad dorsum circiter 5 vel 6 pedes*. Sensus est, Cùm se extollit & alas erigit, currit celeriter, &c. Alii ad pullos referunt, qui à matre relictæ, tamen providentiâ Dei adolescentes & magni facti. [ad verb. *attollentes se*] equum, &c. f. Postquam verò adultus alas attollit, Ti. Vox *הַמָּרִי* alibi non occurrit. Q. exponunt à *מָרִי* *bos saginatus*, vel *bibulus*, ut sensus sit, ubi hæc avis bene pasta sit, equum ridet, &c. i. Sed malo *הַמָּרִי* pro *הַמָּרִי*, *se attollit*. Alii ex *הַמָּרִי* *palma*, (itâ Sy. & Ar. qui vertunt, *erigitur de palma*) absurde, cùm in *הַמָּרִי* sit servile. *הַמָּרִי* est fur. Hiphil à *מָרָא*, quod literis trajectis factam videtur ex *רָאָם*. Nam *רָאָם* & *רָאָם* idem sonare probavimus part. 1. l. 3. c. 27. ¶ *Deridet* (vel, *deludit*, Ca.) *equum & ascensorem ejus*; itâ Mo. vel, *sefforem*, sive *assessorem*, ejus, JT. Pi. M. BA. Merc. &c. *הַמָּרִי לִפְנֵי הָעֵקֶד* [Equum, scilicet insequentem, & sefforem venantem, ridet, h. e. contemnit, eludit, frustratur eum spe suâ, dum non patitur se capi. Non timet quod eques eum assequi potest. *Struthiones altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt; ad hoc demum datis pennis, ut currentem adjuvent*; Plin. 10. 1. *Struthio, quia ob molem corporis se attollere ac volare nequit, humi velut in aere veloces tendit progressus: & quando ponit ab equitibus urgetur,*

subjectos pedibus lapides tam contentè velut è funda in prosequentes retorquet, ut validis sæpe ictibus succumbant; Diod. Sic. lib. 2. num. 94. Et Xenoph. lib. 1. Anab. baseas, Cyri equites dicit onagros & capreas in Arabia cepisse, sed struthiones nullo modo potuisse assequi. *Struthiones*, inquit, *nemo cepit, & qui insequiebantur citò cessabant; nam fugâ longius se proripiebant*. Scribit Marmolius, lib. 1. cap. 23. [in tractatu Hispanico,] nonnullos equos in Arabia esse mirè veloces; neque majus ullum est, inquit, eorum celeritatis experimentum, quam cùm feram *LAMTIEN* nomine aut *struthiocamelum* assequuntur. Ideo talis equus mille ducatis aureis, aut centum camelis, æstimatur. Et certè hæc est Arabum communis sententia, nullum esse animal quod struthionem cursu superet P.

19. Numquid, &c. *הֲיִתְּנוּ לָפֶסֶם גְּבוּרָה* *Num dabis* (vel *dedisti*, P. Ti. V. BA. &c. vel *dares*, JT. dare potes, Pi.) equo robur? JT. Pi. Ca. vel *fortitudinem*? Mo. Merc. BA. vel, *ut sit generosus & bellator*? Ti. q. d. Minimè; non à te est illi, sed à me. Robur est corporis, fortitudo animi virtus. *גְּבוּרָה* utrumque significat, sed frequentius *fortitudinem*, quæ in equo maxime commendatur. Hinc in Poetis fortes equos sæpe legas; non, *validos*, aut *robustos*, quæ potius taurorum sunt epitheta. Et apud Ægyptios leo symbolum fuit roboris & virium; equus verò fortitudinis & fiduciæ. Quia proximè [vers. præced.] mentionem fecit equi, nunc transit ad naturam ejus explicandam. ¶ *Aut circumdabis, &c.* *הֲתִלְבִּישׁ צִוְּאָרוֹ רַעְמָה* *Num* (vel *aut*, Ch. Belg. *aut* si, M.) *indues* (vel *induisti*, P. V. Merc. indueres, JT. induere potes, Pi. vesties, Scult. amicis, Coc.) *illum ejus tonitru*? Mo. Mar. JT. Pi. Merc. P. V. D. Coc. i. e. hinnitus, sive fremitu? Pi. Merc. G. Of. D. V. *Indui* dicimur eâ re quâ ornatur vel dedecoratur, ut *décòre*, *justitiâ*, *dedecore*, *maledictione*, &c. Numquid adornas guttur ejus vehementi fremitu? Solet collum equi phaleris & nolis ornari; sed optimus ornatus est clarus hinnitus, generositatis ejus index. Colli meminit, quod è collo hinnitus prorumpat in equo. *Num collo ipsius hinnitus accommodabis?* Ti. In voce *רַעְמָה* est paragogicum, (nam tonitru aliàs dicitur,) & deficit *רַעְמָה*: regularis vox esset *רַעְמָה*. [Aliis hæc interpretatio non placet, non Boot. non BA.] Cl. Bootius, qui omnium accuratissime totum hunc locum explicavit, eam refellit duobus argumentis. 1. Quod non *צִוְּאָר* *collum*, sed *גִּטְרוֹ* *guttur*, propriè vocis instrumentum. Vide Psal. 5. 10. & 69. 4. & 115. 7. & 149. 6. & Esa. 58. 1. At quenquam loqui vel clamare *רַעְמָה* nusquam in Scriptura legas, nisi Psal. 75. 6. ubi tamen non significatur vocis instrumentum, sed loquentis fastus. [De quo plura vide in Bootio.] 2. Ex voce *הֲתִלְבִּישׁ*. Ut enim *hinnitus* guttur dicatur *indui*, immanis est catachresis, nec uspiam usu recepta apud sani sermonis scriptorem in quavis lingua; quia vox cum vestimento nihil habet analogum, neque collo vestis instar circumponitur, sed in medio gutture latet, &c. Itaque collum vocem circumdat, non vox collum. Quæ argumenta, licet pondus suum habeant, non tamen sunt necessaria. Ad (1.) Poetæ præstantissimi vocem ex collo educunt. Sic Æschylus in Agam. ver. 321. de captivis Trojanorum liberis loquens, ait, — *ἐκείν' ἐξ ἐλδοδῆος Δῖος ἀπομύσσει φιλῶντων λόγον*, — *libero non amplius Collo suorum fata deslere his datur*. Et Virgil. de Cygnis Æn. 7. v. 700. *Cùm sese è pastu referant, & longa canoros Dant per colla midos*. Sed argumentum non hic valet ab analogia, cùm in linguis non rationis imperium est, sed consuetudinis, indèque quod in una lingua tritum & elegans est, in alia sæpe ineptum est: sufficit ergò nullum dari exemplum ubi *רַעְמָה* itâ sumitur. Ad (2.) Virgil. quoque dixit Æn. 10. v. 671. *An sese mucrone ob tantum dedecus amens Induat* — cùm tamen ferrum non circumponatur corpori vestis instar, sed in visceribus lateat. Itaque hypallage est, quâ hominem eo mucrone indui dixit, qui induitur potius atque ambitur corpore. Præterea, sæpe in S. S. *justitiâ*, *fortitudine*, *novo homine*, &c. *indui* dicimur. Sed duobus ejus argumentis tertium potest addi, quod forsan validius; nempe, *tonitrus* vocabulo equi hinnitus parum con-

cinnè exprimi, cūm vix quicquam ei cum tonitru commune sit, quia hinnientis equi vox acuta est. Intonare quidem dicuntur molossi, Plin. 1. 40. & leones, in Catullo, & equorum denso agmine incedentium ungulae, in Silio lib. 6. v. 216. Sed hæc omnia gravi sono tonitrūs fragorem utcumque referunt; hinnitus verò acutus dicitur Virgil. & Hesiod. Clyp. Herc. v. 347^d. [Alii igitur aliter vertunt:] *Indues—armis*? Sy. Ar. At P. [forte in Lexico, nam in versione tonitru habet.] terrorem vertit, secutus RS. & AE. Quod si accipias de terrore quo equus terreatur, (quod hic per absurdum esset,) siue quo alios terreat, collum minimè est illius domicilium, nec in eo notæ ejus se exserunt*. *Indues—strepitū monilium*? M. Per monilia M. phaleras, ut puto, intelligit. *מָוֶה* est *μαρμαρυγή*, & jubam equinam sign. Sic verto, Num tu vestis, siue induis, collum, siue cervicem, ejus jubā? Boot. BA. Hanc significationem multa suadent. 1. Verborum series. Illud enim quo equi collum non induit homo, sed Deus, quid est nisi juba, quam à diis ornatus causā equis donatam scribit Xenophon de Re equestri^h. Cūm præsentis periochæ scopus sit, præcipuas generosi equi notas proponere, jubā suas hinc partes habet, nempe densior & fusior, qualem vestienti vox melius sign. quam jubam raram & interlucentemⁱ. Nempe inter equi generosi notas censetur densa juba; Virgil. Georg. 3. Columell. 7. 28. Pallad. 4. 13. Oppian. Cyneget. 1. Et in equi vitis est juba tenuis, seu depilis; Pollux 1. 11. 5, 6^k. 2. [Consensus aliorum interpretum.] Cajet. licet vim vocis *מָוֶה* non affectus sit, ita tamen intellexit, nam vertens, vesties collum ejus arduum, ait, vestimenti nomine intellige jubas densas atque crispantes, &c. Sed & Lyranus hæc habet ad h. 1. Mirabilis est equus in libidine, quia ad eam jubā colli excitat illum^l. Itā Græcos accepisse puto. Legitur quidem, *Induisti collo ejus φόβον* timorem? Quæ versio & à sensu & à voce Hebræa absona est. Aut ergo pro *מָוֶה* legerunt *מָוֶה* tremorem, seu timorem; aut versio corrupta est, & legendum *מָוֶה* jubam. Nempe φόβον equi vel leonis est juba, & in genere coma quævis, teste Etymologo; unde etiam φόβον dicitur jubatus culmus in milio, panico, &c. Theophr. Hist. plant. 8. 3. Lobam reddit Plin. 18. 7. & docti lobam emendant. Quidni potius jubam, cūm foba vox Latina non sit? Sic & in Syro Interprete, *Induisti collo ejus armis*? Sed armorum mentio ibi *αὐτοῦ φόβου*. Forſan igitur, unius literæ mutatione, pro *מָוֶה* scribendum *מָוֶה*, i. e. coma. Nempe *מָוֶה* pro pilo vel coma usurpatur à Chald. Par. Jud. 20. 16. Job. 9. 17. Esa. 11. 13. 3. Non obscurum est cur juba dicatur *מָוֶה* raama. Nam verbum *מָוֶה* Syris non solum tonare, sed & altum esse, sign. ut vulgare *רום*, & in Aphel, extollere, & in Ethpaël, efferre se. Vide Hieros. paraph. ad Gen. 39. 15. Exod. 14. 16. Prov. c. 24. v. 7. Proinde juba *מָוֶה* dicta est à situ, quomodo Græcè λοφίον, quia est *ἐν τῷ λόφῳ* in vertice, i. e. in summa parte colli & capitis. 4. Parum est verisimile Jobum in tam graphica insignis equi descriptione jubā non meminisse, cūm & res sit valde obvia, & vix unquam à Poetis omiſſa qui in hoc argumento versantur; ut Homer. Iliad. ε. & ν. & ψ. Apollon. Argon. lib. 4. Non. Oppian. Virgil. Georg. 3. Et à juba equi passim vocantur *μαρμαρυγῆς*, *ὄρεγες*, &c.^m.

20. Numquid, &c? *הֲתִרְעִשׁוּ כְאֶרְבֶּה* [Variè reddunt.] Num terrebis (vel, tremefaceres, JT. tremefacere potes, Pi. turbare possis, Belg.) eum sicut locustam? Mo. P. JT. Pi. Scult. Of. Mar. sim. M. Ut ad territationem tuam commoveatur, sicut locustæ ab homine fugatæ consternantur & dispergunturⁿ. Sed *הֲתִרְעִשׁוּ* nunquam sign. terrere. Etiam si fortè tremulum motum sub se comprehendat, latius tamen patet, & ferè de alio ac diverso motuum genere sumitur^o. Al. Num excitabis, vel suscitabis, &c? Ti. G. ex Vulg. Tūne illi agilitatem dare posses, qualem ostendit cūm locustæ modò subsultat? Sed *הֲתִרְעִשׁוּ* id nunquam significat^q. Al. sic. An facies ut strepat, siue sonitum edat, sicut locusta? Ch. & AE. in Boot. Num efficies ut concutiat & commoveatur equus, omnia quæ circum se sunt concutiens & commovens, ac sonitum magnum edens, sicut locustarum agmen incessu suo magnum edens

strepitum vicina quæque loca conmovet? ut Joel. c. 2. v. 2, &c^r. Fateor & verbum *מָוֶה* pro sonare, seu strepere, sumi, Psal. 72. 16. & nomen verbale *מָוֶה* pro strepitu, vel fragore, Jer. 10. 22. & 47. 3. Ezech. 3. 12. Nah. 3. 2. at Hiphil *מָוֶה* nunquam ita sumitur. Sed & alia huic versioni obstant. 1. Sonitus ille communis est omnibus equis, non proprius equi generosi, de quo hic agitur. 2. Inepta esset similitudo à fridore locustarum per aerem volantium, & aptior fuisset à sonitu avium grandiorum, ut in Homero Il. 3. & Statio l. 9. & Virgil. Aeneid. 7. Adde quòd hic sermo non est de equorum gregibus aut turmis, sed de equis singularibus, quos cum singularibus locustis conferri absurdissimum est^t. An commovebis (vel moves, Sy. Ar. V. movisti, Tig. not.) eum (vel, movet se, i. e. Num effecisti ut equus motitetur se^t; An fecisti ut moveretur, BA. Num tu facis ut se moveat, Boot.) eum locustam? vel, in modum locustæ? Ca. Boot. D. V. BA. i. e. Fecisti equum agilem tanquam locustam? *מָוֶה* in Kal est, commoveri, quati, &c.^v. *מָוֶה* in Hiphil, commovere, quateri^x. Porro, motus equi potest motui locustæ comparari, 1. in celeritate, 2. in subsaltatione. Illa non est peculiaris equis generosis, sed aliis communis, &c. de hac igitur tantum loquitur, quā equus velut saliendo ambulat, siue saltationem incessui permiscet. Itā hic R. L. Num à te habet motum illum atque agitationem quā se movet instar locustæ? Itā ferè & L. Equus, inquit, est mirabilis in agilitate, quia facit magnos saltus; & hoc est quod dicitur, An suscitabis eum quasi locustas, quæ volant per saltum? Sed & Cajet. licet malè *מָוֶה* reddat, facies tremere, sic tamen explicat, Numquid facies tremere equum, qui saltat sicut locusta? Non est tremor debilitatus, sed robusti ad saltandum^y. Ut moveretur, i. e. saltaret, ut locusta? Sic Chald. Jer. 51. 27. Equi ascendant saltantes ut locustæ. Nec insolens generali motus nomine saltum equi significari: Nam & Græcè *σκαίπειν* dicitur equus qui solo insultat; unde *σκαπιδός* pes equi. Ecce utrumque in Arat. vers. 281. & 282. Vide & Apollon. Argonaut. l. 3. vers. 257. Tamen *εὐσκαπιδόσι* propriè mobiles sonat, & *σκαπιδός* motum, & *σκαίπειν* moveri. Ut igitur *σκαίπειν* primò moveri, deinde etiam saltare, sign. idque de equo; ita etiam Hebræum *מָוֶה*, ut ex hoc loco apparet. Et rectè RS. insultat & saltat ut locusta. Quæ similitudo docet non agi solum de equi erectione in pedes posteriores, quod Xenophonti est *μίσσωσις*, sed de pleno saltu, quo totus equus, locustæ instar, in sublime fertur, & volatum avium penè imitatur^z. ¶ Gloria narium ejus terror, *הֲתִרְעִשׁוּ כְאֶרְבֶּה* Duæ hinc sunt voces ambiguae, *הֲתִרְעִשׁוּ* & *הֲתִרְעִשׁוּ* ferè redditur, decor, dignitas, majestas, gloria, celsitudo, magnificencia, BA. Mo. V. JT. Pi. D. Scult. Of. Mar. Merc. quomodo passim sumitur. Sed & pro vigore & robore usurpatur: ut Prov. 5. 9. Nè des meretricibus *הֲתִרְעִשׁוּ* vigorem tuum, pro quo Prov. 31. 3. est *הֲתִרְעִשׁוּ* robur tuum; & Dan. 10. 8. *הֲתִרְעִשׁוּ* & vigor meus in me versus est in corruptionem, i. e. in tabem & languorem^b. Verto, excellentiam, Boot. vel potius, vehementiam, Boot. BA. ut Esa. 30. 30. *הֲתִרְעִשׁוּ* vehementiam vocis suæ, BA. ex Boot. *הֲתִרְעִשׁוּ* nares reddunt M. P. V. D. Merc. Ca. Ti. Verum non *הֲתִרְעִשׁוּ*, sed *הֲתִרְעִשׁוּ*, narem sonat. Itā Job. 41. 11. In Hebræo Scripturæ textu alibi non occurrit; sed in Chald. & Syra Paraph. est vox frequentissima: ut Gen. 2. 7. Num. 11. 20. Job. 4. 9. & 27. 3. & 40. 19, 21. & alibi. [Vide BA.] Ubique narem non *הֲתִרְעִשׁוּ*, sed *הֲתִרְעִשׁוּ*, dici reperies^c. Græci vertunt, *σκάπτω* pectus, locumque sic vertunt, *Δόξα ὃ σκάπτω αὐτὸ τὸ λαόν*, Gloria autem pectoris ejus audacia, vel, juxta Londinensem editionem, *ὃ σκάπτω—τὸ πῦρ*, gloria pectoris ejus audaciam, repete, circumposuisti, ex priori hemistichio^d. Sed *הֲתִרְעִשׁוּ* quidvis potius quàm pectora significat*. Verum fallitur. Nam Arabicè hæc vox supremam pectoris partem sign. [ut docent Alcamus & Avicenna, &c. quæ vide in BA.] atque id ipsum est *σκάπτω*, ut monet Pollux. Sic itaque Hebræa reddi possunt, Decus, vel robur, pectoris ejus terrori est; non incommodè. Nam & è pectore petuntur generosioris equi notæ: unde in equo laudant pectus latum Columella 7. 28. Xenophon in Hippico, Pollux 1. 11. Varro de Re rustica 2. 7; pectus torosum & musculosum, Virgil. Georg. 3. Absyrus Geopon. 16. 1. ubi pro

pro *usury* *usury*, nullo sensu, reponendum *usury*, *usury*, *usury*. Est tamen hic aliquid quod desiderem: non probo quod ex Arabismo (sine necessitate) petitur significatio vocis Hebrææ, cum Hebraismus commodum sensum suggerit, ut jam docebo.

Jer. 8. 16. ubi indubiè est equi fremitus, sequitur enim, *voce hinnituum*, &c. Equi sonum aliquem audiri constat, qui certè aut ungularum fuit, aut gutturis, i. e. *hinnitus*; aut narium, i. e. *fremitus*, qui sonus per equorum nares emittitur cum exsultant, inquit Tzetzes in Lycoph. Hunc autem, non illum vel istum, esse *hinnitus* vel *hinnitus* colligo, quod *hinnitus* naris & *hinnitus* sunt conjugata voces, & ejusdem originis. Huc facit, quod *hinnitus* Chald. & Syr. sign. *stertere*, &

naribus sonum edere, quod testantur Buxtorf. Ferrar. &c. [Jam videamus quomodo locum reddunt.] *Robur* (vel *decor*, Mo. *gloria*, V.D. *majestas*, D. *virtus*, M. *magnificentia*, Merc.) *naris*, sive *nasi*, sive *narium*, ejus terror, P. V. Mo. Ch. in BA. vel, *habet terrorem*, M. i. e. *Fremitu narium suorum terret homines*. *Decor* (i. e. *decora*) *naris ejus terrori est*. *Decor* naris in equo est naris patula, (testibus Xenoph. de Re equestri, Virgil. l. 3. Georg. Lucret. l. 5. Silio Ital. Punic. k.) quæ habet aliquid terribile. Videtur hic sensus aptissimus esse, si *hinnitus* pro *naribus* poneretur. Inter notas equi generosi omnino commoda est *narium* mentio. Cum terror sit ejus *naribus decorus*, i. e. ad formidabilia fumet generosè *naribus*, nihil formidans. Cujus nares etiam ferociam spirant, Ti. Numquid posuisti gloriam *narium* ejus ut sit terror? i. e. Numquid effecisti ut terreat homines *fremitu narium* suarum? Alii tamen qui *hinnitus* narem vertunt *fremitum* periphrastice denotari putant. Sic M. versionem suam, *virtus narium ejus*, ita explicat, i. e. *fremitus* & *sternutatio* ejus: sim. Steuchus & Borthaus P. [Al. sic vertunt;] *Gloriam ronchi ejus terrori est*, JT. sub. *afficies*? Ma. Imò *magnificentia ronchi ejus terrori est*, Heb. *terror est*: Met. effecisti 9. Roncium cum Buxt. & Schindl. pro *fremitu* dixerunt, sine authore probo Latino. Sic verto, *Vehementia hinnitus*, sive *fremitus*, (hæ enim voces promiscuè usurpantur apud Latinos,) *terrifica est*; vel, *hinnitus ejus vehemens* (quem scil. equus in prælium vadens edere solet) est *terribilis*, Heb. *terror*: sed substantiva Hebræis sæpe adjectivorum vicem subeunt. Merc. quoque, licet minus commode vertat, [vide supra,] sic tamen exponit; *Vehemens sonitus quem naribus sternutans edit* (pro *sternutans*, meliùs dixisset *fremens*), *terrorem affert omnibus qui audiunt*. *Vehementia fremitus ejus terrori est* audientibus. De equo bellico loquitur. Huc pertinent illa veteris scriptoris apud Suidam, *Streptu armorum & fremitu equorum audientes percellabantur*. Hinc à Poetis equi bellici ferè *fremes* describuntur. Virgil. Æneid. 11. & 12. Stat. Theb. l. 3.

21. *Terram*, &c. *hinnitus* [Sensus hujus commatis clarus est, & apud omnes confessus; sed in vocibus nonnulla dubitatio. Variè reddunt.] *Fodiunt* (vel, *Fossuram faciunt*, M. sub. *pedes ejus*, M. Pi. JT. Merc. V.D.) *vallem*, i. e. *terram mollem*: vel, *in valle*, Merc. JT. vel *scrobe*, Merc. Pi. quam scil. equus pedibus suis facit; ut & Poeta inquit, — *pedibus scroben cavat*. Sic Virg. in Georg. *cavatque Tellurem, & solido graviter sonat ungula cornu*: & alibi, *Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum*. Volunt *pedes* ellipticè hic omitti. Sed cum satis inusitata sit illa ellipsis, ut subaudiatur nomen ejus nulla toto sermone fit mentio, mallem cum o. Sy. Hi. &c. *hinnitus* de ipso equo accipere, *Fodiunt*, pro, *Fodit*: quæ enallage numeri (sicut & personæ & generis) Hebræis familiaris; in scriptis præsertim poeticis, cujusmodi hic liber est; maxime cum quod de uno dicitur extenditur ad plures, ut hic *equi* nomine significantur equi nobiles & bellicosi, quotquot sunt. Sic Psal. 14. 1. *Dixit insipiens*, &c. *corrupti sunt*, &c. *Fodiunt vallem*, P. *Fodit* (vel, *Effodient*, Mo. Sy. Ar.) *in valle*, Ch. Mar. Ti. BA. vel, *in profundo*, Sy. Ar. *Cavat scroben*, Ca. nempe equus ungularum pulsatione. Ità Ca. Merc. Pi. Gall. in Boot. Non placet. 1. Quia *hinnitus* vallis eâ notione nusquam occurrit. 2. Si scroben intellexisset, dixisset *fodere* *hinnitus* vallem, non *hinnitus* in valle fodere. Rectè igitur

o. *Fodiens in campo*, BA. Per *vallem* intellige solum in quo equus consistit, quod *vallis* dicitur, quia equestres copiæ ferè non nisi in planis, vallibus & campis, adhiberi solent. *Fodiunt in campo*: Designat alacritatem & impetum violentum equorum, quando exercitus in campo fodit, h. e. metatur. Solent equi animosi ungulæ crebro motu terram fodere atque atterere. Homer. Iliad. 5. & 16. Apollon. Argon. l. 3. Virgil. Georg. 3. De sensu, ut dixi, conveniunt omnes, viz. BA. 129.

10. agi hic de scrobiculis quas optimi equi in terra, eam anterioribus pedibus scalpendo ac radendo, excavare solent. *Exsultat*, &c. *hinnitus* [Et gestit] *hinnitus* (vel *exsultat*, Ch. G. ex Vulg. Ca. BA. Boot. Coc. gaudet, vel *latatur*, M. Mar. V. Pi.) *robore*, vel *fortitudine*, P. D. Coc. lim. Mo. ob fortitudinem, M. propter vires, Pi. Ellipsis pronominis, linguæ Hebrææ familiaris. [Alii pronomem supplent:] *in fortitudine sua*, BA. vel, *robore suo*, Mar. Of. Merc. &c. Alii, *audacter*, Hi. *fortiter*, Ca. Neutrum placet; non enim modum exsultationis, sed causam & subjectum, denotat. Al. *hinnitus* *hinnitus*, BA. Licet enim *hinnitus* *hinnitus* vires & robora significet, potest tamen latius extendi, ad alias quasvis corporis vel animi dotes; ut patet ex Dan. 1. 4. ubi *hinnitus* est *robur*, seu *facultas*, ad standum coram rege. Ità *hinnitus* hic in equis est, *facultas* seu *virtus* quædam quæ ad munia sua facilè, &c. obeunda fiunt habiles. Verbum *hinnitus* sign. *exsultare*, (quod etiam brutis tribuitur, & Cicero equum ferocitate *exsultantem* dicit:) quod intelligendum non de interno tantum equi gaudio, sed de externa quoque ejus demonstratione, in habitu corporis atque gestibus sita. Indicatur hic decorus ille corporis habitus in quem equus generosus, sibi velut placens, efformare se & componere, (quod Xenophon,) ac superior incessus quo se inferre, solet. Græci hic *hinnitus* vertunt, *hinnitus*, quæ voce nulla aptior est: Nam *hinnitus* est, *exsultare cum aliquo sensu gloriæ*, quod equorum est maxime proprium; ut docet Ovid. in Halieuticis, *Hic generosus bonos & gloria major equorum*: Nam capiunt animis palmam, gaudentque triumpho, &c. & lib. 3. de Ponto eleg. 11. Sic Plin. 8. 43. In Circo ad currus juncti non dubie intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Et Damir, scriptor Arabs, Equus, inquit, animal est instar hominis, quia in eo reperitur honor, & nobilitas animæ, & eminentia studii, i. e. magnanimitas & ambitio. Item, Etiam è natura equi est fastus, & superbia, & exsultatio in seipso. Significatur igitur his verbis, equum suas ipsam vires & dotes nosse, & ob eas gaudio se efferre, utpote habentem gloriæ & decoris intellectum: idque hic aptè insertum fuit, quia ab eodem fonte manat ut ità intrepidus in bella ruat, in quo hæc pericope deinceps tota occupatur. In occursum, &c. *hinnitus* [Egreditur, vel prodit, vel pergit, (vel prodians, JT.)] *hinnitus* in occursum armorum, sive armaturæ, P. Mo. Mar. vel, *obviâ armis*, sive, *adversus arma*, Boot. BA. vel, *obviâ hominibus armatis*, V. quasi metonymia esset, *arma*, pro armatis; sed *arma* propriè sumi possunt. Ut obviâ vadat adversus arma, Ti. vel armatis, M.

22. *Contemnit*, &c. *hinnitus* [Ridet, vel, Deridet, vel, Irridet, pavorem, P. M. Mo. Merc. &c. vel, pavenda, Ca. quæ hominibus formidolosa sunt: ad pavorem, Merc. Equo risus tribuitur, ut supra onagro & struthioni. *hinnitus* [Nec consternatur, JT. Pi. formidat, P. sim. Ti. frangitur animo, M. *hinnitus* cedit, &c. *hinnitus* [Nec revertitur (vel avertitur, Merc. retrocedit, M.) à facie, vel conspectu, gladii, P. V. Mar. M. Merc. i. e. à gladio; ut Job. 19. 29: vel, ob, sive propter, sive per, gladium, Ti. BA. ut Jer. 14. 16. & 25. 16. vel potius, metu gladii, BA. Boot. Pi. JT. Ità phrasis sumitur Esa. 21. 15. & 31. 8. Jer. 46. 16. & 50. 16. simil. Prov. 30. 30. item Joel. 2. 6. Nahum. 1. 5. &c. Facies gladio passim tribuitur, ut os, Exod. 17. 13. & manus, Job. 5. 20. per prosopopœiam. Potest hic versus participialiter verti, ut eum versu præced. cohereat, *In adversa tela vadit, Contemnit terrorem*, &c. Sic Deus equi naturam comparavit, ut ad prælium promptus & alacer adesset homini, &c. Sic Virgil. *Nec vanos horret strepitus*: & paulo post, — *tum si qua sonum præcul arma dedere*, Stare loco nescit,

30. *hinnitus* *hinnitus*, BA. Licet enim *hinnitus* *hinnitus* vires & robora significet, potest tamen latius extendi, ad alias quasvis corporis vel animi dotes; ut patet ex Dan. 1. 4. ubi *hinnitus* est *robur*, seu *facultas*, ad standum coram rege. Ità *hinnitus* hic in equis est, *facultas* seu *virtus* quædam quæ ad munia sua facilè, &c. obeunda fiunt habiles. Verbum *hinnitus* sign. *exsultare*, (quod etiam brutis tribuitur, & Cicero equum ferocitate *exsultantem* dicit:) quod intelligendum non de interno tantum equi gaudio, sed de externa quoque ejus demonstratione, in habitu corporis atque gestibus sita. Indicatur hic decorus ille corporis habitus in quem equus generosus, sibi velut placens, efformare se & componere, (quod Xenophon,) ac superior incessus quo se inferre, solet. Græci hic *hinnitus* vertunt, *hinnitus*, quæ voce nulla aptior est: Nam *hinnitus* est, *exsultare cum aliquo sensu gloriæ*, quod equorum est maxime proprium; ut docet Ovid. in Halieuticis, *Hic generosus bonos & gloria major equorum*: Nam capiunt animis palmam, gaudentque triumpho, &c. & lib. 3. de Ponto eleg. 11. Sic Plin. 8. 43. In Circo ad currus juncti non dubie intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Et Damir, scriptor Arabs, Equus, inquit, animal est instar hominis, quia in eo reperitur honor, & nobilitas animæ, & eminentia studii, i. e. magnanimitas & ambitio. Item, Etiam è natura equi est fastus, & superbia, & exsultatio in seipso. Significatur igitur his verbis, equum suas ipsam vires & dotes nosse, & ob eas gaudio se efferre, utpote habentem gloriæ & decoris intellectum: idque hic aptè insertum fuit, quia ab eodem fonte manat ut ità intrepidus in bella ruat, in quo hæc pericope deinceps tota occupatur. In occursum, &c. *hinnitus* [Egreditur, vel prodit, vel pergit, (vel prodians, JT.)] *hinnitus* in occursum armorum, sive armaturæ, P. Mo. Mar. vel, *obviâ armis*, sive, *adversus arma*, Boot. BA. vel, *obviâ hominibus armatis*, V. quasi metonymia esset, *arma*, pro armatis; sed *arma* propriè sumi possunt. Ut obviâ vadat adversus arma, Ti. vel armatis, M.

40. *Contemnit*, &c. *hinnitus* [Ridet, vel, Deridet, vel, Irridet, pavorem, P. M. Mo. Merc. &c. vel, pavenda, Ca. quæ hominibus formidolosa sunt: ad pavorem, Merc. Equo risus tribuitur, ut supra onagro & struthioni. *hinnitus* [Nec consternatur, JT. Pi. formidat, P. sim. Ti. frangitur animo, M. *hinnitus* cedit, &c. *hinnitus* [Nec revertitur (vel avertitur, Merc. retrocedit, M.) à facie, vel conspectu, gladii, P. V. Mar. M. Merc. i. e. à gladio; ut Job. 19. 29: vel, ob, sive propter, sive per, gladium, Ti. BA. ut Jer. 14. 16. & 25. 16. vel potius, metu gladii, BA. Boot. Pi. JT. Ità phrasis sumitur Esa. 21. 15. & 31. 8. Jer. 46. 16. & 50. 16. simil. Prov. 30. 30. item Joel. 2. 6. Nahum. 1. 5. &c. Facies gladio passim tribuitur, ut os, Exod. 17. 13. & manus, Job. 5. 20. per prosopopœiam. Potest hic versus participialiter verti, ut eum versu præced. cohereat, *In adversa tela vadit, Contemnit terrorem*, &c. Sic Deus equi naturam comparavit, ut ad prælium promptus & alacer adesset homini, &c. Sic Virgil. *Nec vanos horret strepitus*: & paulo post, — *tum si qua sonum præcul arma dedere*, Stare loco nescit,

50. *Contemnit*, &c. *hinnitus* [Ridet, vel, Deridet, vel, Irridet, pavorem, P. M. Mo. Merc. &c. vel, pavenda, Ca. quæ hominibus formidolosa sunt: ad pavorem, Merc. Equo risus tribuitur, ut supra onagro & struthioni. *hinnitus* [Nec consternatur, JT. Pi. formidat, P. sim. Ti. frangitur animo, M. *hinnitus* cedit, &c. *hinnitus* [Nec revertitur (vel avertitur, Merc. retrocedit, M.) à facie, vel conspectu, gladii, P. V. Mar. M. Merc. i. e. à gladio; ut Job. 19. 29: vel, ob, sive propter, sive per, gladium, Ti. BA. ut Jer. 14. 16. & 25. 16. vel potius, metu gladii, BA. Boot. Pi. JT. Ità phrasis sumitur Esa. 21. 15. & 31. 8. Jer. 46. 16. & 50. 16. simil. Prov. 30. 30. item Joel. 2. 6. Nahum. 1. 5. &c. Facies gladio passim tribuitur, ut os, Exod. 17. 13. & manus, Job. 5. 20. per prosopopœiam. Potest hic versus participialiter verti, ut eum versu præced. cohereat, *In adversa tela vadit, Contemnit terrorem*, &c. Sic Deus equi naturam comparavit, ut ad prælium promptus & alacer adesset homini, &c. Sic Virgil. *Nec vanos horret strepitus*: & paulo post, — *tum si qua sonum præcul arma dedere*, Stare loco nescit,

60. *Contemnit*, &c. *hinnitus* [Ridet, vel, Deridet, vel, Irridet, pavorem, P. M. Mo. Merc. &c. vel, pavenda, Ca. quæ hominibus formidolosa sunt: ad pavorem, Merc. Equo risus tribuitur, ut supra onagro & struthioni. *hinnitus* [Nec consternatur, JT. Pi. formidat, P. sim. Ti. frangitur animo, M. *hinnitus* cedit, &c. *hinnitus* [Nec revertitur (vel avertitur, Merc. retrocedit, M.) à facie, vel conspectu, gladii, P. V. Mar. M. Merc. i. e. à gladio; ut Job. 19. 29: vel, ob, sive propter, sive per, gladium, Ti. BA. ut Jer. 14. 16. & 25. 16. vel potius, metu gladii, BA. Boot. Pi. JT. Ità phrasis sumitur Esa. 21. 15. & 31. 8. Jer. 46. 16. & 50. 16. simil. Prov. 30. 30. item Joel. 2. 6. Nahum. 1. 5. &c. Facies gladio passim tribuitur, ut os, Exod. 17. 13. & manus, Job. 5. 20. per prosopopœiam. Potest hic versus participialiter verti, ut eum versu præced. cohereat, *In adversa tela vadit, Contemnit terrorem*, &c. Sic Deus equi naturam comparavit, ut ad prælium promptus & alacer adesset homini, &c. Sic Virgil. *Nec vanos horret strepitus*: & paulo post, — *tum si qua sonum præcul arma dedere*, Stare loco nescit,

70. *Contemnit*, &c. *hinnitus* [Ridet, vel, Deridet, vel, Irridet, pavorem, P. M. Mo. Merc. &c. vel, pavenda, Ca. quæ hominibus formidolosa sunt: ad pavorem, Merc. Equo risus tribuitur, ut supra onagro & struthioni. *hinnitus* [Nec consternatur, JT. Pi. formidat, P. sim. Ti. frangitur animo, M. *hinnitus* cedit, &c. *hinnitus* [Nec revertitur (vel avertitur, Merc. retrocedit, M.) à facie, vel conspectu, gladii, P. V. Mar. M. Merc. i. e. à gladio; ut Job. 19. 29: vel, ob, sive propter, sive per, gladium, Ti. BA. ut Jer. 14. 16. & 25. 16. vel potius, metu gladii, BA. Boot. Pi. JT. Ità phrasis sumitur Esa. 21. 15. & 31. 8. Jer. 46. 16. & 50. 16. simil. Prov. 30. 30. item Joel. 2. 6. Nahum. 1. 5. &c. Facies gladio passim tribuitur, ut os, Exod. 17. 13. & manus, Job. 5. 20. per prosopopœiam. Potest hic versus participialiter verti, ut eum versu præced. cohereat, *In adversa tela vadit, Contemnit terrorem*, &c. Sic Deus equi naturam comparavit, ut ad prælium promptus & alacer adesset homini, &c. Sic Virgil. *Nec vanos horret strepitus*: & paulo post, — *tum si qua sonum præcul arma dedere*, Stare loco nescit,

80. *Contemnit*, &c. *hinnitus* [Ridet, vel, Deridet, vel, Irridet, pavorem, P. M. Mo. Merc. &c. vel, pavenda, Ca. quæ hominibus formidolosa sunt: ad pavorem, Merc. Equo risus tribuitur, ut supra onagro & struthioni. *hinnitus* [Nec consternatur, JT. Pi. formidat, P. sim. Ti. frangitur animo, M. *hinnitus* cedit, &c. *hinnitus* [Nec revertitur (vel avertitur, Merc. retrocedit, M.) à facie, vel conspectu, gladii, P. V. Mar. M. Merc. i. e. à gladio; ut Job. 19. 29: vel, ob, sive propter, sive per, gladium, Ti. BA. ut Jer. 14. 16. & 25. 16. vel potius, metu gladii, BA. Boot. Pi. JT. Ità phrasis sumitur Esa. 21. 15. & 31. 8. Jer. 46. 16. & 50. 16. simil. Prov. 30. 30. item Joel. 2. 6. Nahum. 1. 5. &c. Facies gladio passim tribuitur, ut os, Exod. 17. 13. & manus, Job. 5. 20. per prosopopœiam. Potest hic versus participialiter verti, ut eum versu præced. cohereat, *In adversa tela vadit, Contemnit terrorem*, &c. Sic Deus equi naturam comparavit, ut ad prælium promptus & alacer adesset homini, &c. Sic Virgil. *Nec vanos horret strepitus*: & paulo post, — *tum si qua sonum præcul arma dedere*, Stare loco nescit,

90. *Contemnit*, &c. *hinnitus* [Ridet, vel, Deridet, vel, Irridet, pavorem, P. M. Mo. Merc. &c. vel, pavenda, Ca. quæ hominibus formidolosa sunt: ad pavorem, Merc. Equo risus tribuitur, ut supra onagro & struthioni. *hinnitus* [Nec consternatur, JT. Pi. formidat, P. sim. Ti. frangitur animo, M. *hinnitus* cedit, &c. *hinnitus* [Nec revertitur (vel avertitur, Merc. retrocedit, M.) à facie, vel conspectu, gladii, P. V. Mar. M. Merc. i. e. à gladio; ut Job. 19. 29: vel, ob, sive propter, sive per, gladium, Ti. BA. ut Jer. 14. 16. & 25. 16. vel potius, metu gladii, BA. Boot. Pi. JT. Ità phrasis sumitur Esa. 21. 15. & 31. 8. Jer. 46. 16. & 50. 16. simil. Prov. 30. 30. item Joel. 2. 6. Nahum. 1. 5. &c. Facies gladio passim tribuitur, ut os, Exod. 17. 13. & manus, Job. 5. 20. per prosopopœiam. Potest hic versus participialiter verti, ut eum versu præced. cohereat, *In adversa tela vadit, Contemnit terrorem*, &c. Sic Deus equi naturam comparavit, ut ad prælium promptus & alacer adesset homini, &c. Sic Virgil. *Nec vanos horret strepitus*: & paulo post, — *tum si qua sonum præcul arma dedere*, Stare loco nescit,

100. *Contemnit*, &c. *hinnitus* [Ridet, vel, Deridet, vel, Irridet, pavorem, P. M. Mo. Merc. &c. vel, pavenda, Ca. quæ hominibus formidolosa sunt: ad pavorem, Merc. Equo risus tribuitur, ut supra onagro & struthioni. *hinnitus* [Nec consternatur, JT. Pi. formidat, P. sim. Ti. frangitur animo, M. *hinnitus* cedit, &c. *hinnitus* [Nec revertitur (vel avertitur, Merc. retrocedit, M.) à facie, vel conspectu, gladii, P. V. Mar. M. Merc. i. e. à gladio; ut Job. 19. 29: vel, ob, sive propter, sive per, gladium, Ti. BA. ut Jer. 14. 16. & 25. 16. vel potius, metu gladii, BA. Boot. Pi. JT. Ità phrasis sumitur Esa. 21. 15. & 31. 8. Jer. 46. 16. & 50. 16. simil. Prov. 30. 30. item Joel. 2. 6. Nahum. 1. 5. &c. Facies gladio passim tribuitur, ut os, Exod. 17. 13. & manus, Job. 5. 20. per prosopopœiam. Potest hic versus participialiter verti, ut eum versu præced. cohereat, *In adversa tela vadit, Contemnit terrorem*, &c. Sic Deus equi naturam comparavit, ut ad prælium promptus & alacer adesset homini, &c. Sic Virgil. *Nec vanos horret strepitus*: & paulo post, — *tum si qua sonum præcul arma dedere*, Stare loco nescit,

110. *Contemnit*, &c. *hinnitus* [Ridet, vel, Deridet, vel, Irridet, pavorem, P. M. Mo. Merc. &c. vel, pavenda, Ca. quæ hominibus formidolosa sunt: ad pavorem, Merc. Equo risus tribuitur, ut supra onagro & struthioni. *hinnitus* [Nec consternatur, JT. Pi. formidat, P. sim. Ti. frangitur animo, M. *hinnitus* cedit, &c. *hinnitus* [Nec revertitur (vel avertitur, Merc. retrocedit, M.) à facie, vel conspectu, gladii, P. V. Mar. M. Merc. i. e. à gladio; ut Job. 19. 29: vel, ob, sive propter, sive per, gladium, Ti. BA. ut Jer. 14. 16. & 25. 16. vel potius, metu gladii, BA. Boot. Pi. JT. Ità phrasis sumitur Esa. 21. 15. & 31. 8. Jer. 46. 16. & 50. 16. simil. Prov. 30. 30. item Joel. 2. 6. Nahum. 1. 5. &c. Facies gladio passim tribuitur, ut os, Exod. 17. 13. & manus, Job. 5. 20. per prosopopœiam. Potest hic versus participialiter verti, ut eum versu præced. cohereat, *In adversa tela vadit, Contemnit terrorem*, &c. Sic Deus equi naturam comparavit, ut ad prælium promptus & alacer adesset homini, &c. Sic Virgil. *Nec vanos horret strepitus*: & paulo post, — *tum si qua sonum præcul arma dedere*, Stare loco nescit,

120. *Contemnit*, &c. *hinnitus* [Ridet, vel, Deridet, vel, Irridet, pavorem, P. M. Mo. Merc. &c. vel, pavenda, Ca. quæ hominibus formidolosa sunt: ad pavorem, Merc. Equo risus tribuitur, ut supra onagro & struthioni. *hinnitus* [Nec consternatur, JT. Pi. formidat, P. sim. Ti. frangitur animo, M. *hinnitus* cedit, &c. *hinnitus* [Nec revertitur (vel avertitur, Merc. retrocedit, M.) à facie, vel conspectu, gladii, P. V. Mar. M. Merc. i. e. à gladio; ut Job. 19. 29: vel, ob, sive propter, sive per, gladium, Ti. BA. ut Jer. 14. 16. & 25. 16. vel potius, metu gladii, BA. Boot. Pi. JT. Ità phrasis sumitur Esa. 21. 15. & 31. 8. Jer. 46. 16. & 50. 16. simil. Prov. 30. 30. item Joel. 2. 6. Nahum. 1. 5. &c. Facies gladio passim tribuitur, ut os, Exod. 17. 13. & manus, Job. 5. 20. per prosopopœiam. Potest hic versus participialiter verti, ut eum versu præced. cohereat, *In adversa tela vadit, Contemnit terrorem*, &c. Sic Deus equi naturam comparavit, ut ad prælium promptus & alacer adesset homini, &c. Sic Virgil. *Nec vanos horret strepitus*: & paulo post, — *tum si qua sonum præcul arma dedere*, Stare loco nescit,

130. *Contemnit*, &c. *hinnitus* [Ridet, vel, Deridet, vel, Irridet, pavorem, P. M. Mo. Merc. &c. vel, pavenda, Ca. quæ hominibus formidolosa sunt: ad pavorem, Merc. Equo risus tribuitur, ut supra onagro & struthioni. *hinnitus* [Nec consternatur, JT. Pi. formidat, P. sim. Ti. frangitur animo, M. *hinnitus* cedit, &c. *hinnitus* [Nec revertitur (vel avertitur, Merc. retrocedit, M.) à facie, vel conspectu, gladii, P. V. Mar. M. Merc. i. e. à gladio; ut Job. 19. 29: vel, ob, sive propter, sive per, gladium, Ti. BA. ut Jer. 14. 16. & 25. 16. vel potius, metu gladii, BA. Boot. Pi. JT. Ità phrasis sumitur Esa. 21. 15. & 31. 8. Jer. 46. 16. & 50. 16. simil. Prov. 30. 30. item Joel. 2. 6. Nahum. 1. 5. &c. Facies gladio passim tribuitur, ut os, Exod. 17. 13. & manus, Job. 5. 20. per prosopopœiam. Potest hic versus participialiter verti, ut eum versu præced. cohereat, *In adversa tela vadit, Contemnit terrorem*, &c. Sic Deus equi naturam comparavit, ut ad prælium promptus & alacer adesset homini, &c. Sic Virgil. *Nec vanos horret strepitus*: & paulo post, — *tum si qua sonum præcul arma dedere*, Stare loco nescit,

140. *Contemnit*, &c. *hinnitus* [Ridet, vel, Deridet, vel, Irridet, pavorem, P. M. Mo. Merc. &c. vel, pavenda, Ca. quæ hominibus formidolosa sunt: ad pavorem, Merc. Equo risus tribuitur, ut supra onagro & struthioni. *hinnitus* [Nec consternatur, JT. Pi. formidat, P. sim. Ti. frangitur animo, M. *hinnitus* cedit, &c. *hinnitus* [Nec revertitur (vel avertitur, Merc. retrocedit, M.) à facie, vel conspectu, gladii, P. V. Mar. M. Merc. i. e. à gladio; ut Job. 19. 29: vel, ob, sive propter, sive per, gladium, Ti. BA. ut Jer. 14. 16. & 25. 16. vel potius, metu gladii, BA. Boot. Pi. JT. Ità phrasis sumitur Esa. 21. 15. & 31. 8. Jer. 46. 16. & 50. 16. simil. Prov. 30. 30. item Joel. 2. 6. Nahum. 1. 5. &c. Facies gladio passim tribuitur, ut os, Exod. 17. 13. & manus, Job. 5. 20. per prosopopœiam. Potest hic versus participialiter verti, ut eum versu præced. cohereat, *In adversa tela vadit, Contemnit terrorem*, &c. Sic Deus equi naturam comparavit, ut ad prælium promptus & alacer adesset homini, &c. Sic Virgil. *Nec vanos horret strepitus*: & paulo post, — *tum si qua sonum præcul arma dedere*, Stare loco nescit,

150. *Contemnit*, &c. *hinnitus* [Ridet, vel, Deridet, vel, Irridet, pavorem, P. M. Mo. Merc. &c. vel, pavenda, Ca. quæ hominibus formidolosa sunt: ad pavorem, Merc. Equo risus tribuitur, ut supra onagro & struthioni. *hinnitus* [Nec consternatur, JT. Pi. formidat, P. sim. Ti. frangitur animo, M. *hinnitus* cedit, &c. *hinnitus* [Nec revertitur (vel avertitur, Merc. retrocedit, M.) à facie, vel conspectu, gladii, P. V. Mar. M. Merc. i. e. à gladio; ut Job. 19. 29: vel, ob, sive propter, sive per, gladium, Ti. BA. ut Jer. 14. 16. & 25. 16. vel potius, metu gladii, BA. Boot. Pi. JT. Ità phrasis sumitur Esa. 21. 15. & 31. 8. Jer. 46. 16. & 50. 16. simil. Prov. 30. 30. item Joel. 2. 6. Nahum. 1. 5. &c. Facies gladio passim tribuitur, ut os, Exod. 17. 13. & manus, Job. 5. 20. per prosopopœiam. Potest hic versus participialiter verti, ut eum versu præced. cohereat, *In adversa tela vadit, Contemnit terrorem*, &c. Sic Deus equi naturam comparavit, ut ad prælium promptus & alacer adesset homini, &c. Sic Virgil. *Nec vanos horret strepitus*: & paulo post, — *tum si qua sonum præcul arma dedere*, Stare loco nescit,

nescit, micat auribus, & tremit artus, Collectumque pre-
 mens voluit sub naribus ignem *.
 * Merc. 23. Super (vel, Apud, Ti. vel, Propter, V. vel, Con-
 tra, live Adversus, M. JT. Ca.) ipsum sonabit (vel so-
 nat, live resonat, P. M. Ti. Pi. BA. vel proclamat, Merc.
 vel stridet, live stridebit, V. Cod. Mo. Mar.) pharetra,
 פָּהַרְטְרָה [Cumque apud, vel contra, eum, &c.
 Ti. Pi. In principio versus subaudio יִפְּ. Pharetram
 sonare dicunt etiam poetæ: Virgil. Æneid. 6. —phare-
 tramque fugâ sensere sonantem; Silius lib. 12. —plena
 tenet & resonante pharetra; & lib. 15. Coryti (idem
 quod pharetra) interea stridunt—. Nempe per me-
 tonymiam continentis pro contento. Per pharetram
 sagittæ significantur, quæ filia pharetra Thren. 3. 13.
 Pharetram stridentem vocat, quia vomit stridentia tela,
 ut Statius loquitur l. 10. Thebaid. 8. פָּהַרְטְרָה variè red-
 dunt. Super eum, Merc. &c. dum scilicet sagittæ in
 pharetra, quam eques equo insidens gestat, inter se
 collisæ inter currendum strepitum edunt^b. Sed malo,
 in, vel contra, eum, quia equum armorum equitis sui
 stridore non percelli tanti non esset: at quod hostili-
 um strepitu non terretur, hoc demum est fortitudinis
 indiciumⁱ. Hoc convenit cum scopo & serie sermonis,
 & duobus vers. præced^k. Al. propter eum, equum, quod
 equites equis generosis vecti, illis freti, audaciores sint,
 & sagittas concutiant ac arma vibrent majori animo*.
 * Q. in Merc. Verbum פָּהַרְטְרָה hîc tantum occurrit: Chald. vertit per
 jaculari: Græcus putavit idem esse cum פָּהַרְטְרָה, quare
 vertit, γαυγιά^l. Per vicinum פָּהַרְטְרָה explicant Hebræi
 omnes, non in vulgari ejus significatione, quæ est, lau-
 dare, vel exultare^m, sed in sensu stridentis, vel resonan-
 di, quod placuit Hi. Ca. Mo. Merc. &c. n. ¶ Vibra-
 bit, &c. פָּהַרְטְרָה [Variè reddunt.] Lami-
 na (vel acies, Merc. vel ferrum, P. D. V. flamma, Scult.
 Coc.) lancea & hasta, P. Merc. Mo. Mar. vel, hasta
 & lancea, Pi. Merc. Gladius acutus, hasta, lancea, Ch.
 in Mar. Cuspis, lancea & hasta, M. scilicet stridet, vel
 resonat, super equum, dum in prælio hinc inde certa-
 tur^o. Sed absurdum videbatur stridorem, live sonitum,
 hastæ & lanceæ tribui; ideo quidam פָּהַרְטְרָה transformâ-
 runt in verbum, legentes cum aliis punctis, id quod
 fecerunt Hi. Ti. Ca. JT. P. Vibrabit hasta & clypeus, Hi.
 & micat hasta ac gesum, Ti. splendens (vel micante, Ca.)
 hasta & lancea, JT. Sed illa locutio excusari potest per
 illam figuram quæ est in Virgilii versibus, Ille Quirinali
 lituo parvâque sedebat. Succinctus trabem—quæ figura
 in S. Scriptura valde usitata est^q. Verum stridorem,
 live sonitum, hastæ & lanceæ tam rectè tribui quàm pha-
 retræ & sagittis, certissimum est ex usu Poetarum. Vir-
 gil. Æn. 9. —it hasta Tago per tempus utrumque Stri-
 dens— & lib. 10. —stridentemque eminens hastam Conji-
 cit— & alibi sæpe. Porro, פָּהַרְטְרָה verbum esse non pa-
 tiuntur puncta vocalia, quæ non sunt temere sollicitan-
 da. Ut taceam hoc verbum ab Hebræis non usurpari,
 quamvis frequens sit apud Arabes. Versum sic reddo,
 Et pharetra in eum sonantis, mucronis hastæ, & lanceæ,
 in eum stridentis metu non retrogreditur. Quæ re-
 petenda sunt ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Mucro, Hebræis פָּהַרְטְרָה, flamma
 dicitur hîc & Jud. 3. 22. 1 Sam. 17. 7. Nah. 3. 3. vel,
 propter fulgorem igneum; vel, quia tenuatur ut flam-
 ma, & in acumen definit^r. פָּהַרְטְרָה & פָּהַרְטְרָה nomina
 sunt instrumentorum bellicorum hodie magna ex par-
 te nobis ignotorum^t. פָּהַרְטְרָה occurrit hîc & Jos. 8. 18.
 & 1 Sam. 17. 6. 45. Job. 41. 20. al. 21. Jer. 6. 23. &
 50. 42. Trifariam vertunt. Scutum, vel clypeum, Ch. Sy.
 Ar. Hi. alicubi etiam o. Sym. Aq. Sed & iisdem ali-
 bi est teli species, hastile, vel lancea, ut K. R. S. & R. Le-
 vi, &c. Nec desunt quibus est humeralis species 1 Sam.
 17. 6. Ità R. Esaias, R. S. & R. Levi ex Chald. [Vide
 ibi annotata.] Goliathi פָּהַרְטְרָה malè vertunt, clypeum,
 cum ab ejus clypeo disertè distinguatur; nec bene alii
 humerale, quo non opus erat, quia loricator erat. Om-
 nino fuisse aliquod teli genus, æquè ac gladius & hasta,
 colligitur ex 1 Sam. 17. 45. Porro, cum hoc loco dici-
 tur in equum stridere pharetra, & mucro lanceæ & פָּהַרְטְרָה
 chidon, nemo non videt chidon esse in telorum genere;
 quia hastæ jungitur, & est æquè mucronatum. Et vi-
 bratio (quæ פָּהַרְטְרָה tribuitur Job. 41.) hastæ propria
 est. Sic Jer. c. 6. v. 23. & c. 50. v. 42. hastam & chidon

arripient. Ubi etiam teli species esse videtur, tum quia
 melius cohæret cum sequentibus, crudelis est, &c. cru-
 delitas autem per tela, non per clypeos, exercetur; tum
 quia Persis tribuitur Jer. 50. quorum arma erant arcus
 & hasta brevis, ut docent Herod. l. 7. Athen. l. 12. Jam,
 ut è diverticulo redeamus in viam, quod equi bellici
 armorum strepitu aut fulgore non terrentur, abunde
 docent veteres. Oppian. Ὀπλοῖς ἀντιφῶν, πυκνῶ πῆσαι τε
 φάλαγγα, Occursare armis, densosque irrumpere in hostes.
 Et Columella 7. 28. Quamvis equi plerique non sunt
 naturâ tales, sed curâ & institutione fiunt; quod do-
 cent Philostr. 2. 5. & Elian. Hist. 16. 25^t.
 24. Fervens, ita Ca. פָּהַרְטְרָה In, vel Cum fremitu, JT. BA. 1.
 Pi. Ch. Mar. i. e. Quum oritur ille fremitus occursantium
 hostium^v. Dum fremitus—oritur, Ti. Non placet, פָּהַרְטְרָה Pi.
 nunquam ita sumitur; & fragoris, live sonitus, mentio
 cum ipso sensu minimè quadrat^x. Cum impetu, P. Boot. 3.
 Mo. V. In fervore, Cod. Potius, In, vel Cum, motione, 10. p. 93.
 five commotione, M. D. Boot. BA. Merc. Sy. in Boot.
 vel concussione, Merc. Scult. Coc. vel agitatione, Cod.
 ¶ Et fremens, ita Ca. פָּהַרְטְרָה Et fremitu, Coc. Scult.
 & commotione, JT. Pi. Belg. vel concussione, BA. vel tre-
 more, Merc. dum tumultus oritur, Ti. & irâ, vel furore,
 P. Mo. V. D. Mar. Itâ & Symmachus, elimati judicii
 Interpres; quod magis mirum, quia פָּהַרְטְרָה bene vertit,
 & פָּהַרְטְרָה, in jaculatione, seu fluctuatione, quod illum manu-
 ducere potuit ad veram alterius vocis intelligentiam:
 nam quamvis פָּהַרְטְרָה & פָּהַרְטְרָה seorsim posita variè signifi-
 cant, quoties tamen copulantur planè synonyma sunt;
 ac פָּהַרְטְרָה non iram, sed inquietudinem, jaculationem, trepi-
 dationem, &c. denotat, ut patet ex 2 Sam. 22. 8.
 Psal. 77. 19. Esa. 13. 13. & 14. 16. Joel. 2. 10. ubi istæ vo-
 ces copulantur^y. Motionem & concussionem hîc in-
 telligo, non quâ movetur equus, sed quâ movetur &
 quatitur terra sub equi currentis pedibus^z. Nempe פָּהַרְטְרָה & פָּהַרְטְרָה, ut hoc loco, simul juncta, ferè de motu
 terræ usurpantur, Psal. 77. 19. Esa. 14. 16. vel, cœli
 & terræ, 2 Sam. 22. 8. Esa. 13. 13. &c. Et equorum
 ungulas terram quatere dicunt Ennius l. 17. It eques, &
 plosa cava concutit ungula terram, & Virgil. Quadrupede
 dante putrem sonitu quatit ungula campum^a. ¶ Sor-
 bet, &c. פָּהַרְטְרָה [Variè reddunt.] Sorbet, vel ab-
 sorbet, vel deglurit, terram, Hi. Pi. Belg. V. BA. Scult.
 Mar. Merc. D. Sym. & Marin. & Buxt. & Schindl. &
 Gal. & Ang. in Boot. Tantâ celeritate currit, ut vi-
 deatur absorbere terram^b. Celeri cursu terram trans-
 mittit. Metaphora hyperbolica^c. Vocem expone ex
 Gen. 24. 17. [ubi Collectanea nostra vide, & BA. p. 143,
 144.] Poëtica locutio. Sic, vorare viam; &, vorat
 literas^d. [Sed non placet Bootio hæc versio, qui ad-
 versus eam sic insurgit:] 1. Immanis hæc esset ἀνω-
 λογία, qualis alibi non reperitur^e. Sed fallitur. Ara-
 bes enim, in quorum solo Job natus & educatus fuit, eâ
 phrasi hodie utuntur. Laham illis propriè sign. aliquid
 deglutire, live citò vorare, teste Giggeio; unde metapho-
 ricè dicunt, Equus celer fuit quasi terram vorans, ad
 verb. Equus voravit terram, quæ est ipsissima Jobi phra-
 sis. Hinc in Golio, libam, & lahim, velox & acer equus,
 quasi deglutiens terram. Sic etiam nos phrasi vernacu-
 lâ dicimus equum expeditum multum viæ comedere: &
 Nemefianus de equis, &c. Mox sanguis venis melior ca-
 let: ire viarum Longa volunt, latumque fugâ consumere
 campum: & Virg. Georg. 3. equas ait—acri Carpere pra-
 ta fugâ: & Silius l. 3. —campumque volatu Cum ra-
 puere, pedum frustra vestigia querat. Et ut Job dicit
 terram vorari aut sorberi; itâ illi, consumi, carpi, rapi:
 non quod revera ista fiant; sed quia, si fierent, vix
 eriperetur citius ex oculis intuentium^f. [Sed pergat
 Boot.] 2. Sermo hîc est de equo in prælium vadente,
 quod cursu minimè fieri solet, ac proinde intempesti-
 va hîc est cursus mentio^g. Quo nihil est à vero alie-
 nius, cum nihil in bello frequentius sit quàm pug-
 nas cursu aggredi, ut plurimis exemplis constat. Vi-
 de Xenoph. Cyrop. l. 3. & Anab. l. 3. & 4. & 5. & 6.
 Justin. l. 2. Herodotus etiam, Cursu ibant in Barbaros.
 Cæsar Civil. l. 1. & 2. & 3. & 4. & 5. & belli Gallici l. 1. &
 2. & 3. & 5. Sed & ipsæ voces concurrendi, incur-
 rendi, occurrendi, & succurrendi, hoc apertè docent, ex
 mutuo hostium incursum dictæ. Proinde, etiam in equis
 bellicis

Belg. JT. Pi.) statim adest, **וְהָיָה** Ibi, vel illic, est; P. Merc. ut indescam habeat c. Eò conjicit oculos primum, & persentiscens eminus, quamprimum eò con-
 volat. Huc allusit Christus Matt. 24. 28 d. Damir
 de aquila, *Cadaver videt è quadringentis parasangu.* Item,
 & cum in cadaver incidit, & eo repleta est, volare non po-
 test, & c. Sed propriè ad percnopterum, vel gypæetum,
 id pertinet, degeneris aquilæ genus vulturinâ specie,
 quod solum aquilarum ex anima fert corpora, Arist. Hist. 9.
 32. Plin. 10. 3. Quodd itaque Tzetzes Chil. 5. c. 9. negat
 aquilarum genus ullo modo cadavera attingere, non est
 sine exceptione verum, ut hinc patet, & ex Prov. 30. 17.
 & aquila pulli comedent. Crimen nempe rebellionis erat
 lethale, Exod. 21. 15, 17. & damnatorum corpora in-
 sepulta manebant, feris avibusque carnivoris exposita.
 Porro, mortuorum oculos à corvâ vastatos — notat Epiet f.
 31. Et adjecit Dominus, & c.]. Hactenus Deus poten-
 tiam & providentiam & sapientiam suam ostendit, un-
 de & justitia ejus appareat. A Deo orta est naturarum,
 tum in brutis tum in hominibus, varietas, ut nemo que-
 ri habeat cur hæc aut illâ naturâ sit à Deo, aut sic vel
 sic natus aut conditus; quantò mindus in abstrusiora
 ejus consilia penetrare? Hic verisimiliter Deus aliquan-
 tis per tacuit, ut cum tot interrogationibus Jobum
 obruisset, videret si quid ille respondere vellet. Et
 cum nihil respondit, subjecit id quod tota superior ora-
 tio spectabat, ad ipsum Job convincendum.
 32. Numquid, & c. **וְהָיָה עִם שְׂרֵי יִסּוּר** Variè red-
 dunt, quia **יִסּוּר** est *ἀποκαταστασις* quod aliis nomen est
 formæ **יִסּוּר**; al. fut. à **יָסַר**, pro **יִסּוּר**, vel **יָסַר**; aliis, infi-
 nit. Piel, pro **יִסּוּר**, quod est Psal. 118. 18. Deinde **וְהָיָה** alii
 ad **וְהָיָה** litigare referunt; alii ut præter. aut Benoni, alii
 ut infinit. Jun. ad **וְהָיָה**. Num contendere cum Omnip. est
 eruditio? P. Mo. vel castigatio? vel castigare, sub seipsum?
 i. e. eruditionem admittere? vel erudiri? Cod. q. d. Num
 viri eruditi & sapientis, qualem te putas, est cum Deo
 disceptare velle, ut tu facis? Num contendet quis cum
 Omnip. quem ille castigat? M. Num contendens, vel, qui con-
 tendit, cum Omnip. erudietur? Mar. Ch. vel, erudiet eum? vel
 castigabit, five corripiet, eum? Merc. D. sim. Ca. q. d.
 An verò tu, Jobe, qui mecum contendere optasti, potes
 me erudire aut convincere? Quum tanta sit mea
 per res singulas providentia, quis tandem cum Deo
 disceptaret, ut tu, Job, qui eum injustitiæ arguere pos-
 sit, aut quicquam in ulla earum rerum quas fecit re-
 prehendere? **וְהָיָה** Benoni Cal de quiescent. Ain; ut
וְהָיָה illuxit, & **וְהָיָה** bonus fuit; unde in Benoni, **וְהָיָה** illu-
 cescent, & **וְהָיָה** bonus. **יִסּוּר** fut. à **יָסַר** de defect. Pe
 Jod; etsi juxta canones Grammaticorum, qui non
 semper ita accuratè observantur, secunda radicalis non
 fit Tsade. Vulg. pro **יִסּוּר** legit **יָסַר** recedit; ut ironice
 dicat in Jobum, Itane is qui cum Deo disceptationem
 instituerat tantâ audaciâ tam facillè nunc recedit &
 conquescit, desistit primo hoc certamine? Ità quod
 sequitur pulchre quadrabit. Sed Hebræi aliter legunt,
 quos sequi malim. [Al. sic;] An exuberantia cum,
 vel, quæ est cum, Omnisufficiente transmigrabit? **וְהָיָה**
 sign. multitudinem, five amplitudinem, eamque exube-
 rantem; vide Job. 32. 9. **וְהָיָה** tum recedere, seu discedere,
 sign. tum divertii, five transmigrare, Gen. 19. 3. 1 Reg.
 c. 22. v. 32. In Niphal igitur est, effici ut transmigret.
יִסּוּר autem est futur. analogum in Niphal à **יָסַר**:
 ut à **וְהָיָה**, à **וְהָיָה**; à **וְהָיָה**, à **וְהָיָה**. Sensus est,
 Efficieturne ut ab Omnip. recedat ad alium, h. e.
 ad hominem? **וְהָיָה** potest pertinere ad **וְהָיָה**, nec
 officere accentum testantur Job. 41. 15, 25. Psal. 109.
 19. Si tamen, propter accentum continuantem, jun-
 gere vis cum **וְהָיָה**, sensus erit, Deo contra tendente &
 suam causam defendente. Jam quod Deus sibi vin-
 dicat **וְהָיָה** *αποκαταστασις*, ei subscribit Job. Satisne? contra
 Omnip. contumacem esse quenuquam? JT. Reprehensio quasi
 indignantis in Job. 2 rationibus: 1. à firmitate superio-
 rum argument. 2. à comparatione hominis cum Deo. Satisne
 rationum allatum est ab Opt. Max. ad te convincen-
 dum? Ti. Satisne à parte Dei argumentorum? sub. allatum
 est G. **וְהָיָה** Utrique qui, & c. **וְהָיָה** *ἀποκαταστασις* Argu-
 ens, vel, qui arguit, five increpat, Deum (vel, disputans,
 five qui disceptat, cum Deo, P. V.) respondeat ei, Mo. Merc.
 vel, ut vitetur ambiguitas, ad illud, Merc. P. V. JT. Pi. Coc.

Scult. sub. quod dico, nempe ad eam interrogationem;
 An liceat ei qui corripitur contendere cum eo à quo jure
 castigatur? Vel, ad unum aliquod horum quæ à me
 proposita sunt. q. d. Tuum est, o Job, respondere, si
 potes; vel assentire, & te victum fateri. **וְהָיָה** pro
וְהָיָה; ellipsis **וְהָיָה**. Et quem redarguit Deus, ipse
 super hac re respondeat, M. Ad quod respondere illum oport-
 tebit qui cum Deo altercari vult; Ti. Qui contra Deum
 argumentatur ei contradicet? Ca.
 34. Qui leviter, & c. **וְהָיָה** En, vilis, vel con-
 temptibilis, sum, Merc. JT. Pi. G. evilui, D. Ecce, levior
 fui, Ti. Ecce, quia contempta sortis sum, M. **וְהָיָה** levem;
 vilem, contemptum esse, sign. penè ideim cum **וְהָיָה**. Merc.
וְהָיָה Respondere, & c. **וְהָיָה** Quid respondebo, vel
 responderem, tibi? Merc. Mo. Pi. & c. q. d. Nihil habeo
 quod respondeam, fateor me victum. **וְהָיָה** Manum
 meam ponam (vel pono, five appono, M. Pi. Merc. sim. Ca.
 adhibeo, Merc. vel posui, vel apposui, P. V. Merc.) super
 (vel ad, Pi. JT.) os meum. Ità M. vel, ori meo, Mo.
 Merc. sub. tacendo, V. q. d. Taceo. Metonymia effecti
 destinati, vel adjuncti signi. Sic alibi, **וְהָיָה** ad os:
 & c. — digito compece labellum. Non tam dicitur de eo
 qui silet, quàm qui silentium sibi indicit. Vide de hac
 phrasi suprâ 21. 5. Prov. 30. 32. Mich. 7. 16. Tantum
 abest ut respondeam parem, ut tacitus conquescam, &
 culpam agnoscam. Egregia confessio. **וְהָיָה** idem
 quod **וְהָיָה**, & **וְהָיָה** est adjectio syllabica, ut in **וְהָיָה**.
 35. Unum locutus sum; ità Merc. M. **וְהָיָה**
 Semel, & c. Mo. Ti. P. Merc. & c. Una vice, Pi. **וְהָיָה**
 utinam non dixissem, **וְהָיָה** Nec respondebo, Merc.
 Mo. Mar. & c. sub. ultra, vel, amplius, P. Merc. Pi. V.
 non contradicam, Ca. **וְהָיָה** Et alterum, **וְהָיָה** Et,
 vel aut, bis, five secundo, Mo. Merc. Ti. P. Mar. vel,
 duo, Merc. M. iterum, JT. Pi. & duabus vicibus, V. Pi.
 Duo; unum de prosperitate improborum, alterum de
 proborum afflictionibus. Sed hoc argutius est. Est
 numerus definitus pro indefinito. q. d. Semel atque
 iterum, i. e. sæpius, pleraque de te & in te imperitè
 dixi, nempe cum à sociis importuniùs exagitabar.
וְהָיָה Non addam. Ità Mo. Merc. & c. non pergam, JT. Pi.
 nec iterum faciam, Ti. sim. Ca. Non amplius commit-
 tam ut talia jactem aut effundam temere; jam meam
 culpam & imprudentiam à te abunde edoctus agnosco.
 Monemur, etsi sæpius à nobis peccatum fuerit, non
 esse quod ideo in culpa pergamus, imò eò magis pec-
 cata à nobis agnoscenda; tantum abest ut in iis obsti-
 natè pergere velle debeamus. Nunc tacebo, pru-
 dentior factus ex ipso lapsu, confitens temeritatem
 meam. Quò magis Deo appropinquamus, tantò
 magis nostram vilitatem, imbecillitatem, errores at-
 que defectus agnoscimus. Qu. In quo peccavit Jo-
 bus? Resp. Id colligendum ex verbis Dei eum repre-
 hendentis. Reprehendi autem videtur in duobus:
 1. quod voluerit cum Deo contendere, quo justitiæ
 Divinæ derogavit; 2. quod plus satis intentus fuerit
 commemorandis suis justis operibus.

CAP. XL.

1. **DE** turbine, & c.]. Duo primi versiculi sunt iis-
 dem verbis positi suprâ initio cap. 38. nisi
 quod ibi est **וְהָיָה** cum He Hajedia, hîc **וְהָיָה**. Merc.
 quasi antè graviore turbine territus sit, ut humiliare-
 tur, & c. nunc verò leniori turbine impetatur, quod
 aliqua ex parte humiliatus esset; ut tamen planè con-
 vinceretur, rursus saltem leviter consternari eum ne-
 cesse fuit. At ego in eo vim non fecerim, sed
 utrobique turbinis eandem fuisse rationem puto. He
 Hajedia ex linguæ idiomate modò asciscitur, modò
 omittitur. In secundo illo sermone, cap. 39. vers. 32.
 Numquid, & c. non dicitur Deus ex turbine locu-
 tus, quod essent illa paucula velut coronis & conelu-
 sio primi sermonis. Nunc verò, quum nova institu-
 eretur oratio, denuo Job turbine consternatur. No-
 ta hîc scribi, præter morem, pro **וְהָיָה**. Hujus dis-
 sertationis idem argumentum cum priorè; finis verò,
 ut ad ampliorem & integram prædicationem gloriæ
 Dei,

† Ma. ex Dei, & infirmitatis suæ professionem, adducatur †.
 Jun. 2. Accinge sicut vir lumbos tuos] Metaphorica locutio, i. e. Para te labori. Vide Luc. 12. 35. Hunc
 † G. verum vide supra 38. 3. Non est וְאֵין in fonte, sed
 † Ma. וְאֵין, à prevalendo, vel à robore, sic dictus †. Ut vir, strenuus scil. qui operi faciundo gnaviter se accingit.
 † D. ¶ Indica mihi] Quod te rogavero, & expone, si potes; aliàs cede mihi, &c. Jam ergo aggreditur eum rogare: ac quum antè abunde eum arguisset quòd secum disceptare vellet, nunc eum arguit quòd suam innocentiam adversum socios nimis tueretur; quod fieri non poterat, quin iustitiæ Dei detraheret †.
 † Merc. 3. Numquid (vel, An etiam, JT. Merc. sim. Ti.) irritum facies (vel solves, Merc. dissolves, M. dissipabis, P. Mo.) iudicium meum? Ità Pi. Coc. Merc. D. quo scil. hunc mundum rego, vel, quod in te exerceo †: nempe, dum conquereris te innocentem à me nimis duriter affligi †. Vel, iustitiā meam? V. Irritum facit iudicium Dei qui illud perversum vel iniustum esse dicit †. Particula etiam emphasin habet: q. d. Non satis habes tuam iustitiā defendere, nisi me ut iniustum accuses, atque ità offendiculum crees sociis? Etsi enim animum semper rectum gesserit Job, dum tamen talia imperitè diceret, socii, quin & ipse Elihu, revera eum ità sentire putabant. Vix satis cautè unquam de Deo loqui possumus, quum de ejus iudiciis agimus †. Cum ostendam me non deesse in afflictione piis, cum etiam animalia bruta ad me clamantia audiam, eaque cibem & cūrem; an etiam ex altera parte iustitiā meam rectè reprehendere poteris? Propositio hæc est reprehensionis Jobi, quòd Deum injuriā afficeret, quia non apertam nec perfectam confessionem edidisset †. ¶ Et condemnabis (vel, iniquum, five impium, facies, Mo. Mar. &c.) me, ut tu iustificeris? Ità P. Mo. Merc. ut iustus sis? JT. Ut iustus appareas; quasi aliter nequeas tuam iustitiā afferere, nisi me arguendo iniquitatis †? Mèque temerarium pronuntiabis, ut tu appareas iustus? Ti.
 4. Et si, &c. [וְאֵין וְאֵין כְּאֵל] Et, vel Aut, si (vel, An est, P. Merc. Pi. JT. &c., aliàs si, hīc interrogativè sumo †; id enim magis urget †), brachium (vel potentia, M. sim. V.) tibi sicut Deo? Mo. P. vel Dei, Merc. Pi. ut mihi sis socius, & mecum contendere audeas, vel possis. Alii וְאֵין conditionaliter exponunt, cum sequenti versiculo conjungentes, Quòd si brachium habes, &c. & tonare potes ut ille, Agè, ornare—ut ille, &c. †. [Vel cum posteriori membro huius versūs;] Etenim si tibi tam potens est brachium quàm Deo, ede quoque ritu illius tonitrua, Ti. ¶ Et si voce, &c. [וְאֵין וְאֵין כְּמִוְהָר] Et voce sicut ipse, vel, quali ille, tonabis? Merc. JT. Pi. i. e. intonare potes? Vel, fremitum facies? M. Quando talem sonum edes ut ille? In tonitru suam potentiam ostendit Deus: q. d. Hæc quum non possis, quid mecum disputare, quasi mihi par sis, postulas? Vel, Deus est potentissimus, non potest non iustitiā servare †. Qui Omnipotens est iniustus esse non potest: quare ergò non edis confessionem tuæ infirmitatis, & iustitiæ meæ? †
 5. Circumda, &c. [וְאֵין וְאֵין נָא] Orna te, vel, Ornare, nunc, vel sanè, celsitudine, Mo. P. sim. Merc. Ca. V. D. vel excellentiā, JT. Pi. magnificentiā, M. Merc. majestate, V. te altum & magnificum in omnibus ostendens. [וְאֵין] in bonam partem sumitur, ut Exod. 15. 1. Induito (vel, Assume, LXX.) celsitudinem, Ti. ¶ Et in sublimitate, &c. [וְאֵין וְאֵין וְאֵין] Et sublimitate, Mo. P. Merc. JT. &c. gloriāque (vel majestate, Pi. Ca. Merc. seu robore magnifico, Merc.) ac decore (vel magnificentiā, Ti.) indue te, vel induere, P. JT. M. &c. vel induaris, velut vestimentis: his enim ego sum circumdatus & amictus ut vestibus, Psal. 104. 1, &c. †. Heb. indues te, Pi. Mo. futur. pro imperativo †. Extolle te quantum potes: etiamsi non in sterquilinio, sed in folio regio, sederes, an mihi majestate, &c. par esses †?
 6. Disperge, &c. [וְאֵין וְאֵין עֲבֹרָה אֶפְרַיִם] Disperge, vel, Dissipa, (vel, Effunde, Ti. vel, Depone, Sy. Ar.) iras, vel furores, (vel effervescentiam, Ti. savitiam, Ca.) naris tuæ, Merc. sic Mo. vel, ira tuæ, P. V. M. JT. Ti. &c. in tuos adversarios, ut eos quum libuerit proteras, ut ego affidue facio †. H: Ostende te iratum †. Iræ signum in nare apparet †. ¶ Et respiciens, &c. [וְאֵין וְאֵין וְאֵין]

Et vide (scil. oculo minaci, hīc enim videre in malum sumitur †: aspice, JT. circumspice, Ti.) omnem elatum, † Merc. five superbum, Merc. P. Mo. D. &c. omnes superbos, Ti. sim. Ca. vel, quicquid est excellens, JT. [Quod reliqui de personis, hī de rebus, accipiunt.] ¶ Humilia, וְאֵין וְאֵין Et humilia (vel everte, Sy. Ar. deprime, Ca. Merc. Ti. deice, JT.) illum, vel illos, Merc. M. P. Mo. V. Sy. Ar. vel, illud, JT. Omnem præstantiam prosterne †. Jun. Collige omnes vires tuas, & perde omnes superbos, ut ego, qui sum Deus, perdo †.
 10 7. Confunde eos, וְאֵין וְאֵין Deprime (vel, Humilia, V. Incurva, M. Mar. &c. Subige, Ti.) illum, P. Merc. ut ego deprimere soleo, quando volo †: vel, illud, JT. ¶ Et † V. contere (vel conculcas, V. subverte, Ti. corrumpes, o. trude, Coc. deice, Sy. Ar.) impios in loco suo] Ità P. &c. Sive, in loco ipsorum, Pi. Sy. Ar. i. e. apud se habitantes †. m. v. Vel, ubicunque locorum sint †; ità ut non sit opus ut coram te fiantur, sed potentia tua pervadat ad eos, Scult. G. &c. †. Vel, in loco ubi sunt, ubi maximè florent; q. d. † Ma. ex De statu suo eos deturba †. Vel, sub, five subter, se, Jun. Merc. Coc. Scult. i. e. in loco suo †; ut in imo dissoluti † Merc. jaceant †. Vel, statim, five protinus, o. Ca. sim. Cod. Vernaculè, sur la place, subito interitu †. ¶ וְאֵין וְאֵין non est à וְאֵין contere, Num. 11. 8. tunc enim esset וְאֵין; nunc est formæ פָּקֹד, estque à radice וְאֵין; quæ quidem alibi non invenitur in Scriptura, est tamen cognata cum וְאֵין vel וְאֵין †. Merc.
 20 8. Absconde, (vel, Tege, V. Obrue, Ca.) illos in pulvere (vel terra, V. humi, Ca.) simul] Ità P. Mo. Merc. D. &c. vel pariter, M. JT. Pi. Coc. D. οὐρανὸν, D. Omnes scil. tibi rebelles, detrudens eos in carcerem, ubi delitescant & compescantur; vel potius, in sepulchrum, nè ultra compareant, aut aliis negotium facessant †. Merc. q. d. Interfice eos †. ¶ Et facies eorum demerge in † V. foveam, וְאֵין וְאֵין Alliga (vel operi, M. constringe, Ti. subice, Ch. concludas, Sy. Ar. demergas, Ca.) in abscondito, five occulto, P. Mo. V. Merc. M. &c. sub loco, D. Merc. aliquo, Merc. in loco abstruso, Ti. in obscurum, Ca. Ut facies eorum, quæ nunc elata est, obnubiletur & vinciat † Merc. tur linteo, ut mortuorum, Joh. 11. 44. vel damnatorum, Esth. 7. 8. Vel, tenebris; q. d. Pudore & dolore † Scult. imple †. Imple ignominia, o. וְאֵין est epitheton וְאֵין † Coc. וְאֵין Job. 20. 26. οὐρανὸν καὶ οὐρανὸν, Jud. vers. 13. Fac sepeliantur †. Tolle eos de medio, ut ego possum & † V. soleo. Idem repetit †. Merc.
 40 9. Et ego, &c. [וְאֵין וְאֵין אֲנִי] Etiam ego (Tunc etiam ego, JT. Pi. sim. Ti. Ità ego, Ca.) confitebor tibi, M. P. Mo. D. Coc. vel, apud te, D. vel, confitebor te, i. e. laudabo tuam potentiam & celsitudinem †. Laudabo † Merc. te, Sy. Ar. celebrabo te, JT. Pi. predicabo te heroa, Ti. ¶ Quòd salvare te possit (vel, servet te, P. Merc. sim. V. salvabit, M.) dextera tua] Sim. Coc. Potentia tua, non mea †. q. d. Dicam te insigniter potentem †; & quòd † D. non eges auxilio alterius, sed tibi ipse sufficiens es, † V. ut ego †. Quum salvabit te, &c. Sy. Ar. qui possis te viribus tuis defendere, Ti. q. d. Hæc ubi feceris, te mihi parem agnoscam, & mecum contendere poteris. Quòd si hæc non potes præstare, cede, & te mihi subice, nec inquiras mea iudicia, &c. At hæc non potes, cum quicquid roboris habent omnia, ex me habeant; nec suā ipsorum ope servari queant, sed meā indigeant. Indè quia elatorum meminerat quos ipse solus reprimere possit, subjungit mentionem duarum immanium beluarum, unius terrestreis, alterius marinæ, quas homo sibi subicere nequit, sed Deus cohibere potest, &c. Nostri per has bestias Diabolum & Antichristum intelligunt, confectantes allegorias, &c. † Merc.
 60 10. Ecce, Behemoth, וְאֵין וְאֵין Behemoth, P. Merc. vel animal, M. Ch. [Sed quid hīc Behemoth?] Resp. 1. Behemoth & Leviathan sunt generalia nomina ad omnem beluam (illud ad terrestrem, hoc ad marinam,) monstrosum magnitudinis †. At ego non dubito utrumque esse certum belluarum genus †. [Quod sic probatur.] 1. Quia distinctè cum alia specie comparatur †. Leviathan, cum quo jungitur, est certum genus, &c. Ergò & Behemoth †. 2. In priori capite de diversis bestiarum generibus loquitur. Idem ergò & hīc facit. 3. Descriptio Behemoth non convenit omnibus bestiis agri,

agri, v. g. ovi, &c. 4. *Behemoth* ibi comedere dicitur ubi omnes bestiae agri ludunt, v. 15¹. Obj. At *Behemoth* est nomen plurale. Resp. 1. Non est plurale, sed singulare Aegyptium. Talia *שׁוֹר*, *פָּאָר*, *פָּאָרֵנֶשׁ*, mensium Aegyptiorum nomina, Anthol. l. 1. cap. ult. *Sorh* vel *Sorbi canis*, qui *שׁוֹר* Horo, Plutarcho, &c. *Omoth* tertius capricorni decanus in Julio Firmico. *Anotb* tethium, & *Mothoth* chelidonium majus, in Auctario Dioscoridis. Itaque in voce *Behemoth* terminatio est Aegyptia, ut Aegyptium est ipsum animal. 2. Elephas vocatur *bellua* plurali numero, ob maximam ejus molem, q. d. belluam multis æquandam; quod mole aut feritate pluribus par sit. Sic David se vocat *בְּהֵמוֹת* bestias, Psal. 73. 22. q. d. Belluina omnium bestiarum natura atque ignorantia in me unita est. Sic summa sapientia dicitur *בְּהֵמוֹת*, Prov. 1. 20. & 9. 1. Ità hinc elephas bestia, respectu sive molis, sive eminentiæ & insignium ejus dotum. Unde à Scalig. Exerc. 204. *bestiarum heros* cognominatur. Eodem spectat etiam nomen generis synecdochicis pro specie acceptum. Nam & Græci *ἐλεφαντος* elephantos vocant *σεία*, i. e. *feras*, ut Suidas annotat. Plut. quoque in Eumene *τῶν θηρίων τὸς μέγας* memorat, *turritas elephantos* significans. Et Latini eosdem *belluas* vocant. Vide Plin. 8. 3. & Terent. Eunuch. act. 3. scen. 1. Porro, nomen *elephantis* (quod unà cum belluis ipsis ab Orientalibus ad Græcos & Romanos olim profectum puto) intelligentiam ejus indicat, q. d. *ἐπιμαρτυρία*, h. e. *discens*, vel *docilis*, ab Hebr. & Syr. *לָמַד* *discere*, vel *לָמַד* *docere*. De ejus docilitate mira habet Plin. 8. 1. & 3. Resp. 2. *Behemoth* hinc est Taurus; huic enim omnia sequentia conveniunt. Resp. 3. Est elephas, quem non credibile est inter tot bestias h. l. prætermitti. Verum quædam in seq. huic non conveniunt. Agnosco quædam in sequenti descriptione occurrere quæ, ob nostram tum Scripturæ tum animalium ignoracionem, non, sine difficultate, sive Elephantis sive Hippopotamo accommodari possunt. Resp. 4. Mihi placet inprimis quod doctrinæ non vulgaris atque acerrimi judicii viri, Beza & Diodatus, statuunt, *Leviathanem* Niloticum esse crocodilum. Unde suspicio non levis, *Behemoth* esse crocodilo socium animal, atque ejusdem Nili incolam hippopotamum, de quo Plin. 28. 8. *Est crocodilo cognatio quædam amnis ejusdem geminique victus cum hippopotamo*. De utroque itaque conjunctim agunt Herod. Diod. Mela, Solin. Philo, Pausan. &c. De mole hippopotami diversa tradunt. Aristot. ei tribuit magnitudinem *asini*, Herod. *maximi bovis*, Diodorus, *quinque cubitorum*, Achilles Tatius, *triplam equi*, Epistola Alex. ad Aristot. *elephantis*. Deinde, ut cap. 39. de solis terrestribus actum, ità hinc solum de aquaticis; quale cum sit *Leviathan*, idem de *Behemoth* sentiendum. In qua sententia veteres Hebræos fuisse, vel ex spurio Esdræ libro constat, l. 4. c. 6. v. 47, 48, 49. Scio, juxta Merc. & alios, *בְּהֵמוֹת* tantum de terrestribus quadrupedibus dici. Sed aliter docent Arabes, quibus *bahima*, quod idem est cum *bebema*, quadrupedes tum terrestres tum aquaticos significat. Ità Alcamus, & Giauhari apud doctissimum Golium. Quod si id verum esset, tamen hippopotamus censeretur inter *בְּהֵמוֹת*, tum quia est animal amphibium, tum quia ad terrestrium formam tam propè accedit. [His forsan addi potuit, quod verosimilius est Deum, qui se eorum captui ad quos loquitur accommodare solet, de istis animalibus acturum quæ Jobo atque amicis notissima erant, qualia fuisse crocodilum atque hippopotamum nemo negaverit, quàm de iis quæ illis ignota videntur, qualem illis temporibus & locis saltem balænam fuisse non ægre concedet qui statum illarum ætatum, magnamque Arabiæ distantiam à locis ubi balæna stabulantur, (ad quæ sine pyxide nautica, tum nondum inventa, pervenire non poterant,) expenderit. Et quamvis balænam in sinum Arabicum olim penetrasse referat Plinius, id tamen rarissimè factum, nec, quod constat, ætate Jobi, quâ etiam, ut captura balæna, ità etiam ejusdem natura, planè illis ignota & incomperta fuisse videtur.] Verum non temere recedendum est à communi virorum gravium atque doctorum sententia,

quibus *Leviathan* est balæna, & *Behemoth* elephas. Nec negari potest ista animalia & notiora, & majora atque celebriora, esse quàm crocod. & hippop. ideòque ad illa magis respicere videtur Deus agens de *precipuis viarum suarum*, v. 14. Quo elogio, ut mihi videtur, honestare noluisse animalia amphibia, quæ quodammodo monstrosa sunt, nec bonæ significationis, cum ambidextros & versipelles homines representent. Porro, verosimilius est Deum dissertationem suam de animalibus sic concludere voluisse, proponendo ei duo celeberrima, unum in mari, alterum super terram, quàm duo ad utrumque ex æquo pertinentia. Nec mihi credibile est, Deum, qui varia perfectarum tum avium tum bestiarum genera descripserat, noluisse vel unam perfecti animalis marini speciem exhibere; quod certe non facit, nisi per *Leviathanem cetum* intelligas. ¶ *Quem feci tecum*; ità P. Mo. M. Merc. &c. *וְשָׂאָהוּ יְהוָה* *Quem unà, vel pariter, tecum feci*, Ca. Cod. [Variè explicant.] *Quem feci æquè ac te*; eodem die; vel, *tecum*, i. e. eodem solo, non in mari, ut *Leviathan*; ut tecum habitaret, & tibi inserviret; q. d. mansuetus est, & cicurari potest. Vel, *tecum*, quia *proximum humanis sensibus est hoc animal*, Plin. 8. 1. Multa docetur hominum operâ, v. g. Reges adorare, &c. Potius, *וְשָׂאָהוּ יְהוָה* *juxta te*; i. e. in vicinia tua, in Nilo q. d. Argumenta potentie nihil opus est ut ex longinquo petam, cum propinqua suppetant. ¶ *וְשָׂאָהוּ יְהוָה* *juxta, ut* Jos. 7. 2. Jud. 9. 6. & 18. 3. & 19. 11. ¶ *Fenum* (vel *herbam*, P. Mo. &c.) *quasi bos comedit*; Vel, *comedet*, P. &c. q. d. Non est carnivorus, ut leo; non ferum & rapax animal est, licet mole terribili, quod mirum; sed more boum herbâ & feno vescitur; imò mansuetus feno & alia ex hominis manu capit. Vili pabulo contentus est. Miraculum hoc est misericordie Divinæ; si enim immane hoc animal ex præda viveret, quantam vastitatem, &c. inferret? Sed cum bos & elephas ex æquo jumenta sint, nihil mirum si ex eodem cibo vescantur. At ut hippopotamus, in fundo Nili plerumque degens, feno pascatur, hoc verò mirum, ideòque nec ab aliis prætermisum. Diodorus, *Depascitur frumentum & fenum*. Et cum ad pabulum è fluvio prodire dicit Nicander Theriac. vers. 569. Et meritò bovi comparatur, quem refert & mole corporis, & formâ capitis & pedum. [De tauro hunc contextum accipit San. hoc autem membrum sic expedit;] Illud *quasi non similitudinem sign. sed veritatem*, ut Joan. 1. 14. *quasi unigeniti*, &c. Sensus est, taurum juxta naturam suam feno comedere. ¶ II. *Fortitudo* (vel *potentia*, P. Mo. robur, Merc. M. &c.) *ejus in lumbis ejus*; Ità P. Merc. &c. Generale hoc est ad omnia animantia, quæ in illis robur habere dicuntur. Sensus est, q. d. Magno robore præditus est, quod in lumbis consistit. Confer Prov. 31. 17. In lumbis virium sedes, teste K. ad Psal. 69. 23. Hinc adagium, *Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei*. Unde *elumbis*, qui præ lumbi debilitate se erigere non potest; & *delumbare* est debilitare, Plin. 28. 4. Confer Ezec. 21. 6. Sensus est, Robur habet moli suæ par. [Al. sic;] Lumbi & umbilicus ventris in aliis animalibus imbecillæ sunt ac debiles partes, sed in hac bestia duriores & robustiores. Robur apparet in crassissimis lumbis & dorso, quibus turtim cum 32 hominibus & machinis bellicis ferre potest, &c. ¶ *Et virtus* (vel *robur*, M. J. T. Pi. &c. *fortitudo*, Mo. Ti. *magnitudo*, Sy. Ar.) *illius in umbilico ventris ejus*; ità P. Ti. Merc. &c. *וְהָיָה בְּשֵׁרֵי בְּטֵנוֹ* *וְהָיָה בְּשֵׁרֵי בְּטֵנוֹ* hoc loco est umbilicus. Robur—in umbilicis, &c. Pi. Hippopotamo hoc probè convenit, qui ibi non minus quàm reliquo corpore tectus est, & quasi cataphractus impenetrabili corio, tantæ soliditatis & spissitudinis, ut torquetur in hastas & missilia, testibus Herod. in Euterpe, & Arist. Hist. 2. 7. Corium ejus est omnium bestiarum *ἄσπερον ἰσχυρότατον*, ait Diod. ubi vox *ἄσπερον* est otiosa, ut passim in Platone. Nec sine hyperbole Ptolem. 7. 2. in India latrones describit *pellem hippopotamis similem habentes, ità ut sagittis trajici nequeat*. Quod sumptum videtur ex Indicis Ctesia. At quomodo hoc elephantum competit, cujus tergum quidem durissimum, venter autem mollis? ut docent Plin. 8. 20. & Solin. Earth itaque

descriptione, eumque secutus Scaliger in Cardan.
exercit. sect. 2. Et Diepenfes artifices hippopotami
dentem afferunt ebore difficilius scalpi. Et hujus
dentem pro ebore usurpatum docet Pausanias in Ar-
cadicis. *Offa* *קמטיל ברנל* &c. *Cartilago*, &c. *Offa*
ejus (offa, inquam, ejus, P. M. V. Repetitio ejusdem):
V. Merc. *קמטיל* idem quod *קמטיל*; et si quidam He. per prius offa
majora, per hoc minora, intelligunt, ut cartilagine,
m Merc. &c. *Solidiora offa*, Ti. artus, JT. Pi. *spine*, o. *dentes*,
Cod. *Offa* hic & in membro præced. sunt quæ aliis *cor-*
na, aliis *dentes*, vocantur, sicut *virga*, vel *baculus*,
G. (frustum, five massa, Merc. Pi. *velis*, Coc. JT. Ca.)
ferri, vel *ferrea*, P. Mo. Ch. &c. *קמטיל* alibi non occur-
rit, hinc variè accipiunt. RS. *pondus*, ut *קמטיל* Prov.
27. 3. *Rampan*, *malleus magnus & crassus* ferreus, à
servili & *קמטיל* *projicere*, quod super saxa projiciatur ad
ea conterenda. *קמטיל* ab *קמטיל*, quod Hebræis *jecit*,
Chald. *commovit*. Radix Arabicè *matala* est, *ferrum*
Coc. *cadere*, & *extendere*; & *matal*, qui *cadendo* cassides
ferreas, &c. facit; & *matal* de ferro, *cusum & in*
longum *extensum*. Rectè igitur veteres *קמטיל* ad ferrum
referunt: o. est *ferrum fusile*; Sym. *commisura ferri*.
BA. ib. 14. *Ipsè est principium viarum Dei*. Ità P. Merc. Mo.
D. M. Pi. &c. Est veluti specimen viarum Dei. *Vias*
V. Dei vocat opera. *קמטיל ראשית דרבי אל* *Ipsè*
G. Pi. est *præcipuum opus*, &c. Belg. sim. Coc. Pi. Merc. D.
V. &c. *קמטיל* pro *præcipuo*, primitiis, idem quod
Merc. sim. *קמטיל*. Confer Num. 24. 20. Jer. 49. 35. Amos. 6. 1. 6.
D. Denique est *opificii Divini caput*, Ca. [Al. sic:] *Is primâ*
Coc. *rerum origine à Deo conditus est*, Ti. Hoc est *principium*
formationis Divinæ, o. *Principium* nempe dicitur, &
quod primum est, ut Gen. 10. 10. & quod *præcipuum*,
ut Exod. 30. 23. A prima rerum origine hæc bestia,
Car. sim. D. velut caput animantium terrestrium, facta fuit, ubi
He. in Merc. Dei potentia & providentia præcipuè agnosceretur.
[De Elephanto hoc accipiunt ferè omnes; at San. de
Tauro.] Taurus sic dicitur, non mole, sed usu & com-
moditate hominibus præstita. Adde quod taurus
olim censebatur animalium maximum & ferocissimum,
ut ait Varro de Ling. Lat. nec elephantus antiquis cog-
nitus fuit, ut patet ex Plin. 8. 6. Cùm ergo Jobo igno-
tus esset, non videbatur opportuna illius hoc loco
San. commemoratio. Rectè hippopotamus dicitur Dei
opus eximium. Ut enim perniciosum sit animal,
multa tamen in eo miranda sunt; vasta moles, robur
immane, tergus impenetrabile, stupendus oris hiatus,
& portentosa voracitas, candor dentium & firmitas,
mari, terræ & amni vita communis, & in tanta corii
duritie ingenium ultra omnia bruta sagacissimum, ut
est in Animiano l. 22. ubi sagacitatis hujus duo docu-
menta ex Plinio & Solino profert. 1. *Quod cùm* (à se-
getibus) *redit depastus, aversis vestigiis distinguit trami-*
tes multos, ut fallat insidiatores. 2. *Quod cùm aviditate*
nimia pigrescit, *super calamos recens exsectos femora con-*
volvitur & curra, ut pedibus vulneratis error egestus saginâ
distentum faciat levem; & carnes saucias cæno oblinat,
quandiu incicatrices convenient *plagæ*. Hinc vocat re-
pertorem *detrahendi sanguinis* Plin. 28. 8. & *medendi*
magistrum Plin. 8. 26. Apud Papremitanos sacrum fu-
isse animal scribunt Herod. & Plut. quamvis in reliqua
BA. ib. 759, 760. Egypto fuerit execrationi, tanquam Typhonis sym-
bolum. Verùm multò aptius hoc dici videtur de ele-
phanto, quem aliis præcellere statuunt; 1. Mole; est
enim 10 vel 12 pedes altus: 2. Robore; promuscide
suâ domos & arbores evertit: 3. Intellectu, & memo-
riâ, & docilitate: 4. Agilitate corporis; quod in tanta
mole mirum: 5. Usu, maximè in bellis: 6. Longæ-
vitate; etiam 200 annos vivit. Vide Arist. Hist. 4. 10.
Strab. l. 15. 7. Variis virtutum simulacris; nempe,
modestia & castitate, fidelitate erga dominum, & sym-
pathiâ adversus miseros. Hæc Car. [in quo plura vi-
desis, vel in *קמטיל ראשית דרבי אל*.] *Qui fecit*, &c. *קמטיל*
D. *Qui fecit eum* (nempe Deus) *applicabit*, five *ad-*
movebit, (vel, *applicat*, five *admoveb*, M. Ti. *adhibuit*, si-
ve *applicuit*, JT. Pi. sub. illi, P. M. Ti. V. &c.) *gladi-*
um suum, P. Merc. M. Ti. &c. q. d. Nemo præter
Deum, qui fecit illum, audebit eum appetere gladio.
V. sim. Merc. D. O. &c. Suapte naturâ & sine Dei permissu elephas indomabilis
est. Rarissimè elephas ab homine interfectus legitur,

ut 1 Macc. 6. quin solo aspectu hominem terret.
Quod autem ita mansuefiat, non fit hominis industria,
sed Dei providentiâ. Et forsan eo tempore non ita
vulgare & mansuetum aut cicurabile animal fuit.
Fortè etiam majus aliquod & monstrosius animal hic
intelligitur. *Eumque armis aggredi solus is audet qui* Merc.
condidit; q. d. Soli Deo superabilis est. [Aliis hæc Ca.
interpretatio non placet, non BA. Scult. JT. Pi. &c.]
Ut de homine taceam, quis nescit à tigride etiam, &
dracone, & rhinocerote, vinci? Præterea, quis ferat ut,
applicare alicui gladium, & *eum gladio conficere*, pro eo-
dem sumantur? Addè, parùm hæc cohærere cum tota
serie contexta. Denique, illam expositionem respuit
verbum *קמטיל*, quo nulla notatur hostilitas, sed potius
amica conjunctio. Sed falli eos docet 1 Sam. 17. 40. ubi hoc verbum occurrit; nec certè David ad gigantem
accessit ut eum amicè salutaret, sed ut perderet,
&c. Affixum in *קמטיל* refero non ad *Deum*, sed ad
elephantum, cujus gladius dicitur per metaphoram à
Principibus, qui baltheo & gladio accinguntur, præ-
ponunturque provinciis. Ità hic verito, *qui fecit eum*
admoveb ei gladium suum, i. e. accinxit eum gladio, h. e.
instituit eum principem & præfectum, cui montes fer-
viant. Est enim gladius insigne principatus; Psal.
45. 4. *Accinge femur*, &c. *Qui fecit ipsum applicuit*,
vel *adhibuit*, gladium ipsius, Pi. JT. Scult. nempe pro-
muscidem, five proboscidem, quâ instat gladio uti po-
test; quâ Deus ipsum, tanquam gladio, armavit. *Applicavit illi harpen*, five messorios dentes, exsertos &
recurvos in modum falcatis ensis, quem *harpen* vocant;
quæ, sicut & ægæ Græcum, deducitur à Chald. *קמטיל*.
Porro, hæc gladii forma olim in usu fuit apud plerof-
que populos; unde poetæ Saturno, Jovi, Perseo, &c.
harpen tribuunt. [De quo vide authorem.] *Harpe* hic
figitur instructus hippopotamus, cui etiam *harpen*
tribuunt Græci poetæ, Nicand. Theriac. vers. 566. &
Non. Dionys. l. 26. quia nimirum *κατακόρυφος*, id est,
dentes exsertos, habet, molliter flexos, acutos, præ-
longos, quibus in modum falcis fruges demetit & cor-
rumpit: quam nominis [harper] rationem assignat
Scholiastes ad illum Nicandri locum. Est hoc animal
voracissimum, ita ut segete plenum campum absumat, in-
quit Achilles Tattius l. 4. *Et si fecundum esset, & quotan-*
nis pareret, *deperderet funditus agros qui in Ægypto sunt*,
ait Diod. lib. 1. Jam si ad elephantem hæc Jobi verba
referas, quid in illo erit *harpe*, aut *gladius*? An dentes,
qui innoxii sunt? aut promuscis, quæ gladio planè ab-
similis? Itaque gladium aut telum veteres nusquam
vocant, sed manum. [Al. sic:] *Factor ejus continet*
gladium ejus; *קמטיל applicat*, insertum & adstrictum te-
net, ne scil. educat aut stringat & porrigat gladium
suum. 2 Sam. 3. 34. *Quod pedes tui non in compedes conferti*
sunt. Gladius hic est cornu rhinocerotis quo elephas
perfodi solet. Plin. l. 8. 20 P. Vel, gladius dicitur
quodvis instrumentum quo Deus illum perimit. [De
tauro hoc etiam exponit San.] quem, maximè cùm
solutus & liber, & sylvis tantum assuetus in montibus
vagatur, homo ferro tentare vel provocare non aude-
t, eum tamen Deus cæstro vel asilo, tanquam gladio & si-
mulo, interficit. Vide Oppian. l. 2. Hal. Virg. Georg. 3.
15. *Huic*, &c. *קמטיל ראשית דרבי אל* Nam (vel
Sanè, vel *Profectio*, Pi. D. P.) *germen*, vel *fructum*, vel
proventum, (vel *pabulum*, Ti. Ca. Belg. Merc. *farragi-*
nem, Cod.) *montes ferunt*, vel *proferunt*, vel *producunt*,
ei, Merc. P. M. Ti. Pi. Ca. &c. q. d. Et si terra non vi-
deatur satis cibi proferre unde tam vastum corpus ala-
tur; (edit enim [elephas] uno pasto modios Macedoni-
cos novem; Arist. Hist. 8. 9.) ei tamen apparat Deus
montes herbosos, &c. Vide Psal. 50. 10. Non ab ho-
minibus cibum expectat, ut equi, boves, &c. sed per
montes vagatur pabuli causa. Ità & indomabilem
bestiæ naturam ostendit, & miram Dei providentiâ.
קמטיל pro *קמטיל*, vel à radice ficta *קמטיל*, ut in *קמטיל* sit
addititium, sicut in *קמטיל* substantiâ, & *קמטיל* investi-
gatio, Job. 39. 8; vel à *קמטיל*, quod in Hiphil est ferre,
proferre. Sign. hic quicquid terra profert. [Etiam
hoc hippopotamis suis accommodat BA.] Idcirco fal-
catis dentibus aquaticum animal instrui oportuit, quia
in terra pascitur, in qua foenum & segetes falce me-
tuntur.

metuntur. Montium ideo meminit, 1. Quia & hi pabulo fecundi esse solent. Vide Psal. 50. 10. & 147. 8. Prov. 27. 25. 2. Quia magis est mirum, aquaticum animal non solum in terra pasci, sed & in vertice montium cum pecore & jumentis. Montes hinc dicuntur colles & aggeres Nilo vicini, teste Strab. l. 17. Quamquam etiam in multis inferioris Aegypti locis, ubi hippopotami, sint etiam veri montes: ut prope Pelusium Casius; & alius prope Memphin, Herod. 2. 15. Sinopion vocat Eustathius in Dionys. & prope Scetim Nitria. Alius item prope osium Heracleoticum, cujus meminit Heliodorus praelari Operis statim initio. Quid quod Matthias à Michou, de Sarmatia Asiat. l. 1. c. 14. quorundam piscium meminit, qui, mari relicto, scandunt in summam montium? Mosi Moscovitæ nominant. Hos autem hippopotamis simillimos esse colligere est ex Sigismundo & ex Leonardo Nogarola apud Scal. in Card. Exerc. 218. qui illis vitam ambiguam, magnitudinem bovis, pedes 4, & breves, duos dentes exsertos, eboris instar candidos, sedem in ostio magni fluminis, totidem characteristicas hippopotami notas, ascribunt. [Sed quomodo San. hoc tauro accommodat?] Optimè, inquit, dicuntur montes tauro pabulum præbere, quia illi totam taurorum familiam, alia nempe animalia quorum tauri quasi Reges sunt, v. g. capras, oves, cervos, &c. sustentant. ¶ Omnes (& omnes, M. propterea omnes, Belg.) bestie agri ludunt (vel ludunt, P. M. Merc.) ibi] [Sim. omnes.] Ubi scilicet elephantus est. Ab eo non timent, cum non sit animal rapax; ipse cum illis ludat. Tanta est elephantum clementia, Arist. Hist. l. 1. & 9. 46. Si quando per greges animalium transeat, ne terreantur, velut manu signum dat se ea non læsurum. Non est carnivorus, nec gladio suo mactat animalia; sed gramine contentus est; ut alia animalia securè circa illum vagari possint: quæ etiam, ne imprudens ea conterat, proboscide blandè submovere scribitur, Plin. 6. 9. [JT. totum sic reddunt; Quamvis proventum montes proferant ei, & omnes bestie agri ludant ibidem. Cl. Bochartus, qui hoc, ut reliqua omnia, de hippopotamo accipit, hæc verba aliter vertit, totumque versum sic reddit; Quia proventum ei montes proferunt, etiam ii montes ubi ludit omnis agri bestia.]

16. Sub umbra, &c. [תחת צללים] Sub umbris (vel, umbrasis, five umbriferis, JT. Pi. Mo. nempe arboribus, Pi. Mo. Merc. vel, omnigenis arboribus, o. Sub tegumentis arundinum, Sy. Ar.) dormit, five cubat, five jacet, M. Merc. Coc. [צללים] idem quod [צללים], l. in & verso; ut in & in [צללים] diripuerunt, pro [צללים], Isa. 18. 2, 7. Vel & est radicale, & radix [צללים], quæ hinc tantum bis occurrit, hoc & seq. vers. Saltus aut nemora videtur hoc nomen significare. [Alii interrogativè reddunt,] An sub arboribus jacet? P. V. q. d. Non: quia non possunt tegere eum arbores umbræ suæ. [צללים] arborem sign. quæ umbram magnam reddit. Plerique tamen affirmativè legunt. ¶ In secreto, &c. [בסתר] In latibulo (vel, in secreto, five abditio, P. V. Ch.) arundinis, five arundinum, five calami, Mo. Merc. Mar. Ti. Pi. &c. & cani, five luti, five limi, Merc. JT. Pi. Belg. vel paludis, Ti. vel, loci humidi, M. vel, & limo, P. Merc. D. i. e. in limosis & palustribus locis. Aut in limo, i. e. An in loco ubi arundines crescere solent, aut in loco lutofo, ut quædam animalia latere solent? [Ita utrumque membrum P. & V. interrogativè accipiunt, quæ alii affirmativè.] Cum his valde congruunt quæ de elephantis referunt P. Aristot. 9. 46. [ἐν δὲ τοῖς πρὸς ποταμῶν] & 2. 16. [ἐν δὲ τοῖς ποταμοῖς] Plin. 8. 10. Gaudet amnibus maxime, & circa fluvios vagantur. Idem prodidit Aelianus 9. [Hæc paulò fufius ex iis producit Ma.] Aristot. Hist. 9. 72. Elephas fluvios libenter accollit, non tamen fluviale est: Ingreditur verò per aquam eò usque procedens, dum ejus nares exsint. Aelian. 4. 24. Elephantorum naturæ proprium est, roscida loca & mollia amare, & aquam desiderare, ubi versari maxime student; ita ut animal palustre nominari posset. Idem 9. 56. Aestate elephantum inter se crasso perfunduntur cano, quo vim caloris depellunt; & hæc refrigeratio ipsis gratissima est. Et 17. 7. Turbulentam & sordidam aquam suavissimè bibunt; quum ergo ad

flumen accesserint, prius canum pedibus perturbant quàm bibunt. Cum elephantum in calidioribus regionibus ad Orientem vel meridiem inveniantur, in talibus locis sibi refrigerium quærunt. [Verum non patitur BA. hoc de elephantis dici.] Egregium, inquit, elephantum latibulum, quos arboribus proceriores scribit Aelian. Hist. 7. 6. (Sed id hyperbolicè dictum est.) Quid? quod elephas ne cubat quidem, nisi rariùs, sed rectus & stans dormit, testibus Aelian. Hist. 4. 31. & Portæ celi, fol. 26. Adde quod K. & alios, qui elephantum viderunt hæc non posse convenire, eò adegit desperatio, ut interrogativè legerint, An cubat, &c? [ut antè notatum:] q. d. non cubat, affirmativè sic mutata in negativam. Quod si admittatur, nihil est in Scriptura quod non possit eludi. Agnosco nimis audaces fuisse RR. dum interrogationem hinc adderent. At hippopotamo hæc optimè congruunt. En locum Jobi loco geminum, Marcellin. l. 22. Inter arundines celsas & squalentes nimia densitate hæc bestia cubilibus positus, &c. Sed & victum in iis quærunt, teste Bellonio, Vivit arundinibus, inquit, & canis sacchari, &c. & in nimia satietate medicinam in recens cæsis arundinibus, ut supra est observatum. Hinc venatores decipulam desuper arundine obtegunt, inquit Achilles Tattius in Hexamer. Nili porro (& vicinorum lacuum) ripas arundinetis scatere constat ex Heliodoro, qui crocod. & hippopot. & latrones ibi describit. Hinc Nilum [ὑπὸ τῶν ἀρούρων] arundinosum appellavit Bacchylides apud Athen. l. 1. [Est tamen quod his reponi potest.] 1. Licet Strabo notat elephantos acclinatos in arborem quiescere, & venatoribus truncum recidentibus, cum arbore ruere, nec surgere posse, quod crura continuum & carens flexu os habeant; quæ curiosius & uberius scripserat Diodorus Siculus l. 3. num. 113. contra tamen Aristot. Hist. 2. 4. Elephas autem, inquit, non quemadmodum prodidit, sed & ipse, cum subsidet, & crura fleuit, & reclinatur super utrumvis latus: atque eo habitu quiescit. Fleuit autem crura posteriora more hominis. Verè id quidem Aristot. ut res ipsa docet. 2. Quod Cl. Bochartus objicit elephantum, idem & hippopotamo, quem ei staturam parem asserit, opponi potest, nempe, arundines tam vasto animali tegendo planè impares esse.

17. Protegunt umbræ, &c. [יִסְכְּרוּ צִלְלִים] Tegenunt (vel, Adumbrant, inquam, Merc.) eum umbræ, JT. vel, arbores umbræ, five umbriferæ, Mo. Merc. sim. Ca. Cod. &c. Heb. umbra, ut v. præc. Pi. umbræ ejus, five suæ, Mar. Ti. Ca. i. e. earum: vel, ut sint umbra ejus, vel, pro umbra ejus, Merc. D. P. V. Pi. subauditur [צללים] c. Vel, ut umbram habeat, M. Aut, arbores umbræ, i. e. umbræ, vel, quæ sunt umbra ejus. Videtur esse appositio. [צללים] idem quod [צללים] umbra, ut [צללים] & [צללים] cor. Vel, quodque umbræ suæ, JT. sim. BA. Verum in Heb. nulla est ellipsis, sed est syntaxis Hebræis peculiaris, quæ pronomen relativum sing. num. refertur ad nomen numeri plur. ad notandum collectionem singulorum. [Alii hunc sicut præced. vers. interrogativè legunt;] An tegunt eum, &c? P. V. K. & R. Levi in Merc. q. d. Minimè verò, quia tantæ magnitudinis est, ut nullæ arbores aut arundinetæ, &c. eum operire adumbrarè possint. Sed enunciativè malo. ¶ Circumdabunt (vel operient, M. circumdant, Merc. Ch. sim. Ti. JT. Pi. &c.) eum salices torrentis] Ità Mo. Merc. &c. vel, ad torrentem stantes, Ti. sim. D. Merc. salices fluviales. Loca exponit in quibus habitat, & ubi sibi refrigerium quærunt, & umbram captat. Et sicut in Oriente majora sunt animalia, sic & arbores ibi proceriores, quæ tantæ bestie sint pro umbraculo. Vidi arundinem ex Oriente allatam quæ æquè crassa esset ac latitudo dorsi hominis. Itaque sub ejusmodi arboribus quiescere possit elephas. ¶ [יִסְכְּרוּ עֲרֵבֵי נִחַל] Sic verito, circumdant eum salices Nili. En aliud hippopotami latibulum, salicet & fruticetæ in ripis fluminum, vel in maris litore. Auctor Hamburg. navigationis An. 1549. de iisdem apud Gesnerum, Versantur, inquit, ut plurimum circa litora fruticosa, aut sylvestra, & hominibus insidiantur: Quamobrem accola fruticetæ refectant, ne in iis latitare possint. [צללים] torrentis pro Nilo accipitur passim; ut Num. 34. 5. & Jos. 15. 4, 47. 1 Reg. 8. 65. 2 Reg. 24. 7. 2 Par. 7. 8. Esa. 27. 12.

(Quæ

eruptione quicquam moveri. Quamvis enim, ut phocas & crocodilos, ita etiam hippopotamum, tandem suffocari tradat Aristot. Hist. 8. 2. eum tamen certum est diu continere spiritum. Etsi nempe sit natatus ex pers, ut docent Nicand. in Ther. v. 570. Scalig. & Bellon. (licet ut natans describatur à Nonno, quem docti pridem observarunt parum accuratum scriptorem esse;) tamen integros dies degit in fundo Nili, (*ὑπὸ τῷ ὕδατι* & *βαθὺς*, in profundo se exercens, ut habet Diodorus, quia emergere non potest per natandi imperitiam,) donec appetente nocte pabulatum exeat. [Hunc etiam versum de bove suo explicat San.] Proverbialiter Hispani de immoderate bibente dicunt, *bibit sicut bos*; aut, *fluvium bibendo exhauriet*.

19. In oculis ejus, &c. *בְּעֵינָיו יִקְחֵנוּ* [Variè reddunt.] Oculis (vel, In oculis, Mo.) suis capit, vel capiet, (vel tollit, P. tollet, Mo. M. accipit, vel accipiet, V. Mar. vel rapit; capere pro rapere, ut supra 15. 12. Quid si, capit, i. e. haurit, sumit?) eum, Merc. Ch. &c. nempe Jordanem: vel, capiet, i. e. Oculos conjiciens videtur eum totum capturus & epotaturus. Visum Jordanem putat ingurgitare totum, usque ad oculos profundans oris & narium foramina, instar boum & equorum. [Al. aliter:] In oculis ipsius prehendit eum homo: Sensus est, Ille idem, qui nē gurgites quidem pavet, patitur se videntem prehendi. In oculis suis capiet eum, Scult. nempe capiens, sive qui capit eum: q. d. Venator eum, in fossas præcipitem actum, in oculis vulnerat, &c. Sed hoc cum probatis historiis non convenit. Vel, quod malim, Deus, de quo in præcedentibus, subintelligitur; Deus paravit elephanti hostes, dracones, qui ex improviso in oculos ejus involant, eosque effodiunt; vel spiris suis proboscidem ejus sic constringunt, ut vel strangulent, vel à defensione sui prohibeant, sicque sanguinem ejus exsugunt, &c. Plin. 8. 12. In adversos erigunt se, [nempe dracones,] oculosque [elephantum] maxime petunt: inde fit ut plerumque cæci, ac fame & mororis tæbe confecti, repellantur. Solin. c. 28. Nec aliud magis quam oculos petunt. Alian. 6. 21. Draco in hujus ipsius oculos insiliens effodit. Et tamen oculorum lesione capitur, Ti. [Alii interrogativè legunt;] An in, vel coram, oculis ejus capiet eum quisquam? JT. Pi. In oculis ejus quis capiet eum? BA. i. e. ipso spectante, apertâ vi; sine machinis & dolo. De venatione elephantorum & insidiis quibus capiuntur vide Aristot. Hist. 9. 2. Alian. 7. 6. & alios. Elephantes tantum insidiis capi solent; de quibus vide Plin. 8. 8. [De hippopot. hoc accipit BA.] Qui dolo capitur, inquit Achilles Tatius l. 4. & Eustathius in Hexaemer. Aiunt circa ejus cubile fossam excavatam canis obtegi, &c. Tanti, inquit Tatius, est roboris, ut vi capi non possit. Cutis tam aspera, ut nec ferro cedat; meritoque dici possit elephas Ægyptius. Diodorus asserit eum non aliter capi, quam multâ manu, & molimine cadentium, retibus ferreis, congregatis in eam rem undique navigiis ubicunque apparuerit. Hippopotami circa tempora Tullii in amphitheatris visi sunt. Sed ætate Juliani Apostatæ in Ægypto jam defecerant, teste Themistio Orat. 10. *Δυσχεαίνομεν*, &c. Ægre ferimus, inquit, quod in Libya elephant, in Thesalia leones, & in paludibus Nilo vicinis hippopotami, defecerint. Et de iisdem Marcellinus lib. 22. Nunc inveniri nusquam possunt, ut conjectantes regionum incolæ dicant, insectantis multitudinis tedio ad Blemmyas migrasse, &c. Ubi hodieque reperitur hippopotamus, & *בִּיחִיב* *bichib* vocatur, & *גֹּמָר* *gomar*. ¶ Et in sudibus, &c. *בְּמִקְשֵׁי יַמָּי* [In offendiculis (vel laqueis, Ch. Mo.) perforat, vel perforabit, narem, sive nasum, Merc. P. V. D. i. e. Tantâ aviditate bibit, ut immergat nasum suum (sive promuscidem) usque in fundum amnis, & illic offendat quod lædit nares ejus. Nasum sibi perforat offendiculis quæ in medio flumine, aut in ejus fundo, occurrere possint, ut palis, sudibus, &c. & tamen id nihil curat, dum sitim expleat. Nostri [i. e. Vulg.] hoc ad elephantum capturam referunt, quod venator eum in nares percutiat, & laqueis, i. e. frænis, velut sudibus & circulis ferreis, ejus narem perforabit, promuscidem scil. quæ eum captum ducet, &c. In sudibus, &c. i. e. unco; quod minutis piscibus fieri

solet, ut infra 21. Et vincula trahuntur per ejus promuscidem, Ti. Non placet hic sensus, quia toto hoc loco naturam indomabilem tam Behemoth quam Leviathan describit: nec cum probatis historiis ista conveniunt: Refero igitur ad Deum, qui [ut dictum ad prius membrum] hostes illi paravit, dracones, & ut referunt Plin. 8. 12. & Solin. cap. 38. vermes 60 ulnarum in Gange, qui ejus proboscidem dum bibitprehendunt, & vi eum ad se trahunt. Sic igitur ostendit in ejus figura Deus, se facile & per contempta media posse domare & deicere potentes. [Al. sic;] Et laqueos, i. e. impedimenta, perforabit, i. e. disjiciet, irâ suâ, bibendi impatientiâ. Fortitudinis hæc sunt argumenta. Plura dici poterant de elephantis prudentia. Verum hic de sapientia Dei non agitur, sed de potentia. [Ca. totum sic reddit, Tantum abest ut se capi cernat, (i. e. finat,) nare ejus perforat. Alii hoc, sicut prius membrum, interrogativè legunt;] laqueis, vel tendiculis, perforabit nasum? JT. Pi. scil. elephantis. [Ar. totum sic vertit, In hamo capies eum, aut reti tenebis eum?] Hic locus mihi persuadet de tauro potius quam de elephanto agi: Neque enim elephanto perforatur nasus, & hamus seu circulus infigitur, quo trahatur & regatur; sed taurino generi, ut nostra fert, & multo magis antiquorum, ætas. Sensus loci est, Licet taurus, maxime adultus, ab homine non patiat circulum aut jugum; Deus tamen, ipsâ spectante belluâ, hamum naribus infigit, trahetque quod velit.

20. An extrahere, &c. *לִּי יִתֵּן בְּחֶמֶק* [Extrahes (Trahesne, Ti. Pi. Num extrahes, P. Merc. &c. i. e. attrahes ad te, sive expiscaberis,) Leviathan hamo? vel, in hamo? P. Mo. Ti. ut soles cæteros pisces, &c.] Sed quid hic Leviathan? Resp. 1. Antiquorum plerique hunc locum allegoricè capiunt, & tum per Behemoth tum per Leviathan Diabolum intelligunt. Sed malo ad literam accipere; habito autem sensuliter, licebit postea allegorias confectari, sed sobriè, nè sensum germanum Scripturæ amittas. 2. Hebræi grandiores omnes pisces, scil. cetacei generis, hæc voce significati putant. 3. Plerique cetum sive balænam intelligunt. A terrestribus (quorum maximum descripsit) transit ad maritimam. Multæ sunt in Oceano Indico ingentes belluæ, quædam quaternum jugerum. Vide Plin. 9. 3. Cum nova cetacei generis monstra & olim & quotidie apparuerint, incertum est quodnam hic intelligitur. Balænam esse puto, quæ Jobo ignota esse non potuit, cum illa in sinu Arabico visa fuerit, teste Plin. 32. 1. Videntur quæ hic de Leviathane dicuntur optimè convenire in eam [belluam] cui nomen Musar. Certo certius est hic agi de Balæna, vel de pisce Mular, qui in mari Mediterraneo passim occurrit; de quo consulendus Rondeletius. Agnosco tamen hanc sententiam, nempe Leviathan esse balænam, non exiguis difficultatibus obnoxiam esse, de quibus suis locis dicendum. 4. Non est balæna, sed aliquis piscis major singularis nobis ignotus, cui ad draconis vastitatem aliquid accessit, ut vel nomen significat. 5. Sunt qui terrestrem draconem esse volunt. 6. Est crocodilus; huic enim non balæna, totus hic contextus congruit. Sic etiam Talmudici accipiunt, ut hinc patet, quod in Talmude, tract. de Sabbato c. 8. fol. 77. quinque animalium paria recensent, in quibus est terror debilioris super fortorem. [De quatuor reliquis vide, si lubet, BA.] Quintum autem Hebræis dicitur *אִימַת כְּלִיפִית עַל לִיָּתָן* *Albith super Leviathan*. *כְּלִיפִית*, (vel, ut K. perperam scribit, *כְּלִיָּת*), ex veterum Hebræorum mente, est, inquit K. *piscis parvus immundus, qui ingreditur in os Leviathanis*. Omnino ichneumon est, qui, cum amphibius sit, ut est in Vitruv. 8. 2. bestiarum pisciumque nature, tam potest dici piscis, quam crocodilus ab AE. in Exod. 7. & ab Ovid. de Arte lib. 3. — ad Pharii confuge piscis opem. Porro, ichneumon immundus est ex Lege, quia, cum sit quadrupes, neque est bifidus, neque ruminat. Denique, ingreditur in os Leviathanis, quia in hiantis crocodili fauces irrumpit, populatîsque vitalibus, erosâ excedit alvo: quod citatis scriptorum locis probare superfluum est, cum res

res etiam vulgò nota sit. Vide Strab. Plut. Plin. &c. Vocatur *כלב*, i. e. canicula, seu parvus canis, à *כלב* canis: nam ad parvi canis formam accedit, inquit Diod. Sic. l. 1. Eustathius Antiochenus, cui palam *hydris* est ichneumon, *Hydris autem est in flumine, formam habens canis*. Proinde idem animal in Bava Bathra cap. 5. vocatur *כלב ים* calba tina, pro *כלב ים* calba detina, canis luti: & in Avicenna, canis aqua. Neque alia ratio Græci nominis. Dicuntur enim *χυνες* ab Herod. 2. 67. & à Nicandro, Theriac. v. 195. & ab aliis *χυνες*, quia indagant more canum, quorum proprium est *χυνεῖν*. Sed & lutram, vel enhydrin, (in quo genere est ichneumon juxta Solinum & Ammianum,) canem *fluviatilem* nominant Ætius Tetrab. l. 1. ferm. 1. cap. 178. & alii. Huc quoque notandum venit, *כלב* & *כלב* synonyma esse, & promiscuè sumi, Psal. 74. 13, 14. Esa. 27. 1. Ezech. 32. 2. & eorum utrumque *draconem* & *cetum* sign. ut omnes sciunt; ac *כלב* etiam pro crocodilo sumi, ut planum est ex Ezech. 29. 3, 4. &c. & 32. 2, 3. ubi constat Pharaonem cum crocodilo, non cum balæna, conferri, quæ nec pedes habet, nec squamas, nec versatur in Ægypti rivis, &c. Quibus adde, quod nomen *PHARAO* Arabicè *crocodilum* sign. Verùm *כלב* alibi sign. *cetos* & *belluas marinas*, ut Gen. 1. 21. Etiam *כלב* non *crocodilum*, sed *balenam*, aperte sign. Psal. 104. 25, 26. ibi enim non in Nilo esse dicitur, sed in mari magno & vasto, quod à Nilo distinguitur Jos. 15. 47. Insuper illic dicitur, ille *Leviathan*, *עופל*, q. d. Licet alii sint *Leviathanes*, nempe dracones, & crocodili, in aliis aquis, maximus tamen *Leviathan*, qualem sanè hunc in Jobo esse multa docent, in mari vasto sedem habet; ideòq; *Leviathan* Jobi non crocodilus est, sed balæna. Sed unde dicitur *כלב*? Resp. 1. *כלב* adjectit, addidit, à multitudine & cohæsiōe squamarum, quia in illo squama squamæ addita est. 2. Est vox composita ex *כלב* & *לוי*, i. e. ex conjunctione draconum, quasi in uno *Leviathan* multi dracones conjuncti sint. Sed planum est *Leviathan* simplicem esse vocem, cujus ultima syllaba *than* pertinet ad formam nominis, ut in *נחש*, & *סלשן*, & *עקל*. Radix porrò nec Hebræa est, nec Syra, sed Arabica. Arabice scilicet verbum *لوي* passim sign. *flectere*, & *contorquere*. Vide Arab. paraph. ad Deut. 32. 5. Luc. 9. 41. &c. Itaque *Leviathan* propriè est sinuosum animal, & in plures spiras volubile, qualis est maximè draco. *Leviathan* Esa. 27. 1. definitur *serpens obliquus*, vel *tortuosus*. Verùm ut *כלב* ita *draconem* sign. ut sæpe transferatur ad cetos & marinas belluas, quia draconum formam & flexum aliquo modo referunt; ita & nomine *Leviathan* passim cetos & balenas appellari videas, ut Psal. 74. 14. & 104. 26. & Esa. 27. 1. Unde factum ut utroque nomine, *thannin*, inquam, & *Leviathan*, crocodili significantur, quia hi sunt ad similitudinem draconis, ut asserit Haitho Armenus lib. de Tartaris cap. 54. Sed scrupulus hinc eximendus est. Si *Leviathan* sit crocodilus, quorsum hæc provocatio, *An hamo extrahes*, &c? & sequent. *An feriet fœdus tecum*? *An distribuent illum*, &c? ac si agatur de bellua quam capere nemo possit, nec domare, nec curare. Nonne hamo capitur crocodilus atque aliis artibus? Nonne Tentyritæ crocodilos ultro insequuntur, fugientesque injecto trahunt laqueo? Non diffidendum est crocodilos, sed neque balenas, capi, adeoque de neutris hinc agatur. Verùm hæc provocationes hoc tantum significant, non esse facilem de crocodilis victoriam, cum animal hoc & robore tremendum sit, & mole vastum. Huic enim 8 cubitos assignat Alkazuini; Ammianus, Damir, Leo Africanus & Marmolinus, 10; Aristot. 15; Diod. 16; Herod. 17; Plin. 18; Ilidor. 20; Solinus totidem ulnas. Pet. Martyr, Decad. 5. 9. unum refert fuisse 42 pedum; Lusitani alium 60 pedum. Imò Panamenfes crocodilos ad centum pedes crescere scribunt. Johannes de Lopez Hist. Ind. 6. 1. & Johannes de Leri Americæ suæ cap. 10. Hæc de mole; de immanitate dicitur in sequentibus. Itaque crocodili venatio semper habita fuit inter difficillimas. Vix itaque credam quæ veteres de Tentyritis tanto consensu scribunt, nisi Plinio assentiaris, qui eis arcanam naturæ vim contra crocodilos tribuit, cum

eorum olfactu crocodilos, ut Psyllorum serpentes, fugari tradit. Et quamvis hoc animal cultu mitescat tandem & mansuefiat; hæc tamen de eo dici poterant respectu naturæ ipsius, quæ crocodilus omnia animalia feritate superat, testibus Plut. in Iside, & in libro *Vita animalia*, &c. & Aristot. Refert hic Deus omnes modos quibus pisces capi solent, ut ostendat marinum hoc animal immenso esse majus, ut nequeat ullo talium modorum capi. Et fune, &c? *כלב ים* Et fune merges, vel demerges, (i. e. demersam, vel in ore ipsius, vel in fundo maris, extrahes; vel, hauries, Ch. comprimes, Ca. capies, Sy. Ar. Heb. profundabis, i. e. arcuè ligabis, Mar.) linguam ejus? Merc. D. Mar. BA. q. d. Fune cui hamus alligatur in profundum mare demerso linguam ejus arreptam extrahes, ut soles in aliis piscibus facere? Hypallage; pro, Met. & in lingua ejus demerges funem? i. e. hamum fune appensum in lingua defiges? Et funem immittes lingue ipsius? Ti. Aut funem merges in mare ut liges linguam ejus? M. Et, vel aut, fune quem demerseris ad linguam ejus? P. vel, fune, quem demerseris ut hæreat lingue illius? q. d. Non. Vel, quem demerseris lingua ejus? JT. Pi. i. e. deglutiverit unà cum hamo: ut solent capi pisces. Et in funem inseris, &c? Coc. Pi. Scaliger scribit captam in Oceano Britannico balenam, cujus lingua ad duo millia pondo accesserit. Hamus à lineâ pendens modò linguam piscis, modò nasum, modò aliam partem, apprehendit. Vide frequentia. Dices hæc verba crocodilo non convenire, quem elinguem esse scribunt Herod. l. 2. Aristot. Hist. 2. 10. Diod. l. 1. Plin. 8. 25. Solin. de Ægypto, Apuleius Apol. 1. Ammian. lib. 22. Sed duo sunt quæ respondēam. 1. Quod *Leviathan* linguam habere præcisè non asseritur, sed linguam habere negatur in qua defigatur hamus, quod piscibus passim accidit. 2. Quicquid isti asserunt, certum tamen est crocodilum linguam habere, sed immobilem, & inferiori maxillæ adhærentem, ut notat Philosophus de Partibus animalium, 2. 17. ubi hæc habet; *Crocodili linguam restrictam habent. — & maxillæ inferiori adhærentem, — & nisi quis os inclinaverit, hæc pars distincta non apparet.* Cum igitur alibi negat eis linguam esse, aut loquitur ex vulgi sententia; aut linguam intelligit à maxilla separatam, quæque libere moveatur; vel, negat id esse, quod primâ fronte non apparet. Ità se explicat l. 4. c. 11. *Crocodilus linguam habere non videtur, sed solum locum.* Ità Plin. 11. 37. *Lingua non omnibus eodem modo, &c. piscibus paulò minus quam tota adhærens, crocodilis tota.* Proinde alibi cautè dixerat, *Unum hoc animal terrestre (in aquaticis multa sunt talia) lingue uscaret: non dicit, linguâ caret.* Concinunt Hebræi. Gersom in Porta coeli fol. 33. cap. de crocodilo dicit, *lingua ejus maxillæ adhæret.* Et Arabes, Alkazuini & Damir, qui linguam ei prolixam tribuunt. Et recentiores, Belonius, Cardan. de Varietate 7. 37. Scal. in Card. exercit. 182. & Samuel Purchas Anglus, in Africæ descriptione: qui tamen scribunt linguam ejus esse brevem & exiguam & latam; quæ multos latuit ob exiguitatem, inquit Scal. Et hæc testimonia adeò luculentata sunt, ut illi saltem objectioni satisfacere possint. 21. Numquid pones (vel impones, Ti. appones, JT. aptabis, BA. ponere potes, Belg.) circulum (vel uncum, five hamum, P. M. D. vel fiscellam, Coc. frenum, Ar. vel juncum, JT. Pi. Merc. BA. Scult.) in naribus ejus? quomodo capti pisces retineri solent: neque hinc Græci quidam: *כלב ים* Scilicet ejus rostro unicum admovebis? Ca. *כלב ים* juncum, i. e. hami genus ex ferro in morem junci factum incurvum & aduncum; vel, hamum qui ex junco fit: funem juncum, vel capistrum è fune junceo. Plin. 19. 2. *Junco Græci ad fures utuntur.* Sic Talmudici dicunt, *Triplices funes sunt, ex junco, ex vimine, & ex lino.* Constringesne [eum] inserto junco, ut piscator minutos pisces? quos trajecto junco per branchias in os pendentes venundant piscatores. Aut armilla (vel spinâ, P. Ti. V. M. &c. i. e. hamo facto è spinis; vel, qui spinæ speciem haberet,) perforabis maxillam ejus? Quod hinc armilla dicitur, & Græcis, idem esse videtur quod modò circulus. Et

BA. 2. 5.
18. 791.
BA. 2. 5.
16. 769.

Car.

* Pi ex
Merc.

m Q. in
BA. p. 769.

BA. ib.

10

20

30

40

50

60

70

BA. ib.

p. 774.

G.

D.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

p. 770.

BA. ib.

- Et buccam cuspide perforabis? Ca. ut soles pisciculorum^b.
- ^h Merc. 22. Numquid multiplicabit ad (vel apud, M.) te precibus? ita P. Mo. &c. הַיְדִבָּה אֶלֶיךָ הַחֲנוּנִים An multis precibus eblandietur ex te beneficium? Ti. An multis deprecationibus utetur apud te? JT. Precamur etiam bona, deprecamur mala tantum. Num deprecabitur te, ne sibi noceas, quasi te metuat? Hæc & quæ sequuntur ducta sunt à populis infirmis, qui, adventante magno exercitu, precibus agunt ut deditionem moliantur, ut Gabaonitæ^k. ¶ Aut loquetur tibi mollia? Sic P. &c. vel, blanda? M. vel, mollibus, JT. Pi. sub. verbis? Pi. Merc. vel, molliter? Ca. ut ipsius vitam conserves, ut in bello capti solent. Elegans prosopeia, quæ belluam hanc ab homine indomabilem esse docet^l. q. d. Fierine potest ut aliquando expugnes illum ac devincas, accedatque ad te supplex more victorum? Adulabiturne tibi ne eum lædas? qu. d. Non^m. לֹא, sub. מִלֵּל; ut קָשׁוּר dura, Gen. 42. 30.
- ^m Merc. 23. Numquid feriet (vel excidet, vel secabit, Mo. Pi. i. e. contrahet adhibitâ sectione vituli; vide Jer. 34. v. 18 P. panger, JT. Pi. percutiet, M.) tecum pactum? Vel fœdus? P. Mo. &c. Poterisne inire amicitiam cum eo? ¶ Et accipies (vel, ut accipias, Pi. ut mancipis, Ti.) eum servum sempiternum? [Sim. omnes.] Ut tibi perpetuum inserviat. q. d. Est insuperabilis; non potest redigi in servitutem. Vel ejus aspectus te terreat, ne id cogitare aut suscipere audeas[†].
- [†] Merc. 24. Numquid illudes, &c? הַתְּשִׁיחַ בּוֹ כֶּזֶב Num ludes eo, vel cum eo, velut ave? seu avicula? Merc. P. Mo. &c. Ut aviculæ ligatæ pueris tradi solent, ut illis concilientur & ludant[‡]. Vel, quasi passere? Cod. ¶ Aut ligabis eum ancillis tuis? Melius, puellis tuis? G. P. Mo. &c. pro puellis tuis? JT. Pi. Ut puellæ tuæ ludant cum illo & recreentur^v. Solent puellæ delectari passeribus, ut Læbia; aut columbis, ut Violentilla^x. Catullus, Passer, deliciae meæ puellæ, Quicum ludere, &c. Plant. Captiv. act. 5. — quasi patritiis pueris aut monedulæ, Aut anates, aut coturnices dantur, quicum ludent. At cum crocodilo quis ludat, animali truculento, pueris præsertim infesto, & puellulis, quæ nonnunquam, ad Nilum incautiùs accedentes, in prædam illi cedunt; ut in Eliano, Maximo Tyrio, Elmacino Arabe 1. 12. Petro Martyrè, & Vincent le Blanc Navigat. part. 2. c. 20. legimus^y?
- ^y BA. ib. 772. 25. Concident, &c? יִכְרוּ עֲלֵיוֹ הַכָּרִים Cenabunt (Numquid cenabunt, P. interrogans ex superiori verficulo repetendum^z: Apparabuntne convivium, Pi. JT. Ch. sim. D. Congregabuntur, Sy. Ar.) super (vel propter, JT. Pi. P.) eum (Aut in refectiōem parabunt eum, M. Num de eo vescuntur, Merc.) socii? sive sodales? Mo. Mar. &c. An cœna venditionalis propter ipsum celebrabitur? Sic Chald. & Græci^z. Num epulabuntur super eo socii? Merc. i. e. Vel, 1. Mercatores cetarii vendituri illum aliis mercatoribus? Solent enim mercatores celebrare convivia, ut melius merces suas vendere possint; & interim loquuntur de mercibus vendendis. q. d. Nullâ arte capi potest^b. Vel, 2. Piscatores, qui inter se societatem inierunt in captura piscium, ut fieri solet^c. כִּרְהַ vesci, epulari, unde כִּרְהַ convivium^d; nempe magnum, sicut כִּרְהַ est convivium parvum^e. Solent convivia publica fieri quando capiuntur grandiores pisces, aut negotiatores partiuntur illos inter se^f. [Al. aliter;] Concident eum socii? Ti. RS. sic, Fodiēntne, i. e. Excogitabunt, (fodere pro moliri & cogitare, ut aliâs,) adversus eum incantatores? (quasi esset כִּרְהַ, quod non perinde placet,) ut qui alteri fossam fruit & insidias? q. d. Nullis incantationibus capi, nullâ arte demulceri, potest. Cæterum quia qui fodit terram excidit, fodere sumitur pro excidere, seu concidere; & quia qui convivium agitant multas bestias cædunt, hinc excidere pro epulari: ideo Græci, ἐξέσθαι & ἐκέρω, eo pascentur, seu pascuntur. Aliis כִּרְהַ contrahere; Inibuntne de eo contractus inter se socii? quod contrahentes, & fœdus inter se ineuntes, discessionem animantium ad fœdus confirmandum uterentur. Sed epulandi significatio aptior^g. Paciscunturne de eo, &c? ut Job. 6. v. 27. vos etiam de amico pacisceremini^h. כִּרְהַ idem quod כִּרְהַ sociiⁱ. ¶ Divi-

- dent, &c? יִחְצִיאוּ בֵּין כִּנְעָנִים Divident, vel partientur, (proprie, dimidiabunt, Merc. Mo.) eum (i. e. in artus & frustra partientur, ut in piscibus magnis fieri solet^k) inter mercatores? seu negotiatores? P. Merc. Ti. ^k Merc. D. Pi. &c. vel, inter Cananæos? D. G. BA. vel, Phœnices? o. nempe Κανανῶνες, species pro genere. Phœnices mercatu notissimi^l. Quia Cananæi erant mercaturæ dediti, ideo Cananæus in Scriptura passim pro mercatore sumitur. Porro, Cananæus idem qui Phœnix. Et primus Χαν, i. e. Chanaan, Phœnicis cognomen habuit, teste Philone Byblio; & Phœnice regio Χαν dicitur apud Stephanum^m. Q. affirmativè legunt; ^m BA. ib. q. d. Potest concidi, &c. sed non cicurariⁿ. Proleptis est. 773. Concedit eum capi, Epulantur super illo, &c. & hilares ⁿ Q. in Scult. sunt, quia operæ pretium est in ceto capiendo: Nihil tale in crocodilo. Ad hoc duo reponit versibus sequentibus^o. Sed cum omnia alia antecedentia interrogativè exponantur, præstat & hoc ita accipere P. Cæci Judæi ex hoc loco fecerunt magnum quoddam & generale convivium, quod in Resurrectione mortuorum celebraturi sunt. Et quidam ex eis partem suam in eo nolunt vendere magnâ vi pecuniæ^q. ^q M.
26. Numquid implebis fagenas (vel umbracula, Ch. quæ nempe piscatores sibi in litore faciunt, ut ibi requiescant, & pisces captos ponant, ne soli exposti putrescant: שְׂכָרָה pro שְׂכָרָה; sic supra v. 17. אֲדֻמְבְּרָנִי adumbrant eum; à שְׂכָרָה. Al. canistrum vimineum, M. ^r Merc. everriculum, Ca. fudes, Ti.) pelle ejus? Sic Merc. i. e. corpore ejus. Pars pro toto[†]. ¶ הַתְּמָלָה בְּשֹׁכֶת [†] Me. עוֹרָה Num implebis (i. e. apprehendes undiquaque[†]; [†] Pi. vel, An succides, incidēs, excides, P. V. K. in Merc. quia quæ exciduntur velut tempus suum impleverunt, ut Job. 15. 32^v.) spinis (i. e. retibus vel fagenis factis ex ^v Merc. spinis^x, vel spinarum in morem^y; fuscinis, G. harpa- ^x Merc. gonibus, JT. Pi. Heb. spinis; metaphora^z: in umbra- ^z D. culis, Mo. sudibus, Scult. cultris, P. V. sim. Scult. mis- ^z Pi. silibus, BA. instrumentis acutissimis ferreis^a;) cutem, si- ^a V. ve pellem, ejus? Merc. &c. Hypallage, pro, Num casses ejus pelle implebis? שְׂכָרָה à שִׁירָה sepire, Job. c. 1. v. 10. unde & sepes, quia ex spinis fiunt, vocantur שְׂכָרָה, si- ^b Merc. cut & שְׂכָרָה Num. 33. 55^b. q. d. Tam vasta hæc bel- ^b Ma. lua est, ut nullo reti capi possit^c. Num injectis con- ^c Ma. fertim in eum harpagonibus poteris eum in litus tra- ^d Jun. here^d? Solent fuscinis primùm feriri pisces, Aristot. ^d Jun. Hist. 4. 10. & postea [de quo sequitur] cultris ape- ^e G. riri^e. Alii pisces magni, acutis vel ferratis sudibus ^e G. aut fuscinis pelle vel capite perforato, capiuntur: non ita cætus, cujus caput & pellis durissima non leviter perforantur^f. At si de balæna res est, qui ejus captu- ^f Scult. ram scripsere testantur eam obrui telorum nimbo à nautis circumstantibus. At de crocodilo secus, cujus corticosam cutem telis esse impenetrabilem docebimus in cap. seq^g. Præcipua hæc est adversus balænam pro- ^g BA. ib. batio, de qua in sequentibus agendum. Sufficiat hic 773. dicere, pellem adultæ balænae durissimam esse, nec facile penetrabilem; neque impossibilitatem capiendi Leviathanis hic astrui, sed tantum ejus difficultatem^h. ^h Car. ¶ Et gurgustium, &c? וְגִרְגָּשִׁי Et, vel aut, nassâ (vel fuscina, JT. Pi. V. vel cultro, P. G.) ⁱ D. ex piscium, Merc. (vel piscatoriâ, Pi. JT. Merc. &c.) caput ⁱ D. ex ejus? Merc. Hypallage, pro, & nassam piscium capite ⁱ D. ex ipsius, sub. implebisⁱ. Aut implebis fiscellam (vel nas- ⁱ D. ex sam, Ca.) piscatorum (vel piscariam, Ti.) capite ejus? M. ⁱ D. ex שְׂכָרָה & לִצְלָה sunt cassium genera, aut magnorum ha- ⁱ D. ex morum, juxta alios, quibus pisces capiuntur; vel cer- ⁱ D. ex tē genera vasorum aut cassium, ex viminibus, spinis aut ⁱ D. ex virgis ramorum facta, ad excipiendos pisces, quorum os ⁱ D. ex fit angustum ad piscem recipiendum & retinendum, ⁱ D. ex intus verò lata. R. Levi ea putat cultros magnos ⁱ D. ex esse quibus incidantur pelles vel capita magnorum pi- ⁱ D. ex scium. לִצְלָה nassa deducitur à לִצְלָה umbra, quod ex rebus ⁱ D. ex adumbrantibus, ut ramis & virgis, inter se contextis ⁱ D. ex fiat; sicut שְׂכָרָה erant fagenæ aut everricula ex spinis ⁱ D. ex facta ad recipiendum pisces. Sunt velut cistæ seu fi- ⁱ D. ex scellæ, aut nassæ, ubi pisces, maximè saliti, inquit ⁱ D. ex Peritfol, reponuntur^h. ^h Merc.
27. Pone (vel, Agè, pone, Pi. Injice, Cod. Merc.) super eum manum tuam. Ità P. M. G. &c. si audes^l. Quan- ^l T. do vi capere non vales, vide an dolo possis, eum demulcendo.

mulcendo, & amicitiam simulando^m. Pone, imperat. pro fut. *pones*, V. Merc. i. e. Si semel injicias illi manumⁿ, h. e. si impetas illum^o. *Si ei manum admo-*
liaris, Ti. *Confere cum ea manum*, Ca. ¶ *Memento*
belli, (ab eo tibi imminenti: nam, ni caveris, ita te
 excipiet, ut æternum recorderis suscepti temere nego-
 tii P;) *nec ultra addas loqui*: i. e. nec deinceps ausis
 simile quid vel cogitare, vel attentare ¶ *יָדְךָ מִן הַחֶמֶד*
 ¶ *Meminisse*, sive *recordari*, *belli*, sive *prælii*,
 non addes, P. Merc. V. Nunquam postea cum alio di-
 micaturus es, interficiet enim te^r. Non ultra recor-
 daberis ineundi cum eo aut quoquam alio prælii, mox
 enim de te actum erit^t. *Meminisse belli nè pergito*, JT.
 Pi. sim. G. i. e. Nè pergito hostiliter cum ea agere^r,
 sed pacem simulato, age cum ea fraude & infidiis^v.
 ¶ *Memineris non repetendum prælium*; & memento tibi
 ab ea pereundum^x. *Et memoriam belli nè repetas*, Sy.
 Ar. *Memineris tibi esse bellum paratum, ut non iterum ve-*
lis facere, Ti. *Recordare belli, & non adjicias*, M. sim. Mo.
 V. D. q. d. Si memor eris belli, non addes meminisse.
 ¶ *יָדְךָ* potest esse vel imperat. vel infinit^v. [BA. totum
 sic vertit, *Impone manum tuam super illum, non perges*
meminisse prælii] Tantus te invadet horror, ut de fuga
 cogites potius quàm de pugna, cum ipso tactu compe-
 reris cutem esse illi contra omnem ictum invictam^z.
 ¶ BA. ib. 28. *Ecce, spes, &c.* *יְהוָה הוֹדִיעַ אֶת יָדוֹ וְהוֹדִיעַ אֶת יָדוֹ* [Ecce, (vel,
Sand, Tig. not. *Nam*, Ti.) *spes*, vel *expectatio*, *eius*
 (qui manum in illum injecerit^a, vel capere conabitur:
 mutatio personæ, pro, *spes tua*, si capere conaberis, ut
 patet ex collat. præced^b. Sed in genere dicere voluit,
 q. d. Non tua solum, sed & cuiusvis, *spes*^c) est *menti-*
ra, Mo. vel *frustrata*, Merc. vel *mendax*, P. V. M. sive
fallax, Tig. not. Ca. Merc. vel, *frustrabitur*, Pi. Belg.
 Ch. Sy. Ar. Merc. *frustra est*, D. *Spes ejus*, i. e. de eo, &c.
 G. En *spes ejus* capiendi *fallax est*, JT. sic V. Ti. G.
 ¶ *Et videntibus cunctis præcipitabitur*; scil. piscator,
 si id tentarit, publicè peribit^d: *יָדְךָ מִן הַחֶמֶד*
 An (vel *Nonne*, M. Mo.) *etiam ad aspectum*, vel *aspectus*,
 ejus (i. e. vel, 1. hominis*, qui scil. conabitur eum
 capere^f: vel, 2. piscis, sive ceti^g; verùm tunc sub-
 audienda esset negatio, ut sit, *Annon*^h,) *prosterne-*
 ¶ Merc. Pi. sim. JT. vel, *deturbabitur*? Mo. *tolletur*, M.
prosterne- ¶ P. vel *consternatur*? V. vel *allidetur*? Merc.
 sub. *homo*, quasi *exanimatus*. q. d. Non vidèris mihi
 credere quòd homines concidant quasi exanimati eo
 visoⁱ. Hæc interrogatio affirmationem exposcit: q. d.
 Tantùm abest ut [homo] eum sit rapturus, ut vel so-
 lùm ad bellæ tantæ aspectum sit prosterneendus, & al-
 lidendus humi perterrefactus, unde non sit surrecturus,
 sed periturus confestim. An *etiam*, i. e. Nonne *etiam*.
 Alii, *An etiam ad ejus aspectum sese prosterne-*
tur & *pro-*
ciat homo in terram, ut commodius eum contem-
 ple-
 tur capiendi eum causâ? q. d. Id sanè impunè non fe-
 cerit. Idem est sensus, sed priorem tamen malo^k.
 Num *etiam* *dejicietur*, ut *species ejus ostentat*? Ti. [Ca.
 totum sic reddit;] *Adeoque spes tua* (sic verto, non,
spes ejus, ut in Heb. ad vitandam obscuritatem,) *fallax*
erit, ut vel ad ejus aspectum consterneret^l. q. d. Frustrâ spe-
 res eum posse vinci; nè aspectum quidem ferre possis^l.
 Et ad aspectum ejus proripiet se quisquis cum eo pugnam
 inire voluit^m. Ad aspectum ejus concidet, supple, *quili-*
bet. Nemo ausit tam propè ad eum accedere ut dolos
 tentetⁿ. Intelligunt, vel, 1. de balæna^o, ad cujus
 conspectum nautæ tremunt, nè navis ab ea evertatur P.
 Vel, 2. de crocodilo, cujus spectaculo (inquit Heliodo-
 rus) *Cnemon valde territus est, quamvis ipsum animal*
non vidisset accuratè, sed tenuis umbra potiùs cursim ipsum
subiisset. Et Cælius Aurelianus, cap. de Infania, me-
 morat, *Artemidorum Grammaticum nitente gressu crocodi-*
lum in arena jacentem expavisse, atque ejus motu percussâ
mente, credidisse sibi sinistram crus atque manum à serpen-
te comestam, & literarum memoriam perdidisse. [Alii
 totum aliter accipiunt.] *Ecce, spes ipsius fefellerit; an*
etiam in faciem suam se prosterne- ¶ Sensus est, Si necem
 evadere non possit, quod conatur quamdiu potest, ta-
 men non blanditur. Modus capiendæ balænæ talis est.
 Nautæ escam unco infixam ei obijciunt, quam illa avi-
 dè haurit. Tum piscatores statim quantum possunt
 abeunt, lineamque concedunt, sive funem, quem pro-

lixissimum unco annexerant. Ni facerent, navem
 everteret. Ille fundum petit: unco guttur terebrat,
 sanguinem educit. Sant funi illigati utres vento pleni,
 qui identidem in summum conituntur. In hos ille, ut
 infestos, insurgit: hi emicant vice fugientium: ille in
 fundum secum retrahit. Sic aliquoties saltus ipsi utri-
 busque reciprocatur. Ubi lassus, in summo natant utres.
 Tum piscatores trahunt, & cum ferramentis invadunt.
 Neque ille cedit, aut more supplicis se in faciem pro-
 sternit, sed obviàm it plagis. Ità non sine prælio in
 potestatem venit. De cujuscumque prælio infra cap. 41.
 17, 18, &c. Hæc insigniter illustrant nostrum locum,
 qui non negat capi hoc monstrum, sed negat facile aut
 apertâ vi capi. Nam si negaret, quorsum illa, *Spes ejus*
decollet, & alia^p? *יָדְךָ מִן הַחֶמֶד* non est participium Benoni^r. Coc.
 Hiphil, ut vult Ramban, sed plurale à nomine *יָדְךָ* ¶ *† Merc.*
70 vide Psal. 37. 24^q. Ab hoc versiculo sunt qui^r. Coc.
 cap. 41. incipiunt, sed nostri ferè à seq. vers. Verùm non
 erat magna occasio aut hîc aut seq. vers. novum caput
 ordiendi, cum nihil novi tractari incipiat, sed adhuc
 continuetur ceti descriptio. Quidam commodius cap.
 41. ordiuntur à vers. 20. hujus capituli. Nolui tamen
 ordinem solitum mutare, nè citatio capituli confun-
 datur^v.

¶ Merc.

C A P. XLI.

1. **N** O N quasi crudelis, &c. *יֵשׁוּעַ כִּי יִשְׁרָאֵל* ¶ *Non*
crudelis quòd suscitet eum, Mo. *Non est* (sub.
quisquam, Pi. Merc. vel, *Nemo*, sive *Nullus*, est, P. M. Ti.
 Merc. G.) *crudelis* (vel *ferox*, JT. adeò *ferox*, sive *au-*
dax, Pi. P. sive *crudelis*, D. ità *sævus* & *potens*, Merc.)
ut excitet (suscitare audeat, G. sim. D. Merc.) *eum*, Merc.
 Pi. &c. Nota *יֵשׁוּעַ* hîc valere ut: sic suprà 3. 12. & 36.
 10, 24^a. Vel, *qui suscitet*, vel *suscitabit*, (vel, *provocet*,
 Ti. vel, *excitare possit*, M.) *eum*, P. V. dormientem scilicet;
 nedum qui vigili ei se ostendat^b. Qui vigilantem
 audeat aggredi, aut cum resistente pugnare^c. Croco-
 dilus satur in litore dormit, inquiunt Plinius & Alber-
 tus. Tunc nemo eum excitare audeat. Quomodo de
 leone dicitur, Gen. 49. 9. *Quis illum suscitabit*^d? In
 emend. Bib. scribitur *יִשְׁרָאֵל*, sed ad marginem notatur
 legendum *יִשְׁרָאֵל*: scriptura itaque esset ex Hiphil, le-
 ctio ex Cal. *אֵל* pro *יֵשׁוּעַ*. Posset interrogativè ac-
 cipi, *Nonne crudelis erit* (nempe in seipsum) *qui susci-*
tabit eum? nam summum vitæ periculum sibi creabit^e.
 Continuatio est prioris sermonis malè discerpta capiti-
 bus^f. ¶ *Quis enim*, &c. *יֵשׁוּעַ כִּי יִשְׁרָאֵל* ¶ *Et*
quis ipse ad facies meas stet? Mo. *Et est qui coram me stet*? P.
 Et *quis ante me cum illo congressus est*? Ti. Et *quis est*
qui stabit coram eo? Ch. Et *quis* (rectius, *Quis ergo*, G.
 JT. Pi.) *est ille qui coram me consistat*? M. vel, *sistet*, sive
sistat, se? JT. Pi. Merc. Tantùm abest ut mihi resistere quis
 possit, Ca. Et *quis ante me stabit*? Sy. Ar. Sensus est,
 Cum [homo] ad aspectum mearum creaturarum sub-
 sistere nequeat, qui, quæso, meam poterit ferre maje-
 statem^g? Et quis mecum audebit contendere, & me
 in certamen provocare, ut tu fecisti, ô Job^h?
 2. *Quis ante dedit mihi*, *יֵשׁוּעַ כִּי יִשְׁרָאֵל* ¶ *Quis præve-*
nit, sive *antevertit*, vel *præcessit*, me? P. Ti. M. Merc.
 &c. nempe officiisⁱ; sive beneficiendo^k. Qui meo
 nomine aliquid fecit, aut me ulla in re juvit, aut me
 robore vicit, qui me bono aliquo affecit prior^l? q. d.
 Nulli debitor sum. Huc alludit Paulus Rom. 11. 35. 36^l.
 ¶ *Ut reddam ei*? *יֵשׁוּעַ כִּי יִשְׁרָאֵל* ¶ *Et*, vel ut, *reddam*, sive
rependam, sive *retribuam*, Ch. Sy. M. Mar. D. Merc. vel,
rependere cogar, Pi. nempe ei, M. Merc. mercedem, sive
 id in quo me antevertit^m. Vel, *gratiam referam*, Ti. ¶ *Mercedem*
 Ca. [Alii hoc & præced. aliter accipiunt:] *Quis*
præcessit, sive *antevertit*, me; (in rerum creatione, ante
 me creans aliquaⁿ;) & *perficiam*? Mo. vel, & *perfeci*? P. ¶ *Mercedem*
 vel, ut ego perficiam, subsecutus postea, quæ ille im-
 perfecta reliquerit, aut non creavit? quasi duo fue-
 rint opifices mundi; cum unus sit opifex absolutif-
 simus, & is ego sum^o. Quis ostendit mihi viam^p?
 aut quem habui socium, in creatione totius mundi^q? P. V. ca. 60
 ¶ *Omnis*

¶ Omnia, &c. **וְכָל הַשָּׁמַיִם לִי הוּא** Sub omni (vel toto, V. vel quocunque, Sy. Ar.) caelo mihi ipsum, Mo. vel, meum est, Merc. V. Quicquid est sub caelo meum est, M. P. Merc. &c. Possum itaque illi reddere amplam mercedem ejus in quo me praevenit, cum omnia in mea potestate sita sint. Ita connectunt Hebraei. Malo sic intelligere, ut amoliat quod rogatur; Quis me antevertit? q. d. Nemo, cum mea sint omnia, nihil extra meam potentiam & possessionem. Confer Psal. 50. 10, &c. Hag. c. 2. v. 8. alias 9. [Al. sic;] Isque mihi omnium qui sub caelo sunt prestantissimus habebitur, Ti.

3. Non parcam ei, **וְלֹא אֶפְרָסָה לָּהּ** Non silebo, five tacebo, vices ejus, Mo. Scult. vel, ramos ejus, i. e. fistulas in fronte: membra ejus, P. Merc. D. Ca. JT. Pi. Coc. Mar. vel, robur membrorum, M. Merc. vires ejus, Cod. artus ejus magnos, qui instar vectium sunt; vide Job. 18. 13. Ezeiel. 19. 14. Os. 11. 6. **וְרָמִי** ramus; inde membra, quae sunt in homine velut rami in arbore. Al. Non tacerem mendacia ejus, Q. in Merc. Ch. ut Job. 11. 3. q. d. Verba ejus, quae tamen mera nunc sunt mendacia, quibus se jactitat fore me (aut ceto, juxta alios,) superiorem. Mirum est Heb. hic pro **וְלֹא** legere **וְלֹא**; tunc interrogativè legendum esset, Ei tacerem membra ipsius? q. d. Non tacerem. ¶ Et verbis, &c. **וְדִבְרֵי וְדִבְרֵי** Et verbum (vel rem, five negotium, Pi. Merc. statum, P. V. rem omnem, G. rationem, Ca.) virium, five fortitudinum, Mo. V. Mar. i. e. vires ejus. Sermonem de viribus, JT. quae pertinent ad vires, Pi. quicquid habet virium, M. & quantum fortitudinis polleat, Ti. Verbum pro re notum; &, res fortitudinum, ut res voluptatum, in Plauto. Sic alibi, Verba cantici, fraudum, mendaciorum. ¶ Et ad deprecandam, &c. **וְלֹא אֶפְרָסָה לָּהּ** Et gratiam (i. e. pulchritudinem, Pi. elegantiam, Ca. concinnitatem, G. suavitatem, Vitruv.) dispositionis ejus, P. Mo. V. Mar. vel commensuratus, G. Quam egregie & concinne membra ejus (immania, Scult.) composita sint; ut sint ad robur & fortitudinem composita. Vel, instructionis ejus, Merc. D. i. e. praelii ejus; i. e. gratiam quā adversum me aciem & praelium instrueret, vel adversus cetum. Ac quā pulchre instruat copias suas, Ti. Vel, dispositionis ejus, nempe, Viri qui mihi benefecit decorem palam publicabo. [Alii cum praeced. neant, sermonem praepotentiarum, & gratiae dispositionis ejus, Coc.] Q. hunc versum & duos praecedentes volunt esse verba ceti per prosopopoeiam loquentis, Et quis tandem est qui coram me consistet? Quis me antevertet, & reddam ei? sc. quod inter nos pro praemio certaminis statutum fuerit. Nihil sub caelo mihi resistere audeat, aut me vincere potest. Si quis posset, ejus robur non reticerem, &c. Sed durum videtur in media ceti descriptione, vel ipsum cetum loquentem introduci, vel Dominum de suo robore loqui. Mallem itaque Dominum loqui in sua persona, sed de ceto, q. d. Et quis coram me prodibit eum ceto congressurus? Quis me superior sit? Quis eum nisi ego vincere possit? Jam hunc vers. de ceto plerique exponunt; q. d. Verum ut intelligas, o Job, & si quis alius vellet cum ceto congredi, quā fitis lufuri operam, non tacebo robur membrorum, &c. Sed malim cum AE. ad antevertentem referri sensu quem dixi, ut à minori argumentetur, quem non est alienum in medio cursu talem de se sermonem instituere, ut quorsum dixerit praecedentia Jobo ostendat, & ut ex tanto ceti robore Job omnipotentiam Dei colligat. Quae sequitur descriptio velut nova est. ¶ pro **וְלֹא** gratia, ut **וְלֹא** pro **וְלֹא** filius. Jod antiquitus pro Tzere scribebatur. Qualia membra, quae vires, crocodilo suppetunt, vel ex his Ammiani collige: Ut armatus est anguibus, si haberet etiam pollices, ad evertendas quoque naves sufficeret viribus magnis. De structura gratia dicitur in sequentibus.

4. Quis revelabit (vel discooperuit, five detexit, M. P. V. Mo. retegat, JT. sic Pi. Cod. nudavit, Coc. revelabit, Scult. invertit, V.) faciem (vel superficiem, M.) indumenti ejus? Sim. G. M. P. &c. Vel, indumentum ejus, ut **וְלֹא** redundet. Quis ejus summum vestitum patefaciat? Ca. Quis detracto vestimento ejus eum nudavit? Ti. ¶ **וְלֹא** Simile ab equo sumptum. Quis ei detrahet stragulas aut ephippia? Quis extrahet eum è

mari, quo tanquam veste tectus est? [Al. sic;] Facies Pi. illa res est quae prima videnda occurrit: Accipitur ergo hic pro capite five rictu balanae: q. d. Quis rictum faciei ejus maxillis diductis aperiet? Indumentum appellatur pellis quā caput & facies obvolvitur. Hunc sensum esse patet ex sequentibus. Alii, quia de capitis partibus postea agitur, praecipue de pinguedine oculorum, quā illi obscurantur, ut duce opus habeat, juxta Plin. 9. 22. exponunt. [Al. sic;] Quis pellem, five cutim, ei detraxit? quis eum excoriare ausus est? Faciem, i. e. extimas partes vel extrema cutis ejus, quis nudare ausus est? Indumentum vocat cutem, quā tanquam indumento regitur. Sic vestimentum in serpente ipsius pellis est. Quis desquamavit, ut nudum tergo appareret? Nonne ego? Ergo non est crocodilus? [Aliter sentit BA.] Quis retexit superficiem vestimenti ejus? i. e. corticosam cutem, quam crocodilus nunquam exuit, longè aliter atque serpentes, qui depouunt ferè quotannis, ut testatur Suidas in voce **πολιδάτωρ**. ¶ Et medium oris, &c. **וְלֹא אֶפְרָסָה לָּהּ** In duplicitem, five duplicaturam, fræni, five habenae, five capistris, ejus (i. e. in frænum duplicatum; sicut, viriditas herba, pro herba viridis, quae intret? vel ingressus est? Merc. D. Ch. Coc. sine periculo. i. e. in labia seu rictus ejus, qui fræni duplicati speciem habent, ob complicationes quae in ipsis cernuntur, cum labia aperit & diducit, unum infra, alterum supra. Huc facit quoddam etiam Græcè **χαλκὸν** fræna sunt labiorum pars quaedam; Pollux l. 2. c. 4. sect. 20. Fræna (inquit) nominantur ea partes quae utrinque ad maxillas desinunt. o. sic, eis **πλῆξις** **δωρεάν**, &c. In complicationem thoracis, vel pectoris, ejus quis ingreditur? Edit. Rom. in rugam pectoris ejus, &c. **πλῆξις** plicatio, à **πλῆξω** plico. In rugis autem cutis plicatur. Quis accedat ad ostia oris sui? Sy. Ar. Quis geminum rostrum subeat? Ca. [Alii aliter.] Cum duplici, vel duplicato, fræno (ad verb. duplicitate fræni, V. Pi. hypallage, pro, fræno dupliciter, i. e. duplici, & hic valet cum; cum geminis habenis suis, JT. cum lupato ejus, G. vel, ob multipliciter fræni, M.) quis accedet? five adveniet? P. V. JT. Pi. G. sub. ad illud? i. e. cum fræno fortissimo. Quis veniet ut lupatum ei injiciat? Id fræni genus asperissimum est. Quis audeat illi injicere frænum quo deducat huc & illuc, ut solet deduci equus? Quis pertinet inter utramque maxillam ejus, ut frænum adhibeat? Ti.

5. Portas (vel, Ostia, P. Ti. &c. Fores, Ca. JT. Pi.) vultus (vel faciei, M. P. Mo. &c.) ejus quis aperiet? Vel, aperiat? Ca. JT. Pi. ut scil. injiciat ori ejus frænum. Vel, aperuit? M. P. Mo. &c. vel, solvit? Merc. Quis maxillas distendet? ad inferendum lupatum. Ejus labia & rictus, qui sunt valvis similes, quis aperire ausit & solvere cum clausi sunt? Valvas, &c. quis aperuit? Quis tubum vel fistulam (alii etiam fistulas attribuunt) ei fecit in facie per quam diluviem efflaret? Valve oris idem quod **וְלֹא**, & comparantur cum equi repandis naribus; quomodo & Ovid. dixit de fistula delphini, — & acceptum patulis mare naribus efflant. Cur autem valve & nares vocentur, audi Aldrovandum: Est, inquit, hujusmodi fistula meatus five ductus ab ima palati parte ad extimam, perforatus, duplex, septoque distinctus, nariumque nostrarum foraminibus ad palatum deductis quodammodo proportionem respondens. In extima parte unicum foramen apparet, in quo (nota bene) operculum est ex carne pingui fistulis impositum, quod eas aperit & operit. [Reliqui ferè de rictu accipiunt, quomodo & BA.] Valvas, i. e. rictum oris immensum, quem diducit cum libet, atque aperit valvarum instar. Achilles Tattius, Cervicem [crocodilo] natura subtraxit, & hiatus inprimis horrendi sunt. Nam plurima ex parte in maxillas patet, & ubi hiatus sit totum os. Idem in eo describit maxillarum campum, atque oris aream. Sic & recentiores. Os ei valde patens tribuunt Arabes, & Vincentius, & Albertus, ita ut integram buculam excipere possit, ut Leo Africanus, Marmolius & Scaliger scribunt. ¶ Per gyrum, &c. **וְלֹא אֶפְרָסָה לָּהּ** Circuitus (vel, in circuitu, P. o. Ch. Merc. vel, in gyro, BA.) dentium ejus (vel, circa dentes ejus, JT. Pi. Coc.) est terror, P. Merc. &c. nempe videnti: homini. Propter magnos & acutos dentes horribilis est aspectu rictus ejus. Et

^b Merc. Nec distrahantur aliæ ab aliis ^b. Ut sint indissolubiles, Ca.

9. Sternutatio, &c. [עֲשִׂיתוּ תְהִלָּה אֹר] Sternutationes (vel, Unaquæque sternutationum, Belg. Merc. Plural. pro singulari partitivè sumpto, ut sæpe Hebraicè fit: Sternutatio, Ca. Ch.) illius lucere faciunt lumen, V. vel, splendescere facit lucem, id est, ignem, Merc. vel, splendore collucet, Ca. vel, faciunt splendorem ut sol, dum aqua albescens in aere dispergitur. Heb. faciet (i. e. facere solet) splendorem ut lux ^d. 777 transitivum & intransitivum esse potest. Ego transitive exposuerim, ut Job. 29. 3. 777 in Piel laudavit; 777 in Hiphil splenduit, vel collucere fecit; vicinæ significationis: quia splendor, cum micat, res est laudabilis; & qui laudat aliquem velut eum splendescere facit, ejus lucem dispergit ^f. [Alii sic;] Sternutationibus, vel, In sternutationibus, ejus splendescit, sive collucet, lumen, M. Ti. Mar. sim. Mo. ^o. vel, accenditur ignis, P. Dum sternutat, videtur emittere lumen: tantus est calor internus ^f. Sternutans ignem à naribus efflat hic piscis ^g. Cum sternutat crocodilus, per nares confertim actus spiritus tanto prorumpit impetu, ut scintillare videatur. Quod ei ideo frequentius accidere verisimile est, quia qui ad solem oculos obvertunt magis sternutant, Aristot. Problem. sect. 32. Crocodilo porro id solenne est, ut oculis ad Solem obversis apricetur, Strab. l. 17. Ælian. Histor. 3. 11. Leo African. Pet. Mart ^h. Verum per sternutationes non intelligo sonum qualis editur à sternutantibus, (nam lux & sonus heterogenea sunt;) sed exsertiones, emicationes, succussiones celeres, quales sunt sternutantium, quæ fiunt cum luce ingenti & reverberatione radiorum Solis: undiquaque enim, relucet. Etiamne hæc in crocodilum quadrant? Per sternutationem vel fortem respirationem, cum illa sit motus vehementior, quemvis ejus vehementem motum & concussionem notat, quæ repercussione radiorum solarium oculos ferit ^k. Sternutationes sunt ejaculationes aquæ in sublime ^l; quæ aqua tam subtilis est ut flamma videatur ^m. Plin. 9. 6. Ora balenæ habent in frontibus; ideoque summâ aquâ natantes in sublime nimbos efflant ⁿ. Magno impetu & vi eructat aquam ^o, quo sternutamentum, quod ex humano capite magnâ vi erumpit, imitari videtur ^p; quæ aqua, dispersa & diffiliens in subtilissimas guttas, eminus ignis fulgens, non crassa aqua, videtur ^q. Verbum שָׁטַף sternutavit, quo in Hithpael utuntur RR. non aliàs in Scriptura legitur, sed apud RR. est frequens: בְּהִתְפַּלֵּשׁ (inquiunt) שָׁטַף יָפֶה עֵשֶׂת, Inter orandum bonum est signum sternutare ^r. [Alii verba aliter reddunt:] Et aspectus ejus lumine pleni, Sy. Et pupillæ ejus sunt igne plene, Ar. ¶ Et oculi ejus ut palpebræ diluculi] Sive auroræ, P. M. Merc. Mo. V. D. &c. אֶשׁ עֵשֶׂת, species Luciferi. Lucifer stella est manè oriens, lucis prænunciator ^t. Sicut splendor (vel stellæ, Ar.) matutini, Sy. Ut Sol in Aurora apparet rubeus & igneus ^t. Credas, cum magnos ejus oculos videas, exoriri Auroram, velut radios solares esse, &c. tantam illi diffundunt lucem ^v. Sed balenæ oculi pusilli sunt, & vix excedunt bubulorum ^x. At Olaus M. l. 21. c. 5. de ceto quodam scribit, ambitum oculorum ipsius 8 vel 10 cubitos excessisse; pupillam vero unius cubiti, rubei & flammei coloris, quæ à longè in tenebris inter undas velut ignis accensus piscantibus apparet ^y. Habet cetus oculos lucentes & flammeos; unde & eminus videntur à nautis, & sic evitantur ^z. [BA. de crocodilo exponit.] Hac in parte mirus fuit ἡ ἀποκαλύψαντος τῶν Αἰγυπτίων cum Sacro Vate consensus. Illi enim apud Horum Hieroglyph. l. 1. c. 65. Ἀνατολὴν λέγουσιν, ὃν οὐδὲν αὐτὸς προκοδῆναι ζῶντα φέρειν, ἐπειδὴ περ (lege, ἐπειδὴ περ) πάντος σώματος ζῶντος οὐδὲν αὐτὸς ἐν τῇ βυθῷ ἀναφαίνονται, Auroram significantes, oculos crocodili pingunt, propterea quod ante totum corpus animalis oculi ex fundo apparent. Quomodo scilicet, Solis corpore nondum exorto, Auroræ radii emicant. Ità Hori locus insignis, sed ab interpretibus malè acceptus. Sed & aliud mysterium hîc subesse videtur. Herod. Arist. Plin. &c. crocodili oculos docent in aquis hebescere, extrâ esse visûs acerrimi: ac si lumen amissum tum demum recuperent, cum ex aquis emergunt. Idem de Sole creditum, eum novo lumine ex aquis emergere. At balenam Ælian.

Hist. 2. 13. & Plut. Ultra animal. scribunt prægravi superciliorum pondere aut arvinâ statim obrui, cum scilicet bubulorum magnitudinem parum excedant. Unde est quoddam, amisso duce, fertur talpâ cæcior in vada & scopulos impingere ^a. At idem ferè crocodilo obijci ^a BA. ib. potest, quia oculos ejus sub aquis hebescere docet. Et ^{781.} cetorum oculos noctu coruscare tradunt ^b. עֵשֶׂת ^b Car. palpebræ, à עָץ volando, à crebro & celeri eorum motu, ut velut volitare videantur ^c. [JT. totum versum sic ^c Merc. reddunt; Sternutationibus ejus splendet lux; & quidem oculorum ejus velut palpebræ auroræ:] i. e. Quum natans anhelat, & obviarum undarum turbines volvit, tum re- ^a Jun. recti oculi illius ferè emicant ^a.

10. De ore (vel faucibus, Ca.) ejus lampades (vel faces, D. Pi. Ca. velut tædæ, JT.) procedunt] Ità P. M. Merc. vel prodeunt, Ca. D. JT. Pi. præ calore scilicet intus concepto & innato, quo cibos intus concoquit ^d. ^d Merc. Pi. ¶ Sicut tædæ, &c. כִּירוֹרֵי אֵשׁ יִתְפַּלֵּשׁ Scintilla ignis eruent se, Mo. proripiunt sese, JT. Pi. egrediuntur, P. emittuntur, M. promicant, Ti. excluduntur, vel ejiciuntur, vel projiciuntur, Merc. ex He. D. Mar. & disperguntur huc illuc ex ore ejus, ex calore interno quem emittit ut aerem respiret. Verbum כִּירוֹרֵי sign. propriè evadere. Sumitur & pro eniti, excludere, ejicere fatum. Ità & verbum כִּירוֹרֵי synonymum & evadere, & exspuere, seu ejicere, sign. utroque significato vicino. Vulg. accepit quasi scriptum esset כִּירוֹרֵי, tanquam titiones, vel torres: כִּירוֹרֵי enim est torris ^f. Tam ingentes fumos ore & naribus ^f Merc. efflat, ut maximum intus incendium factum esse diceret ^f. Licet plerique pisces pulmone careant, ne- ^f Ma. que respirent, ut rectè contra Democ. & Anaxag. docet Aristot. itémque contra Plin. & Tertul. Rondeletius & Conimbricenses, cum ad refrigerium nativi caloris sufficiat illis aqua; tamen certum est nonnullos pisces habere pulmones, & respirare, putà delphinos, physeteres, & balenas, unde & fistulam in capite prominentem habent per quam respirant ^g. [De croco- ^g T. dilo BA. accipit.] Eadem (inquit) de hippopotamo scribunt Achilles Tattius & Eustathius Antiochenus, Nares (aiunt) perquam patula, ac ignitum fumum tanquam ex fornace spirantes. Nempe hippopot. & crocod. inter se cognationem habent, Plin. 28. 8. & in respirandi modo conferuntur à Philosopho Hist. 8. 2. Quò diutius spiritum continuè dum aquis erant immergi, eò spirant acrius cum incipiunt emergere, ut torrentes obice rupto majore impetu feruntur. Tum igitur spiritus diu pressus sic effervescit, & erumpit tam violenter, ut flammæ ore & naribus videatur evomere. Balena, fateor, ut mole crocodilo major est, ità spirat vehementius: Ea tamen non vomit ignes, sed in sublime nimbos efflat, ut in Plin. habetur l. 9. c. 6 ^h. ^h BA. ib. 782.

11. De naribus—fumus, כִּירוֹרֵי אֵשׁ Idem ferè dicit, nisi quòd membra apertius distinguit, & declarat quod de sternutamentis dixerat, unde prodeant, è cerebro scil. per nares. Suprà Job. 39. 20. כִּירוֹרֵי naris ejus, à כִּירוֹרֵי: Jer. 8. 16. כִּירוֹרֵי fremitus, &c. hîc verò כִּירוֹרֵי plurale, quod apud RR. est frequens. Extra hæc tria nullum in contextu apparet ⁱ. ¶ Sicut olla, &c. ⁱ Merc. כִּירוֹרֵי נֶפֶשׁ יִתְפַּלֵּשׁ Sicut olla, vel ex olla, fervente, & vel aut, abeno, P. Mo. Ti. in morem olla bullientis, aut caldarii, M. more abeni, seu lebetis, inflati, & olla, Merc. ut abeni ferventis, (Heb. sufflati; meton. effic. nam è sufflatione ignis subjecti abeno fervescit aqua ei indita ^k), & cortina, JT. Pi. Cortina dicitur vas æreum in quo coquuntur pigmenta, &c. ^l. כִּירוֹרֵי נֶפֶשׁ intellige, ut Jer. 1. 13. כִּירוֹרֵי נֶפֶשׁ, ollam inflatam, seu effervescentem: nam כִּירוֹרֵי & כִּירוֹרֵי idem valent ^m. כִּירוֹרֵי suprà Job. 40. 21. erat juncus, vel hamus ex junco, &c. hîc aliud sensus postulat, ut lebetem vel ollam significet. Ac Hebræi magna ex parte ollam esse putant testaceam. AE. pro כִּירוֹרֵי stagno sumit, ut Psal. 107. 35. Isa. 41. 18. ut significet, ex ejus naribus vaporem attolli similem ei qui ex stagno gignitur, & in sublime attollitur, præsertim cum incalescit aer. At pro magna olla, quæ stagni more crebros vapores attollat & excitet ad ignem fervens & exsufflata, accipere malo. Sic mare æneum in Templo ad similitudinem maris appellatum est ⁿ. Tan- ⁿ Merc. quam abeni ferventis ac undantis, Ca. quasi spuma caldarii quod fervet, Sy. Ar.

12. Halitus (vel, Flatus, M. Quasi halitus, JT.) ejus prunas (five carbones, M. Ti. & c.) ardere facit; [sim. omnes;] "אֵשׁ וְחַיִּים" Anima ejus, & c. Mo. D. i. e. halitus, D. Pi. meton. efficientis, Pi. Sic i Reg. 17. 17. Anima non fuit relicta in eo. Sic in Comico, ne quid animae amittat dormiens. Hyperbolicè significat calidum ejus halitum, qui vel ipsas prunas inflammare possit.

D.
D. sim.
Merc.

G.
V.

Merc.
† Scult.
Car.

Car.

BA. 782.

Coc.

Car.

BA. ib.

Pi.

Q. in

Car.

† Jun.

G.

V. Merc.

Merc.

Beza in

Car.

† M.

† M. ita

Perit. in

Merc.

Perit. in

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

13. In collo ejus morabitur (vel moratur, M. P. V. D. Merc. JT. Pi. habitat, o. agit, Ti.) fortitudo] Ità P. M. Mo. G. & c. vel robur, Ti. Merc. & c. i. e. alacritas P. Collum habet robustissimum. Cum in ceteris animantibus collum sit imbecillius & mollius ferè, in hoc ceto est collum prædurum & robustum: nam quia vastum habet corpus, prævalido esse collo oportuit, quod superiores partes corporis cum inferioribus committerentur. Collum ejus tam robustum est, quasi robur ibi sedem haberet: semper robustum est. Collum crassum & rigidum significat & robur corporis, & animi fortitudinem. Qui collum habent grossum fortes sunt, imbecilles autem qui illud habent gracile, inquit Aristoteles in Physiognoni. Collo tanta vis inest, Ca. An collum balenæ, quod nullum habet? Revera cetus collum non habet, ut nec alii pisces, nè crocodilus quidem; (quod bene animadvertit Deod.) sed cervicem dictam puto capitis cum reliquo corpore commissionem: & quia cum generoso equo eum comparat, ostendit cervicem equinam, quanquam sit quædam plena, nihil esse ad ceti magnitudinem, quod maxime cernitur in ea parte quæ gula est. Quantillum sit spatium inter caput & corpus cujusvis animalis, eorum certè conjunctio collum ipsius dici potest. Porro, quod brevius est collum, eò robustius. Non debuit Cl. Deodatus (qui nobiscum sentit Leviathanem esse crocodilum) concedere crocodilo deesse collum. Contrà Scaliger Historiæ animalium l. 2. sectione 118. Collum habent Triton & crocodilus; balenæ & delphin nullum. Antigonus Mirabil. hist. 39. scribit, quod cum vult exire trochilus, crocodilus movet collum, & c. Idem habet & Aristot. Hist. 9. 6. Dices, in Achille Tatio legi, Caput ipsi [crocodilo] cum dorso continuatur, & ad unam amussim dirigitur. Collum enim ei natura subtrahit. Hinc Eustathius in Hexæmero eundem habere scribit caput dorso contextum, & hiare usque ad humeros, ità ut collo nullum superfit spatium. Collum enim definitur, quod inter caput & humeros interjacet. Respondeo, tutius Aristoteli credi, qui hæc habet, de Partibus animal. l. 4. c. 11. Habent etiam collum, & c. Itaque cum idem testetur Problem. sect. 10. iis animalibus quibus collum deest caput esse immobile, crocodilum dicit Plin. 8. 25. caput resupinare ad morsum. Et faciem, & c. "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" [Variè reddunt.] Et ante eum, vel coram eo, salit, vel exsilit, (vel gestit, Sy. Ar. D. exsultabit, Mo. exsultat, Merc. D. vertitur in lætitiā, P. V. G. Ang.) moror, sive dolor, Merc. Mo. JT. Pi. P. G. angor, Coc. molestia, Merc. D. pavor, Pi. i. e. Ipso adventante & conspecto subito exsiliunt homines præ pavorē. Mœrore afficit omnes obvios, (pisces, nautas, & c.) ac si de illis triumphans exsultaret mœrore effectus ab ipsa. Humanitus dictum. Gaudebit metu nautarum, quorum sæpe naves evertit. Vide infra 16. Nihil est quod dolorem illi afferre possit, aut ei negotium facessere; cum robustissimus sit, & nullum timeat. Mœrore exsultare dicitur, figurâ Hebræorum, quando mœrore discusso lætitia efficitur. Quicquid sollicitudinem aliis parit, excitat & exhilarat ipsius animum. Al. protruditur labor; h. e. Tantæ est fortitudinis, ut nihil sibi sit laboriosum. Exponitur autem hic "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" pro "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל". Committitur, vel conteritur, ante & apud eum, ac discutitur, omnis mœrore; quia perpetuò gaudet suo glorians robore. Sensus non alienus: sed malo "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" esse vocem Syriacam, à "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" exsultare, et si aliàs non occurrat in Scripturâ. Al. præcedit (vel, currit, o.) egestas, Vulg. vel "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל", sive vehemens esuritio, Aq. in D. vel perditio, o. Quod referunt ad quoscunque ante se pisces offenderit, quos in cibum suum capit, omnia sibi obvia proterens ac perdens, & mœrorem ac egestatem passim creans coram se: quod cum colli mentione congruet, quod collo robusto suffocet obvia quæque animalia. Sensus hujus versionis duplex.

1. Quod penuriam efficit ubicunque venerit: Quomodo dicitur Joel. 2. 3. Ante eas [i. e. locustas] terra est sicut hortus Eden, post eas desertum, & c. 2. Quod maxima copia illi, sive coram eo, sit quasi egestas. Quod aliis multis sufficeret, ipsi parum est. Mœrore & tristitia coram eo exhilarantur. Potest esse parcior, & de genialiter viventibus dici, qui nec charissimorum funere contristantur. Significatur ejus alacritas: Sunt enim lætabundi & lascivientes admodum pisces. Et gaudium ei affert si timeatur, Ti. Ut ab ea quævis difficultas perrumpatur, Ca. Tu exsiliens coram ipso ob timorem, Q. in Belg. Ante eum mœrore insultat, i. e. præcedit tanquam metator & comes, tumidique anteambulato regis. Ut eos statim invadat quibus crocodilus sit obvia. Ut enim evaderent, tamen mali ominis esse putabant quod huic belluæ occurrissent. Ex hujusmodi locutionibus apud Poetas natum, quod ira, furor & pavor Marti pro comitibus & armigeris assignantur, quasi illum ubique comitentur aut præcedant; apud Stat. Theb. l. 3. vers. 424. Hesiod. in Clyp. Valer. Flac. lib. 3. Argonaut. Porro, insultare est, alacriter & cum aliqua pompa ferri; ut Georg. l. 3. & Æneid. l. 11. Hebraicum insultandi verbum "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל", alibi non occurrit in Sacro textu: sed Arabibus ignotum non est, quamvis apud Chaldæos & Syros usitatus. Ter occurrit pro "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" in Luca Syro, Luc. 1. 41, 44. & 6. 23.

10

20

30

40

50

60

70

14. Membra carnis, & c. "מִמֶּלֶךְ בָּשָׂר וְדָבָר" Decidua, sive Decidentia, (vel Frusta, sive Particula, sive Portiones, Pi. P. V. M. Costæ, Ch. Fila, Cod. Melandrya, JT. Sic Grammatici vocant partes in carne piscium minus pingues. Sed fallitur Cl. Junius; nam melandrya = Pi. sunt falsamenta quæ ex thynni vel orcyini interiore pulpa fiebant. Tori, BA. id est, partes prominentiores, ad verb. procidua. Sic Græcè "προεγμένης" procidua is dicitur, cui pars aliqua corporis prominet. Pulpa, o. BA. ib. Ti. G.) carnis ejus coherent, Mar. Tig. not. Mo. Merc. & c. vel, adherent sibi invicem, Merc. Quæ in aliis animantibus carnis partes & velut torositates propendent & velut decidunt laxæ, & velut à reliquo corpore divulsæ, in ceto sunt firmissimæ, & inter se arctissime connexæ p. q. d. Caro ejus solida est, non mollis. "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" deciduum à "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" cecidit; Amos. 8. 6. Carnes corporis ejus sunt agglutinatae, o. in D. Nota carnem hinc de piscibus dici, sicut Levit. 11. 11. & 1 Cor. 15. 39. Corporis toros habet, Ca. Mittet contra eum, & c. "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" Solida sunt, G. Fortis (vel firma, V. JT. vel solida, V. Cod. concreta, Mo.) est (sub. caro ejus, V. Cod.) in eo, P. Mo. vel, in se, JT. Soliditas est in eo, M. Ac in eo solidiores sunt, [nempe pulpa,] Ti. Fundata est in eo unaquæque, Ch. Firmum (& validum ac compactum) est unumquodque frustorum super eum, Merc. Pi. D. in ipso ceto, Merc. vel, apud ipsum, Coc. "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" aliis est Paul Cal, à "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" fudit; aliis fut. Cal, à "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" eodem sensu. Utrumque sign. fundere; & quia quæ fusa sunt & valida, non ultra laxa & diffuentia, hinc compactum, firmum, & stabile significat. Vide supra Job. 11. 15. Et ad locum, & c. "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" Non movebitur, Mo. M. non dimoveatur, JT. Pi. & non commoveatur, P. ita ut non commoveatur; ideoque non commoveatur, G. Non nutat & vacillat ullo modo. Non emoveatur, ad verb. emovebitur, nempe è loco suo. Quod non moveatur, Coc. i. e. Carne valde solida est.

15. Cor ejus indurabitur (durum, Mo. firmum est, P. V. Pi. JT. forte, compactum & solidum est, Merc. fundatum est, Ch. in D.) tanquam lapis, qui fundamento adhibetur, aut ædificio construendo: "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" Sensus est, Nullo metu movetur. Est forti & infrecto animo. Et stringetur, "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" Et durum, Mo. firmum, (vel forte, Merc.) inquam, JT. P. Pi. & c. Quasi malleatoris incus; sim. o. in G. Non minus constipatum est quam incus: "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל" Sicut mola (vel molaris, M.) inferior, P. Ch. Ca. sicut frustum, vel fragmen, inferius, Merc. vel inferioris molæ, V. Pi. Merc. ut subaudiatur "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל". Solet enim mola inferior esse durior superiore, & grandior ac solidior. Latinis dicitur meta, quod sit radix & fundamentum operis. Superior mola dicebatur "וְלִפְנֵי הָרֶגֶל", q. d. fragmen.

BA. ib.
783.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

BA. ib.

1 Merc. *fragmen equitationis*, id est, fragmen superius¹, Judic.
9. 53^k. פֶּרֶץ *fragmen*, sicut Cant. 4. 3¹. Plerique de
2 D. animo hoc intelligunt; ego de viscere cordis, quod in
3 Merc. omnibus animalibus firmissimum est, (ut fons nativi ca-
loris esset in tuto,) Aristot. de Part. animal. 3. 4. maxi-
mè in belluis, quæ minùs sensu valent. Motus etiam
[cordis in eis] multò tardior, Aristot. ibid. Apud
Arabes, cor habere lapidis instar durum & compactum,
fignum est fortitudinis: quale cor in *Sabid* viro fortis-
simo, quem dissecabant post mortem, reperierunt. Eo
sensu si quis cor lapideum crocodilis tribuat, non re-
pugnabo: Sunt enim hæc animalia, teste *Æliano*,
maximè omnium voracia & immisericordia^m.
16. Cum sublatus fuerit, מִשְׁחָה Ab, vel Præ, alti-
tudine (majestàte, P. V. excellentia, JT. Mar. V.) ejus,
Mo. V. Præ timore ejus, Sy. Ar. Ab elevatione ejus, M.
Merc. Propter elevationem ejus, Pi. Ab eo, ubi sese in
mari attollitⁿ, fluctus excitans instar montis^o. Quum-
que se commovet, Ti. sim. Ca. Sym. in D. vel vertit, o. in
D. שׁוּן pro שׁוּן, à נֶשֶׁא P. ¶ Timebunt angeli,
אֱלֹהִים Fortes, five potentes, P. M. Mo. D. JT. Pi. Sy. Ar.
Ch. Merc. Sym. & Aq. in D. fortissimi, Ti. Merc. qui-
que, tam pisces quàm homines^q. Divi, i. e. homines
primarii^r. ¶ Et territi purgabuntur, מִשְׁבְּרִים יִתְחַשְּׁרוּ
Subobscura hæc sunt, & variè intelliguntur*. [Pri-
mam vocem sic reddunt:] A, vel præ, contritionibus,
five confractiōibus, (vel consternationibus, V.) ejus, P. V.
Merc. Mar. Scult. sim. Pi. quas scil. cetus in mari fa-
cit, dum sese huc illuc jactans fluctus excitat, confrin-
git, & collidit^t. Fortè שְׁבִירִים fluctus, idem quod
מִשְׁבְּרִים; sicut שְׁפָטִים sunt judicia, quæ & מִשְׁפָּטִים*.
Alioquin שְׁבִירִים propriè contritiones, seu fracturas,
sign^v. Metu confractiōum, JT. metu periculi instantis
& horrore^z. Propter decumanos, [nempe fluctus,] Cod.
Et ob terrores cordis, M. Præ metu, Heb. præ fractiōibus:
sed in Oriente frangendi & atterendi verba etiam ti-
morein significant, quia animus metu frangitur. Sic
Heb. חֲרָה & Chald. חֲרַר (quod fit ab Heb. שָׁבַר) ad
utrumque sunt ambigua*. [Posteriorem item vocem
variè vertunt.] Purgantur, vel, purgant, five purgabunt,
se, P. Mo. V. D. Mar. JT. nempe vomitu². Vel, solvetur
illis alvus^b. Sic præ timore Ezech. 7. 17. omnia genua
fluent aquis, i. e. urinâ madebunt^c. Inquinabunt se, M.
stercore & lotio^d; ut in metu accidere solet. Sed
alienum hoc & crassius videtur^f. [Al. aliter:] Ex-
piantur, vel, expiant, five expiabunt, sese, Coc. Pi. Belg.
Jun. Scult. Pœnitentiam agent, & remissionem à Deo
petent, mortis discrimine territi^f. Vide Psal. 107. 28.
Job. 1. v. 5[†]. Al. defleant, declinabunt, proripient
se^g. Id חֲרָה sign. licet in Hithpael non detur aliud
exemplum^h. [Al. sic:] Peccant, velut peccato & er-
rore se constringunt, (nam est Hithpael,) aberrant
velut extra se positi, nescientes quid faciant, aut quò
se vertant; licet fortissimi sint, animo tamen concid-
untⁱ. חֲרָה & חֲרַר dicuntur de eo qui aberrat à
scopo^k. Oberrant. Notat errores nautarum toto pe-
lago propter fluctus excitatos à Leviathan palantium,
quibus, velut exortâ mari procellâ, agitantur^l. [Ti.
totum sic vertit, Ac animis consternati nesciunt quò se
vertant: Of. sic,] Et confracta (nempe reliquæ marinæ
belluæ) peccaverunt; i. e. vastantur ac perduntur, si in
Leviathan furemtem inciderint, acsi graviter in eum
deliquissent^m.
17. Quum apprehenderit, &c. מִשְׁחָה חֲרַב בְּלִי
אֶתְּרִי. Attingentis, five Assequentis, eum gladius (Ap-
prehendens, i. e. Qui apprehenderit, five attigerit, vel,
Si quis eum aggrediatur, five assequatur, gladio, Merc.
Mar. P. V. D. Ti. Pi.) non stabit, Mo. resistet, Ti. non
consistit, JT. Merc. scilicet gladius. Si quis eum con-
etur in illum adigere: resistet enim ejus cutis, durior
quàm ut gladio aut ullo telo transfigi possit, ut sub-
jungitⁿ. Omnia arma conterentur, ac nihil præsta-
bunt^o. Non permanebit, P. V. sub. ei gladius integer,
h. e. frangetur, V. Ejus congressum non enses sustinent,
Ca. Quia adhibuerit ei gladium, non figetur in eo; Heb.
non consurget; sed nos sensum expressimus P. Non con-
sistit ille, scil. gladius; i. e. frangetur ob duritiem car-
nis. Si illum adoriaris, &c. tu, o Job^q. Heb. Assequens
eam, &c. i. e. Quod attinet ad eum qui assequitur il-

lam gladio^r; & חֲרַב pro חֲרָה*. ¶ Neque hasta, &c.
חֲרַב מִסַּע וְשִׁירָה [Variant. Q. 3 distincta instrumen-
ta esse volunt:] Hasta, (item hasta, Pi. vel lancea,
Merc. M.) telum, (jaculum, Pi. missile, Scult. aut mis-
sile, Merc. hasta, M.) & vel aut, lorica, P. Merc. Scult.
vel thorax, D. vel clypeus, V. Non hasta, non missilia,
non lorica, Ca. Lancea, lapis ejaculatus, & lorica, simi-
liter non stabunt, non resistunt^t. Lancea, telum, aut
spiculum, BA. [Alii duo tantum hinc esse putant.] Q.
jungunt מִסַּע cum חֲרַב, ut sit syntacticon^v. Lancea^v Merc.
profectionis, Mo. Q. in Merc. D. five ejaculationis, D.
Q. in Merc. vel, hasta, five lancea, missilis, D. Merc. à
מִסַּע proficisci, unde חֲרַב transferre*. Sic i Reg. 6. 7. * Merc.
מִסַּע אֶבֶן lapis translationis, qui ab uno loco transfe-
rebat in alium^v. Aut, lancea missile, ut, rete jaculum;
חֲרַב מִסַּע. חֲרַב & מִסַּע unius & ejusdem teli nomen
esse statuunt veteres; quod non est alienum. o. ha-
bent חֲרַב מִסַּע, q. d. hastam quæ attollatur & in-
citetur in hostem. Duo erant lancearum five hastarum
genera: חֲרַב, quæ manu tenebatur, in cujus ex-
tremo cuspis erat, &c. & חֲרַב, quæ projiciebatur ut
jaculum. At alii putant מִסַּע per se esse instrumenti
bellici nomen nobis hodie ignoti, ut & pleraque alia². * Merc.
מִסַּע alibi iter est, seu profectio, quia מִסַּע est proficisci;
sed hinc telum, quia מִסַּע Arabicè est confodere^b. Hasta^b BA. ib.
vibrationis, quæ vibratur & mittitur, vel quæ crispa-
tur^c. Aut hasta penetrabilis, Cod. [Ultimum autem^c Cod.
verbum, sicut & præcedentes, reddunt,] lorica, Ti. D.
He. in V. Id aliis non probatur, quia lorica non op-
ponitur illi animali^d. Hæc non in alium mittitur,^d V.
sed eâ quis induitur^f. Sensus palam repugnat, quia^f Q. in
hinc agitur de armis quæ oppugnant, non quæ pro-
pugnant^f. Sed hæc ratio non obstat, quia cum ceto^f BA. ib.
pugnaturus etiam eâ se armare potest; quæ tamen ei^f
non proderit, quia ille protinus oppugnantem se per-
det. חֲרַב alias שִׁירָה dicitur^g. Ego spiculum red-
do, quia Arabicum sirja id ipsum est in Camus & in
Giahari, qui parvam sagittam exponunt^h. Hæc de^h BA. ib.
verbis. Rem quod attinet, hanc descriptionem cro-
codilo convenire nemo non videt, cui cutem durissi-
mam & contra omnem ictum telorum vel sagittarum
(vel etiam sclopettorum & falconetorum, ut recen-
tiores prædicant, inquit Scalig. in Card. nec non tor-
mentorum, ut addunt Solin. & Ammian.) invictam &
impenetrabilem tribuunt Plin. ex Herod. Senec. Nat.
quæst. 4. 2. Isidor. Alkazin. Damir, &c. Et Vincent le
Blanc Navigat. 3. tam durâ pelle, ait, obducus est, ut
alibi quàm sub ventre nullo modo possit penetrari. At ba-
lancæ corium omnibus telis esse pervium docent scri-
ptores omnes. Quod & ipse expertus sum, cultello
multoties in balancæ recens captæ corii partes durissi-
mas nullo negotio impactoⁱ.
18. Reputabit enim quasi paleas ferrum] q. d. Eva-
nida & mollia judicabit^k. Non magis læditur ferro^k Merc.
quàm paleâ^l. ¶ Et quasi lignum putridum; sim. i V.
JT. &c. לֵצֵן רֶקֶבִין In lignum putredinis, Ma. ¶ Es;
itâ M. P. Mo. V. D. חֲרַב חֲרַב Chalybem, Ti. Merc. JT. V.
tela chalybea^m.
19. Non fugabit eum vir sagittarius, חֲרַב חֲרַב Sagit-
ta, P. JT. Pi. &c. ad verb. filius archis, V. Merc. &c.
quòd emittatur arcuⁿ. Vel, sagittarius. Non timetⁿ V. sim. Pi.
nè sibi noceat^o. ¶ In stipulam versi sunt ei] [Sim. Merc.
omnes.] In paleam reputantur: q. d. Non plus lædi-
tur eis quàm paleâ^p. ¶ Lapidēs fundæ] Vel, fundâ^p V.
excussit, Ti. sim. V. Tanta ei est durities cutis^q.
20. Quasi stipulam æstimabit malleum, חֲרַב חֲרַב
Reputantur (sub. ab eo, Pi.) tela, vel jacula, P. M. D.
vel catapulta, Mo. Ti. Ca. G. Cod. vel balista, Mar.
vel lapides (quod ex v. præced. repetendum^r), balista, Pi.
five catapulta, JT. Pi. V. i. e. qui ex catapulta five ba-
lista mittuntur*. Græci reddunt, σφύγγα malleum; Ch.
securis; Sy. & Ar. bastile; nos, fustem, ex Arab. חֲרַב
fuste percutere. Aut Hebraicè חֲרַב idem quod Arabicè
חֲרַב, unde חֲרַב, formæ חֲרַב. Verbum hinc est^t BA. ib.
plur. at nomen חֲרַב sing. Ratio est, vel, ab instru-
menti bellici apparatu magno; vel, quòd intelligan-
tur lapides & tela missa ab illa machina; vel, est enal-
lage numeri. AE. notat חֲרַב non habere fodalem^v.
Tantum hinc exstat^x. Armorum genus esse constat,
sed

sed quales fuerit, incertum est, ut & de plerisque aliis, quum ea temporibus commutentur. R. Levi scribit putare quosdam esse instrumentum quoddam constans ex variis clavis seu palis acutis, quo capiuntur pisces. Ipse verò arietem, aut ejusmodi tormentum bellicum, esse putat, quo lapides projiciuntur. [Simil. M.] Eum sequuntur alii; ac verisimile videtur. Peritfol *hornbardas* exponit. K. cùm *sagittas* primùm exposuisset, mox subjungit generale nomen esse ad omnia tela seu jaculay. ¶ Et deridebit vibrantem hastam, *שׁוֹרֵק* [וִיבֵר] *Vibrationem* (sive *concussionem*, sive *commotionem*, Merc. D. *ad vibrationem*, JT. Pi. Merc.) *hastæ*, sive *lanceæ*, Merc. D. P. Mo. &c. *vibratam lanceam*, Ca. *fragorem clypei*, M. *gesum frendens*, Ti.

21. *Sub ipso erunt radii solis*] i.e. In ejus potestate ^a.
Vel, quia fluctibus agitat^{is} Solis aspectum eripere po-
test ^a: vel, quia eos sive diductis squamis excipere, sive
iis pro libito conclusis excludere, potest ^b. Pro חרש
legebat Hi. חרם *Sol* ^c. Sub החמתי חרשי חרש
eo (sub. sunt, P. M. Pi. &c. Apud ipsum, G. In loco ejus,
ubi ipse est ^d,) acumina (vel acies, V.) testæ, sive testacea,
Mo. Merc. V. vel, acutæ testæ, P. D. Mar. Cod. acuta
testarum frustra, Ti. testarum fragmina, G. q. d. Scopuli
in mari, ita firmi ac præduri & præacuti ut testæ, su-
per quos sæpe insidet, (dum mare jactatur, aut ali-
cubi quiescit,) nec tamen læditur†. Vel, σιδηρά τέκλῳρος,
ferramenta fabri, Th. in D. Lectus ejus obelisci acuti, o’

in D. [J. T. sic.] *Subduntur ei ut acumina testacea*, i. e. vibrati in eum lapides tanquam diffractæ testæ resiliunt, & in profundum abeunt: [sint, & sequens membrum accipiunt,] *substernit excisum in luto*, i. e. ferrum comminutum in profundum maris dejicit, ubi lutum est *.

¶ *Et sternit sibi aurum*, &c. יִרְפָּד הָרָרָז עָלָיו טִיט *Sternit*, vel *sternet*, (vel *insternit*, Ti. *substernit*, Pi. *sub. sibi*, P. Pi.) *acutum*, sive *rem acutam*, Mo. Mar. Merc. P. Ti. (*rem incidentem*, Merc. *malim*, *petram incisam*, Pi.) *super lutum*, Mo. Mar. Merc. Ch. vel, *in luto*, P. D. V. vel, *pro luto*, Pi. Ubi scilicet jacet; & tamen non perforatur neque læditur: q. d. *Curtis du*

tamen non perforatur, neque læditur : q. d. Cutis durissima est ^f. Nihil veritus est vulnerationem à petra acuta, nempe quia novit ventrem suum esse prædurum ^g. Velut sibi sternit cetus super lutum, ubi versatur sub fundo maris, tribulam & rem incisoriā, (nam תִּרְיָן est propriè nomen Tôar, at-pro tribula aliquoties accipitur,) quâ ob cutis duritiem non læditur, sed ità molliter super rupes, velut super lutum, residet, ut in molli strato homo jacet. Cùm cætera ejus membra suprà descripsisset ; nunc ejus ventrem describit, vel totum ipsius locum ubi in mari residet, i. e. ejus ha-

bitum totum & situm^h. [Alii totum verſum ſic accipiunt:] *Apud ipſum erunt* (haſtæ iſtæ catapultæ eje-
ctæ, de quibus egerat,) *ut teſtarum fragmina*, (itâ à
dura cute reſilient,) & *acutum* (ferrum nempe) *ille de-*

voces מְצוּלָה & מְצוּלָה, quæ ab eodem adhibentur ut maris synonyma. Nam מְצוּלָה profundum etiam de luto dicitur, Psal. 69. 3. & מְצוּלָה profunda fluvii legere est Zach. 10. 11. ubi de Nilo res est. מְצוּלָה verò abyssum de fontibus & rivis passim usurpatur, Deut. 8. 7. Psal. 78. 15. Ezech. 31. 4, 15 *. [Adversus hæc tamen nonnulla dicuntur.] 1. Cum scopus hujus loci sit, turbationem aquarum à Leviathane exprimere, non tam odorem unguenti, quam ejus perturbatam motionem, sive ebullitionem, dum super ignem coquitur, respicere videtur. 2. Per mare Ægypti Esai. 11. 15. multi non Nilum intelligunt, sed mare Rubrum, quod in terram linguæ formâ sese infinuat. 3. Propria Leviathanis sedes est mare (non latè, sed) strictè & propriè sumptum, nempe mare magnum & vastum, Psal. 104. 25, 26. in quo crocodili non sunt. Porro, aquas à cetis longè magis commoveri & turbari quàm à crocodilis planum est.

23. Post eum, &c. [אַחֲרָיו יֵאָדָר נָחִיב] Post se (vel, Post eum, P. Mo. V.) lucere facit, sive faciet, vel, lucidam reddit, (vel, visibilem facit, M. vel, albicantem relinquet, G. sim. Merc. V.) semitam, Merc. JT. Pi. &c. vel, relinquit vestigium, Ti. Merc. ut cum navis in mari præterit. Vestigia in spatium aliquantisper imprimit, cum quendam velut fulcum à tergo ducens, tum albentem spumam excitans vehemente agitatione suâ *. [אֲשִׁיבָהּ, &c. יִשְׁבּוּ תְּהוֹמוֹת לְשִׁיבָה] Reputabit (vel, reputat, sive reputare posset, sub. quispiam, Pi. vel, aliquis qui videbit, V. ita ut putet, G. estimabit, Ch.) abyssum, vel voraginem, canitiem, P. ad canitiem, Mar. in canitiem, Mo. Merc. Ch. Pi. pro canitie, Merc. Pi. vel, hominem canitiem; i. e. Reddit aquam à tergo albam, & velut canescentem. Vel, canitie obductam, Ti. Et reputatur abyssus quasi cana esset, M. De cetis hæc per profopopœiam intellige, quod abyssum suâ commotione dealbans videatur pro canis habere.

24. Non est super, &c. [אֵין עַל עֵפֶר מִשְׁלֹ] Non (vel, Nihil, JT.) super terram, sive pulverem, vel, in terra, est comparatio, sive similitudo, ejus, Merc. D. Mo. V. Heb. comparari ejus; infinitum loco nominis. Simile ei, P. BA. sim. Ca. JT. quod possit comparari ei, Pi. Al. potestas, sive dominatio, ejus, M. Ch. Q. in Merc. Coc. Sym. in D. dominium cui pareat, Ti. Dominatio ejus in mari est, non in terra. Sed id non vult, quum ad exaggerandam ejus potentiam subjungat, non esse par ei, nè in terra quidem, ubi tamen robustiora naturâ sunt animantia quàm in aqua, quod humor solvat & infirmet, & tamen præter naturam cetus terrestribus præstat robore & magnitudine. Sed malim, מִשְׁלֹ potestas ejus, ut Zach. 9. 10. Nusquam aliter sumitur. Divina providentia hîc indicatur, quæ soli salique limites distinxit, (vide Job. 7. 12.) & cetum privavit iis membris quibus in pulvere uti possit, ut sic homo jucundè & tutò in terris vivere possit. Dicit, super pulverem, ut reptilia significet, quorum proprium est in pulvere serpere, Deut. 32. 24. Ut reptilibus crocodilus accenseatur facit brevis pedum, quibus reptat potiùs quàm graditur. [וְהָעֵשׂוּ לְבָלִי חָרָה] Qui factus, &c. Factus est (vel, qui factus est, Coc. quia factus est, M. ita factus est, Ti. quem, [cetum,] sive quam, [balænam,] fecerit, P. vel fecerunt, V. Mar.) sine pavore, sive terrore, Merc. P. V. M. ut sit absque pavore, Pi. ad non-timorem, Mar. Coc. ut neminem metuat, Ti. ut à nullo terreatur, Ch. Omnes eum timent, ipse neminem. Timent & leones, & homines maximi atque fortissimi: at cetus, licet magnus sit & crudelis, nihil tamen timet, nè in extremis quidem periculis; ut meritò dici poterat, nullum in terra ei par esse. [Alii aliter vertunt.] Qui factus est ad non conterendum, Mo. ut non atteratur, propter robur & squamarum duritiem. q. d. Licet reptilibus accenseatur, ab iis tamen differt, quod illa pedibus conculcare & atterere obvium sit, non item crocodilum. [וְהָעֵשׂוּ] propriè fumo, quia crocodilum scribunt fugax esse animal audaci, & audacissimum timido, Plin. Solin. Ammian. Idem & balænis objici posset, quas strepitu vel fragore fugari notum est; Strabo l. 15. Philostr. l. 3. g. [וְהָעֵשׂוּ] substantivum pro [וְהָעֵשׂוּ]. De re grammatica vocis וְהָעֵשׂוּ variè sentitur. 1. [וְהָעֵשׂוּ] est nota interrogandi; q. d. Num fecerunt fortes mundi

huic simile, &c. 2. Est hæc 3. pers. præter. activa, quam pro passivo sæpe utuntur, ut Job. 4. 19. Luc. 12. 20.) cum [וְהָעֵשׂוּ] præposito loco וְהָעֵשׂוּ, (ut Jos. 10. 24. Ruth 2. 6.) q. d. וְהָעֵשׂוּ quem fecerunt, i. e. qui factus est. 2. Est Merc. ex R. Levi. Merc. ex RS Pi. D. Merc. Pi. Merc. 25. Omne sublime (Quicquid altum est, JT. Pi.) videt. Ità. Ch. M. &c. nempe sub se. Synecdoche generis P. Videt, i. e. despicit. Sic videre sumitur Cant. 1. 6. Nè me intueamini, (torvum scil. me contemnentes,) quia nigra sum; & Job. 37. 24. Respicit, Ti. despicit, P. V. JT. Pi. Quicquid in terra aut mari elatum est præ se despicit, quum cætera facile vincat. Ipse est rex (vel, estque regina, JT. Ca.) super universos filios superbiæ. Ità Mo. Cod. V. sive elationis, BA. V. vel elatos, P. vel feroces, Ti. i. e. Super omnia elata & superba primas tenet. וְהָעֵשׂוּ occurrit & Job. 28. 8. [ubi annotata vide,] nec alibi. De elatione propriè vastarum belluarum dici videtur. Super omnes feras, JT. sim. Ca. Super omnes vastas belluas dominantur. Supra filios elationis, i. e. animalia procerissima. Super omnia elata animalia, Pi. super omnia animalia, Sy. Ar. & Ch. & AE. ad pisces & aquatilia angustius retulerunt. Ex hoc loco nostri collegerunt totam hanc descriptionem Leviathan ad Satanam pertinere, quia dicit eum esse Regem omnium superborum. Sed malo ad literam accipere, quasi robore suo sese supra cætera cetus efferat. Sensus est, Quamvis crocodilus sit super pulverem, & reptilibus accenseatur, despicit tamen proceras animalia, quibus corpus procerius est, & longiora crura, quorum adminiculo sese in sublime efferunt; eorum tamen maxima quæque uno ictu caudæ prostrata nullo negotio jugulat & dilacerat, ut testantur Diodorus, Horus Hieroglyph. 1. 67. Pet. Mart. Legat. Bab. 1. 3. Dalechamp. Hist. plant. 18. 99. Unus crocodilus cum elephante diu pugnavit, &c. alius cum tigride, & pugna utrique lethalis fuit; quæ à locorum incolis proficitur se didicisse Teixera de Persiæ Regibus l. 29.

C A P. XLII.

1. **R**espondens] At Job, cap. 39. ult. promiserat se non amplius ad Deum locuturum. Resp. 1. Intellige id de querulo & litigante sermone. 2. Non debuit illud tenere, Deo responsum postulante. 2. Scio, &c. [וְדַעְתִּי כִּי כָל-חֵזֶק] Novi, vel Scio, quod omnia potes, P. M. &c. sim. JT. Pi. Ca. &c. id est, maximis viribus te præditum esse. Al. valendo vales, vel, possendo potes; i. e. quod valendo omnia possis. 3. Faciunt infinitum à וְדַעְתִּי potuit, ut sit geminatio verborum usitata. Sic Jer. 42. 10. וְהָעֵשׂוּ בְּחַיִּיבֵיךָ habitando habitabis, à וְהָעֵשׂוּ habitavit. Non laudo. Nota scriptum esse וְדַעְתִּי scis, at legi וְדַעְתִּי, ut ad marginem notarunt. Et nulla te latet cogitatio; ità Sy. Ar. וְהָעֵשׂוּ מִפְּנֵי מִפְּנֵי מִפְּנֵי Et non (vel nulla, M. Cod.) prohibetur, sive prohibebitur, (vel coercetur, Cod. averti possit, ad verb. vindemiabitur, Pi.) à te (vel, a te, Coc.) cogitatio, Mo. Merc. D. P. V. sub. ulla, V. D. וְהָעֵשׂוּ est ipsius Dei cogitatio & conatus. Sign. cogitationem prudentem & solertem. Et nihil tibi est impossibile, P. M. Merc. Et quod nullus conatus tuus impediatur, Ti. Nihil cogitas aut moliris quod non possis exsequi; par in te est voluntas & facultas. Non avertetur à te cogitatio; hypallage, pro, Non avertetur à cogitatione perficienda. Declarat hoc immensitatem & sapientiæ & virtutis Divinæ. Possit hîc cogitatio humana intelligi, Non adimetur, vel subtrahetur, tibi ulla humana machinatio, quia omnia penitissimè nosti. Alii [ut dictum] de cogitationibus Divinis accipiunt. Hæc phrasis, וְהָעֵשׂוּ, &c. media est inter personalem & impersonalem. Volunt auctores esse metaph. à vindemiatione, q. d. præfecatur. Ego malim esse à locis præruptis altisque ac inaccessis. Ità וְהָעֵשׂוּ est, in altum educere, Jer. 51. 53. Vide & Deut. 1. 28. Isa. 2. 15. Jer. 33. 3. Sed

Sed quid? Annon idem sæpe ante hoc Job confessus fuerat, Omnipotentem esse Deum? Verum etsi omnipotentiam ejus passim agnoverit, nonnihil tamen ei detraxit, quum de eo quereretur quasi injuste ab eo afflicto. Nam in eo ejus justitiam à potentia separabat, nec se totum Dei manui & arbitrio committebat: Nunc cum potentia justitiam ejus agnoscit, nec esse quodd quis de ullis ejus factis queri debeat, etsi eorum rationem non videamus. Agnoscit jam Job quædam sibi excidisse minùs bene cocta, videtque, cum tanta Dei sapientia in omnibus rebus conditis appareat, nihil ab eo fieri absque ratione. Demonstrat Deus omnipotentiam suam ex rebus creatis: hoc ergo Job agnoscit, indèque concludit Deum posse, si velit, res deploratas restituere; ipsi jus esse secum pro libitu agendi. Hoc licet antea novisset, in paroxysmo tamen non satis attenderat, sed tam dure de Deo locutus erat quasi de hac re dubitasset.

3. *Quis est, &c?* *מִי הוּא אֱלֹהִים עֲלֵי דַעַר* [Quis est iste (sub. inquis, Pi. Belg. vel aiebas, Coc.) qui occultat, sive abscondit, vel occultans, consilium (nempe Dei * : sic alibi, sermo, via, præceptum, absolute, pro sermone, via, & præcepto, Dei * :) absque scientia? P. M. Mo. Merc. Coc. G. &c. vel, ex non scientia? i. e. ex incertitia. Subauditur *quid*. Inscitè? JT. Pi. Verbis suis imperitis, temere & imprudenter, quin & impudenter, de Deo loquens? Ego sanè is sum qui non satis sobriè sum locutus de tuis judiciis. Eadem hinc verba quæ supra 38. 2. sed pro *וְהִנֵּה* hic scribitur *וְהִנֵּה*, quod eodem pertinet, etsi alioqui obtenebrandi verbum gravius videatur quàm occultandi*. Sensus est, q. d. Quis est hominum qui tam imperitus sit ut negare audeat Dei consilio sapientissimo cuncta administrari? Approbat quod Deus dixerat Job. 38. 2. Multa subaudienda, hoc modo, De eo quod dicebas, (suprà 38. 2.) *ô Domine Deus, Quis est iste qui abscondit consilium à Deo sine scientia? certè ego indoctè & imperitè id dicebam*. Est increpatio per *וְהִנֵּה*, sive *וְהִנֵּה*. [Al. sic;] *Quis providentiam tollit* (i. e. te prudenter orbem regere negat) *imperitus est*, Ca. [Al. sic;] *Quis tam audax aut stultus, qui sua consilia celat, seu celata esse putat, Deo?* *Idco, &c.* *וְהִנֵּה* [Propterea, vel, Ob id, sive Ideo, (vel, Hoc dicis propterea quodd, Pi.) annuntiavi, sive indicavi, (vel exposui, nempe multa, multa verba de te temere & imperitè feci; fateor me multa dixisse d.) & non intelligam, Mo. Mar. intelligebam, P. intellexi, Ch. quod, vel quæ, non intelligebam, Pi. D. V. Merc. M. Indico me non intellexisse, JT. q. d. Fateor me peccasse, sed ignorans feci. [Ti. hoc comma cum præcedenti sic reddit, *Quis est iste qui occultit consilium imperitè? Nempe ego, siquidem narravi quæ non intellexi.*] *Et quæ ultra modum, &c.* *וְהִנֵּה* [Mirabilia præ me, Mo. Coc. Mar. (vel, mirabilia sunt supra me, JT. sim. M. vel, quæ excedunt me, Ch. Et negotia miranda quæ superant captum meum, Ti. sim. Ca. Merc. sub. indicavi, Merc. D. Occultata erant à me, P. V. sub. opera tua, i. e. me latebant; & non sciam, Mo. nec sciebam, P. Merc. sim. Ti. Coc. V. nempe perfectè: ut quæ jam ex arcanis Dei judiciis pendere cognosco, plenius à te edoctus de tua potentia & admiranda providentia. Neque cognosco, M. adeo ut nequeam cognoscere, JT. q. d. Cogitationes & consilia tua etiam nunc superant captum meum. Et quæ nesciebam, Pi.]

4. *Audi, & ego loquar* [Sim. M. P. Merc. Mo. &c. Vel, quæ ego dicam, Ca. vel, dum ego eloquar, JT. *Interrogabo te, & ostende mihi, וְהִנֵּה* [Rogabo, vel interrogabo te, (sub. posthac, Ti.) & notum mihi fac, Merc. Pi. &c. quod scil. te rogabo. Vel, ut erudias me, Ti. Et mihi quæ ex te sciscitabor exponito, Ca. Hæc sunt, vel, 1. verba Dei, per mimesin à Jobo repetita, ex cap. 38. 3. q. d. Quantum ad illud quod adjecisti, vel dicebas, *Audi nunc, & ego loquar, &c.* Perficitur autem sententia vers. seq. Job. 38. habetur, *Accinge lumbos tuos, &c.* pro quibus (metaphorè & ironià in propriam locutionem conversà) hic est, *Audi, &c.* Sed hæc frigent. Vel, 2. verba Jobi, se jam totum Deo submittentis, eique se docendum tradentis: q. d. Nisi tuo edoctus Spiritu scire nihil possum. Sine ergo

te rogem posthac quæ meâ intererit cognoscere, & tu me doceas benignè, &c. Duo petit hoc versu: 1. ut Deus hominem suæ infirmitatis conscium non aspernetur; 2. ut ignorantem & consulentem doceat.

5. *Auditum* (sive *Auditione*, JT. Ca. V. Equidem *auditione*, Pi. *Ad auditum*, Mo. o. Ch. *Per auditum*, M.) *auris audiivi* (vel *audiveram*, P. V. Merc. JT. *acceperam*, Ca.) *te* [Ita Mo. P. Merc. &c. Vel, de te, D. V. JT. Ca. ac de tuis operibus & providentia. Nihil præter auditum habebam, & rumorem tui nominis ac potentia. *Famam enim aliquam perceperam de te*, Ti. *Quid de te acceperam, id famâ ad me pervenerat*, Cod. [Al. sic;] Significatur his verbis lubentia auditionis; — *Audiivi*, h. e. pronò & humili animo. Est subjectio ad præcedentem sententiam; q. d. Quod à me postulatisti, id sedulò feci, audiivi te, & è sermone tuo didici, querelas meas de tua gubernatione damnabiles esse; ac proinde eas sperno & averso. *Nunc autem oculi mei vident te* [Sim. omnes.] *Oculus*, non corporis, (vide Exod. 33. 20.) sed mentis. Nunc, cum me docuisti, mens mea novit opera tua: q. d. Nunc ego sapio. Longè exactius novi Dei potentiam quàm antea: hac: ut certiora sunt (& firmius inhaerent) quæ vidimus, quàm quæ audivimus. Scitum illud, *Pleuris oculatus testis quàm auris decem*. Perfectius jam te cognosco ex hac revelatione; ut illi qui hominis vocem primùm audierunt, deinde eum conspiciunt. Vide quantum sit interius Dei Spiritu hominem doceri. Verbi ministerium ad omnes in Ecclesia diffunditur; sed ii demum Deum verè noscunt quibus sese interius Spiritus revelat. Euseb. hinc colligit Filium Dei in assumpta forma humana illi apparuisse. Alii, ut Maim. de oculis mentis accipiunt. Sed utrumque potuit conjungi. Nam & visibili formâ illi apparere, & intus eum gratiæ suæ radiis illuminare, potuit. Confirmat Jobus hoc versu petitionem præcedentem, à beneficio Dei erga supplicem, cui se audiendum & videndum præbuerit. [Al. sic;] Amplificatio est à comparatis; q. d. Non solum benignè me verbis erudiisti, sed etiam *oculus vident te*, i. e. signum præsentia tuæ, nempe nubem è qua loqueris. (Vide supra 38. 1. & 40. 1.) Id quod grato animo agnosco. *Imò oculus meus vident te*; h. e. Tuam mentem & voluntatem, justitiam ac bonitatem, ita perspexi, quasi oculis te aspexissem, & cor tuum introspexissem.

6. *Idcirco, &c.* *וְהִנֵּה* [Idcirco reprobo, Mo. filebo, Ar. abjicio, P. M. rejicio, Pi. aspernor, JT. i. e. damno, Pi. averso, Merc. D. repello, sub. à me, abominor, V. Nempe, meipsum, aut vitam meam; aut ea quæ in te locutus sum temere, &c. Querelas meas de tua gubernatione. Sententiam illam quâ putabam aliqua fieri sine tuo consilio. Muto factum. Quare factum meum improbo, Ti. Itaque mihi displiceo, Ca. *Averso divitias meas*, Ch. in D. *וְהִנֵּה* sign. cum nausea & tadio rejicere. *Et ago, &c.* *וְהִנֵּה* [Et respiscam, sive, me pœnitet, in pulvere & cinere, vel, super pulverem & cinerem, P. M. Merc. D. V. JT. Cod. sim. Pi. Scult. Ca. sub. sedens, Merc. Pi. vel, sessurus, Merc. vel, sedentem, sive dum sedeo, V. more lugentium scilicet: ad agendam pœnitentiam ob contumelias meas in Deum. Hæc externa fuerunt pœnitentia symbola. Vide Job. 2. 8. *Pœnitentiâ ductum jaceo in, &c.* Ti. *Et morabor in pulvere, &c.* Ar. Confer Esa. 58. 5. Jer. 6. 26. & 25. 34. Thren. 3. 16. & Jon. 3. 6. Hebræi & ferè nostri referunt ad pœnitentiam quam jam egerat, ut antè dictum Job. 39. 34. & sic ferè intelligunt; q. d. Dolet mihi quod talia in Deum potentissimum dixi, quum ipse pulvis, &c. sim, h. e. abjectissimus. Confer Gen. 18. 27. Sic & o. habeo me terram & cinerem. Heb. *Egi pœnitentiam*; q. d. Si malè sum locutus, satis jam pœnarum datum est, quando in pulvere sedi, &c. Sed prior pœnitentia nihil ad contumelias postea in Deum jactatas pertinebat: malim ergo de nova Jobi pœnitentia accipere. [Al. sic;] *Et consolationem accipio super pulvere & cinere*, i. e. super afflictione quâ adactus sum federe in pulvere, &c. ut solent lugentes. *Et consolatus sum de filiis meis, qui sunt sicut pulvis & cinis*, Ch. *Et consolabor, &c.* Sy. Hic est finis metricorum [in libro Jobi. Coc. totum

sic reddit;] Propterea, si contabescam, consolationem accepi super pulverem & cinerem; i. e. Si maximè præ dolore contabuissem, tamen solatium ex tuo alloquio percepi de amissis bonis & liberis.

7. Ad Eliphaz, &c.] Hunc compellat Dominus, tanquam ætate & dignitate primum^b: quique primus hanc telam orsus erat, primus Jobum accusaverat.

¶ In te & in duos, &c.] Nulla hinc mentio Elihu, neque eum culpât Deus; quod is amarulento animo non esset Jobum insectatus, sed studuisset eum consolari, & Jobi querelas rectè accusaverat^d. Fortè Elihu non nominatur, ut nec suprâ 2. 11. quod affecla esset alicujus trium.

¶ Non estis locuti coram me; ita o. in D. 178.] Ad me, Merc. Coc. Hæc enim tota disputatio velut præsentem Domino agitabatur, & ad illum tam Job quàm socii verba faciebant, & apud illum, tanquam arbitrum & judicem totius controversiæ. Propter me, ad verb. mihi, V. de me, P. J. T. Pi. 78 hinc valet *mei*, de, & notat objectum. Sic in fine vers. seq. & Gen. 20. 2. Plal. 2. 7. & 69. 27. Et, de me, de mea gubernatione rerum humanarum.

¶ Rectum, ut servus meus Job] Job pleraque vera dixerat, maximè de vita sua; at illi ex præsentem infortunio innocentem calumniabantur. Non—rectum, i. e. recta verba, rectè, sicut Job; q. d. non æquè rectè ac Job. Non excusatur Job, sed illi gravius errasse dicuntur, &c. Peccavit Job in Deum incandescens, eumque in jus vocans, per infirmitatem carnis, & vi morbi adactus ad impatientiam; cui tamen quantum poterat resistebat; nec tentationi planè assentiebatur. Illi autem carnali modo de Dei justitia sentiebant, asserentes Deum non affligere nisi scelerosos, &c. & futuræ vitæ spem eripiebant, contendentes judicia Dei semper in hac vita ad oculum patere, nec unquam in ea evadere impios, nec bonos hinc mercedè frustrari. Adde quod innocenti gravissima scelera objiciebant, à Satana instigati, & ex malitia peccantes; & omni exutâ humanitate, asperrimè eum tractarunt. Alii addunt, quod Job culpam suam jam agnoverat; eum illi etiamnum in sua opinione pergerent, & Jobum pro scelerato haberent, contra apertum Dei testimonium. Id quod etsi verum sit, malo tamen intelligere Jobum in media afflictione rectius locutum & sensisse, &c. Observa, 1. Quod Dominus Jobum *servum suum* appellat maximè ex quo ad se redierat. 2. Quod eum Deus sustentarat in media cruce, nunquam derelinquens, &c. 3. Etsi socii Jobi gravius ipso peccassent, gravius tamen cum Jobo actum, quod iudicium à domo Dei incipiat, &c. Vide 1 Cor. 11. 31, 32. & 1 Pet. 4. 17. Et tamen quia socii quoque ad electionem Dei pertinebant, non relinquuntur in suo scelere, sed per Jobum in viam revocantur.

8. Septem tauros, &c.] Heptas sacrificiis dicata, Levit. 23. 18. Qui numerus est plenitudinis & perfectionis, adeoque absolutam expiationem & remissionem culpæ eorum designabat; etsi interim in omnibus sacrificiis ad unum Christum respiciebatur. Tam magnum & quasi perfectum sacrificium requirit, propter dignitatem personarum, (sicut postea in Lege Sacerdotis & Principis sacrificium majus erat quàm plebei,) & propter peccati magnitudinem.

¶ Ad servum meum Job] Quem ter ita appellat hoc versu, non sine insigni favore, & reconciliationis nota. ¶ Et offerte] Scil. per Jobum, qui hinc sacerdos à Domino eligitur: tantus ipsi à Deo honor habetur. Fortè Job sacerdos erat, vel certè primogenitus.

¶ Holocaustum] Holocaustum eo pertinet, ut Dei dominium liberrimum in res omnes agnoscatur. Et id solum fuisse sacrificii genus ante Legem Moysi putant Hebræi. Et certum hoc argumentum est hæc contigisse ante Legem latam, eum holocausti solius mentio in hoc libro facta sit, alia verò sacrificiorum genera per Legem instituta sint, &c.

¶ Orabit, &c.] Sub. ut remittatur vobis noxa, V. sim. Merc. ¶ Faciem ejus, &c. נִפְלֵא פָנָיו אֵלַי] Nam, vel quia, (sic abundat, ut Prov. 2. 3.) faciem, sive personam, ejus suscipiam, P. V. D. &c. Magno favore prosequar illum, & exaudiam.

Illius causâ, non vestro nomine, vobis ignoscam: ei gratificabor: ejus interpellationem pro vobis gratiam habebo. Quandoquidem (imò, quin po-

tiis) faciem, &c. V. Verto, sed, vel enimvero, faciem, &c. ut sit adversantis particula.

¶ Ut non vobis imputetur stultitia; sim. Scult. Of. i. e. nè in vobis puniatur: לֹא יִשְׁמַח עֲשׂוֹן עֲשׂוֹן בְּלָלָהּ] [Variè reddunt.] ¶ Ut non faciam vobis, vel vobiscum, ignominiam, Ch. V. vel abjectionem, Mo. vel stultitiam, M. Mar. Merc. D. i. e. poenam stultitiæ. Nè afficiam vos ignominia, P. G. i. e. M. ex He. poenâ aliquâ prodigiosâ. Nè quid vobis accidat exiti-

ale. לֹא יִשְׁמַח בְּלָלָהּ hinc sumo pro portento, sive poena portentosa; sicut לֹא יִשְׁמַח Job. 24. 12. & לֹא יִשְׁמַח Job. 31. 3. & לֹא יִשְׁמַח Num. 16. 30. ¶ Ut non afficiam vos poenâ flagitii, J. T. Nè agam vobiscum secundam stultitiam vestram, Belg. Ang. Gal. Ut non exerceam erga vos stultitiam, i. e. ut non ulciscar vos; meton. adjuncti metaphorica & *ulciscens* nam ultio humana & è stultitia oritur, (neque enim vir sapiens se ulciscitur, sed ultionem Deo committit,) & cum stultitia conjuncta est, quatenus modum excedit. Facere cum aliquo stultitiam hinc dicitur, ut alibi, facere cum aliquo benignitatem. Vide Gen. 20.

v. 13. & 24. 49. & 40. 14. ¶ Ut non faciam vobiscum stultitiam: Scriptura de Deo hominum more loquitur hinc, sicut & Psal. 18. 27. cum perverso perversus es. Non quod Deus perversè agat; sed quod perversis, dum eos severius tractat, perversè agere videatur. Ità hinc, nè quid vobiscum stulti agam, i. e. nè quid vobiscum agam quo vestram stultitiam puniam; quod vos forsan mihi stultitiæ duceretis, eum mei studio visi fueritis Jobum ita persequi. Et hunc sensum arguunt verba sequentia: Alii stultitiam pro poena stultitiæ sumunt; sicut iniquitas, pro poena iniquitatis. [Ti. totum sic red-

dit, Nam ipsius respectu vos non tractabo pro flagitii vestri magnitudine; & Ca. sic, Et ego in ejus gratiam non agam vobiscum ut vestra meretur insania.]

9. Sopha, &c.] Pro, & Sopha. Omittitur hinc conjunctio. ¶ Suscepit, &c.] Eum exaudivit pro aliis deprecantem. Job hinc figura Christi, cujus nomine Job sacerdotio fungebatur.

10. Dominus quoque conversus est, &c. שָׁב אֲתָּה שְׁבוּר] Conversus est ad conversionem Jobi, Mo. G. Mar. i. e. ad sententiæ Jobi mutationem. Accipiunt de poenitentia Dei, &c. ¶ Ad conversionem Jobi, i. e. ut eum restitueret in priorem fortunam. Al. Reduxit, vel convertit, vel restituit, captivitatem Jobi, M. Merc. P. V. vel, Jobum à captivitate, Pi. Merc. Captivitatem intel-

lige, vel, 1. quâ detinebatur à Satana, è cujus potestate jam eductus est. Vel, 2. miseras quibus velut captivus detinebatur. Hæc phrasid passim significat miseriæ finitionem, & instaurationem gaudii ac felicitatis. Vel, 3. ea quæ Sabæi & Chaldæi abstulerant. Restituit quod captivum fuerat Jobi, J. T. Ti. Captiva animalia. Non eadem numero, ut fingit Ramban, sed alia pro illis. Captivitas, pro captivis; ut Psal. 68. 19. in altum abduxit captivitatem, i. e. captivos. Sic, deportatio, pro deportatis. Nota hinc discrimen verborum: Captivitas animarum, i. e. hominum, est שְׁבוּר; pecorum, מִלְקָה; rerum cætarum, לָשׁ; etli interim confundantur. ¶ Cum oraret; ita G. Coc. ¶ Orante Job, V. ex He. dum oraret, P. Eo ipso tempore id facere coepit Deus quo orabat.

¶ Nota in Jobi etiam Christianam perfectionem, qui pro iis oravit à quibus tam asperè acceptus fuit. Et vide hinc fructum atque mercedem charitatis Jobi. ¶ Pro amicis suis; ita J. T. Pi. Ca. P. &c. בְּעַד רֵעֵי] Heb. pro socio, Pi. Merc. singulare partitivum pro plur. Vel potius, רֵעֵי positum est pro רֵעֵי, ut 1 Reg. 16. 11. Et fortè scribendum est רֵעֵי cum nota num. plur. ut נַחֲמֵי Nahum 2. 3. pro נַחֲמֵי. ¶ Addidit Dominus omnia quacunque fuerant Job duplicia, [sim. omnes,] In duplum, P. V. Pi. Mo. D. duplo, J. T. Ti. ut in sequentibus apparebit.

Non autem in momento, sed successu temporis, non tamen diuturno, hoc factum est. Etiam annos vitæ duplicavit. Et quia inter hominis bona præcipua sunt amici, qui à Jobo alienati fuerant, ideo hos illi restitutos narrat. Possessiones duplicavit Deus, non liberos, ut apparet ver. 13. 1. Quia & liberi priores ei manebant apud Deum. 2. Alioquin ex opum incremento familia non evasisset auctior & ditior.

11. Venerunt ad eum] Incitati ex fama hujus facti, &c. Deo etiam corda flectente. ¶ Fratres—

& —sorores] Id est, cognati & cognatae, ex more Scri-
 pturæ^m. Fratres jam veniunt, cum ei bene estⁿ.
 Jun. Pi. D. ¶ Qui noverant eum] Qui omnes ab eo alienati fue-
 rant, ut queritur Job cap. 19. 13. &c. In quo typus
 erat Christi. Dei ergo opus erat quod ad eum redi-
 rent^o. ¶ Comederunt — panem, &c.] i. e. Convi-
 vati sunt cum eo^p; in signum reconciliationis, lætitiæ,
 & congratulationis^q. ¶ Et moverunt super eum
 caput: Gestu ipso ostenderunt quàm dolerent de malis
 quæ ipsi obveniant^r: 17 וַיִּנְהוּ] Et commoti sunt ei, vel
 super eum, Mo. P. V. i. e. Commota sunt viscera illorum
 propter illum^t. Et condoluerunt ei, Q. in V. D. Merc. sim.
 J. T. Pi. five, illius gratiâ, V. Compatiebantur ei, M. Ejus
 vicem sibi doluisse ostenderunt. 18 וַיִּנְהוּ] propriè sign. migra-
 re, inde condolare; quod qui aliquem solari volunt de
 loco suo, ut id faciant, migrare solent, vel caput mo-
 tare in signum doloris*. ¶ Et consolati sunt eum]
 Egregiè hîc depingitur mundi ingenium, qui iis male-
 dicunt vel benedicunt quibus Deum vident externè vel
 benedicere vel maledicere^t. ¶ Et dederunt ei unuf-
 quisque ovem unam; five agnum: ita^o. Sy. Ar. Ch. D.
 sim. P. וַיִּשְׁלַח] Nummum, Merc. Ti. Mo. V. J. T. Pi.
 sim. M. ex He. Cod. Vox hæc ter tantum occurrit,
 hîc, & Gen. 33. 19. [ubi prolixè satis de hac voce dis-
 seruimus,] & Jos. 24. 32^v. Ex quibus locis colligitur
 nummum fuisse*. Ibi enim de emptione & venditio-
 ne, quæ præcipuè per nummos fit, exponitur: quan-
 quam veteres etiam permutatione mercium, ovium, &c.
 vendebant. Q. conciliant duas expositiones^v. Num-
 mum intellige ovis signo percussus^z. Apparet hinc
 quàm vetus sit mos *ἐγγυσιον*^a, (symbola conferendi inter
 amicos.) Porro, hæc donaria Jobo collata sunt, vel, 1.
 ad sublevandam ejus inopiam^b: vel, 2. testandi ho-
 noris & benevolentia ergo^c: ut sæpe divitibus & ami-
 cis munera donari solent, non tam ad ditandum, quàm
 ad eos demerendos: etsi utrumque sæpe accidat, ut in
 Jobo fieri potuit; multos enim habuit amicos, ideò-
 que res non erat exigua quæ ei data est. Verùm inde
 Jobus non esset duplò auctus, ut sequitur. Adde quod
 RS. suprâ alicubi, non ita ad inopiam fuisse redactum,
 ut vulgò putatur, Jobum, scribit, ex veterum Hebræo-
 rum sententia, ut non habuerit unde morbum suum
 curaret: Pecora quidem, &c. in agris amisisse dicitur,
 non item nummos & cæteras facultates; neque hoc
 Scriptura memorat^d.
 12. Benedixit novissimis] Heb. benedixit fini, id est,
 beneficio affecit. Sic, benedixit diei septimo, Gen. 2. 3*.
 Benedixit, i. e. multiplicavit, auxit: q. d. Deus auxit
 posteriores fortunas Job magis quàm priores: q. d.
 Redditus est Job opulentior quàm prius^f. ¶ Magis
 quàm principio ejus; i. e. magis quàm priori vitæ parti-
 ti^g: 17 וַיִּשְׁלַח] At in emendatis exemplar. sine^h.
 ¶ Et facta sunt ei, 17 וַיִּשְׁלַח] Et fuit
 ei, pro, fuerunt, Merc. Pi. Per synthefin refertur ad
 totum sequens complexum; & sensus ratio habetur,
 non vocumⁱ. ¶ Quatuordecim, &c.] Confer hæc
 cum initio libri, reperies ubiq; duplum. Sic & in cæteris
 rebus accidisse credibile est; sed hæc exempli causâ
 commemorantur. Porro, præcipua est interna & spi-
 ritualis Dei benedictio, & inprimis quærenda, Matt.
 6. 33. Verùm ad eam hæc externa accesserunt, tan-
 quam illius fructus; quod veteribus illis magis necessa-
 rium erat, quia promissiones spirituales nondum ita
 apertè revelatæ erant de Christi regno^k. ¶ Sex
 millia camelorum] Camelos in Oriente frequentissimos
 fuisse & hinc constat, & ex Aristot. Hist. 9. 50. Nonnul-
 li (inquit) usque ad 3000 camelorum possident: & ex Le-
 one Africano l. 9. Ex iis (inquit) Arabes divitias su-
 as æstimant, & cum de divitiis, &c. loquuntur, possidere
 eum aiunt tot camelorum, non aureorum, millia^l.
 13. Et fuerunt ei septem filii, &c. וַיִּשְׁלַח] Est addititium;
 sicut in וַיִּשְׁלַח Hof. 10. 6. pro וַיִּשְׁלַח pudor. Neque enim placet commentum RS.
 וַיִּשְׁלַח significare bis septem; nam alioqui & de filiabus
 bis ter, i. e. sex, dixisset^m. Atqui ubi hîc duplicitas præ-
 dicta? Resp. Priores liberi mortui non ipsi perierunt,
 sed apud Dominum ei in futuram vitam asservanturⁿ.
 Latet ergo hîc mysterium Resurrectionis*. Sed hoc
 curiosius puto; nec sanè accuratè putârim habendam

rationem dupli quod dixerat. Satis est in externis fa-
 cultatibus fuisse. Et soboles hæc sanè amplissima erat^o.

14. Vocavit] Ipse Job. Hîc pater, alibi mater, li-
 beris nomina imponit^o. ¶ Nomen unius, Diem] D.
 Dies Hebræis est felicitas. Id nomen oppositum tene-
 bris suis prioribus, de quibus Job. 19. 8 P. ¶ וַיִּשְׁלַח] P. G.
 Femina, M. sic Merc. V. J. T. Pi. Aq. & Sym. in D. &c.
 A וַיִּשְׁלַח dies, plur. וַיִּשְׁלַח, & cum וַיִּשְׁלַח additio וַיִּשְׁלַח,
 jamimah, millel, (i. e. accentu in penultima,) in dies;
 unde nomen fœm. milra, (i. e. accentu in ultima,) ca-
 metz in scheva commutato, וַיִּשְׁלַח Femimah; quod
 pulchra esset & clara ac splendida ut dies^q. Diana,
 ob splendorem formæ*. ¶ Cassiam; ita Merc. G.
 Cod. Mar. &c. וַיִּשְׁלַח] Ketsibha, Pi. Quod pretiosa
 esset & præstans in morem casia^r; quam videntur vete-
 res in magno pretio habuisse: five sit quod Atabes vo-
 cant ambre, ut K. putat; five casia, quæ indubiè in Ori-
 ente odorator erat & præstantior quàm quæ ad nos
 convehitur. Vide Psal. 45. 9^t. Optimè olens aroma
 est: oppositum id nomen putredini & fætori, de quibus
 idem Job questus erat 7. 5^t. Dicitur ab וַיִּשְׁלַח abra-
 dere, quod ejus cortex abradatur^v. ¶ Cornustibii]
 Ita Merc. G. Mar. &c. seu fuci, Merc. V. Ob elegan-
 tiam vultus ejus*; quod naturali suâ formâ æquè ve-
 nusta esset ac ornata ac eæ mulieres quæ stibio & fucio
 faciem adornant & oculos fucant. וַיִּשְׁלַח hîc sumitur ut
 2 Reg. 9. 30^v. [ubi videtis Collectaneâ nostrâ.] Stibio
 oculi pulchriores fiunt, ut diximus alibi. Id nomen
 opponitur fletui Job. c. 16. v. 16. Hæc nomina monu-
 menta erant Jobo familiaræque ejus, ex quibus miseris
 quantæ felicitati eos Deus reddidisset^z. ¶ וַיִּשְׁלַח] G.
 Cornu, vel præstantiam, Scripturæ more, intellige^a, vel
 abundantiam, stibii^b: sicut & Græci verterunt, *κίπας*
ἀνὰ δέξας, Cornu copie: quasi perinde speciosa esset, ac si
 abunde è cornu stibium, & quidem eximium, ad se de-
 corandam more aliarum mulierum sumpsisset^c. Cor-
 nucopia dicitur ob floridam & vernantem speciem^d.
 Al. cornu conversionis, ac si וַיִּשְׁלַח radicale esset, q. d.
 cornu & robur immutatum; & hoc nomine, sicut & ali-
 is, fortunæ suæ mutationem exprimere voluit*.

15. Non sunt — inventæ, &c. וַיִּשְׁלַח] Ob-
 serva hîc verbum masc. & sing. jungi cum nomine fœm.
 & plur. ubi sensus habetur adhuc ratio; q. d. Nec re-
 pertum est tale quippiam quod sequitur, &c. f. Inven-
 ta sunt, id est, fuerunt. Simil. Exod. 35. 23. 2 Paral.
 19. 3. Mal. 2. 6. Phil. 2. 7*. ¶ In universa terra]
 i. e. In regione Jobi^g. ¶ Deditque eis — hæreditatem
 inter fratres earum, וַיִּשְׁלַח] In medio fratrum
 suorum, P. vel, eorum, pro, earum: Anomalia generis^h.
 ¶ pro]. Vide Job. 12. 11. & Ruth 1. 13. i. e. Inter
 fratres suos, five, inter hæreditates fratrum subrumⁱ.
 Vel affixum masc. hîc sign. non tam ob formam, quam
 virtutes, earum ipsum id fecisse^t. Ob ingentes divi-
 tias, filiabus non paulum aliquid pro dote, sed de hæ-
 reditate decimas cuique partes, dedit, præter morem.
 Vide Num. 27. 8^k.

16. Vixit — post hæc centum quadraginta annis] Nem-
 pe, post restitutionem^l. Hinc colligunt Hebræi eum
 vixisse ante afflictionem suam 70 annis, & duplum ei
 in annis additum. Talmudici volunt eum 210 annis
 vixisse, quanto sc. tempore filii Israel in Ægypto man-
 ferunt. Sed hæc incerta sunt & curiosiora: sæpe le-
 vibus nituntur Hebræi conjecturis. Duplum ad facul-
 tates tantum pertinere suprâ diximus^m. ¶ Usque
 ad quartam, &c. וַיִּשְׁלַח] Quatuor (vel, usque
 ad quatuor, P. V. Pi.) generationes, V. vel generationi-
 bus, J. T. vel atates, Merc. i. e. usque ad quartam ge-
 nationemⁿ; inclusivè; ut videret abnepotes^o. Non
 vulgaris hæc benedictio. Itâ ostendit afflictiones bo-
 nis in bonum cedere^p.

17. Plenus (vel satur, P. J. T. Pi.) dierum] i. e. Satur
 vitæ, pertæsus vitæ hujus terrenæ^q. Diu & felicissimè
 vixit^r. Plenâ jam & maturâ ætate, cum se satis diu
 vixisse putaret, nec hinc discedere grave esset. Ad-
 dit Ramban, non hîc addi, ut in Patribus, quod ad pa-
 tres suos sit collectus, quia incertum est an majores
 Jobi pii & sancti fuerint. Sed id & in aliis omittitur,
 ut in Mose & Aharone: quod tamen ille ob ipsorum
 excellentiam factum putat. Sed ea sunt curiosiora^t.

SYNOPSIS

SYNOPSIS

Criticorum & aliorum Commentatorum

IN LIBRUM

PSALMORUM.

[De Psalmis & Libro Psalmorum nonnulla præfanda sunt. 1. Quærendum de nominibus hujus Libri.]

^a M. Hor. 1. **V**ocatur ab Hebræis Liber **סִפְרֵי דָּוִד**, (formâ mascul. anomalâ; quâ utuntur RR. loco foem. **סִפְרָא** in Bibliis usitata,) *Psalmorum, hymnorum, laudum*: non quod nullæ

ibi sint querelæ, deprecationes, &c. sed à parte potiori, quod plerique sint *ἐπαινετικοί* ^b. 2. A Græcis vocatur *Ψαλμοί*, & *Ψαλμῶν*, & Luc. 20. 42. *Βιβλος ψαλμῶν*. *Ψαλμός* dicitur à *ψάλλω* tango, vel, *leni motu percussio*; unde *ψαλτήριον* instrumentum quo psallitur, cuius percussu sonus propriè *ψαλμός* dicebatur ^c. 3. A nonnullis dictus est Liber **סִפְרֵי**, i. e. *cumulatorum*, quia Psalmi sunt quasi quidam sententiarum, vel etiam laudum Dei, acervi: nisi malis synecopen esse **סִפְרֵי** pro **סִפְרָא**. 4. Ab aliis *Alpha-Betha magnum*, vel *Alphabetum simpliciter*. Sic vocatur Psal. 119. in Masora, quia scriptus est ordine alphabetico ^d. [2. Divisionem Psalmorum quod spectat:] Ut Lex Mosæ, sic & Psalterium est *περίεργον*, i. e. in quinque distributum volumina: quorum primum Psalmos habet 41; (vel 40, Riv.) secundum 31, à Psal. 42. ad 73. (vel à 40. ad 71. Riv.) tertium 17, à 73. ad 90. (vel à 71. ad 88. Riv.) quartum item 17, à 90. ad 107. (vel ab 88. ad 105. Riv.) quintum habet 44, ab 107. (vel ab 105. Riv.) ad 150*.

Hanc partitionem sequuntur Sy. & Ar. & K^f. Eamque inde colligunt, quia toties reperitur in Psalmis hæc clausula, *Amen, Amen* ^e. Sic sanè tria priora habent: At in fine quarti, *Amen Hallelujah*; in quinto, *Hallelujah*. Singula eorum concludunt formulâ aliquâ laudandi Deum ^h. Hanc tamen divisionem rejiciunt Hilar. Hieron. Aug. secuti, ut aiunt, Hebræorum auctoritatem, & Apostolorum, qui (licet minutiores partitiones in capita notant, ut Act. 13. 33ⁱ.) semper Psalmorum librum nominant, unum asserentes volumen. Sed res non est magni momenti ^k. Differentia est & in numero. Codices authentici numerant Psalmos 150; at ^o. & Sy. & Ar. 151. Sed Psalmus 151. quem addunt Græci tanquam à Davide confectum post Goliath interfectum, nec *μερομένη* suavem illum spirat, nec in Canonem Sacrum unquam receptus est ^f. Aliis, inquit R. Gedal. sunt 149, conjungendo Psal. 1. cum 2. Aliis 147, juxta numerum dierum Jacobi, &c^l. Est etiam in eo varietas, quod Psalmos 9. & 10. qui in He. Chald. & Sy. separati sunt, Græci, & post eos Latini, in unum conjungunt, unde à Psal. 10. numeri discrepant, & qui Psalmus in Hebræo 11. est, in Græco, &c. 10. est, &c. usque ad Psalmum 147. quem in duos Psalmos dividunt, nempe 146. qui extendit se à v. 1. ad v. 12. & 147. qui incipit à v. 12. atque ita completur numerus 150 Psalmorum. Pariter Syri conjungunt (non quidem Psal. 9. & 10. cum Græcis, sed) Psal. 114. & 115. ipsique, ut numerum 150 Psalmorum adimpleant, Psal. 147. in duos dividunt ^m. Primus Psalmus in multis exemplaribus cum secundo cohæsit, ut notant vetera Scholia Græca. Et Act. 13. 33. pro, *ἐν ψαλμῷ δαδίσσῃ*, multi veteres libri habent, *μερότης* ⁿ. Apud Hebræos Psalterium versus habet 2517: medius est Psal. 78. 36ⁿ. [3. Quærendum de Authore Psalmorum.] Tum de primaria eorum causa effici-

ente; tum de organo & amanuensi, qui quod ipsi à primo auctore dictatum est literis exaravit. Primum nobis constare necessarium est; non item alterum. Illud igitur tenendum est, & patet, Davidem Spiritu Sancto afflatum illos scripsisse, 2 Sam. 23. 1. Matt. 22. 43. &c. Act. 2. 25. Et Christus Luc. 24. 44. totam Scripturam divisit in Legem, Prophetas, & Psalmos. Nec unquam in Ecclesia de *ἀνδρα* hujus Libri dubitatum est ^o. Riv. Amanuensum quod spectat: Sunt qui uni & soli Davidi omnes Psalmos attribuunt ^p. Id alii refutant. 1. Ex styli differentia; quia Psalmi Davidis faciliore & leniori venâ fluunt. 2. Ex sine Psal. 72. *Consummata sunt **סִפְרֵי דָּוִד** David.* 3. Ex 2 Par. 29. 30. *laudabunt Deum verbis David, & Asaphi Videntur.* Ergo Asaph non fuit cantor, sed Propheta ^q. Certum non omnes ab uno compositos fuisse ^r. Ode istæ Davidis dicuntur, quod is multas veteres collegerit, multas ipse addiderit, aut per alios addi fecerit. Cæterum dubitari non debet quin multa accesserint carmina posteriorum temporum, Esdrâ addente. Nam quin Psalmus 137. scriptus sit in Exilio Bab. Psal. 126. & alii in Reditu, stultum sit dubitare ^s. Plerique Davidis erant; (unde Syriaca inscriptio sic se habet, *Liber Psalmorum Davidis Regis & Prophetæ* ^t;) reliqui eorum quorum præferunt nomina ^u. Hymni sacri vel sunt *ἀνέμνηται*, qui titulo destituuntur, suntque 25; vel *ἐκκλησιαστικοί*, qui sunt 125 reliqui ^v. Psalmorum autores decem numerant ^w. Sex sunt quorum nomina Hymnis ab ipsis concinnatis præfixa reperiuntur: *Moses*, Ps. 90; *David*, Ps. 3. 4. &c. *Salomon*, Ps. 127; *Heman*, 88; *Ethan*, 89; *Asaph*, 50, 73, &c. usque ad 84. Quanquam de horum quibusdam non immeritò ambigitur, *Asaph*phone conscripti, an eidem ejusdemve posteris commissi, fuerint ^y. Fortasse **ל** in **לְאָסָפִי** nihil aliud significat quàm Psalmum ipsi commissum fuisse; quomodo Psal. 39. qui *Davidis* esse dicitur, **לְיִדְיָהוּ** *Jeduthuni* inscribitur, qui tamen, non minùs quàm Asaph, *Regis Videntur* vocatur, 2 Paral. 35. 15. & alii Psalmi inscribuntur **לְמִנְחָם** *Musice præfecto*. Sed cum Psalmi à Davide conscripti inscribantur **לְדָוִד** *Davidis*; & Psal. 96. 105. & 106. qui ex parte recitantur 1 Par. 16. 8, &c. & 23, &c. & 34, 35, 36. & in manus Asaphi dicuntur traditi, non tamen inscribantur **לְאָסָפִי**; probabile est hanc phrasin Authorem designare. Eman autem, *Ethan*, *Jeduthun*, & inprimis *filius Core*, Psalmis nonnullis præfigi videntur, non quasi ab illis compositi, sed quia illis ut canerentur traditi videntur ^z. [Sex istis alii alios Psalmorum scriptores adnumerant;] *Idithun*, & tres filios *Core*, nempe *Asaph*, *Elcana*, & *Abiasaph* ^a. Alii his addunt *Adam*, *Melchisedec*, *Abraham* ^b. Sed horum nomina non reperiuntur in Psalmis. Nam, quod aiunt, quod Adamum in primo Sabbato manè cecinisse Psal. 92. fabula est ^c. Porro, Psalmi *ἀνέμνηται* à Davide compositi sunt ^d. Id de quibusdam certum est, quia ex istis Psal. 2. *Davidi* adscribitur Act. 4. 25. & Psal. 96. & 105. pariter 1 Paral. [ubi suprà.] De aliis adhuc controversatur ^e. Sed quid *mea refert*, inquit Theodor. *hujus omnes, an illorum nonnulli, sint, cum universos Sp. S. afflatu conscriptos fuisse compertum sit?* Cum rem cognoscimus, (ut Greg. de lib. Job.) qui scriptorem querimus, quid aliud agimus nisi legentes literas de calamo satagimus ^f? Quod

^a Hor. thesaur. philol. 12. f. 3. p. 489.

^b Riv. in prolegom.

^c Hor. ib. p. 495.

^d Hor. pag. 497. Ham.

^e Riv.

^f Ham.

^g Ham.

^h Riv.

ⁱ Ga. cin. l. i. c. 11.

^j P. 130.

^k Hor. pag. 491.

^l Ham.

^m Ham.

ⁿ G.

^o Hor.

^p Itaq. Hæ. & Aug. Chrysost. Beda & Torn. in Hor. pag. 490.

^q Riv. in prolegom.

^r Ham.

^s G.

^t Ham.

^u Hor. ex AE. & Hi.

^v Athanas. Hilar. &c.

^w Ga.

^x Itaq. L. ex Hi. He. in D. quæst. ep. 19.

^y Ga.

^z Ham. in tit. Psalm.

^a L. & Hi.

^b K. in D.

^c qu. ep. 19.

^d RS. ex He.

^e in D. ib.

^f D. qu. ib.

^g K. in D.

^h qu. ep. 22.

ⁱ D. ib.

^j Ga. cin. l. i. c. 11.

† M.

Quod quidam ex nostris aiunt, Psalmos ab Ezra Scriba in unum collectos librum, atque in hunc redactos ordinem; nihil de hac re invenio apud Hebræos. [4. De Psalmorum titulis disquirendum est.] Titulis, five Inscriptionibus, indicantur, 1. personæ, 2. tempora, 3. naturæ, 4. musica. 1. Personæ, sub triplici differentia: 1. à quibus conscripti, [de quo jam actum:] 2. pro quibus confecti; ita Psal. 72. pro Salomone, & 102. pro quovis afflicto, &c.: 3. quibus commissi five concrediti sunt. Qui vel generatim designantur, מְנַחֵם; quod variè reddunt. o. eis τὸ τέλος, in finem, quasi esset מְנַחֵם, q. d. hymni qui perpetuò cantari debent; ita AE. ex R. Gaon. At Aq. & Th. τὸ νικητοῖς, ei qui victoriam præbet; & Sym. ἐμνήσθη, quasi canticum triumphale designaretur; quod ipsum hymnorum argumentum sæpenumero refellit. Rectius alii, præfecto, symphonie magistro, ex 2 Paral. 2. 2, 18. & 34. 13. מְנַחֵם enim operis quibuscumque præfici ac præesse crebrò sign. ut videre est 1 Paral. 23. 4. & 2 Paral. 34. 12. & Ezr. 3. 8, 9. Vel speciatim, ut Jeduthunis choro, Chorachi posteris, Asapho, ejusdemve posteris. Hæc de personis. 2. Tempora: vel, 1. quibus confecti & conscripti sunt, five occasiones, quæ in Davidicis solis reperiuntur expositæ; [de quibus suis locis agendum:] vel, 2. quibus usurpandi designantur; ut, aurora primâ, Psal. 22. die Sabbati, Psal. 92. tempore afflictionis, Psal. 102. 3. Natura & conditio Hymnorum. Comprehendit hoc, 1. Qualitatem, seu excellentiam: unde alii מְנַחֵם dicuntur, i. e. aurei; alii graduum, seu excellentiarum, i. e. excellentissimi; ut homo gradus, pro excellenti, 1 Paral. 17. 17. 2. Subjectam materiam; cujus ratione major est in titulis varietas. Hoc respectu distributionem hanc brevem, sed perspicuam, Athanasius habet: Sunt, 1. enarratorii, 2. admonitorii, 3. prophetici, 4. precatorii, 5. qui in confessione versantur, 6. ex his mixti. De his fusè agit Epist. ad Marcel. tom. 1. h. [Alii sic:] Psalmi sunt, 1. מְנַחֵם, epinicia & triumphi; 2. מְנַחֵם, concentus; 3. מְנַחֵם, cantica; 4. מְנַחֵם, laudes; 5. מְנַחֵם, contemplationes; 6. מְנַחֵם, hymni; 7. מְנַחֵם, orationes; 8. מְנַחֵם, benedictiones; 9. מְנַחֵם, confessiones, vel gratiarum actiones. [Al. sic:] Sunt, 1. comprecatorii; ut Psal. 17, 86, &c.: 2. deprecatorii; מְנַחֵם, Ne perdas, Psal. 57, 58, &c.: 3. commemoratorii, seu commonitorii; Psal. 38, 70: 4. obtestatorii; ut Psal. 80: 5. gratulatorii; 100: 6. laudatorii; 106, 111, &c.: 7. amatorii, five nuptiales; 45: 8. eruditorii, מְנַחֵם; 32, &c. 4. Musica. Prisca autem temporum illorum Musica jam diu est quod tota ferè interierit, quod & K. agnoscit. Psalmos metricos fuisse, & ad Musicam accommodatos, in confesso est: quo autem metri genere scripti sunt, incertum est. Jo. Antiq. 7. 10. ait eos fuisse vario metri genere, alios trimetros, alios pentametros. Cl. Gomarum edidit *Lyræ Davidis*, in qua putavit se ad metra Horatiana & similia Psalmos ita exegisse, ut veram poesæ Hebraicæ rationem invenerit. Sed Lud. Capellus, Animadversionum libello, totum illud Gomari opus obelo transfigere conatus est; ut indè lector discat, vix inter doctos de eo posse convenire, neque labore parùm utili se ultra fatiget. Quæ Musicam modumque canendi spectant, vel generatim vel speciatim designata sunt. Generatim dico, quod ex Hymnis quidam *asà voce* canendi destinantur, ut Psal. 7. 26, &c. indè מְנַחֵם cantica dicti: quidam ad organa musica; unde מְנַחֵם psalmi dicti. (Vide Colof. 3. 16.) Hujus generis multò plures sunt. Ex his quidam dicti מְנַחֵם Ode psalmi, (ut 30, 65,) quia voces præibant, organa sequebantur: alii, מְנַחֵם psalmi ode, (ut 48, 66, &c.) quod organa præibant, voces sequebantur. De qua varietate vide Athen. l. 14. & Triclin. ad Pind. Olymp. od. 2. Porro, organa, five instrumenta musica, duum sunt generum. Vel enim sunt *modulati inflatilia*, מְנַחֵם, Psal. 5. (nam מְנַחֵם tibia, Esa. 5. 12. & 30. 29.) & מְנַחֵם, Psal. 53, 88: vel sunt *modulati pulsatilia*, מְנַחֵם, Psal. 4. & מְנַחֵם, Psal. 45. q. d. hexachorda, & מְנַחֵם, Psal. 8. Speciatim modulationis ratio designatur, vel, quoad ordinem canendi, per vices, alternatim; sic accipio מְנַחֵם Psal. 88. ex Exod. 15. 21. & Ezr. 3. 11. quæ de carmine *αμωβωλο* loquuntur. Vel, quoad tonos: eosque vel singulos; ad acutum, מְנַחֵם, voces virgineas, Psal. 46; ad gravem,

מְנַחֵם, pinguem, bassum, Psal. 6. 12. ex 1 Par. cap. 15. v. 21. ad medianum, five (ut Jun. edit. novissimâ) *contratenorem*, מְנַחֵם, Psal. 9: vel, omnes junctim, מְנַחֵם, ode erratica, i. e. mixta, multiplex cantu, Psal. 7. 1. Obscura hæc esse agnoscunt Hebræi. De Psalmorum emendatione sic scribit K. Non constat nobis quale discrimen sit inter nomina Psalmorum initialia. De instrumentis verò musicis sic AE. Nulla est ratio ea cognoscendi. His itaque prætermis, Sy. & Ar. statim ad textus translationem accedunt. [De usu & præstantia Psalmody, nempe Davidicæ, non est hic differendi locus: De eo vide Ham. in præfat. Sed quia communis hæc est Christianorum praxis, quam nonnulli temere impugnant, unus est scrupulus qui mentibus hominum facillè se ingerit, quem eximi vellem.] Dicunt multa esse in Psalmis quæ cum præsentis canentis vel recitantis statu minimè congruunt; v. g. Psalmus Eucharisticus non convenit afflicto, &c. Resp. 1. Cum Psalmi discrepantes omnium hominum conditiones respiciant, & quod mihi parùm, alteri maximè, congruit; hoc ipsum charitatem nostram & postulat & exercet, dum de aliis non minùs solliciti sumus quàm de nobis, & ardentè à Deo petimus ea quibus alii indigent: neque hoc quispian culpabit qui meminerit formulam à Christo præscriptam, *Patrem nostrum* in communi Deum compellere. 2. Nihil est in Psalmis quod non aliquo saltem modo & respectu cuius competit. Nam & afflicto est de quo gratias Deo agant, &c.

Ham. in præfat.

P S A L M. I.

Psalmus hic à plurimis habetur pro cœmum ac brevis summa totius libri. Summa ejus v. 1, 2, 3. Bonos viros verè esse beatos.

1. *Beatus vir* Ità M. P. o. Sy. Æthiop. Ti. Ca. *Beatitudo viro*, Ch. Ar. V. *Beatitudines viri*, Mo. Mar. vel, *illius viri*, V. Gej. propter ñ emphaticum, q. d. illius insigniter beati. *Progressus viri*, sub. sunt, vel erunt, Gej. Pi. i. e. Vir ille habebit progressus seu successus. [In מְנַחֵם variant.] 1. Est nomen, vel adjectivum, ut Q. He. putant, cum sing. hic junctum, [ut alibi sæpe] vel, quod aliis placet, substantivum plurale, ut Latinis *divitiæ*. Videri possit nominalis esse in statu regiminis: vel compositio affixi cum nomine est loco integri axiomatis, ut Psal. 115. 7. מְנַחֵם, pro, *habent manus*; Eccl. 5. 16. מְנַחֵם, pro, *habet morbum*: ità מְנַחֵם, pro, *Beatitudines viri*. Inter duo substantiva in regimine posita, modò prius, ut h. l. & Psal. 32. 2. & 74. 5. modò posterius, ut Psal. 23. 2. loco adjectivi est. Porro, in statu regiminis quandoque hypallage, five vocum inversio, contingit. Sic Levit. 5. 15. *argento scilicet*, pro *scilicet argenti*, seu argenteis. Ità hic, *Beatitudines viri*, i. e. *Vir beatitudinum*, five beatissimus. Sic in Latio, *scelus viri*, *somnium hominis*, *morbis virorum*, *flagitium hominis*, pro homine scelesto, somnolento, &c. & Apul. *ardua montium*, pro, ardui montes. מְנַחֵם semper plur. est, quia multa bona debent concurrere ad beatitudinem: vel, quia beatitas hæc est tum hujus tum alterius vitæ: vel, ut ostenderet talem cumulatè beatum esse: vel, quia vox Ebræa sing. caret. Sic & alia tantum pluralia sunt; ut מְנַחֵם, [Al. sic:] Est מְנַחֵם interjectio, five adverbium; vel particula formæ מְנַחֵם, ut sit exclamatio rhetorica ex abrupto, quasi Propheta, verfatim diu vanis hominum studiis, prorumpat tandem, *O beatè illum*, &c. Sic Plaut. *Bene vobis, bene nos*, &c. Confirmatur hoc ex Cohel. 10. 17. מְנַחֵם, Bene te, ô terra! præcessit enim v. 16. מְנַחֵם. Urgent etiam, quod nulla planè nominis forma dari queat ad quam hoc מְנַחֵם analogicè reduceretur. Per מְנַחֵם significatur successus rectus & prosper. O beatitudines viri! K. in Vic. O, beatus est vir: Læta exclamatio de felicitate ejus. Porro, vox מְנַחֵם semper hominibus tribuitur; מְנַחֵם autem & hominibus & Deo, Psal. 115. 15, 18. Porro, vir dicitur, h. e. virilis strenuè animi, ut Psal. 4. 3. & 49. 3. & 62. 10. Famulus etiam includit, ut dicunt Jurisconsulti tit. de Verb. signif.

Pronom.

Pronunciatio sermonis in sexu masc. ad utrumque sexum plerumque porrigitur. ¶ Qui non abiit, [לֹא אָבִיט] Non ambulavit, Mu. Ma. A. ambulat, JT. Pi. Coc. V. Ti. A. &c. versatur, Ca. Præterita hîc ponuntur pro præsentibus, notantibus actum continuum. Nec enim narratur hîc res gesta, sed traditur doctrina generalis. Sic alibi præter. pro fut. item imperat. pro fut. aut præter. item infinit. pro omni tempore, & fut. pro præter. aut præter. aut imperat. Frequens est apud Hebræos temporum permutatio, quod diligenter observandum est: nam in his vertendis plurimum variant interpretes, maximè in Psalmis. Hæres beatitudinis hîc describitur, per negationem impedimentorum beatitudinis. Nè mireris: Initium boni est recedere à malo, Basil. Decalogus negativè exprimitur, quam tamen Apostolus per charitatem impleri dicit, Rom. 13. 9. Negationes hæ cum emphasi quadam denotant contrarium affirmatum; q. d. Abhorret ab omni malorum consortio. Est litotes. Sic Prov. 1. 25. non voluistis, h. e. gravissimè averfati estis. Confer Jes. 42. 3. Joh. 14. 18. Ambulare docet hîc perpetuum animi motum: Vide Ecclef. 6. 9. Dicitur hoc de quibusvis studiis, moribus, actionibus, quibus, ceu pedibus, homo incedit ad finem five actionis, five vitæ. ¶ In consilio, [בְּעֵצָה] Est [עֵצָה] consilium, mentis deliberatio, decretumque hoc aut illo modo finem propositum obtinendi. Vulgò sign. sententiam, five propositum, (ut Ar. reddit,) deliberationem consequens, viamque (ut Sy. vertit) quam quis post deliberationem ingreditur. Sic, consilium piorum, Psal. 14. 6. est via pietatis, cui insistant; & Psal. 106. 13. consilium Dei, exponendum per opera, (quæ eo versu præcedunt,) quæ nempe pro illis facere statuit. Igitur hoc verbum redditur [עֲשֶׂה], Job. 21. 16. & [עֲשֶׂה] [עֲשֶׂה] institutum vitæ, Psal. 81. 12. Idemque hîc necessariò sign. ut cum ambulatione congruat. ¶ Impiorum, ita Ca. Di. Pi. [יִשְׁעִי] Improborum, JT. V. Coc. Ma. &c. Vox significat eos qui sine quiete & indefinenter impiè agunt, tanquam mare quod quiescere nequit, Jes. 57. 20. qui variis cupiditatibus quasi æstibus agitantur, & huc illuc perpetuò discurrent, ut sequantur quod nunquam assequantur, aliquid scil. in quo conquiescant. Vide Prov. 4. 16. & Job. 3. 17. Ibi (nempe in sepulchro, non antè,) improbi cessant à tumultu, i. e. turbas ciere, &c. Qui se vexant ad acquirendas opes. Sic alibi [עֲשֶׂה] & [עֲשֶׂה] opponuntur, 1 Sam. 14. 47. & Job. 34. 29. Sed [עֲשֶׂה] Ethiopice sign. oblivisci: vide Matt. 16. 5. Hinc fortè [עֲשֶׂה], q. d. obliviscentes Dei; ut Job. 8. 13. Psal. 9. 18. & 50. 22. Ambulare in consilio improborum est, finire se allici interdum consiliis improborum, (ut 2 Chron. 22. 3, 4, 5. A.) & eorum consuetudine atque exemplo corrumpi, (ut Mic. 6. 16. A.) ad aliquod duntaxat tempus; nam ambulare negat moram in loco. Qui non ambulat, &c. i. e. qui graviter detestatur conatus ac molimina improborum, minimèque eorum technas modòsque ditekendi imitatur. Ambulare in consilio, &c. est, delectari talium consiliis & consuetudine. Vel est, peccatoribus consentire, ut Gen. 49. 6. In consilium non veniat, &c. Et Prov. 1. 15. non ambulare, &c. est, non acquiescere, v. 10. Confer Prov. 4. 14. Sirach. 23. 1. Consilium improborum omni modo à nobis abesse debet; Job. 21. 16. & 22. 18. Et in via—non, &c. ¶ Et non hîc valere potest multò minus. Via, pro instituto & ratione vivendi; five consuetudine, eaque ferè longà & inveteratà. Via significat studia, conatus, facta, &c. per quæ, quasi per viam, &c. homines tendunt ad operis finem, (qui est felicitas, vera vel apparens,) aut ad vitæ terminum. Via sign. quamvis religionem, doctrinam, mores, actiones, &c. ut Psal. 5. 9. & 25. 4. & 86. 11. Act. 18. 25, 26. 2 Pet. 2. 2, 15. ¶ Peccatorum, [יִשְׁעִי] Flagitiosorum, V. Peccatores intelligit [יִשְׁעִי] [יִשְׁעִי], qui peccatis delectantur, iisque sunt dediti: perfrectâ fronte & impudenter peccantes; quales peccatores vocantur Gen. 13. 13. 1 Sam. 15. 18. Luc. 7. 37. item Psal. 26. 9. & 104. ult. Matt. 26. 45. Joh. 9. 16, 31. Hoc sensu vir bonus opponitur peccatori, Ecclef. 9. 2. & non peccare dicitur, 1 Joh. 3. 9. Tales cum publicanis in N. T. junguntur: quomodo & Gentiles vocantur Rom. 3. 7. Gal. 2. 15. Qui lon-

gissimè aberrant à scopo Legis, (id [יִשְׁעִי] sign. Jud. 20. 16.) non semel, sed crebrò ac habitu facto, (quod innuit Dagesch in ו;) non ignoranter, sed studio. Vox Gej. perpetuum actum designat. [יִשְׁעִי] dicuntur, quando cordis impietas in actiones externas erumpit, ut omnis vita ipsorum plena sit scelere, &c. Id docet punctum in media radicali: est enim à secunda conjugatione vox deducta, in qua vocis significatio intenditur. ¶ Non stetit, [לֹא עָמַד] Non stat, Pi. G. V. Mol. Coc. consistit, V. subsistit, h. e. manet. Qui vivendi rationem impiorum non amplectitur. Via non insistit, JT. Stare moram indicat, & pertinaciam. Si cadat in peccata, non permanet, sed resipiscit ab illis. ¶ In cathedra, &c. [וּבְמוֹשָׁב לְצִדִּים לְאִישׁ יֹשֵׁב] Et in (vel cum, Ch. vel super, Sy.) confessu (vel societate, Ch. A. sede, vel cathedra, LXX. Sy. Ethiop. P. Pi. Ca.) derisorum, five irrisorum, (scurrarum, Ca. vel superbiorum, vel obrectatorum, V. pestilentia, Vulg.) non sedit, vel sedet, M. P. Mu. &c. vel desidet, JT. vel assidet, Pi. Non sedit cum illudentibus, Ar. [וּבְמוֹשָׁב לְצִדִּים לְאִישׁ יֹשֵׁב] cavillari, &c. Sign. homines arrogantes consue ut pios irrideant. Qui opinione sui elati contemnunt alios, convertentes se ad id quod sibi pulchrum est, &c. Qui Divinas leges (& minas, & pios homines) ridere solent. Idem dicuntur superbi, iracundi & litigiosi, &c. Prov. 21. 24. & 22. 10. & 24. 9. Superbi & facundi scurræ. Vox includit & superbiam, (ut Prov. 3. 34. irridet irrisores, i. e. resistit superbis, Jac. 4. 6.) & eloquentiam, in derisionibus frequentem, Job. 16. 20. Al. sic, [וּבְמוֹשָׁב לְצִדִּים לְאִישׁ יֹשֵׁב] sunt revelantes secreta unius alteri, in ipsius contumeliam. [וּבְמוֹשָׁב לְצִדִּים לְאִישׁ יֹשֵׁב] est, revelare ignota. [וּבְמוֹשָׁב לְצִדִּים לְאִישׁ יֹשֵׁב] denotat, vel, habitationem, ut Psal. 107. 4, 7. & 132. 13. vel, sessionem, ut 1 Reg. c. 10. v. 5. 2 Par. 9. 4. Psal. 139. 2. Lam. 3. 63. (& tunc denotat peccatorem securè & fastuosè pergere, &c.) vel, cathedram, (ut 1 Sam. 20. 25. Job. 29. 7. A.) quæ est sedes honorifica in schola, synagoga, &c. (atque ita eum esse Doctorem impietatis significaret;) vel, confessum, five cætum, sic dictum à gestu sedendi ibi usitato, & tunc denotat eos societatem cum atheis irrisoribus inire. [וּבְמוֹשָׁב לְצִדִּים לְאִישׁ יֹשֵׁב] sedes hîc locum sedendi sign. i. e. metonymicòs confessum, qui in uno loco fit. Sedere notat securitatem; perseverantiam in delictis, & obstinam malitiam. Sedere est, vel, permanere, habitare, Psal. 2. 4. & 101. 6, 7. & 132. 14. vel, conversari cum aliquo, Psal. 26. 4, 5. Sedere cum his est, iis applaudere, eorum doctrinam audire & recipere, cum iis docere & judicare; nam & docentes & discipuli sedent. Vide 2 Sam. 23. 7. Seder illis attributa indicat his nomen interdum esse in mundo & auctoritatem ad docendum & judicandum & persequendum. Sedere hîc constantem & securam & voluntariam cum his commorationem designat. Non sedet, &c. i. e. nullum cum iis commercium habet. Est in hoc versu climax, five auxesis, five gradatio. A minori ad minus hîc procedit. Nemo non videt plus esse in ultimo membro quàm in prioribus: plus est confessus, quàm consilium aut via; plus derisores, quàm impii, &c.; plus sedere, quàm ambulare, &c. Ambulare minùs est quàm stare; & stare minùs est quàm sedere. Consilium impii designat prava proposita; ambulatio in iis, eorum executionem. Impii dicuntur ratione inquietæ mentis; peccatores, ubi cogitata proruperunt in externum opus habitumque longum. Tres hîc sunt climaces. 1. In personis: improbi, animo; peccatores, vitâ; & derisores, in utroque obfirmati. 2. In forma: consilium, animi; via, vitæ seu instituti; & confessus, denotans habitudinem. 3. In actionibus: ambulare ad certum finem, quod est consilium; insistere vitæ, consilio capto; & sedere ac conquiescere in consilio & actionibus malis obstinatè. Sed hæc subtilia magis quàm solida sunt. Ità enervatur eloquii Divini vis mascula, & minutatim incidendo propè deartuatur. Si climax hîc statuatur, non ascendet, (ut in gradatione fieri debet,) sed descendet, dictionis series: & frigida planè ac frivola futura est oratio, cum membro primo amplius quàm secundo, secundo plus quàm tertio, dictum sit. Etiam enim, negativâ insuper habitâ, gravius crimen est malè consulta ad exitum perducere, quàm de perpetrando consilia

consilia admisisse; & atrocius adhuc in iis persistere, quam eadem nudè perpetrasse: attamen si, eadem [negativâ] cum hymnographo admisit, illa secum commiserimus, multo plus & præstantius erit à consiliis malis vel ineundis, quam ab eisdem exsequendis, abstinuisse; amplius etiam est nihil mali perpetrasse, quam in perpetrato jam obstinate non persistisse. Adde quod **וְשֵׁן** primo loco positum designare gravius quiddam quam **נִשְׁכַּן** notissimum est. Itaque non tam **נִשְׁכַּן** hîc est quam **נִשְׁכַּן**, distributione trimembri illustrata. Beatum hîc pronunciat hominem qui ab omni prorsus cum impiis commercio alienus est: Solent autem homines nunc unâ *ambulando*, nunc *consistendo*, nunc *confidendo* simul, secum invicem conversari: Illis enim tribus, ut notat K. *conversatio* mortalium *universa* continetur. Beatus ergo est qui nullâ istarum trium ratione cum iis rem habuerit, &c. [De confortio impiorum fugiendo graviter atque eruditè hîc differit Author, quem videtis.] Non est hîc gradatio, sed simplex copia & congeries loquutionum, ad majus sententiæ ac sensûs incrementum.

2. *Sed in Lege, &c.* Non sufficit à malo recedere, [de quo v. 1.] sed faciendum est bonum; & tunc bonum deficiet nunquam. Tot impiorum conatibus opponitur *Legis studium*, seu cuncta in se complectens bona. Lex hîc comprehendit omnes S. Scripturæ libros, qui sunt Legis expositio. Propriè tamen *libros Moysi*, qui soli (cum libris Jos. & Jud.) tempore David existabant. In *Lege*, scil. discenda & exsequenda. In Cap. Patrum una ex 48 rebus quibus Lex acquiritur hæc est, *Si quis Legem discat eo sine ut faciat*. **וְיִלְמַד** potius *doctrinam* in genere sign. **וְיִלְמַד**, quod sign. *proiecit*, vel, 1. *sagittam*, quod est *jaculari*; vel, 2. *guttulas*, quod est *pluere*; vel, 3. *doctrinam*, quod est *informare*: eo quod & hæc aculeos in mente relinquat, & ne aberremus faciat; vel, quod instar imbris aridas fecundet mentes. **וְיִלְמַד** est, *proiecit* scil. manu monstrare viam, &c. **וְיִלְמַד** est, *vix* (ad beatitudinem) indigitatio, h. e. lex, institutio, doctrina. **וְיִלְמַד** *Voluntas ejus* Itâ Mu. Mar. Gej. Non dicit, *manus*, sed, *voluntas*, ut spontè, non metu, faciamus. **וְיִלְמַד** *Desiderium ejus*, V. *beneplacitum ejus*, Ma. *voluptas*, seu *oblectatio*, ejus, JT. Pi. Coc. Ang. V. Sign. *animum propensum*, &c. V. **וְיִלְמַד** *Et in Lege ejus* Pro, in ea, repetito eleganter antecedente pro relativo, ut Gen. 6. 9. Vel, hæc vocis repetitio sign. pios vel solo Legis nomine intimè delectari. **וְיִלְמַד** *Et de* (vel, & qui de, JT.) *Lege, &c.* Pi. Cal. & qui *Legem, &c.* Coc. **וְיִלְמַד** *Meditabitur* Itâ Ma. Mu. Sic & Galli loquuntur ad notandum actum continuum; pro, meditari solet. **וְיִלְמַד** *Meditatur*, V. JT. Pi. Coc. Futur. pro præf. Post *voluntatem* hoc posuit, quia quæ cupimus de iis semper meditamur. Seriam & efficacem animi operationem significat. **וְיִלְמַד** plus est quam **וְיִלְמַד** *contemplari*: includit enim jugem quandam agitationem mentis & sollicitudinem, quæ sæpe erumpit ad oris motum, & quando necesse est, ad opus. **וְיִלְמַד** refertur & ad *cordis cogitationes*, Psal. 19. 15. (& 49. 4. Gej. & Prov. 24. 2. Esa. 33. 18. A.) & ad *oris garrutum*, Psal. 35. 28. & 37. 30. item Prov. 8. 7. Esa. 59. 3. **וְיִלְמַד** *Die ac nocte*. Proverbialis loquutio: q. d. identidem, i. e. statutis temporibus. Perpetuò: non obiter & perfunctoriè, ut solent hypocritæ; sed indefesso studio, ubi, cessante effectu, manet affectus, nec unquam hujus memoria abjiciatur, sed ut inter alia negotia animis nostris obversetur; &c. Eadem phrasis de verbi meditatione Jos. 1. 8. & de lacrymis Psal. 42. 4. Jer. 9. 1. **וְיִלְמַד** *Die & nocte*, i. e. partem diei & noctis: quoad per necessaria negotia licebit, & humanæ vires patientur. Cicero de claris oratoribus, *Ego, &c. noctes & dies in omnium doctrinarum meditatione versabar*. Plin. 5. 8. *Diebus & noctibus cogito, &c.* Id. 2. 3. *Diebus ac noctibus nihil aliud agit*. 3. *Et erit*; itâ Mar. Mu. Ma. Gej. **וְיִלְמַד** Sy. & Luth. omittunt copulam, seu nudè conversivam præteriti. Al. *Sanè erit*, Gen. vel, *Et est*, ut & sit *invenit*, nimirum. Vel, *Est enim*, JT. Rectè, nam adjectur declaratio præced. *Beatus est, &c.* Nam erit, Coc. **וְיִלְמַד** nam vertitur Psal. 65. 13. & 108. 13. Prov. 4. 18. &c. f.

וְיִלְמַד *Tanquam lignum, &c.* Sicut arbor, P. V. Ca. Mar.

Ma. &c. A bonitate tranlit ad ejus beatitudinem. Arboris nomine palmam seu oleam intelligit, quæ folia non amittunt. *Palma gaudet riguis, totòque anno bibere amat*; Plin. 13. 4. *Palme folia non decidunt*; Plin. 16. 20. Confer Psal. 92. 13. *Justus ut palma florebit*; & Jer. 17. 8. **וְיִלְמַד** *Plantatum est secus decursus, &c.* **וְיִלְמַד** *Plantata ad vel secus, vel juxta*, (ut **וְיִלְמַד** accipitur Psal. 23. 2. & 137. 1. Exod. 14. 9. &c.) *rivos aquarum*, JT. Pi. Mu. Gej. &c. i. e. unum ex rivulis: Enallage plur. pro sing. ut Jud. 12. 7. Jon. 1. 5. Vel, *super rivos*, quasi ad divortia, sive divergia, aquarum, ubi aqua in diversas partes vergit. *Juxta divisiones, &c.* i. e. aut rivos, in quos fluvius dividitur; aut, *linguam terræ*, quæ utrinque iis rivis alluitur. **וְיִלְמַד** sign. *divisiones*, & **וְיִלְמַד** *divisit*: Respicit morem derivandi aquas per sulcos varios ad rigationem hortorum, & hujus vel illius arboris, &c. Confer Deut. 11. 10. Prov. 21. 1. Isa. 58. 11. Huc inclinant vertentes, *וְיִלְמַד* & Arab. Ethiop. & Vulg. qui decursus reddunt. Porro, aquæ arboribus magis necessariae erant in siccis Orientalium terris. **וְיִלְמַד** propriè est, transplantare de uno loco in alterum. Rivi hî in accommodatione ad pium sunt fluentia gratiæ & Spiritûs & verbi Dei, &c. ex quibus eidem perpetuò subministratur succus & vigor, contra æstam iræ, crucis, &c. Aquæ sunt symbolum regenerationis, & succi quem trahimus à Christo. **וְיִלְמַד** *Quod fructum suum dabit* Pro, dat. Fructum, vel, pietatis, i. e. virtutes & bona opera; vel, remunerationis, i. e. vitam æternam. Non sterilis est hæc arbor, nec contenta frondibus. **וְיִלְמַד** *In tempore suo* i. e. Sibi accommodato, sive tempore fructificationis, æstate vel autumno. Expressere voluit justam maturitatem, vel potiùs moram, seu tarditatem, maturefcentium fructuum, nè quis morâ illâ offendatur. Hypocritæ fructus suos ostentant, sed præcoces sunt & abortivi, &c. At pius fructum dat tempore suo, i. e. cum erit opportunum; ubi scil. proferenda est charitas, patientia, fides, &c. Vel, tempore mortis, &c. In altero seculo perfectam ferent Dei laudem, amorem, &c. Tempore opportuno, ut Levit. 26. 4. Psal. 104. 27. & 145. 15. **וְיִלְמַד** *Et folium ejus non defluet*; sic. Ch. Sy. Ethiop. Ti. Ma. **וְיִלְמַד** *Non dec. d. vel decidit*, Mo. P. Ti. JT. Pi. Gej. *labetur*, Ar. *marcescit*, vel *arcescit*, V. M. Mar. Ang. Pi. Dicitur de foliis marcidis quæ decidunt de arboribus, Esa. 34. 4. **וְיִלְמַד** propriè *marcescere*, & (quia marcorem sequitur casus foliorum, per metonymiam antecedentis pro consequente,) *decidere*. Non defluet, vel decidet, sub. in perpetuum, (ut arbor in solo sicco, &c.) sed renascetur. Vel, sub. tam citò. Vel, repete, in tempore suo; quum scil. arbor umbram præbere debet, &c. Vel, de palma loquitur, quæ perpetuò viret, nec folia dejicit. Justum verò notat hoc esse perpetuò sui similem, decentissimâ totius vitæ ratione, & omnès amoenitate suâ oblectantem. Justus nunquam benefacere desinit, aut defatigatur; & felicitas ejus firma manet & perpetua. Indicatur hîc gratiæ Divinæ benedictio erga pios, &c. [Al. sic;] Vigor hic foliorum bonam justorum post mortem famam respicit. Vide Proverb. 10. 7. **וְיִלְמַד** *Et omnia, &c.* **וְיִלְמַד** *Et* (vel sic, Tig. mot. vel denique, Pi. vel ideo, JT. Gej. malim, itâ, is enim frequentissimus in collationibus usus & itâ reddit Jun. Prov. 25. 3. &c. ut collationis *וְיִלְמַד* sit his verbis comprehensa P.) omne, P. M. Mo. &c. **וְיִלְמַד** *Quæcunque faciet, &c.* **וְיִלְמַד** *Quod faciet, vel facit*, P. M. Mo. JT. Pi. &c. *operatur*, Ar. *ediderit*, Ti. *Quicquid ille faciet*, [nempe vir;] vel, *illa efficiet*, seu *producet*, nim. arbor, representatio viri. Nam & arbor dicitur fructum facere quem profert, Jer. 17. 8. Vide Matt. 3. 8, 10. **וְיִלְמַד** *Prosperabuntur*; itâ. **וְיִלְמַד** *Prosperabitur*, JT. Pi. *prosperare cadet*, P. Ti. Gej. *prosperat*, Coc. *prosperabit*, Mar. Pi. sub. se, i. e. *prosperabitur*, Pi. *prosperare faciet*, M. Hic formam verbi respexit: nam quæ in Kal sunt neutra, in Hiphil transitive sign. Sic **וְיִלְמַד** *prosperare successit*, Psal. 45. 5. Jer. 12. 1. unde in Hiphil, *secundavit*, *prosperum effecit*, Gen. 24. 56. Itâ hîc, *prosperare expediet*, scil. pius sua cœpta aut facta. *Perficit*, sive *explet*, Sy. Ar. *prosperos habet* successus,

successus, V. ad exitum perducet, Eth. Porro, hoc dicitur, vel 1. de arbore; q. d. fructus edit qui non pereunt. Ità Ch. Et in omnibus siccis suis quis progerminat grana feri & secundat: sim. Q. in AE. Verbum *וַיִּפְרֹחַ* dicitur de arboribus, & sign. fructum facere, sive ferre; ut Isa. 5. 4. & 37. 31. Confer Matt. 3. 8, 10. Vel, 2. de eo quod pius facit. Vel, 3. de pio ipso; cui omnia prospera & laeta eveniunt; nempe quatenus omnia felicem habent exitum, & illi cedunt in bonum, Rom. 8. 28. Ità cohæret cum initio versûs, & erit (justus) *ceu arbor, & omnia, &c. prospere expediet.* De *וַיִּפְרֹחַ* vide Gen. 39. 2, 3. & 1 Par. 29. 23. & 2 Par. 32. 30.

4. Non sic, &c. *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ* Non sic, vel ita, impii, sive improbi, P. M. Mo. &c. sub. sunt, vel, erunt, Gen. vel, prosperabuntur, Gen. sim. Pi. Gej. Mu. vel, comparati sunt, Pi. Formula hæc est solennis elliptica. Ità Gen. 48. 18. Non sic, pater, &c. Ex. 10. 11. Num. 12. 7. 2 Sam. 23. 5. Prov. 15. 7. Esa. 16. 6. Luc. 22. 26. Negatur hic totus sermo præced. de seq. puncto, quomodo & 2 Sam. 18. 14. q. d. Nequaquam tali sorte gaudent impii, sed, licet florere videantur, disperguntur, &c. Vulg. hic bis habet, non sic; ita & o. Sy. Ar. Ethiop. At Heb. & Ch. semel tantum, quod rectius. ¶ Sed tanquam pulvis, &c. *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ כְּפֹתְךָ* Sed (vel, quinimo, Mo.) sicut gluma (vel pulvis, o. Eth. Ar. V. quisquilia, V. Ti. stipula, Ch. minutum palearum, V. festuca, Sy. palea, Ca.) quam projicit (vel disjicit, Mu. vel dispellit, Sy. Ti. JT. &c.) ventus, P. Mar. Gej. Gluma est folliculus hordei vel frumenti, &c. c. Ut pius confertur arbori, &c. & alibi frumento, (ut hic notat AE.) ita impius glumæ, sive paleæ; nec cuilibet paleæ, quædam enim utilis est, & reconditur; sed volatibus quisquiliis, quæ inutiles sunt; imò damnosæ, per ventum in oculos pulsæ. ¶ *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ* proprie palea minutissima à vento raptata, &c. quasi emunctio de granis frumenti, &c. ¶ *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ* ab emungendo, vel premendo, quod premendo emungatur à grano. ¶ *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ* expressio: Exsuccum est, quasi expresso humore. Significat impios esse prius inutiles, & instabiles; quavis aurâ cupiditatis moveri; non diu in eodem statu manere, sed multis modis miseros esse; omni radice, succo & fructu probitatis carere; vilissimos & vanissimos esse, & facile dispelli turbinibus pravorum affectuum. P. Impii glumæ, &c. conferuntur Psal. 35. 5. Isa. 17. 13. Matt. 3. 12. Hoc simile exprimit subitam, facilem & totalem impiorum dissectionem ac interitum.

5. Ideo non resurgent, &c. ita A. *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ* Non stabunt, Ar. P. Mo. Gej. A. Mar. Pi. vel consistent, V. Pi. A. sub. cum justis; non habebunt locum inter justos. Non subsistent, Belg. G. id *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ* sign. Jos. 7. 12. Nah. 1. 6. usurpaturque sæpe in re judiciali. Non firmiter stabunt. Opponitur *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ* cadere, ut Psal. 18. 39. & 20. 9. Deus surgit ad iudicium, Psal. 76. 10. & homines dicuntur stare, vel cadere, cum vel justificantur, vel condemnantur. Vide Matth. 12. 41. Ità Chald. non justificabuntur in die iudicii. Sensus est, futurum ut causâ cadant, ubi vita ipsorum sine affectu examinabitur. Non justificabuntur, Ch. Non exsurgent, JT. q. d. Nè sublato quidem vultu se audebunt sistere in beato illo statu, &c. ut contrarii jubentur tunc attollere capita, Luc. 21. 28. Non surgent, Sy. Ti. non resurgent, o. Eth. M. Mira hinc inferunt K. & Hebræi; nempe, impios nullatenus resurrecturos. Sed, 1. Non dicit simpliciter, non resurgent, sed, quod longè aliud est, non resurgent in iudicio justorum. Non resurgent, nempe resurrectione vitæ, de qua vide Joan. 5. 28, 29. Phil. 3. 11. 1 Thef. 4. 14. Non resurgent ad iudicium justorum, quod est absolutionis. 2. Multa Scripturæ loca repugnant. Dan. 12. 2. (quem tamen locum pro ista sententia citat R. Saadia Gaon,) ubi tum multi resuscitandi sunt, justi autem pauci sunt; tum imprimis nonnulli in opprobrium resuscitandi dicuntur, ut rectè observat Manasse Ben Ilr. de Resur. 2. 8. Joh. 5. 28. Act. 24. 15. 3. *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ* hic stare sign. (ut patet ex 1 Reg. 14. 4. & ex voce *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ*, quo nomine appellatur animal terrestre, Gen. 7. 4. quod pedibus suis insistat; nec negatur hic impiorum *אַדְמֹתִים* resurrectio,

sed *אַדְמֹתִים* consistentia, quia coram Iudice stare non poterant, Luc. 21. 35. Non poterunt sustinere rigorem examinationis Divini. Sic Jos. 7. 12. non poterunt stare, i. e. subsistere; & Mal. 3. 2. quis poterit stare, &c. Ità hic, Non, ut nunc frontem exporrigent, nec consistent, præ metu & horrore, conscientia suâ convicti, &c. Et causâ & animo concident. ¶ In iudicio; ita Ar. P. Mo. &c. *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ* In illo (vel ipso, M.) iudicio, JT. nempe universalis; ut patet ex seq. membro; & ex *וְכֵן* emphatico, quod latet in *(-)* sub *וְכֵן* P. Vel, in iudicio particulari, sive die mortis. Vel, in die poenarum temporalium. Non dicit, in iudiciis, quia una plaga occidit impium, Psal. 34. 22. Subito sæpe Deus impios evertit. ¶ Neque peccatores, &c. Repetitio Hebraica idem bis dicens: *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ* Et (vel aut, JT. vel nec, Pi. P. &c. & non, Mar. ellipsis negativæ particulæ, qualis Psal. 9. 19. & 44. 19. & 50. 8. & 91. 5, 6.) peccatores (sub. non stabunt, sive consistent, Gej. Coc.) in catu, sive congregatione, (vel consilio, o. in Mar. potius concilio, Mu. Ar. & Eth. in Ham.) justorum, JT. Pi. Gej. Sy. &c. sed à justis separabuntur, Diabolis sociandi, Matt. 25. 41. Justi hic intelligi possunt, vel, 1. illi qui in ultimo iudicio absolventur, &c. inter quos impii minimè consistent. Huic sensui favet similitudo fructus & paleæ. Vel, 2. illi perfectè sancti, & Angeli, qui cum Deo mundum judicabunt, 1 Cor. 6. 2. Jud. v. 14, 15. Cui favent o. & Vulg. in concilio. Ut itaque duo fora judicialia occurrunt Matt. 5. 22. *velis & o. & o. & o.* ita hic habemus *velis & o. & o.* Porro, *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ*, quod *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ* redditur, & semel *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ*, Num. 16. 2. illud inter Judæos forum signif. Tunc sensus est, Iudicia illo die à Deo sapientissimo & Sanctis perfectis, &c. tanta cum sanctitate & severitate tractabuntur, ut nulla impiis evadendi spes fuerit. Si corruptos & iniquos haberent iudices, evadere possent; nunc autem minimè, &c.

6. Quoniam, &c. Proborum & improborum diversæ fortis causam breviter, sed & efficacissimè, reddit. ¶ Novit Id est, approbat; vel, illorum curam agit. (Cui contrarium est sequens, peribit, &c.) Sic alibi, scire, pro, curare, vel approbare, ut Exod. 1. 8. Prov. 12. 10. Joh. 8. 43. 2 Tim. 2. 19. Non abstinere Gen. 18. 19. Psal. 144. 3. Hof. 8. 4. Amos 3. 2. Sic cognitio Dei innuit ejus electionem, 2 Tim. 2. 19; & negatio cognitionis, ejus rejectionem, Matt. 7. 23. & 25. 12. ¶ Novit, scil. notitiâ approbationis & remunerationis. ¶ Viam justorum; ita Mu. JT. &c. *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ* i. e. Studia atque actiones dirigit ac provehit ad finem prosperum. ¶ Et iter impiorum peribit, *וְכֵן יִהְיֶה לָּךְ* Et, vel at, via, &c. h. e. Prava eorum studia cum ipsis planè peribunt, sive in nihilum redigentur. Via sæpe pro vivendi ratione ponitur; hic pro termino viæ, h. e. exitu actionum; ut Psal. 49. 14. Hæc via (i. e. fors, exitus) illorum, &c. Vel, iter, &c. h. e. Improbi ob suam vivendi rationem tandem pereunt. Metonym. non enim illorum via, seu iter, sed illi pereunt. Sic 2 Reg. 18. 37. scissi vestibus: cum tamen non ipsi, sed vestes, scinderentur. Esa. 1. 30. quercus defluens foliis: cum tamen quercus non defluat, sed folia. ¶ Peribit, i. e. in exitum eos ducet. Non probatur Deo, ac proinde peribit, unaque ipsi improbi peribunt. Synecdoche membri metonymica. Vie impiorum perenni opponitur via bona, quæ est æterna, Psal. 139. 24. Hic observanda est regula ad multa S. Scripturæ loca, præsertim in Proverbiis, explicanda utilissima: Ea est, In antithetis membrum oppositum sæpe reticeri, ex alterius oppositione supplendum. Antithesis hic est, ut omnes concedunt; sed ut ea constet, aliquid in utraque periochæ parte supplendum est. Inest huic versui metalepsis vel aposiopesis, & aliquid supplendum, hoc pacto; Deus novit viam justorum, (hic effectus ex altero membro petendus est, sub. ideo ea non peribit: simil.) via autem impiorum peribit, (supple hic causam ex præced. quia eam Deus non novit P.) Sic in Proverbiis plerumque membra inter se opposita mutuo se exponunt ac suppleunt. Ità Prov. 11. 25. & 13. 10, 19. & 14. 15. & 15. 29. & 29. 6, & 15. 1, [De quibus vide Authorem, vel o. & o. annotanda ad singula loca.]

PSALM. II.

Psalms hic est *ἀνεμύνησθαι* ὡς ἀπὸ τοῦ. ejus autem auctor David, ut constat ex Act. 4. 25. Quæritur num sit inter Psalmos primus, an secundus. Primum esse putant Hilar. Origen. Tertul. & Just. Martyr, & Oecum. ad Act. 13. 33. ubi legit, in *Psalmi primo*. Multi Psal. 1. & 2. jungunt: Ità Q. RR. in K. & Vatic. codex Græcus. At Heb. hic Psal. 2. est: ità & in Sy. & Ar. & Æth. Psal. hic Dramaticis similis, quia varias personas (licet non nominatas) loquentes introducit. Scriptus est in forma dialogi; ità tamen ut variantium personarum diserta non exprimitur mentio, æquè ut in Cantico & alibi. [Sed præcipua hujus loci quæstio est de sub-
jecto hujus Psalmi, five de quo hic agitur. Q. de Davide solo, alii de solo Christo, alii de utroque, accipiunt.] 1. De Davide solo accipiunt Judæi plerique moderni, nec non Sociniani. Sed hæc sententia Psalmi & argumento & consecutione evertitur. 2. De Messia, de quo veteres *Rabbini intellexerunt*, ait K. in fine hujus Psalmi. Hic *Psalmus aut de Davide agit, aut de Messia*, ait AE. At R. Obadiah Haggaon, seu *illustris*, pro Argumento hujus Psalmi hæc habet, *In hoc Psalmo recenset autor res dierum Messia. Tu es filius meus, &c. Postula à me, &c.* Deum dixisse Messia, tradunt R. Johanan in Midras Tillim, & RR. in tractatu Talmudico Succah fol. 52. 1. & Maimon. in præfat. ad cap. 10. tractat. Sanhedrim, & Bereschit Rabba. Trypho apud Justin. hunc Psalm. de Messia interpreta-
tur. [Et memoratu dignissima sunt quæ hic producit Cl. Pocock nostras in notis miscellaneis ad Portam Mosi à Maimonide scriptam:] R. S. Jarchi in commen-
tariis ad hunc Psalmum hæc habet; *Doctores nostri exposuerunt [hujus Psalmi] significatum de Rege Messia; at prout sonat, & ut respondeatur Minæis, seu hereticis, [Christianos intelligit, ut notissimum est,] expedit interpretari ipsum de ipso Davide.* Hæc quidem verba, *וְיִשְׁמַחַתְּ בָּנוּ*, in responsum Minæis, seu hereticis, non reperiuntur in editione Buxtorfiana, nec in Vene-
tis recentioribus; editiones autem antiquiores agnos-
cunt. Erasa videntur à Censoribus Christianis, quod probrosum *Minim* nomen Christianis affigant; at ma-
jori, ni fallor, causæ Christianæ in commodo. Id quod in multis aliis locis accidit. [De quibus lege Cl. Au-
thorem fusè hic differentem.] Hic autem monitum ad-
dere liceat, forsan non intempestivum, nè si locum Scri-
pturæ aliquem ex iis qui ad fidem in Christum confir-
mandam adduci soleant aliter exponant seculorum
ceterorum Judæi, ideo ipsum statim missum faciamus, (in quo quidam nimis faciles sunt;) cum quibus arti-
bus ea omnia nobis eripere conentur illi viderimus; &
à majoribus suis, etiam verum dicentibus, quibuscum
aliàs errare malunt, quàm cum aliis veritatem ample-
cti, in diversum scientes & volentes eunt, si scilicet ali-
quid in iis occurrat quo fides Christiana stabilitur.
De Rege Messia (inquit K.) *exposuerunt* [hæc verba, *Tu es filius meus, &c.*] *Doctores nostri f. m. estque Psalmus hoc modo explicatus perspicuus: at [vero] propius est, dixisse ipsum Davidem de seipso.* Maimonides etiam hæc verba de
Messia exponit, quamvis sensu alieno. Judæos Apo-
stolorum tempore de Messia intellexisse ex eo constat,
quod Apostoli ad illos scribentes id velut *ἐμολογέμενον*
assumunt. [3. Alii de utroque accipiunt.] Sensus
primus & apertus ad Davidem pertinet, mysticus &
abstrusior ad Messiam. Thesis superioris Psalmi hic
tum ad Davidem & Regnum ipsius accommodatur, ve-
lut Christi & Ecclesiæ typum; tum etiam propriè ad
Christum & Ecclesiam. [Sed hæc non placent Calo-
vio.] Inanes sunt illæ distinctiones ac *περὶ τὸ λόγιον*, de
sensu proprio, primario, literali; & improprio, secundo &
mystico. Verum non incerta est nec ambigua, sed certa
& constans, adeoque unica, dicti cujusvis sententia, u-
nica mens & intentio Spiritus Sancti in uno Scriptu-
ræ loco. Si itaque de Davide loquatur, non de Chri-
sto: si de Christo, non de Davide. Et si hæc omnia ad
Regnum Davidis quodammodo pertinent & accommo-
dari possunt, tamen de Messia principaliter agi constat
ex Act. 4. 25. & 13. 33. & Heb. 1. 4. Dubitatur inter

interpretes, num de se & Regno suo David ad literam
loquatur; annon Psalmus hic, saltem in quibusdam,
primò de Davide agit, sed tanquam typo Christi, in
quem verius & perfectius competunt. Et certè videtur
David in sua persona dicere, *Ego sum constitutus Rex, &c.*
Veruntamen propter quædam in fine Psalmi, quæ soli
Christo competunt, Prophetam de Christo propriè &
primarià intentione cecinisse puto; quamvis non sine ty-
po sui Regni, in quo videbat Christi Regnum per multa
adumbrari. [Neque hæc Calov. satisfac.] Non hic quæ-
ritur quâ occasione scriptus sit Psal. nec an quædam hic
de Christo prædicta quorum typum gesserit David: sed
de sensu Psal. & intentione Sp. S. (quæ unica, ut dictum,)
quæstio est, *Anne in hoc Psalmo vel omnia, vel quædam
saltem, de Davide intelligenda sunt secundum mentem Spi-
ritus Sancti.* Q. volunt hunc Psalmum primò ac-
commodandum Davidi. Ego aliter puto cum Paulo,
Heb. 1. 5. Habet David aliquam Christi similitudi-
nem, sed quæ non satisfaciatur plenitudini sententiæ.
Neque verò propter tenues lineas quæ sunt in typo
semper verba prophetiæ ad typum revocanda sunt. Psal-
mum hunc nullo modo de Davide, sed de Messia
unicè, intelligendum esse probatur; 1. Quod *filium
Dei* absolutè & *μωρὸς ἐστὶν πῶς* dicitur. v. 7. (sicut Matt. 3.
ult. & 17. 5.) quod uni Christo competere docet Pau-
lus Ebr. 1. 4. 5. falsò certè, si Davidi hoc dictum esset.
2. Ab æterna generatione, *ὁ υἱὸς, ὁδὸς γεννιέται*. 3. Quod
antonomaticè nuncupatur *Messias Domini*. 4. A domi-
nii ejus amplitudine: *regit gentes omnes, & reges ipsos, &c.*
v. 8, 9, &c. 5. Quod cultus Dei ipsi attribuitur, v. 11, 12.
6. Autorem Psalmi, David, de se loqui nullo indicio ap-
paret, sed de alio eum loqui pater. 7. In N. T. soli Chri-
sto applicatur, ut patet ex Act. 4. 35. & 13. 33. Heb. 1. 4.
& 5. 5. 8. Ultimum Psalmi vers. de solo Christo intel-
ligend. esse concedunt Calv. & Par. Quis ergò stupor
versum septimum, æquè augustum, de Davide simul &
Christo interpretari, quum *σωτὴρ* textus duos Dei fi-
lios neutiquam admittat? Deus hunc Prophetam,
Regem & Sacerdotem hic instituit; omnipotentiam
ei assignat, omnibusque gentibus reverentiam, metum,
fidem ejus imperat. Quæ mero homini sine blasphe-
mia tribui nequeunt. Hunc Psalmum nullus non
Christianus de Christo exponit, quia tam expressam
facit mentionem Nativitatis, Passionis & Resurrectio-
nis ejus. Ego de solo Christo expono: interim non
nego Regnum Davidis typum Regni Christi fuisse.

1. *Quare, וְיִשְׁמַחַתְּ בָּנוּ* Ad verb. *Ut quid, Mo. Ad quid,*
Coc. Gej. ex *ad & וְיִשְׁמַחַתְּ* quid? In quem finem? quo
consilio? qua de causa? Quid eas movet vel impel-
lit? q. d. Sine omni causa id faciunt, (non enim ve-
nit Christus ut tollat regna mundi, sed ut illis aliud
regnum det,) & frustra erunt. Interrogatio admi-
rativa & irrisiva; q. d. Mira hæc stultitia, &c. Fre-
muerunt; fremunt, Ch. dentibus scilicet. præ rabie? *וְיִשְׁמַחַתְּ*
Convenerunt, Æth. concurrerunt, Coc. congregant
se turmatim, R. ad tumultum conveniunt, M. V. cum tu-
multu concurrunt, five convolant, Ti. V. sim. Mu. A. tur-
matim congregantur, V. *וְיִשְׁמַחַתְּ* in Sy. & Chald. sign. con-
venire, five in concilio, ut Dan. 6. 6. five adversus hostes,
ut Jos. 7. 3. Alii, *tumultuata sunt*, Mo. Gej. vel tu-
multuantur, JT. Pi. Ca. Gej. Sy. A. conturbata sunt, Ar.
וְיִשְׁמַחַתְּ propriè sign. magno tumultu & strepitu concurrere,
indèque *tumultuari* & strepere, per metalepsin. *וְיִשְׁמַחַתְּ*
notat motum unanimum multorum. Ponitur *וְיִשְׁמַחַתְּ*,
[vel bono sensu, ut] Psal. 55. 15. [vel malo, ut] Psal.
64. 3. *וְיִשְׁמַחַתְּ* alibi non legitur; quodammodo conve-
nit cum *וְיִשְׁמַחַתְּ* *fuit iratus, & epus a gar, & epus a gar, frendeo,*
fremo, more insolentis equi ferocio. Aq. *ἐδρου ἐν θυμῷ* Sym.
νύκτα, miscent turbas, velut confusos invicem liquores.
Notat Eniedinus, ut probet hunc Psalmum de Davide
solo agere, verba hic præf. esse vel præf. Verum est hic
enall. temp. *tumultuata sunt*, pro, *tumultuantur*; quia
sermo est de actu continuo. Loquitur autem Propheta
de re fut. tanquam præf. quia in Spiritu illam videbat.
Præf. pro fut. ut verba seq. vers. quæ futura sunt.
Præteritum adhibent Propheta ob rei certitudinem;
vel fortè, quia loquuntur de visionibus suis, quæ præte-
ritæ erant, licet picturæ essent rerum futurarum. In hoc

Riv.

Gej.

Cal. An-
ti-gr.
Riv.Cartw.
mellif.
cap. 5.
Cal.Pocock.
not. misc.
c. 8.

Cal.

G. ex K.
sim. Ham.

Jun.

Cal.

Mol.

Riv.

Cal.

20

30

40

50

60

70

Pi. ad
v. 2.

Gej.

Gen. sim.

Gej.

Gen.

Coc.

Gej.

Coc.

Gen. sim.

Gej. Pi.

Pi. sim.

Gen. Gej.

Mar.

Hans.

Gej. Pi.

Pi. sim.

Gen. Gej.

Mar.

Hans.

Gej. Pi.

Pi. sim.

Gen. Gej.

Mar.

Hans.

Gej. Pi.

Pi. sim.

Gen. Gej.

Mar.

Hans.

Gej. Pi.

Pi. sim.

Gen. Gej.

Mar.

Hans.

Gej. Pi.

Pi. sim.

Gen. Gej.

Mar.

Hans.

Gej. Pi.

Pi. sim.

hoc & seq. vers. verba sunt partim præter. partim fut. quod quando evenit, per præsens commodè reddi possunt.^h ¶ *Gentes*, גוים dicitur multitudo hominum sedibus, moribus, lingua convenientium. Vide Gen. 10. 5. Alibi dicitur de gentibus distinctis ab Israele, qui ישראל dicitur. Vide Num. 23. 9. Psal. 33. 12¹. Sed quænam hæc gentes? Resp. 1. Gentes adversus Davidem conjunctæ^m. Philistini, Moabitæ, Sabæi, Damasceni, Ammonitæ, Idumæi, 2 Sam. 8. & 10¹. Verum non de re præterita hic agi, sed de futura, testatur Apostoli Act. 4. 25, &c. & alibi^o. 2. Judæi de genere, juxta Cyril. Euseb. Hi. &c. Israelitas autem nomine *Goyim* venire constat ex Gen. 12. 2. & 17. 16. & 18. 18. Exod. 19. 6. Ezech. 2. 3. Potius reliquæ gentes, quæ Christum & Evangelium impugnâverunt. Vide Luc. 18. 32. Act. 4. 27 P. Continet hic Psalmus Prophetiam conjurationis Jud. & Gentium adversus Christum⁹. ¶ *Et populi*, ita Ti. Mo. &c. גוים ¶ *Et* (repete, quare, Gej.) nationes, Gej. Coc. גוים amplius notat quàm גו, nim. gentem cognatam; vide Gen. 25. 23¹. Hic est *populus Israel*, Act. 4. 27¹. Nimirum גוים? (ab גו, unde גו mater, & גו natio, veluti ab eadem matre oriunda,) est natio cujus commune est stemma aut mater. Porro, ל גוים indivulsum agglutinatum est, ac si radicale esset, unde forma גוים præ natione, Gen. 25. 23. Similis formatio in גוים sensum, ab גו; item in גוים solus, à גו, &c.¹ ¶ *Meditati sunt*; ita^o. Æth. גוים ¶ *Meditabuntur*, Mo. Ti. Enallage temporis à priore diverſi^o. *Meditantur*, P. M. JT. Ch. A. conantur, Ca. delirant, Ar. excogitant, Sy. cogitant, Coc. loquuntur, V. Coc. vel murmurant, V. גוים & meditari, & loqui. Vide ad Psal. 1. 2. Notat ergo hic & impiorum molitiones, & murmura atque colloquia^o. ¶ *Inania* & ita^o. Æth. גוים ¶ *Inane* & Ti. Mo. P. &c. rem inanem & M. vanum & sive vanitatem & Ch. Sy. Ar. Coc. Gej. Rem effectu suo carituram, nempe abolitionem Regni Christi⁹. גוים significat mendaciloquia, ut Psal. 4. 3. (quæ tument, sed intus nihil habent;) qualia Judæorum adversus Christum legimus Matt. 26. 4. &c. Frequentius tamen idem est quod frustra, ut Levit. 26. 16, 20. Job. 39. 16. Psal. 73. 13. Jes. 30. 7. & 49. 4. & 65. 23. & Jer. 51. 58. nec alibi hæc vox occurrit². Vanos sermones jactaverunt, cum se memoriam Christi abolituros morte putarent, qui [tamen] resurrexit, &c. & triumphavit. Vide Act. 13. & 14. & 17. &c. ¶

2. *Astiterunt*; ita^o. Æth. גוים ¶ *Astunt*, Mo. V. vel, *Astant*, P. consilii captandi causâ². Surrexerunt, Sy. Insurrexerunt, Ar. Conſurgunt, Ch. Statuunt (Statuerunt, Gen.) se, M. Conſurſant, Ti. Conſpirant, Ca. Siftunt (Quare sistunt, Pi.) se, JT. Pi. Coc. Gej. Heb. Siftent se, Pi. ad consultandum, ex membro seq. b. solenniter hostilique animo, ut sistebant se, Angelus, Num. 22. 22. Goliath, 1 Sam. 17. 16. Sic Deut. 9. 2. 2 Par. 20. 6. Job. 33. 5. Ostendit simul fastum & præsumptionem eorum: q. d. Non latebras quæerunt, sed palam oppugnant^o. Notat hæc vox constans eorum propositum in actum erumpens, ut 1 Chron. 11. 14¹. Component sese, & vires colligent¹. גוים alibi sign. sistere se, vel, associandi causâ, ut 2 Par. 11. 13; vel, patefaciendi animo, ut Exod. 8. 20. & 9. 13. & Num. 11. 16¹. Populo imperito & temerario tumultum & subitum impetum tribuit v. r. nunc Regibus conventus & concilia^o. ¶ *Reges terræ* Nominati 2 Sam. 8. & 10⁸. Potius Herodes, Pilatus, & principes populi, qui in Christum conspirarunt¹; & alii qui postea Ecclesiam perſequabantur: hic enim Psalmus exhibet nobis chronologiam Regni Messie usque ad finem mundi: ut non opus sit plur. hic pro sing. (uno Herode illo, Act. 4. 27.) positum statuere, ut latrones, pro uno latrorum, Marc. 15. 32. ex Luc. 23. 39. Quis enim excludi putet Herodem illum magnum Matt. 2⁹? *Reges terræ* per contemptum vocantur, quibus opponitur Rex cælorum v. 4. Hoc vult; Non plebs tantum furit, sed & Reges suas jungunt operas¹. ¶ *Et principes*; ita Sy. Ar. Ti. Mo. Coc. גוים ¶ *Reges*, V. potentes, o. Ch. proceres, JT. Pi. optimates, Ca. D. dominatores, Gej. consiliarii regum, V. senatores & summi consiliarii, RS. in M. Prov. 14. 28. à גו, secreto, q. d. Regi à secretis¹, Hi

erant *senatores*, &c. Act. 4. 5¹. ¶ *Conver-* Gej. nerunt in unum; ita^o. Ch. Ham. ex Arab. MS. i. e. trahabant pariter^o: גוים fundavit, posuit, dispo- Mar. suit; hic, addito גוים simul, conventionem denotat, (vide Gen. 49. 6. Psal. 31. 13.) sive Ethnicorum in Davidem, sive Judæorum in Christum⁹. Consultant unâ, Ham. vel simul, vel pariter, JT. Pi. Ti. Mo. sim. P. M. Sy. Ar. גוים vel à גו arcanum²; vel à גו fundavit²: vel, M. Gej. quia consilium est quasi fundamentum rei gerendæ^o; M. Gej. vel, quia immutabili consilio decreverant Christum perdere^o. Fundantur, id est, fundamentum sui molimini^o. nis posuerunt, ut Exod. 9. 18. Esa. 44. 28. idque consultando & conveniendo^o. Radices primâ Jod & mediâ Vau sæpe conveniunt: sic גוים & גו, bonus fu- it; גוים & גו in Niphal, depauperarunt; גוים & גו, exspectare; גוים & גו, fundere, &c. Concilium agunt unâ: Ne studia seorsim suscepta languescerent, aut irrita fi- erent, conspiracyonem valide fundarunt¹. ¶ *Ad-* Gej. versus Dominum] Itâ Sy. Ar. Mo. &c. vel Jehovah, P. JT. Pi. Nam gentes illæ ab unius Dei cultu defece- rant, ideoque oderant Judæos¹. [Al. aliter.] Contra G. Deum Patrem, quia ab eo Christus distinguitur^o. Qui Pi. Gej. Christo, aut Regi ac potestati cuivis, resistit, Deo resistit. Vide Num. 21. 5, 7. Rom. 13. 1, 2⁸. Al. Contra lumen Mu. naturale in illis infusum¹. ¶ *Et adversus Christum* AE. in (vel unctum, Pi. Coc. Messiam, Gej.) ejus; itâ P. M. Ti. Vic. &c. גוים ¶ *Nomen unctus* (à גוים unxit) tribuitur, 1. Patriarchis, Psal. 105. 15; 2. Prophetis, 1 Reg. 19. 16; 3. summis Sacerdotibus; 4. Regibus; 30 Sauli, 1 Sam. 12. 3. & Cyro, Jes. 45. 1¹. Messias hic Gej. est, 1. David¹, qui solenniter unctus est, 1 Sam. 16. Mu. G. 13. & 2 Sam. 2. 4. & 5. 3¹. qui & Christus Dei vocatur Ham. K. in non uno loco, Psal. 18. 5. & 84. 10. & alibi¹. Vic. 2. Potius Christus¹, id est & διαπορετός sic dictus^o, qui G. unctus est Spiritu Sancto (Psal. 45. 8. Jes. 61. 1. Act. Mu. 10. 38. &c.) in Prophetam, Sacerdotem, & Regem. Coc. Cal. Hic Rex Sionis & orbis totius, cui soli etiam debetur Jun. reverentia, fiducia, &c. Vide Prov. 8. 23. Act. 4. 25. Coc. Ebr. 1. 5. Apoc. 2. 27. & 11. 15. & 19. 15 P. Constat G. j. totum Psalmum de una persona loqui; quam Christum esse docent Act. 4. 26. & 13. 33. nec vers. 7. ad Davidem accommodari potest¹. Pi.

3. *Dirumpamus*] Itâ P. M. Mo. &c. sub. dicentes, JT. G. Gej. Prosopopœia est & μίμναι. Hostes hic veluti in scenam producuntur¹. Sunt hæc verba illo- Coc. rum Regum ac populorum¹, quæ hic per mimesin re- f G. sim. feruntur¹. Subauditur גוים¹; ut Jos. cap. 3. vers. 6¹. Mu. ¶ *Rumpamus*, Gej. T. Sy. Dissolvamus, Ch. גוים avulsi (cujus significatio in Piel intenditur) indicat v Gen Gej. remotionem subitam, violentam, &c. Vide Jud. 16. 9, 12. Jer. 2. 20. & 5. 5. & 30. 8. Unde patet eos, di- 40 scipulæ cœlestis impatientes, haud aliter quàm captivos rebellionem instituisse; vel, ut ferocientes equi, lora violenter convellere, diffugere, &c.^o ¶ *Vincula e-* Gej. orum; itâ P. M. Mo. &c. גוים ¶ *Lora eorum*, JT. Pi. A. Signa hæc erant subjectionis, Jer. 27. 2, 3, 6, 7. Heb. גוים sign. & eorum lora, & illius. Loquitur & conjunctim de Patre & Filio; & figillatim de Filio. Vide Joan. 5. 23. Sic in vers. seq. Ridet eos, & eum. Similes locutiones, Exod. 15. 15. Deut. 32. 23, 32, 35, 37. Job. 22. 19. Psal. 5. 12. & 11. 7. & 49. 14. & 59. 9¹. Vincula A. hic sunt statuta sive leges¹, quibus quasi vinciri solent Gej. V. subditi & contineri in officio², sicut animalia alligan- v. sim. tur ad jugum¹. Jugum & imperium¹. Lex Moſis Gej. cum suis ritibus^o. Potius doctrina Evangelii de fi- v. Gen. de & respicientia & abnegatione sui¹. Timor & re- v. G. verentia Christi¹; quo quis velut vinculo retinetur d Pi. sim. in officio. Confer Job. 30. 11¹. Eorum, i. e. vel, i. Gej. Davidis & Israelitarum¹. Sed nulla horum antè facta f G. sim. fuit mentio: sed & Judæi erant qui sic dicebant, Gej. Rumpamus, &c.¹ Vel, 2. Ministrorum Christi, Act. s Mu. G. cap. 4¹. Sed neque horum mentio præcessit¹. Vel, b Cal. 3. Christi¹. Vox Hebræa alibi non occurrit¹. Hic Pi. est affixum poeticum, loco גוים vel גוים adhiberi soli- t Gej. tum¹. ¶ *Et projiciamus* (vel solvamus, Sy.) à גו- m Gej. bis jugum (vel, funes, P. M. &c. funes densos, JT. Gej. Mu. A. ligamina, V. vincula, Ca. jugum, o. & Sy. & Ar. & Æth. in Ham.) eorum] Idem repetitur¹ (ut in Pi. M. Psalms sæpe fit¹) alio verbo, sed magis emphatico¹. M. גוים Pi.

וְיָצַק certe aliquid vinculis addit, & tunc probabile est jugum significare; præsertim quia jugum vinculis ligare solebant. Vide Isa. 5. 18. Primò itaque vincula rumpunt, deinde jugum abiciunt, i.e. subjectionem, quæ jugi nomine significari solet. Porro, vox hæc deducitur à יָצַק complicavit, constrinxit; & tale jugum sign. quo boves, &c. subiguntur, quod complicando fit P. Nomen יָצַק densum, contortum, ut Levit. 23. 40. Neh. 8. 15. &c. sæpe funes contortos sign. ut Job. 39. 10. Psal. 129. 4. Jes. 5. 18. Depingitur hic imperium validum, & ex impiorum mente, rigorosum, & existimationi suæ indecens; credendi nimirum & vivendi regula, quæ jam constringi nolunt, in mores suos licentiosos inquiri nolunt. Confer Job. 21. 14, 15. Luc. 19. 14. Vocabulum hic ponunt invidiosius; leges enim Christi nimis duras putant, quæ tamen suaves sunt, Matt. 11. 29, 30. Leges hic intellige, vel, Mosis, sive Judæicas, à Davide illis impositas; vel, Christi. Sunt qui verba hujus versûs Davidis esse volunt, non hostium; q. d. Licet hæc gentes. consultant & fremant de nostris successibus, frangemus tamen earum jugum, &c. Vide 2 Sam. 8. 1. collat. cum 1 Par. 18. 1. Sunt verba piorum, Dirumpamus — laqueos infidelitatis ipsorum. Sed prior sensus receptior est, & verior.

4. Qui habitat; ita M. Pi. יָשֵׁב Sedens, vel, Qui sedet, V. JT. Pi. &c. i. e. Qui præsidet, tanquam judex pro tribunali jus dicturus, ut Psal. 9. 5. vel, ut K. qui ibi permanet. Deus ubique est actu & essentialiter, at illic solum habitat ubi est, vel per gratiam, ut in probis, vel per gloriam, ut in coelis. ¶ In celis] Opponitur ad Reges terræ, v. 2. qui domus incolunt luteas, Job. 4. 19. q. d. Hucusque coaxantes in terris ranae audivimus; nunc intueamur eum contra quem ista diriguntur. Periphrasis hic est Dei à subjecto loco; ejusque potentia & majestas his verbis notatur. q. d. Quomodo pugnabunt cum ipso qui in coelis est? Omnium gentium consensu supremus Deo assignatur locus, tanquam inspectori & curatori omnium, teste Aristot. de Cælo 1. 3. ¶ Irridebit eos, יִרְדֹּם Ridet, JT. Pi. Gej. deridebit, M. insanos hos conatus. Sign. 1. contemptum: 2. securitatem, Job. 5. 22. & 41. 20: 3. exultationem Dei vindicis. Vel, ridet, i. e. risui exponit. Deus in V. T. risisse, nunquam flevisse; in N. T. flevisse, nunquam risisse, legitur. Anthropopathia est, stultitiam exprobrans, &c. q. d. Nihil de istis conspirationibus laborat, aut curat. ¶ Dominus] Cujus scil. imperium hi repellunt, &c. ¶ Subfannabit eos, יִפְתָּן Subfannat, JT. Pi. Gej. ludificatur, Ca. subfannabit, V. Gej. i. e. Summæ exponit ignominie, & exitio, quod piis intentarunt. Repetitio ejusdem sententiæ, quæ magnam vim habet in S. Literis. Sunt hæc verba Davidis.

5. Tunc] Id est, vel, 1. quando eorum sermones & consilia intelliget: vel, 2. tempore harum conspirationum ac persecutionum; quando consilia sua perflare firma, & vincula rupta esse, credent: vel, 3. tempore opportuno: vel, 4. quum Christum jam miserit, & isti eum oppugnaturi sunt. Notatur tempus illud de quo Psal. 95. 7. Hodie si vocem ejus audieritis: Vel, tunc, pro postea, aut igitur. ¶ Loquetur ad eos; ita o. Ch. Sy. Ar. Æth. in Gej. & JT. Pi. Gej. &c. יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם potest verti, occidet, K. in D. quomodo indubiè sumitur 2 Par. 22. 10. à יָדַבֵּר pestis; q. d. Peste eos vel gravi plagâ compellabit. Sed obstant [huic versioni,] 1. proprietates vocis; 2. consensus interpretum; 3. quod satis terroris continet Deum alloqui quemvis in ira sua. Vide Exod. 20. 19. Porro, alios hic est, & per verba intelliguntur verbera, ut ira mentio docet: verbum pro re tritum. ¶ יִפְתָּן ad eos, malignantium scil. cohortes, v. 1, 2. forma affixi poetica, pro יִפְתָּן: hic autem, ob accentum sub 3, est (...) sub 4; ut in יִפְתָּן ad me, יִפְתָּן ad eum. K. vertit, fortes eorum; ita vox יִפְתָּן sumitur Exod. 15. 15. 2 Reg. 24. 15. Ezec. 17. 13. ¶ In ira sua] h. e. Desinet eos invitare ad regnum suum post delusum gratiæ tempus. Per omnis generis flagella demonstrabit, se his, propter oppugnationem Christi, iratum esse. Increpabit eos vehementissimè. ¶ In furore suo, יִפְתָּן In astu iræ suæ, JT. in furore suo, Pi.

vel ex incensura, &c. Crescit sermo. Indicatur suppliciorum incrementum, ut crevit eorum malitia, v. 1, 2, 3. ¶ Conturbabit (vel terrebit, P. Mar. Gen. o. Gej. perdet, V. percellit, Coc. perturbabit, JT.) eos] Ità V. Gej. Mar. Gen. i. e. Subitò everteret eorum consilia, ut sursum deorsum agantur omnia. יִפְתָּן est, consternari, perplexum reddi, 1 Sam. 28. 21. יִפְתָּן est, tum accelerare, Esra 4. 23. Cohel. 5. 1. tunc subitò aliquem perturbare, ut velut inops consilii stupeat, ut Esr. 4. 4. & Psal. 83. 16. Impletum hoc in terroribus conscientie quos persecutores experti sunt.

6. Ego autem] Ità M. o. fim. Coc. Belg. Gej. Ca. 1. adversativè sumitur, ut Jes. 29. 13. Mal. 1. 4. q. d. Quamquam Reges terræ se efferant; ego tamen unxi Regem meum, &c. vel, Quamquam consternem alios, &c. tamen unxi, &c. ¶ Et ego, Mo. Sy. f. Coc. Mar. Vau initialis plerumque ornatum magis inservit quàm sententiæ. Et hic signum est iræ accensæ, ut Coc. Act. 23. 3; vel usurpatur pro sed, ut Gen. 42. 10. Esa. 10. 20. ¶ Ego enim, Ti. Tig. not. Ego interim, Cam. pens. in Gej. Ego opponitur multis dominantibus v. 2. ¶ [Alii aliquid hic suppleunt:] Dicens, vel, Dicet, vel, Dicendo, Et, vel Atqui, ego, P. JT. Pi. Sunt hæc verba Dei, sedentis pro tribunali, & condemnantis hostes Christi. q. d. Quomodo evertere cogitatis regnum quod ego constitui? ¶ Constitutus sum; ita o. Æth. & Ar. in Gej. יִפְתָּן] Fusus sum, i. e. unctus, in auguratus. Est passiva vox, licet in Kal. Nam conjugatio Kal propriè est infinita pro verbis neutris & absolutis. Ità non necesse est vertere, unxi, &c. quasi sint verba Patris de Filio: transitio enim sive Heterosis nimis esset abrupta, quamvis idem maneat sensus. Placet ut Messias loquatur hic, qui mox loquitur; nec temere mutantur personæ. Sed hæc sententia nobis, incorruptam fidem professis, & dissimulandi ignaris, haudquaquam probari potest: quod enim dicunt, in יִפְתָּן esse paragogicum, non affixum, mihi prorsus durum & coactum videtur: sed nec necesse est discedere à communi sensu, qui satis commodus est. Imò si cum Hebræis legas, facilius ac elegantior erit contextus hoc modo; Tunc hostes sic alloquetur, Et ego inunxi, &c. Mihi verò sic dixit, Filius meus es tu, &c. Adde quod Hi. ex Hebræo vertit, Ego—ordinavi. Passiva versio est contra principia grammatica, quippe sic esset יִפְתָּן, vel יִפְתָּן, si radix sit יִפְתָּן, &c. Imò quæ mens, Ego constitutus sum rex meus? & quorsum affixum alterum, super mente meo? quod Vulg. mutavit in ejus. Hinc Chald. activè reddit, יִפְתָּן magnificavi, (sicut & seq. יִפְתָּן, & praefeci eum;) Aq. ἡγοράσθην, incolumem praestitui; Sym. ἡγοράσθην, unxi, Act. 4. 27. ὁ ἡγοράσθην. [Sic & alii activè reddunt:] Unxi, V. A. Pi. Mu. Belg. Coc. i. e. donis necessariis ad gubernandum instruxi, atque in Regem ordinavi. Propriè, judi, Coc. A. sive perfudi, Pi. Coc. Emphaticè dictum; q. d. Unxi eum, non delibundo, ut alios, sed imbuendo; unxi eum super confortes, Psal. 45. 8. Confer Joh. 1. 16. Ex יִפְתָּן est יִפְתָּן rector, Jos. 13. 21. Psal. 83. 12. Dan. 11. 8. Mic. 5. 5. ¶ Creavi, Ca. regnare feci, vel feceram, vel constitueram, V. constitui, Sy. Mo. Gej. q. d. Sciatis Messiam (quamvis vobis displiceat, &c.) non sibi hanc dignitatem sumpsisse, Ebr. 5. 4, 5. aut humanis consiliis, &c. emeruisse, (vide Joh. 6. 15. & 18. 36.) verum ego solenniter ac immutabiliter eum ad illam destinavi. ¶ Rex ab eo] Ità o. Gej. Æth. Videntur. sine punctis legisse, יִפְתָּן pro יִפְתָּן. Regem pro se constituit, &c. Ar. ¶ Regem meum, Ch. Sy. Hi. in Mu. Mo. M. Ca. &c. eum ipsum scil. Messiam meum cujus facta mentio v. 2. ¶ Meum, passivè, à me unctum, qui meo jussu regnat: sic 1 Sam. 16. 1. regem mihi, i. e. qui mea jussa exsequatur. Contra, Rex meus, Psal. 74. 12. activè, i. e. qui in me imperium habet. Pronomina & activè & passivè sumi solent. Sic, oratio mea, Esa. 38. 5. activè, & Esa. 56. 7. passivè, sumitur. ¶ Meum, h. e. qui à me est, ratione, 1. æternæ generationis; 2. missionis ad officium. Sic Zach. 13. 7. pastorem meum, i. e. ut explicatur, virum mihi proximum. Suum dicit Pater, 1. ob singularitatem Regni, quod à mundanis planè sejunctum erat, p. 104. Joh. 18. 36: 2. ob collationis authorem, qui immediate Deus erat, non respublica: 3. ob summi excellentiam.

nitatem. Sic Spartianus in Adriano; *Natalis*, inquit, adoptionis erat 5. Id. Aug. & *natalis Imperii* 3. Sic Facitus de Vespasiano, Hist. 1. 2. *Primus principatus dies in posterum celebratus* b. [Ita hinc de Davide,] *Ego genui te*, i. e. novam vitam, Regalem scilicet, tibi contuli *. Tunc David *genitus*, & quasi renatus, dicitur, quando ex maximis periculis ereptus est, & collocatus in Regio folio. Sic *vita* dicitur de eximia prosperitate, & *mors* de ingenti calamitate †. 2. De Messia c. Neque hæc ad Davidem ullo sensu accommodari possunt d. De solo Messia accipi probatur. 1. A propria significatione vocum non est sine necessitate discedendum: jam verò nomen *filii* propriè dicitur de filio ex essentia genito & *duos* q. 2. De illo Dei Filio hinc dicitur cui *omnipotentia, omniscientia, Divinum dominium, Divinus cultus*, &c. tribuuntur. 3. In N. T. unicè hoc de Christo exponitur Act. 13. 33. Ebr. 1. 5. & 5. 5. Apoc. 19 †. Nec certè Apostolus hoc ad Christum retulisset in synagoga Judæorum, Act. 13. 33. nisi apud eos tunc constitisset hunc Psalmum ad Messiam propriè pertinere. Alioquin & corrueret argumentatio Pauli Eb. 1. 5. [Cui Angelorum dixit, *Filius meus es tu*?] si hæc verba ad alium referri possent f. Non est hinc sermo de filio adoptivo, sed de filio unigenito, Joh. 1. 14. & 3. 16. 18. proprio, Rom. 8. 32. vero, 1 Joh. 5. 20. dilecto, Matt. 3. 17. & 17. 5. 2 Pet. 1. 17. qualis sanè, nisi per generationem æternam, esse nequit. Hinc *Filius* esse dicitur in sinu patris, Joh. 1. 18. & esse apud Deum, ipsumque Deum, v. 1, 2. Maimonides ex hoc textu probat gradum Messie ad Creatorem propinquum, apud Pocock Portâ Mosis, p. 160. quod tamen non sufficit g. Porro, illa verba, *Hodie genui te*, possunt accipi dupliciter. 1. Propriè, de æterna generatione h. Ita *hodie*, præsentis temporis adverbium, denotat perseverantiam generationis absque successione; *genui* verò, verbum præteriti temporis, perfectionem & consummationem. Favent huic sequentia de fide & cultu ei præstandis. Ita multi & Patrum & recentiorum i. Hæc generatio ad *hodiernum* refertur, quatenus & tempus omne æternitati coexistit; & quod fluente tempore ex heri in hodie idem manet, æternum intelligitur. Sic generatio filii, quæ *ante dies seculi* est, Mich. 5. 1. confer Prov. 8. 22. Joh. 1. 1. & hodie eadem est, sine dubio æterna est. Deus dicitur *permanens dierum*, Dan. 7. 9. cujus dies non abeunt, ut nostri, sed manent. Confer Psal. 102. 28 k. *Hodie*, h. e. in præsentissimo unicòque æternitatis fluxu, ubi nihil præteritum, nihil futurum. Vide Psal. 90. 4. 2 Pet. 3. 8. *Hodie* est quod æternum est l. Ut æternitas significatur in Divinis per *tempus*; ita & dies æternitatis per *hodie*, in quo scilicet nihil est variationis & successione; ideòque aptius exprimi non potuit. Apud Deum nunquam *crastinus*, nunquam *hesternus*, dies est, sed semper *hodie* m. At sunt qui *argutiam* & *commentum* vocant, per *hodie* perpetuum denotari. Sed observandum hic, 1. Vocem *hodie* non semper certæ temporis notam esse, vide Esa. 58. 4. sed quandoque & *perpetuitatem* seu *continuitatem* inferre. Sic cum Gen. 22. 14. dicitur *hodie*, &c. perpetuò ita appellatus est. Gen. 31. 48. *testis erit hodie*, i. e. in perpetuum. Sic Psal. 95. 7. *hodie*, i. e. semper, quando audieris, &c. pro quo Ebr. 3. 13. *quandiu hodie vocatur*. Ideo Ebr. 4. 7, &c. illud *hodie* dicitur complecti perennem Sanctorum Sabbatissimum. Vide etiam Matt. 6. 11. *hodie*, &c. i. e. perpetuò sustentatos, &c. *hodie* æternitatem designat Esa. 43. 13. *Etiā ab hodie ego ipse*, i. e. ab æterno: reddunt *ante* & *post*, quo etiam æternitas indicari solet. Vide 1 Johan. 1. 2. 2. *hodie* pro substratæ materiæ conditione explicandum est. Cum itaque de Deo ejusque actu interno dicitur, non potest aliter quam per æternitatem explicari. 3. *Æterna generatio* per vocem *hodie* convenienter significatur. Bene Lutherus, *Si ut res est loqui velimus, hodie, quotidie, & semper nascitur & natus est Filius Dei. Nam in æterno nec præterit, nec futurum est, sed perpetuum hodie. Et hodie hic accipiendum pro tempore Dei, non nostro. Non enim nobiscum loquitur Deus, sed cum illo qui est extra tempus apud Deum*. 4. Illud *hodie* ita explicandum ut conveniat Filio ante secula existenti, Ebr. 1. 2. Col. 1. 15, 17. & æterni throni Deo, & furi-

datori terre, Eb. 1. 6, 10. 5. Illud *hodie* opponitur temporalibus machinationibus hominum, non quorundam, sed omnium temporum, ab Ecclesiæ primordiis ad finem seculi; ut significet frustra illas omnes adversus Messiam fore, quia persona hæc *hodie* ab æterno genita, antequam consilia ulla cudi possent. 6. Actus ille generationis per quem producta est *persona infinita, adorabilis*, &c. non potuit in temporali *hodie* fieri n. [Hæc de primo sensu.] 2. Accipiuntur de hodierna demonstratione æternæ generationis. Ita notabitur tempus multiplex illius demonstrationis, nempe, quoties Deus ipsi dixit, *Tu es filius meus* o. *Genui te*, i. e. testatus sum me genuisse te: meton. subjecti. Testatus autem est Pater de Filio, tum vivâ voce, tum per opera, Joh. 5. 36 †. [Sed duo præcipuè tempora hic respiciuntur.] 1. Alii referunt ad nativitatem ex virgine, ideòque *hodie* dici p, quod significat vitam præsentem. Ita *gignere* non est, de sua substantia producere, sed novo quodam modo in lucem proferre q, v. g. *nasci facere*, vel *creare* r. Firmant hanc interpretationem ex Act. 13. 33. ubi hic locus ad Christum adaptatur *. Quem quidem locum non pauci de resurrectione Christi accipiunt, ambigua vocis *ἀνασταναι* notione decepti: alii autem consultius observant duplicem ibi notari Christi *ἐγερσιν* seu *ἀνάστασιν*, alteram incarnationis, quam prædicat v. 23. alteram resurrectionis, quam prædicat v. 30. Priorem probandam proponit v. 32. probat hoc versu 33. ex hoc Psalmi loco: posteriorem probandam proponit v. 34. *Quod autem excitaverit eum à mortuis*, &c. probat vers. 35. ex Psal. 16. 10. Ita Jun. in Paral. Cham. simil. Calv. & Cæter. [Non placet hoc Rivero.] 1. Non potest (inquit) hoc testimonium ad remotioris promissionem referri, quia quæcunque præcedunt immediate præcedentibus versibus agunt de morte & resurrectione Christi. 2. Non ita in nativitate Christi innouit æterna ejus generatio, ut in resurrectione. 3. Junius in *Antiquis quæstionibus* sententiam mutavit, & generationem extendit ad totam exhibitionem & manifestationem Christi, in resurrectione completam: simil. Calv *. De excitatione & missione Christi agit Apostolus hoc loco, [Act. 13. 33.] & hæc [Psalmi] verba citat, quia in iis ex professo docetur Filium Dei futurum Messiam; quæ est insignis illa reprobatio Patribus facta; ad quam, utpote notissimam, Judæos remittit, verbis solum quibusdam ex eadem, prout fieri amat, adductis, *personam Messie exhibendi* designantibus, quæ maximopere ipsis inculcanda erat, quia Christum se *Dei filium* professum esse Judæi pro blasphemia habuerunt, Joh. 10. 33. Verum hic sensus, ut rectè notat Hunnius, tantum secundarius est, nec aliter Christo homini nomen *Filii Dei* obtigit, quam per unionem Humanitatis cum illa persona quæ ab æterno à Patre genita est v. 2. Alii ad resurrectionem Christi referunt *, ut *hodie* notet diem seu tempus resurrectionis, & *gignere* sit à mortuis suscitare y. Resurrectio autem illa (sive exaltatio ipsius z) per *gignendi* verbum convenienter exprimitur a. 1. Quia eadem vocatur *regeneratio*, Matt. 19. 28. quia est præexistens corporis ad vitam revocatio b. Sepulchrum est veluti secundus uterus, & exitus ex illo erat quasi secundus in vitam humanam introitus c. 2. Quia Christus propter resurrectionem ad vitam immortalem appellatur *primogenitus mortuorum* d. 3. Cum Principes vocentur *Dii* & *filii Dei*, inauguratio in illam dignitatem non immerito dici poterit *generatio*; atque ita secundus hic constituitur Christi natalis, nempe natalis Regni, simul & Sacerdotii, juxta Heb. 5. 4, 5 †. Huc pertinet illa Patrum regula, *Res tum demum fieri dicatur interdum, quum manifeste sunt*. Cum ergo Pater Filium resuscitavit, potest dici eum illo die genuisse, quia tunc æternam ejus à Patre generationem manifestavit. Hanc interpretationem sequuntur Hilar. Euseb. Ambros. Chrys. &c. f. Hunc diem interpretatur Paulus Act. 13. 33. diem quo apparuit Christus, & à Patre declaratus est Filius. *Genui* ergo fuisse dicitur, non ut Filius Dei esse quoad se inciperet; sed ut talis pateretur mundo. Neque hæc *generatio* de mutuo Patris & Filii respectu intelligi debet; sed tantum significat, eum qui fuerat ab initio absconditus in arcano

Patris sinu, & obscure deinde sub Lege adumbratus, ex quo prodiit cum claris insignibus, cognitum fuisse Dei Filium, ut dicitur Joh. 1. 14. Confer Rom. 1. 4. Ideo præcipue in illum diem competit quod hic dicitur 8. Tenendum tamen est, quod ut resurrectio ipsius erat Divinæ potentie suæ argumentum, ita hæc generatio ejus ex sepulchro ad vitam immortalem comprehendit & præsupponit æternam ipsius generationem, ut notat Apostolus h. Sed videndum jam quænam ex dictis interpretationibus huic loco magis conveniat. Cum autem habeamus Apostolum interpretem in duobus locis, [Act. 13. & Heb. 1.] si de ejus interpretatione constet, nulla reliqua erit dubitatio i. Q. [ut jam notatum] hunc Psalmi locum de æterna solum generatione, alii tantum de temporaria; intelligunt; alii, quod rectius, utrumque conjungunt: sed, ne τωτολογία admittatur, prius membrum de priore, juxta Heb. 1. sequens de posteriore, accipio k. Æterna & naturalis generatio est in illis verbis, *Filius meus es tu*, quæ idcirco Paulus urget Ebr. 1. ad probandam Christi Divinitatem: ea quæ est κατὰ φανέρωσιν in sequentibus, *Ego hodie genui te*, unde probat [Act. 13.] quod Christus in die resurrectionis declaratus sit à Patre genitus, &c. Ità manebit adverbii *hodie* propria significatio, nec opus est ut perpetuum actum notet: & hæc pars intelligitur de Christo quatenus in carne manifestatus est, quod loci circumstantiæ facillè evincunt; nam ad eum quæ talem reliqua referuntur tum præcedentia, quod *unus fuerit*, &c. tum immediatè sequentia, *Postula à me*, &c. l. [Sed ista interpretatio non placet Ga. nec Cal.] Manifestissimum est verba priora, *Filius meus es tu*, per posteriora, *Ego hodie genui te*, declarari, & his quidem verbis filiationis rationem reddi m. Sic explicat Davidem Gabriel, Luc. 1. 35. [iisdem ferè verbis utens,] *Id quod ex te gignetur filius Dei vocabitur.* Quare etiam Calvinus utrumque eodem modo accepit, licet improprie accipi vult n. Nos, ut est fecunda mens Spiritus Sancti, tres istas generationes his verbis comprehensas facillè credimus p. Querunt, occasione hujus & similium locorum, num plures esse possint unius loci sensus literales à Spiritu Sancto intenti. Q. affirmant, alii negant. Forasan media via iniri potest, ut concedatur de sensibus subalternis & concatenatis & consequentibus: quamvis enim unicus sensus sit à Spiritu Sancto intentus, ex eo tamen mediata multa colliguntur quæ etiam ad sensum Scripturæ pertinent q. 8. *Postula* (vel, *Pete*, JT. Pi. ut sacerdos r,) *à me* Hoc à Deo Patre Christo ut homini dicitur *. Suam voluntatem accommodat Pater Filio, Joh. 5. 20, &c. Joh. 11. 42. & Filius vicissim Patri, Matt. 26. 39. Ità innuitur unitas voluntatis Patris & Filii. Per *petitionem* hic intelligitur voluntas gratiosa Dei de salute hominum per Christum t. Dum postulat Filius, majorem se proficitur Patrem, nempe quæ homo est, &c. v. Invitat Deus Filium suum ut aliquid ab ipso petat, more Regum: Etiam si postulaveris imperium super omnes populos, non sum denegaturus; tamquæ tui erunt quam fundus hæreditarius germani hæredis *. ¶ *Dabo tibi* Secundum humanam naturam; nam ut Deus habet innatum imperium, &c. x. ¶ *Gentes hæreditatem* (vel, *in possessionem*, JT. vel, *in hæreditatem*, M. JT. Pi. Ca. A.) *tuam* Ità Mo. P. ut sint hæreditas tua, Ti. Gen. A. Hæc vox tum justam, tum securam, tum constantem æternamque, complectitur potestatem y. In proprietatem ex belli jure. Vide 2 Sam. 8. & 10. Psal. 108 z. Non solum Judæos Davidi subjecit, sed & Gentes, Philist. Moab. Ammon. &c. a. Sed de Davide hoc non dicitur. 1. Agitur de re futura: At machinationes populorum adversus Davidem jam præcesserunt. 2. Agitur de possessione quæ hæreditario, sive filiationis & generationis jure, obtingit Filio, non quæ ex belli jure: Rex hic natus est, non per accidens factus. At datio Gentium Davidi facta non est quia ipse Filius Dei, & genitus est à Deo. David & reliqui Reges regna respectu Dei non accipiunt hæreditario jure, sed tanquam feudum ad exiguum tempus: Christus verò in æternum, ut patet Dan. 2. 44. & 7. 14, 27 b. Gentes, quæ scil. à politia Israelis hæcenus separatæ sunt, nunc

verò aggregandæ, juxta Joh. 10. 16. Eph. 2. 12. Gentes, quæ v. i. tumultuabantur, hic Christo traduntur subjugandæ c; vel in gratia, per sceptrum verbi, Psal. 45. 7. vel in ira, per virgam ferream d. Vocatio Gentium hic prædicitur *. Hæc phrasys notat subjectionem Gentium Filio Dei; prout similis locutio innuit Levit. 25. 46. Esa. 14. 2. Zeph. 2. 9. Hinc Christus heres, h. e. Dominus, omnium, Heb. 1. 2. Vide Psalm. 82. 8. Jer. 49. 2 f. ¶ *Et possessionem* (vel, *in possessionem*, Pi. M. Ca. Gen.) *tuam*; ità o. Sy. Mo. *אֶתְּחַבְּדָהּ* ¶ *Et jus possessionis tuæ*, JT. ut sint possessio tua, Ti. sim. Gen. imperium tuum super, Ar. ditionem tuam usque ad, Æth. In firmam possessionem tuam, ad habendam & tenendam: n in, vel pro, subauditur; ut, domo, 1 Reg. 7. 51. pro quo est, pro domo, 2 Par. 5. 1; &, servi, 1 Par. 18. 6. pro quo est, pro servis, 2 Sam. 8. 6 *. *Proprietatem tuam*: sic vocat in oppositione, 1. æconomorum; 2. interruptionis domini: regnum ejus non transferetur, Dan. 7. 14 f. Prius membrum involvit jus transmittendi ad hæredes: hic autem sola possessio præsentanea exprimitur g. ¶ *Terminos* (finis, o. Sy. Mo.) *terræ*, *אֶתְּחַבְּדָהּ* ¶ *Dominia finium terræ*, Ch. Exponunt, 1. de Davide h. *אֶתְּחַבְּדָהּ* interdum sign. tantum terram Judaicam, (vide ad Matt. 26. 7) & tunc termini terræ erunt gentes eis finitimæ; quæ sanè Davidi subjæctæ erant. Hoc sensu dicuntur termini terræ, Psalm. 72. 8. & 61. 2. *A finibus terræ*, &c. i. e. à paulò ultra Jordanem, quod David confugerat, 2 Sam. 17. 22 i. Ceterum si cum aliis monarchiis regnum Davidis conferamus, & angustos hujus fines consideremus, minimè in eo completum esse quod hic promittitur videbimus f. 2. De Messia k. Proclivius est terminos terræ accipere ut sonat, pro, quam latè patet terrarum orbis l; quo sensu accipitur Psal. 19. 4. & Esa. 40. 28 m. Sic Psal. 22. 28. & 65. 6. & 67. 8 n. *Fines terræ* in Scripturis notant extremitates orbis, imò universum orbem. Vide (præter loca citata) Psal. 46. 10. Esa. 45. 22. & 52. 10. Zach. 9. 10. Rom. 10. 18. collat. cum Rom. 15. 19. & Colof. 1. 23. Adde quod hæreditas gentium tum dominium Divinum in gentes inferat, Psal. 47. 9; tum adorationem gentium, Psal. 22. 28. confer Dan. 7. 14. Apoc. 5. 9. & 7. 9; tum benedictionem omnium tribuum terræ, Psal. 72. 17 o. 9. Reges (vel, *Pasces*, Sy. Ar. Ham. ex o. vel, *Duxerunt reges*, A.) *eos* Ità o. Æth. Mar. sim. Ca. Legerunt, aliis punctis, *אֶתְּחַבְּדָהּ*, à *אֶתְּחַבְּדָהּ* p. Nempe puncta olim non erant adscripta. Sic & Johannes Apoc. 2. 27. *pasces eos* (i. e. reget) *virgâ ferreâ*, i. e. duriter ac severè; nisi malis, depasces & consumeris, &c. q. ¶ *אֶתְּחַבְּדָהּ* ¶ *Confringes*, sive *Conteres*, *eos*, sive *eas*, Ch. Mu. P. Mo. Ti. V. JT. Pi. A. &c. sim. Gej. ex RS. & AE. *Eos*, de quibus vers. 1. &c. r. Potius, *eas*, Gentes, quarum proximè facta mentio; i. e. illos ex eis qui se tibi opponent t. Si qui rebellare voluerint, &c. dissipabis eorum consilia & artes t. Si tumultuari pergant, v. 1, 2, 3. *אֶתְּחַבְּדָהּ* à Chald. *אֶתְּחַבְּדָהּ*, posito pro Ebr. *אֶתְּחַבְּדָהּ*, comminuit, conquassavit. Vide ad Prov. 11. 15. & 25. 19. Dan. 2. 40 v. Significatione frangendi favet instrumentum ejus, *virga ferrea* x; & sequens *אֶתְּחַבְּדָהּ*, quod est, *partes fractas huc illuc dispergere*. At *אֶתְּחַבְּדָהּ* est Apoc. 2. 27. & 19. 15. ità & hic reddi possit, *pasces*, metaphoricè sumptâ voce pro, *reges*; quo sensu Reges dicuntur *pastores populorum*. Sed ordinariè *pascenti* verbum usurpatur de bonis Regibus, eorumque miti præfectura; quanquam severo sensu occurrit Mic. 5. 5. *Et pascent terram Assur in gladio y*. [Alii utrumque conjungunt:] Sensus est, Quassat corda, ut regat. Est quassatio regendi initium z. ¶ *In virga ferrea*; [sic ferè omnes;] *אֶתְּחַבְּדָהּ* ¶ *Baculo ferri*, Gej. sceptro ferreo, Ti. Ca. i. e. 1. Gladio, sive ferro, trucidabis a. Verum gladius hic spiritualis est, ut constat ex loco parallelo 2 Thes. 2. 8. *spiritu oris sui*, i. e. potenti verbo suo, quod est instar ancipitis gladii, Ebr. 4. 12. Apoc. 1. 16 p. Hoc enim sceptro (de quo Jes. 61. 1.) Christus perdit adversarios q. 2. Potentiâ Christi Divinâ r. q. d. Labore facili & graviter pessundabit, &c. t. 3. Sceptrum ferreum significat severitatem dominandi t. q. d. Duriter, rigide & crudeliter te cum eis geres. Alludit ad baculum pastorem. Cui minimè possint resistere. Sic vocat

vocat potentem iustitiam & supplicium v. Alludit ad baculos vel sceptrum ducum militarium; quomodo v. g. Ulysses in Homero sceptro suo percussit Therfitem. Ità Num. 24. 17. *Surget שֶׁפֶרֶט sceptrum, five baculus, confracturus duces Moab.* Confer Jel. 9. 4. & 14. 5. Licet virga per se in bonum accipi possit; tamen ferrea in malum semper accipitur, pro gravissimo supplicio. Ità vox ferri sumitur Deut. 4. 20. & 28. 48. Psal. 149. 8 v. ¶ *Tanquam vas figuli* h. e. Ollam, vel patinam. Vas testaceum. Eadem metaphora Esa. 30. 14. Jer. 19. 11. Significat, 1. facilitatem confringendi, & auctoritatem Dei cum iis pro lubitu agendi. Vide Esa. 64. 8. Jer. 18. 6, &c. Rom. 9. 20, 21. Sign. quod ictu unico confringi possunt. 2. Confractorem irreparabilem. Vide Esa. 30. 14. Jer. 19. 11. Confer Dan. 2. 44. Opponuntur hæc solidis ipsorum consiliis v. 2. quæ nullis cessura videbantur ignibus: nunc autem uno ictu dissiliunt. ¶ *Confringes* (vel *conteres*, Ar. *comminues*, Sy. *Ti.*) eos; ità o. Æth. P. M. *ἄρῃ* Dissipabis, vel disperges, eos, V. JT. Pi. in plura nempe frusta contractos. Confractos disperges eos, Ch. Mo. Prius verbum sign. *frangere*; hoc, contractas partes *disicere*, ut malleo fieri solet. Vide Psalm. 137. 9. Jer. 51. 20. &c. Notandum verba *conteres* & *disperges* potestatem potius quam actum hinc significare; licet actus sequatur in refractariis. Geminam hinc agnoscimus in Christo virtutem, ad *servandum* unam, ad *conterendum* alteram. Hæ nempe verè magno Regi sunt artes, *Parcere subjectis, & debellare superbis*. Vide Matt. 21. 44. Porro, in Davide hæc ex parte impleta sunt, 2 Sam. 8. 1, &c. Sed hæc exigua sunt præ iis quæ hinc intelliguntur. Ad Christum hæc refert Spiritus Sanctus Apoc. 2. 27. & 12. 5. & 19. 15. 10. *Et nunc*; ità P. Mo. M. Ch. &c. *נִּינִי* Nunc ergo, o. Ti. JT. Pi. vim habet concludendi, five inferendi, ut Psal. 7. 8. & 22. 20. Ezech. 18. ult. Hof. 12. 6. Ità Gen. 27. 8. & alibi. Nunc etiam sine dubio respicit tempus gratiæ adhuc durans; de quo Psal. 95. 7. 2 Cor. 6. 2. Ebr. 4. 7. q. d. Mature, dum poenitentia locus & tempus conceditur. Periculum est in mora. Respicit v. 5. *Tunc alloquetur eos in ira*, ostendit tunc illud non venisse. Vide Prov. 1. 28. Joel. 2. 12. Cum Messias tantam potestatem habeat, & tantum vobis imminet periculum, &c. Nunc, antequam veniat Christus cum virga ferrea, &c. ¶ *Reges* Apostrophe. Hortatur eos David, in persona Christi, ne conspirent in Christum. Fingit autem se eorum tempore vivere qui Christum negaturi essent esse Regem. ¶ *Reges*; iidem nempe vos qui contra Messiam insurrexistis v. 2. Oppositum, *Regem meum*. Non populos, sed solos Reges, compellat. 1. Quod sciret Regum auctoritate & exemplo reliquos facillè adducendos, & ipsorum plerumque culpâ fieri quod populi Christo adversentur. 2. Quia etiam Reges potestati Christi commissi sunt, eique plus debent quam alii. 3. Illi, fastu turgidi, aures habent minus attentas, quas proinde vellicare magis opus sit. Cum autem Reges, qui videntur legibus soluti, hæc exhortatione in ordinem redigantur, nemini dubium est ad vulgus etiam pertinere. Hoc porro, & quod sequitur, ad Gentium vocationem pertinet. ¶ *Intelligite*; ità o. Ch. Ar. Æth. Mo. Ti. *הִשְׁמַעְתִּי* Proprie, *intelligere facite*, five docete, nempe vos ipsos, quia hinc aliorum nulla mentio. Sign. & *erudire*, & *eruditionem admittere*. Vide ad Prov. 10. 5. Prudenter agite, P. M. Pi. sapite, Sy. Ti. Ca. sim. V. *animadvertite*, JT. respiscite, Gej. ex Campensi. q. d. O vos qui omni intellectu videmini privari, dum exstirpare nitimini Regnum Messie, &c. rationem usurpate, ut cognoscatis tum actionum præteritarum absurditatem, tum poenarum instantium severitatem, &c. Sapite, & agnoscite hunc Regem. Hortatur eos ad deponendam falsam illam intelligentiæ persuasionem & confidentiam, ut sapiendi initium ducant à tanti Prophetæ consiliis, &c. ¶ *Erudimini*; ità o. Sy. Ar. Æth. Coc. Pi. A. *הִשְׁמַעְתִּי* Castigate vos, Mo. castigamini, Pi. A. i. e. Admittite castigationem ex verbo Dei, patimini vos revocari ab erroribus vestris. Corrigimini, Ca. Gej. Gen. vel, accipite correctionem, Ch. Gej. Reformari estote.

Ità vox sumitur Levit. 26. 23. De correctione five castigatione non verbali, sed reali, five morum emendatione, hinc agitur. Duæ sunt in animis hominum malorum causæ: 1. in intellectu, ignorantia; 2. in voluntate, affectionum perversitas. Contra primum remedium ostendit verbo *הִשְׁמַעְתִּי*, contra secundum, verbo *הִשְׁמַעְתִּי*. Emendationem hæc verba important & correctionem; ut, pravo iudicio correcto, pravus etiam affectus emendetur. Monentur his verbis Principes, tum Davidis tum Messie tempore, ut aliorum utriusque hostium exemplis & calamitatibus moniti sapiant, &c. ¶ *Qui judicatis terram*; ità o. Æth. *הַשֹּׁפְטִים* Judices (gubernatores, Ca.) terræ, P. Mo. &c. Regum nomine gubernantes; vel, qui aristocratico gaudent regimine. Confer Prov. 8. 15. Vel, periphrasis hæc est Regum, quorum munus jus dicere. Respondet hæc vox *הַשֹּׁפְטִים*. A regentibus hinc exigit Deus quod eorum est qui reguntur. Exuit illos suo officio, & requirit ut discant, & ut ii quorum erat castigare alios, Luc. 23. 22. correptioni Christi se submittant. P. Coc.

11. *Servite Domino*; ità P. Mo. &c. *עֲבַדוּ* Colite, &c. V. JT. Pi. Sequimini Dei voluntatem. Consecrate vos servitiis Divinis, five in Templo, five in foro, &c. Opponitur hoc excussioni jugi, v. 3. *Servite*, cum ad Deum refertur, de cultu Divino intelligitur; sed aliquando de toto pietatis cultu, ut Mal. 3. 14, 18. Matt. 6. 24. o. hinc habent *δουλεύετε* vana itaque est distinctio *δουλεύετε* & *λατρεύετε*. Hæc est *υπόταξις* quam ab illis exigit: prius serviebant Diabolo, peccato, &c. vel elementis hujus mundi. ¶ *In timore*, (vel cum, Pi. Gej.) timore; ità P. Mo. &c. *בְּיִרְאָה* Timidè, Ca. cum reverentia, JT. sim. Gej. ipsum ejusque potentiam timentes. Ut metuatis illum offendere. Servite non modò secundum literam Legis, sed cum sincero affectu, &c. Excluditur hoc modo omnis profana levitas, oscitantia, protervia, cultus privatim excogitatus, & poscitur meditatio Dei, &c. voluntatis submissio, offensionis fuga, &c. Vide Prov. 1. 7. & 8. 13. & 9. 10. ¶ *Et exultate ei cum tremore*, *וְיִרְאָה* Et exultate, five letamini, ei (vel, laudate eum, Ar. vel, orate, Ch. in A.) in, vel cum, tremore, o. Æth. M. P. Ti. Mo. JT. Pi. Gej. Riv. Mu. &c. *Exultantes trepidè*, Ca. Sed non bene conjungi hinc videntur exultatio & tremor. [Variè hoc expediunt. 1. Q. locum aliter reddunt:] Et orate, &c. Ch. *tenete eum*, &c. Sy. Abu Walid Ebn Jannahi, vulgò ab Hebræis dictus secundus Grammaticus, in MS. dicit *וְיִרְאָה* indifferenter sumi pro quavis commotione, five ex letitia, five ex dolore, orta; id quod ex hoc loco probat: ità redderetur locus, *Commovemini cum tremore*. Sic & Hof. 10. 5. *וְיִרְאָה* cum R. Tanchum vertit, *dolebunt*. Verùm omnes veteres ibi reddunt, *gaudebunt*; nec idonea est hujus significationis vocis *וְיִרְאָה* probatio ex hoc loco contraverso. 2. Agnoscenda hinc est trajectio five *σύνθεσις*, quæ in Scriptura, maxime in libris poeticis, frequens est; ut Psal. 79. 2, 4. [Alia multa exempla vide in Glas. Gram. l. 4. tract. 2. p. 922.] & mutandus est ordo constructionis, & connectenda sunt in sensu (licet verbis separentur) illa, *cum timore & tremore*, (quæ sæpe conjunguntur, ut 2 Cor. 7. 15. Eph. 6. 5. Phil. 2. 12. Heb. 12. 28. & compositionem denotant *humilitatis, diligentia, sollicitudinis, atque studii placendi, timoris peccandi*, tanquam optimarum conditionum obedientiæ nostræ five Deo, five hominibus, præstitæ;) pariter & duo verba *serviendi & gaudendi*, quæ sunt *εὐδοκία* q. d. *Servite ei alacriter & lætè*; cum quo optimè jungitur *diligentia vestra, & metus offendendi Deum*. [Alii hæc satis rectè jungi putant, locumque sic exponunt:] Exultate in eo cum veneratione, reverentia, cura, obedientia, &c. Exultate, ob gratiam Dei in Christo; cum tremore, ob iudicium Dei quod manet hostes. Letitia & tremor hinc junguntur, ut Matt. 28. 8. *tremor & gaudium*. Ne ægre ferretur Regnum meum; quin exultate potius, Deum timentes, cujus voluntate mihi contigit. Ne molesta videretur hæc servitus Regibus, & ne sub hoc Rege nihil sperarent nisi onera, exactiones, &c. subjungit *gaudium*, quale alias in cultu Dei solebat agitari, cum musica,

* Gej. fica, epulis, &c. Docet servitutem hanc suavem esse & optandam. Nè ergò invidia ringamini, aut in odium & furorem vertamini; sed exultate quòd regnet Deus, & quòd vos ipsi in partem istius Regni veniatis.
 * Riv. 7° gaudium vehementius indicat^d, ut docent Job. 3. 22.
 * Gej. Coc. Psal. 43. 4. Hof. 9. 1. quod sanè convenit Novo Testamento*, & resipiscitibus, propter adoptionem, gloriam, &c.^f. Sed notandum, quòd vix ullibi agit Scriptura de lætitia, &c. quin illico timorem addit^g; ut excludatur securitas carnalis, in quam ea facile degenerat, nisi cautè compescatur^h. Unde Campensis, *Gaudete talem vobis contigisse Regem, memores interim quantus sit, & quàm metuendus, nè offendatur; & cohortescite quoties prioris rebellionis tentamina in vobis repullulant. Non ergò intervertitur hoc gaudium, sed priori furori & tumultuationi conveniens adaptatur frænum, &c.ⁱ. Sincerum in Deo gaudium non finit esse securos, & alto corde ac duro: sed mollit corda, nè sibi confidant, sed soli Deo, & nec audeant nec velint peccare, & de proximorum salute solliciti sint. Hic timor & tremor lætitiæ firmamentum, & amicorum Dei signaculum, est; tantum abest ut nos faciat ambiguos spei^k. Exultate quòd vobis talem Regem [Deus] præfecerit: verum lætitia vestra nè sit effrænis, sed conjuncta ingenuo metui^l. Opposita est huic lætitia gentium, Hof. 9. 1^m.*

12. *Apprehendite disciplinam*] Ità o. Ch. Æth. Ar. i. e. institutionem & puram doctrinam hujus Regis, vel Filiiⁿ. [Non placet hæc versio.] *וְשָׁן* nusquam apprehendere sign. & indubiè o. & Ch. legerunt *וְשָׁן*, & *וְשָׁן* purum pro pura doctrina acceperunt^o. Verum *וְשָׁן* in Piel non est usitatum. Dicendum ergò o. & Ch. hîc, quæ putabant allegorica & impropria, voluisse resolvere, & propriè exponere. Nim. *וְשָׁן* frumentum pro *Legè* acceperunt, quomodo & in Talmud accipitur: osculari autem *Legem* nihil aliud est quàm *eam amplecti & apprehendere*, quia osculatio plerumque cum amplexu objecti sui est conjuncta, ut Prov. cap. 7. v. 13 P. *וְשָׁן בָּר*] Osculamini (vel, Amplectimini, Ca.) filium, Sy. P. Mo. Mar. Ti. JT. Pi. &c. Osculamini, in signum, i. summi amoris erga eum^q. Vide Gen. 33. 4. Rom. 16. 16. 1 Cor. 16. 20^r. 2. Subjectionis & honoris & reverentiæ^t. Apud Persas mos receptus erat osculandi quos in honore habebant, inquit Xenoph. *Præfecturam adeptus est, omnes obvii gratulantur, quidam oculos osculantur, alius cervicem, servi manus*, Ar. Epiet. *Catone de provincia decedente, milites manum reverenter osculati sunt*, ait Plut^u. Osculum (in Palæstina*, sicut & apud nos^v,) signum subjectionis sive homagii^z. Osculo manuum Principes adorabant, sicut hodie Indi^a. q. d. Osculo manuum testamini vos Filium amplecti toto mentis affectu, & pro Rege habere^b. Adorate eum^c. In sacris qui adorabant, manus osculabantur. Vide quæ ad Job. 31. 27^d. *וְשָׁן* filium, nempe Filium Dei, sive Messiam, ex v. 7^{*}. Non parum pro Christianis adversus Judæos hoc facit^f. [Q. tamen Davidem hîc intelligi volunt.] In primo sensu hoc de Davide dicitur^g. Hoc est quod dicit; Vos alii vicini Reges, interfectorum Regum exemplo territi, in tempore venite ad fœdus obsequiosum^h. Verum non de Davide, sed de Messia, sermonem esse antè notatum est; [quod sic probatur.] 1. David est qui hortatur, *Osculamini filium*: de alio ergò loquitur, non de se ipso. 2. Ipse David Messia hujus vinculis acquiescit, aliisque suo exemplo ad obedientiam excitat. 3. Osculum hîc (sicut & 1 Reg. 19. 18. Job. 31. 27.) comprehendit religiosam venerationem, quia subjungitur *servituti Deo debitæ*, ceu cultus ejusdem generis; occurrit iræ Divinæ vindicatricis justitiæ; includit fiduciam religiosam, directæ est ad æternam beatitudinem, &c.ⁱ. 4. Ostendere nequeunt in Sacris Literis alium præter Messiam qui absolutè *וְשָׁן* *וְשָׁן* filius nominatur^k. *וְשָׁן* Chald. (pro *וְשָׁן*) filius^l, occurrit Esdr. 5. 1, 2^m. item Prov. 31. 2ⁿ. Dan. 3. 25. & 5. 22°. Et sic exponunt AE. & Kafvenaki inter Ebræos P. 5. Hic antè *Filius Dei* nominatur, [v. 7.] 6. Ratio [nomini filii] inest, cur Reges se coram eo debeant humiliare^q. [Alii *וְשָׁן* aliter vertunt.] *וְשָׁן*, sed legendum, *וְשָׁן*, Ag. in G. K. in Riv. i. e. eum qui aliis præfertur^r:

electum, i. e. Regem, ut 2 Sam. 21. 6^t. Al. *purè*, Sym. † K. in Mu. in D. vel *purum*, Coc. K. in Riv. sive innocentem. Utrumque convenit Christo^t. Hic *וְשָׁן* electus, Esa. † Riv. 42. 1. 1 Pet. 2. 4. & *purus*; non tantum propriis peccatis vacat, sed & nostrorum nexu solutus est: *justus* dicitur Esa. 53. 11. 1 Joh. 2. 1^v. *Osculamini purum*, † Coc. i. e. me Davidem, qui purus sum, nec commerui ut me oppugnetis^x. Rectius Christum, auctorem omnis puritatis^y. David in hoc erat exemplar & typus Christi^z, cui hoc competit altiori sensu quàm Davidi^a. † Mu. ¶ *Nè quando, &c.* *וְשָׁן*] *Nè*, vel, *nè fortè, irascatur*, † Ham. Sy. P. Mo. &c. nempe Filius^b, cui *Pater dedit judicium*, Joh. 5. 27^c. Vel, Dominus, qui me Regem esse voluit^d. ¶ *Et pereatis, &c.* *וְשָׁן*] [Variè reddunt.] *Et pereatis viâ*, Mo. V. i. e. propter viam, h. e. propter vestrum vivendi modum^e. Vel, in *viâ*, † V. Mu. Sy. P. JT. Pi. Gej. A. i. e. in medio cursu conatum hostilium vestrorum^f, antequam scopum contingatis^g. † Pi. Mu. Subitò, in itinere vestro^h, dum actiones vestras moliaminiⁱ. Ellipsis *וְשָׁן*, ut v. 7. *וְשָׁן* pro *וְשָׁן*. Ità Num. 12. 5. Ps. 44. 3ⁱ. Vel, *quoad viam*, Coc. Vel, *Nè viâ vestra pereat*, ut Psal. 1. 6^k. i. e. Nè ratio vitæ vestræ damnetur^l. Nè quicquid habetis pereat^m. *Perire viâ*, vel *viâ*, dicitur, ut Latinis, *sparsa comas, laniata genas*, &c. K. hîc, *Viâ pereunte ipsi pereunt quoad viam*. Sic Hebræis, *laceri vestes*, 2 Sam. 13. 31. *tecius peccatum*, Psal. 32. 1. *querens defluens folia*, Esa. 1. 30. & Deut. 32. 28. *gens periens consilia*, i. e. perditis consiliis, vel, *cujus consilia pereunt*. Ità hîc, *nè pereat viâ*, i. e. Nè deserat Deus vos gratiâ & curâ suâ, &c. & permittat vos vestris consiliis, ut impingatis & corruatis; ut Esa. 8. 15ⁿ. Al. *Nè amittatis viam*, Ch. in Ham. † Coc. Ità *וְשָׁן* primariò sumitur^o. *Nè vestras res perdati*, Ca. † Ham. *Nè pereatis de viâ justâ*, o. Æth. de viâ gratiæ & vitæ æternæ, de felici vitæ instituto. *Via* vitæ institutum & ratio, per metaphoram^p. *Nè pereatis de viâ*, Ti. M. Mar. Ang. Ham. A. *Tolli de viâ est*, perire^q. Nè eretis, & viam rectam amittatis, nescientes quòd vaditis^r. † A.

13. *Cum exarserit, &c.* *וְשָׁן*] *Brevi exardescet furor ejus*, Ti. *Ilius irâ protinus incensâ*, Ca. *Cum exarserit* (vel, *Nam exardescet*, Coc. ex Ch. & Sy. fim. Mu.) vel *paululum*, sive *minimùm*, Mo. Ch. JT. Pi. P. Sy. (vel, *brevi*, citò, *derepentè*, Coc. Ar. V. o. Æth. Gen. Gej.) *irâ*, sive *furor*, ejus, P. Mo. JT. Pi. *וְשָׁן* est *וְשָׁן* *וְשָׁן* taxativum. Valet *parum*, per ellipsin *וְשָׁן*; ferè, ut Psal. 73. 2; *brevi*, ut hîc, & Psal. 81. 15. Cant. 3. 4. Esa. 26. 20^r. Post *paululum*, Gen. citius^s. † Coc. quàm hostes hi imaginati sunt^t. Sed *וְשָׁן* etiam ad quantitatem pertinet, *cum paulum*, sive *tantillum*^u. Amplificatio à minori. Heb. secundum modicum^v. *וְשָׁן* *parum*, exiguum: *וְשָׁן* quasi *parum* est, vel fuit; ut Gen. 26. 10. *quàm facile cubasset*, &c. & Psal. 73. 2. *quasi parum quòd nutissent*, &c.^x. Significat hîc effectum hujus iræ adeò promptum esse, ut, si vel *paululum* ardeat, consumptura est omnes inimicos^y. *Ira ejus*, non hominis meri, de quo dici posset, *Quid faceret mihi caro*? sed Filii Dei, &c.^z. ¶ *Beati omnes qui confidunt* (vel *sperant*, P. Ti. Sy. V.) in eo; ità Mo. M. &c. in eum, Ti. *וְשָׁן*] Acclamatio^a. Epiphonema, per quod solet David Psalms suos concludere^b. *Beatitudines omnium sperantium*, vel *confidentium*, in eo, Gej. *Beati qui se recipiunt ad eum*, JT. Pi. tanquam ad arcem ubi tuti sint^c. *וְשָׁן* propriè sign. recipere se^d, ut pulli sub alis gallinarum^e: unde in eo confidit & sperat^f. [Hoc accipiunt,] 1. De Deo: q. d. O felices quotquot Deo confidunt, nec ei quicquam repugnant! & o vós infelices, nisi Deo servieritis, & Filium venerimini^g! 2. De Davide. q. d. Beati qui fidei ejus Regis (i. e. meæ) se permittunt^h. Hortatur vicinos Principes ut Davidem accedant, ab eo protectionem petentes, & cum eo fœdus ineuntesⁱ. At ipse Calvinus, etsi de cætero in Psalms hujus detorsione valde Judaizans, agnovit *hæc non nisi per enormem impietatem ad Davidem referri posse, quia in solo Christo, non in Davide, spes & fiducia collocanda. Maledictus est qui confidit in homine*, Jer. 17. 5. adeoque qui alios in se confidere jubet; maxime qui in eo etiam beatitudinem ponit.

ponit omnium, si in se confidant. Ut in solo Deo fiducia ponenda, ita in Deo solo beatitudo querenda est, cui confidere, salus vera atque unica est. Jejuna est illa Judaeorum glossa, quasi confidere sit fidei Regis se permittere, confundens Tabulae secundae munia cum officiis primae. 3. De Messia, ut ex superioribus satis notum est: de eo enim immediate actum erat. Nonnulli ex Rabboth hunc Psalmum exponunt de Gog & Magog, & de Messia futuro, qui erit Unctus Domini: & hoc etiam manifestum est. Qui confidunt in eum, & expectant redemptionem, illis lux oritur. Fortissimum hoc est Divinitatis Messiae argumentum: is namque quem osculari debent Reges, ne irascatur, est idem ipse in quo etiam debent confidere, ut felicitatem consequantur. Confer Prov. 30. 5. item Ps. 12. & 7. 2. & 16. 1. &c. Bene Chaldaeus; Bene sit omnibus qui sperant בְּיְהוָה in verbo ejus, seu בְּיְהוָה לֹדֶגֶר. Illi tantum Judaeorum qui ad Christum, vel ejus jussu ad montes, confugerant, evaserunt ex illo per Romanos excidio. Merito ad Christum confugimus; ipse est via & vita, Joh. 14. 6. rupes salutis, Psal. 95. 1. lapis anguli, Psal. 118. 22. cui credendum, Esa. 28. 16. Christo mirè congruit verbum מִצְוָה: Hic enim congregat filios suos instar gallinae, Matt. 23. 37. Hic est umbraculum nostrum, Esa. 25. 4. Vocabulo fidendi explicatur verus modus exosculationis antè requisitæ, nempe per fidem, quâ in eum, tanquam salutis authorem, recumbimus. Beatitudo est in sola in Christum fiducia: Non est in alio salus, Act. 4. 12. Beati ad cenam—agni vocati, Apoc. 19. 9. Non de temporali, sed æterna, beatitudine hic sermo est, quia opponitur ea æterno interitui, & iræ Messiae seu Judicis, Joh. 5. 22. 2 Thes. 1. 8. per quam pereundum est omnibus qui in eo non confidunt, Joh. 3. 15. Porro, Christus hanc prædicationem executus est, Matt. 5. 3. 4. 5. 6. & 11. 28. Ex dictis apparet, etsi quædam partes Psalmi Davidi adaptari possint, tanquam typo, propriè tamen totum Psalmum ad Messiam pertinere. Particula omnes, 1. ostendit neminem frustrari hoc sine qui in Christum credit. 2. Excludit διαστολή distinctionem, [intelligit, forsitan, Judaeorum & Gentium,] & περιστολή neque enim Deus ad gratiæ impertitionem externa opera spectat; Rom. 10. 11. 12. Gal. 3. 26. &c. Notandus insuper hic stylus & loquendi modus, Beati sunt, &c. h. e. prophetica dialecto, vos peribitis. Sic Apoc. 14. 13. Beati mortui, &c. ut exprimat gravissima judicia viventibus imminencia. Sic Matt. 23. 39. donec dicatis, Benedictus, &c. i. e. donec de vobis ultionem sumam. Finis [hujus Psalmi] ad caput [five initium prioris Psalmi] redit, illud nimirum, Beatus vir qui non abiit; quâ ratione antiqui hos duos Psalmos in unum compingebant. Psal. 1. beandi hominis qualitas, hic beatitudinis causa, describitur.

PSALM. III.

1. **P**salms; ita JT. Pi. Mu. Coc. מִזְמֹר] Canticum, Mo. Gej. Cantio, Cā. Oda, seu Carmen, Ti. V. Nam eruditus Psalmus significat sonum citharæ. Canticum, eleganter, quasi concisum, resectis redundantibus; à radice מִצְוָה præscidit, item cecinit, quia cantus est præcisio vocis. מִזְמֹר, מִצְוָה, est canticum aptum ad canendum; שִׁיר, מִזְמֹר, canticum quodvis scriptum vel dictum; מִזְמֹר, מִצְוָה, est modulatio vocis artificiosior. Sunt igitur hæc sibi subordinata, & cum junguntur שִׁיר & מִזְמֹר, tantum pro pleniori locutione habetur, q. d. מִזְמֹר מִצְוָה, aut מִצְוָה מִזְמֹר, quia scilicet est שִׁיר quod non est מִזְמֹר; & מִזְמֹר, seu מִצְוָה, canticus, (ut avicularum,) qui non est שִׁיר. מִזְמֹר hic non strictè, sed latè, sumi videtur. Nam מִצְוָה Sy. & Ar. & Talmudicis generaliter musicam sign. Vide Sy. ad Matt. 9. 23. Omnia instrumentorum genera quæ recensentur Dan. 3. vocantur מִצְוָה. Puto שִׁיר & מִזְמֹר in hoc libro promiscuè usurpari. David; ita Ti. Mo. Mu. Gej. JT. Pi. V. מִזְמֹר] Davidi, Mu. Gen. 7. aliis articulus dativi casus, nominibus propriis & possessio-

tem designantibus præfixum, genitivum indicat. Vel, Hebraismus est, quomodo Galli dicunt, le livre à Pierre, i. e. liber Petri. Semper reddunt per dativum, ut doceant secus hic fieri quàm in humanis, ubi idem est scriptor & auctor, hic autem scriptor est David, auctor S. Spiritus; Psalmus Davidi, sub. datus, vel dictatus, à Sp. S. qui Prophetis & Apostolis non modò rem, seu doctrinam, sed verba ipsa, dictavit, se accommodando tamen stylo & modo dicendi singulorum. Sic Evangelium, non Matthæi, sed, secundum Matthæum, cujus scilicet hic scriptor sit, non auctor. Alii, Davidi inscriptus: Al. de Davide, vel, in Davidem, Q. in Ma. Ab alio factus illi oblatus est. Verum hos refellit idem titulus Psal. 110. 1. מִזְמֹר, quem tamen Psalmum Christus Davidi ascribit, Matt. 22. 43. Nota genitivi, & quidem auctoris. Sic etiam 1 Sam. 14. 16. speculatores מִזְמֹר Saul; & Hab. 3. 1. Davidis, vel Davidi, promiscuè usurpantur, ut Jafderoth, 2 Reg. 11. 15. & Jafderoth, 2 Par. 23. 14; Lammagbualoth, & Hammagbualoth, Psal. 120. 1. & 121. 1. Ità, gladius Jehovæ, Jer. 47. 6. propheta Jehovæ, 1 Reg. c. 22. v. 7. & 2 Reg. 3. 11. Ità in Græco, discipuli tibi, Marc. 2. 18. & tui, Matt. 9. 14. eodem recidunt. Carmen quod cecinit vel scripsit David. Non quòd hæc dixerit [David,] sed quòd talia dicere potuit, luctuoso illo tempore. David aut composuit Psalmum hunc durante fugâ; aut argumentum ejus meditatus est; aut restitutus composuit, ut conveniret illi tempori. Cum fugeret; [sic omnes:] Plenius, quem cecinit cum fugeret, JT. Coc. מִזְמֹר. In fugere ipsum: tranlit in naturam adverbii. A facie Absalom. Ità P. o. Gej. &c. i. e. propter Absalom. Id sign. מִזְמֹר Gen. 7. 7. & מִזְמֹר eleganter redundat, ut Gen. 1. 2. Quod scilicet eum ille persequeretur. Al. metu Abs. JT. 2. Quid multiplicati sunt, &c. מִזְמֹר pro מִזְמֹר, Ad quid? Cur? Quare? quo meo malo merito? quam ob causam? Vel, Quam! Gen. JT. Mu. G. Ut! Coc. Quam! Gej. Gen. pro מִזְמֹר. Cum admiratione conqueritur. Perquam multi facti sunt, V. 40 מִזְמֹר, vel copiosus, fuit, vel in quantitate, vel qualitate. Innuitur hostium vel numerus; vel robur, calliditas, eminentia. Absal. omnes ferme in suas partes traxit. Insurgens adversum me [Sim. omnes.] cum מִזְמֹר constructum hostilem notat incursum, ut Jud. 9. 18. Crescit oratio, q. d. Unus coetus post alterum, una Tribus post alteram, insurgit, &c. מִזְמֹר est, stare super aliquo, more triumphantis, qui alterum dejecit; ut Job. 19. 25. collat. cum 1 Cor. 15. 25. q. d. Regno me ipoliant, & mei loco regnant, vel ipsi, vel quibus favent ipsi. 3. Multi dicunt anima mea] Id est, mihi: Synecdoche. Vel, anima, emphaticè; q. d. Verba hæc non tantum aures feriunt, sed ipsam animam penetrant. Dicunt (i. e. cogitant; sic se mutant animantes,) de anima mea, Mu. P. JT. Pi. V. A. &c. i. e. de me. Anima, pro persona, ut Esa. 46. 2. Amos. 6. 8. collat. cum Gen. 22. 16. Sic sumitur Genes. 20. 2. & 26. 7. Psal. 91. 11. & 2 Sam. 11. 7. Sic & 1. 7. Nec est nota hic tertii casus. Vel, de vita mea. Non est, &c. מִזְמֹר. Non est salus (vel auxilium, Gej. redemptio, Ch. ulla salus, JT. Pi. A. Vox ulla latet in forma vocabuli,) isti (nempe animæ, nam מִזְמֹר est generis communis,) in Deo, JT. Pi. o. &c. scilicet residua, Gej. מִזְמֹר foem. cum duplicata litera; vel, ad elegantiam; vel, ad roborandam significationem; ut Jon. 2. 10. Ità מִזְמֹר maxima angustia, Psal. 120. 1. & מִזְמֹר, Psal. 63. 8. Vide & Psal. 44. 27. & 92. 16. & 94. 17. & 125. 3. Job. 5. 16. Sensus est, nullum ei auxilium, non modò præclarum & notabile, sed nec mediocre: negat illi omnes auxilii modos & species. (constructum מִזְמֹר) coheret cum sequentibus, & negat totam speciem; ut Gen. 20. 11. nullus timor, &c. Prov. 21. 30. מִזְמֹר, nullum consilium, &c. Nulla ei salus, neque in hoc seculo, nunquam regno restituetur, neque in futuro, propter peccatum cum Bethsabe: poena hæc illi divinitus immissa est. Selab. Vox hæc solum in Psalmis occurrit, (idque 70 vicibus,) & in Habak. c. 3. v. 3, 9, 13. Magna hic varietas.

varietas. Q. Non ponitur significativè, sed tantum ad suppleendum modulamen cantus. Est tantum nota quæ musicæ inservit. Probatur. 1. Ideo nusquam nisi in canticis occurrit. 2. Ideo Vulg. & Ar. & c. hanc vocem omittunt in versionibus suis, in quibus metri ratio perit. 3. Hinc & c. [& Sym. & Th. in D.] vertunt, *ἡ δὲ ψαλμὴ* quod Suidas vertit, *mutationem cantus*; alii autem, *cujusdam musica varietatis exordium*. Sed huic obstat, quod Psalmos sæpe concludit; & quod ter in hoc brevi Psalmo occurrit. Alii, *pausationem spiritus*; alii, *rhythmum distinctionem*; alii, *sensus exordium*. Mihi videtur quod musica tantum nota sit, sive *divisionis*, ad prolongandam vocem, ut vult Kirch. sive, ut alii plerique, *elevationis*, & c. Est hæc vox nota elevandæ vocis in cantu; à *לָעָלֵי* elevavit; quasi *Selah* pro *Sellab*. Unde Judæi in locis his decantandis una cum corpore vocem attollebant; eoque signo mentes suas & aliorum excitabant ad attentiores contemplationem istorum quæ canerentur. Vox *Selah* monebat, vel cantores, elevandam hic esse vocem; vel lectores, quod ibi Psalmista mentem elevavit. Sign. cantum intendendum; quod modò in mœrore, modò in gaudio, fit. Signum erat vocis, & animi maxime intendendi. Sed & nos quoque, cum res aliqua exigit auditoris attentionem, exclamare solemus. Talis erat hæc exclamatio; ac si sic exclamet, *O grâvem calamitatem meam*. Mihi videtur nota non tantum musica, verum etiam exclamationis & attentionis, ut tunc mens elevetur: q. d. O magnam blasphemiam! an sic licet providentiam Dei in dubium vertere? Vel pausa hæc erat, in qua tunc instrumentum pulsaretur. Est nota pauzæ & attentionis animi, à *לָעָלֵי* stravit; ut sit *sternenda & remittenda vocis in cantu indicium*, ut præcedentia verba melius considerentur. JT. accipiunt adverbialiter, quasi esset *לָעָלֵי* cum elevatione, h. e. elevatè, excellenter; & construunt cum verbo aliquo præcedente, varièque exponunt; ita tamen ut semper excellentiam aliquam notet. *Selah*, ad verb. *לָעָלֵי*, i. e. *summe, maxime, vehementissime, potentissime, excellenter*. Hic locus postulat exponi, planè; alibi, *maximè*. Alii reddunt, *ita est, verè, Amen*. Quod probant ex Judæorum, tum epitaphiis, v. g. *Anima ejus sit ligata in celo, Selah*; tum precibus. Tres voces sunt quibus Ebræi suis felicitatem precantur, *לָעָלֵי*, *לָעָלֵי*, & *לָעָלֵי*. Sed adhuc manet dubium, cur non extra carmina occurrat eo in sensu. Ch. Hi. Aq. & Thalmud. est genus asseverandi, quo jam dicta æterna esse pronuncientur, *in æternum, in secula, semper*. Huic favet, quod in clausulis librorum Ebræi pium hoc votum adjicere solent, *לָעָלֵי* *אמן*, *Amen in æternum, in sempiternum & in secula*; quod abbreviatè scribunt *אמן*. Vides idem esse *לָעָלֵי* & *לָעָלֵי*; quanquam fortassis ibi, & in Scriptura, *לָעָלֵי* finem significet; ideòque. ut passim *לָעָלֵי*, ita & *לָעָלֵי*, Habak. 3. 13. *עֵלֵינוּ*, verterunt: Et hinc in Psalmis *לָעָלֵי* reddiderunt, quod reddunt, vel, *commutationem metri, vel, & c.* [ut antè notatum:] quæ omnia finis quandam connotationem habent, ut sensus sit, finiri ibi cantum, aut rhythmum, novumque esse inchoandum.

4. Tu autem, *לָעָלֵי* Et tu, Mo. Mar. En tu, M. Sed tu, Gej. sim. Ca. Mu. & c. adverbativè sumitur, ut Gen. 3. 3. Psal. 64. 8. Prov. 2. 22. Tu, contrà quàm illi putant ac dictitant. Susceptor (vel adjutor, Sy. Ar.) meus; ita o. Æth. *לָעָלֵי* Clypeus, vel scutum, (vel protectio, M.) es pro me, P. Ti. V. Mo. A. & c. vel, circa me, Mu. JT. Pi. A. *לָעָלֵי*, usque ad, *לָעָלֵי*, præ, ante, circa, ut Gen. 20. 18. circa uterum; sic *לָעָלֵי* Psal. 139. 11. Tu defensor vel tutor meus, corpus quasi sepiens vel claudens; à *לָעָלֵי* sepsit, texit. Gloria mea i. e. Vel, 1. qui mihi das gloriandi materiam, ob crebra tua beneficia. Vel, 2. Tu veram (etiam in fuga) gloriam mihi confers, contra hostium calumnias & ignominiam. Meton. effecti pro efficiente, ut Psal. 27. 1. Confer Gen. 45. 13. Vel, 3. Tu author (& vindex) gloriæ meæ, quam in Regno habeo; te vindice nititur. A te spero gloriam, h. e. victoriam de hostibus. Vel, 4. Tu potes mihi dignitatem pristinam restituere. Vel, 5. Tuam gloriam quero,

& secundum voluntatem tuam regno; cum hostes me dejicere quant, non ut Deus glorificetur, sed ut ipsi gloriam habeant. Exaltans caput meum] h. e. Me tristem & præ dolore dejectum lætum & alacrem reddis; liberas me è periculis; securum me facis ignominia & periculorum; facis me plenum spei & fiducia. Erectio capitis signum est tranquillitatis & fiducia; ut, contrà, dejectio capitis signum est tristitiæ aut pudoris. Vide Gen. 4. 7. 2 Sam. 2. 22. Job. 11. 15. Luc. 18. 13. Alii sic, Me adjuvas, nè succumbam ponderi afflictionis. Alii, Ad dignitatem me eveheas. Tanta fecunditas metaphorarum linguæ.

5. Clamavi, *לָעָלֵי* Clamabam, h. e. quum elamarem. Heb. *clamabo*, sed est enallage. Clamo, nec unquam cessabo clamare: Futurum sæpe notat continuum actum, & omnia tempora designat. Clamare soleo; nam fut. esse nequit, cum sequatur præter. *exaudivit me*. Clamare, & c. est, opem Dei implorare. Exaudivit me; ita Pi. Gej. P. *לָעָלֵי* Et respondet, vel respondit, mihi, JT. Pi. Hoc est, interrogationi seu petitioni meæ; vel, respondere solet mihi. Nam (ut) sit causale, ut Psal. 60. 13. Da—auxilium—quia (ad verb. *וְיָנִי*) vana est salus hominum, ipse aliàs exaudivit me. Vel, exaudivit, pro, exaudiet: Utitur præter. pro fut. quod certus esset se exaudiendum, & quod res futuræ Prophetis perinde essent ac si præterissent. Respondere hic, pro adnuere & exaudire. q. d. Certò scio quod me exaudiet. De monte sancto suo i. e. Vel, i. de coelo sublimi, sanctitati tuæ dicato; ubi in tua sanctitate & gloria infides, inter Angelos quos tibi sanctificasti. Vide 2 Par. 2. 8. Esa. 66. 1. Ità Psal. 5. 1. Vel, 2. de Moria, ubi traditione receptum erat exstruendum esse Templum, licet nondum factum sit. Vel, 3. de Sione, ubi tunc Arca De propitiatoris super Arcam, unde se exauditurum invocantes pollicitus fuit Deus. Erat enim illud typus Messia, per quem habemus unionem & communionem cum Deo. Exclamatio: q. d. O rem Deo acceptam, cum fiducia ipsum implorare. 6. Ego dormivi, *לָעָלֵי* Cubui, vel decubui, Pi. Gej. Mar. Mu. dormituro. Jacui, M. Et soporatus sum, *לָעָלֵי* Et dormivi, vel, dormio, JT. Pi. Gej. Mu. Cor meum obstructum fuit anxietate & timore. Dormivi securè, fretus tutelâ Dei. Somnus summam tranquillitatem indicat; nam curæ & timores somnum adimunt. Verti hæc possunt per futura, *Accubabo, & dormiam, & expergiscar*; q. d. Ego, cujus caput tot hostes petunt, ubi opem à Deo petivero, securus dormiam. Includit hic somnus & Divinam defensionem in somno. Confer 1 Sam. 26. 15. Et exsurrexi, *לָעָלֵי* Expergescei me, vel, expergescitatus sum, JT. Gej. & c. somno sc. iusto percepto; mente placidâ, non perturbatâ, ut solent anxii. Vel, evigilavi ab anxietate mea. Alii hæc metaphoricè accipiunt: Ego sum gravi persecutionum quasi somno oppressus; at ex illo emerxi, & quasi evigilavi. Alludi putant Justin. & Arnob. ad Christum dormientem, i. e. mortuum, & Divinâ potentiâ resurgentem. Ejus enim personam & typum passim David gerit. Potes hæc & per præsens vertere, *Cubo, & dormio, & expergiscor*. Suscepit me, *לָעָלֵי* Sustentat (vel sustentat, V. Malim, sustentabat, quia præcesserunt præterita,) me, JT. Gej. manu quasi apprehendens me. Potes vertere, suscepit, vel, suscipiet, vel etiam, suscipit, nam fut. pro præter. & præter. passim usurpatur. In una sententia sæpe & præter. & fut. ponuntur. Nam quæ futura secundum tempus, secundum scientiam prophetantium pro factis habentur. Adde hoc fieri ex linguæ usu, ad significandam actus continuitatem, & promissionum certitudinem.

7. Non timebo milia, & c. *לָעָלֵי* Amyriadibus, JT. Pi. Gej. five decem millibus, M. Mo. Mar. V. i. e. populo innumerabili. A legionibus, Ca. Numerus certus pro incerto. Non timeo, & c. Pi. vel, timui, & c. Hic se David in spem erigit. Circumdant me, *לָעָלֵי* Qui circumquaque, vel in circuitu, posuerunt, five locaverunt, (sub. vel, se, M. Mo. A. vel, retia, Q. in Mu. vel, castra, seu pugnam & bellum, P. Mar. A. Mu. ex AE. & K.) contra me, P. Mo. & c. Al. quas [nempe myriades] circum ponunt, vel disposuerunt.

rint, metatores contra me, JT. Pi. Qui circumdant me & insurgunt adversus me, Æth. Quæ undiquaque obsident me; וְיָשׁוּבִי reciprocè accipio, ut Job. 38. 11. הִיכָרְשִׁי manebit litus in elatione fluctuum; & Job. 10. 20. Efa. 22. 7. וְיָשׁוּבִי ponere, pro, ponere bellum, seu castra, ut Efa. 22. 7. Sic utuntur Latini voce tendebat. Virgil. —ferus hic tendebat (castra intelligit) Achilles P. Ovid. epist. 1. Illic Æcides, illic tendebat Ulysses 9. Similis ellipsis in וְיָשׁוּבִי servavit, sub. itam, Psal. 103. 9. LXX rectè, σὺν ἡμῶν ἐστὶν οἱ ποιοῦντες, qui simul ponunt super me, scil. manus suas, h. e. invadunt me. Sic Act. 18. 10. ἐδὲ ἐκ τῶν ἐμῶν οὐκ οὐκ, nemo imponet tibi, sub. manus, &c. *

8. Exsurge, Domine] Instar strenui militis auditâ tubâ, erige te in pedes, accipe arma, collige vires †. Ac si Deus hæcenus otiosus fuisset spectator miseriæ Davidis: & fortè alludit ad formulam illam Num. 10. 35. ¶ Saluum me fac] In isto periculo. Eripe ex angustiis, & felicitatem pristinam redde: utrumque enim וְיָשׁוּבִי includit. ¶ Tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa] Ità o. Æth. sim. Ar. Sed suspicor olim fuisse in Græco μάχης, quod postea corruptum in μάχας. Verum μάχας nusquam legitur, sed μάχας, quod Hesyc. & Phavor. malas sign. Nec legebant o. & Ar. & Æth. sine causa, sed ita locum paraphrasticè reddebant: Quid enim aliud est adversari frustra, quàm ex oppositione nil lucrari, sed constanter in fugam cum ignominia conjici? & hoc intenditur in illa phrasi, percussisti maxillam *. ¶ Quia, vel nam, percussisti (hæcenus, Gej. vel, percussisti, Pi. percussisti, vel, ut percussisti, V. vel, percutere soles, Gej.) omnes hostes meos (Saulum primum, deinde progeniem ejus, ipsorumque sectatores †,) in maxilla, P. Pi. vel, ad (sive in, Ti. V.) maxillam, Pi. super genas, Ch. maxillam, JT. Gej. Hoc verbum duos asciscit accusativos, sicut וְיָשׁוּבִי, &c. *

Notat autem hæc phrasis supplicii, 1. Severitatem, sive gravitatem. Hinc enim dentes qu. diffiliunt. κόλασις graves denotat injurias. Vide Job. 16. 10. Thren. 3. 30. Mic. 4. 14. confer Efa. 3. 15. 2 Cor. 11. 20. & 12. 7. item Matt. 5. 39. Luc. 6. 29. 2. Contemptum & ignominiam; ut docent Mic. 5. 1. & Joan. 19. 3. †. & 1 Reg. 22. 24. Joan. 18. 22. Act. 23. 2. ¶ Hic notat partem illam faciei ubi dentes consistunt, & cui infligi solent colaphi. Verum incitè recentiores vertunt, in maxilla: Nam est apocope poet. וְיָשׁוּבִי pro וְיָשׁוּבִי; ut וְיָשׁוּבִי pro וְיָשׁוּבִי ostium, Ps. 141. 3. & וְיָשׁוּבִי pro וְיָשׁוּבִי solium, Exod. 17. 16. Vide quid sit incitiam & temeritatem habere ducem, & veterum sapientiam antè damnare quàm intelligere. [Hæc Genebrardus, pro solita ipsius audacia & convitiandi libidine; quem idcirco sic castigat doctissimus Muis.] 1. Videre debuerat Genebrardus quos incitiam & temeritatis arguit, nempe Chald. Sy. Aq. Sym. Eugub. Orig. Hi. Caj. Vat. Campensem, Clarium, Jansen. Titelman. &c. innumeròsque alios: nec negat Bell. aut ita legi in Hebræo, aut bonum hoc habere sensum. Nec Georg. Venetus dubitat versionem Vulgatam hic appellare mendosam. Quis nunc ista ferat in Genebrardo? [At statutum illi erat Vulgatam quæ jure quæ injuriâ defendere.] 2. וְיָשׁוּבִי positum pro וְיָשׁוּבִי gratis dicitur, & sine exemplo, nec unquam probabitur iis qui vel primoribus labris Hebræam linguam degustarint. 3. וְיָשׁוּבִי maxillam sine controversia significat Jud. c. 15. v. 17. 1 Reg. c. 22. v. 24. Job. 16. 10. &c. 4. Contextus ipse hanc significationem postulat, quia sequitur, dentes—contrivisti, cum polterius membrum in Psalmis eandem sententiam quàm prius soleat continere. [Itaque V. sic reddit,] Quia percussisti—in maxillam, id est, dentes—confringes; vel, ut percussisti—in maxillam, ita ut dentes eorum confringas: quibus confractis & comminutis conficere & concidere panem non poterunt, & ita interibunt. Istud significat concisum hoc dicendi genus. ¶ Dentes peccatorum (vel impiorum, sive improborum, JT. Pi. Gej. Mu. vel inquietorum, Mu.) contrivisti, וְיָשׁוּבִי Confregisti, JT. confringes, vel, ut confringas, V. confringis, Pi. sim. Ca. comminasti frustillatim, Gej. Ham. nam Dagesch intendit. Dentes, i. e. vires, sive potentiam; vel, nocendi vim. Metaphora de summo supplicio & ictu, à feris sumpta, quæ in dentibus summum habent robur, seque iis

tanquam armis tuentur. Est autem auxesis. Quid dico? percussisti? imò verò alapâ dentes excussisti & contrivisti, eosque prostrasti, ut me non possint devorare, sicut expetebant.

9. Domini est salus, &c.] Domini est salvare, & populo suo benedicere. Domini est servare populum, populi verò benedicere Domino. ¶ יהוה (dativo casu, i. e. penes Jehovaham, est salus, JT. Pi. A. Similes loquutiones, Sanctitas Domino, Exod. 28. 36. bellum Domino, 1 Sam. 17. 47. Terra Domino, Psal. 24. 1. Chald. A coram Domino est redemptio. Vel, Ad te pertinet salus. †. † autorem salutis denotat. Vi de Jon. 2. 10. simil. Apoc. 7. 10. Vel, Domini est salus, auxilium, &c. Ità Prov. 21. 31. item Apoc. c. 7. 10. ¶ Et super populum tuum] Vel, totum populum, h. e. super Israel, peculiariter tibi segregatum, Psal. 147. 20 †: vel, eos qui à partibus meis stant; hi enim verè populus Dei erant, non autem qui (jura omnia Divina & humana violantes) filii rebellionem adjuvabant. ¶ Benedictio tua] O Jehova, Pi. Sub. est, Pi. Coc. vel, sit, JT. vel, veniat, ex Prov. 24. 25. AE. Hoc epiphonemate iis bene precatur: similis formula exstat Psal. 129. 8. Ne populus cadat in bello. Est gratiarum actio cum δόξα, q. d. Tibi competit gloria plenæ salutis: vel, tanquam ad homines de Deo loquitur, ei gloriam reddens. Benedictio favor, & omnium bonorum copia.

P S A L M. IV.

1. [In finem]. Sim. o. Æth. Ab his pudet nos discere, cum de his inter Hebræos nihil constet. de iis quæ ad finem seculorum referuntur, h. e. ad tempora Christi; de vocatione Gentium & abalienatione Judæorum. Hæc inscriptio, pertinet ad futurum venire, i. e. seculum Messia, ut ex Talmudicis docet K. in præfatione ad Psalmos. Psalmus hic ad idem referendus est tempus ad quod præcedens. Opem Dei hic implorat adversus Absalomum: hortatur Principes Absalomicos ut se sibi subjiciant, quem Deus Regem fecit; suos autem, ut æumnas suas patienter ferant, & nè à Deo deficiant. In fine, spe æternæ vitæ, aut auxilii Divini, adversus imminentiâ mala seipsum erigit. ¶ Victori, sive Vincenti, P. Mo. Mar. M. ¶ est participium, à ¶ vicit. Ei qui arte musicâ alios superabat & vincebat, adeò ut illius artis dux & magister merito esset. ¶ Oda quæ canitur ob partem victoriam. Basil. ad Psal. 45. habet, ὁδὸν. Id genus erat cantilenæ quod canebatur victoribus. Sed id hymnorum argumentum sæpe refellit. Hi. Triumphale carmen. Al. Triumphatori, h. e. Christo. Forst. accipit pro ¶, infin. vel gerund. Ad urgendum, vincendum, triumphandum, scil. voce vehementiore, & concentu musico fortiore, quo cæteros vincerent. Sed potius participium est vel nomen participiale. Ad canendum, Ch. Magistro, sive Præfeto, cantorum, sive musicorum, V. Pi. sim. Gej. Ham. &c. vel, Præcentori, Mu. Magistro symphonie, JT. Ad verbum, Urgenti opus, ¶ est, præesse operi, urgere opus, 1 Chron. 23. 4. 2 Chron. 34. 12. ¶ est præpositus, in genere, 2 Par. 2. 2; 2. deinde, præpositus cantoribus, qui cantum eorum regebat. Ità sanè ¶ accipitur 2 Par. 2. 2, 18. & alibi. Sic dicebatur is cui committebantur Psalmi decantandi, aut ad cujus imperium Psalmi decantari solebant aut pulsari, qui musicâ alios vincebat: unde ex Hebræo vertas, Præfeto citharædorum peritissimo & excellentissimo. Ei qui cæteros excelluit, &c. P. V. Psalmus hic & similes à Davide publici juris facti sunt, nec privatim tantum à Rege, sed & publicè coram Ecclesia, cantari consueverant. Præfeto musicæ organice, vel, chori symphonici, Cal. Non contemnendum est, quod veteres RR. teste K. hunc Psalmum decantatum esse tradunt tribus generibus laudis, nempe וְיָשׁוּבִי וְיָשׁוּבִי וְיָשׁוּבִי. Ergo וְיָשׁוּבִי est species laudis, vel, quæ indefinenter & perpetuò nomen Dei celebratur,

lebratur, ex usu vocis [עָנַן] quā aeternitatem denotant; vel potius, quā robur five potentia Dei (quod per עָנַן significatur 1 Sam. 15. 29.) decantatur. Itā, me iudice, 1 Par. 15. 21. ubi intercantorum officia receperunt qui constituti erant [עָנַן], i. e. ad illud laudis genus tractandum quo vincens Dei virtus extollitur, prudentissime Vulg. canebant epinicion. Nec aliud voluere o. per עָנַן ad roborandum, carmine enim Deum roborat qui robur ejus praeedicat; sicut eum sanctificat qui sanctum eum praeedicat. Itā עָנַן erit Cantor qui epinicion Dei decantabat. Adde quod RR. verbum עָנַן usurpant inter ea quae celebrationem Divini nominis exprimentur. Sed facile conveniunt hae sententiae, siquidem talis cantor laudum Divinarum praefectus ceteris sine dubio fuerit: prior tamen explicatio simplicior. [Al. sic;] עָנַן pro עָנַן, in aeternum, five in perpetuum, q. d. Psalmus datus cantori jugiter psallendus. Itā Saadias, quem Hebraei [עָנַן], h. e. excellentem, nominare solent. Sic in Jalkut; Qui (scilicet Psalmus) convenit in aeternum ei cuius [עָנַן], h. e. victoria seu triumphus, est in aeternum. Hic titulus Psalmis 55 praefigitur, quos etiam insigniores esse indicat. ¶ In carminibus, [עָנַן] (vel super, Belg.) Neginoth, P. Mo. Mar. in Psalmis, o. fidium, vel, in fidibus, JT. Pi. Ca. in melleis, M. Coc. super musica instrumenta, Ham. Ad verb. pulsationibus, i. e. canticis seu laudibus cum instrumentato. In pulsationibus, Pi. Gej. i. e. in iis instrumentis quae pulsu sonant, (digitorum vel plectri, ut cithara: nam sunt alia quae sonant flatu; ut fistula. Hae melleae vocant, illa [עָנַן], seu xpsa. ¶ [עָנַן] est, pulsare manu, 1 Sam. 16. 23. & 18. 10. &c. Sed quale instrumentum hoc fuerit nescitur. Hebraeis omnia hic incerta. Q. (ut AE.) volunt esse initium carminis, ad cuius tonum hic Psalmus erat decantandus: alii, (ut K.) nomen instrumenti. Vox hae in regimine posita est, (Praefecto pulsationibus,) licet ב praefigatur. Sic Jud. 8. 11. [עָנַן] habitatores in tentoriis, &c. ¶ 2. Cum invocarem, [עָנַן] In clamando me, V. Gej. i. e. Dum clamo, V. Quum invoco, P. sim. Pi. V. &c. ¶ [עָנַן] hic notat tum orantis periculum, tum precum vehementiam. ¶ Exaudivit me. Itā o. Ar. Eth. Legerunt [עָנַן], pro [עָנַן], haud incommodo profecto sensu; q. d. Deus, qui me invocantem semper exaudivisti, miserere mei, &c. ¶ Imperat. est, ut Psal. 27. 7. Exaudi me, P. Mo. Mu. Mar. Gej. q. d. Noli diutius differre auxilium, sed jam succurre; juxta Esa. 58. 9. Exaudisti me, Sy. Responde mihi, Pi. A. responso reali, & me libera. ¶ Deus iustitiae meae. Justificator mi, seu, autor iustitiae meae: aut potius, innocentiae meae testis, qui nōsti me nullā injuriā affecisse Absalomum; vel Saulem, qui me infirmulat affectati Regni, atque infidiarum. Iudex & vindex iustitiae meae. Loquitur autem de iustitia causae quam tunc agebat, non personae; neque enim se cum Deo, sed cum hostibus, comparat. Proferens ut meridiem iustitiam meam, Psal. 37. 6 P. Vel, Tueris me propter innocentiam meam. Deus mei juris, meaeque causae defensor adversus hostes. ¶ In tribulatione; sic o. Sy. Ar. Eth. [עָנַן] In angustia, Gej. Mu. P. Mo. in anxietate, M. in tempore angustiae, Ch. qui in angustia, Pi. sim. Tig. not. Quum essem in angustia, videl. propter Saulem. Vide 1 Sam. 19. & 23. ¶ Dum essem in arcto vel periculoso loco. Quando vel corpore vel animo redactus sum ad incitās. ¶ Dilatasti mihi. Itā Ch. Sy. Ar. o. JT. &c. Sub. vel, locum, Jun. Pi. Gen. Gej. vel, viam evadendi ex periculis. Eandem huius verbi ellipsin habes Gen. 9. 27. & 26. 22. & Prov. 18. 16. Mihi fecisti latam viam, per quam facile & sine periculo evaderem. ¶ Dilatationem fecisti mihi, P. Mo. Eduxisti me (nempe, e loco arcto in quem ab hostibus redactus sum, ut elabi nequeam,) in latitudinem, nempe, locum spatiosum. i. e. Me liberasti ex angustia, & exhilarasti. Alii, dilatasti, sub. cor, vel spiritum, i. e. relaxasti angustias cordis mei. In gaudio spiritus intra se dilatatur, in mœrore constringitur & arctatur. Porro, verbum hoc plerique exponunt in præt. ut David à priore experientia argumentum ducat. Sic cohæret; Invocantem me exaudi, qui toties jam oppresso mihi salu-

tis latam viam effecisti, meque in tuto collocasti. Sed t. Mu. malim præt. accipi pro futuro primo five imperfecto, dilata, ob duos imperativos antecedent. & sequent. Eadem hæc enallage temporum Gen. 33. 10. 1 Reg. 22. 22. Psal. 22. 22. f. [Al. sic;] Dilatasti, i. e. tam certo facies quasi jam factum esset. ¶ In 17 habet Dagesch, forte euphonicum. ¶ Miserere mei; itā Gej. Ca. Vi. ¶ Gratosus esto mihi, JT. sim. Pi. Gej. Non provocat ad suam dignitatem & meritum, sed ad unicam Dei liberalitatem. Meminit se in peccatis conceptum, adulterum, &c. fuisse. ¶ Exaudi orationem meam, ¶ Proprie, supplicationem meam, Gej. Pi. quam coram te tanquam iudice (five juris & æqui arbitro) facio. Vel, appellationem, five interpellationem, five intercessionem, meam, quā te appello tanquam causae meae arbitrum. ¶ [עָנַן] est judicare, vel decidere, causas ob quas appellatio fit, 1 Sam. 2. 25. & [עָנַן] sunt iudices, vel arbitri, Exod. 21. 22. ¶ [עָנַן] a [עָנַן] iudicavit, seu iudicium exercuit; idque non solum sententiā dicendā, sed etiam exsequendā, atque puniendo fontem. Audire ¶ habet vim compositi (quo Hebraei carent) & exaudire. ¶ 3. Filii hominum, [עָנַן] Filii viri, P. Mo. Gej. Mu. vel virorum, JT. [עָנַן] & [עָנַן] collectivè capi possunt. Sic vocat potentes vel principes viros; quibus alibi opponuntur [עָנַן], filii hominis, vel hominum, Psal. 49. 3. & Prov. 8. 4. & Psal. 62. 10. O vos viri prestantes, Pi. vel principes, V. viri summæ dignitatis. Pauperiores solent magis esse pii, & ingenio ad Christum recipiendum promptiores. Alloquitur proceres Israelitas, qui cum Absalomo conjuraverant. Contra Davidem erant filii Saulis, contra Christum principes & sacerdotes. ¶ [עָנַן] notat virum strenuum ac fortem; vel, insignem & cordatum. David amico animo hostes compellat, sicut & Paulus Act. 22. 1. Ebertus tamen putat ironicè hæc dicta. Porro, [עָנַן] hic [עָנַן], ut in [עָנַן] filii hominum, i. e. homines, Marc. 3. 28. Apostrophe ad consiliarios Saulis. ¶ Usquequo gravi corde? Sim. o. Ar. Eth. sub. eritis? Gen. i. e. obstinato seu aggravato animo; ut Exod. cap. 7. vers. 14. pertinaciter me vexantes. ¶ [עָנַן] pro [עָנַן], legerunt [עָנַן] graves; deinde diviserunt [עָנַן] in duas voces, [עָנַן] (accipiendo ב pro כ,) & [עָנַן] quare, ut quid; quod Latinus expressit, graves corde? ut quid, &c. [Reliqui aliter vertunt.] Quousque gloria mea (sub. erit, five futura est, JT. Pi. Mu. Gej. V. ut Jes. 30. 3. Gej. vel, vertetur, Gej. ex Glas. Pi. vel, gloriam meam, P. Mo. Mu. vertetur, P. V. vel, conamini deducere, V. vel, ponetis, five collocabit, Mu. Gej.) in ignominiam? Mu. Gej. Quare gloria mea est in depressionem? Ch. in Coc. Gloriam suam appellat, vel, 1. Deum, five verbum Dei. Quousque Deum, decus meum, ignominia afficietis? Vel, 2. animam suam. Vel, 3. dignitatem Regiam, a Deo sibi datam, vel prænunciatam. q. d. Quousque moliemini adversum me eadem, ut Regno me spoliatis? vel, ut impediatis nē fiam Rex? Vel, Quousque me legitimum Regem de folio deturbatum [per Absalomum] contemnetis? Interrogatio [עָנַן], i. e. indignantis & reprehendentis; q. d. Non debetis itā agere. Carpit eorum pertinaciam, & malitiam insatiabilem atque interminatam. ¶ Ut quid diligitis, &c. itā o. Eth. [עָנַן] Diligitis, five amabitis, (¶ diligitis, Sy. quousque diligitis, Ti. Pi. Gej. Al. dilecturi estis, JT.) inane? five vanitatem? P. Mo. Ti. Sy. &c. i. e. rem inanem, five fallacem; quæ non est successura: frivola consilia & conatus: i. e. conatum opprimendi mei, & me Regno evertendi; quod non consequemini, Deo mihi consulente. Conjuratorem Absalomi: vel, etiam, fictas de me calumnias. Notat eos non peccasse ex inadyvertentia, sed amabant nequitias semel probatas. Illud quousque indicat, 1. tempus indultum viris vanis, &c.: 2. poenam eorum futuram; q. d. Non itā hoc vobis abibit, &c. ¶ Et queritis mendacium? [עָנַן] Quæretis, (¶ queritis, o. Sy. & sequimini, Ar. procuraturi, JT. Iterum repete, quousque, Heb. inquisituri, vel, quousque procurabit, Pi.) mendacium? P. Ti. Mo. &c. i. e. rem quæ vos fallat; calumnias de me iniquas; qualis illa 1 Sam. 22. 9, 10. quibus subditos (vel Saulem)

¹ Pi. Saulem ¹) mihi in fensos reddatis ^k. Vel, Absal. regnum, quod per fraudem occupatur, nec stabile futurum *. *Vanitas & mendacium eodem pertinent* ¹. Notant, vel, terrena; vel, idola, sive falsos cultus ^m. Opponuntur gloria: notant illa omnia quibus gloriantur contra Deum, &c. *Amare est affectus; querere est operis* ⁿ. *שקט, quasi sit indultus*. Dagesch intendit significatum ^o.

⁴. Et scitote; ita P. Mo. &c. *שקטו* Scitote itaque, V. vel, *At cognoscite, vel, agnoscite*, JT. Pi. Ca. sim. V. ¹ adversative sumitur, pro autem, ut Psal. 2. 6. & 64. 8. Prov. 2. 22. &c. Vel, valet *equidem*, ut Job. 19. 25. & 34. 14. 16. Psal. 73. 16 P. Aut subaudiendum, *Respicite, o nobiles Israel, & scitote* ^q. Studete hoc cognoscere. Opus Dei clarum est & evidens; sed quia homines oculos claudunt, opus est excitatione ut animadvertant, &c. Simul significat Deum hoc vel nolentibus monstraturum. Excurrit illis veterum &c. *¶ Quoniam mirificavit Dominus*; ita ^o. *וְיִמְרִיץ* Quod mirificavit, &c. Gej. mirum fecit, miris affecit beneficiis ¹. *וְיִמְרִיץ* idem sign. quod *וְיִמְרִיץ* per ⁸, *mirabilem effecit* ^v. Litera *וְיִמְרִיץ* Ebevi passim inter se permutantur *. Verba quæ *mirabile facere & separare* significant similia sunt, & significationes facile confunduntur. [Al. sic;] quod *segregavit*, sive *separavit*, sive *selegit*, Sy. Ar. P. Mo. V. Mar. Ti. M. Ch. Pi. vel, *separatim asseruit*, JT. Al. *insignem*, vel *eximium*, fecit; id sign. Deut. 28. 59. Psal. 17. 7. & *וְיִמְרִיץ* *segregatus, eximius fuit*, Exod. 33. 16 ². *Mirè segregavit*, cum indicio excellentiæ, ut Exod. 8. 22. & 9. 4. & 11. 7 [†]. *¶ Sanctum suum*, *וְיִמְרִיץ* *Pium* (vel *justum*, Ch. *bonum*, Ti. *sanctum*, ^o. Mu. Di. *electum*, Sy. *beneficium*, Pi. *miseri-* *cordem*, V. Mar. sub. *virum*, M. vel, *quendam*, id est, me, synecdoche gen. Pi.) *sibi*, P. Mo. M. &c. vel *suum*, ^o. Eth. Gej. *Affixum* ¹ *sibi* coheret, vel, ¹. cum nomine *sanctus*, vel *pium* ^b, & pronomen separatum hic ponitur pro affixo, ut Psal. 106. 44. *וְיִמְרִיץ* *in angustia eis*, i. e. eorum ^c. ¹ indicare solet genitivum possessionis. Posset etiam verti, *sibi*, i. e. in suum decus & gloriam ^d. Vel, ². cum verbo *segregavit* [†]; *separavit sibi*, scil. ad regni administrationem ^f. Nam Rex Dei vices ac personam in terris gerit ^g. Vocem *וְיִמְרִיץ* alii activè, alii passivè, reddunt ^h. [Priores jam notati sunt, posteriores sequuntur.] *Eum quem benigne accipit*, JT. *Beneficiarium*, i. e. qui ex mera alterius gratia afficitur beneficiis ¹. Vox Hebræa passivè accipitur, pro eo in quem misericordia exercetur ^k. Vox *וְיִמְרִיץ*, de homine usurpata relatè ad Deum, significat *exaltationem*, i. e. gratiæ vel favore à Deo affectum. Ita Psal. 16. 10. & 30. 5. & hoc loco. Hostes Davidis eum infamabant ut virum sceleratum & sanguinarium; quibus opponit electionem Dei, (quam vox *וְיִמְרִיץ* denotat,) & segregationem ipsius ad Regnum, & refert se ad illud testimonium Dei 1 Sam. 13. 14. & modestè se vocat *Eleemosynarium*, quem Deus ad hanc dignitatem ab imo gradu evexit. Confer Psal. 78. 70. & 89. 20 ¹. [Alii tamen activè exponunt.] Ut *וְיִמְרִיץ* semper sign. *justum*, sive *eum in quo est justitia*; sic *וְיִמְרִיץ*, *eum in quo est beneficentia* ^m. *וְיִמְרִיץ* est, qui exercet beneficentiam ⁿ; vel, qui crescit, sive excelsit, in virtutibus ^o. *וְיִמְרִיץ* est is in quo est *וְיִמְרִיץ*; jam *וְיִמְרִיץ* significat impensum amorem & studium boni. Tribuitur & Deo, respectu creaturarum, notatque immensam ipsius bonitatem; & hominibus, sive respectu Dei, sic notat amorem Dei, &c. sive respectu aliorum, & charitatem denotat. *וְיִמְרִיץ* semper activum est, & [†] *וְיִמְרִיץ* *וְיִמְרִיץ* notat P. *וְיִמְרִיץ* sign. eum qui misericordiam à Deo accepit, eamque, Dei exemplo, aliis præstat, Neh. 13. 14. Vide Psal. 136. v. 1 ^{*}. Porro, *וְיִמְרִיץ* *sanctum* hic intelligit, vel, ¹. collectivè, pro omnibus sanctis ^q. q. d. Deus pios aliquos, qui mihi favent, segregat à reliquis, qui vana querunt, & coram mundo glorificat ^r. Vel, ². seipsum; de se loquitur in tertia persona [†]; idque fortasse quoniam etiam Christo & piis singulis convenit ^t. q. d. Me selegit in Regem suum, quem misericordiâ suâ dignaretur ^v. Sensus versùs est, q. d. Ne putate me casu aut fato vobis datum in Regem, sed à Deo electum, & segregatum ex omnibus, & constitutum populi sui Regem, ut quem cognosceret cum erga se suumque cultum, tum erga homines, optimè affectum ^{*}.

⁵. *Irafcimini*; ita ^o. Sy. Ar. Eth. Coc. Gej. Mu. *וְיִמְרִיץ* Hypothetica Hebræorum formula per imperativum, pro, *Si irascimini* ^v. Imperat. pro subjunctivo: ut ¹ Gen. Nah. 3. 15. *וְיִמְרִיץ*, si numerosam te effeceris; Sirach. 30. 9. *collude cum filio*, i. e. si colluseris; Luc. 10. 28. *fac hoc*, i. e. si feceris ². Si, inquit, irascimini, & vobis ³ Gej. ex ægre est propter has calamitates ⁴. Potest verti, *Irafcimini* ⁵ Dolet vobis quod ego Regno destitor ⁶ [†] *Ægre fertis me*, adeò ignobilem, emeruisse, vel tamdiu prosperis gavisum successibus ⁷ [†] *Al. Irafcimini*, sub. *vobis*, Ch. in V. Q. in Ma. & pravis vestris factis, ea detestantes ⁸. *Al. Contremiscite*, sive *Time*, Mo. M. Ti. Pi. V. ⁹ [†] *P. Gej. sub. vobis à Deo, o proceres Israel*. Si non me timetis, saltem Deum timete, qui me Regem constituit [†]. *Commovemini*, JT. Pi. scil. metu iræ Dei ob injustitiam vestram ^f. *וְיִמְרִיץ* sign. *commoveri*: idque vel, ¹. quoad [†] *situm corporis*, v. g. à loco, 2 Sam. 7. 10; vel ². quoad *stationem mentis* ^g, nempe ad dolorem, ut 2 Sam. 18. 33 ^h. ³ [†] *ad iram*, Gen. 45. 24 ⁱ. item 2 Reg. 19. 27. 28. Prov. 29. 9. Ezech. 16. 43 ^{*}. *ad metum*, h. e. expavescere, Exod. 15. 14. Deut. 2. 25. Jer. 33. 9. Joel. 2. 1. De timore Dei K. V. AE. & Coppen accipiunt ^k. *וְיִמְרִיץ* maxime *irasci* sign. apud Sy. & Ch. quorum verba & significationes sæpe usurpant David, Salomon, Job, & reliqui Hebræorum poætæ ^l. *¶ Et nolite peccare* [†] ¹ Gen. [Sim. omnes.] Scil. *diutius*, Gej. V. in me. V. scil. me persequendo, nè provocetis in vos iram Dei ^m. Nè ⁿ [†] *perseveretis in conjuratione vestra contra me*, qui Dei sum servus & præco ^o. Nolite tantum iræ indulgere, ut deficiatis à Deo P. Et si intus irascimini ^q nolite peccare, i. e. iram perficere ^r. Nè peccate verbo aut facto [†]: Sensus nè sequatur consensus cavete ^t. Iram compefcite, quum nihil vobis nocuerim, &c. ^v. [Ca. torum sic reddit, *Horrete peccare*.] Ch. vertit, *Domate concupiscentiam vestram, & irascimini*, sub. *vobis*, V. Hunc locum citat Paulus ex ^o. *Irafcimini, & nè peccate*, Eph. 4. 26. Et ita Q. hic accipiunt, quasi David hic alloquatur pios Israelitas, nè iræ indulgeant propter Saulis persecutionem. Sed series sermonis ostendit continuari hic sermonem institutum ad. consiliarios Saulis: Apostolus verò hanc sententiam, tanquam piis notam, usurpavit, nihil sollicitus de sensu loci genuino ^{*}. Quod hic in specie dicitur, Paulus suo instituto, ut solet, accommodat ^v; ostendens hoc in genere valere, & ad omnes pertinere ². *¶ Quæ dicitis*—(i. e. quæ mala cogitatis ³; de iis quæ contra me & Deum cogitatis ^b), *compungimini* [†] ¹ Ità ^o. Eth. Dolet, ab iis defistite ^g. Ea per quietem retractate ^h. *¶ אִמְרוּ בְלִבְכֶּם* *וְיִמְרִיץ* *Dicite*, sive *loquimini*, (vel cogitate, Ti. JT. G. & expendite rem ipsam ⁱ, hoc quod vobis dico ^k), in, vel eum, corde, sive animo, vestro (apud vos, V.) in, vel super, cubili (vel cubiculo, M.) vestro, (dum jacetis in cubili, V. h. e. noctu, quando vacatis à negotiis gravioribus; noctu, vel, in solitudine & otio ^m, absentibus susurronibus ⁿ), & tacete, seu filete, M. P. V. Mo. &c. i. e. desistite à me persequendo ^o. Cessate, ac definite mihi rebelles esse P. Cessate à tumultu & strepitu iræ & inachinationum vestrarum, nè in opus externum erumpant: quæ ipsa cessandi significatio satis clarè de hoc verbo *וְיִמְרִיץ* reperitur Psal. 35. 15. Jer. 47. 6. Ezech. 24. 17 ^q. Cessate, nempe à tumultibus animi; ut [†] ¹ Psal. 37. 7. 62. 2. 137. 2 [†]. Silentium non tantum est sermonis & vocis, sed etiam operis & motus; ut Jos. 10. 13. Job. 30. 27 ^r. & Psalm. 107. 29 ^{*}. Al. Imperat. pro fut. *tacebitis*; q. d. Cum rem accuratius expendieritis, desistetis de me impie loqui, & Israelem in me concitare ^t. *Dicite*, &c. h. e. Serio cogitate quid agitis, & quis finis vos manet. Similis phrasis Psal. 14. 1. & 35. 25. Matt. 24. 48. Rom. 10. 6. Apoc. 18. 7 ^{*}. *Dicite in corde*, &c. q. d. Si in corde dixeritis, si cogitaveritis in tenebris, mali aliquid videlicet, (nam talia solent esse opera tenebrarum,) tacete, desistite, nè ea perficite. Tacita est hypothesis, qualis initio versùs. Recogitate taciti apud vos opera vestra, & agite poenitentiam in silentio & metu. Chald. *Dicite orationem ore vestro, & petitionem in corde vestro; & orate super cubili vestro, & memento diei mortis semper* ^v. [Ar. conjungit cum sequens, hoc modo; Et ejus quod cogitatis in cordibus vestris poeniteat vos, & in cubilibus vestris sacrificiate Deo sacrificiunt]

ficiū iustitiæ.] Quod ait, in cubili vestro, optimè convenit cum isto præcepto Pythagorico, *Μαδ' ὅππῃ μάλα-
κίον ἐπ' οὐρανῷ περὶ δὲ γῆς, καὶ ὅτ' ἡμετέρων ἔργων τοῖς ἔχουσιν
ἐπιδιδόν.* *Ἡ παρ' ἐμὴν; τὴν δ' ἐρεῖα; τὴν καὶ δὴν ἐκ ἐπιδιδόν **
(Nec somnum antè admittas quàm diurna tua opera sigilla-
tim percurras; & abs te queras, Quò itavi? quid feci?
quid prætermisi quod me fecisse oportuit?) Addidit, *Selah*,
ac si dicat, O amentiam eorum qui extrema mol-
iuntur in Regem quem Deus constituit! [JT. *הָלֹךְ*
jungunt cum præcedenti verbo, & sic reddunt, *quiescite*
ut qui *maximè*.] *in Selah*, elatione vocis, quanti sit ea
meditatio ostendit.

6. *Sacrificate sacrificium* (vel *sacrificia*, JT. Pi. &c.)
iustitiæ, *צִדְקָה וְיִשְׁרָאֵל* Alloquitur David, vel, 1. suos:
vel, 2. hostes; consiliarios Saulis; vel Absalomum, de
cujus sacrificio vide 2 Sam. 15. 12. [Verba variè expo-
nunt.] 1. Metaphoricè accipitur vox *sacrificii*, ut Psal.
51. 19. & 141. 2. & Jes. 56. 7. (& Heb. 13. 15. Gen.)
Huc respexit Ch. ita reddens, *Subigite concupiscenti-
am vestram, & reputabitur vobis quasi victima iustitiæ.*
Per sacrificia totus Dei cultus intelligi potest. *Iusti-
tiam* offerre, quæ est veluti sacrificium; sancta virtu-
tis opera facite. Hoc opponit sacrificiis carnalibus.
Non est satis cessare à peccato; opera bona adjungi-
te. Facite fructus bonorum operum, quæ Deo pia-
cent sicut sacrificia. Si suos alloquitur David, sen-
sus est, Exigite quæcunque facitis ad iustitiæ normam;
quod quidem legitimum est sacrificium, & omnia sa-
crificia superat. 2. Propriè accipitur; *sacrificia ius-
titiæ*, i. e. iusta, nempe iusto modo oblata, putà ex fide,
juxta Rom. 9. 31, 32. Sacrificia legitima pro pec-
cato, quæ animi relapscentiam testentur. q. d. O con-
jurati, peccatum vestrum agnoscite, & in illius expia-
tionem offerre sacrificium Deo. *Sacrificate* ob peccat.
rebellionis: & dicit, *iustitiæ*, q. d. non sicut improbi, qui
sacrificant, & ad peccatum revertuntur. Solent filii vi-
ri se suis sacrificiis jactare, ut Saul 1 Sam. 15. 21. & Ab-
sal. &c. penes quos erant Arca & Templ. At impiorum
sacrificia non Deo placent; 1 Sam. 15. 22. Psal. 50. 7, &c.
51. 18. Hof. 6. 6. Prolepsis: Cum David hostes à peccando
dehortatus est, revertere poterant, se esse pios, & nequa-
quam peccato deditos, quippe qui Deo sacrificant, &c.
Respond. David; Non est satis offerre talia sacrificia,
sed oportet illa recto animo offerre, ut verè dici possint
sacrificia iustitiæ, sive iusta. [Al. sic;] *Sacrificia ius-
titiæ* hic sunt *צִדְקָה*, sive *pacifica*, facta in gratiarum
actionem, sicut Psal. 51. 19. ubi à *חֵלֶב* holocausto distin-
guitur. Dicuntur hic *sacrificia iustitiæ*, quia peccatum
primò expiandum erat sacrificio pro peccato, & homo
in statum iustitiæ antè restituendus, quàm istud alte-
rum offerret. Adde quòd Gentiles, sive *profelyte* por-
te, illud pro peccato offerre poterant; at *חֵלֶב*,
sacrificium laudis, nemo præter *צִדְקָה* *profelytam ius-
titiæ* offerre potuit; ideòque aptè hoc illis commenda-
tur tanquam fructus reformationis. Gratias agite
Domino, qui collocavit præsentiam suam inter vos:
qui vobis dedit poenitentiae spatium, & vos ex tam
periculoso tentamine eripuit. Et sperate (vel
confidite, Pi. Gej. *fiduciam habete*, JT.) in Domino] Et non
in vobis, sive viribus vestris. Vel, sperate [talìa sacri-
ficia offerentes] vos consecuturos veniam præteri-
torum peccatorum. [Al. sic;] Præstate Deo cultum,
non modò externum, per sacrificia, sed etiam inter-
num, per sanctam in ipso spem & fiduciam. Est hæc
quasi explicatio verborum præcedentium: q. d. Sa-
crificia iusta sunt, confidere soli Deo, non autem ini-
quis machinationibus, aut humanis consiliis: vel, ef-
fectus promittitur sacrificiorum legitimorum salutari-
is, nimirum, posse sic sacrificantes optima quæque sibi
ex Deo polliceri, tanquam per Messiam placato Patre.
7. *Multi dicunt, Quis ostendit, &c?* *רַבִּים אָמְרוּ*
מִי יִרְאוּ Multi, sive Plures, dicunt, Quis ostendet
nobis (vel, videre det, sive faciet, nos, Ti. Mo. V.) bonum?
P. M. Ti. Mo. &c. vel, bona? o. Ti. Eth. vel, probum?
Sy. Verum quis nobis exhibebit bona? Ca. O si quis ef-
ficiat ut fruamur bono, JT. sim. Pi. Videre idem est quod
frui, Psal. 27. 13. & 34. 13. Cohel. 3. 13. & 2. 1. Sic,
videre famem, &c. est perpeti, Jer. 5. 12. Interrogatio
est optantis Hebraica; Quis dabit? h. c. O si quis

daret. Sic Exod. 16. 3. & 2 Sath. 15. 4. Porro, di-
ctum hoc est, i. à populo in communi. Multi, pleri-
que, vulgus hominum, pertasi istarum turbarum, quum
audiunt me, divinitus designatum Regem, à Saule ad
necem quæri, dicunt, Quis det nobis frui bono, i. e.
pace & bonis terrenis? ut percipitur ex versu seq. Syn-
ecdoche generis. Ingemiscunt exoptantque meli-
orem rerum statum. Est hæc oratio eorum qui, De-
um non habentes, temporalia sibi dari postulant.
Prolepsis est: q. d. Impii Deum & monita de Deo
negligunt, nisi promissa oculis usurpent; dubitantes
de Deo ejusque providentia, dicunt, Quis nobis pro-
videbit, & felicia rependet, ut propterea laboremus sa-
crificantes & sperantes in Deum? Respondet in se-
quentibus; Ostendit Deus nobis bona duplicia: spiri-
tuale, dum signavit super nos lumen vultus, &c. ex-
ternum, dum hominibus frumentum, &c. multiplica-
vit. 2. A Davide & sociis: q. d. Nos in angusti-
is constitui suspiramus. Multi ex meis fracti cala-
mitatibus optant restitui pacem, subindè dicentes,
Quis ostendet? &c. necnon, Eleva, &c. 3. Ab hosti-
bus Davidis: q. d. Utinam videamus Davidem ex-
suscitatum, & filium ejus loco regnantem: quod mihi
perniciotum, illis utile, est, quod ideo vehementer op-
tant. Dixerunt de Davide & sociis ejus quum
fugerent, Nemo poterit ostendere illis bonum.
Signatum est super nos lumen vultus tui. Ità o. Eth.
q. d. Non est opus alio doctore, quisque impressum lu-
men habet à vultu Dei (i. e. à Deo) profectum, quo
bonum à malo discernat. Hinc colligunt Scholastici,
lumen rationis nihil aliud esse quàm impressionem Di-
vini luminis in mente; sed quàm ineptè, nōrunt omnes
quibus Fontes [Hebraici] cordi curæque sunt. [Alii
aliter explicant:] q. d. Favor tuus super nos instar
signi erectus sive elevatus est, vel etiam impressus, qui
te bonorum omnium auctorem ostendit, qui nobis sit
dux viæ, docens quid agere, quid fugere, debeamus.
Valde impii sunt qui hoc non intelligunt, &c. P. *וְיָדָע*
est præter. Niphal, ità tamen ut redoleat significatio-
nem *וְיָדָע*, & ut *וְיָדָע* & *וְיָדָע* idem polleant; ut radix
eadem in duobus ordinibus sæpe reperitur. Vel, legi
potest *וְיָדָע* Nese, signa. Signari autem hic non tam est
sigillari, quàm attolli ut signum, indicari, clarè apparere;
ut 2 Thef. 3. 14. *οὐκ ἐστὶν ἐκείνῳ μανιφέστε*. *וְיָדָע* Gen.
וְיָדָע Attolle in vexillum, &c. RS. in Mu. *Leva sig-
num super nos*, nempe lucem vultus tui, Ti. Vastis ho-
stium copijs opponit hic David favorem Dei, tanquam
vexillum cum quo conjunctus est exercitus, &c. [Alii
aliter verba reddunt.] Attolle, vel Eleva, (vel,
Si extuleris, G. vel, Sed attolle, ut planior sit senten-
tia, q. d. Ego verò dico, & omnes pii mecum dicunt,
Attolle) super nos lumen, sive lucem, vultus tui, P. M. Pi.
V. Gej. Mu. Mar. Ch. JT. Pi. &c. i. e. vultum tuum
lucidum ac serenum; substantivum loco adjectivi, ut,
captivitas populi, pro populo captivo, Psal. 14. 7. h. c.
Da nobis gustandum favorem tuum. q. d. Habeo
multos hostes, alii aliis rebus fidunt; ego tantum
favorem ac benevolentiam tuam opto, & eà solà
fido: fac tu ut appareat nobis quòd nos diligas,
respicendo ad nos. Ut odium vultu declaratur, sic
& favor: quos enim amamus, suaviter & hilariter
intuemur. Fave nobis, contrà quàm hostes sperant.
Elevare vultum, &c. est, favore prosequi, ut patet ex
Num. 6. 26. Hoc peto, Attolle vultum faciei tue;
cùm illi cupiunt videre bonum in ruina mea. Collustra
nos luce vultus tui; Effice ut intelligantur tua in nos
beneficia, qui eis fruges præbeas: id quod equidem
gaudeo. [Sed hæc versiones non placent Gen.] *וְיָדָע* Ca.
pro *וְיָדָע*, cum mutatione 2 radicalium, durius est. [Al.
fecus.] *וְיָדָע* pro *וְיָדָע*, ut Num. 6. 26. & Psal. 10. 12.
Literæ *וְיָדָע* facile alternantur, ut notat hic Masora,
& pro *וְיָדָע* ob identitatem soni exempla passim obvia.
8. *Dedisti* (vel, *Dabū*, G. Gej. A. *Indideris*, JT. sub.
Quia, vel, Quando, dedisti, Men.) *letitiam in corde*
meo] Ità P. M. Mo. &c. si scil. faciem tuam super nos
sustuleris. Id lumen, ea spes, me lætitiā complevit,
nempe sacra & conscientia, quā abunde satior: te
solo propitio contentus, mundanorum penitus obli-
sco. Nec leve, est hoc gaudium, sed in corde, h. c.
verum,

† Gej. verum; plenarium, penetrantissimum †. ¶ *A frum-
entum frumenti, vini & olei sui multiplicati sunt*]. Itā o.
Æth. Recte; nam debet hoc hemistichium construi
cum præcedenti, per eclipsin נִי vel נִי. Hebræi
scil. poetæ passim transiliunt literas *Mose vecaleb*, &
particulas iis æquipollentes. Sanè gaudeo quod eis
fruges opesque multas præbeas, ut intelligant tua in
ipso beneficia, neque occasionem habeant dicendi,
Quis ostendet nobis bona? Bonorum enim multiplicatio
Deum ostendit. ¶ *מִיָּדָהּ יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל יִשְׂרָאֵל*]
[Variè reddunt.] *Majorem quàm est eo tempore quo fru-
mentum istorum & mustum istorum multiplicata, sive au-
cta, sunt*, Pi. sim. JT. G. Gej. Ang. Gal. Heb. *præ tem-
pore frumenti*, &c. Pi. quod antecellit tempus messis,
five vindemiæ, quod aliàs magnam lætitiā significat,
ut Jes. 9. 3. Jer. 48. 33. Verto, *præ quam tempore*, &c.
vel, *quàm tempore*, vel, *magis quàm tempore*, quanquam
dictio *magis* abest Ebræo; ut in illo C. Taciti, *claris
majoribus quàm* (i. e. magis quàm) *vetustis*. Sic Psal. 55.
v. 9. *maturarem fugam mihi quàm* (i. e. magis quàm)
ventus, &c. y. Nota comparationis hîc deest, sicut
Gen. 38. 26. Psal. 19. 11. & 130. 6. Simile in lingua
Græca, ut Luc. 15. 7. & c. 18. v. 14. *Præ tempore*
(sub. *quò*) *frumentum*, &c. ellipsis pronominis,
ut Gen. 39. 4. Psal. 60. 12. Prov. 3. 13. [Aliis hæc
versio & expositio non placet.] Nova est & aliena.
[Hîc non est comparativum, sed causale b. [Alii ergo
sic reddunt.] *A* (vel ex, Coc.) *tempore quo frumentum
eorum & mustum eorum*, &c. Ch. Sy. M. P. Ti. Coc. V.
q. d. *Mihi malum rependunt c, & miseriis meis lætan-
tur d: ego verò gaudeo eorum prosperitate t: Tantum
abest ut hostibus meis invideam, ut illis gratuler fru-
menti, &c. copiam. Hoc autem dono tuo habeo, ut
eorum felicitate gaudeam, non doleam f. Itā enim
cogito, Si sic cum impiis agit Deus, quid boni non de-
beo sperare in altera vita s? Sic etiam causam meam
& gloriam contra filios viri asseruisti b. Miror itaque
cur me extinctum cupiant, qui illis non invidi sua bo-
na i. [Ca. totum sic reddit, *Qui meum animum volup-
tate afficis ob annonam frumenti atque vini quibus abun-
dant; & Ar. sic; O Domine mi, dedisti cordi meo lætitiā ob
multitudinem frugum frumenti & vini & olei. Ubi no-
tandum Ar. cum o. & Æth. oleum textui addidisse.]*
5. *In pace* i. e. Pacatè, tranquillè k: securè, sine me-
tu l: sine noxa, ut in Job. 5. 24; vel, animo bono &
tranquillo, ut Luc. 2. 29 m. Non externam pacem in-
telligit, (bellum enim tunc erat,) sed internam con-
scientiæ n. ¶ *In id ipsum*] Itā o. *ἐν τῷ αὐτῷ, in idem*,
eodem loco, simul cum eis, licet hostibus; inter impios &
atheos securus dormiam o. ¶ *Simul*, JT. Gej. &c.
simul cum illis, Mu. i. e. vobiscum, hostibus meis P. Et si illi
in meam perniciem toto impetu feruntur, nihilominus
adhuc cupio unā cum illis pace ac tranquillitate frui; ac
certè, velint nolint, *in pace simul cum illis cubabo q. Spe-
ro futurum, te duce, ut mihi hostes itā reconcilientur, ut
cum illis, etiam si undique cingant me, tutò & in-
trepidè habitare possim, imò etiam [ut sequitur] tran-
quillè dormire: tu enim solus id præstare potes l. Alii,
simul, pariter; Dormiam simul & requiescam tran-
quillissimè: nam non omnes qui dormiunt requie-
scunt t. Non solùm cubabo, sed simul etiam dormi-
am t. Pariter, vel, quàm primùm decubuero, statim
obdormio v. Vel, simul cum vobis ærumnarum mearum
fociis x. Ego & alii mecum t. ¶ *Dormiam*, &c.
[אַשְׁכְּבָה] *Cubabo & dormiam*, JT. Mu. *Cubo &
dormio*, Pi. Gej. etiam in mediis hostium tumultibus.
Fut. pro præsentis, vel actu consueto y. ¶ *Quoni-
am*] Ratio cur placidè dormiturus sit z. ¶ *Tu, Do-
mine, singulariter, &c. יְהוָה לְבַדְּךָ לְבַדְּךָ לְבַדְּךָ*]
Tu, Jehova, solus facis (vel *facies*, Coc.) *ut securè ha-
bitem*, Pi. sim. JT. Coc. *לְבַדְּךָ* refertur, vel, i. ad Deum, *Tu
solus, &c. a. Tu solummodo*, καὶ τὸ μόνος, sine alio, cæteris me
deferentibus b. Sic Deut. 32. 12. Vel, 2. ad Davidem c,
hoc modo, *Tu me securè & sine metu, solum*, h. e. seorsim,
domi meæ, sine concursu hominum, nè opus sit in pro-
cinctu stare, & congregari contra hostes, *sedere facies*, ut
in spe; aut, *facis*, ut in gratiarum actione. Sic Jer. 49. 31.
—gentem habitantem securè:—seorsim habitant. Confer
Mic. 4. 4. *Sedebunt quisque sub vite sua, &c. & Num. 23. 9.***

Ecce populus qui seorsim habitabit, &c. d. Vide & Deut. 33. d. Coc.
28. *Benedictio est solum esse*, scil. ab hostibus; at *solum esse*
ab amicis, est afflictio, Psal. 102. 8. Lam. 1. 1. * *Tu habi-
tare me facis seorsim*, i. e. per me, meo arbitrio, nemine fa-
cessente mihi negotium t. *לְבַדְּךָ* ad verb. ad spem, seu
fiduciam, Ch. o. & Vulg. in spe, i. e. tutò, confidenter f. Mu. A.
In fiducia, Gej. A. absque perturbatione. *Spes*, seu *לְבַדְּךָ*, b. Gej.
hîc pro securitate, five quiete: alibi, pro certâ bonorum
expectatione & confidentia b. In te tantum fiduciam b. Gen.
habeo, ad componendam pacem inter me & illos i. i. Kin. Vic.

PSALM. V.

Hunc Psalmum à Davide compositum quum fuge-
ret five Absalomum, five Saulem, & vehementer
exagitaretur vel ab Achitophete, &c. vel à Doego, &c.
ex contextu constat a. [Sy. hunc titulum præfigit,
Oratio ex persona Ecclesiæ, quum manè adiret domum Do-
mini.] Verba Psalmi de ipso Davide intelligenda sunt;
nonnulla tamen de eo tanquam Propheta, & populi
Dei non tantum membro, sed & Rege, quæ propriè &
plenè vel Christo, vel Ecclesiæ ejus, conveniunt. Quam
cautionem discimus ex Act. 2. 30 b.

i. In finem, *לְמַנְצָה*] *Victori*, P. &c. Vide quæ ad
Psal. 4. i. c. ¶ *Pro ea quæ hereditatem consequitur*; c. V.
sic Æth. *לְמַנְצָה*] Hîc *לְמַנְצָה* pro *לְמַנְצָה* positum d. Con-
structum est *לְמַנְצָה* cum præced. *לְמַנְצָה*, (h. e. præ-
fecto instrumentorum musicorum.) Sic *לְמַנְצָה* inter duo no-
mina constructa interponitur Jes. 14. 19. Ezec. 21. 17. t. Gej.
[Variè reddunt.] *Super Nebiloth*, P. V. Mar. *Hannechiloth*,
Mo. *ὑπὲρ τῶν ἡνεγομασμένων, pro herede, o. & Aq. & Sym. & Th.*
in D. Fortè erat genus carminis cujus initium *לְמַנְצָה*,
i. e. *ἡνεγομασμένων*, vel, si placet, *hereditates* f. De hereditate, f. D.
Ar. Vox deducitur à *לְמַנְצָה* *heres fuit, hereditate aut succe-
ssione accepit*, quod o. sæpe reddunt per *מַלְצָה*, seu *δρασκε-
ζω*, i. e. in partes divido, seu distribuo, sed plerumque *ἡνε-
γομασμένων*, i. e. hereditario jure succedo. Hoc sensu significare
possit carmen per partes [five alternatim] canendum, ut
in choris fit, dum hæ voces succedunt ubi illæ desinunt,
& utraq; carmen inter se dividunt. Itā & Chald. cum
his congruit, vertens, *Ad canendum super, vel per, choros*,
ubi pars una unum versum, alius alium, canit. Probabi-
lius tamen est, ut putat K. fuisse nomen carminis, quod
forsan nomen desumpsit ab *Hereditate*, quæ in prima
cantione fuit, &c. s. Pro, vel de, hereditatibus, scil. populi
Dei. Hæc vox alibi non exstat. Nihil de ea certum est.
Est instrumentum olim notum l. Erat initium poe-
matis, ad cujus numeros hîc Psalmus decantandus è-
rat m. Al. *super exercitus*, Q. He. in Ma. Vox hæc idem
sign. quod *לְמַנְצָה* *turma*, seu *cæsus*, & *לְמַנְצָה* Psal. 18. 5.
necnon 2 Sam. 22. 5. quod Ch. reddit, *cæsum*, vel *tur-
mam*. Est ergo oratio omnium Israelitarum nomine
conscripta propter exercitus hostium Israelis n. In
musicis concentibus, M. Est *לְמַנְצָה* instrumentum musi-
cum o; sic dictum, vel, à *sono apum*, (*לְמַנְצָה* est *apis*,)
[Chaldaicè nimirum,] quem imitabatur p; (etiam
Arabibus *لَمَنْزَا* est *apis* q;) vel, à *torrente*, (qui *لَمَنْزَا*,) cu-
jus murmur refert r. Malim deducere à *לְמַנְצָה* *tibiis*
canere, i. Reg. 1. 40. unde *לְמַנְצָה* *fistula*, q. d. *sauciata*,
propter foramina, quæ speciem quandam vulnerum ha-
bent t. *לְמַנְצָה* *perforatum*, pro *לְמַנְצָה*, à *לְמַנְצָה* *confossus* est.
Sed obstare videtur nominis forma, quæ habet in prin-
cipio literam n, quo loco litera illa non solet tanquam
servilis affigi t. *לְמַנְצָה* pro *לְמַנְצָה*, & hoc pro *לְמַנְצָה*,
ex *לְמַנְצָה* ex *לְמַנְצָה* in Niphal; quemadmodum dicitur
לְמַנְצָה 2 Chron. 10. 15 v. Significat instrumenta pneu-
matica, sic dicta, quia sonum edunt immisso vento;
five omnia instrumenta tubulata atque excavata, ut
tubæ, & buccinæ x, & tibiæ. Verto, *flatilibus* y. Ch.
super tibiis, vel, *super choris* z. Alii *lyram* vertunt, itā
R. Haj. in M. *præcinenda ad lyram*, Ca. *carmen Davidis*
lyricum, Ti. Ut præfectus symphonie dicitur *לְמַנְצָה*,
לְמַנְצָה Psal. 4. 1. itā præfectus *αὐλῆται*, & similis ge-
neris artificibus, hîc vocatur *לְמַנְצָה* *בְּנֵי לְמַנְצָה*; quod,
credo, ex sequenti Psalmō, diceretur plenius, *בְּנֵי לְמַנְצָה*
בְּנֵי לְמַנְצָה. *Nebiloth* videntur esse instru-
menta

menta pneumatica; sicut *Neginoth*, illa quæ fidibus instructa sunt *.

2. *Verba mea*] Urgente periculo vehementior est in precando, idemque hoc & seq. versu aliis & aliis verbis repetit b. ¶ *Auribus percipe*] Anthropopathia: q. d. Fac appareat te audire; non enim monendus est Deus ut audiat c. Involvit & benevolentiam, & attentionem, & admissionem dictorum ad animum, & conservationem in animo d. ¶ *Intellige*; ita Mu. Gej. בִּינָה] *Confidera*, JT. Pi. *expende*, Gej. Ca. Hoc plus quam audi *. ¶ *Clamorem meum*; ita o. Ar. Æth. in Ham. מִיָּנִי] *Meditationem meam*, JT. Pi. Gej. Mu. ex K. V. quæ est cordis, adeoque precis præcipuus, clamor f. Orationem quam meditor g. Si forte dolore vox fuerit interclusa, intellige tunc tacitos gemitus, ac meditationes h. Vel, *loquutionem meam*, Mu. P. *murmur meum*, Gej. V. *gemitum meum*, Coc. Ham. ut Psal. 39. 4. & Esa. 38. 14. גִּמְגָמָה] *gemebam* i. Tacitum meum eloquium k. לִיָּנִי] *loquutus fuit*, vel corde, vel ore. Vide ad Psal. 1. 2 l. Et *meditatio* (quomodo reddunt) loquutionem sæpe sign. ut Psal. 35. 28. *Lingua mea meditabitur*, & Psal. 37. 30. Huc pertinet Chald. מִיָּנִי, quod vel desiderium, vel fremitum, denotat m.

3. *Intende*, הִשְׁתַּחֲוֶה] *Attende*, Pi. Gej. A. vel, *Inclina*, sub. *aurem*, quod exprimitur Psal. 10. 17. Prov. 2. 2. hic autem omittitur, sicut & Psal. 61. 2. & 66. 19. & 86. 6 *. ¶ *Voci orationis meæ*, מִיָּנִי] *Clamoris mei*, Gen. Mar. Gej. Nomen מִיָּנִי hic tantum reperitur, & est à מִיָּנִי clamavit voce stridula & lamentabili, ut Job. 24. 12 n. ¶ *Quiritationis meæ*, Coc. מִיָּנִי est, clamare salutis causâ, à מִיָּנִי salus o. ¶ *Rex meus*] Tu solus es: tuam opem ut subditus imploro p. In te confido, tanquam in Rege meo q. Huc illud mulieris Adrianum implorantis, Ergo imperare poli, si non vis succurrere r. ¶ *Et Deus meus*, אֱלֹהֵי] Vox Deum ut judicem significat; q. d. o. Judex mi, qui me adversus hostes defendere soles t. Deus quem colo, & in quo confido u. Rex David Regem tamen & Dominum suum in coelis agnoscit, qui Christus est: nam Regis nomen Filio potius tribui solet quam Patri v. ¶ *Quoniam* (vel, quando, Gej.) ad te orabo, לָמָּה] *Supplex oro*, Gej. orationem habeo, JT. vel, habeo, Pi. Te unum servatorem agnosco x. לָמָּה est verbum juridicum, significans appellationem vel interpellationem quâ quis judicis implorat clementiam y.

4. *Manè*, בֹּקֶר] Pro בֹּקֶר, ut Psal. 90. 14 *. & בֹּקֶר 2 Par. 26. 21. pro בֹּקֶר 2 Reg. 15. 5 t. Nomen esse patet ex interdum præposito, & plurali בֹּקֶרִים z. *Manè*, i. e. maturè, tempestivè, citò, primo quoque tempore a. בֹּקֶר manè dicitur ab inquirendo maturè, unde sign. primum tempus opportunum sive precationi, sive recipiendis benedictionibus, Psal. 88. 14. & 90. 14. & 92. 3. & 143. 8 *. Nunc, scilicet, cum oro b. Initio periculi mei præsentis: q. d. Nè diu differas auxilium c. *Manè* dicit, quia manè carmen hoc edidisse videtur: Deinde respexit ad morem precandi præsertim manè, Psal. 88. 14 d. Primâ orationis horâ, quamprimum precatus te fuero *. Quamprimum evigilavero, & è cubili surrexero f. Sub initium diei, ubi prima mea cura est oratio g. Vel, manè, i. e. omni manè h. Vel, manè, quia tempus illud iudicii exercendi, juxta Psal. 101. 8. Esa. 33. 21. Jerem. 21. 12 l. ¶ *Exaudies*, &c. מִיָּנִי] *Audies*, P. Pi. *Audi*; futur. pro imperativo k. ¶ *Manè*] Repetitur hæc vox tum alacritatis, tum constantiæ, significandæ causâ l. ¶ *Astabo tibi*] Ità o. Æth. ad precandum scilicet m: ut salutatores matutini apud dominos solent n. Manè ante alia negotia me tibi per preces offeram o. ¶ *Disponam tibi*, Mo. *differturus sum coram te*, JT. *parabo me*, Sy. *dispono me tibi*, vel *ad te*, Coc. *Instruo*, i. e. oro; verbum frequens in sacrificiis, quod & *facere* dicitur: absolute accipio pro, *instruere orationem* p. *Accommodabo me tibi*, Ti. *præsto sam*, Ca. *Præparabo*, sive *ordinabo*, sive *disponam*, sive *instruam*, vel, *præparo*; *ordino*, tibi, vel *ad te*, (vel *apud te*, Pi.) sub. *sermonem meum*, ut exprimitur Job. 32. 14. i. e. Sermonem recto ordine compositum tibi proponam t. Vel, sub. *personam meam*, ut Job. 33. 5 *. vel, *orationem*, P. V. M. Mu. ex

He. Vel, sub. *oculos meos*, propter sequens verbum *speculabor*; q. d. Dirigam & convertam ad te oculos, & *speculabor* q. Vel, sub. *aram*, sive *sacrificia*. Vide q. Mu. Gen. 22. 9. Levit. 1. 7, 12. & 6. 6. & c. Ordinabo r Gej. preces, ut panes propolitos, vel sacrificium matutinum t, cui preces comparantur Psal. 107. 22. & 141. 2. t Gej. ex RS. Confer Os. 14. 3. Simul indicatur orantis præparatio, attentio, devota verborum singulorum ordinatio. ¶ *Est proprie, ordinate quid disponere, instruere*: v. g. 1. *aciem*, Jud. 20. 22. Joel. 2. 5; 2. *mensam*, Exod. 40. 4. Prov. 9. 2; 3. *lucernam*, Levit. 24. 4; 4. *aram*, Levit. 1. 7; 5. *sermonem*, seu *disputationem*, Job. 32. 14 l. c Gej. ¶ *Et videbo*; ità o. Æth. מִיָּנִי] *Et apparebo tibi*, Sy. & *speculabor*, P. Mo. Ti. vel, *speculor*, sive *contemplor*, Coc. V. Repete, tibi, vel te, Gen. AE. in Mu. perzeugma: Te in Templo tuo visam, nempe oculis animi: q. d. Tuas res manè contemplabor; matutinis sacris intererò v. Et *expecto*, vel *expectabo*, V. Gej. nempe v Gen. auxilium tuum *. *Speculaturus*, JT. Instar speculatoris observaturus y, an venias mihi auxilio *. 5. *Quoniam*] Causas subjicit cur pietati studeat z. ¶ *Non Deus*, &c. מִיָּנִי אֱלֹהִים לֹא] *Non Deus volens impietatem tu*, Mo. vel, *volens es*, o. Ch. Æth. P. Subjectum propositionis est transpositum, pro, Tu non es Deus, &c. Sic v. 10. Sepulchrum est guttur eorum, pro, Guttur eorum est sepulchrum. Dein pronomen includit verb. subst. es a. Tu non es Deus cui placeat impietas, Ti. a Gej. Tu es Deus cui non placet impietas, M. Ar. Metonymia, pro impiis, vel malis; vel, *impietas*, pro, *vir impietatis* b. v. Pi. ¶ *Oblectari*, ut Gen. 34. 19. Deut. 21. 14. Esth. 2. v. 14. & 6. 6. interdum tamen simpliciter velle absque oblectatione, ut 1 Sam. 2. 25. & Psal. 40. 7 c. ¶ *hic* c Gej. est approbationis; alibi propositi, 1 Sam. 2. 25. etiam permissivi, Eccles. 5. 7. In utroque enim delectatur Deus, ut sancto & sapiente opere suo d. Non volens, d Coc. q. d. extremè aversans; ut Prov. 17. 21. non gaudet stulti pater, i. e. maximè dolet. Indicatur itaque hoc loquendi genere, partim continuatio rei, partim contrarii vehementior negatio *. Non delectaris in improbitate, ideòque odio habes hostes meos, qui improbi sunt f. Non delectaris in impio, sicut Reges terræ delectantur g. ¶ *Neque habitabit*, &c. מִיָּנִי לֹא יִהְיֶה] *Non habitabit* (vel, morabitur, V. sive commoratur, Pi. Mu. RS. in Vic. sive commoraturus est, Pi. JT.) tecum, vel apud, sive juxta, te, malus, P. Ch. o. &c. vel, vir mali, V. Liberabis me, o Deus, à Saule & adulatoribus ejus, quia tibi non arripet iniquitas h. Al. malitia, Ti. Non est tibi consensus aut societas cum malitia i. מִיָּנִי est commorari alibi j. cubi instar peregrini, qui מִיָּנִי dicitur, ut Gen. 35. 27. 50 Jud. 19. 16 k. q. d. Adeò illis non favebis, ut nec ad tempus tecum permanebunt; sicut מִיָּנִי proselyta, nisi idololatriæ renunciasset, apud Judæos commorari ultra anni spatium non potuit l. מִיָּנִי pro מִיָּנִי, quod Ham. alibi occurrit, Gen. 32. 4. Jef. 11. 6. n cum suppleendum est, ut Exod. 9. 16. collat. cum Rom. 9. 17. Sic Psal. 94. 20. & Gen. 30. 20 *. a. 6. *Neque permanebunt*, מִיָּנִי לֹא יִהְיֶה] *Non consistent*, Mo. Ti. Ar. Gej. Mu. *stabunt*, P. *consistent*, V. Pi. Ca. *statuent se*, M. ut illi coram Rege, 2 Par. 11. 13. coram judice, 1 Sam. 12. 7. coram Deo, Job. 2. 1 m. Non n G. j. audebunt comparere ante tribunal tuum n. Non apparebunt, Q. in V. ¶ *Injusti*; ità o. Æth. מִיָּנִי] *Irrisores*, Ch. *superbi*, Sy. *contradicientes præceptis tuis*, Ar. *stulti*, sive *insipientes*, P. M. *insani*, Ti. Mo. Ca. Mar. Pi. Gen. Mu. h. e. qui pro insanis se gerunt. Insani omnia vehementer faciunt, nec ullius rei tenent modum: ità hi sine modo peccant o. Improbi verè insani sunt p. o Mu. *Jaçantantes stultè*, felicitate suâ elati. מִיָּנִי stultum p G. a. reddere, *infatuare*, ut Job. 12. 17. Cohel. 7. 7. al. 8. Jef. 44. 25 q. *Gloriosi*, vel, *insanè jaçantantes stulti*: מִיָּנִי q G. j. est laudare; Laus sui est insania. Hinc vox *insaniam* sign. Eccles. 2. 2, 12. & 7. 8. & 10. 13. & Esa. 44. 25 t. ¶ *Odisti omnes qui operantur iniquitatem* t A. Vel, *vanitatem*, V. Illos significat quos insanos dixerat r. Non denotat ex imbecillitate peccantes, sed r Mu. operarios iniquitatis, Matt. c. 7. v. 23. addictos flagitiis omnibus, qui peccandi artem exercent quasi, sicut Latini dicunt *medicinam facere* t: eos qui dedita opera, t Gej. omni studio, arte, ingenio, hanc concinnant & tra-

* Coc. Etant. ¹⁸ sign. *dolorem*, indeque *idololatriam* atque *superstitionem*, 1 Sam. 15. 23. Hof. 4. 15. & 10. 5. colat. cum 1 Reg. 12. 29. & omnes *pravos affectus, actus & conatus*, qui *dolorem* afferunt *.

* A. 7. *Perdes*] *Malim, Perdis*, quia notatur actus continuus, & ita in præced. & seq. v. ¶ *Qui loquuntur mendacium*] Contra proximum, ut ei noceant *; calumniosè eum diffamantes. Ziphæos, 1 Sam. c. 23. v. 19, &c. 2. Doegum vel Achitophalem, &c. 2. In hoc versu, pro more linguæ, 2. persona miscetur cum 3. b. Quæres forsan cur Vulgata editio ab Hebraica sæpius [& in hoc Psalmo & alibi] in distinguendo [versus] variet. Resp. Masoretæ confuderunt versus, partim suorum sensuum nimis studiosi, partim metri Psalmorum ignari, cujus ratio tempore ¹⁸ o. erat perspicua; nec viderunt in poesi aliud sæpe sensum, aliud metrum, requirere. Adde, ante Masoretas Scripturam caruisse incisorum & clausularum notulis, ut proinde liberius constitui possent, & aliquando rectius c.

8. *Ego autem*, [*sim. omnes*,] ¹⁸ אֲנִי] adversative sumitur, ut Psal. 3. 4. & 13. 6. d. Antithesis est: Sumam pietatem opponit impietati hostium *. Tu istorum preces & conspectum averfariis, &c. At ego, &c. f. Calv. illativè accipit, *Ego igitur manu tuâ servatus gratias tibi agam*. Sed coactius videtur g. ¶ *In multitudine misericordie* (vel *gratie*, Gej.) ¹⁸ תַּרְבִּית חַסְדֶּךָ] Instructus (vel, fretus, Pi. V. Mu.) *amplitudine benignitatis tuæ*, JT. Pi. vel, *amplâ bonitate tuâ*, V. ¶ *Introibo in domum tuam*] Nempe Tabernaculum, nam Templum nondum exstructum h. q. d. Licet ab eo nunc separatus sim i: spero me, ut antea solebam, aditurum Arcam, &c. k. Vel, fut. ponitur pro præf. & sum allegat morem, quod eò introire soleat, non propriâ justitiâ, sed solâ Dei gratiâ, fretus l. [K. locum sic vertit;] *Quod autem ad me spectat, ingrediar domum tuam*: Odio habes illos, non me tamen m. *Ingreddiar*, &c. scil. orandi causâ; vel, *ingredior*, &c. significat enim actum consuetum & continuum n. ¹⁸ בֵּיתְךָ hîc, pro ¹⁸ בֵּיתִי 2 Sam. 11. 11. o. ¶ *Adorabo* (vel, *incurvabo me*, JT. Pi. Gej. sub. tibi, Pi. religiosè te veneror, Ca.) *ad* (vel *versus*, JT. Pi. Gen. nempe, si sumus absentes, ut Dan. 6. 10 P.) *templum* (vel *palatium*, Gej.) *sanctum tuum*] i. e. Fixis oculis in Tabernaculum fœderis. Solus Pontifex Sanctum sanctorum ingrediebatur, reliqui omnes versus Templum orabant *. Adorantes non ingrediebantur Sanctuarium, sed atrium, & ad ostium dona sua offerebant; Levit. 1. 3. Psalm. 116. 19. Heb. 9. 6 f. Ego, inquit, cum, *misericordiâ tuâ* adjutrice, reversus fuero ab exilio, *adibo domum tuam*, ut antehac semper feci; interim autem, quod mihi non liceat te in Templo adorare, conversus ad Tabernaculum te colam q. ¹⁸ הֵיכָל (quod sign. ædificium completæ pulchritudinis, à ¹⁸ מִקְדָּשׁ,) primò notat *palatium*, 1 Reg. 21. 1; deinde *templum*, etiam & *tabernaculum*, 1 Sam. 3. 3. 2 Sam. 22. 7. Psal. 11. 4. & 18. 7. In Templo ¹⁸ הֵיכָל erat pars Sancto sanctorum proxima f. Heb. *ad templum*, sub. *conversus*, Pi. ¶ *In timore tuo*; vel *tui*, Gej. ¹⁸ בְּיִרְאָתְךָ] *Cum reverentiâ* (vel *timore*, Pi.) *tuâ*, V. five *tui*, JT. Servatâ *reverentiâ* quam omnes tibi debent, impellente me ad id ingenuo timore quo timeo mihi à te t. Affixum h. l. exprimit objectum timoris, ut Prov. 1. 7. Itâ ¹⁸ בְּיִרְאָתִי in cognitione sui, h. e. quâ Christus cognoscitur, Jes. 53. 11. Hoc iterum opponit securitati hostium, qui Deum, vel corde vel opere, prorsus negant, nec timent v.

9. *Domine, deduc me in justitia tua*] Itâ JT. Pi. Gej. &c. vel, *per justitiam tuam*, Ca. In justitia quam in Lege præscripti *. Per justitiam, five viam justitiæ tuæ, quam scil. tu doces & probas. Fac tuâ ope, ut incedam in via Legis tuæ. Ego enim ignarus sum viæ, & deceptu facilis: Confer Psal. 27. 11. & 73. 24. i. e. Da ut vivam cum summa innocentia b. Hic verus est cultus qui tibi placet c. Verti potest, *pro tua justitia*, q. d. Rogo te per tuam justitiam & benignitatem, ut deducas me d. Connecto hæc cum præced. ut significet quid petat adorans ad Templum, sub. *dicens*, (sæpe autem omittitur signum prosopepœiæ,) *Duc me*, i. e. Serva me ab erroribus. Huic contrarium est ¹⁸ אֶשְׁתָּוֶה, aberrare facere *. ¶ *Propter inimicos meos*; itâ o.

P. Mo. &c. ¹⁸ שׁוֹרְרֵי] *Observatores meos*, JT. K. & AE. in Vic. Qui observant me & lapsus meos cum gaudio, sperantes me à Deo relictum iri f. *Insidiatores meos*, Gej. RS. in i. e. hostes. Vel, 1. quia iis nihil magis in votis est Vic. quàm ut peccem, & iram tuam incurram. Vel, 2. Pi. nè me decipiant. Vel, 3. nè exsultent in mea ruina. Mar. Vel, 4. nè obpeccata mea iis puniendus tradar. Vel, 5. Gej. nè habeant unde calumnientur. Si enim vel paulu- Gej. sim. lum declinavero, protinus audiam hostes acerbè mihi Gen. insultantes, ac mihi jus violatum exprobrantes *. Hi * Mu. aucupantur omnem ansam me reprehendendi, & blasphemandi y. ¶ *Dirige in conspectu tuo viam meam*] * Coc. Itâ o. Ar. Æth. i. e. Fac ut eam vivam vitam quæ tibi placet, nè quid habeant inimici mei quod carpant. Similiter habet infra 27. 11. 2. Sensus est, *Dirige ante te mea consilia & actiones, ut tibi placeam*: Sit via & Lex Dei coram me recta & æquabilis, ut ab ea minùs aberrerem: Fac sequar monita tua. Legerunt o. a Gen. & Vulg. ¹⁸ דִּרְגֵנִי ¹⁸ בְּפָנֶיךָ. Sed, 1. unde hoc constat? 2. o. b G. aliter Hieronymi tempore legerunt quàm hodie, teste ipso Bellarm. c. 3. Non sic legisse videntur, sed periphrastice explicasse. Cum enim à Deo petimus revelationem voluntatis suæ, five directionem viæ suæ coram nobis, hujus petitionis finis & scopus est, ut dirigamur ad ambulandum rectè cum Deo, atque itâ vias nostras Deo probemus. Et prius in posteriore includitur: Directio enim Dei præsupponit revelationem voluntatis ejus d. Sententia prorsus una est; via enim d Ham. nostra in conspectu Dei dirigitur, quando via & Lex Dei ante conspectum nostrum recta est, &c. *. ¶ ¹⁸ דִּרְגֵנִי * Gen. ¹⁸ דִּרְגֵנִי] *Dirige* (vel, *rectam fac*, V. sic Coc. & mu- ni, M.) *coram me*, five *ante faciem meam, viam tuam*, Ch. Sy. P. Pi. &c. i. e. Fac ut recta mihi videatur via tua: vel, *Fac me ambulare in via tua, ut non defleam ab ea f*. Vel, *complana viam tuam*, &c. Pi. Coc. Gej. i. e. v. viam quam præscribis nobis, scil. justitiam, ut membro præcedente dixit g. Planam & expeditam redde mi- s Pi. hi viam tuam; Remove per Spiritum tuum omnia off- fendicula quæ progressus meos impediunt h. Confer h Gej. ferè Prov. 3. 6. Jes. 45. 2, 13. i. Complandandi verbo nota- ex Coc. tur ambulandi commoditas; dirigendi verò, compen- i Gej. dium itineris k. [Al. sic;] Respice ad me meaque k Pi. facta l. Sed rectius explicat Hi. q. d. Da ut via Do- l G. mini, quæ per se recta est, etiam mihi bona & recta videatur, nè latam & perniciosam viam eligam m. m Cal. an- 10. *Non est*, &c. ¹⁸ אֵין בְּפִי הַדָּם] *Non est in ore ti-grot. illius* (i. e. viri sanguinari ac dolosi, v. 7. n. vel, eorum, n Jun. Ca. Vulg. *impiorum*, Ch. *cujusquam illorum*, Pi. sim. V. Gej. nempe hostium meorum o: Pronomen sing. post- o Gej. Pi. positum nomini plur. distributionem indicat p,) *rectum*, p Gej. P. Mo. Mar. Pi. &c. sub. *verbum*, Glass. gram. 48. *quod est rectum*, M. *veritas*, o. Vulg. *æquitas*, Sy. *quicquam certi*, Ca. vel *recti*, Ti. *firmum*, ad verb. *firmata*, (est enim partic. fœm. Niph.) neutraliter, pro *firmitate*, *stabilitate*, hîc, ut & Job. 42. 7, 8. Nihil veri sanique loquuntur, tam in rebus fidei, quàm quoad moralia q. Rectum vocat q Gej. rectitudinem, verumque sermonem r. Sermo eorum v. est perversus & dolosus f. Verbis non respondet ani- t Pi. mus: sed cum foris summos amicos meos se simulent, intus hostes infensissimi sunt t. Nihil aliud expetunt * Mu. quàm accusandi & perdendi ansam. Veritas (proptiè rectitudo) hîc non tam opponitur falsitati, quàm vanitati & injustitiæ; nec tam pertinet ad intelligenti- am, quàm ad mores v. ¶ *Cor eorum vanum est*; itâ * Gen. o. Æth. ¹⁸ הַדָּם הַזֶּה] *Intimum* (vel *medium*, Gej. Coc. cor; Mu. Gen. V. i. e. cogitatio, Gen. Mu. *pectus*, Ca. viscera, Mar.) *eorum pravitates*, P. Mo. V. Gej. vel *corruptiones*, Ti. h. e. extrinsecè pravum; ut via dicitur *tenebra & lubricitates*, h. e. admodum tenebrosa & lubrica, Psal. 35. 6. Vide & Gen. 46. 34. Prov. 3. 32. v. Gej. Plenum est malitiâ, vel fraudibus *. Al. *ærumnæ*, * M. seu *calamitates*, JT. Pi. Coc. Gej. A. vel *confractioes*, Gen. * V. Est pravissimum, vel planè intentum confringendis & vexandis hominibus b. Consilia eorum spectant ad b Gen. ærumnas aliis afferendas c. Vox ¹⁸ הַזֶּה usurpatur tam c Pi. de pravitate, quàm de calamitate, quæ illius poena est. Aven. deducit ab ¹⁸ וָזָא, dolor, &c. d. ¶ *Se-* d Gej. *pulchrum patens*; itâ P. Mo. vel *apertum*, JT. Pi. Sy. Ar. Gej. &c. ¹⁸ הַזֶּה] *Exhalans foetorem tyco-* phantia;

* Gen. phantia, &c. in foetentia verba prorumpens f. Unde
 * Mar. sim. nihil fluere potest quàm quod est pessimum g. Ut se-
 * G n. pulchrum, &c. expectat cadaver quod conficiat & ex-
 * M. edat; ita hostes mei suā blandiloquentiā eō tendunt,
 ut me plectum ad se perdant & subvertant, h. e. me
 à te deficere faciant h. Sepulchrum patens, i. e. exitium
 i AE. in Mu. subitum i. Qui ab illis non cavet, sed eos audit blan-
 * Mu. ex K. dientes, tandem ruit in exitium k. Sepulchrum affert
 exitium, si quis in ipso fuerit inclusus. De isto exitii
 i Pi. genere vide Prov. 1. 12. l. In sepulchrum facile quis
 i Gej. incidere potest, & perire m. Absorbet aliorum labo-
 * Mu. rem, sicut sepulchrum absorbet corpus n. ¶ Gut-
 * Pi. Gej. tur eorum i. e. Sermo o, è faucibus & gutture prodi-
 * Mu. ex K. ens p. ¶ i. tam collum quàm guttur notat, ut Psal. 115.
 * Gej. sim. v. 7. Jes. 3. 16 q. ¶ Linguis, &c. ¶ [לשונם יחלקו]
 * Mu. ex K. Lingua sua blandiuntur, P. Mo. Ca. Pi. Mar. Heb. levi-
 * Gej. gant, seu emolliunt, scil. verba sua, ut plenius dicitur
 * Pi. Prov. 2. 16. & 7. 5. r. Vel, dolose blandiuntur, JT. do-
 lose agebant, Vulg. o. Æth. simil. Ar. Linguam suam
 (h. e. sermonem) emolliunt; h. e. Verbis suis compositis
 nil nisi pietatem, amicitiam, &c. præ se ferunt, ut faci-
 † Gej. sim. lius decipiant †. Vide Prov. 28. 23. & 29. 5. Simi-
 Gen. le ducitur ab oleo penetrante & molli, Psal. 55. 22;
 vel à telis levigatis insensibiliter descendantibus, Jes.
 * Gej. 41. 7. t. Linguam suam dividunt, vel dissipant; q. d.
 Sunt insigniter bilingues & sycophantæ. Montanus,
 * Ma. Multifida lingua artifices miscere venenum v.
 i. i. Judica illos; ita o. Ar. Æth. [האשמים] Desola
 * A. eos, Mo. P. A. sim. M. ut Ezec. c. 6. v. 6. Joel. 1. 18*.
 Perde, vel Destruere, V. Mar. Condemna, Ch. Sy. A. Perver-
 te, Ca. Errare fac, V. Delinquere fac eos, scil. in consiliis
 suis; q. d. Non succedat quod ipsi cogitarunt, vel, quod
 * Mu. ex K. Sauli five Absalomo suaserant *. Reos fac, JT. A. K. ut
 conscientia eorum accuset eos, & intentiones eorum
 * K. in Vic. fiant peccatum y. Reos perage, Pi. Coc. A. i. e. Con-
 demna; nam reatus affert damnationem: h. e. Puni
 eos z. Reos istos poenis illatis palam declara, condemna
 * Pi. tanquam culpabiles. Ab [אשם] deliquit, reum se fecit,
 [אשם] reum declaravit; ut à [עש] impius fuit, & [צדק]
 justus fuit, [הרשע] & [הצדיק], justum & impium pronun-
 * Gej. ciavit *. Adde peccatum peccato eorum b. ¶ Deci-
 * Obad. in Vic. dant (vel cadant, P. Pi. Coc. utinam excidant, V.) à (vel
 in, Æth.) cogitationibus (vel consiliis, Ch. Ca. JT. Pi. Coc.
 Gej. &c.) suis i. Ità o. Ar. quæ scil. contra me moluntur
 * Gej. c. Frustrantur suis consiliis d. ¶ [מפועותיהם]
 * Gej. Propter consilia (vel scelera, Ca.) eorum, Pi. Ti. causam
 notat, ut passim. Confirmatur hoc ex verbis & præ-
 ced. & seq. Utrobique enim David poenam iis impre-
 * Pi. catur: & in seq. 3 valet propter *. ¶ Secundum
 (vel propter, Pi. Mu. Gej.) multitudinem impietatum i
 i Gej. Ità Mu. Amplitudine defectionum istorum, JT. 3 propter,
 ut Gen. 18. 28. Jer. 17. 3. Jon. 1. 7, 14 f. ¶ Ex-
 * Mu. pelle (vel depelle, V. Pi. trude, Coc. vel impelle, h. e. er-
 * V. rare fac, eos) Sub. a te; vel, è patria, Pi. Metapho-
 i Gen. ra ab iis qui labantes impelluntur b. Subverte eos i.
 * Mu. Gej. Age illos in fugam, persequere illos. Confer Esa. 13. 14 k.
 ¶ [הרחקו] Expelle eos, vel, in captivitatem, Deut.
 30. 1. Jer. 16. 15. vel, instar gregis dispersi à leonibus,
 i Gej. Jer. 50. 17. Affixum d assumit i paragogicum, ut Psal.
 2. 5. l. ¶ Quoniam irritaverunt, &c. [בזו] Rebel-
 * Pi. lant (vel rebellant, Mar.) in, vel contra te, JT. Pi. Mu. &c.
 * Mu. K. dum scil. persequuntur me, quem tu vis salvum m; &
 in Vic. quem Regem esse voluisti, rejiciunt n. Rebelles facti sunt,
 vel amari, ideoque ingrati, tibi, & consequenter irri-
 * A. tant te ad amaritudinem & iram. [התקדש] significationem
 habet mutationis & amaritudinis, & applicatur apostas-
 iæ & rebellioni, Deut. 1. 26. & 21. 18, 20 *. Sed cur
 * Mu. Gej. David hostibus imprecatur? Resp. Non privato affe-
 ctu ductus, sed zelo Dei accensus, imprecatur iis o: si
 tamen hic imprecatio est, ac non potius vaticinium im-
 precandi formulā conceptum, quo non malum optat,
 sed denunciatur quid iis prævideat futurum, quia meren-
 * Mu. tur. Sciunt enim pii benedicendum & benefaciendum
 inimicis p.
 12. Et (vel, Sed, Coc.) latentiur; ita Coc. [יחשמו]
 i Pi. Ut latentiur, V. Tum latabuntur, Pi. Gej. cum scil. ho-
 stes meos puniveris, ex vers. præced. q. i hic valet ad-
 verbium temporis, ut Gen. 3. 5. & 18. 10. Jer. 23.
 22. &c. Vel, adversativum est, sed, è contrā, ut Psalm.

64. 8. Prov. 2. 22. & 3. 5. Ità sensus optativus erit,
 quo precatur piis lætitiā r. R. Levi legit hæc verba * Gej.
 (Latabuntur omnes in te sperantes) in hora mortis suæ:
 Alius istum versum, Psal. 84. 11. Dies una in atris tu-
 is, &c. Alius istum, Psal. 31. 20. Quam multa est bonitas
 tua, &c. ¶ Omnes qui sperant in te; ita Gej. [בך יאמרו] † Vic. ex
 Particip. in regimine positum, ut Gen. 23. 10. Exod. Mid. Til-
 1. 5. Psal. 2. 12. & 19. 8. & 78. 9. t. Qui se recipiunt † Gej.
 ad te, Pi. sic JT. Coc. auxilii vel præsidii causā, tanquam
 ad petram, Deut. 32. 37. aut clypeum, Psalm. 18. 31.
 Prov. 30. 5. vel umbraculum contra æstum, Jud. 9. 15.
 Jes. 30. 2. aut ut pulli sub alis, Psal. 57. 2. & 91. 4 v. * Gej.
 Vel, qui confidunt in te, Pi. Cum dicit, omnes, excludit
 discrimen gentium, personarum, &c. ut Psal. 2. v. 12.
 Act. 10. 34, 35 *. ¶ In æternum exultabunt, [יגלו] * Coc.
 Canent, JT. Mar. Pi. vel canant; q. d. Ne intercida-
 tur eorum jubilatio ullā cruce y. Exultabunt vehemen- * Coc.
 ter, vel, lætā voce personabunt. Id [גלו] sign. ut Levit. 9.
 v. 24. In Piel intenditur significatio z. Altā & sono- * Gej.
 rā voce cantabunt †. ¶ Et habitabis in eis i. Ità o. † A.
 [הגורמים] sed videtur legendum, [האמרים], ut
 ut sensus sit, Tentorium collocabis super ipsos *. Vel, ha- * Pi.
 bitabis cum eis in æternum, per zeugma a. ¶ [יגלו] a Gen.
 [עליהם] Et protegas eos, Coc. & proteges, Mu. Gej. ad
 verb. & obteges, vel operies, super eos, Mu. V. Mar. sim.
 Mo. & operi eos, V. quos protecturus es, JT. te prote-
 gente eos, M. Ti. Ca. velut per tabernaculum b. Et b K in Vic.
 obumbrabis eos, Ch. Quia, vel, eō quōd, protegis, vel pro-
 teges, eos, Mu. Pi. Gej. q. d. Cum viderint mei & pii
 30 hostes dejectos, tunc latabuntur, &c. quia tu me pro-
 tegendo illos proteges. Vel sensus est, q. d. Meo ex-
 emplo edocti, credent te sibi quoque adfuturum, &c.
 quia proteges eos c. Hic est rationale d; ut in Esa. 64. * Mu.
 v. 5. Ecce, tu iratus es, & (pro, quia) peccavimus *. Sic d Gej. ex
 i Reg. 18. 3, 4. Psal. 1. 3. & 60. 13. Virgil. Eclog. 9. Mu.
 Audieras, & (quia) fama fuit. Porro, [עשה] est operire, * Mu.
 obtegere, instar clypei, Psal. 140. 8. vel umbraculi, Jes.
 1. 8. & 4. 6. vel alarum, Psal. 91. 4 f. ¶ Et glo- f Gej.
 riabuntur, &c. [יגלו] Et exultabunt (& exsul-
 40 tent, Coc. P. Ca. ut exsultent, V.) in te (i. e. in tua opes; * Mu.
 de tua benignitate & beneficiis tuis b; vel, propter te, Pi.) b Gen.
 diligentes nomen tuum, Gej. Pi. &c. h. e. te ipsum, qua-
 tenus in verbo te notum fecisti i. Nomen Dei dicitur, i Gej.
 vel, quod de Deo noscitur k, majestas & potentia Dei; a Coc.
 vel, Deus ipse l, gloria Dei; vel, illud quod de Deo co- i Gen.
 gitari & credi convenit: vel, quo noscitur, nempe ver-
 bum Dei: imò & Dei agnitio & celebratio m. Epithe- m Coc.
 ton hoc piorum, qui vocantur amantes Dei, Deut. 13. 3.
 Psal. 97. 10. Prov. 8. 17, 21; & verbi Dei, Ps. 119. 165;
 50 & salutis Dei, Psal. 40. 17. ¶ [גלו] sign. insigne gaudium n; * Gej.
 Est, gestire lætitiā o. Et, in te, i. e. coram te, te inspi- o Gen.
 ciente, & lætitiæ ansam præbente, &c. Gradatio est;
 gaudebunt corde, cantabunt ore, exultabunt utroque,
 & externis gestibus simul. Ità indicat gaudii veritatem,
 copiam, perennitatem, &c. p. * Gej.
 13. Quoniam (vel, Cū, Coc.) tu benedices (Heb. be-
 nedicis, Pi. benedicere soles, verbo & facto, cū mundus
 maledicit q,) justo i. Ità P. Mo. &c. h. e. Quoniam vi- q G j.
 debunt te favere innocenti, idcirco exultabunt in
 te, &c. r. ¶ Ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti r Mu. sim.
 60 nōs; ita o. Æth. [כאנה רצון העטרני] Velut (quia ve- Pi.
 lut, Pi.) scuto, vel clypeo, (insigni, V.) beneplacito, vel
 benevolentia, (tuā, Gej. voluntate, Mo. bonā voluntate, P.
 piā tuā voluntate, M.) coronabis eum, P. Mo. vel, cingis,
 five cinges, eum, Pi. Gej. V. undique, V. Gej. in modum
 coronæ †, & munies eum t. Domine, ut clypeus oppor- † Mu.
 tunus cinges me, Sy. veluti lanceam cinget eum voluntas v V.
 tua, Ti. Hoc, inquit, est quod prætorolū tanquam è
 70 specula, ut quasi scuto, ita benevolentia tuā, ipsum undi-
 quaque operias v. [גלו] notat parmam, seu scutum habens
 acumen prægrande, (itā & piorum protectio, & hosti-
 um invadentium vulneratio, indicatur,) à [גלו] acuit: fi-
 cut contrā [גלו] dicitur clypeus major, corpus undique
 tegens. Confer i Reg. 10. 16. i Chron. 12. 8, 24.
 Ezec. 23. 24. At ex 2 Chron. 9. 15, 16. videtur [גלו]
 majus fuisse quàm [גלו]; nam ad illud dabantur 600,
 ad hoc tantum 300, sicuti *. * Gej.

P S A L M. VI.

1. **[N] finem in carminibus; five hymni, o. Eth. למנצח**
 * Mu. Ma. **[בנינו]** Vide ad Psal. 4. 1. **[Pro octa-**
 va; ita o. Eth. על השמירה] Occurrit hæc phras
 Psal. 12. 1. & 1 Paral. 15. 21. **[שמירה]** est adj. fœm. ut
 Levit. 25. 22. anno octavo. [Variè reddunt.] Super
 * Gej. **Seminib. V. in octava, Ti. super, vel ad, octavam, P.**
 * Ca. Mo. Ca. A. Mar. Tig. not. scilicet chordam. Super
 octochordo: Ità hîc Ch. Vide quæ diximus ad 1 Paral.
 * G. 15. 21. Putant **[שמירה]** hîc esse citharam, propter
 * M. octo chordas quas habet. **[Octava]** vel fuit instrumen-
 * Mu. Mar. tum 8 chordarum; vel species carminis constans octo
 AE. in Vic. tonis. Nihil constat hac de re, nè Hebræis quidem.
 * Mu. AE. Octavus sonus in musica intentissimus est: Hic autem
 in Vic. Psalmus decantandus erat voce intentissimâ & clarissi-
 * Mu. mâ. Alii, in octavam diem, diem circumcisionis, De-
 * V. rash. Alii, ad gravem symphoniam, JT. Pi. Haud
 * K. in Vic. dubiè hoc genus musicæ magis ad gravitatem, quàm
 * Gej. saltatoriam hilaritatem, erat idoneum. Ad pinguem,
 five bassum, tonum, Ga. sim. A. Occasio scribendi, &
 * Mar. sim. quasi argumentum Psalmi, erat morbus Davidis. E-
 M. um composuit cum in gravem morbum incidisset: vel,
 * Mu. ex He. cum è morbo liberatus fuit. Partem ejus com-
 * AE. in posuit cum morbo laboraret; partem, cum valetudini
 Vic. sim. restitutus esset. Scripsit hîc de ægritudine sua, & de
 M. omni viro in ægritudine, velut formam precationis: Quod
 * V. probabile puto. Alii tamen censent carmen
 * K. in Vic. hoc de morbo spirituali magis quàm corporali esse ac-
 * Mu. ciendum, quia inter Psalmos Pœnitent. numeratur. Conscriptus
 * Q. in Mu. est in confessionem peccatorum, occasione
 singularis cujusdam humiliationis. Vel, compositus
 * Ham. est de Israele in captivitate, qui est sicut ægrotus. Potest
 * AE. in hic Psalmus ad morbum spirituales accommo-
 Vic. dari, sed malim de corporali accipere.
 * Mu. 2. **Domine** Agnosceit morbum à Deo immisum, &
 * Mu. quidem in flagellum, quo castigetur. **[Nè in fu-**
 * Pi. rore tuo, **[באף]** In ira tua, JT. Pi. &c. i. e. cum, vel
 * Mu. Mar. ex, ira. Non iracundè, Ca. sed lentè & moderatè, ut
 * Mu. Jer. 10. 24. Confer Jer. 46. 28. Non pœnam, sed
 * Mar. gravitatem pœnæ, deprecatur. In ira oblivisci so-
 lemus moderationis & æquitatis. Nè juxta strictam
 * Gej. tuam legalem justitiam, gratiâ non temperatam, me-
 cum agas. **[Arguas me, **[תוכיח]** Reprehendas,**
 vel increpes, me, JT. Pi. i. e. verberes, ex membro seq.
 * Pi. Metonymia; nam reprehensionibus verbera fere ad-
 jungunt parentes. Nè corripias me, maledictis istis
 legalibus, vel pœnis externis: Nam **[תוכיח]** est arguere,
 tum verbaliter, Gen. 21. 25. 2 Reg. 19. 4; tum reali-
 * Gej. ter, flagris, &c. 2 Sam. 7. 14. **[Neque in ira tua,**
 * Gej. **[באף]** In calore tuo, Coc. exardescens, JT. Pi. fu-
 * Gej. rore, Gej. **[אף]** gravius est quàm **[אף]**. **[Corripias**
 me, **[תוכיח]** Castiges me, Gej. Pi. Coc. V. Subaudi ex
 Jer. 10. 24. nè fortè in nihilum redigas me. Peculiare est
 * V. iratis & malè habentibus, ut suos sermones concidant. Iterum
 * Gej. sumitur de castigatione, tum verbali, Prov. 29. 19. & 31. 1, &c.; tum reali, ut Levit. 26. 23. Psal. 118. 18. Jer. 31. 18. Vel, **[תוכיח]** de pœnæ annuncia-
 * Gej. tione post delicti examen, **[אף]** de pœnæ executione, accipiendum est; vel, eandem sententiam repetit, ut
 * Gej. ex solet in Psalmis fieri, sed gravioribus verbis. **[אף]** significat internum [iræ] affectum; **[אף]**, externam
 * A. [ejus] faciem.
 3. **Miserere mei** Ità P. Mo. &c. Fer opem misero, & valetudini restitue. Non merita mea, sed miseri-
 * Mu. am meam, intueri, &c. Post deprecationem iræ, pe-
 * Gen. tit nunc adhibitionem gratiæ. **[אף]** Gratio-
 * Coc. sus esto mihi, JT. Pi. sim. Coc. Merito peccati opponit
 benignitatem impromeritam. **[Infirmus sum;**
 ita Sy. Ar. M. sim. P. Mo. Ch. &c. **[אף]** Alii volunt
 esse nomen; alii, propter Pathach, verbum; sicut Esa. 28. 16. **[אף]**, Ecce me qui fundavit: ubi est ellipsis
 * Coc. relativi, ob quam verba 3. pers. instar participii non-
 * Gej. ex nunquam ponuntur. Ut cum Pathach, tamen est
 * AE. Tôar, [h. e. adjectivum;] ut **[אף]** Ezec. 9. 8. Lan-
 guidus, vel languescens, sum, JT. Pi. Coc. Fractus, aut
 confectus, aut imbecillus, sub. morbo: restitue mihi vires

pristinas. **[אף]** notat destitutum viribus & excu-
 cum, ut in arboribus, &c. Vide Jes. 16. 8. Joel. 1. 10,
 12. Nah. 1. 4. Radix est **[אף]** Ezec. 16. 30. Fragilis
 sum, corpore & animo, excisus propriè. **[Sana me]** i. e. Restitue in integrum. Ità crescit in piis spes
 & petendi fiducia. Vel, Sana morbum corruptæ na-
 turæ peccatis meis auctum; id enim pios magis affligit
 quàm invaletudo corporis. Sanandi vox usurpatur
 de ægritudine, tum animæ, Psal. 41. 5. tum corporis,
 10 Psal. 107. 18, 20. **[Conturbata sunt, **[תבטלה]**]** Turbata sunt graviter. Vox hæc notat insignem con-
 sternationem, ut Exod. 15. 15. Job. 21. 6. Ps. 48. 6. Vel subitam commotionem, five tremorem; & juncta
 cum voce **[אף]** languidus, ab **[אף]** ægrotum esse, gra-
 vem afflictionem significat, fortè morbum, horrorem,
 ut in paralyti; unaque includit peccatum, animæ mor-
 bum, & morbi corporei causam. **[Ossa mea]** i. e. **[Ossa mea]** i. e. Prosopopœia est; quomodo ossa di-
 cuntur laudare Deum, Psal. 35. 10. exultare, Ps. 31. 10. humiliari, Psal. 51. 10. terreri, Job. 4. 14. & 33. 19.
 20 & pace destitui, Psal. 38. 4. Ossum meminit, aut quia
 hæc, ratione membranæ, seu **[אף]**, exquisitissimum
 sentiunt dolorem, qualis in luxatione aut fractura ossi-
 um; aut quia in iis est robur corporis, sine quibus re-
 pendum esset; aut ad indicandum terrorem penetran-
 tissimum, ubicuncta membra tremunt. q. d. Tantus
 est dolor meus, ut vel ossa ipsa, alioquin omnis sensus
 expertia, turbata sint; ideòque prorsus actum sit de
 me, nisi mox succurras. Sana me, quia dolor ad ossa
 usque pervasit; quin & animæ vires debilitatæ sunt, &c. Vel, 2. ossa ponuntur pro toto corpore, per synecdo-
 30 chen. **[אף]** non tantum ossa sign. sed & membra cor-
 poris, & corpus ipsum, imò hominem ipsum, ut Ch. red-
 dit Job. 2. 5. & RR. sæpè usurpant: Vide quæ nos ad
 Rom. 6. a. Sic Psal. 35. 10. **[Ossa mea dicent, &c.]** i. e. Ip-
 se Psalmista dicet, corde, ore, & singulis membris. **[Ossa, &c.]** h. e. Tota corporis mei compages soluta est,
 ut nequeam me amplius sustentare aut commovere. In
 debilibus & exhaustis nervi laborant, ossa concidunt. 4. **Et (vel, Etiam, Gej.) anima mea** Ità JT. Pi. **[Ossa]**
 facultates naturales, anima animales, significant. **[אף]** propriè est spiritus quo homo vegetatur, qui est in
 sanguine, & paratur in corde, ac per respirationem
 reficitur: q. d. Spiritus non modò ad statum & motum
 corporis non sufficit, sed vix ad vitam. [Al. sic;] Ut corpus, (quod K. per ossa intelligit,) ita & anima,
 gravissimè periclitatur, &c. **[Sed tu, Domine, usquequo?]** Sub. affligis me? M. vel, conteres me? P.
 vel, differes auxilium, live curationem? V. Mu. Gej. Pi.
 50 Coc. sim. Gen. &c. ex Psal. 43. v. 2. vel, turbata erit
 anima mea? Mu. Apopoeisis, ob **[אף]**, quæ famili-
 aris est anxio & auxilium expectanti; & languenti-
 bus, linguamque vix levantibus. Confer Gen. 25. 22.
 Luc. 19. 42. **[אף]** occurrit & Psal. 74. 10. Prov. 1.
 vers. 22. 5. **Convertere** Sub. ab ira, vel, ad me. Reconcilia-
 re mihi, & redi ad me. **[Reverte, seu Redi, P. M. Mo. &c.]** sub. ab estu iræ tuæ, Mu. è caligi-
 nosa nube, quorsum te ex ira recepisti, nè preces pe-
 60 netrarent. q. d. Jamdiu discessisti à me; ergò rever-
 tere nunc, & fer opem. Existimabant hostes Davi-
 dis Deum recessisse ab eo; propterea dicit, Reverte ad
 me, Pristinæ valetudini restitue me. **[Redire sæpè]**
 absolutè ponitur, & sui conversionem significat, & mu-
 tationem propositi, Esa. 12. 1. Vel **[אף]**, obsequens
 verbum eripe, adverbialit: ut Gen. 26. 18. Reversus
 est Isaac & fodit, i. e. iterum fodit; Psal. 71. 20. rever-
 tēris vivificabis nos, i. e. iterum vivificabis. Confer
 Psal. 78. 41. Jer. 36. 28. **[Et eripe; ita P. Mo. Gej.]**
 70 Gej. &c. **[Expedi, JT. libera, Pi.]** scil. à morte,
 ex seq. vers. vel, ex hoc morbo. Ex pressuris arctif-
 simis, quomodo v. g. lapis eruitur è pariete, Levit. 14.
 43. sic enim **[אף]** est extrahere, v. g. calceum, Deut.
 25. 9. In Piel significatio intenditur. **[Animam meam]** i. e. Vel, 1. vitam meam, per meton. causæ;
 ut Gen. 9. 5. & 37. 21. Psal. 33. 19. Job. 36. 14. Vel, 2. meipsum; ut Gen. 12. 5. Psal. 3. 3. Jes. 46.
 v. 2. Eòdem sensus redit. **[Propter miseri-**
 cordiam (vel gratiam, Coc.) tuam] Non propter meam
 iusti-

justitiam, scio enim me reum esse, & ob peccata puni-
 * Mu. K. in
 Vic.
 * Coc.
 * Gej.
 nitum *. Propter amorem generis humani, &c. q. d. Paternus tuus affectus non pati potest ut miser ego servulus tuus, foedere tibi junctus, peream. De דודן vide Psal. 5. 8.

6. Non est, &c. [אין בסימון וכו'] Non (vel nulla, Gej.)
 est in morte recordatio tui, JT. Pi. Gej. Coc. &c. Nec tamen dormiunt animæ in morte, ut somniant Sociniani^h; nec negatur Deum in coelo ab Angelis ac beatis celebrariⁱ. Nam, 1. Recordatio hinc intelligitur, vel, 1. poenitentialis *. Sententia hæc, quæ hinc & Psal. 30. 10. & 88. 11, &c. & 115. 17. & Esa. 38. 18, 19. nequaquam ex vitæ præsentis amore, futuræ fæ-
 * Gej.
 * Mu.
 * He. in
 Gej.
 tidio, sed ex veræ resipiscentiæ ante mortem plenè omnibus testandæ animo, profecta est. Et si enim in Pirke Aboth c. 4. rectè dicat R. Jacob, Pulchrior est hora una refrigerii spiritus in futuro seculo, quàm universa vita in seculo præsentis: non malè tamen idem ibidem, Pulchrior est hora una resipiscentiæ & bonorum operum in præsentis seculo, quàm universa vita in futuro seculo. Quod non minus verum est quàm illud Luc. 15. 7. Majus gaudium
 * Di. sim.
 Gej.
 * Pi. sim.
 Gej. Coc.
 &c.
 * Gej.
 * V.
 * Gej.

esse in coelo super uno peccatore resipiscente, quàm super 99 justis, quibus non est opus resipiscentiæⁱ. Vel, 2. inter vi-
 * Di. sim.
 Gej.
 * Pi. sim.
 Gej. Coc.
 &c.
 * Gej.
 * V.
 * Gej.
 ventem^m. Confer Job. 7. 8. Apoc. 14. 13ⁿ. q. d. Mortui non possunt te prædicare in Ecclesia & cœtu superstitum^o; non possunt alios docere, vel exemplo suo ad pietatem excitare P, vel cultum tuum propagare, vel beneficia ac miranda opera tua celebrare. Ideo sæpe viri pii vitam sibi prolongari exoptant, quò Deum colere, ejusque voluntatem exsequi, in hac vita possent, ad augendam, ut loqui solent Hebræi, animæ mercedem ad futuram vitam^q. Vel, 3. recordatio cum lau-
 * Mu.
 * Pi. sim. V.

de *. Nomen דודן idem est ac memoriale, v. g. miraculorum, Exod. 3. 15. vel, recordatio gloriosa bonitatis Divinæ, Psal. 30. 5. & 97. 12. & 102. 13. & 135. 13. & 145. 7. Sic, perseverans fama justis, Psalm. 112. 6. Prov. 10. 7. Recordatio Dei includit amorem & timorem Dei; ut contrà, oblivio Dei, Psal. 9. 18. abjectionem amoris & timoris ejus^t. 2. Non adimitur animæ separatæ vis omnis recordandi, sed corpori potius exanimi^v. Non de toto homine hoc dicitur, sed de corpore, quia anima non moritur; Mortui, i. e. mor-
 * Gej.
 * Coc.
 * Gej.

tua corpora, non te consistunt, &c.†. 3. Simpliciter est poeticum דודן, ut, Non mortui, Domine, laudabunt te, sed nos qui vivimus; ut, propter mali acerbitem, tantum respiciat ad statum mortuorum externum & vulgò apparentem *. 4. Mors hæc secunda est, sive miseria æterna, de qua Apoc. 2. 11 *. quam à Lege iræque Dei sibi dictari sentiebat *. Mortui dicuntur, qui in perditionis statu sunt; sancti autem, quorum animæ in manu Dei sunt, dormientes vel viventes^y. Non est qui te commemoret, qui tui mentionem faciat in bonum, ad te scilicet adorandum & colendum^z. Significat
 * Gen.
 * Coc.
 * Gej.
 * Gen. ex
 He.
 * Gen.

[his verbis,] si in vivis conservetur, se Deum laudaturum *, & celebraturum eum palam & in oculis omnium. Multum lucis adfert huic loco Esa. 38. 19^b. ¶ In inferno] Ità Gej. Gen. o. In inferno voces sunt blasphemantium Deum, non celebrantium *. ¶ דודן In fovea, sive sepulchro, Mu. Ma. Pi. P. V. דודן sæpe locum damnatorum significat; interdum tamen sepulchrum tantum, ut evidenter liquet ex Gen. 37. 35. Descendam ad filium—דודן in sepulchrum. Confer Gen. 42. 38. Num. 16. 33. ubi non ipsi modò, sed & opes eorum, descendisse dicuntur דודן in sepulchrum; nam quis divitias credat ad inferos raptas? Tob. 3. 10. col-
 * Pi.
 * Mu.
 * Gen.

lat. cum cap. 6. 15. Utrumque tamen appellatur à petendo, seu postulando, quòd nunquam illa satientur, Prov. 27. 20^d. Al. in sepulchro, scil. correctionum, ut Psal. 116. 3 *. In captivitate^f. ¶ Quis confitebitur tibi? i. e. Gratias tibi agat: Syn. gen. ut Matt. 11. 25^g. ¶ דודן Quis celebraret (vel celebrabit, Gej. laudet, V.) te? JT. Pi. &c. palam & publicèⁱ. Quis gloriam tuæ bonitatis, potentia, &c. propagabit ad alios? Repetitio est: nam in morte & in sepulchro idem sunt. q. d. Serva me, ut te laudare possim inter vivos: nam si morior, quis erit tui laudator inter homines, tot impiis laudem tibi soli debitam invidentibus[†]? דודן jaculatus fuit, Jer. 50. 14. In Piel, projicere, v. g. lapidem, vel sortem, Thren. 3. 53. Joel. 3. 3.

In Hiphil, palam projicere laudes alterius, h. e. aliquem laudare, vel celebrare. Vide 1 Chron. 16. 7. & 29. 13. Esr. 3. 11. Psal. 75. 2^v.

7. Laboravi; ità o. Æth. Mo. Mu. P. [לָבַדְתִּי] Defatigatus, sive Fessus, sum, M. Ti. JT. Pi. Gej. Gen. Ch. V. Confessus sum: ità sumitur Eccles. 12. 12^x. Defatigor, Pi. [לָבַדְתִּי] tam de labore usurpatur, ut Jos. 24. 13. Jel. 47. 15. &c. quàm de consequente laboris, h. e. defatigatione, ut 2 Sam. 23. 10. &c. Deficio præ lassitudine, ut Jer. 45. 3. Opponitur quieti, Lam. c. 5. v. 5^{*}. ¶ In (i. e. ex, Pi.) gemitu meo; ità o. Mo. &c. [לָבַדְתִּי] Susspiris meis, vel, gemendo, vel flendo, V. In, vel propter, gemitus meos, Gej. quos nempe expressit, vel, 1. vis morbi^z; vel, 2. petulantia hostium, quibus morbus meus^z pi-
 * Gej.
 * A.

placet, qui mea ex morte impunitatem scelerum pollicentur^z. ¶ Lavabo; ità o. Æth. [לָבַדְתִּי] Hume-
 * Mu.

do, M. macero, Q. in V. ut solent quæ aliquamdiu in aquis retinentur & emolliuntur^b. Loquar in dolore, Ch. V. Natate (vel fluctuare, Ti.) facio, vel feci, P. V. JT. Pi. Gej. Mu. scil. in lacrymis meis^c. Præter, pro præf. i. e. ut videatur aliis natate^d. Sensus est, לא שוין, non quiesco, sed jactor, & manante affatim sudore videor in lecto
 * Gej.
 * A.

natate *. Hyperbole, cui similis Jer. 9. 1. Thren. 3. 48. 49. [לָבַדְתִּי] est, aquis innatare expansis palmis, Jel. 25. 11. unde [לָבַדְתִּי] natatio, Ezech. 47. 5^{*}. q. d. Laboravi fundendo preces passis manibus, sicut natans expansis manibus^f. Sed quomodo hoc quadrat ad lectum? & quorsum sequens humectatio^g? Hæ hyperbolæ ostendunt acerbitem morbi Davidis^h. ¶ Per singulas noctes; ità o. Æth. [לָבַדְתִּי] Omni, vel tota, nocte, Gej. P. Coc. Ch. Pi. Ti. sim. M. Quod tamen tempus est quietisⁱ. Quando flere possumus liberius^k, nemine nos vidente. Vel, quòd soleant noctu morbi
 * Coc.
 * Gej.
 * V.

ingravescere^l: vel, quòd negotiis diurnis cessantibus, liberius nos invadere solet dolor, somnūque mœrentibus eripere^m; & tunc magis, sive de suis delictis, morborum causis, sive de hostium petulantia, cogitaretⁿ. Vel, nox metaphoricè est, hora & potestas tenebrarum, Luc. 22. 53°. ¶ Lacrymis meis, [לָבַדְתִּי] Lacrymā meā, sing. pro collecta multitudine: ut, arbor, Gen. 3. 8. pro, arbores; & bestia, Levit. 11. 2. pro bestiis P. ¶ Stratum meum; ità Mo. P. &c. [לָבַדְתִּי] Spondam meam, Gej. JT. Pi. lectum, M. Ar. Mar. &c. i. e. linthea lecto imposita; metonymia^q. ¶ Rigabo; ità o. Ch. [לָבַדְתִּי] Liquefacio, P. Ti. Pi. sim. M. Ar. liquefeci, JT. Mar. tabefeci, Sy. [לָבַדְתִּי] sign. instar nivis dissolvere & liquefacere, Psal. 147. 18. Hinc ad cor timidum transfertur, Jos. 14. 8. ad corruptionem tinea, Ps. 39. 12. Idem repetitur, ob materiæ tum ubertatem, tum cer-
 * Mu.
 * Coc.
 * Gej.

titudinem, tum continuitatem^r; tum ad significan-
 * Gej.
 * Coc.
 * Mu.

dum & דודן magnitudinem^t. Neque sui causā tam vehementer doluit, sed Dei, cujus voluntatem in ejus Regis quem ipse constituit desiderata morte violari cognoscebat^u.
 * Mu.

8. Turbatus est; ità o. Æth. [לָבַדְתִּי] Doluit, Sy. Caligavit, P. M. Erosus, vel Corrosus, vel Depastus, vel Consumptus, est, Mo. JT. Pi. Gej. Mu. Coc. scil. tanquam à וו tinea, Psal. 31. 10^v. Tabuit, vel Contabuit, vel Putruit, Gej. G. V. Nitorem suum amisit^x. Vox hinc tantum occurrit, & Psal. 31. vers. 10. & 11. ut difficile sit ejus significationem eruere^y. Felinus accipit de facie cariosa, dum salis lacrymis exeditur. Huc illud medicorum, qui lentes in oculis gigni dicunt^z. ¶ A furore; ità o. Æth. i. e. propter furorem hostium^z.
 * Mu.
 * Gej.
 * Gen.

[לָבַדְתִּי] Pra ira, P. sim. Mo. &c. Ab, vel ex, indignatione, Pi. quā incendior videns hostes adeò delectari morbo meo^b, & optare me ab eo exstingui^c. August. dubitat an de ira sua, vel hostium, vel Dei, loquatur^d. Pre agitudine, Coc. Pre maiore, vel molestia animi, Gej. ob mea peccata^e: vel, ob aliorum impietatem, & no-
 * Mu. sim.
 * Pi. V.
 * Gej.
 * Tarnov.
 * Coc.

minis tui profanationem, & pestem animarum^f. [לָבַדְתִּי] notat in genere fortem acerbamque animi commotionem, sive ex ira, sive dolore ac tristitia: hinc risai opponitur Cohel. 7. 3. & 11. 10^g. ¶ Oculis meis; ità P. Mo. JT. Gej. &c. i. e. Ambo oculi (sing. pro plur. per enallagen,) lacrymarum copiā veluti erosi sunt^h. [לָבַדְתִּי] Alii, facies mea, Ti. V. Pi. ut Num. 11. 7ⁱ. Meton. adjuncti: nam oculus adhibetur ad faciem rei aspiciendam. Hæc versio confirmatur ex collatione verbi
 * Gej.
 * Coc.

- verbi sequentis. *Facies mea tabida facta est*, vel simili panno à tineis corroso, aut faciei cadaveris; i.e. omnino obscurata est. *Inveteravi*; ita o. Æth. sim. Ar. Ti. quali senio defeci. *Inveteravit*, vel *consenuit*, Mu. P. Mo. V. JT. Pi. Repete, *oculus meus*, Pi. G. vel, *vultus*, G. *Oculus*, pro *facie*. Amisit vigorem, rugas contraxit: aliàs est *senescere*, ut Job. 21. 7. *Turbatus est*, Sy. *amotus est*, Q. in Mu. V. *evanuit*, vel, *obtenebratus est*, V. *Eduruit*, vel *riguit*, ferè hebet, vel stupet, tanquam si lapis esset; oculos efflevi, adeo me urit dolor P. *Inter omnes inimicos meos*; ita o. Æth. JT. Coc. *Propter omnes hostes* (angustiatores, Mo. sim. V. *oppressores*, JT. Gej.) *meos*, Ti. P. Ar. V. Mar. Gej. *valet propter*, ut Psal. 5. 11. Confer Psal. 3. 1. 10. ubi propositum clarè videtur. *ligavit*, *constrinxit*. Hebetata est acies oculorum meorum præ metu hostium; vel, videntibus inimicis meis, & consciis, & gaudentibus. Illi angunt me suâ *conspiratione*, exoptantes mortem meam.
9. *Discedite* (vel, *Recedite*, JT. Pi. Gej. *Facecite*, Ca.) *à me*; i.e. Desistite à mei persecutione, nolite insultare, vel me in pietatis studio tardare, vestris sarcasmis, &c. Psal. 119. 115. Nullum mihi vobiscum erit confortium, Psal. 139. 19. Apostrophe ad inimicos. Familiars, vel domesticos, alloqui videtur. Post contritionem fides jam sequitur, adeoque post verba angustiarum verba bonæ spei; ut Psal. 42. 6. Jam voti compos factus, & à morbo recreatus, vel prævidens saltem, aut certò sperans, se à Deo exaudiendum, hostes faceffere jubet. Cum jubet recedere, significat & suam fiduciam, & illorum contemptum; & pudorem & confusionem, ac separationem à cœtu iustorum, eos manere indicat. *Recessio* opponitur tum conjunctioni, tum infestationi, ac molimini seducendi & compellendi ad societatem peccati. *Exaudivit*, *audivit*, i.e. exaudivit; simplex pro composito. *Audit*, JT. Præteritum etiam notat actum continuum. Præter. utitur, vel, quia ex morbo convalesceret; vel prophetice, quod tam certò teneret Deum preces suas admissurum ac si jam admisisset; quia Spiritus Dei contestificatus est spiritui ipsius per gratiosum aliquem effectum, v.g. per operationem spei, lætitiæ, patientiæ, &c. *Dominus* Huic enim sanationem ascribit, non medicis. *Vocem fletus mei*; h.e. *Flebilem*; vel, *vocem fletus meam*, i.e. cum fletu conjunctam.
10. *Deprecationem meam*, *Vocem meam supplicem*, Gej. Propriè, gratiæ implorationem sonat. Vide 2 Paral. 33. 13. Jer. 38. 26. & 42. 2. *Suscepit*, *accipiet*, i.e. accepit, Pi. *est*, cum approbatione accipere; ut Gen. 33. 10. Mal. 2. 13.
11. *Erubescant & conturbentur*; ita JT. Pi. &c. Vel, *Erubescant*, &c. Mar. Mu. quum videant se suâ de mea morte excidisse, & me convaluisse; & ob contumeliosam mei tractationem, & quia me Regem diutius habituri sunt quam putarant P. Sed incommodè hîc, & alibi, pronuntiati vè hæc vertunt, *Erubescant*, *conturbabuntur*, *convertentur*, & *erubescant*. Non enim advertunt præter. & fut. esse omnium modorum pro sententiæ commoditate, ut, *dum*, *utinam*; futura autem esse plurimum imperativi vel optativi modi, 1. in precationibus, ut in his Psalmis; 2. in mandatis, ut, *Non occides*, i.e. *Nè occidas*; 3. quando expresse imperativus præcessit; nam posteriora tempora & modi à præcedentibus concipiuntur. Hæc ex Eha in Bahur adversum Gnosticos. *Convertantur & erubescant*; sim. V. *Vertentur & pudefient*, Ti. *convertentur*, pudore afficientur, Mo. P.M. sim. Ham. *Revertantur*, JT. Pi. Ch. Gej. vel *revertentur*, Mu. ex K. vel, *convertantur*, sive *convertentur*, Mu. ex AE. h. e. Ipsi, cognoscentes non successisse quod cogitarunt, pœnitebunt, aut quærent mihi reconciliari; & in isto momento illos mei pudebit. Recedant à me, vel, à mei persecutione, &c. LXX in quibusdam exemplaribus habent, *convertentur*, quod *conversionem*, vel *pœnitentiam*, eorum sonat; in Asulani tamen editione aliisque est, *vertantur* retro, quomodo & Ar. legit, quod *fugam* eorum indicat.

[Sequens autem verbum vertunt,] *erubescant*, JT. Pi. & *percant*, Sy. [Alii utrumque sic vertunt;] *Abeuntes pudefiant*, V. *aversi pudeant*, Ca. *Iterum confundantur*, ut antehac sæpe puniti sunt; vel, quomodo me confundi exoptabant. *Valde velociter*, V. *Subito*, V. Mar. vel, in momento, V. *adverbialiter* ponitur per ellipsin. *Protinus*, Ca. Indicatur partim auxilii propinquitas, partim exitii hostium gravitas. *est* temporis fragmentum minutissimum, *rupit*.

PSALM. VII.

1. *Psalmus*, *Sbigaion*, P.M. Mo. Mar. Incertum quid significet. Est species toni, vel symphoniarum, sive melodiarum. Est modus musicus. Vel, est instrumentum musicum ad quod Psalmus ille decantabatur. Vel, est genus carminis, quale Sapphicum, &c. Vel, initium cantilenæ, ad cuius tonum hic Psalmus decantabatur. [Alii aliter reddunt.] *Pro ignorantia* David, Aq. & Sym. in D. vel, *Ignoratio* David, Hi. in D. Vox tantum hîc occurrit, & Habac. 3. 1. *ubi* Aq. & Sym. reddunt, *ignorantium*, & Vulg. *ignorantis*; at Th. *voluntariorum peccatorum*. *Defensio*, Ca. Arcanum, Ti. *Carmen*, Tig. not. Videtur omnino *Canticum* esse, nam o. cum Vulgato hîc reddunt, *Psalmus*, & Hab. 3. 1. *ode*: quæ significatio probatur ex verbis sequentibus, *quem cecinit*: Ità & Chaldaus, *Interpretatio Odes quam cecinit*. Fortè *est* vetus verbum quod *carmen* sign. à *delectavit*, Prov. 5. 19. & 20. 1. à *delectabili* ejus musica. *Affidua cura & meditatio*, *id* cui animus perpetuo inerrat. Ità ellipsis foret, *vel metonymia*. *sign.* primò, *aberrare*, deinde, *affectu studio totum in aliqua re esse*. Vide Prov. 5. 19, 20. & 20. 1. Hi enim qui in re quapiam toti sunt, nihil agunt præterea præsentis animo, sed ibi delirare videntur. Sic Hab. 3. 1. *oratio super curis*, i.e. eis rebus quæ curæ & cordi sunt piis, à quarum meditatione desistere non possunt. Ità David voluit hoc Psalmum perpetuas exsilii sui curas exponere. Al. *Error*, five, *De errore*, *Davidis*, Midrash Tillin & R.S. A. Quia maledixit adversariis suis, & Sauli, contra præceptum, Eccles. 10. 20: vel, quia gavisus est de morte Saulis: vel, quia scidit alam vestimenti ejus: vel, quia hic Psalmus summam exponit curarum Davidis, quæ illum penè deviare coegerunt. *Error Davidis*, vel, *de Davide*, de quo adversarii vehementer errabant. *Ode artificiosa*, Pi. *Ode* (supplet hîc vocem *mixta*, sive *erratica*, JT. Pi. Gej. Gat. Heb. *errationis*, i.e. multiplex cantu, quæ omnibus rationibus musicæ decantabatur simul, quam Tullius Græcâ voce dixit *synodiam*. *Carmen artificiale*, quod variis & erraticis versibus compositum magis *delectat*, &c. quod *sign.* Prov. 5. 19, 20. Ex variè intercurrentibus metri generibus fortè constabat, quia affectuum vehementia certæ legi adstringi se non passa est, sed modò huc, modò illuc, saltum velut fecit. Al. *Deliciae David*, Obad. in Vic. A. *Est* genus carminis ab oblectando dictum. Sic enim se consolabatur in rebus adversis. *Pro verbis*, *super verbis*, P. Mu. Mar. *ad verba*, JT. *propter verba*, Pi. Gej. scil. minacia, vel calumniatoria, quæ referuntur 1 Sam. 24. 10. Vel, *super rebus & factis*, Mu. *propter facta*, V. *Verbum sæpe pro negotio*. *Carmen super interitu*, &c. Ch. *deduxit*, à *non* à *Chusi*, *Sed* quânam hic *Chus*? Resp. 1. Erat *Shimei*, de quo vide 2 Sam. 16. 5, &c. qui hîc dicitur *niger*, i.e. *niger* est, hunc tu, Romane, caveto. Sed contortum hoc. 2. Nullum est in Scriptura exemplum istius metaphorsæ. 3. *Cur* nomen ejus dissimularet David? 4. Nititur hoc falsæ hypothese, quod hic Psalmus loqueretur de persecutione Absalomica, cui non satis quadrant verba vers. 4. & 5. quadrant autem

tem optimè persecutioni Saulinæ^b. Resp. 2. Erat *Cis* pater Saulis, 1 Sam. 9. 1. cujus nomen ita occultatur, ut infra Psal. 9. 1. *Laban pro Nabal*^c. Resp. 3. Hic *Cbuschi*, licet ejus alibi mentio nominatim non habetur, indubiè tamen erat ex Saulis comitatu^d. Aulicus erat Saulis, & delator Davidis; quales multos fuisse constat^f. Erat homo de Benjamin, qui accusavit Davidem^f. Erat Judæus nomine *Cushi*^g. Videtur fuisse aliquis ducum Saulis, cui mandatum fuit datum persequendi Davidis^h. Fortè, quia Æthiopes erant omnium gentium servi, ideo *שִׁי*, propriè *Æthiopia*, at hic *Æthiops*, (ut alibi *Canaan* pro *Canaanita*,) proverbialiter *servum* significabat. Sic Amos. 9. 7. *Annon mihi estis veluti filii שִׁי* *Æthiops*? i. e. servi mei, quos scil. ex Ægypto redemi, ut mihi servi effectis? Porro, servos Saulis aptè dictos fuisse Beniamitas ex 1 Sam. 22. 7. patet^{*}. Respond. 4. Erat hic Rex *Saul*ⁱ. 1. Is *Benjaminita* fuit^k. Vide 1 Sam. 9. 21. 2. Hic malè de Davide locutus fuit, 1 Sam. 22. 7, 8. 3. Huic magis quàm aliis competit, quòd *leoni laceranti* confertur v. 3. & quòd de malo in autorem redituro vaticinatur^m. 4. Calumnia hic confutata à Saule emanavit. Obj. Sed causa non erat cur nomen *Saulis* dissimularetⁿ, quem alibi proprio nomine appellat. Resp. 1. Psalmi non uno tempore compositi sunt: & quis scit, quod post apertè fecit, initio ut aliter faceret quam causam habuerit^o? 2. Nomen ejus dissimulavit, vel, 1. quia Regi non erat maledicendum, Cohel. 10. 20^p. Vel, 2. infamandæ ejus pertinaciæ & malitiæ causâ. [De quo plura statim dicenda sunt.] 3. Non inusitatum est in Scripturis, personas & res ænigmaticè designari. Ità *Ægyptus* alicubi dicitur Imperium Romanum; & *Babylon*, Clerus Romanæ Ecclesiæ; & *Jezebel*, magna illa meretrix; & *Elias*, Johannes Baptista^q. Per eandem *מִצְרַיִם* *Ægyptus* denotatur per terram *מִצְרַיִם* *angustia*, Esa. 30. 6; & exercitus *Nebuchadnezzaris*, (cujus nominis pars est à *מִצְרַיִם*), per *מִצְרַיִם*, Jer. 4. 16; & *Jerusalem*, per civitatem *מִצְרַיִם* *pacatorum*, Jer. 13. 19; & *Judei circumcisi*, per *מִצְרַיִם*, Phil. 3. 2^r. Sic Callimachus & Naso inimicum suum vocarunt *Ibin*^t. Vocat autem eum *שִׁי* *Cbus*, vel, 1. allusione ad *שִׁי* patrem Saulis. Chald. ergò hic habet, *Saulis filii Kû*. Nec refert quòd unum per *כ*, alterum per *ק*, scribatur^{*}. Vel, 2. quòd Saul atris erat moribus, quos non magis mutaret quàm cutem Æthiops^t, Jer. 13. 23^v. Non mutavit odium in Davidem^x, nè quidem ob beneficium à se præstitum, de quo infra v. 5^y. Vide Amos. 9. 7. *estis mihi quasi filii שִׁי* *Æthiops*^z. ¶ *Filii Femini*; ita M. P. Mo. Ti. *בְּנֵי בִמְיָן* *Benjaminite*, Gej. *Femini* fuit tritavus Saulis, 1 Sam. 9. 1^a. *Filii Femini*, i. e. è tribu Benjaminis, ut 1 Sam. 22. 7^b. Vide Jud. 3. 15^c. Et Gibeonitæ Jud. 19. 16. dicuntur *filii Femini*, i. e. Benjaminitæ. Porro, hoc epitheton submonet de verborum istius Cuschi vi & efficacia apud Saulem, quippe quum fuerit ejus gentilis: gentiles autem Saulis primas in regno obtinebant, 1 Sam. 22. 7^d.

2. *In te speravi* i. e. Huc usque, & adhuc spero^f. Habitum animi, non actum, significat^f. *In te*, non in humana ope^g. *Ad te recipio me*, JT. *In te confido*, Pi. V. Magnum præsidium spes in Deum conjecta^h. ¶ *Ex omnibus* q. d. Multos habeo hostes, quorum omnium insidias sine te vitare nequeoⁱ.

3. *Nè quando rapiat*, *פִּרְיוֹן* *Ne abripiat*, JT. *Nè rapiat*, Pi. vel *dilaniet*, Gej. Nempe Saul, hostis principalis^k: vel, quivis meorum persecutorum; hanc namque distributionem postulat enallage numeri, ubi nomini plur. subjicitur verbum sing^l. Omittitur hic, ut alibi, nomen agentis, 1. quia notum erat de quo dixit; 2. quia agens hic innuitur sub figura *leonis*^m. ¶ *Ut leo* Cui confertur Rex commotus, Jer. 4. 7. Prov. 19. 12ⁿ. *לֵאָרִי* dictus ab *לָרִי* *discerpere*, *carpere*^o. Huic Saulem confert ob potentiam, & crudelitatem insatiabilem^p. *לֵאָרִי* est *leo cubans*, Psal. 91. 13. at *לֵאָרִי* *leo dilanians*, &c^{*}. ¶ *Animam meam* i. e. Vel, 1. vitam meam; ut Cicero & Salust. *animam* pro vita ponunt^q. Metonymia effecti; vita est effectus animæ. Verùm dilaniatio hæc non tam vitæ,

quàm toti composito, convenit^r. Vel, 2. meipsum; * Gej. synecdoche membri^s: ut Psal. 3. 3. Numer. 23. 10. * Pi. Gej. Jos. 20. 3. Alioquin anima, seu spiritus, dilaniari nequit^t. ¶ *Dum non est*, &c. *לֹא עָלָיו* *Frangens*, Coc. *lacerans*, Mar. *dilaceret*, JT. *disrumpens*, Gej. (*פָּרַץ* notat violentam disruptionem, v. g. jugi à collo, Gen. 27. 40. montium à vento, 1 Reg. 19. 11^v.) & * G. j. non est eripiens, five *liberans*, Coc. Mar. *nemine liberante*, JT. Pi. Repetendum hic ex membro præcedenti *פָּרַץ*, nè sit *disrumpens*, & non sit *liberator*^x. Ut nè *dilaceret me*, * Gej. &c. Pi. sim. Buxt. ex *וְ*. *פָּרַץ* referri potest ad leonem, qui prædam dilaniat[†].

4. *Domine* A precibus convertit se ad innocentie probationem; provocando, non ad testimonia humana, sed ad Deum ipsum, &c^y. ¶ *Si feci istud* Vel, 1. quod jam subicio^z. Vel, 2. quod Saul mihi molitur, nempe, si *rapui ut leo*, &c^a. Vel, 3. quod à Saule & aliis vulgò objici mihi audio^b; quòd scil. ambirem Regnum, & vitæ Saulis insidiarer^c. Vide 1 Sam. 24. 10. & 26. 10^d. Loquitur de re nota, & quæ in ore esset omni populo^f. Apophiopsis^f. Vel, *istud* *דְּמִיָּתִי* accipitur, q. d. Si vel tantillum feci^g. ¶ *Si est iniquitas* Quam de me suspicatur^h. h. e. Si quicquam peccavi, &cⁱ. De innocentia facti loquitur, non personæ; alioquin omnes sumus peccatores^k. ¶ *In manibus meis* Id est, in me. Sed *manus* nominat, ut instrumenta cædium^m. ¶ *ſæpe redundat*, (vide Glaff. Gram. p. 148.) non autem hoc loco. *In manibus*, &c. quæ raptoribus & homicidis instrumenta iniquitatis esse solent, Psal. 71. 4. Confer Psal. 26. 6. q. d. Opere ipso nihil mali contra Regem commisi, licet malè cogitavi, 1 Sam. 24. 5, 6ⁿ. ¶ *Manus* pro quovis instrumento sumitur^o. *Manus* hic, pro *factis*, q. d. Si in factis meis est iniquitas^p. Vel, *in palmis meis*, five *cavis manuum*, &c. ubi aliqua turpitudine occultari possit. *Manus* etiam pro *actione*, ut Psal. 78. 42. & 109. 27. & Jon. 3. 8^{*}.

5. *Si reddidi retribuentibus mihi* (scil. in malum, i. e. nocentibus me^q), *mala* Ità *o*. Æth. *Mala* regitur à verbo *reddidi*: vel construitur cum utroque per zeugma. Nè laceſſitus quidem ultus sum; malum bono vici^r. ¶ *אִם מַלָּא נָתַתִּי לָהֶם* *Si malum malo rependi*, Ca. Si retribuui ei juxta retributionem ejus^{*}. *Si malum reddidi ei qui mihi fecerat*: Nam *וְשָׁלַח* [Rectius dixisset *וְשָׁלַח*, ut loci inspectio docet; quanquam & *וְשָׁלַח* in Piel idem valet quod *וְשָׁלַח*] sensu *faciendi* reperias apud Esa. 44. 26. & ita hic cepere interpretes Sy. & Ar^t. [Alii aliter.] * G. *Si reddidi*, five *retribuui*, (vel *intuli*, JT.) *pacifice degenti mecum* (vel, *authori pacis meæ*, Ch. *pacifico meo*, Mo. Pi.) *malum*, P. sim. JT. Pi. Ti. Gej. Sensus versus est, Tantùm abest ut Saulem dum me amanter & pacifice tractavit quicquam læserim, ut ei, etiam mihi insidianti, pepercerim^v. *וְשָׁלַח* resolvendum in *וְשָׁלַח*. * Mu. *וְשָׁלַח* est *rependere*; at *וְשָׁלַח* *pacem colere*, ut Job. 9. 4. & 22. 21^x. *וְשָׁלַח* est *retribuere*, (vel simpliciter *tribuere* y,) five bonum, five malum^z. *וְשָׁלַח* hic & v. 4. * Gej. potest interrogativè accipi, *An feci hoc? an est iniquitas*, &c? *an retribuui*, &c? *quin potius liberavi*, &c. Hactenus innocentiam suam testatur: dein v. 6. queritur de hostis improbitate, *Persequitur bestia*, &c. non, *Persequatur*, &c. Malim enim per indicativum vertere quàm per optativum^a. ¶ *Decidam meritò* (vel *quidem*, Ar. vel ergò, *o*. Æth.) *ab inimicis meis inanis*; vacuus, inani spe affectus^b: *וְאֵין עִצְרִי* *וְאֵין מִצְרִי* [Variè reddunt.] Et (vel *ſi*, Of. Mol. & *ſi*, Sy. *ſi* repetunt *אֵין* *וְאֵין* c. vel, aut, Ca.) *ſpoliavi* (vel *oppreſſi*, G. Sy. in Ham. *coarctavi*, vel *preſſi*, Ch. in Gej.) *hostem meum* (qui mihi infestus erat, G. qui me angebat, Ch.) *ſine cauſa*, Of. Mol. G. Ham. Clop. in Gej. vel *frustra*, Ch. vel *immeritò*, Ca. i. e. eum qui nullà meâ culpâ hoſtilitatem in me exercet^d. Sed *וְאֵין* nuſquam (quod * Gej. ſciam) ita ſignificat^e. [Alii aliter ſentiunt.] *וְאֵין* ſæpe ſignificat, & redditur, *ἐξαίρετο*, *ἐξάγω*, *πύω*, *eximere*, aut *educere*, aut *eripere*, atque ita *liberare*: primariò tamen ſignificat *detrabere*, *ſpoliare*, *exuere*; atque ita Syrus expreſſè accipit Act. 19. 37. & Col. 2. 8. & in hoc ſenſu *o*. vertunt *θλίβειν* *opprimere*, Job. 36. 15. Hinc nomen *וְאֵין*, *vestimenti*, (2 Sam. 2. 21. Ham.) quod exui ſolet

folet, & mutari. Porro, hoc sensu respicere potest Davidis facta, 1 Sam. 24. & 26. ubi Saulem nē veste quidem, aut matulā & hastā, spoliare voluit. ^f Ham. Di. ^f 27. propriē extrahere, eripere, v. g. calceum aut vestes, Deut. 25. 10. Jes. 20. 2. unde etiam Targum adhibet loco ^g Gej. ex Di. Hebræi ^h Mar. ⁱ Pi. ^j Gej. ^k Jun. ^l K. in Mu. ^m A. ⁿ AE. in Mu. ^o K. in Mu. ^p Mu. ^q Mar. ^r Pi. ^s K. in Mu. ^t Gej. ^u Gej. ^v V. ^w Pi. ^x Gej. ^y D. ^z D. qu. Eb. ^{aa} 3. 44. ^{ab} Gej. ^{ac} Mu. ^{ad} Gen. ^{ae} Gej. & c. ^{af} V. Mu. ^{ag} Mar. ^{ah} Q. in Ma. ^{ai} Q. in Gen. ^{aj} Itā Mar. ^{ak} Pi. Coc. ^{al} Mu. ex K. ^{am} & AE. ^{an} Pi. ^{ao} AE. in Mu. ^{ap} Mu. ^{aq} Coc. ^{ar} Gej. ^{as} Mu. ^{at} Gej. ^{au} Coc. ^{av} V. ^{aw} Gen. ^{ax} Gen. ^{ay} Ham. ad ^{az} V. 4. ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} ^{sm} ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} ^{tm} ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{yx} ^{yy} ^{yz} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz}

in furore super (vel contra, Mar.) hostes, &c. Ch. Mat. ¹ Coc. ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ^{836</}

9. 7. & 10. 5. &c.) statuerem *אני*, & verterem, deficiat malus, improbi. ¶ Et diriges justum; ita o. Eth. M. i. e. cogitationes ejus: *אֲנִי יְדִי* Et stabiles, justus, Mo. *אֲנִי יְדִי*, quod plerique in accusativo subnectunt *אֲנִי יְדִי*, Mo. construxit in nominat. cum seq. ut sit, *Justus & probans corda & renes Deus, justus: Quod probat. Sed male* *אֲנִי יְדִי* vertit, stabiles, quo relinquit illud valde *אֲנִי יְדִי*. Malim, cum Vulg. & diriges, sub. arcum & sagittas, (ut v. 13. & Psal. 21. 13.) ad debellandos impios; & sic erit enallage fut. pro imper v. Fateor te rectius interpretari quam Mo. Sen- sum & usum verbi recte probas ex v. 13. & Psal. 21. 13. Sed inde liquet addendum hic fuisse, vel, arcum tuum, vel, contra faciem ipsorum; quibus non additis, obscurissima est *אֲנִי יְדִי*. Impulit te, credo, copula in *אֲנִי יְדִי*, quam eo pacto optimè salvari posse putabas. Sed id mihi tanti non est: *אֲנִי יְדִי* infinitos usus habet, hic ver- to, nam, &c. [De quo statim.] Et dubito an liceat *אֲנִי יְדִי* avellere à *אֲנִי יְדִי*. Imò prorsus non licet, quia Merka compositum *אֲנִי יְדִי* avellit à subsequentibus per grande quoddam colon. [Alii itaque illa conjun- gunt, & sic vertunt;] Et stabili (vel, dirige, Ti. Mu. V. vel, confirmes, Coc. Ca.) justum, P. JT. Pi. h. e. me, & meos affectas. Vulg. diriges, ut sit vaticinium; sed malo, dirige, ut sit imprecatio, quæ tamen habet vim vaticinii, ut & alias in Psalmis. Stabiles, & im- mobilem serves, ne deiciat de meo statu. *אֲנִי יְדִי* est ver- bum architectorum de columnis firmandis, adeoque est, stabilire, fundare, item preparare, ut 2 Sam. 7. 24. nec non, secundare opus ac stabile reddere, ut Psal. 90. 17. quod & hic quadrat. Opponitur hæc pii confirmatio assumptioni impiorum, quæ præcedebat, Deficiat ma- lum: hanc autem Deo specialiter appropriat, tu stabili- lies. Et confirmabis justum, Di. & confirmentur just, Ch. ¶ Scrutans, &c. ita o. Ar. Eth. *אֲנִי יְדִי* Et probans (vel, qui probas, P. qui solus exploras, scrutatur verò, Ch. nam probat, five probas, five probans, M. Pi. Di. Gej. Coc.) corda & re- nes (sub. est, Coc.) [vel es,] Deus justus, Mo. Mar. Ar. Coc. Di. V. vel, Deus justus, Sy. P. Pi. sim. Ti. Prout explorator es, &c. Deus justus, JT. Confirmatio à natura Dei & officio ejus. Quia exploras, &c. Pi. ut au- rifaber aurum explorat igni. Vide Job. 23. 10. Psal. 66. 10. &c. Itaque dubium non est quin defectura sit impiorum malitia, & confirmandus justus. Hinc *אֲנִי יְדִי* & *אֲנִי יְדִי* per futurum potius reddo quam per im- perativum. Tu solus vides corda & cogitationes, ac proinde vides me tui sincerissimum esse cultorem, Saulem non item. Homines falli possunt, tu men- tes solus vides; qui sint innocentes, & qui secus: quæ- re tu solus potes impios justosque pro meritis suis tra- ctare. Corda & renes, i. e. mentes & animi affecti- ones: tum animi decreta, tum intimos affectus & propensiones. Cor cogitationes, & renes affectus, significant. Ità Psal. 26. 2. Jer. 11. 20. & 20. 12. Apoc. 2. 23. Renes affectuum sedes, (vide Psal. 73. 21. Prov. 23. 16.) tum propter insignem ipsorum cum cor- de sympathiam, quam Galenus quoque testatur; tum quia ibi veneræ cupiditates resident. ¶ *Justum adjutorium meum à Domino* Ità o. Sy. Ar. Ità Vulgatus ex Græco, ut propè omnia in hac versione: nam aliam ex Hebræo fecit Hieron. sed ea in Ecclesia recepta non est. *אֲנִי יְדִי* est pro *אֲנִי יְדִי*, ut & infra 22. 10. & alibi P. Græci (nempe in quibusdam codi- cibus) habent, *אֲנִי יְדִי* At in melioris notæ codicibus est, *אֲנִי יְדִי*, & claudit vers. præced. Et *אֲנִי יְדִי* pertinet ad præcedens *אֲנִי יְדִי*, non sequens *אֲנִי יְדִי*; nam apud Ebræos adjectivum semper postponitur suo substantivo. ¶ *אֲנִי יְדִי* Clypeus meus super Deum; Mo. Mar. vel, in Deo, P. Ti. Ch. JT. Mu. vel, apud Deum, Pi. Coc. Gej. sub. est, P. q. d. Habet clypeum quo justos defendat, Psal. 47. 10. & 89. 19. nempe Christum Mediatorem, per quem eos servabit. Ità Hof. 9. 8. speculator—apud Deum. Deus est clype- us fidelium, Gen. 15. 1. Psal. 3. 4. Certè si Deus est clypeus noster, & clypeus noster est apud Deum, quid hoc aliud est quàm quod Joan. 1. 1. est Deus, & est apud De- um? *אֲנִי יְדִי* redundare videtur, q. d. est clypeus, &c. 2 Sam. 22. 31. vel valet, in, seu penes, ut Psal. 62. 8.

Clypeus, i. e. protectio, five defensio, mei. Epiphro- Pi. nema est. ¶ Qui salvos facit rectos corde; [sim. Mu. omnes;] ergo servabit me. *אֲנִי יְדִי* Qui candi- do sunt pectore, Ti.

12. Deus Judex justus; ita P. Mo. M. &c. contra improbos: vel, justus, Camp. in Gej. *אֲנִי יְדִי* Deus judicat justum, V. Coc. K. in M. i. e. cum ulciscitur de improbis. Al. Deo, JT. (vel, In Deo, Pi.) vin- dice justus, JT. vel, judice justo, Pi. [sub. ex præced. cly- peus meus est.] ¶ Fortis & patiens, (periphrasis nominis *אֲנִי יְדִי*), numquid irascitur per singulos dies? q. d. Non. [Sic o. Sy. Ar. Eth. negative reddunt;] non iram (vel tentationem, Eth.) adducens quotidie, sim. Sy. Ar. Pro *אֲנִי יְדִי* Deus, legerunt *אֲנִי יְדִי*. ¶ Et Deus indignans in omni die, Mo. sim. Pi. q. d. Judicia sua quotidie ex- ercet, punit impios, ne sibi securitatem promittant. Et Deus commovetur, M. Ti. indignatione, &c. Ti. vel, minatur, &c. Ca. vel, severitatem exercet, &c. Coc. Ira- scitur impio, &c. P. sim. Ch. in M. Mu. Gej. ellipsis no- minis, ut Psal. 103. 9. Etiam dum impiis indulget Deus, irascitur; ut, contra, quos diligit castigat, Prov. 3. 12. Al. Deo detestante (scil. improbos, ex v. 10.) quotidie, Pi. JT. Al. Et Deus (repete ex præced. judi- cat) iratam quotidie, i. e. Saulem, qui Deum contem- ptit, & Davidem, contra conscientiam & juramentum suum, persecutus est. K. sic legit hunc locum, Deus judicat justum secundum justitiam suam, & impium juxta impietatem suam, qui per singulos dies offendit Deum. Deus judicat justum & spernentem (irritantem) Deum, omni die: i. e. tam pium quàm impium indefinenter judicat. Deus judicat illum qui provocat Deum, Obad. 1 v. in Vic. sim. Camp. in Gej. Sed violenta est hæc vocum trajectio.

13. Nisi, &c. *אֲנִי יְדִי* Si non convertatur, JT. [sim. omnes;] vel, reversus fuerit, Gej. sub. improbus, JT. Gej. vel, inimicus, ex v. 6. Coc. Gej. vel, Saul, Coc. quem testè innuit, nempe ab instituto persequendi me. Nominativus è contextu eruendus; ut Gen. 14. 20. Psal. 34. 18. & 105. 40. ¶ Gladium suum vi- brabit; ita o. Eth. *אֲנִי יְדִי* Acui, P. M. Mo. JT. Mar. vel, acuit, Ch. Ca. sim. Gej. expolit, Sy. Gej. sed expo- lierit, Ti. Cum nullus hic præcedat nominativus nisi v. 12. ideo hæc & seq. ad v. 15. usque plerique de Deo accipiunt, & tunc v. 15. supplendus est nominat. hostis, vel impius, parturit iniquitatem, &c. Sed minus huius erit oratio, si totam hanc sententiam cum Brent. Glasf. à v. 13. ad 18. accipiamus partim de hostis impii ma- chinationibus, ver. 13, 14. partim de earum vano suc- cessu, v. 15, 16, 17. Adeoque hæc erit connexio; Si non convertetur, (impius, vel hostis, v. 10.) sed acuet gladi- um, &c. Ecce, (hic erit fructus,) parturiet iniquitatem, &c. Eadem ferè phrasæ de impii conatibus habentur Psal. 11. 2. & 37. 14, 15. [Ca. versum sic reddit, At iste non solum se non corripit, sed etiam gladium suum acu- it, arcum intendit & componit.] Si ad Deum referas, dic, Nisi conversus fuerit impius, acuit Deus gladium suum, &c. Si ad Saulem, sic, Nisi [Aptius, Si non] conversus fuerit, sed gladium suum acuerit, arcum—tetenderit, &c. Et pa- raverit sibi jacula, &c. En, parturiet iniquitatem, &c. q. d. Frustrà conatur, nam Deus conatus ejus irritos faciet. David, horribiles hostium conatus referens, Dei gratiam magis illustrat: q. d. Nisi hostis animum mu- taverit, vel impetum suum ac vires aliò converterit, quis impediet quò minus sub ejus manu peream? arma illi suppetunt, & eadem meam machinatur, &c. [Alii v. hunc versum partim de Deo, partim de impio, expo- nunt.] Si non convertetur, sed gladium suum acuet, scil. improbus ad me ferendum, arcum suum adduxit, scil. Deus, contra istum improbum, &c. Gladium acuet Deus, Mu. JT. i. e. acuet diram iram in gladium. Sed & modus loquendi & accentuum ratio suadent poti- us de improbo accipere. ¶ Arcum suum tetendit; ita P. M. Mo. &c. JT. Gej. Heb. cal- cavit. Synecd. membri metonymica, nam calcando tendebant arcus. Arabes pro manibus pedes in ner- vum ponebant, teste Suidâ. Arcum tetendit; q. d. Quid dico? gladium acuet Deus? imò arcum jam tete- nit. Ut Vates loquitur, & rem futuram per præter.

exprimit: nec falsus fuit, nam Saul & sagittis hostium & suo gladio confectus est; quam poenam illi Deus irrogavit, unde *gladius & sagitta Dei* dicuntur². ¶ Et paravit (vel firmavit, o. Ar. Eth. Pi. confirmavit, Gej.) instruxerit, Ti.) illum] Ità P. M. Mo. Gej. scil. arcum³; impositis scil. sagittis. Vide Psal. 11. 2^b. Firmavit, i. e. firmiter applicavit (manibus non tremulis^c) ad nares, (vel malam^d,) ut ità collineet ad scopum*. ¶ וַיִּצְוֵהוּ] Et aptat nervum, ut scil. nihil, nisi displo- sio, reliquum sit^f. Et sagittam aptavit ei, JT. Sed sup- plementum hoc sine exemplo & audacius videtur^g.

14. Et in eo (arcu, vel, ut Euthym. supplicii genere^h,) paravit vasa mortis] Ità Ar. Declarat quo pacto pa- ravit arcum, nempe sagittis in eo positisⁱ. ¶ וַיִּצְוֵהוּ] Et (vel, Denique, JT.) in eum (i. e. Saulem^k: Heb. illi, Mar. P. Mo. quod ad arcum re- ferri potest; sed in eum melius convenit sequenti mem- bro*: pro illo, M. propter ipsum, Ch. ad hoc, Ca. sibi, Sy. Ti. V. Pi. Gej. i. e. apud se^l; ad usus suos^m; vel, ad occidendum seipsum, licet intendat contra me; sic

Dan. 9. 26. & non¹⁷ pro seipsoⁿ,) paravit, vel aptavit, (parare fecit, Mo.) arma (vasa, P. Mo. instrumenta, Gej.) letifera, Pi. JT. P. vel mortis, Mo. Gej. Genitivus effe- ctum designans, ut Psal. 4. 2. & 94. 4°. Vasa, pro in- strumentis, H. P. [Paravit, &c. vel, Deus, ut Jun. &c. vel, impius, ut alii, sicut ad præced. versum observa- tum est.] ¶ Sagittas suas ardentibus effecit; vel, operatus est, Ar. Eth. וַיַּעַל לְרוּחָם] Sagittas suas ardentibus (i. e. ardentibus persequentibus, ut Virgil.

Instant ardentibus Tyrus, — &, Ardet in arma magis —^q; q. d. contra ardentibus irā, odio, libidine inflammatos^r,) fabricatus est, Mar. fecit eis qui ardent, Sy. persequentibus me (vel, in ardentibus, Mo. in fervidos, JT. Pi. i. e. eos qui me fervide persequuntur, ut Gen. 31. 36^t. in, vel contra, persecutores, M. Pi. Ch. scil. iustorum, Ch. vel meos, Pi.) operabitur, P. V. Mo. i. e. faciet, seu accom- modabit. Aut fut. est pro præf. aptat, &c. quia mul- tos ad manum habebat satellites Saul, qui operam su- am libenter ad perdendum Davidem locassent^s. Vel,

occupaturus est, JT. Malim, ejaculaturus, vel elisurus, est; Heb. facturus^u; o. ἐξερράδω, i. e. elaboravit, seu fabri- cavit^v: fabricatur, M. Al. operatur, vel exolit, ut eja- culatur in fervidos persecutores, nempe iustorum. ¶ וַיַּעַל לְרוּחָם] de persecutione accipitur Gen. 31. 36. Psalm. 10. 2.

Lam. 4. 19^x. Al. parat, ut sint ardentibus: Phrasia si- milis ei Gen. 2. 22. edificavit—in mulierem. Sensus, Tractando facit ardentibus, h. e. celeres. Veloci mo- tu sagittæ aliquando inflammantur. Virg. 5. Æn. —vo- lans liquidis in nubibus arsit arundo, Signavitque viam flammis. Eph. 6. 16. βέλον πυρρὸν ἀντιπαύειν & ibi οὐρανὸν ἐξ- stinguere, pro, sistere impetum^y. Al. ad arrendum, Gej. ex Hi. & Luth. & Sym. Particip. per gerund. expo- nunt. Simil. Ezech. 9. 6. interficiatis וַיִּשְׁחָדוּ ad perden- dum. Vide ad Prov. 10. 17. ubi partic. וַיִּשְׁמְרוּ, custodiens, infiniti loco ponitur. Ità וַיִּצְוֵהוּ pro וַיִּצְוֵהוּ accendere^z.

Al. sagittas suas ardentibus (vel persequentes, Ham. ex Ar. vel fulgentes, Abu Walid in Ham. vel, in arden- tes, five in persequentes, Ham.) fabricavit, Ti. Ham. Ità וַיִּצְוֵהוּ vel וַיִּצְוֵהוּ, vel inservit constructioni verbi cum duplici accusativo; ut Exod. 27. 3. וַיִּצְוֵהוּ וַיִּצְוֵהוּ & ardentibus sign. acutas & terrificas, quæ tamen, cum sint in fieri tantum, nondum autem factæ, patientiam Dei denotant emendationem nostram expectantis^a.

Et fecit sagittas suas exustis, Ar. Et factis ad instan- dum sagittis, Ca.

15. Ecce, (vel, Sanè, Q. in V.) parturit (vel, parturit, M. P. Pi. G. Gej. vel, emitebatur, Coc. vel, parturiet, Ti. Mo. V.) iniquitatem] Vel, iniquitatem, P. M. Ti. Gej. &c. i. e. iniquum facinus^b; iniquam mei persecutionem^c; molestiam: h. e. Studet me molestiā afficere. Hæc versio, confirmatur ex membro seq. ubi res eadem vo- catur וַיִּצְוֵהוּ labor. Sic & v. 17. cum labore jungitur in- juria^d. Al. vanitatem, five rem vanam, Ti. JT. G. V. Mar. Parturire fraudem, malum, injuriam, est, totum esse in concinnanda injuria: concipere malum, nihil aliud in animo versare quàm fraudem*. Concipere dicitur de scopo & ultimo fine, five objecto consilii & desiderii; eniti, de conatu patranda; parere, affectio- nem propositi significat^f. Q. sic resolvunt hanc ora-

tionem, Ecce, iniquus parturiet, quia molestiam concepit^g; h. e. Sicuti pridem apud se meditatus est mihi pernici- em, ità inferre conabitur. Alii vertunt, Sanè parturit rem vanam: quia concepit molestiam, ideo pariet rem in- anem^g. ¶ וַיִּצְוֵהוּ] Ecce, (vox excitatoria, v. q. d. Tantopere sudavit hostis meus, tot mihi paravit mortes, gladios, &c. sed, ecce! quid inde lucri? qui- nam successus^h?) parturit, &c. Gej. Coc. (scil. im- probus, persecutor meusⁱ,) cum dolore & torminibus. Pi.

72^q est dolor parturientium, Jes. 66. 7. h. e. denotat anxios istos cruciatus ac molimina hostium. Moller. accipit de libidine ac ardore concipiendi & perficiendi sua consilia^k. Al. En, parturit iniquus, Sy. Q. in V. Gej. ¶ Concepit dolorem, וַיִּצְוֵהוּ] Et (vel ut, JT. nam, vel quia, Pi. G. V.) concepit (vel conceperat, Coc. scil. in corde, tanquam in utero^l; i. e. totus fuit in excogitan- dis malis, &c. m.) laborem, Gej. JT. Pi. scelus, Sy. sim. m. Gej. V. Ca. molestiam, V. G. A. non passivè, sed activè, mo- lestias aliis intentatasⁿ, ut patet ex v. 17. Confer Psal.

55. 11. & 94. 20. Alibi sign. molestiam quam quis sibi A. creat, ut Psal. 25. 18. & 73. 5°. Labor hic idem quod A. molestia, quam scil. Saul ipsi afferre cogitabat^k. ¶ Et peperit iniquitatem, וַיִּצְוֵהוּ] Et (vel, ita, JT. sed, Pi. ideo, Q. in V.) pariet (vel peperit, Coc. Mar. Mu. genu- it, Sy.) mendacium, five falsitatem, JT. Pi. A. &c. ina- nia, G. rem vanam, V. i. e. Falletur, seu frustrabitur suā spē atque conatu^q. Vel, calumniam & infamatio- nem aliorum^r. Vel, nefas, Heb. falsum: Ut autem verum pro aquo iustoque, tum apud Hebræos tum apud Latinos, dicitur; ità falsum apud Hebræos pro injusto, ut & in Psalmis sæpe, & Esa. 44. 20. quod & apud Latinos fit in adverbio falsò, pro immerito & injuste^t. Hoc dicit, Si non resipuerit, sed acuerit, &c. certe cupiet parere scelus, sed non edet: quia concepit animo malum, calamitatem & damnum, pariet rem vanam, V. Hæc si- militudo conceptionis, parturitionis & partus peccati me- morabilis est, Job. 15. 35. Isa. 59. 4. Jac. 1. 15. cui similis est illa arationis & seminationis & messonis pecca- ti, Job. 4. 8^u. Videtur hic esse Hysteron proteron, dum

parturitio conceptui præponitur^v; nisi sic resolves, Ecce, parturit iniquitatem qui concepit dolorem. n. ecce rem demonstrat, tanquam notam omnibus^x.

16. Lacum (vel, Cisternam, seu Foveam, JT. Pi. Mu. &c.) aperuit, וַיִּצְוֵהוּ] Fodit, JT. Pi. Mu. Gej. (ut Gen. 50. 5. Exod. 21. 33. &c. vel, proscidit, tanquam vo- mere^y,) nempe improbus Saul^z. Proverbialis loquen- di modus, (ut patet ex Prov. 26. 27. Eccles. 10. 8.) q. d. Saul in ea mala incidit quæ mihi paraverat. Re- spicit illas duas occasiones. 1. Sam. 24. & 26^a. ¶ Et effodit eum, וַיִּצְוֵהוּ] Et excavavit eam, JT. Pi. Gej. egestis scil. partibus proscissis^b. וַיִּצְוֵהוּ amplius notat quàm וַיִּצְוֵהוּ, nim. effossionem profundiorē & accura- tiorē^c. ¶ Et incidit, &c. וַיִּצְוֵהוּ] Dejecit eò se, (וַיִּצְוֵהוּ pro dejectione voluntaria sumitur, ut Gen. 14. 10. & 24. 64^{*}.) in fovea operaturus opus suum, JT. Suadent hanc interpretationem tum colla- tio Psal. 9. 16, 17. tum vocalium ratio^d. Quod non assequor. Fortè intelligit rationem accentuum, nam וַיִּצְוֵהוּ notatur accentu distinguente Rebiā, ità ut ver- bum sequens וַיִּצְוֵהוּ non videatur ab eo regi. Verum accentus iste non impedit istud syntaxeos genus, ut pa- tet ex v. 11. hujus Psalmi. Fortè intellexit verbi for- mam & modum, quod scil. est fut. cum Vau hippuch, ac proinde sign. & cecidit; non autem est præf. cum Vau hippuch, ut verti debeat, & cadet*. Sed cadet (Heb. & cecidit, i. e. certissimè cadet, præf. pro fut. ob certitudinem^f,) in foveam quam fecit, Pi. Gej. El- lipsis וַיִּצְוֵהוּ in Psalmis frequentissima^g. Est prophe- tia de Saule in gladium suum casuro^h. Sententia hæc recitatur tanquam proverbiumⁱ. וַיִּצְוֵהוּ vel וַיִּצְוֵהוּ in- curvari deorsum; vel וַיִּצְוֵהוּ perdidit, quia ibi perditio- nis locus^k. וַיִּצְוֵהוּ corruptio, Psal. 16. 10. & fovea in qua quis corrumpitur, Psal. 57. 7. & 94. 13. Legimus in Psal. 55. 24. fovea corruptionis^l.

17. Convertetur dolor ejus] Activè, i. e. afflictio, stu- dium & conatus nocendi^m; afflictio quam in me pa- ravitⁿ. ¶ וַיִּצְוֵהוּ] Redibit, five Rever- tetur, (vel, Retorquebitur, Ca. vel, Redit, Coc.) labor (vel ærumna, five molestia, V. conatus, Ca.) ejus (nempe, quem

tionem, Ecce, iniquus parturiet, quia molestiam concepit^g; h. e. Sicuti pridem apud se meditatus est mihi pernici- em, ità inferre conabitur. Alii vertunt, Sanè parturit rem vanam: quia concepit molestiam, ideo pariet rem in- anem^g. ¶ וַיִּצְוֵהוּ] Ecce, (vox excitatoria, v. q. d. Tantopere sudavit hostis meus, tot mihi paravit mortes, gladios, &c. sed, ecce! quid inde lucri? qui- nam successus^h?) parturit, &c. Gej. Coc. (scil. im- probus, persecutor meusⁱ,) cum dolore & torminibus. Pi.

72^q est dolor parturientium, Jes. 66. 7. h. e. denotat anxios istos cruciatus ac molimina hostium. Moller. accipit de libidine ac ardore concipiendi & perficiendi sua consilia^k. Al. En, parturit iniquus, Sy. Q. in V. Gej. ¶ Concepit dolorem, וַיִּצְוֵהוּ] Et (vel ut, JT. nam, vel quia, Pi. G. V.) concepit (vel conceperat, Coc. scil. in corde, tanquam in utero^l; i. e. totus fuit in excogitan- dis malis, &c. m.) laborem, Gej. JT. Pi. scelus, Sy. sim. m. Gej. V. Ca. molestiam, V. G. A. non passivè, sed activè, mo- lestias aliis intentatasⁿ, ut patet ex v. 17. Confer Psal.

55. 11. & 94. 20. Alibi sign. molestiam quam quis sibi A. creat, ut Psal. 25. 18. & 73. 5°. Labor hic idem quod A. molestia, quam scil. Saul ipsi afferre cogitabat^k. ¶ Et peperit iniquitatem, וַיִּצְוֵהוּ] Et (vel, ita, JT. sed, Pi. ideo, Q. in V.) pariet (vel peperit, Coc. Mar. Mu. genu- it, Sy.) mendacium, five falsitatem, JT. Pi. A. &c. ina- nia, G. rem vanam, V. i. e. Falletur, seu frustrabitur suā spē atque conatu^q. Vel, calumniam & infamatio- nem aliorum^r. Vel, nefas, Heb. falsum: Ut autem verum pro aquo iustoque, tum apud Hebræos tum apud Latinos, dicitur; ità falsum apud Hebræos pro injusto, ut & in Psalmis sæpe, & Esa. 44. 20. quod & apud Latinos fit in adverbio falsò, pro immerito & injuste^t. Hoc dicit, Si non resipuerit, sed acuerit, &c. certe cupiet parere scelus, sed non edet: quia concepit animo malum, calamitatem & damnum, pariet rem vanam, V. Hæc si- militudo conceptionis, parturitionis & partus peccati me- morabilis est, Job. 15. 35. Isa. 59. 4. Jac. 1. 15. cui similis est illa arationis & seminationis & messonis pecca- ti, Job. 4. 8^u. Videtur hic esse Hysteron proteron, dum

parturitio conceptui præponitur^v; nisi sic resolves, Ecce, parturit iniquitatem qui concepit dolorem. n. ecce rem demonstrat, tanquam notam omnibus^x.

16. Lacum (vel, Cisternam, seu Foveam, JT. Pi. Mu. &c.) aperuit, וַיִּצְוֵהוּ] Fodit, JT. Pi. Mu. Gej. (ut Gen. 50. 5. Exod. 21. 33. &c. vel, proscidit, tanquam vo- mere^y,) nempe improbus Saul^z. Proverbialis loquen- di modus, (ut patet ex Prov. 26. 27. Eccles. 10. 8.) q. d. Saul in ea mala incidit quæ mihi paraverat. Re- spicit illas duas occasiones. 1. Sam. 24. & 26^a. ¶ Et effodit eum, וַיִּצְוֵהוּ] Et excavavit eam, JT. Pi. Gej. egestis scil. partibus proscissis^b. וַיִּצְוֵהוּ amplius notat quàm וַיִּצְוֵהוּ, nim. effossionem profundiorē & accura- tiorē^c. ¶ Et incidit, &c. וַיִּצְוֵהוּ] Dejecit eò se, (וַיִּצְוֵהוּ pro dejectione voluntaria sumitur, ut Gen. 14. 10. & 24. 64^{*}.) in fovea operaturus opus suum, JT. Suadent hanc interpretationem tum colla- tio Psal. 9. 16, 17. tum vocalium ratio^d. Quod non assequor. Fortè intelligit rationem accentuum, nam וַיִּצְוֵהוּ notatur accentu distinguente Rebiā, ità ut ver- bum sequens וַיִּצְוֵהוּ non videatur ab eo regi. Verum accentus iste non impedit istud syntaxeos genus, ut pa- tet ex v. 11. hujus Psalmi. Fortè intellexit verbi for- mam & modum, quod scil. est fut. cum Vau hippuch, ac proinde sign. & cecidit; non autem est præf. cum Vau hippuch, ut verti debeat, & cadet*. Sed cadet (Heb. & cecidit, i. e. certissimè cadet, præf. pro fut. ob certitudinem^f,) in foveam quam fecit, Pi. Gej. El- lipsis וַיִּצְוֵהוּ in Psalmis frequentissima^g. Est prophe- tia de Saule in gladium suum casuro^h. Sententia hæc recitatur tanquam proverbiumⁱ. וַיִּצְוֵהוּ vel וַיִּצְוֵהוּ in- curvari deorsum; vel וַיִּצְוֵהוּ perdidit, quia ibi perditio- nis locus^k. וַיִּצְוֵהוּ corruptio, Psal. 16. 10. & fovea in qua quis corrumpitur, Psal. 57. 7. & 94. 13. Legimus in Psal. 55. 24. fovea corruptionis^l.

17. Convertetur dolor ejus] Activè, i. e. afflictio, stu- dium & conatus nocendi^m; afflictio quam in me pa- ravitⁿ. ¶ וַיִּצְוֵהוּ] Redibit, five Rever- tetur, (vel, Retorquebitur, Ca. vel, Redit, Coc.) labor (vel ærumna, five molestia, V. conatus, Ca.) ejus (nempe, quem

tionem, Ecce, iniquus parturiet, quia molestiam concepit^g; h. e. Sicuti pridem apud se meditatus est mihi pernici- em, ità inferre conabitur. Alii vertunt, Sanè parturit rem vanam: quia concepit molestiam, ideo pariet rem in- anem^g. ¶ וַיִּצְוֵהוּ] Ecce, (vox excitatoria, v. q. d. Tantopere sudavit hostis meus, tot mihi paravit mortes, gladios, &c. sed, ecce! quid inde lucri? qui- nam successus^h?) parturit, &c. Gej. Coc. (scil. im- probus, persecutor meusⁱ,) cum dolore & torminibus. Pi.

72^q est dolor parturientium, Jes. 66. 7. h. e. denotat anxios istos cruciatus ac molimina hostium. Moller. accipit de libidine ac ardore concipiendi & perficiendi sua consilia^k. Al. En, parturit iniquus, Sy. Q. in V. Gej. ¶ Concepit dolorem, וַיִּצְוֵהוּ] Et (vel ut, JT. nam, vel quia, Pi. G. V.) concepit (vel conceperat, Coc. scil. in corde, tanquam in utero^l; i. e. totus fuit in excogitan- dis malis, &c. m.) laborem, Gej. JT. Pi. scelus, Sy. sim. m. Gej. V. Ca. molestiam, V. G. A. non passivè, sed activè, mo- lestias aliis intentatasⁿ, ut patet ex v. 17. Confer Psal.

55. 11. & 94. 20. Alibi sign. molestiam quam quis sibi A. creat, ut Psal. 25. 18. & 73. 5°. Labor hic idem quod A. molestia, quam scil. Saul ipsi afferre cogitabat^k. ¶ Et peperit iniquitatem, וַיִּצְוֵהוּ] Et (vel, ita, JT. sed, Pi. ideo, Q. in V.) pariet (vel peperit, Coc. Mar. Mu. genu- it, Sy.) mendacium, five falsitatem, JT. Pi. A. &c. ina- nia, G. rem vanam, V. i. e. Falletur, seu frustrabitur suā spē atque conatu^q. Vel, calumniam & infamatio- nem aliorum^r. Vel, nefas, Heb. falsum: Ut autem verum pro aquo iustoque, tum apud Hebræos tum apud Latinos, dicitur; ità falsum apud Hebræos pro injusto, ut & in Psalmis sæpe, & Esa. 44. 20. quod & apud Latinos fit in adverbio falsò, pro immerito & injuste^t. Hoc dicit, Si non resipuerit, sed acuerit, &c. certe cupiet parere scelus, sed non edet: quia concepit animo malum, calamitatem & damnum, pariet rem vanam, V. Hæc si- militudo conceptionis, parturitionis & partus peccati me- morabilis est, Job. 15. 35. Isa. 59. 4. Jac. 1. 15. cui similis est illa arationis & seminationis & messonis pecca- ti, Job. 4. 8^u. Videtur hic esse Hysteron proteron, dum

parturitio conceptui præponitur^v; nisi sic resolves, Ecce, parturit iniquitatem qui concepit dolorem. n. ecce rem demonstrat, tanquam notam omnibus^x.

16. Lacum (vel, Cisternam, seu Foveam, JT. Pi. Mu. &c.) aperuit, וַיִּצְוֵהוּ] Fodit, JT. Pi. Mu. Gej. (ut Gen. 50. 5. Exod. 21. 33. &c. vel, proscidit, tanquam vo- mere^y,) nempe improbus Saul^z. Proverbialis loquen- di modus, (ut patet ex Prov. 26. 27. Eccles. 10. 8.) q. d. Saul in ea mala incidit quæ mihi paraverat. Re- spicit illas duas occasiones. 1. Sam. 24. & 26^a. ¶ Et effodit eum, וַיִּצְוֵהוּ] Et excavavit eam, JT. Pi. Gej. egestis scil. partibus proscissis^b. וַיִּצְוֵהוּ amplius notat quàm וַיִּצְוֵהוּ, nim. effossionem profundiorē & accura- tiorē^c. ¶ Et incidit, &c. וַיִּצְוֵהוּ] Dejecit eò se, (וַיִּצְוֵהוּ pro dejectione voluntaria sumitur, ut Gen. 14. 10. & 24. 64^{*}.) in fovea operaturus opus suum, JT. Suadent hanc interpretationem tum colla- tio Psal. 9. 16, 17. tum vocalium ratio^d. Quod non assequor. Fortè intelligit rationem accentuum, nam וַיִּצְוֵהוּ notatur accentu distinguente Rebiā, ità ut ver- bum sequens וַיִּצְוֵהוּ non videatur ab eo regi. Verum accentus iste non impedit istud syntaxeos genus, ut pa- tet ex v. 11. hujus Psalmi. Fortè intellexit verbi for- mam & modum, quod scil. est fut. cum Vau hippuch, ac proinde sign. & cecidit; non autem est præf. cum Vau hippuch, ut verti debeat, & cadet*. Sed cadet (Heb. & cecidit, i. e. certissimè cadet, præf. pro fut. ob certitudinem^f,) in foveam quam fecit, Pi. Gej. El- lipsis וַיִּצְוֵהוּ in Psalmis frequentissima^g. Est prophe- tia de Saule in gladium suum casuro^h. Sententia hæc recitatur tanquam proverbiumⁱ. וַיִּצְוֵהוּ vel וַיִּצְוֵהוּ in- curvari deorsum; vel וַיִּצְוֵהוּ perdidit, quia ibi perditio- nis locus^k. וַיִּצְוֵהוּ corruptio, Psal. 16. 10. & fovea in qua quis corrumpitur, Psal. 57. 7. & 94. 13. Legimus in Psal. 55. 24. fovea corruptionis^l.

17. Convertetur dolor ejus] Activè, i. e. afflictio, stu- dium & conatus nocendi^m; afflictio quam in me pa- ravitⁿ. ¶ וַיִּצְוֵהוּ] Redibit, five Rever- tetur, (vel, Retorquebitur, Ca. vel, Redit, Coc.) labor (vel ærumna, five molestia, V. conatus, Ca.) ejus (nempe, quem

tionem, Ecce, iniquus parturiet, quia molestiam concepit^g; h. e. Sicuti pridem apud se meditatus est mihi pernici- em, ità inferre conabitur. Alii vertunt, Sanè parturit rem vanam: quia concepit molestiam, ideo pariet rem in- anem^g. ¶ וַיִּצְוֵהוּ] Ecce, (vox excitatoria, v. q. d. Tantopere sudavit hostis meus, tot mihi paravit mortes, gladios, &c. sed, ecce! quid inde lucri? qui- nam successus^h?) parturit, &c. Gej. Coc. (scil. im- probus, persecutor meusⁱ,) cum dolore & torminibus. Pi.

72^q est dolor parturientium, Jes. 66. 7. h. e. denotat anxios istos cruciatus ac molimina hostium. Moller. accipit de libidine ac ardore concipiendi & perficiendi sua consilia^k. Al. En, parturit iniquus, Sy. Q. in V. Gej. ¶ Concepit dolorem, וַיִּצְוֵהוּ] Et (vel ut, JT. nam, vel quia, Pi. G. V.) concepit (vel conceperat, Coc. scil. in corde, tanquam in utero^l; i. e. totus fuit in excogitan- dis malis, &c. m.) laborem, Gej. JT. Pi. scelus, Sy. sim. m. Gej. V. Ca. molestiam, V. G. A. non passivè, sed activè, mo- lestias aliis intentatasⁿ, ut patet ex v. 17. Confer Psal.

55. 11. & 94. 20. Alibi sign. molestiam quam quis sibi A. creat, ut Psal. 25. 18. & 73. 5°. Labor hic idem quod A. molestia, quam scil. Saul ipsi afferre cogitabat^k. ¶ Et peperit iniquitatem, וַיִּצְוֵהוּ] Et (vel, ita, JT. sed, Pi. ideo, Q. in V.) pariet (vel peperit, Coc. Mar. Mu. genu- it, Sy.) mendacium, five falsitatem, JT. Pi. A. &c. ina- nia, G. rem vanam, V. i. e. Falletur, seu frustrabitur suā spē atque conatu^q. Vel, calumniam & infamatio- nem aliorum^r. Vel, nefas, Heb. falsum: Ut autem verum pro aquo iustoque, tum apud Hebræos tum apud Latinos, dicitur; ità falsum apud Hebræos pro injusto, ut & in Psalmis sæpe, & Esa. 44. 20. quod & apud Latinos fit in adverbio falsò, pro immerito & injuste^t. Hoc dicit, Si non resipuerit, sed acuerit, &c. certe cupiet parere scelus, sed non edet: quia concepit animo malum, calamitatem & damnum, pariet rem vanam, V. Hæc si- militudo conceptionis, parturitionis & partus peccati me- morabilis est, Job. 15. 35. Isa. 59. 4. Jac. 1. 15. cui similis est illa arationis & seminationis & messonis pecca- ti, Job. 4. 8^u. Videtur hic esse Hysteron proteron, dum

parturitio conceptui præponitur^v; nisi sic resolves, Ecce, parturit iniquitatem qui concepit dolorem. n. ecce rem demonstrat, tanquam notam omnibus^x.

16. Lacum (vel, Cisternam, seu Foveam, JT. Pi. Mu. &c.) aperuit, וַיִּצְוֵהוּ] Fodit, JT. Pi. Mu. Gej. (ut Gen. 50. 5. Exod. 21. 33. &c. vel, proscidit, tanquam vo- mere^y,) nempe improbus Saul^z. Proverbialis loquen- di modus, (ut patet ex Prov. 26. 27. Eccles. 10. 8.) q. d. Saul in ea mala incidit quæ mihi paraverat. Re- spicit illas duas occasiones. 1. Sam. 24. & 26^a. ¶ Et effodit eum, וַיִּצְוֵהוּ] Et excavavit eam, JT. Pi. Gej. egestis scil. partibus proscissis^b. וַיִּצְוֵהוּ amplius notat quàm וַיִּצְוֵהוּ, nim. effossionem profundiorē & accura- tiorē^c. ¶ Et incidit, &c. וַיִּצְוֵהוּ] Dejecit eò se, (וַיִּצְוֵהוּ pro dejectione voluntaria sumitur, ut Gen. 14. 10. & 24. 64^{*}.) in fovea operaturus opus suum, JT. Suadent hanc interpretationem tum colla- tio Psal. 9. 16, 17. tum vocalium ratio^d. Quod non assequor. Fortè intelligit rationem accentuum, nam וַיִּצְוֵהוּ notatur accentu distinguente Rebiā, ità ut ver- bum sequens וַיִּצְוֵהוּ non videatur ab eo regi. Verum accentus iste non impedit istud syntaxeos genus, ut pa- tet ex v. 11. hujus Psalmi. Fortè intellexit verbi for- mam & modum, quod scil. est fut. cum Vau hippuch, ac proinde sign. & cecidit; non autem est præf. cum Vau hippuch, ut verti debeat, & cadet*. Sed cadet (Heb. & cecidit, i. e. certissimè cadet, præf. pro fut. ob certitudinem^f,) in foveam quam fecit, Pi. Gej. El- lipsis וַיִּצְוֵהוּ in Psalmis frequentissima^g. Est prophe- tia de Saule in gladium suum casuro^h. Sententia hæc recitatur tanquam proverbiumⁱ. וַיִּצְוֵהוּ vel וַיִּצְוֵהוּ in- curvari deorsum; vel וַיִּצְוֵהוּ perdidit, quia ibi perditio- nis locus^k. וַיִּצְוֵהוּ corruptio, Psal. 16. 10. & fovea in qua quis corrumpitur, Psal. 57. 7. & 94. 13. Legimus in Psal. 55. 24. fovea corruptionis^l.

17. Convertetur dolor ejus] Activè, i. e. afflictio, stu- dium & conatus nocendi^m; afflictio quam in me pa- ravitⁿ. ¶ וַיִּצְוֵהוּ] Redibit, five Rever- tetur, (vel, Retorquebitur, Ca. vel, Redit, Coc.) labor (vel ærumna, five molestia, V. conatus, Ca.) ejus (nempe, quem

tionem, Ecce, iniquus parturiet, quia molestiam concepit^g; h. e. Sicuti pridem apud se meditatus est mihi pernici- em, ità inferre conabitur. Alii vertunt, Sanè parturit rem vanam: quia concepit molestiam, ideo pariet rem in- anem^g. ¶ וַיִּצְוֵהוּ] Ecce, (vox excitatoria, v. q. d. Tantopere sudavit hostis meus, tot mihi paravit mortes, gladios, &c. sed, ecce! quid inde lucri? qui- nam successus^h?) parturit, &c. Gej. Coc. (scil. im- probus, persecutor meusⁱ,) cum dolore & torminibus. Pi.

quem mihi parat *) in caput ejus, JT. Pi. &c. i. e. in ipsum recidet. P. Caput, pro toto homine, ut Prov. 10. 6. Ezech. 33. 4. Sic Plaut. in Poen. *capiti vestro isthuc quidem* *. ¶ Descendit] Ex alto, à Deo *. Decidat, instar lapidis aut teli in altum projecti, sed in caput projicientis rursus delapsi. Confer Coh. 10. 8, 9. ¶ 18. Confitebor Domino] Ità Pi. vel, Jehovah, V. Coc. i. e. Non tantum agnoscam ejus virtutem & præeminentiam; sed de eo, tanquam meo bono maximo, gloriabor. Hoc enim est *fateri aliquem*; cui contrarium est, *abnegare aliquem*. Vide Gen. 49. 8. Psal. 45. 18. *confitebuntur te*, nempe ut Regem. *Fateri alicui* est, gratias agere *. ¶ *אודה וגו'*] Celebrabo, JT. Gej. V. Ca. *Gratias agam*, Pi. *Confitebor tunc*, Mu. cum hæc videro *. ¶ Secundum (i. e. propter, Pi. V.) *justitiam ejus*] Ità JT. Gej. Coc. Mu. Quia usus fuerit erga me *, & circa innocentes & iniquos, v. 9. Vel, quam ostendet in me liberando *. ¶ *Ut ejus justitia dignum est*, Ca. ¶ *Et psallam*, &c. *ואפסרה וגו'*] Et cantabo, scil. frequenter & concinnè *. Vox hæc significat carmen artificiosè & accuratè compositum †.

PSALM. VIII.

1. **P**RO torcularibus] Ità o. Æth. i. e. In tempore vindemiæ cantandum *. Aut verius, *pro torcularibus*, i. e. de Christi morte *. Antiqui Hebræi de Idumæis intellexerunt, quos Judæi calcaturi erant quasi uvas in torculari †. Sed tunc esset *torcularia*, nunc est *תורא*: unde ut in simili constructione post vocem *תורא* instrumentum musicum notari solet, tale etiam hinc designari verisimile est †. ¶ *על התורה*] Idem est titulus Psal. 81. & 84. Tituli Psalmorum difficilissimi sunt, & iis qui poësin & musicam linguæ non calient (quod hinc obtinet) planè impervestigabiles sunt †. Nihil hinc certi *. Musica enim jamdiu cum politia Ebræorum penitus intercidit. Sed parum est damni in ignoratione titulorum, cum ad argumentum nihil prorsus pertineant †. [Hunc titulum variè exponunt.] 1. Initium carminis erat ad cujus modulos hic Psalmus decantandus esset †. 2. Erat melodiæ genus quæ *Githib* dicebatur †, fortè quia *Githæis* usitata fuit †. Species est toni; vel compositus est hic Psalmus quando David erat in Gath †. Ad *Githæam* stationem, vel *commorationem*, vel *viam*, vel *observationem*. Puto Psalmum 81. ex occasione irruptionis in Huzzam conscriptum; Psal. hunc 8. cum Arcam deponeret apud Obed-edomum, (qui *Githæus* erat, & familia ejus, 1 Par. 13. 13.) Psal. 84. cum Arcam inde ad Tzionem deduceret †. 3. Erat instrumentum musicum †, è Geth avectum, & in Geth inventum ac fabricari solitum †. Chaldaus habet, *תורא תורא*, quæ sic vertunt, *cithara quam attulit de Gath*. Sed hujus nusquam mentio, nec liquet *Githib* instrumentum, &c. esse. K. aliter accipit. Liceat ergo mihi conjecturam meam proponere, nempe *תורא*, errore exscriptoris, positum pro *גברא* *gigas*, quæ vox occurrit [nempe in Chald.] 2 Sam. 21. 20. *גברא גברא* *gigas de Gath*. Quidni ergo sic reddas, *Gigas* (i. e. *Goliab*) *de Gath*? Hoc utenque, ex Chald. constat *תורא* significare posse *illum qui*, vel *illud quod*, erat *de Gath*. Itaque *תורא גברא* sic interpretari possumus, hunc Psalmum de *Golia Githæo* (vide 1 Par. 20. 5.) compositum fuisse, post celebrem illam Davidis victoriam, [1 Sam. 17.] Quò sanè ex parte spectare videtur hic Psalmus, qui meditationem continet de potentia & sapientia Dei debellantis superbos infantium sive imbellium ope; quæ etiam ulterius extenditur ad dispensationem Dei erga homines in genere, & in specie erga Davidem hoc tempore, & erga Christum in statu exinanitionis. Sed tria opponi possunt. 1. Psalmos 81. & 84. (quibus idem est titulus) negotium *Golia* minimè respicere. 2. Et ibi Chaldaum eodem modo reddere. 3. *Githib* esse musicum instrumentum. Sed Hebræi qui musicam antiquorum explicant, ut K. *Githib* inter instrumenta non numerant, sed inter melodias. Porro, de melodiis no-

tissimum est, eas à primo carmine ad istam melodiam composito denominationem sumere, nempe vel ab ejus materia, vel à verbis, sive præcipuis, sive primis. Quidni itaque Psalmi 81. & 84. hunc titulum à Psal. 8. desumerent? [Hæc de titulo Psalmi.] Argumentum ejus sunt laudes Dei ex conditione rerum desumptæ, & ob Christi adventum maximè, ut patet ex Matt. 21. 16. Heb. 2. 7. Miratur hinc excellentem Dei gloriam, tum in cœlis tum in terris; sed Dei potissimum *præcipuum* canit, quâ hominem vilem adeo exexit, &c. Est autem indubiè Psalmus hic etiam propheticus de Christo, nisi velimus mendacii arguere Paulum, qui Heb. 2. hunc ferè totum de Christo interpretatur †. Indubiè Pfalter ad Messiam respexit; & cum de beneficiis Dei erga humanum genus admirandis differuit, spiritu prophetico mentem illustratam ad eum exexit in quo maximè elucere debuit generi humano præstita gratia, tanquam in capite eorum omnium qui hæredes terræ & cœli incolæ fieri debuerunt, & cumulum omnium benedictionum in Messia celebrat. Non tamen, cum aliis, totum hunc Psalmum literaliter, propriè & immediate ad Christum refero. Qui sic faciunt, coguntur verba torquere, & alienas interpretationes comminisci †. [Non placet hoc Calovio.] Non de *Adamo*, vel de *humano genere universo*, sed de certo *individuo*, de *Filio hominis*, sermo hinc est †. [Sed de his opportuniùs agendum ad v. 3. & 6.] 2. *Domine*, *יְהוָה*] Nomen hoc absolutum est *Divinæ naturæ* †. ¶ *Dominus noster*, *יְהוָהנוּ*] Nomen hoc est relativum ad servos, ad res creatas, maximè ad homines; ideo additur, *noster*; in quo etiam continetur fidei & obsequii protestatio †. ¶ *Quam admirabile*, ità Ar. o. *אֲדִיר*] Grande, P. A. Riv. sim. Coc. illustre, Mo. Mar. Æth. *magnificum*, M. V. Ti. JT. Pi. Gej. Ch. in Riv. *gloriosum*, Sy. sim. Ca. A. *potens*, vel *præclarum*, V. *decorum*, Gej. ¶ *Nomen tuum*] i. e. *Potentia*, vel *majestas*, tua *. Gloria tua, inprimis beneficentiæ tuæ *. *Nomen*, pro fama & gloria, Gen. 6. 4. Eccles. 7. 1. Phil. 2. 9. ut viles dicuntur *homines sine nomine*, Job. 30. 8. Nominis tui famâ, quæ aliàs in libro *Naturæ*, hinc tamen specialiter per Evangelium, ubique diffusa est, Jes. 54. 2, 3. Jer. 31. 33, 34. Rom. 10. 18. *Nomen Dei* ponitur pro *regno ejus* & *Evangelio*, (ut docet Matt. 19. 29. collat. cum Luc. 18. 29. & Marc. 10. 29.) de quo hinc agitur *. *Nomen Dei* hinc est, celebris ejus notitia ex operibus, &c. q. d. Talem te probas in operibus, ut agnosci debeas magnus & mirabilis. Confer Psal. 48. 11. *Nomen*, i. e. fama, dignitas, virtus, &c. Agnitio nominis tui est admiranda. Dei nomen includit omnem perfectionem *. ¶ *In universa terra*] Inhabitatâ & desertâ †, & in mari. q. d. Ibi magnificentia Dei & ejus admiranda opera se exserunt *. [Al. sic;] Apud omnes homines sanè mente præditos, & ad gubernationem Dei attentos; nam impios, &c. excipit v. 3. Patet hinc intendi tempora Messia, cum in V. T. nomen Dei tantum in Israel celebratum fuerit. Vide Psal. 76. 2. & 147. 19. Confer Deut. 4. 19, 20. Psal. 103. 7. Eadem tempora hinc respicit de quibus Esaias 64. 5. & Malc. 1. 5. &c. ¶ *Quoniam elevata est*; ità o. Ar. Æth. *אֲשֶׁר תִּתֵּן*] Quod des, Mo. quid dederis, vel posueris, V. ut dederis, Sy. ut ponas, M. ut det, Ti. Qui, vel quia, pone: Sermo est *avæbæ*, ut narratio propter affectum desiderii prophetiæ videatur commutata in petitionem. Ecclesia enim sub V. T. ad clariorem majestatis Divinæ manifestationem semper aspiravit †. Quinimo *elevata est*, Mar. *Qui constituisti*, Ch. *qui ponis*, Pi. *qui collocaveris*, Ca. *qui posuisti*, M. P. Gej. Riv. *Qui dedisti*, A. Gej. i. e. posuisti, (sic Isa. 42. 1. *dedit*, exponitur Matt. 12. 18. *ponam*; &, *dedit*, 2 Par. 9. 8. pro quo, *posuit*, 1 Reg. 10. 9.) vel stabilivisti: sicut pro, *dedit*, 1 Par. 17. 22. est *stabilivisti*, 2 Sam. 7. 24. Ad verb. *qui dare*, vel *ponere*, Gej. Pi. infinitum pro finito, præterito, aut præsentis; ut docet sequens verbum *fundasti*. Exempla prostant, Jer. 14. 5. *relinquere*; & 31. 2. *ire*, h. e. ivit; Cohel. 8. 9. *vidi* & *dare*, i. e. & *dedit*; & 9. 11; Dan. 9. 5. *Peccavimus* & *recedere*, i. e. *recessimus* *. Si *תִּתֵּן* pro *תִּתֵּן*, tum *תִּתֵּן* per enallagen ponitur pro *תִּתֵּן*, vel *תִּתֵּן*. Solet quidem forma

reduplicativa (quæ & in imperfectis est perfecta, ut
[וְיָהוָה] finitum occultare. Raro forma altera infiniti.
Sæpe tamen infinit. pro finitis, per ellipsin verbi sub-
stantivi, ponuntur; ut Dan. 11. 1. stare meum erat, i. e.
stabam. Sic Job. 9. 27. Ità veritas, Quippe collocare ma-
jestatem, &c. h. e. collocas. Porro, stupentis admira-
tioni convenit *שְׁמוֹתָם* & implicatio ⁿ. ¶ Mag-
nificencia tua, [וְהַגְדָּתְךָ] Laudem tuam, Mo. Riv. i. e. ma-
teriam laudis tuæ, vel argumenta præcipua. Gloriam
tuam, P. M. V. Ti. Mu. majestatem, Pi. præstantiam, vel
magnificentiam, V. splendorem, Ch. venerabilem aut lau-
dandam gloriam. [וְהַגְדָּתְךָ] sign. virtutem quamvis ob quam
aliquis celebratur & laudatur P. ¶ Super (vel su-
pra, Ti. Pi.) cælos] Ità P. M. Mo. &c. q. d. Magni-
ficè elucet potentia tua, etiam in cælo, nedum in ter-
ra. Tantra est gloria tua, ut orbe hoc contineri ne-
queat. Utut terra sit ingens, punctum tamen est
ad cælos, ab iisque gubernatur. Vel, cælis sublimi-
or est majestas tua. [Al. sic;] q. d. Qui antea habi-
tasti in terris, (in Templo Hierosol.) nunc, postquam
ascendisti in altum, Psal. 68. 19. gloriôsè sedes in cælis,
destrueto Templo. Cælum dicitur *thronus Dei*, ubi
Numen residet. Indè descendit in Sinai & in Sion.
Nunc de Regno Christi agens, his verbis, *supra cælos*, sig-
nificat nomen ejus omnibus patefactum esse. Vide Esa.
66. 1. Cælum thronus — & terra scabellum, &c. q. d. omnes
terræ & gentes: quæ est igitur domus, &c? Ità repu-
diat habitationem peculiarem in certa orbis parte, &c.
Hoc autem fecit, Filio in cælum assumpto, &c. x. ¶ [וְהַגְדָּתְךָ]
Similis phrasis Num. 27. 20. Pone de maje-
state tua super Josuam. Regnum & Ecclesia Christi hîc
intelligi potest, quod cælorum nomine sæpe venit, Isa.
65. 17. & 66. 22. Rev. 21. 1. [Alii locum aliter
vertunt.] Cui (scil. terræ) exponis supercælestem de-
corem tuum? JT. i. e. Qui in Christo quidem essentiâ,
in nobis communicatione gratiæ, expositus est, & in
Arca Dei exhibitus sacramentaliter. Qui dedisti
gloriam tuam supercælestem Filio hominis. 3.
Ex ore, &c. [וּמִפִּי עוֹלָלִים וְיִשְׁרָאֵל עוֹרֵר] Ex
ore (vel, Per os, Ca.) parvulorum (vel infantium, M. Ti.
Coc. JT. Ca. puerorum, o. Ar. Æth.) & sugentium, vel
lactentium, fundasti (vel ordinasti, Gej. fundatam dispo-
sisti, JT. Riv. firmiter statuisti, ità ut non possit è loco
suo dimoveri; firmiter decrevisti, ut Esth. 1. 8. & con-
sequenter aptasti & perfecisti, ut Matt. 21. 16. con-
firmasti, Sy. stabilem esse declarasti, V. preparasti, Ar.
perfecisti, o. Æth. Vulg.) robur, vel fortitudinem, P. M.
Ti. Mo. &c. i. e. celebrationem roboris; vel, laudem,
o. Ar. Æth. JT. Riv. sic & Matt. 21. 26. Robur me-
tonymicè pro laude, quia est laudis materia. Ità ro-
bur accipitur post nomen gloriæ; ut Psal. 29. 1. Cedite
Jehovæ gloriam & robur; item Psal. 96. 7. &c. f. Vel,
robustam ac vehementissimam laudem; vel, gloriam
fortitudinis tuæ, V. Vel, sign. regnum firmiter stabili-
tam, ut Psal. 86. 16. & 89. 11. & 110. 2. Ex ore, i. e.
testimonio, ut Deut. 19. 15. Matt. 18. 16. adeoque non
armis, sed solo sermone, hoc Regnum fundatur. [וְהַגְדָּתְךָ]
sunt parvuli ablactati, qui jam ludere inci-
piunt, in plateis; five pueruli jam grandiusculi.
Constat id ex Jerem. 6. 11. & 9. 21. & Thren. 1. 5. &
& Thren. 2. 20. & 4. 4. & ex vocis etymo. P. Vox
[וְהַגְדָּתְךָ] sonat molientes five serium aliquid, five lu-
dicrum; ut patet ex vocibus cognatis, [וְהַגְדָּתְךָ] Exod. 10.
v. 2. Num. 22. 29. [וְהַגְדָּתְךָ] Psal. 66. 5. &c. 9. A [וְהַגְדָּתְךָ] ope-
rari, ludificare, [וְהַגְדָּתְךָ] puer loqui, cogitare, agere inci-
piens. His adduntur [וְהַגְדָּתְךָ] lactentes, per gradatio-
nem à minoribus; q. d. Providentiam Dei, &c. de-
prædicant non solum pueri grandiusculi, sed vel ipsi la-
ctentes. [Sed de quibus hæc dicit Psaltes, dispu-
tant interpretes.] Plerique hæc verba immediatè re-
ferunt ad miraculum primum naturæ, in hominis for-
matione, educatione & conservatione. Laudant nem-
pe Deum tum pueri ablactati, ore suo, & per se; tum
lactentes, objectivè, sicut cælum & terra Deum lau-
dant, quia eorum causâ homines Deum admirantur. Dicit, fundasti, quia *in sugere* initium est & fundamentum
mirabilium beneficiorum Dei in homine, scilicet in
lucem jam edito; alioquin jam indè ab utero matris mi-
randa sunt Dei opera in homine efformando, sed hæc

non tam facile in oculos incurrunt ut lactatio. Etiam ^a Mu.
linguæ infantiles liberalitatem Dei laudant. Unde enim
iis statim ab utero egressis alimentum præstò est, nisi quia
Deus mirabiliter sanguinem in lac transformat? unde
etiam sugendi industria, nisi quia idem Deus arcano
instinctu linguas eorum aptat? Ex ore infantium, &c. v.
Ex mirabili structura mammarum ad alendos infantes
eo alimentò cui in utero assueverunt, quas mammæ
sine ullo magistro attrahunt infantes, quibus id initi-
um est *סִגְיָה*. Mammæ matris commodissimè factæ. G.
sunt: si enim foramen mammarum pateret latius, lac
ipsum in os copiosius erumpens infantem præfocaret;
si tenuius, difficilior exsuctio ejus labra læderet. Di-
ces idem beneficium & brutis dari. Resp. De homi-
ne tamen peculiariter hoc dicitur, tum quia solus ho-
mo hoc cognoscit, tum quia omnia animantia sunt
propter hominem. Est miraculum quomodo infan-
tes vivunt, nutriuntur & crescunt. At verò diver-
sum sensum his verbis tribuere videtur Christus Matt. Vic.
21. 16. ubi acclamationem puerorum acceptat tan-
quam hoc loco prædictam. [Quid hîc dicendum?] a Pi.
1. Prophetia hæc est, quæ in ista actione Matt. 21. com-
plementum habuit: & ibi probat Christus Messiam
eo *τεκμήριον* agnosci debuisse. Docet id objectio *ἡ ἀν-
τιπαλόν*, quæ erat non tantum de personis, five de eo quod
pueri clamarent; sed de objecto acclamationis, quod
nempe canerent, Hosanna filio David. Id ergo à Da-
vide prædictum, vel certè Davidis verbis prorsus con-
sentaneum, esse Christus his verbis docet, & probat quod
tali gratulatione ipse ceu Messias & à talibus exceptus
fuerit, quia scil. isto N. T. tempore Deus sibi laudem
ex ore infantium parare voluerit; imò quia prædix-
erit David, cum de exinanitione Christi acturus
erat, in tota terra celebratum iri nomen Domini ob
missum Messiam, &c. 2. Christus hunc locum non ad
literam interpretatus est, sed prudenter eum accom-
modat ad rem præsentem, non ut diceret, *An nescitis
hoc prædictum, &c. & nunc impleri?* sed, *Nunquam le-
gistis, Ex ore, &c?* Mirum itaque hoc vobis videri non
debet. Ratio est à pari: q. d. Si agnoscere debetis
providentiam Dei in eo, quod ex ore parvulorum, &c.
sibi perficit laudem, scil. beneficentiæ & potentiæ, qua-
tenus illos mirabiliter alit & tuetur, utique & in eo
agnoscere illam debetis, quod ex ore istorum puerorum
nunc sibi perficit laudem, scil. veritatis in servandis
promissis, quatenus illos instigat ut suâ acclamatione
me Messiam esse testentur. Hinc probat Christus
Matt. 21. istam acclamationem, &c. opus Divinæ bo-
nitatis esse præcipuâ admiratione dignum, quod hostes
Dei confutabat non minus quàm reliqua beneficentiæ
Divinæ miracula quæ in infantibus cernuntur. Quod
si vis Christum hæc immediatè ad se referre, tum vi-
debimus eum non obscure se Deum profiteri; agitur
enim de laude Divina in æternum itabilienda. [Me-
dus aliter hunc nodum solvit, & de hoc loco sic diffe-
rit:] Scopus Psalms est, Deum laudare ob dignitatem
homini collatam, quæ in his duobus elucet; 1. Quod
Deus per imbellem illud animal, nempe hominem, inimi-
cos suos subigit; 2. Quod Deus hominem fecit crea-
turarum dominum. Prior est hujus loci: Ex ore, in-
quit, infantium, h. e. humani generis, quod ex tantillo
initio, nimirum ex infantia, &c. oritur, (infantium
scil. in sensu diviso, non composito, nempe quorum con-
ditio infantilis adeoque abjecta olim fuerat,) ad com-
pescendum hostem, &c. Mirum sanè hoc, quod Deus tan-
tam tam imbelli creaturæ potentiam contulit, ut ho-
stem suum, nempe Satanam, (qui hostis nomine venit
Luc. 10. 19. 1 Pet. 5. 8.) ejusque angelos profliga-
ret. Cum enim pars una hîc sit humanum genus, quæ,
quæso, erit pars altera, nisi potestas alterius naturæ?
Et quinam sunt hostes Dei & hominum præter Sata-
nam? Itaque Filius Dei, ut hunc hostem profligaret,
naturam assumpsit, non Angelicam, (quâ Satanæ par
esset adversarius,) sed humanam, quæ ab infantia a-
dolescit. Christus itaque, qui adolescere dicitur [וְהַגְדָּתְךָ]
ut planta tenera, Esa. 53. 2. (quæ vox ipsissima est hu-
jus loci,) eripit nos à potestate hostium, Luc. 1. 74.
& Satanæ, &c. Col. 1. 13. & 2. 15. & hoc præstat
non armis, sed ore, ut hîc habetur, & verbo suo, Esa.

11. 4. 2 Thef. 2. 8. Confer Hof. 6. 5. Porro, Christus locum Psalmi allegat in hunc tantum sensum de quo jam diximus, quem plerique alio sensu accipiunt, quasi Christus locum citavit, ut probaret pueros. Christum glorificaturos, dum magnates mundi eum contemnerent. Cujus erroris duo erant fundamenta. 1. Quod pro robore, *o.* habuerunt *avov* laudem. 2. Quod qui hic acclamabant *pueruli* erant, vocantur enim *maides*. Ad primum respondeo, 1. Quod Christus locum hunc non ex Græco, sed ex Hebræo, produxit, ubi est *WY*, quod constanter *robur*, non *laudem*, sign. nec *o.* aliter, nisi hoc loco, unquam reddunt. 2. *o.* *avov* ex Hebræo exponendum est, non per, *laudem*, sed per, *robur laude dignum*. Ad (2.) respondeo, 1. Pueruli non *maides*, sed *maida*, vocantur. 2. Certum est eos non puerulos fuisse, sed adultiores: Credibile sanè est eosdem fuisse qui *Hosanna* in Templo, & qui in via sive itinere, acclamabant; at hi erant *turba sequacium*, Marc. 11. 9. & *discipuli*, Luc. 19. 37, 39. qui etiam *maida* vocantur Joh. 21. 5. Porro, & *discipuli prophetarum*, & Herodis aulici, vocantur eorum *maides*. 3. Pharisei non loquentes culpabant, sed id quod loquebantur, *Hosanna, salva nos*; quod salvandi potentiam, quæ Deo peculiaris est, Filio hominis adscriberent. Ad illud igitur respondet Christus, & in Psalmo prædictum refert, quod Deus per hominem, in primis autem per seipsum, salutem efficeret, & hostes suos castigaret*. Alii (tam Judæi quam Christiani*) non male per *pueros* & *laudentes* intelligunt qui tales sunt, non *ta* *em*, sed *ta* *ndu*, non *atate*, sed *moribus*, ut Matt. 18. 3. Marc. 10. 15. quales erant Apostoli, Matt. 11. 25. eorumque discipuli, 1 Cor. 3. 1. 1 Pet. 2. 2^m. Hoc ergo vult, q. d. Tu, cujus majestas supra cælos eminet, te tamen ita dejecisti, ut per Apostolos, homines rudes & indoctos, & pueris similes, Legem & Ecclesiam tuam fundare voluerisⁿ. His consentanea sunt quæ Hebræi hic afferunt^o. *Infantes*, &c. hic sunt Levitæ & sacerdotes^p; vel, ut alii, discipuli sapientum^q. Porro, si *infantes* annis hic intelliguntur, meritò iis applicatur qui infantibus similes sunt. Si verò *infantes* moribus, sive qui pueris similes sunt, verbis illis comprehenduntur utique inter præcones Dei, aut tales esse supponuntur, ipsimet *infantes*, quum iis cæteri similes fieri deberent^r. Explicari etiam potest ita, quod majestas sive laus Dei, quam Evangelium exhibet, & in terra prædicatur, & in cælis, ab Angelis, &c. Phil. 2. 10. Ebr. 1. 6. Confer Apoc. 5. 9, 12, 13. & 12. 10, 12. Et hoc simplicissimum videtur^t. Probabile est, Davidem cecinisse hunc Psalmum quum adhuc parvulus pascebat oves patris sui, idque noctu, ut illi Luc. 2. 13, 14. ideoque non *solis*, sed *luna*, &c. meminuit. Huc facit, quod inter creaturas primò ponit oves, quarum scilicet cura ipsi commissa erat: q. d. Non dedignaris laudari à me, & parvulo & contempto, & fratrum minimo^u. Ex ore infantum, &c. q. d. Adeo perspicua est tua gloria, ut etiam infantes eam quodammodo videre & celebrare possint: vel, *infantes* hic vocantur omnes homines, comparatè ad Angelos: vel, sign. Deum non laudari ut par erat à sapientibus & nobilibus, &c. sed ab infirmis & ignobilibus, &c. v. ¶ Propter inimicos tuos] i. e. Ut confundas hostes tuos*. Hostes hic sunt, vel, 1. Diaboli. Ità nostri accipiunt^v. Vel, 2. Athei^z, contemptores Numinis & Providentiæ^a; qui Deum negant esse, aut res nostras curare^b. Siquidem ex infantis lactatione sciri potest nihil temere fieri, aut cæco impetu, &c. adeoque Athei hinc convincantur^c. Vel, 3. Scribæ & Pharisei, qui Christo se opponebant^d. ¶ Ut destruas, ita Ch. *וְיִשְׁבֹּרְךָ* Ut aboleas, Gej. sic V. Sy. vel, cessare facias, Gej. Mar. sim. Mo. Pi. *retundas*, Ti. *compesceres*, M. sic Pi. JT. V. Gej. vel per conversionem, vel per perditionem^f. ¶ Inimicum & ultorem, sive ulciscentem, Mo. [sim. omnes;] *וְיִשְׁבֹּרְךָ* Significat, vel, 1. Saulem^g. Vel, 2. Satanam *וְיִשְׁבֹּרְךָ*, 1 Pet. 5. 8. Confer Gen. 3. 15^g. Diabolum, cujus imperium Christus *וְיִשְׁבֹּרְךָ* abolet, Heb. 2. 14. Vel, 3. semen serpentis, homines diabolicos, quales erant Judæi, &c. Cohortem furibundam Phariseorum, &c. Sing. hic ponitur pro collecta multitudineⁱ. Sapientes mundi

& defensores ipsorum^k. Superbos & potentes, ut Psal. 44. 17^l. *Ultiores* vocat eos qui lædunt pios; aut qui poenas de hostibus suis sumunt, vindictam Deo non relinquentes, quem humanam curare non credunt^m. V.

4. Quoniam videbo; ita *o.* & Ch. Sy. Ar. in Ham. *וְיִשְׁבֹּרְךָ* Etenim suspicio; ut sit causa cur tanto opere bonitatem Dei mireturⁿ. Potius, *Quum*, vel *Quando*, videbo, sive intueor, Gej. sic P. V. JT. Pi. Coc. Mu. Ham. ex Ar. MS. *וְיִשְׁבֹּרְךָ* quum, Gen. 4. 12. 2 Sam. 7. 1. collat. cum 1 Chron. 17. 1. Ità & hoc loco, eique favet contextus^o. Intueor, oculis & animi, & corporis^p; idque noctu^q. ¶ Cælos tuos] Nempe stelliferos^r. Tuos, & creatione, & inhabitatione. Insignem hanc rerum cœlestium structuram^t. Decem cælos, quorum ultimum est empyreum, sive solium gloriæ^u. ¶ Opera digitorum tuorum] Notat operis hujus, 1. facilitatem^v; q. d. quæ digito, non totis viribus, elaborasti: 2. artificium^x; q. d. opus singulari diligentia à te elaboratum, ut artifices digitis suis solent, maximè Phrygiones, i. e. qui vestes acui intexunt ac pingunt^y. ¶ Lunam & stellulas, quæ tu fundasti, *וְיִשְׁבֹּרְךָ* Statuisti, sive disposuisti, JT. Pi. Coc. nempe in cœlo^z, quasi in suo ordine^a. Parasti, Gej. Aq. in Riv. Mar. eleganter ac solide^b, in hominum usum^c. Sed cur nulla hic *Solis* mentio? Resp. Quia David carmen hoc composuit noctu, tempore scilicet meditationi commodissimo^d. Conferunt hanc nocturnam meditationem cum illa diurna Psal. 19. 5, 6, 7. Sic Psal. 119. 62^d. [Connexionem porro sic formant:] Est hic comparatio alterius instrumenti vel modi notificandæ gloriæ Dei, non tam efficacis. Duo proposuerat: 1. collocationem Christi supra cælos, &c.; 2. verbum evangelicum, &c.: nunc aliud addit; q. d. Non sufficit bonitati tuæ, per cælum & sidera, &c. me, ut cæteras gentes, erudire; verum per verbum puerorum clemens & facile fundasti robur, quod per cælos non fundasti. Confer 1 Cor. 1. 21. Et quum antehac fideles tantum viderunt cælos Dei, postea viderunt gloriam Dei supra cælos collocatam, in Christo homine^f. Est hic comparatio à minori; Confert cælum, &c. cum homine; primum cum Christo, ut capite, deinde cum fidelibus in Christo: q. d. Magnificum est nomen tuum in cœlo, Sole, Luna, &c. magis tamen in homine, quia supercœlestis decor cœlestem superat magnificentia^g.

5. Quid est, *וְיִשְׁבֹּרְךָ* Quid? Interrogatio admirantis & exclamantis^h. Hic supplendum, *Tum dico*, scilicet apud meⁱ; vel, dixi, ut Cantic. 3. 3^l. Per meos finis, Quantula res est homo^k! ¶ Homo, *וְיִשְׁבֹּרְךָ* Mortalis, JT. Pi. Homo, infirmus & fragilis & æger^l. *וְיִשְׁבֹּרְךָ* desperatus, Jes. 17. 11. Confer Psal. 9. 21^m. Inde Sethus filium suum appellavit, Gen. 4. 26ⁿ. Ex hac voce egregie ostendit Coc. non prædicari hic felicitatem hominis primævam, ex creatione fluentem, sed reparationem, &c.^o. Eusebius deducit *וְיִשְׁבֹּרְךָ* à *וְיִשְׁבֹּרְךָ* Si ita esset, aptius fluere, q. d. Quid est homo, obliuiscis tui & beneficiorum tuorum, ut ejus sis memor^p? Homo hic sign. non totum genus humanum collectivè, sed individuum hominem, nempe Christum, ut docet Ebr. 2. 6^q. Vel, sign. electos, per synecdochē generis, ut patet ex Eb. 2. 6^r. ¶ Quod memor es ejus? Verba *memoria* apud Hebræos affectus connotant^t. Quod eum curā tuā digneris^u, & quasi præsentem coram te habeas^v? Quod eum restituas integrum, & reddis ei imaginem tuam, & dominium in creaturas^x? Quod eum non solum ordinariè cures, sed singulari & paterno studio^y. ¶ Aut (vel &, Coc. Gej.) *filius hominis*] Idem qui jam homo dictus, per *emmanuel*. Sic sibi *וְיִשְׁבֹּרְךָ* & *וְיִשְׁבֹּרְךָ* subjunguntur, Num. 23. 19. Psal. 80. 18: *וְיִשְׁבֹּרְךָ* & *וְיִשְׁבֹּרְךָ*, Psal. 144. 3: *וְיִשְׁבֹּרְךָ* & *וְיִשְׁבֹּרְךָ*, Job. 6. 25. v. 6^z. Vel, hominem hic vocat *filium hominis* per contemptum^a. *Filius hominis*, nempe terreni, facti ex *וְיִשְׁבֹּרְךָ* terra^b. Vox *וְיִשְׁבֹּרְךָ* miseriam ex peccato designat; *וְיִשְׁבֹּרְךָ*, originem & finem ejus^c. Christus se vocat *filium hominis* modestiæ ergo, & per despectum sui, q. d. abjectissimum. Contra, *filius viri* eximium significat^d. ¶ *וְיִשְׁבֹּרְךָ* Et filius Adami, Pi. Mu. i. e. ex Adamo primo ortus: quo notatur corrupta hominis natura ex corrupto parente orti^e, & ingrati- tudo;

tudo; q. d. Adamo similis, &c. sicut ille, Divinorum beneficiorum immemor, ergaque Deum ingratus f.
 ¶ Quoniam, &c. ? וְיִשְׁכַּח אֱלֹהִים Quid visites, vel visitas, eum ? JT. Pi. Gej. &c. scil. gratus ē : ut Psal. 65. 10. h. Sic Gen. 21. 1. Exod. 4. 31. Ruth 1. 6. Psal. 106. 4. Jer. 15. 15. 1. Confer Job. 7. 17, 18. & 10. 12. Psal. 144. 3. Alibi visitare displicentiam innuit, ut Psal. 59. 6. k. Visitat Deus examinandi plectendique causā, Psal. 17. 3. & 89. 32, 33. Jer. 26. 21. 1. Sensus est, quod rationem ejus habeas m, & curam ejus gerās. Visitare aliquem est in bonum; visitare super, vel contra, aliquem, in malam partem dicitur, ut Esa. 13. 11. n. Ego priorem partem hujus versūs de homine intelligo, in quo etiam Dei gloria apparet; posteriorem de Christo, qui seipsum vocabat filium hominis; & visitare sumo pro punire. Ergo, Quid est miser homo, quod ejus memor tot illum bonis cumulasti? E contrario, Quid est filius hominis, i. e. Christus, quod eum affligis? Sic versus proximus de Christo intelligitur, ut Paulus citat o.
 6. Minuisti, &c. מִנִּיטְוֹתָיִךְ מִיְּמֵי מִלְּוָהוּ Et (vel, Siquidem, P. Ti. V. Nam, Pi.) deficere fecisti (vel, deficere facies, Mo.) eum paululum ab angelis, P. vel, à Deo, Mo. Paulus, minorem fecisti eum angelis, M. sim. JT. Pi. Al. Paululum Deo inferiorem fecisti illum, V. sim. Ti. Coc. Atqui cum propemodum Deum fecisti, Ca. q. d. Hominem tot decoribus ornasti, ut ejus conditio Divinā & celesti gloriā non longē sit inferior P. Postquam carere eum fecisti (itā מִיְּמֵי מִלְּוָהוּ sumitur Cohel. 4. 8.) Deo parumper, vel, à Deo subtraxisti eum, nempe ratione usūs & fruitionis; i. e. dereliquisti eum, in statu scil. exinanitionis, Ps. 22. 2. Confer Phil. 2. 6, 7. 1 sumitur pro postquam, Jer. 43. 13. & 51. 60. Mic. 7. 13. 9. מִיְּמֵי מִלְּוָהוּ hic non Deum, sed Angelos, sign. quomodo vertunt Ch. RS. AE. K. & alii. Itā o. & Sy *. & cum eis certissimus interpretes Apostolus, Heb. 2. 7. t. Angeli à dignitate dicuntur Dii, hic & Psal. 97. 7. & filii Dei, Job. 1. 6. & 38. 7. Alii reddunt, deos, i. e. viros illustres, quibus inferior factus est Christus *. Ego מִיְּמֵי מִלְּוָהוּ generaliter accipio, ut omnes comprehendat. Christus erat infra Deum, quia non gessit se pro Deo, &c. Phil. 2. 6, 7: infra Angelos, quia factus est sub Legem, quæ per Angelos, ut testes, arbitros, ministros, lata est: infra Principes, quorum servus dicitur Esa. 49. 7. & à quibus se judicari passus est v. מִיְּמֵי מִלְּוָהוּ spectat & ad tempus, q. d. brevi tempore, nempe Passionis: & ad qualitatem, h. e. re modicā, nempe formā servili & humanā, mortali & patibili z. מִיְּמֵי מִלְּוָהוּ potest accipi vel de gradu; vel de duratione, quod malim. Itā מִיְּמֵי מִלְּוָהוּ sumitur Psal. 2. 12. Prov. 5. 14. & ἐλάττω, 1 Pet. 5. 10. & βραχύ τι, Act. 5. 34. 2. מִיְּמֵי מִלְּוָהוּ vel modicum sign. ut 1 Sam. 14. 29. Psal. 37. 16. vel, modico tempore, Psal. 37. 10. b. At Eb. 2. 9. de tempore exponitur c. ¶ Gloriā (& gloriā, Coc. sed gloriā, JT. Gej. sed tamen gloriā, Tig. not. 1 vertendum sed, ut Psal. 2. 6, 10. & 3. 4. & 5. 8. si præcedens 1 in מִיְּמֵי מִלְּוָהוּ pro nudē conversivo habeas; at si per postquam exponas, hic redundabit d,) & honore (vel decore, P. majestate, JT. magnificentiā, Pi.) coronasti eum] Itā P. &c. vel, coronas, Coc. vel, coronabis, cumulatissimē in eum conferes, &c. t. Ornasti eum veluti coronā, V. Ut loci hujus & sequentium sensum assequamur, expendendum est de quo homine loquatur; an de genere humano, sive in statu creationis, sive lapsi; an de quodam individuo homine, [de Adamo, vel de Christo.] Difficultas ex eo pendet, quod de Christo interpretatur Apostolus Heb. 2. 6. & partim 1 Cor. 15. 27. Q. de homine recens creato accipiunt, quia huic competit hæc dignitas, quā paulo minor Angelis dicitur. Verūm tunc non diceretur מִיְּמֵי מִלְּוָהוּ, homo miser, nec tam abjectē de eo Propheta loqueretur f. Et homini primū condito Angeli non fuerunt præpositi. Angelus inferior est homo in eo quod sit in corpore h, cū Angelus sit spiritalis substantia; sed hoc paulisper tantū erit, nam in vita futura homo perpetuū erit similis Angelis i. Hæc verba sic de Christo intelliguntur, ut ad hominem etiam extendantur, de quo superiori versu locutus est k. Accommodatur hic locus & ad hominem, & ad Christum. Sic plura loca sunt quæ duplicem habent sensum, nudum scil. sive simplicem, & propheticum l. Quicquid prædicat Scriptura de hominis dignitate,

Christo primū, ut generis nostri capiti & instaurationi, congruit. Unde de eo hæc jure exponuntur m. m. V. Mu. Intelligi hoc potest de homine primū condito Gen. 1. 26. at post lapsum peculiare est Christo, & Christianis, quibus per Christum hæc dignitas restituitur m. m. A. Probat à persona Christi in genere hominis præstantiam. Minuisti eum, in persona scil. Christi, infra angelos paulisper, vel brevi tempore, nempe Passionis; gloriā, &c. decorasti donis & gratiis singularibus, adoptione, providentiā, dominio rerum, vitā æternā n. Dominantem in res has inferiores eum fecisti. In primo enim statu omnia ei spontē parebant: Ea felicitas per peccatum amissa per Christum redditur. Id & Hebræos de Messia sperasse ostendunt R. Juda & R. Jacob in libro Caphthor o. [Sed hic Calovius in Grotium o. G. insurgit:] Judaica, inquit, hæc est depravatio oraculi de Christo apertissimi. 1. Sermo hic est de certo individuo homine; non de Adamo integro, qui nec miser erat, nec Filius hominis: at Christus Filius hominis sæpe dicitur in N. T. itā & in V. T. Dan. 7. 13. 2. Quomodo & quando nomen Domini per totum orbem celebratum est, nisi in adventu Christi & prædicatione Evangelii? 3. Illud, ex ore infantium, &c. Christus in se impletum notat, Matt. 21. 16. 4. Perversē de excellentia hominis explicatur quod humiliationem spectat hominis, vel Christi, à Deo relictī, &c. 5. Hic homo dominatur non tantū super res inferiores, ut dicit Grotius, sed super (omnia) opera manuum Dei, quibus sanē comprehenduntur etiam celi, Psal. 102. 26. & Angeli, Psal. 103. 21, 22. & mundus futurus, Heb. 2. 5. Hic autem exprimit animantia, ut sciamus dominium ejus extra Ecclesiam se extendere. Porro, omnia Christo, & quidem soli, subiecta esse constat ex 1 Cor. 15. 27. Eph. 1. 22. 6. Non sibi constat Grotius: hæc enim aliter explicat ad Heb. 2. 5. ubi hæc habet; Hæc verba sensu primū obvio de Adamo & semine ejus, sensu verō mystico de Christo & semine ejus, accipio. 7. Nec Adam vel ærumnosus erat, vel ad tempus diminutus infra Angelos, sed Christus P. Nos, p. Cal. an- cum aliis, de homine lapsi hæc intelligimus, erga ti-gr, quem misericordia Dei magis elucet, quem, licet indignum & abjectum, visitare voluit, & per Christum reparare, & quod mirum, ad summam dignitatem evehere, quam postea descripturus est. Cū autem hanc reparationem in omnibus hominibus Deus non efficiat, sed tantū in membris Christi, rectē Apostolus Ebr. 2. ad Christum hæc refert, itā tamen ut quæ de illo accipit ad omnes electos referenda sint, quia in capite suo considerantur q. A specie ad individuum transit Propheta, sed eā lege, ut ab illo individuo ad speciem redeamus, sed in capite suo consideratam r. Dices, modicum illud, &c. hic ad gloriam Riv. ex hominis referri; at Eb. 2. ad hominis, nempe Christi, Gen. humiliationem. Resp. Apostolus de hominis lapsi reparatione acturus meritō ejus fundamentum in Christo collocavit, in quo humana natura, post humiliationem, exaltata fuit in capite, & per caput exaltabitur in membris: Nam quæ hic promittuntur, extra Messie considerationem non impleta essent, nec unquam implerentur. Sit ergo hujus loci sensus paraphrasticus, Quid est homo, quod eum visitares per germen illud, sive Orientem ex alto, in terras missum? Venit tamen ille, assumptā hanc infirmā hominis naturā, in qua minor Angelis factus, (quem aliā adorant omnes Angeli Dei,) propter mortalitatem, & mortem ignominiosā quam passus est, ad modicum tempus, sed paulo post fuit gloriā, &c. coronatus in perpetuum, tanquam suorum caput; itā ut dominium illud penes ipsum solum resideat, fructus autem ad omnia Christi membra redundet. Hæc optimē conveniunt cum sequent. quæ omnia certō futura erant, eaque tanquam præsentia vidit Propheta *. Duo hic beneficia Dei erga electos commemorat, nempe, instaurationem imaginis Dei, & restitutionem domini, &c. Primum his verbis, Minorem fecisti eum, &c. Heb. Fecisti ut egeret (seu deficeret, h. e. defectum pateretur) parumper præ angelis, q. d. Sicut hominem primū ad imaginem tuam creasti, & Angelis, mortalitate exceptā, exæquasti; itā in electis tuis imaginem illam instaurare coepisti,

coepisti, instauraturus plenè in altera vita. Hæc verba Apostolus, Heb. 2. 9. ad Christum accommodans, scitè defleat in sensum paulò diversum, quòd scil. paulisper inferior Angelis factus fuerit propter mortem, ut electis dominium & gloriam recuperaret. Quum enim vellet docere per quem Deus electis illa restituat, (qua de re hoc loco nulla mentio,) scitè hæc verba eò accommodavit atque deflexit. [Sed neque hæc Calovio placent.] 1. Textus luculentus est, *Quid est homo, quod recorderis ejus? & filius hominis, quod visites eum? Minuisti eum—coronasti eum—Dominari fecisti eum, &c. omnia posuisti sub pedibus ejus.* De uno eodemque subiecto hæc, indivulso nexu coherentia, loqui pronomina ejus & eum potenter convincunt: At Reformati variè accipiunt, de homine vel integro, vel lapso; mox à genere humano universo ad electos se convertunt; & porrò ab his ad Filium Dei; sed ita ut iterum à Filio Dei ad electos se convertant. 2. Apostolus non exponit Ebr. 2. 5. *fundamentum reparationis generis humani*, ceu in Psalmo descriptæ, (nam de miseria hominis lapsi ejusque reparatione nè verbum occurrit vel hic vel Ebr. 2.) sed verba ipsa Psalmi, probationis loco adducens, de Christi humiliatione, eamque sequuta glorificatione, intelligenda esse plenis, ut ita dicam, buccis prædicat. Thema Apostoli, quod nempe Christo, non Angelis, subjecerit orbem futurum, probat ex hoc loco; nec tam disquirat quodnam erat fundamentum eorum quæ Psaltes cecinit, quam verba ejus urget & premit, vel sensum eorum genuinum. Religio est nobis aliter locum hunc interpretari quam Apostolus Heb. 2. 6, 7, &c. nam in Christo evidentiùs impletum est hoc oraculum. [Hæc de celebri ista quæstione sufficiant.] Porro, *גְּבוּרָה gloria* propriè præstantiam significat, (vel internas virtutes, prudentiam, sanctitatem, &c.) metonymicè signa, causas & effecta præstantiæ. *כְּבוֹד honor* sign. dignitatem cuiusvis, quæ alter ad ejus respectum cominoveatur. Sign. externum splendorem in dominio, &c. v. 7, 8, 9^a.

7. *Et constituisti eum, דָּוִד מְשִׁיחָא Dominari eum facis, sive facies, sive fecisti, Gej. Mar. Coc. sim. Mu. Pi. Præfecisti eum, JT. Εὐνοῖαν quod dixit in genere, nunc declarat in specie. Eum, i. e. vel, hominem, Gen. 1. 26^c: vel, Christum^d, qui מוֹשִׁיחַ dicitur Mic. 5. 1. cui omnia tradita sunt, Matt. 28. 18. Joan. 13. 3^f.*

¶ *Super opera manuum tuarum* Id est, hæc inferiora, ut sequentia declarant, & Gen. 2. 19. Etiam celestia usui hominis cedunt, sed non subjiuntur potestati ipsius^f. ¶ *Omnia subiecisti* Nempe reliqua animalia, ex præced. & sequent. g. etiam hostes, peccata, mortem, &c. Confer 1 Cor. 15. 25, &c. Ebr. 2. 8. Phil. 2. 10^b. Electos, Eph. 1. 22; omnem carnem, Joan. 17. 2; quæ sub terra sunt, Phil. 2. 10; omnes gentes, Psal. 2. 8; omnes potestates in celestibus, Eph. 1. 20, 21. 1 Pet. 3. 22; ita ut nihil excipiat, Heb. 2. 8. præter Deum, 1 Cor. 15. 27ⁱ. Majus hic imperium notatur quam quod homo accepit in creatione. Confer Gen. 1. 26^k. ¶ *Sub pedibus ejus* Ad pedes alienius esse subjectionem describit, Deuter. 33. 3. Jud. 8. 5. 1 Sam. 25. 27, 42. Hinc phrasès, *cadent sub pedes meos*, Psal. 18. 39: *pones hostes scabellum pedum*, Psal. 110. 1. Confer Psal. 91. 13. Luc. 10. 19. & Jos. 10. 24^l.

8. *Oves & boves, &c.* i. e. Bestias cicures & domesticas^m. Horum meminit, quia homini ad victum & vestitum necessarij sunt; non equorum, &c. quorum tantum ad vecturam usus estⁿ. Adhuc specialior declaratio^o. Non tamen hæc specificatione restringit quod generatim dixerat, sed vel illustrat, vel exaggerat; q. d. Non tantum cætera, ut Angeli, libenter subjiunt se Christo; sed etiam ea quæ suâ naturâ minùs videntur Deo obsecundare^p. ¶ *צֹאֵן* Pro *צֹאֵן*, omisso *צ*, & addito *ה*, vel *א* in *ה* mutato & transposito, ut Num. 32. 24. צֹאֵן. Porro, *צֹאֵן* est grex minorum animalium, ovium & capellarum^q. ¶ *Pecora (vel bestias, JT. Pi. Gej.) agri, בְּרֵמִיָּהוּ* ¶ *Etiâque bestias, &c. K. nempe feras ac sylvestres, quibus homo, si non vi, certè arte & consilio, dominatur^h.*

9. *Vulvres cæli* i. e. Aeris^l. Hinc, *cæliros*, Dan. 4. v. 12; *venti*, Dan. 7. 2; *nubes*, Dan. 7. 13; *aves*,

Matt. 13. 32. ¶ *צֹאֵן* Avem, Gej. A. Sing. pro collecta multitudine, sive tota specie: ut, *arbor*, Deut. 20. 19; *leo*, Jes. 15. 9^k; *navis*, 1 Reg. 10. 22. ¶ *Gej. pro, naves*, 2 Chron. 9. 21; *basta*, pro *bastis*, 2 Reg. 11. 10. collat. cum 2 Chron. 23. 9^l. In hæc homo arte^l A. & solertiâ dominatur^m. ¶ *Qui perambulant (quicquid permeat, JT. Pi.) semitas maris, צֹאֵן* Permeans, Gej. vel transiens, Coc. Dependet hic accusat. vel à verbo *posuisti*, vel, per enall. numeri, copulandus est cum *צֹאֵן* pisces, quorum unusquisque transit, &c. Id quod transit per spatia marium, vel undarum in genere, per stagna, &c.ⁿ. Non modò pisces, sed monstrâⁿ Gej. marina, cete, dracones, &c.^o. Al. sic, *Transit*, &c.^o Coc. nempe homo per prudentiam in navibus, ubi pisces capit^p. Aerea & aquatilia ei subjecit, ad quorum loca, K. n. Vic. naturâ sui corporis, non videbatur posse pervenire^q. ¶ *Gen.*

10. *Domine, &c.* Repetit primum Psalmi pronunciatum *κατὰ ψαλμον*, sive per epanalepsin^r, ad indicandum, propositionem initio productam adhuc immotam persistere, post sufficientem istius confirmationem. Simile exemplum Psal. 103. 1, 22^s. Vel, hæc repetitione docet, notitiâ Dei, quæ initio Evangelii statim diffundebatur per totam terram, [nempe Judææ,] paulatim extendi ad omnem omnino terram. Confer Matt. 24. 14. Apoc. 11. 15. Ergò in propositione, *omnis valet, sine discrimine*, [nempe inter Judæos & Gentes;] in clausula, *sine exceptione*^t. Eodem epiphonemate concludit quò coeperat^v. ¶ *Coc. Gen.*

PSALM. IX.

1. *PRO (vel de, o. in Pi.) occultis filii* Suspitor^o. legisse, *עַל מוֹת לַבֵּן*, i. e. *super halamoth* (h. e. occulta) *Laben*; & *Halamoth* fuisse nomen cantilenæ, Ben autem cantoris nomen, ut 1 Par. 15. 18. ubi Ben & cognati v. 20. *canebant in nablis super Halamoth*: Cum autem *nablis* sit nomen instrumenti, credam *Halamoth* non novum instrumentum, sed cantilenam, tam ibi quam hic, significare^a. ¶ *עַל מוֹת לַבֵּן* Halmuth-labben, Mo. M. Pi. *Super (vel ad, Ca.) muth-labben*, P. V. Nomen est, vel, instrumenti musici; vel, cantilenæ, ad cuius modos hic Psalmus decantatus fuit^b. Quibusdam^b V. *עַל מוֹת לַבֵּן* est una vox^c. Vertunt, *juventute filii*, Aq. & Q. in V. Luth. in Gej. *עַל מוֹת לַבֵּן*, Th. *de maturitate, vel florida etate, filii*^d. [JT. hæc cum verbo præcedente sic reddunt, *Magistro symphonie acutæ ad medianam*,] id est, Alti, sive Contratenoris, ut vocant, cuius moduli ab acuto, i. e. superiore, sono ad medianum accedunt; q. d. soni positi inter eum qui Superius, & eum qui Cantus vel Tenor, dicitur^f. Al. *super morte filii*, He. in Mu. plerique veteres in D. scil. Absalom^f. Vel, *Filii Dei*, nempe Christi^g. Sed tunc scriptum esset, *עַל מוֹת לַבֵּן*. Al. *super morte Laben*, i. e. Nabal: voluit enim *עַל מוֹת לַבֵּן* nomen ejus occultareⁱ. Sed frivolum hoc. Talium anagrammatismorum non datur exemplum. Nec congruit historia Nabalis cum argumento Psalmi; nec enim Nabal Israelitis nocuit, ut ille qui in hoc Psalmo notatur^k. Fortè *Laben* erat nomen Principis extranei qui Israelitis bellum intulit^l. Al. *de morte duellatoris*, nempe Goliathi, ad verb. *illius qui inter*, h. e. qui stetit medius inter duas acies, Hebræorum & Philistæorum^m; ac si scriptum esset *עַל מוֹת לַבֵּן*. Goliath quidem dicitur vir *עַל מוֹת לַבֵּן*, i. e. *mediatorum*, 1 Sam. 17. 4. h. e. sequester & intermedius, interponens se inter duo castra, &c.ⁿ. Sic Manlius Torquatus in Livio, aliisque pugnaturi, &c. *inter acies stetisse* dicuntur. Sic Homer. Il. 7. *Αὐτὸς ἰμὲν ἐν μέσσοις*, &c. i. e. inquit Eustathius p. 291. l. 23. *inter duo exercitus*; quod Græci postea unâ voce expresserunt, *μεταξύων*, vel *μεσολέγων*^o. Argumentum Psalmi hoc est; Gratias agit David pro insigni victoria, præcipuèque hostis ruina^p. Quidni nos, omisso cortice, nucleum sectemur; & ab umbra ad Solem hic respiciamus? Historia non existat rerum Davidicarum cui hic Psalmus integre accommodari possit; & si existeret, indè ad mysterium transire licet. David igitur, ut Propheta, in Spiritu Sancto verbis Ecclesiæ celebrat victoriam Dei de hostibus ejus.

solationes quas fecisti penitus finitæ sunt; vel, num finitæ sunt in perpetuum? vel, ad victoriam? i. e. ita ut in æternum duret? Eternitas dicitur **וְעַד**, q. d. abscondita & ignota; & **וְעַד**, q. d. victrix omnium per perpetuam durationem. Vide Esa. 25. 8. collat. cum 1 Cor. 15. 54. Solitudines hostium accipiuntur, vel, 1. activè, quas hostes intulerunt; quas hætenus experti sumus ab hostibus in terra nostra cuncta destruentibus: hæc ad finem deductæ sunt, ut nihil restet per eos vastandum. Porro, **וְעַד** est, *absumi, deficere, ut argentum*, Gen. 47. 18; *plumbum ab igne*, Jer. 6. 29. bellatores in deserto, &c. Deut. 2. 16. Sarcasmus est, vel ironia; q. d. Scilicet, jam vastæ jacent urbes quas evertere cogitasti? Nihil minus: Evanuerunt conatus tui. Finem habent populationes tue, nec unquam posthac tibi dabitur populandi potestas. Vel, 2. passivè, quas experientur hostes ipsi; i. e. iidem jam sunt plenariè destructi, ipsum forum devastatio jam est consummata. Vastitates Philistæorum consummatæ sunt in æternum, ut amplius non resurgant. Inimicus hic est Diabolus, cujus votum erat, ut consummatæ essent vastitates, i. e. ut nihil restaret Ecclesiæ non vastatum: **וְעַד** sign. continuationem operis ad finem usque, Matth. 10. 23. ¶ Et civitates eorum destruxisti, **וְעַד** et civitates, five urbes, (opulentas munitasque; sub. eorum, o. Eth. Ch. Mu. hostium, Gej.) destruxisti, Mo. Gej. sim. Ch. Sy. Ti. Mar. extirpasti, Pi. scil. tu, o Deus. Designat hæc vox totalem gentium deletionem, 2 Par. 7. 20. ¶ Extirpasti scil. JT. [nempe, tu, o hostis;] ut continueretur sarcasmus, seu ironia. Et (vel, sicut, o. M.) urbes quas destruxisti, Coc. M. Sed non legimus ullam urbem in hoc bello dirutam. Fortasse tamen Hebræi aliquas urbes, ad quas Philistæi occiso Goliatho sese subito receperant, everterunt: vel, fortè de alia victoria Psalmus hic intelligendus est. ¶ Perit memoria eorum cum sonitu i. e. Celerrimè & citissimè. Instar soni in auram evanuerunt. Vel, Memoria—abiit cum strepitu illo qui impiorum vitam perpetuò comitatur. Optima sanè sententia, nec ab Hebræo sine punctis aliena. Legebant **וְעַד** strepitus, tumultus, Ezec. 7. 11. ab **וְעַד**. ¶ Et abolisti memoriam illorum, Sy. Ar. clamores, Ar. [Legit cum o. **וְעַד**.] Delevisti memoriam eorum ab illis, Ch. Ut memoria eorum simul perierit, Ca. Perit memoria eorum (i. e. hostium, vel earum, i. e. urbium, x.) ipsis, Mo. vel, cum ipsis, Mar. M. Ti. A. Vel, & ipsi, ellipsis v. 1; ut Psal. 133. 3. ros Hermonis, & qui descendit, &c. Jes. 63. 11. Moise, & populi sui. Vel, est repetitio pronominis pleonastica; quare Syrus omittit. Vel, memoria ipsorum, ipsorum, inquam, Pi. sic JT. A. Quod repetitur ad majorem vehementiam; q. d. omnium & singulorum. Memoria earum ipsarum; enallage generis est in affixo, & affixum, pronomine integro addito, emphaticè reduplicatur. Simile 1 Sam. 20. 42. Prov. 22. 19. & 23. 15. Ezec. 34. 11. ¶ Frequens est hæc geminatio pronominis, **וְעַד** Rabbini dicta, vel interposito **וְעַד** five **וְעַד**, ut Gen. 27. 34. Num. 4. 22. Eccles. 2. 15. Jer. 27. 7; vel sine eo, Gen. 24. 27. & 49. 8. Num. 14. 32. Deut. 18. 14. Psal. 69. 14. & 83. 19. Vel, memoria ipsorum, ipsi, Mar. Glass. Gej. vel, perierunt ipsi, Belg. q. d. etiam ipsi in solidum perierunt. [P. hæc verba cum præcedent. sic vertit, Et ipsarum urbium quas destruxisti memoria perit cum ipsis. Audiamus tandem de hoc versu Boot. qui Animadv. 3. 12. hæc habet:] Sensus hujus loci à nemine rectè perceptum existimo. Sy. vertit [primam versùs partem,] Hostes mei (**וְעַד** sumit in nominativo, & collectivè,) consumpti sunt gladio, quasi **וְעַד**; & autem crebrò subintelligitur, neque insolens est ut affixa reticeantur. Quare nihil in hac interpretatione culpandum, si puncta **וְעַD** non obstant. Affixum in **וְעַD** alii referunt ad **וְעַD**; sed quia hæc vox foem. est, alii ad **וְעַD**. Porro, quidam totum versum interrogativè legunt, Numquid, o hostis, confectæ sunt vastitates sempiternæ? urbes excidisti? interiit memoria illorum una cum ipsis? Genev. & Diod. & Buc. Alii priora dua membra cum interrog. legunt, tertium sine ea, O inimice, absolutane sunt vastitates in perpetuum? an civitates extirpasti? periit memoria, &c.

Belg. sim. JT. Pi. Sensus ferè idem omnibus; qui enim affirmativè legunt ironicè intelligunt. [M. totum sic reddit & exponit;] Prostrato hoste, desolationes & incurfiones quas facere consueverat finem habuerunt, peritque memoria hostium, una cum civitatibus quas in solitudinem redegerunt. Vel, Sicut hostis conabatur in perpetuum delere nomina civitatum; sic è diverso accidit, ut Deus deleteret nomen hostis manentibus civitatibus. Ego locum longè aliter quàm alii accipio, & sic reddo, O hostis, impositus est perpetuis vastitatibus (vel, locis penitus devastatis) finis; & urbes quas dirueras, quarum memoria perierat, denuo existunt. **וְעַD** subaudio tum ante verbum **וְעַD**, cum K. & L. & Caj. tum ante **וְעַD**. **וְעַD** & **וְעַD** habeo pro plusquam perfectis: **וְעַD** construo, non cum **וְעַD**, sed cum **וְעַD**, (vastationes in perpetuum, i. e. perpetuæ, quas tu perpetuas fore putaveras:) **וְעַD** autem (quod ad **וְעַD** refero) ita expono ut vim habeat verbi substantivi; quod satis frequens est, ut pronomina demonstrativa (ac præ cæteris hoc pronomine in utroque genere & numero) verbi istius vim subeant. Exempla dat Buxt. Theol. 1. 2. c. 12. quibus addo Gen. 25. 16. & 27. 38. Exod. 32. 16. Hag. 1. 9. Et licet plerumquè pronomina talia tunc ferè junguntur nominibus quæ aliquod habent prædicatum quod ipsius pronominis interventu cum nominibus conjungitur; interdum tamen & nominibus solitariis jungitur, ut Esa. 43. 13. **וְעַD** ego existo. Ità & v. 10. & Esa. 46. 4. 2 Reg. 7. 7, 10. **וְעַD** denuo subintelligo, ut alibi sit. Porro, sensum quod spectat, David, quum priore Psalmi parte de sua liberatione ab hostibus, &c. egisset, mox, Prophetarum more, in aliud argumentum, de universo Dei populo, delapsus, futurumque ejus statum prævidens, quo, post multas gravesque calamitates à gentibus illatas, tandem à Deo restitutus foret, duabus hisce rebus id ob oculos ponit, & excidio hostium, (quos tanquam præfentes alloquitur,) v. 6. & Israelitarum è prioribus cladibus emersione, quæ hoc versu traditur. Solent autem Prophetæ restitutionem populi exprimere hoc beneficio, vastata instaurandi, &c. ut Esa. 44. 26. & 61. 4. Ezec. 36. 10. Potest versus sic accipi, quasi subito ad hostem sermonem convertat, Inimice, num consummatæ, five confectæ, sunt vastitates, ut antè meditatus eras? & civitates destruxisti, sicut interminatus fueras? deinde statim subjungat, Periit memoria, &c. q. d. Imò hostes ipsi prorsus perierunt, nullam sui memoriam relinquentes nisi ad opprobrium. ¶ 8. Et (At, vel Sed, JT. Pi. Ca. Gej. Coc. V.) Dominus in æternum permanet. Ità V. Gej. Pi. vel, sedebit, JT. vel, sedet, V. Mar. sub. pro tribunali, V. sim. Gej. ex v. 5. vel, manebit, Gej. P. quietè in loco, vel statione sua. Hi & illi pereunt: at Deus permanet, &c. ¶ Inviolabilis est & manebit Deus, &c. ¶ Paravit (i. e. aptavit, munivit) in iudicio (vel, iudicio, i. e. jure & justitiâ; & in redundat) thronum suum; tribunal; nè quis putet se judicem posse corrumpere: **וְעַD** Parans, five comparans, (vel componens, Ca. vel, parat, Pi. V. bene præparatum firmiter stabilivit; nam **וְעַD** sign. & præparare, Psal. 7. 13. & solidè stabilire, Prov. 3. 19. m.) ad iudicium (scil. finale & universale, ad quod à particulari hostium iudicio digreditur, ut hostes omnes terreat, & se ipsosque soleatur, &c. vel, ad iudicium, pro, ad iudicandum, Gen.) solium suum, Mar. JT. Paratus iudicio suo liberare iustos, &c. ¶ 9. Judicabit orbem terræ; ità Gej. Pi. **וְעַD** Orbem, V. Coc. nempe habitabilem; à **וְעַD** proventus, vel **וְעַD** produxit, ut sit terra frugifera. Solèt autem mytlicè, ut desertum gentilitatem, ità habitabilis terra vocatos ad frugem fidei & pietatis, &c. significare. Et quia hi sæpe exorbitant, eos solet judicare, (i. e. castigare,) idque [ut sequitur] in justitiâ, nè impunitate perderentur. ¶ In justitiâ, **וְעַD** In rectitudine, P. Coc. rectitudinibus, Mar. Pi. Gej. aequitibus, V. rectissime, JT. A. multiplici & perfectâ rectitudine. ¶ 10. Refugium; ità Gej. **וְעַD** Exaltatio, P. edita arx, Pi. locus editus & munitus, ad quem confugitur. Tutum perfrugium adversus hostes vel insidias, vel

* Gej. vel violentias *. ¶ Adjutor, &c. מְשִׁיב לְעֶזְרָתָא [Refugium in tempore opportuno, in tribulatione, Gej. sim. 6. & Vulg. in Mu. Vel, nempe in tribulatione, &c. Tunc enim opportunissimum & gratissimum est auxilium. Al. in temporibus quibus est, vel erit, in angustia, JT. Pi. sim. Ch. & RS. in Mu. Ad verb. ad tempora in angustia. Deus semper suis adest, at præcipue captat tempora opitulandi eis cum maximè necesse atque utile est. Præsidio in temporibus adversis, Ca. In opportunitatibus, in tribulatione, i. e. in opportunitatibus afflictionum: שׁוֹר דָּא דְּוִיבָא †.

11. Et sperent, וְיִסְתַּחֲוּ Et sperabunt, P. Sperent igitur, vel, Fiduciam habeant, V. Æquum est ut sperent *. Confident, Pi. ¶ In te] Apostrophe ad Deum †; & mutatio personæ †. ¶ Qui noverunt] Et amant, colunt, &c. Nam verbum notitiæ affectus connotat, ut Psal. 1. 6. ¶ Nomen tuum] i. e. Famam tuam †; vel teipsum †, quatenus te patefecisti †; attributa five proprietates tuas †, justitiam, potentiam, misericordiam, &c. †. clementiam, bonitatem, &c. †. & quod tu es sublimatio contrito, quo nomine præcipue celebrari vult Deus. Et hoc nomen in memoria & observatione habere, est genuinus character eorum qui ad Deum pertinent †. ¶ Non dereliquisti] i. e. Exaudivisti, liberasti, &c. Hæc enim negatione Ebraei fortius contrarium solent affirmare; ut, non franget, Jes. 42. 3. id est, consolidabit; &c. †. Non derelinquis, JT. Pi. ¶ Querentes te] Ut bonum suum, in siti & fame justitiæ †. Invocantes te †. Qui te, per peccata amissum, requirunt per humilem poenitentiam, seriâque invocationem †.

12. Qui habitat in Sion, יוֹשֵׁב צִיּוֹן Habitanti, vel habitatori, Zionis, hoc enim participium sæpe nominascit; ut Gen. 19. 25. וְיוֹשְׁבֵי הָעִיר; & 36. 20. Sic & h. l. ponitur in regimine; nam aliàs habet post se ב, ut Gen. 13. 7. & 14. 12. ב in sæpe deficit; ut בִּית pro בְּיִת 2 Reg. 14. 14. collat. cum 2 Par. 25. 24. Dicit, in Sion, quia ibi Tabernaculum †, & Arca, 2 Sam. 6. 17. Psal. 74. 2. & 84. 8. Dices Deum temporibus Goliathi five Saulis nondum ibi habitasse. Resp. 1. Dictum hoc spiritu prophetico †. Traditio erat apud Hebræos, ibi Templum ædificandum fore *. 2. Fortè hic Psalmus à Davide conscriptus est cum jam Arca erat in Sion †. 3. Vel, Sion hic denotat Ecclesiam, in qua & colitur Deus, & gratias suas communicat †. ¶ Studia ejus; ita V. עֲלֵי לִוְיָוֹן Opera (vel facinora, five egregia facta, V. res gestas, JT.) ejus, P. Gej. tam potentia, quàm gratia. Aliàs עֲלֵי לִוְיָוֹן sign. tam machinationes, five consilia, 1 Sam. 2. 3. quàm consiliorum eventus, seu opera ipsa, ut Jer. 32. 19 *.

13. Quoniam requirens (i. e. ulciscens †, vel querens, Mo. Coc.) sanguinem (vel sanguines, Mo. Gej. &c.) eorum (vel ejus, P. vel illum, Coc.) recordatus est; ita 6. Eth. &c. כִּי דָרַשׁ דָּמִים אֶתָּם וְיָרָא Quia cum requirit sanguines, recordatur eorum, M. Requirens cades, ipsarum (scil. cadium) meminit, vel recordatur. i. e. Deus, qui quæstionem instituit de cædibus innocentium, tempore suo illarum recordatur atque ulciscitur †. Requirens sanguinem innocentis justorum recordatus est, Ch. in Mu. Deus, qui inquit in cades, seu sanguines, miserrorum, animadvertendo in homicidas, eorum, sub sanguinum, recordatus est quos Philistæi in Israel effuderant †. [Alii sic vertunt;] Eum qui reposcit sanguinem cæde fufum horum recordari, JT. i. e. Nunciate etiam in populis, Deum esse pauperum vindicem, &c. †. Verito, Eum scilicet reposcere sanguinem cæde fufum, illiusque recordari; Heb. quod reposcit sanguines, (sub. &) illorum recordatur †. שׂוֹר † est, curare rem aliquam, & animi ei intendere. Sic ponitur pro vindicare, ut 2 Chron. 24. 22. Sicut pii querunt Deum, v. i. i. ita Deus querit piorum sanguinem, & accuratè scrutatur, quod שׂוֹר sign. 1 Par. 28. 9. Sanguines plur. ponitur ob copiam sanguinis effusam, & cadium multipliciter. שׂוֹר ad quæstionis institutionem, וְיָרָא ad poenæ inflictionem, videtur referendum †. ¶ Non est oblitus] i. e. Infallibiliter & assidue meminit †: accuratè observat & approbat †. ¶ Pauperum, עֲנִיִּים Pauperum afflictorum, JT. humilium, vel afflictorum, K. in Vic. Scribitur vox ἀναμνηστικὴ secundum literas (עֲנִיִּים, Gej.)

sign. pauperes, seu miseros; secundum puncta, (עֲנִיִּים, Gej.) mansuetos †. Ambo hæc connexa esse solent †. Pi. Gra. Afflictio facit mansuetos. Ideo וְיָאֵלְזֶה זַחַךְ 9. 9. vertitur πᾶσις mansuetus Matt. 21. 5 †. Intelligit eos de quibus loquitur esse & mansuetos, qui non resistunt malo, sed inimicos diligunt, & inopes, carentes viribus ad sui tutelam †. Humilium, Mar. mansuetorum, † Coc. Pi. Coc.

14. Miserere mei, חַנּוּן Vox hæc perfecta est †, h. e. tribus suis radicalibus constans †. Non amplius hæc formâ exstat †. Gratiarum actioni pro victoria data subjungit precessionem, quâ petit protectionem à Philistæis novum bellum molientibus †. ¶ Vide humilitatem, &c. וְיָאֵלְזֶה עֲנִיִּים חַנּוּן Intuere, vel respice, afflictionem meam (sub. quæ est, Mar. Gen. vel, illatam, JT. Pi. sim. Mu. A. Coc.) ab osoribus meis, JT. Pi. &c. Hi construunt nomen חַנּוּן more verbi sui. Malim, propter osoribus meos eorumque crudelitatem, & convitia. Similis precatio Psal. 13. 3. & 25. 2. propter sign. hîc, & Deut. 7. 8. Psal. 12. 6. Prov. 20. 4. Hæc precatione usus est David in gravissimo periculo constitutus; Libera me, inquit, ab omnibus hostibus meis, ut antea me à Goliath liberasti †. ¶ Qui exaltas me (vel, exaltans, JT. Q. in Pi. Gej. vel, ita ut exaltes me, Pi.) de portis mortis] Id est, ab imminente morte, five à sepulchro. Qui in porta est parùm abest quin intra domum sit. Omnes putabant ipsum à Goliath interfectum iri *. Mors vel sepulchrum depingitur instar civitatis aut carceris cujusdam, ad quem homo deducitur: eripuit autem eum Deus, quum jam è limine flaret †. Qui retrahis me de extremis periculis †: vel, è consiliis mortiferis Philistæorum. Met. subjecti; nam in portis solebant istæ gentes consultare de repub. & celebrare judicia *. Al. à potestate mortis & Satanae & peccati: q. d. Tu, qui dedisti mihi quod majus est, largire quod minus est, libera me ab odientibus me †. Novo hoc titulo, מְרַחֵם וְגוֹ, Deo in memoriam revocat priorem gratiam & liberationem †. Porta in S. S. sign. locum ante portam in quem populus convenire solebat, ubi & judices jus reddebant †. Nota elegantem portarum mortis & portarum Zionis oppositionem, hîc & v. 15 †.

15. Laudationes tuas] Heb. laudem tuam, i. e. beneficia tua laude digna †. ¶ In portis] i. e. In conventu frequentissimo, ubi conciones haberi solebant †: q. d. in media Ecclesia †. In portis judicia erant habita, Jer. 26. 10. & 36. 10. & 38. 7. Zach. 8. 16. Hinc, arguentem in porta, Jes. 29. 21. laudare in portis, Prov. 31. 31. ¶ Filia Sion] Scivit autem à Deo edoctus se olim Sione potiturum †. Filia, i. e. vel, i. urbis Hierosol. Jes. 1. 8. Zach. 9. 9. hæc enim ædificata est in monte Tzizone †. (Filii vocantur ejus in quo continentur; ut sagittas vocant filias pharetræ †.) Hæc arci Zionis, seu matri, subjecta erat; cum in monte Sion esset & arx regia, & Tabernaculum †. Præcipue urbes in Scriptura vocantur matres, 2 Sam. 20. 19. confer Gal. 4. 26: villæ autem vicinæ, vel ad eas pertinentes, filia; Jos. 15. 45. 2 Chron. 13. 19. Psal. 48. 12. Vel, 2. populi, five congregationis, five Ecclesiæ, in Sion †: urbs enim populi quasi mater est †. Legimus filiam Jerusalem, Lam. 2. 13, 15. & filiam Sionis, Matt. 21. 5. ex Zach. 9. 9. filiam populi mei, Jer. 4. 11. filiam Tyri, Psal. 45. 13. Babelis, Psal. 137. 8. ¶ Exultabo, וְיָאֵלְזֶה עֲנִיִּים Ut exultem, Pi. Gej. lætitiâ meam protefter †. וְיָאֵלְזֶה עֲנִיִּים repetendum *. ¶ In salvari tuo, וְיָאֵלְזֶה עֲנִיִּים De salute tua, & auxilio tuo salutifero †: ob salutem, &c. Gej. Pi. in salute tua, dicens, JT. Sed hoc supplementum omittendum iudico, nam apparet in seq. sermonem continuari de victoria jam data; unde v. 18. spem concipit populus se exaudiri, Deumque posthac victoriâ sibi contra Philistæos daturum †.

16. Infixa, &c. וְיָאֵלְזֶה עֲנִיִּים Demersæ sunt—in foveam quam fecerant, JT. Pi. V. ¶ Gentes] Philistæi *. ¶ In laqueo isto quem absconderunt, &c. [sim. omnes;] וְיָאֵלְזֶה עֲנִיִּים וְיָאֵלְזֶה עֲנִיִּים ponitur pro וְיָאֵלְזֶה, ut Psal. 142. 4. Jes. 43. 2. 1. Redit ad celebrandam de hostibus victoriâ. Fit plerumque, ut quod quis malum alteri molitur ipse patiatur. Id hîc factum canit †. Hoc dicit

dicat, quia Philistaei gloriabantur in virtute Goliath, verum fuit illis exitio; nam eo cæso cæsi sunt & ipsi.
 v. Occubuerunt in prælio, quum conarentur fundere nos.
 pi. David fiduciâ erectus hostibus suis insultat, ac si dicat, Industriâ & arte sua ceciderunt. Metaphora duplex: 1. à venatoribus, qui lupis & vulpibus fodiunt foveas in quas incidunt; 2. ab aucupibus.
 v. sim. Gen.

17. Cognoscetur, &c. נִדְרַע יְהוָה מִשְׁפָּט עַשְׂרָה Notus

(vel, Agnitus, M. Notus factus, Ti.) est (vel, Innotuit, Q. in V. Pi. Notum se fecit, JT.) Dominus, iudicium fecit, Mo. A. vel, is quippe iudicia fecit, & exemplum edidit iustitiæ in Goliath, aut Philistæos. Rectius veritas, Cognitum est, Dominus iudicium fecit, q. d. Exploratum est Deum iudicium fecisse. Singularis enim est Divini iudicii nota, quum quis suis ipsius fraudibus capitur. Cognoscetur — quod sit actor iudiciorum,

Ar. Manifestum est coram Domino iudicium quod fecit, Ch. Patet Jovam ius agere, Ca. Al. Cognitus — (sub. quod, Gej. Pi. vel, וְשָׂאָהָ, qui, Gej. vel, וְשָׂאָהָ, quando, Gen.) iudicium fecit, P. vel, iudicio quod fecit, V. JT.

A. five exercuit, Pi. sub. adversus Goliath & omnes impios. Consequens hoc est mirandæ hostium punitio- nis, quod Deus cognitus, i. e. celebris, erit in tota terra nostra. וְשָׂאָהָ celebris, Prov. 31. 23. Confer Psal. 76. 2.

Jes. 19. 21. Ego accipio de illustratione doctrinæ Evangelicæ: Cognitus est, ex verbo suo; iudicium fecit, excitatis veritatis testibus, quibus improbos judicavit, h. e. convicit, coarguit. In operibus manuum suarum i. e. In propriis suis machinationibus. Quum in opere, &c. Sed supplementum illud non est necessarium. Sermo est וְשָׂאָהָ, servitque celeritati, ad exprimendum affectum lætantium. Peccator Impius, vel improbus, Mo. Ch. JT. Pi. &c. i. e. Vel, Goliath, cuius caput suo ipsius gladio amputatum; vel, alius hostium dux; vel, improbi, nempe Philistæi, ut vox collectivè fumatur. Rependat peccatori quod operata sunt manus ejus, Ar. וְשָׂאָהָ De voce Selah dictum ad Psal. 3. Ea ad musicam pertinet. De voce וְשָׂאָהָ hinc ulterius disquirendum. Vertunt, Oda diapsalmatis, o. Vide Nobil. Meditatio, Mo. Coc. Pi. five studium, sub. est, Coc. i. e. res meditanda, five meditatione digna.

Meditatio in seculum, P. V. Gej. K. sub. est salus hæc, P. K. in Vic. q. d. O rem perpetuâ & profundâ meditatione fidelium dignam! nempe, quod improbi consilio suo pereant; & quod Deus suos in finem non deferat, sed opportunè opem ferat. Hæc est meditatio in veritate, AE. in Vic. Meditatio excellens, Obad. in Vic. Sensus est, Ultimum iudicium debet esse continua meditatio.

18. Convertantur, וְשָׂאָהָ Revertantur, vel Retro- gantur, Gej. Imprecatio est, ex zelo iustitiæ, non amore vindictæ. Malè pereant. Revertentur, vel Recident, P. V. Pi. sim. JT. Ca. Convertentur, V. vel, Reversi sunt, ut sit fut. pro præter. Peccatores Philistæi. In infernum] Sive gehennam, K. ex Derafch. sim. RS. in Vic. A. Mysticè ad poenas post hanc vitam referunt Rabbini. Non tantum in hoc mundo poenas luant, sed etiam in altero. Huic voci per pleonasmum tum הָלְכָה locale, tum לְמָוֶת motum ad locum significans, apponuntur, (sicut לְמָוֶת & לְמָוֶת 1 Par. 26. 17.) quâ duplici literâ infimum gradum inferiorum notari putant: Midras. Al. ad, vel in, sepulchrum, V. JT. Pi. Ità plerique Hebræi, inquit Mu. In imam terræ partem & profundam abyssum, quod reverti solent omnes quibus curæ non est Deus, qui iudex est vivorum & mortuorum. Ità ut in prælio occumbant, & postea sepeliantur. Sensus est, Sicuti hostes illi nostri perierunt, sic moriantur & pereant quotquot Deum obliviscantur. Dicit, revertantur, in locum scil. unde sumpti sunt, nempe terram. Omnes gentes] Non tantum Philistæi, sed & alii hostes nostri. Quæ obliviscuntur Deum] Sive iudicia Dei in oppressores; ac proinde securè pergunt in conatu pios opprimendi.

19. Non in finem, &c. לֹא לְנֶצַח יִשְׁכַּח אֹיְבָיו Non in perpetuum, five seculum, oblivioni tradetur pauper, five egenus, Pi. Gej. Fieri hoc non potest, per tuam naturam. Ergo scelerati æternum peribunt, & quotquot tuos affligunt. Et pii, licet aliquamdiu premantur,

non tamen opprimuntur, sed opportunè & certissimè eorum recordaberis. Patientia, &c. וְשָׂאָהָ Spes, vel expectatio, afflictorum, five pauperum, non peribit, Pi. V. Mar. Gej. &c. Non frustrabuntur spe suâ. Negationem hic repetunt ex præcedenti membro; sicut Deut. 33. 6. Psal. 1. 5. & 44. 19. Jes. 23. 4. P. Esa. 28. 27, 28. Psal. 91. 5, 6.

20. Exsurge] Ad iudicium impiorum. וְשָׂאָהָ Vidēis dormire. Accinge te ad opem nobis ferendam, &c. Non confortetur homo; nempe Antichristus: וְשָׂאָהָ Ne roboretur, five fortificetur, five robor se, (vel, ne prævaletat, Gej. V. ne per- mitte ut robor se, nam וְשָׂאָהָ est prohibentis,) homo, Mu. V. vel mortalis, Pi. Mu. caducus & calamitosus, quod sign. וְשָׂאָהָ; vide Psal. 8. 5. i. e. mortales; nempe Philistæi. Latet argumentum à causa impulsiva; q. d. Illi sunt mortales, indignum esset si pateris eos triumphare de populo tuo, quasi tu non potueris eripere, &c. Effice ne vires humanæ aliquid esse videantur; ostende eas adversum te nihil posse. Judicentur] Id est, puniantur. Utinam exerceas in eas iudicium. Fac ut judicentur, h. e. damnentur & perdantur. Gentes] Philistæi. In conspectu tuo, וְשָׂאָהָ Coram facie tua, h. e. coram te summo iudice; vel, te iubente.

21. Constitue (vel, Præfice, Ti. Statue, Ca.) legis- latorem (vel doctorem, Ar. magistrum, Ti. documentum, Ca. legem, Sym. in D.) super illos] Ità o. Eth. vel, illi, Sy. Ti. Ar. Ca. Legerunt, וְשָׂאָהָ, doctorem. Intellige, vel in bonum; Christum, five Spiritum Sanctum, eos de sua miseria erudientem; vel, quod malim, in malum; Impone illis tyrannum, vel calamitatem, quæ homines doceat Deum & virtutem colere. Aug. & Hi. Antichristum interpretantur. Constitue illis doctorem, nempe iudicia Dei, quibus doceantur. Vide 1 Tim. 1. 20. וְשָׂאָהָ Pone (vel, Incute, V. JT. Pi.) illis metum, five timorem, P. M. V. Mo. JT. Pi. Coc. Gej. Ch. RS. in Vic. Mu. vel terrorem, quo scilicet acti fugam dent; ut, ferociâ & superbiâ eorum deturbata, ad sanam mentem redeant. וְשָׂאָהָ pro וְשָׂאָהָ, à וְשָׂאָהָ timuit. (& וְשָׂאָהָ permutantur: ut Amon Jer. 52. 15. pro Hamon 2 Reg. 25. 11; & Shinnab 2 Reg. 25. 29. pro Shinnab Jer. 52. 33.) Vel, novacula, RS. in Vic. Ham. (id est וְשָׂאָהָ sign. Jud. 13. 5. P.) Novacula merce acceptam, i. e. acutam; nempe gladium hostis. Novacula stylo prophetico sign. ultionem Dei. Vide Isa. 7. 20. Ezech. 5. 1. Ut sciant, וְשָׂאָהָ Cognoscant, Coc. Gej. agnoscant, JT. Fac ut agnoscant; vel, re ipsâ experiantur, plagis tuis edocti. Omittitur וְשָׂאָהָ, & statim וְשָׂאָהָ, quod sint homo, &c. nim. ob affectuum vehementiam, qui preces protrudunt, &c. nec connexionem curant. Gentes] Et quicunque Deo adversantur. Quoniam homines sunt, וְשָׂאָהָ Quod homo, five homines, vel mortalis, five mortales, ipsi, Pi. Gej. &c. vel, sunt, Mu. ideoque fragiles & imbecilli, præ Deo. Ut se fragiles homines, non verò invictos Deos, fateantur. Homines, sub. & non dii. Esa. 31. 3. Ægyptus homo, & non Deus. Vide Ezech. 30. 7, 8. Dan. 5. 21. Pacatus in Panegyrico de Persarum Rege, Dedignatus antea confiteri hominem, jam fatetur timorem. Plin. de Traiano, Non minus hominem se esse, quam hominibus præesse, meminit. Pro- nomen tertiæ personæ habet vim substantivi sunt hic & Gen. 6. 2. & Cohel. 1. 10, 17. Deficit hic וְשָׂאָהָ, & syntaxis est distributiva, q. d. quod ipsorum unusquisque sit mortalis, eoque robore quod sibi imaginantur careant. Distributionem postulat numeri diversitas.

22. Non in finem, &c. לֹא לְנֶצַח יִשְׁכַּח אֹיְבָיו Non in perpetuum, five seculum, oblivioni tradetur pauper, five egenus, Pi. Gej. Fieri hoc non potest, per tuam naturam. Ergo scelerati æternum peribunt, & quotquot tuos affligunt. Et pii, licet aliquamdiu premantur,

non tamen opprimuntur, sed opportunè & certissimè eorum recordaberis. Patientia, &c. וְשָׂאָהָ Spes, vel expectatio, afflictorum, five pauperum, non peribit, Pi. V. Mar. Gej. &c. Non frustrabuntur spe suâ. Negationem hic repetunt ex præcedenti membro; sicut Deut. 33. 6. Psal. 1. 5. & 44. 19. Jes. 23. 4. P. Esa. 28. 27, 28. Psal. 91. 5, 6.

20. Exsurge] Ad iudicium impiorum. וְשָׂאָהָ Vidēis dormire. Accinge te ad opem nobis ferendam, &c. Non confortetur homo; nempe Antichristus: וְשָׂאָהָ Ne roboretur, five fortificetur, five robor se, (vel, ne prævaletat, Gej. V. ne per- mitte ut robor se, nam וְשָׂאָהָ est prohibentis,) homo, Mu. V. vel mortalis, Pi. Mu. caducus & calamitosus, quod sign. וְשָׂאָהָ; vide Psal. 8. 5. i. e. mortales; nempe Philistæi. Latet argumentum à causa impulsiva; q. d. Illi sunt mortales, indignum esset si pateris eos triumphare de populo tuo, quasi tu non potueris eripere, &c. Effice ne vires humanæ aliquid esse videantur; ostende eas adversum te nihil posse. Judicentur] Id est, puniantur. Utinam exerceas in eas iudicium. Fac ut judicentur, h. e. damnentur & perdantur. Gentes] Philistæi. In conspectu tuo, וְשָׂאָהָ Coram facie tua, h. e. coram te summo iudice; vel, te iubente.

21. Constitue (vel, Præfice, Ti. Statue, Ca.) legis- latorem (vel doctorem, Ar. magistrum, Ti. documentum, Ca. legem, Sym. in D.) super illos] Ità o. Eth. vel, illi, Sy. Ti. Ar. Ca. Legerunt, וְשָׂאָהָ, doctorem. Intellige, vel in bonum; Christum, five Spiritum Sanctum, eos de sua miseria erudientem; vel, quod malim, in malum; Impone illis tyrannum, vel calamitatem, quæ homines doceat Deum & virtutem colere. Aug. & Hi. Antichristum interpretantur. Constitue illis doctorem, nempe iudicia Dei, quibus doceantur. Vide 1 Tim. 1. 20. וְשָׂאָהָ Pone (vel, Incute, V. JT. Pi.) illis metum, five timorem, P. M. V. Mo. JT. Pi. Coc. Gej. Ch. RS. in Vic. Mu. vel terrorem, quo scilicet acti fugam dent; ut, ferociâ & superbiâ eorum deturbata, ad sanam mentem redeant. וְשָׂאָהָ pro וְשָׂאָהָ, à וְשָׂאָהָ timuit. (& וְשָׂאָהָ permutantur: ut Amon Jer. 52. 15. pro Hamon 2 Reg. 25. 11; & Shinnab 2 Reg. 25. 29. pro Shinnab Jer. 52. 33.) Vel, novacula, RS. in Vic. Ham. (id est וְשָׂאָהָ sign. Jud. 13. 5. P.) Novacula merce acceptam, i. e. acutam; nempe gladium hostis. Novacula stylo prophetico sign. ultionem Dei. Vide Isa. 7. 20. Ezech. 5. 1. Ut sciant, וְשָׂאָהָ Cognoscant, Coc. Gej. agnoscant, JT. Fac ut agnoscant; vel, re ipsâ experiantur, plagis tuis edocti. Omittitur וְשָׂאָהָ, & statim וְשָׂאָהָ, quod sint homo, &c. nim. ob affectuum vehementiam, qui preces protrudunt, &c. nec connexionem curant. Gentes] Et quicunque Deo adversantur. Quoniam homines sunt, וְשָׂאָהָ Quod homo, five homines, vel mortalis, five mortales, ipsi, Pi. Gej. &c. vel, sunt, Mu. ideoque fragiles & imbecilli, præ Deo. Ut se fragiles homines, non verò invictos Deos, fateantur. Homines, sub. & non dii. Esa. 31. 3. Ægyptus homo, & non Deus. Vide Ezech. 30. 7, 8. Dan. 5. 21. Pacatus in Panegyrico de Persarum Rege, Dedignatus antea confiteri hominem, jam fatetur timorem. Plin. de Traiano, Non minus hominem se esse, quam hominibus præesse, meminit. Pro- nomen tertiæ personæ habet vim substantivi sunt hic & Gen. 6. 2. & Cohel. 1. 10, 17. Deficit hic וְשָׂאָהָ, & syntaxis est distributiva, q. d. quod ipsorum unusquisque sit mortalis, eoque robore quod sibi imaginantur careant. Distributionem postulat numeri diversitas.

22. Non in finem, &c. לֹא לְנֶצַח יִשְׁכַּח אֹיְבָיו Non in perpetuum, five seculum, oblivioni tradetur pauper, five egenus, Pi. Gej. Fieri hoc non potest, per tuam naturam. Ergo scelerati æternum peribunt, & quotquot tuos affligunt. Et pii, licet aliquamdiu premantur,

non tamen opprimuntur, sed opportunè & certissimè eorum recordaberis. Patientia, &c. וְשָׂאָהָ Spes, vel expectatio, afflictorum, five pauperum, non peribit, Pi. V. Mar. Gej. &c. Non frustrabuntur spe suâ. Negationem hic repetunt ex præcedenti membro; sicut Deut. 33. 6. Psal. 1. 5. & 44. 19. Jes. 23. 4. P. Esa. 28. 27, 28. Psal. 91. 5, 6.

20. Exsurge] Ad iudicium impiorum. וְשָׂאָהָ Vidēis dormire. Accinge te ad opem nobis ferendam, &c. Non confortetur homo; nempe Antichristus: וְשָׂאָהָ Ne roboretur, five fortificetur, five robor se, (vel, ne prævaletat, Gej. V. ne per- mitte ut robor se, nam וְשָׂאָהָ est prohibentis,) homo, Mu. V. vel mortalis, Pi. Mu. caducus & calamitosus, quod sign. וְשָׂאָהָ; vide Psal. 8. 5. i. e. mortales; nempe Philistæi. Latet argumentum à causa impulsiva; q. d. Illi sunt mortales, indignum esset si pateris eos triumphare de populo tuo, quasi tu non potueris eripere, &c. Effice ne vires humanæ aliquid esse videantur; ostende eas adversum te nihil posse. Judicentur] Id est, puniantur. Utinam exerceas in eas iudicium. Fac ut judicentur, h. e. damnentur & perdantur. Gentes] Philistæi. In conspectu tuo, וְשָׂאָהָ Coram facie tua, h. e. coram te summo iudice; vel, te iubente.

21. Constitue (vel, Præfice, Ti. Statue, Ca.) legis- latorem (vel doctorem, Ar. magistrum, Ti. documentum, Ca. legem, Sym. in D.) super illos] Ità o. Eth. vel, illi, Sy. Ti. Ar. Ca. Legerunt, וְשָׂאָהָ, doctorem. Intellige, vel in bonum; Christum, five Spiritum Sanctum, eos de sua miseria erudientem; vel, quod malim, in malum; Impone illis tyrannum, vel calamitatem, quæ homines doceat Deum & virtutem colere. Aug. & Hi. Antichristum interpretantur. Constitue illis doctorem, nempe iudicia Dei, quibus doceantur. Vide 1 Tim. 1. 20. וְשָׂאָהָ Pone (vel, Incute, V. JT. Pi.) illis metum, five timorem, P. M. V. Mo. JT. Pi. Coc. Gej. Ch. RS. in Vic. Mu. vel terrorem, quo scilicet acti fugam dent; ut, ferociâ & superbiâ eorum deturbata, ad sanam mentem redeant. וְשָׂאָהָ pro וְשָׂאָהָ, à וְשָׂאָהָ timuit. (& וְשָׂאָהָ permutantur: ut Amon Jer. 52. 15. pro Hamon 2 Reg. 25. 11; & Shinnab 2 Reg. 25. 29. pro Shinnab Jer. 52. 33.) Vel, novacula, RS. in Vic. Ham. (id est וְשָׂאָהָ sign. Jud. 13. 5. P.) Novacula merce acceptam, i. e. acutam; nempe gladium hostis. Novacula stylo prophetico sign. ultionem Dei. Vide Isa. 7. 20. Ezech. 5. 1. Ut sciant, וְשָׂאָהָ Cognoscant, Coc. Gej. agnoscant, JT. Fac ut agnoscant; vel, re ipsâ experiantur, plagis tuis edocti. Omittitur וְשָׂאָהָ, & statim וְשָׂאָהָ, quod sint homo, &c. nim. ob affectuum vehementiam, qui preces protrudunt, &c. nec connexionem curant. Gentes] Et quicunque Deo adversantur. Quoniam homines sunt, וְשָׂאָהָ Quod homo, five homines, vel mortalis, five mortales, ipsi, Pi. Gej. &c. vel, sunt, Mu. ideoque fragiles & imbecilli, præ Deo. Ut se fragiles homines, non verò invictos Deos, fateantur. Homines, sub. & non dii. Esa. 31. 3. Ægyptus homo, & non Deus. Vide Ezech. 30. 7, 8. Dan. 5. 21. Pacatus in Panegyrico de Persarum Rege, Dedignatus antea confiteri hominem, jam fatetur timorem. Plin. de Traiano, Non minus hominem se esse, quam hominibus præesse, meminit. Pro- nomen tertiæ personæ habet vim substantivi sunt hic & Gen. 6. 2. & Cohel. 1. 10, 17. Deficit hic וְשָׂאָהָ, & syntaxis est distributiva, q. d. quod ipsorum unusquisque sit mortalis, eoque robore quod sibi imaginantur careant. Distributionem postulat numeri diversitas.

22. Non in finem, &c. לֹא לְנֶצַח יִשְׁכַּח אֹיְבָיו Non in perpetuum, five seculum, oblivioni tradetur pauper, five egenus, Pi. Gej. Fieri hoc non potest, per tuam naturam. Ergo scelerati æternum peribunt, & quotquot tuos affligunt. Et pii, licet aliquamdiu premantur,

non tamen opprimuntur, sed opportunè & certissimè eorum recordaberis. Patientia, &c. וְשָׂאָהָ Spes, vel expectatio, afflictorum, five pauperum, non peribit, Pi. V. Mar. Gej. &c. Non frustrabuntur spe suâ. Negationem hic repetunt ex præcedenti membro; sicut Deut. 33. 6. Psal. 1. 5. & 44. 19. Jes. 23. 4. P. Esa. 28. 27, 28. Psal. 91. 5, 6.

20. Exsurge] Ad iudicium impiorum. וְשָׂאָהָ Vidēis dormire. Accinge te ad opem nobis ferendam, &c. Non confortetur homo; nempe Antichristus: וְשָׂאָהָ Ne roboretur, five fortificetur, five robor se, (vel, ne prævaletat, Gej. V. ne per- mitte ut robor se, nam וְשָׂאָהָ est prohibentis,) homo, Mu. V. vel mortalis, Pi. Mu. caducus & calamitosus, quod sign. וְשָׂאָהָ; vide Psal. 8. 5. i. e. mortales; nempe Philistæi. Latet argumentum à causa impulsiva; q. d. Illi sunt mortales, indignum esset si pateris eos triumphare de populo tuo, quasi tu non potueris eripere, &c. Effice ne vires humanæ aliquid esse videantur; ostende eas adversum te nihil posse. Judicentur] Id est, puniantur. Utinam exerceas in eas iudicium. Fac ut judicentur, h. e. damnentur & perdantur. Gentes] Philistæi. In conspectu tuo, וְשָׂאָהָ Coram facie tua, h. e. coram te summo iudice; vel, te iubente.

21. Constitue (vel, Præfice, Ti. Statue, Ca.) legis- latorem (vel doctorem, Ar. magistrum, Ti. documentum, Ca. legem, Sym. in D.) super illos] Ità o. Eth. vel, illi, Sy. Ti. Ar. Ca. Legerunt, וְשָׂאָהָ, doctorem. Intellige, vel in bonum; Christum, five Spiritum Sanctum, eos de sua miseria erudientem; vel, quod malim, in malum; Impone illis tyrannum, vel calamitatem, quæ homines doceat Deum & virtutem colere. Aug. & Hi. Antichristum interpretantur. Constitue illis doctorem, nempe iudicia Dei, quibus doceantur. Vide 1 Tim. 1. 20. וְשָׂאָהָ Pone (vel, Incute, V. JT. Pi.) illis metum, five timorem, P. M. V. Mo. JT. Pi. Coc. Gej. Ch. RS. in Vic. Mu. vel terrorem, quo scilicet acti fugam dent; ut, ferociâ & superbiâ eorum deturbata, ad sanam mentem redeant. וְשָׂאָהָ pro וְשָׂאָהָ, à וְשָׂאָהָ timuit. (& וְשָׂאָהָ permutantur: ut Amon Jer. 52. 15. pro Hamon 2 Reg. 25. 11; & Shinnab 2 Reg. 25. 29. pro Shinnab Jer. 52. 33.) Vel, novacula, RS. in Vic. Ham. (id est וְשָׂאָהָ sign. Jud. 13. 5. P.) Novacula merce acceptam, i. e. acutam; nempe gladium hostis. Novacula stylo prophetico sign. ultionem Dei. Vide Isa. 7. 20. Ezech. 5. 1. Ut sciant, וְשָׂאָהָ Cognoscant, Coc. Gej. agnoscant, JT. Fac ut agnoscant; vel, re ipsâ experiantur, plagis tuis edocti. Omittitur וְשָׂאָהָ, & statim וְשָׂאָהָ, quod sint homo, &c. nim. ob affectuum vehementiam, qui preces protrudunt, &c. nec connexionem curant. Gentes] Et quicunque Deo adversantur. Quoniam homines sunt, וְשָׂאָהָ Quod homo, five homines, vel mortalis, five mortales, ipsi, Pi. Gej. &c. vel, sunt, Mu. ideoque fragiles & imbecilli, præ Deo. Ut se fragiles homines, non verò invictos Deos, fateantur. Homines, sub. & non dii. Esa. 31. 3. Ægyptus homo, & non Deus. Vide Ezech. 30. 7, 8. Dan. 5. 21. Pacatus in Panegyrico de Persarum Rege, Dedignatus antea confiteri hominem, jam fatetur timorem. Plin. de Traiano, Non minus hominem se esse, quam hominibus præesse, meminit. Pro- nomen tertiæ personæ habet vim substantivi sunt hic & Gen. 6. 2. & Cohel. 1. 10, 17. Deficit hic וְשָׂאָהָ, & syntaxis est distributiva, q. d. quod ipsorum unusquisque sit mortalis, eoque robore quod sibi imaginantur careant. Distributionem postulat numeri diversitas.

22. Non in finem, &c. לֹא לְנֶצַח יִשְׁכַּח אֹיְבָיו Non in perpetuum, five seculum, oblivioni tradetur pauper, five egenus, Pi. Gej. Fieri hoc non potest, per tuam naturam. Ergo scelerati æternum peribunt, & quotquot tuos affligunt. Et pii, licet aliquamdiu premantur,

non tamen opprimuntur, sed opportunè & certissimè eorum recordaberis. Patientia, &c. וְשָׂאָהָ Spes, vel expectatio, afflictorum, five pauperum, non peribit, Pi. V. Mar. Gej. &c. Non frustrabuntur spe suâ. Negationem hic repetunt ex præcedenti membro; sicut Deut. 33. 6. Psal. 1. 5. & 44. 19. Jes. 23. 4. P. Esa. 28. 27, 28. Psal. 91. 5, 6.

20. Exsurge] Ad iudicium impiorum. וְשָׂאָהָ Vidēis dormire. Accinge te ad opem nobis ferendam, &c. Non confortetur homo; nempe Antichristus: וְשָׂאָהָ Ne roboretur, five fortificetur, five robor se, (vel, ne prævaletat, Gej. V. ne per- mitte ut robor se, nam וְשָׂאָהָ est prohibentis,) homo, Mu. V. vel mortalis, Pi. Mu. caducus & calamitosus, quod sign. וְשָׂאָהָ; vide Psal. 8. 5. i. e. mortales; nempe Philistæi. Latet argumentum à causa impulsiva; q. d. Illi sunt mortales, indignum esset si pateris eos triumphare de populo tuo, quasi tu non potueris eripere, &c. Effice ne vires humanæ aliquid esse videantur; ostende eas adversum te nihil posse. Judicentur] Id est, puniantur. Utinam exerceas in eas iudicium. Fac ut judicentur, h. e. damnentur & perdantur. Gentes] Philistæi. In conspectu tuo, וְשָׂאָהָ Coram facie tua, h. e. coram te summo iudice; vel, te iubente.

21. Constitue (vel, Præfice, Ti. Statue, Ca.) legis- latorem (vel doctorem, Ar. magistrum, Ti. documentum, Ca. legem, Sym. in D.) super illos] Ità o. Eth. vel, illi, Sy. Ti. Ar. Ca. Legerunt, וְשָׂאָהָ, doctorem. Intellige, vel in bonum; Christum, five Spiritum Sanctum, eos de sua miseria erudientem; vel, quod malim, in malum; Impone illis tyrannum, vel calamitatem, quæ homines doceat Deum & virtutem colere. Aug. & Hi. Antichristum interpretantur. Constitue illis doctorem, nempe iudicia Dei, quibus doceantur. Vide 1 Tim. 1. 20. וְשָׂאָהָ Pone (vel, Incute, V. JT. Pi.) illis metum, five timorem, P. M. V. Mo. JT. Pi. Coc. Gej. Ch. RS. in Vic. Mu. vel terrorem, quo scilicet acti fugam dent; ut, ferociâ & superbiâ eorum deturbata, ad sanam mentem redeant. וְשָׂאָהָ pro וְשָׂאָהָ, à וְשָׂאָהָ timuit. (& וְשָׂאָהָ permutantur: ut Amon Jer. 52. 15. pro Hamon 2 Reg. 25. 11; & Shinnab 2 Reg. 25. 29. pro Shinnab Jer. 52. 33.) Vel, novacula, RS. in Vic. Ham. (id est וְשָׂאָהָ sign. Jud. 13. 5. P.) Novacula merce acceptam, i. e. acutam; nempe gladium hostis. Novacula stylo prophetico sign. ultionem Dei. Vide Isa. 7. 20. Ezech. 5. 1. Ut sciant, וְשָׂאָהָ Cognoscant, Coc. Gej. agnoscant, JT. Fac ut agnoscant; vel, re ipsâ experiantur, plagis tuis edocti. Omittitur וְשָׂאָהָ, & statim וְשָׂאָהָ, quod sint homo, &c. nim. ob affectuum vehementiam, qui preces protrudunt, &c. nec connexionem curant. Gentes] Et quicunque Deo adversantur. Quoniam homines sunt, וְשָׂאָהָ Quod homo, five homines, vel mortalis, five mortales, ipsi, Pi. Gej. &c. vel, sunt, Mu. ideoque fragiles & imbecilli, præ Deo. Ut se fragiles homines, non verò invictos Deos, fateantur. Homines, sub. & non dii. Esa. 31. 3. Ægyptus homo, & non Deus. Vide Ezech. 30. 7, 8. Dan. 5. 21. Pacatus in Panegyrico de Persarum Rege, Dedignatus antea confiteri hominem, jam fatetur timorem. Plin. de Traiano, Non minus hominem se esse, quam hominibus præesse, meminit. Pro- nomen tertiæ personæ habet vim substantivi sunt hic & Gen. 6. 2. & Cohel. 1. 10, 17. Deficit hic וְשָׂאָהָ, & syntaxis est distributiva, q. d. quod ipsorum unusquisque sit mortalis, eoque robore quod sibi imaginantur careant. Distributionem postulat numeri diversitas.

22. Non in finem, &c. לֹא לְנֶצַח יִשְׁכַּח אֹיְבָיו Non in perpetuum, five seculum, oblivioni tradetur pauper, five egenus, Pi. Gej. Fieri hoc non potest, per tuam naturam. Ergo scelerati æternum peribunt, & quotquot tuos affligunt. Et pii, licet aliquamdiu premantur,

non tamen opprimuntur, sed opportunè & certissimè eorum recordaberis. Patientia, &c. וְשָׂאָהָ Spes, vel expectatio, afflictorum, five pauperum, non peribit, Pi. V. Mar. Gej. &c. Non frustrabuntur spe suâ. Negationem hic repetunt ex præcedenti membro; sicut Deut. 33. 6. Psal. 1. 5. & 44. 19. Jes. 23. 4. P. Esa. 28. 27, 28. Psal. 91. 5, 6.

20. Exsurge] Ad iudicium impiorum. וְשָׂאָהָ Vidēis dormire. Accinge te ad opem nobis ferendam, &c. Non confortetur homo; nempe Antichristus: וְשָׂאָהָ Ne roboretur, five fortificetur, five robor se, (vel, ne prævaletat, Gej. V. ne per- mitte ut robor se, nam וְשָׂאָהָ est prohibentis,) homo, Mu. V. vel mortalis, Pi. Mu. caducus & calamitosus, quod sign. וְשָׂאָהָ; vide Psal. 8. 5. i. e. mortales; nempe Philistæi. Latet argumentum à causa impulsiva; q. d. Illi sunt mortales, indignum esset si pateris eos triumphare de populo tuo, quasi tu non potueris eripere, &c. Effice ne vires humanæ aliquid esse videantur; ostende eas adversum te nihil posse. Judicentur] Id est, puniantur. Utinam exerceas in eas iudicium. Fac ut judicentur, h. e. damnentur & perdantur. Gentes] Philistæi. In conspectu tuo, וְשָׂאָהָ Coram facie tua, h. e. coram te summo iudice; vel, te iubente.

21. Constitue (vel, Præfice, Ti. Statue, Ca.) legis- latorem (vel doctorem, Ar. magistrum, Ti. documentum, Ca. legem, Sym. in D.) super illos] Ità o. Eth. vel, illi, Sy. Ti. Ar. Ca. Legerunt, וְשָׂאָהָ, doctorem. Intellige, vel in bonum; Christum, five Spiritum Sanctum, eos de sua miseria erudientem; vel, quod malim, in malum; Impone illis tyrannum, vel calamitatem, quæ homines doceat Deum & virtutem colere. Aug. & Hi. Antichristum interpretantur. Constitue illis doctorem, nempe iudicia Dei, quibus doceantur. Vide 1 Tim. 1. 20. וְשָׂאָהָ Pone (vel, Incute, V. JT. Pi.) illis metum, five timorem, P. M. V. Mo. JT. Pi. Coc. Gej. Ch. RS. in Vic. Mu. vel terrorem, quo scilicet acti fugam dent; ut, ferociâ & superbiâ eorum deturbata, ad sanam mentem redeant. וְשָׂאָהָ pro וְשָׂאָהָ, à וְשָׂאָהָ timuit. (& וְשָׂאָהָ permutantur: ut Amon Jer. 52. 15. pro Hamon 2 Reg. 25. 11; & Shinnab 2 Reg. 25. 29. pro Shinnab Jer. 52. 33.) Vel, novacula, RS. in Vic. Ham. (id est וְשָׂאָהָ sign. Jud. 13. 5. P.) Novacula merce acceptam, i. e. acutam; nempe gladium hostis. Novacula stylo prophetico sign. ultionem Dei. Vide Isa. 7. 20. Ezech. 5. 1. Ut sciant, וְשָׂאָהָ Cognoscant, Coc. Gej. agnoscant, JT. Fac ut agnoscant; vel, re ipsâ experiantur, plagis tuis edocti. Omittitur וְשָׂאָהָ, & statim וְשָׂאָהָ, quod sint homo, &c. nim. ob affectuum vehementiam, qui preces protrudunt, &c. nec connexionem curant. Gentes] Et quicunque Deo adversantur. Quoniam homines sunt, וְשָׂאָהָ Quod homo, five homines, vel mortalis, five mortales, ipsi, Pi. Gej. &c. vel, sunt, Mu. ideoque fragiles & imbecilli, præ Deo. Ut se fragiles homines, non verò invictos Deos, fateantur. Homines, sub. & non dii. Esa. 31. 3. Ægyptus homo, & non Deus. Vide Ezech. 30. 7, 8. Dan. 5. 21. Pacatus in Panegyrico de Persarum Rege, Dedignatus antea confiteri hominem, jam fatetur timorem. Plin. de Traiano, Non minus hominem se esse, quam hominibus præesse, meminit. Pro- nomen tertiæ personæ habet vim substantivi sunt hic & Gen. 6. 2. & Cohel. 1. 10, 17. Deficit hic וְשָׂאָהָ, & syntaxis est distributiva, q. d. quod ipsorum unusquisque sit mortalis, eoque robore quod sibi imaginantur careant. Distributionem postulat numeri diversitas.

22. Non in finem, &c. לֹא לְנֶצַח יִשְׁכַּח אֹיְבָיו Non in perpetuum, five seculum, oblivioni tradetur pauper, five egenus, Pi. Gej. Fieri hoc non potest, per tuam naturam. Ergo scelerati æternum peribunt, & quotquot tuos affligunt. Et pii, licet aliquamdiu premantur,

2. Quia Masoretae, licet in numero 150 Psalmorum convenient, in modo tamen partiendi differunt. Nè igitur prudens quisquam à nostrorum distributione abripi se patiatur, &c. [Alii aliter sentiunt.] Hebraei omnes hunc Psalmum à precedente distinguunt: & certè argumentum habet aliud prorsus, & sylum longè sublimiorem. Novus hic Psalmus meritò videatur, non superioris pars. Nam ille in argumento læto versatur, hic ab animo profectus angustiis oppresso. Hunc Psalmum, jungebant præced. credo, quia est *avensac* d. nec argumentis multum distant, nam uterque est propheticus. Imò diversi est hic argumenti à præced. Psal. 9. de hostibus alienigenis agit, 10. de popularibus & domesticis f.

1. Ut quid, למה? Quare? Ex qua causa? Quo fine? Confer Job. 24. 1. Jer. 12. 1. Est interrogatio lamentantis & admirantis, ut Job. 13. 24. Psal. 22. 2. Miratur se Dei filium & servum ita deferi posse, & flebili humillimæque expositulatione Deum flectere conatur. Sensus est, O Jehova, non debebas nos ita deferere: quare libera nos ab oppressione popularium nostrorum. Quodnam est tantum scelus quod possit obscurare clementiam tuam? Causa autem admirationis est summa Dei bonitas, q. d. Cum sis summopere bonus, cur non sentio auxilium tuum? Hæc forma expositulationis præcationem innuit, q. d. Nè stes procul. Recessisti longè? רחוק ברחוק Stas (vel, abstis, Pi.) in longinquo, Gej. vel, remoto, sub loco, i. e. procul, sicut homo qui nec videt, nec audit. Cum Deus opem fert, propius accedere videtur, Deut. 4. 7. cum non fert, longius recedere. Metaphora ab homine, qui, dum longè abest, auxiliari nequit. Despicis, יסוף Abscondis, sive occultas, V. J. T. Pi. &c. sub. te, Mu. A. Pi. vel, faciem tuam, ex v. 11. infra, V. Gej. vel, oculos tuos, A. Gej. ut Esa. 1. 15. Prov. 28. 27. Ezec. 22. 26. vel, aures tuas, A. Gej. ut Lam. 3. 56. Metaphora à Rege vel amico alterius miseriam vel supplicationes non curante. Metaph. ab homine cujus auxilium, si abest, imploramus; aut qui, si adest, connivet ad mala nostra. In opportunitatibus, &c. זמן בפרט Tempore, sive temporibus, (Heb. ad tempora, V. sub. quibus sumus, V. J. T. Pi. P.) in angustia? P. J. T. Pi. V. Eadem phrasis quæ Psal. 9. 10. nec obstat regimini seq. vocis, quod ei præfigatur, ut patet ex Trostio, Gram. p. 118. n. 11. In tanta difficultate temporum, Ca. εν ταυτοις διαλεως, i. e. temporibus adversis, Sym. in D. Al. temporibus prohibitionis, sive præcisionis, (ut sit radicale,) i. e. quum cohibentur & præciduntur nobis subsidia.

2. Dum superbit (i. e. superbe agit) impius, incenditur (i. e. uritur, torquetur) pauper; ita. Ar. Eth. בנאות רשע ירלק עני In elatione, sive insolentia, vel superbia, improbi ardet afflictus, sive inops, Coc. ex Ch. Sy. Ti. Mu. vel, persecutionem patitur, Mu. Gen. Vetus, [i. e. Vulg.] incenditur, nempe zelo & irâ in impios, ob scandalorum multiplicationem. Confer Psal. 39. 4. Jer. 20. 9. 2 Cor. 11. 29. Si vertamus, persequitur afflictum, i. in syntaxi non erit ea simplicitas; nec, 2. in phrasi plenitudo; & בנאות ardentem persequi adoptat post se בנאות. [Alii sic:] In (vel Præ, P. V.) superbia (sive arrogantia, V. vel, superbiâ suâ, J. T. Pi. pro בנאות, Gej. Per superbiam, Pi. Superbè, Ca. Propter concupiscentiam suam, nempe avaritiam, M.) impius, sive improbus, (i. e. improbi, ex seq. scil. affectu Saulis,) persequitur (fervide persequitur, J. T. Pi.) pauperem, P. M. Mu. vel, afflictum, Mo. pauperem afflictum, J. T. Hebr. fervebit post afflictum. Ellipsis adverbii, quod exprimitur Gen. 31. 36. & 1 Sam. 17. 35. Al. In, vel Præ, superbia improbi, sive impii, persequitur pauperem, Gej. V. Di. pro, Impius in superbia sua, &c. ut Gen. 9. 6. In imagine Dei fecit hominem, i. e. Deus in imagine sua. Vel, In superbia improbi (i. e. improbißima, repete hîc עני in nominat. improbus, quod antè erat in genitivo,) egenum persequitur. מן בנאות plerique activè reddunt, persequitur, &c. at veteres passivè; עני ושלטנו, o. incenditur. Idem utrobique sensus, sive impius in superbia sua pauperem persequatur, sive pauper ab impio persecutionem patitur. בנאות quandoque in bonum sumitur,

pro excellentia Dei, ut Psal. 68. 35; quandoque in malum, pro elatione, sive ferocia, ut Psal. 31. 19. & 73. 6. Gej. Comprehendantur (συναρπάσσονται, involuntur, impli- cantur, o. in Pi. sub. pauperes & miseri P; בנאות, Coc. R. n. Est autem hîc enall. num. quia præcessit עני, quod ta- men est collectivum, & plures oppressos complecti- tur q. in consiliis quibus cogitant] Scil. impii pios læ- dere: vel, quæ cogitant adversus eos impii. Vel potius, totum redderem, Dum superbit impius; crucia- tur quidem pauper; at (vel, interea, T.) comprehendun- tur impii in suis consiliis. Capiuntur (vel hæitant, flu- pent, impingunt, afflicti) in cogitationibus quas cogi- tant, quæ illis in mentem veniunt, cum vident elationem impii. Eas cogitationes habet David Psal. 73. 2, &c. Vel, signif. eos non posse à manu improbi evadere, sed ubique comprehendi. בנאות Deprehendantur, sive comprehendantur, vel capiantur, (illaqueantur, V. fac ut deprehendantur, scil. à ministris justitiæ tuæ, & ut convicti puniantur; Pi. nempe impii, ad hos enim refero cum Ch. & K. & AE.) in cogitationibus (nempe pravis, Mar. sim. Pi. M. vel fraudulentis, V. M. five, in versutiis, V. in consiliis, Mu. Pi. nempe de nobis opprimendis,) quæ, vel quæ, cogi- tant, sive excogitant, Mu. Pi. in pauperum perniciem. Non mirum num. sing. hîc mutari in plur. tum quia impius & pauper collectivè sumuntur, tum quia lo- quitur de improbo cum sociis sceleris. בנאות ple- rumque in malam partem sumitur. pronomen demonstrativum pro relativo, ut Psal. 9. 16. 3. Quoniam laudatur (gloriatur, Gen.) peccator in desideriis animæ suæ; Heb. laudat impius desiderium ani- mæ suæ, Gen. בנאות על הארץ נפש בנאות Quoniam laudat (laudavit, Mo.) impium pro desiderio (vel, super avaritate, Mo.) animi sui, Ti. Laudat impius impium propter concupiscentiam, &c. M. Laudat improbus alios (sui similes moribus & affectibus) juxta desiderium, &c. Q. in V. Avari avaros laudant, impudici impu- dicos, &c. Sequitur enim, & avaro benedicit. Lau- dat impius impium alterum, qui æstuat desideriis. Fa- vent huic sensui voces בנאות & בנאות, quæ alias activæ sunt. [Alii aliter reddunt.] Nam laudat improbus animam suam in desiderio ipsius, J. T. i. e. gratulatur sibi de maleficiis suis. Nam gloriatur (vel laudat, P. Ti. A. vel jactat, Ch. V. sub. se, P. V. A. Pi. vel, fortunam suam, A. sibi placet, Ca.) improbus de (vel super, P. Coc. vel in, Sy. Ar. Pi. vel pro, Ti. sim. Ch.) desiderio (vel concupiscentiis, Ar. Sy.) anima sua, P. Gej. Coc. vel, in sua libidine, Ca. Propter pravum animi sui deside- rium; ut solent perditissimi maleficia sua jactare, &c. i. In desideriis suis & eorum impletione, G. Quod ipsi in opprimendis piis omnia succedunt ex animi voto & sententia. Desiderium ponitur pro desiderii exple- tione, seu ipsa re desiderata; ut Psal. 21. 3. & 78. 29. 30. Ezec. 24. 16. בנאות nam refero ad בנאות cur, Cur sit in longinquo, quum improbus sic agat? בנאות pro בנאות, ut Psal. 44. 9. collat. cum Jer. 9. 23, 24. Nisi malis בנאות in istis absolutè poni, ut sit, laudem dicere, celebritatem facere. Et iniquus bene- dicitur; ita Sy. בנאות בנאות Et avarus (sic nominat quem jam vocavit improbam; sceleratus, Ar. sim. Sy. o. Eth. Avarum iniquum nominant o. quia avaritia est iniquitatis radix, 1 Tim. 6. 10.) benedicit, sub. ei, Ar. [improbo, de quo dixerat,] vel, sibi, A. Pi. vel, fortune suæ, A. gratulatur sibi, Ca. Pollicetur sibi ipse benedictionem Dei, i. e. prosperitatem, atque ita sibi ipse plaudit, tanquam re bene gestâ. Sic accipitur ista phrasis Deut. 29. 19. Et avaro (vel, quæstum fa- cienti, J. T.) benedicit, M. P. Gej. V. i. e. eum com- mendat. Piis pauperibus contemptim habitis, solos magnificat divites & avaros. Avarum beatum dicit, Ti. bene precatur homini perverso, Ch. Exacerbavit Do- minum, בנאות Irritat, vel irritavit, J. T. o. irasci facit, V. sim. Ar. Mo. sub. suo contemptu, V. contemnit, Q. in V. blasphematur, Ti. Pi. M. ita significat Psal. 74. 10. Jef. 60. 14. Aversatur, vel abominatur, Ch. Gej. בנאות & frequentativum בנאות, amplius est quàm בנאות sper- nere; rejectionem cum contemptu notat. Insultat Jehova, Mol. Vide extremam impii perversitatem; omnia contrario facit ordine, cum Deum laudare & benedicere

* M. sim. benedicere debuerat, & execrari avaros. Contemptor
 Gej. Jehova, Ca. [Alii hoc membrum cum præcedente jun-
 gunt, & utrumque sic reddunt;] Et benedixit avaro,
 quem execratur Deus, Ang. M. vel, qui exacerbat Do-
 * AE. in minum quotidie. [Al. aliter:] Propterea maledixit
 Mu. Deo, & eum irritavit, G. Avarus, sive quæstum faciens,
 maledixit, sive blasphemavit, (vel, blasphemavit & irritavit,
 Ham.) Jehovam, Ham. Tarnov. in Gej. & פרוט sumi-
 tur pro maledicere, (ut Job. 1. 5, 11. & 2. 5. & 1 Reg.
 Gej. 21. 10, 13.) vel, & אלוהים aut & אלוהים vel
 2 G. potius, ex idiotismo linguæ, sicut apud Latinos sacrare
 a Ham. est imprecari; & idem verbum Arabicum & benedi-
 b G. cere & blasphemare sign. & multa talia verba sunt quæ
 c Gej. ex contraria significant, quæ à Cl. Pocock Not. misc. c. 2.
 Seld. annotata sunt d. אלוהים avarus dicitur à אלוהים sauciare, vel
 d Ham. diffundere, Joel. 2. 8. Amos. 9. 1. f. quia & seipsum
 t A. curis, & alios injuriis, sauciat. Vel, אלוהים prout sign.
 f Gej. decidere אלוהים particulam de re aliena: hinc, lucro in-
 2 A. hiare, crumenam alterius sauciare, ejusque sangui-
 nem exfugere. Tales porro commendat, quia vanus
 h Gej. divitum fulgor mundanorum oculos præstrinxit. Hoc
 versu incipit ea commemorare quæ justi animum urunt
 & cruciant, [ut ad vers. præc. dictum;] nempe, quod
 peccator in desideriis animæ suæ, &c. laudem refert,
 quasi bene ageret.
 4. Secundum, &c. [רשע בגבורה אפו] Impius, vel
 Improbus, in, sive præ, sive pro, altitudine (vel, secundum
 fastum, Mo. per elationem, Pi.) naris suæ, Ti. V. Pi. Coq.
 Mo. Exprimit gestum hominis fastuosi. Superbia, ut
 Latine dicitur supercilium, à superioribus oculi pilis, ita
 hinc altitudo nasi, à nasi elevatione & motu. Palam &
 externis signis suam contra Deum impudentiam offen-
 dit. Al. propter elevationem, sive elationem, (vel, ob super-
 biam, G.) faciei, sive vultus sui, M. Mu. Gej. sim. Ham. A.
 Al. propter superbiam quam facie præ se fert, P. sim. Mu.
 Superbia oculorum procedit ex elevatione cordis. Ut
 altitudo cordis, Psal. 131. 1. & spiritus, Prov. 16. 18.
 superbiam internam denotat; ita elatio oculorum, Psal.
 101. 5. & hinc nasi, superbiam externam significat, in-
 terdum tamen & iram. o. [quos sequitur Vulg.] sic
 reddunt, secundum multitudinem iræ suæ, illius nempe
 quæ pauperem persequitur. & אפו & nasum & iram fig-
 nificat. Ch. hinc habet, in fastu spiritus sui: Al. in
 fastu iræ suæ, i. e. præ fastu. ¶ Non queret, אלוהים
 ¶ Non querit, sive inquit, sive requirit, M. P. V.
 Mu. Pi. Ch. o. nempe Deum; vel, quæ Dei sunt; sive
 voluntatem Dei: negligit quæ ad salutem per-
 tinent: quod spectant sequentia. Nomen Deus hinc
 suppleendum est ex sequentibus; vel ex versu præce-
 dente, & ex aliis locis, Psal. 34. 5. & 77. 3. Al. non
 inquit, scil. in sua consilia & instituta, an sint recta &
 pia necne. Non perpendit, Sy. non scrutatur, Ar. nihil
 pensi habet, Ti. Omnes cogitationes ejus dicunt ei, Non
 requirit Deus omne quod facio, RS. in Gej. Potest sic
 reddi, Impius non inquit in altitudinem iræ ejus, nempe
 Dei; non curat nec metuit eam. ¶ Non est Deus
 in conspectu ejus; ita o. Æth. vel, ante eum, Ar. אלוהים
 אלוהים Non (sub. est, P. Ti. Mu. Gej.) Deus, omnes cogitationes ejus,
 Mo. V. Mu. vel, in omni-
 bus cogitationibus (vel, cogitationibus sceleratis, Ti. vel,
 callidis machinationibus, A.) suis, A. Sy. Ti. Gej. ex AE.
 Nullum esse Deum, hæ sunt omnes cogitationes ejus, JT.
 Pi. A. Est hinc quædam synchysis, & verba sic ordinanda
 sunt, Omnes eorum cogitationes sunt hujusmodi, Non, vel
 Nullus, est Deus, qui scil. res mortalium curat: aut
 si sit Deus, nihil valet aut vult efficere, quod perinde
 est ac si non esset. Sic אלוהים non esse, 2 Sam. 19. 6. Prov.
 21. 30. Eccles. 8. 8. Ideo Deum non implorat, &
 ideo omnia agit pro suo arbitratu. De Deo non co-
 gitat quum pauperem opprimit; vel præsumit, & li-
 benter credere vellet, (ut Psal. 14. 1.) non esse Deum. Cogitat
 non esse Deum qui animadvertit in scelera, atque ideo licere
 homini quicquid libet. Dei nunquam recordatur, nec de eo
 inquit; ita se gerit ac si non esset Deus. Negat Deum, h. e. Dei providen-
 tiam. Vel, sine Deo (nempe auctore per verbum & Spiritum) sunt
 omnes cogitationes ejus, Coc. Nulla hinc est ellipsis, si
 pleonasmum affixi agnoscas in אלוהים, (qualis est in אלוהים
 v. seq.) ad verb. impius omnes co-

gitationes ejus, i. e. omnes cogitationes impii. Hebra-
 ismus familiarissimus. Ità versum transfero, Omnes cogi-
 tationes impii, secundum elationem vultus ejus, sunt, Non
 requirit, non est Deus. Cloppenb. (prius membrum) ver-
 tit, Impius secundum altitudinem iram ejus non scrutatur,
 i. e. non disquirat quàm sit alta ira Dei, altitudi-
 nem ejus non attingit: refertque eò Ps. 36. 7. & 90. 11.
 Potius verterem, Impius, secundum superbiam, (i. e. quæ
 ejus est superbia,) faciem ejus non querit; ita probat eum
 spernere Jehovam, ut dixerat v. 3. Sed mallem ut אלוהים
 sit regimen duorum substantivorum, & altitudo nasi
 superbiam impiorum denotet, quæ simili phrasi exprimitur
 Psal. 73. 9. ponunt in celo os suum. Proverbium est
 Arabum de homine superbo, in festamen vili, Nasus est
 in celo, at nates in aqua. Om- Di.
 nino אלוהים refero ad impium. At ego ad Deum re- Di. in
 fero, cum o. qui vertunt, secundum multitudinem iræ collat. crit.
 ejus: velim ut cohæreant hæc cum verbis ultimis ver-
 sūs 3. irasci facit Jehovam, ac sit hic sensus, Deum ad
 iram provocat, non considerans altitudinem iræ & ju-
 dicio Dei abyssum. Nec ausim (propter Athnach, quem
 nolim sine necessitate negligi,) אלוהים accipere ut de Deo
 dictum ab impio, & hæc in unam enunciationem compingere,
 Non requirit, non est Deus. Sed luxuries hæc est à reliquis
 dissentiendi. Neutrum probo: nam secundum Di. est
 trajectio sine ulla necessitate; secundum Clop. est
 divulgatio regiminis, neglectusque accentuum. Ego locum
 sic reddo; Impius in elatione vultus sui dicit, (quo
 supplemento nihil frequentius,) Deus nullatenus (id
 duplex negativa אלוהים sign.) requirit (i. e. vindicabit,
 sive puniet, ut hic v. 13. & Gen. 9. 5.) vel perpendet, sive
 scrutabitur, omnes ipsius machinationes. Huic sensui
 favent v. 3. & 5. & 11. Et dicit in corde suo, quod non
 sint manifesti ante Dominum omnes cogitationes sui, Ch.
 [Ca. totum sic reddit; Impius, quæ est arrogantia, non
 solum Deo non studet, verum etiam omnes ejus conatus
 eò spectant, nullus ut Deus esse videatur.]
 5. Inquinata sunt (בשראיו, profanantur, sive pollu-
 untur, o.) viæ illius in omni tempore. Sim. Ar. q. d.
 Perpetuò turpiter agit, & improbè contra probos; fœda
 sunt omnia ejus opera, nihil boni agit, nihil ei mun-
 dum est, Tit. 1. 15. Pro אלוהים, legerunt אלוהים, (vel
 אלוהים, Pi.) à אלוהים profanavit, polluit P. Quiescentia
 Ain & duplicantia sæpe confunduntur. ¶ אלוהים
 ¶ Molestæ sunt viæ ejus, M. V. Ang. nempe subditis. Dolore
 afficiunt, P. Mo. sive discruciant, sub. pios, qui talium
 vel actionibus sive injuriis, vel prosperitate, offenduntur.
 Terrent nempe homines, &c. Coc. Certè אלוהים
 אלוהים trepidare facit, Psal. 29. 8. Sed malim, perma-
 nent, sive perdurant, viæ ejus; nempe pravæ consuetu-
 dines (ut Psal. 1. 6.) nunquam emendantur: semper
 a Deo manet. אלוהים permanere sign. Jer. 23. 19. & 30.
 23. sic & אלוהים Job. 20. 21. [Al. sic;] Viæ ejus (op-
 positè ad vias Dei) semper parient, i. e. Prava instituta
 sua prosequitur constanter & industriè. אלוהים propriè
 sign. torqueri instar parientium, nec non eniti: sic Psal.
 29. 9. Isa. 54. 1. Jer. 4. 31. Et ita Schindl. hic accipit,
 vertitque, parient, enixè urgebunt, vias suas. Sed malim
 prius. Instituta ejus cruciatum afferunt, Ti. [vel fibi, vel
 aliis.] Ejus facta semper atrociora sunt, Ca. Soluta sunt
 viæ, &c. Sy. Al. Prosperantur, vel, Prosperare succedunt,
 &c. Ch. Mu. Mar. Pi. ex Calv. & Mol. & Buc. A. Hoc magis
 convenit sequentibus. Ad votum succedunt omnia, inde
 vesaniæ augmentum. Parient, &c. id primò dolorem, mox
 autem gaudium, efficit, Joh. 16. 21. Hic itaque, ut Job. 20.
 21. bonum successum sign. strenuitatem: Itaque אלוהים
 propriè significare videtur, strenuè agere; deinde, per
 metonymiam efficientis, secundari, seu successum habere.
 Munia sunt, &c. JT. i. e. Quæcunque tempora incidunt,
 quasi immotus, secundis rebus utitur. ¶ Auferuntur
 judicia tua à facie ejus. Ità o. sim. Sy. Æth. Ca. vel,
 Abtulit judicia tua, &c. Ar. i. e. Jura, sive præcepta,
 tua negligit, non considerat. ¶ אלוהים אלוהים
 אלוהים Alitudo, Mo. V. (vel, In altitudine, P. Aliè
 sublata, Ti. In excelso, M. Longè, Ch. Altè, Mu. sub.
 sunt, V. Pi. Gej. M. Mu. &c. Altissime absumt, JT. sim.
 Mu.) judicia tua à, vel è, conspectu, sive facie, ejus,
 P. M. Ti. Sy. vel, coram eo, Mar. de coram eo, vel, super
 conspectum

conspēctum ejus, A. è regione ejus, Mo. Ch. Sic verto, In alto sita sunt judicia tua (quæ tu soles in improbos exercere) procul à conspēctū (Heb. præsētia) ejus. ^c Pi. ^d Gej. ^e V. ^f Gej. ^g Mu. ^h Coc. ⁱ Gej. ^j Mar. ^k V. ^l Gen. ^m Gen. ⁿ Gej. ^o Q. in Gen. ^p Gen. ^q Jun. ^r Ma. ^s V. ^t Mu. ^u V. ^v D. qu. Ebr. 3. 22. ^w A. ^x Gej. ^y Pi. ^z Gej. ^{aa} Pi. ^{ab} Gej. ^{ac} Pi. ^{ad} K. Gej. ^{ae} Gej. ^{af} Mu. ^{ag} Pi. ^{ah} Pi. ^{ai} Mu. ^{aj} Pi. ^{ak} Gej. ^{al} Mu. ^{am} Gej. ^{an} Gej. ^{ao} Mu. ^{ap} Gej. ^{aq} Mu. ^{ar} Gej. ^{as} Gej. ^{at} Gej. ^{au} Gej. ^{av} Gej. ^{aw} Gej. ^{ax} Gej. ^{ay} Gej. ^{az} Gej. ^{ba} Gej. ^{bb} Gej. ^{bc} Gej. ^{bd} Gej. ^{be} Gej. ^{bf} Gej. ^{bg} Gej. ^{bh} Gej. ^{bi} Gej. ^{bj} Gej. ^{bk} Gej. ^{bl} Gej. ^{bm} Gej. ^{bn} Gej. ^{bo} Gej. ^{bp} Gej. ^{bq} Gej. ^{br} Gej. ^{bs} Gej. ^{bt} Gej. ^{bu} Gej. ^{bv} Gej. ^{bw} Gej. ^{bx} Gej. ^{by} Gej. ^{bz} Gej. ^{ca} Gej. ^{cb} Gej. ^{cc} Gej. ^{cd} Gej. ^{ce} Gej. ^{cf} Gej. ^{cg} Gej. ^{ch} Gej. ^{ci} Gej. ^{cj} Gej. ^{ck} Gej. ^{cl} Gej. ^{cm} Gej. ^{cn} Gej. ^{co} Gej. ^{cp} Gej. ^{cq} Gej. ^{cr} Gej. ^{cs} Gej. ^{ct} Gej. ^{cu} Gej. ^{cv} Gej. ^{cw} Gej. ^{cx} Gej. ^{cy} Gej. ^{cz} Gej. ^{da} Gej. ^{db} Gej. ^{dc} Gej. ^{dd} Gej. ^{de} Gej. ^{df} Gej. ^{dg} Gej. ^{dh} Gej. ^{di} Gej. ^{dj} Gej. ^{dk} Gej. ^{dl} Gej. ^{dm} Gej. ^{dn} Gej. ^{do} Gej. ^{dp} Gej. ^{dq} Gej. ^{dr} Gej. ^{ds} Gej. ^{dt} Gej. ^{du} Gej. ^{dv} Gej. ^{dw} Gej. ^{dx} Gej. ^{dy} Gej. ^{dz} Gej. ^{ea} Gej. ^{eb} Gej. ^{ec} Gej. ^{ed} Gej. ^{ee} Gej. ^{ef} Gej. ^{eg} Gej. ^{eh} Gej. ^{ei} Gej. ^{ej} Gej. ^{ek} Gej. ^{el} Gej. ^{em} Gej. ^{en} Gej. ^{eo} Gej. ^{ep} Gej. ^{eq} Gej. ^{er} Gej. ^{es} Gej. ^{et} Gej. ^{eu} Gej. ^{ev} Gej. ^{ew} Gej. ^{ex} Gej. ^{ey} Gej. ^{ez} Gej. ^{fa} Gej. ^{fb} Gej. ^{fc} Gej. ^{fd} Gej. ^{fe} Gej. ^{ff} Gej. ^{fg} Gej. ^{fh} Gej. ^{fi} Gej. ^{fj} Gej. ^{fk} Gej. ^{fl} Gej. ^{fm} Gej. ^{fn} Gej. ^{fo} Gej. ^{fp} Gej. ^{fq} Gej. ^{fr} Gej. ^{fs} Gej. ^{ft} Gej. ^{fu} Gej. ^{fv} Gej. ^{fw} Gej. ^{fx} Gej. ^{fy} Gej. ^{fz} Gej. ^{ga} Gej. ^{gb} Gej. ^{gc} Gej. ^{gd} Gej. ^{ge} Gej. ^{gf} Gej. ^{gg} Gej. ^{gh} Gej. ^{gi} Gej. ^{gj} Gej. ^{gk} Gej. ^{gl} Gej. ^{gm} Gej. ^{gn} Gej. ^{go} Gej. ^{gp} Gej. ^{gq} Gej. ^{gr} Gej. ^{gs} Gej. ^{gt} Gej. ^{gu} Gej. ^{gv} Gej. ^{gw} Gej. ^{gx} Gej. ^{gy} Gej. ^{gz} Gej. ^{ha} Gej. ^{hb} Gej. ^{hc} Gej. ^{hd} Gej. ^{he} Gej. ^{hf} Gej. ^{hg} Gej. ^{hh} Gej. ^{hi} Gej. ^{hj} Gej. ^{hk} Gej. ^{hl} Gej. ^{hm} Gej. ^{hn} Gej. ^{ho} Gej. ^{hp} Gej. ^{hq} Gej. ^{hr} Gej. ^{hs} Gej. ^{ht} Gej. ^{hu} Gej. ^{hv} Gej. ^{hw} Gej. ^{hx} Gej. ^{hy} Gej. ^{hz} Gej. ^{ia} Gej. ^{ib} Gej. ^{ic} Gej. ^{id} Gej. ^{ie} Gej. ^{if} Gej. ^{ig} Gej. ^{ih} Gej. ⁱⁱ Gej. ^{ij} Gej. ^{ik} Gej. ^{il} Gej. ^{im} Gej. ⁱⁿ Gej. ^{io} Gej. ^{ip} Gej. ^{iq} Gej. ^{ir} Gej. ^{is} Gej. ^{it} Gej. ^{iu} Gej. ^{iv} Gej. ^{iw} Gej. ^{ix} Gej. ^{iy} Gej. ^{iz} Gej. ^{ja} Gej. ^{jb} Gej. ^{jc} Gej. ^{jd} Gej. ^{je} Gej. ^{jf} Gej. ^{jg} Gej. ^{jh} Gej. ^{ji} Gej. ^{jj} Gej. ^{jk} Gej. ^{jl} Gej. ^{jm} Gej. ^{jn} Gej. ^{jo} Gej. ^{jp} Gej. ^{jq} Gej. ^{jr} Gej. ^{js} Gej. ^{jt} Gej. ^{ju} Gej. ^{jv} Gej. ^{jw} Gej. ^{jx} Gej. ^{jy} Gej. ^{jz} Gej. ^{ka} Gej. ^{kb} Gej. ^{kc} Gej. ^{kd} Gej. ^{ke} Gej. ^{kf} Gej. ^{kg} Gej. ^{kh} Gej. ^{ki} Gej. ^{kj} Gej. ^{kl} Gej. ^{km} Gej. ^{kn} Gej. ^{ko} Gej. ^{kp} Gej. ^{kq} Gej. ^{kr} Gej. ^{ks} Gej. ^{kt} Gej. ^{ku} Gej. ^{kv} Gej. ^{kw} Gej. ^{kx} Gej. ^{ky} Gej. ^{kz} Gej. ^{la} Gej. ^{lb} Gej. ^{lc} Gej. ^{ld} Gej. ^{le} Gej. ^{lf} Gej. ^{lg} Gej. ^{lh} Gej. ^{li} Gej. ^{lj} Gej. ^{lk} Gej. ^{ll} Gej. ^{lm} Gej. ^{ln} Gej. ^{lo} Gej. ^{lp} Gej. ^{lq} Gej. ^{lr} Gej. ^{ls} Gej. ^{lt} Gej. ^{lu} Gej. ^{lv} Gej. ^{lw} Gej. ^{lx} Gej. ^{ly} Gej. ^{lz} Gej. ^{ma} Gej. ^{mb} Gej. ^{mc} Gej. ^{md} Gej. ^{me} Gej. ^{mf} Gej. ^{mg} Gej. ^{mh} Gej. ^{mi} Gej. ^{mj} Gej. ^{mk} Gej. ^{ml} Gej. ^{mm} Gej. ^{mn} Gej. ^{mo} Gej. ^{mp} Gej. ^{mq} Gej. ^{mr} Gej. ^{ms} Gej. ^{mt} Gej. ^{mu} Gej. ^{mv} Gej. ^{mw} Gej. ^{mx} Gej. ^{my} Gej. ^{mz} Gej. ^{na} Gej. ^{nb} Gej. ^{nc} Gej. nd Gej. ^{ne} Gej. ^{nf} Gej. ^{ng} Gej. ^{nh} Gej. ⁿⁱ Gej. ^{nj} Gej. ^{nk} Gej. ^{nl} Gej. ^{nm} Gej. ⁿⁿ Gej. ^{no} Gej. ^{np} Gej. ^{nq} Gej. ^{nr} Gej. ^{ns} Gej. ^{nt} Gej. ^{nu} Gej. ^{nv} Gej. ^{nw} Gej. ^{nx} Gej. ^{ny} Gej. ^{nz} Gej. ^{oa} Gej. ^{ob} Gej. ^{oc} Gej. ^{od} Gej. ^{oe} Gej. ^{of} Gej. ^{og} Gej. ^{oh} Gej. ^{oi} Gej. ^{oj} Gej. ^{ok} Gej. ^{ol} Gej. ^{om} Gej. ^{on} Gej. ^{oo} Gej. ^{op} Gej. ^{oq} Gej. ^{or} Gej. ^{os} Gej. ^{ot} Gej. ^{ou} Gej. ^{ov} Gej. ^{ow} Gej. ^{ox} Gej. ^{oy} Gej. ^{oz} Gej. ^{pa} Gej. ^{pb} Gej. ^{pc} Gej. ^{pd} Gej. ^{pe} Gej. ^{pf} Gej. ^{pg} Gej. ^{ph} Gej. ^{pi} Gej. ^{pj} Gej. ^{pk} Gej. ^{pl} Gej. ^{pm} Gej. ^{pn} Gej. ^{po} Gej. ^{pp} Gej. ^{pq} Gej. ^{pr} Gej. ^{ps} Gej. ^{pt} Gej. ^{pu} Gej. ^{pv} Gej. ^{pw} Gej. ^{px} Gej. ^{py} Gej. ^{pz} Gej. ^{qa} Gej. ^{qb} Gej. ^{qc} Gej. ^{qd} Gej. ^{qe} Gej. ^{qf} Gej. ^{qg} Gej. ^{qh} Gej. ^{qi} Gej. ^{qj} Gej. ^{qk} Gej. ^{ql} Gej. ^{qm} Gej. ^{qn} Gej. ^{qo} Gej. ^{qp} Gej. ^{qq} Gej. ^{qr} Gej. ^{qs} Gej. ^{qt} Gej. ^{qu} Gej. ^{qv} Gej. ^{qw} Gej. ^{qx} Gej. ^{qy} Gej. ^{qz} Gej. ^{ra} Gej. ^{rb} Gej. ^{rc} Gej. rd Gej. ^{re} Gej. ^{rf} Gej. ^{rg} Gej. ^{rh} Gej. ^{ri} Gej. ^{rj} Gej. ^{rk} Gej. ^{rl} Gej. ^{rm} Gej. ^{rn} Gej. ^{ro} Gej. ^{rp} Gej. ^{rq} Gej. ^{rr} Gej. ^{rs} Gej. ^{rt} Gej. ^{ru} Gej. ^{rv} Gej. ^{rw} Gej. ^{rx} Gej. ^{ry} Gej. ^{rz} Gej. ^{sa} Gej. ^{sb} Gej. ^{sc} Gej. ^{sd} Gej. ^{se} Gej. ^{sf} Gej. ^{sg} Gej. ^{sh} Gej. ^{si} Gej. ^{sj} Gej. ^{sk} Gej. ^{sl} Gej. ^{sm} Gej. ^{sn} Gej. ^{so} Gej. ^{sp} Gej. ^{sq} Gej. ^{sr} Gej. ^{ss} Gej. st Gej. ^{su} Gej. ^{sv} Gej. ^{sw} Gej. ^{sx} Gej. ^{sy} Gej. ^{sz} Gej. ^{ta} Gej. ^{tb} Gej. ^{tc} Gej. ^{td} Gej. ^{te} Gej. ^{tf} Gej. ^{tg} Gej. th Gej. ^{ti} Gej. ^{tj} Gej. ^{tk} Gej. ^{tl} Gej. ^{tm} Gej. ^{tn} Gej. ^{to} Gej. ^{tp} Gej. ^{tq} Gej. ^{tr} Gej. ^{ts} Gej. ^{tt} Gej. ^{tu} Gej. ^{tv} Gej. ^{tw} Gej. ^{tx} Gej. ^{ty} Gej. ^{tz} Gej. ^{ua} Gej. ^{ub} Gej. ^{uc} Gej. ^{ud} Gej. ^{ue} Gej. ^{uf} Gej. ^{ug} Gej. ^{uh} Gej. ^{ui} Gej. ^{uj} Gej. ^{uk} Gej. ^{ul} Gej. ^{um} Gej. ^{un} Gej. ^{uo} Gej. ^{up} Gej. ^{uq} Gej. ^{ur} Gej. ^{us} Gej. ^{ut} Gej. ^{uu} Gej. ^{uv} Gej. ^{uw} Gej. ^{ux} Gej. ^{uy} Gej. ^{uz} Gej. ^{va} Gej. ^{vb} Gej. ^{vc} Gej. ^{vd} Gej. ^{ve} Gej. ^{vf} Gej. ^{vg} Gej. ^{vh} Gej. ^{vi} Gej. ^{vj} Gej. ^{vk} Gej. ^{vl} Gej. ^{vm} Gej. ^{vn} Gej. ^{vo} Gej. ^{vp} Gej. ^{vq} Gej. ^{vr} Gej. ^{vs} Gej. ^{vt} Gej. ^{vu} Gej. ^{vv} Gej. ^{vw} Gej. ^{vx} Gej. ^{vy} Gej. ^{vz} Gej. ^{wa} Gej. ^{wb} Gej. ^{wc} Gej. ^{wd} Gej. ^{we} Gej. ^{wf} Gej. ^{wg} Gej. ^{wh} Gej. ^{wi} Gej. ^{wj} Gej. ^{wk} Gej. ^{wl} Gej. ^{wm} Gej. ^{wn} Gej. ^{wo} Gej. ^{wp} Gej. ^{wq} Gej. ^{wr} Gej. ^{ws} Gej. ^{wt} Gej. ^{wu} Gej. ^{wv} Gej. ^{ww} Gej. ^{wx} Gej. ^{wy} Gej. ^{wz} Gej. ^{xa} Gej. ^{xb} Gej. ^{xc} Gej. ^{xd} Gej. ^{xe} Gej. ^{xf} Gej. ^{xg} Gej. ^{xh} Gej. ^{xi} Gej. ^{xj} Gej. ^{xk} Gej. ^{xl} Gej. ^{xm} Gej. ^{xn} Gej. ^{xo} Gej. ^{xp} Gej. ^{xq} Gej. ^{xr} Gej. ^{xs} Gej. ^{xt} Gej. ^{xu} Gej. ^{xv} Gej. ^{xw} Gej. ^{xy} Gej. ^{xz} Gej. ^{ya} Gej. ^{yb} Gej. ^{yc} Gej. ^{yd} Gej. ^{ye} Gej. ^{yf} Gej. ^{yg} Gej. ^{yh} Gej. ^{yi} Gej. ^{yj} Gej. ^{yk} Gej. ^{yl} Gej. ^{ym} Gej. ^{yn} Gej. ^{yo} Gej. ^{yp} Gej. ^{yq} Gej. ^{yr} Gej. ^{ys} Gej. ^{yt} Gej. ^{yu} Gej. ^{yv} Gej. ^{yw} Gej. ^{yx} Gej. ^{yy} Gej. ^{yz} Gej. ^{za} Gej. ^{zb} Gej. ^{zc} Gej. ^{zd} Gej. ^{ze} Gej. ^{zf} Gej. ^{zg} Gej. ^{zh} Gej. ^{zi} Gej. ^{zj} Gej. ^{zk} Gej. ^{zl} Gej. ^{zm} Gej. ^{zn} Gej. ^{zo} Gej. ^{zp} Gej. ^{zq} Gej. ^{zr} Gej. ^{zs} Gej. ^{zt} Gej. ^{zu} Gej. ^{zv} Gej. ^{zw} Gej. ^{zx} Gej. ^{zy} Gej. ^{zz} Gej.

itā P. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸

FIG

2

attritorum, five miserorum, Ti. Mar. Mo. M. Sic verto, Et cadit, five ruit, robustis membris suis (five pedibus, nempe anterioribus,) super inopes. Leo enim prius procidit quam se contrahat ac incurvet; at postquam se contraxit & incurvavit, irruit in feram, &c. Et cadit cum robustis (sub. membris, vel unguibus,) super turbam pauperum. Nomen hic supplendum est, ut alibi; 2 Sam. 21. 16. novum, pro novo gladio; Psalm. 73. 10. plenum, pro pleno calice; Matth. 10. 42. peculum frigide, pro calice frigide aque. Hunc defectum ipsa Scriptura alibi supplet. Sic, posuit in Aram, 1 Chron. 18. 6. nempe custodias, quod additur 2 Sam. 8. 6. Ità, primo festi, Matt. 26. 17. nempe die, Marc. 14. 12. Vel, ut cadat in robusta ejus membra, vel, in robustos ejus ungues, turba pauperum. Non est hic conversivum, vel copulativum, sed consequentiam denotat unius rei ad aliam, (quare AE. illud confert cum Arabico) ut significet, ut, vel donec: Ità veritas humiliat se, & pauper cadit; vel, ut cadat, vel, donec cadat. Porro, וְיָצִיגִי significare potest, contentionem, vel insultum, five imperum, ait Abu Walid; vel, robur contentionis ejus & insultum bellicorum, inquit K. Potes vertere, in robustos ejus, scil. amicos. Ostendit impium in omnibus quæ agit sibi ab hominibus cavere, non à Deo. Et cadit per numerosos ipsius honestus quisque: וְיָצִיגִי est validus, five robore, five numero; & sæpe ponitur pro וְיָצִיגִי multi, numerosi. Vide Joel. 1. 6.

11. Dixit (vel, Dicit, Pi. videlicet impius, indè à vers. 2. hætenus descriptus: ad turbam enim attritorum, tanquam nomen proximum, referri nequit hoc verbum, sed ad remotius; qualia multa exempla occurrunt b.) in corde suo] i.e. Cogitat intra se. Oblitus est Deus] Vel, 1. pauperum d; vel, 2. peccatorum impii. Deus rerum quæ hic perpetrantur nullam curam habet f. Ea nequitie origo, prava de Deo persuasio g. Impunitatem sibi promittit, inficiando providentiam Dei h. Avertit (vel abscondit, JT. Pi. &c.) faciem suam] Scil. nè intueatur angustiam afflictorum i. Oppressos non ulciscetur k. Nè videat, &c. וְיָצִיגִי Non respicit (vel videbit, V. scil. afflictos, Pi.) unquam, JT. in perpetuum, V. P. Pi. Q. sic locum reddunt; Obliviscitur Deus, aut abscondit faciem suam, & non videbit, &c. q. d. Certè non novit, aut commivet, ac simulat se non videre. Alii dicunt, Quamvis videat, obliviscitur l.

12. Exsurge] Velut à somno, &c. Quasi opem la-
 turus oppressis n; quia impius dicit te non videre o.
 Exaltetur manus tua] Heb. Eleva, vel attolle, manum tuam, Mu. JT. Pi. adversus impium p: tanquam percussurus hostes q. Feri manu extenta & elevata, ut plaga sit durior r. Confer Exod. 7. 5. & Jes. 5. 25. & 9. 12. &c. Eleva, &c. ad auxilium tuorum, & confusionem hostium. Elevatio manus interdum fit ad auxilium, ut Ezech. 20. 5; interdum in malum, ut 2 Sam. 18. 28. Interdum juramentum indicat, ut Deut. 32. 40. Psalm. 106. 26. quomodo Chald. hic accipit, Confirma juramentum manus tue. Interdum prædicationem Evangelii significat, ut Isa. c. 49. v. 22. Nè obliviscaris pauperum] Vel, humilium. Vide ad v. 17. Ostende te eorum non oblivisci, ut putant impii; vindica eorum injurias, &c.

13. Propter quid (Cur, vel Quare, vel Quamobrem, o. Æth. Sy. Ch. V. Gen. Pi. Heb. Super quid, Pi. mēdos ex rei indignitate v: Cur enim, Ti. Ca. Ut quid enim, M. Usquequo, Ar.) irritavit (irritat, JT. irritaret, Pi. irasci fecit, Mo. seu facit, P. irritabit, Ar. exsecratur, Ch. blasphematur, M. vel blasphemaret, Pi. V. præ contemptu provocat, V. contemnat, Ca. insultavit, vel insultabit, Gej. contempsit, Coc.) impius Deum? Ità o. Æth. &c. Quare permitteres ut irritaret? q. d. Noli id permittere z. Quare per clementiam tuam impii impunè te tuæque judicia deludant? Propter quid aliud irritat & blasphematur te impius, ac dicit apud se te non inquisitum in scelera, nisi quia videt impunè esse sceleratis, teque pauperum oblivisci b? Non requirit, וְיָצִיגִי Non (vel, quod non, P. vel, Tu, Deus, non, M.) requirit, Mo. P. Mar. M. sub. peccata eorum, V. te non retributurum, Sy. vel, sumpturum vindictam, Ar. vel, repositurum, JT. Malim, inquisitum esse, scil. in facta

ipsum. Non produces hos delinquentes in examen d. Putant namque impii se omnia impunè facturos, nec te quæstionem instituturum de peccatis quæ perpetrant *.

14. Vides, &c. וְיָצִיגִי וְיָצִיגִי וְיָצִיגִי

[Variè reddunt. Q. primam vocem seorsim accipiunt:]

Vidisti, Coc. Intueris omnino, & antea intuitus semper es: præ. pro actu continuo f. Certè vidisti, M. At vi-

disti, Ti. Sed vides, P. Pi. V. i. e. advertis, consideras, Ga. scil. omnia, injurias improborum erga fideles g.

quid agat improbus, quidve pii ab illo patiantur; ut sequentiæ declarant h. Nihil te latet, ut putant improbi i. Campensis sic connectit cum præced. Verum

ille maximo suo malo fallitur; vidisti enim quæ fecit omnia k. Contrà prorsus est, omnium curam geris l.

[Reliqua autem sic reddunt;] Ità enim (vel, quippe tu, Mo. certè tu, Pi. Gej. i. sumitur ut Job. 8. 6. Psalm. 73.

21. Coh. 4. 16. Gej. quia tu, P.) afflictionem (vel laborem, Mo. impietatem, M. perversitatem, P. erumnam, Coc. molestiam, V. Pi. A. quam improbus creat piis m;

vel, injuriam, V.) & iram, five indignationem, (nempe, quæ indignatur pii propter iniquam improbi oppressi-

onem n; vel, quæ pii afficiuntur, quia impii Deum blasphemant. Indignationem vocat rem indignatione dignam, & quæ illum cui fit injuria provocat ad iram n.

Al. injuriam, M. aegritudinem, Coc. tristitiam, ut Eccles. 7. 3. vel, vexationem o.) intueris, five aspicias, Ti. P. &c. cernis, vel, cernere soles, V. [Alii sic;] Notum est apud

te, quod tu dolorem & iracundiam super impios immit-

tes, Ch. Vides adesse crimen & indignationem, Sy. Et tu, o Domine, vides iniquitatem ejus & obscenitatem operis, Ar.

Ut tradas eos (vel, ut tradatur, Sy. Ar.) in manus tuas; ità o. Æth. וְיָצִיגִי Ad dandum in manu tua,

Mo. h. e. liberaliter compensare malum quod fecit p. Vel, in manus tuas, P. Ut reddas premium bonum justis manu tuâ, Ch. ad retribuendum manu tuâ, Ang. Exponi potest, Ut tradas (sub. iis laborem & dolorem quem aliis exhibuerint) in manu tua, in tua est potestate q. Adeo

cernit Deus, ut ponat in manu sua, h. e. accuratissimè examinet, (solet enim qui quid diligentius contempla-

ri vult, id manu sublatum tenere ante oculos,) utque recondat in manu sua, donec in caput improbi effun-

dat r. Ad reddendum (simplex dare, pro composito red-

dere,) eis manu tuâ, Tarnov. in Gej. ut des manibus tu-

is, Ti. ut sumas negotium in manum tuam, Pi. A. Ut ponas in manibus tuis, sub. eam injuriam: h. e. ut paratus

semper sis ad rependendam injuriam; vel, ut illos qui injuriam patiuntur vindices s. Ut reponas in manum

tuam, h. e. ut conserves, & ultionem de eis sumas. Quod enim in manum ponitur non facit oblivioni tra-

ditur t. Sic, in manus suas aliquem sculpere, est, certò ejus recordari, Jes. 49. 16. Deus injurias piis illa-

tas in suas veluti manus sumit, sibi que appropriat; Act. 9. 4. Ut judex, qui relationem de flagitiis, &c.

scripto sibi exhibitam non rejicit in angulum, sed manu suâ servat, mox inquisitionem instituturus, &c. v.

[Alii hæc cum primis verbis jungunt, locum sic ver-

tentes;] Visum est tibi, cùm tu molestiam & indignationem intueris, reponere manu tuâ, JT. Hysterologia est, seu constructio inversa, pro, Vides, prospicis, ut tradas

eos in manus tuas, quoniam tu laborem & dolorem consideras. Quoniam istos cernis cruciari probos, vi-

des te ipsos traditurum in tuam potestatem, i. e. tra-

cturum ad judicium & tribunal tuum, ut ibi judices & ulciscaris, &c. Vel sic, Vides quod tu laborem & dolo-

rem (quem aliis inferunt) consideras; q. d. Isti te dicunt non requisitum, &c. Atqui vides, i. e. scis, te

contemplari & considerare, &c. ut vindictam sumas x. [Ca. totum sic reddit; Vides enim, & ità facinorosam

cernis improbitatem, ut eam in potestatem tuam redigas.]

Tibi derelictus est pauperis o. Æth. וְיָצִיגִי Super te (vel tibi, P. V. in te, Ar. Ch. tue fidei, JT.) re-

linquit, vel relinquet, (vel committit, Ti. JT. committet, Sy. sub. rem, Pi. vel, causam suam, P. Mu. Mar. A. vel,

se, M. Ti. JT. A. Al. confortatur, Ar. sperabunt, Ch.) pauper, five inops, Mo. M. Pi. &c. defectus viribus, JT. mi-

serorum turba, Ti. pauperes tui, Ch. In te honestus, vel pauper, rejicit se, Coc. Relinquere est, alicujus fidei

committere, Gen. 39. 6. Job. 39. 14. Esa. 10. 3. Vide & 2 Tim. 1. 12. Super te, &c. h. e. Te suo onere

veluti

veluti gravat, tibi que se totum committit. Similis phrasia Jobi 39. 11. *an deferet super eum tuos labores?* i. e. eidem eos concedes? Confer Psal. 37. 5. & 55. 23. ¶ Orphano (vel, pupilli, JT. & pupilli, M. Sy. qui pupillo, Ti.) tu eris (vel es, P. JT. fuisti, Mo. Gej. q. d. Pauper committit tibi, quia sæpe te pupilli adiutorem esse expertus est: vel, soles esse, Ti. Gej.) adiutor, *אֲתָהּ הֵייתָ עִזְרָתִי* [Pupillus, absolute; q. d. Ad pupillum quod attinet, tu es ei adiutor, Pi. sim. Gej. Pupillus hic est quilibet afflictus. Pupillo enim, & ei qui humano auxilio est destitutus, adiutor esse soles, V. Orphanum tu sustinebis, Ch.]

15. *Contere* (vel, *Frangere*, sive *Confringere*, V. JT. Ar.) *brachium peccatoris* (vel, *impii*, M. Mo. Ti. &c.) & *maligni* [Ita Sy. vel, *mali*, M. P. &c. Brachium hic notat vim & robur, ut Isa. 33. 2. Dan. 11. 6, 22; nec non violentiam, ut Job. 35. 9. Verto, *Franges*, &c. Pi. sic M. ut continetur professio fiduciae, & deducatur *iniqua* ex præcedente sententia, Inopi tibi committit, &c. itaque *franges*. Vox *שִׁבְרָה* est vel imperat. vel infinit. ut hoc loco, nempe pro futuro, ut patet ex membro seq. ubi verbum habetur futuri temporis. ¶ *שִׁבְרָה וְרָעָה רָשָׁע וְרָעָה* [Alii *רָעָה וְרָעָה* cum sequentibus jungunt, ut videbimus.] ¶ *Quæretur* (vel *requiratur*, Ar.) *peccatum illius*, & non invenietur; ita o. sim. Ar. Eth. *הִרְשָׁע רָשָׁע בְּלֹא תִמְצָא* [Quæres, sive requireres, sive inquires, (ut iudex, Mar.) impietatem, vel improbitatem, ejus, & non invenies, M. P. Mar. V. Mo. sub. *improbum illum*: q. d. Quæstionem institue de improbitate ejus, non fisset se in conspectum tuum, non comparebit, improbitatis suæ conscius, ut causam defendat. [Vel sic;] Si tu dissipaveris impios, non invenies impietatem in terra, cum non pii, sed impii, impiè agant. ¶ *Requirantur impietates eorum*, & non inveniantur, Ch. Ita ut eorum impietas, si quæretur, non exstet, Ca. Inquires—donec non invenias amplius, scil. quicquam de improbitate ejus: i. e. accuratissime & plenissime inquires. Si quæretur tam peccatum, quam peccator, non invenietur, quia, te exstirpante, jam funditus perierit. Vel, non invenies peccatum ejus, quia malo admonitus resipuerit. ¶ *Peccata piorum non inveniuntur*, propter gratiam condonantem; *impiorum verò*, propter justitiam punientem. Vide Ezech. 23. 48. ¶ *Inquire in impietates illius*, quoad nulla reliqua fuerit impunita, Camp. in Gej. ¶ *Inquire peccatum illius* qui dicit te non inquirere, supra v. 13. non invenies impium in terra; superstitibus isto exemplo admoniti resipiscant. [Alii, ut dictum, *וְרָעָה* huic membro annectunt;] quibus favet accentus Athnach post vocem *וְרָעָה*. [Sic ergò locum reddunt;] *Malum cum impietate ejus inquires, nec invenies*, Ti. Et malum vindicaveris, (h. e. si vindicaveris,) improbitatem ejus (nim. frangendo brachium ejus) non invenies; h. e. tollentur scandala ex Ecclesia. [Q. sic reddunt;] At maligni quæras impietatem ejus, &c. h. e. ad judiciale examen revoces eam, illique poenas promeritis rependas, Psalm. 9. 13. ¶ *Affixum ejus ore*, ut eam in Psal. 1. 4. ut *gluma quam dirigit eam ventus*, & alibi sæpe. Vel, nominat. *וְרָעָה* vim habet membri integri, hoc modo, Et *improbum* quod attinet, requiras, quæsumus, improbitatem ejus. Vide vers. 14. Vel, subauditur *וְרָעָה* sive *וְרָעָה*, Et *improbum*, si *requireris impietatem ejus*, non invenies posthac tibi tuisque molestum: vel, *nè invenias*, scil. porro; h. e. Ita require eam, inventamque dissipa, ut nullum ejus superfit vestigium. ¶ *Queri & non inveniri*, proverbialiter significat id quod iunditus perditur. Vide Job. 20. 7, 8. Psal. 37. 36. Apoc. 16. 20. & 18. 21.

16. *Dominus regnabit* [Heb. *Dominus rex*; sub. est, Coc. vel, *erit*, Mu. Subita hic fit mutatio secundæ personæ in tertiam; quod usitatum est, & emphaticum. Sensus est, Postquam impios potentiâ tuâ reprefferis, &c. palam fiet omnibus te Regem esse, &c. ¶ *In æternum*, &c. *וְעַד עוֹלָם* [In seculum & in æternum, P. V. sim. Pi. sempiternus est, JT. seculi (nempe hujus, Camp. in Gej.) & æternitatis, Pi. In æternum & ultrâ. Additum hoc ut vera æternitas designetur. ¶ *Peribitis gentes*, &c.] Ita o. Sic posuerunt, ut esset subita ad impios apostrophe. O impii, o increduli; tales enim in Scriptura vocantur gentes. ¶ *וְאֵתְּנָם בְּיָדֵינוּ*

Perierunt (fut. ob certitudinem eventus; vel, desig. nat actum consuetum: *peribunt*, V. postquam perierint, Mu. *interierunt*, Ti.) *gentes de terra ejus*, Pi. Gej. &c. i. e. de terra Canaan, sive Israelis; quam Deus terram suam vocat Levit. 25. 23. ob sacrum cultum & proprium populum; quia Deus ibi habitavit in populo suo. ¶ *Gentes*, scil. tibi tuoque populo ac regno infensæ. ¶ *Gentes* hic vocat, vel, Canaanitas, qui enumerantur Gen. 15. 19, 20, 21. quos Deus expulit, Psal. 44. 3; vel, Israelitas impios, qui conditione erant instar Gentium, & ex iis nati, Ezech. 16. 3. qui etiam gentiles vocantur Psal. 2. 1. collat. cum Act. c. 4. v. 27. Est hic iterum subita personarum mutatio, dum affixum est 3. pers. *ejus*, antecedentia verò 2. pers. *frange*, *quære*, &c. Hunc versum cum superioribus sic connecto; Exemplo spem suam confirmat, q. d. Deus est æternus Rex, ac perpetuò potens, qui 7 illas gentes olim expulit, &c. potest igitur me exaudire, & robur impiorum frangere, & vult, quia audit [ut sequitur] *preces humilium*. Vel fortè David, postquam Deum obtestatus est ut impiorum potentiam everteret, concludit gratiarum actione de lato auxilio, & tanquam certus se exaudiendum, ante victoriam encomium canit, quod in Propheta laudandum; q. d. Deus ille, quem impii illi negant regere humanum genus, solus Rex est, quippe qui suam potentiam in delendis impiis ostenderit. Ita David omnes fere Psalmos in quibus Dei auxilium implorat gratiarum actione claudit, ceu certus se exaudiendum.

17. *Desiderium* [Oratione scil. prolatum, nam sequitur, *audivisti*. Preces ex desiderio profectas, & desiderii testes. Vel, desiderium antequam verbis illud significant, juxta Esa. 65. 24. ¶ *וְרָעָה* Vota, Ti. Ca. Pi. Gen. & pios motus animi P. ¶ *Pauperum*; ita Ch. M. Ti. Sy. Legerunt *וְרָעָה*, quod commodius est: *וְרָעָה* Inopum, Ca. afflictorum, V. Alii *mansuetorum*, Mo. JT. Pi. *humilium*, P. Affines sunt hæ voces, *וְרָעָה* & *וְרָעָה*: Mansueti enim & humiles, licet pauperes non sint, tamen pro pauperibus se gerunt; & *וְרָעָה* pauper Zac. 9. 9. redditur mansuetus Matt. 21. 5. ¶ *Exaudivisti*, *וְרָעָה* Audies, Mo. audivisti, M. Ti. exaudivisti, Gej. JT. simplex pro composito. ¶ *Audis*, vel *exaudis*, Pi. P. ut notetur actus continuus. q. d. Gratias tibi merito agit Ecclesia, quod exaudiveris illorum vota, quæ unice erant ista, ut perirent Gentes ex terra tua. ¶ *Preparationem cordis eorum audivisti* (vel *attendit*, sive *attendet*, o. Sy. Eth.) *auris tua*] Non finit interdum Deus petere quod nobis est opus, sed obviâ benignitate preces antevertit. ¶ *Preparationem*, ad precem scil. & gratiam Dei; nam, ut Prosper, *sine gratia non curritur ad gratiam*. ¶ *וְרָעָה וְרָעָה* Tu paras, sive preparas, (parare facies, Mo. aptabis, Ch. compones, Ca. diriges, V. diriges, Ti. confirmas, Pi. Gej. preparasti firmum, A. preparatum solide stabilivisti, Psal. 7. 13, 14. Al.) cor eorum, M. P. Mar. Mu. Hoc facit Deus, tum crebrâ auxiliorum experientiâ: tum Spiritu Sancto, qui infirmitates subleat, Rom. 8. 26. qui omnem animis suorum eximit pusillanimitatem, & dubitationem de exauditione. ¶ Tu amoves ab illorum animis curam rerum secularium, ac tu illis fers opem, quod præparent tibi ut par est animos suos. Hinc manifestè probatur gratia præveniens, nec tantum posse velle, (ut Pelagius exposuit illud Phil. 2. 13.) sed ipsum velle, esse à Deo. Prævenis eos ut petant quæ tibi grata sunt. Possunt verti per modum precationis; Prepara, A. confirma, JT. sic Coc. Da ipsis cor affirmationem tibi & amoris tuo, paratum ambulare in viis tuis. ¶ *וְרָעָה* notat firmitatem & constantiam in adversis, i. e. patientiam. Preces in fide concipi solent, quasi jam concessæ sunt. Ita quod est placuit tibi benedicere, 1 Chron. 17. 27. est, placeat tibi, &c. 2 Sam. 7. 29. [Reliqua sic reddunt;] *Intendit* (vel, *intendere facis*, sive *facies*, P. Mo. intendis, Mar. & auscultat, M. advertis, Pi. audit, vel, facis ut audiat, Mu. attendet illos, Ti.) *auris tua*, V. &c. vel, *auris tuam*, P. Mo. &c. scil. ad eorum preces, Ch. in A. Mar. i. e. Confirmas eos, quod perpetuò attendere soleas. Ellipsis *וְרָעָה*, ut Psal. 9. 21. Al. *advertit*, &c. JT. sic Coc.

18. *Judicare pupillo & humili*, "לְשׁוֹט וְנֶגֶד" *Ad judicandum*, vel, *Ut judices*, Ti. Mo. Mar. JT. P. &c. i.e. *Ad publicè ulciscendum*. *Ut jus dicas*, V. *Ut vindices*, Ti. sim. Pi. q. d. Ideo aurem adhibes, ut pro illis sententiam feras, &c. Vel sensus est, Illorum autem oratio est, ut judices illos, h. e. vindices de oppressoribus. ¶ *Ut non apponat ultra magnificare se homo super terram* Ità o. Ar. Æth. Ellipsis relativi, pro, *homo qui est super terram*. רַעֲיוֹת rectius magnificare vertitur quàm contere, &c. ¶ *Ne addat ultra* (sub. impius, P.) *ad conterendum* (vel, *terrore consternandum*, A.) *hominem* (hominem miserum, nempe pupillum, &c. P.) *de terra*, Mo. P. *Ut non* (deficit רַעֲיוֹת, Pi.) *pergat amplius eum* (deficit רַעֲיוֹת) *violenter exagitare* (vel *concutere*, vel *perterrefacere*, Pi. vel, *jacitare se*, o. in Pi.) *mortalis è terra*, JT. Pi. Hæc verba, è terra, pendent à verbo *exagitandi*. *Ut non addat ad perterrefaciendos terræ infirmos*, RS. ex AE. in Vic. [Alii aliter:] *Nec opponant filii hominum, ut conterantur à conspectu impiorum terræ*, Ch. *Ne addat ultra terrere* (vel *severe*, seu *violentia uti*, Mu. vel *concutere*, five *affligere*, Gej. vel *grassari*, M. sim. Ti. Ca. sub. *contra eos*, M. vel, *posthac non terreat*, sub. *pupillum*, V.) *homo*, five *mortalis*, terrenus, vel *de*, five *è*, terra, M. Ti. V. Mu. Gej. &c. sub. *prognatus*, Ti. q. d. homo è terræ veluti fissuris emergens, qui hinc Deo excelsio (miserorum vindici) opponitur; cum fiet palam te, o Deus, illorum curam è supremis coelis gerere. q. d. Si semel supplicium de improbis sumperis, ultra non terreat pios homo mortalis; quia & probi omnem in te habebunt fiduciam, & impii sibi timebunt. Alii, *Ne sit ultra ut formidet mortalis terrenus*. Nota hic, 1. Verbum *addendi* cum infinito constructum valere, *ulterioris*, ut Gen. 8. 10. Sic Psal. 33. 3. *benefacite pulsare*, i. e. optimè pulsate, &c. 2. Adjectivum exprimi per substantivum mediante præpositione, ut Psal. 17. 14. *homines de mundo*, i. e. mundani; Psal. 80. 14. *aper de sylva*, i. e. sylvestris.
- Gej. ex Boot. anim. 2. l. 6.

PSALM. XI.

1. *In Domino confido*; ità Pi. Mu. V. qui mihi Regnum demandavit: חֲסִידוֹ *Confisus sum*, Pi. G. seu *speravi*, Pi. Gej. (& adhuc, Gej.) *spero*, Gej. V. *Profitetur fidem & fiduciam suam*, &c. *Ad Jehovah me recipio*, JT. ¶ *Quomodo dicitis animæ meæ* h. e. Mihi; ut Psal. 6. 5. & 7. 3. vel, *personæ meæ*, ut Psal. 105. 18. Alloquitur vel amicos; est enim dialogus inter Davidem & comites ejus, qualis in Horatio l. 3. od. 9. vel inimicos. Apostrophe ad Saulem & ministros ejus. ¶ *Quomodo est admirantis*, ut Gen. 39. 9. Prov. 5. 12. Thren. 1. 1. Quandoquidem Deo confido, quomodo mihi dicere audeatis, &c. ¶ *Quomodo igitur dicitis*, &c. Interrogatio רַעֲיוֹת, quæ queritur cum illis de iniqua insultatione, quasi nihil spei reliquum sit. ¶ *Transmigre in montem* (ad montes, o. Ar. Æth. & habita super montes, Sy.) *sicut passer* ità Ch. in V. נִוְרֵי הָרִים *Transvola* (vel, *Migra ad*, Ch. *Facesse in*, Ca.) *montem vestrum* (h. e. qui vester est, o. hostes, o.) *passer* Mo. vel, *sicut avis*, five *volucris*, five *avicula* Ch. Ca. Ti. Pi. Gej. &c. Al. *Avola*, vel *Devola*, vel *Emigra*, *monte vestro*, *avicula* JT. vel, *sicut passer* M. ceu *volucris* Ti. &c. Ellipsis רַעֲיוֹת, five *os*, *sicut*, familiaris est P: ut patet ex Gen. 49. 9. *Judas catulus* (i. e. ut *catulus*) *leonis*; Deut. 33. 22; Esa. c. 21. v. 8. *Clamavit leo*, id est, *sicut leo*. [Vide plura in Glaff. gram. 3. 5. 31. 514.] o. pro רַעֲיוֹת, legisse videntur רַעֲיוֹת, *montem sicut*. רַעֲיוֹת omnes veteres reddunt, *sicut passer*. Malo, *avicula*; nam passeret magis circa domos & horrea quàm in montibus versantur. Si רַעֲיוֹת accipias pro *fugere*, erit ellipsis præfixi חֲסִידוֹ ante רַעֲיוֹת, ut Jos. 10. 13. 2 Sam. 23. 24; si pro *vagari*, ellipsis רַעֲיוֹת, ex Gen. 4. 12. Recede à nobis, vel, è monte nostro, velut avis, quæ videt insidias aucupis, celerrimè, & trepidè. Exulans similis est avi è nido depulsa, Prov. 27. 87. E monte

- vestro, i. e. è monte sito in deserto Siphii, in quo David fugiens Saulem confedit, 1 Sam. 23. 14. Vel, per montem intelligit habitationem Judæ: nam terra Judæ montosa est. In, vel de, montibus vestris, Gej. Incitabant Davidem ut ad Philistæos confugeret, cum in Judæa nullus esset tutus locus. Vide 1 Sam. 21. & 27. b. ¶ *legi potest*. Estque הָרִים constructio qualis est Mic. 1. 11. עֲבְרֵי לָכֶם יוֹשְׁבֵי שְׁפִיר. Affixum plurale rem respicit, non præcedens nomen; quia ut *habitatrix saphir* habitantes denotat, ità *anima Davidis* suos comprehendit, ut v. seq. docet. Rectè tamen legitur הָרִים. Verto, *Profugite*, &c. הָרִים secundum puncta est sing. & fœm. & refertur ad animam Davidis; secundum literas est plur. & refertur ad Davidem & affeclas ejus: quæ lectio mihi videtur commodior, tum quia sequitur relativum plurale; tum quia non videtur commodè dici, aliquem dicere aliquid animæ alterius, profugere, scil. anima Davidis. Verbum הָרִים sign. *profugere*, ut patet ex Gen. 4. 12; 16. Psal. 56. 9. Sensus simplex est, *Fugite vos* (David & socii) è monte vestro, (in quo scil. metu Saulis latitatis;) vel, *vagamini* ac discurrete in montibus, &c. nè Saul vos deprehendat. Fuge ad montem, &c. Ch. nam in montibus & specubus abscondit se David, 1 Sam. 23. & 24. Ut *avicula*; notat hoc & periculum, 1 Sam. 26. 20. & metum ejus, Isa. 16. 2. Confer Prov. 27. 8. Vagare monte vestro, *avicula*, pavitans & imbellis. Sic notant Ecclesiam per farcasum. Mons hinc est Regnum Dei; q. d. Non invidemus vobis Regnum Dei, in quo nulla pax vel felicitas, sed dispersio, exagitatio, &c. 2. Quoniam, ecce] *Ætiologia consilii*, cur ei fugiendum sit, &c. Continuatur hinc mimefis seu relatio commonitionis fautorum Davidis: vel, David ipse conqueritur, &c. Apostrophe ad Deum, quem sic oblique orat ut se liberet; q. d. Sed non mirum est quod mihi insultent, quia omnes nervos intendunt, &c. Ecce, certè scio & vos & sceleratos omnes vitæ meæ insidiari, &c. ¶ *Peccatores* Isti improbi, JT. Saul & affeclas ejus. ¶ *Intenderunt arcum*, "וְיָרְכוּ" *Adducunt*, JT. *tendunt*, vel *intendunt*, V. Gej. Pi. Heb. *calcabunt*. Est hoc loco רַעֲיוֹת, quæ depinguntur hostiles eorum actiones. Aliquid subaudiendum, ut connectantur hæc cum præcedentibus, hoc modo, Cogor equidem imitari ingenium avis quæ oculis sagittarii fugit; Nam, ecce, tetenderunt arcum, &c. ¶ *Paraverunt* (vel, *aptant*, five *adaptant*, JT. M. Gej. sic Ti. aptatamque firmant: *parant*, fut. & præ. pro præf. *dirigunt*, Ch. Sy.) *sagittas suas* (Heb. *sagittam suam*, sing. collectivè sumitur, ut, *lacryma* Psal. 6. 7. Psal. 8. 9. & *miles in arma ruit*,) *in pharetra*; sim. Ar. עַל יָדוֹ *Super*, vel *ad*, *nervum*, five *chordam*, Mo. P. M. &c. Indicatur promptissima nocendi voluntas ac facultas. ¶ *Ut sagittent*, &c. לִירוֹת בְּמֵן אֶפְסָר *Ad jaculandum*, five *ejaculandum*, five *feriendum*, vel, *ut jaculentur*, (sub. eam, Pi.) *in caligine*, five *in obscuro*, (i. e. ex insidiis obscurisque latebris; confer Psal. 64. 5. Gej. è caligine, V. clām, Ca. Ar. Ang. RS. Gen. vel, *in locum obscurum*, i. e. locum per fugii, ubi boni delitescunt,) *in*, vel *contra*, (sub. homines, JT.) *rectos corde*, JT. Pi. V. &c. Me scilicet, & eos qui mecum sunt. Nullius enim mihi delicti conscius sum quod ad vos attinet. Integri sumus & innocui erga Deum & proximum, Psal. 7. 11. & 32. 11. 3. Quoniam quæ perfecisti (vel, quod parasti, five apertisti, Sy. Ar. h. e. leges tuas, consilia tua, &c. firma-menta & præsidia tua in aula, tua in Regem & rempublicam officia,) destruxerunt] Ità o. five labefactarunt, te immerente. Fuge ergo. ¶ *Quia*, vel *Quoniam*, (vel, Ecce, Æth. Cām, JT. Certè, P. V. Belg.) *fundamenta* (vel *retia*, P. V. Coc.) *destruuntur*, five *diruuntur*, Pi. Gej. Ca. sim. G. M. Mo. &c. *destruxerunt*, Mar. Si destruantur, Ch. Ang. *fracta sunt*, Ti. *Fundamenta*, i. e. omnia in quibus aliqua præsidii spes fundata videbatur, funditus everfa sunt ab hisce hostibus improbis. Ai נִשְׁבָּחֵי שִׁעְשִׁיעֵי, 6. edit. Al. ai נִשְׁבָּחֵי שִׁעְשִׁיעֵי, Sym. oi δὲ τοὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν. Leges & jura nihil valent. Confer Psal. 82. 5. Leges sunt funda-

fundamenta reipub. — qui legibus urbem Fundavit —
 * Ma. Virg. Æneid. 6 *. Sed hæc dicuntur ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰ ¹⁰⁰¹ ¹⁰⁰² ¹⁰⁰³ ¹⁰⁰⁴ ¹⁰⁰⁵ ¹⁰⁰⁶ ¹⁰⁰⁷ ¹⁰⁰⁸ ¹⁰⁰⁹ ¹⁰¹⁰ ¹⁰¹¹ ¹⁰¹² ¹⁰¹³ ¹⁰¹⁴ ¹⁰¹⁵ ¹⁰¹⁶ ¹⁰¹⁷ ¹⁰¹⁸ ¹⁰¹⁹ ¹⁰²⁰ ¹⁰²¹ ¹⁰²² ¹⁰²³ ¹⁰²⁴ ¹⁰²⁵ ¹⁰²⁶ ¹⁰²⁷ ¹⁰²⁸ ¹⁰²⁹ ¹⁰³⁰ ¹⁰³¹ ¹⁰³² ¹⁰³³ ¹⁰³⁴ ¹⁰³⁵ ¹⁰³⁶ ¹⁰³⁷ ¹⁰³⁸ ¹⁰³⁹ ¹⁰⁴⁰ ¹⁰⁴¹ ¹⁰⁴² ¹⁰⁴³ ¹⁰⁴⁴ ¹⁰⁴⁵ ¹⁰⁴⁶ ¹⁰⁴⁷ ¹⁰⁴⁸ ¹⁰⁴⁹ ¹⁰⁵⁰ ¹⁰⁵¹ ¹⁰⁵² ¹⁰⁵³ ¹⁰⁵⁴ ¹⁰⁵⁵ ¹⁰⁵⁶ ¹⁰⁵⁷ ¹⁰⁵⁸ ¹⁰⁵⁹ ¹⁰⁶⁰ ¹⁰⁶¹ ¹⁰⁶² ¹⁰⁶³ ¹⁰⁶⁴ ¹⁰⁶⁵ ¹⁰⁶⁶ ¹⁰⁶⁷ ¹⁰⁶⁸ ¹⁰⁶⁹ ¹⁰⁷⁰ ¹⁰⁷¹ ¹⁰⁷² ¹⁰⁷³ ¹⁰⁷⁴ ¹⁰⁷⁵ ¹⁰⁷⁶ ¹⁰⁷⁷ ¹⁰⁷⁸ ¹⁰⁷⁹ ¹⁰⁸⁰ ¹⁰⁸¹ ¹⁰⁸² ¹⁰⁸³ ¹⁰⁸⁴ ¹⁰⁸⁵ ¹⁰⁸⁶ ¹⁰⁸⁷ ¹⁰⁸⁸ ¹⁰⁸⁹ ¹⁰⁹⁰ ¹⁰⁹¹ ¹⁰⁹² ¹⁰⁹³ ¹⁰⁹⁴ ¹⁰⁹⁵ ¹⁰⁹⁶ ¹⁰⁹⁷ ¹⁰⁹⁸ ¹⁰⁹⁹ ¹¹⁰⁰ ¹¹⁰¹ ¹¹⁰² ¹¹⁰³ ¹¹⁰⁴ ¹¹⁰⁵ ¹¹⁰⁶ ¹¹⁰⁷ ¹¹⁰⁸ ¹¹⁰⁹ ¹¹¹⁰ ¹¹¹¹ ¹¹¹² ¹¹¹³ ¹¹¹⁴ ¹¹¹⁵ ¹¹¹⁶ ¹¹¹⁷ ¹¹¹⁸ ¹¹¹⁹ ¹¹²⁰ ¹¹²¹ ¹¹²² ¹¹²³ ¹¹²⁴ ¹¹²⁵ ¹¹²⁶ ¹¹²⁷ ¹¹²⁸ ¹¹²⁹ ¹¹³⁰ ¹¹³¹ ¹¹³² ¹¹³³ ¹¹³⁴ ¹¹³⁵ ¹¹³⁶ ¹¹³⁷ ¹¹³⁸ ¹¹³⁹ ¹¹⁴⁰ ¹¹⁴¹ ¹¹⁴² ¹¹⁴³ ¹¹⁴⁴ ¹¹⁴⁵ ¹¹⁴⁶ ¹¹⁴⁷ ¹¹⁴⁸ ¹¹⁴⁹ ¹¹⁵⁰ ¹¹⁵¹ ¹¹⁵² ¹¹⁵³ ¹¹⁵⁴ ¹¹⁵⁵ ¹¹⁵⁶ ¹¹⁵⁷ ¹¹⁵⁸ ¹¹⁵⁹ ¹¹⁶⁰ ¹¹⁶¹ ¹¹⁶² ¹¹⁶³ ¹¹⁶⁴ ¹¹⁶⁵ ¹¹⁶⁶ ¹¹⁶⁷ ¹¹⁶⁸ ¹¹⁶⁹ ¹¹⁷⁰ ¹¹⁷¹ ¹¹⁷² ¹¹⁷³ ¹¹⁷⁴ ¹¹⁷⁵ ¹¹⁷⁶ ¹¹⁷⁷ ¹¹⁷⁸ ¹¹⁷⁹ ¹¹⁸⁰ ¹¹⁸¹ ¹¹⁸² ¹¹⁸³ ¹¹⁸⁴ ¹¹⁸⁵ ¹¹⁸⁶ ¹¹⁸⁷ ¹¹⁸⁸ ¹¹⁸⁹ ¹¹⁹⁰ ¹¹⁹¹ ¹¹⁹² ¹¹⁹³ ¹¹⁹⁴ ¹¹⁹⁵ ¹¹⁹⁶ ¹¹⁹⁷ ¹¹⁹⁸ ¹¹⁹⁹ ¹²⁰⁰ ¹²⁰¹ ¹²⁰² ¹²⁰³ ¹²⁰⁴ ¹²⁰⁵ ¹²⁰⁶ ¹²⁰⁷ ¹²⁰⁸ ¹²⁰⁹ ¹²¹⁰ ¹²¹¹ ¹²¹² ¹²¹³ ¹²¹⁴ ¹²¹⁵ ¹²¹⁶ ¹²¹⁷ ¹²¹⁸ ¹²¹⁹ ¹²²⁰ ¹²²¹ ¹²²² ¹²²³ ¹²²⁴ ¹²²⁵ ¹²²⁶ ¹²²⁷ ¹²²⁸ ¹²²⁹ ¹²³⁰ ¹²³¹ ¹²³² ¹²³³ ¹²³⁴ ¹²³⁵ ¹²³⁶ ¹²³⁷ ¹²³⁸ ¹²³⁹ ¹²⁴⁰ ¹²⁴¹ ¹²⁴² ¹²⁴³ ¹²⁴⁴ ¹²⁴⁵ ¹²⁴⁶ ¹²⁴⁷ ¹²⁴⁸ ¹²⁴⁹ ¹²⁵⁰ ¹²⁵¹ ¹²⁵² ¹²⁵³ ¹²⁵⁴ ¹²⁵⁵ ¹²⁵⁶ ¹²⁵⁷ ¹²⁵⁸ ¹²⁵⁹ ¹²⁶⁰ ¹²⁶¹ ¹²⁶² ¹²⁶³ ¹²⁶⁴ ¹²⁶⁵ ¹²⁶⁶ ¹²⁶⁷ ¹²⁶⁸ ¹²⁶⁹ ¹²⁷⁰ ¹²⁷¹ ¹²⁷² ¹²⁷³ ¹²⁷⁴ ¹²⁷⁵ ¹²⁷⁶ ¹²⁷⁷ ¹²⁷⁸ ¹²⁷⁹ ¹²⁸⁰ ¹²⁸¹ ¹²⁸² ¹²⁸³ ¹²⁸⁴ ¹²⁸⁵ ¹²⁸⁶ ¹²⁸⁷ ¹²⁸⁸ ¹²⁸⁹ ¹²⁹⁰ ¹²⁹¹ ¹²⁹² ¹²⁹³ ¹²⁹⁴ ¹²⁹⁵ ¹²⁹⁶ ¹²⁹⁷ ¹²⁹⁸ ¹²⁹⁹ ¹³⁰⁰ ¹³⁰¹ ¹³⁰² ¹³⁰³ ¹³⁰⁴ ¹³⁰⁵ ¹³⁰⁶ ¹³⁰⁷ ¹³⁰⁸ ¹³⁰⁹ ¹³¹⁰ ¹³¹¹ ¹³¹² ¹³¹³ ¹³¹⁴ ¹³¹⁵ ¹³¹⁶ ¹³¹⁷ ¹³¹⁸ ¹³¹⁹ ¹³²⁰ ¹³²¹ ¹³²² ¹³²³ ¹³²⁴ ¹³²⁵ ¹³²⁶ ¹³²⁷ ¹³²⁸ ¹³²⁹ ¹³³⁰ ¹³³¹ ¹³³²

fumitur) approbat; *impium* verò detestatur & punit. Contra hanc interpretationem id tantum obijci potest, quod [חַי] v. 4. significat judicariam examinationem actionum humanarum piis & impiis communem, non autem piis peculiarem. Ego rem in dubio relinquo.

6. *Pluet*] Ità o. Mo. Ti. Ar. &c. Verbum *pluendi* notat pœnæ, 1. vim magnam²; 2. ortum è cœlo³; 3. velocitatem subitam⁴, & inopinatam; 4. horrorem immensum; 5. violentiam inevitabilem⁵. Intelligo hic pœnas inferni^d. ¶ *Laqueos*] Ità o. Ar. Æth. Ti. Mo. Sy. Ca. Pi. Gej. Coc. A. P. V. Nempe aucupis, quos instar pluviae immittet, ut capiat eos & perdat: q. d. Acerrimè impios punit*. *Laquei* in Scriptura sæpe *mira, subita & inevitabilia judicia* denotant, ut Job. 18. 9, 10. & 22. 10. Isa. 8. 14. & 24. 17, 18^f. ¶ [חַי] Al. *prunas*, five *carbones*; V. JT. Mu. Græc. in D. Gej. Vel ergo [חַי] est ejusdem significationis cum [חַי], sed alterius formæ, (ut [חַי], &c.) vel, ut putat RS. est plur. pro [חַי]^h. Fortè sign. *lapides fulminantes ar- dentes cum pluvia descendentes, vel grandinem*. Con- fer Ezec. 38. 22. ubi [חַי] loco [חַי] jungun- tur cum igne; item Exod. 9. 23. Alii exponunt de laqueis piceis accensis depluentibus, &c. ut olim Lu- therusⁱ. ¶ [חַי] Ignis, &c. [חַי] Ignem (vel ig- nis, o. Sy. Æth.) & sulphur, Ar. Mo. Ti. JT. Pi. &c. ut in destructione Sodomæ. Est synecd. speciei: Saul enim tali tempestate non periit, sed per [חַי] i Sam. 31. 4^k. ¶ Et spiritus procellarum (vel, ventus procellosissimus, JT. Pi. turba & tempestas, Ch. ventus ad- unctionis, five adustionum, i. e. vehementer adurens, quam vocis significationem docet Thren. 5. 10^l. Spiritus ver- tiginum, V. vel terrorum, five tremorum, V. AE. & K. vel ardorem, five combustionum, V. Mu. ex RS. h. e. tur- bo incensus^m. Hæc significatio præcedentibus optimè congruitⁿ. Spiritus plæge, Sy.) pars (vel portio, JT. Pi.) calicis eorum] Ità P. M. &c. sub. erit, P. M. V. Pi. fim. JT. i. e. portio potus qui in calicem eorum infunditur, velut à patrefamiliâs, more veteri^o. Vel, portio & ca- lix ipsorum erit; h. e. comburentur. Portio ad cibum refertur, calix ad potum. Metaphora sumpta ab eo qui præest convivio, qui unicuique partiri solet quod bibat^p. Sic alibi, calix temulentiae, Jes. c. 51. v. 17, 22. Thren. 4. 21. Ezec. 23. 32, 33. Junguntur autem duo synonyma, pars & calix, auxilios causâ; sicut dicitur, psalmus cantici, terra pulveris^q. ¶ [חַי] Et spiritum terrorum, partem calicis eorum, Mo. V. Ventum tempestuosum ardentem; hæc sors calicis eorum; Ti. Ventum vehementem; hæc est pars, &c. Ar. Atrocemque ventum; hæc sors est eis exantlanda. Portio pro sorte & conditione ponitur, ut Psal. 63. 11. portio vulpium, &c. Matt. 24. 51. τὸ ὑπὸ αὐτοῦ, &c. i. e. sor- tem ejus cum hypocritis, &c. Gallicè quoque party voca- tur conditio. Calix autem dicitur pro re quâ fungendum est, five letâ, ut Psal. 16. 5. five tristi, ut hic: quæ pos- terior translatio Latine exprimitur per verbum *exan- tllare*, quod exhaurire significans, & à calicis portione non abhorrens, ponitur pro *persungi* atque *pati*^r. Portio calicis est, mensura pœnarum. Vide Psal. 16. 5. & 75. 9^t. Homerus de diis ait, Δοῦναι δὲ χρυσῆς—Duo sunt crateres—unus bonorum, alter malorum. Et [חַי] numeravit, vel solutionem significat, vel, quod in divisione alicui tanquam sors ejus designatur. Porro, pausa post vocem [חַי] laqueos ponenda est; sequentia autem simul jungenda sunt, ignis & sulphur & ventus tempestuosus, de quibus junctim affirmatur, quod sunt portio, &c. Et ità o. & Sy. & Vulg. accipiunt^t. His vocibus fulmen significat: & quidem per carbonem vi- detur peculiariter notare lapidem illum ignitum quem secum vehit fulmen, magnâque vi in terras contorquet; per ignem, ipsum fulmen, quod est ignis è nubibus erum- pens; per sulfur, tetrum ac sulfureum illum odorem qui afflatur è fulmine; per spiritum denique procellarum, tempestatem horrendam, quæ fulminis comes, imò causa, esse solet. Quibus omnibus optimè impiorum pœnæ representantur: quod ut fulmen derepentè, etiam cum maxima est serenitas, ingruit; ità repenti- na vindicta impiis inflat, ac tum maximè cum securi sibi videntur. Vide 1 Thes. 5. 2^v.

7. Quoniam justus, &c. [חַי] Quoniam, vel

Nam, justus Dominus justitias (tum in hominibus tum in seipso exercendas^x; quæ justæ sunt, JT. virtutes, Ca.)^y dilexit, vel diligit, Mo. P. Ti. &c. Malim, justus est Jehova, & quæ justæ sunt diligit, Pi. ex o. Nim. vi con- trariorum, quia odit impium, &c. v. 5. justos itaque non potest non defendere & remunerari^y. Justitias, i. e. vel, justos, q. d. homines justitiarum; vel potius, rectitudinem, ideo bonis causis favere solet^z. ¶ [חַי] Equitatem vidit vultus ejus, [חַי] [Variant.] Et recti videbunt faciem ejus, Ar. Rectitudine præditi aspi- cient vultum ejus, nempe Dei: fim. Chald. Confer Psal. 17. 15. Alii pronomen plurale referunt ad justos^a: Fa- cies eorum qui sunt justi videbunt Deum rectum; Q. in M. Facies hominum justitiae studentium aspicient Deum, qui rectus est & æquus; vel, quod rectus sit & æquus: q. d. Tandem facile in judicio faciem judicis sustinebunt pii^b. Ego τὸ μὲν ad impios refero, de quibus jam di- ctum, locumque sic verto, Nam justus est Dominus, justitias amat, rectus: videbunt id facies eorum. Aut, si non pro ἀπολογία, sed pro ἀπολογία, particula, ut pas- sim, accipias, vertes, Justum esse Dominum, justitiarum amantem, rectum, videbunt facies eorum, [nempe impio- rum,] ubi contigerit quod v. præc. dictum, ubi Deus laqueos pluerit, &c. Ità μὲν pluraliter accipio, tum quia illud vulgatissimum est; tum quia accentus Reviah τὸ [חַי] à sequentibus distinguit, cujus nullus erit usus si veritas, rectum videbit facies ejus^c. Vel, facies eorum vident rectum, scilicet Deum, Vic. Rectus (collectivè) vi- debunt faciem suam, five ipsorum. Sensus, Ecclesia re- ctorum corde videbunt mutuo facies suas. Oppositum hoc τὸ μὲν v. 1. five dispersioni, quam mundus ridet & exhibet. τὸ μὲν nusquam singulariter accipi demonstra- ri potest^d. [Reliqui ferè μὲν de Deo accipiunt, lo- cumque sic reddunt;] Rectum (rectos homines, V. vel, rectitudinem, Sy. equitatem, o. Æth.) videt, five aspici- (nempe benevolè, i. e. amat, ac proinde servat^e; vi- dit, o. Æth. aspiciet, JT. respiciunt, Gej. fim. Mar. scil. amanter, providet^f; videbunt, Mo. ad verbum, vide- runt, V.) facies, five vultus, ejus, P. JT. Pi. &c. vel, vultu suo, Ti. V. A piis vultum suum non solet averte- re. More Hebraico dicitur, aspiciet facies ejus, pro, ipse aspiciet^g. Vel, eorum, i. e. Patris, Filii & Sp. San- cti; quod mysterium hic perspicuum est^h. Plurale non ponitur cum nomine [חַי], sed cum nomine [חַי], solum propter profundum secretumⁱ: forsân mysteri- um Dei Tri-uni^k. R. Japhet in AE. mysterium indi- cari ait quod Abraham insinuavit Gen. 20. 13. Eduxe- runt me Dii (i. e. tres Divinæ Personæ) de domo, &c. Facies eorum, i. e. τὰ πρόσωπα, personæ eorum^l. Affixum plurale μὲν est pro sing. μὲν pro μὲν; sic Job. 22. 2. [חַי] pro [חַי]. μὲν hoc loco singulare est, ut Gen. 9. 26, 27. Job. 20. 23. & 22. 2. & 27. 22, 23. Jes. 44. 15. & 53. 8. Vultus hic paternus, non iracundus aut ju- dicialis, intelligitur^o.

P S A L M. XII.

ARGUMENTUM. Queritur David de moribus sui seculi, & opem Dei implorat; quem etiam lo- quentem opemque pollicentem inducit. Aulicos præ- cipuè notat. Psalmus tunc editus videtur cum à Do- ego & Ziphæis proditus esset. Vide 1 Sam. 22. & 23^a. Mu.

1. Pro octava, [חַי] Vide ad Psalm. 6. 1^b. V. Pi. Non restringimus hunc Psalmum ad Davidem, qui sui nè meminit, sed inopum, &c. Queritur de communi corruptione. Conflictatio hic exhibetur Ecclesiæ cum prophanitate & falsa doctrina. Nec vereor plures Psal- mos Ecclesiæ Christianæ applicare^c. [Sy. hunc titu- lum præfigit, Pugna maligni, & prophetia de adventu Christi: & Ar. hunc, De fine mundi—& prophetia de adventu Christi.]

2. Salvum me fac, [חַי] Salutem presta, Gej. fim. JT. Succurre, Ca. Sirva, P. Mo. Mar. &c. sub. me, o. in Pi. Malim, sub. nos, me & pios reliquos; con- fer v. 6. & 8^d. τὸ Salva absolute hic ponitur (quomodo Pi. & Ho-

& Hofanna,) non addita personā, loco, tempore, aut modo salvandi, quia hæc omnia Divinæ benignitati committuntur*. ¶ Defecit (vel defuit, Pi. V. &c.) sanctus; ita o. דפח Pius, sive probus, Sy. Mo. Coc. Gej. misericors, P. Mar. beneficus, Ti. Pi. Vox & activè sumitur, pro benefico, ut Psal. 18. 26. & 145. 17. Jer. 3. 12. Mic. 7. 2; & passivè, pro beneficiario, sive alterius beneficiis cumulo, ut Psal. 30. 5. & 31. 24. & 86. 2. Desierunt (ferè) benefici, scil. in comitatu Saulis. Desit esse sanctus, aut pius, &c. Vide Psal. 4. 3. i. e. Fer opem nobis veritati & probitati studentibus, quia jam nulli sunt, nempe in aula Saulis, qui aliorum commodis student, sed omnes assentantur, &c. Potius, David in genere deplorat mores suæ ætatis. Sensus est, Paucissimi sunt pio affectu in Deum & homines: nulla reliqua est in hominibus probitas. ¶ Diminuta sunt veritates; ita o. Æth. sim. Ar. דפח Desierunt, vel defecerunt, (vel, imminuti, sive imminuta, sunt, M. V. Pi. Gej. Coc. vel, defierunt esse, vel, excisi sunt, V.) veraces, sive fideles, Ch. P. Mo. JT. Pi. Mu. A. ut 2 Sam. 20. 19. vel, fidelitates, Gej. A. ut Esa. 26. 2. Sic Psal. 31. 24. Prov. 13. 17. Vel, veritates ac fideles, Ti. Nulli sunt bonæ fidei studiosi, dictorum & conventorum servantes; nulla fides inter eos: aliud namque dicunt, & aliud faciunt. דפח verbum rarum. Propriè sign. imminui, ut ex derivatis constat: דפח sunt, particula panthi confuta, Gen. 37. 3. 2 Sam. 13. 18; item דפח pugillus, Psal. 72. 16. De דפח vide Dan. 5. 5. ¶ A filiis hominum] Vel, inter homines, sive mortales, V. Ti. qui toti ex luto facti sunt. Vel, ex consiliariis Saulis.

3. Vana, &c. דפח Vanitatem, vel, Mendacium, (vel, Temerarium, Coc.) loquuntur, M. Ti. Pi. &c. vel, loqui solent, V. nempe Saulitæ. Nulla nunc dictis fides. Nequiter loquuntur, Ca. ¶ Unusquisque, &c. דפח Vir, vel quisque, cum proximo, sive socio, suo, P. Ch. Pi. Gej. Coc. Al. ad, vel in, socium, Mar. Ar. alter cum altero, V. JT. דפח sign. interdum amicum, ut 2 Sam. 13. 3. Psal. 35. 14. Prov. 17. 17: sæpe autem, proximum, ut Levit. 19. 18. collat. cum Matt. 19. 19. Et quis est proximus noster docet Christus Luc. 10. 29. — 36. דפח est, cum quo nobis aliquid negotii intercedit, idem qui דפח, (scil. דפח,) Luc. 10. 29. Ità redditur דפח. Gen. 11. 3. & Egyptii ita vocantur. Exod. 11. 2. ¶ Labia dolosa, דפח Labio (labium, Mo. Mar.) blanditiarum, P. M. Ti. JT. Pi. &c. (sub. artifice, JT.) vel adulationum, M. blando, Ti. V. sic Ca. Pi. doloso, Ar. Heb. levitatum, דפח Pi. Vel, divisionum. Videtur agere de iis qui Absalomum contra se incitaverant. ¶ In corde & corde] Corde, sive animo, duplici, JT. Pi. Ti. &c. ac diverso, Ti. i. e. Aliud dicunt, aliud sentiunt. Verbis amicitiam profitentur, cum acerba odia intus occultant. Diversitas vel duplicitas vocis repetitione denotari solet, ut, lapis & lapis, Deut. 25. 13. i. e. diversum pondus; & v. 14. Ephā & Ephā. Sic 1 Par. 12. 33. non in corde & corde, exponitur v. 38. corde uno & integro. Sic Jac. 1. 8. דפח Impii habent duo corda, duos dominos, duos fines, duas vias.

4. Disperdat, דפח Exscindat, Mu. Mar. Gej. Ca. Exterminet, o. in Pi. ut sit imprecantis. Sed Prophetæ, cum impiis imprecantur, non quid ipsi cupiant, sed quid illi mereantur, aut quid illis tandem futurum sit, ostendant. Vel, Exscindet, JT. Pi. Mu. Coc. ex collatione vers. 6. Confundet, compescet, abolebit. ¶ Et linguam magniloquam] Heb. loquentem magnā, i. e. superba & blasphema; ut Dan. 7. 8. Nil nisi alta crepantem de magnis viribus, opibus, sapientia, &c. item de grandibus contra pios institutis, ex v. 5. & Ps. 31. 19. Superbè se efferentem: quod ostendit se de aulicis loqui. Neutrum hinc exprimitur per fœmin. sicut Job. 5. 9. & 9. 10. Psal. 71. 19. & 106. 21. Jer. 33. 3. Coniunguntur in his astus & fastus.

5. Qui dixerunt; ita Mo. vel, dicunt, P. Ti. JT. דפח Eos qui, &c. JT. Eo quod dixerunt; quia hoc est illorum propositum, sive decretum, quod minime dissimulant. ¶ Linguam nostram magnificabimus; vel, magnificemus, o. Sy. Ar. Æth. vel, roborabimus, P. Pi. Mu. vel, prevalere faciemus, Gej. דפח Lin-

gue nostre ius obtinebimus, JT. ad Davidem evertendum. In lingua nostra roboremus, Mo. Eloquentiā nostrā facile persuadebimus quicquid voluerimus. Facile obtundemus alios, & Saulē in nostras partes trahemus. Linguis nostris perrumpemus, Ti. Lingua nostra prevalebimus, M. Pi. V. Ch. & RS. in Mu. vel, robor parabimus, Gej. Propter linguam nostram robusti, sive potentes, erimus, M. V. i. e. Autoritatem nobis conciliabimus sermone nostro. Pro lingua nostra dominatum constituamus; vel, Secundum linguam nostram dominabimur, sive prevalebimus; vel, dominari, sive prevalere, faciemus, sub. vel, nos ipsos, vel, aliquem, Regem sive dominum. Ellipsis, ut Hof. 8. 4. דפח, sub. דפח. Præsumunt linguam suam, sive dicta sua, habere vim legis. Confer Psal. 73. 9. ¶ Labia nostra a nobis sunt, דפח Nobiscum, P. Mo. V. &c. vel, penes nos sunt, JT. Pi. In nostra potestate, ut 2 Reg. 9. 32. Prov. 3. 28. Convi- tiabimur audacter: quis impediet? Licer nobis dicere quicquid libet. Nostra sunt, habemus facultatem loquendi quidlibet. Adulatorum Saulis verba, Periti sumus dicendi, possumus quidvis Sauli persuadere in Davidis perniciem: quis sermonem nostrum cohibebit? Talia nobis sunt labia quibus facile quod volumus efficere possumus. ¶ Quis noster (vel nobis, P. Mo.) dominus est? Itā M. Ti. &c. vel, esset? JT. Pi. qui nobis præscriberet modum loquendi, vel silentium imperet. Neminem agnoscimus superiorem aut dominum. Dicunt Hebræi, Qui nimium se effert, in Deum negat, juxta Deut. 8. 14. Proterve Dei & hominum curam abjiciunt, modò Sauli assententur. Quis robor nostrum inhibere poterit vel infringere?

6. Propter miseriam (vastitatem, sive vastationem, sive desolationem, Sy. Ar. P. Mo. M. Mu. V. Pi. Gej. oppres- sionem, Mar. violentiam, Ch. calamitatem, Ca.) inopum; vel, pauperum, Ch. afflictorum, Sy. Ar. Mo. P. V. דפח Commotus calamitate eorum, quam video. Propterea quod vastantur, &c. Itā accipitur Deut. 33. 24. Jud. 2. 18. Psal. 5. 11. Esa. 48. 4. & 50. 2. Jer. 24. 2. Verba sunt Dei, quem loquentem inducit. Promittit sibi David salutem à Deo, & quidem non suo, sed populi, merito. ¶ Et gemitum (propter clamorem, Ch. Sy. Ar. Mo. P. vel ejulatam, V. ab exclamati- one, JT. pauperum, דפח) Ob ejulationes flebi- les quæ sequuntur ex præced. desolatione. Est דפח clamor cum fleu, Mal. 2. 13. Confer Psal. 79. 11. & 102. 21. ¶ Nunc] Derepente. Citissime, & postquam jam hora mea venit. Hactenus visus sum connivere, nunc surgam. ¶ Exsurgam, דפח Surgam, Mo. P. &c. Nempe ad iudicium, A. ex Ch. ad vindictam sumendam: ut piis opem feram. ¶ Dic- cit Dominus, דפח Dicit, Mo. dicit, M. P. Sy. Ar. &c. dicebat. Videtur narrare specialem aliquam promissio- nem sibi factam à Domino. ¶ Ponam in salutari, ita o. Æth. דפח Ponam (vel, locabo, JT. Pi.) in salute, P. Mo. Mar. V. vel, in salutem, i. e. in salu- tarem ac felicissimum statum. Itā דפח sumitur Psal. 50. 23. Jes. 51. 5. Hab. 3. 13. Respondet Deus ad peti- tum v. 2. דפח salva; Ponam in salute. Eripi- am, opem feram. ¶ Et faciam salutem palam, &c. Sy. Ar. sim. Sym. & Th. in D. Et ponam (sub. quemque, M. vel, sub. afflictos, ex præced. Gej.) in salutem, M. Gej. Indicatur verbo דפח auxilii firmitas ac immota posi- tio, ad futurum etiam se extendens. Ponam, sicut fun- damentum constitui solet, ita ut nullā tempestate inde dimoveri queat. ¶ Fiducialiter egam in eo; ita o. Æth. דפח Omnes veteres interpretes legunt in prima persona, quasi esset דפח, ut præced. דפח Chald. In impios testificabor malum. Sy. & Ar. hæc reddunt unicā voce, palam, & cum præcedentibus sic jungunt, faciam salutem pa- lam. Si ita sumamus, דפח duo significare certum est: 1. flare, sufflare, adeoque contemnere; 2. metaphoricè, libere & confidenter loqui. Sic sensus erit, Eum (i. e. A- theum oppressorem in præced.) libere alloquar, id est, redarguam & puniam, simulque oppressum redimam: vel, In eum sufflabo, i. e. eum ejusque verba superba contemniam. Utrumvis convenit sequentibus, Verba Dei sunt pura, i. e. Promissa Dei de liberandis fidelibus per

per redargutionem oppressorum [fidelia sunt. Quod si retineamus ¹], eodem res recidit, & vertamus, redarguet eum, vel, sufflabit in eum, scil. Deus; ita cum præced. connecti potest, Dominus dicet, Surgam, & ponam in salute, sufflabit in eum. Vel, ² referri potest ad ³, hoc modo, Ponam, &c. vel, dabo salutem, illa loquetur ei, (ut Hab. 2. 3.) dabit illi effectum, & promissionis complementum monstrabit. Hoc forsan viderunt veteres, quanquam perspicuitatis causâ in prima persona reddiderunt, maxime Sy. cujus sensus planè idem est. Et hoc seq. vers. convenit. ⁴ Libere loquar cum eo, familiariter me ipsi communicans, eumque consolans: ad verb. afflabit ei, ut Latine dicimus, afflare & reflare fortunam; favebit ei. De pauperibus loquitur singulariter per Heterosin. [Alii aliter vertunt.] Laqueum injiciat illi. Ironica est concessio, hoc sensu, Omnia experiatur Saul, struat infidias, ego ipsum Davidem servabo. Illaqueabit eum, q. d. Circumdabit eum impius ut illaqueet & capiat eum, sed ego eripiam eum, &c. Al. loquetur sibi; quod adjectum videtur à Propheta ad exprimendam Divini auxilii certitudinem; q. d. Deus secum ita locutus est, & sic definivit, ut salutem afflictis suis ferret. Vel, loquetur ei, sub. afflicto; q. d. Deus non solum apud se statuit, verum ipsi afflictis testatur, se eis opem laturum. Solet enim Deus afflictos suos ipse affari, certosque salutis reddere. ⁵ Dicit ei, oppresso nempe Dominus, ut sit repetitio illius ⁶, ob rei certitudinem ⁷. ⁸ ⁹ sign. loqui, Prov. 6. 19. & 14. 5. & 19. 5. 9. ¹⁰ [Alii hæc verba cum præced. sic reddunt;] Ponam in salute: spiraret sibi, nempe hostis. ¹¹ Distinctionem illam confirmat Reviah in ¹², & sensus congruit: q. d. Spiret hostis quantum velit, (sicut Saul Act. 9. 1. ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰ ¹⁰⁰¹ ¹⁰⁰² ¹⁰⁰³ ¹⁰⁰⁴ ¹⁰⁰⁵ ¹⁰⁰⁶ ¹⁰⁰⁷ ¹⁰⁰⁸ ¹⁰⁰⁹ ¹⁰¹⁰ ¹⁰¹¹ ¹⁰¹² ¹⁰¹³ ¹⁰¹⁴ ¹⁰¹⁵ ¹⁰¹⁶ ¹⁰¹⁷ ¹⁰¹⁸ ¹⁰¹⁹ ¹⁰²⁰ ¹⁰²¹ ¹⁰²² ¹⁰²³ ¹⁰²⁴ ¹⁰²⁵ ¹⁰²⁶ ¹⁰²⁷ ¹⁰²⁸ ¹⁰²⁹ ¹⁰³⁰ ¹⁰³¹ ¹⁰³² ¹⁰³³ ¹⁰³⁴ ¹⁰³⁵ ¹⁰³⁶ ¹⁰³⁷ ¹⁰³⁸ ¹⁰³⁹ ¹⁰⁴⁰ ¹⁰⁴¹ ¹⁰⁴² ¹⁰⁴³ ¹⁰⁴⁴ ¹⁰⁴⁵ ¹⁰⁴⁶ ¹⁰⁴⁷ ¹⁰⁴⁸ ¹⁰⁴⁹ ¹⁰⁵⁰ ¹⁰⁵¹ ¹⁰⁵² ¹⁰⁵³ ¹⁰⁵⁴ ¹⁰⁵⁵ ¹⁰⁵⁶ ¹⁰⁵⁷ ¹⁰⁵⁸ ¹⁰⁵⁹ ¹⁰⁶⁰ ¹⁰⁶¹ ¹⁰⁶² ¹⁰⁶³ ¹⁰⁶⁴ ¹⁰⁶⁵ ¹⁰⁶⁶ ¹⁰⁶⁷ ¹⁰⁶⁸ ¹⁰⁶⁹ ¹⁰⁷⁰ ¹⁰⁷¹ ¹⁰⁷² ¹⁰⁷³ ¹⁰⁷⁴ ¹⁰⁷⁵ ¹⁰⁷⁶ ¹⁰⁷⁷ ¹⁰⁷⁸ ¹⁰⁷⁹ ¹⁰⁸⁰ ¹⁰⁸¹ ¹⁰⁸² ¹⁰⁸³ ¹⁰⁸⁴ ¹⁰⁸⁵ ¹⁰⁸⁶ ¹⁰⁸⁷ ¹⁰⁸⁸ ¹⁰⁸⁹ ¹⁰⁹⁰ ¹⁰⁹¹ ¹⁰⁹² ¹⁰⁹³ ¹⁰⁹⁴ ¹⁰⁹⁵ ¹⁰⁹⁶ ¹⁰⁹⁷ ¹⁰⁹⁸ ¹⁰⁹⁹ ¹¹⁰⁰ ¹¹⁰¹ ¹¹⁰² ¹¹⁰³ ¹¹⁰⁴ ¹¹⁰⁵ ¹¹⁰⁶ ¹¹⁰⁷ ¹¹⁰⁸ ¹¹⁰⁹ ¹¹¹⁰ ¹¹¹¹ ¹¹¹² ¹¹¹³ ¹¹¹⁴ ¹¹¹⁵ ¹¹¹⁶ ¹¹¹⁷ ¹¹¹⁸ ¹¹¹⁹ ¹¹²⁰ ¹¹²¹ ¹¹²² ¹¹²³ ¹¹²⁴ ¹¹²⁵ ¹¹²⁶ ¹¹²⁷ ¹¹²⁸ ¹¹²⁹ ¹¹³⁰ ¹¹³¹ ¹¹³² ¹¹³³ ¹¹³⁴ ¹¹³⁵ ¹¹³⁶ ¹¹³⁷ ¹¹³⁸ ¹¹³⁹ ¹¹⁴⁰ ¹¹⁴¹ ¹¹⁴² ¹¹⁴³ ¹¹⁴⁴ ¹¹⁴⁵ ¹¹⁴⁶ ¹¹⁴⁷ ¹¹⁴⁸ ¹¹⁴⁹ ¹¹⁵⁰ ¹¹⁵¹ ¹¹⁵² ¹¹⁵³ ¹¹⁵⁴ ¹¹⁵⁵ ¹¹⁵⁶ ¹¹⁵⁷ ¹¹⁵⁸ ¹¹⁵⁹ ¹¹⁶⁰ ¹¹⁶¹ ¹¹⁶² ¹¹⁶³ ¹¹⁶⁴ ¹¹⁶⁵ ¹¹⁶⁶ ¹¹⁶⁷ ¹¹⁶⁸ ¹¹⁶⁹ ¹¹⁷⁰ ¹¹⁷¹ ¹¹⁷² ¹¹⁷³ ¹¹⁷⁴ ¹¹⁷⁵ ¹¹⁷⁶ ¹¹⁷⁷ ¹¹⁷⁸ ¹¹⁷⁹ ¹¹⁸⁰ ¹¹⁸¹ ¹¹⁸² ¹¹⁸³ ¹¹⁸⁴ ¹¹⁸⁵ ¹¹⁸⁶ ¹¹⁸⁷ ¹¹⁸⁸ ¹¹⁸⁹ ¹¹⁹⁰ ¹¹⁹¹ ¹¹⁹² ¹¹⁹³ ¹¹⁹⁴ ¹¹⁹⁵ ¹¹⁹⁶ ¹¹⁹⁷ ¹¹⁹⁸ ¹¹⁹⁹ ¹²⁰⁰ ¹²⁰¹ ¹²⁰² ¹²⁰³ ¹²⁰⁴ ¹²⁰⁵ ¹²⁰⁶ ¹²⁰⁷ ¹²⁰⁸ ¹²⁰⁹ ¹²¹⁰ ¹²¹¹ ¹²¹² ¹²¹³ ¹²¹⁴ ¹²¹⁵ ¹²¹⁶ ¹²¹⁷ ¹²¹⁸ ¹²¹⁹ ¹²²⁰ ¹²²¹ ¹²²² ¹²²³ ¹²²⁴ ¹²²⁵ ¹²²⁶ ¹²²⁷ ¹²²⁸ ¹²²⁹ ¹²³⁰ ¹²³¹ ¹²³² ¹²³³ ¹²³⁴ ¹²³⁵ ¹²³⁶ ¹²³⁷ ¹²³⁸ ¹²³⁹ ¹²⁴⁰ ¹²⁴¹ ¹²⁴² ¹²⁴³ ¹²⁴⁴ ¹²⁴⁵ ¹²⁴⁶ ¹²⁴⁷ ¹²⁴⁸ ¹²⁴⁹ ¹²⁵⁰ ¹²⁵¹ ¹²⁵² ¹²⁵³ ¹²⁵⁴ ¹²⁵⁵ ¹²⁵⁶ ¹²⁵⁷ ¹²⁵⁸ ¹²⁵⁹ ¹²⁶⁰ ¹²⁶¹ ¹²⁶² ¹²⁶³ ¹²⁶⁴ ¹²⁶⁵ ¹²⁶⁶ ¹²⁶⁷ ¹²⁶⁸ ¹²⁶⁹ ¹²⁷⁰ ¹²⁷¹ ¹²⁷² ¹²⁷³ ¹²⁷⁴ ¹²⁷⁵ ¹²

* Gej. & 7.17. & 8.5. &c. Affixum masc. in **הַיָּמִין** præcedente refertur ad remotius **עַיִן**, non ad foemin. **הַיָּמִין**. Apostrophe est ad Deum; q.d. Ità erit ut tu polliceris. Promissa tua sunt purissima, ideo illos servabis, &c. Vel, est oratio ad Deum; *Serva, vel custodi, eos*, P. Ti. V. Mu. &c. sub. *pauperes*; quia tuæ promissiones sunt verissimæ. Fut. Heb. pro imperativo, ut in Decalogo. ¶ *A generatione hac*; ità M. P. Ti. &c. **וְהָיָה לָנוּ** Malim, à *natione*, vel *gente*, ista, Pi. improborum: ab hominibus his pravis P.: nè eorum vel blandiloquentiâ seducantur, vel fastu opprimantur. **וְהָיָה** verbum sign. *durare*, Psal. 84.11. **וְהָיָה** nomen sign. *etatem*, sive *seculum*; deinde *hominum multitudinem quæ per certam mundi etatem durat & una vivit*; ut Cohel. 1.4. Sic **וְהָיָה**, Matt. 17.17. Luc. 1.50. Act. 2.40. Vide etiam Deut. 1.35. Matt. 11.16. Luc. 7.31. & Matt. 12.42. collat. cum Luc. 11.31. *Ab etate hac prava*, Ch. Ab hominibus hujus perversæ ætatis. Articulus in **וְהָיָה** supplet locum demonstrativi, ut in **וְהָיָה** *hic dies*. Et nota **וְהָיָה** relativum esse in Scripturis, teste quoque Erpenio. Tuere tuos à contaminatione hujus seculi, nè ejus malitiâ pessundentur.

9. In circuitu (vel, Per circuitum, M. Circumquaque, Mo. Coc. sim. Gej. Ang. &c. In qua [nempe generatione] circumquaque, JT. Malim, Nam circumquaque, Pi. Ti. sim. Ar. quia causa affertur quæ Deum moveret ut pios ab oppressoribus vindicaret, extirpando scilicet istos. Ubique, Ca.) *impii ambulant* Ità P. M. Ch. &c. *obambulant*, JT. Gej. *obversantur*, Ca. *oberrant*, Ti. *ambulant*, Mo. In dignitatibus publicis vel in communi vita sic conversantur, ut bonis ægre faciant, &c. Ire enim & via sæpe pro alicujus vitæ genere sumuntur; ut Gen. 6.9.1 Sam. 12.2. Confer Psal. 73.9. & Prov. 29.72. Vel, *ambulant*, i.e. incertâ sede vagantur, exsules, &c. Vide 1 Sam. 23.13. Matt. 12.43. *Ambulant*, quærentes occasionem perdendi probos. Circumveniunt impii bonos quosque: circum justos obambulant, quod malefaciant. Ratio hæc est petiti præcedentis, nè scilicet, desertis piis, flagitiosi dominantur in omnibus domibus, officiis, &c. & ubivis in republica P. In circuitu, &c. i.e. triumphant, vel solliciti sunt, satagunt, &c. h. e. Omnia pravis hominibus sunt plena. ¶ *Secundum altitudinem tuam* (à Domine, Ar. i. e. Secundum alta & profunda tua judicia; multiplicaſti filios hominum) Ità o. (nisi quod pro multiplicaſti, habent **ἐπολυώρηται**, h. e. *magna*, sive *multa*, curâ dignatus es; vel potius, *laute excepisti*, nam & id **ἐπολυώρηται** significat: quæ significatio huic loco magis quadrat. Nempe o. legerunt **וְהָיָה**; porro, **וְהָיָה** sign. *potu & cibo se ingurgitare*. Sexta editio [**וְהָיָה**] habet, **ἐπολυώρηται** *res hujus*, &c. legit etiam **וְהָיָה**; nam **וְהָיָה** sign. & *vilem esse*, unde **וְהָיָה** sunt *vilissimi* homines, quales sunt helluones, qui cauponas, &c. frequentant. Vel, *terminum statuisti filiis hominum*, Eth. vel, *ampliasti negotia filiorum hominum*, Ar. Sensus o. & Vulg. est obscurus, quem ego talem puto, Circumquaque in perniciem bonorum discurrent scelerati; at tu, pro tua altitudine, tuos exaltare soles, ac curam geris filiorum hominum, h. e. miserorum, sive abjectorum, quales pii esse solent. [Vel sic;] *Multiplicaſti*, &c. i. e. multos & potentes esse pateris homines impios, à quibus potentes oppugnentur. ¶ **וְהָיָה לָנוּ** [Variant.] *Tanquam sanguisuga quæ sugit sanguinem filiorum hominum*, Ch. Pro **וְהָיָה**, legit **וְהָיָה**, ut *vermis*; & per **וְהָיָה** intellexit *viles corporis partes* quibus sanguisuga affiguntur; vel **וְהָיָה** accepit in sensu *absorbendi*, vel *deglutiendi*, ut hîc Abu Walid & alii exponunt de deglutione hominum. Quasi extolleretur crapula in filiis hominum; h. e. Ità circumvolitant improbi ad nocendum bonis, ac si crapula cerebrum eorum occupasset, & dementasset eos: quasi **וְהָיָה** esset à **וְהָיָה** *comestator*. Sed id coactius videtur. [Quare in sequenti editione JT. aliter reddiderunt, ut videbimus.] *Secundum superlevationem, vilitas* (sub. erit, vel, est) *filiis hominum*; i. e. Qui se pro Diis gesserant, ut Psal. 82.6, 7. & se mire extulerant, infra omnia humiliabuntur, luto viliores. *Quum exaltatur*, sive *extollitur*, *res vilis* (Heb. *vilitas*, Pi.) *inter filios hominum*, JT. Pi. Petitionem præcedentem urget, 1. à studio improborum ad malefaciendum, &c. 2. à præ-

postero judicio, & laudatione vitii ab improbis, &c. **וְהָיָה** sign. *comestorem*, seu *decoctorem*, ut Deut. 21.20. Prov. 23.21. deinde, *vilem & contemptum*, per meton. efficientis, ut Jer. 15.19. Thren. 1.11. Al. *Quum exaltantur*, sive *evehuntur*, (ad verb. *secundum exaltare*, Mo. cum *exaltari*, Mar. juxta *elevari*, i. e. quamprimum ad dignitates evehuntur,) *vilitas filiorum hominum*, P. V. i. e. homines nihili & perditii; qui inter homines perditissimi sunt, Ti. *οἱ εὐτελεῖς τῶν ἡνῶν*, &c. Græcus (fortè Sym. vel Th.) in Nobil. *vilissimi inter filios hominum*. *Quum exaltantur viri vilitatis*, ellipsis **וְהָיָה**, qualis Psal. 109.2. Esa. 3.25. Sed eâ non opus est: dic tantum abstractum esse pro concreto. *Vilitas* emphaticè pro *vili*, ut *superbia*, Psal. 36.12. pro *superbo*, **וְהָיָה** deducitur à **וְהָיָה**, qui est *belluo*, sive *comestator*, Deut. 21.20. Prov. 23.21. deinde *vili*, cui opponitur *pretiosus*. Sensus est, Circumfluunt undique improbi, dum probrosi primas inter homines obtinent, & illos sectantur. Convenit hic sensus cum v. 2.3. non verò cum immediatè præcedentibus. Verum **וְהָיָה** *vilitates*, h. e. *viles homines*, probabiliter hîc vocantur, non qui tales revera sunt, sed qui tales esse videntur, quomodo **ἐξουθενώσιν** 1 Cor. 6.4. Talis erat David, ab humili statu evehctus, &c. Ità, sive legamus **וְהָיָה** juxta *exaltationem*, sive **וְהָיָה**, in *exaltando*, sensus apertus est, Quum illi qui viles sunt apud homines à Deo extolluntur, tunc nempe *impii circumquaque ambulant*, (ut solent qui rem quamvis accuratè inspicere volunt;) h. e. perspicuè cernunt, ejusque rei testes sunt, observantes, non sine admiratione vel dolore, id quod nec metuebant nec expectabant. Hæc sententia optime cum contextu convenit, Tu servabis ab hac generatione, nempe bonos illos qui spernuntur ab impiis, &c. Ratio est superioris versûs, cur scil. optet se aut pauperes servari. Impii, inquit, invidiâ crepant, quum homo infimæ fortis evehitur, ac tunc undique in ejus perniciem conspirant, parantes insidias; quod certè in me, qui ex pastore Rex sum factus, quotidie experior. [Al sic;] **וְהָיָה** potest hîc ipsum vitium denotare, *vilitatem*, vel *vilem luxuriam*, vel *vitiosam doctrinam*, quæ opponitur *pretioso verbo Dei*, v. 7.9. **וְהָיָה** *vilitates*, h. e. vitia summe execranda. Ità optime exponitur per oppositionem vers. 2. *Defecerunt fidelitates à filiis hominum*; & *evehuntur vilitates inter filios hominum*. Imò hæc icorix aut spuma non malè opponuntur argento verbi depurgato. Vel, *Dum exaltantur*, (nempe impii illi, ad præfecturam,) *vilitas* (sub. est) *filiis hominum*, V. i. e. reliquis hominibus; reliqui homines jacent, h. e. abjectè ab iis tractantur. In ignominia sunt filii hominum, h. e. viliter tractantur ab iis subditi. Vide Prov. 28.12, 28. & 29.2. Aut, *vilitas* est *filiis hominum*, i. e. vilia & sordida sectantur homines: nihil gloriosum patrant, adigentibus illos improbis qui rerum potiuntur ad omnia turpia & nefaria. Omnia enim plena sunt impiis, quum *vanitas* exaltatur inter filios hominum, Q. in Ma.

PSALM. XIII.

2. **U** [Squequo] Interrogatio lamentantis. Quater hîc repetitur, ob quaternam Israelis captivitatem, Babylonicam, Medicam, Græcam, Romanam. [Hanc vocem pleriq; jungunt cum seq. *obliviſceris*, &c. K. at JT. distinguunt, hoc modo, *Uſquequo, Jehova?* (sub. *non intueberis?* Pi. ex JT. Ga. Advers.) *obliviſceris mei in æternum?* Ità Apostrophe est, quæ in Psalmis frequens, ut Psalm. 6.4. *tu—quousque?* & 90.13. *Revertere—quousque?* & vehementioribus affectibus idonea. His favet, quod sic vitatur species contradictionis inter *quousque*, (quod significat se ignorare terminum ad quem,) & *in æternum*, quod affirmat terminum ad quem sciri. Repugnant autem, 1. Conformitas sermonis in membris seq. 2. Quod non præfigitur **וְהָיָה**. Istud autem incommodum [prædictum] vitabitur, si **וְהָיָה** veritas, ità continenter. Vel, *quousque* per reduplicationem ponitur, locumque sic conceptum velim, *Quousque, Domine?* (num in æternum)

eternum mei oblivisceris? quousque, inquam, abscondes, &c. Gemina planè anadiplosis Psal. 94. 3. simil. Psal. 113. 1. Confer Psal. 79. 5. & 89. 47. ¶ Oblivisceris me] Oblivisceris, JT. Malim, oblivisceris, ut hoc membrum respondeat sequentibus. Negliges, vel, hominibus videre negligere, me & res meas, & auxilium mihi negabis, vel differes. Psalmus hic scriptus est cum David in summo esset periculo. Vel, loquitur secundum opinionem, non suam, sed hominum, qui, videntes eum in tanta tribulatione, putabant illum à Deo neglectum. ¶ In finem? ita o. Eth. [אין] Ellipsis 7, supplenda ex Psal. 9. 19. In eternum? JT. Mar. Ar. eternum? Mo. in perpetuum? M. V. sic Ti. in seculum? P. Sy. ita continenter? Pi. ¶ Avertis (vel abscondes, P. JT. Pi. &c.) faciem tuam à me? Nempe gratiosam: quod irati facere solent. Non me dignaberis aspectu? Indignationem & odium notat; & gravius est quam oblivisci. Vel, dissimulas, quasi non videas. Dolorem denotat & molestiam, Deut. 31. 17, 18. Isa. 59. 2. Ei opponitur elevatio vultus, &c. Psal. 4. 7. Quousque me deferres in presenti necessitate, videl. persecutione Saulis?

3. Quamdiu ponam consilia in anima mea? ita P. M. Mo. &c. [אני אעשה] Volutabo, (vel, repositurus sum, JT. Pi.) consilia, Ti. i. e. consilia inibo apud me? meipsum ex cruciando, & anxie deliberando quo pacto ex hoc discrimine evadam. Consilia, propter ancipitem statum hinc inde fluctuantia. Curas varias, anxias cogitationes & ancipites. Ponam tristitiam, Eth. ponet merorem, Sy. ¶ Dolorem in corde meo; ita P. Mo. fin. JT. Pi. Eth. Ar. sub. quousque ponet? Coc. [אני] Merorem cum gemitu conjunctum. Anxietatem, vel molestiam cogitationem, V. laborem, Ti. sollicitudinem, Sy. Angustiam animi ob persecutionem & Divinæ consolationis absentiam: Dolorem, pro, & dolorem; Asyndeton. ¶ Per diem? ita o. Ch. M. [אני] In die? P. Mo. quotidie? Sy. Ti. interdum? V. Pi. q. d. non solum noctu, sed etiam interdum; h. e. dum in aliis curæ fopuntur. Solent interdum recedere curæ, quæ redeunt nocte. Noctu, propter silentium, homines cogitationibus indulgent; interdum autem, negotiis addicti, curarum suarum oblivisci solent, & ab his strepitu & aspectu rerum obviarum avocantur. ¶ Exaltabitur, [אני] Attollet se, JT. Pi. Elatus erit, externo successu & interno factu. Superior erit me, Coc. ¶ Inimicus] Saul d.

4. Respice] Oppositum abscondes v. 1. Intuere, Pi. oculis gratiæ, in præsens periculum quod mihi imminet. Domine Deus meus, [אני] est nomen Dei proprium; q. d. tu qui Deus es, & potes me servare: [אני] Deum ut judicem sign. q. d. Tu, Judex omnium, jus meum tueri debes, &c. ¶ Illumina (illustra, Pi.) oculos meos; [ita omnes;] [אני] Illumina oculos mentis meæ, verbo & Spiritu tuo, ut contempler te, ut spectem salutis meæ necessaria, &c. Mihi in miseriis meis immitte gratiæ tuæ exhilarantis atque informantis radios. Lux sæpe in Sacris informationem & consilium significat. Dona mihi vigilantiam & cautionem, nè imprudens incidam in manus hostis mei, & interficiar. Fac me clarè cernere, adeoque gaudere; nam lumen oculorum exhilarat cor, Prov. 15. 30. Vel, me in vita serves: quem sensum innuunt & verba sequentia, & similes loquutiones, Prov. 29. 13. Eccles. 11. 7, 8. Illumina oculos, h. e. Da spiritum vitalem: vitæ enim præcipuus vigor in oculis apparet. Dicit itaque, Dispelle tenebras tribulationum à me, quæ me propè enecant. Recrea & exhilara me, liberando scilicet periculis: Hilaritas enim affert lucem oculorum, sicut mœror caliginem: 1 Sam. 14. 27, 29. Illumina oculos tot miseriis quasi obæcatis. Frequens est in S. Scriptura, ut luce ac lucernâ gloriam ac felicitatem, sic tenebris miseriis & ærumnas, significari, ut patet ex Job. 15. 22. & 17. 13. Ratio forsan metaphora est, quod in rebus prosperis omnia apparent lucida, quippe spiritibus ipsis tunc lucidioribus; contra verò, in calamitatibus, spiritibus perturbatis, oculi caligant, ideoque tunc aspectus omnium rerum squalidior est, & videntur cuncta tenebris involvi. Sensus hujus loci optimè colligitur

ex 1 Sam. 14. 27. ubi legimus, oculos Jonathæ, postquam comedisset, illuminatos fuisse, h. e. ipsum eo recreatum fuisse. Caligo visus sæpe est effectus inedia, eumque defectum reparat comestio: atque adeo hoc loco effectus per metonymiam ponitur pro causa, nempe illa refectio quæ eum producit. Porro, Davidem inediâ vexatum fuisse constat ex 1 Sam. 21. 3. & 2 Sam. 17. 27, 28, 29. Potest tamen per metaphoram de statu politico accipi. Sic restitutio post captivitatem vocatur illuminatio oculorum, Ezræ 9. 8. Lux sæpe sign. gaudium, instar lucis exhilarans metuentem pericula, ut Job. 30. 26. Jes. 59. 9. Oculi illuminari dicuntur, & cum penuria, dolor, &c. tolluntur, & sensus recreantur, 1 Sam. 14. 27, 29; & cum ignorantia per verbum & Spiritum Dei ex mente aufertur, Psal. 19. 9. Ephes. 1. 18. Vide & Psal. 38. 11. Sic, sapientia illuminat faciem, Coh. 8. 1. Chald. locum sic vertit, Illumina oculos meos in lege tua, nè forte peccem & dormiam cum reis mortis. ¶ Nè unquam, &c. ¶ Nè (vel, ut non, JT. ut nè, Pi. nè fortè, Mo.) dormiam mortem, Coc. Ca. vel, ad mortem, Sy. in mortem, Mu. in morte, P. M. Mar. Ti. mortuus, Ar. vel, dormitionem mortis, V. K. & AE. in Mu. Pi. Gej. Solent Hebræi subaudire verbale ejus verbi quod in oratione ponitur. Alibi suppletur hæc vox [אני] dormitio, Jer. 51. 39, 57. Similis ellipsis Cohel. 6. 3. Dormiam, scilicet occisus à Saule. Mors sæpe vocatur somnus, Job. 3. 13. & 14. 12. Psal. 76. 6. Act. 7. 60. & 13. 36. & somnus eternus, Jer. 51. 39. Vide Joh. 11. 11. Lazarus dormit. Nè succumbam tribulationi, & ab hoste interficiar. Nè, denegatâ mihi tuâ gratiâ, deficiam, atque superatus, tum ab hostibus tum à Satanæ tentationibus, dormire incipiam tum hujus tum futuri seculi eternam mortem. Nè fortè succumbam & moriar malis oppressus. Nè succumbam mortis angoribus; vel, Nè securè moriar, sine Dei metu & cogitatione, id scilicet est, obdormire in morte.

5. Nè quando dicat inimicus, &c.] Nempe insignior præ cæteris. Vel, 1. Saul. Vel, 2. peccatum, five fomes peccati. Ità Ch. qui hic vertit, Nè fortè dicat fomes malus, Dominatus sum ei: hostes mei exsultent, quod declinaverim à semitis tuis. Ità petit nè peccet, indeque hostes exsultandi occasionem habeant. Vel, 3. Sathanas, qui in mortis puncto sæpius nos oppugnat. Sic passim David multa precatur contra inimicos, nempe visibiles & externos, quæ tamen & ad invisibiles transferre debemus. ¶ Qui tribulant me, [אני] Hostes mei, JT. &c. Repete [אני], ut non. ¶ Exsultabunt, [אני] Exsultent, JT. Pi. Gej. &c. animitus, ridendo, saltando, &c. hanc suam [אני] prodendo P. ¶ Si motus fuero, ita o. Eth. [אני] Quod movear, Gej. scilicet de priore statu. Si, vel cum, nuta vero, P. Ti. Mo. Sy. si lapsus fuero, M. sic Ar. si declinavero à semitis tuis, Ch.

6. Ego autem] Ità Gej. fin. Pi. Ca. Coc. q. d. Hostes non dimovebunt me, etsi id conentur. ¶ Ego, Mo. Cum tamen ego: Fiduciam suam opponit machinationibus hostium, ita ut Deum simul permoveat, &c. ¶ In misericordia tua] Ità P. Mo. Mu. Etsi ope tuâ sim indignus, eam tamen feres propter tuam misericordiam. ¶ In benignitate (bonitate, V. benignissima voluntate, Gej.) tua, JT. Pi. ¶ Speravi: te mihi salutem allaturum: [אני] Spero, V. Fiduciam habui semper, & habeo adhuc, præter, designat actum continuum, ut sequentia futura probant. Præter, pro præter, q. d. Mecum age ut precatus sum; nam ego spero in te. ¶ Exsultabit cor meum, [אני] Exsultat, V. exsultet, Mar. JT. Pi. &c. Fac ut exsultet. ¶ In salutari tuo, [אני] In salute tua, Mar. JT. Mu. h. e. quum salutem mihi attuleris. De ope tua, vel, propter opem tuam, V. ob salutem tuam, Pi. Gej. quam scilicet mihi daturus es. Auxilium tuum erit & origo, five causa, & objectum gaudii. ¶ Cantabo Domino] Non solum internis animi motibus, sed etiam linguâ te prædicabo, &c. ¶ Qui bona tribuit mihi, ita o. [אני] Quoniam (vel quod, Pi. V. ex Ch. vel, qui, Mar.) retribuit mihi, P. M. Pi. Ti. vel, super me, Mo. sub. bonum, Ch. vel sub. juxta confidentiam meam, M. Quia omnia fecit mecum. [אני] dicitur pro plenè, seu satis, facere, pro voto, vel captu, vel merito alterius. ¶ Phrasia

¹ Pi. sim. ² Gej. Phraſis hæc tam malo quam bono afficere ſign¹. Hic in bonum omnes ſumunt. ³ *noſ eueſpantiuſſi ue, o.* in G. qui liberauit me, Sy. Itã ſumitur Pſal. 116. 7. & 119. 17. Et promiſcuè uſurpatur cum *72 ſuper*, & *72 ad*, ſequente *8. Qui mihi auxiliatur*, Æth. *Quod* (vel qui, Ar.) beneficium in me contulit, liberando me ſcil. ab hoſtibus meis: q. d. Nec ingratus ero; odas enim edam in laudem Dei, qui me eripuit^h. Loquitur quaſi jam beneficium ſperato potiretur; id quod ſæpe facit David, ſive ut Propheta, ſive ut certus omnino non defuturum Deum. Vel, ſenſus eſt, Tunc cantabo quum Deus mihi benefecerit. Nota *72* non ſemper ſignificare, *par pari* referre, ſive in beneficiis, ſive in injuriis; ſed etiam priorem conferre in aliquem, vel bonum, vel malum, ut patet hinc, & ex Pſal. 137. 8. & Joel. 3. 9. *72* ſign. *dare unum loco alterius*, veluti proſperitatem poſt afflictionem: & licet interdum ſign. *reponere*, vel *malum pro bono*, Pſal. 7. 5. vel *malum pro malo*, Pſal. 137. 8. de Deo tamen dictum reſpectu populi ſui, ſign. *benignam remunerationem bonorum* pro malis quæ meriti ſumus. Itã Pſal. 119. 17. & 142. 8. Hic ſignificat, Deum priorem ſibi bona contuliſſe¹.

PSALM. XIV.

¹ **D**ixit; itã Gej. Mu. P. Mo. *728* Dicit, V. Pi. & c. ſecum, vel, in corde ſuo². Itã vox ſumitur Gen. 26. 9. Deut. 7. 17. Pſal. 139. 11. Matt. 24. 48. Præſ. pro præſ. quia deſcribit actum continuum & conſuetum³. ¶ *Inſipiens*; itã Ch. Ar. G. Gej. *729* Iniquus, Sy. *nebul.* Mo. *inſanus*, Ca. *ſtultus*, ſive *ſolidus*, P. V. Ti. Pi. & c. Significat expertem vitæ ſive ſapientie ſpiritualis⁴; qui ſucco ſapientie, virtutis, & c. caret, & expers vitæ Dei eſt, inſtar *729* cadaueris, Lev. 11. 40. vel, inſtar folii ſive floris marceſcentis, Iſa. 40. 8. 1 Pet. 1. 24. Non tam qui ratione caret, quàm qui eã abutitur⁵. Non tam mente caput, quàm cupiditate & malitiã excæcatus. *729* dicitur de extinctione vitæ in plantis aliſque viventibus. Alienatus à vitæ & imagine Dei, ut patet ex oppoſito, *querens Deum*^h. Inſipientes vocat impios¹, more Platonico, (& ut Salomon in Proverbiis²,) etiamſi ſapere ſibi plurimum videantur. Vult autem dicere, ſeculum eſſe tam depravatam quàm fuerat ante Diluvium³. Id *729*, à *729*, quaſi omnium vitam interimens⁴. *Homines impii dicunt*, V. Oſtendit hic Pſalmus impiorum affectus⁵, ſive ingenium & naturam infidelium, quorum poenam, & ſalutem innocentum, prædicit⁶. Intelligit hinc Saulẽ cum impiis conſiliariis ejus, ut patet ex v. 4, 6, 7. ¶ *In corde ſuo* Ore dicere non auſus⁷. ¶ *Non eſt Deus* Non tam exiſtentiam quàm providentiam ejus negat⁸. Non eſt hinc *729*, quod Deum ut primum Ens, ſed *729*, quod Deum ut Judicem & Gubernatorem, ſignificat⁹. *Non eſt regnum*, ſeu *gubernatio*, Dei in terra, Ch. in Gej. Nullus iudex, nec iudicium¹⁰. Nullus eſt Deus Iudex¹¹, qui res humanas curet¹², aut ſclera hominum puniat¹³. Ideo ſine metu peccant, & c. Scribitur de origine omnium malorum, h. e. Infidelitate¹⁴. ¶ *Corrupti ſunt*, itã Sy. Ar. *729* Perditẽ egerunt, Coc. *depravare ſolent*, V. *corruerunt*, ſive *corrumpunt*, M. P. Mo. JT. Pi. & c. (quilibet ſcil. ſtultorum iſtorum: quam diſtributionem poſtulat plur. verb. cum nom. ſing. ut Prov. 28. 1.) ſub. ſe, JT. Pi. (ut Exod. 32. 7.) vel, ſub. *vias ſuas*, M. V. Mu. P. ut Gen. 6. 12. q. d. Sceleribus ſuis exitium ſibi attrahunt¹⁵. ¶ *Abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis*, itã¹⁶. Æth. *729* Abominabile fecerunt, vel faciunt, (vel reddunt, V.) *facinus*, Mo. vel *ſtudium*, M. opus, P. V. Mar. ſub. *ſuum*, V. Conſpurcare ſolent mores ſuos, nec quicquam rectè operantur¹⁷. Abominanda facinora commiſerunt, Coc. Abominabiles reddunt ſeſe actionibus ſuis. Ellipſis *729* ante nomen *729*. Abominabilem reddiderunt (h. e. Corruerunt abominabiliter; hoc enim poſterius verbum adverbii ſignificationem recipit: ut Cohel. 2. 9. *crevi & adieci*, i. e. crevi magis; & 19. *laboravi & ſapui*, h. e. laboravi ſapienter.) actionem, i. e. ſingulas actiones ſuas & conſilia. Singul. hic totam ſpeciem complectitur; ut, *lacryma*, Pſal. 6. 7. os, Prov. 17. 22. *leo*, Jef. 15. 9. *729* generale eſt, & competit tum internis cogitatis, tum tactis externis¹⁸. Abominandam quàmque actionem perpetrant, JT. Contaminati ſunt in operibus. (verſutis, Sy.) ſuis, Ar. Corrupta & abominanda ſtudia ſectantur, Ti. Sublatã Religionẽ omnis pravitas ſequitur¹⁹. ¶ *Non eſt qui faciat bonum*, & c. Rem gratam aut Deo, aut hominibus. Hoc autem faciunt, quia nullum credunt eſſe Deum²⁰. ¶ *729* Non faciens, & c. h. e. nemo horum fatuorum. Idem quod prius dixerat affirmatẽ, corruerunt actiones, repetit jam negativẽ, non faciens, & c. ad rem confirmandam; ut Gen. 42. 2. *vivamus, & non moriamur*. Sic Prov. 4. 5, 6. [Plura de his verbis vide ad v. 3.]

2. *D minus de cælo* (quaſi eſt fenestra¹, vel ex loco editiore: Anthropopathia à Rege milites luſtrante petita²,) *proſpexit*; ſic Pi. Coc. *729* Proſpecta, JT. Itã eos irridet & reſutat qui v. 1. negarunt Deum curare mundum, & c. Non ait hic Deum *deſcendere*, nè impiorum opinioni favere videretur³. *Proſpexit*, ex Gen. 6. 5. unde &, quoad ſenſum, ſumpta quæ ſequuntur⁴. ¶ *Super filios hominum* Hæredes Adam⁵. Itã vocat quos prius *729* ſtultum dixerat: Omnes itaque accuſat ſtultitiæ illius, ſive mortis in peccatis, & c. P. ¶ *Ut videat*, *729* h. e. ut experiretur oculari veluti demonstratione⁶. ¶ *Si eſt intelligens*; nempe Deum⁷, ut ei obediat⁸: *729* Animadvertens, Coc. Curam adhibens ad intelligendum res ſpirituales. Opponitur *729* v. 1. ¶ *Aut requirens Deum* Ch. *querens informationem à Domini conſpectu*. Sitiens gratiam Dei⁹. De cognitione Dei & voluntatis atque cultus ipſius ſolicitus, & c. Opponitur ſectationi tum idolorum, tum rerum mundanarum¹⁰.

3. *Omnes declinaverunt*; itã¹¹. Ar. Æth. P. ſim. M. vel *deſecerunt*, Ti. *aberrarunt*, Sy. *retroceſſerunt*, V. Pi. ſim. Ch. *729* Omnis (vel, *Unuſquiſque* horum Gej. vel, *Quicquid eſt*, Coc.) *receſſit*, Mo. V. ſub. à Deo, quem quærere debebant, ex verb. præced. Itã 2 Reg. 18. 6. *adheſit Domino*, neque *declinavit ab eo*¹². Vel, ſub. à via recta. V. Mar. Gej. Verbum *729* metaphoram includit de exorbitatione à via. Vide 2 Reg. 22. 2. *729* indubie ſign. *receſſit*, vel *declinavit*, quod communiter de via uſurpatur; at hic metaphora ſum. videtur à vino, quando aceſcit aut emoritur. Itã Hoſ. 4. 18. *729*, Potus eorum *receſſit*, vel, *acidus factus eſt*. Tale vinum Græcis vocatur *olivos* *ēſenac*, vinum quod ex ſeipſo exceſſit; & Ciceroni, *vinum fugiens*. Itã hic, omnes *acidi facti ſunt*. Hunc ſenſum ſuadet ſequens verbum *729*, *putidi facti ſunt*, quod de carne dicitur, ut hoc de potu. Et hoc ſenſu aptè ſignificat quamvis apoſtaſiam ſive defectionem à quolibet officio, ut hic à fide Principi ſuo debita¹³. Sed cuncti *declinaverunt*, Ti. *Univerſi*, prob. ſcelus! *deflexerunt*, Ca. Sic conjunge [cum præcedentibus,] Et ecce, dixit, Dominus ſcilicet, *Omnes declinaverunt*, & c. Non enim à Davide, ſed à Deo, hæc dici patet ex v. 4. ubi dicit, *plebem meam*. Deo autem ſermonem tribuit, ut plus auctoritatis habeat oratio¹⁴. ¶ *Simul inutiles facti ſunt*; itã¹⁵. Æth. *729* Una, vel ſimul. vel *pariter*, (vel *penitus*, Ar.) *obtorpuerunt*, Ch. *abjecti ſunt*, Sy. *corrupti erant*, Ti. vel *ſunt*, Ar. *fatuerunt*, vel *putuerunt*, P. V. Mar. *putidi*, vel *fatidi*, vel *incidi facti ſunt*, M. JT. Pi. Gej. Mo. V. h. e. inſtar cibi fortidi; à quibus omnes abhorrent¹⁶. *Sorduerunt*, Coc. Nota enalagenum. inter *729* & *729*. ¶ *Non eſt qui faciat bonum*, non eſt uſque ad unum; vel, non eſt vel unus, JT. Pi. *729* Nemo (vel, non erat, Coc.) *faciens bonum*. (Repetitur eadem ſententia quæ v. 1. ob rei certitudinem, deploratãque corruptionis gravitatem, indicandam: confer 2 Sam. 1. 19, 25, 27. Lev. 18. 7, 9, 10, 11, 15. Pſal. 77. 17.) nullus, inquam, vel, imò nè unus, Gej. [Sed hic pauliſper ſiſtendum eſt, & quærendum quo ſenſu hæc verba accipienda ſunt, & quo pacto Paulus ea ad inſtitutum ſuum trahit: quanquam in his brevior ero, plurima ad locum proprium, nempe Rom. 3. rejiciens. ſi benignius Numen noſtros labores eoſque produxerit.] Diſcultas

cultas est, quod videtur David & hic & alibi [in locis similibus] ad personas, causas, facta & tempora particularia, respexisse; ex quibus quum Apostolus legem universalem de cuiusque hominis constitutione efficere vult, non iusta esse videtur accommodatio, &c.^a 1. Q. & illum Apostoli & hunc Prophetæ locum de originaria & universali omnium hominum labe intelligunt^b. Describitur hic corruptio generis humani, non tantum per peccata actualia, sed & originale^c. Describit conditionem hominum qualis est post lapsum^d. [Hanc sententiam sic probant.] 1. Quia singulis ferme verbis universales voces habentur, & generalissimæ, ut ita dicam, universalitatis notæ^e. Universalitatem hanc, 1. exprimit propositione affirmativâ, *Omnes declinaverunt, &c.* 2. Repetit propositione negativâ, (*non est qui faciat, &c.*) idque cum emphasi, *non est usque ad unum, q. d. nē unus excipi potest.* Porro, Deum introducit velut accuratè circumspicientem, an vel unus esset intelligens, &c. *Deus prospexit, &c.* super quos? non super certos quosdam homines, sed, in genere, *super filios hominum*^f. Verum non opus est per *filios hominum* omnes omnino mortales intelligere, (quorum David de Indorum impietatibus, quas nec fando acceperat, querimonias apud Deum solennes institueret?) Sufficit, quod *filii hominum* erant de quibus David hic conqueritur. Adde quod *filios hominum* alibi dicit, quum Saul tantum affeclas & aulicos intelligit, ut Psal. 4. 3. & 12. 2¹. Et constat universales phrasæ & hic & Rom. 3. cum exceptione intelligendas. Nec enim omnes cum Absalomo defecerant, sed nonnulli Davidi favebant: sic etiam Apostoli tempore erant *reliquiæ*, &c. Rom. 11. 5^{*}. 2. Huic sententiæ consonat Psalmi votiva conclusio, quâ suspirat David, vovetque Redemptionem Messiae, per quam unice ab illa tali & tanta corruptione genus humanum liberari poterat; *Quis dabit ex Sion, &c.*^m 3. Nunquam mihi persuaserim Davidem ita de suis calamitatibus laborasse, ut earum argumentò non assurrexerit ad universalis hominum corruptionis contemplationem; nec verisimile est ipsum particularia magis documenta suarum afflictionum Ecclesiæ Dei in perpetuum exemplum committere, quam universalia monumenta generalis illius pestis humani generis penes Ecclesiam deponere voluisse. Quid ergo? Psalmus hic aliisque nonnulli occasione & exemplo particulares sunt, sed universales re ipsa atque argumento. Fuit David ab impiis vexatus, &c. ideo se in exemplum statuit, piisque omnes in persona sua instituit, &c. impios vero in persona adversariorum. Hæc ita se habere probo, 1. A fine Scripturæ, qui est communis Ecclesiæ ædificatio, ut patet ex Rom. 15. 4. 2. A constante analogia causarum efficientium effectorumque in hominibus regeneratis gratiâ, vel in naturæ labe permanentibus; in illis gratia, in his corruptio, potenter & constanter operatur. 3. A fine singulis Psalmis appposito. Non enim simpliciter eum finem Prophetæ adhibet qui personam, domesticos, ætatem ipsius, respicit; sed finem universalem ubique ponit ad totam Ecclesiam & omnia tempora pertinentem. Est igitur optima horum locorum accommodatio, &c.ⁿ [Sunt nihilominus non pauci quibus hæc sententia non placet;] non Cajet. & Calv. & Bucer. [quorum verba vide in Ga.] Tantum non clamat dictionis propheticæ series, Prophetam hic [et alibi] ad personas, causas, facta & tempora particularia, respexisse^o. [Adversus generalem istum sensum sic disputant.] 1. Universalitati huic obrogat, quod ab ipso Davide *populus Dei*, v. 4. *gens iusta*, v. 5. *pauper Deo fidens*, v. 6. *Sion liberanda*, v. 7. ab hac nota saltem eximendi videntur^p. 2. Non quales ab ortu fuerint hinc quos loquitur dicit, sed quomodo tunc se gererent, & de eorum flagitiis actualibus hic agit^q. [2. Alii itaque aliter respondent, & hunc locum sic accipiunt:] Hyperbolicè dictum est^r; q. d. Nemo ferè est qui pravâ illâ de Deo opinione non sit imbutus, adeoque non libenter peccet, &c.^s. Tam longè grassata est sceleris huius contagies, ut vix unus ab ea purus reperiatur. Sic Hymn. 12. 2. *defecit benignus, &c.* cum tamen Jonathan adhuc supereffet. Sic Jer. 5. 1. *Circuite — an ullus sit, &c.* licet ipse Jeremias, & Ba-

ruch, aliique pauci, essent. Itaque adversarios tantum suos, ut ibi Jeremias, ita hic Psaltes depingit. Confer Esa. 64. 6. 7. & Mic. 7. 2, 3, 4^t. Loquitur de insipientibus illis quos depinxit v. 1^v. Articulus *in* p. 193. *in* *avapogmēs* est, & refertur ad eos de quibus v. 1. *in* Gen. quique erant in contubernio Saulis^x. [Sed adversus hanc sententiam incommodum hoc urgent minime contemnendum:] Nisi de omnibus & singulis hominibus hic agat Psaltes, qui convenit hic locus instituto Apostolico? Hic verò sudatur satis, nec facile se expediunt. 1. Q. dicunt inductione usum Apostolum, quæ nē longior esset, eorum tantum temporum exempla produxit quæ fuerant omnium purissima, nempe Davidis. Verum tempora hæc (quæ erant exilii Davidici) erant profligatissima. 2. Rollocus vult Apostolum ea quæ à Prophetis dicta sunt in hypothesi, de certo quodam populo & tempore ad thesin transferre. Verum id *τὸ κρινόμενον* poscere videtur^y. 3. Loquitur Paulus de naturali Judæorum statu: quales enim erant isti impii gubernatores Israelis, tales erant à natura pii Israelitæ; quos tamen David respectu statûs gratiæ ab impiis istis in hoc Psalmo discernit^z. 4. Ego sic expedio: Paulus, probaturus omnes homines ab ortu esse corruptos, eos dispergitur in Judæos & Exteros. De his ipsorumque sceleribus, &c. agit cap. 1. & parte c. 2. De Judæis idem coeperat indicare parte posteriore cap. 2. Verum quia Judæi indignè laturi erant se cum exteris componi, &c. ad idem demonstrandum redit, & ex ipsorum monumentis ostendit scelera omnia etiam apud istos viguisse, totumque ferè corpus populi labe hæc infectum fuisse. Et cum tot & tanta scelera per omnes ferè grassata sunt, hinc concludere in proclivi erat, fieri non posse quin tota humani generis massa sit ab origine vitiata, nec quenquam ab ejus contagie immunem esse^a. 5. Hic Psalm. præter literalem atque historicum, habet etiam mysticum & Propheticum, sensum, quem Apostolus respexit, qui locum hunc produxit tanquam testimonium universalis Judæorum in illa ætate defectionis à Deo; quod indubiè fuit, &c.^b Hyperbole [hæc est,] quâ & Paulus de temporibus ante prædicatum Evangelium utitur: quæ occasio fuit cur & quæ sequuntur Rom. 3. 13, &c. *τὸ πᾶν ἀνεργούντων*, usque ad *τὸν ὀφθαλμὸν αὐτῶν*, hic in quosdam codices Græcos, item Latinos, Arabicos, Æthiopicos, inserta sunt^c. [Sepulchrum patens est guttur eorum, &c.] Tres hic versus à Latino & Græco interprete inserti sunt ex Rom. 3. ubi Paulus (inquit Hi.) *è variis Scripturarum locis hoc testimonium texerat*^d. Primus est ex Psal. 5. 10. & 140. 4. Secundus ex Psal. 10. 7. & Esa. 59. 7. vel Prov. 1. 16. Tertius ex Esa. 59. 7, 8^f. [Esa. 36. 2.] Nè quis putet aliquid de Hebraicis vel Græcis codicibus fuisse detractum^g. Tres hi versus an ad hunc Psalmum pertinent, controversum est: Aiunt hi, negant alii. Affirmantis sententiæ argumenta hæc sunt. 1. Quod Paulus Rom. 3. eos tanquam ex contextu unius Psalmi referat. Respondent alii, Apostolum hic, more suo, ex diversis Scripturæ locis hæc collegisse, & in unam congeriem composuisse; quomodo Act. 1. 20. junxit locum Psal. 109. 8. cum altero Psal. 69. 26^h. Itaque non ab Apostolo ex Psal. 14. hæc desumpta, sed ex Apostolo in Psal. 14. [ab aliis] relataⁱ. 2. Hi versus habentur in utraque Arabica interpretatione, Syra videlicet atque Ægyptia, teste Augustino Justiniano. [In Bib. Polyglottis habentur quidem in *o*. & Ar. & Æth. non autem in Sy.] 3. Habentur in vetusto Ecclesiæ Anglicanæ Psalterio. Respondent, 1. Supposititia illa sunt quæ ibi habentur, nec juxta Hebraicam Grammaticam scripta, ut ab aliis notatum est. 2. Illud ipsum Psalterium asserit hos versus in Hebræo non haberi, quod ipse, exemplari fortè viso, deprehendi. 4. In vetustissimo Vaticanæ Bibliothecæ Græco codice legi Julius Eugubinus, in Nazianz. Apolog. scribens scholia, testatur. 5. In Latinis codicibus, tam antiquis quam novis, etiam ante Aug. & Hieron. tempora, scribuntur, & à Rufin. Aug. &c. exponuntur. Itaque nollem hos versus Latinis codicibus subtrahi; expediret autem eos obelisco notari, ut in quibusdam vetustissimis exemplaribus reperi. [Hæc

* Jun. paral.

* Ita Gej. Coc. Cal. anti-gr.

* Jun. paral. Mol. & Musc. &c.

* in Ga. e Gej.

* Cal. anti-gr.

* Jun. paral. (mibi)

p. 227.

* Cal. anti-gr.

* Ga. ad- vers. c. 18.

p. 193.

* Ham. ad v. 5.

* Cal. anti-gr. sim. Jun. paral.

* Jun. paral.

* Ga. ad- vers. ib.

p. 196.

* Ga. ib. p. 191.

* Ga. ib. p. 192. ex

* Caj. & Bucer.

* Mu. ad v. 1. G. Ga.

* ib. p. 193. Gen.

* Mu. v. 1.

Ga. ib.

p. 193.

Gen.

Pi.

Ga. ib.

p. 196.

Pi.

Ga. ib.

p. 197.

Ham.

G.

Mu. Gen.

Gen.

Gen.

Gen.

Hi. &

Beda &

alii in

Brug.

Q. in

Brug.

[Hæc de affirmante sententia.] Negantis sententiæ, quæ mihi potior videtur, argumenta hæc sunt. 1. Quod illi tres versus non leguntur in Psal. 53. qui penè idem est cum Psal. 14. Sed hoc retorqueri potest: Nam si idem est, cur repetitur? Sed differunt penultimi versus. Fortè David diversis occasionibus eundem Psalmum decantavit. 2. In nullis codicibus Hebraicis habentur. Illi enim Psalterio Anglicano [de quo dictum] opponi potest aliud ex Societatis Jesu Bibliotheca, illo fortè antiquius, & Psalterium Synagogæ Portugallicæ, in quibus non leguntur. 3. Non leguntur in Chald. [nec in Sy.] nec in plerisque Græcis exemplaribus, tam impressis quàm manuscriptis, Vaticanis & aliis. 4. Hi versus ab antiquis Tractatoribus prætermittuntur, Chrysost. Theod. Euthym. Arnob. Apollin. Et hæ rationes prævalere videntur.

4. Nonne cognoscunt ita? tandem suo magno malo esse Deum, & justum judicem, &c? Præter hinc pro fut. 1. *Nonne, vel Annon, (vel Num, Mu. Ch.) non-runt, Pi. sic P. Mo. Gej. &c. sciunt, Ch. sim. Ar. Ca. &c. vel, Annon nōsse potuerunt, sub. ex iis quæ facta sunt, Deum esse? aut, me esse Judicem? V. Mar. An ignorant, vel, ignorare possunt, sub. quod malè agant, &c? V. vel, summum crudelitatis ejus scelus, pœnamque illi imminuentem? Gej. &c. est interrogatio admirantis, vel increpantis; vel indignantis ob extremam perversitatem & securitatis pertinaciam. q. d. Num isti mente præditi sunt, ac non potiùs delirant, sibi persuadentes non esse judicem, nec judicium, &c? Non possunt causari ignorantiam suam: est enim *non yvovon* &c. Rom. 1. 19, 20. & 2. 15. 9. Nonne sibi (malè) consciunt, JT. qui vitam ita transigunt? Omnes qui, &c. *כל פועלי און* Omnes operantes iniquitatem? P. Mo. sim. Gej. Pi. 6. Æth. Vulg. qui dant operam iniquitati? JT. Non de communibus, sed enormibus, peccatoribus hoc dicitur, qui peccatis indulgent, &c. Vide Psal. 6. 9. Al. facinorosi, Mu. V. sim. Ca. operatores mendacii, Ch. Tractantes vanitatem, h. e. vanam religionem excogitantes, quos propria conscientia damnat. Nihilne cognoverunt, ut omnes operarii sint iniquitatis? M. *אונלי עמי אכלו פני* Qui devorant plebem meam sicut escam panis? [Variè reddunt.] Comedentes populum meum, comedunt, vel comedunt, panem, Mu. ex He. K. in Vic. A. Coe. i. e. Vivunt, necdum puniuntur, ideo dicunt, Non est judex, vel Deus scelerum vindex. Quod exedentes populum meum edunt panem? q. d. quod sint in bonos injurii, & tamen comedunt panem; i. e. ita se in scelere obfirmant, ut comestationibus & libidini suæ audeant indulgere. Deus ipsos non punit pro merito, sed tolerat, imò iis benefacit, ventrem eorum saturando, &c. Securi sunt, & sine sensu peccati; q. d. Se tradunt luxuriæ. Comedere panem ponitur pro epulari, Exod. 18. 12. [Al. sic] Devorantes, vel, qui comedunt, (vel, quod comedunt, P. vel, & depredantes, seu expilantes, V.) populum meum, Ch. M. &c. Scil. vel, Davidis, auctoris Psalmi; populum qui Davidi favebat: vel, Dei, de coelo prospicientis v. 2. Pauperes; (quod additur explicationis causâ Exod. 22. 25. d.) Innocentes ac miseros, quos Deus suos nominat, quia peculiariter illi curæ sunt; & quia pii plerumque sunt pauperiores, Jac. 2. 5, 6. Luc. 6. 20. necnon ab impiis devorantur, Psal. 79. 7. Notantur hic, vel, 1. tyranni extra Ecclesiam: vel, 2. Principes Israelitici, qui populum devorant, i. e. eorum bona ac fortunas. Confer cum hoc loco Job. 29. 17. Prov. 30. 14. & præcipuè Mic. 3. 2, 3. Latini dicunt, Pisces magni parvulos comedunt. Devorant populum qui sua commoda ex illo capiunt, non referentes ministerium suum ad Dei gloriam ac populi salutem. [Reliqua sic vertunt;] comestione panis, Sy. Ar. acsi comedant, vel comederent, panem, P. M. sim. Ch. V. Mar. JT. Pi. Boot. &c. Ellipsis *כאן* sicut, ut Psal. 125. 2. Prov. 26. 9. &c. m. Ut panem, i. e. 1. facile, nullo negotio, ut Num. 14. 9. — panis noster sunt: 2. quotidie; cibus enim panis quotidianus est: 3. magna cum aviditate & delectatione, ut quibus obsonium sit bonos & pios affligere: 4. absque ullo metu; ac peccati conscientia. Crudelitas hic innuitur, quod veluti dentibus populum dilanient, imminuant, &c. De-*

minum non invocaverunt; ita Mo. 6. &c. vel, invocantes, M. *און לא יקראו* Et (vel quodd, Pi.) Jehovam non invocant, P. Pi. Heb. vocarunt, pro invocarunt, simplex pro composito. Invocatio sæpe totum Dei cultum includit. Qui Deum non colunt, quia eum non esse, vel non se cernere, putant: quem spernunt, quasi inutile esset ipsi servire, quum persecutores florere vident. Vide Job. 21. 14, 15. Mal. 3. 14, 15. Vel, qui perseverant in sceleribus, neque resipiscunt, aut ad Deum se convertunt, ejus misericordiam implorantes. Vel, q. d. Non modò in bonos injurii sunt, sed etiam in Deum impii, quem contemnunt arrogantissimè, quasi retundentes stimulos conscientiarum. [Ca. totum sic reddit; Annon intelligunt tot malefici, qui meos comedunt, sese panem comesse Jovæ, (i. e. à Jovæ ali,) Psal. 53. v. 5. quem non invocant?] Totum sic reddo; Annon præditi sunt notitiâ omnes operatores iniquitatis, qui comedunt populum meum? quum comedunt panem, Jehovam non invocant. Puto in Babyloniis, qui Judæos quasi devorabant, hanc impietatem perstringi, quod quum cibum caperent, Deum non invocarent. Signum id erat, eos verà Dei notitiâ destitui, ac tales revera esse quales jam depinxit. Ità Chald. qui sic habet, Annon cognoverunt omnes operatores mendacii quod ab ipso datur cibus? quid igitur comestores populi mei edentes panem nomen Dei non benedixerunt? Ità nulla erit ellipsis. Ad verb. est, edunt panem, Dominum non invocant. Verum contrà, 1. Distinctio major verba, qui comedunt populum meum, necit cum sequentibus. 2. Mira hæc esset impietatis descriptio, petita à precum ad mensam omissione.

5. Illic trepidaverunt, &c. *און פחדו פחד* Ibi, sive Illic, (h. e. vel, 1. in loco ubi operantur iniquitatem, & devorant plebem meam; vel, 2. ex illa causa, ut Job. 35. 12. f; vel, 3. subito, ut Psal. 36. 13. f; vel, 4. in conscientia sua; vel, 5. in sua securitate, quâ Deum ejusque providentiam negant, & se tutos putant; vel, 6. in conspectu Sanctorum,) timuerunt (vel, timent, P. sim. JT. Pi. V. vel, timebunt, Mu. sim. V. Ca. consternabuntur, Ti. præter. pro fut. ut versu præced.) timore, sive pavore, Mo. Ch. Gej. &c. scil. magno, Buxt. vind. A. sim. Gej. ut Luc. 2. 9. Sic, peccavit peccatum, nempe magnum, Lam. 1. 8. Al. Tunc trepidant, vel trepidabunt, &c. q. d. Nunc latentur & prosperantur; tunc verò, cum Dominus veniet ut summat supplicium de ipsis improbis, gravissimè timebunt, ubi viderint Deum justis favere, [ut sequitur. Al. sic] Ibi erant in magno timore; h. e. Cum hostes mei (nempe fautores Absalom) potentes erant, & interminati sunt iis qui Davidem sequebantur, populus Israeliticus, in universum perterritus, à me, legitimo eorum Rege, defecit. Hoc convenit cum præced. ubi omnes à se defecisse notat, v. 3. h. e. vel ferè omnes, vel omnes Israelitas; nam Davidi tantum adhærebant servi ipsius, & viri Juda, & Gittæi, &c. & Ammonitæ. Vide 2 Sam. 15. 17, 18. Timor hic, ut alibi sæpe, ponitur pro periculo, sive objecto timoris, ut in 1 Pet. 3. 14. Vide ad Luc. 1. 74. Sic in Alex. Aphrod. *φῶβος ἀπειλῆς* & *φῶβος*, timor quem interminatus est tyrannus, i. e. periculum. Sic, mulier blandiloqua Menandro vocatur *φῶβος*, summus timor, i. e. summum periculum. Ità hoc loco, timebant timorem, i. e. periculum præsentiebant, ideòque Absalomum sequebantur, &c. [Q. sic,] trepidaverunt timore, [deinde addunt,] ubi non (vel nullus, Ar.) erat timor: Ità Vulg. 6. Æth. Ar. Cap. Quæ verba habentur Psal. 53. 6. (ubi est repetitio ejusdem rei totidem verbis;) nec omitti debent, quia sensus id postulat, nam sine iis frigidum esset dicere, Isthic timebunt. Sed ferventibus hujusmodi ingeniis etiam calida videntur frigida. *non isthic* bene explicant, [sine illo additamento, ut antè notatum.] Itaque lectio hæc congrua est, & Hebræi omnes codices consentiunt. Vel, ergò, hoc desumpserunt ex loco parallelo; vel, alius quis id addidit: vel, 6. locum paraphrasticè sic explicarunt; vel, sic innuebant timorem hunc mundanum fuisse & vanum; vel, illa addiderunt ut verba cum sequentibus connecterent; quia Deus est in generatione justorum, &c. q. d. Populus metu movebatur ut se Absal. adjungerent; sed timor hic Pani-

cus erat & vanus, si Deum invocassent, qui iustis adest, &c. Verba autem ista Q. ita exponunt, timore cui non est timor similis: Al. ubi nulla est timoris causa, terroribus & conscientiae stimulis agitati, juxta Prov. 28. 19. Vel, cum dicerent, Pax, &c. Doctè illud supplebant o. ut & Ch. Ibi timuerunt timore mendaci quod non decebat timere. Neque enim agitur de quolibet timore, sed vano *. ¶ Quoniam (vel quod, M. Coc. & quod, Ar. nam, Ti. Ca. quum, Coc. sed, Gej. Ham. Ità 7 accipitur Gen. 45. 8. 7 pro 7, ut Psal. 37. 20. Coh. 2. 10. & 6. 2. Sed malo, quando, Gej.) Deus (vel, verbum Domini, Ch.) in generatione (vel natione, V.) iusta est. Ità o. Aeth. Pi. V. vel, iusti, Mo. Gej. collectivè, Gej. iustorum, Ch. Sy. Ar. Ti. Sub. est, vel, sit, o. Sy. Ar. M. & c. vel, adest, Ca. JT. Adest & favet hominibus iustis. Tunc timebunt ubi Deum iustis adesse viderint, ope suâ mirandâ. Ità causa erat hæc prædicti timoris; sicut Saul Davidem timebat, 1 Sam. 18. 14, 15. Vel, si vis, opponitur hoc illorum timori; sed Deus, &c. q. d. Ideo non timent, quia Deus illis adest. Vel sensus est, q. d. Ibi timebant timorem, plerique defecerunt; sed Deus, &c. nihilominus ope Dei sustentatus sum.

6. Consilium, (vel Consilia, Ca.) inopia (five pauperis, P. Pi. &c. vel afflicti, Mo.) confudit; ità o. Aeth. sim. Sy. 7 Confunditis, vel pudescitis, M. V. sim. P. confundetis, Ch. sim. Mo. pudescietis scilicet, JT. exprobratis, Ca. pudescere soletis, Gej. pudescitur, Ti. Confundere conamini, i. e. ignominiam eum aspergitis, rideatis b. contemnitis, Pi. Variis sarcasmis deridetis, ut pudorem ipsi inculcatis, &c. c. Vel, confundere velleis, h. e. frustrari, ut Psal. 6. 11. d. Subita est apostrophe ad impios f: quasi diceret David, verba ipsius Dei excipiens, Et verò vos, o impii, piorum quos opprimitis soletis irridere consilium: hanc enim habet vim futurum, quod in Hebræo est f. Stultam fecerunt sententiam p. auperis, Ar. Consilium, quod scilicet ceperunt ad liberandum se à manu vestra, viz. per confidentiam in Domino g: quod Deus sit spes & præsidium ejus b. Propositum ejus de bene agendo, pieque vivendo, & opem Dei patienter expectando i. Hoc consilium stultum & frustrâ esse impii iudicant: contraria quippe sunt regeneratorum & irregeneratorum consilia; horum, suis viribus niti, &c. illorum, ad Deum confugere, &c. k. ¶ Quoniam (vel quod, Ti. V. & verò, Ar. vel sed, A.) Dominus spes (vel fiducia, Sy. Pi. Ca. receptus, JT. Pi. perfugium, Coc. Gej. 7 proprie est locus quo quis confidit, & quod se recipit ut sit tutus i), ejus est [Sim. omnes.] Impii suæ irrisoris causam hauriunt è simplici piorum in Deum confidentia m. Vel, Sed Jehova, &c. A. Of. Gej. ex Luth. ideo non confundetur, Psal. 25. 3. Confer Psal. 53. 6. n. Ità oppositio est elegans inter profanum impiorum risum, & gratiosum piorum in Deo præsidium; q. d. Consilium confugiendi ad Deum, quod vos rideatis, Deus ope suâ docebit saluberrimum esse o. Sperant pii in Domino, qui ipsos protegit nè ab impiis devorentur p.

7. Quis dabit; ità P. Mo. M. &c. 7 Utinam veniat, vel contingat, Coc. Ti. Quis det, Ca. V. Hebraica phrasis, pro, Utinam q; ut Deut. 5. 29. Job. 6. 8. Psal. 55. 7. Votum est ipsius Davidis, quo piis ac miseris opem Dei precatur *. Est interrogatio suspirantis in summo periculo, & liberatorem exposcentis; ut Rom. 7. 24. ¶ Ex Sion salutare Israel? 7 Ex Sione salus, vel salutem, P. M. Pi. &c. Sed quid hæc salus? Resp. 1. Salus, pro auxilio: q. d. Utinam Deus opem ferat Israeli, liberando eum à tyrannide Saulis, & Regnum meum confirmando, ut populo ipsius auxilio sim, docendo, &c. v. Salutem, id est, omnia bona, Midrasch Tillim *. 2. Salvationem Israel in vocat, aggregationem electorum ex omnibus populis, &c. v. Israel hinc pios sign. qui insunt vestigiis Israelis z. 3. Intelligendum hoc de Christo a; vel, de salute ab ipso redundante b. [Quod sic probant:] 1. Is enim expectabatur ex Sione, Rom. 11. 26. c. 2. En hinc expressum Messiae nomen, Jeschua, salus Israelis; Luc. 2. 30. d. 3. Idem erat suspirium & votum Davidis Psal. 119. 166. Adde Psal. 118. 14. 4. Simile votum Jacobi pro Messiae adventu Gen. 49. 18. quem

locum ipsi Judæi de Messia exponunt. Targ. Jon. ibi habet, Non expecto salutare Gideonis—quæ est salus temporalis, nec salutare Simson, &c. sed salutare Messia, &c. Sim. Targ. Hieros. 5. Et quid magis fideles in votis habebant quàm adventum Messia? Vide Esa. 9. 6. & 35. per totum, Zach. 2. 10. & 9. 9. Quenam est durior captivitas, ex qua liberari desiderarunt, quàm illa è qua per Messiam liberati sumus? Vide Isa. 49. 9. Zach. 9. 11. 7. De Messia etiam RR. intelligunt. Notat hinc Midrasch Tillim, quod manè & vespere suspirent Judæi adventum Messia, tenore hujus voti, Salva nos, Deus salutis nostræ. Notatque, ex Sione esse omnia bona; lucem, Esa. 50. 10. legem, Esa. 2. 3. robur, Psal. 20. 2. vitam, Psal. 133. 3. & salutem, hoc loco. Cur autem? nisi quia Messias in Sion constitutus est, Psal. 2. 6. à quo & in quo omnia bona f. Sequitur hinc, Jacobus letabitur, i. e. omnes 12 Tribus ex Jacobo ortæ. Ostendit hæc vox Psalmum hunc esse de futuro, quia omnes Tribus nondum sunt congregatæ, ut in Hof. 1. ult. f. Liberatio omnium tribuum à solo Christo facta est g. Dicit, ex Sion, quia Arca ibi præfens erat, ut Psal. 20. 3. h. vel, quia exinde nova Lex erat proditura, Jef. 2. 3. Confer Psal. 2. 6. Rom. 11. 26. & in primis Jef. 59. 20. ubi velut responsum redditur ad præfens suspirium i. Vel, ex Sion, i. e. ex stirpe Davidis k; Sion erat civitas Davidis l. Vel, Sion cælum denotat m; vel potius Ecclesiam n, quæ per montem Sion figurata fuit, eoque nomine intelligi solet o. Ex Sione salutem expectat per efficaciam Dei & Spiritus ejus p. Cum omnia sint corrupta, optat adventum Christi, per quem depravata natura, vel mundus, restituitur. Nam Apostolus non tantum ad Judæos, sed etiam ad omnes homines, refert, Rom. 3. 10. ¶ Cum averterit, &c. — 7 Quum reduxerit (vel converterit, P. Mar. vel tranquillaverit, Gen. in reducendo, Gej.) captivitatem (vel, reducem turbam, JT.) populi sui, V. Pi. &c. h. e. captivum populum r, ut Psal. 126. 1. simil. Ezech. 11. 24, 25. 7 redire hinc transitivè, pro 7, five 7, reducere, restituere t. [Porro, hoc variè explicant.] 1. Quum populum in pristinam libertatem & sedes suas reduxerit, & tyrannide Saulis exemerit v. Afflictum populi statum sub impiis gubernatoribus captivitati comparat: Metaph. hyperb. 2. Ità verito, Cum reduxerit Deus reducem populum suum, i. e. Cum nos vi Absalomi fugatos Hierosolymâ salvos reverti fecerit v. Contrà, 1. 7 captivitatem notat, non verò reducem, Deut. 30. 3. Psal. 126. 4. Jer. 48. ult. Of. 6. ult. Amos. 9. 14. 2. Glossa hæc Grotii noviter excogitata est, & à Christianis inaudita. 3. Nec congruit contextui. Nam, 1. Populus Dei tum non erat captivus. 2. Nec è Zione vel Hieros. hæc obtigit liberatio, quia ea erat in potestate Absalomi, & David tum Sione exulabat. 3. Populus Dei universus tunc in fugam non est coniectus. 4. Nec cum tanta omnium tribuum lætitia conjuncta fuit illa reductio z. 3. Fortasse David hoc dixit futuras captivitates animo præfagiens, & à Deo afflatus, in persona captivorum in Babylone a. 4. Completum hoc in Christo, Luc. 4. 18. Eph. 4. 8. b. Indubiè David hinc subito enthusiasmo correptus de spiritali captivitate & liberatione per Christum futura præfertim cogitavit c. Respondet interrogationi; Eveniet quod opto quando Israel per Christum liberabitur: vel potius, est ætiologia seu ratio sui optati, Utinam exsistat salus, &c. nam cum excutiet Deus captivitatem, &c. Captivitas autem duplex est: 1. quæ populus premitur ab impiis eum devorantibus; 2. quæ peccato & morti æternæ mancipamur. Ultriusque liberator est Christus d. Non facillè reperies Christianos interpretes qui negent liberationem spiritualem [per Christum] hinc respici. Ea sanè similibus verbis describitur Amos. 9. 14. Confer Act. 15. 16. simil. Esa. 49. 6, 9. & 61. 1. Psal. 68. 19. Porro, contextus agit de universali apostasia generis humani, & ab ea liberationem expetit, utpote cum dira servitute & captivitate conjuncta: Luc. 1. 71. Colos. 1. 13. ¶ Exsultabit Jacob, &c. i. e. intimè lætabitur: vide Psal. 9. 15. d. 7 Exsultent Jacobæi, Ca. Jacob, i. e. filii Jacob f. (Ut Aaron, pro filiis ejus, 1 Chron. 12. 27. & 27. 17. & David, pro filiis ejus, alibi g.) Populus fidelis, & veri Israelitæ:

V. Israelitæ: Populus Dei. Vel, populus Judæorum
A. tyrannide Saulis oppressus. Me Rege constituto, ve-
ri Israelitæ, qui Deum amant, exultandi occasionem
V. habebunt.

PSALM. XV.

Mu. ARGUMENTUM. Docet qui sunt Ecclesiæ, five
Regni cœlestis, cives. Pulchre hic Psalmus sub-
Coc. titur præced. in quo quia declaratur omnes homines
multos esse & reos, &c. anfa datur quærendi, quinam
sint cives ac populus Dei, five quæ sit Lex Regni
Christi. In hoc Psalmo est *ἡ ἀποκρίσις*, constans quæstione
responsione.

Domine, *יְיָ* Hunc Magistrum interrogat. Le-
Regni sui solus Deus potest patefacere. Est enim
sua ipsius, peccatorem assumere, &c. Homo cæcus
Coc. solus Deus Legem suam explicare potest.
Quis habitabit, *יָשׁוּב* Quis dignus est ut habitet,
Coc. Quis deget, V. Ca. commorabitur, Coc. Gej. peregrina-
tur, P. Mo. diversabitur, Mu. Id propriè *יָשׁוּב*, atque
id est Ecclesiæ, quæ piorum hospitium, non domici-
lium est, ritè convenit, non item cœlis Beatorum.
Quam sunt requisita inquilini tui? Quomodo quis vi-
tam æternamque suas ita disponet, ut dignè coram te am-
bulet? Cum hoc loco Psal. 5. 5. non commorabi-
tur cum nativitate. In tabernaculo (vel tentorio,
JT. Pi.) *יָשׁוּב* i. e. Vel, 1. in Tabernaculo Mosaico,
Gej. Mu. quod erat in Gagon, 2 Par. 1. 3; vel, in eo quod Da-
vic Arcæ tetendit, 1 Par. 15. 1. quia sequitur, in
monte sancto tuo. Non dicit, in templo, quia id non-
dam exstructum. In loco sancto, ubi cultus Dei, &c. h.
Gej. *יָשׁוּב* Habitatio Dei vocatur *יָשׁוּב* habitaculum,
sive tabernaculum, Exod. 26. 1. cui superponebatur
tentorium, Exod. 6. 7. Hinc modò Obel, modò
A. Missæan, vocatur. Vel, 2. in Ecclesia militante,
Jun. Aug. sive quæ peregrinatur in his terris. Vel, 3. in cœlo,
Coc. in quod per tentorium sacrum significatur: quod dis-
tenditur instar tabernaculi, Esa. 40. 22. & est ve-
rum tabernaculum, Ibr. 8. 2. tabernaculum Dei non
manu factum, Ebr. 9. 1. Apoc. 21. 3. Confirmatur
hæc expositio ex v. ut. (qui continet summariam di-
ctorum repetitionem, Qui facit ista nunquam dimovebi-
tur, scilicet felici suo statu quo fruatur in cœlo. Non
tantum est beneficium permanere in terra aliqua, nec
ad eam fruendum tantum opus est virtute. Quis requie-
scet, *יָשׁוּב* Habitabit, Mu. Gej. Coc. sic JT. Pi. &c. sedem,
K. in Vic. sive locum, habebit, V. in æternum permanebit. In
monte sancto tuo i. e. Vel, 1. in monte Sione, Arcæ
domicilio: vel Moria, in quo exstruendum erat
Templum. Alterque verò est typus cœli. Vel, 2.
in cœlo. Ius membrum de Ecclesia militante
accipio, postrius de triumphante. Sed malo u-
trumque pro eodem, nempe cœlo, sumere: ut, more
Gej. prophetico, eadem sententia repetatur aliis verbis.
2. Qui ingreditur sine macula, *יָשׁוּב* Ambu-
lans, vel, Qui ambulat, perfectus, Mo. Gej. vel integer,
Pi. Gen. M. Ti. V. Pi. &c. Nominativus post verbum notans
modum agendi. Integre, vel perfectè, JT. P. sim. Ch.
sine macula, o. Sy. Ar. in puritate, Æth. *יָשׁוּב* pro
Coc. *יָשׁוּב*: Sæpe enim concreta neutraliter pro abstra-
ctis; ut *יָשׁוּב* pro longanimitate, *יָשׁוּב* pro
amentia. Vel, in integra, sub. via; vel, in integritate,
Mu. Qui sincerè se gerit, Ca. Verbum ambulandi non
usurpatur quatenus negat moram, ut Psal. 1. 1. sed
quatenus dicit continuum motum; ideòque assiduam
consuetudinem hic notat. Integritas hæc est coram
Deo, juxta foedus; quæ, 1. in corde, Psal. 119. 80.
2. in viis, esse debet, Psal. 18. 33. & 119. 11. Induci-
tur jam Deus loquens, & respondens quæstioni. Qui
ambulat, i. e. vivit, perfectè, i. e. perfectione viæ, non
patriæ, i. e. quantum ferre potest humana imbecillitas.
Alioqui nullus in hac vita sine peccato. Integer, i. e.
integrè & innoxia vitæ, & à dolis aliena. Sine dolo
five hypocrisi in colendo Deo, & amando proximo.
Qui non habet duplex cor, vel duos dominos; sed

Deum ejusque justitiam unicè, nec ignavè, quærit. P. Coc.
Et operatur (vel exercet, JT. Pi. facit, Ca.) justitiam;
i. e. æquum & bonum: *יָשׁוּב* Neminem læ-
dens, suum cuique tribuens. *יָשׁוּב* latè est omne ho-
nestum, verum, sanctum, quod dignum est agente, five
Deus sit, five homo. Hic est ea justitia quæ jus filio-
rum Dei & hæreditatis adipiscimur, quæ non est inhæ-
rens, sed relativa & imputata. Operatur justitiam; Coc.
hanc fides efficit, Heb. 11. 33. Hanc justitiam opera-
ri est, credere in Christum, Joh. 6. 29. Officium quod
hic præcipitur est studium perfectionis, juxta Heb. 6.
1, 11. & Phil. 3. 12. &c. Justitiam, nempe in ver-
bo. Qui loquitur veritatem in corde suo, *יָשׁוּב* Mar.
Ex animo suo, JT. q. d. Sermo ejus ad proximum non
est fictus. At id aliis membris, ut proximè ante-
cedenti, includitur. Notat hic instrumentum for-
mandi sermonis. Videri possit dicendum, lingua
sua, hæc enim loquendi instrumentum est: Imò
rectè dicit, corde, q. d. Non lingua, sed corde ipso,
format sua verba. Non aliter loquitur quàm sentit, Gej.
nec unus est in ore, alter in corde, ut loquuntur
Hebræi. Loquitur id quod in animo habet. Huic
contrarium est, loqui in corde & corde, Psal. 12. 3.
Cor dicit, Psal. 14. 1. & loquitur, Psal. 41. 7.
Eccles. 2. 15. Verto, loquens veritatem in corde, sive ani-
mo, suo, i. e. qui ratiocinatur secundum claram & cer-
tam veritatem Dei, non secundum propriam concu-
piscenciam, &c. d.
3. Non egit dolum, &c. *יָשׁוּב* Non
decebat, five obtrechat, (vel decipit, Ar. sim. o. Sy. Æth.
Vulg. Non est transgressus, M. ad verb. detulit, Pi. oblo-
cuius est, Mo.) lingua sua, P. Ch. JT. Pi. Gej. Coc. A. Heb.
super lingua sua, Mo. *יָשׁוּב* constructioni verbi inservit,
idèmq; valet quod *יָשׁוּב* Vel, verb. *יָשׁוּב* deducitur à *יָשׁוּב* Gej.
pes, quia delatores seu detractores pedibus suis discur-
sant ad alios, ut aliquem traducant: vel, quod magis
analogum est, *יָשׁוּב* pes à *יָשׁוּב*, quod hominem de loco
in locum deferat & traducat. Verbum in Pihel signi-
tum traducere, ut 2 Sam. 19. 27. tum explorare, ut
passim, quia exploratores quæ vident & audiunt ad ali-
os clam deferre solent. Nemini linguam suam infidias
struit, vel falsa affingendo, vel vera prodendo, aut ex-
aggerando ultra debitum, aliòve in finem detor-
quendo. *יָשׁוּב* est, verum dicere ex quo alius læditur. Gej.
Doeg loquitur veritatem, sed lædebat sacerdotes, &c.
ideo ei maledicit David. Non revelat secreta cum lin-
gua. Indè *יָשׁוּב* exploratores. Non calumniatur.
Mentionem facit, ut antè affirmativè, ita hic
præcepti negativi, (in ore & opere;) sed unius tan-
tum, non reliquorum, quia calumnia est usitatissima.
Cordis primò meminit, deinde lingue, mox actionum.
יָשׁוּב mihi idem quod *יָשׁוּב* decept: sunt enim *יָשׁוּב* & *יָשׁוּב* li-
teræ ejusdem prolationis. Non accusavit, &c. He.
in Mar. Non facilis est in lingua, &c. Hi. in Mar. Nec
fecit proximo (vel socio, Coc.) suo malum. [Sim. omnes.]
Alterum non læsit opere, nec verbis. Idem hic *יָשׁוּב*
qui seq. mem. *יָשׁוּב*, quare o. & K. non distinxerunt.
Proximo dicit, quod cum eo frequentius sit nobis nego-
tium; non quod aliis liceat malefacere. Vel, prox-
imus hic est omnis homo. Sic & Exod. 20. 16 q. K.
Levit. 25. 17. Non affligetis proximum; sed nec alieni-
genam. Esth. 1. 19. Regnum ejus tradat sociis ejus, i. e.
alteri. Vide Psal. 12. 3. Idem *יָשׁוּב* qui *יָשׁוּב* Gej.
Luc. 10. 29. Mentione proximi non excludit hic pere-
grinum. Nec proximo, nec peregrino. Atque ita Gej.
Christus Mosen exponit, Matt. 5. 44. Comprehen-
dit his verbis omnia præcepta negativa inter unum ho-
minem aliòmq; in opere. Ad hæc verba in Mac-
coth scribitur, qui non descenderit in opificium, vel in
artem, socii sui. Nam intervendo opificium alte-
rius graviter in proximum peccatur. Et op-
probrium, (vel convitium, Coc. vel probrum, Pi.) non ac-
cepit (levavit, M. detulit, Mo. levat, V. accipit, P. susti-
net, Gen. assumit, V. elevavit, Gej. effert, JT. Efferre est, vel
sursum, vel extrorsum, ferre. Malo, sumit, sub. in os, quod
suppletur Psal. 50. 16. sed deficit hic, & Job. 4. 2. Vi-
de & Exod. 20. 7.) adversus (vel super, Ch. Mo.)
proximos suos, *יָשׁוּב* Et ignominiam
non elevat, putà, in linguam suam; vel, qui non produ-
cit.

cit. Non convitiatur proximo *. *נִשְׁבַּח* passim de pronuntiatione. Indè *נִשְׁבַּח* *נִשְׁבַּח*, sive sententia lata & pronuntiata. Non accipit, ore, non profert; vel aure, non admittit. Sic Exod. 23. 1. Non suscipies, seu assumes, vocem mendacii: i. e. vel, Non admittes rumorem falsum, ut Ch. & RS. vel, Nè sis auditor falsi rumoris: quod malo, propter similem phrasin Exod. 20. 7. Non assumes, &c. Non accipit, non audit; ad verbum, non sustinuit. Nec probum tollit *וְלֹא תִּטֹּל מִן* contra proximum, sive ei imponit; nec *וְלֹא תִּטֹּל* super eo accipit, i. e. sustinet vel patitur ei imponi. Non assumit, vel imponit, vel fert, &c. Sign. & primò spargere, & postea admittere, falsos rumores; Exod. 23. 1. Levit. 19. 16. Alibi sign. ferre opprobrium, ut Psal. 69. 8. Ezech. 36. 15. quod hinc congruit; non patitur proximum infamari. Confer Levitic. 19. 17. Non tollit calumniam contra proximum, licet proximus nocuit ipsi; nec recipit linguam malam, nec credit illi, Chald. sed separabit [se] ab ejus societate. Non portat contumeliam, &c. non publicam facit ad alios; vel, non fert, &c. odit audire. Vel, Non fert contumeliam à proximo, id est, Nemo potest reprehendere eum, quia vita ejus est inculcata. Non tollit, &c. Non facit eum proverbium inter homines quando aliquid male fecit: punit eum secundum leges, sed non exprobrat.

4. Ad nihilum deductus est (vel, Pro nihilo habitus est, o. in Mu.) in conspectu ejus malignus; ita o. Eth. *נִשְׁבַּח* *נִשְׁבַּח* [Variè reddunt.] Qui despectus, sive contemptibilis, est in conspectu suo, sive in oculis propriis, & contemptus, M. Ch. K. & AE. in Vic. Qui despiciit se in oculis suis, abiecit se, V. Non superbit in omnibus prædictis bonis operibus, sed, ut Christus dicit, Cum feceritis omnia—dicite quia inutiles servi sumus. Modeste semper de se sentit, & alios sibi præfert, eorum perfectionem studens assequi. Optima sententia; sed sic perit antithesis inter honorationem piorum, & despectum impiorum. [Alii aliter.] Contemptus, sive spretus, (sub. est, P. Ti. Sy. JT. Pi.) in oculis ejus irritator, Sy. operans malum, Ar. malignus, o. Eth. rejeclus, Mo. V. rejeclaneus, Coc. reprobus, P. Ti. JT. Pi. reprobatus, vel repudiatus, nempe à Deo, Gej. spretus, h. e. sperni dignus P. [Notat Glassius, participia passiva Hebræis crebrò pro nominibus usurpari. Sic Psal. 12. 7. argentum electum, h. e. eligibile, seu eximium; Psal. 18. 4. *נִשְׁבַּח* laudatus, h. e. laudabilis; Prov. 21. 20. *נִשְׁבַּח* desideratus, h. e. desiderabilis; Zeph. 2. 1. gens *נִשְׁבַּח* non desiderata, h. e. desiderabilis. Sic Gal. 2. 11. *נִשְׁבַּח* condemnatus, h. e. *נִשְׁבַּח* condemnabilis; Heb. 12. 18. monti *נִשְׁבַּח* contrectato, hoc est, contrectabili. Ità Cicero in Pisonem, Quis te miserior, quis te damnator? Talia sunt Latinis, invictus, indomitus, immotus. In oculis ejus reprobus est contemptus: vel, ordo sic mutari potest, In cuius oculis contemptibilis (sive vilis homo, ut Dan. 11. 21.) est rejeclus, A. quantumvis potens sit & dives. Contemnit ille atque averfatur sceleratos: id quod probitatis argumentum est. Contemnit impium, non prout autoritate pollet publicâ, sed prout impius est. Exempla hujus contemptus sunt 2 Reg. 3. 14. Eth. 3. 2. Luc. 23. 9. Timentes autem Dominum glorificat, *נִשְׁבַּח* Honorabit, i. e. honorare solet. Honorat, JT. Pi. Coc. In animo magni æstimat, dein verbis factisque honorificè tractat, &c. Observat & colit, licet obscuri sint. Qui jurat proximo suo Ità o. Sy. Ar. Eth. sive alteri; proximus, pro alio, ut alibi. Pro *נִשְׁבַּח*, legebant *נִשְׁבַּח*, quod proximum significat, Prov. 17. 17. Sensus hic commodus est: nec sensum variat, si nempe juramentum hoc sit promissorium, alteri factum, (ut suadet contextus, qui opera justitiæ erga alios respicit:) si enim tale juramentum non cassat, est justus, &c. Sed obstat huic versione *נִשְׁבַּח* emphaticum, quod propter *נִשְׁבַּח* esset excludendum, quanquam interdum manet. Verum *נִשְׁבַּח* post *נִשְׁבַּח* est, præter leges, carminis causâ, ut alibi sit, teste K. *נִשְׁבַּח* Jurat, vel juravit, (vel, qui juravit, P. Verto, si juravit, nam consequentis [in *נִשְׁבַּח*] supplet locum hypotheticæ in antecedente, affligere se, Mo. Ch. in, vel ad, malum, P. Coc. Sed hæc

sententia non videtur apta, tunc enim juraret se male facturum, aut alicui nociturum, ut Psal. 37. 1. [Verum Ca. 1. quidam id concedunt, & locum sic accipiunt; Jurat malum facere, [nempe alteri,] sed non compensat, h. e. præstat, illud: nam *נִשְׁבַּח* alibi compensationem significat, Job. 15. 31. Confer cum hoc loco Lev. 5. 4. [2. Al. id negant, & sic reddunt;] Jurat malum inferre vel, ad malefaciendum, Aq. in D. scil. sibi, Pi. sic Coc. M. vel, in damnum, sive incommodum, V. JT. sub. suum JT. Quodque juraverit, etiam si id damnosum sibi fuerit non mutat, Ti. sim. V. Hæc lectio magis commendat justitiam ejus, & observationem juramenti, etiam adversus gravissimas tentationes. Et, cum Psalmus probabiliter compositus est ex occasione rebellio Absalomice, in qua multi à Rege suo defecerant, riculo suo moti, videtur hinc justum ita describi, quod servabit juramenta, & imprimis illud fidelitatis erga Regem suum, (de quo vide Eccles. 8.) quamvis illi caro constet. Alii, [ut dictum,] *נִשְׁבַּח* affligere se, Mo. Ch. nempe jejunio, planctu, o. luptatibus corporis abstinendo, facultates largienti. Votum jejunandi fecit, & non mutat: Est enim te piorum officia, vota talia persolvere, Num. 3. Deut. 23. 21. Sed perperam ita intelligunt Hel. cum hic de secunda Tabula tantum loquatur, & mutua inter homines rectitudine. Et antecedentia & consequentia spectant actus justitiæ & charitatis erga alios homines. Et non decipit; ita Eth. *נִשְׁבַּח* Et non mentitur, Sy. Ar. & non mutat, P. M. JT. Pi. &c. sed constanter serva juramentum, etiam cum damno suo. Multò minùs mutabitur re parvi momenti. Constans est in servandis promissis. Juramentum non revocat. Fides data cuivis non est fallenda, maximè quando juramento est confirmata: Tanta debet esse Numis reverentia. Vide Ezech. 17. 18, 19.

5. Qui pecuniam suam] He. argentum, ex quo pecunia fieri solebat. Non delis] Vel, dat, Coc. exponit, JT. Ad usum; ita Gej. *נִשְׁבַּח* Pro (vel cum, Gej.) usura, Gej. Coc. ve, in senore, Pi. sim. JT. *נִשְׁבַּח* dicitur à *נִשְׁבַּח* mordit, quod mordeat instar serpentis. Consumit debitorem jusque substantiam. Vide ad Exod. 22. 25. *נִשְׁבַּח* appellatur superans illa pecunia quæ ultra summam vel sortem præbitam repetitur: Exod. 22. 25. Levit. 25. 36. Fœnus quatenus licitum sit vel illicitum, nihil nunc attinet disputare. [Sunt sanè hæc alterius loci, quare Lectorem meum ad Casuistas remitto: Ego summam tantum eorum quæ hic habent Authores exhibebo.] Usura est prohibita cum Israelita, non autem cum alienigena, Deut. 23. 19, 20. Verum usuram accipere ab alienis non erat secundum intentionem Legis, sed ex quadam permissione, propter pravitatem Judæorum ad avaritiam, &c. Non exponit senore, JT. scil. fratri egenti. Vide Exod. 22. 25. Levit. 25. 36, 37. Nota hic generalitatem officii; Non dat [nempe cuivis,] non dicit, fratri, pro senore. Ità tollit discrimen gentium & personarum. Do aut commodat simpliciter cuivis petenti, Matt. 5. 42. si sit in facultate tua, & ille opus habeat bono, Prov. 3. 27. Sicut aliud est acceptio munerum in se, aliud, acceptio munerum super innocentem; ità acceptio ultra sortem ab opulento, & ab egeno. Fœnus pauperi damnosum est & onerosum, quia accipit ut vivat; diviti autem quæstuosum, nam hic accipit ut lucretur. Mens Psalmi est, virum pium beneficentiam potius querere quam lucrum; magis bonum proximi, quam suam utilitatem. Hæc verò specie omnis simul avaritia cunctisque iniqui contractus taxantur, quando beneficia non sunt pura, vel quando commercia cum inopibus sunt iniqua, aut turpi quodam lucro maculata. Et munera super (vel contra, JT. Pi. &c.) innocentem non accipit] Vel, accipit, JT. Pi. vel, accipere solet, V. ut scil. innocentem condemnnet. De Judicibus loquitur; vel, de rebus; vel, etiam de privatis. q. d. Nullis blanditiis vel donis patitur se corrumpi ad nocendum proximo. Vide Prov. 6. 35. Al. Non accipit pro (vel ab, K.) innocente, RS. K. ad justificandum eum in sua causa: multò minùs ad illum condemnandum. De munere

munere ad pervertendam justitiam dixerat antea, Qui non facit malum. Sed prior sensus simplicior, & congruit cum Deut. 27. 19. ¶ Non movebitur (vel dimovebitur, V. JT. Pi. convellitur, Ca. concutietur, A. labetur, aut cadet, Mu.) in æternum. Si labitur interdum, lapsus ille non est perpetuus, sed post lapsum semper resurgit. In ipsa morte non labetur, nam habitatura est anima ejus in loco gloriæ. ¶ מוֹטָאֵל Non movebitur in seculum, vel unquam, Coc. Pi. Non labetur in æternum, i. e. nunquam labetur; ut Psal. 55. 23. non dabit in æternum mutationem, &c. h. e. non finet unquam nutare, &c. Non deturbabitur è statu felicitatis suæ: vel, è monte sancto, sive Dei Tabernaculo. Perpetuò erit civis cœlestis civitatis. Docet hic Psalmus obrectatores & proditores innocentium, scandalosos, blasphemos judices, reproborum cultores, perjuros, fœdifragos, quæstuosos, non esse Ecclesiam Dei, contra quam portæ inferorum non valent.

P S A L M. XVI.

ARGUMENTUM. Quærendum in primis de subjecto Psalmi, num ad literam, vel sensu primùm obvio & historico, de Davide loquatur, an verò de Christo. Plerique hunc Psalmum principaliter ad Davidem, oppressum tyrannide Saulis, & deinde ad reliqua Ecclesiæ membra, quatenus David horum typum gessit, non ineruditè accommodant. Alii volunt Davidem orare in persona sua, sed in fine ad Christum assurgere: Alii, in persona Ecclesiæ, &c. Alii volunt Christum hic introduci orantem pro se & pro Ecclesia sua, &c. Res eodem recidit, sive Christus pro se & Ecclesia sua orans introducatur; sive David, tanquam Propheta, pro seipso orans, & de Messia vaticinans, in petitionibus suis dicatur exemplo & verbis omnibus fidelibus prævisse; sive nomine totius Ecclesiæ Psalmum hunc composuisse existimetur, auxilium à Deo petentis, & gratiam ejus celebrantis, præsertim in Christo revelandam: quam rationem in enarratione sequemur. Dicemus ergò, Davidem in persona totius corporis mystici orare, & gratias agere, aliquando nomine membrorum, aliquando capitis, aliquando capitis & membrorum simul. Cùm quædam hujus Psalmi sententiæ de Christo accipiantur Act. 2. 25, &c. & 13. 35, &c. nos, Apostolorum auctoritatem sequuti, statuimus Psalmum primò & principaliter de Christo intelligendum esse. Quia tamen Ecclesia Christo similis est & passione & resurrectione, &c. rectè ad Davidem & reliqua membra accommodari potest. Sunt quidam Psalmi in quibus David, cùm Messie typum se gerere intelligeret, suas res ita exponit, ut eas cum Christi passionibus & victoria conjungat, & in sua vita imaginem & umbram rerum Christi maximarum propositam fuisse ostendat. Nunc sententiâ Petri Act. 2. 25. & Pauli Act. 13. 35. contenti erimus. Psalmus hic ex parte & suo modo Davidi competit, tanquam membro & typo Christi, qui & ipse David vocatur. Exaudienda autem sunt verba Davidis tanquam si Christus ipse loqueretur, qui est proprium subjectum hujus prophetiæ. Nec enim omnia in Davide evenerunt: omnia autem rectè & optimè Christo competere demonstrabimus. Christum esse qui in hoc Psalmo loquitur, sic probò; Qui loquitur vers. 10. idem loquitur per totum Psalmum. Atqui Christus loquitur v. 10. Ergò idem loquitur per totum Psalmum. Propositionem probò ex ferie sermonis, & singularum sententiarum coherentiâ, quæ ostendit eandem personam in toto Psalmo loqui: quod tam evidens est, ut qui Davidem in eo loqui volunt, de ipso etiam v. 10. accipiunt, quem tamen contortè exponunt, ut postea videbimus. Assumptionem probò ex Act. 2. 31. Ideo universum penè Psalmum adduxit Petrus Act. 2. & de Christo exponit. Porro, loquitur David de sancto Domino, v. 10. qui titulus Christo proprius est. Vide Esa. 54. 5. Dan. 9. 24. Deinde, loquitur de eo qui corruptionem non vidit: quod

sanè non Davidi, sed soli Christo, congruit. Denique, Syri & Arabes Christiani ita intellexerunt: Nam in Syriaca & Arabica versione Argumentum est, De electione Ecclesiæ & resurrectione Christi. Hic Psalmus conciliat pugnantiam quæ in Psalmis 14. & 15. apparet. Psal. 14. omnes homines reos facit, &c. Psal. 15. ostendit neminem, nisi integrum, &c. Ecclesiæ membrum esse. Hinc consequi videbatur, neminem posse salvari, quia nemo istam perfectionem habet, &c. Merito igitur hic Psalmus illis subjicitur, ut ostendat quomodo perfecta obedientia intelligitur, finemque Legis esse Christum, ad cujus considerationem nos deducit, &c.

1. *Michtam David*; ita P. Ti. Ca. JT. Pi. מִכְתָּם דָּוִד [Variè reddunt & exponunt.] Est instrumentum mûlicum, ad cujus modos hic Psalmus canebatur. Al. Erat modus quidam pulsandi instrumenti, sicut alius modus erat מִכְתָּם, alius מִכְתָּם, alius מִכְתָּם, alius מִכְתָּם, alius מִכְתָּם, alius מִכְתָּם. Al. Initium erat cantilenæ, ad cujus numeros hic Psalmus erat decantandus. Græci vertunt, Στρυγγία, Scriptura, sive Inscriptio, super columnam, q. d. digna quæ columnæ insculperetur in perpetuam memoriam. Hic Psalmus in marmore vel ære incisus est, à Davide relictus Levitis in monumentum. Videntur legisse, מִכְתָּם, pro מִכְתָּם, à כָּתַב scripsit. Imò potius legerunt מִכְתָּם, (ut quarta & quinta Editio in Hexaplis Originis docent,) à כָּתַב insculpsit. Vulg. Tituli inscriptio; per titulum intelligens columellam aliquam marmoream cui has sententias inscribi voluit David, ut suas Job, c. 19. v. 24. [Alii aliter reddunt.] Humilis & perfecti, Aq. in Riv. Humilis & immaculati, Sym. in Riv. Humilis & simplici, Hi. Nempe legerunt divsim, מִכְתָּם, oppressus paupertate, &c. sive miser, & מִכְתָּם, simplex. Potius etymologiam respexerunt, & מִכְתָּם deduxerunt ex מִכְתָּם & מִכְתָּם. Segmentum, Ca. Sculptura recta, Ch. quæ nempe sculpsit in rei memoriam. Insignia, M. V. nempe militaria, M. Insignis ode, JT. Ità supplendum מִכְתָּם; q. d. Ode insignitatis, sive insignis. Al. Corona, quia hic victoria & triumphus de hostibus continetur. Al. Ornamentum aureum. Ità Paulus Burgenis, quem sequuntur recentiores, à מִכְתָּם aurum. Ità Pi. Belg. Vel, Aureolum carmen, Pi. Psalmus excellens, veluti מִכְתָּם, i. e. aurum optimum, seu insigne. Aurum, sive Insigne aureolum, Davidis, quia Psalmus hic pretiosus est instar auri: sicut Proverbia Arabica Alii à præstantia inscribuntur Aureolum morum. Sic verba aurea appellamus pretiosa & elegantia: Sic ab eloquentia dictus χρυσόσπουδς, & carmina Pythagoræ aurea. Quo titulo Psalmum esse dignissimum explicatio ejus docebit. Indicat tales Psalmos non niuds gratos nobis esse debere quàm aurum, &c. Hoc Psalmus videtur Propheta præcipuè canere quanta sit dignitas & felicitas agere in Ecclesia Dei, & inter Sanctos & electos habere locum. ¶ Conserva me. Petitio generalis, ex reliquis partibus Psalmi & historia Christi illustranda. Serva me, nempe ex hac hora, Transacta à me hic calix, &c. Protege me ab illis injuriis quæ me ab officii expletionem impedire possunt. Ante omnia Deo se in fidem & tutelam committit. Tuere, defende me. ¶ Domine, מִכְתָּם Deus fortis, seu potens, qui potes omnia, adeoque me servare. ¶ Quoniam speravi (vel, spero adhuc, Gej. sim. V. confido, Pi.) in te, ita Gej. מִכְתָּם נָתַתָּ לִּי נַחֲמָה. Nam ad te confugio, Coc. sim. JT. Optima ratio: Nemo enim qui se ex animo Deo commendat ab eo deseritur; neque vir pius unquam Dei auxilium frustra imploravit.

2. Dixi, &c. מִכְתָּם Dixisti (sub. o anima mea, M. Ti. Pi. Belg. A. Gej. Vulg.) Domino, M. Ti. Mo. &c. Vel, Dic, o anima mea, Jehova, P. David alias animam suam alloquitur, ut Psal. 42. 6. & 43. 5. Hortatur ergò animam suam, h. e. seipsum, ut se Domino planè consecret, & Dominum suum in omnibus agnoscat. Proferatur David se ex intimo animi sensu id dixisse. Vel, Dixi Jehova, JT. tu, nempe Ecclesia, cui hunc Psalmum per Spiritum dictabat David. Vel, Dixisti, tu, o fili mi, ad Deum Patrem. Nota hic Christum compellari sceminè, מִכְתָּם sic מִכְתָּם cum masc. Eccles. 7. 27. Alii, Dixi Domino, S. Ar. Athi. Vulg.

G. Mu. Vulg. Vel legerunt **וְיִתְּנָהּ** P: vel, perspicuitati studentes, sensum secuti sunt. Sed verior lectio **וְיִתְּנָהּ**, ut patet ex K. & RS. & Ch. & imprimis ex Masora, & consensu codicum impressorum. ¶ **Deus** (vel, Dominus, M. Ti. V. Mo. &c.) **meus es tu**. In te semper fui confusus, velut sapientissimum, &c. omnium, meique Dominum. Pater sic dicit, Tu, Fili hominis, agnovisti quod Jehovah sit Dominus, eique obedientiam ut servus addixisti. ¶ **וְיִתְּנָהּ** Reddi solet, Dominus, at **וְיִתְּנָהּ** est Dominus meus. ¶ Quoniam bonorum meorum (nempe operum, Ar.) non eges. Itā. Æth. sim. Ca. Ar. Si quid est in me boni, id tibi usui non erit. Non eges meis sacrificiis, operibus, &c. ut proinde ob meam duntaxat spem rogem conservari. ¶ **וְיִתְּנָהּ** Bonum meum (beneficentia, &c.) J. T. Heb. bonitas, Pi.) non super, vel ad, te, P. Mo. Riv. V. &c. sub. est, vel, pervenit, sive pertingit, P. V. Gej. A. tibi nihil addit, M. Non mihi debes ea quæ in me confers beneficia, neque iis dignus sum. Te non reddit beatiorē; tu posses illā carere, quippe per te ipse beatissimus. Ego Vulgatam interpretationem aliis præfero, quam Ebræa verba sponte referunt; q. d. Nihil tibi confert, quia eo non eges. Itā connexio cum præcedentibus perspicua est & jucunda, quia ostendit se bonitatem solam Dei pro fundamento spei habere, non ullum meritum suum. Homines eorum curam abiciunt quæ ipsis inutilia sunt, sive sint servi, sive agri, &c. Sed contraria prorsus in Deo ratio est, qui, etsi nullo indigeat, bonitatem suam creaturis sponte communicat. Id hinc agnoscit David. De Divina natura ait Lucret. l. 1. *Ipsa suis pollens opibus, non indiga nostri*: & Socrates, Grata, inquit, atque jucunda, non verò fructuosa, diis pietas. Vide Job. 35. 7. Luc. 17. 10. Et bonum meum à te est, Sy. in Bib. Polyglot. & in Ham. Nimirum **וְיִתְּנָהּ** quandoque est ex b. Bonum meum non datur nisi à te, Ch. q. d. Bona opera mea tantum absunt à merendo, &c. ut non mea, sed tua solummodo, sint. Itā idem sensus cum o. & ex utrisque [Ch. & o.] completur sensus; q. d. Beneficentia mea adeo non abs te meretur, ut tua sit, & à tua gratia in me collata. Bene mihi non est sine te, Hi. Sym. Alii, Bonitas mea nihil ad te, [Ti.] q. d. nihil est respectu tui, sive bonitatis tuæ. Al. Bonum meum non es conditurus apud, vel penes, te, J. T. i. e. Quicquid mihi bono vel saluti erit, non apud te condis, vel retines, sed liberaliter mihi & Sanctis communicabis. Bonum meum non est apud te, scil. reconditum; non invides mihi cognitionem rerum salutarium. **וְיִתְּנָהּ** apud, ut Gen. 18. 2. Exod. 14. 2. Sed hoc in Messiam non quadrat, nisi hoc sensu, Quicquid ego præsto & promereor, non absconditum est in occultis Dei, sed in Evangelio patefactum. Bonum meum non est supra te; In te solo est mea felicitas, nihil tibi præfero, Psal. 73. 25. Sic **וְיִתְּנָהּ** sumitur Job. 9. 25. Coh. 5. 17. & 6. 6. Vel itā, Bonum meum (Passione partum) non propter te, sed propter sanctos, &c. Sic **וְיִתְּנָהּ** Gen. 16. 5. 2 Sam. 1. 26. Al. sic; Bonum meum non est super te: Quod erat super te, sive ad quod ex sponione obligabar ut præstares, quod bonum meum (h. e. gratia mea & bona inde dependentia) perveniret ad homines, id præstitum est à te; **וְיִתְּנָהּ**, formula obligationem tollendi, quod quietare dicimus. Sic **וְיִתְּנָהּ** debitionem passim sign. in RR. ut cum dicunt **וְיִתְּנָהּ**, illi incumbit probatio. Itā Jud. 19. 20. Ezech. 45. 17. Vide & Ezræ 10. 12. Psal. 56. 13. 3. Sanctis qui sunt in terra ejus mirificavit omnes voluntates meas (vel suas, o.) in eis. Itā o. sim. Ar. Æth. In hac versione, 1. additur ejus; 2. pro **וְיִתְּנָהּ**, legunt **וְיִתְּנָהּ** magnificavit, ex Isa. 42. 21. 3. sing. reddunt in plur. voluntates meas. Sensus vix elici potest ex hac versione. [Vide Authorem.] Sensus est, Miram fecit meam erga Sanctos benevolentiam & charitatem. ¶ **וְיִתְּנָהּ** In sanctis qui in terra ipsi, Mo. vel, in terra sunt, P. Ti. Sy. &c. Pronomen loco verbi substantivi, ut Psal. 9. 21. Coh. 1. 9, 10, 17. Sic 1 Reg. 22. 17. collat. cum 2 Chron. 18. 16. & 2 Reg. 25. 19. collat. cum Jer. 52. 25. Sanctis, &c. Ch. Ti. J. T. sub. collaturus es, J. T. [repete, bonum meum, ex v. 2. versionis Junianæ.] Etiam sanctorum, &c. Sy. [M. hæc verba cum ultimis connectit, totumque versum sic reddit; Ad sanctos, qui scilicet

sunt in terra, & ad virtute conspicuos, ad hos, inquam, tota mea voluntas fertur.] Sed ad sanctos, &c. P. V. Pi. sub. perveniunt mea beneficia, & illis profunt, non tibi. ¶ Quia de te non possum, de hominibus bene mereri pergam. [Al. sic;] Propter beneficentiam meam non ad te oro, sed propter sanctos. Miserere Sanctorum; non oro pro meipso, quia non sum dignus. Al. Non das mihi bona mea propter justitiam meam, ut Psal. 115. 1. sed propter sanctos in terra, nempe sepultos; ut dicitur, propter Davidem, &c. P. Verto, pro sanctis qui sunt in terra, h. e. in mundo, ut Joh. 17. 11, &c. Ad hos nempe refertur meritum Christi, Heb. 2. 10. Joh. 11. 52. ¶ **וְיִתְּנָהּ** [Variè reddunt.] Mirificavi (vel, mirificavit, o. Vulg. vel, glorificabis, Æth. & operatus est, Ar.) omnes voluntates meas (vel tuas, Æth. vel suas, o. Ar.) in iis, Mar. Vertunt ex **וְיִתְּנָהּ**, pro **וְיִתְּנָהּ**, quod est nomen plur. constructum pro absoluto, ut fit interdum. [Reliqui sic;] Et foribus, Mu. sic P. V. sive grandibus, nempe virtute, Mu. ex K. vel, inclytis, Mo. Riv. præstantibus, Gej. magnificis, Mar. Pi. Gej. Riv. Nulla magnificentia & nobilitas par forti Sanctorum: qui gloriosi sunt coram te, licet hinc contempti. Magnificis collaturus es, &c. J. T. magnificis in operibus bonis, Ch. ad virtute conspicuos, M. & præclaris, Ti. Q. in V. & gloriosum, Sy. Et ducibus eorum, nempe Apostolis, quos Christus sanctificavit, misitque legatos in mundum, &c. ut Joh. 17. 18. Sed hoc angustius videtur. **וְיִתְּנָהּ** gloriosum, celebre, ut Psal. 8. 2, 10; item potens, Exod. 15. 10. Psal. 93. 4. Ponitur hic forma constr. pro absol. ut Psal. 119. 128. Num. 5. 18. Vel potius, sequentia verba habent rationem nominis recti, q. d. & nobilibus delectationis meæ: ut Psal. 81. 6. **וְיִתְּנָהּ**, linguam quam non novi, q. d. linguam ignorationis; Psal. 90. 15. **וְיִתְּנָהּ**, secundum dies afflixisti nos, i. e. afflictionis nostre. [Porro, ultima verba cum **וְיִתְּנָהּ** ferè omnes connectunt, & sic vertunt;] omnis, vel tota, voluntas, vel oblectatio, mea in iis, Mo. &c. sub. est, P. J. T. sim. Ti. V. in quibus tota mea delectatio (voluntas, Mu.) est, Sy. Pi. sim. Cóc. J. T. Mu. Supple **וְיִתְּנָהּ**, ex more lingue. Vel, erga quos omnis, &c. ut bene de illis merear, eosque meo exemplo excitem. Vel interpretare, in quibus omnis voluntas mea, ut illis fiam similis, ut AE. Illos magno amore prosequor. q. d. Non delector ego sceleratis, sed Sanctis, quos tibi adducere meaque Passione parare annitor: Ad hos spectant mea beneficia. Observanda hic connexio hujus versus cum præcedente: Vers. 2. Dixi, vel Dixisti, o anima mea, ad Dominum, &c. Itā hic v. 3. supplendum, Dixi, vel Dixisti, o anima mea, ad sanctos, &c. & ad eximios, ad illos nempe dixi, tota mea delectatio est in illis. 4. Multiplicate sunt infirmitates eorum; itā o. Æth. inimicorum scil. relativum sine antecedente, ex usu lingue; & infirmitates, i. e. vitia, errores: **וְיִתְּנָהּ** Multiplicentur (vel, Multiplicent sanè, Ti.) idola (vel, falsi dii, G.) eorum, Mo. G. **וְיִתְּנָהּ**, i. e. Syrorum, Moabitarum, Ammonitarum. Multiplicant imagines suas, Ch. Hoc cum sequentibus verbis maxime congruit. Verum in Ebræo non habetur **וְיִתְּנָהּ** idola, sed **וְיִתְּנָהּ**, quod notat dolores. **וְיִתְּנָהּ**, unde pro idolo non legitur in Sacra Scriptura. Sed quidni **וְיִתְּנָהּ** dolores etiam idola significant, cum alia nomina ejusdem thematis utrumque significant? Locum itaque sic verterem, Multiplicabuntur idola eorum qui ad alium festinant; q. d. Qui te Deum non agnoscunt infinitos deos pro sua libidine effingent; itā ut hoc opponat præcedentibus, Dixisti, — Deus meus es tu. [Alii aliter.] Multiplicabuntur (vel, Multiplicati sunt, Ar.) dolores, sive anxietates, eorum, P. V. Mar. Pi. Affixum refertur ad sequentia, qui alium, &c. Sensus est, Idololatæ & alii impii non capient fructum ex morte mea, sicut Sancti; sed, contrā, sentient dolores multos, tum animi, tum corporis. Multæ sunt idololatrarum anxietates, filios jugulant, &c. Al. Horum (nempe Sanctorum, v. 3.) multiplicant dolores qui alium, &c. i. e. Multis doloribus Sanctos afficiunt impii. Vel, per concessionem, Afficiant Sanctos doloribus, ego tamen à te pendere statui, quamvis oblatante mundo. Al. Multiplicentur dolores, sive mo-

lestie, &c. Sy. Q. in V. Imprecatio est, q. d. Multis malis exagitantur qui alium deum colunt. Al. Multiplicantur dolores eorum, nempe Sanctorum, quando vident idololatrias. Amplificabunt dolores eorum qui alium dotarunt, nempe vel Cæsarem, vel falsos deos; qui te Regem noluerunt, Joh. 19. 15. Impletum hoc in Judæis post mortem Christi p. Dolores eorum, quorum? nempe sanctorum; neque enim aliud præcedit ad quod referendum. Sed, i. Ad quos ergo refert Bell. conventicula eorum, & nomina eorum, quæ sequuntur? Ibi idololatrias intelligit Bell. quidni & hic? Par est ratio. 2. Candidior hic Jansenius, qui ait eorum hic ad impios referendum, de quibus etsi non expressa fiat mentio, tamen in sequentibus satis insinuantur. 3. Relativum apud Ebræos sine antecedente ponitur, ut Psal. 87. 1. Idem apud nos fit odii vel contemptus causâ; ut cum Juno de Semele pellice ait, Ipsa petenda mihi est, ipsam, si maxima Juno Rixè vocar, perdam. Et hic dicitur, Non ero memor nominum eorum. 137. potest accipi vel transitivè, vel intransitivè; vel multiplicabunt, vel multiplicabuntur. At 137 in Cal passivè tantum sumitur, pro, multiplicari. Postea acceleraverunt; ita. Eth. Pro 137, legebant 137 post, quomodo & Chald. 137. Alienum festinant, Mo. ac proinde festinant, Ar. Qui ad, vel post, alienum deum festinant, P. M. Mar. Qui, te negantes, festinant trepidi ad cultum dei alieni. Qui alium (scil. deum, vel præsidium, Exod. 34. 14. Jéf. 42. 8. & 48. 11.) prope-
rante & fervide sectantur, derelicto te vero Deo, & me Mediatore. Alienum deum cupide sectantur, G. Qui post alienum festinant, i. e. cupide sectantur alios quam Sanctos. Post alium festinant, Ham. Et postea festinant eis offerre oblationes, Ch. in V. [Alii aliter:] Qui alium dotant, J. T. Pi. Ham. Cal. Ga. Coc. Riv. alium scil. deum præter Jehovam; h. e. qui se idolo alicui velut matrimonio copulantes, non accipiunt, (sicut alioqui moris est,) sed conferunt, dotem; h. e. non accipiunt ab illo beneficia, sed sumptus faciunt in cultum illius. Similis exprobratio stultitiæ idololatrarum Ezech. 16. 31, &c. Confer Hof. 8. 10. Idololatria est scor-
ratio spiritualis. Confer Mal. 2. 11. 137 in Cal hic tantum exstat, & Exod. 22. 16. ubi dotare sign. Verum an unicus ille locus aboleat festinandi signifi-
catum in Cal, qui in Pihel est frequentissimus, meritò dubitatur. Qui dotant, &c. vel festinant, &c. A. simil. AE. in Vic. Alteri deo donaverunt, Q. in V. Non congregabo, &c. 137. Non (Ego tamen non, Ti. Ego verò non, M.) libabo (vel, libari faciam, Coc. Heb. fundam, Pi. effundam, A. offeram, Ham. A. nè libem, Sy.) libamina eorum de sanguine, Mo. P. V. &c. quæ sunt de sanguine, Ti. V. G. Sanguinea, five cruenta: ut, aper de sylva, Psal. 80. 14. i. e. sylvestris; uter de vino, Hof. 7. 5. i. e. vinarius. [Variè expli-
cant.] 1. Quæ ex furto & rapina ad altare deferuntur. Vide Mal. 1. 13. & intulistis de rapinis: q. d. Li-
bamina eorum non sunt vinum, sed sanguis seu rapina. Verum non hic agitur de crudelitate homi-
num, &c. sed de cultibus vitiosis, quod docet libandi vox, &c. 2. Respicit sacrificia Gentium. Potabant gentes istæ [Syri] sanguinem sacrificiorum, sæpe & humanum. Vide quæ ad Matt. 26. 28. Gentes in sacrificiis sanguinem libabant: Judæis verò gustus sanguinis, tam in victu communi, quàm in sacrificiis, fuit vetitus, quò magis à cædibus abhorrent. Pro-
nunciat ergò David se non modò alienum fore ab erroribus idololatrarum, sed in externa quoque professi-
one sibi curæ fore nè ullum det signum consensûs, quò & sequentia spectant. Sed restrictio hæc ad sangui-
nem humanum non videtur ex mente Prophetæ, qui in genere cultum idololatricum culpæ intendit, eique opponere Sanctorum pietatem. Alii propriè intelli-
gunt libationem sanguinis pecudum immolarum: quæ quidem in se non prohibebatur, nisi fortè sanguis in-
spergeretur carni sacrificiorum; id quod Gentibus ido-
latriis peculiare erat, Israelitis autem vetitum. Qui sensus genuinus erit, si per libationem, &c. intelligas totum sacrificium, ut in Ovid. de Ponto 4. 8. Thura libare diis. 3. Respicit sacrificia Judæorum legalia. Non tibi libabo sacrificia legalia, nec alios libare do-

cebo, vel cogam, sed ea abrogabo, &c. Non faciam (curabo, aut permittam) libari—propter sanguinem, vel, præ sanguine. Sanguis expiare potest magis quàm vinum. Vel, à sanguine, scil. Testamenti, five Christi, fuso. Hic enim sistit omnem pecudum sanguinem, quia perfectè expiat. Congruit hic sensus cum præced. Nam v. 2. laudaverat Christum ut perfectum Salva-
torem. Tolle igitur debet quod efficaciam non habuit. Abolitio ceremoniarum est triplex. 1. Per mortem Christi, quoad necessitatem; Col. 2. 14. 2. Per vo-
cationem Gentium, quoad usum in regno Dei; Dan. 9. 27. 3. Per destructionem Templi & politiæ, quoad usum inter Judæos; Dan. 9. 26. Verba hæc sunt sacerdotalia Christi, q. d. Ego, tanquam Pontifex, non offeram tibi ipsorum libamina, five Mosaica, ex hypo-
crisi oblata; five idololatrica infidelium, verum Dei cultum detrectantium. Non ero nequitie patro-
nus, &c. Verbum 137, & 137, est sacrificiale, notat-
que effusionem libaminis, in honorem vel falsi dei, ut Jer. 7. 18. & 19. 13. & 32. 29; vel veri Dei, ut Gen. 35. 14. Num. 15. 5, 7, 10. 137, effusiones propriæ, pro liquore effuso, qui super sacrificia effundebatur. Nec memor ero, &c. 137. Nec sumam, five assumam, (vel memorabo, Ch. Ar. simi-
d. Eth.) nomina eorum in, vel super, labiis meis; P. Ti. Mo. M. &c. i. e. in os meum, ut Psal. 50. 16. non pronuntiabo. Nec loquar de iis, secundum legem, Exod. 23. 13. Jos. 23. 7. Quinetiam mihi religio erit eorum nomina labiis proferre. Eorum, i. e. vel, idolorum; vel, ejusmodi hominum, qui alium do-
tant, &c. Ad sensum parum refert, nam idola & eorum cultores in eodem gradu collocantur, Psal. 115. 8. Esa. 41. 24. Relativum eorum ponit sine anteceden-
te per contemptum. Non honorabo eos labiis meis. Ea, velut impura, non eloquar; multò minùs lauda-
bo, vel excusabo. Locutio proverbialis; Nihil mihi cum ipsis commercii erit. Simile, vel tunicam ipsius odit. Indignos existimabo meâ commemoratione. Judæi nec nomina falsorum deorum usurpabant, sed eorum loco nomina detestationis substituebant. Non hoc tantum vult, se nullum illis exhibiturum hono-
rem, sed pro execrandis habiturum. Vide Eph. 5. 3. Tanto odio mihi erunt idola, ut ab eorum nominibus, tanquam à nefando sacrilegio, mihi cavebo. Confer Matt. 10. 33. [Alii sic:] Non usurpabo nomina eorum, five in quotidiano sermone, five in juramen-
tis. Vide hac de re legem, Exod. 23. 13. & promissionem, Os. 2. 17. Non jurabo per deos ipsorum. 137. 137. sign. jurare, Exod. 20. 7. Deut. 5. 11. Vide Psal. 24. 4. Eant nunc quibus tertio quoque verbo in ore, Jupiter, Hercule, Ædopol, &c. [Alii aliter:] Profiteatur hic Christus (in cujus persona Vatem loqui ex v. 10. constat) se istorum nomina qui diis falsis ob-
stinatè adhærent intra labia sua non admitturum, ut vel verbulo tenus pro eis apud Deum Patrem suum agat; Joh. 17. 9. Ità Maius noster. Non nominabo eos ut meos, sed abnegabo. Abnegatio hæc [Judæo-
rum] fit, non vocando amplius, tollendo Sanctuari-
um, indurando, omnibus malis prosequendo. At eorum qui multo cum labo-
re aliò properant, neque libamina cruenta libo, neque no-
mina meis usurpo labiis.] 5. Dominus (sub. est, Ti.) pars, vel portio, hereditatis meæ. Ità Mo. M. Ar. Sy. &c. partis, five portio-
nis, meæ, P. Ti. V. J. T. Pi. prædii mei, J. T. Pi. Jungun-
tur hic duo synonyma auxilios causâ, q. d. omnimo-
da pars meâ. Sic, ventus turbinum, Pl. 11. 6. i. e. tur-
bulentus; Psal. 32. 5. iniquitatem peccati mei. Portio & pars meâ, V. Pars meâ hereditaria. Portio mea esculenta, & calix, i. e. portio potulenta; q. d. cibus & potus meus est. Portio hereditatis, vel divisionis, meæ, Ham. hereditatis mihi divisæ & distri-
butæ. 137. est, pars quæ in distributione alicui ob-
tingit, Exod. 29. 26. Levit. 8. 29. 1 Sam. 1. 5. Neh. 8. 10, 12. 137. designat portionem, vel ex hereditate obtingentem, Gen. 31. 14. Deut. 10. 9. vel aliunde concessam, Deut. 18. 8. Utrumque hic accipitur de portione esculenta, Ferculum partis meæ, Coc. Hoc vult, Id Regnum mihi obtigit in quo verus ille Deus colitur.

* G. Ham. colitur. Sed probatum est de Christo agi. Postquam dixit sibi nullum esse cum impiis commercium, addit, solum Dominum esse possessionem & sortem suam, & bonum. *Deus est cibus meus*, &c. V. nempe causaliter. A Deo proveniunt omnia hujus vitæ necessaria. In Deo acquiesco, eo fruor & me oblecto; ut lætantur homines in portione pretiosa. Omne bonum meum in Deo est, & à solo Deo. Dicitur Deus illorum portio quibus singulariter prospicit: *pars Israelis*, Jer. 10. 16. & 51. 19. quia, aliis gentibus alios sibi deos optantibus, Deus horum oculos aperuit, ut se eligerent; & *pars Aaronis*, Num. 18. 20. Quam legem hic locus respicit. Referri hoc potest ad Christum quæ Sacerdotem, cujus (ut olim Levitarum) Deus portio erat. Vel, docet Christum quæ hominem hanc sibi portionem elegisse. Significat se diligere Deum super omnia, & ipso contentum esse. ¶ *Et calicis mei*, ita P. Mo. M. Ch. Sy. &c. *Et calix meus*, Pi. Ar. Gej. Calix pro retributione & mercede passim. Metaphora, vel, à potantium ritu veteri, quo per modum imperatorum, vel convivii præsidem, sua cuique vini portio quam hauriret statuebatur, ut vult Illyricus: vel, ab instituto ubique ferè obtinente, quo paterfamilias suam cuique, ut *hereditatis portionem*, ita & cibi potusque demensum, assignat, ut Calv. & Mol. putant. *Pars, portio, calix, sors*, unum sunt; quæ simul ad amplificationem & majorem emphasin congeruntur. Calix sign. quicquid alicui obtingit, five boni, five mali, Matt. 20. 22. & 26. 39. Sic & Plauto in Casina, *Ut senex hoc eodem poculo quo ego bibi biberet*. ¶ *Tu es qui*, &c. *תוהו* [Tu] (sub. ò Jehova, Pi.) *sustines*, vel *sustentas*, (*sustentabis*, M. Ch. Mar. *sustentans*, Mo. tenuisti, Coc. *tenendo quasi sustentans*, Gej. *restituisti*, &c. Sy. Ar. *Æth. restituens*, Vulg. compositum pro simplici, ut *retribuere*, pro *tribuere*, qui statues, vel firmabis, *sortem meam*, Ti. Ca. JT. i. e. hereditatem, quæ sorte dividi solebat, Jos. 18. 11. Jud. 1. 3. Juvisi me ut eligerem mihi hanc sortem: q. d. Tuâ operâ factum ut sors mihi optima caderet. Tueris eam ac defendis, nè mihi excidat. Tu, qui te mihi possidendum dedisti, non patieris ut me quis hæc possessione deturbet. Justi domini possessione sæpe suâ depelluntur, quod nullus eos tueatur: At tu ita mihi hereditatem dedisti, ut tuâ virtute salva mihi maneat illius fruitio. ¶ *תן* est *prehendere*, v. g. manum alicujus, Gen. 48. 17. item *fulcire*, nè quis cadat aut dilabatur, ut Exod. 17. 12. Vide Psal. 41. 13. & 63. 9. Indicatur Dei provida cura & auxilium, quo facit, nè Sancti sortem, tam gratiæ quam gloriæ, semel adepti, iterum priventur eâ astu Satanæ aliâve violentiâ, &c. vel, in specie, nè Satan eripiat Christo oves suas. *Sors* hic metonymicè ponitur pro re quæ sorte obtingit, ut Jud. 1. 3. Psal. 125. 3. Jer. 13. 25. Confer Deut. 3. 4. *Tenes sortem meam*, nempe in manu tua, ut mihi assignes. Olim enim sortitio fiebat per virgas, Num. 17. 2, 3, 5. [Vide Synopsin nostram ad Jos. 15. 1.] Sacerdos nempe unam virgam, in qua nomen Tribus, in unam manum, & aliam virgam, in qua descripta portio, in alteram manum, acceperat, &c. Vide Schindl. Pentaglot. p. 342. B. Et hinc exponi potest locus iste Psal. 125. 3. d. 6. *Funes*, *תבלי* [Funiculi, JT. Pi. sub. distributio- nis, five mensorii, V. Ti. M. Ar. quibus metiri solebant agros, Amos. 7. 17. Zach. 2. 1. ita 2 Sam. 8. 2. Hinc sign. *spatium*, five *portionem*, terræ quæ cuivis obtingit. Ità Deut. 3. 4. Zeph. 2. 6. Verto itaque, *sortes*, vel *portiones*, Ham. ita Ch. Q. in V. Mu. Non proprie *funes* dicuntur *cadere*, sed *sors* de spatiis fune dimensis. Similis huic phrasis Jos. 17. 5. *Pars* dicitur *cecidisse*, quia sorte cadente in cavum assignatur. ¶ *Ceciderunt mihi in præclaris*, ita M. sub. *rebus*, M. *תבלי* [In prosperitatibus, Sy. *dulcedine*, Ch. *amoris* (*amanis- simis*, JT.) locis, P. Ti. Pi. JT. Masculinum ponitur hic neutraliter, sicut Job. 36. 11. ita Psal. 133. 1. Prov. 22. 18. Optima terra mihi velut sorte obtingit. In *amanis*, i. e. in populo Dei, inter Sanctos. In Ecclesia, cui Deus omnem benedictionem spiritualem addixit. In Deo, Deique Religione & gratia, ejusque regni possessione, quibus nihil præclarior, &c. licet alii opes, honores, &c. sibi eligant. ¶ *Etenim hereditas*

mea, *תבלי* [Etenim] (vel *quin*, Ti. ideo *etiam*, Pi.) *hereditas*, P. Mo. Coc. Mu. vel *possessio*, JT. Nusquam alibi cum Cametz. Simile *תבלי* *somnus*, Psal. 132. 4. R. Mose dicit poni pro *תבלי*. *Etenim hereditas mea*, Sy. Ar. ¶ *Præclara*, &c. *תבלי* [Speciosa (vel *præclara*, Ch.) *super me*, Mo. *insignis* (*pulchra*, M.) *obvenit mihi*, Ti. P. sic M. *placuit mihi*, Sy. sim. A. *pulchra fuit penes me*, i. e. in oculis meis: quicquid sit aliis, mihi est præclara: est *elegantissima*, quæ obtingit mihi, JT. quæ *decet me*, nempe Filium Dei. Confer Psal. 2. 8. Paucula ex præced. subaudienda; q. d. Cum Deum habeam pro hereditate, optima & amœna pars agri mihi obtingit. 7. *Benedicam Dominum*; vel *Domino*, M. Mo. &c. *תבלי* [Laudabo, Ti. Pi. Celebrabo, V. Coc. *Grates ago*, Ca. ¶ *Qui tribuit mihi intellectum*; i. e. consilium: *תבלי* [Qui (vel *quia*, Coc.) *consulit*, five *consuluit*, mihi, P. M. Mo. Mu. Coc. sim. JT. Pi. Gej. Cujus consilio & voluntate ipsum delegi pro hereditate. Qui Spiritu suo me docet: instituit me per verbum & Spiritum suum de officio meo, lætæque eventu Passionis meæ, Luc. 24. 26. Psal. 2. 8, 9, 10, 11. Qui instruxit me & sapientiâ & viribus bene expediendi munus meum. Patri, ut origini, consilium quod fecit in Filio tribuitur. Vide Joh. 12. 49. ¶ *Insuper*, &c. *תבלי* [Quia *nocturnus*, V. sed & *nocturnus*, Ti. sim. Ca. Ch. *etiam nocturnus*, vel, *per noctes*, P. Mo. M. V. Sy. Ar. quo auctore *etiam per noctes*, JT. Plurale hic perseverantiam indicat. *תבלי* pro *תבלי*, Psal. 92. 3. & 134. 1. *Nocturnus*, i. e. in mediis ærumnis. Ut *תבלי* *mortes* dicitur pro morte dirissima; ita *noctes*, pro nocte spississima. Notat tempus *arrogantiae* & *arrogantiae*, Luc. 22. 53. Sed cur, contra disertam literam, *noctes* ita restringamus, non video. Amplificatio à majori. Non solum de die peragam officium meum, cum de illo confidero, &c. sed & noctu, quum oro. Vide Mar. 1. 35. & 6. 47. &c. Ut die, ita & nocte, tibi benedicam. *Nocturnus*, quum silentium est, & mens est liberior, vel, cum alii somno indulgent, attentius ego ea de re cogitavi. Vel dicit, *nocturnus*, quia tunc Divinæ visiones fieri solebant: vel, ut indicet tantam esse vim Spiritus Sancti in piorum animis, ut cum sopore animus quodammodo vincitur, nè ita libere ratiocinari possit, erudiantur tamen in præcordiis, etiam tunc cum ipsa silentia terrent. ¶ *Increperunt me renes mei*, *תבלי* [Erudiunt, vel erudiunt, me, &c. Mo. P. M. V. Ti. JT. Pi. Coc. Mu. &c. *Æth. Castigant, vel castigant, me, &c. Ch. Sy. Pi. Ca. i. e. urgent me ad officium meum alacriter faciendum; sicut alias servi urgentur verberibus. Metaph. catachrest. Nè viam à Deo monstratam relinquerem. Commoverunt me*, Ar. in Ham. *Renum* nomine Scriptura intelligit quicquid in homine reconditum est, intimas cogitationes & affectus. Deus mihi consuluit, & ego id prudentiâ meâ approbo. Græci & Latini cordi & pectori sapientiâ tribuunt; Hebræi, renibus & visceribus. Per *renes erudientes* intellige stimulum secretum ad bona quæque incitantem. Nam aiunt renes esse officinam consiliorum. *Renes* hic sunt *cogitationes intime*, ut Psal. 7. 10. Jer. 12. 2. *תבלי* est *castigare*, vel *punire*, ut Deut. 22. 18. i. Reg. 12. 14. Psal. 6. 2. *Castigationem* hic intelligo, sed quæ instructioni inservit: Sensus itaque est, Nocturnus, quum præsentis meas angustias contempler, *cogitationes meæ me puniunt*: Et hoc est *consilium* quod ei dedit Deus, & propter quod Deum laudavit, nempe afflictio, quæ sanè documentum est afflictio, eum docens quæ in prosperitate oblitus fuerat. Consilium tuum adeo mihi infixum, & intimis quasi medullis insinuatum, fuit, ut nec in summa anxietate ejus fuerim oblitus, sed ei voluntatem meam subjecerim, &c. *Renes* hic significant intimum amoris affectum, qui eum ad laudationem Dei incitabat. *תבלי* *ren dictus à תבלי* *concupivit*. Renibus tribuitur gaudium, Prov. 23. 16. *tristitia*, Psal. 73. 21. *desiderium*, Jer. 12. 2. & hic *zelus* compungens & excitans, ob singularem eorum cum corde sympathiam. *Renes*, id est, affectus mei. Sic verito, *Ut etiam mei renes me nocturnus castigent*, Ut meæ nocturnæ coerceantur libidines. Humani affectus, alioqui proclives

proclives ad malum, inprimis noctu, non incitaverunt me ad libidinem, sed ad pietatem. Sanctis omnia co-operantur ad bonum. Docet me Deus arcanis inspirationibus quid sit suscipiendum vel faciendum. Gratias agit Deo quod cogitationes suas ita sanctificaverit, ut intimis affectibus instinctu Spiritus Sancti moveretur ad Deum sibi pro sorte eligendum. De externa doctrina non loquitur, sed de internis inspirationibus.

8. *Providebam* (vel, *Posui*, five *Pono*, Mo. P. V. M. & c. *Propono*, vel *Proposui*, Ti. V. A. Gej. vel, *Æqualiter posui*, A.) *Dominum in conspectu meo* Itā M. & c. vel, *coram me*, Mo. vel, *mibi*, Ti. V. JT. Vel, tanquam objectum mentis meæ, contemplandum, amandum, colendum; vel, tanquam scopum, cuius nutu omnia agam; vel, tanquam normam agendorum; vel, tanquam spectatorem mearum actionum. Vel, Deum semper cogito adesse mihi ut auxiliatorem. ¶ *Quoniam a dextris est mihi* [Sim. omnes;] h. e. in meum auxilium. A dextris esse est, assistere. Nam dextra potentiam sign. dextrā pugnamus, & hostes ferimus. *Dominum adesse ad dextram* significat, assistere, solari, ut Psal. 109. 31. & 110. 5. *Satanam ibi esse* sign. resistere, vexare, ut Psal. 109. 6. Zachar. 3. 1. ¶ *Nē commovear*; itā o. Sy. *נִבְרַח* Nē nutem, Ti. V. non nutabo, Mo. declinabo, P. movebor, vel, dimovebor, JT. Pi. Ch. Mar. ideo non labor, M. Perire non potero, nec quicquam mihi nocebit. Non recedam a recta via, quia illum solum cogito. Non vacillabo, sed perficiam omnia ad laudem ipsius, & c. Confirmat [hoc versu] fiduciam suam in Dei ope a testimonio bonæ conscientie.

9. *Propter hoc* Id postea explicabit quid sit. ¶ *Latatum est* (vel, *latatur*, V. Pi. & c. *gaudebit*, Ch.) *cor meum* Id est, vel, intellectus; vel, voluntas five animus. Gaudium propriè est partis appetentis. ¶ *Et exultavit* (vel *exultat*, JT. Pi. *exultabit*, Ti.) *lingua mea*; itā o. Ar. Ti. *גְּבוּרָה* Gloria mea, Ch. Sy. M. P. Mo. Mar. & c. vel, *honor*, *dignitas*, V. Gloria hic dicitur, vel, i. anima hominis; quæ est gloria corporis, & pars hominis honoratior. *Animi imperio*, corporis servitio, magis utimur, ut ait Salustius. Vel, 2. lingua, ut explicatur Act. 2. 26. Confirmatur ex Psal. 30. 13. & Gen. 49. 6. & Psal. 57. 9. & 108. 2. & 149. 5. Lingua five sermo est gloria hominis præ brutis animalibus, eaque Deus glorificatur. Frequens metonymia, *gloria*, pro gloriationis instrumento. ¶ *pro* *גְּבוּרָה*, videntur legisse *נִבְרַח*. Sed exigua eorum affinitas. Credibilis est, Davidem in scripto poetico *נִבְרַח* metonymicè usurpasse. David non tantum intus gaudet, sed & linguam suam, imò carnem, huius gaudii participem facit. Nisi *נִבְרַח* pro lingua sumas, non quadrat trimembris partitio. Imò quadrat hoc modo, *cor*, *anima*, *caro*, five corpus, sub quo lingua continetur, ut illius pars. Differre autem *cor* ab *anima* constat ex Matt. 22. 37. *Diliges Dominum ex toto corde & tota anima*. ¶ *Insuper* & (quin &, Ti.) *caro mea* (vel, *corpus meum*, Ar. Ca. Gen. Pi. & c.) *requiescet* (vel *habitabit*, Pi. Gej. Riv. *habitabit*, JT. degit, Ca. *κατασπινθησεται*, o. in Riv. i. e. *commorabitur*, in sepulchro, tanquam in tabernaculo: *procumbet*, vel *recumbet*, vel *jacebit*; itā *נִבְרַח* sumitur Deut. 33. 20. Psal. 7. 6. & 94. 17. Esa. 26. 19. & 33. 24. & c.) *in spe* Itā Riv. & c. vel *fiduciā*, five *confidentiā*, V. Gej. Mo. in tuto, Ti. sim. Ar. *confidenter*, M. P. Mar. A. *secure*, vel *tuto*, Ca. A. Pi. Belg. Solatur se bonā spe. Secura erit omnium periculorum. *Spe*, i. conservationis sui a putrefactione; 2. resurrectionis ad gloriam, ut sequentia declarant. *Spes* propriè est animæ, hic corpori tribuitur figuratè, ut creaturæ *σπέρμα* Rom. 8. 19. & *spes* v. 20. propter futuram restaurationem. *Spes corporis* sumitur pro re sperata.

10. *Quoniam non derelinques*; itā M. Pi. & c. *נִבְרַח* Deseres, Coc. Neque enim deseres, Ti. ¶ *Animam meam* [Variè exponunt.] 1. Christum, qui vivit in me, Gal. 2. 20. quia ipse est resurrectio & vita, ac proinde auctor resurrectionis meæ & piorum omnium. Firmatur ex Act. 2. 25, & c. Ingeniosa sanè accommodatio, sed nova, nec usquam in Scriptura vox *anima* sic usurpatur. Refellit ex Act. 2. 27. ubi David

introducitur vocans eam *animam ejus*, nempe Christi. Pi. 2. Alii animam propriè sumunt. Christus anima h. Q. in descendit ad inferos. 3. *Anima* hic metonymicè ponitur pro vita; ut fit Job. 2. 6. Psal. 54. 5. Prov. 12. 10. Matt. 2. 20. item Psal. 7. 3, 6. & 88. 4. 4. *Anima* per synecdochen hic ponitur pro persona, cuius est pars principalis. Itā sumitur Gen. 14. 21. Psal. 107. 9. Prov. 25. 25. & 27. 7. 1. Pet. 3. 20. Itā Psal. 11. 1. & 17. 13. Act. 27. 37. Hinc nomen *anima* cum affixis ponitur pro reciprocis pronomibus; v. g. *נִבְרַח* seipsum, Jes. 5. 14. *נִבְרַח* ipsi, Jes. 46. 2. 9. Firmatur hæc sententia, 1. Quod inter nos & Pontificios constat hic & in seq. agi de Christo mortuo. Anima autem Christi post separationem non fuit in inferno, sed in Paradiso, Luc. 23. 43. collat. cum 2 Cor. 12. 4. 2. Ex eo, quod lætatur quod Deus animam suam in inferno non reliquerit, constat poenalem fuisse illum statum. At descensus Christi ad inferos, etiam juxta Pontificios, non erat poenalis, sed triumphalis; unde inferimus agi de liberatione corporis a potestate mortis, non animæ, quæ nihil patiebatur. 3. Ex eo, quod Apostoli hæc citant ad probandam resurrectionem & incorruptionem Christi. 5. *Anima* hic ponitur pro corpore mortuo, five cadavere, ut Beza impurè vocat. Verum *cadaveris* vocem de corpore Christi usurpant & Chrysost. ad 1 Cor. 2. & Jesuitarum coryphæus, Greg. de Valentia, ad 3. part. sum. Thom. qu. 4. punct. 1. *Anima* ponitur pro corpore, five vivo, Psal. 35. 13. & 105. 18. five mortuo, ut Num. 5. 2. & 9. 10. & 19. 11, 13. & Levit. 19. 28. & 21. 1. Itā est vel synecdoche partis pro parte, vel metonymia contenti pro continente. *Animam*, i. e. meipsum; synecd. membri: & *meipsum*, i. e. corpus meum, ut seq. declarant; synecd. integri. ¶ *נִבְרַח*, *נִבְרַח*, a respirando dicitur: Ponitur autem, 1. pro halitu, Job. 41. 12; 2. pro sanguine, Gen. 9. 4. collat. cum Levit. 17. 11; 3. pro vita; 4. pro persona; 5. pro corpore; 6. pro voluntate, five affectibus, Exod. 15. 9. Psal. 25. 1. & 41. 3. Cum itaque vox sit *נִבְרַח*, pro materia & circumstantiis singulorum locorum est accipienda. Quoad hunc locum, confer cum Psal. 30. 4. & 88. 4. & 89. 49. & 94. 17. & 116. 8. *Christus dedit animam suam pro mundo, & effudit eam ad mortem*; Isa. 53. 12. Matt. 20. 28. Joh. 10. 11, 15, 17. & 15. 13. ¶ *In inferno*; itā M. Gen. Mu. Gej. Coc. Itā communiter sumitur in Scriptura pro damnatorum: *נִבְרַח* In sepulchro, o. Ch. Sy. Ar. Æth. Mo. P. Mu. & c. in orco, Ca. fovea, Caj. *Sepulchrum* pro morte; consequens pro antecedente. At *נִבְרַח* pro sepulchro raro aut nunquam occurrit, inquit Bell. imò nusquam in Sacra Scriptura; ait Delrio in Adag. V. T. Sed huius hybridis semi-Hispani impudentiam alii non probant. ¶ *נִבְרַח* pro morte vel sepulchro interdum accipi concedunt Jansen. Ribera, Sanctius, & c. idque in 26 locis V. T. inquit Eman. Sā & Lorinus: Ut *caelum* dicitur, non tantum habitaculum Dei, sed omnia quæ supra nos loca, stellarum; avium, & c. itā *נִבְרַח* infernus dicitur de omnibus locis quæ infra nos sunt. Est locus vel status quod omnes, etiam boni, perveniunt, Eccles. 9. 10. Ezec. 32. 21, 27. Ibi Job esse cupit, Job. 14. 13. collat. cum Job. 17. 13. Itā Gen. 42. 38. Jacob dicit, *deducetis canos meos* (sub: capillos, non itaque animam, sed corpus, intelligit,) ad *נִבְרַח* sepulchrum cum dolore. Sic Psal. 141. 7. *Ossa nostra dispersa sunt in ore* *נִבְרַח*: quod vel ipse Genebrardus, quo vix ullus nobis iniquior, vertit, *juxta sepulchrum*; nec aliter accipi potest, cum de ossibus humanis, non de anima, locus accipitur. In Sheol descenderunt vivi Dathan & Abiram, Num. 16. 30, & c. Ibi Jonas fuisse dicitur, nempe in ventre ceti, Jon. 2. 3. Ex Sheol liberati dicuntur a summis periculis erepti: Psal. 18. 6. & 30. 4. & 86. 13. & 116. 3. Sheol & *נִבְרַח* conjungi solent cum sepulchro, fovea, corruptione, Apoc. 1. 18. & 6. 8. & 20. 14. Significat itaque *נִבְרַח* statum vel locum mortuorum, five sepulchrum, ut patet ex sequent. & ex Act. 2. 27, 31. & Act. 13. 35. ¶ *Nec dabis*; itā Mo. M. Mar. & c. Pi. ¶ *Concedes*, vel *permittes*, P. Pi. Gej. Itā *נִבְרַח* sumitur Gen. 20. 6. Exod. 3. 19. Num. 22. 23. Coh. 5. 5. & Psal. 55. 23. & 66. 9. & c. ¶ *Sanctum* (vel *A.*

pium, M. Coc. misericordem, five beneficium, M. P. Mo. Ti. Pi.) tuum] Ità V. G. h. e. me; nomen loco pronominis: ut Psal. 50. 14. Deo, i. e. mihi; Psal. 132. 1. memento Davidis, i. e. mei k. ¶ Videre corruptionem; ità P. M. Gej. sic Ti. JT. Pi. Coc. A. vel, foveam, Mo. Mar. v. חפץ חורר ¶ Videre ponitur pro experiri, five sentire l. Sic, videre bonum, Psal. 34. 13; vitam, Joh. 3. 36; mortem, Joh. 8. 51 m. Psal. 89. 49. Luc. 2. 26; sepulchrum, Psal. 49. 10 n; somnum, Coh. 8. 16; tonitruum, Exod. 20. 18 o. חפץ proprie corruptio, vel putredo, A. Pi. Sic Psal. 55. ult. ubi putens corruptionis ponitur pro sepulchro. Interdum metonymicè sign. foveam, ubi cadaver sepultum corrumpitur P. Sign. vel, ipsam perditionem, ut Job. 17. 14. & 33. 18, 30. Psal. 35. 7. & 55. 24. Jon. 2. 7; vel, perditionis locum, seu foveam, ut Job. 33. 24. Psal. 30. 10 q. Videre corruptionem est, corrumpi. חפץ חורר vertunt o. Psal. 107. 20. Thren. 4. 20. nec aliter Prov. 28. 10. Jer. 13. 14. & 15. 3. Ezech. 19. 4. & 21. 31. Sensus idem qui in priore membro, more Hebræorum r. Non permittes ut is quem sanctificasti, five sanctum esse vis & corruptionis expertem, diu commoretur in fovea & sepulchro, & sentiat corruptionem, sitque expers resurrectionis & vitæ æternæ; sed mox resurgere facies. Repetitio est; nam, derelinqui in inferno, & videre corruptionem, idem significant. Videre autem foveam est, condi in foveam ad corruptionem. Hic locus prorsus & solidè impletus est in Christo, Act. 2. & 13. ut membra sua gradatim, & pro cuiusque mensura, in societatem suam vocet *. [Sed jam ulterius disquirendum est de quo hoc dicit David, de se, an verò de alio. Nam hic in partes itum est.] Sensus historicus, (latet enim mysticus sublimior, ut in plerisque Psalmis,) Quamquam undique opprimor à Saule, tamen certus sum, ex promissione Regni mihi facta, non fore ei potestatem me interficiendi t. Sensus est, Non patieris ut anima mea moritura sit ac peritura, five descendat in sepulchrum, unà cum corpore, sed illam ad gloriam tuam in cœlis evehes v. Certò scio quòd non addices me poenis inferni, renunciata scilicet per Nathanem peccati veniã *. Licet sensus mysticus & propheticus sit primariò intentus, & hæc in uno Christo completa fuerint; est tamen alius, sed inferior, sensus, & hoc suo modo in Davide impletum fuit: quòd anima ejus non relinqueretur in חפץ, i. e. in maximis angustiis, (quas חפץ sign. Psal. 116. 3.) vel, non traderetur morti, five perditioni, (nam & id חפץ five חסד sign. Matt. 11. 23.) neque hic sanctus Dei (quomodo David sæpe vocatur) videret corruptionem, h. e. vel, magnam infirmitatem, (quod חפץ sign. Dan. 10. 8.) vel foveam, (id חפץ Ezech. 19. 4. Prov. 28. 5. Jer. 15. 3.) vel perditionem, (ità sumitur חפץ Psal. 107. 20.) Hoc tamen non obstante, erat alius magis literalis & ultimus & principalior sensus, de Christo, &c. ut certò constet ex Apostolis Act. 2. & 13. Verùm cum prior pars Psalmi Christo non congruat, sed Davidi, necessarium erat literalem sensum toti Psalmo assignare, secundum quem hi tres versus cum reliquis convenirent, nec ab iis divellerentur v. Quamvis hæc Davidi aliquo pacto accommodari possint, multò facilius tamen de Christo intelliguntur; ac certò tenendum, omisso prorsus Davide, de Christo tantum exponi debere, quem ipsi Diaboli sanctum Dei vocarunt, Marc. 1. 24. & Luc. 4. 34. cujus typum se esse David, qui hic loquitur, cognoscebat. Quòd si Davidi competant, tanquam typo Christi tantum, ideòque obscurè & imperfectè, competunt. Nec verò mirere quòd David, qui antea de se fuerat locutus, nunc subitò, & quasi extra se abreptus, Christi personam agere incipiat: id enim sæpe aliàs facit in Psalmis, ut Christi typus. Movit hic versus alios, ut totum Psalmum de Christo acciperent; quibus non repugno, etsi non puto hoc esse necesse z. Certum est, non posse hunc versum sensu literali, & primùm obvio, & à Spiritu Sancto intento, de Davide, sed tantum de Messia, accipi. De hoc enim unicè intelligendum esse docetur Act. 2. 29, &c. & 13. 35, &c. argumento incorruptionis, &c. Et si de Davide accipi posse concedas, non poterit Judæus cogi de Christo intelligere a. Rident nos Judæi, quòd

hæc de Christo intelligamus, qui vidit חפץ foveam, & sepultus est b. Sed, 1. חפץ corruptionem potius sign. b. Mol. [ut probatum,] à חפץ corrupti c. 2. An potius David dici potest non vidisse foveam, quàm corruptionem d? Mol. 3. Si foveam significet, est catachresis: non enim existimatur factum, quod ad momentum duravit t. Exiguum tempus pro nullo habetur, ideòque Christus dicitur non vidisse sepulchrum, qui non totum triduum in sepulchro fuit f. 4. Ipse K. qui de solo Davide hæc accipit, tamen ex suo Midrash hoc citat, Post mortem docet non dominaturam ipsi tineam & vermem; quod de Davide intelligi non potest g.

¶ II. Notas—fecisti, &c. חפץ חורר ¶ Notam facies (Ostendes, Ti.) mihi viam, vel semitam, (vel iter, Coc.) vitæ, M. JT. Pi. &c. i. e. Vel, 1. viam quã liberer ab his periculis h, & in vita conserver i. Vel, 2. viam ad vitam alteram æternamque ducentem k; i. Ham. quam, hominibus ob peccata præclusam, Deus Messia patefecit l. Aditum mihi post mortem ad æternam, ideòque veram, vitam patefacies m. Me ad vitam revocasti. Vias vitæ appellat resurrectionem & glorificationem corporis mortui, quòd his progrediamur ad vitam æternam n. Si de Christo hoc primò & propriè intelligas, sic accipias; q. d. Non tantum me conservabis à corruptione, sed etiam resuscitabis ad vitam immortalem, cujus viam mihi aperuisti: notitiam autem intelligit experimentalem, quã res ipsa donatur & possidetur. Hic quidem sensus cum præcedentibus immediatè aptissimè connectitur, ut Christus, tanquam Ecclesiæ caput, hic agnoscat vias, aliis omnibus ignotas, quibus à morte corpus ad vitam immortalem redeat, sibi unicè demonstratas esse, quibus scil. rationibus ipse & membra ejus ad æternam vitam pervenirent. Hinc liquet verba hæc, licet Christo immediatè competant, deberi tamen ad Davidem & omnia Ecclesiæ membra referri, quibus communicatur tantum bonum, sensu quidem secundo, sed à Propheta, ut præced. docent, considerato; est enim velut epilogus dictorum, ostendens in quo sita sit vera illa conservatio quam à Deo petebat initio Psalmi o. Semi- tam vitæ, i. e. quã itur ad vitam; h. e. Suscitabis me & donabis vitã immortali. Metaphora à viatoribus P. ¶ Adimplebis me, &c. חפץ חורר ¶ Sati- tas, five saturitas, five plenitudo, lætitiarum, five gaudiorum, (sub. est, P. Pi.) cum vultu tuo, P. V. Riv. cum faciebus tuis, Mo. A. coram facie tua, vel, in conspectu tuo, Pi. Ch. M. Ti. vel, apud faciem tuam, Pi. In præsentia tua, quæ gaudium nostrum est tum in hac vita, Exod. 33. 14, &c. tum in futura, Psal. 17. 15. Confer 2 Thef. 1. 9. חפץ חורר & חפץ? pro se invicem ponuntur; ut 1 Reg. 12. 6. collat. cum 2 Chron. 10. 6 q. Sensus est, Qui aspicit faciem tuam serenam ac benevolam, is gaudiis saturatur r; cum gaudia hujus mundi imperfecta sint, nec animum expleant *. Omne lætitarium genus in summa abundantia (quod vox plur. lætitiarum ostendit) est in præsentia tua t. Quoad constructionem חפץ חורר extendit se ad sequentia v. Nōsse me facies iter vitæ, (hic repete חפץ חורר, nōsse facies me iter) satietatis lætitiarum apud faciem tuam; h. e. Ego, per sanguinem meum, per velum carnis transibo in Sanctum sanctorum, Heb. 9. 24. ut ibi perpetuò præsens assistam faciei tuæ *. Satietatem lætitiarum, &c. Mu. JT. sub. nōsse me facies, five experiri y. ¶ Delectationes (vel amœnitates, Pi. Gej. jucunditates, P. Mo.) in dextra tua; ità o. V. &c. חפץ חורר ¶ Fœmin. plur. hic neutraliter ponitur, ut mascul. supra v. 6 z. Gaudēbo fretus auxilio tuo usque ad vitæ finem, nempe, ubi in Regno ero collocatus a. Sed falsò hæc de Davide exponit Grotius, qui ad Act. 2. 25. agnoscit voluisse Deum hoc vaticinium in Messia חפץ חורר & חפץ חורר impleri. Nec exhaurit hic sensus magnificentiam verborum Psalmi, de via vitæ, gaudii plenitudine coram facie Dei, & delectationibus in dextra Dei sine carituris, quæ beatitudinem vitæ futuræ clarè important. Hanc sententiam postulat etiam חפץ חורר, [con- nexio cum præcedentibus:] Nam inferno opponitur dextra Dei; morti, vita; corruptioni, status immortalis; passionibus gehennalibus, ubertas gaudiorum. Neque ob temporalia bona ita lætatus est David, aut tanti eadem fecit,

fecit, quæ caduca, fluxa & vana credidit; nec certus erat David quod usque ad finem vitæ Regno potiturus esset, aut quod lætitia illa perennis ipsi futura. Dam autem *καταλογίζων* & verborum pondera ita urgemus, non id est voculas aucupari, uti Grotius [ad Act. 2.] satis impiè pronunciat; sed *ἀρευνῶν τὰς ῥαφὰς*, & præcavere ne prophetia Spiritus sit *ἰσχυρὰ ἀπλοῦς*. Dicit, *in dextra*, 1. Quia hic est locus honoris, Matt. 25. 33, &c. Significat hoc favorem & benevolentiam Dei. 2. Quia fit hoc Dei virtute & munificentia: q. d. Tu dexteram tuam largiris hæc tuis filiis. Describit Deum tanquam Principem munificum, qui plenam manu dona in quemque confert; & significat summam illam voluptatem animæ quæ Deo fruitur, qualem sentit is cui amicus præclara dona manu porrigit. Et hic *ἐπὶ κοινῇ* repetendum, *nōsse me facies iter amœnorum quæ sunt in dextera tua*. Experiri me facies summam illam lætitiā quam præsentia tui vultus adfert, & honorifica ad dexteram tuam sessio, aut dextera tua liberalitas. Quum dicit se ire ad *amœna quæ sunt in dextera*, significat se fore ad dextram Dei, & compotem omnium illorum amœnorum, ut ex dextera Dei illa, tanquam caput Ecclesiæ, distribuat inter homines. Vide Psal. 110. 1. & 68. 19. Eph. 4. 8, &c. Itā ex implemento interpretamur Scripturam, prout fit Act. 2. 32, 33. Heb. 2. 9. *Amœna* autem vocat omnia Spiritus Sancti dona, quæ non fideles modò, sed & Angelos, summè obleant, quæ etiam à manu Dei proficiuntur. *Usque in finem*, *ἕως*, ut Psal. 13. 2. *Perpetuò, vel in perpetuum*, Mo. M. Ti. V. &c. *in seculum*, P. in finem, o. Æth. in æternum, Ch. Ar. JT. Pi. Mu. *semper*, V. in omnem æternitatem. *ἔσται* æternitatem sign. sic dictam, quasi *victoriam temporis*. Nomen hic in adverbii naturam transit. Est hoc adjunctum perpetuum beatitudinis, quæ alioqui beatitudo non esset si perpetua non foret. Debet hoc referri ad singula; æterna enim est ipsa vita, æternæ illius deliciæ. Hic etiam versus Christo potissimum congruit. [Ca. totum sic reddit, *Sed me vitæ viam docebis tu; apud quem plena gaudiorum adest copia, cujus in dextera perennes sunt voluptates.*]

PSALM. XVII.

Argumentum Psalmi (quod titulus indicare videtur) tale est: David eripi petit ab hostibus, præsertim Saule, quorum temporariam felicitatem ac vanas delicias irridens, suam interea miseriam spe vitæ æternæ consolatur. Rasi, [i. e. R. Sal. Jarchi,] Jos. Kimhi, Kabvenaki, & alii, putant Davidem hunc Psal. composuisse quum Joab obsideret Rabba, vèrereturque ne propter suum peccatum malè cederet exercitui.

1. *Oratio David*. Pro se & suis; insuper tanquam typi Christi & Ecclesiæ. Una enim causa est capitis & membrorum. *ἰσχυρὰ* (a *ἰσχυρὰ* judicare 1 Sam. 2. 25.) & *judicium exercere*, sive vindicare, Psal. 106. 30. est oratio coram *ἰσχυρῷ* iudice, sive ad iudicem, pro impetranda vindicta. Appellat David ad supremum Iudicem adversus calumniatores & persecutores suos. *Exaudi, Domine, justitiam meam*; ita Ar. Æth. P. *ἰσχυρὰ* *justitiam*, sub. *meam*, V. i. e. quæ iussu, vel ex justitia, oro. Rectum, i. e. orationem rectè factam cum corde & ore. Mendacium enim Deus non audit. Job. 35. 13. *Justam meam*, sive petitionem, sive causam. Vel, *justitiam*, i. e. me justum, sive innocentem, adversus Saulem, apud quem me criminantur tanquam nova molientem, &c. Vel, querelam meam æquam, &c. *τὸν δίκαιον*, justum, Aq. in D. [Al. sic;] *Suscipe deprecationem meam in justitia*, Ch. [Alii sic vertunt;] *Audi, o Domine justitiam, sive justè*, Ham. ex o. & Sy. Sym. & Th. in D. sicut Psal. 4. 2. licet ibi sit *ἰσχυρὰ*, hic quod idem valet. *Intende, &c.* *ἰσχυρὰ* *Attende meæ querimoniam*, Ca. vel laudationi, Ch. vel clamori, P. Mu. sic Coc. Gej. JT. &c. Notat vocem elatam & sonoram, ut i Reg. 22. 36. sive ex gaudio, ut Psal. 30. 6. & 126. 2, 5. sive ex mœnore, ut Psal.

61. 2. P. *Vociferationi meæ*, nempe inter orandum. Hanc extorquebant periculorum magnitudo & hostium furor. *Orationem, &c.* *ἰσχυρὰ* *Orationem, vel precessionem, meam in non labijs doli*, Mo. quæ est, sive sit, absque labijs doli, sive dolosis, P. V. Pi. & c. i. e. quæ fit ex animo, sine simulatione. q. d. Nullis dolis circumveni proximum: nec dolum foveo erga Deum, affectibus meis prætexendo mendacem pietatis pallium.

2. *De (vel Coram, Gej.) vultu tuo*, *ἰσχυρὰ* *A facie tua*, P. V. & c. i. e. à te, pro tribunali velut sedente. Est hic duorum præfixorum & concursus. *ἰσχυρὰ* *Judicium meum prodeat*. Itā M. Ti. & c. velut in publicum orbis conspectum, ut omnes agnoscant innocentiam meam, quæ hæctenus delituit. Judices, sive liberes, me ab hostibus meis: q. d. Fer sententiam in causa mea; te arbitrum constituo. *Judicium meum*, i. e. vindicatio mei. *Judicium pro me*, sive sententia absolvens. Vel, *jus meum*, scil. in negotio cum Saule. Vel, *judicium*, i. e. judicialis causæ meæ discussio, finalisque pro me sententia, exeat, quam hæctenus inimicis meis indulgendo, nimium protraxisse videris. [Al. sic;] Peccata propter quæ poenā dignus sum exeant à vultu tuo, nec veniant in conspectum tuum in iudicio. *Oculi tui videant æquitates*; itā P. M. V. i. e. æquitatem. *ἰσχυρὰ* *Reclutudines*, Mo. Gej. quæ recta sunt, Pi. omnes justas personas & causas. Declara te eorum quæ hic recta sunt, & rectè geruntur, habere rationem. Vel, *reclutudines*, sub. *meas*, Mu. A. quod æqui feci. Tu nōsti meam justitiam; te arbitrum constituo mei & Saulis. Equissimam meam causam: abstractum pro concreto. *Videant, &c.* i. e. faveant iis quæ æqua sunt, &c. [Al. sic;] Vide æquitates quas feci, nec respicias ad peccatum hoc cum Bethsabee.

3. *Probasti (vel, Explorasti, Sy. Ti. V. Exploras, Pi.) cor meum*. Ut aurum igne. Vide Zach. 13. 9. & Pl. 66. 10. Examinaſti me tentationibus, sive afflictionibus, quæ, si qua est hypocrisis, eam faciliè produunt. Tu scis num vera loquor. Nōsti nihil me fraudis intus alere, ut isti me invidiosè gravant. Me sine fūco deprehendisti, cognitā causæ meæ bonitate. *Vistiſti*. Itā M. Mo. Sy. Ar. & c. sub. *illud*, Pi. [nempe cor;] vel, sub. *animum meum*, V. vel, sub. *me*, Sy. Ar. Ca. *super me*, Ch. instar heri fervos eorumque opera subindè lustrantis & examinantis.

4. *Nocte* q. d. Non tantum interdum, &c. sed neque noctu me tuis tentationibus immūnem liquisti. Vel, in nocte crucis. Vel, ex improviso, repente. Vel, quum variæ cogitationes liberis hominum mentibus obrepunt. Vel, quum Deus homines admonere solet, &c. ut Job. 4. 12, 13. Vel, quia noctu, remotis reſtibus, liberius se proferunt affectus, & homines sine pudore tunc peccant. Nocte, soli & negotiis vacui, &c. promptiores sumus ad mala. q. d. Domine, si me vel nocte examines, cum tenebræ conscientiam, sublati integumentis, magis aperiant, nihil in me reperies perfidie. Vel, nocte ipsā quā peccavi, 2 Sam. 11. 2. *ἰσχυρὰ* *Examinaſti me*, o. Ch. Æth. M. Mu. JT. Pi. Ar. Ca. *Liquaſti*; vide Psal. 12. 7. *Conſiſti*, P. Mo. Coc. *Excoxiſti*, ut metalla igne, i. e. multis tribulationibus. *Et non est inventa, &c.* *ἰσχυρὰ* *Non invenisti, sive invenis, (vel invenies, Mo. JT.) sub. scoriā*, Pi. Coc. A. Mu. vel, sub. *fraudem*, A. vel, sub. *iniquitatem in me*, P. Sy. Mu. o. Æth. Ar. Vulg. Ch. Ar. Mar. vel, sub. *quicquid*, vel *maculam*, & c. in Vic. Nihil in me deprehendisti, Ti. Vel, sub. *quod reprobandum sit*, Ti. vel, sub. *me parum*; vel, *in me tuam voluntatem*. RS. in Mu. Cum Deus querit iniquitatem, nec tamen invenit, significat eam funditus extirpatam esse, & hominem sincerum esse. Porro, o. verbum sequens, *ἰσχυρὰ* *cogitavi*, accipiunt pro nomine *ἰσχυρὰ*, & cum præcedentibus jungunt, sequentia autem verba ad proximum verbum transferunt. *Ut non loquatur os meum* (vel, nec locutum est os meum, Ar. vel, neque transferunt per os meum, Sy.) *opera hominum*. Itā o. Æth. Heb. *Ad opera hominum*, i. e. Quod ad homines spectat. Transilio est, q. d. Ut omittam opera hominum; & tamen loquitur id quod videbatur velle transire. Coniungunt hi ultima verba vers. 3. *ut non loquatur os meum*, cum primis v. 4. *opera hominum*. Reliqui aliter. *ἰσχυρὰ* *Cogitavi non transgressum est (non transgressus est, &c.)*

gredietur, Ham. A. non transibit, Mo. non transit, Mu.)
os meum, Coc. &c. H^s, pro, Nihil aliud sentio quam quod
loquor^m. Verba Hebræa solent sua verbalia complecti,
ideo aliquid subaudiendum; q. d. Nulla fuit discre-
pantia inter os & cor meum: ore expressi sine fraude
quicquid in animo habebamⁿ. Cogitavi nè defleat,
vel transgredietur, (nim. orbitas in Lege præscriptas,)
os meum, i. e. nè sermone meo contra Deum vel prox-
imum delinquerem^o. Proposui mihi ut non transgre-
diatur os meum, Pi. scilicet. murmurando contra Deum
permittentem ut Saul me persequeretur P. Quod cog-
itavi, five cogit non pertransibit, vel transgreditur, os
meum, P. V. J. T. M. Ut labia ejus erant absque dolo, sic
cogitatio cordis ejus fuit sincera & recta⁹. Cogitationes
meæ os meum non sunt transgressæ, Ti. sim. Mu. נִמְצָא
nomen esse probat accentus in ultima, qui, si verbum
esset, indubiè penultimam occuparet; nisi hîc anoma-
liam fingas^r. Græcis nomen est. Sic sumitur אֲמַל
Levit. 19. 29^{*}. אֲמַל sign. firmum animi propositum
five decretum^t. Vide Deut. 19. 19. Thren. 2. 17^{*}. אֲמַל
modò sumitur in malo sensu, ut Chald. [qui sic habet,
Cogitavi malum, non transiit os meum;] modò in bono
sensu, ut Prov. 2. 11; modò, quod malum, indifferenter^x.
4. Opera, &c. אֲמַל בְּרַבְרָא אֲמַל בְּרַבְרָא. Ad
opera hominum in verbo labiorum tuorum, Mo. Verè ar-
guisti opera filiorum hominum in verbo, &c. Ch. Propter
operationes hominum quæ fiunt contra verbum, &c. M.
Ad, vel, Quod ad, vel, Quantum ad, opera hominum, sub.
aliorum, &c. Alii, Operibus hominum aliorum juxta
verbum, &c. sub. intentus fui, nè mandatis tuis adversa-
rentur. Non solum, inquit, fui justus, sed etiam, quan-
tum ad factum hominum spectat, per verbum tuum, five
juxta præcepta tua, præceptorumque tuorum comme-
moratione, dedi operam, atque prohibui, nè quis graf-
satores ageret, aliisque inferret injuriam^r. Quoad
opera (vel, Propter opera, A.) hominum, (sub. aliorum,
Mu.) in verbo, vel, per verbum, &c. Mu. A. אֲמַל hîc
quæ sunt homines terrenos sign^z. Ab operibus hominum
(nomen generis ad deteriore partem) & à via per-
veriorum ego mihi tempero propter verbum tuum^a.
Propter opera, &c. Os meum non transgreditur præci-
piendo illicita, nè facerent homines opera vetita^b. Ad
opera humana instituenda; ex verbo, &c. J. T. Quod at-
tinet ad opera hominum ex verbo, &c. instituenda; Pi. In
operibus hominis, h. e. Inter opera quæ hominum vulgus
facere solet, &c. Vel, Ad opera hominum attendi, &c.
Gej. Quod ad hominum facta attinet, ego ex labiorum
tuorum sententia, Ca. Variis interpretationibus hanc
addo, In operibus hominis, per verbum labiorum tuorum, ob-
servavi vias latronis; i. e. Cum auxilio verbi tui attentè
consideravi opera hominis, animadverti in illis ac de-
prehendi latronis vias. Sumitur אֲמַל ut Psalm.
37. 27. Addo & aliam, quæ magis arridet, Quia
mercedes hominis sunt in verbo labiorum tuorum, ego
cavi vias latronis. אֲמַל passim mercedem sign. po-
tius quam opus. אֲמַל, propriè, propter mercedes
hominis, supple, esse, i. e. quia sunt: deinde אֲמַל ver-
to, cavi, sicut Jos. 6. 18. 7. autem verti propter, non
est insolens: tale est Gen. 2. v. 23. אֲמַל propterea^c.
אֲמַל collectivè sumitur, & sign. catervam hominum
terrestrem & plebeiam: contradistinguitur אֲמַל vi-
ro, hominibus piis, &c. אֲמַל per, vel propter, verbum
oris tui, h. e. propter interdicta minasque tuas legales,
nè contra eas delinquerem. Sic אֲמַל propter Psalm. 5. 11. &
6. 8. & 7. 7. & 9. 15^d. אֲמַל Ego custodivi vias duras; ita
o. Eth. vel difficiles, Ar. אֲמַל אֲמַל אֲמַל Ego ob-
servavi, vel observo, (vel custodivi, Mo. evito, Ca. cavi,
A. G. Ti.) viam, vel vias, five semitas, dissipatoris, M. P.
vel effractoris, Mo. Gej. Pi. J. T. grassatoris, Ti. Mar. la-
tronis, G. Gej. Ham. vel violenti, Ham. vel protervi, five
temerarii, Ch. in Mu. אֲמַל אֲמַל אֲמַל disruptit, aut disrupten-
do effregit. Vide Jes. 35. 9. Ezech. 18. 10. Semita hîc
sign. vivendi rationem, consuetudines aut mores. Vide
Prov. 1. 19^f. Observavi, vel, i. ad evitandum, nè
incedam per eas, i. e. nè imiter exemplum illorum ty-
rannorum^f. אֲמַל pro cavere, ut Jos. 6. 18^g. Deficit
אֲמַל, ut Ruth 3. 2. 1 Reg. 18. 32^h. Evitavi eas, ob
verba tua, five quia tu præcepistiⁱ. Vel, 2. ad prohi-
bendum: Observavi, vel prohibui, nè quis ambularet

per semitas grassatoris, V. Prohibui ac feci, quod in me
fuit, nè quis tanquam latro aut grassator irrumperet
in tua præcepta. Simile Gen. 3. 24. ad custodiendum, &c.
h. e. ad impediendum nè quis ingrederetur, &c. Sic
Latinis custos ostii vel horri dicitur, qui prohibet aliquem
ingredi. Sic Jer. 4. 17. custodes agrorum^k.

5. Perfice gressus meos in semitis tuis, אֲמַל אֲמַל
[Variè reddunt.] Sustenta gressus, &c. Ch. P. M. V. A.
Firma, Ti. Contine, J. T. Pi. gressus, i. e. consilia, propo-
sita, actiones, &c.^l in orbitis tuis, quas verbo tuo de-
signasti^m: in mandatis tuisⁿ. Infin. pro imperat^o.
Precatur hîc perseverantiam in recta via P. Preca-
tionem esse sequens versus ostendit. אֲמַל ponitur ut
אֲמַל, memento tu, Exod. 20. 8. אֲמַל, observa tu, Deut.
5. 12. אֲמַל, ito tu, 2 Sam. 24. 12. pro quo 1 Chron.
21. 10. אֲמַל, ito*. Alii, infinit. pro præt. Apprehende-
runt gressus, five pedes, mei semitas tuas; vel, Stabiles,
five Firmi, fuerunt gressus mei in semitis tuis, V. Infini-
tum ponitur pro finito, (ut Coh. 8. 9. & 9. 11. Jer.
14. 5.) ejusdem personæ & temporis cum præcedente:
Præcessit אֲמַל, ita hoc expono per אֲמַל, & locum
verbo, Ego observavi vias latronis, & continui gressus, &c.
Oppositio hîc est semitarum latronis, & Dei⁹. Tenendo
tenuerunt gressus mei, &c. Infin. reduplicativus sine
verbo finito sæpe ponitur: Hîc supplendum אֲמַל,
quia sequitur אֲמַל, quod non potest esse pro אֲמַל^r.
[Alii per gerundium reddunt, & hæc cum sequentibus
sic vertunt:] Firmando gressus meos in orbitis tuis, non
dimoti fuere pedes mei. Dixerat se cavere vias latronis:
quas ergò elegit? orbitas tuas: sic factum ut non sint
commoti pedes ejus^{*}. Confirmando (nempe per te)
gressus meos in semitis tuis, pedes mei (id אֲמַל in plu-
rali sign.) non fuerunt commoti. Ità nulla est ellipsis,
sensus rectè fluit, & cum præced. versu convenit: Se-
mita Dei hîc idem valet quod ibi verba labiorum; &
non dimotum esse idem sonat quod tentationibus non in-
duci ad eundem cum violento in viis suis^t. Susten-
tando gressus meos, &c. non nutarunt pedes mei, Mo. Gres-
sus hîc significant conatus, sermones ac facta animæ vel
corporis^v. Potest verti, Sustentans, vel Sustentare, &c.
ut jungantur hæc cum præcedentibus, hoc modo; Ob-
servavi vias latronis, non ut ambularem in iis, sed sus-
tentans, vel sustentare, gressus meos in orbitis tuis tritis,
five rotundis. Propriè sign. semitas rotis plaustrorum
tritas; hîc, vias rectas & tritas; ut Psalm. 23. 3. & 65. 12.
& 140. vers. 6[†]. אֲמַל Ut non moveantur (vel dimo-
veantur, J. T. Pi. nutent, Ti. Sy. labantur, M. Ar. decli-
nent, P.) vestigia mea] Ità o. Eth. M. &c. vel, pedes
mei, J. T. Pi. &c. gressus, vel passus, mei, Ar. Sy. Gej. Scil.
ex orbitis tuis^{*}, five à via recta^y; & in specie, nè capiam^x Pi.
consilium de me ulciscendo, & vita Saulis per infidias^r Mar. Pi.
impetenda^z. אֲמַל אֲמַל אֲמַל Non nutarunt, &c. Mo.
non dimota sunt, &c. Coc. non declinaverunt, &c. V.
6. Clamavi, אֲמַל אֲמַל Invocaui te, P. Coc. Gej. &c.
Invoco te, vel, Invocare soleo; præt. pro præfenti^a, five^v.
pro actu continuo & consueto^b. Non habui quò me
converterem nisi ad te^c. Repetitur precatio; quod
anxietatem animi & ingens periculum significat^d.
אֲמַל Quoniam exaudisti me] Ità Ham. ex o. Sy. Fut. pro
more pro præt. Argumentum ducit à prioribus Dei be-
neficiis, quæ certè sequentium arrhæ sunt. Dem donando
debet, inquit Cyprianus[†]. אֲמַל Exaudis me, J. T. Pi.
i. e. soles exaudire^f. Recipies me, Ch. in Ham. quia re-
spondebis mihi, Coc. Gej. Exaudies me, i. e. certò scio
te me exauditorium, & velle ac posse servare^g.
7. Mirifica (vel, Mirabiles fac, five ostende, Gej. sim.
Pi. Ch. Ar. Separa, Al.) misericordias (vel, pietates, P. M.)
tuas; ità o. Eth. אֲמַל אֲמַל Admirandas, five In-
signes, fac, five præsta, gratias tuas, V. Coc. A. Exfere
omnem illam mirificam tuam clementiam, qui spe-
rantes in te liberare soles, &c.^h. Miris utere misera-
tionibus tuis, quibus in hoc maximo periculo opus estⁱ.
אֲמַל in אֲמַל pro אֲמַל, ex natura literarum אֲמַל. אֲמַל
segrega, & אֲמַל mirifica, cognatæ sunt & similis for-
mæ, & pro se invicem usurpari possunt^l. Al. Separa
benignitates tuas, J. T. q. d. Hactenus egisti nobiscum
ut si benignitates tuæ promiscuæ essent omnibus, ac
potius ad impios pertinerent: jam tempus est ut fecer-
nas benignitatem, eamque nobis tribuas, & nos ab isto-
rum

Ma. ex Jun. rum abusu vindices. Al. Segrega (vel, Subtrabe, Q. in V.) misericordias tuas, &c. ab insurgentibus, &c. Q. in V. Mo. Hispanica versio in Di. Mu. Mirè separa, &c. A. Mirifica redde beneficia tua, scilicet in me conferenda; protegendo scilicet me contra Saulem, & evehendo ad Regnum. Misericordias plur. quia misericordia Dei latissime patet. ¶ Qui salvos facis, &c. מוֹשִׁיעַ חַיִּים מִתְּקוּמַתָּם בְּיָמֶיךָ ¶ Qui saluatores (o servatores, Ar.) sperantium, M. Mo. vel confidentium, Ar. Pi. sub. in te, V. Ti. Ar. A. ex o. &c. vel, in dextera tua, quod statim exprimitur P. Eos qui fidunt dextera tua & favore, He. in V. fim. Ca. Salvator confugientium, Coc. [Ultima verba variè reddunt:] ab insurgentibus (vel, ab his qui surgunt, M. à resistantibus, Mu. ob insurgentes, Coc. propter erigentes se jactabundè & audacter; id vox sign. Job. 20. 27. & 27. 7. Psal. 59. 2. & 2. valet propter, ut Psal. 9. 14. & 12. 6. & 31. 12. 9.) in, vel contra, dextram tuam, P. Mo. V. Coc. Gej. Sy. h. e. consilium & propositum Dei (quod manus Dei vocatur Act. 4. 28.) de Davide Rege constituendo. Qui enim mihi resistit tuæ voluntati ac potentiæ resistit, juxta Rom. 13. 2. ¶ Qui, pios impugnando, tuam ipsius dextram ac potentiam impugnare audent. Vel, בְּיָמֶיךָ construendum est cum מוֹשִׁיעַ hoc modo, qui servas, vel liberas, dextera tua sperantes, ab erigentibus sese, vel insurgentibus, Pi. Gej. fim. Ti. Ham. ex Ch. A. Mu. ex RS. In Hebræo verba sunt trajecta, nam vox בְּיָמֶיךָ, quæ regitur à מוֹשִׁיעַ, i. e. servans, rejecta est ad finem versus.

8. Custodi me ut pupillam oculi; ita o. Sy. Ar. Ca. כְּאַיִן בְּחַיִּים ¶ Ut nigrum, sive nigredinem, (vel pupillam, M. Ti. V. Ch.) filia (vel filiam, V. Pi. vel, videlicet filiam, Pi. vel pupillam, P. JT. vel, quæ est medium, V.) oculi, Mo. Ut pupillam, quæ est oculi præcipua pars: Hebræi enim בֵּן & בַּת vocant quæ eximia & charissima sunt. בֵּן pupilla contractè hic ponitur, sicut & Thren. 2. 18. pro בַּת Zach. 2. 8. Sed malim בֵּן propriè pro filia accipere: Quicquid enim tanquam minus ad aliud pertinet Hebræis filius, vel filia, dicitur. Pupilla & filia oculi idem sunt, duæ voces pro una; ut, lutum facis, pro luto, &, orbis terræ, pro terra. Alibi tantum est מוֹשִׁיעַ; Deut. 32. 10. Prov. 7. 2: alibi tantum בֵּן, vel בַּת; Lam. 2. 18. Zach. 2. 8: hic utrumque, ad majorem vehementiam, & suavitatis ergo, q. d. pupillam tenellæ filia instar fovendam. מוֹשִׁיעַ dicitur ab מוֹשִׁיעַ vir, cujus imago in oculo apparet. Sign. & aliam nigredinem, nempe noctis, Prov. 7. 9. tenebrarum, Prov. 20. 20. Miraculum autem est, quod è nigredine lux & videndi facultas exeat, ut initio mundi è tenebris lux producta. מוֹשִׁיעַ, q. d. homunculus, nam est diminutivum. Hoc vult, Custodi me studiosissimè, ab omni parte, etiam contra minimas injurias. ¶ Sub umbra alarum, &c. Metaphora à gallinis pullos protegentibus, &c. Et huc spectabant alæ Cherubim, Exod. 25. 20. In umbra majestatis tuæ, Ch. ¶ Protege me, מוֹשִׁיעַ אֶמְצִא ¶ Absconde me, Ch. JT. Pi. &c. A. vel, abscondes me. Sic sæpe Hebræi precessionem exprimunt, præsertim in fine sententiæ, securam responsionis spem eo significantes. Ità Psal. 54. 3. & 59. 2. & 64. 2.

9. A facie impiorum; ita P. M. &c. מוֹשִׁיעַ אֶמְצִא ¶ Ab impiis, Ti. Ob impios, Ca. sic JT. Pi. Gej. V. qui me circumstant, quasi fulminantes in me, &c. Repete, absconde me. מוֹשִׁיעַ redundat, sicut Gen. 7. 7. & 41. 31. ¶ Qui me affixerunt; vel, affligunt, o. M. vastant, P. JT. Pi. fim. Ti. Mo. vim inferunt, præ. pro præ. מוֹשִׁיעַ ¶ Demonstrativum hic ponitur pro relativo מוֹשִׁיעַ, ut Psal. 9. 16. & 32. 8. ¶ Inimici mei animam meam circumdederunt; ita o. Æth. vel, pro anima circumdant me, ut eam auferant P: מוֹשִׁיעַ אֶמְצִא ¶ Hostium animæ meæ, qui me obsederunt, Sy. Inimicos meos capitales, (vel, in anima, Pi. A. vel, pro anima, A. i. e. qui conantur mihi eripere animam,) qui cingunt me, JT. Pi. A. Ab hostibus meis, qui animam meam circumvallant, Tj. Propter (nam repetendum מוֹשִׁיעַ ex præced. ut Psal. 9. 19. Psal. 13. 5.) inimicos meos mortales, &c. Belg. Pi. vel, contra animam, Gej. Inimicorum meorum qui propter animam (sub. meam, Mu. vel, in animam, V. ut vitâ me spolient; anima, pro vitâ, ut sæpe), circumdant me, P. Alii, in anima, h. e. summâ animi

cupiditate. Ob hostes meos qui, meæ necis cupidi, me circumvallant, Ca. מוֹשִׁיעַ sæpe denotat passiones animæ sensitivæ, nempe desiderium, ut Ps. 27. 12. & 41. 3. Hic ergo sign. vehementissimos hostes, & sui perdendi cupidissimos. A.

10. Adipem suum conculserunt. Ità o. Æth. Coc. h. e. Adeps conclusus est in eorum visceribus. Se molliter curarunt & pinguefecerunt. Vel, obesant, JT. Conculsati sunt adipēs eorum, Sy. & Ar. in G. מוֹשִׁיעַ ¶ Adipe, sive Pinguedine, suo, vel sua, (vel, Præ pinguedine, V. deficit בְּיָמֶיךָ ante מוֹשִׁיעַ,) clausurunt, sive conculserunt, (vel operuerunt, Pi. vel præcluserunt, V.) sub. sibi os & fauces, V. Gej. vel, sub. faciem, Pi. A. ex Job. 15. 27. Confer Psal. 73. 7. Vel, sub. cor, atque oculos, nè cernerent opera tua. Similis sententia Deut. 32. 15. Sensus est, Improbi isti qui me persequuntur vivunt in deliciis & luxu, quo fit ut reddantur pingues & obesi. Diffluunt deliciis, & ob id superbè loquuntur. Sensus est, Opulentia magnâ stipantur, & divitiis suis mihi omnia itinera obstruunt. Phrasîs hæc lucem capiet ex Gen. 2. 21. & oclusit carne locum ejus, h. e. costæ; & Jud. 3. 22. & clausit adeps post ferrum: Ità hic explevisse dicuntur saginati hi porci adipe cutis rugas. [Alii aliter.] Sequens מוֹשִׁיעַ plerique jungunt cum sequentibus, proculdubio ob distinguentem accentum Athnach in מוֹשִׁיעַ. At verò accentus istos in scriptis metricis alium habere usum quàm in aliis Scripturæ libris, jampridem à doctis est observatum. Hoc certè loco Athnach non distinguere sententiam patet; quia quotiescunque distinguit, producit pronunciationem syllabæ cui apponitur, vertitque Scheva in Camets: at hic est מוֹשִׁיעַ, non מוֹשִׁיעַ, relicto Schevâ, nè sistatur pronuntiatio: deinde accentus Reviah in מוֹשִׁיעַ docet, distingui eam vocem à sequentibus, ut jungatur præcedentibus. Porro, Athnach in castigationibus exemplaribus est in antepenultima, sic, מוֹשִׁיעַ, qui, si esset distinguens, esset in penultima, aut ultima: certè manifestum est hic non distinguere, idèque esse in antepenultima, nè, manente illo in ultima, concurrat duplex accentus grammaticus proximè, hic nim. & alter sequentis dictionis מוֹשִׁיעַ; quod non esset incommodum, si prior esset distinguens. Itaque מוֹשִׁיעַ præcedentibus jungo. Locum sic verto, Adipe suo obstruxerunt os suum, locuti sunt superbè, Di. fim. Mu. ex K. & AE. Poetica loquutio superbiam indicans ex opibus ortam. Divites (ut notat Aristoteles) sunt arrogantes & aliorum contemptores. ¶ Os eorum, &c. מוֹשִׁיעַ ¶ Ore suo (in Heb. deficit בְּיָמֶיךָ,) loquantur, vel loquuti sunt, magnifica, Ch. fastuosa, Ti. in, vel cum, superbia, sive elatione, Mo. M. Coc. Gej. vel superbè, P. JT. Pi. בְּיָמֶיךָ facit adverbium ante nomen substantivum, ut Exod. 1. 13. Psal. 9. 9. Coh. 1. 13. Notat hic aulicos, quorum luxum & superbiam damnat. Saginantur quotidianis deliciis, idèque reliquos contemnunt P. Mu. in gressu nostro, P. Mu. In gressibus, &c. Gej. A. Quocunque pergimus ac fugimus; vel, Gressum nostrum observantes, M. V. vel, Quod ad gressum nostrum attinet, Pi. fim. Coc. Hebræi sæpe verba construunt cum duplici accusativo, totius & partis, sive certi respectus, &c. Sic & activa, ut Deut. 33. & passiva, ut Exod. 6. Sic Latini, Scissa genas, laniata comas, &c. Vel, Gressu nostro, sub. existente, i. e. Vix dum gressu nostro polito; vox absolutè ponitur, ut Psal. 32. 8. Super te oculo meo, sub. existente, nunc circumdederunt nos, Mo. circumdant me, vel nos, V. A. nempe Davidem cum sociis; nam duplex est Hebræis lectio: sensus tamen eodem redit. Gressus nostros circumdant nobis, JT. ex Ch. Jamque gressus nostros (vel, itinera nostra, Ti.) obfident, Ca. nempe Saul & affectu ejus. Vide i Sam. 23. &c. ¶ Oculos suos statuerunt declinare in terram. Ità o. Æth. vel, deflectere, &c. Ad diligenter observandos, vel etiam evertendos, gressus meos. Vel potiùs, nè, videntes miseriam meam, ad commiserationem moveantur; ut sit gestus hominum inhumanorum, qui oculis nivent, & aspectu sunt illiberali & in terram defixo, neque volunt misereri, aut redire in gratiam. ¶ Oculos suos ponent (adjiciunt, JT. dirigunt, Pi. intendunt, Ti. Gej. defigunt, Coc. oculos intentos habent, sub. in, vel con-

contra, vel super, nos, Pi. A. accuratè nostrum iter obser-
vant^b), ad declinandum in terram, Mo. ut expandant
retia in ipsa terra, V. fim. P. Mu. quibus nos capiant.
Quarunt occasionem perdendi nos, five, ut prosterant
nos in terram^c. Vel, declinando, five inclinando, se in
terram, JT. Pi. Di. i. e. deprimendo se & dissimulando,
ut opprimant, tanquam leones prædam, &c. Vide
Psal. 10. 9, 10^d. Vel, inclinando, &c. nè infidiæ ipso-
rum & malus animus deprehendantur, quasi humiles
essent & innocentes^f. Ut demittant in terram, M. ut
tendant in terra, Ti. [sub. laqueos.] Vel, ad expanden-
dum (vel extendendum, Gej. vel deiciendum, Ham. A.)
in terram, Mu. sub. me & meos, Mu. Ham. A. quos in
prima parte versùs obsederunt, deinde oculos posuerunt,
h. e. firmiter apud se statuerunt, deicere, &c. Ità Sy.
habet, posuerunt oculos, ut me prosternerent in terram; &
Ch. ^{וַיִּשְׁמְרוּ}, ad diffundendum (non, ut malè reddunt,
diffundendum se) super terram; & Ar. fixerunt oculos
suos, ut percuterent me in ipsam terram^f. Verbum ^{נָטַח}
accipio pro everfione quâ quis prosteritur, &c. ut
Psal. 62. 4. paries ^{נָטַח} inclinatus^g. Oculis ità com-
positis ut ad terram conquiniscant, Ca.

12. Susceperunt me, &c. Ità o. Æth. Pro nomine
^{וַיִּקְחוּ}, legisse videntur verbum ^{וַיִּקְחוּ}, à ^{וַיִּקְחוּ} cogi-
tavit, intentus fuit, & vertunt, ^{ὀπίσθον} Intente cogi-
târunt in me; (verbum autem sæpe usurpatur pro ima-
ginari malum, 2 Sam. 21. 5. Jud. 20. 5.) simil. & Ar.
Occurrerunt mihi, &c. h. Noster hic per verbum vim
nominum expressit, & contrâⁱ. ^{וַיִּקְחוּ} ^{וַיִּקְחוּ} Similitudo ejus (vel cujusque, JT. Heb.
ejus, i. e. uniuscujusque eorum, Pi. AE. in Mu. sub. est,
JT.) ut leonis appetentis rapere, JT. fim. Ch. Pi. M. &c.
vel, appetit rapere, Ham. Mo. five ex fame, five nocendi
libidine*. Ut leo est qui præda inhiat, Ti. Deficit hic
^{וַיִּקְחוּ}. Affixum fing. ejus Saulem respicit^l, quamvis nul-
la ejus mentio præcesserit; vel, quia hostis hic Deo fatis
notus esset; vel fortè, quia David noluit, tam apertè
contra Regem orando, scandalum præbere infirmis.
Nomen ^{וַיִּקְחוּ} hic tantum occurrit, respondens ^{וַיִּקְחוּ}
Ezec. 1. 5. Ut leo, rapacitate, robore, calliditate, desi-
derio nocendi^m. ^{וַיִּקְחוּ} Habians (vel sedens, V. sic Pi.
manens, P. qui latitat, Ti. sic V.) in abditis; ^{וַיִּקְחוּ}
In latibulis, JT. Pi. &c. indè prospiciens num qua se
offerat prædaⁿ.

13. Exsurge, &c. ^{וַיִּקְחוּ} ^{וַיִּקְחוּ} Surge ante
facies eorum, Sy. Surge, (Declara vires tuas, satis dif-
tulisti opem^o), apprehende eos, Ar. præveni, vel ante-
verte, illum, Ti. vel, eos, o. vel, faciem ejus, P. V. sic
Mo. Sy. qui me raptum venit^p; nempe hostis mei Sau-
lis^q. Occupa conatus ejus, eosque impedi^r. Eum
inopinatum aggredere & frustrare, &c. t. Eum po-
tentia tuâ sistas, terreas, &c. t. Vel, occurrat faciei ejus,
confer cum illo gradum^v. ^{וַיִּקְחוּ} Supplanta eum; ità
Ham. ex o. ^{וַיִּקְחוּ} Incurva (vel, humilia, M. V.
deice, Ti. V. illaquea, Ar. perdoma, Ca. prosterne, Sy. JT.)
eum, P. Mo. Mar. Fac ut cadat; nam ^{וַיִּקְחוּ} sign. ut, tol-
leres, Psal. 78. 31. ità, cadere, Esa. 65. 12*. ^{וַיִּקְחוּ} Eripe ani-
mam meam Ità o. JT. &c. ^{וַיִּקְחוּ} Ab impio, frameam tuam
Ità o. pro, & frameam tuam, i. e. gladium quo protegis
tuos, eripe^v. ^{וַיִּקְחוּ} Ab impiis, & à gladio,
Sy. nempe impiorum, Ham. vel, & à gladio tuo, nem-
pe ab inimicis tuis, Ar. sic reddens initium versùs se-
quentis^z. Ab impio, qui meretur interfici gladio tuo, Ch.
[Al. alter.] Ab impio (Saule, Pi.) gladio tuo, Mo. Coc.
Mar. Ca. A. Gej. Ham. i. e. vindicta tuâ^z; viribus tuis^b.
Ità est ablativus instrumenti^c. Ellipsis ^{וַיִּקְחוּ} (ut Psal.
2. 12.) ante ^{וַיִּקְחוּ}. Vide Gen. 48. 22^d. Al. ab im-
pio, qui est gladius (vel, veluti gladius, M.) tuus, P. Ti.
V. Mu. A. quo tanquam gladio uteris in castigandis,
five exercendis, tuis vel aliis^f. Esa. 10. 5. Hab. 1. 12^f.
[JT. sic cum præced. jungunt, vertuntque, Eripe ani-
mam meam gladio tuo ab improbo.]

14. Ab inimicis manus tuas; ità o. ^{וַיִּקְחוּ} A viris
(vel mortalibus, Ca. Mu. Repete, eripe me, Pi. Gej.)
manu tuâ, Mo. JT. Pi. Coc. Gej. Ham. A. Idem quod
dixerat, gladio tuo; ^{וַיִּקְחוּ}. Potentia tuâ, ut sit
ablativus instrumenti^h. Vel, qui sunt manus tua, M.
P. Mu. A. quibus tu vice flagelli uterisⁱ. Sic Job à
Diabolo percussus ait, manus Domini tetigit me, Job.

19. 21*. ^{וַיִּקְחוּ} fing. caret; notare videtur homines^{* Mu.}
nobiles^k. ^{וַיִּקְחוּ} A paucis, &c. ^{וַיִּקְחוּ} A viris, ^{k Cor.}
vel hominibus, de mundo, five mundanis, P. Ca. JT. Pi. Mu.
A. qui mundana tantum sapiunt^l. Præfixum ^{וַיִּקְחוּ} hic^{l V. Mu.}
adjectivum facit, ut Psal. 10. 18. homo de terra, i. e.
terrenus^m; sic, ex civitate, i. e. cives, Psal. 72. 16ⁿ. ^{m Gej.}
Al. de tempore, Mo. i. e. temporariis^o. A, vel de, seculo,
Mu. V. i. e. qui non nuper emerferunt, sed ultra ju-
stum tempus viguerunt. A seculo duravit jam eorum
felicitas, quam momento evanescere oportuit^p. Huic^{p V.}
seculo additis, Ti. Qui omnem suam curam fugaci
huic vitæ impendunt. Convenit hoc cum ipsorum pin-
guedine hic & v. 10. ^{וַיִּקְחוּ} denotat vitam præsentem,
ejusque velocitatem^q. Mundus sic vocatur à celeri ejus
transitu, Psal. 49. 2. Confer 1 Cor. 7. 31. ^{וַיִּקְחוּ} sign.
breve humani ævi durationem, Psal. 39. 6. & 89. 48^r. ^{r A.}
^{וַיִּקְחוּ} Divide eos, &c. ità o. Legerunt ^{וַיִּקְחוּ}, & verbaliter
sumpserunt^t: ^{וַיִּקְחוּ} Pars (portio, Gej.) ^{t Gen.}
eorum in vita, Mo. Quorum pars, vel portio, est in vita,
P. Mar. Mu. vel, inter vivos, Coc. vel, in hac vita, JT.
Pi. Ca. Ti. Qui hanc tantum vitam cogitant^u, al-^{u Mu.}
teram vitam non curant^v. Vide Luc. 16. 25^v. Por-^{v Pi. fim.}
tio cujusque dicitur, in quo suam quisque felicitatem
locat. Quorum felicitas tota sita est in bonis tempo-
rariis, &c. vel, ut alii, qui ab omnibus incommodis sunt
immunes, & deliciis diffuunt^y. ^{וַיִּקְחוּ}, in vitis, Ch. ^{y V.}
reddit, in vita eterna; rectius o. Sy. Ar. Vulg. red-
dunt, in vita eorum. Vox enim vitam simpliciter fig-
nificat, nam fing. caret^z. Pathach sub ^{וַיִּקְחוּ} in ^{וַיִּקְחוּ}
est ex ^{וַיִּקְחוּ} emphatico, quod ipsum ostendit vitam præ-
sentem, ut Cohel. 6. 12. & 9. 9. Et vita hic, ut aliàs,
Ebræorum more, felicitatem connotat, & prospera
impiorum fata^b. ^{וַיִּקְחוּ} De absconditis tuis adimple-
tus est venter eorum, ^{וַיִּקְחוּ} Et abscondito
tuo implebis, vel imple, &c. Mo. P. Mu. h. e. gemmis,
auro, &c. quæ in terræ visceribus latent^c. Et in occulto^{c Mu.}
tuo bono, &c. M. thesauro tuo, V. Pi. Sy. & Ar. in Ham. vel,
de tuo penu, Ca. Ti. De thesauro tuo, vel, bonis tuis. Ità
bona nostra thesauri dicuntur Matt. 6. 19. Nè repa-
nas thesauros tuos, &c. Ità Ch. abscondite boni tui, five
absconditis bonis tuis^d. Raris & exquisitis bonis de tuo
penu depromptis^t. Recondito thesauro tuo, JT. A.
Ang. i. e. optimis rebus^f; cibo & potu, qui quasi re-
conditus est in terra & aere, &c. ^{וַיִּקְחוּ} dicitur de the-
sauris, Psal. 31. 20. Prov. 13. 22. de fructibus amico re-
conditis, Cant. 7. 13. Peculiares itaque Dei opes hic
indicat^h. Sensus est, quorum desiderium (id venter
signⁱ.) explet opibus tuis, i. e. quæ à te solo proficiscun-
tur, quamdiu hic vivunt^k. ^{וַיִּקְחוּ} Saturati sunt (i. e.
abundant^l) filiis Ità Ham. ex Ch. A. V. Coc.
Græcus, ^{וַיִּקְחוּ}, prole. Pro quo scriptorum vitio irre-
plit ^{וַיִּקְחוּ}, & ^{וַיִּקְחוּ}, quod & in Arabicum & in Roma-
num Psalterium fluxit^m; saturati sunt porcina, Q. in
Ham. ^{וַיִּקְחוּ} Alii, Satiatur filii, M.
Ch. Ar. A. JT. Pi. Mu. Gej. nempe istorum, A. Ch. &
Sy. & Ar. in Ham. Ti. Satiatur ventrem & eorum,
& filiorumⁿ. Non modò pro se abundant, sed & pro
liberis habent^o: licet non unum habeat filium, sed
multos, &c. P. ^{וַיִּקְחוּ} Reponunt, ^{p Gej.}
Gej. fim. Mo. relinquunt, Pi. Jun. sic V. Ca. Ch. Ar.
Non, filii, quod proximè præcessit; sed, eorum pa-
rentes, ^{וַיִּקְחוּ}. ^{וַיִּקְחוּ} Reliquias suas; ità Ch. Ar. ^{q Gej.}
fim. Mo. A. P. &c. quod ipsis redundat & superest^r: ^{r Pi.}
^{וַיִּקְחוּ} Præstantiam, five excellentiam, suam, JT. Coc.
A. ut Gen. 49. 3. Alibi sign. residuum in quantitate,
Exod. c. 23. v. 11. 1 Reg. c. 11. v. 41^t. ^{וַיִּקְחוּ} Parvulus suis^{t A.}
Ità P. Mo. &c. nepotibus, vel posteris, Ca. Ti. V.

15. Ego autem Antithesis^t. Opponit David & se
imbellem, &c. his potentibus ac opulentis^v; & vanæ
eorum felicitati veram felicitatem suam^x, five spem
suam futuræ vitæ^y. ^{וַיִּקְחוּ} In (vel cum, Pi. Gej.) justitia^{y Mu.}
Ità M. P. Mo. &c. h. e. præditus justitiâ^z. Ego justus
& innocens ratione hujus persecutionis, ac calumnia-
rum. Abstractum cum ^{וַיִּקְחוּ} pro adjectivo; ut 1 Paral.
26. 14. consiliarius ^{וַיִּקְחוּ} in intelligentia, h. e. intel-
ligens; & Ps. 29. 4^z. In justitia quam facio^b: quia
puri corde vident Deum^c. In justitia, non in severo
judicio^d. Venio coram te sicut mendicus propter
^{וַיִּקְחוּ} eleemosynam, Midrash Tillin^t. Vel, propter ju-
sticiam,
^{t Vic.}

f Pi. Mu. stitiam, five meam^f, five tuam; q. d. pro tua æquitate
 s Mu. & iustitia^g. *Iustitiæ* nomine significat se bonæ con-
 h V. scientiæ mercede nequaquam frustratum iri^h. Vel,
 i A. sim. *in iustitia*, nempe Dei per fidem in Christum, Phil. 3.9.
 Coc. R. Menachem ad Levit. 10. hæc habet, *Nemo venire potest*
 coram celsissimo & benedicto Rege sine *Sbecinab*, (quod est
 Divina Majestas Dei in Christo;) *ideoque dicitur*, [nem-
 pe hoc loco,] *In iustitia videbo faciem tuam*^g. Per *iustiti-*
 am, Ham. ex Ca. conditionem sine qua nec huius nec
 futuræ vitæ beneficia sperare poterat^k. ¶ *Appa-*
 rebo conspectui tuo; sic o. Ar. Æth. *וַיֵּרָא* Videbo
 (contemplabor, Ti.) *faciem tuam*, M. P. V. Mar. Pi. &c.
 i. e. Vel, favorem tuum, ut Psal. 4. 7. vel, perfectè te
 videbo & cognoscam, 1 Cor. 13. 12. 2 Cor. c. 3. v. 18.
 i Joh. 3. 2. *Vultum*, nempe serenum & benevolum^m.
 f A. *Faciem*, i. e. paterni tui favoris sensum, quo afflictos ex-
 m Pi. hilaras, & in cœlum usque rapis. Quamvis in speci-
 em procul à Deo sit rejectus, sibi tamen familiarem
 ejus conspectum promittit, jactantiæ hostium insul-
 tansⁿ. Utut felices videantur hostes, & ego à gratia
 tua alienatus; spero tamen me iterum te visurum, &c.
 o Gej. vel, in Templo, à quo jam exsul erat; vel, in vita futura^o.
 ¶ *Satiabor cùm apparuerit gloria tua*; ita o. Æth. Ar.
 in Ham. *וַיִּשְׂבֹּר בְּכִדְּוִי הַגְּדֻלָּה* Difficultas est ad
 quid spectat *וַיִּשְׂבֹּר*. Q. ad Davidem referunt. Ità Ch.
 p Ham. *Satiabor in tempore quo evigilavero, de gloria vultus tui* P.
Satiabor eâ, cùm evigilavero ad similitudinem tuam. Sen-
 sus loci est, Ego verò & omnes electi tui, Domine,
 non ita quæremus transitorias has divitias ut in illis
 deliciemur; sed justè & piè vivemus in hoc seculo, ut
 aliquando in futuro seculo *videamus faciem tuam*, & eâ
 satiæmur, cùm scilicet è pulvere evigilaverimus, & refor-
 mati fuerimus ad similitudinem Christi tui^q. *Satiabor,*
 cùm evigilavero, specie tuâ, V. sic Pi. Coc. vel, *similitudi-*
 ne, five imagine, tuâ, JT. A. Ang. mihi scilicet commu-
 nicatâ, juxta 1 Cor. 15. 49. Vel, *imagine*, i. e. glo-
 riâ tuâ^r. Vera ac solida percipiam gaudia ex intuitu
 imaginis tuæ in futura gloria; Campens. *Cùm apparu-*
 eris mihi eâ formâ quæ propriè tua est; quod hinc nemi-
 ni conceditur, Exod. 33. 20. Plenâ felicitate per-
 fruam ex aspectu faciei tuæ, i. e. ex sensu gratiæ tuæ^t.
 Cùm evigilavero, i. e. vel, 1. à tristitia respiravero, & re-
 cepto vigore tranquillus fuero: jam enim sopore, li-
 cèt non stupore, oppressus jacebat David^v. Vel, 2. à
 somno, ut in Psal. 139. 18. *quando evigilabo, sum adhuc*
 tecum. Videbo, visione mentis, non corporis^f. Vel, 3.
 quum resurrexero à mortuis^x. Sic Isa. 26. v. 19. &
 Dan. 12. 2. Confer Jer. 51. 39, 57. *dormient (impii)*
 somnum æternum, nec evigilabunt^z. Hanc explicatio-
 nem postulat accentus Rebiah distinguens verbum
 וַיִּשְׂבֹּר à seq. וַיִּשְׂבֹּר^a. [Alii autem accentus negli-
 gunt, ut sæpe dictum, præsertim in libris poeticis.]
 Reliqui וַיִּשְׂבֹּר referunt ad וַיִּשְׂבֹּר^b, quod rectius est.
 Ità o. Ar. Vulg^b. [ut antè notatum. Reliqui autem
 verba sic reddunt,] *Satiabor in evigilando imaginem*
 tuam, Mo. vel, *quum expergefata fuerit imago, five si-*
 militudo, tua, P. V. Aq. in D. Mu. ex RS. Ca. i. e. cùm
 ego ad similitudinem tuam conditus resurrexero^c.
 Cùm è corpore, in quo veluti sopita & sepulta jacet,
 evolaverit anima mea ad tui imaginem creata: tunc
 enim verè expergefiet^d. Vel sic, Per Christi resur-
 rectionem, qui Dei imago est, plenam consecuturus
 sum iustitiam & felicitatem^f. Al. *ubi conspicua erit*
 dextera tua, Th. in D. vel, *fidelitas tua*, Sy. qui legisse
 f Gej. Ham. videtur וַיִּשְׂבֹּר^f. Vel, *gloria tua*, o. &c. i. e. gloriosa
 s Ham. tua potentia eripiens me ab inimicis, &c. Porro,
 hoc *satiabor* opponitur *וַיִּשְׂבֹּר saturantur*, &c. quod præ-
 cessit. Illi, inquit, saturantur in hoc seculo; ego ve-
 rò satiabor in altero^h, veris ac solidis animi corpo-
 risque bonisⁱ.

PSALM. XVIII.

ARGUMENTUM. Est hoc carmen ἐπιώνιον, quod
 cecinit David quum omnes hostes superasset &
 Regno constituto in altissima pace degeret. Est autem,

si phrasin spectes, pulcherrimus; si sententiam, planè
 mirabilis^a. Scribitur Psalmus iste penè eisdem ver-
 bis 2 Sam. 22^b. Ibi eum explicavimus, & varieta-
 tes quæ inter illud caput & hunc Psalmum interci-
 dunt indicavimus^c. Abarbanel recenset 74 varie-
 tates^d. In 2 Sam. 22. exhibetur prout dictus est
 Deo; hinc, prout Ecclesiæ traditus est. Variatio vo-
 cum est, non sensus: ut in Decalogi repetitione, & in
 verbis Christi apud Evangelistas, quæ illi aliter atque
 aliter recitant, cùm, nè ex compacto scripsisse Sacri
 Auctores videantur; tum, ut diligens lector unum ex
 altero explicet; tum, ob diversam emphasin. Agit
 hic Psalmus de Davide; sed ita ut etiam de Christo,
 Davide mystico, exponamus, in quo omnia optimè &
 plenissimè implentur^f. Soli Christo conveniunt^g:
 1. quod *gratia ejus Davidi & semini ejus in seculum*
 exhibita est; 2. annuntiatio & regnum in gentibus^h.

1. Puero, &c. *וְלִפְנֵי יְהוָה* Servo Domini David, Mo.
 [Servo in appositione ponitur cum victori.] Servi
 Domini Davidis, M. sub. Psalmus. Servum se vocat,
 vel, generaliter; q. d. qui Deum ut Dominum sem-
 per coluit; vide Rom. 6. 16, &c.: vel, specialiter, ut
 qui, ad Regnum à Deo vocatus, ejus voluntati in om-
 nibus lubens paruit^h; q. d. qui in Regno administran-
 do fideliter servivit Deo, quapropter Deus eum pro-
 tectione & victoriis, &c. remuneratus estⁱ. Titulo
 servi indicat ipsius, 1. humilem subjectionem: 2. ad
 servitia quævis obligationem^k: 3. fiduciam, & quodd
 à solo Domino suo opem peteret^l. Servus Dei voca-
 tur, qui quicquid agit ad Deum refert^m. Servus, q. d.
 operam suam præstans Deo, & ad hoc qu. mancipio
 lectus, vocatus & missusⁿ. ¶ *Qui locutus est* Vel
 recitavit, publicè nempe & solenniter^o. ¶ *Dom-*
 no] i. e. In honorem Domini P. ¶ *Verba cantici hu-*
 jus] i. e. Hoc canticum. וַיִּשְׂבֹּר videtur πλεονάζειν, ut Pi.
 Job. 41. 3. Ps. 35. 20. & 65. 4. &c. ¶ *In die* i. e. In
 tempore. Dies pro tempore, ut Gen. 8. 22. Ps. 102. 12.
 & 103. 15. ¶ *Qua eripuit, &c.* Ità P. &c. Heb. eripuit;
 deficit וַיִּשְׂבֹּר^f. ¶ *De manu, &c.* i. e. Potestate ho-
 stium, quam in Davidem jam habebant, tanquam in
 rem illam quam manu comprehensam jam obtine-
 mus^t. ¶ *Et de manu Saul*] i. e. hinc valet præfer-
 tim, five inprimis^v; ut Jos. 2. 1. terram istam & Jeri-
 cho^x; & Marc. 16. 7. discipulis & Petro. Species post
 genus nominata aliquid eximium notat^y. Confer
 2 Sam. 19. 9. 1 Reg. 11. 1. Psal. 148. 9. Vel com-
 paratio est, q. d. ut à manu Saulis, primi hostis, ita ab
 omnibus. Vel fortè *ἐν χειρὶ*, ex charitate & reveren-
 tia, Saulem, unctum Domini, & socerum suum, ini-
 micum appellare noluit^a.

2. Diligam te] Ità P. M. Ch. &c. Toto animo &
 ex intimis visceribus: id enim וַיִּשְׂבֹּר sign^b. Quod
 deductum est, vel, à וַיִּשְׂבֹּר uterus, (qui tenerimo af-
 fectu foetum fovet & complectitur^c;) vel, à וַיִּשְׂבֹּר
 viscera; sign. enim diligere intimè, ut mater prolem
 quam gestavit in utero; vel, ita vehementer ut visce-
 ra commoveantur. Diligam, i. e. Laudabo te; met.
 efficientis; nam gratiarum actio ex dilectione profici-
 scebatur^d. Finis hominis in hoc mundo est, servire^e
 Deo ex amore, sine spe remunerationis^f. ¶ *וַיִּשְׂבֹּר* t K. in Vic.
 Petam misericordias à te, AE. & alii in Mu. sim. Abarb.
 in Buxt. Elegans est hæc & nova vocis expositio, & locis
 quibusdam conveniens^g; nec sensus hinc est incommo-
 dus: q. d. Ad te confugiam, qui mihi hæcenus opem
 tulisti^h. Porro, hic versus additur hoc loco, abest au-
 tem 2 Sam. 22^b. Causa est, quod in Samuele hoc erat
 canticum laudis pro liberationibus Davidis, ideo in-
 cipit, *Et dixit, Dominus petra, &c.*; sed cùm in libro
 Psalmorum hunc Psalmum ordinasset in usum priva-
 tum omnium eorum qui misericordiam Dei implorant,
 non solum ut Deo gratias agant pro eo quod præterit
 in Davide; sed etiam ut petant misericordiam pro fu-
 turo, idcirco præmittendum erat, וַיִּשְׂבֹּר, Peto
 misericordiam, &c.ⁱ. ¶ *Fortitudo mea*; ità M. P. &c.
 וַיִּשְׂבֹּר Firmitas mea, JT. Pi. Coc. Gej. Omnis meus
 motus, conatus, ἐνέργεια, perduratio, in te & à te est.
 Nomen est וַיִּשְׂבֹּר, sed contrahitur, quasi sit וַיִּשְׂבֹּר. Sic ab
 וַיִּשְׂבֹּר fit וַיִּשְׂבֹּר^k. Robur, &c. i. e. author roboris, &c.^l.

3. Dominus] Sub. est, Pi. ¶ Firmamentum, &c.
 יְהוָה] Petra, vel rupes, mea, M. Ti. Mo. V. &c. Quasi
 Pi. sim. Mu. V. &c. petra in quam me recipio, ut ibi sim tutus. Meta-
 phora à rupibus Cananæ, quæ inexpugnabiles erant.
 Vide Jud. 6. 2. & 2 Sam. 22. 3. & Joseph. Antiq. 14.
 27. Nomen tuum est meum propugnaculum, Prov.
 18. 10. Vel, petra mea, q. d. Tu mihi opem tulisti
 apud Petram dividentem, 1 Sam. 23. 26. P. עֲמֻנָה, pro-
 priè petra, metaphoricè sumitur, pro munimento, 2 Reg.
 14. 7. (quia talia sæpe super petras ædificabantur,)
 & pro quovis perfugio, ut Isa. 31. 9. & hoc loco: (se-
 quens autem עֲמֻנָה propriè est rupes, & מִצְוֶה munimen-
 tum.) Hinc Ch. reddit עֲמֻנָה, fortitudo, o. עֲמֻנָה, Sy. fi-
 ducia, vel spes. ¶ Refugium meum, מִצְוֶה] Arx
 mea, Mo. V. munitio, &c. M. propugnaculum, &c. JT. Pi.
 unde pro salute mea pugno. Hoc rupe fortius esse
 solet. ¶ Liberator meus; ita M. V. JT. Ca. sim.
 Ti. Pi. &c. וְיִשְׁעִי] Et eripiens me; participium hinc
 transire videtur in formam nominis, ratione præser-
 tim affixi. q. d. In petra & arce, &c. non semper
 evadunt, &c. tu verò me semper salvum præstitisti.
 ¶ Deus meus, &c. בֹּדֵק אֱלֹהֵי צִוְיָהוּ Syntaxis hinc
 est ambigua: hæc enim vel coherent cum præceden-
 tibus, q. d. Jehova est petra mea, &c. & Deus meus, &
 rupes, &c. ut JT. vel, hinc incipit nova sententia, Deus
 meus est rupes mea, ut Græci & Genevenses. Quæ
 syntaxis commodior est, eique favent accentus, & mo-
 dus loquendi, ut nomen אֱלֹהֵי respondeat nomini צִוְיָהוּ,
 (ut infra v. 22.) atque ita in utroque pronunciato præ-
 dicata sint metaphorica. Deus meus rupes (vel for-
 titudo, P.) mea, illo nitar, Ti. vel, sperabo in eum, P. vel,
 est is in quo confido, Pi. Deus meus & robur meum, in quo
 sperabo, M. vel, spero, i. e. sperare soleo. ¶ Pro-
 tector meus, מִגֹּן] Clypeus meus, M. Ti. &c. undique
 me cingens, & protegens ab hostium telis, quem
 hostium ictibus velut objicio. Vide quantum Deus suis
 permittat, & quam illi Deo familiariter utantur.
 ¶ Cornu salutis meæ] Ità M. P. Mo. &c. vel salutare, sive
 salutiferum, Pi. Gej. quod me salvum tuetur; quo ho-
 stem repello & ferio: ut animalia cornuta se tuen-
 tur & pugnant cornibus. Per cornu vires intelligit,
 q. d. Virtus quæ servor, &c. est Deus, &c. Cornu sign.
 potentiam & gloriam, Psal. 92. 11. Amos. 6. 13. Hab.
 3. 4. idcirco cornua Reges significant, Dan. 8. 21. Rev.
 17. 12. & Christus cornu salutis, Luc. 1. 69. ¶ Sus-
 ceptor meus, מְשֻׁבֵּר] Elevatio (vel arx, Ti. V. A. cel-
 sa arx, Pi.) mea, P. Mo. V. Qui me extrahit & eripit è
 mediis hostibus. Significat locum editum & elevatum
 in refugium. Sublimis mea defensio, A. מְשֻׁבֵּר אֶשְׁבֵּר,
 quod sign. nunc, exaltare, nunc, protegere. In 2 Sam.
 23. 3. plus hinc additur. Multis verbis ac variis fa-
 tetur Deum esse Protectorem suum. Tot epitheta
 eodè pertinentia simul congerit, ut significet se non
 uno modo, nec ab uno periculo, à Deo esse servatum.
 4. Laudans, &c. מְשֻׁבֵּר אֶשְׁבֵּר] Laudans in-
 vocabo Dominum, o. Vulg. Vel legebant מְשֻׁבֵּר; vel
 potiùs, sensum respexerunt, in quo cum aliis conveni-
 unt. Ch. In hymno preces fundo coram Jehova; at Ar.
 expressiùs, Laudabo Dominum, & invocabo eum; simil.
 R. Tanchum. Hoc indubiè poetica phrasis sign. Laudat-
 um invocabo; primò, laudabo pro præteritis beneficiis,
 deinde, invocabo eum pro aliis, sive novis. Sic Latine
 dicimus, laudatum dimisit, i. e. primò laudavit, deinde
 dimisit. Al. sic; Laudandus, clamabam, Jehovab,
 pro, Clamabam, Laudandus est Dominus. Trajectio par-
 enthetica, quam Hebræi vocant מְשֻׁבֵּר אֶשְׁבֵּר. Talis
 est Hof. 8. 2. Esa. 64. 4. &c. Al. Laudatum (sub. à
 me cum illi gratias ago, V. vel, à populo suo laudari solit-
 um, P. vel, Laudandum, sive Laudabilem, i. e. omni
 laude dignissimum, V. invocabo (vel, invocabam, Pi. A.
 V. sic A. Q. in V. vel, invoco, sive invocare soleo, Q. in V.) Domi-
 num, Mo. V. Ità effert quædam constructionis synchysis,
 ut Hof. 14. 3. וְיִשְׁעִי אֶשְׁבֵּר, Omnem condona iniquita-
 tem, &c. laudatum priùs quam invocatum. מְשֻׁבֵּר אֶשְׁבֵּר
 sæpe de Deo reperitur, ut 1 Chron. 16. 25. Psal. 48. 2.
 & 96. 4. &c. Sign. vel, celebratum, celebrem; ita
 verbalis acceptio participii: vel, celebrandum; hæc no-
 minalis participii notio. Participia passiva non tan-
 tum receptionem actûs notant, sed etiam dignitatem

& aptitudinem. Ità מְשֻׁבֵּר est &c, qui metuitur, &c, metu-
 endus: מְשֻׁבֵּר moriens, pro, dignus mori. Sic מְשֻׁבֵּר Psal.
 145. 3. Vel sic, Mente ob angustiam ferme alienatus.
 (מְשֻׁבֵּר est, insanire fecit, Job. 12. 17. Coh. 7. 7. Jef. 44.
 25. מְשֻׁבֵּר, privatio mentis, insania, Coh. 1. 17. & 2.
 12. & 9. 3.) ad Deum clamavi, vel clamo. Convenit hæc
 explicatio cum vers. 7. & Psal. 61. 3. ¶ Et ab in-
 imicis meis salvus ero, מְשֻׁבֵּר] Salvabor, M. Gej. Mo.
 Ti. sim. P. Ar. Sy. o. Invocabo, uti antea feci, & salvus
 ero, ut hæcenus semper fui, Deo nunquam suam opem
 denegante. Servor, vel servari soleo, JT. Gej. Q. in V.
 defensor, Ca. servabar, Q. in V. Pi. Coc. Invocabo, &
 salvus fui; quod convenit & cum argumento, & cum
 sequentibus. Favet Chald. qui hinc habet verba præ-
 sentis temporis, quod magis ad præter. accedit quàm
 ad futurum.

5. Circumdederunt me] Ità M. Mo. o. P. &c. Ex
 præteritis liberationibus, quas in memoriam revocat,
 spem futuri auxilii concipit. ¶ Ab infirmitate
 etiam, insuper: Notat confertum & densum impetum
 multorum sibi succedentium. Circumdederunt me, V.
 P. Ti. ¶ Dolores mortis; ità M. P. Pi. A. Mu. Gen.
 Mar. Coc. i. e. maximi, quales in morte; vel, mor-
 tiferi: מְשֻׁבֵּר מְשֻׁבֵּר] Funes mortis, Mo. V. Gej. Ham.
 A. Mors per prosopopœiam introducit tanquam car-
 nifex, qui vincula jam iniecerat Davidi; vel, meta-
 phora à jumentis, quæ vinculis ligata non sunt suæ po-
 testatis. Hinc funis pro potentia, jurisdictione, legi-
 bus, Psal. 2. 3. & 129. 4. מְשֻׁבֵּר sign. vel, dolores par-
 tūs, ut Esa. 13. 8. & 66. 7. Hof. 13. 13. & ità Ch. hinc
 accipit; vel, funes, ut Job. 36. 8. Prov. 5. 22. Utrum
 significat, ex contextu discendum. Hinc funes esse docet
 vox circumdandi, cui funes aptè inserviunt; sic & seq.
 vers. ubi cum laqueis jungitur. Et licet Ch. & o. hinc
 dolores, &c. habeant, & ex iis Lucas Act. 2. 24. voces
 tamen solvendi & retinendi ibi usurpatæ illum alterum
 sensum funium necessariò respiciunt. Sensus idem
 dolorum & funium; funes qui trahunt ad mortem.
 מְשֻׁבֵּר dolores, at funes vocantur מְשֻׁבֵּר; vide Hof. 11. 4.
 sed & מְשֻׁבֵּר Psal. 119. 61. מְשֻׁבֵּר, & מְשֻׁבֵּר, notat & funem,
 & dolorem, qualis scilicet est à constrictione funiculi, ut est
 parturientis. מְשֻׁבֵּר, rector navis. Pro hac voce in
 2 Sam. 22. 5. est מְשֻׁבֵּר; quod vertunt, fractiones,
 vel contritiones, mortis, Q. in Coc. A. Vox illa applica-
 tur & eruptioni infantium in partu, Esa. 37. 3. Hof. 13. 13.
 & fluctibus maris, Psal. 42. 8. Malo, fluctus mortis. Id
 explicat vocem circumdederunt me; q. d. Mors, tanquam
 pelagus, confertim doloribus, velut fluctibus, mihi in-
 gruit ad me absorbendum. ¶ Et torrentes iniqui-
 tatis; vel, impietatis, o. P. Æth. M. vel, iniquorum, Sy.
 hominum nequam, JT. sim. Ti. vel, nequitie, h. e. ne-
 quam & perniciosi: מְשֻׁבֵּר מְשֻׁבֵּר] Torrentes Belial,
 Mo. V. Gej. &c. Torrentes Belial vocat multitudinem
 tribulationum quæ ab impiis infliguntur: quia ut aqua
 pereunt homines cum non possunt resistere, ita multi-
 tudine tribulationum. Juxta alios, injurias gravissi-
 mas & crebras, vel potiùs improbos homines qui in
 ipsum conspiraverant. Tormenta, angores, calamita-
 tes, quæ, torrentium instar, magno cum strepitu, hor-
 rore & damno ingruunt. מְשֻׁבֵּR sign. impium, qui
 nulli est usui, (à מְשֻׁבֵּR non, & מְשֻׁבֵּR, prodesse;) vel, qui ju-
 gum omne excutit, à מְשֻׁבֵּR non, & מְשֻׁבֵּR jugum. מְשֻׁבֵּR
 substantivè sumitur Psal. 41. 9. & 101. 3; adjectivè,
 Deut. 15. 9. Prov. 6. 12. &c. Et caterva perversorum,
 Ch. ¶ Conturbaverunt me; ità Sy. sic M. Ca. Ch. Gej. &c.
 מְשֻׁבֵּR] Terrebant me, Mo. V. Pi. terruerant, Ti.
 6. Dolores (vel Tempestates, Ar.) inferni; i. e. maxi-
 mi, quales in inferno: מְשֻׁבֵּR מְשֻׁבֵּR] Dolores sepul-
 chri, P. V. Pi. Mu. h. e. lethales, qui in sepulchrum de-
 ducunt. Dolores facti ab iniquis, quos (iniquos) in-
 fernum vocat. Funes inferni, Sy. M. Mo. o. Gej. Ham.
 vel, sepulchri, Gej. Certè funes magis conveniunt cum
 seq. laqueis. Cohors sceleratorum, Ch. ¶ Præocu-
 cupaverunt me; sim. M. P. Ti. Mo. Sy. &c. מְשֻׁבֵּR] Ante-
 verterant me, V. Subitò oppresserunt, nec spatium de-
 liberandi vel evadendi dederunt. Coram me fuerunt:
 מְשֻׁבֵּR Chald. est coram. Occurrerunt mihi, Coc. sim.
 JT. comprehenderunt, Ar. occuparunt, V. Ambierunt me.
 Nam מְשֻׁבֵּR sæpe est, circumdare, ut 2 Sam. 22. 19. Job.

30.27. Sic quod Psal. 59.11. est *לִי יָדָהּ*, idem est in Psal. 32.7. *לִי יָדָהּ*. ¶ *Laquei mortis* Infidiae mortiferæ Saulis, &c. quibus jam periturus eram^b. Repetit quod dixerat, ut ingentia & iterata pericula significet^c.

7. In tribulatione mea, *לִי יָדָהּ* In angustia mihi, Gej. A. vel, super me, A. vel, mea, Gej. A. vel, dum erat super me, V. ¶ *Et exaudivit* ita Ti. Ca. A. *וַיִּשְׁמָע* Audiet, audire solet, Gej. exaudivit, JT. tunc exaudiebat, Pi. Fut. hic, ut alibi sæpe, pro præt. *audivit*, prout habetur 2 Sam. 22.7. Sic infra v. 12. *ponet*, pro quo in Sam. *posuit*; & v. 14. *intonuit*, pro quo in Sam. *intonabit*. Sic 2 Chron. 22.6. *HIKKUHU* percusserunt eum, pro quo 2 Reg. 8.29. *JAKKUHU*^d. ¶ *De templo* (vel palatio, Gej. Ca.)—*suo* i. e. Vel, de Tabernaculo^e; vel, de coelo^f, ubi omnia Dei decreta scribuntur & obsignantur^g: manufactum enim Templum nondum erectum est^h. Notat Dei dignationem & mansuetudinem, quæ propinquus est invocantibus cum i. ¶ *Et clamor*, &c. ¶ *Et vociferatio mea in conspectu ejus*, vel, coram eo, sub. *effusa*, V. JT. Pi. &c. Clamor quo clamavi coram eo^k. ¶ *Introivit in aures ejus*. Sim. P. M. Sy. JT. &c. vel, *introibit in aures ejus*, o. Æth. Mo. Ar. Non patitur repulsam mea supplicatio^l. *Ut primum clamor meus pervenit*, &c. Ti. Verbum *וַיִּשְׁמָע* in Sam. omissum hic suppletur^m.

8. Commota est & contremuit terra, &c. ¶ Poetica hypotyposis horribilis tempestatis per v.9. ad impetum iræ Divinæ exprimendum, &c.ⁿ. Quamquam hæc figuratè intelligi debent de ruina hostium Davidis, (cùm *ignis*, *nubes*, *grando*, &c. in Scriptura sæpe iram Dei & calamitates denotent^o) probabile tamen est respicere Davidem ad alias retro historias, v. g. hoc loco ad subversionem Sodomæ, &c.^p. Et si hæc omnia ad literam non contigerunt, docent tamen Deum propter Davidem etiam visibiliter apparuisse, evidentibus signis suam demonstrando præsentiam, &c.^p. Ut magnitudinem terræmotus exprimat, utitur duabus vocibus idem significantibus q. ¶ *Fundamenta montium* i. e. Non levis erat terræmotus in superiori ejus superficie, sed infimæ etiam partes concussæ sunt, &c.^r. Signi montes radicitus & à fundamentis concuti^t. Notat hoc concussionem regnorum, quæ per montes significantur^t. Docet hostes suos, licet validos, & terræ ac montium instar immotos, esse concussos^v. Confer Deut. 32.22. Psal. 82.5. In 2 Sam. 22.8. est, *fundamenta cælorum*: vel, quia montes, cùm alti sint, videntur esse fundamenta, sive columnæ, cœli, Job. 26.11; vel, mystico sensu, ut *concussio cœli & terræ* significet mutationem politiarum & religionum, Heb. 12.26,27^x. ¶ *Conturbata sunt*, *וַיִּתְּרָם* Moverant se, Mo. P. Ch. sim. JT. Pi. concutiebantur, M. V. i. e. Commovebantur vehementissimè, ut hostes mei perspicerent potestatem Dei, &c.^y. *Trepidaverunt*, vel *agitaverunt se*, Q. in V. ¶ *Et commota sunt*; ita Mo. Ch. Sy. &c. *וַיִּתְּרָם* Et conquassabantur, Ti. sim. JT. Pi. *Titubârunt*. Hithpahel indicat commotionis horrorem, &c.^z. ¶ *Quoniam iratus est eis*; ita o. Ar. A. *כִּי חָרָה* ¶ *Quia exarsit ipsi*, Gej. nempe *וַיִּחַר* ira; ut completè habetur Num. 11.33. 2 Reg. 23.26. Ellipticè autem habetur sine *וַיִּחַר* ira, Gen. 4.5. 2 Sam. 19.42. Jon. 4.4,9^a. ¶ *Quoniam iratus erat*, P. sim. M. 17 redundat^b. Ipse irascebatur, Ti. Ad verb. *iratus erat ei*, V. furor fuit ei, Mo. Vertendum verbum tanquam nomen^c. Vel, *iratus erat illi*, i. e. inimico meo: Relativum sæpe sine antecedente ponitur^d. Cùm ira accenditur ei, JT. Cùm exarsisset ei natus. Periphrasis iræ^e.

9. Ascendit fumus in ira ejus ¶ Ità P. V. Coc. A. i. e. Dum iratus erat fumum emittebat. Hoc dicit, quod Deus causa sit tempestatum, in quibus fiunt fulgura; tum cœlum obscuratur nubibus, quæ sunt velut fumus^f. ¶ *וַיִּשְׁמָע* ¶ *Per nasum* (vel, è naribus, Ti.) ejus, Pi. in naso, Mo. A. in naves, Gej. Sic Esa. 65.5. Fumus signum iræ vehementissimæ, Deut. 29.20. Psal. 74.1. & 80.5^g. Graviter irati fortiter, naribusque dilatatis, solent anhelare. Hinc *וַיִּשְׁמָע* & *nasum*, & iram in naribus conspicuam, significat: nam ut frons pudoris, ita natus iræ, sedes. Perhinc, *Disce, sed ira cadat naso*, &c. Plautus: *Fames & mora bilem in nasum concitant*^h.

Deum hic fulminantem depingit. Per *fumum* notat atras illas nubes è quibus fulmen erumpitⁱ. ¶ *Et ignis*, &c. *וַיִּשְׁמָע* ¶ *Et ignis ex ore* (vel facie, o. Sy. &c.) ejus peredet, Mo. consumit, in Sam. JT. consumpsit, P. A. devorabit, M. exarsit, Sy. Ar. o. vorat, Ti. sim. JT. Ex ore ejus (sub. egrediens, V. sim. Mu. Pi.) absumit, sub. omnia, V. vel, obvia quæque, P. Devoravit; emphaticè^k. *Ignis*, i. e. fulmen^l, ex ore, &c. i. e. Deus quasi flammam evomit, & ex densa caligine fulmina in hostes ejaculatur^m. ¶ *Carbones* ¶ Sic vocat fulminaⁿ; vel lapides, sive telà illa fulminea^o, instar carbonum compacta, & inflammantia, &c. Innuitur simul constans Dei ira, quæ non facillè instar fulguris disparuit, sed instar carbonis semel succensi diutius perduravit^p. ¶ *Succensi sunt ab eo* ¶ Scil. vel, i. e. à Jehova, qui hic subauditur ex v.79. ad verbum ejus, Ch. in A. vel, 2. ab igne^r, etsi pronomen sit masc. nomen fœm. Anomalia gen^t.

10. Inclinauit (vel, flecebat, Ti. vel, demisit, V. sim. JT.) cælos ¶ Ità P. M. Mo. Sy. &c. i. e. nubes^u. Videtur enim in tempestatibus demittere cœlum in terram, ut illic appareant miracula ejus^v. Visus est inclinare cœlos excitatis nubibus; nubes enim, cùm densæ sunt, nostris capitibus penè videntur incumbere^x. ¶ *Et caligo*, &c. ¶ i. e. Nubes caliginosa^y: nè scilicet agnosceretur^z. Alludit, vel, ad historiam Jos. 10^a. vel, ad Dei adventum in montem Sinai^b. Ut lux gaudii, ita tenebræ timoris & tristitiæ symbolum esse solent. Vel, tenebræ ad occultandam Dei majestatem; ut magnates aulae sæpe solent regi, nè ab omnibus conspicerentur^c.

11. Et ascendit, &c. *וַיִּתְּרָם עַל כְּרוּב* ¶ *Et equitavit* (vel *vehebatur*, Ti.) super Cherub, Mo. P. M. &c. i. e. Cherubim, sing. pro plur^d. ut, *currus*, Psal. 68.18. pro *curribus*. Vide ad Psal. 8.9^e. Per hæc celeritatem Divini auxilii intelligit: Sunt qui *Cherub volucrum* exponunt, unde imagines illæ Cherubim alas habebant^f. Per *Cherubim* Angelos hic intellige^g, qui *Cherubini* vocantur Gen. 3.24. & Heb. 9.5. Ut *Cherubim alati sunt*, Exod. 25.20. & *currus Dei* vocantur 1 Chron. 28.18. ita & *Angeli volant*, Dan. 9.21. & *currus Dei* sunt, Psal. 68.18^h. Significat Deum ventos excitare (& gubernareⁱ) ministerio Angelorum^k. *וַיִּתְּרָם* affine est *וַיִּתְּרָם* *currus*, Psal. 104.3. & eodem sensu sumitur^l. Videtur olim pro *וַיִּתְּרָם* scriptum fuisse *וַיִּתְּרָם* *currus*^m. Sed nullum est hujus metathesis indicium: Codices omnes *וַיִּתְּרָם* legunt, & luculentior est sensus, super *Cherubim*, quàm, super *currum*: quisnam enim ille currus nisi Cherubim ipsi, qui curruum instar fuere? 2 Reg. 2.11. & 6.17. Alibi etiam sedere dicitur Deus super *Cherubim*, Psal. 99.1ⁿ. ¶ *Volavit* (volavit, inquam, P. ferebatur, Coc.) super pennas (vel alas, Ti. Pi.) ventorum; ita P. &c. cum summo impetu & celeritate, &c.^o. ¶ *וַיִּתְּרָם* ¶ *Et volavit celerrimè & cum impetu*; ut aquila, Deut. 28.49. Jer. 48.40 P. *Sèque alis venti librabat*, Ca. *Latus super alas venti*, Ti. h. e. super ventum rapidissimum & celerrimum^q. In 2 Sam. 22.11. est *וַיִּתְּרָם*, & visus est, vel apparuit^r; quod melius est quàm *וַיִּתְּרָם*^s. Imò utrumque bonum, *volans apparuit*. Placuit Davidi vocem variare, & in Psalmis elegantiorē adhibere^t.

12. Et posuit (Heb. *Ponet*, Mo. Gej. fut. pro præt. Gej. Fecit, Ar. *Disponebat*, Pi.) tenebras (i. e. tenebrosam nubem^u) latibulum suum ¶ Ità P. &c. Pro latibulo suo, Pi. Sy. nè videretur. q. d. Illos punit cùm nihil minus expectarent^x. Omnem suam gratiam prorsus abscondit^y. Homines prohibet à sui conspectu, perinde ac si Rex quispiam populo infensus in recessum & latebras se abdat^z. ¶ *In circuitu ejus*; sic o. sim. Mo. P. M. &c. ¶ *וַיִּתְּרָם* ¶ *Circuitu* se, V. JT. Pi. ¶ *Tabernaculum ejus* ¶ Ità P. M. Ch. o. V. vel *sumum*, JT. Pi. Gej. Nempe densas & atras nubes^a. ¶ *Tenebrosa*, &c. *וַיִּתְּרָם* ¶ *Tenebrositas* (tenebra, Sy. atque obscuritas, M.) aquarum, Mo. Pi. P. Tenebras aquarum, V. A. i. e. tenebrosas aquas^b. Nempe tenebrosas aquas, Pi. sim. Coc. In 2 Sam. 22. pro tenebras, legitur colligationes; colligatione enim nubium inter se tenebrescit terra^c. ¶ *In nubibus aeris*; ita o. Ar. Æth. Sy. vel *etherum*, Mo. *etheris*, M. *וַיִּתְּרָם* ¶ *Nubes cælorum*, P. V. Pi. vel *aeris*: Hoc simplicissimum^d.

- ^a Pi. plicissimum ^a. Vel, densitates nubium, sub. posuit, five constituit, V. vel, sub. sunt in circuitu ejus, Tig. not. Densitas (densissimas, Ti.) nubes; nisi potius, nubes tenuissimas, Heb. tenuitatum, à קוץ contudit & comminuit *.
- ^a Pi. Densitates superiorum nubium, JT. [In 2 Sam. 22. 12. aliter habetur, nempe hoc modo, וישת חושן סבירתי ויגות סבות חשרת מים ויג; quæ sic reddunt;] Et posuit obscuritatem circuitus suos opertoria, Mo. P. posuitque tenebras circa se, vel, per circuitum suum, pro tuguriis, Pi. sim. M. tanquam tabernacula, P. sim. Ti. Circumponit sibi tenebrarum tuguria, JT. [Potterius autem comma sic vertunt; Colligantiam, vel colligationes, (vel atrocem JT. Pi. & obscuritates, M.) aquarum; nubes ætherum, Mo. cælorum, P. Pi. A. sic dictorum à subtili & tenuissima substantia ^f. Vel, densitates nubium, M. JT. superiorum, JT. Aquas atras & densissimas nubes, Ti.]
- ^a A. 13. Præ fulgore, &c. וַיִּהְיֶה כְּגֹלֶם פְּרָקִי Præ fulgore, vel splendore, (sub. qui est, vel, erat, P. Ti. V. JT. Pi.) coram eo, P. V. &c. vel, præsentia ejus, M. gloriæ ejus, Ch. tabernaculi sui, Sy. vultus ejus, Ar. Æth. in conspectu ejus, erga eos quibus favet. q. d. Deus impiis iratum vultum ostendit, cum pii lucido ac sereno ejus vultu semper fruuntur ^g. A splendido ejus conspectu, profectæ sunt nubes contra inimicos ^h. Ob summam ejus majestatem coruscantem ⁱ. Præ fulgore micantium fulminum disruptiones sunt nubes ^k. Hoc dicit, nam subitæ istæ mutationes vehementiore potentia Dei sensu nos afficiunt ^l. ¶ Nubes, וָעָנָן A densitate sic dictæ sunt ^m. Nubes densæ, Pi. ex JT. ¶ Transierunt JT. Ità Ch. P. Mo. V. Ar. Æth. sim. M. Ti. JT. Pi. Sub. ante eum, Æth. i. e. Evanuerunt. Ità transire sumitur Esa. 29. 5 ⁿ. Vel, transierunt statutum notum, ut significet nubes extraordinarias & maximas, ac ingentes penas hostibus à Deo immittas ^o. ¶ וַיִּפְּרֹץ Perrumpebant, Coc. Cum crebrescunt fulgura, nubes extenuantur, discutiuntur, transeunt, & hinc illinc variè distrahuntur ^p. Redit ad fulgetra, quæ discussis nubibus cælum aperiant. q. d. A splendore gloriæ, i. e. à splendido conspectu ejus, egrediuntur nubes, in quibus generantur fulmina, quibus perduntur impii ^q. ¶ Grando JT. Ità P. Pi. &c. sub. erat, Pi. A. vel, transiit, quod hic repetendum ^r, vel, venit, nempe à fulgore, &c. ut habetur 2 Sam. 22. 13 ^t. Alludit ad Jos. 10. 11 ^u. ¶ Et carbonēs ignis JT. Ità Mo. P. &c. vel ignis, M. Ti. Et fulmina ignita. Periphrasis fulminis ^v. Grando & ignis sunt instrumenta Divinarum poenarum, Jos. 10. 11. Job. 38. 22. &c. Ezech. 10. 2. Apoc. 16. 21 ^x. Carbones hic sunt lapides qui cum tonitru solent decidere, instar ferri ardentis, solo afflatu enecantes ^y.
- ^a A. 14. Et inonuit, &c. JT. i. e. Terrorem tanquam ex vehemēti tonitru hostibus immisit ^z. Tonitru signum & iræ Dei, 1 Sam. 2. 10. & 7. 10. Isa. 29. 6; & potentie gloriæque ejus, Psal. 29. 3. & 77. 19. Job. 26. 14. & 37. 4. 5 ^{aa}. ¶ Vocem suam JT. P. &c. 171 ^{bb}. Sirepium, vel fragorem, suum, V. i. e. tonitru: nam eadem sententia repetitur ^{cc}. ¶ Grando & carbones ignis JT. Hoc repetit, forsā ut ostendat repetita fuisse tonitrua & grandinem, ut in grandibus tempestatibus fieri solet ^{dd}. Verūm hæc sententia omittitur à ^{ee}. necnon in 2 Sam. 22. 14 ^{ff}. Projecit grandinem, &c. Ch.
- ^a A. 15. Misit sagittas suas JT. Id est, fulgura, ut mox exponitur ^{gg}. Tela fulminea ^{hh}. Grandinem, & tela ignita ⁱⁱ. ¶ Et dissipavit (vel dijecerat, Ti. dispergebat, Pi. V. confregit, P. contritos dispersit, Mo. Sy. Ar. o.) eos; i. e. hostes suos, five meos ^{jj}: וַיִּפְּרֹץ Relativum hic refertur ad remotiora, ut Gen. 19. 13. ad perdendum istam, scil. civitatem v. 12; 2 Sam. 20. 6. post ipsum, scil. Sebam: vel relativum sine antecedente, ut Psal. 16. 4 ^{kk}. ¶ Et fulgura multiplicavit JT. Ità o. Sy. Ar. Mo. Æth. וַיִּפְּרֹץ JT. Et (repete, misit, Gej.) fulgura multa, Ti. Gej. vel plurima, Tig. not. crebris fulguribus. Ca. Sing. pro plur. ad indicandam distributionem, ut Psal. 78. 15. Vide Psal. 119. 137. Prov. 3. 18 ^{ll}. Et fulgura jecit, five jaculabatur, P. Pi. M. JT. Di. Mu. ex K. & A. E. A. Ham. Ità vox sumitur Gen. 49. 23 ^{mm}. Hoc maximè congruit cum vocibus sagittis & fulguribus ⁿⁿ. Sic וַיִּפְּרֹץ jaculatores ejus, Job. 16. 13. Huc refertur illud Æthiopicum ἄμοιβλινον, retejaculum, Matt. 4. 18. ab ejac. &c. ac sic dictum ^{oo}. ¶ Et conturba-

vit eos; ità o. Sy. Ar. Mo. &c. וַיִּפְּרֹץ JT. Perdidit (fundebat, Pi. JT. prosternebat, vel terrebat, Pi. consternatos reddidit, Ti. sim. Ca. contrivit, Mu. Gej. vel conquassavit, Gej.) eos, P. Totale excidium notat: וַיִּפְּרֹץ est comminere, Jes. 28. 28 ^o. Alludit vel ad Jos. 10. 11. o. Gej. vel ad Exod. 14. 24. nam in utraque historia occurrit hæc vox ^p.

16. Et apparuerunt JT. Ità Mo. P. &c. Tunc conspiciantur, Pi. ¶ Fontes aquarum; ità Sy. וַיִּפְּרֹץ JT. Alvei, Mo. Coc. Gej. V. inundationes, M. profunda, P. ex Ch. profundissima receptacula, Ti. effusiones, vada, fundum, V. Conspectiebantur autem, vel, vi venti aquam depellente ^q; increpante Jehovah & insufflante ^r: vel, ^a Pi. contrafractis tempestatum vi fontium scatebris, quæ solent latere in rupium concavitatibus ^s: vel, fluviis per ingentes terræ motus trajectis, aut aliò derivatis ^t. ^a V. Vel, alludit ad detectionem maris Rubri ^u. Innuitur detectio arcanorum hostilium; vel potentia Dei in eripiendo suos, &c. quali uti solet in commotione terræ ^v. ^a Gej.
20. ¶ Et revelata sunt fundamenta orbis, &c. JT. i. e. Profundi maris five aquarum alvei, voragines & abyssi, qui suā altitudine videntur esse orbis fundamenta ^w. Tanti erant terræ dehiscētis hiatus, ut infimæ ejus partes conspicerentur ^x. Fundatur orbis super maria, Psal. 24. 2 ^y. ¶ Ab increpatione tua JT. Ità M. Ti. &c. Ab, id est, propter ^z. Per minas tuas ^{aa}. Deus increpans & creaturæ contremiscentes introducuntur per propopoeiam ^{bb}. ¶ Ab inspiratione, &c. וַיִּפְּרֹץ JT. Propter flatum (vel, à flatu, M. JT. Sy. Ar. &c. à respiratione, Ti. ad flatum, A.) venti, five spiritus, (five flatus, Ti.) nasi tui, P. Gej. Coc. &c. vel, ira tua, P. M. Ch. o. &c. Ex verbo vehemēti ira tua, Ch. Propter balium tuum, propter flatum nasi tui, Pi. Sing. pro plur. narium; i. e. cum præ ira spiritum quendam per nares emittis ^{cc}. Vide suprā ad v. 9 ^{dd}. ^a V.
17. Misit JT. Ità P. o. Ch. Sy. Gej. V. &c. וַיִּפְּרֹץ JT. Misit, Mo. Gej. Fut. pro præter. item enallage personarum, (ut Psal. 9. 10, 11. & 10. 15, &c. & 16. 5.) de Deo locutus in secunda persona, nunc in tertia pergit ^{ee}. ^a Gej.
40. Misit, sub. auxilium, Mu. vel, angelum, Mu. V. vel, verbum suum, AE. in Gej. vel, manum suam, Pi. Ti. Gej. Coc. quod exprimitur Psal. 144. 7 ^{ff}. Versus superiores ad singulas historias (de Diluvio, Sodomitis, Amor-rhæis, &c.) spectant, cum quibus hic versus sic connectitur; Deus ille, qui tot olim edidit miranda, erga me etiam præbuit se mirabilem. Sed melius est præcedentia omnia de ruina hostium Davidis accipere, sicque nihil necesse est subintelligere ^{gg}. ¶ De summo JT. i. e. De cælo ^{hh}. ¶ Accepit me; ità Coc. וַיִּפְּרֹץ JT. Assumit me, JT. & assumet, M. apprehendit, P. Gej. sim. Ti. Pi. ¶ Assumpsit me, וַיִּפְּרֹץ JT. Extraxit me, Gej. P. Ch. Sy. &c. educet, M. veluti alterum Mosen ⁱⁱ; cujus conditionem (Exod. 2.) hic respicit ^{jj}. ¶ De aquis JT. i. e. Periculis ^{kk}: vel, à multis populis ^{ll}. Id aquæ significant, Apoc. 17. 15 ^{mm}. ^a Mu. ^a V.
18. De inimicis, וַיִּפְּרֹץ JT. Ab hoste meo, Gej. &c. vel Saule, vel Goliath: vel, hoc collectivè dicitur ⁿⁿ, à tota hostili copia. Et nota metaphoram aquarum hic verbis propriis exponi ^{oo}. ¶ Fortissimis, וַיִּפְּרֹץ JT. Valentiores, JT. robusto, Pi. Gej. ac sævo, five duro. Ità vox sumitur Gen. 49. 7. Num. 13. 28. Deut. 28. 50 ^{pp}. ¶ Quoniam, &c. וַיִּפְּרֹץ JT. Quia (vel enim, JT. Pi. V. Coc. vel quampvis, Camp. in Gej.) robustiores, five fortiores, sunt, vel erant, me, JT. V. &c. Optima ratio: Tum maximè suis adest Deus, cum sustinendis hostibus impares sunt ^{qq}. Noluit me ultra vires meas tentari. Tunc incipit auxilium Divinum, ubi definit humanum ^{rr}. ^a Mu. ^a Gej.
19. Prævenierunt me; ità Ch. sim. Sy. P. V. Ti. Pi. i. e. Irruerant in me incautum, & nihil tale cogitantem ^{ss}. ^a V. sim. ^a Mu. ^a Gej. Anteverterunt me, robore, dolo, &c. ut v. 67. Occurrebant mihi, Coc. JT. Invaserant me, Ca. Comprenderunt me, Ar. ¶ In die (i. e. tempore, synecdoch. partis ^{tt}), afflictionis meæ, וַיִּפְּרֹץ JT. Perditionis (vel contritionis, Mo. vastationis, V. migrationis, Ch. penurie, Ar. maroris, Sy. calamitatis, Ti. JT. V. Coc.) meæ, M. V. cum jam accisæ essent res meæ ^{uu}. Vel, terroris mei, Gej. ^a y. nabilia calamitatis, A. וַיִּפְּרֹץ JT. propriè est vapor, five nubes, ut Gen. 2. 6 ^{vv}. Job. 36. 27. Alibi, calamitas, Deut. ^a A. Gej.

32. 35. & Prov. 1. 26. Jer. 48. 16. d. ¶ *Protektor meus*; ita Æth. *לְיָמִי* [*In fulcrum* (vel *sustentaculum*, M.) *mibi*, Mo. V. *baculus*, vel *scipio*, &c. P. sic Pi. *pro scipione*, JT.

20. *Eduxit me* (sub. *de angustiis*, V. Mu. Gej. quarum meminerat supra; & carcere, vel ex exiguis cavernulis in quibus coactus fui commorari *) *in latitudinem* [*In qua nunc sum* : h. e. in libertatem. In locum spatiosum. Confer Psal. 31. 9. & 118. 5. & Hof. 4. 16. Depulsâ omni tristitiâ, perfudit me gaudium, quod animum laxare solet. ¶ *Quoniam voluit me*; ita o. Æth. *לְיָמִי* Favebat mihi, V. Gen. *delectabatur me*, Pi. Coc. sic JT. *complacuit* (sibi, P. Ch. vel, illi, V.) *in me*, Mo. *dilexit me*, Mu. sic V. Ar. Gej. Gen. Suam salutem potissimum Dei benevolentia adscribit, non meritis propriis. Hæc *in Christa* Dei in Christo est causa omnis adjutorii, & cum iudicii in hostes, tum liberationis Ecclesie.

21. *Et retribuet mihi*; ita P. M. Mo. &c. *יְשׁוּעָה* [*Rependebat*, Ti. sim. Pi. Gej. Coc. JT. Loquitur in præterito, de ope Dei jam concessa, adeoque de præmiis pietatis in hac vita præcesserunt enim præterita, *Eduxit me*, &c. P. ¶ *Secundum justitiam meam*] Causæ, non personæ; sic enim se peccatorem fatetur, Psal. 19. 13. 9. Secundum integritatem, iustam causam; quod Saulem non interfeci. Respicit fortè ad 1 Sam. 24. 20. Ipse scit jus stare à me, hostes verò esse in culpa. ¶ *Secundum puritatem manuum mearum*] Quas scilicet à cæde Saulis abstinui: vel, *manuum*, i. e. actionum, quæ plerumque manibus perficiuntur. *Justitia* animum hic respicit; *puritas manuum*, actiones externas. Hæc verba intellige magis respectu hostium, quibus nullam offensionis causam præbuerit, quam Dei, quem alibi sic compellat, *Nè intres in iudicium cum servo tuo*. Sed quomodo hæc & sequentia de se prædicat David, cum, juxta seriem historiarum, Psalmus hic 2 Sam. 22. compositus est post peccatum Uriæ, in quo per integrum annum jacuit? Resp. 1. Psalmus hic compositus est etiam post Absalom rebellionem, adeoque post Davidis poenitentiam, (quæ, si vera sit, favorem Dei restituit,) & remissionem Dei, &c. quæ peccata rubicunda sunt alba, Isa. 1. 18. 2. Generalis hæc affirmatio de integritate vitæ, &c. intelligenda est cum exceptione peccati Uriæ, ut alibi fit.

22. *Custodivi* (vel *observavi*, Gej. V. *observaveram*, Ti. V.) *vias Domini*] Id est, ab eo præscriptas. Præcepta; quod. Totus fui in operibus quæ Deo probantur. ¶ *Nec impiè gessi* (vel *egi*, Mo. P. Mu. vel *egeram*, V. sub. *avertendo me*, Pi. A. vel, *discedendo*, Mu. V.) *à Deo meo*] Ita Mu. Mo. P. *Nec ut impius recessi*, &c. M. V. *nec impiè defeceram*, &c. Ti. V. vel, *neque impiè sentiens de Deo meo, ab illo defeci*, V. *Non ambulavi in improbitate ante Dominum*, Ch. *Nec minis nec pollicitationibus me à Dei cultu abstrahi sum passus*. ¶ *לֹא יָשָׁעַרְתִּי מֵאֱלֹהִים*] *Neque improbè averti me à Deo meo*, JT. *Nihil sciens commisi in Deum*; quod si erravi, imprudens feci: vel, melius, *Non peccavi Saulem Regem occidendo*, 1 Sam. 24. 7. *Nec impiè gessi contra Deum meum*; interdum valet *contra*, ut Cant. 3. 8. & alibi.

23. *Omnia judicia* (vel *statuta*, Gej. *instituta*, vel *decreta*, V. *jura*, Pi.) *ejus*] Ita Coc. Gej. *Leges ab eo sancitæ*. Merito dicit *omnia*, nam qui in uno offendit omnium reus fit, Jac. 2. 10. ¶ *In conspectu meo*] Ita JT. Gej. vel *mei*, Gej. q. d. *Semper ea ob oculos & mentem habui*, ea spectavi, &c. ¶ *Et justitias ejus*, *וְיִשְׁתַּחֲוֶה*] *Et statuta ejus*, V. JT. Pi. *Nim. ceremonias*; ut præcedens *וְיִשְׁתַּחֲוֶה* judicialia signa. Verum *judicia & statuta* hic pro uno usurpantur, nempe pro universa Lege Divina. ¶ *Non repuli* (vel *rejeci*, V. *removi*, Pi.) *à me*, *לֹא אָסַר וְגוֹ*] *Non submovi*, &c. P.

24. *Et ero*, *וְאֵינִי*] *Et fui*, M. P. Mo. &c. ¶ *Immaculatus*; ita M. V. *וְאֵינִי*] *Perfectus*, vel *integer*, P. Mo. Pi. &c. et si sæpe de vita periclitarer. ¶ *Cum eo*; ita M. P. Mo. V. Gej. *וְעִמָּי*] *Vel, coram eo*, 1 Sam. 2. 26. Psal. 39. 13. *Erga*, vel *apud eum*, Pi. Gen. nempe Deum. Præstiti me illi semper integrum. *Integre & candidè versor coram illo*, Ti. ¶ *Et observabo*, &c. *וְאֵינִי*] *Et custodivi* (vel *servavi*, P. Mu. *observavi*, M.) *me* (vel, *cavi mihi*, Gej. Coc. *cavebo mihi*, Ar.)

ab iniquitate mea, Mo. Gej. &c. i. e. nè manus Sauli afferrem. Refero hoc & sequentia ad 1 Sam. 26. 9, 11. Dicit, *mea*, i. e. quam ego secularium hominum iudicio debuissim patrare, occasione ultionis oblata, & quæ feliciter mihi videbatur cessura. Vel, *mea*, quam commisi. Vitabo peccata antè commissa, & cautior deinceps ero. Cavi nè quid pravi admitterem, ut antea. Vel, *mea*, i. e. ad quam naturâ meâ pronus sum. Notat vitiositatem naturæ, sive peccatum originis, de quo Rom. 7. 17. Natam intra me quamlibet malam suggestionem repressi, & illi consensum non præbui. Cavi nè peccatum mihi connatum (Psal. 51. 7.) dominaretur in me, (Rom. 6. 12.) i. e. nè prævi affectus invidentiæ, impatientiæ, cupidinis vindictæ, in actum erumperent. Cavi mihi, nè iniquè agerem, Pi. vel, nè quid pravi designem, Ti. nè peccatum aliquod fieret meum, nève ejus reatum aut poenam mihi attraherem.

25. *Et retribuet mihi—secundum justitiam*, &c. ita M. *וְיָשׁוּעָה*] *Et* (vel *Ideo*, Pi. sic V. Coc.) *reddidit*, vel *restituit*, &c. P. Mo. JT. Pi. sic Ti. V. Saule cum suis everso, me verò in locum ejus successit. Refero ad 1 Sam. 26. 23. *Dominus retribuat viro justitiam suam*, &c. ¶ *Puritatem—in conspectu oculorum ejus*, *וְיִשְׁתַּחֲוֶה*] *Coram* (vel, quæ erat *coram*, Pi.) *oculis suis*, JT. P. H. pro, *quam vidit*; vel, *quâ, illo iudice, præditus sum*; quæ nota est illi. Excludit hoc, 1. omnem hypocri- fin; 2. iudicium humanum, quo pii sæpe damnantur, qui à Deo absolvantur.

26. *Cum sancto*; ita Æth. *וְעִמָּי*] *Pio*, M. A. *misericorde*, Mo. Mu. P. *benigno*, V. Gej. *bono*, Q. in V. *quæ bonitati studet*, Ti. ¶ *Sanctus eris*, *וְיִשְׁתַּחֲוֶה*] *Miseri- cors, benignus, pius, &c. eris*, Mo. P. esse soles, V. [Sim. omnes.] ¶ *Et cum—innoce*, *וְעִמָּי*] *Integro, vel sincero, vel perfectio*, M. V. Mo. P. &c. *simpliciter integro*, Ti. ¶ *Innocens eris*, *וְיִשְׁתַּחֲוֶה*] *Perfectus eris*, Mo. P. *integrum, vel sincerum, te exhibes, vel exhibebis*, Pi. Ti. sic V. &c. i. e. Promissiones exhibes propter quas illi benefacis. Sensus loci est, Deum nunquam frustrari servos suos, modò ejus auxilium cum patientia expectent. Hic mos tuus est; non frustraris eum iustis præmiis, & spe quam reponit in te; sed multò amplius illi reddis quàm meritis sit. Ex hac consuetudine [Dei] confirmat David tum suam innocentiam, tum hostium infortunia ac injustitiam. Apostrophe ad Deum per epiphonema. Ità, ô Domine, cum piis, &c. esse soles. [M. ad 2 Sam. 22. 24. hæc & sequentia de Davide exponit, hoc modo; Quin & confortium fugi malorum hominum, non ignorans quòd apud pios discitur pietas, & apud perversos impietas. Secundum alios omnes hi versiculi referendi sunt ad Deum.] In 2 Sam. 22. 26. pro *וְעִמָּי viro*, habetur *וְעִמָּי heros, vir strenuus*; [locumque illum sic reddunt;] *Cum forti perfectio perfectus eris*, Mo. *cum viro* (vel, *cum viro forti*, JT.) *integro*, &c. Pi.

27. *Cum electo*; ita o. Sy. Ar. Æth. *וְעִמָּי*] *Puro, vel mundo*, M. Mo. P. &c. *candido*, Ti. V. G. ¶ *Electus eris*, *וְעִמָּי*] *Mundus, sive purus, es, vel eris*, Q. in V. Mo. *purum te exhibes*, Pi. sim. JT. Gej. *Facis ut te veracem in promissis, largum in donis, iustum in poenis, deprehendat*. *Candidè agis, vel, agere soles*, Ti. V. G. ¶ *Et cum perverso*; ita M. P. Mo. &c. *וְעִמָּי*] *Tortuoso, qui non incedit in via verbi Divini regia, sed in via variis mæandris prædita*, Prov. 2. 15. *Obliquè incedente*, G. Vox hæc de malè agendo semper dicitur, non item sequens. *וְעִמָּי* est instabilis, & sibi non similis. ¶ *Perversus eris*; ita o. Æth. Q. in V. *וְעִמָּי*] *Perversus, V. perversè agis, P. perversum reddes* (vel ostendes, A. Ang.) *te*, Mo. *perversus eris*, Ar. *pravitatem discer*, M. [ut antè, de Davide, ad v. 26.] *obliquè te geres*, Sy. *obliquè incedes*, G. *tu quoque perversè incedis*, Ti. *Luclaris, dum eum vincas*; *eluctaris*, JT. Respexerunt, ut opinor, ad Gen. 30. 8. *luclata sum*. Sed illa significatio videtur esse synecdochica, eò quòd luclatio sit contorfio quædam, scilicet brachiorum & pedum. Hic autem magis quadrat propria significatio, ut patet ex antithesi; nam contorfioni perversæ hominis impij opponitur contorfio sancta Dei. Verto, *contortum te præbes*; i. e. talem, ut perversus non possit se expedire ex ad- verbis

verfis quibus eum involvis. Significatio verbi percipitur ex nomine *לִפְּלִי* *filum, funiculus, sudarium*; quorum unumquodque contorquetur circa rem quæ ligatur^m. Al. *inversum* (vel *intractabilem*, Ca. vel *distortum*, Mu.) te *præbes*: q. d. Longè alium te *perverso* exhibes quàm pio; quia illi reluctaris, &c. Juxta perversa opera retribues. Hunc versum optimè explicat Levit. 26. 23, 24. necnon Prov. 3. 34. Vide & 1 Reg. 8. 32. Præter morem tuum, durum te ultorem exhibes, qui te promiferas benefactorem. Severum vindicem te præbebis, ut perversitas ejus meretur; vel, perversum luctatorem te facies. Cum vulpe est vulpinandum, cum Crete cretizandum. Malo nodo malus parandus est cuneus. Ità ages, ut ipsis tortuosus, durus, præfractus & intractabilis videaris; nec unquam talis eris illis qualem illi volunt, vel esse expectant. Deus nempe tales excæcat, indurat, &c. In 2 Sam. 22. est *לִפְּלִי*, *fatuum & insulsum te præbes*.

28. *Populum humilem*, *לִפְּלִי* *Pauperem, P. afflictum, V. JT. Pi. debilem, infirmum, V. q. d. Curam geris eorum qui potentiorum injuriis obnoxii sunt. Quem antè sanctum, hinc afflictum, nominat; ut doceat pios ferè in hoc mundo plurimum affligi. David hinc se intelligit, & socios exilii sui satis miseros. Oculos, &c. *לִפְּלִי* *Sed oculos elatos, Gej. JT. Pi. &c. excelsos, V. superbos, Mu. i. e. viros superbos; quales elatis oculis incedunt. In 2 Sam. 22. legitur, oculos tuos pones super excelsos, humiliabis eos; vel, ut humilies eos, A.**

29. *Tu illuminas (illuminabis, Mo. accendisti, Ca. illustras, vel splendere facis, V. JT.) lucernam meam*. Ità Sy. Ar. P. Ti. &c. Thesin ad se transfert. Me lætum, gloriosum, prosperum reddis. Me, olim miserum, quotidie ornas. Tu mihi, tanquam lampadi jamjam evanidæ ac extinguendæ, novas confers vires. Facis ut mihi omnia prospera sint. Oculi dicuntur *lucerna corporis*, Matt. 6. 22. & anima *lucerna Dei*, Prov. c. 20. v. 27. & filius in regno succedens *lucerna patris*, 1 Reg. 11. 36. & 15. 4. Psal. 132. 17. Omnes hæc lucernæ in Davide accensæ sunt. *Lucerna pro prosperitate*, Job. 21. 17. Prov. 24. 20. Vel sic; *Tu illuminas, &c. q. d. Tu mihi lumen impertiris, quo fugienda à quærendis & persequendis agnoscam. Quia David de se magnificè locutus videbatur, ostendit unde habuerit justitiam & alia dona. Illumina, &c. *לִפְּלִי* *Illuminat (illustrat, vel, splendescere facit, Sy. Ar. Ti. JT. Pi. illustrabit, V.) tenebras meas, P. hoc est, Calamitates meas depellit. Mutatio personæ à secunda in tertiam. Ut lux res secundas, ità tenebræ adversas significant. Dum enim res succedunt, cuncta apparent lucida, spiritibus tunc lucidioribus; contrà, in calamitatibus, spiritibus turbatis & confusis, oculi caligant, & omnia videntur tenebris involvi. Si quid mihi secundi acciderit, tu in causa es. Ex meris meis miseriis facis mera gaudia.**

30. *Quoniam (vel Ergo, Ca.) in te, M. P. Mo. &c. *לִפְּלִי* Tecum, Gej. vel, per te, Gej. JT. Pi. Ca. &c. tuâ ope præsidioque. Eripiar à tentatione; ità o. Ar. *לִפְּלִי* *Contrivi (vel, conteram, M. percurram, Mo. perfregi, V. perrumpo, Ti. Ca. A. transcurro, JT. transcurrere possum, Pi. A. incurram, vel invadam, Gej.) exercitum, P. Mo. A. aciem, V. turmam, M. JT. Pi. Gej. cuneos militares, Ti. Alii à verbo *לִפְּלִי* currere, incurram, vel occurram, turmæ, scil. hostium. Forma *לִפְּלִי* est à *לִפְּלִי* currere; at sensus postulat ut sit à *לִפְּלִי* confregit, sumitur enim activè. Est itaque *לִפְּלִי* pro *לִפְּלִי*, ut Eccles. 12. 6. Esa. 42. 4. Al. *curro turma, i. e. turmatim. P. Transgrediar (vel, transilio, five transiliam, Ti. JT. Ca. P. Mo. &c.) murum; ità o. *לִפְּלִי* *Transilii (notat celeritatem victoriæ, q.) murum, h. e. muros urbium hostilium. Urbem expugnaui. Arces munitas subjugabo, Ch. *לִפְּלִי*, à *לִפְּלִי* speculari, sign. & murum, unde speculamur adventum hostium, & arcem, eadem de causa. Si prius, *לִפְּלִי* rectè vertitur, transilii, si posterius, *לִפְּלִי* quasi per saltum invasi. Hinc ostendit quomodo illuminatæ sunt ejus tenebræ. Fut. per præt. exponenda sunt; nisi fortè fut. tempore ostendere vult se non modò id fecisse, sed facturum esse, quoties aliquid adversi acciderit.****

31. *Deus, &c. *לִפְּלִי* [Variè reddunt.]*

*Dei (vel, Hujus Dei fortis, JT.) perfecta (immaculata, M. *לִפְּלִי* Sy. integra, Ti. JT. Pi.) via ejus, Mo. sub. est, P. M. Ti. V. &c. i. e. Omnia Dei opera sunt perfecta. Cujus Dei ratio simplex, Ca. *לִפְּלִי* *Deus, cujus recta sunt viae, Ch. Q. vertunt, Deus est cujus perfecta est via. Alii, *לִפְּלִי* *Deus, integra via ejus; Deus sincerus via sua; i. e. præstat quod pollicetur. q. d. Homines clientibus suis opem non ferunt, nisi quatenus expedit: at Deus suos bonâ fide tuetur, nec unquam frustratur aut deserit. Ex-***

32. *Quis Deus (jure dici possit) præter Dominum? Heb. præter Jehovah? JT. Pi. Nomen id Deo proprium. Fictitios deos & vanas spes prostermit. Vel, Quis Deus, qui possit impedire quò minùs præstet promissa, ac suis opituletur? Quis Deus? ità o. *לִפְּלִי* *Eth. sim. Ca. *לִפְּלִי* *Rupes, vel petra, Mo. Ti. V. &c. i. e. defensor & propugnator; à firmitate & stabilitate: potens servator. Respicit 1 Sam. 2. 2. Fortis, P. M. sim. Sy. Quis ità immutabilis, insuperabilis, fugientibus ad se ità salutaris?***

33. *Qui præcinxit (vel, accingit, P. V. M. JT. Ca. A. i. e. parat & corroborat; instruit, Ti. munivit, Sy.) me virtute, *לִפְּלִי* *Robore, Sy. Gej. JT. fortitudine, Mo. P. V. virtute heroica, Ti. virtute bellica, M. Undique me imbellem munit. Hæc phrasid etiam alibi significat copiosam rei alicujus collationem, quæ possessorem undique instar cinguli ambit: ut 1 Sam. 2. 4. lapsi cinguntur robore; Psal. 30. 12. cingis me gaudio. q. d. Virtute Dei fortis fui, qui alioqui futurus eram mollis & enervis. Metaphora est, vel à balteo sumpta; vel ab ipsis renibus, in quibus Scriptura interdum vigorem aut robur locat. In 2 Sam. 22. legitur, fortitudo mea in exercitu. Posuit, &c. *לִפְּלִי* *Et dedit, vel dat, vel reddit, (vel ponit, P. facit, Ti. Gej.) perfectam (integram, JT. Pi. expeditam, Ti. V. planam, V. Gej. liberam, V.) viam meam, Mo. Gej. &c. per quam mihi eundem est in bellis, ex collat. seq. nè quis hinc accipiat pro ratione vivendi. Planam, sine ullo offendiculo. Tollit omnia impedimenta de via mea. h. e. efficit ut ad finem optatum deveniam. Metaphora sumpta à vinetis. Via, pro cursu actionum; q. d. Quicquid aggressus sum, Deus prospere direxit. Vi-***

am mihi communivit. Servavit me Deus à lapsu, tum in peccatum, tum in infortunium. Et mores meos reddit integros, Ca. *לִפְּלִי* sign. perfectum, & mores respicit; quod tamen hinc non admittit contextus de virtute bellica agens: Ut autem peccatum est imperfectio & macula hominis, & gratia Dei ad illud vitandum reddit mores perfectos: ità potentia & providentia Dei, quæ à periculis liberat, (quæ salutis corporis non minùs inimica sunt quàm peccata salutis animæ,) meritò dici potest, viam perfectam, vel integram, i. e. tutam, reddere. In 2 Sam. 22. pro *לִפְּלִי* habetur *לִפְּלִי*, & exploravit. Ergo aut hinc aut ibi est erratum. Resp. 1. Utraque lectio commoda. 2. David hinc vocem magis claram adhibet ad illam explicandam. 3. Observa accuratorem Critici nostri, vel fidem. Non scribitur *לִפְּלִי*, sed *לִפְּלִי*. 2. Reddit, exploravit, quali esset à *לִפְּלִי*, contra Grammaticam, contra rationem, contra omnes interpretes, qui reddunt, & solvit, i. e. & expedi-

expeditam reddidit & complanavit, ut Psal. 146. 7. a
 1. Quis ergo huic Aristarcho fides? [Locum
 in 2 Sam. sic reddunt:] Et solvit perfectam viam me-
 am, Mo. P. V. & facit expeditam viam meam, Ti. &
 expeditam reddit, vel reddidit, integre viam meam, JT. Pi.
 Et aperit mihi in bello perfectam viam; h.e. Quando ve-
 ni intra media agmina hostium, & non esset possibilis
 evasio, fecit mihi Dominus perfectam viam, & eduxit
 me illasum. Impegerunt communiter interpretes in
 hoc versu. Solvit, i. e. liberam reddit & planam sine
 ullo offendiculo.

34. Qui perfecit pedes meos, [משפתי] Adequans,
 Mo. Aequat, Pi. Gej. Itā [משפתי] sumitur Prov. 26. 4.
 Jes. 40. 25. & 46. 5. Pares facit, Ti. Ham. ut neu-
 ter altero brevior sit: hinc provenit agilitas, quam
 ideo Hebræi hac phrasi exprimunt; ut, contra, claudus
 dicitur illis, cujus pedes non sunt pares. Hoc. confi-
 derant, vertentes, [משפתי] qui perfectos & integros
 fecit. Ponens, P. Coc. Ipse ponit, M. Disponit, Gej. lic
 JT. Qui stabilivit, Ar. fecit, Sy. Qui ponit agiles, Ch.
 sim. Mu. Pedum mentionem hic facit, quia proximè
 via meminisset. Tanquam cervorum; itā. Sy.
 Aeth. [משפתי] Sicut cervarum, Mo. Ti. P. JT. Pi. &c.
 i. e. velocissimos: tum ad persequendos hostes, quo
 sensu capreis confertur Asahel, 2 Sam. 2. 18; tum ad
 fugiendos hostes, ne ipsi me assequerentur; quod cum
 cervis venatorem fugientibus congruit. Sed & pruden-
 tis est Ducis interdum fugere, ubi major damni metus
 quam emolumenti spes ostenditur. Non laudo duces
 animæ prodigos. Liceat fugere, ubi aliā ratione non
 licet salutem expedire. Vide 1 Sam. 27. 1. Porro,
 tanta est hujus animantis pernicitas, ut Ægyptii in
 hieroglyphicis non aliter velocitatem significaverint
 quam per cervum currentem. Sed queritur cur [משפתי]
 cervas, potius quam [משפתי] cervos, dictum sit. Resp. 1.
 Quod cervæ rectius stant quam cervi, ideoque earum
 pedes firmiores sunt. Sed hoc non est probabile.
 2. Cervæ agiliores sunt quam cervi, quia illæ non gra-
 vantur pondere cornuum; cornua enim non habent,
 testibus Aristot. Animal. 4. 11. & Polluce 5. 12. & ex-
 perientiā priscæ, necnon præsentis, ætatis: quanquam
 Ælianus ex poetis contrarium statuatur; itā ex poeti hi-
 storiam corrigens, ex figmento veritatem. 3. [משפתי]
 et si formā femineā sit, utrumque sexum designat;
 quomodo [משפתי] fœm. tam asinos quam asinas compre-
 hendit, Genes. 12. 16. Job. 1. 3. & 42. 12. Sed &
 [משפתי] sing. masc. [משפתי] adhibetur. Itaque Num. 22.
 23, 25, 30, 33. verbis fœm. jungitur: quod & idem
 de voce [משפתי] patet ex Exod. 13. 13. Animalium vo-
 cabulis, citra formationis respectum, nunc de meliore,
 nunc de sequiore, sexu utuntur scriptores Sacri, quod
 ad Jer. 2. 24. Camius observat. Nec secus exteri, Græ-
 ci, &c. Aristot. Hist. animal. 6. 27. [משפתי] [משפתי] &c. Elephas in-
 it & inquit ante annum 20. Et 5. 14. [משפתי] [משפתי] &c. Quem impregna-
 verit, eum non attingit denuo. Sim. Paulan. Eliac. 1.
 Otrōs &c. De cervis autem, prout & Hebræi, ge-
 nere fœm. crebrius utuntur. Itā. ad Deut. 12. 22.
 Psal. 42. 2. Aristot. Hist. animal. 6. 29. [משפתי] [משפתי] &c. Cervus coitum perficit, &c. Et
 mox, In monte—[משפתי] [משפתי] &c. cervi (id rectius quam
 cervæ,) omnes auribus sunt fissis. Item 9. 5. [משפתי] [משפתי] &c. ubi cervi cornua abijciunt suā;
 quod proverbium de cervis masculis intelligi claret ex
 eo, quod cervæ [ut probatum] cornua non habent.

Et super excelsa (vel, in editis, sive excelsis, meis, Ti.
 JT. quique in clivis meis, Coc.) statuens me] Vel, sta-
 re fecit, sive faciet, me, Mo. P. Ch. statuit, vel constituit,
 vel collocat, me, o. Pi. Ti. V. Coc. ne scil. corruam.*
 Supra excelsa, i. e. locos hostibus inaccessos. Rupes
 deserti, in quas me recepi à Saule. Rupes, ne canes
 eò conscendere possent. Sic solent cervi, &c. Arcem,
 in qua tutus sim. Facit ut pedem inferam in
 arces hostium inexpugnabiles, qualis erat Sion Jebusa-
 orum. Denotat hæc phrasis securitatem & hono-
 rem, Deut. 32. 13. & 33. 29. Isa. 58. 14. Confer
 Hab. 3. 19. Ch. exponit, locum roboris mei. Securus
 me esse jussit.

35. Qui docet manus meas ad prælum] Itā M. JT.

bellum, Mo. ad belligerandum, Ch. Sy. Ar. ut sint aptæ
 ad prælum, Pi. Quod fortiter torques pugnavi, id uni
 Deo adscribo. Et posuisti (vel, & corroborat, Ch. Mu.
 Sy. Ar. vel, posuit, Aeth.) ut arcum arcum (vel chaly-
 beum, Ch. Sy. Ar.) brachia mea] Itā. &c. Vel, pro
 [משפתי], legerunt [משפתי], posuisti, quod priori membro
 magis convenit; vel potius, legentes ut nos, itā
 paraphrastice reddebant. In Vulg. hic est, ut alibi
 sæpe, enallage personæ, quam Chald. correxit, vertens,
 roborat, &c. Hoc pacto exprimit militare robur Da-
 vidi à Deo collatum. Et coneritur, vel frangitur, vel coneretur, (vel, ut fran-
 gam, live confringam, Ca. Ti. vel, ad eò ut frangatur, JT.
 Pi.) arcus (arcum, Ti. Ca.) aris, sive arcus, (vel cha-
 lybeus, JT. Pi. Ti. vel ferreus, Ca.) brachia (vel lacer-
 tis, Ca.) meis, P. Mo. &c. Facile contrivi arcum, &c.
 quem è manibus hostium excussi. Dat mihi vires ut
 vel arcum fortissimum frangam; fortem instar chaly-
 bis, quod est genus ferri duri. Hyperbole. Quod eti-
 am ferro durius esse notatur, Job. 20. 24. Al. ut cur-
 vent arcum arcum brachia mea, Coc. sim. RS. in Mu. qui
 sensus non est incommodus. [משפתי] (pro quo 2 Sam.
 22. est [משפתי]) deduxerim à [משפתי] descendit. Qui arcum
 curvat, cornua ejus ad se facit descendere. Construo
 cum [משפתי] brachia, vel distributivo sensu, vel, ut sit
 forma Chald. plur. fœm. qualia esse videntur [משפתי],
 [משפתי], 1 Sam. 4. 15. Gen. 49. 22. Ut descendat, vel
 deprimatur, arcus, &c. h. e. Ut expedita promptitudine
 quævis arma tractarem. Uno & insigniori armorum
 genere reliqua comprehendit; præsertim cum non
 parum roboris ad fortes illos arcus æneos incurvandos
 requiritum fuerit. Confer Psal. 7. 13. & 11. 2. Pug-
 nandi dexteritatem non industriæ sive exercitationi
 suæ, sed dono Dei, tribuit. [משפתי] arcum sign. At
 arcus non fiunt arcus. Arcus ergo hic ponitur pro metallo, &
 porro pro ferro, si de re ferrea agatur; ut apud Home-
 rum χαλκός. Cevallerius ideo emendabat, arcus cha-
 lybeus, cui favet K. [& Ch. Sy. Ar. ut notatum.] Sed
 sciendum arma antiquitus ex ære fabricata, propter
 ferri penuriam. Testatur clarè Hesiodus, Τῶν δ' ἔω χαλ-
 κῶν μὲν τὰ ἄρματα, (Ærea quidem illis erant arma;) & mox,
 —μὲν δ' ἐκ ἔρως ὀψέσθαι, (nigrum enim non erat ferrum.)
 Quem locum enarrans Proclus itā scribit, In armorum
 fabricatura ære utebantur, quodam ad id solidandum tem-
 peramento adhibito, quod temperamentum cum defecisset,
 ad ferrum tandem devenit. Eadem scribit Tzetzes,
 alter Hesiodi interpres. Quin Ælæus poeta apud A-
 thenæum meminit tibialium quæ ex ære fiebant, & en-
 sium quoque. Herod. 1. 1. in fine, Massagetae hastas, pha-
 retras & sagares ex ære parant. Nam ferro & argento
 carent. Lucretius, Arma antiqua manus—Et prior
 aris erat quam ferri cognitus usus. Itid. 1. 8. de Vesta,
 Terram antiqui colebant ære priusquam ferrum esset in-
 ventum.*

36. Et dedisti mihi, [משפתי] Et (vel Nam, JT) das, &c.

enall. pers. Protendis, Q. in V. Protectionem, &c. Clypeum, vel scutum, salutis tue, JT. Pi.
 Mu. &c. i. e. salutarem. Vel, salutem tuam, V. fa-
 lutem instar clypei. Salus & auxilium tuum in om-
 nibus præliis fuit mihi clypeus, cum ad me protegen-
 dum, tum ad repellendos hostes. Et dextera tua
 i. e. Potentia, juxta quam promptè operaris; ut dextra
 hominis agilior est quam sinistra. Suscepit me,
 Sustentat me, JT. Gej. Fulcivit me, ut iucubue-
 rim nunquam. Et disciplina, &c. [משפתי] Et disciplina, vel correctio, tua docebit (vel nutrit, Sy.)
 me, o. [משפתי] acceperunt in notione [משפתי], unde Docto-
 res eorum Rabbini dicti. [משפתי] (à [משפתי] afflixit, humili-
 avit,) propriè afflictionem, humiliationem, pauperi-
 atem, denotat. Convenit hoc Davidi, qui ad tempus affli-
 ctus & oppressus fuit, sed ut tandem eveheretur, sive
 augetetur. Et verbo tuo adauxisti me, Ch. [משפתי] Chal-
 dæis sæpe sign. loqui. Al. & exauditione tuā magnum
 reddidisti me. Nomen [משפתי] retinere potest significati-
 onem radicis [משפתי] exaudire; & deficit ante illud. Exaudito tua, &c. Judæo-Arabs. Alii, cura, vel provi-
 dentia, tua, (quæ non multum à disciplina discrepat.)
 Itā K. & R. Tanchum, & Abu Walid: & itā [משפתי]
 Arabicè significat. Al. & mansuetudo, vel comitas,

bellum, Mo. ad belligerandum, Ch. Sy. Ar. ut sint aptæ
 ad prælum, Pi. Quod fortiter torques pugnavi, id uni
 Deo adscribo. Et posuisti (vel, & corroborat, Ch. Mu.
 Sy. Ar. vel, posuit, Aeth.) ut arcum arcum (vel chaly-
 beum, Ch. Sy. Ar.) brachia mea] Itā. &c. Vel, pro
 [משפתי], legerunt [משפתי], posuisti, quod priori membro
 magis convenit; vel potius, legentes ut nos, itā
 paraphrastice reddebant. In Vulg. hic est, ut alibi
 sæpe, enallage personæ, quam Chald. correxit, vertens,
 roborat, &c. Hoc pacto exprimit militare robur Da-
 vidi à Deo collatum. Et coneritur, vel frangitur, vel coneretur, (vel, ut fran-
 gam, live confringam, Ca. Ti. vel, ad eò ut frangatur, JT.
 Pi.) arcus (arcum, Ti. Ca.) aris, sive arcus, (vel cha-
 lybeus, JT. Pi. Ti. vel ferreus, Ca.) brachia (vel lacer-
 tis, Ca.) meis, P. Mo. &c. Facile contrivi arcum, &c.
 quem è manibus hostium excussi. Dat mihi vires ut
 vel arcum fortissimum frangam; fortem instar chaly-
 bis, quod est genus ferri duri. Hyperbole. Quod eti-
 am ferro durius esse notatur, Job. 20. 24. Al. ut cur-
 vent arcum arcum brachia mea, Coc. sim. RS. in Mu. qui
 sensus non est incommodus. [משפתי] (pro quo 2 Sam.
 22. est [משפתי]) deduxerim à [משפתי] descendit. Qui arcum
 curvat, cornua ejus ad se facit descendere. Construo
 cum [משפתי] brachia, vel distributivo sensu, vel, ut sit
 forma Chald. plur. fœm. qualia esse videntur [משפתי],
 [משפתי], 1 Sam. 4. 15. Gen. 49. 22. Ut descendat, vel
 deprimatur, arcus, &c. h. e. Ut expedita promptitudine
 quævis arma tractarem. Uno & insigniori armorum
 genere reliqua comprehendit; præsertim cum non
 parum roboris ad fortes illos arcus æneos incurvandos
 requiritum fuerit. Confer Psal. 7. 13. & 11. 2. Pug-
 nandi dexteritatem non industriæ sive exercitationi
 suæ, sed dono Dei, tribuit. [משפתי] arcum sign. At
 arcus non fiunt arcus. Arcus ergo hic ponitur pro metallo, &
 porro pro ferro, si de re ferrea agatur; ut apud Home-
 rum χαλκός. Cevallerius ideo emendabat, arcus cha-
 lybeus, cui favet K. [& Ch. Sy. Ar. ut notatum.] Sed
 sciendum arma antiquitus ex ære fabricata, propter
 ferri penuriam. Testatur clarè Hesiodus, Τῶν δ' ἔω χαλ-
 κῶν μὲν τὰ ἄρματα, (Ærea quidem illis erant arma;) & mox,
 —μὲν δ' ἐκ ἔρως ὀψέσθαι, (nigrum enim non erat ferrum.)
 Quem locum enarrans Proclus itā scribit, In armorum
 fabricatura ære utebantur, quodam ad id solidandum tem-
 peramento adhibito, quod temperamentum cum defecisset,
 ad ferrum tandem devenit. Eadem scribit Tzetzes,
 alter Hesiodi interpres. Quin Ælæus poeta apud A-
 thenæum meminit tibialium quæ ex ære fiebant, & en-
 sium quoque. Herod. 1. 1. in fine, Massagetae hastas, pha-
 retras & sagares ex ære parant. Nam ferro & argento
 carent. Lucretius, Arma antiqua manus—Et prior
 aris erat quam ferri cognitus usus. Itid. 1. 8. de Vesta,
 Terram antiqui colebant ære priusquam ferrum esset in-
 ventum.*

36. Et dedisti mihi, [משפתי] Et (vel Nam, JT) das, &c.

enall. pers. Protendis, Q. in V. Protectionem, &c. Clypeum, vel scutum, salutis tue, JT. Pi.
 Mu. &c. i. e. salutarem. Vel, salutem tuam, V. fa-
 lutem instar clypei. Salus & auxilium tuum in om-
 nibus præliis fuit mihi clypeus, cum ad me protegen-
 dum, tum ad repellendos hostes. Et dextera tua
 i. e. Potentia, juxta quam promptè operaris; ut dextra
 hominis agilior est quam sinistra. Suscepit me,
 Sustentat me, JT. Gej. Fulcivit me, ut iucubue-
 rim nunquam. Et disciplina, &c. [משפתי] Et disciplina, vel correctio, tua docebit (vel nutrit, Sy.)
 me, o. [משפתי] acceperunt in notione [משפתי], unde Docto-
 res eorum Rabbini dicti. [משפתי] (à [משפתי] afflixit, humili-
 avit,) propriè afflictionem, humiliationem, pauperi-
 atem, denotat. Convenit hoc Davidi, qui ad tempus affli-
 ctus & oppressus fuit, sed ut tandem eveheretur, sive
 augetetur. Et verbo tuo adauxisti me, Ch. [משפתי] Chal-
 dæis sæpe sign. loqui. Al. & exauditione tuā magnum
 reddidisti me. Nomen [משפתי] retinere potest significati-
 onem radicis [משפתי] exaudire; & deficit ante illud. Exaudito tua, &c. Judæo-Arabs. Alii, cura, vel provi-
 dentia, tua, (quæ non multum à disciplina discrepat.)
 Itā K. & R. Tanchum, & Abu Walid: & itā [משפתי]
 Arabicè significat. Al. & mansuetudo, vel comitas,

bellum, Mo. ad belligerandum, Ch. Sy. Ar. ut sint aptæ
 ad prælum, Pi. Quod fortiter torques pugnavi, id uni
 Deo adscribo. Et posuisti (vel, & corroborat, Ch. Mu.
 Sy. Ar. vel, posuit, Aeth.) ut arcum arcum (vel chaly-
 beum, Ch. Sy. Ar.) brachia mea] Itā. &c. Vel, pro
 [משפתי], legerunt [משפתי], posuisti, quod priori membro
 magis convenit; vel potius, legentes ut nos, itā
 paraphrastice reddebant. In Vulg. hic est, ut alibi
 sæpe, enallage personæ, quam Chald. correxit, vertens,
 roborat, &c. Hoc pacto exprimit militare robur Da-
 vidi à Deo collatum. Et coneritur, vel frangitur, vel coneretur, (vel, ut fran-
 gam, live confringam, Ca. Ti. vel, ad eò ut frangatur, JT.
 Pi.) arcus (arcum, Ti. Ca.) aris, sive arcus, (vel cha-
 lybeus, JT. Pi. Ti. vel ferreus, Ca.) brachia (vel lacer-
 tis, Ca.) meis, P. Mo. &c. Facile contrivi arcum, &c.
 quem è manibus hostium excussi. Dat mihi vires ut
 vel arcum fortissimum frangam; fortem instar chaly-
 bis, quod est genus ferri duri. Hyperbole. Quod eti-
 am ferro durius esse notatur, Job. 20. 24. Al. ut cur-
 vent arcum arcum brachia mea, Coc. sim. RS. in Mu. qui
 sensus non est incommodus. [משפתי] (pro quo 2 Sam.
 22. est [משפתי]) deduxerim à [משפתי] descendit. Qui arcum
 curvat, cornua ejus ad se facit descendere. Construo
 cum [משפתי] brachia, vel distributivo sensu, vel, ut sit
 forma Chald. plur. fœm. qualia esse videntur [משפתי],
 [משפתי], 1 Sam. 4. 15. Gen. 49. 22. Ut descendat, vel
 deprimatur, arcus, &c. h. e. Ut expedita promptitudine
 quævis arma tractarem. Uno & insigniori armorum
 genere reliqua comprehendit; præsertim cum non
 parum roboris ad fortes illos arcus æneos incurvandos
 requiritum fuerit. Confer Psal. 7. 13. & 11. 2. Pug-
 nandi dexteritatem non industriæ sive exercitationi
 suæ, sed dono Dei, tribuit. [משפתי] arcum sign. At
 arcus non fiunt arcus. Arcus ergo hic ponitur pro metallo, &
 porro pro ferro, si de re ferrea agatur; ut apud Home-
 rum χαλκός. Cevallerius ideo emendabat, arcus cha-
 lybeus, cui favet K. [& Ch. Sy. Ar. ut notatum.] Sed
 sciendum arma antiquitus ex ære fabricata, propter
 ferri penuriam. Testatur clarè Hesiodus, Τῶν δ' ἔω χαλ-
 κῶν μὲν τὰ ἄρματα, (Ærea quidem illis erant arma;) & mox,
 —μὲν δ' ἐκ ἔρως ὀψέσθαι, (nigrum enim non erat ferrum.)
 Quem locum enarrans Proclus itā scribit, In armorum
 fabricatura ære utebantur, quodam ad id solidandum tem-
 peramento adhibito, quod temperamentum cum defecisset,
 ad ferrum tandem devenit. Eadem scribit Tzetzes,
 alter Hesiodi interpres. Quin Ælæus poeta apud A-
 thenæum meminit tibialium quæ ex ære fiebant, & en-
 sium quoque. Herod. 1. 1. in fine, Massagetae hastas, pha-
 retras & sagares ex ære parant. Nam ferro & argento
 carent. Lucretius, Arma antiqua manus—Et prior
 aris erat quam ferri cognitus usus. Itid. 1. 8. de Vesta,
 Terram antiqui colebant ære priusquam ferrum esset in-
 ventum.*

36. Et dedisti mihi, [משפתי] Et (vel Nam, JT) das, &c.

enall. pers. Protendis, Q. in V. Protectionem, &c. Clypeum, vel scutum, salutis tue, JT. Pi.
 Mu. &c. i. e. salutarem. Vel, salutem tuam, V. fa-
 lutem instar clypei. Salus & auxilium tuum in om-
 nibus præliis fuit mihi clypeus, cum ad me protegen-
 dum, tum ad repellendos hostes. Et dextera tua
 i. e. Potentia, juxta quam promptè operaris; ut dextra
 hominis agilior est quam sinistra. Suscepit me,
 Sustentat me, JT. Gej. Fulcivit me, ut iucubue-
 rim nunquam. Et disciplina, &c. [משפתי] Et disciplina, vel correctio, tua docebit (vel nutrit, Sy.)
 me, o. [משפתי] acceperunt in notione [משפתי], unde Docto-
 res eorum Rabbini dicti. [משפתי] (à [משפתי] afflixit, humili-
 avit,) propriè afflictionem, humiliationem, pauperi-
 atem, denotat. Convenit hoc Davidi, qui ad tempus affli-
 ctus & oppressus fuit, sed ut tandem eveheretur, sive
 augetetur. Et verbo tuo adauxisti me, Ch. [משפתי] Chal-
 dæis sæpe sign. loqui. Al. & exauditione tuā magnum
 reddidisti me. Nomen [משפתי] retinere potest significati-
 onem radicis [משפתי] exaudire; & deficit ante illud. Exaudito tua, &c. Judæo-Arabs. Alii, cura, vel provi-
 dentia, tua, (quæ non multum à disciplina discrepat.)
 Itā K. & R. Tanchum, & Abu Walid: & itā [משפתי]
 Arabicè significat. Al. & mansuetudo, vel comitas,

bellum, Mo. ad belligerandum, Ch. Sy. Ar. ut sint aptæ
 ad prælum, Pi. Quod fortiter torques pugnavi, id uni
 Deo adscribo. Et posuisti (vel, & corroborat, Ch. Mu.
 Sy. Ar. vel, posuit, Aeth.) ut arcum arcum (vel chaly-
 beum, Ch. Sy. Ar.) brachia mea] Itā. &c. Vel, pro
 [משפתי], legerunt [משפתי], posuisti, quod priori membro
 magis convenit; vel potius, legentes ut nos, itā
 paraphrastice reddebant. In Vulg. hic est, ut alibi
 sæpe, enallage personæ, quam Chald. correxit, vertens,
 roborat, &c. Hoc pacto exprimit militare robur Da-
 vidi à Deo collatum. Et coneritur, vel frangitur, vel coneretur, (vel, ut fran-
 gam, live confringam, Ca. Ti. vel, ad eò ut frangatur, JT.
 Pi.) arcus (arcum, Ti. Ca.) aris, sive arcus, (vel cha-
 lybeus, JT. Pi. Ti. vel ferreus, Ca.) brachia (vel lacer-
 tis, Ca.) meis, P. Mo. &c. Facile contrivi arcum, &c.
 quem è manibus hostium excussi. Dat mihi vires ut
 vel arcum fortissimum frangam; fortem instar chaly-
 bis, quod est genus ferri duri. Hyperbole. Quod eti-
 am ferro durius esse notatur, Job. 20. 24. Al. ut cur-
 vent arcum arcum brachia mea, Coc. sim. RS. in Mu. qui
 sensus non est incommodus. [משפתי] (pro quo 2 Sam.
 22. est [משפתי]) deduxerim à [משפתי] descendit. Qui arcum
 curvat, cornua ejus ad se facit descendere. Construo
 cum [משפתי] brachia, vel distributivo sensu, vel, ut sit
 forma Chald. plur. fœm. qualia esse videntur [משפתי],
 [משפתי], 1 Sam. 4. 15. Gen. 49. 22. Ut descendat, vel
 deprimatur, arcus, &c. h. e. Ut expedita promptitudine
 quævis arma tractarem. Uno & insigniori armorum
 genere reliqua comprehendit; præsertim cum non
 parum roboris ad fortes illos arcus æneos incurvandos
 requiritum fuerit. Confer Psal. 7. 13. & 11. 2. Pug-
 nandi dexteritatem non industriæ sive exercitationi
 suæ, sed dono Dei, tribuit. [משפתי] arcum sign. At
 arcus non fiunt arcus. Arcus ergo hic ponitur pro metallo, &
 porro pro ferro, si de re ferrea agatur; ut apud Home-
 rum χαλκός. Cevallerius ideo emendabat, arcus cha-
 lybeus, cui favet K. [& Ch. Sy. Ar. ut notatum.] Sed
 sciendum arma antiquitus ex ære fabricata, propter
 ferri penuriam. Testatur clarè Hesiodus, Τῶν δ' ἔω χαλ-
 κῶν μὲν τὰ ἄρματα, (Ærea quidem illis erant arma;) & mox,
 —μὲν δ' ἐκ ἔρως ὀψέσθαι, (nigrum enim non erat ferrum.)
 Quem locum enarrans Proclus itā scribit, In armorum
 fabricatura ære utebantur, quodam ad id solidandum tem-
 peramento adhibito, quod temperamentum cum defecisset,
 ad ferrum tandem devenit. Eadem scribit Tzetzes,
 alter Hesiodi interpres. Quin Ælæus poeta apud A-
 thenæum meminit tibialium quæ ex ære fiebant, & en-
 sium quoque. Herod. 1. 1. in fine, Massagetae hastas, pha-
 retras & sagares ex ære parant. Nam ferro & argento
 carent. Lucretius, Arma antiqua manus—Et prior
 aris erat quam ferri cognitus usus. Itid. 1. 8. de Vesta,
 Terram antiqui colebant ære priusquam ferrum esset in-
 ventum.*

36. Et dedisti mihi, [משפתי] Et (vel Nam, JT) das, &c.

enall. pers. Protendis, Q. in V. Protectionem, &c. Clypeum, vel scutum, salutis tue, JT. Pi.
 Mu. &c. i. e. salutarem. Vel, salutem tuam, V. fa-
 lutem instar clypei. Salus & auxilium tuum in om-
 nibus præliis fuit mihi clypeus, cum ad me protegen-
 dum, tum ad repellendos hostes. Et dextera tua
 i. e. Potentia, juxta quam promptè operaris; ut dextra
 hominis agilior est quam sinistra. Suscepit me,
 Sustentat me, JT. Gej. Fulcivit me, ut iucubue-
 rim nunquam. Et disciplina, &c. [משפתי] Et disciplina, vel correctio, tua docebit (vel nutrit, Sy.)
 me, o. [משפתי] acceperunt in notione [משפתי], unde Docto-
 res eorum Rabbini dicti. [משפתי] (à [משפתי] afflixit, humili-
 avit,) propriè afflictionem, humiliationem, pauperi-
 atem, denotat. Convenit hoc Davidi, qui ad tempus affli-
 ctus & oppressus fuit, sed ut tandem eveheretur, sive
 augetetur. Et verbo tuo adauxisti me, Ch. [משפתי] Chal-
 dæis sæpe sign. loqui. Al. & exauditione tuā magnum
 reddidisti me. Nomen [משפתי] retinere potest significati-
 onem radicis [משפתי] exaudire; & deficit ante illud. Exaudito tua, &c. Judæo-Arabs. Alii, cura, vel provi-
 dentia, tua, (quæ non multum à disciplina discrepat.)
 Itā K. & R. Tanchum, & Abu Walid: & itā [משפתי]
 Arabicè significat. Al. & mansuetudo, vel comitas,

bellum, Mo. ad belligerandum, Ch. Sy. Ar. ut sint aptæ
 ad prælum, Pi. Quod fortiter torques pugnavi, id uni
 Deo adscribo. Et posuisti (vel, & corroborat, Ch. Mu.
 Sy. Ar. vel, posuit, Aeth.) ut arcum arcum (vel chaly-
 beum, Ch. Sy. Ar.) brachia mea] Itā. &c. Vel, pro
 [משפתי], legerunt [משפתי], posuisti, quod priori membro
 magis convenit; vel potius, legentes ut nos, itā
 paraphrastice reddebant. In Vulg. hic est, ut alibi
 sæpe, enallage personæ, quam Chald. correxit, vertens,
 roborat, &c. Hoc pacto exprimit militare robur Da-
 vidi à Deo collatum. Et coneritur, vel frangitur, vel coneretur, (vel, ut fran-
 gam, live confringam, Ca. Ti. vel, ad eò ut frangatur, JT.
 Pi.) arcus (arcum, Ti. Ca.) aris, sive arcus, (vel cha-
 lybeus, JT. Pi. Ti. vel ferreus, Ca.) brachia (vel lacer-
 tis, Ca.) meis, P. Mo. &c. Facile contrivi arcum, &c.
 quem è manibus hostium excussi. Dat mihi vires ut
 vel arcum fortissimum frangam; fortem instar chaly-
 bis, quod est genus ferri duri. Hyperbole. Quod eti-
 am ferro durius esse notatur, Job. 20. 24. Al. ut cur-
 vent arcum arcum brachia mea, Coc. sim. RS. in Mu. qui
 sensus non est incommodus. [משפתי] (pro quo 2 Sam.
 22. est [משפתי]) deduxerim à [משפתי] descendit. Qui arcum
 curvat, cornua ejus ad se facit descendere. Construo
 cum [משפתי] brachia, vel distributivo sensu, vel, ut sit
 forma Chald. plur. fœm. qualia esse videntur [משפתי],
 [משפתי], 1 Sam. 4. 15. Gen. 49. 22. Ut descendat, vel
 deprimatur, arcus, &c. h. e. Ut expedita promptitudine
 quævis arma tractarem. Uno & insigniori armorum
 genere reliqua comprehendit; præsertim cum non
 parum roboris ad fortes illos arcus æneos incurvandos
 requiritum fuerit. Confer Psal. 7. 13. & 11. 2. Pug-
 nandi dexteritatem non industriæ sive exercitationi
 suæ, sed dono Dei, tribuit. [משפתי] arcum sign. At
 arcus non fiunt arcus. Arcus ergo hic ponitur pro metallo, &
 porro pro ferro, si de re ferrea agatur; ut apud Home-
 rum χαλκός. Cevallerius ideo emendabat, arcus cha-
 lybeus, cui favet K. [& Ch. Sy. Ar. ut notatum.] Sed
 sciendum arma antiquitus ex ære fabricata, propter
 ferri penuriam. Testatur clarè Hesiodus, Τῶν δ' ἔω χαλ-
 κῶν μὲν τὰ ἄρματα, (Ærea quidem illis erant arma;) & mox,
 —μὲν δ' ἐκ ἔρως ὀψέσθαι, (nigrum enim non erat ferrum.)
 Quem locum enarrans Proclus itā scribit, In armorum
 fabricatura ære utebantur, quodam ad id solidandum tem-
 peramento adhibito, quod temperamentum cum defecisset,
 ad ferrum tandem devenit. Eadem scribit Tzetzes,
 alter Hesiodi interpres. Quin Ælæus poeta apud A-
 thenæum meminit tibialium quæ ex ære fiebant, & en-
 sium quoque. Herod. 1. 1. in fine, Massagetae hastas, pha-
 retras & sagares ex ære parant. Nam ferro & argento
 carent. Lucretius, Arma antiqua manus—Et prior
 aris erat quam ferri cognitus usus. Itid. 1. 8. de Vesta,
 Terram antiqui colebant ære priusquam ferrum esset in-
 ventum.*

36. Et dedisti mihi, [משפתי] Et (vel Nam, JT) das, &c.

enall. pers. Protendis, Q. in V. Protectionem, &c. Clypeum, vel scutum, salutis tue, JT. Pi.
 Mu. &c. i. e. salutarem. Vel, salutem tuam, V. fa-
 lutem instar clypei. Salus & auxilium tuum in om-
 nibus præliis fuit mihi clypeus, cum ad me protegen-
 dum, tum ad repellendos hostes. Et dextera tua
 i. e. Potentia, juxta quam promptè operaris; ut dextra
 hominis agilior est quam sinistra. Suscepit me,
 Sustentat me, JT. Gej. Fulcivit me, ut iucubue-
 rim nunquam. Et disciplina, &c. [משפתי] Et disciplina, vel correctio, tua docebit (vel nutrit, Sy.)
 me, o. [משפתי] acceperunt in notione [משפתי], unde Docto-
 res eorum Rabbini dicti. [משפתי] (à [משפתי] afflixit, humili-
 avit,) propriè afflictionem, humiliationem, pauperi-
 atem, denotat. Convenit hoc Davidi, qui ad tempus affli-
 ctus & oppressus fuit, sed ut tandem eveheretur, sive
 augetetur. Et verbo tuo adauxisti me, Ch. [משפתי] Chal-
 dæis sæpe sign. loqui. Al. & exauditione tuā magnum
 reddidisti me. Nomen [משפתי] retinere potest significati-
 onem radicis [משפתי] exaudire; & deficit ante illud. Exaudito tua, &c. Judæo-Arabs. Alii, cura, vel provi-
 dentia, tua, (quæ non multum à disciplina discrepat.)
 Itā K. & R. Tanchum, & Abu Walid: & itā [משפתי]
 Arabicè significat. Al. & mansuetudo, vel comitas,

bellum, Mo. ad belligerandum, Ch. Sy. Ar. ut sint aptæ
 ad prælum, Pi. Quod fortiter torques pugnavi, id uni
 Deo adscribo. Et posuisti (vel, & corroborat, Ch. Mu.
 Sy. Ar. vel, posuit, Aeth.) ut arcum arcum (vel chaly-
 beum, Ch. Sy.

tua auget (vel *multiplicabit*, M. P. Mo. *multiplicat*, Gej. *multiplicavit*, Mu. *augebat*, Coc. vel, *augustum reddit*, Ti.) *me*, JT. Tig. not. &c. *Augendi* verbum notat continuos favoris Divini progressus. Auges robur, autoritatem, opes, milites, &c. Convertis animos militum ad me, & efficis ut multi me sequantur: vel, ut pauci milites mei resistent multitudini hostium. *Mansuetudo tua*, i. e. gratia & benignitas; clementia tua: q. d. Ego & impar fui tot hostibus, & indignus tantâ eminentiâ. Tua modestia, lenitas, humilitas, quâ te dejicis ut me respicias, & mecum leniter agas, etiam dum castigas: juxta quam miseris tibi supplicantibus & condonas, & opem fers. *וְיָצִי* sumitur pro afflictione humiliante, ut Prov. 15. 33. & 18. 12; pro humilitate, seu mansuetudine, Zeph. 2. 3. Et sic de virtute accipitur, vel, quæ in Deo residet, vel, (ut AE. vult,) quæ à Deo producta est in Davide. *Mansuetudo tua*, i. e. quam tu in me posuisti. Al. *mansuetudo tua*, non opera, non merita mea; quia pauci erant mecum, & hostes multi. Pro *וְיָצִי* in 2 Sam. 22. scribitur *וְיָצִי*. (Sic scribit Criticus, sed in libris, *וְיָצִי*.) Sunt & aliæ plures [ut sæpe observavimus] discrepantiæ, de quibus præstat Abarbanelem sequi, quàm cum Critico ad temerarias correctiones ruere. Is autem sic: *Hic Psalmus primò (ut est in 2 Sam.) fuit ab ipso ore prolatus inter ipsum & Deum solum: At cùm visum esset Davidi illum scribere, ut aliorum usui inserviret, quadam immutavit, tum ob elegantiam, tum ob perspicuitatem, nè lectores in intellectu ejus errarent.* *Mansuetudo*, i. e. Mansueta tua disciplina & institutio me in perpetuum erexit, rectum, probum, sapientem cumulatè reddidit.

37. *Dilatasti* (vel, *Dilatas*, Sy. Ti. Gej. *Explicas*, Ca.) *gressus meos* (*gressum*, vel *passum*, meum, M. Mo. Ti. JT. Sy.) *subter me*. Per vias latas me deduxisti, nè facile caderem. Confer Prov. 4. 12. *Dedisti* spatium firmiter & turo ambulandi. Cui contrarium vide Job. 18. 7. Fecisti ut, quocunque irem, lato & amplo gressu ingrederer, h. e. libere & sine metu; ut pateret mihi, etiam per invia, iter expeditum & inoffensum. Subest antithesis inter latum spatium & angustias, &c. q. d. Non opus est intra latebras vel rupium anfractus me comprimere, ut olim, quum hostium copiis velut carcere conclusus essem. *Gressus* est modus vel actus incedendi, ut Prov. 30. 29. *Dilatabas gradum*, &c. Impulisti me ut magno gradu procederem; & id feci sine incommodo. Sensus est, cùm in extremam desperationem conjectus esset, divinitus fuisse expeditum. Pro, *sub me*, Chald. vertit, *in loco meo*, i. e. ubi eram. Sic *וְיָצִי* pro loco, Exod. 16. 29. Jos. 5. 8. &c. *Non infirmata*, &c. *וְיָצִי מִיָּדָי* Et non vacillarunt (vel nutarunt, Mo. V. *declinaverunt*, P. *debilitata sunt*, Ar. sim. o. Æth. *commoti sunt*, Ch. vel, nè vacillent, sive titubent, Ti. Sy. Ca. Gej. *וְיָצִי* nè, ut Jer. 25. 6. Jon. 1. 6. & 3. 9. *crura mea*, Mu. V. Mo. *vestigia mea*, M. o. Æth. Ca. *vertebra mea*, Sy. Ti. V. *tali mei*, Coc. Gej. *malleoli pedum meorum*, JT. Pi. Etiam Chaldæi *וְיָצִי* usurpant pro *talis*, vel malleolis, pedum aut digitorum, ut Ezech. 47. 3. item pro *cruribus*. Vox hîc tantum occurrit, & 2 Sam. 22. 37. Sensus est, Das mihi gressum liberum, ut possim discursare huc illuc; & confirmas crura mea, ut possim persequi hostes meos.

38. *Persequar*, *וְיָצִי* *Persequer*, Pi. Coc. *Persequor*, JT. q. d. Persequi confuevi, & adhuc, juvante Deo, faciam. *Persecutus sum*, P. Mu. Fut. pro præter. (quod argumento magis convenit,) vel præf. vel imperf. q. d. *Quando persequer*. Non est habenda ratio temporum in Psalmis, nisi quatenus cum argumento consentiunt. Et *comprehendam* (vel, *assequebar*, Pi. *assequor*, JT.) *illos*. Et consequenter *disperdidi* eos, ut exprimitur 2 Sam. 22. 38. *Donec deficiant*, *וְיָצִי* *Donec consumpsissem* (vel *consummavero*, Gej.) *eos*, Pi. sic JT. *וְיָצִי* cum infinit. ut Jer. 1. 3. Jon. 4. 2.

39. *Confringam illos*, *וְיָצִי* *Fregi*, vel *Frango*, eos, JT. Pi. *Deflexi* eos; *וְיָצִי* est, icu deprimere, quod est validi. *Transfixi*, P. Mu. *Cecidi*, vel *Vulneravi*, vel

Cædebam, V. In 2 Sam. legitur, *Et consumpsi eos*, & *confodi* eos. *וְיָצִי* *Cadent* (vel, *cecidervnt*, P. Pi. *proci-* dunt, Gej.) *subtus pedes meos*. Adorandi causâ: q. d. Penitus mihi subjugantur, ut vel collis eorum pedes meos imponere queam, more victorum, Deut. 33. 29. Jos. 10. 24. Prostratos in terram calcavi, &c. Osten-

dit perfectam hostium dejectionem. *40. Præcinxisti me virtute*, &c. Hæc repetitio habet vim transitionis; *Me* quidem *cinxisti*, &c. at *curvast* *insurgentes*, &c. Repetit verba v. 33. ex zelo gloriæ Dei, cui soli omnia tribuit. Non mea est ista gloria, sed tua, &c. *וְיָצִי* *Supplantasti*, ita o. V. *וְיָצִי* *In-* *curvast*, P. *prostrasti*, vel *prostrasti*, Ti. JT. V. Pi. *curvast*, Coc. In genua procumbere facis, tanquam devictum & inermem; Jud. 11. 35. *Dejecisti*, vel *depressisti*, fut. pro præter. *וְיָצִי* *Insurgentes in* (vel *contra*, Ti. Ar.) *me*, ita JT. Pi. &c. *וְיָצִי* *Affixum* habet inclusum *וְיָצִי*, quasi dixisset *וְיָצִי*, Psal. 92. 12. *invasores meos*. *וְיָצִי* *sur-* *gere* habet hostilem sensum.

41. *Et inimicos*, &c. *וְיָצִי* *Et ini-* *micos meorum* (vel, *inimicos meos*, o. Æth. Mu. Gej. Ch. Ti. Coc. vel, *ad inimicos meos quod attinet*, Pi.) *dedisti* (vel *exponis*, JT. *exposuisti*, Pi.) *mibi cervicem*, vel *dorsum*, Mo. V. o. &c. sub. *eorum*, Pi. Tig. not. vel, *quoad cervicem*, Gej. vel, *cervicem obvertentes*, Coc. ipsis fugam arripientibus. Nam fugientes terga vertunt. Confer Gen. 49. 8. Exod. 23. 27. Jos. 7. 8. Al. *dedisti cervicem*, &c. vel, 1. ferendam, q. d. tradidisti eos mihi mactandos; vel, 2. ut jugum imponerem, ut mihi subjicerentur. Sed utrumque à consuetudine Heb. sermonis alienum est. *Inimicos mibi dedisti*, ut obijciant *mibi dorsum*, M. *efficis ut terga vertant*, &c. Ti. sim. V. Ch. Ca. *debellabis*, &c. Sy. *perdidisti*, &c. Sy. *וְיָצִי* *Et odientes*, &c. *וְיָצִי* *Et oses meos* (ad verb. *oses mei*, V. Mu.) *disperdidi*; ad verb. *disperdidi* eos; antecedens cum relat. pro solo antecedente, quod Heb. frequens & elegans est. i. e. *Efficis ut terga vertant*, &c. & *oses meos perdam*. Vel sic, & *osorum meorum*, (repete, *dedisti mibi cervicem*,) & tum *succidi* eos. *Oses meos quod attinet*, *exidi* (vel *pro-* *fligavi*, Coc.) *eos*, Pi. *Exscindo ipsos*; q. d. Non solum fugiunt, sed in fuga vitam amittunt. *Qui odio habent me, hos perdam*, Ti.

42. *Clamaverunt*. Ad idola. Inclamant auxilia-

tores, A. ex Ch. *וְיָצִי* de anxia vociferatione, ut suprà v. 7. In 2 Sam. 22. legitur, *aspexerunt*. *וְיָצִי* *Ad-* *Dominum*. Repete, *vociferantur*, Gej. Loquitur hîc, non de hostibus gentilibus, sed ex populo Dei, &c. *43. Et comminuam eos*; ita Mo. Sy. &c. *וְיָצִי* *Conteram*, M. *contundo*, vel *contudi*, Ti. P. &c. *וְיָצִי* *U-* *pulverem*, &c. Id est, facile & penitus, ut nullum superfit vestigium. *וְיָצִי* *U-* *lutum platearum*. Ita P. M. & omnes. *וְיָצִי* *Delebo* eos; ita o. Æth. *וְיָצִי* [Variè reddunt.] *Comminuo*, vel *comminui*, eos, Ti. V. Gej. Id *וְיָצִי* sign. 2 Reg. 23. 6, 15. 2 Par. 34. 4, 7. *Conculcavi*, vel *conculcabo*, &c. Ch. Sy. Ar. *frio*, JT. Græci, *καὶ*, i. e. *levigabo*, vel *complanabo*, vel *friabo*; quod sanè magis quadrat membro præcedenti. *Effun-* *dameos*, A. RS. in Ga. ex Jer. 48. 11. A. vel, *proster-* *nam* eos, calcandos ut lutum, A. vel, *attenuavi*, sive *attenuabo*, sive *extenuavi*, eos, P. M. Tig. not. Mu. ex

significatione nominis *וְיָצִי* *tenuer*, Gen. 41. 19. pro quo *וְיָצִי* (à *וְיָצִי*) usitatus, unde Masora legit, *וְיָצִי*. Sane si sensus potius quàm formæ ratio sit habenda, anomalix huic insistendum esset, cùm *comminuendi* significatum cum præced. radice *וְיָצִי* optimè conveniat. Quia verò formæ significatum à sensu quoque alienum non est, præstat simpliciter exponere, *evacuabo* eos, ab *וְיָצִי* *evacuavit*; q. d. Removebo eos, sicut lutum in plateis convolvitur. Verto, *removi*, Heb. *vacuavi*, Pi. *Ex-* *inaniam*, *effundam* eos, ut lutum, quod in acervos con-

geritur, & extra viam ejicitur: q. d. Cadavera eorum in cumulos ejiciam & dispergam. *Everri* eos, Coc. *Posui* eos ut lutum, Mu. RS. in Ga. nam *וְיָצִי* RR. est *linus*, *cænum*, *lutum liquidum & fluidum*; & *וְיָצִי*, pro *וְיָצִי*, ut sit loco Dagesch. In 2 Sam. 22. aliter legitur, & pro *וְיָצִי*, legitur *וְיָצִי*: quorum primum verbum reddunt, *comminui*, sive *con-* *vi*, eos, V. ita omnes in Ga; sed in posteriore variant.

Latinus

Latinus reddit, *confringam*; cuius exemplum desideratur: Jun. *dissipabo*; Ti. *atteram*; K. & P. & Pi. & c. *dissendam*, vel *dissendam*. *Dissendi*, vel *dilatavi*, *cos*. Hyperbole: Reddidi eos similes luto, quod omnium pedibus subigitur. Cum duo sint verba in Sam. dubium hinc nascitur, pro utro illorum hic scriptum sit *אֶרִיקָם*. Verum David, cum accuratius hunc Psalmum recensuit, hac una voce utriusque verbi significatum in unum quasi confluxit & expressit. Ego Sam. ex Psal. defingendum, Psalm. autem ex Sam. splendendum, existimem; ut hostes suos à se David dixerit, & *ceni instar liquidioris defundendos*, sive *projiciendos*, & defusos sive foris projectos insuper *dispendendos*, quo modo de luto cœnove fieri affolet.

44. *Eripies me*; sim. M. Mo. & c. *אֶרִיקָם* Eripis, Ti. Gej. *Erui*, P. De contradictionibus populi; ita o. V. *אֶרִיקָם* A litibus, vel rixis, vel contentionibus, P. Mo. Sy. Gej. & c. i. e. A populo reluctantante & repugnante mihi; tempore Saulis, & Isbosethi, & inprimis Absalomi, ad cuius bellum civile sine dubio hoc referendum est. A *seditionibus*, Ca. Gen. Mu. Significat intestinos motus à Deo compositos. *Constitues* (vel, *disponis*, JT. *constituisti*, vel *posuisti*, V. Pi. P. decreto tuo, & unctione, i Sam. 16. 13. & promissionis impletione m.) *me in caput gentium* Scil. ex-ternarum, v. g. Idumæorum, Syrorum, & c. Ità propagatum est imperium, quod debile & semifractum fuit sub Saule. In 2 Sam. 22. legitur, *custodisti me*, & c. quod ad stabilem & diuturnam Regni possessionem refertur. Difficillimè in officio retinentur qui jugo non sunt assuefacti. Ideo pronunciat Deum fuisse custodem dignitatis quam ipsius auspiciis adeptus erat, ut gentibus dominaretur. Hæc & seq. rectè ad Christum accommodantur, cuius typus erat David in omnibus P. Sub hoc typo Sp. Sanctus Regnum Christi depingit. Significatur hic Christi dominium in Ecclesiam Gentium, & contradictio populi sui Judaici. Vide infra v. 50. & Rom. 10. 20, 21. *Populus quem non cognovi* Periphrasis Gentium*. q. d. Externi; quorum antehac nullam curam gessi. Verba *notitiæ* quandoque curam, defensionem, amorem includunt. Novum populum ex novo foedere notat. *Exteræ gentes & ignotæ*. *Servivit mihi* h. e. Factus est mihi tributarius.

45. *In auditu auris*, *אֶרִיקָם* Ad auditum, sive auditionem, & c. M. P. Mo. JT. Pi. & c. Ad solam famam nominis mei. Promptissimè, mox audito imperio. Simulatque de me audierunt, & de successibus ac victoriis meis. *אֶרִיקָם* famam sign. Jos. 6. 27. 2 Chron. 9. 1. Vel, *auditu*, sive attentione diligenti. *Obe-divit mihi*, *אֶרִיקָם* Obsequuntur mihi, M. sim. P. Mo. V. & c. *audient*, Sy. *auscultarunt*, Pi. *אֶרִיקָם* cum est, *audire cum obsequio*; q. d. Facti sunt mihi tributarii, & c. *Congregati sunt ad me*, h. e. ad meam fidem confugerunt. *Filii alieni*; ita Sy. vel extranei, M. P. Mo. vel, *alienorum*, Ar. *אֶרִיקָם* Alienigenæ, JT. Pi. & c. non de Israele: ita distinguitur *אֶרִיקָם* à *אֶרִיקָם*, qui est Israelita, sed ex alia tribu. *אֶרִיקָם* redundat, ut Coh. 10. 17. vide Psal. 4. 3. & 11. 4. *Mentiti sunt* (vel, *mentientur*, Ch. Mo. M.) *mibi* Ità P. Mu. G. Vel, *in præsentia mea*, Ch. mihi assentantes. Blanditi mihi sunt animo invito. Vel, *mentiti sunt* iis quibuscum foedus inierant mihi, i. e. propter me. Al. sic; *Filii alieni*, sive spurii, vel meretricii, i. e. Judæi, (vide Matt. 12. 39. Luc. 11. 29.) *mentiti sunt mihi*, i. e. negarunt mihi fidem & obedientiam, dicentes, *Nolumus hunc regnare in me*, aut *favisse inimicis meis*, V. sim. Ham. Mu. Qui gloriabantur de virtute sua, & pollicebantur sibi victoriam contra Davidem, deprehensi sunt mendaces, cum subicerentur ejus imperio. *Falsò negabunt*, vel *dissimulabunt*, mihi, A. *Subdent se*, Sy. A. nempe fictæ, A. simulantes benevolentiam & voluntariam servitutum. Ficta & coacta humilitate, serviliter, non spontè, parent mihi; ut ferè accidit in novis dominationibus. Id *אֶרִיקָם* interdum sign. P. Simil. Deut. 33. 29. *Facti sunt mihi supplices*, animo licet invito, ac propterea mendaci. *אֶרִיקָם* propriè *mentiri*, Gen. 18. 15; item *abnegare aliquem*, vel *aliquid*, Job. 31. 28: hinc,

mendaciter, *fucatis gestibus*, alicui se submittere, Psal. 66. 3. & 81. 16.

46. *Inveterati sunt* Ità o. Ar. Mar. Gen. Mu. ex Sy. & R. Menachem. h. e. Curâ confecti sunt. In veteribus moribus & opinionibus pertinaciter manserunt, in veteri homine & statu. Fortè *אֶרִיקָם* legerunt. *אֶרִיקָם* Decidunt, JT. *deciderunt*, Pi. Q. in V. *decident*, Mo. *defluerunt*, P. V. Mar. *marcescebant*, Ti. Ca. sic Sy. Ut folia quæ decidunt, perierunt. *Consumuntur*, V. V. sim. Ch. Mar. *Et claudicaverunt* (vel, *claudicabunt*, K. in Mu. Sy. *contrahentur*, Hi. in Mar. *migrabunt*, Ch. *pavescent*, G. sim. M. Mo. *expaverunt*, P. sim. Mar. Ti. Ca. Coc. Gej. V. *horrescunt*, JT. *cum horrore prospexerunt*, Pi. *contrabuerunt*, vel *defecerunt*, Q. in V.) *à semitis suis* Ità o. Sy. Æth. i. e. Errarunt de via à Patribus usurpata. Vel, à, sive è, *clausuris* (carceribus, Mo. *ergastulis*, M. *claustris*, Mar.) *suis*, P. Mar. Mu. V. i. e. locis munitis, in quibus, tanquam carceribus, se continebant: vel, propter compedes pedibus suis injectas. Vel, in (vel à, G.) *penetralibus suis*, Ti. q. d. Tremantes continuerunt se in arcibus suis; aut metu perculsi in lucem prodierunt. Ipsa sua suffugia suspecta habebunt. Q. malunt in Heb. *אֶרִיקָם*, i. e. à gladiis suis. Nam & infra 35. 3. *אֶרִיקָם* quidam vertunt, *gladium*: *אֶרִיקָם*, vel *אֶרִיקָם*, gladii Persici Herodoto, Xenophonti & aliis. Vel, è *conclavibus suis*, JT. q. d. Etiam in locis abstrusissimis & tutissimis metu percelluntur. Videtur verbum *אֶרִיקָם* hic prægnans esse, & inclusum gestare aliud; *trepidant* prodeuntes, vel, *trepidantes* prodeunt, è *latebris suis*; ut Psal. 42. 2. *cervus gloriatur* accurratque ad aquas; & Psal. 22. 22. *ab unicornibus exaudies* (i. e. exaudiens liberabis) me. E *claustris* arcium, vel urbium, vel cavernarum in petris, quibus porro non fidunt, sed meum favorem per legatos petunt. Verbum hoc *אֶרִיקָם* *אֶרִיקָם* est: nullibi præterea occurrit; unde non mirum de eo variari. Pro eo in 2 Sam. 22. 46. est *אֶרִיקָם*, (*אֶרִיקָם* ligavit, & claudicavit), quod sic vertunt: *Titubabunt*, o. in Ham. è *claustris*; i. e. Titubante gressu fugiunt, ut festinantes solent. *Contrahentur in angustiis*, & c. Vulg. in Ful. pavore scil. metûe. Nempe cingere (quod *אֶרִיקָם* usitatè sign.) nihil aliud est quam vestes cingulo ad corpus contrahere atque constringere. Satis apta interpretatio, si præp. ב, non א, hic esset. Malo itaque sic, *Accingent*, sive *expedient*, se ex *claustris*, h. e. Relictis rebus omnibus, expedite celeritèrque se proripient è *claustris*, ut obsessi avidè facere solent. Favet uterque Chald. Alter habet, *movebuntur*, vel, *movebunt se*, mutatis scil. ac derelictis pristinis sedibus quibus olim fidebant: alter, *migrabunt*, nempe profugi, quærentes loca remota ubi in tuto sint. Etiam hoc loco o. legerunt *אֶרִיקָם*, ut in 2 Sam. atque illud acceperunt in significatione Syriaca, apud quos *אֶרִיקָם* est *אֶרִיקָם*, & *אֶרִיקָם* est *claudus*. Resp. 1. Si ita hic legissent ut 2 Sam. eodem modo utrobique transfusissent, quod hic non faciunt. 2. Si ad vocem *אֶרִיקָם* respexissent, non sequitur eos ita legisse, sed intellexisse, per transpositionem literarum, idem hic esse *אֶרִיקָם* quod illic *אֶרִיקָם*, prout & K. sensit. 3. *אֶרִיקָם* hic legitur pro *אֶרִיקָם*, vel, ut eadem carminis consensio quæ in cæteris omnibus hic etiam appareret; vel, ut quod inferius est (quoad ejus fieri poterit) ad principale semper exigatur, h. e. radix Chaldæa Syriacæ ad Hebræam, non è contrario; *אֶרִיקָם* autem Chald. & Syr. *claudicare* P. Vel, nè orans erraret in voce *אֶרִיקָם*, (quod & cingere, vel colligare, sign.) ideo David hic substituit [vocem clariorem] *אֶרִיקָם*, à *אֶרִיקָם*, pavor, tremor. Chald. est horror, Deut. 32. 25. Itaque *אֶרִיקָם* exponunt, *horrore*, *trepidare*, cum *trepidatione* & *commotione* egredi. *אֶרִיקָם* Arabicè sign. *exire*, *prodire*. Sic itaque expono, *Cadent*, (nempe animis, vel audacissimi,) & *prodibunt è penetralibus*, sive *claustris*, vel *latibulis*, suis, (i. e. ex speluncis in montibus, & c.) quibus antè fidebant, & deditionem facient. Significationem hujus vocis peto ex Mic. 7. 17. ubi legimus *אֶרִיקָם* movebunt, quod Ch. eodem verbo reddit quo hic *אֶרִיקָם*: idem etiam ibi adjunctum quod hoc loco, è *cavernis suis*. Ibi agit de reptilibus, quæ movent ex cavernis suis, & metuunt; hic, de Ethnicis, qui præ metu se in latibula

bula abdiderant, unde nunc prodeunt. Et hæc tremula motio aptè exprimitur voce לָרָג , quæ & movere, & trepidare, sign. pariter & voce לָרָג , quod claudicare sign. & in Arabica dialecto (ut nos docet Alcamus) timorem includit; quare & Hebræo-Arabicum Glossarium לָרָג reddit per לָרָג timere.

47. *Vivit Dominus*; ita JT. Coc. Mu. & c. יְהוָה חַי וְקַי *Vivus est Jehova*. Ellipsis verbi est, quæ obtingere solet si adjectivum substantivo suo fuerit præpositum. Non est Deus mortuus; ut idola, & c. & hostium meorum numina; sed vivus, & autor vitæ, & vivens in æternum; qui ab hostibus meis expugnari aut interfici non poterit: ideo & ego vivus manebo, & c. ideo non timebo. *Vivens est*, i. e. Ostendit hostibus se summâ virtute præditum esse. Interjectio est benedictionis & gratiarum actionis. Al. *Vivat Jehova*, Pi. Mu. Pia acclamatio. *Salve, Jova, Ca.* שָׁלוֹם לַיְהוָה dictum, hominum more, qui dicunt, *Vivat Rex*. Vel, *Vivat*, & c. q. d. Ostendat se Deus esse viventem, non mortuum. $\text{בְּרִיךְ אֱלֹהֵינוּ}$ *Benedictus*; sub. est, Gej. Gen. beatus & felix: $\text{בְּרִיךְ אֱלֹהֵינוּ}$ *Benedictus sit*, P. laudetur, V. i. e. omni laude dignus est. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Et exaltetur*. Ità P. Mu. Coc. Pi. q. d. Conspiciatur magis ac magis ejus virtus ac potentia. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Et excelsus est*, Gej. exaltandus est, sub. ab omnibus, V.

48. *Qui dat*, & c. $\text{הַנּוֹתֵן לְכָל חַי וְקַי}$ *Qui dat* (vel præstat, JT. Pi. concessit, Sy. vel dedit, Mu.) *ultiones* (i. e. ultionem insignem ac multiplicem) *mibi*, P. Mu. & c. de hostibus: h. e. à quo vim habui hostes ulciscendi. Vel, *mibi*, i. e. pro me, sive meâ causâ: & dare ultionem est, eam exsequi, Num. 31. 3. Confer Jud. 11. 36. 2 Sam. 4. 8. Ezech. 25. 17. *Facit ultionem meam*, Ch. donat ut ulciscar me, Ti. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Et subdis populos sub me*, $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Et duxit*, Mo. adducit, vel adduxit, P. JT. Pi. Mu. ex AE. *velut ad caulam*, ex nomine $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *caula*. Vide Mic. 2. 12. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Chald. est ducere*, unde $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *ductus*, Jes. 5. 17. & $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *apis*, ob ductum regimenque ordinatum. Al. *decrevit*, verbo jussit, ut subint, vel, persuadendo flexit ad obedientiam. Melius Camp. Solis verbis subjecit populos mihi. Al. *subjecit*, vel *subdidit*, Ti. V. sim. o. Sy. Æth. *Subjicere* dicitur tum ad obedientiam, tum ad resistendi impotentiam. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *est*, qu. *stimulo agere*. Habes & Psal. 47. 4. *Occidit*, seu *perdidit*, (ut 2 Par. 22. 10.) *populos pro me*, K. & RS. in Mu. Quadrat hic sensus priori membro, & ita Chald. accipit posterius membrum, & *confringit populos, qui insurgunt ad malefaciendum mihi, pro me*. Percutendo depressit, perdidit. Hanc *percutiendi* significationem verbo $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ in Piel tribuunt 2 Par. 22. 10. & Psal. 2. 5. & in Hiphil hoc loco, & Psal. 47. 4. In 2 Sam. 22. 48. est $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$, & *descendere facit*, h. e. deturbat, vel dejicit: Idem utrobique sensus, subjecit.

49. *Liberator meus de inimicis*; i. e. De potestate inimicorum. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Et ab insurgentibus*, & c. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Etiam præ inimicis meis*, vel, *supra adversarios meos*, (vel, *supra insurgentes in me*, M. *præ insurgentibus*, & c. Mu. vel, *propter invasores meos*, Gej.) *elevas*, vel *exaltasti*, me, V. & c. Non tantum me ab hostibus liberasti, sed etiam super illos extulisti. Secum me reddis, quasi in præalta quadam arce. Illos dejecisti, me autem in throno collocasti, & superiorem illis fecisti. Al. *Quin ab insurgentibus in me liberatum exaltasti me*, Pi. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *A viro iniquo*, $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Injuria*, i. e. violento. Nempe, vel Saule, vel Rege aliquo gentili.

50. *Confitebor tibi*; vel *te*, Coc. A. Te publicè & solenniter laudabo: $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Celebro*, vel *celebrabo*, vel *laudabo*, te, Gej. JT. V. ut auctorem omnium victoriarum mearum. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *In nationibus*; vel *gentibus*, JT. Pi. & c. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *In maxima congregatione populi Israelitici*, qui $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ vocatur Jos. 3. 17. & 4. 1. Ezech. 2. 3. Non inter gentiles, (inter quos David hoc scribens non vixit;) nisi fortè hoc per legatos aut literas præstitit. Vel, in oculis omnium gentium quæ mihi subsunt. Etiam inter gentes omnes David Deum celebrat, tum per Psalmos, qui ab iis canuntur, tum per Christum, qui Gentium Rex. David hæc scripsit tanquam ad finem mundi duratura. Allegatur hoc

Rom. 15. 9. de vocatione Gentium; nim. quia David id facturus erat per Messiam. Et ex illo loco constat Christum ejusque Regnum in hoc Psalmo potissimum intendi. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Et nomini tuo*. Id est, tibi ipsi. A. Gej. Vide Psal. 7. 18. Vel, in honorem nominis tui. Gej. V.

51. *Magnificans salutes regis ejus*. Vel, *sui*, V. ita P. Mu. i. e. Qui magnificè & miris modis me Regem tuum servasti. Insignis enallage personæ P. De se loquitur in tertia persona; Magnificè me juvat, & c. V. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Magnificans salutes*, & c. Gej. *Salutes* dicit, ut sign. multoties se esse servatum; & regis sui, non, *meas*, ut ostendat non invaluisse Regnum, quod plerique crediderant. Verto, dicens, *Magnificat Jehova salutem multiplicem*, & c. Pi. *Salutes*, i. e. salutem omnimodam. Pluralia sæpe per excellentiam usurpantur, ut Psal. 51. 19. *Sacrificia Dei*, & c. Thren. 3. 22. *Benignitates Jovæ*, & c. *Maximas salutes præstat regi suo*, Coc. In 2 Sam. 22. est, $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Turris*, vel *Arx*, salutem, P. V. Coc. *Migdol* autem ita scribitur, ut juxta vocales sit *turris*, juxta consonantes, *magnificans*: unde hic He. in Midras Tillin dicunt, *Unus Scripture locus dicit, magnificans, alius, turris: Et quanam turris illis parata est? Rex Messias: ut (2 Sam. 22.) dicitur, turris salutem, & alibi, (Prov. 18. 10.) Nomen Domini est turris, & c.* Est Deus velut arx Regi suo, in qua ille tutus est. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Et faciens misericordiam*. Divinæ misericordiæ accepta refert omnia. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Et faciens*, vel, *faciens*, & c. q. d. Beneficiis prosequutus est & prosequetur, & c. *Exercetque benignitatem*, Pi. conferens beneficia, Ca. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Christo suo*. Sive Messia; ut Psal. 2. 2. quem jam regem vocat, & Davidem, ut sequitur. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Davidi*. Scil. primò; vel etiam Christo, qui David vocatur Ezech. 34. 23. 24. Hof. 3. 5. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Et semini ejus*. Nempe posteris Davidis, juxta 2 Sam. 7. 16. imprimis verò Messia, ceu primario Davidis & filio & Domino: 2 Sam. 7. 12, 13, 16. Psal. 89. 30. & 110. 1. Matt. 22. 42, & c. Gal. 3. 16. Christus est *semen Davidis*, Act. 13. 23. Rom. 1. 3. ut & *semen Abrahæ*, Gal. 3. 16. Vel, *David* hic est Christus, [ut dictum,] & *semen ejus*, discipuli, & c. juxta Heb. 2. 13.

PSALM. XIX.

ARGUMENTUM. Docet, cum ex rerum cœlestium contemplatione, tum inprimis ex Legis perfectione, magnam vim esse ad Deipotentiam sapientiamque cognoscendam. Docet hic Psalmus veram Dei notitiam & cultum; notitiam autem Dei duplicem esse, 1. ex natura, 2. ex revelatione; nec primam homini lapsò sine secunda sufficere, & c.

1. *In finem*, $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Præfeto musico*, sub. *traditus* est hic Psalmus, ut publicè decantetur, & c. 2. *Cæli*, $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Cæli hi ipsi*, quos his oculis jam intuemur; quasi digitum eò intenderet: $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ verò emphaticum est. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Cælum* hoc stelliferum, ut sequentia docent. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Enarrant gloriam Dei*. Non propriè, ut fingit Maimon. qui cœlis vitam, intelligentiam ac Dei cognitionem tribuit, minorem quidem quàm Angelorum, majorem autem quàm hominum: sed dicitur hoc per prosopopœiam, quomodo *stellæ cantant*, Job. 38. 7. *loquitur terra*, Job. 12. 8. *arbores plaudunt*, Jes. 55. 12. Sic dicimus, *opus laudat artificem*. *Cæli enarrant*, objectivè, dum intuentem informant & convincunt. Testes sunt ac præcones potentia Dei, & nobisque ingratitudinem & stoliditatem exprobrant; quæ causa est cur hoc tropo utitur. David, probaturus magnitudinem Creatoris, majora & præcipua ejus opera proponit. Cæli docent, 1. Deum esse: 2. Eum esse primam causam: 3. Eum à cæteris omnibus differre, iisque supereminere. *Gloriam*, i. e. potentiam, sapientiam & bonitatem. Vel, *gloriam*, i. e. opus gloriosum, ut Exod. 16. 7. Num. 14. 21, 22. Joh. 11. 40. $\text{וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו}$ *Et opera* (vel opus, Mo. P. Sy. *operationem*, M. *artem*, Ar.) *manuum ejus annunciat* (vel indicat, JT. Pi.) *firmamentum*; ita o. Sy. Ar. Æth. P. M.

nunquam in uno loco consistit; sive ut perpetuum Solis cursum innueret.²

6. *Tanquam sponsus* Id est, pulcherrimus^a, & hilaris; quæ duo sub similitudine sponsi exprimuntur^b. Splendide vestitus^c, fulgentibus radiis^d: qui omnium oculos ad se convertit^e: qui amicos suos exhilarat, Joh. 3. 29. Sic oriente Sole orbis facies mirè recreatur, & quasi innovatur^f. ¶ *De thalamo suo*; ita^g. P. Mo. &c. [מִתְּחִילָה] E lecto nuptiali; cuius similitudinem refert umbraculum illud sub quo sponsus & sponsa benedictionem in synagoga accipiunt, indè dictum [מִתְּחִילָה] hinc tantum occurrit, & Jes. 4. 5. (ubi protectionem designat,) & Joel. 2. 16. ubi sic appellatur tegmen illud thalami quo veluti occultantur sponsus & sponsa^h. Hodie verò Judæi sic vocant tegmen illud, quatuor perticis à quatuor Judæis portatum, sub quo sponsus & sponsa consecrantur. Indè si procedat sponsus, summo statim gaudio & congratulationibus excipiturⁱ. ¶ *Exultavit*, [שִׂמְחָה] Gaudebit, o. Sy. P. Mo. &c. *letatur*, [יָצַח] *exultat*, V. De exteriori gestu hanc vocem accipio: potes transferre, *emicat*^k. Munus suum promptè & alacriter facit, quod lætitiæ vel comes, vel effectus, est^l. Ostendit, Solem sine labore vel fatigue, imò cum voluptate, stadium suum peragere^m. ¶ *Ut gigas* Ità M. o. Ar. Verum gigas non est ad currendum idoneusⁿ. ¶ [יָצַח] *Ut potens*, P. Mo. Sy. V. G. Mu. A. *robustus*, Pi. *heros*, V. Coc. Gej. *heros* quispiam, Ti. *athleta*, V. Ca. Boot. Metaphora sumpta ab iis qui in stadio currebant, vel quadrigis, vel pedibus, de præmio aliquo contententes^o. Sicut viri principes equis celeribus currunt P. ¶ *Ad currendam* (vel, *ad decurrendam*, Ti. vel, *decursum*, JT. qui *decursum* est; Heb. *ad currendum*, sub. *qui est dispositus*, h. e. qui vult currere^q), *viam*; ita^r. P. Mo. M. &c. [דֶּרֶךְ] *Ad decurrendum iter*, Coc. vel *curriculum*, Ca. Locus potest sic reddi, *Letatur tanquam robustus decurrere viam*, Pi. Nihil aliud quàm celeritatem hoc denotat^s; quæ in Sole maxima est, quippe qui 12 horis 14 milliones leucarum, ut minimum, conficit, ut probant Mathematici^t.

7. *A summo caelo*; ita^u. [מִקְצֵה] *Ab extremo*, P. Mo. &c. i. e. ab ultimo Oriente^v. ¶ *Et occursum ejus*, [תְּקִיפָה] *Revolutio* (vel *recursum*, Ti. V. *circuitio*, V. Gej. *conversio*, Coc. *cubile*, Sy. *terminus*, Ar. *lustratio*, V.) *ejus*, Mo. P. Gej. ¶ *Usque ad summum ejus*; ita^w. Eth. [עַד-קִצְוֹ] *Ad, vel usque ad*, (vel *super*, Mo. Ch.) *extrema*, vel *finis*, eorum, M. P. Mo. Ar. Coc. &c. Ad ultimum Occidentis punctum^x. Vel potius, ad eodem Orientis terminos; aliàs circuitio ejus non esset perfecta. Alibi cœli plagæ dicuntur [קְצוֹתָיו], Jer. 49. 36. Numero plurali videntur notari duæ extremitates: una Soli orienti opposita, ubi occidit; altera illa ipsa unde Sol ortus fuit: Revolvitur enim Sol currendo ab Oriente per Occidentem in Orientem^y. Vel potius, extremitates hinc vocantur diversa loca ortus Solis: nam Sol non præcisè revolvitur ad eundem locum unde pridie ortus fuit, sed ad vicinum aliquem^z. Hanc expositionem postulat nomen *revolutionis*². Per extrema coeli intelligit 4 coeli partes, Ortum, Occasum, Septentrionem, & Meridiem³. ¶ *Nec est qui se abscondat* (vel, *nec est quod lateat*, Sy. sim. Mo. Ca. vel, *nihil est quod absconditur*, M. V. Pi.) à calore (est, Ti.) *ejus*; ita⁴. Ch. o. Ar. P. [אֵין נִסְתָּר וְגו'] negat universaliter⁵. A calore, intellige, vel, 1. violento⁶, quem homines refugunt, & latebras quærunt; quia præcedit verbum *abscondendi*⁷: vel, 2. potius, vivifico, quo omnia vegetantur⁸, sine quo vivere non possumus⁹. Sol in medio cœli positus est, ut omnibus stellis lucem, & omnibus sublunariis calorem, communice¹⁰. Vivificus autem calor magis congruit cum scopo Psalmi, qui est, laudare Deum à beneficentia quam erga homines exercet per corpora cœlestia. Est autem hoc populariter intelligendum de regionibus quæ tum erant notæ Israelitis; nam sub circulis arctico & antarctico perpetuum frigus est¹¹. Sed refellit hoc Hopfnerus¹².

8. *Lex Domini*, [דִּבְרֵי יְהוָה] *Lex*, M. P. Mo. &c. *Lex* propriè sign. regulam vivendi, sive præcepta Mo¹³. Ità Deut. 33. 4. Mal. 4. 4. Joh. 1. 17. & 7. 19^m. Hic

tamen latè sumitur pro tota Mo¹⁴is doctrinâ, (cujus partes deinde enumerat sub vocibus *testimonii*, *statutorum*, &c.ⁿ.) & pro toto fœdere quo Deus Israël à Gentibus distinxerat: neque enim hæc Legis commendatio solis decem Præceptis quadraret, nisi accederet adoptio gratuita, & quæ ex ea dependent promissiones^o. Non Legi, sed promissionibus, convenit *testimoniare animam, lætificare cor*, &c.^p. Et licet Lex à Psalmis & Prophetis distinguatur Luc. 16. 16. & 24. 44. Prophetarum tamen scripta *lex* vocantur i Cor. 14. 21. ex Esa. 28. 11. Ità & Psalmi, Joh. 10. 34. & 15. 25. ex Psal. 82. 6. & 35. 19. Et in genere *Lex* sign. quamlibet doctrinam; ut, *lex operum & fidei*, Rom. 3. 27 P. Sic totum institutum Religionis Christianæ vocamus *legem gratiæ*. Vide & Joh. 7. 49. *Legem ignorans*, &c. 9. Lex hinc sign. in genere doctrinam à Deo traditam^r. Verto, *Doctrina*, JT. Pi. vel, *Doctrinale*, sive *Ordinata institutio*, 2 Sam. 7. 19. collat. cum i Chron. 17. 17^s. Hactenus docuit quomodo Deus ex cœlis cognoscitur, &c.^t. Quo Deus non contentus familiaris se ostendit^u. Profert ergo Psalter sublimiorem cognoscendi Dei rationem, nempe per Legem^v; ubi notitia Dei est clarior, jucundior, utilior^w. ¶ *Immaculata*; ita^x. Sy. Eth. [טָהוֹרָה] *Pura*, Ar. *perfecta*, vel *integra*, Ch. Mo. Ca. &c. nempe partibus suis; scil. in qua non datur defectus rei adesse debita, nec vitium, seu præsentia rei debita abesse; sicut Exod. 12. 5. Levit. 1. 3, 10. Nihil in ea deest ad perducendum hominem à vita ad mortem^z. Perfectè docet viam ad salutem². Nihil debet addi verbo quoad quantitatem, nihil reprehendi quoad qualitatem³. Perfecta propriè docens non tantum faciendâ, sed & credendâ, colendâ, &c.⁴. ¶ *Convertens*, &c. [מַשְׁבִּיר] *Convertens animam*, o. Ch. M. Mo. Riv. à malo & erroribus⁵. Sed malim de consolatione accipere⁶. *Recreat*, Ca. sim. Pi. V. *reparans*, Ar. *restituens*, vel *reducens*, sive *redire faciens*, V. JT. Coc. Gej. Mu. h. e. intimè confortans atque exhilarans⁷. Revocans animam, quæ tantum non exiverat. Vide Thren. 1. 11, 16. Ruth 4. 15. Psal. 23. 3⁸. Ut quum quis in deliquium animi incidit, & suavis odoribus, &c. refocillatur⁹. Reficit animum languentem, & tentationibus fatigatum, & sitientem, &c.¹⁰. ¶ *Testimonium Domini* Sic vocat Legem, sive verbum, sive doctrinam Dei¹¹. Sic dicitur, vel, quia testificatur de Deo ejusque voluntate, & de nobis; vel, ut alii, quia adjuncta habet testimonia, nempe sacramenta, & ritus, quos Dominus doctrinæ addit tanquam sigilla, &c.¹²; vel, ob contestationem Dei de eo datam, ut Deut. 31. 28. & 32. 46. &c.¹³. Vel, *testimonium* intellige in Lege scriptum de gratia Dei erga veros cultores suos¹⁴. ¶ *Fidele*, [אֱמִנָּה] *Verum*, V. JT. Pi. Gej. fide dignum¹⁵; *firmum*, V. constans, V. Gej. *Incorruptum*, & sibi perpetuo constans, minimè fallax; proprietas testimonio prorsus necessaria P. *Verum* doctrinâ, minis & promissis¹⁶. *Legis integritas*, & *fides* atque *veritas testimonii*, idem valent; docentque, ubi nos Dei verbo regendos tradimus, non esse errandi periculum, quia certò hæc viâ Dominus suos in salutem dirigit¹⁷. ¶ *Sapientiam præstans* Sim. JT. Pi. Ca. &c. nempe cœlestem & salvificam, quæ consistit in cognitione gratiæ Dei¹⁸. ¶ *Erudiens*, Gej. Vide 2 Tim. 3. 15¹⁹. ¶ *Parvulus*, [טִפְּסָא] *Imperito*, vel *simplici*, JT. Pi. V. &c. i. e. idiotæ, Matt. 11. 25. Quum, contra, cœlorum contemplatio non omnium est, sed tantum doctorum²⁰. *Tipius* in malum sumitur, pro imprudente & imperito, ut patet ex Prov. 1. 4. & 14. 15²¹. sic & ex Prov. 9. 6. & 22. 3²². Hic autem in bonam partem sumitur, sicut Psal. 116. 6. pro eo qui modestè de se sentit, & summissè se gerit, quique, suæ mentis tenuitatem agnoscens, se docilem præbet. Vide i Cor. 1. 25, &c.²³. Nullus sapientiæ locus est in superbiorum animis; & propriæ scientiæ opinione turgentibus; sed humilibus Deus gratiam dat, qui apud seipsos stultescunt, quique docendos se verbo Dei subjiciunt²⁴.

9. *Justitiæ*, &c. [דִּבְרֵי יְהוָה] *Mandata*, sive *Præcepta*, &c. M. JT. Pi. Mu. &c. Sic dicta, vel, quasi deposita quædam à Deo in animis hominum, ut magni æstimentur & fideliter serventur²⁵; vel, quasi *commissiones*, quod

complectantur ea quæ Deus nobis vult esse commen-
datissima^c; vel, quia committuntur hominibus ut
serventur, &c. Psal. 119. 4: vel, quasi visitationes, quia
Deus eorum transgressiones visitat & punit, juxta
Exod. 20. 5. & 32. 34^d. ¶ *Recte*] Quod recte
rationi sint consentanea, perque ea docemur recte
vivere^f. Quia rectum ad vitam iter ducunt, non
flexuosum^f. Carent omni curvitate errorum, & am-
biguitate, &c. Recta sunt & in se, & in effectu
suo, homines rectos facientia, &c. Opponitur hoc do-
ctrinis hominum, quæ variæ sunt & ambigæ, & in-
extricabilibus opinionum labyrinthis involutæ^b.
¶ *Lætificantes corda*] Partim planâ de voluntate Dei
informatione: partim promissionum revelatione^k. Ex-
hilarant animos^l, propter annexam promissionem
gratiæ^m. Hinc de Evangelio hic agi constat, quia ex
Lege est mors, &c. 2 Cor. 3. 7, &c. Nulla humana
doctrina potest mederi vulneribus conscientieⁿ.
¶ *Præceptum*] i. e. Præcepta; sing. pro plur.^o. Unum
pro omnibus; ut, *judicium* 2 Reg. 25. 6. pro *judiciis*
Jer. 52. 9^p. ¶ *Lucidum*; ita^o. Sic respondet ver-
bis seq. ¶ *Clarum*; hoc sign. ¶ *Purum*, J. T. Pi. Riv. Gej. &c. Carens scoriis
mendaciorum, fraudis, &c. Cui nullæ fordes falso-
rum dogmatum admittæ sunt^t, ut in humanis doctrin-
is sit. Sic Spartanorum legibus probabantur furta
& adulteria: at hoc nihil sceleratum approbat, quin-
etiam fontem aperit in quo à sordibus purgamur^v.
¶ *hinc putant esse foem.* & *purum*, à *purum*
facio. Sed sic esset *purum*. Malim vertere, est *cibus*, id
sign. vide 2 Sam. 13. 5, 7, 10. Psal. 68. 69. Lam.
4. 10. Suadent hunc sensum, 1. Quod præcedens
membrum, nempe *lætificans cor*, vino tribuitur; hoc
itaque de cibo accipi par est. 2. Quia sequitur, *illu-
minans oculos*, qui cibi effectus est, ut constat ex 1 Sam.
14. 27. & annotatis nostris ad Psal. 13. a. 3. Quod
Lex Dei est propriè cibus animæ, ejusque effectus est
refectio spiritus; quum contrà peccatum inducit lan-
guorem, famem, &c. 4. Quod præcedens Legis ef-
fectum, *restituens animam*, cibo sæpe tribuitur, 1 Sam.
30. 12. Psal. 23. 3. 5. Quod *purum* eo sensu dedu-
citur & à *purum*, & à *purum*. ¶ *Illuminans oculos*]
Mentis^y, cæci Dei ignoratione. Quin & boni & mali
discrimen patefacit^z. Non solum lucem externam
immittit, quæ objectum irradiet; sed & caliginem
sive ignorantiam mentis expellit^a. Cognitionem
dans, tam Divinæ voluntatis, quàm nostræ corruptio-
nis; & præterea dans rerum agendarum prudentiam^b.
[Al. sic;] Lætificans ocul. met. effecti: nam ut mœ-
stitia caliginem oculis inducit, sic læticia infundit eis
lucem. Confer 1 Sam. 14. 27, 29^c.
10. *Timor Domini*] i. e. Doctrina præscribens quo-
modo Deus timendus est^d. Metonymia^f, vel meta-
leptis: ex effecto significat causam. Confer Deut. 17.
17, 18^f. Hunc sensum postulat contextus, qui de-
scribit encomium verbi Dei^g. Ut Deus ipse vocatur
timor, ita & Lex, quia cum terrore data est, & ti-
morem Dei producit: Exod. 20. 18, &c. Deut. 5. 24,
&c. Vel, *Reverentia Dei*, A. J. T. Pi. quâ homines
Deum reverentur, quàmque Deus in Lege postulatⁱ.
Religio, vel cultus à Deo præscriptus; ut Matt. 15. 9.
cultus dicitur, qui in Esa. 29. 13. est *timor*^k. *Timor* lyn-
ecdochicè ponitur pro toto Dei cultu; ut 2 Reg.
17. 28. Psal. 34. 10, 12. Jon. 1. 9^l. *Timoris* meminit;
quia principium est & radix præceptorum; servus
enim, nisi dominum timeat, nunquam voluntatem
ejus exsequetur. *Timor* etiam ad ea pertinet quæ
quis clam facit, à quibus homo solius Dei metu
abstinet^m. ¶ *Sanctus*, *sanctus*] *Mundus*, sive *purus*,
Ch. Sy. Mo. Ti. V. &c. sub. est, Mu. & in se; & quia
homines puros efficitⁿ: sine fuce & hypocrisi^o: re-
quirit puritatem in cultu, Joh. 4. 24. 1 Tim. 2. 8^p.
Sincerus, M. V. castus, o. Ar. Æth. Ca. Intellige & de
Evangelio, quatenus Deus sine satisfactione peccata
noluit condonare; & de Lege, quatenus impedit
omnia vitia; aliter ac religio Gentium, ubi dii sæpe
culti adulteriis, homicidiis, &c. ¶ *Permanens*;
ita Mo. Ch. Sy. &c. ¶ *Stans*, Gej. *perstans*, Ti.
consistens, J. T. *perseverans*, o. Ar. Gej. line ullis muta-

tionibus. q. d. Durat & propagatur inter homines, licet
repugnantes, &c. Firma perstat*. Refertur hoc
1. ad verbum, propter certitudinem prædictionum
&c. cum religiones hominum subinde mutatae sint, u
testantur historiae; cultus autem Dei nunquam mu-
tatur. Objicies ceremoniarum abolitionem. Resp. 1.
In eo etiam veritas verbi ostenditur, in quo mutatio
illa prædicta erat & instituta. 2. In mutatione illa
manet res significata, & Dei propositum. 2. Refertur
ad effectum verbi in hominibus, quod est æterna felici-
tas^t. ¶ *Judicia Domini*] Sic vocat, vel, 1. Leges
quibus Deus ostendit quid judicet agendum esse, quæ à
Deo latae sunt ut juxta illas vivamus^v. *Jura Dei*, Pi.
Verbum Dei, continens statuta quibus Deus judicat vel
regit suos subditos, eos vel absolvens, Psal. 119. 149.
Jes. 42. 1. vel condemnans, Joh. 3. 18. & 5. 45. Rom.
2. 16^x. *Judicia* vocat omnia Dei præcepta, & quia
justa sunt, & quia à Deo Judice præscribuntur^y. Vel,
2. Rationes vivendi cum altero^z. Civilia omnia ju-
ra, vel officia Secundæ Tabulæ*. ¶ *Ut*] Sic
dicta erant quæ Decalogo annexa sunt, ad castigand-
dos delinquentes, ut Exod. 21. 1. Et sicut *decreta*, sive
statuta, sæpe significant instituta cultus Divini, ut no-
tatum ad Psal. 2. 7. ejus loco hic *timorem* posuisse vi-
detur David; ita hic *judicia* sunt leges humanorum
officiorum. Hæc duo Moses sæpe conjungit Deut. 4. & 5.
& 6. &c. ¶ *Vera*, *vera*] *Veritas*, scil. sunt; h. e.
verissima. Abstractum emphaticè pro concreto; ut,
pravitates, Psal. 5. 10. *tenebræ*, Psal. 35. 6^c. Opponi-
tur vanitati cultuum ab hominibus excogitatorum^d.
¶ *Justificata*, *justa*] *Justa sunt*, V. J. T. Pi. sine macula
aut vitio, omnibus numeris absoluta^f. *Justificata*
sunt, P. Ma. Riv. Verbum forense est, nec significat
justitiam infundere; sed *agnoscere*, sive *pro justo habere*;
ut Psal. 51. 6. collat. cum Rom. 3. 4. Ità Luc. 7. 29.
Nulla in eis inventa est iniquitas. Quæ justa sunt in
se, talia agnoscuntur tandem^f. ¶ *In semetipsa*;
per se & suapte naturâ^g: ¶ *Simul*, vel *pariter*, P. V.
J. T. Pi. A. Mu. omnia ad unum^h: nullo exceptoⁱ.
omnia simul, & singula seorsim^k. Quia vera sunt,
mirè inter se consentiunt: mendacia autem secum ip-
sa discordant, variisque invicem intricantur erroribus
& repugnantis^l. Mirabilis sanè est consensus,
quamvis scriptores [Librorum Sacrorum] diverfi
fuerant^m.
11. *Desiderabilia*; ita P. Mo. M. Gej. &c. ¶ *Desiderata*. Participia sæpe habent vim adjectivorum
desinentium in *-bilis*: ut Prov. 10. 20. *argentum electum*,
h. e. eligibile; Zeph. 2. 1. *gens desiderata*, i. e. desiderabilis;
Prov. 21. 20. *thesaurus desiderabilis*. ¶ *Desideratissima*, J. T.
¶ *Et lapidem*, &c. ¶ *Et*
quàm aurum, P. & *quàm obrizum*, V. ita Ch. Mar. sim.
M. Mo. & quidem *aurum purgatissimo*, P. J. T. A. vel *so-
lidissimo*, Gej. A. quod dictum à robore vel firmitate.
Tale aurum erat rarum & pretiosum, Jes. 13. 12. Lam.
4. 2. Vide 1 Reg. 10. 18. collat. cum 2 Chron. 9. 17.
Arabes aurum hodie vocant *Pher*^o. ¶ *pro auro puro*
accipitur Job. 28. 17. Psal. 21. 4^p. Alii vertunt, &
gemmis pretiosis, ita Ar. Sy. o. in Ham. sim. Vulg. Alibi
topazium vertunt, Psal. 119. 127. quem & *πάζιον* (idem
quod *πάζιον* cum Græca terminatione) vocant, inquit He-
sychius; ita levis tantum fit vocis immutatio^q. ¶ *sign.*
& *aurum obrizum*, i. e. fortius & defecatus, & *gem-
mas excellentissimas*. ¶ *Dulciora super mel*] q. d.
Mirè mentem recreantia, novosque velut spiritus ac
vires conferentia*. ¶ *Et favum*, ita o. Sy. Ar.
¶ *Et liquore* (sive stillatione, Pi. Riv. Coc.
Gej. A. fragmento, M. nectare, Ca. præ melle, Gej.) fa-
vorum, Mo. V. &c. vel *favi*, M. *Acario* (sic vocat Plin.
11. 15^t) *melle*, i. e. maximè laudabili, quod ultro sive
per se è favo stillat, ut mustum vel oleum, & non fidit
suo cubili^v. Repetitio hic est; nam mel est liquor fa-
vorum*. Coniunguntur hæc vehementiæ ergo^y. Ut
post *aurum* in genere, *auri obrizi*, tanquam præcel-
lentis, mentio facta erat; ita post *mel* meminit *liquo-
ris*, &c. qui præstat cætero: ut nullus sit dulcedinis
gradus quem non superet verbi Dei dulcedo^z. Verto,
favo fluente, Pi. Heb. *fluor*, i. e. unde copiosè mel
fluit^a. [Ti. totum sic vertit, *melle & favo stillantibus*]
Alii

Alii vertunt, & stillatione, placentis melle confectis, i. e. dulciora stillatione favorum aut aromatis, dulciora, inquam, placentis melle confectis^b. Vide de his vocibus Prov. 5. 3. & 16. 24^c.

12. *Etenim servus tuus*, וְאִנִּי עַבְדְּךָ Etiam, &c. P. Mo. Mu. &c. q. d. Etiam ego, qui minimū in tuis Legibus versatus sum, quotidie experior quā utiles sint: Quāto magis alii^d? Vel sic; q. d. Non tantū privati homines hīc habent quo vitam suam instituunt, sed & ego, *servus tuus*, (peculiariter, respectu muneris mei,) Rex & Propheta, &c. agnosco me quicquid habeo prudentiæ ad regendam vitam vel rempublicam inde accepisse. Similis exaggeratio est 2 Tim. 3. 17. *perfectum reddit hominem Dei*, i. e. Prophetam*. Sanè, &c. Ch. Et quidem, Ca. Ar. Quin etiam, Pi. Suo ipsius testimonio & exemplo vim Legis declarat†. Per apostrophē sermonem convertit ad Deum^f, quem testem vocat, ut ostendat se serio loqui^g. ¶ *Custodit ea*; itā o. Ar. אֶתְּחַשְׁבֵּהֶן Cautē observavit ea, Sy. circumspēctus fuit in iis, Ch. Admonetur, vel commonest, (vel, perspicue admonetur, Ti. A. vel, cautior redditur, sub. in rebus agendis, V. vel, excitatur, Coc. vel, illustratur, P. Mo. Gej. Riv. vel, coruscet, Ham.) per ea, sive in iis, M. V. Pi. Gej. &c. sub. quid illi agendum. Testatur David se proprio experimento probē tenere quicquid hactenus docuit^h: fatetur namque quicquid habet prudentiæ ad regendam & formandam vitam (vel ad rectē gubernandum populumⁱ) ex Lege Dei se adeptum esse^k. Verbum hoc sign. illustrare, Dan. 12. 3. indeque animum informatione clarum & cautum efficere, Exod. 18. 20. 2 Reg. 6. 10. Eccles. 4. 13. Ezech. 3. 17, &c.^l. Admonetur, nempe in rebus ignotis, arduis & dubiis, item in occasionibus peccandi; quæ ipsa commonefactio est instar lucis in mente accensæ^m. ¶ tria sign. 1. splendere, Dan. 12. 3. 2. monere, Ezech. 33. 3. 9. 3. florere, in Chald. Par. ad Psal. 90. 6. & Hof. 14. 6. Plerique veteres à secundo deducunt: contextus autem favet primo, vel (quod eodem recidit) tertio, sensui, nempe de florente & glorioso statu per obedientiam præceptorum Dei comparandoⁿ. ¶ *In custodiendis illis*; itā o. Ar. אֶתְּחַשְׁבֵּהֶן In custodiendo (vel custodire, Gej.) ea, Mo. P. &c. In custodia, sive observatione, eorum, M. JT. Pi. h. e. quando aliquis ea diligenter in omnibus suis negotiis consulit, observat, sequitur^o. ¶ *Retributio multa*; itā M. וְעֶקֶב מֶלֶךְ Merces, P. Ti. Mo. עֶקֶב calcem sign. sive calcaneum; item extremitatem, vel finem, Riv. A. (sicut caput ponitur pro principio, Psal. 119. 160 P.) indeque successum, sive eventum, vel mercedem, (prout וְעֶקֶב finis pro mercede ponitur^q,) quia merces est finis laboris; ut Græcis etiam τίλον pro operis fructu seu compensatione sumitur^r. Vita æterna non gratis solum, sed etiam ex operibus, tribuitur†. Pontificii ex hoc dicto & similibus Merita statuminant, & pertendunt mercedem ac meritum mutuo se ponere & tollere: quod in usu Scripturæ falsissimum est, cum merces sit duplex, ex debito, & ex gratia, Rom. 4. 4. & merces jumentorum legatur Zach. 8. 10. quæ tamen à Deo nihil merentur^t.

13. *Delicta, &c.* וְשִׁגְיֹתַי שְׁגִיאוֹתַי Errores, sive Errata, (vel, Ignorantias, V. Errata ignorantia, vel incogitantia, A. Lapsus, sive Delicta, Sy. o. Ar. Ar. Eth.) quis intelliget? Mo. Ch. vel intelligat? P. V. JT. Pi. intelligere possit? V. sim. Ar. animadvertit? Ti. i. e. Nemo intelligit^v. וְשִׁגְיֹתַי sign. sæpe peccata ex ignorantia & incogitantia commissa, ut Levit. 4. 2, 22, 27. Eccles. 5. 5. non tamen semper, ut 1 Sam. 26. 21. Psal. 119. 67, 118. & hoc loco; tunc enim frustra ab occultis addidisset^x. Sensus est, Ego pro virili, tuā Lege edoctus, mihi ipse caveo: Sed vereor tamen nē forte in errorem aliquem imprudens ac nesciens incurram: quis enim cuncta sua errata scit^y? Docet, nos, licet sollicitos, satis tamen cavere non posse quin in multis labamur & ignoranter peccemus, multaque in nobis esse peccata quæ nostram fallere possunt conscientiam, quorūque nobis conscii non sumus^z. Hæc exclamatione ostendit quomodo accipere conveniat promissiones Dei, quibus addita est conditio; nempe, ut quisque vitam suam examinet, & facta, imò & cogitationes, exigat ad perfectam illam justitiæ normam quæ in Lege

traditur^a. Sic fiet ut omnes, abscessa spe mercedis, ad Dei misericordiam confugere opus habeant^b. Verito, At errores, &c. nam hæc sententia præcedenti annectitur per antithesin: q. d. Commonefio equidem ex Lege Dei, Deum obedientiam remunerari: at interim agnosco me eam prout in Lege exigitur non præstitisse, sed sæpe errasse: unde mihi, si Deus pro meritis mecum agere vellet, non merces, sed maledictio, exspectanda esset^c. Hæc exclamatione declarat misericordiam Dei necessariam esse, quæcunque fuerit hominum virtus & obedientia*. ¶ *Ab occultis meis* Gen. Scil. erroribus & delictis^d: quæ etiam perpetranti ignota sunt, mihi que per ignorantiam aut inconsiderantiam subrepunt*. Quæ me latent^e: quæ pro peccatis non habui, aut quæ jam non succurrunt memoriæ^f. Quædam sunt peccata quæ hominem latent. Vide 1 Cor. 4. 4. Caveat igitur quisque nē de justitia sua gloriatur, sed cum tremore suam salutem operetur^g. ¶ *Munda me*; itā P. Mo. o. Ch. Sy. &c. וְצַדִּיק Repurga me, Ti. absolve, vel expia, me, JT. Ca. Mu. innocentem me pronuncia, Heb. munda, Pi. Non per regenerationemⁱ, sed per gratiosam condonationem^k; nec enim possunt aliter peccata jam patrata purgari^l. Libera me à poenis, ut Exod. 20. 6. & 34. 7^m.

14. *Et ab alienis* Itā o. Ar. Eth. [Id variè explicant.] Vel, 1. ab hominibus insigniter pravis, quorum mores alieni sunt; à tyrannis, vel ab infidelibusⁿ. Vel, 2. à carnis affectibus, & motibus à ratione alienis^o. Vel, 3. ab alienis & stupendis peccatis^p. Vel, 4. ab alienorum hominum peccatis^q. Legerunt o. & Vulg. וְעַל יְדֵי אֲחֵרִים, quod rectius וְעַל יְדֵי אֲחֵרִים. ¶ *Q. de personis accipiunt:* Etiam ab insolentibus, Mo. à superbis, Ch. Gej. Mar. qui scil. simplicem Legis tuæ doctrinam ejusque sectatores vilipendunt. Vide Psal. 119. 21, 51, 69, 78, 85. Jer. 43. 2. Mal. 3. 15†. Nē cogant me ad peccandum*. ¶ *de personis dici solet*. [Alii de rebus:] Etiam ab insolentibus, vel superbis, M. V. P. Mu. Riv. i. e. apertis transgressionibus, quibus adjuncta est contumacia^v. Tum à contumaciis, JT. à contumaciis, vel audacibus, sub. peccatis, A. Ang. Ham. A. ¶ *ebullivit est* ¶ *superbus*, qui deliberatè & studiosè malum perpetrat^x. Amaliis, Q. in Ma. Tria peccatorum genera sibi remitti petit, infirmitatis, ignorationis, & malitiæ^y. Ab iniquitate, Sy. à flagitiis, V. sim. Ti. tum etiam ab iis quæ datā operā commisi, Ca. Td. ¶ *sign. superbire, vel, superbe & temere aliquid agere*; in Hiphil, de industria & datā operā & per præsumptionem agere, ut Exod. 21. 14. Opponitur hoc peccatis ignorantie in priore membro. Intelligit manifesta delicta, quæ cum contumacia & Dei hominūque contemptu fiunt: q. d. Non possunt omnia peccata vitari, sed, mi Deus, custodi me nē deditā operā sciens & volens grave quid & enorme admittam^z. Verto, atque etiam à contumaciis; q. d. Non solum à peccatis admisis me munda per condonationem, sed etiam me prohibe nē posthac admittam peccata, saltem petulanter & cum contemptu tui^a. Non tantum ab occultis me absolve, & quæ fortè imprudens commisi; fac ut nunquam superbe, h. e. volens & sciens, in te peccem. Dicit, Etiam, q. d. Fateor me sic etiam posse peccare, nisi tu prohibeas. K. per superbiam intelligit peccata ex concupiscentia. Ego verò fomitem ipsum, seu concupiscentiam, intelligerem, quæ in homines superbe imperium exercet; sic vertam, à superbis, scil. affectibus^b. ¶ *rectè o. εὐνοίας αὐτοῦ* dici possit, ex Heb. 10. 26^c. A peccatis quæ scienter & volenter committuntur. Nam ea sunt Hebræis וְעַל יְדֵי אֲחֵרִים, Symmacho. Sic verbum וְעַל יְדֵי Exod. 18. 11. vertunt, εὐνοίας αὐτοῦ nec aliter in recepta versione Neh. 9. 10, 16. Dan. 5. 20. A libi εὐνοίας, ut Deut. 17. 13. & 18. 20*. ¶ *Parce servo tuo*; itā o. Ar. Eth. וְעַל יְדֵי אֲחֵרִים Prohibe, vel cohibe, servum tuum, M. P. Mo. Sy. Pi. subtrahere, JT. Pi. vel retrahere, V. Pi. averte, Ti. V. libera, Ch. vindica tuum me, Ca. abstrahere, Gej. retine, Riv. arce me^d. Significat hæc vox magnam carnis ad peccandum proclivitatem, & præcipientes ferri ad vitium homines, nisi Deus custodiā gratiæ suæ eos flagitiis subtrahat*. ¶ *Si mei* (in genitivo, i. e. mihi, vel in me^e,) non fuerint^f Gen. dominati] Itā o. Ar. Eth. Si illa superbia, sive contumacia,

* A. Deo oblatum, ut Gen. 4. 3, 4, 5. Psal. 96. 8^a; alibi autem, (& fortè hoc loco^o), oblationem simile P, Levit. 2. 1. Num. 29. 3^a. ¶ Et holocaustum tuum] Ità M. P. Ti. &c. nempe quodvis; hanc enim distributionem postulat præcedens חֹלֶבֶת. Holocausta tua, Ch. Sy. Ar. Horum meminit, quia graviora negotia, ac præcipua bella, sacrificiis auspicabantur Hebræi; ut patet ex 1 Sam. 13. 12^a. Holocaustum hoc erat voluntarium, de quo vide Levit. 1^a. ¶ Pingue fiat, חֹלֶבֶת] Pinguefaciat, o. Sy. Æth. id signif. חֹלֶבֶת Psal. 23. 5. & Prov. 15. 30^a. Pingue æstimet, Ti. Pro pingui habeatur, i. e. acceptum sit*. Pinguedo, ceu Deo peculiariter consecrata, grata ei erat^a. Al. incineret, Mo. P. in cinerem vertat, sive redigat, V. JT. Pi. A. Ham. igni coelitus demisso, quo testetur sibi gratum esse, ut Lev. 9. 24. 1 Reg. 18. 38^a. sic & 1 Par. 21. 26. Vel, Faciat Deus ut totum igne altaris consumatur, prout oportuit fieri, ac sic ostendat sibi esse gratum. Mali ominis erat, si quid in altari fuisset residui^a. חֹלֶבֶת Arabice sign. acceptare, teste Alcamo^b. ¶ Selab. Ità V. Pi. Additur hoc in fine versûs, ut ostendatur quanto ardore pro Rege populus debeat orare: q. d. Quàm magnum est offerre oblationem Deo gratam! quàm magni momenti est holocaustum à Deo probari, & preces ab eo exaudiri^c! Tres sunt voces quibus Ebræi successum rebus suis precantur, חֹלֶבֶת, חֹלֶבֶת, & חֹלֶבֶת. [JT. vertunt, ut quàm maximè.]

5. Tribuat tibi secundum cor tuum] i. e. Juxta cordis tui desideria. Cor, pro desideriis in corde genitis, ut Matt. 6. 21. Psal. 62. 9. Thren. 2. 19. Det omnia prospera*: victoriam de hostibus^f. ¶ Consilium tuum], Tuendæ augendæve reipublicæ^g. ¶ Confirmet, חֹלֶבֶת] Impleat, JT. Pi. i. e. effectum det^h; perficiat, Ca. Veluti plenum & perfectum faciat; nam aliàs consilium sine auxilio Dei est embryo, &c.ⁱ. Effectio consiliorum est eorum impletio. Sic, implere petitiones, v. seq. implere gaudium, Joh. 3. 29. & 15. 11. Et, implere verba est, confirmare, & effecta dare, 1 Reg. 1. 14. & 2. 27^k.

6. Letabimur, חֹלֶבֶת] Canamus, JT. Ovemus, V. Ut ovemus, A. Verto, Tum canemus, Pi. ità Gej. Vel, Ovabimus, A. Exsultabimus, P. ut sint verba non precantium, sed promittentium. Est ratio petitionis ab effectu utili^l. Servi Davidis hæc dicunt; vel, alii dicunt in victoriis Messie*. ¶ In salutari tuo] Heb. in (vel de, JT. Pi.) salute tua, P. V. vel, ob salutem tuam, Gej. nempe, o David, cum Deus te servaverit; de victoria quâ incolumis potitus fuerisⁿ. Vel, o Deus, quam scilicet Regi nostro, ac per ipsum nobis, conferes^o. Quam vel Rex accepit, vel Deus dedit P. ¶ In nomine Dei] Id est, in invocatione, ut suprà^q. Vel, tuo jussu, autoritate ac præsidio freti. Sic 1 Sam. 17. 45. Psal. 44. 6. & 63. 5. & 118. 10, 11. Matt. 7. 22. & 18. 20^r. Vel, agnoscetes gratiam Dei^t; vel, in Deo confidentes, non in nostra potentia^u. ¶ Magnificabimur] Ità o. sic Sy. & Ar. in G. Legerunt חֹלֶבֶת. Sed malè hic discrepantiam in Ebr. cod. ingerit: Græci sæpe sensum, non verba, respexerunt*. ¶ Vexillum, sive vexilla, (vel signa, Ti.) elevabimus, sive erigemus, sive attollemus, P. Mo. Pi. Mu. Gej. &c. vel, explicabimus, Ch. vel, jactemus, sive attollamus; utinam habeamus occasionem attollendi, &c.^v. Vexillis utamur, JT. signa extollamus, Ca. [Variè tamen hoc explicant.] 1. Triumphabimus, vel triumphum agemus^z. Victores enim erectis vexillis domum redibant^a. 2. Vexilli erectio ponitur metonymicè, pro instructione belli; q. d. Pià in te fiducià aciem instruemus & bellum suscipiemus^b. Hostibus fortiter nos opponemus^c. Mihi חֹלֶבֶת est accusativus, & regitur à חֹלֶבֶת, sicut חֹלֶבֶת à חֹלֶבֶת. Esa. 59. 19. & expono, Nomen Dei pro vexillo, seu, instar vexilli, gestabimus, aut preferemus. Ità significant se & interno cultu & externâ veneratione id celebraturos, atque in omnibus favorem Dei imploraturos, quo non minus insignes forent quàm milites vexillis, &c. Confirmat hunc sensum v. 8. ubi est quasi repetitio hujus hemistichii, verbo tantum חֹלֶבֶת commutato in חֹלֶבֶת, quod ibi (ut alibi fit) celebrare, vel invocare, sign^d.

7. Nunc cognovi] Nunc pro certo habeo futurum ut Deus Regi det victoriam*. Sunt verba fidei de fu-

tura exauditione certè^e. Post has preces, certò spero^f. Dicitum propheticè^h. Sunt verba, vel, 1. triumphantium; q. d. Tunc quisque nostrum dicet, Nunc cognovi, &c. vel, 2. bene ominantium de victoriaⁱ. Jam agnosco, JT. Pi. Reipsa expertus sum ego David. חֹלֶבֶת de experimentalis notitia, ut in eo, cognoscere mulierem, &c.^k. ¶ Saluum fecit, חֹלֶבֶת] Quod salvaverit, singulari modo^l. Servare, JT. vel, certò servaturum, scilicet in hoc bello^m. ¶ Christum (vel annum, JT. Pi. Ca.) suum] Davidemⁿ, vel, Messiam^o. ¶ Exaudiet illum; ità P. חֹלֶבֶת] Quod exaudietur sit, vel exaudierit, illum. Gratulatio in qua recitant fideles se expertos esse Dei bonitatem in intuenda Regis salute^p. Exaudire eum solet. Nota enallagen: præcessit præter. חֹלֶבֶת, subjungitur fut. nim. ad indicandum actum consuetum & adhuc durantem^q. ¶ In potentatibus, &c. חֹלֶבֶת] In potentiis, vel fortitudinibus, salus dextera ejus, vel sua, P. Mo. V. Mu. Dei scilicet. Hyperbaton, pro, In potentiis dextera Dei contigit hæc salus: vel, sine hyperbato, Salus dextera Dei, h. e. quæ à Deo contigit, facta est in potentiis & magna fortitudine*. Exaudiet eum Deus; quomodo? in fortitudinibus salutis, &c.^t. Ordo inversus, pro, In potentiis dextera ejus est salus. Præterea H^s est, pro, In forti dextera ejus est salus. Virtute suâ omnes fervare potest^r. Ex summa fortitudine, salute, &c. JT. virutibus redemptionis dextera ipsius, Ch. per potentias salutis, &c. i. e. Salvat eum dextrâ suâ potentissimâ ac salutiferâ. Duo substantiva, salus & potentia, ponuntur pro adjectivis, venitque regimen super regimen^t. Potentiâ salutis, &c. Ar. salutaris dextera sua viribus, Ca. Verto, potentissimam fore salutem dextera ejus, [repete, jam agnosco;] Heb. quod in, seu cum, potentiis, i. e. potentissima, sive firmissima, erit salus dextera ejus, i. e. quam dextrâ suâ Regi affert^u. Cum potentiis, salute, &c. h. e. cum plena, sive summa, potentia, etiam cum salute dextera ejus: Nam dextera Dei fortiter agit, Exod. 15. 6. Psal. 89. 14. & 118. 16^v. A.

8. Hi, חֹלֶבֶת] Isti, nempe hostes incircumcisi. Relativum sine antecedente, (sicut Psal. 16. 4. & 18. 15.) vel, quia eorum nimis tum obvia & frequens erat memoria; vel, quia indigni erant recitatione, &c.^x. ¶ In curribus, &c.] Heb. in curru, sing. pro plur. ut, angelus, Psal. 34. 8. pro angelis^y. Veteres hic nullum verbum suppleant, sed referunt hæc ad verbum in fine versûs: rectè sanè. Si obstare videtur præp. ב, illud etiam חֹלֶבֶת præfigitur, & revera utrobique superfluum est; & tunc sensus erit, Quidam commemorant apparatus bellicos, &c. at ego, &c. nomen Domini, &c.^z. [Reliqui ferè aliquid suppleant.] In curribus, &c. sub. fidunt, P. Ang. Mu. sim. Ti. M. vel, sub. ad, sive contra, nos veniunt, Mu. Q. in Tig. not. ¶ Nos autem] Ità M. Ti. &c. 1 adversativè sumitur, ut Psal. 18. 19^a. ¶ In nomine Domini, &c. invocabimus, חֹלֶבֶת] In nomine (vel, nomen, P. Ch. Ca. vel, nominis, M. Ti. V. &c.) Domini, &c. memorabimus, Mo. recordamur, JT. Recordabimur, scilicet in præliis antea actis^b. Recordabimur, M. Ti. V. sim. Ch. i. e. invocabimus eum, ejus opem implorabimus, illi soli fidentes^c. Al. de nomine, &c. commentabimur, Q. in V. vel, mentionem facimus, i. e. notum illud facimus & cum honore memorandum, Psal. 45. 18. Jes. 49. 1^d. Multiplicabimus, Ar. magnificabimus, o. Sy. Æth. quomodo etiam vertebant^e. חֹלֶבֶת v. 6. unde credibile est eos utrobique sensum paraphrasticè explicasse, nec, ut putant, legisse חֹלֶבֶת*. Ham.

9. Obligati sunt: Puto legendum, obliquati sunt^f: חֹלֶבֶת] Incurvant, vel Incurvaverunt, se, JT. Pi. Gej. P. &c. scilicet vulnerati & confossi^g; incurvatione quæ lapsum antecedit^h. Ità Jud. 5. 27^h. Dejectionem hanc operit priori incessui super equis & curribusⁱ. Prolapsi sunt: Id חֹלֶבֶת inter alia significare diximus Ps. 17. 13. Præter. hic, more Hebræo, pro fut^k. Nihil illis profuit tantus apparatus, &c. Ipli qui in curribus, &c. sublimes ferebantur nunc jacent prostrati: nos verò, qui tanto agmine territi penè cecideramus, erecti confisimur^l. ¶ Ceciderunt] In acie^m. Cadere de interfectis dicitur Psal. 78. 64. 2 Reg. 14. 10. 1 Cor. 10. 8ⁿ. ¶ Surreximus; ità o. Sy. Ar. חֹלֶבֶת] Stetimus, seu persistimus, Pi. Stamus immoti & victores, prostratis hostibus.

bus. Vide Jos. 7. 12. Dan. 7. 4. Surgimus, JT. sur-
gemus, V. ¶ Eri sumus; ita. Ar. & c. M. עָרַמְנוּ
Ereximus (vel, erigemus, V.) nos, Mo. P. corroborati
sumus, Ti. confirmamus, JT. superstites nati sumus, Pi. con-
firmabimur, Q. in V. Opponitur hoc verbo cadendi;
¶ Pi. G. j. sicut אֵין מִשְׁכָּל opponitur אֵין מִשְׁכָּל incurvare P.

10. Domine, saluum fac regem; ita. Ar. Eth. Os. A.
יְיָ יִשְׁעֵנוּ Dominus servabit regem, Ti. Jo-
vā regem defendente, Ca. Alii propter Athnach accen-
tum in voce יְיָ aliter distinguunt, [ut statim vi-
debimus. Sed Athnach non semper distinguit, præser-
tim in Psalmis, Jobo & Prov. ut patet ex Psal. 11. 5. &
17. 10. (in sensu K. & AE.) & 19. 4. & 22. 32. & c.
Q. etiam He. item Musc. & c. nobiscum distinxerunt.
Et quis, quæso, hujus carminis, quo votum pro salute
Regis continetur, aptior epilogus quam, *saluum fac re-*
gem? [Alii יְיָ יִשְׁעֵנוּ construunt cum verbis sequenti-
bus, ut videbimus, reliqua autem sic reddunt:] Do-
mine, serva, Mo. P. V. JT. Pi. Gej. sub. vel, nos, V. Ch.
Sy. Pi. Gej. vel, sub. regem, V. Pi. i. e. Regem tuum
benedicendo, totius populi servator appareas. ¶ Et
exaudi nos] Itā. Hi pro יְיָ יִשְׁעֵנוּ, legerunt יְיָ יִשְׁעֵנוּ + Vel,
legerunt יְיָ יִשְׁעֵנוּ, nim. 1 pro 1: quam lectionem genui-
nam puto. Credibile est eos non aliter legisse, sed
locum sic exposuisse, & secundam personam, utpote
petitioni magis congruam, adhibuisse. ¶ יְיָ יִשְׁעֵנוּ
Rex (rex ille, P. & rex coeli, M. rex ipse, Pi. hic ipse rex,
Gej.) exaudiet (vel exaudiat, M. P. V. Pi.) nos, Mo. Rex
fortis, suscipe orationem nostram, Ch. Rex noster exaudi-
et nos, Sy. Rex hic est, vel, i. Rex Regum, Deus,
Rex mundi, Rex supremus, quem hactenus propter
terrenum nostrum Regem invocavimus. Sed vix repe-
rias in V. T. locum ubi pro Deo Rex absolute usurpa-
tur. Vel, 2. Messias, sive Christus, Rex ille singu-
larissimus: itā יְיָ emphaticum egregie suum servabit
usum. Prius membrum (Jehovah, salva,) est vo-
tum seu precatio Ecclesie ad Deum Patrem, posterius,
apostrophe ad Christum. Chald. Par. locum sic ver-
tit, O verbum D mini, redime nos; o potens Rex, suscipe
pericula rem nostram. De Christo totus hic Psalmus com-
positus est. Vel, 3. David, de quo hoc dicitur per
יְיָ יִשְׁעֵנוּ & ut populus precatur Deum pro Rege v. 2, 3,
4, 5, 6. itā Rex respondet eis v. 7, 8, 9. & populus ite-
rum in fine hujus versūs vovet, sive precantur, ut
Rex eis respondeat, prout fecerat, & c. Sed non opus
est hoc figmento, nec ejus fundamentum apparet.
Nam totus Psalmus à populo decantatur per modum
precationis, sive pro Rege, sive pro se. Cum itaque pars
prior precatio sit, etiam posterior pars Deum respiciet,
tanquam auditorem precum, (quo titulo dignoscitur,) &
precatio erit in tertia persona, Dominus exaudiat te.
Transitionem autem quod spectat à secunda persona
ad tertiam, ea in Hebræo frequens est. Rex exaudi-
et, & c. pro, O Rex incline, exaudi: tu, cujus vices in ter-
ra gerunt Reges, annue nobis, quoties auxilium tu-
um imploraverimus. Vertipote, Jehovah, serva regem,
responde, & c. vel, serva nos, & regem. Rectius tamen
ut vertit noster interpres, ut exprimat saluti mo-
dus, nempe ut Rex Dei virtute instructus sit ad liberan-
dum populum, quoties ejus opem imploraverint: quia
non aliter quam ejus manu & operā promiserat Deus
suos fore salvos. Posses etiam metaphoricās inter-
pretari illam quam in Hebræo habemus lectionem,
Sentiāt Rex opem à precibus nostris: nam in Heb. non
est illud יְיָ, [quod in Vulg. additur, invocaverimus te.
Ti. versum totum sic reddit, Dominus servabit regem,
exaudiet nos quo die invocaverimus. Ca. sic, Jovā regem
defendente, & nos invocantes exaudiente.] Potest versus
sic intelligi, ut in priore parte populus Deum oret ut
præstō adsit Regi; in posteriore verò idem populus,
certā conceptā induciā, hoc videatur dicere, Profectō
Deus nostras audiet preces. Conjecturæ nostræ suffra-
gantur versus 7. & 9. ¶ In die qua invocaveri-
mus te; itā. Ar. Eth. בְּיוֹם קָרָאנוּ In die clamare
nos, Mo. Gej. in die invocare nostri, i. e. invocationis no-
stræ. In die quo invocaverimus, M. P. Sy. sim. Ch. sub.
te, vel, sub. eum, Sy. V.

P S A L M. XXI.

Argumentum hujus Psalmi idem quod præceden-
tis; ipsūque vel David de seipso cecinit, vel
alius in gratiam Davidis. Multi tamen ex Hebræis, re-
centioribus etiam, hunc Psalmum de Messia accipiunt;
ac nostri fere omnes de Christo. Certè quæcunque de
Davide dicuntur ad Christum facile accommodari pos-
sunt: fuit enim David typus Christi in omnibus, & c. ¶ Mu.
Psalmus hic propheticus est, continens Ecclesie grati-
lationem pro cura Regni Christi. Chald. applicat reg-
no Messia. De diebus Messia, & c. [Al. sic;] A-
git hic David de successu Regni sui in sua aut populi
persona. Q. dicunt esse דְּמִיּוּתוֹ quod cecinit David
victis Ammonitis & Syris. Tunc vertendus esset hic
Psalmus per præteritum. Nonnulli aiunt ab alio quam
à Davide Psalmum hunc fuisse editum pro salute Davi-
dis. Verū nimis magnificus est hic contextus quam
ut Regi terreno conveniat. Certè ipse David de alio
Rege loquitur.

1. Psalmus David, לְדָוִד David, P. JT. Pi. A. de
Davide, V. K. vel Christo, qui vocatur David Ezech. 37.
24. Vel, pro Davide, sive, pro successu Davidis.

2. In (vel de, V. JT. Pi.) virtute (potentia, sive forti-
tudine, Ca. Mu.) tua] Itā Mu. & c. quam tu illi im-
pertitus es. De ope tua. Propter robur tuum, infi-
nitōsque auxiliandi modos. ¶ Letabitur; itā Gej.
A. יִשְׂמַח Letatur, vel gaudet, JT. Ca. A. letari so-
let, Gej. יִשְׂמַח transpositum est יִשְׂמַח. ¶ Rex]

Id est, vel, 1. David. Sed ex seq. inprimis ex v. 5.
patet hunc Psalmum de Rege carnali non esse expo-
nendum. Vel, 2. Messias, sive Christus. Christus,
cui dat Deus de honore excelsi, R. Hanana in nom.
R. Acha. ¶ Super salutare, & c.] Heb. in, vel
de, salute tua, Mar. V. & c. quam tu ei præstare soles in
præliis P. ¶ Exultabit vehementer; itā Sy. Mar. & c.
יִשְׂמַח בְּחַיָּתוֹ Quam valde exultat! Gej. JT. Pi. Quam
impēdō gestiet, Ti.

3. Desiderium cordis] i. e. Rem desideratam q. (ut,
desiderium oculorum, Ezech. 24. 16.) nempe victoriam
de hostibus. Optata omnia ejus perfecisti. Vel,
Juxta desiderium, & c. (suppleto כְּ ante דְּמִיּוֹת. ¶ Et
voluntate, & c. וְאֵת שְׂפָתַי בְּלִי שִׁיחַ Et pronuncia-
tum, sive prolationem, (vel, petitionem, o. Ar. Eth.) labio-
rum ejus (i. e. rem pronunciatam inter precandum) ¶ Pi.
non prohibuisti, Mo. Pi. subtraxisti, Gej. avertens, JT.
avertisti, Pi. prohibebis, Mar. negasti ei, M. Sy. fraudas-
ti, sive privasti, eum, o. Sy. Ar. Eth. Idem dicit nega-
tivè quod antea efferebatur affirmatè. אֵת sign. de-
sponsare, Exod. 22. 16. sic & אֵת Chald. si inde dedu-
ceretur אֵת, eleganter reddi posset, Desponsationem
labiorum, & c. q. d. id quod præcipue expetivit, nem-
pe pacificam Regni possessionem. Itā Cant. 3. 11. dies
coronationis vocatur dies sponsalium. Vel aliter, cum
אֵת alibi non occurrat, adeoque conjecturæ locus re-
linquitur, videtur אֵת idem significare quod אֵת in
Ch. & Sy. effudit. Sy. hic habet, præparatione labiorum,
i. e. quod in corde paravit per meditationem, deinde
per labia effudit.

4. Prævenisti eum; itā P. Ar. & c. antequam revela-
tus erat Christus: ¶ יָקִים לְךָ Quin prævenis eum, JT. Pi.
q. d. Regnum mihi nihil cogitanti ultro concessisti. Tu,
o Deus, prior es dando quam ille petendo. ¶ Præ-
venies eum, Mo. M. Ulro affluere facies eum, nihil talē
cogitantem. Malo, circumdediti eum, itā יָקִים לְךָ sumi-
tur Psal. 18. 6. Al. Occurristi ei: Id יָקִים לְךָ sign. Deut.
23. 4. Neh. 13. 2. Jes. 21. 14. Mic. 6. 6. Hic occur-
sus docet Deum priorem esse in obligatione & amore
nostrī, ut Job. 41. 2. מִי הָקִים לְךָ Quis prior incepit, & c. ¶ Ham.
¶ In benedictionibus, & c. בְּבִרְכּוֹת טוֹב Benedictionibus
(vel beneficiis, G. vel abundantia, ut Psal. 84. 7. ut טוֹב
sumitur Rom. 15. 29. 2 Cor. 9. 5, 6.) bonitatis, ¶ Gej.
sive boni, M. P. Mo. JT. Pi. Gej. (i. e. bonis benedicti-
onum, h. e. largiimis,) vel boni, Ch. optimis, Ti. ¶ D. in
Ar. sic Sy. Omni genere bonorum, vel, amplissimis
beneficiis. טוֹב hic denotat bonum & singulare, & v.
confertim collatum. ¶ Posuisti (vel, imponis, JT. ¶ Gej.
Pi. po-

gehennæ, five inferni: vel, ardor tuæ vindictæ P. Sensus versûs esse potest, Tu, ô David, illos vivos ac spirantes fornacibus flammantibus injicies; mortuos verò Dominus irâ suâ penitus absumet, &c. 9.

11. *Fructum eorum*] Id est, vel, proventum laboris, ut Prov. 31. 16, 31: vel, liberos, qui dicuntur *fructus corporis*, & *ventris*, Deut. 28. 4. Psalm. 127. 3. & 132. 11. Vide & Thren. 2. 20. Comparantur parentes arboribus, liberi fructibus. Idem est *fructus*, & [quod sequitur] *semen eorum*. Significat filios cum improbis patribus perdendos esse. Id autem fit, vel, 1. quia in eadem navi versantur, idèque fractâ navi omnes submergi necesse est; quomodo Ab. & Is. & Jac. famem cum Canaanæis tulere, & pueri in Diluvio perire. Vel, 2. quia filii patribus similes sunt. Vel, 3. quia patrum poenæ filiis propriis remedia sunt; ideo fit hoc in ipso utilitatem, & ad raræ cujusdam justitiæ in improbos exemplum. ¶ *Semen, &c.*] i.e. Liberos, ut Gen. 17. 7, 10. Psalm. 22. 24, 31. & 37. 25.

12. *Quoniam declinaverunt* (active, ut alibi, *inclinauerunt*, Gen. vel, *intendunt*, Pi. vel, *intenderunt*, V. JT. Pi. Ang. *retenderunt*, Pi. sim. V. Gej. *inflexerunt*, Ar. *conjecerunt*, Æth. *moliti*, vel *machinati*, sunt, Ch. Ti. Belg. Gej. M. *segregaverunt*, M. *converterunt*, Sy.) in te (vel, *super te*, Mo. *contra te*, Ch. Ti. Belg. vel *tibi*, JT. Pi.) *malum*; ita Mo. &c. "נָטוּ וְיָנִי"] תָּדַרְוֹנָהוּ significat, vel, 1. *inclinare*, ut o. Sy. & Ar. hic reddere videntur: sed quomodo hoc cum נָטוּ convenit non facile est discernere. Tunc sensus erit, *Distorserunt*, vel *perverterunt*, mala contra te, (ut Exod. 23. 2. נָטוּ דִּלְכָּהוּ *declinare*, & נָטוּ דִּלְכָּהוּ *pervertere*, usurpantur,) i.e. *Distorquendo vel pervertendo verba tua moliti sunt calumnias in te*. Vel, 2. *extendere*, quâ significatione de lineis & cortinis dicitur: tunc autem phrasis desumitur ab expansione retium, ut Psalm. 140. 6. ut aliquem illaqueent. At Chald. (qui reddit נָטוּ, à נָטַן, quod sign. primò *contundere*, five *premere*, vel *contundendo expandere*, indèque *machinari* in cerebro, &c.) probabile facit metaphoram hanc à metallariis desumptam esse. נָטוּ extendit, v. g. tentorium, ut Gen. 33. 19. aut funiculum super terram, Job. 38. 5. item *declinavit* à via, Num. 20. 17. Hoc loco *Ex- vel In-tendere malum* est, *insidiosè malum alteri inferre velle*. Confer i Par. 21. 10. Psalm. 119. 112. *Quoniam declinaverunt*, &c. Ista, inquit, eorum erit merces, quia adversum te nihil non machinati sunt, armæque susceperunt, etsi frustra. Contra te, i.e. vel, contra Deum immediatè, quando te cogitant deludere, nihilque metuunt offensam tuam. Vel, te, i.e. tuos. Tribuit Deo quod cultoribus Dei competit, ut Act. 9. 4. In Deum pugnant, dum Davidem Dei mandato creatum Regem violant. Vel, in te, i.e. Davidem, aut Messiam. ¶ *Cogitaverunt* (excogitarent, Ar. *commenti sunt*, JT. Belg.) *consilia*, נָטוּ Consilium, Æth. Sy. M. Pi. scil. *malum*, Pi. *cogitationem*, Mo. P. &c. *dolum*, vel *fraudem*, V. *cogitationes pravas*, Ch. *flagitum atrox*, Belg. *scelus*, Ti. V. Ca. Mu. נָטוּ (à נָטַן *deliberavit*) est verbum *periculi*, & pro diversitate objecti sumitur vel in bonum, ut Prov. 3. 21. & 8. 12. & Jer. 51. 11. vel in malum, ut Job. 21. 27. Psalm. 10. 2, 4. & 37. 7. ¶ *Quæ non, &c.* נָטוּ בְּיָדֵינוּ] *Non poterunt*, Mo. *quod non poterunt*, Ca. & non polluerunt viribus, Sy. nec adversum te potuerunt, Ch. tamen nihil poterunt perficere, Belg. Quod, vel quam, non poterant, sub. *stabilire*, A. vel *persevere*, Ti. M. P. Pi. Ellipsis, tum נָטוּ, tum etiam infinitivi post verbum נָטוּ, non raro supplendi: ut Psalm. 101. 5. Sic Jes. 1. 13. נָטוּ אֵיכָל, non possum, sub. נָטוּ *ferre*; Psalm. 139. v. 6. *Ad scientiam tuam non possum*, sub. *penetrare*; Jer. 5. 22. *nec possum*, scil. *perfundere*; Hof. 8. 5. *innocentiam non possum*, sub. *colere*. Ità hic sub. נָטוּ, sicut Exod. 8. 18. Quid si ex Psalm. 13. 5. exponas, *nè prevaleant*, vel, *non prevalebunt*? Sic & Psalm. 129. 2. *non superarunt me*. Ità & h. l. Chald. & non prevalerunt tibi.

13. *Quoniam*] Ità Mo. M. &c. Ratio est cur dixerit, *non poterunt perficere*, quia *pones eos*, &c. Vel, *vertas*, quapropter, ut Genes. 22. 17. 1 Sam. 2. 25. Coh. 5. 6. ¶ *Pones* (vel *ponis*, JT. *posuisti*, Ch. Ti.) *eos dorsum*; vel *humerum*, Gen. Mu. Gej. Mo.

V. &c. נָטוּ שְׁכָמִי] [Variè explicant.] *Pones eos à tergo tuo*, non curabis eos: vel, *Fugabis eos*, & terga dare coges. Vel, *humerus*, pro *aggere*, (quem dorsum vocat Virgil.) quia terra aggeritur instar humerorum. *Pones eos metam*, Coc. vel *tumulum*, Gej. in quem, ceu scopum, tuas emittas sagittas. [Sensus petendus est seq.] נָטוּ שְׁכָמִי, Tu constitues eos humerum nervis arcus tui, vel, Tu constitues eos humerum, nervis, &c. parabis, &c. Utrobique, *pones eos humerum*, erit, vel, *pones eos in ordine militari*, ut sagittæ eos feriant; vel, eodem sensu, *facies eos tanquam unum collum* (ità Judæo-Arabs reddit) *ad lanienam*. Simil. נָטוּ Hof. 6. 9. Chald. reddit, *humerum unum*; unde constat formulam esse proverbialem, quæ significat *certam & uniformem occisionem*. Hoc vidit Ca. & paraphrastice, sed valde significanter & rectissime, hunc versum exprimit, *Nam tu, eis pro scopo collocatis, rectâ in eos tuis nervis collineabis*. Miles enim in procinctu, ut olim, ità hodie, humerum tantum hosti opponit: (qui situs & defensionis sui & offensionis hostis est commodissimus.) Ità stant & hastati, & sclopetarii, & sagittarii, nec unquam corpus totum hosti patens relinquunt. Quæ omnia rationem hujus phræcos reddunt. Al. *Pones eos ad partem unam*, seu *angulum unum*: Sensus erit, *Detrudes eos in angulum, tuncque tela in adversa ipso ora diriges*. Posuisti illos populo tuo tanquam humerum unum, Ch. in A. vel, *in partem unam*, He. in Coc. nempe, ut semoveantur à populo Dei. Dicitur nim. נָטוּ שְׁכָמִי pro, *unanimiter, conjunctim*; sumptâ metaphorâ à cuneis militibus, qui, dum se densant, videntur humeros copulare. Christus segregat suos ab ecclesia malignantium, & se ex adverso eorum collocat, ut sagittarius stat contra scopum. Itaque efficitur non amplius possint ipsis ex occulto insidiari. Pones eos velut partem unam, vel, *ad partem unam*, nempe, ut eos omnes pariter tractes. Ità Abu Walid ex collat. Hof. 6. 9. *Pones eos seorsum*, i.e. sepones eos; nempe ab aliis. Vel, ex v. 10. sic exponas, *Facies eos, igni absumptos, tumulum cinerum, instar Sodomæ, &c.* ¶ *In reliquiis tuis*] Ità o. Legerunt נָטוּ שְׁכָמִי, nam נָטוּ est נָטוּ שְׁכָמִי. In his quos tu residuos feceris è tanta strage. ¶ נָטוּ שְׁכָמִי, In, vel *super, funibus*, five *nervis, tuis*, P. Mo. V. Ch. Sy. Gej. Pi. In nervis arcus tui firmiter collocabis sagittas, &c. Et nervo tuo, Ti. *nervis tuis*, JT. ¶ *Præparabis vultum eorum*] Ità o. sub. *ad sagittas*, vel *plagas*, Gen. o. Non videntur hunc versum intellexisse. ¶ נָטוּ שְׁכָמִי, Præparabis (vel *diriges*, V. *collimasti*, Ti. *aptabis*, vel, *firmiter dispones*, sub. *aptandòque ejaculaberis*, ut verbum prægnans sit; *aptatas jacularis*, JT. sub. *sagittas*, Mu. JT. P. Gej. ex Psalm. 11. 2.) in, vel *contra*, (vel *super*, Mo.) *faciem eorum*, P. Mo. Ti. Gej. partem præcipuam, ubi læsio periculossima, & maximè deformans. [M. totum sic reddit, *Et nervos arcus tui diriges contra faciem, &c.* & Ar. *Posuisti contemptum super vultus eorum*.]

14. *Exaltare*, נָטוּ] *Extolle te*, vel, *altum potentemque supra hostes ostende*. Iterum ad Deum sermo dirigitur, quò detur intelligi, quicquid tandem hostibus continget, Dei potentia, non humanis viribus, esse ascribendum. ¶ *Cantabimus*] Nos nempe, hâc tuâ potentia liberati, ac novis beneficiis subindè aucti.

PSALM. XXII.

[De objecto Psalmi variant Interpretes.]

DE hæc Davidis profugi calamitates describit: Sensus tamen sublimiore Messiam respicit; quod & Hebræorum Scholia quæ Midras vocant ad hunc locum indicant. Et sæpe evenit ut verba in sensu mystico significationem habeant apertioreminúsque figuratam. Quæritur num argumentum hujus Psalmi simplex sit, i.e. simplicem contineat narrationem propheticam historiâque Christi; an verò sit compositum, ex typo Davidis, & historia Christi per eum adumbrati. Posterior sententia, quæ multis placuit, inprimis Calv. & Bucero,

& Bucerò, nihil habet incommodi. Ut nihil impium feceris, (inquit Bucerus;) si in his perpenderis ut David à Saule, &c. exagitatus Christum adumbrarit; ita nullos haberes oculos pietatis, si non cerneres omnia propriè in Christum competere: ut verisimile sit, Davidem occasione suarum tribulationum ad has querelas redactum fuisse; ita tamen ut, se Christi typum agnoscens, ad illum potius animum desisteret; quæ de causa ipsum loquentem introducit. Sed quia, quamvis aliqua in hoc Psalmo ad Davidem accommodari possunt, multa sunt tamen quæ de ipso intelligi nequeunt, sed quasi porrecto digito Christum designant; in priorem sententiam magis propendeo, ut ad Christum directè referatur, &c. ^b Riv. Et si probabile est Psal-
mum hunc à Davide fuisse compositum in gravi aliquo periculo, &c. dubium tamen non est quin omnis ejus cogitatio à Spiritu Sancto longius fuerit abducta, ut cum sua calamitate simul etiam Christi, cujus se typum gerere cognoscebat, dolores contempleretur, sicque præsentium ærumnarum sensum leniret. Quis tam cæcus qui non videat hinc ea dici quæ soli Christo conveniunt, ut, *foderunt manus, &c. diviserunt vestimenta, &c.* Plerique hunc Psalmum Davidi quoque, tanquam typo Christi, accommodant: quam accommodationem series sermonis non videtur pati. Nec tamen nego Davidem in persecutionibus suis typum Christi gessisse; & similia quædam, qualia hinc de Christo narrantur, Davidi accidisse. Si Psalmus hic sensu proprio & immediato de Davide agat, triumphabunt Judæi, adversus quos illustre hoc vaticinium pro invicto argumento hætenus fuit habitum. Sensus enim mysticus sive allegoricus non est argumentativus. Nec aliâ ratione ad Christum pertinebit hic Psalmus quam historia Davidis 1 Sam. 23. & 24. &c. nam in utroque loco historicè recensetur quid passus sit David, et si sub historia illa adumbratum aliquid de Christo fuerit. Et si nonnulli à Judæis de Davide hunc Psalmum explicant, plerique tamen agnoscunt Davidi hæc non convenire, adeoque de Esther, vel Ecclesia Judaica, &c. exponunt. Sed hæc commenta sunt. De solo Christo, neutiquam de Davide, hinc agi sic probo. 1. Certum est ex *וְיִשְׁעֵי* totius Psalmi de uno eodemque subjecto hinc agi. Jam verò celebratio sive laudatio Domini (post passiones & liberationem) versùs finem Psalmi Novum Testamentum apertè respicit; nec Davidi, sed uni Christo, competunt, tum præconium illud universale in Ecclesia magna, v. 26. tum illa pauperum seu mansuetorum saturatio, (*Edent pauperes, &c.*) quæ Regno Messie peculiariter vindicatur Jes. 55. 2. Joh. 4. 14. De Christo insuper hæc exponuntur Ebr. 2. 12. 2. Querela hæc v. 2. erat ipsius Christi, Matt. 27. 46. 3. Dum *opprobrium* se dicit *omnium*, hoc minùs congruit Davidi quam Christo. 4. Illud, *spes mea ab uberibus, &c.* Christo soli competit, qui sanctus erat ab utero, Luc. 1. 35. 5. Soli Christo conveniunt passionum sive cruciatuum magnitudo & multitudo, aliæque circumstantiæ hinc descriptæ; v. g. profusio sanguinis instar aquæ, disparatio ossium, transfixio manuum & pedum, divisio vestimentorum, Matt. 27. 35. Joh. 19. 23. Nobis Christianis non licet dubitare de solo Christo hinc agi, quod & Psalmi verba probant, & apertissima Apostolorum testimonia. Vide Matt. 27. 35, &c. Ebr. 2. 12.

1. Pro susceptione matutina] Ità o. *וְיִשְׁעֵי* ad implorandum Dei auxilium. Videntur o. pro *וְיִשְׁעֵי*, legisse *וְיִשְׁעֵי*, quod *וְיִשְׁעֵי* vertitur v. 19. Sed remota hæc est conjectura, verbis & sono & scripturâ nimis discrepantibus. Hanc audaciam redargunt He. omnes, & Masora, & ipse Bell. qui omnes *וְיִשְׁעֵי* legunt. Fortè legerunt o. *וְיִשְׁעֵי*, ut sit, *fortitudo auxiliatrix*. * *וְיִשְׁעֵי* suscepio pro auxilio sumitur; unde Luc. 1. 54. *suscepit puerum suum, &* Psal. 3. 6. *suscepit me, &* 18. 36. Sic & Sym. *וְיִשְׁעֵי* *bonitas opè dñi, pro auxilio matutino.* Auxilium autem hoc, quod Pater Christo præstitit, exponunt de Resurrectione Christi, quæ manè contigit, &c. *וְיִשְׁעֵי* [Variè reddunt & exponunt.] *Ad primam auroram, JT. Heb. Ad primordium auroræ, Jan.*

quasi Psalmus hic singulo quoquo & summo manè caneretur. Sed *וְיִשְׁעֵי* nusquam (quod sciam) *primordiam* sign. Puto nostros [JT.] non vocem, sed sensum, respexisse, ut *וְיִשְׁעֵי* esset *robur*, quod sign. vox cognata *וְיִשְׁעֵי* *ejalab* infra v. 20. ut per *robur auroræ* diluculum intelligatur. Ego rem in medio relinquo. ^a Pi. Vel [JT.] legendum putarunt, *וְיִשְׁעֵי* (quæ phrasî sæpe in Scriptura legitur,) pro *ascensu auroræ*, ut Gen. 32. 26. Chald. vertit, *Super potenti oblatione* ^a Riv. *perpetua auroræ.* *וְיִשְׁעֵי* sumunt vel ab *וְיִשְׁעֵי* *robur*, vel fortè ab *וְיִשְׁעֵי* *aries*, siquidem ex talibus erat oblatio ^a Ham. Vera hinc agitur de eo sacrificio quod per juge sacrificium significatum est. Alii vertunt, *Super stellam* ^a Coc. *matutinam*, ita Mu. quod totus Psalmus sit de Christo. ^a Coc. *Lucifero*. Sed *וְיִשְׁעֵי* nusquam *stellam* sign. At Rab. ^a Q. in *binis* *וְיִשְׁעֵי* sign. *stellam matutinam*. Al. De (vel V. ^a Pi. *super, Mo. M. Ca.)* *cerva auroræ*, sive *matutina*, Ti. P. ^a K. in *Ca. Mo. M. Mu.* [Sed hoc variè explicant.] 1. Cum hæc verba jungantur cum voce *וְיִשְׁעֵי*, non cum voce *וְיִשְׁעֵי*, videtur pertinere ad Musicæ certam rationem certo præfecto commendatam, ut suprà, *præfecto super melodis, super octava, super Gittith*. Nomen hoc erat ^a Coc. instrumenti musici, ad quod hic Psalmus fuerit decantandus. Al. Erant hæc verba initialia cujusdam cantilenæ tunc Israelitis notæ, ad cujus melodiam hic Psalmus fuerit canendus; ut apud nos quædam sunt ^a Pi. *notæ & trita cantilenæ*, quarum initia solent notari, ut de novarum & minùs notarum modis constet. Neque hoc ab argumendi gravitate alienum videtur, quum cantilena illa melodiâ decenti & gravi cani so- ^a Pi. *lèret*. [2. *Stellam* hanc, vel *cervam*, &c. de variis personis variè accipiunt.] 1. De Davide persecutionem patiente ab Absalomo. 2. De *Esthere*, & populo ^a Q. in *tum captivo*; quasi exortus Estheris, instar stellæ ^a Riv. *matutinæ*, esset populo salutaris. Sed nullum hinc est ^a Al. in *Estheris indicium*, nec ei singula conveniunt: Imò ^a Riv. *Q. in* v. 7, 9, & 25. non possunt esse verba *foemine*. 3. De ^a K. *Ecclesia Judaica*, quæ, olim ut stella, nunc obscura ja- ^a Coc. *cet*. Rectè K. per *cervam* intelligit Ecclesiam, (quæ ^a K. in *per cervam* in Canticis sæpe designatur,) de cujus con- ^a Riv. *versione, amplitudine & perpetuitate* hinc agitur. Verum unus homo hinc loquitur, qui se satis distinguit ^a Waf. de *à populo, ab Israele, à fratribus, &c.* nec ullum est ^a antiq. num. *num collectivum sensus*. 4. De Christo; qui *cervæ* ^a Coc. *comparatur amabilitate, mansuetudine, persecutione,* ^a Riv. *quatenus à canibus ac venatoribus infestatur, v. 17. de-* ^a Mu. *bilitate; quare cervæ, non cervo, confertur.* *Cervæ au-* ^a Gej. *roræ* dicitur Christus, vel, 1. quod solent venatores cervas manè, quum nempe è cubili suo ad pastum egrediuntur, infestari & capere. Tempus illud venatio- ^a Glaf. *ni commodius est quàm æstus meridianus, quando &* ^a Riv. *venatores & canes multò fervidiores erant.* Sicut ^a I. cap. 8. *etiam Christum manè persecuti sunt & condemna-* ^a p. 166. *bant, Joh. 18. 28. Vel, 2. Aurora pro pulchro po-* ^a Gej. *nitur, & cervæ auroræ, pro cervæ pulchra, quæ vox est* ^a A. Mus. *planè amatoria: unde in Prov. 5. 19. cervæ amorum,* ^a *caprea gratiæ; & in Cant. 2. 7. cervæ agri.* Christus, ^a D. obs. *Ecclesiæ sponsus, pulcherrimus est, &c.* Vel, 3. quod ^a Waf. *Christus manè resurrexit, Joh. 20. 1. quando Deus pedes* ^a antiq. num. *ejus instar cervarum fecit, & eum in excelsis posuit, Psal.* ^a Waf. *18. 34. Confer Cant. 2. 9, 17. & 8. 14. ubi Christus cer-* ^a *væ confertur, & Psal. 49. 15. ubi resurrectio auroræ dici-* ^a *tur, à luce consolationis & salutis quæ tunc fulgebit.* 2. *Deus, &c. וְיִשְׁעֵי Deus mi, Deus mi, Pi. Gej. Mu. Fortis meus, fortis meus, Aq. in Riv. lic Mu. Mi Deus fortis, &c. JT. וְיִשְׁעֵי per se fortitudinem sign. & eo sensu de Deo usurpatur p. q. d. O tu qui solus fortis es, potesque me servare. Deum bis inclamat, (ut so-* ^a *lent angustiis pressi,) quod ad misericordiam facilius excitet. Sic i Reg. 18. 37, 39. Ità solent & qui ali-* ^a *quem appellant: ut Gen. 22. 11. Abraham, Abraham;* ^a *Exod. 3. 4. Moyses, Moyses.* Deum suum vocat af- ^a *fectu & benevolentia, &c. Respicit Messias extremè* ^a *humiliatus ad Dei potentiam. Deus meus, Deus meus,* ^a *respice in me, o. Vulg. Ultimum וְיִשְׁעֵי bifariam legerunt,* ^a *וְיִשְׁעֵי Deus meus, & וְיִשְׁעֵי ad me.* Quare (ut quid, ^a *Mo.) me dereliquisti? Vel, deseruisti? Gej. subtrahit* ^a *paternâ ope in his cruciatibus.* Sic dixit Christus, ut ^a *hominis cruciati personam exprimeret, & se verum* ^a *hominem*

Deus laudatur, &c. quia semper propitius fuit sperantibus in se, &c. Colligit autem hæc exempla, tum ut se erigat, statuaturque Deum & illi propitium futurum esse; tum ut exaggeret querelam suam, quod ipsum solum deseruit, & affligi passus est*. Est hæc tertia causa corrumpens: q. d. Si opem tulisti patribus, Abr. Is. &c. non debebas me deserere, quia æquè in te confido, &c. ¶ *Speraverunt* Repetitio emphatica, amplificandi gratiā; q. d. speraverunt, inquam, in te uno*: vel, ut innueret assiduitatem & constantiam sperantium, &c. ¶ *Liberasti eos* q. d. Non frustra fuit illorum spes.

6. *Ad te* Solum, non ad deos alienos. ¶ *Clamaverunt* Notat hæc vox crebram & intensam orationem. Spes in illis excitavit clamorem. ¶ *Et non sunt confusi*; ita Mu. vel *pudescunt*, Pi. *בֹּשְׁתִּים* Non erubuerunt, Gej. h. e. Non exciderunt spe suā, ut solent qui idola invocant. Consecuti sunt quod petebant. Hæc autem variā auxilii Divini amplificatione, tam affirmativā, (*crepti sunt*), quàm negativā, (*non erubuerunt*), exaggeratur Messia oppolita desertio singularissima & sine exemplo.

7. *Ego autem sum vermis*, *וְאֵנִי כִדְמָה* In genere sign. *vermem*, v. g. qualis erodit cucurbitam, Jon. 4. 7. vites, Deut. 28. 39. mannam, Exod. 16. 20. cadavera, Jes. 66. 24. speciatim verò & creberrimè, illum *vermiculum* undè fit color coccineus. Vide Jes. 1. 18. Lam. 4. 5. & Num. 4. 8. Congruit hoc Christo, in Passione sua planè purpureo; ex quo compresso profluxit nobilis ille succus (nempe sanguis ipsius) ex quo fit coccinea illa vestis in qua coram Deo compareamus. In cujus signum *purpureâ chlamyde* amictus fuit, Matt. 27. 28. Sic cohæret cum præced. Conditionem suam conditioni Patrum, tanquam dissimilem, opponit, se videlicet à Deo negligi instar vermis. Ego, qui spe sum similis eis, auxilio valde dispar sum: contemptus jaceo, nec alio sum loco apud hostes quàm vermis P. *Vermis*, i. e. contemptissimus, debilissimus, deformis, abjectus, exosus. Deficit, sicut *vermis*. Non obmurmurat Deo, sed fortem suam deplorat, quò magis Dei misericordiam provocet; ideo dicit se non haberi hominis loco. Indicat hic Christus in quem humilitatis locum pro nobis descenderit. ¶ *Et non homo* Hyperbole; q. d. Hominis vix gero similitudinem. ¶ *וְאֵנִי כִדְמָה* Non vir, nempe, insignis & nobilis: non negat naturam, sed præstantiam; neque hanc in se, sed hominum opinione. ¶ *Opprobrium hominum* Ità o. P. Ti. Mo. &c. vel, inter homines, Ar. *וְאֵנִי כִדְמָה* sign. *homines*, non viros, quasi *terre filios*. q. d. A vilissimis contumeliosè tractor. Abstractum hic pro concreto, *detestabilis, probrosè habitus*: ut Gen. 46. 34. *וְאֵנִי כִדְמָה* abominatio, h. e. summè abominabilis; Hag. 2. 8. *desiderium gentium*. Portans vituperia hominum, Ch. Expositus sum omnium ludibrio. ¶ *Et abjectio plebis*; ità o. Sy. Æth. *וְאֵנִי כִדְמָה* Contemptus, sive despectus, (vel *rejectionem*, Q. in V.) populi, P. Mo. Ca. vel, populo, J. T. vel, à populo, M. Ti. Pi. vel, inter populum, Ar. Vel, plebis, h. e. ab ipsa plebe; vel, despectissimus ipsius plebis: quanquam prius magis probatur: Adjectiva quippe superlativè usurpata nomina regunt intercedente præp. *in*; ut Jer. 49. 15. *contemptibilis*, seu *contemptus*, in hominibus, sive inter homines, i. e. hominum. Participium passivum *וְאֵנִי כִדְמָה* spreus ponitur in regimine, ità ut genitivus [populi] efficientem spretionis denotat. Sic *וְאֵנִי כִדְמָה*, benedictus à Domino, Gen. 24. 31. *וְאֵנִי כִדְמָה*, natus à muliere, Job. 14. 1. & Jes. 53. 4.

8. *Omnes videntes me* Plebei, magnates, milites, etiam prætereuntes viatores. ¶ *Deriserunt me*, *וְאֵנִי כִדְמָה* Subsannabunt me, fut. pro præf. Derident, vel subsannant, me, Mu. Riv. Gej. Non condolent, ut solent qui miseros vident, sed convitiuntur. Verbis gestibusque ignominiosis me deludunt. ¶ *Locuti sunt labiis* Ità o. Ar. Æth. Blasphemias scilicet. Deducunt à sensu aperiendi, quod, labiis applicatum, locutionem indicat. ¶ *וְאֵנִי כִדְמָה* Diducunt (vel distendunt, M. Ti. distorquent, Gej. Riv. dividunt, Riv. vel, emittunt, sive protrudunt, A. Ham. à *וְאֵנִי כִדְמָה* emisit, dimisit, laxavit, Ham.) labium, vel labia, J. T. Pi. Gej.

Riv. &c. Linguam nempe exferentes, aliisque modis coram me deludentes. Per ludibrium buccas inflant. Gej. simil. Job. 16. 10. Jes. c. 57. v. 4. Ità A. Gellius, 9. 13. Gallus irridere cepit, atque linguam exfertare. Hiatus fecerunt labiis suis; qui mos irridendum, infra v. 14. & Psal. 35. 21. Syrus iisdem verbis [reddidit quæ in textu Ebræo sunt], quæ Erpenius, dimiserunt labiis suis; at Gab. Sionita, dimoverunt labia sua. In Lexico Syro-Arabico, ubi eadem hæc verba proferuntur, dicitur esse commotio duorum labiorum unius contra alterum. Arabicè exponuntur, commoverunt labia sua, torserunt ora sua, & fabricarunt ea. At in Psalterio Arab. locuti sunt labiis suis. Proscindunt labiis suis, Ch. Emittere, vel emittunt, (vel effativerunt, Q. in V. profuderunt, Al. in V.) in labio, vel per labium, P. Mo. V. Mu. sub. convitia, Mu. sim. V. vel calumniam, Q. in V. Moverunt caput Qui insultationis gestus & subsannationis. Vide Job. 16. 4. Psal. 44. 15. Jes. 37. 22. Lam. 2. 15. Complementum vide Matt. 27. 39. 9. *Speravit in Domino*; ità o. Æth. sim. Sy. Ar. *וְאֵנִי כִדְמָה* ambiguum est; hinc variant. Per mimesin refert sannas Judæorum, eademque ferè verba quibus illi Christo illudebant, Matt. 27. 43. Hinc rectè suppleant, dicendo, vel, dicentes, Devolvit, &c. Devolvit (vel Devolvit, M. Gej.) ad Jehovah, J. T. &c. nempe se, J. T. Ca. vel, sub. res suas, sive viam suam, P. V. Pi. Gej. Riv. Mu. ex Psal. 37. 5. Prov. 16. 3. i. e. Pendet ab eo solo. Infinit. pro præterito, ut Psal. 8. 2. *וְאֵנִי כִדְמָה* pro, dedisti. Volve ad Dominum, Mo. Devolve te, &c. Q. in Mu. Sic *וְאֵנִי כִדְמָה* meminisse, pro, memento. Exod. 20. 8. *וְאֵנִי כִדְמָה* Jer. 2. 2. ire, pro, ito. Al. sic; Devolvem res suas ad Dominum eripit eum; q. d. Sæpe audi vi quod Deus illum nunquam deserit qui se ipsius tutelæ committit: Cur me solum deseris, &c. *וְאֵנִי כִדְמָה* est adjectivum. Al. devolvendo devolvit ad, &c. Vel, *וְאֵנִי כִדְמָה* pro *וְאֵנִי כִדְמָה*, ut *וְאֵנִי כִדְמָה* pro *וְאֵנִי כִדְמָה*, Esa. 34. 4. Al. *וְאֵנִי כִדְמָה* est imperat. Devolve, pro, devolvit; ut, Pinguefac, Esa. 6. 10. pro, Pinguefactum est, Matt. 13. 15. Vel, est infinitum, Fidenter vertere, vel devolvere, pro, vertit, &c. ut, stare, Esth. 9. 16. pro, steterunt. Potest esse præf. Kal, ut sit contractio *וְאֵנִי כִדְמָה*. Volvere, &c. est, onus suum quodammodo alteri imponere, spemque in eo collocare, in eo confidere. Rectè itaque hoc vertitur Matth. 27. 43. Confidit in Deo. Eripiat eum] Sarcasmus cum *וְאֵנִי כִדְמָה* conjunctus. Quoniam vult (seu amat, Mu. V.) eum, *וְאֵנִי כִדְמָה* Delectatur eo, Pi. sic Gej. Deamat eum Deus, ut ipse ait. Deus bene vult ei, ejusque orationem audit. Jactavit multum de favore Dei, &c. huic injuriam suam committat. *וְאֵנִי כִדְמָה* sequente *וְאֵנִי כִדְמָה* sign. complacere, vel delectari. Ità competit Christo, juxta Matt. 3. 17. [Al. sic] Quia vult, seu amat, Deum iste homo, juxta Ps. 91. 14. Sed prior interpretatio magis convenit præcedentibus, locisque aliis parallelis. Mimesis blasphemia. Exprobrant enim non peccata, sed pietatem, & Dei promissa in ludibria convertunt.

10. *Quoniam, &c.* Ità P. Mu. Connecto cum v. 2. & 3. q. d. Miror itaque me nunc à te derelictum esse, &c. ¶ *וְאֵנִי כִדְמָה* Tu quidem is es, Ca. Cum tu sis, J. T. V. At (vel, At certe, Pi. Gej.) tu is es, Ti. Pi. Gej. Opponit veram immotamque suam fiduciam Messias sarcasmo hostium. ¶ *וְאֵנִי כִדְמָה* adversativè, ut Psal. 14. 5. & 37. 20. Coh. 2. 10. & 6. 2. ¶ *Qui extraxisti, &c.* *וְאֵנִי כִדְמָה* Extractor, vel eductor, meus ex utero, M. P. Mo. &c. Tuâ ope formatus sum: tu unicus humanæ originis auctor. Tuâ ope in lucem prodii; sine qua ego, imbellis infantulus, tantas uteri angustias perrumpere non potuissem. Metaphora ab obstetricibus. Alii, Propugnasti, sive liberasti, me ab ipsamet vulva. ¶ *וְאֵנִי כִדְמָה* Spes mea; ità o. Sy. Ar. *וְאֵנִי כִדְמָה* Considerare faciens me, P. Mo. vel, facis, M. sim. Gej. Ca. Ch. faciens ut securus agerem, J. T. Non quod infantes tum fiduciam habeant, quod per ætatem non possunt; sed quod cura Dei illos securos efficiat. ¶ *Ab (vel in, M.) uberibus matris mee*; ità o. Sy. *וְאֵנִי כִדְמָה* Super (vel juxta, sive ad, Gej. J. T.) ubera, P. Mo. Mu. Quam penderem ab uberibus, Pi. sim. Ti. q. d. Qui mihi recens nato parasti alimentum in uberibus, &c. Cum ab infantia in te fiderem. Hæc phrasæ, ab uberibus, ab

utero, &c. significant hic, ut alibi saepe, tempus illud quo primum homines incipiunt ratione uti; ut Job. 31. 18. Psal. 71. 6. 2 Tim. 3. 15. Si autem precise accipias, spes catachrestice tribuitur infantibus, sicut creaturis Rom. 8. 20. Celebrat hic providentiam Dei in ipsius nativitate & educatione. Tunc igitur nunc me deferens virum, qui infantem tam molliter ac sedulo curasti? Testatur his verbis se verum hominem esse, &c. e.

11. In (vel Super, Pi. P.) te projectus sum, &c.] i. e. Tuæ curæ demandatus sum. Veluti expositum tibi fui, Q. in V. Metaphora ab obstetricibus; vel, ut alii, à pueris projectiis, sive expositiis. Projiciens est ipse pater & mater: Nam nemo ab utero potest onus suum in Deum projicere. At Christus, in quo erant ab ipsa conceptione omnes thesauri sapientie, potuit tunc, ut homo, sperare, &c. Verum si Christus, dum infans, ratione usus esset, non esset nobis similis in omnibus præter peccatum. Itaque ab utero, &c. dicitur, sicut Latine, à cunis, à teneris unguiculis, &c. fatente Janfenio. Sic Psal. 58. 4. Alienati—ab utero; & Jes. 49. 1. vocavit me ab utero. ¶ De ventre matris mea Deus meus es tu. Indè te imploravi, tuamque potentiam meam duxi. Profiteretur fiduciam in Deum, eum pro suo agnoscens, ex foedere Gen. 17. 8. Ostendisti te meum protectorem, benefactorem, &c. Ante secula Pater meus es, de ventre matris Deus meus.

12. Ne discesseris, &c. ¶ Ne igitur procul absis, Pi. Ne longius te à me removeas, nempe auxilio tuo. Vide Psal. 38. 22, 23. Stare è longinquo Heb. valet, non curare, auxilium denegare; ut Psal. 10. 1. Ex professione fiduciae suæ infert petitionem auxilii Divini. ¶ Tribulatio proxima. Vel propinqua, Riv. Gej. undique circumstant. Elegans antithesis inter Deum è longe stantem, & angustiam propinquam. Nunc, quum urgent mala, & tuâ mihi præsentia maxime opus est, ne subducito te. ¶ Quoniam non est qui adjuvet, ¶ Nam nemo (vel nullus, Gej.) est adiutor, Pi. q. d. Solus relictus sum, desertus à discipulis, &c. Confer Esa. 63. 3. Quia non, &c. quia repetitum loco & conjunctionis.

13. Circumdederunt (vel, Circumdant, JT. Pi. Ca.) me. Ità P. Mo. &c. Metaph. ab hostili obfusione. ¶ Vituli (vel tauri, sive boves, Ti. M. Sy. Ca. juveni, JT. Pi.) multi. Ità P. Mo. Ar. &c. vel, validi, Riv. vel, magni, M. ex K. Populi similes tauris multis, Ch. ¶ Tauri pingues; ità o. Ar. Eth. ¶ Tauri (vel juveni, Sy. ingentes tauri, M. robusti, sive prævalidi, M. Ti. Gej. robusti, sub. juveni, sive tauri, JT. Pi. A.) Basan, P. &c. ex Basan, Ti. i. e. præpingues, & ferocissimi, quales in lætis illis Basanis pascuis ali solebant. Vide Num. 32. 1, 4. Deut. 3. 13. & 32. 14. & Ezech. 39. 18. Porro, de juveni notum est, quod irritati valde sæviant. ¶ Proprie robustus & potens. Tribuitur Angelis, Psal. 78. 25; tauris, hic, & Esa. 34. 7. & Psal. 50. 13. carnem robustorum, i. e. taurorum, & Psal. 68. 31. cætus robustorum, id est, taurorum; nec non equis Jer. 8. 16. & 47. 3. Tauri vocantur feroces & improbi Principes, Ezech. 39. 18. Amos. 4. 1. Hic autem Judæi eorumque procures, ut à Prophetis prædictum erat, Deut. 32. 15. Hos. 4. 16. Amos. 4. 1. & docet Matt. 27. 1.

14. Aperuerunt (vel, Dilatant, JT.) super (vel contra, M. Ti. Sy. Gej.) me os suum. Ità M. Ti. &c. sim. Mo. Ch. Nempe terrendi, mordendi ac deglutiendi causâ. ¶ Faucibus inbiant mihi, Ca. ¶ Sicut leo, ¶ Leo, JT. Pi. Deest, ut Gen. 49. 9. Ut leo, M. P. Ti. &c. ¶ Rapiens, ità P. Mo. &c. ¶ Dilanians, famelicus, aut graviter irritatus. ¶ Et rugiens. Ità M. P. Mo. &c. Præ gaudio scil. cupiditate summa, & superbia, Amos. 3. 4. P. Sicut leo paratus ad prædam, Eth. sim. Ar.

15. Sicut aqua effusus sum. Ità P. Mo. M. Ti. &c. vel, defluxi, V. Ob sanguinis effusionem. Al. Caro mea versa est in aquam præ summo timore. Significat languorem suum, & defectum atque dissipationem virium. Ut aqua effusa, quæ consistentiam non habet, sed in omnes partes dilabitur ac perit, nec denuo recolligi potest; ità ego totus corroo, &c. Vires corporis

pavore dissolutæ sunt, ut stare non possum. Similis phrasis Jos. 7. 5. Abire, colliquecere, vel defluere, ut aqua, Ebræa phrasi significat morti proximum esse, 2 Sam. 14. 14. Job. 14. 11. ¶ Dispersa sunt omnia ossa mea; ità o. Ch. Sy. Eth. ¶ Separata (vel semota, M. vel dissoluta, Ar.) sunt, P. sim. Mo. Riv. dissociantur, Ti. disparant, vel, disparaverunt se, JT. Pi. Nempe ex corporis distensione, in cruce. Dissolvuntur, vel, dissolvunt se; Ca. Gej. Luxata ossa vi tormentorum. Vacillat corpus, quasi ossa luxata essent. Vel, Ossa, inopia fucci & humoris viscosi, ab invicem divisa sunt, vix sibi coherent. ¶ Cor meum tanquam cera. h. e. Tenerum est, & liquefcit præ timore, Psal. 68. 3. & 97. 5. Confer Job. 23. 16. & Jos. 7. 5. & 14. 8. Deut. 20. 8. Ut cera liquefcit igni admota; ità cor meum sensu iræ Dei. Vires cordis mei deficiunt. Cor languidum est, & doloribus nequit resistere, ut cera qualvis recipiens impressiones. Parum refert an liquefcens ad ceram, [cum o. Eth.] an ad cor, [cum Ch. &c.] referas.

16. Aruit. Vel, Exarescit, JT. ¶ Tanquam testa excocta & ignibus exsiccata. ¶ Virtus (vel fortitudo, P. Mo.) mea; ità o. Ar. M. Ti. &c. ¶ Vigor (viror, V.) meus, Pi. i. e. Humor & succus vitalis, sive radicalis; sic dictus, quia per eum vivimus. Is autem mœrore exauriri & absumi solet, Prov. 17. 22. Internos animi æstus cutis rigens prodit, ut in febribus. Aestus iræ Dei torruit me. Hinc sitis illa Christi Joh. 19. 28. ¶ Lingua mea adhaesit (adhaerens, Mo. jungitur, P. affixa haeret, M.) faucibus meis; ità Mo. &c. ¶ Palatio meo, Ch. Ar. Sy. Gej. Significat hoc, vel, 1. silentium, (sive spontaneum, sive coactum); ut Job. 29. 10. Psal. 137. 6. Ezech. 3. 26. Impletum hoc in Christo, qui ante Pilatum, &c. nihil respondit. Vide Esa. c. 53. v. 7. Vel, 2. (quod malim) lingua ficitatem, sive sitim, ut Lam. 4. 4. quam Christus sensit, Joh. 19. 28. q. d. Tanta est oris ficitas, ut lingua se movere nequeat. ¶ Et in (vel ad, Gej. pulverem (vel, in pulvere, Tig. not. JT. Pi. vel, in cinerem, Ca.) mortis (vel lethali, JT. Pi.) deduxisti me; ità o. ¶ Pones (posuisti, P. collocas, JT. Pi. Gej. disposuisti, Mu. redigis, vel redegisti, Ca. Ti.) me, Mo. M. Pulvis mortis, pro sepulchro; q. d. Ex hac tribulatione mortem exspecto. Vide infra v. 30. In domum sepulchri conclusisti me, Ch. Et ad portas mortis, &c. Ar. Verbum ¶ ordinavit, disposuit, notat nihil in hac re factum sine singulari Dei providentia & dispositione. Qui moriuntur dicuntur in pulverem descendere, infra v. 30. Alioquin corpus Christi in cinerem aut pulverem minimè redactum est, nec vidit corruptionem. ¶ [Al. sic;] Languorem istum illustrat similitudine militis ex acceptis vulneribus languescens, & in pulvere expirandi.

17. Quoniam. Ità P. M. Ti. Mo. &c. Reddit causam anxietudinis suæ, &c. ¶ Sane, ut Psal. 10. 14. & 77. 12. 1 Par. 29. 14. ¶ Circumdederunt me canes. Venatici, qui cervam cum furore insequuntur, &c. Canes designant minores quidem hostes, sed magis acres. Hostes suos canes vocat ob impudentiam, impuritatem, rabiem, invidiam & aviditatem. ¶ Concilium (vel cænis, sive congregatio, M. P. Ti. Mo. &c. turba, sive caterva, Ar. Ca.) malignantium (malorum, Sy. Ar. Ti. maleficorum, JT. Pi. qui nempe non delinquant ex imbecillitate, sed ex studio, ut aliis malefaciant), obsedit me. Ità o. Eth. &c. Intellige turbam eorum qui Christum cruci affixerunt. Verbis propriis exponit quod antè figuratis. Respicit conventus illos Matt. 26. & 27. &c. Et nota nomina Concilii & Ecclesie quandoque in malam partem sumi. ¶ Circumdederunt me, P. Mo. Obsident me, Ti. &c. Sed commodius forsan vertatur, perfoderunt, seu vulnerarunt, me. Unde enim ¶ A ¶ in, inquit, at formâ quasi à ¶ mutuatâ; ad quod ergo thema ipsum referri posse dicit Ebn Jannahius, cui duos tribuit intellectus, 1. circumdandis, 2. concidendis, sive vulnerandis: qui posterior sensus confirmatur tum ex Sacro textu, Job. 19. 26. & alibi, tum ex linguæ Arabicæ usu, atque illi maxime genuinus vulgò censetur. Hinc Arabicè dicitur Nakafio rafabo, i. e. caput ipsi

ipsi comminui; & alibi, *Al nak so est, ita caput comminuere, ut cranium a cerebro separaretur.* Adde quod *כָּרַךְ* & *כָּרַךְ* tam in lingua Arabica quam in Hebræa affinis sunt intellectus. Quidni igitur hæc verba cum sequentibus sic reddi possint, *vulnerarunt, vel confoderunt, me, perforantes manus meas & pedes meos?* Aded ut nihil lucrentur Judæi, [legentes *כָּרַךְ*,] ad confodiendi intel-

* Poc. misc. c. 4. *Etum ex textu eliminandum.* ¶ Foderunt, &c. *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי* Magna est de hoc loco contentio inter Synagogam & Ecclesiam. Clamant Judæi nos textum corrupisse, & substituisse *כָּרַךְ*. Christiani, contra, Judæos hinc arguunt corrupti textus, & quod *כָּרַךְ* mutarunt in *כָּרַךְ*. Judæi, (nempe recentiores,) ut historię Christi fidem labefacerent, malitiosè locum corruerunt. Duplex fuit antiquitus lectio, *כָּרַךְ* & *כָּרַךְ*. Hoc unicum est in fontibus Hebraicis corruptelæ indicium. Corruptus quidem est hic locus, sed fortuito tantum; nam & Judæi utramque lectionem agnoscunt. Joannes Isaac Levita, ex Judæo Christianus, fatetur impios Judæos sexcentis abhinc annis vocem *כָּרַךְ*, in margine notatam, textui inseruisse in locum *כָּרַךְ*, quod omnino omiserunt. Christianos autem hunc locum non corrupisse constat tum ex veteribus, [ut videbimus,] tum ex K. qui, observans lectionis varietatem, eos hinc, ut alibi facit, non accusat fraudis. [Locum hunc, juxta diversam lectionem, diversimodè reddunt.] Quasi leo manus meas & pedes meos, Mo. Ti. K. & AE. in Mu. &c. Alii, Foderunt, five perfoderunt, manus meas & pedes meos, o. Sy. Ar. Eth. M. P. JT. Pi. Gen. Mu. Gej. &c. Chald. utramque lectionem conjungit, veritens, *Mordentes sicut leo manus, &c.* [Lectionem illam quod spectat, ut leo, nostri eam multis impugnant, quæ breviter hic accipe.] 1. Hæc lectio orationem hanc nihili facit, nec sensum exhibet commodum. Quid enim significat, *ut leo manus meas (five mea) & pedes meos, (five mei?)* Aliquid ergo hinc suppleant. RS. sic, *Sicut leo manus mea, &c.* i. e. ac si contriti essent ore leonis. Quod ineptum est. Alii, *Sicut leo, sub. cinxerunt, vel momorderunt, me, Q. in V. Sicut leo manus meas, &c. sub. observarunt, ne, scil. me defenderem manibus, & aufugerem pedibus.* Sicut leo manus meas, &c. subaud. *impii mordent, frangunt, lacerant, Q. in BA.* At similis ellipse exempla nusquam occurrunt. Verum tales ellipses frequentes sunt, maxime in querelis; ut Psal. 120. 7. *Ego pacem, (sub. diligo) at ipsi ad bellum, sub. conclamant.* K. & AE. ut incommodum talis ellipse vitarent, hæc verba cum præcedentibus sic jungunt, *Congregatio malignorum circumdederunt mihi sicut leo manus, &c.* Quod, primò, vim affert textui, ubi est, *circumdederunt me, non, mihi.* Porro, nemo dixerit, *Ille manus meas circumdat me, sed, ille manus circumdat mihi.* Et Athnach sub *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי* separat illud verbum à sequentibus. Et absurdè dicitur *leo circumdare manus & pedes.* K. ut se expediat, hanc fabellam comminiscitur, *Leo, inquit, in sylva caudâ suâ circumdescribit, quam fera, cum vident, ex eo non audent excedere, &c.* Quo commento quid insulsius? Quicquid suppleant, nihil efficient: Quid enim, quæso, est mordere, aut circumdare, manus & pedes? Leo totum hominem appetit, non manus & pedes. Verum ideo meminit manuum & pedum, inquit AE. quod illis pugnare, his sibi fugâ consulere, posset. Sic necesse est ambages querere, ubi semel à vera lectione aberraveris. 2. Hæc lectio est contra Grammaticam. Quod sic probat Joh. Isaac, ubi supra; 1. Quia *כָּרַךְ* servile non est, tunc haberet Pathach ante Cateph-pathach sub *כָּרַךְ*, cum nunc habeat Kametz. 2. Si nomen esset, sensus mancus foret. [De quo jam dictum.] 3. Lectionem *כָּרַךְ* nec verborum consecutio, nec sententiæ simplicitas, patitur. Altera lectio [*כָּרַךְ*] locò magis convenit, tum ob alia, tum quia *leonis* comparatio non multò antè posita est. Nos legendum contendimus *כָּרַךְ*, vel, quod idem est, *כָּרַךְ*, foderunt. Nec est quod quenkam moveat insertum *כָּרַךְ*. Vel enim, 1. illud *כָּרַךְ* ex prisca Judæorum lectione irrepsit: cum enim puncta abessent, ut facilis esset lectio, post quamlibet vocalem magnam unam ex literis *כָּרַךְ* addere solebant, quas literas proinde quidam appellant matres lectionis. Sed hæc sententia nifitur recenti pun-

ctorum inventioni, quam nos non agnoscimus. Vel, 2. litera *כָּרַךְ* per epenthesein inferitur, ut alibi fit. Sic Prov. 24. 7. *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי* excelsa; Of. 10. 14. *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי* surrexit; Zach. 14. 10. *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי* exaltabitur; Jes. 10. v. 13. *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי* inclutus; Ezech. c. 9. v. 8. *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי* relinquitur; Joel. 2. 6. *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי* olla; & 2 Sam. 19. 4. pro *כָּרַךְ* scribitur *כָּרַךְ*. Ità *כָּרַךְ*, pro *כָּרַךְ*; *כָּרַךְ*, pro *כָּרַךְ*; *כָּרַךְ*, pro *כָּרַךְ*. Vel, 3. *כָּרַךְ* respicit formam verbi *כָּרַךְ*, (quod synonymum est *כָּרַךְ*: nam ut literæ unius organi, ita quiesc. secundâ cum quiesc. tertiâ *כָּרַךְ*, apud Hebræos sæpe confunduntur: hinc *כָּרַךְ* & *כָּרַךְ*, *dominatus est*; *כָּרַךְ* & *כָּרַךְ* *galea*:) estque index verbi quiescentis secundâ; quod & in Arabica lingua perpetuum est, & in Hebræa satis usitatum. Vide Nehem. 13. 16. Hos. 10. 14. Zach. 14. 10. *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי*; *כָּרַךְ* autem fungitur vice *כָּרַךְ* radicalis, cum literæ *כָּרַךְ* sint inter se commutabiles. In lingua Arabica, media radicalis in quiesc. secundâ radicali perpetuò mutatur in literam *כָּרַךְ* vicariam. Porro, veram esse hanc lectionem probatur, 1. Ex versione o. omnium antiquissima, & tertio ante Christum seculo facta, qui habent, *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי*, *Foderunt manus, &c.* quomodo ex eis citant Justinus & alii. Ità Athanas. Apollinaris, Cyprianus, &c. 2. Ex translatione Aquilæ, qui & ipse Judæus fuit, & sacra Biblia Græcè reddidit sub Ælio Adriano, centum annis post Christi ascensionem. Is autem reddit ut verbum, non ut nomen, veritque, *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי*, *turpiter, vel pudendum in modum, traxerunt*, Hot. Id autem ex Chaldæa vel Syra lingua sumptum, quâ *כָּרַךְ*, (ut scribitur in Targum Nahum 3. 6. & in Beresith Rabba, cap. 17.) vel *כָּרַךְ*, (prout habetur in Bava Kama, c. 10.) Ajin & Aleph permutatis, est, *sedare, vel inquinare*. Putavit itaque *כָּרַךְ* in *כָּרַךְ* esse radicale, & vocem explicavit ex lingua Syra, in qua *כָּרַךְ* in Syriaca paraphrasi N. T. nempe 1 Cor. 6. 5. *pudorem, five confusionem, sign.* *כָּרַךְ* autem RR. *deformitatem, vel fæditatem*, denotat, ut perspicuis exemplis docet Elias in Thisbite. Porro, *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי* *sedare* quandoque est *torquere, cruciari, indignis modis trahere*. Sic Homer. Il. 2. vers. 24. Achilles, accepto de Patrocli cæde nuncio, — *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי* *puellam faciem sedabat*. Et Virgil. l. 4. *Unguibus ora soror sedans* (i. e. sanguine cruentans) & *pectora pugnis*. Et lib. 7. — *sedatque ora Galeæ, i. e. cruentati, ut utroque loco Servius.* Eleganter Hesychius verbum *כָּרַךְ* explicat per *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי*, [*cruciat, contumeliosè trahit*,] *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי*, [*vastat, corrumpit, ledit*,] *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי* igitur dolores illos exquisitos, ex clavis penè trabalibus pedibus & manibus Christi altissimè adactis conceptos, indicat; simulque hostium impetum, quo tanquam leones rugientes Messiam quasi devastarunt & foderunt, &c. 3. Etiam plures alii Veterum legerunt *כָּרַךְ*, foderunt, non *כָּרַךְ*, ut leo. In his Syrus, qui habet, *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי*. Nam utut *כָּרַךְ* in Schindlero & aliis nihil aliud sit quàm *scindere, findere, dilacerare*; idem tamen sign. *perforare, & transfigere*; ut in Onk. Num. 25. 8. & in Syra paraphrasi 2 Reg. 18. 21. Esa. 36. 6. Sic & Arabs habet, *כָּרַךְ יְדֵי וְרַגְלֵי*, *perforarunt*. Ità & Æthiops, *kanaman, perforarunt*. Si Arabem & Æthiopem Græcos nudè sequi dixerint, saltem Syrum versionem suam ex Hebræis fontibus hausisse nemo est qui nesciat. Nulla itaque [in hac lectione] fraus Christianorum. Ità Hieronymus (qui ad Judæorum ipsorum judicium provocat, se nihil de Hebræica veritate mutasse,) habet, *fixerunt*, nempe cruci; consequens pro antecedente, quia Christi manus & pedes non alia de causâ foderunt, seu perforarunt, quàm ut crucifigerent. Symmachum quoque & Theodotionem (quos, ut Aquilam, Judæos fuisse constat,) à LXX non multum recessisse suadet veterum de iis silentium. Cum enim Aquilam observent pro *כָּרַךְ* habere *כָּרַךְ*, cur Sym. & Theod. intactos præterissent, siquam in iis deprehendissent insignem mutationem? Huc facit interpretatio illa in Tertulliano, *Exterminarunt manus meas, &c.* Forfan illius autor *כָּרַךְ* ortum putavit à *כָּרַךְ* posito pro *כָּרַךְ*, quod sign. *scindere, excindere*, sæpe etiam *exterminare*; nam *כָּרַךְ* & *כָּרַךְ* sunt literæ inter se commutabiles. 4. Ipse etiam Judæos testes nostræ lectionis & versionis proferemus. Masora parva ad hunc locum ita notat; *Hæc vox [כָּרַךְ] occurrit [bis, ut alibi dicunt,] cum*

Cametz [sub 7,] sed in diversa significatione. Alter locus est Ela. 38. 13. ubi indubitato sign. sicut leo^o, seq. enim, sic franget omnia ossa mea. Ergo in h. l. juxta Masorethas aliud significavit, nempe *foderunt*, seu *perforarunt* P. Proponitur in Masora magna, lit. א, fol. 1. col. 8. Alphabetum constans ex 98 vocibus binis, five geminis, quæ scriptione conveniunt, significatione differunt. v. g. אָרָא occurrit Esa. 17. 6. & Hof. 4. 7. sed diverso significato; ibi, *ramum summum*, hic, *mutabo*, sign. אָרָא exstat Exod. 1. 16. & Jer. 18. 3. ibi, *sellam parientium*, hic, *rotam*, seu *tabulas*, sign. אָרָא Gen. 26. 21. (nomen loci,) & Eld. 4. 6. (accusatio.) His addunt vocem אָרָא, quam dicunt occurrere Esa. 38. 13. & Psal. 22. 17. Præterea, lectionem nostram in antiquis codicibus reperiri testantur nonnulli. In quibusdam exemplaribus correctis inveni scriptum, (in textu,) אָרָא, lectum verò, (i. e. margine notatum,) אָרָא, inquit R. Chajim, (Masora majoris collector.) Idem testatur & Masora marginalis ad Num. 24. 9. Et Johannes Isaac in Psalterio avi sui idem se reperisse testatur. Jam verò אָרָא non semel אָרָא, seu notæ marginali, præferendum, nè ipsi negare audent Judæi. Capito in Instit. Heb. l. 1. c. 13. testatur se in vetustissimo libro MS. adscriptum margini אָרָא invenisse. Judæi autem, ubi animadvertissent crucem Romanam graphicè his verbis describi, omnem moverunt lapidem ut tam manifestum vaticinium tenebris involverent: primò quidem notam marginalem (sexto abhinc seculo, ut conjicit Johannes Isaacus,) in textum interciebant, deinde vestigia variæ lectionis planè abolebant. Itaque אָרָא è Sacro Textu prorsus exsulat, eique substitutum est אָרָא marginale. Omnino igitur restitui debet hic locus, quod in animo habuit Bombergus, qui Hebraica Biblia Venetiis aliquoties edidit. Sed cum corrector Judæus ab hoc consilio metu deterruit, minatus se procuraturum apud suos, nè ullum istius editionis exemplar emeretur. Id quod ex Drusio se sæpe audivisse refert Amama, Antibar. l. 3. Aquila, (vir singulari industriâ & linguæ Hebraicæ peritiâ, quamvis Judæorum partibus, utpote profelytus, toto pectore studeret, & glisceret tunc lis inter Judæos & Christianos, ex quibus hi אָרָא summâ vi urgebant,) cum in exemplaribus, quæ varia haud dubiè & correctissima tantum opus aggressus sibi comparaverat, non minùs אָרָא legit quàm אָרָא, [ut dictum,] אָרָא prætulit. 5. Probatur nostra lectio è contextûs ordine. De consiliis, &c. ad crucifixionem tendentibus agitur hoc v. & de antecedentibus & sequentibus crucifixionem, ipsâ cum primis vestium divisione, ac de tunice sortitione, aliis v. Quomodo itaque quod præcipuum erat, & reliquorum caput, præteriret? In aliis Psalms locis palam alluditur ad ea quæ Christus in cruce passus est: ut v. 2. Deus mi, &c. & 8. Subsannant me, diducunt labium, &c. & v. 9. Devolvit, &c. & 19. Dividunt vestimenta. Indubiè itaque & hic locus edalludit. His adde locum parallelum Zach. 12. 10. Videbunt quem transfixerunt, i. e. crucifixerunt, ut accipit Johannes 19. 37. 6. Probatur etiam ex complemento & eventu. Graviter & præclare Lutherus; Nos, inquit, Christiani non rem gestam è Scripturarum mysteriis, sed Scripturarum mysteria è re gesta, h. e. veterem Scripturam Evangelio, illustramus, & non, è contrâ, ad illius sensum hujus sensum comparamus. Cum ergo certum habeamus, tum Christi manus & pedes in cruce perfossos fuisse, tum hunc Psalmum in Christum quadrare, sensumque mirè consentire, omnino legendum, Foderunt, &c. Et cum circumstantiæ crucifixionis Christi à Prophetis pleræque omnes exactè designatæ fuerint, quis credat rem præcipuam omitti? Illud, foderunt manus, &c. nusquam alibi impletum quàm in cruce, in qua Christi manus & pedes clavis confossi & confixi sunt. Sed irridet hoc Nizahon, dicitque, morem tunc non fuisse in Israel, ut clavi figerentur in manibus & pedibus, &c. Verùm inscitiam suam hic produnt Judæi, qui nesciunt Romanos multa ex patrio more in provincias transulisse, sicut & illud, quod vivos homines in cruce tollebant. Judæis tunc adempta erat per Romanos judicandi potestas, nec secundum Legem Moysi, sed Romanorum, puniebantur malefactores. [His adde

quod non repugnat nostræ interpretationi lectio אָרָא.] אָרָא est genuina hujus vocis scriptio. De vocis significatione dictum est; jam de ejus formatione querendum, [& quomodo cum sensu nostro congruit.] Rectè habetur pro 3. plur. præter. in Cal à אָרָא; sed vox anomala est; & infertum, [ut dictum,] & in fine positum pro 1, ut Ezra 10. ult. אָרָא acceperunt, pro, אָרָא. Plura exempla multa vide in Aven. Gram. l. 3. p. 585. Marc. Marin. Brixian. in Arca Noë, fol. 332. col. 4. illam literam non 7od, sed 1 diminutum, vocat, ideoque positum dicit, ut clarè innuat clavorum Christi stigmata. Hinc in Cod. regis scribitur אָרָא, quasi esset loco 1, ut fit Jer. 50. 11. & alibi. [Al. sic;] אָרָא est infinit. Piel, inde fit regulariter cum affixo 1. pers. אָרָא, manente Kamets, quia valet Pathach sequente Dagesch: Vertas licet, deturpando me manibus, &c. vel, deturpando mihi manus, &c. quod conficitur cum antecedenti præterito, Congregatio maleficorum circumdederunt me. Quin si infinitivum præteriti significatione accipere velis, quo nihil Ebræis usitatus, præsertim ubi alia præterita antecedunt, quod hic fit, rectè veritas, deturparunt, vel deformarunt, mihi manus meas, &c. Unde liquet, perinde omnino esse, אָרָא, an אָרָא, legatur. Puto אָרָא esse radicale; quod censuit Aquila, ubi vertit, fœdârunt; quod sensu idem est cum foderunt, confodiendo enim fœdârunt. אָרָא Syris est pudefecit, teste Ferrario; unde apud RR. אָרָא turpe, idem quod אָרָא aliis RR. permutatis gutturalibus א & ע. אָרָא est particip. præf. plur. Cal אָרָא, perforantes, vel perforantium, manus, &c. אָרָא, אָרָא, indèque אָרָא. Et cur non pro forma plurali agnosceatur אָרָא, cum non desint pluralium similiter definitium exempla? ut אָרָא foraminum, Gen. 40. 16; אָרָא sagittæ, 1 Sam. 20. 38; אָרָא iriarum, 2 Sam. 23. 8; אָרָא duces, 2 Reg. 11. 4; אָרָא populos, Thren. 3. 14. &c. Vel, si legas אָרָא, vel est אָרָא, vel אָרָא, quod in lingua Arabica (prout olim in Hebræa fuisse indè credibile est) idem est cum אָרָא fodere, vel penetrare; unde alcaur, fossio terræ, & camar, hastâ confodere. אָרָא, pro אָרָא, אָרָא, quod idem cum אָרָא fodit; sicut אָרָא & אָרָא domi-nari, אָרָא & אָרָא spernere, אָרָא & אָרָא contundere, אָרָא & אָרָא filere, אָרָא & אָרָא dolere, אָרָא & אָרָא parcere P. & Gej. 18. Dinumeraverunt omnia ossa mea: Al. Dinumerabunt, Dinumerare possunt; אָרָא אָרָא. Dinumeravero, Mu. sim. P. &c. Numerarem, V. vel, Numerare possem, V. Gej. Pi. Mu. præ ossium conspectu tam evidenti, orto ex distensione membrorum in cruce. Fut. hic per modum potentialem exponendum, ut Gen. 16. 10. Psal. 88. 9. Prov. 20. 9. Omnes per numerare reddunt, quod quidem in Kal sign. nunquam autem in Pihel id sign. sed, enarrare, prout & K. fatetur, excepto (sine causa) hoc loco. Chald. itaque vertit, Indicabo (h. e. Si indicem) omnes cicatrices ossium meorum: Quem securus, ego sic verto, Enarrabo (i. e. Si enarrem) ossa mea, i. e. statum ossium meorum. Verùm אָרָא in Pihel est numerare, Psal. 40. 6. invaluerunt אָרָא quàm ut numerari possint. Imò qui accuratè aliquid recenset vel enarrat, is numeratim veluti rem totam proponit: adeoque pro sensu loci, vel enarrare, vel numerare, reddi possit. ¶ Ipsi Me nempe ita distorquentes. Consideraverunt, &c. אָרָא אָרָא Intuentur, inspicunt, vel respiciunt, me, Gej. vel, in me, Pi. A. sub. desiderium suum, A. vel, super me afflictionem, A. sim. Pi. אָרָא cum אָרָא non significat simplicem intuitum, sed Pi. conjunctum, vel, cum voluptate, ut Psal. 54. 9. & 59. 11. læti meo malo, & mihi superbe insultantes, vel, cum contemptu, & sign. illudere, despicere. Favet Chald. qui vertit, contemnunt me. Nihil refert ad sensum, & de his potius consulenda sunt Lexica. 19. Diviserunt sibi vestimenta mea, אָרָא אָרָא Distribuerunt, in certas partes. Fut. pro præf. vel præter. In Davide hoc intelligendum metaphoricè, i. e. Fortunas meas ut confiscatas inter se partiti sunt. Sic & Latini spolia dicunt de re quavis, cum propriè spolia sint vestes; unde spoliarium in balneo, & Gallicum despoiller. In Davide hoc fuit obscurius adumbratum, in Christo autem (veritas enim suo typo clarior esse debet) fuit expressius exhibitum & completum. Hic explicatione non est opus iis qui legerunt Matt. 27. 35. Joan.

¹ Riv. sim. ¹ Pi. A. Joan. 19. 24. ¹ ¶ Super vestem, ¹ [על בגד] Tegumen-
tum, vel indumentum, Gej. JT. Pi. &c. Tunica hæc in-
terior erat, quæ ob reticulatam suam texturam scindi
aptè non poterat, Joan. 19. 24. ¹ ¶ אולם autem præce-
dens erat pallium exterius, quadrangulum, ut Num.
15. 38. ideo in 4 partes facile divisibile ¹. ¶ ¹ Mis-
erunt sortem] Cui scil. militi tunica integra cederet ¹.
20. Nè elongaveris, ¹ [אל תרחק] Nè procul absis, sub.
à me, V. ¶ ¹ Auxilium, &c. ¹ [אלי] Fortitudo mea,
M. P. Mo. ô virtus (vel robur, Pi.) mea, Ti. in quo tan-
tùm spero ¹. ¶ ¹ Ad defensionem, &c. ¹ [לשׁוּרְתִּי] ¹ ¹ ¹
Ad auxilium meum festina, M. P. Mo. Ch. &c. Ità suc-
currendi necessitatem ostendit ¹. Ex querela de sua
misèria deducit petitionem ¹.
21. Erue à framea (vel gladio, JT. Pi. Gej. &c.) ani-
mam meam] At Christus jam in cruce pendebat, nec
metuebat sibi de gladio. Resp. 1. Petit ut, interem-
ptus, brevi restituatur vitæ ¹. 2. Gladius hîc ponitur
pro morte violenta, ut 2 Sam. 12. 10. Eze. 33. 2, &c. P.
3. A gladio, i. e. à falso testimonio; vide Prov. 25. 18.
vel, à vocibus populi clamantis, Crucifige, &c. ¶ ¹ Et
de manu canis] Ità M. P. Ti. &c. i. e. ab insultu vel
morsu canis ¹. Manus sæpe ponitur pro potestate, sive
effectu; ut, manus gladii, pro sanguinis effusione. Sic,
manus flammæ, Esa. 47. 14. &c. manus mali, Hab. 2. 9.
pro effectum mali ¹. A cane, JT. Pi. i. e. vel, à Diabolo ¹;
vel, à vulgo, cui tantùm manum tribuit, ut gladium mi-
litibus, vel sanè nobilibus & aulicis, ascribit ¹. Canis,
pro canibus, nempe malitiosis Judæis ¹. Sing. pro plur.
ad significandum unionem eorum in malum ¹. ¶ ¹ U-
nicam meam; ità ¹ M. P. Ti. &c. ¹ [אֶחָדָא] Spiritum cor-
poris mei, Ch. Animam, ut jam nominavit ¹; quam
unicam vocat, vel, 1. quod sola cœlestis sit, habitans in
domo lutea ¹; vel, 2. q. d. charissimam ¹; vel, 3. q. d.
solitariam, sive desolatam ¹. Ità ¹ [אֶחָדָא] sumitur Ps. 25.
v. 16. & 35. 17. & 68. 7. q. d. Quæ omnibus auxi-
liis est destituta, & contra tot hostes sola stat in pug-
na. De animæ periculo hîc loquitur, non de ejus uni-
tate vel excellentia. Dixerat suprà, non est auxiliator ¹.
22. Salva me ex ore leonis] i. e. Vel, Diaboli ¹, ut
1 Pet. 5. 8. vel, ferocissimorum hostium ¹. Princi-
pes impii sic vocantur Prov. 28. 15. Jeric. 50. v. 17. ¹.
¶ ¹ Et à cornibus unicornium; ità M. P. Ti. Mo. &c. ¹ [וְאֶת
קַרְנֵי הַיּוֹנִקִּים] Contractum, pro ¹ [וְאֶת קַרְנֵי הַיּוֹנִקִּים] ¹. Animal hoc
est indomitum, Job. 39. 9, 10. cujus robur & superbia
est in cornu suo, Num. 23. 22. Deut. 33. 17. Psalm.
92. 11. Esa. 34. 7. [Vide Collectanea nostra ad
Num. 23.] Dicit, à cornibus, &c. quasi fuisset in ipsis
cornibus, h. e. in summo discrimine ¹. ¶ ¹ Humili-
tatem meam; ità ¹ Sy. Ar. Hi pro nomine accipiunt P.
[עֲנִיּוּתִי] [Aliis verbum est.] Respondisti mihi, Mo. ex-
audiens me, JT. Ità repetendum esset, serva ¹. Exau-
disti me, M. Mu. Ham. A. q. d. Multoties me servasti
Vel pro, exaudies, præ. pro fut. ut sæpe in prophetiis;
aut potius pro imperat. exaudi me, [ità Gej.] quod lo-
cus videtur postulare; ut posterior pars versûs priori,
pro more, respondeat ¹. Exaudies me, P. Responde mi-
hi. Vox fidei inserta precationi, quare sequitur gra-
tulatio ¹. Eripe, vel libera, me, Gej. Ti. Pi. Exaudias,
pro, exaudiendo eripe me ¹. Ellipsis hîc Hebræis fa-
miliaris, pro, exaudi & libera me ¹. Exaudisti, pro, ex-
audiendo eripuisti ¹. Est verbum prægnans. Sic Psal.
118. 5. exaudivit (sub. & posuit) me in lato ¹. [Ch.
totum sic vertit, Et à regibus, potentibus, & elatis unicor-
nis instar, accepisti orationem meam.]
23. Narrabo; ità Mu. Riv. &c. ¹ [אֶנְרָא] Enarra-
bo, JT. Pi. Recensebo, sedulo, accuratè, & veluti nume-
ratim ¹. Hîc novus sermo, & diversus est animi affe-
ctus, nempe, spes certæ liberationis ¹. Ego ex morte
resuscitatus narrabo, &c. vel, voce meâ, vel, per A-
postolos, &c. ¶ ¹ Nomen tuum] Id est, omnes tuas
perfectiones & actiones ¹. Potentiam, benignitatem,
sapientiam tuam ¹. Justitiam tuam peccata punien-
tem, &c. veritatem, exauditionem precum, consolati-
onem in cruce, corporis excitationem. Istâ omnia
vocat nomen Dei, quia per ea qualis sit innotescit ¹. No-
men Dei sumitur pro fama, seu tota vera doctrina, de
Deo ejusque operibus, ac voluntate tam legali quàm
Evangelica: hîc inprimis pro doctrinâ Evangelicâ ¹.

¶ ¹ Fratribus meis] i. e. Apostolis ¹, sic dictis Joan. 26. ¹ Gen.
17. k. vel, Discipulis, sive Christianis ¹, quos fratres vo-
cat, Heb. 2. 11, 12. vide & Joh. 17. 26, quia com-
munem habent cum Christo & naturam, & Patrem in
cœlis ¹. Davidi etiam hoc convenit, qui hîc palam
docet quorsum tam ardentè optet servari, nempe ut
sibi esset occasio celebrandi nominis Dei, quæ tum da-
tur maximè cum afflictis auxilietur. Indignum esset
Davide, illum in periculis tam anxium fuisse, nisi hæc
una aut præcipua timoris causa fuisset, nè, si deserere-
tur à Deo, foret ut sibi, pessimo exemplo, frustra im-
ploratum Dei auxilium exprobraretur ¹. Posterius ¹ Mu.
membrum, [in medio ecclesiæ,] prioris est exegeticum,
ostenditque nomen Dei non intra privatos parietes
lebrandum, sed hæc voce promittit se Ecclesiam colle-
cturum, &c. P. ¹ Riv.
24. Qui timetis Dominum, &c.] Christus, vel David
in sua, sive Christi, persona, ea proponit quæ salutem
consecutus in publico cœtu dicturus sit ¹. Significat ¹ Mu.
solum timentes Deum aptos esse ad laudes Dei celebra-
das ¹. O vos timentes Dei, h. e. omnes qui, relictis ¹ Riv.
idolis, erroribus & flagitiis, agnoscitis verum Deum,
& colitis, &c. ¶ ¹ Laudate eum] q. d. Non so-
lum ego te celebrabo, sed ut pii quique id faciant la-
borabo. Nota complementum sub N. T. Totus orbis
personat voce Halleluja, quæ eadem cum hoc Hallelu-
bu ¹. ¶ ¹ Universum semen Jacob] Non modò filii ¹ Gej.
ex carne, sed etiam promissione ¹, & imitatione. Sic, ¹ Coc. ¹ ¹
filii Diaboli, Act. 13. 10. serpentis, Gen. 3. 15. Abra-
hami, Rom. 4. 16. & 9. 7. qui eos imitantur ¹. Filii spiri-
tuales, credentes; ad hos enim solos pertinet redem-
ptio illa propter quam Deum laudant ¹. ¶ ¹ Timeat ¹ Pi.
eum, ¹ [יִתְּרָא] Et timete (contremiscite, Ch. metu-
ite, M. Ti.) ab eo, P. Mo. JT. Pi. vel, eum, M. Ti. Sy. &c.
nempe timore filiali, orto ex fide adoptionis ¹. ¶ ¹ ¹ ¹
quod est commemorari, Psal. 15. 1. constructum cum ¹ sign.
metuere, sive metu pœnæ, ut Job. 19. 29. sic Deut. 1.
17. & 18. 22; sive reverentiâ filiali, ut h. l. Revere-
mini ipsum, animo scil. humili & circumspècto, fugatâ
omni profanâ securitate aut epicureismo ¹. ¶ ¹ Se-
men Israel] Ut modò Jacobus. Idem repetitur, ut Ps. 18.
5, 6. Coh. 10. 20. ¹ ¹ ¹
25. Non sprebit, &c.] Elegans antithesis. Erat de-
spectus à populo, v. 7. non autem à Deo ¹. ¶ ¹ Ne-
que despexit] Heb. non abominatus est; non habuit me
pro re immunda, vitanda, detestanda, licet vermis es-
sem, &c. Negatio hæc emphaticè ponitur pro con-
trario affirmante ¹. ¶ ¹ Deprecationem pauperis; ità ¹ Gej.
Ch. Mu. ¹ [עֲנִיּוּתִי] Humilitatem pauperis, P. Riv. af-
flictionem (vel miseriam, Gej. clamorem, RS. in Mu.) ¹ ¹
afflicti, sive miseri, V. Gej. &c. nempe, Jesu pendentis
in cruce ¹. ¶ ¹ Nec sprebit faciem, &c.] Scilicet, ¹ Pi.
in perpetuum, quasi illum non curaret ¹. ¶ ¹ Exau-
divit me] i. e. Liberavit ¹. ¹ Riv.
26. Apud te, &c. ¹ [אֶתְּךָ] A te (sub. est, M.) ¹ ¹
laus mea, &c. Ch. P. Mo. Riv. Quia tu occasionem mihi
dedisti te laudandi, &c. quia me liberasti ¹. De bonis ¹ Riv.
obventuris à te futura est laus mea, JT. Non placet;
quia insolens est, 1. subaudire nomen post præpositio-
nem; 2. ¹ [אֶתְּךָ] significare de. Ex te prodibit laus mea, P. ¹ Pi.
De te laus mea, Q. in Riv. Gej. Tu mihi eris objectum
unicum gloriationis ac laudum ¹. A cum te erit, &c. ¹ Gej. ¹
A te incipiet & perseverabit, &c. ¶ ¹ In ecclesia ¹ Riv. Pi.
magnâ] Vel, illâ 500 fratrum, 1 Cor. 15. 6. vel, in ¹ Mu. &c.
Ecclesia universali ¹. In Ecclesia Gentium, in qua ¹ A. Pi.
Christus præsens est, Matt. 28. 20. ¶ ¹ Vota meâ] ¹ Riv.
Quæ in extremis angustiis, pro more, vovi ¹. Grati-
tudinem, tuæque gloriæ propagationem, quam in Pas-
sione mea promisi ¹. Vota, i. e. sacrificia laudis, Of-
f. 14. 3. Heb. 13. 15. P. ¶ ¹ In conspectu timentium eum] ¹ Gej. ¹
His verbis ostendit qualitatem membrorum Ecclesiæ ¹ Riv.
Dicit, eum, pro, te, per enallagen ¹: præcessit enim, ¹ Pi. Gej.
de te ¹. ¹ ¹ ¹
27. Edent pauperes; ità P. Riv. Mu. Id vox similis,
nempe ¹ [אֶתְּךָ] sign. ¹ [אֶתְּךָ] Afflicti, V. humiles, vel ¹ Mu.
mansueti, V. JT. Pi. Gej. &c. Nempe fideles, à Deo
mansueti, & charitate imbuti ¹; qui, domitâ & ¹ ¹
abdicatâ feritate naturæ suæ, convertuntur ad Deum,
ut seq. Paupertas hæc est tum spiritualis, nempe humi-
litas;

litas; tum externa: quia pauperibus his opponuntur pingues terræ; & quia misera tunc erat Judæorum credentium (ad quos forsitan hoc referendum) conditio*. Vel, pauperes hic vocat gentes, (quarum salus & vocatio hic prædicatur,) quia veris divitiis, animi scilicet bonis, careant. Alludit hanc phrasin ad sacrificia V.T. eucharistica, ubi periculo liberati ad sacrificia sua convivia multos invitabant; ubi & pauperibus cedebat portio, Deut. 16. 11, 14. Ità Christus, sciens se liberandum, &c. sacrificium & convivium simul instituit, in quo corpus suum edendum, &c. præbet. Comedendi vox significat voluptatem quam percipient fide comedentes carnem Christi, juxta Joh. 6. Manducatio hic sumitur pro fruitione bonorum spiritualium. ¶ *Et saturabuntur*. Hoc est, Abunde fruuntur donis gratiæ meæ, quibus omnem animi famem restinguant, virisque reparent. Comedere & saturari plenam & perfectam benedictionem indicat, ut Joel. c. 2. v. 26. Utrumque est benedictio Evangelii, Psal. 132. 15. Luc. 1. 53. ut Legis maledictio erat, comedere & non saturari, Levit. 26. 26. Mic. 6. 14. Saturabuntur, i. e. Explebuntur voluptate spirituali & sensu favoris Dei remittentis peccata, &c. ¶ *Et laudabunt Dominum*. Ex saturitatis sensu, præstantes quod jubetur Deut. 8. 10. Joel. 2. 26. ¶ *Qui requirunt eum* i. e. Qui implorant Dei opem, & studiosè eum colunt, ut Esa. 55. 6. Pii, præconio Evangelii ad querendum Deum excitati. ¶ *Vivent, &c.* ¶ *Vivet cor vestrum in seculum*, sive in æternum, Riv. JT. Pi. Gej. &c. Mutatur tertia persona in secundam, ut sit apostrophe ad mansuetos terræ. Hanc personæ mutatione vult unumquemque sibi applicare quæ [in genere] dicta sunt. Vita cordis hic accipi potest pro vita totius hominis, in quo cor est primum vivens, &c. Vel, cor pro anima, ut sæpe, sumitur. Non enim hic agitur de vita animali, sed spirituali; itaque mors cordis hic est mors in peccatis. Consistit autem hæc mors spiritualis in perpetua tristitia, animique inquietudine, & meru damnationis, tandemque poena illa æterna. Vivet, i. e. Cor languens reficitur, imò ab æterna morte immune reddetur, tanquam fructibus arboris vitæ. Vivet, i. e. immortalitate afficietur, vel voluptate summâ sive felicitate. ¶ *pro vita felice*, 1 Reg. 1. 25. Psal. 34. 13. Vel, vivere est recreari, refici, & moribus reviviscere, & malis convalescere, ut Gen. 45. 27. revixit spiritus, cui oppositum est, cor ejus mortuum est, 1 Sam. 25. 37. Difficile est hæc ad tempora Davidis accommodare; & Rasi aliique ad tempus Messie referunt.

28. *Reminiscentur*. Vel, 1. scelerum suorum, ac inprimis idololatriæ, edocti nim. à præconibus Evangelii; recordabuntur, nempe cum poenitentia. Vel, 2. Dei, quem oblit fuerant, pro eo saxa & ligna colendo. Vel, 3. miraculorum Dei, quæ scilicet Deus meâ causâ edidit; quæ cum Gentes intellexerint, ad Deum sese convertent. Vel, 4. nominis tui, per me ipsis annunciati. Vel, 5. bonitatis Dei, immensæ tuæ gratiæ patienti mihi Messie, & per me mundo, exhibitæ. Reminisci, ex usu linguæ Sanctæ, non semper præcedentem cognitionem præsupponit, sed sumitur simpliciter pro agnitione rei alicujus, & agnitæ prædicatione. Prædicat itaque hic, quod Gentes, prædicatione Evangelii edoctæ, commemorabunt & prædicabunt gratiam & virtutes Christi, juxta 1 Pet. 2. 9. Prædicat pauperes Deum agnituros. Amplificat prædicationem Apostolorum, &c. ex effectis apud Gentes. ¶ *Et convertentur ad Dominum*. Ut Deum unicum, & unice colendum. Reminiscentur & convertentur, pro, Reminiscetes convertentur, per Hendiadyn: docet etiam aliquam Dei cognitionem necessariam esse ad conversionem. ¶ *Universi fines terræ*. Ità o. M. P. Mo. &c. i. e. homines illic habitantes, ut Psal. 2. 8. Etiam remotissimæ nationes. In Christo solum hoc perfectæ & solide impletum est. Ut enim Davidis nomen latè inter gentes fuit propagatum, 1 Par. 14. 17. nullibi tamen dicitur ad Deum gentes illas esse conversas, quod hic promittitur; ut & alibi, inprimis Jes. 49. 6. Porro, per omnes gentes & familias, nè intelligas singulos totius mundi homines, sed ex om-

nibus aliquos. ¶ *Et adorabunt, &c.* ¶ *Adorabunt coram te*, Pi. Riv. pro, coram ipso, (enallage personæ, ut v. 26.) tanquam summâ maiestate. Subditos tuos se profitebuntur gestu supplicum. Te colent in spiritu & veritate. Hoc erit conversionis testimonium. Adoratio ponitur pro toto Dei cultu, ut 1 Sam. 1. 3. Ascendebat ut adoraret. ¶ *Universæ familie gentium*. h. e. Omnes omnino sub cælo nationes, non solum Israël. Familie nomen sign. vel eos qui sunt de una domo, vel de uno sanguine, vel, ut hic & alibi, totam unam gentem aut tribum. Familie, i. e. electi in familiis: Synecdoche integri. ¶ 29. *Quoniam Domini* (vel *Jehovæ*, M. P. Ti. &c.) *est regnum*. Ità o. Mo. &c. Nempe potentia, & inprimis gratia: h. e. Non amplius Satan inter Gentes tam potenter regnabit sua impietate ac idololatriâ; sed solus Deus, eversâ idololatriâ, pro Deo coletur, ut disertè habetur Zach. 13. 2. & 14. 9. Et erit Rex, &c. i. e. Palam fiet Deum omnium Regem esse, &c. Unde etiam docentur Reges, se Dei solum ministros esse. Agitur hic non tam de Regno Dei in se considerato, quàm de revelato ac cognito, i. e. de revelatione dominationis Dei, cum dicitur in gentibus, *Jehova regnat*, Ps. 96. 10. nec tam de Regno Dei universali, quàm de doctrina Evangelica, quâ sibi principatum asserit in mentibus, &c. non de regno naturæ, sive providentiæ, sed gratiæ, de quo Esa. 2. Quod dixit de conversione Gentilium, probat à causa procreante, viz. decreto Dei de Regno suo spirituali ad Gentes propagando: q. d. Ut Jehova, tanquam Creator, est omnium Rex; ità constituit Regnum suum spirituale ad Gentes propagare. ¶ *Et ipse, &c.* ¶ *Et dominatur gentibus*, P. sim. Mo. JT. Pi. Et dominator, &c. scilicet. ¶ *Ipse est*, quod Syrus expressit. Et ipse dominatur, &c. M. Ti. gubernans eos verbo & Spiritu suo, atque ita erit Deus non modò Judæorum, sed & Gentium, Rom. 3. 29. ¶ 30. *Manducaverunt*; ità o. Eth. sim. Mo. M. ¶ *Comedite*, Ch. Comedent, vel, Manducabunt, P. Ti. V. Pi. Mu. Gej. Sy. Ar. Ca. sub. de sacrificiis pacificorum quæ obtulerint; q. d. Sacrificabunt illi. Præ. pro fut. ut sæpe in Prophetiis, ob rei certitudinem. Comedent, i. e. Vocabuntur ad spirituales epulas & verum Dei cultum. Indicat aliud effectum prædicationis Evangelicæ apud Gentes, nempe lætitiâ spirituales, quæ est initium vitæ æternæ, ex comestione carnis Christi crucifixæ. Participes fient sacramentorum ac beneficiorum Evangelii. ¶ *Et adoraverunt*. Ità o. ¶ *Adorate*, Ch. adorabunt, seu incurvabunt se, P. Ti. Pi. Riv. &c. Comedentes incurvabunt se, JT. ¶ *Omnes pingues terræ*. Ità Ch. M. P. Ti. &c. Id est, divites, seu potentes. Ità sumitur hæc vox Psal. 78. 31. & Esa. 10. 16. Metaphora à pecudibus, ut docet Ezech. 34. 20. Sic, pinguedo terræ, Gen. 27. 28. abundantiam frumenti & vini significat. Pinguedo sæpe denotat benedictiones Dei spirituales, Psal. 36. 9. & 63. 6. & 65. 12. Prædixerat v. 27. pauperes comesturos, &c. nunc & divites, &c. Docet itaque cujuscunque fortis homines, divites & pauperes, vocari ad spirituales epulas. Confer Jac. 1. 9, 10. ¶ *Omnes reges* (& principes, Mu. vel opulenti, Ca.) terræ, Ar. Mu. Talium conversio prædicta est & Psal. 45. 13. & 72. 10, 11. Aq. & Sym. vertunt, *opimi, splendidi & lauri*. Indicat hoc Spiritus Christi efficaciam, quæ major est in divitibus. Etiam Reges & magnates vocantur à Christo, &c. Esa. 60. 3, 5, 10. 1 Tim. 2. 1, 2. Apoc. 21. 24. [Alii aliter vertunt:] omnes famelici terræ, Sy. Idem hic sensus videtur, verbis tantum variis (ut sæpe in Psalmis fit) à sequenti membro, ante ipsum inclinabunt omnes descendentes in pulverem: idem hic quod illic, atque ita idem hic quod illic. Verterem, incinerati terræ, i. e. qui sepulchro devoti in pulverem vertuntur: Ut enim substant. non tantum pinguedinem, sed & cineres, denotat, & verbum est, removere cineres; item incinerare, vel, vertere in cineres; ità adjectivum potest, ut pinguem, ita incineratum, denotare. Verti potest, omnes cineres terræ, i. e. per metonymiam, incinerati; nam tam potest esse à quàm à. [Alii hæc cum præcedentibus sic reddunt;]

Gen. 1. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

genere per Messiam voluntatem vel, 2. justitiam sive veritatem quam ostendit Deus in præstandis suis promissis *, vel de exhibitione Messiae, & beneficiorum ad salutem necessariorum in illo *, vel de vocandis ad Regnum Christi Gentibus; synecdoche generis 2: vel, 3. justitiam fidei a, Psal. 71. 15, 16, 24. Rom. 10. 3, 4. b. quâ Deus justus est, & justificat gratis per fidem impium c: vel, 4. hostium punitionem debitam d: vel, 5. clementiam, sive beneficentiam †, quæ sæpe justitiæ nomine venit, ut Psal. 31. 2. & 35. 24. & 36. 11. & 50. 6. f. *Justitia Dei* complectitur omnia beneficia Regni Christi g. *Justitiam* intellige, cum illam quâ justificat impium, tum illam quâ in judicio damnat h. ¶ *Populo*, &c. ׀ַןִּן ׀ַןִּן *Populo nascituro*, M. JT. Pi. Ti. sic o. *generationi venturae*, Ch. sim. A. Liberis suis, quorum tantus erit numerus ut populum constituent, nempe populum Dei i. Ætati secuturae, quam Dominus cum ulaverit multis beneficiis & gratiis k. Vel, *populo genito*, P. Mo. Mu. Riv. Gej. A. nempe ex se, h. e. suis filiis l. Vel, hominibus adhuc se junioribus m. Vel, *genito*, id est, regenito, ut Psal. 87. 4, 5. 1 Pet. 1. 23. Sic, *populus creatus*, Psal. 102. 19 n. Natus à Deo, ut Joh. 1. 13. q. d. Populus ex Deo natus Evangelio prædicato annuntiabit justitiam Dei, quâ illos justificabit, vel, quâ se justum ostendet, præstando promissa, &c. Alii vertunt, *Populo illius geniti*, sive, *illius qui nascitur*, aut, *natus est & genitus*; nam ׀ַןִּן regit genitivum *. ¶ *Quem* (scil. populum o) *fecit Dominus*] Sic o. & Æth. & sim. Sy. in Ham. Non homo: Nam non nascimur Christiani, sed efficitur, & per Evangelium renascimur. Et fecit, i. e. paravit, ornavit; ut 1 Sam. 12. 6. *qui fecit Moysen*, &c. p. ¶ ׀ַןִּן *Quia fecit*, P. Mo. Riv. Mu. Ham. *Quod fecerit*, nempe, non homo, sed Dominus, ex v. 31 q. *Quod illam exhibuerit*, M. V. *quod exercuerit* (Heb. *fecerit*, Pi.) eam, Pi. sim. JT. A. sub. *illam justitiam*, V. Mu. A. Gej. Ham. salutem ac misericordiam hominibus promissam r. Accusativus ex præced. supplendus *. *Facere* per se positum, & Deo attributum, elogium continet, &c. ut Psal. 37. 5 t. *Facere justitiam*, phrasi Hebræâ, est, *exercere justitiam* v. Al. *quam præstitit*, Ti. *miracula quæ edidit*, Ch. [Ca. totum versum sic reddit, *Veniuntque qui posteris exponant quâ sit usus justitiæ*.]

PSALM. XXIII.

ARGUMENTUM. Psalmus hic excellentissimus est *. De tempore & occasione nihil certi colligitur b. Apparet ex toto Argumento eum scriptum fuisse quum, devictis hostibus, & Regno constituto, lætâ pace & otio frueretur; quia nullas preces aut querelas admiscet, sed tantum gratias agit, &c. c. [Al. aliter:] Scriptus videtur cum exsul degeret in Philistæa, in gratia quidem istius Regis, 1 Sam. 27. sed invidiâ principum laborans, 1 Sam. 29. 3, 4, 5, 6. unde & egestatem metuebat, quem metum prodit v. 1. non egebo, & adversus eum hoc Psalmo se solatur d. Deum agnoscit prosperi statûs sui authorem, eundem, que conservatorem sperat, quem & pastori, &c. & hospiti convivam liberaliter excipienti, confert; ita ostendens quâ Deo sit curæ †. [Al. sic:] Chaldaeus putat Oden factam nomine Israelitarum qui in deserto fuerunt. (At id non apparet f.) Nam solent sæpe Poetæ fingere quæ olim dici potuerunt; quale est vaticinium Nerei apud Horatium g. Sed non satis piæ confertur Ode sacra cum figmentis Poetarum h. Et si primus & literalis intellectus hujus Psalmi Davidem spectet; tamen, cum omnis Scriptura in Christum respiciat, qui est finis Legis, & omnium promissionum & bonorum fundamentum & complementum, appositè hæc ad Christum referuntur, ut sit gratulatio de Pastore suo summo, qui pro ovibus mortem obiit, &c. h. David non tam in sua persona, quàm in persona Ecclesiæ N. T. spirituales illam satietatem (de qua Psal. 22. 27.) quâ fruuntur fideles per Christum explicat i.

1. Dominus regit me, ׀ַןִּן Pastor meus est, Gej. sic Pi. Riv. &c. Pastorem hunc de Christo exponunt Aug. Hieron. Chrysost. & Theologi nostrates ad unum omnes; quorum faciunt loci paralleli, Jes. 40. 11. Ezech. 34. 23. Zach. 13. 7. Cant. 1. 7. Luc. 15. 4. Joh. 10. 14. 1 Pet. 2. 25. Petit hanc metaphoram David à priori sua functione pastoritia, tanquam re sibi nota, & jucunda k; quæ rationem regendi populi aptè exprimit l. Regibus itaque hic titulus tribuitur, 2 Sam. 5. 2. 10 Psal. 78. 71, 72 m. Includit hæc vox Dei sapientiam & virtutem n, omniâque boni pastoris munia o. ¶ *Nihil mihi deerit*, ׀ַןִּן ׀ַןִּן Non indigebo, ullius rei ad salutem tum temporalem, tum inprimis spirituales & æternam, necessariæ. Generalem hanc copiam inde colligo, quod non definiverit rei defuturæ nomen p. At piis sæpe defunt necessaria, 1 Cor. 11. 22. Heb. 11. 35, &c. Resp. 1. Iste temporalium defectus in spiritualibus per æquivalens compensatur. 2. Temporalia promittuntur piis cum exceptione crucis, sive castigatoriæ sive probatoriæ; quod etiam ad pastorem Dei curam pertinet, nè oves aberrant, &c. q. 20

2. In loco pascuæ; ita o. Æth. ׀ַןִּן ׀ַןִּן In tuguriis (vel pascuis, V. Ca. vel caulis, JT. Pi. V. vel mansionibus, Gej.) herbidis, M. JT. Ti. vel, herba, seu germinis, Mu. P. Mo. &c. vel, herba tenera, Pi. Gej. vel, graminis, Pi. vel, germinosis, Ca. In amœnitate herbarum, Ch. In amœnis locis & germinosis, M. Super pratum fertile, Ar. Respicit morem in calidis regionibus, ubi oves meridie accubabant apud tabernacula, sive tuguria & septa, quæ in pascuis, vel prope ea, fixa sunt *. Pastores sibi deligunt mansiones alendo gregi, &c. t. ¶ *Collocavit*; ita o. ׀ַןִּן ׀ַןִּן Facit, vel fecit, vel faciet, me accubare, P. Ti. Mo. &c. vel requiescere, Ar. habitare, Ch. Ut pastores cubare faciunt gregem in meridie, Cant. 1. 7. Jes. 13. 20. Jer. 33. 12. Ezech. 34. 14, 15. Non cursorie me illac traducit, sed quietem mihi isthuc concedit v. ¶ *Super* (vel juxta, sive secundum, M. JT. vel ad, Pi. Gej. v. pro ׀ַןִּן, ut Gen. 1. 20. & 16. 7. & 38. 12 x. & Levit. 21. 11 y.) *aquam* (vel aquas, P. M. &c.) *refectionis*. Ità o. vel, refrigerii, M. vel, quietis, Ch. Ar. *quietum*, M. V. P. Mo. in gignendi casu, more Hebræo, nec sine emphasi z: vel, *lenitatum*, i. e. placidas & leniter fluentes, quæ carent omni periculo a; non ad rapidos torrentes, qui & suo strepitu terrent oviculas, & suâ velocitate abriperent b. Al. tranquillas, sive quietas, Ti. Ca. Mu. Sy. Al. lenes, i. e. quæ leniter fluunt per canales, ut Gen. 24. 20. & 29. 2. & 30. 38. Heb. *quietum*, i. e. ita leniter fluentes, ut quiescere videantur; vel, quæ potantibus ovibus quietem afferunt, dum sitim extinguunt d. ¶ *Educavit me*; ita o. Ar. Æth. ׀ַןִּן ׀ַןִּן Duct, vel deducet, vel deducit, vel deduxit, me, Mo. P. M. Ti. Ch. Sy. &c. Sensim ac leniter deducit me, accommodans se ad vires meas, ut Gen. 47. 17. Jes. 40. 11. & 49. 10 t. ut pastor oves aquatum ducit f. Commemorat hinc sustentationem liberalem victu salubri & jucundo, tum cibo, tum potu g. Porro, ad spiritualia sæpius refertur hæc metaphora, atque ita hinc accipi debet, de doctrina & institutione Dei in Ecclesia, &c. h. 30

3. Animam meam convertit; ita o. Sy. Æth. P. ׀ַןִּן Convertet, Mo. reducet, A. reducit, Gej. Riv. Pi. A. h. e. Animam, è corpore veluti digressam (deliquio,) potenter reducit, ut Thren. 1. 11. 1 Sam. 30. 12. refocillat & confortat, ut Ruth 4. 15 i. Revocat, Ti. restituit, i. e. refocillat k. Redire facit, sub. in viam bonam. Alii, quiescere facit l. Leniter ducit, Mu. ex K. & AE. ut pastor oves, nè fatigentur m. De hoc verbo vide ad Psal. 19. 8 n. Vitam mihi iis pascuis restituit o. Me languentem ex metu egestatis refocillat promissionibus, &c. p. Me errantem à recta vivendi & credendi ratione reducit q. Me languentem & tentationibus fatigatum recreat. Id enim hæc phrasis notat, ut Lam. 1. 16 r. Quietam efficit, JT. ¶ *Deducit me*, ׀ַןִּן ׀ַןִּן Duct, vel deducit, me, JT. Pi. Riv. Gej. via ignarum, ut olim Israelem, Exod. 13. 21. & errantem, Jes. 57. 17, 18 *. ¶ *Super semitas justitiæ*, ׀ַןִּן ׀ַןִּן In semitis, &c. Riv. per orbitas justitiæ, JT. Pi. Gej. P. Per rectas & complanatas, sive æquatas, semitas, non montosas, in quibus defatigetur ovis t. Expediã & inoffensã

sentia & stabili via me ducit; non per loca con-
ruggia, aut sentibus oblita, in quibus implicatus hæ-
ram; non conjicit me in difficultates & molestias.
Rectius tamen accipias de via spirituali, sive justè vi-
vendi instituto; ut significet præcepta Divina, in qui-
bus nulla sunt pericula, nihil confragosum, Esa. 26. 7.
Prov. 4. 11. *Via* autem pro instituto notum est. Com-
prehenditur hinc conservatio in studio pietatis: q. d.
Deus Spiritu suo regit consilia, affectus, sermones &
opera nostra, nè deflectamus ad viam mundi & vitio-
rum latam & tortuosam, &c. Ducit per actiones ju-
stas. Conservat me à vindicta, &c. nè Regem Philis-
tæorum inflammare ad bellum Sauli inferendum,
aut molirer interitum Sauli, propter quem exulare
cogor. ¶ *Propter nomen suum* h. e. Non propter
mea merita meamve dignitatem. Atque hoc non
propter me, qui indignus sum, sed propter semet-
ipsum: *Nomen Dei* idem quod *Deus*, ut Psal. 20. 2. t.
Vel, propter famam, sive gloriam, suam: quò toto
orbe celebretur. Ut tu agnoscaris misericors, & be-
neficus, &c. Vel, nè nomen ejus blasphemetur, si
David aliquid hostile contra Saulem moliretur.
4. *Nam eris*, &c. *וְנִי אֵלֶיךָ בְּנֵי יִמְרָא* Etiam si
(Etiam quum, vel quando, JT. Pi. Gej.) est adverb.
temporis hinc, ceu 2 Sam. 7. 1. Hof. 7. 14. & 11. 1. k.)
ambulavero in valle umbræ mortis, Riv. Mu. sive *lethalis*,
JT. Pi. *Etsi mihi sit ambulandum, aut versandum*, &c.
i. e. Etiam si versarer in tenebris exitiabilibus & sum-
mo periculo. In tenebrosa & terribili umbra. De-
notat hæc phrasia *imminens periculum*, Jer. 2. 6. *gra-
vem afflictionem*, Psal. 44. 20. & 107. 10, 14. *timorem
& terrorem*, Job. 24. 17. & *horribiles tenebras*, Job. 10.
21, 22. cui spiritualiter opponitur lumen & solatium
Evangelii, Matt. 4. 16. Luc. 1. 79. *Vallem umbræ
mortis* sepulchrum nominat, per quod ingentia notat
pericula. Dicit, *in valle*, quia in vallibus oves pascen-
tes in lupos nonnunquam incidunt. Notat *vallem
lacrymarum*: ita, *vallis fletus*, Psal. 84. 7. ¶ *Non
timebo mala* Timore scilicet servili, fiduciam vel spem
excitante. Alioquin vir sanctus non est *ἀπαθής*.
Prædicat tantum se malis superiore fore. *Non ti-
mebo malum*, i. e. exitium. ¶ *Quoniam tu mecum
es* Vel, *eris*, A. h. e. Mei curam geris. Phrasia hæc
auxilium & protectionem infert, Gen. 15. 1. 2 Reg.
6. 16. 2 Par. 25. 7. Ità Gen. 31. 3. *tecum ero*, Jacob
explicat Gen. 32. 9. *tibi beneficiam*. Præsentia enim
Dei est singulare beneficium, Exod. 33. 15, 16. Ch. ha-
bet, *Verbum tuum erit adjutorium meum*. Apostrophe ad
Jehovam. ¶ *Virga tua & baculus tuus*, (vel, *pedum
tuum*, Ti. JT. Pi. Ca. V. *fulcrum tuum*, Mo. Riv.) *ipsa me
consolata sunt* Vel, *consolantur*, M. Sy. Ar. &c. *consolabun-
tur*, Mo. His curam & studium pastoris significat. *Virga
& pedum* arguunt pastoris præsentiam & curam. Dum
pastor innitens baculo seu pedo adstat gregi pascenti,
omnia tuta sunt. *Virga* pastor & regit oves, Lev. 27.
32. b. & feras depellit. ¶ *וְשִׁבְתָּ וְיִשְׁעֶנָּה וְיִשְׁבְּתָּ*
Virga & pedum idem hinc significant: nempe, vel,
1. castigationes, quibus pii ad virtutem, ut baculo
pastorali oves errantes ad viam, diriguntur, vel etiam
corriguntur. *Virga* castigationi designatur, Ps. 89. 33.
Confer Psal. 2. 9. Lam. 3. 1. Verum præcedentia sa-
tis docent, non de castigationibus, sed protectione,
fidelium hinc agi. Significat metum sibi ademptum,
& se à Deo defensum, ut pastor defendit oves suas vir-
gâ, &c. *וְשִׁבְתָּ* hinc non est virga tenuis & flexilis, sed
crassiuscula & firma, ut patet ex 2 Sam. 18. 14. *וְשִׁבְתָּ*
alicubi sign. *baculum*, quò fustigantur boves, Levit.
27. 32. vel homines, Prov. 10. 13. & 22. 15. k. Vel,
2. Legem seu doctrinam Dei. *Baculus* quo oves ra-
tionales ducuntur est verbum Dei. Ductus Spiritus
Dei, quasi virgâ, me agit, &c. quasi pedo, inhibet.
Porro, cum virgâ oves numerentur, Levit. 27. 32.
Jer. 33. 13. numerentur autem quarum ratio habe-
tur, & non derelictæ negliguntur, merito gaudet Da-
vid se Deo curæ esse, &c.

5. *Parasti* (Paras, Mu. Riv. Instruis, JT. Adornas,
Gej. Instrues, V. Pi.) *in conspectu meo mensam* Id est, ci-
bos. Victum mihi largieris, & magnâ copiâ ac varie-

tate, & sine molestia ac difficultate. *Mensam*, non lig-
neam aut lapideam, sed facilem ex cespitibus subito
aggestis. Me alis lautè & sumptuosè. Omnium re-
rum copiam significat, sive necessariæ fuerint, sive vo-
luptariæ. Comparatur Deus hospiti lautè convivam
excipienti. ¶ *Adversus*, &c. *וְנִי אֵלֶיךָ* Coram
hostibus meis, i. e. vidētibz eis & invidētibz, nec
tamen felicitatem meam impedire valentibus. Notat
invidiam Saulis & affectuum illius, qui norunt Da-
videm in gratia Regis Philistæorum esse, &c. ¶ *Im-
pinguasti* (vel, *perungis*, Ar. Ca. V. *delibutum reddes*,
live *reddis*, V. JT. Pi. Ti. *impinguis*, Mu.) *in oleo* (vel
unguento, Sy. Ar. Ca.) *caput meum* Ità o. P. M. Mo.
&c. Pro oleo, rectè verteris, *pinguibus*, ut hinc Ch. Sic
sumitur Psal. 109. 24. Prov. 21. 20. Esa. 5. 1.
Intellige autem hinc, cum Chaldæo, aves illas pingui-
ssimas quibus pasci sunt in deserto. At Chald. habet,
caput Sacerdotum, &c. de oleo ergò sacro intelligit.
RS. Regnum ad quod unctus David respici vult Rectus
AE. spirituale *oleum* intelligit, gaudium in cœlestibus
fixum. De spiritualibus beneficiis agi è toto Psalmo
constat: spiritualis item apparatus per convivia de-
scribi solet, Prov. 9. 2, &c. Esa. 25. 6. & 55. 1, 2. Matt.
22. 2, &c. t. *Oleum* hinc sumitur pro unguentis aroma-
ticis quibus delibuti erant veteres, non necessitatis, sed
elegantiae & voluptatis, causâ; & ad reficiendam va-
letudinem & vires; ad recreandum odoris fragrantia
cerebrum; ad refrigerandum, live contra æstum.
Ulus olei erat, vel sacer, Psal. 133. 2. vide & Jud. 9. 9.
vel communis, Psal. 104. 15. Certum est ex circum-
stantiis loci hinc agi de unctione convivali, apud Ori-
entales tum usitata; ut patet ex Amos. 6. 6. Matt.
6. 17. Luc. 7. 38. Plato l. 3. de Repub. de convivio
loquens, notat *perfusum in capita unguentum*, &c. s.
Plaut. in Bacchid. *Ihac intro, ubi sit tibi lepide victibus*,
vino atque unguento. Significat David se à Deo splen-
didissime tractari, & obrui deliciis spiritualibus, oleo
inprimis lætitiæ, quod est Spiritus Sanctus, Psal. 45. 8.
Confer 2 Cor. 1. 21. 1 Joh. 2. 20. Significat gaudium,
ut Eccles. 9. 8. Esa. 61. 3. ¶ *Calix*, &c. *וְנִי אֵלֶיךָ*
Calix meus exuberans, P. Mo. M. Ti. &c. sub. erit, M. Ti.
nempe liquore, A. Gen. excellentissimo, Gen. *Exube-
rat*; Heb. *irrigatio*, seu *saturitas*, est, quod *וְנִי אֵלֶיךָ* sign.
Psal. 66. 12. vel, est *calix saturitatis*. Al. *inebrians*,
Mu. sim. o. Sy. Ar. Æth. Neque hoc semper in vitio
ponitur, sed pro larga sitis refectione. Sensus est,
Das potum pleno calice ac liberaliter, qui etiam ex-
hilaret. *Calix* demensum sæpe denotat cuique at-
tributum, &c. P. Deus mihi non modò necessaria dedit,
sed etiam quæ ad luxum & voluptates pertinent.

6. *Et misericordia*, &c. *וְנִי אֵלֶיךָ וְנִי אֵלֶיךָ* Cer-
tè, vel, *Utrique*, vel *Profecto*, (id enim *וְנִי אֵלֶיךָ* crebro sign.
Gen. 26. 9. & 29. 14. Psal. 73. 13. Al. *Veruntamen*,
P. *Tantummodo*, vel, *Nibil nisi*, JT. sed id *וְנִי אֵלֶיךָ* rarius
sign.) *bonum*, sive *bonitas*, (vel *felicitas*, V.) & *be-
nignitas*, sive *beneficentia*, sive *gratia*, sive *misericordia*
(sub. tua, Mu. ex o.) *persequentur*, vel *prosequuntur*, vel
insequentur, me, Mu. Riv. JT. Pi. Gej. &c. Metaphora
à venatoribus, qui persequuntur feram ad
pèrniciem illius: hinc autem est persecutio ad benefa-
ciendum, ut Psal. 34. 15. Insignis auxelis: nam cum
homines alioqui persequantur felicitatem, quæ eos fu-
git; hinc felicitas Sanctos persequitur. Inducatur gratiæ
Divinæ ardor, quæ nos incuriosos, imò averfantes ac
fugientes, avidè insequitur: quæ prævenit nolentem,
ut bene velit; volentem adjuvat, ut perficiat; ope-
rantem subsequitur, ut perseveret. Hinc ex præce-
dentibus beneficiis infert, quòd speret Deum sibi bene-
facturum beneficiis tum corporalibus tum spirituali-
bus. K. optativè sumit, *Veruntamen* posthac tua me
persequatur gratia, &c. ¶ *Omnibus diebus*, &c. ¶
Nunquam me destituet, quin ad extremum usque vitæ
halitum me prosequetur. ¶ *Et ut inhabitem*, &c. *וְנִי אֵלֶיךָ*
Et revertar in domum Domini, Mo. K. in Mu. q. d. Iterum atque iterum eam adibo. Ità
est à *וְנִי אֵלֶיךָ* reverti. Alii, & *habitabo*, vel *morabor*, (vel
versabor, sive *quiescè* me reponam, A. Heb. *sedebo*, Pi.
quietus ero, JT. vel, *ut habitem*, o. Sy. Æth. sic sæpe
resolvitur; tam *habitavero*, Ch.) *in domo*, &c. M. P. d. Ma.

Ti. Mu. Riv. **בֵּית** habitare & **בֵּית** redire sunt verba cognata, ideoque significationes, ut sæpe fit, inter se permutant; qui enim aliquò reversus est, ibi aliquamdiu manere, sive habitare, præsumitur. Ut **בֵּית** sign. & *surgere*, & post resurrectionem stare & subsistere, ut Psal. 1. 5. ita **בֵּית** & *reverti*, & post reditum quiete frui, in optato loco pacifice residere & quiescere, quod Num. 10. 36. satis evincit. * **בֵּית** pro **בֵּית**, elisa primâ radicali; ut **בֵּית** pro **בֵּית** descendit. Accedit quod verba quiescentia primâ & secundâ promiscuè interdum usurpantur; **בֵּית** sign. ut **בֵּית** Psal. 139. 5. & **בֵּית** & **בֵּית** confunduntur. f. Malo **בֵּית** hic nomen esse, vel nominascens infinitum **בֵּית**, habitatio, seu sedes, à **בֵּית** mansit, sedit, ita tamen ut **בֵּית** cum (-) sit pro **בֵּית** cum Chirek, sic enim legitur in 2 Sam. 7. 5. 1 Reg. 8. 30, 39. Psal. 27. 4. Verto, *Habitatio mea* (sub. erit) in domo, &c. In domo, &c. i. e. in Tabernaculo sacro, sive Templo. Nam expulerunt me de hæreditate Domini, 1 Sam. 26. 19. Vel, in cœlesti domicilio. Quod non placet, quia sequitur, in longitudinem dierum, quod non sufficeret ad exprimendam vitam æternam. Indubie David ex Templo altius evehctus fuit ad contemplationem majoris tabernaculi, &c. Eb. 9. 11. Ex hoc loco constat eum de spiritualibus, non carnalibus, beneficiis hætenus egisse; & ea quæ de bonis temporalibus supra pronuntiavit, non eò spectare, ut in voluptatibus corporis acquiesceret, nec se vivere ut edat & bibat, &c. sed ut Deum colat, &c. K. accipit tanquam præcationem, q. d. Nec bella nec secularia negotia obitent, vel me distineant, quò minus scil. diu possim quiescere in domo, &c. n. ¶ In longitudinem (longitudine, Sy.) dierum; ita. Ch. M. P. Mo. Riv. &c. id est, perpetuo: ¶ **בֵּית** Quamdiu longa erunt tempora, JT. longo tempore, Pi. longissimis diebus, Ti. in dies longinquos. per totam vitam meam. Sperabat diu se victurum. Vel, per tempus longæ vitæ; vel, in æternum. Vide Psal. 21. 5. & 93. 5. Longitudo dierum ænigma æternitatis est. Quicquid finitur breve est. Ideo Hebræi per hanc phrasin intelligunt **בֵּית**, seculum quod totum longum est, h. e. quod ita longum est ut omnem longitudinem superet, à nulla superetur. Vel, precatur David ut detur bene diu vivere.

PSALM. XXIV.

ARGUMENTUM. Cecinit David hoc Carmen postquam locus Templi ipsi revelatus fuit, 1 Par. 22. 1. Cum Arca ex domo Obed-edom transferretur in domum à se præparatam ei in monte Sion, ut consentiunt ferè Interpretes. b. Altius tamen hic respexit David, & de Christo ejusque Ecclesia magis egit quàm de Arca & Templo, quæ illorum tantum umbræ erant. c. David in Spiritu hic canit Dei dominium, tum in totum orbem, tum præcipuè in Ecclesiam, &c. d. Sensus autem literalis hic est, Et si totus orbis Dei sit, habitationem tamen singularem sibi in monte suo elegit, &c. f. Psalmus hic quæstionem explicat quæ multos semper exercuit, An scilicet aliquis sit in genere humano coetus distinctus qui peculiariter Deo curæ sit; deinde, ubi & qualis ille sit. Homines enim sapientes & politici, dum animadvertunt totum mundum, & præcipuè genus humanum, à Deo esse conditum & conservari, existimant nullum esse inter homines discrimen, & rident eos qui affirmant Deum peculiariter sibi quosdam delegisse quibus se patefaciat, & gratiam atque bona sua communicet. Judicant enim hanc esse inæqualitatem quæ in Deum justum ac sapientem non cadat. His opponendus est Psalmus hic, qui quidem affirmat Deum omnia & condidisse & regere; interea tamen peculiarem ipsius gratiam, quam hic vocabulis benedictionis, justitiæ & salutis complectitur, alicui certo populo, nempe Judaico, esse collatam. Ità primum dignitatem populi Judaici, in quo tunc erat Ecclesia, deinde eorum Gentilium qui ad cœtum illum, nempe Ecclesiam,

se adjungunt, commendat, & à reliquis omnibus separat. f.

f. Mel.

1. *Primâ Sabbati*] Hæc verba non sunt in Ebræo, sed à. addita; quomodo & in aliis Psalmis. Ità Psal. (secundum Latinam Vulgatam) 37. *die Sabbati*; 47. *secundâ Sabbati*; 80. *quintâ Sabbati*; 91. *die Sabbati*. Sic autem inscripti sunt, quia diebus illis canebantur. Sed si ita esset, cur nihil tale apud Hebræos reperitur? Credo verba illa, **בֵּית** **בֵּית** **בֵּית**, reperta. Riv. apud Evangelistas in descriptione diei resurrectionis Christi, à quibusdam hic addita, quia existimârunt ea convenire resurrectioni Christi, in qua declaratus est Rex gloriæ. h. Canebatur hic Psalmus primâ die hebdomadæ, qui nobis est Dominica, & de Christi Janf. Regno & Ecclesia agit. Referunt RR. *primâ hebdomade die decantatum fuisse à Levitis* Psal. 24; *secundâ*, Psal. 48; *tertiâ*, Psal. 82; *quartâ*, Psal. 94; *quintâ*, Psal. 81; *sextâ*, Psal. 93; *septimâ*, sive *die Sabbati*, Psal. 92. ¶ *Domini est terra*] Dicturus David qui sint peculiariter Dei, præmittit generalem hanc thesin, Dei esse universum orbem, &c. l. Præmittit doctrinam de universali Dei Regno, & Templum Hieros. quo Ecclesia intelligitur, cum toto orbe confert quoad beneficia ipsi collata, &c. m. Cum omnia Dei sint, quanta hæc Majestatis dignatio, Israellem peculiariter deligere, &c. n. Confer Deut. 10. 14, 15. ¶ *Plenitudo ejus*] Quicquid eam replet. p. Quicquid in ea continetur. q. Sic, *plenitudo maris*, Esa. 42. 10; & *civitatis*, Amos. 6. 8. ¶ *Orbis*, **בֵּית** Sign. hoc terram tantum habitabilem; **בֵּית**, terram universam. Repete ex præced. est Domini. ¶ *Qui habitant, &c.* **בֵּית** **בֵּית** **בֵּית** Habitantes in eo, q. d. habitatores ejus. Enallage constructi pro absoluto; quæ tamen speciali quodam Hebraismo contingit in rectione duorum substantivorum, ubi posterius regit antecedens assumptâ literâ servili, ut **בֵּית** **בֵּית** **בֵּית** *letitia in messe*, Esa. 9. 3. i. e. messis; nam intercedens **בֵּית** constructionis potestatem non tollit, & in eo latet gratia Hebraismi. *

2. *Super maria fundavit eum*: Ratio dominii Dei à creatione: y. **בֵּית** **בֵּית** **בֵּית** Dicit, *super maria*, non quòd terra mari innataret, ut voluit Thales; non quòd maria terræ subjaceant, (potius enim terra mari subjacet, veluti fundamentum, juxta Psal. 102. 26.) sed quia Deus voluit terram supra maria eminere, ut animalibus locum præberet. b. Aquæ naturaliter starent super montes, Psal. 104. 6. à Deo tamen infra terram detruduntur, Gen. 1. 9. Exod. 20. 4. Extollitur hic potentia Dei, qui terram solidam stabilit super aquas, c. fundamentum scil. minimè solidum, sed fluidum, mobile, &c. d. quod tamen firma fit basis, &c. e. Psal. 104. 5. Mich. 6. 2. f. Al. *juxta*, vel *ad*, maria, &c. g. V. Mar. Gej. Situs continentis est supra mare & flumina, non in mari. h. **בֵּית** *juxta*, ut Psal. 1. 3. Fecit terram immobilem, licet maximâ aquæ marinæ confluge alluatur. Insignis hic occurrit Dei sapientia, qui ex tam diversis corporibus contiguis unum fecit globum. h. ¶ *Præparavit eum*, **בֵּית** **בֵּית** **בֵּית** Firmavit, vel stabilivit, eam, Gej. JT. &c. Nè vel tantis aquarum alluvionibus terra corrumpatur, vel fluvii à terra absorbeantur, &c. i.

3. *Quis ascendet, &c.?* [Variè connectunt cum præcedentibus.] 1. Quisnam ergò aut qualis erit verus & dignus tanti Dei cultor? Descriptio Domini est v. 1, 2; descriptio autem servi, vers. 3, 4, 5, 6. 2. Oppositio est inter generalem Dei ditionem, & specialem. Et si Dei est totus orbis, non tamen omnes ex æquo ad Deum pertinent, aut in ejus familia censentur. m. Confer Exod. 19. 5. & Deut. 10. 14, 15. Adeoque à terræ corpore digreditur jam ad nobilissimam illius partem, h. e. Terram sanctam, &c. *Quis ascendet, &c.?* i. e. Quæ sunt requisita cultoris tanti Creatoris? n. ¶ *In montem Domini* i. e. Vel, 1. Zionem, sive Moriam, locum ubi Deus colebatur. o. & per hunc montem significari Ecclesiam constat ex Esa. 2. 2. & Mic. 4. 1. Adde quòd in montibus olim etiam Deo vero sacrificatum erat, 1 Sam. 9. 11. 1 Reg. 3. 3. Quis sanctissimum ejus Templum adeat, &c. p. Vel, 2. in cœlum. Quis à monte terrestri Morija ascendet ad montem

tem

tem celestem? Docet hic quis post Resurrectionem illuc perventurus est, nempe, *purus manibus*, &c. † M. ¶ *Aut quis stabit in loco sancto ejus?* Hic finis ascensus illius, nempe, ut *starent in conspectu Dei*, i. e. orarent, & Deum colerent; 1 Reg. 17. 1. collat. cum 2 Reg. 5. 16. Psal. 134. 1. & 135. 2. Jer. 18. 20. Quis dignus qui ibi compareat, &c. v. Mons est Moria; locus sanctus, Templum. Quis stabit, &c. q. d. Quis erit verum membrum hujus populi qui particeps est honorum celestium? Multi sunt hypocritæ. Non sufficit externa professio, quæ in gestibus & ritibus consistit. v. Riv.

4. *Innocens* (vel *Purus*, Gej. sim. Riv.) *manibus* Ità Mu. JT. i. e. externis actionibus, quarum manus instrumentum est. Alienus à cæde, furto & rapinis. Metaphora ab iis qui luto, pice, &c. contaminant manus. ¶ *Et mundo*, &c. Heb. *purus corde*, Pi. Gej. &c. nempe ab hypocrisi. Notat hoc sanctos affectus, Act. 15. 9; sicut prius, sancta opera. ¶ *Qui non accepit* (vel, *accipit*, P. adhibuit, Ar. *assumpsit*, M.) *in vanum* (vel, *in vanitate*, Ar. vel, *in vanum*, M. P. Mo. Riv. Mu. Gej.) *animam suam* Ità Riv. &c. vel, *ejus*, M. vel, *meam*, Mo. V. Est enim varia lectio, vel *וְאֵל*, vel *וְאֵלָּהּ*; sed punctatur cum Hirc, ut appareat propositum esse. Deus in hac versûs particula loquitur. Verum punctatio debet cedere textui, qui habet *וְאֵל*, non *וְאֵלָּהּ*, cum quo contextus congruit: ideo veteres legerunt *וְאֵל*, *animam ejus*; i. e. vel, jurantis; vel, (quod non minus probabile est,) Dei, cujus antè facta mentio, per quem juramenta concipi solent. Confer Amos. 6. 8. *Juravit—per animam suam*, h. e. per semetipsum: sim. Jer. 51. 14. Chald. legit *וְאֵל*; At RS. AE. & Judæi hodie legunt *וְאֵלָּהּ*; quos tamen Elias Levita errare dicit. In marg. Bib. Rabbin. scribitur ad hanc vocem, *Mirum quod in Masora magna non annumeratur iis quæ scribuntur in fine per Van, leguntur per Jod*. Parum ad sensum hoc refert, (licet non video cur Deus hic inducatur loquens, quod contextus non patitur;) sed hoc noto, ut sciant omnes non eodem modo ab omnibus Judæis legi in vocibus quibus Keri apponitur, ideoque non debere nos in hodiernam illorum his in locis lectionem omnino jurare, præsertim si commodior aliquis sensus occurrat. ¶ *וְאֵלָּהּ נָשָׂא נַפְשָׁהּ*, *Qui animum suum* (vel, *animam*, &c. JT. Pi.) *ad vanitatem non extulit*, sive *levavit*, sive *effert*, Ti. V. JT. Pi. Gej. i. e. Qui vanis rebus non inhiat, aut intentus est. Non desiderat res vanas; putat opes, honores, voluptates corporis: nam *efferre*, seu *levare*, *animam* ad aliquid, phrasi Hebræa est, aliquid desiderare, ut videre est Jer. 22. 27. item Deut. 24. 15. Psal. 25. 1. Hof. 4. 8. *וְאֵלָּהּ* etiam pro *appetitu* sumitur, ut Coh. 6. 2. *Qui non animo suo ad nequitiam utitur*, Ca. i. e. Qui non falsò & malitiosè jurat, ut sequitur, quod qui facit, animo suo abutitur. Nam jurans testatur quod habet in animo. [Alii de juramento accipiunt.] Nam, 1. Eadem hic verba quæ in tertio præcepto. 2. Hæc cum sequentibus copulantur per *וְ* P. Obj. *Nomen Dei in vanum accipere*, pro, leviter vel falsò jurare, legitur; non item, *animam Dei*, vel *animam propriam*, in vanum accipere. Resp. Qui jurat, in Scriptura, sæpe oppignorat *animam suam*, ut 2 Cor. 1. 23; aut *animam Dei*, ut Jer. 51. 14. Amos. 6. 8. quæ vel pro ipso Domino sumitur, qui nomine significatur; aut pro vita Dei, quæ eadem est cum ipso, per quam jurabatur Jer. 4. 2. Dan. 12. 7. Vide & 1 Sam. 20. 3. 2 Reg. 2. 2, 4, 6. *Qui non juravit in falsum ad damnationem animæ suæ*, Ch. Nec jurat in animo suo cum mendacio, Sy. Hoc v. tria complectitur: 1. opus, sc. externum, voce manuum; 2. cogitationem, voce cordis; 3. sermonem, in quibus 3 tota hominis perfectio posita est. Ideoque hoc membrum de juramento accipior. *Non accepit in vanum*, &c. perperam, frustra, temere; ut non se occupet his rebus quarum causâ conditus non est, nempe rebus malis, vel vanis, nec permanentibus. De peccatis omissionis [accipe.] Cætera membra hujus versûs ad tria commissionis peccata spectant, opera, cogitationes, verba. ¶ *Nec juravit* (vel, *jurat*, JT. Pi. Gej. A.) *in dolo* (vel, *ad fraudem*, JT. A. vel, *fraudulenter*, Pi. Gej. A.) *facit periphrasin adverbii*; Heb. *secundum fraudem*, Pi.) *proximo suo*] In commerciis nem-

pe, vel negotiis cum proximo gravioribus, quæ non aliter quam per juramentum dirimi possunt. Non promittit proximo aliquid adhibito jurejurando cum fraude & animo fallendi, ita ut illum promissis suis in perniciem adducat. Aliquid hoc addit membro præcedenti, cum quis non solum leviter & in vanum jurat, sed etiam mendaciis & perjuriis fallere, &c. conatur. Riv.

5. *Hic accipiet*, &c. *וְאֵלָּהּ יִשְׁכַּח* Accipiet, vel Auferet, (nempe *mundus manibus*, &c. †. Is reportat, JT. Riv. vel, Is, inquam, reportabit, Pi. scil. præmii gratuiti loco, benedictionem, Mu. Gej. spiritualement scilicet, i. e. gratiam. Vel, vitam æternam, per synecd. gen. ut Gal. 3. 14. & 1 Pet. 3. 9. ut benedictionem possideatis. Sic Matth. c. 25. v. 34. *Venite benedicti*, &c. Benignum Regis affectum, tum bona Regis & verba & dona. Felicem eventum tam in rebus spiritualibus, quam in temporalibus. ¶ *Et misericordiam*, Riv. *וְרַחֲמִים* Et *justitiam*, Mo. Mu. Ch. Sy. Gej. de qua vide Psal. 69. 28. Phil. 3. 9. i. e. mercedem debitam ex justitia piæ viventibus, juxta 2 Tim. 4. 8. Nempe æternam gloriam, quod & benedictio significat. Sed simplicius est justitiam hic accipi pro bonitate & misericordia Dei, ut sæpe fit. Ità Psal. 22. 32. & 35. 24. & 71. v. 2. Et *misericordiam*, LXX, Ar. Æth. Ham. Mar. Sic verterunt contra Pelagianos, quia justitia hæc quæ piis à Domino fit non est mera justitia, sed genus misericordiæ, dum eorum bona opera misericorditer acceptat & remuneratur, juxta Rom. 6. 23. & August. *Sua dona in nobis coronat*. Justitia pro benignitate hic, ut Psal. 103. 17; Hof. 10. 12. *Seminate ad justitiam*, i. e. copiosè; Joel. 2. 23; Mal. 4. 2. *Sol justitiæ*, i. e. qui benignè impertit lumen, &c. Justitia hic sumitur, vel, pro fructu sive mercede justitiæ vel virtutis, ut 1 Sam. 26. 23. reddat viro justitiam, &c. vel, pro beneficiis; quomodo sumitur 1 Sam. 12. 7. & Psal. 48. 11. Jud. 5. 11. Psal. 112. 9. Dan. 4. 24. ¶ *A Deo salutaris suo*; ità. Ar. *וְאֵלָּהּ יִשְׁכַּח* A Deo salutis suæ, JT. Pi. Mu. &c. i. e. qui salutem ei promittit, & præstat: qui sollicitus semper erit de ejus salute, & temporali & spirituali. Equivalet hoc epitheto *Salvatoris & Liberatoris*.

6. *Hæc est generatio*; ità. Ch. P. M. &c. *וְזֶה הָעָם* Hæc ætas, Gen. 7. 17 est cœtus hominum uno seculo degentium; ut Psal. 1. 8. & 14. 5. Gen. 6. 9. Sed nomen illud sæpius ad vitæ, morum, judiciorum, ac temporum & studiorum, communionem, potius quam ad genus, vel sanguinem, vel sobolem, refertur; pro eo quod Latine dicimus, *genus hoc hominum*. Sic in Evangelio sæpe, *generatio mala, adultera*, &c. pro hominum genere malo, &c. Sic Luc. 16. 8. *in generatione sua*, i. e. in genere suo. Ità hic, *Hæc generatio*, &c. i. e. Id hominum genus. Hæc natio, Ti. Natio, vel generatio, pro personis accipitur. ¶ *Quærentium* (vel *requirentium*, JT. Pi.) *cum* Ità. Ch. M. P. i. e. ejus favorem & protectionem. Studentium ei placere per veram pietatem. Qui in Deo quærendo versantur. Nota paronomasiam quandam in *וְאֵלָּהּ יִשְׁכַּח* q. d. Hæc vera gener. &c. non illa quæ natales tantum & carnem Abraham, &c. habent, non mores ac pietatem. Multi sunt Israelitæ non re, sed nomine. ¶ *Quærentium faciem Dei Jacob*; ità. &c. Ar. & Æth. in Ham. *וְאֵלָּהּ יִשְׁכַּח* Græci, loco pronominis affixi in *וְאֵלָּהּ*, expresserunt nomen Dei. *Quærentium facies tuas, Jacob*; Selah, Mo. Subita est apostrophe ad Deum. Mutatio personæ, pro, *faciem ejus*. *Quærentium faciem tuam, Jacob*, vel, *o Jacob*, M. P. Ang. Ham. Coc. Gen. Aq. & Sym. in D. Quæ ad Ecclesiam, sive Jacob, apostrophe vim mysterii minimè immutat. *Quære enim faciem Dei, & faciem Ecclesiæ*, se necessario consequuntur. Quærentes Deum quærent faciem Jacobi, tanquam patris sui spiritualis, confer Esa. 29. 22, 23. & seminis Jacobi, tanquam testium Dei, & Christi. Vide Esa. 2. 2, &c. Zac. c. 8. v. 23. Hæc quæstio faciei similis est illi 1 Reg. c. 10. v. 24. *quærebant faciem Salomonis*. Quærent minores faciem majoris. Quære faciem alicujus est, adungere se alicui, Prov. 7. 15. &c. *וְאֵלָּהּ יִשְׁכַּח* idem est quod *וְאֵלָּהּ יִשְׁכַּח*, Heb. 11. 6. Ità hic, *quære Jacobum* idem est quod profelytas esse, sive accedere ad Jacobi filios, sive Israelitas.

elitas, (quorum erat Templum ingredi, &c.) ut cum
 iis Deum laudarent & colerent. Al. d. Deus Jacob,
 Mu. ex AE. Ang. margin. ex Ps. 20. 2. & 46. 8. 12. quæ
 tamen ellipsis duriuscula. O Deus in Jacob, Gen.
 Al. in Jacob, h. e. qui verum Jacobi Deum rectè quæ-
 runt inter Jacobi posteros. Ellipsis 78 2 supplenda ex
 Psal. 78. 5. erexit testimonium in Jacob. Similis ellipsis
 Psal. 2. 12. & 17. 13. &c. q. d. Talis est generatio eo-
 rum qui in Jacob quærent faciem Dei. Al. Quærentium
 faciem tuam, generatio (vel, nempe generatio, quæ vox
 repetenda ex præced. t.) Jacobi, JT. Pi. (i. e. filii Ja-
 cobi, sed spirituales; vide Rom. 9. 8 t.) summe [ita
 reddunt 77 2] quærentium, JT. Selab, Pi. Rectè Jacobum
 faciunt prædicatum. Refer Jacob ad 78. Hæc est genera-
 tio, q. d. Hæc, inquam, generatio Jacob, h. e. Hi veri
 sunt Jacobæi ac Israelitæ; nempe genuinus ac Deo
 gratus peculiariter populus. Jacob sumitur, ut Esa.
 44. 2. pro Israelitis. Hic est Jacob, A. Qui quærent
 faciem tuam sunt Jacob, i. e. sunt Israelitæ. [Ca. to-
 tum sic vertit; Hoc est genus studiosorum Jovæ, videlicet
 Jacobæorum, qui sunt ejus præsentie cupidi: Ar. sic; Hæc
 est generatio quæ querit Dominum, & expetit faciem Dei
 Jacob: Ti. sic; Hæc natio est eorum qui eum inqui-
 runt; Jacob sunt qui quærent faciem tuam; Sela: A.
 sic; Hæc est generatio eorum qui de eo quærent, eorum
 qui quærent faciem tuam, Jacobi; Sela. Et 77 2 &
 78 2 significant quære, idque diligenter; sed illud
 ferè interrogatione & verbis, hoc magis conatu & stu-
 dio. 77 2 investigantes anxie & constanter. Piel in-
 tensionem infert, atque ita crescit oratio. 77 2 vul-
 tum tuum, nempe gratiosum ac beneficium. Sic vultus
 sumitur Psal. 4. 7. & 10. 11. & 13. 2. & 22. 25. Hinc
 faciem Dei quære est, gratiam ejus expetere precibus
 in Messia fundatis, 2 Par. 7. 14. Psal. 27. 8. Hof. 5. 15.
 item, comparere in Ecclesia coram Arca, &c. quæ fa-
 cies Dei dicitur 2 Sam. 21. 1. Psal. 100. 2. & 105. 4.
 Quærentes itaque faciem Dei hic sunt, Deum in monte
 sancto colentes. c.

7. Attollite, &c. 77 2 [Variè
 reddunt.] Tollite, vel Elevate, o Principes, portas vestras,
 o. & Ar. & Eth. & Vulg. in Ham. Verum affixum
 77 2 in Heb. jungitur 77 2, non cum 77 2 d.
 Illud autem variè intelligunt. Vel, 1. de ascensione
 Christi in celos; q. d. O Principes cœli, i. e. Angeli,
 attollite portas cœli, &c. ut sit prosopopœia poetica.
 Vel, 2. de descensu Christi ad inferos; q. d. O Prin-
 cipes inferni, sive potestates tenebrarum, referate por-
 tas Inferni adveniendi Domino, &c. t. Græci 77 2 ca-
 pita metaphoricè acceperunt, pro principibus. Sed
 illi hunc versum non rectè verterunt. [Alii sic;]
 Tollite, vel, Attollite, vel, Elevate, portæ, sive, o portæ,
 (vel portæ domus Sanctuarii, Ch.) capita vestra, Sy. D. M.
 Mo. Mu. Ti. V. JT. Pi. Riv. &c. i. e. superliminaria vestra,
 quæ pro tanti Regis introituri majestate sunt nimis
 humilia & angusta. Dicuntur portæ attollere capita,
 quum ita ædificantur ut sursum versis eleventur, nè
 obsint magnitudini rei per eas ingressuræ. Sunt quæ-
 dam portæ pendulæ, quæ demittendo clauduntur, &
 elevando aperiuntur. Tales Anglicè Portcullis voca-
 mus, quæ usurpantur in locis munitis, qualis erat Sion,
 2 Sam. 5. 7. Allusio hic est ad catarractas, quæ pro-
 pendent ex turribus supra portas, quæ sublevari & de-
 mitteri solent. Videntur portæ istæ Sionis fuisse eo ex
 genere quas καταρράκται, aut εἰσπράκται, Græci vocant,
 Livius pendulus, recidentes; quæ, ubi amovendæ sunt,
 attolluntur in sublime. Non dissimilis εἰσπράκται Sapphus,
 77 2 ὅ τὸ μέλαθρον αἰεσι, τέκτονες ἀνδρες. Ταμβέδες ἔρχαντο
 77 2 Ἰσθ. Ἀγνὶ, ἀνδρὸς μετὰ πολλὸν μέζον. (Palatium altiùs
 attollite, fabri; Gener enim venit ipsi par Marti, & ho-
 mine multo major.) Al. sic, q. d. Quam altè & latè pa-
 tetis, vos pandite. [Al. sic;] q. d. Elevamini, glo-
 riamini, portæ, verticem vestrum ad sidera tollite, cum
 per vos transitura sit Arca Dei, unde vos majorem ac-
 cipientis gloriam, &c. Dicuntur hæc per fictionem per-
 sonæ, & per dialogismum, ut vivacior sit oratio. [Sed
 quænam sunt hæc portæ?] Resp. 1. Portæ Sionis. 2.
 Portæ Templi à Salomone ædificandi. Abrumpit
 David sermonem, optatque Templi exstructionem,
 ut Arcam (quam Jehovæ nomine significat) inferat t.

De futura Templi structura concionatur David, ut fi-
 deles sic ad cultum ceremoniale animaret, &c. In-
 dubiè autem sub hac sententia alius latet sensus sub-
 limior & propheticus de Christo, &c. De Christo
 magis quàm de Arca, Christi figurâ, hæc accipienda
 sunt. Ut per montem Sion typicè intelligitur spiritua-
 lis Jerosolyma; ita & hîc typo ad veritatem pro-
 grediendum est, à Templo ad Christum, ejusque Eccle-
 siam. [Sed hoc non uno modo intelligunt.] 1. Ascen-
 sio Christi per dialogum Angelorum, partim in cœ-
 lo consistentium, partim Christum in ea comitantium,
 vel etiam piorum qui cum Christo resurrexerant, hîc
 indigitatur. Quia nemo ascensurus est in montem
 (per quem cœlum intelligit) nisi portas, hominibus ob
 peccatum clausas, Christus suo ingressu patefecerit;
 David, prævidens desideratissimum illum introitum,
 his verbis allocutus est beatas mentes, custodes porta-
 rum cœlestis Jerosolymæ. 2. Portæ hîc sunt impe-
 ria & regna, adeoque Reges & Principes, quos hor-
 tatur ut aditum huic Regi patefaciant; ut Christo se
 subjiciant; ut planas facerent vias, juxta Jes. 40. 3. 4.
 Matt. 3. 3. nec duritiâ cordis illum excludant. Por-
 tæ, pro hominibus qui in portis convenerunt; vel,
 pro locis quæ portis munita sunt, v. g. urbibus, &c. ut
 Gen. 22. 17. Deut. 16. 5. Magnates in portis judicia
 exercebant, Jer. 26. 10. & 36. 10. & 38. 7. Amos. 5.
 15. 3. Potest hoc referri ad homines Christianos,
 qui sunt Templum Dei, 1 Cor. 3. 17. quorum corda
 pulsât Christus, Rev. 3. 20. Moventur itaque pii om-
 nes, ut se comparent ad Christum excipiendum, ut ca-
 pita attollant, i. e. animos à rebus terrenis avocatos sur-
 sum erigant, &c. Notatu dignum est quod referunt
 Zonaras l. 3. f. m. 88. b. & Naclerus, recitatione ho-
 rum verborum factâ à Basilio, &c. ultro patefactas fu-
 isse fores templi Niceni, de quo cum Arianis hæc lege
 certaverat, ut ad cujus preces fores illæ firmiter occlu-
 sæ patuerint, eidem templum ipsum cederet &c. Et
 elevamini; ita o. Ar. M. Eth. sim. Sy. Ti. Ch.
 77 2 Et elevate, vel attollite, vos, P. Mo. JT. Pi.
 Fiatis ampliores atque altiores, emendatâ priori vestra
 ineptitudine, &c. Portæ æternales; sive æter-
 nae, o. Ar. Eth. Ch. Mu. Sym. & Aq. in D. sim. Ca.
 ad verb. æternitatis, Mu. 77 2 Offia, vel fores,
 vel portæ, seculi, Mo. Mu. Riv. i. e. diu cum Templo du-
 raturæ; in seculum duraturæ, h. e. donec advene-
 rit Christus. Nomen seculi longum tempus signi-
 ficat. Al. quæ à seculo estis, Sy. quæ ab ipsa creatione
 fuistis, Eth. Al. mundi, (ita sumitur apud RR. fortè
 & Gen. 49. 26. Job. 22. 15. Psal. 73. 12. & 139. 24.)
 i. e. Omnis orbis incolæ, v. i. agnoscite Creatorem, &c.
 Al. longæva, G. quia ex cedro factæ, vel ex alia
 durabili materia; perpetuæ, M. P. sempiternæ, Ti. V.
 Sic dicuntur, vel, 1. portæ Templi, quod illic Arca esset
 perpetuè habitatura, hoc est, usque ad destructionem
 Templi; quum nullam antè certam sedem habuerat,
 sed subindè ex loco in locum transferebatur; quod
 earum stabilitas in promissione Dei fundata erat, Psal.
 132. 14. Vide 1 Reg. 8. 13. Vel, 2. portæ cœli,
 quia æternum clausæ erant ante Christum; ante
 quem nondum propalata erat cœlorum via, Heb. 9. 8. Si
 de Christianis hoc accipias, æternam Ecclesiæ dura-
 tionem denotat. Et introibit (vel, ingredietur,
 Ti. Riv. vel, ut introeat, vel ingredietur, Ch. Ar. JT. Pi.)
 Rex gloriæ. Itâ o. M. P. &c. i. e. gloriosissimus. Nem-
 pe, vel, 1. Deus, qui Arca cum gloria ac majestate in-
 fidebat; quique isti loco maximam gloriam allatu-
 rus erat. Vel, 2. Christus, sive Messias, dictus Rex
 gloriæ, 1 Cor. 2. 8. Jac. 2. 1. tum quia in se gloriosus
 est, tum quia autor est gloriæ electorum. Non agitur
 hîc de ingressu vulgari, sed regio & solenni, qualis solet
 esse Regum qui primò aliquam urbem suæ ditionis ade-
 unt. Ingressus autem involvit subsequenter inha-
 bitationem gratiosam, defensionem, exornationem. Apertio
 portarum illi significat introitum in Regnum su-
 um, ejusque administrationem, ut Esa. 45. 1. 8. Quis est, &c. Si
 quærat aliquis, Quis est, &c. Vel, ip-
 sæ portæ per prosop. id quærent. Est hæc interrogatio,
 vel, 1. Davidis, admirantis Dei potentiam; q. d. Quem
 putatis esse istum Regem, &c. An vulgarem aliquem?
 Minimè.

Minimé. Vel, 2. aliorum qui loquuntur ad eos quos compellaverant ut portas aperirent, &c. Possunt autem hæc esse verba, vel, impiorum contemnentium, q. d. Quæ est tanta istius gloria, ut hoc à nobis impetret? vel, piorum de dignitate illius Domini erudiri cupientium¹. Mirantur vel Angeli, vel Principes, tanti Regis majestatem & triumphum, &c.^m ¶ *Dominus*, יְהוָה q. d. Ille qui orbem condidit, v. 1. Nomen hoc & Dei proprium est, ut liquet ex Exod. 3. 15. Ps. 83. 19. Esa. 42. 8. & Christo datum, ut constat ex Num. 21. 6. collat. cum 1 Cor. 10. 9. Jer. 23. 8. & Esa. 6. 3. gloriam Jehovæ, collat. cum Joh. 12. 41. gloriam Christiⁿ. ¶ *Fortis & potens* Commoda epitheta, & ad rem. Nam quando Arca in bellum deferabatur, victoriam Israelitæ solebant reportare, 1 Sam. 4. 3, 7, 8°. In Rege necessarie sunt vires & potentia^p. ¶ *Potens in prælio*, גִּבּוֹר מִלְחָמָה ¶ *Potens*, sive *fortis*, belli, Pi. Riv. &c. i. e. in bello; i. e. bellicâ virtute insignis; nè quis existimet robur ejus otiosum esse, aut se non exferere adversus hostes^q. Qui in bello prævaluit contra omnes hostes, tam corporales, quam spirituales^r.

9. *Attollite portas, &c.* Intercalaris versus, quem Ezra putat pertinere ad tempus Messie, quando gloria, i. e. Deus, revertetur; siquidem non fuit in Templo secundo^t. Et ideo non facit mentionem *fortis in prælio* secundâ vice, quia in diebus Christi non discent bellum amplius^v. Repetitur hic versus denuo, 1. ad excitandam nostram negligentiam ac stuporem: 2. ad incutiendam animis reverentiam coram tanto Rege: 3. ob adventum Messie geminum, tum ad Templum secundum, juxta Hag. 2. 8, 10. tum ad extremum mundi judicium^x.

10. *Quis, &c.* מַיְמֵי חַיִּים ¶ *Quis est ille?* vel *iste?* JT. Pi. Gej. &c. Pronomen מַיְמֵי loco verbi substantivi, ut Esa. 43. 25. Vide Psal. 9. 21. & 16. 3^v. In v. 8. est tantum מַיְמֵי, hic מַיְמֵי additur, ad verb. *Quis ille iste?* quod majorem sanè habet emphasin, & novi aliquid non antea visum aut auditum significat, quale in Christo Homine-Deo cernere est^{*}. ¶ *Dominus virtutum*, יְהוָה צְבָאוֹת ¶ *Jehovah*, vel *Dominus*, exercituum, JT. Mu. &c. Supplendum hic מַיְמֵי ex Psal. 89. 9. Jer. 15. 16. Hos. 12. 6. Nam *Jehova*, seu nomen proprium, in regimine poni nequit. Omittuntur hic verba illa, *potens in prælio*, vel, ut K. ait, quod Arca in Templum illata nunquam postea in bellum fuit transvecta; vel, ut AE. melius, quod post natum Messiam non erunt prælia, juxta Esa. 2. 4. Nec obstat quod dicitur, *Dominus exercituum*²; nam *exercitus* hoc loco non significat copias militares, sed Angelos & homines, & omnia tum in cœlis tum in terra quæ Deo, quasi Duci suo, militant, & ad ejus nutum præsto ad sunt^b. Vel, *Jehova exercituum* aliis verbis idem enunciat quod dixerat, *potens in prælio*^d. Cum Psalmus hic tam solenni occasione, nim. Arcæ in Sionem transferendæ, designatus fuerit, videtur alternatim decantatum fuisse. Qui mos etiam observatus Deut. 27. 12, 13. Nehem. 12. 31, &c. Vide & Psal. 68. 25, 26. Forfan duo chori ad portas Sionis utrinque collocati sunt, quorum hic canit v. 1, 2, 3. ille respondet versibus 4, 5, 6. hic v. 7. Attollite, &c. ille respondet in v. 8. &c.^{*}

PSALM. XXV.

ARGUMENTUM. Hunc Psalmum composuit David cum injuriis & bello graviter ab hostibus premeretur^a, & de liberatione penè desperaret^b. Occasio ejus erat persecutio, vel, 1. Saulis, ut ex argumento patet^c; vel, 2. Absalom, quia totus est in deprecanda venia peccatorum, præsertim cujusdam quod magnum vocat v. 11. nempe adulterii, &c. Quid enim aliud erat? Si censum populi proponas, is non bello; sed peste, castigabatur^d. In angustiis incipit agnoscere peccata, &c. eorumq; remissionem inprimis petit, & ex misericordia Dei spem confirmat: deinde à sensu imbecillitatis suæ petit se à Spiritu Sancto regi, seque adversus hostes defendi, atque liberari^e. Psalmus hic

est Alphabeticus^f: quales, præter hunc, sunt tantum^g M. V. Md. quatuor, 34. 111. 112. 119. non tamen pari ratione^h. [His tamen Gen. plures addit, nempe Psal. 37. & 145.] *Ανεστῆς* Græci vocant hoc genus carminisⁱ. Hæc autem res num ad Musicam pertineat, an tantum ad memoriam juvandam, incertum est^j. Erat in usum^k puerorum qui scribere discebant^l. Rabbini fatentur^m se nihil scire de hac reⁿ. Certum illud est, Psalmos alphabeticos inter alios eminere^o. Porro, ordo hic perturbatus est^p. Defunt י & י & פ; & incipiunt duo versus (nempe primus & secundus^q) in א, totidemque in י: ultimus versus incipit à פ. [Quid hic dicendum?] Resp. Commata non bene distincta sunt^r: Nam secundum comma debet incipere ibi, פפפ; vel verba v. 2. sic transponenda sunt, פפפפפפ: & sextum comma incipere debet ibi, פפפפפפ; vel quintus versus (qui reliquis est justo longior) in duos sic dividitur, ut posterior incipiat ab פפפפפפ. Initio commatis 18. deest vox פפפ. Verba autem illa, פפפ ad finem usque, accessio esse debent commatis præcedentis, non novum comma^s. Hanc ordinis perturbationem attribuo scribarum festinationi & incuriæ, qui inter describendum non fuerint satis attentiv. Sed quæ hæc audacia, libros omnes, qui hic consentiunt, corrigere? Ut Authori Psalmi, sive Davidi, sive Spiritui Sancto, liberum fuit hoc ordine conscribere, vel non; ita ad eum accuratè observandum non fuit adstrictus. Ad res quàm verba magis intentus Psalmista, levem mutationem non attendit. Potuit etiam David rationes hujus facti habere, vel in ipsa re & materia, vel in carminis ratione. Rectius in Medrasch Koheleth ad cap. 1. v. 13. scribitur, Poeta iste, cum facit Alphabetum, quandoque perficit, quandoque imperfectum relinquit^t.

1. Psalmus David, פִּי יְהוָה ¶ *Davidis*, sub. Psalmus, V. Mu. ¶ *Ad te—levavi* (vel, *levo*; Mu. Gej. attollo, JT. Pi. A. &c.) animam meam ¶ Vel, 1. in oratione^a; ut Thren. 3. 41. Levemus corda, &c.^b. Confer Psal. 86. 4. & 123. 2^c. Forma sive perfectio orationis est in mentis elevatione^d. Ad te confugio, opemque ac præsentiam tuam implo^r. Vel, 2. *levo*, tanquam Minchah sive oblationem ad Deum^e. Vel, 3. Te animatus concupisco^f. Ità phrasim sumitur Psal. 24. 4. Jer. 22. 27. & 44. 14. & similis phrasim Ezech. 24. 25. desiderium cum delectatione innuit^g. Vel, 4. In te tuamq; bonitate totam spem meam colloco. Sic Deut. 24. 15. ad illud (scil. pretium) levavi animam suam, h. e. in eo totam spem ponit, quia ex eo vivit^h. Convenit hoc sequenti versui, In te confido, &c.ⁱ RS. exponit, dirigam cor meum. Alii, Levabo, &c. idem est quod Psal. 31. 6. In manus tuas commendo spiritum meum^j.

2. In te confido ¶ Ità V. JT. Pi. Heb. speravi, Mu. te nitor, V. in verbo tuo confido, Ch. in A. In te, non in alio^m. ¶ *Non* (vel, *nè*, Mu. Pi. Gej. &c. namⁿ est deprecantis^o), erubescam ¶ Sive pudeam, sive confundar, tanquam homo mendax & vanus, qui falso jactasset Regnum mihi à te promissum esse. Verto, nè igitur erubescam: Est enim conclusio ex præcedentibus^p. In te speravi, indignus sum qui pudore afficiar^q. Nam si restiteris postulationi meæ, futurum est ut me spei meæ pudeat; ut Job. 6. 20. Psal. 22. 6^r. Nè committas, quæso, ut hæc spe meâ excidam, &c. ut Ps. 6. 11. & 31. 2. & 37. 19. &c.^s ¶ *Neque irrideant*, אֲלֵיךְ ¶ *Exsultent*, Mu. Gej. &c. tanquam victoriam adepti; 2 Chron. 20. 27^t. Nè me capiant, sive opprimant; tunc enim me devicto exsultabunt^u. ¶ *Inimici mei*, אֹיְבֵי ¶ *Inimici mei de me*, Mu. Gej. JT. Pi. &c. vel, mei causa: 7 de, sicut Psal. 3. 3. & 22. 31. Mic. 7. 8^v. Vel, super me, A.

3. Etenim, &c. ¶ Heb. Etiam universi; q. d. Non solum pro me precor, sed pro omnibus qui partes meas sequuntur, & juxta mecum in tuo præsidio spes suas collocant^x. Nec erubescant pii in populo tuo, qui, pressi tyrannide Saulis, &c. expectant opem tuam, & meam evectionem ad Regnum^y. Vel, subnectit hic generale fundamentum, de se non deferendo, quia nulli in Deum sperantes confunduntur^z. ¶ *Qui sustinent te*, אֲשֶׁר יִסְתָּמְךָ ¶ *Expectantes te*, JT. Pi. A. intente, A. h h 3 vel,

vel. patienter sperantes, A. *Sperantes tui*, i. e. in te : Affixum debet resolvi in particulam *וְ*, vel *וְהוּא*, cum quibus *וְ* contrui solet; Genes. 49. 18. Ies. 8. 17. *¶ Non confundentur* Verto, *ne crubescant*. *¶* Hic valet *וְ*, propter præcedentia *וְ*. *¶ Confundantur*, *וְהוּא* Erubescant, Mu. JT. Pi. &c. Sed confundantur, Gej. ex Luthi. Per epanodon pulchre repetitur verbum proximum. Vel, confunduntur, ut fut. sit pro præsentē, in re quæ fieri solet. *¶ Iniqua* (vel, iniquē, o. Æth.) *agentes*, *וְהוּא* Iniqui; Sy. Ar. prævaricantes, Mo. P. M. sim. Ti. Gej. Mu. sub. in me, Mu. Qui perfide agunt, JT. Pi. sim. A. contra officium & promissum suum^d; contra fœdus cum Deo iectum^e: qui fidem mihi præstitam violârunt^f. *¶ Supervacue*; ita o. *וְהוּא* In vanitate, Ar. Sy. inaniter, Mo. Gej. A. abs re, Ti. sine causa, M. P. A. Gej. Gen. Mu. immeritò, JT. Pi. Mu. nullam defectionis suæ habentes causam, nullâq; laceßiti injuriâ^g. *Temere*, Gen. Gej. malitiosè; non per errorem vel infirmitatem^h. *Sine fructu*, A. Significat eos, si spe suâ frustrarentur, perfidos fore sine ulla compensatione, adeoque derisui omnium expositos. *¶* *וְהוּא* tribuitur iis qui aliquid agunt nullâ remuneratione perceptâ, Gen. 31. 42. Exod. 23. 15. 1 Sam. 6. 3. *Indefinenter*, Æth. [Ch. totum sic reddit, Erubescant prædatores & vani; Ca. sic, Frustrantur perfidiosi nequam.]

4. *Vias tuas, Domine, demonstra* (vel ostende, V. *notas fac*, V. JT. Pi.) *mibi* Id est, vivendi rationem à te præscriptam^k; præcepta tua^l. Viam quam sequi debeo; quam difficile est discernere in rebus adversis, quæ mentem confundunt, & sæpe extra viam rectæ rationis longè abripiunt^m. *Vias tuas*, i. e. veram fidem & Religionem, ut Act. 18. 25, 26. Ità Moses precatur Exod. 33. 13. *Notas fac*, nempe per Spiritum Sanctumⁿ.

5. *Dirige me*, *וְהוּא* Fac me incedere, vel ambulare, Gej. V. A. sim. JT. Pi. sicut quis infantulum incedere docet^p, vel ægrum convalescentem; v. g. monstrando, manibus ducendo, sustentando; ut Prov. 4. 11. Ies. 42. 16. & 48. 17. *Duc*, vel *Deduc*, me, V. Deus bene viventes & sollicitè precantes (qualem hîc se ostendit David) magis magisque illustrat^r. *¶ In veritate tua* Ità Mu. Gej. Pi. tanquam in via^t: i. e. in verbo tuo, quod est veritas, Joh. 17. 17. 3 ep. Joh. 3. Veritas, pro verbo verace, ut Psal. 119. 30. q. d. Fac ut veram verbi tui sententiam rectè agnoscam, & corde amplectar^v. Fac ut constante fiducia acquiescam in promissionibus tuis^x. Sed veritas hîc veram doctrinam sign. alibi, promissi constantiam; sequitur enim, *doce me*, &c. *¶* *וְהוּא* Per veritatem tuam, JT. i. e. prout verax es^z. *Duc me per fidem*, sive fidelitatem, tuam, i. e. Da ut credam te esse promissorum servantem^a. *¶ Tu es Deus salvator meus* Heb. *salutis meæ*, Gej. Pi. Tu jam sæpe me in periculis servasti^b; & dabis mihi cor ad assequendum futurum seculum^c.

6. *Reminiscere miserationum tuarum* Erga creaturas tuas miseras^d. Plural. num. emphaticè ponitur^e. *¶ Quæ* (vel quia, Mu. vel quòd, Gej. sim. JT. Pi.) *à seculo sunt*, *וְהוּא* Quibus nunquam uti desisti; vel, quia semper fuisti misericors^f. Quibus erga me semper usus es, in uterò, & postea in educatione, &c. nunc itaque ignosce^g. Recordare te indè à mundo condito piis benefecisse, &c. Abrahamo, Isaac, &c.^h. Al. *ab æterno*. *וְהוּא* in rebus humanis longum tempus denotat, Gen. 6. 3. Esa. 42. 14. hîc autem & alibi significat amorem Dei esse ab æterno, Eph. 1. 4. 2 Tim. 1. 9. & in æternum, Psal. 100. 5. Dan. 12. 3. 1 Pet. 1. 4. Et hæc duo conjunguntur Psal. 103. 17. Nè itaque nunc demum incipias clementiam tuam deponere^k.

7. *Delicta juventutis meæ*; ità V. Mu. Pi. *וְהוּא* Pueritia mea, JT. quæ incipit cum pueri loquela, & durat usque ad annum 15. vel, *adolescencie meæ*, quæ indè ad an. 30. vel, *juventutis*, quæ indè ad an. 45. pertingit: nam *וְהוּא* denotat ætatem illam universam quæ antecedit ætatem virilem; vel infantiam, (ut patet ex Gen. 8. 21. Levit. 22. 13. collat. cum 2 Par. 31. 18. Job. 31. 18. & Psal. 71. 5, 6. ubi *וְהוּא* & ab utero ceu synonyma ponuntur; Ezec. 4. 14. Hinc *וְהוּא* dicitur de Mose trimestri, Exod. 2. 6. & de Simsone nascituro, Jud. 13. 8. Vide & Esa. 7. 16.) vel pueriti-

am, (ut 1 Sam. 12. 2. collat. cum cap. 1. 23. Gen. 46. 34.) vel adolescentiam, Ezec. 23. 21. vel juventutem, Psal. 127. 4. Prov. 2. 17. & 5. 18. Ies. 54. 6. Jer. 3. 4. Mal. 2. 14, 15. Intelligit, vel, 1. peccatum originale, infanti sibi connatum, Psal. 51. 7. quia *imaginatio hominis mala est à pueritia*, Gen. 8. 21. Vel, 2. ea quæ juvenis perpetravit^o; vide Ecclef. 11. 9, 10. pro quibus sæpe Deus postea homines punit, Job. 13. 26. Jer. 3. 25. Nempe, à pueritia peccamus, quando primum rationis usus sese in nobis explicat; quod tempus ferè in septimum annum conferunt; unde & pueri illi devorati, &c. 2 Reg. 2. 23. Quicquid deliqui vel à pueritia: totam enim vitam David hîc retexens, agnoscit se multum & sæpe peccasse. Inprimis autem intelligit malum originarium, sive connatum, caliginem in mente, impetus pravos in voluntate, &c. qui in adolescentibus ferè sunt vehementiores & crebriores^r. Orat autem pro remissione peccatorum juventutis, 1. Quia prior remissio sæpe facta est irrita per sequentia peccata. 2. Ob sensum reflexum, ut conscientia in Dei gratia per verbum promissa acquiesceret. 3. Ad exaggerandam Dei gratiam, Rom. 5. 20. 4. Ut se majori reatu obstringeret, q. d. Peccata peccatis cummulavi, &c. *¶ Et ignorantias*, &c. *וְהוּא* Et prævaricationes meas, Mu. sic Gej. vel defectiones, JT. malim, transgressiones, Pi. Vel, rebelliones, K. in Mu. quas grandior commisi^s, sciens & prudens^t. Certè gravius quid est hoc quàm peccatum^u. *¶ Secundum misericordiam tuam*, &c. Quæ fons omnis boni: non, secundum judicium, & superiora mea facta. Quò & pertinet, propter bonitatem tuam, i. e. quia tu bonus es & clemens; non, propter me^v. Vel, propter amorem illum quo mundum complecteris, donando illi Filium, Joh. 3. 16. vel, juxta Hopfn. in laudem bonitatis tuæ^w. 8. *Dulcis*; *וְהוּא*, benignus, utilis^x: *וְהוּא* Bonus, i. e. benignus, in malo tollendo, & in bono conferendo^y. Digressio in laudationem bonitatis Dei, cujus modò mentionem fecerat^z. *¶ Et rectus* Ità Mu. Gej. Pi. &c. i. e. constans in promissis^a. Bonus, quia con-

40 *donat*; *rectus*, quia emendat^b. *¶ Propter hoc*, &c. *וְהוּא* Idcirco docet (vel docebit, Mu. Pi. fut. notans actum continuum^c; instruet, Mu. in-

50 *format*, Gej.) peccatores viam, JT. Pi. sub. illam quam approbat, V. Alii, in via, Mu. Gej. nempe conversionis, sive pœnitentiæ^d. Bonus & rectus est, vultque omnes salvos fieri; ideo nunquam peccatores repellit, sed quoties voluerint resipiscere recipit, eosque rectam viam docet^e. In, i. e. de, via, h. e. de recta vivendi ratione^f. Quid illis sit credendum, agendum, omit-

60 *tendum*, docet eos, tum verbo, tum Spiritu, suo^g. *וְהוּא* duplicem regit accusativum, ut Psal. 27. 11. & aliàs. Alibi autem regit secundum nomen mediante præp. in; ut Psal. 32. 8. & Prov. 4. 11. Docebit & reducet delinquentes, & lege suâ informabit: Nam ex *וְהוּא* fit *וְהוּא* lex^h. Peccatores hîc intellige, non qui perseverant in peccatis contra conscientiam; sed sanabiles, qui ad gratiam Dei confugiunt. Tales in viam reducet, nec finet eos perire, vel mole sive peccatorum sive calamitatum opprimiⁱ.

70 9. *Diriget*; ità V. Mu. *וְהוּא* Incedere (sive Calcare, A.) facit, Gej. sim. P. JT. Pi. *¶ Mansuetos*; ità V. JT. Pi. Mu. A. Ang. *וְהוּא* Miseros, h. e. misericordiam suam spiritualem humiliter & cum pœnitentia agnoscetes. *וְהוּא* enim tam miserum quàm humilem significat^j. Regeneratos per Sp. S. atq; ità mansueto^k. Eos qui summâ animi demissione resipiscunt^l. *¶ In judicio*; ità Mu. Gen. Gej. A. &c. i. e. in via judicii, virtutis & salutis^m; in recta agendi rationeⁿ. In, vel ad, judicium, Gen. Mar. i. e. ut rectè vivant^o. ut judicium & æquitatem discant & perficiant; i. e. docebit eos judicium & justitiam; ut v. 5. dirigere in veritate, est, docere veritatem^p. Al. cum judicio, & prout oportet ac decet^q. Al. per judicium, i. e. effici-

80 *et ut rectè & ex ordine vitam instituunt*^r. Ex jure, JT. in jure, Pi. Jun. scil. tanquam in via^s. Aperiet illis viam pœnitentiæ, præparans eorum animos ad sua judicia ac vias cognoscendas^t. Incedere facit secundum statuta sua, sive verbum suum, quod sæpe venit nomine *וְהוּא*; Psal. 19. 10. collat. cum 2 Reg. 17. 26. *¶*

In iudicio, vel, i. suo, quod in *probris*, circumspecte com-
modèque, eos agit. Vel, 2. ipsorum, ut discernant
inter bonum & malum. Vide Esa. 56. 1. & 58. 2. d.
Vel, in iudicio, i. e. rectè & commodè, prout piorum fert
imbecillitas & utilitas. Vide 1 Cor. 10. 13. Jer. 10. 24.
Hoc est in iudicio dirigere. In iudiciis bene constitu-
tis servatur æquitas, quæ semper inclinat ad mitiores
sententias, odia infringit, favores ampliat, &c. f.
¶ *Docebit mites*, *מְדַבֵּר*] *Manuetor*, qui se abnegant
& humiliant; quales sine dubio sunt qui adiutorium
Dei sincerè petunt *. *Pauperes*, sive *afflictos*, Mol. Calv.
q. d. Eos qui, humiliati & subacti afflictionibus ad ju-
gum ferendum, ejus imperio se submitunt, & dociles,
humiles atque modesti fiunt f. Antecedens hic pro
relativo, pro, *docebit eos*, &c. e.
10. *Universæ viæ Domini*] h. e. Modi agendi, vel
processus, circa pios, vel circa creaturas h. Actiones,
cogitationes, consilia, quibus agit & disponit res omnes.
Via Dei est, vel, quam ambulandam patefecit fidelibus;
vel, quam ipse ambulat h. Consilium & gubernationis
& conservationis Ecclesiæ: deinde profectus seu pro-
gressus piorum in fide & pietate hac voce notatur l.
Quicquid Deus suscipit & agit cum fidelibus servis su-
is m. [Al. aliter;] *Via Domini*, i. e. viæ Legis n. ¶ *Mi-*
sericordia (vel, *gratia*, Gej. *benignitas*, JT. &c.) & *ve-*
ritas] Ità Mu. A. Ang. &c. vel, *fides*, JT. i. e. constan-
tia in servandis promissis o. Sunt misericordiæ & ve-
ritatis plenæ. *Misericordia* gratis promittit, &c. *veri-*
tas promissum exhibet p. *Misericordia* in initio, *veritas*
in fine, quia Deus omnia promissa sua adimplebit q. De-
us primum ex pura liberalitate nobiscum agit; sed
posteaquam reus in nos gratiæ responderimus, tenetur
nobis ex pacto infallibili (quod *veritatem* vocat) grati-
am suam largiri ac benefacere r. Similis conjunctio
gratiæ & veritatis Ps. 36. 6. & 40. 11. & 117. 2. & 138. 2.
Notandum autem de solis piis hic agi, &c. Vel, est Hen-
diadys, *gratia & veritas*, pro, vera gratia, ut Gen. 1.
26. *imago & similitudo*, h. e. imago simillima; Gen.
19. 24. *sulphur & ignem*, i. e. sulphureum ignem; Jer.
22. 3. *judicium & justitiam*, i. e. iudicium justum f.
¶ *Requerentibus*, *מְבַקְשִׁים*] *Custodientibus*, sive *servanti-*
bus, Mu. Gej. JT. Pi. &c. *Retinentibus* cum fiducia, qui
non discedunt ad aliam spem, &c. f. ¶ *Testamen-*
tum ejus, *בְּרִיתוֹ*] *Fædus*, vel *pactum*, ejus, JT. Pi. Mu.
Gej. &c. i. e. Legem fœdere sancitam v. Qui credunt
promissionibus ejus, & servant mandata ejus *. Qui
perpetuo recolunt quid tum Deus sibi, tum ipsi Deo
promiserint v. Non item iis qui pactum violant, & à
recta via deflectunt. Vide Os. 14. 10. ¶ *Et te-*
stimonium ejus] *עֲדָתוֹ*]. Sanctissimi fœderis leges b.
Verba ejus sancta c. 1. Præcepta d: quæ testimonia
vocantur, vel, quod Dei voluntatem testantur *, quo-
modo velit à nobis coli f; nec non bonitatem & justi-
tiam ejus g: vel, quod solenniter, & veluti coram testi-
bus, promulgata sunt g. 2. Promissiones, quibus te-
statur Deus quomodo velit nos reddere beatos h. In-
telligit universam Legis doctrinam i.
11. *Propter* (vel *Per*, Ar.) *nomen tuum, Domine*]
i. e. Ob reipsum, vel, Ob famam misericordiæ & veri-
tatis, &c. k. Ut celebretur nomen tuum, sive bonitas
tua l. Sub. *pepercisti mihi*; nam non potest hæc prima
pars versûs jungi sequenti à conjunctione incipienti m.
Verum Vau conversivum sæpe abundat; ut in Genes.
36. 40. Job. 36. 7. Prov. 10. 25. Dan. 8. 25 n. item
Gen. 3. 5. Exod. 12. 27. Jes. 28. 18: in quibus, ut hic,
i tantum est conversivum, non simul copulativum o.
[Alii itaque hæc cum sequentibus jungunt;] *Ob no-*
men tuum—condonabis, &c. Gej. vel, *ignosce*, sive *condo-*
nato, &c. Coc. Pi. Ar. sim. Æth. (Heb. & *condonabis*; sed
i tantum vertit præ: in fut p.) vel, *parce*, &c. Pi. vel,
propitiaberis, &c. M. vel, *propitius sis*, &c. Ti. *purga me*,
Sy. etiam remitte, &c. Ch. *condonabis igitur*, &c. JT.
¶ *Propitiaberis*, &c. *לְעוֹנֵי חַסְדְּךָ*] *Propitiare* (vel,
parces, Mo. *parce*, P. &c.) *peccato meo*, Mu. etiam *mi-*
sericorditer remitte, &c. vel, itaque *misericorditer remitte-*
tes, &c. Verbum hoc desumit David à Mose Exod. 34. 9.
Vide & Jer. 31. 34. collat. cum Heb. 8. 12 q. ¶ *Mul-*
rum, &c. *מְרִירָה*] *Quoniam*, vel *nam*, magna est,
JT. Sy. vel *grandis*, M. vel *multa*, Pi. Mo. Ti. Ar. sic

o. Æth. *multiplex*, Ch. Verum sic nulla erit illatio ad
remissionem, sed potius ad ultionem r. [Alii aliter
sentiunt.] Magnitudo peccati fit occasio commiserati-
onis; sicut periculum vulneris movet medicum ad
citius auxilium t. Considerat Deus infirmitatem hu-
manam, quò magis premimur & gemimus sub onere
peccatorum t. Quò major est persona, eò aptior ad
remittendum graviora peccata; ut Num. 14. 19 v. Con-
venit Deo magno, ut magna peccata remittat *. Nam
magna, &c. ac proinde non potest aliter tolli nisi per
tuam bonitatem v. Al. *quæ multa sine est*, Ca. Al. *quam-*
vis magna, vel *multa*, sit, Gej. AE. in Mu. ¶ pro *quam-*
vis sumitur z; ut Exod. 34. 9. Psal. 41. 5 z. (Verum
ipse Ezra utrobique ¶ vertit, *quia*; ita interdum hic à
seipso diffidet b.) & Gen. 8. 21 c. [Sed & ibi per *quia*
reddunt, ut in Collectaneis nostris videre est.] Porro,
peccatum aliquod peculiare hic intelligitur, quod aliis
gravius erat, nempe illud cum Bethsabæe; q. d. Et si jam
veniam peccatorum à te petii, tamen iterum ac seor-
sum petam hujus peccati veniam à te *. Et rectè id vo-
cat *multum*; nam peccatum illud non unicum aut sim-
plex fuit, sed multiplex f. Al. *quia magnum*, seu *mul-*
tum, est, nempe nomen tuum, ut ad remotius ¶ refe-
ratur. Verum sic potius, pro more Scripturæ recepto,
dixisset *מְרִירָה* d.

12. *Quis*, &c. *מִי הוּא אִישׁ*] *Quis est homo*, sive *vir*,
Pi. A. Mu. &c. Potest sic resolvi, *Quicumque est vir* *.
Quis, &c. d. i. e. qualis, vel cuiusnam dignitatis ac fe-
licitatis. ¶ accipitur ut Psal. 24. 3. & 34. 13 f. *Qua-*
lisnam erit vir ille ? A. ¶ *Qui timet* (i. e. rectè co-
lit g) *Dominum* ?] Ità Pi. Quicumque timet, &c. h.
¶ *Legem statuet*, &c. *יִצְחָק בְּרִיתוֹ*] *Docebit*, vel
erudiet, (vel *diriget*, Ti.) *eum viam* quam eligat, P.
vel, in (five de, Pi. Gej.) *via* quam eligat, Gej. vel eli-
get, M. Ti. A. vel, quam *probabit & diliget*; sic electus
Esa. 42. 1. pro dilecto Matt. 12. 18: vel, quam *præci-*
piet, id enim vox eligendi significat 2 Sam. 15. 15. &
19. 38 i. Verbum eligendi referunt, vel, i. ad Deum k: i. A.
viā quam ipse Jehova *elegit*, sive *elegerit*, (vel *eligit*,
Q. in Mu.) i. e. probaverit l. Docet eum viam quam
cupit servari. Hic primus fructus timoris Dei m. Vel, 2.
ad hominem n: viam quam eligere & inire debeat o:
certè *בְּרִיתוֹ* est fut p. Eidem in bivio velut constituto
præscindet ulteriorem dubitandi causam, suggerendo
nempe sana consilia. *Electio* hæc homini tribuitur hoc
loco, sicut & Psal. 119. 30, 173. & ellipsis est prono-
minis *וְהוּא*, ut Psal. 4. 8. & 7. 16. &c. q. Hebræi utro-
que modo accipiunt r.

13. *Anima ejus* (i. e. ipse totus t) *in bonis* (Heb. in
bono, Mu. JT. Pi. h. e. felicitate omnigena t; in *felici-*
tate seculi venturi, Ch. in A.) *demorabitur*, *יָשֹׁבֵד*] *Per-*
noctabit, JT. Mu. Gej. *commorabitur*, P. Pi. vel, *diversa-*
bitur, Pi. vel, *permanebit*, *conquiescet*, V. Constans per-
manebit, etiam noctu, & quidem secure & hilariter:
Ruth 1. 16. Vide Psal. 91. 1 v. *Pernoctatio* permanenti-
am significat, Job. 17. 2. Prov. 19. 23 *. Hæc vox re-
fertur ad felicitatem, vel, i. hujus vitæ, cui illa vox
optimè congruit, quia hæc vita brevis est, & in hoc
mundo ut in hospitio, non ut in domo, diversamur v.
Vel, 2. alterius vitæ, cui etiam hoc verbum competit z;
ubi nox perpetuæ quietis & refectionis incipiet post di-
urnos hos labores a; ut aliquis, diurno itinere fessus, in
hospitium sub vesperam se recipit, ibi pernoctaturus
& quieturus b. *Pernoctabit* (Loquitur ut Eccles. 12. 5.
domus seculi,) *in bono*, in morte sua c. Rectè; se-
quitur enim de posteris post mortem, quæ est digressio
ad quietem illam, relictis d. *Pernoctabit*, in cruce, in
tentatione, in morte, quæ eum à bono suo non divel-
let *. Summâ lætitiâ perfruetur f. ¶ *Semen ejus*
hereditabit terram] Nempe Canaan, promissam Abra-
hæ & semini ejus, Gen. 12. & 15 z. Respicit promissi-
ones temporales piis datas sub V. T. juxta Levit. 26.
3, &c. Et quidem *hereditatio* includit partim gratui-
tum legitimumque jus quod pii habent ad bona tem-
poralia; partim, possessionis continuationem h.

14. *Firmamentum* (vel *Virtus*, Æth. *Fortitudo*, Ar.)
est *Dominus*, &c. ita o. *וְהוּא* pro *וְהוּא* accipiunt per aphæ-
resin i. *וְהוּא יְהוָה לִירְאָתוֹ*] *Cogitatio Domini de timen-*
tibus se Sy. nempe, ut illis provideat de omnibus ne-
cessariis.

cessariis. ¹⁰ pro consilio, sive consultatione, Gen. 49. 6. Secretum, sive Arcanum, Domini (sub. est, A. vel, adest, JT. vel, revelatur, Pi. V. live revelari solet, V. manifestum est, Ch. in Mu. Ellipsis hic est [verbi] contrarii, timentibus (vel reverentibus, JT.) eum, M. P. Ti. Mo. Mu. Gen. A. &c. Arcanum hic sign. 1. arcanum Dei favorem, ut Job. 29. 4. 2. arcana Dei judicia & consilia, quæ nosse, ad salutem juvat: 3. consilium & mysterium fidei; nam secretum Dei est consilium ejus, Job. 15. 8. Jer. 23. 18, 22. & arcana Christi sæpe vocantur mysterium, Rom. 16. 25. Eph. 3. 3. &c. 4. doctrinam de cruce piorum, deinde promissionem de remissione, &c. P. 5. foedus Dei, ut patet ex altero membro, sic dictum, quia continet promissiones de rebus arcanis & rationi naturali ignotis, puta de remissione peccatorum, regeneratione, &c. q. d. Deus familiariter cum ipsis agit; secreta sua, in verbo revelata, ipsis, tanquam amicis, communicat per internam Spiritus Sancti illuminationem. Vide Joh. 15. 15. Prov. 3. 32. ¹⁰ sign. congregationem, Psal. 89. 8. Jer. 6. 11. & 15. 17. & secretum aliquod consilium in congregatione agitatum, Psal. 55. 15. & 83. 4. Prov. 11. 13. Porro, ¹⁰ in ¹⁰ valet cum, ut patet ex loco parallelo Prov. 3. 32. Sic ¹⁰ Exod. 12. 2. inter menses, &c. Si ¹⁰ hic sit arcanum, respondet manifestationi in fine versus. Potest hic esse trajectio, ut Ps. 2. 11. & sæpe in scriptis poeticis, ut totus versus sic construatur, Consilium est, sive arcanum, Domini & foedus ejus timentibus eum, ad notificandum eis, nempe voluntatem suam, eam sc. ejus partem quæ toties hic memoratur, v. 4, 5, 8, 9, 10, 12. quam unam scire nostrâ interest, nimirum præcepta ejus, ut illa sciamus, deinde & faciamus, quod sine cognitione non possumus. Vide Deut. 30. 11. ¹⁰ Et testamentum, &c. ¹⁰ Et foedus suum notum fecit (vel faciet, M. Ti. A.) illis, Sy. sim. Ar. Et foedus, sive pactum, ejus, sive suum, ad notificandum eis, Mo. Gej. i. e. Notificat eis, ut reipsa sentiant quanta bona in foedere illo lateant, indeque gaudeant, &c. Verba notitiæ connotant quoque assensum, affectum, & effectum. Infinit. hic pro fut. ut Coh. 3. 14. ¹⁰ nihil adjicietur, & v. 15. ¹⁰ quod erit, & v. 18. ¹⁰ purgabit: Hof. 9. 13. ¹⁰ educet, & 12. 3. ¹⁰ & visitabit. Vel, ut scire faciat eos, P. Ordo inversus, pro, ut notum faciat eis pactum, &c. Vel, ut experimento testetur eis, JT. Hic versus est ætiologia superioris dicti; nam Deus voluntate cum arcanâ, tum etiam revelatâ, consulit illis. Vel, ut doceat eos, Ch. Et pactum ejus, (repete, manifestum est timentibus eum,) ad instruendum eos in omnibus quæ ad salutem pertinent. Pactum hic est Decalogus, ut i Reg. 8. 21. Et foedus ejus ita est comparatum, ut illud notum faciat eis, Pi.

15. Oculi mei semper ad Dominum] Sub. respiciunt, Pi. vel, sunt, A. Ipse enim securum me esse jussit, & ad eum solum oculos attollo, neque aliunde opem expecto. Rursus profitetur fiduciam suam, ut supra 1. 2. Ellipsis, ut Psal. 141. 8. Supplendum, vel, ¹⁰ vident, vel, ¹⁰ directi. Integræ locutiones sunt Job. c. 16. v. 20. Ps. 123. 1. ¹⁰ Evellat (vel, educet, Mu. Pi. educit, i. e. educere solet, &) de laqueo pedes meos, ¹⁰ E rei, Gej. Metaphora ab avibus vel feris quæ reti capiuntur. Per rete intelligunt, 1. Concupiscentiam malam; quâ anima, ut reti, capitur; & ex qua, nisi Deus opem ferat, impossibile est exire. 2. Pericula gravissima, & insidias hostium, ut docent sequentia: tum etiam omnia illa quæ animum reddunt dubium & perplexum, aut in eas difficultates hominem conjiciunt unde se expedire nequeat.

16. Unicus; ita Mu. Gej. P. ¹⁰ Unigenitus, &c. & Ar. in Ham. solitarius, Gej. JT. &c. Ab omnibus desertus, & omni ope destitutus. Itâ vox sumitur Psal. 22. 21. & 68. 7. Etego Rex sum, & mihi multæ sint copiæ atque divitiæ; nulla tamen mihi est spes in iis, sed in tua tantum misericordia & potentia. Desolatus, Ham. Ang. ut patet ex sequente ¹⁰.

17. Tribulationes (vel, Angustia, sive Oppressiones, P. Ti. Ch. Mo. &c. Tristitia, Sy. Ar.) cordis mei multiplicatae sunt; itâ. ¹⁰ Dilatatae sunt, P. Mo. Ch. Mu. Gen. sim. Ti. i. e. occupaverunt singulas cordis mei partes; inftar aquæ longè latèque se extendunt.

Verba in Hiphil neutraliter interdum accipiuntur; ut ¹⁰ prolongatus fuit, ¹⁰ irritus factus est, Coh. 2. v. 5. Dilataverunt, (vel extenderunt, M.) sub. se, V. M. vel, locum suum, vel, cor meum; repleverunt & distenderunt cor meum; vel, os suum, inftar feræ me penitus absorpturæ. Integre ponitur Psalm. 35. 21. Vide & Esa. 5. 14. Hab. 2. 5. Antithesis est inftar angustia, & dilatatae sunt. Docet cor suum veluti arctissime compressum ex malorum tum præsentium sensu, tum imminentium metu.

18. Vide, &c.] Nim. commiserandi & opitulandi animo; ut Exod. 3. 7, 8. Psal. 31. 8. & 106. 44. & 119. 153. Considera quantum poenarum in his bellis jam exhausti, &c. Aspice laborem meum, quomodo contendo contra concupiscentiam. Et dimitte, &c. ¹⁰ Et condona omnia peccata mea, JT. Gej. &c. h. e. Tolle malignum illum omnis miseriæ meæ fontem. Tolle omnibus peccatis meis, scilicet reatum. ¹⁰ proprie est, attollere, vel portare. Vide Num. 5. 31. Respicit Christum, qui portavit & abstulit peccata mundi, Joan. 1. 29.

19. Respice inimicos] Ulciscendi causâ. Sic visio Dei in malum usurpatur, ut Exod. 14. 24. 1 Par. 12. 17. Psal. 104. 32. Quoniam multiplicati sunt] Efficax ratio: Namque Deus, quod suorum majus ac gravius videt esse periculum, eò promptius succurrit. Et odio iniquo, ¹⁰ Violento, V. JT. Pi. Heb. violentia, Pi. Gej. vel, injuria, Gej. vel, violenta injuria, A. vel, violentia, i. e. odio in violentiam & rapinam prorumpente. Substant. hic habet vim adjectivi, iniquo. Vel, tyrannico, vel implacabili, V. Injuste; immerito & sine causa, quamvis illos nihil læsi: item fine modo vel termino; nullis flectuntur precibus, &c. Locum sic verto, Aspice quod inimici mei multi sunt, quodque odio violento oderunt me. Vocula ¹⁰ trajecta est.

20. Custodi animam meam] Id est, vel, vitam, ut Gen. 9. 5. & 37. 21. &c. vel, meipsum, per synecdochen, ut v. 13. Sciebat se ad necem expeti. Non (vel, nè, Mu. Gej. &c.) erubescam] Coram hostibus; vel etiam coram meis, qui spem frustratam mihi exprobrabant.

21. Innocentes (vel Integri, Sy.) & recti (pii viri, abstractum sumunt pro concreto, &) adherunt mihi] Itâ & Sy. ¹⁰ deducunt, non à ¹⁰ conservare, sed à ¹⁰ colligare, ut significet federe jungi. ¹⁰ Integritas (vel, Perfectio, P. A. Sinceritas, V. Innocentia, Mu. Gen. Studium intemeratæ conscientiae, carentis dolo, &c. sic Psal. 7. 9. & 26. 1, 11. & Gen. 20. 5, 6. vel, Simplicitas, Ham.) & rectitudo, sive rectum, (vel, equitas, V. justitia, A. recta ratio morum, sermonum, &c. congruens cum norma verbi Divini, &c. vide Job. 6. 25. Prov. 2. 13. & 4. 11. Coh. 12. 10. Custodiant me, Gej. Mol. JT. Pi. Gen. &c. i. e. Tu custodito me propter integritatem, &c. Meton. efficientis. Nè ad hypocrisin vel vitia deflectam. Confer Ps. 40. 12. Prov. 2. 11. & 13. 6. & 20. 28. Sis tu innocentiae meae vindex. Vel, custodiant me, Gen. Malim hoc ad Deum referre, ut sensus sit, Perfectio (quæ de Deo dicta summam bonitatem denotat, Matt. 5. 48. collat. cum Luc. 6. 36.) & integritas Dei, nempe misericordia ejus promittendo, fides præstando, conservabunt me. Petit se regi à verbo & Spiritu Dei, nè, vel fractus calamitatibus, vel pravis cupiditatibus impulsus, deficiat à Deo, vel committat aliquid quo Deum offendat, &c.

22. Libera, Deus, Israel, &c.] Postquam privatam egit causam, nunc agit publicam, quam sciebat à sua pendere. Salutem suam cum publica Ecclesiae salute conjunctam esse vult. ¹⁰ Redime, &c. Mitte tandem Redemptorem Messiam, qui Israel liberabit, non ex aliquibus tantum temporibus, sed ab omnibus, angustis, tam corporis quam animæ, &c.

P S A L M. XXVI.

ARGUMENTUM. Videtur David hunc Psalmum scripsisse cum falsis criminibus apud Saulem de-
 * Mu. sim. formaretur, &c. Ponitur in hoc Psalmo specimen,
 Mol. qualis esse debeat vita hominis innocentis, ut scilicet totus pendeat à Deo, & purus sit cogitatione, affectu & opere.
 b M.

1. *Judica me, Domine, יְהוָה* *Jus dicito pro me, V.*
 c T. Judex esto tu in causa mea. Cognosce causam meam, & ulciscere me de hostibus, &c. Sumitur vox hic ut
 d Mu. Esa. 41. 4. Non provocat ad judicium Dei legale & rigidum, quod deprecatur Psal. 19. 13. & 25. 7. & 143. 2. sed Deum arbitrum esse petit in causa sua cum hostibus, praesertim Saule, qui judicem supra se in ter-
 † Gej. ris agnoscebat neminem, & adversus criminationes eorum, &c. Ego puto hic, & quoties suam David prædicat justitiam, intelligendum esse de justitia causæ, non personæ, nec de propria munditie, de qua Psal. 143. 2. dicit, *Nè intres in judicium*, &c. Deo Judici suam probat justitiam, non quidem quoddam Legi Divinæ per omnia à se satisfactum putet, sed comparatè ad calumnias hostium loquitur. Quod si res illi cum Deo esset, peccata humiliter deprecaretur, & ad Dei misericordiam supplex confugeret; ut fecit Psal. 25. 6, &c. Non enim ignorabat David illud, *Numquid justificari potest homo comparatus Deo*, &c. Job. 6. 25. v. 4. &c. Cum impios judicas, *judica me*, quia si cum illis conferar justus sum; at cum justos judicas, *nè intres*, &c. *
 * Mu. ex Al. *Judica*, i. e. proba, me, Basil. in D. *Judica me* ratione cordis, five intentionis, quæ sincera est; nè intres, &c. ratione operum, quæ non semper bona sunt. *Judicem meum age*, JT. *Vindica me*, Pi. D. Me. Mar. &c. (ita vox usurpatur Psal. 7. 9. & 10. 18. & 35. 24.) ab infidiis hostium. *In innocentia*, &c. *יְהוָה בְּרִי אֱלֹהִים*
 † Mu. Quoniam in integritate, five innocentia, mea (emphaticè mea, q. d. mea solita h.) *ambulavi*, Mu. Gej. i. e. cunctas meas functiones obivi, vel totam vitam composui. Ire, pro vivere, & via, pro vita, sæpe ponuntur; Gen. 17. 1. Psal. 1. 1. Non vereor te Judicem appellare, qui nullius criminis aut perfidiæ mihi conscius sum.
 † A. Nullum malum molior: 2 Sam. 15. 11. *Ambulandi* verbum consuetudinem notat, ut Psal. 15. 2. *In Domino*, ita Mu. *יְהוָה* *Jehova*, JT. *In Dominum*, Gej. h. e. in te: mutatio personæ. *Sperans*, *יִסְתַּחֲוֶה* *Speravi*, Gej. Mu. *confido*, Pi. JT. In te uno spero; nè itaque patiaris me succumbere, &c. Vide ut dicit, se spe in Deo nixum, non autem suâ innocentia aut integritate, &c. *Non infirmabor*, *לֹא אֶחְלָשׁ* *Non movebor*, vel, ut alia exemplaria legunt, *אֲדִנְיָא*, *infirmabor*, o. in Ham. *Non movebor*, Sy. *non timebo*, Ar. *nequaquam labar*, Ch. *non vacillabo*, Mo. Pi. Gej. *non nutabo*, M. P. Ti. Vel, est fut. pro præf. *non nuto*, *labor*, *vacillo*, V. Verto, quod non *vacillaturus sum*, sub. *י*, Pi. *Me non vacillaturus*, JT. sim. Gej. Mu. nedum lapsurus, sed firmissimè contra omnes hostium insultus perstiturum esse. Sic erunt verba sperantis. Idecirco *non labar*, Ang. Ita respicit materiam spei, nempe se ab hostibus suis non proster-
 † Ham. nendum, nec à Deo deferendum, fore, &c. Vel, hæc sunt verba promittentis; q. d. Ut hucusque speravi, &c. ita imposterum in spe ac fiducia mea perseverabo immobilis, non vacillabo, nec ad aliud declinabo præfidium. *Non nutabo* unquam, licet hostes mei omni ratione mihi conentur excutere fiduciam in te, meque conspiciam pressum undique malis, ex quibus nunquam emergere possim, nisi ita succurras. Non tam objectum spei, quam spem ipsam, hic respicit, & significat constantiam spei suæ. Atque ita omnes veteres accipere videntur, quorum nullus *idcirco* cum Ang. interponit. Et cum verba præcedentia sint petitio opis Divinæ, quod sequitur in hac eadem periodo sanè erit potius conditio ad precum exauditionem requisita, quam illatio quod Deus ejus causam suscipiet, & precationem audiet. Posset & precandi formâ accipi, ut præced. *Judica me*—*nè nutare me patiaris*.

2. *Proba me*; ita Mu. JT. Pi. *בְּרִי אֱלֹהִים* *Examina me*, Gej. Explora cor meum, ut aurifaber aurum. Postulat hanc occultorum five dubiorum manifestationem David, tum propter seipsum; tum propter fideles ambigentes atque ad suspensionem proclives; tum propter hostes detrahentes, qui eum stolidum, factiosum, hypocritam judicabant. Sensus est, q. d. Tu habes exploratos omnes meos affectus & cogitationes. Cognosce tu calumnias, &c. *Tenta me* Periculum fac de me, an sim integer, & in te confidam. Examinandum se offert in duabus hisce rebus, quæ etiam hominem Deo & Divinæ exauditioni quodammodo idoneum reddunt. *Ure renes*, &c. *יִשְׂרָאֵל* *Liqua*, velut metalla in catino, super igne. Vide Psal. 12. 7. *Proba*, nempe liquando, ut Psal. 66. 10. & Esa. 48. 10. *Urere fac*, Ar. sim. *Renes* hic sunt affectus, qui pullulant in renibus; cor, ipsæ cogitationes, quarum cor sedes à nonnullis creditur.
 3. *Quoniam misericordia (vel benignitas, JT. Pi.) tua ante oculos meos est* i. e. Considero benignitatem tuam quam exercuisti, & quotidie exerces, tum erga omnes pios, tum privatim erga me. Omnis mea cura, oblectatio ac fiducia fixa est, non in favore hominum, non in meritis propriis, sed in sola tua gratia; exponit enim quod dixerat v. 1. *confusus sum*. Hæc fide (quod scilicet abs te diligor, & tibi curæ sum,) me sustento, nè illecebris vel minis, &c. compulsus à recta via discedam. Memor benignitatis tuæ à peccatis abstinui. Gratia tua in Messia fundata semper obversatur meis & speculationibus & desideriis. Phrasis hæc designat recordationem, vel observantiam, ut Psal. 16. 8. & 18. 23. [Al. aliter.] Hic versus, nisi commodè intelligatur, non cohærebit cum præced. & seq. Quod ait, habere se ob oculos Dei misericordiam, non est, eam meditari simpliciter & speculative; sed ad imitationem ejus, ut de ea exemplum caperet, juxta Matt. 5. 48. Ita esse patet ex seq. membro, *ambulavi in veritate tua*, i. e. fidem tuam in solvendis promissis (quæ veritas sæpe dicitur) imitatus sum; q. d. Nullam prætermisi occasionem bene de aliis merendi, & si quid promiseram iis, exsolvi, &c. Ideo non vereor te Judicem appellare, &c. *Et complacui*; ita o. Sic, *ambulare cum Deo*, Gen. 5. 22, 24. est, *Deo placere*, Heb. 11. 5. *יִתְחַבֵּד* *Et ambulavi*, P. Mu. *ambulo*, vel, *ambulare soleo*, V. *ambulavi*, vel, *ambulo indefinenter*, JT. Pi. A. Gej. *ac sedulo*: Hithpahel frequentativè usurpatur, ut Gen. 5. 22. & 17. 1. 1 Sam. 30. 31. Exerceo me, &c. *Versor*, &c. A. *In veritate tua* i. e. juxta verbum tuum verissimum, quod statuo normam omnibus actionibus meis. *Veritatem tuam* vocat, quam Deus exigit; cui opponit seq. v. *fallaciam & vanitatem*. In mendandis promissionibus tuis erga pios omnes, & erga me, &c. Imitor fidem tuam in solvendis promissis. [Vide ad prius membrum versûs.]
 4. *Non sedi* Ità Mu. P. Gej. Mo. Sy. o. &c. *Non sedeo*, Ti. JT. Pi. *Non mansi*, vel *habitavi*, M. V. *Non ago*, Ca. *Non versatus sum*, Ch. *Non consulto*: Syn. gen. & met. effecti. *Sedere & introire* consuetudinem & societatem notant. Stabile consortium cum iis non inii, ut Psal. 1. 1. *Sedere* includit moram; *sedere cum aliquo* est, communia cum ipso habere studia, consilia, &c. *Cum concilio*, &c. *יִשְׂרָאֵל* *Cum viris*, vel *hominibus*, *vanitatis*, five *vanis*, M. Ti. V. Mu. Mar. A. JT. Pi. Gej. vel, *mendacii*, five *mendacibus*, Mu. P. Mo. Ch. *temerariis*, Coc. *malignis*, Sy. *nequam*, Ca. *fallacibus*, V. *falsæ vanitatis*, A. i. e. qui vanitati, five vitiosis mundi vanitatibus, dediti sunt, Job. 11. 11. ut *יִשְׂרָאֵל* sunt *homines iniquitatem operantes*, Job. 22. 15. Vel, qui dediti sunt mendaciis, tam in vita communi, quam in fide: *יִשְׂרָאֵל* de hæresi, ut Psal. 24. 4. Accipio de hæreticis vel idololatriis, quos David studiosè averfatus fuit, etiam si securitatis causâ quandoque exsul coactus fuerit ad hujusmodi homines se recipere: præcedit enim, *ambulavi in veritate*, h. e. in vera Religione vel verbo Divino; & seq. v. 6. & 8. altare Dei, & Templum. *Cum idololatriis*, *יִשְׂרָאֵל* sign. nihil: *Idolum autem nihil est in mundo*, 1 Cor. 8. 4. *Cum iniqua gerentibus*; ita o. Eth. *יִשְׂרָאֵל* *Cum latentibus*, Mo. V. *absconditis*, five occultis.

occulis, V. Gej. A. occultantibus se, P. Ch. Mu. nempe, ut male agant, Ch. qui quærent latebras ut peccent & qui clām infidantur proximo, Psal. 10. 8. Cum dissimulatis, JT. Pi. dissimulatores, V. versutis, dolosis. Cum iis qui frontem aperiunt, mentem tegunt. Cum multiplicibus, Proteis, & se in omnes facies vertentibus. Cum occultè machinantibus, M. cum stultis, Sy. cum refractariis legis, Ar. cum facinorosis, Ca. Hi vocantur occultantes se, quia tales omnes lucem fugiunt, Joh. 3. 20. ad verb. occultè agentes, quia maxima scelera clanculū designantur. Cum iis qui scelerata consilia in sinu sovent, & pietatem ac mansuetudinem vultu simulant. Proprie, cum ignoratis, vide Nah. 3. 11. i. e. iis qui ignorantur, quales sunt *καρσενοειδεις*, subducentes, vel abscondentes, se, ut Heb. 10. 38. qui amore seculi & fugā crucis assimilant se iis cum quibus sunt, licet cognoverint veritatem, quales olim Nazareni & Gnostici. ¶ Non introibo, ita o. Ch. Eth. Mo. P. &c. *אֶל־בְּיָמֶיךָ* Non introivi, Mu. sim. Sy. Ar. nempe, cum illis in latibula sua P. Non convenio, JT. Non ingredior, A. Gej. Pi. eandem scilicet cum iis viam. Similis ferè phrasid Job. 31. 5. Non versor, Ca. Non venio, i. e. non habeo societatem, five commercium. Itā vox sumitur Jos. 23. 7. Verbum ingrediendi significat externam conversationem, & societatem actionum. Non incedo, Gej.

5. Odivi ecclesiam (vel concilium, Mu. cætum, five congregationem, JT. Pi. P. V. Gej. &c.) malignantium; *מַלְאָכִים* Malefacientium, Gej. A. quorum unicū ferè studium est, damnum inferre aliis. Noxiorum, V. sceleratorum, V. sim. Gen. malignorum, Mol. malitiosorum, Pi. Universim nunc affirmat detestari se malorum societatem. Verba hīc partim præst. partim fut. sunt, ideōque per præsens ritè exponuntur. ¶ Et cum impiis, *אִם־יָשָׁר* Improbis, Gej. Irrequietis, quorum corda æstuant & rapiuntur (instar maris, &c. Jes. 57. 20. 21.) variis cupiditatibus, &c. *Πολυπεδύμονες*, qui omnia turbant & miscent; & quorum conscientia perpetuis agitantur turbis. ¶ Non sededo, *אֵשֶׁבֶת* Hic fut. est, antea præteritum, *שָׁבַת* sedi; ut constantiam suam in probitatis studio, & fugiendo malorum consortio, indicet.

6. Lavabo inter innocentes manus meas; ita o. Perpetuo conversabor cum probis, &c. *אֶרְחֹץ בְּקִיָּים* Lavabo in, vel cum, puritate & innocentia, vel, aquis puris. Est votum; q. d. Si me liberaveris, offeram puro corde & corpore victimas. Manus significant actiones & opera. Studebo vitæ innocentia. Lavabo, &c. Ang. A. Verūm fut. hīc, ut alibi sæpe, pro præst. sumitur, ut ex toto contextu liquet, ubi dicit, ambulavi, odi, sedi, &c. Lavi, vel Lavo, in, vel cum, innocentia, &c. Mu. Gej. P. Ham. vel puritate, five munditia, &c. Ar. V. ut innocens; vel, in signum innocentia. De oblatione victimarum loquitur, quas obtulit mundis manibus, non aqua, sed innocentia. Alludit ad externum illum ablutionis ritum apud Hebræos usitatum, vel à sacerdotibus ante sacrificium, vel à populo sacra facturo; vide Exod. 40. 31, 32. vel, ab iis qui se puros à scelere testabantur, ut Deut. 21. 6. vide & quæ allata ad Matt. 27. 24. vel, à populo ante preces suas, quem Judæorum morem fuisse testatur Aristæas de Historia LXXII. Sensus est, Si quando accidit ut lavem manus ad testificandum innocentiam meam, tum illud verè ac sincerè facio, & innocens sum. Purgat se ab hypocrisi, quam Saulis aulici exprobrabant ei; affirmans se ad cultum Divinum animi puritatem attulisse; seipsum, si quam fortè culpam admisisset, eam antè expurgasse: q. d. Non tantum externam ceremoniam absolvi, quod hypocritæ faciunt, sed etiam animi candorem ac puritatem adhibui. P. Opponitur hoc iis quorum manus iniquæ sunt, Psal. 7. 4. vel sanguine contaminata, Jes. 1. 15. Professio hīc est vitæ, cum ratione conversationis humanæ, tum etiam officiorum ac veritatis in Deum coram Ecclesia, in sequentibus. Est autem lavare manus in innocentia, purissimè cum hominibus conversari, ut Job. 9. 30. Manus in munditia, i. e. mundas; ut, timor in noctibus, i. e. nocturnus, Cant. 3. 8. dominator in stultis, i. e. stultus, Coh. 9. 17. Vel, innocentia non

tam manū adjunctum est, quàm personæ; q. d. Quum lavo, &c. adest mihi innocentia. ¶ Et circumdabo Gej. (vel, circumdedit, P. Mu. circumdo, V. Gej. circumdo, JT. Pi.) altare tuum. Puta altare holocausti; scil. offerendo sacrificia. Frequens & propinquus sum, non coetibus impiorum, vel idololatrarum, sed sacris tuis cultibus, ad offerendum contemplandumque sacrificia, &c. Alludit ad morem sacerdotum, qui, quum sacrificia offerrent, circum altare ambulare solebant; unde o. hæc habent Psal. 27. 6. *עָרַמְתִּי וְעָרַמְתָּ*, &c. Circuivi & sacrificavi, &c.

7. Ut audiam, &c. *וְשָׁמַע בְּקוֹלִי* Ut audire faciam, five facerem, vocem confessionis, P. vel laudis, V. Mu. i. e. Ut palam te celebrem. Ostendit hunc fuisse sacrificiorum finem. Ad edendum sonum voce, &c. i. e. Ut, me offerente, Levitæ cantu & instrumentis te celebrent. Vide 1 Par. 15. 19. & 16. 5, 42. 2 Par. 5. 13. Potest & per gerundium reddi. Personando voce, &c. JT. Græci, *τὸ ἀκούειν*, legerunt itaque *וְשָׁמַע* in Kal. Sed lectionem Hiphil confirmat sequens *וְשָׁמַע* gerundium format, ut in *וְשָׁמַע* dicendo. *וְשָׁמַע* accusativum hīc facit, ut Psal. 72. 3. Prov. 9. 5. & 21. 29. ¶ Et enarrem, &c. *וְשָׁמַע* Et ad enarrandum, vel, enarrando, Pi. Gej. &c. & exponam, recenseam, V. velut numeratim & accuratè.

8. Dilexi, &c. Opponuntur hæc criminationi hostium, qui Davidem inter Philistæos, &c. exulem incusabant idololatriæ, impietatis, &c. Odi vanorum hominum conciliabula; sed diligo, &c. Decorem domus tuæ, ita o. *בֵּיתֶךָ* Habitaculum, vel habitationem, domus tuæ, JT. Pi. Mu. &c. Intellige habitationem, vel, respectu Davidis, q. d. ut ibi habitem, juxta Psal. 27. 4. vel, quod mallet, respectu Dei, q. d. domum quam tu inhabitas, habitationem domum tuam, per appositionem: Favent verba sequentia. Sancta tua tabernacula, in quibus te habitatum promissisti. ¶ Et locum habitationis (vel tabernaculi, Ham.) gloriæ tuæ. Itā Mu. Pi. Gej. &c. i. e. gloriosæ. Vel, ubi habitat gloria tua; nempe Arca, sic dicta 1 Sam. 4. 22. Psal. 78. 61. Vel, ubi manifestas gloriam tuæ sapientiæ, sanctitatis, benignitatis, &c.

9. Ne perdis, &c. *אַל־תִּפְּסֶדֶת* Ne colligas, five congreges, (vel reponas, five seponas, V. aggreges, JT. auferas, Pi. perdas, Sy. Ar. o. Mu.) cum peccatoribus animam meam, Mol. Gej. P. V. &c. Quando elegi cætum iustorum, ne congreges, &c. Ne patiaris me implicari aut pollui consuetudine impiorum. Ne per mitte ut moriar mortē peccatorum. Ne interficias me. Itā phrasid usurpatur Jud. 18. 25. Sic Hof. 4. 3. *פִּשְׁכֵי הַיָּם יִלְלָנָה*, i. e. morientur. *פִּשְׁכֵי הַיָּם* sign. auferre, vel perdere, Jer. 8. 13. Soph. 1. 2. Proprie est, colligere aliquid ex loco priori auferendo, inque alium transferendo. Collectio usurpatur pro ablatione, Esa. 4. 1. Jer. 16. 5. & pro morte, 1 Sam. 15. 6. Esa. 57. 1. Ezec. 34. 29. Interdum exprimitur ad quos colliguntur, v. g. ad patres, populum, sepulchrum; Num. 20. 24. 2 Reg. 22. 20: & quid colligitur, nempe anima, five spiritus; ut Psal. 104. 29. Quandoque seorsim accipitur pro nuda remotione, v. g. gaudii, Jes. 16. 10. pacis, Jer. 16. 5. ire, Psal. 85. 4. Peccatores hīc vocantur *אֲשֶׁר־עָשׂוּ* flagitiosi; quales junguntur publicanis, scortis, &c. in N. T. qui mortis rei sunt, ut 1 Reg. 1. 21. Ne perdas me cum improbis, quando de ipsis sumis poenas. ¶ Cum viris sanguinum i. e. Homicidis, vel sanguinariis, qui cædem & sanguinem meum faciunt. ¶ Vitam meam. Scil. abripias: Verbum ex præcedenti repetendum.

10. In quorum manibus; *אֲשֶׁר בְּיָדֶיךָ* Quorum in manibus ipsorum: Affixum pleonasticum, ut Gen. 1. 11. &c. Manus hīc pro conatu, vel actione. q. d. Qui strenuè prava exsequuntur, &c. ¶ Iniquitates; ita o. Eth. *רָעָה* Scelus, Mu. Gej. M. Mo. JT. Pi. artificiosè excogitatum vel præmeditatum; vel, prævaricatio, P. consilium prævum, dolus, opus à selesti cogitatione profectum, V. Potes per scelus intelligere opes rapinæ & scelere partas: vel potius munera, &c. ut sequitur; ac sic utroque membro, ut in Psalmis mos est, idem significabitur. Frans, Sy. lesiones, Ar. confilium

- filium peccati, Ch. ¶ *Dextera eorum*. Cujus scilicet in laboribus, in dando & recipiendo, frequentior usus quam sinistra. ¶ *Repleta, &c.* מְלֵאָה *Plena est munere*, M. Pi. Ar. &c. sub. corruptorio, Ti. sim. Pi. Gej. JT. Vide Deut. 16. 19. & 27. 25. & Psal. 15. 5^b. Corruptelis, Ca. Qui & malefici sunt, & ad omne malefium sui commodi causâ paratissimi¹. Contrâ, *dextera Dei plena est justitia*, Psal. 48. 11^k.
11. *Ego autem, &c.* ¶ *Causam adfert, vel, cur petat ne moriatur ut impij, vel, cur societatem impiorum aversetur*¹. ¶ *In innocentia mea ingressus sum*, מְלֵאָה *Ambulavi*, Mu. *Ambulabo*, Gej. Mu. i.e. pergâ invariât^m. *Ambulo*, JT. Fut. pro more continuum actum significatⁿ. ¶ *Redime* Ex hostium insidiis, & ærumnis meis^o. A morte, vel societate impiorum. In verbo *redime* est emphasis, quasi eo significare velit nos in peccati, aut impiorum hominum, potestate esse, nisi Deus suâ gratiâ redimat P.
12. *Pes meus stetit*; ita^o. Ch. M. P. Mo. &c. מְלֵאָה *Constat*, Ti. Ca. *Consistit*, vel *insistit*: designat vitæ consuetudinem, & propositi firmitatem⁹. *Constitit*, non nutavit ad scelera². *Nam pedes mei perstiterunt*, Ar. *Pede meo consistente*, JT. *Si pes meus constitit in plano*, [quod sequitur,] i. e. Si incolumis mansero per protectionem Jehovah³. ¶ *In directio*, מְלֵאָה *In rectitudine*, sive *recto*, Ch. Sy. Ar. M. P. Mo. Ti. In recta via, in loco salutari & tuto⁴. *In plano*, vel *planitie*, JT. Pi. Gej. h. e. viâ planâ & æquabili, quæ caret clivis vel tortuositate, Jes. 40. 4. & 42. 16. Designat vitæ genus simplex sine fraude & scelerum curvitatibus⁵. In loco recto & plano⁶, ut Deut. 3. 10. Vel, *in justitia*; ita vertitur Heb. 1. 8. ex Psal. 45. 7^y. Sensus est, Nunquam ego deflexi à pietate & recto Dei cultu². Per locum planum fortè intelligit aream, vel atrium, in quo Altare stetit; quod convenit cum mentione altaris v. 6. *habitationis*, &c. v. 8². ¶ *In ecclesiis*; ita Mu. A. &c. מְלֵאָה *In congregationibus*, vel *castris*, Mu. Gej. &c. sive sacris, in Templo; sive aliis, ubicunque sunt pii^b. Palam & publicè^c. ¶ *Benedicam te, Domine* ¶ *Quum non amplius in lubrico & salebroso loco importunitate hostium cogar consistere, sed ab angustiis liberatus fuero, &c.*^d. Agnosco tuum esse beneficium, quod hæcenus pietatem coluerim; ideo non cessabo te celebrare, &c.^f. *Si—constitit in plano, benedicam*, &c. Heb. *stetit in plano—benedicam*. Deficit conjunctio connexiva^g.

PSALM. XXVII.

- Scriptus est hic Psalmus à Davide cùm senex esset², post crebra pericula ope Dei superata. Deum autem rogat ut pacem sibi ac otium concedat atque conservet, &c.^b. Verùm quorsum senex mentionem faceret parentum se deferentium, v. 10^c?

1. *Priusquam liniretur* ¶ *Ita^o*. At Hebræi hoc non habent^d; nec Chald. nec Syr^f. ¶ *Dominus illuminatio mea*, מְלֵאָה *Lux mea*, Mu. JT. Pi. &c. Solatium & gaudium meum^f. Author lucis, i. e. lætitiæ, meæ. Vide Esth. 8. 16^g. Dispellit caliginem, tum ignorantie in dubiis casibus, tum adversitatum^h. *Lucem* opponit calamitatibus, quæ instar tenebrarum habent¹. *Verbum Dei est lux mea*, Ch. in A. Deus & Christus sæpe vocantur *lux populi sui*; Esa. 60. 19, 20. Mic. 7. 8. Luc. 1. 79^k. Cùm Deum *lucem* vocat, fatetur naturales suas tenebras¹. ¶ *Quem timebo?* ¶ *Nullum*: *Vox anagoræ fidei*^m. ¶ *Protektor*, &c. מְלֵאָה *Robur*, vel *fortitudo*, *vita mea*, Mu. JT. Pi. Gej. &c. Qui eam, ob pericula fluctuantem ac incertamⁿ, corroborat^o; ut firma pesseret, nec eripiat^p; contra hostium insultus tutatur^q. *Vita mea*, i. e. mei ipsius, qui adhuc sum vivus^r.
2. *Dum appropiant, &c.* מְלֵאָה *Quum appropinquarent* (vel *venirent*, M. accederent, Sy.) contra (vel *ad*, Sy. Ar. vel *super*, Ch. Æth.) me, P. Mu. Ar. Ch. Æth. Sy. A. nempe *in pugna*; Psal. 55. 19, 22^{*}. קָרַב

- cum^{2y} hostilitatem indicat; unde מְלֵאָה bellum, quando scil. copie hostiles propius invicem conflicturæ congregiantur, Coli. 9. 18. Confer Deut. 20. 2¹. *Quum præliabantur*, sive *pugnabant*, Pi. V. sim. JT. A. *Dum aciem instruerent*, M. Ti. V. *Dum congregarentur*, aut *cominus pugnarent*, Mu. ¶ *Nocentes*; ita^o. מְלֵאָה *Mali*, Sy. Ar. *maligni*, Ch. M. Mo. *malitiosi*, Pi. *malefici*, JT. ¶ *Ut edant* (sive *ederent*, P. Sy. vel, *ad edendum*, Mo.) *carnes meas* ¶ *More ferarum*^v, vel anthrophagorum^x. Ut me totum uno momento conficerent^y, vivumque veluti discerperent: adeo immanes sunt & tyrannici^z. ¶ *Qui tribulant me*, מְלֵאָה *Hostes mei*, M. P. Mo. Sy. &c. nempe aperti; à מְלֵאָה obsidere, vel coangustare, quod odii effectum importat. Majus quid hoc est quàm sequens מְלֵאָה quod sign. aliquem *prosequi odio*². ¶ *Inimici, &c.* מְלֵאָה *Et inimici mei*, Sy. M. P. Ti. Ch. Æth. & *inimici mei mihi*, Mo. A. vel, *in*, sive *contra*, me, JT. Pi. vel, *mihi* sunt, Jun. 7° ¶ *pleonasticum* videri possit, cùm tamen emphaticum sit, affectum ejus indicans, quo exprimere voluit tum innocentiam suam, tum hostium violentiam & multitudinem^b. Vehemens locutio, denotans in quem eorum odia dirigebantur^c. Similis pleonasmus 2 Sam. 22. 2. מְלֵאָה *eripiens me*, imò *meus*, Gej. ¶ *Infirmati, &c.* מְלֵאָה *Ipsi* (vel, *simul*, Sy.) *impegerunt* (vel *corruunt*, JT. *dejecti sunt*, Sy. *infirmati sunt*, Ch. Æth.) & *ceciderunt*, Ch. M. P. Mo. Mu. Gej. *corruerunt*, Ti. Sy. scil. in infortunia, mortemque ipsam. Ità *cadere* sumitur Hof. 7. 7. Joel. 2. 8^d. Ut *fiduciam suam* in Deo confirmet, priores victorias in memoriam revocat^f. *Et concidunt*, JT. Alii, *corruunt* & *cadunt*, Pi. sim. Ham. Ità proficitur fiduciam suam in Deo, quod ipsum liberaturus sit^f. [Ca. totum sic reddit, *Si me sceleratis adversariis & hostes mei, invadant, ut corpus meum comedant, offensuri sunt atque ca- furi.*] In Heb. præ. ponitur pro fut. id quod ex eo patet, quod Sauli & suis nihil tale cum Davide accidit; nec enim cum eo præliati sunt, nec in tali prælio ceciderunt^g.
3. *Si consistant adversum me* (solum & imparatum^h) *castra*, מְלֵאָה *Exercitus*, Heb. *castra*; meton. subjectiⁱ. ¶ *Si exsurgat* (vel *insurgeret*, JT. Pi.) *adversum me prælium* ¶ i. e. Bellatores, vel exercitus, ut Jos. 8. 11. Vide Psal. 76. 4^k. ¶ *Si metarentur contra me castra*, JT. ¶ *In hoc ego sperabo*, מְלֵאָה *In hoc*, Mu. Coc. h. e. eo nihil obstante¹. *In hoc ipso*, מְלֵאָה *bello*: non objectum fiduciæ denotat, sed tempus; q. d. In medio hoc prælio cruento confidam, &c.^m. Vel, *in hoc* quod scil. *Deus sit lux mea*, &c.ⁿ. quodque jam sæpe opem illius expertus sum. Heb. *in hac* scemin. neutraliter^o.
4. *Unam petii à Domino*, מְלֵאָה *Unam*, sub. rem, A. vel *petitionem*, Gen. A. quod exprimitur 1 Sam. 2. 20. 1 Reg. 2. 20^p. Nomen verbale sæpe supplendum ex verbo apposito, ut Psal. 13. 4. *ne dormiam dormitionem mortis*. Vel, simplicius, scemin. pro neutro; ut Psal. 12. 4. & 106. 21. & Matt. 21. 42. Porro, *unum* ponitur pro primo seu primario, ut alibi numerus cardinalis solet poni pro ordinali, ut Gen. 1. 5. & 4. 19. q. d. Unum hoc præ cæteris expeto, &c. & licet in fuga mea militiæque contra Saulem confido, &c. hoc tamen ægerrimè fero, me à cultu Dei publico separari^q. ¶ *Hanc requiram*, מְלֵאָה *Inquiram*, scil. precibus indefessis & repetitis^r. *Requiro*, i. e. adhuc peto^{*}. Utitur hic & præ. מְלֵאָה & fut. מְלֵאָה. ¶ *Ut inhabitem*; ita^o. Ch. Sy. Ti. P. &c. מְלֵאָה *Ut maneam*, M. A. ut *consideam*, JT. Pi. A. Mu. sub. *videlicet* ut, &c. Pi. ut mihi semper liceat sedere & versari^v. Heb. *sedere me*, Pi. Mo. Gej. *Petit à Deo pacem, & otium ab hostibus*, non ut deliciis indulgeat, ut profani, qui pacis bono perversè utuntur; sed ut liberius Deo ferviat^x. Hoc unum in exilio requisivit; non domum, familiam, &c.^y. ¶ *Ut videam* (vel *contempler*, Ch. Æth. & *inspiciam*, Sy. *ad contemplandum*, sive *videndum*, Ch. Mo.) *voluptatem* (vel *amœnitatem*, Ti. Ca. Mu. A. JT. Pi. *pulchritudinem*, M. P. *suavitatem*, Sy. *hilaritatem*, Ar. *delectationem*, Ch. Æth.) *vel, in dulcedine*, Ch. in *amœnitate*, Mo.) *Domini*, מְלֵאָה *in vultu* cum sign. *videre cum voluptate*^z; sic & מְלֵאָה infra v. 13. & Psal.

8. & Psal. 22. 18. & 54. 9. & 118. 7. Sic, querere in
 Jehova 2 Chron. 34. 26. est, querere Jehova 2 Reg.
 22. 18. & videre in bono est, videre bonum. Itā Psal.
 106. 5. & 128. 5. & 50. 23. Porro, videre est frui, ut
 Eccles. 2. 1. Per amantiam intellige, vel, pulcher-
 rimum Dei domicilium; vel, amicum Dei cultum.
 q.d. Ut contempler quantum sit voluptatis apud ipsum.
 Ut particeps sim dulcedinis illius quæ sentitur à piis
 in cultu Dei, &c. quæ Deus suos præsentia suæ decla-
 ratione in loco sancto afficit. Ut subinde cum oblecta-
 tione intuear oculis animi & corporis sanctos Dei cul-
 tus, v. g. sacrificia, &c. quibus mors Messie præfigura-
 ta, &c. Et visitem (vel lustrem, M. Ti. queram,
 P. & ut investigem, V. & ad visitandum, Mo. ad inqui-
 rendum, Gej. A. sub. ipsum, Gej. Deum, Mu. vel, faciem
 ejus, ellipsis qualis 2 Reg. 16. 15. ad querendum dili-
 genter, A. sim. Gej. ut sacerdos pilos, Levit. 13. 36. aut
 pastor oves dispersas, Ezech. 34. 11, 12. &c. k.) templum
 (vel, in templo, Ch. P. Mo. A. Gej. &c.) ejus, בְּיָדָיו
 Per Templum hic Tabernaculum intellige;
 Templum enim tum nondum fuit conditum. Al. ad
 eundem quovis manē ad Templum Domini, Q. He. in
 Mu. [Eth. hoc membrum cum præcedente sic reddit,
 Ut ostendat mihi quod Deo gratum est, & ut sedulo vacem
 in domo sanctitatis ejus.]
 5. Abscondit me. Vel, abscondet me, Pi. Mu. vel, abs-
 conderet, V. abscondere solet, satur. notans actum conti-
 nuum. Clam servabit, tanquam in loco sancto, in
 quem non licebat ingredi, Levit. 16. 2. idcirco dicto
 abscondito Dei loco, Ezech. 7. 22. prout & Sancti dicun-
 tur absconditi ejus. Hic fructus ingressus Templi.
 Deus suos in Ecclesia singulari favore tuetur. Exponit
 causam fiduciae suæ P. Ratio voti, q.d. Certus sum
 quod tunc, quæcunque ingruant mala, abscondet me.
 In tabernaculo (vel tugurio, Pi.) suo. Ut pastor abs-
 condit oves suas in tugurio contra æsum Solis.
 In abscondito, &c. בְּסִתְרָא In latibulo taber-
 naculi sui: i.e. vel, q.d. In tabernaculo proprio latente
 & abscondito ab hostibus securum me facit, velut mi-
 litem qui in tentorio Principis occultatur, vel, quasi
 in interioribus recessibus aut adytis Tabernaculi. In
 sancta sua æde me tutum præstabit. Allusio vel ad
 morem gentis, quo rei confugiebant ad aras vel ad
 Tabernaculum, 1 Reg. 2. 28. vel ad civitatem refugii,
 Num. 35. 11. Jos. 20. 3. vel, ad Mosem, qui ad Ta-
 bernaculum fugiens ibi tutus erat, Numer. 14. 10.
 In petra, &c. בְּצִיּוֹן In rupem extolleret me, V.
 in locum editum, tutum & inaccessum.
 6. Exaltavit, &c. בָּרָא Exaltatur, JT. Ex-
 tollet, vel exaltabit, caput meum, i.e. pristinae dignitati
 meæ restituet, aut superiorem reddet. Vide Gen.
 40. 13. Malo, extolletur, vel exaltabitur, &c. Pi. Mu.
 nam בָּרָא aliàs est neutrum, sive intransitivum. Phra-
 sis petita est à gestu felicitum, sive victorum, qui capite
 incedunt erecto, ut incoerentes demisso. Super
 inimicos, &c. עַל אֹיְבֵי קִיבוֹרֵי Super hostes meos in
 circuitu meo, Gej. vel, in circuitibus meis, P. circumstantes
 me, JT. sim. Mu. Pi. בְּרִיב, elliptice positum absque
 præp. ב, naturam induit adverbii circumquaque, ut
 Psal. 18. 12. Circuvi, (vel lustravi, Ar.) & im-
 molavi, &c. Itā. Eth. בְּרִיבֵיבֵי cum sequentibus
 jungunt, quod reliqui præcedentibus, ut vidimus. Et
 (vel ideo, Tig. not. sim. Ca.) sacrificabo (vel, ut sacrificem, JT.) in tentorio, vel ta-
 bernaculo, ejus, Mo. M. Ti. &c. memor beneficiorum
 ejus. Hostiam, &c. וְהִנֵּה תִרְוַעַת Sacrificia
 vociferationis, sive clangoris, Mo. JT. Pi. Gej. Mu. vel
 jubili, Gej. sic V. cum jubilo, M. Ti. quæ scilicet cum clan-
 gore tubarum & summa jubilatione fiunt. Vel, lau-
 dis, Sy. jubilationis & magnificationis, Ar. acceptabilia,
 Ch. victimas adorea, Ca. Victimam publicam & solen-
 nem, cum multo sacro apparatu, mulicâ, &c. f. Sacrificia
 eucharistica, ad quæ clangebant tubis argenteis, juxta
 Num. 10. 10. Altissimus autem & latissimus tubarum
 sonus dicitur בְּרִיבֵיבֵי Num. 10. 5, 6, 7. Vide Psal. 33. 3.
 Quod etiam de humana vociferatione dicitur Jos. 6. 5.
 1 Sam. 4. 5. Ezræ 3. 11. &c. Vide & Psalm. 47. 6. &
 81. 2. & 89. 16. In his sacrificiis erant & harmonia
 musica, & acclamationes populi, Hosanna. Hinc cla-

mor Chaldaeorum, militaris confertur vociferationi in
 festis, Lam. 2. 7. Cantabo, בְּרִיבֵיבֵי Canam, scilicet. Ham.
 voce. Et psalmum, &c. בְּרִיבֵיבֵי Et psallam, Gej.
 nim. instrumentis musicis; ut Psal. 33. 2. & 71. 2. &c. Gej.
 7. Exaudi, Domine, vocem meam, quæ clamavi, &c.
 itā. sim. Ar. vel, cum clamavero, V. Pi. A. vel, quæ cla-
 mabo, P. quæ te invoco, Ti. בְּרִיבֵיבֵי מִלִּי Malo
 sic, Audi, Jehova, quum (vel, quandoquidem, Q. in
 Gej.) voce mea clamavero, Pi. Gej. Deficit בְּרִיבֵיבֵי (vel
 בְּרִיבֵיבֵי) ante בְּרִיבֵיבֵי. Hanc constructionem postulant
 accentus; nam בְּרִיבֵיבֵי separatur à בְּרִיבֵיבֵי per tiphcha, בְּרִיבֵיבֵי
 autem connectitur cum בְּרִיבֵיבֵי per munach. Similis
 accentuatio, quoad omisum etiam Athnach, est Psal.
 35. 24. & 99. 3. Gej.
 8. Tibi dixit, &c. בְּרִיבֵיבֵי לְבִי בְּרִיבֵיבֵי [Variè ac-
 cipiunt.] Parum hic juvant veteres interpretes. Syrus
 partem omittit, habetque tantum, Tibi dicit cor meum,
 & facies mea quæret vultum tuum. & post eos Vulg.
 Ar. Eth. pro, querite, &c. habent, exquisivi, &c. Le-
 gerunt. בְּרִיבֵיבֵי. Sed quæ constructio hæc foret;
 בְּרִיבֵיבֵי, quæsit te facies mea, & בְּרִיבֵיבֵי semper ad-
 junctum habet verb. aut adject. plur. ut docent Exod.
 23. 15. & 33. 14. & 34. 20. En specimen accurati
 Critici, cui tunc Hebraicorum Bibliorum restitutio de-
 mandari possit! Tibi dixit cor meum, Exquisivit te
 facies mea, Vulg. Tibi dixit, Te precatum est, De te
 cogitavit. Plana est & simplicissima nostra sententia,
 [Talis semper est huic viro Vulgati sententia, qualif-
 cunque sit,] quam obscurarunt Maforetæ legendo
 בְּרִיבֵיבֵי imperat. pro בְּרִיבֵיבֵי præter. Tibi dixit cor meum,
 Quæsi vultum tuum, &c. Eth. Tibi dicit cor meum, Domi-
 num requiro, & quæ expetivit facies mea, Ar. Cor meum dixit
 mihi de te, Querant facies meæ faciem tuam, i.e. Semper
 mihi suggerit cor meum quod mea facies tuam quære-
 ret. Cor meum à te dicit, &c. i.e. Per prophetiam à te ver-
 bum venit ad Israel. Dixisti cordi meo, Querite faciem
 meam, Dixisti mihi per Spiritum, ut quæretet totus Is-
 rael. Tibi dixit, vel dicit, cor meum, Querite, vel Inquirete,
 (vel Exquirite, Ch.) faciem meam, M. P. Ch. Mo. Ham. Gej.
 Mol. Dete (7 valet de, ut Gen. 20. 13. Ps. 3. 3.) dixit cor
 meum, (Sic dixi apud me, & constitui in animo meo,) Require,
 o facies mea, Deum, Mu. itā Judæo-Arabs in
 Ham. h. e. Deum intueri, ad Deum te converte. Sic
 regit verbum, non regitur ab eo. Nimirum cor-
 dis mandato parent cætera omnia membra. Tibi
 dixit cor meum, O vultus mei, querite Dominum, Ti.
 Tuum illud, requirite faciem meam, cogitat animus meus,
 JT. i.e. in rebus dubiis consulite, & in adversis invocate.
 Propositio est quæ mandatum Dei, & officium suum ex
 mandato, agnoscit & profitetur. In Hebræo est hyste-
 rosis, quam perspicuitatis causâ mutavimus. De te
 dixit cor meum, i.e. Jugiter versavi in corde meo hæc
 verba quæ tu dixisti, Exquirite, &c. ideo confidenter
 accedo. Tibi, vel, Pro te, dixit cor meum, Querite
 faciem meam, q. d. Tu, intus affatus cor meum & il-
 lud commovens, fecisti ut tuo nomine tuisque verbis
 diceret, non aliter atque si in corde meo vocem tuam
 sentirem, Querite, ut non mihi soli, sed omnibus, hoc
 dictum sit, faciem meam: Hoc vobis summum sit, ut
 fruamini meo aspectu, &c. Tibi, i.e. pro te, vice
 tuâ, verbisque tuis, & ex mente tua; ut Exod. 4. 16.
 Ipse loquetur tibi, i.e. tuo loco ac nomine, ad popu-
 lum. Verum, loquetur tibi, ibi valet, jubenti ob-
 temperaturus est, ad tuum beneplacitum; neque hæc
 insolens acceptio vocis tibi indè probatur. RS. ut
 probet tibi significare pro te, citat Job. 13. 8. Numquid
 pro Deo contenderis? Pro te dicit mihi cor meum,
 i.e. tuo nomine, vice tui, q. d. Dicis mihi in corde,
 Querite, &c. i.e. implorate auxilium meum. Cor
 meum mihi dicit à te, Querite, &c. Gal. Cor meum di-
 cit tibi, vel, de te, vel, pro te, vel, quod ad te attinet,
 (q. d. Audio te in corde meo dicentem nobis, vel, Cor
 meum mihi suggerit hæc tua verba,) Querite, &c. h.
 [Ang. verba transponit, totumque versum sic reddit,
 Quum tu dixisti, Querite faciem meam, cor meum tibi
 dixit, Faciem tuam, Domine, queram: at in margine,
 Cor meum tibi dixit, Facies mea quærat faciem tuam, &c.]
 Verto, Tibi dicit cor meum, Dixisti, Requirit faciem meam.
 Subjicitur hoc præced. quasi per prolepsin; q. d. Petis
 ut

ut te exaudiam; at indignus es, &c. Respondet, Utut indignus sim, tamen fretus mandato tuo invoco te. Est autem cum mandato intelligenda promissio, sicut ambo conjunguntur Psal. 50. 15. *Tibi dixit meditando cor meum*; deinde sequatur vox Dei meditata, *Querite*, &c. Q. in Ma. *Sic animi cogito, velle te tuum queri conspectum*, Ca. Sensus est, q. d. Invoco te magnâ fiduciâ, *Tibi enim dixit cor meum*, i. e. Objicio tibi in corde meo verbum tuum: dixisti quippe, *Querite*, &c. i. e. Invocate me ardentem in tribulatione. *Tibi dixit cor meum, Querite*, &c. i. e. Mandatum illud tuum, quod est, *Querite*, &c. animo meo volvo & expendo, & quidem *77 tibi*, i. e. coram te. Sermo imperfectus est, & sic supplendus; Dixisti, *Querite*, &c. & hoc mandatum tuum cor meum cogitavit, & de eo tibi loquutum est in tentationibus meis, & illud feci fundamentum actionis meae, & petitionis sequentis. Similem verbi defectum vide 1 Reg. 20. 34. Sensus hujus loci facile expiscabimur, si benignitatem Dei erga homines animo reputemus, quod paratissimus est opem iis ferre qui invocant ipsum. Continetur illud in hoc fermone live mandato, quod hic supponitur, *Querite faciem meam*, quo omnes invitantur Deum precibus sollicitare. Huic itaque clementissimo sermoni Dei innititur fiducia Davidis, &c. *Querere faciem* denotat desiderium videndi, audiendi & cognoscendi, 1 Reg. 10. 24. & orationem atque petitionem consilii in dubiis & ærumnis, &c. 2 Sam. 21. 1. Hof. 5. 15. Itâ Psal. 105. 4. *Faciem tuam* (vel, *conspectum tuum*, Ca. *aspectum faciei tue*, Ch.) *Domine, requiram* Itâ M. Vel, *queram*, P. Mo. *quero*, Ca. *requiro*, JT. Pi. *discupio*, Ar. Consequens hoc est enthymematis, ideo præponi possit *idcirco*; sed ommissio illius servit *perpetui* & *celeritati* sermonis, ad exprimendum affectum P. Et propterea *exquiram*, &c. V. Huc redit omnis versus; Suadet animus ut tibi supplicem, ac tibi supplico. Hic autem & præced. versus nil aliud sunt quam præludium quoddam ad sequentem petitionem, quæ eodem tendit quod præcedens.

9. *Nè avertas faciem*, &c. ut irati solent: *77* *Nè abscondas*, five *occultes*, (vel, *Nè igitur abscondas*, Pi.) *faciem tuam*, Mu. Pi. Coc. &c. nempe paternam & opulentem, quam tantopere quero. *Nè me deferas in periculis*. Explicat sequentibus versibus suam petitionem, quidque animus suaserit ut postulet. *Nè declines*, &c. *77* *Nè avertas* (vel *depellas*, Coc. Gej. nempe à teipso; vel, *declinare facias*, nim. à tua gratia & ope; vel, *inclines*, ac *prosterne*, Gej. RS. in Mu. me, qui sum tanquam paries inclinatus, *77* Psal. 62. 4. vel, *abjicias*, Mol. Mu. *averseris*, Q. in V. vel, *errare facias*, nempe à te, Gen.) *in ira* (vel, *ex ira*, vel, *ob iram*, quam scil. merui peccatis meis) *servum tuum*, JT. Gej. &c. i. e. me. Epitheton argumentosum. Fateor me peccatorem; iram commereor: servus tamen tuus sum. Per iram nè abscede à me. *Nè declinare facias* (aut *prolabi sinas*) *in iram*, &c. ob repulsam scilicet. *Nè declinare sinas in iram*, h. e. in negotia secularia, quæ ira sunt & indignatio ei qui illis implicatur.

10. *Quoniam* (vel, *Quando*, M. V. vel, *Nam*, JT. Coc. *Nam ubi*, Ti.) *pater meus & mater mea dereliquerunt* (vel *derelinquunt*, M. JT. *destituunt*, Ti.) *me* Itâ o. Ch. P. Mo. &c. Vel, quia mortui sunt; vel, dereliquerunt me, non quoad præsentiam vel affectum, sed quoad auxilium & facultates: Ipsi mecum exsules facti nequiverunt mihi opem ferre, quin ipse potius eorum curam gerere cogor. *77* *Quamvis pater, &c. me dereliquerint*, Q. in V. *dereliquerunt*, Mol. *derelinquerent*, &c. Non enim eum dereliquerunt, ut constat ex 1 Sam. 22. 1. *77* *Dominus*, &c. *77* *Et* (vel, *sed*, Gej. JT. *tamen*, Mol. A. Pi. Q. in V.) *Dominus colliget*, vel *colligit*, me, Ch. Sy. P. Mo. M. Ti. *assumpsit me*, o. Eth. Vulg. *Colligere* hic est tollere; unde Hebræis in Lexico Juris *77* dicitur puer expositivus, qui tollitur de platea, neque novit patrem suum aut matrem suam. Vel, *recipit*, five *recipiet*, (five *assumet*, Mol.) *me*, Gej. JT. A. *ad se*. Itâ vox sumitur Jos. 20. 4. Jud. 19. 15. Matt. 23. 37. *77* *usurpatur de receptione jumenti deserti & vagabundi in domum*, Deut. 22. 2.

de assumptione uxoris in domum, 2 Sam. 11. 27. de collectione tardiorum in castris, Jos. 6. 9. Num. 10. 25. Jef. 52. 12. Quæ omnia huc quadrant.

11. *Legem pone*, &c. *77* *Docce me* — *viam tuam*, Pi. Mol. &c. i. e. vivendi rationem tibi placentem. Postquam me tanquam puerum desertum semel ad Ecclesiam tuam collegisti, nè patiaris me in errores fidei morumve incidere. *77* *Dirige*, &c. *77* *Et duc*, vel *deduc*, me per (vel in, Mo.) *viam*, five *semitam*, (vel, *in semita*, Gej. Ti.) *rectitudinis*, five *rectam*, M. P. Mo. &c. vel *planam*, JT. Pi. & æquabilem; non periculofam, salebrosam & lubricam; nè scil. impingam, aut nè exorbitem, agendo aliquid injuste contra persecutores meos. *77* *Propter inimicos meos*; sim. M. P. Mo. &c. *77* *Observantes me*, JT. sim. Pi. Gej. à *77* & *77* *contemplari*. Vide Psal. 5. 9. *Qui mihi insidiantur*, Ti. Ut videant me tibi esse curæ, & tabescant. Nè ob peccata mea calumniandi materiam habeant. Si enim vel tantillum erravero, &c. aut triumphabunt, ruinam inde meam sperantes; aut exemplo offenduntur. Simile occurrit Psal. 5. 9. *Qui hostibus vult esse superior*, debet studere, quantum potest, pietati in Deum.

12. *Nè tradideris*, &c. *77* *Nè tradas me animæ*, &c. M. sim. Ar. vel, *in animam*, V. Mu. Gej. sim. o. Eth. Vulg. *in voluntate*, Mo. *voluntati*, five *desiderio*, five *libidini*, Ch. P. Ti. JT. Pi. V. A. Gen. ex K. Gej. ex RS. & AE. *Sic anima sumitur* Psal. 41. 3. & 78. 18. & 105. 22. & Ezech. 16. 27. & Gen. 23. 8. Deut. 21. 14. *77* *Quoniam insurrexerunt* (vel *constiterunt*, Ti. *surrexerunt*, Mo. M. &c. *nam consistunt*, JT.) *in* (vel *contra*, M. Ti. &c.) *me* Itâ Ch. P. &c. Heb. itâ, *77* *Testes iniqui*; itâ M. *77* *Falsitatis*, Mo. Sy. Pi. *falsi*, vel *mendaces*, Ch. P. Pi. &c. *77* *Et mentita est iniquitas sibi* Itâ o. Eth. i. e. in damnum vel dedecus suum. Vel, apud se. Vel, *iniquitas sua*, i. e. sefellit eos spes sua. *Et iniquus mentiri facit seipsum*, Ar. LXX, &c. *77* *accepisse videntur* tanquam ex *77* *laqueis*, quomodo & Esa. 42. 22. *77* *autem nominativum fecerunt*; itâ *iniquitatem illaqueatam* suâ versione significare poterant. [Sed Hebræa veritas, fatentibus Gen. Mar. Mu. longè aliter se habet.] *77* *Et loquens* (vel, *loquentes*, Ch. *loquuti sunt*, Sy. qui loquitur, Mol. qui efflat, vel spirat, Ti. Pi. JT. A. Ham.) *rapinam*, Mo. *calumniam*, Ch. *iniquitatem*, P. Mu. sim. Sy. *violentiam*, JT. V. *injuriam*, M. Ti. Sing. hic pro plur. *loquentes injusta*, sub. *insurrexerunt*. Vel Doegum intelligit, de quo 1 Sam. 22. 9, 10. Scio enim non deesse etiam nunc multos qui de me acerbissime loquantur, mihiq; perniciem intentent.

13. *Credo* Itâ o. Eth. sim. Ar. In his tamen malis non despero me bona visurum. Sed illi *77* *omitunt*. *77* *Attamen credo*, Mol. Rectè, si probetur *77* *valere attamen*. *Quoniam confido*, &c. Ca. *Nisi crederem*, vel *credidissem*, &c. Mo. Ch. Ti. JT. Pi. Mu. Gej. A. Ham. V. M. P. Apopiepsis five reticentia est, quæ iratis convenit, qui sermonem solent concidere: hic autem David videtur adversus hostes exandescere. Causa apopiepsos hujus est, vehementior animi commotio ex meditatione malorum maximorum quæ Davidi fidem amittenti accidere potuissent: simil. Psal. 6. 4. [Variè autem suppleant.] Sub. *desecissem*, P. M. Mu. A. Ang. vel, *planè despondissem animum*, V. Mu. vel, *succubissem his malis*, G. vel, *perissem*, Gen. ex He. sim. Pi. (quod exprimitur in loco parallelo Psal. 119. 92.) inter tot calamitates, &c. Vel, *abrepturi me*, JT. [Quæ verba conveniunt cum voce *testes* in versu præcedenti.] Sic ferme AE. & K. &c. hæc copulant cum præcedentibus; Facile triumphassent de me, nisi, &c. *Nisi credidissem, jam insurrexissent in me testes illi mendaces*, meque jamdudum evertissent. Ac parum absuit quin hostes superiores me fuerint, nisi credidissem, &c. P. Syrus *77* *adversative reddit*, Ego verò credidi. Menasse Ben Israel, *utinam crederem*, &c. Verum *77* *est particula conditionalis*, ut constat ex Gen. 43. 9. Deut. 32. 27. Jud. 14. 18. 1 Sam. 25. 34. 2 Sam. 2. 27.

- ^a Gej. Jef. 1. 9. ^a Videre (vel, me visurum, M. P. Ti. & c. vel fruiturum, JT. Pi. V. experturum, G. visurum cum voluptate, Ti. id enim notat verbum videndi cum ^b, & præterea fruitionem, ut patet ex Coh. 2. 11. ^c) bona (vel bonum, five bonitatem, Ti. M. P. Ch. Gej. & c. in bono, five bonitate, Mu. Pi.) Domini; ita Mu. & c. "וְיִשְׂרָאֵל בְּטוֹב וְיִשְׂרָאֵל" cum ^b ferè voluptatem dicit; vel dolorem, si in malum sumitur *. ^a In terra viventium] i. e. Vel, 1. in paradiso, five coelesti regione ^b; in qua solum verè vivitur, & extra quam vita mors est ^c. In terra vita perennis, Ch. Vel, 2. (quod simplicius est ^d), in terra hac ubi mortales vivunt ^e. Ità sumitur terra viventium Psal. 52. 7. & 116. 9. & 142. 6. & Job. 28. 13. ^f & Ezech. 32. 32. ^g. Morte enim homines abscissi dicuntur de terra viventium, Jef. 53. 8. & 38. 11. & Jer. 11. 19. ^h. Opponitur ⁱ "וְיִשְׂרָאֵל", quæ est terra mortuorum ^j, Jef. 26. 19. ^k. Vel, 3. specialiter in terra Canaan, five Ecclesia Dei, Ezech. 26. 20. ^l ex qua jam ejectus erat: quam terram viventium vocat, quod eos solos judicaret vivere qui Deum habebant præsentem; illos autem mortuos esse qui carebant Deo, ejusque verbo, quod animæ vitam affert ^m. In terra hominum feliciam, Hierosolymis; non in his speluncis & quasi sepulchretis ⁿ. Porro, non temere hoc dicit, sed speciali Dei promissione fretus ^o.
14. *Exspecta* (vel, *Confide*, Ch. *Spera*, M. sim. Sy. *Sustine*, o. *Æth.*) *Dominum*, "וְיִשְׂרָאֵל" *Ad* (vel in, M.) *Dominum*, Mo. vel, in Domino, Ch. pro Domino, A. Pendeas à Domino ^p; nempe eum tibi opitulaturum ^q. Abrupta priori de fide sua confessione, (proculdubio ob luctam spiritus & carnis subindè circa fidem hanc depugnantium,) subito hortatur, vel pium quemlibet, vel animam suam; q. d. Quapropter, o bona anima, strenue, quem semelprehendisti, clypeum fidei, & c. tuere. Mutatio autem personarum, vel subita hæc apostrophe, (*Credidi*, *Exspecta*,) innuit vehementem animi commotionem ^r. Apostrophe est ad seipsum ^s. Contemplatione æternorum bonorum, vel, spe exauditionis, & c. excitat seipsum ut bene speret, & c. Vel reticentia est, sic supplenda, *Nisi mihi ipsi dixissem, Exspecta*, & c. ^t. ^u Viriliter age, "וְיִשְׂרָאֵל" *Fortis esto*, M. V. roborare te, Mo. P. confirmare, JT. Opponitur hoc pusillanimitati, & c. ^v. ^w Confortetur (malum, roborabit, five fortificabit, Mo. P. Mu. JT. A. sub. *Deus*, P. Mu. vel, fortificet sese, Pi.) *cor tuum*; ita Mu. sim. Ti. si fortem te præbueris in viis tuis ^x: "וְיִשְׂרָאֵל" h. e. Non modò spem ac robur animi concipe, sed in illis quoque conceptis solidè obfirmare, atque sic in spe ac fortitudine virum constantem te ostende. ^y "וְיִשְׂרָאֵל" plus est quàm præced. & significat insignem animi soliditatem, & constantiam immobilem. Vide Deut. 2. 30. & 15. 7. ^z. ^{aa} Et sustine Dominum; ita o. *Æth.* "וְיִשְׂרָאֵל" Et (vel, itaque, JT.) *exspecta*, & c. Mo. P. Ti. & c. *exspecta*, inquam. Pi. Quod si non admittantur preces tuæ, rursum adi & exspecta, & c. ^{ab}. In initio & fine spera in Deum *. Idem repetit, ut ostendat se nunquam depositurum spem quam in Deo habet; vel, ut magis se excitet ^{ac} ad spei ac fiduciæ constantiam ^{ad}.
- ^a Mu. ex
^b RS
^c AE. in
^d G.
^e Mu.
^f Gej.

PSALM. XXVIII.

Argumentum hujus Psalmi idem cum præcedente. Scriptus est, vel, cum in exilio vivebat; vel, cum reductus erat in patriam ^a; post omnia bella, & c. ^b. ut constat ex v. 7, 8. ^c. Petit à Deo ut, qui hostes suos profligaverat, deinceps vitam suam regeret, & c. ^d. Precatur adversus hostes, fortè Sebam & socios ejus, 2 Sam. 20. ^e.

1. *Deus meus*, "וְיִשְׂרָאֵל" *Rupes*, vel *petra*, mea, Mu. JT. Pi. & c. i. e. Is in quo tanquam in arce confido, & c. ^f. & tutus sum, & c. ^g. ^h Ne fileas (vel taceas, Mo. P. M. Mu. vel surdescas, Gej. sic Ti. V. *surdum* agas, JT. sim. Ca. vel, recedas, ut ⁱ "וְיִשְׂרָאֵל" sumitur infra 35. 22. 1 Sam. 7. 8. ^j *nequias* vertunt Græci *Æth.* 7. 4. ^k) à me; ita Ch. Sy. & c. vel, averfus à me, JT. "וְיִשְׂרָאֵל" Oratio concisa, pro, ne fileas ita ut non respondeas mihi,
- ^a Pi.
^b Mu.
^c Mu. ad
^d v. 7.
^e Mu.
^f Mar.

- five orationi meæ. Tacere ab aliquo est, tacere ejus causâ, ^a V. ab eo tacendo recedere; ut ^b desertionem includat, & tacendi verbum sit prægnans, quod inclusum gestat aliud (secedendi,) ut Psal. 18. 46. & 22. 22. Sicut verò Dei dicere est tacere, ita & tacere est opem non ferre, ab operando cessare. Sic & de hominibus; *Dominus pugnabit, & vos tacebitis*, Exod. 14. 14. & 2 Sam. 19. 10. Sensus est, Ne durus sis aut inexorabilis, & veluti surdus, erga me. ^c "וְיִשְׂרָאֵל" aravit, item excogitavit, attentus fuit, per consequens est etiam conticuit, (attenti enim vel seriò meditantibus sæpe surdi ac muti esse videntur.) Sic verbum hoc accipitur Mic. 7. 16. *aures ipsorum obsurdescent* ^d. Ne negligas me, Ar. Ne cesses, ^e Gej. nempe me alloqui, & mihi respondere; vel, ne fileas velut averfus à me: ita similis phrasis accipitur Job. 13. 13. Jer. 38. 27. Vel, ne cesses pro me loqui, ut 1 Sam. 7. 8. atque ita præcedens *petra* est Christus, 1 Cor. 10. 4. qui est Advocatus noster, 1 Joh. 2. 1. Et filere vel cessare etiam actiones respicit, Jud. 18. 9. 1 Reg. 22. 3. ^f. ^g Nequando, & c. "וְיִשְׂרָאֵל" ^h A. ⁱ "וְיִשְׂרָאֵל" Ne fortè fileas (vel, ne quando taceas, Mu.) à me, & assimiler, & c. M. P. Mo. Mu. Gej. Ne, (vel, ut non, JT. ut nè, Pi. Ar.) si fortè taceas, five obmutescas, à me, (vel, dum taceas, & c. Ham. vel, si silueris averfus à me, Pi. sim. JT.) similis reddar, & c. Ch. Ti. & c. Hebraicum idioma hic observandum; nè ^j non influit in verba proximè sequentia, (quod sensus non patitur, nè fileto, nè fileas,) sed in remotiora, verbis intermediis tanquam parenthesi inclusis ^k. Ne neglectus à te fiam quales, & c. Ca. Heb. ut nè murus sis, (i. e. mihi non respondeas,) & consimilis fiam. Deficit conjunctio connexiva, ut Psal. 26. ult. ^l. nè ^m "וְיִשְׂרָאֵל" ad aures, ⁿ "וְיִשְׂרָאֵל" ad os, refertur. Ne taceas instar illius ad quem negotium non pertinet, (confer Jef. 64. 12. & 65. 6.) h. e. Citò fer opem *. ^o Et assimilabor, & c. "וְיִשְׂרָאֵל" ^p Gej. ^q Et assimiler, vel similis reddar, descendantibus (cum descendantibus, Mo.) in lacum, vel puteum, vel cisternam, vel foveam, M. Ch. Ti. o. Ar. *Æth.* Pi. Gej. Mu. V. instar bestiarum, vel hominis qui incidit in cisternam, & illic perit. q. d. Ne occidar ab hostibus ^r. Vel, in sepulchrum, P. V. ^s Pi. ^t Gej. JT. ^u Lacus, vel fovea, pro sepulchro ^v, quod hoc in fossa fieri solet ^w. Vel, in barathrum, Ca. in infernum ^x. Ne corpus in sepulchrum demittatur, anima verò in infernum: sic enim phrasis hæc accipitur Psal. 30. 4. & 143. 7. Prov. 1. 12. Jef. 14. 15. Ezech. 26. 20. & 31. 14, 16. & 32. 18. De damnatis Davidem loqui patet ex v. 3. ubi *impios* vocat quos hic appellat *descendentes in foveam* ^y. ^z Gej.
2. *Vocem deprecationis meæ*, "וְיִשְׂרָאֵל" *Deprecationum mearum*, Mo. P. Ti. & c. pro impetranda gratia, atque avertenda ira. Vide Job. 40. 22. Proverb. 18. 23. ^a Gej. ^b Dum (vel quum, M. P.) extollo manus meas] Sicut qui opem alterius implorat ^c. ^d Ad templum (vel adytum, five oraculum, Mo. Ti. M. Pi. & c.) sanctum tuum; ita o. Sy. Ar. vel, sanctitatis tuæ, Mu. Gej. Mo. vel, sanctuarii tui, M. ^e "וְיִשְׂרָאֵל" ^f Ad sacrum tuum penetrare, Ca. ^g "וְיִשְׂרָאֵל" oraculum erat Sanctum, sanctorum ^h, ut constat ex 1 Reg. 6. 23. collat. cum 2 Chron. 3. 10. Confer 1 Reg. 6. 5. & 8. 6. ⁱ. Dicitur à ^j "וְיִשְׂרָאֵל" loquutus est, quia Deus ibi responsa dabat, & c. ^k. Num. 7. 89. ^l. In hoc erat Arca, unde opem se laturum implorantibus Deus promiserat ^m; quæ erat typus Christi ⁿ. Sic suæ precessionis ardorem exprimit. Quomodo Daniel versus Templum orabat ^o. Vel, ad adytum, & c. i. e. ad coelum. Mos omnium gentium, (quem Natura ipsa docet,) ut in malis ad Deum confugiant, & coelum versus manus oculosque attollant ^p. Quo inquebant se à terrenis mediis & negotiis manus retrahere, & ad coelum, unde salus unicè proficiscitur, eas elevare; item eas veluti vincendas Deo porrigere ^q. ^r Gej.
3. *Ne simul trahas me cum peccatoribus*; ita o. *Æth.* "וְיִשְׂרָאֵל" ^s Ne trahas (vel abripias violenter, Gej. vel apprehendas, tanquam perducturus ad carcerem, & c. ^t vel rapias, Ar. Tig.) me cum impiis, ^u Ham. M. P. & c. i. e. Vel, 1. in culpam impiorum, & c. ^v. Ne finas me ipsorum consuetudine pollui ^w. Tractum ad tempus refero: Ne diu me esse & agere cum ipsis finas ^x. Vel, 2. ad exitium, five mortem ^y. Ne moriar morte impiorum. Sic Psal. 26. 9. ^z. Ità trahere dicitur Job. 21. 33. & 24. 22. & Ezech. 32. 20. Ne trahas me
- ^a V.
^b Gej.
^c Ham.
^d Q. in Ma.
^e Mol. sim.
^f Mar.
^g Coc.
^h Pi. A.
ⁱ Gen. V.
^j Mu.

me in infernum; Ne peream in æternum. ⁷²⁵ ^{Gen.} ^{trahere} aliquem reti, hamo, &c. ut Job. 40. 20. Psal. 10. 9. Hof. 11. 4. ^{Genj.} Ne implices me iisdem poenis. ^{Genj. sim.} Vide Gen. 18. 23. ^{M.} Ne trahas me penes improbos, i. e. Ne inducas me in potestatem eorum, aut finas quasi mancipium ab illis rapi, supra Psal. 26. 9. & 27. 12. ^{Jun.} Ne me numeres cum improbis, Sy. Huc transferre videtur phrasin Psal. 26. 9. ^{Haim.} ^{Qui loquuntur pacem} i. e. Promittunt ea quæ faciunt ad pacem, h. e. ad prosperitatem. ^{Pi.} ^{includit omnigenam felicitatem,} ut Gen. 43. 27. Exod. 18. 7. &c. ^{Gej.} ^{Cum proximo suo,} ^{malè exponunt} Judæi de Israelita vel profelyto tantum, excludentes gentilem; est enim nomen generale, designans eum qui pabulo quasi communi nobiscum fruitur, (^à ^{paciscere},) quodcum intercedit nobiscum aliquod negotium, vel conversatio, siue sit conterraneus sodalis vel amicus, ut Psal. 35. 14. Prov. 3. 29. & 17. 17. siue peregrinus, ut Exod. 11. 2. & 20. 17. & 22. 16, 17. Prov. 3. 28. Confer Gen. 38. 20. Job. 36. 33. Jes. 34. 14. Itaque ^{Gej.} idem ac alter. ^{Gej.} ^{Mala, &c.} ^{Et malum,} &c. h. e. malæ machinationes, vel mileria proximo inferendæ, quas corde suo volunt. ^{Coc. sim.} ^{Gej.} ^{Mu.} ^{E.} ^{Gej.} 4. Da illis secundum opera eorum, ^{Da ipsis,} scil. partem vel sortem. Sceleratis imprecatur, propheticè, prævidens & approbans quid Deus facturus erat. Qu. Quomodo hæc imprecationes quadrant cum charitate pro hostibus intercedente? Resp. i. Supponitur impiorum impoenitentia invincibilis. 2. Hæc vota magis sunt vaticinia quam preces. Hæc dicit David tanquam organum Spiritus Sancti, qui has poenas impiis per os Davidis denunciat. 3. Non suam, sed Dei, causam agit, & justitiæ zelo ad hæc vota impellebatur. Inimici privati diligendi sunt; non item impii & blasphemi Dei & populi sui hostes. ^{Mol.} ^{Secundum nequitiam} (vel malum, P. malitiam, V. Gej. sim. JT.) ^{ad inventionem} (vel operum, siue actionum, Gej. JT. A. vel facinorum, Mu. Coc.) ^{ipsum,} ^{machinari.} Signif. actiones, siue bonas; ut Psal. 77. 12. & 78. 7. &c. siue malas, ut Deut. 28. 20. Zach. 1. 6. ^{Gej.} ^{Secundum opera,} ^{Opus,} enallage numeri. Repetitio hæc ejusdem rei multiplicia pravorum horum denotat delicta. ^{Gej. ex} ^{Mol.} ^{quando junguntur,} ut hoc versa, tum illud præparationem in animo & decreto, hoc autem effectum, notat; ut in Esa. 44. 15. Mic. 2. 1. Medium, ^{in animo,} dictis & factis versari potest. ^{Gej.} ^{Redde} (vel, ^{restituere}, M. solve, Ca. refer, & quasi redire fac in eorundem caput,) ^{retributionem} (vel ^{talionem}, V. Gej. Ti.) ^{eorum} (vel suam, JT. Pi.) ^{ipsis} Ità o. Ch. Eth. P. Mo. &c. i. e. mercedem, dignam illis, Ti. siue ipsorum factis. ^{Gej. sim.} ^{Ham.} ^{Experiantur in se qualia per ipsos experti sunt alii.} Ut illi, pacem loquentes cum proximo, ei immerenti mala machinantur; ità Deus mala illis insperato inferat. Atque ità congruit cum Davidis argumento, viz. nè Deus ipsum tractet ut impios; & ut ipse cum nemine immisericorditer vel perfidiosè egerit, ità, nè Deus ipsum in angustiis deferat. ^{Me.} ^{K. in} ^{Vic.} ^{Mu.} ^{Gej.} 5. Quoniam (vel, Qui, Ca.) non intellexerunt (vel, intelligent, Ch. Mo. intelligunt, V. animadvertunt, vel animadvertunt, Sy. JT. Pi. similiter & P. Ti. Mu. V. perpendunt, A. vel attendunt, Gej. A. scilicet prudenter, A.) opera (vel, ad opera, P. Mo. Gej. A.) Domini; ità o. Ar. Eth. ^{Hæc opera} sunt, vel, i. creationis; in cælo & terra; quod Deus sit Prima Causa. Consideratio hujus operis est pars cultus Dei. Sensus est, Non dant operam cultui Divino, duntaxat advertentes animum ad seculi vanitates, quarum periti existunt, juxta Jer. 2. 22. Vel, 2. opera providentiæ, miramque circa piorum sortem ac casus gubernationem; unde ex ærumnis statim me sceleratum esse colligunt. Non curant ut agnoscerent Deum ejusque voluntatem; neque observant iusta ejus judicia, ut aliorum poenis emendentur; sed, quasi nullus esset Deus vindex, &c. præfractè in sceleribus pergunt. Vel, 3. opera ejus per me effecta, putà victoriam de Goliatho, &c. 1 Sam. 17. Vel, 4. opus Dei, nempe quod Deus constituerat, & unxerat

Davidem in Regem: id quod sciebant hostes, nec tamen desinebant furènter oppugnare, non tam Davidem, quàm consilium Dei. Vel, 5. quicquid Deus facit in Ecclesia tuenda & regenda. Opera Domini dicit, respiciens opera eorum v. 4. q. d. Si considerarent opera Domini, non operarentur iniquitatem. Hæc est radix omnis mali, cum homines non animadvertunt mirabilia Dei opera, creationis, redemptionis, & gubernationis mundi. ^{Et in opera,} &c. ^{Ad faciendam,} &c. Sy. Ti. opus, P. Mo. factum, JT. Pi. artificium, M. præclara gesta, Ar. [Sed quodnam hoc opus? & quomodo à priore distinguitur?] Resp. Quod scil. me unxit in Regem. ^{de decreto Divino eum eligendi,} ^{de externa} ^{ceremonia, seu de symbolo unctionis} ^{Destru-} ^{es,} &c. ^{Destruet eos,} Ch. Sy. Mo. P. Mu. Ideo diruet, M. Ti. nempe Deus, ex præced. repetendus. Prædictio est, vel potius precatio, ^{destruat,} ut in præced. ^{Evertat eos,} Ar. destruat, V. Non potest Deus non perdere eos judiciis suis qui non erudiuntur docu- ^{Et non edificabis eos,} ^{Et non} (vel, & nequaquam, Gej. non autem, JT. Pi.) ^{edificabit,} eos, M. Ti. P. Mo. Ch. Sy. &c. i. e. conservabit & augebit opibus, honoribus, &c. Vide simil. phrasin Job. 22. 23. Jer. 12. 16. Mal. 3. 15. ^{Destruat eos, nec postea edificet,} i. e. Perdat eos in æternum, sine ulla spe futuræ instaurationis. Ità cadant, ut nunquam resurgant. Antithesis hæc exaggerat poenæ gravitatem. Idcirco per eum à stirpe evertendi, Ca. ^{6. Benedictus Dominus,} ^{Benedictus,} JT. Pi. Gej. id est, Laudatus; sub. sit, Gej. Laudetur, vel, Lande dignus est, aut, Gratias ago, quod, &c. V. ^{Exaudivit} Vel, David posteriorem Psalmi partem scripsit averio jam periculo, sicuti priorem sub periculi initium: vel, præ. utitur pro fut. ob spei certitudinem. ^{7. Resoruit} (vel, germinavit, Sy.) ^{caro mea;} ità o. ^{Et exultavit} (idcirco exultat, JT. Pi. hinc gestit, Ti.) ^{cor meum,} M. P. Mo. &c. vel, ideo exultabit, seu gestiet, V. Cor, i. e. anima, quæ in corde sedem habet. ^{Et ex voluntate,} &c. ^{Et canticum meo celebrabo,} vel celebros, eum, M. P. Ti. Pi. &c. vel, confitebor ei, Mo. vel, ut celebrem, &c. JT. Canticum meo, i. e. quod soleo habere in ore. P. quod continetur seq. versu. Heb. ex, vel de, canticum, &c. Pi. Gej. i. e. uno vel pluribus canticorum, &c. ut Psal. 137. 3. Vel, ponitur pro, ut Psal. 69. 31. ^{8. Dominus fortitudo plebis sue} Ità o. Eth. sim. Sy. Vel, pro, legerunt; vel, rem magis quàm vocem spectarunt, & ut aliàs sæpe faciunt, perpicuitati studuerunt. ^{Jehova robur,} siue fortitudo, (sub. est, M. Ti. Pi.) illorum, M. Ti. vel, eis, P. Mo. JT. Pi. Sy. A. vel, illi, A. Nempe, populo suo, siue piis in populo, ex v. 9. ^{Regi,} de quo sequitur: Populo qui coram me est: istis meis militibus. Indicabat manu quos diceret. Relativum sine antecedente; ut Num. 24. 17. Videbo eum, &c. vel, illud, nempe quod sequitur de Messias & Psal. 87. 1. fundamentum ejus, nempe Sionis, ex v. 2. Tunc scil. interdum omittitur antecedens, vel, quum notissimum est, ut hoc loco; vel, quum ipsum filieri interest. ^{Jova suorum potentia est,} Ca. [Alii aliter.] ^{Jehova robur est,} Di. Gej. ex Psal. 62. 12. ubi, ut & hic, possessionem denotat. Ità est sing. pro 17, ut Esa. 53. 8. h. h. sing. ut Psal. 11. 7. Nomini autem ^{Jehova} pleonasticè subjungitur affixum, ut Psal. 10. 5. & 11. 4. & 18. 31. Ad verb. ^{Jehova, robur est ei,} Di. A. i. e. ex phrasi Hebræorum, ^{Jehova est robur.} Regnum & potentia ad illum pertinent. ^{Et prote-} ^{Et robur,} siue fortitudo, (vel propugnaculum, Gej. A. ut Jud. 6. 26. Dan. 11. 10. Hæc vox priori [17] addit cum litera vim significationis. Arx, Coc. Vide de hac voce Psal. 27. 1. Vel, corroboratio, V. saluum (Pluralis h. sign. sæpe à Deo servatum fuisse. Al. salutaris, M. maxime salutare, JT. Pi. sim. Gej. auxiliorum, V. liberationum, vel victoriarum, A.) uncti, siue Christi, sui (h. e. Regis quem ipse elegit & unxit; h. e. mei ipsius, qui sum unctus,

unctus, &c. 9. de se loquitur in tertia persona ², ipse, vel est, Mo. P. Ti. ³ ⁴ ipse, pro est, sæpe, ut notatur ad Psal. 16. 3. t. Vel, & robor quo servatus est unctus ejus, V. Vel, & pro, quemadmodum; & sic locum reddunt; Dominus fortitudo illis, sub. fit, vel sit, quemadmodum fuit robor salutis uncti sui, i. e. mei Davidis, quem semper servavit & eripuit ⁵. Nominat se David unctum Dei, quia inde erant ejus pericula, &c. inde & fiducia, quod sciret se à Deo vocatum, &c. v. Al. *natio suo*; Ellipsis ⁶ ante ⁷ ⁸ ⁹, supplenda ex Psal. 18. 51. ¹⁰. [Alii totum sic reddunt;] Jehova robor istis, & robor maxime salutare est Christus illius, JT. sim. A. Pius sensus, & convenit cum Psal. 2. 2. ubi etiam Jehova & Messias ejus conjunguntur: & ut Jehova vocatur robor, ita Messias praesidium salutis, ¹¹ ¹² ¹³, quod nomen ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

PSALM. XXIX.

ARGUMENTUM. David in ingenti aliqua tempestate hoc carmen conscripsit, adversus ejus vim se munivit exemplo cataclysmi ². Pulchra tempestatis descriptio, atque ex ea Divinae potentiae commendatio ³; & hortatio ad Principes, ut eam agnoscant, nec sui fiduciam tumeant ⁴.

1. *In consummatione Tabernaculi*] Hoc in Hebræo non est, nec omnia Græca habent ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶

exsilire, vel saltare, facit, sive fecit, eas sicut vitulum, M. P. Gej. &c. qui scilicet solet esse lascivior, alacrior, huc illuc transultans. Similis metaphora Psal. 114. 4. *Eas*, i. e. cedros^k; nam vox *קדרים* congruit cum *קדרים*. Vel, ipsos montes^m. De terræ motu accipiuntⁿ. Verum saltus montium non efficitur vi tonitruis aut fulminis, sed vi flatuum subterraneorum^o. *קדרים ושרון* *Lebanon*, sive *Libanum*, & *Sirion*, M. P. Ti. Mo. &c. sub. *subfilire facit*, V. M. &c. Ipsos quoque montes, quos synecdochicis hinc intelligit, penè à suis radicibus convellit. Hyperbole poetica, & S. S. familiaris P. *Libanum*, &c. i. e. arbores ejus^q; animalia, incolas, ædificia in eo^r. Met. subjecti. Totus mons quasi tremere videtur. Posses etiam referre ad magnos terræ motus, qui tempestatum sæpe comites sunt^t. Ità citra hyperbolen hæc contigerunt. Nam hæc ætate mons in Anglia terræ motu sublevis in aliam sedem, & in Gallia alius Rhodani impetu; & apud Plin. 2. 83. in agro Mutinensi duo montes concurrerunt inter se, crepitu magno assultantes recedentesque^v. Quibus adde quæ Josephus Antiq. 9. 11. refert de monte hisso, ejusque dimidio ad Occidentem vergente, &c.^x. *Libanus* erat mons situs ad Septentrionem Judææ^y, altissimus, adeò ut nix ejus (de qua vide Jer. 18. 14.) nunquam deficiat, teste Hi. unde & nomen ei à *לבן* *album*: quomodo Alpes dicuntur ab *albo*, teste Festo; & vertices altissimi montis Idæ in Creta eadem de causa vocantur *ἀδρια αλβα*, inquit Theophrast. Hist. plant. 4. 1. Erat & mons Syriæ, Strab. 1. 16. Unde per eum credibile est poetice hinc intelligi præcipuas civitates & Reges Syriæ, quos David subjugavit, 2 Sam. 8. 2. *Sirion*: qui alias dicitur *Hermon*, (de quo plura vide ad Psal. 42. 7. & 89. 13. & 133. 3.) & ab Amorrhæis *Schenir*, Deut. 3. 9. & *Sion* (non *Isijon*, de quo Psal. 2. 6.) Deut. 4. 48. Erat mons Libano contiguus trans Jordanem^d, ubi regnabat Ogus, Jos. 12. 15. 1 Par. 5. 23. ubi multæ arbores proceræ, & feræ bestię, Cant. 4. 8. Ezech. 27. 5. *Sirion*, i. e. ejus incolæ^t. *Quemadmodum*, &c. *קדמו כן ראמי* *Ut filium*, vel *pullum*. (vel, *filius*, sive *pullus*, P. J. T. Pi.) *unicornium*, M. Ti. Mo. Mu. Gej. Ch. Ar. J. T. Pi. vel *monocerotum*, Pi. G. vel *rhinocerotum*, Mar. vel, ut juvenem unicornem, animal sævum & indomitum. De *קדמו* vide ad Psal. 22. 22. [Vide & Annotata nostra ad Num. 23. 22.] Animal est robustum, agile & velox^e.

7. Intercidentis (succidens, Mo. scindit, Ch. A. sim. Sy. Ar. ejaculatur, Ti. dissectas ejaculans, vel, solet elicere, i. e. ejicere, V.) *flammam* (vel *flammas*, Mo.) ignis^h. *Ignem*, Mu. &c. è nubibus^h. Una cum tonitru emicat fulgetrumⁱ. *Cedit flammam*, &c. J. T. Pi. i. e. cedit nubes, & cædendo efficit flammam. Periphrasis fulguris^k. *קדמו כן ראמי* *Cedit* (h. e. profternit, excavat, dissipat, arbores & alia) *flammis ignis*, i. e. ignitis, vel, per flammantia fulmina, quæ sunt veluti securis, citò acutèq; penetrantia. Ità *קדמו* supplendum [ante *קדמו*]. *Cedit cum flammis*, comite fulgure; vel, *cedit*, i. e. cædendo efficit, *flammas*^{*}.

8. Vox Domini concutientis, &c. *קדמו כן ראמי* *Tremere facit* (vel, *concutit*, Ch. Mu. commovet, Sy. sim. o. Æth. dolore afficit, J. T. parturire facit, Ti. dolore parturientis afficit, Pi.) *desertum*, M. sim. P. V. Ar. Mo. Ca. i. e. per synecdochen, feras deserti^m: vel, desertum propriè; q. d. Inculta deserta tempestatibus non minùs concutuntur quàm cultæ regiones, &c.ⁿ. Horridum reddit desertum, profternendo arbores, rupes & saxa difficiendo, &c.^o. *Desertum Cades*, *קדש* *Kadesch*, Gej. J. T. sic dictum ab urbe Kadesch, prope quam erat, Num. 20. 1, 16. Alibi *Pharan*, & *Sin*^p. Hoc commemorat, vel, quia Israelitis notum erat propter viciniam^q; vel, quia aliis desertis vastius erat & horridius^r. Situm erat meridie versùs, inter Ægyptum & Judæam^t; per quod Israelitæ transierunt, Num. 13. 27. & 33. 36. Nomini generali *deserti* subijcitur id quod in eo genere insigne est, *Cades*: ut Jos. 2. 1. *terram*, & *Fericho*; Psal. 148. 9. *arbores*, & *cedri*; Joel. 3. 20. *Juda*, & *Jerusalem*^v. *Desertum Cades*, i. e. Moabitas^x, & Edomitas, quorum Reges & populi (à Davide subacti, 2 Sam. 8.) poetice aptèq; significantur hoc deserto, quod utrisque confine est. Vide Num. 20. 16.

& Jud. 11. 17. Vel, *desertum Cades*, i. e. animalia quantumvis horrida, qualia in eo erant, Deut. 8. 15. 2. 9. *Preparantis*, &c. *קדמו כן ראמי* *Parturire facit cervas*, Ch. M. P. Ti. Mu. &c. quæ ægre & difficulter pariunt^a, Job. 39. 1, 2. ob angustiam matricis^c; metu autem consternatæ enituntur facilius: nam etiam apud mulieres terror partum accelerat^d; ut in uxore Phinees accidit, 1 Sam. 4. 19. Arg. à minori: Si tanta est vis tonitruis, ut faciat parere cervas; multò magis faciet parere alias feras vi terroris sui^f. *Dolore afficit*, &c. Gej. *קדמו* sign. *moveri*, sive *concuti*, dolore vel metu: hinc signif. subjugationem Moabitarum^g. *Cruciatu afficit cervas*; i. e. perterrebit Moabitas quasi cervas: *קדמו* verti solet, modò, *ἀδρια*, modò, *ποσειδων*, *ἀλγείν*, *φοβέσθαι*. Non mirum sic affici pavidissimum animal ad hanc Dei vocem, quam etiam Principes timebant: ut Augustus, qui metu tonitruum pellem vituli marini ubique circumtulit; & Caligula, qui ad tonitrua caput obvolvebat, & se sub lectum condere solebat. Sic Horatius ingenuè agnoscit, se timore fulminis adactum fuisse ad cultum Dei, quem antè neglexerat, lib. 1. od. 34. *Revelabit condensam*; ità *κρυπτήν* *Et detegit*, vel *denudat*, (vel *evellit*, Sy.) *sylvas*, M. P. V. Ar. Gej. A. Mu. &c. Vel, arbores disjiciendo^h, sive earum folia & fructus; vide Joel. 1. 7. vel, exuendo eas feris; quas vel in antra sua compellit^k, nè ampliùs convestiant & obtegant sylvarum pascua^l; vel propellit è latebris sylvarum^m. *Et (verum, J. T. idcirco, Pi.) in templo ejus* i. e. In tabernaculo, sive loco Arceⁿ. Sensus est, Populus Dei, cum audit tonitrua, ibi convenit, & prædicat gloriam atque potentiam Dei^o. *קדמו כן ראמי* *Et in palatio suo*, Gej. i. e. in toto mundo, quem Deus implet^p. In toto cælo, sive aere: Cælum vocatur *palatium Dei*, Psal. 11. 4. & 18. 7. *Omnes*, &c. *קדמו כן ראמי* *Totus ipse dicens gloriam*, Mo. unusquisque (Heb. *toim*, sive *omnis*, ipse, ut Esa. 15. 3.) *eloquitur*, &c. Pi. *totus ejus populus dicit*, &c. o. Æth. P. i. e. Sancti omnia Deo tribuunt, & eum laudant^r. v.

40. *Cuncti dicunt*, &c. Ti. sim. Ca. M. Mu. Al. *eloquitur totam gloriam suam*, J. T. A. [ut *קדמו* construat cum *קדמו*, quod alii construunt cum præced. *קדמו*] *Et in palatio suo universo ipse eloquitur gloriam*, i. e. Deus ubivis in coelis voce suâ gloriosâ suam deprædicat majestatem^t. *קדמו כן ראמי* *Dominus diluvium*, &c. *קדמו כן ראמי* *Dominus in diluvio* (vel, *ad diluvium*, Mu. Pi. A. vel, *secundum diluvium*, Pi. vel, *supra diluvium*, M.) *sedet*, Mo. P. Mu. Gej. vel, *sedet*, M. Ti. vel, *presidebit*, V. *sedebat*, J. T. Pi. Tempore Diluvii sedebat tanquam Rex & Judex^u. *Sedere est* Judicis sive Regis^v, Psal. 9. 5, 8, 9. & 47. 9. Joel. 3. 12. Diluvium Noachicum intelligit^y, cui soli hæc vox tribuitur^z; in quo Deus judicium sua in impios & ethnicos exsecutus est, quæ nunc per Davidem effundere pergit^a. Deus est Diluvii autor^b. Illi Diluvio indubiè adjuncta erant tonitrua & fulgura, &c.^c. Vel, *קדמו* hic in genere designat densos imbres, qui inter tonitrua, instar diluvii omnia inundaturi, solent descendere^d; in quibus tamen Deus *sedet*, i. e. gubernationem retinet, & pro lubitu vel cohibet, vel intendit^e. Pergit in descriptione tempestatum^f. Vel, inimicos suos poetice sic exprimit, quales rapido fluvio vel diluvio conferri solent; ut Esa. 28. 2. & 59. 19. Jer. 46. 7, 8. & 47. 2. &c.^g. *Jova manet in nimbis*, Ca. *Et sedebit—Rex in æternum*, *קדמו כן ראמי* *Et sedet* (vel *sedet*, Mu. *sedebit*, A.) —*rex*, &c. Ut olim Diluvio præsedet, ità exinde *sedet* Rex, &c. h. e. Cognitum est Deum Regem esse æternum, quia tam potenter & severe in impios animadvertit, &c.^h. *Sedet rex*, vel, tanquam Rex, (sub. *q.*) i. e. Sicut author fuit Diluvii; ità semper penès eum est potestas inundationes immittendi, & is voce suâ omnibus imperatⁱ. hic est similitudinis particula; q. d. *Ut præfuit—in ipso diluvio, ità sedebit*, &c.^k.

11. *Virtutem*, *קדמו כן ראמי* *Robur*, J. T. Pi. Gej. *fortitudinem*, Mu. contra hostes in bello^l. Vel, adversus tonitrua, nè noceant, nève propter illa expavescamus^m. Ut, dum alii quærunt latebras, ipsi capita erigere queant. Antithesis; q. d. Ut olim in Diluvio Deus suo coetui adfuit,

- * Gej. adfuit, &c. ita & jam populo suo robur confert.
 * Pi. ¶ Populo suo] Israelitico, quem delegit, &c. ¶ Be-
 nedictet populo suo in (vel cum, Pi. Gej.) pace] Ita ut
 * Pi. det ei pacem, i.e. omnis generis bona p. Salvum præ-
 * Mu. stabit, &c. Pax incolumitatem denotat. Pax inte-
 gritatem notat, five perfectionem: opponitur & bello,
 Psal. 120. 7. Matt. 10. 34; & divisioni, five confusio-
 Luc. 12. 51. 1 Cor. 14. 33. Omnem prosperitatem fig-
 * A. nificat, illam præsertim de qua Eph. 2. 14, 15.

PSALM. XXX.

[Argumentum in Titulo habetur, de quo jam dicen-
 dum est.]

1. **P**salms, &c. מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכָּה לְדָוִד
 [Variè reddunt.] Psalmus cantici (vel, Psal-
 mus canticum, Pi. A. Appositio^a; vel, & canticum, M.
 vel, Cantio carminis, Ca.) dedicationis domus Davidis, Mo.
 P. o. Æth. Ca. A. vel, domus, David, Mu. Caye referas
 * Pi. David ad præced. domus, (sic enim dicendum erat
 * Mu. דָּוִד בֵּית יְהוָה,) sed ad Psalmus cantici^b. Carmen dedica-
 tionis adis, oda Davidis, Ti. Psalmus Davidis, canticum
 dedicationis domus illius, JT. Laus cantici pro dedicatione
 domus Sanctuarii, Davidi, Ch. de renovatione Templi, Ar.
 Primus hic est Psalm. qui דָּוִד dicitur, quod מִזְמוֹר ad-
 ditum notat illum & ore & instrumento recitatum, &c.
 * Ità Gej. מִזְמוֹר dicebatur, cum voces præirent, organa seque-
 * Gej. rentur; & contra, שִׁיר מִזְמוֹר, cum organa præirent, vo-
 ces sequerentur^d. Psalmus est sonus organi cessante vo-
 * Ga. cin. ce humanâ; Canticum verò, cum hac sit modulatio si-
 cap. 10. ne concinente organo^f. Canticum Psalmi, cum vox
 p. 124. organum sequitur; Psalmus cantici, ubi contra^g. He-
 * Q. in V. braei differentia hujus rationem se ignorare ingenuè
 * V. fim. Gen. agnoscunt^h. Simplicissimum est, emphaseas causâ hic
 * V. combinari voces synonymas, ut, lutum cani, i.e. profun-
 * Gej. dum, Psal. 40. 3. sapientia intelligentia, Dan. 1. 20.
 * Gej. מִזְמוֹר est initiatio alicujus rei noviter comparata, vel
 noviter recuperata, in futuros suos usus. Dicitur de
 * Gej. dedicatione, five initiatione, altaris, Num. c. 7. v. 10, 11.
 * Gej. fim. 2 Par. 7. 9; & murorum, Neh. 12. 27^f; & imaginum,
 A. Dan. 3. 2; & hominum, Genes. 14. 14. Prov. 22. 6^g;
 * A. & templi, 1 Reg. 8. 63^h; & domorum, hic, & Deut.
 * Gej. 20. 5ⁱ. Unde constat moris fuisse domum novam ab
 * A. inhabitaturis dedicari; sed quibus ceremoniis hoc per-
 * Gej. actum fuit nusquam traditur^k. [Quenam porro hic
 dedicatio intelligitur, ambigunt Interpretes.] He-
 * Gej. braei omnes intelligunt dedicationem Templi, (quod
 * Ham. מִזְמוֹר emphaticè significare videtur^l), vel primi, vel
 * Mu. secundi, vel tertii, quod frustra sperant^m. Non pla-
 cet, quia Davidi non erat permessa Templi exstructio;
 2 Sam. 7. 2, &c. nisi, cum Kimhi, fingamus Davidem,
 delineationem Templi Salomini exhibentem, 1 Chron.
 * Ham. 28. 11. hunc unâ Psalmum dedisse in dedicationem
 illius, &c.ⁿ. Doluit David cum audiret Templum à
 se non ædificandum; sed cum audivisset filium suum il-
 lud ædificaturum, conversus est in gaudium, &c.^o. Sed
 * H. in Mu. simplicius est, dedicationem hanc esse domus Davidis p.
 * Mol. fim. [Quando autem hoc factum, variant.] 1. Potest re-
 * Mu. R. ferri ad primam inhabitationem domus suæ, post pul-
 * Ham. &c. sos Jebusæos, &c. 2 Sam. 5. 9. Nec enim creden-
 * Q. in Mol. dum est Davidem, qui domum tum sibi construxerat,
 * Mol. ad & scivit quanti momenti esset illius dedicatio, diu il-
 v. 10. lam distulisse^p. Verum tum temporis David animo &
 * Mol. statu erat tranquillo, cum hic Psalmus dolores ejus
 memorat^q. 2. Refero ad dedicationem domus Davi-
 dicæ per scelera Absalom pollutæ. Vide 2 Sam. 16. 21,
 * Pi. fim. 22. & 17. 1. &c. & 20. 3^r. Huic congruit materia
 * Mu. Ham. Psalmi; vide vers. 2, 3, 4, 6, 8, 12^r. Illi tantum tem-
 * Gej. pori conveniunt hæc querelæ, &c.^v. Cum palatii sui ædi-
 * Ham. ficatio effectus fuerit confirmationis ipsius in Regno,
 * Gej. 2 Sam. 5. non improbable est festam ejus commemora-
 tionem, post talem interruptionem, solenniter celebra-
 tam fuisse^x. Psalmus hic à Levitis decantatus est cum
 * Ham primitiæ Templo inferrentur^y. Totus hic in eo est
 * Gej. A. David, ut Deo gratias agat de valetudine restituta, per
 * ex H. quam licebat ei domum dedicare, &c. Verum perspi-

cuè festum diem, qualis erat haud dubiè dies dedicati-
 onis domus, arguit versus 12. Fortasse tamen Psal-
 mus cantici dedicationis, &c. nihil aliud est quàm Psal-
 mus decantandus eo cantici ac musicæ genere cujus
 usus est in dedicatione domus, &c. Conjecturam hanc
 meam, spero, probabis, si animadvertas nullam hic
 prorsus fieri mentionem dedicationis domus^z.
 * Mu.

2. **Exaltabo te**] Scil. laudibus^a. Opponitur hoc
 * Pi. exaltasti me^b. ¶ Suscepisti me; ita o. Ar. Æth. b. Mu. ex
 10 מִן יָדָם] Exaltasti, vel evexisti, me, Mo. P. JT. fim. V. AE.
 M. Ch. Sy. Exhaustisti me, scil. ex meo exilio, tanquam
 ex puteo, &c.^c. Eripuisti è profunda morte, quasi è
 * Pi. fovea^d. מִן יָדָם sign. in alium extrahere^e; vel, haurire^f.
 * Gej. aquas, Exod. 2. 16, 19. Aqua autem ærumnas deno-
 tant^g. ¶ Nec delectasti (vel exbilarasti, Mu. Gej. c. A.
 fim. V. JT. Pi.) inimicos meos super me] Ità Mu. ex Ch.
 & RS. A. Gej. Vel, de me, Gej. A. Mu. five mei causâ.
 * Gej. 7 notat causam gaudii. Confer Psal. 3. 3. & 45. 2. &
 20 91. 11. & præcipue Psalm. 35. 19. ne lærentur^h, de
 me, &c.ⁱ. Vel, propter me, Mu. vel, qui mihi, Gej. c. Gej.
 Non tradidisti me in manum eorum^j. Beneficia Dei b. Pi.
 per congeriem amplificat & auget; cum scelerati ea
 extenuant aut dissimulant, & cuius potius quàm Deo
 accepta referunt, aut perversè iis utuntur; tantum
 abest ut gratiam referant^k.

3. **Clamavi, &c.**] q. d. Statim ut te in clamavi ad-
 * Mu. fuisti; tam velox est tua bonitas^l. ¶ מִן יָדָם] Anxiè
 * Mu. vociferatus sum, ob mali gravitatem^m. Cum vociferarer,
 1 Gej. sanasti, &c. Syntaxis qualis Psal. 28. 7ⁿ. ¶ Sa-
 * Pi. nasti me] i.e. Vel, 1. animam, peccati remissioneⁿ.
 30 Sic sanare Eia. 6. 10°. A morbis seu doloribus consci-
 entia. Sanatio hæc spiritualis est, ut Psal. 6. 3. & 41. 5.
 & 103. 3. Jes. 6. 10. & 53. 5. & Hof. 14. 5^p. Vel, 2.
 corpus à morbo^q, quo tunc laboravit, v. 10^r. Res
 adversas meas in melius mutasti. Ità sanare sumitur
 2 Par. 7. 14. Jer. 14. 19. & 30. 17. Hof. 11. 3^t. Sa-
 * Mu. nasti me ægrum animo & corpore ex metu interitus^t.
 * Gej. 4. **Eduxisti; ita** Mu. Pi. מִן יָדָם] Revocasti, v. ex-
 * Pi. altasti, v. fim. P. ¶ Ab inferno, מִן יָדָם] E se-
 40 pulchro, Mu. JT. Pi. &c. Indè quasi me retraxisti; me
 ex morte ad vitam quasi revocasti^v. Me in vita con-
 * Mu. fervasti, cum de illa jam desperassem. ¶ Ani-
 * Gen. mam meam] i.e. Vel, me, Pi. V. h. e. corpus meum,
 ut Psal. 16. 10^x; vel, vitam meam^y; vel, ipsam ani-
 * Pi. mam in tentationibus gravissimis infernales jam dolo-
 * A. res, ex sensu iræ Divinæ, persentiscentem^z. ¶ Sal-
 * Gej. vasti me; ita o. Æth. fim. Ar. מִן יָדָם] Vivificasti me, M.
 P. Mo. Sy. restituisti me, Ti. confirmasti me, Ch. conser-
 * Gej. vasti me vivum, Pi. Gej. fim. JT. Vox accipitur de vita
 vel collatione, ut 1 Sam. 2. 6. vel collata conservatione ac
 50 confortatione, ut Exod. 1. 17. Deut. 20. 16. Neh. 9. 6.
 Psal. 33. 19^a. ¶ A descendantibus in lacum] Ità o. c. Gej.
 Ar. Æth. Mu. vel, foveam, Sy. M. A. Gej. vel, sepul-
 * A. chrum, P. i.e. à morientibus^b; nè effem inter illos qui vel
 in sepulchrum, vel in infernum, detruduntur. Hic ne-
 gationem includit, ut 1 Sam. 15. 23. rejecit te מִן יָדָם,
 nè amplius esses rex; Jer. 48. 2. exscindamus eam מִן יָדָם;
 Hof. c. 9. v. 12. orbabunt eos מִן יָדָם, ut non sint, vel super-
 60 sint, homines^c. Nè effem inter descendentes, &c.^d. c. Gej.
 ¶ מִן יָדָם] Ità scribitur, at legitur מִן יָדָם^e; h. e. à
 * Pi. descendendo me, Mu. Mo. V. vel, nè descenderem, Mu. JT.
 * Mu. A. V. quò minus in foveam descenderem, Ti. i.e. nè mo-
 * V. rerer^f. Juxta Maforam hanc marginalem est infiniti-
 * Gej. vum cum affixo. Verum, cum forma infinit. in מִן sit
 * Gej. מִן, ut infra v. 10. item Exod. 34. 29. Deut. 20. 20.
 Ezec. 31. 15. מִן Keri marginali præferimus Kethibh
 textuale, quamvis utrobique sensus maneat idem^g. c. Gej.
 Et me à funere vindicasti, Ca. Vitam mihi restituisti
 * Mu. alioquin mox in sepulchrum descensuro^g. [Vide Col-
 70 lectaneâ nostra ad Psal. 22. 30.]

5. **Psallete, &c.**] q. d. Cantate, relectis scil. omni-
 bus ineptiarum redundantis; cantus quippe est con-
 ciso vocis, & carmen apertè concisum & concinnatum
 esse oportet: מִן est amputare^h. ¶ Sancti ejus, h. Gej.
 * Gej. מִן] Pii (vel benefici, Pi.) ejus, Gej. quos ipse benig-
 * Gej. nitate prosequitur, JT. Qui tum à Deo gratiam confe-
 * Gej. cuti estis, tum aliis benefici estis. Nam מִן tum acti-
 * Gej. vè sumitur, pro benefico, Psal. 18. 26. & 145. 17. Jer.
 3. 12. Mic. 7. 2; tum passivè, pro beneficiario, seu gra-
 * Gej. tiam

¹ Gej. tiam consecuto, Psal. 31. 24. & 86. 2. Viro sancto non satis est privatim Deo gratias agere, sed etiam Sanctos omnes ad hoc officium invitat & hortatur; Psallite, &c. Idem faciet vobis Deus quod mihi. ¹ Mu. ¹ Confitemini, &c. ¹ Et confitemini memoria, &c. Mu. A. Mol. i. e. glorioso illi & proprio Dei Nomini, quod idcirco memoria, seu memoriale, ejus vocatur, juxta Exod. 3. 15. Os. 12. 5. Et Hebræi Nomen hoc vocant זכרון, quia hoc nomen auditum debet omnipotentiam Dei in memoriam revocare; unde & hoc nomen sanctius semper reliquis habebatur, & in majori reverentia; ideo hic dicitur cum adjuncto, *memoria sanctitatis ejus*. Vel, in (vel ad, Coc.) *memoriam*, i. e. ut memoretur, &c. ¹ Et celebrate, (palam confitendo extollendoque apud alios) *memoriam sanctitatis ejus*, V. Gej. i. e. famam sanctissimæ Dei voluntatis operumque ubivis vigentem conservate. זכרון memoria est omne quod de Deo, &c. est memorabile, v. g. quod sit justus, potens, &c. id omne verò sanctum est, i. e. omnis labis expers, venerandum, &c. ¹ Servit constructioni verbi זכרון. Sanctum Dei Nomen publicè laudate: Memoriam Dei, qui sanctus est, extollite, & benedicite quando commemoratur, ei apertè favete linguis; ut Prov. 10. 7. *Memoria justus in benedictione*, i. e. justus, dum memoratur, benedicitur. Vel, *memoria* activè sumitur, quæ scilicet meminit suorum in malis suis, ut Noe, Josephi, &c. P. Verto, *Et celebrate eum cum recordatione sanctitatis ejus*, i. e. in memoriam revocantes sancta ejus opera, videlicet tum castigationem mei, tum conservationem & restitutionem. Alii sic, Templum ejus honorate, in quo ejus sanctitas recolitur, quod memoriale erat presentie ejus: q. d. Prostrernite vos ad Arcam, &c. ut sit locale. Sed plerique *memoriam* accipiunt pro Nomine quo scilicet se in defensione suorum agnoscendum præbet, viz. quod sit bonus, potens, &c. Vel, *memoria sanctitatis*, i. e. ipsius qui sanctus est: nam est Dei periphrasis. Celebre reddite nomen sanctum ejus.

6. *Ira* (vel flagellum, Æth.) *in indignatione ejus* Ità i. e. Cum indignatur Deus, infligit iram seu poenam. Vel, Cum indignatur, citò placatur; ut non tam indignari, quam irasci, sign. *Ira* furor brevis est, indignatio multo est gravior. ¹ forte legebant זעם ira. ¹ Incipit in ira ejus, Sy. Momentum in ira sua, five ejus, Mo. P. Mu. Gej. Pi. A. sub. est, Pi. A. Momento in ira sua, Gej. JT. sub. fuit, JT. vel, persistit Deus. Consuetudo ellipsis verbi substantivi. זעם hic adverbialiter ponitur, modicè, paululum; ut Job. 34. 20. Psal. 6. 11. pro זעם Jef. 54. 7. Momentanea est ira ejus, Ch. M. Ti. V. Ad breve tempus irascitur, five affligit, amor verò durat. Si bene vult, diu bene vult. ¹ Et vita in voluntate (vel beneplacito, five benevolentia, Gej. Pi. A.) ejus Ità P. Mu. &c. Variè hic locus à variis redditur. Vita hic opponitur momento. Id autem quosdam offendit. Idcirco Vatablus sumpsit pro זעם, vertitque, In vita (i. e. tempore vitæ longissimæ; vel, per totam vitam nostram,) in beneplacito suo est, five perseverat. Al. sic; Cum momento fuit in ira sua, vita adest benevolentia ejus, JT. Ità זעם esset pro זעם, & vita salutem diceret. Sensus est, Quamvis ob peccata nobis succenseat, illico tamen benevolentiam exferens, nos ad vitam revocat, in peccatis nostris alioqui morituros. Mihi non placet recepta distinctio versûs, quam nullus accentus major flagitat, (quod verum esse fateor) quare post זעם finio prius hemistichium; זעם facio initium sequentis, & sic interpreto; Nam vita, i. e. vita longissima, seu maximè vitalis, in ira ejus momentum, i. e. momentanea est; in beneplacito ejus, i. e. favore ejus adspirante, vesper pernoctabit fletus, at manè cantus. Prius parallelum est querelæ isti, Psal. 39. 6. Ecce palmæ, &c. & simil. Psal. 90. 9. Mihi magis allubescit vetus distinctio, quæ suavissimum leporem, eumque rhythmicum, præbet, & sententia, quæ elegantissima est. Mirum Di. non objecisse Clop. Merka compositum in voce זעם. Sanè tirones hic ipsum ridere possunt. Meir Arama sic explicat, Momentum in ira ejus vita est in voluntate ejus; q. d. Ipsum momentum

quo Deus cuius irascitur ingens bonum affert, nempe vitam æternam, quam nemo nisi per castigationes adipisci potest; ut nemo Sole oriente recreatur, quin Sol prius occubuerit; id quod verbis seq. significatur, *Vesper pernoctabit*, &c. Optima sanè ac vera interpretatio. Tenendum enim profectò, quicquid à Deo fit ad bonum nostrum dirigi, nec ullum malum posse ab eo, quippe summo bono, proficisci: quodque malum carni videtur, eò majus certiusque bonum esse; sicut nulla remedia tam faciunt dolorem quam quæ sunt maximè salutaria. Sensus loci est, Ira durat tantum ad momentum, sed favor per omnem vitam, &c. P. Pi. [Alii difficultatem aliter expediunt.] Vita hic pro longo tempore. Vita, i. e. benedictio ejusque duratio, ut Psal. 21. 5. & 133. 3. Sic, anni vitæ, pro multis & bonis annis, Prov. 3. 2. Vita, sub. longeva & felix, ex Psal. 34. 13. 1 Pet. 3. 10. Vita æterna, Ch. K. in Di. Sed nihil necesse est speciatim huc referre, cum vita generatim pro duratione constanti ac perpetua accipi possit. Ut enim res quæ intereunt mori dicuntur, etli non sint de genere viventium, ut Job. 12. v. 2. vobiscum morietur sapientia: sic vivere dicuntur quæ non pereunt; unde aquæ viventes, Jer. 2. 13. i. e. quæ non cessant, Ch. Ità, Deus vivens, i. e. ut vertit Chald. constans & permanens. Estque זעם in Piel non tantum vivificare, sed & alendo servandoque vitam producere & perpetuare. Cum ergo hic זעם opponitur momento, significat perpetuitatem rei constanter permanentis, &c. Unde interdum absolutè pro vita æterna accipitur, ut, corona vitæ, Jac. 1. 12. & cum immortalitate rectè conjungitur 2 Tim. 1. 10. Al. Vita hic lætitiæ sign. vel securitatem à malis, & felicitatem; ut res adversas, &c. mortem vocant. Ad vesperam, זעם Vesper, five, in vespera, Mu. Gej. &c. i. e. Vel, i. nocte, per synecdochem, ut Gen. 1. 5, &c. ubi etiam opponitur זעם. Vel, 2. in caligine crucis, ut Esa. 24. 11. Confer Psal. 126. 5, 6. Joh. 16. v. 20, 22. Demorabitur, &c. זעם Pernoctabit (vel, aderit, Q. in V. accedat licet, Al. in V. diversabitur, Pi.) fletus, Mu. Gej. A. &c. instar viatoris transeuntis, & diversorium jam relicturi. Si diversetur fletus, JT. Manebit aliquis in fletu, h. e. si accedat flebile quiddam. Si quis in luctu fuerit pernoctatus, Fletus pro molestia; vel, pro fletus causa, nempe calamitatibus. Et ad matutinum, &c. זעם Et (vel at, V.) manè (sub. erit, Mu. aderit, vel redit, V.) lætitia, vel exultatio, V. Gej. Mu. vel oratio, Q. in V. sim. A. cantus, JT. Pi. scilicet lætus, ut Psal. 126. 2, 5. Alibi זעם est vociferatio tristis, ut Psal. 17. 1. & 61. 2. & 88. 3. Dicitur & de voce præconis per castra, 1 Reg. 22. 36. Manè lætum nuncium accipiet. Confer Esa. 17. 14. Ch. hic vertit, manè excitat cum cantico. Scriptura sæpe calamitates nocti confert, luci autem consolationem, &c. Brevis irascitur Deus, bene diu vult. Attributa Dei 12 sunt Exod. 34. 6, 7. & unicum est ira. Exod. 20. 5. Visitat, &c. in 3. & 4. generat, sed misericordiam facit millibus, scilicet generationibus.

7. Ego, &c. זעם Et (vel, Nam, JT. Pi. At, Luth. in Gej. Et quidem Gej.) ego dicebam, vel dixi, Mu. Gej. Quod dixit in genere suo exemplo confirmat. Meus dolor non erat perennis. Dixi, scilicet apud animum meum. In abundantia mea; ità Æth. lim. Ar. זעם In quiete, five tranquillitate, mea, Sy. Mo. JT. Pi. Mu. h. e. in bona valetudine. Vel, cum vicinis populis devictis, tranquillo fruerer otio. Vide 2 Sam. 7. & 8. Dum prospere me habebam, & confirmatum esset Regnum meum. Cum essem in felicitate mea, Ti. cum sederem in fiducia, Ch. Non movebor (vel dimovebor, JT. mirabo, V.) in æternum Ità Mol. Mu. &c. Non cadam à mea felicitate: vel, à bona valetudine. Accusat se stultæ securitatis, quod sanus non cogitaret de morbo, nec Deum, nisi labefactatâ valetudine, adierit, quem tamen mature adire oportuit ante morbum. Vulgò dicunt honorandum esse medicum ante necessitatem: Ità est de Deo, &c. Morbis occurrendum est, & ante languorem adhibenda medicina, juxta Ecclesiastic. 18. 20.

8. In voluntate tua; ità Æth. Ch. Ar. M. Mo. Mu. זעם Bene-

Benevolentia (in *benevolentia*, Ti. Pi. A. ex *benevolentia*, Pi.) *tuâ*, JT. Pi. per *benevolentiam tuam*, Pi. in *beneplacito tuo*, Sy. pro *tuo favore*, Ca. q. d. Ansa falsæ hujus persuasione erat gratuita tua benignitas, quam ego ineptè interpretabar de meis viribus meritisque. Hinc probè RS. Cogitabam me non nutaturum in seculum; cùm tamen nihil quicquam in meo fuerit arbitrio, verùm in solius Dei beneplacito, qui montem, &c.²

¶ *Præstitisti* (vel, concessisti, Ar.) *decori meo* (vel, *vita mea*, Æth.) *virtutem* Ità o. Ar. Æth. Legerunt, vel *לְהַרְרִי*, à *לָרַר*, vel *לָרַר*, *dominari*; Regno meo vires addidisti. Nec aliter Syrus & Arabs². Vel legebant, *לְהַרְרִי* *decori meo*^b, *רַר* pro *רַר*, i. e. statui meo florenti^c. Vel, ex affinitate vocum (*לָרַר* *montem* & *לָרַר* *gloriam*) & sono & sensu, alterius sensum incluserunt, ut alterum exprimerent. Et hoc, si Davidi soli applicetur, sensus feret, cùm Hebræa sint figurata, *Posuisti robur*, &c.^d autem clariùs, *נָפַעְתָּ* (lege *נָפַעְתָּ*^d) *נָפַעְתָּ* *robur*, *præstitisti robur pulchritudini meæ*, splendorem, siue prosperum meum statum, firmum & permanentem fecisti: qui plenus esse potest loci sensus, sine ullo ad Arcam respectu^e. ¶ *Stare fecisti* (vel, *constitueras*, JT. Pi. vel, *stabilivisti*, V. A. ut Psal. 31. 9. & 107. 25^f. vel, *erexisti*, A. *stare feceras*, siue *stabiliveras*, V. vel, *collocasti*, M.) *in monte meo* (vel, *monti meo*, Ti. *super montem meum*, M.) *robur*, siue *fortitudinem*, Mo. P. &c. i. e. Dignitatem meam regiam in robore stabiliveras^f. In monte, nempe Sion, ubi erat Davidis arx & regia^g. Vel, in monte, i. e. in Regno, ob eminentiam sic dicto^h. Mons, pro Regno, ut Esa. 2. 2. Dan. 2. 35. 44ⁱ. Psal. 76. 5. Jer. 51. 25. Hab. 3. 6^k. Vide Psal. 65. 7^l. Cùm me roborasses in Regno veluti monte, subito abscondisti, &c.^m. Per parenthesin hæc legenda, sic, *Non nutabo*: (*Tu enim, Jehova, collocaveras robur monti meo*:) Protinus ut abscondisti, &c.ⁿ. Al. *Statueras in montem fortitudinem*, sub. *meam*, &c. q. d. Instar montis firmam effeceris valetudinem: i. in *לָרַר* puto, cum R. Mose & AE. esse paragogicum, non pronomen primæ personæ. Pagn. in Thes. optimè sic, *Statuisti* (suppleo me) *in montes fortitudinis*, quasi esset *לָרַר*; quod tamen nondum vidi in ullo exemplari^o. Tu solus, non ego, hoc fecisti; quod ipsum imprudenter ego meæ tribueram prudentiæ ac fortitudini^p. ¶ *Avertisti* (vel, *abscondisti*, M. P. &c. Protinus ut abscondisti, Ti. sic V. At cùm absconderes, Pi. sim. JT. Ca.) *faciem tuam* Ità o. Sy. Ar. &c. sub. à me, Pi. Gratiam ac opem tuam subtraxisti^q. Offensus eras propter mea scelera^r. Heb. *וַתִּסְתֵּר*. ¶ *Et factus*, &c. *לְהַרְרִי* *Fui* (& fui, P.) *conturbatus*, JT. Pi. sim. Ti. o. M. Ca. vel *territus*, Mo. vel *nutavi*, Sy. *sum anxius*, Ar. *consternatus*, V. q. d. Nullum mihi consilium restabat, vel robur animi^t.

9. *Ad te—clamabo*] Fut. pro præter. *Clamavi*, in illa perturbatione^v; nec aliud habui quod agerem^x. ¶ *Ad Deum*, &c.] Pro, *ad te*: nomen loco pronominis, majoris evidentiae causâ^y.

10. *Quæ utilitas* ità Mu. *לֹא הָיָה לִי*] *Quod lucrum*, Gej. sic JT. Pi. A. sub. *tibi*, Pi. ¶ *In sanguine meo* Scil. effuso^z. Si permittas ut Absalom fundat eum^a. *Sanguis pro cade*, Gen. 37. 26. Jos. 20. 3. Matt. 27. 6^b. *In sanguine*, &c. i. e. violenta mea morte, ut Psal. 72. 14^c. Vel, *sanguis pro cadavere*, vel corpore mortuo, ex sequentibus. Si in sepulchrum deferar, quid inde boni^d? Vel, *sanguis pro vita*^e. q. d. Quid mihi profuerit vixisse, si nunc moriar^f sub. antè quàm veram Religionem instauravero in Israele, debellatis hostibus meis^g. Si morior nunc, cùm publico consensu regnum totius gentis obtineo, adeoque Ecclesiæ tuæ maximè utilis esse possim. Bene convenit hoc argumento, siue dedicationi domus suæ, quæ [ut suprâ annotatum] initio Regni contigit^h. Hinc patet *לֹא הָיָה לִי*, quod plerumque in malum sumitur, de quæstu avaritiæ, generaliter significare quamvis utilitatem; quin apud Æthiopes *beatitudinem* sign. ut Luc. 1. 48. & Matth. 5^h.

¶ *Dum descendo*, &c.] Cùm moriar & sepeliarⁱ. ¶ *Numquid confitebitur tibi* (vel, *celebrabit te*, JT. Pi. Gej. scil. benignitatem & sapientiam tuam^k) *pulvis*? i. e. Homo in pulverem redactus^l? Vide simile Psal. 6. 6. & 88. 11. Esa. 38. 18^m. Num possunt te laudare

habitantes in pulvere? Ch. in V. q. d. Non possunt, nempe inter mortales, siue hujus mundi incolæⁿ: in Ecclesia, & propagando ad posteros veritatem & beneficia Dei, ut sequitur. Confer Esa. 38. 18°.

11. *Audivit*, &c. ità o. *וַיִּשְׁמַע*] *Audi*, &c. Mu. Hoc est quod se clamasse ait v. 9 P. At o. legebant *וַיִּשְׁמַע*, & *וַיִּשְׁמַע* pro *וַיִּשְׁמַע*, & petitionem Davidis vertunt in commemorationem, &c.^p. Hebræi aliquid hîc subaudiunt, Propterea dixi, *Audi*, &c. q.

12. *Convertisti* (Tum convertisti, cùm scil. ità precarer^q), *planctum meum in gaudium*] Ità Sy. Ar. & o.^r *וַיִּשְׁמַע* sed malim cum Ful. misc. 3. 9. legere, *וַיִּשְׁמַע*, cum quo aptè jungitur *וַיִּשְׁמַע*, ut Matt. 11. 17^t. ¶ *וַיִּשְׁמַע*] *In eorum*, M. P. Ti. Mo. Mu. vel *chorem*, JT. Pi. i. e. gaudium solenne, intimum ac maximum^u. Vel, *tripudium*, V. A. quod gaudii indicium, Jer. 31. 4. 13^v. Precum hic effectus, læta catastrophæ^x. ¶ *Concidisti*, *וַיִּשְׁמַע*] *Aperuisti*, Gej. *soluisti*, vel *dissolvisti*, P. V. JT. Pi. *discinxisti*, V. *rupisti*, i. e. fustulisti^y. ¶ *Saccum meum*] Ità P. V. Mu. A. &c. vel *cilicium*, JT. i. e. vestem lugubrem^z: quem in luctu præcingebant, 2 Sam. 3. 31. Esa. 32. 11. Joel. 1. 13^a. Esth. 4. 1. & Psal. 35. 13^b. *Saccus* hîc sign. vestes viliores, crassiores, & constrictiores, quæ scil. corpus, compressis humeris, adstringebant & coarctabant; respectu cuius *aperiri* dicitur^c. *Sacci dissolutione* remotionem luctus significat^d; ut idem sit cum præced.^e ¶ *Et circumdedit me lætitiâ*, *וַיִּשְׁמַע*] *Et cinxisti me*, &c. h. e. Undique lætandi materiam mihi exhibuisti. Similis phrasis i Sam. 2. 4. Psal. 18. 33^f.

13. *Ut canet* (vel *psallat*, JT. Propterea canet, P. Gej. M. Ti. Ità sumitur *וַיִּשְׁמַע*, quod aliàs causale est, Deut. 29. 19. Jer. 27. 15. Hof. 8. 4^g.) *gloria mea*] Ità JT. &c.^h Heb. *gloriâ*, Mo. Gej. sub. *mea*, P. V. i. e. lingua^h, vel animaⁱ. Vide annotata ad Psal. 7. 6. & Psal. 16. 9^k. ¶ *וַיִּשְׁמַע*] Propterea canet tibi (sub. *quisque*, Ti. vel, *bonus quisque*, M.) *gloriam*, Ti. Alii, *psallet tibi decus*. Chald. *laudabunt te honorabiles mundi*^l. ¶ *Et non compungar*] Ità o. Æth. i. e. Ut non doleam, neque me pœniteat laudes tuas cantare^m. ¶ *וַיִּשְׁמַע*] *Et non filebo*, Sy. & non taceant, Ch. & non contristetur cor meum, Ar. Emphaticè per negationem repetitur quod priùs dixerat affirmatèⁿ. [Ca. utrumq; membrum sic reddit, *Itaque sine intermissione honorificè cantaberis*.] ¶ *In æternum*] Respectu animæ; vel, quamdiu vivam^o.

PSALM. XXXI.

ARGUMENTUM. Psalmus hic scriptus est à Davide cùm Saulem fugeret^a.

1. *Pro extasi*] i. e. Discessu & fugâ, Saulis metu^b.

2. *In te*] Vel, *In verbo tuo*, Ch. in A. ¶ *Non confundar*, *וַיִּשְׁמַע*] *Nè erubescam*, JT. Pi. Gej. &c. ob frustrationem spei meæ^c. Nè veniam in potestatem hostium^d; quod erubescentiæ causa est^e. Nè *finis me pudeferi*, si scil. non exaudieris me; q. d. Nè patiar repulsam^f. ¶ *In* (vel pro, Mar. Pi. vel ex, Pi.) *justitia tua*] Non meâ^g. Vel, per justitiam tuam, Pi. Gej. quia justus es, i. e. verax^h. *Justitia sæpe pro benignitate* sumitur, ut Psal. 5. 9. & 22. 32. & 35. 24. Jec. 54. 17ⁱ.

3. *Inclina ad me*, &c.] i. e. Ad preces meas. *וַיִּשְׁמַע* ¶ *Accelera*, &c. *וַיִּשְׁמַע*] *Celeriter*, vel *festinanter*, (Heb. in, vel cum, *celeritate*, Pi. Gej.) *erue*, siue *eripe*, me, Pi. Mu. Gej. è manu Saulis^l. ¶ *Esto*, &c. *וַיִּשְׁמַע*] *Esto mihi in petram fortitudinis*, Mo. Mu. M. i. e. fortem, V. Mu. &c. *rupes firma*, Ti. Ca. in munitionem fortem, Ch. in Deum protectorem, o. Æth. *auxiliator*, Sy. Ar. In loco parallelo Psal. 71. 3. est *וַיִּשְׁמַע*, *rupes habitaculi*, i. e. in qua tuto habitare posset. Uterque sensus commodus est, nec opus est novâ hîc Capelli lectione^m. David, ad tales petras sæpe coactus fugere, non illas tamen, sed Deum, facit præsidium suumⁿ. ¶ *Domum refugii*, *וַיִּשְׁמַע*] *Munitionum*, Pi. Mu. Gej. i. e. optimè munitionum^o.

4. *Est in*, [חַיָּה] *Tu*, sub, vel, *fuisti* antehac; me defendendo; vel, *es*, quoad animi mei confidentiam P. *Et* [אֵת] pro *ideo*, seu *idcirco*, V. sim. JT. *Propter nomen tuum* [לְשׁוֹן שֵׁם] Propter gloriam nominis tui. Ob famam potentiae, bonitatis, veritatis tuae, &c. Ut celebretur nomen tuum. *Deducet me*, [יְהַדִּיעַ] *Agito me*, JT. *duces*, vel *ducas*, me, Pi. Gej. Mu. Fut. pro imperat. Ut pastor ovem errantem, vel dux turmas militares, vel aliquis alium viae ignarum. Vide Gen. 24. 27. Neh. 9. 12, 19. Psal. 23. 3. & 43. 3. & 73. 24. Guberna consilia, affectus, operaque mea. *Enutries me*, [תִּנְחֵם] *Deducet*, vel *deducas*, me, Mu. Gej. &c. *lente*: id verbum sign. Vel, per viam tutam: vel, ad commoda pascua, Jcf. 40. 11. &c. 5. *De laqueo*, &c. [מִלִּקְוֹת] *E reti*, i. e. ab insidiis hostium. *Quem*, &c. [מִיָּדָיו] *Quod absconderunt mihi*, Mo. Mu. Pi. &c. demonstrativum, iste, ponitur pro relativo *quod*, sicut Psal. 9. 16. & 17. 9. & 32. 8. Jcf. 43. 21. 6. *In manus*, &c. [בְּיָדָיו] *In manu tua*, Ch. Mo. *In manum tuam*, M. P. Ti. &c. h. e. tutelam ac curam tuam. Ita manus accipitur Sap. 3. 1. Joh. 10. 28, 29. Act. 4. 30. *Commendo*, ita M. P. Mu. V. Ca. [מִסַּדְתִּי] *Commendabo*, Mo. Ch. o. Fut. pro praesent. *Depono*, JT. vel *committo*, Gej. Ti. tanquam [מִדְּפִי] *depositum*, tibi bona fide servandum. Ad verb. *visitare faciam*. Cum refertur ad rem, sign. *tradere ad visitandum*, seu, *committere curae alicujus*; cum ad personam agentem, sign. *praeficere alicui rei*, seu *negotio*. *Inter alia*, sign. *apud aliquem custodiendum aliquid deponere*, ut 2 Par. 12. 10. Jer. 36. 20. & 37. 21. *Spiritus meum*, i. e. Animam meam, interiorem hominem; quo sensu Christus hoc in cruce dixit. Anima vocatur *spiritus hominis*. Vide Luc. 23. 46. Vel, *spiritum*, i. e. vitam. *Redemisti me*, ita Mu. Gej. JT. Pi. i. e. Liberasti me, jam saepe alias. *Redimes*, P. redempturus es, praet. pro fut. *Deus veritatis*, i. e. Verax & fidelis, respectu depositi. Qui promissisti mihi Regnum, & verè verax es; ideo me saepe liberasti. Qui tuis semper ades, ut es pollicitus. 7. *Odisti*, ita o. Sy. Ar. Eth. [לִּשְׂנֹא] legerunt: *Odi*, P. JT. Ch. sim. M. Ti. *Observantes vanitates* (vel *funes*, Ti.) *supervacue*, ita o. vel, *gratils*, Ar. vel, *in perpetuum*, Eth. Rectè o. *adverbialiter* sumunt, ita ut afficiat vocem praecedent. *Vanitates*, non *vanitates*, quales si sint, non mendaces parum illis addet. *Observantes*, vel, *qui observant*, *vanitates mendacii*, Mo. Mu. Gej. sic A. vel, *vanissimas*, JT. Pi. V. A. vel, *vanitatis*, i. e. fallaces; vel, *supersticiosas*, M. vel, *vanae falsitatis*, A. vel, *temeritatis*, Mol. *frivolas*, *falsas*, vel *ineptas*: vel, *cultus inanes*, Sy. vel, *opera quae praeseferunt vanitatem & mendacium*, Ch. in V. Ita plerique jungunt *vanitas* cum *vanitas*, quod praecedentes, ut vidimus, ad *vanitas* referunt, & cum illis Hammondus nostras, qui sic accipit, *Qui observant vanitates frustra*, nullo fructu: illis se applicant, & ab iis responsa petunt, sed nihil inde commodi percipiunt. *Qui improbitatem nequiter observant*, Ca. Per *vanitates* hic intelligunt, vel, 1. *Idola*, quae, cum levia & vilia sint, *vanitates* saepe appellantur. Deut. 32. 21. 1 Reg. 16. 26. Jer. 2. 5. & 8. 19. & 10. 15. Horum cultui David suam fiduciam opponit. Vel, 2. *Astrologiam*, *auguria* & *divinationes*. q. d. Haec vana esse intellexi, ideoque augures, &c. in fuga mea non consului, nam ipsos prorsus averfor; at ego ab uno Deo pendere volui. Vel, 3. *Praesidia omnia humana*. Quicquid avocatur à fiducia in Deum. Omnia illa media ad quae profani homines, relicto Deo, confugiunt. Illa vocat *vanitates temerarias*, h. e. consilia irrita & vana, quae, ut temere suscipiuntur, ita eventu optato homines frustrantur. Nec tantum ista contemno, sed etiam qui talia mihi consilia suggerunt, aut qui ab his pendent, &c. Argumentum hic ducit David à sua pietate, quam ex effectu indicat, videlicet odio impiorum, quos ipsos describit à certo facto, videl. fiducia praesidiorum humanorum, &c. Verbo *observandi* describit anxietatem humanorum animorum in quaerendis externis praesi-

diis. *Ego autem*, [אֲנִי] *Et ego*, Ma. Nam, &c. JT. Mol. *Malim*, At, nam est antithesis: *Fiduciae vanae impiorum* opponit fiduciam suam rectam.

8. *Quoniam respexisti humilitatem meam*, ita o. Ar. &c. [כִּי רָאִיתִי אֶת-הַיָּגֶל] *Quia vidisti* (vel, *qui respexisti*, Ti. sim. Gej. sub. in hunc usque diem, Tig. not. vel, quod respexeris, M. Ch. eod. quod, vel *quandoquidem*, intuitus es, scil. cum affectu commiserationis, & effectu liberationis; vel, *quando aspexeris*, JT. vel, *posteaquam aspexeris*, Pi.) *afflictionem meam*, Mo. Mu. i. e. suscepisti curam mei in afflictione. *Videre afflictionem* hic sumitur ut Exod. 3. v. 7. *Qui meam respexeris inopiam*, Ca. *Salvasti*, &c. [וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת-יָדוֹ] *Cognovisti*, vel *agnovisti*, in angustiis animam meam, P. Ti. Mo. Mu. A. sim. M. vel, *angustias animae meae*, JT. Pi. Ch. Sy. i. e. providisti animae meae. Ita cognoscere sumitur Psal. 144. v. 3. *Scire* valet *estimare*, seu *expendere*, ut Psal. 90. v. 11. *Quis cognoscit*, &c. Luc. 19. 42. si tu scires, i. e. expenderes. Opponitur incuriae, vel neglectui, aut irae: *cognovisti*, nempe cum effectu, &c. *Cognitis animi mei angoribus*, Ca.

9. *Nec conclusisti me*, &c. In Ceila, vel in deserto Maon. Respicit 1 Sam. 23. ubi David saepe repetitur. *Nec conclusum tradidisti me*. *Non tradidisti me*, Gej. *Stavisti in loco spatioso*, in latitudine, Mu. Gej. in lato, Pi. ut mihi pateret fugiendi locus. Fecisti ut late & intrepidè & libere ingrederer & egrederer, liberans me à tam gravi obsidione.

10. *Tribulor*, Heb. *angustia est mihi*, Mu. Ex metu oppressionis. *Conturbatus est*, ita o. Sy. Eth. sic Ar. [וַיִּתְּרַם] *Contabuit*, sive *contabescit*, M. Mo. JT. Gej. Mu. V. assiduo metu. *Corrosus est*, Ti. Gej. V. A. tanquam vermibus. *Inveteravit*, Ch. *caligavit*, Mu. A. Similis factus est vesti à tineis corroso. Vide ad Psal. 6. 8. *In ira*, ita o. Sy. Eth. P. Mu. simil. Mo. *Prae ira*, Mar. Ch. sic V. Ti. JT. Pi. Vel, mea indignationem, Ar. in molestia, M. ob merorem, Gej. sim. Mu. valet propter, quare pro eo in loco parallelo ponitur, Psal. 6. 8. *Quaeris* est, quavis animi commotio molesta, sive ex ira, sive ex dolore; quare *risu* opponitur Coh. 7. 3. & *dolori* adjungitur ut synonymum Coh. 1. 18. Confer Prov. 17. v. 25. *Oculus meus*, ita omnes. i. e. Ambo oculi, per enall. num. In dicitur meroris praesertim in oculis conspiciuntur. Vel, *oculus* pro facie synecdochice ponitur. *Arrosa est facies mea*; nam moeror exhaurit succum, &c. Prov. 17. 22. unde cutis corrugatur, praesertim in facie. *Animam meam*, ita omnes. i. e. Vel, 1. corpus, per synecdochen: vel, 2. spiritus vitales, qui in dolore fiunt languidiores: vel, 3. vis animae quae cibum appetit: vel, 4. anima propria dicta, repete, *Contabuit*, h. e. in summam conjecta est miseriam, non aliter quam corpus contabescens, &c. *Et ventris meus*, ita omnes, praeter Sy. qui habet, & *virtus mea*, i. e. Ventriculi vis quae cibum concoquit. In testina, vitalium operationum officinae primariae, quae & ipsa compatiuntur animae afflictioni; quorum primus est stomachus. Repete, *contabuit*, fame, (quae David saepe tentatus est, 1 Sam. 21.) & siti, aut certe merore.

11. *Quoniam defecit*, &c. [כִּי נִשְׁחַתְּתָה] *Consumpta est*, vel *praedolore vita mea*, Mu. Gej. A. &c. i. e. vires ad vitam necessariae; vel potius, *vita mea tempus*. Dixit 1 Sam. 20. 3. *quasi passus est inter me & mortem*. Sensus est, Succurre mihi alioquin subito perituro. *Infirmata est virtus mea*, ita o. Sy. Ar. [וַיִּשְׁחַתְּתָה] *Corruit*, vel *concidit*, (vel *intercidit*, M. vel *labefaciatur*, JT. vel, *debilis reddita est*, V.) *virtus mea*, P. Mu. &c. *robur meum*, Ti. Gej. *vigor meus*, positus in succo nativo, i. e. humido radicali. *Mibi carpuntur vires*, Ca. *In paupertate*, ita o. Sy. Ar. Eth. Legerunt [וַיִּשְׁחַתְּתָה] *nec praeter contextum*, qui in hoc Psalmo non iniquitates, sed miseriae duntaxat, suas recitat, quas etiam diversimodè exprimit. *In* (vel *pra*, Ti. vel *cum*, A.) *iniquitate mea*, Mo. Mar. in peccatis, Ch. *Propter iniquitatem meam*, P. M. i. e. poenam iniquitatis, ut Gen. 19. 15. 2 Reg. 7. 9. Ita, *scortatio*, pro poena illius, Num. 14. 33. *Ob poenam meam*, Pi. in hoc supplicio.

placio, Ca. q. d. Tot patior miseras, ut omnis virtus corruerit. ¶ Et ossa, &c.] In quibus maximum robur est; h. e. Medulla quasi exhausta est, adeo totus deficiat. Dolorem significat qui altius penetravit, &c.²

12. Super omnes, &c. ita o. Eth. Mu. [וְעַל כָּל הָעָם] Cunctis hostibus meis fui opprobrium, M. sic P. sim. Ca. Acundis, &c. Ti. sim. Mo. Inter omnes, &c. Ar. Apud omnes, &c. JT. D. apud sign. Exod. 33. 6. Num. 32. 22. Præ omnibus, &c. Ch. Gej. Sum majori opprobrio quam hostes mei, homines turpissimi, idque etiam apud vicinos & cognatos meos, qui testes esse deberent meæ innocentie. Coram omnibus, &c. D. coram, ut in Job. cap. 32. v. 12. & 35. 2. Propter omnes, &c. Gej. Q. in Mu. Pi. D. propter, Deuter. 33. 24. Esa. cap. 48. v. 4. & 50. 2. Jer. 24. 2. Propter tot mala quæ patior ab hostibus probro sum. ¶ Et vicinis meis valde; ita Mo. P. Ch. o. Eth. Mu. [וְעַל כָּל הָעָם] Maxime autem, sive etiam, vicinis meis, M. Ti. sim. Ca. V. & apud (vel, idque apud, vel, & quidem apud: Similia exempla vide Jos. 9. 27. Judic. cap. 7. vers. 22. f.) vicinos meos valde, JT. Vicinis, h. e. illis quibus perspecta erat integritas mea, ideoque me minus contemnere debebant; quos etiam oportuit mihi vicinitatis officia exhibere, excusando, assidendo, vindicando. h. e. amplificandi vim habet. Videtur porro hic esse constructionis trajectio, ut vocula וְעַל pertineat ad פָּחַד vel פֶּחַד, quâ ratione timor vel opprobrium valde valet, opprobrium insigne. Et quidem adverbium quandoque supplet locum adjectivi, ut i. Sam. 25. 31. Prov. 3. 25. ¶ Et timor, פָּחַד Terror, horror, V. pavor, P. Gej. i. e. pavendus. ¶ Notis meis] Diu & familiariter. Cognatis seu amicis. ¶ Foras fugerunt à me] Velut à re monitrosa, & foeda, & contagiosa. Instar infamis me detestantur: sive, quod horreant aspectum meorum malorum; sive, quod vereantur ne quod periculum sibi per meam amicitiam creetur; (ut Achimelech contigit, i. Sam. 22. *) sive, quod alienatum à me animum habeant. ¶ פָּחַד Foris, vel, in platea, Gej. vel, procul, ut Num. 31. 19.

13. Oblivioni, &c. נִשְׁכַּחְתִּי כְּמַרְמֵל Oblivioni fui, vel, datus, sive traditus, sum, sicut mortuus à, vel ex, corde, Mo. P. Gej. o. Sy. i. e. ex animo & memoria P. obliviscimur enim mortuorum, Eccles. 9. 5. Psal. 88. 13. Sicut mortuus, qui ex corde viventium evanuit, M. sicut jacens ex animo dimissus, Ch. [Alii aliter.] Verba, ex corde, sunt trajecta, & referri debent ad, oblivioni datus sum. Oblivioni datus sum ex, vel à, corde (vel, ab animo, JT.) sicut mortuus, Ti. Pi. Eth. JT. Obliti sunt mei cordibus suis tanquam mortui, Ar. Animi oblivioni traditus perinde ac mortuus, Ca. h. e. celeriter, totaliter. De me actum putabant. ¶ Vas perditum; ita o. P. A. Pi. &c. פֶּחַד Periens, Mo. quod perit, M. Ti. fractum, Ar. Ch. perditionis, ut Rom. 9. 28. vel perituum, ut Psal. 119. 176. Ut fictile confractum, quod non potest reparari, nec ulli usui esse potest; ideo negligitur, habetur pro nihilo, nec requiritur. Ità ego nullo loco habeor; desperant de mei restitutione.

14. Audivi vituperationem (vel rancorem, Eth. contumelias, Ar.) multorum commorantium. (vel accolentium, o.) in circuitu] Ità o. vel, qui circa me erant, Ar. qui castra mea circumdederunt, Eth. Hæc interpretatio Vulgati effici potest, pro פָּחַד, pavor, legendo פָּחַד, habitatio, & supplendo quibus, hoc modo, quibus habitatio est à circuitu. ¶ שמעתי רבות רבים מפיך] Reliqui duo quasi commata faciunt, & sic reddunt; Audivi (vel, Audire cogor, Pi.) vituperationem (vel convitium, sive contumeliam, V. M. Ca. vel diffamationem, Gej. A. vel infamiam, JT.) multorum, Mo. P. Mu. &c. vel, magnorum, Gej. A. vel, à multis, JT. Ca. Audivi crimina mihi à multis intendi, Ti. seditiosum me dici, & turbatorem pacis, &c. & infidias struere vitæ Regis. [Reliqua sic reddunt;] Pavorem, vel metum, undique, Mo. M. JT. Pavor, vel formido, circumquaque, vel undique, P. Mu. &c. sub. est, vel fuit, mihi, V. Pi. Gej. vel, me circumstetit, Ti. V. Terrores inde mortis ac suppliciorum oculis obverfantur. Calamitatem amplificat à metu mali, qui

pejor est quam ipsum malum: namque dolendi in adversis modus est aliquis, nullus timendi: dolemus enim quantum accidit mali; timemus quantum possit accidere. Terrore circumfessus conspirantium contra me, Ca. [Ita hæc cum seq. jungit. Ch. totum sic reddit, Audivi famam malam, quam dicunt contra me populi multi; tremor undiquaque.] Nostram versionem juvat Jer. 20. 10. ubi eadem ferè quæ hic verba: verum ibi Latinus interpretes Heb. non Græc. sequitur, quod jure miratur Hieron. si iidem fuerant diversorum librorum interpretes, in aliis eadem, in aliis diversa, transulisse. ¶ וְעַל כָּל הָעָם est timere, Psal. 22. 24. Jer. 6. 25. & 20. 3. 4. 10. & 46. 5. & 49. 29. ¶ וְעַל כָּל הָעָם cum præp. D. Gej. sign. timere, i. Sam. 18. 15. Job. 41. 16. Psal. 33. 8. Porro, pavor hic ponitur pro objecto, sive causa, timoris, periculo; ut Esa. 66. 4. Psal. 34. 5. Et his verbis formulam contumeliæ exprimit, ut patet ex Jer. 20. 10. Pavor undique, q. d. Abiectus, perditus est, &c. ut alibi hostes introducit clamantes, Ab, ab! Phrasis itaque hæc proverbialis erat, scriptis prophetis & poeticis apta, significans totalem everfionem & interitum, (ut constat ex Jer. 20. 3. 4.) quem hic David minantur. ¶ In eo, &c. בְּיָדְךָ יְהוָה דִּמְיוֹנִי Dum consultabant (vel, consultant, Pi. consultant ipsi, nempe hostes ac diffamatores mei; illi conspirant, M. Gej. quum convenirent, Ch. sim. o. Ar. Eth.) pariter (vel una, Ti. Pi. sim. Ch. o. Ar. JT.) contra me, P. Ti. &c. Communi consilio, &c. &c. &c. conjurant in necem meam. ¶ Accipere, &c. וְעַל כָּל הָעָם Ad capiendum, vel accipiendam, (vel, & ut caperent, Ti. sim. M. nam ut caperent, P.) animam meam machinati sunt, Mo. cogitabant, P. callide cogitarent, Ti. consilium ineunt, M. De (vel, quum de, Pi.) intercepta anima mea cogitant, JT. sim. Ar. o. Anima hic, pro vita. ¶ וְעַל כָּל הָעָם quandoque est, per vim caperes, five abripere, ut Gen. 6. 2. & 34. 2. 2 Reg. 4. 1. Job. 5. 5. &c. Prov. 1. 19. & 24. 11.

15. Ego autem, &c.] Corrigit quod præ metu dixerat; q. d. Conspirent licet omnes in me, sperabo, &c. ¶ Dixi] i. e. In animo meo statui, & exterius professus sum. ¶ Deus meus] Deus hic est nomen officii magis quam naturæ; & affixum voci huic וְעַל indivulse adhærens ostendit naturam fidei, quæ Deo adhæret inseparabiliter, & cum Deo hominem fidelem unit conjunctissimè.

16. In manibus tuis; ita o. Sy. Ar. &c. בְּיָדְךָ In manu tua, M. P. Mo. &c. i. e. potestate & directione tua. Non in manu hostium. In tua dispositione, providentia, voluntate: Nihil est fortuitum. Itaque rectè pœnituit Augustinum se usum voce fortuna. Te jubente ac decernente fiunt omnia. ¶ Sortes meæ] Ità o. & i. e. sed puto olim fuisse &c. Sors mea, Ar. hereditas mea, Eth. ¶ Tempora mea, M. P. Mo. Ti. Sy. Ca. Pi. &c. five læta, five tristia. Facultates, five fortunæ, meæ. Tempus ævi mei, & vita mea. Rerum mearum status. Eventus mei varii; præsertim adversitates meæ, ut Psal. 9. 10. & 10. 1. Tempora quibus illi mihi & vitæ meæ insidiantur. Vel, tempora redemptionis, five salutis, meæ. Vel, quicquid mihi toto vitæ tempore contigit. Vel, duratio, vel finis, five terminus, vitæ meæ. Ità tempus sumitur Cohel. 9. 12. collat. cum 7. 18. Esa. 33. 6. Ezech. 16. 8. Tuum est, o bone Deus, disponere vitæ meæ dies & annos, quam diuturnos, quam felices esse velis, & certum destinare vitæ terminum. Utere ergo potestate tuâ, nec me libidini hostium permitte. Al. Opportunitates meæ; q. d. Nihil tibi præscribo, tu omnia facis opportuno tempore, &c. ¶ Opportunitates me sublevandi: ¶ וְעַל כָּל הָעָם est opportunum tempus; ¶ וְעַל כָּל הָעָם, opportunè fecit, sive locutus est. Opportunitates me liberandi & promovendi, &c. Frustrà itaque illi de me perdendo consultant.

17. Illustra faciem tuam, &c. וְעַל כָּל הָעָם Illumina, &c. Gej. Lucere fac, &c. Mu. sic Pi. &c. i. e. Sereno vultu aspice, & fave. Desumptum hoc ex Num. 6. 25. Confer Psal. 4. 7. & 67. 2. & 80. 4. &c. Lux sæpe pro gaudio; ut tenebræ pro miseriis, Esa. 9. 2. Mala videntur obscurare faciem. ¶ In misericordia tua] h. e. Etsi ego indignus sum, &c. P.

18. Quoniam invocavi te] q. d. Non mea, sed tua, quam invocavi, potentia innitor; quare indignum foret si a te defereretur. Palam ostendit studere se Dei gloria, quam minui veretur, si male sibi cedat. ¶ *Erubescant impii*] Quia te non invocaverunt, neque ad te se converterunt. Improbi, Saul cum suis *. ¶ *Et deducantur* (vel, cadant, Ar. detrudantur, Gen.) *in infernum*; ita o. Eth. *לְאִשְׁתֵּי מַיִם*] *Conticescant* (vel, *silbunt*, Mo.) *in sepulchro*, sive *inferno*, Mu. Pi. Gej. *וְיִשְׁכְּחוּ* filere non tantum silentium notat, sed etiam cessationem operis & motus. Vide ad Psal. 4. 5. item Exod. 15. 16. 1 Sam. 2. 9. q. d. Ibi tumultuum finem faciunt. ¶ non semper valet *eis ad*, sed saepe *in*, & notat quietem in loco, ut constat ex Psal. 16. 10. Vel, *ad sepulchrum*, A. Mu. q. d. Silentes efferantur in sepulchrum *. *Obmutescant & descendant in infernum*, Ch. Sy. Al. *excidantur in sepulchro*, P. A. vel, *apud inferos*, Ti. i. e. Excisi descendant ac devolvantur, &c. ¶ *Ellipsis est verborum pregnantium*, quae frequens est. Gen. 47. 18. *exhausta est pecunia*—(i. e. exhausta pervenit) *ad dominum*: Jud. 1. 34. *vexaverunt* (i. e. vexatos redegerunt, seu compulerunt) *Danitas ad montana*; & 14. 5. *rugiebat* (i. e. rugiens veniebat) *obviā ei*: simil. 15. 14. & 19. 3. 2 Reg. 4. 39. *concidit* (i. e. concisa misit) *in ollam*: Psal. 74. 7. *in terram polluerunt*, i. e. pollutam in terram dejecerunt: Esa. 21. 9. *fregit* (i. e. fracta projecit) *in terram*; & 14. 12. Jer. 41. 7. Sed & in externis scriptoribus non infrequens est ista figura. Eurip. Heracl. *Ἀντιπαῖς οὐ γὰρ εἰς Ἀργὸν*, i. e. *ἀναστὰς πορεύσεται*, i. e. *Surgere te oportet* (i. e. surgentem proficisci) *ad Argos*. Illoc. Sym. *Εἰς Σικελίαν τριήρεις ἐπὶ πλοῖον*, i. e. *πλοῖον ἐπὶ πλοῖον*, *In Siciliam triremes implebant*, i. e. impletas mittebant. Plato Phaedone, *ἀνίστατο εἰς οὐρανὸν π*, i. e. *ἀναστὰς ἀνίστατο*. Virg. Aeneid. 2. *Quos ubi confertos audere in praelia vidi*, i. e. audenter ruerē: & 11. Aeneid. *In flammam jugulant pecudes*—i. e. jugulatas immittunt. Pompon. Mela, *Ubi in alveum ejus Solem astūmque fugerunt*, i. e. fugientes secesserunt. ¶ *Et compefcentur in sepulchro*, M. Ti.

19. *Muta fiant*] Itā Mu. &c. Tuā virtute ad silentium & pudorem redacti *. Fac pereant, atque adeo fileant *. *Silentium* hoc non tantum infert convitiolum pausam, sed & infortunii grave pondus. Hinc lugentes silent, nec tales per tres dies, apud Hebræos, quonquam, licet eos salutantem, resalutabant. Vide Psal. 39. 3. 10. Ezec. 24. 27. ¶ *Labia dolosa*; ita o. Ar. Eth. *פִּשְׁפִּשׁ*] *Falsitatis*, Mo. *falsa*, P. *mendacia*, M. Ti. &c. Eorum qui me calumniantur (ut aularum mos est) apud Saulem, quasi ejus vitæ insidiarē. q. d. Reprime falsos illos rumores, & innocentiam meam palam patefacito. ¶ *Quae loquuntur adversus justum iniquitatem*; ita o. *פִּשְׁפִּשׁ*] *Falsitatem*, Sy. *cum iniquitate*, Ar. *opprobria*, Ch. *atrocia*, Ca. V. Gej. Ang. sub. *verba*, v. g. Davidem esse perjurum, conspirare cum hostibus, &c. ¶ *Veteratoria*, Ti. *dura*, P. *durum*, sub. *verbum*, V. Mu. Gej. A. Vide 1 Sam. 2. 3. Psal. 94. 4. & 75. 6. Quod non admittit oblocutionem vel emolitionem, quod est intractabile, contumax, arrogans. ¶ *Quod durum est*, M. *duriter*, JT. Pi. Mol. Suadendo scelera Sauli, ut mihi auferat vitam. Vel, *durabile*, scil. verbum, calumniam diu duraturam ad cuiuspiam diffamationem. *פִּשְׁפִּשׁ* sign. & *duritiem*, & *antiquitatem*, ut 1 Chron. 4. 22. & *durationem diu futuram*, Prov. 8. 18. Esa. 23. 18. In sermonibus significat vetus dictum alicui accommodatum ad opprobrium ejus, & diu permanens. Al. *rem superbam*, sive *superba*, Q. in V. *Rem durum* vocat calumniam, quia graviter afficit viros bonos. *Calumniare audaciter*, dicebat Medias, nam, *et si vulnus curetur, manet cicatrix*. ¶ *In superbia*] Itā Mol. Mu. &c. h. e. Superbe. ¶ *Et in abusione*, *וְיִשְׁכְּחוּ*] *Et contemptum*, Mu. Gej. h. e. contemptum, despicientes scil. cuncta justī dicta, facta, vires, conatus, &c. ¶ *Superbiam semper sequitur contemptus aliorum hominum*.

20. *Quam magna, &c.* *וְיִשְׁכְּחוּ*] *Quam multum*, sive *multiplex*, vel *magnum*, est *bonum tuum*! Mu. Gej. &c. h. e. Beneficia tua P. Subita exclamatio; q. d. Isti in justos insultant, quod eos in fordibus jacere videant, atque ignorant quantum illis bonum in altero seculo

seposueris, quodque bona illis in hoc etiam seculo palam exhibueris. ¶ *וְיִשְׁכְּחוּ* habet vim exclamandi, adeoque rem presentem exaggerandi; ut Psal. 3. 2. & 8. 2. & 21. 2. &c. Accedit, emphaseus causā, apostrophe ad Deum. Exclamatio hæc ex admiratione orta est *. David, sentiens se esse exaudutum, ex suo exemplo extruit generalem doctrinam, de perpetua defensione piorum. ¶ *Quam abscondisti, &c.* Itā Mu. Gej. V. Mol. velut thesaurum pretiosissimum; & peculiarem, non omnium, sed piorum tantum, oculis expositum. Sign. longè aliam esse hanc bonitatem ab illa quā Sol bonis & malis lucet, Matt. 5. 45. Nondum hæc apparet, vel piis ipsis, vel mundo. Alii *absconsonem* intelligunt occultationem gratiæ, & dilationem auxilii, quā suos aliquamdiu sub cruce exercet. ¶ *וְיִשְׁכְּחוּ*] *Seposuisti*, V. *recondisti*, Pi. *reposuisti*, Q. in V. *resepasisti*. Solet verti *וְיִשְׁכְּחוּ* per *וְיִשְׁכְּחוּ*, *וְיִשְׁכְּחוּ*, *וְיִשְׁכְּחוּ*. Habes apud te in mente tua reposita bona. ¶ *Perfecisti, &c.* *וְיִשְׁכְּחוּ*] *Operaris*, vel, *operatus es*, &c. JT. P. V. ut Psal. 44. 2. & 68. 29. Vel, quod *parasti*, ut Exod. 15. 17. *Exhibuisti*, vel *preparasti*, V. *quam exerces*, Pi. *fecisti eis*, &c. Mu. opere complevisti. ¶ *In conspectu, &c.* *וְיִשְׁכְּחוּ*] *Coram* (idque *coram*, Pi.) *filii hominum*, JT. Gej. h. e. palam; ut omnibus innotescat piorum innocentia. q. d. Tandem toti mundo ostendis te tuos curare, &c. Quod etiam Saul de Davide agnovit, & Nebuch. de Daniele.

21. *Abscondes eos*] Vel prophetia est, vel precatio. Malim, cum aliis, esse continuationem & expolitionem præcedentis sententiæ, & fut. hic esse pro præf. q. d. Non tantum pios ornas bonis, sed etiam prohibes ac tueris a quovis malo. ¶ *In abscondito* (vel *abditio*, Pi. JT. *latebrā*, sive *latibulo*, Ti. Ca. Gej. A. Mar. *secreto*, M. *tegumento*, Sy.) *faciei* (vel *præsentia*, JT. A.) *tua*; ita o. P. *וְיִשְׁכְּחוּ*] i. e. Vel, bonæ voluntatis tuæ; vel, majestatis sive personæ tuæ. *Faciei voce* utuntur Hebræi, ut Itali *excellentiæ*, *majestatis*, &c. quando viros honoratos alloquuntur. q. d. In intimo cubiculo tuo. In proprio tuo domicilio, ubi veluti occultatur facies tua, vel, tu gratiā tuā præsens es. Al. in *abscondito tuo*, h. e. in Sanctuario P. Nam, i. id *absconditum*, &c. dicitur Psal. 27. 5. 2. Seq. membrum habet, *in tabernaculo*. 3. *וְיִשְׁכְּחוּ* saepe adscribitur Sanctuario; ut, *querere faciem Dei*, &c. 4. Congruit phrasis cum re, quia præsentia Dei abscondita dicitur sub alis Cherubim. 5. Aptè hoc locum tutum exprimit, qualis eminenter est gratiosa Dei præsentia. Ubi tu eos respicis occulto tuo favore, quem mundus ignorat. Vel, dicit, *in abscondito*, i. e. tunc maxime cum non videtur Deus respicere, viz. in cruce. In occulto in tempore iræ tuæ, Ch. In secreto iræ tuæ, nempe adversus impios. Vel, *in abscondito faciei tuæ*, i. e. iræ tuæ ab illis; h. e. avertendo ab iis iram tuam. ¶ *A conturbatione* (vel, *seditione*, Ar. vel, *importunitatibus*, Ca. vel, *elationibus*, P. Mo. Mu. Gej. JT. Pi. Coc. *arrogantiis*, V. *perversitatibus*, seu *tortuositatibus*, AE. in Mu. *turmis*, Ch. in Mu. *conspirationibus*, Ti. *asperis superbiis*, vel *nodis*, vel, *asperis molestiis*, A. *irritationibus*, M.) *hominum*] Itā o. Sy. Ca. &c. vel, *vir*, P. Mo. A. vel, *cujusque*, Pi. sic M. Gej. ut 1 Reg. 20. 20. Jes. 36. 16. sub. *adversarii*: vel, *וְיִשְׁכְּחוּ* de viris honoratis accipe. ¶ *A societatibus hominum*, nempe sceleratorum, in eos conspirantium. ¶ *וְיִשְׁכְּחוּ*] *A fastu*, &c. K. in Gej. *cujus præcessit mentio* v. 19. Camp. *A minis*, &c. Nomen hic tantum reperitur, & descendit à rad. *וְיִשְׁכְּחוּ* extulit, elevavit, quæ bis occurrit, Exod. 28. 28. & 39. 21. (ubi sign. *nectere*, sive *constringere nodis*.) Indè *וְיִשְׁכְּחוּ* elata, *salebrosa*, Jes. 40. 4. quæ opponuntur vallibus depressis. Itā David figuratè exprimit aspectus suos vel *salebrosos hominum affectus* & actus. Vox *וְיִשְׁכְּחוּ* affinis est vocibus *וְיִשְׁכְּחוּ*, & *וְיִשְׁכְּחוּ*, Esa. 40. 4. *וְיִשְׁכְּחוּ* collectivè (conglomeratæ compactæque) soli præuberantia. Hoc loco conglomeraciones, conspirationes, catervas, quas viri hic vel ille, potens, &c. contra Ecclesiam excitat, intelligo. ¶ *A conjunctionibus*, i. e. *conspirationibus*; vel *duritiis* & *fortitudinibus*, vel, *a perversitatibus*, Q. in V. [Has enim versiones omnino ad vocem *וְיִשְׁכְּחוּ* pertinere judico, licet, errore forsitan Typographi, in Crit. Lond. subdantur *וְיִשְׁכְּחוּ* tanquam

tanquam ejus versiones.] ¶ *Proteges*, &c. *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* *Oculis*, vel *occultabas*, (vel *reponis*, A.) eos, Mu. A. Gej. Hinc pii dicuntur *absconditi Dei* Psal. 83. 4. ¶ *In tabernaculo tuo*] Ut solent Reges quos tegere volunt. Vel, in Sanctuario. Vel, alludit ad Moysen, qui in Tabernaculum confugit, &c. ¶ *A contradictione* (vel *contentione*, Mu. Gej. J. T. Pi. vel *rixa*, V. A. vel, *conjunctionibus*, i. e. *conspirationibus*, vel, *duritiis* & *fortitudinibus*, vel, *perversitatibus*, Al. in V.) *linguarum*] Itā Mu. A. ex o. Itā epist. Judæ v. 11. A. rixis & jurgiis, quæ eis movent maledicti. Nè iis noceant, &c. Vide Psal. 55. 10, 22. Vel, à calumniis. Heb. *וְיִשְׁמְרֶנּוּ*.

22. *Quoniam* (vel, *qui*, Ca. Sy. Æth.) *mirificavit* (vel, *mirabilem fecit*, V. Gej. sim. Ch. Ar. vel, *segregavit*, M. *mirè separavit*, A. *insigniter ostendit*, Ti.) *miseri- cordiam suam mihi*] Itā Mu. A. Gej. o. P. &c. h. e. Singu- laria & admiranda beneficia mihi contulit: ut im- piis plagas *mirificare* dicitur Deut. 28. 59. Loquitur hic de certo beneficio. Heb. *וְיִשְׁמְרֶנּוּ*. ¶ *In civitate munita*; itā M. Ti. Ch. Sy. &c. *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* *Munitio- nis*, Mo. Nempe, in Ceila, 1 Sam. 23. 7. Vel, tan- quam *in urbe munita*, P. sim. V. Mol. &c. *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* sign. & *locum munitum*, & *locum obsessum*, Deut. 20. 20. & 28. 53. 2 Reg. 24. 10. 2 Chron. 8. 5. q. d. Mirabiliter me servavit in hostium medio.

23. *Dixi*] Scil. *mecum*; h. e. *Cogitavi*. ¶ *In excessu mentis mea*, *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* *Ex* *ἐκστασι* *mea*, in Mar. Æth. nempe discessu. *In stupore meo*, Sym. Ar. simil. Aq. in D. *In præcipitatione mea*, Mu. V. i. e. dum præceps fugerem Saulem. Respicit hoc histo- riam 1 Sam. 23. vel 24. *In trepidatione mea*, Pi. sim. Gej. *In consternatione animi* tot malis obruti, & penè extra se positi. *In festinatione mea*, M. Mu. A. Ham. (id vox sign. Exod. 12. 11.) nempe, præ metu; nam & hoc includit vox Deut. 20. 3. 2 Sam. 4. 4. Psal. 48. 6. & 2 Reg. 7. 15. ubi o. reddunt, *ταχέως*, & Psal. 104. 7. ubi o. *ταχέως*. Syrus, *in celeritate mea*; Ch. *cum fugam molirer*. Et hic sensus videtur; in fu- ga mea, in maximo meo tum metu, tum periculo. Argumentum hoc gratiæ Dei mirificæ, quod, quum ipse de se actum putaret, Deus tamen miram invenit *ἐκστασι*, 1 Cor. 10. 13. ¶ *Profectus sum a facie ocu- lorum tuorum*; itā o. V. Mu. Ti. Æth. *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* Hic tan- tum reperitur. *Secutus sum*, &c. M. *Recedus*, &c. V. *Perii*, &c. Sy. *Excisus*, vel *Succisus*, *sum*, &c. P. Mo. K. & alii in Mu. Pi. Gej. A. sim. Mol. instar arboris à securi prostratæ. Sensus est, Putabam me derelictum à te. *Excisus sum ab oculis tuis*; i. e. vel, ut non ampliùs spectes me; vel, te inspiciente, connivente, imò assentiente. Putabam me, tuo judicio, ob peccata mea excisum fore. Hæc & multa alia dixit expo- situlans, quasi Deus ejus esset oblitus. Tria sunt verba in S. S. vicinæ significationis, *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* hic, & *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* Thren. 3. 54. & *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* Jon. 2. 5. quæ confunduntur, & pro uno sumi videntur. [Ar. hæc interrogativè legit, *Anne decidi è conspectu oculorum tuorum*] ¶ *Ideo*, *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* Propterea, V. verum, P. sim. Pi. Gej. verè, vel pro- fectus, Mu. ¶ *Exaudisti*, &c.] Scil. gratiosè. Tuâ providentiâ rem ita gubernasti, ut salvus evade- rem P.

24. *Diligite Dominum*] i. e. Nolite murmurare, &c. aut illicita remedia quærere; sed in benevolentiam Dei spem omnem & curam conjicite, &c. Exemplum suum hic applicat ad totam Ecclesiam. Hortatio est ad amorem Dei & constantiam in adversis. *Diligite*, &c. propter liberationem mei, ac proinde gratias ei agite. ¶ *Sancti ejus*, *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* *Miseriordes ejus*, i. e. quotquot sensitis bonitatem ejus. ¶ *Verita- tem*, &c. *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* *Veritatem* requirit, o. ad remunerandum scilicet. Sed legendum puto *ἀληθείας* & *ἐκστασι* apud o. sign. ultionem Divi- nam in eos qui pios injuriâ afficiunt. *Querit verita- tem*, Ar. *Fidelitatem*, vel, *fidelitates*, custodit, Gej. A. ut Esa. 26. 2. Fidelissimus est in præstandis promissis. Omnis ab ipso abest fucus & simulatio. *Fideles* (vel *veraces*, Mar.) custodit, five tuetur, M. P. Ti. Mo. Ch. Sy. A. Mu. q. d. Suos nunquam deserit, si modò fortes sint. ¶ *Et retribuet* (vel *retribuit*, five *rependit*)

abundanter (vel *cumulatè*, Ti. Ca.) *facientibus super- biam*] Itā Mu. sic A. Ang. Belg. &c. simil. Pi. Td *abundanter* in Vulg. non refero ad *retribuit*, (quia Deus, ut longè supra meritum remuneratur, sic longè infra meritum punit,) sed ad *facientibus*; ut sensus sit, *Re- tribuit*, h. e. par pari refert, *his qui multum superbunt*. Mu. Ante *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* subaudio cum aliis præp. *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* ¶ *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* *Et retribuet iis qui abundanter facient* (vel *querunt*, Æth.) *superbiam*, o. Æth. *Retribuit super excellentiam facientem superbiam*, i. e. Principes in- solenter sese gerentes. ¶ *accepit pro excellentia*, seu *dignitate*, quod sign. Gen. 49. 3. *Reddit iniquis opera ipsorum*, Sy. *Retribuit iis qui superbunt pro opere eorum*, Ar. *Superbè agentes cumulatè remuneratur*, Ca. *Reddit propter superbiam* (vel, *in superbia*, Q. in RS. vel, *pro superbia*, V. sim. Camp. in Gej.) *facienti superbè*, P. Mu. Al. *Rependens*, vel *retribuit*, *residuo* (vel *residuis*, Mu. sub. *hominum*, V. Mu. scil. *superborum*, Mu.) *superbè agenti*, Gej. sim. Mu. ex AE. *Reddens super resi- duum facienti superbiam*, Mo. *Facere superbiam est*, operam dare fastui, vel, dedita operâ peccare, & asper- nari comminationes Dei; vide Num. 15. 30: vel, fa- stuosè ac contemptim alios infirmiores supplantare, juxta v. 19. Porro, participium hic (ut Psal. 28. 1. *וְיִשְׁמְרֶנּוּ*, &c.) induit naturam & constructionem no- minis, & ponitur in regimine, quod docet (.) fina- le. ¶ *residuum* sign. Exod. 10. 5. Jos. 12. 4. Jud. 7. 6. Neh. 4. 14. 19. &c. Sensus est, *Rependit etiam filiis superborum*, ut penitus exstirpet eos qui ex plagis præ- cedentibus adhuc sunt residui. *Et reddit* (nempe poenam fastus, *וְיִשְׁמְרֶנּוּ*) *super extremum facientis fa- stum*. Itā persequitur, ut & optimum & ultimum ejus, donec quicquam superest, excindat. Al. *Retribuit super chordam*, &c. i. e. quasi super chordam, & ut ali- quis sagittam chordæ aptat, ita ut par pari respon- deat, mensura mensuræ aptetur; ita Deus superbiam superbis reponit: Vel, ut chorda chordæ & linea lineæ respondet; sic Deus superbiam superbis reddit. [Alii aliter.] ¶ *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* sumitur & in malum, pro *superbia* hominis, Psal. 10. 2. & in bonum, pro *magnificentia*, five *excellencia*, Dei, Psal. 68. 35. Sic ergo verti possit, *rependit abunde*, ille (h. e. Deus) *facit magnificentiam*, i. e. *facta magnifica*. [J. T. totum sic reddunt, *Diligite Je- hovah*, &c. *fideles custodientem Jehovah*, & *rependen- tem excellentissimè, facientem res magnificas*.] *Ætiologia* cur Deum amore prosequi debeamus, ab operibus il- lius erga bonos, contra improbos, & in omnes, mag- nificis. Vel sic, *Qui gloriosa*, five *alta*, five *excel- lentia*, opera efficit (qui titulus Deo apprimè congruit) *copiosè rependet eis quæ defunt*, & ampliora, *plenà mensurà*, &c. Itā *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* ex *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* abundavit, *superfluit*.

25. *Viriliter agite*] Itā Mu. V. Ad verb. *Fortes estote*, Mu. V. *Confirmamini*, J. T. Pi. ¶ *Confortetur*, &c. *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* *Et roborabit cor vestrum*, Mu. A. sub. *Deus*, si fortes vos præbueritis. Vel, *fortificet se cor vestrum*, Pi. A. ¶ *Qui speratis*, *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* *Con- fidentes*, *expectantes*, A. *Qui cum spe expectatis*, vel, *qui perseveratis cum spe & patientia*: *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* sign. & *patientem expectationem*, ut Gen. 8. 10; & *spem* five *fiduciam*, ut Matt. 12. 21. collat. cum Esa. 42. 4. ¶ *In* (vel *pro*, A.) *Domino*] Itā Mu. &c. *pro verbo Jehovah*, Ch. in A.

PSALM. XXXII.

ARGUMENTUM. Docet beatos esse quibus pec- cata remittuntur: quod probat ex suis ob pec- cata conscientia terroribus, &c.

1. *Ipsi David intellectus*, *וְיִשְׁמְרֶנּוּ* Primus hic Psalmus hoc titulo insignitur; quo tamen donantur 12 sequentes Psalmi, 42, 44, 45, 52, &c. 1. Est hoc nomen instrumenti musici. 2. Est initium vul- gatæ cantilenæ, ad cujus numeros hic Psalmus esset decantandus. [Variè reddunt.] *Davidi*, vel *Davidis*, *intellectus*, Vulg. Genus Odæ de intellecto & con- cepto

cepto peccato, Uriæ scilicet. Vel, intellectus bonus, Ch. *ovēros, intelligentia, sive scientia, s. in Ham. vel, intelligentia, P. vel erudiens, Mo. Ti. V. M. A. Mu. ex v. 8. Mu. A. sub. carmen, Ti. institutio, Ca. Ode didascalica, JT. Pi. Eruditio, Psalmus eruditione plenus^b. Titulus commendat doctrinam Psalmi, tanquam insignem, utilem, scitu necessariam¹, & peculiarem, nec omnibus obviā sive notam, quod scilicet Deus gratis peccata remittit, &c.^k. David per castigationes eruditus (Jer. 31. 18.) huiusmodi Psalmos composuit; quibus deinde erudire voluit etiam alios¹. ¶ *Beati*; ita o. *Æth. בְּרָכָה* Beatus, M. P. Ti. JT. Pi. &c. sub. *is est, Ti. Pl. Beatitudines, Mo. Gen. Gej. sub. sunt, Gen. Gej. Beatitudo in, Ar. O beatum illum, A. [Vide de hac voce fuse dicta ad Psal. 1. 1.]* ¶ *Quorum remissa sunt iniquitates*; ita o. *Æth. sim. Ar. Ch. וְשָׁרָה* Cujus remissa est iniquitas, M. sim. Ca. Sy. Ti. P. V. qui exoneratus est transgressione, Ti. levatus defectione, vel, a defectione, JT. Pi. a quo ablata, vel levata, est transgressio, Heb. ablatus transgressionis, Pi. dimissi pravaricatione, Gen. absolui a crimine, Gej. condonati pravaricationis, Mo. Levatus sceleris sic Latine dicitur sicut, levare curarum, & in Livio, levaverunt animum religionis^m. Cujus transgressioni ablatus est reatus; quam vocem subintelligi patet ex Jos. 24. 19. i Sam. 25. 28. Psal. 25. 18. ubi regit nomen peccati per præp. ¹. Videtur Psalmus esse in id factus, ut die Expiationum cantaretur, quando generalis fiebat peccatorum confessio^o. Et quorum testa sunt peccata; ita o. Ar. Sy. sim. *Æth. תְּסִיף* Testi peccati, Mo. vel, peccato, Gen. vel, peccatum, i. e. quoad peccatum, h. e. peccata. sing. pro plur. P. Cujus, vel cui, peccatum testum est, JT. Pi. Ti. Ch. P. Tectum, nempe a Domino, Psal. 85. 3. non ab homine ipso, qui id fateri, non tegere, debet, infra 5 q. Tectum ab irata vel ultrice Dei facie¹. Hic peccatum comparatur sordibus, quæ tegi solent, nè oculos offendant^{*}; sive excrementis, quæ operienda erant, Deut. 23. 13. Huc [spectat] operculum Arcæ, quod occultabat quasi a conspectu Dei Tabulas Legis, seu peccatorum nostrorum chirographum, Rom. 3. 25. cuius antitypus est Christus, &c.¹. Metaphora, vel, a scriptoribus, qui pravam scripturam inducunt, delent, obliterant; vel, a parietum dealbatoribus, qui vitia muri tectorio delent; vel, ab his qui aliquid defodiunt, aut terrā obruunt, ut nunquam illud emergat^v. *וְשָׁרָה* peccatum sign. ut est aberratio a recta via, & latius patet quam præcedens *וְשָׁרָה*, quod graviora tantum delicta notat^{*}.*

2. Cui non imputavit (vel, imputabit, o. Ch. Mo. Mu. imputat, P. V. Gej. A. fut. pro præf. reputavit, Ar. annumerabit, Sy. sim. *Æth. propriè, cogitavit, Gej. cogitat, A. Pi. Mol. vel, numerat, A.) Dominus peccatum, וְשָׁרָה* Cujus Deus condonavit peccatum, vel, cuius peccati Deus non est memor; ut Semei dicit 2 Sam. 19. 19. Nè imputet mihi, &c. neque memineris, &c. unde phrasis huius loci explicanda est². De hac voce vide Gen. 15. 6. & Levit. 7. 18². Cui Deus verè indulget, ita ut nullum omnino peccatum in eo amplius cogitet & agnoscat^b. Deus, cum cogitat peccata, iis irascitur, damnat ea, ac punit; cum non cogitat, remittit, &c.^c. Est hic ellipsis *וְשָׁרָה*. ¶ *Nec est in spiritu ejus* i. e. Animo¹, mente vel voluntate^f. ¶ *Dolus*; ita P. Mu. *וְשָׁרָה* Simulatio, fucus: i. e. qui sincero corde convertitur ad Deum². Cujus dolosa non est poenitentia; sicut illorum qui peccant animo poenitendi, aut quos poenitet animo peccandi⁴. Hypocritis, quā scilicet peccata coram Deo dissimulant, ut patet ex versu seq¹. Conversio ficta, apparens duntaxat virtus aut relapscentia^k. Non redit ad vomitum suum¹. Non habet propositum revertendi ad peccatum post poenitentiam^m. Mendacium, ut fallat præstare quod Deo promisit, de vita rectè instituendaⁿ. Qui non, ut solent hypocritæ, peccata sua excusat vel extenuat^o; sed ea sincerè coram Deo exponit, ut v. 5. verāque fide gratiam Dei apprehendit; vel, qui nec sibi nec aliis imponit, justum se simulans, vel putans, quum talis non sit^p.

3. Quoniam tacui; ita o. Sy. *Æth. M. P. Mo. Mu. A. וְשָׁרָה* Quum silerem, JT. Pi. sic M. A. Mu. Vel,

1. peccata cōfiteri nolens¹, & ea dissimulans¹. Hunc sensum suadet antithesis v. 5^{*}. Vel, 2. non implorans pro iis veniam¹. Vel, 3. dum tacitus mecum considerarem peccatum¹. Jacens in infirmitate cruciatur his cogitationibus, quā bene esset illi cui condonata erant peccata, & quantum onus sibi incumbere, in quo Deus peccata tum puniret^x. Quoniam tacui a verbis legis, Ch. ¶ *Inveteraverunt* (vel, contabuerunt, M. Sy. Gej. A. Ti. Ar.) ossa mea; *וְשָׁרָה* Ex moestitia, quæ humidum radicale consumpsit, juxta Prov. 17. 22¹. Ossa, hic nominat, tanquam corporis & virium fundamentum præcipuum, quæ arescentia imbecillitatem insignem significant, & docent humidum, &c. ex ipsis medullis absumptum esse². Proorsus perit virtus mea¹. ¶ *Dum clamarem*, *וְשָׁרָה* In (Etiam in, Pi.) rugitu meo, M. P. Mo. &c. ob rugitum meum, Ch. Ob ejulatum horribilem, qualis leonis Jes. 5. 29. Zach. 11. 3. &c.². Tacere & clamare hic opponuntur, quorum illud ad peccata, hoc ad dolorem, refertur^b. Ejulatu ob timorem Divini judicii, & conscientie stimulum^c. Quum infano clamore uterer, &c. Fortè *וְשָׁרָה* etiam subauditur, ut sit comparatio imparium; q. d. Inveterascebant ossa, non solum quum silerem, sed etiam quum rugirem^d.

4. Manus tua i. e. Plaga, sive castigatio, mea¹; ut Job. 13. 21. Psal. 21. 9^f. Sensus iræ tuæ^g. Timor judiciorum tuorum^h. ¶ *Conversus sum* (i. e. volutatus sum, me versavi¹) in arumna mea, dum configitur spina¹. Sim. o. *Æth. nempe tua super me, per Zeugma: i. e. Dum me pungit animæ aculeus curis, quæ spine vocantur Matt. 13. 22^k. o. וְשָׁרָה* legerunt alii punctis, *וְשָׁרָה*, in arumnam meam; & pro *וְשָׁרָה*, estas, legebant *וְשָׁרָה*, spina. Sed illud, dum configitur, unde sit credo, scire nemo potest¹. [De hac versione consule (si vacat) Ham. & Hotting Philol. 1. 2. p. 166. Glaff. Philol. 1. 1. tract. 1. Num. 49.] ¶ *וְשָׁרָה* Et volutatus est in peccato meo dolor ad occidendum me, Sy. Et reflexisti in me curas bellantes in corde meo, Ar. Versus est humor (vel viror, Ch. P. succus, M. Ti. Ca. humor præstantissimus, JT.) meus (humidum radicale intellige^m), in siccitates æstatis, sive æstivas, Mo. P. Ch. M. Ti. Gen. Mu. Mar. i. e. maximas, quales ætate esse solentⁿ. Qualis in ætate est siccitas plantarum ex æstu Solis^{*}. Pinguedo corporis mei exaruit ob metum & sollicitudinem^o. *וְשָׁרָה* Num. 11. 8. est, optimus humor, sive cremor, olei P. *וְשָׁרָה* humor a *וְשָׁרָה* mamma, quod ab Arab, *וְשָׁרָה* humectare. Judæo-Arabs hunc locum aliter reddit, Plaga tua dura est super me, vertit, vel, vertitur super me, ad angorem mei, vel, & angit me, sicut ardores, vel venti ardentes, in ætate^{*}. Nota *וְשָׁרָה* alibi construi cum *וְשָׁרָה*, (ut Exod. 7. 15. *וְשָׁרָה* in serpentem, Levit. 13. 17. *וְשָׁרָה* in albam; Thren. 5. 15. *וְשָׁרָה* in ludum) hic cum *וְשָׁרָה*.

5. Cognitum, &c. *וְשָׁרָה* Notum tibi feci, P. Mu. vel faciam, Mu. V. vel facio, Gej. *וְשָׁרָה* nam Deus nihil ignorat¹. Observa ipsum peccatum suum omnibus peccati nominibus appellare, quod illud magis augeat atque amplifcet^{*}. ¶ *Dixi* Itā Mu. Gej. A. &c. mecum, vel, in mente mea; i. e. Firmiter decrevi: ut Psal. 31. 23¹. ¶ *וְשָׁרָה* (Inquirebam) Pi. Posteaquam cogitabam, Ti. ¶ *וְשָׁרָה* Confitebor, &c. *וְשָׁרָה* Confitebor (vel, Pronunciabo, o.) contra me (pro *וְשָׁרָה*, legebant *וְשָׁרָה*), pravaricationes meas Domino, Ti. sim. P. Mol. A. o. Confitebor (vel, Confessionem faciam, M.) defectiones meas, &c. JT. super, vel, de, transgressionibus meis, Pi. sim. Mo. M. vel, scelera mea coram Domino, Ch. sim. Ar. Accusabo meipsum apud Dominum propter peccata mea, *Æth. Confitebor Domino pro delictis meis, Sy. Meum delictum Jove confitendum esse duxi, Ca. וְשָׁרָה* construitur modò cum *וְשָׁרָה*, ut Gen. 29. 35; modò cum *וְשָׁרָה*, ut 2 Par. 7. 3. Psal. 30. 5. & 75. 2; modò cum *וְשָׁרָה* vel *וְשָׁרָה*, ut hic^{*}, & Neh. 1. 6. & 9. 2¹. Confitebor, &c. q. d. Palam edifieram, tum culpam meam, tum poenam promeritam². Statui apud me confiteri, &c. cum è peccati dissimulatione adeò affligerer, &c.². Includit hoc fidem: Nemo enim peccatis oppressus id diceret, nisi qui credit Deum gratis remittere peccata, &c.^b. ¶ *Et tu* (vel, tunc tū, Pi. vel, tū protinus, Ti.) remisisti (vel, remis-

tu, Sy. vel, abstulisti, Pi. sim. JT. V. Gej.) impietatem (vel iniquitatem, P. M. Ti. Mo. &c. vel penam, JT. sed malo, reatum, Pi. culpam, Ca. Intellige & reatum, & poenam c.) peccati mei; תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים, peccatum meum exlex, sive iniquum, Sym. in D. sive iniquissimum, Sym. in Gej. nam conjunctio synonymorum exaggerat d. Statim ac statui confiteri, &c. tu remisisti, juxta 2 Sam. 12. 13 f. Dicit, iniquitatem peccati, ad indicandam ejus gravitatem; ut, lutum cœni, &c. f.

6. Pro hac] Sub iniquitate, Mu. Gen. ex K. Mar. cujus jam facta mentio*: ut eam remittas†. At ea in Heb. est male. malo itaque, pro hac, sub. re. ¶ תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים Super hoc, Mo. P. Propter hoc, JT. Mu. Ob id, M. G. Propterea, Ch. Ar. Pi. Gej. sim. Ti. Quod me exaudisti, & remisisti mihi, &c. h. Quia tu remittis peccata confitentibus, &c. i. Vel, nē calamitatum diluvio inundentur k. Fœm. hic pro neutro l. ¶ Orabit, &c.] Quoties inciderit in aliquod peccatum aut malum; libenterque confitebitur peccatum, exemplo meo incitatus *. ¶ Tempore opportuno; ita o. Eth. מְצִיאוֹתָיִם Tempore inveniendi, P. Mo. Mu. Gej. G. nempe Deum m. Quam primum, dum adhuc inveniri Deus potest. Non enim semper manet inveniendi eum tempus, Esa. 55. 6 n. [Hoc variè explicant.] Tempus inveniendi est, 1. Ante mortem, juxta Eccles. 9. 10 o. 2. Quando Deus in verbo gratiam offert P. 3. Tempus necessitatis, rebus afflictis & deploratis; tunc enim propè est Dominus contritis, &c. Psal. 34. 19. Esa. 57. 15 q. 4. Antequam decreta damnatoria obsignentur. Vide ad Luc. 19. 44 f. Videtur hic latitare ὑπαπόμνη ex Socinianis hypothefibus, quibus, cum Novatianis, prolapsis in peccata habitualia post regenerationem denegatur gratia. Quo pacto ad desperationem via sternitur peccatoribus, &c. Semper Deus invitat ad poenitentiam, & inveniri vult à poenitentibus, dum in hac vita agimus, & hodie vocatur, Psal. 95. 7. Ebr. 3. 13. Ezech. cap. 33. v. 11. Nulla sunt ejusmodi decreta damnatoria, nisi quoad temporalia judicia; quod spectant loca Esa. 55. 6. Luc. 19. 44. Nulli poenitenti oclusa est janua gratiæ, &c. f. 5. Quando quæritur Deus toto corde, Deut. 4. 29. 2 Chron. 15. 15. Jer. 29. 13 *. In tempore quo invenire te licet, M. sim. Ti. Infin. invenire, pro nomine, inventione; ut, clamare, Psal. 20. 10. pro clamore. Tempore acceptabili, Ch. vel, accepto, Sy. vel, exauditionis, Ar. Tempore inventionis, i. e. quod ab ipso inventum fuerit ad eam rem idoneum: tempore quo inveniri soles v. Quando homo cor ejus ritè præparatum & conversum reperit*. Al. quo tempore obvenerit, nempe inundatio calamitatum, quæ sequitur v. Quo tempore angores ipsum apprehenderint, Pi. vel, invenerint, i. e. supervenerint ei z. Supplementum hoc fumo ex collat. Psal. 116. 3 a. & נִשְׁחַן fumo pro apprehendere, ut Psal. 21. 9. Prov. 3. 13 b. ¶ Veruntamen; ita o. Eth. M. Mo. ¶ Equidem, Ti. Certè, ut Gen. 20. 11. 1 Reg. 21. 25 c. Profecdo, vel utique, P. Gej. Pi. Mu. A. Ang. itaque, Ca. verum, Ch. sim. Sy. ¶ In diluvio aquarum multarum; ita o. ¶ In inundatione aquarum, &c. M. Mo. JT. quum inundabunt, &c. Pi. quantavis redundant fluctus, Ca. impetus (vel inundatio, Ti.) aquarum, Sy. sim. Ar. Per aquas intellige pericula & afflictiones d; quæ insperatè accedunt, & latè vagantur, & evasionem præcludunt, &c. f. ut Esa. 43. 2 f. Psalm. 69. 2 g. & Psal. 66. 12. & 124. 4. Ezech. 26. 19 h. Inundatio aquarum denotat afflictiones & persecutiones maximas, Esa. 59. 19. Dan. 9. 26. & 11. 22. Nah. 1. 8. Rev. 12. 15, 16 i. Hic inferitur effectus precum hominis pii, quæ mox recitabuntur k. Sensus est, Si ad Deum confugerit, non modò non peribit, aut punietur propter peccatum, sed, etsi variæ totum orbem calamitates inundent, ad eum nunquam pertingent; quod ego sæpe expertus sum l. Al. Cum venient populi multi velut aque, Ch. Potest locus aliter reddi; Verum quod ad inundationem aquarum multarum, sive magnarum, (quæ significat impios, qui torrentium instar omnes transgrediuntur legum ripas, & secum omnia abripiunt,) non appropinquabunt ad eum, nempe ad Deum; non curant Deum, sed obstinatè pergunt in sceleribus suis.

Hunc sensum suadet antithesis: Pii orabunt, &c. at impii aliter, &c. Hinc sequitur, Tu es refugium meum: q. d. Ego in numero piorum esse cupio, qui tempestivè ad te accedunt: Reliquos autem, sive obstinatos, quod spectat, Ego illos docebo, &c. v. 8. Nec huic sententiæ obstat mutatio personæ, à te ad illum, quæ frequens est in Poeticis scriptis m. ¶ Ad eum, &c. m Ham. ¶ Ad eum non pertingent, sive pervenient, &c. M. Mo. Gej. &c. aquæ scilicet n. Vel, pertinet, Ti. n Mu. [nempe inundatio.] Collocabitur enim in rupe inaccessibleis protectionis tuæ o.

7. Tu es refugium meum, לִי סֻכָּה Latibulum (vel absconditio, Ch. Mo. P.) mihi, M. Ti. i. e. protector P. Di. cet, Tu es, &c. Pi. sim. JT. Formula orationis fidelium in calamitatibus q. [JT. hæc verba cum versu precedente sic nectunt; Propter hoc oraturus est te—quo tempore obvenerit, (in inundatione—ad eum non pertingent tantum,) dicens, Tu latibulum, &c.] ¶ A tribulatione quæ circumdedit me] Sim. o. Ar. Legerunt תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים, & supplevit תַּחַת. Adhuc nomen non convenit cum verbo in genere. Sed usus, admittit hoc dissidium generis r. ¶ Ab angustia (vel tribulatione, M. hoste, Q. in V. Gej. vel, hostili angustia, Gej. idcirco ab afflictione, Ti.) custodies me, Ch. Mo. A. Mu. in posterum, ut hæcenus fecisti*: vel, custodis me, * Mu. P. Mu. vel, custodito me, JT. Pi. Gej. Mu. Fur. pro imperat t. ¶ Exultatio (Tu es gloria, Ar.) mea, erue (vel redime, o. Ar.) me à circumdantibus me] Ità o. Ar. Legerunt תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים, cantio mea: n טַחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים acceperunt in imperat. Sanè dura loquutio, cantionibus liberare, ac mallem, si fieri posset, libera, seu erue. Pro תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים, videntur legisse תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים, i. e. à circumdante me, n pro תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים. ¶ Clamoribus (vel canticis, M. V. Ch. sic Mu. JT. Pi. Gej. vel ovationibus, V. Mu. A.) liberationis (vel evasione, A. vel liberandi, Mo.) circumdas me, P. circumdato me, JT. Pi. Mu. vel, circumdabis me, Gej. Mo. M. Jubilis, quibus ovare solent elapsi, circumcinges me, Ti. Copiosam mihi suggeres materiam te celebrandi jubilis, &c. x. Dum mihi opem fers, facis ut & tibi gratias plurimas debeam, & à circumstantis A. populi acclamationibus saluter v. ¶ plurale alibi non occurrit; sing. esset תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים cantio, quod coincidit cum תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים infinit. hic induit naturam nominis; ut תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים vers. 6 z. Lætitiâ quæ gaudere solent qui ab hostibus liberati sunt perfundes me a. Verti posset, a V. cantus liberationis facies cingant me. Cum enim תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים in Kal sit cingere, in Piel rectè accipitur pro facere cingere, etsi & ibi pro cingere alibi usurpetur b.

8. Intellectum tibi dabo, תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים Erudiam, vel, Intelligere faciam, te, P. Mo. V. Mu. &c. Deum tribus versibus inducit respondentem, itémque monentem nē prout ferantur in vitia, brutorum more c. [Al. aliter.] Loquitur hic David d, tanquam de venia jam certus, & gratitudinis loco, constituit se informatorem proximi prævaricantis, quod in titulo Psalmi promiserat, se scilicet Oden didascalicam hic traditurum esse; q. d. O tu qui, mecum hærens in impoententiæ periculo, non vis ad Deum humiliter confitendo appropinquare, &c. Confer Psal. 51. 15 f. Subitò t Gej. sermonem convertit ad unumquemque, adhortaturque ad poenitentiam suo exemplo f. ¶ In via, &c. f Mu. ¶ Instruam, vel docebo, te de, vel in, via quæ gradieris, Mu. vel, via illa quam incedes. Pronom. demonstrativum vel includit relativum, vel pro eo ponitur g. Vel, quæ via ambulaturus sis, JT. vel, ambulare debes, Pi. Glass. Verba quæ actionem notant sæpe de jure & debito accipiendâ sunt: ut Gen. 20. 9. quæ non fient, i. e. quæ fieri non debent, Ezech. 34. 2. Nonne pascunt, &c? h. e. pascere debent; Mal. 1. 6. Filius honorat patrem, i. e. honorare debet h. De via, h Glass. i. e. de ratione agendi, quæ felicitatem consequaris i. Pi. De vera doctrina & ratione vivendi k. ¶ Firmabo (vel, ponam, Sy.) super te oculos meos] Ità o. Eth. sim. Ar. Desigam in te oculos providentiæ & curæ meæ, nē erres; aut, si erres, ut te in viam revocem; & nē malis obruaris l. o. videntur legisse תַּחַת יְדֵי הַמַּלְאָכִים, a וְיִצְחָק firmum vel fortem esse m. ¶ Consulam tibi, vel, super te, oculo meo, P. Ti. Mo. Mol. Mu. A. sim. M. Pi. Di. sub. existente, Di. vel, attentò in te oculo

oculo meo, JT. vel, ut oculo meo, rei scil. charissimæ.
 Ebr. 3. 28. Consulam—oculo meo, i. e. vel, ex iis quæ ipse vidi &
 expertus sum; vel, diligente providentiâ ac soli-
 tudine P, profectione mea: i. e. Ipse videbo quid ti-
 bi sit utile. Sic Christus consuluit Petro oculo suo,
 Luc. 22. 61. Sic oculus deridere dicitur, Prov. 30. 17.
 Consulam tibi oculo, ut fessor oculo suo equum dirigit,
 vel Doctor discipulum, vel præsertim ductor viæ ig-
 narum, cui est pro oculis, Num. 10. 31. Consulam
 tibi, & ponam super te in bonum oculum meum, Ch. An-
 nuam (vel, nūdabo, He.) tibi, vel super te, oculo meo,
 V. He. i. e. Indicium faciam tibi quid facere debeas.
 [Al. sic;] Consulam: vel, Consilium dabo: (quomodo
 scil. ad scopum pervenire possis optatum, gratiam
 nempe coram Deo impetrandam:) oculus meus in,
 vel super, te, sub. erit, vel, positus erit, vel, intentus est,
 A. D. qu. Ebr. 3. 28. Gej. Integra phrasis existat Gen.
 44. 21. Jer. 24. 6. & 40. 4. q. d. Curabo te, vel, pro-
 spiciam tibi; ut Deut. 11. 12. Efd. 5. 5. Psal. 34. 16.
 Similis ellipsis i Reg. 1. 20. oculi omnium in te, sub. re-
 spiciunt; Ruth 2. 9. Oculi tui in agro, & c. y.
 9. Nolite, & c. [Non eritis, M. Ti. Nē estote,
 JT. Pi. & c. Mutat numerum (sing. in plur.) poe-
 ticē. Sic ostendit se singulos ac omnes similes impœ-
 nitentes erudire velle. Sicut equus & mulus.]
 Itā M. Ti. & c. qui verbis reprimi non possunt: i. e.
 stulti & bruti, cum rigore, non ratione, regendi, juxta
 Prov. 26. 3. q. d. Nolite petulanter adversari Deo,
 & c. sed præbete vos dociles, deponite contumaciam
 in peccatis. Per equum significant Hebræi hominem
 libidinosum: unde proverbialia, equi pastri, & c. *ἵπποι θάλασ-*
σάωνες, equi insanientes in feminas; & Græcis *ἵπποι βίβη-*
ται dicitur homo ad insaniam usque libidinosus. De equa-
 bus sic Virgil. Scilicet ante omnes furor est insignis equa-
 rum, Et mentem Venus ipsa dedit—Equus est salacissi-
 mum omnium animalium, homine excepto, inquit
 Aristot. Hist. anim. 6. 22. Sicut equus; q. d. Nē sen-
 sibus ducamini, nec alienas uxores hinnite; quod ipse
 feci. Rursus per equum sign. He. hominem ferocem
 & prædentem, & c. Ut equus; libertatis scil. luxu-
 riæque amans, & disciplinam omnem averfans. Sicut
 mulus, insigniter stupidus; unde proverb. in Catul.
 epig. 18. Mule, nihil sentis. Notandum & hic asyn-
 deton, *ἵππος ὡς ὁ mulus*, sicut equus, sicut mulus. Quib-
 us non est intelligens; itā o. Ch. P. Ti. & c. [Non
 intelligere, Mo. Absque intelligentia. ὅτι] hīc præmit-
 titur infinit. quia infinit. ponitur hīc vice vel parti-
 cipii, vel nominis. Est & ellipsis hīc relativi, ut Psal.
 40. 6. Qui non sapiunt, Sy. qui nihil intelligunt, M.
 In camo (vel lupato, Mo. V. Ti. vel freno, Gej. JT. Pi.)
 & freno; itā o. Æth. P. Mu. & c. vel lupato, Gej.
 vel habena, JT. Pi. [Discrepantia harum
 vocum ignoratur; imō pro æquipollentibus habentur].
 Videtur esse frenum, i. e. lupatum, quod
 ori equi inferitur; & potius habena, quia asino
 tribuitur Prov. 26. 3. Per frēna hīc intelligo dura
 compescendi media, quibus sanentur peccatores, ut
 afflictiones, & c. Maxillas eorum constringe; itā
 o. Æth. [Variē reddunt.] Maxillam
 ejus ad epistomio stringendum, Mo. Os ejus (sub. est, P.)
 ad coercendum; P. vel, ad constringendum, V. Gej. vel, con-
 stringere, V. vel, ad obturandum, Gej. scil. os alioquin
 mordens te, si eum trahere voles. Infinit. hīc pro fut.
 obturabis, vel, obturare soles: ut Pf. 25. 14.
 ponitur pro *ἵππος*; & Coh. 3. 14. pro, *ἵππος*;
 & ib. v. 15. pro, erit. Itā sumas, si *ἵππος*, cum K.
 & AE. ex Psal. 103. 5. & plerisque, os exponas: vel, si
 ornatum exponas, quod aliās denotat, sic locum
 exponas, Cum freno & capistro est, vel adhibetur, or-
 natus ejus ad obturandum; h. e. Apparatus eorum semper
 secum habet dura frēna, quibus os probē constringen-
 dum, ut promptius subjugentur. Sic Chald. Cum,
 vel in, freno, & c. instructio, vel apparatus, ejus ad ob-
 turandum, vel capistrandum. Cujus os, & c. constringen-
 dum est, JT. Pi. Constringendum illis os: 7 infinito
 præpositum exponitur per se, vel se; ut apparet
 ex al. loc. Simile & Os. c. 9. v. 13. & alibi. Quorum
 maxilla, & c. est constringenda, M. quorum maxillas, & c.
 nisi constringas, Ti. quorum os obturandum est, vel, max-

illa constringenda. Heb. activum, obturare, pro passivo,
 obturari. Simil. Psalm. 36. 3. Qui non, & c. [Variē reddunt.] Ad verb. non (vel
 ne, Mo.) appropinquare ad te, V. Nē appropinquet tibi,
 vel ad te, P. JT. scil. ut te mordeat. Nē irruant in
 te, M. nē quem invadant, Ca. Quasi verò ursi vel ti-
 grides essent; nam equis hæc non congruunt. [Alii
 aliter:] In non, vel absque, approximando ad te, Gej. Pi.
 qui non appropinquant ad te, o. Æth. Vulg. tibi non ap-
 propinquant, Ti. Quum non (vel, alioqui non, Mu. vel,
 quia non, G.) appropinquant, & c. Pi. Mu. G. nempe sua
 sponte. Quum se præbet refractarium, nec tibi pa-
 rebit, nisi frano coerceatur. Vide Jac. 3. 3. Usus fra-
 ni est, equum dirigere & ducere quò vult fessor: Esa.
 30. 28. & 37. 29. Refractorius autem equus non vult
 duci ad dominum, nec oculo ipsius obtemperat, sed
 nec frano & capistro. Hic sensus magis convenit
 cum scopo, qui est, suadere ultroneam, obsequentem
 ac humilem ad Deum approximationem. Itā Chald.
 20. *וְלֹא יִתְקַרְבּוּ*, quod non vertendum, nē accedant, sed, non
 accedent: & Sy. expressè, & non accedunt ad eum: itā
 Ar. o. Æth. Hic sensus firmatur ex præced. infinit.
וְלֹא יִתְקַרְבּוּ, ad verb. non intelligere, pro, in non intelligen-
 do, vel, qui non intelligunt; cum quo congruat oportet
 sequens infinit. *וְלֹא יִתְקַרְבּוּ*, in non appropinquando,
 & c. vel, non appropinquant, & c. hīc pro *וְלֹא יִתְקַרְבּוּ*, ad
 non, h. e. *וְלֹא יִתְקַרְבּוּ*, nē, & c. *וְלֹא יִתְקַרְבּוּ* ferè coincidit cum
וְלֹא יִתְקַרְבּוּ, & fortiter negat; ut Psal. 30. 7. Prov. 23. 7. 35.
 Jef. 43. 17. In ad te est enall. num. loquitur enim
 cum peccatoribus in plur. Vel, hīc pro *וְלֹא יִתְקַרְבּוּ*, in
 non, & c.

10. Multa, & c. *וְרַבּוּ מְאֹדָּה* Multi dolores
 impio, M. Mo. P. & c. sub. sunt, vel, erunt, Ch. JT. Pi. P.
 vel, imminent, M. Cum adjectivum præponitur sub-
 stant. ellipsis est verbi substantivi. Ratio præcedentis
 hortationis, & antithesis de discrepante pii ac impii
 conditione atque eventu. Misericordia Vel,
 benignitas, sub. Jehovah, Pi. Circumdabit Notat
 gratiæ Divinæ ubertatem & amplitudinem.
 11. Letamini De tanta certi gratia. Nē franga-
 mini dolore in ærumnis, & c. Itā concludit Psalmum
 epiphonemate.

PSALM. XXXIII.

1. Exultate justi in Domino; itā o. Æth. M. P. & c.
 50. *וְיִשְׂמְחוּ* Propter Jehovah, i. e. propter Jehovah
 potentiam, sapientiam, bonitatem, & c. Coram Do-
 mino, Ch. h. e. Deo quasi arbitro aut inspectore vestri
 gaudii. Rectos (vel probos, Ca. vel ingenuos, Gej.)
 decet (vel decorat, M. Ti.) collaudatio; itā o. Ch. Æth.
 JT. Pi. Sy. Ar. *וְיִשְׂמְחוּ* Rectis decora
 (vel, pulchra est, P.) laus, Mo. Eos quātm maximè de-
 cet Dei celebratio; & ut iustitiam, bonitatem &
 virtutem Dei prædicent apud homines. Quum enim
 immensa Dei bonitas in proprium thesaurum iustis sit
 reposita, eos de laudibus Dei filere turpe & absurdum
 foret. Deus in hunc finem creavit Ecclesiam in mun-
 do, ut nomen suum ritè à legitimis testibus laudetur.
 Soli iusti idonei sunt Dei præcones. Neque enim in-
 creduli, qui Dei bonitatem nunquam gustarunt, eum
 possunt ex animo laudare: & Deus nomen suum im-
 puris eorum linguis attingi non vult. A talibus no-
 men Dei polluitur magis quātm celebratur. Nam laus ab
 illaudato vituperatio est. Ab *וְיִשְׂמְחוּ*, concupivit, est masc.
 & foem. unde eliso (-) sub *וְיִשְׂמְחוּ*, & compen-
 sationis loco (-) sub *וְיִשְׂמְחוּ* mutato in (-) *וְיִשְׂמְחוּ*
 pro *וְיִשְׂמְחוּ*, & *וְיִשְׂמְחוּ* pro *וְיִשְׂמְחוּ*, *וְיִשְׂמְחוּ* pro *וְיִשְׂמְחוּ*.
 Rectis appetibilis est laus, M. sim. Gej. h. e. Recti nihil
 aliud desiderant quātm laudem & gloriam Dei.
 2. Incitahar; [itā omnes;] Instrumento in
 letitia usitato, Gen. 31. 27. Psal. 137. 2. Esa. 24. 8.
 Vide & Job. 30. 31. Psal. 81. 3. Instrumentum erat,
 non flatile, sed pulsatile, i Sam. 16. 23. 2 Sam. 6. 5.
 Musica animos hominum mirè accendit & excitat, & c.
 In (vel cum, Ar. Sy.) psalterio (vel nabo, Ch. Ca.
 R k 2 vel

vel *cithara*, Sy.) *decem chordarum*] Itā o. Ar. Eth. Ch. Sy. Ca. Ham. R. Moses & RS. &c. in Mu. *Nabla decachordo*, Ti. sic dicto à decem filibus quibus constabat¹. ¶ *נָבֵל עֶשְׂרִי* In *nabel*, *decachordo*, Mo. in *nabla*, five *nablio*, (*nabel*, P.) & *decachordo*, M. P. JT. Pi. Mu. ex K. & AE. A. &c. Nam diversa hæc esse instrumenta pater ex Psal. 92. 4^m. *נָבֵל עֶשְׂרִי נָבֵל*; quod etiam Chald. reddit, *super citharam decem chordarum*, & *super nablium*². Ellipsis hic est copulæ, sicut & Psal. 144. 9. *נָבֵל עֶשְׂרִי*. Simile asyndeton notatum Psal. 32. 9. adde Exod. 6. 23. Jer. 11. 19. *נָבֵל עֶשְׂרִי* aliàs *decem*, in his taræen tribus locis accipitur pro instrumento musico³. *Nablium* erat instrumentum non ab simile nostræ testudini P. Suidas dicit esse organi speciem, aut lyram, aut psalterium. *Cithara*, inquit Jos. Antiq. 7. 12. *decem chordas habet, & plestro percutitur: nablium duodecim, & digitis tangitur*. Sic dicitur, quod sit concavum, aut vacuum⁴. *נָבֵל* aliàs sign. *lagenam*, five *utrem*⁵, 1 Sam. 10. 3. Lam. 4. 2. à cuius forma dictum videtur hoc instrumentum, utpote rotundum & concavum⁶.

3. *Cantate ei canticum novum*] Id est, novè & recentior compositum, ob recentia beneficia⁷: vel, subindè aliud post aliud⁸, nova subindè carmina; quotidie enim nova laudum Divinarum materia sese offert attentius consideranti Dei opera⁹. Vel, *novum*, i. e. semper virens & vividum, & novis occasionibus se offerentibus renovatum: quomodo Job dicit, *Gloria mea nova erat mecum*; & amor dicitur & *novum* & *vetus præceptum*, 1 Joan. 2. 7, 8¹⁰. Vel, *novum*, i. e. non vulgare, sed rarum & exquisitum¹¹: ut, *novum nomen*, Apoc. 2. 17; *doctrina nova*, Marc. 1. 27; *canticum novum*, Psal. 96. 1. & 149. 1. Apoc. 5. 9; & *præceptum novum*, h. e. insigne, Joh. 13. 34¹². Vel, respicit hoc statum Evangelii, ubi est *novum fœdus*, Heb. 8. 8, 13. *nova Jerusalem*, Apoc. 21. 2. *novus homo*, Eph. 2. 15. & *omnia nova*, 2 Cor. 5. 17. Apoc. 21. 1, 5¹³. *Novum*, ob argumentum scilicet hominibus incognitum. Itā Apoc. c. 14. v. 3. *canticum quod nemo intelligebat*, &c. Potest novum veteri opponi. Est enim canticum Moïsi vetus, & Agni novum. Sit igitur prædictio Evangelii, &c. In fine Ps. 32. obiter per voculam *נָבֵל* sustulerat privilegium gentis aut populi certum ad adeptionem huius iustitiæ. Hoc Psalmo jubet Deum celebrari propter illud insigne beneficium propositæ iustitiæ omnibus gentibus¹⁴. ¶ *Bene psallite*; itā o. Ar. Eth. M. *נָבֵל עֶשְׂרִי* Benefacite modulando, Mo. vel canendo, P. vel pulsare, Gej. Bene, vel optime, pulsate, JT. Pi. Gej. Prius verbum adverbii naturam induit, ut 1 Sam. 16. 18. [ubi annotata vide.] Sic Gen. 8. 21. Psal. 10. 18. *addat conterere*, i. e. amplius conterat: Hos. 11. 9. *redibo ad perdendum*, i. e. iterum perdam¹⁵. *Suaviter ludite instrumentis musicis*, Ti. *נָבֵל עֶשְׂרִי*, pulsavit musicè, semel reperitur in Kal, Psal. 68. 26¹⁶. *נָבֵל עֶשְׂרִי* non est simpliciter pulsare, sed, pulsare fides¹⁷.

4. *Quia rectum est*: Argumenta proponit cur Deus celebrari debeat¹⁸: *נָבֵל עֶשְׂרִי* Sine defectu & errore. Opponitur tortuoso¹⁹. *Rectum*, i. e. verum, seu certum²⁰. ¶ *Verbum Domini*] i. e. Verbum promissionis quod Ecclesiæ dedit²¹. Divina revelatio omnibus proponens tum credenda, tum speranda, tum facienda²². Al. Decreta Dei & judicia poenalia²³. Totum consilium & decretum Dei de creatione & gubernatione mundi²⁴. Vel, *נָבֵל עֶשְׂרִי* verbum hic, ut sæpe, pro re, facto, seu opere: sic idem, pro more, in utroque membro dicitur, & sensus erit, Quicquid Deus agit rectum est & æquum P. ¶ *Opera ejus*] Nempe, effectus seu executio decreti sui²⁵. Opus quod agit erga Ecclesiā²⁶. Omnis agendi ratio cum piis, vel cum impiis²⁷. ¶ *In fide*; itā Mu. A. &c. i. e. cum fide conjunctum²⁸: *נָבֵל עֶשְׂרִי* In veritate, Mu. Gej. &c. Concordat cum promissionibus, aut comminationibus; caret omni furo²⁹. *Constans*, vel *fidele*, JT. Pi. A. ut Exod. 17. 12³⁰. Ex æquo & bono facit, & pro ea fide quæ se hominibus astrinxit; ac si quid mali homini immittit, in ejus bonum immittit. Vide Job. 1. 21. Psal. 119. 75. Esa. 12. 17. Nihil agit in cuiusquam fraudem³¹.

5. *Diliget, &c.* *נָבֵל עֶשְׂרִי* *אֱמֵן* Amat iustitiam & iudicium, JT. Pi. &c. i. e. iudicium iustum, ut sit hendiadys, sicut Jerem. cap. 22. v. 3. Sic, *sulphur &*

ignis, pro igne sulphureo, Gen. 19. 24; *gratia & veritas*, Psal. 25. 10³². Vel, *iudicium* est executio iustitiæ, five iustæ sententiæ, ut Jes. 49. 11³³. nempe adversus improbos, ut ostendit *benignitatis* antitheton³⁴. Iusti & æqui æquans est, & omnia rectè administrat³⁵, quamvis impii de eo aliter judicent; nec mutat rationem suæ gubernationis³⁶. Al. sic, *iustitiam*, quæ protegit innocentes; & *iudicium*, quo punit nocentes³⁷. Itā sumuntur voces Gen. 18. 19. 2 Sam. 8. 15³⁸. Sensus est, Deus interdum iustitiam exsequitur, æqualitatem inter omnes fervendo, seu suum cuique tribuendo; interdum iudicium, alterum de altero ulciscendo: misericordia verò his superior est, omniæque complectitur³⁹. ¶ *Misericordia—plena est terra*] i. e. Benefacit omnibus, tam malis quam bonis, Matt. c. 5. v. 45. 1 Tim. 4. 10⁴⁰. Loquitur, non de amore ejus erga Ecclesiā, sed de beneficiis creationis & conservationis, &c.⁴¹.

6. *Verbo Domini*] i. e. Solo ipsius jussu & nutu⁴², ut patet ex v. 9⁴³. Vel, *Verbo*, scilicet hypostatico, ut docet nos Joan. 1. 1, &c.⁴⁴. Hinc Chald. sæpe *Verbi* nomine designavit Filium Dei. In Psal. 107. 20. *Misit verbum*, &c. de Messia exponunt RR. *Verbo* (inquiunt) *magis convenit pronunciari quam mitti, quod oratoris proprium esse videtur*. Itā etiam R. Isaac Arama; Dixit R. Samuel Levita, *Verbum Dei est nuncius seu Orator ejus. Verbum venit sanare omnes, verum non fuit acceptus nisi à viris crassioribus ingenii, piscatoribus, &c.* ¶ *Et spiritu oris*] i. e. Verbo P, phrasi Hebraicā, ut Esa. 11. 4. 9. Eadem periphrasis est 2 Thes. 2. 8⁴⁵. Vel, Spiritu Sancto, tertiā Deitatis personā⁴⁶; qui *spiritus oris* dicitur Job. 33. 4. Esa. 11. 4. 2 Thes. 2. 18⁴⁷. quo significat eum de substantia Dei prodire. Veteres omnes ex hoc loco Trinitatem probarunt, quibus libenter subscribo. Non enim spiritum sine causa voluit à verbo distinguere⁴⁸. *Jehova, & Verbum, & Spiritus*, notantur esse Creator mundi; ut Gen. 1. 1⁴⁹. De Verbo, five Ratione rerum opifice, & de hoc Spiritu, videri possunt quæ diximus ad l. i. de V. R. Chr. f. ¶ *Omnis, &c.* *נָבֵל עֶשְׂרִי* *Omnis exercitus eorum*, Gej. &c. Stellæ⁵⁰, & Angeli⁵¹, & quæcunque in coelis sunt⁵²: quæ *exercitus* vocantur, quod, tanquam milites uni duci, itā illa Deo parent, &c.⁵³.

7. *Congregans* (vel, *Congerit*, five *Congregat*, JT. Pi. Ti. Mu. &c. Ipse *congregat*, M.) *aquas maris*; itā P. Mo. Ch. *נָבֵל עֶשְׂרִי* Vox hæc sign. congregare res dispersas in locum unum: v. g. lapides, Coh. 3. 5; aurum, &c. Coh. 2. 8; Judæos, Esth. 4. 16⁵⁴. ¶ *Sicut in utre*] Itā Sy. G. Cap. vel, *quasi utrem*, o. Eth. Ch. Deus mare in litoribus velut in utre constrinxit⁵⁵. Quomodo nos solemus vinum, aquam, &c. utre concludere, & in cellis ad usum quotidianum asservare. Elegans & luminis plena similitudo. At *cumulus* non est rerum liquidarum, sed siccarum⁵⁶. Legerunt veteres *נָבֵל עֶשְׂרִי*, vel *נָבֵל עֶשְׂרִי*. Huic versioni favent, 1. Quod locus in quo aquæ congregantur aptè confertur utri, qui aquas servat nē prætersuant. 2. Quod sequitur, *ponit in thesauris*, &c. 3. Quod loquitur hic de miraculosa aquarum congregatione in prima creatione⁵⁷. Nec obstat, quod verba hic sunt præf. *congregat, ponit*, cum tamen ab initio hoc factum sit; quia Deus itā semper conservat quod initio fecit, ut verè dici possit semper id facere⁵⁸. [Non placet hæc versio Pi. Buxt. Gej. &c.]⁵⁹ *נָבֵל עֶשְׂרִי* sine & pro *utre* non reperitur. Nova hic fingenda vox⁶⁰. *נָבֵל עֶשְׂרִי* verò signif. *acervum*, ut patet ex Exod. 15. 8. Jos. 3. 13, 16. Psal. 78. 13. Esa. 17. 11⁶¹. ¶ *Ut* (vel, *ut in*, P. M.) *cumulus*, five *acervum*, Ti. Mo. JT. Pi. Gej. Mu. Buxt. Ca. in Vic. In suos scilicet alveos⁶². Favet huic versioni, quod hæc congregatio aquarum respiciat illam Dei providentiam quæ mare, quod gibbosum est & circulare, & litore superius, eo tamen coercetur & continetur; id quod schema *cumuli* clarè adumbrat. Non est itaque quod vulgatam lectionem sollicitemus⁶³. Congruit etiam stylo Scripturæ, *Aquæ enim stare dicuntur sicut acervus*, Exod. c. 15. v. 8. Jos. c. 3. v. 13. Psal. 78. v. 13⁶⁴. Insigne hoc est miraculum, quod mare, fluidum & instabile, instar solidi acervi collectum suo arbitrio tenet, &c.⁶⁵. Ostendit vox *acervi* terram mari altiore esse⁶⁶. Comparatur aquarum confluges magno cumulo frugum, &c.⁶⁷ ¶ *Po-*

¶ Ponens (vel, dans, Mo. Gej. id est, collocans; Gej. ponit, Mu. M. A. reponit, vel recondit, Ti. Pi. posuit, Ch. Sy. Ar.) in (vel, velut in, M.) thesauris (vel, in thesauros, five repositoria, Gej. A. in penetralia, Ti. occulta ab oculis hominum; vide Job. 38. 16.) abyssos] Itā Sy. Ar. M. Ti. vel, voragine, P. Mo. i. e. profundissimas aquas in terræ visceribus, quæ præbent materiam fontibus & fluviis, Genes. 7. 11. & 8. 2. Itā Deus coercet aquas alveis suis, ut quasi in thesauris conclusæ exire nequeant, ac terram obruere. ¶ Alibi legimus thesauros nivis, &c. Job. 38. 22. venti, Psal. 135. 7. & tenebrarum, Esa. 45. 3. dicuntur & spatium capacissimum & profundissimum, ut Psal. 106. 9. Jes. 63. 13. & aquæ spatium illud implentes, ut Job. 38. 30. Psal. 104. 6. Ezech. 3. 4. Al. in apothecis abyssorum, Ch. Aliā comparatione idem dicitur [quod in præced. membro;] nam & quæ sunt maria. Ea Deus velut in apothecis reclusa tenet.

8. Timeat Dominum] Prius hortatus est ad Deum celebrandum, nunc ad timendum. Opus creationis hîc amplificatur ex effectu, qui est, ut, perspectâ in eo Dei potentiâ, &c. eum timeant, &c. ¶ Timeant, vel, Timebunt, &c. nimirum de jure, cum ab eo Esse suum acceperint, ideoque omnem ei cultum debeant. ¶ Omnis terra] Nam quis dubitat quin in terra faciat quæ velit, qui tam indomitam maris naturam domat? Terra, i. e. incolæ, &c. ¶

9. Quoniam ipse dixit, & facta sunt] Itā. Ar. Æth. Heb. & fuit, Mo. P. Ch. factum est, M. Ut Latine dicimus, dictum factum; nullâ morâ interpositâ. Solo dicto & nutu omnia fecit. Vide Genes. 1. ¶ Ipso dicente, est quicquid est, JT. Quia quum ipse dicit, fit, Ti. sim. Pi. ¶ Ipse mandavit] Itā. Ch. &c. Et quum præcipit, Ti. simil. JT. ¶ præcepit plus est quàm dixit. ¶ Et creata sunt; itā. Ar. Æth. ¶ Atque condidit, Sy. & existit, M. P. Gej. existat, Ti. & stetit, Mo. Mu. A. Standi verbum exprimit promptam creaturarum obsecutionem; ut Gen. cap. 4. v. 46. Dan. cap. 1. v. 5. Existit, JT. substituit, Ch. astitit, vel substituit, quod præcipiebat, Pi. Hæc voce significat omnia verbo Dei non modo creata esse, sed etiam consistere & conservari. Stetit, i. e. existit firmum & stabile, atque ita perseverat. Itā Psal. 119. 90, 91.

10. Dissipat; itā LXX, Ch. Mu. A. &c. Dissolvit, M. Ca. irritum facit, Sy. P. Ti. A. &c. Opponitur & stabilit, confirmat, Esa. 8. 10. ¶ Consilia gentium] Si omnes simul se opponant, nihil efficient. Heb. consilium, Sy. P. Mo. &c. viz. de opprimendo populo Dei: synecd. gen. ¶ Reprobat, ¶ Abrogat, Sy. destruit, Ar. differt, Ti. infringit, JT. Pi. irritas facit, Ch. P. sim. M. annihilavit, Mo.

11. Consilium—Domini] Vel, de conservando suo populo: vel, de orbe creando, & conservando ac gubernando. Consilium quo decrevit servare imperia, honestas politias, leges, &c. defendere oppressos, punire scelera, servare Ecclesiam, est firmum & ratum. Docet hæc antithesi, eventus non respondere humanis consiliis, sed simpliciter pendere à consilio & voluntate Dei. ¶ Manet, ¶ Stabit, Gej. A. &c. i. e. durabit, & effectum habebit. Vide Prov. 19. 21. Esa. 14. 24, 27. & 46. 10. Immutabile permanet, Verbum stare constantiam immobilem hîc innuit, sicut Coh. 1. 4. & 2. 9. & 8. 3. Vide & Levit. 13. 5, 37. Psal. 19. 10. & 119. 90. & 130. 3. ¶ In generatione (vel generationem, V. Mu.) & generationem] Sub. permanebunt, V. i. e. Per infinitas generationes sibi invicem succedentes: q. d. Quando una generatio abit & alia venit, stant tamen adhuc decreta Dei.

12. Beata gens, ¶ Felicitates illius gentis, &c. Gej. O beatam gentem, &c. Pi. Commemorat hîc gubernationem Divinam Ecclesiæ. Beata illa gens quæ verum Deum (conditorem cœli & terræ) agnoscit, ejusque providentiæ non repugnat, quemadmodum aliæ gentes stultis opinionibus infatuatæ, quarum omnium consilia Deus everit, ut dictum est. Inferit huic doctrinæ insigne epiphonema, quo præcipuum ejus usum ostendit, nim. ut ex sapienti Dei gubernatione mundi, &c. colligamus mansuram esse Ecclesi-

am, quamvis oppugnetur. ¶ Cujus est Dominus Deus ejus] Nempe speciali fœdere & favore, licet tota terra ipsius sit, Gen. 17. 7. Exod. 19. 5. ¶

13. De cœlo respexit, &c. ¶ Respicit, vel, intuetur, Mu. JT. Pi. Prospexit, h. e. continuo solet prospicere. ¶ plus est quàm, & attentionem subinfert, atque in contemplando constantiam; ut Gen. c. 19. v. 17, 26. Exod. c. 3. v. 6. 1 Sam. c. 16. v. 7. & c. 17. v. 42. Iterum redit Propheta ad gubernationem Divinam rerum humanarum. Hactenus de potentia Dei egit; nunc de providentia & scientia. Dicit emphaticè & consultò, de cœlo, ut infans hominibus occurreret, qui dicunt, Nubes sunt latibulum illi, &c. Job. 22. 14. &c. ¶ E cœlis, tanquam è sede sua; Anthropopathia: q. d. è loco altissimo. Itā denotatur universalitas inspectionis quoad omnia quæ sub cœlo sunt, &c. ¶ Vidit, ¶ Videt, Mu. Gej. præter. pro præf. Congeries synonymorum designat hîc inspectionis constantiam & sedulitatem. Vide Psal. 10. 14. & 22. 18. & 80. 15. &c. ¶

14. De preparato (piis scilicet ante mundum conditum, Matt. 25. 34. Ephes. 1. 3, 4. suave mysterium prædestinationis sanctorum; vel, de valido & firmo) habitaculo suo; itā. ¶ Ex habitaculo (vel, basi, V. mansione, M. sede, Gej. Mu. Pi. loco, JT. firmo domicilio, Ti. V.) sessionis sue, P. vel, sedere ejus, Mo. vel, habitationis sue, M. Mu. Gej. &c. ¶ propriè est, firma & certa sedes, basis cui aliquid innititur, Esd. 2. 68. Psal. 89. 15. & 97. 2. & 104. 5. ¶ Respexit; itā. Ar. Ch. ¶ Prospexit, Mo. Gej. prospicit, M. P. &c. contemplatur, Ca. speculatur, Ti. Vox hæc reperitur hîc tantum, & Cant. 2. 9. & Jes. 14. 16. Ex quibus locis patet hîc intuitum exprimi non superficiale aut perfunctorium, sed accuratum atque diligentem.

15. Qui finxit sigillatim, &c.] Itā. ¶ Legisse videntur ¶ quod & adverbialiter acceperunt. Sed videntur potius legisse ¶ & accepisse in sensu verbi ¶ unire; & sic adverbialiter sumptum significare potest sigillatim, quod per suum quomodo scribitur in Bib. Polyglot. &c. non, ut G. habet, ¶ intellexerunt. ¶ Qui creavit, vel format, unus, five solus, &c. Ar. A. AE. in Mu. q. d. Formator unus est, non plures; idcirco ipse solus intelligit omnia hominum opera. ¶ interdum sign. solum sine aliis, ut Esd. 4. 3. Job. 34. 29. Congruit cum re, nam Deus solus format omnium corda; unde dicitur Pater spirituum, Heb. 12. 9. & Deus spirituum omnis carnis, Num. 16. 22. ¶ Qui formavit simul, &c. P. sim. Ch. Sy. A. vel, in unum, ut Psal. 2. 24. Ne intellige de simultate temporis, cum Pythagoreis & Platonis, qui ab initio cunctas animas simul productas fabulati sunt; sed de paritate objectorum quoad curam Divinam. ¶ Qui format (vel, Ipse finxit, Ti. vel, Ipse est qui format, Pi.) pariter, &c. M. Ti. Pi. sim. JT. Mo. A. Gej. Mu. i. e. omnia ad unum: unius æquè ac alterius, sine exceptione nemine ob ullam disparitatem generis, &c. ab hac paritate curæ excluso. Sic ¶ de exæquatione usurpatur Psal. 2. 2. & 62. 10. Huc Job. 34. 19. Prov. 29. 13. Confer Ecclesiastic. 18. 1. Creavit omnia simul, h. e. simul, universa sine exceptione. Est hæc optima ratio infinitæ Dei scientiæ, & sensus est, Deus omnia omnium hominum corda finxit, atque ideo illa cognoscit & intuspicit; multò magis opera, &c. ¶ Alii simul referunt ad verbum prospicit, v. 14. hoc modo, Prospicit simul cor eorum qui format. Itā Chald. ¶ Qui creavit eos respicit simul cor eorum, &c. Simul in horum sententia, i. e. uno ac simplici intuitu. Vel, format omnino: itā ¶ sumitur Job. 10. 8. ¶ Qui intelligit, &c. ¶ Et intelligit (propterea intelligit, Ti. animadvertit, JT. considerat, Sy. attendit ad, Pi. Gej. ut Psal. 28. 5. considerans ad, Mo.) omnia opera eorum, o. Ar. Ch. M. &c. i. e. Conatus, dicta, facta, five bona, five mala. Omnia, ut habent esse à Deo, itā etiam ab eo providentur & curantur. A formatione ad perfectionem facillima est collectio; Psal. 94. 9. Zach. 12. 1. Porro, fingit corda, &c. tum in prima creatione, Gen. c. 2. v. 7, 8, 19. tum in formatione embryonis, Jer. 1. 5. Vide & Jes. 45. 18. Per cor

hic intellige animam, cujus sedes est in corde, &c. l.
 16. Non salvatur rex, &c.] Pergit in declaranda
 Dei providentia. q. d. Cum Reges, confisi potentia
 sua, delere conantur populum Dei, tum Deus evertit
 eos. Est *alioquin*, quā minus dicitur quā intelligitur.
 ¶ Per multam, &c.] Heb. in multitudine roboris, Gej.
 vel exercitus; sed in Dei ope omnia gubernantis, &c.
 17. Fallax; ita Sy. Pi. Ca. *מִדָּבָר*] Mendax est, o. Ch.
 JT. Ar. Pro mendacio habetur, M. Res fallax est, Ti. Va-
 nitas, V. Mendacium, seu Falsitas, seu Fallacia, V. Mo.
 Gej. A. i. e. Fallit sefforem P, qui illi fidit; qui eo
 fretus sperat se servatum iri in conflictu. Falsitas,
 pro, fallax; ut, vanitas, i. e. summē vanus ac fragilis,
 Psal. 39. 6. ¶ Equus] Licet fortis sit, Job. 39.
 v. 19, &c. & paratus ad bellum, Prov. 21. 31. ideoque
 hic ponitur pro omni bellico apparatu. Equus, col-
 lectivē, pro, equi multi. ¶ Ad salutem] Non
 salvabit vel se, vel sefforem.
 18. Oculi Domini] Heb. *oculus*; i. e. Cura & pro-
 videntia ejus in bonum; ut patet ex versu seq. &
 Psal. 32. 8. Zach. 12. 4. i. Pet. 3. 12. item Efd. 5. 5.
 ¶ Super metuentes eum, &c.] Non qui viribus fidunt
 servantur, sed qui misericordiae Dei. Iterum redit
 ad gubernationem Divinam Ecclesiae. Providentiam
 astringit ab amore & cura Dei erga Ecclesiam, quam
 regit, defendit, &c.
 19. Ut eruat, &c.] Scilicet directus est Dei oculus, ita ut
 non nudē intueatur, sed cum effectu, &c. eripit, &c.
 ¶ Et alat] Hebr. *Et vivificet eos*, P. Hs, pro, servet
 eos in vita. ¶ In fame] i. e. In quovis periculo,
 per synecdochē; quomodo totus ferē hic Psalmus ac-
 cipiendus est.
 20. Anima nostra sustinet Dominum, *חַיָּה לִי יְהוָה*]
 Expectavit. (vel, prestolatur, JT. Pi. ideo expectat, P.
 Gej. Mu. Ch. expectet, V.) Dominum, Sy. M. Mo. vel,
 redemptionem Domini, Ch. pariens est Domino, o. Eth.
 sperat (vel spectat, Ca.) in Jehovah, Mol. avidē anxie-
 que expectat (id vox signif. Job. 3. 21. & 32. 4.) pro
 Jehovah, A. Quia videmus eos salvos evadere qui ipsi
 fidunt.
 21. Quia, &c. *כִּי בִּי יְשׁוּעָה*] Quia (vel, Certē,
 Mol. P. Mu. vel, Ideo, Mol. Mu.) in eo (i. e. de ejus
 ope; vel, in verbo ejus, Ch. vel, propter eum, Gej.)
 letabitur (vel letatur, V.) cor nostrum, Mu. Mol. A.
 Quia certō speramus nobis ipsum adfuturum. Pendet
 hoc à fine præced. reddens rationem quare auxilium
 ferat; nempe, quod semper de eo lætemur, & in eo
 spem omnem reponamus. Pii Israelitæ profitentur
 suam fiduciam in Deum, tanquam fructum considera-
 tionis operum Dei.
 22. Fiat, &c. *יְהיִי כֵן*] Sit—super nos, i. e. nobis
 eveniat, vel superincumbat, ac manifestō deprehenda-
 tur. Confer Gen. 27. 13. ¶ Quemadmodum spe-
 ravimus (vel, speramus, P. Ch.) in te; ita V. Mu. sim.
 M. *יְהוָה יִשְׁמְרֵנוּ*] Expectavimus (expectamus, JT. Pi.) te,
 o. Sy. Mo. &c. abs te pendemus, Ti.

PSALM. XXXIV.

Argumentum Titulus indicat. Hic Psalmus ple-
 nus est doctrinæ & consolationis: quod sæpius le-
 gitur, eō magis dulcescit, ut Basil. de tota Scriptura
 loquitur. Quare semper in Ecclesia commendatissimus
 erat, nec scio an alius sit qui toties citetur. [Hic
 Psalmus est Alphabeticus.]

1. Davidi, *דָּוִד*] Davidi, P. JT. Pi. sub. ode, JT. Pi.
 ¶ Cum immutavit vultum suum; ita P. Ar. Gej. o. in Pi.
שִׁנָּה פָּנָיו] Speciem suam, JT. vel, gestum suum, Pi. Ca. Mu. Heb.
 gustum suum; metaph. nam ex hominis gestibus gustamus
 qualis ille sit. Sensum suum, Mo. Mu. habitum suum, Ti.
 A. eloquium suum, M. Rationem suam, quā veluti gusta-
 mus rerum differentias. Itā *שִׁנָּה* sumitur i. Sam. 25. 33.
 Ps. 119. 66. Prov. 11. 22. Hic ergo designatur mutatio
 rationis exterius apparens, cum se insanum esse simu-
 lavit: sicut & Solon aliquando fecit, quod & tutior

vita ejus esset, & plūs aliquantō Reip. prodesset. Mu.
 ¶ Coram Abimelech] Qui proprio nomine *Achis* voca-
 tur i. Sam. 21. 10. Abimelech autem videtur fuisse
 cognomen omnium Regum Philistæorum, Gen. 20. 2.
 & 26. 1. ut Pharaō Egyptiorum, Caesar Romanorum,
 Agag Amalecitarum, Darius & Artaxerxes Persarum,
 &c. ¶ Et dimisit eum] Heb. & expulit, per mi-
 nistros suos, i. Sam. 21. 1. Psalmus hic acrostichis est,
 ex ordine literarum conscriptus; perfectior quā
 Psal. 25. nisi quod in medio versu, [nempe v. 6.]
 In fine versus est alterum supernumerarium præ fe-
 rens. Exemplo docetur quod suprà duobus Psalmis
 in thesi docuerat, bene esse iis qui credunt in Deum.
 2. Benedicam, &c.] Laudabo, vel predicabo, V. Pi. Mu.
 ¶ In omni tempore] Tam adverso, quā prospero P.
 Vel, semper, quia nunquam cessat mihi benefacere.
 Significat hoc beneficium insigne esse, & æternā me-
 moriā dignum. Quid ergo de tanto bonorum cumu-
 lo, &c. dicendum?
 3. In Domino laudabitur anima mea; ita o. Ch. *יְהוָה יִשְׁבַּח*
אֲנִי] In Domino (vel, In verbo Domini, Ch.)
 gloriabitur, Sy. Ar. A. V. vel, laudabit se, P. Mo. Mu.
 jactabit se, V. Gej. q. d. laudabit sortem suam; & notat
 impulsivam gloriationis: ut, jactare, vel gloriari,
 de idola, Psal. 97. 7. de malitia, Psal. 52. 3. de vallibus,
 i. Reg. cap. 20. &c. Letanter jactabit: Itā i. Cor. 1.
 31. exponitur, quod propriē est laudare seipsum, Jer. 9.
 23. 24. Itā Psal. 105. 3. & 106. 5. In Jehovah, i. e.
 propter Jehovah, ejusque erga me beneficentiam, &
 patrociniū, qui solus flectit mentem Abimelech, ut
 me tantummodo ejiceret ex aula, nec me studiosius
 quæriverit. ¶ Audiant, *שְׁמְעוּ*] Audient, Pi. Mu. &c.
 Scilicet, vel, me, cum laudabo Deum; vel, liberationem
 meam. Significat se, non clam, & intra privatos pa-
 rietes, sed palam & impavidē, Deum laudaturum, &c.
 ¶ Mansueti; ita Mu. V. Pi. &c. *רַחֲמָנִים*] Humiles, P.
 afflicti, V. non autem superbi illi qui me oderunt.
 Pii Israelitæ.
 4. Magnificate, &c.] Dicam, (scilicet, mansuetis illis),
 Magnificate, &c. JT. Pi. nempe laudando eum, ut Deut.
 32. 3. Magnum & gloriosum in animis hominum
 facite, &c. Subita apostrophe ad mansuetos, &c.
 ¶ In id ipsum, *בְּיָחִיד*] Simul, Mu. Mar. pariter, Pi. Gej.
 Conjunctim, pari animorum studio; nemo sit remissus,
 coactus, &c.
 5. Ex omnibus tribulationibus meis; ita Ar. Eth.
מִכָּל צָרָתִי] Pavoribus, sive timoribus, meis, M. P. Ti. JT. &c.
 Non modō ex recenti illo metu, sed aliis multis, &c.
 6. Accedite (vel, Respiciite, Sy.) ad eum] Itā o. Ar.
 Eth. vel, legerunt *הִשְׁמָעוּ*; vel potius, sensum, non
 verba, respexerunt; & imperativo usi sunt perspicu-
 itatis ergo, non videntes antecedens ad quod illi re-
 ferri poterat. ¶ Aspicient, sive Re-
 spicient, (vel, Aspiciant, Q. in V. vel, Aspexerunt, Ch. M.
 Mo. A. vel, Qui intuentur, JT. Gej.) ad eum, M. P. Mu.
 deinceps, meo exemplo excitati. Sub. mansueti, ex
 vers. 3. vel, sub. quotquot fuerint in angustiis, Mu. vel,
 sub. quotquot respexerunt; nam in Hebraismo verbum
 tertiæ pers. nominativum ex se supplendum innuit.
 60. Cum intuiti fuerint in eum mansueti, Pi. ¶ Et illumi-
 namini; ita o. Ar. Eth. *וְהִנָּחֵם*] Et sperate in illo, Sy. Il-
 lustrati, sive illuminati, sunt, Ch. M. Mo. Splendebunt, vel
 illustrabuntur, vel illuminabuntur, Q. in V. Mu. ex RS.
 AE. &c. P. sim. Ca. (Id sign. ex usu Chald. Esa. 60. 5. o. Mu.
 unde *וְהִנָּחֵם* splendor, Job. 3. 4. P.) i. e. Gaudebunt,
 erantque vultu sereno & splendido. Alii, & confla-
 ent, vel constuunt, vel confluerunt, M. JT. A. Gej. instar
וְהִנָּחֵם, Jer. 2. 2. Jer. 31. 12. Mic. 4. 1. Esa. 60.
 v. 5. Jer. 51. 4. Iam magna copia, & cum impetu.
 Et instar fluvii irruerunt, Pi. Confluent, seu current, ad
 eum, & bonitatem ejus. ¶ notat copiam & affluen-
 tiam cum celeritate. ¶ Et facies vestra non con-
 fundentur; ita o. Sy. Ar. Eth. quasi legissent *וְהִנָּחֵם*
וְהִנָּחֵם] Et facies (vel vultus, JT.) eorum non
 confundentur, sive erubescunt, Gej. sim. Mo. Ch. non pu-
 descent, A. sim. Mu. Pi. Ti. Pudescunt qui ferunt re-
 pulsam, aut spe suā excidunt. Aspersi, sive uersis, q. d.
 Experti sunt manum Dei auxiliatricem, &c. Facies
 tribuitur confusio, quia in hac passionē animi se pro-
 dunt,

dunt, &c. ⁷⁸ proprie est deprecantis, ne; hic autem simpliciter negat, & valet non, sicut etiam Job. 20. 17. Psal. 41. 3. & 50. 3. & 66. 7. Prov. 3. 3. 25. & 31. 4. ^a Gej. ^b Gej. A. ^c Gej. ^d A. ^e Pi. ^f Mu. ^g Mu. ^h Mu. ⁱ Mu. ^j Mu. ^k Mu. ^l Mu. ^m Mu. ⁿ Mu. ^o Mu. ^p Mu. ^q Mu. ^r Mu. ^s Mu. ^t Mu. ^u Mu. ^v Mu. ^w Mu. ^x Mu. ^y Mu. ^z Mu. ^{aa} Mu. ^{ab} Mu. ^{ac} Mu. ^{ad} Mu. ^{ae} Mu. ^{af} Mu. ^{ag} Mu. ^{ah} Mu. ^{ai} Mu. ^{aj} Mu. ^{ak} Mu. ^{al} Mu. ^{am} Mu. ^{an} Mu. ^{ao} Mu. ^{ap} Mu. ^{aq} Mu. ^{ar} Mu. ^{as} Mu. ^{at} Mu. ^{au} Mu. ^{av} Mu. ^{aw} Mu. ^{ax} Mu. ^{ay} Mu. ^{az} Mu. ^{ba} Mu. ^{bb} Mu. ^{bc} Mu. ^{bd} Mu. ^{be} Mu. ^{bf} Mu. ^{bg} Mu. ^{bh} Mu. ^{bi} Mu. ^{bj} Mu. ^{bk} Mu. ^{bl} Mu. ^{bm} Mu. ^{bn} Mu. ^{bo} Mu. ^{bp} Mu. ^{bq} Mu. ^{br} Mu. ^{bs} Mu. ^{bt} Mu. ^{bu} Mu. ^{bv} Mu. ^{bw} Mu. ^{bx} Mu. ^{by} Mu. ^{bz} Mu. ^{ca} Mu. ^{cb} Mu. ^{cc} Mu. ^{cd} Mu. ^{ce} Mu. ^{cf} Mu. ^{cg} Mu. ^{ch} Mu. ^{ci} Mu. ^{cj} Mu. ^{ck} Mu. ^{cl} Mu. ^{cm} Mu. ^{cn} Mu. ^{co} Mu. ^{cp} Mu. ^{cq} Mu. ^{cr} Mu. ^{cs} Mu. ^{ct} Mu. ^{cu} Mu. ^{cv} Mu. ^{cw} Mu. ^{cx} Mu. ^{cy} Mu. ^{cz} Mu. ^{da} Mu. ^{db} Mu. ^{dc} Mu. ^{dd} Mu. ^{de} Mu. ^{df} Mu. ^{dg} Mu. ^{dh} Mu. ^{di} Mu. ^{dj} Mu. ^{dk} Mu. ^{dl} Mu. ^{dm} Mu. ^{dn} Mu. ^{do} Mu. ^{dp} Mu. ^{dq} Mu. ^{dr} Mu. ^{ds} Mu. ^{dt} Mu. ^{du} Mu. ^{dv} Mu. ^{dw} Mu. ^{dx} Mu. ^{dy} Mu. ^{dz} Mu. ^{ea} Mu. ^{eb} Mu. ^{ec} Mu. ^{ed} Mu. ^{ee} Mu. ^{ef} Mu. ^{eg} Mu. ^{eh} Mu. ^{ei} Mu. ^{ej} Mu. ^{ek} Mu. ^{el} Mu. ^{em} Mu. ^{en} Mu. ^{eo} Mu. ^{ep} Mu. ^{eq} Mu. ^{er} Mu. ^{es} Mu. ^{et} Mu. ^{eu} Mu. ^{ev} Mu. ^{ew} Mu. ^{ex} Mu. ^{ey} Mu. ^{ez} Mu. ^{fa} Mu. ^{fb} Mu. ^{fc} Mu. ^{fd} Mu. ^{fe} Mu. ^{ff} Mu. ^{fg} Mu. ^{fh} Mu. ^{fi} Mu. ^{fj} Mu. ^{fk} Mu. ^{fl} Mu. ^{fm} Mu. ^{fn} Mu. ^{fo} Mu. ^{fp} Mu. ^{fq} Mu. ^{fr} Mu. ^{fs} Mu. ^{ft} Mu. ^{fu} Mu. ^{fv} Mu. ^{fw} Mu. ^{fx} Mu. ^{fy} Mu. ^{fz} Mu. ^{ga} Mu. ^{gb} Mu. ^{gc} Mu. ^{gd} Mu. ^{ge} Mu. ^{gf} Mu. ^{gg} Mu. ^{gh} Mu. ^{gi} Mu. ^{gj} Mu. ^{gk} Mu. ^{gl} Mu. ^{gm} Mu. ^{gn} Mu. ^{go} Mu. ^{gp} Mu. ^{gq} Mu. ^{gr} Mu. ^{gs} Mu. ^{gt} Mu. ^{gu} Mu. ^{gv} Mu. ^{gw} Mu. ^{gx} Mu. ^{gy} Mu. ^{gz} Mu. ^{ha} Mu. ^{hb} Mu. ^{hc} Mu. ^{hd} Mu. ^{he} Mu. ^{hf} Mu. ^{hg} Mu. ^{hh} Mu. ^{hi} Mu. ^{hj} Mu. ^{hk} Mu. ^{hl} Mu. ^{hm} Mu. ^{hn} Mu. ^{ho} Mu. ^{hp} Mu. ^{hq} Mu. ^{hr} Mu. ^{hs} Mu. ^{ht} Mu. ^{hu} Mu. ^{hv} Mu. ^{hw} Mu. ^{hx} Mu. ^{hy} Mu. ^{hz} Mu. ^{ia} Mu. ^{ib} Mu. ^{ic} Mu. ^{id} Mu. ^{ie} Mu. ^{if} Mu. ^{ig} Mu. ^{ih} Mu. ⁱⁱ Mu. ^{ij} Mu. ^{ik} Mu. ^{il} Mu. ^{im} Mu. ⁱⁿ Mu. ^{io} Mu. ^{ip} Mu. ^{iq} Mu. ^{ir} Mu. ^{is} Mu. ^{it} Mu. ^{iu} Mu. ^{iv} Mu. ^{iw} Mu. ^{ix} Mu. ^{iy} Mu. ^{iz} Mu. ^{ja} Mu. ^{jb} Mu. ^{jc} Mu. ^{jd} Mu. ^{je} Mu. ^{jf} Mu. ^{jj} Mu. ^{jk} Mu. ^{jl} Mu. ^{jm} Mu. ^{jn} Mu. ^{jo} Mu. ^{jp} Mu. ^{jq} Mu. ^{jr} Mu. ^{js} Mu. ^{jt} Mu. ^{ju} Mu. ^{jv} Mu. ^{jw} Mu. ^{jx} Mu. ^{jy} Mu. ^{jz} Mu. ^{ka} Mu. ^{kb} Mu. ^{kc} Mu. ^{kd} Mu. ^{ke} Mu. ^{kf} Mu. ^{kg} Mu. ^{kh} Mu. ^{ki} Mu. ^{kj} Mu. ^{kl} Mu. ^{km} Mu. ^{kn} Mu. ^{ko} Mu. ^{kp} Mu. ^{kq} Mu. ^{kr} Mu. ^{ks} Mu. ^{kt} Mu. ^{ku} Mu. ^{kv} Mu. ^{kx} Mu. ^{ky} Mu. ^{kz} Mu. ^{la} Mu. ^{lb} Mu. ^{lc} Mu. ^{ld} Mu. ^{le} Mu. ^{lf} Mu. ^{lg} Mu. ^{lh} Mu. ^{li} Mu. ^{lj} Mu. ^{lk} Mu. ^{ll} Mu. ^{lm} Mu. ^{ln} Mu. ^{lo} Mu. ^{lp} Mu. ^{lq} Mu. ^{lr} Mu. ^{ls} Mu. ^{lt} Mu. ^{lu} Mu. ^{lv} Mu. ^{lw} Mu. ^{lx} Mu. ^{ly} Mu. ^{lz} Mu. ^{ma} Mu. ^{mb} Mu. ^{mc} Mu. ^{md} Mu. ^{me} Mu. ^{mf} Mu. ^{mg} Mu. ^{mh} Mu. ^{mi} Mu. ^{mj} Mu. ^{mk} Mu. ^{ml} Mu. ^{mm} Mu. ^{mn} Mu. ^{mo} Mu. ^{mp} Mu. ^{mq} Mu. ^{mr} Mu. ^{ms} Mu. ^{mt} Mu. ^{mu} Mu. ^{mv} Mu. ^{mw} Mu. ^{mx} Mu. ^{my} Mu. ^{mz} Mu. ^{na} Mu. ^{nb} Mu. ^{nc} Mu. nd Mu. ^{ne} Mu. ^{nf} Mu. ^{ng} Mu. ^{nh} Mu. ⁿⁱ Mu. ^{nj} Mu. ^{nk} Mu. ^{nl} Mu. ^{nm} Mu. ⁿⁿ Mu. ^{no} Mu. ^{np} Mu. ^{nq} Mu. ^{nr} Mu. ^{ns} Mu. ^{nt} Mu. ^{nu} Mu. ^{nv} Mu. ^{nw} Mu. ^{nx} Mu. ^{ny} Mu. ^{nz} Mu. ^{oa} Mu. ^{ob} Mu. ^{oc} Mu. ^{od} Mu. ^{oe} Mu. ^{of} Mu. ^{og} Mu. ^{oh} Mu. ^{oi} Mu. ^{oj} Mu. ^{ok} Mu. ^{ol} Mu. ^{om} Mu. ^{on} Mu. ^{oo} Mu. ^{op} Mu. ^{oq} Mu. ^{or} Mu. ^{os} Mu. ^{ot} Mu. ^{ou} Mu. ^{ov} Mu. ^{ow} Mu. ^{ox} Mu. ^{oy} Mu. ^{oz} Mu. ^{pa} Mu. ^{pb} Mu. ^{pc} Mu. ^{pd} Mu. ^{pe} Mu. ^{pf} Mu. ^{pg} Mu. ^{ph} Mu. ^{pi} Mu. ^{pj} Mu. ^{pk} Mu. ^{pl} Mu. ^{pm} Mu. ^{pn} Mu. ^{po} Mu. ^{pp} Mu. ^{pq} Mu. ^{pr} Mu. ^{ps} Mu. ^{pt} Mu. ^{pu} Mu. ^{pv} Mu. ^{pw} Mu. ^{px} Mu. ^{py} Mu. ^{pz} Mu. ^{qa} Mu. ^{qb} Mu. ^{qc} Mu. ^{qd} Mu. ^{qe} Mu. ^{qf} Mu. ^{qg} Mu. ^{qh} Mu. ^{qi} Mu. ^{qj} Mu. ^{qk} Mu. ^{ql} Mu. ^{qm} Mu. ^{qn} Mu. ^{qo} Mu. ^{qp} Mu. ^{qq} Mu. ^{qr} Mu. ^{qs} Mu. ^{qt} Mu. ^{qu} Mu. ^{qv} Mu. ^{qw} Mu. ^{qx} Mu. ^{qy} Mu. ^{qz} Mu. ^{ra} Mu. ^{rb} Mu. ^{rc} Mu. rd Mu. ^{re} Mu. ^{rf} Mu. ^{rg} Mu. ^{rh} Mu. ^{ri} Mu. ^{rj} Mu. ^{rk} Mu. ^{rl} Mu. ^{rm} Mu. ^{rn} Mu. ^{ro} Mu. ^{rp} Mu. ^{rq} Mu. ^{rr} Mu. ^{rs} Mu. ^{rt} Mu. ^{ru} Mu. ^{rv} Mu. ^{rw} Mu. ^{rx} Mu. ^{ry} Mu. ^{rz} Mu. ^{sa} Mu. ^{sb} Mu. ^{sc} Mu. ^{sd} Mu. ^{se} Mu. ^{sf} Mu. ^{sg} Mu. ^{sh} Mu. ^{si} Mu. ^{sj} Mu. ^{sk} Mu. ^{sl} Mu. ^{sm} Mu. ^{sn} Mu. ^{so} Mu. ^{sp} Mu. ^{sq} Mu. ^{sr} Mu. ^{ss} Mu. st Mu. ^{su} Mu. ^{sv} Mu. ^{sw} Mu. ^{sx} Mu. ^{sy} Mu. ^{sz} Mu. ^{ta} Mu. ^{tb} Mu. ^{tc} Mu. ^{td} Mu. ^{te} Mu. ^{tf} Mu. ^{tg} Mu. th Mu. ^{ti} Mu. ^{tj} Mu. ^{tk} Mu. ^{tl} Mu. ^{tm} Mu. ^{tn} Mu. ^{to} Mu. ^{tp} Mu. ^{tq} Mu. ^{tr} Mu. ^{ts} Mu. ^{tt} Mu. ^{tu} Mu. ^{tv} Mu. ^{tw} Mu. ^{tx} Mu. ^{ty} Mu. ^{tz} Mu. ^{ua} Mu. ^{ub} Mu. ^{uc} Mu. ^{ud} Mu. ^{ue} Mu. ^{uf} Mu. ^{ug} Mu. ^{uh} Mu. ^{ui} Mu. ^{uj} Mu. ^{uk} Mu. ^{ul} Mu. ^{um} Mu. ^{un} Mu. ^{uo} Mu. ^{up} Mu. ^{uq} Mu. ^{ur} Mu. ^{us} Mu. ^{ut} Mu. ^{uu} Mu. ^{uv} Mu. ^{uw} Mu. ^{ux} Mu. ^{uy} Mu. ^{uz} Mu. ^{va} Mu. ^{vb} Mu. ^{vc} Mu. ^{vd} Mu. ^{ve} Mu. ^{vf} Mu. ^{vg} Mu. ^{vh} Mu. ^{vi} Mu. ^{vj} Mu. ^{vk} Mu. ^{vl} Mu. ^{vm} Mu. ^{vn} Mu. ^{vo} Mu. ^{vp} Mu. ^{vq} Mu. ^{vr} Mu. ^{vs} Mu. ^{vt} Mu. ^{vu} Mu. ^{vv} Mu. ^{vw} Mu. ^{vx} Mu. ^{vy} Mu. ^{vz} Mu. ^{wa} Mu. ^{wb} Mu. ^{wc} Mu. ^{wd} Mu. ^{we} Mu. ^{wf} Mu. ^{wg} Mu. ^{wh} Mu. ^{wi} Mu. ^{wj} Mu. ^{wk} Mu. ^{wl} Mu. ^{wm} Mu. ^{wn} Mu. ^{wo} Mu. ^{wp} Mu. ^{wq} Mu. ^{wr} Mu. ^{ws} Mu. ^{wt} Mu. ^{wu} Mu. ^{wv} Mu. ^{ww} Mu. ^{wx} Mu. ^{wy} Mu. ^{wz} Mu. ^{xa} Mu. ^{xb} Mu. ^{xc} Mu. ^{xd} Mu. ^{xe} Mu. ^{xf} Mu. ^{xg} Mu. ^{xh} Mu. ^{xi} Mu. ^{xj} Mu. ^{xk} Mu. ^{xl} Mu. ^{xm} Mu. ^{xn} Mu. ^{xo} Mu. ^{xp} Mu. ^{xq} Mu. ^{xr} Mu. ^{xs} Mu. ^{xt} Mu. ^{xu} Mu. ^{xv} Mu. ^{xw} Mu. ^{xx} Mu. ^{xy} Mu. ^{xz} Mu. ^{ya} Mu. ^{yb} Mu. ^{yc} Mu. ^{yd} Mu. ^{ye} Mu. ^{yf} Mu. ^{yg} Mu. ^{yh} Mu. ^{yi} Mu. ^{yj} Mu. ^{yk} Mu. ^{yl} Mu. ^{ym} Mu. ^{yn} Mu. ^{yo} Mu. ^{yp} Mu. ^{yq} Mu. ^{yr} Mu. ^{ys} Mu. ^{yt} Mu. ^{yu} Mu. ^{yv} Mu. ^{yw} Mu. ^{yx} Mu. ^{yy} Mu. ^{yz} Mu. ^{za} Mu. ^{zb} Mu. ^{zc} Mu. ^{zd} Mu. ^{ze} Mu. ^{zf} Mu. ^{zg} Mu. ^{zh} Mu. ^{zi} Mu. ^{zj} Mu. ^{zk} Mu. ^{zl} Mu. ^{zm} Mu. ^{zn} Mu. ^{zo} Mu. ^{zp} Mu. ^{zq} Mu. ^{zr} Mu. ^{zs} Mu. ^{zt} Mu. ^{zu} Mu. ^{zv} Mu. ^{zw} Mu. ^{zx} Mu. ^{zy} Mu. ^{zz} Mu.

illuc lucra causa discurrunt. Divites & potentes hu-
jus mundi, qui vocantur leones. Par. 11. 22. Jer. 2.
v. 15. Nah. 2. 13. Ezech. 38. 13. Sic vocantur &
hostes Davidis Psal. 17. 12. & 22. 22. ^a Gej. ^b Gej. ^c Gej. ^d Gej. ^e Gej. ^f Gej. ^g Gej. ^h Gej. ⁱ Gej. ^j Gej. ^k Gej. ^l Gej. ^m Gej. ⁿ Gej. ^o Gej. ^p Gej. ^q Gej. ^r Gej. ^s Gej. ^t Gej. ^u Gej. ^v Gej. ^w Gej. ^x Gej. ^y Gej. ^z Gej. ^{aa} Gej. ^{ab} Gej. ^{ac} Gej. ^{ad} Gej. ^{ae} Gej. ^{af} Gej. ^{ag} Gej. ^{ah} Gej. ^{ai} Gej. ^{aj} Gej. ^{ak} Gej. ^{al} Gej. ^{am} Gej. ^{an} Gej. ^{ao} Gej. ^{ap} Gej. ^{aq} Gej. ^{ar} Gej. ^{as} Gej. ^{at} Gej. ^{au} Gej. ^{av} Gej. ^{aw} Gej. ^{ax} Gej. ^{ay} Gej. ^{az} Gej. ^{ba} Gej. ^{bb} Gej. ^{bc} Gej. ^{bd} Gej. ^{be} Gej. ^{bf} Gej. ^{bg} Gej. ^{bh} Gej. ^{bi} Gej. ^{bj} Gej. ^{bk} Gej. ^{bl} Gej. ^{bm} Gej. ^{bn} Gej. ^{bo} Gej. ^{bp} Gej. ^{bq} Gej. ^{br} Gej. ^{bs} Gej. ^{bt} Gej. ^{bu} Gej. ^{bv} Gej. ^{bw} Gej. ^{bx} Gej. ^{by} Gej. ^{bz} Gej. ^{ca} Gej. ^{cb} Gej. ^{cc} Gej. ^{cd} Gej. ^{ce} Gej. ^{cf} Gej. ^{cg} Gej. ^{ch} Gej. ^{ci} Gej. ^{cj} Gej. ^{ck} Gej. ^{cl} Gej. ^{cm} Gej. ^{cn} Gej. ^{co} Gej. ^{cp} Gej. ^{cq} Gej. ^{cr} Gej. ^{cs} Gej. ^{ct} Gej. ^{cu} Gej. ^{cv} Gej. ^{cw} Gej. ^{cx} Gej. ^{cy} Gej. ^{cz} Gej. ^{da} Gej. ^{db} Gej. ^{dc} Gej. ^{dd} Gej. ^{de} Gej. ^{df} Gej. ^{dg} Gej. ^{dh} Gej. ^{di} Gej. ^{dj} Gej. ^{dk} Gej. ^{dl} Gej. ^{dm} Gej. ^{dn} Gej. ^{do} Gej. ^{dp} Gej. ^{dq} Gej. ^{dr} Gej. ^{ds} Gej. ^{dt} Gej. ^{du} Gej. ^{dv} Gej. ^{dw} Gej. ^{dx} Gej. ^{dy} Gej. ^{dz} Gej. ^{ea} Gej. ^{eb} Gej. ^{ec} Gej. ^{ed} Gej. ^{ee} Gej. ^{ef} Gej. ^{eg} Gej. ^{eh} Gej. ^{ei} Gej. ^{ej} Gej. ^{ek} Gej. ^{el} Gej. ^{em} Gej. ^{en} Gej. ^{eo} Gej. ^{ep} Gej. ^{eq} Gej. ^{er} Gej. ^{es} Gej. ^{et} Gej. ^{eu} Gej. ^{ev} Gej. ^{ew} Gej. ^{ex} Gej. ^{ey} Gej. ^{ez} Gej. ^{fa} Gej. ^{fb} Gej. ^{fc} Gej. ^{fd} Gej. ^{fe} Gej. ^{ff} Gej. ^{fg} Gej. ^{fh} Gej. ^{fi} Gej. ^{fj} Gej. ^{fk} Gej. ^{fl} Gej. ^{fm} Gej. ^{fn} Gej. ^{fo} Gej. ^{fp} Gej. ^{fq} Gej. ^{fr} Gej. ^{fs} Gej. ^{ft} Gej. ^{fu} Gej. ^{fv} Gej. ^{fw} Gej. ^{fx} Gej. ^{fy} Gej. ^{fz} Gej. ^{ga} Gej. ^{gb} Gej. ^{gc} Gej. ^{gd} Gej. ^{ge} Gej. ^{gf} Gej. ^{gg} Gej. ^{gh} Gej. ^{gi} Gej. ^{gj} Gej. ^{gk} Gej. ^{gl} Gej. ^{gm} Gej. ^{gn} Gej. ^{go} Gej. ^{gp} Gej. ^{gq} Gej. ^{gr} Gej. ^{gs} Gej. ^{gt} Gej. ^{gu} Gej. ^{gv} Gej. ^{gw} Gej. ^{gx} Gej. ^{gy} Gej. ^{gz} Gej. ^{ha} Gej. ^{hb} Gej. ^{hc} Gej. ^{hd} Gej. ^{he} Gej. ^{hf} Gej. ^{hg} Gej. ^{hi} Gej. ^{hj} Gej. ^{hk} Gej. ^{hl} Gej. ^{hm} Gej. ^{hn} Gej. ^{ho} Gej. ^{hp} Gej. ^{hq} Gej. ^{hr} Gej. ^{hs} Gej. ^{ht} Gej. ^{hu} Gej. ^{hv} Gej. ^{hw} Gej. ^{hx} Gej. ^{hy} Gej. ^{hz} Gej. ^{ia} Gej. ^{ib} Gej. ^{ic} Gej. ^{id} Gej. ^{ie} Gej. ^{if} Gej. ^{ig} Gej. ^{ih} Gej. ⁱⁱ Gej. ^{ij} Gej. ^{ik} Gej. ^{il} Gej. ^{im} Gej. ⁱⁿ Gej. ^{io} Gej. ^{ip} Gej. ^{iq} Gej. ^{ir} Gej. ^{is} Gej. ^{it} Gej. ^{iu} Gej. ^{iv} Gej. ^{iw} Gej. ^{ix} Gej. ^{iy} Gej. ^{iz} Gej. ^{ja} Gej. ^{jb} Gej. ^{jc} Gej. ^{jd} Gej. ^{je} Gej. ^{jf} Gej. ^{jj} Gej. ^{jk} Gej. ^{jl} Gej. ^{jm} Gej. ^{jn} Gej. ^{jo} Gej. ^{jp} Gej. ^{jq} Gej. ^{jr} Gej. ^{js} Gej. ^{jt} Gej. ^{ju} Gej. ^{jv} Gej. ^{jw} Gej. ^{jx} Gej. ^{jy} Gej. ^{jz} Gej. ^{ka} Gej. ^{kb} Gej. ^{kc} Gej. ^{kd} Gej. ^{ke} Gej. ^{kf} Gej. ^{kg} Gej. ^{kh} Gej. ^{ki} Gej. ^{kj} Gej. ^{kl} Gej. ^{km} Gej. ^{kn} Gej. ^{ko} Gej. ^{kp} Gej. ^{kq} Gej. ^{kr} Gej. ^{ks} Gej. ^{kt} Gej. ^{ku} Gej. ^{kv} Gej. ^{kx} Gej. ^{ky} Gej. ^{kz} Gej. ^{la} Gej. ^{lb} Gej. ^{lc} Gej. ^{ld} Gej. ^{le} Gej. ^{lf} Gej. ^{lg} Gej. ^{lh} Gej. ^{li} Gej. ^{lj} Gej. ^{lk} Gej. ^{ll} Gej. ^{lm} Gej. ^{ln} Gej. ^{lo} Gej. ^{lp} Gej. ^{lq} Gej. ^{lr} Gej. ^{ls} Gej. ^{lt} Gej. ^{lu} Gej. ^{lv} Gej. ^{lw} Gej. ^{lx} Gej. ^{ly} Gej. ^{lz} Gej. ^{ma} Gej. ^{mb} Gej. ^{mc} Gej. ^{md} Gej. ^{me} Gej. ^{mf} Gej. ^{mg} Gej. ^{mh} Gej. ^{mi} Gej. ^{mj} Gej. ^{mk} Gej. ^{ml} Gej. ^{mm} Gej. ^{mn} Gej. ^{mo} Gej. ^{mp} Gej. ^{mq} Gej. ^{mr} Gej. ^{ms} Gej. ^{mt} Gej. ^{mu} Gej. ^{mv} Gej. ^{mw} Gej. ^{mx} Gej. ^{my} Gej. ^{mz} Gej. ^{na} Gej. ^{nb} Gej. ^{nc} Gej. nd Gej. ^{ne} Gej. ^{nf} Gej. ^{ng} Gej. ^{nh} Gej. ⁿⁱ Gej. ^{nj} Gej. ^{nk} Gej. ^{nl} Gej. ^{nm} Gej. ⁿⁿ Gej. ^{no} Gej. ^{np} Gej. ^{nq} Gej. ^{nr} Gej. ^{ns} Gej. ^{nt} Gej. ^{nu} Gej. ^{nv} Gej. ^{nw} Gej. ^{nx} Gej. ^{ny} Gej. ^{nz} Gej. ^{oa} Gej. ^{ob} Gej. ^{oc} Gej. ^{od} Gej. ^{oe} Gej. ^{of} Gej. ^{og} Gej. ^{oh} Gej. ^{oi} Gej. ^{oj} Gej. ^{ok} Gej. ^{ol} Gej. ^{om} Gej. ^{on} Gej. ^{oo} Gej. ^{op} Gej. ^{oq} Gej. ^{or} Gej. ^{os} Gej. ^{ot} Gej. ^{ou} Gej. ^{ov} Gej. ^{ow} Gej. ^{ox} Gej. ^{oy} Gej. ^{oz} Gej. ^{pa} Gej. ^{pb} Gej. ^{pc} Gej. ^{pd} Gej. ^{pe} Gej. ^{pf} Gej. ^{pg} Gej. ^{ph} Gej. ^{pi} Gej. ^{pj} Gej. ^{pk} Gej. ^{pl} Gej. ^{pm} Gej. ^{pn} Gej. ^{po} Gej. ^{pp} Gej. ^{pq} Gej. ^{pr} Gej. ^{ps} Gej. ^{pt} Gej. ^{pu} Gej. ^{pv} Gej. ^{pw} Gej. ^{px} Gej. ^{py} Gej. ^{pz} Gej. ^{qa} Gej. ^{qb} Gej. ^{qc} Gej. ^{qd} Gej. ^{qe} Gej. ^{qf} Gej. ^{qg} Gej. ^{qh} Gej. ^{qi} Gej. ^{qj} Gej. ^{qk} Gej. ^{ql} Gej. ^{qm} Gej. ^{qn} Gej. ^{qo} Gej. ^{qp} Gej. ^{qq} Gej. ^{qr} Gej. ^{qs} Gej. ^{qt} Gej. ^{qu} Gej. ^{qv} Gej. ^{qw} Gej. ^{qx} Gej. ^{qy} Gej. ^{qz} Gej. ^{ra} Gej. ^{rb} Gej. ^{rc} Gej. rd Gej. ^{re} Gej. ^{rf} Gej. ^{rg} Gej. ^{rh} Gej. ^{ri} Gej. ^{rj} Gej. ^{rk} Gej. ^{rl} Gej. ^{rm} Gej. ^{rn} Gej. ^{ro} Gej. ^{rp} Gej. ^{rq} Gej. ^{rr} Gej. ^{rs} Gej. ^{rt} Gej. ^{ru} Gej. ^{rv} Gej. ^{rw} Gej. ^{rx} Gej. ^{ry} Gej. ^{rz} Gej. ^{sa} Gej. ^{sb} Gej. ^{sc} Gej. ^{sd} Gej. ^{se} Gej. ^{sf} Gej. ^{sg} Gej. ^{sh} Gej. ^{si} Gej. ^{sj} Gej. ^{sk} Gej. ^{sl} Gej. ^{sm} Gej. ^{sn} Gej. ^{so} Gej. ^{sp} Gej. ^{sq} Gej. ^{sr} Gej. ^{ss} Gej. st Gej. ^{su} Gej. ^{sv} Gej. ^{sw} Gej. ^{sx} Gej. ^{sy} Gej. ^{sz} Gej. ^{ta} Gej. ^{tb} Gej. ^{tc} Gej. ^{td} Gej. ^{te} Gej. ^{tf} Gej. ^{tg} Gej. th Gej. ^{ti} Gej. ^{tj} Gej. ^{tk} Gej. ^{tl} Gej. ^{tm} Gej. ^{tn} Gej. ^{to} Gej. ^{tp} Gej. ^{tq} Gej. ^{tr} Gej. ^{ts} Gej. ^{tt} Gej. ^{tu} Gej. ^{tv} Gej. ^{tw} Gej. ^{tx} Gej. ^{ty} Gej. ^{tz} Gej. ^{ua} Gej. ^{ub} Gej. ^{uc} Gej. ^{ud} Gej. ^{ue} Gej. ^{uf} Gej. ^{ug} Gej. ^{uh} Gej. ^{ui} Gej. ^{uj} Gej. ^{uk} Gej. ^{ul} Gej. ^{um} Gej. ^{un} Gej. ^{uo} Gej. ^{up} Gej. ^{uq} Gej. ^{ur} Gej. ^{us} Gej. ^{ut} Gej. ^{uu} Gej. ^{uv} Gej. ^{uw} Gej. ^{ux} Gej. ^{uy} Gej. ^{uz} Gej. ^{va} Gej. ^{vb} Gej. ^{vc} Gej. ^{vd} Gej. ^{ve} Gej. ^{vf} Gej. ^{vg} Gej. ^{vh}

vivas cum omnibus in summa pace^d. ¶ Et persequere (vel, sequere, five sectare, Ch. Ar. Mo. M. J. T. Ti. &c.) eam; ita o. P. Pi. וַיִּפְרֹדוּ Et submitte ei, Æth. curte post eam, Sy. וַיִּפְרֹדוּ sign. fugientem cum fervore, celeriter, ac indivulso quasi nexu, insequi, ut Jud. 4. 16. 2 Sam. 20. 10. &c. Si pax non facile instauretur, ne desistas, sed insta, per te, per alios, etiamsi per multos eam jam frustra persecutus fueris agros, &c. Cum fugere videtur, esto constans, &c. ne frangaris impatiētiā aut dolore, etiam cum adversarii non deponunt malevolentiam & injusta odia^f. In quodam Medras hæc legi, Nullibi jussit Lex persequenda esse mandata; verum, Si nidum inveneris, &c. Deut. 22. 6. Si occurreris bovi, &c. Exod. 23. 4. &c. in hac si tu incideris, juberis sic vel sic te gerere. At, Pacem inquire, (scil. è loco tuo,) & persequere eam, (ex alio.) Itā Israelita, etsi Deus jussisset eos cum Sehon bellare, tamen persequenti sunt pacem, & legatos miserunt, Deut. 2. 26. Porro, hæc omnia proficisci vult ex vero timore Dei, qui sanè præluere debet omnibus actionibus nostris^h.

16. Oculi Domini] i. e. Paterna curaⁱ. Sub. attendunt, vel, directi, five intenti, sunt, Pi. Gej. J. T. ¶ Super (vel ad, Mo. M. &c.) justos] Itā o. Ch. Sy. Ar. P. Ad pios, justitiam studiosos^k. Redit hinc ad beneficia quæ justis à Deo contingunt^l.

17. Vultus (vel, Facies, Ar. Mo. Pi.) — Domini; itā o. Ch. Sy. וַיִּפְרֹדוּ Facies, nempe irata & ultrix^m, per synecdochen generisⁿ. Facies, pro ira o. Itā Levit. 20. 5. Ponam faciem meam, &c. P. item Levit. 17. 10. & Lam. 4. 16. Quia ira in facie cernitur^t. Quæ de causa etiam וַיִּפְרֹדוּ & וַיִּפְרֹדוּ, partes faciei, iram significant. Vide Gen. 4. 5. Dan. 3. 19. ¶ Super (vel in, five contra, Mo. M. P. Ch. Ar. attendit ad, J. T.) facientes (operantes, Ar.) mala] Itā o. Æth. vel, malum, M. P. Ch. Ar. Mo. &c. i. e. Eos qui datā operā peccant, qui contraxerunt habitum, & sceleribus se totos tradiderunt, &c. qui studio mali tenentur & delectantur, & in scelere perseverant. Verbum faciendi de studiis, meditatione, conatibus, &c. intelligendum, &c. ¶ Ut perdat, &c. וַיִּפְרֹדוּ Ut excindat, &c. J. T. &c. tanquam arborem^v. Ut penitus tollat memoriam ipsorum, i. e. ipsos cum posteris suis, omnique fama bona^z. Licet aliquamdiu ad eorum scelera videatur connivere, tandem tamen eos perdit, &c.^z.

18. Clamaverunt, &c. וַיִּפְרֹדוּ Clamaverunt, five Clamant, (vel, Orant, Ch. sub. illi, Pi. sim. J. T. Ca. vel, sub. justis, M. P. o. Ch. Sy. Ar. Æth. Vulg. Mu. Gej. A. Ham. &c. ex v. 16.) & Dominus audit, vel exaudit, M. P. Mo. Ti. sub. eos, Pi. Ezra hoc intelligit de impiis poenitentibus, quos versu sequente per confrautos corde intelligit^c. Verum nullum resipiscentiæ istorum maleficorum vestigium est in textu^d. Rectius ergo de justis accipitur; & nominativus (cujus hinc est ellipsis*) ex v. 16. licet remotiori, petendus est, non à proximiori maleficorum nomine^f. Non semper in Scriptura coherens ultima cum præcedentibus. Ut Exod. 21. 11. Si tria ista non feceris, quæ cum ver. 10. non cohererent, sed cum superioribus^g. Sic Exod. 10. 11. nam illud (וַיִּפְרֹדוּ) vos queritis; non illud quod ibi dicitur, sed illud refertur ad וַיִּפְרֹדוּ malum in vers. præced. Gen. 30. 26. Da mihi uxores, & liberos — pro quibus servivi tibi: Hic quibus refertur ad uxores. 2 Sam. 11. 25. Corroborā prælum tuum contra urbem, & destrue eam, וַיִּפְרֹדוּ & conforta illum: Hic affixum וַיִּפְרֹדוּ non refertur ad urbem, sed ad Joabum, de quo in superioribus sermo. Psalm. 44. 3. Tu manu tuā gentes expulisti, וַיִּפְרֹדוּ & plantasti eos; nempe, non gentes, sed Patres, quorum præced. vers. meminit. Hæc & alia assert Ephodeus cap. 29. sub finem^h. Versus 17. parenthesi includendus est, & clamaverunt in hoc versu necessario referendum est ad justos v. 16. ubi etiam illi clamare dicunturⁱ.

19. Juxta est, &c. וַיִּפְרֹדוּ Propinquus est, J. T. Pi. &c. Propè adest, Ti. ad opem ferendam^k; vel, ad audientum eorum preces, &c.^l. Licet sublimis sit & excelsus, habitat tamen cum iis^m. ¶ Qui tribulato (vel, contrito, o. vel, confracto, Ti. vel, mansueto, Æth.) sunt corde, וַיִּפְרֹדוּ Contritis (vel fractis, J. T. Pi. Mu. Ca.) corde, P. Mo. M. Ch. &c. vel mente, Ca. i. e. Vel, i. ca-

lamitatum magnitudine confectis, & propè animam agentibusⁿ: qui incipiunt animo succumbere & frangi. Deus pungi patitur pios, non frangi, nec deficere o. Docet Deum suos liberare, quamvis, ad ultima redacti, ægre jam spiritum trahant, &c. P. Vel, 2. contritis five humiliatis ob peccata^q, eorumque tum reatum, tum poenam, &c.^r. Similes sunt locutiones Psalm. 51. 19. & 147. 3. Esa. 57. 15. & 61. 1. Jer. 23. 9. Luc. 4. 18. Dicitur cor poenitentium conteri in respectu ad elatum & inflexilem securorum animum, qui nihil metuunt, neminem reverentur. Poenitentis animus Legis minis concutitur, in terram prosternitur, omnemque quasi consistentiam amittit, &c.^s. ¶ Et humiles (vel attritos, P. Ti. Mo. &c. contritos, Pi. sim. M.) spiritu; itā o. Ch. Ar. Æth. וַיִּפְרֹדוּ Afflictos animo, Ca. li-dem hi qui, fracti corde^v. [Vide itaque ibi dicta.]

20. Multa tribulationes, וַיִּפְרֹדוּ Mala. Vel, 1. Peccata & vitia, ut vox sign. v. 22. & Psal. 28. 3. & 94. 23. Vel, 2. Afflictiones^y; ut Deut. 31. 17. Psal. 27. 5. & 88. 4. Matt. 6. 34. q. d. Deus sæpe tentat justos in bonum, &c. ¶ Liberabit, &c.] Non permit-tet Deus ut adversis vincatur justus, aut ut offendant, five à vera via recedat, propter adversa^z.

21. Custodit] Quatenus ad eorum salutem utile est. ¶ Omnia ossa] Non dicit, corpus, hoc enim affligi sinit; sed significat mala piorum levia esse, & quæ ad ossa minimè penetrant, &c.^b. Sed hoc nimis argutum^c. Potius, ossum meminit tanquam fundamenti corporis, quibus læsis totum corpus periclitatur^d. Paroemialis est locutio, instar illius Matt. 10. 30. capilli capitis, &c. exprimens singularem defensionem, &c.^e. Vide quæ ad Joh. 19. 36. Ossa, per synecdochen, pro omnibus membris^f. ¶ Unum ex his non conteretur] Rabbi-ni de osse quod Lutz vocant mira hinc nugantur^g. Fin-gunt unum esse spinæ dorsi officulum, dictum ipsis וַיִּפְרֹדוּ & וַיִּפְרֹדוּ, quod nunquam putrescat vel conteratur, à quo Deus aliquando facturus est resurrectionis initium. Verum in Ebraismo negativa signo affirmanti postposita facit universalem negantem, unum non, h. e. nullum; ut v. 11. & Psal. 106. 11. Jes. 34. 16. Matt. 10. 29. Unus passerum non cadet, h. e. nullusⁱ. Etiam si frangantur & dissipentur in oculis hominum, tamen apud Deum non sunt fracta, (cujus etiam pignus in Christo exstitit,) quia reconcinnabit ea, &c. Et ut Christus integer resurrexit, ita & nos, &c.^k. Ossa non franguntur fractione finali: Sensus est, Nulla piis eveniet læsio^l. Aliqui de Christo accipiunt, qui solus fuerit justus, &c. sed præstat de justis omnibus accipere, qui ossa singula per Resurrectionem recipient, Ezech. 37. 5. ¶ 22. Mors peccatorum (vel impii, Ch.) pessima] Itā o. Æth. vel, improba, Ar. vel, mala, Ch. Legerunt וַיִּפְרֹדוּ, i. e. morsⁿ. ¶ וַיִּפְרֹדוּ Interficiet, vel, Interficiet, vel, Perdet, (At morte afficit, J. T.) impium, five impios, malum, M. Ti. Mu. Gej. quod scil. adversus justum molitur, juxta Psal. 7. 16. 17. Malum jugulat authorem mali P. Vel, Malum unum statim interimit impium; oppositè ad, multa mala justis^q. Vel, afflictio, J. T. Pi. sim. Gej. quia ex ea non liberabitur, ut justus^r. Vel, malitia, P. Mo. Mu. malignitas, Sy. im-probitas, Ca. Peccata quæ committit^s. ¶ Qui oderunt justum delinquent; itā o. à scopo & intentione sua aberrabunt^t. וַיִּפְרֹדוּ Disperduntur, J. T. vastantur, vel desolabuntur, Pi. Gej. Mu. &c. ut Jes. 24. 6. Jer. 2. 3. Ezech. 6. 6. Hof. 14. 1. Joel. 1. 17. Itā convenit cum וַיִּפְרֹדוּ & וַיִּפְרֹדוּ desolari, destrui. Hic sensus contextui quadrat, ubi non tam de delictis, quàm de eorum po-nis, tractatur^v. Deficient, Sy. in Gej. damnabuntur, seu rei pronunciabuntur, Gej. Ch. in Mu. A. adeoque peribunt. Vide Psal. 5. 11. Reos se ex poena cog-noscent^y. Reatum obeunt, ut Os. 13. 1. Vox Ebraea est ambigua^z.

23. Redimet — animas] Heb. animam, h. e. vitam^a; à morte & periculis^b; ne auferatur ab hostibus^c. Vel, à morte spirituali, &c.^d. ¶ Non delinquent, וַיִּפְרֹדוּ Nec evertentur, Ca. non devastabuntur, M. P. Ti. sim. Pi. Mo. non fraudabunt, Ar. non disperduntur, J. T. non pe-nitebit omnes, &c. Æth.

PSALM. XXXV.

ARGUMENTUM. David opem Dei fortiter implo-
rat, tum adversus Saulem ejusque copias; tum
à v. 11. adversus delatores, qui, à se beneficiis affecti,
ipsum tamen apud Saulem calumniabantur, &c.^a
Tempus scriptionis ex eo facile colligitur, quod hos-
tes ejus erant aulici Saulis, &c.^b

1. *Judica, Domine, nocentes me; ita o. sim. Ar. Æth.*
vel, *judicium meum, Sy. [יָדֹכָה אֶת-יָדָיו]* *Suscipe litem*
meam, Ti. Contende (vel, Age causam meam, M.) cum
his qui contendunt mecum, Ca. M. sim. Ch. Pi. Litiga (in-
star justi judicis, aut fidelis patroni c.) cum litigatori-
bus meis, Mu. Gej. sim. P. Mo. qui persequuntur me
confiliis & armis. Metaphora à litigantibus in foro d.
Nomen est יָדֹכָה, à יָדָיו formatum; ut יָדָיו efflator, à יָדָיו
flare *. יָדָיו propriè est, contende verbis; at cum Deo
tribuitur, respicit actiones: Ità Deus Davidis causam
litigavit contra Nabalem, cum eum interfecit, 1 Sam.
25. 39 f. Expugna (vel, impugna, o. Æth. JT.
Gej. vel, oppugna, M.) impugnant me; ita V. [אֶת-לֹחֲמֵי]
Pugna cum pugnantibus mecum, Mo. sim. P.
Pi. &c. Impugna, & impugnando destrue, &c. Post
metaphoram forensis sequitur phrasis bellica g. Vel,
devora devorantes me, V. [אֶת-לֹחֲמֵי] sign. edere, unde [אֶת-לֹחֲמֵי]
panis h. Generalis ergo verbi significatio est, cadere, seu
incidere; bellantes se mutuo cadunt, &c. edentes
dentibus incidunt cibum i. Bellum ità dicitur, à cado-
do, mordendo, devorando, quia bella multos devorant. Ità
gladius dicitur habere os, i. e. aciem, Job. 1. 15. & com-
edere, i. e. consumere, 2 Sam. 11. 25 k.

2. *Apprehende; ita M. P. Mo. &c. [אֶת-יָדָיו] Celeriter*
apprehende; Alii, Robora, &c. i. e. Da robur clypeo
meo l. Arma & scutum; ita o. Sy. Ar. vel, gladi-
um, Æth. [אֶת-יָדָיו] Clypeum & scutum, M. P. Mo. Gej.
Mu. Ca. vel, parmam, Gej. parmulam, Ch. Alii, scutum
aut clypeum, JT. Pi. scutum & lanceam, Ti. [אֶת-יָדָיו] est scu-
tum majus, quo corpus militis tegitur, à [אֶת-יָדָיו] protexit:
[אֶת-יָדָיו] scutum minus, è cuius umbilico aculeus protendi-
tur, ab inusitata radice [אֶת-יָדָיו], unde [אֶת-יָדָיו] & [אֶת-יָדָיו] fudes m.
Pingitur hic Deus armatus, &c. n. [אֶת-יָדָיו] & [אֶת-יָדָיו].
Exsurge in adiutorium mihi,
[אֶת-יָדָיו] In, vel propter, auxilium meum. ב vel pro ב
propter, ut Psal. 5. 11. & 6. 8. & 9. 15. & 31. 10; vel
pro ב, quomodo dicitur Psal. 22. 20. propera [אֶת-יָדָיו] p.

3. *Effunde; ita o. [אֶת-יָדָיו] Et educ, vel profer, P. M.*
Mu. A. exferre, JT. Gej. expedi, Ti. Ca. evagina, Ch. Sy.
Ar. Æth. A. Evacua, Mo. A. Gej. scil. vaginam gladio,
Levit. 26. 33. Ezech. 5. 2, 12. [אֶת-יָדָיו] sign. evacuare, fac-
cos, Gen. 42. 35. vel vasa, Jer. 48. 12. Vide & Coh.
11. 3. Zach. 4. 12 g. Frameam; ita o. Æth. [אֶת-יָדָיו]
Hastam, Ti. JT. Pi. Ca. lanceam, M. P. Mo. &c. Brevi-
or hæc erat, & ad vibrandum idonea. [אֶת-יָדָיו] dicta à [אֶת-יָדָיו]
castrametari, quod frequens lancearum in castris usus
esset r. q. d. Arma etiam propugnantia deprome, ad
feriendos hostes t. Conclude adversus eos (vel,
in occursum eorum, Mo. Mu.) qui persequuntur me; ita o.
[אֶת-יָדָיו] Præclude, &c. JT. prodi obviam, &c. Ti. V.
conclude viam in, &c. M. V. K. & AE. Gal. A. Mu. sim.
Pi. præoccupa ex adverso, &c. V. Claude, five conclude, &c.
Mo. Gej. q. d. Undique munitionem circa me consti-
tue, &c. [אֶת-יָדָיו] conclusit aliquem, circumposito veluti
vallo, ut Exod. 14. 3; &, clausit rupturam, 1 Reg. 11.
27. obducto nim. muro. Supplendum hic [אֶת-יָדָיו], vel
[אֶת-יָדָיו], cum in textu non fiat mentio subjecti includendi.
Claude, i. e. Interposito muro, vel aggere, prohibe ho-
stes ab accessu, &c. v. In me irruentibus obliste ac mo-
ram objice, nè me assequantur *. Et pelle, &c. Ar. ful-
gere fac, &c. Sy. [Aliis [אֶת-יָדָיו] est nomen; quod sic red-
dunt:] Clausuram, Ma. gladium, A. vel, quod An-
glicè vocant close weapon, prout nomen sign. Al. sa-
garin, five acinacen, Glass. rhet. 1. 7. 155. ita G. A.
Ham. D. Erat hoc armorum genus Perficum, vel gla-
dus, vel securis, ut patet ex Herod. Hesych. Xenophonte, &c. z. Brevis gladius erat. Sagaris ab Heb.
Segor dici videtur: & Segor Hebræi plerique recensent

inter armorum genera b. [אֶת-יָדָיו] nomen esse probant, b D. ib. f
1. Ob accentum Tiphca, qui id conjungit cum [אֶת-יָדָיו] c. Ham. ex
2. Ità duo instrumenta propugnantia respondent duo- Schindl. A.
bus defensoriis, clypeo & scuto d. Al. Est quidem [אֶת-יָדָיו] d A.
nomen, sed aliud significat, nempe, aurum purum, ut
Job. 28. 15. vel, clausuram, Hof. 13. 8 *. [אֶת-יָדָיו] Dic] * Gej.
Scil. per Spiritum tuum f, solatia mihi suggerentem, ut f Pi. sim.
certus sim de ope tua *. [אֶת-יָדָיו] Anima mea] In angu- Gej.
stis jam hærenti g. Fiduciam in me confirma, &c. h. * Gej.
10 Vel, anima, &c. i. e. mihi i; vel, vitæ, cui hostes infi- h Mol.
diantur k. [אֶת-יָדָיו] Salus tua ego sum] i. e. Author sa- i Mu.
lutis tuæ l. [אֶת-יָדָיו] habet hæc locutio; q. d. Præfens k in Mo.
præfenti opem feras, & me confirmes, &c. m. i Pi.
4. Confundatur] Fac ut frustrentur suo conatu n. m Mu.
Fallat eos spes, quæ me jam devorant, &c. o. Neque n Pi.
hæc precatio repugnat charitati, Matt. 5. 44. cum hi o Mu.
hostes incorrigibiles essent, per infallibile Spiritus San-
cti indicium certè agniti, contra quos orandum est,
1 Joh. 5. 16 p. Verto, Confundentur, &c. Non itaque p Gej.
hæc sunt imprecationes, sed testimonia fiduciæ suæ in
promissis Dei, qui hoc præstiturus erat. Et sic intelli-
genda sunt reliqua Psalmorum loca hujus generis *. * Ham.
[אֶת-יָדָיו] Quærentes animam, &c.] Non ad bonum, quomodo
hæc phrasis sumitur Psal. 142. 5. sed ad malum, five
ut eam tollant vel eripiant; ut Psal. 38. 13. & 54. 5. &
70. 3. Exod. 4. 19. Matt. 2. 20. quod & exprimitur
1 Reg. 19. 10. Pl. 63. 10. quærent animam meam ut tollant q. q A.
Anima hic, pro vita r. [אֶת-יָדָיו] Avertantur (vel vertentur, Mo. r Gej.
vel agantur, P. Sy. &c.) retrorsum] Ità Gej. A. &c. In-
dicium hoc timoris, & confusionis, & profligationis; ut
30 Psal. 9. 4. & 70. 3. Esa. 42. 17. Jer. 46. 5 t. t A.
5. Tanquam pulvis; ita V. [אֶת-יָדָיו] Quasi gluma, Gej.
Mu. Pi. &c. vento facile agitata t. In varias partes fu- t Mu. sim.
gientes distrahantur v. Ut palea tenuis, quisquilia, V. Gej.
[אֶת-יָדָיו] Et angelus Domini (qui & ipse est [אֶת-יָדָיו] spiritus, fortis- v Ma.
simus, &c. x.) coarctans (excrucians, Æth.) eos; sim. o. * Gej.
[אֶת-יָדָיו] Impellens, Mo. Mol. sim. JT. vel urgens, five à
tergo instans, Mol. Impellat, Ch. Sy. M. &c. sub. eos.
Sy. M. P. Ti. &c. nempe ad lapsum, ut Psal. 62. 4. &
40 118. 13. Vel, disjiciat eos è sedè sua y. Infectetur y Gej.
eos ac propellat, nec sinat ullibi quiescere aut hærerè;
cum gluma interdum reperit cui fixa adhæreat z. z Mu.

6. *Fiat (vel, Erit, Mo.) via illorum] h. e. Præfens*
vivendi ratio; imò tota ipsorum vita, ubicunque stete-
runt, aut negotium aliquod susceperint a. [אֶת-יָדָיו] Te-
nebræ (vel tenebrosa, JT.) & lubricum] Ità o. Æth. vel,
lubrica, Ca. lubricissima, JT. lubricitates, P. Mo. Sy.
Abstracta emphaticè pro concretis, ut Psalm. 33. 17 b. b Gej.
q. d. tenebrosissima & lubricissima, h. e. horrois & pe-
riculi plena, Psal. 88. 7. & 107. 10. Prov. 4. 19. Nah.
1. 8. Confer Jer. 23. 12 c. Vel, lubricitate obfita, Ti. c A.
[אֶת-יָדָיו] Insignem periculositatem innuunt,
1. geminatio duarum radicalium, (nam [אֶת-יָדָיו] est mollis,
blandus fuit:) ut in [אֶת-יָדָיו], circumscriptio accuratissima,
Ezech. 17. 5. simil. Coh. 12. 5. Hof. 2. 2. 2. Nume-
rus pluralis: ut, laudes, Psal. 22. 4. Letitiæ, Ps. 45. 16 d. d Gej.
Nè videant quæ sit fugiendum, nec sit ubi consistant.
De imprecationibus lege Arnobium. Imprecationes
generales ab omnibus fieri possunt; personales, à folis
*Prophetis *. [אֶת-יָדָיו] Et angelus (nempe vindex f) — per- * Gej.
sequens eos] In fugam jam conversos g. Vide ut hic f Gej.
crescit imprecatio: Vix est ut in præcipite & lubrica s Gej.
via quis possit insistere, (nisi lentè incedat, &c.) præ-
fertim in tenebris, & si quis eum infectetur, atque in
fugam conjiciat, &c. Hos autem in lubricis & in tene-
bris cogit Angelus celeri cursu fugam arripere. Sig-
nificat itaque exitium inevitabile, &c. h. h Mu.*

7. *Quoniam gratis; ita Mo. Pi. o. &c. [אֶת-יָדָיו] Sine*
causa, M. P. Gej. Ch. Mu. immeritò, JT. Pi. G. Ti. nul-
lâ meâ culpâ, à me non læsi i. Nè temere imprecatus i Gen.
videatur, subjicit hanc rationem; simul ut Deum fle-
ctat, &c. k. Frustrâ, Mu. [אֶת-יָדָיו] Absconderunt mihi] k Mu.
Operiendo nim. istud stramine vel pulvere, &c. l. [אֶת-יָדָיו] In-
teritum laquei sui] Ità o. Ar. Est autem Hebraismus,
[אֶת-יָדָיו] pro laqueo exitiali. Ab aucupio sum-
pta similitudo m. q. d. Exitiosissimas mihi intruxerunt m G.
*infidias n. [אֶת-יָדָיו] Corruptionem (vel n Gej.
perniciem, Gej.) retis sui, h. e. illaqueantem; vel, re- o A. sim.
te corrumpens, five exitiale o. Vel, foream retis sui, P. G.*

8. *Corruptionem (vel perniciem, Gej.) retis sui, h. e. illaqueantem; vel, re-*
te corrumpens, five exitiale o. Vel, foream retis sui, P. G.
Ch. Mo.

* Tig. not. Ch. Mo. Mu. Gej. i. e. in qua rete expanderant *. Duo synonyma junguntur, ut doceat invidias hostium non leves fuisse, sed accuratas. Synonyma augent significationem; ut, *luto cani*, pro luto profundo, Psal. 40. 3. Posses vertere, *foveam rete suam*, per appositionem; h. e. foveam quam artificiosè parant ac tegunt. Phrasim denotat morem Judæorum, qui laqueos ponunt in fovea, quam fodiunt, deinde leviter tegunt, &c. Pagninus [fortè in Lexico, nam in Versione aliter, ut notatum,] habet, *foveam & rete*. Al. in *fovea rete suam*, JT. Pi. Ang. A. ¶ *Exprobraverunt animam meam*; ita o. Eth. sim. Ar. *לְפָנַי נִשְׁפָּחוּ* Foderunt (sub. foveam, V. Gej. A. ut Job. 6. 27. A. nam apud Hebræos omne verbum includit nomen quod ab eo deducitur, ut, à fodio, fovea f.), *anima mea*, Mo. Gej. Ti. Mu. h. e. mihi, vel, vitæ meæ. Vel, contra animam meam, ut eam mihi auferant. Et rete tetenderunt, &c. Sy. vel, diligenter quæsierunt & insidias posuerunt anima mea. Fodere pro querere, Job. 3. 21. & 39. 21.

8. Veniat illi laqueus quem ignorat; ita o. Sy. Ar. Eth. *לֹא יָדָע לִפְנֵי שֶׁמֶט* Eveniat ei (vel, invadet eum, nempe Saulem; vel, unumquemque hostium), vastatio nescienti, JT. Pi. Heb. cum non sciet, i. e. non attendet aut putabit, ex improviso. Vel, nec opinanti perniciēs, Ca. Vel, desolatio, Mo. M. Ch. non cognoscet, Mo. vel, quam nescit, M. vel, & non advertat, Ch. Contritio (vel, tumultus; de eo loquitur tumultu quo subita infertur ruina; vel, calamitas, Ti. V. vel, interitus, V.) quam, vel quem, non cognoscit, P. V. vel, non previdit, Ti. improvisa & inexpectata, quam itaque cavere non potest. *לִפְנֵי* est tumultuosa ruina, desolatio cum fonitu velut aquarum, Psal. 63. 10. Prov. 1. 27. Esa. 17. 12, 13. ¶ Et captio, &c. Heb. & rete ipsius quod abscondit (scil. ad me capiendum) apprehendat eum. q. d. Insidiis ipse suis capiatur, juxta Prov. 26. 27. ut se à Deo puniri intelligat. ¶ Et in laqueum, &c. *בְּשֶׁמֶט יִפְּלוּ* In desolationem (five ruinam, Mu. perditionem, M.) ipsam cadat, P. Ch. Mu. M. ad verb. cadet in eam, Mo. Ad vastationem decidat in illam, JT. nempe foveam, v. 7. At *לִפְנֵי* scem. non convenit cum *לִפְנֵי*, quod masc. est Psal. 94. 13. Cadat in calamitatem, Ti. & in laqueum cadant, Ar. *לִפְנֵי* est affixum pleonasticum. Cum ruina (vel tumultu, V. Gej. & horrore, Gej. fragore, V. vastatione, i. e. ita ut vastetur, seu intreat), cadat, vel incidat, vel corruat, in ipsum, five illud, Mu. V. Pi. &c. scilicet rete.

9. Anima—mea (cui scilicet aded insidiantur) exsultabit. Cum audiero de ruina hostium, &c. Vel, exsultet, JT. Pi. Gej. i. e. Eripe me à Saule, &c. Tunc serio & ex animo lator. ¶ In Domino i. e. Propter Dominum, h. e. beneficentiam ejus, &c. In verbo Domini, Gej. ex Ch. h. e. Non carnalis erit exultatio, neque in meis viribus, &c. sed spirituale in Deo gaudium, ob ejus justitiam, gratiam, &c. Illi omnia tribuo. q. d. Non tam meā, quā Dei, causā cupio hostes everti, nè Deus à piis frustra imploratus crederetur.

10. Omnia ossa mea i. e. Totum corpus, synecdochicè. præcesserat enim anima, v. 9. Membra mea, Ch. in A. Fortia & solida membra, è periculo erepta. Propter ossa mea conservata. Omnes vires meæ. Hyperbole est fervorem suum exprimens; q. d. Etiam ipsa ossa & corpus erumpent in laudes tuas, ut Psal. 84. 3. Ossibus alibi tribuitur terror, Psal. 6. 3. & exultatio, Psal. 51. 10. Confer Psal. 32. 3. & 38. 4. & 53. 6. Sicut & lumbis benedictio, Job. 31. 20. Medullitus te celebrabo; cuncta membra commovebuntur ex ardore affectus, &c. ¶ De manu, &c. *בְּיָדְךָ* A forti præ eo, Mo. Gej. à fortiori se, Ch. M. P. &c.

11. Surgentes, *לִפְנֵי* Surgunt, vel, Surgunt, vel, Surgebant, Mo. M. Ti. &c. Insurgunt, vel, Insurrexerunt, JT. P. Ar. Eth. Malo, Surgunt, tanquam in judicio. ¶ Testes iniqui, *לִפְנֵי* Iniquitatis, Mo. Sy. injurii, JT. i. mendaces, P. violenti, five violentiæ, M. Ti. Gej. *לִפְנֵי* est injuria vel per vim, vel per dolum, illata, ut Gen. 6. 11, 13. & 49. 5. Calumniatores hinc intelligit, de quibus vide 1 Sam. 24. 10. qui ipsum crimi-

nibus onerabant apud Saulem. ¶ Quæ (vel quod, Mu. Sy. Ar.) ignorabam; ita o. Eth. &c. *לֹא יָדָעְתִּי* Quorum non sum conscius, JT. Pi. T. Mu. V. Quæ nunquam cogitaram, Ti. crimina scilicet. De eo quod non agnoscebam, V. ¶ Interrogabant me; ita o. Ch. Eth. Ar. M. sim. P. Sy. Gej. Mu. Ti. *לִפְנֵי* Postulant me, Gej. sim. Ca. q. d. Talium factorum accusor, & post à judice examinatus. Quærent, five querebant, à me, Gej. scil. ut me convincerent. Ea repetunt (vel exigunt, Pi. Coc.) à me, JT. ut Psal. 69. 5. *לִפְנֵי* quandoque sign. postulare aliquid ab alio, ut Psal. 137. 3. Malo vocem forensis esse; q. d. Postulabant me in judicio Saulis de iis. Ea mihi crimina objiciunt.

12. Sterilitatem (vel, orbitatem, Ti. Mo. JT. Pi. Mu. *לִפְנֵי* i. e. defectum liberorum, quæ animæ attributa mortem indicat, quæ à compari suo, nim. corpore, separatur, sub. retribuunt, five rependerunt, V. Mu. Gej.) anima mea. Ità o. P. i. e. Mortem, quæ corpus vitæ orbat. Ut me orbent animā meā. ¶ *לִפְנֵי* Quærentes orbare animam meam, Ch. & conati sunt me privare animā meā, M. & perdiderunt animam meam, Sy. Ar. Privant me omnibus quibus me sustentari vel delectari sciunt. Orbitas hinc miseriam sign. qualis solet esse viduæ orbatæ liberis. Vel, privarunt me vitā. ¶ *לִפְנֵי* est nomen, (formæ *לִפְנֵי*), quod occurrit Jes. 47. 8, 9. & pendet hic à verbo *לִפְנֵי*. Ut orbent animam meam solatio.

13. Ego autem, sic o. P. Sy. Ar. &c. *לִפְנֵי* Et ego, Mo. Quamvis ego, JT. Ad me verò quod attinet, Pi. Gej. Probat hostes suos mala ipsi pro bonis rependisse. per nam reddi potest, ut Psal. 1. 3. & 7. 10. ¶ Cum mihi molesti essent; ita o. Eth. *לִפְנֵי* Cum egrotarent ipsi, P. Ti. Pi. M. Mu. sim. Mo. Gen. JT. Ca. Ad verb. in infirmari illos, Gen. in tempore infirmitatis eorum, Ch. sim. Sy. Sive corpore, five animo, five in rebus adversis. ¶ *לִפְנֵי* sign. egrotare corpore, ut Gen. 48. 1. 2 Reg. 8. 7; & animo, Cant. 2. 5. & 5. 8: item, infirmum reddi, ut Jud. 16. 11: & in genere dolere, ut Prov. 23. 35. Jer. 5. 3. ¶ Induebar, &c. *לִפְנֵי* Vestis mea saccus, Mo. sim. P. Ch. Sy. Gej. Pi. JT. &c. sub. erat, P. JT. A. quod exprimitur Psal. 69. 12. Sacco vestiebar, Ti. ut in luctu fiebat, Gen. 37. 34. Matt. 11. 21. Apoc. 11. 3. Vestis erat cento, Ca. Vel, pro eis poenitentiam agendo & precando; vel, commiserando. Dolebam ex animo, quod & habitu prodidi. Saccus significat vestes viliores, crassiores, constrictiores, &c. fortè laneas, aut cannabideas, aut ex pellibus. ¶ Humiliabam, &c. *לִפְנֵי* Affixi animam meam, Gej. sic Mu. Pi. &c. ut Levit. 16. 29. 31. & 23. 27, 32. &c. i. e. facultatem appetitivam; q. d. Egredere mihi ipsi feci, vel nullum, vel austerum, ipsi præbendo alimentum; abstinui deliciis, ut ardentius pro iis orarem. ¶ In jejuniis, *לִפְנֵי* In jejuniis, certo scil. & cognito, h. e. eo die quo cognati ægroti sibi indixerant jejunium. Id docent, 1. ¶ emphaticum huic nomini præfixum, quod laret in Pathach sub *לִפְנֵי*. 2. Quod alioquin *לִפְנֵי* superfluum esset, cum affligere animam jejunium innuit. ¶ Et oratio mea in sinu meo (vel, in, five ad, five super, sinum meum, Ch. Sy. Ar. o. P. M. &c.) convertetur; ita o. Eth. vel, revertetur, Ch. M. vertebatur, Ti. redibat, five revertebatur, P. Mo. Pi. *לִפְנֵי* [Variè explicant.] 1. Gestum five habitum precandi exprimit: q. d. Incurvus, & capite prono in pectus, ut mœsti solent, oravi; atque ita precatio quasi in sinum revertebatur. 2. Oratio mea pro illis ad me redibit; ad meam utilitatem redundabit, juxta Luc. 10. 6. Si humanitas mea hostibus non proderit, (ob illorum malitiam), at certè mihi proderit apud Deum. Omnis labor meus periit, atque irritus factus est; charitas mea eorum malitiam non imminuit, orationes & jejunia mea nihil apud ipsos valebant, sed revertebantur sine successu, instar doni ad ingratum missi, quod, loco gratae acceptationis, ad datorem remittit. Perennis [viri nomen]—omnia jura subvertit, prædam omnem in sinum contulit; Lampridius Commodus. Agebantur omnia per alios, qui etiam condemnationes in sinum vertisse dicuntur, ibid. 3. Phrasim hæc modum precandi exprimit. Sinus significat recessum, five secretum, Psal. 89. 51. Prov. 21. 14. & 17. 23.

17. 23. & affectum intimum, Num. 11. 12. Joan. 1. 18. Ita sensus est, Precatus sum pro eis clam, & saepe, & ardenti affectu. Orabam, non palam, ad aucupandam pietatis speciem; sed intra me, contentus uno Deo teste; ita testatus quam verè & ex animo dole- rem, &c. Ut gaudere in sinu dicitur, qui arcanum & interius habet gaudium, quod non ostentat; ita flere aut precari in sinu, qui soli Deo vota sua effundit. Al. Orationem pro illis frequentavi, & saepius repetii, quasi sinu gestans. Orationem in sinu convertere est, eam apud se identidem repetere atque agitare. Pre- e es in sinu meo (i. e. apud me) iterans, Ca. Eas jugi- ter mente tenebam, & assidue repetebam. Al. Quasi in sinu gestabam orationem meam, nè illius oblivisce- rer. Ut res dilectissimas, infantes, &c. in sinu ge- timus; ita omni momento oratio pro illis mihi in ani- mo & in cogitatione hæsit, quasi hæ meæ deliciæ es- sent. In sinu gestant matres liberos, Num. 11. 12. 1 Reg. 3. 20. &c. [4. Alii aliter vertunt:] Rever- tatur, &c. V. Mu. ex He. Gej. sim. Mar. D. q. d. Nè quis putet me dolorem simulasse, cum intus nihil mi- nus quam salutem eorum cuperem, revertatur oratio mea in me; mihi obtingat quod illis precatus sum. Tantum abest ut malum illis imprecarer. Huc re- fer, rependere in sinum, Jes. 65. 6, 7. Jer. 32. 18. Psal. 79. 12. Vide & Coh. 7. 10. In sinum hic dicitur, quomodo alias, in caput.

14. Quasi proximum, וְיָרֵךְ Ut amicus, Sy. Ut proxi- mo, Ar. Acsi esset amicus, Pi. sim. M. Ti. &c. vel socius, Mo. Tanquam ad proximum, JT. V. sign. proximum, Exod. 20. 17. & 22. 14. Prov. 3. 28. & amicum, Prov. 3. 29. & 17. 17. & Prov. 27. 10. & 2 Sam. 13. 3. Vide & 2 Sam. 15. ult. Et quasi, &c. וְיָרֵךְ Ut frater, Sy. fratri, Ar. Acsi esset frater, Pi. sic M. Ti. &c. sub. quilibet eorum, M. Ti. Crescit oratio; arctius di- ligitur frater quam amicus. Sic complacbam] Ita o. Eth. Sic vocem reddunt o. Gen. 5. 22, 24. & 6. 9. & alibi. Ambulabam, Mo. Sy. sic incessi, M. Ti. sim. P. sic me gerebam, Ca. Ang. Ham. ita cum eo ambulabam, Ch. indefinenter itabam, JT. con- tinenter ad ipsum itabam, Pi. invicem scilicet, ad con- solandum ipsum. Sic obsequebar ei, Ar. Incessi, sub. ex membro sequenti, tristis, vel atratus. Feci me ambulare, ad modum incontinentium scilicet, ex Psal. 38. 7. qui circa plateas ambulare dicuntur Eccles. 12. 5. Ita Ahab lentè incessit, & al. in Esaia capite demisso. Nec minùs incessu quam habitu lugens prodit dolo- rem suum. Quasi lugens & contristatus, &c. ita o. Eth. Sy. in Ham. & omittunt. Tanquam lugens matrem, Ch. P. Mo. Ti. JT. Pi. &c. (Tanquam in materno funere, Ca. A. in quo etiam Sacerdotibus permissum erat lugere, Levit. 21. 1, 2, 3. Et juxta luctum matris, M. RS. in Mu. Velut mater lugens, nempe ob amissum filium; aptissimum doloris exemplum, atratus, sive pullatus, (vel mæ- stus, M. obscurus, Ch.) incurvabam me, sive incurvabar, Mo. Ti. V. &c. humiliabam me, P. sim. Ch. Tristis de- jecto capite incedebam; & quodpondov, (cum tristi aspectu,) ut Græcus hic reddit: vide Matt. 6. 16. Dicit, lugens matrem, non patrem, quod major matris, utpote charioris, luctus. Matri præcipuas consola- tionis partes tribuit Scriptura, Esa. 66. 13. Ut mater consolatur, &c. quia mulier & facilius persuadet quam vir, & majore erga filium afficitur misericordia. Docet nos hoc loco David, etiam inimicos pro fratribus dili- gere. Exemplo Dei hoc faciendum, qui nos dilexit quum inimici essemus.

15. Et adversum me] וְלִי acceperunt in sign. la- teris, q. d. in latere meo, h. e. contra me. Et (vel, At, Mu. Sed ipsi, P.) in claudicatione mea, P. Ti. Mo. Mu. Gej. A. &c. Quum claudicarem, Pi. sim. JT. i. e. labascere, & ruinæ propinquus viderer. Quum viribus destitutus essem, &c. In lapsu meo; ut Jer. 20. 10. observant claudicationem meam, i. e. si quando labar aut offendam in re aliqua. Vel, in calamitate, sive miseria, sive infirmitate, mea; quæ casurus vi- debar. Ita Psal. 38. 18. Simil. Mich. 4. 6. & Zeph. 3. 19. congregabo claudicationem, &c. scil. ovem. Quum labor, vel in peccatum, vel in infirmitatem, vide Pro-

24. 16. Sensus est, q. d. Vide quam præclaram gra- tiam pro humanitate mea reposuerint. In meo casu, Ca. In passione mea, Sy. In adversa valetudine mea, M. Conveniunt] Ut illuderent, & miseriam meam cum oblectatione contemplantur; vel, ut plura damna inferrent: vel, tanquam consolaturi me. Con- gregata, &c. וְיָרֵךְ Conveniunt, vel congregant, sive congregantur, se, Ch. P. Mo. JT. &c. Eadem vox repe- titur, ut exprimat ardens nocendi studium, &c. Flagella] Ita o. vel, flagellatores, Gen. Alludunt ad flagellum linguæ, Job. 5. 21. Vel, q. d. flagellis digni. Impii, sive mali, Ch. Ar. nim. quia hi dicuntur filii percussoris, Deut. 25. 2. i. e. per- cussione digni. Abjei, sive viles, M. Ma. A. G. ut Job. 30. 8. vel, plebei, quorum ordini humanitate ductus inprimis semper favi, quos etiam in me proceres concitarent. Percussores, A. Sym. in D. qui percusse- runt me linguâ, ut Jer. 18. 18. & ut hic sequitur P. Acti- va hæc vocis acceptio accommodatissima videtur, ut Davidis commiserationi opponatur horum percussio, seu multiplex injuria; quod spectat & sequens וְיָרֵךְ Al. percussis, Mo. Mol. A. Di. V. Q. in Mu. i. e. abjei. Vel, percussis morbo; vel, percussis pedibus, h. e. claudi, ut plenè exstat 2 Sam. 4. 4. Sic claudi Æthiopice di- cuntur וְיָרֵךְ fraidi, Luc. 7. 21. Quales se fingeant. Vel, percussis spiritu, ut Esa. 66. 2. i. e. dolere se simu- lantes. Tristes, dolore affecti ac vulnerati. Claudi- cantes animo magis quam corpore. Claudi, P. Ti. Q. in Mu. Gej. q. d. etiam claudi; ac debiles ex recente morbo, de quo me afflixeram. Loripedes, JT. Tan- quam loripedes, simulantes claudicationem, tanquam ex dolore quem conceperant ex adverso rerum mea- rum statu. Forma nominis וְיָרֵךְ coincidit cum וְיָרֵךְ superbi, à וְיָרֵךְ emittit. Aliâ formâ est וְיָרֵךְ, Jes. 16. 7. Et ignoravi; ita o. Sy. Ar. Ch. Mu. Nec sciebam, P. Gej. sim. M. Mo. Mu. &c. Vel, 1. qui essent: nec de facie eos novi, adeo non lace- fivi. Quod non quadrat sollicitudini ipsius pro iis ægotantibus, v. 14. Vel, 2. cur adversus me con- venirent, quos nulla unquam in re læseram. Causam internecini hujus odii non deprehendo. Nec animad- verti, scil. illam eorum hypocrisin, quâ simulabant se mihi condolere. Quod minime putaram, Ti. Verto, ii quos ignorabam, G. Non novi, id est, nullius rei mihi conscius eram; ut v. 11. vid. 1 Reg. 2. 44. q. d. fine causa. [Ca: totum sic reddit, Coerunt in me nec opi- nantem muti.] Dissipati sunt; ita o. Ar. Gen. contra me disperferunt se: וְיָרֵךְ Confracti sunt, Eth. distenderunt os suum, M. aperuerunt, sub. os suum præ vehementi risu, V. sim. K. in Mu. Alii, sciderunt, sub. cor meum, Q. in V. Lacerant, sive lacerarunt, sub. vestes suas, quasi dolorem testantes; ut Jos. 7. 6. Esd. 9. 5. Sed contextus prodit apertum odium, potius quam odii tegumentum. Prosciderunt, Mo. P. Mu. Ti. G. sub. me, P. Ti. A. G. nempe probris & con- vitiiis. וְיָרֵךְ probris afficere saepe sign. in versione Ara- bica hujus libri. Sciderunt os, h. e. labiis distentis convitia in me jactant. Sciderunt carnem meam, i. e. Mala in me locuti sunt. Me totum injuriis ver- balibus & realibus quasi dilaniarunt, & bona mea di- ripuerunt. Nec compuncti; ita o. Eth. non penituit eos, Ar. וְיָרֵךְ Nec fluerunt, sive tacuerunt, Pi. P. Mo. M. &c. Nullum faciebant maledictis aut finem; aut modum, &c. Al. Non cessarunt à diris suis dilacerationibus. וְיָרֵךְ, flere, aliquando est, ab opere aliquo remittere, cessare, &c. ut Jer. 47. 6. Thren. 2. 18. [Alii totum hoc comma sic reddunt:] Sine intermissione proscindentes, Ca. Si discinderent, seu trans- fingerent, pellem meam, non educerent sanguinem, Ch. & RS. in Mu. h. e. Non fluxisset sanguis in terram; ita pallida erat facies. Quod macie exsangue factum est corpus, Al. non silent, JT. i. e. Omnia complent plancti- bus, & bonos consolatores agunt. Nec fluerant, sed loquuti sunt ad me verba consolatoria: & syn- ecdoche generis. Hujusmodi erant multi desulto- rii, qui modò Sauli subserviebant, modò subblandie- bantur Davidi, omnia facientes ad gratiam omnium partium; ut patet ex 1 Paral. 12. 17. & 1 Sam. 23. & 25.

16. Tentaverunt me subsannaverunt me subsannatione] Itā o. Ar. Eth. Pro מְסַנְנִים, legerunt מְסַנְנִים. ¶ [Variē reddunt.] In hypocritis subsannatoribus subsannatione, Mo. Cum adulatoribus & subsannatoribus subsannatione, vel, verbo otioso, Q. in V. Cum simulatoribus derisionum vanitatis, i. e. Cum hypocritis sannis deditis, sannis, inquam, futilibus & vanis *. Inter hypocritas facetos sanniones faceti, JT. Heb. sanniones faceti, constructio qualis Job. 20. 17. Esa. 19. 11. i. e. Cum à me profecti sunt ad congerrones suos *. Isti מְסַנְנִים percussores, v. 15. non sunt soli, sed iis sociantur hypocritæ ac sanniones, &c. d. Verbis blanditiarum, subsannatoribus, & derisoribus, Ch. n. מְסַנְנִים figuratè accipi potest pro sanna, vel facetia †; sic itaque veritas, Cum hypocritis sannionibus sanna, Mu. five faceti, A. sic acceperunt *. & Latinus f. Verum hæc vox in Sacris literis non obtinet hanc significationem *. [Al. sic;] Sensus, Prædicti abjecti cum hypocritis derisoribus vane lingue ad deridendum me congregabantur †. מְסַנְנִים est sermo otiosus, sicut מְסַנְנִים apud RR †. Al. Cum hypocritis (vel profanis, Gej. Ga. vel impiis, Mu. V.) sannionibus, five subsannatoribus, (vel, illusionum, Ti. sannarum, five derisionum, h. e. deridentibus †; substantivum vice adjectivi †; ut, superbia, pro superbis, Psal. 36. 12. m.) cibi, Mu. vel placenta, vel frusti panis, Gej. five subcinericii panis, V. Gej. ut i Reg. 17. 12, 13. & 19. 6. ut sit genitivus objecti, designans rem derisam, nempe, penuriam & austeritatem cibi Davidis, quæ in exilio ejus non infrequens *. Vel, in festis, A. Ang. sim. AE. in Vic. Vel, de portione cibi quam ad Uriam misi *. [Sed repugnat, præter alia, tempus conscripti Psalmi, nim. regnante Saule, &c.] Vel, pro placenta panis; A. sim. AE. in Vic. collyre, five tracta panis, Ga. h. e. qui offæ vel escæ causâ assentantur, &c. q. d. Parasiti & ventri indulgentes P. q. d. Gnathones aulici, qui mensas lautas captant, nihilque facere recusant ventris causâ, sed ultro iis quorum mensis assident arrident, omnia laudantes & adulantes. &c. quod Principes delectat †, Ut panis sumitur pro omni cibo, ita placenta pro omnibus cupediis; ut Hof. 7. Ephraim confertur placenta, quam hostes ibi deglutiant, v. 8, 9. Itā hostes suos David pares facit eis, quorum Deus venter, juxta Phil. 3. 19 †. Vel dicit, panis subcinericii, per contemptum, ut significet eos vel pro frusto levissimi panis linguas suas venales prostituere *. Pro frusto panis transgredietur, Prov. 28. 21 †. Congregaverunt se, inquam, cum hypocritis & subsannatoribus qui indulgent ventri, Pi. Et impurorum belluonum ritu, i. e. Ut belluones cibum, sic illi me, mordent *. Inter hypocritas subsannantes propter placenta subsannarunt me: Ellipsis verbi conjugati nominis מְסַנְנִים *. Cum assentatoribus erant garruli subsannatores. Exponitur hic מְסַנְנִים pro inutili fabulatione, cum alioqui placenta, &c. significet *. Posset ex Arabico verti, Cum sannionibus perversitatis, h. e. perversis, quia מְסַנְנִים Arabibus perversum sign. *. h. e. valet cum †, ut i Sam. 1. 24. Psal. 99. 6. ¶ מְסַנְנִים sign. hominem prophanum †, qui obliuiscitur Dei, &c. Job. 8. 13. & 13. 16. & 15. 34. & 17. 8. nam מְסַנְנִים est profanari, immundum reddi, ut Jer. 3. 1. & 23. 11. &c. Sic etiam מְסַנְנִים in N. T. Syro ponitur pro Eibnico †, Matt. 18. 17 †. Itā & Matt. 10. 5. Marc. 7. 26. Pro hypocrita verò nunquam usurpatur *. Imò מְסַנְנִים talis est profanus qui simul hypocrita est: quin omnis peccator est מְסַנְנִים, cum sua celet consilia, tenebras amet, boni speciem ostendet *. Hypocritis sannionum, hic, pro hypocritis sannionibus, ut Isa. 19. 11. sapientes consiliarios, pro, sapientes consiliarii †. Sic Prov. 14. 1. Sapientes mulierum. Sic & Isocrates, τὰς ἀνδρας τῶν γυναικῶν, probos parentum. Pariter & Latini, lanarum nigra, Plin. 8. 48. canum degeneres, Plin. 11. 50. Itā hic, profani sannionum, i. e. sanniones profani. Sed nec emphasi caret ista formula, ut Ezech. 7. 24. מְסַנְנִים mali gentium, pro, pessimi e gentibus; & מְסַנְנִים bonus eorum, pro, optimus inter eos. Similiter, pulchra & benedicta in mulieribus, pro, mulierum pulcherrima & summe benedicta. ¶ מְסַנְנִים sanna, pro, מְסַנְנִים viri sannarum, five sanniones, quomodo מְסַנְנִים illusiones, Esa. 66. 4. pro, מְסַנְנִים viri illusionum, five illutores, Esa. 3. 4 †. Notetur hic מְסַנְנִים על סמך,

regimen super regimen venire, h. e. tria invicem connecti substantiva, hypocrite subsannationum frustuli. Confer Psal. 78. 9 †. ¶ Frenduerunt (vel, frendendo, P. Mu. fremendo, Mo. frendentes, JT. Pi. A. frendent, Ch. Gej. stridentes, Ca. qui fredebant, M. Ti.) super (vel in, seu contra, Ca. M. Ti. &c.) me dentibus suis] Concussis & strictis dentibus ex ira †. Fratribus signum hoc est; vide Job. 16. 9. Thren. 2. 16. &c. m. Sævitiā & rabiem hostium hic notat †. ¶ מְסַנְנִים Fredebant—dentibus eorum & ejus, h. e. uniuscujusque eorum. Sic Psal. 2. 3 †. Heb. frendere, A. Gej. Infinitum sequens aliud verbum, cum persona, ejusdem personæ cum eo est, ex proprietate sermonis Ebraei P. Infinit. pro præter. quia præter. præcessit, מְסַנְנִים lacerarunt: ut Coh. 8. 9. & 9. 11. Jer. 31. 2. Ezech. 1. 14 †. Subauditur hic מְסַנְנִים ante מְסַנְנִים.

17. Quando (ecquando, Ca.) respicies? itā o. Ar. Ca. sub. hæc, Ca. מְסַנְנִים Quousque, vel usquequod, vel quamdiu, videbis, vel aspicias, vel respicies? P. Ti. Mu. Gej. Ch. &c. sub. istud & connivebis? V. sim. Mu. ad istam mei persecutionem? ad hæc scelera, * Pi. virulentiam, &c. †? Ostendit se non dubitare quin Deus cernat, &c. v. מְסַנְנִים de diuturnitate temporis interrogat, ut Gen. 47. 8. Psal. 119. 84. Alibi, de quantitate numeri, Job. 21. 17. Psal. 78. 40 †. ¶ Restitue (vel, Reduc, Mo. Ti. &c. Retrabe, Ca. Eripe, M. P.) animam meam, מְסַנְנִים Ereptam me restitue in in libertatem pristinam †. Significat hoc verbo prorsus de se actum esse †. ¶ Amalignitate, &c. Itā o. Ar. מְסַנְנִים A vastationibus, five desolationibus, (vel tumultu, Sy. sævitia, Ca. calamitatibus, Mu. Ti.) eorum, JT. Mo. Ch. Gej. quibus scil. me bonis omnibus exuunt †. ¶ Unicam (vel solitariam, P. Gej. A.) meam Itā M. P. &c. desolatam, A. desertam, & ope humanā destitutam †. [Vide dicta ad Psal. 22. 21.]

18. In populo gravi; itā o. מְסַנְנִים Forti, vel valido, P. Mo. M. multo, vel frequenti, M. JT. Pi. A. sim. G. Sy. Ca. מְסַנְנִים dicitur & de forti, Psal. 135. 10. Prov. 30. 26. & de magno numero, ut Psal. 40. 6, 13. & 105. 24 †. & Num. 32. 1. Deut. 9. 14 †. מְסַנְנִים est מְסַנְנִים, Gen. 18. 18. Num. 14. 12. &c. & verbum מְסַנְנִים per מְסַנְנִים red- dicitur Jer. 15. 8. & 30. 14, 15 †.

19. Qui, &c. מְסַנְנִים Inimici mei, vel, mihi, inique, M. vel falso, Mo. Ch. Gej. Ca. vel immerito, P. Ti. falsidici, Sy. vane, o. Eth. falsis de causis, JT. Pi. Boot. A. Heb. cum falsitate, deficit מְסַנְנִים: vel, falsitatis, Jun. Nomen מְסַנְנִים adverbialiter sumitur, ut docet sequens מְסַנְנִים. Notetur hic, contra Glassium, affixum nomini regenti proximè jungi: Sic & Psal. 71. 9. מְסַנְנִים per- fugium meum validum; simil. Exod. 26. 21. Levit. 6. 10. Esa. 31. 7. &c. ¶ Qui oderunt me gratis] Itā o. Sy. Ar. Mo. Vel, sine causa, M. P. Ti. &c. Negatio ex præced. hic repetenda †: neque odio habentes, &c. V. P. ¶ Et annuunt (vel & innunt, Ar. Q. in V. vel, qui nuntiant, Sy.) oculis; itā o. Eth. מְסַנְנִים Annunt (vel, innunt, P. colliment, V. nē annunt, Ti. nē nuntiant, JT. Pi.) oculo, M. Mo. me deridentes, ut Prov. 6. 13. & 10. 10. vel, voluptatem quam de malo meo habent oculis ostendentes †. Heb. currunt, seu decurrunt, oculum, Pi. Nē oculis significent, i. e. inter se gaudeant †. מְסַנְנִים sumitur de crebra rei alicujus commotione, v. g. laborum, Prov. 16. 30. & oculorum, Prov. 6. 13. quā complicibus signum dant, &c. m. Gestus hic & secretus, & irrisorius, est, ideoque semper mali signum †.

20. Mihi—pacificè loquebantur] Itā o. Ar. Pro מְסַנְנִים, legebat 17 †: vel, duntaxat sequati sunt sententiam †: vel, מְסַנְנִים interrogativè sumpserunt, pro מְסַנְנִים, (quod interdum fit, ut Exod. 8. 26. Job. 3. ult. Thren. 1. 12.) quā ratione affirmativa fit oratio; & subintellegerunt 17; Annon pacem mihi loquuntur? h. e. ecrè loquuntur †. ¶ מְסַנְנִים Non pacem (vel, non ad pacem, Sym. in D. nihil pacificum, Ti.) lo- quuntur, vel loquuntur, Ch. Mo. P. M. Gej. &c. Confer Gen. 37. 4 †. Ea quæ faciunt ad pacem & incolumita- tem piorum *. Non pacificè, vel amicè; quod tamen quidam hypocritæ faciunt, Psal. 28. 3 †. Pacem minimè dicunt, Sy. Consilia dant turbulenta, bella in me spi- rantia. Per litoten locutio negativa ponitur pro con- traria affirmativa cum emphasi; ut Psal. 5. 5. non vo- lens,

lens, Exod. 20. 7. non innocentem, &c. v. **¶** Et in iracundia, &c. **וְעַל רֹשׁוֹ אֵרָצוֹ דְּבָרֵי מְרִמָּה יִחְשְׁבוּ** **¶** in iracundia dolos cogitabant. Omiserunt hic duas voces, nempe **וְעַל** & **וְעַל**; & **וְעַל** legerunt, pro **וְעַל**. Sed hoc postremum non constat: quum **וְעַל** versioni o. applicari possit. Quibusdam **וְעַל** est commoveri, Job. 7. 5. & 26. 12. Esa. 51. 15. &c. Indè forsan o. **וְעַל** sumptum pro commotione, vel ira. Et Schindl. notat **וְעַל** Arabicè poni pro motu, ira, &c. v. Et (vel sed, JT. Pi. quin, Ti.) contra humiles (vel quietos, live tranquillos, JT. Pi. Mo. M. V. Mu. Gej. vel mansuetos, V. Mu. qui pacatè vivunt, neminem offendentes; vel contritos, à **וְעַל** scidit, RS. in Mu.) terræ, P. Mu. &c. (vel, in terra, M.) verba fraudulenta, five dolosa; (Heb. fraudum, Mo. Gej. vel fraudulentissima, Gej. vel, res fraudulentissimas, JT. Pi. sim. A.) cogitant, five excogitant, M. Ti. P. Ch. JT. Pi. Gej. & excogitata proferunt, &c. Plur. num. posterioris substantivi **וְעַל** ponitur pro adjectivo superlativi gradus. Item effertur hæc locutione **וְעַל** superlativus gradus: sicut 2 Reg. 10. 6. **וְעַל** magni, five præcipui, civitatis; & Prov. 30. 24. **וְעַל**, i. e. minima in terra. Simil. Jes. 23. 8. **וְעַל** in plur. tantum momentum denotat Psal. 6. 11. &c. Hic autem tranquillitatis significationem habet, ex verbo **וְעַל**, ut Prov. 12. 19. unde **וְעַל** requies, Jer. 6. 16. Sym. habet, **וְעַל** de correptione in terra, &c. V. edit. **וְעַל** de consummatione terræ, &c. Aq. **וְעַל** in locis consertis terræ, &c. In scissionibus, vel commotionibus, terræ, h. e. quando terra jactatur & scinditur factionibus & discordiis, &c. d. Al. Et cum quietis terræ, &c. i. e. cum pinguibus & divitiis, qui vitam traducunt quietam & otiosam. Ità **וְעַל** vertendum cum, ut Exod. 35. 22. [Ca. totum versum sic reddit; Qui quidem tantum abest ut amice loquantur, ut in hominum quietissimos malitiosa verba excogitent.]

21. Dilataverunt (vel, dilatant, V. Gej. JT. Pi. vel, distendunt, V.) os, &c. Ità Mu. &c. Ridendo & loquendo, quum me exulem huc illuc discurrere viderent. Irriserunt hiantibus labiis, ut supra 22. 8. Alioqui os dilatare est, audacter loqui, i. Sam. 2. 1. Pleno ore & audacter contra me protrudent scommata, convitia, &c. Apertio oris **וְעַל** designat, Eph. 6. 19. **¶** Dixerunt, Euge, euge; ità o. Ar. Æth. P. Mo. JT. Pi. **וְעַל** He, ha, Ti. Evax, evax, Ch. Vab, vab, M. Interjectio gaudentis five exultantis. Repetitio declarat **וְעַל** vehementiam. **¶** Viderunt Heb. vidit, sub. quæ optavimus videre, V. sim. Gej. Mu. Ellipsis, (ut Pl. 54. 9. & 112. 8. & Pl. 59. 11. & 118. 7.) Hebræis familiaris in loquutionibus malum significantibus.

22. Vidisti Vel, Vides, V. Gej. sub. injurias quibus me afficiunt, V. Visioni eorum iniquæ opponit visionem Dei accuratam & justissimam. q. d. Scio te quoque videre malitiam, &c. & ulturum. Elegans **וְעַל** in verbo videndi. **¶** Ne fileas; ità Mu. Gej. Pi. &c. **וְעַל** Ne surdum te prabeas, sub. ad meas preces. **וְעַל** est, & filere, & surdum agere. Vide ad Psal. 28. 19. Ne quiescas, sed surgas ad vindictam. **¶** Ne discedas, &c. **וְעַל** Elongeris, vel, procul absis, ope nim. & præsentia gratiosa. Ne me deseras in hoc periculo. **¶** **וְעַל** nam homines mansueti, quem non possunt aut nolunt juvare, ab eo solent abire & divertere.

23. Exsurge Heb. Expergiscere, five Evigila, Mu. Pi. JT. Gej. &c. & ulciscere me de hostibus meis: hæc enim dormire visus es, conniventia tuâ & desertione mei. **¶** Judicio, &c. Heb. ad judicium meum, Mu. JT. Pi. Ad cognoscendam causam meam, cum adversariis, & ad judicandam eam. Ad judicandum & ulciscendum me de hostibus meis, &c. **¶** Deus meus, **וְעַל** Hæc vox Deum ut Judicem significat. **¶** Et Dominus meus Qui ideo teneris causam servi defendere.

24. Secundum justitiam tuam Tu qui scis jus stare à me, illos verò esse in culpa.

25. Non dicant in cordibus suis, (tacitis cogitationibus sibi gratulantes, qui fortè præ pudore palam non auderent,) — Euge animæ nostræ Ità M. P. Mo. o. sim. Ar. q. d. Exultatio est animæ nostræ. **וְעַל** euge est exultantis particula, vel etiam insultantis & illu-

dentis. Possit à anima construi cum dicant, hoc modo, Ne dicant apud se animæ nostræ, vel, de anima nostra, Euge. **¶** Gen. **וְעַל** Euge, (vel, Eja, Gej. Vab, V.) anima nostra, Mu. JT. Pi. V. Gej. Vab votum, five desiderium, nostrum, V. q. d. Pro voto successit. **וְעַל** ponitur pro voto, five desiderio; ut Psal. 41. 3. Vide ad Psal. 27. 12. Confer Coh. 6. 2. Ezec. 7. 19. Latere, o anime noster. Letata est (vel, Quievit, Sy.) anima nostra, Ch. [Ca. totum sic reddit, Ne sic cum animis suis cogitent, se voti compotes esse.]

26. Et revereantur, **וְעַל** Et erubescant, JT. Pi. sim. Mu. &c. & latebras querant, Gej. infames fiant, Camp. in Gej. Heb. fodiant; nam qui erubescunt, illi ex pudore frontem fodere solent. **¶** Simul Ità o. Mu. &c. Ut simul convenerunt ad me deridendum, v. 15. ità simul frustrantur, &c. **¶** Pariter, & ex æquo, maximi & minimi, prudentes & imperiti, &c. **¶** Induantur confusione h. e. Ignominia afficiantur, undique & tenacissime ad hærente instar vestis, &c. P. q. d. Confusio undique sit, & permaneat, & nihil præterea appareat. Confer Job. 6. 20. Psal. 109. 29. & 132. 18. **¶** Qui magna loquuntur super me, **וְעַל** Qui magnificant, Mu. JT. Pi. &c. (i. e. efferunt, extollunt,) sub. vel, se, JT. Pi. P. V. Gej. ut Psal. 38. 17. & 55. 13. Jer. 48. 26. Thren. 1. 9. vel, sub. os suum, A. Mu. sim. AE. in Mu. ut exprimitur Ezec. 35. 13. Obad. v. 12. Ità & Psal. 38. 17. & 55. 13.

27. Qui volunt, &c. **וְעַל** Amantes justitiam meam: Qui, innocentia mea confidit, ex amore virtutis se mihi adjunxerunt. Vel, qui justæ meæ causæ favent; ejusque assertionem, adeoque mei defensione, delectantur. **¶** Qui volunt, &c. **וְעַל** Qui vult, vel diligit, pacem, (i. e. prosperitatem) servi sui, h. e. meam, Gej.

28. Lingua mea meditabitur; ità Mu. V. Gej. summissè loquetur: **וְעַל** Eloquetur, Mu. Gej. sim. JT. Pi. V. **וְעַל** dicitur & de sermone interno, valèque meditari, ut Psal. 1. 2. Prov. 15. 28; & de quovis sermone externo, columba; Jes. 38. 14. leonis, Jes. 31. 4; & de sermone, Job. 27. 4. Psal. 37. 30. & 71. 24. &c. *

PSALM. XXXVI.

ARGUMENTUM. Ecclesia hic versatur inter Epicureos & impios, qui, licet timorem Dei exuant, impunè grassantur; id quod Davidem & alios pios graviter lauciat, &c. Queritur ergo hic de eorum scelere, &c. Illam autem tentationem duabus rebus vincit: 1. cogitatione promissionum Dei, quæ non ad omnes, sed tantum ad credentes, pertinent; 2. præcatione. Psalmus hic difficillimus est sensu.

1. Servo, &c. **וְעַל** Servi Domini, Mu. Gej. Pi. &c. Hoc præter morem hic addit, quia agit de impiis, qui Deum non curant, &c. c.

2. Dixit, &c. **וְעַל** Dicit (vel, Pro certo affirmat; verbum **וְעַל** peculiare est oraculis Dei, quæ certa & fidelia sunt: Loquitur, M. Testatur, Ti.) prævaricatio, vel transgressio, vel scelus, impii, Pi. V. Ti. Ca. M. A. vel, impio, Ch. P. Mu. vel, de impio, Mu. Q. in V. l. valet de, Psal. 3. 3. **¶** Dicitur prævaricationis, five defectionis, (sub. est, V.) impio, Mo. ipsi impio, V. ad impium, JT. Vel, impii, (i. e. impiorum; & l. est nota genitivi, ut in **וְעַל** servi, v. 1.) i. e. vel, dictum impii prævaricantis, ut, longitudo dierum, pro diebus longis, Psal. 21. 5. &c. captivitas populi, pro populo captivo, Psal. 14. 7; vel, dictum impii prævaricans ac scelestum, ut, verbum veritatis, falsitatis, &c. pro verbo vero, falso, &c. Psal. 45. 5. Prov. 13. 5. &c. q. d. Ità dicit, sentit ac agit prævaricator impius. Nequitia impiorum per propositam introducit effectum tale proloquens. **¶** In semetipso, **וְעַל** In intimo, live medio, cordis mei, JT. Pi. Ch. M. P. &c. h. e. Ità a. in animatus sentio. Simil. inscriptum aliquid dicitur in tabulis cordis, Prov. 3. 3. & 7. 3. Sic cogito apud me, improbitatem suggerere impio, Non est quod timeas. Al. Certissime scio, & id me afficit gravissime. In corde meo, Ti. Ang. Impii perversitas mihi penitus in mente

mente loquitur, Ca. Non auribus id dicit, sed intellectu; ita me concludere cogit^m. Dicit de defectione impii intus cor meum, Sym. in Mu. Quæ sententia certe clara est^a. [Alii aliter:] Contemplatur iniquus flagitium in corde suo, Sy. legit בִּלְבָבֹו. Dixit injustus ut delinquat in semetipso, o. Æth. Vulg. Hyfterologia est, pro, Dixit injustus in semetipso, ut delinquat. Cogitat apud se delinquere: In eo totus est P. Pro וְשָׁמַר, legerunt וְשָׁמַר pravaricator, five injustus; & pro וְשָׁמַר, legerunt וְשָׁמַר ad impietatem agendum, vel, ut delinquat; & pro בִּלְבָבֹו, legerunt בִּלְבָבֹו. Dicit refractarius legis peccatum se intra semetipsum, Ar. ¶ Non (vel nullus, Pi. Ti.) est timor (vel reverentia, Gej.) Dei ante oculos ejus; [simil. omnes;] וְיִרְאֵהוּ עֵינָיו. Eum nullam ob oculos habere propositam religionem, Ca. Testantur mihi in animo meo scelera impii, nullum illi esse Dei timorem^r. Vivunt acsi nullum esset Numen*. Quod à defectione semel infectum video animum improbi in dies magis ac magis sollicitari ad nova scelera, id animo meo insidet. Videtur enim David ab exemplo Saulis, quem spiritus malus quotidie in nova scelera compulerat, impiorum conditionem describere. Vide 1 Par. 10. 13^t. Describit hinc & seq. impios hom. mores, ut altius postea bonitatem Dei extollat, qui erga tales beneficis est^v.

3. Dolose egit in conspectu ejus] Ità o. nempe Dei; q. d. Conatus est eum fallere: Peccatum suum levigavit illi, nempe Deo; de eo enim, non (ut Anglus noster) de impio, accipio וְשָׁמַר, quia scopus versùs est probare, quod impius non habeat timorem Dei coram oculis ejus, nempe Dei. Quæ sententia cum mente o. congruit*. ¶ וְיִרְאֵהוּ עֵינָיו Quoniam, vel Nam, blanditur sibi ipsi in oculis suis, Ch. M. Pi. sic Ti. JT. Gej. Adeo ipse sibi blanditur & placet, Ca. Dicit, in oculis ejus non esse timorem Dei, v. 2. sed meras blanditias, quas ad se decipiendum ingeniosè coacervat, v. g. à multitudine fodalium, dubiis religionum, &c. quasque conscientie sæpe vellicantis stimulis opponit. Affixum 1 in וְשָׁמַר fumo reciproco, ut in sequente וְשָׁמַר. Liquidius forsan diceretur, וְשָׁמַר, ad animam suam, sed nostrum est reverenter accipere verba prout jacent: vel, וְשָׁמַר ex aliis locis hinc supplendum, Emoluit, seu blandientem facit, (sub. linguam suam, i. e. discursum suum,) ad se in oculis suis, h. e. Optima quæque sibi pollicetur adversus timorem Domini, &c. v. Decipit se, putans Deum non esse timendum^z. Al. Blanditur ei (lenivit ad se, Mo.) in oculis ejus, P. V. i. e. Prævaricatio lenibus verbis suadet impio ut suam peccandi voluntatem expleat, designet iniquitatem quam cupit, ad odiendam illam^a: [ut sequitur.] Prævaricatio blandè egit apud illum, ut placere incipiat ipse sibi flagitiis suis^b. Al. Nam blanditur ipsi (Deo) in oculis ejus, five coram; h. e. in cœtu piorum, vel, in eo quod publicè dicunt & faciunt: sed quod cogitant, vel occultè faciunt, id Deum latere putant. Confer Psalm. 94. 7. Esa. 29. 15*. ¶ Ut inveniatur iniquitas ejus ad odium] i. e. Ut sit odio, & sibi, & aliis, & Deo^c. q. d. Sic fit ut iniquitas ejus omnibus odio sit, scil. quia magna & publica, sublato fræno^d. Ità ejus improbitas fit omnibus intolerabilis, etiam Deo patientissimo^f. ¶ וְשָׁמַר לְעֵינָיו Ad inveniendum (vel, ut inveniat, P. Mu. sub. quisque, Mu.) iniquitatem suam (vel ejus, Mu.) ad odiendum, five odio habendum, Mo. Q. in V. Gej. Nempe, vel, 1. illam, scil. iniquitatem, h. e. ad odium usque ad fastidium. Eousque persuadet transgressio ut malè agat, ut ipse tandem fastidio teneatur illius, & lassetur peccandi assiduitate. Invenire hinc, pro deprehendere, palamque cognoscere, accipitur^f. Vel, 2. justos & infantes, qualis tunc erat David, quem persequiebantur^g. Dum inveniat pravitatem suam (h. e. Blanditur, &c. ut fidem sibi faciat & auctoritatem comparet, atque ità adipiscatur occasionem suæ pravitatis,) ad odiendum, h. e. ut deinceps, effractis pudoris repagulis, apertè justitiam eique adherentes aversetur, &c. h. ¶ Ut inveniat peccata, & odio prosequatur doctrinam, Ch. Quousque inveniatur iniquitas ejus odio digna, M. Ang. Donec summo odio digna iniquitas ejus evadat, Ti. o. literam strictè sequuntur, & עֵינָיו מִן אֲוִיָּה אֲוִיָּה, & מִן אֲוִיָּה, (ad verb. invenire iniquitatem ejus, & odisse,) duo infinitiva reddentes per infinitiva; &

pro 7, substituentes &, reddendum relinquentes prout redditur¹. Quando invenit peccatum suum, & odivit^r Ham. illud, Ar. Quia exosum est in oculis ejus relinquere peccata sua, & odisse illa, Sy. Cum invenitur iniquitas ejus, odit, Æth. Ut inveniat Deus iniquitatem ejus odio dignam, AE. & RS. in Mu. Donec abominanda ejus iniquitas inveniat^r: vel sic, Etiam tum blandiri audent Deo, & Religionem prætexere, quum iniquitas ejus propè est ut inveniat^r & exosa fiat, i. e. quum Deus jam paratus est ad puniendum eos, h. e. invenire & odio habere iniquitatem eorum. 7 hinc fumo ut in וְשָׁמַר, Jos. 2. 5. quum porta jam claudenda erat^h. Quum iniquitas ejus inventa est, (vel, donec iniquitas ejus inventa fuerit, vel, quum præstat, five exsequitur, iniquitatem suam,) quæ odiosa, five odio habenda, est, Belg. Quum assequitur, five assequutus fuerit, iniquitatem suam, quæ odio habenda esset, JT. Pi. Heb. quæ ad odio habendum, scil. comparata est, Pi. h. e. quam odisset, si sciperet, omnesque boni odisse debent¹. Ad inveniendum iniquitatem ejus, quam odisse¹ Jun. oportet. & invenire sign. vel præstare, five perficere, ut Esa. 58. 13. vel, obtinere, five comparare, ut Gen. 6. 8. Matt. 11. 29. Rom. 4. 1. vel, comminisci, five excogitare, nova mala, ut Rom. 1. 30. Verb. act. (odisse) exponitur passivè. Ità, servare, Psal. 119. 4. pro, servari; & obturare, Ps. 32. 9. pro, obturandum est; & facere, Esth. 6. 6. pro, fieri. Ità Jos. 2. 5. Ps. 49. 15. Vide & Ps. 51. 6. coll. cum Rom. 3. 4^m. [Al. totum^m A. Quia abblauditur ipsi (sc. Deo) ad oculos ipsius, (h. e. suà & labiis dolosis sibi persuadet fore ut Deum demulceat, ut inveniat (sc. Deus) iniquitatem ejus, ac odio persequatur: q. d. Deus & inveniatur, sed hypocrisis detegit, ac odio suo vindicat. Ità infinit. וְשָׁמַר & וְשָׁמַר adhibentur ad exprimendum jus Dei ipsos pro merito punientis. Eadem tamen analysi posset uterque infinitivus referri ad impium ipsum, si וְשָׁמַר interpretemur penam iniquitatis, quam ubi invenit seu incurrit impius, odit & penam ipsam & judicem infipientemⁿ. [De ista Clop. sententia sic Di.] Nolim meam interpretationem anteferre tuæ o. [Al. aliter:] Quomodo hæc blanditiæ quadrant ad Dei timorem penitus negatum^p? [At illa satis quadrant; cum simulationem Religionis vel Athei ipsi non raro præstant & suis præcipiunt.] Ego locum sic transfero, Quia abblauditur, five abblauditur est, sibi in oculis suis, quod inveniat iniquitas ejus ad odio habendum, vel, quod, five quem, odio habeat, Di. in Animadv. & in Collat. crit. i. e. Adeo ad odium propensus est, ut tum demum sibi abblandiatur, quando quod odio habeat, aut quem odio habeat, invenit. Quod si וְשָׁמַר sumatur intransitivè, pro, blandum esse, longè facillima est interpretatio, Quia blandum est ipsi in oculis suis, invenire iniquitatem suam quod odio habeat^q. Blandum visum est ei (proprie, Abblauditur est ei) in oculis ejus, invenire iniquitatem ejus quem odio habeat^r. Vel, (ut significatio conjugationis Hiphil quodammodo exprimat, vide an non verti posset, quod faciat iniquitatem suam odiosam, ut Esa. 58. 13. וְשָׁמַר, ne facias voluntatem tuam; ubi plura de hac verbi וְשָׁמַר significatione adferimus*. ¶ Sed difficile mihi videtur, quod ex glossa tua וְשָׁמַר personam indicat in qua est iniquitas^s. Verum [alibi reperies,] Ebrietas ejus inveniet in quem evomat; Ira ejus inveniet cui maledicat; Invenit proborum pietas quibus proficit, &c. Usitatissimæ hæc sunt in omnibus linguis phrasæ, ut sicut virtutibus, ità & vitiis, tribuantur actiones^t. ¶ 4. Verba oris ejus] Sub. sunt, P. Ut cor flagrat desiderii, ità lingua, &c. ¶ Iniquitas (vel vanitas, Pi. impietas, Ch.) & dolus] Ità o. Ar. P. Mo. &c. Iniqua & dolosa, five dolo plena, M. Ti. JT. Sensus, Quicquid loquitur, illud agit, ut aut apertè vi aut fraudibus alios circumveniat^v. ¶ Noluit (vel, desit, five destituit, Mo. Mu. P. V. Ch. &c. desinit, JT. renuit, Ti.) intelligere (vel, doceri, Ti. vel, attendere, Gej. vel, instigare cor suum, V.) ut bene ageret] Ità o. Ar. Æth. Mu. G. fim. M. Ti. Ch. ad benefaciendum, JT. Pi. Gej. i. e. Vel, 1. ad faciendum ea quæ bona sunt & recta^z. 2. Pi. i. e. A bono abstinens, nihil cogitat nisi malefacta: Meiosis, ut in seq. versu^z. Ut emendet viam suam, V. ¶ Quomodo bene possit facere sua opera^b. Vel, 2. ad bene faciendum proximo^c; cui favet contextus: q. d. Tam flagrant odio, ut prorsus nolint benefacere cuiquam

ⁿ Clop. in collat. crit. pag. (in Crit.) 3974. ^o Di. ib. ^p Gej.

^q Di. in animadv. ^r Di. in collat. crit.

^s Di. ^t Clop. penb. ib.

^v Di. in collat. ^x Gej.

^y Mu.

^a Jun.

^b Gej.

^c Pi.

quam bono, &c. **אֲכִלְיוּ** accipitur & generatim, de bonis operibus, ut Deut. 5. 28. & 18. 17. Prov. 15. 2; & speciatim, de beneficentia erga proximum, ut Gen. 12. 16. Num. 10. 29. Jos. 24. 20. Eas tenebras menti ejus offundit libido & concupiscentia, ut rectam agendi rationem, licet scientissimus sit, videatur ignorare, ac nescire prorsus quid sit æquum ac justum. Nihil probat nisi quod cupiditates explet, quibus ubi animus semel se devinxit, necesse est consilia sequi consimilia; & ut morbus gustum, sic libido homini mentem, adimit, ut dicat malum bonum, &c. juxta Esa. 5. 20. **אֲכִלְיוּ לְהַשְׁכִּיל לְהַשְׁכִּיל** *Destitit prudenter agere, & facere bene*, M. Itā asyndeton esset, q. d. Destitit tum attendere intellectu, tum bene agere voluntate & opere: sed malo posterius infinit, per gerundium vertere, *ad bene agendum*. **אֲכִלְיוּ** in otium agit, ut in **אֲכִלְיוּ** Gen. 18. 11. Utut antehac aliquas virtutum scintillas emisit; magis tamen magisque callum in peccando obduxit, oculos, ne illuminarentur, malitiose occlusit, &c. *A recta vel sententia, vel actione, abstinet*, Ca. Discimus ex hoc loco Voluntatem aliquid posse in Intellectum, nempe, ut imperet Intellectui ut is in hac vel illa re se occupet ac laboret. *Nolle in causa est, non posse prætenditur*; Sen. epist. 116. **אֲכִלְיוּ** *Iniquitatem meditatus est*, **אֲכִלְיוּ** *Cogitat*, JT. Gej. pro, excogitat; simplex pro composito. **אֲכִלְיוּ** *In cubili suo* Noctu vigil, aut e somno excitatus. Ubi liber est ab occupationibus, & a nemine turbatur: Pluris scelera facit quam somnum; imò turbulentum ejus ingenium somnum ipsi eripit. **אֲכִלְיוּ** *Astitit*, &c. **אֲכִלְיוּ** *Stat in via non bona*, interdum, & exsequitur quæ noctu excogitavit. *Non bona*, i. e. mala; vel amplius dicit, q. d. in via quæ nihil omnino habet boni, sed prorsus prava est, ita ut nullum scelus sit quod aversetur. *Stat*; Fut. Heb. pro præf. vel præf. *Sistit se*, Pi. Gej. vel, *statuit se*, ut stet, vel ambulet, &c. q. d. Non ex imprudentia oberrat, sed sponte & deliberato animo eligit, &c. & pertinaciter insistit. *Standi* verbum pertinaciam indicat; & *via* hic est vivendi ratio. **אֲכִלְיוּ** *Malitiam* Vel, malum, i. e. peccatum. **אֲכִלְיוּ** *Non odit*, **אֲכִלְיוּ** *Non abiecit*, P. *aversatur*, vel *abominatur*, V. *repudiat*; q. d. Adeo non detestatur scelera ut fervidissime ea sectetur, &c. Negatio pro contrario affirmato. Nihil mali omittit. **אֲכִלְיוּ** *Domino* David, impiorum cogitationes & facta considerans, Deique erga illos misericordiam, sic exclamat. Cum tam impudenter peccent homines, quis non miretur bonitatem tuam, &c. **אֲכִלְיוּ** *In celo* (sub. est, JT.) *misericordia* (benignitas, JT. Pi. Ca.) *tua*, **אֲכִלְיוּ** *In celis*, &c. o. Sy. Mo. &c. *Usque ad celos*, &c. P. Pi. A. Mu. ex K. Gej. M. ut Psal. 57. 11. sub. *pertingit*, Pi. & **אֲכִלְיוּ** *valer*, ut docet membrum seq. Itā & Gen. 11. 4. collat. cum Psal. 57. 12. Et, ut notat Drusus, Atticæ præpositiones *ἐν* & *ἐκ* alternantur. Sensus est, Non est mirum impios hic impune grassari, Deique patientiam (quæ totum mundum replet) eos tolerare, usque benefacere. Immensa est, &c. ut hæc patiaris. **אֲכִלְיוּ** *Veritas* Dictorum tuorum; vel, promissionum. Et si pro bonitate summa tua toleres impios, non tamen ideo aboletur veritas, &c. **אֲכִלְיוּ** *Ad nubes*; itā Mu. Gej. &c. **אֲכִלְיוּ** *Superiores nubes*, JT. Nubes sic dicuntur à raritate, &c. ut **אֲכִלְיוּ**, *pulvis comminutus*, est rarior pars terræ. Verito, *ad ætherem*, i. e. cælum: **אֲכִלְיוּ** sign. non *nubes*, (ut patet ex Psal. 18. 12. ubi à *nubibus* distinguuntur,) sed *cælum*, ut constat ex Job. 37. 18. & Psal. 89. 38. At verò **אֲכִלְיוּ** pro *nubibus* sumi constat ex Job. 36. 28. Psal. 77. 18. interdum tamen pro *celis*. **אֲכִלְיוּ** *Justitia tua* Juxta quam rependis cuique secundum opera. Justa tua administrandi ratio, idem quod mox *judicia*; consilia & providentia, quibus omnia gubernas. **אֲכִלְיוּ** *Sicut montes Dei*; itā o. P. Mo. Mu. &c. **אֲכִלְיוּ** *Excelsa sicut montes fortes*, Ch. *Similis est montibus magnificis*, &c. vel *maximis*, JT. Pi. sive *altissimis*, V. Quicquid eximium, magnum & præstans est; id *Dei* esse dicunt Hebræi. Sic, *luctationes Dei*, Gen. 30. 8. *princeps Dei*, Gen. 23. 6. *terror Dei*, Gen. 35. 5. [Vide annotata ad ista loca.] *Ut montes*, i. e. summè conspicua est, omnem hominum justitiam excellit; incom-

prehensibilis est. Ejus cognitio altior est quam ut quis illam possit attingere. **אֲכִלְיוּ** *Judicia tua* Itā o. Gej. M. Ti. &c. Rationes agendi in gubernandis hominibus, tum beneficiis, tum punitionibus: Executio decretorum tuorum. **אֲכִלְיוּ** *Abyssus*, &c. **אֲכִלְיוּ** *Abyssus* (vel *vorago*, P.) *multa*, o. M. Ti. &c. vel *magna*, Pi. Gej. sub. *sunt*, Pi. q. d. sunt profundissima & inscrutabilia. Sensus est, Eum de quo vis supplicium sumere deprimis usque ad abyssum, unde exire non potest. **אֲכִלְיוּ** *Etsi misericordia tua* (quam per *justitiam* intelligi volunt Vinarienses) magna sit erga omnes, tam bonos, quam malos; nihilominus discrimen illorum facis quum tibi visum est, & magnificas justitiam tuam erga bonos, instar montium, &c. magnificas verò judicia tua erga improbos, cum vides tempus esse, ut illos condemnes. **אֲכִלְיוּ** *Salvabis*, &c. Conservabis, ales, &c. generali tuâ providentiâ. **אֲכִלְיוּ** *Salvabis*, Gej. *servas*, P. Mu. *conservare soles*, V. Gej. tum *homines*, & bonos & malos; confer Matt. 5. 45. 1 Tim. 4. 10; tum *jumenta*, ut Job. 38. 39. &c. q. d. Interdum bona in malos confers; quæ tua erga illos misericordia similis est ei quæ bestias fovet, quæ te prorsus ignorant, licet tu illis omnia suppedites. Impius est sicut bestia, &c. Alii allegorice hic intelligunt, vel, Judæos, & Gentes, quæ tanquam bruta sunt, &c. vel, bonos & malos. **אֲכִלְיוּ** *Quemadmodum* (vel, *Quo pacto*, Ar.) *multiplicasti misericordiam*, &c. itā o. Eth. **אֲכִלְיוּ** *Quam pretiosa*, &c. Ch. P. Mo. Mu. A. &c. sub. est, JT. Pi. i. e. honorabilis, & plurimi æstimanda; vel *splendida* & *gloriosa*, ut Job. 31. 26. Zach. 14. 6. *Quam præclara*, &c. M. Ti. Egerat de bonis quæ communia omnibus sunt; nunc de illis quæ piorum sunt propria, & quæ alterius seculi sunt. Interrogatio admirantis. Itā **אֲכִלְיוּ** *Filii autem hominum*, &c. Itā o. Eth. h. e. homines. *ut filii hominum*, ut Psal. 11. 4. & Marc. 3. 28. Qui non ut bruta, sed ut filii hominum, se gerunt. **אֲכִלְיוּ** *Et filii*, &c. M. P. Mo. Ti. Sy. *Quinetiam filii*, &c. Ar. Propterea filii, &c. Ang. A. *Ut hominum genus*, Ca. *Ut homines*, &c. *confidunt*, h. e. confidere possint. *valet ut*, sicut Psal. 18. 39. & 24. 7. & 28. 1. & 35. 24. *Quum filii*, &c. *se recipiunt*, JT. Pi. A. *In regimine*, (vel, *in umbra*, M. P. Mo. *ad umbram*, JT. Pi.) *alarum tuarum sperabunt* Itā M. Mo. o. &c. vel, *sperant*, P. *committunt*, Ti. *se se recipiunt*, JT. Pi. i. e. Fidei, curæ & tutelæ tuæ se committunt. Ut pulli in periculo fugiunt ad alas gallinarum. Adeo clemens & fortis est tua protectio, &c. *In umbra majestatis tuæ morabuntur cum fiducia*, Ch. De altera vita agit. Nota hic Athnach non distinguere. **אֲכִלְיוּ** *Inebriabuntur*; itā o. P. M. Ti. Mo. Sy. **אֲכִלְיוּ** *Inebriabuntur se*, V. Emphaticum. Velut inebriati destituerunt accurato bonorum concessorum æstimo, nec durationem, nec quantitatem, nec qualitatem comprehendentes: ferme sicut ebrii judicio perfecto carent, indulgentes gaudio, carentes metu, &c. Loquitur de mundo futuro, de mundo Angelorum & animarum. *Implebunt se*, vel, *Saturabuntur*, V. sim. Gej. *Uberimè explebunt*, JT. Pi. Fruitio & visio Dei bonum est quod nullum sequetur malum, & satietas quam nulla sequetur fames ac sitis. *Irrigabuntur*, Mol. Id vox sign. Psal. 65. 11. Jes. 16. 9. & 34. 5. **אֲכִלְיוּ** *Abundantate domus tuæ*; itā o. Eth. Ti. **אֲכִלְיוּ** *Opulentia*, &c. V. pinguedine, vel, *pinguedine*, Sy. M. P. Ch. Mu. &c. h. e. pinguibus & delicatis cibis; ut Job. 36. 16. *Domus tuæ*, emphaticum; q. d. quæ parata est pro domo tua, sive domesticis tuis fidelibus, &c. Significat hæc bona non esse omnibus proposita, sed domesticis Dei. Intellige, vel de cibis spiritualibus, de vita æterna; vel, etiam de beneficiis hujus vitæ; itā *domus* hæc Templum erit; vel, de omnibus necessariis & amœnis utriusque vitæ. **אֲכִלְיוּ** *Et torrente voluptatis*; vel, *deliciarum*, Mo. P. Ti. &c. **אֲכִלְיוּ** *Et veluti torrente, deliciis tuis*, &c. M. *Torrentis* notat vel, copiam, ut K. vel, ut AE. perpetuitatem. Sic Job. 20. 17. Amos. 5. 24. *Voluptatum*, plur. num. emphasin habet; sicut & *tuarum*, q. d. quibus ipse tu frueris, & quas solus dare potes. **אֲכִלְיוּ** *Potabis eos*; itā o. M. Ch. *potum dabis eis*, Mo. P. **אֲכִלְיוּ** *Irrigabis*

2. *Fenum*] Ità JT. Pi. *Fenum* posuit [Latinus interpres,] quia in Græcoreperit *χένον*. Sed mos est Judæis Græcè loquentibus *χένον* dicere pro *herba*, ut 1 Pet. 1. 24. Jac. 1. 10. Sicque bis hîc idem dicitur, more Hebræo¹. Apta similitudo: Nam ut fœni messis tritici & hordei messem antevertit; ità impij ferè ante constitutum cæteris mortalibus vitæ tempus pereunt^m. ¶ *Herba*; o. Ar. Mo. P. &c. *gramen*, Gej. V. M. ¶ *Velociter arescent*, fim. V. o. Ar. Æth. 179. ¶ *Succidentur*, Mo. P. Mu. ac demetentur antequam sponte cadantⁿ. Nèque ipsi perdurant, nec eorum felicitas^o. ¶ *Olera*, &c. *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה* *Oleris germinis*, Mo. P. *olus herba*, Mu. *viriditas herba*, JT. Gej. i. e. *herba virens*, Gej. sic M. Ti. Pi. Prius substant. vicè adject. ut, *captivitas populi*, pro populo captivo P. Non solum tabescent instar *herbulæ*, cujus aliquid remanet quod postea efflorescit; sed instar *viroris*, &c. qui evanescent, &c. 9. Sensus est, Si illi non demetantur, non tamen diu vigeant, &c. Cur igitur invidias iis, &c. ?

3. *Spera*, (vel *Confide*, Ar. JT. &c.) *in Domino*] Ità o. Mo. P. &c. Neque est cur dicas, si non prædatus fuero, &c. unde vivam[†]. Opponitur hoc monitum diffidentia piorum circa Dei providentiam, dum vident impiis omnia succedere, &c.[†]. ¶ *Inhabita terram*] Ità M. P. Mo. JT. o. Ch. Sy. Ar. Ham. &c. Potest esse, vel, 1. mandatum^v. Incole terram hanc^x, scil. Canaan, licet anxietates ibi oriantur^v: iisque fruiere quæ [illa] tibi suppeditat, interea semper ex fide vivens, &c.^z. Opponit hoc desperationi piorum, qui præ impatientia terram vel stationem suam cogitant deserre, fugientes ad desertum, &c.^z. Verba hæc vel perse accipi possunt, *Habita*, &c. respectu mandatorum quæ illis data sunt de non descendendo in Ægyptum, de non versando cum Gentilibus, &c. vel conjunctim cum verbis sequentibus, q. d. Dum habitas in terra, pascere, &c.^{*}. Vel 2. promissio^b. ex collat. v. 27. & 29. Imperat. pro fut^d. ut Psal. 128. 6. *vide*, i. e. videbis; Amos. 5. 4. *vivite*, i. e. vivetis[†]: item Gen. 12. 2. *esto* (pro, *eris*), *benedictio*; & Gen. c. 42. v. 18. *vivite*^f. Tunc *inhabitabis terram*, Pi. Di. Ang. A. Non est hortatio, sed præcedentis hortationis ratio^g. Usitatum est Orientalibus in institutione morum jungere imperativos, quorum prior præceptum rei agendæ continet, posterior fructum ac præmium designat. Tale est illud apud Arabes proverbium, *Audi & disce*, i. e. tum discas; *Sile & pacem habe*, i. e. tum pacem habebis^h. ¶ *Et pascēris* (vel *pascet te*, Æth.) *in divitiis ejus*] Ità o. fim. Ar. Legerunt o. *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה* *divitias* aliquando significat^k. Imò potius *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה*, vel *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה*, acceperunt quasi idem quod *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה* quod ab *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה* dici putant, quia homines in iis confidunt^l. Legerunt *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה* cum affixo fœm. referendo ad *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה*: autem acceperunt pro fidissimo, firmissimo ac tutissimo terræ bono^m. ¶ *Et pascere fidem*, five *veritatem*, Ti. Mo. P. K. in Mu. V. i. e. Vel nutri te fide & veritateⁿ: vel, doce alios fidem & veritatem Deo^o. Dum in terra degis, doce quæ ad cultum Dei pertinent: q. d. Non satis est si ipse bene agas, nisi & alios doceas. &c. P. Quod fecit Abraham, Gen. 12. 18. & 18. 19. & 21. 33. 9. *Pascere*, pro docere, Jer. 3. 15. 1. *Pascere veritatem* est, honestis operam dare studiis, quibus te alas[†]. Idem est, quod, *facere*, vel *querere*, *veritatem*, Prov. 12. 22. Sic, *pascere ventum*, cinerem, &c. Esa. 44. Of. 12. 2. est, operam dare rebus nihili. Lucem accipit hic locus ex Prov. 15. 14. *Cor prudentis querit scientiam, os autem stulti pascit* (*אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה*) *stultitiam*, h. e. operam dat ei, & quasi pabulo stultitiæ se sustentat. Synonyma ibi sunt, *querere* & *pascere*. Unde & appositè hîc Syrus, & *querere fidem*, quem aliqui [inter quos G.] suspicantur legisse *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה*, sed sine causa[†]. [At G. aliter Syrum reddit, *inquire veritatem*, qui sensus, inquit, facillimus est.] Vel, & *pascere fidem*, i. e. res non alienas, aut, raptas, sed fideliter partas; his fruiere. Vel, nutri, auge, fidem tuam in Deum^v. *Pasce fide*, vel *fideliter*; i. e. doce^x. *Robora te fide*, aut *veritate*, Ch. in V. *Pascere in fiducia*, q. d. Securè bonis terræ fruiere, certus nihil tibi unquam defuturum^y. *Pasce*, vel, *pascere*; (vel *nutri te*, G.) *veritate*, Mu. vel *fide*, JT. vel, *in fide*, five *per fidem*, A. Ham. h. e. Ex fide tua vive, juxta Hab. 2. 4.^z

non ex rebus præsentibus vitam quærens, ut improbi faciunt^k. Vel, Persevera in fide & fiducia in Deum; Jun. illi constanter adhareas, quæcunque tentationes inciderint^{*}. *Pascēris fide* illius, terræ scil. h. e. fructibus^x Ham. quos terra fideliter reddit^l. *Pascēris in veritate*, h. e. Nutri^o Pi. firm. A. trieris fidei & certo sive confirmato rerum successu, respondente expectationi tuæ. vide Psal. 34. 10. m. v. *Pascēris* (vel *pascere te*, Gej. fim. A.) *veritate*, Di. Gej. vel, *in fide*, A. vel, *securitate*, Di. i. e. securè: ut enim *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה* sæpe sign. *securum*, *firmum*, & *stabile*, ità *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה*, &c. unde *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה* apud Arabes *securus*, *tutus fuit*ⁿ. *Profecto*, vel *certe*, *pascēris*, Ang. A. Contrarium huic est, *pasci vento*, Of. 12. 2. cinere, Ela. 44. 10. 9. Posset sic reddi, *Dilige veritatem*, vel, *Amicus*, five *socius*, *esto veritati*: nam *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה* est *diligere*, *amicum esse*. Vide Jud. 14. 20. Psal. 28. 3. P. Sensus loci est, cum peccatores perierint, & felicitate suâ excident, pius verè pascetur beneficiis Divinis perpetuò manentibus, quando dives perpetuò esuriet & sitiet^{*}. M.

4. *Delectare* (vel, *Delecta te*, Mo. Gej. Mu. P. vel, *Oblectabis te*, Pi. Ti. A. vel, *Solaberis te*: ita v. 11. & Job. cap. 22. vers. 26. 9.) *in Domino*; ità o. Ch. Mu. A. &c. *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה* Sensus, Alios alia delectant; at te solus Deus delectet, qui omnia tibi dare & potest, & vult[†]. *Latare in*, &c. Ar. *Fruiere Jovâ*, Ca. Mu. Secunda pars mandati, oblectatio scil. fidei, in solo Deo acquiescens[†]. [Aliis promissio est.] Voluptatem capies de bonitate ipsius Domini[†]. ¶ *Et* (vel, nam, Pi. vel, qui, JT.) *dabit tibi petitiones cordis tui*] i. e. Quicquid expetit cor tuum^v, aut aliquid melius; modò petitiones ex fide proficiantur, nec voluntati Dei repugnent, aut tuæ & Ecclesiæ utilitati. Vide i Johan. 5. 14. 9. *Petitio*, pro re petita; ut *promissio*, pro re promissa, A. G. 1. 4. Ebr. 11. 13. *desiderium*, pro re desiderata, Psal. 21. 3. 7.

5. *Revela* (vel, *Manifesta*, Ch. Delege, Ar.) *Domino* (ad Dominum, o. Æth. *dirige coram Domino*, Sy.) *viam tuam*.] Ità o. &c. vel, *semitas tuas*, Ar. Hi omnes [excepto Sy.] acceperunt quasi esset *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה* 2. Legerunt *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה*. Atque ità *Judeo-Arabs*, *Delege illi occasiones*, five *res*, five *necessitates tuas*^b. ¶ *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה* *Volve*, vel *Devolve*, (vel, *Fidenter verte*, A.) *super Dominum viam tuam*, Mo. Ti. M. P. &c. Actiones tuas ex Prov. 16. 3. 9. Curas^d, negotia & necessitates[†]. Cunctas officii tui functiones, quando per aspera & invia incedendum tibi est, nec vides exitum. Et dicit, *tuam*, vel, contra *πολυπαρασκευασίαν* eorum qui se implicant negotiis non suis, ac ibi deficient^f; vel ut ostendat unumquemque debere se ad iter accingere, & facere quod in se est, nec cum pigro manum in sinu abscondere. Prov. 19. 24. 9. Te & tua Deo per mitte^h. Projice, committe, commenda illi: Metaph. à lapide vel pondere, quod volvitur ad certum locum^l. *Devolve*, instar oneris^k; scil. per patientiam & preces, Dei arbitrio committendo, &c.^l. *Reclina in Jovam rationes tuas*, Ca. vel, statum rerum tuarum^m. Vitam tuam ejusque rationesⁿ. *Via* hîc *devolvi* dicitur per catachresin; ut, *factor in oculis*, Exod. 5. 2. 1. &, *tonitruum videri* dicitur, Exod. 20. 18. Vide & i Tim. 6. 19. 9.

¶ *Et ipse faciet*] Ità o. Æth. Sy. M. P. Mo. &c. *Facere*, pro potenter, alacriter, assidue, studiosè peragere, hîc & Dan. 8. 12. Ità i Joan. 3. 9. *non facit peccatum*, ut patet ex collat. i Joan. 1. 10. Ità & *facere justitiam*, i Johan. 3. 7. P. ¶ *אֲשֵׁרֵי הָאֲדָמָה* *Faciet*, Gej. vel *conficiet*, Tig. not. *nam ipse efficiet*, JT. Pi. Intellige, quod petisti^q; quod factum opus fuerit^r; quæ tu curas efficere[†]; omnes res & rationes tuas. Magnam vim habet aposiopesis[†]. Vel, *exsequetur*, sub. *judicium tuum*, ex v. seq. quod exprimitur Mic. c. 7. v. 9. 9. Nunquam deerit tibi, sed perficiet & velle & operari^x. *Ipsè operabitur*, Ch. *rem transiget*, Ca. *dabit captis tuis successum*, Tig. not. [Ti. totum sic reddit, *Et eo nitere, ut ipse faciat*.]

6. *Et educet* (vel *proferet*, Pi. Gen.) *quasi lumen, justitiam tuam*] Ità Mu. Gej. &c. Nim. in conspectum publicum, in apertum^y; quæ hæcenus obscurata ac suppressa fuit^z. Vel potius eam prosperitate illustrabit, splendore faciet tuam justitiam. Utut finat te Deus aliquamdiu penuriâ premi, tandem succurret, & tibi

d Gej. ex
AE.
* Mu.

quillitatis, quæ, sublatis à terra turbatoribus, five improbis, v. 10. solet subsequi d. Confer Prov. 11. 10. Pii oblectant se unice in Domino: Deus autem oblectat suos; tum internâ gratiâ, tum bonis externis, quorum etiam delectabilem usum fructum Deus illis concedit f.

f Gej.

12. *Observabit, &c.* [וְיִשְׁמְרֵם יְהוָה] Cogitat (vel, Molitur, Ti. V. vel, Machinans, Mo. vel, Consilium cogitat, M. Conatur, Ca. Cogitat malum, Ch. Pi.) *impius contra justum, P. Ch. Pi. &c.* Nempe, ut supplantet eum g. *Observabit—justum, o. Æth. Succenset* (vel *Insidiatur, Ar.*) *justo, Sy. Ar.* Non desinunt scelerati quidvis adversus justos machinari h. Subjicitur hoc præcedentibus, ut nè pius se impio adsociet, eumve imitetur, quia periculosa est ista societas, ob impiorum technas i. Hactenus adhortationes & præcepta: nunc instituit refutationem quarundam objectionum, ut quasi *ἀντιρροῖα* ostendat quibus illæ tentationes vincantur, &c. Prima tentatio est, impiorum potentia, crudelitas, &c. k. q. d. Quomodo affirmat justos possessuros terram, & Deo curæ esse, cum impii floreant, & vires habeant? Respondet, primò, concessione, ita quidem fieri: sed addit correctionem, Conatus impiorum omnes irriti erunt, & sibi exitiosi l.

g Mar.

h Mu.

i Gej. ex
AE.

k Mol.

l Mol. sim.
Mu.

13. *Dominus—irridebit eum; ita o. Sy. Æth. 17 יִשְׁחַח* Ridet (vel ridebit, Mo. M. illudit, Ar. irridet, Mu.) *illum, P. Ti. Pi. Gej. vanumque ejus conatum m.* Instar ridentis contemnit n, sciens tempus exitii, &c. o. ¶ *Quoniam prospicit* (videt, vel vidit, M. Mo. JT. Pi.) *quod veniet* (vel venit, P.) *dies ejus*] Ità o. M. Mo. &c. i. e. Dies quo placet Deo improbos gladio ipsorum jugulare, & servare probos p. Dies, i. e. fatum q. *Dies ejus, i. e. vel, r. Domini; quæ phrasis usitata est; vide Esa. 2. 12. & 13. 9. Joel. 2. 11. &c. r: vel, impiit. Dies, nempe judicialis t: dies infaustus ac fatalis v, exitio ejus destinatus; ut 1 Sam. 26. 10. Ezech. 21. 25, 29. Ità Chald. dies calamitatis ejus. Dies sæpe ponitur pro tempore supplicii; ut Job. 18. 20. Esa. 9. 4. Jer. 50. 27. Of. 1. 11. x. Dies metonymicè ponitur pro rebus in die factis, ut Job. 18. 20. Psal. 137. 7. Obad. v. 12. Mic. 7. 4. Hinc *dies humana*, pro judicio humano, 1 Cor. 4. 3 y.*

m Pi.

n Gej.

o Mu.

p Ma. ex

q Jan.

r Ca.

s Pi.

t Ità Jun.

Gej. &c.

v Gej.

w Gej. sim.

x A.

y Gej.

14. *Gladium evaginaverunt; ita o. Ch. Sy. Ar. Æth. P. 14 יִצְוּ* Stringunt, Ti. Ca. solverunt, M. Mo. A. educunt, Pi. sic JT. Heb. aperuerunt, Pi. Hypallage; nam cum educitur gladius, aperitur vagina in qua conclusus latebat z. Gladius dum est in vagina clausus est, ideòque debet aperiri a. Confer Ezech. 21. 3 b. Similis phrasis Psal. 35. 3. *Gladium evacuarunt c.* ¶ *Ut de-jiciant; ita o. Ti. Ca. sim. Mo. JT. Pi. 7 יִפְּלוּ* Ad cadere faciendum. Casus mortem violentam sign. 2 Reg. 14. v. 10. 2 Par. 25. 19. Psal. 78. 64 d. *Ut interficiant, Ch. Sy. Æth. ut ruere faciant, P. Ut prosternerent, Ar. Gej. nempe in terram; nam interitum totalem quærunt *. ¶ Rectos corde; ita o. Ar. Æth. 17 יִשְׁרֵם* Rectos viâ, Mo. Mu. JT. Pi. &c. i. e. vitæ instituto, five vivendi ratione f. Rectè gradientes, Ti. qui rectæ sunt conversationis, M. rectè viventes, Ca.

z Pi.

a AE. in

b Gej.

c Gej.

d A.

e Gej.

f Gej.

g Pi. Mu.

15. *Gladus, &c.*] Sed gladius, &c. Pi. ¶ *In-
tret*] Vel, intrabit, Mu. A. JT. &c. 15 יִכְנֹס tam optati-
vè quàm indicativè potest accipi g. ¶ *In corda, &c.*]
h. e. Lethaliter vulnerabit h. Suo ipsi gladio jugula-
buntur i.

g Gej.

h Gej.

i Mu.

16. *Melius est modicum justo, &c.*] Ità o. Sy. M. &c. vel, *justi, Ch. Pi.* Occurrit David piorum indigentium curæ k. Alia hæc tentatio; q. d. Impii abundant divitiis, pii indigent, &c. l. Qui justos dicis beatos, cum hîc pauperes sint? Respondet, *Melius est, &c.* quia his contentus est, cum impiis & avaris nihil satis, &c. m. Melius, ob benedictionem Dei, opum durationem, hilarémque fruitionem, bonam conscientiam, &c. n. ¶ *Super divitias, &c.* 16 יִשְׁמַח בְּרֵשֶׁת יָמָיו] Præ copia (vel, opibus multis, Ti. quàm divitiæ, Ch. M. P. &c.) *impiorum magnorum, Mo. vel insignium, Ti. magnatum, M. vel, multæ, P. Ch. 16 יִשְׁמַח* sign. multitudinem, live populorum, Gen. 17. 4. five mulierum, 2 Par. 11. 23. five pe-
cunie, Coh. 5. 9 o. Ab hac voce mammon, Luc. c. 16. v. 9. &c. p. Præ divitiis—*multis.* Ità sing. (16 יִשְׁמַח) jungitur cum plur. (16 יִשְׁמַח) sicut Esth. 9. 23. Prov.

k Gej.

l Mol.

m Mu.

n Gej.

o Gej.

p A.

28. 19. Al. *præ multitudine impiorum multorum*, five *magnatum*; q. d. Pauci qui auxilium ferunt justo præstant multis, &c. qui impium adjuvant. Vide Gen. 14. r. Favent & præced. & seq. ubi de impiorum vi, non divitiis, agitur t.

q Kin Mu
r Re
in
t Mu.

17. *Quoniam brachia*] Quibus nempe arcum contorquent vers. 14. aut, quibus congegesserunt opes, &c. imò, quibus pios feriunt t. Vel, *brachia* nominat opes, quibus impii instructi putant se satis virium habere, &c. v. Vel, *brachia*, i. e. potentia *. q. d. Deus impiorum vires evertit, &c. ideo exigua manus quæ stat à partibus justorum fortior est ingentibus impiorum copiis, ut dixit vers. præced. Vel, si illum, cum plerisque, de divitiis exponas, sic cohæret cum eo hic versus, q. d. Pauxillo rei plus valent justis quàm impii summis opibus, quia Deus horum robur convellit, &c. y. ¶ *Con-
firmat, 17 יִצְוּ* Apprehendens ac sustentans, nè corruiant, five cum impiis, five per impios z.

10

20

30

40

50

60

70

80

90

100

110

120

130

140

150

160

170

180

190

200

210

220

230

240

250

260

270

280

290

300

310

320

330

340

350

360

370

380

390

400

410

420

430

440

450

460

470

480

490

500

510

520

530

540

550

560

570

580

590

600

18. *Novit—dies, &c.*] i. e. Agnoscit & curat a. Scire includit specialem providentiam, amorem, &c. ut Exod. 2. 25. Psal. 1. 6. Jer. 1. 5. Matt. 6. 32. *Novit*, accuratè observat, ut parens annos dilecti filii in numero habet, quando illi accidit morbus, periculum, &c. b. *Dies, i. e. tempus quo illis succurrere constituit c.* *Dies*, tam prosperos, quàm præcipuè adversos, v. seq. *Dies* metonymicè, pro rebus quæ in iis eveniunt, ut v. 13 d. Vide Psal. 31. 16. & 116. 2. & 119. 84 *. Cognoscit opus dierum illorum t. *Agnos-
scit tempora, &c.* JT. i. e. statum & conditionem vitæ: Met. subjecti; nam tempus subjectum est variis casibus vitæ humanæ qui in illo accidunt f. Non curat Deus dies impiorum, quia eos decurtat, juxta Prov. 19. 27 g. ¶ *Hereditas, &c.*] Vel, terrena, quæ ipsis & ipsorum posteris cedet, juxta Exod. 32. 13. Jos. 14. 9. &c. h. vel, coelestis & æterna i; quæ opponitur instabili impiorum Mammonæ, v. 16 k.

19. *Non confundentur*] Frustrati spe suâ quam in Deo posuerint l, illum ipsos perpetuè aliturum m. ¶ *In tempore malo; ita Mu. JT. &c. 19 יָמָיו* Malitia, h. e. infortunii, quomodo & *malitia* sumitur. Vide Psal. 10. 6. & 27. 5 n. Intellige hæc cum exceptione crucis o. *Mal-
lo, i. e. famis p, pestis vel belli.* Vide Job. 5. 19, &c. q. 20. *Quia peccatores peribunt*] Ità P. viz. in die malo: ideo justis non confundentur; ut sit ratio præcedentis versûs r. ¶ *Quando, vel, Quo tempore, V. Dum, JT. Sed, Pi. Glaff. 20 יָמָיו* pro 19 יָמָיו. Antithesis versûs præced. Significat res adversas bonis & malis communes esse; sed Deum illis opem ferre, &c. his non item t. ¶ *Mox ut honorificati fue-
rint & exaltati*] Ità o. Æth. sim. Ar. Acceperunt 20 יָמָיו, cum pretiosi fuerint, pro gerundio Caf; & pro 20 יָמָיו legebant 20 יָמָיו, (vel 20 יָמָיו, Ham.) cum exaltati fuerint, pro i. Hieron. vertit, *gloriantes ut monoceros.* Legit 20 יָמָיו, sicut monoceros; & 20 יָמָיו accepit in gerundio v. ¶ *20 יָמָיו*] Sicut pretiosum, five pretiositas, (vel, pretiosus adeps, A.) agnorum, Mo. P. V. Pi. &c. Optimum quod est in agnis. Periphrasis est adipis x. Ut adeps, &c. in altari absumentur; ita hostes Dei, &c. y. 20 יָמָיו signif. agnos, vel arietes, Deut. 32. 14. Esa. 34. 6. Amos. 6. 4 z. item Jer. 51. 40. Ezech. 39. 18 a. Comparatio ab holocaustis ad impios frequens. Diximus ad Marc. cap. 9. v. 49 b. Al. *pretiosum agnorum*, h. e. pretiosi & pinguiore agni, quales tantum mactationi & sacrificiis destinabantur. Sic impii, quò lautius à Deo tractantur, eò maturius & miserius peribunt c. Sicut gloria vervecum, qui primum impinguntur, ac tandem jugulantur, Ch. Ut pretiosi agni, Ti. 20 יָמָיו alibi sign. pascua, ut Psal. 65. 14 d. & Jer. 30. 23 *. Posset ergò verti, *pretiosum pratorum*, Mu. Q. in Pi. h. e. flores five herbæ, quibus prata ornantur f. Hæc sanè comparatio usitatissima est; nec verisimile est Davidem impios comparare voluisse cum adipe victimali, qui Deo sacer erat: quanquam impii agnis ad mactationem aptis conferuntur Jac. 5. 5 g. Sed quia flores non pretiosum quid, sed vile, sunt, præfero versionem alteram h. ¶ *Deficientes, &c.* 20 יָמָיו] Defecerunt, in fumo defecerunt, Mo. absumentur, in fumo absumentur, Ti. Verum adeps non consumebatur fumo, sed igne: Neque homines solent consumi fumo; sed fu-

q Kin Mu
r Re
in
t Mu.

u G.
v M. l.
x Pi.

y Mu.
z Gej.

a A. sim.
Mu. Gej.

b Gej.
c Mar.

d Gej. A.
e A.
f Mu. ex
RS.

g Pi.

h A. sim.
Q. in Gej.
Mu.

i A. Mus
ex K. &c.
RS. Gej.
k Gej.

l Mu. Pi.
Gej.
m Pi.
n Gej.

o Mu.
p Pi.
q Mu.
r K. in Mus
t Pi.

u Mu.
v Mu. ex
K. &c. sim.
A. Jun.

w Coc. Pi. &c.
x A.
y Gej.
z G.

a Mu. ex
H. sim.
Ham.

d A. G. j.
e Gej.

f Pi. Gej.
g Luth.

h Gej.
i Pi.

mus consumitur, & in aerem resolvitur¹. Alii itaque legunt $\text{pro } \text{in}$; ita Græc. Lat. Beza, Pagn. &c.^k. quæ lectio genuina videtur¹. Sed non opus est hanc novâ lectionem. Veritas, *in*, vel *cum*, fumo, i. e. æquè ut fumus; ut $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$, &c. Job. 9. 26. æquè ut navesⁿ. *In fumo*, five *fumum*, deficere, valet, *in fumum abire & consumi*; quod est, instar fumi consumi^o. Lectionem in confirmant Masorethæ, sicut & Chald. qui habet, *Sic impij deficient, & in fumo gehennæ consumuntur* P. Prius $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ construitur⁹. Ut hæc [nempe pretiosa agnorum] consumuntur in fumum abeuntia, consumuntur isti, JT. Sed malo de impiis fumi, & $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ geminari ob rei certitudinem, &c. ut Exod. 12. v. 28. fecerunt, &c. sic fecerunt; Psal. 68. 13. & 93. 3. &c.^r. Consumuntur, ut fumus (vel cum fumo, M.) consumuntur, Pi. sim. P. M. Sy. [Ar. posterius $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ refert ad fumum, Deficiunt penitus, ut fumus cum evanescit: Ca. totum sic reddit, Cum Jove inimici conficiantur, ut opimi in fumum evanescentes agni.]

21. Mutuabitur, $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ Sy. Ar. Ca. mutuò, five mutuum, accipit, M. P. JT. five accipiens, Mo. sim. Gej. Id $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ in Cal. Neh. 5. 4. Prov. 22. 7. Jef. 24. 2: sicut in Hiphil est, mutuum dare, Deut. 28. 12. Psal. 112. 5. Prov. 19. 17. Mutuatur, vel, egestate coactus^t; vel, ex fraude, ad se rapere studens aliorum opes per fas & nefas^v. ¶ Non solvet; ita o. $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ Non reddet, Mo. non solvit, Sy. M. &c. non reddit, P. sim. Gej. Vel, 1. ex injusta avaritia, & decipiendi libidine^z: quia non vult reddere^y. Vel, 2. ex egestate^z: non potest reddere, JT. Pi. A. Est enim hic sermo de poena, non de peccatis, improbi^a. ¶ Misereatur; ita o. Ch. Sy. Ar. M. &c. $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ Gratiâ facit, five exhibet, JT. Pi. A. vel, gratiosè agit, h. e. liberalis est. Sic liberalitas vocatur gratia, 1 Cor. 16. 3. 2 Cor. 8. 4, 19^b. Beneficus est, Ti. nempe egenis^c. q. d. Non modò mutuò acceptum reddit, sed gratis de suo egenis largitur, ut 2 Cor. 8^d. Donat, P. ¶ Et tribuet, $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ Et dans, Mo. & dat, five donat, P. Ti. Ch. JT. &c. gratis, &c.^{*}. Vel, dat, scil. mutuò, ut patet ex antithesi, & ex collatione v. 26. item ex Psal. 112. 5. ubi in eadem sententia pro $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ habetur $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$, mutuò dat^f. Et commodat, o. Æth.

22. Quia benedicentes ei] Ità o. Ar. i. e. Deo; qui illum colunt^z: qui gratitudinem suam Deo demonstrant liberalitate erga servos Dei, &c.^h. Qui illi beneprecantur, benedicentes ei, [i. e. justo,] juxta Gen. 12. 3. benedicam benedictibus tibi, &c.^t. ¶ $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ Benedicti ejus, Mo. Ti. Mu. A. &c. vel, ab eo, P. JT. Pi. M. Sym. in D. nempe Deo, M. sim. Tig. not. Gej. Referatur hoc relativum ad nomen remotius v. 20. ac proinde insinuat hunc tum fundamentum commendationis justorum, viz. benedictio Divina; tum ejusdem fructusⁱ. Quibus ille bene vult, Ca. Benedicti à Domino, Sy. vel, in verbo ejus, Ch. Constructio est in Hebræo qualis $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ Esa. 53. 4. & in lingua Hellenistarum $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$, &c. $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$, ubi $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ tacitè intelligitur. Vide quæ ad Joh. 6. v. 45^k. ¶ Hereditabunt, &c. i. e. Felicitas eorum firma erit & diuturna^l. ¶ Maledicentes ei; ita o. Ar. $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ Maledicti (five execrati, Ti.) ejus, Mo. &c. vel, ab eo, M. P. Sy. &c. Quibus malè vult, Ca.

23. Apud Dominum, &c. & viam ejus volet] Hebraismus, pro, Deus gressus ejus dirigit cujus viam approbat^m. ¶ $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ A Domino, o. M. P. Ti. Mo. &c. A presentia, five conspectu, (vel, parte, Æth.) Domini, Ch. Sy. ¶ Gressus hominis (vel viri, M. Ti. Mu. Gej.) diriguntur, vel diriguntur, o. P. Tig. not. Sy. Ch. vel disponentur, M. Ti. Ang. vel firmantur, Æth. Mo. Ca. stabiliuntur, Pi. A. &c. statuuntur, JT. vel, firmiter diriguntur & persciantur, A. $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ est, gressus, seu motio pedum, (à $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ incedere;) inde actio, conatus, aut officii functio. Nam ut via pro vita, five vivendi ratione, ita & gressus pro motibus seu laboribus in illa via, solent usurpari. Confer Prov. 20. 24. item Psal. 18. 37. & 57. 7. Viri: $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ in genere sign. virum quemvis, Deut. 22. 5. Job. 10. 5. & 14. 14. At ratione etymii à $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ prevalet, denotaret virum validum, &c. Sic Psal. 128. 4. & Prov. 24. 5ⁿ. Significat dirum fortem^o; vel, fortem in timore Domini P: vel, vi-

rum plenum judicii & cognitionis, sicut Exod. 10. 11. qualis sanè justus erit⁹. Viri talis, Pi. A. de quo ante dictum est; vel, ut sequitur, cujus via Deum delectat⁵. Viri, justi scil. ex vers. 21^t. qualem hactenus instruxit atque consolatus est^v. Diriguntur, nè vacillet aut cadat. Sensus est, Prosperat quicquid agit vir justus, & ad felicem exitum perducit^x. Stabiliuntur, five corroborantur, nè corruant offendanturque ad tot scelerum scandala, &c.^y. Vel, diriguntur, nè declinet à rectitudine justitiæ^z. Ille gressus justus dirigit, nè offendant^t. Quòd in vera via certa ponimus vestigia, neque lapsamus, non à nobis est, sed à Deo^{*}. ¶ Et viam ejus volet; ita o. Mo. vel vult, V. vel amat, Gej. $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ Et via ejus grata erit illi, Ar. Ti. &c. Deus favet illi in omnibus quæ agit; sine Deo autem nihil exsequi potest, juxta Prov. 16. 9^z. Nam viâ ejus delectatur, Pi. Copula in causalem resolvenda est; Quia Deo placet via ipsius, ideo non potest non largiri lætos successus^a. Vel, nempe, cujus via Deum delectat. Sic, Gideon & domus ejus, Jud. 8. 27. pro, Gideon, nempe, domus ejus^b.

23. Cùm (vel, Si, M.) ceciderit] Ità o. Æth. P. Mo. &c. Vel, 1. in res adversas^c; ut Mic. 7. 8. Ità Chald. exponit, Et si ceciderit in infirmitatem, Ch^d. Vel, 2. in peccatum^{*}; ut Gal. 6. 1^f. Jer. 8. 4. 1 Cor. 10. 12^g. Si justus delinquat, lapsus ejus non sunt mortiferi^h. Sed nihil hoc ad Davidis mentem, qui de piorum felicitate concionaturⁱ. ¶ Non collidetur; ita o. Æth. G. $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ Non protelabitur, Mo. prosternetur, P. corruit, Ti. V. leditur, Sy. perturbabitur, Ar. morietur, Ch. pessum it, Ca. abijcietur, M. Ham. Gej. $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ dicitur de ejectione rerum è navi, Jon. 1. 5. &c.^k. Non dejicitur, JT. Pi. Ham. nempe in terram^l; ita ut dejectus maneat; ut improbi, contra, in perpetuum deiciuntur, Ezec. 32. 4^m. Etiam si prematur, non opprimitur, 2 Cor. 4. 9. non statim à Dei gratia prorsus absconditur: aliter impij, &c. Vide Prov. 24. 16ⁿ. Non prorsus evertitur, sed castigatio tantum hæc est, & ex amore, Prov. 3. 12°. Mala ejus sunt temporaria; Rom. 11. 11. ubi hæc sententia aptatur illis Judæorum qui errore magis quàm malitiâ peccabant P. ¶ Supponit manum suam; ita Æth. M. $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ Sustinet (vel, sustentans, Mo. confirmat, o. tenet, Sy. Ar.) manum ejus, P. JT. Pi. Mu. Gej. sim. Ti. Ch. A. i. e. Labenti manum adjutricem porrigit⁹; ut Christus Petro, Matt. 14. 31^r. addendo illi animam, & eum sublevando^t. Similis phrasis, corroborat manus, Isa. 35. 3. 1 Sam. 23. 16^t.

25. Junior, &c. $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ Puer (vel juvenis, Ti.) fui, & nunc senui, Ti. Ca. &c. Ità omnes ætates complectitur^v. Confirmatio ab experientia Davidis^x. ¶ Et non (vel, sed non, JT. Pi. nec tamen, Ti.) vidi juvenem derelictum] Ità Pi. &c. Nempe omnino à Deo^y; ita ut necessariis ad victum, &c. careret^z; ita ut nullam prorsus & finaliter opem Dei sentiret: novit enim pios interdum deferi, &c. Psal. 27. 10. & 38. 12. Job. 19. 13^a. Falsò quidam hinc persuasum habent, pium nunquam fame moriturum. Nam multi martyres fame enecli leguntur. Vide Cyprian. epist. 22^b. Ità loquitur David, quia rarum est etiam nunc, & adhuc rarius in Veteri Testamento^c. Loquitur de eo quod plerumque accidit. Non negat justos carere, sed negat se id vidisse, quippe rarum & insolens^d. Objici potest Lazarus mendicus, &c. Respondeo, in temporalibus Dei beneficiis non posse præfigi certum & æquabilem modum, quia omnes non indigent iisdem remediis. Addenda hinc est exceptio, quatenus scilicet Deus expedire noverit, &c.^{*}. ¶ Nec semen (vel progeniem, five posteros, Ca. Ti. &c.) ejus querens panem; ita P. Mu. Gej. sim. Ch. Ti. Ca. &c. $\text{וְיָצַח עִם הַנְּחִיבִים}$ Aut semen ejus querere, &c. Pi. Ut semen ejus quereretur panem, JT. scil. ita anxie & diu, ut tandem non reperirent^f. Secus accidit impiis, Job. 18. 12. Mendicitatem, quæ erat maledictum Legis, Deut. 28. à piis amovet^g. Sed non convenit hoc cum hujus Psalmi vers. 16, 24, 37. nec cum experientia Davidis, 1 Sam. 21. 3. & 25. 8. & Elie, 1 Reg. 17. 10, 11. &c.^h. Promissio hæc ad eos potissimum spectat qui misereri & largiri solebantⁱ. hinc, ut alibi sæpe, est misericors & liberalis, ut patet.

tet ex vers. 21. & 26. Et si liberalitas opes imminuat, &c. affirmat tamen se neminem vidisse illius exercitio ad paupertatem redactum. Hortatur ad studium beneficentiae, &c. Illi plerumque tentatio futurae indè inopiae negotium facit: Id pernegat David passurum eum ex liberalitate sua inopiam. 2. Præsupponitur in filiis imitatio paternae virtutis & beneficentiae, ut colligitur ex Exod. 20. 6. Ezech. 18. 10, &c. [3. Alii locum aliter reddunt, aliquid supplendo, &c.] Nec semen ejus quærens panem, repete, ex priori membro, derelictum; q. d. Nec semen ejus, etiam quærens panem, & ad mendicitatem redactum, vidi unquam à Deo derelictum. Ità plana fit sententia quæ alias obscurissima est. Duæ propositiones sæpe ità implicantur, ut subjecta & prædicata se mutuò respiciant ac declarent, ut Psal. 1. 6. [Ubi Collectanea nostra vide.] Frequens est ellipsis nominis ex præcedenti membro repetendi: ut Jos. 22. 20. *quamvis ipse* (Achan) *vir unus, non exspiravit*, &c. repete, *unus*, q. d. sed multi cum eo; Psal. 126. 4. — *tanquam fluentia*, &c. repete, *reducens P.* Verum à scopo Davidis alienum est, mendicitatem justorum confiteri, quibus in toto Psalmo bona temporalia pollicetur, ità ut habeant unde aliorum inopiam sublevent, vers. seq. 9.

26. *Totà die*, *Omni die*, Mo. Mu. Propterea quòd toto die, Ch. Imò totà die, o. Sy. Æth. Non obstante hominum ingratitude, vel etiam facultatum per illam benignitatem decremento. q. d. Tantum abest ab eis mendicitas, ut habeant quod egentibus largiantur, &c. Intellige, quatenus Deus expedire noverit, & cum exceptione castigationis, &c. ¶ *Et semen illius in benedictione erit* Ità o. Æth. vel, est, M. P. JT. apud homines, qui dicent, Hi sunt posteri just: Deus illis benedicat propter patrem. Vel, in benedictionem, Mo. V. sub. est; i. e. ab omnibus laudatur, & bene audit. Alii, erit in beneficium, vel beneficentiam; i. e. perpetuà Dei beneficentiā fruatur. ¶ *Ad benedictionem*, (nempe spiritualement & temporalem,) sub. erit. Optime habet, Ti. erit benedictum, Ar. Et tamen semen, &c. q. d. Quamvis copiosè largitur, &c. tamen ex benedictione Dei abundat bonis quæ relinquunt liberis. Effe in benedictione, & putrescere, opponuntur Prov. 10. 7.

27. *Inhabita, &c.* Ità Gej. JT. &c. pro, *habitabis*; imperat. pro fut. ut Deut. 32. 50. *Et morere*, pro, & *moreris*. Sic, & *vive*, Gen. 20. 7. & Prov. 4. 4. pro, *vives*: Sic, *invenito gratiam*, Prov. 3. 4. Sic Virg. *Si fœtura gregem suppleverit, aureus esto, pro, aureus eris*. *Habitabis*, sub. in terra, ut v. 3. c. securus & tranquillulus. ¶ *In seculum seculi* i. e. Diu* vel perpetuò. Chald. & *inhabita vitam eternam*. Et terram & coelum hæreditabis.

28. *Amat judicium* h. e. Rectum & justum. Ideoque piis benefaciet. ¶ *Et non derelinquet sanctos suos*, *Beneficiarios suos*, Gej. vel, quos benevolentia prosequitur, JT. Sed talia nomina significare solent eum qui habitu illo, &c. præditus est: sic *justus*, in quo est justitia; *divites*, apud quem est opulentia. Malim ergò vertere, *beneficos ejus*, i. e. pios, qui & benefici sunt, & Deo chari.

¶ *In æternum conservabuntur*: & quamdiu vivunt, & post mortem. In seculum, &c. Gej. ¶ *Injusti punientur* Ità o. Q. in Ham. Sed hæc in Hebræo non reperiuntur. Calu itaque exciderunt. Nam cum alterni versus sequantur ordinem Alphabeti deest, sola litera y, quæ olim erat in voce *injusti*, Job. 19. 18. Deesse in Alphabeto y quis crediderit? [Sed multa respondent.] 1. Satis constat ordinem literarum in Psalmis alphabeticis non curiosè observatum esse: nam in Psal. 25. desunt literæ *q* & *p*, pro quibus duo versus ab *s*, & duo à *r* incipiunt. Pariter & hic dici possit, omisso y, duos versus à *s* incipere. 2. Si series Alphabetica constare debeat, posset constitui in voce tertia vers. 27. *fac*, &c. Si dicas vocem eam non esse versùs initialem; neque hic est *injusti*. Si dicas tibi præfigi *injusti*; ità fit & v. 39. qui à *t* incipere deberet; *injusti*. [Al. sic:] Incipere debet novum comma ad vocem præcedentem *injusti*, & *l* auferri, ut sit *injusti* positum pro *injusti*, sicut Ps. 89. 3.

¶ *Injusti punientur* Ità o. Q. in Ham. Sed hæc in Hebræo non reperiuntur. Calu itaque exciderunt. Nam cum alterni versus sequantur ordinem Alphabeti deest, sola litera y, quæ olim erat in voce *injusti*, Job. 19. 18. Deesse in Alphabeto y quis crediderit? [Sed multa respondent.] 1. Satis constat ordinem literarum in Psalmis alphabeticis non curiosè observatum esse: nam in Psal. 25. desunt literæ *q* & *p*, pro quibus duo versus ab *s*, & duo à *r* incipiunt. Pariter & hic dici possit, omisso y, duos versus à *s* incipere. 2. Si series Alphabetica constare debeat, posset constitui in voce tertia vers. 27. *fac*, &c. Si dicas vocem eam non esse versùs initialem; neque hic est *injusti*. Si dicas tibi præfigi *injusti*; ità fit & v. 39. qui à *t* incipere deberet; *injusti*. [Al. sic:] Incipere debet novum comma ad vocem præcedentem *injusti*, & *l* auferri, ut sit *injusti* positum pro *injusti*, sicut Ps. 89. 3.

Talia qui annotat, nullam Masoretis facit injuriam. 3. Verba ista non habentur nec in Chald. nec in Sy. nec in quibusdam Græcis codicibus, nec in Hieronymo. 4. Videntur isti pro *injusti* legisse *injusti*, *injusti punientur*. Ità Agellius Episcopus Acer-nensis: nec displicet. 5. Sæpe o. addiderunt de suo quæ ad sententiam perficiendam deesse putabant; ut hoc loco, quò apertior esset antithesis, ista interjece-runt, quæ videbant à Davide prætermissa, quòd nol-let contaminare suum ordinem literarium mentione *injusti*.

30. *Os justi meditabitur* (vel, loquetur, Mo. P. vel, differit, M. Ca. loquitur, V. docebit, Æth.) *sapientiam*. Ità o. Ar. Pi. aut, *verba sapientie plena*, V. Tutela Dei declaratur à causa impulsiva, nempe actionibus pii, &c. Præterquam quod beneficentia, &c. sapien-tiam quoque suam alios docet. Os, &c. Opponit hoc linguæ impiorum blasphemæ & fraudulentæ, de qua in hoc Psalmo & alibi. ¶ *Loquetur judicium* Vel, *equitatem*, V. i. e. recta & utilia. *Justum*, Pi. Justum & rectum, quo modo quisque se erga proximum gerere debeat. Sic imprimis informat liberos suos, ut in terra maneant, juxta v. 29.

31. *Lex* (vel *Justus*, Sy. Ar.) *Dei ejus in corde ipsius*. Ità o. Ch. P. Ti. &c. Ratione judicii accuratè expen-dentis & applicantis, memorie, amoris: Hinc scaturi-unt boni sermones, Matt. 12. 35. q. d. Quamvis lin-gua hic operam impendat, &c. non est verbosus saltem nugator, nec in labiis tantum hæret hæc Legis noti-tia. In corde, juxta præceptum Dei, Deut. 6. 6. & promissum, Heb. 8. 10. Sensus, ut ipse docet, sic & sentit. Non aliud illi est in fronte, aliud in pectore. ¶ *Et non supplantabuntur* (vel, nutabunt, M. Ch. Sy. Heb. nutabit, vel vacillabit, Mu. Gej. ideo non nutabunt, P. Ti. quapropter non prolabantur, Ar.) *gressus* (vel *pe-des*, P. Ar.) *ejus*. Ità o. Æth. Plur. est distributive, q. d. vel unus gressum ejus. ¶ *Non labascit* (vel, non cessabit, A. vel, ideo non labascet, Pi. sub. per ejus, JT. Pi. A. quod supplementum postulat forma verbi *labascit*, quod foem. est, ideoque non con-gruit cum masc. *gressibus*, sed cum subaudito *labascit*, quod foem. est) *gressibus*, sive in gressibus, suis. JT. Pi. *Gressibus non titubant*, Ca. Nè tantillum à recta via ab-errat, quippe qui ex Legis præscripto vitam instituit. Expedite, sine allusione aut scandalo, suum absolvit curriculum; nec patietur se mundi vel minis, vel illecebris, ab honesto abduci. Sensus versùs est, Perpetuò de Lege Dei cogitat, ut per eam voluntatem Dei assequatur, & sine reprehensione vivat.

32. *Considerat* (vel, *Speculans*, Mo. *Speculatur*, Pi. Gej. Mu. nempe invidiosè, malignè, accuratè, velut ex insidiis, ut vigil hostem, 2 Sam. 18. 24. 2 Reg. 9. 17. *Expectat*, Sy. *Observat*, Ti. V.) *peccator justum*; ità o. Æth. sim. M. P. Ti. Sy. Ar. &c. *injusti*. ¶ *Injusti* *impus justo*, Ch. Nunc attingit (ut ante vers. 12, &c.) quid extrinsecus justo ab impiis con-tingit, &c.

33. *Nec damnabit* (vel, *damnat*, Pi) *eum*; ità o. Ch. Ca. sic M. P. &c. *Non finit*, vel *finet*, cum *damnari*, JT. Mu. sim. Gej. V. Ti. nisi Dei gloria & Ec-clesiæ utilitas aliter postulaverit. Non pronunciet eum *impium*: q. d. Licet pius nonnunquam ab iniquis, tum accusatoribus, tum judicibus, proclametur & tractetur ut reus; Deus tamen illos non imitatur, fucumque sibi fieri permittit, non condemnat, vel instar condemna-ti eum tractat, sed eum justo tempore absolvit, mirè eripit ac præmiat. Confer Psal. 109. 7.

34. *Cum perierint*, &c. *Excidium* (Heb. in excidi, i. e. excidio; infinitivus loco nominis P.) *improborum videbis*, JT. nempe, cum volu-ptate; hæc enim est vis locutionis Hebraicæ. In ex-scindendo, &c. h. e. quando exscinduntur: *p* pertinet ad constructionem verbi *excidi*, ut Psal. 22. 18. [Vide ibi congeſta.]

35. *Vidi impium superexaltatum*; ità o. Æth. *Fortem*, sive *validum*, Ch. P. Gej. *robustum*, V. *violentum*, Ti. Jun. *insignem*, M. V. *potentem*, i. e. magna autoritate præditum. Saulem respexit, à cujus ta-men nomine, ut solet, præ abſtinet. *Terrificum*, Mo. *V. sim. Ar.*

V. sim. A. ferocem, Ca. crescere in altum, Ar. magnā vi erumpentem, JT. sim. Pi. ¶ Et elevatum; itā o. Æth. sim. Sy. Ar. וְיִרְעֶה Et virentem, Ca. A. sic P. Mu. Gej. suculentum, M. sim. A. vide Psal. 52. 10. Dan. 4. 1^v. validum, Ch. diffundentem se, Ti. Mo. explicantem sese, JT. Pi. Heb. nudantem se: Nam cum arbor adhuc parva est, rami ejus arcibus inter se coherent, & trunci partem superiorem quasi vestiunt; sed cum grandescit, rami ejus sese explicant, atque itā partem illam trunci denudant. Radices agentem quasi פָּרִי papyri v. Alludit ad Jes. 19. 7. AE. exponit, manifestantem se, & facientem apertē quodvis malum; quod ipsum est quodammodo denudare propriam turpitudinem. פָּרִי commodē exponitur ex vocibus cognatis פָּרִי gramineta, Jes. 19. 7. & פָּרִי graminetum, Jud. 20. 33. ¶ Sicut cedros Libani Itā o. Ar. Æth. Fortē pro אֲרָז, legerunt אֲרָז cedrus, Soph. 2. 14. & אֲרָז, pro אֲרָז. Sed posterius longē abit^b. Potius credo illos sensum paraphrasticē sic exposuisse c. ¶ אֲרָז Instar lauri viridis, [P. Mu. Gej. sim. Ca. Mo. Gen. vel frondosa, M. Ti. instar viridis sponte crescentis lauri, A. ut arbores sylva, Sy. ut arborem indigenam & frondentem, Ch. instar arboris indigena viridis, Mol. Arbores felicius crescunt in solo natali, quā quā in aliud transferuntur d. Tanquam arbor indigena JT. Pi. אֲרָז plerique, ex adjuncto אֲרָז, arborem reddunt; nescio an solido fundamento nixi. 1. Nebuchadn. de se dicit, אֲרָז Et florebam, Dan. 4. 1. 2. אֲרָז in seq. versu repugnat huic notioni; arbor enim, etiam cum moritur, non transit, five praterit, sed manet in terra, donec excindatur*. Alii nativam significationem retinent, sicut indigenam (vel oriundum, five ortum,) virentem: Solent enim indigenae in terra aliqua felicius florere opibus, &c f. Probabile est, אֲרָז hīc (ut in aliis omnibus locis, quod fatentur,) significare indigenam, five nativum Israelitam, qui peregrino opponitur Levit. 19. 34. & 23. 42. & 24. 16. Talium nempe multa erant prae peregrinis privilegia, tum quoad se, tum quoad posteros suos. Nec enim eorum possessiones penitus alienari poterant; nec illis soboles deesse potuit, siquidem cognatus quisquam esset qui prolem ipsis suscitare debuit; nec uluris obnoxii erant. Merito itaque David, ut exprimeret subitam miramque ruinam impii, qui ab ea longissime abesse videbatur, instantiam dat in nativo Israelita, qui tot tantisque privilegiis munitus erat.

36. Et transivi Itā o. quos sequuntur, ut ferme semper, Sy. & Ar. Sensus sic melior est ob sequentia h. q. d. Vix illum pertransiit, & ecce respicio post me, & evanuerat, me non advertente, nec opinante k. ¶ אֲרָז Et transivit, Ch. Mu. Gej. Gen. &c. nempe impius iste, nuper adeo florens. אֲרָז, transire, quandoque valet praterire, vel interire, ut Job. 34. 20. Psal. 18. 13. Jes. 29. 5. Nah. 1. 12. Et transivit (impius) de mundo, Ch. in Gen. Verto, Prateriit aliquis, Pi. sim. Cal. ex collat. membri seq. m. q. d. Nemo ē transeuntibus ipsum videbat amplius n. Et prateriit, abiit, evanuit, V. ¶ Et ecce, &c.] Ad quod mirabundus David obstupescit †. ¶ Et quæsi, &c.] Num fortē aliō translatus esset in sedem commodiorem o.

37. Custodi (vel, Observa, Sy. Ti. Serva, Ch.) innocentiam, & vide (vel, videbis, Ar. respice, Ch. elige, Sy.) equitatem Itā o. Æth. sim. Ch. Sy. Ar. Ti. Tenax esto innocentiae, & attende ad id quod rectum est p. Isti vel concreta pro abstractis acceperunt, vel legerunt אֲרָז, & אֲרָז q. ¶ אֲרָז Custodi, five Observa, integrum, five innocentem, (vel perfectum, Mu. Ang.) & vide, five aspice, five considera, rectum, Mu. Gej. M. P. Mo. JT. Pi. &c. Vel, ad discendum five imitandum ejus vias; vel, ejusdem & mores & fata examinando, nec judicium præcipitando †. ¶ Quoniam sunt reliquiae (i. e. aliquid est reliqui, Mu.) homini pacifico Itā o. Æth. i. e. posteritas & facultates, ex antithesi vers. seq. t. ¶ אֲרָז Nam finis (vel, finis bonus, Sy. vel, posteritas, Mar. Gej.) erit (vel est, Sy. Gej. vel, esse solet, Gej.) viro pacis, five pacifico, Ar. Sy. Gej. Mar. qui pacem cum proximo querit & prosequitur, Psalm. 34. 15. Unde David se אֲרָז, i. e. virum pacis, appellat Psal. 120. v. 7. Con-

structio אֲרָז alibi occurrit, Ps. 41. 10. sim. Jer. 20. 10. & 38. 22. Obad. v. 7. Huic versioni favet, quod v. Gej. est אֲרָז; at si virum talem significasset, dixisset אֲרָז, cum ה' emphatico*. Quia novissimum (vel finis, Pi. sic Mu. Ch. JT.) viro (vel, istius viri, Pi. JT. vel, tali viro, P.) pax, Mo. P. Ch. &c. Ante אֲרָז suppleatur ה' emphaticum, ceu אֲרָז accipitur אֲרָז vers. 23 †. Nam novissimum quod dabitur tali viro est pax, M. Nam ei viro tandem pax erit, Ti. Et invenies hujusmodi hominum exitum esse felicem, Ca. sim. Pi. אֲרָז sign. vel, i. finem, five postremam, alicujus rei v, ut Deut. 11. 12. v. A. Gej. & 32. 20, 29. Jer. 29. 11. item Job. 8. 7. & 42. 12. v. A. & Coh. 7. 8. Vel, 2. mercedem, ut Prov. 23. 18. & 24. 14. & Jer. 29. 11. Sic h. l. præmium integritati promittitur, ut coram mundo sæpe frustranea videatur a. v. Gej. Vel, 3. posteritatem b, ut Psal. 109. 13. Dan. 11. 4 c. b. A. Gej. item Jer. 31. 17. Ezech. 23. 25. quæ sæpe promittitur ut pietatis præmium d. d. Gej.

38. Disperibunt simul, אֲרָז Pariter, Pi. Gej. &c. Omnes sine exceptione*; nemine per malitiam privilegium sibi acquirente f. Vide ad Psal. 33. 15 e. em. v. Gej. אֲרָז, semel & simul, o. in Ham. אֲרָז sign. penitus, (Græcis ἀπαξ & παξ,) ut suprā 4. 9. & 19. 10. infrā 49. 11. & alibi h. ¶ Reliquiae, &c. אֲרָז Finis, five novissimum, impiorum exciditur, Pi. sim. P. V. &c. i. e. Impii ad postremum pereunt, aut sine suo frustrantur: tandem exciduntur instar arboris k. Ultimum vitæ tempus, ubi agminatim Divinæ solent irrere plagæ. Vel, spes impii, &c. i. e. id in quo confidit, &c. quæ phrasis est Prov. 23. 18. Vel, posteri ejus, &c. l. v. Gej.

39. Salus autem, &c.] Heb. & valet at, propter antithesin m. Ideo nunquam corrueant n. m. Pi.

40. Adjuvabit, &c.] Heb. adjuvit, Mu. Ma. &c. Id quod sæpe experti sumus, & deinceps faciet o. o. Mu.

PSALM XXXVIII.

ARGUMENTUM. David, gravi morbo (qui illi ob peccatum cum Betsabe inflicto esset a) correptus, (vel, insigni aliquā calamitate oppressus b,) Dei iram deprecatur, peccata accusans ac deplorans c. Itā semper ad causam malorum suorum respicit d. a. Mu. ex. RR. b. Mol. c. Mu. d. Mol.

1. In rememorationem de Sabbato Itā o. Æth. Fortē diebus Sabbati canebatur*. Sed illud, de Sabbato, non est in Hebræo. Nec sanē ad Sabbatum hoc carmen pertinet, sed ad inculcandum perpetuò Davidi & peccati sui & indultæ veniæ memoriam f. Illud אֲרָז in quibusdam libris [אֲרָז] quis non videt inepti hominis ineptum glossema esse? ¶ אֲרָז Hic titulus huic tantum Psalmo & Psal. 70. præfigitur h. Ad commemorandum, Mo. P. Ti. Mu. Gej. vel, recordandum, JT. Pi. sim. M. Subaudi, vel, i. beneficium Dei, quo à gravi morbo liberatus fuerat, V. sim. M. Pi. ut alios provocaret ad similiter orandum, si quando in morbum inciderent i. Sed argumentum & hujus & 70. Psalmi apertē docet, eos afflictionis tempore conceptos fuisse, nec esse liberationem jam habitam celebrantis, sed eam enixè postulantis, &c k. Vel, 2. dolores suos, ut Psal. 132. 1 l. Est elegans dictio m, infinit. pro adjectivo n, ad memorandum, five commemorandum, i. e. μνημονεύσιμος, memorialis o. Sic porro dici possit Psalmus אֲרָז ad laudandum, h. e. εὐαγγελισμός, laudativus; אֲרָז ad precandum, h. e. εὐχισμός, precatorius p. Tale est apud scriptores profanos, canes ad venandum, pro, venatici q. Satiū autem est retinere gerundium; Psalmus ad commemorandum, docendum, laudandum, &c. sub. scriptus, five traditus r. Al. sic, Cantio Davidis admonitoria, Ca. Verto, ad reducendum in memoriam, Deūque de angustis in quibus versentur commonesciendum: nec secus ceperim Annal. 1. 16. 4 †. Ut Mincha vocatur אֲרָז memoriale, Levit. 2. 2, 9, 16. vel potius, ut Dei recordatio hominis, est sublevatio ipsius; itā precatio ad Deum tempore angustiae aptē dici possit אֲרָז ad recordari faciendum t. Ad docendum, quomodo agrotus vel afflicto precari debeat v. Videtur hic Psalmus frequen-

* Gej. ter in solennitatibus decantatus esse *. Ad memori-
am statuendam mali sui, & liberationis suæ: quod
9 Jun. genus Psalmorum vocare possumus *Memoria* y.
In memoriam bonam super Israel, Ch. Puto potius לְהוֹדוֹת
2 Mu. ex fuisse initium triti cujusdam carminis z.
AE.
2. In furore (vel ira, M. Ti. &c. fervore, o. Ch. P.
Mo. &c. fervente ira, JT. Pi.) tuo, בְּקֶזֶף] In efferve-
scentia tua: קֶזֶף (à קָצַף spumavit) proprie est spuma,
Hof. 10. 7. indè ira vehementissima, quæ quis instar
equi concitati effervescit & spumat a. Vel, quia ma-
re effervescens spumas excitat *. Gellius 1. 26. Mihi
* Pi. (inquit) neque oculi truces sunt—neque in spumam rubo-
remque effervesco, &c. b. Non deprecatur paternam a-
nimadversionem, sed severam vindictam c. ¶ Ar-
guas (corripis, M. reprehendas, Ar.) me] Ità Sy. Ti. &c.
יְהוָה sign. castigare, vel verbaliter, ut Gen. 21. 25. &
31. 42. 2 Reg. 19. 4. Psal. 141. 5; vel realiter, per
plagas, ut 2 Sam. 7. 14. Psal. 50. 21. & 105. 14 d.
4 Gej. Arguas, i. e. ut mox exponit, castiges: Met. adjuncti;
nam cum parentes castigare volunt liberos, prius eos
* Pi. arguunt, & peccati convincunt *. Noli in me sevis
f Tig. not. animadvertere, Ca. pro dignitate delicti mei f. ¶ Ne-
que, &c. וְלֹא יִבְחַנֵּנִי] Et (vel, aut, M. JT. vel, neve,
* Pi. Gej. Sy. Ti. Pi. לֹא ne repetendum ex præced. g.) in furore
tuo, M. Ti. &c. excaescentia tua, Mo. JT. estuante ira
tua; חֵם est calor, five astus h. ¶ Corripas (vel ca-
stiges, Ch. M. JT. &c.) me] Ità o. P. Mo. &c. De vo-
ce חָם vide quæ ad Psal. 6. 2. & de חָם, ad Psal. 37. 8.
Hæc deprecatio non tam primam poenarum inflictio-
nem, quam continuationem, notat, ut docet seq. ver-
sus i. Sensus est, Remitte de acerbitate castigationis
tuæ, &c. k.
i Gej. 3. Sagitta tue] h. e. Morbi & dolores l, corporis,
k Pi. vel animi, Psal. 18. 15. & 91. 5 m. qui instar sagitta-
i Mu. A. rum hominem citò, ac nihil cogitantem, invadunt n.
m A. Morbus o; pestis aut ulcus, unde claudicatio suborta
f Mol. fuit p. Potius vulnera conscientia, de his enim in-
m Pi. primis in toto Psalmo queritur q. ¶ Infixa, &c.
Mar. בְּנִיחָה] Defixa (vel, altè infixæ, o. Sy. Ar. JT. Pi.)
f M. sunt in me, M. Ti. Mo. pupugerunt me, Æth. depressæ,
q Mol. vel contorta, sunt, V. demissa sunt, Al. in V. Descen-
derunt, P. Gej. quasi è loco superiore, &c. Sign. agmina-
tim in se demitti & depluere Dei plagas r. Vel, descen-
derunt, i. e. altè penetrarunt in carnem; cujus conse-
quens est illud s. o. infixæ sunt t. חָסַד in Niphal oc-
curret 2 Sam. 22. 35. & Psal. 18. 35. Posset etiam hoc
* Gej. חָסַד ad Piel reduci, ut Psal. 65. 11 t. ¶ Et confir-
masti (vel, demisti, JT.) super me manum tuam] Ità o.
† Ham. Æth. i. e. graviter mihi incumbere fecisti. Ità para-
phrastica est explicatio v. ¶ וְלֹא יִבְחַנֵּנִי] Et de-
* Gej. scendit (vel, depressa est, Ti. demissa est, M. etiam descen-
† Ham. dit, Gej. quievit, Sy. dura facta est, Ar.) super me ma-
nus tua, Mo. P. &c. h. e. plaga, quæ manu infligi so-
let *. Tua me urget manus, Ca. Et mansit super me vul-
nus manus tuæ, Ch.
4. Non est sanitas in carne mea; ità o. Ch. Æth. M.
V. Mu. ex K. & AE. A. Nihil est sanum, &c. Ca. וְלֹא
* Mu. חֲסִידוֹת] Non tranquillitas, &c. Sy. Non est perfe-
ctio, V. vel integritas, Mo. JT. Mu. Gej. vel integrum, P.
* Gej. Nihil integri est, Pi. Gej. q. d. Humor harmonia
viriumque constitutio perturbata est, imò ablata, om-
nia in me flaccida, confusa, misera. חֲסִידוֹת (à חָסַד
complexit) ἀνομαλίας retinet Scheva sub חָסִידוֹת, loco
vocalis longæ; atque ità ter reperiri notant Masoretæ,
hîc, & infra v. 8. & Jud. 20. 48 y. Non displicet ta-
men Joseph Kimhi, qui חֲסִידוֹת ex חָסִידוֹת, i. e. homines,
deducit, & exponit humanitatem; q. d. Ità plagis de-
formatus sum, ut vix hominis figura restet. Hic ver-
sus corporis morbum palam arguit: Psalmus tamen
poenitentialis est, quia David non tantum mitigari vim
morbi, sed ejus causam tolli, petit z. ¶ A facie ira
tue] Vel, propter iram tuam, ità Mo. &c. ex peccato
meo ortam: neque enim frustra irasceris *. ¶ Non
* Mu. est pax; ità o. Ch. Ti. &c. וְלֹא שָׁלוֹם] Pax, pro quiete b, &
b V. Pi. vacuitate doloris c: quod in pace omnia sint tranquil-
c Pi. la d. Nihil illæsum, Ca. ¶ Offibus meis] Ità o. Ch.
d V. P. &c. q. d. Dolor ad intima quoque ossa penetrat *.
* Mu. Exquisitos in ossium quasi medullis patior cruciatus,
ideoque morti proximus sum, quia ossa sunt corporis

fundamentum f. Vel, ossa, pro membris e. In mem-
bris meis, Ca. ¶ A facie, &c. אֶפְסֵי חִטָּה] v.
Propter peccatum meum: Ità Ch. o. P. Ti. JT. &c. De
certo peccato loquitur, licet vers. seq. utitur plurali,
quia in uno peccato plura concurrere solent. Indicat
hoc versu causas morbi impulsivas duas: ἀνομαλίας,
detestationem peccati in Deo; ἀσθένειαν, peccatum
Davidis f. Pi.
5. Supergressæ, &c. עָבְרוּ רַגְלֵי] Transierunt, five
pertransierunt, (vel transcendunt, Ti. JT. Pi. superave-
runt, Ar.) caput (super caput, Ch. ultra caput, M.)
meum, P. Mo. Gej. &c. i. e. pilos capitis mei; q. d. nu-
merosiores sunt capillis, &c. f. Vel, transierunt, &c.
10 instar aquæ inundantis, &c. t. qualis metaphora est
Psal. 69. 2. & 124. 4, 5 v. q. d. Totus iis obruor *:
suffocationi proximus sum y. [Al. sic;] Incumbunt
velut onus z. Al. Dolor occupavit omnia corporis
membra; [q. d. à capite ad pedes:] & per iniquitates
hic intelligit dolorem infirmitatis propter iniquitates
inflictum z. ¶ Gravata, &c. כָּבֵדוֹת מִיָּדַי] Graves
20 (vel aggravatæ, V.) fuerunt præ me, Mo. vel mihi, Sy.
vel, graviores me, P. Ch. vel, quàm ut perferre queam, Pi.
sim. JT. Ti. V. Gravata sunt ultra vires meas, M. Me
quasi grave quoddam onus opprimunt, Ca. Alia metapho-
ra, describens peccatorum pondus & atrocitatem b. b Gej.
6. Putruerunt (vel, Putuerunt, Sy. vel, Fætu-
erunt, M. P. Mo. Ti. &c. ut Exod. 7. 18. & 16. 20, 24. Coh.
10. 1 c.) & corruptæ sunt (vel putruerunt, Sy. tabuerunt,
c Gej. five contabuerunt, Ch. M. P. Mo. JT. Pi. Gej. Mu. ut
Levit. 26. 39. Jes. 34. 4. Ezech. 24. 23. & 33. 10. Zach.
30 14. 12. nec alibi verbum occurrit. Ab eo nomen קָבַח
tabes, Jes. 3. 24. & 5. 24 d. Sanie diffuunt, Ti. V. d Gej.
vermes genuerunt, Ar.) cicatrices meæ; ità o. Ch. vel,
vibices, five tumores, mei, JT. Pi. livores mei, M. P. Mo.
Mu. Gej. vulnera mea, Ar. Ang. ulcera mea, Ti. Sy.
חֲבִירֵי נִמְקֵי חֲבִירֵי] Putridæ fætet vomices meæ, Ca.
A חֲבִירֵי convenit, sociatus fuit, est חֲבִירֵי *, quæ est contu-
fio ex plaga orta, quia sanguis & humores ibi concre-
scunt f; & hîc putrescere, &c. dicitur, quia sanguis & hu-
mores sic concreti putrescunt primum, deinde, nisi exi-
40 mantur, fætet g. Credibile est gravissimum aliquem
morbum fuisse; nisi malis de morbis animi, peccatis,
angoribus & perturbationibus, accipere *. ¶ A * Ma.
facie, &c. אֶפְסֵי חִטָּה] Propter stultitiam (vel insaniam,
Ca. temerariam & inconsideratam stultitiam, ut Prov. 14.
17. vide & Prov. 10. 14 h. ignorantiam, Ar.) meam, b A.
Ch. P. Ti. &c. sim. Mo. M. o. &c. h. e. vitiositatem me-
am, five peccatum meum, ut Prov. 13. 16. & 15. 2. &
26. 11. Marc. 7. 22 i. Propter negligentiam circa sa-
50 lutem animæ, cum morsum peccati non satis perpen-
derim, &c. k. Quia obsecutus sum cupiditatibus meis,
neglecto ejus mandato; quo nihil stultius l. חִטָּה hîc
tantum & Psal. 69. 6. & in Proverbiis occurrit m. m Gej.
7. Miser factus sum; ità o. Æth. sim. Sy. נַעֲרָה] In-
curvatus (vel, Depressus, V.) sum, M. V. Gej. Ham. sim.
P. Ch. corpore, ut fit in magnis cruciatibus, vel in
ægotis, qui ex magno morbo debilitati capite ad ter-
ram pendulo, &c. ambulant n. Distorqueor, JT. Pi. sim. n Gej.
Mu. Distorto sum corpore, Q. in V. propter vim morbi,
ità ut erectus incedere ac stare nequeam o. Vel, per-
o Mu. versus factus sum, nempe è statu felici in adversum &
miserum. וְלֹא נִימְרָה nim. est perversit, Thren. 3. 9. Jes. 24. 1.
unde in Niphal נִפְרָה perversus, Prov. 12. 8 p. ¶ Cur-
p Gej. vatus sum; ità o. Æth. sim. JT. Pi. Ar. V. חֲסִידוֹת] In-
clinatus sum, P. Gej. Ch. vel, depressus, M. Ti. V. Mo.
sim. Ca. in terram usque. Externo gestu animi deje-
ctionem prodo q. ¶ Usque in finem] Ità o. Æth. q Gej.
Ar. in æternum, וְלֹא חֲסִידוֹת accipiens in sensu eternitatis t. t Ham.
¶ Pervalde, JT. Pi. usque (vel, usque aded, Gej.)
70 valde, Mo. admodum, Ti. vehementer, P. Ca. ma-
jorem in modum; Ch. usque ad immensum; וְלֹא cum
חֲסִידוֹת intendit significatum, sicut & Jes. 64. ult. item
Gen. 27. 34. Psal. 119. 8, 43 t. ¶ Contristatus, &c. t Gej.
חֲסִידוֹת] Mæstus incessi, M. V. sim. Sy. Ar. Mu. atra-
tus, five pullatus, ambulo, vel ambulavi, P. Mo. simil.
Ch. JT. Pi. Ti. Ca. obscurus, & facie subnigræ t: ob-
v Gej. scuro tum vultu, tum vestitu v. Hinc apparet non fu-
isse morbum, qui Davidem perpetuò lecto afflisset x. x Mu.
8. Lumbi mei; ità Ch. A. Sym. in D. כִּסְלִי] Femora
mea,

mea, *M. coxendix mea*. Q. in V. *ilia mea*, P. Mo. JT. P. Ca. Mu. V. Aq. in Dut Levit. 3. 4. 10. 15. & 4. 9. & 7. 4. [ubi vide fusè de hac voce dicta.] Est pars dorsi conjuncta renibus, ait R. Nathan. Sed nimis angustum hoc est 7. Est pars corporis, sub renibus, vergens ad coxendicem 2. Est pars nervosa corporis sub lumbis, nempe *inguen*, &c. in qua pustulæ & bubones, five carbunculi pestilenciales, frequenter enascuntur a. *Animal mea*, o'. Ar. Æth. Quædam exemplaria τὸν ο'. habent, *Isai* b, vel *Isai* c. sed hoc Symmachi esse testantur Ambros. & Euthym c. *Intestina mea*, Gej. *calcanei mei*, Sy. ¶ *Impleti sunt illusionibus*] Sim. o'. Æth. Ar. Sym. in D. i. e. Pudendis motibus & affectibus: vel, malis ludis & jocis malevolorum; morbis ob quos me illudunt. Heb. *despectu*, vel *ignominia* d. q. d. Apud me cogito esse me omnibus ludibrio f. ¶ [Variè reddunt.] *Plena sunt feditate*, Ca. five *fædo*, Mo. Ti. V. sub. *ulcere*, seu *apostemate*, V. Ti. morbo *contemptibili*, M. sim. K. in Mu. *ignominia*, Aq. in D. *vilitate*, JT. [Alii aliter:] *ardore*, vel *adustione*, vel *toftione*, P. Pi. Ch. Mu. Gej. q. d. *Ilia mea torrentur ex vi morbi* f: plena sunt *inflammationibus*, h. e. pustulis & bubonibus, &c. g. Hunc sensum alteri præfero: Nam, 1. *in Kal* sign. *torrere*; in Niphal, *vilescere*: jam *ex Niphal* est nomen adjectivum; quum autem hic substantivum sit, tribuenda ei significatio Kal, quæ est *toftio*. 2. Hanc significationem ipsa sententia postulat, *tofta sunt*, ex morbo, &c. b. *Adustio* magis convenit cum *intestinis*, quàm *ignominia* vel *vilitas* i. 3. Similes locutiones alibi occurrunt. Ovid. *Metamorph.* l. 8. *Viscera torrentur cæcis ignibus*; & *Epist.* 20. *Artus torrentur febribus* k. 4. In *Psalm.* 102. 4. queritur David de *adustione ossium*, &c. l. 5. Hæ corporis partes sunt obnoxie inflammationibus m. ¶ *Non est sanitas*, &c.] Idem iterum repetit, eorum more qui dolorem acerbum patiuntur n.

9. *Afflictus sum*; ita o'. Ar. *Diffolutus* (vel, *Concussus*, Sy. *fatigatus*, Ti.) *sum*, M. V. *Debilitatus sum*, Ch. P. Mo. JT. Gej. *sign.* *defatigari*, vel *debilitari*, vel *intermitti*, Genes. 45. 26. *Psalm.* 77. 5. Hab. 1. 4. o. ¶ *Humiliatus* (vel, *contritus*, five *attritus*, M. P. Mo. Ti. &c. ut is cui ossa comminuta sunt P: *contristatus*, Sy.) *sum*] Ità Ch. o'. Ar. ¶ *Rugiebam*] *Instar leonis* q: i. e. Vehementer clamo r. ¶ *Agemitu cordis mei*, *Præ anxietate* (vel *turbatione*, V. *tumultu*, Ch. V. *palpitatione*, Mo. *fremitu*, Sy. P. Ti. JT. Mu. Pi. ad verb. *rugitu*, Mu. ex K. *agrimonia*, Ca.) *cordis*, &c. M. V. dicitur de fremitu maris, *Esa.* 5. 30 *. cum quo eleganter confertur cor agitatum variis curarum fluctibus & æstuans t. Dolores suos ita amplificat David, non ex impatientia, sed ut Deum, quem *philosophorum* esse novèrat, ad opem subito ferendam excitet v.

10. *Antete*] Vel, *coram te*; h. e. Tibi notum est. Non opus est rugitû ulteriori, vel prolixâ meâ enumeratione; ita intelligis cuncta mea pericula, passiones, defectus, &c. x. ¶ *Desiderium meum*] Nempe, convalescendi ex hoc morbo y. Tu cognoscis necessitatem meam z.

11. *Cor meum conturbatum est*; ita o'. Ar. Æth. *Circumit*, P. Mu. sim. Mo. *circumvagatur*, M. V. *circumcursat*, *vertitur in gyram*, i. e. alia atque alia versat; q. d. Crucior vanis cogitationibus a. Qui in angustiis versantur huc & illuc perpetuò obeamur mente & cogitatione b. *A me evagatur*, G. vel, *circumagitur*, Gej. ut mercatores facere solent c. *est*, mercatoris instar *circuire*, *negotari*, Gen. 34. 10. 21. & 42. 34. Geminatio quoque significatum intendit. Vide *Psalm.* 35. 6 d. Vel, *palpitat*, Ti. JT. Pi. *horruit*, Ch. *subversum est*, Sy. ¶ *Et lumen*, &c. *Et lux*, five *lumen*, oculorum meorum, etiam ipsi (sub. oculi, V. q. d. *Lumen oculorum*, imò ipsi oculi non sunt mecum f. Al. etiam ipsum, K. in Mu. sim. o'. Sy. Æth. Ti. V. nempe *lumen*. ¶ pro *ut* f; ut pronomen numero conveniat cum posteriore nomine, licet in obliquo sit, ut 1 Sam. 2. 4. Job. 29. 10 g. Al. etiam illorum, Gej. etiam ipsorum, inquam, Pi.) non (sub. sunt, M. P. &c. vel, est, Pi.) mecum, Mo. A. Aded ut nè oculos quidem, nedum lumen, habeam, Ca. q. d. Ipfis oculis

meis orbatiss video^r h. Usus eorum non habeo, non^h Mu.
video; ut interdum p^{re} debilitate accidit: 1 Sam.
14. 28, 29. Psal. 13. 4¹. Corporis constitutio sentitur A.
in oculis, & oculi ob spirituum defectum caligant^k. * Gej.
12. *Adversum me, &c.* [אֶנְיָנִי נִגַּע] E regione (vel, à
consp^{ect}u, P. ad verb. de coram, V. ex adverso, Mu.) pla-
ga mea¹; averſi à me steterunt^m. *Eminus à plaga mea.* 1 V. Mu.
Sic sumitur אֶנְיָנִי 2 Sam. 18. 13. 2 Reg. 2. 7. & alibi *. * V.
10 Vel, quodd me, pro desperato habentes, negligerentⁿ; * G.
vel, quodd contagionem vererentur^o; vel, quodd non^h Mu. Gej.
sustinerent miseras coram intueri^p; vel, ob foeto-^o Mu. sim.
rem, &c. v. 6. Quanquam hæc propriè accipienda non^p Mu.
sint, sed tropicè^q. * Gej.

13. *Et vim, &c.* [וַיִּנְקְשׁוּ וְגו'] Et illaqueant, vel, la-
queos nectunt, Gej. *laqueos retenderunt*, M. P. Mo.
q. d. Amici deserunt me, hostes interea insidiantur,
&c.^r. ¶ *Locuti sunt vanitates*; ita o'. Æth. [לִּשְׁוֹן] * Mu.
Pravitates, dolosa vel crudelia consilia, &c. *. vel, ærum- * Gej.
20 nas, JT. Pi. Gej. quibus scil. ampliùs afficiant me^t. Ab^h Jun.
[וַיִּהְיֶה] fuit est nomen [וַיִּהְיֶה], quod sign. malum eventum; ca-
lamitatem, sive perniciem; ut Psal. 91. 3. Prov. 10. 3.
Mic. 7. 3[†]. † Ham.

14. *Tanquam surdus non audiebam*; ita o'. Ch. Sy.
Ar. Æth. V. M. Mo. sive audio, P. &c. [בְּחֶרֶשׁ לֹא אָשְׁמַע]
Tanquam surdus sum, non audio, Pi. Dissimulabam me
audire quæ dicerent^v; nempe calumnias; ut Saul^v V. sim.
1 Sam. 20. 30, 31 *. ¶ *Et sicut mutus non aperiens*
30 (vel, non aperui, Sy. vel, qui non aperit, P. Ti. Ch. &c.)
[os suum] Ità o'. JT. &c. Quæ vel ipsi præſentes mihi
exprobrant, vel quæ alii de ipsis mihi referunt, ad illa
nihil omnino respondeo, nè scil. hostes magis irrita-^v Mu.
rem⁷. Ostenditur Davidis mansuetudo & non-retä-^z Gej.
liatio^z. Licet Rex esset, seque faciliè ulcisci potuisset;
maluit tamen injuriis vinci quàm vincere, noluitque
Dei, cujus est vindicta, vices & partes usurpare^a. * Mu.

15. *Et non habens in ore suo redargutiones*; ita o'. Ch.
sim. JT. Pi. M. Mo. &c. [וְלֹא חִוּרִין] Confutationem, Ca-
40 argumenta, JT. Pi. quibus scil. increpet adversarios, &
convincat nequitia suæ^b. Quod pro se respondeat, Ti.^b Jun.
Continebat se, acsi nihil ei suppeteret quo calumnias
refelleret^c. * Mu.

16. *Quoniam in te—speravi*] Ratio est silentii &
patientia^d. Nihil mihi in illis est spei, ipsos mihi pro-
futuros, sed in te, &c.^f. Nolui per impatientiam meam,
linguamve protervam, tibi vindictam præripere; sed
eam adhuc sollicitè exspecto^f. ¶ *Exaudies me*; ita^f Gej.
Ar. sim. Sy. & me deest in Hebræo & Græco^g: [וַיִּשְׁמַע] * Mu.
Exaudies, Ch. o'. ut tu exaudias, JT. Respondebis, Mu.
50 Gej. Mo. &c. scil. pro me tacente^h; vel, illis inimicis^h Gej.
meis, re nempe & factio; qu. d. Probè illos ultu-
rus esⁱ. * Mu.

17. *Quia, &c.* [כִּי אָמַרְתִּי בְּיִשְׁמְחוּ לִי] Quia dixi,
(videlicet in precibus meis^k. Dico, i. e. cogito^l. Nam^k Gej.
cogitabam, Ti. cogitando dicebam, Tig. not.) Nè fortè^l Pi.
(vel, Nè quæso, Gej. vel, Nè quando, Mu.) latentur
mibi, Mo. vel, de me, Ch. M. P. vel, ut non gaudeant in
me, Ar. vel, quodd non gaudebunt de me, Sy. Dixi, vel,
Dico, (sub. videndum, JT. Pi. vel, metuendum, A.) ut
60 non latentur de me, JT. Pi. A. Locutio imperfecta, præ
passione animi^m. Dicebam, opem Dei esse expectan-ⁿ A.
dam, nè gauderent de mea infelicitate inimici mei,
quod jam feceruntⁿ. Sum sanè sollicitus nè sim is vo-ⁿ Tig. not.
luptati, Ca. Idcirco à te opem exspecto & imploro,
quia dixi apud me, Vereor nè perire me videant, &
de me triumphos agant^o. ¶ *Dum commoventur* * Mu.
pedes mei; ita o'. Æth. [בְּמִשְׁתַּנְּנוּת] Nutante (vel, in nu-
tando, Mo. in commoveri, Gej.) pede meo, P. Si nutares
(vel, qui dum declinat, JT. dum commoventur, aut vacil-
70 lavit, Mu. V.) pes meus, Pi. ¶ *Super me, &c.* עלִי
[וְהִגְדִּילִי] Contrà, vel super, me magnificè egerunt, Mo.
magnificarent se, Pi. Qui magnificant, vel efferunt, se.
[וְהִגְדִּילִי] in Hiphil habet significationem reciprocam se-
quente וְ, acsi esset Hithpahel^p. Magnificaverunt^p Gej.
loqui, Mu. ex AE. Magnificant os suum, V. sim. Mu.
ex K. i. e. Superba in me loqui solent, insultant mihi^q. * V.
[Ca. totum sic reddit, Nè mihi, si pede vacillavero, in-
sultent; sim. Sy. Alii sic,] Quippe qui in commotione pe-
dis mei insultaverunt mihi, M. Qui, simul atque nutat
pes

pes meus; magnifica jactant contra me, Ti.

18. Quoniam ego in flagella paratus sum] Ità o'. quos suo more sequuntur Sy. & Ar. 773, quod hic est, pro miseris poni notatum supra 35. 15. ubi quedam versiones habent, *על תי אדעלע מו*. Aquila ibi, *על סמך מו*. Sym. *על סמך מו*. Idem Symmachus hic, *על סמך מו*.

¶ Quoniam ego ad claudicationem (vel, ad exitum, Ch. ad passionem, Sy. in casum, Ca.) paratus, Mo. P. vel comparatus, Pi. vel pronus, Ca. adaptatus, vel proclivis, Gej. sub. sum, P. & c. h. e. Lapsum

vel ruinam sum proximus *: Altera ratio silentii. Certum, inquit, mihi est qualvis ærumnas patienter ferre.

¶ Quid claudicatio significat, vide ad Psal. 35. 15. Paratus sum ostendere infirmitatem meam in afflictionibus meis, ut Jacob claudicavit post luctationem cum Deo, Gen. 32. 31. v. Eò res meæ tandem devenerunt,

ut per tot infortunia omnem amiserim subsistendi facultatem, succumbendum est mihi, & c. ¶ sign. aptum, five proclivem, esse ad aliquid; ut Exod. 34. 2. Psal. 57. 8. & 108. 2. & 112. 7. v. Vel sic, Ego ad calamitates sufferendas natus esse videor v. Et ego paravi me verberibus, Ar. Et ego quidem in plaga constitutus sum, M. Quoniam ita comparatus sum, ut claudus vi-

vam, Ti. h. e. Morbi vehementia eò pervenit, ut claudus ex eo perpetuò mansurus sum. ¶ Et dolor meus in conspectu meo (vel, coram me, Ch. M. P. & c.) semper, *וְדוֹלֹרִי בְּעֵינַי* Et dolor meus à me nunquam recedat, Ti. Nunquam intermittit dolor. ¶ Nunquam obliviscor dolorum, nec eos fallere possum, & c. b. Sub-

innuitur acutus ille conscientia; fauciatur dolor, etiam corpus afficiens c. [JT. totum sic reddunt, Si ego ad claudicationem comparatus fuero, & dolor meus fuerit coram me jugiter;] h. e. Si non defineret malum: Exegesis metaphora; quā modò usus est, nutante pede meo d.

¶ 19. Quoniam (vel, Sanè, Pi. vel, Quandoquidem, JT. vel, Ergò, Ca.) iniquitatem meam annuntiabo; ità o'. M. & c. *אֲנִי אֲדַבֵּר* Annuncio, P. fateor, Ti. V. Ar. Indico, scil. Deo, ingenuā confessione; ideòque spero, & c. t.

Culpam fateri, poenæque se subicere, magnopere inflectere solet judicis animum f. Palam apud omnes prædico, dolores quos patior meis peccatis deberi g. Aperiam tibi stultitiam meam, Sy. ¶ Et cogitabo, & c. *אֲחַשְׁבָּה* Solicitus, five anxius, sum, vel ero, (vel, angor, Ar. timeo, P. doleo, V. sollicitor, Ti. curam geram, o'.) à, vel de, vel pro, peccato meo, Mo. JT. Pi. o'. Mu. propter peccatum meum, Ch. M. P. & c. Nè pernici-

ciem prorsus mihi adferat h; & ut illud mihi à Deo remittatur i; & quomodo in posterum ab ejus reiteratione cavere possim melius k. Atque ideo patienter ferò quidquid à Deo mihi immittitur l. ¶ sign. cogitationem & curam suscipere ex metu mali five periculi venturi, ut Jos. 22. 24. 1 Sam. 9. 5. Esa. 57. 11 m. Sign. dolorem, sed de futuro, qui idem est cum timore five sollicitudine: Vide Jer. 17. 8. & 42. 16. & 49. 23 *.

¶ 20. Inimici — (At interim inimici, Ti.) mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 21. Detrahebant, & c. *וְיָשְׁבוּ* Ad-

versantur, five adversabantur, mihi, (vel, odio me prosequuntur, Ch. dolose egerunt in me, Ar.) prosequi me bonum, Mo. quia quæsi bonum, Sy. vel justitiam, o'. Ar. Æth. eò quod sequor, five secutor, five persequor, bonum, M. P. Ti. JT. Pi. Mu. vel honestum, Ca. bona opera *. Eò quod sequutus sum bonitatem, Ch. Quod secutarer res bonas, i. e. quod patienter ferrem calamitates meas, & illorum calumnias, propterea oderunt me v. Nescio cur mihi adeò infensi sunt; nisi quia virtutem amplector, ac bene vivere studeo, quòdque sæpe in illorum vitia animadverti; ipsi enim post mortem meam impunitatem scelerum sibi pollicentur. Hinc probabile sit, Regem tum fuisse Davidem, & c. z. [Al. aliter.] Loco ejus, persequi me bonum, h. e. Pro eo quod tam sedulo & anxie sollicitus fui tum de felicitate eorum, ipsi bona precans & faciens, ut Psal. 35. 13; tum de concordia & pace communi, tanquam boni omnis nutricula, ex qua & mihi & adversariis bonum oriri posset a.

¶ 22. Nè derelinquas me] Quod te fecisse sibi persuadent b. Deseruerunt me amici, v. 12. vires, v. 11: nè tu deferas, & c. c. Petit auxilium contra infidias hostium d. ¶ Nè discesseris (vel, procul absis, Mu.) à me] Sed præsto esto mihi & precationi meæ f.

¶ 23. Intende, & c. *וְיָשְׁבוּ* Festina (vel, Accinge te, Ch. Respice, Ar.) ad auxilium meum, M. P. Mo. & c. ¶ Domine, salus mea; ità o'. Ar. Æth. P. *וְיָשְׁבוּ* Domine salus (vel redemptio, Ch.) mea, Mo. M. Ti. Mu. JT. Pi. per appositionem. Sic legendum docet vox *וְיָשְׁבוּ*, quæ non est in regimine genitivi, quod vocant; & Revia accentus distinguens, qui est cum hac voce f. Al. Domine, in salutem meam, sub. festina, K. & R. Moses in Mu. Salus, i. e. salutis autor; ut, merces, i. e. mercedis collator g.

¶ 24. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 25. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 26. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 27. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 28. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 29. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 30. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 31. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 32. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 33. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 34. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 35. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 36. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 13, 16. Psal. 40. 6, 13. & 69. 5. Hoc dicit, Me quotidie decrescente, illi magis magisque emergunt q. Syrus, pro *וְיָשְׁבוּ*, videtur legisse *וְיָשְׁבוּ*, ut sensus sit, Inimici mei ad me spectantes intumuerunt. Vide similem usum verbi *וְיָשְׁבוּ* Mic. 4. 11. ¶ Multiplicati sunt Filiis & opibus *. ¶ Qui oderunt me inique; ità c'. Ar. Æth. *וְיָשְׁבוּ* Sine causa, P. immerito, Tig. injuste, M. sim. Ti. Ca. Frustrà, vel mendaciter, h. e. qui mendacissime multas solent pretendere offensas, ex mera nocendi libidine excogitatas l. Falsis de causis, JT. Pi. *וְיָשְׁבוּ* pro *וְיָשְׁבוּ* in falsitate: Potest reddi, perfidè v. Osiores mei falsidici, Sy.

¶ 37. Inimici mei vivunt, & c. *וְיָשְׁבוּ* Viventes, vel vivi, roborati, five confortati, sunt, Ch. Mo. JT. Al. vivunt, vel, vivi sunt, M. Ti. Pi. Ar. o'. Æth. A. roborantur, Pi. & robusti sunt, M. Ti. potentes sunt, A. vel, fortiores me, Ar. Æth. Ego in perpetuis doloribus, illi verò vivi ac sani n. Vivunt, i. e. vitam lætam degunt o; floridi opibus, dignitate, & c. vita, pro vita felice, ut Psalm. 22. 27. & 34. 13. [vide ibi dicta;] vel, vividi, hilares, sani, robusti; vel etiam divites, ut significare videtur Eccles. 6. 8. & roborati, compati, potentia, opibus, numero. Vide Psal. 35. 18 p.

¶ dicitur de augmento & roboris & numeri. Vide Gen. 26. 1

cohibebo, vel servabo, os meum clausurâ, P. freno, five capistro, five fscellâ, Ch. Ti. V. quasi capistro infrænatum, M. Vel, ori meo (five, circa os meum, JT. Pi.) capistrum semper ac diligenter apponam, nè ulli lingua mea officiat*; vel, nè adversus Deum murmuraret*. Metaphora à jumentis ferocioribus*. Docet indomitam linguæ naturam, quæ etiam vi & vigilantia coercenda est*. ¶ Cùm confisteret peccator adversum me] Ità o. Æth. Quamdiu fuerit impius adversum me, Mu. Ch. h.e. me oppugnabit, tamdiu tacere certum est. Dum seditio (nempe Absalom) obversatur mihi. וְשָׁרָה, ut Hebraei notant, primitivâ significatione est, inquietum esse: וְשָׁרָה pro obversatur mihi habes & Psal. 51. 5*. Propter improbos qui adversum me sunt, Sy. וְשָׁרָה וְשָׁרָה Dum, vel quamdiu, impius fuerit coram me, P. sic Ti. JT. Pi. Mu. quando (vel, dum adhuc, Gej.) impius est in conspectu meo, M. h.e. Quamdiu florentem ipsum cogor intueri & venerari; vel, etiamsi adhuc ipse felix quotidie meis obversetur oculis. וְשָׁרָה pro וְשָׁרָה; Campensis, quamdiu mihi negotium fuerit cum impio. Vel, cùm impius officii specie, ut fieri solet, me visitabit: nè meo ille malo delectetur, aut meo exemplo offendatur^b.

3. Obmutui, & humiliatus (vel contristatus, Sy.) sum; ità o. Ar. Æth. וְשָׁרָה וְשָׁרָה Obmutui, vel Obmutueram, silentio, M. P. Mo. Mu. Gej. Silentium diuturnum severè mihi impefavi. Exaggeratur hoc modo dicendæ rei vehementia, cùm nomen ejusdem significatûs verbo additur; ut Gen. 27. 33. contremuit tremore, &c. Sic apud Latinos, servire servitute, mori mortem, &c. Al. in, vel præ, (vel cum, A.) silentio, Q. in V. vel, silendo, five tacitus, Al. in V. taciturnus, JT. Factus sum diutino silentio mutus, V. Tam diu filii, ut penè mutus viderer^d. Instar muti hominis me gessi, nil convitiando, querulando, &c. ut Psal. 38. 14, 15. Ità indicat suam patientiam, humilitatem, doloris magnitudinem; imò & adversariorum ferociam, quibus frustra verba fecisset, imò eò magis ipsi insultassent, aut calumniati essent^f. Vel, obmutui cum tranquillitate, vel, cum domita subjectione, ut Psal. 4. 5^f. Obmutui, tabui, Ch. Obmutescere statui, h. e. ærumnas patienter ferre, nec in Deum fremere, &c. ut Psal. 37. 7. Sile Domino, &c. ¶ Et silui à bonis; ità o. Æth. וְשָׁרָה וְשָׁרָה Tacui, vel filebam, (sub. etiam, JT. Pi. Ang.) à bono, M. P. Mo. JT. Mu. Gej. &c. & retraxi me à bono, Ar. & cessavi à verbis Legis, Ch. ut nè de bonis quidem rebus loquerer, Ti. Etiam à bonis verbis me continui, nè vi calamitatis aliquid effunderem contra decorum^h; vel, nè ansam arriperet adversariusⁱ. Non solum filebam de impietate Absalom, sed etiam filebam de bonitate causæ meæ^k. Non opposui meam innocentiam illorum mendaciis. Etsi mihi esset justa defensio, tamen cessi ultro, & malui causam meam deferere, quàm dolori indulgendo aliquid dicere quod impatientiam argueret^l. Alii sic, Tacui, eò quòd non esset bonum, vel bene, mihi, i. e. quia miserrimus eram, nec ullibi opem invenirem; vel dolor tantus fuit, ut laudes canere Deo non potuerim^m. Conticui à bono, Gej. sim. G. scil. jucundo; pro quo וְשָׁרָה sumitur Psal. 34. 11, 13. Coh. 2. 24. & 3. 13. h. e. Longissimè quasi ab omni gaudio semotus, lugubre exercui silentiumⁿ. Abstiniui ab omnibus rebus lætis. Verba silendi sumuntur & in sensu abstinendi, cessandi, desinendi^o; &c. cum præp. וְשָׁרָה constructa, recessionem vel absentiam aliquam videntur simul involvere. Vide supra ad Psal. 28. 1^p. Itaque וְשָׁרָה & per וְשָׁרָה vertitur, Esa. 57. 11^q. ¶ Et (vel, proinde, five propterea, o. Ch. Ar. Æth. vel, at interim, Ti.) dolor meus (quo afficiebar ex injuria quam mihi inferebat Absalomus^r) renovatus est] Ità o. Ar. vel turbatus, P. Mo. Mu. Ch. sim. Gej. vel agitatus, Sy. V. vel irritatus, M. V. Vel, variè perplexus & exasperatus fuit, quò diutius eum reprimere annitebar*. Vel, incrudescere, Ti. JT. Pi. V. Recruduit, vel, silentio, ut fit; vel, recurfu temporis, ut febres solent; vel, utroque sanet. וְשָׁרָה וְשָׁרָה Vulneris meum renovatum est, Æth. plaga mea exulcerata erat & audia, A. [Ca. totum versum sic reddit, Sed dum tacitus obdurarem, tantum aberat ut aliquid proficerem, ut etiam meus dolor incrudesceret,]

4. Concaluit (vel, Ebullit, Ch.) cor meum intra me; ità Mu. o. Sy. Ti. &c. וְשָׁרָה In medio mei, M. P. Pleonastica ferè descriptio sitûs cordis*. In corpore meo, Ch. v. Gej. in pectore, Ca. Suppresso, atque ideo crescente, dolore*. Mu. Hic narrat David propositi sui violationem, quòd scilicet tandem in murmur eruperit. Incalcescente verò animo meo in me, JT. ¶ In meditatione mea; ità M. P. Mo. JT. &c. וְשָׁרָה Dum mecum immurmurarem, Ti. V. sim. Mu. expendendo & innocentiam meam, ut videbatur, frustraneam; & adversariorum impunitam, imò fortunatam quoque, malitiam². Ob meditationem meam, Ch. v. Gej. ¶ Exardescet ignis; ità o. Ch. Fut. pro præter. וְשָׁרָה Exarsit ignis, P. Mo. Mu. vel, 1. febris^b; vel, 2. ira^c. Vel, cupiditas loquendi^d. Confer cum hoc loco Jer. 20. 9^f. ¶ Locutus sum in lingua mea, וְשָׁרָה Itaque (vel, tandem, P. atque tandem, M. Ti.) locutus sum, Pi. o. Ch. &c. nempe verba sequentia, Notum fac, &c. f. Nemo est, inquit, quem nunc in tantis doloribus consulam præter Deum, ad quem itaque hæc verba effudi, Notum fac, &c. g. Quum me sensu obrui malorum magnitudine, (ut 2 Sam. 16.) tunc tædio præsentis vitæ coactus sum in verba sequentia erumpere. Petitionis autem, quæ sequentibus verbis continetur, duæ sunt partes: una immodesta, ex sensu carnis & perturbatione nascens, quæ mortem exoptat tribus vers. sequentibus; altera, correctio, quæ veluti resipiscens se committit Deo, indè à vers. 8. ad finem usque Psalms. Verum in verbis seq. non recitat David murmur suum, de quo loquutus erat; sed preces suas quibus usus fuerat ad murmur illud compescendumⁱ. Sed hæc non est sufficiens Junii refutatio. Junium sequuntur Belgæ; nec absurda est hæc sententia^k. [Al. sic;] Locutus sum, scil. contra Deum murmurando, ex collatione v. 2^l. Impatientiæ me miserum tandem superante, & nolenti mihi verba quasi ex ore protrahente, contra meum propositum, v. 2^m. Mortem optavi, præsentis vitæ tædio, futuræque desiderio, sicque precatus sumⁿ. Locutus, &c. Os solvi ad orationem^o. Loqui lingua est pleonasmus, sed non sine exaggeratione; ut, videre oculis, Psal. 91. 8. Ezec. 44. 5. auribus audire, Psal. 44. 2^p.

5. Notum fac mihi— (notitiâ practicâ q; vel, Fac ut cognoscam, i. e. feriò considerem^r,) finem meum] Ità Mu. &c. i. e. Diem mortis*, quem adesse jam cupio^t: finem meorum malorum^v: finem vitæ meæ, vel mortalitatem meam^x: quòd vita mea certò abrumpenda sit. Non petit sibi revelari mortis annum vel mensem, &c. sed inevitabile mortalitatis fatum, quod instar somniantium raro salubriter æstimamus. Precatur igitur ut in omni afflictione sua, affectuūque tumultu, id præcipue consideret, &c. y. Fac ut intelligam quàm citò moriturus sum^z. [Al. aliter:] Fac ut experiar finem, i. e. moriar: Periphrasis mortis pathetica, ad tædium vitæ ostendendum². ¶ Et numerum dierum, &c. וְשָׁרָה Et mensuram, &c. Mu. Gej. &c. ut Exod. 26. 2. & 36. 9. Quàm brevi funiculo mensurari queunt^b. Dierum, quibus mihi ex tuo decreto hic vivendum est^c. ¶ Quis est, וְשָׁרָה Quid sit, JT. Malim, quanta sit, i. e. quàm exigua^d. Quid illa, i. e. quàm brevis ea supputatio: interrogatio namque hæc est extenuantis, ut 2 Sam. 7. 18. Psal. 8. 5. &c. f. ¶ Ut sciam; ità o. Ch. Sy. Ti. Ar. Ca. Gej. &c. וְשָׁרָה Noscam, Mo. Supple, וְשָׁרָה Sciam, P. fac sciam, Tig. not. experiar, JT. cognoscam, quæso, Pi. q. d. Ità informa me ut sciam. Non malè informationem (Fac me scire) excipit apprehensio, sciam; q. d. Non tantum doctrinam mihi propone bonam, verum intellectum etiam meum adjuva, ut feliciter assequatur proposita, ac tenacissimè eadem asservet^g. ¶ Quid desit mihi; ità o. Ch. o. Quid supersit de vita mea^h: וְשָׁרָה Quanti (vel cuius, Q. in V.) ævi sim, M. quando deficiam à seculo, Ch. ad quid supersum, Sy. quàm sim longævus, Ca. vel durabilis, JT. vel temporalis, P. A. caducus, Pi. A. Gej. Coc. deficiens, Gej. Quamdiu mundanus ero, i. e. quamdiu victurus sum in hoc mundo. Alii, quàm brevis temporis sim: Alii, quòd mundanus simⁱ. Quanto tempore mihi in miseriis vivendum sit, Ti. Adhucne multum, Domine, esse debeo in vivis, & tot ærumnis subiacere? cur non potius solvor vinculis mortalitatis hujus?

hujus? In Græco est, *τι ὅσον ἐγώ*. Est autem ὅσον, *posteriorem esse, vel, serius venire*; q. d. Cur adeo tardè vocor ad quietem mortis? *לִּי שֹׁן* sonat *cessabilis*, seu *desibilis*; qui cessat seu desinit ab instituto aliquo peragendo. Sententia est, quàm brevi desiturus sit vivere. Scopus hujus petitionis est, ut, probè consideratâ ac perpensâ vitæ hujus brevitatē, sapientiam acquirat de vita sua rectè instituenda¹. A *לִּי שֹׁן* defecit, *egenus*, vel *infirmus*, fuit, est nomen participiale *לִּי שֹׁן*, quod occurrit hîc tantum, & Jes. 53. 3. *לִּי שֹׁן* deficiens virorum, h. e. infirmus, &c. & Ezech. 3. 27. *Audiens audiat, לִּי שֹׁן & cessans cesset*. Quare & h. l. David suam sibi indignitatem, mortalitatisque & instantis cessationis necessitatem, penitentiâ à Deo imprimi exoptat. Incongruè Var. reddit, *mundanus*: aliud est *לִּי שֹׁן* mundus, Jes. 38. 11. aliud *לִּי שֹׁן* deficiens^m.

6. Ecce, *mensurabiles* (vel, *cum mensura*, Sy.) *posuisti dies meos*, *לִּי שֹׁן* *Palmares*, Mu. Gej. JT. Pi. V. vel, *palmas*, Gej. Mo. vel, *pugillos*, V. abstrahit pro concreto, ut Psal. 5. 10. & 21. 7. & 33. 17ⁿ. Ut *palmas*, P. velut *palmi spatium*, M. *palmi minoris longitudine*, Ti. *Palmus minima mensura est*°, latitudine 4 digitorum P. Heb. dies (quæ vox per ellipsin repetenda) *palmarum*, h. e. *palmares*, i. e. *latos palmum*°. *Leves*, Ch. *Veteres posuisti*, &c. °. quos sequuntur, Ar. [Ita inquit Grot. at in Bibliis Polyglottis Ar. habet, *לִּי שֹׁן* quod figit. *breves*,] & Æth. & Psalterium Romanum & Ambrosii & Apollinaris. Sed *palmares* est corrupta lectio; & fuit haud dubiè in Græco *παλαίς*, pro *παλαίστιάς*, tam exiguos ut palmo quasi comprehendere possint; quod Sym. vertit, *ὡς ἀνταμάς*, (i. e. *ut mensuratus 12 digitorum*). Respexisse videtur ad proverb. *αὐτὰν ἡ βίη*. Alioqui *לִּי שֹׁן* magis est *παλαίς*, i. e. *mensura 4 digitorum*°. Idem vult Hebr. Chrys. & alii *παλαίς* perperam sumunt pro *παλαίς* *παλαίς*, (i. e. *lucæ & ærumnarum plenos*°). Hic corruptelam agnoscit Grotius in °. (et si veteres habeant faventes; sicut & Psal. 31. 16. Cur non idem agnoscit in aliis locis, potius quàm fontium corruptionem? Sensus est, *Dimensus es vitæ meæ spatium, illudquæ exiguum mihi circumscripsisti*°. Non magnis opus est calamis mensuriis, ut ad dimensionem agrorum, imò nec ulnis, sed palmi sufficiunt, &c. Appositè hoc refert K. ad v. 5. *doce me mensuram*, &c. Jam, quasi experimento edoctus, respondet sibi; q. d. Et si diutissimè viverem, &c. id quasi nihilum est præ æternitate². ¶ *Et substantia mea* Pro, *subsistentia*, ut puto; nam in Græco est, *συστήσις* *mea*°. ¶ *לִּי שֹׁן* *Ævum* (vel *tempus*, Mo. JT. Pi. Gej.) *meum*, M. P. Mu. Tempus, sive spatium, vitæ meæ³. Malini, *etis mea*, ut Job. 11. 17. Psal. 89. 48. Aliàs sign. *mundum*, nim. à duratione⁴. Tempus *mundanum*, sive in hoc mundo, vel *temporarium*, A. Chald. paraphrastice reddit, *corpus meum*, & Ar. *consistentia*, & Sy. *vita*°, [vel, ut est in Bib. Polygl. *superstes vita mea*.] ¶ *Tanquam nihilum*; ita M. Mo. JT. Pi. &c. *לִּי שֹׁן* Quasi non sit, Ti. ¶ *Ante te*, *לִּי שֹׁן* Coram te, Mo. JT. Pi. Sy. apud te, Ca. respectu tui, M. præsertim tibi collatum, Ti. Te iudice, vel, ratione tuæ æternæ existentie⁵. ¶ *Veruntamen*, *לִּי שֹׁן* Profecdo, vel utique, °. Ch. M. P. Mo. Mu. &c. Exclamatio asseverantis⁶, ut 1 Sam. 25. 21. Hos. 12. 9. &c. ¶ *Universa* (vel, *omnimoda*, A. JT. vel, *mera*, Tig. not.) *vanitas* (sub. est, M. JT. &c.) *omnis homo*; ita °. Æth. P. Mo. M. Mu. A. *לִּי שֹׁן* Nil nisi *vanitas* est *omnis homo*, Pi. Homo in se uno omne genus vanitatis complectitur⁷. Homo non est particula vanitatis, sed tota, integra & solida vanitas: Et sicut homo est quodammodo universa creatura; cum inanimatis, est; cum plantis, vivit; cum brutis, sentit, &c. ita omnis creaturarum vanitas, in illis dispersa, in homine aggregatur; & homo singulis singularum corruptelis, v. g. casui, decretioni, perpeffioni, &c. obnoxius est; quin & superat eorum omnium vanitates & inconstantias⁸. In rebus fortunæ est summa inconstantia, sanitas & robor corporis sunt incerta, in intellectu errores, &c. in voluntate & affectibus rebellio, in sensibus molestiæ & deceptiones; varii itidem aliàs casus, injuriæ, &c. Nihil in homine solidi & verè constantis boni, si extra gratiam Dei consideretur⁹. Merus vapor (id *לִּי שֹׁן* sign.) est *omnis homo*,

vel, totum humanum genus. Adam vocavit filium Hebelem, h. e. *vanitatem*, Gen. 4. 2; & David hîc dicit, *Omnis Adam* (i. e. *homo*) est *Hebel*, (i. e. *vanitas*.) Vide Psal. 62. 10^h. Imò quicquid pertinet ad hominem viventem vanum est, Ar. *Præfusus nihili est homo qui vivit*, Ti. ¶ *Vivens*; ita °. Æth. *לִּי שֹׁן* Stans, P. Mo. consistens, vel existens, V. cum adhuc existit, M. quamvis constitutus, Pi. JT. sive stabilitus, Pi. A. maxime, JT. [Ita hîc reddunt *לִּי שֹׁן*, quod alii aliter accipiunt. Vide ad Psal. 3. 3.] Quamlibet firmus consistere videatur, Ti. sic V. Mu. Gej. instar erecti illius manipuli Gen. 37. 7. vel, instar cumulorum maris altè surgentium, Exod. 15. 8ⁱ. Firmus & fixus in hac vita: prout David, Gej. superatis undique hostibus, in celebri & potente Regno esse videbatur, quum orta est illa Absal. conjuratio. Vide ad Psal. 3. 3. Epiphonema est, generalem vitæ nostræ constitutionem explicans ab exemplo Davidis¹⁰. ¶ *Justi*. Non solum tenuis conditionis homines sunt vanitas; sed etiam stabiliti, i. e. potentes¹¹: etiam divites, docti, &c. m. [Sy. hoc verbum cum præced. sic jungit, m. Gej. *Omnis homines ut vapor consistunt*: Ca. sic, *Aded omnino nihili est omnis hominis natura*.]

7. *Veruntamen*; ita °. Mo. *לִּי שֹׁן* Profecdo, P. Siquidem, M. Quin, Ti. Quoniam, Sy. Tantum, Ch. Nisi quod, Ar. ¶ *In imagine* (vel *umbra*, A. Gen. Mol. Gej. in umbra inani, M. vel, *tenebris*, V. *obscurè*, A. *umbra* instar, V. Æth. quidam enim codices habent *לִּי שֹׁן*,) pertransit (vadit, Sy. Ti. ambulat, Pi. Ch. v. G. sim. P. Mo. perambulat, M. præterit, JT.) homo; ita °. *לִּי שֹׁן* Aded imaginariam vitam ducit homo, Ca. vir, seu quisque, Mu. sim. Pi. q. d. Vita hominis non est verè vita, sed tantum imago & inanis larva vitæ°. Fugit ut umbra, Job. 14. 2. Confer 1 Cor. 7. 31 P. Abit homo velut imago somni. Hanc interpretationem firmat locus infra 73. 20. & illud Sophoclis Ajace, *ὅσοι δὲ ἡμᾶς ἴδεν ὄντας ἄλλο πλὴν εἶδαν*, ὅσοι περ ζῶμεν, ἢ κέρην οὐκ ἴδαν. (Video enim nos qui vivimus nihil aliud esse quàm imagines, aut leves umbras °.) ¶ *Vel, in imagine*, &c. h. e. in rebus vanis nihilque solidi habentibus sese occupat homo, ac frustra fatigat, ingenti cum tumultu & strepitu. *ad ambulat* efficax est verbum, dicitque perpetuum & irrequietum motum. Vide ad Psal. 11. 1. *לִּי שֹׁן* in Hithpahel non reciprocum, sed frequentativum, hîc habet significatum, ut Psal. 26. 3. *In umbra*, &c. h. e. Meris inscitie & errorum involvitur caliginibus, nescit conatum eventum, omnia sunt obscura & incerta°. ¶ *Sed &* Gej. frustra (vel perperam, Ch. aded temere, Ca.) conturbatur; ita °. Æth. Ch. Ca. *לִּי שֹׁן* Profecdo, vel utique, in vanam, vel vanè, vel, in vanitate. (vel, ex vanitate, Pi. 2 repetendum ex præced. *לִּי שֹׁן*, Gej. et Pi. vel, temere, Ti.) *tumultuatur*, P. Ti. ad verb. *tumultuatur*, Mu. per synthesin°. Turbantur, V. perstreperunt, JT. ¶ *V. Pi.* Enallage numeri, ob præcedens collectivum *לִּי שֹׁן* quilibet, unde etiam mox redit sing. *לִּי שֹׁן* colligit°. *Tumultibus se ingerant*, M. V. sim. A. vexantes Gej. se & alios°, fremitu, cupidinumque æstu; totum, A. instar Alexandri, miscentes orbem. *לִּי שֹׁן* est, *tumultuari*, fremere, instar urfi, Jes. 59. 11. *canum*, Ps. 59. 7. *fluviuum maris*, Jer. 5. 22. &c. Sollicitas circa Mammonam suscipiunt operas, hinc indè divagando, turbas ciendo, &c. In vanum, vel sine fructu, perstreperant homines rerum hujus vitæ studio traducti: q. d. Laboravi, cucurri & sudavi frustra, & Regnum opesque tantas comparavi. Sic expostulat, quia Absalomum videbat furere, & Mephibosethum credebat conaturum; ac proinde incertus erat humanitus utrum successorem habiturus esset, an alium quemquam°. ¶ *Thesaurizat*; ita °. Ar. Æth. sim. Sy. *לִּי שֹׁן* Congregat, vel coacervat, M. P. &c. sub. *quispiam*, JT. vel, *aliquis bona*, Pi. A. cuncta colligibilia¹²; in agro toto, toto Gej. messis tempore°. Congerit, Ti. scil. pro liberis suis, ut Mu. post ipsius mortem illa possideant°. ¶ *Et ignorat* Pi. cui congregabit ea; ita °. Æth. Ar. Sy. *לִּי שֹׁן* Quis congregabit, seu colliget, ea, Mu. sim. Ti. P. M. Gej. &c. nempe in horrea; nam fortè ante collectionem morietur°. Quis sit recepturus, vel percepturus, ca, JT. Pi. Ca. an liberi, an verò peregrini; quæ res cum anxium & sollicitum reddit°. *לִּי שֹׁן*, colligit, hîc idem

idem est ac, congesta ab aliis ad suos recepit usus. Affixum $\square$ non habet expressum antecedens ad quod referatur, sed sensu debet elici ex verbo $\square$. Sim. Psal. 18. 15. $\square$ hic denotat omnem messis laborem & molestiam, in metendo, colligando, &c. $\square$ (quod interdum est recondere, interdum auferre,) denotat remotionem ex agro, & repositionem in horreis. Hinc $\square$, festum collectionis, est festum tabernaculorum, post messem completam. Hic ergo vanitatem hominis describit, quod peractis jam acquisitionis laboribus, nescit tamen an ipse, imò an hæres ipsius, in horrea congeret & possidebit, &c. ^b

8. Et nunc] Sed jam, Pi. Cum tanta sit hujus vitæ fragilitas, &c. ⁱ. Et si me perturbat consideratio mortalitatis, & metus mortis ab Absalomo mihi inferenda ^k. $\square$ Quæ est, &c. $\square$ Quid speravi? Gej. quid exspecto? quid spei reliquum est? ⁱ. Quoniam dirigam fiduciam, quam non licet in hominibus figere ^m? $\square$ Substantia, &c. $\square$ Spes, vel fiducia, mea in te est, Mu. JT. Gej. &c. qui me potes eripere ex hoc morbo, vel ex his malis ⁿ. Correctio est trium superiorum veruum, quibus mortem oraverat; q. d. Hei mihi! quid dico? quid mortem expeto? Tempus est ut animum meum avocem ab istis carnalibus cogitationibus, & me per fidem & spem committam Domino ^o.

9. Ab omnibus iniquitatibus meis] Ab adulterio & homicidio ^p. Nam propter hæc sum in calamitatibus ^q. $\square$ Opprobrium insipienti dedisti me; ita ^o. Ar. $\square$ Probrum, live opprobrium, (vel, probra, JT. Pi.) $\square$ fultis (nempe Absalomi, qui ex fulta & juvenili regnandi cupiditate patrem persequabatur ^r; vel, fultis, V. JT.) $\square$ ne ponas, live statuas, me, Mu. Gej. Sy. vel, ne exponas me, V. Pi. $\square$ ne posueris super me, Ch. Ne patere me diutius ludibriis impiorum exagitari ^s; instar publici cujusdam exempli, vel furciferi, &c. $\square$ Stultus hic collectivè sumitur, & significat impium, ut Psal. 14. 1. qui parum judicare novit de judiciis Dei, eorumque causis, &c. Ne eodem probro cui addicti sunt impii me involvas ^v.

10. Non aperui os] Scil. ad murmurandum contra Deum propter injuriam quæ afficior ab Absalomo ^x. $\square$ Quoniam tu fecisti] i. e. Absalomum in me excitasti, &c. ^t. Non hostes, sed tu, judex juste. Confer 2 Sam. 12. 10. & 16. 10. Vel, præter. $\square$ profut. fecisti, h. e. certissimè facies, nimirum latam advertisementis ^u, quam in silentio exspecto. Deest tunc accusativus, quid faciet Deus, &c. ut Psal. 37. 5. ipse faciet. Ità hic, faciet, nempe facienda universa mihi pronuncia; ut v. 7. collegit, nempe colligibilia ^v.

11. Amove a me, citò, alioquin de me actum erit ^w. $\square$ A super me, q. d. ab onere quod mihi superincumbit, ut Jon. 1. 5. hanc enim emphasin $\square$ habet ^a. $\square$ A fortitudine, &c. ita ^o. $\square$ A confictu (vel, a bello, P. a vulnere, V. vel, ab exagitatione, V. Ti. a percussione, Ch. sevitia, Ca. Nam a confictu, Pi. Gej. ellipsis $\square$ nam, ut Gen. 17. 14. nam pactum meum, &c. Exod. 29. 14. nam oblatio est, &c. ^b. A duritie, Ar. a pressura, Gej. Præ metu, Camp. in Gej. quasi esset a $\square$ timere; verum tunc esset $\square$. Propter confictum, Gej.) manus tue, Mo. Mu. JT. &c. quæ tu velut in me pugnas ^d. Propter infestam manum tuam, M. Q. in V. i. e. Nam plagam quam mihi infixisti confectus sum ^t. $\square$ a $\square$ litigavit, miscuit se cum altero contentione, Deut. 2. 5, 9, 24. Prov. 15. 18. & 28. 25. $\square$ propriè sign. vel revocationem, vel commissionem; nam $\square$ in Pihel sign. ruminare, h. e. cibum è ventriculo in os revocare ad mandendum; in Hithpahel verò sign. miscere. In confictu verò revocatus subinde manus ad feriendum, & quasi miscetur alius cum alio ^e. $\square$ Defeci, ita Mo. sim. Ch. $\square$ Deficio, JT. Ca. consumor, Pi. Vires meæ deficiunt, adeo ut mors mihi metuenda sit ^h.

12. In increpationibus, &c. $\square$ In increpationibus, o. Mo. Eth. Correptione, Ch. Ar. Al. Si, vel Dum, vel Quum, increpationibus, five reprehensionibus, M. P. Pi. Gej. ellipsis $\square$, vel $\square$, ut 2 Reg. 5. 13. ⁱ. propter (vel super, o. Eth. Mo.) iniquitatem corripis, vel castigas, (vel corripuisti, o. Eth.

Mo.) hominem, Mu. P. M. A. vel quempiam, Pi. Gej. $\square$ indefinite accipitur, ut Exod. 2. 1. Prov. 6. 27, 28. Coh. 6. 3. Amos 5. 19. ^k. Etenim dum tu hominem ob iniquitatem ob- ^k Gej. jurgans castigas, Ti. Qui cum de homine vitii sumis supplicium, Ca. Si reprehensionibus pro iniquitate castigares quempiam, dissolveres, &c. [ut seq.] JT. Amplificatio ætiologiæ quæ deprecatus fuerat plagam v. 11. propter imbecillitatem suam; q. d. Hæc communis hominum fors est, quorum nullus, si cum gravitate judicii Divini seipsum comparabit, eam firmitatem habet quæ id perferre possit ^l. Increpationes hic reales intellige, (vide Psal. 6. 2. ⁱ Jun. & 16. 7. & 38. 15. ^m) h. e. poenas, quæ sunt vice increpationum, & quasi advocati, seu interpretes, ut Hebræi loquuntur, inter Deum & hominem ⁿ: reprehensiones in Lege scriptas, quibus castigatur homo, bellum, famem, &c. ^o. Quod dixit de sui consumptione sub castigatione Dei, confirmat à genere, videlicet à communi omnium hominum conditione ^p. Quod antea de se, nunc de omnibus hominibus, dicit; q. d. Non me tantum, sed omnes, castigare soles propter scelera ^q. $\square$ Et tabescere, &c. $\square$ Et (vel illico, Ti. & illico, V.) liquefcere, vel tabescere, fecisti, vel facis, (vel, tunc dissolvit, Pi. dissolveres, JT.) ut tineam, Mo. JT. Pi. A. Mu. (quæ facile liquefcit ac tabescit ^r, attritu facile dissolvitur ^t, & citò perit; vide Job. 4. 19. ^u: vel, ut tineam, P. V. M. Ti. A. Gej. K. in Mu. sub. perdere solet, V. vel, sub. vestem arrodens, M. ut tineam consumit vestem ^v; vide Job. 13. 28. Esa. 50. 9. & 51. 8. Hof. 5. 12. ^x) desiderium ejus, Mo. P. Gej. desiderabile ejus, V. Gej. A. Pi. Mu. h. e. carnem, aut corpus; vel, pinguedinem carnis, & robur corporis ^y. Quicquid in eo est desiderabile, Ti. V. A. sim. JT. Alii, decorem ejus, V. robur, dignitatem, &c. ^z. pulchritudinem ejus, Ang. Pi. Desiderium, pro desiderii objecto, five re desiderabili, five eximia ^a; ut Thren. 1. 11. ^b. Dan. 9. 23. & 10. 3, 11, 19. & 11. 38. Sic, abominatio, pro re abominabili ^c. Alii, sicut araneam (quæ vitalia sua consumit: idem paraphrastice expriment quod, sicut tineam ^d), animam ejus, o. Eth. sim. Ar. Syrus vertit, ut stipulam ^e. Et liquefactum est instar tineæ disructæ corpus ejus, Ch. Aptissimè describit occultam Dei maledictionem reprobos tacitè absumentem, instar tineæ pannum cæco morfu corrodentis; licet non palam semper Deus fulminet è cælis ^f. Ejus elegantiam tineæ more sideras, Ca. Suadet præced. petitionem, Aufer plagam, &c. à minori, In redargutionibus super pravitate, de qua (ut sit ellipsis & $\square$) erudisti virum, (h. e. Si tantum redarguas aliquem, & vel terrore conscientia, vel aliquo levissimo, admoneas hominem de commisso peccato, &c.) liquas instar erosionis, vel blattæ, amabilitatem ejus ^g. ^h Cec. In Heb. duo enunciata coherent per conjunctionem copulativam, sic, Reprehensionibus, &c. castigavisti quemquam, (i. e. castigaveris, q. d. ponamus ita esse, quid inde eveniet?) & dissolvisti, &c. i. e. tunc dissolveris desiderabile ejus ⁱ. $\square$ Veruntamen vanè, &c.] Heb. Profectò vanitas, &c. q. d. Stat sententia quam enunciavi v. 6. ^j. Confirmat sententiam propositam à causa procreante, quæ est hominis vanitas, i. e. infirmitas ^k. ^l Pi. 13. Exaudi, &c.] Postquam tuas correctiones lubens subeo, &c. ^m. $\square$ Lacrymas meas] Quæ ad Deum clamant, sicut sanguis clamat, Gen. 4. 10. vel, quæ cum precibus junguntur, ut Heb. 5. 7. ⁿ. Lacrymas, i. e. vocem meam flebilem, vel, gemitus lacrymis intermixtos ^o. $\square$ Advena sum; ita Gen. Mu. $\square$ Peregrinus, JT. Pi. Mu. Gej. P. &c. Propriè est, qui extra patrium solum hospitatur apud alios: ei opponitur indigena, Levit. c. 24. v. 16, 22. Jos. c. 8. v. 33. &c. ^p. ^q Gej. Hospes sum, propediem discessurus ad mortem ^r. ^s Gen. Non possum diu in vita consistere: oblata est tibi occasio misericordiam exercendi erga miserum peregrinum ^t. Fac ut ex hoc morbo convalescam quia homo in hoc mundo est tanquam peregrinus in terra non sua; nec habet hic certam stationem, &c. ^u. Instar peregrini ego ope tuâ ^v. Peregrinum se appellat respectu ærumnarum quibus tales obnoxii sunt, &c. item quia hic civitatem non habebat permanentem, sed cœlestem quærebat, Ebr. 13. 14. 2 Cor. 5. 6. q. d. Liberationem peto, non quod hujus vitæ studio teneor, sed quod tanto cruciatui ferendo non sim ^w. Sum ^x Quid Ma. peregrinus,

peregrinus, persona miserabilis, quales tu affligi noluisti; vide Exod. 12. 48. Levit. 19. 33. & 25. 35. &c. Tu itaque, clementissime peregrinorum patrone, me respice. Peregrinus, h. e. ævi brevis. Hæc vita mihi propria, h. e. diuturna, non est. ¶ Apud te; ita Ch. M. P. Ti. Ca. [Variè explicant.] Te vidente ac teste. Pro [Variè] substituitur [Variè] in conspectu tuo, 1 Par. 29. 15. Vel, tecum, i. e. juxta te, vel, in domicilio, sive territorio, tuo. Ità [Variè] Levit. 25. 47. collat. cum vers. 35, 36, 39, 40, 45. Hæc voce significat in Dei arbitrio esse, & ab illo, habitationem in mundo, & discessum ex illo. Al. Tuo judicio, sive approbatione; ut Samuel bonus erat cum Domino, &c. i. e. judicio Dei & hominum probabatur. Addit, coram te, 1. quod à Deo peregrinantur homines dum hîc habitant; 2. quia Deus à cœlo videt, & absque monitore novit; quàm breve sit hominis ævum, & quàm misera conditio; quo sensu jam dixerat, dies mihi tanquam nihilum apud te. Phrasis hæc desumitur ex Lege, Levit. 25. 23. Terra est mea, vos estis tantum peregrini mecum. q. d. Quanquam videor esse Rex potens, tamen tua est hæc terra potius quàm mea, ut coram te revera nihil sum nisi hospes & peregrinus, &c. Nullum habeo peculium respectu tui, unici orbis Domini, à quo concessum mihi est domicilium, & locus ad tempus commorandi. David, agnoscens egestatem suam, (quæ peregrinis familiaris,) ut & infantiam à sedibus paternis ac cœlestibus ejectionem, implorat Dei præsidium, &c. ¶ Sicut omnes patres (vel majores, J. T. Pi.) mei Patriarchæ, Abraham, Isaac, &c. peregrini & instabiles in his terris oberrarunt. Illis tanquam peregrinis opem tulisti: ergo mihi quoque tanquam peregrino opem fer.

14. Remitte mihi; ita. Eth. [Variè] Parce mihi, Ar. Ang. Libera (Relaxa, Ca.) me, Sy. Desiste (vel Desine, M. V. Cessa, P. Deflece, Ti. V. Claude, Mo. Declina, vel Recede, V.) à me, J. T. Pi. Gej. scil. affligendo; vel, ab ira tua: nè amplius validos eos manus tuæ iratæ conflictus continuando me penitus consumas. Vel, Respice aliorum à me, A. Gej. ut Esa. 6. 10. Sic Job. 7. 19. & 14. 6. & Jes. 22. 4. Leniter mecum age. ¶ Ut refrigerer; ita. Eth. [Variè] Et roborabor, P. Mo. & (ut, Ar.) quiescam, Sy. ut me recipiam, sive colligam, Ti. Ca. ut corroborem, V. Mu. & confirmet ex hoc morbo, atque iterum tuam voluntatem exsequi possim. Ut refociller, V. ut vires (terrore tuo dissipatas) recuperem, M. Ang. Gej. ut recreem me, J. T. Pi. Gej. Hoc David indubiè ex Jobo mutatus est, Job. 10. 20. cum utrobique eadem sint ferme verba atque scopus; uterque enim passionum exoptabat lenimentum, nè tam dirâ pereundum sibi esset morte. ¶ Priusquam abeam; ita M. Ti. &c. vado, sive vadam, Mo. P. Ch. [Variè] Antequam (vel, eum nondum, J. T.) abeo, Pi. nim. viam universæ carnis; vel, ad mortem, sive sepulchrum. Vide Gen. 5. 24. & 15. 2. & 25. 32. & Job. 10. 21. ¶ Et amplius non ero; ita. Ar. Sy. [Variè] Et non ego, Mo. V. & non sim, P. M. & non subsistam, Ch. & nusquam sim, Ti. ut non amplius sim, J. T. Pi. scil. inter vivos. Esse, hîc, pro vivere. Latini fuisse dicunt, pro, aliquando vixisse. Plautus, Itane penè fuit Phronesium? Senec. Benef. 1. Ipsosque, qui fuisse mallet, esse patitur. Tibullus 3. 5. Sive erimus, sive nos fata fuisse velint. [Vide annotata ad Gen. 37. 30.] Significat se morore confectum iri, nisi Deus desistat, &c. Non sim, scil. in his terris, qui possim tuam exsequi voluntatem: Mundus enim hic mundus est operis, alter, mundus præmii, juxta Eccles. 9. 10. Unde RR. ad illud Deut. 7. 11. Custodi—ut facias, Hodie, inquit, faciendum est, cras verò accipienda merces. Priusquam abeam unde non revertar, Eth. priusquam eò devenio ut nullus sim, Ca.

PSALM. XL.

ARGUMENTUM. Psalmus hic pendet à superioribus; continetque gratiarum actionem pro liberatione ex variis periculis; & pollicitationem, se

deinceps Dei gloriæ celebrandæ totum fore addictum. Rogat etiam Deum, ut sibi in futuris periculis adsit. Sed quia David erat typus Christi, ejusque afflictiones erant præludium eorum quæ Christus passurus erat, ideo Paulus Heb. 10. quædam hujus Psalmi ad Christum transfert. Nos itaque de Christo illa interpretabimur: nec difficile erit postea vel ad Davidem, vel ad alia membra, Psalmum accommodare, cum omnes Sanctos similes oportet fieri Filio Dei in afflictionibus, &c. In hoc Psalmo celebrat David bonitatem Dei erga se primum, deinde erga omnes homines, tum in aliis beneficiis, tum præsertim in præparanda Redemptione æterna per Messiam venturum, cujus corporis sacrificium (cum se parem non agnoscat qui referre gratiam possit) opponit & velut repræsentat Deo. De objecto Psalmi variant interpretes; de quo nisi initio conveniat, nutabit omnis nostra textus explicatio. Ex veteribus & recentioribus interpretibus sunt qui Christi verba totum Psalmum exprimere putant; sed alia quidem in persona sua dici, alia in persona partium Gentium, partim Judæorum, vel in persona Ecclesiæ tantum. Alii volunt Christum semper loqui; qui in principio gloriatur de sua per Resurrectionem liberatione à morte & inferno; & in fine, tanquam in cruce, precatur, &c. Alii omnia ad Davidem referunt; ita tamen, ut quædam de eo typicè tantum dicantur, & ad veritatem in Christo referri debeant. Hæc sententiæ nihil contra fidei analogiam continent; nec tamen animum explent, quia non iisdem filis per totum contextam vestem, sed è diversis consutam, videntur efficere. Certum est Paulum nonnulla Christo applicare, quæ ab eo detorta dicere nefas esset. Illis accedo qui censent Davidis verba esse omnia; sed quia David debuit esse Christi pater secundum carnem, ideo nonnunquam filii verba paterno jure sibi vendicat, eaque ita profert quasi ad se propter carnis cognationem pertinerent. Sed hoc commentum vanitate suâ corrumpit. Nullum simile exemplum est in S. S. Et quid inde sequeretur nisi insignis confusio? Sic enim David, ceteri pater Christi, diceret & incarnatum se, & Legi satisfecisse, & mortuum & crucifixum fuisse, &c. Adde quod Riva testatur quædam verba hîc in persona Christi prolata fuisse. Psalmum hunc de Davide accipiunt K. & AE. & RS. & Sociniani & Jansenius & Estius & Calv. & Par. Quos refellunt Gen. & Bellarm. & Jun. & Piscator & Beza ad Eb. 10. 5. qui vers. 7, 8, 9. de Davide pronunciari posse negant, & Christi vocem esse literaliter accipiunt. Unius autem dicti non est nisi una sententia. Si itaque illa propriè & literaliter de Davide sonarent, constringere non potuisset Apostolus Ebræos his verbis, qui mysticum De Christo sensum facile repudiassent. Porro, Christo [non, Davidi, ut perperam legitur, & disertè contra mentem auctoris,] omnia primò & secundum literam convenire probatur. A vel de solo Christo, non à vel de Davide, dici poterant, 1. illa verba, Sacrificium nolui, quæ inferunt, tum Deum sacrificia abrogari velle, fatente Schlichtingio; tum eum qui loquitur alius generis sacrificium offerre Deo, nempe corpus suum, quod illis figuris opponit, &c. 2. Illa etiam, Ecce, venio, designant Christi adventum in mundum, de quo ea exponit Paulus Ebr. 10. Quorsum autem veniebat David cum hæc dicebat? 3. Et illa, In volumine libri scriptum est nominatim de me, quod voluntatem tuam impleam, & exactam Legi præstem satisfactionem, ad solum Christum spectant, utpote in quem oculos ubique potissimum intendit Sp. Sanctus. Quomodo verò hoc David de seipso diceret, explicare non potuit Schlichtingius, utut miserè se hîc torqueret. In summa, Unus Christus erat qui venire debuit juxta Scripturam, ut voluntatem Dei & Legem impleat, ut sacrificiorum typum adimpleret; cui eo fine Deus corpus aptavit, & aures perfudit, qui oblatione corporis sui voluntatem Dei facere debuit, qui justitiam Dei (Evangelicam) in ecclesia magna annuntiaturus erat. Scopus Davidis erat, caput primum hîc sistere mirabilium Dei, & cogitationum ejus de nobis ineffabilium, Mysterium scil. voluntatis Dei, &c. Eph. 1. 9. non autem, referre electorum, vel fidelium, & sui ipsius obsequium.

1. *Psalmus ipsi David*] Vel, de Davide, h. e. Christo, qui vocatur David in Prophetis, Jer. 30. 9. Ezech. 34. 23. & 37. 24. & Hof. 3. 5. De eo enim loquitur hic Psalmus; Heb. 10. 5, &c.

2. *Exspectans* (vel, *Exspectando*, Pi. Mu. Gej. &c.) *exspectavi Dominum*] Ità o. Æth. Mu. A. i. e. Conso-lationem à Domino, in angustia mea in monte Oliveti, Matt. 26. 36, &c. Nam Christum hic loqui patet ex Heb. 10. 5. & ex forma atque serie sermonis, in qua omnes sententiæ inter se coherent, ut facile appareat ab uno eodemque ista omnia dici, excepto vers. 5. ubi fideles introducuntur loquentes. Geminatio verbi notat diligentiam, & vehementiam, & tolerantiam, five patientiam, & constantiam. Iterum atque iterum Deum obtestatus sum, ut mihi laboranti & calamitoso opem ferret. Hebraei dicunt, *Qui oravit, & non est exauditus, iterum oravit*. ¶ *וְיָרֵם יְהוָה*] *Constantem* (vel, *Cum patientia*, Ar.) *exspectavi*, JT. *Cum diu exspectassem*, Ti. ¶ *Et intendit mihi*, *וְיָרֵם יְהוָה*] *Et declinavit* (vel *divertit*, M. V.) *ad me*, V. Riv. & *mihi flexus*, vel *inflexus*, est, Ca. V. qui conversus est ad me, Sy. & attendit mihi, o. Æth. & respexit in me, Æth. tandem attendit me, Ti. *Et inclinavit mihi*, vel, *ad me*, P. Mu. Gej. Pi. &c. sub. se, Mu. ex AE. Coc. Riv. ut Jud. 16. 30. *וְיָרֵם יְהוָה*, & *inclinavit se Simson*: vel, sub. aurem suam, P. Pi. Mu. Gej. A. quod exprimitur Psal. 17. 6. & 31. 3. h. e. promptè auscultando; ut magistratus in sede elatiori constitutus, qui, ubi gemebundam & exilem supplicantis vocem capere non satis potest, caput & aures & corpus propius solet eidem advertere, &c. Similes alibi ellipses: Psal. 18. 17. *extendit, nempe manum suam*; Psal. 3. 7. *posuerant, scil. aciem, vel castra*; & 10. 1. *ocultas, scil. oculos tuos*; Coh. 6. 3. *genuerunt centum, videl. natos*; & 7. 15. *prolongans, scil. dies*. Si quis literam stricte urget, reciprocum poterimus retinere significatum, ut Jud. 16. 30. Quia mox sequitur, *audivit clamorem*, &c. malo vocem passivè vel neutraliter sumi, ut sensus sit, *declinavit, vel deflexit, ad me*, nempe qui antea videbatur averfus, aut procul remotus. ¶ *Et exaudivit, &c.*] Ità Ti. Ca. *Audivit, &c.* Mo. P. Gej. mente scil. benignâ, mantique subveniente. Verba sensuum apud Ebraeos usurpantur per metaphoram pro sequentibus sensum affectibus aut actionibus.

3. *Et eduxit me*] Ità Ch. M. &c. Heb. *ascendere fecit, &c.* Mo. P. ¶ *De lacu miserie*; ità LXX, Æth. *וְיָרֵם יְהוָה*] *De fovea maroris*, Sy. vel *perditionis*, Ar. *de lacu stupendo*, M. è puteo illo calamitoso, Ti. five *borrendo*, Ham. è lacu (vel cisterna, Mo. P. V. vel fossa, Mu.) *tumultus*, Gej. *tumultuosus*, JT. Gej. *sonitus*, five *strepitus*, P. Mo. V. Pi. Mu. Riv. *perstrepente*, Pi. In quem multæ aquæ decidunt magno cum impetu; & strepitu; vel, in quo aquæ nimia agitatione perstrepunt. Significat hujus putei & aquositate, & profunditatem; loca enim concava subterranea profunda, si aliquid in ea projiciatur, resonare solent. E puteo, five *tulliano*, *resonantis calamitatis*, vel *tumultuose desolationis*, qui horrendis strepitibus personabat. ¶ *וְיָרֵם יְהוָה*] explicandum est ex Jes. 17. 12. Denotat gravissimam Christi afflictionem; quam hîc comparat immersioni in aquam profundam ac perstrepentem, eamque lacui vel cisternæ inclusam, unde non licet enatare. Intellige omnes Christi poenas, &c. & inter eas etiam poenas infernales, strepitum iræ Divinæ, horrorem sententiæ maledictoriæ, miseriam imminentium tormentorum, & deficientis solatii, & insultantium malignorum spirituum. ¶ *וְיָרֵם יְהוָה* (à *וְיָרֵם* *vastari, tumultuari*,) designat clangorem tumultus graves concitantem; qualis est, *exultantium*, Jes. 24. 8. *hostium*, Psal. 74. 23. *fluctuum maris*, Psal. 65. 8. Jes. 17. 12, 13. *gentium multarum*, Jes. 5. 14. & 13. 4: necnon *tumultum*, vel *devastationem ex tumultu subortam*, Os. 10. 14. Amos. 2. 2. quæ significatio hîc convenientissima est, cum loquitur de tali lacu ubi stupenda vastitas, miseria, rerum omnium egestas, ululatus, &c. ¶ *De luto facis*; ità o. Æth. *וְיָרֵם יְהוָה*] *E luto cæni*, Ch. P. Mo. Gej. *cænosus*, M. JT. Pi. Ca. Riv. Gej. *densus*, Ti. *corruptionis*, Sy. Ar. *Limi*, i. e. de luto tenace, ubi pedem extrahere nequeas. Luto multo & profundissimo. Substantivum seipsum regens, aut synonymum, aliquid præcipuum & sum-

um in suo genere significat Hebræis: ut Gen. 9. 25. *servus servorum*, i. e. infimus; Num. 3. 32. *princeps principum*, i. e. summus; Zach. 10. 1. *pluviam imbris*, i. e. abundantem. Synonymorum combinatio significatum intendit: q. d. ex luto omnibus generibus cœni mixto, limo & copioso, & tenaci. ¶ *Et statuit super petram*] Ità o. Ar. Æth. Mo. JT. P. &c. *solidam & inexpugnabilem*. In loco firmo ac tuto. *וְיָרֵם יְהוָה* sign. etiam *arcem*, quia arces super rupes construi solent. ¶ *Et direxit* (vel *firavit*, five *stabilivit*, Sy. Æth. JT. Pi. Ch. *corroboravit*, Ti. V. *confirmans*, Ca. *parans*, Mo.) *gressus meos*] Nè vacillarent, aut in aliam calamitatem inciderem. Replevit me consolatione. Novas mihi largitus est vires, ut firmis insistam talis; cum antea pedes tremuli essent & labantes.

4. *Et immisit in os meum canticum novum*] Ratione novi hujus immensique beneficii; unde novi carminis argumentum mihi obtulit. Debetur novis beneficiis nova gratiarum actio. Vel, *novum* pro excellenti & admirabili ponitur. Aliàs Evangelium vocatur *novum canticum*, utpote quod nova Messiae beneficii designat. Hîc indicat Christus primum effectum liberationis suæ. Porro, *Deus hoc indere dicitur*, tum quia ejus occasionem dedit; tum quia Spiritus Dei Psalmorum & sensus & verba suppeditabat. ¶ *Carmen Deo nostro*] i. e. Sibi, per enallagen. Et vox nostro ostendit ipsum non solum decantasse, sed cum pluribus, &c. ¶ *Videbunt*] Nempe isthæc Dei beneficia, quæ mihi præstitit: hanc meam liberationem: vel, hunc meum cultum. ¶ *Muli*] i. e. Omnes electi victuri, &c. Qui hactenus non fuerint ex Dei cultoribus. ¶ *Et timebunt*] Vel, *reverebuntur*, JT. Pi. nempe Deum, caventes nè ipsum offendant, quem gravissimè propter peccata Christo irasci intelligunt. Elegans hîc paronomasia in *וְיָרֵם יְהוָה* videbunt, & *וְיָרֵם יְהוָה* timebunt. Deum colenti. ¶ *Et sperabunt* (vel, *confident*, JT. Pi.) *in Domino*] Visâ nim. tam benignâ Messiae liberatione, quæ sufficiens reconciliati Patris erit testimonium, &c. Sic ergo ratiocinabuntur; Deus Christum propter nos punivit, ergo nos non puniet: vel sic; Deus Christum liberavit, ergo & nos, &c.

5. *Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus*] Ità LXX & Sy. & Ar. & Æth. Pro *וְיָרֵם יְהוָה* legerunt *וְיָרֵם יְהוָה*, nullâ quidem sensus injuriâ, qui idem est cum Heb. ¶ *וְיָרֵם יְהוָה*] *Qui ponit* (vel *posuit*, P. Riv. vel *posuerit*, V.) *Dominum* (vel, *in Jehovah*, JT.) *fiduciam*, five *spem*, suam, Mu. Pi. Gej. Riv. &c. Malo, *ponit Jehovah pro fiducia sua*, i. e. obiecto fiduciæ; ellipsis ante *וְיָרֵם יְהוָה* p. i. e. Qui fiduciam in eo collocat, tanquam opitulatore unico. Epiphonema, quo suo exemplo docet nihil esse melius quam spem omnem in Deo collocare. Hîc fiduciam illam electorum declarat ex ipsorum professione, quam per mimesin recitat, quæ continet sententiam generalem, sed tacitè applicatam ad personam Christi & electorum, in hunc modum; Deus Christum in ipso confisum ex anxietate liberavit; ergo beatus est qui in Deo confidit; ac proinde nos in Deo confidemus. Ponere idem est ac *facere*, ut Psalm. 89. 41. & 91. 9. Thren. 3. 45. ¶ *Et non respexit* (vel *respicit*, JT. Pi.) *in vanitates*; ità o. Sy. Ar. *וְיָרֵם יְהוָה*] *Ad insolentias*, Gej. vel, *ad insolentes*, five *superbos*, M. P. Mo. Mu. Gej. JT. Pi. fim. Ti. Ca. qui suis gloriantur viribus, Deum negligentes. h. e. Tales non admiratur, nec opem ab iis exspectat. *Non respexit*, nempe ex amore, vel desiderio. *Respiciere* sæpe idem est ac *despectere* vel *declinare ad alium*, vel, ut imiteris, vel, ut favorem ejus five opem implores. Vel, *ad ferocias*, h. e. *ad viros ferociarum*, Coc. *וְיָרֵם יְהוָה* alicubi abstractivè sumitur, & sign. *superbiam*, vel *fortitudinem*, ut Job. 9. 13. & 26. 12. & Jes. 30. 7: alicubi *וְיָרֵם יְהוָה* *superbiam Egyptum* designat, ut Psal. 87. 4. Sed concretum melius convenit verbis sequentibus. Chald. vertit, *ad contumaces*, AE. *ad potentes*, qui possunt ipsi opem ferre, Camp. *qui jactant vires suas*. ¶ *Et insanias falsas*] Ità o. Pro *וְיָרֵם יְהוָה*, legerunt *וְיָרֵם יְהוָה*, à *וְיָרֵם* Chald. quod sign. *stultescere, insanire*. ¶ *Et* (vel *aut*, Pi. vel *nec*, Ti. Sy.) *declinantes* (five *eos qui deficiunt*, vel *divertunt*, Ti. M.) *mendacium*, Mo. Ad verb. *mendacii* Mu ad.

ad mendacium, M. P. Ti. JT. &c. Et ad sedatores mendacii, V. Mu. i. e. rerum quæ nos fallunt^b, nec præstant quæ promittere videnturⁱ. Declinantes ad mendacium, hic intellige, vel, i. idololatrias^k. Horum plurimi idolomaniam suam post Christum abjecerunt^l. Vel, 2. ariolos, & studiosos magicarum artium^m. Vel, 3. eos qui roboris vel scientiæ falsâ opinione tumentⁿ. Vel, 4. illos qui, amorem veritatis non recipientes, mendacio crediderunt, 2 Theff. 2. 10, 11. Vel, 5. Scribas & Phariseos, quatenus sententia hæc generalis ad Christum applicatur^p. Vel, 6. in genere illos omnes qui respiciunt ad ulla hominum, vel idolorum, vel aliarum creaturarum, auxilia, &c. 9. Et loquentes mendacia, Ch. neque ad sermonem mendacem, Sy. & fabulas mendaces, Ar.

6. Multa fecisti (vel, præstas, JT. facis, Pi.) — mirabilia tua; ita o. P. Mo. Æth. רַבּוֹת עֲשִׂיתָ וְנִפְלְאוֹתָיִךְ Multa (vel, Magna, Gej. sub. sunt, Gej.) mirabilia tua, quæ fecisti, Q. in V. Gej. Sy. מִרְבֵּיתָ מִלְּאִכָּתְךָ מִרְבֵּיתָ מִלְּאִכָּתְךָ Multiplicasti miracula tua, &c. Ar. Mirabilia, nempe beneficia; qualia sunt, conservatio & multiplicatio Israelitarum, eorumqueeductio ex Ægypto, &c. Potius, opus Redemptionis, renovationis, &c. Et cogitationibus, &c. וּמַחְשְׁבוֹתַיִךְ Et cogitationes (bonas vel benevolas^t) tuas (vel, tuæ quæ sunt, M.) erga nos, Mo. P. JT. Pi. Israelitas, Pi. Et consilia tua sunt propter nos, Q. in V. Decreta & consilia tua super nos, i. e. quæ nostri causâ suscepisti. 78. pro 72, ex Psal. 56. 6. & Thren. 3. 61. Non est qui similis sit tibi] Itā o. Æth. Sy. Fortè וְלֹא אֶחָד מִכֻּלָּם acceperunt sensu comparandi, sive assimilandi, ut Psal. 89. 7. Ad verb. non ordinare apud te, Mo. vel, non est ordinare tibi, V. Nemo est qui ea ordinet (vel, possit ordinare, P. sive ordinatum proponere, Pi. vel, in ordinem redigere ac recensere, Q. in V.) tibi, vel ad te, vel apud te, M. P. Pi. coram te, Q. in V. Nemo recensendis iis par tibi, JT. Nullus comparare (se potest, aut conferri debet) ad te, ratione mirabilium, &c. Nemo poterit pro dignitate satis æstimare, RS. in Gej. Sensus commodus, nam וְלֹא אֶחָד מִכֻּלָּם est æstimare, equiparari, ut Job. 28. 17, 19. & 36. 19. Psal. 89. 7. Jes. 40. 18. וְלֹא אֶחָד מִכֻּלָּם hic construitur cum infinitivo, ut Psal. 32. 9. וְלֹא אֶחָד מִכֻּלָּם absque intelligere, i. e. absque intelligente, vel intelligentia; ubi infinit. pro nomine, sive participio. Itā & hoc loco, absque ordinare, h. e. ordinante. Vel, nullum hic est ordinare, i. e. carent ordinatâ aut exactâ enumeratione. וְלֹא אֶחָד מִכֻּלָּם est, ordinate instruire, sive disponere, ut Job. 32. 14. Psalm. 5. 4. Alii hæc verba præcedentibus annexunt, & utraque sic vertunt; Admirandorum tuorum facinorum, & consiliorum tuorum erga nos, non potest iniri ratio, Ti. Ut tua erga nos miracula atque cogitata sunt inæstimabilia! Cā. Cogitationes tuas de nobis non est exponere tibi, Riv. ex Sym. Ego sic verito, Multa fecisti — mirabilia tua, & cogitationes tuas: (ibi est Revia, unus ex præcipuis accentibus distinguendis, quo à sequent. separatur:) ad nos (ibi est Merca, accentus minister, qui postulat cum sequentibus conjungi; neque obstat accentus Jethiu, quem etiam sequens dictio habet initio, & qui videri possit distinguens, est enim indubiè muscus, ut patet ex ejus situ;) non (sub. pertinet) ordinare apud te. Tenendum profectò est illud Ezræ, Interpretationem quæ non est consona accentibus nè teneto. Mirabilia tuæ & voluntas tua nobiscum; impossibile est ordinare ad te laudem tuam, Ch. [At Riverus Chald. sic exhibet: Paraphrastes Chaldæus, (inquit,) satis perspicue, Cogitationes quibus sedulo curas nos tam sunt multe & mirabiles, ut nemo hominum intelligere queat quantum tibi debet pro illis.] Annunciavi & locutus sum; ita o. Æth. אֲנִיכָּה וְאֲנִיכָּה Narravi, & dixi, Ar. annuncio, & loquar, Mo. annuncio (vel indicem, Coc.) & loquar? Mu. Coc. sim. Riv. Si indicabo, & eloquar, JT. sim. Ch. Gej. si velim indicare ea, & eloqui, Pi. sim. M. P. quæ si enarrare & eloqui coner, Ti. Ellipsis est si, ut Psal. 39. 12. Multiplicata sunt super numerum; ita o. Æth. sim. Sy. רַבּוֹת מִמֶּנֶּם Plura sunt quàm ut narrentur, P. vel, enarrem, Pi. numerentur, Ar. sim. Ti. enarrare possem, M. Ad verb. multiplicata sunt à narratione, V. vel, prævaluerunt præ enarrando, sive enumerando, Pi. [Cā. totum sic reddit, Aded ut mihi de te predicare & loqui volenti occurrant innumera:]

7. Sacrificium; [ita ferè omnes;] זֶבַח Immolationem, Ch. Victimam, Ti. Hæc vox sign. oblationes rerum viventium, quæ jugulabantur^a. Et oblationem; ita o. Ar. Sy. Æth. Ch. P. זֶבַח Munus, Mo. donum, V. oblationem mincha, M. sacrificium cibarium, Ti. Oblationem, videl. incruentam de simila, &c. de qua Levit. 2. 1. & 6. 14. &c. Deducitur ab Arab. ذَبَحَ donare, nam ذ radicale esse docet plurale ذَبָחוּ. Interdum tamen hæc confunduntur, & tam זֶבַח quàm עֹלָה dicitur de sacrificiis cruentis & incruentis^c. Noluisti] Intelligere, vel, i. אָוֶן, comparatè; ut Psal. 51. 18. Hof. 6. 6. Significat Deum anteferre obedientiam (quæ per apertionem auris designatur) sacrificiis*. q. d. Non tam sacrificia à me postulas gratitudinis ergò ob tot & tanta beneficia, quàm promptam obedientiam, &c. Noluisti, i. e. non tanti fecisti quanti pietatem^f. Vel, 2. עֲוֹנוֹתָיִךְ, si absque fide & poenitentia cum intentione meriti offerebantur, Jes. 1. 11. Jer. 6. 20. Amos. 2. 21. Noluisti, nempe ad faciendam expiationem propriè dictam pro peccatis, sed tantum ad significandam redemptionem, &c. Vel, 3. אָוֶן, prorsus negativè, videlicet in N. T. juxta Ebr. 10. 4, 5, 8. Hæc verba prophetice dicuntur de tempore Messie, quando docet finem fore cultum Levitico, & sacrificia cessare debebant, juxta Dan. 9. 27. Significat hic initio non fuisse præcepta sacrificia, sed Decalogum tantum, ubi de iis nullum verbum; nec illa antè præcepta sunt quàm Israelitæ in deserto peccarunt. Christus mandatum Patris, de expiandis electorum peccatis per sacrificium corporis sui, amplificat antithesi rejectionis sacrificiorum Leviticorum, &c. Aures autem perfecisti mihi; אָזְנוֹתַי interdum sign. perficere: אָזְנוֹתַי Aures fodisti, sive perfodisti, sive perforasti, mihi, M. Ti. P. Mo. Ch. Sy. JT. Pi. Riv. Mu. Gej. Gen. &c. [Variè exponunt.] 1. Aures fecisti cavas, ut te audirem, & tibi obediens forem P. Simil. Esa. 50. 4, 5. Eodem sensu dicitur Deus [vel alius quis] revelare aurem, i. Sam. 20. v. 2, 12, 13. & 22. 8. Ab aure abstulisti velut tegmen, ut acutiùs audirem. Auris instrumentum est per quod accipiuntur præcepta superiorum, quibus obedientia debetur, juxta Psal. 18. 45. Huic contrarium est obturatio aurium, Psal. 58. 5. [Aliis non placet illa interpretatio.] 1. Si id voluisset, non dixisset, aures perforasti, sed, aperuisti, reclusisti, vel vellicasti. 2. Nec opuserat ut aures Christo aperirentur, quæ illi nunquam oclusæ erant*. Resp. Christus aliquando aures clausas habuit, non quidem privativè, sed negativè, nempe antequam fuit; & tunc aures ejus perforari dicebantur, i. e. concavæ reddi, ut sonum excipere possent, cum formabatur, sive cum corpus fuit ei aptatum per illum qui plantavit aurem, Psal. 94. 9. 2. Ad dixisti me tibi in perpetuam servitutem, perfodiendo aurem, &c. juxta legem Exod. 21. 5, 6. Me tibi perpetuò jure mancipatum tenes. Aures foratæ, seu perforatæ, servitutis insigne habebantur. Notum est Ciceronis scomma in Octavium quendam, qui nobilis videri voluit, cum Libyâ oriundus existimaretur: cum enim is audire se negaret quid ille dixisset, Atqui solebas certè, inquit, bene foratas habere aures; Macrobi. Saturn. 7. 3. Petronius Satyr. Pertunde aures, ut imitemur Arabas. Et Plautus de Pœni affectu dicit, incedunt cum annulatis auribus. Et Juvenal. sat. 1. Cur timeam, dubitemve locum defendere, quamvis Natus ad Emphratem, molles quod in aure fenestra Arguerint, licet ipse negem — h. e. Genus meum ex Syria docent aures pertulæ dum in Syria serviebam. Unde vetus Scholiastes, Pertusis auribus signa libertinorum celare non poterant. Aurem mihi vellis, Cā. Carnem autem purificavi mihi, Æth. Et præparasti mihi corpus, aperuisti mihi aures, Ar. o. hic habent, אָזְנוֹתַי & גִּבְעוֹתַי ita & Apostolus Heb. 10. 5. [Quæ quomodo cum Hebræo consentiunt, jam dispiciendum est.] o. hic paraphrastæ potius quàm metaphrastæ esse videntur. Cum illa consuetudo perforandi aures Exod. 21. 6. Græcis ignota esset, prudenter o. phrasim illam mutarunt in generaliorē. Corpus autem aptasti, sive concinnasti, mihi, Pi. Ham. Aptasti, instar figuli & plastis, ut alludatur ad Gen. 2. 7. locutionem figuratam in propriam mutarunt;

mutarunt ^f; & *aves*, per synecdochen, acceperunt pro toto corpore ^e. Vel, posuerunt antecedens, nempe *ἐνσωμάτωσιν*, vel corporis humani adaptationem, loco consequentis, nempe *aurium perfossionis*; quia eo fine corpus ei adaptatum est, & homo factus est, ut pro nobis Legi subderetur, Gal. 4. 4. servique formam assumeret, Phil. 2. 7. ut, servitio Dei mancipatus, id quod hostiis præfiguratum fuit adimpleret ^h. Notandum Apostolos in verbis V. T. recitandis non fuisse valde religiosos, modò verum sensum retinerent ⁱ. Hunc autem locum ita reddidit Paulus, ut sic mysterium Incarnationis plenius & planius exprimeret ^k. Sed nimis audax est hæc sententia: neque enim dixerunt, *περὶ σπλάγχνων μου*, corpus attenuisti & coaptasti mihi; sed, *ἐκ σπλάγχνων*, h. e. certo quodam modo affecisti, & veluti notasti atque signasti. Aludit itaque ad morem notandi & signandi corpora mancipiorum, &c. ^l. o. locum sic reddiderunt, vel, à circumcissione auris, (*ὁ κύριος* enim sign. & *secare*), quæ in S. S. sæpe denotat promptam obedientiam, & hic totius corporis aptationem; vel, *κύριος* sumpsit in sensu *preparandi*, sive *comparandi*, quomodo significat 2 Reg. 6. 23. ^m. & Deut. 2. 6. Hof. 3. 2. ⁿ. Porro, credibile est o. locum aliter olim legisse ^o, nim. *ὡς τὰ σπλάγχνων μου* ^p quod & Scholia multa ostendunt ^q. Ità nempe legunt Eusebius Cæsariensis, Exposit. Græc. Patrum ex edit. Corderii p. 735. & 749. Ità & Latinus, qui Græcos, etiam ubi ab Hebræis variant, sequi solet. Ità & Hieronymi ætate lectum suadet, quòd, cum omnes etiam minutissimæ inter Græcum & Latinum discrepantiæ illi objicerentur, hic locus non opponebatur illi. Vide Hieron. epist. ad Suniam & Fretellam ^r. Qui reposuerunt [in o.] *σπλάγχνων* [pro *ὡς τὰ*] versionem aptarunt ad locum Heb. 10. 5. At is scriptor, ut & alii, sæpe loca citat magis *ἐν σπλάγχνων*, quàm *ἐκ σπλάγχνων*. nisi quis putet in quibusdam exemplaribus fuisse *ἐν*, quod est corpus Chaldaicis & Syris ^t. Sed vana est hæc suspicio, (quæ enim est literarum analogia inter *ἐν* & *ἐκ*?) maxime tantò consensu Codicum, Ebr. Chald. Lat. & Hieronymianæ translationis, nec non Interpretum Hebræorum, K. RS. & AE. ut & Christianorum, Euseb. Cyril. & Sy ^u. Illud *ὡς τὰ* Paulus mutavit in *σπλάγχνων*, [ob rationem antè allegatam.] Ego, si conjecturæ locus esset, putarem o. sic scripsisse, *σπλάγχνων ὡς τὰ σπλάγχνων μου*, h. e. *servum*, vel *mancipium*, me fecisti tibi; nam *σπλάγχνων* à Græcis pro *servo* ac *mancipio* usurpatur: Verùm cum scriba id non intelligeret, & de Deo falsum putaret, *τὸ σπλάγχνων* mutavit in *μου*, & *με* detraxit tanquam supervacaneum ^x. Porro, omnes hæc lectiones bene intellectæ eòdem planè redeunt ^y. ¶ *Non postulasti* Scil. à me, ad expiandum peccata electorum ^z. Didici tuo beneficio, te inprimis non requirere sacrificia & dona, sed potiùs veram & sinceram Religionem, quæ fide & charitate constat ^a.

8. *Tunc* Vel, cum à morbo convalui, aut ex angustis emerui ^b. Vel, cum intellexi voluntatem Patris de oblatione corporis mei ^c, & rejectione veterum sacrificiorum ^d. Sed id nullo modo convenit ^e. Vel, ubi adventu meo sanguineo umbræ illæ antiquandæ erant, h. e. cum adesset plenitudo temporis, Galat. 4. 4. ^f. Simulac ingressus sum in mundum, postquam Deus mihi corpus aptavit ^g. Ergo ita dico, Ca. sim. Gej. ¶ *Tunc*, Mo. 8. c. Consideratà videlicet sacrificiorum V. T. insufficienciâ. ^h illativè accipiunt quidam ex Ebr. 10. 9. ⁱ. ¶ *Dixi* Apud me ^j; sed & palam coram mundo & in Ecclesia id profitendo, imò ipso facto sermones comprobando ^k. *Dixi*, nempe, Deo & Patri (qui aures mihi perfodit) respondi. *Dixi* hinc significat firmum animi propositum effectu confirmatum ^l. ¶ *Ecce, venio*, ita o. Æth. JT. Pi. V. *הנה באני* ^m. *Ecce, veni*, Sy. M. P. Mo. *Ecce me*, Ar. En, (ipse, Ti.) *adsum*, Ca. Ti. *Ecce, præsid sum* ad tuum obsequium ⁿ; ad offerendum meipsum, &c. ^o. Promptitudinem indicat, ut Num. 22. 38. 2 Sam. 19. 20. ^p. Sunt verba spondentis ^q. *Venio*, in mundum, Heb. 10. 5. ^r. & speciatim Hierosolymam, meipsum oblaturus in sacrificium. Vide Mar. 10. 32, 33, 34. ^s. ¶ *In capite libri* Ità o. (*ἐν κεφαλῇ*, &c.) Ar. Æth. Id variè explicant. 1. Initio Genesios, ubi agitur de semine benedicto ^t. *In principio librorum*, Sy. 2. In

summa Scripturarum, sive tota Scriptura ^u. *Caput*, pro *summa*, ut Ebr. 8. 1. ^v. 3. *Κεφαλή* idem est quod *ἐπιμα* involucrem, teste Suidâ ^w: quod sic dicitur à specie, eò quòd convolutum & complicatum libri corpus (ut libri fuerunt veteres) esset quasi opus capitatum ^x. Sic in Architectonica rotundæ quædam partes à ^y. vocantur *κεφαλίδες* ^z. Certè aliter accipi non potest Ezech. 3. 1. *comede* τὸ κεφάλιν τῆς βίβλου, i. e. volumen istud ^a. Sic Eisd. 6. 2. *Et inveniebatur κεφαλὴ μία* ^b. Atque hinc *κεφαλὴς βιβλίου* & *βιβλίον κεφαλίδος* erunt unum idemque ^c. Nihil aliud sunt *κεφαλίδες*, nisi ea quæ Judæi, ac præsertim Talmudici, *במנהל* vocant, h. e. membra & partes librorum ^d. ¶ *במנהל* ^e In pagina libri, Ti. ^f In volumine libri, M. P. Mo. V. JT. Pi. Mu. Gej. A. i. e. In libro plicatili, sive convuluto ^g; quem super cylindrum sive axem ligneum in orbem circumvolvebant, A. ^h instar lineæ telæ radio textorio circumvolutæ ⁱ. Veteres Hebræi in membranis aut chartis scribebant, quæ in rotundum complicabantur: in hujusmodi etiam hodie scribunt Legem & Prophetas ^j. Unde hodiè apud Judæos *מגילת שמות* ^k *quinque volumina* dicuntur, Ruth, Threni, Canticum, Cohelet, Esther ^l. *מגילת שמות*, ut ^m *volumen à volvendo*. Vide Ezech. 3. 1, 2, 3. Zach. 5. 1, 2. Luc. 4. 17, 20. & confer Jes. 34. 4. Apoc. 6. 14. de cœlis instar libri convolvendis. Dicitur *מגילת* absolute, Jer. 36. 14, 20, 21. & *ספר* ⁿ *מגילת* ib. vers. 2, 4. unde constat duo synonyma hæc se regere solius causâ elegantie; quanquam Hotting. Thes. philol. pag. 101. existimet *ספר* ^o *librum* addi ad differentiam epistolæ ^p. ^q Locutio *ἐν πεγαλλίᾳ*, ut, *petra silicis*, &, *silex petra* ^r. [Sed quisnam hic *liber*?] Resp. 1. Qui textum hunc de Davide accipiunt, vel *librum vite* intelligunt, ubi prædestinatorum nomina scripta sunt; vel, *librum providentiæ*, cui omnes inscriptæ creaturæ ^s. Liber est in quo facta omnia egregia apud Dei Providentiâ, tanquam in commentariis, describuntur, ut pro illis præmia promissa reddantur, &c. de quo Mal. 3. 16. ^t. Sed quorsum mentio libri illius occulti in ea re? Resp. 2. *Volumen* hoc est liber Legis ^u, (qui *ἐξ ὧν* sic appellatur ^v,) ut patet ex verbis sequent. *Lex mea in medio viscerum meorum*. Lex Exod. 24. 7. vocatur *volumen fœderis*. Nullum singularem locum citat, ut indicaret se esse totius Scripturæ scopum ^w. *Volumen* hoc est Pentateuchus; nam Prophetæ nondum exstabant: vel, speciatim & *ἐξ ὧν*, volumen Legis primum, seu Sectio prima, (quomodo *Sacerdos* non rarò ponitur pro sacerdote primo; *dies*, pro die primo, &c.) & sic respiceret protevangelium Gen. 3. 15. ^x. [Al. sic;] Mos est Hebræis contractus suos scribere in membrana volubili, & voluminis modo eos asservare. Indè sumpta similitudo, non à libro Legis, quem itidem in voluminis formam compingunt. Contractum velut perscriptum dicit inter se & Deum, ut ipse quidem Deo serviat, Deus autem ipsum tueatur ^y, eumque æternæ salutis authorem faceret ^z. Sed novum hoc est, nec probabile: non convenit nomen *ספר* ^a *מגילת*, *volumen libri*, contractui: *מגילת* quidem de epistola dicitur, Zach. 5. 1. sed *ספר* additum, integrum aliquod volumen designat. Porro, de tota Lege hoc exponit Talmud in Hotting. Thes. philol. pag. 101. Constat de libro Scripturæ agi, qui solus antonomastice *ספר* à Judæis dictus est, hodièque dicitur; & in quo quærenda est corporis Christi oblatio, quæ sacrificiis innuebatur ^b. ¶ *Scriptum est de* (vel *super*, Mo. Mu.) *me* Ità o. Æth. Sy. M. P. Ti. &c. Quid nim. facere debeam, & quomodo, & in quibus obsequium tibi teneat præstare ^c. Vel, me expiaturum peccata populi Dei, &c. ^d. Quid scriptum sit, addit, *Ad faciendum*, &c. ^e. [Ca. totum sic reddit, *Mecum scriptum libri volumen ferens*,] i. e. De tua Lege cogitans, eique obediens ^f. 9. *Ut facerem*, &c. *לעשות רצונה אלוקי* ^g *Ut faciam*, sive *facerem*, (vel, *Ad faciendum*, Mo. Riv. vel, *Facere*, Sy. JT. Pi. Exsequi, Ca.) *voluntatem* (acceptabilem voluntatem, A.) *tuam*, *Deus mi, volui*, M. P. o. Æth. &c. vel *delector*, JT. Pi. *colibuit*, Ti. *mibi libuit*, Sy. q. d. Valde cupio eam facere ^h. *Voluntatem tuam*, i. e. quæ voluisti me facere ⁱ; quæ tu probas, Ti. mandatum de offerendo corpore meo, Heb. 10. 10. ^j. Magnum quid & extraordinarium significat, unde non

non utitur voce quæ *דאנא* significat, sed quæ *דודאנא* & beneplacitum denotat, quo exprimitur *gratuitus Dei favor*, qui in hominum salute miris modis illuxit ^b. Intelligi potest universum mysterium adventus Christi, omnisque ejus obedientia, usque ad mortem crucis ^c. q. d. Finis adventus mei est, accurata omnium adimpletio quæ in Scripturis consignasti de Messie functionibus ^d. Voluit Pater, Christum prædicare, homines convertere, &c. pati, &c. ^e. Hebræi hæc de Davide accipiunt. Sed nemo negare potest, præter primum illum sensum literalem, dari quoque alium, eumque sublimiorem ac primarium. David enim, qui sciret se Christi typum gerere, de se scribens aut loquens, sæpe, quasi cæstro Divino percitus, excurrit, ac potius de eo quem repræsentabat, quàm de se, loquitur ^f. ¶ *Et legem tuam, &c.* ita ^g. Æth. [Intellige, ut facerem legem, &c.] *וְלִי בְרִיתָהּ* [Et lex tua (sub. est, JT. Pi. vel, integra est, Ch.) in visceribus meis, JT. Pi. vel, in medio viscerum (vel intestinorum, vel præcordiorum, V.) meorum, M. P. Ti. Mo. Mu. &c. vel, in præcordiis meis, Sy. intra cor meum, Ar. in medio cordis mei, o. Æth. Mu. ex K. Gej. &c. Vox *וְלִי* dualis est numeri, quod superiora viscera significet, nempe cor & pulmonem; quæ à visceribus inferioribus, jecore, liene & renibus, separantur diaphragmate, sive septo transverso; unde & pro corde accipitur: q. d. Legem tuam vehementer amplector. Summâ voluntate & toto corde tibi obedio. Interiora corporis usurpantur pro interioribus animæ: per viscera itaque intelligo memoriam, intellectum, & voluntatem ^h. In memoria conservo, intellectu perpendo, admiror, &c. voluntate diligo, & obsequi allaboro. *וְלִי* designat in genere partes interiores: *ventriculum*, Jon. 2. 1; *uterum maternum*, vel partes *genitales*, Gen. 15. 4. & 25. 23. Ruth 1. 11. &c.; *intestina*, 2 Par. 21. 15. Ezech. 3. 3; *pulmones*, Plal. 22. 15: in quorum medio cor. Hic de corde vel anima accipio: Sic viscera pro corde ponuntur Job. 38. 36. item Jer. 31. 33. Ezech. 11. 19. *וְלִי* verò involvit custodiæ sedulitatem, quod non in vestibulo vel superficie cordis Legem Domini conservet, sed in recessibus ejus intimis, tanquam thesaurum nobilissimum ⁱ. Consideratio illius mandati tui in corde meo inhæret, itémque voluntas obediendi ^k. [Ca. totum sic reddit, *Mibi tuam, mi Deus, voluntatem exsequi placet, tuam legem in imis habenti visceribus.*]

10. *Annunciavi*; ita P. Mo. Mu. Gej. *וְאֶנְשֵׁי* [Deprædicavi, Ti. A. Bene nunciavi, o. Æth. Annunciabo, vel, Annuncio, Gej. Prædico, JT. Pi. Ca. *וְאֶנְשֵׁי* est, nunciare rem novam & antea ignotam, sive latam, ut 1 Sam. 31. 9. Jer. 20. 15; sive tristem, ut 1 Sam. 4. 17. 2 Sam. 18. 26. Hinc *וְאֶנְשֵׁי* quandoque ponitur pro homine latum quid denunciante, 2 Sam. 4. 10. Sic *וְאֶנְשֵׁי* Jof. 40. 9. & 60. 6. & 61. 1. Sic Messias rem latam, antea inauditam, annunciavit, nempe justitiam, &c. ^l. ¶ *Justitiam tuam*; ita Ti. *וְאֶנְשֵׁי* [Justitiam, M. P. Mo. Riv. &c. sub. tuam, ex seq. *וְאֶנְשֵׁי*]. Quâ scilicet à te servatus sum & protectus ⁿ. Benignitatem ^o. *Justitia* pro beneficiis sumitur 1 Sam. 12. 7. Veritatem & constantiam tuam in servandis promissis (ita sumitur Psal. 22. 32. & 98. 2. q.) de expiatione per Christum faciendâ ^p. Al. doctrinam Evangelii, per quam credentes justificantur, Rom. 1. 17. Hanc justitiam egregie exponit Paulus Rom. 3. 21. *Justitiam* quâ Deus nos justificat, Rom. 1. 17. *Justitiam* per obsequium Messie esse reparatam, Dan. 9. 24. eamque per solam in Christum fidem fore obtinendam ^q. Itâ *justitia* passim usurpatur, ut Esa. 5. 17. & 54. 14. 17. Hic *justitia* opponitur imbecillitati sacrificiorum. Porro, Moyses non annunciat hanc justitiam, nec Prophetæ, sed promittunt eum qui solus annunciat ^r. Perspicue hic locus de Christo agit, in cujus nomine prædicari oportuit poenitentiam & remissionem peccatorum, juxta Luc. 24. 47. Malo *justitiam* hîc generaliter accipere, pro benignitate quâ suos tuetur & fovet ^s; idque propter sequentia nomina, *veritatis, salutis, &c.* quibus prædicationis illius objectum exponitur; quæ non possunt immediatè referri ad singularem aliquam actionem, qualis est justificatio, sed ad fontem omnium beneficiorum Dei erga suos, quo singularia

omnia electionis, vocationis, &c. comprehenduntur ^b. Riv.

¶ *In ecclesia (vel congregatione, Ch. M. JT. Pi.) magna*; ita ^g. Sy. Ar. Æth. *וְאֶנְשֵׁי* [In cætu magno, vel multo, Ti. P. Mo. in frequenti conventu, Ca. Vel, i. in Ecclesia, quæ Davidis tempore in Sanctuario conveniebat ^c. Vel, 2. in cætu qui congregatus erat Hierosol. Riv. in festis. Vide Luc. 2. 41, &c. & 21. 37. Joh. 2. 13. & 5. 1. & 7. 2. &c. d. Vel, 3. in cætu Gentium, cui Messias per Apostolos annuntiavit ^e. Ostendit se non tantum intus Dei Lege delectatum; sed etiam aliis testatum, ac testaturum, de justitia quâ à Deo est servatus ^f. Riv. Mu.

¶ *Labia mea non prohibebo*; ita ^g. Ch. Æth. M. Mo. *וְאֶנְשֵׁי* [Non prohibui, sive cohibui, Sy. Ar. P. Pi. Ti. nempe ab annuncianda justitia tua ^g. Palam & libere annunciavi, &c. quin etiam posthac per ministros propagabo tuam gloriam ^h. ¶ *Tu scisti*] Scis me vera dicere ⁱ: me masculè & constanter prædicasse, &c. ^k. Multos habuit prædicationis suæ testes; provocat tamen ad Deum, (qui non solum actionem externam percipit, sed & quo animo fiat scrutatur,) se ingenuè & sedulò Dei laudes narrasse, nec quicquam celasse ^l. Riv.

11. *Justitiam tuam*] Quam in Passione mea demonstrasti, dum sine sanguine placari nolueris, Rom. 3. 24, 25. ¶ *Non abscondi, &c.*] Non contineo illam intus & tacitus ⁿ. Idem negativè exprimit quod affirmative dixerat, *Annunciavi* ^o. ¶ *Veritatem (vel fidem, JT. Pi.) tuam*] In servandis promissis ^p. ¶ *Non abscondi, וְאֶנְשֵׁי*] *וְאֶנְשֵׁי* præcedens occultationem totalem innuit, *וְאֶנְשֵׁי* parialem, cum aliquid saltem reservamus atq; suppressimus. Vide Jof. 7. 19. 1 Sam. 3. 18. Job. 6. 10. ¶ *A concilio multo, וְאֶנְשֵׁי*] In cætu multo, P. Mo. congregationi, sive ecclesiæ, magnæ, sive multæ, M. JT. Pi. A. sim. Ti. Refertur hoc ad misericordiam & veritatem Dei Ecclesiæ exhibitam. At Græcus refert ad vocem *abscondi*. A congregatione multa, o. in A. Æth. à cætu magno, Sy. Ar. In frequenti concione id feci ^t. Riv.

12. *Nè longè facias, &c.* *וְאֶנְשֵׁי*] *Nè prohibeas, &c.* P. vel, subtrahas, cohibeas, contineas, tanquam clausas scilicet. nè pertingant ad me ^u, cum mihi opus erit. Ut nunc servasti, sic serva deinceps ^v. Hic misericordiam, veritatem, &c. implorat, quam jam prædicaverat ^w. Petit ex instantibus passionibus liberari ^x. ¶ *Semper susceperunt me*; i. e. adjuverunt ^y: *וְאֶנְשֵׁי*] Custodiant me, nè succumbam, &c. ^z. Malo petitionem esse ^b. Custodiant me, Pi. Riv. suscipiant me, o. in Riv. a Gej. Riv.

13. *Quoniam circumdederunt me, &c.*] Heb. circumdederunt super me, Riv. Mu. Emphaticè ^c; q. d. Non tantum ad latus sum obsessus, sed capiti etiam meo mala impendent ^d; imò caput superant. Adfert hic rationem à necessitate: q. d. Scio enim me hominem esse, & innumeris periculis obnoxium ^e. ¶ *Comprehenderunt me*; ita ^g. Ch. P. Mo. &c. *וְאֶנְשֵׁי*] Apprehenderunt (vel occupaverunt, Ti. assequuntur, JT.) me, Sy. M. Pi. *וְאֶנְשֵׁי* sign. insequi ac comprehendere fugientem, Gen. 31. 25. & 44. 4. &c. ^f. Ad peccatum voluptate allicimur; post peccatum poenas evadere nitimur, at illæ à tergo insequuntur fugientes, &c. ^g. Riv.

¶ *Iniquitates meæ*] Itâ ^g. Ch. Sy. Ar. M. P. &c. i. e. mihi imputatæ ^h, tanquam meæ essent, Esa. 53. 4. 5. 6. Marc. 15. 28. 2 Cor. 5. ult. Al. poenæ meæ, Mu. Pi. Jun. ex collat. membri præced. ut Gen. 4. 13. 1 Sam. 28. 10. Thren. 4. 6. h. e. poenæ peccatis debitæ ⁱ. Sensus idem est; nam iniquitates tum aliquem assequi dicuntur, cum poenæ ei propter illas indigetur ^m. ¶ *Non potui, &c.* *וְאֶנְשֵׁי*] *Et non potui (vel, ut non potuerim, M. Ti. V. sim. JT. Pi.) videre, Ch. Ar. P. Mo. &c. videre ea, Ti. omnes meas iniquitates, quia innumerae sunt.* Ut si quis numerosum exercitum coram se videat, cujus postrema oculis non possit assequi, nedum numerare ^o. *Non potui intueri, sub. vel, finem, seu terminum, earum, quem accusativum contextus fugerit; vel, ut alii, seditatem P. Potius, non potui ut viderem, Riv. [ita o. Æth. Vulg.] i. e. Non potui prævidere tot mala mihi impendentia: q. d. Ex improvîso me adorta sunt.* Alias phrasîs hæc absolute posita cecitatem sign. ut 1 Sam. 3. 2. & 4. 15. Ut videre non potuerim, i. e. non possunt cognosci; vel, oculi mei defecerunt præ dolore ^t. Nec quicquam cernit, Tig. non, Meli Caligant

10

20

30

40

50

60

70

Caligant oculi præ timore & animi percussione. Confer Psal. 38. 11. Al. ita ut nequeam suscipere, sive oculos attollere, Aug. Ham. ¶ Multiplicata sunt; ita o. Ch. Sy. P. &c. Fortificata sunt, Mo. Riv. prævaluerunt, M. V. sim. Pi. vel, plures fuerunt, V. sim. Gej. Ti. Virpius, in precibus ad Deum, sua peccata amplificare debet: contra verò, sua merita minuire. ¶ Cor meum dereliquit (vel, derelinquit, Pi.) me. Ità Mo. Riv. i. e. Incido in deliquium animi; vel, præ dolore, vel, præ timore ob peccata. Vel potius, cor, h. e. cogitatio ac mens mea, me destituit, ut illas numerare nequeam. Malis fractus jaceo, omni vigore ac virtute destitutus.

14. Complacere tibi; ita o. Eth. sic Ch. Sy. Ar. &c. ¶ Complacere, Mo. Velis, P. JT. Pi. Acquiesce, M. Libeat tibi, Ti. V. Provocat ad paternam Dei caritatem, quæ tibi exprimi solet; unde etiam o. sæpe reddunt per caritatem, ceu Gen. 33. 10. Levit. 26. 34. 41. &c. ¶ Ut eruas me. Semper à variis periculis quæ humanam vitam obsident: vel, à cruciatibus qui mihi perpetiendi erunt, maximè in Cruce. ¶ Respice. Heb. festina, Riv. Gej. &c. q. d. Periculum est in mora. Mali magnitudinem innuit.

15. Confundantur, &c. Spe suâ excidentur; quum viderint te tecum esse: quum & ipsis & aliis innotuerit me ex morte resurrexisse, atque ita innocentiam meam à Deo demonstratam esse. K. & Pagn. hæc verba narrative, non imprecative, accipiunt. ¶ Qui querunt animam meam. i. e. Vitæ meæ insidiantur: Adi Psal. 35. 4. & 38. 13. & 70. 3. Jer. 19. 7. & 21. 7. & 22. 25. Querunt me perdere; anima, pro vita. Sic alibi sumitur querere animam, Exod. 4. 19. 1 Sam. 20. 1. ¶ Ut auferant eam; ita o. Eth. ¶ Ut perdant (vel extinguant, Ti.) eam, Ch. M. P. sic Ar. JT. Pi. ad consumendum, vel abolendum, eam, Gej. sim. Mo. ¶ quandoque additionem significat; hinc autem & alibi, consumptionem: & quidem sumitur tum intransitive, pro deficere, ut Psal. 73. 19. Jer. 12. 4. Amos. 3. 15; tum transitive, pro consumere, abripere, ut Gen. 18. 23, 24. Jes. 7. 20. ¶ Convertantur retrorsum. Fugientes scilicet cum ignominia, ut Psal. 35. 4. Irrito conatu revertantur.

16. Ferant confectam confusionem suam; ita o. Eth. sim Ar. ¶ Confectam confusionem suam, Ch. M. P. sic Ar. JT. Pi. ad consumendum, vel abolendum, eam, Gej. sim. Mo. ¶ quandoque additionem significat; hinc autem & alibi, consumptionem: & quidem sumitur tum intransitive, pro deficere, ut Psal. 73. 19. Jer. 12. 4. Amos. 3. 15; tum transitive, pro consumere, abripere, ut Gen. 18. 23, 24. Jes. 7. 20. ¶ Convertantur retrorsum. Fugientes scilicet cum ignominia, ut Psal. 35. 4. Irrito conatu revertantur.

17. Exsultent, &c. q. d. Si me eripueris, &c. pii gaudebunt, & te celebrabunt. Exsultent, præ spe auxilii tui atque favoris erga me. Opponitur hoc impiorum confusioni, &c. ¶ Querentes te. Op- ponuntur hi querentibus animam Messiae, v. 15. Qui à te solo opem & salutem querunt; quod & sequentia spectant. Qui voluntatem Dei in verbo suo querunt. ¶ Dicant, Magnificetur, &c. i. e. Celebretur novum hoc miraculum & beneficium, & sic gloria Dei propagetur. ¶ Qui diligunt salutare tuum. Heb. salutem tuam, quam tu eis peperisti per passiones meas. Qui abs te unicè, non à Satana vel mundo, &c. salvari desiderant.

18. Ego autem mendicus, &c. i. e. Miser & calamitosus; humano auxilio destitutus. ¶ Pauper, P. afficitur, V. Benevolentiam Dei antithesi suæ miseriæ illustrat. Optima ratio implorandi imperandique Divini auxilii. Nunquam enim Deus magis favet, quum quum maximè urgent ac premunt mala. David, etsi Rex, mendicum se vocat, quod nihil habebat nisi à Deo; & quod quanto in majore dignitatis gradu homo constitutus est, tanto magis Dei ope indiget. Dominus sollicitus est mihi, Cogitabit mihi, Mo. Fut. pro præf. Cogitat pro me, Ti. vel, de me, M. P. JT. Pi. A. scilicet eripiendo ex malis. Curam habet (vel habebit, o. Eth.) mei, Ar. Tig. not. consultavit mihi, Tig. not. cogitabit bonum mihi, Ch. Cogitationes Dei hinc voluntatem, consilia & conatus ejus significant, ἀνθρωπίνως. Verto, sollicitus sit mei, ad verb. cogitet mihi, vel, de me, ex collat. seq. membri, & v. 6. Psal. 70. (qui Psalmus ex postremis hujus Psalmi versibus terè constat,) ubi hujus loco est, festina ad me. Dominus imputabit mihi, hoc scilicet quod ita patior: illud non obliviscetur. Confer Nehem. 5. 19. K. ¶ pro accusativo accipi posse ostendit ex Psal. 25. 7. ¶ cum accusativo construitur Esa. 12. 17. & 33. 8. & 53. 3. Mal. 3. 16. & sic valet, reputare, & in pretio habere; ut in rationibus non ponimus nisi quæ momentum ac pretium habent. Hoc quidem plenius. q. d. Apud homines nullo in pretio sum, &c. sed à Deo æstimor, &c. Amplius tamen hinc notat constructio dativi, imputabit mihi, ut dictum, scilicet ad liberationem & impetrationem omnis ejus quod petii pro corpore meo, &c. Exempla omnia huc faciunt, Gen. 15. 6. 2 Sam. 19. 19. Psal. 32. 2. & in passivo, Levit. 7. 18. Psal. 106. 31. ¶ Tu es. Proximè de Deo locutus erat tanquam absente, cogitat, vel, utinam cogitaret; nunc eundem alloquitur ut præsentem: pro varietate scilicet affectuum mutat personam. ¶ Ne tardaveris. Scilicet auxiliari mihi, per apostrophe.

19. Domine Deus, ne tardaveris. Scilicet auxiliari mihi, per apostrophe.

20. Domine Deus, ne tardaveris. Scilicet auxiliari mihi, per apostrophe.

21. Domine Deus, ne tardaveris. Scilicet auxiliari mihi, per apostrophe.

se constructionem plenam faciant; quum tamen neque hic 1210, neque Ps. 70. 4. 1210, accentu distinguente notentur. Forfan verti posset, Obstupefiant, super calcaneum pudore eorum exsistente. Per ablativos absolutos verto, qui regantur ab obstupefiant, ut & Psal. 70. 4. ab revertantur: simil. ut Psal. 69. 11. Fleo, in jejuniis animam meam exsistente. Sensus est, Obstupefiant vel desolentur publicâ ignominia. Notum est talares vestes geri Orientalibus, quia honoris est tegi calcaneos, ignominia autem detegi. Vide ad Jer. 13. 22. & ad Psal. 89. 52. Verum, cum præcesserint, erubescant, confundantur, &c. meritò substitimus nos in ignominia hujus exaggeratione continuata, &c. ¶ Qui dicunt mihi, (vel, super me, de me, propter me, Mu. ex RS.) Euge, euge. Interjectio exsultantis, ut Job. 39. 25. Psal. 35. 21, 25. & 70. 4. &c. Geminatio gaudii copiam & continuationem indicat. Qui mihi insultant in meis malis. Euge, i. e. Latere; per ludibrium scilicet: vel, Latemur inter nos.

22. Exsultent, &c. q. d. Si me eripueris, &c. pii gaudebunt, & te celebrabunt. Exsultent, præ spe auxilii tui atque favoris erga me. Opponitur hoc impiorum confusioni, &c. ¶ Querentes te. Op- ponuntur hi querentibus animam Messiae, v. 15. Qui à te solo opem & salutem querunt; quod & sequentia spectant. Qui voluntatem Dei in verbo suo querunt. ¶ Dicant, Magnificetur, &c. i. e. Celebretur novum hoc miraculum & beneficium, & sic gloria Dei propagetur. ¶ Qui diligunt salutare tuum. Heb. salutem tuam, quam tu eis peperisti per passiones meas. Qui abs te unicè, non à Satana vel mundo, &c. salvari desiderant.

23. Ego autem mendicus, &c. i. e. Miser & calamitosus; humano auxilio destitutus. ¶ Pauper, P. afficitur, V. Benevolentiam Dei antithesi suæ miseriæ illustrat. Optima ratio implorandi imperandique Divini auxilii. Nunquam enim Deus magis favet, quum quum maximè urgent ac premunt mala. David, etsi Rex, mendicum se vocat, quod nihil habebat nisi à Deo; & quod quanto in majore dignitatis gradu homo constitutus est, tanto magis Dei ope indiget. Dominus sollicitus est mihi, Cogitabit mihi, Mo. Fut. pro præf. Cogitat pro me, Ti. vel, de me, M. P. JT. Pi. A. scilicet eripiendo ex malis. Curam habet (vel habebit, o. Eth.) mei, Ar. Tig. not. consultavit mihi, Tig. not. cogitabit bonum mihi, Ch. Cogitationes Dei hinc voluntatem, consilia & conatus ejus significant, ἀνθρωπίνως. Verto, sollicitus sit mei, ad verb. cogitet mihi, vel, de me, ex collat. seq. membri, & v. 6. Psal. 70. (qui Psalmus ex postremis hujus Psalmi versibus terè constat,) ubi hujus loco est, festina ad me. Dominus imputabit mihi, hoc scilicet quod ita patior: illud non obliviscetur. Confer Nehem. 5. 19. K. ¶ pro accusativo accipi posse ostendit ex Psal. 25. 7. ¶ cum accusativo construitur Esa. 12. 17. & 33. 8. & 53. 3. Mal. 3. 16. & sic valet, reputare, & in pretio habere; ut in rationibus non ponimus nisi quæ momentum ac pretium habent. Hoc quidem plenius. q. d. Apud homines nullo in pretio sum, &c. sed à Deo æstimor, &c. Amplius tamen hinc notat constructio dativi, imputabit mihi, ut dictum, scilicet ad liberationem & impetrationem omnis ejus quod petii pro corpore meo, &c. Exempla omnia huc faciunt, Gen. 15. 6. 2 Sam. 19. 19. Psal. 32. 2. & in passivo, Levit. 7. 18. Psal. 106. 31. ¶ Tu es. Proximè de Deo locutus erat tanquam absente, cogitat, vel, utinam cogitaret; nunc eundem alloquitur ut præsentem: pro varietate scilicet affectuum mutat personam. ¶ Ne tardaveris. Scilicet auxiliari mihi, per apostrophe.

24. Domine Deus, ne tardaveris. Scilicet auxiliari mihi, per apostrophe.

25. Domine Deus, ne tardaveris. Scilicet auxiliari mihi, per apostrophe.

26. Domine Deus, ne tardaveris. Scilicet auxiliari mihi, per apostrophe.

27. Domine Deus, ne tardaveris. Scilicet auxiliari mihi, per apostrophe.

28. Domine Deus, ne tardaveris. Scilicet auxiliari mihi, per apostrophe.

PSALM. XLI.

ARGUMENTUM. Psalmus hic à Davide compositus est, vel, 1. cum ex morbo decumberet; vel, 2. cum recens ex morbo convalesceret. Narrat quid

quid sibi ægrotanti acciderit: quosdam ipsi ægrotanti condoluisse, &c. quibus oblique benedictionem exoptat; alios verò ipsum deferuisse, ipsiq; insidias situxisse^d. Vel, 3. in magnis periculis †. Et si ad morbum referri possit, videtur tamen potius Davidem allegorice describere ægritudinem animi sui, propter Absalonem, &c. Nam circa illa tempora hæc contigisse apparet; tunc enim David amicorum perfidiam expertus est, eorumque animos simul cum fortuna mutari^h.

2. Qui intelligit super egenum; ita o' Æth. ^{לְיָדָיו} ^{לְיָדָיו} Intelligentis ad tennem, Mo. qui prospicit pauperi, P. vel, oppresso infirmitate, M. vel, ægro, attenuato, V. qui intuetur miserum, Sy. qui benignus est erga pauperem, Ar. qui cogitat de rebus afflictis pauperis, Ch. qui prudenter agit (sive se gerit, Pi. A.) cum ægro, Ti. qui attendit (vel, prudenter attendit, A. mentem advertit, Di.) ad attenuatum, JT. vel potius, ægrotum, ut contextus docetⁱ. i. e. Qui non aspernatur eum, sed ejus rationem habet, ac mente suâ circa eum occupari dignatur. Eadem phrasis occurrit Nehem. 8. 13. ut mentem adverterent ad verba legis, i. e. circa eam scrutandam occuparentur^k. Qui intelligentiâ, sive prudentiâ, utitur (id ^{לְיָדָיו} absolute positum sign. ut patet ex Psal. 2. 10. & 14. 2^l.) erga exhaustum, sive egenum, sive ægrotum, Pi. sim. Gej. i. e. qui miseriæ ejus tum prudenter dijudicat, nè ex cruce statim aliquod conjiciat facinus aut maledictionem Dei; tum etiam afflicto condolet, unde fuit cura de remediis tempestivè ferendis, &c. ^{לְיָדָיו} aliàs cum ^{לְיָדָיו} construitur, Prov. 16. 20^m. Vox hæc innuit & prudentem considerationem atque dijudicationem, cum paribus verbis & gestisⁿ. Non tam humanitatem hîc laudat, quàm æquitatem, sive moderatum de afflictis judicium: Certamen enim Davidi erat cum præposteris judiciis eorum qui illum (ut olim Jobum amici ejus) ex afflictionibus sceleratissimum esse collegerunt^o. Egenus hoc loco vel David est, vel Christus, ut patet ex v. 10. collat. cum Joh. 13. 18 P. ¶ Liberabit (vel, liberet, quia in seq. versu est ^{לְיָדָיו} nè, quod deprecantis est^q.) eum] Id est, vel, pauperem^r; vel, (quod commodius est^s.) qui ægroto prospicit, &c.^t

3. Vivificet (vel, vivificabit, P.) eum] Ità V. h. e. Vitam sive bonam valetudinem præstet illi^v. Ut vivere est valere, sic vita sanitas^x. Ad senectutem perducatur illum^y. Vitæ vel sanitati restituet; id sign. vox Esa. 38. 9. 21^z. Ipsum ob miseriâs velut mortuum denuo quasi exsuscitabit ad novam & meliorem vitam^a. In vita conservabit, JT. ¶ Et beatum, &c. ^{לְיָדָיו} Beatus erit, sive reddetur, P. JT. Pi. &c. vel sit, Mu. Ca. ut beatificetur, M. sim. Ti. ¶ Non tradat eum, ^{לְיָדָיו} Et non (^{לְיָדָיו} nè, pro ^{לְיָדָיו} non, ut Job. 20. 17. Prov. 3. 14^b.) tradas (vel trades, P.) eum, M. Mu. scil. tu, Domine, pro, non tradet, sive dabit^c. Subita enallage; quales figuræ Hebræis sunt frequentes & emphaticæ, quippe quæ subitis ac varios animi motus, atque adeò ingentes affectus, indicent, ut hoc loco^d. Apostrophe ad Deum^f. ¶ In animam inimicorum ejus; ita P. M. &c. ^{לְיָדָיו} In anima, Mo. Anima, A. i. e. voluntati, sive desiderio, sive libidini, V. Ti. JT. A. Mu. &c. Vide ad Psal. 27. 12. & 35. 25^f.

4. Opem, &c. ^{לְיָדָיו} Sustinet, sive fulciat, sive confortet, eum, JT. Mu. M. Mo. sic V. nè scil. morbo succumbat^g. Fulciat, sive sustentabit, ipsum, Pi. Gej. largiendo vires, amicos, solatia, &c. & patientiam, &c.^h. ¶ Super lectum doloris ejus; ita o' Ar. Æth. ^{לְיָדָיו} In lecto (sive sponda, JT. Pi.) doloris, M. sic Sy. languoris, JT. Pi. Gej. Mo. debilitatis, Gej. ægritudinis, Ti. sub. decubentem, Ti. JT. i. e. ægrotantemⁱ. Eum in lecto ægrotantem recreabit, Ca. ¶ Universum stratum, &c. ^{לְיָדָיו} Totum stratum (vel cubatum, JT. Pi. vel decubitus, Sy. Gej. vel cubile, P. Mo.) ejus versasti, sive vertisti, (invertisti, Ch. Gej. præ. pro fut. versabis, ob majorem certitudinem^k; commutabis, Ti. sim. Pi. JT. vel, vertas, Domine, M.) in infirmitate (vel, in morbo, Pi. vel, ex morbo, JT.) ejus, P. Mo. &c. in tempore ægritudinis ejus, Ch. [Variè explicant.] 1. Tuis manibus, instar pientissimæ matris, lectum ejus versa, sive versabis, quò molliùs & sua-

viùs recumbat^l. 2. Vertisti, sub. in sanitatem & quietem, V. ex M. i. e. omnem laborem, quem, cum decumbam in lecto, infirmitate detentus sustinebam, vertes in tranquillitatem^m. Decubitus mutabis in vegetam obambulationemⁿ. Restitues eum pristinae valetudini^o. ^{לְיָדָיו} aliàs cubile, sign. hic potius decubitus, sive cubationis actum, (sicut & Num. 31. 35. Jud. 21. 11, 12. item Levit. 18. 22. & 20. 13.) ob invaletudinem, quem actum invertit Deus, restaurans sanitatem^p. Tu mutas ejus statum, ut fiet erectus, ut valeat, &c. Lectus pro statu ægrotantis ponitur^q. ^{לְיָדָיו} sign. invertere, vel subvertere, aliquid, mutare situm vel statum priorem, ut Deut. 29. 23. Jos. 7. 8^r. Rursum apostrophe ad Deum^s. Al. sic, Laborantis cubile prorsus evertens; hoc autem fit per sanato morbo^t.

5. Ego dixi] Per suspiria & preces^v. Hîc incipit mimesis, quæ durat ad vers. 12^x. quâ refert quibus verbis Deum compellaverit^y. ¶ Sana animam meam] Id est, meipsum^z, qui jam ægroto^a; &, me ipsum, h. e. corpus meum: duplex synecdoche, ut Psal. 16. 10^b. Dicit, animam, non, corpus, quòd sciret peccata causam esse morbi, nec dubitabat quin, convalescente animâ per expiationem peccatorum, corpori quoque rectius esset futurum^c. Vel, animam propriè intelligit, cum & alibi David in ærumnis etiam externis fundamenti loco prærequirat integritatem animæ^d. Sana animam, i. e. peccata, infirmitates, &c. Sic sanare ponitur pro ignoscere, 2 Par. 30. 20. & Psal. 147. 3. Et, sanationem populi Esa. 6. 10. sic exponit Christus Marc. 4. 12^f. ¶ Quia peccavi] Non quòd peccatum sit causa impulsiva miserationis vel sanationis, sed quia sanatio offendentis eò magis commendat gratiam offensi: confer Psal. 25. 11^f. Vel, quia agnosco & doleo me peccavisse, &c.^g. Actus sæpe ponitur pro manifestatione actûs: ut Exod. 33. 13. ut inveniam, i. e. ut invenisse me cognoscam; Psal. 51. 6. ut justificeris, h. e. ut iustus agnoscaris; Psal. 119. 128. omnia mandata rectifico, i. e. recta agnosco & pronuncio^h.

¶ Et si peccavi: sic ^{לְיָדָיו} sumitur Exod. 34. 9ⁱ. 6. Dixerunt, &c. ^{לְיָדָיו} Dicunt (vel, dicebant, JT. Pi. Heb. dicent: sed in narrando Hebræi futuro utuntur in significatione præteriti imperfecti^k.) malum mihi, h. e. mihi maledicunt, sive malum imprecantur^l; vel, de me, Mu. ex Sym. & K. & AE. Gej. ex Sy. & Ch. JT. ^{לְיָדָיו} facit præpos. de, ut Gen. 20. 13. Vide dicta ad Psal. 3. 3. Non valet mihi, ac si isti Davidi præfenti hæc dixissent^m. Malum, i. e. miseriâ quâ me afficerentⁿ. ¶ Quando morietur? Nè vitam Davidis æquanimiter ferebant, nedum fortunam^o. ¶ Et (repete, quando, Gej.) peribit nomen (i. e. fama^p) ejus^q. ^{לְיָדָיו} Forsan hîc valet ut, (sicut Psal. 36. 8. & 39. 14.) Quando morietur, ut (tandem) intereat fama ejus^r?

7. Et si, &c. ^{לְיָדָיו} Et si (vel, Quod si, JT. Pi. Ca. vel, Cumque, Ti.) veniat, sive veniebat, (sub. quis, JT. Pi. scil. ex inimicis meis, ex collat. membri præcedentis^s; vel, sub. aliquis eorum, M. sim. Ti. P.) ad visendum, P. sim. Mo. M. JT. Pi. Ti. sub. me, Pi. Ti. ægrotantem^t, officii ergo^u. Si venerit, scil. unusquisque hostium; hanc namque distributionem postulat diversitas numeri, quia præcessit plur. hostes dicunt. Simil. Psal. 14. 1. Dicit impius, &c. corrumpunt, &c.^v. Vel, sing. num. hîc notat Achitophellem, aliùmve Absal. consiliarium^x. Quum venirent me invisuri, Sy. ¶ Vana (vanum, sive vanitatem, Ti. M. vel, mendacium, P. Pi. &c.) loquebatur; ita Ti. Pi. &c. vel, loquitur, M. Ca. ^{לְיָדָיו} Simulatis verbis me consolabatur^y. Condolentiam finxit, consilium suggestit, auxilium promisit^z. ¶ Cor ejus congregavit (vel congregat, Mu. Gej.) iniquitatem (i. e. iniquissimas fraudes, aut iniquissima quæque damna misero mihi infligenda; vel, ex meis dictis & factis talia crimina eliciunt quæ postea disseminant tanquam apertas infortunii mei causas^a.) sibi; ita P. &c. ^{לְיָדָיו} Corde sibi prava colligebat, Ti. Sibi hîc redundat^b. Cor ejus colligit intra se mendacium, M. ^{לְיָדָיו} propriè sign. congregare quæ dispersa sunt, innuitque hîc, eos non unum tantum dolum apud se meditari, sed multa, hinc inde

indè omnia lustrando. *Animo improbum aliquid apud se confians*, Ca. [Alii *id* 127 cum præcedentibus conjungunt, locumque sic reddunt & punctant;] *Mendacium loquebatur*, vel *loquetur*, cor ejus, Mo. sim. JT. Pi. o. *Æth.* vel, *in cogitatione sua*, Ch. [Reliqua porro sic reddunt;] *Congregabat* (vel *congregabit*, Mo. Ch. vel *congregat*, scil. in animo suo d,) *iniquitatem* (vel potius *molestiam*, quâ scil. me afficeret; & sic JT. vertunt [Ps. 90. 10 f.] *sibi*, Mo. JT. Pi. i. e. suo bono, ut suam libidinem expleat in vindicta de me, &c. f. *Egredebatur*, &c. *יֵצֵא לְחוּץ* [Egressus foras loquebatur, P. vel eloquebatur, sive eloquitur, M. Ti. Pi. sub. id, M. vel, ea, Ti. vel, *quæ in animo suo collegerat*, Q. in V. vel, *illam*, nempe molestiam mihi afferendam; vel, sub. *alia quàm locutus erat coram*, V. Nota hîc futura Hebræis esse pro imperfectis, præsentibus aut præteritis, pro voluntate interpretis h. Loquebatur quæ viderat, nempe salutem meam esse desperatam; vel, quæ callidissimè à me expiscatus est k.

8. *In id*, &c. *יַחַד עָלֵי יוֹרְחָשׁוּ* [Simul, vel Pariter, (vel, *Inier se*, Ti. vel, *Unâ*, scil. congregati in circulis*,) *super*, vel *contra*, *me mustitant*, sive *mustitabant*, M. Ti. JT. Pi. vel *sufurrarunt*, o. Sy. *Æth.* loquuntur clam, Ch. *Fraudes clam eudunt*, & subdolè confabulantur l. *Omnem inimici mei*] Scil. tum ille qui me inviderat, tum focii ejus, &c. m.

9. *Verbum iniquum constituerunt adversum me*] Ità o. *Æth.* Res iniquas contra me locuti sunt velut ex composito n. *יְבִר־בְּלִיעַל יָצָא בּוֹ* [Verbum Belial effusum in ipsum, Mo. vel, *arctè adhaeret ei*, Gej. Ham. *יְבִר־בְּלִיעַל* (quod o. Ch. Sy. Vulg. *verbum iniquum*, vel *perversum*; reddunt) significare videtur calumniam aliquam insignem, quæ illi semel impacta firmiter adhaeret, juxta illud, *Calumniare fortiter, aliquid heredit* o. [Al. sic;] *Verbum Belial*, id est, machinatio crudelis, iniquissima, dolosa, *arctè adhaeret ei*, i. e. unicuique osorum meorum p. [Reliqui ferè de Davide exponunt.] Refert hîc David per mimesin osorum verba & cogitata q. *Res nequissima*, sive *prava*, sive *impietatis*, (vel, *Facinus nequam*, Pi. vel, *Morbus malus*, Ang. sub. *inquebant*, Pi. sim. P.) *adhaeret*, vel, *tenaciter inheret*, illi, V. P. JT. Pi. Ang. Non poterit ab eo avelli r. *Res hæc est*, vel, i. gravissimum Davidis peccatum, quod talem poenam merebatur *. *Perfudit istum grave aliquod scelus*, Ti. Vel, 2. *morbus gravissimus* t; poena sceleris. *Pœna autem effundi* dicuntur Apoc. 16. i v. Ultio grandis cuiuspiam sceleris penitus occupavit & penetravit istum, ut ab illa liberari nequeat *. *Nempe, res noxia effusa sit in illum*, M. *Nempe, me malè re urgeri*, Ca. *פָּלַעַ* est *fixum*, sive *firmum*, Job. 41. 14, 15. hîc tamen malo esse *effusum*; non quidem ut sit tut. à פָּלַעַ, ut vult RS. sed ut sit particip. præter. five *Pauli à פָּלַעַ, fudit* v. *Numquid qui dormit* (i. e. decumbit ex morbo z) *non adjiciet ut resurgat?*] Ità o. sim. *Æth.* i. e. non restituetur sanitati? Ità sunt verba Davidis verbis eorum respondentis z. *יֵשׁוּב לְקִיָּם* [Et qui (o quod, JT. ideo, quia, Pi.) *decumbit non addet ut surgat*, vel, *non amplius exsurgat*, P. M. Mu. sim. Mo. Gej. Ch. Sy. &c. Nunquam iterum convalescet b. Sic verba sunt inimicorum c. *Neque jam postquam decubui surrecturum*, Ca. *שָׁכַבְתִּי וְלֹא קָמָה*, ut Gen. 30. 38. Levit. 4. 22. Deut. 11. 27. *Qui jacuerit*, h. e. quem hostes mei semel prostraverint, de existimatione, facultatibus, &c. exturbatum, is, ex ipsorum sententia, vires nunquam recolligere potest. Verba hæc videntur fuisse proverbialia, quibus David hostium intentionem exprimit d.

10. *Homo pacis mea*; ità o. M. P. Mo. &c. *שָׁכַנְתִּי אִתְּךָ* [Amicus meus, Ca. V. sim. Ti. Is cum quo pacifice semper vixi t. *Colens pacem mecum*, JT. *Qui querebat* (vel, *querere debebat*, Ch.) *pacem meam*, i. e. prosperitatem. Vide de hac phrasi Jer. 29. 7. & 38. 4 f. *Deprecans mihi salutem*, Sy. Nota affixum hîc apponi nomini recto, licet pertineat ad regens; dicit, *vir pacis mea*, pro, *meus vir pacis*. Sic Esth. 5. 1. *super solio regni suo*, pro, *solio suo regio*; Jes. 56. 7. *domus precatationis mea*, pro, *domus mea precatationis*. Simil. Psal. 15. 1. & 51. 13. Jer. 20. 10. & 38. 22 g. Hactenus de hostium odio, nunc de amicorum perfidia, queritur. Sing-

num, videtur notare præcipuum quendam amicum h: b. Mu. vel, ut plerique volunt, Achitophellem; vel, ut alii, Abalomum i. Vel, collectivè ponitur, pro omnibus i Gej. amicis k. Hæc autem, typicè in Davide (qui figura k Mu. fuit Christi) gesta, propriè accommodantur Judæ proditori, Joan. 13. 18 l. Hinc quidam Psalmum de Christo tantum exponunt; cum tamen contextus Davidem apertè spectat, & multa hîc sint quæ Christo non competunt, ut, *sana animam, quia peccavi*, &c. Et Christus ipse hunc versum citavit sine his verbis, *in quo speravi*, nim. ad se accommodans, prout opus fuit: certum enim est Christum in Juda minimè sperasse m. *Qui edebat panes meos*] i. e. Domestici mei n. Aulici o. Beneficiarii & alumnus mei p. *Magnificavit super* (vel *contra*, Gej. Mu. P.) *me supplantationem*; ità o. vel, *calcaneum*, P. Mo. V. Mu. Gej. i. e. pedem q: *יָרָה עָלַי עֵקֶב* [Sustulit (valde sustulit, A.) adversum me calcem, JT. Pi. i. e. Conatur me opprimere & perdere r. Metaphora ab equo feroce *, qui illum calcibus im- * Pi. sim. petit cui se subicere debet t. *Calce me petit*, Ca. sub. V. Gej. *lato pede*, velut *calce me petebat*, V. Ti. i. e. Injuriâ me affecit. Pulsare aliquem pede, contemptus est v. *יָרָה עָלַי*, v. V. *magnificè in altum sublevavi* *. Alii, *magnificè passus suos*, h. e. Dignum me non habuit quem inviseret y. Q. in V. Potius, adversum me struxit infidias z. Metaphora, z V. sim. vel, ab iis qui cum quicum cursu certant supposito pede evertunt, ac supplantant a; vel, à lucantibus, qui alter alterum supplantant b. *יָרָה עָלַי* sign. *infidias*, ut & b Gej. ex Theophyl. Jos. 8. 13. c. Verum *יָרָה עָלַי* ibi potius *extremum rei* notat, quod ex accidente *insidiantium* tenebat partes d. RS. in Mu. *Magnus fecit mihi infidias*, M. *elevavit adversum me plantam suam*, Ar. *magnificavit se adversum me ad callidè agendum*, Ch. in Mu. *vehementer fraudavit me*, Sy. d Gej.

11. *Tu autem*] Antithesin facit inter perfidiam amicorum, & fidelitatem Dei t. *Refuscita me*] t Gej. Ex hoc morbo f: ex contemptu & egestate g. *Et* f Pi. (vel, *ut*, Sy. JT. Gej.) *retribuam iis*] Vel, i. Beneficia g Gej. pro injuriis, juxta Psal. 35. 13. Viri boni ac fortis est, prodesse quibus possit, nocere nemini, quanquam lacerasti injuriâ. Vide Psal. 7. 5 h. Vel, 2. [poenas pro malefactis;] ut puniam eos: nempe ut magistratus eorum i, & justitiæ Dei administer k. Intellige de remotione ex aula, non de graviore poena, quia sanguinaria istorum consilia erant occulta l. Facta est hæc retributio quoad Messiam in excidio Hieros m.

12. *In hoc*, &c. *יָדַעְתִּי בְּוֹאֵתִי* [Hæc re cognovi, vel cognosco, vel cognoscam, (vel, *agnosco*, sive *agnoscam*, V. expertus fuero, JT.) quod diligas me, Gej. vel, *delecteris me*, JT. Pi. *Quod complacuit tibi in me*, i. e. charum me habes; aut, ut alii, faveas mihi, sive mihi bene velis n. *Quoniam* (vel, *quum*, JT.) *non gaudebit* n V: (vel *jubilat*, M. *jubilabat*, P. *jubilabit*, Mo. Pi. *clanget*, JT. *triumphat*, Ca. sim. Gej.) *inimicus meus super* (vel *contra*, M. vel de, Ti. JT. Ca.) *me*. *יָדַעְתִּי בְּוֹאֵתִי* [Quod minimè noceat mihi, Sy. non gestierit mihi, Ar. non invalescet super me ut malè agat, Ch. Sensus est, Quod non es passus me ex morbo extinguere, adeoque illis intercepisti causam jubilandi propter obitum meum, sed me sanasti o. o Pi. sim. Mu.

13. *Me autem propter innocentiam suscepisti*; ità o. *Æth.* sim. Ar. vel, *innocentiâ meâ fulcivisti*, Sy. *וְאֵת בְּתוּלַת הַחֶסֶד בִּי* [Et ego in perfectione, sive integritate, mea sustentasti me, P. Gej. ego emphaticè redundat, quasi David triumphans de hostibus se cum aliqua ostentatione demonstret. Simil. Psal. 69. 14. & 73. 2 p. Locutio est Hebraica, pro, *Sed me sustentabis*, &c. ut vacet ego: vel, ut alii, *Sed utinam tuearis me in sinceritate mea*, ut subaudias, obsecro. *Sed ego obsecro ut sustentetis*, &c. præter. pro fut. opt. Alii inversa esse verba putant, *Pro integritate mea in qua ego sum sustentabis me*, h. e. in vita servabis, aut, serva. Alii sic, *Et ego in sinceritate mea vivere studebò, vel studui*, propterea sustentabis, vel sustentasti, me q; vel, confirmasti animum meum, q V. nè à recto cursu deflecterem, quamvis tentationes me graviter impulerint r. *Sed me, me, inquam, sustentabis in integritate mea*, JT. *Me verò quod attinet*, vel, *De me verò, propter integritatem meam sustentasti me*, in morbo, & tandem sanasti. Et ego, cum accentu distinguente; unde apparet pronomen illud hîc poni absolute.

luté*. [Ti. prima verba cum præcedente versu jungit, hoc modo, *Hæc re cognovi, &c. quod hostis meus de me non jubilat, quodque sum incolumis; suffulcies porro me.*] Dixerat David quid eveniret inimico; nunc dicit quid eveniret sibi ipsi. ¶ *Et confirmasti* (vel, *statuisti*, Ch. Sy. R. Mo. Pi. *statues*, Ti. *restituisti*, JT. *collocabis*, M. *constituisti*, Ca.) *me in conspectu tuo* (vel, *coram te*, P. Ti. &c.) *in æternum*] Ità M. sim. P. Ti. &c. Ar. Ch. Sy. vel, *in seculum*, JT. Pi. h. e. per totam vitam meam, ut Exod. 21.6. Vel, bene diu; q. d. Diu vivam, nec ante tempus moriar. ¶ *Constituisti me*, scil. vivum & sanum, coram te, h. e. ad tuum cultum: ut tibi ministrem, (id enim est stare ante faciem, &c. ut 1 Reg. 1.2.4. & 10.8. & 17.1. &c.) Hæc causa finalis cur Deus illum sanaverit; prior, propter integritatem, causa impulsiva. Innuit hæc phrasis tum specialem Dei curam & providentiam, (sicut mater charissimum filiolum semper coram se habet;) tum omne simul gaudium involvit. Vide Psalm. 16.11. & 17.15. & 80.4. 8. 20.

14. *Benedictus, &c.*] Celebratio hæc Dei procedit ex spe sive Davidis, sive Messie, in mediis angustiis. Idem qui prostratus jam est, & erigi se rogat, v. 11. nihilominus laudes jam tum persolvit, quasi beneficium accepisset. Formula hæc benedictionis, vel similis, est in fine cujuslibet Libri Psalmorum, quam Judæi Psalmorum confarcinatori, sive Esdras sive alius fuerit, adscribunt, qui, ex more Scriptorum Hebræorum recepto, Librum precatatione vel laudatione Dei concludit, teste AE. ad Psalm. 89.53. Nec magis mirum hoc ab eo Psalmorum Libro additum, quam finem Deuteronomii à Sanhedrim Pentateucho adjecit. Pari ferè modo terminantur quinque Libri Psalmorum: primus hic; 2. in fine Psalm. 72; 3. in fine Psalm. 89; 4. in fine Psalm. 106; 5. in fine Psalm. 150. Quos versus sive Esdras, sive si quis alius, ascripsit, eos dubio procul à Davide mutuo desumpsit, 1 Par. 16.36.

¶ *Fiat, fiat*; ità &c. Æth. [Ἰὸν] [Ἰὸν] *Amen & Amen*, Mo. Mu. &c. *Amen*, & iterum *Amen*, Pi. ex JT. *Firmum sit, & firmum*; aut, *Sit ita, sit ita*. Venit enim à verbo [ἵστα], quod *firmum* esse ac *solidum* significat. Approbantes ac confirmantes auditum sermonem eà voce apud Hebræos utebantur: ut Num. 5.22. Deuter. 27.15. sic 1 Reg. 1.36. 1 Par. 16.36. Jer. 11.5. Confer dicta ad 2 Cor. 1.18. &c. *Amen* vox est assentientis & approbantis, vel exoptantis, vel asseverantis, vel certò sibi pollicentis successum. *Amen* in principio sententiæ est asseverantis, ut Matt. 24.47. Luc. 12.44. in fine benedictionum, precatationum, sive imprecationum, firmam fiduciam indicat rem ità futuram, Num. 5.22. Deut. 27.15. &c. Matt. 6.13. 1 Cor. 14.16. Geminatio voculæ asseverationis vel voti vehementiam intendit; q. d. *Ab! fiat, fiat ita*, ut omnes Deo benedicant, &c. Similis geminatio occurrit Num. 5.22. Neh. 8.6. item Ps. 72.19. & 89.53.

PSALM. XLII.

ARGUMENTUM. Hic Psalmus scriptus est, vel, 1. à Davide, quando vel à Saule, vel ab Abiailomo, Regno pulsus erat in exilium: vel, 2. ab alio, in captivitate Babylonica; quam prorsus sonare videntur hujus & 43. & 44. Psalmi verba; nec David omnino in titulis eorum nominatur. Continet Psalmus hic descriptionem ingentium dolorum authoris, &c. qui à Tabernaculo & sacris exsul oberravit, &c.

1. *Intellectus*, [מַשְׁכִּיל] *Didacticum*, seu *erudiens*, Mu. sim. JT. Pi. Gej. &c. nempe Ecclesiam de re magni momenti, quomodo pii se gererent sub cruce, & in exilio. [Vide de hoc titulo ad Psalm. 32.1.] ¶ *Filiis* (vel, *pro filiis*, Gej. sim. Pi.) *Core* 3 sub. *datus ut decantaretur*; erant enim periti musices: [לְבַיִת קוֹרַי] *Filiorum Core*, Mu. Sed non potuerunt illi conjunctim unius Hymni *Deorum* autores esse. Sed *filiorum* ponitur pro *unius ex filiis Core*. Fuerunt enim ei tres

fili qui doctrinā valuerunt; dono Prophetiæ insignes; unde & studio musices dediti erant. Cum deletus erat Corah, servati sunt nonnulli ejus poster, Num. 26.11. qui à patris tentorio recesserunt, juxta consilium Moysi Num. 16.24.26.27. Ex hac stirpe erant Samuel & Heman, 1 Par. 6.33. Vide & 1 Par. 9.19. & 26.1. & 2 Par. 20.19. ubi Korachitæ dicuntur surrexisse ad laudandum Dominum. His demandantur & Gej. varii Psalmi, maxime consolatorii in ærumnis P. [Alii hæc præcedentibus adnectunt] *Instruenti posteros Core*, qui ad hilarandum animum aptos modos habebant 4. G. *Magistro symphonie in posteris Korachi*, JT.

2. *Quemadmodum cervus*; ità &c. Ch. Æth. Ar. Mu. JT. vel, *cerva*, P. Mu. Pi. M. Th. Ca. Sy. 7. Nomen hoc est masc. terminatione t; (aliàs enim est מִצְרָא Gen. 49.21.) constituitur tamen cum verbo fecm. מִצְרָא. Vel, 1. quod *cerva* fortius glocitent maribus. Quod est oppidò falsum; & contra Aristot. Hist. 9.14. Vel, 2. quod passiones in feminis sunt fortiores quàm in maribus. Vel, 3. quia nomen est speciei, adeoque generis communis. Sic & Græcis ἡ λαοὶ dicitur de cervo mare, Arist. Hist. 9.5. & in Mirab. ¶ *Desiderat*, [מַשְׁכִּיל] Vox hæc ter tantum invenitur, bis in hoc versu, & Joel. 1.20. Cervorum propria est; ut מִצְרָא boum. Sed hoc ex mera conjectura dicunt, quia hic de cervo dicitur; at de anima etiam hic dicitur, & Joel. 1.20. de omnibus bestiis. Et plerique veterum aliter interpretantur. & Ch. & Vulg. *desiderat*: Pagn. *clamat*. Sed hi videntur potius verbum ex re, quàm rem ex noto verbi usu, interpretari. Sym. *festinat*; Aquila, in prorsus diversa ex-currens, ut מִצְרָאן נַפְתָּלִים, ut pratum imbrem fitit; vel, ut alii, מִצְרָאן נַפְתָּלִים, ut campus imbrem desiderat. Nempe מִצְרָא est campus, Gen. 14.6. & מִצְרָא Ezec. 17.7. 10. & Cantic. 5.13. & 6.1. מִצְרָאן, i. e. horti areolam, sonat. Proinde Aquila (contentiosus interpret, ut pridem observavit Hieronymus, quique etymologias potius interpretabatur quàm verba,) Hebræum מִצְרָא, tanquam inde deductum, expressit Græco verbo à se conficto, περιεσπασται. Hortus autem, teste Casaubano, dicitur περιεσπασται, qui avidè curam & manum domini expectat, quasi dicas velle in περιεσπασται distinguere, h. e. coli & curā περιεσπασται. Solus Syrus illi [ante productæ sententiæ] favet, qui vertit, *magit*, [sic etiam Ti. Ca.] i. e. glocitat. Sed non mirum Hebræis deesse verbum proprium quo vocem cervorum designent, cum Græcis quoque & Romanis desit: unde *cervos rudere* dixit Virgil. Georg. 3. & *rugire* Oppian. Halieut. 1.2. & *balare* Eustathius. [Alii aliter vertunt.] *Inibat*, M. *avidè petit*, Ar. *anhelabit*, Mo. *glocitat*, Pi. BA. V. Sed hoc propriè est gallinarum. Apud Arabes & Æthiopes מִצְרָא est ascendere. Unde sic locum verto, *Ut cerva ascendit ad decursus aquarum*; quales propriè sunt qui à collibus in valles defluunt; quare ponuntur inter colles & valles Ezec. 6.3. quia ex illis in has descendunt; & vally igitur ad decursus istos ascenditur. Sed hoc planè περιεσπασται est; nam ad aquas non ascenditur, sed descenditur. Vide Gen. 24.16.45. Psalm. 107.23. &c. ¶ *Ad fontes* (vel, *ad torrentes*, Ti. *ad rivus*, Ca. sic M. *super*, vel *ad decursus*, o. Ch. Mo.) *aquarum*; ità Sy. Ar. מִצְרָאן מִצְרָאן Aspirans ad alveos, &c. JT. Pi. Porro, cervi fiticulosi sunt, 1. Naturā. 2. Quod deserta & inaquosa loca incolunt; nempe hominum & ferarum metu; talia autem loca sunt solitaria. 3. Ob fervorem Solis aestivi: 4. Quia vescuntur serpentibus, saltem medicinæ loco. Quod testantur Theophrastus Caus. 4.10. Elian. Hist. 8.6. Xenophon, Plin. Damir & Alkazuinus Arabici scriptores, &c. Quos etiam à cavernis habitu suo attrahunt etiam renitentes, ut narrat Elian. Hist. 8.9. Nicand. Theriac. vers. 140. Lucet. 1.6. *Naribus alipedes ut cervi*, &c. Oppian. Halieut. 1.2. v. 289. Quorum veneno sic incenduntur viscera, ut mirè sitiant, & ad aquas magno impetu ferantur. Alii tamen negant cervum post serpentis esum bibere, quod sciat aqua potum tum sibi fore lethiferum. Ità Poeta Arabs ejusque Scholasticus; & Simeon Sethi, qui non pauca ex Arabibus habet. [Quorum verba vide in Authore.] Quanquam hoc ad æstivum

vum tempus referunt; cum cervus hyeme maxime, teste Eliano, lustra serpentum scrutatur, cum alius non suppetitibus. [Al. sic.] Cum à canibus agitati profundas aquas appetunt, ubi se defessos reficiant; vel etiam se liberent. Ità Xenophon in Cynegetico, Aristot. Hist. 6. 29. Budæus, &c. & testatur id quotidiana experientia. Similitudo hæc Davidi optime convenit, à crudeli Rege feræ instar agitato. Sing. hic pro plur. *cervus*, pro *cervis*, sive *cervarum armento*. ¶ *Ità desiderat, &c.* Vel, *mugit*, M. Ca. *clamat*, P. &c. [ut prius.] ¶ *Ad te* Nempè accedere, ad Tabernaculum, &c. Absens à domo Dei sacrisque publicis, sibi quoque videbatur quodammodo à Deo longius abesse. Dolet quòd propter hostium persecutionem non potuerit adesse solennitatibus, &c. & cum aliis Deum laudare.

3. *Sitivit, &c.* Præt. pro præf. *Sitit*, vel, *Sitire solet*, V. Plus hoc est quàm *esuri*: facilius enim & diutius in ediam toleramus quàm sitim. Et *sitit*, ut cervus aquam. ¶ *Quando* (Dicens, *Quando*, P. Ar. o. *Quando* demum, Ti.) *veniam*; ità M. Mo. Pi. *ואני* Introibo, Pi. sic Ch. scil. in Tabernaculum sacrum. ¶ *Et apparebo* (vel, *ut appaream*, Pi. Ti.) *ante faciem Dei*? Scil. ad ministrandum ei, & precandum, &c. f. Locus conventuum sacrorum dicitur *facies Dei*, Gen. 4. 14, 16. Exod. c. 23. v. 15. & 25. 30. Quod est *coram Deo* 1 Par. c. 13. v. 10. est *cum Arca Dei* 2 Sam. c. 6. v. 7. ¶ *ואני ואתה* Et videbor faciebus Dei? Mo. Et comparebo coram facie Dei? Gej. Deficit hic vox *coram*, vel *ad*, ut alibi: confer 2 Sam. 10. 2. cum 1 Par. 19. 2. & 1 Reg. 22. 29. cum 2 Par. 18. 28. Et *respiciam splendorem majestatis Domini*? Ch.

4. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes* Id est, loco ciborum; q. d. Relicto cibo, nihil aliud lubet quàm flere. Afflictio hominem fatiat, ut cibum haud quærat. Vide 1 Sam. 1. 7. Ex tædio appetitum auferebant. Copiosè & indefinenter scaturiunt. Erant demensum meum, & cibus quotidianus. Familiares mihi sunt instar cibi. Sic Plautus in Afin. *Tunc verberes, qui pro cibo habes te verberari*? Ovid. Metamorph. 10. *Cura dolorque animi lacrymaque alimenta fuere*. P. Tam largiter mihi in os defluunt, ut instar cibi à me deglutiri possint. Hyperbole. Vel, significat se etiam inter epulas flevisse. Alibi legimus, *panem & potum lacrymarum*, Psal. 80. 6. ¶ *Dum dicitur*; scil. ab inimicis: *ואני* In dicendo, Mo. *dum dicunt*, vel *dicerent*, V. M. P. &c. In dicere, i. e. dum dicitur. Infinitivum quandoque passivè, sive impersonaliter, ponitur; ut Gen. 4. 13. *ואני* præ remittere, i. e. quàm ut remittatur; & *ואני* ib. v. 26. *invocari*. ¶ *Ubi est Deus tuus*? Qui tibi subveniat. In quo fiduciam frustra posuisti. Qui te in exilio tamdiu deserit. Nullius videtur esse potestatis & virtutis. Is, si verus esset Deus, tunc ipsum coleres, jamdiu te servasset. Quænam est tua Religio? quem Deum colis? versaris in desertis sine cultu religioso, &c. b. *Ubi Deus tuus*? ad quem videndum ter quotannis conveniebas. Vox est insultantis sarcasticæ; ut Psal. 79. 10. & 115. 2. Jes. 36. 19. Jer. 2. 6, 8. f.

5. *Hæc recordatus sum*; ità Sy. o. Æth. Mu. sim. P. M. JT. Pi. *ואני* Istorum (nempe sarcasmodorum) recordor, Gej. Hujus rei memini, Ar. Sic lego, Istorum recordor, i. e. Quum recordor; scil. [quæ sequuntur,] quòd transire solebam, &c. Di. Ità RS. & AE. in Gej. M. Mar. Mu. q. d. Recordor promissam esse tandem liberationem, & Regnum, &c. ideòque futurum aliquando ut transeam, &c. quare *effudi animam*, &c. i. e. anima liquefit præ gaudio. Signorum illorum memor sum, Ch. Vel, *Hæc recordor*, i. e. absentiam meam à Deo, v. 3. & hostium opprobria. Horum recordabor, Mo. ¶ *Et effudi* (vel, *effundo*, M. JT. Pi. Gej. Ti. effundam, Ch. Mo.) in (vel super, P. Mo. Ch. apud, Ca. intra, Mu.) *me animam meam*; ità o. Mu. Ar. Gej. &c. *ואני* Tum effundo super me, &c. (id est, propriè,) quasi meipsum cogitationibus meis obruturus: sicut aqua super ignem effunditur, extinctura eam; aut super terram se effundit, inundatura eam: vel, propter me, i. e. propter miseriam meam. Sed non opus est his, nam *ואני* pro in ponitur Psal. 142. 4. & Hof. 11. 8. *cor meum in me*. Confer Coh. 5. 1. Porro,

hanc phrasin, *Effudi animam*, &c. variè explicant.]

1. De mœrore, sive tristitia. Ità & Job. 30. 16. Sic 1 Sam. c. 1. v. 15. Lam. 2. 12. Anima præ mœrore diffuit, & collescit. *ואני* sæpe denotat partem hominis sensitivam, adeòque dolorem. *Effundere animam* est, deficere quoad omnes animæ vires. Sy. hic vertit, *Confermata*, sive *conturbata*, fuit. Recordatio festorum, &c. excutit mihi lacrymas, quòd illa jam facere non liceat. [2. De gaudio.] Effusè lætatus sum. Animus quasi liquefit præ gaudio. Animus mœrore contrahitur, gaudio veluti dilatatur & dissolvitur. *Effudi animam*, i. e. cor dilatavi, & quasi effudi, præ gaudio. Me consolatus sum, quòd, quicquid isti dicunt, adhuc transurus sum in locum cultus Dei. Sola Dei memoria pium in malis oblectat: quòd magis præsentia & visio? *Effundere animam*, &c. est, effusè se exhilarare, ut Esa. 60. 5. *Tunc afflues — & dilatabitur* (i. e. lætabitur) *cor tuum*. Dicit, in, h. e. intra, me, ut significet internum, tantum & latens fuisse gaudium, quòd hostium metu non erumperet. 3. Quandoque hæc phrasin significat ingeniam intimorum revelationem, & coram aliis effusionem, ut Psal. 62. 9. & 102. 1. & 142. 3. 1 Sam. 1. 15. Thren. 2. 19. Ità sensus erit, *Istorum recordabor, & effundam intra me animam meam*, sincerè coram Deo gemitus & vota mea exponam, quando, vel quamprimum, transibo in domum Dei, &c. Ibidem Deo committam meas injurias, certamque ei gratitudinis vicem meam retribuam. ¶ *Quoniam transibo* Ità o. Sy. Æth. Mo. Sed cum mœrore sui causam describat, in præterito vertendum. Fut. Heb. pro præf. imperfecto, quia narrat David quomodo solitus fuerit accedere ad cultum Dei. [Alii tamen per fut. vertunt.] *Quid transibo*, vel, *transiturus sim*, Mu. Gen. Ar. h. e. Me consolatus sum, quòd non perpetuò in his exilii locis hæsurus sum, sed tandem transurus, &c. f. [Al. sic:] *Quando transibo*, Gej. Ch. cum ascenditibus ad festum. ¶ *ואני* [Reliqui per præf. vertunt.] *Quid* (vel, quippe qui, M. vel, nam, Pi.) *transibam*, P. vel *transierim*, V. *transieram*, A. Ang. Ham. quia solebam transire, Belg. quòd præibam, V. *quum transirem*, Coc. Me fuisse transiturum, JT. nisi me tyrannis iterum averteret. ¶ *In locum tabernaculi*, ità o. Æth. *ואני* In numerum, Mo. in numero, M. P. hominum scilicet, tripudiantium, aut ascendentium Hierosolyma. Al. in turba, sive caterva, sive comitatu, JT. Pi. V. in densitate, Gej. vel *cætu frequente*, Gej. Coc. A. *ואני* operuit est *ואני* cætus numerosus, superficiem terræ operiens. Ev. *ואני*, Aq. in umbroso, (i. e. magno, frequent.) sub. comitatu. Ad umbraculum, Ch. in tabernaculum, Mu. In tegumentum, nempe Tabernaculi, à *ואני* dictum *ואני* 2 Reg. 16. 18. Per locum tabernaculi, Ar. Sed malim, in turba, ob sequens *ואני*, ubi plur. pronom. non nisi ad hoc collectivum referri potest. ¶ *Admirabilis*, ità o. Ar. sive glorie, Æth. quæ legissent *ואני* magnificentia. Vox hic tantum occurrit, & Jes. 38. 15. Regulariter esset *ואני*, sed abjectum compensatur per Dagesh in *ואני*; deinde affixum *ואני*, resolvendum in particulam separabilem *ואני* pro *ואני*; vel, pro *ואני*. [Vertunt,] *Incedebam* (vel, movebo me, Mo. ingrediebar, Heb. fugiebam, h. e. celeriter & alacriter gradiebar,) cum illis, P. Mo. &c. Lento gradu incedebam, &c. V. sim. Gej. ex K. Mu. ut in pompis fieri solet. Ità describit hæc voce solennem & festivam incessionem eorum qui Templum devotè adeunt. RR. hæc voce utuntur in Piel, de matre *ואני* manu ducente filium suum, & ad incessum assuefaciente. Unde R. Tanchum hic vertit, *eos ire feci*; & Abu Walid locum sic reddit, *quum transirem in cætu, quem ego promovebam*, sive adigebam, ad domum Dei. Deducens eos, M. Ch. totum sic reddit, *Quum transibo sub umbraculo, una roborabor in castris iustorum, in domo Sanctuarii, &c.* A. [Ca. sic, solitum me illis numerosè (i. e. composito gressu in numerum) præire ad sanum.] *Gressurum cum illis*, JT. Cum illis, vel, i. miseriarum mearum comitibus; vel, 2. quibuscum olim proficiscebam. Relativum absque antecedente, non sine emphasi, quasi velit significare, sub oculis illos versari de quibus agit; quæ res non parùm illius animum angebat. ¶ *In* (vel cum,

1. Ità Me, T. A. Ham. Pi. A. A. Q. in V. A. Pi. Di. Hab. Gej. Q. in V. Mar. V. Mu. Mu. ex Gen.

2. Gen.

3. Mu.

4. Gej.

5. Ham.

6. Pi.

7. Gen.

8. Gej.

9. Jun.

10. RS. in Mu.

11. Al. in Mu.

12. Gej. sim. Pi.

13. D.

14. Ham.

15. Gej.

16. Mu.

17. Gej.

18. Pi.

19. V.

20. Mu.

21. Gej.

22. Pi.

23. Mu.

24. Gen.

25. Ham.

26. Mu.

27. Gej.

28. Pi.

29. Mu.

30. Gej.

cum, JT. Pi.) voce exsultationis (vel cantus, JT. Pi. jubili, Gej. Ar.) & confessionis] Ità o. Æth. M. sim. Ar. Mo. laudis, five laudationis, Ch. JT. Pi. P. Heb. בְּקוֹל רִנָּה וְתוֹרָה. ¶ Sonus epulantis, [הוֹמָן הוֹמָן] Turbâ (vel, in turba, V. in vel cum, multitudi- ne, P. Pi. sim. Gej. Ang.) festum agente, Ca. sim. JT. vel, tripudiente, ut 1. Sam. 30. 16. Gej. vel, læta, V. Deducens, inquam, turbam festivantem, M. Al. multitudo festum agens, A. Ham. sim. Coc. five tripudians, A. In solennibus enim conventibus erant & festa, Exod. 23. 14. & tripudia, Exod. 32. 5. Deuter. 16. 14, 15. Jud. 21. 19 y. Tumultus populorum venientium in festa celebrent in Jerusalem, Ch. Agitur hic de numerosis viantium turmis vel sodalitiis, qui non confusè proficisciebantur, sed per numeros, & simul canebant laudes Dei^z. Alii hæc construunt cum antecedentibus: In voce exsultante multitudinis tripudiantis^a. Cum voce jubilationis, & confessione vocis festa celebrantis, Ar. In voce exsultationis & confessionis, o. Æth. soni festum celebrantium, o. vel, sonuerunt qui festum celebrant, Æth. הוֹמָן acceperunt, ab הוֹמָה, in sensu tumultuandi, obstrependi, &c. & respiciunt tumultum euntium ad festum, &c^b. In voce laudis & confessionis multi lætantur, Sy. [Ti. totum versum sic evolvit & reddit, Animam meam effundo, simulatque recorder qualiter in summa illos ovantes & collaudantes, festinantem scilicet ac celebrem cærum, ad domum Dei deducebam.]

6. *Quare tristis es?* [מַה תִּשְׁחַחֵי] *Quid* (i. e. *Quare*, Gej. Ch. Sy. &c. Antimeria pronominis pro adverbio, ut Exod. 12. 26. Act. 9. 4. τί; &c. *quare* me, &c. ? Sic Virgil. *Quid* (i. e. *quare*) *majora sequar* ^c ?) *incurvas* (vel *dejicis*, JT. P. sic Mu. *deprimes*, Mo. *abjicis*, Ca.) *te* ? Pi. A. i. e. *consternaris* d ? *præ* *mœrore*. Vide Prov. 12. 25 †. Optime cohæret cum præced. q. d. Cùm aliquando in domum Dei remigrare debeam, cur te maceras ? Vel, si cum Hebræis præced. vers. de præterito exponas, dic, postquam recordatione præteritorum se afflixit, spe meliorum rerum in posterum se consolari f. Querimoniam inserit consolationem g. ¶ *Quare conturbas me* ? ità o'. Ar. &c. [וְהִמָּי עָלַי] Et perstrepis (instar profundæ aquæ h; vel, *personas*, P. vel, *tumultuarius*, Ti. Mu. V. &c. *inquieta es*, M. V.) in, vel intra, me ? Pi. JT. *super me* ? Mo. *adversum me* ? Ch. Discursitando variè, *auxilium* hîc illic quærendo, querulando, &c. i. ¶ *Spera* (sub. tantum, Ti.) *in Deo*] Ità Ch. JT. Pi. &c. ¶ *Adhuc confitebor illi*; ità M. P. &c. [וְאֵין] *Celebrabo eum*, V. sim. JT. Pi. ¶ *Salutare vultus mei*; ità o'. [יְשׁוּעוֹת פָּנָי] *Salvatori vultus mei*, Sy. Ar. *salutes facierum ejus*, Mo. ob salutem (Heb. *salutes*, Mu. P. non unam, sed plures k; omnimodam salutem, JT. Pi.) *vultus*, sive *faciei*, (serenæ scil. Gej.) *ejus*, Mu. sim. P. Ch. Ti. Gej. h. e. ab eo profectam l; vel, à facie ejus, me gratiosè intuentem m. Al. & salutem, &c. JT. Pi. cùm *salutes* sint in conspectu ejus, M. præsentem consecutus ab eo salutem, Ca. Ego per modum *voluntatis* & sententiæ interpretor, *Salutes sunt facies ejus*; q. d. *Facies Dei sunt meræ salutis*; q. d. *Quemcunque benigno vultu suo dignatur*, non possit non omnimodam ab eo salutem expectare n. Al. quòd sit (vel, est enim) *salutes faciei meæ*. i. e. per Hebraismum, coram me *salus*: q. d. *Author est auxilii mei multiplicis & præsentis*, vel, *Est auxilium in quod solum prospicere debet facies mea*, vel, *auxilium semper mihi expromptum & ante oculos positum*. Sic *pares propositionis* dicuntur *pares facierum*, i. e. *propositi faciei Dei & in conspectu ejus*. Vel, *salus faciei meæ* dicitur salutem propter quod facies mea solet hilarior reddi o'. Afyndeton hîc est, *Confitebor ipsum, salutes faciei ejus*, i. e. quas ipse præsens mihi præstabit. Sic Exod. 33. 14, 15. *Facies meâ ibit*, i. e. Ego præsens ibo. Veteres sic loquentes cogitantur de adventu Filii Dei ad salutem præstandam, &c. p. Græci hîc πῶς in פָּנָי junxerunt cum seq. וְלִלְנָה, sic legentes, פָּנָי וְלִלְנָה; quæ lectio videtur melior, & consentit cum vers. ult. hujus Psalmi q. Ergò mendosi hîc sunt codices Hebræi r. Verùm Hebraicam lectionem astruunt, 1. consensus exemplarium; 2. Interpretes Hebræi; 3. Chald. & Aq. & Hieron. qui eam sequuntur †. 7. *Conturbata est*] Redit ad querelas: sunt enim in dolore vices r. ¶ *Propterea memori erò tui*] Ità o'.

Ar. Æth. sim. M. Mo. Vel, *memor fui*, Sy. nempe, ad repellendam illam animi perturbationem. *Recordor tui*, i. e. clementiæ, potentiæ, veritatis promissorum, & mirabilium tuorum operum. *Recordandi* verbum hîc connotat desiderium, gaudium, &c. ut Cant. 1. 4. Jon. 2. 8. Ità nunc seipsum emendat, vel ad salubriora revocat. Ratio hæc est cur turbatur, *Anima mea*, inquit, *conturbata est propterea*, vel, *propter hoc*; quum, scilicet, *memor sum tui*, &c. Sic distinguo, ob accentum distinguentem Reviah in רִיָּהּ, &c. Alii tamen, neglectis accentibus, vertunt, & idem est sensus, *propterea quod memor*, &c. * ¶ *Propterea* quod (nam exponit mœoris causam v,) *recordor tui*, P. Ti. Ca. JT. Pi. Di. i. e. cultus tui in Tabernaculo à me peracti^z; vel, eorum quæ tu nostrâ causâ fecisti apud Jordanem, &c. Certè רִיָּהּ Of. 6. 5. Chald. & RS. exponunt, *propterea quod*. Alia etiam exempla addi possent. Et quidam Hebræi hîc ità exponunt: Et dubio procul sic exponendum רִיָּהּ בִּי Gen. 38. 26. & Num. 10. 31. & 14. 43. pro, רִיָּהּ אֲשֶׁר בִּי. Et convenientius hoc est sensui quàm, *propterea*, conqueritur enim se, procul à Tabernaculo abactum in terram Jordanis, &c. non nisi è remotissimis istis locis recordari posse Dei; hoc deprimit, inquit, animam. Verùm aliud est רִיָּהּ בִּי, aliud רִיָּהּ nudè; illud valet, *quandoquidem*, hoc non item. Malo itaque reddere, *idcirco*. Sensus est, Caro mea infirma est, nec potest non affici illâ afflictione & blasphemiâ, &c. *ideo recordor tui*. ¶ *De terra Jordanis*; ità M. Mo. P. &c. vel, *trans Jordanem*, Ti. Gej. [מִאֲרִי וְגו'] *E terra Jordanis*, sub. *prospectans*, ex Psal. 14. 2. Vel, *de terra*, &c. ubi exsulo^z; ultra quam non audeo progredi metu Saulis^h, vel Absalomⁱ. Sed מִ, *de*, hîc non locum significat, sed causam: Sensus est, Quia turbatus sum, &c. ideo te invocabo propter terram Jordanis, quæ plana est, & montes, sive reliqua patriæ meæ loca, ut in ea loca me restituas^k. Vel sic, Memor ero mirabilium & beneficiorum tuorum quæ tu ad Jordanem & Hermonem populo tuo præstitisti^l. [Alii sic;] ubicunque locorum exsulo in terminis Israelitarum, qui hîc ex ordine recitantur, Jordan ab Oriente, mons Hermon & Libanus ab Aquilone, montana Judææ à Meridie^m. ¶ *Et Hermonim*, [וְהֶרְמוֹן] *Et Chermonim*, o. Mo. A. i. e. incolis vel montibus Hermonimⁿ. *Et ab Hermonim*, Ti. M. Sy. & *Hermonitarum*, P. JT. Pi. Gej. Vel *Hermonim* significat totum illum tractum ubi situs est mons Hermon^o; vel, regionem inter Hermon & Tabor^p. De monte Hermon vide ad Psal. 29. 69. *Hermonim* plures sunt montes^r. Duo sunt ejus nominis; unus supra Trachonitidem, alius prope Jordanem^t. *Hermonim* est nomen multis montibus commune; ut *Alpes* in Italia, *Ararat* in Asia, *montes Lunæ* in Africa^u. Mons unus est ad Orientem Terræ promissæ, à Septent. sè Libano copulans, qui indè totam Trachonitidem circuit, tandèmq; à meridie jungitur Seiro, dein montibus Gilead. Vocat plur. *Hermonim*, ob pluralitatem cacuminum, propter quæ diversa habet nomina^v. Al. *Hermonim* sunt incolentes montem Hermon^x. Vide plurà de Hermon Deut. 3. 8 v. ¶ *A monte modico*, sive parvo, o. Æth. P. sim. Sy. M. &c. [מִן הַר הַקָּטָן] *Ex monte Miffar*, v. &c. מִן הַר הַקָּטָן est nomen proprium montis^z. Est pars montis Hermonis: dicitur מִן הַר הַקָּטָן, i. e. pusillus, quia Hermon ibi sè paulatim demittit^a. Fortè Miffar est mons ille prope Tisbæam, Gen. 19. 30^b. in deserto Engedi; nam urbem illam Lot Miffar appellavit ibid. v. 20 c. Ità per Miffar & Hermon notantur duo termini processionis Davidicæ, dum Absalom fugeret, 2 Sam. 16. & 17. longitudo nempe tota terræ Transjordanicæ^d. Præcipua exsilii loca hîc intelligi possunt. Nam & in Moabitude egit, quæ est ultra Jordanem; & apud Gesuræos, (qui Hermonitæ sunt,) quorum Regis filiam duxit; & in montanis Judææ & Engedi apud mare Mortuum^f. Vel mons hîc est tractus montanus^g. Possit hîc significare montes Australes, qui pusilli erant cum Hermone collati. Mons, pro montibus; ut, *curvus*, sing. pro *curribus*. Psal. 20. 8 f. Fortè Miffar fuit urbs Judææ in monte sita^g. Al. *de monte modico*, i. e. Sinâ, qui modicus est ad reliquos montes. Postquam ibi te provocassimus, veniam de-

disti, & nos duxisti, &c. At nunc cessas mihi benefacere, & novas quotidie pœnas immittis; &c. ^h Mu. ex RS. Al. Ideo consternor, &c. quum recordor tui, solitos nimirum nos olim è terra Jordanis ad domum Sanctuarii proficisci; itidem & qui incolebant montes Hermon & Mitsar. Mentionem facit terminorum terræ Israelis, unde ad solemnitates convenirent. ⁱ Al. Monte modico appositivè legitur, quia mons Hermon modicus erat. ^k [Quo nihil fallius. Ch. totum versum sic reddit; Propterea recordabuntur tui qui habitant ad ulteriorem ripam terræ Jordanis, & habitatores montium Hermoniorum, & populus qui acceperunt Legem in monte Sinai, monte humili & parvo.]

8. *Abyssus* (vel *Vorago*, P. Mo. vel *Unda*, Ca. vel *Profundum*, Ar.) *abyssum* invocatur, vel *advocat*. P. M. Ti. Sy. &c. *inclamat*, J. T. Pi. &c. *invitat*, Ca. *אֲבִי־סוּף* *אֲבִי־סוּף* *אֲבִי־סוּף* *Abyssus abyssum occurrit*, Sym. in D. Judæo-Arabs in Ham. Al. *advocat*. *אֲבִי־סוּף* utrumque significat. ^l Affinia sunt *אֲבִי־סוּף* *occurrere*, & *אֲבִי־סוּף* *vocare*: sensus idem est; *Occurrere* est, veluti *advocare* se mutuo, & sibi respondere. ^m *Abyssus superior abyssum inferiorem advocat*, Ch. ut in Diluvio factum Gen. 7. 11. ⁿ *Abyssus* est immensa profunditas; locus multarum aquarum, ut Gen. 7. 11. Prov. 8. 24. ^p significans afflictiones maximas, Ezech. 26. 19. Jon. 2. 6. ^q Sensus est, Videor mihi vehi in mari tempestuoso, ubi navis ex abyssu in sublime sublata mox in aliam abyssum deprimitur. ^r Poetica hæc est & figurata locutio, pro, Calamitas calamitatem invitat & adducit. ^s *Mala malis succedunt*, ut tibi dici solet; item, *Mala non veniunt sine comite*. ^t In maximis ærumnis sum constitutus; ideo tam crebro recordor tui. ^u Subit in mentem & prisca felicitas; & præsens miseria: hæc me turbant. ^v ¶ *In voce* (vel, *ad vocem*, five *sonitum*, M. Ti. Mu. P. &c.) *cataractarum tuarum*; ita ^w o. *Æth. M. Ti. V. אֲבִי־סוּף* *Fistularum*, &c. P. Mo. Mu. *emissariorum*, J. T. *canalium*, Pi. Gej. *Tuborum tuorum*, nempe superiorum, qui fenestras cæli dicuntur Gen. 8. 2. ^x i. e. Imbris vehementissimi, tanquam per canales defluentis. ^y Pluviam quam exprimunt nubes tuæ, quas vocat *fistulas*, quod effundant aquas ut fistulæ, & magno cum sonitu, & magnâ copiam. ^z Te à nubibus horrendum tonante, q. d. tuo nutu & imperio. ^{aa} *אֲבִי־סוּף* *canalis*, ut 2 Sam. 5. 8. ^{ab} [ubi vide collectanea nostrâ.] ¶ *Omnia excelsa tua*, *אֲבִי־סוּף* *Illusiones* (inundationes, P. impressiones, Ca. tempestates, Ar. & Sy. in Ham.) *tuæ*, Gej. *fluctus* (vel, *irumpentes fluctus*, J. T.) *tui*, Sy. Ti. V. Gej. Pi. Propriè, *fractura*, & *אֲבִי־סוּף*; quod fluctus vel navem, vel se mutuo, confringunt, vel à litore franguntur. ^{ac} Omnia iræ tuæ effecta, quæ, instar fluctuum, primò surgunt, deinde frangunt se super me. ^{ad} habent, *אֲבִי־סוּף* *non in illa notione quam Vulg. habet, excelsa tua*, sed prout vox illa *fluctuationem* indicat, & incertam agitationem à ventis, &c. ut Luc. 12. 29. Vide Jam. 1. 6. ^{ae} *Affixum* *אֲבִי־סוּף* *tuæ* denotat autorem crucis primarium non homines esse, sed Deum. ^{af} ¶ *Et fluctus tui*; ita Mo. Ca. Ch. Ar. P. &c. *אֲבִי־סוּף* *Procellæ tuæ*, M. Ti. *unde tuæ*, J. T. Pi. Gej. Aquæ impetuosæ per ventos hinc illinc devolutæ. Sic Virg. — *montes volvuntur aquarum*. ^{ag} Omnia mala quæ tu in homines iratus immittere soles. ^{ah} ¶ *Super me transierunt* Ità M. P. Mo. &c. In meum caput. ^{ai} Non me leviter conspergunt, sed planè obruunt & mergunt. ^{aj} ¶ *אֲבִי־סוּף* *Obruunt me*, Ca. Confer Jon. 2. 4. ^{ak} Locus sic reddi potest, *Omnes fluctus & undæ tuæ super me transierunt*, five *præterierunt*, nullo me malo afficientes. ^{al} Sic in Psalm. 48. 5. *Reges præterierunt*, nempe sine hostili insultu, ex v. 6. Ità *אֲבִי־סוּף* sæpe ponitur pro *passio*. Sic aptè connectitur cum versu sequente, in quo ratio redditur cur *præterierunt*, &c. nempe, quia Deus illum protexit, &c. P.

9. In die, scilicet opportuno, à Deo præfixo, &c. ^{am} *אֲבִי־סוּף* *Interdum*, J. T. Pi. Gej. &c. ¶ *Mandavit Dominus misericordiam suam*, *אֲבִי־סוּף* *Mandabit*, five *præcipiet*, &c. o. Sy. Caj. Mu. Gej. P. A. Mar. sim. J. T. Pi. Sic cogito, *Præcipiet*, &c. V. Hæc spe se solatur, &c. Aliquando tandem placabitur Deus, & lux illucescet. ^{an} Fidelis enim est Deus in promissis, &c. ^{ao} Vel, *præcipere solet*, Gej. Malo, *mandavit*, Ham. AE. in Mu. Fut. pro præter. ut sæpe. Hic enim est plenior declaratio bo-

nitatis Divinæ, quam in fine vers. præced. indicaverat, *Deus præcepit*, &c. q. d. Gratosè me tractavit, &c. ^{ap} *Mandare*, &c. hic est, decernere quæ è re nostra sunt; ^{aq} statuerè, vel mittere citò & cum potentia & auctoritate; dispensare vel conferre; mandando instruere, procurare, promittere, & rem promissam mandato quasi ad futuram completionem adstringere. Ità *אֲבִי־סוּף* sumitur Levit. 25. 21. Deut. 28. 8. Psalm. 7. 7. & 44. 5. & 105. 8. &c. ^{ar} Sic Ps. 133. 3. *mandavit ibi benedictionem*, &c. ^{as} i. e. procuravit. Mandatum enim Dei semper cum effectu est conjunctum. ^{at} Vel, phrasis inde desumitur, quod Deus per Angelos solet bonâ populo suo conferre. ^{au} Alii de festis hoc intelligunt, *Die mandabat*, &c. ^{av} i. e. curabat benignitatem suam populo obvenire, &c. ^{aw} q. d. Olim interdum cum turba profectus sum ad festa, securus & nullus rei indigens iter peregi; noctu verò in diversoriis laudes Dei cecini. ^{ax} Cum ego cum populo festa agerem, Deus per diem ostendebat beneficentiam, & noctu eum laudabam, &c. ^{ay} ¶ *Et nocte* q. d. Die me fervabit, nocte beneficium illud celebrabo. ^{az} Manè sub initium cultus Divini promittit Deus defensionem, quam præstitam cantat David sub vespere. Sed simplicius est, *die & nocte*, h. e. semper: non quod *cantico* tribuitur tantum nox, & *miserordia* dies; sed promiscuè hæc duæ voces ad utrumque membrum spectant. Ità est hæc parallage elliptica, sicut Prov. 10. 1. *Filius sapiens lætificat patrem* (& matrem,) & *stolidus mæstitia est matri* (& patri). ^{ba} ¶ *Canticum ejus apud me*, *אֲבִי־סוּף* *Canticum ejus* (sub. est) vel, erat, vel, erit, Gej. Pi. V. Ham. &c. ^{bb} *ad me*, J. T. vel, *meum*, V. Pi. Gej. i. e. Præbebit mihi materiam cantici, me scilicet liberando. ^{bc} Consequens pro antecedente, nempe auxilio Dei. ^{bd} Vel, canam de illo carmina. ^{be} Non itaque desperandum, nec dolori indulgendum. ^{bf} *Deus dat carmina nocte*, Job. 35. 10. ^{bg} ¶ *Oratio*, &c. *אֲבִי־סוּף* *Oratio* (nam *oratio*, Pi. sub. erat, Ham. vel, fiet, Pi. sim. A. Mu. vel, venit, five *recurrat*, Gej.) ^{bh} *Deo*, vel, *ad Deum*, *vita mea*, Mu. Pi. &c. i. e. auctori & conservatori vitæ meæ, &c. ^{bi} Corollarium hoc est, q. d. Quia gratiam suam Deus quotidie & promittit & præstat, ideo orabo ad illum, &c. P. Nunquam definam in his miseriis Deum precari. Et cum eo carmine erat conjuncta *oratio*, five, id carmen erat *oratio*, *ad Deum vitam meam*. ^{bj} *Oratione meâ ad Deum vitam meam* perstabo, J. T. ^{bk} 10. *Dicam Deo* Hic recitat preces suas. ^{bl} ¶ *Susceptor meus es* Heb. *Dicam* (vel, *Dico*, Gej.) *Deo petra mea*, i. e. qui mihi est, & semper erit, instar petræ, &c. ^{bm} ¶ *Quare oblitus es mei* h. e. Videtur mei oblitus? ^{bn} Quare deferis me in periculis? ^{bo} Expostulat, sed amicè & reverenter. ^{bp} ¶ *Quare contristatus*, *אֲבִי־סוּף* *Atratus*, vel *pullatus*, Mo. J. T. Pi. P. &c. ^{bq} *mæstus*, M. sim. Sy. Ar. &c. *obscurus*, Mu. Lugentes incedebant atrati. ^{br} ¶ *Dum affligit me inimicus* ita o. Ch. &c. *אֲבִי־סוּף* *In oppressione*, Sy. propter (vel in, Mo.) *oppressionem*, P. Mo. sim. V. Gej. ^{bs} 11. *Dum confringuntur*, &c. *אֲבִי־סוּף* *In occasione* (vel *occisionem*, Mu.) *in ossibus meis*, Mo. V. ^{bt} *Cum fractione ossium*, &c. Sy. sim. Coc. Perinde est ac si adigerent gladium in ossa mea, Ti. sim. Mu. Significat probrum altè in ossa penetrare. Vel, cum K. veritas, *In occidentem gladium*, ut sit *Tôat*, five adjectivum. ^{bu} *Cum occidente telo*: *אֲבִי־סוּף* *occisio*, pro gladio, &c. ut, *superbia*, pro superbo, Psalm. 36. 12. ^{bv} *Gladio dissecant* (Sicà invadunt, J. T.) *ossa*, &c. *Occisio* metonymicè pro instrumento occisionis. ^{bw} Quædam exemplaria habent *אֲבִי־סוּף* *ante* ^{bx} *אֲבִי־סוּף*; alia *אֲבִי־סוּף* *sicut*. ^{by} Ut *occisio*, Q. in Mu. non in commodè; vel, *Ut occidens gladius*. ^{bz} *Quasi cum gladio concidunt ossa mea*, M. *Ut occisio* (vel, *Quasi gladio*, V.) *in ossibus meis*, P. i. e. Perinde me afficiunt dolore ac si me gladio confoderent. ^{ca} *Dum occidunt membra mea*, Ch. *Adversariis membra mibi proscindentibus*, Ca. ^{cb} *sim. Gen.* ¶ *Exprobraverunt mihi*; ita o. Sy. &c. ^{cc} *אֲבִי־סוּף* *Dum probris afficiunt me*, M. P. sim. Ti. Pi. Ca. &c. ^{cd} Objicientes mihi meam vilitatem, delicta grandia, & inprimis Divinam desertionem. ^{ce} ¶ *Ubi est Deus tuus*? ^{cf} Qui te deserit, &c. Hæc blasphemia in Deum me vulnerant. ^{cg} 12. *Quare tristis es*, &c. ^{ch} Redit ad consolationem. ^{ci} Idem (ferè Pi.) est hic verus cum 6. ^{cj} Dixi, *ferè*, quia

in duobus variant: Hic enim, i. est ¹ibi ²ibi; 2. hic additur ³ibi ⁴ibi. ⁵Quoniam adhuc confitebor illi ita P. Mo. M. Ar. o. &c. ⁶1781. Celebrabo eum, Ch. Ti. sim. JT. ⁷Salutare (vel, salus, o. Eth. salutes, Mo. A. qui est salus, M. quod sit salutes, P. salvatori, Sy. Ar. omnimodam salutem, JT. Mu. saluti, vel, dicendo, Salus est, Mu.) vultus mei; ita Gej. ⁸1782. Dicit, vultus mei, h. e. qui vultum meum sua ope, quasi gratia luce, exhilaraturus est. Vel, qui opem suam quasi ante faciem meam proponit. Vel, qui mihi plenam & manifestam & presentem salutem prestat. Vel, qui mihi viventi & videnti salutem allaturus est. Ita sumitur ad, vel super, faciem patris, Gen. 11. 28. ante faciem Domini, Num. 3. 4. In versu 6. est ⁹1783, salutes faciei ejus, nempe Dei, h. e. salutifera ejus potentia & providentia; quam hic David sibi applicat, & agnoscit speciale beneficium liberationis sue. Ibi, salutes faciei ejus, activè, i. e. quas ipse præsens & facie sua demonstrat exhibiturus est; hic, salutes faciei meae, passivè, pro, salutes mihi coram exhibitas, vel, salutes gloriosas per quas efficietur ne pudeam. Mallem tamen cum veteribus omnibus etiam v. 6. legere ¹⁰1784. [Vide ibi dicta.] Est salus faciei meae, h. e. Liberatione mei cavet ne pudeam, vel animi perturbationem prodam facie mea, sed ut hostes possim animosè intueri. Facies item, ut pars nobilissima, sæpe ponitur pro toto homine, ut 2 Sam. 17. 11. Jes. 3. 15. Dicitur salus faciei, auxilium quo vultus redditur hilarior. Alii aliter vertunt. Propter redemptionem quæ est à presentia ejus, Ch. pro salute ante conspectum meum reddita, Ti. ¹¹Et Deus meus; ita o. Ar. Mo. M. &c. ¹²1785. Et Deo meo, Sy. & Deum meum, JT. Pi. quia ipse est Deus meus, Ch. & quod Deum meum se esse ostendit, Ti. [Ca. totum sic reddit, Quem adhuc celebraturus sum, presentem meum servatorem, & Deum meum.] Questioni, Ubi est Deus tuus? respondet, Deum adhuc suum esse Deum, h. e. patronum, &c. f.

PSALM. XLIII.

1. **P**salms David] Ità o. & Sy. in Mu. At Heb. caret titulo. Verùm illi Psalmi sunt Davidis qui nullum nomen præferunt auctoris. Ejusdem est Argumenti ac Psalmus præcedens, & veluti illius appendix. A Davide (ejecto & patriâ pulso) scriptus est. Quod concedo, modò is in persona exsulum in Babylonia dicatur locutus, quibus potius quàm Davidi competere videtur. ¹Judica me] h. e. vindica me. O iuste iudex, perpende, &c. & oppressores puni, me verò innocentem tuere. ²Et discerne (vel, suscipe, Ti. dirime, M. age, Pi. Ca.) causam meam; ita ³1786. Et litiga (suscipe, Pi.) litem meam, P. sim. V. cum Absalomo. Sume vindictam meam, Sy. Eth. Tuum est enim agere causam meam, Ch. Neque enim ipse audeo aut possum causam meam tueri. Discepta, &c. Disceptando tuere causam meam. ⁴De gente non sancta] Ità o. vel iusta, Ch. pia, M. misericorde, P. Mo. Sy. Propter gentem, &c. i. e. factionem hostium turbam, instar gentis numerosam. ⁵Si verba hæc, prout accentuum suadet positus, neſtenda sunt cum præcedentibus, valebit propter, ut indicetur causa accelerandi iudicii, nempe, hostium iniquitas, &c. ⁶1787. A gente impura, Ar. parum pia, Ti. inhumana, Ca. Non benigna, i. e. à factione nocentissima, utiunt. Intellige affectas Absalomi, vel, ut alii, [inter quos G.] Saulis; quibus favent quidem vers. 2. & 5. (quorum verba ferè eadem sunt quæ Psal. præced. de Saule dicuntur.) Sed obstat v. 3. ubi deduci petit in montem sanctum, nempe Tzionis, ut ibi offerat, &c. At tempore Saulis ibi nec Arca erat, nec cultus Dei. Vide 2 Sam. 6. 17. Vel, gentem Babyloniorum intelligit, quæ Deum non coluit. ⁷Ab homine iniquo] i. e. Vel, 1. Saule; vel, 2. Achitophel; vel, 3. alio quovis gentis istius Principe; vel, 4. collectivè accipiendum, ut, vir Israel, Jos. 9. 6, 7. ⁸Deus fortitudo mea; ita o. Ch. ⁹1788. Deus meus es, robur meum, Ti. sim. Ar. Deus roboris mei, Sy.

JT. Pi. sim. M. P. Mo. Gej. Genitivus exprimit effectum. Subest hic argumentum; q. d. In te, non in me ipso, robur quero. A te omnes vires meæ habent originem. ¹Quare me repulisti? ita o. P. &c. ²1789. Elongasti, Mo. rejicisti, Pi. sim. JT. ³Quare tristis, &c.? Vide Psal. 42. 10. ⁴3. Emitte (vel Miste, Sy. Ar. Mo. Ti.) lucem tuam, &c.] Ità o. Ch. M. &c. i. e. Vel, i. præsidium tuum; opem & favorem tuum; lucem faciei tuæ, serenum & animi cum vultum, misero mihi in angustiis versanti, ubi palpans nullam planè elabendi possum vident rimam. Lux sæpe significat res jucundas vel utiles. Vide Psal. 27. 1. & 36. 10. Vel, 2. Regem Messiam, qui comparatur luci Psal. 132. 17. & per veritatem intelligunt Eliam Christi præcursores. Vel, 3. dona quibus homines illuminantur & docentur, tam in credendis quàm in agendis. Veritas hic est, sincera doctrina, ut Gal. 2. 5, 14. & 3. 1. Eph. 4. 21. & rectus verbi Dei sensus multis partibus tunc ignoratus. Lux ergo hic est, Spiritus Sanctus corda illuminans, & dona linguarum, scientiæ, &c. largiens, ut testimonium Dei purum manifestetur, &c. Confer 2 Cor. 4. 6. Lux hic opponitur tenebræ, & veritas viro fraudulento, & tenebræ viro incedenti. ⁵Ipsa me deduxerunt, ⁶1790. Hæc, vel ipse, (vel, ut ipse, P. vel, quæ, V.) deducant (vel deducant, P.) me, V. G. securè ac feliciter, contra hostium vim & fraudes, & propriam infirmitatem. ⁷In montem sanctum tuum] i. e. Tzionem. Vide Psal. 2. 6. Vel, Moriam; in Templum ibi structum, vel potius, itruendum. Hinc patet de Davide exsule hoc non esse intelligendum, nondum enim mons Moria erat in potestate Judæorum. ⁸Et in tabernacula tua] Tentorium & Arcam. Plurali utitur, vel, i. ob duo Tabernacula in quibus Deus tum colebatur; quorum unum erat in Tzionic, alterum in Gibeone, 1 Par. 16. 37, 39. Vel, 2. ob diversas Tabernaculi mansiones five partes, v. g. Atrium, Sanctum, & Sanctum sanctorum. Vide Psal. 46. 5. & 84. 2. & præcipue 135. 2. Vel, 3. per synecdochen integri, hoc intelligendum de solo tentorio in monte Tzionis: cui sententiæ favet mentio Tzionis, & altaris Dei. Matt. Hoc intelligit hoc tum de diversis habitaculis circa Templum Domini ædificatis, tum de mansionibus in coelesti curia præparatis. ⁹Et introibo, ¹⁰1791. Et accedam, A. Ut ingrediar, i. e. pro ut, sæpe. Quod Luc. 6. 37. est, & non judicabimini, in Matt. c. 7. v. 1. est, ut non judicemini. ¹¹Ad Deum qui lætificat juventutem meam] Ità o. Sy. Ar. Eth. Illi autem, vel, i. exultationem iuniperunt pro juventute, quia est flos ætatis. Vel, 2. acciperunt, prout in lingua Arab. pro ætate, five generatione, (ut videre est Gen. 6. 9. Psal. 79. 13. Matt. 1.) indeque pro ætatis priori parte, nempe juventute. Verùm cum ¹²1792. Arab. significet etiam obesum adulescentem, que juvenem, credibile est etiam Heb. idem significasse. Sic ergo potest reddi, ad Deum lætitiæ juvenutis meæ, i. e. totius vitæ meæ à juventute, &c. ¹³1793. sign. quævis commotionem, (ut Abu Walid nos docet, vide ad Psal. 2. 11.) five gaudii, five doloris; quidni ergo sic verti posset, qui lætificat mærorem meum, vel, vertit commotiones in gaudium? ¹⁴1794. Ad Deum lætitiæ (vel, lætitiæ, five gaudium, Mu. Gej. Pi. A. vel, gaudii &c, M.) exultationis meæ, Mo. P. sim. V. Non placet Deus lætitiæ, propter accentum Zarca in voce ¹⁵1795. in versu 5. Al. à quo est gaudium exultationis meæ, Ch. qui est gaudium & exultatio mea, Ti. authorem lætitiæ exultationis meæ, P. sim. JT. A. Duo synonyma junguntur ad ingens gaudium exprimendum. Significat internum gaudium externis lætificationibus conspicuum. Authorem summæ lætitiæ meæ, V. ¹⁶1796. In cithara] Notandum citharam, quæ Græcis in luctu tantum usurpata erat, (unde Helychio ¹⁷1797. lugubris cithara dicitur, & ¹⁸1798. est lugere,) Hebræis erat organum lætum, Gen. 31. 27. 2 Par. 20. 28. &c. ¹⁹1799. Deus meus] Ostenditur hic fidei naturæ, quæ Deum facit suum, cum eodem se arctè uniendo, &c. ²⁰1800. Quare tristis, &c.? Eodem versu clauditur hic Psalmus quo superior, quia argumentum idem est.

PSALM. XLIV.

Argumentum idem cum duobus præcedentibus. Scriptus videtur hic Psalmus, vel, 1. à Davide captivitatem præfagiente: vel, 2. à Davide, recodatione præteritæ vexationis Israelitarum per Pelischæos, inde à diebus Schimschonis ad Davidem usque. Sed de re præterita potius gratiarum actio, quàm querimonia, usurpanda videtur. Vel, 3. longè post tempora Davidis, cum populus hostibus suis præda esse cœperat, & paulatim in exilium, nunc ab Assyriis, nunc à Babyloniis, abducebatur; vel, ut alii volunt, [inter quos Calv.] quando Antiochi tyrannide premebatur. Sanè tunc Judæi ob Religionem patiebantur. Quod autem K. scriptum vult in persona exsulantium Judæorum, falsissimum est. Judæi enim puniti sunt à Nebuchadn. ob fœdus violatum, à Romanis ob rebellionem, ab aliis ob infidelitatem, &c. Vide Lev. 26. Deut. 28. & 29. & 32. Nec verum est, eorum cor non esse aversum à Deo. Dicit Calvinus hunc Psalmum cujusvis potius esse quàm Davidis; quod miror. Neque enim, si Argumentum sit alterius temporis, sequitur non esse Psalmum Davidis, qui Propheta fuit, quales sæpe loquuntur in aliena persona. Deinde, non habemus ullum scriptum Canonicum à temporibus Antiochi. Neque convenit, ut in exilio quis Prophetarum dictaverit, & filiorum Corach magistro tradiderit: Hoc enim indicat stans Templum & vigentem cultum. Sit igitur oratio Ecclesiæ per injuriam, tanquam si blasphema esset in Deum, & ad falsos deos discessisset, persecutionem patientis. Scriptus videtur ab aliquo filiorum Core in captivitate Babylonica. Psalmus agit de veris Israelitis, qui sunt Christiani, qui hæc omnia quæ præcitantur experti sunt. De his exponit Paulus Rom. 8. 36.

1. *Intellectum*, *לְעִלְמִי* Erudient. Vox hæc significat Psalmum hunc scriptum esse, non ut præsentis temporis tantum serviret, sed ut imaginem Ecclesiæ omnium temporum depingeret, & singulos pios quid sub cruce agendum sit erudiret. De hoc titulo vide Psal. 32. & 42.

2. *Auribus nostris audivimus* i. e. Crebrò & perspicuè accepimus. Id requirit pleonasmus *aurium*. *Patres nostri* Quos non credibile est posteros suos velle decipere. *Opus quod operatus es* Ità o. Ch. P. Pi. &c. Ellipsis *פָּעַל*, ut Psal. 7. 16. & 9. 16. &c. *Quod opus operatus sis*, JT. sim. Sy. Supplet *פָּעַל* ante *פָּעַל*. *Opus operatus es*, M. Mo. Monet hic versus patres, ut verbi & operum Dei sint concionatores domestici; liberos verò, ut attentos eorum auditores, &c. se præbeant. Porro, quodnam hoc opus sit sequentia docent.

3. *Gentes* Septem, Cananæos, &c. *Populos Cananæos*, Ch. *Disperdidit*, *וְיָרֵם* Expulisti, P. Ti. Mo. &c. *Et plantasti eos* Ità o. Sy. P. Ti. &c. i. e. Patres nostros, vel Israelitas, in eorum locum. Vox plantandi sign. eos fixas sedes ibi habituros. Sic & Exod. 15. 17. Amos. 9. ult. P. Significat etiam sedulam Dei, velut hortulani, curam, defensionem, &c. Affixum eos refertur, non ad proximius, h. e. ad gentes, sed ad remotius, patres. Sic Gen. 10. 12. *Et Resenem inter Ninivem & Celiacum*, *וְיָרֵם* hac, scil. Ninive, &c. Gen. 19. 13. *ad perdendum eam*, nempe urbem, ex vers. 12. Psal. 18. 15. *וְיָרֵם*, scil. hostes, ex vers. 4. *Affixisti*, ità P. Ti. o. Ar. &c. *וְיָרֵם* Malo affectisti, JT. Pi. sim. Mo. Ca. *Populos*, *וְיָרֵם* Nationes, five gentes, Ch. JT. Pi. &c. nempe Cananæas. Nomen est *וְיָרֵם* natio, Num. 25. 15. Psal. 117. 1. propriè, quæ ab una *וְיָרֵם* matre descendit: sæpe tamen, per specialem anomaliam, five per prosthesis, præmittitur, tanquam radicale esset, (ut *וְיָרֵם* solus, ex *וְיָרֵם*.) Ità Gen. 25. 23. Psal. 2. 1. & 9. 9. *Et expulisti* (vel *emisti*, P. Mo. consumpsisti, Ch. ejecisti, V. Ar. interfecisti, ex nomine *וְיָרֵם* gladius, Q. in Mu.) *eos* Ità o. Æth. &c. nempe Cananæos: populos è suis sedibus. Sed malo ad patres Israelitarum hoc referre

ex collatione membri præcedentis. Sy. habet *וְיָרֵם*, confirmasti; vel, quod verisimilius est, mutato tantum puncto, *וְיָרֵם*, emisisti. Alii, *germinare fecisti illos*, Q. in V. *fecisti illos mittere*, five *projicere*, five *emittere*, Q. in V. Pi. sub. radicem, five *propaginem*, V. ut vitis palmites, ut videre est Psal. 80. 12. Ezech. 17. 6. *Illos*, nempe patres nostros. *Et propagasti eos*, tum gentis incremento, tum ampliacione sedis. Metaphora. *Misisti*, vel *emisisti*, eos, nempe liberos, quasi manumissione: quo sensu verbum *וְיָרֵם* sæpe usurpatur, & à o. redditur *וְיָרֵם*, & *וְיָרֵם*. Hoc sensu Israelitæ *emitti* dicuntur Exod. 5. 1. & 12. 33. [Ca. totum sic reddit: *Qui eos (expulsis tuâ manu gentibus) conserveris, ceterisque nationibus malo affectis, immiseris.*] Nos autem germinare fecisti, Ti.

4. *In gladio* i. e. Armis bellicis. *וְיָרֵם* valet per c. *Et illuminatio* (vel lux, Mu.) *וְיָרֵם* h. e. Favor tuus. Vel potius, majestatica tua præsentia, (quam olim Deus nube lucida testatus est,) quæ militiæ nostræ præfides; nam favor Dei verbis sequentibus innuitur. *Complacuiisti in eis*; ità Ch. M. &c. *וְיָרֵם* Voluisti eos, Mo. amabas illos, Ti. favebas eis, Ca. sim. JT. Pi.

5. *Tu es ipse*, *וְיָרֵם* Pronomen exserto quasi digito demonstrat, &c. *Rex meus* Unus loquitur pro multis. Et meus Rex es, & majorum Rex fueras. *Qui mandas* (vel *mandasti*, Sy. Ar.) *salutes Jacob*; ità o. Æth. *וְיָרֵם* *Præcipe* (vel, *dispone*, Ti.) *salutes* (vel, *omnimodam salutem*, JT. Pi. Heb. *salutibus*, Pi.) *Jacob*, M. P. Mo. *ipsi Jacob*, Ti. i. e. posteris Jacobi. *Præcipe salutem illis destinatæ, ut veniat*. Jube ut servetur verus Israel de tantis tribulationibus. Alludit ad regis potentiam, nudo mandato hoc vel illud efficiens. *Mandare est*, mandato procurare. [Vide annotata ad Psal. 42. 9.] *Affice victoriâ Jacobæos*, Ca.

6. *In te*; ità Mo. P. *וְיָרֵם* Per te, M. Ti. &c. *In verbo tuo*, Ch. Tuâ ope. *Ventilabimus*, &c. *וְיָרֵם* *Cornu petemus*, five *feriemus*, P. Mo. JT. Pi. &c. h. e. prosterneamus sub pedibus nostris, ac pessundabimus. *Dejiciemus*. Metaphora à cornutis bestiis, &c. Locutio desumpta ex Deut. 33. 17. & subjugationem significat, 1 Reg. 22. 11. Dan. 8. 4. *Insestabis*, M. *insestos nobis excutiemus*, Ti. *confodiemus*, Æth. *profligamus*, Ca. *impellamus*, Sy. Et malo quidem optativè sumi; q. d. Fac tuâ ope ut eos *cornupetamus* & *conculcemos*. *Et in nomine tuo*; ità P. Mo. &c. *וְיָרֵם* Per (vel propter, Sy.) nomen tuum, Ti. Pi. &c. i. e. per fiduciam in te, videlicet quòd sis omnipotens & benevolus. *Spernemus*, *וְיָרֵם* *Conculcabis*, P. Mo. M. &c. sub pedibus nostris: quod sign. & subjugationem, 2 Par. 22. 7. & contemptum, ut alibi. Instar boum, qui res cornubus prostratas deinde pedibus comminuunt. *Subjiciemus*, Ch. *pessundamus*, Ca. *conculcemos*, Sy. *Conculcavimus*. Fut. hujus versûs & seq. vertenda per præteritum. *Insuperantes in nobis*; vel, *in nos*, o. Ch. &c. *וְיָרֵם* Constructio contracta, pro, *וְיָרֵם*, ex Psal. 92. 12. Confer Psal. 18. 40. *וְיָרֵם*, præcipuè cum *וְיָרֵם* constructum, sign. *insurgere* hostili animo, &c. Jud. 9. 18. Psal. 54. 5.

7. *Non sperabo* Hic populus Israeliticus loquitur tanquam vir unicus. *Non salvabit me* Ex captivitate.

9. *In Deo laudabimur*; ità o. Æth. *וְיָרֵם* *In Deo* (vel, Propterea in Deo, P. i. e. de Deo), *laudabimur*, Mo. *laudabimur*, P. Pi. præteritum, pro fut. ut & res docet, & sequens *וְיָרֵם*: *gloriamur*, vel *gloriabimur*, M. Ti. Mu. ex Aq. V. vel, *nos jactamus*, Ca. sic V. vel, *laudamus nos*. *Gloriamur in os hostium*, &c. de te Rege nostro, qui nos eripies, &c. *וְיָרֵם* alibi transitive sumitur, hic intransitive, sicut & Psal. 10. 3. *וְיָרֵם* regit objectum laudis, tum nudè, ut *וְיָרֵם*, & A. tum mediante *וְיָרֵם*, Jes. 62. 9. Joel. 2. 26. vel *וְיָרֵם*, ut 1 Par. 16. 36. Esa. 3. 11. vel *וְיָרֵם*, ut hic, & Psal. 56. 5. 11.

In Deo laudabimur, V. A. Sub. actiones, vel salutem, ejus, vel, nos ipsos, A. *In verbo Domini nos laudabimur*, Ch. *Laudabimus te, Deus*, Sy. *Deum laudabimur*, Pi. vel, *laudantes*, JT. vel, *celebramus*, Gej. *Et in nomine tuo*, *וְיָרֵם* *Et nomini tuo*, P. nomen, &c. V. *Confitebimur*, *וְיָרֵם* *Prædicabimus*, Gej. *celebrabimus*, five *celebramus*, V.

10. Nunc autem repulisti; ita o. Eth. חָרַפְתָּנוּ E-
tiam elongasti, Mo. At tu longe aber, M. vel, depulisti
nos, Ti. Sunt hic aliqua supplenda, ut pateat contex-
tus. Retinentia iis familiares sunt qui gravi ira aut
dolore perturbantur. Retinentia est; q. d. Nunc non
solum non audis preces nostras, sed etiam repellis nos
à conspectu tuo. Sic cum præced. versu connecte,
Ecce, nos quotidie expectamus tuam opem: verum
non modò nos non tueris, ut olim, sed etiam repulisti, &c.
Meir Arama sic connectit, nec alienè. Hactenus te, o
Deus, laudavimus in his malis, &c. & deinceps æter-
nùm laudabimus, quicquid accadat. Quid enim gravi-
us nobis accidere potest (quod nos de tuis laudibus ta-
cere cogat) quàm quod experti sumus? nec tamen
propterea à te defecimus. Sic, Etiam repulisti, &c. co-
hærebit cum versu 18. Hæc omnia venerunt super nos,
nec obliti sumus te, &c. Ita nulla erit retinentia. Et-
iam si repulisti, &c. te tamen semper prædicabimus.
Al. אֵל accipiunt pro אֵלֶיךָ, (per ellipsin אֵלֶיךָ, quæ fre-
quensest.) In ira repulisti, &c. Sic facile fluit con-
textus. Verum (vel, Nunc autem, Sy.) obliti es no-
strum, Ch. Nunc dereliquisti, Ar. Nunc autem etiam repu-
listi, P. Veruntamen repulisti, Q. in V. וְעַתָּה Et projecisti nos, V.
Erubescere fecisti nos, P. Mu. qui de tua ope gloriaba-
mur. Tantum abest ut res à majoribus auditis nobis
præstes, &c. ut contrà jacere omnia videantur P. וְעַתָּה Et
non egredieris, &c. וְעַתָּה Et non exis, five egre-
deris, cum exercitibus nostris, Mu. Gej. &c. i. e. Non
præis illis, (id enim phrasis sign. vide Jud. 4. 14. 1 Sam.
8. 20. confer Psal. 68. 8.) quod te facturum, hostibus
sæpe diximus.

11. Avertisti, &c. וְעַתָּה Reverti fe-
cisti, vel, Retroegisti, nos retrorsum ab hoste, P. Gej. sim.
M. Mo. JT. &c. Convertisti nos ut tergum ab hoste esset, V.
sim. Ch. Vertis, five Vertisti, nos in fugam coram hoste, V.
Ti. sim. Mu. injecta nobis animi mollitie, juxta Levit.
cap. 26. vers. 36. qui olim, te duce, hostes gn timer
persecuti sumus. וְעַתָּה Diripiebant sibi Ita o. sic
P. Pi. &c. h. e. In suum commodum. Sub. prædam,
Ti. vel, nostra, M. vel, opes nostras, P. Mu. sim. Pi. Gej.
12. Dedisti (Tradis, vel Tradidisti, Ch. Sy. M. JT. Po-
suisti, P. Ti.) nos tanquam oves escarum; ita o. וְעַתָּה
וְעַתָּה Ut pecudes, vel oves, cibi, vel escæ, P. V. vel ci-
barias, JT. Pi. cibo selectas, Ti. V. & macerationi desti-
natas; quas nulla religio est jugulare: vel, quæ plu-
ris licitanti addicuntur, varièque huc illuc distrahun-
tur, ut sequitur. Oves in devorationem, M. escam tan-
quam oves, Ar. sim. Eth. וְעַתָּה In gentibus (sub. illis,
Sy. Ti. vel, ceteris, Ca. idololatriis, &c. V.) dispersisti
nos. In Babyloniam, &c. q. d. Partim occidis, par-
tim dispergis, &c.

13. Vendidisti, &c. Ita P. Ti. Mu. V. &c. Vendis, M.
V. Tradidisti, &c. Sy. Eth. velut mancipia in alterius
arbitrium translata, &c. Te omni quasi dominio su-
per illos abdicasti, &c. Ut vendens rem venditam
à se alienat & distrahit. Cum tradit Deus in manus
hostium, &c. vendere dicitur. וְעַתָּה Sine pretio; ita
o. Sy. Ar. וְעַתָּה Sine lucro, Mo. simil. Ca. absque
opibus, M. sim. Mu. P. Ti. V. ad verb. in, vel pro, non
opibus, V. vel, gratis, V. Ch. pro re vili, JT. pro nubi-
lo, Pi. G. Nullius pretii nos reputans. Humanitus
dictum, à re forenli: vel, ab iis qui res viles ven-
dunt. Aded contempsisti populum tuum, ut sine ul-
lo lucro eos in servitutem traderes Cananæis, Moabi-
tis, &c. quæ historiz sunt in libro Judicum. Solent do-
mini quos nullius faciunt servos vili vendere, neque
tam spe lucri, quàm ut liberentur ab inutilibus man-
cipiis. וְעַתָּה Et non fuit multitudo (i. e. fœnus, vel
lucrum) in commutationibus eorum. o. habent, & al-
laçμασιν αὐτῶν, quod sign. in pretio eorum P. Corruptè
quidam codices habuere, & ἀλαλάμασιν quod vitium
in Psalterium Romanum & Ethiopicum fluxit, & in
Augustinum, qui vertit, jubilationibus. Videntur o.
& Vulg. pro וְעַתָּה, legisse וְעַתָּה, quod וְעַתָּה Ch. &
Sy. & apud RR. usuram, fœnus, sign. quod est quasi
multitudo aut multiplicatio sortis. וְעַתָּה Et non multiplicasti, vel auxisti, pretia eo-
rum, M. Ti. V. Gej. sub. in licitando, Ti. V. cum dif-

traheres eos. Servi olim non vendebantur, nisi cre-
brâ licitatione aucto pretio: At nos primo licitanti
concedis. Sicut quæ oneri sunt, non usui, non ven-
duntur pretio, &c. sed permittuntur cuivis auferen-
ti, &c. Al. Non multiplicasti, vel auxisti, (sub. rem
tuam, P. JT. Pi. V. Mu. vel, opes, Mu. sim. Ch. & K. in
Di.) pretiis eorum, P. JT. Pi. &c. Nihil ex eorum pretio
auxisti, Ca. Nec multum fecisti, five aestimasti, pretium
eorum, Mu. ex Sym. Verto, Non accepisti usuram, five
fœnus fecisti, (id enim וְעַתָּה significat in Targum Deut.
23. 20. sicut & nomina inde derivata, וְעַתָּה,
וְעַתָּה, significant fœnus, usuram,) in pretiis ipsorum. Ita
nec est pleonasmus [וְעַתָּה] nec ellipsis. וְעַתָּה hic re-
git nomen, mediante וְעַתָּה. Optime dicit, Vendidisti, &c.
ut doceat hoc non temere factum, sed nutu Dei, &c. V.
Cataphesis hic est, ut in voce emendi Esa. 55. 1. z.
14. Posuisti nos opprobrium i. e. In probrium. Nos, z.
vel, qui in patrio solo relictus sumus, vel, ubivis b.
15. In similitudinem i. e. Facis ut dicant Gentes
de homine vili vel calamitoso, Vilius est vel infelicius
Judæo. וְעַתָּה Parabolam, five proverbium, Pi. Mar. c. v.
Mu. P. A. &c. Ut scil. qui alicui mala precari velit,
nostram illi calamitatem precetur. Abiit jam in pro-
verbium nostra calamitas; ut Græcis dicitur, Infelicius
monomacho. De nobis usurpant parabolam. וְעַתָּה Ma.
sæpe gravem & sapientem sententiam significat, ut Psal. * Pi.
49. 5. hic in malum sumitur, pro probro, ut & Job.
17. 6. Psal. 69. 12. Atque ita impleta sunt illa Deut.
28. 37. 1 Reg. 9. 7. Al. fabulam, V. H. pro, Fa-
cis ut fabula simus gentibus; ut ab iis narretur no-
stra calamitas, instar fabulæ, risus causâ. וְעַתָּה Com-
motionem (five agitationem, Pi.) capitis, &c. Gestus
hic est deridentium, vel insultantium; 2 Reg. 19. 21.
Psal. 22. 8. Thren. 2. 15. In quorum ignominiam
caput agitant.

16. Verecundia, &c. וְעַתָּה Ignominia mea co-
ram me est, Gej. Ob oculos meos (tum mentis, tum cor-
poris), versatur pudor; nec possum ejus oblivisci. o. Gej.
וְעַתָּה Confusio (vel pudor, V. Pi.) faciei meæ (quo vultus
meus suffunditur) cooperuit me. Toto vultu pudore
suffundor, non perfunctorie aut leviter, &c. o. V.
17. A voce; ita Mo. וְעַתָּה Propter vocem, M. Ti. P. &c.
וְעַתָּה Exprobrantis; ita M. Ti. V. o. Ch. &c. וְעַתָּה Gej.
Convitiantis, Gej. probro afficientis, JT. Pi. sim. P. Scil.
operuit me pudor; nam pendent hæc à præcedentibus.
Vituperantis me, Ar. maledicorum, Ca. illudente, Sy.
וְעַתָּה Et obloquentis; ita o. Eth. Ar. in me, Ar. וְעַתָּה
Et convitiantis, M. Ti. Pi. A. sim. P. Ca. blasphemantis,
Gej. sic JT. A. Sy. ut Num. 15. 30. Deum scilicet;
nam Gentiles à populi probris ascendebant ad probra
etiam Religionis & Dei. Alias וְעַתָּה usurpatur etiam
de convitiis homini illatis, v. g. Jes. 43. 28. & 51. 7.
& Zeph. 2. 8. Contumeliis afficientis, Mo. P. וְעַתָּה Gej.
facie inimici. Ita o. Eth. q. d. Etiam si taceant ho-
stes, tamen vel solum os illorum impudens & super-
bum me totum pudore obruit. וְעַתָּה Propter
inimicam, P. V. M. &c. qui jactat se à te commissum
ut de me penas sumat. וְעַתָּה Et persequentis; ita o. V.
Eth. Ar. וְעַתָּה Et ultorem, M. P. JT. Pi. sim. Sy.
nempe sui, JT. Pi. sim. Mo. ulciscendi avidum, Ti. sim.
Gej. ulciscens ultionem, Ch. quod maximum sign. ul-
tionis studium.

18. Hæc, &c. וְעַתָּה Totum hoc (scil. in-
fortuniorum genus, quod scil. à versu 10. ad hunc
usque dictum est,) venit (vel accidit, Gej.) nobis, vel,
super nos, Mu. Gej. Dum interim hostes felicissimi sunt.
Affixum in וְעַתָּה resolvi debet in particulam separa-
bilem וְעַתָּה, ut in וְעַתָּה Job. 15. 21. וְעַתָּה Nec obliti
sumus (vel, obliviscimur, JT.) te. Ita Mu. Vel, tui co-
lendi, &c. Fœderis tui. Significant afflictiones su-
as non esse ob delicta immixtas, tanquam וְעַתָּה, sed
ob confessionem veritatis, adeoque esse וְעַתָּה. Gej.
וְעַתָּה Inique non egimus; ita o. Eth. וְעַתָּה Nec
mentis (vel perfidi, Ti.) sumus, Mo. P. Ch. Sy. Mu. &c.
perversè agimus, M. V. nec pravaricati sumus, V. וְעַתָּה In
testamento (vel pacto, five fœdere, Mo. P. Ti. Mu.) tuo.
Ita o. Eth. M. h. e. in iis quæ ad tuum pactum, vel
Legem, pertinent. Vel, contra fœdus tuum, JT. Pi. * Mu.
Gej. Nec dissolvimus, five violamus, fœdus tuum, Ca. Ar.
N n 4 vel

vel ore, five falsitate doctrinae; vel opere, five impietate vitæ.

19. *Non recessit retro cor nostrum*] Ità o. Eth. sim. M. P. Mo. &c. Nempe, à te & cultu tuo; à fide seu veritate tua: five ex metu aut pudore, ut Jes. 42. 17; five ex desertione malitiosa five apostasia. *Non mentibus retrocedimus*, Ca. *Non est aversum, divisum, nec elatum, cor nostrum*, Ch. *Et non avertimus à te, &c.* Ar. ¶ *Et declinasti semitas nostras à via tua*] Ità o. Lege- runt וְנִלְכַּדְתָּ, & declinasti, activè, pro וְנִלְכַּדְתָּ, & declinavit, intransitivè: quo modo & Chald. legit, qui vertit, *Et in declinasti*, seu *declinare fecisti*, gressus nostros à rectitudine viae tuae, Ch. *Et declinasti*, &c. pro, et si declinare fecisti, &c. quia contrivisti nos. Ità Meir Arama, quod sic expono, Et si quodammodo dederis occasionem declinandi atque errandi à tuis mandatis, propter tot calamitates nobis immixtas. ¶ וְנִלְכַּדְתָּ מִנִּי אֶרְצָה] *Et declinavit pes noster de semita tua*, Mo. aut *declinat gressus noster à semita tua*, JT. sim. Ca. neque *declinavit gressus noster*, &c. P. Pi. sim. M. Ca. Sy. & non *declinavit*, &c. Mu. Ex priorè membro negatio repetitur; ut Psal. 1. 5. & 9. 19. & Ezech. 11. 11. *A semitis tuis*, i.e. à semitis in quibus nos jussisti ambulare, h. e. à praeceptis tuis. Nihil commisimus, &c. scientes ac volentes.

20. *Quoniam humiliasti nos*; ità o. Sy. Eth. Ch. sim. Ar. וְנִלְכַּדְתָּ] *Quoniam* (vel, Càm, P. Ti. V. Mu. &c.) *contrivisti nos*, Mo. ¶ pro וְנִלְכַּדְתָּ. *Et cum detruderet nos*, M. Càm tamen, &c. Ca. Alii, *Quamvis contriveris nos*, JT. Pi. Q. in V. referentes ad præcedentem verbum. ¶ *In loco afflictionis*; ità o. Eth. sim. Sy. Ar. *in ferelem locum*, Ca. וְנִלְכַּדְתָּ] *In loco cetorum*, Mu. ex AE. A. i.e. in mare profundum; i. e. in gravissima pericula. Conjectos in locum cetorum, JT. Pi. *In loco* (i.e. regione, V. in locum, M.) *draconis*, five *draconum*, P. Mo. V. Ti. Ch. M. Mu. Gej. i. e. inter gentes feritate draconibus similes. Vel, in mera deserta, quæ appellantur *habitationes draconum*, Esa. 34. 13. & 35. 7. Jer. 9. 11. & 10. 22. & 51. 37. *Draco sceleratur solitudines*, Elian. 6. 63. Vide Esa. 13. 21, 22. Mal. 1. 3. Aquila igitur non male, & τὸν δεινόν, in loco inhabitabili. In loco desolationis & afflictionis. וְנִלְכַּדְתָּ significat dracones, & terrestres, & marinos; ut Psal. 148. 7. ¶ *Cooperuit, &c.* וְנִלְכַּדְתָּ] *Et operuisti nos umbrâ mortis*, five *lethali*, JT. ex cuius horrore mori quis posset. Horroribus mortis, ut Jer. 2. 6. afflictionibus non facile ferendis. Densissimis tenebris, ut Job. 34. 22. quales sunt post mortem, vel in jam jam morituris. Alii metaphoricè accipiunt, pro aquarum obscuritate, five profundo, h. e. ingentibus periculis, è quibus difficile sit emergere. *Caligine crassissima*; h. e. Omne nobis gaudium ac spem emergendi ademisti, ità ut, consilii inopes, instar cæcorum palpemus, terrore maximo percussi, instar aberrantium in horrida solitudine, idque nocte caliginosissima, &c.

21. *Si oblitus sumus, &c.*] Cultus tui: vel, abnegando eum; vel, negligendo per contemptum, instar illorum qui præ tædio alicujus rei penitus obliviscuntur. Huic oblivioni opponitur mox, *expansio manuum, &c.* ¶ *Si expandimus manus, &c.*] h. e. Si invocassemus religiosè. Gestus adorantis is erat; Exod. 9. 29. 1 Reg. 8. 22. Psal. 143. 6. ¶ *Ad deum alienum*] h. e. Earum gentium inter quas versamur, etiam si illis omnia prospere succedant. Ad idola, & impias religiones.

22. *Nonne Deus requirit ista?* וְנִלְכַּדְתָּ] *Explorasset* (vel, *inquireret*, V. *inquireret*, vel *requirit*, Mu.) *istud?* Gej. sim. P. Pi. Exploratum haberet disquisitione factâ? Intellige, & nobiscum per Prophetas exposuisset? & istius sceleris rationem reposcet? q. d. Certè deprehendisset nos, &c. ¶ *Novit abscondita*; ità M. Ti. Mo. &c. וְנִלְכַּדְתָּ] *Cogitationes*, Sy. *Recessus intimos*, à וְנִלְכַּדְתָּ *occultum, exploratum difficile, &c.* *Secreta consilia, &c.* Ipse scit num vel cogitatione peccaverimus.

23. *Quoniam*] Ità o. Ch. Mo. Ar. Refer ad sequent. q. d. Cum ergò tuâ causâ mactemur, &c. *Exsurge, &c.* Vel, hic versus est ratio vers. 18. & 19. ità ut quæ interjecta sunt quasi per parenthesis dicta accipi debeant,

q. d. Ità esse ut dicimus, nunquam nos scilicet foederi tecum inito renunciâsse, &c. testantur cædes nostræ tui causâ. ¶ וְנִלְכַּדְתָּ] *Veruntamen*, Gej. Sed, Ti. JT. Pi. Ca. Mu. Hic enim falsæ afflictionum suarum causæ, quam à se removerunt, videlicet, defectioni à Deo, opponunt causam veram, videlicet, professionem nominis Dei, & constantiam in cultu ejus. ¶ pro וְנִלְכַּדְתָּ; ut Deut. 11. v. 7. Psal. 37. 20. & 115. 1. Coh. 2. 10. & 6. 2. & 9. 11. *Et quidem*, M. Imò, P. q. d. Tantùm abest ut illa fecerimus, ut sæpe non refugerimus mortem propter te. ¶ *Propter te*] Ità o. Ch. M. P. &c. A. cujus fide nullis suppliciis cogi possumus ut deficiamus. Quia tibi adhæremus corde & ore, nolumus idola colere, &c. ¶ *Propter*, ut Gen. 26. 7. Psal. 7. 8. Amos. 1. 3, &c. & 2. 1, &c. Hos Hebræi vocant *scissos regni*, quia nulla dignitas hanc illorum superat. ¶ *Æstimati* (vel *reputati*, M. Pi. Ar.) *sumus*] Ità P. Ti. Mo. &c. q. d. Putant licitum, imò religiosum, esse nos occidere. ¶ *Sicut oves occisionis*] Ità o. Eth. M. &c. Vel, *mactandæ*, JT. Pi. *ad mactationem*, Sy. sim. Ar. Ang. *ad jugulandum destinatae*, P. sim. Ti. Ch. Trucidamur ut victimæ.

24. *Exsurge, &c.* וְנִלְכַּדְתָּ] *Evigila*, Gej. Ang. *Ἀνδραπονεύεις* dictum. Viriliter age, Ch. in Mu. ¶ *Quare obdormis?*] Vel, *dormires?* scilicet diutius; i.e. desereret nos? Deus, cum opem non fert, dormire videtur, fusoque negligere.

25. *Avertis?*] Heb. *abscondis?* vel, *absconderes?* Mu. JT. Pi. ¶ *Oblivisceris?*] *Πέσῃς, nec oblitus sumus te?*

26. *Humiliata, &c.* וְנִלְכַּדְתָּ] *Procumbit*, five *decumbit*, humi, V. *Incurvavit se*, vel, *incurvata* (vel, *depressa*, Mo. Q. in V. *dejecta*, JT. Pi. *inclinata*, Gej.) *est usque ad pulverem*, five *humum*, P. V. Gej. &c. ut scilicet solent qui vi hostili prostrati sunt in faciem. Vide Deut. 33. 29. Jos. 10. 24. Victi dicuntur *pulverem lingere*, Jcl. 49. 23. Mic. 7. 17. Mox sumus casuri, imò jam cecidimus. Proximè absumus à morte. ¶ *Anima nostra*] Vel, i. propriè dicta, quæ, licet è cœlis orta, adhæret tamen terræ, h. e. sepulchro. Vel, 2. *anima*, pro vita. Vel, 3. *anima*, pro persona, pars pro toto; vide Psal. 6. 5. q. d. Nos. Vel, 4. *anima*, pro corpore, ut Psal. 106. 15. ¶ *Conglutinatus, &c.* וְנִלְכַּדְתָּ] *Adhæret* (vel *adhesit*, Mu. Gej.) *terre venter noster*, Mu. Pi. &c. i.e. corpus. q. d. *Anima & ventre*, h. e. corpore, prorsus dejecti sumus, &c. In priorè membro proxima ruina significatur; hic plus additur; q. d. Jam cecidimus, & quidem proni in terram. Quisquis cadit manibus niti solet; at cum fortè deficiunt manus, ventre in terram ruere oportet. Allusio hic est ad prostratos pronosque in facie decumbentes, qui ventre suo proximè in- nituntur, & velut agglutinantur terræ. *Adhæret, &c.* q. d. *Exanimati & prostrati jacemus*.

27. *Exsurge, &c.* וְנִלְכַּדְתָּ] *Surge auxili- um*, Mu. Gej. sim. A. ut Psal. 63. 8. & 94. 17. Tu qui fuisti nobis toties auxilium. Vel, in, vel ad, *auxilium*, Gej. Mu. T. Pi. &c. Ellipsis est *est*, ex Psal. 22. 20. & 40. 14. &c. vel, *est*, ex Psal. 35. 2. Tunc in וְנִלְכַּדְתָּ est locale; aliàs *est* vel ob elegantiam, vel ob auxelin, additur. ¶ *Propter nomen tuum*] Heb. *propter misericordiam tuam*, Mu. Gej. &c. Ut scilicet antiquam ea servet gloriam, te nim. afflictorum misere- ri, &c. Ne hostibus anfa detur calumniandi tuam misericordiam.

P S A L M. XLV.

ARGUMENTUM. Ante omnia agendum de sub- jecto Psalmi. Vix est qui dubitet quin de Chri- sto loquatur. Alii ad alios traducunt. 1. Veteres Judæi, suo more, aliis atque aliis particulas Psalmi accommo- dant; nominatim Abrahamo. 2. RS. studiosis Legis. 3. AE. Davidi & Messie. Hic Psalmus Propheticus est, continetque Epithalamium quo Christi cum Eccle- sia nuptiæ celebrantur; idemque habet Argumentum quod

quod Canticum canticorum, ejusque videtur esse Epitome^b. Apud omnes interpretes Psalmorum, nē Ebræis quidem exceptis, in confesso est hunc Psalmum esse Carmen nuptiale, idque spirituale; ac proinde non carnaliter, sed mystice^c & πνευμαλινῶς (spiritualiter), intelligendum, de spirituali connubio inter Christum & Ecclesiam^c. Meir Arama ait consentire omnes [Rabbinos] hunc Psalmum de Messia loqui^d. De Messia exponunt Targum ad vers. 7. K. ad vers. 4. &c. AE. & RS. [Verba vide in Authore.] Falsum ergo est quod ait Grotius, ac Rivetus, quod *Judæi de Salomone, cū typo Christi, ad literam hoc Epithalamium intelligunt*^e. Si quis tamen hunc Psalmum de Salomone velit accipere, non facit Christo injuriam, modò nē in Salomone hæreat, sed ad eum cujus typus fuit progrediatur, nempe Christum^f. In quibusdam hujus Psalmi sententiis est sensus aliquis historicus, nempe de Salomone ejusque uxore, &c. quia multa dicuntur quæ ad pompam illam nuptialem pertinent, & occasione illarum nuptiarum hoc carmen scriptum videtur. Sunt tamen nonnulla quæ eis [nempe Salomoni ejusque uxori] nē quidem in typo convenient, & de Christo & Ecclesia immediate exponenda sunt^g. [Nec placent hæc Calov.] 1. Occasionem Psalmi fuisse illas nuptias nullo indicio probabitur. 2. Non queritur de occasione Psalmi, sed de argumento ejus, sensuque literali. 3. Si nonnulla immediate de Christo & Ecclesia exponenda sunt, omnia ita necessario accipienda sunt. Ratio consequentiæ est invicta; quia in Prologo, ἀρχῇ ipso, & Epilogo, de uno Rege ac Sponso, de una item Regina & Sponsa, sensu immediato agi Sole clarius liquet. Et quis hymnum perpetuò coherentem, unòque filo & stylo contextum, discerpere præsumet^h? Beza vult Psalterium hîc ad nullam historiam respexisse, sed tantum verbis à nuptiis temporalibus inter Regem aliquem & Reginam mutuatis descripsisse spirituale Christi conjugium, eumque sensum primò & immediate sibi proposuisseⁱ. Et si vel maximè concederetur aliudi metaphoricis quibusdam loquutionibus ad Salomonis sponsam, &c. describi tamen Salomonis sponsam tanquam typum, ac sub eadem antitypum Ecclesiam designari, id verò est quod ἀπολύτως negandum est. Hæc enim toto cœlo differunt. Ibi enim in metaphoricis loquutionibus sensus unicus tantum subest, juxta quem verba figuratè intelligenda sunt, deque subjecto proprio quo de agitur veritatem habent, non sensu proprio, sed metaphorico, qui unicè est intentus à S. Spiritu: Hîc verò constituitur geminus sensus eorundem verborum, & uterque intentus à S. Spiritu dicitur, tum immediatus, de typo, tum medius, de antitypo; quo pacto verbum idem eodem loco & propriè & impropriè accipiendum erit. Quod perquam absurdum. Proinde veteres omnes Ecclesiam per sponsam intelligunt sine typo. Ità Basil. &c.^k. Cantatum est hoc Carmen in honorem Salomonis novi mariti, & novæ nuptiæ filiæ Regis Egypti. Cæterum mysticè ad Messiam pertinere Chald. agnoscit^l. Psalmum hunc de Salomone esse compositum certò constat; non tamen hîc agitur de obscœnis amoribus, sed, sub Salomonis figura, sancta Christi cum Ecclesia conjunctio nobis proponitur^m. [Cui sententiæ, quæ nempe & de Salomone & de Christo hunc Psalmum explicat, impietatem objicit Gnebrardus; *Judaismus* Calovius.] Sed jam probandum, non de Salomonis nuptiis hîc agi secundum literalem sensum, sed de spiritualibus Messie nuptiis. Arg. 1. Ex magnifico ingressu Authoris, minimè conveniente terrenis amoribus, *Eruclavit cor meum verbum bonum*, h. e. verbum præclarum & consolatione plenum, ut Esa. 39. 8. Zac. 1. 13. Non ergo (inquit ipse Calv.) *de caduco tantum regno hîc agitur, sed excellentius quid tractatur*. 2. Ex descriptione hujus Regis, quæ augustior est quàm ut Salomoni competat, aut ulli mortali. Hic Rex dicitur, 1. *speciosus formâ præ filiis hominum*, v. 3. 2. *benedictus in æternum*, ib. 3. bellicâ fortitudine clarus, v. 4. quæ etiam cum felicissimo successu adversus hostes usus est, v. 6. cùm Salomon, fatentè etiam Calvino, pacis tantum artes coluit, nec armis adversus hostes usus est. *Gladius* ergo spiritualis verbi procedentis ex ore Christi intelligitur vers. 4. de

quo Esa. 11. 4. Ebr. 4. 12. Apoc. 1. 16. 4. *Solum*, live *Regnum*, habere in seculum, vel *perpetuum*, v. 7. cùm *Regnum Salomonis* (inquit ipse Calvinus, qui ideo hîc Prophetam à Salomone ascendere vult ad Christum) *nec fuit perpetuum, nec diuturnum*. 5. Dicitur *in v. 7. quod in singulari non nisi de uno Deo effertur, [ut ibi videbimus.]* 6. *Constanter justus*, v. 5, 7, 8. quum Salomon ad tempus tantum justus fuit, & à Deo turpiter defecit. Sed & filius ejus nequissimus erat, nec meliores plerique nepotes. 7. *Defensus sua dextera*, v. 5. quod nulli mortalium competit, quia hi opus habent dextera Dei, ut se regant atque defendant. 8. *Singulari modo unctus supra omnes consortes*, ut nullus ejusdem ratione huic Regi conferri possit. Quæ unctio, cum dilectione justitiæ perenni connexa, facta est ut in æternum regnet justè, &c. 3. Ex descriptione Sponsæ, quæ hîc est Ecclesia, unius Christi sponsa, Hos. 2. 19, 20. 2 Cor. 11. 2. Eph. 5. 23. non verò Regis Egypti filia. 1. *Sponsa* hîc eadem cum *amicis sponsæ, & filiis regum*, ut rectè Rivetus, [de quo vide ad v. 10.] 2. *Omnis gloria ejus ab intus est*, i. e. in ornamentis spiritualibus, ait Riv. juxta 1 Pet. 3. 4. 4. Ex celebrato comitatu ejus, *Adducentur Regi virgines*, vers. 15. nempe spirituales, ut Matt. c. 25. v. 1. Apoc. 14. 4. h. e. fideles, qui à paranympis, h. e. Ministris, ad Christum adducentur. 5. Ex conjugii fructu, v. 17. *Pro patribus erunt filii tui, & pones principes in universa terra*. Quæ Salomoni nullatenus conveniunt, qui nullos ex Pharaonide filios habuit. *Et tantum abest* (ait ipse Calv.) *ut filii Salomonis propter Regni amplitudinem provincias inter se partiti sint, ut primus ejus heres reliquique successores exiguum tantum partem retinuerint, unius tantum Tribus & dimidia domini*. [Plura vide ad illum versum.] 6. Ex perpetua celebrique hujus Regis memoria, v. 18. quæ Salomoni non competit, (teste Calvino,) qui turpi defectione memoriam nominis sui scedavit, &c. 7. Ex autoritate Apostoli Ebr. 1. 8. Quod enim de Filio Dei ita dictum est ut nulli, sive homini sive Angelo, conveniat, quod ibi testatur, id de Salomone explicari non potest. 8. Ex consensu interpretum, tum Judæorum, [de quibus dictum,] tum Christianorum. Paræus, licet Calvinum defendere tentarit, fatetur tamen se veterum sententiam, qui de Christo, &c. ad literam accipiunt, non improbare, quia *singuli ferè versus aliquid habent divinius vel majus quàm quod in Regem naturalem competat*. Et nonnulla sunt, ait Paræus ad Ebr. 1. quæ Salomoni nullâ ratione competuntⁿ. 9. Nuptiæ Salomonis cum filia Pharaonis idololatræ repugnârunt mandato Dei, Deut. 7. 3. quas proinde non tanti faceret Sp. Sanctus, ut tam illustri elogio ad omnem posteritatem commendaret^o. Sed, 1. RR. tradunt Salomonem non prius eam duxisse, quàm illa veram Religionem amplecteretur. Quæ sententia ex eo confirmari videtur, quod Salomon eam duxerit initio Regni, cùm *Deum amasset*, &c. dicitur, 1 Reg. 3. 3. Si dicas etiam hanc cap. 11. 1. &c. numerari inter eas quæ Salomonem seduxerunt; rege, vel, 1. illud *posse sic reddi, præter filiam Pharaonis, quam legitime duxerat, alias etiam adamasse, quæ cum pellexerunt, &c. vel, 2. illam, ut varium & mutabile semper scemina, pristinam in superstitionem recidisse, &c. 2. Notant Hieron. & Aug. & Greg. homines malos, etiam in re non bona, sanctissimarum rerum, atque etiam ipsius Dei, typos esse posse^p. 10. *Filii Core* [quorum in tit. mentio] vaticinabantur hæc Moïsi temporibus, id est, 480 annis ante Salomonem: Itaque si Sp. S. hæc illis inspirabat, indubiè de Christo potius quàm de Salomone id faceret, &c.^q*

1. *Pro iis qui commutabuntur* Ità o. Legerunt *שששש*, à *שששש* mutari, variari^r. o. respicere videntur morem alternis canendi, de quo vide ad Psal. 24. * Mu. *שששש* Super Sossannim P. Mo. Hoc principium est cantici alicujus vulgaris apud Hebræos, ad cujus modulos decantatus fuit iste Psalmus y. vel, nomen est musici instrumenti^s, ex collat. cum aliis titulis^t. Ad hexachorda, JT. Pi. sim. A. Ham. G. &c. ut *שששש* sunt instrumenta tres fides habentia, 1 Sam. 18. 6. b. Origo vocis est à *שש* sex. Hexachordum sex fides^u.

fides habet, ut liliū sex folia. Al. in (vel de, Ti.) liliū, M. Super lilia. Itā Ebraei ferē omnes & Aq. in Riv. Vel, 1. quod Psālmus hic decantatus esset cūm liliorum & florum tempus esset, nempe Vere^d. Vel, 2. quia flores hujusmodi in gaudiis nuptialibus solent esse frequentes, propterea eorum fit mentio in hoc nuptiali carmine. At contrā, idem titulus est in aliis Psālmis minū lātis, videlicet Psal. 60. 1. & 69. 1. & 80. 1. Vel, 3. per lilia designari existimo sponsum (Christum,) & sponsam, i.e. Ecclesiam. Huc facit Cant. 2. 1, 2. f. Vox שושן pro flore aliquo usurpatur, ut constat ex Cant. 2. 1, 2, 16. & 4. 5. & 5. 13. &c. Hof. 14. 6. Sign. vel, 1. liliū^b, quod sex folia habet¹, & intus sex capillamenta. Faceret huc, quod liliū olim appellabatur *flor regius*, eratque insigne Persarum, ut hodie Gallorum². Vel, 2. *rosam*¹, ut Chald. reddit Cant. 2. 1, 2. & 6. 2. & 7. 2. Convenit hæc cum שושן, byssus, mollitie, candore, &c.^m. Præcinenda ad rosam, Ca. pro floribus, Sym. in D. ¶ Ad intellectum, משיב¹ Eruditorium; quo monemur intelligentiā quadam supernā opus esse ut hunc Psālmum intelligamus*. ¶ Canticum pro dilecto; itā o. Æth. שיר וירדור¹ Canticum amorum, sive dilectionum, Mu. P. V. Gej. Riv. Vel, Dei erga Salomonem*: vel, Dei erga Messiam²: vel, Christi & Ecclesiæ erga se invicem^o. Amatorium carmen, vel, de amato P. Carmen amicarum, sive dilectarum, G. A. Ham. JT. Pi. sub. virginum, A. Itā vocabantur virgines quæ novam nuptam cingebant: sicut is qui novo marito aderat vocabatur שושן^o & שושן, (amicus sponsi,) Joh. 3. 29. Solebant autem in nuptiis tum à virginibus, tum à juvenibus, cani carmina, etiam apud Græcos & Romanos, ut ex Catullo discimus⁹. De his vide vers. 10, 15. In harum persona consignatur hic Psālmus*. 2. *Eructavit* (vel, *Eructat*, Ti. P.) cor meum¹ Itā o. Ch. Mo. Æth. M. fontis instar aquam emittentis. Abu Walid observat שושן affine esse verbo Arabico שוש, turgere, vel stillare, velut aquam ex petra. Verū ipsum שושן Arabicè sign. commotionem, quomodo & Hebræum verbum reddit K¹. ¶ שושן Verbum est monadicum, nec ullum à se habet derivatum præter שושן cacabum, in quo frigi aliquid solet, Levit. 2. 7. & 7. 9. in quo parabatur Mincha, sive munus cibarium, cum oleo super ignem sive coctum, sive frictum, (in utroque autem ebullitio par erat,) quod Deo offerebatur, &c. Levit. 2. 8. Cum hoc Mincha aptè conferatur hic Psālmus, (sicut & Psal. 141. vers. 2.) qui cum oleo, h. e. gratia Spiritus Sancti, paratur primò in corde Prophetæ, deinde offertur Deo⁹. Ebullit, &c. JT. Pi. Mu. V. præ fervore scilicet²; effervescentum à Sp. Sancto profert². Exasuat, Gej. sim. Mu. Gestit dicere^b. Dicat, Ca. excogitat, Gej. effudit, Ar. Hæc vox significat & abundantiam verborum, & celeritatem, & vivacitatem, & impetum, præ lætitia, &c.^c. ¶ Verbum (vel eloquium, Ch.) bonum¹ Itā M. P. Mo. o. Æth. Mu. &c. i. e. Vel, hymnum lætum, sive epithalamium; ut dies festus vocatur bonus^d. Vel, præclarum quidpiam¹, insigne carmen^f: q. d. carmen non inhonestum, non venereum, sed sacrum, &c.^g. omnibus jucundum & utile^h. ¶ Boni quippiam, Ti. rem præclaram, Pi. Verbum pro re, ut Psal. 41. 9. Eleganter orationem, Ca. sermones bonos, Sy. sim. Ar. Hæc præfatione satis ostendit non vulgare esse hoc argumentum, non enim solet Spiritus S. buccas inflare ad spargendum inanem sonitum; non ergo hic agitur de Regno tantum caduco, &c.^k. ¶ Dico, (vel, dicens, A. Mo. vel, dicam, Sy. Ch. eloquor, Ca. Gen. dedico, Ti. vel, censeo dicari debere, V. tradam, vel recitabo, Ham.) ego opera mea (vel, poemata mea, JT. Pi. Sym. in Gej. A. carmina quæ operatus sum¹: emphaticè utitur plur. q. d. carmen hoc meum propter excellentiam multis æquiparandum^m: vel, opus meum, Ca. V.) regi¹ Itā o. Ch. Sy. Ar. Æth. M. P. Ti. Mo. Ca. Mu. Gej. A. In honorem Regisⁿ. Vel, de rege, JT. Pi. Gej. A. Riv. V. Sic valet de Gen. 20. 13. & Psal. 35. 19. & 41. 6. & 91. 11. collat. cum Matt. c. 4. v. 6 P. & Psalm. 3. 3. ¶ דאמר אני מלך דאמר דאמר Dico ego, Opus meum erit de rege, V. sim. Pi. Regem intellige typicè Salomonem; sed præsertim Messiam^r. Regem Messiam*, ut patet

ex v. 7. collat. cum Heb. 1. 8. necnon ex cohærentia sermonis: siquidem omnia pronunciata à principio usque ad v. 11. itā inter se cohærent, ut non nisi de una quapiam persona intelligi possunt. Interim locutiones quædam mutuo accipiuntur à Salomone & sponsa illius, &c.¹. ¶ Lingua mea (sub. est, M. Ti. A. Gej. vel, erit, Pi.) calamus (vel stylus, Mo. ut stylus, P. M. Ti. Riv. Gej. ellipsis ut, sicut Pl. 22. 7. Coh. 7. 26. &c.²). ¶ scriba velociter scribens¹ Itā o. Æth. V. Vel, velocis, sive celeris, sive expediti, M. Ti. P. Mo. Riv. Gej. Pi. A. ut sit מרר à מרר festinavit. Sed malim, periti, Di. Itā Sy. Ar. מרר Syris non celerem, sed doctum & peritum, sign. ut patet ex versione Gabrielis Sionitæ, natione Syri, suæque linguæ peritissimi, & ex Glossario, &c. Sed & Æthiop. מרר est docere, ut Matt. 5. 2. ¶ מרר¹ Di. מרר מרר¹ Linguā meā & stylo, ut scriba promptus, JT. Linguā, manu, stylo, opere celebrabo laudes Regis⁷. Linguā utens pro stylo velocis notarii, Ca. Loquela⁷ Ma. lingua mea festinat, tanquam calamus scriba exercitati, Ch. Metaphora à notariis illis ταχισταί qui celeriter aliorum dicta excipiebant per notulas quædam & abbreviaturas, de quibus Martial. 14. 208. Currant verba licet, manus est velocior illis: Nondum lingua, suam dextra peregit opus. Simil. Manil. l. 4. Vide & Senec. epist. 90. & Liphium epist. ad Belgas 1. 27. Significat² Riv. hic magnum dicendi ac scribendi ardorem, qui non patitur moras; vel, ut alii putant, illa carmina quæ à Spiritu S. dictantur non itā tardè componi ut alia, sēque promptum esse ad excipienda illa dictata². Docet linguam suam promptissimè expressisse cordis ebullientis conceptiones^b. Per scribam intelligit, vel, 1. Spiritum Sanctum^c, qui linguā Prophetæ tanquam calamo utitur ad proferendum dictata sua^d; qui est scriba celerissimus & peritissimus, i. e. qui Numine suo afflatus facit celerrimè scribere. Vel, 2. seipsum; quia Scriptores Sacri non sunt librorum auctores, sed notarii, & tanquam instrumenta. Vide 2 Pet. 1. 21. q. d. Utar linguā & stylo celeri ad ista mysteria explicanda, nec tarditate ero molestus¹. Al. Ut velox scriba compendia scribendo adhibet; itā ego breviter & paucis dicturus sum^f. Possit & hic sensus esse, Lingua mea nitidè ac tersè elocutura est; sicuti quis scribendi peritus nitidè literas pingit^g. 3. Speciosus formā præ filiis hominum; itā o. Æth. scil. aliis^h: מרר¹ Pulchrior factus es, &c. M. h. Pi. Gej. sim. Mo. Perelegans es, &c. Ti. Tu formosissimus, &c. Ca. Multo pulchrior, &c. JT. Pi. Pulcher es valde, &c. Mu. sic P. Verbum geminatum auget significatumⁱ. Et Hebræi hoc modo superlativum sæpe exprimunt. Itā Hof. 2. 2. מרר¹ & מרר¹ denotant magnitudinem scortationum, &c. Thren. 1. 20. מרר¹, maxime turbantur^k. Pulchritudo tua, o Rex Christe, præstantior est filiorum hominum, Ch. Pulchritudo hæc est, vel, 1. externa, sive corporis¹: quæ fuisse videtur tum in Salomone, utpote formosis parentibus, Davide & Betsabæa, nato; tum in Christo, qui & perfectissimā Spiritus S. virtute conceptus est, & temperatissimè vixit^m. Vel, 2. & præcipuè, interna, sive animæⁿ; sapientia, sanctitas, &c. sicut Ezec. 28. 7. celebratur pulchritudo sapientiæ^o. Convertit sermonem subitā apostrophe auctor Psalms ad sponsum Christum^p. ¶ Diffusa (vel, effusa, M. Ti. infusa, JT. Pi.) est gratia in labiis tuis; itā o. Æth. P. Mo. &c. vel, in labia tua, Ti. Labia habes gratiā perfusa, Ca. מרר¹ Ennavit gratia à labiis tuis, Ar. Datus est spiritus prophetie in labiis tuis, Ch. ¶ gratia non hic sumitur activè, pro favore gratuito, &c. sed passivè, pro dotibus corporis & animæ, quibus favor conciliatur; ut Prov. 3. 22. &c.^q. Gratia, i. e. lepos, suavitas, sermonis^r. Hæc erat tum in Salomone, 1 Reg. 10. 3. tum inprimis in Christo^t. Vide Cant. 5. 13. Luc. 4. 22. item Jes. 50. 4. Matt. 7. 29. Joh. 7. 46. ¶ Gratia, &c. q. d. Evangelium gratiæ per te promulgatum est^v. Vox מרר ostendit gratiam illam non esse leviter labiis aspersam, sed effusam & diffusam, &c.^z. ¶ Propterea (vel, propterea quod, Pi. Mu. ed quod, M. Ti.) benedixit te Deus in æternum¹ Itā Ch. Sy. Ar. o. Æth. Propter hanc pulchritudinem & gratiam labiorum benedixit te Deus². Sed non potuit esse adeo speciosus, &c. qui non

Offendisti (i. e. exhibuisti) *populo tuo dura*; & Psal. 16. ult. *Scire me facies viam vite*, i. e. vitæ me participantem facies. Hæc est scientia *experimentalis*, ut vocant, ad quam dextera perducit, quum res mirandas exsequitur. Sensus est, q. d. Mirabiles progressus Regni tui videbis, neque aliorum egebis auxilio, sed dextera, i. e. potentia, tua per se sufficiet, &c. Dextera tua, tot virtutibus instructa, immensas edet strages: Non opus erit instigatore vel informatore bellico ullo, dextera tua erit instigans & instruens & expediens, imò faciet te spectatorem operum mirabilium. Al. Et ipse (i. e. Dominus) docebit te *terribilia dextera tua*, Ham. ex Ch. Dicit potest *דָּרָא* esse fœmin. (quum Dominus sit masc.) Quidni ergo pertineat ad verb. proxime præced. vel *דָּרָא*, vel *דָּרָא*, vel *דָּרָא*, ut per illa Deus doceat eum *terribilia*, &c. Docebit te, fides scilicet, mansuetudo & justitia, ut per dexteram tuam tam præclara designes facinora. Q. in V. Vel, fœmin. neutraliter, ut sæpe, ponitur, q. d. Equitatio tua vel præliatio illorum causâ benedictionem Dei tibi comparabit, quæ te docebit, sive faciet, *terribilia patrare*, &c. Nonnulli, Videbis tantum successum adfore dexterae tuæ, ut mirabilia sit perpetraturus. Verto, Et doceat te, &c. Pi. A. Et ede documenta tui *terribilibus gestis* (sive stragibus hostium Evangelii), *dextera tua*, JT. Porro, Salomoni hoc non competit, (nisi ut votum, illudque frustraneum,) is quippe voluptati quàm rei Divinæ promovendæ, pacisque artibus quàm belli, magis studuit. [Ch. totum versum sic reddit, *Gloria autem tua magna est; propterea prosperabis, ut equites super equos regni, propter negotium fidei, & veritatis, & mansuetudinis, & justitiæ; & docebit te Dominus operari timenda manu dextera tua.*]

6. *Sagittæ tuæ* Dixit suprà de gladio & armis quæ cominus feriunt; jam de iis quibus eminus ejaculantur. *Sagittas* vocat media quibus utitur ad expugnandos hostes: vel, 1. plâgas (quæ *sagittæ* vocantur 2 Sam. 22. 15. Job. 6. 4. Psal. 18. 15. & 64. 8.) sive poenas quibus hostes Christus afficit; vel, 2. spicula verborum Evangelii, quibus peccatores convincit & profligat. Sic *arcus* Christo datur Apoc. 6. 2. *Sagittæ* sunt vel verba, Psal. 64. 4. vel judicia, Deut. 32. 23. *Sagittæ* idem sign. quod vers. 4. *gladius*. *Acutæ*, ita P. Mo. Gal. &c. *דָּרָא* *Peracutæ*, sub. sunt, M. Pi. Mu. Gej. A. Gal. *Populi* (vel, *populi tui*, P. & *populi tui*, Sy. *populi multi*, Mu. ingens Christianorum copia,) *sub te cadent*. Ità M. Pi. Mo. Mu. Gej. &c. vel, *cadunt*, Gej. Gal. vel, *cadant*, Pi. vel, *prociident*, JT. adorandi vel supplicandi causâ, ut victi solent, Psal. 18. 39. & 20. 9. Hi fauciantur ad suam salutem; qui autem nolunt procidere coram Rege cadunt in æternam perniciem. *Cadent*, nempe inimici, istis sagittis confossi. *cadent* pertinet & ad *populi*, *populi sub te cadent*, (est enim Athnach sub verbo;) & ad *in corda*, illud repetendo sic, *cadent*, scil. *sagittæ*, *in corda*, &c. Quocirca *דָּרָא*, est cum Athnach, scribitur cum Scheva, cum alioqui debuerit scribi cum Cholem *דָּרָא*, quia nim. idem illud verbum etiam ad sequens membrum pertrahendum sit, ac sic sine Athnach scribendum P. *דָּרָא דָּרָא דָּרָא* Et *cadent* (vel, ita ut *cadant*, Pi.) *sub te populi*, M. Pi. De Christo prophetia est, multos Evangelio credituros. *In corda* (vel *cor*, M. Pi. Mo. P.) *inimicorum regis* Sub. vel, *cadent*, P. vel, *defiguntur*, M. vel, *penetrant*, Pi. illæ ingredientur, Gal. [JT. totum versum sic reddunt,] *Sagittis tuis acutis* (ad transfigendum commodissimis) *populi sub te procident*, ex animo procident *inimici regis*, [h. e. quos tales invenit Christus, qui tamen ex inimicis eos amicos fecit,] ut Rom. 5. 10. Vide & Psal. 110. 3. Hæc typicè dicuntur de administratione Christi, quæ aliis est odor vitæ ad vitam, aliis odor mortis ad mortem, 2. Cor. 2. 15, 16. [Al. sic,] *Sagittæ tuæ educæ ad interficiendas acies*, *populi subter te cadent*, & *fili arcus tui* [h. e. *sagittæ*, ex noto Hebraismo,] *immittentur in cor*, &c. Ch. *Sagittæ tuæ* sunt *acutæ*, *populi sub te cadent in medio inimicorum regis*, i. e. confossi sagittis tuis etiam in medio hostilis exercitus. Arab. *دَرّ* (quod idem sign. cum Heb. *דָּרָא*) propriè sign. *medium*, vel *robore*, exercitus. Et Heb. *דָּרָא* usurpatur pro *medio*

rei; ut Exod. 15. 8. Deut. 4. 11. Sed id tum fit quum agitur de re quæ cor propriè non habet, quæ ratio hic locum non habet. Alii verba transponunt, hoc modo,] *Sagittæ tuæ præacutæ cor hostium regis penetrabunt*, *populi sub te cadent*, Ti. *Sagittæ tuæ acutæ sunt in corde inimicorum regis*, ex quo *populi sub te cadunt*, Ang. [Al.] Sic contrui debent hæc verba, ut quæ sunt in medio per parenthesis à cæteris distinguantur. *Sagittæ tuæ acutæ sunt*, tum sequitur effectus acuminis, ejusque indicium, (*populi sub te cadent*,) *in corde*, vel, *contra cor*, &c. Ham. lim. Coc. Riv. At. *Tela ista acuta* (*populis tibi succumbentibus*) *in corda hostium regis dirigendo*, Ca. *Regis*, i. e. tuorum; 2. V. Ci. mutatio personæ; nomen pro pronomine; non sine emphasi, quia inimici hi sunt Regni ejus, eumque Regem ferre nolunt. 7. *Sedes*, &c. id est, Firmitas, G. *דָּרָא אֱלֹהִים* *Solum tuum*, Deus, vel, *o Deus*, Sy. Ar. Eth. M. P. Ti. Mo. &c. *Sedes gloriae tuæ*, Domine, Ch. Messiam alloquitur, quem *דָּרָא* vocat, h. e. *Deum Judicem*, quia ipse est Judex vivorum & mortuorum, Act. 10. 42. Judæi, (& Arriani, sive Photiniani,) quoniam sentiunt se premi hoc versu ut fateantur Christi Divinitatem, conantur sese aliquo pacto expedire. [Multa hic obtundunt.] 1. De Salomone hoc dicitur. Resp. Manifestè hoc refutatur ex eo, quod Regnum Salomonis nec perpetuum fuit, nec diuturnum. Si posteròs comprehendi vis; repugnat *sceptrum rectitudinis*, quum ejus filii & nepotes iniquissimi fuerint. 2. Deus est nominat. casus, *Deus est sedes tua*. Resp. Contortum illud est & insolens loquendi genus. Legimus, *calum*, *terram*, *homines*, esse *sedem Dei*; nusquam autem, *Deum* esse *sedem hominis*. 3. Hæc verba Davidis sunt compellatio Dei per apostrophen, *Thronus tuus, o Deus, sit in seculum*, &c. Resp. Hæc non est apostrophe ad Deum, sed sermo hic, sicut & totus Psalmus, est *regnum tuum*, & dirigitur ad Regem Messiam. Neque enim ullibi interruptitur, sed continuus est sermo in secunda persona ad eundem. 4. Sic verito, *Solum tuum Deus* stabiliet. Resp. Nihil est facilius, quàm pro arbitrio quidvis supplendo textum adulterare. Quidni alius æquè impius suppleat, *destruet*? Quodnam exemplum afferunt ut verbum illud desit quod maximè expressum oportuit? 5. *o solum* debet repeti, *Solum tuum solum Dei*; solum autem Davidis (inquit) aut Messiae nominatur *solum Dei*, sicut solum Salomonis dicitur solum Dei 1 Par. 29. 23. *Seditque Salomon super solum Dei*. Resp. 1. Ibi nomen Dei incommunicabile habetur, itaque sententiam nostram confirmat hic locus. Nam quæ de causa sedes David sedes Dei dicitur? Certè quia in ea sessurus erat qui Deus & homo simul erat futurus. 2. Bene est quod fatetur *דָּרָא* hic in *supra* accipiendum, [h. e. pro Deo.] 3. Dura esset locutio, *Thronus tuus est Dei in seculum*, duo enim prædicata confunderentur. 4. *Thronus Messiae* ideo tantum dicitur *thronus Dei*, quia Rex ille [Messias] qui in illo sedet est verus Deus. Confer Psal. 2. 8. & 110. 1. & Zach. 6. 13. Certè qui thronum Dei in æternum obtinet, (quod hic de Messia dicitur,) is est verus Deus, Psal. 10. 16. 5. Ità nasceretur periculosa ambiguitas, quæ honor Deo competens mortali adscriberetur. 6. Nomen *דָּרָא*, sive Dei, etiam Principibus & Judicibus tribuitur in Scriptura, ut Exod. 7. 1. *Constitu te Elobim Pharaoni*; item Exod. 21. 6. Resp. 1. Christus absolute dicitur *Elobim*; Moses non ita, sed tantum cum restrictione, quæ illum à Deo discernit, *Elobim Pharaoni*. Nunquam ostendere possunt nomen *Elobim* simpliciter & absolute dictum nisi de uno vero Deo. 2. Debet hoc nomen accipi in gradu eminentissimo; 1. quia thronus intelligitur non *inter*, sed *supra*, *confortes*. 2. Quia talis compellatio, *o Deus*, est appropriatio nominis ad illum qui compellatur, & omisso articuli facit *אֱלֹהִים*. 3. Saadias & AE. *o Elobim* de Deo exponunt, [ut antè notatum.] 4. Vox *Elobim* exponitur per vocem *Adonai*, v. 12. 5. Vox hæc circumscribitur per attributa soli Deo propria, ut sunt æternitas Regni absoluta, justitia perfectissima. Dubium est ad quem hic versus & sequens ad literam & primariè

10. 28.] *E templis eburneis*, i. e. à coelo, unde Christus doctrinam suam attulit. Vide Joh. 1. 18. & 3. 12. & c.^r. Intra eburnea palatia, Ca. *A palatiis, quæ sternuntur dente elephantino de Armenia*, Ch. probabilis dixisset, de Africa*. [Al. aliter.] *וְהָיָה כְּמִצְרַיִם* v. 8^r. Repeto ex præcedentibus commune subjectum^v. Omnes vestes tuæ sunt *supra palatia eburnea*, nempe ob candorem & nitorem*; vel, suaveolentes sunt *præ palatiis eburneis*, quæ talibus odoratis omnibusque deliciis repleti solent, item [ut sequitur] *præ iis qui te exhalant* v. *¶ Ex quibus, &c. וְהָיָה כְּמִצְרַיִם*]. *Præ iis qui lætificant te*, JT. i. e. Odoratiores, & odoratiores vestimenta tua, quàm eorum qui comitatu suo, & se nuptiis tuis adjuvantes, lætificant te². Hos antea vocavit *socios ejus*². *Præ sociis qui tibi applaudunt* b. *Lætificabunt te*, Ch. *ut te exhalarent*, Ti. *unde* (vel, ex quo, seu, ex qua re, seu, propter quod, Mu.) *lætificaverunt te*, M. Mo. Mu. Ham. obvii omnes, tibi gratulantes & applaudentes c. Hebraismus, pro, *unde tu delectaris*, Ham. *unde voluptatem percipis*, Ca. *Ex quibus lætificaverunt te*, P. o. Æth. sub. *quæ ea tibi donarunt*, V. *Et è domo mea te lætificaverunt*, Sy.

10. *Filiæ regum*, ita M. P. Ti. Mu. & c. *בְּנוֹת מְלָכִים*]. *Regiæ puellæ*, Ca. *Filiæ regum* hinc sunt, vel, 1. filia à Rege & Regina hinc genitæ d. Vel, 2. filia dynastarum, sive præfectorum, qui Reges & Principes vocantur in Scriptura; q. d. habitu, incessu, educatione filias Regum referunt, veste nuptiali sumptu tuo magnifice ornata[†]. Vel, 3. concubinæ sive uxores Salomonis f, quæ à Regibus ducunt originem². Nec inde sequitur polygamiâ Deo probari, neque enim semper bona sunt quibus Deus utitur ad mysteria adumbranda, & c. b. Vel, 4. Gentes, quæ Christo tanquam marito se addixerunt: quæ *filiæ regum* meritò vocantur, quia tanquam filia parentibus Regum imperio parent. Sic sagittæ vocantur *filiæ arcus*, Job. 41. 19. & *filiæ pharetræ*, Thren. 3. 13; & frumentum *filius aræ*, Esa. 21. 10[†]. q. d. Gynæceum tuum nobilissimis abundat animabus, quæ ab Apostolis, seu Regibus, sunt regeneratæ^k. In nuptiis terrenis differunt *sponsa* & *amicæ sponsæ*; sed in conjugio spirituali omnes amici & amicæ sponsi sponsam constituunt¹. *Filiæ regum* sponsam comitantes sunt fideles seorsim considerati, qui in uno corpore sponsam constituunt, tanquam membra^m; & conjunctim sumpti sunt ipsa Regis conjuxⁿ. Igitur describitur hinc Ecclesia & secundum partes, *filiæ*, & c. & secundum totum, *regina*, & c. *Filiæ regum* hinc sunt populi. *Filiæ* vocantur usu Scripturæ cœtus, civitates, & c. P. *¶ In honore tuo*] Ità o. Æth. Id est, vel, in tuis magnificentiis; vel, in tua aula honorifica²; vel, in tuo comitatu gloriæ & majestatis pleno^r; vel, cum in iis vestibus te ostenderes*. *¶ בְּיָקָרוֹתַיִךְ* In honorem tuum, Ar. Me. in obsequium tuum^r. *Inter honoratas* (nobiles, Ti. charas, JT. Heb. pretiosas, Pi.) tuas, Pi. Riv. A. sim. M. P. sub. feminas, A. *In inclitis tuis*, i. e. inter inclitas tuas uxores^v, sive concubinas*; [de quibus antè dictum:] sub. sunt, V. JT. Pi. & c. vel, consistunt, Gej. ex sequentibus. *In pretiositatibus, sive magnificentiis, tuis*, Q. in V. A. Ham. Gej. Mo. i. e. Adstant tibi ornata mundo pretioso & magnifico quo eas condecorasti^v. Vel, in magnificis palatiis tuis². Vel, cum magnifico comitatu tuo². *Tibi sunt in deliciis*, Ca. [Sy. sic vertit, *Filia regis cum splendore stetit*: Ch. sic, *Regiones regnorum venient ut suscipiant faciem tuam, & honore te afficiant*]. *¶ Astitit* (vel *Astat*, P. Ti. Mu. Ca. *Collocata est*, JT. Pi. A. *Sistit se*, vel, *Stat erectè*, ut Gen. 37. 7. q. d. Adstat decoro atque majestatico habitu^b), *regina* (vel *conjux*, P. Ti. JT. Pi. Riv. A. Mu. vel, *regina maritata*, A.) à dextris tuis] Ità o. Æth. & c. i. e. in loco secundo post Regem. Vide 1 Reg. 2. 19. Matt. 26. 64. Sueton. Neron. de Tiridate. Et stare hinc, sicut & A. 7. 56. non significat corporis dispositionem, sed status & dignitatis firmitatem c. *¶ וְהָיָה כְּמִצְרַיִם* vox וְהָיָה hinc tantum occurrit & Neh. 2. 6^d. Sic dicitur ab actu conjugii, ut quæ præcipuum cum Rege dormiendi jus habuerit, cum concubinæ certis tantum temporibus vocatæ cum Rege cubarent f. *¶ In vestitu deaurato, &c. בְּכִתְּמֵי אֲזָרָה* In auro (vel, massa auri, Mo. vel, auro optimo,

Ti.) *Ophir*, P. Mu. Gej. & c. sub. ornata, Ti. Mu. & c. i. e. Ornata veste confecta ex auro, & c. ex filis aureis^v. contexta, & c. b. Ch. locum sic reddit, *Quo tempore stabit liber Legis* [itã vertit וְהָיָה] in latere dextra tue, & exarabitur obrizo ex Ophir.

11. *Audi, filia*] Nunc subito Vates sermonem convertit ad sponsam, & c. 1. Sunt hæc verba, vel, 1. paræ nymphorum, aut filiarum regiarum, v. 10. ad sponsam, & c. b; vel, 2. sponsi ad sponsam¹. *Filia*, i. e. discipula, vel uxor, adoptione in filiam Dei cooptata. Sic Julia, Augusti uxor, in Nummis *filia Augusti* dicitur adoptione. Sic infra v. 14^m. Uxor est marito loco filia. Vide 2 Sam. 12. 3ⁿ. Imò uxor maritum appellatⁿ. *patrem suum*, Jer. 3. 4. Similiter sponsa in Cantico appellatur *soror*^o. Nomen *filiæ* est blanda compellatio, & attentionem excitat p. Potius respicit cœtum Israelitarum, qui *filius Dei* dicitur Exod. 4. 22, 23. & habebat præsumptionem veteris juris filiationis. Ipsorum est cœtus, patres, Christus. Habent primum aditum ad gratiam, & c. 9. *Audi*, i. e. attende feriò^r. *¶ Et vide*] Oculis mentis*: Considera quid sim dicturus^r. *¶ Obliviscere populum tuum, & domum patris tui*] Non absolutè, sed comparatè, itã ut maritum præferas, & c. v. Pro eo enim parentes deferendi sunt, Gen. 2. 24. vide & Gen. 31. 14. & pro Christo omnia, & c. Matt. 10. 37^a. Vel, oblivio intelligitur non tam de personis aut patria, quàm de patriis moribus & ritibus. q. d. Tu, Pharaonis filia, relinque superstitiones Egyptiacas, & c. v. Vos, Judæi, obliviscimini pristinum rituum, & c. 2. & vos, o Gentes, vestræ idololatriæ². Hinc urget, *audi, vide, &c.* quia non facile exuuntur aut depouuntur opiniones quibus innutriti sumus, & magna est vis consuetudinis^b. Hic est obitaculum fidei in Israelitis, quia fuit olim gens peculiaris, circumcisa, & c. quæ omnia pro nihilo habere carni durum est c.

12. *Et concupiscet* (vel, *Tunc concupiscet*, Pi. Gej. 1 & c. pro *tunc*, ut vidimus ad Psal. 39. 12^d vel, *Quia jam concupivit*, o. Ar. Æth. vel, *Ut concupiscat*, Sy.) *rex decorem tuum*; vel, *pulchritudinem*, sive *formam tuam*, M. P. Mo. Mu. V. Ch. *וְהָיָה כְּמִצְרַיִם* Et delectabitur rex pulchritudine tuâ, JT. sim. Ca. h. e. sanctitate tuâ[†]. Rex, i. e. maritus tuus, Salomon quidem Pharaonis filia, Christus verò Ecclesiæ f. *¶ Quoniam, &c. וְכִי הָיָה אֲדָרְבָּיָהּ* Quoniam ipse est Dominus tuus, Mu. Riv. & c. Heb. *Dominus tui*, sicut & Gen. 24. 9. & 40. 1. & 42. 30. ut doceat hunc unum pluribus aliis æquipollere². Non reddit causam cur rex concupiscit, & c. b. sed cur ipsa se marito submittere debeat, & c. i. eique placere^k, & præsentium tantum meminisse, non verò præteritorum¹. *¶ Et adorabunt eum*, וְהָיָה כְּמִצְרַיִם Et (vel, *ideo*, sic enim i, præcedente quia, reddi solet, ut Psal. 91. 14^m.) *adora eum*, Gej. Mu. & c. i. e. te subijce, & c. Possit sic verti, *quoniam ipse est Dominus tuus, adora eum*, ut i redundetⁿ.

13. *Et filia, &c. וְהָיָה כְּמִצְרַיִם* Et filia Sor in munere; facies tuas deprecabuntur divites populi, Mo. *Filia quoque Tyri cum munere, sicut & divites populi, faciem tuam, o filia Regis, precabuntur*, M. Al. Et filia Tyri in muneribus, (sub. ad te veniet:) *vultum tuum deprecabuntur*, & c. K. in Mu. Et filia Tyri (vel, *Tunc filia Tyri*, JT. vel, *incolæ Tyri*, Heb. *filia Tyri*, vel, *filia Tyrus*, Pi.) *cum munere vultum tuum deprecabuntur*, divites populi, P. sim. Gej. Mu. sive, in populo, JT. nempe divites in populo, Pi. & quidem divites (vel istius, vel cujuscunque) populi, h. e. ditissimi^o. Hebræi enim superlativum itã exprimunt: ut 2 Reg. 10. 6. *magni urbis*; 2 Par. 21. 17. *parvus filiorum*, pro, minimus, & c. P. *Filia Tyri*, h. e. cœtus Tyri, sive Tyrii; ideòque per synthesin adjungitur verbum plurale *deprecabuntur*⁹. Receptum est in Sacris *filiis* vocari totos populos, regiones, vel civitates^r: ut, *filia Sion & Jersuf.* pro Sionis & Jerosolymitanis, Zach. 9. 9; *filia Babel*, Pf. 137. 8*. Sensus est, Tyrii alienigenæ allatis muneribus cupiunt inire tecum amicitiam, etiam qui in populo Israelitico divites sunt^t. Et ad filiam Tyri quod attinet, (nominativus absolutè positus, ut Psalm. 41. 13. & 73. 28. Luc. 21. 6.) *cum munere faciem tuam deprecabuntur divites populi*, nempe Tyrii, ad quos illud וְהָיָה refero; non, ut vulgò solet, ad Israelitas^v. Commendat hinc munera sponsæ offerenda ex loco unde afferenda erant, nempe

nempe Tyro, celeberrimo tunc totius orbis emporio. Vide Esa. c. 23. & Ezec. 26. Significat potissimum Gentes Ecclesiam honoraturas, seque ad illam adjungendas. Sub Tyro, totius Cananæ metropoli, ubi regnabat præcipue cum luxu idololatria, alias omnes regiones eodem morbo laborantes intelligit Psaltes. Confer Psal. 87. 4. Subjectionem Tyri, hic prædictam, legimus impletam Marc. 3. 8. & 7. 24. Matt. 11. 21, 22. Act. 21. 3, 4, 5.

14. *Omnis gloria, &c.* כל־כבודו בת־מלך פנימ־
Tota inclita, live gloriosa, live honorata, filia regis intrinsecus, Mo. P. sic M. JT. Pi. *Omnis gloria* (vel splendor, Gej.) filia regis intus est, Sy. Ti. V. Gej. sim. Ca. [Variè explicant.] 1. Intus, quod in interiore regia sedet cum Rege. Depingit nunc Regis sponsam, eandem & Regis filiam, (diverso enim respectu & sponsa est & filia,) sedentem in conclavi, & ut quondam Persarum Reges, sub specie majestatis domi latentem: quâ figurâ significat Ecclesiæ splendorem oculis hominum minimè patuisse, sed totum internum fuisse ac spirituale. Intus, i. e. in palatio Regis, vestimenta ejus sunt gloriosa. Dicit, intus, quia non videtur ab omnibus. Non minùs splendide vestita est quum domi desidet, quàm cum foris prodit: Vel, innuit eam non quæsituram alios oculos quibus placere potest quàm sponsi sui, ideo non vagari foris, nec se prodere ad vulgi conspectum, sed continere se intra latera domus suæ. Hæc non incommodè excogitata sunt, sed cum verbis Prophetæ non congruunt. 2. Nativâ pulchritudine prædita est, ita ut opus non habeat à vestitu & gemmis commendari, quæ tamen ipsi ubertim adsunt ad fimbrias usque. Sed hæc explicatio verbis apertè repugnat; nam pulchritudo illa nativa non est interior & abscondita, sed externa & in sensus incurrens. 3. Intus dicitur esse, quod aliis vestibus exterioribus subest. Potest quippe de indumento ex aureo opere ocellato intelligi. 4. Intus, nempe in animo, live in ornamentis spiritualibus, virtutibus, &c. bis tantum præter h. l. exstat: nempe Ezec. 23. 41. ubi adjektivè ponitur; & Jud. c. 18. v. 21. ubi substantivè. Videtur hic forma absoluta poni pro constructa. In fimbriis aureis, Fundis aureis vestita, JT. i. e. vestimentis quæ fundis ex auro & infitis gemmis fulgebunt. JT. legerunt לבושה, cum fine Map-pik. Malo vertere, Ex fundis aureis vestis ejus facta est, Pi. Gej. Ex intexto auro (vel, ex ocellaturis auri, Mo. ex vestibus auro ocellatis, live intertextis, P. Riv. Mu. ex texturis auri, V.) vestimentum, live indumentum, ejus, M. P. Ti. Mo. Veste auro segmentatâ, Ca. Vox מצבצה occurrit hic tantum, & Exod. 28. 11, &c. & 39. 6, &c. [Vide ibi anotata.] מצבצה sign. ocellare, i. e. vestem facere quasi oculis plenam; vel, opus facere tessellatum, ut Exod. 28. 9. Intellige & hic ornatum virtutum & donorum, &c. Itâ Ezec. 16. 10. Vel, sensus est, Non tamen in solo animo stat decor illius, sed ab interna virtute promanat quoque magnus splendor exterius, live in opera ejus externa. [Ch. totum versum sic reddit; Omne pulchrum & desiderabile, facultates regionum, & thesauros regum, qui repositi sunt interius, offerent sacerdotibus, quorum vestes intertextæ sunt auro optimo.]

15. *Circumamicta, &c.* לקמטת חבל למלך In, vel Cum, phrygianis (vel, In vestibus acu pictis, Ti. Mu. Riv. Gej. live phrygionis, M. P. Gej. sub. induta, V. In recamatis, Mo.) deducitur ad regem, Pi. sim. JT. M. Mo. &c. q. d. Non sui causâ, vel propter procos, tanto splendet amictu, sed hoc omne propter solum Regem. Agitur hoc & seq. versu de deductione sponsæ in domum sponsi. De voce לקמטת vide ad Jud. 5. 30. & 1 Par. 29. 2. לקמט est, acu pingere, vel, figuras artificiosè inducere, vel, varias fisturas multis coloribus effigiare; hinc לקמטת variegatio, Ezec. 17. v. 3. [Alii aliter.] Cum muneribus adibit regem, Sy. In vestibus acupictis offerent oblationes suas coram rege orbis, Ch. Virgines, &c. בתולות אחריה רעותיה מצבצה Virgines (vel, Similiter virgines, Pi.) post eam (quæ post eam, P. Pi. sub. incedunt, Pi. h. e. pedisseque,) amica, vel socia, ejus (& proxima ejus, P.) adducuntur, vel adducentur, ad te, JT. sim. Pi. P. Riv.

Virgines post eam socia ejus adductæ tibi, Mo. Virgines sodales ejus comitabuntur eam, adducenturque ad te, M. Virgines pedisseque ejus sodales ejus, una tibi adducentur, Ti. Eamque sequentes virgines ejus amica tibi adducentur, Ca. Virgines post illam amica ejus (sunt; atque etiam hæ ipsæ amica) adducentur ad te, Rex potentissime, &c. [Ch. hæc cum sequentibus necit, & sic reddit, Et reliqui socii eorum qui dispersi sunt inter gentes ducentur in lætitia ad te in Jerusalem.] Pompam sponsæ cum gynæceo hic magnificè describit. Hæc figurâ significat primò Israelitarum, ac post illos Gentium, ad Christum adventum. Hoc comitatu frequentia fidelium ad nuptias Agni vocatorum denotatur. Virgines autem vocantur fideles propter fidei integritatem, vitæque innocentiam. Vel, Gentes appellantur virgines antequam Christum admiserint, ut virgo dicitur quæ marem non cognovit. Sic ferè Kimhi. Socia ejus, h. e. ejusdem thori cum illa socia, sed sine viciosa æmulatione. Tibi, Rex Christe. Mutatio subita personæ. Vel, tibi Regina, te comitabuntur & sequentur varii populi. 16. *Afferentur in lætitia, &c.* Heb. lætitiis, Gej. [חַיִּים לְיָגוֹר] Adducentur, vel, Adducentur, inquam, P. Gej. illæ amica. Adducentur (vel, ingredientur, P. Mo. &c.) in templum (vel palatium, M. Ti. P. Mo. &c.) regis. Itâ Sy. & Eth. Ex gynæceo virgines & mulieres in regiam perducebantur; hæc aut illa prout Regi placuerit. Sic ex toto orbe populi in Ecclesiam perducuntur; prout visum est Christo.

17. *Pro patribus, &c.* [חַיִּים אֲבוֹתָיָהּ יְהוָה בְּנֵי] Pro patribus tuis (vel, Loco, live, In locum, patrum, &c. JT. Pi. Ti. Ch.) erunt (vel succedent, Ti. Ca.) filii tui, Sy. Ar. P. Mo. vel, filii tibi, M. Ti. vel, justii filii tui, Ch. Loquitur ad sponsum, live Regem, ut indicat affixum masc. itâ tamen ut idem in sponso audiat sponsa. Potius Reginam alloquitur, licet relativa masc. sint; qualis relativorum transitus sæpe accidit; ut in Jer. 11. declaramus. Sic Numer. 27. & 36. Nam si hæc ad Regem referas, erit frigida sententia; ad Reginam verò aptissima, & illis conveniens, patriam domum ei esse obliviscendam. Hebræi masculinis utuntur pro communibus. Sic & Heb. 11. 23. Sensus est, Pro parentibus tuis, patre & matre, quos reliquisti supra 11. Sed non opus est ut patres commutemus cum matribus; nec de filia Phar. hic agitur, quæ filios non habuit. Hoc est Salomoni & sponsæ dici potuit ex epithalamii lege, boni ominis causâ; in eis tamen locum non habuit promissio, quippe nullus Salomoni filius erat ex Pharaonis filia, ut h. l. necesse sit ad Ecclesiam respicere, &c. P. K. sic, Regnum successionē perpetuâ a patribus ad ipsum Regem Messiam perveniet. Ille Regnum corporale intelligit; nos, spirituale, quod non fit de hoc mundo: ille, filios secundum carnem; nos verò, secundum spiritum, &c. Promittit Christo sobolem, pro patribus suis secundum carnem, scilicet, pro Abrahamo, Isaaco, Jacobo, Davide, &c. Pro Patriarchis & Prophetis, ex quibus ortus est, erunt filii, h. e. Apostoli & Apostolici viri; Episcopi; omnes Ministri; vel, omnes Christiani. Vide Esa. 9. 6. Gal. 4. 26. Ebr. 2. 13. Vel, patres sunt fideles V. T. filii, fideles N. T. Constitues eos (vel, quos constituas, P. Ar. M. Ti. Ca.) principes super omnem terram; sic P. &c. [חַיִּים מְשִׁיחָם] Pones (vel, Praepones, JT.) eos, &c. Mo. Filii tui erunt Principes, creaturis dominabuntur. Vide Matt. 19. 28. & 24. 47. & 28. 19. Regnum Christi promoventes, in capite suo & Patre quodammodo Principatum gerunt: Apostoli sanè Christi nomine omnibus Gentibus leges dederunt. Facies eos Principes ecclesiasticos, instituendis & moderandis populis destinatos. Sed & omnes Christiani Reges sunt, Apoc. 1. 6. & 5. 10. Porro, de Salomone tantum abest ut hæc vera sint, ejus posteros per totum orbem imperasse, ut ex duodecim tribubus vix duas tutari potuerint.

18. *Memores, &c.* [אֲבוֹתָיָהּ] Memorabo (vel, Memorare faciam, P. Mo. Celebre reddam, Mu.) nomen tuum, Mu. Riv. &c. Propagabo memoriam tuam, Mar. Statuam monumenta laudis tuæ. Sunt verba Vatis, &c. [חַיִּים מְשִׁיחָם] Consitebuntur tibi Itâ Mu. Pi. Mo. vel, celebrabunt te JT. Mu. Regnumque tuum; ob incomparabilia axiomata,

Gej. mata, beneficia, & opera regia¹. Porro, Salomoni hæc non competunt, qui turpi defectione nomen suum foedavit. Nec melior Rehobeam, &c.^m

Riv. ex Calv.

PSALM. XLVI.

ARGUMENTUM. Est gratiarum actio pro recenti aliqua liberatione. Apparet periculum fuisse non leve, & plures simul atque potentissimos hostes conspirasse. Q. Hebræi accipiunt de liberatione à manu Assyriorum, 2 Reg. 19. cujus tamen nulla vel in titulo, vel in Psalmo, fit mentio*. Scriptus est hic Psalmus post insignes illas Davidis victorias de Moab. Syr. &c. 2 Sam. 8. & 1 Par. 18. Vide ad v. 10. Inducit Vates Hebræam gentem omnia pericula ridentem, &c. Gratias agit pro insigni aliquo beneficio, aut pro Ecclesiæ liberatione†.

* Mel.

† Mu.

† Mar.

* Ma.

* A.

* M. in V.

Mu. ex K. &

RS. A.

Mar.

* V. Mu. ex

AE. Mar.

† V.

† Ham.

* A.

* Pi.

* Di.

* A.

* Di.

* Gej.

* Gej. ex

D. epist.

109.

* Gej.

1. In finem, filiis Core; ita o. Æth. לְמַנְצָה לְבָנֵי קוֹרֵחַ. Praefecto musicorum (vel, Magistro symphonie, JT.) pro (vel in, JT.) posteris Korachi, Pi. Praefecto cantorum, carmen filiorum Korach, Ti. Vide Psalmum 42. 1. ¶ Pro arcanis, לְעֵלְיוֹתָד Ad (vel super, M. Mo. A. P.) Alamoib, live Alamoth, Ti. Ca. V. Pro arcanis, o. Æth. five occultis, vel rebus, vel personis. Fortè occulta Dei consilia de Ecclesia respicit^b. Plerisque Alamoth est instrumentum musicum^c: aut initium vulgaris cantilenæ^d, ad cujus modos hic Psalmus decantandus esset†. Forfan referendum est hoc ad Psal. 9. cujus titulus est, לְעֵלְיוֹתָD, ut hic Psalmus ad illius modos cantaretur. De Alamoth vide 1 Paral. 15. 20. ¶ Ad acutam symphoniam, JT. Pi. Heb. ad virginum vocem, Pi. quæ alta est & canora^e.

2. Deus noster, &c. לְנוֹ מִלְּפָנֶיךָ Nobis est refugium, Mu. Gej. Receptus, q. d. locus munitus in quem nos recipimus. Heb. fiducia. Hæc loquuntur cives Hierosolymitani, ut patet ex v. 5, 6. ¶ Adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis; ita LXX, Æth. נִמְצָאנוּ מִלְּפָנֶיךָ Inventum valde, Mo. Pi. sim. M. præsentissimum, JT. Pi. Ca. Ti. Non displicet, nisi quod עֲזָרָנוּ foem. sit ad quod referre videtur; excusari tamen potest per enallagen, præsertim quum hic præcedant מִלְּפָנֶיךָ & וְעֵז מַלְּפָנֶיךָ. Inventus erit valde, Ch. invenimus (inveniemus, V.) valde, P. Inveniemus valde magnum, nempe auxilium in angustiis; vel, in angustiis quas inveniemus, i. e. sentiemus, five, in quas incidimus, ut Psal. 116. 3. Vel, inventus est, h. e. præsens, ut Gen. 19. 15. filia quæ inventa sunt, i. e. præsentia^k. In tribulationibus nostris quæ acciderunt nobis vehementer, Ar. Adjutor noster exististi nobis omni tempore, Sy. Al. opportunum valde, M. Al. familiare, five consuetum, (id וְעֵז apud Magistros [five RR.] crebro sign.) valde: vel, sufficiens valde; nam וְעֵז pro sufficere Jos. c. 17. v. 16. Zach. 10. 10: vel, existens perpetuo, adeoque perpetuo auxiliari valens. Hebræis וְעֵז est Ens, seu Existens, id quod in rerum natura invenitur & existit; præcipue autem Deo competit, tanquam primo & per se Enti, de quo Maimon. in principio suæ Misnæ; unde & Judæi in precibus canunt, Magnificetur Deus vivens, & celebretur וְעֵז, o. Ως, Ens, seu Existens, &c. Nec mireris וְעֵז verti, perpetuo. R. David adscribit ei significationem multitudinis: addo, non virium tantum, sed & temporis, seu longum temporis spatium significat. Sic Psal. 119. 43. וְעֵז אֲנִי, usque in seculum; & Esa. 64. 9. Inventus, vel deprehensus, valde, h. e. insigniter & crebro^m. Inventus, pro, invenibilis, five inventu facillimus; ut Psal. 18. 4. laudatur, pro, laudabilis; & Prov. 21. 20. thesaurus desideratus, i. e. desiderabilis. Sic וְעֵז contempnibilis, וְעֵז abominabilisⁿ.

3. Non timebimus] Vel, timeremus, Pi. ¶ Dum turbabitur terra; sic Ar. o. Æth. בְּהִמְיָרָא In mutando terram, Mo. Infinitum impersonaliter interpretor, in mutari, vel, quando mutatur, ut Gen. 4. 13. Psal. 42. 4. Etiam si permutaret terram, P. Dum permutabit (vel, si commutaret, JT. Pi.) terra, Mu. sub locum suum, Mu. JT. Pi. A. Etiam si loco moveatur, &c. Ti. V. sim. Sy. Hyperbole est, sicut Jud. 5. 4. Vel, Licet regiones terræ prorsus mutantur ratione vigoris ac cul-

tura vel faciei pristinae P. ¶ Et transferentur montes in cor (vel, medium, Ca.) maris; ita o. Æth. sim. Ca. וְהָיָה הָרִים בְּיָם Et in motando montes, &c. Mo. Aut si dimoveantur montes depulsi in imum mare, Pi. sic JT. ut interdum promontiorum rupes procellis vel ventis in imum mare præcipitantur^q. Et si commoveantur (vel contremuerint, Sy. subvertentur, Ar.) montes in medio (in corde, Ar. Sy.) maris, M. Et nutent montes sui in medio mari, Ti. per horrendos terræ motus^r. Significant hæc phrasæ mutationem politicarum, Jer. 51. 25. Hag. 2. 22, 23. Apoc. 6. 14. †: vel, horrendos ad bellum apparatus, &c. Vide Job. 9. 5. Nah. 1. 5. Zach. 4. 7. & 14. 4. &c. Cor cujusque rei medium & interius sign^v. ¶ 4. Sonuerunt; ita o. וְהָיָה Sonabunt, Mo. Ch. Fre-mant, M. sic Ti. fremerent, JT. Et fremant, P. Esto, fremant, Gej. Si fremerent, ellipsis & si*. Cùm, inquam, fremant, Tig. not. Quamvis fremant, A. De וְהָיָה vide Psal. 39. 7. Tumultuentur, Di. ¶ Et turbata sunt; ita o. וְהָיָה Turbabitur, Mo. Ch. Tig. not. & turbentur, P. sic Gej. Di. lutoſæ (si lutoſæ, Pi.) fierent, JT. A. & limum egerant, Ti. A. nimia scil. agitatione^z. וְהָיָה lutum^z. Intumescant, M. Mu. Acerventur, i. e. fluctus attollant^b, quasi à וְהָיָה acervus^c. Malo, efferveant, ebulliant. Vide ad Psal. 75. 9. ¶ Aquæ eorum; ita o. וְהָיָה Aquæ ejus, P. Mo. Mu. Pi. &c. scil. maris†. Affixum ling. respicit וְהָיָה plurale^f; quia וְהָיָה maria ponitur pro uno aliquo mari^g; vel, significat hinc magnum mare, quod plurium particularium marium est receptaculum. Solent etiam Hebræi, neglecta terminatione, rem respicere^h. Aquæ cujusque illorum, JT. latet enim hic distributioⁱ. ¶ Conturbati sunt montes; ita o. Sy. Æth. וְהָיָה Contremiscent, Mo. contremiscent, Ti. Gej. Di. & contremiscent, P. commoverentur, JT. si commoverentur, Pi. ¶ In fortitudine ejus; ita o. Sy. Æth. וְהָיָה In elatione (vel superbia, Mu. Tig. not. per elevationem, M. propter sublimitatem, Gej. P.) ejus, Mu. simil. JT. Pi. Ti. &c. Per intumescentes maris undas^k. In æstu ejus^l. Ob eminentiam ejus, Di.

5. Fluminis impetus latificat civitatem Dei; ita o. וְהָיָה נַחֲלֵי יִשְׂרָאֵל Alvei fluminum latificant, &c. Ar. At rivi fluviorum, &c. Sy. Flumen quod rapide fluit, &c. Æth. Fluminis rivi ejus exhilarabunt, &c. P. sim. Mo. Relativum ejus vacat^m. Rivi tamen fluminis, &c. Ti. Fluvius & rivuli ejus, &c. ex majore scil. illo flumine derivati ad hortos, agros, &c. Ellipsis & si*, sicut Jes. 63. 11. Nah. 2. 11. Habak. 3. 11. Vel, וְהָיָה est nominativus absolute positusⁿ. Fluvium quod attinet, rivi, vel rivuli, ejus, &c. Gej. Pi. Flumen, rivi ejus, &c. JT. A. Vel, Est fluvius, cujus rivuli, &c. A. Ang. Nempe, fluvius Kidron, 2 Sam. 15. 23. Joh. 18. 1. ejusque rivuli, Gihon & Siloab, 2 Par. 32. 4, 30. Esa. 8. 6. Opponit concitati maris æstibus innoxios & leniter fluentes Genon (vel, alio nomine, Siloes) rivulos, qui hortos urbis hinc inde pari voluptate ac utilitate irrigabant. Ut autem per aquas maris ingentem vim hostium subobscurè notat, ita per rivulos, &c. Judæorum exiguas vires: cui favet Esa. 8. 6, 7. P. q. d. Exiguus populus Dei, ejus fretus auxilio, non timebit vim maximam hostium^q. Ut fluctus maris conturbant omnia; ita fluminis dulcis fluxus è contrario recreat, &c. Opponit vastis fluctibus maris, h. e. afflictionum quibus pii absorbendi videbantur, (vel quibus impii obruentur^r), rivulum Divinæ opis & gratiæ, &c. †. Licet mare loca quævis adjacentia exterreat vel maxime; nobis tamen sufficet ad tranquillam & tranquillitatem atque gaudium noster rivulus, &c. Gaudet Jerusalem, licet non mari magno, ut Tyrus, suis tamen rivulis, &c. Porro, per fluvios sæpe designantur (maximè in calidis illis regionibus) res utiles & jucundæ, Psal. 36. 9. & 65. 10. Hic itaque denotari possit benedictio Dei, dona verbi, Spiritus, &c. ¶ Flumen hic est ipse Jehova ibi inhabitans; rivi, beneficia ipsius, &c. Aliqui intelligant de concursu populorum ad Ecclesiam, quod tamen à contextu nonnihil recedit^t. Populi tanquam flumina & rivi eorum venient, & latificabunt civitatem Dei, Ch. Aquæ sæpe populos sign^v. Alii hoc in malum accipiunt, ut idem sit cum vers. præc. Sicque elegans erit antithesis; q. d. Mare quidem turbat etiam montes, &c. at quivis aquarum impetus tantum abest ut Dei Ecclesiæ, quæ est mons quidam, id faciat, ut

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

ut eam potius lætificet *. *Civitatem Dei*, sc. Hierosolym. sic dictam Esa. 60. 14. simil. Psal. 48. 3. quia Deus ibi quasi habitabat *. *Civitatem*, h.e. incolas civitatis b. *Sanctificavit*, &c. *קדש משכן עולו*] *Sanctum* est habitaculum Altissimi, Sy. *sanctum* (sub. locum, M. sacrarium, Ti.) *tabernaculorum Altissimi*, M. sim. Ti. Gej. P. Mo. *sanctissimum* locum, (vel, civitatem *Sancti* Israelis, Pi.) *habitacula Excelsi*, JT. i. e. Dei, Pi. *Sanctum tabernaculum*, &c. Idem est ac, *civitatem Dei*, quasi diceret, totam terram Israel Dei esse tabernacula, sed omnium sanctissimum esse Hierosolymam c. *Sanctum tabernacula*, pro, *tabernaculum*, &c. Mar. Plurale adhibetur de sacra æde pluribus distincta mansionibus d.

6. *Non commovebitur*] Ità Mo. vel, *dimovebitur*, Pi. *nutabit* unquam, Mu. *Adjuvabit eam Deus manè diluculo*, *לפנות בוקר*] *Respicendo manè*, Mo. *appetente manè*, P. Tig. not. sim. Pi. JT. *Ad prospectum* (vel *aspectum*, M.) *auroræ*, V. A. i. e. cum tempus postulabit. Ideo *manè*, quod tunc oppugnantur urbes *. *Dum aspiciet aurora*, sub. eam, V. *cum prospicit manè*, Pi. sim. A. Ham. Similis phrasis Exod. 14. 27. Jud. 19. 26. Simil. *ad aspectum vespere*, Gen. 24. 63. Deut. 23. 11 f. Vel, alludit ad liberationem illam manè præstitam Exod. 14. 27. vel, proverbialis est locutio inde nata, opportunitatem liberationem significans g. q. d. *Maturè, tempestivè*. *Temporibus matutini*, Ar. *Quotidie*, AE. in Ham. sim. Gej. vel unoquoque manè: pars diei pro toto. Quoties nox miseriarum præcessit, toties subsequitur læta auxilii aurora, Psal. 30. 6. Quoties postulat tempus, toties adest Dei auxilium, istudque alacritate & expeditum; ut manè alacriores sunt homines ad obeunda sua officia i. *Ante auroram*, Ti. Potest esse, *usque ad appetens manè*, h. e. per totam noctem hujus seculi, donec appetat lux vitæ æternæ k.

7. *Conturbatae sunt gentes*; ità o. Ar. Æth. *המוג*] *Sonnerunt*, &c. Mo. *Fremuerunt*, Pi. Mu. Gej. *Confremuerant*; Q. in V. *Turmatim concurrerunt*, V. *Tumultuantur*, M. Statim ut *infremuerunt*, P. *gentes* multæ adversum nos l. Antithesis est, q. d. *Contrà*, *conturbatae sunt gentes* m. *Fremuntibus gentibus*, JT. *Inclinata sunt regna*; ità o. Æth. *המוג*] *Mota sunt*, &c. Mo. Gej. sim. M. Pi. Ar. *nutaverunt*, P. Sy. *moveantur*, Gej. *Sed collapsa sunt*; i. e. Statim atque fremitu suo ostenderunt gentes se moliri adversum nos perniciem, conciderunt & corruerunt, &c. n. *Moventibus se regnis*, JT. *Quod montes v. 3. hic regna*, quæ montes vocantur Jer. 51. 25. Vide & Psal. 76. 5. Jes. 2. 12. Verto, *Sed inclinata sunt*, haudque leviter concussa, regna illarum, earumque res non parùm accisæ p. *Dedit* (vel, *edit*, JT. *edidit*, Pi. Ar. *extulit*, Sy. sim. Ca. sub. *Dens*, M. Mu.) *vocem suam*] Ità o. P. M. Mu. Mar. A. &c. h. e. *Intonuit*. *Tonitru est vox Dei*, Psal. 29. 3. Confer Psal. 18. 14. Statim ut *edidit vocem suam*, V. *דדית בקולו*] *Dedit in voce sua*, Mo. *ב in*, vel *cum*, sæpe redundat, ut Psal. 68. 34. Jer. 12. 8. Sic, *querere in Jehova* 2 Par. 34. 26. est, *querere Jehovam* 2 Reg. 22. 18 f. *ב* accusativo interdum præmitti norunt omnes. Vide Psal. 72. 3. & 82. 8. & Boot. *Animadvers.* 1. 1. 7. *Mota est terra*; ità o. *המוג*] *Liquefit*, JT. sic Gej. Pi. sim. Mo. *defluxit*, P. & *defluet*, M. *Terra*, h. e. *Incolæ terræ corruunt* *, conciderunt & confternati sunt. Confer Jos. 2. 9 v. *Ad solam illius vocem* z. *Jussit Dominus ut deficerentur omnibus viribus*; ideo animos abjecerunt, atque ità perierunt vires eorum, ut terra [leg. *cera*] ad Solem liquefcit, & postea evanescit; ut de nive est manifestum a. q. d. *Hostes cum omni suo apparatu misere prosternuntur*. Loquitur autem Psaltes de terra, non Israelis, sed hostium, in qua tantus primùm coepit tumultus b. [Ca. totum sic reddit, *Tumultuantur gentes, concitentur regna*; illo *vocem emittente tellus ipsa colliquefcet*. Ch. sic, *Quando dabat Legem populo suo conturbatae sunt gentes, tremuerunt regna*; *quando exaltavit vocem suam*, & *quando dedit Legem populo suo, dissoluti sunt habitatores terræ*.] Q. hunc versum jungunt sequenti c. *Tumultuantur gentes, motus concitent regna*, & *tellus dato fragore defluat*, *Jehova* tamen exercituum à nobis stat; ità Ti. Omnes ferè *המוג* referunt ad eum gentium strepitum quo concurrunt ad bellum contra populum Dei. Quin &

sequens *המוג* Jun. & Aldegond. ad idem referunt. At illam tantum commotionem, & hic & alibi, significat quæ quis vacillat vel cadit, adeoque poenam & interitum regnorum denotat: quin facile eò delabor, ut & *המוג* eodem referam. Etsi enim *המוג* ad tumultum belli & conspirationis referri etiam possit, sæpe tamen animi fremitum ex dolore ortum notat, ut Psal. 42. 6. Cum ergo v. 6. dixisset, Deum *auxiliaturum urbi*, &c. jam effectum ejus auxilii futurum dicit interitum regnorum, quem ob certitudinem per præteritum enunciat, *Fremuerunt* — *collapsa sunt*. Sequentia porro sic verto, *Effecit voce sua ut nutaret terra*. Capió ut Psal. 68. 34. *המוג בקולו*] *Ecce, faciet voce sua sonitum magnum*. Non semper *המוג* est dare, sed sæpe, ponere, facere, sicut Psal. 44. 12. Ezech. 6. 14. Si cum aliis veritas, *dedit vocem*, quid facit *ב בקולו*? nusquam eo sensu phrasin hanc invenio, sed sine *ב* sæpe, *המוג בקולו*, Psal. 18. 14. Joel. 2. 11 d. At *ב* sæpe facit d. Di. accusativ. Simil. loc. Psal. 68. 34 *. [Vide supra an- * Gej. notata ad hunc ipsummet vers.] Vel, *ב* hic est partitivum, ut sign. Deum edere vocem suam non totam, sed aliquid ejus, tanquam suffurum verbi, Job. 26. 14 f. f. Coc.

8. *Dominus*, &c. *יהוה צבאות*] *Jehovah* Deus exercituum, Pi. Gej. Supplendum hic *אלהים* ex 2 Sam. 5. 10. 1 Reg. 19. 10, 14. Psal. 89. 9. *Deus Jacob*] q. d. Qui foedus cum Jacobo, ejusque posteris inivit. Argumentum hoc fiducia b. h. Gej.

9. *Venite*, (vel, *Ite*, Mo. *Agite*, JT. Pi. *Huc agite*, Ti. *Adeste*, Ca.) & *videte*, &c. ità o. Sy. M. P. &c. *הנה*] Nunquam enim tot hostes superassent Hebræi, nisi Deum habuissent adiutorem i. Sunt verba civium Hierosolymitanorum ad sese mutuo k. *Quæ posuit prodigia*, &c. ità o. Æth. *הנה עשר שנים עשר*] *Qui* (vel, *quasnam*, V. Ti.) *posuit* (vel, *effecit*, Pi. *fecerit*, Ti. V.) *solitudines* (vel, *res stupendas*, Mu. vel, *desolationes*, five *vastitates*, Mu. M. P. Ch. ut Psal. 73. 19 i.) *in terra*, P. Mu. &c. Tot ejus ope trucidatis hostibus, ut passim nunc in terra reperiantur civitates desertæ ac solitariae m. *Vastationes*, urbi nostræ destinatas, Deus exsternere facit in terra hostium n. *Facientis mirabilia*, &c. Sy. sim. Ar. *Quam stupenda edat*, &c. Ca. sim. Gen. vel, convertendo mundum, vel, vastando, &c. fumunt enim vel in bonum, vel in malum o. *Ut disponat desolationes*, &c. JT. m. Mu. n. Gej. o. Gen.

10. *Auferens bella*, &c. *הנה*] *Delevit*, V. *Cessare fecit*, vel *facit*, Mu. P. Pi. &c. Docet hic versus Israelitas, quando scriptus est hic Psalmus, summa fuisse in pace p. *Scuta comburent igni*; ità o. Ar. Æth. Ham. *הנה*] *Scuta rotunda*, Ch. Probabile est *scuta* esse, quia junguntur cum *arcu* & *hasta* q. Alii, *Ham.* *plaustra*, vel *currus*, vel *quadrigas*, Sy. M. P. Ti. Mo. Ca. Gej. nempe militares r. His magis convenit *comburendi* vox quam *scutis* t. Verum illi *currus* constanter *הנה* vocantur, nusquam *הנה*: veruntamen à *הנה* fit *הנה* rotundum, aut *circulare*, indeque *הנה* *rota*, & per synecd. *currus*, Gen. 46. 5. & Num. 7. 3, &c. f. Ham. *Comburent igni* pleonasticum est; ut, *ore locuta est*, Virgil. Æn. 1. *hisce oculis vidi*, Terent. Adelph. 1. 1. Sic, *auribus audire*, Psal. 44. 2. Vel, per Archaismum adjicitur ignis, ut fortius exprimat destructionem totalem v. v. Gej.

11. *Vacate*, *הנה*] *Cessate*, P. Mu. *Remittite*, Mo. V. *Desistite*, V. Gej. *Dicens*, *Desistite*, Pi. *Alloquitur*, vel, 1. *Israelitas*; q. d. *Vacate paulisper & quiescite*, & scitote me esse Deum: ideoque Gentes omnes malo coactas nomen meum ultro & palam esse celebraturas *. Vel, 2. *Gentes*, five persecutores Ecclesiæ z: q. d. *Desistite bellum inferre meo populo*, &c. a. De voce *הנה* vide Psal. 37. 8 b. & Jud. 11. 37 c. z. Gej. a. Mu. b. Gej. a. c. Gej. d. Mu. e. Gej.

12. *Dominus*, &c.] Repetitur versus octavus pro epiphonemate d, ut in Deo se tranquillè & constanter acquiescere ostendat *.

PSALM. XLVII.

ARGUMENTUM. Hic Psalmus est *divinus*, seu *car-* men triumphale. Vaticinatur de Christi Regno a, de quo K. & AE. eum accipiunt b, & de victoria

ria & ascensione Christi in cœlum; præsertim cum Arca typus fuerit Christi. In Psalmo 45. actum est de Rege; in Psal. 46. de civitate Dei; hic, de Gentium adjunctione ad populum Dei, quam per Christum impletam videmus. Occasio hujus Psalmi scribendi sumpta est à publica aliqua festivitate, quæ celebrabatur 1 Reg. 8. 2 Par. 7 *. Decantatus est hic Psalmus (ut suadet v. 6.) in solenni illa pompa 2 Sam. cap. 6. 1 Par. 13. & 16 f. Cum inferretur Arca, vel in Sionem, vel in Templum. Quamquam hæc mera conjectura est, concesserim tamen, sed ita ut hinc de re longè nobiliori [Israelitæ] admonerentur g. Neque enim nudam ceremoniam Spiritus S. considerari voluit, aut eos existimare Regnum & gloriam Dei angustis istis Sanctuarii vel Judææ limitibus includi; sed ipsos altius animos attollere voluit ad perpetuum & longè latèque propagandum hoc Regnum h. Totus in hoc est auctor Psalmi, quisquis est, ut probet Deum illum Arcæ insidentem non Israelitarum modò, sed omnium gentium, Regem esse ac Dominum i. Scripturas extenuamus, si V. T. omnia ad illud tempus referamus k.

2. Omnes gentes] Heb. populi: i. e. vel, 1. Tribus Israel, ex v. 4. ut Psal. 66. 8. Zach. 11. 10. Syn. generis i: vel, 2. omnes orbis populi m; gentes ad Abrahami fidem vocandæ n. ¶ Plaudite manibus; ita o. Ar. Ti. 77] Manu, M. P. &c. palmâ, Mo. Complodite manus. Signum hoc approbationis & lætitiæ o, Neh. 3. 19 p. & 2 Reg. 11. 12. Sic Psal. 98. 8 q. ¶ Jubilate Deo] In Deo, & ob Deum, & in Dei honorem: Non excitat eos ad gaudium carnale, &c. r.

3. Quoniam Dominus] Hic est Christus †. ¶ Excelsus, 117] Est hoc unum ex Dei nominibus t; quamvis h. l. propriè sit prædicatum v. Sublimi loco positus, V. Ipse est super omnia, &c. *. ¶ Terribilis] Nempe hostibus v. Vel, reverendus, Ma.

4. Subjecit (vel, Ducit, Mo. Ducit, P. Sternit, M. Agit, V. Adduxit, Mu. Subjicit, o. Ar. Ti.) populos (vel gentes, Sy.) nobis, five subter nos, Pi. Ti. &c. 117] Cogit in caulam populos in locum nostrum, JT. ut simus unum ovile. 117] JT. rectè deduxerunt ex nomine conjugato 117 dūctus, caula, ovile, Esa. 5. 17. Mic. 2. 12 a. [Al. sic;] 117 sign. non tantum loqui, sed etiam perdere, five percutere, 2 Par. 22. 10. Pl. 2. 5. Hinc Psal. 18. 48. 117, & percutiendo deprimit, vel subjecit, (pro quo est 117 deturbans in loco parallelo 2 Sam. 22. 48.) Ità & h. l. b. In hoc & seq. vers. verba sunt fut. pro præter. Porro, hoc intellige, vel, 1. de subjectione Cananæorum d. Probat hic versus præcedentem. Nam quomodo tot populos Hebræis potuisset Deus subicere, nisi esset excelsus, terribilis, &c. *? Vel, 2. de populis quos Deus tempore Messie ab extremis terrarum oris Hierosolyma, atque adeò in Israelitarum potestatem, adducturus est f. Vel, 3. de Gentium vocatione g, quæ per prædicationem Evangelii Christo subiciebantur h, & Apostolis, natione Judæis i.

5. Elegit (Eliger, Mo. Seligit, JT. sic Ca.) nobis hæreditatem (vel possessionem, JT. Ca.) suam] Vel, nostram. Ità Mu. Gej. P. &c. h. e. Sedem felicem & perpetuam k. Terram Canaan l, Psal. 78. 55 m: & sub hoc schemate, per anagogen non infrequentem n, hæreditatem coelestem o. Sensus, Ipse est qui nobis hanc terram assignavit, quæ haud mediocri gloriæ materia est p. Latet hic jus possessionis, &c. q. d. Non, prædonum instar, terram hanc ipsi invasimus; sed Deus, supremus mundi Dominus, elegit, &c. q. Selegit, intellige, & possidendam dedit. Βεγγυλοία r. ¶ 117] Elegit nos hæreditatem sibi, Ar. vel suam, Sy. Elegit nobis, & Judæis & Gentibus, qui gratulamur Christo; nam Ecclesia Judæorum hinc appellat Gentes, & adhibet in communionem gloriæ †. Complacebit sibi in nobis, ut jure hereditario possideamus hæreditatem nostram, Ch. ¶ Speciem Jacob, quam dilexit; ita o. Eth. 117] Gloriam, five honorem, (vel, magnificentiam, M. præstantiam, Ti. V. siml. Mo. JT. Pi.) Jacob, quem dilexit, P. Mu. &c. Per appositionem dictum t; i. e. id de quo verus Israel gloriatur v. Quæ, scil. hæreditas ab ipso Deo nobis destinata, gloria est populi Jacobæi *. Vel, decor Jacob sumitur pro ipso Ja-

cobo; ut, gloria Domini, pro Domino v. Vel, glori- am. h. e. domum Sanctuarii z, quo Jacobi posteri ex- celluerunt, Ezech. 24. 21. Amos. 6. 8. & 8. 7. Nah. 2. 2 a. & omnia coelestia promissa data Ecclesiæ in Christo b. Vel, excellentem terram Jacobo olim promissam c. Pro Jacobæorum, quos amat, dignitate, Ca. domum sanctuarii Jakob, quam amabit semper, Ch.

6. Ascendit (vel, Exaltabitur, Ch.) Deus in (vel cum, M. P. Ti. Pi. &c.) jubilo] Ità o. Eth. Mo. &c. Vel, cum clangore, JT. i. e. gloriosissime, ut victor triumphans, Colos. 2. 15 d. Ascendit Deus, i. e. vel, 1. Arca Dei *, quæ Dei nomine vocatur Num. 10. 35. vide 2 Sam. 6. 2. & Psal. 24. 3 f. quia super eam loquebatur Deus, &c. g. Arca ascendit à Cariath-jearim Hierosolyma, 2 Sam. 6. & cum à Salomone invecata esset in Templum, 2 Par. cap. 5 h. Vel, 2. Deus in carne manifestatus i, five Christus, qui ascendit in cœlum, Luc. 24. 51 k.

7. Psallite, &c.] i. e. Fidibus canite l. Quinque repetitur hoc verbum; quod significat Deo non semel ac iterum tantum, sed sæpe & assidue, esse psallendum m. ¶ Regi nostro] h. e. Qui solis nobis cognitus est, cum tamen Rex sit omnis terræ n.

8. Rex omnis terræ] Corrigit quod dixerat, regi nostro, sic inquit, Imò canite Deum esse Regem omnis terræ o. ¶ Psallite sapienter; sim. o. Eth. M. Mu. Gej. vel, scite, Ca. erudite, Ti. 117] Canite intelligens, Mo. Mar. V. pro, intelligentes, Mar. Sing. cum verb. plur. quod per nomen partitivum unusquisque resolvi debet, hoc modo, quicunque sapientiâ præcellitis p. Psallite quisque intelligens, h. e. omnes canendi periti. Omnium est manibus plaudere, sed psallere tantum peritorum q. Canite quotquot intelligitis, P. Al. cum intellectu, Ar. sic Q. in V. sim. Ch. q. d. Non, bacchantium more, vocibus incompotis; sed cum recta intelligentia & devota attentione r. Ut non queratis sonum auris, sed lumen cordis †. Adverte qui Psalmos quotidie legis, nec intelligis t. Participium activum interdum adverbiascit, instar nominum substantivorum v. Al. psallite Psalmo didascalico, JT. Pi. Jos. K. in Gej. vel, Psalmodum erudentem, Mu. A. vel, eruditum, Coc. Qui doceat scilicet Dominum solum esse Regem *, vel, quo informetis alii alios de Regno ipsius & officio vestro v; vel, quo erudiat populus de futura Gentium vocatione z. Monet eos ut deponant ignorantias & errores, & in sapientia spiritali proficiant; utque ita canant, ut audientes faciant sapientes ad salutem a. Canite ei laudem, Sy. Forsan versus sic reddi possit, Quia Rex totius terræ Deus est, psallite intelligenti, Deo nempe, qui eo nomine dignus est Regno, &c. quia est intelligens, &c. b.

9. Regnabit (vel, Regnat, Mu. Pi.) Deus super gentes] Hic subicitur illa didascalia, seu doctrina, cujus modò facta est mentio c. Hoc scil. dicite, Regnabit, &c. d. ¶ Sedet super sedem, &c.] Heb. super solium sanctitatis suæ, Mu. A. &c. i. e. sanctum. Vide Psal. 9. 5. Apoc. 4. 2 *. Per quod aliàs intelligitur tum Tabernaculum, tum speciatim in eo Propitiatorium, quod ipsum simul Ecclesiam repræsentat; tum cœlum, in quo majesticè præfens est, &c. f. Per solium cœlum intelligit g.

10. Principes (vel Optimates, M. Munifici, Ti. Voluntarii, JT. Pi. Primarii, Ca.) populorum congregati sunt (vel venerunt, Ar.) cum Deo Abrahæ] Ità o. Ar. Eth. Pro 117, legerunt 117 cum b. Vel, revertimini ad Deum Abrahæ, Sy. ¶ 117] Magnifici populorum aggregati sunt populo Dei Abraham, Mo. vel, ad populum Dei, &c. Mu. Gej. Buxt. sim. M. V. Ellipsis r, vel l, ut Psal. 5. 8. Jer. 26. 10. Hof. 2. 14 i. Sensus est, foedera nostra ambierunt. Vide Psal. seq. & dicta ad Psal. 2 k. Vel, aggregati sunt populo Dei, i. e. ipsi Deo: sicut idem est, profelytam esse Deo, & Judæis; adjunctum esse Christo, & Christianis l. Alii, congregantur, five colliguntur, populus (vel, hoc est, populus, Ca.) Dei, &c. JT. Mu. Ham. Ità 117 per appositionem jungitur, vel, cum principes, estque nominat. populus; vel, cum populi, & sic est genitivus, principes populi, etiam populi Dei, &c. m. Sensus est, Externos Principes, adeoque populos, futuros aliquando, tempore nempe Christi, populum Dei Abraham n. Ad

hunc triumphum non indigenæ tantum convenerunt, sed optimates aliarum gentium. Chald. sic, *Principes populorum congregati sunt, populi fideles Deo Abraham*; i. e. Judæi omnes, quotquot constanter persistunt in cultu & obedientia Dei, in solennibus festis conveniunt, &c. P. *Populus Dei Abraham*, h. e. qui Deum Abraham colit. Vaticinium est de vocatione Gentium, consentientibus Hebræis; ideoque commodum Abraham meminit, qui dictus est *pater multarum gentium*, Gen. 17. 5. qui etiam intermissum Dei cultum instauravit. Alii, *congregantur cum populo Dei*, &c. Pi. vel, & *populus Dei*, ut sit ellipsis *populi*, quæ frequens est. Ità sensus est, externos populos & Judæos in unum corpus coalituros. Omnes sensus in unum recidunt, & optime probant id quod intendit auctor Psalmi, Deum omnium gentium esse Regem, quippe qui omnes gentes in unum Ecclesiæ corpus compulsurus sit aliquando. Al. ut sint *populus Dei*, P. *adjungent se Deos* &c. Q. in V. *Quoniam dii* (melius, *Dei*, ut habet Hieronymus, & Græcus, *θεοι*,) *fortes terræ vehementer elevati sunt*. Ità v. Eth. i. e. Principes potentes, & quasi dii in terris. In *לְאֱלֹהִים* nominativum indicat, sicut Esa. 32. 1. Sensus egregius, Dii fortes, sive protectores, terræ (Patrem, Fil. & Spiritum plur. *Deos* vocat, habito personarum respectu,) valde elevati sunt in hac orbis victoria. *Quoniam diis protectoribus terræ longè superior est, Ti. In cujus tam sublimis Dei tutela est orbis terrarum, Ca. Quoniam potentes Dei elevati sunt admodum super terram, Ar.* [Alii verba hæc duobus membris distinguunt:] *Quia Dei* (ipsius Dei, Mo. *coram Domino*, Ch. *sub. sunt*, Pi. Ch. Gej. vel, *Deo*, Mu. *sub. sunt*, vel, *adhaerunt*, Q. in Gen. vel, *ad Deum*, sub. *pertinent*, A.) *clypei*, vel *scuta*, (vel *protectiones*, JT.) *terræ*, Pi. P. Ch. Mo. Mu. Gej. h. e. Principes sive magnates terræ; qui *scuta* vocantur Hof. 4. 18. quia sunt, vel esse debent, populi sui defensores, aut protectores: quo respectu Deus sæpe vocatur *clypeus Davidis*, Psal. 7. 11. & 18. 3. & 28. v. 7. &c. Sensus est, Magnates accedent ad Deum. *Dei sunt*: significat corda Principum esse in manu Dei, ità ut facile sit ei flectere illa in amorem populi sui, ut se ei aggregent, quem antea oderunt. [Reliqua autem verba sic reddunt:] *valde*, sive *vehementer*, *exaltatus* (vel *excelsus*, JT.) est, Pi. V. Ch. sim. P. Mo. Gej. Mu. Supple *super eosdem* (clypeos vel Principes) *valde elevatus est Jehovah*, cujus genti se associarunt. Epiphonema est, quo concludit, quando ad Deum pertinent ejusque imperio subditi sunt terræ Principes, ipsum quibusvis potestatibus longè esse sublimiorem. Causæ cur pii ad Christum confugiant duæ; potentissima administratio Regni, & summa ejus dignitas & gloria. In *לְאֱלֹהִים* dominium denotat, sicut Gen. 40. 8. Deut. 1. 17. 2 Paral. 20. 15. Sensus est, Deus jure optimo non in plebeios solum, sed & magnates, suum nunc exserit imperium, cum & hi quoque ejus sint creaturæ, beneficiarii, &c. *Quia Dei sunt clypei terræ*, h. e. Reges, *valde exaltatur*. Nam ità est Esa. 60. 3, &c. *Reges ibunt ad splendorem oriūs tui*, &c. Potest etiam sic, *Quia Deus protegit terram*, seu Ecclesiam, &c. ut Psal. 7. 11. *Clypeus meus est apud Deum*, h. e. Deus defendit me. Confer Psal. 89. 19. *Dei sunt clypei terræ*, i. e. Defensio eorum qui in terra sunt accepta referri debet Deo. *Ed quod Dei sit veluti scuto protegere terram, qui valde exaltatus est, M.*

PSALM. XLVIII.

Argumentum hujus Psalmi idem est cum Psal. 46. Nam & hic celebrat victoriam quandam quam Deus dederat Hierosolymitanis adversus eos qui urbem oppugnabant. Patet hunc Psalmum decantatum esse post ingentem aliquem exercitum à moenibus repulsum. De occasione, aut historia quæ hic celebratur, difficile est conjicere. Posset referri ad tempora Josaphati, & historiam 2 Par. 20. sed malim ad Ezechie temporis, & historiam illam 2 Reg. 18. & 19. miracu-

lum enim illud planè depingitur v. 4, 5, 6, 7, 8, 9. Additur autem, ut in poemate, elogium, quo felicem Hierosol. statum extollit præ aliis urbibus, quia ibi Deus sedem collocaverat, &c. Erat autem Hierosol. imago & typus Ecclesiæ omnium temporum, ad quam ergo hic Psalmus est accommodandus, &c. * Mol.

1. *Psalmus canticum*, *לְאֱלֹהִים* *Canticum psalmi*, P. Mu. Gej. &c. i. e. Hymnus ore simul & instrumento cantandus. *Canticum*, vel *psalmus*, Glaff. gram. 3. 1. Gej. 118. *Canticum & psalmus*, i. e. Canticum quod canendum erat ad fides. *Canticum psalmus*, i. e. Canticum excellentissimum. Vide Psal. 30. 1. *Secunda Sabbati* Non est in Hebræo; non tamen id frustra annotatum est: nam alii Psalmi diebus festis, alii certis diebus hebdomadis, canebantur. * G.

2. *Laudabilis* Ità Mu. Gej. &c. Heb. *laudatus*. Participium respondet adjectivo in *bilis*, ut Psal. 19. 11. *לְאֱלֹהִים desiderabilis*; Psal. 47. 3. *לְאֱלֹהִים* *terribilis*. In *civitate Dei*, &c. i. e. Hierosolyma: quippe quam defendit contra hostes potentissimos, &c. In *monte sancto ejus* Id est, in *Sion*, in quo erat Arca, & Tabernaculum tempore Davidis; quique erat typus Ecclesiæ, Heb. 12. 22. Apoc. 14. 1. Simul tamen montem *Moriam* intellige, in quo præcisè tunc erat Templum, & in Templo Arca. Uterque enim mons, si tamen duo montes erant, aut potius ejusdem montis tumuli aut colliculi duo, montis sancti nomine intelligendus est, unòque Sionis nomine uterque in Sacris literis sæpe dicitur. Vide ad Psal. 132. 13. * Mu.

3. *Fundatur exultatione*, &c. i. e. Stat (vel, *A fundamentis edificatur*) mons Sion cum gaudio totius orbis. *יְהוָה נֹשֵׁא כְלֵי דָאָרָךְ* *Pulcher*, vel *Amanus*, (vel *Elegans*, V.) *situ*, vel *climate*, vel *regione*, vel *termino*, Mu. P. V. Gej. Mo. A. sim. Ca. M. Pi. *Elegans est regio*, Ti. Nomen *יְהוָה* proprium est urbis Memphis, Jer. 2. 16. & 44. 1. & 46. 19. hic autem appellativum est, & K. & AE. *regionem*, vel *tractum*, exponunt, quæ *יְהוָה* etiam dicitur. Vide Jos. 17. 11. Heb. *Pulchritudo tractus*, Pi. [JT. hæc conjungunt cum præcedentibus, *In civitate Dei*, &c. *ornamento tractus*,] i. e. qui mons Sion est ornamentum tractus sive regionis totius Judææ, quo velut instrumento suos servavit Deus. Alii, *Pulcher arbore*, (id *יְהוָה* sign. teste Dones,) quia hic mons undique olivis confusus est. *Pulcher ut sponsus*, Ch. simil. He. & Pratenis in Mu. *יְהוָה est sponsa*, quæ in urbibus maritimis vocari solet *nympha*. Tunc vertendum, *Pulchra nympha*, vel potius, *Pulcher nympha*. Alii *יְהוָה est furculus*, vel *ramus*; ut totus orbis sit instar arboris, loca verò particularia instar ramorum arboris, terra Israel ramus non vulgaris, sed pulcher, &c. Ità R. Immanuel. Sequitur eum Aquila, *יְהוָה pulchro germine*; quinta editio, *יְהוָה pulchris ramis prædico*. Verum sic potius vertem, *Est pulcher ramus*, vel *ramis*. [Reliqua verba sic reddunt:] *Gaudium* (vel *gaudio*, JT.) *totius terræ*, Pi. Gej. sim. M. P. Ti. M. Sy. putà, terræ Israelitarum; vel, orbis terrarum, juxta Thren. 2. 15. De Sion enim in totum orbem effusa est benedictio. Vel, quia tam salubri & temperato erat aere, ut qui morbo correpti eam fortè terram ingrederentur statim valetudinem recuperarent. Vide Esa. 33. ult. *Gaudium*, i. e. causa efficiens gaudii. *Mons* (vel, est *mons*, M. Pi.) *Sion*, *latera* (vel, in *lateribus*, Pi. vel, qui est ad *latera*, P. Ellipsis est, vel præfixi *l*, ex Exod. 26. 22. & 36. 27. vel *l*, ex Psal. 128. 3. *Aquilonis* Ità Mo. M. &c. *Monte Tzionis* (i. e. *ἀκρόπολις* sive propugnaculo Jebusi, in Tzione sito, quod civitas Davidis dictum est 2 Sam. 5. 7.) *lateribus Aquilonis*, urbe, &c. JT. i. e. in Templo imposito monti Morie, in summa Sionis parte, Aquilonem versus. In ea parte quæ spectat Aquilonem, ubi scilicet situm est Templum, q. d. Monti illi annectitur infra ad radices montis [Sion] versus Septentrionem urbs Jerusalem. Ineptè aliqui appositionem esse putant, *mons Sion*, *latera Aquilonis*. Nam mons Sion minimè erat ab Aquilone, sed à meridie, ut patet ex Josepho, Belli 6. 6. & Antiq. 16. 14. Nicephoro, Hist. 8. Brocardi Itinerario 6. i. e. habebat urbem Hierusalem ab Aquilone, Esa. 14. 13. eamque toto

- ^a Gen. Australi tractu ambiebat ⁿ. Falsum est quod dicunt K. & AE. Tzionem ab Aquilone urbis sitam fuisse; quod tamen vir doctus argumentis it adstructum. Contrarium patet ex Joseph. ἀλώσεως l. 6. c. 9. vel 17. ^o. [cujus verba fusè & citata & explicata in Authore videlicet.] Est itaque hic asyndeton, q. d. *Mons Sion* meridionalis, *latera*, pro, & *latera*, *Aquilonis*, five Aquilonaria urbis, sunt civitas Regis Christi. Significat duplicem fuisse urbem, five duas urbis partes præcipuas, quarum una dicebatur *civitas superior*, *civitas David*, &c. eratque posita in Sionis montis vertice & planitie; altera, *Hierusalem* propriè, *civitas inferior*, & *filia Sion*, quæ è monte Sion veluti nasci videbatur, & in Septentrionem distendi. Hierosolymæ præcipuæ regiones & tractus erant versùs montem Sion à parte meridiei, & versùs latera Aquilonis, quæ erant planiora & humiliora, ut proinde multò pluribus muris & turribus essent munita atque instructa P. Possit hic locus sic verti, *Mons Zion*, *latera* ejus *septentrionalia*, *urbs* nimirum *regis magni*, sunt *pulchra tractu*, *gaudium terræ universæ*; ut enunciationis subjectum sit in membro posteriori, prædicatum in priore; quomodo Prov. 24. 24. ⁹. [Ti. locum sic reddit, *Mons Sion*, in *cujus Aquilonari latere urbs magni regis est*, *elegans est regio*, & *gaudium universæ terræ*.]
- ⁴ *Deus in domibus ejus*, בְּבֵיתוֹתָיו In palatiis (vel arcibus, Ca. turribus, Sy.) ejus, M. P. Mo. Mu. &c. i. e. Jerusalem: Affixum non respicit הַר montem, sed יְרוּשָׁלַיִם civitatem. ¶ Cognoscetur, &c. נִדְרַע לְמִשְׁכָּבוֹ Notus, vel agnitus, est ad elevationem, Mo. vel, in arcem, Mu. pro arce sublimi, Pi. sim. P. JT. quod sit suis arx sublimis, Ti. Al. propugnatione, Ca. potentiâ, Ch. veluti tutum refugium, M. Agnoscitur esse vice præsidii †: id quod recenti experimento didicimus. Confer Prov. 18. v. 10. Propositio est Psal. quam probaturus est; q. d. Aliarum urbium arces validæ sunt, at Hierosolymæ majus est robur, &c. ^t. Ut regio tota ornatur urbe, sic urbs ornatur Deo, qui commune perfugium est utriusque, urbis & regionis ^v.
- ⁵, *Reges terræ congregati sunt*] i. e. Vel, 1. Principes Philistæorum, 2 Sam. 5. ^a: vel, 2. Reges Moab & Ammon, 2 Par. 20. †: vel, 3. comites Sennacherib, nempe amici & stipendiarii Reges ⁷; vel, duces & principes illius ², quos gloriatur esse Reges, Esa. 10. 8. ². ¶ Conveniunt in unum; ita ^o. Eth. foedere inter ipsos juncto ^b: עָבְרוּ יַחְדָּם. Transierunt (vel, progressi sunt, JT. Pi. venerunt, Ar. accesserunt, V.) pariter, P. Mo. JT. Pi. vel simul, Ch. Sy. M. V. Transierant una, Ti. Vel, 1. ad bellum ^c, contra Hierosolymam ^d: vel, 2. urbe intactâ, introire vel expugnare eam non valentes ^{*}.
- ⁶. *Ipsi*, הֵם ¹ *Iidem ipsi*, qui alios planè conceptus de urbe facile expugnanda confinxerant ^f. ¶ *Videntes*, רָאוּ ² *Viderunt*, P. Mo. M. JT. Pi. Nempe, vel, 1. urbem hanc esse pulchre sitam, urbemque Dei ⁸, & à Deo defensam: vel, 2. horribilem stragem in castris, 2 Reg. 19. 35. ^h. Potius elliptica est hæc dictio, q. d. *quàm primùm viderunt*, *obstupuerunt*; ut illud, *Ut vidi, ut perii* ¹. Cum vidissent, sic obstupuerunt, &c. Ti. sim. Ca. [Ita cum verbo sequente neclunt.] Vel, *viderunt*, i. e. experti sunt, ut Psal. 77. 17. te videlicet esse urbis hujus præsidium, v. 4. ^{*}. ¶ *Sic* (vel, *similiter*, JT. Pi.) *admirati sunt*] Ità M. P. Mo. Gej. Solo ferme conspectu in fugam acti sunt ^k. *Sic* emphaticum est, & rem quasi digito monstrat ^l. Interdum וְיָוֵל valet *tantò magis*, ut Exod. 1. 12. Esa. 55. 9. & Hof. 4. 7. ubi, ut etiam hoc loco, defectus est particulæ תְּשֻׁלָּא, כְּאִשֶּׁר, quæ opponi solet כִּי, ut hic v. 9. ^m. *Admirati sunt*, munitiones urbis ⁿ. ¶ *Commoti sunt*; ita ^o. Ar. נִחְפָּזוּ ¹ *Festinauerunt*, P. Mo. *præcipitati sunt*, V. sim. M. Ti. in fugam scilicet ⁹, metuentes exitium P. *Accelerarunt* abutim, JT. Pi. sim. Gej. anxietate & metu panico percuss, ut illi 2 Reg. 7. 15. ⁹.
- ⁷. *Tremor apprehendit eos ibi*, dolores, &c. רָעַדָה ¹ *Terror*, vel *Tremor*, apprehendit eos ibi, (ubi antea nobis erant terrori, h. e. in ipsis illis castris; vel, monstravit locum, qui sub oculis erat ²), *dolor quasi parturientis*, M. Mu. JT. Pi. &c. vel, *parturientem*, Mu. P. sub. apprehendit. Sign. vehementem & subitum dolorem †.

- ⁸. *In spiritu*, &c. בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ ¹ *Euro*, five *Vento*, (In vento, Mo.) *orientali* (vel, *vehemente*, Sy.) *conteres*, vel *confringes*, vel *conteris*, (vel, *conterentur*, Sy.) *naves Tharsis*, Mo. Sy. Ar. Gej. vel, *naves maris*, five *Oceani*, M. JT. Pi. Tharsis fuit urbs maritima in Cilicia ^t, portu celeberrima, ut patet ex Ezech. ^a Pi. 27. 25. Jonæ 1. 3. ^v. unde in Africam, Indiam, Ophir, &c. ^v Mu. navigabatur: unde nomen *Tursis* exhibitum primò illi mari, deinde & cuivis mari, & Oceano ^{*}; unde & ^a A. sim. ¹⁰ *naves Tharsis* synecdochicè omnes alias significant ^v. Gej. ¹ Mu. Vel, *Tharsis* hic dicitur Carthago, quæ urbs eo tempore mare constratum classibus tenebat ². Vel, *Tharsis* ² Mar. est *Tartessus*, vel *Tartessus*, prope Gades in Hispania, locus opulentissimus, quò Phœnices navigare solebant pro argento, &c. Ezech. 27. 12. [de quo vide Annotata ex Bocharto ad Gen. 10. 4.] idèque naves affabre & optimè ædificarunt, &c. ². Alii tamen malunt *Tharsis* nomine non regionem, sed Oceanum, intelligi, qui sic dictus est hic, & 1 Reg. 10. 22. 2 Par. 9. 21. Psal. 72. 10. Esa. 2. 16. Jer. 10. 9. quia Solis illustratus radiis cærulei est coloris: hujus autem coloris lapidem notat *Tharsis*, i. e. Turcicum, Exod. 28. 20. ^b. Porro, ^b Was. an. ¹⁰ Eurum in illis regionibus rapidum, atrocem & truculentum fuisse constat ^c, ex Exod. 14. 21. Ezech. 27. 26. Hof. 13. ult. ^d. item ex Job. 27. 21. Jer. 18. 17. Agt. 27. 14. ^{*}. Hinc Latinis poetis Eurum vocatur *rapidus*, *atrox*, &c. ^f. Hinc Silius — ubi nubifer Eurum, &c. & alibi, *Tartareus turbo*, atque *insano savior Euro*, &c. Sed verba hujus versùs valde plana sunt, difficultas est in connexionione cum præcedentibus ⁸. Quid *naves* circa Jerusalem, ubi nullus erat navigabilis fluvius? Resp. ¹. Verùm simili ratione mentionem vidimus fieri aquarum ac fluctuum marinorum Psal. 46. 3, &c. in descriptione motuum & periculorum circa urbem Dei, &c. ^h. ^h Gej. 2. Sensus est, Etiam si qui hostes per mare veniant ad opprimendum Regnum Judæ & Jerus. tu tamen priùs eorum naves confringes quàm ad litus appulerint ¹. Sed ⁱ Ol. nullum hujus rei in Sacris occurrit vestigium, nec etiam vox תִּשְׁבֵּר quadrat, quæ de mercatoriis, non bellicis, [navibus] exponi aliàs solet ^k. 3. Castalio aded ^k Gej. importunam putavit hujus versùs infertionem, ut illum in prima editione planè præterierit, nimia sanè temeritate; sed in secunda editione apposuit. 4. Q. pro תִּשְׁבֵּר, legunt תִּשְׁבֵּר. Ità Ca. *Quomodo Eurum frangit naves Cilicæ*; & Ti. *Quomodo ventus orientalis confringere solet marinas naves*. Sed lectionem תִּשְׁבֵּר firman-
⁴⁰ mant codicum consensus, & Vet. interp. ^o. Ch. Sy. Hi. Aq. Sym. & Masora ad Exod. 14. 21. & ad Jer. 18. 17. ¹. ¹ Boot. ib. 5. Statuendum est hic desiderari notam similitudinis ^m; ^m Boot. ut fit Deut. 28. 23. Job. 7. 9. & 11. 12. Psal. 119. 119. sim. Gej. Cant. 5. 15. & 7. 4. ¹. item Psal. 14. 4. ^o. Apotrophe est ad Deum epiphonematica ^p: q. d. Sicut ventorum vi validæ sæpe classes subito pereunt; ita tu, quando ^q Mu. Jun. vis, ingentes hostium vires uno impetu ac nutu proster-
⁵⁰ nis ⁹. Quasi vento orientali, qui conterit naves Tharsis, ⁹ Mu. sim. dissipati sunt, P. sim. Boot. ex Calv. & Deod. Velut *ventus orientalis confringere solet*, &c. V. *Confringis naves*, &c. h. e. Ità, cum tibi visum fuerit, mercatores Tyrios frustraris, cum eorum naves optimè ædificatas, & pretiosis mercibus onustas, domumque redeuntes, vento valido immisso pessundas, &c. ^{*}. תִּשְׁבֵּר est 3. ^{*} Ham. perf. foem. & ad וְיָוֵל refertur: quanquam aliis est 2. perf. masc. & ad Deum refertur; *Sicut vento*, &c. *frangis*, &c. Sed prius malo; ità tamen ut totum hoc membrum sit tantum expletivum, atque epitheti vicem gerat, ad insignem Euri violentiam describendam; priora autem verba cum præced. cohæreant, hoc modo: *Ibi apprehendit eos tremor, dolorque velut parientis*: (Hic repete וְיָוֵל, tremor, inquam, apprehendit eos) ⁷⁰ *acsi concussi essent vento subsolano, cujus tanta est violentia, ut firmissimas in mari naves frangat*. Simil. K. & Genev. & Bucer. Vel, connexio est talis; Insigniter ^r Boot. ib. territi sunt, quando naves Tharsis, i. e. vim omnem eorum bellicam, graviter aded pessunderunt ^t. † Gej. 9. *Sicut audivimus*] Vel, *audiveramus*, Pi. Vel, 1. ex patrum relatione, & miraculorum in Lege prælectione ¹: vel, 2. à Prophetis ^v; nempe, vel, à Jahaziele, ¹ Gej. de quo 2 Par. 20. 14. vel, ab Isaia, de quo 2 Reg. 19. ^v Pi. V. v. 20. ^{*}. ¶ *Sic vidimus*] h. e. Opere ipso experti ^{*} Pi. Mu. fumus

Perpetuò, Ca. supra (super, Mo.) mortem, Sy. Di. Coc. h. e. Deducet nos usque eò, ut mors nobis non dominetur[†]; ut nē à morte quidem ipsa absorberi queamus, sed eam ipsam superaturi simus[†]. Hæc autem omnia non tam de Jerusalem terrena accipienda sunt, quæ non diu post solo erat æquata, quàm de Ecclesia Dei, cujus typum illa expressit, quæ verè invicta mansit, & manebit usque ad finem mundi, &c.[†]

PSALM. XLIX.

ARGUMENTUM. Psalmus hic est *דודימוס*, in quo autor Psalmi, quisquis est, docet opes esse contemnendas, quod iis nemo suam, nedum alterius, vitam redimere possit; quod divites morientur, & post mortem detrudendi erunt in infernum, è cuius potestate se liberandum sperat[†]. Doctrina hujus Psalmi, quæ & Psalmi 4. 37. 39. opponitur scandalo crucis. Pii hîc affliguntur, impii florent, &c. in morte autem conspicietur discrimen, &c. pios redimet Deus ex inferno, &c.[†] Hic Psalmus agit de hoc & futuro seculo[†]. Ostendit nullum evadere mortem, nē divites quidem[†].

2. Audite hæc, omnes gentes] Non soli Israelitæ, sed alii omnes[†]: nullum enim sub cælo est hominum genus quod avaritiâ non laborat[†]. ¶ Qui habitatis orbem; ita o. Ti. Æth. *יְשֻׁבֵי תְּהוֹמֹת* Incolæ, vel habitatores, terre, Ch. Sy. Ar. vel orbis, M. P. Mo.

3. Quique, &c. *וְכָל בְּנֵי אָדָם* Etiam (vel, Tam, M. Ch. Ti. &c.) filii (vos filii, P.) hominis, sive hominum, Mo. P. hominum ignobilium, M. sim. K. & AE. plebei, Ti. sim. JT. *וְכָל בְּנֵי אָדָם* hominem ut è terra factum, ideòque vilem & abjectum, significat. Vide Psal. 8. 5. Filii terræ, Sy. Ar. ¶ Filii hominum; ita Sy. Ar. o. Æth. *וְכָל בְּנֵי אָדָם* Etiam (vel, quàm, M. Ti. &c.) filii (vos filii, P.) viri, Mo. sub. præstantis, JT. filii cujuscunque nobilis, M. dignitate aliquâ pollentes, Ti. K. & AE. in Mu. Ex nobili & clara stirpe orti. Vide Psal. 4. 3. *וְכָל בְּנֵי אָדָם* est vir fortis, consistens, à *וְכָל בְּנֵי אָדָם* fuit, existit: vide Prov. 8. 4. *וְכָל בְּנֵי אָדָם* utrobique redundat[†].

4. Os meum loquetur sapientiam] Ità o. Ch. Sy. M. Ti. &c. Heb. sapientias, P. Mo. Mu. Gej. i. e. multiplicem summæque salutarem sapientiam[†]. Præcipua sapientia vocatur sapientia, Prov. 1. 20. & 9. 1. Variam sapientiam, JT. Pi. Gej. Scientias, i. e. quæ ad scientiam comparandam plurimum valent[†]. Artificium rhetoricum ad attentionem conciliandam; q. d. Dicturus sum de rebus quæ vos sapientes efficere possunt[†]. ¶ Et meditatio cordis mei prudentiam; ita Ti. Mu. *וְכָל בְּנֵי אָדָם* Intelligentiam, o. Sy. Æth. M. intelligentias, Mo. P. vel prudentias, Mu. h. e. variam seu multiplicem prudentiam[†]: sub. loquetur. Vel, prudenter, Ar. q. d. Non temere dicturus sum, sed ex longa præmeditatione; nec dicturus sum de rebus quæ in solâ contemplatione positæ sunt, sed de iis quæ in exercitatione præsertim & actione consistunt[†]. [Ca. totum sic reddit, Ore docta eloquar, prudenter à mente cogitata.] Non meditor ludicrum aliquod, vel vulgare carmen de re nauci, sed materiam scientiâ dignam[†].

5. Inclino (vel Accommodo, Ti. V. Inclino, JT. Intendam, Sy. Ca.) in (vel ad, o. Ch. M. P. Mo. &c.) parabolam aurem meam] Ità Mu. P. &c. h. e. Meipsum erudiam[†]. Antequam ad alios loquar, prius devotè audiam ipse Spiritum Sanctum intus me erudentem, 2 Sam. 23. 2. ut unâ cum aliis docear & ego, juxta illud, Quodque paràm novit, nemo docere potest[†]. Inclino, &c. i. e. auscultabo diligenter & attentè[†]. Attendam ad ea quæ dicam & canam, nē quid aut ineruditum aut inconcinnum elabatur. Differam de rebus magnis, quibus & ipse aures præbebo, ut audiam quàm verba modulis musicis consonent[†]. Attendam sollicitè, ad eamque audiendam & percipiendam me ipsum vobiscum fideliter comparabo, & ex meipso exemplum statuam, v. 6. Quæ dicturus est vocat parabolam, quod similitudine & collatione non careant;

& tam præclaras sententias, ut etiam ipse illis aures accurate præbere velit[†]. *וְכָל בְּנֵי אָדָם* parabola, sive proverbium, propriè est quævis similitudo[†]; inde figuratus[†] Ham. sermo[†], seu insignis sententia figurâ aliquâ ornata, Ham. Mu. quæ in oratione eminet, & veluti dominatur[†]; denique, quævis moralis doctrina vel obscurè, vel tantum sententiosè, tradita[†]. Parabolam, i. e. doctrinam excellentem[†]; vel, sententiam electam[†]. Sensus est, q. d. Accommodate, quæso, aures vestras ad ea quæ dicturus sum; nam & meam attentionem non parùm requirunt, ob difficultatem & obscuritatem eorum; vel, nam illa adeò præclara sunt, ut ipse etiam velim & debeam quàm accuratissimè illis aures præbere[†]. Tig. nota

¶ Aperiam] Ità M. P. Mo. o. &c. i. e. Palam eloquendo ac præcinendo communicabo hoc carmen cum aliis; non invidiosè occultabo[†]. In apertum proferam & publicè proponam[†]. ¶ Pandam, JT. Pi. sim. Ca. Incipiam aperire, Ch. Exponam, Ti. V. ¶ In psalterio; ita o. Æth. *וְכָל בְּנֵי אָדָם* In, vel cum, cithara, M. P. Mo. &c. adhibita citharâ, Ti. V. Mu. ad quam scilicet canendus erat hic Psalmus[†]. Sensus est, Diligenter auscultabo aliis dum canent hoc meum carmen, ipse etiam interim in cithara ludens[†]. ¶ Propositionem meam; ita o. Æth. *וְכָל בְּנֵי אָדָם* Enigma meum, M. P. Ti. Mo. JT. Pi. Ca. Mu. Gej. Est hæc obscura & implicita sententia[†], quæ *וְכָל בְּנֵי אָדָם* dicitur ab acumine, tanquam ab acuto ingenio profluens, & acumen ad ejus interpretationem postulans. Vertitur per, res occultas, Matt. 13. 35. ex Psal. 78. 2. Enigma, tegens verborum involucris res spirituales & subtiles. Sic doctrina Psalmi est parabola, quoniam constat sententiis præclaris, partim propriè, partim figuratè, enunciatis; enigma, quoniam multa habet obscura & involuta, quia involvit res arcanas & mysticas de futura in altero seculo beatitudine piorum, & calamitate impiorum[†]. Docet se de rebus sublimibus & longè positis extra conspectum rationis dicturum, videlicet de opum contemptu. Præterea, significat se suam sententiam verborum involucris & figuris involuturum[†].

6. Cur (Ut quid, P. Mo.) timebo (solicitus ero, sive curabo P; vel, timerem, sive timeam, M. Ti. JT. Pi. A. Ang.) in die mala? ita o. Æth. Ar. *וְכָל בְּנֵי אָדָם* In (vel de, Mu.) diebus (vel temporibus, JT. Pi. Ca.) malis? Mo. JT. Mu. Gej. malis? P. Pi. malitiæ? M. malorum? Ca. infortunii? Gej. vel, tempore adverso? Ti. sim. Gej. Pi. Diebus, mali, i. e. diebus hujus vitæ. Sensus est, Cur operam dabo comparandis divitiis metu senectutis? hujus dies vocat malos, ut & Eccles. 12. 14. Vel, in die mala, i. e. die mortis vel afflictionis[†]. Hæc est parabola, hoc ænigma quod hîc aggreditur[†]. Enigma se profitetur loqui, crucem non esse malam rem, nec metuendam, sed de ea potiùs gratulandum[†]. Al. Sensus est, Cur ea committere velim quæ mihi in novissimo die terrorem creent, & æternæ salutis sollicitudinem[†]? Cur committere velim ut timeam de rerum penuria die adversâ? q. d. Non est committendum, ad parandas opes, quarum nos postea temporibus malis, die judicii, vel mortis, vel calamitatis, poeniteat, quo [die] peccata præterita impediunt nē Deus, manum suam avertens, nos liberet. Opponit verbum timendi verbo confidendi, v. seq. O qui confiditis, &c. cur timebo de rerum inopia, si superveniat dies mala? An res illæ me liberabunt[†]? Posses sic exponere, in diebus malis, h. e. impii, quem statim oppressorem appellat; quando licentia datur ipsius perversitati; quando repagulum quasi Divinæ protectionis paulisper retrahitur ad probationem piorum, &c.[†] Cur timebo, &c. q. d. Non est cur timeam aut exhorrescam quum afflictionibus premor, quia video hostium felicitatem tantum ad momentum durare, &c.[†] Jam in ipsam doctrinam tractationem ingreditur, non debere pios ultra modum turbari rebus adversis, etiam si protervè eos urgeant impii, &c.[†] Loquitur autem Propheta in sua persona & de seipso, quia antea dixerat se quoque fore discipulum & auditorem hujus doctrinæ; & se tanquam exemplum reliquis intuendum proponit. Interrogatio emphasin habet[†]. ¶ Iniquitas calcanei mei (vel calcaneorum, P. Mo. Mu. Ti. vel vestigiorum, Sym.) circumdabit (vel circumdaret, Ti.) me; ita o. Æth. &c.

¶ Cur timebo, &c. q. d. Non est cur timeam aut exhorrescam quum afflictionibus premor, quia video hostium felicitatem tantum ad momentum durare, &c.[†] Jam in ipsam doctrinam tractationem ingreditur, non debere pios ultra modum turbari rebus adversis, etiam si protervè eos urgeant impii, &c.[†] Loquitur autem Propheta in sua persona & de seipso, quia antea dixerat se quoque fore discipulum & auditorem hujus doctrinæ; & se tanquam exemplum reliquis intuendum proponit. Interrogatio emphasin habet[†]. ¶ Iniquitas calcanei mei (vel calcaneorum, P. Mo. Mu. Ti. vel vestigiorum, Sym.) circumdabit (vel circumdaret, Ti.) me; ita o. Æth. &c.

¶ Cur timebo, &c. q. d. Non est cur timeam aut exhorrescam quum afflictionibus premor, quia video hostium felicitatem tantum ad momentum durare, &c.[†] Jam in ipsam doctrinam tractationem ingreditur, non debere pios ultra modum turbari rebus adversis, etiam si protervè eos urgeant impii, &c.[†] Loquitur autem Propheta in sua persona & de seipso, quia antea dixerat se quoque fore discipulum & auditorem hujus doctrinæ; & se tanquam exemplum reliquis intuendum proponit. Interrogatio emphasin habet[†]. ¶ Iniquitas calcanei mei (vel calcaneorum, P. Mo. Mu. Ti. vel vestigiorum, Sym.) circumdabit (vel circumdaret, Ti.) me; ita o. Æth. &c.

[עו] עקב יסבני Sensus est, Cur adeo de comparandis
 per fas & nefas divitiis sollicitus ero? & sic iniquitas pe-
 dum, &c. circumdabit me? h. e. viam haud rectam in-
 sistam calcaneis meis? vel, inveniet me tandem perfe-
 quentem hujus vitæ bona iniquitas, &c. d. Qui nimium
 mundanis *quædam*, iniquitas circumdat calcem, i. e.
 vias, ejus. Vel, iniquitatis pœna apprehendet me in
 calce, i. e. in fine operum meorum, vel, in seculo futuro;
 si læter in initio, in fine contristabor. Iniquitas di-
 vitiarum malè partarum me persequetur. Cur com-
 mittere velim ut timeam, &c. [Reliqua vide ad præ-
 cedens membrum:] tum ob alias causas, tum præ-
 fertim ob divitias, quibus illectus alios quasi calcaneo
 supplantare iniquè studui, eò deveniam, ut circumdet
 & accuset me scelus meum, &c. b. Al. lubricatione, vel
 contorsione, calcaneorum meorum me circumdante? Quum
 nullus mihi locus datur ubi firmo stem talo, & causæ
 lubricationis, &c. undique sint. Tales sunt multæ ten-
 tationes in vita, & præcipue id fit in morte. Ellipsis
 est *אשר*, & repetendum *אשר* diebus quibus me cir-
 cumdat, &c. b. Et quando iniquitas calcaneorum—obsidet
 me? M. Ut iniquitas vestigiorum circumdet me? JT. i. e.
 Ut ex infirmitate vitæ meæ in qua incedo circumveni-
 ar calamitatibus, & malè sit mihi? Allegoria. Hic
 propositio est fiduciæ in Deo adversus omnia mala præ-
 sentis & futuræ vitæ, per interrogationem, cujus res-
 ponsio habetur in sequentibus. Summa ænigmatis est,
 Deo soli fidendum, non opibus, amicis, &c. i. [Al.
 sic;] *אשר*, iniquitas, pro pœna iniquitatis sumitur k, ut
 1 Sam. 28. 10. Esa. 53. 6, 11. item Psal. 31. 11. Per
 calcaneos autem metonymicè intelligit gressus; per
 gressus autem, metaphoricè, actiones morales. Vestigia
 hîc sunt viæ, sive opera. Sic etiam Psal. 56. 7. La-
 tini etiam dicunt, *insistere vestigiis alicujus*, i. e. factis &
 institutis*. Verto, quum pœna factorum meorum cir-
 cumdat me? Pi. sim. A. Confirmatur hæc expositio ex
 collatione membri præcedentis; ubi voce *malè* intel-
 liguntur res adversæ p. Circumstante me meorum pœna
 calcaneorum, h. e. imminente mihi morte, cujus cau-
 sa est hominis peccatum: quæ propterea minis metu-
 enda est, quod calcem duntaxat lædit, nec hominem
 prorsus extinguit, cum sit in vitam à Christo revocan-
 dus. Alludit autem ad illud Gen. 3. 15. ut illud tibi
 caput, tu illic calcem illidas. Diabolus enim, qui serpens
 erat, hominem non lethaliter vulneravit, medente
 Christo. Nec videri debet hæc interpretatio longè
 petita, nam sic solent ænigmata. Calcanei mei, in-
 quit RS. sign. finem postremum meum; & sic Arabicè
 sæpe sumitur: tunc autem *malum calcaneorum*, inquit
 AE. sunt dies senectutis, qui dicuntur mali Eccl. 12. 1.
 Sensus ergo est, Cur ego timerem, vel quisvis alius vir
 pius qui Deo fidit, quum dies ærumnosi, morbi, de-
 crepita senectus, appropinquant, & me obsident, quum-
 que mors me jam invasura est? Aut cur me subicerem
 terroribus, qui tunc temporis homines infestare so-
 lent? [Alii aliter.] Iniquitas hostium meorum circum-
 dedit me, Sy. Cum circumdederint me inimici mei? Ar.
 Dum, vel quando, iniquitas, sive pravitas, supplantato-
 rum (sive insidiatorum, Q. in V.) meorum circumdat, vel
 circumvenit, me? Q. in V. Gej. Quando hostes mei ita
 me urgebunt ut premant meos calcaneos, quando
 * V. in Gej. quasi oppressum me tenebunt? Nomen *אשר* aliàs
 designat calcaneum, Gen. 25. 26. Psal. 41. 10. & 56. 7.
 hinc figuratè, insidias, Jos. 8. 13. vestigia, Cant. 1. 8.
 * Gej. tempus postremum, Gen. 49. 19. Hic videtur esse par-
 ticipium, vel participiale nomen, verbi *אשר* supplantans,
 Gen. 15. 16. *אשר* crescens, 1 Sam. 2. 26. Ità & hic,
אשר supplantans, &c. i. Atque hoc sensu descriptio
 supplantatorum illorum in v. 7. subjungitur. Quamvis
 mihi tendant insidias perfidi & astuti homines, non est
 quod timeam*. Quando iniquitas calcaneorum meorum
 (i. e. eorum qui premunt calcaneos meos, quique in-
 sistendo vestigiis meis me evertere conantur; *אשר* ac-
 cipitur passivè, pro injuria, non quam ipsi calcanei aliis
 inferunt, sed quæ calcaneis inferuntur ab hostibus v.) cir-
 cumdat me; h. e. Quando improbi dominantur, & vio-
 lentiam impune in bonos exercent: quæ afflictio
 acerbissima est, & animum gravissimè vulnerat; ideò-

que eam hîc specialiter designat. Repetitio est præ-
 cedentis sententiæ, —in diebus malis. [Ch. totum sic b. Mol.
 reddit; Quare timebo in diebus tempestatis male, nisi
 quando reatus peccati mei in fine meo circumdabit me?]

7. Qui confidunt, &c. *אשר* על *אשר* Confiden-
 dentes, &c. o. Ar. Æth. Qui [nempe supplantatores]
 rebus fidunt suis, Q. in V. ad v. 6. Qui confidunt vi-
 ribus suis, Gej. sim. A. Mo. Sy. h. e. bonis, sive fortunæ,
 five corporis; nam *אשר* utrumque significat, ut con-
 stat ex Psal. 33. 16. Obad. v. 13. Mich. 4. 13. Zach.
 1. 13. *אשר* [in *אשר*] non est emphaticum, sed re-
 lativum, qui, ut Psal. 34. 13. Qui suis fidunt opibus, Ca. c. Gej.
 sim. A. Ang. Sunt qui sperant in opulentia sua, M. Va
 peccatoribus qui confidunt in divitiis suis, Ch. O qui confi-
 dunt, &c. Vocativi apud Hebræos sæpe in tertia persona.
 Apostrophe est ad potentes & divites, &c. Audite hæc,
 o vos qui confiditis, &c. d. Vos qui confiditis, &c. Coc. d. Gen.
 Verto, Confidentes (i. e. securi) viri gloriantur in opibus,
 &c. Ità completa est propositio, cum qua sequentia
 bene connectuntur, Frater non redimet, &c. t. [Alii
 aliquid hîc suppleant.] Eorum, vel, Ex illis, qui fidunt,
 &c. P. JT. Pi. Mu. sim. Ti. Cohæret cum versu sequente,
 Fratrem non—redimet, &c. f. Qui spem collocant, &c. post
 hæc subaudiunt, timent tempore adverso, &c. Q. in V. Jun.

8. Frater non redimet, (scil. vitam fratris s,) redimet
 homo? Ità o. Ar. i. e. Quivis alius minis erga te af-
 fectus te redimet? Græca exemplaria valde defor-
 mata sunt, *ἀδελφός* & *ἀνδραγαθία*, vel *ἀνδραγαθία*, *ἀνδραγαθία*
ἀνδραγαθία, & *ἀνδραγαθία*, &c. Quæ levi mutatione facta cum
 Hebræis congruunt, hoc modo, *ἀδελφός* & *ἀνδραγαθία* *ἀν-*
δραγαθία, (i. e. nullo modo redimet,) *ἀνδραγαθία* & *ἀνδραγαθία*, &c. i. Ham.
אשר *אשר* *אשר* *אשר* Fratrem non redimendo
 redimet (negatio transposita, pro, redimendo non redimet,
 V.) vir, Mo. vel quisquam, P. Gej. Huic *אשר* viro rectè
 opponitur Deus, qui solus potest redimere, vers. 16. k. Gej.
 Fratrem (i. e. cognatum, amicum, syn. speciei), nul-
 lo modo redimere potest quisquam, JT. Pi. sim. Ti. V. nempe
 à sepulchro m, ex collatione vers. seq. n. ex v. 7, 8, 9, 10. m. Gej. sim.
 q. d. Quid profunt illis divitiæ adversus mortem p? V. Pi. Mar.
 40 Vel, redimere, à Deo ut Judice vitam delinquenti adi-
 mente, cujus mentio fit in sequentibus. At frater
 redimendo redimere non potest quemcunque, M. Frater non
 redimet, Sy. Non rediment alius alium, Ca. Fratrem
 suum captivum nequaquam redemptione redimet vir opibus
 suis, Ch. ¶ Non (vel nec, o. Mo. &c.) dabit (vel
 dare, M. JT. Pi. vel solvent, Ca. persolver, Sy. persolvere,
 Ti.) Deo placationem (vel propitiationem, o. Mo. Æth.
 redemptionem, sive redemptionem, JT. Pi. M. Sy. redemptio-
 nis pretium, Ch. P. Ti. Ca. Mu. Gej. A. &c.) suam] Ità
 o. Mo. Æth. Sy. sim. Ca. q. d. Tantum abest ut quis
 alterum possit redimere, ut nemo seipsum possit. Vide
 Eccl. 8. 8. Alludit fortasse ad Exod. 21. 30. Vel, ejus, r. Mu.
 Ch. M. Ti. P. JT. Pi. Heb. *אשר* *אשר* *אשר* *אשר*.

9. Et pretium redemptionis animæ suæ, ità o. i. e.
 pro anima sive vita sua non dabit*: *אשר* *אשר* *אשר* *אשר*
 Et (vel Nam, M. P. Ang. Ham. JT. Pi. Aded, A.) pre-
 tiosa (vel cara, JT. Pi. A. ideòque obtineri difficilis, ut
 1 Sam. 3. 1. Dan. 2. 11. i.) est, vel erit, redemptio ani-
 mæ (vel vitæ, JT. Pi.) eorum, Mo. A. Mu. &c. nempe
 60 fratrum, vel hominum: Affixum plur. respicit sing.
 ¶ frater, quia id collectivè positum est. Sic Jon. 1. 2.
 ascendit malitia eorum, i. e. urbis Ninive. Vel, affixum
 hoc refertur tam ad redimentem quam ad redimen-
 dum, q. d. Neuter vel se vel alium liberare poterit, &c.
 Verto, Pretiosum erit redemptionis pretium, &c. Ità su-
 mitur *אשר* Exod. 21. 30. nec alibi occurrit. Verto, v. Gej.
 Gravis (i. e. difficilis) est redemptio, &c. Di. ex Sy. & RS.
אשר Chald. & Syr. sign. gravem, ponderosum; & ver-
 bum *אשר* primario valet, gravis fuit, 1. pondere,
 2. autoritate, 3. pretio. Sic & apud Arabes, qui
 solent in convertere, *אשר* gravis fuit*. Nimii siqui-
 dem pretii est redimi à morte animam, vel animas, ipsorum,
 V. Ti. Relativum (ipsorum) pro antecedente (homi-
 num). Tanti est cujusque animæ redemptio, Ca. Re-
 demptio animæ ipsorum erit pretiosa, i. e. magni pretii:
 erit autem porro singularis & æterna redemptio, quæ
 semel præstita repetitionem non postulat; unde hîc
 sequitur, & adhuc vivet in æternum, h. e. nunquam pos-
 stea morietur. Ità expressè pertinet ad Christum, qui, ut

ut ait Apostolus, *semel mortuus est, nunc autem vivit Deo, nec postea mors in illum dominabitur*. Et ita indubiè verba proxima, *non videbit corruptionem*, peculiariter Christo applicantur, Psal. 16. 10. collat. cum Act. 2. 27, 31. & 13. 35, 37. In quem finem verba Moſis Hadarſan notatu sunt digniſſima: *Hic verſus, inquit, de Rege Meſſia loquitur, qui morietur pro redemptione Patrum, & poſtea vivet in æternum, non videbit corruptionem*. Et gloſſa Siphra & Midras Tehillim obſervationem meretur, *Non dicet homo, Pater meus juſtus erat, ejus meritis liberatus ero: Abraham non liberavit Iſmaelem, nec Jacob Eſauum, &c. Dicit, Frater non redimet, &c. ut ſignificet nullum merum hominem redimere quenkum poſſe*. Significat his verbis, *frater non redimet, neminem, qui tantum frater noſter ſit, non etiam Dominus & Deus, poſſe quemvis liberare à morte, ideòque nulla ſunt Sanctorum merita, nullæ interceſſiones mediatoris proficue ad ſalutem*. Et laborabit (vel laboravit, o.) in æternum] h. e. Ut laboraret, &c. ut ſemper in hac vita laborioſa verſetur cum hominibus, &c. b. Laborabit, i. e. operabitur: Vita labor eſt c. Vel, eſt auxiſis, q. d. Imò verò laborabit, torquebitur (apud inferos) in æternum, ſemper vivet ut ſemper crucietur. לך pro לך, ut alibi d. [Vide, lector, quanto & quàm perverſo ſtudio Scripturam ὁρῶν, ut Hebræa ad Vulgatam ſuam verſionem ſelectant.] Et deſinet, ſive deſiciet, ſive ceſſabit, (vel ceſſavit, V.) in ſeculum, P. Mo. Gej. A. vel, in æternum, Mu. V. q. d. Id nunquam fiet, nempe quod ſequitur †, ut illorum aliquis perpetuò vivat †. Nunquam complebitur. Ità ceſſare, pro, rem non perficere, Deut. 23. 22. Zach. 11. 12. Ceſſabit, videlicet illud pretium: vel, frater alterum redempturus à morte, v. 8. deſinet ab hoc ſuo conatu, vanus erit in perpetuum. Imò ceſſat in ſeculum, JT. Pi. Nunquam poteſt perſolvi Deo. Correſtio 1. Alii, legentes לך, & ſeculum perpetuum k: vel, ut ævo vivant perpetuo, Ti. ſim. Q. in V. ut quis æternam duret, Ca. ut quis vitet mortem in perpetuum, M. vel, & ævi in ſeculum, ſive perpetui, vitæque æternæ, V. [Sy. cum verbis ſequentibus connectit, Labora in æternum, ut vivas in ſeculum, &c. ſic & Ar. Laboravit in ſeculum, & vivet in finem. Ch. ſic, abolebit malum ejus, & punitionem in ſeculum.] Notandum porro hunc verſum parentheſi includi ab JT. Pi. Coc. Ang.

10. Et vivet (vel, Et vivat, M. Mo. Ut vivat, JT. Pi. Mu. 1 & pro ut, A. Mu. ſicut i Reg. 18. 44. & Psal. 43. 4. Et quod vivat, P. ſub. quis, Mu.) adhuc (vel ultra, P. Mu.) in finem; ita o. Ar. vel, in æternum, M. Mo. JT. Pi. &c. vel, in ſeculum, P. לך עד לנצח. Et vitam in ſempiternum proferant, Ti. iterumque perpetuò vivat, Ca. Subauditur hic nimirum, Nimirum & quod vivat in perpetuum, &c. q. d. Nullo pretio redimi poteſt ut in perpetuum vivat. Verto, Et vivet (pro, Et ſi vivet, vel, Etiam ſi vivat, ut i hic involvat † ſi, ut Gen. 44. 22. וְאִם, & ſi deſerverit, &c. Exod. 12. 13. וְאִם, & ſi videro, ſimil. Psal. 37. 10. & 139. 11.) utque in ſeculum, vel, in longiſſimos uſque annos, (id enim ſign. נצח Psal. 74. 3.) etſi [ut ſequitur] ſepulchrum tanto tempore non viderit, tandem tamen videbit, & experietur certiſſimè, ſingulis moriendum eſſe. Ità cohæret hic verſus cum ſequentē. Non videbit interitum; ita o. Ar. Æth. לֹא יִרְאֶה חֲשִׁוּן לֹא יִרְאֶה חֲשִׁוּן Non, vel nec, videat (vel experiatur, JT. videbit, Mo.) foveam, P. Mo. Mu. Gej. vel ſepulchrum, M. Gej. Pi. vel corruptionem, JT. Pi. Foveam videre eſt, ſepulchro inferri, corruptionem illic pati, ut Psal. 16. 10. P. Sepulchrum non viſuri, Ti. non paſſuri interitum, Ca. De immortalitate hunc verſum accipio, quia in ſeq. verſu dicitur neminem eſſe immortalem. Plenà eſt oratio repetitionibus. Sensus loci eſt, Nullo pretio aut arte obtinebit quis ut ſemper vivat. Difficulus ſatis hic verſus cum præcedentibus conjungitur. Sic verò, An viveret porro in æternum? non videret corruptionem? i interrogativè ſumo, ut i Sam. 20. 14. אֲנִי אֶחָד אֲנִי, An non, ſi adhuc vivo, &c. * (At iſte locus ſic reddi poteſt, Si non, (ſcil. revelavero quæ promiſi,) neque tu facias mecum, &c. t.) Sequitur, Quinimo videt, &c. vel meliùs, Sanè videbit: ſapientes morientur, &c. [Ch. verſum

hunc ſic vertit, Et vivet adhuc vità æternà, non videbit judicium gehennæ. Sy. hæc cum præced. jungens, ſic, Labora, &c. ut vivas in ſeculum ſeculorum, & non videas corruptionem.] Non videbit corruptionem: De Chriſto dictum. [Vide ad præc. verſ.]

11. Cum viderit (vel, Quinimo videt, Di.) ſapientes morientes] Ità o. Æth. Di. Futura pro participiis capi poſſunt, ut apud Syros non raro, frequentiffimè verò apud Arabes. Malo tamen vertere, Sanè videbit: ſapientes morientur. Id ſimpliciſſimum & ἁπλοῦς ἁπλοῦς v. 7 Di. וְיִרְאֶה חֲשִׁוּן חֲשִׁוּן Nam videt (vel videbit, Mo. Ham. vel, Equidem videre eſt, Ti. V. Apparet enim, Ca. Quia quilibet videt, P. Mu. Tig. not. Quando videbit, Ar. Viſurus tamen, Sy. Et quanquam videt, Pi. ſub. ut, vel, quod, Ti. V. P. quod etiam, M. Pi.) ſapientes moriuntur, ſive morientur, ſive moriantur, M. P. Mo. &c. vel, mori, Sy. JT. Ca. Ar. Coc. Ætiologia cur non poſſit quifquam fratrem redimere, quia conſcius eſt quifque hujus rei, tum naturà ſuà, tum exemplo omnium ſine discrimine. Vide Eccleſ. 3. 19. 2. Experientia omnium ſeculorum docet moriendum eſſe cunctis, &c. a. וְיִרְאֶה forſan redundat, ut 2 Sam. 23. 5. Psal. 128. 4. Zach. 3. 8. aut ſaltem ratione conſtructionis poſtponendum eſt verbo וְיִרְאֶה. Sed cum perpetua ferme hic ſiſtatur oppoſitio fortunæ divitum, & infeliciſ exitus, ceu verſ. 12. & 13. melius videtur & hic talem obſervare antitheſin. Sic itaque verto; Attamen (i accipio adverſativè, ut Jeſ. 66. 8. ob oppoſitionem non-viſionis & viſionis, v. 10, 11.) videbit, h. e. palam & experimentaliter cognoscet redemptionem à morte eſſe planè impoſſibilem; h. e. Etiamſi longo tempore non videat mortem ſuam, videt tamen mortem aliorum, &c. b. Sapienſes, pariter & ſtulti, hic moraliter ſumuntur, & pro uſu Scripturæ, pro piis & impiis, quorum diſcrepantem ſtatum oſtendere ſcopus eſt hujus Psal. Simul; ita o. Sy. Mo. &c. וְיִרְאֶה Pariter, JT. ſine discrimine c. Quodque ſimul, P. M. quod pariter, Pi. equè, Ti. Inſipiens, וְיִרְאֶה Stultus, M. P. Mo. Ar. o. Ti. &c. ab inconstantia & mutabilitate ſic dictus; (unde & וְיִרְאֶה ſign. ſtellam quæ mutationem in aere efficit;) unde notatur hic ſtultus ob inquietudinem, Eccleſ. 7. 25. ob levem & inconditum geſtum, Prov. 9. 13. & 17. 24. Et ſtultus, וְיִרְאֶה d. A. Et inſipiens, o. P. M. & brutus, Pi. Gej. ſic JT. ſtupidus, Ti. expers mentis, ſive judicii, Sy. Ar. qui, inſtar brutorum, ſenſu ducitur & furioſo affectu, prudentià autem deſtituitur. Vide Psal. 73. 22. 2 Pet. 2. 12. Jud. verſ. 10. Peribunt; ita o. Æth. Ch. Ar. &c. וְיִרְאֶה Intereant, Ti. pereant, P. Pi. &c. nempe in morte f. Sicut dum vivunt, beſtiarum inſtar, nihil intelligunt; ſic itidem ut beſtiæ omnino pereunt, & corpus eorum, & anima, & omnis ſpes, &c. juxta Prov. 10. 28. & 11. 7. Quid illis ergo divitiæ profunt? Et relinquent (vel, relinquunt, Gej. A. &c.) alienis (i. e. qui ex alia ſunt familia; vel, aliis, Mu. V. Gej. Pi. &c. quos num digni futuri ſint planè ignorant; vel, poſteris, V.) divitias ſuas, וְיִרְאֶה Et relinquent juſtis, &c. Ch. in Mu. Opes nec liberant eos, nec in morte comitantur. Stultos [itaque meritò] vocat, qui hujus vitæ delicias ſtudioſè ſequentur, perituri, &c. 1. Mu. 12. Sepulchra (vel Sepulchrum, Mu. Ti.) eorum (ſub. ſunt, vel ſient, Sy. Ar. &c.) domus illorum in æternum] Ità o. Sy. Æth. ſim. Ch. Pro palatiis habituri ſunt foetida ſepulchra, in quibus erunt uſque ad conſummationem ſeculi, citra ſpem revertendi ad divitias ſuas, Nihil ipsis reliqui eſt præter ſepulchrum. Hic ſenſus optimè quadrat verbis proximè præcedentibus. Sensus planus eſt & commodus: pro קברם, legerunt קברם. Verum metatheſis hæc eſt, figura grammatica, non error librarii. Non ſic legerunt, ſed expoſuerunt per literarum tranſpoſitionem, ut K. & AE. nos monent. Intimum eorum domus eorum in ſeculum, Mo. Animus fuit illis domus ſuas in ſeculum ſtatui, JT. Intimum (vel Interiora, P. ſim. V. Tamen imima cogitatio, Pi. ſim. A. Gej. Mu. M. Coc. V. vel vota, curæ, &c. confer Psal. 5. 10. קברם eſt medium rei, tum inanimatæ, tum animatæ, ut Exod. 12. 9. Levit. 1. 13. Meditationes horum divitum, ipſorum (ſub. hoc eſt, Coc. & ſubaudi, quod mansura

* Ham.

* Coc.

b Me.

c Mar.

d Gen.

† V.

f Mu.

z A.

b Gej.

i Jun.

* V.

i Mu.

m A.

* Tig. not.

ſim. A.

* Gej.

b Di.

a Mu.

c Mar.

* Di.

c Gej.

b Di.

* Ham.

z Ma. ex

Jun.

a Mu.

b Gej.

c Gej.

d A.

† A.

f Gej.

e Mu.

h Ham.

i Gej.

k Gej.

1 Mu.

m T.

n Me. ex

Gen.

o Gen.

p Mu.

q Cap. crit.

r Bux. ex

Gen.

* Bux.

vind. 2. 8.

667.

c Gej.

Di. Vel, sensus est, Posterius, quum parentes suos de his rebus gloriantes audiunt, delectantur ipsorum sermonibus. Chald. vertit, *Et in fine suo, in ore suo dabunt peccatum suum* (i. e. dabunt poenas peccati sui) *in seculo venturo*. Obscura interpretatio. Et demum ore suo pascuntur ut pecudes, Sy.

T. 15. *Sicut oves*] Brutæ & stolidæ; gregatim & magno numero; ad macellum ultro & gregatim curstantes; ductæ ad occisionem. Ut oves, quæ interdiu per prata oberrant, noctu in angustum obscurumque coguntur ovile. Quasi ovili grex, sepulchro conclusi, &c. ¶ In inferno; ita M. P. Mo. o. Sy. Ar. Mu. Gej. &c. *לִשְׁמִי*] In sepulchro, JT. Pi. Ang. K. in Mu. Ham. Belg. *לִשְׁמִי* hic est status mortuorum, ut ex toto contextu patet, qui agit de hominibus instar ovium pereuntibus. ¶ Positi sunt; ita o. Ar. &c. *וְנִשְׁמָו*] Ponentur, P. Mo. sim. Ti. ponuntur, M. A. Mu. dispositos, JT. Ponent, five ponunt, (nempe homines, A.) eos, A. Gej. Pi. h. e. ponentur. Tertia persona verbi activi impersonaliter ponitur, ut v. 12. *וְנִשְׁמָו* predicentur. Itā 2 Sam. 5. 17. *Davidem unxerant*, pro quo 1 Par. 14. 8. *David unctus fuit*: Luc. 12. 20. *auferent animam*, &c. id est, auferetur, &c. Vide & Psal. 105. 18. *Mandabuntur oves*, Ca. Verto, *Ut oves ponunt se ad orcum*: *וְנִשְׁמָו* pro *וְנִשְׁמָו*, sensu reciproco, ut Psal. 3. 7. *[qui circa me ponunt, scil. se.]* Cogitant non aliter se tendere ad infernum quam oves, nec magis de fine suo cogitant, & æquæ moriuntur absque sapientia.

Ham. ¶ *Mors depascet* (vel pascit, M. sic Mu.) eos] Itā Mo. JT. Pi. &c. i. e. consumet, five comedet, eos; ut Jer. 50. 19. Simil. Job. 18. 13. ¶ *וְנִשְׁמָו*] Regit eos, i. e. pastorem aget erga illos. Vide Psal. 78. 72. Ut pastor oves sub noctem in ovile cogit; sic illos mors, ubi vitæ vespera advenit, cogit in sepulchrum. Imperante morte, Ca. ¶ *Et dominabuntur* (vel, dominantur tandem, Mu.) eorum (vel eis, five in eos, P. Mo. Ti. JT. Pi. &c.) *יִשְׂרָאֵל*] Recti, M. P. Ti. Mo. o. Sy. &c. qui hic locum inferiorem obtinent, & depressi sunt, & à vivis illis divitibus metuerè cgebantur; jam autem dominabuntur unā cum Christo super hos rejectos, juxta Dan. 7. 27. Mal. 4. 3. Apoc. 3. 21. Id quod istorum cruciatus non parum augebit. ¶ In matutino, *וְנִשְׁמָו*] Mane, M. P. Ti. Mo. Sy. Gej. &c. exortā luce, V. Alludit ad tempus judicii, quod erat aurora, Jerem. 21. 12. Vel, mane, i. e. citò, & maturè, antequam in honore pernoctaverint. Vel, in die judicii, five resurrectione mortuorum P: die redemptionis; quando adierit dies *וְנִשְׁמָו*, Matt. 19. 28. Confer Psal. 17. 15. item Jes. 66. 24. Dan. 12. 2. 2 Thef. 1. 7. Status beatorum post mortem mane vocatur, quod tunc lux beatis illucescit post tristes ac densas hujus vitæ tenebras. Tunc autem justi mundum judicabunt, [1 Cor. 6. 2.] & impios subjugabunt in omnem æternitatem. Illo mane, quo scil. resurgent pii quasi ex nocte sepulchri, &c. ¶ *Et auxilium* (Heb. *petra*, i. e. præsidium; *וְנִשְׁמָו* acciperunt quasi à *וְנִשְׁמָו* *petra*;) eorum veterascet (i. e. putrescet, vel deficiet, peribit; q. d. præsidia quibus nituntur erunt infirma & inutilia;) in inferno à gloria eorum] Itā o. Æth. i. e. post gloriam ipsorum, quam in hac vita habuerunt: vel, à gloria sua expulsi sunt. Auxilium eorum emarcuit in inferis, & à gloria sua decident, Ar. ¶ *וְנִשְׁמָו*] Et figura eorum ad veterandum sepulchrum ab habitaculo sibi, Mo. Et figura eorum, ut veterascet, egredietur ad foveam ab habitaculo quod erat sibi, P. Et forma (vel figura, five imago, cum omni pulchritudine sua; vel, *rupes*, i. e. robur, &c.) eorum consumetur (vel, erit in defectionem, M.) in sepulchro, Pi. M. A. Ang. vel, in inferno, A. [Reliqua verò variè reddunt:] in quod migrat quisque de habitaculo suo, M. postquam è termino suo abreptus fuerit quisque eorum, Pi. ab habitaculo suo, A. Ang. i. e. cujusque illorum abeuntis ab, vel expulsi ex, habitaculo suo. Et forma eorum ut veterascet, (vel aboleatur,) infernus domicilium eis, Ti. in V. Et figura eorum itā comparata est, ut absumat eam sepulchrum tralatam de termino, vel habitaculo, suo, Q. in V. sim. Mu. & suo reciproce sumitur, refe-

rendo ad figuram, seu potius robur. Vel, ab habitaculo eorum, ac splendido loco, ad angustum & vile sepulchrum abrepta, ibi corrumpitur & consumitur. Eorum, ad verb. ei, h. e. eorum cuilibet, distributivè, ut aliàs sæpe. Figura notat oris superbi effigiem. ¶ Mu. Potest verti, pro habitaculo suo. Atque itā Chald. accepit, qui sic vertit, Propterea corpora eorum veterascet in gebenna, quoniam extenderunt manum suam, & destruxerunt domum habitationis majestatis ejus. ¶ Al. Et robur illorum peribit: infernus cuique illorum pro habitaculo erit, Q. in V. Al. Petra (i. e. potentia, præsidium) eorum ad inveterandum erit in inferno ab habitaculo suo, i. e. post suum gloriosum domicilium. Et eorum species abolenda est, &que domicilium futurus est orcus, Ca. Et formam eorum (i. e. materiam hanc corpoream, & aspectabilem hanc eorum corpulentiam, de integro animæ suæ adunatam in universali Resurrectione,) consumat infernas (i. e. *וְנִשְׁמָו*, quod pro natura locorum vel sepulchrum significat, vel infernum; hic autem pro inferno accipio, quod argumento, ordini judiciorum Dei, & sequenti antithesi, convenientius est,) receptam ex habitaculo ejus, vel, quod erat ei, JT. i. e. ex sepulchro, communi corporum humanorum sede & habitaculo usque ad diem Resurrectionis. Sic Job. 30. 23. Et formam eorum corrumpet fovea; & de fastibus suis depellentur, Sy. Robur, vel formam, vel speciem, eorum (i. e. quicquid in illis erat speciosum, robustum, terrificum, id omne evanescit penitus,) consumet, vel veterascere faciet, infernus ob habitaculum hoc cujuslibet illorum. ¶ *וְנִשְׁמָו* valet ob, vel propter, & innuit causam consumptionis, quia scil. in inferno, non tanquam in diversorio, sed tanquam in habitatione, commorandum, &c. Potest & sic verti, Et infernus corrumpet petram ipsorum, (h. e. præsidium, opes, quibus tanquam petra confisi sunt, v. 7.) nè sit domicilium ulli ipsorum ulterius; q. d. Domus ejus, quam perennem futuram cogitaverat, desinet esse illi habitaculum. ¶ *וְנִשְׁמָו* hic vim negativam habet, sicut i Sam. 15. 23. *וְנִשְׁמָו*, i. e. nè sis rex: sic i Reg. 15. 13. Jer. 48. 2. Sensus imperfectus est, & aliquid ex præcedentibus suppleendum, hoc modo, Ut recti in Resurrectione dominabuntur impiis, itā similiter faciet [h. e. dominabitur iis] forma, five figura, eorum, (quæ voce corpora innuit pristina formâ resurrectionis,) quum Hades desinet esse habitaculum ei, (ad verb. ad deficere Hades ab habitaculo ei,) h. e. quum sepulchrum, five commune mortuorum receptaculum, in quo pulchritudo, forma & figura illorum consumebantur, ipsum consumetur, & robur suum amittet, dempto ipsi aculeo, nè amplius sit justis habitaculum. Et hoc, in genere dictum de omnibus justis, à Davide specialiter sibi applicatur v. 16. Al. Et petra illorum in nebulas inferni abit (h. e. fiducia eorum & securitas in mœrorem, desperationem, vel horrorem perpetuò vorantem, converteretur; vel, dolor eorum nè in morte finitur, sed in nebulas inferni, vel, in tenebras exteriores, proficiet,) ex habitaculo suo firmo, vel, prout sit ipsi habitaculum: Neque enim stabunt improbi in cœtu justorum. ¶ *וְנִשְׁמָו* [scriptum] hic est *וְנִשְׁמָו* legatus eorum, & *וְנִשְׁמָו* [lectum] est *וְנִשְׁמָו* rupes eorum: malim retinere *וְנִשְׁמָו*, & vertere, Et legatus eorum (i. e. rectorum, nempe Christus,) est ad atterendum sepulchrum, (i. e. qui sepulchrum itā attrivit,) nè sit habitaculum ei, i. e. sepulchro, in quo scilicet [sepulchrum] rectos detineat; atque eo nomine recti dominantur impiis, qui à sepulchro itā comprehenduntur, ut mors depascit eos. Si autem secundum *וְנִשְׁמָו* velis vertere, rupes eorum, rectè quadrat; nam & illud ad Christum optimè pertinet. Illud autem *וְנִשְׁמָו* potest etiam verti, oportet atterere, id enim sæpe valet infinitivi; ut sensus sit, Et legatum, vel rupem, eorum oportet atterere sepulchrum. Ponitur hic infinit. pro futuro, quia præcesserunt; ut Psal. 25. 14. & 32. 9 P. & Psal. 56. 14. & Jer. 14. 5. Zach. 3. 4. & 12. 10. Confer Coh. 3. 15, 18. Hof. 9. 13. & 12. 3. Q. legunt *וְנִשְׁמָו* ad consumendum, non *וְנִשְׁמָו* ad veterandum. ¶ *וְנִשְׁמָו* aliàs designat petram; hic tamen idem videtur cum *וְנִשְׁמָו*, quæ vox formam sign. Ezech. 43. 11. Id quod ex eo confirmatur, quod scribitur *וְנִשְׁמָו*, quod im-

ginem signi. Efa. 45. 16 v. **צור** est ex radice **צור** formavit^z; vel, à **צור** formavit, effinxit^a. Et **צור** contractè dicitur, pro **צור**^b; ut **צור**, Hof. 13. 2. pro **צור**^c. **צור** Aquila vertit, **צור**, Sym. **צור** **צור**^d. Atque hæc præcipua est parabolæ, five ænigmatis, hujus difficultas[†].

16. *Veruntamen*, **צור** Enimvero, JT. At, vel Sed, Pi. Coc. A. Certè, Gej. **צור** Redimet animam meam]

Accipe ut sonat; vel expone, me. q. d. Illos [impios] Deus detrudit ad inferos; me verò, & quotquot rectam vivendi rationem sequuntur, ab inferis redimet. Vis est in verbo *redimendi*, quo significat nos in inferorum potestate esse, ut necesse sit Deum nos redimere f.

צור De manu, &c. **צור** E manu (i. e. è potestate, ut Psal. 22. 21^h, vel, è locoⁱ), sepulchri, Mu. è sepulchro, JT. Nam qui credit non moritur, Joh. 5. 24. Mors piorum est assumptio, &c^k. Potius, è manu inferni, A. Gej. juxta Hof. 13. 14. Confer Psal. 89. 49^l. Non sepulchrum, è quo nemo eximitur, sed infernum, intelligitur, inquit Manasse Ben Israel de Resurrect. p. 84^m. **צור** Cum acceperit me] Ità

Mu. P. A. &c. ex hac vita mortali ad seⁿ, & in cœlum, ubi ipse Deus est, i. Thef. 4. 14. Similis locutio est Gen. 5. 24°. item Psal. 73. 24. Ezech. 24. 16, 18. Jon. 4. 3.

Quum mori me voluerit P. **צור** Quia suscepit (vel suscipiet, A.) me, Gej. V. nim. ex promiscua hominum turba, & potestate Satanæ, ad Ecclesiæ suæ coetum, & me regenuit, adoptavit, &c^q.

צור Suscepit, i. e. elegit ad vitam immortalem^r. Quum recepturus sit me in Christo, qui vindex meus est, & à sepulchro & ab inferno; tunc mihi daturus est resurrectionem carnis, & vitam æternam. Est itaque hæc responsio ad securam illam & confidentem interrogationem quæ habetur suprà v. 6.

postquam humani studii vanitas fuit explicata^{*}.

17. *Nè timueris*] Vel seipsum hortatur David, (qui dixerat, *Inclinabo aurem ad parabolam*^t;) vel quemvis alium pium, five sapientem^v. *Nè timeas*, i. e. Nè frangaris animo, neque spem abjicias^x. Hujusmodi verba in summo gradu sæpe accipienda sunt. Ità, nè timeas, Gen. 50. 19. Matt. 28. 5. collat. cum Marc. 16. 6. &c, nè doleat, Gen. 45. 5. i. e. nè dolori cedite. Ità, nè ducas in tentationem, Matt. 6. 13. i. e. nè sinas nos à tentatione vinci, i. Cor. 10. 13^y.

צור Cum dives factus, &c. **צור** Cum, five quando, (vel, si, M. Ca. licet, Ch.) ditatus fuerit, P. Mo. sim. o. Sy. &c. Conclusio hortatoria ad omnes pios ex superiore hypothefi, five exemplo Psaltæ; cujus summa est, non esse ferendum ut impiorum exemplis aut sollicitationibus abducamur, sed fidei & operibus bonis incumbendum: sumptis argumentis, 1. à vanitate rerum quibus confiditur; 2. ab instabilitate & exitio personarum^z.

18. *Non sumet omnia*] Hebraismus, pro, Nihil, vel Nulla, sumet^a. Sic Num. 11. 6. & 2 Sam. 12. 3. nihil, vel, non quicquam, ad verb. non omne^b. Negatio **צור** præmissa universalem facit negationem; ut Ps. 143. 2. non justificabitur omnis vivens, i. e. planè nullus. Vide & Psal. 25. 3. & 34. 11^c.

צור Non accipiet (vel asportabit, Coc. Ang.) quicquam, P. V. vel, nè unum quidem ex omnibus quæ habet^d. Non universum hoc, i. e. nihil ex cunctis, &c[†]. Heb. ex omnibus, nempe quicquam, A. **צור** Neque descendet, &c.] Hæc vox respicit sepulchri foveam, vel infernum; quem locum vulgò putant esse subterraneum^f.

19. *Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur*; ità o. i. e. felix erit^g; vel, deliciis affluet, Æth. vel, benedicit, Ar. **צור** Quoniam anima suæ in vita sua (i. e. dum vixit^h), benedicit, Mu. Sy. benedicebat, M. Ham. benedicere soletⁱ; scil. dives ille impius, ex collat. vers. 17^k.

Quum benedixerit, &c. JT. Quamvis—benedicit, Gej. Pi. i. e. summis extollit laudibus^l. Quoniam anima, &c. H^l, pro, beatum se prædicabit quamdiu vivet, aut, quòd vivat in hoc mundo. Alii sic, Anima suæ benefacit, i. e. divitiis fruitur, dum vivit, juxta Luc. 12. 19^m. Placent illi quidem sibi in hac vita, Ca. Anima suæ benedicere, nihil aliud esse videtur quàm, sibi blandiri, adeoque genio obsequi ac indulgereⁿ, & Deum negligere^o. Anima suæ, i. e. sibi ipsi, per synecdochen Rabbini adeò frequentem, ut pronomen reciproci aliter non efferant quàm per **צור**,

aut **צור**; v. g. **צור** ego ipse, **צור** tu ipse, **צור** ille ipse P. **צור** Confitebitur (vel, gratias agit, five aget, Sy. Ar.) tibi (i. e. laudabit te dives^q, palam & in os^r), quum benefeceris ei] Ità o. sim. Ar. Æth. Sy. quum iphi profueris, o homo. Sin minus ei benefeceris, te negliget, vel etiam vituperabit. Nam utilitate omnia metitur: adeò vana & infirma est ejus amicitia^{*}. Vel, quum benefeceris ei, o Deus, id est, ei obsecutus fueris^t.

צור Et confitebuntur tibi (vel, laudabunt te, P. Mo. laudant te ejusmodi homines, h. e. tibi gratulantur^v; atque celebraverint te, JT. Pi. & quamvis laudaverint te, nempe alii^x), quum, vel si, (vel quòd, JT. Pi.) benefeceris tibi, M. P. Mo. Mu. Gej. &c. h. e. quum, ipsorum exemplo, genio ac voluptatibus indulseris. Docet hoc quid sit anima benedicere^y. Confer Coh. 11. 9^z. Bonum ponitur pro hilaritate & commodis, Psal. 4. 7^a. & cor bonum, pro hilari, Jud. 16. 25. i. Sam. 25. 36. i. Reg. 8. 66. Connectere videtur duo judicia; tum divitis ipsius de se; tum aliorum, gnathonum putà vel infipientum, de tali divite^b.

צור Et si tu tibi indulgeas, laudant, Ca. Laudent te, &c. Mutatur num. sing. in plur. per synthesin, ut sæpe alias, quum quod dicitur non de uno tantum, sed de multis, est intelligendum: vel, legas **צור**. Per subitam apostrophen alloquitur Psaltes ipsum divitem in secunda persona, de quo modò in 3. perf. fuerat locutus, quomodo Jes. 7. 14. Virgo pariet filium, & (tu, o virgo,) vocabis, &c^d. [Ti. totum sic vertit, Quoniam animam suam in vita sua beatam dicit, & quum benefecerit ei, celebrabunt te. [Coc. locum sic accipit;] Nè timeas vel respicias quum animam suam in vita sua benedicet, quum te confitebuntur, ubi benefacias tibi; i. e. Nè moveat te eorum auctoritas; ut eos sequaris, five se beatos prædicent, &c. five te pro charo & dilecto habeant, &c[†]. Locum sic reddo, Nam in vita ipsius benedixit animæ suæ, & de præsentis sui statu gratulatur: at homines te laudabunt, vel, tu laudaberis, si, vel quum, benefeceris tibi; non si bene dicas, & tibi de felicitate tua gratuleris; sed si id feceris quod vero æternòque tuo bono inservit^f. Impius benedixit animæ suæ, &c. ac dicit, Pax tibi, nil quicquam mali tibi accidet: at alii non sic de illo dicunt: si tu attenderis quid omnes dicant, alii contrà te (seipsum, vel quemvis alium, per apostrophen alloquitur,) laudabunt quum vitam præclare institueris^g. Benedicebat animæ, &c. h. e. suaviter vivebat; quod te irritare non debet, sed tu magis cogitabis, quòd te homines laudaturi sunt si tu benefeceris tibi, virtutibus studendo^h. Benedicere debuerat animæ suæ in vita sua, & magis curare salutem animæ suæ quàm delicias corporis: & si tu sic feceris, & benefeceris tibi, confitebuntur tibiⁱ.

20. Introibit (vel, Perveniet, M. nempe, vel, anima illa, five ejus, M. V. Mu. A. cujus jam facta est inentio; vel, persona illa^k; Aggregabitur ille post mortem^l; vel, Tu venies, A. Venies tamen, o dives, miserè tandem decepte, i. e. Colligèris tandem in morte^m. Perducetque illum, Sy.) usque in progenies (vel, ad generationem, M. Sy. vel, ad habitationem, Gej. A. ut Efa. 38. 12. A. five cœtum, Gej.) patrum suorum] Ità o. Æth. P. Mo. Mu. Vel, patrum ejus, M. Sy. Gej. id est, tuorum; affixum 3. perf. pro secunda: Subita mutatio, qualis Psal. 18. 16. & 24. 6. &c^o.

צור Concedent isti ad nationem patrum suorum, Ti. i. e. majorum impiorum P, quorum stultitiam imitati sunt^q; sicut pii in morte colliguntur ad patres suos, Deut. 32. 50. Jud. 2. 10^r. q. d. Tandem morietur cum majoribus suis^{*}. [Alii aliter:] Et attinget ætates patrum suorum ad summum, Ar. Ut (vel, Quamvis, Pi.) perveniat (sub. anima ejus, Pi.) usque ad ætatem majorum (five patrum, Pi.) ejus, JT. i. e. Utcunque vivat quàm diutissimè.

צור Usque (vel, qui usque, P. Gej. Mu. ac proinde usque, Æth.) in æternum (in seculum, Gej.) non videbit (vel videbunt, Mo. Mu.) lumen; ità o. Sy. Æth. Ar. **צור** Et nunquam luce fruuntur, Ti. vel hujus vitæ, ut Job. 33. 28, 30. Psal. 56. 14. vel futuræ; vide Matt. 8. 12^{*}. Æternum tamen non sunt fructuri luce, JT. Pi. scil. vitæ æternæ. Non videbunt lumen illud magnum quo beati in cœlo fruntur^x; sed in inferorum tenebris æternum erunt^y, sed in inferorum tenebris æternum erunt^z.

21. *Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur*; ità o. i. e. felix erit^g; vel, deliciis affluet, Æth. vel, benedicit, Ar. **צור** Quoniam anima suæ in vita sua (i. e. dum vixit^h), benedicit, Mu. Sy. benedicebat, M. Ham. benedicere soletⁱ; scil. dives ille impius, ex collat. vers. 17^k.

Quum benedixerit, &c. JT. Quamvis—benedicit, Gej. Pi. i. e. summis extollit laudibus^l. Quoniam anima, &c. H^l, pro, beatum se prædicabit quamdiu vivet, aut, quòd vivat in hoc mundo. Alii sic, Anima suæ benefacit, i. e. divitiis fruitur, dum vivit, juxta Luc. 12. 19^m. Placent illi quidem sibi in hac vita, Ca. Anima suæ benedicere, nihil aliud esse videtur quàm, sibi blandiri, adeoque genio obsequi ac indulgereⁿ, & Deum negligere^o. Anima suæ, i. e. sibi ipsi, per synecdochen Rabbini adeò frequentem, ut pronomen reciproci aliter non efferant quàm per **צור**,

aut **צור**; v. g. **צור** ego ipse, **צור** tu ipse, **צור** ille ipse P. **צור** Confitebitur (vel, gratias agit, five aget, Sy. Ar.) tibi (i. e. laudabit te dives^q, palam & in os^r), quum benefeceris ei] Ità o. sim. Ar. Æth. Sy. quum iphi profueris, o homo. Sin minus ei benefeceris, te negliget, vel etiam vituperabit. Nam utilitate omnia metitur: adeò vana & infirma est ejus amicitia^{*}. Vel, quum benefeceris ei, o Deus, id est, ei obsecutus fueris^t.

צור Et confitebuntur tibi (vel, laudabunt te, P. Mo. laudant te ejusmodi homines, h. e. tibi gratulantur^v; atque celebraverint te, JT. Pi. & quamvis laudaverint te, nempe alii^x), quum, vel si, (vel quòd, JT. Pi.) benefeceris tibi, M. P. Mo. Mu. Gej. &c. h. e. quum, ipsorum exemplo, genio ac voluptatibus indulseris. Docet hoc quid sit anima benedicere^y. Confer Coh. 11. 9^z. Bonum ponitur pro hilaritate & commodis, Psal. 4. 7^a. & cor bonum, pro hilari, Jud. 16. 25. i. Sam. 25. 36. i. Reg. 8. 66. Connectere videtur duo judicia; tum divitis ipsius de se; tum aliorum, gnathonum putà vel infipientum, de tali divite^b.

צור Et si tu tibi indulgeas, laudant, Ca. Laudent te, &c. Mutatur num. sing. in plur. per synthesin, ut sæpe alias, quum quod dicitur non de uno tantum, sed de multis, est intelligendum: vel, legas **צור**. Per subitam apostrophen alloquitur Psaltes ipsum divitem in secunda persona, de quo modò in 3. perf. fuerat locutus, quomodo Jes. 7. 14. Virgo pariet filium, & (tu, o virgo,) vocabis, &c^d. [Ti. totum sic vertit, Quoniam animam suam in vita sua beatam dicit, & quum benefecerit ei, celebrabunt te. [Coc. locum sic accipit;] Nè timeas vel respicias quum animam suam in vita sua benedicet, quum te confitebuntur, ubi benefacias tibi; i. e. Nè moveat te eorum auctoritas; ut eos sequaris, five se beatos prædicent, &c. five te pro charo & dilecto habeant, &c[†]. Locum sic reddo, Nam in vita ipsius benedixit animæ suæ, & de præsentis sui statu gratulatur: at homines te laudabunt, vel, tu laudaberis, si, vel quum, benefeceris tibi; non si bene dicas, & tibi de felicitate tua gratuleris; sed si id feceris quod vero æternòque tuo bono inservit^f. Impius benedixit animæ suæ, &c. ac dicit, Pax tibi, nil quicquam mali tibi accidet: at alii non sic de illo dicunt: si tu attenderis quid omnes dicant, alii contrà te (seipsum, vel quemvis alium, per apostrophen alloquitur,) laudabunt quum vitam præclare institueris^g. Benedicebat animæ, &c. h. e. suaviter vivebat; quod te irritare non debet, sed tu magis cogitabis, quòd te homines laudaturi sunt si tu benefeceris tibi, virtutibus studendo^h. Benedicere debuerat animæ suæ in vita sua, & magis curare salutem animæ suæ quàm delicias corporis: & si tu sic feceris, & benefeceris tibi, confitebuntur tibiⁱ.

22. *Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur*; ità o. i. e. felix erit^g; vel, deliciis affluet, Æth. vel, benedicit, Ar. **צור** Quoniam anima suæ in vita sua (i. e. dum vixit^h), benedicit, Mu. Sy. benedicebat, M. Ham. benedicere soletⁱ; scil. dives ille impius, ex collat. vers. 17^k.

Quum benedixerit, &c. JT. Quamvis—benedicit, Gej. Pi. i. e. summis extollit laudibus^l. Quoniam anima, &c. H^l, pro, beatum se prædicabit quamdiu vivet, aut, quòd vivat in hoc mundo. Alii sic, Anima suæ benefacit, i. e. divitiis fruitur, dum vivit, juxta Luc. 12. 19^m. Placent illi quidem sibi in hac vita, Ca. Anima suæ benedicere, nihil aliud esse videtur quàm, sibi blandiri, adeoque genio obsequi ac indulgereⁿ, & Deum negligere^o. Anima suæ, i. e. sibi ipsi, per synecdochen Rabbini adeò frequentem, ut pronomen reciproci aliter non efferant quàm per **צור**,

aut **צור**; v. g. **צור** ego ipse, **צור** tu ipse, **צור** ille ipse P. **צור** Confitebitur (vel, gratias agit, five aget, Sy. Ar.) tibi (i. e. laudabit te dives^q, palam & in os^r), quum benefeceris ei] Ità o. sim. Ar. Æth. Sy. quum iphi profueris, o homo. Sin minus ei benefeceris, te negliget, vel etiam vituperabit. Nam utilitate omnia metitur: adeò vana & infirma est ejus amicitia^{*}. Vel, quum benefeceris ei, o Deus, id est, ei obsecutus fueris^t.

צור Et confitebuntur tibi (vel, laudabunt te, P. Mo. laudant te ejusmodi homines, h. e. tibi gratulantur^v; atque celebraverint te, JT. Pi. & quamvis laudaverint te, nempe alii^x), quum, vel si, (vel quòd, JT. Pi.) benefeceris tibi, M. P. Mo. Mu. Gej. &c. h. e. quum, ipsorum exemplo, genio ac voluptatibus indulseris. Docet hoc quid sit anima benedicere^y. Confer Coh. 11. 9^z. Bonum ponitur pro hilaritate & commodis, Psal. 4. 7^a. & cor bonum, pro hilari, Jud. 16. 25. i. Sam. 25. 36. i. Reg. 8. 66. Connectere videtur duo judicia; tum divitis ipsius de se; tum aliorum, gnathonum putà vel infipientum, de tali divite^b.

צור Et si tu tibi indulgeas, laudant, Ca. Laudent te, &c. Mutatur num. sing. in plur. per synthesin, ut sæpe alias, quum quod dicitur non de uno tantum, sed de multis, est intelligendum: vel, legas **צור**. Per subitam apostrophen alloquitur Psaltes ipsum divitem in secunda persona, de quo modò in 3. perf. fuerat locutus, quomodo Jes. 7. 14. Virgo pariet filium, & (tu, o virgo,) vocabis, &c^d. [Ti. totum sic vertit, Quoniam animam suam in vita sua beatam dicit, & quum benefecerit ei, celebrabunt te. [Coc. locum sic accipit;] Nè timeas vel respicias quum animam suam in vita sua benedicet, quum te confitebuntur, ubi benefacias tibi; i. e. Nè moveat te eorum auctoritas; ut eos sequaris, five se beatos prædicent, &c. five te pro charo & dilecto habeant, &c[†]. Locum sic reddo, Nam in vita ipsius benedixit animæ suæ, & de præsentis sui statu gratulatur: at homines te laudabunt, vel, tu laudaberis, si, vel quum, benefeceris tibi; non si bene dicas, & tibi de felicitate tua gratuleris; sed si id feceris quod vero æternòque tuo bono inservit^f. Impius benedixit animæ suæ, &c. ac dicit, Pax tibi, nil quicquam mali tibi accidet: at alii non sic de illo dicunt: si tu attenderis quid omnes dicant, alii contrà te (seipsum, vel quemvis alium, per apostrophen alloquitur,) laudabunt quum vitam præclare institueris^g. Benedicebat animæ, &c. h. e. suaviter vivebat; quod te irritare non debet, sed tu magis cogitabis, quòd te homines laudaturi sunt si tu benefeceris tibi, virtutibus studendo^h. Benedicere debuerat animæ suæ in vita sua, & magis curare salutem animæ suæ quàm delicias corporis: & si tu sic feceris, & benefeceris tibi, confitebuntur tibiⁱ.

23. *Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur*; ità o. i. e. felix erit^g; vel, deliciis affluet, Æth. vel, benedicit, Ar. **צור** Quoniam anima suæ in vita sua (i. e. dum vixit^h), benedicit, Mu. Sy. benedicebat, M. Ham. benedicere soletⁱ; scil. dives ille impius, ex collat. vers. 17^k.

Quum benedixerit, &c. JT. Quamvis—benedicit, Gej. Pi. i. e. summis extollit laudibus^l. Quoniam anima, &c. H^l, pro, beatum se prædicabit quamdiu vivet, aut, quòd vivat in hoc mundo. Alii sic, Anima suæ benefacit, i. e. divitiis fruitur, dum vivit, juxta Luc. 12. 19^m. Placent illi quidem sibi in hac vita, Ca. Anima suæ benedicere, nihil aliud esse videtur quàm, sibi blandiri, adeoque genio obsequi ac indulgereⁿ, & Deum negligere^o. Anima suæ, i. e. sibi ipsi, per synecdochen Rabbini adeò frequentem, ut pronomen reciproci aliter non efferant quàm per **צור**,

aut **צור**; v. g. **צור** ego ipse, **צור** tu ipse, **צור** ille ipse P. **צור** Confitebitur (vel, gratias agit, five aget, Sy. Ar.) tibi (i. e. laudabit te dives^q, palam & in os^r), quum benefeceris ei] Ità o. sim. Ar. Æth. Sy. quum iphi profueris, o homo. Sin minus ei benefeceris, te negliget, vel etiam vituperabit. Nam utilitate omnia metitur: adeò vana & infirma est ejus amicitia^{*}. Vel, quum benefeceris ei, o Deus, id est, ei obsecutus fueris^t.

צור Et confitebuntur tibi (vel, laudabunt te, P. Mo. laudant te ejusmodi homines, h. e. tibi gratulantur^v; atque celebraverint te, JT. Pi. & quamvis laudaverint te, nempe alii^x), quum, vel si, (vel quòd, JT. Pi.) benefeceris tibi, M. P. Mo. Mu. Gej. &c. h. e. quum, ipsorum exemplo, genio ac voluptatibus indulseris. Docet hoc quid sit anima benedicere^y. Confer Coh. 11. 9^z. Bonum ponitur pro hilaritate & commodis, Psal. 4. 7^a. & cor bonum, pro hilari, Jud. 16. 25. i. Sam. 25. 36. i. Reg. 8. 66. Connectere videtur duo judicia; tum divitis ipsius de se; tum aliorum, gnathonum putà vel infipientum, de tali divite^b.

צור Et si tu tibi indulgeas, laudant, Ca. Laudent te, &c. Mutatur num. sing. in plur. per synthesin, ut sæpe alias, quum quod dicitur non de uno tantum, sed de multis, est intelligendum: vel, legas **צור**. Per subitam apostrophen alloquitur Psaltes ipsum divitem in secunda persona, de quo modò in 3. perf. fuerat locutus, quomodo Jes. 7. 14. Virgo pariet filium, & (tu, o virgo,) vocabis, &c^d. [Ti. totum sic vertit, Quoniam animam suam in vita sua beatam dicit, & quum benefecerit ei, celebrabunt te. [Coc. locum sic accipit;] Nè timeas vel respicias quum animam suam in vita sua benedicet, quum te confitebuntur, ubi benefacias tibi; i. e. Nè moveat te eorum auctoritas; ut eos sequaris, five se beatos prædicent, &c. five te pro charo & dilecto habeant, &c[†]. Locum sic reddo, Nam in vita ipsius benedixit animæ suæ, & de præsentis sui statu gratulatur: at homines te laudabunt, vel, tu laudaberis, si, vel quum, benefeceris tibi; non si bene dicas, & tibi de felicitate tua gratuleris; sed si id feceris quod vero æternòque tuo bono inservit^f. Impius benedixit animæ suæ, &c. ac dicit, Pax tibi, nil quicquam mali tibi accidet: at alii non sic de illo dicunt: si tu attenderis quid omnes dicant, alii contrà te (seipsum, vel quemvis alium, per apostrophen alloquitur,) laudabunt quum vitam præclare institueris^g. Benedicebat animæ, &c. h. e. suaviter vivebat; quod te irritare non debet, sed tu magis cogitabis, quòd te homines laudaturi sunt si tu benefeceris tibi, virtutibus studendo^h. Benedicere debuerat animæ suæ in vita sua, & magis curare salutem animæ suæ quàm delicias corporis: & si tu sic feceris, & benefeceris tibi, confitebuntur tibiⁱ.

24. *Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur*; ità o. i. e. felix erit^g; vel, deliciis affluet, Æth. vel, benedicit, Ar. **צור** Quoniam anima suæ in vita sua (i. e. dum vixit^h), benedicit, Mu. Sy. benedicebat, M. Ham. benedicere soletⁱ; scil. dives ille impius, ex collat. vers. 17^k.

Quum benedixerit, &c. JT. Quamvis—benedicit, Gej. Pi. i. e. summis extollit laudibus^l. Quoniam anima, &c. H^l, pro, beatum se prædicabit quamdiu vivet, aut, quòd vivat in hoc mundo. Alii sic, Anima suæ benefacit, i. e. divitiis fruitur, dum vivit, juxta Luc. 12. 19^m. Placent illi quidem sibi in hac vita, Ca. Anima suæ benedicere, nihil aliud esse videtur quàm, sibi blandiri, adeoque genio obsequi ac indulgereⁿ, & Deum negligere^o. Anima suæ, i. e. sibi ipsi, per synecdochen Rabbini adeò frequentem, ut pronomen reciproci aliter non efferant quàm per **צור**,

aut **צור**; v. g. **צור** ego ipse, **צור** tu ipse, **צור** ille ipse P. **צור** Confitebitur (vel, gratias agit, five aget, Sy. Ar.) tibi (i. e. laudabit te dives^q, palam & in os^r), quum benefeceris ei] Ità o. sim. Ar. Æth. Sy. quum iphi profueris, o homo. Sin minus ei benefeceris, te negliget, vel etiam vituperabit. Nam utilitate omnia metitur: adeò vana & infirma est ejus amicitia^{*}. Vel, quum benefeceris ei, o Deus, id est, ei obsecutus fueris^t.

צור Et confitebuntur tibi (vel, laudabunt te, P. Mo. laudant te ejusmodi homines, h. e. tibi gratulantur^v; atque celebraverint te, JT. Pi. & quamvis laudaverint te, nempe alii^x), quum, vel si, (vel quòd, JT. Pi.) benefeceris tibi, M. P. Mo. Mu. Gej. &c. h. e. quum, ipsorum exemplo, genio ac voluptatibus indulseris. Docet hoc quid sit anima benedicere^y. Confer Coh. 11. 9^z. Bonum ponitur pro hilaritate & commodis, Psal. 4. 7^a. & cor bonum, pro hilari, Jud. 16. 25. i. Sam. 25. 36. i. Reg. 8. 66. Connectere videtur duo judicia; tum divitis ipsius de se; tum aliorum, gnathonum putà vel infipientum, de tali divite^b.

צור Et si tu tibi indulgeas, laudant, Ca. Laudent te, &c. Mutatur num. sing. in plur. per synthesin, ut sæpe alias, quum quod dicitur non de uno tantum, sed de multis, est intelligendum: vel, legas **צור**. Per subitam apostrophen alloquitur Psaltes ipsum divitem in secunda persona, de quo modò in 3. perf. fuerat locutus, quomodo Jes. 7. 14. Virgo pariet filium, & (tu, o virgo,) vocabis, &c^d. [Ti. totum sic vertit, Quoniam animam suam in vita sua beatam dicit, & quum benefecerit ei, celebrabunt te. [Coc. locum sic accipit;] Nè timeas vel respicias quum animam suam in vita sua benedicet, quum te confitebuntur, ubi benefacias tibi; i. e. Nè moveat te eorum auctoritas; ut eos sequaris, five se beatos prædicent, &c. five te pro charo & dilecto habeant, &c[†]. Locum sic reddo, Nam in vita ipsius benedixit animæ suæ, & de præsentis sui statu gratulatur: at homines te laudabunt, vel, tu laudaberis, si, vel quum, benefeceris tibi; non si bene dicas, & tibi de felicitate tua gratuleris; sed si id feceris quod vero æternòque tuo bono inservit^f. Impius benedixit animæ suæ, &c. ac dicit, Pax tibi, nil quicquam mali tibi accidet: at alii non sic de illo dicunt: si tu attenderis quid omnes dicant, alii contrà te (seipsum, vel quemvis alium, per apostrophen alloquitur,) laudabunt quum vitam præclare institueris^g. Benedicebat animæ, &c. h. e. suaviter vivebat; quod te irritare non debet, sed tu magis cogitabis, quòd te homines laudaturi sunt si tu benefeceris tibi, virtutibus studendo^h. Benedicere debuerat animæ suæ in vita sua, & magis curare salutem animæ suæ quàm delicias corporis: & si tu sic feceris, & benefeceris tibi, confitebuntur tibiⁱ.

25. *Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur*; ità o. i. e. felix erit^g; vel, deliciis affluet, Æth. vel, benedicit, Ar. **צור** Quoniam anima suæ in vita sua (i. e. dum vixit^h), benedicit, Mu. Sy. benedicebat, M. Ham. benedicere soletⁱ; scil. dives ille impius, ex collat. vers. 17^k.

Quum benedixerit, &c. JT. Quamvis—benedicit, Gej. Pi. i. e. summis extollit laudibus^l. Quoniam anima, &c. H^l, pro, beatum se prædicabit quamdiu vivet, aut, quòd vivat in hoc mundo. Alii sic, Anima suæ benefacit, i. e. divitiis fruitur, dum vivit, juxta Luc. 12. 19^m. Placent illi quidem sibi in hac vita, Ca. Anima suæ benedicere, nihil aliud esse videtur quàm, sibi blandiri, adeoque genio obsequi ac indulgereⁿ, & Deum negligere^o. Anima suæ, i. e. sibi ipsi, per synecdochen Rabbini adeò frequentem, ut pronomen reciproci aliter non efferant quàm per **צור**,

aut **צור**; v. g. **צור** ego ipse, **צור** tu ipse, **צור** ille ipse P. **צור** Confitebitur (vel, gratias agit, five aget, Sy. Ar.) tibi (i. e. laudabit te dives^q, palam & in os^r), quum benefeceris ei] Ità o. sim. Ar. Æth. Sy. quum iphi profueris, o homo. Sin minus ei benefeceris, te negliget, vel etiam vituperabit. Nam utilitate omnia metitur: adeò vana & infirma est ejus amicitia^{*}. Vel, quum benefeceris ei, o Deus, id est, ei obsecutus fueris^t.

צור Et confitebuntur tibi (vel, laudabunt te, P. Mo. laudant te ejusmodi homines, h. e. tibi gratulantur^v; atque celebraverint te, JT. Pi. & quamvis laudaverint te, nempe alii^x), quum, vel si, (vel quòd, JT. Pi.) benefeceris tibi, M. P. Mo. Mu. Gej. &c. h. e. quum, ipsorum exemplo, genio ac voluptatibus indulseris. Docet hoc quid sit anima benedicere^y. Confer Coh. 11. 9^z

22. 20. *Veniet*, s. Sy. Mo. P. Ti. Pi. Mu. A. &c. Mox ergo prodibit ad iudicium. Ab huius verbi sensu pendet totius Psalmi interpretatio. Adventus Dei ordinario significat in Scriptura iudicalem quemvis ipsius processum, sive punitionem hostium. Vide Psalm. 18. not. d. Hic autem Psalmus peculiariter respicit tempora Messiae, & aliquem huius adventum. Adventus autem Messiae tres in Scriptura notantur: 1. humilis, in carne; 2. gloriosus, ad ultimum iudicium; 3. intermedius, nec corporalis, sed spiritualis, quo magnum effecit & gloriosum opus in mundo per Spiritum suum; quod etiam inchoavit tremendam punitionem Judaeorum, & everfione cultus & politiae Judaeorum, & perfecit propagatione fidei Christianae, &c. Et ad hunc adventum omnino pertinere videtur hic Psalmus, sicut & Psalm. 96. 10. &c. *¶ Et non filebit* Ità o. M. P. Mo. Gej. &c. *Non obsurdescet*, V. *neque dissimulabit*, Ti. sed acriter, superstitiosos primum, improbos deinde, Israelitas redarguet. Verto, non otiosus erit, vel, non cessabit, sive cunctabitur, (ut ad actiones referatur, non ad sermonem tantum.) Ità *וְיִשְׁמַע* accipitur 2 Sam. 19. 10. juxta Sy. & Ar. & Schindl. ex collat. v. 11. 12. Sic & Psalm. 28. 1. *וְיִשְׁמַע*, nè differas, vel negligas, Ar. Ità & h. l. Chald. *וְיִשְׁמַע*, quod (licet significare possit, non filebit, hic tamen) vertendum est, non differet, sive tardabit; atque ità hic determinatur per verba sequentia, ut faciat ulionem, &c. Atque hoc sensu phrasim hanc usurpari videtur Heb. 10. 37. *veniet, non tardabit*, &c. Innuit hæc vox, 1. majesticatum & publicum introitum; 2. sonoram sententiae promulgationem; 3. conviventiam Divinam hæcenus continuandam, qui continebat ad populi errores; sed non semper Deus dimittit nos impunes. *¶ וְיִשְׁמַע* *Nè surdum agat*, JT. Sed *וְיִשְׁמַע*, quod alibi prohibentis est, hic tantum simpliciter negat, ut Psalm. 34. 6. & 41. 3. *¶ Ignis*, &c. *וְיִשְׁמַע* *Ignis ante ipsum, sive coram eo*, (vel in, sive de, conspectu ejus, Mu. V.) *consumit, vel consumet, sive vorabit*, JT. Pi. P. Nempe adversantes quosque. Cuncta absorbit. Vel, *flagrabit*, V. Deum interpretatur Legem suam depingit Propheta igne, &c. stipatum, sicuti fuit cum Legem in Sinai tulit. Vide Exod. 24. 17. unde hoc loquendi genus sæpe à Prophetis translatum est. Per ignem intellige majestatem & apparatus cum quo venit; aut supplicia quibus impios vindicabit, Judæos maxime, Messiae hostes, per Romanos plectendos. Omnes plagæ excidium Judaeorum antegressæ hic intelliguntur. Vinarientes accipiunt de adventu ultimo, cui tamen obstat *Zionis* mentio. Poetica hypotyposis adventus Christi ad iudicium: loquitur autem de igne conflagrationis quo purgabitur mundus, 2 Pet. 3. 10. 12. Dicitur Deus *ignis consumens*, Deut. 4. 24. Heb. 12. 29. *¶ In circuitu ejus* (vel, *circa eum*, Ti. JT.) *tempestas valida*; ità o. Æth. sim. Ar. *וְיִשְׁמַע* *Procellosus* (vel, *procellosus*, JT. Pi. nempe ignis, Pi. in Gej.) *erit*. *Foemin. accipio pro neutro*. *וְיִשְׁמַע* *sign. horrere*, Deut. 32. 17. Jer. 2. 12. Alibi est, *turbine abripere*, Psalm. 58. 10. Job. 27. 21. Dan. 11. 40. *Tempestas excitata est*, Mo. *Turbo vehemens excitabitur*, M. sim. A. [Sequens *וְיִשְׁמַע* hic includit.] *Sufflabit turbo*, Ch. *inflammabitur*, Sy. *tempestate commovebitur terra*, P. *perturbabitur terra*, V. [Ti. hæc cum præced. sic reddit, *Ignis vorax ante ipsum præcedet, circa eum undique turbo vehemens*. Ca. totum sic vertit, *Veniet Deus noster sine dubio, igne ante eum vorante, vehementi circumdatus tempestate*.]

4. *Advocatis* (vel, *Inclamat*, JT.) *caelum desursum, & terram, &c.* Nempe, in testes, &c. per prosep. Hos testes advocat Deus Legem interpretaturus, & correcturus errores qui in Legem irreperant: 1. quia illi insolitis motibus tum cum primum Lex data est suam erga illam reverentiam testati sunt; 2. quia Moses hos testes adversum deficientes à Lege appellaverat, Deut. 4. 26 P. Confer cum hoc loco Deut. 31. 28. & 32. 1. & Jes. 1. 2. Vel, *caelum & terram*, h. e. coelestes, sive Angelos, & terrestres, sive terræ incolas. Vel, *terram*, i. e. iustos terræ, o. Ch. Æth. Caelum claudet, & terram sterilitate damnabit, propter hominum peccata. Videtur hic Psalmus memoriam recolere illius

temporis de quo 2 Sam. 21. Mystice Judæi hoc referant ad Animam & Corpus, quæ, cum una peccaverint, una & judicabuntur. *¶ Discernere*, &c. * G. *וְיִשְׁמַע* *Ad judicandum* (vel, *ut judicet*, M. P. Gen.) *populum suum*, Mo. Sy. Ar. Mu. Coc. Dicit, *suum*: nam etsi omnes judicabit, suorum tamen improbitatem redarguet, juxta 1 Pet. c. 4. v. 17. *Ut iudicio contendat* Gen. cum, &c. Ti. *ad ius dicendum* (vel, *ius dicturus*, JT.) *populo suo*, Pi. *ad suos judicandos*, Ca. *ad vindicandum*, &c. sub. à servitute Diaboli, &c. V.

5. *Congregate illi*; ità o. Æth. *וְיִשְׁמַע* *Congregate mihi*, Ch. M. P. Mo. Mu. &c. sub. *dicet*, Pi. sic Mu. Apostrophe est, vel, i. ad Angelos, quorum ministerio corpora suscitanda creduntur; Matt. 13. 41: vel, 2. ad coelum & terram, quorum meminerat, ut coeli reddant animas, & terra corpus. Verba sunt Dei per mimesin, qui creaturas excitat tanquam apparitores, ut ad iudicium hoc cogant personas examinandas, nempe Israelitas. Videbantur ergo tergiversari, & latibula quæere, ex quibus tamen protrahendi sunt ab his Dei officialibus. *¶ Sanctos ejus*; ità o. Æth. *וְיִשְׁמַע* *Pios, vel sanctos, vel bonos, meos*, Ch. P. Mo. Ti. V. Mu. sic Ca. &c. *pios cultores meos*, M. Israelitas, qui *populus sanctus* denominantur Deut. 14. 2. à meliore parte: de quo plura vide Psalm. 111. 1. *Beneficos* (vel *misericordes*, V.) *meos*, Pi. *beneficiarios meos*, Gej. quos *benignitate persecutus sum*, JT. Ità vox passivè sumitur Psalm. 31. 24. & 86. 2. alibi tamen active, ut Ps. 18. 26. & 145. 17. &c. Inprimis convocat hic Levitas, quia hic acturus est de abrogatione sacrificiorum. *¶ Qui ordinant*, &c. *וְיִשְׁמַע* *Ferientes, sive percutientes*, (vel, *qui icerunt*, JT. Pi. A. sim. Ca. vel *seiderunt*, allusione ad scissionem sacrificiorum in partes, Gen. 15. 10. [ad quem locum vide à nobis congesta:] vel, *qui inierunt*, M. Ti. qui *pepigerunt*, P. Ch.) *pañum, sive fœdus, meum* (quod à me scil. ipsis est expositum, cujus etiam me feci participem: vel, *mihi*, Ca. vel, *mecum*, M. Ti. JT. Pi. V. Mu. &c.) *super sacrificio*, P. Mo. Mu. ex K. & AE. & RS. h. e. adhibito sacrificio: vel, *de sacrificandi ratione*, Ti. *de sacrificio*, Sy. de rebus ad sacrificia pertinentibus. *¶ pro de* Psalm. 22. 1. & 40. 8. Vel, *cum sacrificio*, M. A. vel, *per sacrificium*, JT. Pi. Ca. vel, *juxta sacrificium*, RS. in Gej. Alij, qui pluris faciunt *pañum meum* quàm *sacrificia*, Q. in Gej. Al. qui *percussari sunt mecum fœdus* (sub. *fœci*) *ultra sacrificia*, aut, *pro sacrificiis*, Q. in V. *Sacrificium* hoc non est carnale V. T. quia Psalmus hic (& sequens, & 40. &c.) id confutat; sed propitiatorium illud N. T. nempe sanguis Christi, &c. q. d. Qui Deo indicanti Testamentum gratiæ quod fecit in Christo, & iustitiam, &c. ostendenti, ac fidem in ipsum stipulanti, ad stipulantur; qui Deo & Christo animas suas committunt, &c. Maïmonides exponit hunc locum de iis qui morte suâ fœdus Dei confirmant, mori præoptantes quàm ut se ad profanandum Dei nomen adigi patiantur.

6. *Et annuntiabunt* (vel, *annunciabunt*, Ti. *annunciaverunt*, P. *Et annunciate*, Q. in V. vel, *Quando indicârunt*, JT. *Tunc indicârunt*, Pi) *caeli* (aliquo scil. prodigio edito) *iustitiam ejus* Ità M. &c. Nempe *Je-hovæ*, & sententiæ ipsius circa cultus antiqui abusum. *Calis*, i. e. Angeli, ut Job. 15. 15. sic & Ch. o. Vel, tonitrua & fulgura, Exod. 19. 16, 18. quo scil. tempore Deus Legem dedit P. Scripturæ mos est, ut id coelis & terræ committat dicendum quod vult esse notissimum; coeli enim ab omnibus conspiciuntur, & luce cuncta detegunt. *Calos* nominat, non *terram*, quia illi æternum duraturi sunt, non item terra. Hoc autem obiter & per parenthesis dicit. *¶ Quoniam Deus Judex est* Nempe, in sua persona, non per servos, ut antè; Heb. 1. 1; 2. & 2 Tim. 4. 1. Optima ratio æquitatis iudicii: Deus enim iniquus esse non potest. *¶ Quod Deus sit Judex*, ut hæc sit annunciationis summa aut objectum: ità exponendum est specificativè, ut Psalm. 128. 4. [Ca. totum sic reddit, *Tum calis ipsis iustitiam ejus ostendentibus, qui Deus judex sit*.]

7. *Andi, populus, &c.* Quædam hic sunt supplenda; v. g. Atque ubi comparuerint Israelitæ, tum sic dicet Deus ad illos. *¶ Et iustificaber tibi*; ità o. Mu. Ch.

Ch. P. dando tibi admonitiones, contestationes, &c. ut obedientior fias, ut Exod. 19. 21, 23. Neh. 9. 29.
 2 A. **וְאֵתְּךָ**] Nam (vel, &, JT.) te contestabor, Ti. Pi. Ego testis ero (vel, ut obtester, Ar.) contra te, M. sim. Gej.
 † A. A. Itā phrasī sumitur Deut. 4. 26. & 31. 28. Convincam te impietatis. Dum te commonefacio, Ca. Te-
 * Gej. A. stificor per te, i.e. Teipsum in testem adhibeo. ¶ De-
 * Q. in V. us Deus (vel, Deus, & quidem Deus, Pi.) tuus ego sum] Vis est in repetitione; q. d. Qui Deus sum omnis cre-
 * Mu. aturæ, tibi peculiariter Deus sum, qui te tot benefi-
 ciis obstrinxi, &c. Et ut pronomina possessiva sunt vo-
 culæ fidei, Psal. 18. 2. &c. itā h. l. affixum est ostensi-
 * Gej. vum jurisdictionis, confederationis, &c. d. Præfatio hæc est ad sequentia, sicut Exod. 20. 2. ad Decalogi præcepta.*
 * Mu. 8. Non in (vel de, Sy. Ar.) sacrificiis tuis (vel, super, five propter, sacrificia tua, M. P. Mo. V. JT. Pi. A. Gej. &c. sacrificiorum tuorum causā, Ti.) arguam te] Itā o. Eth. &c. Aci scilicet eadem mihi non offerres. Si mihi non offers, &c. nihil istud moror, non sunt illa apud me magni momenti, nec in præceptis Decalogi habentur; sed arguam te peccatorum in fide & operibus. q. d. Quantum ad externa sacrificia, satis estis occupati: verum interna & præcipua, de quibus v. 14. negligitis. Confer Mic. 6. 7, 8. & 1 Cor. 1. 17. (collat. cum Matt. 28. 19.) ubi distinguit inter principale, quod semper faciendum, & accessorium, quod omitti interdum poterat, vel aliis relinqui. Sacrificia in V. T. improbantur tantum secundum quid, ratione scil. deficientis fidei, poenitentiae, &c. Sensus est, Ne putes omnem cultum consistere in sacrificiis, ut, si hæc facias, te non sim accusaturus, sed pro justo habiturus. Non tam tibi infensus ero ceremoniarum nomine, quam si frangatur veritas fœderis.* ¶ Holocausta autem (vel, enim, Ti. Pi.) tua in conspectu meo (vel, coram me, Ti. Pi.) sunt semper] Itā o. Ar. Eth. sim. Sy. Ti. Pi. Mo. Nunquam desistitis ea offerre; non eam negligentiam accusabo: si hinc iudicandi essetis, iusti essetis. Jam illa habeo, & mihi in promptu sunt, & ob oculos usque ad fastidium, Jesh. 1. 11, 14. Mic. 6. 6, 7. Amos. c. 4. v. 4, 5. ¶ **וְעוֹלֹתֶיךָ**] Ut holocausta tua sint, &c. i. e. ut mihi quotidie ex Lege offerantur. Vel, negatio præcedens repetenda. Neque propter, vel super, holocausta tua (sub. quæ sunt, Gej. V. vel, quod non fuerint, M. P.) coram me semper, M. P. V. Gej. &c. Nec propter solidas tuas hostias apud me perpetuandas, Ca. sim. Ang. Semper, vel jugiter, i. e. die quovis vespere & mane: sic **וְעוֹלֹתֶיךָ** accipitur Exod. 29. 38, 42. Num. 28. 31. Chald. locum sic reddit; Non propter sacrificia tua, quæ non obtulisti mihi in exilio, redarguo te; quia sacrificia tua quæ obtulerunt patres tui semper sunt coram me. Quæ explicatio absurda est, quasi propter sacrificia patrum non exigat sacrificia filiorum. Observa hinc Interpretem illum fuisse Judaicâ cecitate imbutum.
 * Coc. 9. Non accipiam, &c.] Non acceptos aut gratos habeo; nempe per se, vel sui ratione. Non est id quod requiro. Non accipio, tanquam ex fame aut indigentia, ex collat. v. 10. Ista mea sunt, non tua. ¶ Neque de gregibus, &c. itā o. Ch. Ar. **וְעוֹלֹתֶיךָ**] De (vel, nec de, Ti. Pi. Ca.) caulis (vel septis, Mo. P.) tuis, M. Ti. JT. Pi. Ca. A. **וְעוֹלֹתֶיךָ**] Hircor. Itā M. P. Ti. Ch. &c. Hi erant inter præcipua sacrificia, Psal. 66. 15. & à Principibus offerebantur, Num. 7. 17, &c.
 * Mu. 10. Quoniam meæ sunt, &c.] Non ergo opus mihi erit quicquam à te mutuari. ¶ Fumenta in montibus & boves; itā o. in Gen. & Sy. in Gej. **וְעוֹלֹתֶיךָ**] Fumenta in montibus boum, R. Moses, i. e. in montibus plenis boum. Verum **וְעוֹלֹתֶיךָ** in sing. nufquam de bove reperies, licet plur. **וְעוֹלֹתֶיךָ** Psal. 8. 8. itā sumatur. Al. in montibus mille, Mu. Coc. h. e. per mille montes ubique errantia ac pascuntia. Numerus certus pro incerto. Vel, in montibus millium, vel chiliadum, i. e. in quibus non una aut altera sparsim oberrat fera, sed ubi agminatim degunt pascuntque greges, ubi millia bruta degunt. Sic Cant. 4. 8. montes pardorum sunt, ubi pardi habitant.
 * Gej. † V. 11. Cognovi] i. e. In numerato habeo, ideo illis

uti possum quoties voluero. Scio ubi nidulantur, latent & versantur, &c. ¶ **וְעוֹלֹתֶיךָ**] Itā o. † Gej. Sy. h. e. aeris. Heb. montium, Mu. &c. Montium meminit, quia hi in Palæstina frequentes. [Vel, quia aves montanæ minus hominibus cognitæ sunt quàm domesticæ, Deum tamen nec illæ latent.] ¶ Et pulchritudo (vel species, o. decus, Ar.) agri mecum est] Legerunt **וְעוֹלֹתֶיךָ**, nam **וְעוֹלֹתֶיךָ** ista significat. Non placet. 1. **וְעוֹלֹתֶיךָ** Chaldæum est, non Heb. 2. **וְעוֹלֹתֶיךָ** Esa. 66. 11. plen-
 10 dorem vertunt K. & R. Nathan, P. & M. &c. quidni ergo o. sic acciperent h. l. sine varia lectione? ¶ **וְעוֹלֹתֶיךָ**] Et fera, five bestia, (vel animal, Pi. sim. JT.) agri, five campi, apud me, vel, mecum est. P. Mo. Mu. Pi. i. e. in animo meo, vel, in potestate mea: mihi semper paratum adstat. Terrestresque belluæ (vel, animantes, P. Gej. ex agrestes, Ti.) penes me sunt, Ca. Ti. Rectè K. **וְעוֹלֹתֶיךָ**, inquit, est vox universalis ad omnes bestias agrestes eremico-
 20 las. Juxta RS. est omne agri reptile. AE. vult esse avem, nempe ex veterum sententia, qui de ave **וְעוֹלֹתֶיךָ** multa nungantur. Ch. reddit, gallum sylvestrem, cujus crura solo nituntur, & caput ejus attingit caelos. Rectè RS. à motu deducit, quia movetur è loco in locum; quia feræ prædabundæ quaquaversum discurrunt cibi gratiâ, cum animalia domestica pastum reperiunt domi paratum, &c. Nempe **וְעוֹלֹתֶיךָ** Magistris est moveri, ut Arabicè **وَعَوْلَاتُ** & **وَعَوْلَاتُ**.
 30 12. Non dicam tibi] Ut mihi des panem, vel mihi sacrifices. Non siegerem, &c. quanto minus cum nullâ re egeam? ¶ Et plenitudo ejus] i. e. Quicquid replet eam.
 13. Carnes taurorum?] q. d. Sacrificia vobis profunt, (sacerdotibus & offerentibus,) non mihi, nec ea volui quod cibo indigerem. Instituta hæc fuere pro eo tempore, hominum, non Dei, causâ.
 14. Immola Deo (i. e. mihi, V.) sacrificium laudis, **וְעוֹלֹתֶיךָ** Confessionem, Mu. Mo. Gej. A. i. e. Vel, i. confessionem peccatorum, & reformationem; hoc enim est sacrificium quo delector. Vide Os. 14. 2, &c. Nec oblationes profunt absque confessione, Levit. 5. 5. & 16. 21. Vel, 2. laudem, five gratiarum actionem, de beneficiis acceptis. Porro, vera laus ore & corde & vitâ perficitur. Laus Dei una est, malum non esse. Confessionem & propriæ culpæ, & Divinæ gloriæ. Chald. sic vertit, Subige concupiscentiam malam, & reputabitur coram Domino instar sacrificii eucharistici. Jovis vates in Plat. dixit, Malle deum Lacedæmoniarum precem, quàm Græcorum omnium sacra universa. Et Seneca Benef. 1. 5. Nec in victimis, licet opima sint, deorum est bonos, sed pia & rectâ voluntate venerantium, &c. ¶ Redde Altissimo vota tua] i. e. Sacrificia quæ voveris: non quia sacrificiis egeo, sed quia fervenda tibi sunt promissa, homini etiam, ac multo magis mihi. Vota Deo facta sunt cum precibus, Gen. 28. 20. Psal. 61. 6. & persoluta cum gratiarum actione, Psal. 65. 2. & 66. 13, 14. & eorum solutionem Lex exegit, Deut. 23. 23. Eccles. 5. 4, 5. erantque sacrificia pro votis, Levit. 7. v. 16. Sed Chald. hoc refert ad votum quod fecerant ad Sinai de præstanda Deo obedientia, Exod. 19. 8. [Unde hoc habet Ainsworthus nescio, non enim com-
 60 paret in Chald. par. in Bibl. Polygl. nec in Chald. apud Vic.] Votum intellige (non propriè, ut patet ex præcedentibus, ubi sacrificia rejicit, sed) morale, seu commune, quod est obligatio ad fidem & novam obedientiam; quod distinguendum est à voto ceremoniali, &c. q. d. Præsta Deo obedientiam quam ei promissisti in pactione fœderis.
 15. Et invoca me, &c.] Ardente nimirum desiderio, &c. non aliunde quàm à me poscens opem. Sen- sus, Si itā sacrificaveris, & vota Deo persolveris, scito me tibi opem imploranti, &c. non defuturum. ¶ Et honorificabis me] Vel, ut glorifices me, nempe gratias agendo, &c. & corde, & ore, & vitâ. Et hoc mihi honori erit & gloriæ: gloriæ enim duco, opem iis ferre qui ad me confugiunt.
 16. Peccatori autem] Vox hæc ostendit aliud jam hominum genus redargui, Doctores nempe Legis, quorum cum vita pugnabat oratio, nec decretis suis parebant; unde non iphi modo peccabant, sed & aliis erant causa peccandi. Per improbum intelligit hypocritam, per syn.

* Pi. syn. gen. Haecenus de cultu vero; nunc de cultus
 y Gej. hujus contemptoribus in ipso Dei populo. ¶ Dixit
 z Mu. Pro, dicit, ut patet ex præcedentibus; quæ judicium
 nondum factum, sed futurum, significant. ¶ Qua-
 re tu enarras, &c? ita o. Eth. Ar. קִי לְפָנַי לְמַעַן
 Quid tibi (sub. est, Gej. vel, Quid ad te, scil. attinet, Gej.
 Pi.) ut narres statuta mea? P. sim. Gej. Mo. Ch. Quid
 tuâ (scil. refert, Pi.) ut enarres, &c? JT. Pi. Ut quid tu
 enarras, &c? M. Quid tibi vis quod commemoras, &c? Ti.
 ¶ Et assumis (vel assumas, P. Mo. JT. Pi. Ch. & ut as-
 sumas, Gej.) testamentum (vel fœdus, five pœdum, P. Mo.
 Sy. JT. &c.) meum per os tuum? ita o. Eth. in, vel
 super, os tuum? five ore tuo? M. P. Mo. JT. Pi. Ch.
 פִּיהַּ עָלַי בְּרִיתִי וְהָאֵלֹהִים] Cur ore tuo fœdus meum ja-
 etas? Ti. [Ca. totum sic reddit, Quorsum tu mea nar-
 ras instituta, meumque fœdus in ore habes?] Audes fœ-
 deris mei mentionem facere? Pœdum hîc est Decalo-
 gus. Vide Psal. 25. 14.

17. Tu verò, וְאַתָּה] Et tu ipse tamen, qui de Lege
 mea gloriari soles, &c. b. ¶ Odisti disciplinam; ita
 Mu. P. Pi. Mo. Ti. Sy. Ar. &c. sub. meam, Sy. Ar. Eth.
 מוֹסֵר] Vel, institutionem, ex membro seq. Præcepta
 de mutuis hominum officiis. Doctrinam Dei, vel po-
 tius correctionem, emendationem vitæ. Castigatio-
 nem sapientum, Ch. Correctionem, V. vel castigationem,
 quæ est via vitæ, Prov. 6. 23. & 12. 1. f. Correctionem.
 Vox hæc usurpatur de castigatione, tum reali, Prov. 13.
 24. & 22. 15. tum verbali, qualis v. g. scortatori da-
 tur Prov. cap. 5. v. 12. Hinc etiam cum consilio jungi-
 tur Jer. 7. 28. & 17. 23. &c. item cum Lege, tanquam
 ejus synonymum, Deut. 11. 2. Prov. 6. 23. quod h. l.
 congruit. Sensus, Securè peccas, libenter avertens
 animum, tanquam à re molesta & odiosa, à meis repre-
 hensionibus & poenis, quæ à me in Legis transgressores
 constitutæ sunt. ¶ Et projecisti, וְהִטַּלְתָּ] Et con-
 temptim abjicis, velut cum nausea, ut 2 Par. 30. 14. &
 33. 15. ¶ Retorsum] Heb. post te, Pi. Gej. vel,
 post tergum tuum, velut quid conspectu indignum, nè
 bilem moveat, &c. k.

18. Si videbas (vel, Quando vidisti, M.) furem] Ità
 Mo. sic P. Ti. Mu. Gej. &c. Si aliquem vidisti iniquis
 technis ditescere. ¶ Currebas (vel, statim cur-
 ris, P.) cum eo; ita o. Sy. Eth. Mu. tunc tu cucurristi
 post eum, Ch. וְאַחֲרָיו] תָּדַרְתָּ scriptum esse pro
 וְאַחֲרָיו] judicari potest ex syntaxi, quippe verbum רָצָה
 non solet regere præpos. עִם. Sed falsum hoc est, nam
 וְאַחֲרָיו cum וְאַחֲרָיו occurrit etiam Job. 34. 9. Si veritas,
 currebas, &c. dicendum potius verba וְאַחֲרָיו & רָצָה suas
 quandoque permutare formas: quomodo ejusdem sig-
 nificatus sunt כָּרַח & כָּרַח, fodit; כָּרַח & כָּרַח, sprevit;
 וְאַחֲרָיו & וְאַחֲרָיו, egrotavit; וְאַחֲרָיו & וְאַחֲרָיו, siluit, &c. Atque
 hoc confirmat Ezech. 1. 14. Animalia וְאַחֲרָיו curre-
 bant & revertiebantur, ubi & pro וְאַחֲרָיו. Confer Psal. 49.
 14. [Alii aliter reddunt.] Et complacebas cum eo, Mo.
 & redundat, servitque tantum affectus vehementiæ
 & promptitudini. Acquiescis ei, Gej. ex JT. consen-
 sisti ei, M. Hi. in Mu. eo oblectaris, Ti. A וְאַחֲרָיו acquie-
 vit, &c. Psal. 40. 14. Negotiatus es cum eo, Ar. Sta-
 tim in ejus societatem præcepit rui, quod facilius ambo-
 rum communicatis consiliis ditescas. Voluisti (sub. ire,
 vel sociari, vel esse) cum eo, RS. & K. in Mu. ¶ Por-
 tionem, &c. וְאַחֲרָיו] Pars, vel portio, tua, M. P. Mo. &c.
 sub. est, vel, fuit, Ti. M. JT. Pi. h. e. Iis focus adhærest.
 Eorum curas & studia foves & exeres.

19. Os, &c. וְאַחֲרָיו] Os tuum mittebas,
 vel misisti, (vel misisti, P. vel adhibes, JT. Pi. laxas, Ca.)
 ad, vel in, malum, M. P. Mo. V. &c. sub. sermonem: i. e.
 Sermone tuo lædis fratrem tuum. Studes maledic-
 centiæ. Verbum mittendi significat probum in absen-
 tes. Vel, ad malum, i. e. ad consultationem de malo
 quo afficias alios. Os tuum addixisti malo, Ti. vel,
 loquebatur malignitates, Sy. profudit malum, Ar. Vel,
 Disposuisti ut loquatur lingua mala, Ch. Protervè & im-
 pudenter linguæ laxas fræna ad quævis protrudenda
 verba impia, blasphema; convitiatoria, lasciva, adula-
 toria, &c. ¶ Et lingua tua concinnabat (vel con-
 cinnat, P. Ti. concinnabas, o. Eth. M. vel, profert, Ar.
 effabatur, Sy. conflans, Ca. nectit, Mu. nectis, V.) dolos;
 quibus alios circumvenias & opprimas: וְאַחֲרָיו]

Unam quasi fraudem alteri agglutinat, sicut Israelitæ
 adhærebant Baalpegori, Num. 25. 3, 5. & Psal. 106.
 28. aut gladius lateri, 2 Sam. 20. 8. Convenit cum
 וְאַחֲרָיו armilla, ubi annulus annulo innexus; & cum
 וְאַחֲרָיו par jugatum. Sensus est, Arte paras & compo-
 nis fraudulenta verba.

20. Sedens, adversus fratrem (eodem patre ortum*)
 tuum loquebaris; ita o. Eth. M. Ca. sim. Ar. JT. וְאַחֲרָיו
 וְאַחֲרָיו] Sedebas, in fratrem tuum loquebaris, Mo.
 Sedebis contra fratrem tuum, loqueris mendacium, Ch. Se-
 debas, & meditabar in fratrem tuum, Sy. Sedes, & con-
 tra fratrem tuum loqueris, P. Ti. Pi. Sedes, sub. cum aliis
 in compitis, V. Mu. vel conciliabulis. Respicit ad garru-
 lorum & obtreptatorum morem, qui sedendo otia, imò
 & bonas horas, in maledicentia consumunt. Sedes, i. e. Sedens loqueris. Suppleri potest וְאַחֲרָיו quando,
 vel וְאַחֲרָיו si: & sessio accipi potest, vel, de conversatione
 privata, ut Psal. 1. 1. & 26. 4; vel, potius, referenda
 est ad eminentiorem horum hypocritarum dignitatem,
 cum aliis Reges & Judices suo fungentes officio dican-
 tur sedere. Parallelus est Psal. 119. 23. ¶ Adversus
 filium matris tuæ] i. e. Fratrem uterinum, Gen. 43. 29.
 Deut. 13. 6. Jud. 8. 19. Amplificandi gratiâ hoc
 additur. Inter fratres solent turbæ & dissensiones
 interdum de hæreditate concitari; quod in fratribus
 uterinis locum non habuit, (hæreditate quippe diver-
 sâ;) quò magis mirum eos dissidere, &c. & sese mu-
 tuis convitiis lacerare. Vel simplicius, q. d. Nec cha-
 rissimis parcis, quales illi sunt. Vide Deut. 13. 6. m. RS. & K.
 30. ¶ Ponebas (vel pones, Ch. das, P. dabas, Mo. edis, JT.
 profers, Pi.) scandalum; ita o. Eth. sim. Ar. vel pro-
 brum, M. Mo. sim. Ch. JT. Pi. וְאַחֲרָיו] Probros affi-
 cis, Ti. irridebas; Sy. ab eo detrahens, Ca.

21. Hec fecisti] Ità o. Sy. Ar. M. P. Ti. &c. vel,
 facis, Pi. Tot & tanta facinora. ¶ Et tacui; ita o. Mu.
 o. Sy. Ar. M. P. וְאַחֲרָיו] Et sileo, Pi. cùmque ego
 dissimulo, Ti. sim. Ca. Quia agebam surdum, JT. i. e.
 Quòd magnâ lenitate dissimulabam malefacta tua, &
 ultionem differebam. Vide Rom. 2. 3, &c. Ego verò
 40. expectavi ut convertereris, Ch. in Mu. ut benignitas mea
 te ad poenitentiam adduceret. ¶ Existimasti, &c. וְאַחֲרָיו
 וְאַחֲרָיו] Putasti (itaque cogitas, Pi. sim.
 P. V. fingis, Ti.) me (planè, vel profus, Ti. JT. om-
 nino, vel, in perpetuum, Gej. Ang.) tibi similem fore, vel
 esse, Sy. Ar. M. Ti. JT. &c. quòd essendo ero (h. e. cer-
 tè ero, nam repetitio certitudinem importat; quòd
 sum, Mu.) sicut tu, P. i. e. quòd tuis maleficiis dele-
 ctor; vel, me etiam occulta latere. Existimasti per-
 mansurum te in æternum incolumem; dixisti in corde tuo,
 50. Ero fortis sicut tu, Ch. ¶ Arguam te; ita o. Ch.
 Sy. וְאַחֲרָיו] Corripiam te, M. nempe realibus flagris, &c.
 Sed arguam te, P. Pi. sim. Sy. Ca. Disceptabo itaque te-
 cum, Ti. Arguo te, JT. ¶ Et statuam (ea, Sy.) con-
 tra (vel ante, Ar.) faciem tuam; ita o. Eth. וְאַחֲרָיו
 וְאַחֲרָיו] Atque disponam ista coram te, Sy. Et ordinabo
 (vel producam, M. proponam, V. ordine proponam, Ti. Pi.)
 in oculis tuis, vel ob, five ante, oculos tuos, P. Mo. M. Ti.
 Pi. &c. scil. accusationem: vel, sub. ea quæ fecisti, M.
 sim. P. vel, peccata tua, Pi. Gen. vel, rationes, Gen.
 Peccata, quorum extinxisti apud te conscientiam, tuo
 sistam conspectui. Et presentem convincam, Ca. Et
 differo in oculis tuis, JT. i. e. Malefacta tua oppono in
 os, & obtrudo invito & reluctanti tibi, ita ut inficiari
 non possis. Al. resistam tibi in faciem, Q. in V. Ar.
 60. guam te in hoc mundo, & ordinabo judicium gehennæ in
 mundo futuro contra te, Ch. Aciein dirigam contra oculos
 tuos, Coc.

22. Intelligite] Considerate. ¶ Qui obli-
 scimini Deum] Qui securè peccatis. Fures, adulteros
 & maledicos intelligit, qui nunquam essent qui sunt
 nisi Dei profus essent obliti. ¶ Nè quando ra-
 piat, וְאַחֲרָיו] Nè discerpam, Gej. Nè fortè rapiam,
 Mo. Mu. morte violentâ, (nam placidè mori Psal. 49.
 16. dixit accipere;) vel, ad supplicium, ut leo præ-
 dam, &c. Certum enim mihi est poenam vestram
 non differre diutius.
 23. Sacrificium laudis honorificabit me; ita o. Ar.
 Eth. וְאַחֲרָיו] Qui sacri-
 fici laudem, M. P. Ti. Mu. A. Sy. &c. vel, gratiarum
 P p 4 actio-

re d. Historian vide 2 Sam. 12. 1. ¶ **כְּבֹרָא וְגו'** d. G.
In veniendo, i. e. post adventum Nathanis. ¶ **וַיֵּלֶךְ** * Mu. Pi.
postquam, ut Prov. 5. 11 f. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** f. Gej.
Bethsabée; ita o. Mo. &c. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים**
miscuit se cum, &c. Ch. postquam intraverat, &c. P. sim.
M. Ti. Pi. vel, congressus fuisset, &c. JT. G. Nota san-
ctitatem Sacri sermonis, qui res turpes aut blasphemias
verecundè effert. Vide Gen. 16. 4. 2. Gej.
3. Secundum magnam misericordiam tuam] Non, se-
cundum opera mea. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** b. Mu.
Heb. pravaricationes meas: vel, quia duo hic essent pec-
cata, adulterium, & cædes; vel, q. d. hoc scelus, &
alia quæ admisi. Dele, nimirum è libro rationum, i. Mu.
ubi debita scribuntur. Vel, è tabula cordis, ubi in-
scriptæ sunt, Jer. 17. 1. Vel, dele maculam sceleris ad-
missi mihi inhaerentem. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** k. Gej. sim.
est, tollere deformita-
tem abstergendo. Vide 2 Reg. 21. 13. m. Coc.
4. Amplius, &c. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Multiplica, (sub.
misericordiam, V. K. in Mu. vel, pietatem tuam circa
me, M.) lava me, Mo. V. M. Multiplica lavare me, Sy.
P. Lava me plurimum, M. Ti. sim. Ch. Ar. JT. Pi. Ca.
Cum duo verba ejusdem temporis concurrunt, prius
habet naturam adverbii, ut Psal. 6. 11. & 45. 5. &c. n. Gej.
Ostendit peccati diuturnitatem: maculae in vestibus
recenter contractæ de facili abluuntur, sed inveteratæ
de difficili. A tempore autem commissi peccati ad re-
prehensionem Nathanis transivit annus vel circiter, ut
patet, quia puer antè natus est, unde Nathan dixit,
puer qui natus est. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Amplius lava, &c. q. d. Abluisti
me à culpa & poena mortis, 2 Sam. 12. 13. libera me
& ab aliis peccati poenis, effectis ac reliquiis. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Lava, ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** T.
q. d. Ne imputetur mihi, &c. nec conscientia mea his
flagitiis ulterius crucietur. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Lotiones legales applicat
spirituali ablutioni peccati in sanguine Christi. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** He-
reb, vel Harbeb, sign. multam, ut 2 Reg. 10. 18. & pro
eo alibi scribitur la-rob, & rabbab, ut 1 Reg. 10. 10.
collat. cum 2 Par. 9. 9. 2 Sam. 8. 8. cum 1 Par. 18. 8. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** A:
5. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco] Vel, ag-
nosco, Gej. Fateor & agnosco me peccasse, nec dico,
Nescio, ut Cain, Gen. 4. 9. Actus illos quos antea ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Mu.
nefariam & stultè excusavi, extenuavi, nunc demum
agnosco, nim. practicè, cum detestatione, &c. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Gej.
Confiteor hic coram te, & Propheta tuo, & tota Ecclesia,
hoc Psalmo exarato. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Agnoscam. Fu-
turum emphaticè ponitur; q. d. & agnosco, & per-
petuò agnoscam cum poenitentia. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Non causam re-
missionis insinuat, sed ordinem; q. d. Quia tu non nisi
agnoscentibus peccata remissionem promissisti, &c. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Gej.
Remitte mihi, tum quòd indigeam miseratione, tum
quòd verà fide desiderem. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Et peccatum meum est
contra me semper, ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Coram me est semper, Mu.
Gej. &c. obversatur mihi, &c. JT. Pi. Heb. è regione mei
est, Pi. se mihi ostendit, & poenæ metu me exterreret. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** G.
Nunquam ab oculis & memoria recedit. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Illud per-
petuò fero in mea conscientia. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Peccata non amplius
occulto, extenuo, &c. sed coram facie vel intellectu
meo eadem semper teneo, &c. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Semper me peccati
poenitet, ac de illo perpetuò non sine dolore animi
cogito. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Peccati foeditas mihi ob oculos est, &c. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Mu.
6. Tibi soli; ita Ar. o. Æth. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Tibi, soli
tibi, Mo. P. Mu. Gej. &c. Contra te solum, M. JT. Pi.
In te, in solum te, Ti. Ca. Coram te solo, Ch. [Variè
explicant.] 1. Te solo conscio peccati. Peccatum
meum omnes latuit præter te. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Vix aliquis potuit me
convincere. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Famuli qui accersiebant Bethsabe confi-
siliū meum ignorabant: Nemo præter te scivit cur
Uriam interfici jufferim, qui fortè, re palam factā, in
suspicionem venit neglecti regii mandati, &c. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Sic
ferè Saadias, Tibi soli, &c. q. d. Tibi soli confiteor,
ac dico, peccavi, &c. ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** ¶ **וְכַתְּבָהּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים** Hinc veteres Hebræi, Peccatum
in solum Deum est regendum; in proximum, est consiten-
dum. 2. Tibi soli, quia interiit Urias, qui si vive-
ret, in ipsum quoque peccassem, & me ei oporteret sa-
tisfacere; nunc totum ad te spectat, neque mihi nisi à
te petenda est venia & adulterii & homicidii. 3. Tibi
soli, tanquam judici & vindici; quia à te solo poe-
nas metuere possum. Nam liberi sunt Reges à vinculis de-
lictorum, inquit Ambrosius. RR. dicunt, Nulla reatura
judicat Regem, sed Deus benedictus. Alioquin nomine,

ARGUMENTUM. Occasionem scribendi indicat
versus secundus.

1. *In finem, וְלִפְנֵי הַיְיָ*] *Victori, P. Magistro Sympho-*
nie, Riv. Rectè, qui Deum offenderat, publicum &
perpetuum testimonium voluit existere poenitentiae suae,
placitumque suum publico in Ecclesia cantu com-
memorari b.

2. *Cum venit ad eum Nathan, &c.] Verisimile est*
Davidem, postquam ab ipso discessisset Nathan, rem
ut inter ambos gesta fuerat hoc carmine descripsisse c.
De hoc argumento scriptus, quanquam non eo tempo-

non re, Rex fuisset. Harmenopolus, ὁ βασιλεὺς ἀμαρτανῶν & καλῶς ἐστίν, Rex delinquens non punitur. Sed licet verum sit, Regem à solo Deo pœnâ affici; non tamen verum est eum peccare soli Deo, quum Rex etiam in corpus suum peccet fornicando, juxta 1 Cor. 6. 18. Nec adeo dolet David, quod pœnas metuere opus habeat à Deo, qui timor servilis est, quàm quod Deum offenderit, &c. 4. *Tibi soli*, tanquam principali & proprio objecto peccati, quippe cui uni debetur obedientia, & competit potestas sive vindicandi, sive remittendi, peccata. Ἀξίωμα Dei proprium est, quod ipsi peccemus, etiam cum in proximum peccamus, quia ille solus est legislator, Jac. 4. 12. Illius leges sunt quas Secunda exhibet Tabula, non minùs quàm Primæ Tabulæ præcepta: Ille est proprium objectum reatus, utpote qui redundat in Legis authorem. 5. *Tibi soli*, q. d. Quamvis offenderim & homines, ii tamen omnes nullius sunt momenti ad te, imò omnes ii condonant mihi; hoc verò solum me excruciat, quod *tibi peccavi*, *tibi* qui me evexisti, toties liberasti, &c. tibi ingratus fui, &c. Sensus est, q. d. Non respicio quid sentiant sive loquantur homines: si vel mihi parcant, vel adulandi causâ scelus extenuent, vel blanditiis dolorem meum leniant; mihi tamen plusquam satis est quod te sentio judicem meum, quod me conscientia ad tribunal tuum trahit, &c. ¶ *Et malum* (vel, *malum hoc*, M. Ti. Ch.) *coram te* (vel, *in oculis tuis*, Mo. P. &c.) *feci*; ita o. Sy. Ar. Æth. *וְעָשִׂיתִי בְעֵינֶיךָ* ¶ *Et quod malum videtur in oculis tuis feceram*, JT. & *quod displicet tibi feci*, Pi. ¶ *Ut justificeris* (vel, *ut justus sis*, M. Mo. ut verax sis, Ar.) *in sermonibus tuis* ¶ Ità o. Æth. sic M. vel, *cum*, sive *cum*, loqueris, P. Pi. Heb. *in loqui tuo*, i. e. cum me per Nathanem alloquutus es, denunciando mihi castigaciones tuas. *In loquendo te*, Mo. Mu. i. e. in his quæ tu loquutus es. ¶ *Quoniam justificaberis in verbo tuo*, Sy. Propterea verè justus agnosceris in verbis tuis, Ti. Illud *וְיִצְרָךְ* optimè veritas, *in actionibus*, i. e. ut quidquid de me statueris, & ego & omnes alii mecum nullam mihi fieri injuriam simus professuri. [Hæc verba variè connectunt.] 1. Jungenda sunt, vel, cum vers. 3. *Miserere mei*, &c. b. vel, cum v. 4. *Munda me*, &c. c. vel, cum v. 5. *Iniquitatem cognosco*, &c. f. *Miserere mei*, qui culpam non diffiteor, & quem peccasse pœnitet, *ut justificeris*, &c. *. *Ut justus*, i. e. bonus, sive verax, (ut hic sumi patet ex Rom. 3. 4.) *sis* in promissis, quibus pœnitenti veniam pollicitus es d. Vide Gen. 4. 7. Exod. 34. 6, 7. Ezech. 18. 21, 22. 1 Joan. 1. 9. Hi ergo proximè præcedentia verba parenthesi includunt f. Non displicet, præsertim si peccavi accipias pro, peccasse me fateor; q. d. Ideo me fateor injustum, ut tu justus celebreris. *Justum esse*, pro, *justum agnosci*. Verba actûs sæpe accipiuntur pro eorum cognitione: ut Zach. 14. 9. *erit* (i. e. cognoscetur) *Yehova unus*; Prov. 30. 6. *וְיִצְרָךְ*, *mendax declareris*, &c. b. 2. [Alii cum proximè præcedentibus jungunt.] Permissisti me in peccatum cadere, ut justificeris in omnibus quæ dixisti, sive de salute, sive de punitione, mea; 2 Sam. 12. 10, &c. Nam injustitia hominis commendat justitiam Dei, Rom. 3. 4, 5. Sic *וְיִצְרָךְ* hic accipitur, non *ἀπολογισμός*, sive *causaliter*, ac si in hunc finem peccasset David ut Deus justificetur, &c. sed *ἐνστάσις*, sive *eventualiter*, sicut Exod. 11. 9. Psal. 30. 13. Hof. 8. 4. q. d. Ideoque (quia ego fui injustus & inobediens) *justus tu es*, agnosceris & manes, me per Nathanem condemnando; nulla tibi exinde nimii rigoris culpa impingi potest. Quia Deus est justus tam in sententiis quàm in pœnis, ideo David injustus est & peccavit. Dixerat se, utpote Regem, pœnam ab homine non metuere, sed à Deo tantum; unde congruè sequitur, (nempe per modum consequentiæ, non per modum effectûs,) *ut tu justificeris*, &c. q. d. Si quisquam alius præter te me judicaret & puniret, de eo jure queri possem ego, qui nulli tribunali humano obnoxius sum: *Tibi* nihilominus peccavi, tuæque vindictæ obnoxius sum, *ut tu justificeris*, &c. quancunque sententiam de me feras, vel in me exsequaris, nihil habeo quod respondere possum, &c. [JT. & Pi. hic *ut agnosco* supplent.] Agnosco (vel, id agnosco, Pi.) *ut justificeris in sermonibus tuis*, JT. Pi. *Sermones* hic in-

telligunt, vel, 1. Evangelicos, quibus Deus pœnitenti promiserat gratiam, Levit. 26. 40, &c. Deut. 30. 1, &c. m. L. & Vel potius, 2. Legales Nathanis, &c. n. q. d. Justè me reprehendis per Prophetam, & judicia mihi denunci- as, &c. Hæc verba à singulari Davidis causa ad genera- lem thesin optimè Paulus accommodat o. Ego sic ver- to, *Justificator in sermone tuo*, [sic & seq.] *vincito in judi- cio tuo*; ut *וְיִצְרָךְ* imperandi vim habeat, sicut 7 apud Arabes futuris præposita interdum sumitur: sic & *וְיִצְרָךְ* Eph. 5. 33. & *mulier* *וְיִצְרָךְ* *timeat virum*; & *וְיִצְרָךְ* in Euripide, *ἀλλ' ὅπως ἀνὴρ ἔσθ', sed vir esto*, & in Theoc. Idyl. 1. ¶ *Et vincas*; ità o. Ar. Æth. Di. Ham. Di. sim. Sy. Ità & Paulus Rom. 3. 4. ¶ *purus*, (vel, *purus*, M. P. Pi.) vel *mundus*, (vel, *innocens*, Gej.) *sis*, Mo. JT. Mu. A. &c. h. e. Ideo malum me fecisse fateor, ut tu, Deus, laudem retineas immacu- lata puritatis, quæ nihil commercii habet cum meo de- licto. Quicquid est mali, id mihi uni volo imputari: tu cares omni suspitione nimii rigoris, vel præcipitan- tiæ, vel affectûs pravi, vel erroris. o. & post eos A- postolus, *וְיִצְרָךְ* ità verterunt ex usu Syrorum, qui *וְיִצְרָךְ* pro *וְיִצְרָךְ* sumunt Luc. 11. 22. Joh. 16. 33. &c. Idem [utriusque versionis] sensus: Is enim qui in foro cau- sam dicens purus est à crimine aut culpa causam obti- nere solet, ac proinde adversarium vincere. ¶ *Cum* *judicaris* Ità o. Æth. sim. Ar. Q. in V. Vel, *reprehen- deris* ab aliis, scil. tanquam injustus, qui non ftes pro- missis; vel, tanquam me injustè puniens: quando de te fit judicium; quando tua facta homines curiosius examinant & judicant. Rectè sumunt passivè, quia infin. activ. apud Hebræos passivè sæpe sumuntur: ut Exod. 9. 16. *propter narrare*, &c. i. e. *ut narraretur*, &c. & Psal. 42. 4. & 46. 3. Cujus rei causa est, quod infinitivi valeant nomina substantiva, quæ nunc active, nunc passivè, capiuntur. ¶ *In judicare*, sive *judicando*, te, Gej. Mo. Di. V. i. e. *in judicatione tui* quod & passivè & activè sumi potest. Pronomen af- fixum hic significare potest personam agentem, & pa- tientem. *Dum judicas*, P. Pi. sim. JT. *cum judicaveris*, P. Ti. Ch. h. e. quando, vel si, sententiam de me ceu grandi peccatore promulgas per Nathanem, &c. Infinitiv. hic Kal *וְיִצְרָךְ* semper activè accipitur, ut con- stat ex Exod. 18. 13. Ruth 1. 1. 1 Reg. 3. 9. 1 Par. 16. 33. Psal. 10. 18. & 96. 13. &c. c. Verto, *cum tu conten- dis*, sive *litigas*, sive *causam agis*; id quod in Niphal *וְיִצְרָךְ* indubiè significat; sed & in Kal ità h. l. su- munt o. (in *וְיִצְרָךְ* *velut*, in *litigando*, vel *contendendo*, sic enim *וְיִצְרָךְ* apud Hellenistas usurpatur; vide ad Rom. 3. b.) & Sy. qui reddit, *וְיִצְרָךְ*, à *וְיִצְרָךְ*, quod tum He- bræis tum Syris sæpe est, *contendere in judicio*, quod & huic loco & illi Rom. 3. optimè congruit: huic qui- dem, quia *justificari* in sensu forensi, (prout opponitur *condemnari*), sicut & *absolvi*, sive *purum esse*, magis propriè partibus litigantibus convenit quàm judici: in illo autem ad Romanos loco necessariò ità sumitur, ubi qui *vincere* dicitur indubiè est alter litigatorum, non autem judex: litigatores autem ibi contententes sunt Deus & homo, sicut & Mic. 6. 2. & sententia secun- dum Deum datur, *Sit Deus verax*, quod est justificatio Dei, & homo mendax; atque ità Deus victor evadit in lite d. [Ca. totum sic reddit, *Ut dicorum tuorum equi- tas, judicii puritas, appareat*: Ch. sic, Propterea munda- babis me cum loquutus fueris, purum reddes me cum judi- caveris.] 7. Ecce enim, &c. *וְיִצְרָךְ* ¶ Ecce, (Notat di- centis affectum, rei dicendæ singularitatem, audien- tis attentionem: vel, Equidem, Ca. vel, Quoniam, o. Sy. Ar. Æth.) *in* (vel potius, *cum*, Gej. Pi.) *iniqui- tate* (iniquitatibus, Vulg.) *formatus* (vel *conceptus*, o. Sy. Ar. Æth. Vulg. Mu. vel, *genitus*, Ch. P. Pi. Ca. Gej. Ham. i. e. partu in lucem editus, ut Job. 15. 7. & 39. 1. Prov. 8. 24, 25. Vel, *factus*, vel, *natus*, sive, *in lucem edi- tus*, V.) *sum*, M. Ti. Mo. JT. V. Gej. *וְיִצְרָךְ* est, *partu- rire*, Jes. 23. 4. & 66. 8; in Piel est, *facere parturire*, ut Job. 39. 1. Psal. 29. 9; in Pual est, *formari*, instar embryonis scilicet, sive *generari*, Job. 15. 7. Prov. 8. 24, 25. Sign. hic *nasci*, sive, *in lucem edi*: ità *וְיִצְרָךְ* sicut parturientis, Jer. 4. 31. & *וְיִצְרָךְ* parturivit, Esa. 54. 1. quod explicatio tantum est præcedentis verbi *וְיִצְרָךְ*.

^h Ham. in lucem edidit. ¶ Et in peccatis, &c. וְכִּי בַּחֲטָאִים יִחְיֶה אָדָם
ⁱ Pi. Et in (vel cum, Pi.) peccato calefecit me (i.e. incallescendo
^h T. g. rot. concepit, vel, concipiendo calefecit, me ^k; vel, calefe-
ⁱ V. cit se, sive, calefacta est, de me. He. in V. P. i. e. grvida
^m Pi. facta est de me, ac si legeretur וְכִּי יִחְיֶה אָדָם, vel, con-
^h Ham. cepit me, ut o. Sy. Æth. Vulg. Ti. Ca. Pi. ut Gen. 30.
38, 39, 41 ^m. At sic pudenda committitur tautologia,
conceptus sum, & —concepit me ⁿ. Al. fovit me, [T.G.]
mater mea, M. Mo. Mu. Gej. &c. Q. reddunt, postquam,
sic, postquam in peccato calefecit me mater mea; q. d.
postquam me peccatum habentem gestavit utero mater
mea o. וְכִּי יִחְיֶה אָדָם in caluit conceptionis actum sign. Vide
^h V. Gen. 30. 38. Hic sumitur de calore in conceptione se
^h Ham. exferente; ubi partim mater in se accenso pruritu ac
calore concipit, partim etiam calorem semini concepto
communicat, istudque materno in utero fovet. Vide Gen.
30. & 31. 10. Confer Jes. 57. 5. [Sed jam, enucleatis
verbis, quærend. de sensu.] 1. Sensus est, Non nunc tantum,
sed & à pueritia mea sapius, peccavi. Est enim loquendi ge-
nus וְכִּי יִחְיֶה אָדָם, ut ostendit collatio Job. 31. 18. Psal.
22. 10, 11. & 58. 4. & 71. 5, 6. Esa. 48. 8. Occasione
huius gravis criminis, meminit & antecedentium,
quamlibet non tam gravium ^r. [Sed adversus Gro-
tium hic insurgit Calovius:] Hæc mera est טעם לומר,
quam è Pelagii & Socini schola hausit; quanquam ad-
huc plus concedat Socinus quam Grotius. Admittit
enim hic innui humanam fragilitatem, quasi peccatum hoc
res quedam naturalis sit, non autem quod ita sit revera:
Grotius tantum id innui vult, Davidem à pueritia pec-
casse. Sed glossa hæc verbis ipsis repugnat, (ut videbi-
mus:) nec fas est vocum proprietatem relinquere, &
ad figuras recurrere, citra necessitatem, (quæ hic nul-
la est,) fatentibus ipsis Socinianis, nisi è Scriptura lu-
dum & jocum facere velimus. Nec probari potest hy-
perbole è locis designatis. Nam Psal. 58. 4. & Esa. 48.
v. 8. de peccato originali loquuntur. Sanctus ab utero
citra hyperbolam dicitur Luc. 1. 15. Psal. 71. 5, 6.
respectus sit ad circumcisionis sacramentum, per quod
infantes regenerati sunt, &c. Denique, si hyperbole ad-
mittatur Job. 31. 18. & Psal. 71. 5, 6. quid ad rem?
Ibi exaggeratur pietas Jobi, & fiducia Davidis. Hic
autem iusto magis exaggerari peccatum quàm specie ve-
ri statuetur, quum nunquam satis malum illud conge-
nitum describi, gravitasque ejus explicari, possit? [Plura vide in seq.] 2. Al. hunc vers. intell. de actu
parentum libidine in actu matrimonii ^t. At, 1. Da-
vidis parentes pii, nec libidini obsequentes ^v. 2. Non
matris peccatum, sed suum, accusat. 3. Cur patrem sic
omitteret? nonne & is libidinoso pruritu peccavit?
4. Quænam sequela, Parentes in mei generatione peccâ-
runt, ego tamen ex iis peccatum non traxi; quapro-
pter mihi remittas peccatum? 5. וְכִּי יִחְיֶה אָדָם non matrem
respicit, sed sobolem, & valet cum, formatque adjecti-
vum; ut, timor in noctibus, i. e. nocturnus, Cant. 3. 8.
vox in potentia, i. e. potens, &c. 3. Intelligitur hic
versus de peccato originali ^y, quod Judæi vocant וְכִּי יִחְיֶה אָדָם
concupiscentiam pravam ^z, [de quo vide Ham.] &
Paulus, peccatum inhabitans, Rom. 7. 20 ^a. In iniquitate,
scil. Adami, quam admisi in lumbis ejus; & in peccato,
i. e. corruptione seu vitiositate naturali ^b. Denotatur
his verbis origo peccatorum omnium ^c, & præcipue
præsentis adulterii ac cædis. Sensus loci est, Cum mas-
sa embryonis in primo ardore conceptionis primum
inciperet uteri calore foveri, jam erat peccato conta-
minata ^d. David, unius peccati agnitione, longum to-
tius vitæ examen trahit; donec in se nihil reperiat præ-
ter peccatum. Quin & altius conscendit, se ab utero
matris nihil aliud attulisse quam peccatum, & natu-
raliter se totum corruptum esse, &c. ^t. Significat Da-
vid se non tum demum judicii Divini reum esse factum
cùm Uriæ uxorem rapuit, sed nascenti labem istam
adhæsisse; imò ultra nativitatem in ipsum conceptum
ascendit, & fatetur semini è quo formatus est maliti-
am penitus infixam fuisse. Atque ideo Deum preca-
tur, tum ut miseræ hujus misereatur, & peccatis in
quæ per legem peccati in membris hærentem præci-
pitatus fuit veniam concedat; tum ut cor novum in
se creet, ut antiqua pravitas quam à parentibus con-
traxit mortificetur, & spiritus innovetur in visceribus,

&c. ^f. Aggravat peccatum suum à duratione; quia
concupiscentia est in corde fixa, & quasi formatur in
illo ^g. Concupiscentia mala est in corde à pueritia
plantata, ac si formatus erat in ea. Per matrem in-
dicat Evam, quæ non peperit antequam peccabat ^h.
Ita & Kafvenaki, Quomodo non peccem? origo mea cor-
rupta est, atque hinc ea peccata. Ita & Manasses Ben
Israel, qui hinc concludit, non solum Davidem, sed omnem
humanam speciem post peccatum in mundum introducunt,
ab origine sua peccare. Huc facit etiam R. Hakkadosch
Antonino Imperatori responsum, quod in Thalmud
relatum legitur Sanhedrin c. 11. Concupiscentia ex quo
tempore dominatur homini? utrum in momento absoluta
formationis, an à nativitate? Resp. A formatione ⁱ. Am-
plificatio hæc est confessionis de peccato à naturali labe,
& tota vita antea acta indè ab utero: q. d. Quid verò
hæc tantum maleficia confiterer coram Deo, &c? imò
verò ab ortu reus sum ^k. Sed dubitari hic possit, num
congruè sit hujus peccati mentio in Psalmo pœnitenti-
ali, in quo David se humiliat, &c. quum peccatum ori-
ginale, utpote involuntarium, peccata ipsius actualia
extenuare magis quàm aggravare videretur. Resp. 1.
Ita quidem esset, si Christus Adami errores non repa-
rasset, vel, si corruptio originalis Davidem inevitabiliter
protrudisset in adulterium, &c. si David non habuisset
potentiam resistendi corruptis propensionibus, &c. At
contrà ferres habet: Davidi enim data est in Christo
gratia quâ tentationes superare potuit, &c. majora e-
tiam gratiæ auxilia precibus comparare potuit, vigilare
insuper debuit, &c. 2. Naturalis hæc propensio ad
peccandum, licet peccatum non aggravet, cùm tamen
minimè illud extenuet, aptè hic memoratur. Qui enim
verè humiliatur ob graviora peccata, confitebitur etiam
minora, peccata ignorantie & infirmitatis, & nullo
modo prætermittet naturalem ipsius corruptionem, &c.
3. Non est novum in Scriptura, ut duo ordine memo-
rentur, quorum posterius tantum principaliter inten-
ditur, prius autem introductio tantum sit ad posteri-
us. Id hic locum habere potest, ut hic versus nec sit pec-
cati ejus extenuatio, nec exaggeratio, sed tantum in-
troducitur ad sequentem versum, ubi Divinæ illumina-
tionis mentio fit, adversus quam peccavit; quâ cir-
cumstantiâ peccatum suum meritò aggravat ^l.
8. Ecce enim, veritatem dilexisti] Ita o. Æth. וְכִּי יִחְיֶה אָדָם
in Heb. deest: rectius verteris, Attamen certe verita-
tem tu diligis in renibus, i. e. intimè; h. e. Non amas
facinorosos ^m. Sed retineri potest sensus causalis;
ut sermo sit ⁿ, vel, 1. de sinceritate cordis: q. d. Deus
non modò requirit ut vita nostra proba sit, &c. sed ut
cor purum sit ab omni fallacia, &c. ^o. quale cor in ho-
mine, ob peccatum originale, non invenit Deus, ut
proinde unicum super sit refugium ad Messiam, cujus
sanguine purgamur, &c. ^p. Tu, Deus, vis interiora no-
stra iusta & recta, &c. esse, qui tamen mox ab ortu con-
trahimus labem injustitiæ. Quid igitur faciemus, nisi
ut ad te clamemus, ut quod ex nobis non possumus nec
habemus, tu dones, & illustres interiora nostra sapien-
tiâ, &c. ^q? Non sine emphasi iteratur hic particula
attentionis; q. d. Ecce, tu, sancte Deus, desideras per-
fectam intimamque sanctitatem; verum, ecce, prohi-
dolor! in me non nisi inveterata ac intima ab utero
perversitas ^r. Vel, 2. de sinceritate confessionis, quæ in pœ-
nitentibus requiritur ^s. Et ego verum confiteor quod
peccaverim ^t. Diligis veritatem, nempe confessionis
& agnitionis culpæ, quam fateor me gravissimam ad-
misisse ^u. Nolo tamen culpam meam in naturæ corrup-
tionem rejicere; scio enim te veritatis amantem esse,
& iis magis esse placatum qui sincere agunt, & quæ
peccarunt agnoscunt, nec excusationes prætexunt ^v.
Dixerat David, 2 Sam. 12. 13. Peccavi, &c. & Nathan
respondit, Deus removit, &c. quod nihil aliud erat quàm
dicere, Deus videt veritatem tuam in renibus, quod ex
animo confitearis & detestaris peccatum tuum, & fide
te convertas ad ipsum, & eam veritatem probat ^w.
וְכִּי יִחְיֶה אָדָם Ecce, (vel, Equidem, Ca.)
veritatem (i. e. integritatem, sive sinceritatem ^x; per-
fectam illam & veram hominis probitatem secundum
Legem, &c. ^y.) voluisti (vel, optasti, V. diligis, vel di-
lexisti, V. Ti. vel, desideras, Gej. En, veritate delectaris,
JT.

^h Cal. an-
ti-gr.

ⁱ Ità Jo-
seph Ben
Jechaia
in Mu.
Mu.

^z Gej.

^y Ità Mu.
ex Hi. L.
Gen. Me.
Gej. Ham.

^a T. ex

^b Aug. The-

^c od. Greg.

^d Cal. ex

^e Bel. &

^f Amb. Ham.

^g ex He. &

^h Chryl.

ⁱ Hi. ar. A.

^j Ham. A.

^k Pi. A.

^l Pi.

^m Gej. sim.

ⁿ T. A.

^o Gej.

^p Calv.

^f Cal. an-
ti-gr.

^g K. in Vic.

^h AE. in
Vic.

ⁱ Cal.

^k Ma. ex
Jun.

^l Ham.

^m G.
ⁿ Cal. an-
ti-gr.

^o Cal. ex
Calv.

^p Cal. ib.

^q M.

^r Gej.

^s Cal. an-
ti-gr.

^t RS. in
Vic.

^u T.

^v Me.

^w Cor.

^x Pi.

^y Gej.

JT. Pi.) in renibus, P. Mo. Ch. vel, in intimis, Ti. sim. M. V. in precordiis, JT. Gej. quæ in precordiis est, Pi. Renes ferè, vel precordia, sunt cupiditatum sedes; cor, sedes sapientiæ. Sic integritatem singularum animæ partium, quam Deus imperat, opponit corruptioni suæ, quam superiori versu confessus est. *Ecce veritatem quam voluisti in renibus*, h. e. in intimis, atque in animo. Sensus est, Etiam si peccavi, nil tamen animo ac mente à veritate & fide deflexi: idque tu ab homine exigis. Licet peccavi, veritas est in me tecum. Cor interius erat perfectum, seduxit me concupiscentia; non est rebellio. [Al. sic;] Tu es ipsa veritas; decens ergo est quod promissiones tuæ verificentur. Veritas hæc est Evangelii, promittens Davidi poenitenti remissionem peccatorum. Vel, sensus esse possit, Ecce, ego fateor veritatem, id quod tu vis maximè, peccasse me; nec ore tantum, sed corde etiam confiteor. Vox *וְיָדַעְתָּ* (à *וָדַע* oblinere, testorio obducere,) hic tantum & Job. 38. 36. reperitur. Sign. renes, qui sic dicuntur quia sunt adipe obducti. Non placet, quia renes non sunt sedes veritatis vel sapientiæ. Vide Psal. 16. 7. Jer. 12. 2. At renes sunt sedes affectuum, quorum puritas naturali corruptioni in præc. versu maximè contraria est: veritas autem hic præcipuè denotat puritatem cordis, quæ excludit omnia impura cogitata & desideria, primùmque gradum indulgentiæ erga quamvis concupiscentiam. *Incerta* (vel inenarrabilia, Æth.) & *occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi* Ità o. Æth. sim. Ar. Abstrusa & arcana, nullis aut paucis cognita, de Christo & promissionibus per eum, &c. Gen. 3. 15. mihi per Spiritum propheticum monstrasti. [וְיָדַעְתָּ, quod alii cum præcedentibus construunt, hic cum sequentibus neant.] In oblectis & in occulto, i. e. in rebus mihi occultis, sapientiam, &c. Ità R. Abraham, qui sensus est LXX. *וְיָדַעְתָּ חֵסֶד וְחַיִּים* Et (vel, ideòque, ut reddatur Psal. 2. 10. & 45. 12.) in occulto, sive abstruso, (vel, quæ in occulto est, videl. in corde, Pi. in abscondito cordis, Ch. sim. Mu. vel, in penetrabili, i. e. in corde, V. vel, in absconditis, Q. in V.) sapientiam scire me facies, Mo. M. A. Ità refurgit per fidem ex peccato, edoctus à Deo sapientiam. Vel, fecisti, G. P. A. feceras, JT. vel, facis, Pi. Ti. Ham. Vel, instruxisti me, ut confiterer peccatum, quæ summa est sapientia. Vel, docebis me, Ch. Vel, doce me, sive notam mihi fac, per quam liberer à peccati tum reatu, tum dominio. In hac precandi forma accipio hoc futurum, (per enallagen nempe futuri secundi pro primo, qualis in Decalogo, item Psal. 5. 7. 4. 12. & 31. 4. & 1 Reg. 2. 2. & 3. 9.) cum immediate innox sequantur futura, *adsperges, lavabis, audire facies, exsultabunt*, quæ ipsa per fut. primum, sive imperat. esse exponenda, docent v. 11, 12, 13, 14. & res ipsa P. Per sapientiam hic intelligit, vel, 1. agnitionem vitiositatis naturæ, unde nascitur animi demissio coram Deo; in qua sanè [nempe agnitione, &c.] magna Christianæ sapientiæ pars consistit: vel potius, 2. sapientiam evangelicam, quam non nisi afflatu Dei ex verbo rectè assequimur; cujus scilicet beneficio scire dextræque usurpare possumus medicinam innato nostro morbo à Deo paratam. Participium *וְיָדַעְתָּ* refertur, vel, 1. ad modum informandi, coheretque cum *scire facies me*, q. d. In occulto vel clàm, per Spiritum tuum, suggere mihi sapientiam. Vel, 2. ad subiectum informationis, videl. cor, quod occlusum est undique, confer i Pet. 3. 4. quod Deus renovat, Ezec. 36. 26. & cui leges inscribit, Heb. 8. 10. Aprè hoc respondebit antecedenti *וְיָדַעְתָּ*. Vel, 3. ad obiectum revelandum, ut sapientia in occulto idem sit cum sapientia occulta, vel mystica, nim. quæ humanæ rationi impervestigabilis fuisset, & à sola revelatione Divina pendet; ut, opus in agro, i. e. agreste, Exod. 1. 14. manus in innocentia, i. e. innocuæ, Psal. 26. 6. timor in noctibus, i. e. nocturnus, Cant. 3. 8. Ità intelligit arcana sapientiæ, Job. 11. 6. Confer i Cor. 2. 7. [Al. sic;] In abstruso—cognitam fecisti. Quò minùs excusatio mihi de peccato suppetat, nōram ego qualis tu esses, quàm aversus à dolo malo & injustitia omni. Lex tua hanc nōticiam cordi meo inscripserat. Ità de lege naturæ explicat, quæ nē gentilibus incognita erat.

Sed longè sublimior est sapientia in abstruso, quam David sibi & fidelibus in populo Dei propriam facit. Affirmat se à Deo edoctum, &c. ut nullum hic prætextum fingere queat; eoque graviores esse culpam suam, quod hanc lucem per Spiritum S. accensam passus sit à pravis cupiditatibus extinguere, &c. Non ignorantia lapsus meum tribuere possum, cum non communia tantum præcepta noverim, sed & arcana, &c. Fut. *וְיָדַעְתָּ* accipi debet pro præc. quale præcessit *וְיָדַעְתָּ*: & sapientia hic est, officii cognitio; & scire facere est, de eo instruere; & illud, in occulto, indicat internum opus Divinæ gratiæ in corde, quo eum & de voluntate sua certum facit, & ad ejus praxin incitat, & docet eum beneficia hujus obedientiæ, live puritatis cordis, primos libidinis motus rejicientis, &c. Sic itaque sensum hujus & præcedentis versus concipio; Domine, sum impurissima creatura, corruptioni naturæ meæ & invigilare debui, & strenuè resistere, & gratiam tuam perpetuò implorare, &c. quum probè noverim te exigere puritatem cordis & affectuum, & prohibere vel primas peccandi cogitationes; & præter hanc revelationem voluntatis tuæ, quod me purum servarem, gratiam insuper tuam mihi concedis, quæ me de officio meo monet, &c. id quod peccatum meum exaggerat, &c. Et occultè sapientiam mihi demonstras: Ostendit sapientiam esse, puram habere religiosamque mentem.

9. *Asperges me, וְיָסַפְתָּ* Aspergas, vel Asperge, me, o. Ar. Æth. Sy. Mu. G. Expiabis, vel Purificabis, me, M. Mo. à peccato, Mo. Expia, vel Purifica, me, Ti. P. JT. Pi. Ca. Gej. Iterum fut. 2. pro fut. 1. sive imperat. Sensus, Cum ita sit, expia me. Tu me à peccato purifica, non sacerdotes Legis. Orat ablationem turpitudinis ac reatus attracti totalem, &c. *Hyssopo* Ità o. Sy. Ar. Ch. Æth. M. P. Ti. &c. Alludit ad expiationes veteres quæ hyssopo fiebant, Levit. 14. 4, 6. Num. 19. 6. Per hyssopum intellige asperzionem quæ fiebat per hyssopum, & per hanc, asperzionem sanguinis Christi, quæ per illam præfigurata est. Infundes super me sicut sacerdos, qui profundit cum hyssopo super immundum, Ch. Precatur ut à poenis quas commertus erat (quin & à culpa) Deus se liberet; sicut leprosi per hyssopum vitæ sociali reddebantur, Lev. 14. 6, 7. Sed phrasis illa non ita otiose transmittenda est: Non ea est Davidis sententia, quod hyssopo inquit vis expiandi, &c. sed pro ratione V. T. loquitur typicè, & per hyssopum sanguine aut aqua lustrali infectam intelligit sanguinem Christi, cujus illæ asperisiones typi erant, Ebr. 9. & 10. i Pet. 1. 2. i Joh. 1. 7. David hic intelligit asperzionem sanguinis Domini, &c. i. e. imputationem justitiæ propter illius in sacrificio effusionem. De voce *וְיָסַפְתָּ* vide ad Exod. 12. 22. He. vertunt, *origanum*, quod hyssopo non dissimile adeo pronunciat Dioscorides. *Lavabis* (vel, *Lava*, Sy. P. Ti. &c.) me Ità M. o. Ch. &c. A sordibus peccatorum; aqua tuæ gratiæ, quæ aquæ comparatur Ezec. 36. 25. Repetitione petitionis ardens reconciliationis desiderium indicat. Alius hic ritus legalis ad purificandos immundos, Levit. 14. 8. & 25. 15. præfigurans sanctificationem nostram, Esa. 4. 4. Tit. 3. 5. Heb. 10. 22. *Super nivem, &c.* Peccata cum rubro colore conferuntur Esa. 1. 18. Macula peccati nullâ naturæ vi abstergi potest, sed tantum Dei gratiâ, juxta Jer. 2. 22.

10. *Auditui, &c.* Heb. *Audire me fac*, vel *facies*, (per Prophetas tuos,) gaudium, &c. o. Ar. M. P. Mo. &c. ob salutem tuam. Gaudium, i. e. remissionem peccati; vel, lætium de ea nuncium. Et exsultabunt (vel, exsultent, Ti. JT. Pi. Ca. & exsultent, P. ut exsultent, M.) ossa Ità Mo. sim. o. Sy. Ar. &c. Ossa, i. e. corpus, ut Prov. 15. 30. Nuncius bonus impinguat ossa. Vel, per ossa, &c. denotat ingentem animi angorem ex metu iræ Dei, ut ad ipsa etiam ossa penetrarit. *Humiliata*, ità o. Sy. Ar. *וְיָסַפְתָּ* Contrivisti, Mo. quæ contrivisti, M. P. Ti. &c. metu tuæ vindictæ. Significat acerrimum dolorem, qualis ejus cui ossa conterebantur. Vide Job. c. 30. v. 17. & 33. 19, 21. Psal. 38. 4.

11. *Averte aciem, &c.* Iratam scilicet. per synecdochē.

chen. Vide Levit. 17. 10. Esth. 7. 6. Vel, Obliviscere, five, ostende te oblitum esse, eorum; Ne, quæso, amplius peccata mea intueri. ¶ Dele. Vel, ex anima mea iis, quasi maculis, polluta: vel, quod eum priore membro melius contentit, è tabulis tuis.

12. Cor (vel Animum, J.T.) mundum crea in me, (vel mihi, P. Ti. Mo. &c.) Deus] Mundum, scil. à sordibus pravæ cogitationum atque cupiditatum. Hoc tacite opponit tum immunditiei connatæ, vers. 7. tum actuali, v. 4. Cor mundum, ut non amplius cadam. Fac nè fomes ille peccati in quo natus sum mihi deinceps prævaleat. Cor mundum, i. e. puram mentem, integramque conscientiam. Dicit, crea, quia gratia justificans [i. e. sanctificans, hæc enim Pontificii confundunt,] de potentia subjecti non educitur, sed in anima à Deo creatur. Crea, i. e. ex mera tua gratia immensaque potentia recrea me; quod opus æquè admirandum est ac opus primæ creationis, quod etiam nullius creaturæ ope produci potest. Creare significat productionem rei novæ, Num. 16. 30. Esa. 57. 19. & 65. 17. Jer. 31. 22. Dicit igitur, crea, i. quod ex se non habeat; 2. quod puritas illa, prævalente cupiditate, imminuta esset; 3. quod ut initium puritatis in corde est à creatione Divina, ita etiam ejus amplificatio. Cor mundum crea— Nè viam mihi ad poenitentiam præcludere. Ità Maimonides, docens non omnibus id beneficii à Deo contingere, testimoniis Exod. 7. 3. 2 Par. 36. 16. Esa. 6. 9, 10. Sed longe alius Davidis sensus est. Non tantum beneficium privativum, non resectionem, sed & positivum, nempe renovationem, postulat. Plurimum distant, non excludi à poenitentia, & renovari, five cor immutari. Errorem Judæorum & Novatianorum hic innotat Grotius, quasi non omnibus poenitentia aditus relinquatur. Loca allegata extremam hominum malitiam describunt qui iusto Dei judicio tandem pereunt; non verò aditum poenitentia præcludunt, in de peccatores ipsi induratione cordis non sibi præcludant. ¶ Et spiritum (i. e. animum) rectum (vel compositum, Ca. vel firmum, T. J.T. Pi. Gej. A.) innova (vel renova, J.T. Pi. tanquam rem prorsus collapsam, aut amissam) in visceribus meis. Ità o. P. Eth. vel, in intimo meo, M. sim. Mo. intra me, Sy. Ti. J.T. Pi. &c. Idem repetitur. Simile quid reperitur Ezech. 36. 26, 27. ubi cor novum est obediens, & verbi Divini capax. Spiritum firmum, i. e. constantem, qui non dimoveatur in posterum ab obsequio tuo. Vel, firmum, i. e. certum de salute mea. Vel, spiritum promptum, five paratum, A. Gej. ¶ וְיָצַדְתָּ נִפְלְאוֹתַי נִפְלְאוֹתַי significat tum firmari, 2 Sam. 7. 16. 1 Reg. 2. 46. vide & Gen. 41. 32; tum disponi, five parari, Exod. 34. 2. Neh. 8. 10. Spiritum rectum, i. e. Spiritum Sanctum; vel, animam rectam, non deflectentem, firmam ad superandas omnes tentationes & difficultates. Sed spiritus hic non est Spiritus Sanctus, qui non innovatur, sed innovat; nec ipsa anima, ut quæ non creatur denuo: sed accipitur pro motibus animæ spiritualibus, & viribus supernaturalibus, &c. Dicit, innova, i. e. subindè auge; nam Sp. S. non innovatur ratione suæ essentia, sed ejus donum subindè magis ac magis augetur à Deo, &c. Ità innovare sumitur Psal. 103. 5. 2 Cor. 4. 16. Eph. 4. 23. Col. 3. 10. pro, crescere, five augeri. Sensus versus, q. d. A puritate mea solita defeci; tu, Domine, per gratiam tuam restitue eam mihi, & renova me intus ac penitus, &c. nè unquam recidam, &c.

13. Nè projicias me (tanquam abominabilem) à facie tua] Scil. gratiosa: Confer Gen. 4. 14. Deut. 32. 20. 1 Sam. 16. 14. A facie, i. e. favore, cura & custodia tua. Solent enim Reges quos odio habent nec vultu dignari. ¶ Et spiritum sanctum tuum] i. e. Vel, spiritum propheticum, quem K. à Davide post peccatum sublatum autumat. Vel potius, Spiritum sanctificantem: Spiritum per quem tua dona nobis distribuis, nos etiam consolari ac foves, &c. Illud donum Spiritus quo peccata mea cognoscam & confitear. ¶ Nè auferas à me] Nempe in perpetuum. Respicit ad Saulem, à quo recessit Spiritus Dei, &c.

14. Redde mihi latitiam salutaris tui] Heb. gau-

dium salutis tuæ, P. V. Gej. &c. i. e. de bpe tua; ob salutem mihi præstitam. Est genitivus objecti, ut Prov. 1. 7. timor Domini, i. e. circa Dominum; Luc. 6. 12. precatio Dei; Gal. 3. 22. fides Christi. Latitiam illam quam mihi in tua gratia existenti spes certa tuæ salutis atque beatitudinis afferebat. Ità fere Ezra. ¶ Et spiritum principalem (vel potentem, Ar. vel voluntarium, five spontaneum, five liberum, Mo. Mu. Gej. A. Ham. V. vel liberalem, five munifico, V. G. i. e. vel, liberaliter in me effuso; vel, qui nos liberat à servitute peccati, Rom. 8. 15, 16; vel, qui nos reddit promptos & spontaneos ad inserviendum & obediendum Domino, ut Exod. 35. 21; vel, gratia Spiritus Sancti, qui liberalissimus est, quum sit fons omnium donorum,) confirma (vel fulci, Ti. fulcies, Mo. sustenta, Ca.) me] Ità o. Eth. Mu. &c. ¶ וְיָצַדְתָּ נִפְלְאוֹתַי נִפְלְאוֹתַי Et spiritus spontaneus, five libertatis, five liberalis, five voluntarius, (five gloriosus, Sy.) sustentet, vel suffulciat, me, P. V. Pi. Gej. Mu. imbecilem, & ad novos lapsus pronum, &c. potest esse vel 2. pers. masc. vel 3. fem. Si prius, esset ellipsis præp. 2, ergo posterius est simplicius. Spiritu ingenuitatis, &c. i. e. quo ingenuè sentiam & prædicem me esse filium Dei, & in libertate Spiritus ambulem, Rom. 8. 15, 16. Fac ut Spiritus Sanctus me sustentet in fiducia gratia tuæ & spe vitæ æternæ, necnon in firmo proposito obediendi mandatis tuis. Spiritu ingenuitatis, o. & Chrys. in G. i. e. principali, h. e. præcipuo & principe; Spiritu Sancto, qui est verè princeps omnium spirituum, qui etiam munificentissimus est, & liberaliter noxas remittit, & dona Dei distribuit. Vel, spiritu, five affectu, qualis decet optimum Principem, qui debet esse spontaneus erga Deum, & liberalis erga populum. Et spiritu prophetico confortabis me, Ch. 15. Docebo, &c.] Tum ore, tum scriptis Psalmis poentialibus, &c. Promisit hoc & Psal. 34. 12. Vide Coh. 12. 9. Luc. 22. 32. Ità promittit gratitudinem, &c. ¶ Vias tuas] i. e. Voluntatem tuam, ut respiciant. Intendam convertendis aliis. Vel, tuam agendi rationem cum peccatoribus qui respiciunt. Docebo eos meo exemplo quàm sis misericors & lenis, & facilis ad ignoscendum, & verax in promissis præstandis. ¶ Et (vel, & tunc, Mu.) impii ad te convertentur] Scil. per doctrinam seu institutionem meam. Ipsi misericordiam consequentur, sicut ego, &c. Verito, ut convertantur, &c. Est enim hoc consequens, vel effectus à Davide intentus: 1 pro ut ponitur, ut v. 9.

16. Libera me de sanguinibus] A cæde & scelere. A crimine homicidii. Sic eadem vox pluralis sumitur Exod. 22. 2, 3. Levit. 20. 9, 11, 27. Num. 35. 27. Deut. 19. 10. Hebræorum mos est sanguinem pluraliter efferre. Consultò dicit, sanguines, quò significet se non modò Uriæ mortis reum esse, sed & aliorum, 2 Sam. 11. 17. Al. & judicio mortis, Ch. quod ob peccatum meum valde metuo. Ab ultione illius cædis. A reatu & poena ejus. & sanguines sapius reatum sign. quem sequi debet sanguis delinquentis, &c. Exod. 22. 2, 3. Deut. 22. 8. ¶ Justitiam tuam] i. e. Veracitatem in servandis promissis. Vel, justitiam illam de qua Philip. 3. 9. Justitiam, non rigidam, sed clementiam temperatam, quâ propter Mellæ merita condonas, &c. Non illam quâ impios punis, sed quæ non frustratur nec deserit miseros homines ad te confugientes, &c. Justitia, pro clementia, ut Psal. 22. 32. & 24. 5. &c. וְיָצַדְתָּ נִפְלְאוֹתַי נִפְלְאוֹתַי Syris & Chaldæis. & h. l. Sym. vide & 2 Cor. 9. 10. unde & R.R. liberales vocant וְיָצַדְתָּ נִפְלְאוֹתַי.

17. Labia mea aperies] Vel, aperi, V. Gej. Mu. i. e. Præbe mihi causam aperiendi; i. e. materiam cantici; ignoscendo peccato meo. Fut. Heb. pro imper. Priorem meam restituere mihi, qui præ pudore, vel mœrore, diu conticui. Vide Es. 31. 18, 19. Ezech. 24. 17. Confer Psal. 40. 4. & 78. 2. Prov. 8. 6. Eph. 6. 19. Dabis mihi occasionem libere & audacter loquendi. ¶ Et os meum, &c.] Non dicit se sacrificia oblaturum, sed or, &c. Locus contra Pelagianos, de Dei gratia ad precandum necessaria.

18. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique;

itā. Eth. sim. Ar. **לֹא תִפְּדֶנּוּ וְכִי לֹא תִפְּדֶנּוּ** Quoniam, vel Nam, non vobis, live vis, sacrificium, & darem, Mo. V. vel, & dedissem, P. vel, & dabo, Mu. Q. in V. Id est, vel, si velles, darem equidem & vel, non vis — etiam si dederō; vel, & dabo? q. d. Cur igitur dabo? Vel, non delectaris sacrificio, (vel, non desideras, &c. M.) ut dem, J. T. sim. Ca. vel, alioquin darem, M. Pi. sim. Ti. vel, dedissem utique, Gej. ex Vulg. & Luth. 1, pro utique, Levit. 5. 1. & 18. 29. & 22. 3. Num. 33. 55. &c. pro alioquin, 1 Reg. 1. 21. b. Dixerat v. 17. Et os meum, &c. Poterat aliquis cogitare, Et cur non potius sacrificas? Ad hoc igitur hic respondet, & sacrificia cum cultu spirituali tanquam minora comparat. [Sed quomodo hoc verum, Deum nolle sacrificia, &c.?] Resp. 1. Nulla erat in Lege constituta hostia quæ tam grave crimen expiaret. Poena aut ab homine aut à Deo erat expectanda, nisi Deus supra Legem ignosceret. Vide lib. de Satisfactione Christi, cap. de Sacrificiis expiatoriis. Imprudenter peccantibus sacrificia præceperat Deus: verum David prudens & sciens peccaverat: igitur nihil illi profutura erant sacrificia, sed sola poenitentia, &c. †. Pro peccatis præsumptionis, live voluntariis, (quale hoc erat,) non est hostia in Lege præscripta, Heb. 10. 26. b. Sed falsum hoc est, & Socinianum: Nam & pro voluntariis gravissimis delictis erant sacrificia, Levit. 5. & omnia delicta expiabantur per sacrificia in festo expiationum, Levit. 16. 29, 30. Per sacrificia V. T. adumbrabatur & applicabatur expiatio Christi, quæ ad omnia peccata sese porrigit. Nec verba Davidis illi favent errori, sed tantum comparisonem instituit David inter sacrificia corporalia absolute & in se spectata, & sacrificia spiritualia, &c. 1. Non de tali, sed de omni, peccato loquitur Scriptura. Noluit quidem Deus quosdam sceleratos legaliter expiari, qui eos occidi voluit; sed tamen omnium peccatorum remissionem obliquavit poenitentibus per ceremonias, &c. *.

2. Sensus est, sacrificia non placere ex seipsis, & citra respectum ad cor offerentis contritum; ac si ex opere operato placerent, ut hypocritæ putarunt. Non sufficiunt ad peccatorum remissionem; alioquin tanto Regi grave non fuisset hecatombas offerre. Vel, comparatè loquitur, q. d. Magis voluit Deus cor contritum quam sacrificia. Confer Gen. 45. 8. Exod. 16. 8. Jer. 7. 22. Joel. 2. 13. in quibus locis negatio tantum habet vim comparandi. Alioquin sacrificia tum Deo placebant, Levit. 1. 2. tum à Davide indubie nunc offerebantur. ¶ **Holocaustis** Hæc emphaticè nominat, tanquam præcipua sacrificia. Sacrificia porro inprimis instituta sunt, ut per ea docerentur homines frangendum esse cor, & brutales atque carnales concupiscentias esse prorsus destruendas, ac veluti Deo mactandas.

19. **Sacrificium, &c.** Heb. **Sacrificia Dei**, Mu. Pi. &c. i. e. Deo placentia, live grata; ut, opera Dei, Joh. 6. 28. Plurali hic utitur de uno spiritu contrito agens, vel, quia plures in una poenitentia actus concurrunt; vel, quia unum poenitentiae sacrificium pro omnibus sufficeret, & omnibus præcelleret. ¶ **Spiritus contribulatus**, **כִּי הִתְעַלְעַל** Contritus, Gej. P. fractus, J. T. Pi. Gej. i. e. contristatus sensu peccatorum, & ingemiscens pro illorum remissione. Velut comminutus & dejectus suæ infirmitatis & indignitatis conscientia. Summopere anxius vel dolens, ob offensam præcipue Dei, meritisque poenas, quum antea securus & superbus fuit; iræ Dei sensu vulneratus, unde fit ut homo planè nullus sit apud se, sed totam salutem suam ex misericordia Dei petat. Contritio hic sumenda est conjunctim cum fide. Vide 2 Cor. 7. 10. b.

¶ **Cor contritum** Idem repetit, ut fiduciam suam roboraret, &c. c. Cor fractum, dolore ob peccata, Esa. 61. 1. Luc. 4. 18. Confer Esa. 57. 15. & 66. 2. & Rom. 12. 1. d. Quod non amplius pertinaciter se Deo opponit intratabili duritie, &c. †. Describitur autem hæc ratio, non causa propter quam peccata remittantur, quæ unica est mors Christi, Eph. 5. 2. sed solum persona cui. Quod rejicit Deus in bestia, v. g. confractum, mutilatum, &c. in homine accipit. ¶ **Et humiliatum**, **וְהִתְעַלְעַל** Et confractum, Mo. P. Alii, depressum, vel de-

jectum, V. ¶ **Non despicias** Negativè repetit quod affirmativè dixerat; estque hæc *velitas*, ut Hof. 13. 13. b. Gej. i. e. Maxime approbas. Ita Gen. 20. 11. Non est timor Dei, &c. i. e. impietas est; Rom. 1. 16. Non pudet, &c. Heb. c. 13. v. 17. id inutile vobis, &c. Confer Esa. c. 66. v. 2. &c. 1.

20. **Benignè fac—Sion** Ubi tunc Arca & Tabernaculum, &c. Ecclesiæ & loco cultus. Vide Psal. 2. 6. Sioni, i. e. populo te in Sione adoranti. Vel, Sioni, i. e. urbi Jerosolymæ, quæ nondum plenè exstructa est; imò præcipua pars deest, nempe Templum. Nè propter mea scelera desine favere Sioni. Metuebat enim nè maleficia Principis urbi nocerent. Precatur ut Jerusalem & cultus Dei in ea instaurentur, & nè ob peccata sua Deus quæ instituerat agere intermitteret; sed ut ibi per se aut suos Templum exstruatur, &c. Receptum nempe erat apud Hebræos, Deum in Sione aliquando habitaturum: & hoc indubie Davidi exploratum erat; ex quo Nathan dixit Salomonem Templum ædificaturum. Verum timebat David se peccato suo evacuasse priora Dei promissa. Nec spectavit tantum externum urbis ædificium, sed mentem magis direxit in Regnum Christi, cujus umbram se esse cernebat. Sunt hi versus (inquit K.) prophetia venturi. Videbat enim David, (ad quem Spiritus propheticus jam reversus est,) domum Sanctuarii primam & secundam ob peccata destruendas, & sacrificia ibi oblata, propter scelera, despectui fore. At temporibus Messie grata erunt sacrificia; siquidem tunc Israelitæ uno consensu & animo Deo servient. Post imploratam pro se gratiam, David subditorum meminit, & coetus sacri. Orat pro Sione tanquam arce Regni, h. e. pro Regno. ¶ **Et ædificentur muri Jerusalem** Vel, **Jerushalaim**, formæ duali, ut utramque Jerosolymam significet, nempe superiorem & inferiorem. Vide Gal. 4. 25, 26. item Esa. 49. 16. & 60. 18. Apoc. 21. 10, &c. Fac ut Jerof. moenibus cingatur; quod factum est 1 Reg. 3. 1. Per hanc ædificationem, &c. intelligitur in genere defensio urbis ac Terræ sanctæ. Ædificentur, i. e. durent, vigant; stabiliantur. Sic orat, quia videbat in Spiritu defectiorem & excidium decem tribuum; nec non destructionem Templi & urbis per Babylonios.

21. **Tunc** q. d. Nunc repudias sacrificia ab adultero, &c. tunc autem ea grata habebis. Tunc, quum scil. populus tuus, agnitis beneficiis tuis, te colet. Tunc, ubi ex solito erga urbem istam favore te mihi prorsus pacatum esse intellexero; tunc sacrificia tibi offeram quæ grata erunt. Negat autem Dei protectione, vel murorum exstrukione, negantur simul, vel offerri nequeunt, sacrificia Deo grata. Tunc, quum locus quem tu elegisti ædificatus fuerit: ibi enim Deus pollicitus est se sacrificia accepta habere, Ezec. 20. 40. & prohibuit sacrificia ubivis offerri, Levit. 17. 5, 8, 9. Deut. 12. 11, 13. b. ¶ **Acceptabis**, &c. **וְקִבַּלְתִּי** Acceptabis (vel, vobis, Mo.) sacrificia justitiae, M. Delectaberis sacrificiis justitiae, J. T. Pi. V. &c. vel, justis, Ca. i. e. legitimis, profectis ex fide. Vide Psal. 4. 6. k. Opponit hæc sacrificiis mendacibus, absque fide & operibus. Vel, sacrificia justitiae sunt, quæ ex animo justo & pio proficiuntur; cum corde uno Israelitæ Deo servient; peccata derelinquentes, &c. priora enim sacrificia erant injustitiae, ut Esa. 1. 13. b. Vel, sacrificia interna Evangelica. Vel, sacrificium ipsius Messie, &c. P. Vel, sacrificia pacifica. ¶ **Oblationes**, **וְעֹלֹת** Ascensionem, Mo. holocaustum, M. P. sic J. T. Pi. ¶ **Et holocausta**, **וְזִבְחֵי** Et holocaustum, Mo. oblationem, P. prorsus consumenda, J. T. Pi. integræ oblationem, M. solidam rem divinam, Ca. **וְזִבְחֵי** & **וְזִבְחֵי** idem sunt: holocaustum enim erat **זֶבֶח**, quia totum comburebatur. Vel, appellat **זֶבֶח** sacrificium Sacerdotis, quia erat **זֶבֶח**, i. e. totum combustum, ut legimus Levit. 6. 23. ¶ **וְזִבְחֵי** erat tantum oblatio ex bestiis vel avibus, Levit. 1. 3, &c. item ex bestiis, 1 Sam. 7. 9. ¶ **Tunc imponent, &c.** Ita d. Ti. Scil. sacerdotes; vel, populares mei, quos ut meo nomine grates tibi referant adhortabor; vel, pii. In Hebræo est locutio impersonalis, q. d. offerentur juveni:

* Pi. juvenci. Immolabuntur, Ca. ¶ 172] Ascendere facient, Mo. offerent, M. P. &c. ascendunt, Sy. ¶ Vitulos] Scil. labiorum, ut Os. 14. 3. h. e. laudes * Gen. Mar. Dei *.

PSALM. LII.

Argumentum constat ex Titulo. Scriptus est Psalmus occasione cædis istius sacerdotum, de qua 1 Sam. 21. 22. ex qua magnus terror & sibi & populo incussus est. Postquam ergo invecus est, &c. in Doegum, & se & pios omnes spe misericordiæ Divinæ confirmat, &c. 2.

a Mol. sim. Mu.

1. Intellectus] Heb. Erudient, quemlibet de fine improbi b; vel, de poena calumniantium c.

b Mu. c Pi.

2. Cum venit] Heb. in venire, vel, postquam venisset, Gej.

¶ Doeg] Nomen sign. sollicitum, five anxium, quo pa-

d Mu.

cto Regis gratiam captet: quod aulico bene convenit d.

¶ Idumeus, אדומי Adomeus, Gej. JT. Pi. i. e. ori-

f Pi. ex Jun.

undus ex urbe Adama Jos. 19. 36. Vel, Edomeus,

Gej. A.

five Idumeus: sic dictus, non quod ibi natus, sed quod

f V. K. in

ibi peregrinatus, esset f; vel, à moribus truculentis.

u Mu.

Confer Esa. 1. 10. o. & Jo. vocant Syrum. ¶ Abi-

z Gej.

melech] Sacerdotis Nob. Subintellige cætera quæ Da-

h Pi.

vid egit h.

3. Quid (vel Cur, P. Mo. sic Pi.) gloriaris (vel, ja-

i Pi.

stas te, P. JT. Pi.) in malitia; ita Ar. M. Ti. Sy. ¶ In

k Mu.

De malitia, P. in lingua iniqua, Ch. in pravè factis, Ca.

ob malum quod sacerdotibus & mihi creasti i. Ab-

ruptum exordium per apostrophen in Doegum, licet

absentem. Tene de tanto scelere gloriari, &c. k?

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

¶ Qui potens es in iniquitate? Ità o. Nempe sequens

te unā cum tabernaculo, five radicitus, q. d. te & familiam tuam: vel, ē tabernaculo valet, nē sis ampliūs in tabernaculo. Et bene, ē tabernaculo, quia Doeg ē pastoribus erat, qui plurimū in tabernaculis degebant^m. Sed malo, ex loco præsentiæ Divinæ, five Schecina: Tunc autem hæc amotio optimè intelligitur de censura excommunicationis, quā traditus est peccator in manum Dei, ad excisionem ipsius & posterorum ejusⁿ. ¶ *Et radicem tuam*, itā o. Sy. Æth. Ar. Legerunt *וְשָׁרְשְׁתָּ*: *וְשָׁרְשְׁתָּ* Et eradicabit te, Ch. M. P. Mo. Mu. Gej. &c. instar robustæ arboris, quam ventus vehemens radicitus evellit^p. Vide Job. c. 31. v. 12. Jud. v. 12. *Radix* hīc denotat firmitatem five potentiam, opes, &c. vel, stirpem & familiam*. Delebit tuam familiam, nē repullulare possit^t. Itā Chald. *radicem & ramum*, Mal. 4. 1. exponit, filium & nepotem^v. ¶ *De terra viventium* Id est, ex hac vita*: ut Jes. 53. 8. Ezec. 32. 32. Ex hoc gratiæ seculo, ubi præter naturalem vitam etiam vitam gratiæ adhuc degimus^v. Vel, ex vita futura^z, quæ vera vita est^a. Vide Psal. 27. 13. & 142. 6^b.

8. *Videbunt justi* Exitium tuum, o Doeg: erit enim notabile iudicium, quod pii animadvertent, &c. licet impii ad tales casus cæcutiant^d. ¶ *Et timebunt* Deum, filiali reverentiā, cum venerabuntur, revere- buntur[†], iustum ejus iudicium suspicientes^f. Revere- renter Deum colent^g. Vel, *timebunt*, i. e. confirma- buntur in timore Dei, cavendo sibi, nē Deum simili scelere offendant, atque itā similem poenam sibi accer- sant^h. Elegans paronomasia inter *וְיִירָאוּ* & *וְיִירָאוּ*. ¶ *Super eum* Vel, de isto, i. e. Doego in exitium immerso. Hic est apotrophe ad Ecclesiam^k. Subito mutatur 2. pers. in 3^l. ¶ *Ridebunt* Non quidem sarcasticè, & ex *וְיִרְאוּ* sed irridebunt stultitiam improbi ho- minis. Est risus iudicii & gratiarum actionis pro cura Dei erga ipsosⁿ. *Ridebunt*, approbando plenōque ore celebrando mirabiles has Dei vias, piorūque elucta- tionem gloriosam^o. De ejus ultione lætabuntur, ju- dicia Dei comprobando, tanquam iustarum ultionum spectacula & exempla, quibus cæteri erudiantur^p.

9. *Ece* *וְעַתָּה* & emphaticus^q. Piorum verba per mimelin recitata^r. q. d. Considerate quā miser nunc sit qui antea tam felix erat. Miseriæ autem cau- sa est iusta Dei punitio*. Videte quis sit illius exitus^s. ¶ *Homo*, *וְיָדָה* *Virum*, emphaticè; nam, *וְיָדָה* est *vir potens*^v. ¶ *Qui non*, &c. *וְלֹא יִשְׁכַּח* *Qui non posuit* (vel *proposuerat*, JT. ponet, i. e. ponere vel repu- tare consuevit^x; Heb. *posuerat*, i. e. constituerat, Pi.) *Deum robur suum*, Mu. Pi. &c. i. e. datorem roboris sui^y. Qui noluit ab uno Deo pendere, nec Deum ultorem reveritus est^z. Verbum *ponendi* geminum hīc habet accusativum, sicut & Cant. 8. 6. Jes. 50. 2. Mic. 1. 7. & 4. 13. &c. Qui Deum Divinæque promissiones suisque deque habet^a. ¶ *Et prævaluit* (vel, *vires suas collocavit*, Ar.) *in vanitate sua*; itā o. Æth. *וְיָדָה* *Roboravit se* (vel, *obfirmatus est*, V. vel, *super- biviv*, Sy.) *in pravitate sua*, M. sic P. Mo. V. Mu. sim. Ti. Ca. h. e. Suā truculentia & malitia^b, quā occidit sacer- dotes^c. Vel, *ærumnā suā*, i. e. ærumnā quam aliis crea- bat^d. *In perniciē suā*: i. e. in hoc putat se fortem, si alios læserit^e. Alii, *in substantia sua*, JT. *in opulentia sua*, Ch. sim. Sy. Di. Saad. in Mu. *וְיָדָה* referunt ad ra- dicem *וְיָדָה* fuit; alii tamen ad *וְיָדָה* interjectionem do- lentis^f. Vide suprà ad v. 4^g.

10. *Ego*, &c. *וְאֵנִי כְּיֶזֶר* *Ego verò* (sub. ero, vel manebo, Pi. Mu. Gej. Ti. &c.) *sicut olea viridis*, vel frondosa, P. Mo. Ti. &c. semper virens & florens; vide Psal. 37. 35. Jer. 11. 16^h. cujus nunquam decidunt folia. Dum Doegus defluet, velut folium ex mortua arbore; ego, quem nunc ille tantopere perditum cupitⁱ, novas subindē à Deo accipiam vires, florebo, fru- ctusque feram^k: neque ego tantum, sed & mei li- beri ac nepotes^l. ¶ *In domo Dei* i. e. In Ecclesia, & loco Tabernaculi^m: in Regno Israeliticoⁿ, unde nunc exsulo^o. q. d. Etsi tu mihi à sacris depulso atque exsuli acerbè insultes; credo tamen me reducem fore^p. Gloriatio hæc est fidei, quā David ostendit se in mediis calamitatibus securum esse certā spē salutis suæ^q. ¶ *Speravi in misericordia Dei* Quia speravi, &c. ille

verò non, sed in opibus, neque Deum reveritus est^r. * Mu. ¶ *In æternum*, &c. *וְעַד עָלְמָא* *In sempiternum & per- petuū*. Alii vertunt, *in seculum & ultra*, obscure, & præter Heb. Quidam subaudiunt *וְעַד עָלְמָא*, ut sit, *in seculum & ultra seculum*, pro, *perpetuū*^s. *In seculum & eternitatem*, Coc. *וְעַד עָלְמָא* sequentē *וְעַד* ipsam designat eternitatem. Vide Psal. 45. 7^t. * Gej.

11. *Confitebor tibi*; itā o. Ch. M. Mo. &c. *וְיָדָה* *Celebrabo te*, P. JT. Ca. &c. Apostrophe ad Deum^u. ¶ *Quia fecisti* Itā o. Sy. M. Mo. &c. h. e. certissimè ista facies. Rem futuram, more Prophetarum, tanquam factam significat, ideòque de ea jam gratias agit^v. ¶ *וְיָדָה* *Quoniam faciurus es*, P. quod tu feceris, Gej. quod feceris ista, JT. quod faciurus sis, sub. quod dixi, V. quia fecisti mihi, Æth. vel, pro me, Ar. quia perfecisti, Coc. Quod tu felicitatis meæ autor unicus. Accusa- tivum colligendum relinquit ex v. 10. Opponit hoc tum fortunæ vagæ, tum propriis, aliorūve amico- rum aut militum suorum, viribus^x. *Quoniam exsecu- tus es ultionem iudicii mei*, Ch. *Tēque, Deus, huius rei autorem, celebrabo*, Ca. ¶ *Et expectabo* (vel *prædi- cabo*, Sy. implorabo, & sperabo^y,) *nomen tuum* Itā o. Ch. M. P. Mo. &c. h. e. Vel, teipsum, ut Deut. 28. 58^z: vel, favorem tuum^a: vel, opem tuam, & ultionem de Doego^b: vel, promissionem tuam, (per quam te mihi patefecisti,) i. e. rem promissam, videl. Regnum^c: vel, vim & efficaciam tui nominis^d: vel, clementiam & misericordiam tuam^e. ¶ *Quoniam bonum est* Itā o. Ch. Ar. P. &c. scil. nomen tuum^f: h. e. salu- tare & solatii plenum^g. Vel, præsens est & propitium piis^h. Jucundum est mihiⁱ: utile est & pretiosum piis^k. ¶ *וְיָדָה* *Quia bonus es*, JT. ergo spera- bo in te, vel inter adversa^l. *Quia bonum est*, exspe- ctare nomen tuum^m. ¶ *In conspectu*, &c. *וְיָדָה* *Coram misericordiis*, five beneficiis, tuis, P. Mo. Pi. &c. vel, *sanctis*, five piis, tuis, Mu. M. o. sub. *cultoribus*, M. sim. Mu. Referunt, vel, ad totum complexum, quia bonum est (piorum iudicioⁿ) tuum nomen exspe- ctare^o: vel, ad *nomen*, q. d. bonum est nomen tuum piis^p; cum impiis, qui non gustarunt nomen tuum, sit ludibrio, ideòque invisum^q; q. d. Licet impii, Doego similes, parum curent tui notitiam, hæc tamen piis nobilissima, &c. semper existit^r: vel, ad *confitebor*, five *expectabo*^s, ut sensus sit, Expectabo Regnum à te mihi promissum, & hanc spem meam profitebor co- ram piis^t. * Pi.

PSALM. LIII.

ARGUMENTUM. Hic Psalmus ferè idem est atque decimus quartus^a, paucis tantum verbis mu- tatis^b. Cur igitur bis scriptus est? Resp. 1. Quia necesse est hanc doctrinam in Ecclesia bene notam ef- se, & boni pastoris est subindē eam inculcare. Nam extra Ecclesiam doctrina de peccato inhærente non intelligitur. Omnes enim sumus fascinati opinione nostræ iustitiæ & dignitatis, & blandimur nobis, &c. Hinc Pelagiani olim contendebant, illas pravas incli- nationes in homine non esse peccata; quod de bapti- zatis concedunt & contendunt Pontificii. Docetur ita- que hīc & alibi, hæc mala esse revera per se^c. Resp. 2. Fortè Psal. 14. de Nabuchod. & Babylonis propheticè scriptus est, hic autem Psal. 53. de Antiocho Illustri, ut apparebit ex v. 6^d. Resp. 3. Psalmus ille agit de cor- rupto mundo tempore Davidis; hic, de eodem sub Christi tempore, & quidem in pari corruptionis statu^e. * Gej.

1. *Pro Mabeleth*, *וְעַל מַחֲלָת* *Super* (vel *ad*, Ca. in, M. pro, o.) *Machalath*, P. Mo. &c. Incertum est quid *Ma- chalath* significat^f: hīc tantum & Psal. 88. 1. adhibe- tur^g. Vel, 1. nomen est instrumenti musici^h, sic dicti à *וְעַל* perforavit, incidit, five à cavitate ejus, five à foraminibus ei incis; unde & *וְעַל* fistula, tibiaⁱ. Simile hoc fuisse videtur *וְעַל* *Nechiloth*, Psal. 5. 1^k. Vel, 2. est initium vulgaris cantilenæ, ad cujus modos de- cantabatur hic Psalmus^l. [Al. aliter:] *De miseria*, Ti. * V. Mu.

Potest verti, *agritudo*, five *infirmetas*, hic & Psalm. 88. m. à *חֲלָה* infirmatus est *. Ad pneumaticum instrumentum, JT. Pi. *Machalath* est nomen generale ad omnia instrumenta excavata & perforata, quæ pneumatica vocant, idemque est quod *Nehiloth* Psalm. 5. 1. n. Chald. ad laudandum super retributione impiorum blasphemantium nomen Domini. *חֲלָה* sign. *carmen in choro cantandum*. Id apparet ex Jud. 21. 21, 23. Psalm. 30. 11. & 149. 3. & Cant. 6. 13 p. ¶ *Intelligentia* Heb. *Masail*. Vide dicta ad Psalm. 32. 1. 9. Ode didascalica, instituta scil. ad docendum pios de exitio impiorum ipsos opprimendum, deque ipsorum ab illa tyrannide liberatione, ut patet ex v. 6, 7.

2. *Dixit* Vel, *Dicit*, Pi. ¶ *Inspiciens* Spiritualliter, ignarus Dei, impius *. Antiochus. ¶ *In corde suo* Tantam impietatem proferre non ausus. Hoc verè dictum de Antiocho. Vide 1 Mac. 1. 1. ¶ *Corrupti sunt*; ita Sy. Ar. *חֲרָבָה*. *Corrumpunt*, five *corruerunt*, JT. M. P. Pi. Mo. &c. Sub. se, ut Exod. 32. 7. vel, *viam suam*, P. M. ¶ *Et abominabiles*, &c. *חֲרָבָה* Et abominabilem fecerunt (vel perpetrant, JT.) iniquitatem, M. P. Mo. Ob id *consecratam* & *abominandam* fecerunt iniquitatem, Ti. Et *abominabiles reddiderunt* se *perversitate*, Pi. vel, *malo injurioso*, A. Pro *חֲרָבָה* in Psalm. 14. habetur hic *חֲרָבָה*; de qua voce vide Psalm. 7. 4. & 37. 1. [Ca. totum sic reddit, *Aded nefariis sceleribus corrupti sunt, nullus ut recte faciat.*] Intelligit hoc de sceleratis Judæis, qui tempore Antiochi defecerant, &c. 1 Mac. 1. 1. [Alii de omnibus omnino hominibus accipiunt: de quo vide fufius annotata ad Psalm. 14. 3.]

3. *Deus de cælo*, &c. Idem versus qui Psalm. 14. tantum pro *חֲרָבָה* hic, est *חֲרָבָה* ibi b.

4. *Omnes declinaverunt*; ita o. sim. Ch. Sy. Ar. &c. *חֲרָבָה* ¶ *Omnis ille* (i. e. quilibet, vel, quicumque est, A. Gej. JT.) *retrocessit*, Mo. A. *Omnes ipsi retrocesserunt*, P. At nemo non, &c. M. *Cuncta deflexerunt*, Ti. Verto, *Sed omnes ipsi retrocesserunt*: Sed comperit omnes retrocessisse. Convenit *חֲרָבָה* cum radice *חֲרָבָה*, (quæ habetur Psalm. 14. 3.) & utrumque *separationem* sign. vide Prov. 14. 14. convenit etiam cum *חֲרָבָה* Psalm. 80. 19. Verto, *Totus iste aversus est*, nim. coetus hominum, qui debebat esse *intelligens*, &c. v. 3. Affixum singulare exigat dittributionem ad unumquemque filiorum hominis. In cæteris hic versus convenit cum Psalm. 14. 3 d.

5. *Nonne scient*, &c. ?] Nempe Deum esse, ex ipsius tam evidentibus indiciis ? Vel, pro, *Nonne sapient* ? Verto, *An nesciunt*, &c. ? q. d. Minimè, sed sibi hujus impietatis conscii sunt. ¶ *Plebem meam* i. e. Vel, pauperes, de quibus violatis conqueritur Deus Exod. 22. 25. Vide & Jac. 2. 6. Ità David Deum inducit ex abrupto loquentem, per *חֲרָבָה*, ut sæpe. Vel, meos populares, five populum mihi subditum; ut pronomen referat Davidem, non Deum b: *plebem*, &c. i. e. *Israelitas*. Idem hic versus cum Psalm. 14. 4. additur tantum ibi *חֲרָבָה*, & *Elohim* hic ponitur pro *Jehova* k. Deus modò prospicit, &c. ut *judex* & *ultor*; modò, ut *clemens* & *misericors* l.

6. *Illic trepidaverunt*, &c. Ubi nim. *plebem meam* *absumpserunt*, v. 5 m. Vel, *timebunt*, Mu. ¶ *Ubi* (vel *cum*, M.) *non erat* (vel est, Ti. JT. Pi. vel erit, Mu. vel esset, M.) *timor* Sic P. &c. vel, *pavor*, Ti. JT. Pi. &c. h. e. Ubi nulla timoris causa n. Terroribus & conscientie stimulis agitati. Vide Levit. 26. 36. Prov. 28. 1. item Deut. 28. 65. Job. 15. 21 p. Hic incipit præcipua verborum diversitas ¶ [a Psalm. 14.] Illi Religionem repudiant, ut se liberent metu; & majoribus terroribus implicantur. Vel, *timore*, cui non fuit *timor* similis, Mu. ¶ *Quoniam Deus*, &c. Ità Ch. Sy. Ar. o. A. Gen. &c. Ratio præcedentium, q. d. Trepidaverunt timore panico, & divinitus immissio; quare? quia Deus illorum vires disjecit, &c. *. ¶ *חֲרָבָה* Verto, *certè*, ut Psalm. 10. 14. & 33. 21. ¶ *Dissepavit* (vel, *dissepavit*, JT. Pi. o. Ar. &c. *disperget*, V. sim. Mu. *dispergit*, M. Mo. Ti. vel, *dispergere solet*, Gej.) *offa* Ità Sy. &c. Id est, eorum robur & potentiam. Confer Psalm. 141. 7. Per *offa* robur indicatur, Psalm. 6. 3. & 31. 11. & 51. 10. Vel, *proprie*, intellige *cadavera* hostium prostrata & discepta, &c. jacere. Confer Ezech. 6. 5. & 39. 15 *.

Dissepavit offa, i. e. interfecit eos; ut quum leo hominem interfecit, & carnem ejus devoravit, *offa* dissipat v. Pi. *Dissepavit*, i. e. conteret *offa* z. Congruit hoc Antiocho, z Mu. qui, cum in Judæos festinanter pergeret, de curru, dum impetu ferretur, excussus, contractis omnibus membris interiit, 2 Mac. 9. 7 t. ¶ *Eorum qui hominibus placent* Ità o. Ar. sim. Sy. vel, *hypocritarum*, Ar. Brent. & Of. & al. in Glass. Pro *חֲרָבָה*, legerunt *חֲרָבָה*. Sed mendum hic esse vetant; 1. punctorum varietas in illis vocibus: 2. Masoræ autoritas, quæ notat *חֲרָבָה* hic tantum defectivè scribi sine i, quod de voce *חֲרָבָה* dici non potest: 3. Chald. qui nobiscum vertit b. ¶ *חֲרָבָה* ¶ *Obsidentis te*, vel, *castra metantis contra te*, M. Ti. Mo. Mu. Gej. A. cujusque *castra habentis contra te*, JT. sim. Gej. *castra habentium contra te*, Pi. i. e. Vel, 1. contra Deum, vel Messiam c: vel, 2. contra populum Dei, ad quos per apostrophem sermonem convertit d: vel, 3. contra Hierosolimam t, saltem cœlestem, five Ecclesiam f. Vide Zach. 14. 2, 3 g. & Apoc. 20. 9 h. Sed tunc esset *חֲרָבָה* affixo scem *. *Obsidentis te*, i. e. perniciem tibi molientis i; vel, opprimentis te k: q. d. Deus hostibus tuis metum incussit, & fortitudinem abstulit l. In Psalm. 14. sunt alia verba, sed idem sensus; nam utroque Psalmo minatur impiis pavorem & supplicium, & pollicetur populo Dei liberationem: illius ratio Psalm. 14. est, *quia Deus in generatione justorum est*; & quomodo ibi est, hic explicat, nempe, ut protector illorum, *quia conteret offa obsidentis te*. Fluit aliud ex alio. *Pavebunt improbi*, & *conterentur*, &c. quare? *quia Deus est in generatione justorum*: Ergo non deferet eos, sed prorsus liberabit, contritis impiis m. Nota hic ellipsin n. *חֲרָבָה*, pro, *חֲרָבָה* n. simil. Psalm. 5. 5 o. Item puncta hic transposita, *חֲרָבָה*, pro *חֲרָבָה*, æquè ut loco *חֲרָבָה*, *tecum*, in pausa ponitur *חֲרָבָה*. Confer Psalm. 18. 40. & 25. 3. & 92. 12 p. ¶ *Confusi sunt*; ità o. Ar. &c. *חֲרָבָה* ¶ *Confudisti*, vel *pudescisti*, M. Ti. Ch. A. sim. Mo. P. vel *pudescis*, JT. *pudescias*, Pi. sim. Mu. Gej. A. V. *contemnes*, Q. in V. Sub. eos, P. Ti. Pi. vel, sub. *eorum consilium*; confer Psalm. 14. 6 q. Præter hic pro futuris r. Promissio est, sed, ob certitudinem, tanquam præterita describitur *. Continuat apostrophem s. *Tu pudescias*, &c. i. e. vel, tu, Domine v; vel, tu, Messias x; vel, tu, David y. Confer Psalm. 44. 8. Vel, quod malim, Tu populus Dei, (ad quem modò vidimus sermonem dirigi,) antehac ab iis pudefactus & absumptus, v. 5. nunc iusta talionis lege contemptores tuos pudefacias, & deludes eos. Confer Jes. 37. 22 z. Confudisti, o popule mi, eos, eorum spem qui te devorare cupiebant frustratus es *. Sunt hæc verba promittentis, atque aded consolantis; i. e. Precibus tuis à Deo impetrabis ut eos pudeficiat a. ¶ *Quoniam Deus sprevis eos*; ità P. Mo. JT. o. Eth. Ar. Sy. *חֲרָבָה* ¶ *Reprobavit eos*, impuros mundi porcos, &c. & defendit miseros ad se confugientes b. *Aversatus* (vel *exsecratus*, M.) est illos, Ti. Gen. ac illorum conatus à te depulit c. [Ch. totum versum sic reddit; *Ibi timuerunt timore inter idola sua, in quibus non est causa cur timeantur; quoniam Deus, qui dissipat robur exercituum flagitiosorum, confudisti eos; verbum enim Domini eos exsecrationi habuit.* Ca. autem sic; *Aliquando percellentur incredibili pavore, tum cum Deus membra tuorum discerpet oppugnationum, te eos sedante, quos Deus abhorreat.* Seipsum, inquit Ca. alloquitur, ut & in Psalm. 55.]

7. *Quis Dabit ex Sion* Utinam det d. Vaticinatio de Christo dando ex Sion t. Utinam Deus, qui in Tzione habitat, exaudiat preces nostras, & me Regem constituat, ut salutem populi procurem f. ¶ *Salutare Israel* ? *חֲרָבָה* ¶ *Saluter*, Mar. Coc. &c. i. e. plenam, vel omnimodam, salutem g. Omnia conveniunt cum Psalm. 14. nisi quod ibi pro plur. est sing. *חֲרָבָה* h. Numerus auget significatum i. ¶ *Captivitatem plebis sue* Vel, populum captivum sub tyrannide Saulis, &c. vel, captivos sub Antiocho, de quibus 1 Mac. 1. Cætera quæ ad hunc Psalmum pertinent ex Psalm. 14. repetantur l.

PSALM. LIV.

Argumentum ostendit Titulus. Miscet hic, ut alibi, David precationem & gratiarum actionem: nam semper in seria invocatione animus levamentum aliquod & solatium sentit, Deumque quasi praesentem intuetur, cujus ope videt se jam quasi defunctum periculo. Alioquin verisimile est Davidem plerisque hujusmodi Psalmos scripsisse post liberationem.

Mol.

2. *Cum venissent Ziphæi, &c.* A quibus bis proditus est David, 1 Sam. 23. & 26. Refero ad priorem locum. *Nonne absconditus est, &c.* Abscondit se, M. Mo. latuit, Ch. Ti. Ar. &c. Interrogatio rei certitudinem asserit, Gen. 4. 7. & 13. 9. & 37. 13. *Apud (vel prope vel juxta, Gej.) nos? ita o. Ch. P. Ti. &c.* Nobiscum? Mo. *pro juxta, Gen. 25. 11. 1 Sam. 10. 2. 2 Sam. 20. 8 d.*

Gej.

3. *In nomine tuo* Ità o. Ch. M. P. Mo. &c. Nempe *in nomine tuo*, quod Cabbalistæ docent esse [nomen] inferiorioris, cum *in nomine tuo* sit judicii. Vel, in virtute tua. In virtute nominis tui. Vel, propter nomen tuum, JT. Pi. Gej. Mu. quod invoco: i. e. propter promissionem tuam mihi factam, &c. Vel, propter potentiam tuam, quia potes. Vel, propter famam tuam, quia ex hac liberatione non parum augbitur. Vel, per nomen tuum, Sy. Ti. Ca. Gej. i. e. per teipsum, ope & potentiam tuam. *Et in virtute (vel fortitudine, Mo.) tua* In qua sola spem habeo, &c. *Judica me; ita P. Mu. &c.* *Causam meam age, JT. V. Gej. Id. sign. Gen. 30. 6. Psa. 9. 5. & 68. 6. Jer. 22. 16. Ut solus [es] testis, ita patronus esto & judex contra Saulem, &c. sententiam fer, & palam exsequere, &c. Judica, i. e. vindicam me: synecd. gen. o. Libera me P. Jus meum tuere, & discere me. Sic Psa. 135. 14.*

Mu.

Ma.

L.

Mu.

Pi.

Gen.

Gej.

Gej.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

tu; & saepe inter precandum vis Numinis praesens sentitur, & aliquid consolationis & spei divinitus obicitur. *Susceptor est, &c.* ita o. Eth. sim. Sy. Ar. *Inter sustentatores animae meae, Ch. P. Mo. vel, vita mea, JT. Pi. vel, cum iis adest qui suffulcunt me, Ti.* Loco posterioris nominativi ponitur ablativus cum praefixo *in*: sicut Jud. 11. 35. Psa. 118. 7. *Qui estis in senioribus, i. e. seniores P. Verto, Is est qui hanc animam sustentet, Ca. Heb. est in sustentantibus, &c.* cum de uno loquatur. Simil. Pl. 55. 19. & 69. 27. Sic Esa. 41. 4. *ego sum cum postremis, i. e. postremus; Hos. 11. 4. fui quasi allevantes, i. e. quasi qui allevaret. Non dissimile illud Joh. 11. v. 19. venerunt tunc ad Martham; &c. oi dei Platonis, i. e. Plato. Sic Gallicè dicimus, Non sum des plus riches, ditissimorum, i. e. ditissimus. Ita hoc loco non significat Deum unum esse ex multis, sed unicum esse sustentatorem ejus. Est Deus inter milites meos. Deus non solum mihi, sed & comitatu meo, aderit. Aderit iis qui mihi auxilio sunt. Deus non stat à partibus hostium, sed amicorum meorum. Sunt nonnulli auxiliares mei, sed Deus praecipuus est, &c. R. Moses sic, Solus Dominus est instar omnium qui mihi opulantur. Sed non convenit cum verbis Hebraeis.*

10

20

30

40

50

60

70

7. *Averte mala, &c.* ita o. *Reddet (vel, Reddat, Mu. sim. Ca. Rependet, Ti. Gej. vel, Redire faciet, Gej. Ipse restituet, M. Adduc, Sy. Resciet, Ar. vel, Repende, Q. in V.) malum (vel, malum istud, P. Ti. exitium, quod scilicet mihi machinantur, i. e. inimicis meis, Mo. P. &c. vel, observatoribus (sive insidiatoribus, Pi. Gej.) meis, JT. Mu. A. aspiciere, observare. Tam Saul quam Ziphæi diligenter explorabant omnes latebras ubi esset David. Juxta aliam lectionem, Revertatur malum, &c. Convertatur malum in eos qui angunt me, Ch. In (vel pro, Ca.) veritate (vel fide, V. Ca.) tua; ita o. Ch. M. P. Ti. &c. Propter (vel per, V. JT.) veritatem (vel fidem, V.) tuam, Pi. Gej. i. e. Ut promissum. Ut demonstres te veracem esse in promissione Regni mihi facta, & in comminationibus contra Saulem editis. Disperde (vel succide, P. Mo. JT. Pi. Mu. &c. extermina, M. Ti. sim. Ar. filere fac, Sy.) illos. Ita o. Eth. Ca. qui me perditum eunt. Impletum hoc est non diu post, ult. Hic subita mutatio personae. 8. *Voluntarie sacrificabo tibi; ita Mu. Gej. o. P. In devotione, Mo. Ultro, vel, Sponte mea, V. Ca. Ar. Eth. Gej. ut Hos. 14. 5. Maturum cum judicio, Sy. Tunc alacriter, Pi. Liberaliter, Mu. JT. A. sim. M. Pi. est, donum sponte oblatum, Exod. 35. 29. & 36. 3. Deut. 23. 23. Voluntarium sacrificium faciam tibi, Ti. V. postquam tu illos everteris. Quoniam bonum est Nimirum, vel, i. nomen tuum; vel, 2. tibi sacrificare, sive gratias agere. 9. *Quoniam, &c.* Sub. *dicendo; est enim inimicis. Hoc scilicet dicam, quod ex tribulatione, &c. Et super inimicos meos despexit, &c.* ita o. Eth. Ham. A. *Et inimicos meos aspexit oculus meus, JT. sic Ar. Gej. A. nempe, cum oblectatione, (quod constructum cum connotare solet, ut Psa. 22. 18. & 118. 7.) ob justum & gloriosum in illis Dei judicium. Vel, Per nomen tuum ita confirmor, ut in eos intrepidè oculos meos configam, & faciem opponam. Al. In eorum conspectu liber evasi, 1 Sam. 26. Cum Saul reverteretur à Davide ob nuncium de Philisthis, potuit David eum de culmine montis Maon (à cujus adverso latere profectus est) redeuntem ipse tutus conspiciere: quod Providentiae miraculum merito hic celebrat. Alii aliquid hic suppleverunt: Et in hostibus meis vidit (vel viderit, Pi. videbit, Ti.) oculus meus, M. P. sic Mo. Sy. sub. ultionem, Ch. Pi. A. quæ memoratur antè v. 7. & exprimitur Psa. 91. 8. Sed retinetur saepe hæc vox, ut Psa. 35. 21. & 92. 12. Vel, sub. optata, Ti. Ang. quod volui, M. P. vel, sub. opus, sive retributionem, Dei, A.***

* Ham. ex

Ca.

* Ham.

* Pi.

* Mu.

* V.

* Gej.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

* Mu.

PSALM. LV.

Argumentum idem ferè est cum præced^a. Scriptus est, vel, 1. cum Saul Davidem persequeretur^b; quando ex Keilah in desertum fugit, de urbanorum perfidia admonitus^c: vel potius, 2. cum Absalom conspirasset, & cum eo Achitophel. Invehitur in quendam qui illi amicissimus fuerat, nempe Achitophel. Mysticè tamen hæc de Juda proditore intelligi possunt, sicut alia de Christo^d.

1. *In carminibus*, [רַגְלֵי] *In Neginoth*: vide Psal. 4. *Fidium*, JT. *In fidibus*, ut Psal. præced^e. [יִתְּלֵךְ] Heb. *Masail*, *Didacticon*, Mu. David, eruditus à Domino, fecit hunc Psalmum ad eruditionem aliorum^f. Sæpius hoc præfigitur iis Psalmis in quibus David refert se divinitus castigari: siquidem castigati-
onum finis est eruditio, Jer. 31. 18^h.

2. *Exaudi orationem meam*, [שְׁמַע] Vox hæc quid juris sonat, à [שָׁפַט] *judicare*: q. d. Ne denega æquum ac rectum & jus mihi rogantis, aut saltem gratiam (hanc sign. vox seq. [שְׁמַע] mihi concede, ac beneficium largireⁱ. [שְׁמַע] Ne despexeris, &c. ita o. Æth. sim. Sy. Ar. Coc. [שְׁמַע] Ne abscondas (vel subdu-
cas, Ti. sim. Ca.) te à deprecatione mea, M. P. Mo. JT. Ne averteris, vel refugias, me supplicantem^k. Anthropolopathia deducta, vel, à Rege qui arcet delinquentem à facie sua, 2 Sam. 14. 24: vel, ab inimico, qui abscondit se à bove, &c. h. e. simulat se non videre, deferitque, &c. Deut. 22. 1, 3, 4. confer Jes. 58. 7: vel, ab amico ignavo, seu inoffenso, qui, prævidens se ab homine egeno vel misero implorandum, non patitur se reperiri, sed sua quarit subterfugia^l.

3. *Contristatus sum*: ita o. Ar. Æth. [אֲרָרָה] *Conquerar*, Mo. *Querulor*, Ti. *Rugiam*, M. *Inquietus ero*, Ch. *Nam elamo*, P. *Dum conqueror*, vel *plango*, vel *ejulo*, Q. in V. Fut. pro præf. *Plango*, JT. Pi. Gej. ex He. Sic Q. exponunt in Gen. 27. 42. Thren. 1. 9. *Persevero*, ut Jer. 2. 31. [אֲרָרָה] *perseveramus*, &c. Hos. 12. 1. [אֲרָרָה] *perseverat*, &c. *Deducitur*, vel, à [אֲרָרָה] *dominari*, sive *fir-
mum esse*: ita Avenarius, qui hinc vertit, *Firmabor*, i. e. innitar in querela mea: vel, quod malim, à [אֲרָרָה] *descen-
dit*; ut Forst. & Schindl. qui vertunt, *Dejiciar*, &c. P. *Cum dejicior*, seu *consternor*, Q. in Ma. *Dominabor*, Me-
nahem in Mu. Q. in Ma. i. e. prævalebo, totus ero in inquisitione mea, i. e. gravissimè conquerar^m. [אֲרָרָה] *In
exercitatione mea* Ità o. Ar. Æth. i. e. Vel, in afflictione, quâ vehementer exerceorⁿ; vel, in oratione mea, quæ est piorum exercitatio. o. *ἐν ἀδολογίᾳ* solet autem ἀδολογία apud Sacros sumi pro *contemplari*, assidue se exer-
cere, meditari^o. Vel, in meditatione mea, (quæ est ex-
ercitatio mentis,) i. e. in seria cogitatione periculo-
rum, &c. *In meditatione mea*, Mo. JT. Pi. Gej. A. ut 1 Reg. 18. 27. i. e. in hac melancholia mea, ut 1 Sam. 1. 16. Job. 9. 27. Prov. 23. 29. *In
sermone meo*, P. Ar. V. Mu. sic Ch. ut 2 Reg. 9. 11. Psal. 64. 2. & 142. 3. *In prece*, Ti. sim. M. *In afflictione*, infirmitate, & angustia, He. in V. [אֲרָרָה] *Et conturbatus
sum*: ita o. Ar. Æth. sic Gej. [אֲרָרָה] *Et tumuli-
nor*, P. sim. Mo. *strepo*, vel *perstrepo*, V. JT. Pi. Gej. sic Ch. ut 1 Sam. 4. 5. 1 Reg. 1. 45. Mic. 2. 12. *Et inquietus
ero*, M. & *infremo*, Tig. not. [Ca. totum sic vertit, In-
tende mihi, & concede quod oratione querulâ & turbulentâ
peto.]

4. *A voce* (vel, *Propter vocem*, M. JT. Pi. &c.) *inimici* Ità o. Ar. Mo. Mu. &c. i. e. inimicorum^p, consul-
tantium, exprobrantium, comminantium^q, se velle me & Regno & vitâ exuere. Hæc ratio verborum præ-
cedentium^r. [אֲרָרָה] *Et à tribulatione*, &c. [אֲרָרָה] *A facie angustie* (vel, à facie violentie, V. vel, propter angorem, JT. Pi. sive *divexationem*, Ti. sive *pres-
suram*, Gej. sive *importunitatem*, Ca. sive *tribulatio-
nem*, M.) *impii*, P. sim. Mo. i. e. Quo [angore] me
angit improbus^s. Radix est [אֲרָרָה], Amos. 2. 13. Vide
& Psal. 66. 11. [אֲרָרָה] *Declinaverunt*, &c. [אֲרָרָה] *Conjiciunt* (labi, aut cadere, facient, V. Mo. avertunt, JT.
declinare faciunt, Gej. devolvunt, Pi. A. obtrudunt, Ti.

inclinarunt, V. sim. Ch. *comminiscuntur*, Ca. V.) *super
me* (vel, *in me*, JT. Pi. Ca. Mu. o. &c. vel, *contra me*, Ch.
vel, *mibi*, Ti.) *mendacium*, P. Mo. Ch. vel *iniquitatem*, Ti.
JT. Pi. Mu. Gej. i. e. Vel, i. crimina falsa^b: Me in-
justitiæ apud populum damnant. Vide 2 Sam. 15. 2, &c. *Fingunt me cum regni hostibus conspirare*, &c. Vel, 2.
iniquitatem suam adversus me exercent, dolosa confi-
lia cudunt, calumniis & injuriis me obruunt^d. Vel, 3. *Gej.*
afflictionem: meton. efficientis^e. *Insidias tetenderunt* *Pi.*
mibi scelesti, Sy. [quasi] *esset pro* *וְיָשִׁים*, *viri in-
iquitatis*, sive *iniqui*.] *Et in ira*, &c. [וְיָשִׁים] *Et in*, vel *cum*, *ira*, sive *furore*, *adversantur*
mibi, P. M. &c. vel, *insecantur me*, V. & odio prosequun-
tur, V. Gej. JT. vel, *recondent mihi odium*, Ch. sim. Ar.

5. *Cor meum conturbatum est*: ita o. Æth. [אֲרָרָה] *Do-
let*, P. JT. Pi. A. *instar parturientis*^f: *cruciabitur*, Mo. *Pi. A.*
afflictatur, Ti. V. *parturit*, V. *trepidat*, sive *contremiscit*,
Ch. M. Ca. Ham. V. Gej. Ità vox sæpe sumitur, ut Psal.
96. 9. & 114. 7. Vide & 1 Sam. 31. 3. & 1 Paral.
c. 10. v. 3. Atque ita sequentibus optimè congruit^g. *Ham.*
Propterea cor meum, &c. Ti. P. [אֲרָרָה] *Formidè*, &c.
[וְיָשִׁים] *Et terrores* (à radice [אֲרָרָה], unde [וְיָשִׁים]
formidabilis, Cant. 6. 4, 10. Hab. 1. 7.) *mortis*, i. e. nor-
tiferi^h; scio enim Achitophel mihi necem minita-
ri, 2 Sam. 17. 2ⁱ.

6. *Timor & tremor venerunt super me* *Timor cordis*,
tremor corporis. [אֲרָרָה] *Contexerunt me tenebræ*, ita[†] Mu.
o. Ar. Æth. [וְיָשִׁים] *Et operuit*, sive *obruit*,
(vel *adobruit*, Ti. sic Ca.) *me horror*, M. Mo. J. Pi.
V. &c. vel, *tremor*, sive *terror*, P. V. *trepidatio totum me
concitans*. Vide Job. 9. 6^k. *Debilitatio animi gada-
tim explicatur*. Docet se malis & externis & internis
tentatum, &c.^l

7. *Et dixi*, ita o. Ch. P. Ti. Mo. &c. [וְיָשִׁים] *Itaque
dico*, Pi. *Aded ut dicam*, JT. [וְיָשִׁים] *Quis dabit mihi pen-
nas* (pennam, Mo. alas, o. Ch. P. &c.) *sicut columbe*?
Ità o. Ch. Sy. P. &c. vel, tam celeres quàm sunt *colum-
bæ*? Ti. *Columbarum meminit*, vel, 1. ob innocentiam
& debilitatem^m; vel, 2. quia illæ degunt cum lumi-
nibusⁿ; vel, 3. ob pernecitatem^o. Sic Phæd. 1. 1. *AE. in*
fab. 31. *Columbæ sæpe cum fugissent milvium, Et cler-
tate pennæ vitâissent necem*. Et Euripides, *Irruerunt co-
lumbis celeriores*. Et Poetæ navem Argo columbæ instar
citam describunt. Ità Damir, *Columba*, inquit, *aves
omnes, quosquor sunt, volatu superat*. Itaque Chorus
apud Sophoclem in Oedipo, *Utinam, ut turbine celeri
Impetu columba Æthereas nubes Permearem*, &c. Plin.
quoque dicit, *columbas esse soluto volatu accipitre
multum velociores* P. Inprimis verò columbis sylve-
stribus competit hæc celeritas^q. Vel, 4. *quia cum reli-
quæ aves volando fessæ super petram, &c. fugiunt, & ca-
piuntur; columba, cum est fessa, alarum unam comprimit,
& alterâ volat, sicque evadit*, inquit R. Simon, R. Jo-
dan, R. Jonas, & R. Kimchius^r. Vel, 5. *quia colum-
ba, utpote meticulosa, festinat ad rupes, vel ad defen-
ta, ut se occultet*, Jer. 48. 28[†]. [וְיָשִׁים] *Et volabo*, &c. *† A.*
[וְיָשִׁים] *Volabo, & inhabitabo*, Mo. *vola-
rem*, vel *avolare*, (sub. aliquò, Pi.) *& requiescerem*, P.
Sy. *& tunc quiescerem*, M. Ti. *& habitarem*, A. Gej. nem-
pe alicubi, vel, ubi tutò possem; nullum autem locum
nominat, ob ejus incertitudinem^s. Vide 2 Sam. 15. *A.*
14, 17, 20. Videtur esse *ἐν σταδίῳ*, q. d. *volarem ad
locum tutum*. *Evolare*, *ubi habitare possem*, JT. ut *Ham.*
volem, & requiescam, Ar. *Avolare*, (ubi securus sim,) *&
habitarem*, modò hinc, modò illic, uti casus offerret,
aded ut me assequi nemo possit^t. *Tò [וְיָשִׁים]*, quod sign.
commorari in uno loco, Nah. 3. 18. opponitur tot peri-
culosis variisque Davidis divagationibus^v.

8. *Elongavi* (vel, *recessi*, Ar.) *fugiens*: ita o. Æth.
[וְיָשִׁים] *Elongabo*, vel *elongarem*, *me vagando*, Mo.
vel *migrando*, V. *ausugiendo*, M. vel, *fugere*, Gej. Vo-
lunt esse infinitivum^w. *Longè*, vel *longissimè*, *profuge-
rem*, Ti. Gej. vel *evagarer*, JT. Prius verbum hinc ad-
verbiascit, sicut Psal. 10. 18. & 33. 3. & 41. 9. Alii,
elongarem fugam, P. Mu. ut [וְיָשִׁים] sit nomen^x. *Elonga-
bo locum ad fugiendum*, vel *fugiendo*, Ch. in V. [וְיָשִׁים] *Et
mansi*, &c. [וְיָשִׁים] *Pernocitabo in deserto*, Mo. Mu.
q. d. Non tam ægre ferrem noctis in deserto horrorem,
inter spectra, bestias, &c. quàm lucem inter tot fer-
pentinos

conflictum in me, Mo. a bello, sive praelio, (vel, conflictum propinquo, A.) quod est, vel erat, mihi, M. P. Gej. RS. & K. in Mu. vel, contra me, A. בָּרָךְ pro bello 2 Sam. 17. 11. Job. 38. 23. Psal. 78. 9. Coh. 9. 18. Zach. 14. 3. Pulchre hoc opponitur paci. A meis oppugnantibus, Ca. [Ti. hæc cum præcedentibus sic reddit, Redemit animam meam à praelio quod mihi intentatur, pacemque donavit.] Alii [בָּרָךְ] verbaliter accipiunt: Nè belligerent in me, JT. nè appropinquent mihi hostes, Pi. Mu. ex AE. nè accederet ad me malum, Ch. ¶ Quoniam inter multos (in multis, o. Mo.) erant mecum, Ità o. i. e. Hostes cum multis ipsos comitantibus erant mecum, i. e. contra me. ¶ [Variè reddunt.] Quoniam multiplicati sunt præ illis qui mecum, Æth. Nam erant mecum in rebus multis, Ar. Quoniam in multis angustiis fuit verbum ejus in auxilium meum, Ch. Hæc interpretatio facile efficeretur, legendo בָּרָךְ pro בָּרָךְ, & sensus optimè fluere, Redimet me, spero, quia jam alias sæpe illum vindicem ac defensorum habui. Quando cum multis congressi sunt, sive pugnaverunt, mecum, Coc. ex K. Phrasim בָּרָךְ de congressu & pugna usurpatur, Num. 31. 3. 2 Sam. 11. 23. & בָּרָךְ oppositionem significat, & valet contra, ut Gen. 31. 7. Psal. 85. 5. Hof. 9. 8. item 2 Par. 22. 8. Psal. 94. 16 P. Vel verras, quia belligerantes cum multis copiis fuerunt circa me. Vide Psal. 56. 3. In (pro, cum, D. V.) multis fuerunt mecum, V. A. vel, in, i. e. contra, me, D. i. e. multi impugnaverunt me. Multorum auxilio usi sunt adversum me. Quod plures sunt adversarii mei, hoc majori curæ erit Deo salus mea. Quando multis copiis belligerabant, fuerunt penes me, JT. i. e. dediti sunt mihi à Domino redemptore meo, ut Psal. 17. 13. Nam in magno numero fuerunt mecum, Pi. Vel, præfixum בָּרָךְ redundat, ut Job. 16. 10. Distendunt בָּרָךְ os suum; Thren. 1. 17. Expandit בָּרָךְ manus. Citat Ezra Prov. 9. 5. Comedite בָּרָךְ panem meum, quod tamen verti potest, de pane meo. [Al. sic.] Quoniam multi erant mecum, P. V. M. Mu. Di. ex Ar. sim. Ti. Sensus est, Etiam si multi sunt illi, plures tamen sunt mecum. Hæc verba accipi possunt, vel, de hostibus, ut sensus sit, cum magna multitudine pugnant mecum: vel, de amicis, qui hinc sunt Angeli castrametantes circa eum, juxta Psal. 34. 8. Multi, scilicet Angeli. Sic 2 Reg. 6. 16. Plures nobiscum sunt quam cum illis. Confer Psal. 57. 4. Tam multi mihi adjunt; Deus mihi pro multis adest. בָּרָךְ apud Arabes sæpe pleonasticum est, & format nominativum, ut constat ex Act. 3. 2. Ecce in viro claudus, [in Arabica versione,] pro, vir erat claudus, & ex Erpen. Gram. p. 167. Ità interdum & Hebræis, ut constat ex Job. 18. 8. [ubi annotata vides] Psal. 68. 5. בָּרָךְ Jehova nomen ejus; Os. 13. 9. בָּרָךְ, in me auxilium tuum. Vide quæ annotavimus ad Esa. 26. 4. Syrus, pro בָּרָךְ, legit בָּרָךְ, in contentionibus, vertit enim, quia in contentione fuerunt mecum. 20. Exaudiet (vel, Audiet, M. P. & c. Audit, Gej.) Deus. Ità o. Mu. & c. Nempe, vocem sive precationem meam. ¶ Et humiliabit (vel, deprimet, Mu. Ar. affligit, Gej. affliget, M. Ti. Pi.) illos; ità o. Sy. Mu. & c. בָּרָךְ. Et contestabitur istos, JT. Pi. pro, בָּרָךְ, testificabitur in eos. Sed potest verti, affliget eos, quasi vox posita sit in conjugatione Hiphil, & in significatione Pihel. בָּרָךְ in Piel sæpe est affligere; in Kal raro, interdum tamen; ut Ruth 1. 21. Hof. 5. 5. (Ut בָּרָךְ sign. & loqui, & perdere; ità בָּרָךְ, & respondere, & affligere, sive realiter contra aliquem loqui.) Hic autem necessariò ità sumendum; alioquin dicendum foret, Deum exaudiri eos qui non mutantur, nec Deum timent. [Nec id ità absurdum est ut primà facie videri possit; dicitur enim Deus non semel in S. S. & hostes suos audire, eorum nempe minas, blasphemias, & c. Esa. 37. 17. & alibi; & illis respondere, Ezec. 14. 4. 7. confer Psal. 65. 5. Quidni ergò & hic locus de impiis secundum filium contextus accipiatur, & sic exponatur, Audiet Deus, hostes scilicet meos adversus me tumultuantes, & respondebit illis, non tam verbaliter, quam realiter, q. d. rependet illis prout merentur. Atque ità, postquam hæc scripti, Cocceium accipere video, Audiat Deus Omnipotens, & respondeat illis, qui-

bus non sunt successiones, & non timent Deum. Sensus est, Quandoquidem hi homines non desinunt blasphemare, audiat Deus, & animadvertat impietatem illorum, & respondeat illis, non tanquam acutus disputator, sed tanquam potentissimus Rex, & eorum petulantiam contundat. Respondere est, non tantum verbi, sed & facti, Hof. 2. 21, 22. Respondere igitur est, agere cum iis prout consentaneum est, ut convenit eis qui non timent Deum, & c. ¶ Qui est ante seculum; ità o. Sy. Coc. Ar. בָּרָךְ. Et sedens quondam, Mo. & manens, vel, qui sedet, (vel, & sedet, V. vel, nam, sive quia, sedet, &, pro nam, Q. in V.) ab initio, M. Ti. P. Mu. h. e. ille, inquam, qui ab æterno existit, & ante omnia, & potest extollere & deprimere quos vult. Ut permanet in æternum, JT. i. e. qui naturâ, consilio judicisque æternus est, & semper sui similis. Ut Deus dicitur habitans, vel incolat, cælorum, Psal. 2. 4. & Zionis, Psal. 9. 12; ità hic, incolat antiquitatis, vel æternitatis, (nam vox utramque sign. illam, Deut. 33. 15. Psal. 68. 34. hanc, Deut. 33. 27.) h. e. Deus æternus & immutabilis. Opponit hoc immutabili hostium atheismo, de quo in verbis seq. בָּרָךְ hic non copulat, sed redundat: ut 2 Sam. 13. 20. Et confedit Thamar בָּרָךְ desolata, & c.; & 15. 34. servus patris tui בָּרָךְ ego jamdudum fui, & c.; & Coh. 5. 6. Vel, & sumi potest pro pron. בָּרָךְ qui, vel quæ; ut Jud. 2. 21. בָּרָךְ qui mortuus est; Psal. 68. 10. בָּרָךְ quæ defessa est; Cohel. 6. 12. diebus vite בָּרָךְ quos transigit super terra, & c. Sic & h. l. affligit eos qui sedet, vel manet, ab antiquo. Al. Quippe qui sedet ab antiquo, i. e. qui indè ab origine mundi sedet tanquam Judex. Verbo sedendi Deum ut Judicem videtur pingere. Sed non sufficiens adesse videtur causa specialis hujusmodi acceptionis. Is qui manet æternus, Ca. ac sedebit in cælis à principio in secula, Ch. & sedens primitus respondeat eis, Coc. ¶ Non enim est illis commutatio; ità o. Mu. בָּרָךְ אֵין חֲלִיפּוֹת. Eò quod non sunt mutationes illis, M. Pi. sim. Ang. quibus non (vel nullæ, Gej.) sunt mutationes, P. JT. Gej. Mu. & c. seu vicissitudines, Mu. [Variè explicant.] Sensus est, Deprimet eos qui nullam fortunæ vicissitudinem experiuntur, ac nihil in vita mali vident, ideòque putant se perpetuò beatos futuros, ac securi vivunt, non cogitantes se Deo esse obnoxios. Sic Kabvenaki & alii. Sed hujus beatitudinis non adeò curam habuit David. [Estto sanè, potuit nihilominus hanc fortunæ immutabilitatem proferre tanquam rationem sequentis a se, quare Deum non timent.] Malo hic respici mutationem mentis. Nam non sunt mutationes ipsis, V. Mu. A. Non mutantur, Ham. sive convertuntur in melius. Isti sui similes esse pergunt, & timorem Dei abiciunt. Non emendantur, pertinaces sunt. Nullo pacto ad bonam frugem revocari possunt; adeò obduruerunt in contemptu Dei. Nam non est spes quod illi mutantur, Ti. sic V. [Ch. hæc cum seq. sic reddit, Peccatores autem qui non sunt à principio, qui non mutant viam suam pessimam, nec reverentur conspectum Dei, peribunt.] Verum Hebræa vox בָּרָךְ tales mutationes sign. quæ ad corruptionem tendunt, unde cum bello jungitur Job. 10. 17. atque ità hic sumi videtur, ut sensus sit, Non mutantur, sive interrumpuntur, in cursu suo, & c. K. sic vertit; Cui (Deo) non sunt mutationes, h. e. qui non potest mutari, ideòque perficiet erga me id quod decrevit, nec semper patietur hostes esse me superiores; & [ut sequitur] non timent Deum, qui mihi adest, potestque illos deprimere atque evertere. Constat בָּרָךְ esse pro בָּרָךְ ex Job. 22. 2. & Psal. 11. 7. ¶ Et non timuerunt Deum; ità o. Sy. Mo. בָּרָךְ. Nec timent, & c. P. JT. nec timeant, & c. M. Ti. Pi. [vide prius membrum:] idcirco non timent, Ang. [Ca. totum sic reddit, Quorum nulla fiat mutatio, Deumque nihil reverentur.] 21. Extendit (vel, Misit, M. P. Mo. Injecit, Ti.) manum suam. Ità o. Ar. vel, manus suas, Ch. JT. Pi. h. e. Vim intulit, ut Neh. 13. 21. Sic Gen. 37. 22. 1 Sam. 26. 9. Act. 12. 1. [Sed quis misit?] Resp. Fictus ille amicus. Achitophel. Dux eorum. Vel, quilibet eorum; nempe hostium, vel profanorum istorum hominum qui Deum non timent. Hanc distributionem postulat subita numeri mutatio; ut Psal. 7. 2, 3. & 37. 31.

Gej. 37. 31. ¶ In retribuendo] Ità o. Æth. In tribu-
 Gen. enda injuria ad ulciscendum se^k. Vel, ad retribu-
 dum, Ar. ¶ *וְיָשׁוּבָה*] In pacificos ejus, five suos, M.
 Mo. Gej. sim. Ch. in coeules pacem secum, JT. Pi. Mu. sim.
 Mu. P. Ca. & amicitiam; nempe me, & meos comites¹. In
 eos quibuscum pacem simulaverat, Ti. qui talem vim nec
 merebantur, nec metuebant^m. Ad verb. in paces suas;
 Gej. vel, in virum pacium suarum, seu fœderum suorum. Sic
 Mu. ex K. Psal. 109. 4. & ego oratio, pro, vir orationisⁿ. Ador-
 V. tus est virum quicum in tranquillitate summa vivebat^o.
 V. Paces plur. emphaticis dicit, ad omnimodam pacem ex-
 Mu. primendam P. In pacificos amicos suos, A. Pax, pro
 pacifico: ut, captivitas, pro captivis, Psal. 68. 19; rebel-
 Geo. lio, pro rebellibus, Ezech. 44. 6; amores, pro amatoribus,
 Gej. Hof. 8. 9. ¶ Contaminaverunt, &c. ità o. Ar. Æth.
 fic Sy. *וְיָשׁוּבָה* Polluit, vel prophanavit, (vel profanat,
 JT. Pi. violavit, M. irritum fecit, Gej. violans, Ca.)
 pactum, five fœdus, suum, P. Mo. &c. Vel, i. initum
 Gej. cum Deo, quem tamen non timet, v. 20^r: vel, 2. fœ-
 V. sim. dus amicitie mecum initum[†].
 Gej. 22. Divisi (vel, Dissipati, Ar. Conturbati, Sy.) sunt
 ab ira (vel, ob iram, Ar. præ ira, Sy.) vultus ejus] Ità
 o. Æth. [Hanc versionem variè explicant.] A Deo
 Gej. irato se separaverunt; iram Dei non curarunt^t. Ab
 Me. ira Dei—dissipabuntur^v. Divisi, vel Elongati, sunt vul-
 T. tus perfidi amici ab ira; i. e. irati non apparent^z.
 Sumpserunt *וְיָשׁוּבָה* pro *וְיָשׁוּבָה* ira, Aleph interposito
 Gen. per epenthesein, vel protractionem, ut sæpe alias^v. Ge-
 nebrardus, quo est ingenio, affirmat Masoretas incom-
 modè notasse *וְיָשׁוּבָה*, & [in seq. commate] *וְיָשׁוּבָה*.
 Tu pro candore animi judica. Joannes Baptista Fo-
 lengius, monachus, putat totam illam verborum co-
 Mu. cervationem in Vulg. à nescio quo additam^z. ¶ *וְיָשׁוּבָה*
וְיָשׁוּבָה] Leniora sunt (vel, Lenierunt, Mo.) præ
 butyro, vel, magis quàm butyrum, verba oris ejus, M. P.
 Pi. Mu. &c. sim. Ch. ad verb. os ejus, Mu. Mo. His^o
 est præpositio; quibus repugnat punctatio, scribendum
 enim fuisset, *וְיָשׁוּבָה*. Alii sic, Cujus blanda sunt
 rher. 1. 11. butyrina verba, JT. Heb. butyrina oris, Jun. Lenia, vel
 316. Gej. Mollia, erant butyrina oris ejus, Mu. Gej. Glaff. scil. ver-
 ba, Gej. Vel, Lenia erant, ut butyrina, (i. e. ut res bu-
 tyro madentes,) verba oris ejus. Ità *וְיָשׁוּבָה* erit no-
 Mu. men Tôar heemanticum, à *וְיָשׁוּבָה* butyrum^b. ¶ pri-
 Glas. ex mum est formativum, ut in *וְיָשׁוּבָה*. Os butyro mol-
 RS. Gej. lius, Ti. Et in ore dulciora butyro habens, Ca. *וְיָשׁוּבָה*, di-
 Gej. vifit, hîc & Hof. 10. 2. sign. mollificatum esse; sicut in
 Hiphil, meretrix *וְיָשׁוּבָה* emollit sermones suos, &c. d.
וְיָשׁוּבָה, dividere, sign. etiam levigare; indèque adulari:
 vide Psal. 5. 10. & 36. 3. Prov. 2. 16. Ego cum o.
וְיָשׁוּבָה verterem, *וְיָשׁוּבָה*, divisa, five separata, vel, lon-
 gè à se invicem distantia, sunt, vel erant, nempe mem-
 bra impii; butyrum os eorum est, & [ut seq.] bellum cor-
 eorum est. Quæ versio optima videtur^{*}. ¶ Et ap-
 propinquavit (nempe hostiliter^f, ut v. 21^r.) cor illius]
 Ità o. Æth. sim. Ar. Ei scilicet, i. e. Deo^h: vel, adver-
 sum me, ad malum mihi inferendumⁱ. Vel, Deus ap-
 posuit cor suum ad vindictam de illis sumendam^k.
 ¶ *וְיָשׁוּבָה*] Et confictus cor ejus, Mo. sed prælium est
 in corde ejus, Pi. sic P. vel, cor ejus, sub. meditatur, V.
 Bellum est cor ejus, h. e. Mens ejus est quasi bellum ip-
 sum in abstracto; mera spirat dissidia, & nocendi libi-
 dinem^l. Habens bellum in, &c. M. dum bellum infidet
 Gej. animo ejus, JT. & sicut arma bellica cor ejus, Ch. ¶ Mol-
 liti, &c. *וְיָשׁוּבָה*] Leniora, vel blandiora, vel molliora,
 (sub. quidem, JT.) sunt verba ejus oleo, JT. sic Pi. P. Mo. &c.
 quod tactu molle est, alvum mollit, aspera lævigat,
 dolores lenit; unde & homines placidi olim dicti fue-
 runt oleo tranquilliores. *וְיָשׁוּבָה*, excepto hoc loco, semper
 accipitur de corde per merum liquefacto & tractabili
 quali facto, ut Deut. 20. 3. Jef. 7. 4. &c. In Piel, de
 vulnere emollito *וְיָשׁוּבָה* oleo, Jef. 1. 6. In Hiphil, iterum,
 de corde, Job. 23. 16. Quare & h. l. tractabilis ho-
 rum intelligitur lingua, quam ipsi adeò callidè erudi-
 unt, ut balsami instar penetret, &c. Meram spirant
 benevolentiam, &c.^m. ¶ Et (vel sed, JT. Pi. &c.)
 Gej. ipsi (scil. sermonesⁿ, vel, ipsa, P. Mo. nempe verba,)
 Gej. sunt jacula; ità o. *וְיָשׁוּבָה*] Gladii, P. gladii stric-
 Mo. Mu. ex AE. Pi. Gej. five evaginati, Gej. *וְיָשׁוּבָה*, de
 gladio, valet evaginare, ut Ezech. 21. 28. Vide Ps. 37. 14.

& Mic. 5. 5. *וְיָשׁוּבָה* aperuit, indè, aperiendo sculpsit; hinc
וְיָשׁוּבָה sculptura, Exod. 28. 11, 21, 36. & 39. 6. Indè
 dictus gladius, qui quasi sculpturas in corpore facit^o. • Gej.
 Nudati enses, Coc. spicula, seu lancea, Mu. ex Ch. sim.
 Sy. cum sint spicula, M. Ca. Et ipsi sunt homines gladio-
 rum; i. e. cum tamen sint sanguinarii, & studeant me
 perdere^{*}. * V.
 23. Facta (vel, Projice, M. P. Mo. &c. Rejice, Ti. JT.
 Pi. &c.) super (vel in, Ti. JT. &c.) Dominum] Animo
 10 nimirum heroico, promissisque Dei fortiter innixo[†]. • Gej.
 Apostrophe ad pium quemlibet P, imò ad ipsum lo-
 quentem, directà[†]. Post multas querelas subijcit
 Gen. conclusionem hortatoriam⁹. ¶ Curam tuam] Ità
 o. Sy. Ar. Æth. Hos sequitur Petrus 1 Pet. 5. 7. Cura
 certè est onus animi, de quo hîc loquitur^r. ¶ *וְיָשׁוּבָה*
 r Ham. Donum tuum, Mo. A. quicquid dai tibi, JT. Pi. sic He.
 in Mu. A. ad exercendum fidem & patientiam tu-
 am[†]. Vel, onus quod tibi imposuit^{*}. Vel, res ad-
 versas quas immittit tibi^r. Quæcunque eveniunt, * Mu.
 accepta fer Deo, & illius administrationi committe^v. * Pi.
 Crux est donum, vel certum demensum, pio cuique à
 v Ma. ex Deo datum^z. Vel, quicquid tibi donari expetis^z. * Jun.
 Simil. Ch. spem tuam, i. e. quod speras accipere^z. * Gej. ex
 Onus, five pondus, tuum, M. P. Ca. Mu. Gej. ex K. & AE. Schindl. A.
 & RS. &c. molestiam tuam, V. Quicquid tibi est oneri^z. * Ham.
 Quod te malè habet^b. Nomen est *וְיָשׁוּבָה* c. Sig-
 nificationem ejus Hebræi didicerunt à mercatore, quo-
 dam, five Syro, five Arabico, qui emptori dixit, *וְיָשׁוּבָה*
 Gej. *וְיָשׁוּבָה*, Pende onus tuum, five sarcinam tuam^d. ¶ Et^d Ham.
 30 ipse te nutrit; ità o. Ch. Sy. Ar. vel, educabit, Mo. fo-
 vebit, Ca. suffulciet, five sustentabit, five portabit, Ti. M.
 P. Mu. Gej. *וְיָשׁוּבָה*] Non patietur te oneri succum-
 bere: portabit te atque onus tuum[†]. Cibum tibi da-
 bit aliæque omnia necessaria^f. Verbum generale est, f A. em.
 sed sæpe nutrire sign. Gen. 45. 11. & 47. 12. 1 Reg. 18. Gej.
 v. 4^e. ¶ Non dabit, &c. *וְיָשׁוּבָה*] Non dabit (vel, permittet, M. Ti. JT. Pi. Gej. Sy.
 Ar. &c.) in seculum (vel, in æternum, vel, perpetuo, M.
 Sy. Ar. &c.) nutationem (vel lapsum, V. Mu. casum, V.
 40 fluctuationem, o. Æth. sic Ar.) justo, P. Mo. Duplex hu-
 jus loci sensus esse potest^h. Illud, in perpetuum, potest^h Mu.
 neâti, vel, cum verbo non permittet, vel, cum verbo nu-
 tare^{*}. 1. Non finet unquam movere, vel labascere, * Gej.
 justumⁱ. Non permittet unquam justo ut dimoveatur, JT. V. Mu.
 Pi. nempe è statu suo^k. Nunquam verè labuntur aut^k Pi.
 cadunt justii, ac nè nutant quidem. Confer Psal. 15.
 ult^l. Nunquam permissurus virum bonum labefactari, 1 Mu.
 Ca. 2. Non patietur innocentem perpetuo jacere,
 si lapsus fuerit, aut semper aut diu nutare; sed illum
 statim eriget & confirmabit. Sed priorem sensum
 præfero^m. Ego autem posteriorem, cum non raro^m Mu.
 justis immittantur hujusmodi castigationes, ubi se to-
 tos opinantur submergi, &c.ⁿ. Non permittet ut justusⁿ Gej.
 perpetuo labascatur, Ti. sim. Sy. Ar. Nec dabit in perpetu-
 um egestatem justis, Ch.
 24. Tu verò, (Tu interim, Ti. Et tu, M. Mo. Tu ita-
 que, JT. Pi. Ca.) Deus, deduces (vel, dejicies, Mu. detru-
 des, JT. Pi. Ca. V. sim. Ch. Gej. detruce, Sy. sim. Ar.
 descendere facies, P. Mo.) eos in puteum (five foveam, M.
 60 Ca. &c.) interitus] Ità Ti. Mu. vel, corruptionis, JT. Pi.
 perditionis, M. &c. i. e. Vel, in sepulchrum^o; vel, in
 gehennam P. In perpetuum exitium⁹. ¶ *וְיָשׁוּבָה*]
 In puteum foveæ, Mo. *וְיָשׁוּבָה* sign. vel, corruptionem,
 perditionem; vel, sepulchrum, in quo cadaver corrup-
 pitur; à *וְיָשׁוּבָה* perdidit, corripit: vel, foveam, locum
 scil. inclinatum & demissum, in quem qui incidunt
 perduntur; ab eodem verbo, vel à *וְיָשׁוּבָה* inclinari. Subi-
 ta apostrophe ad Deum, quâ hostibus exitium prædi-
 cit^r. ¶ Viri sanguinum] Ità o. Mo. &c. Sanguina-
 rii, JT. Pi. Mu. A. ut Psal. 5. 7^{*}. quales sunt hostes^{*} A.
 mei. Generalis est sententia, seu thesis, accommo-
 danda ad hypothesein^t. ¶ Non dimidiabunt dies^t Mu.
 suos; ità o. Mo. M. Mu. &c. *וְיָשׁוּבָה*] Non per-
 ducent ad dimidium, &c. Ti. JT. Pi. Non tamen mathe-
 maticè hoc intelligendum, &c.^v. Non ad dimidium
 istius temporis quod sibi vel ipismet promiserant, vel
 alii corporis habitudine spectatà^{*}. Immaturâ morte
 morientur[†]; in flore ætatis, quum per naturam diu-
 tius possent vivere^z. Immaturam mortem Hebræi
 vocant.

vocant **קָרָן** excidium, quum quis inter annum 20. & 60. à Deo è medio tollitur, relictis tamen liberis ^a. Ità, non dimidiare dies, illorum stylo effct, ante annum 30. mori ^b. Non pervenient ad ætatem ad quam hominum multi perveniunt, & ipsi pervenire potuerant. Idem loquendi genus infra Psalm. 102. 25. Res autem, Exod. 20. 12. Si hæc poena talibus Legis tempore fuit præstituta, quantum expectare debent qui post lucem Evangelii tales sunt ^c? Non explebunt tempus suum ^d. Nè expleant dies suos, Sy. fim. Ar. ¶ Ego autem sperabo (h. e. spero, & sperabo, pro more ^e), in te] Nempe, vel, quod dejicies eos in sepulchrum, &c.; vel, te facturum ut expleam tempus meum, libertate ac Regni tranquillitate restituta ^f.

PSALM. LVI.

ARGUMENTUM. Historia, quam indicat Titulus, narratur 1 Sam. 21 ^a.

1. Pro populo qui à Sanctis longè factus est] Ità ^a. [& eorum fidus Achates] Æth. Videntur pro **אֲנִי**, legisse **אֲנִי**; & pro **אֲנִי**, legisse **אֲנִי**, & eà voce intellexisse Dei filios, quomodo multi interpretantur **בְּנֵי אֱלֹהִים** Gen. 6. 2 ^b. Sensus est, Pro populo qui cum Davide fugerat, & elongatus erat à Sanctuario ^c. ¶ **אֲנִי** **אֲנִי** **אֲנִי** [Variè reddunt.] Super columbam mutam (vel, De columba muta, Ca. Gej. vel, taciturnitatis, V. Mu. sic A. Gej. posterius substantivum vices gerit adjectivi, ut Psal. 18. 49. & 43. 1. &c. ^d. vel, muti, M.) remoti, Mo. vel, remotorum, five longinquorum, ut Psal. 65. 6. **אֲנִי**, mare remotorum, vel, distantiarum, i. e. longè distans, vel, longinquitatum ^e; vel, in remotis, M. P. V. A. Mu. Pi. sub. locis, A. Pi. apud longinquos degente, Ca. constitutà in locis remotis à Terra sancta ^f: procul elongatà à suo nidulo, quod erat Sanctuarium, nec non patris domicilium ^g. Inter Philistæos, qui à patria Davidis satis remoti erant ^h; non quidem loco, at certè fide & religione ⁱ. Verto, Super columba manipuli, five gregis, (columba gregis dicitur, quæ est de grege,) longinquorum, sub. **אֲנִי**; non longinquorum à Deo, sed columbarum longinquarum à se invicem: in quo est **אֲנִי** nam paradoxum videtur, esse communionem inter dispersos; quod tamen est verum ^k. Columbam se vocat David, (metaphorà quā prius petebat sibi dari alas columbæ ^l), vel, 1. ob innocentiam ipsius, qui nec Sauli nec alteri cuivis unquam noxius erat: vel, 2. à gemitu instar columbæ, Jes. 38. 14. unde Ecclesia columbæ sæpe assimilatur, Cant. 2. 14. & 5. 2. & 6. 9: vel, 3. quia columba vocatur fatua Os. 7. 11. David autem se fatuum esse simulabat ^m: vel, 4. quia vexatus erat à milvis Philistæis ⁿ: vel, 5. quia instar columbæ expavesceret atque obmutesceret, nec locutus est, ut decebat virum sapientem P. [Al. sic;] Columbam mutam eleganter se vocat, quodd & innocens esset adversus populum suum, & tamen hanc suam innocentiam Philistinis prodere non auderet ^o. [Al. sic;] De vexatione manipuli alienigenarum, Ti. De anima (i. e. homine) vim patiente à manipulo longinquorum, JT. Synecdoche membri, qualis Ecclef. 1. 1. i. e. De Davide ^p. **אֲנִי** nostro sensu sumitur Tzeph. 3. 1. AE. rectè vidit hæc verba initium esse Cantici ad cuius modulos David hunc Psalmum composuit, sed ea reliquit **אֲנִי**. Sed nos sensum quærimus. Forfan pro **אֲנִי**, legendum **אֲנִי**; ità verterem, Columba atborum, five nemorum remotorum: columba nemorum est columba sylvestris, five palumbus, qui in sylvis degit, & in arboribus nidificat. In **אֲנִי** deest nota plur. num. ut in **אֲנִי** dracones, Deuter. c. 32. v. 33. **אֲנִי** integri, Levit. c. 9. v. 2. & in **אֲנִי** in Diis fortibus. Exod. 15. 11. ¶ David (ipsi David, ^q. Æth.) in tituli inscriptionem] Ità ^r. Æth. i. e. ut titulo, seu columnæ, in perpetuum monumentum inscribatur ^s. Pro **אֲנִי**, legisse videntur **אֲנִי**. ¶ **אֲנִי** Ipsi David Michtam, Mo. ipsius Davidis ad Michtam, P. Heb. au-

rum, q. d. Cantus hic non minùs pretiosus erat quàm aurum ^t. Aureolum, Q. in V. Gej. Pi. vel, **אֲנִי**, V. Gej. insigne aureolum Davidis, Ti. insignis ode David, JT. insignia David, M. Davidis segmentum, Ca. ^u vel est genitivi nota, & Davidem autorem significat; vel dativi, Davidi, vel, ad Davidem, dictatum scilicet à Spiritu Sancto ^v. ¶ Cum tenuerunt (vel comprehenderent, P. Ti. prehenderent, five apprehenderent, JT. Pi. Mu. cepissent, Ca.) eum; ità ^w. Ch. Æth. **אֲנִי** In comprehendere eum, h. e. dum hostili manu constitutum deduxissent ad Regem suum Achis ^x. In tenendo eum, Mo. **אֲנִי** hic non valet apprehendere, vel tenere, tanquam captivum, (neque enim David tunc instar captivi tractabatur, ut constat ex 1 Sam. 21. ideòque non multò post ad eundem Achis rediit, 1 Sam. 27. 1.) sed simpliciter habere, five tenere, nempe in potestate, &c. Unde sequitur liberationem hic recitatam non intelligendam esse de evasione ex manibus Achis, (ad quem non redisset, si verum in eo periculum esse cogitasset); sed de liberationibus multis à Saule ejusque aulicis à Deo ipsi præstitis: & licet Titulus tantum respiciat Philistæos, sequentem tamen historiam includit. Sic Psal. 34. in Titulo tantum præfert mutationem gestus, &c. includit tamen sequentem de ipsius dimissione & discessu historiam, conscriptus, ut videtur, in Adullam, vel alio sequentis fugæ loco ^y.

2. Conculcavit me] Ità ^z. Ch. Sy. Ar. Æth. Quasi à **אֲנִי**, (conterere, Mu.) vel **אֲנִי**, conculcare ^{aa}. ¶ Absorpsit, vel absorbet, me, V. Mu. fim. Mo. Ità **אֲנִי** sumitur Jes. 42. 14. Ezech. 36. 3. Amos. 8. 4. ^{ab}. Vel, habuit, V. **אֲנִי** est absorbere, five haurire, potum, Job. 5. 5. ventum, five balitum, Jer. 2. 24. & 14. 6. ^{ac}. Vel, absorbere voluit, P. A. ferè absorpsit, Ti. absorbere conatur me, M. Mu. Inhiat ad me devorandum. Jam mihi videor absorberi ^{ad}. Verba actionem denotantia pro conatu solummodo ponuntur; vel, ut Sanctius proponit, Quod coeptum est fieri factum existimatur. Sic Exod. 8. 18. **אֲנִי**, Et conati sunt facere Magi; Gen. 37. 21. **אֲנִי**, & eripere conatus est, &c. ^{ae}. Anhelus persequitur me, JT. Anhelat ad, vel contra, me; **אֲנִי**, pro **אֲנִי**, vel **אֲנִי**. ¶ Homo, **אֲנִי** q. d. Homo fragilis & miser, à quo non est metuendum, Deo favente ^{af}. Homo, tum Saul & aulici ejus, à quibus fugiebat; tum Achis & Philistæi, ad quos confugerat ^{ag}. Me opprimunt homines, Ca. ¶ Impugnans (vel oppugnans, Ti. V. bellans, P. Mo. vel, impugnando, V. bellator, Ch. Sy. fim. JT. Pi.) tribulavit (vel affligit, five afflixit, M. Ar. opprimit, P. JT. opprimit, Mo. divexit, vel coarctat, V. obruit, Ti.) me; ità ^{ah}. Æth. **אֲנִי** Pugnator, nempe Saul ^{ai}. [Et Achis, ut jam dictum.] ^{aj}.

3. Conculcaverunt me, **אֲנִי** Absorbent, M. Ti. &c. [ut versu præc.] Idem repetit, ob hostilitatis continuationem, &c. ^{ak}. Nam anhelant, &c. JT. ¶ Quoniam multi, &c. **אֲנִי** Quoniam, vel nam, (vel sanè, ut ^{al} sumitur Job. 8. 6. Psal. 10. 14. &c. nec enim causale hic est, æquipollent enim ambæ hujus versiculi propositiones, adeoque posterior non est causa prioris ^{am}), multi oppugnant me, vel, sunt præliantes mecum elatè, Pi. A. vel superbe, Gej. Heb. cum elatione, Pi. Ellipsis ^{an}, pro **אֲנִי**; ut Mic. 2. 3. **אֲנִי**, pro **אֲנִי**, cum elatione ^{ao}. Al. ab alto, Ar. Coc. Q. in Ma. h. e. cum nocendi facultate, & ^{ap} vel, summa ope, Ca. Al. ò Excelsè, five Altissime, M. P. Ti. Mo. A. Mu. Ch. O qui è coelis vides omnia, & qui fortis es in excelso ^{aq}. **אֲנִי** altitudo interdum est Dei attributum, ut Psal. 92. 9. Mic. 6. 6. Al. Multitudo bellantium elevata est contra me, Sy. in Gej. [Al. sic;] Quia multi sunt, & sublimi propugnatores adfunt mibi, JT. Sic interpretamur, cum propter Heb. distinctionem; tum consecutionem verbi pugnare, quod in hac consecutione semper sign. propugnare, oppugnare nunquam, ut rectè admonet Ezra ^{ar}, **אֲנִי**, construct. cum ^{as}, ut hic est, pugnare pro aliquo, vel, propugnare aliquem ^{at}. Possis sic red- dere, Quia multi præliantes pro me excelsè, i. e. validè & potenter ^{au}. & Vulg. pro **אֲנִי**, legerunt **אֲנִי**, h. e. ab altitudine; hincque versùs initium fecere; sic conjungentes cum seq. Ab altitudine diei timebo, &c. ^{av}. i. e. ab alto die, five ab ortu & ascensu diei in altum, metuens nè quid novè secum trahat ^{aw}. Fugitivi magis ^{ax}.

die timent quàm de nocte, quia de die non ita facile se abscondere & evadere possunt.

4. *Diei timebo* [Hæc verba connectit Vulg. cum præced. ab altitudine, ut jam dictum.] ¶ *In die timebo, A. Licet per diem timerem, Q. in V. Sed quo, vel quocunque, die timebo, Pi. Mu. Gej. A. V. &c. à persecutoribus meis.* Cum ingruerint pericula & causa timoris, non succumbam timori. ¶ *In te sperabo* Vel, confido, Gej. Me meaque omnia tibi uni credam. ¶ *In* [in] collocatur hic pro *vel* cum quo aliàs *construitur*.

5. *In Deo laudabo sermones meos* Ità o'. Legebant fortè *Passivè, meos, ad me: promissiones meas, i. e. mihi factas; ut v. 13. vota tua, i. e. tibi facta.* ¶ *In Deo laudabo verbum ejus, M. P. Ti. Mo. Pi. Mu. &c. Hebraismus, pro, Deum laudabo propter verbum ejus, V. Mu. M. Verbum, i. e. promissionem, nempe Regni.* q. d. Dei summa est in dictis, five promissis, fides; ideòque jure à me laudanda maximè: idcirco certò spero Regnum, &c. licet undique hostes conspirent. In ipso Deo laudabo promissorum præstationem. Vel, *Domini verbum laudabo*; ità *redundat*, ut sæpe fit: vel, *In Domini verbo gloriabor*, nam *significat etiam gloriari*, Psalm. 10. 3. & ità Sy. habet, *In Deo gloriabor*. ¶ *laudare* construitur, vel, cum nudo accusativo, ut Psalm. 69. 31. & 146. 2; vel, cum *re*, Joel. 2. 26; vel, cum *ut* Par. 16. 36. At quando cum *re* construitur, reciprocè sumitur, & sign. *laudare seipsum, gloriari in re aliqua*; ut patebit ex Psalm. 52. 3. Prov. 27. 1. Jes. 41. 16. Jer. 9. 23. ¶ *In Deo gloriabor sermonibus meis totà die, Ar. Gloriabor de verbo ejus, nempe promissionis de Regno.* Tantum abest ut de promissione ejus dubitem, ut eam sim unicè prædicaturus, & in ea gloriaturus, licet nondum habeam ejus complementum.

In Deo promissa laudabo. Stabit Deus promissis, idque laudabo. Vide animadversa in Psalm. 138. ¶ *Cum Deo* (vel, *Per Deum, i. e. Domino auxiliante* P: Ope Dei, nam *re* est præpositio auxilii), celeberrè, vel *laudabo, verbum ejus, Coc. Gej. Deus mihi celebranti verbum ejus præstito fuit & me consolatus est, & excitavit me ad illud celebrandum.* ¶ *ante* valet cum, vel per; ut 1 Sam. 23. 16. Psalm. 60. 14. & 108. 14. Ità hic, *Cum Deo, vel, per Dei gratiam, vel, in Dei gratia constitutus, laudabo, &c.* Alii sic, *In Deo laudabo verbum ejus, q. d. Cum Deo in bonam partem accipiam, & prædicabo, non sine gratiarum actione, quicquid adversi mihi immiserit.* Ità *verbum* erit pro *re* & facto. ¶ *Non timebo* At vers. 4. dixit se *timere*. Resp. Aliud est timoris insultus atque sensus; aliud, ejus dominium & perseverantia. ¶ *Quid faciat mihi; ità Mu. Quid faceret mihi?* Extenuantis est interrogatio, ut Deut. 5. 26. Psalm. 8. 5. Facere hic idem est quod nocere. ¶ *Caro* i. e. Homines naturâ carnei, h. e. infirmi. Sic Psalm. 78. 39. Esa. 31. 3.

6. *Totà die verba mea exsecrabantur* i. e. propter verba mea me exsecrabantur. ¶ *Verba, vel negotia, mea dolore afficiunt, Gej. sim. Mo. Sensus est, Quicquid loquor aut ago, instituta & consilia mea omnia, in tristitiam mihi vertunt, omnia invidiosè pervertunt ad perniciem meam.* ¶ *Verba mea dolore afficiunt me, P. H. pro, Res meæ, five negotia mea, me fatigant.* Rebus meis dolorem afferunt, ¶ *Ti. i. e. Res meas efficiunt molestas mihi.* Alii, *Res meæ dolore afficiunt me, ut queratur David omnia sibi infelicitè cedere.* Sed hoc non quadrat sequenti membro, quod loquitur de hostibus. Verto, Propter verba mea, quibus spem quam habeo in te prædico, dolore afficiunt me inimici; vel, verba illa mea irrident.

¶ *Al. meis rationibus negotium afferunt, Ca. Syrus, consilium inibant adversus me: ubi vertunt per me, & vel suppleunt; atque ità obscuram hanc phrasin explicant ut congruat cum sequentibus.* ¶ *Verba mea calumniabantur, Ti. sim. M. vel, contempserunt, Ar. sic o'. qui reddunt, fortassis non eo sensu prout sign. detestari, sed, detestabilia reddere, odiosum sensum verbis meis affigendo.* ¶ *Al. Verba (five negotia, A.) mea detorquent, Pi. Ang. Ham. sic Coc. ad verbum, figurant, Pi. Gravissimè detorquent, vel, laboriosè formant & fingunt, illis quasi aliam formam dantes.* ¶ *Elaborant, seu arte fingunt; Quicquid dico vel facio detorquent &*

depravant, quò me odiosum reddant. ¶ *significat, 1. dolore afficere, ut Esa. 63. 10; 2. figurare, ut Job. 10. 8.* Hæc posterior significatio metaphorica est; nam qui materiam aliquam, ut lutum vel ceram, figurat manibus & digitis, is illam præmendo quasi dolore afficit. ¶ *In (vel ad, Pi.) malum* Sub. spectant, Pi. ¶ *Inhabitabunt; ità Ham. Commorabuntur, Mo. Simul ipsi morantur, M. V. Conveniunt, vel Congregantur, JT. P. Pi. Mu. Gej. sim. Ch. Ca. i. e. Consultant & conspirant in me.* Post maleficia seorsim illa sententias conferunt, &c. ¶ *Ezra legit, tur-*

maximè conveniunt P. Verùm Masora notat, se- mel tantum legi, idque Psalm. 94. 21. Et omnes codices Hebraei legunt, *ficetiam o'. Ch. K. RS. &c. 9. peregrinari significat etiam (in notione) venire, vel congregare, ut Psalm. 59. 4. Jes. 54. 15. Congregant, sub. bella, quod exprimitur Psalm. 140. 3. Conspirant, Q. in V. Contrabent, scil. copias, vel cursus, contra me. Abscondent se, Ar. Et abscondent; ità o'. Delitescunt, vel, abscondunt se, M. P. Mo. Mu. Gej. V. &c. sc. in infidiis. ¶ propriè trans-*

itivum est; sed intransitivè, pro, abscondere se, sumitur etiam Psalm. 10. 8. Prov. 1. 11. Et abscondentur in infidiis, Ch. insidiabuntur, Ar. Sensus, Coeunt occultè, vel, Coeunt & occultè insidiantur. Speculantur, Ti. Calcanem, &c. ità o'. Sy. Calcanem (calceos, Ca.) meos observant, Gej. Mu. Calcanem, Gen. 25. 26. & 49. 17. Psalm. 41. 10. Plantas, &c. M. Ch. vestigia, &c. Ti. P. JT. &c. nempe fugientis.

30 *Instar venatorum accuratè attendunt ad quævis vestigia, &c. ¶ Sicut sustinuerunt, &c. Dum (vel, quandoquidem, Ti. Pi. Gej. postquam, Gej. ut, Mo. V. quemadmodum, Sy. quo pacto, Ar. ut qui, JT. quoniam, A. cum, M.) expectant (vel obsederunt, Ar.) animam meam, P. M. Mu. V. Pi. sim. Gej. Mo. Sy. i. e. occasionem quâ eam auferant; id unum expetentes. Vel, inbiant anima mea, Ti. expetunt vitam meam, JT. Sicut expectaverunt, sic fecerunt anima mea, Ch. de anxia præstolatione sumitur Gen. 49. 18. Job. 30. 26.*

40 *Ps. 40. 2. & c. Si quo pacto capiant animam meam, Q. in V. Pro nihilo (i. e. iniquitate, opere nihili), salvas facies illos* Ità o'. Æth. Lego interroganter, sicut etiam RR. legunt; salvabis eos? imò verò perdes. ¶ *Super, vel Propter, iniquitatem (vel, Num in iniquitate, Pi. sub. erit, M. P. Pi.) evasio, five ereptio, illis? M. P. Mo. Pi. A. Ang. Mu. Admirativè & interrogativè legendum. q. d. Num poenam iniquitati (quam in me exercent) debitam effugient?*

50 *non. Al. Vanitate sperant se evasuros, Ti. Spem evadendi collocant in sua versutia, Q. in V. Pro iniquitate evasio eis; q. d. Cum alii propter scelera sua apud istos Phelisteos perfugium invenerint, me innocentem expulerunt. Pro iniquitate parito eis, JT. nempe poenas iniquitatis, quas parere dicitur modò Deus illis, modò improbi sibi, ut Psalm. 7. 15. Confer Job. 21. 10. Mic. 6. 14. q. d. Fac ut laboriosa & ærumnosa iis sit sua iniquitas. ¶ sumunt in infinitivo, & pro parere, seu eniti, foetum, ut semel sumitur Job. 21. 10. Sed dura est phrasin, Deum parere impiis poenas.*

60 *[Alii aliter:] Propter falsitatem quæ est in manibus eorum evacua eos, Ch. Verto, Propter, vel Secundum, iniquitatem, &c. abjectio erit iis, i. e. tanquam viles homines projicientur, & à Deo quasi evomentur. ¶ sign. evadere, & ejicere, vel abjicere, indèque deductum nomen vilem personam sign. Jud. 12. 4, 5. Esa. 45. 20. inquit K. in Rad. Sic pro evomuit, Jon. 2. 10. simil. & Levit. 18. 25, 28. Chald. habet. Hic sensus sequentibus optimè congruit. ¶ Quæ de re salvatorum, &c.) ereptio, vel liberatio, erit, vel eveniat, illis, nempe calcaneis meis, animæque meæ. Ità ordinarium officium retinebit, & objectum ereptionis designat. Affixum poeticum est pro P. Al. Verto, Propter iniquitatem (summam illam, quâ scil. animam five vitam meam expectant,) eripe ipsis, scil. animam meam; ut repetatur ¶ Vel veritas, Propter iniquitatem divide, vel separa, eos: nam Æthiop. ità sumunt, Matt. 10. 35. & 19. 6. [Ca. hæc verba cum sequentibus necit, & sic vertit, Deice, Dent, homines*

70 *iratus,*

iratus, qui habent in nequitia perfugium.] Propter iniquitatem illorum evadere me fac illis, AE. simil. Sym. in Mu. Alii, ejice, seu elonga, illos: optimè, si וְיָצִי id sign. וְיָצִי In ira populos confringes] Vel, deduces, o. Æth. dejicies, Mu. A. depones, M. Descendere facies, nempe in sepulchrum, ut Psal. 55. 24. Ezech. 32. 18 *. Deice, P. JT. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה$ Imò in ira populos istos deice, Pi. At Deus est qui in ira populos dejicit, sub. de gradu, vel, de vita, in gehennam. Israelitas hinc vocat gentes, quia studio & pravitate Gentes imitabantur. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Al. Sic in furore gentium [vel, quâ Gentes sæviunt in populum Dei, vel, quâ tu, o Deus, Gentes punis,] judica illos, Sy. Commoveto populos cum furore, Ar. Populos, tibi nim. tuisque adversos, quales sunt hi Philistæi, inter quos & ego jam affligor.

9. Deus, vitam meam (i. e. vitæ ærumnas *) annuntiavi tibi; ita o. Æth. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Migrationes, vel Vagationes, meas (vel Fugas, Ti. Mu. ad verb. Fugam, Mu. Motionem, Mo. V. Evagationem, M. Gej. A. a loco cultus tui, ad incertas sedes, & ad gentes idolatricas; vide 1 Sam. 21. & 22. & 23. & c. vel, Fugere, five vagari, meum, Gej. Pi. Dies vagationis meæ, Ch.) numerasti, P. Ch. Gej. & c. vel, in numerato habes, JT. Pi. sic V. Ti. Cognosces quoties fugerim *. Vel, numerata, quia sequitur imperat. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ colloca. Præter. vel fut. pro imperat. interdum ponuntur. Vide Psal. 4. 2 b. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Posuisti, & c. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Pone lacrymas meas (vel lacrymam, M. Mo. JT. sub. quamque, JT. sing. ponitur collectivè, ut Psal. 6. 7. & 39. 13 c.) in utro tuo, P. Mu. Gej. & c. instar pretiosi cujusdam liquoris. Nota hinc paronomasiam inter וְיָצִי fugam, & וְיָצִי utrem d. Sensus, Memor esto mearum lacrymarum.

$\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Sicut & in promissione tua; ita o. sicut & præcepisti, Æth. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Nonne in libro (vel, numeratione, Gej. A. Pi. vel, rationario, Ti. commentario, V. A.) tuo? Mo. P. & c. vel, in rationibus tuis? Ch. sub. sunt? P. Mu. A. nempe lacrymæ meæ; vel, hæc annotata sunt? M. Annon essent in numerato tibi? JT. Sensus, Quid precor te ut lacrymas meas memineris, qui certò scio te in commentarios retulisse, & c. Metaphora à more hominum sumpta, & c. Interrogatio præparationem quandam five accentionem quandam significat ad rem peragendam; & vehementer asseverat, q. d. certissimè i. Sic Marc. 12. 24. Annon erratis? pro quo Matt. 22. 29. Erratis k.

10. Tunc i. e. Tempore opportuno; vel, [ut sequitur,] quo die clamabo, & c. m. Nunquam enim tuorum vota frustraris; & si non quando precantur, at tuo tandem tempore, hostes evertes n. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Ecce, cognovi] Vel, hoc scio, JT. nam hoc scio, Pi. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Deus meus es, ?] Pro me, P. vel, mihi, Mu. V. vel, mecum, Gej. sub. est, P. Mu. vel, favet, V. i. e. à partibus meis stat o.

11. In Deo laudabo verbum, & c.] Hoc & seq. versu repetit id quod dixerat v. 5. [ubi annotata vide,] quò scilicet ostendat quàm certus sit de promisso Dei, magisque suam fiduciam testetur P, & confirmet q. In hoc versu est & $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$, & $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$: unde K. hæc producit ex patre suo; $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$, quod est attributum seu nomen judicii, & $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$, quod est attributum five nomen misericordiarum; q. d. De bono & malo laudabo verbum Dei; ut sensus sit, Si mala mihi contingant, benedicam Deo vero & justo Judici: si bona, laudabo Deum qui bonus est, & benefacit. Ita & RS. secutus, ut solet, Chald. qui habet hinc, In attributo judicii Dei laudabo verbum ejus: in attributo misericordiarum Domini laudabo verbum ejus *. Hic est $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$, verbum; omittit affixum ejus, nempe Dei, sed id satis intelligitur ex v. 5.

13. In me (i. e. In mente & memoria mea) sunt, Deus, vota tua; id est, promissiones à me tibi factæ: $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Super me—vota tua, M. P. Mo. Mu. Gej. A. & c. sub. sunt, M. P. Hebraismus, pro, Mea interest reddere tibi vota. In me recepi, & c. Ch. Tibi vota debeo, Ca. Mihi instar oneris, suo tempore certò deponendi, incumbunt; me obligatum & constrictum tenent. Ita $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ sumitur Jud. 19. 20. 1 Par. 9. 27. & 2 Par. 2. 4. Esd. 10. 4. & Psal. 16. 2 *. Mihi incumbunt, Pi. Coc. me obligant, & debitorem constituunt:

q. d. Damnaſti me votorum meorum *. Vota tua, i. e. a Coc. tibi facta: Affixum $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$, tua, non efficientem, ut aliàs, sed objectum voti, cui illud factum, denotat. Simil. Psal. 5. 8. Jef. 53. 11. & 56. 7 b. Teneor vota præſtare, & c. David, plenus ingentis fiduciæ in Deo, in mediis periculis gratias de salute sua agit, gloriaturque accinctus æquè ut discinctus, quod sæpe aliàs facit in Psalmis. Vide ad Psal. 10. 16. & 13. ult. Potest tamen sic accipi, q. d. Tunc, postquam me eripueris, vota persolvam d. Vota nuncupabo tibi, Ti. A meipso persolvam vota, Æth. Sensus est, Habeo sacrificia pacifica, quibus vota solvam. Vide Levit. 7. 15, 16. Psal. 66. 13. Vel, Solvere teneor vota; vel, nunc me obligo, & in me recipio. Ita Ch. In, vel Super, me recepi, & c. Mecum erunt vota tua, JT. Mecum, i. e. in memoria mea, & in recenti atque integra voluntate *. Conclusio ætiologica superiorum, quâ ostendit se meritò hæc officia præstiturum, quia liberantur pii ab inimicis, ut servant Deo, & c. Luc. 1. 74 f. Tibi persolvam vota mea, Sy. Sunt mihi vota reddenda, Ar. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Que reddam, & c. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Reddam, five persolvam, laudes, five gratiarum actiones, (vel eucharistica, Gej. sacrificia confessionis, five laudationis, Ch. K. in Mu.) tibi, M. P. Ti. & c. Et cum gratiarum actione sacrificabo tibi, Sy. Publica tam laudis quàm fraudis confessio sacrificiis addi consueverat. Vide Psal. 26. 7. & 50. 14, 23 g. Laudationes tuas, appositivè, pro, nempe laudationes tuas h. Explicat quid per vota intéllexit i.

14. Quoniam eripuisti (vel eripisti, JT.) animam meam (i. e. me, vel vitam meam k,) de morte] i. e. E lethali periculo. Confer Jos. 2. 13. Psal. 33. 19. & 118. 18 l. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Et pedes meos de lapsu; ita o. Ch. Sy. Ar. Æth. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Quinimo pedes meos à trusione, Coc. [Ca. hæc verba cum præced. sic reddit, Qui meam vitam à morte, hoc est, meos pedes à casu, sic defenderis.] Nonne (Et numquid non, M. Nonne etiam, A.) pedes meos (sub. eriperes, JT. vel, eripuisti, Pi. Gej. ex membro præced. m.) à lapsu? M. P. Ti. Mo. A. & c. vel, ab impulsione? Gej. Pi. A. hostium scilicet incurfantium n: vel, à lapsu per impulsione hostium o. Pedum titubantium me minit, ad describendum ruinæ propinquitatem P. Certè pedes meos, & c. V. Interrogatio gravissimè confirmat, ut supra v. 9. Vide Gen. 13. 9 q. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Ut placeam coram Deo; ita o. Sy. Æth. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ Ad ambulandum, vel, ut ambulem, (vel, ut indefinenter ambulem, JT. Pi. vel, ut procedam, five pergam, vel, ut verſer, A.) coram Deo, M. P. Ti. JT. Pi. i. e. Ut tibi placeam, ut Heb. 11. 5. ex Gen. 5. 24 r. Ut adhuc te colere, tibi servire & ministrare & obedire, possim, ac sic vivere tanquam sub oculis Dei: id enim notat, ambulare coram Deo. Vide Gen. 6. 9. & 17. 1. 1 Sam. 2. 26. 1 Reg. 9. 4. Docet in quem usum debeat esse hæc vita. Vivamus, & sic omnia, tanquam Deo præſente & vidente, faciamus: ita magna pars peccatorum tolleretur. Secretum quæris peccaturus? Quòcunque te abdes, ibi Deum invenies, pates Deo *. Ut in mortalitate hac conservatus diutius, adhuc invigilare queam cultui sacro, & c. $\text{וְיָצִי עַם יְהוָה}$ In lumine (five luce, JT. Pi.) viventium] Ita M. P. Mo. & c. vel, hujus vitæ, JT. Mu. quæ Latinis lux, seu aura, vitalis, & absolute lux, appellatur; unde lucem intueri dicunt, pro, vitâ frui. In luce, nempe Solis, quâ fruuntur homines viventes *. Respicit & lumen vitale hujus vitæ, quare & sepulchro opponitur Job. 33. 28, 30, vide & Psal. 27. 13. & 116. 9. & melius illud lumen vitæ, Joh. 8. 12 v. Opponitur hoc lumen viventium tum tenebris impuræ vitæ ac errorum extra statum gratiæ, tum caligini sepulchri & inferni. Sic, ambulare in luce, Joh. 12. 35. Jef. 9. 2. Confer Psal. 4. 7. & 36. 10 z.

PSALM. LVII.

ARGUMENTUM. Sunt in hanc Libri partem conjecti aliquot Psalmi quorum idem ferè Argumentum: sunt enim scripti à Davide quando, ejectus à Saule, in summo vitæ discrimine versaretur. Ita

R.

Psalmi.

^a Mol. Psalm. 52. 54. 55. 56. & hic Psalmus 2. item 58.
^b Mu. & 59.

1. Nè disperdas; ita o. P. sic M. Ti. & c. **אל תשחית**
Nè corrumpe, Ca. A. Nè deducas ad corruptionem, five
perditionem. Hæc vox interdum sign. corruptionem
fidei vel morum, ut Psalm. 14. 1; interdum totalem
perditionem, ut Gen. 6. 13. Psalm. 78. 38. 45. c. Nè per-
das, nempe, vel, 1. Saulem: Repressit enim suos Da-
vid qui incitabant ipsum ut Saulem perderet d. Vel,
2. me, o Deus; h. e. Nè finas me perdi ab hostibus,
3. & c. His verbis summam petitionis exponit. Est ge-
nus Psalmi deprecatorium mortis & perditionis, quæ
tunc Davidi imminere videbatur f. Nè perdas: De-
precatio g. Concise loquitur, & alludit forsan ad ver-
ba Moſis Deut. 9. 26. Confer Gen. 18. 28. & Ies. 65. 8.
Præfigurant hæc verba etiam Psalm. 58. 59. & 75. h. Ego
non putō hæc verba ad argumentum pertinere, aut
quicquam significare i. Sunt autem initium carminis
ad cuius tonum hic Psalmus decantandus fuit k. ¶ In
tituli inscriptionem, **לְדָוִד** Ode insignis, JT. Pi. Vide Ps.
60. 1. ¶ Cū suggeret à facie Saul (vel, metu Saulis,
JT. Pi.) in speluncam] Historiam vide i Sam. 24. m.
2. Miserere—miserere] Repetitio ardorem precandi
inducat n; & clementiam Divinam commovet ad opem
accelerandam o. ¶ Quoniam in te confidit, & c.]
Optima ratio apud Deum, qui delectatur sperantibus in
misericordiam ejus, Psalm. 147. 11. In te, q. d. non in spe-
lunca, ubi tamen tutus videor, & c. P. ¶ Et in umbra,
& c.] Figura ducta, vel, à pullis sub matris alis tuto
delitescantibus; vel, ab alis Cherubim, quibus Propi-
tiationum tegebatur q. ¶ Sperabo, **אֶסְכֵּחַ** Con-
fidam, Pi. V. protegam, Ma. protectionem quarā, Mu.
In hoc membro præf. est cum fut. quasi dicere vellet,
confidi, & semper confidam r. Utrumque tamen per
præfens exponi potest *. ¶ Donec transeat (vel,
transierint, JT. Pi.) iniquitas] Itā o. Ar. Æth. vel,
contritiones, Mo. vel, ærumne, JT. Pi. vel, ærumnarum
quæque, Gej. A. Quam distributionem subinfert numeri
diversitas; ut Psalm. 7. 2, 3. & 37. 31. & Coh. 10. 1. i.
Vel, contritio, P. quam mihi parant persecutores v. Ty-
rannis, M. tumultus, Ch. Sy. corruptela, Ti. calami-
tates, Coc. contritionum tempus, vel calamitatum, vel
fraudum, V. ¶ **עַד יִצְבֹּר הַחַיִּים** De voce **חַיִּים**
vide Psalm. 5. 10. & 38. 13. & 52. 4. x.
3. Clamabo (vel, Clamavi, Q. in V.) ad Deum al-
tissimum] q. d. Qui excelsus est supra omnes, ac me li-
berabit e manu Regis, qui me persequitur y. Vel, qui
unus me potest ex ima depressione mea extollere z.
Hoc epitheto notat Omnipotentiam Dei a. Porro, sing.
אֶלֹהֵינוּ hic constructum cum plur. **אֱלֹהֵינוּ** mysterium
Trin-unius Dei indicat b. ¶ Deum qui benefecit mihi;
ita o. Ar. Æth. salvatorem meum, Sy. **אֱלֹהֵינוּ** **אֶלֹהֵינוּ**
Ad Deum perficientem (five consummantem, i. e. certo
consummaturum c.) me, Ti. vel, super me, Mo. Mu. vel,
erga me, JT. Pi. vel, mihi, V. Sub. quæ promissit, V. Mu.
vel, sub. benignitatem, five misericordiam, suam, Pi. Mu.
quæ erga me toties usus est, quam nunc absolvet, præ-
stādo Regnum, quod pollicitus est d. Al. retribuē-
tem mihi, P. sub. misericordiam, V. Al. qui transigit cas-
sam mihi impendentem, Q. in V. M. mearum trans-
actorem rerum, Ca. Al. circum-munientem, vel conclu-
dentem, me. ¶ **אֶלֹהֵינוּ** tantum in Psalmis usurpatur, & qui-
dem quinquies: ter neutraliter, pro, absumptus fuit,
cessavit, desit, ut Psalm. 7. 10. & 12. 2. & 77. 9; bis verò
activè, constructum cum præpositione **עַד**, & **עַדֵּינוּ**,
pro, consummavit circa aliquem præsidium, conclusit,
ut hic, & Psalm. 138. 8. Significatio concludendi placuit
Chaldæo, qui locum sic vertit, Deus præcepit araneæ
ut concluderet, vel persiceret, pro spelunca telam circa
me f. Al. qui præstat omnia pro me, Ang. Al. qui to-
tus est circa me, se totum mihi impendens. **אֶלֹהֵינוּ** ex-
plico, totum esse, unde & finire f.
4. Misit (vel, Mittet, P. Mo. Pi. Ch. & c. vel, Mittere
jolet, A. vel, Emittere, Gej. sub. Deus, Mu.) de celo] Itā
o. Ar. & c. Sub. angelos, Pi. A. Ch. K. in Gej. ut Dan.
3. 28. & 2 Reg. 6. 17. Vel, sub. misericordiam suam,
Mu. vel, gratiam & veritatem suam, ex membro se-
quente, similiter Psalm. 29. 1. Date Domino, sub. gloriam;

ex membro sequente i. Vel, sub. manum suam, A. Gej. i. Gej.
ut Psalm. 144. 7. Eadem ellipsis est 2 Sam. 6. 6. ex k. A.
Exod. 9. 15. sic Psalm. 18. 17. Vel, sub. missum, five
nuncium, ut verbum sæpe suum verbale inclusum ha-
bet, sicut Psalm. 13. 4. Sic Gen. 41. 14. Et misit, h. e. i. Gej.
per nuncium. Vel, sub. auxilium, Glass. gram. 3. 4. 427.
Vel, si ellipsin duriusculam putas, veritas, cum Cam-
pensi, Demisit qui eripiat me. De celo, i. e. singulari &
planè Divino modo; ut omnes fateri cogantur Dei,
non hominum, esse opus m. ¶ Et liberavit (vel, m. Gej.
salvum faciet, Ch. vel, liberabit, Mu.) me: dedit (vel
dabit, Mu.) in opprobrium conculcantes me] Sic o. Ar.
Æth. sim. Ch. Vel, deglutientem me, Mu. Vel, & delusit
inimicos meos; Sy. Omnes veteres **אֶלֹהֵינוּ** acceperunt pro
verbo; rectè sanè, est enim præf. Pihel: sic ergò ver-
tas, servabit me; probro affecit eum qui me absorbere vellet,
[ita & A.] vel aliter, sic, qui me absorbere vellet probro
me affecit n. ¶ **אֶלֹהֵינוּ** Et liberavit me, Ham.
probris affecit absorbentem me; vel, sprevit robur illius
qui me absorbere cupit, He. in V. Al. Ut servet me: [quæ
verba cum præcedentibus nectunt:] afficiet (vel, affi-
ciens, JT.) eum probro qui me anhelus persequitur, Pi.] T.
Vide suprà Psalm. 56. 2. Ipsi **אֱלֹהֵינוּ** ad Deum referunt, o. Pi.
habentes præf. pro fut. opprobrio expone absorbentem me.
Sed nusquam, quod scio, hoc verbum Dei actionem
significat, sed hominis proximo suo aut Deo convitiant-
tis P. Al. Et servabit me à probro deglutire volentis me, P. Di.
vel, ab opprobrio devorante, five absorbente, me, M. Ti. V.
[Ca. hæc verba cum præcedentibus sic reddit, Qui
tuetur de celo, quod me defendat ab injuria quā opprimor.]
Al. Et salvabit me quem, vel, is quem, blasphemam per-
secutor meus: Ellipsis accusativi ante **אֶלֹהֵינוּ**, non sine
emphasi; nam potest & ad Davidem, & ad Deum sal-
vantem, ex æquo referri q. Al. quando, vel quia, q. Coe.
probris affecit, vel convitiatus est, & c. me nim. esse re-
bellem, sanguinolentum, & c. itā **אֶלֹהֵינוּ** subintelligitur r. Gej.
[Al. sic;] Interrogativè lego, Convitiatus est absorptor
meus, Selah? i. e. Si convitiatus est, mittet [ut sequi-
tur] Deus gratiam, & c. nempe loco conviti. Sensus,
Etsi Saul, eo ipso quod me deglutire cupit, probro af-
ficiat & Deum & me, dum spernit verbum Dei quo
me in Regem unxit; Deus tamen gratiam suam, & c.
præstabit, idque tantò magis quod magis iste probro-
sus. Nec obstat quod in medio sensu interveniat Se-
lah; idem vide Psalm. 68. 8. & quæ annotavimus ad
Psalm. 46. 4. ¶ Misit (vel, mittet, Pi. Mu. & c.) * Di.
Deus misericordiam suam] Quam me, ex pura nim. libe-
ralitate, in suæ gentis Regem elegit. ¶ Et veri-
tatem suam] Quam promissa semper præstat t. Utrum-
que denotat auxilium suum v; gratiosum & promif-
sis congruum auxilium. Gratia metonymicè pro gra-
tiæ effectu, vel auxilio, ut Gen. 32. 10. x.
5. Et eripuit animam meam, & c. itā o. Ar. Sy. Æth.
אֶלֹהֵינוּ **אֶלֹהֵינוּ** Anima (vel Vita, Ca.) mea in
medio leonum, vel, inter leones, Mo. P. Mu. Gej. A. & c.
sub. est, P. M. A. & c. vel, jacet, ex membro seq. & ani-
ma mea, pro, ego, ut Num. 23. 10. v. Vel, sub. versa-
tur, Ca. Propriè, inter immanes leones, JT. Pi. Mu.
אֶלֹהֵינוּ, pro **אֶלֹהֵינוּ**, à **אֶלֹהֵינוּ**, qui est leo major z. Pi.
& animosus; sic fortè dictus à **אֶלֹהֵינוּ**, cor a: q. d. inter
homines truculentissimos b; nempe Ziphæos c; vel Sau-
lem & aulicos ejus d. Ego inter immanes leones sum,
JT. [Al. aliter.] **אֶלֹהֵינוּ** hic est vocativi casus, ut Psalm.
42. 6, ult. & 103. 1, 2. (Quod sanè non sperno, sed
omni consideratione dignum judico, etsi cum locis il-
lis non omnino conveniat; in illo enim imperat, in
hoc objurgat animam suam; & in utroque additur
verbum 2. perf. ut aliter sumi non possit, hic autem est
sola appellatio, quæ tamen hic locum habere potest f.)
& verito, O anima mea, in medio leonum cubo P. [Itā &
Ham.] Non ineptè sanè q. [Itā **אֶלֹהֵינוּ** cum præ-
cedentibus construunt, quod reliqui ferè cum sequen-
tibus.] ¶ Dormivi conturbatus; itā o. Sy. Ar. Æth.
אֶלֹהֵינוּ Ad verb. Facebo ardentes, Mo. Faceo,
five cubo, (vel, & ego jaceo, M. prostratus, & veluti
libidini hostium expositus; vim habet hoc verbum r. Mu.
vel, habito, vel, accubui, V.) inter ardentes, five flam-
mantes, P. Gej. & c. vel, inter radiantē, Gej. h. e. meros
ignes spirantes, irā succensos; ut alibi Angeli dicun-
tur

tur אש לוהט ignis radians, Psal. 104. 4. ratione velocissimæ & formidabilis potentæ *: vel, inter flammâ succensos, V. M. vel, flammis exurentes, V. inter incendiarios, JT. A. Heb. inflammantes, Pi. V. sub. me suis sycophantiis & maledictis, V. vel, sub. Saulis animum contra me delationibus & proditiionibus suis, Pi. vel, in medio (quod cum K. & AE. repeto ex textu,) exardentium adversus me irâ & odio, &c. Rasi supplet ב in, seu inter: Sed illud malo^t. Nota hic vocem לוהט, quæ accentu distinctivo majore, pausâque faciente, separatur à sequentibus, cum præced. אשכבה commodius necti non posse quàm subintellecto, vel ברוח in medio, vel עם, aut את, cum; cujusmodi constructio ipsius hujus verbi patet ex Ezech. 31. 18. & 32. 19. & inprimis v. 21. ubi eadem est ellipsis, שכבו לוהט, cubauerunt cum transfossis, &c. ¶ Filii hominum, &c. Coc. Filios hominum (quod attinet, nominativus hic verbo carens vim habet membri integri, ut Psal. 10. 5, 15. & 11. 4. &c.) dentes, &c. *. Filios hominum, quorum dentes, &c. P. fim. M. Mo. A. inter homines quorum dentes, &c. JT. Pi. Hæc refero ad præced. ob accentum ministrum præcedentis vocis, q. d. nempe filiorum hominum, (in fonte, Adam,) h. e. homuncionum, (sic per contemptum nominat aulicos fortassis,) ex luto factorum: vel potius, plebeios notat^v. Qui filii hominum, Mar. Hominum dentes, &c. Sy. [Alii hæc cum præcedente verbo sic reddunt;] Homines qui flammis exurant, &c. Ti. inter incendiarium genus hominum, &c. Ca. inter carbonem quos succendunt filii hominum, &c. Ch. Inflammantur filii hominum, Clop. in Di. Non ineptè. Alii, inter flammantes filios hominis, &c. Sed tunc dicendum esset, לוהט, non, לוהט; aut certè, לוהט אדם, substantivo præposito, ut in tali constructione solent Hebræi. Quod alii videntes, bis subintelligunt ברוח inter, [ut antè notatum.] Ego locum sine ulla ellipsi sic interpretor, Anima mea in medio leonum est; decumbo? (i. e. quando decumbo,) inflammantur filii hominum, &c. planè ut Psal. 139. 18. אספרם סחול ירבו, Enumerabo eas? plures sunt arenâ^z. Hujusmodi lectio per modum interrogationis Hebræis est familiarissima, & in infinitis locis magnam lucem adfert^a. ¶ Dentes eorum] i. e. Sermo, qui partim dentibus formatur^b. Dentes, quibus iratæ bestię solent frendere & laniare^c. ¶ Arma & sagittæ] Heb. Hasta & sagitta, Ma. ut, currus, pro curribus, Psal. 68. 18^d. Et, hasta, &c. i. e. similes hastis & sagittis[†]; ellipsis ר, ut Psal. 22. 7. & 45. 2. q. d. Acerbissimè, periculosissimè & citissimè famam meam fauciant; & instar sagittarum ejaculantur calumnias in absentes^f. Immanitati hostium leoninæ subjicit maledicentiam, tanquam graviorè, & sibi magis metuendam, quàm Principis iram adjuvant, &c. Vide 1 Sam. 24. 10^g. Sensus, Dirigunt fermonem ad interficiendum me. Eleganter autem dentes hastis, &c. linguam verò [ut sequitur] gladio comparat, quia aliqua est figuræ inter illa similitudo; dentes quippe longiusculi sunt, lingua verò latior^h.

6. Exaltare super cælos] Ità o. Sy. M. &c. vel, super angelos cælorum, Ch. Ostende te Dominum cæli. Ostendè opem tuam^k, servando me innocentem, & miserum, & præsidis destitutum, è manu tot hostium, ut omnes cognoscant te supra cælos residere^l; vel, ut homines te extollant supra cælos^m. Palàm manifesta eminentiam tuamⁿ: vim & potestatem tuam declara in impios^o. ¶ Et in (vel super, o. M. P. Mo. &c.) omnem terram gloria tua] Sub. exaltetur, Pi. Mu. ex præced. Mu. vel, extendatur, Mu. V. Cujus gloria toto patet orbe terrarum, Ca.

7. Incurvaverunt (vel, flexit se, Mo. vel, depreffit, V. curvavit, vel curvaverat, Pi. JT. sic etiam Ch. M. P. Mu. &c. sub. ille, Ch. M. P. vel, illorum quisque, Mu. hostis, Rasi in Mu. Saul, V. Mar. Mu.) animam meam] Saul cum suis P. q. d. Me jam retibus ità confrinxerant, ut viderer mox corruiurus esse^q; tanquam fera tendiculâ jamjam in terram prostrata, ubi avidus jam accurrit venator eandem jugulaturus^r. Studuerunt me prosternere^s. Incurvata est anima mea, Ti. Periphrasis trepidationis & submissionis, cum vultum præ metu non ausus fuit erigere, &c. t. Contristati so-

lent demisso capite incedere[†]. ¶ Alibi t Gej. non occurrit, nisi in infin. Jes. 58. 5. & in particip. Psal. 145. 14. & 146. 8. Occurrit autem ערעב incurvavit eodem sensu. Vide Jud. 11. 35. Psal. 20. 9^v. ¶ Et t Gej. inciderunt in eam] Pro, incident, more prophetico^x. * Mu.

8. Paratum cor meum] Ità Mu. Gej. P. Vel, 1. ad omnia excipienda quæ mihi immiseris, five bona, five mala^y: vel, 2. ad exsequendas laudes tuas, & celebrandum te^z, & ad psallendum super mea liberatione^a, & ad serviendum tibi^b. ¶ נכון וגו' Erecto animo meo, JT. per antithesin, quia incurvatum se dixerat^c. Confirmatum, vel firmum, vel stabile, V. Pi. K. & RS. & Sym. in Mu. in bono hoc proposito obfirmatum^d. q. d. Erecto animo sum, & spes certa salutis me tenet; tibi igitur vel nunc canam, &c. t. כון sign. & parare, & stabilire. Vide Psal. 37. 23. & 51. 12^f. Firmè paratum, A. Profitetur fiduciam suam in Deo^g. Repetitio vel auget & amplificat rem^h; vel, significat certitudinemⁱ; vel, ostendit summam alacritatem suam & promptitudinem^k, & constantiam, ac ingenuitatem, q. d. Tu, Deus omniscie, nōsti paratum esse, &c. l. ¶ Cantabo] Scil. voce[†]. ¶ Et psalmum dicam] Vel, psallam, nempe instrumento^m.

9. Exsurge; ità M. P. Mo. o. &c. ערעב. Excita, sub. te, A. vel, Evigila, JT. Pi. fim. Ch. Sy. ad hymnos canendos. Hoc verbo torporem quo ob miseras laboraret conatur excutereⁿ. Confer Jud. 5. 12. Psal. 44. 24°. ¶ Gloria mea] i. e. Vel, anima, quæ est hominis decus^p: vel, lingua mea, quæ Deum glorificare soleo^q, & debeo. Lingua, cum Dei laudes loquitur, tum demum officio naturæ suæ fungitur; quamdiu autem à laudibus Dei cessat, in usu suo non est: & qui Divina proloqui non potest infans est, & verè elinguis habendus, licet sit omnium disertissimus^r. Vel, instrumentum musicum, quod Deus glorificatur^s, & David, tanquam musicæ peritus, &c. Vide 1 Sam. 16. 23^t. Vel, laus, quam instrumentis musicis volebat reddere^v. Plura vide ad Psal. 16. 9. & 30. 13^x. ¶ Exsurge psalterium, &c.] Prosopopœia, quæ se hortatur ut experegiat, arripiatque psalterium, &c. v. Expergiscere, ut laudes ore psalterii, &c. Ch. ¶ Exurgam (vel, evigilabo, M. surgam, Ti. expergeficiam, JT. Pi. sub. vos, Pi.) diluculo] Ità o. P. Mo. &c. maturè, Ti. ad orationem matutinam, Ch. indè ab aurora, JT. Pi. primo manè, Ca. ¶ Excitabo auroram, (ut Ovid. de gallo dicit,) non ipsa me. Præveniam Solem ad benedictionem Dei^z. Sed simplicius est, cum Ezra & reliquis, intransitivè sumere, q. d. Profecto expergeficiam, & surgam summo manè ad Deum laudandum, &c. a. * Mu.

10. Confitebor tibi] Vel, Celebrabo te, ob hanc liberationem à Saule^b. ¶ In populis] Vel, inter populos, Pi. i. e. inter Tribus Israelis^c; qui populi vocantur Deut. 33. 19. Act. 4. 25, 27^d. ¶ In gentibus] i. e. Palàm apud omnes; vel, ut sonat, inter populos exteros[†].

11. Ad cælos] Usu receptum est, ut ea quæ laudamus dicamus cælos attingere^f. ¶ Ad nubes, ¶ שחקים] Nubes, Mu. Ad cælum usque tenuissimum. rō שחקים non sign. nubes, ut patet ex Psal. 18. 12. sed cælos, ut docet Job. 37. 18^g. [Vide utroque loco annot.] * Pi.

12. Exaltare super cælos, &c.] Versus intercalaris, idem cum sexto^g. Vide ut David, etsi certus auxilii Divini, non desinat tamen Deum precari, & quidem repetitis verbis^h.

P S A L M. LVIII.

ARGUMENTUM. Hic Psalmus oppositus est calumniis aulicorum Saulis, &c. Partes sunt tres. 1. Objurgatio calumniatorum, (quorum ingenium graphicè hic depingit^a.) 2. Petitio, five provocatio ad Deum: 3. Vaticinium de interitu eorum^b. At Leibfeldius à præcedentibus longè aliam analysin facit. Statuebat scopum Psalmi esse, ut Magistratus officii sui commonefaceret. Id quod efficacius fiat, orditur à potestate illa prædicanda quam divinitus sortiti sunt: Hanc, R x 2 tanquam

tanquam admirabundus, interrogativè proponit, eoque sic affatur; *Itane, o vos Judicum catus? filii Adæ cum sitis perinde ac reliqui, &c. vos tamen eam à Deo potestatem accipere, ut quid justum & æquum sit pronuncietis, & id ex sensu vestro censeatur; ut quæ injustè in terra geruntur vos animo vestro pertrahetis, & per violentiam perpetrata manibus vestris quodammodo appendatis, quò sceleri cuique merces digna rependatur? Ità cum sic se habeant, tamque sublimis vobis à Deo sit concessa potestas, accipite, loco secundo, quoniam sint illi adversus quos potestate ista sit utendum; Improbi sunt haud pauci, ab ipso ortu nequitiis innutriti, serpentibus similes, &c. Horum dentes confringatis, &c. Ità fiet ut dicant mortales, Utique justitiæ fructus est; sunt utique Judices dii in terra: h. e. agnoscent vos deorum appellatione dignos esse. Certè bellè satis procedere analysis ista videtur. Cæterum turbat quòd vers. 7. ad Jovam diserte in numero sing. oratio dirigitur. [De quo vide ad illum versum *וְדָוִד* notanda c.]*

Gen. cin.
c. 12. p. 305

2. Si verè utique justitiam loquimini, recta judicate, &c.] Sim. o. Ar. Eth. Si ex animo, non fucatè, justitiam loquimini, id in judiciis faciendis & operibus ostendite. Non enim est in verbis justitia, sed in virtute d. *וְיָדַעְתֶּם אֱלֹהִים בְּמַעַלְמֵיכֶם* [Variè reddunt.] Num verè, five revera, congregatio, vel, o congregatio, (vel, o concilium, M. o manipule, Ti. JT. Pi.) justitiam loquimini? P. V. JT. Pi. Mu. A. i. e. ea quæ justa sunt apud Saulem de me? Vel, quod justum est decernitis? M. vel, pronunciat? Ti. Interrogatio vim habet negandi f. Apostrophe ad consiliarios Saulis; q. d. Dicite bonâ fide, Hoccine est justa decernere, quòd iniquæ Saulis de me tollendo sententiæ subscribitis, quem potius ab injuria faciendâ dehortari debuissetis? Appellat hostium conscientiam, &c. *וְאַתָּה מַנִּיפּוּל* ab *וְאַתָּה מַנִּיפּוּל* facere, Gen. 37. 7. ut sit quasi *וְאַתָּה מַנִּיפּוּל* manipulus colligatus. Videtur hîc significare cœtum confederatum m. At Græc. & Lat. & Hi. *וְאַתָּה* vertunt, utique, quasi fuisset *וְאַתָּה*. [Ità Ca. Verè certè justa pronunciat? & Sy. Ità certè justitiam loquimini? Al. sic.] *Serîone*, vel *Verè*, manipule, vel manipulus, i. e. tanquam manipulus, justitiæ, loquimini? ut sit vel sarcasmus in vocativo, vel ellipsis *וְאַתָּה*. Vel, *וְאַתָּה* accipi potest de ligatione linguæ, five de silentio, ut Psalm. 56. 1. P. Sic veritas, *Verè* mutam justitiam, vel, obmutescentiam justitiæ, loquimini? A. Fælix Pratenfis in Gej. q. d. Loquimini quidem & gloriamini de justitia, quum justitia muta fuit; sed & injustam sententiam protulistis, &c. Al. Num verè obmutescentia, sub. vobis est? vel obtrigit? q. d. Numne caretis linguâ? Nequaquam: Num justitiam ità loquimini? vel, num justa sunt quæ loquimini? Vel sic, Num revera silentium justitiæ? annon loquimini? An muti estis ad contradicendum impiis Saulis consiliis, &c. *וְאַתָּה מַנִּיפּוּל* Recta, &c. *וְאַתָּה מַנִּיפּוּל* Rectitudines (vel, recta, Mu. JT. Pi. justitias, five equitates, i. e. res justas & æquas *; an revera rectitudines, vel, in rectitudine, i. e. rectè, ut sit ellipsis præfixi *וְאַתָּה*, supplendi ex Psalm. 9. 9.) judicatis? Pi. q. d. Nonne meritis mendaciis, vel suspitionibus, vel supparafitationibus, indulgetis? *וְאַתָּה מַנִּיפּוּל* Fili (vel, o filii, Gej. A. vel, filii, V. hominum] Ità Mu. &c. vel, hominis, JT. vel, Adam, A. q. d. Qui adhuc retinetis veterem naturam ab Adamo acceptam, necdum regeniti estis, &c. qui humana ac terrena tantùm sapitis: ità appellat eos per contemptum. Hoc titulo eos admonet fragilitatis suæ, &c. 3. Etenim, *וְאַתָּה* Etiam, o. M. Mo. Mu. Ch. V. Imò etiam, Gej. Quin etiam, JT. Pi. Quin potius, P. *וְאַתָּה* intendit, ut Ezech. 23. 40. Hab. 2. 5. *וְאַתָּה* In corde (vel, ex animo, JT. Pi.) iniquitates operamini; ità o. M. P. Mu. &c. vel, concinnatis, Ti. vel, agitaris, Ca. *וְאַתָּה* Operabimini, Mo. Sed fut. hoc & præced. versu sunt pro præf. Verbum hoc notat delicta eorum præmeditata fuisse, non ex præcipitantia. Confer phrasin, *וְאַתָּה* operantes iniquitatem, quâ oblinata denotari solet nequitia, Psalm. 6. 9. &c. q. d. Non solum non loquimini justa, suadendo Sauli ut me persequi desinat; sed, quod pejus est, toto animi studio operamini, &c. instigando Saulem contra me. Non modò iniquæ Saulis sententiæ libenter subscribitis; sed & ipsi animo co-

gitatis & consilia volvitis quibus me evertatis d. De- d Mu. scribit hostium omnimodam corruptionem, labiorum, v. 2. & cordis, h. 1. *וְאַתָּה* In terra] i. e. Vel, 1. palàm t Gej. & publicè, omnibus qui in terra sunt cernentibus f. f Mu. Vel, 2. ubique: non domi solum, vel in uno vico e Mar. aut urbe; sed per totam terram, per totum Saulis imperium h. In hac terra, JT. Pi. nempe Israelitica i. h Gej. Veteres omnes hoc verbis præcedentibus annexunt k. i Pi. sim. Gej. [Ità & M. Ti. At P. JT. Pi. &c. sequentibus.] *וְאַתָּה* In- k Ham. justitias manus vestre concinnant] Ità o. sim. Ch. Ar. 10 Peccatum peccato necunt l. Vel, ornant, seu palliant, i Gen. apparenti justitiâ & falsâ m. Tam aptè componunt, m L. ut iniquitatem pro æquitate venditent n. Et rem n Mc. injustam (vel vim, five calumniam, V. vel violentiam, Ti.) manus vestre appendunt, M. V. Sed non attendunt hi, *וְאַתָּה* non nom. sed gen. esse casus o, quia *וְאַתָּה* o Gej. est in forma regiminis p, & quidem sequente Maccaph: p Gej. ex Mu. & verbum *וְאַתָּה* est 2. perf. non 3. ut omnes norunt q, q Mu. alioquin dicendum esset, *וְאַתָּה*, præcesserunt etiam 20 secundæ personæ, loquimini, judicatis, operamini. *וְאַתָּה* r Gej. *וְאַתָּה* Violentiam (seu injustitiam, Mu. ini- quitatem, Mo. violentam injustitiam, A.) manuum vestrarum (in conscribendis edictis, &c. *; vel, actionum * Gej. vestrarum t, manus pro actione v; vel, cum manibus t Mu. vestris, ut *וְאַתָּה* hic repetatur ex præced. *וְאַתָּה*,) formatis, v Gej. five paratis; nam *וְאַתָּה* sign. ut, librare, ità etiam, formare, vel, effingere quidvis ad lineam, five amussim *: * Ham. vel, appenditis, five librat, P. JT. Pi. Mu. Gej. A. Sensus est, Non cogitatis modò scelera, sed & perficitis y, y Mu. five, manibus & operibus exsequimini z; idque præ- z M. textu justitiæ & utilitatis publicæ, quasi ad trutinam rectæ rationis expenderetis omnia a: quasi in pondere a Mu. & æquitate factum videri vultis quod per vim agitis b. b V. Hinc indè velut bilancibus distribuitis, ordinatis c; c Gej. *וְאַתָּה* (æquilibrium facitis,) nè quis sentiat injuriam quam facitis d. Nota hîc dictum Platonis, d Coc ex AE. Pol. 2. *Ἐξ ὧν ἀδικία, δυνάμει δίκης ἐνταυτῇ οὐκ ὄντα*, (Extrema est injustitia, videri justum qui non est f.) Non autem t Coc. appenditis, ut decebat æquos judices, (quorum est facta appendere cum præmiis vel poenis quibus illa digna sunt,) innocentiam meam & merita erga Saulem f. f Pi. Librandi vox respicit ad consiliarios quos reprehendit officium, qui æquâ lance justum & æquum expendere debuerant, nec in Saulis gratiam judicare; sicut libra nihil discernit inter plumbum & aurum, sed suum cuique pondus assignat g. Hinc Justitiæ imago cum g Mu. libra pingi solet h. Al. Violentiam—appenditis, id est, h Pi. Nullam recti (cujus v. 2. mentionem fecerat) rationem habetis, sed omnia ponderatis ad usum violentiæ vestræ i. Posses sic reddere, Violentiam—ponderatis; i Q. in Ma. i. e. ponderosam & gravem facitis: vel, expenditis, consideratis; i. e. scientes & prudentes, atque ex instituto & meditatio, per summam impudentiam, violentiam & injuriam in alios exercetis k. Al. Describit indu- k Mar. strium injustitiæ exercitium, ubi pravi judices omnes quasi technarum attendunt minutias, scrupulosè tum hoc tum illud excogitando, tentando, exsequendo l. l Gej. Hieron. sic, Iniquitatem manuum, &c. appendite, scil. in statera justa. Vel, sic veritas, Iniquitatem manibus 60 vestris contra ponderate; i. e. Iniquitatem quâ me persequimini ponderate contra innocentiam meam; ut sic videatis ejus gravitatem, & ab ea cessetis m. Et ma- m L. nibus injuriam librat, Ca. [Coc. hæc cum præcedente voce conjungit, locumque sic reddit;] In terra (h. e. in solo, quo homines eunt, vel, in tota terra,) violentiam manuum vestrarum librat, vel, ad libellam dirigit, tendiculas ponitis probis, &c. *וְאַתָּה* statera, libella, Prov. 16. 11. Esa. 40. 12. *וְאַתָּה* de complanatione & directione orbitæ seu viæ, Prov. 4. 26. & 5. 6, 21. Esa. 26. 7. Ergò & hîc, Lineis directis, viâ munitâ, facitis procurrare violentiam manuum vestrarum in terra; q. d. *וְאַתָּה* *וְאַתָּה* *וְאַתָּה* (i. e. In terra semitam violentiæ manuum vestrarum complanatis:) vel sic, Quasi ad libellam dimetimini ac librat, quâ ratione injuriam manuum vestrarum perpetretis, scil. quàm cautissimè, certissimè, occultissimè n. n Coc. 4. Alienati sunt; ità o. Eth. Mo. *וְאַתָּה* Abalienati p M. sunt, P. Ti. M. Nempe, à Deo o; à timore Dei p, & à q Mu. recto q; à justitia, æquitate & veritate, v. 2, 3, 4 r. r Gej. sim. A. terminus

terminus enim à quo è contextu colligendus est. A Deo longissimè semper distant, &c. 171, (cum Cholem, pro quo aliàs est Kametz;) ut *וְשִׁבְעָה* erubuerunt, *וְשִׁבְעָה* illuminati sunt. Prius allocutus est impios in 2. perf. tanquam præsentes; nunc tergum quasi iisdem vertit, tanquam incorrigibilibus, &c. * *Deflectunt, Ca. Segregati sunt, Sy. Pravitati se dederunt.* ¶ *A vulva* Vel, ab utero, M. Pi. &c. ab eo tempore quo vulvam egressi sunt, Ti. Metonymia subiecti hyperbolica. Ab ipsis incubulis, seu à prima pueritia. Non stricte hoc sumendum est, quasi statim à nativitate mentirentur, &c. sed latè, q. d. quàm primum per ætatem & usum rationis peccare possunt, i. e. non multis post nativitatem mensibus. Vix dum nati se dant vitiis. Probat, nil mirum videri si in ipsum sic crudeliter sæviant. Denotat naturalem hominis corruptionem. Sic Esa. 48. 8. Malitia iisdem est connata, non solum ob originale peccatum, sed quia, à malis parentibus orti, parentum exemplo prava discunt, educatione bonâ carent. Restrigitur autem hæc phrasia ad tempus loquelæ; q. d. Indè à nativitate statim propendebant ad mendacia, ceu catulus lupi ad rapinam; quam propensionem mox exferebant. Ideo mentionem facit originalis mali, quia hi eidem non resistebant, sed augebant, &c. & hoc malum in his caput exterebat altius. ¶ *Locuti sunt falsa* Heb. loquentes, pro, loquuntur, Mar. Assueverunt mendacio; aliud dicunt, aliud faciunt. Confiliarios Saulis cognominat; tum ob iustitiæ suppressionem, tum ob falsas sententias judicialiter prolatas.

5. Furor illis secundum similitudinem serpentis; ita o. Æth. *וְשִׁבְעָה* Furor (vel, *Æstus ira*, sive furoris, Mu. A.) eorum (vel, illis, Mu. A. sub. est, A.) sicut basilisci, Sy. vel, serpentis degentis in aridis, Ar. vel, secundum similitudinem furoris (vel veneni, Mu. vel fervidi veneni, A.) serpentis, Mu. A. Al. Venenum (Fervidum venenum, A.) est illis simile veneno serpentis, JT. A. Pi. sim. Ch. P. Gej. &c. hæc. Perniciosissimè, ocysimè & implacabiliter nocent. Præsens ab illis imminet exitum. Venenum est malitia; & immanis illa nocendi tum libido & fervor, tum potestas: *וְשִׁבְעָה* (à *וְשִׁבְעָה* incaluit, ut à *וְשִׁבְעָה* est *וְשִׁבְעָה* scientia, à *וְשִׁבְעָה* est *וְשִׁבְעָה* somnus,) duo significat: 1. furor, seu æstuantem iram, ut Gen. 27. 44. Esth. 3. 5. & 5. 9. & 7. 7. 2. venenum, ut Job. 6. 4. Psal. 140. 4. P. item Deut. 32. 24. Rom. 3. 13. Utrumque præfervidum est, sed venenum similitudini serpentis magis congruit. Figurata in hoc & seq. versu obfirmata malitiæ & veteratoris calliditatis descriptio. ¶ *Sicut aspidis* (vel, simile veneno aspidis, Pi. sim. Gej.) surda, & obturantis (vel, quæ obturat, Ch. Ar. &c. vel, obturare solet, Mu. A.) aures suas; Heb. aures suas, Mu. A. *וְשִׁבְעָה* Sicut aspidis surda obturabit aures suas, Mo.

6. Quæ non exaudiet (vel, Quæ non audit, P. Quæ renuit audire, M. vel, Nè audiat, Sy. Ar. Coc. Ca. sic Tig. not. Nè cogatur audire, Ti.) vocem incantantium. Ità o. Æth. P. M. Mu. Gej. A. &c. Vel, *missitantium*, Mo. JT. Pi. Scil. incantatorum; quibus nomen in Heb. est à submissa, suavi & eloquenti loquutione, Psal. 41. 8. Esa. 3. 3. ¶ *וְשִׁבְעָה* Quod in Piel tantum hic occurrit, significat, obscure musitare, vel sibilare. ¶ *Et venefici incantantis sapienter*, ita Æth. *וְשִׁבְעָה* Incantantis incantationem, sive incantationes, sapientis, sive periti, P. Mu. Subito mutat num. plur. in sing. q. d. Tantum abest ut vulgarium magorum incantamentis cedat, ut nè ejus quidem qui in arte magica excellit incantamentis vincatur. Utentis (vel, nempe utentis, Pi.) incantationibus peritissimi, JT. vel, quantumvis periti, Pi. Magi inter magos præstantis, vel, magicas artes scite exercentis, aut eruditi, V. sim. Ti. M. A. Et venefici, &c. repetit, *וְשִׁבְעָה* ad vocem, ab eo enim nomine hæc dependet. Et venefici ac sapientis, Sy. Imò ipsa fascinat fascinatione melius quàm sapiens, Ar. [Ch. totum verbum sic reddit, Quæ non admittit vocem verborum maleficorum serpentes constringentium; sed incantantibus incantationem ipsa est prudentior. Al. sic:] Ultimam vocem *וְשִׁבְעָה* iungo per modum appositionis cum præced. incantatoribus, & posteriorem partem versûs sic reddo, sapientis, sive venefici, utentis incantatione; Heb. incantantis incantationes, (quæ repetitio frequens est

ubi auxefis exprimitur,) i. e. utentis omnibus incantamentis quæ habet. Divini incantamentorum periti. Ham. Ga. Al. sic, iungentis conjunctiones docti, Mo. consociantibus societates, &c. Pi. *וְשִׁבְעָה* à *וְשִׁבְעָה* consociavi: vel, 1. à Ham. certo vocum magicarum consortio facto ad obtinendum aliquem effectum, &c. b; vel, 2. quia magus Diaboli societatem ad artes suas adhibet; vel, 3. quia tales solent aliquid circa corpus [vel aliquid membrum corporis] ligare, ut veneficiis suis vel sanent, vel lædant; vel, 4. quia incantatione admoveatur & veluti associatur res noxia, ut non noceat, & serpentes edomantur atque familiares fiunt; vel, 5. quia multa animalia in unum locum congregat. Porro, hæc male artes nequaquam hic probantur; ut ex eo patet, quod Psaltes ipsis interdicti verbis utitur Deut. 18. 11. Tantum similitudines indè ducuntur, ut, à latrone, Apoc. 16. 15. injusto iudice & dispensatore, Luc. 18. & 16. Quid porro hæc similitudine sibi vult David? Hoc, Saulis confiliarios non magis iustæ defensionis & æquis rationibus aures præbere, quàm serpens ætate cautiore incantamentis magorum, &c. Eosque nolle audire monitiones Prophetarum, &c. nec ullo modo à proposito suo revocari velle; sed omnem emendationis viam præcludere. [Sed hic paulisper sistendum est, & de aspidis surda ad incantationem, &c. audiendi sunt Authores, imprimis Cl. Bochartus, unus instar omnium, de hoc argumento.] Qu. Quorsum aspidis surda dicitur? Respond. 1. Quod, ut acutissimi visus, ita hebetissimi auditus, est, ait Bultamantinus de Scripturæ animantibus, 3. 11. Sed consulti naturæ planè contrà statuunt, aspidem auditu multò plùs valere quàm visu: id quod testantur Nicander in Theriacis, v. 162. Plin. 8. 23. 2. Non naturâ surda est, sed consilio, nè incantantem audiat. Arabes nonnullos serpentes surdos vocant. Ità Avicenna cap. de Basilisco, Is. inquit, est primus surdorum: & cap. de Aspidis Chelidonia, Etiam hæc est ex surdis: & in Ptyadè, Curatur eo modo quo surdi: & cap. de Ceraste, Est è genere surdorum: & de Hydro, seu Chersydro, Est dryno minor, surdus. Porro, surdus de serpente is est, ut disertè Alcamus, qui incantationem non admittit. Tales porro ab Arabibus habentur ii omnes quorum virus in supremo gradu intentum est, reguli putà, aspides, cerasæ, hydri, chersydri. Quæ cum hoc loco congruunt. Sed quærendum ulterius, cur non Magi potentiâ Dæmonis idem possint in hos quod in reliquos serpentes. Resp. 1. Possunt, si permittat Deus: sed non vult Deus ut Diabolo omnia in mundo liceant. Vide Exod. 8. 18. Resp. 2. Et hos serpentes, & nominatim aspidem, tradunt à Marfis & Psyllis incantari, Antigonus Mirabilium cap. 19; Varro apud Priscianum, Admota aspis cum pupugerit, si non occidat, sciat ex Psyllorum stirpe esse; Cinna apud Gellium, 9. 12. Ælian. Hist. 1. 57. Psylli, inquit, nec ipsi morsum sentiunt, & demorsos facile sanant. Verum hæc, si vera sint, naturæ potius tribui debent quàm vi magicæ. Ità senserunt Plin. 7. 2. Psyllorum, inquit, corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, ut cuius odore sopirent eas. Et alibi, Fuerunt, inquit, hi contra noxium virus muniti incredibili corporis firmitate. Ità Strabo l. 17. Psylli naturalem quandam vim habent contra serpentes. Et de iisdem Lucanus lib. 9. versu 894. Ipse cruor tutus — in terram parvus cum deciderit infans, Nè qua sit externe Veneris mistura timentes; Lethificâ dubios explorant aspidè partus. De serpente incantatione (quos ideo magis incantari quàm reliqua animalia censet August. de Gen. ad literam, 11. 28. ut hoc esset argumento, primum hominem à Diabolo per serpentem fuisse seductum,) multa sunt testimonia. Melindenses, ait Geographus Nubiensis, dicuntur noxia animalia ita incantare, ut homini noceant nisi cui ipsi voluerint. Simil. de Nigritis Cadamustus; & de Pervanis in Novo orbe Spitillus in Collectaneis; & de Indis Teixeira Hist. Pers. 1. 29. Illud in India sepe vidimus, serpentes, etiam maximos & terribiles, incantari, per vias duci, ad fistule sonum saltare, &c. quum juberentur. Quæ ideo fieri quidam dicunt, quia edentuli sunt. Sed hos refellit experientia: cum iidem hi serpentes irritati, nec incantatione ita vincili quàm par erat, nunquam visi sunt magnam spectatorum stragem edere. Sed & hujus

quasi succidentur. Sensus rectè affecti sunt o. & Vulg.
nec minds bene, si non melius, etiam Chald. *Liquefcent in
peccatis suis, tanquam aqua diffluent sibi: & trahet sa-
gittas suas propter eos, & erant excissi, seu distracti, utrum-
que enim* 𐤒𐤓𐤕 *significat 9.*

9. *Sicut cera quæ fluit* (vel, *quæ liquefcit*, Ar. Sy.) *auferentur*] Ita o. sim. Th. Non placet hæc verſio; tunc dixiſſet מִיָּדָּה, ſicut Pſal. 22. 15. & 68. 3. Sed nec *cera* uſquam *it*, ſive *abit*, quod hic dicitur, cū à loco in quo fuſa eſt parūm recedit r. ¶ מִיָּדָּה מִיָּדָּה

10. 6. 6.
 † Gej. 6. 6.
 BA.

1777. 1777. 1777. Vox 1777. est monadica †: hinc ver-
 onum diverſitas. Sym. ut *χόειον*, i. e. *ſecundinus farus*,
 vel *ſecundina*. At ſecundæ nec liqueſcunt, nec uſquam
 eunt. Aliis 1777, geminato Lamed, idem eſt quod
 1777. Pſal. 69. 3, 16. *aque ſcil. fluentum*, aut *alveus*,
 inſtar cujus impiorum vitam effluere vult. Vide 2Sam.
 14. 14. Quoſdam Hebræos ita reddere aſſerit RS. nec
 improbat AE. Sed ineptum hoc eſt; neque enim aquæ
 liqueſcunt, cum ſua naturâ ſint liquidæ. Al. *vermis*;
 ita Hi. & Aq. Si ita, cur vocatur *vermis liquefactionis*,
 ſive *liqueſcens*? Alii vertunt, *limacem*, ſive *cochleom*;
 ita RS. & K. & AE. & Pomarius, &c. necnon Hebræ-
 orum antiquiſſimi. Sic in Bereſith Rabba, cap. 5. i. ſerè
 initio, voces 1777 1777 ſic explicantur, ut *iſtud* (ani-
 mal quod vocatur) *cochlea*, *ſeſilus*, *limax*, &c. Et in
 Moed Katon, cap. 1. fol. 6. ubi citantur in Gemara
 verba Pſaltis, hæc leguntur in Scholiis; *SABELUL*,

sunt conferuntur cum abortivo; de quo Scripturæ solenne est id ipsum asserere quod hic Psaltes, nempe illos non vidisse lucem. Ità Job. 3. 16. Eccles. 6. 3. *Ut decidens embryo, &c.* qui scilicet ruptis ligamentis quibus utero annectitur decedit; & si in utero permanserit, ibi liquefcit & perit, ut limax, &c. ¶ Et *non viderunt solem*; ità *o. Sy. Ar.* *בל הוּ שָׁשׁ* Non videbunt solem, Mu. Di. Qui [nempe limax & abortus] non viderunt, &c. Coc. ut qui non viderunt, &c. JT. Pi. sim. Ti. quippe extincti in utero matris †. Quæ non viderunt, nempe limax & abort. Q. in V. vel, nox aspicient, Al. in V. ut sit præter. pro fut. ad certitudinem exprimendam. Et nota hic subitam numeri mutationem, pro more. Nè videas, &c. P. Nè, vel non, vident, &c. nempe impofterum; h. e. Exterminentur ex hominum conspectu, instar sordidi cujusdam ac semiputridi abortivi, &c. [Ca. totum sic reddit, Quod limaci in limum abeunt, (viz. accidat eis;) quod mulieris abortivi, qui solem non videt.]

20 10. *Præquam intelligant* (vel *intelligent*, Mo.) *spina vestra rhamnum*] Ità o. i. e. Antequam spinæ vestræ tenuiores affectæ sunt rhamni modum, magnitudinem & duritiem † : vel, intelligant, live sentiant, se adolevisse in rhamnum ‡. Rhamnus est spina major, quæ speciem arboris ferè gerit §. *Prosopocia*, quæ tribuit spinis quod hominum erat; præquam intelligantur spinæ vestræ factæ rhamnus ‖. *Præquam spina vestra in rhamnum adoleascant*, Ti. sim. V. Sym. in D. RS. in Vic. Ch. & Hi. & Luth. in Gej. *וַיִּצְרַח* crescant. Ne sperne. Sic vertit K. simil. & R. Haj. in AE. & Deuterotæ, quos *Thalmudistas* intelligunt. *Viventes* [in seq. commate] ex contrario intellige quo spinam mortuam dicimus, i. e. ficcant & aridam *. Antequam perverfitas vestra adoleascit †. *Præquam intelligant*, homines scilicet, *spinas vestras esse rhamnum*, AE. in Mu. *Præquam impii teneri durecant sicut spinæ*, Ch. in V. Antequam liberi vestri in vos adoleverint, atque aded perfectam malitiam affecti sunt ‡. Celerrimam hostium perditionem aut prævidet, aut optat *. Sensus esse potest, Antequam vestra consilia perplexa & intricata spinarum instar maturecant, seu exitum habeant †. † Mu.

30

40

† Me. ex
Gen. 41
* T.
a Gen. 41
K.
b Gen.
* D.
c V. Gen.
sim. Mar.
* K. in Mu.
* V.
† Mu.

ingenti strepitu; ita facile & subito deflagrat. h. e. Antequam consilia vestra, solâ temeritate nixa, quæ instar subiti ignis est, maturaverint, vel quicquam effecerint. *Ollam sentire ignem rhamni*, idem est quod ab eo calefieri; id quod citissime fit: aptè itaque subitam impiorum perditionem exprimit, eandemque vim habet ac illud tum Græcorum tum etiam Latinorum adagium, *Citius quàm asparagi coquantur*. ¶ *Sicut viventes*, (i. e. adhuc virentes & valentes & vegetos. *Sicut* non hic comparisonem designat, sed asseverationem:) sic in ira absorbebit eos. Ità o. Æth. Ordo inversus, & verba sic disponenda sunt, *Sic in ira absorbet eos sicut viventes*. *Absorbebit eos in ira sua quasi vivos*, Ar. ¶ *וְיִשְׁעֵר וְיִכְבֹּד וְיִשְׁעֵר וְיִכְבֹּד* *Sic viventem, sic ira turbine rapiet eum*, Mo. *Sicut viventes*, i. e. sicut erunt bene sani & virides, (ad verb. *sicut viventem*, unumquemque illorum distributivè, sing. pro plur.) sic, i. e. tales, ira, nempe Dei, (vel, in ira, nim. Deus,) ut turbo abripiet, five deturbabit, eum, nempe Saulem; vel, eos, scil. liberos, quos figuratè per spinas significavit. Al. *Sicut vivens*, homo scil. iratus facere solet, sic in ira ut turbo deturbabit eas [nempe spinas] Deus. Sic in *וְיִשְׁעֵר* erit enallage numeri & generis in affixo pronomine. Vel, *sicut viventes*, i. e. existentes in robore vitæ, in ipsa viriditate, sicut in ira quis solet arborem evellere ac deturbare, &c. Sensus, Evertentur consilia, conspirationes & prava desideria, antequam maturaverint. *Sic vos quasi viventes absorbebit ira Dei turbine*, i. e. rapidissime. *Sicut vivum, sic ira, ut turbo, perdat eum*, aut, perdet eos, V. Al. *Tam redivivam quàm adustam* (i. e. omnes omnino, quàm primum in malitia sua vernare inceperint; nam vernante primum cynosbato, aliæ spinæ sunt redivivæ, aliæ exsuccæ aridæque,) procellet (i. e. instar venti vehementis abripiet, scil. Deus,) quàmque, J. T. Pi. Heb. *eum*, i. e. unamquamque earum. Sensus hujus versiculi est, Antequam ego & comites mei lædemur vestris consiliis perniciosissimis, tam recentibus quàm veteribus, Deus illa evertat. Consilia adversariorum perniciose comparat spinis: & vetera quidem, spinis adustis ardore Solis; nova verò, redivivis & virentibus. Eversionem verò illorum consiliorum comparat illisioni spicarum in corpus, quâ illud illæsum permanet, cum spinæ acumine suo non penetrent. *Tam vivum, nempe vitâ vegetativâ, h. e. virentem, nec igni satis accensum*, (refertur ad rhamnum, à quo coctio vel calefactio ollæ erat sperata: Aliqui, ad carnem ollæ crudam: At carnis nulla facta est mentio: Utrumvis tamen eundem pariet sensum; five enim rhamnus, five caro rhamno coquenda, intempestivè abripiatur, peribit sanè spes antè concepta:) quàm perustum, (Heb. quàm exarsio factus,) turbine abripiet eum, nempe rhamnum, cujus ope se calefaciendos speraverant spinosi Dei hostes. q. d. Turbo erit tam vehemens, ut nihil coquenda ollæ necessarium superstes sit mansurum. Tam quàm fine dubio pertinet ad affixum in *וְיִשְׁעֵר*, hoc autem vix aliorum referri potest quàm ad *וְיִכְבֹּד* rhamnum. De repetitione *וְיִכְבֹּד*, vel, cum syllaba expletiva, *וְיִכְבֹּד*, vide Hof. 4. 9. & Zach. 9. 15. *וְיִכְבֹּד* in Kal aliàs intransitivum est; hic tamen additio affixi docet transitivum subesse sensum, ut Job. 27. 21. Zach. 7. 14. &c. Al. *Repente vivos sicut acerrimo furore tollat eos turbo*, Ti. *Ut vivum, ut æstus erit, quem horreat*. *וְיִכְבֹּד* est temporis significativum, sicut, *ut vidi, ut perii*, &c. *וְיִכְבֹּד*, sub. *וְיִכְבֹּד*, viva caro, h. e. cruda. *וְיִכְבֹּד* est *וְיִכְבֹּד*, (fervefactio ollæ.) *וְיִכְבֹּד* horruit, ut Ezech. 27. 35. cum accus. Deut. 32. 17. *Ollis comparantur civitates*, Ezech. 11. 3. Hoc dicit, Urbes vestre erunt pro ollis vobis, in quibus coquamini: quod quidem citò fiet; nam antequam flammâ rhamni fuerint tepefacti, carne vestra adhuc crudâ, existet fervor in ollis vestris, h. e. antequam vis hostilis eas adoriatur, in iis plagæ Dei grassabuntur, & carnem vestram quasi torrebunt. Al. *Sic velut turbine abripiet eos, tum vivos, tum in ira sua*, Ang. A. Heb. *ut viventes, ut ira*, Ang. *Etiâ vivos*; quod denotat, vel, subitam perditionem, ut Psal. 55. 16; vel, vividum vigorem, quo freti non timebant perditionem, ut Psal. 38. 20. *etiam in, five cum, æstu ira*. *Sic perterrefaciet & discerniabit* (à *וְיִכְבֹּד* horripilavit, vel, sic

velut turbine abripiet) eos, tanquam viventes, (ut cum terra Corachum absorpsit,) & rursus velut in ira, seu furore. Homo enim furibundus non sistit se, ut primum occidat, deinde abripiat, quod tempus postulat; sed tanquam vivos abripiat in ignotum locum, &c. Dicit *וְיִכְבֹּד*, quasi esset furore incitatus, quia furor [proprie] non est in Deo. Ità ellipsis tantum est *וְיִכְבֹּד* ante *וְיִכְבֹּד*. Al. *sicut crudum quid, sic furor exagitet eum*, M. sim. vetus Ang. h. e. Ut caro rapta antequam olla calorem sensit, ita citò superveniat eis perditio & ultio Dei dum adhuc sunt in felicitate sua, & antequam consummetur perversitas eorum. Al. *itâ cruditas, itâ angor perterrefaciet* (vel *discerniabit*, vel etiam *cognoscat*, quod *וְיִכְבֹּד* Arab. sign. ut alludat ad præced. de spinis cognoscentibus sentes,) eos. *Cruditas autem & ira* (illâ dialecto quâ vulnus vocamus *iratum*, cum dolet vel inflammatur,) conjunctim angorem illum expriment qui à vulnere inflammato procedit. *Sicut crudum, seu caro cruda, sic ira ut turbo perdat eum*, P. V. Et ut caro cruda celerrimè rapitur antequam excocta sit; sic tam repente pereant impii, aut peribunt. *Sicut crudum*, h. e. sicut in ejusmodi ollis quibus ignis spinarum duntaxat admoveatur cruda remanet caro; sic ira ut turbo abripiet eum, i. e. itâ Deus iratus, immaturis adhuc neque ad exitum perductis vestris consiliis, subitâ morte, quasi vi turbine, abripiet ducem vestrum, nempe Saulem. At dices, ubi *וְיִכְבֹּד* sign. *crudum*? En tibi 1 Sam. 2. 15. & Levit. 13. 16. [Al.] Locum hunc difficillimum sic reddo, *Antequam intelligant, spine vestre erunt rhamnus, quem unusquisque eorum sicut caro viva exhorrescet tanquam ardorem*. Rhamnus est spinarum aculeatissima, itaque exhorrescit eum caro viva non aliter quàm ardorem ignis. Dicit ergò, justorum spinas fore impiis rhamnum antequam id intelligant vel animadvertant; eosque, sicut solet caro viva, rhamnum istum exhorrituros, tanquam ignis ardorem aut iræ excandescentiam. Non libenter interpretor, *antequam intelligant* (i. e. sentiant) *ollæ vestre rhamnum*, quia *וְיִכְבֹּד* est masc. at *וְיִכְבֹּד* fœm. Posset autem *וְיִכְבֹּד* impersonaliter exponi, & affixum in *וְיִכְבֹּד* ad impios referri; hoc modo, *Antequam animadvertent homines, (i. e. antequam animadvertatur,) spine vestre (ô impii) erunt rhamnus: tanquam caro viva quisque exhorrescet eum veluti excandescentiam*. Posterius hoc malo. Significat impios imprudentes in pejus ire, & tandem sibi ipsis ac aliis horrore esse, instar rhamni, cujus aculeos caro viva ferre nequit. Sed omnibus præferenda sententia doctissimi viri Joh. Cloppenburgii, qui sic vertit, *Antequam percipiant lebetes vestri rhamnum, (scil. accensum,) tam carnem vivam quàm ardentem ignem turbine auferet*. Verito, *Sicut vivam, seu crudam, carnem, sic fervorem, scil. ignis, quo caro cruda excoquatur, turbine arripiet eum*. Sententiam allegorizæ peto ex loco Mic. 3. 2, 3. ubi *impiorum carnes populi Dei vorandas dicuntur ab ossibus rapere, secare in frustra, ac ollis & lebetibus coquendas imponere*. Vult ergò Propheta, Deum disturbaturum & carnes in lebetibus istis loco impositas, & focum, antequam ignis in spinis accensum ardore ollæ illorum ferveant. Fa-teor, Vir clarissime, te omnibus quas vidi interpretatombus, etiam quas meæ schedæ habebant novas, palmam præripuisse; adeò appositè enucleasti, &c. Aliquis tamen restat scrupulus. 1. An *וְיִכְבֹּד*, quod præcedente *וְיִכְבֹּד* rectè vertitur; *cruda*, sine *וְיִכְבֹּד* absolute & simpliciter sumptum rectè vertatur; *cruda caro*. 2. An *וְיִכְבֹּד*, quod nunquam aliter quàm de ira usurpatur, (ut & verbum ejus *וְיִכְבֹּד*), rectè exponatur per *fervorem ignis* quo caro cruda excoquatur. Fecerunt hi scrupuli ut novam sententiam excogitarem, quàm tibi submitto. Sic verti, *Antequam sentiant lebetes vestri rhamnum, quasi viventem eum, veluti æstus ira, turbine auferet*. Præsupponit pravorum istos Judices adversus quos agit, dum pauperes opprimunt, non nisi de deliciis & culina & cutè curanda agere. Hoc, inquit, deinceps ventri vestro Deus adimet: rhamnos vestros quos ollis fervefaciendis subjecitis nē quidem ignem capere permittet, sed eos veluti viventes adhuc & virentes turbine auferet: idque faciet veluti æstus quidam iræ Divinæ. Ad scrupulos tuos sic respondeo. 1. *וְיִכְבֹּד* mecum reddunt M. P. V. 2. *וְיִכְבֹּד*, & verbum ejus *וְיִכְבֹּד*, fateor ad iram

iram significandam ferè semper usurpari: sed Merce-
rus ipse, qui hoc argumento non vult confundi radices
וִי וְיָ, tamen in radice וִי non semel incul-
cat ab ardoris seu inflammationis symptomate esse mu-
tuatam ire significationem. Quidni ergò hic fervetur
propria vocis emphasis? quæ tamen hac in re coinci-
det: nam de ira impiorum hic quoque sermo est: ejus
enim tanquam ignis fervescens objectum hic sunt
olle seu lebetes; & subjectum, rhamni, seu spine ollis sup-
positæ. Neque ergò hic me poenitet meæ interpreta-
tionis, quæ visa est mihi conveniens repetitioni isti, וְיָ
וְיָ, cujus leporem & emphasin negligunt aliæ
interpretationes, aut non assequuntur. Quò magis
interpretationem tuam rumino, tantò magis allube-
scir, multumque me eo nomine tibi obstrictum agno-
sco. [Al. sic:] Ac veluti si cujus olla spinas non-
dum senserint, sic illi tanquam crudi per iram vexentur.
Periant ætate immaturâ, ut si carnes ex olla extrahan-
tur semicrudæ. Spinæ, i. e. ignem, qui fieri solet ex
spinis. Al. Quam citò cruda caro rapitur antequam le-
betes in quibus ipsa coquitur senserint ignem rhamni velo-
citer excitatum, tam celeriter Deus perdat istos impios,
seu perdat. Vel, Quam subito exinguitur ignis spinarum
antequam lebetes senserint ignem rhamni, unde caro rema-
net cruda; sic (vel, tam citò) iratus Dominus perdat eos,
seu tollat de medio.

11. Letabitur, &c.] Sceleratorum punitione; non amore vindictæ, sive ex *ἐκχαρῶν* ob ultionem
sui; sed ex zelo Divinæ justitiæ, quam hoc pacto
illustrari videt; & ob imbecillium confirmationem,
securorumque excitationem, ex v. 12. Vel, Letetur, V.
Cum viderit vindictam. Vel ultionem; nempe Dei
de hostibus meis. Manus, &c. פְּעָמַי וְיָ Pedes (Heb. gressus, Mu. Gej.) suos lavabit in sanguine, Mu.
Pi. A. Repete, cum; cum lavabit, &c. Significat, 1.
sanguinis effusi copiam; gloriosissimam victoriam, &
horrendam impiorum punitionem; 2. refocillatio-
nem jultorum, cum cernent à Deo sumi supplicium de
improbis; & beneficium quod inde accipiunt. Con-
fer Psal. 68. 24. Esa. 63. 3. Apoc. 14. 20. Alludit ad
morem apud Hebræos lavandi pedes defatigatorum ex
itinere, quo hi refocillabantur. Vide 1 Tim. 5. 10.
Proculcabit eos, & triumphabit victor in Christo.

12. Et dicet homo] i. e. Quilibet, etiam humilis &
rudis, judicii tamen singularitate permotus, &c. Dicent homines; וְכָל כְּלֵבִים collectivè ponitur: sic, filius,
pro filiis, 2 Reg. 21. 6. collat. cum 2 Par. 33. 6. Quot-
quot audiverint tantam cladem. Est fructus
justi] Cujus injurias tam severè Deus ulciscitur.
Præmium justitiæ, videlicet vindictio atque protectio
Divina, quæ ei jucunda est instar dulcis fructus.
Est Deus judicans] Nempe sceleratos, vel quosque;
intuetur quid quisque agat, quâ mente sit, &c. Deus
judex, Gej. JT. vel, qui
judicat, Pi. Judex, nempe supremus, mutis istis & impi-
is judicibus longè potentior & justior. Angeli judi-
cantes, qui vices Dei interdum gerunt, ejusque jussu
judicium in terris exercent. Ad verb. Dii judican-
tes, Pi. &c. Mysterium Sanctæ Trinitatis indicat.
Plurale constituitur cum Elobim, sicut Gen. 20. 13. Jos.
24. 19. 2 Sam. 7. 23. Jer. 10. 10. Plerumque tamen
est sing. Vide ad Psal. 3. 3. In terra] Scil.
illa ipsa per quam nuper digressa fuit iudicium iniqui-
tas, v. 3. Vel, hoc addit adversus profanos homi-
nes, qui putant Deum nihil curare quæ in terra gerun-
tur; sed in cælo coerceri, nec per nubes videre, &c. Job.
22. 14. Vel, significat Deum non semper iudicia in
alteram vitam differre, sed ea etiam in hac vita ex-
ercere.

PSALM. LIX.

Argumentum hujus Psalmi non differt à superiori-
bus. Est petitio adversus Saulis insidias & cru-
delitatem. De Christi autem Passione & poenis Judæ-
orum hic Psalmus mysticè intelligendus est. Erat
enim David in Passionibus suis typus Christi, &c.

1. In tituli inscriptionem] Carmen inscriptum co-
lumnæ in memoriam illius rei, positæ eo loco ubi eve-
nerat. Quando misit, &c.] Historiam vide
1 Sam. 19. Et custodivit, &c. וְיָ א.
Et custodierunt, V. Gej. qui observarunt, JT. qui custodi-
rent, Pi. Ut observarent, sive custodirent, V. Gej. 1 pro ut,
Psal. 24. 7. Jon. 1. 11. & 3. 9. Gej.

2. Ab insurgentibus in (vel contra, P. Sy. &c.) me;
itâ Mu. מִמְּקוֹמִי] Ab obstantibus mihi, Mo. supra
erigentes se contra me, JT. contra meos infestos, Ca. præ
adversariis meis, qui contra me insurgunt, vel, erigunt se.
Vide Job. 20. 27. & 27. 7. Libera me, וְיָ Gej.
Eleva, vel extolle, me, Mo. P. Sy. JT. &c. ereptum in
edito colloca me, Pi. Statue me in alto loco, i. e. tuto. Pi.
Fac ut protectione tuâ superior fiam omni machinati-
one hostium.

3. De operantibus iniquitatem] In Heb. magis em-
phaticè, ab operariis iniquitatis, Pi. Mu. Gej. vel, qui
operam dant, &c. JT. Qui in sceleribus vivunt; qui de-
lectantur maleficiis; qui me nullâ laceffiti injuriâ ad
necem expectant: qui non per imprudentiam ne-
que ex imbecillitate delinquant, sed animo præfra-
cto, &c.

4. Ceperunt, &c.] Heb. insidiantur, Mu. Gej. Dolo-
se & clanculùm vitam eripere student. Argumentum
à sua innocentia, & hostium viribus. Irnerunt
in me, וְיָ Conveniunt, vel, congregati sunt, ad-
versum me, M. P. Ch. JT. &c. conspirant, &c. Ti. impiè
tractarunt me, Ar. Fortes; itâ M. P. Mo. &c.
Ferores, Ti. Camp. in Gej. Potentes, & qui du-
ro & intractabili animo sunt; quomodo de ira hoc
ipsum usurpatur Gen. 49. 7. Confer Deut. 28. 50.
Dan. 8. 23. Neque iniquitas, &c. וְיָ Gej.
Non prævaricatio mea, Mo. sim. Gej. Mu. sub. est, Gej.
vel, est ulla; nempe adversus illos; ut 1 Sam. 24.
10, 11, 12. contra Saulem, &c. Vox וְיָ proprie
rebellionem sign. vel defectionem à legitimo magistratu.
Non inculpabilem se venditat, sed secundum quid
loquitur; Cum nulla sit defectio mea. Absque præ-
varicatione mea, P. non ob scelus meum, V. sim. Ch. Sy.
Ar. M. Ti. nullâ transgressionem meâ adducti, V. Nullâ in-
juriâ eos provocavi. Domine] Quem nihil la-
tet.

5. Sine iniquitate] Sub. mea, M. P. Ti. &c. Ellip-
sis affixi ex versu præced. facile suppletur. Nullâ in-
iquitate meâ adducti, Ti. Vel, sine culpa, nempe, in su-
is oculis. Vide Jer. 50. 7. Vel, sine pœna. Itâ iniquitas
sepe sumitur. Vide Psal. 69. 28. Cūcurri, וְיָ A.
Ad verb. current, V. Mo. Currunt, Ch. Gej. ultro citro-
que per urbem, &c. tanquam occupatissimi in iis quæ
faciunt ad perniciem meam. Plenius Prov. 1. 16. cur-
runt ad malum. Accurrerunt, P. Mu. accurrunt, Ti.
concurrunt, M. JT. Pi. Ca. Et direxi, וְיָ Et
paraverunt (vel parabant, Mo. instruent, fut. pro præf.
V. disponunt, M. instruxerunt, Ti. parant, vel comparant,
Ca. JT. Pi.) se, P. Mu. Ad me persequendum. Heb.
parabuntur: Niphal ponitur in significatione recipro-
ca. Vel, obfirmant animum in me persequendo. וְיָ Pi.
stabilire, Num. 21. 27. Prov. 24. 3. Jes. 54. 14. Lite-
ra נ ex syllaba נ compensatur in נ. Et ordinant
bellum, Ch. Exsurge in occursum meum] Itâ o.
Ar. M. &c. vel mei, Gej. vel, venturus obviam mihi, JT.
Pi. i. e. opitulaturus mihi, met. effecti. Vel, ut mihi
succurras, Ti. Mihi periclitanti obvius occurre; ut
amicus amico impugnato, aut in fugam dato. Inter-
dum autem occursum significat oppositionem, ut Psal.
35. 3. Et vide] i. e. Considera, in quanto
periculo versor. Intuere, nempe afflictionem meam,
ex Psal. 9. 14. & 25. 18. Vel, hostes meos, ex Psal. 25.
vers. 19.

6. Et tu, וְיָ] Et tu, Gej. Mu. Tu ergò, JT. Tu,
inquam, Pi. Apostrophen versu præced. quodammodo
inchoatam plenius jam pertexit. Vide quàm familia-
riter Deum appellat. Deus virtutum] Vel, ex-
ercituum, Mo. Coelestium, terrestrium, omnium. Aptè,
ubi de puniendis omnibus sceleratis agitur. Nomen
וְיָ accentu dirimitur à וְיָ. Sic ergò ver-
tas, Deus, Sabaoth, ut וְיָ sit unum ex Dei nomini-
bus. Vel, Elobim absolutum est pro constructo P.
vel.

vel, est ellipsis nominis **יְהוָה Deus**, supplenda ex 2 Sam. 5. 10. 1 Reg. 19. 10, 14. &c. 9. Significat se confidere omnipotentia Dei †. ¶ **Deus Israel** i. e. Qui foedus gratiae pepigit cum Israele, cujus membrum sum. Ità docet se confidere veracitate & benevolentia Dei erga se †. ¶ **Intende** Heb. **עֲיִלָּה**, Gej. **אַדְרַתְּמוֹתָיִךְ** †. Deus, cum pios negligit, carni videtur somno vel otio teneri; cum verò defendit, expergisci, &c. ¶ **Ad visitandas**, **בְּקָרְךָ** †. **Ad visitandum**, i. e. in ira, sive ad puniendum; ut Exod. 20. 5. Jer. 6. 15. & 14. 10. Cum hoc in malum sumitur, saepius construitur cum **וְ** y. Synecdoche generis †. Nam aliàs **visitare** in bonum sumitur, ut Psal. 8. 5. & sign. ex gratia benefacere †. Vox **בְּקָרְךָ** denotat accessum ad alium, cui vel præmium, si rectè rem gesserit, vel poenam, si malè, destinamus †. ¶ **Omnes gentes**, **כָּל־גִּוִּי** †. **Gentes has**, vel **istas**, Gej. Pi. Saulem cum ministris tyrannidis suæ †. Impios meos hostes †. Populares meos †; qui hinc dicuntur **ethnici**, ut Psal. 54. 5. **alieni**; quia similes erant profanis gentibus impietate suâ †, & barbaricâ in eum malitiâ †. Ità ¶ est demonstrativum †. Al. **omnes gentes**, pro, omnes homines †. Poenam imprecatur sceleratis omnibus ubique terrarum: idque, 1. quia sciebat ubique innocentes injustè opprimi: 2. ut Divinæ justitiæ exemplum patefieret; difficile enim esse sensit in illa sceleratorum impunitate, &c. Deum agnoscere mundi rectorem: 3. quia sibi persuadebat, si in alios animadverteret Deus, futurum ut domesticis suis hostibus minimè parceret †. ¶ **Non** (vel, **nè**, Mo. P. M. &c.) **miserereis omnium**; sic †. &c. **לֹא־יִרְחַם** †. **Nè misericordem te exhibeas omnibus**, Ti. **nè parcas omnibus**, Ch. Sy. **Omnibus**, i. e. ullis †. **Nè gratiam facias**, sive **exhibeas, ullis**, JT. Pi. Particula negativa ante **לֹא** universaliter negat, ut Psal. 34. 11. & 49. 18. ¶ **Qui operantur iniquitatem**; ità †. Ar. Eth. **בְּיָדֵי** †. **Prævaricatoribus iniquitatis**, Mu. i. e. iniquissimis †. Vel, **iniquis**, P. **Perfidis vanitatis**, h. e. qui amorè & studio vanitatis perfidi sunt ratione foederis cum Deo, &c. 9. **Sceleratè prævaricantibus**, Ti. sim. Ang. Ham. **qui perfidè perpetrant iniquitatem**, Pi. A. sim. JT. **Qui Deum cultu, & Davidem honore, prosequi simulant, perfidè ea perpetrabant** quæ vers. 7. & 8. describuntur †. **Principibus mendacii**, Ch. **qui perversè & iniquè agunt**, M. **perfidis ac maleficis**, Ca. **Videri sanè posset hinc David inhumanior, nisi illum justitiæ Divinæ zelus excusaret** †. Sensus est, Nè longanimitate tuâ diutius fræna laxes protervæ horum sævitæ & nequitæ, nè tandem Sancti tui ad impatientiam aut desperationem adigantur †. Vel, nulli perfidè prævaricanti, quatenus & quamdiu talis manet, &c. †. Alii non personas, sed personarum consilia ac conatus, attendi opinantur †.

7. **Convertentur ad vesperam**; ità Mo. **יָשׁוּבוּ לַעֶרְבַּי** †. **Revertuntur** (vel, **Revertantur**, nim. ab insidiis suis, re infectâ & cum pudore, ut Psal. 6. 11.) **ad vesperam**, †. Sy. M. P. Ti. &c. Fut. pro præf. †. Die scil. inaniter consumpto †. **Revertantur vespere**, JT. Pi. scil. ad me quærendum & occidendum †. **Vespere** misit Saul, &c. 1 Sam. 19. 11. Vox **revertendi** vel significat Saulem plures copias misisse, & quidem alias post alias; vel, simplicius, **revertuntur**, i. e. eunt & redeunt, ut facere solent qui aliquid sollicitius agunt, ac præsertim excubias; vide v. 15: vel, **reverti**, pro **venire**, ut 2 Par. 19. v. 8. Sanguinari à Saul missi ibant & redibant, &c. †. **Domum meam exploraturi, ut me in lecto caperent** †. ¶ **Famem patientur ut canes**; ità †. Eth. **יִרְמָו** †. **Tumultuabuntur**, Mo. **perstrepunt**, Mu. Ca. **gannunt**, JT. **latrant**, Sy. P. Pi. A. nimirum ex cupiditate me agrediendi †. Latrant instar canis venatici feram insequentis †. Insidiatores solent summo silentio agere, & animam comprimere, &c. ut incautum opprimant. Hi, contrà, Deo rem gubernante, turbulentius incedebant, altius loquebantur, adeò ut eorum voces ad Michol uxorem Davidis pervenerint, quæ statim eum admonuit, &c. †. **Fremant, vel latrent, vel ululent, ut canis**, nempe famelicus cibo diu quæsito destitutus. **Caninus appetitus famem & aviditatem intolerabilem indicat** †. Impii persecutores comparantur canibus, Psal. 22. 17. vel, prophetia hæc est de extrema pau-

pertate †, quæ hinc poeticè describitur †; **Vespere**, † A. quum homines requiescere solent, &c. cogentur discursare victus & hospitii causâ †. ¶ **Et circuibunt** (vel, **circumeunt**, sive **circumdant**, Sy. P. JT. Pi. Ca. **obsidebunt**, Ch. vel, **circumcurfant**, Ti. **percurrunt**, Gej. **discurrunt per**, M.) **civitatem** †. Ità †. Eth. Ex ea cohorte quæ domui obsidendæ fuerat adhibita subindè mittebantur qui hinc indè circumcurfant, & omnes urbis angulos perlustrarent †, nè evaderem, &c. †.

8. **Ecce, loquentur in ore suo**, **וְהָיוּ לִי** †. **Loquuntur**, &c. Ar. M. P. Ti. **effutient**, Ch. **securient**, Mo. **Erudant**, JT. Pi. A. ut Prov. 15. 2, 28. **tanquam ex fonte**. Vide Jer. 6. 7. **Copiosè erudant**, nempe **meras malitias**, ex Prov. 15. 28. vel, **verba dura**, ex Psal. 94. 4. 9. Vel, **cædem & sanguinem**, ut sequitur. **Ecce**, ait, emphaticè, quasi velit significare se illorum verba & minas audire, (quippe qui intensiore voce clamabant, nihil metuentes;) vel saltem, consilia eorum explorasse †. ¶ **Gladius**, &c. †. Heb. **Gladii sunt in labiis eorum**, Pi. M. P. &c. i. e. sermones aculeati, ac fauciantes famam, imò cor meum, &c. Vide Psal. 55. 22. & 57. 5. †. Verba de me occidendo †. **Gladios adhibent ad labia sua**, JT. i. e. Præter minas etiam arma capiunt, ad efficiendos conatus suos †. **Verba acuta sicut gladius, labiis suis dicentes**, **Fortificabimur**, Ch. ¶ **Quoniam** (vel **nam**, Ti. JT. sub. **inquiunt**, vel, **cogitant**, Mu. JT. Sy.) **Quis audivit?** †. Vel, **audit?** †. M. P. &c. vel, **audiat?** †. Ti. Sy. scil. verba nostra de Davide occidendo? q. d. Nemo audit, ideòque nemo poterit ei indicare, ut sibi caveat, &c. †. Verba hæc accipienda sunt **מִפְּמִינָם** in persona hostium prolata †. Vel, q. d. Deus non audit nec videt quæ hinc dicuntur & geruntur. Confer Psal. 10. 11, 13, 14. Libere itaque loqui possumus †. Hic sensus optimè cohæret cum sequentibus †. [Al. sic:] Putabant se secretò loqui, cum tamen Deus audiret, &c. Elapso igitur David & proditis consiliis, dicebant, **Quisnam audivit hæc nostra consilia?** Al. **Quis enim audiens?** Nemo. Ità perstringit summi magistratûs injustitiam, qui tales calumnias, injurias, &c. non curat, nec punit, sed instar muti se gerit, Psal. 58. 2. **Audire** sumitur pro cognoscere cum debita animadversione; ut & alibi verba sensuum pro actibus eadem comitantibus aut consequentibus usurpantur: v. g. **videre**, pro, **seligere**, Exod. 18. 21. pro, **frui**, Coh. 2. 1; **audire**, pro, **exaudire**, Psal. 6. 9. pro, **intelligere**, Gen. 42. 23. ¶ **Quis enim est qui audiat & puniat?** Ch. [Ca. totum versum sic reddit, **Et benè! qualia vomunt ore suo, gladios habentes in labris, si quis audiat!**]

9. **Deridebis eos** †. i. e. Deridendos præbebis; quum simulachrum in lecto invenerint pro Davide †. Conatus eorum impedies, ità ut pudeant, & ob temerariam confidentiam irrideantur †. Tu facillimè, & velut per jocum & ridendo, conatus eorum dissabis, unòque ictu contundes †. ¶ **Ad nihilum deduces**; ità †. **וְהָיוּ לִי** †. **Subsannabis**, Mu. Gej. JT. &c. i. e. subsannandos præbebis †. **Εμυων**. Simile dictum vide Ps. 2. 4. ¶ **Omnes gentes** †. Nempe istas: vide ad v. 6. 1. Vel, omnes quæ tibi adversantur †. Quotquot ex omnibus gentibus innocentes opprimunt, ut v. 6. 1. & suis fidunt viribus, nec Deum verentur †.

10. **Fortitudinem meam ad** (vel **apud**, †. Ch.) **te custodiam**; ità †. Ch. vel **enutriam**, Eth. **וְהָיוּ אֵלַי כִּשְׂמִי** †. Tibi reponam; tibi servabo, & tibi acceptam feram †. Vires meas, parvas si cum illo conferantur †. Antiqui omnes videntur legisse **וְ** †: & sic legendum videtur ex v. 18. & ex contextu, qui id jungit cum **וְהָיוּ אֵלַי**, ut vertatur, **Robur meum servabo**, vel **reponam, tecum**, vel **super te**. Si hic sensus sit, potest nihilominus legi **וְ**, **robur ejus**, nempe Dei, quod idem est quod **robur meum**, h. e. robur quod ex Deo habeo: **meum**, ut receptoris; Dei, ut datoris & conservatoris, idque pro lubitu suo. Incongruitas autem inter **ejus** & **ad te**, sive mutatio personæ, Hebræis frequens est; cujus exemplum est in verbis sequentibus, nam post, **ad te**, proximè sequitur in 3. pers. **quia Deus est**, &c. Statuamus igitur veram esse lectionem **וְ**, quam omnia Hebraica exemplaria confirmant, eamque à scribis corruptam fuisse verisimile est †. **Tibi vires meas acceptas fero**, Ti. **O robur meum, te observabo**, Pi. [Al. sic:] **Fortitudinem ejus apud**

te (vel, ad te, Mo. Mu. vel, tibi, Mu. P.) custodiam, M. Mo. Mu. vel, reservabo, Mu. P. & ejus obscurat sententiam, & in eo variant interpretes. [Alii ad Davidem referunt.] Robur ejus, i. e. O Deus, qui es robur ejus, nempe mei ipsius. De se loquitur [David] in tertia persona. q. d. Domine, ipsi quaerunt servum tuum ut illum perdant, sed fortitudo ejus erit apud te, apud te, inquam, ille repositam habet fortitudinem suam, quā fortior illis erit. Davidem autem, quamvis loquatur tanquam de alio, de se intelligendum esse suadent sequentia. 1. Est subita personarum mutatio frequens: ut Dan. 9. 4. Mic. 1. 2. 2. Quia in ult. versu repetitur, robur meum, & sic o. & Ch. hic reddunt. 3. In seq. versu scribitur וְיִשְׁמַח, sed legitur וְיִשְׁמַח; unde idem & hic fieri possit videri. Cujus robur in te est, observabo. Ego, inquit, qui in te uno omne robur meum colloco, licet tu tardes, non praeveniam te, sed expectabo, vigilis instar, qui וְיִשְׁמַח dicitur Psal. 130. 6. [Alii ad Saulem referunt, variæque locum reddunt.] Robur obtinente illo, (nempe inimico meo Saule; vel, Dum adhuc durat robur illius, ut sit ellipsis & וְיִשְׁמַח d; i. e. Tantisper dum Saul potitur rerum t.) te observabo, JT. Al. Fortitudinem ejus (i. e. Saulis, qui me viribus longè superat f,) ad te, vel tibi, servabo, sive reservabo, Mu. ex RS. Q. in Ma. pervincendam scilicet & proterendam, expectans ut me ab eo defendas. Certamen hoc tibi servabo, & viribus illius vires tuas objiciam. Robur ejus, i. e. O Deus, qui es robur ejus, nempe Saulis, & dedisti illi Regnum & potentiam, vide Joh. 19. 11. 1 Sam. 26. 11. 2 Sam. 1. 14. custodio, vel, custodiam, sive observabo, i. e. in te expectabo, vel, servabo laudes tibi, ut v. 18. Al. Robur ejus, h. e. vires, sive copias, quas Saul mittit ad obsidendam domum, custodiam, vel respiciam, ita ut ab illis caveam, sive me ipsum fervem, ad te, vel, cum te, vel, fugiendo ad te. Itā וְיִשְׁמַח accipiendum hic eodem sensu quo in Titulo. Si hæc compositio dura & aliena videatur, imputandum hoc poesi, quæ consistit in affinitate verborum & sonorum, &c. Al. Robur illi; at te observabo, Ti. Al. Propter (vel, Contra, Belg.) fortitudinem illius, (Saulis, qui me fortior est m; vel, Robur illius, nempe cujuslibet hostium, vel, Regis ipsius, quod attinet, nominat. absolutè positus, ut Psal. 10. 5. n.) te, vel, ad te, vel, in te, observabo, seu respiciam, seu expectabo, K. in Mu. Ang. ut me ex illius potestate eripias. Tuam aucupabor protectionem, eamque patienter expectabo. Verbum וְיִשְׁמַח opponitur negligentiae, aut nauseabundæ projectioni, Coh. 3. 6 P. Confer hic custodiam hostium ædes Davidis observantium, & custodiam Davidis ad Deum vigilantis. וְיִשְׁמַח servare, cum וְיִשְׁמַח ad, sign. observare, seu respicere ad. Al. Gloriabatur Saul, se jure Davidem persequi, idque authore Deo facere, quod à Deo unctus esset: rogat ergo David, Robur ejus (i. e. Saulis) ad te est? observabo, diligenter & securus; quia certus sum Deum [ut sequitur] mihi turrem esse. Sed hic accentuum plane oblitus est, &c. Susceptor meus, וְיִשְׁמַח Elevatio mea, Mo. P. sublimis arx mea, Pi. sim. Ti. JT. V. refugium meum, o. Ch. Sy. sic M. In quo contra hostes confido.

11. Deus meus, misericordia ejus. Itā o. Sanè in textu וְיִשְׁמַח scribitur; & legebant, וְיִשְׁמַח. וְיִשְׁמַח Deus misericordie suæ, qui ostendit misericordiam suam. Vel, Deum meum quod spectat, gratia ipsius: sed legendum וְיִשְׁמַח, ex v. 18. Confer Psal. 144. 2. Deus gratia, sive misericordie, meæ, Mu. Gej. sim. JT. Pi. i. e. Deus gratiofus meus, qui mihi benefacit. Pronomen passivè intelligitur. Pronomen affixum non regitur à nomine cui affixum est, sed à nomine præcedente, ut Psal. 2. 6. Deut. 1. 41. Psal. 51. 13. Deus meus, Deus gratia, Coc. At ego præfero וְיִשְׁמַח, & verto, Deus meus, benignitas ejus, i. e. Dei mei benignitas, phrasi Hebræis usitatissima. Præveniet me. Nempe benedictionibus suis, ut Psal. 21. 4. Vel, opem laturus: maturè aderit, & periculum, quod tamen propè est, antevertet, & in ipso aderit articulo; nec sanè mihi precanti deerit, qui suorum preces prævenire solet. Ante faciem meam se sistet, tanquam protectorem, &c. Ostendet, &c. וְיִשְׁמַח Videre me faciet (nempe cum voluptate, quod

cum indicat, ut Psal. 54. 9. Coh. 2. v. 6) ostendit meos, Gej. Faciet ut aspiciam observatores meos, JT. quum hactenus fugitivus ego non potui videre, nec sustinere torvos hostium vultus, &c. Faciet ut videam, sub. ultionem, A. ex Ch. Pi. vel, sub. id quod opto, Mu. Phrasis elliptica, ut Psal. 35. 21. & 54. 9. quæ integra habetur Psal. 58. 11.

12. Ne occidas eos. Itā Sy. Ar. P. Mo. &c. sub. subido, Ch. Ti. Mu. &c. vel, totaliter unaque vice; quo tum resipiscentiæ tempus his, tum aliis emendationis occasionem, ex continuo horum aspectu oriundam, præscindes, & exemplum tuæ justitiæ nimis citò effluet, &c. Lento potius cruciatu contabescant; non tam quò atrocior sit poena, quàm ut diuturnior sit poenæ recordatio. Imprecatio hic habet vim vaticinii. Ne quando, &c. וְיִשְׁמַח Ne, vel, ut non, vel, ne forte, obliviscatur, sive obliviscantur, (sub. hoc, Ca.) populus meus, P. Mo. Pi. &c. i. e. quem mihi regendum destinasti. Vel, suum vocat à communi stemmate & Religione, ut Gen. 49. 29. Jud. 14. 16. Vel, populares mei, JT. Ca. At cujus rei obliviscantur? Id dicit deum versu sequenti. Itaque hic repetitur à David, pender sententia, ut Græci Rhetores loquuntur. Ne obliviscantur, eorum scil. peccatum & poenam. Mortuorum enim obliviscimur, Psal. 31. 13. Eccles. 9. 5. Demonstrat, non ex privata vindicta, sed ex boni publici vel communis emendationis amore, petitionem hanc proficisci. Disperge illos, וְיִשְׁמַח Commove (vel, exagita, JT. Pi. sic Ca. vagari fac, P. M. Mu. A. sic Ti.) eos, Mo. Fac ut vagabundi oberrent. Respicit Caini poenam, Gen. 4. 12, 14. Expelle eos à domibus eorum, Ch. Depone (vel demitte, Mo. deice, Ti. JT. Pi. deprime, Ca.) eos, וְיִשְׁמַח Et disturba eos, nempe à priori opum, honorum, &c. eminentia.

13. Delictum, &c. וְיִשְׁמַח Peccatum oris eorum, (vel, oris sui, JT.) verbum labiorum eorum, Mo. o. vel, labiorum suorum, JT. Propositionis partes, sive subjectum & prædicatum, per synchysin trajecta sunt. Sensus est, Verbum labiorum ipsorum (i. e. quicquid modò hi suis proferunt labiis d) est peccatum oris eorum, Gej. Ham. i. e. Nil nisi peccatum & vitiosum loquuntur. Quot verba, tot peccata. Similes transpositiones Psal. 5. 10. & 9. 16. & 19. 2. &c. Peccatum oris ipsorum, locuta sunt labia eorum, Sy. Sensus versùs est, Magnum est peccatum oris eorum, dum nihil loquuntur nisi mera mendacia & perjurya in perditionem innocentium. Al. Propter peccatum oris propter verbum, &c. P. M. Mu. ex Ch. & AE. sim. Ca. Propter minas & calumnias, &c. Ellipsis & ב, aut ו. [Al. aliter:] Hic versùs coheret cum principio versùs præcedentis. Verto, Ut non obliviscatur, inquam, populus meus peccati oris eorum, verbi labiorum eorum, quando fuerint capti, &c. Alii hæc conjungunt cum præced. וְיִשְׁמַח, Deice delictum oris eorum, &c. Gej. ex Gen. Et comprehendantur, וְיִשְׁמַח Et capiuntur, P. Mo. o. Coc. capiantur, M. Ar. Ca. capientur, vel comprehendantur, Sy. Ch. Fortè abundat 1, ut 2 Sam. 13. 20. Vel potius, 1 conjungit hanc partem versùs cum præcedente sic, Et comprehendantur in superbia sua propter delictum, &c. estque synchylis poetica, ut Job. 23. 12. A mandatis labiorum ejus non recessi, pro, Et non recessi, &c. Vel, 1 non copulat, sed tantum convertit, Propter delictum, &c. capti sunt, h. e. certo certius capientur. Vel potius, 1 consecutivè ponitur, locùsque vertendus, ideòque capiantur, conficti scil. tuis plagis, &c. Vide Coh. 7. 26. Al. quando fuerint capti, Pi. A. sic JT. In superbia sua; itā Ch. Sy. JT. Pi. &c. וְיִשְׁמַח Propter (vel per, Pi.) superbiam suam, P. Gej. & temeritatem, quā sibi persuadent Deum non esse qui ipsos audit & ulcisci potest. Et de exsecratione, &c. וְיִשְׁמַח Et de perjuryo (vel maledictione, V.) & de macie narrabunt, Mo. q. d. Sint fabula vulgo: Dicat populus quoddà te maledicti sint & confecti macie. Et (vel, sed ut, Pi.) de exsecratione, sive maledictione, & mendacio (sub. eorum, Pi. V.) annuncient, seu narrent, Mu. A. vel, narrabunt, V. sub. alii, V. i. e. Itā eorum exsecrationes, &c. puniantur, ut de his palam omnes loquantur. Hoc per antithesin &c. ne obliviscatur populus meus, videtur dictum q. Vel,

narrent ipsi, vel confiteantur, & peccata & supplicia sua, ut Cain Gen. 4. 13, 14. & Judas, Matt. 27. 4. Vel, enarrent, nempe populus tuus ad gloriam Dei, videlicet iudicium Dei quod in persecutores Davidis exercebat propter eorum execrationes & mendacia quibus Davidem gravaverant *. Annuncient, impersonaliter & indefinitè; ut Job. 18. 18. Expellent eum, h. e. expelleretur; & Luc. 12. 20. Hodie tollent animam, &c. †. Tum præ execratione tum præ macie enarrent, JT. i. e. Invitis extorqueatur confessio, nequitia suæ, &c. Sed conjunctæ hæ voces non malum poenæ, sed culpæ, designare docet Hof. 4. 2. JT. ¶ vertunt, præ, ad notandam causam procreantem; ego, de, ad notandum objectum, ut Esa. 2. 37. Quoniam perjurium & mendacium narrant, Ch. qui loquuntur de perjurio & mendacio, M. Et de execratione & mendacio annuntiabuntur consummationes, o. [ut seq. v. 14.] Et ex turpitudine atque mendacio loquentur, Ar. & de maledictio & de mendacio narrant, Q. in V. Et ob execrationem, & mendacium eorum quod narrant, P. vel, quæ enarrant, q. d. quæ sola eorum explent sermonem, ut nil aliud proferant. Ellipsis & וְשֵׁנִי. Et ab execratione & ab abnegatione quas proferunt, Coc.

14. In consummatione, וְשֵׁנִי. Consume, M. P. Mo. Perde, Sy. Ar. sub. eos, Pi. Mu. Gej. A. &c. (ut, solve, Matt. 21. 2. pro, solve eum, Marc. 11. 2. †.) quos hætenus descripsi. Ellipsis accusativi satis evidens, quanquam ex vocula וְשֵׁנִי facile expleri possit וְשֵׁנִי ipsos. Post plagam lentam, & diuturnam captivorum in triumpho ostentationem, totalis tandem perniciēs sequatur, nè ullam emersionem sperare queant. ¶ Et non erunt; ita M. o. vel, sunt, P. sint, Ar. inveniantur, Sy. וְשֵׁנִי. Et non ipsi, Mo. ut non sint, Ti. Ch. Ità ut nullus sit superstes. ¶ notat totalem rei annihilationem. Vide Job. 3. 9. Psal. 69. 21. &c. ¶ Ut (vel donec, JT.) non sint amplius, Pi. JT. & in nihilum eos redige, Ca. Nè intelligas hoc de ipsis personis, sed de felici eorum statu, quia sequitur, ut sciant, &c. quod non cadit in personas consumptas. ¶ Et scient. Vel, sciant, Mu. A. Pi. &c. vel, experiantur, Pi. sim. Gej. Ineluctabili iustaque poenâ se pœdetentim absumi videntes. ¶ de experimentalis notitia, Coh. 8. 5. Vel, impersonaliter, cognoscetur, patebit tam piis quam impiis, tam patientibus quam ipestantibus. Sciant omnes quotquot ea de re audierint: vel, sciant ii, dum sensum consumuntur d. ¶ Quia (vel quod, Mu.) Deus dominabitur. Vel, dominatur, Mu. Deum dominari, Pi. animadvertendo in improbos †. Tacite excludit à dominatu persecutores suos. Opponitur hoc parasitis aulicis, qui Saulem subindè crepabant esse Imperat. absolutum & liberrimum, &c. ¶ Jacob. In Jacob, Mu. &c. i. e. in populo Israelitico. ¶ Et finium, &c. וְגֵּרָם. Ad limites, vel fines, terræ, Gej. Mu. &c. imò usque ad fines, &c. Pi. Refertur hoc, vel, ad Deus dominatur, vel, ad sciant i.

15. Convertentur ad vespem, &c. וְשֵׁנִי. Et (vel ut, Gej.) revertantur, Mu. Pi. vel revertentur, A. scil. domum suam. Repetitur hic versus 7. sed in diverso sensu, per ἀντιθέσιν. Quod v. 7. narrative, hic imprecative, dicit, exponens quomodo eos consumi velit, nempe fame. Est prædictio, vel imprecatio, poenæ peccato eorum respondentis, ut supra v. 7. Ibi questus est de eorum crudelitate; hic imprecatur eis famem, ut docet vers. seq. Notatur itaque poena talionis. q. d. Facito; o Deus, ut qui meam domum obsederunt tumultuantes, &c. ipsi pro hoc scelere cogantur ad noctem usque cursare ac recurrere, &c. o.

16. Ipsi, &c. וְשֵׁנִי. Lectio hic varia est, in margine Hiphil, וְשֵׁנִי. movebunt; in textu autem Kal, quod melius, וְשֵׁנִי. vagabuntur P. cum in Hiphil nunquam hoc verbum transitivum destituatur expresso accusativo. Ipsi (vel, Hi ipsi, Ti.) vagabuntur, M. P. Mo. Ti. Ch. A. vel, hinc inde oberrabunt, Gej. vel, vagantur, Pi. Mu. Al. seipsos exagitant, JT. ¶ Ad manducandum. Ità Mu. Sy. &c. ut comedant, M. P. pro cibo, Ti. hic Pi. quærendi victus causâ. ¶ Si verò, &c. וְשֵׁנִי. Si (vel quum, JT. Pi. Mu. o. Ar. Eth. &c. valet quum *, ut Num. 36. 4. & Exod. 20. 25. & indubiè Amos. 7. 2. v.) non fuerint saturati, murmurabunt, P. Gej. o. Ar. Eth. & murmurabunt, Mo. ululabunt, A. vel, murmurent, Gej. pernoctabunt, M. Mu.

Præ. hic pro fut. *. Vel, pernoctent, Mu. tum cogantur *. Mu. a pernoctare, JT. Pi. Redundat hic *, ut v. 13. vel, est synchysis poetica, sic ordinanda, & pernoctent, quum non fuerint saturati. i. e. Frustrâ quærant cibum illi, & jejuni indormire compellantur. Nec satiati cubabunt, Ti. Et non saturabuntur, neque pernoctabunt, Sy. Et non quiescent donec saturantur ac pernoctent, Ch. Nec satiabuntur, nec tectum eis subire dabitur, Q. in V. Al. Certè (¶ ita fumi constat,) non saturantur, & pernoctent. Cogantur totam noctem jejuno stomacho transigere. Profecit non saturabuntur quando hospitium ad pernoctandum quærant, i. e. Divertent ad hospitium incœnati. Hic ¶ pro certè, & ¶ pro quando, ponitur. Alii volunt ¶ præcedens servire loco duorum, & legunt, Si non fuerint saturati, & non dormient, vel, nec dormient. [Ca. totum sic reddit, Qui ob cibum vagantur, & nisi saturati ringuntur: & Ham. Vagabuntur—si non saturantur, & pernoctabunt.] ¶ ¶ sign. & pernoctare, & querulari, five murmurare. ¶ ¶ pernoctare, in Niphal semper, & quandoque in Hiphil, sign. murmurare, Exod. 16. 2, 8. & 17. 3. Num. 14. 29. &c. ¶ ¶ in ¶ ¶ convertendi vim amittit, siquidem describitur poena adhuc imminens, non verò jamjam immissa d. ¶ Gej.

17. Ego autem. Vel, ex hoc periculo liberatus; vel, quum me de hostibus ultus fueris. ¶ Cantabo. Sic ¶ Mu. solet Psalmos pollicitatione gratitudinis concludere f. ¶ Mu.

18. Adjutor meus, וְשֵׁנִי. O robur meum, JT. Pi. Gej. sim. Mu. Respicit ad וְשֵׁנִי robur ejus, nempe Saulis, v. 10. q. d. Sicut ob robur Saulis vigiliæ meæ ad te; ita nunc ob robur tuum mihi præstitum laudes quoque meæ ad te solum dirigentur. Elegans paronomasia in verbis וְשֵׁנִי, & וְשֵׁנִי. Vide annotata ad v. 10. ¶ Tibi psallam; ita JT. Pi. &c. וְשֵׁנִי. Ad te, Mu. Pi. De te, ut ¶ alternet cum ¶, ut Job. 42. 7. Psal. 2. 7. Quem sensum urget accentuatio. ¶ Quia Deus, &c. ¶ Gej. וְשֵׁנִי. Quod, &c. Mu. Deum esse, &c. JT.

PSALM. LX.

ARGUMENTUM. Psalmus hic δωδεκάστιχος est, in quo celebrantur crebræ victoriæ populo Israelitico post varias jactationes (partim sub jugo Palæstinorum, partim in civili bello inter domos Saulis & Davidis,) divinitus concessæ. Inscriptio declarat eum scriptum esse in expeditione adversus Syros & Idumæos. Vide 2 Sam. 8. & 1 Par. 18. Constat duabus partibus. 1. Expostulat cum Deo, quod videatur suos deseruisse. 2. Dei opem implorat, & se confirmat promissione Dei de subactiōe exterorum, &c. b. ¶ Mu.

1. Pro his qui immutabuntur. Vide dicta ad titulum Psal. 45. ¶ וְשֵׁנִי. Super Susan eduth, ¶ Me. P. Mu. De hoc nihil certum Hebræi proferunt. Est d. M. nomen instrumenti musici †; tunc eduth sonat ornamentum: vel, initium vulgaris cantilenæ. Al. Super (vel in, M.) Susan testimonii, Mo. Al. Susan decorum, Q. in V. Al. Super rosa (vel lilio, vel flore, Q. in Ma.) testimonii, Ti. Q. in Ma. vel, ornatus, Al. in Ma. Putant fuisse nomen instrumenti musici sculpturâ aliquâ rosæ vel lilii, ut moserat, ornati. Præcinendum ad rosam, oraculum, Ca. In hexachordia (vel, super hexachordum, Ham.) testimonii, five oraculi, JT. Pi. &c. i. e. instrumentis sex chordarum sacerdotum proximè Arcam (quæ testamentum dicitur, Exod. 16. 34.) testimonii subsistentium. Significat instrumentum servitio Oraculi solenniter destinatum. Vel, וְשֵׁנִי. veritas, testimoniorum, five testificationum, q. d. instrumentum in laudationibus Dei usitatum. Al. Super hexachordo, memoriale, five testimonium, ut וְשֵׁנִי sit casus recti, ut Psal. 8. 1. h. e. Psalmus hic perenne erit monumentum victoriæ à Deo concessæ. וְשֵׁנִי est memoriale testificant. Psalm. 81. 6. Confer Psalm. 78. 5. & 122. 4. ¶ ¶ docet sing. וְשֵׁנִi eodem sensu hic fumi quo plur. וְשֵׁנִi Psal. 45. ¶ In docirnam. Heb. ad docendum, scil. populum Dei, nim. de ira Dei adversus peccata, v. 3. ¶

2. Cùm succendis. Ità. Legerunt וְשֵׁנִi. succendit.

succendit. Favet Hebræorum Deras, ubi Mesopotamia, &c. David dicitur ignem iniecisse. *¶* *Quum pugnaret, vel certaret, Pi. JT. Mu. fim. P. Ti. In certando ipsum, i. e. postquam decertasset, vel, destruxisset, David. ¶ in Kal est avolare; in Niphal, contendere, & in alterum quasi involare, ut Exod. 2. 13. & 21. 22. In Hiphil sign. & rixari, Num. 26. 9. & vastare, Jer. 4. 7. quod huic historiæ congruit, 2 Sam. 8. & 10. 1 Par. 18 P. Quum rixaretur, vel contenderet, V. fim. M. Mo. quando desolavit, He. in V. ¶ Mesopotamiam Syria, *¶* *Cum (vel contra, P.) Aram Naharaim, Mo. cum Syria interamni, Heb. duorum fluviorum, scil. quæ Euphrate & Tigri circumflua erat: Cum Syris Mesopotamiensibus, JT. Pi. Heb. cum Aram, nam Syri orti sunt ab Aramo, filio Semj, Gen. 10. 22. Contra Syriam Mesopotamiam, Q. in V. ¶ Et Sobal] At in o. est Sobal, non Sobal, 2 Sam. 8. 3. & 1 Par. 18. 3. ¶ Syriam, vel Syros, vel Syriâ, Soba, vel Soba, G. Mu. V. JT. &c. i. e. partem Syriæ sic dictam, de qua vide 2 Sam. 8. 5, 12. & 10. 6. & 1 Par. 18. 3, 9. Hæc est Cœlesyria, five cava Syria. Al. est Syria Sophena. Sed falluntur vocis similitudine: Nam Sophene est in Armenia, &c. ¶ Et convertit, &c.] Heb. & reversus est—& percussit, Mu. sic Ch. Ar. M. fim. P. Ti. h. e. Iterum percussit, vel, aliam præter proximam Syrorum obtinuit victoriam. Prius verbum per adverbium exponitur, ut Psalm. 6. 11. & 45. 5. & 51. 4. Al. Et reversus est Joab, nempe post Abisai, & percussit; vel, & reversus est Joab (nempe ex Syria, quod abs Hieros. profectus fuerat) ad domandam Idumæam, quæ ad Hieros. meridiem sita erat, ut Syria ad Septentrionem. Et reversus Joab percussisset, JT. Verto, percuteret; nam hæc strages accidit demum post pugnam cum Syris, ut patet ex serie historiæ 2 Sam. 8. Et Psalmus hic scriptus fuit ante illam stragem, ut colligitur ex v. 10. & 11. Et reversus est Joab, nempe à cæde in Syros edita, 2 Sam. 8. 13. ¶ Idumæam, Edom, Mu. A. Edomeos, JT. Pi. ¶ In valle Salinarum] Heb. Salin, Pi. JT. Gej. &c. quæ est ad finem Mortui maris versùs montana Idumææ. ¶ Duodecim millia] [Sed hic non una est difficultas & evasione.] Videtur hoc alibi Davidi tribui, 2 Sam. 8. 13. & alibi Abisai, 1 Par. 18. 12. quod hic Joabo. Et pro 12 millibus alibi sunt 18 millia, 1 Par. 18. 12. Deinde, percussisse dicitur Edom hic & 1 Par. 18. 12; at Aram, five Syros, 2 Sam. 8. 13. ¶ [Quid dicendum?] Resp. 1. Davidi tribuitur hæc victoria, ut cujus auspiciis, Joabo autem, vel Abisai, ut cujus ductu, res gesta sit. 2. Abisai tribuitur 1 Par. 18. quia hic primus in hostes impetum fecit, cæsis tum 6 millibus: Joabo autem hic, quod is plura occidit, nempe 12 millia. 3. Duodecim millia uno prælio, sex alia millia in minoribus conflictationibus, erant interfecta. 4. Videtur eodem tempore pugnatum contra Idumæos & Syros, & ex utrisque fuisse illa 18 millia. Cum itaque scribitur, percussit Edom, intellige & Syros, qui cum iis erant. Simil. illud, cæsa Syriâ, 2 Sam. 8. 13. de Syris & Idumæis intelligendum. Verùm locorum qui in hac epigraphe nominantur distantia, nec non 2 Sam. 8. & 1 Par. 18. (ut me monuit Petrus Bertius) evidenter arguunt Idumæorum & Syrorum victorias fuisse planè diversas. 5. Hæc tria loca diversas historias respiciunt. Locus 2 Sam. 8. 13. sic accipiendus est, Fecit quoque sibi David nomen, quum reverteretur cæsa Syriâ, (vel, à percussione Syrorum, Ham.) 18 millibus, sub. ex præced. cæsis: h. e. Fecit sibi nomen, cæsis Idumæorum 18 millibus, quum reverteretur à victoria profligatorum Syrorum. Absit enim ut dicas Syros cæsos in valle Salis prope Asphaltitem in parte Australi, longè à Syris remota. Non ergo construendum cæsa Syriâ loci notati cum in valle Salinarum; vetat id accentus distinctivus Tarcha in voce *Salin*, qui vocem conjungit cum antecedentibus, & disjungit à sequentibus. Accentus non sunt negligendi, &c. Præterea, non ibi agitur de domitis Syris, sed Idumæis, nam sequitur, Et posuit in Idumæa custodes. Ità conciliatur 1 Par. 18. cum 2 Sam. 8. Ab utrisque autem differt hic locus Psalmi, distinguenda itaque**

sunt tempora. Abisai primò occidit 18 millia; deinde, ipsis postea rebellantibus, Joab ipsos invasit, occiditque 12 millia, id quod hic memoratur. 6. Alii pro *Idumæos* 2 Sam. 8. legunt *Idumæos*; cui favent Pellicanus, & o. qui ibi habent, *Idumæos*. Sed hoc esset contra fidem omnium exemplarium; nec opus est illà conjecturâ. [Plura congeessimus ad loca Sam. & Par. citata.]

3. Deus, repulisti (vel, repuleras, Ti. elongasti, Mo. abjecisti, M. A. Ang. fim. P. rejeceras, JT. Pi. scil. tradendo nos in manus Philistæorum, 1 Sam. 31. 9. oblitus es, Sy. dereliquisti, Ch.) nos; ità o. Æth. Mu. *וְיָצִיטָנוּ* Hoc dicebat quum videret Hadarezerem adventare cum magno exercitu; q. d. Vidēis omnem nostrī curam abjecisse. Docet Dei offēsi nutu istum arma cepisse. Ità simplex est præteritæ punitionis recensio: sed in allem supplere *וְיָצִיטָנוּ*, qui abjecisti nos, ex v. 12. quod & suadet contextus, qui hoc & sequentia duo verba ad circumcriptionem Numinis invocandi, hætenusque valde irati, docet adhiberi; q. d. Te eundem Deum nostrum, qui hætenus nos immorigeros castigasti, nihilominus instantè imploramus, &c. ¶ Destruxisti nos; ità o. Æth. *וְיָצִיטָנוּ* Rapisti, vel perripisti, nos, Mo. Mu. sic Gej. A. ut aries murum, ruinam faciens. Vide Psalm. 80. 13. Neh. 4. 3. Disruperas nos, JT. Pi. bello intestino inter me & Isboethum. Disjeceras nos, Ti. Diripisti, vel discerpisti, vel discerpseras, V. vel dissipasti, M. P. tum intestinis dissidiis, tum exterorum invasionibus, præcipuè illà 1 Sam. 31. 7. vel, illà Hadarezeris, quæ ingenti terrore, si non & clade, quamvis ejus non sit mentio, Israelitas affecit. ¶ Iratus es; ità o. Ar. Sy. M. P. vel fueras, JT. Pi. ¶ Exacerbatus es, Mo. Infremuisti, i. e. extremam peccati detestationem ostendisti. ¶ Et misertus es nobis; ità o. Æth. *וְיָצִיטָנוּ* Revertere (vel, proinde revertere, P. converte te, Pi. M. restitue te, JT.) ad nos, in misericordiis tuis. Reficies, vel refice, nos, animi veluti deliquium passos. *וְיָצִיטָנוּ* reducere spiritum, recreare, &c. Vide Psalm. 23. 3. Jer. 50. 19. 4. Commovisti (vel, Tremere fecisti, P. Mo. Concusseras, Ti. Commoveras, JT. Pi.) terram; ità M. o. &c. ¶ Concussisti terram, Sy. Israelis, i. e. Israelitas, per hostiles impetus; per Adarezeris copias. Tremor terra indicat mutationem statûs ipsius; ut Hag. 2. 7. collat. cum Heb. 12. 26, 27. item Ezec. 31. 16. ¶ Conturbasti eam; ità o. Æth. *וְיָצִיטָנוּ* Scidisti (disfrigeras JT. Pi. disruperas, Ti.) eam, Mo. P. Per dissidium inter Tribus, ut 2 Sam. 2. 4, 9, 10. ¶ Sana contritiones (fracturas, P. fim. JT. Pi. rupturas, V.) ejus; ità M. Mo. &c. ¶ Quia commota est; ità Ch. &c. ¶ Vacillat, JT. Pi. Ti. nutat, Ca. Mo. 5. Ostendisti populo tuo dura; ità o. Ch. M. &c. *קָשָׁה* Duram, Mo. rem duram, JT. Pi. Feemin. neutraliter ponitur. Dura fecisti experiri populum tuum, Ti. V. Passi sumus dura, acerbam conditionem, &c. ¶ Potasti nos (vel, propinasti nobis, P. fim. Mo.) vino (vel, vinum, P. &c.) compunctionis; ità o. vel, stuporis, Æth. maledictionis, Ch. facoso, Sy. fim. Ar. *וְיָצִיטָנוּ* Vino letali, M. sic Ti. V. toxico, V. veneno mortifero, Q. in M. vinum perturbationis, Mo. horroris, Mu. Gej. q. d. Perculisti nos horrore. Phrasis sumpta est ab iis qui amarum vinum ministrant. Simil. Esa. 51. 17. Dederas bibendum nobis, tanquam vinum, horrorem, JT. vel potius, tremorem, ut percipitur ex Esa. 51. 17. & ex verbo cognato *וְיָצִיטָנוּ* tremere facta sunt, Nahum 2. 3. Metaphoricè intelligit animi conturbationem. Vinum horroris est, quod cerebri obnubilatione tremulos quasi reddit potiores ac vacillantes, &c. 6. Dedisti (vel, At dedisti, P. vel, At sustulisti rursus, Ti. Attamen dedisti, Pi. vel, Præsta, Ca. Da, Q. in V. Gej. Præteritum vertunt per imperat. Precantis hæc verba esse videntur ex collatione tum antecedentium, refice, v. 3. sana, v. 4. tum subsequēntium, salva, exaudi, v. 7. Præter. utitur ob certitudinem spei, &c. P. Potasti, Ar.) metuentibus te significationem; ità o. Æth. *וְיָצִיטָנוּ* Vexillum, P. Mo. JT. Pi. Mu. Gej. A. &c. vel, signum, M. Ti. Ca. Sy. Ar. ¶ Ut fugiant à facie arcus; ità o. Ar. Æth. vel, ad arcus effugiendos, Ca. i. e. ut manus hostiles effugerent; ut se servarent à

malis imminentibus, & fugâ sibi confulerent. Ab antiquis factis Deum conciliat; q. d. Qui dedisti olim signum tuis, ut se servarent, &c. nunc idem mihi præsta. *וְשָׁקֶן* pro *וְשָׁקֶן*, per antithesin, seu permutationem literarum ejusdem potestatis & instrumenti*. [Sed audaciam hominis merito flagellat Muis, ipse licet Pontificius.] Ludit suo more Genebrardus, quum hoc dicit. Probaret vel uno exemplo nomina in *ן* præcedente Segol definitia *ו* pro *ן* accipere, profecto illi fidem haberemus. Hæc interpretatio [Vulgati, quam quibusvis artibus, vel etiam ineptiis, defendere huic homini certum erat,] ex sensu ipso facile refellitur. Nam quum Psalmus hic (qui *וְשָׁקֶן* est & *וְשָׁקֶן*) duabus constet partibus, quarum prior ærumnas memorat, posterior victorias celebrat; hic versus isto sensu neutri parti congruit. Non posteriori; quia ut Deus populo suo salvam fugam præstiterit, sicut haudquam magnificum est, & cum clade junctum, ita ab illius scopo plane alienum, qui erat, Dei beneficentiam in eo celebrare, quod se suosque in præliis victores reduxerit: nec salvam fugam Rex suis precatus est, (quod fingit Genebrardus,) sed gloriosam victoriam. Non priori; ita enim, teste Agellio, sensus esset, Levasti metuentibus te signum, sive vexillum, non quod hostes fortiter invaderent, sed ut re inclinata fugerent, &c. Quod absurdum est, quia inauditum, ut milites signo dato in fugam se proripere jubeantur. Nec juvat Agellium Jer. 4. 6. ubi hortatur levare signum, ut fugiant, & in tuta loca se recipiant. Nam alia hæc res est. Jeremias agit de ruris incolis, &c. & hujus signi & admonitionis plurimus semper & ubique usus. At Psalmus hic agit de exercitibus in aciem eductis, quos signo dato ad fugam hortari, nulla uspiam gens aut ætas usurpavit. Syrus, ut hæc incommoda vitaret, negativum de suo addidit, vertens, *Ut non fugerent ab arcu*, quod per *וְשָׁקֶן* accipi possit, pro, *ut resisterent, & superarent*. Sed neque hæc versio admitti potest, quum constans Hebræorum codicum lectio ipsi refragetur. *וְשָׁקֶן מִפְּנֵי קֶשֶׁן*. Ad elevandum se (vel, ut sese efferant atque extollant, ut reciproce fumatur, q. d. ut nosmet efferamus super hostes nostros, &c. ad elevandum, P. Gej. ad sustollendum ipsum, Q. in V. [nempe vexillum:] ad extollendum, Heb. ad vexillandum, passivè, i. e. ut extolleretur & erigeretur; vexillare, vel vexillari, si ea vox Latina esset, vexillum dici posset, ut, *servire servitute*, &c. ut extollatur, vel agitur, A. Ang. Merc. & Schindl. in Boot. Passivè sumitur h. l. in Hithpahel, sicut & Zach. 9. 16. Ad quod concurrerent, Coc. ut triumpharent, M. Ti. quod erigerent, Pi. quo utantur, JT. A. pro vexillo, A. JT. Posuerunt, uti, pro, vexillo uti, quia absolum fuisse dicere, *dedisti vexillum ad tollendum vexillum*, à facie veritatis, Mo. vel, propter (idque propter, Ti.) veritatem, M. P. Ti. Mu. Gej. scil. tuam, Pi. Gej. Similis affixi ellipsis Psal. 91. 4. h. e. ut ostenderes te veracem in promissionibus, pollicitus autem es mihi Regnum, & confugientibus ad te opem, sive liberationem. *וְשָׁקֶן* (quod alibi non exstat nisi aliis punctis, Prov. 22. 21. h.) veritatem significat Syris, è quorum dialecto permulta passim in Psalmis vocabula usurpantur. Porro, *וְשָׁקֶן* non cohæret cum *וְשָׁקֶן*, quod multi putaverunt, sed cum *וְשָׁקֶן*, Vexillum dedisti propter veritatem tuam. [Hunc versum variè explicant.] Sensus est, Olim solitus es dare nobis vexillum in præliis erigendum, nec non in muris captarum urbium, ut victorum mos est, i. e. Nos olim tuo ductu bella feliciter gessimus, &c. Dedisti olim signum tuis, ut se servarent, &c. nunc idem mihi præsta. Al. Querelæ hic opponit consolationem; q. d. Etsi Israelitas jam per aliquot annos graviter afflixisti; tamen dedisti interim timentibus te vexillum, &c. i. e. Dedisti me populo tuo Regem, ad quem pii velut ad vexillum erectum respiciunt, ejusque ductum sequuntur, & contra hostes feliciter pugnant, ut recens hæc victoria testatur. Populum tuum (quem antea afflixeras) cum luce promissionum tuarum, tum opere, victoriâ hæc recente, ducendum recepisti, quasi præeunte vexillo tuo. Malim autem hoc referre ad tempora hanc victoriam præcedentia, atque ad ipsam

expeditionem; ut significet, Deum ipsum suis ad bellum proficiscentibus instar vexilli prævisse, suosque hilares & intrepidos in hostem duxisse, & manifesta favorabilis suæ præsentis indicia præbuisse: solent nimirum milites, quamdiu vexillum suum vident, bono animo esse; sicut, contra, eo ex oculis ablato, trepidant, &c. [Alii optativè accipiunt, ut dictum est:] *Da timentibus, &c.* Optat dari suis militibus in bello animum P.

o Boot. ex
Mol.
P. Q. in V.

7. *Ut* (U. igitur, Pi.) *liberentur* (vel evadant, Ca. arment sese, Sy. vel, Propterea liberabantur, M.) *dilecti tui*. Ità o. P. Mo. Mu. JT. Pi. &c. Nempe, à residuis hostibus. Nostri [JT.] hæc præcedentibus jungunt, *Dedisti timentibus te, &c. ut liberentur*. Sed commodius conjunguntur cum verbis sequentibus sic, *Serva dexterâ tuâ, ut liberentur, &c.* Constructio inversa est. *¶ Saluum fac, &c.* Ità o. P. Mo. &c. *Serva, Ti. JT. &c. sub. me, M. Mu.* Me enim pereunte, peribunt Israelitæ, quos diligis. Vel, *serva dilectos tuos, me & reliquos, &c.* *¶ Exaudi me* Vel, *nos, A. me & populum meum*: utraque lectio est in Hebræo. *וְשָׁקֶן*.

q Pi.

r Pi. sim.
Mu. Mar.
* Mar.

t Mu.

v Pi.

* A.

8. *Deus locutus est in sancto suo*; ità o. V. *וְשָׁקֶן*. In sanctitate sua, M. Mo. in sanctuario suo, Ti. sim. Ch. Ca. Mu. *וְשָׁקֶן* sanctitas ellipticè ponitur, pro, in Templo, sive habitaculo, sanctitatis, Exod. 15. 13. Deut. 26. 15. Psal. 5. 8. & 79. 1. V. Per sanctitatem suam, P. JT. Pi. & loquutus est, pro, juravit, ut docet Psal. 89. 36. collat. cum 2 Sam. 7. 11. Per Spiritum Sanctum, sive per prophetiam. Per sanctos suos, Ar. Vel, per Urim & Thummim, quæ David consulere solebat, 1 Sam. 23. 2, 4, 9. & 30. 7, 8. & 2 Sam. 2. 1. & c. Vel, dixit Samueli Regnum meum perpetuum futurum, meque omnium hostium, etiam exterorum, potiturum. Vel, in me, quem sibi in Prophetam sanctificavit, Divinum sentio responsum victoriam promittens. Vel, per Nathanem, 2 Sam. 7. Vel, in sancto, h. e. in coelo, ut Psal. 150. 1. q. d. Apud se decretum fecit, quod & per Prophetam declaravit. Respicit autem ad præced. responde mihi. *¶ Letabor*; ità Mo. Ch. sim. M. Ar. JT. quia prævalebit domus Israel, Ch. *וְשָׁקֶן*. Exulto, Coc. quod letabor, Ti. sim. Ca. unde letabor, P. itaque exultabo, Pi. Gej. sim. Mu. Scil. quum magis ac magis præstita mihi fuerit promissio Dei. Vel, quod Deus mihi Regnum promissit, &c. *¶ Et partibor*; ità o. Ar. Eth. *וְשָׁקֶן*. Dividam, Mo. Ca. Sy. A. Distribuum, Gej. & dividam, M. quod dividam, P. & quod dividam, Ti. Dividam pro arbitrio, & iis præciam quos voluero. Significat hoc plenam post victoriâ possessionem; Jos. 13. 7. Al. In partem obtineo, JT. vel, obtinebo, Pi. Rectè; *וְשָׁקֶן* enim, quod alibi sign. dividere, sive distribuere, vel partem dare, (quæ significatio, licet à cæteris cunctis recepta, hic planè aliena est,) interdum sign. participem fieri, sive partem accipere, ut Prov. 17. 2. & 29. 24. & in plerisque locis ubi cum *וְשָׁקֶן* jungitur, ut Gen. 49. 27. Exod. 15. 9. Esa. 9. 3. Innuit se plenarium ejus dominum futurum. Regis erat provinciam suam in urbes & regiones distribuere, iisque magistratus præficere. *¶ Sichimam, וְשָׁקֶן*. Sechem, P. Mo. M. Ar. &c. Urbs hæc erat in monte Ephraim, Jos. 20. 7. amœnissima, non procul à Samaria, vide Gen. c. 33. v. 18. ejusdemque metropolis. *¶ Et convallē tabernaculorum* Ità o. Ar. Ch. Succoth tabernaculum sonat. Ubi scil. Arabes & Nomades, habitantes in tabernaculis. *¶ וְשָׁקֶן*. Et vallem Succoth, M. P. Mo. &c. Vallis hæc non amplius memoratur. Succoth autem urbs erat in tribu Gad, ultra Jordanem. Vide Gen. 33. 17. & Jos. 13. 27. *¶ Metibor, וְשָׁקֶן*. Metior, JT. metiar, vel dimetiar, Pi. M. Ar. &c. Metonym. signum prognato; q. d. Sichima & Succoth semper erunt, ut nunc sunt, in mea potestate. Meminit Sechem & Succoth, vel, quia utraque post Saulis cladem deserta fuerat ab Israelitis, & post à Philistæis occupata; vel, quia ea loca tum parebant Isbosetho.

r Gej.

r Pi.

* K. & AE.
in Mu.

b Gej.

c Mu.

d Me.

t Cos.

9. *Meus est* (vel erit, P. vel, mecum erat, Ch.) *Galaad*. Mihi se adjunxerunt. Gilbad hic pro Gaditis & Reubenitis qui habitabant in terra Gilhadis, Num. 32. 29. Galaad pertinuit ad tribum Gad, Jos. 13. 25. & dimidiam partem Manassis, v. 31. Galaad, i. e. Galaaditæ.

k Boot. 4.
12. n. 13.
&c.

l Gej. ex
Boot.

m Ham.
n Mu. sic
Gej. A.

o Gej.
p A.

q Gej.
r Mu.

t Mar.
* Gej.

v Gej. Mu.
A.

x Pi.
y Mu.

z Mu.

* Gej.

c Gej.

d Pi. sic
Gej.

t Mu.

Ca. laaditæ f. ¶ *Manasses*] i. e. Dimidia Tribus Ma-
 Pi. rassis, quæ habitabat in monte Gilhadis, Num. 32.
 A. 40. Hi erant extremi terræ limites ultra Jordanem,
 Mu. sim. qui, licet ad tempus Isboetho parebant, 2 Sam. 2. 8, 9.
 Gej. juxta promissum Dei Davidi subijciendi erant. Dum
 Pi. A. quasdam Tribus nominat, synecdochicis complectitur
 A. reliquas. ¶ *Ephraim fortitudo* (vel *robur*, Ti. JT.
 Mu. &c. *firmamentum*, Ca.) *capitis mei*] Id est, cornua qui-
 Gej. bus contundam hostes, juxta Deut. 33. 17. Robur
 Pi. A. est mei Regni. Vide Gen. 48. 19. Erat enim hæc Tri-
 A. bus populosissima, & strenuis militibus abundabat;
 Mu. in quibus consistit defensio capitis mei, seu vitæ &
 Gej. Regni mei. ¶ *Uxor*] *Roborator*, &c. o. Sy. Æth.
 Me. T. sim. *magnificentia*, &c. Ar. Notat se esse ejus dominum, ejus-
 Mu. que robore uti, sive in se defendendo, sive in Regno am-
 Pi. plificando. Sub hac tribu reliquas cis Jordanem coindi-
 Gej. cari probabile est. ¶ *Juda rex* (vel *legislator*, Ti.
 JT. Pi. sim. P. Mo. &c. vel *dux*, V.) *meus*] Ità o. Sy.
 A. Ar. Serviens mihi in gubernatione regia. Respicit ad
 V. Gen. 49. 10. Vide & 1 Par. 5. v. 2. ¶ *Signum* & *conditorem legum*, & *regem*: rex autem, pro regno:
 Mu. q. d. Regio Juda est Regnum meum. Tribus Judæ
 Gej. sub meo imperio est, & mihi suppeditat Principes, qui
 Pi. jura decernant ac leges administrent: præcipui
 A. enim in synedrio assessores erant de tribu Judæ. Ad
 V. tribum Judæ pertinebat Regnum, & legum condenda-
 Mu. rum potestas. Significat hanc esse tribum regalem,
 Gej. atque ita sub ea denotat Regnum Judæ, sub quo &
 Pi. Benjamin comprehenditur, sicut sub *Sechem*, &c. de-
 A. notabat Regnum Israel, sive decem tribuum. Vult di-
 V. cere populus, *Regem* sibi esse de tribu Judæ. Verum
 Mu. non sunt hæc verba populi, sed Davidis, qui hic *domus* tribuum
 Gej. recenset, & tribum Judæ celebrat, quia penes
 Pi. eam Sceptrum & legum administratio, seu custodia,
 A. usque ad Christi tempora esse debebant. Perfectissi-
 V. me hoc completum in Christo. [Ch. totum sic red-
 Mu. dit; *Mecum erat domus Gilead*, &c. & *fortes domus Ephraim fortitudo capitis mei*; a domo autem *Jebudæ* scri-
 Gej. bæ domus doctrine meæ.]
 Pi. 10. *Moab*] *Moabitæ* f. Imperium in Israelitas hono-
 A. rificis & suavis verbis expressit; at imperium in ex-
 V. teros formis loquendi contumeliosis atque injuriis
 Mu. significabit. ¶ *Olla spei mei*] Ità o. q. d. Mea
 Gej. sperata servitia. Vel, quam spero pedibus meis sub-
 Pi. jectam iri: quæ spero me usurum ad rem culinari-
 A. am, vel pedum lotionem. ¶ *deduxerunt* a ¶ *quod* Chald. & Syr. est *sperare*; quales voces ab He-
 V. bræis poetis affectari notavimus. Sed pura est lin-
 Mu. gua Psalmorum, & nunquam vel raro Chaldaicis vo-
 Gej. cibus admixta. ¶ *Olla*, vel *lebes*,
 Pi. lotionis, sive ablutionis, meæ, P. Mo. Ti. Mu. Gej. A.
 A. &c. *abenum eluacrum*, Ca. *pollubrum* (vel *pelluvium*,
 V. Pi.) *metum*, JT. Pelvis in qua lavem pedes. Sensus,
 Mu. ex V. Serviliter mihi subditi erunt. Utar iis ad con-
 Gej. temptissimam servitiam. Vide 2 Sam. 8. 2. Impera-
 Pi. bonis ut servis. Ad infimam redigam servitutem. Ut
 A. lebes, in quo lavantur pedes, subjicitur, ita & Mo-
 V. ab. Erit vas in quo sordes lavantur: Serviet pro
 Mu. vilissimo mancipio. Sic Plautus Pers. act. 4. scen. 3.
 Gej. vers. 64. Nunquam ego te tam esse matulam credidi; ubi
 Pi. Taubmannus, *vilem, insulsum*, &c. Et Mott. act. 2.
 A. scen. 1. v. 40. Ego vos pro matula habeo, nisi, &c. Al.
 V. *lebes auspiciæ, securitatis meæ*, Sym. in D. ¶ *In*
 Mu. *Idumæam*, ¶ *Super*, vel *supra*, Edom, P. Mo.
 Gej. JT. &c. *Idumæa*, G. ¶ *Extendam* (vel, *projiciam*,
 Pi. P. Ti. Mo. Mu. &c. vel, *injiciam*, Ham. *conijciam*, BA.
 A. *solvam*, Ar.) *calceamentum meum*, ita o. Ar. G. ¶ *Variè accipiunt.* 1. Contemptum ac contume-
 V. liose eos tractabo, ut herus facit servo, super quem ira-
 Mu. tus calceum projicit. Opponit hoc superbiæ Edomæ-
 Gej. orum quæ insultare solebant Israelitis. 2. *Extendam*
 Pi. *calceum*, ut eum mihi detrahat, ut viles servuli solent.
 A. Vide quæ ad Matt. 3. 11. 3. Regionem victor in-
 V. grediar; & in signum aditæ possessionis, & devictæ
 Mu. regionis, pedibus meis calcabo. *Calcei porrectio* sym-
 Gej. bolica erat. Possessio apud JC^{os} idem est ac *pedum po-*
 Pi. *sitio*, quod multarum rerum possessio adeatur *pedum*
 A. *positione* & *calcatione*. Hinc Latinis *pedem proferre*
 V. est, *dilatare imperium*. Vide ad Ruth 4. 7. Peram-

bulabo, possidebo, &c. d. 4. Omnibus palmam præri-
 pit Chald. *super juncturam cervicis fortium Idumæorum*
 injeci, vel *imposui, calceum meum*; h. e. ad exemplum
 Josuæ, &c. Jos. 10. 24. q. d. Victorem me demonstravi.
 Vide vers. ult. hujus Psalmi. Conculcabo eos, &
 pefundabo. 5. ¶ *Idumæa* est *vinculum ferreum*. Al.
 super Edom *conijciam compedem meum*, Q. in BA. 2. 6. 16.
 886. [Vide annotata ad Deut. 33. 15.] Dicit, *projiciam*,
 in fut. quia Idumæos nondum devicerat. ¶ *Mibi*
 10 *alienigenæ* (i. e. Philistæi) *subditi sunt*; ita o. i. e. ami-
 ci facti sunt ac foederati: ¶ *Super* (vel *ad*, V. *contra*, JT. Pi.) *me* (vel, *mei causâ*,
 Gej. *mibi*, Mar. Q. in V.) *Peleseth*, vel, *Palestina*, ju-
 bila, P. Mo. Mu. *clangorem ede*. Vide Jud. 15. 14. Efd.
 3. 11, &c. m. Vel, *veni* (vel, *acclama*, Q. in V.) *cum*
 plausu, V. *Clangentem age*, JT. Pi. h. e. triumphum cani-
 te. Hortatio ironica; q. d. imò verò nos triumphabi-
 mus de vobis: vel, non poteris jubilaré, quia fortior
 te sum. Vel, *Jubila mibi*, pro tot victoriis à me
 20 partis. Tu mibi, *Palestina*, *adoream acclama*, Ca.
 Acclamate mihi tanquam domino. Exprobrat Da-
 vid antiquam Philistæorum insolentiam. ¶ *Ambi*, o.
Palestina, *amicitiam meam*, Ti. Exsulta, te à Satanæ &
 idolorum tyrannide victricibus meis armis liberasti. Al.
 Super *Philistæis jubila*, o. anima mea, Ham. vel, o. con-
 gregatio Israel, Ch. Non ¶ *Idumæa*, sed ¶ *Idumæa*, legebat. Ver-
 tendum, *super*, non, *super me*. Est itaque *Idumæa*, sive
 forma celebrandæ victoriæ. In Psal. 108. qui octo
 30 postremos versus eisdem ferme habet atque hic, legi-
 tur ¶ *Idumæa*, sic, *super Palestina jubilabo*. Et *super Palesti-*
 nam *vociferabor*, Ar.

11. *Quis deducet* (vel, *deduceret*, JT. *dirigat*, Ar.)
 me in civitatem munitam? Ità JT. Mu. &c. i. e. O
 utinam deducat me aliquis, &c. Nec obstat subjectio
 v. 12. tanquam si præcessisset interrogatio simplex;
 quia ibi David tantum fidem suam profitetur, se voti
 sui compotem fore per Deum. Quo duce & auspice
 40 ingrediar, &c. Diserte David amolitur à se omnem
 victoriarum laudem, unique Deo tribuit. ¶ *Pale-*
 mi partes duæ sunt. 1. Suam ob peccata impotentiam
 commemorat, vers. 3, 4, 5. 2. Victorias ope Dei
 partas celebrat, v. 6, 7, 8, 9, 10. Hoc & seq. versu u-
 trumque repetit, & absolutam eorum impotentiam ul-
 terius procedendi in victoriis ostendit, nisi ope Dei, &c.
 ¶ *Quis deducet*, &c. q. d. Nec meis nec alienis humanis
 viribus hoc fieri potest, sed solius Dei auxilio. ¶ *Civita-*
 tem *munitam* aliquam intelligit, quæ expugnata spe-
 raret se facile hostes repulsum: vel, indefinite sig-
 nificat plures urbes, forte Mesopotamias & Coelesyrias
 50 hoc loco, ut postea de Idumæa. ¶ *Civitates*, collecti-
 vè, pro, quamvis urbem, &c. d. vel, civitates Idumæo-
 rum. Vel, intelligit Rabbam Ammonitarum, de qua
 vide 2 Sam. 12. 26. Quum enim hostes Israelitarum
 recenset, non est probabile eum Ammonitas voluisse
 silentio præterire. Chald. accipit de Tyro, quia legit
 ¶ *In Idumæam*? Hanc bis no-
 minat, forte ut affectum ejus demandæ exprimat.

12. *Nonne*, &c. ¶ *Nonne tu es Deus* elongasti ((vel *abjecisti*, M. *dereliquisti*, Ch.) *nos*?
 60 *Mo. Nam ecce tu Deus. oblitus es nostri*, Sy. *Cum tu nos*
Deus rejeceris, Ca. *Nonne tu es Deus qui exterminasti*
(vel abjeceras, A.) nos? Ar. *Nonne tu*, (sub. *id facies*, Pi.)
Deus, qui *projeceris*, vel *repuleris*, vel *rejeceras*, (vel *re-*
pulistis, o.) *nos*? P. Ti. Pi. superioribus nim. tempori-
 bus. ¶ *Et non egredieris*, &c. ¶ *Et non egredieris*, &c. Sy. vel, *egrediebaris*, P. Ti. *procede-*
bas, Pi. vel, *egredieris*, &c. Ch. M. Mo. *neque proficiscar-*
er, &c. Ca. Victoriam amplificat à cladibus antè ac-

70 13. *Da* (vel *Fer*, M. Ti.) *nobis auxilium*] Ità P. Mo.
 ¶ *De tribulatione*, ¶ *Ab* (vel *in*, Ti. Ar.) *angustia*,
 P. Mo. Mu. A. *ab hoste*, JT. *propter hostem*, Gej. vel
angustiam, Gej. sic M. *contra periculum*, Ca. ¶ *Quia*
vana (vel *vanitas*, Mu. vel *mendacium*, Mo. *mendax*, Ch.
 Sy. P.) *salus hominis*; ità o. Ar. M. ¶ *Alioqui* (vel, *nam*, Pi. Ti.) *vanitas* (vel *inanis*, Ti.)
 est *auxiliatio humana*, JT. sim. Ti. Heb. Et *vana*, &c.
 o. pro *nam*, vel *quia*; ut 2 Sam. 22. 28. collat. cum
 Psal. 18. 28. sic Esa. 64. 6. ¶ *Vanitas est salus*, &c. pro,

- salus, &c. est vanitas. Est subjecti & prædicati transpositio, qualis Psal. 45. 7^m.
14. In Deo] Ità M. P. Mo. &c. vel, Cum Deo; Gej. vel, Per Deum, Pi. Ca. Gej. 3 valet cum, vel per, ut Psal. 18. 30. & 44. 6. Hunc versum planè omittit Syrus. Chald. Per verbum Domini, h. e. per Messiamⁿ. Deo freti, vel, Favente Deo^o. ¶ Faciemus virtutem] Ità o. Ar. M. Gej. &c. h. e. facta fortia. Vide Prov. 31. 29^p. Vel, fortitudinem, Mo. vel, militiam, P. vel, fortiter, Ti. strenuè, JT. Pi. Pugnabimus, & egregia facinora edemus^q. ¶ Ad nihilum deducet, וְיִבֶּזֶק] Conculcabit, M. P. Mo. Gej. instar luti, facillimè, penitus^r. Tu unus hostes nostros prosternes, &c. t.

PSALM. LXI.

- ARGUMENTUM. Hoc carmen cecinit David cum exsulageret, vel, 1. Saulem fugiens^a. Dices, At se regem nominat v. 7. quod vivo Saule non fecit. Sed contrarium docet Psal. 63. ult^b. Vel, 2. cum ab Absalom pulsus esset^c. Non autem subsistendum est in persona Davidis, sed oculi mentis convertendi sunt ad Regnum Christi, cuius typus erat David, qui ideo, quoties de suo Regno concionatur, simul alterum illud comprehendit, & de eo ità gloriòse loquitur^d.
1. In hymnis, וְלִשְׁמִינִי] Super cantico, Mu. Vide ad Psal. 4. 1^{*}. Verto, Ad canendum in fidibus; Heb. in pulsatione fidium, i. e. in instrumento pulsatili fidibus instructo^f. Neginath est cantilena, vel ejus initium, quod probat forma regiminis^g.
2. Deprecationem, &c. וְלִשְׁמִינִי] Clamorem meum, M. P. Mo. &c.
3. A finibus (Ab extremo, vel extremitate, M. P. Ti. Mo. JT.) terra] Ità o. Sy. Ar. nempe Israeliticà^h. Ità hæc phrasis sumitur Exod. 16. 35. Deut. 13. 7. Nam 7 emphaticum in וְלִשְׁמִינִי est demonstrativum certæ terræⁱ. Procul à tuo Tabernaculo. Vel, in terris Palæstinorum, ubi nunc exsulo^k; vel, in urbe Mahanaim^l, trans Jordanem, quò fugerat 2 Sam. 17. 24^m. ¶ Dum anxietur cor meum, וְלִשְׁמִינִי] In desiciendo, Mo. Dum, vel cum, anxietur, V. in mœrore est, P. M. sim. o. Ar. Æth. vel obruiur, JT. Gej. ut Psal. 102. 1. Jes. 57. v. 16ⁿ; ferè exanimatum est, Ti. ¶ In petra; ità o. וְלִשְׁמִינִי] In, vel Ad, (vel Super, Ch. Sy. Ar.) petram, five rupem, M. P. Ti. Mo. JT. &c. vel, arcem munitam, Ch. In aliquem locum tutum^o. ¶ Exaltasti me; ità o. Sy. Ar. Æth. וְלִשְׁמִינִי] Exaltabitur à me, Mo. quæ celsior, vel editior, est, five sit, me, M. P. Mu. JT. &c. vel, me sublimiorem, Ca. vel, altiore quam ut in eam possim conscendere, Ti. sim. Pi. A. Mu. ex K. Gej. ex Camp. vel, quæ suâ sublimitate me protegat P. וְלִשְׁמִינִי] præ, vel supra, me: q. d. Nisi præsidium accepero nobilius quàm mea fortitudo aut peritia, &c. actum de me erit^q. Similis locutio Num. 11. 14. grave est præ me, i. e. gravius quàm ut ferre possim^r. ¶ Deduxisti me; ità o. Æth. וְלִשְׁמִינִי] Direxisti me, Ar. & consolatus es me, Sy. deduc me, M. P. Ch. sic JT. Pi. Gej. A. subduc me, Ti. vel, deduces me, Mo. Gej. A. Est vox fidei ex prioribus liberationibus^t.
4. Quia factus es (vel, fuisti, à prima ætate mea^t, vel, temporibus Saulis^v), spes mea, וְלִשְׁמִינִי] Proteccio, V. perfugium, Mu. sim. JT. Pi. A. asylum, V. latibulum, Gej. vel spes tuta, A. ¶ A facie inimici] Vel, contra inimicum, Mar. sim. JT. Nempe Saulem: & sub. hîc, in quam confugebam^a.
5. Inhabitabo, &c. וְלִשְׁמִינִי] Commorabor, Pi. Gej. vel, Commorer, Coc. vel, Fac ut commorari possim, nempe tuto & securè. Latet in hac voce fiducia constantia^y. Confido quòd ibi verser longo tempore, &c.^z ¶ In tabernaculo tuo] Ubi peragitur cultus tuus^a. In conventu Ecclesiæ: & id eum in exilio maximè angebat, quòd inde abesset. Vide Psal. 27. 4^b. Nec non in cœlo, per Tabernaculum illud præfigurato, quia sequitur, per secula^c. In Templo ab exilio restitutus habitabo^d. ¶ In secula; ità Gej. Mu. וְלִשְׁמִינִי] Per secula, Pi. Dehinc 7^{*}. Id est, bene longo tempore. Vel, hoc accipi vult de posteritate^f: vel, q. d. non

- modò per hanc unius saltem seculi vitam, sed & ad infinitam alterius vitæ beatæ durationem. Confer Psal. 21. 5. Aliàs וְלִשְׁמִינִי est duratio longa, cuius terminus est וְלִשְׁמִינִי absconditus, vel occultus^g. ¶ Protegar; ità Mu. וְלִשְׁמִינִי] Confidam, Pi. recipiam me, JT. propriè, protectionem quæram, Mu. tutus agam, V. ¶ In (vel sub, Q. in V.) velamento (propriè, abscondito, Mu. sim. Pi. latibulo, Pi. A.) alarum tuarum] Ut pulli sub alis gallinæ, &c.^h.
6. Exaudisti] Pro, exaudies, more prophetico: sic, dedisti, pro, dabisⁱ. ¶ Orationem, &c. וְלִשְׁמִינִי] Vo- ta mea, quæ tibi nuncupo, si incolumis revertar^k. Vel, preces meas cum votis conjunctas^l, ex more Sancto- rum, Gen. 28. 20. Jud. 11. 30, 31^m. 70 hîc redun- datⁿ. ¶ Dedisti hereditatem timentibus nomen tu- um] Ità o. Ch. Sy. Ar. M. Ti. Mo. V. A. sim. JT. Ca. Mihi & filiis meis me imitantibus^o. Hereditatem Terræ sanctæ, à qua nunc exsulo^p, dedisti mihi me- isque quasi hereditariam possessionem^q. ¶ וְלִשְׁמִינִי] Dedisti mihi hereditatem timentium, &c. P. Mu. Gej. A. Pi. h. e. Israelitarum cultor- um tui, &c. h. e. vel, terram Israel; vel, juxta K. Ta- bernaculum conventus: q. d. Facies ut in Terram san- ctam revertar; vel, ut habitem in Tabernaculo tuo^r. Terram Canaan, & cœlum per Canaan præfiguratum^t. Hereditas piorum est illa piis promissa felicitas, quæ, præter Dei gratiam, suum quoque acceperunt in hac terra demensum, quantum ex usu eorum fuerit, certò subsecuturà alterius vitæ beatitudine. Non additur hîc cui Deus dederit hanc portionem, quod tamen ex antecedente affixo 7 in voce וְלִשְׁמִינִי collectu est facile^v.
7. Dies super dies (nempe, super dies determinatos ac præfixos ex modo & ratione ipsius partus^v; vel, di- ebus, Ti. JT. Pi. Sy. &c.) regis (h. e. meos, ac inprimis Christi ex me orituri^x), adjicies] Ità M. P. Mo. Ti. vel, adjecisti, Sy. Ar. vel, adjice, Mu. sim. JT. Pi. V. o. Gej. Fac ut diu vivat Rex, dies diebus accumulando^y. q. d. Gratiòse, quæso, vitæ meæ dies, qui fini nunc videntur proximi, ulterius proroges, nè exsul moriar. Confer Esa. 38. 5^z. Ætatem ætatis regis (h. e. meæ) adjices, Ca. ¶ Annos, &c. וְלִשְׁמִינִי] Annus ejus (sub. sint, JT. Pi. Mu. Gej. vel, erunt, P. A. V. vel, sunt, Coc.) ut generatio (vel ætas, Coc.) & generatio, P. Mo. Mu. Gej. A. vel, ut multarum ge- nerationum, JT. Pi. five ætatum, Pi. h. e. bene longi & diuturni^a; quantum homo naturâ vivere solet^b. Per aliquot subditorum generationes traducat vitam, &c.^c Vel, diu vivat, quæ per se, quæ per posteros: alioquin anni Davidis non erant ut duplicata hominis ætas^d.
8. Annus ejus sicut generationes mundi hujus, & generatio- nes mundi futuri, Ch. & annos ejus in generationem ge- nerationum, o. Sy. Ar. Annos ejus in multa secula produ- ces, M. Vel, generationi ac generationi æquales, Q. in V. Sensus, Das Christo vitam æternam ex mortuis^e. Hic versus exponi potest vel de Davide, vel de Christo^f.
8. Permanet, &c. וְלִשְׁמִינִי] Permaneat, vel Sedeat, Mu. Gej. vel Sedebit, Ch. A. nempe in throno^g. Regni symbolum est sedere, Jer. 13. 13^h. Vel, Manebit, Mo. A. sic o. Æth. Habitabit, P. ut Psal. 140. 14ⁱ. Mane- at, JT. Pi. Ut persistat, Sy. ¶ In conspectu Dei] Vel, coram Deo, Gej. i. e. Deo serviens, & quasi coram mi- nistrans: aut quasi Deum semper habens in conspectu, cui suas omnes actiones studeat probare^k. Regnet in ti- more Dei, juxta Gen. 17. 1^l. ¶ Misericordiam & verita- tem ejus (Dei^m, vel potiùs, hujus Regisⁿ), quis requi- ret? Ità o. Æth. h. e. quis requirere & scrutari pos- sit^o? Vel, quis servabit? Sy. vel, quis sedetur? Ar. ¶ accipiunt Syriacâ significatione, pro Heb. וְלִשְׁמִינִי] Bonitas & veritas à Domino mundi servabunt eum, Ch. ¶ Misericordiam & veritatem præpara, (vel constitue, A. ut Jon. 2. 1. & 4. 6^q. sub. quæ, P. JT. Pi. Mu. A. &c.) custodient, vel custodiant, vel conservent eum, P. Mo. JT. &c. Christum scil. aut Regem^r: vel, thronum ejus^t. Be- ne hæc optat, quia clementia five benevolentia erga subditos & constantia promissi fulciunt thronum, Prov. 29. 14^u. & 20. 28^v. Gratia & veritas constitue, vel fac, ut custodiant eum, Gej. Potest de Deo accipi, q. d. Tu pro tua misericordia & veritate mihi adesto, & me de- fendito^x. ¶ וְלִשְׁמִינִי] Constine, velut

- velut debitam ejus portionem. Heb. est ¹², quo nomine
 A. cibis ille Divinus vocatur Psal. 78. 24. ¹² hñc est
 imper. Piel, (ad formam ¹² præcipe, ¹² file,) à ¹²
 Gej. numeravit, & in Piel præparavit, sive constituit. Vel,
¹² pro ¹², Gratia & veritas quàm arcte custodiunt ipsum,
 Coc. Apud Syros particula ¹² interdum nihil nisi le-
 pore vel confirmationem importat, ac vertitur, qui-
 dem, sanè, profectò. Ità locus commodè reddi posset,
 a Di. Misericordia & veritas equidem custodient eum. [Ca.
 totum versum sic reddit, Habitabit eternum apud De-
 um sub clementia fideique custodia.]
 b Mu. 9. Sic] Si mihi optata concesseris b. ¶ Psal-
 mum dicam, &c. ¹² Canam, vel psallam, &c. o.
 Sy. M. Ti. Mo. &c. ¶ Ut reddam vota mea] Ità
 o. P. M. Mu. &c. Nempe, laudis & gratiarum actio-
 nis c. Vel, munera quæ promissi d. ¶ ¹²
 c Mu. Ad reddendum me, &c. Mo. In rependere me, i. e. quan-
 d o exsolvam, vel, postquam exsolverim : 7 idem va-
 d Mar. let quod ¹². Rependendo, JT. persolvendo, Pi. 7 sæpe
 facit gerundium in do, ut probat Boot. 2. 1. 4. 117 f.
 * Gej. Persoluturus, Sy. ut persolvam, &c. Ar. A. ¶ De
 f Gej. die in diem] Ità o. P. Heb. die die, Mo. Jun. Pi. quo-
 tidie, JT. sim. M. Ti. Ità Gen. 39. 10. Exod. 16. 5.
 Psal. 68. 20. Alibi, die & die, ut Esth. 3. 4. Sic, duo
 duo, Marc. 6. 7. pro, duo & duo. Chald. hñc vertit, Cum
 persolvero vota mea in die redemptionis Israël, & in die
 quo ungetur Rex Christus ut regnet e.

PSALM. LXII.

- ARGUMENTUM. David hunc Psalmum edidit
 a Mu. cum esset in summo vitæ discrimine, ut docet
 v. 4. vel à Saule, vel ab Absalomo. Compositus est
 ut sit doctrina quæ assidue sonet in coetu piorum, ut,
 commonefacti de instabilitate rerum humanarum, non
 fidant opibus, &c. sed in utraque fortuna ad Deum re-
 spiciant ; in quo exemplum suum iis proponit b.

1. Pro (vel, super, Mu. Mo. Coc. vel, in, JT.) Idi-
 ihun ; vel Jeduthun, o. M. Ti. &c. ¹² Jedu-
 ihuni, Ca. ipsi Jeduthun, P. Vel, ad Idithun, ut 7 fit
 c Mu. ex K. pro 78, ut i Sam. 1. 10 c. commissus scil. seu tra-
 d d M. sic V. ditus à Davide, ut decantaretur d. Per manus Idi-
 ihun, Ch. Verto, Præfecto Jeduthunis ; Heb. super Je-
 duthunem, i. e. ei qui constitutus erat super Jeduthu-
 nem, h. e. posteros Jeduthanis. Distributi enim erant
 cantores sacri in tres classes, è quibus hæc una erat.
 * Pi. Vide i Par. 25. 1, &c. * Jeduthun (cujus fit mentio
 i Par. 9. 16. Neh. 11. 17. qui musico Hemani jungi-
 tur i Par. 16. 42. cujus filii erant janitores, ibid. iti-
 demque Prophetæ, psalteriis, citharis, &c. ad hym-
 nos sacros decantandos utentes, cap. 25. 1, 3, 6.) po-
 nitur pro posteris ipsius, ut Sem & Japhet filiorum vice
 ponuntur, Gen. 9. 27. Sic, Jacob, pro Israelitis, Esau,
 pro Esauitis, Mal. 1. 2, 3. Obed-Edom, pro posteris,
 f Gej. 2 Par. 25. 24. &c. f. Al. Idithun est nomen instru-
 menti musici : vel, erat initium carminis quod con-
 scripsit Idithun, aut aliquis alius de illo b.

2. Nonne Deo subjecta erit anima mea ? Ità o. q. d. Cer-
 tē erit, &c. & patienter feret ejus judicia. ¶ ¹²
 a Mu. ex AE. in Mu. Gen. ¹² Tantum, vel, Duntaxat,
 (vel, Utique, M. Ti. Gej. Certē, Ch. Gej. Attamen, Pi.
 sic Mu.) ad Deum, vel Deo, filens anima mea, Mo. vel,
 filet, &c. M. P. Coc. Mu. vel, quiescit, Pi. vel, filens re-
 spicit, Ti. vel, respiciens filet, Mu. vel, subicitur, Ar.
 vel, in Deo conquiescit, &c. JT. Ca. vel, Deum expectat,
 Pi. Sy. vel, filens est, A. ¹² posset esse participium
 foem. ad formam ¹² flens, Thren. 1. 16 k. RS. ex-
 plicat per ¹² speculans, vel expectans : Chald.
 i Mu. ¹² expectans, vel tacens. Hñc est adjectivum,
 m Pi. filens, vel tacita, i. e. queta m. Sed malo substanti-
 vum esse n. Sic occurrit Psal. 22. 3. & 39. 3 o. Ver-
 to, silentium (tranquilla quies) est, vel conceditur,
 * Gej. anima mea, ut sit ellipsis & ante ¹², vel simplicius,
 Pi. silentium anima mea est, vel dirigitur, ad Deum. Simi-
 lis ferè phrasis Psal. 37. 7. (& Thren. 3. 26 P.) ubi si-

- lentium non opponitur clamori precum, sed murmuri,
 impatientiæ, &c. q. Ad Deum anima mea servat silen-
 tium, A. Silentium hñc est filens expectatio, fidu-
 cia, &c. r. Silens est, h. e. queta & submissa, rebel-
 libus affectibus domitis. Sic Psal. 4. 5 f. q. d. Novi
 Deum rectē omnia agere suo tempore, igitur animum
 domo, inque patientia & continentia horam Dei ex-
 spectro. Anima mea se tenet immotam, confirma-
 tam, &c. non disceptantem, &c. t. Silet ad Deum, qui
 10 tranquillè omnia excipit, forte suā contentus v ; qui
 res adversas patienter & placidè fert, à Deo solo pe-
 tens & expectans auxilium * ; qui non frangitur vel
 magnitudine calamitatum, vel morā, ut deficiat, vel
 quærat remedia non concessa v : ac dum sic filet, ta-
 men interea clamat, & voces ejus penetrant coelos z. z Mu.
 Abruptum [est hoc] exordium a, ut in magna animi
 perturbatione ; quasi David, postquam stolido affectu
 aliquamdiu secum deliberavit, num ad præsidia huma-
 na, quod non statim adsit Deus, se convertat, subito
 20 omni excusā dubitatione, statuatur in silentio & spe in
 Deo suum robur deinceps se esse repositurum P. Par-
 ticula ¹² hñc est adversativa. Nam ex sequentibus
 apparet Davidem hoc solatium opponere tentationi
 ortæ è sensu persecutionis : q. d. Etsi Deus videatur
 me deferere, ut qui adversariis meis permittat ut me
 indefinenter persequantur ; tamen anima mea in eo
 confidit, ac proinde acquiescit. Ità ¹² usurpatur Psal.
 73. 1 q. Propositio hæc est fiducia, de qua gloriatur
 David adversus omnes difficultates, quasi repente
 emergens ex earum violentia. ¶ Ab ipso, &c. f Ma.
 30 ¹² Ab ipso (non ab hominibus t) salus mea,
 sub. est, Mu. JT. vel, pendet, vel, erit, Mu. vel, venit, Pi.
 tam antehac, quàm imposterum etiam t. f Gej.
 3. Susceptor meus ; ità o. ¹² Elevatio mea, P.
 Mo. sic M. Arx sublimis mea est, Pi. sic Ti. i. e. prote-
 ctor v. Asylum meum, Gej. sim. Sy. redemptor (adju-
 tor, Ar.) meus, Ch. ¶ Non (ideo non, Pi.) move-
 bor (vel dimovebor, JT. sim. Coc. vel labascam, Ti. va-
 cillabo, V.) amplius] Ità o. Eth. vel, multum, M. Mu.
 40 Gej. A. vel, vehementer, Coc. Foemin. ¹² neutrali-
 ter, adeoque adverbialiter, ponitur ; ut Psal. 65. 10.
 & 120. 6. & 123. 4. Sic ¹² plenè reddit Drusus
 Nah. 1. 10. & ¹² tam circuitum, quàm circumquaque,
 sign. Al. admodum graviter, Ti. Al. multo (i. e. gra-
 vi) lapsu, P. V. Al. motione magnā, JT. Pi. sim. K. f V.
 & RS. in Gej. Ellipsis vocis conjugatæ, nimirum ¹²,
 quod ità sumitur Psal. 55. 23 z. Vide & Psal. 37. 24 a.
 Similes ellipses nominis verbalis è verbo eliciendi, Psal.
 13. 4. ex Jer. 51. 39, 57. Coh. 6. 3 b. ¶ ¹²
 50 Non movebor in die ærumne magnæ, Ch. ut nihil admo-
 dum commovear, Ca. Lucem capiet hic textus ex Psal.
 37. 24 c. & ex 2 Cor. 4. 9. & 1 Cor. 10. 13 d. Ideo
 non movebor unquam, Ar. f Gej. ex
 Mu. d Gej.
 4. Quousque] [Ità omnes.] Strato fiducia suæ
 fundamento immobili, convertit se ad hostes *, quos
 compellat per apostrophē f. q. d. Nondumne satis
 tumultuatum est ? Annon remittet vestra rabies ?
 ¶ Irruitis, ¹² Vox hæc est ¹² ¹².
 Cognatum est nomini ¹² ærumne i. Radix ejus est
 60 ¹², irruit in aliquem ; adeo ut conveniat cum verbo
¹², venit k. [Variè reddunt.] o. ¹² apponi-
 tis, [ità & Eth.] quod Vulg. benè vertit, irruitis i.
 Insidiamini, M. sim. Ti. Q. in V. detrahitis, Mo. concu-
 tamini, Sy. addetis & irruetis, Ar. injuriosi eritis, Ca. ma-
 chinabimini ærumnas, JT. Pi. sim. A. Ang. Ham. De-
 notat & propositum mentis, & promotionem operis m. m A.
 Loquimini, V. prava moliemini, Mu. cogitabitis prava. P.
 molestiā afficietis, Coc. producetis, vel protrahetis, lin-
 guam, Gej. ex R. Nathan. tumultuantes eritis, Ham. ex
 70 Ch. Vox hæc Arabicè sign. validè conculcavit, injustiti-
 am aut violentiam quamvis exercuit : Ità veritas, violenti-
 am adhibebitis. Abu Walid confert cum Arab. voce
¹², cum t, non cum th, quod sign. multiplicare
 verba ; unde sic vertit, calumniabimini n. ¶ In (vel
 super, Mo. Coc. vel contra, P. V. Gej. A. Sy.) hominē]
 Propriè, virum ? Mu. ità Mo. JT. Pi. Gej. V. nempe
 unicum, imbellem, innocentem o ; me scilicet P. In
 me ? De se loquitur, (in tertia persona,) ut apparet ex
 eo quod & antè & post dicit, se Deo niti, &c. Sic Chri-
 stus

flus sæpe dicit *filium hominis*, pro homine, de seipso loquens. Et Latine, *novi hominem*, pro *novi eum*, dicitur q. Sic 2 Cor. 12. 2. *novi hominem*, intelligens indubie seipsum. Sic Psal. 16. 10. *sanctum tuum*, i. e. me; & *servus tuus*, Psal. 19. 12. Hoc modo se extenuat David in relatione ad tantum tumultuantium coetum. Al. in *virum pium*, Ch. in A. Sic Jer. 5. 1. *si inveniatis virum*, i. e. virum justum & pium. Al. *unumquemque*, P. quibuscunque, M. sim. Ti. ¶ *Interficiatis* (nempe animo), & reipsa interficere conamini*, hominem miserum, me scilicet y, *universi vos*; sic o. Æth. *וְיִתְּנוּ* [וְיִתְּנוּ] *Ut interficiatis*, Sy. *ut occidatis eum vos omnes*, Ar. *cuncti evadetis homicidæ*? Ch. *universi perimere conantes*. In Hebræo unum est verbum, quod sign. *perimere*: quanquam passivum esse notæ vocales indicant: sed activum esse & V. Interpres & sententia ostendunt; quomodo & verbum *וְיִתְּנוּ* positum est Prov. 11. Est autem animadvertendum, Hebræorum verborum notiones latè patere, ut idem verbum & primum sit, & frequentativum, & desiderativum, quando his figuriscarent Ebræi. Itaque hic *perimere* ponitur pro *perempturire*, ut ita loquar, h. e. velle perimere. Qualis Hebraismus est etiam Act. 7. 26. *ὁ ἀποκτείνων αὐτὸν εἰς εὐχέλῳ* non enim reduxit rixantes in gratiam Moses, sed id facere conatus est: & Matt. 23. 14. *εἰσερχόμενοι*, pro, *εἰσερχόμενοι εἰς οἶκους*, (*ingredientes, pro, ingredi volentes.*) Atque eodem modo obiter dico de verbis apud Latinos compositis, quibus parentes Hebræi uno verbo multa significant; ut *וְיִתְּנוּ* sit, *pugnare, propugnare, oppugnare, repugnare, & expugnare*: & ita in multis aliis. Passivè in Pual *וְיִתְּנוּ* legit Ben Aser, sive R. Aaron F. R. Moïse, è tribu Aser, qui floruit in terra Israelis Ann. C. 1037. quem sequuntur quoad hunc aliòsque locos Judæi Occidentales. Activè autem in Piel *וְיִתְּנוּ* legit Ben Napthali, sive R. Moïse F. David, è tribu Napthali, qui eodem tempore floruit in Babylonia, quem sequuntur Judæi Orientales. Atque hæc posterior lectio magis congruit contextui, & præcedenti verbo *וְיִתְּנוּ*, *tumultus excitatis, aut bella, in eum, quod* certè eo fine fecerunt ut ipsum interficerent; & sequenti similitudini *parietis inclinatis*, qui jam casurus est, & quemvis qui sub eo fuerit occisurus: non autem tam propriè quadrat hæc similitudo ad *interfectum*: idemq; dici potest de *maceria impulsâ*. Qui activè legunt suppleant *וְיִתְּנוּ* ut, sic reddentes locum, *Ut occidatis omnes vos, tanquam parietem inclinatum, & maceriam impulsam*. Sed si ista lectio esset genuina, commodius supplerentur duæ istæ voces *וְיִתְּנוּ* quousque, è priorè membro *וְיִתְּנוּ* repetitæ. Verùm lectionem istam non esse veram evincit ipsa sententiæ absurditas; quippe quæ, 1. falsum præsupponit, moram in occidendo adhiberi solere, quam indicat vox *quousque*, vel *quandiu*: 2. ineptè eadem tribuit rebus inanimatis, parieti & maceriæ. [Alii itaque passivè legunt:] *Interficiemini* (vel, *interibitis*, M. *destruemini*, Coc.) *omnes vos*, Mo. sic P. Ti. A. sim. JT. Pi. Gej. Vel, prædictio est; vel, ut AE. vult, imprecatio*. *Interficiamini*, &c. Abu Walid in Ham. Hæc autem verba parenthesi includenda sunt. ¶ *Tanquam parietem inclinatum & maceriam depulsâ*; ita o. Æth. *וְיִתְּנוּ* [וְיִתְּנוּ] *Tanquam paries inclinatus*, (vel *declinans*, Ch. vel *pandus*, JT. Pi. dissolutus, hians, ruinosus) *maceria* (& *maceria*, M. P.) *impulsâ*, Mo. M. P. Ti. &c. nempe ut cadat, prout exprimitur Psal. 118. 13. Quo magna & subita ruina intelligitur, ut Esa. 30. 13. Ezech. 13. 13, 14. Eritis *tanquam paries*, &c. V. P. sim. JT. Pi. Qui activè legunt præcedens verbum, (*interficietis*) *parietem inclinatum* ad Davidem referunt, cui hic similis erat, tum ob contemptum, tum ob extinctionis facilitatem. Confer Jes. 30. 13. *ut ruptura cadens*, &c. Ezech. 13. 13, 14. & 1 Sam. 26. 20. ubi David se pulci, &c. comparat. Quoad constructionem refero ad *וְיִתְּנוּ* *virum*, qui *tanquam paries*, &c. *Interficietis*, &c. *tanquam parietem*, &c. Sensus, Quousque vitam & fortunam meam petetis, atque me evertere conabimini, quod videatis me instar parietis inclinantis labascere? Irruitis in me, ut si quis in parietem jam inclinatum incumbat, quò ipsum prorsus evertat. Optimè hoc aulicis convenit, qui Regis animum observant, & si quem

ei charum vident, eum colunt; si invisum, Principis odium accendunt. Vel sic, Quousque me evertere conabimini, quasi nulli usui esse possim; ideòque sicut paries inclinatus dejicitur antequam spontè cadat, ita ego jam è medio tolli debeam. Al. *Interficietis* *eos*, &c. *tanquam paries inclinatus*, &c. sive jam casurus, ita ut lædat, &c. h. e. inclinantes, sive flectentes, sive impellentes vos, cum violentia, & duris verbis & calumniis, &c. Qui præcedens verbum passivè accipiunt, (*interficiemini*) hoc de hostibus accipiunt. *Interficiemini*, &c. *tanquam paries*, &c. optimo sensu, q. d. Tam facile evertemini quàm murus, &c. Vel, livore & nequitia vestrà consumemini, ut murus pandus suâ mole corruit. [Juxta hanc lectionem Abu Walid totum versum sic vertit:] *Quandiu malè loquemini de hominibus, creaturi eis perniciem, (interficiamini vos omnes, per modum imprecationis,) tanquam paries inclinatus, & maceria jam casura, & perniciem effectura*. Al. *Quousque vos molestiâ afficietis super homine (destruemini vos omnes) ut pariete inclinato, macerie impulsâ*? Comparat virum cui fidunt [Saullem intelligit] parieti inclinato & impulsio, & iræ Divinæ ariete insuper evertendo, cui qui innituntur non possunt non unâ omnes destrui & everti. Confer Psalm. 42. 11. Ezech. 21. 27. *Omnes vos*, utrique, & qui nitiimini, & cui innitimini. Ità irridet fiduciam in hominibus, qui Deo non possunt resistere. *Omnes vos unum* hominem, emphaticè admodum q.

5. *Veruntamen pretium meum* (i. e. quod mihi est pretiosum, vitam, gloriam, &c.) *cogitaverunt repellere*; i. e. à me auferre: *וְיִתְּנוּ* [וְיִתְּנוּ] *Tantummodo* (vel, *Veruntamen*, o. Æth. Mo. *Utrique*, vel *Sanè*, M. Ti. A. Ca. Mu. *Attamen*, Pi. Imò etiam, Sy.) à, vel *de*, *excellentiâ* (vel *celsitudine*, Mo. *honore*, Sy. *excelsa dignitate*, A.) *ejus consultant depellere*, sive *ad depellendum*, eum, Pi. Mu. A. sim. JT. Sy. *virum* cujus versu præc. fit mentio, scil. ab illa excellentiâ. De se mortis causâ in 3. perf. loquitur. Toti, inquit, in eo sunt, ut me labascentem è dignitatè exturbent. ¶ *וְיִתְּנוּ* *verto, attamen*: q. d. Etsi autem conscientia eis sua dictat, se à Deo propter suas in me machinationes occisum iri, tamen non desinunt consultare de depellendo me ab excellentiâ mea, i. e. à majestate Regia, ad quam Divinâ vocatione destinatus eram. ¶ *וְיִתְּנוּ* sign. *de*, & notat objectum: quæ significatio rara est. Al. *Nè extollatur is, consultant impellere*, ac prostertere, Mu. sim. Ti. Metuebant, si Davidis autoritas cresceret, nè ille injustis ipsorum cupiditatibus sese opponeret. *De me de statu dejiciendo consultant*, Ca. *Quoniam* vos vultis exterminare eum à gratia sua, Ar. Al. *A magnitudine ipsius Dei consultant repellere*, P. V. sub. alter alterum, P. vel, sub. eos; i. e. Consultant quomodo depellant unumquemque à fiducia quam habent in Deo excellenti, magno & potente. Al. *Exaltationem*, vel *dignitatem*, *ejus consultant depellere*, Q. in V. Al. *Nè ipse Deus quenquam exaltet consultant, molunturque impellere*; i. e. Conantur eos qui ad Deum confugiunt avertere ab eo. Al. *Propter excellentiam, sive exaltationem, ejus* (h. e. quòd vident me ope Dei multa fortia facta commisisse, & laudem ac favorem populi impetrasse, & ad summam dignitatem pervenisse,) *consultant, sive deliberant*, (enallage subita personæ; præcesserunt enim, irruetis, occidetis: cum frustra eos rabiosos allocutus est David, ideo, iis missis, se ad pios vertit alios,) *depellere eum*, Q. in Mu. vel, *ad propellendum*, violenter & totaliter, nempe virum illum in dignitate constitutum, vel, dignitatem ejus. h. e. Infidiantur mihi conjuratione factâ. Infinitivus *וְיִתְּנוּ* hic pro nomine ponitur, ut Job. 13. 11. & 31. 23. Sic *וְיִתְּנוּ* *scire, & scientia*; *וְיִתְּנוּ* *manere, & mansio*. ¶ *וְיִתְּנוּ* *curri in siti* Ità o. Æth. Per loca arida, ut eos evaderem. Vel pro, anxie laboravi & sudavi. *Cucurrerunt* (ut Hebræo respondeat) *in siti*, i. e. magna siti & ardore, ut me propellerent. ¶ *וְיִתְּנוּ* *Cucurrerunt cum mendacio*, Ch. *Diligunt* (vel *voluerunt*, Mo.) *mendacium*, M. P. Ti. Mu. Gej. &c. h. e. Student dolis, artè & fallacibus blanditiis me captare. Avidè inquirunt, & inventum approbant, *וְיִתְּנוּ* *in eo sibi valde placent*. *וְיִתְּנוּ* *voluit, beneplacitum*

ⁿ Gej. neplacitum habuit, Psal. 40. 14. & 50. 18. Coh. 9. 7. ⁿ.
^o Gej. fim. ^o Ore suo, ^o בְּפִי] Affixum sing. pro plur. ^o בְּפִי, ad dif-
 Mu. Pi. tributionem innuendam. Verto, suo quisque ore, Pi.
 PA. fic Mu. omnes in genere, & quisque in particulari P.
^q Gej. ^q Benedicebant, ^q בְּרַכּוּ] Benedicunt, salutando, gratu-
^r A. lando, adulando. Benedicunt, pro blandiloquentia, in-
 terdum & adulatione, Rom. 16. 18. ^q Et corde suo
 (vel, intra se, M.) maledicebant, ^q מָלַדוּ] Maledicunt, M.
 P. Gej. &c. vel, convitiantur, Gej. devotent, Ti. malè
 precantur, Ca. fim. Pi. q. d. Verbo simulant amicitiam,
[†] Mu. re & animo sunt hostes [†].
 6. Veruntamen] q. d. Et si hostes contra te consul-
 tare videas. ^q Deo subiecta esto; sic o. Ar. ^q וְיָשִׁי
^o Pi. Tace, Ch. P. Mo. Mu. &c. respice ad Deum silens, Ti.
 Deum exspecta, Pi. Sy. in Deo acquiesce, Ca. fic JT. Ea-
 dem repetit, vel, quia animi perturbatio rediit, (nec
 ab affectuum impetu ac tumultuatione prorsus immu-
^o Gej. nis fuit v.) vel potius, ut fiduciam suam magis teste-
^o Mu. tur. ^q Ab ipso patientia mea, ^q אֲבִי אֶתְּנָהּ] Ab
 ipso (sub. est, JT. vel pendet, Ti. venit, Pi.) spes, sive ex-
^o Gej. spectatio, mea, Ti. JT. Pi. i. e. id quod spero, nempe
^o Me. liberatio ac defensio. Sic Prov. 13. 12. Desiderium, &c. y.
 7. Non emigrabo: Non movebor de meo statu. ^q אֲנִי
^o Mu. אֲנִי אֲנִי אֲנִי] Antea dixit, non movebor multum; nunc, sim-
^o Gej. pliciter, non movebor, seu vacillabo, nè tantillum qui-
 dem: ita ostendit se uno Deo fretum nihil metuere.
 Utique illi cogitent me propellere, &c. ^o.
 8. In Deo] Vel, Apud Deum, M. V. tantum, & in
^o Mu. nullo alio. A Deo, Ti. ^q Salutare meum, ^q וְשָׁלוֹם
^o Gej. Salus mea, sub. est, P. JT. &c. vel, pendet, Ti. ^q Glo-
^o Gej. ria mea] Qui dignitatem mihi tribuit, eamque resti-
^o Mu. tuer. d. In nulla alia re possum gloriari vel confidere.
^o Gej. 9. Sperate in eo] Ita M. P. Mo. vel, in verbo ejus, Ch.
^o Bel. in ^o Omnis congregatio populi] Ita o. Eth. Sic legebant,
^o Gej. עַם כָּל עַרְוָה. Ita refecatur ב, & inferitur ד: quæ
^o Gej. non opus est hic refutare. Fingit Genebrardus syn-
^o Mu. copen עַרְוָה pro עַרְוָה. ^q Omni
^o Gej. tempore, (tam prospero quàm adverso,) o popule, JT.
^o Gej. Mu. Sy. Gej. o populi, M. P. mortales, Ca. o omnes popu-
^o Gej. li, Ar. popule domus Israel, Ch. qui vel generatione vel
^o Mu. fide estis veri Israelitæ. Hic eos qui à suis partibus
^o Gej. stabant hortatur, suo exemplo, ut Deo fidant, &c. ^o.
^o Mu. ^q Effundite coram illo corda vestra] Sim. Mo. M. Ti.
^o Gej. P. &c. Vel, affectus vestros, Ca. i. e. vota sive desideria
^o Gen. cordis, preces cum lacrymis. Similitudo ab effusio-
^o Mar. Gej. ne aquarum. Vide 1 Sam. 7. 6. Confer Psalm. 42. 5.
^o A. Lam. 2. 19. Curas vestras, & dolores P. Supplica-
^o Mu. sic te eum cordibus vestris, Ar. Abjicite coram eo elationes
^o Gej. cordis vestri, & precamini coram eo totis cordibus vestris,
^o Mu. Ch. in A.
 10. Veruntamen; ita o. M. Ti. ^q Tantum, vel
 Tantummodo, P. Mo. JT. Mu. Utrique, vel Profecio, Pi.
 A. fim. Coc. Ca. Quippe, Ch. ^q Vani; ita o. M.
 Ti. ^q Vanitas, P. Mo. JT. &c. sub. sunt, JT. Pi.
 Non prorsus, sed comparatè ad Deum, & respectu fi-
^o Gej. duciae in hominem collocatæ. ^q Filii hominum]
^o Mu. Ita M. Ti. P. Mo. &c. vel, hominis, Pi. Mu. nati plebeio
 homine, JT. fim. A. Gej. Vide Psal. 49. 3. Heb. בְּנֵי
^o Gej. אָדָם. ^q Mendaces; ita o. M. Ti. ^q Mendaci-
^o Mu. um, P. Mo. JT. Ch. &c. sub. sunt, JT. Pi. i. e. Non præ-
 stant quod verbis vel externo habitu pollicentur. Ita
^o Gej. mentiri dicuntur, olea, Hab. 3. 17. mustum, Hof. 9. 2.
^o Gej. fons, Jer. 15. 18. ^q Filii hominum; ita o. ^q בְּנֵי אָדָם]
^o Pi. fim. Filii viri, P. Mo. Pi. nati præstante viro, JT. fim. A. Gej.
^o Mu. A. &c. Sensus, Omnes homines mendaces sunt, tam magni
^o Mu. quàm parvi: non est itaque cur homines timeatis,
^o Gej. aut iis fidatis, cum Deus nostrum sit perfugium.
^o Mu. ^q In stateris: ut decipiant ipsi de vanitate in id ipsum]
^o Gej. Ita o. h. e. ut aliàs semper in Vulgata, una, simul. Po-
^o Mu. test sic explicari, adeò ut universi homines in una libræ
^o Mu. lance positi decipiant præ vanitate, cui præponderaturi pu-
^o Gen. tabantur, cum hæc alteram lancem deprimat. Ita
^o Gen. fallunt, quia videntur aliquid esse, sed nihil sunt.
^o Mar. Decipiunt se & alios de vanitate, i. e. propter eam va-
^o Gen. nitatem. In idipsum, i. e. in eadem statera omnes
^o Gen. positi: vel, simul omnes, nullo excepto, tales sunt.
^o Gen. Mar. ^q In balances as-
^o Mar. cendendo, ipsi à vanitate pariter, Mo. In stateris (prop. bi-
 lance) ut ascendant ipsi præ vanitate simul; h. e. ita ut

in bilancem universi simul coniecti attollantur à vani-
 tate & nihilo. Hic synchylis poetica in voce simul, est
 enim extra ordinem collocata, cum dicendum fuerit, in
 stateris simul positi, vel, ut ascendant simul. In stateras, ^o Mu.
 vel bilancem, (h. e. in libram *,) si ascendant ipsi, P. sic * Mu.
 M. si imponantur, Mu. ex K. & RS. vel, si simul ponan-
 tur in bilance, Ti. ipsi præ vanitate simul, h. e. ipsi levi-
 ores sunt vanitate, ipsi simul. Ipsa vanitate leviores ^o Mu. ex K.
 erunt, Ti. leviores erunt vanitate simul, P. ipsi pariter ^o & AE.
 leviores sunt vanitate; Heb. ipsi præ vanitate simul sunt,
 M. Lancibus illi simul impositi ascensuri essent supra vanita-
 tem, JT. Verto, Lancibus impositi ascensuri essent ipsi pa-
 riter magis quàm vanitas: Heb. in lancibus forent ad
 ascendendum ipsi præ vanitate pariter, Pi. Sensus, Si homi-
 nes ponerentur in una lance bilancis, vanitas verò in
 altera lance, tum homines ascenderent, vanitas verò
 descenderet. Non igitur est ut homines tam inanes ^o Pi. fim.
 timeas. Q. hæc præcedentibus jungunt, sic, Mendacium filii viri in lancibus, sic ut ascendant præ nihilo, aut
 20 vanitate, simul. In bilancem ascendant, illi præ vani-
 tate una sunt, q. d. leviores erunt pariter præ vanitate.
 Comparativum est: simil. Job. 11. 17. Esa. 40. 17.
 est vapor tenuis; res vana & levis, velut halitus
 oris, vel bulla aquæ. In lancibus ad ascendendum ipsi
 met præ vanitate (tanquam graviore) pariter ascende-
 rent, tanquam leviores, Gej. vel, ipsi simul leviores
 sunt vanitate, A. Ad ascendendum, pro, ut ascendant: sic
 ante infinitivum solet exponi per ^o ut; adeoque
 30 subintelligi ante hoc gerundium posset participium ali-
 quod, ^o dati, positi, &c. Alii (ut Coc.) enallagen
 statuunt infin. pro temp. finito. Ad verbum licet ver-
 tere, In lancibus oportet ascendere eos præ vanitate pariter.
 verto, oportet ascendere: id præpositum in-
 finito sæpe valet, ut 2 Reg. 13. 19. Eth. 9. 1. Quod
 si accentus Athnach rationem habere velimus, quo
 distinguitur à sequenti ^o , sic vertendus
 erit totus versus, Certè vanitas sunt plebei, mendacium
 nobiles, in bilance oportet ascendere: (vel, ascensuri essent:)
 sunt præ vanitate (i. e. minus vanitate) pariter. Hic
 40 pedem figo. Syrus hic habet, ^o . Erpenius vertit, qui staterà de-
 fraudant, & vani sunt pariter. Sionita, [cujus versio
 habetur in Bibliis Polyglottis,] qui bilance opprimunt,
 (in margine, vel scelus committunt,) & vani sunt simul.
 Aliud vult David, nec uspiam in Lexicographis repe-
 rio ^o , quod est Aphel ab Heb. ^o ascendit, signifi-
 care fraudare, opprimere, scelus committere: accipio pro,
 facere ascendere, attollere, elevare: & sic optime hoc loco
 convenit, si ^o non sumas pro Benoni, sed pro Peil
 50 Aphel; utrique enim tempori hæc forma competit:
 adeoque verto, qui (vel quia) in bilance attolluntur, &
 vani sunt pariter. Optime exprimit quod dixit David,
 in bilance oportet eos ascendere, i. e. Homines bilanci im-
 positi, eam suâ gravitate deprimere non possunt, sed
 cum ea ob summam suam levitatem ascendunt & at-
 tolluntur, quia pariter omnes vani sunt. Al. Si ac-
 ceperint filii hominum stateram, ponderaverint fata sua,
 illi quidem ipsa vanitate erunt leviores, Ch. [Ca. totum
 sic reddit, Sanè adeò vana res est genus hominum, adeò
 60 frivolum quiddam est mortale genus, ut si simul in statera
 ponantur, sint ipsa vanitate leviores.] Sensus, Confu-
 giendum est ad Deum, quia præsidia humana sunt va-
 nissima, & quidem mera vanitas, &c. Est ætiologia
 cur in nullo homine fiducia sit collocanda; quæ docet
 manifestè in superiore versu hanc orationem antithe-
 tam desiderari: cujusmodi anantapodota multa sunt in
 Scriptura P.
 11. Nolite sperare; ita Mu. ^o . Nè fidatis,
 P. Mo. &c. ^q In iniquitate; ita o. Eth. fim.
 70 Ar. ^q In calumnia, P. fraude, Mu. sic Ca. oppres-
 sione, Pi. Gej. A. sic Sy. ut Coh. 5. 7. & 7. 7. Rapinâ, Ch.
 h. e. in bonis fraude vel oppressione partis; vel, in ipsa
 rapiendi sive nocendi facultate: nam neutri fidendum
 est. ^q Et rapinâ, ^q Et rapinâ, vel, in
 rapina, M. Ti. Mo. Ch. &c. rapinam, Sy. Ar. Sign. hæc
 vox violentam injuriam, ut prior, fraudulentam. Vide
 Esa. 30. 12. Rapinâ, h. e. opibus vi raptis. ^q No-
 lite concupiscere; ita o. ^q . Nè diligatis, Sy.
 S I 4 Ar.

Ar. Nè *vanescatis*, vel *evanescatis*, Mu. Gej. A. P. Mo. JT. Pi. h. e. frustra speretis, aut superbiatis, nè vos fallat spes vestra. Dispicite nè fallace vosmet fiducia vel spe decipiat, confisi opibus injuste partis. Verbum hoc exprimit fiduciae eventum, ut præcedens *וַתִּבְרַח* designavit fiduciae actum; ut proinde unum declaret alterum, junctimque ambo sumenda sint in utroque membro. Verbum *וַתִּבְרַח* hic tantum reperitur, & 2 Reg. 17. 15. & Job. 27. 12. & Jer. 2. 5. Nè vos decipiat, nec stultos & viles faciat respectu aliorum. Vanum facere est, decipere, Jer. 23. 16; & vanum fieri est, vilem esse, & in nihilum abire, Job. 27. 12. Rom. 1. 21. Hoc documentum, quod omnes spectat, David militibus suis dat, nè spoliis ditefcant. Vide Luc. 3. 14. Nè in vanitatem redigamini, Mu. Nolite vos dedere vanitati, Ti. Nè vos usque adeo vanos præbete, Ca. Violentia nolite divitias accipere, Ch. ¶ Divitiae si affluant; ita o. Æth. sic Ti. Ca. Mu. i. e. crescant b: *וַתִּבְרַח* Opulentia (vel, Substantia, P. Facultas, Mo. Opulentia potens, A.) si, vel cum, affluat, M. abundet, JT. crescit, Pi. sim. Gej. instar herbae vel fructus c, insensibiliter, & copiose, & legitimis mediis d; multiplicetur, P. pullulaverit, Mo. efflorescit, Coc. *וַתִּבְרַח* sign. fructificare, angelicere instar herbae, &c. germinare. Vide Psal. 92. 13, 14, 15. & Prov. 10. 31. A *וַתִּבְרַח* est provenit agri, Deut. 32. 13. sim. Jud. 9. 11. Ezech. 36. v. 30. Forfan hoc membrum accipiendum de opibus quæ sponte affluunt & obtingunt, vel à parentibus, vel agris, vel aliâ quapiam ratione, absque alterius injuria: nam & hæc frustra sunt si iis fidamus; & quod magis crescunt, eò magis suspectæ esse debent, plûsque curarum & ærumnarum excitant. Cum laudaverit vos aliquis, Ch. ¶ Nolite cor apponere [Sim. omnes.] Scil. ad opulentiam b; ei nim. insolenter confidendo, ut docent præcedentia. Nè occupetis curas in ea conservanda & augenda k. Ponere cor ad aliquid est, intensius id amare, curare, &c. l. ut constat ex Deut. 32. 46. Psal. 48. 14. Ezech. 40. 4. item Exod. 7. 23. 1 Sam. 4. 20. & 9. 20. 12. Semel; ita o. Pi. Ti. P. &c. *וַתִּבְרַח* Vel, unum, Ca. Gej. unâ, sub. vice, A. M. ut Exod. 30. 10. prout exprimitur Jos. 6. 30. Fœmin. *וַתִּבְרַח* & neutraliter & adverbialiter (ut *וַתִּבְרַח* vers. 3.) ponitur. Vide Job. 33. 14. Psal. 89. 36. Semel, h. e. firmiter & immutabiliter *. Irrevocabiler dixit duo hæc quæ audi, de præmio poenæ afficiendis hominibus, &c. f. ¶ Locutus est (vel pronunciat, Ca.) Deus. Ità o. P. Mo. Ti. &c. Vel, per Prophetas suos g; vel, per verba realia, five operibus suis. Opponitur hic sermo Dei infallibilis ac majesticus stultiloquio divitum thrasonico, dum robur suum prædicant, &c. r. ¶ Duo, &c. *וַתִּבְרַח* Bis hoc (vel idem, JT. Pi.) audi, o. Ar. P. Mo. Mu. Gej. i. e. aliquoties, ut Hof. 10. 10. Amos. 4. 8. Id quod non semel audi, Ca. atque secundo, quod & audi, M. Heb. duabus, sub. *וַתִּבְרַח* vicibus, Pi. Semel atque iterum locutus est Deus, idque audi, Ti. q. d. Sæpe audi in Legge & Prophetis. Similis loquendi formula Job. 39. ult. ¶ Quia (vel quod, P. Sy. o. Ar.) potestas (vel fortitudo, o. Sy. P. Mo. robur, Gej.) Dei est, *וַתִּבְרַח* Deo, vel Dei, esse robur, five potentiam, Ti. Pi. JT. Ca. Solus Deus servare potest; ideòque non debet homo spem reponere in homine, vel in suo robore, opibus, &c. sed in solo Deo v. Deo, sub. soli, Gej. ex K. Ipsi quem loqui audi *. 13. Et tibi, Domine, misericordia, *וַתִּבְרַח* Et tibi, vel tua, est gratia, Gej. Et tibi, vel tuam, vel apud te, esse, &c. Pi. q. d. Non solum potens es ad vindicandum pios, sed & mirè clemens. Non modò maximus es, sed etiam optimus. Quid dicebam te posse servare? Dico etiam velle te servare, nec unquam tuis deesse, quæ tua est benignitas. ¶ Quia tu reddes, *וַתִּבְרַח* Quod tu repensurus sis, Pi. sim. JT. Rependis, tum in hac, tum potissimum in futura, vita: q. d. Deus non est otiosus spectator, &c. sed mercedem refert. ¶ Unicusque. Ità A. Pi. &c. Ità explicatur Matt. 16. 27. Apoc. 22. 12. Heb. viro, Pi. Gej. Vir distributivè ponitur, pro, quilibet, Gen. 11. 7. Exod. 11. 2. Jer. 23. 36. &c. ¶ Juxta opera sua. Heb. opus suum, five bonum sit, five malum a. Pro ra-

tione & qualitate operum *. Pro eo ac quisque se gerit, ita erga ipsum te geris: eos qui te colunt & misericordiam implorant misericorditer tractas; sicut, è contrà, iis qui suas magis opes aut vires quàm te colunt vires adimis, illòsque suis ipsorum viribus evertis f. Mu.

PSALM. LXIII.

ARGUMENTUM. Scriptus est à Davide cum Saulem fugeret. Depingitur hic animus & affectus hominis pii exultantis ab usu Verbi & Sacramentorum, &c. b.

1. In deserto Idumæe] Scribendum, Judææ, tum ex textu Hebræo, tum ex historia 1 Sam. 22. 5. & 23. 14, 15. Heb. in deserto Judæ, Gej. sic Mu. Pi. &c. G. i. e. Vel, in sylva Hereth, 1 Sam. 22. 5. d; vel, in deserto Siph, 1 Sam. 23. 14. Confer Jos. 15. 61, 62. ubi in deserto Judææ recensentur sex urbes f. 2. Deus meus] Heb. Deus meus tu, sub. es, Gej. nempe ex fœdere Abrahami, Gen. 17. 7. Ità consolatur se illâ promissione. ¶ Ad te, &c. *וַתִּבְרַח* Quæro, vel inquirò, vel requiro, te (sub. invocandi causâ h) studiosissime, Gej. vel, vigilanter, Ca. vel, tempestive, JT. vel, manè, M. P. Mu. sim. Pi. Ti. Manè ante omnia quærendus est Deus, alioquin frustra quæritur; ut manna, nisi primâ colligeretur luce, liquefcebat, &c. i. Mu. Verbum *וַתִּבְרַח* aurora k. Notat hæc vox curam k Pi. & diligentiam, Job. 8. 5. Psal. 78. 34. Prov. 1. 28. &c. i. A. ¶ Sitivit in te, *וַתִּבְרַח* Ad te, Mu. Gej. vel, tui causâ, vel, propter te, de te. l. exprimit objectum sitis, ut Psal. 42. 3. m. Desiderat videre te, i. e. signum præsentia tuæ gratiosæ, Arcam, &c. n. & pabulum spirituale, &c. o. n Pi. sim. ¶ Quam multipliciter tibi (vel, ad te sitit) caro mea] Ità o. Th. in Mu. Euthym. in D. h. e. Corpus: q. d. Totus te sitio P. Legerunt *וַתִּבְרַח* q. ¶ *וַתִּבְרַח* Vox monadica est r. Desiderat, vel concupiscit, &c. Ch. M. P. Ti. &c. Arescit ad te spectans caro mea, JT. Pi. sim. AE. in Mu. h. e. tui desiderio consumitur; exhausto scil. humido radicali præ tristitia, Prov. 17. 22. t. Vox hæc videtur denotare ardentem cibi appetitum; ut præcedens, sitivit, appetitum potus v. Voce singulari utitur, quia singulare & insuetum erat ejus desiderium *. Syrus habet *וַתִּבְרַח* te expectat, à *וַתִּבְרַח* intuitus est, expectavit. Vox hæc Arabicè, teste Golio, sign. & oculorum hebetudinem, & languorem, vel, quandam lipothymiam. Sic ergò verti possit, vel, languescit, seu deficit, (analogicè ad sitim præcedentem;) vel, fluctuat, errans, nesciens quò vadat, vel quid agat. Judæo-Ar. reddit *וַתִּבְרַח*, quod convenit cum *וַתִּבְרַח* in Arabica notione, quâ, teste Kamo, sign. colorem mutare, five pallefcere; nec non angorem & agritudinem cordis. Ardet te, V. ¶ In terra deserta; ita o. Ar. Æth. vel, deserti, P. *וַתִּבְרַח* Siccitatis, Mo. Gej. A. V. sicca, Ch. JT. Pi. Deserta enim inaquosa erant, Exod. 17. 1. Num. 20. 1, 2, &c. z. Vel, siticulosa, Mu. Sy. torrida, Ti. squalida, vel horrida, Q. in V. Ca. M. q. d. In arente hoc solo etfi vehementer sitio, te tamen maximè, &c. a. ¶ Et invia; ita o. a Mu. sim. Ar. *וַתִּבְרַח* Et anhelante, Mo. siticulosa, M. Ti. Pi. sic P. Gej. Vel, fessa, Ch. JT. Gej. A. & consequenter siticulosa; quod ex lassitudine sequitur. Ità Psal. 143. 6. Vel, fessa viatori b: fessa, quia fessum reddit viatorem; ut, mors pallida, & otium segne c. Masc. *וַתִּבְרַח* hic cum fœm. *וַתִּבְרַח* jungitur, pro *וַתִּבְרַח*, quod alibi cum *וַתִּבְרַח* reperitur, ut Psal. 143. 6. d. & Jes. 32. 2. Vel, dicas *וַתִּבְרַח* esse utriusque generis, ut Esa. 33. 9. (confer 1 Sam. 15. 9. & 1 Reg. 19. 11.) usitatus tamen est fœm. gen. Malim itaque *וַתִּבְרַח* referre ad *וַתִּבְרַח* caro, & vertere cum Chald. Concupiscit te caro mea in terra arida, (vel desolata, Ch.) & lassâ, vel sitiens, (vel fatigata, Ch.) est, sine aqua, Di. vel, quia non est aqua, Ch. f. Di. Sed malè hoc referri ad *וַתִּבְרַח* docet accentuatio g. s Gej. ex ¶ Et inaquosa; ita o. &c. *וַתִּבְרַח* Absque aquis, Mo. Ch. JT. in qua non est aqua, P. sim. Pi. M. Ti. &c. 3. Sic in sancto (vel, in sanctuario, o. Ar. perinde acti essem in Sanctuario, sic in loco exilii mei b,) Gen. apparui

apparui tibi] Itā o. &c. i. e. Te mihi ob oculos præsentem statuo, te laudo, te oroⁱ. Te colo in deserto non minùs quàm feci ante Arcam^b. Exilium non me dejecit de tuo cultu & observantia^c. ¶ *Concisa est & abrupta locutio, ut in magno animi motu^d. [Variè reddunt.] Sic in sanctitate* (vel, ut in sanctitate, P. quasi in sanctuario, V. A. in loco sanctitatis, Ch.) *vidi, vel contemplatus sum, te, Mo. M.P.A. Gej. olim: sic, nempe aded amabilem, tuosque satiantem; ideòque fitivi te, &c. Vel, vidi, i. e. videre te conatus sum, vel desideravi. Verbum actus pro conatu vel desiderio sæpe ponitur: ut Gen. 37. 21. eripuit eum, i. e. eripere conatus est; Exod. 8. 18. Et fecerunt, i. e. facere conabantur. Vel veritas, respexi ad te; ut *resolvatur in *respexi ad te*. Al. Sic, pro Tunc: *pro *in sic, quod valet tunc, Elth. 4. 16. & Eccles. 8. 10. & in Targum. q. d. Tunc, cum dabitur mihi id quod opto, scilicet, ad Arcam accedere, te videre, &c. ibi certè summa cum voluptate tuam potentiam & majestatem contem- plabor. Vel aliter, Sic, i. e. quasi ingentem sitim ex- plere cupiens, sic aliquando in Sanctuario te contem- plabor, h. e. summo cum ardore. præst. est, sed per fut. expono, propter tot sequentia futura^f. Al. Sicut contemplantur te in sanctuario, &c. v. 5. Sic benedice- bam tibi, &c. Exponit desiderii sui causam, quam in- dicat esse recordationem voluptatis antea in cultu Dei perceptæ. Notandum duas voculas *, quarum prior hic est, posterior in principio versûs 5. ad se mutuo referri, & illam notam esse *in instituta com- paratione, hanc notam *. Id quod fit ad morem literæ *. Vide Esa. 24. 2. Sic ut te contempler in san- ctuario tuo, Ti. Verto, Utiqve, vel Sanè, in sanctuario vidi te. *sumo pro *, ut v. 5. & Psal. 127. 2. &c. ut puto, Esa. 16. 6. &c. Al. Sic in sanctuario con- templantur, five viderem, te quotidie, ideòque tanto- pere te fitioⁱ. Al. Sic, vel, Quomodo terra fiticu- losa, &c. vel, In tali loco constitutus, vidi te, i. e. vi- dere desidero^k. Ideo in sanctuario cupio videre te, Of. ¶ *Ut viderem (ut videam, M. P. Ti. Mu. Ch. vel, ad videndum, Mo. sic Gej. A. vel, videndo, Gej. vel, dum vi- debam, Pi.) virtutem (vel fortitudinem, M. P. Mo. &c.) tuam & gloriam tuam*] Itā o. Ar. Ti. &c. h. e. Arcam foederis^l, quæ & robur Dei & gloria vocatur^m, 1 Sam. 4. 21. 1 Par. 16. 11. Psal. 78. 61ⁿ. Vel, gloria dicitur de externo cultu sacro; & robur, de vi Divina, seu ef- ficacitate ministerii, &c. Vide Psal. 106. 20. Jer. 2. 11. Rom. 1. 16°. Al. Hysterosi est, & verba sunt transpo- nenda P. ¶ *Ad videndum robur tuum & gloriam tuam, sicut in loco sancto videbam, vel vidi, te, T. A. [Sy. versum cum præced. connectit hoc modo, & sic reddit, Sicut terra sitibunda, &c. ita ex- spectavi te cum veritate, ut viderem magnificentiam & ma- jestatem tuam.] Al. Sitit te anima mea— (3. Sic in sancto vidi te,) ad videndum robur tuum, &c. In syntaxi parenthesis est: confer Esa. 52. 14. *aded corruptum, &c. q. [Ca. totum versum sic reddit, Te quasi in fano contemtor, tui potentie & gloriæ videndæ gratiâ.]************

4. *Melior est misericordia tua*] Quod scil. in medio Israelitarum habites^r. Melior, i. e. jucundior^s. Perse- verat in exponendis desiderii sui rationibus^t. ¶ *Super vitas, *Præ ipsa vita, Gej. quamvis longa & felice^{*}. Al. quam vivorum, i. e. hominum, misericor- dia; Saulis nim. qui me olim charum habuit, &c. v. ¶ *Labia (vel, sic labia, Pi.) mea laudabunt (vel, lau- dant, Gej. laudabant, Pi.) te*] Itā Mu. Postquam tu misericordiâ tuâ me in patriam & Sanctuarium re- duxeris^x.**

5. *Sic, *Itaque, Ob hanc causam. *pro *yl. Potest esse particula blandientis & demulcentis eum quem precibus compellavit quis^y. Itā, Eâ ratione, be- nedicam, &c. v. Vel, Sic, Tunc quum reversus fuero^z: vel, Summo cum animi ardore^b. ¶ *Benedicam te*] Vel, benedicebam tibi, h. e. laudabam te^c. ¶ *In no- mine tuo* i. e. Ex mandato tuo^d, de orando in Ta- bernaculo^e. Vel, cum invocatione nominis tui^f. Vel, fiducia in te solo, cujus nomen itā revelatum est, &c.^g. Vel, celebrando nomen tuum^h. ¶ *Levabo manus*****

meas] Coelum versûs, ut faciunt qui Deum laudantⁱ. ¶ *Attollebam palmas, i. e. invocabam te^h. Mu. Pi. Gej.*

6. *Sicut adipe & pinguedine*] Duæ voces idem signi- ficantes ad majorem emphasin: q. d. Tanquam sua- vissimo cibo; nam pinguis cibus gratior & suavior: h. e. Omni voluptate perfundetur animusⁱ. Simile^l Mu. ducitur ab opiparis conviviis. Adeps sæpe usurpatur pro præstantissimo, &c. hinc adeps olei, vini, frumenti, terra, Gen. 45. 18. Numer. 18. 12. Deuter. 32. 14^k. ¶ *Repleatur anima mea; itā o. Æth. *Pingue- scat, Sy. saturatur, P. sic Gej. h. e. abunde repletur^l. Gej. Saturabatur, Pi. saturabitur, M. Mo. &c. sic Ti. Mu. V. tunc quum ero apud Arcam^m. ¶ *Et labiis (id est, Mu. verbis, Gen. 11. 1. n.) exultationis (vel præconiorum, Mo. Mu. jubilationum, Mu. Gej. P. vel, canoris, JT. Pi. lauda- toriis, Ch. sim. Sy.) laudabit (vel, laudabat, Pi. vel, laudat, P. sub. te, P. Mu. &c.) os meum; itā Mu. *Quum os meum in laudes prorumpit la- biis jubilationum, M. dum te ore cum labiorum modulatione laudo, Ca. unde ovabunt labia mea, laudabit os meum, Ti. h. e. Anima interius resecta se prodit per labia, &c.^o. Gej.****

7. *Si memor fui, *Si (vel, Simulatque, Ti. vel, Quandocunque, Ca.) tui recordor, Gej. vel, Quum recordor tui, P. Pi. V. sic Mu. &c. *si, pro quum P; ut P. Mu. A. Num. 36. 4. q. & 1 Sam. 15. 17. Sic & *si, Matt. 6. 22. Ma. & *quum, Luc. 11. 34. Reddit causam cur, & tempus^c. A. quando, David itā se oblectet laudatque Deum, &c. Gej. Haftenus desiderium, &c. exponit; nunc, nè eo desi- derio succumbat, sese recolligit & confirmat: Quum, inquit, in hoc exilio de te noctu cogito, te toties mihi olim fuisse auxilio, triumpho, & in te securus quiesco, &c.^t. Al. Annon tui recordatus sum? M. ¶ *Super stratum, &c. itā LXX, Sy. &c. *Super strata mea, JT. Mu. sim. P. i. e. varia latibula in deserto^v. Pi. Plurali utitur, quod non in uno lecto cubaret, sed subindè sedes mutare cogeretur metu periculorum^x. Mu.]*******

¶ *In matutinis; itā o. Æth. Ar. *In vi- giliis, JT. Mu. &c. i. e. per totam noctem, quæ dis- tribuebatur in 4 vigiliis, de quibus vide Marc. 13. 35. Pi. [Vide ad Exod. 14. 24.] In vigiliis noctis, Gej. sic Ti. & in vigiliis, P. & in noctibus, Sy. inter custodias, Ch. ¶ *Meditabor in te; itā o. Æth. *Meditor, vel, meditatus sum, vel fuero, (vel, & cogito, Ca. vel, si meditor, repete *, sicut Psal. 139. 8. & Prov. 6. 1. & 9. 12. & meditor, P.) de te, JT. Pi. &c. Et [repete^z Gej.annon] meditatus sum de te? M.*****

8. *Quia fuisti, *Quod fueris, Pi. Gej. vel, Te fuisse, JT. Quando meditor de te, quod fueris, &c.^z. Gej. ¶ *Adjutor meus, *Auxilium, Mu. Gej. Pi. &c. nempe summum, JT. plenarium ac perfectum^b. Itā JT. Gej. expresserunt *gemmatum, &c. Sic passim in Psalmis, *pro *. Et in, &c. *Et (vel, ideo, V. Mu. vel, & quod, Pi.) in, vel sub, umbra, P. Mu. Gej. &c. i. e. sub protectione tuâ^d. Ideo spero^e Pi. me, qui toties opem tuam sum expertus, aliquando triumphaturum, &c.^f. Mu.]********

9. *Adhæsit (vel, Adheret, Mu.) anima mea post te*] Itā Gej. Mu. A. &c. vel, tibi, M. P. Ti. Pi. Gej. nempe per fiduciam^f. In te securus quiesco. Post te, valde^g Pi. emphaticè; q. d. De te dum cogito, deque tuis bene- ficiis, etsi fugere aut subducere nunc te à me velle vi- dearis, ego vestigiis fugientis insisto, teque persequor, nè unquam te è conspectu amittam meo^h. Adhæren-ⁱ Mu. do tibi sequitur te^b. Verbum adherendi est prægnans, h. e. Gla. & inclusam gestat persecutionemⁱ. Notat hoc ver- gram. 3. 3. bum amorem, constantiam, humilitatem, & unionem^j. 230. in spiritu. Vide Gen. 2. 24. Jer. 13. 11. 1 Cor. 6. 17^k. Gej. Apprehendit te, &c. V. Adglutinata est, &c. post sum- mum amorem^l. Secuta est anima mea vestigia tua, Sy. Tig. noc. Adhæsit anima mea post legem tuam, Ch. ¶ *Me suscep- pit dextera tua; itā o. Æth. *Sustentat, vel suffulcit, vel sustinet, (vel, & amplexata est, Ar. vel, quia suffulcit, Ti.) me, M. P. V. Gej. &c. vel, in me, Mo. Sed *in *pertinet ad constructionem verbi^m. Ga. 10. Ipsi verò; itā o. Æth. Ch. Ti. P. Gej. sim. M. Quamobrem isti, JT. *Et ipsi, nempe hostes mei. Relativum aliquando non sine epitafi respicit, non id quod expressum est, sed id quod quis tacitè secum co- gitat; ut Psal. 18. 15. & 20. 9. & 39. 7. Vel, subintel- ligi*****

955

ligi hic potest **וְאֵלֶּי**, Et illi qui, &c.^{n.} ¶ In vanum
quæserunt, &c. ¶ Itā o'. Æth. Pro **וַיִּשְׁכָּח**, legerunt
וַיִּשְׁכָּח o'. Resp. Non itā legerunt, sed intellexerunt,
neglecto, confundentes **וַיִּשְׁכָּח**, & **וַיִּשְׁכָּח**, ut patet
ex Jes. 22. 2. ubi **וַיִּשְׁכָּח** idem reddiderint, *ut supra*,
vna p. ¶ **וַיִּשְׁכָּח וַיִּבְקֹשׁ**. Ad desolationem quarent,
Mo. voluerunt perdere, Sy. in sepulchrum inquirent, Ch.
postulaverunt iniquē, Ar. ad devastationem quarunt, Gej.
qui querunt vastationem, sive desolationem, M. JT. vel,
ad desolationem, P. ad vastandum, Pi. devastare, Ti. ¶ In-
troibunt; itā M. P. Mo. Mu. o'. Æth. fim. Ch. Pi. h. e.
penetrabunt; emphaticē: **וַיָּבוֹאוּ**] Pervenient, JT. fim.
Ca. subibunt, Ti. ¶ In (vel ad, JT. Pi. Ca.) in-
feriora. (vel infima, Sy. Ti. imas partes, JT. Pi.) terra] Itā M. P. Mo. &c. Intellego non de Inferno, quia ver-
su seq. de morte corporali tantū agitur; sed de se-
pulchro, alto nim. & profundo *. Verūm sepulchrū
non esse concessum iis docet seq. vers^t. Al. Interfi-
cientur: meton. adjuncti consequentis; nam inter-
fectionem sequitur sepultura v. Morientur in terram
corruentes in clade illa futura, de qua 1 Sam. 31 *.
Misertimē & horribiliter morientur. Alludit ad exit-
ium illud Num. 16 v. Vox **וַיִּתְּנוּ** aliās est nomen
adjectivum gen. fœm. hic tamen (quod & aliis ejus-
modi vocibus accidit) degenerare videtur in nomen
substantivum. Sic Psal. 139. 15 *.

¶ **וַיִּדָּחוּ בְּמַנְיָהּ** Tradentur in manus gladii; itā Mu. o'. Æth. Ar.
וַיִּדָּחוּ בְּמַנְיָהּ Tradantur gladio, Sy. Adigent (vel,
Dejicient, Q. in V. vel, Dejiciant, M.) eos in aciem gla-
dii, Ti. M. Occident (Heb. Occidet, V:) eum gladio, P.
Gej. Heb. per manum gladii: **וַיִּדָּחוּ** vel ministerium sig-
nificat, vel abundat, ut 1 Par. 6. 31. & 2 Par. 29. 27.
Jes. 64. 7 *. Distrabant eum in acie gladii, Q. in V. La-
niant illum gladio, Coc. Timebunt eum propter percus-
sionem gladii, Ch. Cadent per gladium, Ang. Al. Tra-
hent (vel Pertraxit, Q. in V.) eum in (ad verb. super)
manus gladii, Q. in Mu. Tractus dici potest Saul in
(super) manus gladii, h. e. adactus metu ut ipse sibi
mortem conscisceret *. Fundere facient eum super ma-
nus gladii, Mo. Facient ut diffuat eorum quisque per gla-
diam, JT. Pi. Per diffluxum intellige interitum, per
metaphoram ab aqua, quæ effusa diffuit atque interit.
Confer Jer. 18. 21. **וַיִּדָּחוּ** diffuere sign. 2 Sam. 14. 14^b.
Effundent, vel, Effluere, vel Diffuere, facient eum, sive eos,
per gladium, A. Ham. vel, per manus (id est, vim, vel
aciem, ut Job. 5. 20. Jer. 18. 21 c.) gladii, A. Mu. Flui-
dos quasi facient eos, scil. ratione sanguinis d. San-
guinem ejus fundent instar aquæ; Psal. 79. 3. simil.
Ezec. 35. 5 f. **וַיִּדָּחוּ** dicitur de aquis, Lam. 3. 49 f. Oc-
cident, vel Trahent; quis? Resp. Interfectores; vel
hostes b, aliqui, quicunque sint i. Tertia persona (plu-
ralis potissimum k) cum nominativo caret imperfona-
liter accipitur l, ut Esth. 2. 2. Job. 18. 18. & 34. 20.
Psal. 31. 5 m. Occident eum; quem? Resp. vel, Sau-
lem n, vel, ducem sive præcipuum ex hostibus, v. 10 o;
vel, unumquemque ex hostibus, &c p. Sing. ponitur
distributive, ut Psal. 12. 6; 8 q. & 35. 8 r. Totum ex-
ercitum qui unā cum Saule Davidem persequeba-
tur *. ¶ Partes (vel pars, P. Mu. portio, JT. Pi.
Gej. A. fors, Ti. ut fiant pars, M. esca, Sy. Ar.) vul-
pium erunt; itā o'. Æth. **וַיִּדָּחוּ בְּמַנְיָהּ** Cadavera eo-
rum inssepulta jacentia (quod in bello cadentibus ob-
tingere solet t,) dilaniabantur à vulpibus v, carnivo-
risque bestiis aliis *. Pro toto genere carnivororum
unam speciem ponit y. Vulpiū meminit, vel, i. quia
magna earum ibi fuit copia. Vide Jud. 15. 4 z. Vel,
2. quòd magis probrosū esset à vulpe discerpi quàm à
fera nobiliore a. Quali leones, &c. infaulta hæc cada-
vera dedignarentur b. Nè putetur id [de vulpibus,
&c.] insolitum, in Pausaniæ Messeniæ narratur Ari-
stomenes in Cæadam (quod non tam carcer fuit quàm
barathrum præceps) conjectus, & ibi triduum com-
moratus, per sublustrēs tenebras vulpem vidisse ca-
davera appetentem; & (ut addit Polyænus, l. 2.
Stratagem. simil. & Plin. l. 1. 37.) eam caudā arreptam
sequutus per opaca viarum, & cadaverum ibi jacen-
tium, osse confracto, quo montis angustias excinde-
bit, tandem ex specu illo evasit dias in luminis oras.
Aristot. Polit. l. 8. **τὸν ἐκείνου**, (ferarum,) inquit,

μὲν (quadam sunt) ζῴοντα, (que carne vescuntur,) τὰ
 δὲ καρποφάγα, (quæ fructus comedunt,) τὰ δὲ πανφάγα,
 quæ omni vescuntur alimentis, i. e. tam carne quàm fru-
 ctibus. Ex quo genere vulpem esse constat ex hoc
 loco, & ex Cant. 2. 15 c. In illis regionibus est genus c BA. 1b.
 majorum vulpium, (Ang. Jackales,) quæ vescuntur
 cadaveribus, quæ etiam ex sepulchris effodiunt atque
 eruunt. Posset tamen aliter accipi, q. d. Erunt id
 quod vulpibus accidit, exosi, quæ sit ad necem, &c. h. e.
 in impietate sua peribunt; vel, abigentur in loca de-
 solata, qualia vulpes incolunt. Vide Lam. 5. 18 d. d Ham.
 Eandem cum vulpibus sortem subibunt, Ca. Habitatio
 eorum erit vastitas, quam vulpes frequentabant †. Ve- † RS. in
 rum non eorum habitationem, sed ipsos gladio con- BA.
 fossos dicit, &c f. f BA. 1b.

12. Rex] Vel, ego David ^g, qui in Regem unctus sum, 1 Sam. 16. 12, 13 ^b. Vel, quum jam ad Regnum eveetus fuero ⁱ. Modeste de seipso per enallagen personæ loquitur ^k. Vel, Rex Christus, filius David ^l.
 ¶ *Latabitur in Deo*] Ità ^o. Mo. Ar. &c. Non ob Saulis excidium, quod deploravit, &c. 2 Sam. 1. 17, &c. sed in Dei solius clementia, &c. ^m. Vel, propter Deum, i. e. beneficentiam ejus in me protegendo & evehendo ⁿ. *Latabitur*, Regno adepto ^o. ¶ *Landabuntur*, ^{לְלַחֵץ} *Landabuntur*, ^o. Ar. Mo. Ab iis qui rectè sentiunt, & à Deo Judice ^p. *Gloriabitur*, M. P. Ti. Sy. Mu. Gej. h. e. Summi hujus boni, quod Deus est, dignitatem agnoscet, felicemque se propterea æstimabit : vel, *Exsultabit*, conspecto nimirum justo hoc judicio, miroque ac felice spei Davidicæ eventu ^q. *Gloriabitur*, de me conservato & ad Regnum evecto ^r.
 ¶ *Omnes*, &c. ^{כָּל־הַנִּשְׁבָּעִים} *Omnis qui jurat*, vel *jurans*, in eo, Mu. ^o. Ar. Mo. vel, per eum, Sy. M. P. Ti. Mu. Gej. h. e. Quicumque eum colit : per eos solemus jurare quos colimus ^{*}. Intellige, vel, 1. Davidem : *qui juraverit in eum*, h. e. quisquis fide & sacramento sese illi obstrinxerit ; q. d. quotquot à meis partibus stant, ac fidem mihi dederunt ^t. Honorem hunc subditi Regibus suis præstabant, ut per eos jurarent. Vide 1 Sam. 1. 26. & 20. 3. & 2 Sam. 15. 21 ^v. Adde & Gen. 42. 15 ^x. Vel, 2. Deum ^y, q. d. quisquis Deum timet & rectè colit ^z. Synecdoche membri ^a ; *jurare*, pro toto cultu Dei, cujus pars est. Vide Deut. 6. 13. Esa. 65. 16. Hinc pro *jurare* Esa. 45. 23. est, *confiteri Deo* Rom. 14. 11 ^b. *Qui juraverit in verbo ejus*, Ch. [Ca. hæc cum præced. sic reddit,] *At rex per Deum latabitur*, per quem quicumque jurant gloriaturi sunt ; id est, quem qui colunt ; quem enim colunt homines, per eos jurare solent ^c. Vel, 3. Christum, qui & Deus est, & Rex. *Jurare in eo* est, in nomine ejus loqui & agere ^{*}.
 ¶ *Quia obstructum est*, &c. ità ^o. ^{כִּי יִסְכַּר פִּי וְגו'} [*Quia* (vel, quum, JT. sim. Gej.) *obstruetur*, vel *obstruabitur*, (vel *præfocabit*, Ch.) *os loquentium mendacium*, M. P. Ti. Mo. JT. &c. h. e. Doeg & similium hominum, qui Davidem, cum apud Saulem tum apud populum, calumniis & mendaciis in invidiam adducere conantur : hi, obstructo ore partim morte propriâ, partim [mortis] alienæ exemplo, tandem conticescent ^d. Ex metu desinent mendaciis suis traducere me innocentem ^f. Quum finis impositus erit calumniis, &c. ^f.

PSALM. LXIV.

ARGUMENTUM. Hunc Psalmum scripsit David postquam excessisset ex aula Saulis, cumque gratia apud Regem excidisset ^a Mu. ex K. ^b Mol. Hunc Psalmum allegorici Hebræorum interpretes ad Danielelem, quando in leonum foveam conjectus est, accommodant. In iis Rasi, quem sequitur Lyra. Nec negat K. ei pulchre convenire ^c. David, Sancto afflatus Spiritu, prævidebat quicquid Danieli è sua stirpe oriundo (quod probat RS. ex 2 Reg. 20. 18.) eventurum erat. Ejus ergò verbis & nomine precationem hanc conscripsit ^d. ^c Mu. ad v. II. ^d Mu. ex

2. *A timore* (vel *pavore*, *Pi.* vel *terrore*, *Gej.*) *inimici*] *Saulis*†. Vel, *hostis* collectivè ponitur, pro *bo-*† *Mu.*
stibus.

optimè inventum; nunc demum in sinu gaudere possumus. Narrationi Davidis respondent hostium verba, quæ hic per mimesin referuntur, (ut Psal. 2. 3. & 22. 9. &c.) quibus sibi gratulantur de consiliorum fausto complemento: & supplendum hic, dicentes. **וְהָיָה אֲבִיבִי** absoluit, Jer. 27. 8. & completus, vel finitus, fuit, Psal. 9. 7. 9. Verti possit, Consummata peruestigatione ab ipsis peruestigati sumus, Coc. vel sic, Scrutantur peruestigantes, dicentes, *Perfeci sumus scrutatione scrutatissima.* **וְהָיָה** verbum est pro **וְהָיָה**. Ità est iactatio scrutatorum illorum, dicunt, *Perfeci peruestigavimus;* ut Ezec. 28. 3. Regem Tyri irridet, *Tu es sapientior Daniele: omne occultum non celant te.* Est **וְהָיָה** *וְהָיָה* * Videtur sensus, supplendo vocolas quæ omitti solent, sic optimè posse sarciri; *Investigarunt illi iniquitates: (vias nobis nocendi:) consumpti essemus. Sed investigatio perfectissima (supple, Dei est, ex sequentibus,) & [ut sequitur] ad intimum hominis & profundum cor, (supple, pervenit.) Consecit igitur eos Deus telo: subito extiterunt vulnera eorum.* At plerique Interpretes, ob præcedens præteritum, sumunt pro tertia persona præteriti, à **וְהָיָה**, pro **וְהָיָה**, Dagesch forti resolutio in **וְהָיָה**; vel pro **וְהָיָה**, permutatis **וְהָיָה** & **וְהָיָה**. Durum hoc dicit Capellus, idèque o. rectius legisse **וְהָיָה**, extrito Nun. Sed epenthesis **וְהָיָה** Nun frequens est; & hoc **וְהָיָה**, annotante Masorâ, quater occurrit, hic, & Num. 17. 13. Jer. 44. 18. Thren. 3. 22. & Nun in medio agnoscunt omnes codices, omnes Interpretes, Lexicographi, &c. Nego hoc durum esse; est quidem anomalum & irregulare, qualia multa sunt in Sacro textu, &c. 9. *Perficiunt, seu consummant, seu perfecerunt, (vel consumunt, Mu.) scrutinium scrutatum, five peruestigatum, P. Mo. five accuratum, A. five astutè peruestigatum, Q. in V. vel, peruestigatam peruestigationem, V. Verba cumulat, ut doceat eos omni arte ac diligentia scrutari, omnem scrutandi rationem adhibere & consumere.* Al. & exsequuntur quod scrutando excogitatum est, M. *Perfeci scrutabantur scrutatione exploratissima.* Refero ad exaggerationem coli præcedentis. Al. *Occultant scrutinium scrutatum, seu vestigatum, à se, RS. in Mu. vel, investigationem exquisitissimam, Cap. h. e. Callidè tegunt sua consilia.* Legebant **וְהָיָה**, per **וְהָיָה**, prout & quidam codices habebant. Sed & sic punctatio est irregularis, **וְהָיָה**, pro **וְהָיָה**; & Masora repugnat, ut dictum f. **וְהָיָה** *Accedet homo ad cor altum* i. e. Ad altas & profundas cogitationes. Vel, & cor altum, o. Multi judicant pro *ad* in Vulg. legendum & c. **וְהָיָה** *וְהָיָה* Et (vel, adeo, JT. Pi. etiam, M. A.) *intimum hominis, five viri, (vel cuiusque, M. sic P. A. scil. hostium meorum, d.) & cor profundum, P. Mo. Mu. V. Coc. A. sub. est, JT. Pi. Coc. A. ut peculiaris sit propositio; q. d. Vix horum nequitia & dolus potest à quoquam perspicui, vel ad fundum exhauriri.* Confer Jer. 17. 9 f. Vel, subintellige, five repete, absolunt, five consumunt, Mu. ex V. sim. A. Repetitione utitur: q. d. Quicquid inveniri potest humanâ diligentia, quicquid excogitare potest homo, illi perfecte comminiscuntur, & ingenium in excogitandis sceleribus & astutiis consumunt. Et ad intimum, &c. sub. pervenit, G. [De quo vide ad prius membrum.] Rasi vertit, *Et intimum unusquisque, & cor profundum, repete, occultat;* h. e. Probè sciunt tegere sua consilia. [Alii totum versum sic reddunt;] *Vestigant malitias, peruestigatam vestigationem: [quidni potius, peruestigatâ vestigatione?] absconderunt [Ità verbum וְהָיָה loco movet, & ad sequentia rejicit,] quisque in intimo cordeque profundo, Ti. Comminiscuntur iniqua, quæ excogitata perficiant, & quidem adhibitis ad id penitissimis cuiusque mentis sensibus, Ca. Pervestigabunt ut inveniant iniquitates ad disperdendum justos, machinationem quæ exquiratur intra hominem & cogitationes cordis profundi, Ch. Meditati sunt scelesti, atque absumpti sunt in perscrutanda iniquitate ex intimis hominis & corde ipsius profundo, Sy. 8. Et exaltabitur, &c. ità o. Legerunt **וְהָיָה**, & **וְהָיָה** f. **וְהָיָה** Et (vel Sed, M. Gej. Pi.) sagittavit (pro, sagittabit, Mu. M. V. more prophetico & vel, feriet, Gej. Ti. vel, jaculatus est, P. Telo igitur consecit, G. ejaculabitur in, Pi.) eos Deus sagittâ, vel sagittam, subito, five repente, Mo. P. Ti. Pi.*

Deus ostendit se esse scrutatorem cordium. Sagittandi vox subitam ruinam indicat; nam sagittæ ictus subitus est, & incautum lædit: addit tamen subito, non sine emphasi, quia nunquam satis exprimi potest quàm subito & inopinantes impios Deus opprimat. Vide ad Psal. 11. 6. & 1 Thes. 5. 2, 3. Opponitur hoc **וְהָיָה** v. 5. ut sagittent subito, &c. q. d. Hostes, qui me sagittis suis incautum petunt, Deus, qui paria solet reddere, tandem sagittis subito conficiendos dabit. Prævidit cladem illam i Sam. 31. quæ sagittis facta est. Vel, fortè, sagittabit metaphoricè dictum, pro, perdet & evertet eos. Incipit hic talionis poena, &c. **וְהָיָה** *Fuerunt percussiones eorum, Mo. quâ [nempe sagittâ] plagis afficientur, Ti. unde mansura sunt (Heb. fuerunt, pro, erunt,) plagæ eorum.* Ubi nota, ante verbum **וְהָיָה** *Vau hippûch, & verbum וְהָיָה emphaticè poni, pro, pergere esse, i. e. manere, ut 1 Reg. 11. 32. Tribus una erit ejus, &c. i. e. perget esse, seu manebit, quia jam antè ejus erat. Sic Dan. 1. ult. Et fuit Daniel (i. e. mansit in suo statu) usque ad annum primum Cyri, &c. Al. **וְהָיָה** ex priore membro repetendum est P. Mox, five subito, fuerunt (pro, erunt, Mu. V. aut existant, V. subito, inquam, existant, Tig. not. fient, M.) plagæ eorum, Mu. P. V. Quod si non placet repetere, indubiè [**וְהָיָה** subito] ad posterius membrum pertinet. Nec obstat Athnach, qui in Psalmis, Job & Proverbiis non semper distinguit. Athnach in libris metricis, præcedente Merkâ composito, suam amittit vim distinctivam, & sequenti membro suam vocem annectit. Sic ergo locum vertas; *Sagittavit (vel, percussit, Coc.) eos Deus: à, vel in, sagittâ subito (vel, sagittâ subito, Mu. ex Aq. ad verb. sagittâ, quod collectivè sumendum; vel, sagittâ subita, Gej. Sym. in Mu. tanquam sagittâ subito ex alto decedens, vel incautum fortiter conquassans atque permeans; vel, sagittâ subitâ, Coc.) fuerunt (pro, erunt, Mu. Gej. Sym. vel, factæ sunt, Coc.) plagæ eorum, Mu. Gej. Coc. Aq. in Mu. Sed ubi jaculis petierit eos Deus, à sagittâ repentina fuerint plagæ eorum, JT. Judicia Dei sunt velocissima, & præsentissima illius manus. Ostendit multò validius usum Deum armis suis contra illos, quàm illi contra Davidem possunt. Antithesis vers. 5. v. Sed jaculatus est eos (vel, in eos, A.) Deus sagittâ, (vel sagittam, A.) repente factæ sunt plagæ eorum, Di. A. vel, certissime erunt plagæ, &c. Præterito utitur ob certitudinem, ut Esa. 9. 6. Fuerunt & certitudinem eventus, & durationem, denotat: ut Heb. esse sign. evenire, 1 Sam. 4. 1. Job. 37. 6; & durare, five permanere, Ruth 1. 2. Esa. 66. 2. Dan. 1. 21. [Confer quæ ex Pi. decerpimus.]* 9. Et infirmata sunt (i. e. impeerunt, infirmata factæ sunt, contra eos (i. e. in suam, five ipsorum, perniciem, lingua eorum) Ità Ar. Æth. i. e. Nihil præstiterunt. His nocere non possunt. Sed hi negligunt affixum. Et infirmantur lingua eorum, Sy. Sed sic & negligunt, & legunt, *ἐξεδέχθησαν αὐτῶν αἱ γλῶσσαι αὐτῶν, Lingua ipsorum ad nihilum eos redegerunt. [At in Bib. Pol. vertitur, Et pro nihilo habuerunt eum lingua eorum.] Sed & hi prætereunt. Ad verb. Et impingere fecerunt (five facient, Mo.) ipsam super se (vel, contra se, V. vel, in semetipsis, Mo.) linguam suam, Mu. Mo. V. Relativum hic unâ cum antecedente pro antecedente solo, Hebræorum more; quod emphasin habet: q. d. ipsam, cuius scilicet mox fiet mentio, linguam suam. Et impingere (vel ruere, five corruere, M. Mu. ex K.) fecerunt, vel facient, (vel prosternent, Ti.) in semetipsos (vel, super ipsos, M. super se, Ti. A.) linguam suam, P. Ti. M. A. propriam, M. Et impingere, vel corruere, facient ipsos (nempe in infortunium) lingua eorum (nempe maledicorum; Heb. lingua, scil. uniuscujusque, latet enim distributio, quum de pluribus linguis agi constat ex vers. 4. & 5. Simil. sing. affixum **וְהָיָה** pro plur. **וְהָיָה**, quod bis adhibitum fuit vers. 8. usurpavit, ut unumquemque eorum præcipitandum fore ostenderet, supra semetipsos: i. e. uniuscujusque lingua unum super alterum præcipitabit: vel, propter ipsasmet corruent harum domini, &c. Et offendunt seipsos linguâ suâ, Sy. Fecerintque ut ipsâ linguâ suâ in seipsos impingant, JT. sim. V. i. e. se suo gladio jugulaverint, &c. Suis delatio.**

V. sim. delationibus perituri suntⁱ. Suorum malorum autores
Jun. erunt, & quod mihi exitium parant, in ipsorum capi-
Mu. sim. ta tandem recidet^k. Et faciunt illum ruere in sese linguā
M. suā. Divino judicio fit, ut per linguam ipsorum unus
Coc. ruat in alterum, unus alteri fiat offendiculum^l. Quū-
que fecerint ut impingant ipsi (Heb. *ip̄sē*, i. e. unusquis-
que eorum^m.) in seipsos linguā suā, Pi. A. Aded ut per-
cussis ex ea re linguis hesitent, Ca. *וְלִשְׁוֹן* de lingua, &
quidem propria, ut docet *וְלִשְׁוֹן*, usurpatum signifi-
care possit (in proportionem ad vacillationem pedum)
hesitationem in fermone, quæ familiaris est hominibus
subito terrore percussis, quales erant Saul & exercitus
ejus, 1 Sam. 31. Sed in hac versione & *וְלִשְׁוֹן* & *וְלִשְׁוֹן*
prætereunt. Possunt verba sic reddi, & lingua ipsorum
propria super ipsos cadere faciet eam, nempe poenam, de
qua indubiè hic loquitur. Vel verba sic dividi possunt,
Impingere, vel corrumpere, facient eum, nempe plagæ im-
mediatè antecedentes; lingua ipsorum est super, vel
contra, seipsosⁿ. Possent sic verti, Faciunt linguam suam
offendere apud se & in se, Coc. ¶ Conturbati sunt,
&c. ita^o. Ar. *וְיִתְנוּרְוּ כָל־רִאשָׁה* ¶ Fugient (vel
fugiant, Coc. vel fugiant, Mu. amovebunt se, Mo. sim.
M. stupefacti facessent, Ti. exagitabuntur, vel commove-
buntur, vel stupebunt, V. Chald. *וְיִתְנוּרְוּ*, à *וְיִתְנוּ* motus
est, commoti sunt; licet translator reddat, movebunt ca-
pita sua^o: timebunt, Sy. vagi se in fugam dabunt, JT.
Pi. A.) omnes videntes eos, P. Mu. &c. quisquis viderit
eos, JT. Pi. sim. M. Ch. Ca. metuentes nè similibus poe-
nis involvantur. Vide 1 Sam. 31. 7. 1 Par. 10. 7 p.
10. Et timuit, &c. *וְיִירָא* ¶ Et timebunt (vel timu-
erunt, Mo. Mu. timent, Coc.) omnes homines, P. Sy. Ch.
Pi. &c. A. *וְיִירָא* timere^q. Al. videbunt id, &c. M. Ti.
Quo viso, &c. Ca. Legebant *וְיִירָא*, à *וְיִירָא* videre. Sed
illam lectionem respuere videntur præced. *וְיִירָא*,
omnis videns in eis^r. ¶ Et annuntiaverunt opera Dei;
¶ *וְיִירָא* ¶ Et annuntiabunt, vel narrabant, vel in-
dicabunt, opus Dei, P. Ti. M. JT. Pi. &c. nempe aliis,
tam privatim, quam publicè^t. Palam fatebuntur istud
non fortuitò evenisse, sed Dei voluntate & consilio^t.
¶ Et facta ejus intellexerunt, *וְיִירָא* ¶ Et opus
(vel factum, M. JT. Pi. opera, Ti. *וְיִירָא* &c.) ejus intellexe-
runt, Mo. intelligent, P. *וְיִירָא* Ch. Gej. considerabunt, Pi.
prudenter expendunt, Ti. sim. M. Intelligere fecerunt, ut
idem pro more repetatur^v. Intelligendum proponunt,
JT. ritè perpendunt, Ca. cur tanto supplicio hostes Da-
vidis puniverit Deus^x. Et perceperunt artes ejus, Ar.
¶ *וְיִירָא* sign. inceptum, *וְיִירָא* opus perfectum, vel effectum^y.
11. Latabitur justus ¶ Quivis^z. Vel, seipsum intelli-
git^a. ¶ In Domino ¶ In Dei favore & auxilio^b.
Propter Jehovah, i. e. propter bonitatem ejus in prote-
gendis piis^c: vel, ob Dei honorem pietatisque confir-
mationem^d. ¶ Sperabit, &c. ¶ Magis & magis
hoc exemplo confirmatus^e, vel, quum videbit se non
esse spe frustratum suū^f. ¶ Redi corde ¶ Qui re-
ctum amant, qui justitiam & pietatem colunt^g; qui
rectà ad eum collimant, nec per tortuosas mundano-
rum ambages à mandatis ejus discedunt^g.

PSALM. LXV.

ARGUMENTUM. Hic Psalmus est *וְיִירָא*, ad
celebranda Divina beneficia, &c. Complectitur
præcipua Dei beneficia erga homines: quorum primum
est, quod populum sibi adoptavit, &c.; alterum, quod
constituit politias & defendit, &c.; postremum, quod
agros fecundat, &c.^a. Quinque postremi versus cogunt
me ut credam hunc Psalmum à Davide editum post
impetratam à Deo pluviam in summa siccitate, &c.^b.

Mol.

Mu. ferè ex AE.

1. Canticum—Hieremie & Ezechielis, &c. ¶ His tri-
buitur, non tanquam authoribus, sed quia ab his de-
cantatus fingitur initio reditus de captivitate, &c.^c.
¶ ut doceremur hæc præsertim cani de læto illo reditu
quem hi Prophetæ canebant, &c.^d. Sed hæc inscriptio
non est in textu Hebraico^e, nec in Interpretibus ali-
is^f, nec in *וְיִירָא*. sed in quibusdam tantum exemplari-

Me.

d Gen.

* Me. sim.

Mu. Gen.

G.

f Mu. ex

Theodor.

bus versionis^h. Jeremias non fuit abductus in Baby-
loniam. Vide Jer. 39. 11, &c. Porro, & is & Ezechiel ante
reditum mortui suntⁱ.

G.

Mu. in ar-
gumento.

2. Te decet hymnus, *וְיִירָא* ¶ Te decet
(vel, Tibi convenit, vel congruit, Mu. Ar.) laus, *וְיִירָא*. Sy. Æth.
Ham. Mu. ex Joseph Kimhi. *וְיִירָא* propriè sign. simi-
lem esse, & inde congruere, quod similis simili magis
congruat^k. Tibi debetur certa laus, JT. Heb. silens,
i. e. *וְיִירָא*, *וְיִירָא*, (clara & indubitata^l.) ¶ Tibi
destinata laus est, Ca. Te expectat laus, M. P. Tibi
manet laus. *וְיִירָא* est vel substantivum, idem quod
וְיִירָא; illud Psal. 22. 3, hoc Esa. 62. 6, 7: vel adjecti-
vum, ut Psal. 62. 2. idem quod *וְיִירָא* Ezech. 27. 32.
quod ex *וְיִירָא*, vel *וְיִירָא*; id Psal. 62. 6. & 1 Sam.
14. 9. *וְיִירָא* dicitur Hab. 2. 19. ex Exod. 15. 16.
immoti sunt ut lapis^m. Laus, silens, expectat te, vel,
tibi silens est, h. e. submissè & quietè expectat te.
Vide Psal. 62. 2ⁿ. Tibi filet laus, q. d. Tanta sunt
opera tua, ut te nemo dignè laudare possit^o. Laus^o V.
tui, quantumvis accurata, nihilo magis est quàm me-
rum silentium. Ità Rafi & Kabvenaki; item Chald.
qui sic habet, Coram te reputatur veluti silentium laus P.
Potius esset, silentium (quod homini applicatum re-
spectu Dei sign. tranquillam in Deo fiduciam) velu-
ti laus. Cui favet contextus, in quo solennis fit ag-
nitio promptitudinis Divinæ ad opem ferendam iis
qui ipsi fidunt^q. Tibi silentium laus, Mo. Ti. Tibi si-
lentium, laus; Sileant alia omnia ubi de te laudando
agitur: Favete linguis^r. Tibi silentium & laus, Pi. A.
Gej. Ham. sub. est, Pi. A. vel, debetur, Gej. Afynde-
ton est; ut Hab. 3. 11. h. e. Tu solus adjutor es, in
adversis tranquillè expectandus, post adversa unicè lau-
dandus; objectum spei in cruce, & laudis in luce. Silen-
tium beneficia expectans, & laus iis perceptis^t. Silen-
tium opponitur impatienti murmuri, vel anxie opitula-
torum aliorum conquisitioni^u. Silet tibi, i. e. te in-
vocat, & quietè auxilium tuum expectat, illudque
nactus laudat^v. ¶ alia dominii nota est, ut Psal. 22.
29. & 24. 1^v. Tibi silentium laudis, i. e. In patientia
laus est tibi^x. Tibi silentium alibi, at laus est in Tzi ne;
q. d. Laudes tuæ, quæ alibi terrarum silentur, in Tzi-
one celebrantur^y. Tibi tranquilla laus, &c. q. d. Redde-
tur tibi in tranquillitate votum laudis: hic enim in per-
turbatione sum^z. ¶ In Sion ¶ i. e. Quum popu-
lus congregatur in monte Tzione coram arca foederis^a.
Chald. refert ad Deum, qui interpretatur, Deus, cu-
jus Divinitas in Sion. Sensus versùs, Hic profectò locus
ubi colendus & celebrandus es præsertim, ubi te
manent laudes, ubi tibi vota persolvenda sunt^b.
¶ Tibi reddetur (vel rependitur, Pi.) votum ¶ Quod
durante calamitatum ac spei silentio conceperunt veri
tui cultores^c.

50

60

70

3. Exaudi, *וְיִירָא* ¶ Audiens es, vel, Audis, Gej. Pi.
Ti. P. sic Mu. A. &c. h. e. exaudire soles^d; nempe in
Sion, apud Arcam^e. Audiens, pro, Si exaudieris, Mar.
¶ Qui audis, M. O tu qui exaudis, JT. A. ¶ Ad te
Huc, [ad Sionem,] oraturi, & adoraturi te^f. ¶ Om-
nis (vel, hinc omnis, Ti. itaque omnis, Pi.) caro veniet^g.
Heb. venient, i. e. venire solent^g. Omnes mortales, ut
Gen. 6. 12^h. Omnis generis & ordinis hominesⁱ.
Confer Esa. 66. 23^k. & Joel. 2. 28^l. Omnes gentes se
tibi adjungunt, scil. eā spe ut experimento allekti^m, &
clementiā tuā ductiⁿ. Vaticinium de conversione Gen-
tium^o. Vide Psal. 145. 21. Act. 2. 17 p.
4. Verba iniquorum ¶ Sic^o. Sy. Ar. Æth. i. e. Calum-
niæ, blasphemæ, &c. q. Verba, non res; q. d. Verbis
valent, non effectu^r. Vel, Verba, i. e. facta & machina-
tiones hostium, &c. ¶ *וְיִירָא* ¶ Verba (vel
Rationes, V.) iniquitatum, Mo. Mu. Gej. A. V. Ti. five pra-
vitatatum, V. vel perversitatum, A. vel, Res iniquæ, JT.
M. P. Mu. i. e. Iniquitates, five peccata^t. Verbum, pro
re, ut sæpe^v. *וְיִירָא* redundat, ut Psal. 35. 20. & 45. 5.
Sic Syrus Matt. 5. 32. verba scortationum, i. e. scortatio^x.
Sensus, Si mole peccatorum opprimimur; hic est locus
ubi venia obtinetur^y. Iniquitatum meminit post be-
nignam Dei clementiam, ut ostendat, quasi per exem-
plum, tum quales audit Deus, nempe peccatores; tum
quas preces, nempe condonationem peccatorum peten-
tes^z. ¶ Prevaluerunt super (vel adversam, A. Ar.)

70

80

90

100

110

120

130

140

150

160

170

180

190

200

210

220

230

240

250

260

270

280

290

300

nos; ita o'. Æth. מִיָּנִי] *Præ me*, Mu. *mibi*, M. P. JT. Mo. &c. *contra me*, Ar. De se quisque loquitur^a. Populus Israeliticus hæc loquitur^b. Sed David se exemplum ponit pro omnibus^c. *Ratio iniquitatum superat nos*, Ti. *Nos quidem vitiorum negotium superaverat*, Ca. *Facta iniqua prævaluerant mihi*, ita scil. ut ea admitterem, succumbens in lucta illa spiritus cum carne^d. ¶ *Et impietatibus* (vel *prævaricationibus*, P. Mo.) *nostris tu propitiaberis*; ita Mu. *sim. Ch. M. Ar. &c. vel, propitiaris*, Mu. פָּשְׁעֵינוּ וְגו'] Sed *transgressiones nostras tu expias*, Pi. *sim. Ca. JT. vel, expiasti*, Ti. *Quantum ad peccata nostra*, &c. Æth. *fic A. Tu*, emphaticè, q. d. *cujus solius est condonare*, &c*. Est antithesis inter populum peccantem, & Deum peccata ejus remittentem^e. Ad verb. *Scelera nostra tu expiabis ea*; relativum cum antecedente, &c^f.

5. *Beatus*, &c. אַשְׁרֵי חֲבֵרָר] *Beatus* (sub. est, A. Pi. vel, *Felicitate*, Gej. vel, *O beatum illum*, Pi. A. *fic Gej. Exclamatio*^h; vel, *Beatitudo ei*, Ar. sub. *quem*, M. P. Pi. &c.) *eligis*, vel *elegeris*, JT. Pi. M. Ti. P. &c. Sensus, Cum ita sit, o felices quibus singulari privilegio datur ad te, h. e. ad Arcam, accedere, &cⁱ. *Felicitates eliges*, Mo. *Beatos præ se prædicant illos quos*, ut nulli usui homines, Chaldæi in Judæa reliquerant; 2 Reg. 25. 12^k. ¶ *Et assumpsisti*; ita o'. Æth. וַיִּקְרַב] *Et appropinquare facies*, Mo. P. Gej. vel *finis*, Pi. Heb. *facis*; sed verba in Hiphil sæpe notant permissionem^l. *Et applicueris*, M. & *admoves*, JT. *quem adhibueris*, Ti. Sub. *tibi*, vel, *ad te*, P. Ti. Pi. &c. vel, *ad sacra tua*, ut patet ex seq. וְהִצְרִיתָ. Sic קָרַב de propiore præsentia, vel admissione ad cultum Dei, usurpatur Exod. 40. 32. Levit. 21. 17. Num. 1. 51. &c. *Et cooptas*, Ca. ¶ *Inhabitabit*, &c. וְיָשְׁבוּ בְּאֶרְצוֹ] *Habitabit in atriis tuis*, Ch. *fic o'. Ar. Mu. &c. h. e. versabitur*^m. *Is (enim, Ti.) habitabit*, &c. M. Ti. ut *habitet*, &c. P. Pi. Gej. &c. *habitaturum in tuis porticibus*, Ca. *In atriis*, in primore ædis tuæ parteⁿ; in locis apertis Tabernaculi^o: non enim in Arcam introibat populus P. ¶ *Replebimur* (vel, *saturabimur*, Mo. P. Mu. *saturamur*, JT. Pi. Gej. i. e. suaviter reficimur, vel recreamur^q: *dicentique justi, Saturabimur*, Ch. Al. *satiabitur*, Ti. M. *sim. Sy. satiandum*, Ca.) *in bonis* (vel, *in bono*, Mo. *in bonitate*, M. *fic Ch. de bono*, nim. omnigeno, *sing. ponitur collectivè*, ut Gen. 24. 10^r.) *domus tuæ*] Ita o'. &c. h. e. Tabernaculi, vel Templi^t. h. e. Bonis quæ ibi tantum reperiuntur; præsertim spiritualibus, quæ præcipua Dei dona sunt^u: bonis quæ ibi piis tribuebantur, cognitione Dei, fide, lætitiâ spirituali, studio pietatis^v: cœlesti cibo tum doctrinæ, tum solatii^x: præcipuè dono Spiritus, Luc. 11. 13. pro quo habes *bona* Matt. 7. 11^y. Primâ personâ, *satiatur*, designat David quosnam felices prædicavit, nempe concives suos Israelitas; q. d. *imò felices nos, qui satiamur*, &c^z. ¶ *Sanctum est templum tuum*; ita o'. Ar. Æth. קֹדֶשׁ הַבַּיִת] *Sancti templi tui*, Mo. *sacrarum*, vel, *loci sanctioris*, &c. V. loco sanctiore, &c. P. in loco sancto, &c. M. *sanctitate*, &c. Ch. Sy. *sanctitatis*, &c. dependet à præcedente וְהוּא bonum, non obstante Athnach, qui in metricis minùs distinguit^a. *Tu sanctus in tabernaculo*, &c. ita Q. in P. sed malim, *O Sancte, templi tui*, Clop. Collat. crit. num. 17. Al. & *sacris*, &c. Ti. *sancto*, vel, *rebus sanctis*, &c. JT. Pi. Mu. A. Coc. Di. i. e. sacrificiis; quæ erant testimonia gratiæ Dei erga eos qui ex fide sacrificabant^b. Spiritu Dei, sanctimoniâ, &c. Vide Matt. 7. 6. *Nè date sanctum*, &c^c. q. d. *Ex Arca, vel potius, ex te, omnis sanctitas in nos redundabit*^d. Sed insolens videtur masculinum concretum [quale קֹדֶשׁ] adhiberi pro neutro abstracto*. Imò verò id valde frequens. Tale est טוֹב לֹא, *Non est bonum*, Gen. 2. 18. קִטְנִי מִיָּנִי, *minimum mei*, 1 Reg. 12. 10. & hoc ipsam קֹדֶשׁ Elia. 58. 13. Sic expono & Psalm. 46. 5. קֹדֶשׁ וְגו', *sanctum habitaculorum Altissimi*^f.

6. *Mirabile in æquitate*, &c.] *Sive justitia*, o'. Æth. *Et admirandum verè*, Ar. *Admirandæ æquitatis*, [scil. *templum tuum est*]; nam illinc excluduntur impii, &c. illic docetur justitia, sanctitas, &c^g. ¶ וְנִרְאָהוּ] *Terribilia* (vel, *In terribilibus miraculis*, P. *Per stupenda miracula*, V. *sim. Ham. vel, Terribiliter*, Mu. pluralia enim nomina interdum adverbiascunt;

ut Psalm. 75. 3. *judicabo* מִיָּשָׁרִים rectissimè; & Thren. 1. 9. *descendet* מִלְּאֵלִים mirabiliterⁱ: Stupendis & mirandis modis^k, in justitia, vel, per justitiam, (quâ tu fers opem miseris ad te confugientibus^l), respondebis (vel, respondes, Pi. Coc.) nobis, M. Ti. Mo. A. Pi. vel, exaudies nos, P. V. Terribilia, piis submissam reverentiam, impiis horrorem & terrorem panicum, ingenerantia, &c. וְנִרְאָהוּ (formidata, pro, formidabilia, vide Psalm. 47. 3. & 48. 2.) est accusat. pertinens ad seq. וְעָנָה, quod & alibi hoc modo constructum legitur; ut Gen. 41. 16. Deus וְעָנָה אֶת שְׁלוֹמִי respondeat pacem, &c. Confer Coh. 10. 19^m. Sensus, Tu nos opem tuam hoc loco implorantes exaudies, & quidem terribiliter, &cⁿ. Quum ingruentibus hostibus te invocamus, tum respondes nobis te hostes nostros terribiliter abacturum, & hoc facis motus justitiæ tuæ^o. *Res reverendas injustitia proloqueris nobis*, JT. Deus ex Tabernaculo dedit oracula & responsa populo suo, & ex coelis respondit ipsorum precibus contra hostes: Psalm. 3. 5 P. *Tu nobis mirificæ æquitate indulges*, Ca. ¶ *Spes* (vel *fiducia*, Pi. *qui es fiducia*, Ca. *o asylum*, Ti. *o spes*, Ar.) *omnium finium terræ*] Ita P. M. Mo. &c. i. e. Quorumvis hominum, in diversis terræ tractibus: Meton. continentis pro contento, ut Psalm. 22. 28. &c. Spei universæ objectum unicum^q. Non modò Judæorum, sed & Gentium, &c^r. ¶ *Et in mari longè*, וְיָם רָחוֹק] *Et maris* (vel, *in mari*, Pi. per mare, A.) *longinquorum*, five *remotorum*, five *distantium*, Mo. Mu. Gej. nempe finium*; vel, sub. *insularum*, P. *Et eorum qui remoti degunt in mari*, M. *fic Ti. & marium remotissimorum*, Ar. & *gentium remotarum*, Sy. *quæ distant ab arida*, Ch. Per mare intellige insulas^t. q. d. Tu es spes hominum quorumvis, five terrâ five mari viventium^v; five in insulis, five in finibus terræ, h. e. continentis^x.

7. *Preparans* (vel, *Qui firmat*, P. Ti. *sim. Mo. Consolidans*, Gej. *Stabilis*, JT. Pi. *sim. Ca. i. e. O tu qui is es qui stabilis*^y. *O is qui stabilis*: Continuatur ad Deum fermo, ut tum præcedentia tum sequentia docent; mutatur autem persona ad vehementiam affectus denotandam, ut Job. 18. 4. *O is qui laniat*, &c^z.) *montes*] Ita Gej. M. &c. i. e. Vel, 1. ornans eos arboribus^a. Vel, 2. montes, qui ficciores & duriores sunt, nec fluminibus aut fontibus irrigantur, subigens & emolliens, ut herbas & fructus producant. Confer Psalm. 104. 13. & 147. 8^b. Vel, 3. *qui preparat cibaria ibi*, *cibus montium*, Ch. in A. Vel, 4. *montes* significant regna & politias, Jer. 51. 25. Vide Psalm. 30. 8^c. *Mons Libanus*, Psalm. 29. 6. pro populo. 7 *montes* sunt 7 regna, Apoc. 17. 9. Ecclesia dicitur *mons*, Dan. 2. 35^d. Sensus, Tu, o Deus, stabilis Regnum nostrum, instar montium, &c*. *Montes* allegoricè intellige ob seq. *fremittum populorum*^f. Al. Innuitur hic tum prima montium creatio, tum hodierna contra ventos terræque motus conservatio^g. Heb. וְגו' וְגו'. ¶ *In virtute tua*, בְּכֹחוֹ] *In virtute*, vel *potentia*, sua, M. P. Mo. &c. *viribus suis*, Ca. Mutatio personæ; exaudis, v. 6. *robore suo*, hic, ob signa tua, v. 9. id quod affectuum in scribente vicissitudinem innuit^h. Docet pluviam non casu fieri, sed à Deo, &c. Vel potius, ob sequentes versus, hunc locum sic intellige; Tu solidum illud montium corpus quasi columnas quasdam stabilis, ut nec validissimis ventis dimoveri queant. Summa profectò Dei potentia in præaltis montibus cernitur, unde & *montes Dei* vocantur Psalm. 36. 7ⁱ. ¶ *Accinctus potentiâ*; ita Ti. Mu. *sim. Ca. Mo. Gej. &c.* וְגו' וְגו'] *Qui accinctus est*, &c. P. & *accinctus*, &c. M. Tu, *cujus est potentia*^k. *Accingens se cingulo in robore*, Ch. Undique cinctus armis, lorica, telis, &c. וְגו' וְגו' accingimini, Jes. 8. 9. dicitur de apparatu bellico. q. d. Polles virtute tum debellandi hostes, tum benefaciendi amicis, &c^l.

8. *Qui conturbas*, &c. וְגו' וְגו' וְגו'] *Compescens*, vel, *Qui compescit*, (vel, *Qui compescis*, Mu. *sim. Sy. Ca.*) *sonitum*, five *fremittum*, five *strepitum*, (vel *commotionem*, M. *tumultum*, Gej. *undas*, Sy. *fundum*, o'.) *marium*, *sonitum*, vel *strepitum*, &c. *fluctuum* (vel *procellarum*, M. *undarum*, Ti. Ca.) *eorum*, five *istorum*, Mo. Ti. Gej. &c. scil. marium. וְגו' וְגו' ab inusitata radice וְגו', quæ in Pihel sign. tum *laudare*, tum *compescere*, in

in Hiphil autem, *compescere*. *לָבַשׁ* est, tam laudare, quam, per antiphrasin, *deprimere, silentem reddere*. Sic Psal. 98. 10. Provi. 29. 11. Quid sit *strepitus maris* declaratur in seq. nempe, *fremitus nationum*. *Aquæ* significant populos, Apoc. 17. 15. & *maria*, ingentes populorum exercitus, Esa. 17. 12, 13. Jer. 51. 42 P. *Tumultus maris* sunt seditiones & oppositiones contra Ecclesiam. *¶ Turbabuntur*, &c. ita. *לִיָּאֵם לְיָמָיו* Et *fremitum*, sive *strepitum*, (vel *turbam*, Mo. *tumultum*, Ca.) populorum, sive gentium, M. Ti. Pi. Mo. &c. nempe, *insurgentium contra nos*: scil. *sedas*.

9. Et *timebunt*; ita. *לִיָּאֵם לְיָמָיו* Et *timent*, Mu. *timuerunt*, Mo. Gej. vel, *contremiscere solent*, Gej. Quumque *timuerunt*, Pi. Cum horrore potentiam tuam mirantes. *¶ Qui*, &c. *לְיָמָיו קָצָוּ* Habitatores finium, sive terminorum, Mo. P. Gej. simil. M. Mu. &c. sub. *terra*, M. P. Mu. A. ut exprimitur Esa. 41. 5. & *maris*, de quibus v. 6. Qui ubique habitant. *¶ A signis tuis* Itā M. P. Ti. Mo. &c. Vel, *ob signa tua*, Mu. quæ quotidie in cælo videntur; Solem, Lunam, &c. quod probat sequens membrum. Quæ cælo, terrâ marique conspicua sunt. Miracula tua: præcipue, potentem hostium nostrorum prostrationem, v. 8. Sensus, Quum gentes longinquæ cognoverunt signa illa iræ ac potentie tuæ, quæ exhibuisti in compescendis hostibus nostris, tam concipiunt inde timorem, & nos in pace vivere sinunt. Cujus prodigia formidant qui usquam habitant, Ca. Signa etiam supernaturalia intellige, miracula per Apostolos & in Ecclesia edita, effusionem Spiritûs, conversionem impiorum, &c. *¶ Exitus matutini* (auroræ, Mo.) & *vespere delectabis* Itā. vel, *laudare facies*, Mo. Exeunt in matutino, & *vespere delectantur*, Eth. *¶ בֹּקֶר וְעֶרֶב תִּרְנֶנָּה* Exitus, sive egressiones, matutini & vespertini temporis facis ovare, sive cantare, sive jubilare, Ti. Gej. Coc. A. Ob exitus (vel, Egressibus, V.) matutini & vespere exultare, vel ovare, vel cantare, facis, P. V. Mu. Qui & matutini ortum & vespertinum exultas, Ca. Qui in progressibus matutinis & vespertinis laudem excitas, M. Et ordinabis laudem in ore egressionum matutini & vespere, Ch. Et ab exitu noctis & diei, &c. Ar. Facis ut contenti qui exeunt mane & vespere, Pi. [Jt. totum versum sic reddunt, Qui facis ut cantant exortus matutinos & vespertinos incole extremitatum reverentes à signis tuis:] i. e. Qui totos dies consumis in docendis hominibus laudem tuam. Hunc versum poeticâ synchysi paulò obscuriorem transpositis membris declaravimus. [Locum hunc variè explicant.] Exitus, &c. *laudare facies*, in Tziona ubi mane & vespere quotidie offerebatur jube sacrificium; ut istud respondeat ei v. 2. & tibi persolvatur votum. Oblationes mat. & vesp. delectabiles facies fidelibus tuis. Al. Regiones Orientis & Occidentis, quod inde dies, hinc nox, exeat. Itā æquivaleret hæc phrasîs præced. qui habitant in finibus terre. Mundus totus indigitatur per terminos, scil. Boreales & Australes, itemque exitus mat. & vesp. Ubi Sol occidit, ibi oritur vespere, &c. Al. Exitus auroræ & vespere designat omnes eas creaturas quæ per certas diei & noctis vicissitudines solent in conspectum prodire publicum; q. d. astra cæli, cæteræque creaturæ per vices istas ordinate alternatimque prodeuntes. Sensus, Facis quotidie ut illi tuas laudes cantant, quum cernunt exitus matutini, nempe ortum Solis & stellarum quæ cum Sole oriuntur, & exitus vespere, nempe ortum Lunæ & nocturnorum fiderum. Utrorumque autem astrorum est gratus aspectus hominibus, facitque eos exultare. Ortus appellatur exitus hic, ut Psal. 19. 7. & 75. 7. quod Sol oriens egredi è terra aut mari videatur: contra, Occidus appellatur ingressus, quod quando Sol occidit ingredi ac subire maria & terras putetur. In ortu Solis & Lunæ cognoscitur admiranda Dei potentia, unde pii ad laudandum Deum excitantur. Al. Egressus, &c. *letificas*, h. e. homines mane egredientes ad laborem, & vespere revertentes ad quietem suam. Descriptio pacis. Vel, egredientes mane & vespere, nim. qui tunc, ad declinandum Solis æsturn, agros, &c. invadunt. Gentes signis tuis territæ nos [Israelitas] in pace vivere sinunt: unde fit ut nobis mane ad operas no-

stras, & feris noctu ad pabulum quærendum, exire liceat. In Heb. Egressiones mane, &c. actio nominatur, & agens intelligitur. Exhilaras homines & feras: cunctis vigorem das, ut cum tripudio quasi faciant & exsequantur id ad quod creata sunt, & aliis materiam te laudandi suggerant. *לָבַשׁ* notat tum subiectum, seu illud quod exit, Num. 30. 13. tum actum exeundi, ut 2 Sam. 3. 25. &c. Al. Ex te provenit quod læto quolibet, vel matutino vel vespertino, tempore fruamur.

10. Visitasti (vel, Visitas, M. P. Mu. &c.) terram] Itā. Mo. Ti. &c. vel, *hanc terram*, Jt. Pi. dignatione tuâ; benignâ tuâ præsentia; pluvia; cam reddendo fertilem. Vide Psal. 59. 6. Hos. 2. 8, 21. Præcedentes versus sunt exordii loco; hic versus continet præcipuam Psalmi materiam, de pluvia concessa, &c. Recordatus es terræ, Ch. Et inebriasti eam; ita. Et irrigasti, vel irrigas, eam, Ti. Mu. A. Ar. Abu Walid & Judæo-Arabs in Ham. RS. & Ch. in Gej. quasi à *שִׁקָּה* bibit, & *שִׁקָּה* potavit; quod ratione formæ grammaticæ parum convenit: interim tamen concedendum est, verba hujus generis formationes suas invicem commutare, retento significato. Sic *לָבַשׁ* & *לָבַשׁ* fodere, *לָבַשׁ* & *לָבַשׁ* currere, *לָבַשׁ* & *לָבַשׁ* spernere: Itā & *שִׁקָּה* & *שִׁקָּה*. Al. obis eam: *שִׁקָּה* [deducitur] bene à *שִׁקָּה* obitio. Inde *שִׁקָּה* platea; *שִׁקָּה* lustratio, Gen. 15. 2; *שִׁקָּה* frequentatio, vel occurratio, Gen. 3. 16. Cant. 7. 10. Est ergo *שִׁקָּה* obire, frequentare terram, amplius quàm visitare. Al. & abundare facis eam, Di. Visitatione tuâ redundantem facis (vel, abunde irriguam) terram antehac siticulofam. *שִׁקָּה*, in Hiphil *שִׁקָּה*, abundare, Joel. 2. 24. & 3. 13. in Piel *שִׁקָּה*, abundare facere. Explicat hoc in seq. multum ditas eam. Et appetis eam, Jt. Gej. & bene cupis ei, M. sim. Pi. & desiderium intulisti (vel dedisti, Q. in V.) ei, Mo. & das illi desiderium ejus, A. Quum appetit illud. pro quum, ut & *שִׁקָּה* Mar. 15. 25. Erat hora tertia, & quando crucifixerunt, &c. Et affixum scem, pro neutro. Vel, & appetit illud; q. d. Visitas terram, & quum hoc facis, desideratissimam ei operam navas. Al. postquam (vel quum, A.) desiderare fecisti eam, P. V. A. scilicet pluviam. Al. & siticulofam reddis. *שִׁקָּה* est, discurre cum fremitu instar esurientis, vel sitientis, leonis. Et Arabes *שִׁקָּה* usurpant de terra torrefacta. Itā *שִׁקָּה* jungitur cum esuriēte anima, adeoque videtur significare animam sitientem, Psal. 107. 9. Tu visitasti terram in misericordia, h. e. ei benedixisti, postquam siccam, sive sitientem, fecisti; q. d. Tu, qui punivisti, &c. reddis ei favorem tuum. Itā fuit 2 Sam. 21. quod respicere videtur hic locus. Postquam, vel quandoquidem, dilexisti eam, ideo visitasti eam pluvia: quo sensu occurrit Jes. 64. 4. Verum, potius quàm insolenti illâ significatione [postquam] accipiam, malim sic, Visitasti terram, nempe in malum, vel siccitate, & desiderare fecisti eam. *שִׁקָּה* est appetere, Psal. 107. 9. & *שִׁקָּה* est anima famelica, Jes. 29. 8. & *שִׁקָּה* est appetitus, Gen. 3. 16. & 4. 7. Pacasti eam, Sy. Dicitur hoc primò de terra Canaan, cui Deus hoc modo benedixit, Deut. 11. 12. deinde de Christi Ecclesia, Ezech. 36. 8, 9. Multiplicasti, &c. *רַבַּת רִעְשָׁנָה* Plurimum, vel ampliter, ditas, sive locupletas, (vel ditabis, Mo. ditasti, Sy. Ar. Ti.) eam, Jt. P. Mo. Pi. &c. Nempe abundantia fructuum; vel, divitiarum aliorumque bonorum. Vox *רַבַּת* est scem. & formæ constructæ: nec tamen annexum habet nomen quod ab ipsa regatur. Unde apparet hic substantivè usurpari, & aliquid hic supplendum esse. Ego suppleo *שִׁקָּה*, ex cognato *רִעְשָׁנָה*, & verto, multitudine divitiarum ditas eam; & *רַבַּת* pro *רַבַּת* ponitur. Similis ellipsis 2 Par. 30. 17. Quia *רַבַּת* multitudo (scil. hominum) erat, &c. Psal. 129. 1, 2. Multum affecerunt me angustia, *רַבַּת*, scil. *רַבַּת* angustia. [Ca. hæc cum præced. sic reddit, Qui terram curando perpetuandoque multum locupletas.] Flumen Dei repletum est aquis; ita. [similiter ferè omnes:] *רִיבּוֹ* Rivo Dei, &c. Jt. Pi. Ca. Ch. Gej. i. e. tuo; nempe, ditas eam. Sed quid hic rivus Dei? Resp. 1. Rivus præstantissimus & maximus; ut, montes Dei, Psal. 36. 7, &c. 2. Riyus Siloe, qui perfuit Hierosolymam, qui penè exaruerat, nunc pleno fertur alveo. 3. Jordanes fluvius, Deo dicatus, ut

* Pi. A. Ca. sim. Mu.) gregibus, JT. &c. i. e. Teguntur. Itā
 v Mu. plena sunt gregibus, ut iis quasi videantur vestita.
 ¶ Et valles abundabunt (vel, operuerunt se, Mo. P. obte-
 guntur, JT. Pi. sim. Ch. amicientur, M. Ti. implebun-
 tur, Sy. involvuntur, & p̄tæ frugum onere quasi succum-
 bunt,) frumento.] Itā o. Æth. sim. Ar. Significat mi-
 tem fuisse pluviam, quæ tam valles quàm montes fœ-
 cundârit; non vehementem, quæ vel soli duntaxat su-
 perficiem strinxerit, vel tota è montibus in subjectas
 v Mu. valles ruens fata omnia straverit atque obruerit. Heb.
 יַעֲטֹפוּ בָרֶגֶל. ¶ Clamabunt, etenim hymnum dicent;
 itā o. יִשְׁרָאֵל אֶתְּהַלֵּל. Clamant, sive clamabunt, (vel,
 valde clamant, P. jubulant, Pi. V. jubilabunt, V. clan-
 gorem edunt, Gej. sim. JT.) etiam (vel, atque etiam, JT.
 Pi. M.) canunt, vel canent, Mo. P. Mu. &c. valles, meta-
 phoricè, ut v. 13. Vel, etiam canunt homines unâ cum
 jumentis: tanta ubique lætitia. Omnia lætis clamo-
 ribus personant: ut sit epiphonema. Pro, etiam, in
 Vulgata irrepsisse videtur etenim, indèque in Græcum
 codicem derivatum. Sic Psal. 20. 9. pro, obliquari, ir-
 repit in Vulg. obligari, indèque in Græc. ὀβελισθῆναι.
 & Psal. 125. 5. pro, obliquationes, est in Vulg. obligatio-
 nes, & in Græc. ὀβελισμὸς. Sic Psal. 78. 36. pro, il-
 legerunt, est in Vulg. dilexerunt, ubi & in Græco est, ἠγά-
 γοντο. Et etiam non tam exaggerat, quàm nudè conne-
 cit, quia plus est præced. jubulare quàm sequens canere.
 Simil. Psal. 121. 4. non dormitabit, neque dormiet. ¶
 Jubilabunt, certè laudem dicent, Ch. quapropter clama-
 bunt ac benedicent, Ar. & exultabunt, atque laudabunt, Sy.
 [Ca. totum sic reddit, Vestita plana pecudibus, & farre
 valles obductæ, hilari cantu personant.]

PSALM. LXVI.

ARGUMENTUM. Psalmus eucharisticus est. Oc-
 casio scribendi fuit insignis aliqua hujus populi
 liberatio. Arguit contextus eum post exitum de Ba-
 bylone compositum fuisse, & forsan in ipso itinere.
 Hunc & sequentem Psalmum Davidis non esse patet;
 1. quòd hîc non appositum est Davidis nomen, ut in
 præced. & seq. 2. quòd hîc in numero multitudinis
 fiat sermo. Hortatur omnes mortales ad celebrandas
 Dei laudes, & ad mirifica ejusdem opera pro Hebræo-
 rum salute consideranda. [Vide ad vers. 10. hujus
 Psalmi.]

1. Canticum Psalmi resurrectionis.] Non est hoc [Cau-
 tius & verius Mar. Vox resurrectionis non est] in He-
 bræo, neque fuit in Hexaplo. Videtur redundare.
 Videtur Græca Ecclesia id addidisse.
 2. Omnis terra.] h. e. Omnium terræ climatum in-
 colæ. quotquot auditis quæ Deus pro nostra liberta-
 te egit. Vel, tota hæc terra, Pi. sim. A. nempe Isra-
 elis. Hoc notat articulus in יִשְׂרָאֵל. h. e. Incolæ ejus.
 ¶ Psalmum, &c. יִשְׂרָאֵל כְּבוֹד וְגוֹ. Psallite (vel canite,
 Gej. cum psalmo canite, A. psallendo celebrate) glo-
 riam nominis ejus, Mu. JT. Pi. P. &c. h. e. glorioso no-
 mini ejus. Vel, psallite in gloria nomen ejus.
 ¶ Date, &c. יִשְׂרָאֵל כְּבוֹד וְגוֹ. Ponite gloriam lau-
 dem ejus, Mo. P. Mu. Gej. Coc. Gloriam, nempe vestram,
 Ham. ex AE. Pro summa gloria ducite, Deum lauda-
 re. Eò tendant omnes laudes vestræ, ut glorificetur
 nomen Dei. ¶ פִּנְיָו ponere, constructum cum gemi-
 no accusativo, exponi solet, constituere, vel facere, ut
 hoc sit illud. Sic Psal. 44. 14. Ponis nos opprobrium, i. e.
 Constituis ut simus opprobrium. Psal. 40. 5. ponens Do-
 minum spem, &c. itā Jes. 28. 15. Itā hîc, Constituite,
 efficit, ut gloria (vel gloriosissima) sit laus ejus; sive,
 Deum splendide concelebrate. Facite ut laus ejus
 sit gloriosa. Splendide & gloriosè prædicate ejus lau-
 des. ¶ פִּנְיָו ponere notat studium indefessum, publicum, so-
 lidum; quomodo aliàs ponuntur arcus triumphales, sta-
 tuæ, &c. Confer Jos. 7. 19. Al. Reddite (vel, Appo-
 nite, A. JT. Date, o. Æth. Vulg. Constituite, Ch.) glori-
 am laudi ejus, Ti. Ar. &c. Itā supplent 7 ante יִשְׂרָאֵל,
 ut sit ad verbum, Ponite gloriam ad laudem ejus; i. e.

Efficit laudem ejus gloriosam. Malo supplere, v. 1. A.
 sic verto, Date ei gloriam per laudem ejus, Pi. Ham. ex
 Judæo-Ar. vel, per laudationem ejus. Et hoc sensu ex-
 poni possunt & Chald. שִׁוּ אֵינָר חֹשֶׁבְּהוֹרֵי, & o. שִׁוּ
 אֵינָר חֹשֶׁבְּהוֹרֵי, h. e. Date ei gloriam per laudem, sive
 laudationem, ejus. Diversimodè gloriam Deo damus:
 vel, confusione peccatorum, Jos. 7. 19. i Sam. 6. 5;
 vel, laudatione Dei, ut Esa. 42. 12. Apoc. 4. 9. Itā
 hîc, date ei gloriam: quo pacto? per laudem ejus. Hîc.
 3. Quam terribilia sunt opera tua! itā o. Ar. Sy. Pi.
 sic Ch. Æth. מַעֲשֵׂיךָ מִרְאֵי. Plur. hîc jungitur
 cum sing. q. d. Quam terribile est unumquodque operum
 tuorum! Confer Psal. 119. 137. Qui è potestate
 validissimæ gentis nos imbelles eduxit. Al. Quam
 terribilis (sub. es, M. JT. hostibus scilicet; vel, reve-
 rendus, JT.) operibus, sive factis, iis, Mo. P. JT. &c.
 Itā מַעֲשֵׂיךָ refertur ad Deum, quod magis congruit
 cum v. 5. ¶ In multitudine (vel, propter multi-
 tudinem, sive magnitudinem, Sy. M. P. Mu. Gej. Ca. &c.
 per magnitudinem, Ar. ob amplitudinem, Ti. JT. Pi.) vir-
 tutis (vel fortitudinis, o. Ch. Mo. P. &c.) tue.] Itā Sy.
 Mi. ¶ Mentientur (vel, mentiuntur, Gej. Pi. vel, men-
 tiri solent, Pi.) tibi.] Itā Mu. P. &c. vel, in te, o. Ch.
 Mo. Negantes præ timore se quicquam mali adver-
 sum te atque Israelitas fecisse. ¶ פִּלְסוּ פִּלְסוּ פִּלְסוּ
 negabunt tibi, A. Tuâ causâ fœdera cum aliis inita vio-
 labunt. Supplices erunt tibi, licet falsò, Ti. Menda-
 citer se dedunt tibi, JT. Pi. Mu. h. e. servili & illiberali
 animo. Tibi subjiciuntur, Ca. [Vide plura ad Psal.
 18. 45.]

4. Omnis terra (vel, hæc terra, nempe Israelis,) ad-
 oret (vel adorabit, V. Mu.) te.] Itā Mu. h. e. Universi
 terræ incolæ. Non quòd singuli hoc facient, sed de
 jure & debito loquitur. ¶ Psalmum, &c. יִשְׂרָאֵל
 פִּלְסוּ. Psallant, vel cantent, nomini tuo, Pi. vel, nomen
 tuum; i. e. psallendo celebrent.
 5. Videte (i. e. considerate) opera Dei.] Pro He-
 brææ gentis salute. Porro, ab ipsa usque liberatione
 Egyptiaca rem repetit, &c. ¶ Terribilis, &c. מִי
 אֵל עֲלֵינוּ. Terribilis (nempe Dei,) [ut sit in genitivo;
 aliis autem est nominativus:] vel, reverendus, JT. sub. est, JT. Pi. Mu. vel, qui formidabi-
 lis est, Gej. quam terribilis sit, Mu.) opere, sive actione,
 (vel, in consiliis, o. Æth. Vulg. vel, in sententiis suis, Ar.)
 super (vel erga, M. JT. Pi. Mu.) filios hominum, Mo. P.
 o. Æth. Gej. vel, plusquam filii, &c. Ar. h. e. Utut om-
 nes Adamigenæ suas conferant vires, adinventio-
 nes, &c. nè unicum tamen ejusmodi opus efficere pos-
 sint qualia Deus quotidie, &c. מַעֲשֵׂיךָ sign. tam
 50 consilia, quàm consiliorum eventus, vel opera. Quam
 stupenda sunt ejus consilia erga, &c. Ti. plurima namque
 sunt miracula ejus erga, &c. Sy. quàm sit erga genus hu-
 manum natura mirificus, Ca. tremendum facinus, &c. V.
 6. In flumine pertransibunt pede; itā o. sim. Ar. בְּנַהַר
 יַעֲבֹרוּ. In flumine, vel, Per flumen, (nempe Jor-
 danem P.) transferunt pede, P. Pi. Mu. scilicet o. & vel,
 pedibus suis, Ch. Pi. absque navis vel pontis subsidio.
 ¶ Ibi letabimur in ipso; itā o. Mo. Sy. sim. Ar. נִשְׂמְחִים
 בּוֹ. Letabamur, vel, letati sumus, in (vel de, M.) ipso,
 P. Pi. Mu. Ti. &c. Nempe, in Deo: i. e. propter De-
 um, ejusque mirabilem clementiam, &c. Letabantur
 scil. patres nostri; vel, gens nostra. Significat
 illud beneficium, majoribus exhibitum, ad posteros
 quoque pertinere. Confer Hos. 12. 4. Rom. 15. 4. Mu. sim.
 7. Qui dominatur; itā o. Ar. &c. מֶלֶךְ. Domi-
 nans, Mo. Gej. Dominatur, M. P. JT. &c. ipse, M. Im-
 perio nim. universali & absoluto. Nunc ab hypo-
 thesi ascendat ad thesin, & gubernationem Dei gene-
 ralem laudat, quâ omnes populos gubernat. ¶ In
 æternum.] Itā Æth. Mu. sic Sy. M. Ca. vel, in seculum,
 JT. Pi. Gej. Sensus, Regnum Dei sempiternum est, &
 omnia ei serviunt, ut olim in exilicando mari, &c. sic
 nunc in restituenda nobis libertate. Al. ab æterno, Ti.
 Al. seculo, Mo. V. o. Ar. Ham. M. id est, toto orbi.
 מַלְכֵנוּ, alar, non modò tempus & durationem sign. sed
 etiam homines eo tempore viventes. Et sic Ch. Qui
 potestatem habet super orbem. ¶ Oculi ejus super
 (vel in, Mo. Mu. o. Ar.) gentes respiciunt; itā Mu. &c.
 מַלְכֵנוּ. Contemplantur, sive speculantur, gen-
 tes,

2 Pi. *tenderunt*, i. e. dissentio ore pronuntiârunt 2. *Quæ* nuncupaverint *aperta*, JT. *quæ* effecerunt *ut aperirem*, Ti. *quæ* diductis labijs vovi tibi 2 : *quæ* voverunt, P. *quæ* pronuntiârunt, Ar.

15. *Holocausta medullata*; ita ׀. ׀ [Medulla-
torum, BA. Mo. Mu. Pi. A. vel, *pinguium*, M. P. Pi. &c.
sub. *agnorum*, Pi. Mu. Nam, ex collatione sequentium,
apparet hic enumerari omnis generis pecudes quæ sa-
crificiis aptæ erant ^b. Vel, *victimarum*, Mu. *Holocausta*
^b Pi. *pinguia*, Ch. Sy. Ti. q. d. Selectissima Deo offeram ^c.
^c Gej.

Multas ac pingues hostias pollicetur. Author itaque
^d Mā. Psalmi non erat homo privatus, & tenuis fortunæ ^d.
 Tē , teste K. est nomen formatum à medulla,
 & sign. medullatum, Esa. 25. 6. Sic apud Arabes à much,
 † BA. i. 2. medulla, est machicha, i.e. medullata, nempe pinguis ovist.

45. ¶ *Offeram*] Heb. *Ascendere faciam*, scil. super altare,
 * pi. vel, per fumum *. ¶ *Cum incenso* (vel *suffitu*, Mu.
 [T. Pi.) *arietum*] Ità Mu. Gej. &c. i. e. cum adipe ari-

f Pi. sim. etum qui adolebatur^f. Cum suffitu ex adipē arietum^g.
Gej. Vel, offeram arietes cum incenso, thuris nempe adjuncti,
g Mar. de quo tantū vox hæc in S. S. usurpatur^h. [Ains-
Gen. worthus nostras, & arietes rejicit ad præcedentia, lo-
b Q. in cūmq; sic reddit, *Holocausta medullatorum arietum* offer-
Gej. ram tibi cum incenso.] Vel, vertas, — cum incenso arie-
tum: atque ita pacifica designare potest. ut antea *hola-*

ⁱ A. causa memoravit ⁱ. ¶ Offeram, &c. [פָּשַׁח] Faciam, Mo. Mu. parabo, JT. scil. in sacrificium. Malo. sacrificabo, Pi. Synecdoche generis usitata in libris Mo-
^k Fi. sis ^k. פָּשַׁח quandoque valet *preparare*, vel *instruere* ^l.
^l Gej. A. sive cibum, sive sacrificia; Gen. 18. 8. Exod. 10. 25
^m A. & 29. 36. Levit. 16. 24. & 22. 23. Jud. 6. 19 ^m. item
Ecce 16. 24. Sic Virgil. Cum frumina vitæ, &c.

16. *Venite, audite, &c.*] Apostrophe ad pios Israelitas. Oportet fuisse virum præcipuum, fortè Zorobabelum, què facere compellat, & gratia Salomonis fuisse

⁹ Mu. precibus palam tribuat 9. Vide gratorum hominum ingenium, qui alios secum trahunt ad Dei venerationem.

† Pi. Anxiæ scil. ob persecutionem, &c †. *Animæ meæ*, i.e.

PSALM. LXVII.

ARGUMENTUM. Incerti quoque Authoris est hoc Carmen, etsi Græcus & Latinus Davidi adscribunt. Puto ejusdem esse ac præcedens, postque illud fortè editum, cùm populus jam Hierosolyma reversus fuisset. Optat ut in patriam reversis faveat Deus, &c. quò cæteri populi ad cognitionem & cultum Dei excitentur. Potest & latius patère, ac ad omnia tempora pertinere, quasi sit communis piorum præcatio ut Deus Ecclesiam suam foveat ac tueatur, quò gentes profanæ ad cultum Dei perducantur. Non dubito autem quin hic Psalmus sit propheticus de Christi incarnatione, ac Gentium vocatione, & de iis præsertim intelligendus. Sed ego hoc omittam, grammaticâ & simplicivocum expositione contentus. Hic Psalmus omnium temporum & ætatum Ecclesiam complectitur, cujus salus hîc Deo commendatur, nè, si pii deserantur, &c. existiment homines, Deum non curare res humanas, &c. Plerique de adventu Messie accipiunt, & de Regno ipsius, quod salutem omnibus gentibus allaturum esset; de qua felicitate toti orbi gratulatur, & optat quàm primum voto suo satisfieri.

2. *Deus misereatur* (vel *miserebitur*, Gej.) *nostrī*] Itā Mo. Gej. Futurum hoc est tum bene de Deo sperantis, tum optantis, ut sequentia confirmant c. *Gratiam faciat*, sive *exhibeat*, *nobis*, JT. Pi. ¶ *Benedicat nobis*] i. e. Benefaciat, vel, benefacere pergat d. *Benedicere* Dei est benefacere: verbo quippe agit Deus, & loqui Dei est facere *. ¶ *Illuminet* (vel *illustret*, JT. Pi. Sy. Coc. &c. vel, *lucere faciat*, Ch. Pi. A. P.) *vultum suum* (vel, *lumen vultūs sui*, Ti. sim. Ch.) *super nos*] Itā o. Æth. vel, *nobiscum*, P. Mu. Mo. A. erga nos, JT. Pi. Sy. *inter nos*, Ti. *apud nos*, Coc. *Illustret nos lumine vultūs sui*, M. h. e. Re ipsā declaret se nobis favere, ex more hominum, qui quem amant sereno sive lucido vultu respiciunt, Prov. 16. 15. Vide & Psal. 31.

3. *Ut cognoscamus* (vel *agnoscamus*, JT. vel, *Ad sciendum*, Mo. Gej. c. *Ut cognoscant*, five *agnoscant*, P. Pi. Mu. A. nempe *homines*, indefinite^b, omnes mortales*; vel, electi inter gentes, ut proximè sequentia offendunt. Impersonaliter dictum^b. Vel, *Ut innotescat*, Ch. *Ut sciatur*, Gej. A. sic M. Ti. Coc.) *in terra* (i. e. in toto terrarum orbe^c & *in omni terra*) Sic Sy. Ar. Æth. P. &c.

vel, *via tua*, M. Ti. Ch. &c. o Deus. Enallage personæ; proximè enim de Deo locutus erat in tertia persona, *misereatur*, &c. *Viam*, i. e. opera, tum potentia, tum præcipue gratia; benignum cum poenitentibus agendi modum: tuam administrationem in mundo: tuam agendi rationem, vel, quomodo te gerere soles erga cultores tuos; quomodo eos servas & tueris, omniaque iis necessaria suppeditas: & præcipue Evangelium, Act. 18. 25, 26. Sicut *salus ejus* [quæ sequitur] est Christus, Luc. 2. 30. *Via*, pro processu, seu modo agendi, Psal. 25. 4. Jes. 55. 8 p. Vel, *via Dei* est, *via à Deo monstrata*, quæ [quis] ambulat coram Deo, eique gratus est, & accedit ad Deum. *Via Dei* sumuntur, vel activè, vel passivè; i. e. quas vel ipse it, vel nobis eundas ponit. ¶ *Salutare*, &c. *יְשׁוּעָה* Salutem tuam, Mu. Gej. &c. quam tu nobis præstas. Sumitur ut Psal. 36. 7. *homines & jumenta salvas*. Tuam, passivè, (ut Psalm. 2. 6. *regem meum*, qui à me est; Zach. 13. 7. *pastorem meum*, &c. sic & h. l.) *salutem quæ à te est*; quæ miseros homines ab inferno liberasti. Salvatore à te nobis datum, Matt. 1. 21. *Salutem tuam*, in Christo. Vide Luc. 2. 30.

4. *Confiteantur tibi populi*, *יְהוָה יְהוָה* Vel, *Confitebuntur te*, A. vel, *Celebrent te*, V. Gej. Fac tua erga nos benignitas omnes ad tui nominis cognitionem & prædicationem excitet. Verto, *Celebrabunt* (Tunc celebrabunt, P.) te: Continuatur enim narratio eventuum in electis, si Deus suis benefaciat. Laudent te pro salute illis collata. ¶ *Populi omnes*, *כָּל עַמֵּי* Universi ipsi. Notanda vocum congeries, quæ non nisi universalem Gentium vocationem significare potest.

5. *Latentur* Ità V. Mu. JT. &c. vel, *Latibuntur*, Pi. Coc. P. &c. Fac latentur, ut v. 4. ¶ *Quoniam judicabis*, *כִּי יִשְׁפֹּט* Quia (vel cum, JT. sim. Coc.) judicabis, Coc. Gej. sic P. Mo. Ch. o. M. &c. vel, *judicare soles*, i. e. gubernas. Sic *judicandi* vox pro universo magistratus officio sumitur, ut Psal. 72. 1, 2. & 96. 13. & 110. 6. Ità in libro Judicum dicuntur populum judicasse. Concisa locutio, sic explenda, *quoniam cognoverint te qui judicabis*, &c. Vel, canant quod tu es qui mundum regis, &c. ¶ *Quod judicabis*, Pi. *quod jus reddas*, Ti. *quod regas*, Ca. ¶ *In equitate*; ità o. Æth. M. *יָשׁוּר* Equitate, Mo. rectè, JT. Gej. Nomen adverbialit. Heb. *rectitudine*: deficit autem ante nomen *יָשׁוּר*. Ex equo, Ca. sim. Ti. ¶ *Et gentes* (vel regna, Sy. *gentes ipsas*, o. M. Æth.) *in terra diriges*, *יְהוָה יְהוָה* Diriges, o. M. gubernas, Sy. *moderare*, Ca. *deduces*, vel *deducis*, vel *duces*, JT. Pi. Ch. P. Mo. &c. vel *deducas*, Ti. Ut pastor oves; vel imperator milites; vel Rex subditos.

6. *Confiteantur*, &c.] Repetitio est versùs 4. quæ summum studium ac desiderium declarat.

7. *Terra* (vel, *Terra Canaan*, Ch. in A. Tunc *terra*, P. M. *Terra* verò, Ti.) *dedit* (vel *dabit*, M. P. Mu. Pi. dat, Coc. A. det, V. reddat, Ti. *Terra dante*, JT. sim. Ca.) *fructum suum*] Ità o. Ch. Sy. Ar. Æth. Mu. Ham. &c. Sensus, Jam terra uberes fructus tulit; pergat Deus cumulare nos beneficiis. *Dedit*, &c. Argumentum est cur omnes Deum confiteri & colere debent. Vide Act. 14. 17. Malo, *dabit*, &c. q. d. Certa spes est daturam terram suos fructus. *Terra dabit*, &c. metaphoricè, h. e. Electi ferent fructum bonorum operum, &c. Hæc expositio confirmatur ex fine vers. 8. Conf. Heb. 6. 7 p. Alii *fructum terre* volunt esse Christum, qui dicitur *germen Domini*, Esa. 4. 2. per quod Ch. & K. Messiam intelligunt. Christus est fructus terræ præcipuus, in terra natus, & de terrena substantia Virginis. ¶ *יְהוָה יְהוָה יְהוָה* Dabit, &c. Ostendit omnia adjici iis qui primum quærent Regnum Dei: q. d. Si toti à Deo pendeamus, tunc cumulabit nos omnibus bonis. ¶ *Benedicat*] Ità Mu. Gej. V. A. Ham. &c. Redit ad primum votum. *Benefaciat*, V. ¶ *Deus, Deus noster*] Quod bis hic *Deus* repetatur, & semel vers. seq. mysterium Trinitatis indicat. Friget enim quod dicunt ad affectum exprimendum fieri. Emphaticè etiam dicit, *Deus noster*, nempe Christus, Emanuel, &c.

8. *Et metuant* (vel *revereantur*, Gej. vel, *reverebuntur*, Pi. *metuentur*, A.) *eum*, *יְהוָה* Sing. est. non *יְהוָה*;

ut ostendat unam & Elohim essentiam. ¶ *Omnes* *finis terre*] Extremè etiam dissitæ nationes agnoscant solum Israelis Deum esse verum. Sæpe Prophetæ extra propositam materiam abripiuntur, ut dicant ea quæ non cogitant: ut hic contigit. Hæc ad Christi tempora spectant.

PSALM. LXVIII.

Argumentum Psalmi affirmat Ezra esse valde excellens. Convenit ferè inter Interpretes occasionem ejus scribendi fuisse victoriam quandam de hostibus, &c. Quænam autem sit, in eo dissentiant.

1. Argumentum est exitus populi ex Egypto, & Lex data in Sinai. 2. Multi, & præsertim Ebræi, de victoria adversus Assyrios & Sennacherib exponunt: id quod probant, 1. A mentione *Templi* v. 30. ante Salomonem non exstructi. Verum nomen *tabernaculo* tribuitur 1 Sam. 3. 3. 2. Quod aliquarum tantum tribuum mentio fit, quia tunc eversum erat Israelitarum Imperium. Verum sub nomine duarum proximarum & duarum remotarum tribuum omnes comprehendebantur. 3. Quod munera v. 32. Ezechie oblata erant, 2 Reg. 20. 12. 2 Par. 32. 23. Sed hanc sententiam refellit Titulus, qui Psalmum Davidi tribuit. 3. Quæferunt ad victorias de vicinis hostibus, Ammonitis, Syris, Palæstinis, &c. paulò antè reportatas. Sed malo, cum Ezra, scriptum fuisse ante victoriam, quod docet contextus Psalmi. In eo primum petit ut Deus vim suam exferat, & hostes fuget, &c. Suos postea hortatur ut in Deo sperent. Indè subito sermonem ad Deum convertit: Tu es, inquit, Deus ille, quo Sinai monti insidente, terra tremuit, &c. In te igitur nunc confidimus, &c. Nè pertimescite vos, o viri, &c. Tandem Deum loquentem introducit, quem mox excipit David, &c. Concludit apostrophè, quæ gentes omnes excitat ut psallant Deo, &c.

4. Alii pompam illam describi judicant quæ David Arcam in Sionem adduxit, ubi stabilem sedem reperit; unde Davidi de Regni sui stabilitate spes erat, &c. Ego in hanc sententiam inclino, & pleraque in hoc Psalmo illi pompæ congruunt.

5. Ego duas ocasiones quibus motus fuit ad hunc Psalmum componendum, quas alii divellunt, in unam jungo, ità ut ab una remotiore deventum sit ad aliam propinquiorem, & ex qua immediatè ortus sit hic velut enthusiasmus. In publica illa lætitia 2 Sam. 6. 12. Davidem hoc canticum composuisse argumento est, quod initio Psalmi eadem verba usurpat quæ à Mose proferebantur cum profectura esset Arca, &c. *Surge, Jehova*, &c. Num. 10. 35. Cum Hilario & Hieronymo, censeo in hoc Psalmo decantari mytheria utriusque Testamenti, illa quidem historicè, hæc verò propheticè. Agitur enim indubiè de profectura ex Egypto, terræ Canaan possessione, &c. Esse etiam in eodem celeberrimum de ascensione Christi oraculum res ipsa ostendit, & Apostolus Eph. c. 4. v. 8. Scopus ergò Davidis erat, ut Deo gratularetur in Ecclesiam suam adventanti: idque, primò, secundum typum, i. e. Arcam; deinde, secundum corpus & veritatem typi, nempe Christum. Thema generale Psalmi est, *Nunquam Dei præsentiam non esse Ecclesie salutarem, & hostibus ejus exitiosam*. Id primò generatim exponit; deinde minutatim per tempora Legis & Evangelii distinguit, & non dictis modò sed etiam factis demonstratum docet; quod confirmat ab historia præcorum temporum, ab 8. versu usque ad 14. Deinde verò, quia Legalis gloria quodammodo videbatur interfcindi afflictionibus intercurrentibus, propterea Propheta, ad consolationes Evangelicas transiens, Ecclesiam Dei erigit, alterius, Christi scilicet, adventus contemplatione, quem describit v. 18, &c. Deinde, v. 23. redit ad confirmationem à verbo & promissionibus Dei, quam majores experti sunt, ad v. 25. Indè transit ad gratiarum actionem, usque ad v. 29. Addit postea precationem, à v. 29. ad 33. à quo ad finem usque habet conclusionem hortatoriam ad laudem Dei, per apostrophè

nomen suum *Jovam*, & porro potestatem, accommo-
dare ¹. ¶ *Exsultate in conspectu ejus*] Vel, *coram eo*, ¹ Ca.
nempe in sacro conventu, Tabernaculo, &c^m. Excludit ^m Pi.
gaudium profanum ⁿ. ⁿ Gej.

6. *Patris*, &c. *אבִי יְהוָה*] *Pater* (Ipse est *pater*,
Pi.) *pupillorum*, five *orphanorum*, JT. Mu. Pi. i. e. curat
eos ^o. Sensus, Et si Deus coelo inequitat, tamen res ^o Pi.
humanas cernit, & vel minima curat, ac tenuiores
adversus vim potentiorum tegit tutaturque P. Merito ^p Mu.
ergo cantatur nomen ejus ^q. ¶ *Judicis*, &c. *דָּן*] ^q Coc.
Et judex (vel *vindex*, Pi. Sy. ^o. V. *defensor*,
JT. *patronus*, Ca.) *viduarum*, P. Mo. Ch. &c. & *cau-*
sam agit viduarum, M. *Judex*, pro *vindice*; syn. gen^o. ^r Pi.
Pupillorum viduarumque meminit, quia tales post mag-
nas clades plurimæ erant, quarum proinde precibus
aliàs commotus Dominus misereri incipiebat, & bene-
facere ^{*}. ¶ *Deus*, &c. *אֱלֹהִים בְּמַעַן קָדְשׁוֹ*] *Deus* ^{*} Gej.
(vel, nempe *Deus*, A. vel, ipse est *Deus*, Pi. Sy. ^o. vel,
Deus est, JT. vel, *Deus* ille qui præsidet, P. vel, *Deus*
habitat, Mar. vel, *Deus*, quamvis habitet, Ti.) *in habi-*
taculo sanctitatis suæ, five *sanctio suo*, Mo. Coc. Gej. P.
&c. i. e. vel, in Jerusalem, aut in Ecclesia ^t; vel, in ^r Mar.
coelo ^v. Utrumque præsentī loco convenit ^{*}. Meminit ^v Mu. ex K.
huius habitationis, ut tantò conspectior sit clementia ^{Pi.}
Dei ⁷. Deus ille excelsus & sublimis contritos tamen ^r Riv. ex
respicit, Esa. 57. 15. ². In coelis residens exaudit preces ^{Calv.}
oppressorum ³. Coelum illi est instar solii, ut orbem ju- ^y Gej.
dicet ^b. Vel, habito ad Tabernaculum respectu, re- ^z Mu.
mittuntur eò omnes pupilli, &c. opem impetraturi ^c. ^a Pi.
Quia domicilium sibi inter homines elegit, unde fa- ^b Riv. ex
miliariter ad se eos invitat, &c. Est ergo hoc firmum ^{Calv.}
argumentum Divinæ laudis, &c. ^d. ^c Gej.

7. *Inhabitare facit unius moris in domo*] *Μονοτέρας*,
^o. homines unius modi & ritus; *in domo*, suâ, per
zeugma, quam *locum sanctum* jam dixerat. ¶ *בְּיָחִיד* [†] Gen.
] *Habitare facit* (vel *collocat*, JT. Pi.) *solitarios*, five *desertos*,
(vel *unicos*, P. Riv.) *domum*, five *in domo*, P. Mu. Gej. Riv. &c. [Variè explicant.] Dat
Deus iis qui destituti sunt amicis vel familiâ domum &
domesticos ^f. *Desertos facit domi habitare*, qui antea ^r Gej.
victum foras quærere cogeantur. *יָחִיד* sumitur ut *μ-*
ονοτέρας *desolata* 1 Tim. 5. 5. quæ revera *vidua* est, cui
nec maritus est nec liberi ad illam sustentandam ^g. Al. ^e Ham.
ἀτελεύτους *sterilibus* (vel *unicis*, h. e. viro & uxori,) dat
liberos ^h. Ex unicus personis facit numerosam sobo- ^h Pi. sim.
lem ⁱ. *Domus* sumitur non physicè, sed œconomicè;
pro familia, five genere, five liberis, ut Ruth 4. 11.
2 Sam. 7. 11 ^k. item Exod. 1. 21. & Psal. 113. 9. ubi
eadem quæ hîc phrasis, & *solitarios* nominat *steriles* ^l. ^h Mu.
Al. qui cogit dispersos, & errantes solos, in domum ^m. ⁱ Riv.
¶ *Qui educit vinclos in fortitudine*; ità ^o. Eth. Ar. i. e.
fortiter, manu validâ ⁿ: *בְּכֹשֶׁר*] Vox alibi non
exstat ^o. Vertunt, *compedibus*, five *catenis*, M. P. Ti.
Mo. JT. Pi. Ca. Riv. A. Mu. Gej. Coc. Vox sensu con-
gruit cum *בְּכֹשֶׁר* *vinculis*, quod comprobant textus
paralleli, Job. 36. 8. Psal. 107. 10. Adde quòd literæ
unius soni & instrumenti (ut hîc כ & ק) unum quoque
pariunt sensum; ut *עָלָה* & *עָלָה* *exsultavit*; *חָזַן* & *חָזַן*
aptavit P. Potest tamen referri ad *בְּכֹשֶׁר* ^q, quod *rectum*, ^p Gej.
convenientem, *decentem*, esse significat, & metaphoricè ^q Coc.
de recta, convenienti & prospera fortuna usurpatur.
Sic ergo cum Syro verterem, *educit vinclos cum prosperi-*
tatibus, i. e. prosperrimè: simil. Targum, quod sic,
Qui eduxit Israelitas, qui fuerunt vinclos in Ægypto propter
opera patrum suorum, prosperos cum pompa ^r. Al. in ^r Di.
convenientiis, h. e. convenienter & commodè, vel, *in loca*
commoda, A. *In congruentiis*, congruo & opportuno
modo & tempore. Sic mense Martio eduxit Israelitas
ex Ægypto, cùm neque vigeret frigus, neque æstus ^{*}. ^{*} Gen. ex
Sed *בְּכֹשֶׁר*, teste Eliâ, apud RR. valet *licitum*. Ità ver-
terem, *Educit vinclos in licentiis*, ut qui vinculis prohi-
biti fuerant, omnimodam habeant ambulandi licen-
tiam ^t. ¶ *Similiter eos qui exasperant*, (sub. Deum, ^r Di.
Gen. vel, *rebeldes*, Ar.) *qui habitant in sepulchris*] Ità ^o.
Ar. Eth. Id est, miseros, & quasi mortuos. Repete,
educit ^v. ¶ *אֲנִי סוֹרְרִים שְׁכֵנֵי צִיְחָהָ*] *Veruntamen* ^v Gen.
(vel, *at*, JT. Pi. fim. Ti. M. vel, *cùm*, Mu. *cùm interim*,
Ca.) *rebeldes* (vel *desertores*, Ti. *qui ab eo discedunt*, M.
qui Deo repugnant, aut *orphanos & viduas oppri-*
muunt,

Ti. Heb. *elongabuntur*, *elongabuntur*, V. *fugiant*, &c. JT. Pi. Gej. *fugient*, *fugient*, Mu. A. hinc inde, juxta Deut. 28. 7. vagantes & quærentes ubi se occultent; Jos. 10. 16. & 11. 1. — 8. Apoc. 6. 15. †. *Fugiebant*, &c. Mo. Riv. Ità & Felix Pratensis, cujus versio edita Venetiis 1515. à Pontifice Romano fuit approbata. *Fugientes elabebantur*, M. (יָרִיבִּי אֶל־יָרִיבִּי) *fugit*, Prov. 27. 8. Esa. 16. 2. & 22. 3. Jer. 4. 25. &c. Repetitio notat fugæ continuitatem, longinquitatem, &c. iteratam depulsionem. Hoc versu & seq. continetur summa carminis triumphalis, quod annunciatricibus in ore fuit; quarum verba per mimesin refert David; ut proinde in fine versûs præced. suppleatur, *dicentium*, ut Psal. 2. 3. & 22. 9. &c. Vel, sunt hæc verba Davidis narrationem continuantis de victoriis, &c. Sed quando hoc factum? Resp. Respicit crebras victorias sub Josua & Judicibus & Davide Rege. *Cessere, cessere copiarum reges*, Ca. ¶ *Et speciei domus*, (יָרִיבִּי) *Et speciosa domus*, h. e. materfamilias, quæ præcipuum est ornamentum & decus suæ domus. Uxor olim *species domus* vocata, quod probat Roa Singul. part. 2. p. 160. Referunt יָרִיבִּי ad יָרִיבִּי *amænus*, vel *pulcher*, fuit. Confer Jer. 6. 2. m. *Et pulchritudo domus tue*, Sy. & *habitatrix* (vel *habitatio*, Mo. vel *familia*, M. vel *habitatrices*, V.) *domus*, P. Gej. Riv. &c. *quæ commoratur domi*, JT. Pi. *domi resides*, Ca. sim. Ti. Periphrasis mulierum. Vel, sign. Israelcm in castris manentem. Vel, intellige Ecclesiam, quæ *habitare* dicitur, five *manere*, in domo, Dei scilicet, è qua *rebeldes* ejecti dicuntur, &c. P. ¶ *Dividere*, &c. (יָרִיבִּי) *Divisit*, vel *dividebat*, (vel *dividet*, A. Sy. Mu. G. &c. vel *partitur*, JT. Pi. *diviserunt*, Ti. *partiuntur*, Ca.) *spolium*, five *spolia*, P. M. Mo. Riv. &c. Tanta erit prædæ multitudo, ut etiam mulieres *diviserint* (vide Jud. 5. 24. Tit. 2. 5. quæ, viris in bellum proficiscentibus, domotiosæ defident), in ejus partem sint venturæ. Vide Jud. 5. 30. [Chald. versum sic reddit, *Reges cum exercitibus suis migraverunt de prætoriiis suis, & sapientes dimoti sunt à sapientia sua; & congregatio Israelis dividebat prædæ de cælis.*]

14. *Si dormiatis inter medios cleros* [Κλῆρος, o. Locus hic omnium ingenia torfit. Difficultatem auxit noster Interpres, quia vocem Græcam reliquit. *Inter medios cleros*, i. e. fortes, inter media & præsentissima pericula; ita ut de vobis & de vestro capite alea jam jaciatur, &c. Sed hunc sensum minimè probo; nam licet fors id quod vult significet, vox tamen שָׁמַיִם eum non patitur. ¶ *Si* (vel, *Etiamsi*, A. G. V. Ti. JT. Pi. Ca.) *jacueritis*, vel *accubueritis*, M. Mo. Riv. &c. vel, *dormiatis*, vel *dormieritis*, vel *dormisistis*, Mu. P. G. Sy. vel *habitaveritis*, V. *Ubi jacetis*, Coc. nim. vos Israelitæ: eos enim per apostrophem alloquitur. Ità plerique referunt ad populum Dei. Al. Sunt verba mulierum ad viros: Nolite, inquiunt, timere, o viri, in prælium prodituri; nam si tam atri sitis, &c. Chaldaus (non absone, imò longè rectius), refert ad hostes Ecclesiæ sordidos & abominabiles, inter quos & columbam Dei nitidam facit oppositionem. Verto, *Si vos* (impii, vel, *reges impii*, Ch.) *jacetis*, Di. ex Ch. Si ad populum Dei referas, interrogativè sumo, ut Propheta tardos segnēque, & qui animum rebus terrenis ac culinariis nimis affixum ad victoriam Ecclesiæ non advertebant, alloquatur, dicens, *An jacetis*, &c. *ale columbæ testæ sunt*, &c. q. d. Aliud agendum, splendor & ornatus columbæ Dei considerandus est. ¶ *Vo* (יָרִיבִּי) *Vo* hic tantum occurrit, & Ezech. 40. 43. At aliâ formâ יָרִיבִּי alibi occurrit; nempe Gen. 49. 14. Jud. 5. 16. Radix est יָרִיבִּי *ordinavit*, *disposuit*, designat, qui postmodum pro circumstantiis restringendi sunt, ad rem mercatoriam, culinariam, pastoriam, &c. [Variè reddunt. Chald. יָרִיבִּי קִלְקִלָּה: quod Sionita in Bib. Pol. & A. vertunt, *inter aulea*; Ham. *attritos lateres*, five *rudera*; à קִלְקִלָּה *concessit*, vel *proiecit*; at Di. suffragante Gej. *inter stercorea*.] יָרִיבִּי eodem sensu accepit quo יָרִיבִּי *sterquilinum*: utrumque sanè ab eadem videtur esse radice. Syrus vertit, יָרִיבִּי, cujus singulare 2 Cor. 6. 12. v. 7. ponitur pro

stimulus, furculus: unde Erpenius vertit, *inter stimulos*; at Sionita, *inter scobes*; nam verbum יָרִיבִּי polire, abradere, sign. unde יָרִיבִּי *scobes*, quæ limâ aut ferrâ abraduntur; sicut & K. Hebræum יָרִיבִּי derivat à Chald. יָרִיבִּי, quod *terere*, *atterere*, sign. ut sit acervus scobium & ramentorum ex detritis lignis & lapidibus collectorum. [Ca. vertit, *inter cortinas*: in Annotatis autem aliter;] *Etiamsi jacueritis inter atra abena*; O discipuli Christi, quamvis, mortuo Christo, squalore & moerore deformati fueritis, deinceps jam eo vivente nitebitis. *Inter ollas*, Ti. V. Ang. vel, *Chytropodes*, V. Mu. K. in Gej. i. e. sustentacula ollarum in foco. Vel, *tripodes*, P. Mo. Riv. *nigros tripodes*, M. In loco in quo reponuntur ollæ & caldaria: q. d. *Etiamsi jacueritis inter vasa plena fuliginis*, i. e. *Etiamsi oppressi fueritis magnâ calamitate*; candidi lætisque redimini ob liberationem. *Inter cremabras*, i. e. uncinos unde carnes pendent, Ezech. 40. 43. Apud eas qui cubant foedari undique solent; & in talibus angustiis vixerant in Ægypto Israelitæ. *Inter scobes*, vel, *inter lapides focarios*, Di. *Inter attritos lapides*, five *rudera*, quæ foras projici solent; q. d. in loco infimo & vilissimo. *Inter duas strues lapideas*, JT. Pi. sim. Coc. quibus imponitur ahenum: i. e. in summis angustiis, foribus & squalore vixeritis. Metaphora à calonibus & laxis castrensis, qui à ventorum & cœli injuria utcunque se defendunt, noctu delitescendo inter lapides focarios, ac proinde omnem in partem fuligine & atrore maculantur. Al. *inter limites*, five *terminos*, RS. & Judæo-Ar. in Ham. Gej. Mol. Si habueritis castra aut præsidia in limitibus constituta adversus incurfiones hostium, ubi periculosissima est mansio; vel, si jacueritis in castris intra valla; magis tamen fulgebit inde virtus vestra, &c. Hunc sensum suadent antecedentia, ubi de expeditione bellica, fuga spoliisque actum. Huc referri potest quod o. reddunt, *hæc hereditates*, five *possessiones*, quia hæc limitibus inter se distinguebantur. Sic etiam יָרִיבִּי Gen. 49. 14. & Jud. 5. 16. accipiunt pro *limitibus in divisionibus viarum*. Ità hic miserrimum eorum statum exprimit, *jacere inter limites*, h. e. in compitis. ¶ *Penna*, &c. (יָרִיבִּי) *Penna* (vel *ale*, M. JT. Pi.) *columbæ testæ in argento*, Mo. Sy. Apparent *ale columbæ*, &c. In cruce nitent fides & charitas Ecclesiæ & spes. Eritis sicut *penna*, vel *ale*, &c. M. P. Ti. Riv. Gej. sim. JT. Pi. Ca. &c. Gemina ellipsis: altera, verbi substantivi; altera, יָרִיבִּי, five similitudinis, quæ frequens est, ut Gen. 49. in omnibus penè benedictionibus. Sic Psal. 22. 7. & 45. 2. &c. *Testæ argento*, i. e. præditæ argenteo, nempe albo, colore. Ità Æneid. 8. — *argenteus anser*: & Ovid. Metam. 2. 7. *Nam fuit hæc quondam niveis argentea pennis Ales* — In columbis quædam sunt maximè albæ, quod testantur Varro de Re rustica 3. 7. & Charon Lampfacenus apud Athen. 1. 9. & Elian. 1. 15. Porro, *ale* & *penna*, per synecdochen, hic pro toto corpore. ¶ *Et posteriora*, &c. (יָרִיבִּי) *Et ale* (vel *penna*, V. Coc. JT. Pi. Gej. vel *plume*, M. sic Ca.) *ejus in fulvo*, vel *flavo*, auro, Mo. Riv. *similes auro fulvo*, M. *fulvæ sunt auro purissimo*, Ti. *sunt ex auro fulvo effosso*, JT. Pi. i. e. præditæ colore auri fulvi. hic notat materiam, & valet ex, ut Exod. 38. 8. *Flavo* (vel *subviridi*, Mu. A. vel *subfulvo*, Gej. A.) *auro*, P. *Pallore* (vel *fulvore*, V.) *aurei*, Gej. BA. (repete, *testæ*, five *obductæ*, sunt, BA. Gej. P. &c.) i. e. *auro palloris*, five *pallido*; ut Hab. 2. 6. *densitas luti*, pro luto denso. Porro, hic est verus auri color. Hinc Diogenes rogatus cur *aureum palleat*, respondit, quia multos habet infidiatores. Et Catullus ad Juventium, *Hesper inauratâ pallidior statuâ*. Et Statius Sylvarum 1. 4. *Pallidas fossor redit, erutôque Concolor auro*. Hunc autem colorem flavum in columbarum juniorum alis observant Talmudici: & cum è columbis non nisi pullos, & è turturibus non nisi adultas, offerri Lex jubeat; illos ad sacrificia ineptos, has verò aptas, esse volunt cum plumæ in auri colorem flavescere inceperunt. Sed & colla columbarum Soli opposita, aureo colore splendent, teste Aristot. lib. de Coloribus. Alii solum variis coloribus fulgere scribunt, ut Lucret. 1. 2. v. 800. Plin. 10. 26. & 37. 5. Sensus est, ut columbarum

rum alæ admodum variant pro ratione lucis, fulgent-
que instar auri & argenti; ita hic exercitus insigni
gaudebit splendore. Referri huc possit, quod in ca-
stris arma polita, irruentibus Solis radiis, ingentem de
se emittunt splendorem; item quod exercitus suas ha-
bent alas, easque argento & auro fulgentes^k. Et ejus
pennæ velut ex auro, splendent scilicet à Sole: tam
pulchre distinctus & ornatus erat ipsorum [Israelita-
rum] exercitus^l. Plumis in aurum virentibus, Ca. קר
est viriditas^m; inde קרק, quod hic tantum occurrit,
& Levit. 13. 49. & 14. 37. de signis lepræⁿ, & signi-
ficat subviride^o, vel subfulvum. Radix קר significat
movit, contudit, præcidit, excidit^p, acuit, decidit^q. Inde
קרק, quod sign. aurum, (quod diligentissime effossum
est & malleo contusum^r,) vel, aurum effossum^s; pro-
priè, aurum concisum, vel contusum^t. Mihi usurpari vi-
detur per ellipsin nominis קרק aurum^v. אבר & כנף
sunt synonyma. Vide Psalm. 55. 7. Jes. 40. 31. Ezech.
17. 3^x. Potest locus sic reddi, Vos, alæ columbæ ar-
gento obiectæ, & plumæ flavedine auri puri, vósne inter
ollas jacebitis? Deusne hoc permittet? Respicere videtur
alas Cherubimorum in Arca, quæ præsentia Dei populo
exhibebatur, quæ etiam Israelitæ à servitute Ægyptiaca
erepti sunt^y. Columbæ meminit ob amabilem istius
puritatem, innocentiam, pernicitatem, &c.^z. Columbæ
apud Assyrios summæ erant venerationi, quas nec occi-
dere nec comedere licebat^a. Columba, & præcipuè can-
dida, in præcipuo honore ac religione habita fuit apud
Palaestinos, teste Tibullo eleg. 1. 7^b. Sensus loci est,
Vobis, qui fuistis in magna afflictione, omnia contige-
runt alba, optata & felicia^c. Si fueritis in magno pe-
riculo, evadetis incolumes^d. In S.S. atrox mala, candor
incolumitatem & prosperitatem, notat^f. Hactenus
commemoravit beneficia Dei præterita; nunc com-
memorat futura, & prophetat de liberatione po-
puli Israelitici: q. d. Etiam si per afflictiones defor-
mati fueritis instar calonis, qui per fumum deformatur
dum somnum capturus cubat inter strues, &c. tamen
Deus eripiet vos, efficietque ut splendeatis rebus se-
cundis^g. [Chald. totum sic reddit: Si vos reges impij
dormitis inter aulea, ecclesia Israelis, quæ similis est co-
lumbæ, cooperta nubibus gloriæ, dividit prædam Ægyp-
tiorum, argentum repurgatum, & arcular plenas obrizo
purissimo.]

15. Dum discernit, &c. ita^o. i. e. judicat, punit^z:
"בפניו" Difficillimus est hic versus^b. Quum dissi-
pavit, vel dissiparet, (vel, dissipabit; est continuatio &
amplificatio promissionisⁱ: vel, In dissipando, Mo. Gej.
Ubi disjecerit, G. Quum expanderet, Mu. JT. Pi. A. id
est, fuderit fugarique, aut ceciderit^k: expandere
ponitur pro dissipare, Zach. 2. 6^l. Cum dispergeret, V.
Dum dispergit, Gej.) Omnipotens (i. e. Deus, Pi.) reges,
M. P. Ti. &c. nempe, qui hostiliter terram invase-
runt^m, & eorum turmasⁿ. Reges, Ogum & Sihonem^o.
Tyrannos Ecclesiam persequentes & oppug-
nantes^p. Spirituales Ecclesiæ hostes^q. ¶ Super
eam; ita^o. Ar. כה In ea, P. Mo. Ti. Ca. Pi. Coc.
Ham. A. nempe, vel, 1. hæreditate seu possessione,
ex v. 10^r. in terra Canaan^s. Fortè in Israelitarum
ditionem aliquot tunc Philistæorum turmæ irruerant^t.
Vel, 2. congregatione tua, ex vers. 11^t. Relativum
apud Ebræos longè remotum nomen sæpe refert^v. Vel,
3. in Salmon, monte cis Jordanem, & Basane sequente,
monte ultra Jordanem; ita per hos duos montes poe-
ticè exprimit, primò victorias, deinde totam Israeli-
tarum possessionem^x. Vel, 4. in ea, scil. terra, nempe
Ecclesia^y. In hac terra, JT. Al. propter eam, M. V. Di.
vel, per eam, nempe columbam; vel, per alas exercitûs
sacri, columbæ assimilati v. 14. q. d. Per imbellis columbæ
vel exercitûs alas Reges infensissimos ac validissimos
disjicit. Sic omnia facillimè fluunt, & sæpe instrumen-
tum denotat, valèque per, ut Gen. 48. 22. Psalm. 2. 9^z.
¶ Nive dealbabuntur Pennæ scil. columbæ deargen-
tatæ^a. Vel, tunc populi multi justificabuntur, ablato
nigrore peccatorum^b. Alba apparebit domus Dei, i. e.
Pii exhilarabuntur, &c.^c. ¶ "בפניו" Alba facta est
velut nix, P. Pi. sim. M. Riv. Albescit, vel albescet, Mu.
Gej. ex Luth. Verbum Hiphil hic est intransitivum:
sic "בפניו" intelligens fuit, & "בפניו" albuir, Psalm. 51. 9.

Jes. 1. 18. Dissipatis Regibus hæc columba albescet
splendidiùs, &c.^d. Vel, nivefcit, seu albescit, Pi. Mu. Gej.
nempe terra. Ità "בפניו" est 3. pers. scem^f. Ningebat, Pi.
Coc. Ninget; "בפניו" est verbum intransitivum: quod si
transitivum fuerit, ¶ erit signum secundæ personæ, &
vertendum, dealbabat, aut, reddebat eos candidos, o
Deus, tanquam nivem^g. Candefcebas velut nix, Ti. Ni-
veus eris, JT. Pi. scil. tu popule Dei; i. e. splendebis
gloriâ victoriæ^h. Vel ad Ecclesiam loquitur, vel de
ea. Albedo denotat victoriam, gaudium, gloriam, Luc.
9. 29. Apoc. 2. 17. & 3. 5. & albedo instar nivis indicat
purificationem à peccatis, Psalm. 51. 9. Esa. 1. 18^h. For-
san sic accipi possit, albescebat, nempe terra, consper-
sa & velut operta hostium ossibus, quæ terram veluti
dealbant. Favet phrasis classicis authoribus frequens:
Albi ossibus scopuli, Eneid. 1. Albi ossibus informis ager,
apud Horat. Serm. 1. satyr. 8. Humanis ossibus albet
humus, Ovid. 1. Fast. Vel, dicas albedinem figuratè pro
læto & prospero statu accipiⁱ. Ningebas; ita muta-
tur tertia persona [dispergeret] in secundam, quod
familiarè Hebræis: aut, line tali mutatione, Quum
dispergeres, o Omnipotens, reges, &c. ningebas: "בפניו"
enim, quum infinitivus sit, omnes personas admittit^k.
¶ In Salmon, "בפניו" In Salmon, M. P. Ti. Mo. V.
Coc. Di. JT. Pi. A. Ar. Sy. &c. i. e. in meditullio ter-
ræ, ubi est situs mons Tzalmon, prope Sichem, (vide
Jud. 9. 48^l.) in tribu Ephraim^m. Salmon synecdochicè
pro tota terra accipi potestⁿ. Al. sicut Salmon; pro
in, lego sicut^o. Al. "בפניו" sæpe ponitur apud He-
bræos loco sicut^p. Dicitur Salmon (ob magnam
altitudinem^q) hybernis nivibus semper albere^r. Sed
dubium hoc est, cum nec Hieron. nec Euseb. de ejus
eminentia quicquam meminerint, nec alii^s. Videtur
David alludere ad etymon "בפניו", quod obscurum
sonat^t, cujus verticem arborum densitas opacabat, ut
constat ex Jud. 9. 48^v. Obscurus fuit hic mons, vel
arboribus, vel proximorum montium umbris^x, vel
specubus, &c.^y. Nive tamen splendebat. Sensus est,
Fufis hostibus, hæc terra, quæ nunc in luctu & squalo-
re jacet, tota splendescet ut Salmon^z. Al. Ningebas
super Salmon, h. e. ibi apparebas candidissimâ vel splen-
didâ formâ, propitius nobis: beneficia tua locum il-
lum pulcriorem reddebant quàm corona nivis cacu-
men illius montis decorat, quum liquefcit in fœcun-
dum humorem, qui defluit in valles ei subjacentes^a.
[Ca. versus sic reddit, Profligatis quidem in ea ob Om-
nipotentem regibus, erit nivoso Salmon candidior.] Al.
Sensus est posset, Quum dispergeres—reges in terra
Canaan, ningebas in Salmon, i. e. omnia ipsis refugia
adimebas; nam altissimos etiam montes, qualis Sal-
mon, nive tegebas, necubi vitæ consulere possent. Sed
præstat vertere, Quum dispergeret, &c. albebat nive Sal-
mon: ¶ nominativo servit, ut sæpe. Ità comparatio-
nem instituit inter præclarissimos Terræ sanctæ mon-
tes, tam cis quàm ultra Jordanem, & inter montem
Sionis: q. d. Frustrâ exultatis, montes superbissimi,
tu, Salmon, tuis nivibus, tu, Basan, tuis collibus &
gibbis; nam hunc montem concupivit Deus^s. Verto,
Ubi disjecerit, &c. tunc niveus eris (nitebis pulchre, o
popule Israel,) in Salmon monte Dei, (i. e. excelssimo,)
& in monte Basan, &c. [ut sequitur;] i. e. cis & ultra
Jordanem latè regnabis, tenebisque loca opima^b. Sed
quid sibi vult Chald. tanquam nivem liberavit eam ex
umbra mortis? "בפניו" accepit pro "בפניו" umbra mor-
tis, sive tenebris. Nè spernas, nam "בפניו" est imago,
imago autem sæpe idem quod umbra, umbra autem
causa tenebrarum & nigredinis. Hinc Æthiop. "בפניו"
obscurari, Matt. 24. 29. & 27. 45. Hinc locus verti
posset, nivis instar albebat in tenebris^c. ¶ "בפניו" appel-
lativè sumo, & locum reddo, Albescet, seu nivefcet, in
umbra mortis, i. e. quæ nunc versatur in densis tene-
bris^d. Albescit in caligine crassa, q. d. Ecclesia infig-
niter clarescet in mediis tenebris, ita vicinas gentes
splendide est collustratura. Vide Jes. 60. 1, 2. Sic ap-
pellativè per umbram vertunt etiam K. Th. Fælix Pra-
tensis & Camp. q. d. Candidiorem reddes eam nive,
quæ hucusque versata est in obscuro^f. Ningere in Sal-
mone est, habere lucem in tenebris, gaudium in affli-
ctionibus^g.

16. *Mons Dei mons pinguis*] Ità o. Æth. sim. Ar. vel, *mons fertilis* est, Ca. Sic vertisse videntur o. ob pinguedinem pascuorum Basan, Psal. 22. 13. Amos. 4. 1 g. ¶ *הַר אֱלֹהִים הַר בָּשָׁן* Mons Dei (sub. est, Pi. Gej. A. &c.) *mons Basan*, Mo. Pi. Mu. Gej. A. &c. Descriptis Ecclesie victoriis, &c. aliam ejus præminentiam ostendit. Montem ergo Sion extollere nunc incipit, conferendo cum Basan, &c. Nomen *montis Dei* tribuitur Horebo, Exod. 3. 1. & 18. 5. Sioni, Psal. 24. 3. Ecclesie Christianæ, Jes. 2. 2. & 11. 9. Mic. 4. 1, 2. Zach. 8. 3. de qua hic dicit, est *mons Basan*, h. e. similis regioni Basan, quæ fertilissima erat & amoenissima & populosissima: Vide Deut. 3. 4, 5. Psal. 22. 13. Ezech. 27. 6. Mich. 7. 14. Eadem phrasim quæ alibi, *arietes, quercus, vacca*, &c. *Basan* h. Quod dixerat de tota terra, eam Deo curæ esse; id nunc speciatim ostendit de monte Sione & urbe Hierosolyma. Comparisonem instituit inter alios montes & montem sanctum, &c. h. Sensus, *Mons Basan* (en suppositum,) est *mons Dei*, (en prædicatum,) h. e. præcellus. Magna & eximia *Dei* esse dicuntur: ut *civitates*, Jon. 3. 3. *arborea*, & *montes* Psal. 36. 7 m. Per *Basan*, ut magis celebrem, omnes alios montes complectitur; unde v. 17. plures montes compellat n. Per concessionem de Basane pronunciat quicquid eum commendabat o. Mons Basan, inquit, est præcellus, multisque colliculis assurgens; sed non ideo cum Sione monte conferendus, ut dicitur versu seq p. *Mons Dei* (sub. est sicut) *mons Basan*, Ti. P. M. Al. *Mons Dei* est jam *mons Basan*; q. d. Mons Basan, qui sanè insignis est, &c. cecidit in hæreditatem Dei, tametsi situs ultra Jordanem q. [JT. hunc versum cum fine præcedentis nectunt, hoc modo, in *Tzalmon*, monte maximo, monte *Baschanis*, &c.] In *Salmon*, &c. & in monte *Basan*, G. In his montibus cæsi sunt maximi Amorrhæorum exercitus. ¶ *Mons coagulatus*, &c. ità o. Æth. *mons*, inquam, condensus, uber, Ar. *הַר גִּבְּוֹתַי* Monte caseorum, in monte, inquam, *Basan*: q. d. Tenebis loca opima. *גִּבְּוֹתַי* caseus, Job. 10. 10. Montana *Basanis* plena pascuis *. *Mons qui caseis abundat* *mons Basan*, Ti. *Mons gibborum* (vel, eminentiarum, Gej. vel, colliculosus est, Pi. A.) *mons Basan*, Pi. A. Mo. Gej. *גִּבְּוֹתַי* v. 16. capitur substantivè, at v. 17. adjectivè, ut liquet utrinque è syntaxi. Monte frequente gibbis, monte *Baschanis*, JT. *mons excelsus*, (vel, gibbis tumens, M. ad verb. excelsorum, i. e. velut unus ex altissimis montibus; aut, in juga assurgens, & gibbosus v.) ut *mons Basan*, P. M. Radix *גִּבְּוֹתַי* non occurrit in Codice Sacro, sed nomina inde deducta; ut *גִּבְּוֹתַי* gibbosus, Lev. 21. 20. & *גִּבְּוֹתַי* caseus, Job. 10. 10. Hinc, geminata tertiâ radicali, *גִּבְּוֹתַי* gibbositates, vel eminentiæ consistentes; ut à *גִּבְּוֹתַי* fit *גִּבְּוֹתַי* adulteria maxima, Hof. 2. 2 *. *Mons tumidus*, *mons* est fertilis, Ca. Capitur hic gibbus montis, pro celsitudine & robore montis v.

17. *Ut quid suspicamini montes coagulatos?*] Ità o. Aut opinamini esse alios montes æquè pingues, &c. z. Cur imaginamini montes condensos? Ar. *לֹא יִשְׁכַּח* "וְגו'"] Vox hæc sorore caret, nec alibi exstat a. Ut quid, vel, Quare, (Sed cur, Pi.) deiceretis vos, JT. vel, humiliabit, live, humiliare & deprimere conabimini, montem quem diligit, &c. Q. in V. vel, despicietis, Mo. aspicietis, Coc. invidetis vos, Ti. litigatis, vel contenditis, Sym. in Gej. saltatis, five exsiliis, P. V. M. sic Pi. Mu. A. Gej. præ desiderio scilicet perdendi montem quem Deus amat? vel, laudantes vos ipsos, qui præ monte Dei estis minimi pretii b? Quasi *גִּבְּוֹתַי* idem esset quod *גִּבְּוֹתַי* saltavit, mutato p in z c. Vel, extollitis vosmet, five insolescitis, Ca. A. Ham. ex Ch. Deus non elegit collem celsissimum in quo Templum ædificaret, sed Sionem, modicum collem. Vide Psal. 133. 3 c. [Alii vocis significationem ex lingua Arabica petunt.] *גִּבְּוֹתַי* Arabibus est, observare d, insidiari, obsidere, ut in [Arabica versione] Psal. 37. 34. & 119. 95. Luc. 6. 7. Act. 23. 21. Sensus ergo est, Quid indignamini, miramini, insidiamini? quid expectatis tempus rejectionis illius montis, &c. t? Quid expectatis? Non vos elegit, ut sitis habitaculum suum f. Cur invidiosè & infestè observatis montem sanctum? [Reliqua reddunt, ut versu præced.] *montes excelsi*, vel *gibbosi*, &c.

P. Mo. M. &c. Rectè Hebræi intelligunt hæc montibus dicta, per prosopopœiam, in nominativo, quasi per quandam redargutionem, quæ Vulgatus hominibus dicta vult, in accusativo h. Interrogatio est tanquam exprobrantis i. Vos montes, cur superbiretis k? ¶ *הַר אֱלֹהִים הַר בָּשָׁן* Montem (vel, montem istum, V.) desideravit Deus inhabitare eum? Mo. Montem quem voluit Deus inhabitabit, Ar. Hic est mons ille quem desiderat Deus ad sedem suam, Pi. sim. P. Hæc montana desiderat, &c. JT. Hic est mons Dei, in quo complacuit ei habitare, M. Hunc unum montem Deus delegit, in quo propriam & perpetuam sedem fixit l. [Ti. hæc cum præcedentibus jungit, hoc modo; Quare invidetis vos montes quantumvis clivosi monti huic, quum Deo volupe sit habitare in eo?] Hoc dicit propter Arcam m, & præsentiam Dei gratiosam. Ecclesia non præfertur aliis vel religionibus, vel regnis, ob splendorem externum, sed ob privilegia spiritualia n. Habeant Basan aliique montes sua ornamenta; hic mons habet ornamentum incomparabile, nempe habitationem Dei, &c. o. ¶ *הַר אֱלֹהִים הַר בָּשָׁן* Ità o. Ar. Æth. Ad finem usque mundi in spirituali Sion, h. e. Ecclesia p. ¶ *הַר אֱלֹהִים הַר בָּשָׁן* In seculum, Sy. Gej. in æternum, M. P. Mo. &c. Non ad tempus, ut in Sinai, Silo, &c. q. Cultum sui instituet ac retinebit in terra Judææ r. Vocatur Ecclesia mons Dei, in quo Jova Christus sit semper habitaturus *. * V.

18. *Currus Dei*] Ità o. Ar. M. P. Mo. Mu. A. Ham. Mar. &c. Quo scil. vehitur Deus t: quo utitur ad defensionem Ecclesie, & ad perditionem hostium v; ut illi Exod. 14. 7. Jud. 4. 3. &c. x. *Currus* sing. pro plur. ut *navis*, 1 Reg. 10. 22. pro, *naves*, 2 Par. 9. 21. vel, ut denotet Angelos conjunctim, quasi unum, Deo intervenire y. Ostendit quibus auxiliis sancti freti sunt contra impios, &c. z. ¶ *הַר אֱלֹהִים הַר בָּשָׁן* Curruum Dei, JT. Pi. Jova quadrigæ, Ca. Al. *Equitatus Dei*, Ti. V. Di. *Equitavit Deus*, Sy. *Currus* pro exercitu Dei sumitur a. Quod attinet ad curruum Dei, Pi. ¶ *Decem millibus multiplex*; ità o. Æth. sim. Ar. *מִיָּאָדָּם* Myriades due, Mo. JT. Pi. G. A. Gej. &c. vel, *viginti millia*, M. P. sim. Ti. Gej. A. &c. sub. sunt, JT. G. &c. vel, erant, Pi. q. d. Innumerabiles b. Numerus certus pro incerto c, vel longè maximo, ut Psal. 3. 7. & 91. 7. Coh. 6. 6. & 7. 28. Dan. 7. 10 d. Angelos hic intellige t, licet non exprimantur; ut Judæ 14. *sanctis myriadibus* f. Cum myriadibus, Sy. Angelos comparat exercitui: pars autem validissima exercituum erant currus, Exod. 15. 4. 2 Reg. 2. 12. & 6. 17 e. Milites præstantiores curru vehebantur. Vide Jos. 11. 4. & 17. 16. & 1 Sam. 13. 5 h. ¶ *Millia letantium*, *מִיָּאָדָּם* Millia *דֹּדֵיכֶם*, florentium, abundantium, vegetorum, o. in Riv. q. d. Myriades; non imbellium hominum, sed florentissimorum spirituum, five Angelorum. Sensus non incongruus i. Hoc nomine volunt intelligi statum Angelorum florentem & vividum & actuosum, simul & quietum, quod nunquam à contemplatione Dei recedunt, nec ullis quatiuntur perturbationibus k. Legunt *מִיָּאָדָּם* l. Al. *millia angelorum*, M. P. Ti. Ch. A. Vox *מִיָּאָדָּם* alibi non occurrit m. Angeli sic vocantur, vel, quasi tranquilli, beati, &c. ut *מִיָּאָדָּם* sit, per metaphorin, pro *מִיָּאָדָּם* n: vel, à *מִיָּאָדָּם* secundare, quia secundi sunt five proximi post Deum, summi principes, Dan. 10. 13. quales vocantur secundi post reges, 2 Par. 28. 7. Æth. 10. 3. Huc respicere videtur Heb. 12. 22. & Angeli instar curruum igneorum apparebant 2 Reg. 6. 17 o. Al. *millia plurima*, five *multiplicia*, G. JT. Pi. Ca. vel, *duplicata*, Mo. vel, *iterationis*, Pi. Gej. h. e. multoties iterata; à *מִיָּאָדָּם* iterare p. *מִיָּאָדָּם* dicitur pro *מִיָּאָדָּם*; cui similia sunt *מִיָּאָדָּם* edificium, & *מִיָּאָדָּם* possessio q. Alii, *secunditatis*, i. e. quæ statuuntur secundo loco: & Dominus est in ea secunda acie r. Al. *curruum falcatorum*, five præacutis falcibus instructorum ad hostem proscindendum, à *מִיָּאָדָּם* acuere *. Al. & cum millibus exercitus, Sy. abundantes millibus, Ar. [Ch. locum sic vertit, *Currus Dei binæ myriades ignis ardentis; duo millia angelorum ducunt illos*.] Quod de myriadibus ignis ardentis paraphrastice tradit Chald. non abhorret à Psal. 104. 4. quod ad Angelos disertè applicatur Heb. 1. 7. Videntur Hebræi, consentiente Scripturâ, sensisse Angelos

ita esse spiritus, ut non sint tamen prorsus immateriati, sed constare ignea materia, unde & forma ignis apparent 2. Reg. 2. & 6*. ¶ Dominus in eis; ita o. Mo. &c. [Inter eos, M. P. Ti. Gej. 35. 16. & 60. 12. Coh. 2. 24. Cum illis, sub. est, JT. Sy. vel. erat, Pi. Inter curru & Angelos illos incedit, five iis stipatus progreditur: ut magnus Rex post insignem victoriam triumphans*. ¶ In Sinai, in sancto] Ita o. Ath. G. i. e. In Sinai sancto; in hoc monte sancto. Vel, Asyndeton est, pro, in Sinai, & in sancto, i. e. in utraque Ecclesia, veteri, quæ per Sinai adumbrabatur, & nova, quæ per Sion, Gal. 4. 24. Heb. 12. 18, &c.*. ¶ סיני בקודש Sinai, in sanctitate ejus, Sy. in Sinai sanctitas ejus, Ar. Per talem exercitum Deus in Sinai maiestatem suam ostendit. Unus erat Angelus Deum referens: multi ei aderant stipatores. Apparet id collatis locis, Act. 7. 38. Gal. 3. 19. Heb. 2. 2. Vide quæ ad Luc. 2. 13. At Psaltes hic dicit ipsum Dominum adfuisse, quod & Exod. 19. clare testatur; idem tamen Angelus dicitur Act. 7. Ergo erat Filius Dei, qui unus & Angelus dicitur, & Jehova, qui hic Angelicis exercitibus stipatus adfuit. Al. Dominus Sinai in sanctuario habitans, JT. hoc est, Jesus Christus, idem Dominus qui se Patribus in monte Sinai patefecit, Exod. 3. & 19. Al. in monte Sinai, in sanctuario, Pi. i. e. in sacro Tabernaculo. In quibus est Dominus Sinaiensis in fano: Inter quas copias est ipse in sacro suo loco, qui idem in monte Sinai Legem dederat. Majestas Dei quiescit super illos super montem Sinai in sanctitate, Ch. Al. ellipsis hic est particulæ comparativæ, ut 2. Par. 3. 16. Psalm. 125. 2. Sicut in Sinai, in sacrario, five sanctuario, M. Ti. V. A. sic Mu. Gej. Ham. &c. vel, in sanctitate, P. Gej. five in sancta sua Ecclesia*. h. e. Haud minore cum pompa & apparatu versatur (nec minus propinquus est & potens, &c. f.) quam olim in monte Sinai. Vel, in sanctitate, i. e. Sicut sanctè ac reverenter vel maiestaticè Deus se patefecit in Sinai; ita hodièque, & præsertim quando ascendit in coelum, &c. Nam de ascensu Christi ex Oliveto, &c. agi suadent sequentia, ubi luculenter describitur: quæ nullo modo accommodari possunt vel ad triumphum Dei de Sennacheribo, quod quidam Judæi volunt; vel ad deductionem Arcæ, &c. ut patebit. Directè ergo de Deo in carne manifestato accipienda sunt. Al. Sinai est in sanctuario, Di. Ham. Gej. q. d. Sion non minori pollet dignitate quam Sinai, imò est alius quasi novus mons sanctissimus. Omnes Angeli qui ministrabant in Sinai in exhibitione Legis constanter resident in hoc loco, cujus indicium erant Cherubini, &c. Sensus planus est; q. d. Non opus est ad montem Sinai recurrere, ut ibi Deus inter myriadas Angelorum reperiatur, ut olim in Sinai monte, &c. Sinai [enim] jam est in Sanctuario. Quod non minus poeticè & eleganter, quam verè, dictum, five הוֹרֵן sit coelum, five potius Sacrum Tabernaculi in monte Sion, ubi Deus inter Cherubim sedebat supra Arcam quæ Tabulas Legis continebat: quum enim ibi & Lex esset in monte Sinai lata, & Angeli per quos lata, & Deus à quo lata, fuerat, valde emphaticè dicitur Sinai esse in sanctuario: & simul docetur montem Sionis, quem montibus Salmon & Basan antetulerat, neque monti Sinai cedere, sed longè antecellere, quod ipsum Sinai in se comprehendat. Tale quid, quod auctor libri הַלְלוּ עוֹלָם scribit se reperisse Toleti virum versatissimum in Misnaïoth prout tradita sunt è monte Sinai, aded ut de eo dicere liceret, Hic est ipse Sinai, i. e. tam eruditus quasi totus mons Sinai in eo contineretur. Præsertim verò huc pertinent verba illa quæ Mo- sen à monte Sinai descendentem dixisse refert Josephus Antiq. 3. 4. καὶ οὐκ ἔτι, &c. Et velle eum Tabernaculum sibi fieri, in quod accessurus ad ipsos descenderet: ut & migrantes aliò id circumferamus, neque ad Sinai recurrere opus babeamus, sed ipse familiariter cohabitaret, præsens vestris precibus. Vides Tabernaculum five Sanctuarium vicarium montis Sinai, ejusdemque usus, ut Deum deinceps præsentem populo exhibeat, quod antè fecerat Sinai. In hoc versu Dei, Sionis incolæ, magnificentia describitur: tum quia malignè mundus æstimat Dei præsentiam, Deique potentiam exten-

dit, cui morbo mederi hic voluit; tum ut ex ea re magis animetur exercitus qui sub ejus auspiciis pugnat P. Riv. ex Calv. P. Mu.

19. Ascendisti (vel, Ascendens, JT. o. Ascendit, Ar. Eth.) in altum; ita M. P. Ti. Sy. Mu. Riv. Pi. &c. vel, in altitudinem, Mo. in sublime, JT. Pi. [עָלִיתָ לְרֹמְךָ] Ascendisti super omnes coelos. ¶ [עָלִיתָ לְרֹמְךָ] pro coelo Gej. accipitur; ut patet ex Psal. 102. 20. item Psal. 18. Riv. Gej. 17. & 93. 4. & 144. 7. Esa. 33. 5. & 57. 15. non Riv. tamen semper, ut docent Eccles. 10. 6. Esa. 22. 16. Gej. & 26. 5. Intelligunt hoc, 1. de Davide, qui transcendit hostium fortalitia. Hæc adhuc sunt ipsarum mulierum & puellarum, quæ, subito sermonem ad Davidem aut quemlibet ex ducibus convertentes, victoriam certam pollicentur. Verba sunt præ. ascendisti, pro fut. ut in prophetiis, ob maiorem certitudinem; q. d. Arces quantumvis sublimes jam expugnasti. 2. De Deo, ut postrema versûs verba indicant, qui si indefinitè sumatur, ascendendi vox figuratè dicitur. Ascendisti à Sinai in coelum, ut solent Reges judicia exercituri tribunal conscendere. Vide Matt. 27. 19. Non placet hæc glossa. 1. Quia loquitur David de ascensione aliqua insigni, & Prophetam hic agit, non historicum. 2. Loquitur de ascensione quæ conjuncta est cum triumpho captivam ducentis captivitatem, quæ non congruit ascensioni è monte Sinai. 3. Nuspiam legitur Deum à Sinai in coelum ascendisse. 4. Non Dominum, sed Angelum, in Sinai fuisse jam dixerat Grotius. 5. Deus cum judicia exercet descendere dicitur. 6. Jam erat judicium in hostes peractum cum ascenderet, quia ascendit triumphans, & post victoriam obtentam, &c. 7. Aliter Apostolus accipit, [ut videbimus.] 3. De Christo. Apostrophe ad Christum. q. d. Tu, Deus noster incarnate, post peractum opus Redemptionis in terris, ascendisti in coelum, de peccato, morte, Diabolo, idolis, &c. triumphans. Ità interpretatur Paulus Ephes. 4. 8. Arca nunquam ascendit in altum; de eo itaque intelligendum hoc est in quo Deus est. Ascensus autem hic (cum Dei sit) arguit eum prius descendisse in terram, quod de Christo dicitur Joh. 3. 13. Ascendisti, &c. i. e. Demonstravisti tuam sublimitatem atque maiestatem, tum per victorias quas dedisti Davidi, tum per victoriam quam reportasti de hostibus electorum spiritualibus. ¶ Cepisti, &c. ita M. Ti. [שָׁבִיתָ שָׁבִי] Captivasti, vel, captivam duxisti, captivitatem, P. Mo. Mu. Gej. A. Pi. Riv. &c. i. e. Vel, activè, hostes, qui antea homines captivos abduxerant, jam verò captivi facti sunt. Captivasti eos qui populum tuum opprimebant. Vel, passivè, homines captivos. Non sign. eos qui alios ceperunt, sed qui ipsi capti sunt. Ità vox sumitur Num. 21. 1. Deut. 21. 10. Jud. 5. 12. 2. Par. 28. 17. Confer 1. Cor. 15. 54. Col. 2. 15. Sic, paupertas, pro pauperibus, 2. Reg. 24. 14. Abducis captivos, Ca. Captivorum multitudinem, tempore Davidis, Philistæorum, &c. tempore Christi, hostium Ecclesiæ spiritualium, &c. Ad captivitatem damnasti populos complures, inter eos Madianitas. Sed nihil hic de Midianitis; nec illi per captivitatem designari potuere. Et quomodo ascendens in coelum Deus triumphum egit de Midianitis? Tu, ô Christe, tuos abduxisti qui fuerant captivi: nam multi cum Christo revixerunt. Christus & subegit hostes, peccatum, Diabolum, &c. Coloss. 2. 15. & electos à Satana captivos redemit. Al. Non solos captivos, nec solos captivantes, sed ipsam captivitatem, h. e. carcerem infernalem, &c. Captivare captivitatem pleonasticè dicitur, ad vehementiam indicandam; vel, ob emphasin, ut Græcis dicitur, μάχεσθαι μάχην, pugnare pugnam, & Latinis, furere furorem, vitam vivere: Ità & servire servitutem, pro extrema servitute. ¶ Accepisti dona; ita M. P. Ti. Mo. o. Pi. Mu. Gej. A. [לָקַחְתָּ דְּתָנָי] Dona hæc intellige, vel, de spoliis quæ David & Israël æ hostibus devictis detraxerunt; vel, de donis Spiritus Sancti, quæ Christus contulit in Apostolos, & adhuc confert in Ministros, juxta Eph. 4. 11. Accepisti dona in hominibus, [quod sequitur;] i. e. propter homines, ad usum Sacerdotum & Levitarum. Sed, 1. quo jure G. ita restringit? 2. Quomodo Deus Pater in coelum ascendens

dens illa accepit? 3. Quid opus triumpho ut Deus ista conferat Sacerdotibus? Judæi, quum viderint hoc non convenire Deo, de Mose exponunt cum Chald. quod *ascenderit Moses in montem Sinai, & accepit verba Legis pro hominibus*. Quum verò constet non de Mose, sed de Deo, hic sermonem esse, ac de Deo Patre dici nequeat quod *accepit donas* de Filio Dei necessario intelligendum est. *Accipit Christus dona à Patre, à quo obtinuit potestatem in omnia, & ad dandam Ecclesiæ gratiam, &c.* Ad hanc phrasin allusit Petrus Act. 2. 33. *quum promissionem spiritus accepisset à Patre, &c.* *Acceptio hæc tribuitur Christo secundum humanitatem, ut postea distribuat, Joh. 1. 16. Vide Dan. 7. 14. Matt. 28. 18. Joh. 13. 3. Phil. 2. 9. [At Apostolus Eph. 4. 8. habet, dedit dona; quid hic dicendum?] 1. Putet forte aliquis pro *אָקֶפֶט* accepisti, scriptum fuisse *אָקֶפֶט*, quod pro dare sumi solet, ut Deut. 4. 19. Job. 39. 17. Cæterum reverentiâ majori tractanda Scriptura. S. quàm ut opinioni quæ alicui fortè in mentem venire queat locus adversus consensum omnium Codicum (qui hic habent *אָקֶפֶט*) relinquatur. 2. *Dedisti hic habent Psalterium Romanum & Hilarius. Dedisti dona, Ch. Æth. Sy. & dedit, &c. Ar. 3. Accipi rectè dicuntur, quæ in hoc accipiuntur ut dentur, ut Exod. 25. 2. 1 Reg. 17. 10. Et si inter accipere & dare, si absolute intelligantur, maxima sit differentia; tamen cum de munere agitur, accipientis intentio cum intentione dandi significatur accipiendi verbo, quod dandi verbo tum æquivalet, maxime in Hebraismo. 4. In Hebræa lingua non est infuetum, & in vicina Arabum dialecto (è qua de Hebraicæ matris usu judicari volunt Magistri) frequentissimum, unam eandemque vocem intellectibus planè contrariis gaudere. Sic *שָׁמַח* & *sanctum* sign. & *scortum* Deut. 23. 17. *שָׁמַח* est & benedicere, & maledicere, sive convitari; *שָׁמַח* est & anima, & corpus inanimè, Hab. cap. 2. *שָׁמַח* & pietas, & res nefaria, Levit. 20. 17. Sic & in lingua Syriaca, (quæ & ipsa Arabicâ adhuc Hebraicæ vicinior,) à *ܫܠܡܐ* Secal, stultus fuit, & *ܫܠܡܐ* Sa-cel, intelligere fecit, à *ܫܠܡܐ* Saelo, stultus, & *ܫܠܡܐ* Sa-celo, intellectus: & ab his hoc ad Hebræos derivatum est, apud quos tam *שָׁמַח* quàm *שָׁמַח* & stultitiam & intellectum denotat; quamvis illa magis propriè per *שָׁמַח*, hic per *שָׁמַח*, indigitetur. Apud Arabes exempla sunt innumera: ut, *Hamim*, aqua calida, & frigida; *Alahamim*, nigrum, & album; *Aljabaro*, Rex, & servus, &c. [Plura vide in Authore.] Sic Græcis, *ἀγρός* & *pigrum* & *velocem* denotat; *ἀγρός*, & *firmum*, & *imbecille*; *ἀγρός*, & *polluo*, & *consecro*; *ἀγρός*, & *agræm curo*, & *facio*. Et Latinis, *altum* & *profundum* tam de supra quam de infra nos longè positis dici notum est; *infra-* idem est quod *fractum*, eique contrarium; *restringo*, & *rursus stringere*, & *solvere*. Quam significatum varietatem & olim apud Hebræos habuisse verbum *אָקֶפֶט* mihi plusquam probabile videtur ex hoc loco, ubi Syrus, Interpres valde antiquus, habet, *dedisti, &c.* 5. Non sine malitia hoc exagitant alii, cum ipsi Judæi agnoscant figuratam hinc esse constructionem. Est ergo ellipsis, in qua aliquid suppleri debet; ut, per metalepsin, ex antecedente consequens intelligatur, *accepit, i. e. accipiens dedit*, quod in *accipiendi* verbo frequens est. Sic Exod. 25. 2. *ut accipiant (i. e. dent) mihi*; Hof. 14. 2. *accipe (tribue) bonum*; item Jud. 14. 2. 1 Reg. 3. 24. & 17. 10. Sed & *dare* ponitur pro *accipere*, ut Gen. 42. 30. *dedit (i. e. accepit) nos pro exploratoribus*. Est hoc verbum prægnans, in quo scilicet inclusum later aliud connexum, sive relativum, quale Gen. 12. 15. *assumpta (& deducta) est in domum*. De his vide Boot. Animadv. 1. 10. 145. [JT. vertunt, accipiens dedisti, &c.] Potest verti, *accepisti dona quæ distribueres, &c.* ¶ In hominibus; ita M. P. Ti. *אָקֶפֶט* In homine, Mo. &c. hominibus, Sy. JT. sim. Ch. A. ut explicatur Eph. 4. 8. vel, inter homines, Pi. A. Ca. ut Jer. 49. 15. 2. sign. nunc pro, nunc inter. In homines, Riv. Pro hominibus, Pi. sic Gej. Gen. q. d. non pro Angelis, nec pro solis Israelitis, sed pro tota hominum multitudine. 3. valet pro, designatque commodum, ut 1 Sam. 19. 3, 4. Propter homines, G. Hypotyposis hæc est magnifici triumphi, in quo victores**

ascendunt cum triumpho in regiam vel arcem, &c. trahentes captivos, indeque spargunt populo missilia & munera. ¶ Etenim, &c. *אָקֶפֶט* Etiam (vel, & etiam, P. Mo. Pi. Coc. quinetiam, Gej.) rebelles, JT. P. Mo. Riv. &c. vel, inobedientes, M. defectores, Ti. Sign. perversos, indomitos, & intractabiles. Vide Deut. 21. 18. Sub. accepisti, ex superioribus; vel, captivos duxisti, Pi. Gej. A. &c. vel potius, repetito 3, verè, etiam pro rebellibus, scilicet accepisti dona; vel, ut Campensis, rebelles, sub. acquisivisti, & Dei penitus ignaros in gratiam recepisti. Rebelles autem sunt, 1. quidam hostes Israelis tempore Davidis. 2. Gabaonitæ & eorum similes, qui diu rebelles Deo facti sunt proselyti. Quantò autem hæc eminentius per Christum sint impleta nemo non videt. 3. Judæi, qui increduli erant in deserto. 4. Gentes inconvertæ, electi ex Gentibus, qui hic denominantur à termino à quo, (ut Rom. 4. 5. Deus justificat impium, & claudi dicuntur ambulare,) non quod rebelles manent, sed quod tales ante conversionem fuerint, ut illi Act. 2. 37. & 9. 6. & Eph. 2. 11, 12. Rebelles & Dei ignaros Gentiles subegisti, & tui juris fecisti. Non paucos, etiam pervicacissimos, mutasti. Qui rebelles permanent, subegisti ad perditionem, Psal. 2. 9. Eph. 11. 4. alios per conversionem. ¶ Inhabitare, &c. *אָקֶפֶט* Ad inhabitandum *Jab Deum*, Mo. Riv. Ut inhabitet Dominus Deus, M. Ti. Gen. ex Ch. etiam rebelles & incredulos; ut apud eos resideat, quibus antè erat infestus. Inhabitare, &c. *אָקֶפֶט*, sub. *עָרָא*, causâ inhabitandi, ut inhabitet. Est Græcismus, simul & Hebraismus. Est ergò sensus, vel, per Zeugma, ut rebelles regatur à verbo proximè præcedente, *cepisti*, comprehendisti, & tui juris fecisti, ut verè dici possit te nunc habitare cum eis; vel, per ordinem inversum, ut rebelles regatur à parte posteriore infinitivi *inhabitare*, & *Dominum Deum* regatur à parte anteriore ejusdem infinitivi. Ut tu habites, (vel, ad habitandum, V.) 5. *Jab Deus*, V. A. nempe in hominum cordibus per fidem, Eph. 3. 17. Cujus habitationis in convertis crebra sit mentio, ut Rom. 8. 11. 2 Cor. 6. 16. Vel, in Ecclesia, quæ illis suis donis ædificatur domus spiritualis, ut Deus in ea habitet, 1 Cor. 3. 9, 10, 16. 1 Pet. 2. 5. Sic Deus habitavit inter Israelitas, Num. 5. 3. & 35. 34. Al. ut habitet Dominus Deus, V. sic Di. i. e. ut ostendat se habitare in Jerusalem. Ut tu, devictis hostibus, solus habitare possis. Locum sic vertimus, Etiam rebelles habitando, putà in cœlis, unde exferis potentiam tuam, captivos facis, *Jab Deus*, JT. Ut permaneat Jova Deus. Sensus loci est, Donis fungeris, mittens scilicet Apostolos & cæteros Ecclesiæ Magistros, idque inter homines ei rei repugnantes, quorum Magistrorum operâ fiat ut Christus agnoscatur, Deusque colatur. Potius hoc referimus ad rebelles, de quorum incommoda habitatione dixerat v. 7. q. d. Dona accepisti pro rebellibus, ut habitent, nim. in Regno illo beato unde exsilium meriti sunt. Confer Psal. 102. 29. item Zach. 8. 8. &c. Ut habitent cum *Jab Deo*. Suppleo *Qy cum*. Ut habitent pulchritudinem Dei, h. e. civitatem Divinis donis ornatissimam. Ad inhabitandum (sub. venient, q. d. adibunt & venient habitatum, & quidem certatim magno numero & alacritate,) Dominum Deum, i. e. terram Domini Dei, h. e. Sionis montem, seu terram Israeliticam, quæ tota Dei peculiariter est. Locum sic verto, Etiam rebelles (vel, & iram rebellium) quiescere, vel cessare, (id 3. apud Arabes sign. habitatio enim quies est & cessatio,) oportet, 6. Jhova Deus. At super rebelles proselytos qui revertuntur respicientiâ quiescit majestas gloriæ Domini, Ch. 20. Benedictus Sub. sit. Pi. Ar. Laudandus, Ti. Laudè dignus. Vel, hæc adhuc sunt mulierum; vel, Davidis cæmen mulierum veluti excipientis. Apud Poetas sæpe mutantur loquentium personæ absque ulla præmonitione. ¶ Prosperum iter, &c. *אָקֶפֶט* Difficultas est in voce *אָקֶפֶט*. Imponet in omni nobis Deus salutem nostram, Mo. Apportat nobis (vel, bajulat, sive accongerit, in nos, Coc.) beneficentia Deus ille, scilicet, salutem nostram. Apportat nobis salutem nostram, Q. in Mu. Qui confert nobis bona; & Deus salutis nostræ, Pi. Oneret nos beneficiis suis qui est Deus salutis

salutis nostrae, M. Qui nos onerat (vel cumulat, Riv. Ti. sub. donis, vel, beneficiis,) Deus, &c. JT. Pi. Ti. A. sim. Riv. Onerat, i. e. copiose largitur dona *, ut fideles eis velut onusti incedant; ut Galli dicunt, *il la chargé de biens, ou de presens* f. Sic Latini dicunt, *laudibus aliquem onerare* *. [Alii aliter.] Forſan מוֹסֵר ad afflictiones melius referatur g. Onus, vel onera, (nempe calamitatum h.) imponit nobis Deus (Deus ille, Mu. idem hic Deus, Gej.) salutis nostra, Mu. Di. Gej. Deus ille, qui idem nos quotidie liberat i. Idem mortificat & vivificat, ut 1 Sam. 2. 6 *. De quo sibi gratulantur pii, nec obmurmurant, sed Deum laudant etiam cum onera imponit. Cohæret hoc cum versu seq. ubi consolantur se pii, non quod morti obnoxii non sint, sed quod eventus mortis sint penes Deum. Aptius veritas, *Onera imponit nobis? Deus salutis nostra est; i. e. Si quando onera imponit, ipse tamen salutis nostra est.* Hanc interpretationem firmat accentus Reviah super וְיָנִי, distinguens membrum illud à sequenti. Et rectè מוֹסֵר ad calamitatum onera referri confirmat lingua Æthiopica, ubi מוֹסֵר malum sign. Matt. 7. 23. & 12. 34. Vel, מוֹסֵר impersonaliter sumitur, subaudito, ut sæpe, וְיָנִי, *Onera quis imponit nobis? Deus est salutis nostra.* Id cæteris præfero l. מוֹסֵר accipitur de sarcinæ impositione, Gen. 44. 13. Neh. 4. 17. & 13. 15 m. Sed malo hic onera beneficiorum, quam malorum, intelligere; neque enim Deus quotidie nos malis onerat, qui instar indulgentissimi patris raro castigat n. Chald. accipit de onere præceptorum o. *Onerat nos, addens præcepta super præcepta, fortis (Deum ut fortem sign p.) qui est redemptio nostra, Ch. In nos munificus, nostra Deus salutis, Ca.*

21. Deus, &c. הָאֵל לָנוּ אֵל לְמוֹשָׁעוֹר Deus (vel, Ille Deus, V.) nobis (vel, nobiscum, ut Psal. 124. 1, 2. sic l. mecum, Psal. 56. 10. & 118. 6 q. noster, Ti. V. sub. est, P. Pi. &c.) Deus ad, vel in, salutes, P. Mo. Ti. A. &c. ad salutem omnimodam, Pi. sim. Mu. Gej. vel, salutem, V. Deus omnipotens noster est, Deus ad salvandum, Coc. ¶ Domini, &c. הָאֵל לָנוּ אֵל לְמוֹשָׁעוֹר Et Jehovah Domino (vel, Domino Deo, Ti. Domino Adonai, Mo.) ad mortem (vel, in ipsa morte, Pi. Gej. vel, contra ipsam mortem, JT. vel, è morte, Gej. Ang. vel, mortis, V. Ti. A. Riv.) exitus, P. Mu. Mo. Ham. &c. sub. sunt, P. Mu. &c. [Variè intelligunt.] 1. Deo multi sunt exitus quoad mortem, vel, quod ad mortem attinet, vel, qui ducunt ad mortem t. Antithesis est prioris membri; q. d. Sicut Deus variis modis potest suos liberare, sic etiam variis mortis generibus hostes suos evertere; Ægyptios mari, Exod. 14. Cananæos grandine, &c. Jos. c. 10. v. 11. &c. f. Huic sensui favent sequentia v. 22. Deus vulnerabit, &c. Verum cum de impiis agat versu seq. idque per adversativam, &c. non potest hoc de judiciis Dei intelligi v. 2. Deus suos in mortis periculo constitutos eripere potest, &c. *. Ejus est educere è morte. Similis phrasis 1 Cor. 10. 13. Deus præstabit cum tentatione ἐκ βασιλῆως evasionem, sive exitum y. Deus, quod ad mortem attinet, varios habet exitus, suosque potest, quoties & quomodo vult, à morte liberare z. מוֹשָׁעוֹר aliàs accipitur de excursu terminorum regionis, ut Num. 34. 4. Jos. 15. 7. quandoque tamen de eo quod exit, ut Prov. 4. 23. ab illo exitus vitæ, i. e. flumina vel aquæ vitales. Hic designat evadendi rimam è carcere mortis a. l. [in מוֹשָׁעוֹר] valet in, ut Psal. 16. 10. & 31. 18 b. Materia laudum Dei hic suggeritur, quod nempe nos à morte liberat qui mortem devicit. Sensus est, Dominus solus habet claves inferni aut sepulchri. Respiciunt hæc plenissimam salutem in Christo nobis partam d. Imò de Domino hic sermo est, qui ascendit, &c. postquam descendisset, &c. mortuus scil. & sepultus, qui habet claves vitæ & mortis, Apoc. 1. 18. quippe quia ex morte suâ virtute exivit, & cœlos penetravit, &c. *. [Ca. hæc cum præcedentibus sic red- dit, Qui Deus nobis Deus est ad salutem, & Jova Domino, ad mortis exitum.] Laudeatur igitur Dominus Christi Pater, nostræ salutis autor, dum Jova Domino Deus est ad mortis exitum, h. e. dum Christum Jovam & Dominum in vitam revocat. Legitur autem hic מוֹשָׁעוֹר, pro, מוֹשָׁעוֹר הַמָּוֶת; sicut Esa. 58. 13. מוֹשָׁעוֹר, pro, מוֹשָׁעוֹר הַמָּוֶת; & Amos. 5. 16. מוֹשָׁעוֹר

יָנִי, pro, מוֹשָׁעוֹר הַמָּוֶת. Exitus mortis, f. Ca. vel, ad mortem; q. d. Multis modis & hostes ad mortem tradere potest, & suos ex morte eripere. Vide Deut. 32. 39 g. Al. Domini Dei est etiam mors, & e. A. animarum exitus; h. e. Sicut populi sui est salvator, ita hostium est ultor h. Dominus Deus, Dominus mortis & evasionis, Sy. Exitus mortis hic sunt varii modi quibus vita terminatur, & mors unius ab alterius distinguitur, certo suo & peculiari exitu. Cum res omnes in certos modos & affectiones definant atque exeant, quibus ab aliis dignoscuntur, hinc modi, proprietates & affectiones rerum מוֹשָׁעוֹר exitus dicuntur Hebræis. Hinc Heb. 13. 7. quorum insipientes תִּדְבְּרוּ עִצְמוֹנִים, &c. modum conversationis i. Sed hæc acceptio planè inusitata est in sacris k.

22. Veruntamen; ita Ti. P. Mo. Riv. &c. תָּנִי תַנְיָמוֹדוֹ, JT. Equidem, M. Utique, Sy. Pi. ¶ Confringet capita, וְיִפְרֹץ וְיִפְרֹץ, Frangit, vel franget, JT. Pi. sim. Mu. vulnerat, vel vulnerabit, V. Ti. M. transfiget, P. Mo. Riv. abscindet, Sy. Caput petet l. Depri- mat, vel deprimet; ut sit sermo vel תַּקְוִינִי, vel תַּקְוִינִי, est, actu defligere, deprimere, vel, alitè imprimere, ut mox v. 24. Vide Num. 24. 8. Jud. 5. 26. Sign. vulnerare Deut. 32. 39. Job. 5. 18 m. ubi opponitur ei n. מוֹשָׁעוֹר sanavit n. ¶ Verticem capilli ¶ Ità o. Sy. P. &c. vel casariei, M. vel comatum, sive pilosum, JT. Pi. Ca. V. Riv. A. sim. Ti. Significat summam partem capitis in qua capilli dividuntur, parte unâ ad dexteram, alterâ ad sinistram, tendente o. Idem repetit, o v. vertex enim comatus est optima descriptio capitis p: non tamen displicet auxesin esse q. q. d. Præcipuos & ferocissimos hostium r: homines horrentè comâ ferociam animi testantes t. Descriptio hæc est hominis horridi & truculenti f. Hinc à מוֹשָׁעוֹר coma prædo appellatur מוֹשָׁעוֹר comatus, Job. 5. 5 v. quod tales comam alere soleant *. Superbiam etiam & vanitatem hæc phrasi redarguit y. Verticem comis coruscantem & cincinatum. De Romano Imperio accipe; vel etiam de Judæorum Regno & Sacerdotio z. Al. Metaphoricè hæc accipienda sunt: Caput est Princeps, ut Psalm. 110. 6. Vertex comatus dicitur Princeps potens, numerosis populis auctus, qualis Cæsar, sub quo Christus natus est & revelatus, &c. *. ¶ Perambulantium, &c. מוֹשָׁעוֹר בְּאַשְׁמֹוֹ Ambulantis (i. e. cujusvis ambulantis b; indefinenter ambulantis, JT. Pi. sim. Riv. versantium, Ca. qui pergit, Coc. A. Mu. obstinatè c,) in delictis suis, P. Mo. &c. Ea studiosè perpetrantes d.

23. Dixit (vel, Dixerat, JT. vel, Promittit, Gej.) Dominus ¶ Ità P. Mo. Pi. &c. Per me cæterosque Prophetas *. Prophetæ hoc præfari solebant, Hæc dicit Dominus. Hic ergò, quod major dictis asruatur fides, Deus inducitur ab ipsis mulieribus, vel profectò à Davide, promittens liberationem f. Dixit: Quando? Respond. 1. Fortè non respicit ad aliquod dictum aut oraculum Dei, sed è re gesta & ex rei natura, quâ sibi semper similis est, colligit consilium & decretum Dei. Resp. 2. Respicit historiam illam Num. 21. 33, &c. & Deut. 3. 1. &c. g. Dixit, i. e. decrevit h. ¶ Ex Basan convertam, מוֹשָׁעוֹר מִבַּשָּׁן Ex Basan reduco, JT. vel, reducam, P. Pi. Gej. &c. vel, restituam, V. Sub. meos, M. V. vel, sub. te, Pi. te populum meum, A. [Sed quid hoc vult?] Multas vidi expositiones, sed nulla placet i. 1. Recitantur hic historiæ illæ de Sehone & Ogo, &c. item de Pharaone; & indè inferunt fideles, idem sibi expectandum esse in difficultatibus. 2. Vel, his verbis promittit Deus populo suo tempore Davidis victoriam contra hostes instar victoriarum de Ogo & Pharaone, indèque confirmat Deus spem populi sui, &c. k. Sensus est, Ut majores vestros liberavi ab Ogo, Rege Baschanis, & à Pharaone, ita & vos liberabo, &c. l. Israelitæ olim redierunt de Baschane multis victoriis & spoliis onusti, hostibus deletis, &c. Indè forsan in proverbium abiit, ex Basan reducere, seu reduci, pro, ex bello redire cum victoria & præda, &c. Ità & seq. reducam ex profundis maris, fortasse proverbialis erat loquutio, à summo Israelitarum ad mare Rubrum discrimine desumpta m. [Al. aliter.] E Basan reducam, nempe hostes à populo meo jugulandos. Hunc accusativum suppleo ex collatione versûs tum antecedentis, tum

tum sequentis, quippe utrobique mentio fit non pio-
rum, sed perimendorum hostium: hinc v. 24. sequi-
tur, *וְיָמֵי* ideo ut pes tuus cruentetur, &c. Adeoque ea-
dem hicerit sententia quæ Amos. 9. 1, &c. Non eva-
det ex eis ullus. Si suffoderint in inferno, inde manus mea
rollet eos, &c. Si absconderint se in vertice montis Car-
mel, &c. vel in mari, &c. Huc collimasse videtur Cam-
pensis, Expellam ex Basan hostes meos, &c. Lutherus su-
mit proprium [Basan] pro appellativo; adducam (eos
qui sunt) ex Basan, h. e. qui pingues aut opimi sunt:
confer vers. 16. Ità de magnatum conversione loqui-
tur, ut Psal. 22. 30. & 47. ult. &c. ¶ Convertam
in profundum maris, *וְיָמֵי מְצוֹלוֹתַי* Reducam (vel,
reduco, JT. redire faciam, Mo. o. sub. te, Pi. vel, sub. me-
os, M.) de profundis maris, o. Sy. Ar. P. Mo. Mu. &c.
Vel proverbialis locutio hæc est, ut prior; vel meta-
phorica tantum, q. d. E summis periculis vos retra-
ham. Potest sic verti, Reducam sicut (vel, velut olim,
Ti.) ex Basan; reducam sicut (vel, velut olim, Ti. M.)
de profundis maris, Mu. M. Ti. [Sed quid hic pro Vul-
gata versione dicendum? Habet Genebrardus *סִפְּדוֹן*
עֲשִׂיאוֹתָו de, inquit, acceperunt pro in, per parallagen
protheseon. Quæ effrenis licentia si permittatur, ni-
hil in Scriptura sacrum erit, & cælum terræ miscere
licebit. Judica, lector, annon cauterium olet hujus
hominis conscientia.]

24. Ut intingatur pes tuus in sanguine; ità o. Æth.
Mu. *וְיָמֵי בְּדָמַיִם* Ut figas pedem tuum in sangui-
ne, Mo. Ut imbuat se pes tuus, &c. A. Ut erubescat
pes, &c. P. Riv. Ut cruentes pedem, &c. Gej. Ut fran-
gens immergas pedem, &c. JT. Pi. Ellipsis verbi notan-
tis actionem conjunctam & consequentem, ut Exod.
34. 25. Non maculabis (sub. & immolabis) sanguinem
eum fermentato. Vide ad v. 19. de verbo prægnante.
וְיָמֵי hic aliter sumitur quam v. 22. ut circumstantiæ
docent. Propterea rubet, vel rubebit, pes, &c. M. Ti. V.
In sanguine, hostium nempe cæorum. Tantam, o
David, vel, o Israelita, edam stragem, ut, &c. Sic,
intingere pedem in oleo, hujus abundantiam denotat.
¶ Lingua, &c. *וְלִשְׁתִּי בְּדָמַיִם* Lingua, vel linguam,
(atque etiam linguam, Pi.) canum tuorum, M. P. Mo. JT.
Pi. &c. Repete, rubet, vel, rubescat, vel, cruentes, vel,
cruentetur, M. Ti. Riv. Gej. A. &c. ¶ Ex (ab, Ti.)
inimicis, ab (vel ex, Mo.) ipso; ità o. Ti. Mu. *וְיָמֵי בְּדָמַיִם*
Sanguine dico inimicorum & ipsius, P. Ad verb.
de inimicis, de ipso, sub. sanguine; q. d. de inimicorum
sanguine, de ipso, inquam, sanguine. Aliis est rela-
tivum sine antecedente, & ipsius, vel, de sanguine ejus,
nempe Regis aut Principis exercitus, quem hic nota-
re voluit. Rubet ex hostibus propter ipsum sanguinem, M.
Sanguine fluente. ab inimicis, ab unoquoque eorum, JT.
sim. Pi. V. Riv. Gej. A. &c. ¶ sing. postponitur plurali
distributionis causâ; q. d. Nemo horum effugere po-
terit.

25. Viderunt] Ità M. P. Mo. Mu. Ch. Sy. Ar. &c.
Nempe, homines, indefinitè: omnes populi terræ:
tui, vel populus tuus; de quibus jam dictum, qui ex-
perti sunt opem tuam. Israelitæ & alii. Locutio im-
personalis. Tertia persona (verbi activi) sæpe im-
personaliter sumitur; ut Esth. 2. 2. Sed id hoc loco
non est necesse. Specatur, Ca. Visi sunt, o. Æth. Mu-
tatio personarum hic adeo crebra est, ut res in scena
agi videatur. Vel ergo mulieres, vel David hic loqui-
tur. Cum viderunt, JT. ¶ Ingressus tuos; vel
tui, o. Æth. *וְיָמֵי מַדְבָּרָא* Incessus tuos, M. P. Ti. Pi. Mu.
gressus, sive vestigia, Sy. Ar. itinera tua, Mo. Riv. Se-
mitas tuas; expeditiones, successus, victorias & gesta.
Intelligunt, vel, i. de incessu Dei per mare Rubrum,
de quo jam dixerat v. 23. q. d. Non dubitamus quin
tu opem nobis feres, quem olim majores nostri præ-
euntem, & hostes profligantem, apud mare Rubrum vi-
derunt. Multa hic, ut in poesi, præsertim subtili bre-
vitate condita, ideoque obscurâ, supplenda sunt.
Vel, 2. de pompa deductionis Arcæ; cujus occasione
hoc carmen decantatum est; q. d. Ingressum, seu pro-
gressum, Arcæ vidit populus circumfusus in ista pom-
pa. Vel, 3. de victoriosi Christi expeditionibus per
totum orbem, ope Apostolorum, in quibus totus occu-
patur Psalmus. ¶ Ingressus (vel incessus, M. P. &c.

itinera, Mo. &c.) Dei mei, regis mei qui est in sancto;
ità o. Æth. *וְיָמֵי בְּקוֹרֵי* Regis (vel, & regis, P. M. &c.
Sy.) mei in sanctitate, Mo. Gej. P. i. e. sanctos, vel,
cum sancta majestate factos. Vel, sancti, Sy. Ar. vel, Gej.
qui est in sanctuario, JT. Pi. Ti. &c. qui nunc est in Ar-
cæ sacrario: vel, in sancto, h. e. in cælo. Vel, in Mu.
sanctuario, quod Arca deportata est. Iterum mutatio A.
personæ; ut Gen. 49. 4. Cant. 1. 2. Nec emphasi Riv. Gej.
caret hæc mutatio; Dei mei, &c. q. d. quem mihi tan-
quam proprium fide vendico, & cujus erga Patres be-
nignitatis sensu afficior.

26. Prævenierunt (vel, Præcesserunt, Hi. in T. Sy. nem-
pe, currum tuum triumphalem,) principes] Ità o. T.
Æth. sim. Sy. Ar. Legerunt *וְיָמֵי*. At sic decorum Mu.
non observatur. Sed psallentes & juvenulæ tympa-
nistrix convenienter cantores sequuntur. ¶ *וְיָמֵי* Riv.
¶ Præcedebant (vel, Prævenierunt, Mo. Præcedunt,
M.) cantores, P. Ti. Mu. JT. Pi. &c. Qui assâ scil. vo-
ce hymnos modulantur: quanquam & his parabantur
nablia, &c. 2 Paral. 9. 11. Confer Coh. 2. 8. Refe-
runtur hæc, vel, i. ad carmen illud Exod. 15. d. Sensus Riv.
est, Cum majores nostri talia vidissent, ad gratiarum
actionem, pompam celebrârunt ad hunc ferè mo-
dum. Vel, 2. ad ingentem fidelium turbam Chri-
sto triumphanti, & sibi & aliis, summa cum lætitia
gratulantium. ¶ Coniuncti psallentibus; ità o. Æth. Gej.
וְיָמֵי בְּקוֹרֵי Post (sub. hos, Ti. & sub. ibant, Pi.) mo-
dulatores, Mo. Riv. vel psalta, Gej. fidicines, JT. Pi. Ca.
vel, pulsantes musica instrumenta, P. sim. Ti. Gej. Se-
quuntur modulatorum, M. V. vel, canentes organum, V.
¶ In medio, &c. *וְיָמֵי בְּקוֹרֵי* In medio puel-
larum tympanizantium, Mo. sic o. Æth. sim. Sy. Ar. JT.
Pi. Gej. Sic construendum esse docet forma constructa
וְיָמֵי, aliàs esset וְיָמֵי. In medio (scilicet pompæ, h.
sub. sunt, M.) puella tympanistrix, P. vel, tympana pul-
santes, M. Ti. &c. Vox hæc alibi non occurrit, à וְיָמֵי
tympanum. Per puellas intelligendæ sunt mulieres Gej.
quoque. Allusio, vel, i. ad Exod. 15. i. imò eadem Mu.
hic quæ ibi pompa describitur: vel, 2. ad Esdr. 2. Gen.
65. ubi cantores & cantatrices erant in reditu ex Ba-
bylonia. Sic discipuli utroque sexu Christum seque-
bantur, eique de victis hostibus gratulabantur. Tym-
pana pulsare moris tunc erat mulieribus, quod hodie
absurdum apud nos foret. Aliis temporibus & locis alii
mores & ritus conveniunt.

27. In ecclesiis; ità Mo. o. *וְיָמֵי בְּקוֹרֵי* In medio ec-
clesiarum, Ch. In congregationibus, sive cætibus, M. P.
JT. Pi. Ti. Mu. &c. nempe sacris. Sub. canentes, Gej. Riv.
ex Mu. Sunt verba cantorum. Hortatur Israelitas Gen.
ad Deum laudandum. ¶ Benedicite, &c. *וְיָמֵי בְּקוֹרֵי* Riv.
¶ Benedicite Deo; Domino, Mo. JT. vel, P. Riv.
& Domino, P. vel, Benedicite Deo, benedicite Domino, Pi.
[Ca. totum sic reddit, Collaudate Deum Dominum gre-
gati, vos ex fonte Israelis.] ¶ De fontibus Israel;
ità Sy. *וְיָמֵי בְּקוֹרֵי* Ex origine cordis Israel, M. q. d. Non
in labiis tantum, sed è fonte, i. e. ex intimo corde, be-
nedicite. Ex vena Israel, Mo. Vos ex fonte Israel, h. e. Riv.
Israelitæ. Vos qui estis ex vena, &c. vel fonte, P. Mu.
A. sic JT. Pi. V. &c. Qui ex Israel, quasi ex fonte,
profluxistis. Phrasis desumpta ex Deut. c. 33. v. 28. A. Riv. &c.
Simil. Esa. 48. 1. Non dubito quin generatio intel-
ligatur, ut Esa. 51. 1. Confer Prov. 5. 18. Sed dubium
est de cujus generatione hic agatur, an benedictum,
an Domini benedicendi. Mihi videtur innuere myste-
rium Incarnationis, q. d. Benedicite Deo in carne ma-
nifestato. Potest ad Christum referri, Benedicite Do-
mino, qui est ex fonte Israel, nempe ex Israelitis quoad
carnem, juxta Rom. 9. 5. Al. Benedicite Deo—ob, A. Riv.
vel propter fontem Israel, sive Israeli datum, ad eluen-
das reficiendâsque ipsorum animas; qui ipse fons est
Spiritus Sanctus, Scriptura, Baptismus, &c. Confer
Jes. 12. 3. Joel. 3. 18. Joh. 4. 14. Propter saluberrimam
bonorum omnium quæ fruitur Israel abundantiam.
Fons in Sacris vocari solet id ex quo hauriri vel haberi
possunt necessaria quæque; quomodo fons appellantur,
& Deus, Jer. 2. 13. & timor Dei, Prov. 14. 27. & os
justi, Prov. 10. 11. Q. referunt ad Israelitas, quibus fa-
verent sequentia, ubi per distributionem recensentur
ii qui ex hoc fonte erant oriundi. Sed præstat hæc
v v 4

de objecto vel causa impulsiva laudis accipere c.
 28. *Ibi*] In illa scil. pompa, v. 25, 26^a. vel, in facris conventibus, v. 27*. Oratio hic est asyndetos : Omnes, summi & infimi, propinqui & longinqui, adfint, ut hoc officium exhibeant Deo^e. Israellem hic distribuit in 4 Tribus, sed ita ut reliquas synecdochice comprehendat; quatenus commemorat duas Hierosolymæ propinquas, *Benjamin & Judam*, & duas remotas, *Zabulon & Naphtali*, quæ erant in finibus terræ^e. Theodoretus exponit *Benjamin* de Paulo; *Judam*, de Apostolis qui dicebantur fratres Domini, ex *Juda* oriundi; *Zebulon & Naphtali*, de Apostolis cæteris ex Galilæa ortis^h. Apud *Benjaminas*, *Zabulonios* atque *Nephtalenses* scientiâ præstantes Christus inprimis innotuit: de quo plura vide ad Esa. 9. 1ⁱ. *Benjamin & Judam* recenset, quia in utraque tribu Regnum erat: *Zab.* & *Napht.* ob scientiam & doctrinam quâ pollebant, juxta Gen. 49. 21. Deut. 33. 19. Jud. 5. 14. Unde Esa. 9. 1. existimant scientiam post Christi adventum conferri cum scientia illarum tribuum, &c*. ¶ *Benjamin adolescentulus*; sic o. Æth. *יָלֵף*] *Parvulus*, vel *pupillus*, M. P. Ti. Mo. Sy. Mu. &c. Sic dicitur *Benjamin*, vel, 1. quia fratrum natu minimus erat †. Confer Gen. 25. 23. & 48. 14^k. Vel, 2. quia per stragem illam Tribus Benjamin ferme consumpta est, Jud. 20^l. Vel, 3. *parvus* pro contempto ponitur, ut Jud. 6. 15. Psal. 119. v. 141. Jes. 60. 22^m. David hanc tribum primò nominat, nè, propter paucitatem suam, aut domesticum in domum Davidis odium, arceri se aut negligi videreturⁿ: vel, quia ex ea Rex primus erat; unde & secundo loco numerat Judam, quia proximè Regnum accepit o. ¶ *In mentis excessu*, *מְרִירָה*] *In extasi*, o. Æth. vel stupore: i.e. sibi & aliis admiranda, ob robur & peritiam in bello P. Vel, de Paulo intelligunt, qui in extasi erat, 2 Cor. 12. 2, 3^q. & in extasi conversus est, Act. 9. 3, 4^r. Putarunt *מְרִירָה* esse Benoni Kal significans *sopore obrutum*, à *מְרִירָה*, inusitato tamen in Kal †. Sed verba rara sæpe in Psalmis usurpantur^t. *In tranquillitate*, Sy. *in securitate sua*, Ar. Similiter & his erat Benoni Kal, &c †. [Reliqui aliter vertunt:] *Dominator* (vel, & *dominator*, JT. vel, cum *dominatore*, Pi. A. ellipsis, vel, *מְרִירָה* & *מְרִירָה* cum^v), eorum, M. P. Mu. sim. Mo. Gej. *Qui potestate inter eos fungebatur*, Ti. Qui principem locum inter Tribus obtinebat, quia, si credimus Ch. & RS. & Deras, hæc Tribus primò in Rubrum mare ingressa est, ideòque prima Regni prærogativâ donata est^x. Si ad Christi tempora hæc referantur, valde mytica sunt. *Benjamin*, minima, primò ponitur; sic Apoc. 21. v. 19. *Jaspis*, qui lapis erat vilissimus in Aaronis pectorali, in quo etiam insculptum erat Benjaminis nomen, Exod. cap. 28. v. 10, 20, 21^y. ¶ *Principes* (vel, *proceres*, Sy. vel, & *principes*, M. P. Gej.) *Juda*] Ità o. Ti. Mo. JT. Pi. &c. Sub. *illic sunt*, Gej. ¶ *Duces* (vel, *gubernatores*, Ar. *principes*, Sy. AE. in Mu.) eorum] Ità o. Æth. Mu. T. &c. omnium sunt^z; nempe populi tui fidelis^a. q. d. Eminent inter omnes triumphatores Israelis, tum à morte Josue, Jud. 1. 2. tum maximè à Davide usque ad Christum^b. Sensus, Sequebantur principes Tribus Judæ, quasi primarii duces, Regem suum^c. ¶ *מְרִירָה* Nomen alibi non occurrit^d. *Lapis eorum*, Mo. Ti. Di. i. e. robur & fortitudo*. Convenit hæc versio verbo unde derivatur, nempe *מְרִירָה*, quod *lapidare* sign^e. in 16 locis ubi occurrit^g. Nec inusitatum est lapidem tribui personæ quæ aliorum fulcrum & firmamentum est, ut Gen. 49. 24. & Psal. 118. 22. Christus est *lapis angularis*. Rectè dicitur Benjamin *dominator*, & *Juda lapis*, quia præcipuè hæc erant Tribus quæ familiæ Davidis adhærebant, & penes quas erat Regnum^h. Al. *congregatio* (vel *concilium*, M. vel, & *cætus*, JT. cum *cætu*, A. Pi.) eorum, P. V. *Principes Jebudab congregatio eorum*, Hebraismus, pro *Congregatio principum Juda illic aderat*ⁱ. *מְרִירָה* sign. *projicere cumulum lapidum*; unde vox *regamah* accipi potest vel pro *cumulo*, sive *cætu*, vel pro *lapide*, sive *gubernatore*^k. *מְרִירָה* Zach. 7. 2. significat principem^l. Al. & *purpurati eorum*, Q. in Gej. & in V. *Purpura* Regum color^m. *Principes Juda in purpura sua*, h. e. purpureis ornati vestibus. Vel, ut *מְרִירָה* fit pro *מְרִירָה*, permutatis literis unius organi, *ל* & *ק*ⁿ:

(Verùm *מְרִירָה* propriè est *vestis phrygionica*, quamquam eodem tandem res redit:) vel, forsan, *מְרִירָה* pro *מְרִירָה* ponitur^o, vel ab eo deducitur P. Potest verti, *lapidatio eorum*, ut sensus loci sit, Ibi Benjamin pupillus, dominitor eorum, nempe hostium, ex v. 24. & principes *Juda*, *obruatio*, *lapidatio*, vel *interitus*, eorum, i. e. qui eos profligarunt & obruerunt; nam *מְרִירָה* est, *lapidibus obruere*^q. Al. *Principes Juda fuerunt præcipua multitudo in hoc incessu*^r. ¶ *Principes Zabulon, principes Naphtali*] q. d. Principes cæterarum tribuum, etiam minimarum, nam isti toti populo præerant †. Mysticè hæc intelligunt^s. Tribus hæc in Galilæa erant, è quibus plerique Apostoli^t. Sed cum hæc Davidis exhortatio ad congregationem quæ tunc erat referatur, neque in ea sit aliquid quod evincat esse prædictionem de futuro, non opus est in his diu immorari, si præsertim id attendamus. Tribus Zabulon & Naphtali longè ante Christi tempora fuisse deportatas*. ¶ *29. Manda, Deus, virtutibus*] Ità o. Æth. sive *robori tuo*, Sy. i. e. Decerne, vel præcipe, potentiam tuam ut nobis semper adsit^u, & cœptas confirma & perfice victorias^v. *Præcipe per potentiam tuam*, Ar. Legerunt *מְרִירָה*^w. Non sequitur, quia trita est temporum & modorum permutatio, maximè præteriti in futurum, (cujus species est imperativus,) & contrà^x. Targum habet, *מְרִירָה*, *Præcipe, o Deus, robur tuum*^y. Sed qui novit *מְרִירָה* (quod Chald. habet^z) esse imperat. non præter. ut in Hebræo? Eadem enim utrobique forma est in conjug. Pachel, & Chaldæa de verbo ad verbum Hebræo textui respondent*. ¶ *מְרִירָה*] *Præcepit*, vel *Mandavit*, *Deus tuus fortitudini tue*, Mo. vel, *fortitudinem tuam*, sive *robur tuum*, P. Pi. Riv. Ti. Mu. Gej. A. Di. &c. robustum & inexpugnabile tuum Regnum^f. *Robur* sæpe Regnum significat^g. Vel, *fortitudinem pro te*, M. vel, *robustum esse te*. JT. vel, *te invalescere*, Coc. Sensus, Præcepit sanctis Angelis, tanquam gubernatoribus Regnorum, Dan. 11. 1. ut conferrent robur tuum, i. e. Regnum, in quo consistit robur^h. Hebraismus, pro, *Suppeditavit tibi Deus tantum robur*, nè quid superbias. Israellem alloquitur; mox convertitur ad Deumⁱ. Quam frequentes ac subitæ mutationes in hoc Psalmo? Hic David quemvis Israelitam compellat; q. d. Non est cur timeas: Deus tuus, qui majoribus tuis benignus semper adfuit, jam mandavit ac providit nè tibi robur desit ad debellandos hostes. Idem significat quod Psal. 91. 11. *Angelis suis mandabit de te*^k. *Præcepit*, i. e. potenter constituit: Ecclesiam alloquitur^l. Vox *præcipiendi*, cum Deo tribuitur, efficientiam denotat; mandando enim exsequitur quod jubet. Sic Levit. 25. 21. Deut. 28. 8. Psal. 42. 9. & 44. 5^m. *Præcepit*, i. e. certò decrevit. Vide dicta ad Psal. 42. 9. Alloquitur his verbis David Dominum suum, Messiam, ut Psal. 45. 8. & 110. 1. Confer Joh. 20. 17ⁿ. *Deus constituit tuam*, Christe, *potentiam* quam opto ut nobis confirmet, ut cæteræ gentes ad Christum accedant: hoc est enim *munera afferre Hierosolymam*^o. ¶ *Confirma* (vel *robor*, P. Ti. M. A. Mu. JT.) *hoc, Deus, quod operatus es* (vel *fecisti*, Ti. Ar. *procurasti*, Pi. *ordinasti*, Æth. *parasti*, Sy. *perfecisti*, Æth.) *in nobis*] Ità o. vel, *nobis*, Sy. Ar. Æth. M. P. Ti. &c. *Hoc*, i. e. solita tua auxilia^p; vires ad debellandos hostes necessarias^q: vel potius, Regnum nostrum, quod tu instituisti^r. Robur metonymicè pro Regno, ut Psal. 110. 2. *sceptrum roboris* †. Verùm illa quæ Deus erat in illis operatus extendi debent ad omnia quæ liberaliter patribus exhibuerat, & filiis postea communicaverat; quos omnes illud *וְלִי* complectitur. Petit ergò ut beneficia præterita subsequenter cumulet^s. ¶ *מְרִירָה*] *Fortitudinem, Deus, hanc operatus es nobis*; vel, *Robur istud, o Deus, fecisti nobis*, V. *Robur, o Deus, hoc operatus es nobis*, Di. *Invalesce, o Deus*; (Regnum, quod occupasti, summâ vi gere;) quod *parasti* (destinasti) *nobis*, non illis præscis. Confer Heb. 11. 40^v. *Robustus esto*, vel, *robustum te præbe*, aut opere ipso demonstra, (Aliquid fieri dicitur quando ita factum innotescit, ut 2 Sam. 7. 22.) *hoc* (nempe *robur tuum*, vel, totum hoc Redemptionis salutiferæ negotium quod hæcenus descriptum est,) quod, vel qui, *operatus es* (vide de *מְרִירָה* Psal. 31. 20. Jes. 26. 12.) *nobis*, i. e. in gratiam

tiam nostri, vel, in commodum nostrum. Cohærent hæc cum præced. q. d. Quandoquidem Deus tuus decrevit tibi robur inenarrabile, idcirco, ô Deus Fili, Psal. 45. 8. eodem robore strenuè utere*. *Habita in hac domo Sanctuarii quam fecisti nobis*, Ch. Prior pars versus est prophetia de stabilitate Regni; posterior, precatio pro eadem.

30. *A templo*, &c. [מִמִּקְדָּשְׁךָ] A, vel E, (vel In, Ar. Æth.) *templo tuo*, M. P. Ti. Mo. Mu. JT. o. Sy. in *Jerusalem*, o. M. Ar. vel, *super Jer. Mo. V. sub. prodit*, vel, *prodeat, robur tuum, sive tale auxilium*, Q. in V. Docet unde hoc expectandum est, nempe à templo, ubi Deus exferebat testimonia gratiosæ suæ præsentia. Vel, quod est in *Jerus. P. Mu. Æth.* Repete ex præced. corrobora, Deus, hoc, &c. i. e. Magis quam antea fecisti Hieros. tuere. q. d. Sentiatur Hieros. vim & favorem tuum. Vel, propter *Jerus. JT. i. e.* propter scædus initium cum Ecclesia, quæ vera est *Jerusalem*, Galat. 4. 26. *A templo tuo per Hierosolymam*, Coc. *De templo tuo ad Jerusalem*, Sy. Al. Propter templum, vel palatium, tuum, Pi. A. Gej. Di. sim. Ca. in *Jerusalem*, A. Pi. vel, *Hierosolymam*, Ca. sim. Gej. 72 pro 78 ad, ut Psal. 18. 42. collat. cum v. 7. Coh. 12. 7. collat. cum Genes. 3. 19. 1 Sam. 2. 11. Vel, propter *Jerusalem*. [ante מִמִּקְדָּשְׁךָ] causam efficientem, sive principalem, sive impulsivam, interdum denotat, & valet ob, vel propter; ut Psal. 38. vers. 9. Esa. 43. 4. Jer. 48. 45. &c. Ità מִמִּקְדָּשְׁךָ regitur à seq. מִמִּקְדָּשְׁךָ, quod tamen regi possit à præced. מִמִּקְדָּשְׁךָ operatus es, &c. quare? ob *Jerus.* significat propter etiam Psal. 12. 6. Esa. 50. 2. Jer. 24. 2. 72 verò sign. in, & notat locum ubi aliquid agitur, ut Exod. 29. 3. Esa. 38. 20. Propter templum, à Salomone postea ibi ædificandum. Sed & Tabernaculum vocatur templum, 1 Sam. 3. 3. Porro, hoc Templum præfiguravit Ecclesiam N. T. Campensis & comparative accepit, vertens, *Aliter longè & magnificentius* quam in templo, &c. Ex Sione & *Jerus.* Regnum Messie propagari incipit. Vide Jes. 2. 2. & 60. 1, &c. & Mic. 4. 1. [Ch. sic reddit, *A templo tuo accipies sacrificia super Jerusalem, ubi majestas tua quiescit.*] Tibi offerent (vel afferent, M. JT. Pi. Sy. A. offerant, Ti. Coc.) reges munera. Ità Æth. Mu. &c. Vel per se, vel per alios; agnoscetes potentiam tuam in tuis liberandis. Post Judæos cæteræ gentes ad Evangelium perducuntur. Inchoatum hoc erat in Davide & Salomone, 1 Reg. 10. 10, 24, 25. vide & 2 Par. 32. 23. Jes. 18. 7. sed in Christi Regno perfectum. Reges coronas suas deponant coram te, Apoc. 4. 10. Reges ferent Messie munera, veritatem propagando, Ministros honorando, &c. se totos victimam Deo exhibendo; Jes. 66. 20. Rom. 12. 1. &c. 9. Munera interdum sunt personarum; vide Esa. 18. 7. Rom. 15. 16. Sed quia hæc verba precationi immediate subjunguntur, & prædictio de Regibus exteris infra v. 32, &c. instituitur, malim, cum Ch. Junio, id intelligere de Davide, &c. q. d. Ego & successores mei gratissimo animo agnoscemus te, & muneribus colemus te.

31. *Increpa* (h. e. Perde, vel Severè cohibe; vel, *Territa*, Ca. vel, *Disperde*, V. sic JT. Pi. vel, *Cum disperdideris*, Q. in V. vel, *disperdidit*, P.) *feras* (vel *feram*, Mo. Sy. Gej. &c. *bestiam*, Coc. vel *cætu*, sive *congregationem*, sive *catervam*, Ti. P. Riv. JT. Pi. A. gregem, Ca.) *arundinis*. Ità Riv. Sy. V. vel, *calami*, P. o. Di. *cannæ*, Mo. V. Degenerem arundinem *cannam* vocant, testibus Colum. 6. 9. & Ovid. Metam. 8. 7. Vel, *arundinetis*, Coc. vel, *arundiferam*, JT. Pi. vel, *sylvæ*, Ar. vel, *hastatorum*, sive *lanceariorum*, Ti. Ca. [עַרְבֵי הַיָּבֵשׁ] *Dispersato cætu eorum qui utuntur lanceis*, M. *Increpa exercitus peccatorum, confringe illos sicut cannam*, Ch. Locus hic *אַרְבֵּי הַיָּבֵשׁ* noluit Scriptura eo tempore clariùs loqui. Prophetia inserit precationem, ut Deus hostes suos deleat. Sensus, *Increpa re & coarce barbaros istos feris ex arundinetis & lustris suis irruentibus similes*. Precatur contra hostes, quos hoc versu à ferocia, superbia & hostili animo describit. Denotat impios potentes, feros & truculentos. *Feram arundinis*, i. e. crocodilum; seu Regem Egypti tyrannicum, (Israel ex memoria antiquæ servitutis semper adhuc formidabilem,) qui juxta Nili arundines, seu

ripas, instar immanis crocodili, habitacula sibi fixerat. Et certè Egyptus abundabat calamo, (vide Exod. 2. 3, 5.) eoque laudatissimo*. Indè *arundo* pro hieroglyphico Nili aut Egypti habebatur; sic in nummis Adriani: & Augustus per crocodilum & arundinem Egyptum pinxit, Cleopatrá & Antonio devictis. Ad de quod mox Egypti mentio fit. Chald. de Egyptiis agi putat, *Ejice*, inquit, *hastatorum feras*, &c. & *Apim cum vitulis populorum, quæ sunt Idola*. Non alienum hoc est; videtur tamen Propheta non unam aut alteram hostilem nationem notasse, sed omnes in genere. *Cætu arundinis*, i. e. gentem armatam longis fustibus instar arundinis: milites gestantes arundines, i. e. hastas arundineas: vel, armatos sagittis, quæ olim ex arundinibus fiebant; & arundinem pro sagitta posuit Virg. Æn. 7. — *pérque ilia venit arundo*. Et hastæ & sagittæ ex arundinibus factæ sunt: quæ quibusdam in locis arborescunt, & ligneam firmitudinem contrahunt. Agmina sagittifera: Intellige Ammonitas. Vide 2 Sam. 11. 20. *Fera arundinis* est fera sylvestris, quæ in arundinibus degit: aut si metaphoricè fumas, dico, sicut Syri & Ægyptii vocant *bestiam dentis*, ità hîc *feram arundinis* esse *feram* dentibus prominentibus instar arundinis. P. cum præp. constructum sign. *increpare*, ut Gen. 37. 10. Ruth 2. 16. Esa. 54. 9. &c.: at absque præpositione, vel cum constructum, sign. *perdere*, ut Psal. 9. 6. & 119. 21. Mal. 2. 3. 9. sign. *cætu*, sive *catervam*. Sic supra v. 11. & 2 Sam. 23. 11. & Psal. 74. 19. Sed non necesse eo loco ità accipere: *vitam* sign. deinde *animal vivens*, & speciatim *bestiam*, *feram* denotat. Certè Arabibus est cætu eorum qui, tentoria sua in orbem figentes, simul degunt, &c. tamen vehementer dubito an *cætu* unquam sign. Ego hîc pro *bestia* fumerem, quia statim subjungit *tauros & vitulos*. Imò potius *cætu* sign. quia jam in seq. vocatur *cætu robustorum*. Congregatio, &c. Ità LXX. Sub. est, q. d. *Ista congregatio*, &c. veluti grex est *taurorum*, &c. *Cætu*, sive *congregationem*, (vel, *cætu*, nempe *dispersato*, M.) *robustorum*, sive *validorum*, Mo. M. Ti. Riv. vel, *taurorum*, Mu. P. Coc. vel, *fortium taurorum*, Gej. A. sim. JT. Pi. h. e. hostes feroces & belluinos, robustos, furiosos, cuncta prosternentes. Intellige principes, sive duces, qui sic vocantur Psal. 22. 13. &c. & præcipuos sacerdotes. In *vaccis*, &c. [בְּעֵזְרִי] In, vel cum, *vitulis* (vel, inter *vitulos*, M. V. Di.) *populorum*, P. Mo. Ti. JT. Pi. &c. Per *vitulos* intellige plebem, ob stoliditatem sic dictam; vel, milites qui duces sequuntur. Hostes imbecilliores, qui miseris insultant instar *vitulorum* jam grandium, ferocium & impinguatorum, reliquos gregi imbecilliori præterve malefacientium. *Ut excludant* (i. e. vitâ suâ vel hæreditate depellant) *eos qui (tibi) probati sunt argento*. Seu, instar *argenti*. Quales sunt pii seu fideles. [Tot ambagibus eget *Vulgata* versio.] *Ut non excludantur ii qui probati sunt argento*, o. vel, *tantum aurum*, Æth. [מִתְרָסָם] *Gloriantem se in fragmentis* (vel *incisionibus*, V.) *argenti*, V. Mo. *Fastuosè incedentem* (ad verb. *conculcantem*, q. d. calcando ac veluti pulsando terram, ut equi superbi & fastuosi solent, incedentem) *in frustis argenti*, i. e. ornatum vestibus argento tessellatis live intertextis. Periphrasis nobilium & aulicorum, qui talia pileis, calceis, &c. affigere solent. Athen. Di. 1. 12. refert Agnonem, Alexandri affecclam, *ἀργυροῦς* (vel, ut Plur. in Alex. habet, *ἀργυρῶς*) *ἵλας ἐν ἄρπυιαις* & *τοῖς ἀνδράσι πορνῶν*, i. e. aureos vel argenteos clavos in crepidis & calceis gestasse. Plaut. Bacchid. — *qui soccis habeat auro suppositum solum*. Vide Jes. 3. 16, &c. Vel, describit illos tauros calcantes *fragmenta*, &c. h. e. qui abundabant argento, belli nervo, aded ut illud etiam pedibus calcarent: id quod eos confidentes fecit, & in bella propensos. *Conculcantem* (referri hoc pos. fit, vel, per distributionem, ad unumquemque *taurorum*, confer Psal. 119. 137. vel, ad *cætu*,) *ob frusta*, sive *fragmina*, *argenti*. Sensus versus est, *Perde rempublicam eorum qui cæteras nationes turbant ut tauri vitulos, demersam in argenti segmentis*; h. e. avaram, & habendi cupiditate bella gerentem: h. e. Dele, Christe;

Christe, Regnum Romanorum, ut cum à cæteris gentibus, tum [ut sequitur] ab Ægyptiis & Æthiopicis, agnoscaris. Nam Romano Imperio succedit Christi Regnum, ut videre licet Dan. 2. p. Quisque eorum conculcatus fuit cum fragmentis argenteis, P. in V. i. e. infarctus & imbutus multo argento. Donec quisque eorum conculcatus sit in frustis, &c. i. e. donec calcandos se præbeant coram te ut dent tributum. Alii, dum supplicet quisque fragmentis, &c. Al. supplicem in tributis argenti reddendis. Ità conculcatum exponunt supplicem, qui se veluti conculcandum præbet inimico. Al. qui sese contumaces præbent, ut cum fragmentis argenteis veniant, Ti. Humiliabit se cum fragmentis, &c. Sensus loci, Principes & rectores sic sint castigati & repressi, ut etiam humiliter veniant afferentes pecuniam, sive tributa. Fingentem subicere se cum, &c. JT. i. e. hypocritas. Asynderon, pro, atque etiam fingentem, &c. Sed malo, Atque etiam illum qui subiectionem simulat (Heb. seipsum calcat, vel, calcandum præbet, nam gestus est humiliantis se, ut Prov. 6. 3.) cum fragminibus, &c. i. e. offerendo fragmina, &c. pro cum; vel, notat ablativum instrumenti. [Alii hæc cum præcedentibus nectunt.] Cæterum taurorum qui in vitulis populorum gloriantur, ut veniant cum fragmentis argenti, nempe ad redimendam pacem. Versum sic reddo, Increpa feras calami, cæterum taurorum: inter vitulos populorum conculcandus est quisque cum fragmentis argenti. Sic vituli populorum sumuntur pro salacibus, petulantibus & delicatulis, cujusmodi homines fragmentis argenti se ornare solent. At Chald. vitulos accepit pro idolis, vertit enim, in vitulis, idolis populorum; & Syrus כספי רצו retulit ad vitulos, vertit enim, vitulos populorum teños argento. Hoc sensu מפרסם referrem ad Deum, & verterem, Inter vitulos, i. e. idola, populorum conculcatur (five spernitur Deus) per fragmenta argentea, i. e. quia idola his obducta pretio suo animos idololatrarum occupant, & in contemptum veri Dei trahunt. Atque ità secunda persona mutatur in tertiam per מפרסם, &c. Non displicet adeò hæc interpretatio. ¶ Dissipa (vel, Discerpe, Ar.) gentes quæ bella volunt. Ità o. Sy. Æth. Ar. Mu. G. Vel, quibus bella cordi sunt, Ti. certandi cupidus, Ca. quæ ideo adversus nos bella movent, quia sanguine delectantur. ¶ בור עמים קרבות יחפצו Dispersit (vel, Dissipat, JT. Pi.) populos confictus volent, Mo. vel, qui bella volunt, P. Di. five diligunt, Gej. sim. JT. Pi. Qui, nullis injuriis laceffiti, ulro bella inferunt, ut molestiam aliis creent, aut ambitioni suæ serviant. Dissipavit, i. e. dissipasti jam alias semper: indèque seipsum confirmat de certo faustoque precum eventu. Si cui dura videatur subita imperativi in indicativum mutatio, enallagen hinc statuatur præter. pro imper. ut Psal. 4. 2. Vide & Psalm. 56. 9. & 60. 6*. Vel, dicat præter. poni pro fut. more Prophetarum, ob certitudinem, disperset: cum quo congruunt futura sequentia v. 32. venient, manus extendet, &c. [Al. sic;] Quia ferre non potuit se inter vitulos populorum conculcari, dispersit populos, ut qui bella adversus ipsum volunt. [Vide quæ ad præcedens membrum.] Precationi annectit laudationem Dei, quā innuit sperem exauditionis; nam solet Deus tales perdere, &c. Munsterus hæc verba cum seq. versu jungit, Cum disperserit populos qui bella volunt, venient, &c. Sed non opus est eò recurrere, cum tritum sit in lingua Ebræa, ut si prius membrum periodi in imperativo modo efferatur, etiam præteritum sequentis membri eodem modo exponatur. 32. Venient. Ità o. Ch. Ar. Sy. M. P. Ti. Pi. sub. propter hoc, Ti. Scil. Hierosol. ut ibi adorent; & in N. T. ad Ecclesiam. Redit ad prophetiam de vocatione Gentium, superiore versu interruptam. Est hic effectus increpationis Dei severæ v. 31. nim. corrigibilium conversio, impenitentium verò horrenda subversio. ¶ ונאמנו Veniant, JT. Riv. Fut. pro optativo. Vel, futurum retineri potest, quia sæpe suas preces fundunt Sancti per modum prædictionis, de exauditione certum Gentium vocationem hinc prædici planum est. ¶ Legati; ità o. Sy. Ar. Æth. נשימיס Vox alibi non extat P. Magnates, five optimates, M. Ti. JT. Pi. Mu. Riv. Gej. &c. sim. Mo. P. V. vel, præstantiores, Q. in V.

munera, Al. in V. lautissimi quique, Ca. nobilissimi legati, A. Chasmanim, Coc. Est nomen familiae. Vox Ægyptia est, sed & Hebræis post usitata; unde nomen genti Asmonæorum. Mattathiah in scriptis Hebræorum מנחמאן dicitur. Ben Gorion Hist. Jud. 3. 3. מנחמאן pro præfectis ponit, quod proposito optimè quadrat, h. e. מנחמאן, aut potius מנחמאן, dignitate superiores quàm illi, teste Strabone l. 17. initio: Nam Ægyptus (de qua hic sermo) olim in præfecturas divisa est. Judæi Cardinales Romanos hoc nomine appellant. Arabibus موني divitiæ. ¶ Ex Ægypto. In Judæam, ad jungenda fœdera, nempe, cum Salomoni pactam adducerent. Verum præcipue (imò unice) ad Christi Regnum hoc referendum est, juxta Esa. 19. 19. & Soph. 3. 10. Num enim ob pactam Salomoni adductam omnia terræ Regna Deum celebrarent? Quis non videt altiora hic proponi? ¶ Æthiopia præveniet, &c. "וְהָיָה יְהוָה" Currere faciet (vel, celeriter exhibebit, five extendet, five protendet, M. Ti. Pi. V.) manus suas Deo, five ad Deum, Mo. P. G. Mu. &c. vel, curret manibus suis, &c. V. Extenduntur autem manus ad Deum, vel ad orationem, vel ad munus offerendum: utrovis modo sumi potest, ut subiectionis signum. Hebraismus est, pro, promptè offeret munera, &c. Manibus tribuit quod pedum proprium est, eò quod manus munera ferant. Celeriter transmittat manuum suarum donum ad Deum, JT. Vel, extendet manus, &c. scil. inter precandum, veniæ impetrandæ causâ: de quo gestu Psal. 28. 2. & 44. 21. 1 Tim. 2. 8. Current ut expandant manus suas in oratione coram Deo, Ch. Campensis confederationis ritum modernum respicit, vertens, festinabit porrigere manus suas Deo, & fœdus inire cupient cum eo. Impletum hoc in Regina Sabæ, quæ Æthiopiæ accensetur, 1 Reg. 10. infra 72. 10. eminentius verò cum Ægyptii & Æthiopes oblationes quæ Christiani solent in Ecclesia obtulere. Deo manus suas curret, h. e. cursim præbebit, ut illud Virgilii, Talia secula suis dixerunt currere fufis, h. e. Talia secula properatè, aut propere afferte. Sub Ægypti & Æthiopiæ nomine comprehenduntur qui Ecclesiæ olim infensissimi erant, & superstitionum multiplicitate atque idololatriâ (præ cæteris) fascinati, & longè ab ea remoti sunt. Per Ægyptum intelligo Regnum quod Ecclesiam opprimit, &c. per Æthiopes autem homines alioqui impenitentes, quales Judæi, Amos. 9. 7. Vide & Jer. 13. 23. Æthiopes Africanos, non Asiaticos, hinc intelligo, qui postea cum Ægyptiis Hezeciae suppetias tulerunt, Esa. 36. 37. Sed ea hinc non congruunt, cum aliud sit, suppetias ferre, aliud, manus ad Deum protendere. Rectius de Christi fide accipitur, quam Æthiopes primò recepisse dicuntur. Vide Act. 8. & Euseb. 2. 16. ubi narrat Marcum ibi concionatum esse cum magno successu. [Al. aliter.] תא כוש accipio de Chusæis, five Saracenis, [vide fusè ex Cl. Boch. annotata ad Num. 12. 1.] quorum Regina Mauvia & Rex Alamundarus, illa Valentiniano hic Anastasio imperantibus, cum magna parte gentis Christi fidem amplexi sunt. Sed haud multò post, sub Heraclio, sequuta est horribilis defectio, incensore Mahumetho. 33. Regna terræ i. e. Populi exteri. Incolæ totius orbis, non modò Israelitæ, de quibus antea: & regna, pro Regibus & subditis. Ad vocationem Gentium hoc pertinet. 34. Qui ascendit super cælum cæli (h. e. summum five tertium cælum), ad (vel versus, Ar.) orientem. Ità o. Æth. i. e. in monte Olivarum, sito ad Orientem respectu Jerusalem. Vel, orientem pro parte nobilissima coeli usurpat, quia illa pars lucidissima est, &c. ¶ לְרוֹכְבֵי בְּשֵׁמִי קָדִים Equitanti (vel, Insidenti, M. Ca. vel, Veñto, Gej. sim. Pi.) cælis, vel, in cælis, vel, super cælos, cælorum, Mo. P. M. &c. antiquitatis, P. vel, antiquos, Ca. antiquorum, JT. quondam, Mo. ab initio, Ti. V. M. Pi. i. e. in extremo cælorum sempiternorum. Hebraismus, pro, Regenti cælum amplissimum, quod tale ab initio durat. Insidet cælo, indè omnia gubernans, quomodo aliquis equum cui insidet. Huc pertinet & sequens versus. Antithesis est ad regna terræ, quæ progressus & periodos habent; at cæli ex quo

quo sunt conditi adhuc perstant¹, & perseverant immutabiles. Simil. legimus montes □□□ antiquitatis, Deut. 33. 15. & dies, Psal. 44. 2. Confer Prov. 8. 23^m. Significat Dei imperium non nuper, sed cum ipsis mundi primordiis, coepisse, & perpetuò durareⁿ. □□ Ecce, dabit (vel edit, P. Ti. JT. Pi. dat, M. Mu. ipse, M.) voci suæ (vel, in voce sua, o. M. Mo. P. Mu. Riv. sic JT. Pi. Ca. vel, vocem suam, Ti. A. Coc. Sy. Ar. Æth.) □□□□ vocem virtutis] Ità o. vel, fortitudinis, Mo. P. fim. Gej. Riv. vel, robustam, M. JT. Pi. Sy. &c. □□□□ vehementem sonitum, Ca. Intellige, vel, 1. tonitru, quo orbem concutit, & stuporem vobis excutit, ut agnoscatis Dei potentiam^o: vel, 2. vocem Evangelii, quæ maximam vim habet ad permovendos animos^p; quæ corda penetrat, & per totum orbem auditur^q. Quæ sententia loco aptè convenit, in quo omnes nationes, relictis falsis diis, vero Deo prædicantur adhæsuræ. Hoc autem vi Evangelii perfectum est^r. Quidam Apostoli dicuntur filii tonitrus, Mar. 3. 17. & vox Christi mortuos excitat, Joh. 5. 25^t. Sensus est, Quamvis in cælo sit, habet tamen curam ut efficacissimam Evangelii vocem sit ad homines missurus, quò ad salutem vocentur cum cæteri, tum vel inprimis Judæi^t. In voce sua, quando Deus novam promulgabit Evangelii Legem ex Sion, ut olim ex Sinai^v. Particula □□ ecce hinc apta est^x, quasi in re præfenti homines sistens, ut attendant ad signum illud potentiae & majestatis Divinae^y. Vel, quia tonitrua subito excitantur, □□ ecce autem rem subitam & inexpectatam significat^z. Ecce, audire fecit vocem suam cum sono valido, Ar. Al. verbis suis addet pondus, Camp. in Gej. Dabit voci suæ vim & robur, ut ei illico omnia obediant^a.

35. Date gloriam (vel laudem, Sy.) Deo; ità o. Ar. Æth. □□□□□□ Date, live Tribuite, robur, live fortitudinem, JT. Pi. M. P. Mo. &c. vel, gloriam fortitudinis, Ch. fim. Riv. Pi. V. vel, laudem validam, & Regni gloriam. Vide Psal. 8. 3^b. Date, non reipsa, sed verbis, adscribendo illi robur, &c. c. Ut res fieri dicitur quæ declaratur, aut innotescit; sic dari, quæ manifestatur & patefit; & Deo robur dare dicitur, qui id agnoscit & prædicat^d. Sensus, Fatemini & prædicare Deum esse fortem, & posse vel solo nutu adversus hostes omnes defendere, &c. □□ Super, &c. □□□□□□ Super (vel erga, Ca.) Israel (vel, in Israele, ut v. 30. Pi.) celsitudo (vel magnificentia, M. P. Ti. &c. excellentia, JT. Pi. Ca. splendor, V. magnitudo majestatis, o. Ar.) ejus, Mo. Riv. &c. sub. est, Ti. JT. Pi. h. e. Majestatem suam plenè demonstravit in gubernatione Israelis^f, pro quibus semper magnificè fortitèrque pugnat^g. [Q. □□□□□□ cum præcedentibus jungunt, locumque sic reddunt;] Da fortitudinem Deo super Israel; magnificentia & fortitudo ejus in nubibus, M. Date gloriam fortitudinis Deo, qui est super Israel; celsitudo & fortitudo ejus in cælis, Ch. □□ Et virtus (vel fortitudo, Mo. P. Ti. M. &c.) ejus in nubibus; ità o. Ar. M. &c. usque ad nubes, Æth. in æthere, Ti. fim. Mo. in cælis, P. □□□□□□ Et, pro sic, vel sicut^h, ut 1 Sam. 12. 15. □□□□□□, Prov. 25. 25. Sensus, Ut in nubibus Dei potentia elucet, sic ejus virtus in Israelitis, &c. ^k.

36. Mirabilis Deus; ità o. Ar. Æth. sic Ca. □□□□ Terribilis, Mo. M. P. Mu. &c. fim. Sy. JT. Pi. Sub. est, M. Ti. P. &c. Ità plerique, subintellecto □□□□, quod Syrus supplet. Sed constructio postulat ut per tertiam personam exponatur^l. □□ In sanctis suis; ità o. Æth. in sanctis tuis, Ar. □□□□□□ A, vel de, sacriis, live sanctuariis, tuis, Mo. P. Sy. Ti. M. Mu. V. fim. Ch. &c. Plurali utitur, vel, 1. ob emphasin, ad majorem loci sanctitatem exprimendam^m: vel, 2. quòd Templum constaret tribus partibus, porticu, atrio, & oraculoⁿ: vel, 3. quasi velit, è Tabernaculo tum terreno, tum cœlesti, i. e. cœlo^o. Propter sanctuaria tua, Gej. Propter gloriam quæ ibi habitabat^p: vel, propter opera quæ proficiscuntur à te habitante in Templo tuo^q, in Israelitarum gratiam^r. Ego locum sic dispono, Terribilis est (id malim quàm ei, nam □□□□ non exprimitur) Deus, Deus fortis è sanctuariis tuis, o Israel: ipse dat, &c. Ità legendum docet accentus Reviah super □□□□□□, qui comma ibi valet^t. □□ Deus Israel] Non Ægyptiorum, Philistæorum, &c. ^u. □□ Ipse] Emphaticè

additur, q. d. & præter eum nullus alius^v. □□ Da-^w bit virtutem & fortitudinem, □□□□□□ Vires, JT. Pi. Gej. &c. q. d. offeas, & velut insuperabiles^x. □□ Plebi^y Gej. suæ; fim. Ch. in Mu. □□□□ Populo, Mo. Sub. huic, vel isti, JT. Pi. Mu. Gej. nempe sancto, vel electo^z, vel^z Gej. Israelitico^z: Nam in Heb. □□ habet^z [notam] li-^z teræ □□ emphaticæ^z. Summa versus est, Deus Israel^z è Sanctuario se terribilem præbet hostibus; erga Israe-^z litas verò mitem & benignum, dum robur illis suppe-^z ditat^t. □□ Benedicite Deo] Breve epiphonema^u.

PSALM. LXIX.

Argumentum hujus Psalmi non est obscurum. Sunt enim perpetuæ ferè querelæ de tristissimis doloribus & atrocibus hostium injuriis, &c. Preces subindè admiscet: deinde exitium hostibus imprecatur^a. □□ Scriptus est Psalmus, ut piis hominibus, qui dira ab impiis ob Religionem paterentur, precandi formula esset^b. Verisimile est Davidem in periculis suis has^c preces pro sua salute concepisse. Interea Spiritus S. ità cogitationes Davidis direxit, ut Christi potius, cujus se typum gerere sciebat, dolores, &c. intueretur, deinde liberationis secutæ exemplo sese confirmaret^d. Sunt in hoc Psalmo quæ propriè & historicè Christo potissimum conveniunt. Interdum enim Davidis mentem & manum ità rexit Deus, ut, de seipso aut aliis loquens, ea ipse scriberet quæ non cogitaret, & longè extra propositum abriperetur. Absit, absit profecto ut aliter exponamus hunc Psalmum quàm Apostoli, qui plerosque hujus carminis versus de Christo interpretantur^e. Scatet hic Psalmus mysteriis, Christo convenit, non Davidi, propriè & plenè; estque prophetia de Christi Passione & ejectione, Judæorum rejectione, Gentium assumptione, Ecclesiæ conservatione^f. Psalmum hunc vaticinium esse de Christo multa docent.

1. Passiones quæ hinc describuntur gravissimæ, quæ passionibus Davidis omnino excederent.
2. Causa passionum, quæ est, non culpa propria, sed aliena, adeoque imputata: quia oderunt eum gratis, v. 5. quod in Christo impletum dicitur Joh. 15. 25. & quia solvit ea quæ non rapuit, ib. quæ phrasis restitutionem pacificatoriam vel satisfactionem pro peccatis nostris indicat.
3. Fides in illam qui hæc patitur, v. 7. Non erubescant in me.
4. Reprobatio à Judæis, v. 9: quæ Christo obtigit.
5. Felle & aceto facta in siti potatio, v. 22. quod in Christo quoad literam impletum, Johan. 19. 28, 29.
6. Imprecatio facta hostibus, v. 23, 24. non Davidis, sed Christi, nempe Judæis, ut patet ex Rom. 11. 9, 10. & Judæ proditori, v. 26. in quo impletum hoc erat Act. 1. 20. Achitopheli autem conspiciam hæc dicta sunt.
7. Celebratio Dei, v. 31. quam in Ecclesia N. T. futuram circumstantiæ textus docent. Quia posthabitis sacrificiis sit, v. 32. & ad laudem invitantur cæli & terra universa, v. 35. idque ob salvationem Sion, & ædificationem civitatum Judæ, v. 36. quæ Davidis tempori non conveniunt; unde Judæi hæc ad tempora post captivitatem Babylonicam trahunt. Sed hinc de spiritali Zion & Juda fermo est, nam terrenæ desolatio prædicatur v. 26. Unde Judæi ipsi vaticinium hoc ad Messia tempora referunt. Ità AE. edit. Basil. ad v. 31. Et Galatinus ex libro Ima recenset Sanctuarium secundum destructum esse propter ODIUM GRATIS, illudque pejus haberi idololatriæ. Confer v. 5. & Joh. 15. 25^f.

1. Pro his qui commutabuntur, □□□□□□ Super Sossannim, Mu. super hexachordo, Gej. fim. JT. Pi. Super liliis, i. e. Israelitis, qui sunt instar lili inter spinas, quæ illud configunt^g. Convenit hoc argumento^h. [Vide plura ad Psal. 45. 1.]

2. Intraverunt (vel, penetrarunt, Ti.) aquæ (i. e. afflictionesⁱ, pericula^k, tentationes & persecutiones^l), usque ad animam] Ità M. P. Mo. &c. i. e. ad cor, vitæ sedem, adeoque spiritus. Jamjam me suffocaturæ sunt^m. q. d. Ità immersus sum in aquis, ut jam corpus ingrediantur, & viscera impleant, &c. ⁿ. De vita periclitor^o.

3. Infirmitas

3. *Infixus sum*; ita o. *Eth.* *יָצַקְנִי*] *Demergor*, vel, *Demersus sum*, JT. Pi. Ca. M. P. &c. ¶ *In limo* (vel, *in cœnum*, JT. Pi. *in limum*, M. P. Ti.) *profundi*; ita o. i. e. maris P. : vel, *profundum*, M. P. *profundissimum*, Ti. JT. Pi. &c. *יָצַקְנִי בְּיָמֵי*] *In captivitate tanquam in aquis profundi*, Ch. *In limum* (vel, *in imo*, *Eth.*) *voragini*, V. *Eth.* Intellige imum aquæ fundum, in quo limus esse solet, ex quo quò magis te expedire conaris, eò altius te immergis. ¶ *In limo in fundo maris*, ut Psal. 68. 23. Jon. 2. 4. ¶ *Non est substantia*] Ità o. i. e. Substantia, i. e. solidus fundus in quo possum firmus subsistere. ¶ *יָצַקְנִי מַעֲמָדִי*] *Et non statutus*, Mo. & non est firmatus, P. vel roboratus, sub. *limus*, V. vel, non sum statutus, i. e. non possum consistere. Ità legendum esset *mohommád*, ut esset Pahul Hiphil : verum tunc pro *יָצַקְנִי* adhiberetur *יָצַקְנִי* : malim ergò *mahammád* legi. ¶ *Q.* particip. esse volunt, ut 1 Reg. 22. 35. sed malo nomen esse, ut 1 Reg. 10. 5. 2 Par. 9. 4. & alibi. ¶ *Et* (vel, *ubi*, JT. Pi. sim. Ti. Sy.) *non est substantia*, vel *consistentia*, vel *statio*, Mu. Pi. A. vel, *firma consistentia*, M. *locus consistendi*, Sy. Ch. JT. Pi. vel, *fundum*, Ti. Ca. Nullus fundus ubi pedem figam; sed magis & magis demergor, quò magis annitor pede firmiter infixo corpus erigere. Sensus est, Periculum hoc viribus meis ineluctabile est, &c. ¶ *Et tempestas* (vel *vorago*, Sy.) *demersit me*; ita o. *Eth.* *יָצַקְנִי שְׂפָתַי*] *Et fluxus*, five *fluentum*, (vel *cursus*, V. sub. *aquarum*, P. V. vel *alveus*, Mo. M.) *inundavit* (vel, *inundat*, Pi. vel, *inundans abripit*, JT. *operit*, P. *obruit*, rapit, V. *immersit*, vel, *immersum abripit*, Gej.) *me*, Mu. sic JT. Pi. &c. h. e. Penè demersit me; alioquin v. 16. dicit, *Nè demergat*, &c. Simil. Dan. 10. 17. *halitus non remansit in me*. Pericula sua hîc amplificat; q. d. Difficile est ex profundo flumine emergere, sed difficilius ubi vis & cursus fluminis, &c. ¶ *Et unde obruunt me*, Ti. sim. Ca.

4. *Laboravi*; ita Mo. o. *יָצַקְנִי*] *Defatigatus sum*, M. P. Pi. &c. sim. Ch. Ti. JT. &c. ¶ *Clamans*, *יָצַקְנִי*] *Clamando*, P. JT. Pi. &c. scil. frustra. Designatur precum fervor & constantia, & mora exaudiendi intolerabilis; & infatigabilis patientia ac perseverantia, quæ nunquam desperat de auxilio. ¶ *Ranca facie sunt fauces meæ*; ita o. *Eth.* sim. Sy. Ar. Ca. *יָצַקְנִי אֶדְנִי*] *Adustum* (vel *ficcatum*, P. Pi. A. Ch. *exasperatum*, M.) *est guttur meum*, Mo. A. Gej. Succus omnis natus continuâ vociferatione, sanguinis amissione, dolore, &c. exaruit. *יָצַקְנִי* Niphal est à *יָצַקְנִי* exarsit, Job. 30. 30. Vide Jer. 6. 29. Ezech. 15. 4, 5. ¶ *Defecerunt* (vel, *deficiunt*, JT. Pi. Ca. *consumpti sunt*, Ch. Ar. Gej. A.) *oculi mei*] Ità o. M. Mo. &c. Nempe, ex lacrymis & ardenti expectatione, ut Lam. 2. 11. & 4. 17. Quod quidem erat maledictum Legis, Levit. 26. 16. Deut. 28. 65. Christus autem factus est maledictum pro nobis, Gal. 3. 13. Sensus, Adeò oculorum intendi aciem, num fortè aliquid conspicerem auxilii, ut nimia hac nervorum muscutorumque circumgyratione, aut in sublime directione, (accedente insuper spirituum defectu & debilitatione visus ex morbo,) visu me videar privasse. In lipothymia etiam tenebrescunt oculi, &c. ¶ *Dum spero in Deum*, &c. *יָצַקְנִי*] *Sperans*, M. Mo. *sperantis*, JT. *expectantis*, Pi. *expectando*, Sy. sic Ch. Ar. *inspiciendo*, Ti. Ca. *dum expectarem*, P. Tig. not.

5. *Gratis*, *יָצַקְנִי*] *Immerito*. Vide ad Psal. 35. 7. q. d. Innocens sum. ¶ *Confortati* (vel *roborati*, Ch. P. Mo. &c.) *sunt*, *יָצַקְנִי*] *Aucti sunt*, V. *Prevaluerunt*, Ti. Pi. Gej. concessa iis cœlitus potestate. Vide Joh. 19. 11. ¶ *Qui persecuti sunt me*; ita o. Ar. *Eth.* *יָצַקְנִי*] *Conterentes me*, Mo. sim. Ti. *perditores mei*, Gej. sim. P. *qui conantur me succidere*, JT. Pi. *trucidatores mei*, Ch. Sed hæc excisio intelligenda est non de actu, sed de conatu. Simil. Psal. 56. 2. & 63. 3. ¶ *Inimici mei injustè*, *יָצַקְנִי*] *Injuria*, JT. Pi. Ca. *sine causa*, Ch. P. Ti. [At Ti. hoc jungit præced. locum sic vertens, *Prevaluerunt qui absque causa me obtulerunt, inimici mei.*] *Falsò*, Mo. Mu. Gej. h. e. falsis de causis, quas ipsi odiis suis prætendunt. ¶ *Quæ non rapui, tunc exsolvebam*; ita o. vel, *reddam*, Mo. *reddidi*, P. sim. V. *restituo*, Gej. *יָצַקְנִי אֶת אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא*] *Tunc quod non rapui rependere cogor*, JT. Pi. & futuro junctum

illud mutat in præter. imperfectum, testibus AE. & K. Proverbialis est loquendi formula, significans aliquem immerito plecti, five ob malefium quod non admittit. Hinc proverb. Hebraicum, *Tobias deliquit*, & Mu. *Zigod paritur*. Iterum meminit innocentia suæ, per Gen. ejus speciem, quæ est, non rapere aliena P. *Restituo*, P. Pi. poenas nempe rapinæ debitas perferendo, &c. ¶ *Quamquam hoc de omnibus tum Davidis tum Christi criminationibus injustis accipi possit, specialiter tamen in Christo impletum est, qui, in forma Dei existens, rapinam non duxit equalem esse Deo*, Phil. 2. 6. nihilominus, quod se *Dei filium* esse testatus est, cruci affixus fuit, Joh. 19. 7. & *יָצַקְנִי* notat *solvam, satisfaciam*, & adhibetur cum de *nostræ* redemptionis sermo est, Levit. 25. 51. vel de satisfactione, Gen. 50. 15. Num. 5. 7. & 18. 9. 1 Sam. 6. 3, 4. Innuit h. l. *restitutionem loco rapinæ faciam*, h. e. satisfactionem, eamque pacificatoriam, vel reconciliatoriam. Nemo mortalium dicere potest *se solvere quæ non rapuit*, cum poenas à Deo luit, coram quo nemo est innocens; nemo pro aliis satisfactionem vel solutionem præstare potest. Quare necessum est ut, cum omnibus ferè Interpretibus, de Messia accipiamus. *Tunc*, multiplicatis scil. & roboratis hostibus. Vel, *tunc*, quum in ira Divinæ dolorumque abyssò essem constitutus.

6. *Tu scis insip.* &c. *יָצַקְנִי לְאִלְמוּתִי*] *Nosti stultitiam meam*, Ch. M. P. Mo. JT. Pi. &c. i. e. peccatum, ut Psal. 38. 6. 2 Sam. 13. 12. sic dictum, quod ex stultitia oritur. Vel, *quæ per ignorantiam admisi*, Ti. An. ¶ *sim in vitio*, Ca. num in illos peccarim. q. d. Scis me non peccasse. Provocat ad Deum suæ innocentia testimonium ac judicem. Tu nosti quid deliquerim in persona propria, vel quid contra Judæos; nihil prorsus; vide Luc. 23. 41. & quid peccati per imputationem spontè suscepi, quo respectu me prorsus *æqualiar* esse profiteor, Jes. 53. 6. 2 Cor. 5. 21. *Tu nosti*, nim. ut judex cum animo vindicandi: cognoscis in me, ut ignores postea in hominibus. Nota *יָצַקְנִי* esse notam accusativi casus. ¶ *Tu nosti usque ad levitatem meam*; q. d. Novisti omnes reatus, usque ad levissimas culpas, pro quibus luam, & quod nullum in illis sit delictum proprium. Locus diligenter notandus. Negat se satisfacere vel pati pro eo quod ipse rapuerit: & tamen fatetur stultitias & reatus suos. Ergò fuerant per sponsonem. ¶ *Et delicta mea* (vel, *reatus mei*, JT. Pi. Coc. *crimina*, Ca.) *à te non sunt abscondita*] Ità o. M. P. Gej. &c. *Non te latent*, Ca. sic Sy. Ar. Quod affirmative dixerat, *tu nosti*, jam negativè iterat, ad perfectam sic describendam Dei cognitionem.

7. *Non erubescant* (vel, *pudore afficiantur*, o. Ch. P. Ti. Mo. &c. i. e. Nè cadant animis, h.) *in me*; ita o. Ch. P. Ti. Mo. Mu. &c. *יָצַקְנִי*] *De me*, JT. Pi. vel, *propter me*, M. Pi. A. Mu. Coc. Gen. &c. five mei causa: propter desertionem mei. Cùm Christus occisus esset, discipuli dubitare & timere cœperunt, Luc. 24. ult. Confer Matt. 11. 6. Non tam suâ quàm publicâ causâ salutem expetit. hîc valet *יָצַקְנִי*; vel potest sumi ut nota objecti. Orat nè ipsius perpeffione pii scandalizentur. ¶ *Qui expectant te*] Ità M. Pi. &c. Periphrasis piorum. Qui non propriis meritis, sed solâ tuâ gratiâ in me Messia fundatâ, nituntur. ¶ *Domine, Domine virtutum*] Vel, *exercituum*, h. e. omnium in cœlo & terra: q. d. Nihil tibi impossibile. ¶ *יָצַקְנִי*] *Domine Jehovah*, Deus exercituum, Coc. JT. Pi. & *יָצַקְנִי*] *Deus* omnino hîc supplendum, quia *יָצַקְנִי*, quum sit nomen proprium, non regit post se aliam vocem. hîc habet puncta *יָצַקְנִי*, quia præcedit *יָצַקְנִי*. ¶ *Deus Israel*] Peculiari foedere. ¶ *Deus* — *Deus*, &c. Repetitiones hæc usitatæ sunt in magnis periculis, quò majus auxilii desiderium exprimitur.

8. *Quoniam propter te*] Ità o. M. P. &c. Quia gloria tuæ studium me tenet, & fideliter exsequor mandatum tuum. Ergò si me deferis, concident piorum animi, &c. & spe suâ frustrati, nec me habebunt pro Filio & Apostolo tuo. ¶ *Operuit confusio faciem meam*] Velut peplum, Gen. 38. 15. vel nubes, Num. 9. 15. Facies est pars hominis maiestate plenissima, & maximè

maximè reverenda. Describitur ergò ignominia varietas, gravitas, continuitas, &c. q. d. Dejectus sum, & contemptus coram hominibus & demoniis. Huc refer alapas, sputa, obvelationem faciei, &c. Matt. 27^b. Ignominia coopertus jaceo. Hic repete *וְיָשָׁב, tui causâ*^d.

9. *Extraneus* (vel *Alienus*, M. P. Ti. Mo. &c.) factus sum fratribus; ita Sy. JT. Pi. *אֲלִיֵּן בָּהֶם* Alienus habeor, Ca. sim. V. Ch. Illos mei pudet. Ab iis deferor. Metu periculi me abnegant, & ut detestabilem ferè exsecrantur. Impletum in Christo, in quem nec fratres credebant, Joh. 7. 5. confer Joh. 9. 29^b. & discipuli (qui & cognatione & familiaritate fratrum loco fuerunt) eum deseruerunt, Joh. 6. 60. &c.¹.

10. *Quoniam zelus domus tue* (vel, quem habeo ad domum tuam, M. *Emulatio enim pro domo tua*, Ti. Est genitivus objecti^k,) *comedit me* Ità o. Sy. Ar. P. Mo. JT. &c. instar ignis cujusdam. Verbum emphaticum¹. Amor & zelus sunt instar ignis, Cant. 8. 6. Vide & Psal. 119. 139^m. Zelus pro puro Dei cultuⁿ, adversus violatores ejus^o. Vide Joh. 2. 15, &c. P. Circa Templum tot erroribus & abusibus profanatum⁹. Hunc versum de Christo intellexerunt Joh. 2. 17. & Rom. 15. 3¹. *Opprobria exprobrantium tibi* Ità M. &c. Quibus te impii infectantur, ac gloriam tuam, ut possunt, laudant, &c. Quibus me affecerunt propter te, &c. Qui antea te Patrem, nunc me Filium blasphemis conspurcant.

Ceciderunt super me; ità M. Mo. &c. *Accidunt mihi*, JT. *inciderunt in me*, Pi. *obruerunt me*, Gej. In me recepi, & patienter fero. Tam fensi, tam ægre tuli, ac si recta in me contorta essent.

De Christo hoc intelligendum constat ex Rom. 15. 3².

11. *Et operui* (contexi, obrui^a) *in jejunio animam meam*, *וְיָשָׁב בְּצוּם* Et fleui (desleui, Ch.) *in jejunio anima mea*, Mo. Ch. RS. in Mu. i. e. in jejunio meo^b. Verum nomen quod alterum nomen regit in gignendi casu non solet *וְיָשָׁב* emphaticum (cujus indicium hic Pathach sub *וְיָשָׁב*) admittere. Tum legendum esset, *וְיָשָׁב בְּצוּם*, absque He emphatico, quod latet in Dagesch.

Malim, cum AE. *Et fleui in jejunio animam meam*; q. d. Me, meamque sortem, & animi mei miseras, cum jejunio quotidie desleo. *וְיָשָׁב בְּצוּם* accusativum regere docet Gen. 23. 2. Ait se flevisse, &c. quod Religionem & Dei cultum violari cerneret, quâ calamitate major nulla est, &c. *Fleui*, (Idcirco fleui, Pi. *Et fleus*, M. *Quum fleus*, JT.) *jejunio* (vel, & jejunio, P. sim. JT. Pi.) *animam meam*, sub. affixi, vel, castigavi, JT. Pi. M. A. P. Suppletur id ex Psal. 35. 13. Similis ellipsis 2 Par. 10. 11, 14. ego (sub. ex 1 Reg.

12. 11. *castigabo vos*) *scorpionibus*^d. Si quando *fletu* & jejunio affligebam me, Ti. *Quodque me flebiliter jejunii affligo*, Ca. *Animam meam*, vel, propriè; vel, corpus, pro quo anima sæpe ponitur; vel, vitam; vel, me ipsum.

Al. *Fleui*, in jejunio anima mea, sub. erat, Gej. Coc. sim. K. in Mu. vel, sub. existente. Hebræi sic ellipticè efferunt ablativos absolutos. *Anima* hic significat facultatem sensitivam, live animalem, quæ in jejunio affligitur. Vel, *anima*, pro toto animato; quamvis Messias non tam corpori, quam animæ pro peccatis dolenti, ægre fecit.

Et factum est (vel, vertitur, JT. *sed versum est*, Pi. nempe ab inimicis; & fuit, Mo. Gej. nim. hoc, Pi. Gej. Mu. Ca. meum flere & jejunare: id ipsum quoque vertebatur, Ti. & fuit pietas mea, Ch.) *in opprobrium* (vel *opprobria*, Mo. Gej. Mu. emphaticè^k; *in summum probrum*, JT.) *mibi* Ità o. Eth. M. &c. Hoc mihi probro datur, Ca. factus sum illis ludibrio, Sy. sim. Mu. *Fœmin.* *וְיָשָׁב* hic pro neutro, ut Psal. 27. 4¹. Al. & fuisti (ut *וְיָשָׁב* sit personæ 2^m.) *in opprobrium mihi*: q. d. Dum tuæ gloriæ, mi Deus, studui, deridendum me impiis præbui; ac sic ignominia meæ tu causa quodammodo exististi.

12. *Et posui*, &c. *וְיָשָׁב* Et feci (vel posui, Mu. adhibui, Pi. *Quum statuo*, JT.) *indumentum*, &c. Coc. A. Dare, pro, facere ut aliquid sit hoc vel illud; ut Psal. 2. 8. dabo gentes, &c. i. e. faciam ut sint hæreditas, &c. Dare, pro ponere, Psal. 8. 2 P. *וְיָשָׁב* hic reddi potest per si, ut v. 11⁹. Si dedi, &c. Mar. *Cilicium* Vitem moeroris indicem.

In parabolam Ità

12. *Et posui*, &c. *וְיָשָׁב* Et feci (vel posui, Mu. adhibui, Pi. *Quum statuo*, JT.) *indumentum*, &c. Coc. A. Dare, pro, facere ut aliquid sit hoc vel illud; ut Psal. 2. 8. dabo gentes, &c. i. e. faciam ut sint hæreditas, &c. Dare, pro ponere, Psal. 8. 2 P. *וְיָשָׁב* hic reddi potest per si, ut v. 11⁹. Si dedi, &c. Mar. *Cilicium* Vitem moeroris indicem.

In parabolam Ità

Gej. JT. &c. vel *proverbium*, V. Pi. h. e. Me illi ridiculi causâ nominant: sum illis fabula. Huc pertinet seq. versus. Confer 1 Reg. 9. 7^{*}. Cum de vili loquebantur, eum mihi comparabant. Vide Deut. 28. 37. & 1 Reg. 9. 7^v. [*& ibi annotata.*]

13. *Adversum me* (vel, in me, Mo. de me, M. Ti. JT. Gej. Ar.) loquebantur; ità o. Eth. P. A. vel, *fabulantur*, M. Ti. Ca. sic JT. Pi. *וְיָשָׁב* Vel, *Meditati sunt*, &c. quo pacto malum mihi machinarentur. *וְיָשָׁב* Sedentes in porta, P. M. Ti. Sy. o. &c. in portis, Ar. in curia, Ca. h. e. Vel, seniores & judices; in publicis conventibus: vel, totum forum; vel, homines otiosi, quorum hoc tantum negotium, alios carpere & mordere. Ità Chald. nam vertit, *sedentes in porta*, in angulis, scil. platearum.

Et in me psallebant qui bibebant vinum; ità o. Eth. sim. Ar. *וְיָשָׁב* Et moduli bibentium secebar, Mo. Et cantiones, five carmina, five cantica, (mordacia, & in meum dedecus edita^b; sub. canunt, M. Ti. JT. vel, repete, loquuntur, Mu. Gej. vel, sub. factus sum iis, P. V. vel, eorum de me sunt, Coc.) qui bibunt siceram, M. Ti. Pi. P. &c. vel, potum inebriantem, JT. Et cantilenas habent inter pocula, Ca. Et pulsant fides de me, &c. *וְיָשָׁב* sunt pulsationes, seu pulsilia. Ellipsis hic est verbi conjugati *וְיָשָׁב*. Similis querela Job. 30. 9^c. Designat ebriosam plebeculam, quæ largiore vini potatione curis soluta cantionibus, choris, &c. totas popinas replet. Huic loco multum lucis adfert Esa. 5. 11, 12. Confer Thren. 3. 14, 63^d.

14. Ego verò (Habet hoc emphasin, & fiduciam notat¹), *orationem meam* (vel, *oratione mea*, Mo. o. Eth.) ad te Ità Ch. M. P. &c. sub. converto, P. vel, effundo, Ch. M. vel, oravi coram te, Sy. Mea verò oratio ascendit ad te, Ar. *וְיָשָׁב* De me itaque, oratio mea ad te est hæc, JT. Ad me verò quod attinet, oratio, vel precatio, mea ad te, sub. est, vel, dirigitur, Gej. Pi. A. Post longas querelas revertitur ad precationem, quam bis abruperat. Vir pius tantum abest ut in malis animum despondeat, ut iis potius excitetur ad preces, &c. Et vide eum maledictis precationem, non maledicta, opponere.

Tempus beneplaciti Vel, *benevolentia*, JT. vel, *stans*, reconciliationis, Sym. & Hi. in Mu. Sub. est, JT. Gen. Mu. q. d. Tempus est jam ut benevolentia utaris erga me; urgent liquidem pericula, actumque est de me nisi tu succurras. [V. totum sic reddit;] Ad verb. Et ego oratio mea ad te, tempus beneplaciti, Deus. Hebraismus, pro, Tunc ego ad te oravi; & oratio mea erat tempus beneplaciti, o Deus: i. e. Te oravi ut adveniret tempus in quo me exaudires; quâ exauditione declares tuam erga me bonam voluntatem.

Tempore accepto, Sy. Ca. h. V. vel placito, Ar. vel acceptabili, ut 2 Cor. 6. 2. collat. cum Esa. 49. 8¹. Vel, beneplaciti, P. Mo. Pi. i. e. quod placitum tibi sit me liberare. Non tibi præfinio diem vel horam, sed id totum beneplacito tuo committo. In tempore bonæ voluntatis; q. d. Preces meæ non sunt intempestivæ, ac si eadem fiant termino gratiæ jam præterlapso. Supplendum hic *וְיָשָׁב* in, ex Jes. 49. 8^m. Tempore gratiæ, five gratæ acceptationis; h. e. eo tempore quod tu destinasti ut peccata hominum expiaret per victimam corporis mei. Propitiatio est gratæ acceptationis impetratio. Confer Psal. 40. 7, 8, 9. Esa. 61. 2. & 63. 4. Zach. 3. 9^{*}. *In multitudi-*

dine, &c. ità o. Mo. *וְיָשָׁב* Propter multitudinem, &c. Ch. P. pro amplitudine (vel, per amplitudinem, Pi.) benignitatis tuæ, JT. *In veritate* (vel, propter veritatem, Ch. P.) *salutis tuæ* Ità M. Mo. A. Gej. &c. i. e. Vel, secundum veras salutis tuæ promissiones; vel, salute verâ & certâ; vel, per salutem tuam veram.

Pro fide salutari tua, JT. five, quâ opem ferre soles, Tig. not. per veritatem salutarem tuam, Pi. propter veritatem salutarem, vel fidelem salutem, tuam, A. Exaudi me pro fide quâ salutem miseris opem tuam sincerè efflagitantibus promissisti. Per veritatem salutis tuæ, Ar.

15. Ut non infigar, *וְיָשָׁב* Et nè (sub. queso, Pi.) immergar, JT. Pi. sim. o. M. Sy. Ti. & nè infigar, P. Mo. sic Ar. Mu. prorsus: jam enim se intin-

ctum esse questus est, v. 3. hic ergò solum deprecatur

continua

continua

continua

continua

continua

continua

continuationem, vel supremam consummationem. Sic alibi verba pro continuatione actionis ponuntur: ut 2 Par. 29. 11. *nē erretis*, i. e. *nē perseveretis in errore*; Jer. 7. 3. *id est, habitationem vestram continuabo*.

16. *Tempestas aqua*; ita o. *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Alveus, Mo. fluxus, vel fluentum, M. J. T. Pi. & c. lim. P. V. ¶ Neq; urgeat, & c. *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Claudat super me puteus os suum, Mu. ita ut non possim egredi. Id fecit puteus Num. 16. 33.

17. *Benigna* (vel bona, Mo. Pi. Gej. Coc.) est *miseri-* cordia (vel gratia, Coc.) tua. Benigna, i. e. semper ad benefaciendum parata, quum tamen pie petitur. Bo-

na, i. e. jucunda, & utilis; vel, copiosa. Gratia tua est bona, i. e. maximi boni destinatio.

18. *Velociter exaudi*, *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Festina, exaudi me, Gej. Quum duo imperativa sine conjunctione sunt, alterum vel vertitur in futurum, festina exaudire, [in- finitivum vocant futurum secundum,] sive, ut exaudias, me; vel adverbialiscit, celeriter exaudi.

19. *Intende*, & c. *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Appropinqua ad animam meam, gratosē & realiter. Adis ac juves. Animam fortē nominat, quod dolor quem ex malis capit non modō sit corporis, sed animi magis, dum videt suam piete- tem ab impiis irrideri: deinde, in corporis malis in- terdum vir pius animo ferē succumbit. ¶ Propter inimicos meos. Nē impii triumphent, si videant me in causa iusta occumbere. At si ego liberer, illi pu- defient.

20. *Tu scis improprium meum*, *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Opprobrium meum, quo me inimici afficiunt, pessimē & immeritō. ¶ In conspectu, & c. *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Coram te (quem nihil & ne- mo potest effugere) sunt, & c. Tu vides quomodo mecum agant; eorum mendacia, convitia, omnē- que iniquitatem.

21. *Improprium* (vel Opprobrium, o.) expectavit ani- ma mea. Itā Ar. o. q. d. Expecto, non liberationem, sed nova subindē probra, & miseria. Nullus finis meis malis erit. Legerunt *שׁוּלֵל אֶלְעִי*. Et catachresis est, ut in Poeta, sperare dolorem. ¶ *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Probrium, sive Opprobrium, frangit, vel fregit, vel contrivit, (vel fregerat, Q. in V. Coc.) cor meum, M. Mo. Mu. Ch. & c. i. e. vires prostravit, & me ad mortem us- que excruciat. ¶ *שׁוּלֵל אֶלְעִי* est scem. ideōque constru- endum cum *שׁוּלֵל אֶלְעִי* scem. non cum *שׁוּלֵל אֶלְעִי* masc. ut vo- luerunt o. ¶ Et miseriam. Itā o. Ar. Et ecce ipsum [nempe opprobrium] validum & vehemens, Ch. in Mu. Et o. & Ch. legerunt *שׁוּלֵל אֶלְעִי*; sed o. pro subst. ac- ceperunt, Ch. pro adjectivo. ¶ *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Et dolui, P. Mu. Gej. sim. M. A. anxius fui, Mo. ager, tristis, A. Adē ut afficiar aegritudine, J. T. Pi. sim. Gej. ¶ Et sustinui qui simul (vel mecum, o. Ar.) contristaretur, *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Expectavi aliquem qui contristaretur, Sy. Et expectavi (sub. venientes, ex Job. 2. 11.) ad consolendum, Mo. Gej. vel, qui condoleret, P. A. sim. J. T. Pi. V. vel, si quis compateretur, M. vel, qui consolaretur, V. vel, si quis mei causā circumcursitet, Ti. Porro, expectavi praefectos lucrum, Ch. proprie est agitari, vel, celeriter de loco in locum moveri; inde condolere, consolari; id quod fieri solet cum capitis motu. Itā sumitur Job. 2. 11. & 42. 11. & c. ¶ Et non fuit; itā P. Sy. & c. *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Sed nemo est, Ti. [Hæc cum præced. sic vertit Ca. Anxius expecto commiserationem, quæ nulla est.] Chri- stum in maximis angustiis deseruerunt amici, Matt. 26. 56. Luc. 23. 49. ¶ Et qui, & c. *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Et consolantes, nim. expectavi, Gej. Colligitur hinc defectus solatii proprii: Deinde loquitur de hominum assistentia debita, non de Angelorum subsidio indebito & velut insperato.

22. *Et dederunt* (pro, datum est, 3. pers. plur. absque nominativo impersonaliter ponitur: vel, Et posuerunt, M.) in escam (vel refectiōem, M.) meam; itā o. Sy. P. Mo. Ti. & c. ¶ *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Quin potius dant, J. T. Pi. ¶ Fel; itā o. Sy. P. Mo. Ti. M. Pi. Mu. Gej. *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Amaro- rem, J. T. Ar. & c. sign. omne genus veneni; sed illud proprie quod ex capite aspidis exprimitur. [Ch. vertit, fel caput basiliscorum.] Sign. etiam genus herbæ amaræ & graveolentis; cam, opinor, quæ Plinio Centaurion ne-

pton, vulgō Fel terræ, appellatur. Hic pro veneno, an pro illa herba, sumas, nihil refert. *שׁוּלֵל אֶלְעִי* proprie est her- bæ amaræ genus in fegetibus nascens, Os. 10. 4. quæ cum absinthio sæpe jungitur, ut æquē amara. Vide Jer. 9. 15. Thren. 3. 19. Amos. 6. 12. & Deut. 29. 18. c. BA. 1. 2. [ubi plura de hac voce annotata vide.] ¶ In siti mea; itā M. P. Mo. & c. *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Et cum sitirem, Ti. ad sitim meam, Sy. Ar. ¶ Potaverunt me aceto. Itā o. Ch. Sy. sim. M. P. & c. Sensus versus, Crudeliter tractor à persecutoribus meis. Porro, quæ hic dicun- tur, de Davide quidem per synecdochen speciei dicta videntur. Allegorica est locutio; q. d. Quum maxi- mē opus habui consolatione, ii etiam quorum ami- citiæ fidebam dolorem meum adēd non permulcere conati sunt, ut exasperarint magis atque irritarint, non secūs facientes quā is qui fame sitique laboranti fel acetūque præberet. Habent profectō ejusmodi locutiones proverbii speciem, & familiares sunt ipsi Je- remiæ, cap. 8. 14. & 9. 15. & 23. 15. & Thren. 3. 15. Sed corrigo id quod dixi, allegoricē hæc sumi: in Christo enim ad literam, & ut sonat, impletum est saltem quod dicitur de propinatione aceti, quanquam fel ei datum non legitur in Scripturâ. [Verū succur- rit hic Cl. Bochartus.] Scribitur in Marc. 15. 36. cum spongiam aceto implevisset, περιδέξας τε καλάρω, calamōque circumdedit; sic & Matt. 27. 48. Pro quo Johan. c. 19. v. 29. habetur, Illi autem, cum spongiam aceto implevis- sent, & ὑσσώπον περιδέξας, & hyssopo circumdedit, & c. Pro quo si scribas, & ὑσσώπον περιδέξας, & hyssopum cir- cumdedit, ori illius admovent, omnia conciliabun- tur. Sic spongia hyssopum non circumdedit, sed hyf- sopus spongiam, ut aceti acore cum hyssopi amaritu- dine mixto fieret potus ingrator. Atque hoc Johannes reliquis Evangelistis addit. Mirabilis igitur est hæc prophetia, in qua & aceti sit mentio, & herbæ amaræ illi adjunctæ, quæ in Christo perfectē adimpleta est. f. BA. ubi nulla causa est cur hic à sensu literali discedamus, & metaphoras fingamus, quia juxta literam id impletum esse testatur idem Spiritus qui olim per Davidem vati- cinatus est, optimus verborum suorum interpres. Joh. 19. 28, & c. — ut consummaretur Scriptura, dicit, Sitio — Et cum accepisset acetum, dixit, Consummatum est. Hoc ergo restabat consummandum, & sic impletum est. Quomodo evidentior dari poterit interpretatio?

23. *Fiat*; itā Mu. Gej. Coc. A. o. Æth. *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Sit, M. P. Ti. Ch. Sy. Ar. Vertatur, Pi. Addit diras impre- cationes (quæ vaticiniorum vim habent, ut diximus Psal. 5. 11. & 55. 16.) in hostes, non zelo propriæ vindictæ, sed Divinæ justitiæ. Al. Erit, Mo. Fiet, Gej. Non imprecationes hæc sunt, sed prædictiones. Hæc non optando sunt dicta, sed optandi specie prophe- tando. ¶ Mensa eorum. Itā M. Ti. Mo. & c. i. e. Cibus & potus unde se recreare solebant. Voluptates eorum, & omnia bona ac commoda carnalia. Mensa meminit, quia hanc, ceu Dei sui Ventris Phil. 3. 19. aram, omnium maximē curant; Messæ autem tan- tillum potūs vel refectiōis invident. Mensa hic sign. omnia tum corporis tum animæ refectiōes & solatia, quæ impiis in ruinam cedunt. Alludit ad infelices aves, quæ victum quærentes sæpe incidunt in plagas ac retia, ibique mortem reperiunt unde vitam sperabant. P. Al. Mensa illa fellis & aceti, quā illi mihi parave- runt, sit eis in laqueum. q. d. Suis ipsorum laqueis capiantur. Simil. Chald. Sit mensa eorum, quam in- struxerunt coram me in luctu meo, coram eis in laqueum. Vel sic, Pro eo quod mensam mihi ex felle, & c. para- vēre, cupediæ, & c. ipsorum in exitium ipsis vertan- tur. ¶ Coram ipsis; itā o. Pi. Mu. *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Ante eos, M. Sy. Ar. ad facies suas, Mo. illis, Ti. sic Coc. ¶ In laqueum; itā Mo. Pi. Mu. & c. *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Laqueus, Ti. P. pro laqueo, i. e. in exitium. [Ca. locum sic red- dit, Habeant ipsam sibi appositam mensam captiosam.] ¶ Et in retributiones (eorum quæ crudelitæ suæ, & c. promeriti sunt; in punitionem, vel supplicia, qui- bus illis simile retribuatur, & c.) & in scandalum; itā o. seu offendiculum & ruinam: *שׁוּלֵל אֶלְעִי* Et retributio & offensio, Ar. & retributio illorum in offen- diculum, Sy. & in retributiones, & laqueum aucupis, Pi. & in retributionem, in scandalum, Mu. & pro retributio- nibus,

10

20

30

40

50

60

70

nibus, pro tendicula ipsis, JT. Legendum videtur **לְשׁוֹמְרֵי**, ut Esa. 34. 8. quomodo retributiones sign. i. e. poenas quas Deus impiis pro ipsorum malis factis retribuit.² **לְשׁוֹמְרֵי** notat non modò bonum, sed & malum, reddere. Vide ad Psal. 7. 5.² Sic & Apostolus legit, vertens, eis *ἀποδοῦναι*.^b Sed non hinc fingenda est nova lectio, contra codices & Masoram; potius significatus **לְשׁוֹמְרֵי** (quod hinc tantum occurrit hac formâ, & Psal. 55. v. 21.) peti potest ex cognatis vocibus **לְשׁוֹמְרֵי** & **לְשׁוֹמְרֵי** retributio; quomodo & verbum **לְשׁוֹמְרֵי** sign. non modò, plenum, perfectum, pacificum esse, sed & retribuere.^c Et in compensationes (i. e. in plenariam compensationem eorum quæ contra me egerunt) in tendiculam, repete, mensa illorum fiat illis.^d Et in retributionem & rete, ut sit asyndeton. Vel, repete **לְשׁוֹמְרֵי**, & sic locum verte, Fiat ipsis mensa laqueus, & rete sit ipsorum retributio. Quod si **לְשׁוֹמְרֵי**, prout puncta ferunt, usitatâ significatione accipiendum, verto, & paces, sive prosperitates, rete. **לְשׁוֹמְרֵי** mihi nominativus est, ut Deut. 24. 5. Jos. 10. 21. 2 Sam. 16. 2. & 17. 16. 2 Reg. 7. 2. 1 Par. 3. 2. 2 Par. 23. 6. Job. 16. 21. Esa. 32. 1. **לְשׁוֹמְרֵי** facio nominat. & **לְשׁוֹמְרֵי** ibi tale est quale in **לְשׁוֹמְרֵי** quando simplici **לְשׁוֹמְרֵי** æquipollet, & habet usum nominis; & in **לְשׁוֹמְרֵי**, quod **לְשׁוֹמְרֵי** æquipollet.^f Quod **לְשׁוֹמְרֵי** nominativum feceris, valde probo: sed nolim confirmare per **לְשׁוֹמְרֵי** & **לְשׁוֹמְרֵי**; quia in illo **לְשׁוֹמְרֵי** adverbiascit, in hoc sit litera quasi radicalis, non magis nominativum quàm accusativum aut alium casum constituens.^g Et ad paces (-vel, & quod ad paces, P. & quæ in pacem esse debuerant, sint, M.) in offendiculum, Mo. P. Et pro pacibus, (vel, pace, quæ in conviviis seu mensis suis nunc perfruuntur, vel, quam communis mensa conciliare inter homines solet.^h) in rete, V. Mu. sive scandalum; repete, fiat mensa eorum; i. e. rixæ & discordia excitentur.ⁱ Et ubi pacem sperant, Ti. He. in V. illic impingant, Ti. Vel, vertantur paces in offendicula, h. e. Pereant iis rebus quas putabant sibi fore salutem.^k Et tranquillis, sive pace fruuntibus, (quum securissimi sunt, vide Psal. 55. 21.) fac ut mensa eorum vertatur eis in rete.^l Et pacatissima quæque detrimentosa, Ca. Al. & in universum (ut **לְשׁוֹמְרֵי** sumitur Jer. 13. 19.) in decipulam, Coc. Al. Quid **לְשׁוֹמְרֵי** sign. discimus ex Ch. qui vertit, sacrificia eorum, quæ sæpe pacifica vocantur, & hinc concise, pro pace; ut sacrificia pro peccatis mei æquas, de, vel pro peccatis dicuntur. Porro, præp. **לְשׁוֹמְרֵי** præfixa (in qua poësis hujus versus consistere videtur, singulis ferè verbis à **לְשׁוֹמְרֵי** incipientibus,) reddita de, vel pro, bene congruit, sacrificia de, vel pro, pace: Convenit etiam contextus, pacifica cum mensis conjugens, ut festum sacrificale denotet, cujus *partes* sive *portiones* festum sacrificantibus præbebant.^m Per **לְשׁוֹמְרֵי** (quod opportunè subjungitur post mensam) intelligo pacifica, sive sacrificiorum pacificorum carnes in mensa appositæ.ⁿ Non placet, illa enim **לְשׁוֹמְרֵי** dicuntur, non **לְשׁוֹמְרֵי**, quod est à **לְשׁוֹמְרֵי** pax.^o Verùm hoc non obstante, **לְשׁוֹמְרֵי** pax rarò invenitur in plurali nisi de pacificis P. Et usque ad pacificatoria, sive, usque ad gratiarum actiones, (quæ **לְשׁוֹמְרֵי**), in muscipulam. Scilicet ænigmaticè hinc significatur altare, & sacrificia, etiam pacifica, quæ significabant communionem offerentis cum altari & sacerdote & victima, atque ita quasi pignora pacis erant. Altare, quod mensa Dei vocatur Mal. 1. 10, 12. post reprobatum hunc cultum mensa hominum dicitur. Sic, quam domum Dei vocat Scriptura, vocat Christus domum ipsorum, Matt. 23. 38. Sententia igitur Christi in Judæos prima hæc est, ut altare ipsorum cedat eis in vinculum & obstrictionem peccati, & sacrificiis, quæ, vero usu remoto, sunt abominatio, tanquam rebus per se salutaribus ipsi adhærescerent. Et sic illis factum est.^p

24. Obscurentur (vel, Obtenebrentur, M. JT. Pi. & c. vel, Obscurabuntur, Mo.) oculi eorum, (nempe oculi mentis,^r) nè videant; ita Ch. M. P. Mu. Gej. **לְשׁוֹמְרֵי** A videndo, Mo. **לְשׁוֹמְרֵי** habet inclusam negationem.^s Nè videant mala sibi imminencia, aut quod rectum erit.^t Nè Christum agnoscant.^v Iratus Deus, si quos ad poenam trahere vult, iis primò mentem aufert, quò in exitium furiosorum more ruant, & c.^x Priva malitiosos hos gratiæ tuæ contemptores lumine intellectus

tum naturali, tum spiritali, quo tam tupiter abusi sunt.^y Impletum hoc vide Joh. 12. 39, 40. Act. 28. v. Gej. 26, 27. 2 Cor. 3. 14, 15.^z ¶ Et dorsum eorum semper incurva.] Ità o. A. ex Rom. 11. 10. Onerando illos novis continuò & gravioribus calamitatibus, ut his depressi in terram curvati incedant.^a (& terrena tantum intelligant.^b) Significat captivitatem & miseriam,^c ut ex contrario patet Levit. 26. 13. incedent erecti.^d ¶ **לְשׁוֹמְרֵי** Et lumbos eorum semper nutare fac, Ch. M. P. Mu. & c. facies, Mo. Vires eorum infringe, nihil ut exsequi possint, sed incertis vestigiis nutent.^f Tolle robur hæcenus concessum, nè eo abuti pergant.^g In lumbis est magna pars virium;^h vide Job. 40. 11. Nah. 2. 2.^h unde, ii si enerventur, nutritio consequatur necesse est.ⁱ Indè apud profanos de lumbati dicuntur qui debilitati sunt, & ad omne negotium inepti.^k Metalepsis hinc est, & lumbi pro vestigiis ponuntur. Vel sensus est, Fac sint incerti semper & dubii in consiliis.^l Al. Sint impotentes ad recta agendum. Nam sicut quorum lumbi viribus naturalibus destituuntur inepti sunt ad actiones corporales; ita qui destituuntur viribus spiritalibus inepti sunt ad actiones spirituales.^m Petit hoc versu, ut nihil videre, aut cogitare & exsequi, possint.ⁿ Non sint illis vires ad faciendum, nec ad videndum oculi.^o Al. Fac eos vacillare pedibus, ut corruant; vel, Aufer ab eis omnem posteritatem, quæ ex lumbis originem trahit.^p Imple eos terrore, desperatione, pusillanimitate & debilitate, ut nunquam coram iis quibus se opponunt possint consistere; vel etiam, ut non audeant se iis opponere quibus serviant. Confer Deut. 33. 11.^q

25. Effunde (i. e. Largiter emitte.^r) super eos iram tuam, **לְשׁוֹמְרֵי** Severitatem tuam. Apostolus reddit; *ἐκτίσας*, Rom. 11. 22.^s Magna vis est in hoc versu, sed is perspicuus est.^t Tempus V. T. dicitur **לְשׁוֹמְרֵי** tempus iræ; quatenus lex operabatur iram: tempus N. T. **לְשׁוֹמְרֵי** tempus gratiæ, sive acceptationis. Hanc autem gratiam qui non acceperunt, in eos ira effunditur. Vide Deut. 18. 19. Joh. 3. 36. Rom. 1. 18.^v

26. Fiat (vel Sit, M. P. Mo. Reddatur, Ti. Sint, JT. Pi.) habitatio (vel, palatium, M. P. Ti. Mo. & c. ut Gen. 25. 16. Num. 31. 10. Cant. 8. 9.^x vel, castellum, A. ca- stella, JT. Pi. i. e. ædes magnificæ, enallage numeri y.) eorum deserta.] Ità o. Ch. & c. vel, diruta, Sy. desolatum, Mo. P. & c. desolata, JT. Pi. Voce **לְשׁוֹמְרֵי** notantur hoc loco tum, collectivè, castella & arces, tum imprimis urbs Jerusalem, & Templum magnificum.^y ¶ Et in tabernaculis (i. e. domis vulgaribus.^z) eorum (quippe devastatis.^a) non sit qui inhabitet.] Maledictas hæc ædes nemo audeat incolere, haut aliter ac si spectris infestata essent.^b Ad Judam hoc accommodatur Act. 1. 20. quod tamen non capiendum exclusivè, ac si de eo solo hoc agat vaticinium, (nam & Christus idem reliquis minatur Matt. 23. 38.^c) sed quòd ipse, tanquam dux, præ reliquis se maledictionis hujus fecit participem.^d

27. Quoniam (vel, Quandoquidem, Ch. Ca.) quem tu percussisti (vel recidisti, Ca. vulnerasti, Ch.) persecuti sunt.] Ità Mo. Gej. vel, persequuntur, o. Sy. Ar. M. P. Ti. & c. Imprecationis suæ (nè temere facta videatur.) argu- mentum hic inferit.^e breve quidem, sed optimum, & quod omnia alia complectitur. Calamitosi non miserentur, sed ei insultant, & calamitatem addunt; quod sævitia est plusquam belluina.^f Agnoscunt hinc David & Christus afflictionem suam à Deo esse.^g quo volente, aut certè permittente, omnia piis adversa accidunt. q. d. Quem ipse tu tot tantisque malis exerceri & castigari voluisti, non cessant affligere; me videlicet, meique similes.^h Deo, iusti instar judicis plaga inferenti, opponuntur iniusti hi homines; à Messia nullatenus læsi, imò qui potius compati debuerant, & c.ⁱ Christus à Deo percussus erat, Esa. 53. 4, 5. Matt. 26. 31.^j ¶ Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.] Ità o. Auxerunt vulnera mea opprobria addentes.^k Pro **לְשׁוֹמְרֵי**, legerunt **לְשׁוֹמְרֵי**, & pro **לְשׁוֹמְרֵי**, legerunt **לְשׁוֹמְרֵי**. Verùm **לְשׁוֹמְרֵי** optimè redditur à o. addiderunt. Eos sequuntur Sy. Ar. & Eth. Nam **לְשׁוֹמְרֵי** est numerare, cujus una pars est addere. Hinc & Castello reddit, sanctorum tuorum numerum adaugentes.^l

¶ **Et addiderunt super dolorem occisi, Sy. & addiderunt vulneribus meis dolores, Ar. & super inimicitiam meam etiam vulnus addiderunt, Æth. & de eo qui dolorem suffert propter interfectos tuos obloquentur, Ch. Al. & ad dolorem vulnerum tuorum admetiuntur, Ti. vel, annumerant, Q. in Ma. vel, narrabunt, Mo. Narrant, h. e. dolorem eorum augment. Et de dolore (78 valet mei, de, ut Gen. 20. 2. Psal. 2. 7^r. vel, super dolore, 78 pro 72, ut Ezech. 18. 6. & aliàs sæpe^b), confessorum, live vulnerum, tuorum (i. e. vel, qui tuo nutu aut permissu affliguntur^c; vel, qui propter te, five tui causâ^d,) narrant, live loquuntur, P. M. Mu. Gej. ex Camp. Cum gaudio, scilicet^f, vel cum iactantia^f. Iactant se dolore afficere quos vulnerari jubeas; tanquam zelo faciant^g, & perinde quasi tu iussisses^h. q. d. Non satis est nos afflixisse, nisi maiorum nostrorum commemoratione se non modò oblectarent, sed etiam ad maiorem furorem concitarent. Potest hujus membri sensus idem esse qui præcedentis, q. d. De nobis rursus affligendis inter se consultantⁱ. Et secundum dolorem, &c. narrationes contextunt, JT. i. e. Sermone illos iudificantur, & eò quidem atrocius, quò durius illos à te tractari vident. Quod Christo & piis accidisse omnes historiæ testantur^k.**

28. Appone (vel, Da, Mo. Gej. Pone, M. P. Adde, Ch.) iniquitatem (vel, pœnam, JT. Mu. ex K.) super (vel ad, o. Sy. Ar. JT. Pi. &c.) iniquitatem (vel, pœnam, JT. Mu. ex K.) eorum; ita Mo. Mu. Gej. &c. [על עוונתו] Q. de pœna interpretantur; quamquam de peccato hic agi liquet ex membro consequente^l. [72] pro pœna sumitur Thren. 4. 6. & alibi. K. priorem iniquitatis vocem pro pœna interpretatur. Non dissentio, & sic explico, Appone illis pœnam pro iniquitate quâ me afflixerunt^m. Alii posteriorem etiam iniquitatis vocem pro pœna exponunt; q. d. Appone pœnam ad pœnam, &c.ⁿ. i. e. Affice eos æternâ pœnâ^o. Multitamen iniquitatem propriè sumunt, quod tamen non effectivè, sed permissivè, accipiunt, &c. P. [72], dare, interdum tantum permittere valet^q, ut Exod. 12. 23. Esth. 9. 13^r. Psal. 16. 10. & 55. 23^{*}. Sensus, Permite eos peccata peccatis addere, & de una iniquitate in alias ruere^t; non causando malitiam, sed subtrahendo copiosiorē gratiam, & permittendo Diabolo majores vires & tentandi facultatem^v. Solet Deus peccata punire novis peccatis^x. Adde peccata, non vulnerando, sed non sanando^y, ut deteriores evadant & indurati, &c.^z. ut mensuram [peccatorum] adimpleant, pœnisque sic maturi tandem fiant[†]. Permittit ut iniquitatem iniquitati cumulent, desere eos in iniquitatibus suis[‡]. Eorum vitia vitiis accumula, Ca. Trade eos in reprobū sensum: quod iudicium primò Gentibus inflictum est, Rom. 1. 24, 28. deinde Judæis, Matt. 23. 32. Rom. 11. 8. 1 Thes. 2. 16^b. Non hæc Christus (de quo scriptum carmen hoc) omnibus imprecatur à quibus afficitur injuriâ, nam moriens veniam eis oravit à quibus actus erat in crucem, sed additâ causâ, quia nesciunt, inquit, quid faciunt. Ex quo intelligi convenit eum in hoc carmine perversis & ob ingenii pravitatem peccantibus imprecari. Pergant sanè peccare, postquam sunt adeò scelerati, nè tuâ utantur æquitate, [ita sequens membrum explicat,] h. e. nè te eorū misereat. De qua re plura in Esa. 6. & Matt. 12^c. Fac ut illis iniquitas iniquitati accumuletur, Ti. ¶ Et non (vel, & nè, JT. Pi. vel, nec unquam, Ti.) intrent (vel, veniant, Ti. JT. Pi. A.) in (vel ad, P.) justitiam tuam] Nunquam credant tibi, five Evangelio tuo^d, nè assequantur justitiam per Christum promissam, & in Evangelio exhibitam, †, quam tu imputas & donas filiis tuis^e: nempe justitiam Dei per fidem, Rom. 10. 3, &c. Phil. 3. 9^g. Nè consequantur remissionem peccatorum^h. Nè pronuncies eos justos; non inveniant pœnitentiæ locumⁱ. In finali impœnitentia morientes non mereantur tuæ justitiæ, h. e. ejus gratiæ per quam tu impiū justificas, fieri participes^k. Et non mereantur intrare in ecclesiam justorum tuorum, Ch. In sua Legis justitia hæreant, nec intrent in justitiam fidei, quam oppugnaverunt, celebratam in Lege & Prophetis, quæ est per fidem in Jesum Christum; non quâ tu es justus, sed quâ tu justifi-

cas impiū^l. Al. Non intrent, &c. i. e. Bonitatis tuæ nè sint participes. Nam Hebræis frequens per 723 significare beneficentiam^m.

29. Deleantur de libro viventium; ita o. Ar. M. P. Mo. Mu. Gej. &c. vel, vitæ, JT. Pi. [יִמְחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים] Phrasis hæc explicanda est ex consuetudine illorum temporum, quâ catalogi viventium in Regno aliquo describi solebant, ut Luc. 2. 1ⁿ. Ascendentes ex Ægypto & Babylonia Israelitæ superstites relati sunt omnes in catalogum, qui dicebatur Scriptura domus Israel, aut Liber vitæ; de quo delebantur nomina mortuorum, semelque deleta non transcribebantur in alteram chartam, quæ quotannis renovabatur, ex veteri transumpta. Hinc deleri de libro perinde est ac mori, vel interimi^o. [Variè intelligunt.] Chald. sic, Deleantur è libro memoria viventium, h. e. Pereat ex animis hominum memoria eorum, nec historiis celebrentur. Quæ interpretatio profectò haud incommoda est, nec malè cohæret cum sequente membro. Confer Prov. 10. 7^p.

[Q. de hac vita intelligunt.] 723 sæpe catalogum sign. & catalogus viventium est, numerus eorum qui quovis tempore vivunt, qui, cum moriuntur, ibi delentur. Vide Psal. 139. 16. & confer Exod. 32. 32^q. Videntes hic dicuntur, qui bonâ fruuntur valetudine, quod Legem fervantibus Lex promittit. Sic, contrâ, mortis nomine sæpe intelliguntur morbi. 723 vertitur in Levitico aliquoties, nec aliter Esa. 38. 21^r. Non placet. 1. Liber bene viventium nusquam Deo tribuitur. 2. Phrasis hæc, liber vitæ, in Scriptura significat librum alterius vitæ, qui dicitur liber viæ^r 723 Dan. 12. 1. &, liber à Deo scriptus, Exod. 32. 32. vel, liber vitæ, Phil. 4. 3. Apoc. 3. 5. & 17. 8. & 20. 12. liber vitæ agni, Apoc. 13. 8. & 21. ult. 3. De libro vitæ alterius agi totus contextus docet. Præcedit, non intrent in justitiam tuam; sequitur, cum justis non scribantur. Et de hostibus Christi hic agitur, quibus æternum minatur exitium. 4. Etiam Judæi, K. & AE. & Arama, de libro vitæ futuræ accipiunt^{*}. [Sic & alii.] Librum electionis five prædestinationis post multos hic intelligo^t; h. e. decretum Dei quosdam salvandi^v. Nè sint (vel, non erunt^x) de numero justorum^y. Nè habeantur populus tuus, aut scribantur in scriptura domus Israel, Ezech. 13. 9. Confer Psal. 87. 6. Rom. 11. 2^z. Sed mirum cur dicat, deleantur, cum ex eo libro expungi possit, nemo qui ibi scriptus est, nec reproborum nomina ibi scripta sunt, Apoc. 17. 8^a. Non hinc sequitur prædestinationem non esse immutabilem^b. Semel ibi scriptus expungi nequit; quod Dei præscientia falli nequeat, neque in eum cadat pœnitentia^c. [Varia itaque dicunt.] 1. Deleri sumitur catachresticòs, neganter scilicet, non affirmanter, pro, non scribi^d: ut prius & posterius membrum idem significet, ex more †. Deleantur, i. e. sentiant se non scribi^f. 2. Referendum hoc est ad opinionem hominum, quâ putabantur scripti esse à Deo, &c. quia veram Religionem profitebantur^g. Liber viventium scriptus dicitur à Deo, aut ratione decreti, aut ratione externæ vocationis, juxta quam vel à se vel ab aliis habentur pro scriptis, &c. & tales habent nomen quòd vivant, licet mortui sint. Confer Matt. 13. 12. & 25. 29. Qui non habet, etiam quod habet (i. e. habere videtur, Luc. 8. 18.) ab eo auferetur^h. Fac ut omnibus innotescat eos non esse de numero electorum tuorum^{*}. 3. Intelligendum hoc est non de individuis, aut singulorum reprobatione, quia singuli non fuerunt exclusi, &c. sed de reprobatione gentis Judæorum, ut illa non amplius in electione & peculio Dei permaneatⁱ. 4. Locutio est metaphorica. Deus non opus habet libro, nemo itaque propriè vel scribitur, vel deletur: Deletio itaque hic tantum felicitatis pristinæ destructionem omnimodam denotat, quod alibi dicitur, Non novi vos, Matt. 7. 23. Ut dicitur Deus aliquos oblivisci, nescire, &c. quos scilicet paternâ curâ dedignatur; ita & expungere hos quos jure ac possessione vitæ, quam obtulerat, privat, quos non amplius numerat inter hæredes suos, &c.^k. 5. Ego sic puto, absit [tamen] ut pronunciem, etiam reprobos quodammodo, et si non efficaciter, scriptos dici posse in libro vitæ, (nim. juxta voluntatem Dei antecedentem, quâ omnes salvos esse vult;) id quod probat

40. Deleantur de libro viventium; ita o. Ar. M. P. Mo. Mu. Gej. &c. vel, vitæ, JT. Pi. [יִמְחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים] Phrasis hæc explicanda est ex consuetudine illorum temporum, quâ catalogi viventium in Regno aliquo describi solebant, ut Luc. 2. 1ⁿ. Ascendentes ex Ægypto & Babylonia Israelitæ superstites relati sunt omnes in catalogum, qui dicebatur Scriptura domus Israel, aut Liber vitæ; de quo delebantur nomina mortuorum, semelque deleta non transcribebantur in alteram chartam, quæ quotannis renovabatur, ex veteri transumpta. Hinc deleri de libro perinde est ac mori, vel interimi^o. [Variè intelligunt.] Chald. sic, Deleantur è libro memoria viventium, h. e. Pereat ex animis hominum memoria eorum, nec historiis celebrentur. Quæ interpretatio profectò haud incommoda est, nec malè cohæret cum sequente membro. Confer Prov. 10. 7^p.

[Q. de hac vita intelligunt.] 723 sæpe catalogum sign. & catalogus viventium est, numerus eorum qui quovis tempore vivunt, qui, cum moriuntur, ibi delentur. Vide Psal. 139. 16. & confer Exod. 32. 32^q. Videntes hic dicuntur, qui bonâ fruuntur valetudine, quod Legem fervantibus Lex promittit. Sic, contrâ, mortis nomine sæpe intelliguntur morbi. 723 vertitur in Levitico aliquoties, nec aliter Esa. 38. 21^r. Non placet. 1. Liber bene viventium nusquam Deo tribuitur. 2. Phrasis hæc, liber vitæ, in Scriptura significat librum alterius vitæ, qui dicitur liber viæ^r 723 Dan. 12. 1. &, liber à Deo scriptus, Exod. 32. 32. vel, liber vitæ, Phil. 4. 3. Apoc. 3. 5. & 17. 8. & 20. 12. liber vitæ agni, Apoc. 13. 8. & 21. ult. 3. De libro vitæ alterius agi totus contextus docet. Præcedit, non intrent in justitiam tuam; sequitur, cum justis non scribantur. Et de hostibus Christi hic agitur, quibus æternum minatur exitium. 4. Etiam Judæi, K. & AE. & Arama, de libro vitæ futuræ accipiunt^{*}. [Sic & alii.] Librum electionis five prædestinationis post multos hic intelligo^t; h. e. decretum Dei quosdam salvandi^v. Nè sint (vel, non erunt^x) de numero justorum^y. Nè habeantur populus tuus, aut scribantur in scriptura domus Israel, Ezech. 13. 9. Confer Psal. 87. 6. Rom. 11. 2^z. Sed mirum cur dicat, deleantur, cum ex eo libro expungi possit, nemo qui ibi scriptus est, nec reproborum nomina ibi scripta sunt, Apoc. 17. 8^a. Non hinc sequitur prædestinationem non esse immutabilem^b. Semel ibi scriptus expungi nequit; quod Dei præscientia falli nequeat, neque in eum cadat pœnitentia^c. [Varia itaque dicunt.] 1. Deleri sumitur catachresticòs, neganter scilicet, non affirmanter, pro, non scribi^d: ut prius & posterius membrum idem significet, ex more †. Deleantur, i. e. sentiant se non scribi^f. 2. Referendum hoc est ad opinionem hominum, quâ putabantur scripti esse à Deo, &c. quia veram Religionem profitebantur^g. Liber viventium scriptus dicitur à Deo, aut ratione decreti, aut ratione externæ vocationis, juxta quam vel à se vel ab aliis habentur pro scriptis, &c. & tales habent nomen quòd vivant, licet mortui sint. Confer Matt. 13. 12. & 25. 29. Qui non habet, etiam quod habet (i. e. habere videtur, Luc. 8. 18.) ab eo auferetur^h. Fac ut omnibus innotescat eos non esse de numero electorum tuorum^{*}. 3. Intelligendum hoc est non de individuis, aut singulorum reprobatione, quia singuli non fuerunt exclusi, &c. sed de reprobatione gentis Judæorum, ut illa non amplius in electione & peculio Dei permaneatⁱ. 4. Locutio est metaphorica. Deus non opus habet libro, nemo itaque propriè vel scribitur, vel deletur: Deletio itaque hic tantum felicitatis pristinæ destructionem omnimodam denotat, quod alibi dicitur, Non novi vos, Matt. 7. 23. Ut dicitur Deus aliquos oblivisci, nescire, &c. quos scilicet paternâ curâ dedignatur; ita & expungere hos quos jure ac possessione vitæ, quam obtulerat, privat, quos non amplius numerat inter hæredes suos, &c.^k. 5. Ego sic puto, absit [tamen] ut pronunciem, etiam reprobos quodammodo, et si non efficaciter, scriptos dici posse in libro vitæ, (nim. juxta voluntatem Dei antecedentem, quâ omnes salvos esse vult;) id quod probat

50. Deleantur de libro viventium; ita o. Ar. M. P. Mo. Mu. Gej. &c. vel, vitæ, JT. Pi. [יִמְחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים] Phrasis hæc explicanda est ex consuetudine illorum temporum, quâ catalogi viventium in Regno aliquo describi solebant, ut Luc. 2. 1ⁿ. Ascendentes ex Ægypto & Babylonia Israelitæ superstites relati sunt omnes in catalogum, qui dicebatur Scriptura domus Israel, aut Liber vitæ; de quo delebantur nomina mortuorum, semelque deleta non transcribebantur in alteram chartam, quæ quotannis renovabatur, ex veteri transumpta. Hinc deleri de libro perinde est ac mori, vel interimi^o. [Variè intelligunt.] Chald. sic, Deleantur è libro memoria viventium, h. e. Pereat ex animis hominum memoria eorum, nec historiis celebrentur. Quæ interpretatio profectò haud incommoda est, nec malè cohæret cum sequente membro. Confer Prov. 10. 7^p.

[Q. de hac vita intelligunt.] 723 sæpe catalogum sign. & catalogus viventium est, numerus eorum qui quovis tempore vivunt, qui, cum moriuntur, ibi delentur. Vide Psal. 139. 16. & confer Exod. 32. 32^q. Videntes hic dicuntur, qui bonâ fruuntur valetudine, quod Legem fervantibus Lex promittit. Sic, contrâ, mortis nomine sæpe intelliguntur morbi. 723 vertitur in Levitico aliquoties, nec aliter Esa. 38. 21^r. Non placet. 1. Liber bene viventium nusquam Deo tribuitur. 2. Phrasis hæc, liber vitæ, in Scriptura significat librum alterius vitæ, qui dicitur liber viæ^r 723 Dan. 12. 1. &, liber à Deo scriptus, Exod. 32. 32. vel, liber vitæ, Phil. 4. 3. Apoc. 3. 5. & 17. 8. & 20. 12. liber vitæ agni, Apoc. 13. 8. & 21. ult. 3. De libro vitæ alterius agi totus contextus docet. Præcedit, non intrent in justitiam tuam; sequitur, cum justis non scribantur. Et de hostibus Christi hic agitur, quibus æternum minatur exitium. 4. Etiam Judæi, K. & AE. & Arama, de libro vitæ futuræ accipiunt^{*}. [Sic & alii.] Librum electionis five prædestinationis post multos hic intelligo^t; h. e. decretum Dei quosdam salvandi^v. Nè sint (vel, non erunt^x) de numero justorum^y. Nè habeantur populus tuus, aut scribantur in scriptura domus Israel, Ezech. 13. 9. Confer Psal. 87. 6. Rom. 11. 2^z. Sed mirum cur dicat, deleantur, cum ex eo libro expungi possit, nemo qui ibi scriptus est, nec reproborum nomina ibi scripta sunt, Apoc. 17. 8^a. Non hinc sequitur prædestinationem non esse immutabilem^b. Semel ibi scriptus expungi nequit; quod Dei præscientia falli nequeat, neque in eum cadat pœnitentia^c. [Varia itaque dicunt.] 1. Deleri sumitur catachresticòs, neganter scilicet, non affirmanter, pro, non scribi^d: ut prius & posterius membrum idem significet, ex more †. Deleantur, i. e. sentiant se non scribi^f. 2. Referendum hoc est ad opinionem hominum, quâ putabantur scripti esse à Deo, &c. quia veram Religionem profitebantur^g. Liber viventium scriptus dicitur à Deo, aut ratione decreti, aut ratione externæ vocationis, juxta quam vel à se vel ab aliis habentur pro scriptis, &c. & tales habent nomen quòd vivant, licet mortui sint. Confer Matt. 13. 12. & 25. 29. Qui non habet, etiam quod habet (i. e. habere videtur, Luc. 8. 18.) ab eo auferetur^h. Fac ut omnibus innotescat eos non esse de numero electorum tuorum^{*}. 3. Intelligendum hoc est non de individuis, aut singulorum reprobatione, quia singuli non fuerunt exclusi, &c. sed de reprobatione gentis Judæorum, ut illa non amplius in electione & peculio Dei permaneatⁱ. 4. Locutio est metaphorica. Deus non opus habet libro, nemo itaque propriè vel scribitur, vel deletur: Deletio itaque hic tantum felicitatis pristinæ destructionem omnimodam denotat, quod alibi dicitur, Non novi vos, Matt. 7. 23. Ut dicitur Deus aliquos oblivisci, nescire, &c. quos scilicet paternâ curâ dedignatur; ita & expungere hos quos jure ac possessione vitæ, quam obtulerat, privat, quos non amplius numerat inter hæredes suos, &c.^k. 5. Ego sic puto, absit [tamen] ut pronunciem, etiam reprobos quodammodo, et si non efficaciter, scriptos dici posse in libro vitæ, (nim. juxta voluntatem Dei antecedentem, quâ omnes salvos esse vult;) id quod probat

bat Exod. 32. 33. *Qui peccaverit mihi, delebo eum.* Nam qui expungeret eum qui non esset scriptus? 6. Ut prædestinatio est duplex, una inchoata, altera perfecta: ita duplex est liber vitæ, unus inchoatus & mutabilis, in quo descripti sunt omnes & soli iusti; alter completus & immutabilis, in quo scripti sunt omnes & soli qui de facto salvabuntur. Et ex hoc libro nemo deleri potest, de priori potest. ¶ *Et cum iustis non scribantur* Ità o. P. Mo. &c. Se explicat *. *Cum iustis*, i. e. filiis Dei, qui iusti sunt iustitiâ duplici, tum imputatâ, tum inhærente. Metaphora à consignatione certarum familiarum five personarum ad privilegium aliquod, vel dignitatem, vel hæreditatem. Vide Jes. 4. 3. Ezec. 13. 9. Ne geras curam eorum, ut iustos curare soles P.

30. Ego, *אני* Ego autem, &c. Sensus, Hæc igitur illorum perditissimorum fors esto: Verum quod ad me attinet, &c. ¶ *Sum pauper & dolens* Fastuosus suis hostibus Messias suum opponit exinanitionis statum ac humilitatem. ¶ *Salus tua—suscepit* (vel, *sublevabit*, M. sim. Mo. *suscipiet*, vel *suscipiat*, ob præcedentem imprecationem; ad verb. *exaltabit*, vel *exaltet* *; in loco alto (ac proinde tuto) statuet, P. sic V. Mu. protegat, Ti. in edito collocet, Pi. liberet, Ch. adiuvit, Sy.) me; ità o. Eth. *אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל* Quum *salus tua* in edito collocaverit me, JT. *Salus tua* (quâ mihi patienti iusto subvenies tempore) *exaltabit me*, ad dextram suam, &c. utut ab elatis illis nunc deprimar in ima.

31. In laude, *בְּתוֹרָה* Gratiarum actione, JT. Pi. sic Mu. Heb. confessione, syn. generis x.

32. Et placebit, &c. *וְיִשְׂמַח* Et acceptus, vel gratus, erit, M. P. &c. id erit, Ti. Ca. nempe *הַתְּהִלָּה* earmen illud eucharisticum, huc enim verbum hoc foemin. respicit y. Vel, foemin. ponitur pro neutro, ita ut referatur ad totam præcedentem sententiam z. ¶ *Super vitulum novellum*; ità o. Eth. five tenerum, Ar. *מִשְׁוֹרִי* Magis quam boves saginari, Sy. quam bos, (sub. aut, M. P. Pi.) vitulus, Mo. P. five juvenco, M. Pi. quam si bovem offeram, aut vitulum, Ti. bove, juvenco, JT. præ bove juvenco, Gej. sic A. Confer Jud. 6. 25. ¶ *Cornua producentem & ungulas* Ità o. Ar. Ti. P. M. &c. Qui ea jam profert: Juveni enim cum cornua protrudunt tenerimi æstimantur b; & tales aptissimi erant sacrificiis c. ¶ *Corrumpens, ungulificans*, Mo. Referenda hæc sunt tantum ad vitulum, cuius cornu & ungula jam apparent, h. e. qui jam grandior fit *. Vitulus trienni minor non erat sacrificandus †. Aut animal cornutum, ungulam scissam habens, Pi. Cornuto aut ungulam scissam habente quocumque, JT. Ullius animalis quamvis legitimo sacrificio d. His præfert Deus vitulos labiorum, Os. 14. 3. †. præsertim autem Christi obedientiam. Confer Psalm. 40. 7, 8. & 50. 13, &c. f. Cultum N. T. opponit cultui V. T. g. Sacrificia antiquata significat. *אֲנִי* in *וְיִשְׂמַח* non comparat, sed omnimodo hic negat, ut Psal. 118. 8, 9. Confer Psal. 52. 5. h.

33. Videant; ità o. Ar. *אֲרָא* Viderunt, Mo. M. Videbunt hæc, P. Ti. Quum viderint hoc, Pi. sim. JT. Videte, Sy. ¶ *Pauperes*; ità o. Ar. Sy. *עֲנִיִּים* Humiles, Ch. M. Mo. P. &c. mansueti, Ti. JT. Pi. ¶ *Letentur*; ità o. Ar. *יִשְׂמְחוּ* Gaudebunt, five letabuntur, Mo. P. Ti. &c. ¶ *Querite Deum*; ità o. Ar. O qui estis malorum socii: *אֲרָא* Querentes, Mo. Gej. & querentes, P. M. Inquirentes Deum, sub. videbitis, V. A. nam crebra sunt mutationes personarum. Videbitis vos qui studio Dei tenemini k. *אֲרָא* ex præced. rependum l. O querentes, &c. JT. Mu. sic A. qui sedulo queritis, Ti. querentes doctrinam à conspectu Dei, Ch. Quum hoc videritis vos qui queritis, Pi. ¶ *Et vivet, &c.* ità Mo. Ch. P. Ti. &c. *וְיִחְיֶה* Et vivetis, o. & vivat, Sy. & reviviscet, JT. reviviscet, Pi. n. & redundat, sicut Gen. 22. 4. Exod. 9. 21 m. Fortè transpositio est, sic restituenda n, Et vivet cor vestrum, o querentes Deum, Mu. sim. JT. Vivet, nim. hilarissimè & ex voto, ut Psal. 22. 27. Vivet, i. e. lætabitur: morienti cor est quasi mortuum, vide Psal. 109. 22. redeunte verò lætitiâ reviviscit cor, ut Gen. 45. 27 p. Revivif et animus vester qui præ metu emori videtur q.

34. Quoniam exaudivit, &c.] Vel, audit, M. P. Ti. Sy. &c. Quia mea liberationis exemplo discent Deum afflictos exaudire r. ¶ *Quod exaudiat, &c.* Pi. Jam enim exaudivit, Ar. Quod attendat ad egentes, JT. ¶ *Vinctos suos* Qualis ego nunc sum: i. e. eos qui in vinculis sunt ipsius nutu & permissu *; vel, sui causâ t, pro nominis sui confessione, pro pietate & virtute. Vide Philem. 1 v. Sic Paulus vocat se vinctum Christi, Eph. 3. 3. v. 1. 2 Tim. 1. 8 x. ¶ *Non desepit*; ità Mo. o. *לֹא יָרָא* Non despicit, Sy. M. minimè spernit, Ti. non spernat, JT. Pi.

35. Laudent (vel, Laudabunt, Gej.) illum celi & terra] Ità Gej. &c. Prosopopœia ad exaggerationem y, & ad exprimendam summam lætitiâ, & generalem in toto orbe Divinarum laudum prædicationem z. Vel, metonymia: Coelites, Angeli; & terrestres, Sancti, conversi; insulani, &c. laudate Deum ob tantum redemptionis beneficium a. ¶ *Reprilia in eis*, *וְיִשְׂמְחוּ* Incedens in eis, mari scil. vel etiam terrâ b. b. Gej.

36. Salvam faciet Sion] i. e. Hierosolymam, à præcipua parte sic denominatam. Ratio præcedentis versus; Quoniam, inquit, si contingat aliquando (prævidebat autem, ut apparet, servitutem Babylonicam, & ex ea liberationem,) eam vastari, post annos tamen aliquos restaurabitur c. Vel, Sionem, nempe spiritua- c Mu. lem. Confer Psalm. 51. 20 d. ¶ *Ædificabuntur* Prædicatione scilicet Evangelicâ f. ¶ *Civitates Jude* Et aliarum tribuum: synecdoche. Jude meminit, ex qua tribu erat Rex f, nec non Messias: designat itaque omnes Messie contribules, i. e. eos qui fide ipsi adhærent g. ¶ *Hæreditate acquirunt* Sim. g Gej. JT. Gej. &c. Denotat perpetuitatem Ecclesiæ, ubi bona spiritualia à parentibus transmittuntur ad filios, nepotes, &c. h. Secure diuque habitabunt i. h Gej. i Mu.

PSALM. LXX.

40. ARGUMENTUM. Editum est hoc Carmen quum David fugeret Saulem a, vel potius Absalomum b. Videtur quasi communis formula precandi Davidi fuisse quoties in magnis esset periculis; nam in Psal. 40. v. 14, &c. eisdem ferè verbis habetur. Id etiam innuit Titulus, *Ad reminiscendum* c. Ex Psal. 40. c Mol. Mu. petenda est ejus explicatio d. Et hic & qui sequitur d Mu. Psalmus representat mala quæ Absalomus excitavit f. † G.

1. In rememorationem, &c. *לְחִזְקִי* Ad commemorandum, Mu. Gej. P. &c. Vide ad Psal. 38. 1 f. Q. ad narrandum, i. e. memoriâ dignus. Videtur hoc adjicere, quod formulam orandi contineat hic Psalmus quam sequi debeant fideles g. Ad orandum, RS. h v. *לְחִזְקִי* sign. orare, ut patet ex 1 Par. 16. 4. & Psal. 79. 8 h. Addo ego Amos. 6. 10. ubi Chald. sic exponit i. Ad recordandum, i. e. ad revocandum in memoriam exilium suum, & preces in illo habitas h. h Mu. c. i RS. i Mo. h Pi.

2. In adiutorium meum intende, *לְחִזְקִי* Ad eruendum, five eripiendum, me, Mu. Gej. sub. festina, Gej. A. ex membro seq. i. & ex Psal. 40. 14 k. i Gej. h A.

3. Confundantur] Ità Mu. sim. Gej. JT. Vel, Confundantur: q. d. Irriti fiant eorum conatus l. ¶ *Reverentur*, *וְיִתְּבוּ* Rubore perfundantur, JT. Pi. Ad verb. infoderunt, Ma. Latebras querant, iratum tuum vultum sufferre non valentes m. m Gej.

4. Avertantur, *וְיִתְּבוּ* Revertantur, Mu. Gej. domum re infectâ n; à suo scilicet proposito & spe miserè dejecti o. [De phrasi *וְיִתְּבוּ*, quæ hic sequitur, vide o Gej. fusè congesta ad Psal. 40. 16.]

5. Magnificetur] Non in se, sed in nobis. Chald. Augeatur gloria Domini, qui suam in nobis tuendis potentiam declaravit p. ¶ *Qui diligunt salutare tuum* Vel, salutem tuam, i. e. quam tu fidelibus præstas q: vel, quâ me salvabis: q. d. qui cupiunt me abs te liberari ac salvari r. r Mu.

6. Ego verò egenus, &c.] Ità se vocat, vel, quod tunc Regno per filium exutus esset; vel, simpliciter, q. d. miser & afflictæ fortunæ homo *. ¶ *Adjuva me*, *וְיִתְּבוּ* x x 3

לִי פֶסֶחַ] Festina ad me, Ch. M. P. &c. vel, propter me, five, mea causa, Mu. JT. Pi. ¶ Nē morēris] Esse mihi auxilio. Vel, ut AE. observat, activē, nē differ, sc. auxilium t.

PSALM. LXXI.

ARGUMENTUM. Videtur hic Psalmus statim conscriptus post præcedentem, (cum quo Ezra cum cohære putat, sicut Psal. 104. cum 103. cohæret :) idcirco est *avniyap* *. Scriptus est quum Absalomum fugeret, quod probat v. 9. Nē projicias me in tempore senectutis meæ. Quum Saulem fugeret erat tantum annos 30 natus b.

* Psalmus David, filiorum Jonadab, & priorum captivorum] Itā o. Filii Jonadab erant Rechabitzæ, qui ideo primitiæ captivorum dici poterant, quod, cum essent *avniyap*, & per pascua, &c. victum quærent, primi omnium à Chaldæis capti sunt c. [Verum illi cum aliis, adventante Chaldæorum exercitu, Hierosolymam se receperunt, ut disertè testatur Jeremias.] At hic Titulus ab Interprete aliquo additus est d: imò inter somnia ponendus est f.

1. In te speravi] Priores aliquot hujus Psalmi versus similes prorsus prioribus Psalmi 31. versibus occurrunt f.

2. In justitia tua] Non, mea. Sciebat se poenas dare peccati in Uriam, &c. Verto, Per, vel Propter, justitiam tuam, quā scil. innocentes defendere soles h.

3. Esto mihi in Deum protectorem; itā o. sim. Ar. לַיְיָ] In petram habitaculi, A. Mu. Gej. Mo. Buxt. &c. vel, quam inhabitem, JT. Pi. quia ex ædibus meis metu Absal. fugi i. Esto mihi domicilium, Sy. vel, robustum habitaculum, P. Pro לַיְיָ hīc, legendum לַיְיָ, ex loco parallelo Psal. 31. 3. [Sic non pauci hīc accepisse videntur.] Esto mihi in petram fortitudinis, five roboris, M. V. rupes fortis valde, Ch. pro firma rupe, Ca. sim. Ti. Sed exemplaria constanter habent, illic לַיְיָ, hīc לַיְיָ: consentit Masora, quæ לַיְיָ quater reperiri ait, & hoc exemplum affert. Commode dicitur Deus rupes habitaculi, in qua scilicet tutò commorari & habitare posset in suo exilio. Et ut Deus dicitur לַיְיָ robur, itā & לַיְיָ Psal. 90. 1. ¶ Et in locum munitum; itā o. & arx pro salute mea, Ar. לְבֵיתִי לְבֵיתִי] Ad ingrediendum, five veniendum, (sub. illuc, vel, ad eam, nempe petram m,) jugiter, Mo. Gej. &c. quod veniam, &c. JT. Pi. sim. M. ut illud ingrediar, &c. P. ad quam jugiter confugiam, Ti. ¶ Ut salvum, &c. לַיְיָ] Præcepisti, five mandasti, (vel, præcipe, præ. pro imperat. ut Psal. 4. 2. & 60. 6. vel, efficaciter statuisti, A. vel, qui præcepisti, Pi. vel, quemadmodum decrevisti, vel promissisti, Gej. vel, decrevisti enim, Camp. in Gej. præceptum posuisti, JT. sim. Mu.) salvum me facere, Mu. A. &c. vel, de servando me, JT. sim. Mu. ad servandum me, Pi. sim. Gej. &c. Mandasti jam sæpe alias, ergo nunc quoque me salva o. Vel, mandasti Angelis, ut Psal. 91. 11 P. Mandes (præt. pro fut. & fut. pro optativo) ut me servent, sub. angeli q.

4. De manu peccatoris, לַיְיָ] Turbulenti, nempe Absalomi r. ¶ Contra legem agentis; itā o. sim. Ar. לַיְיָ] Pervertentis, Mo. perversi, P. Ti. iniquè agentis, Pi. JT. Collectivè sumitur hæc vox, ut & sequens *. Iniquorum, Ca. ¶ Iniqui; itā o. לַיְיָ] Et violenti, P. Ti. Mo. vel calumniatoris, M. opprimentis, Pi. Prius verti, inflati, à לַיְיָ fermentari, massa autem fermentata intumescit: sed tunc esset לַיְיָ in Pahul, id est, fermentatus, &c. t. Præfractè agentis, JT. Fermentati, i.e. malitiosi; nam malitia comparatur fermento 1 Cor. 5. 8. Iracundi, q. d. qui est in fermento. At o. reddunt, לַיְיָ] legerunt לַיְיָ. Verum non itā legerunt, sed itā acceperunt. לַיְיָ, teste K. aliquando idem est cum לַיְיָ. Sic Esa. 1. 17. לַיְיָ o. reddunt, לַיְיָ] Sic RR. לַיְיָ est raptor, violentus, iniquus. & & y, literæ unius organi, facile permutantur. לַיְיָ denotat hominem malitiæ fermento five acore infectum, qui alios corrumpit, depravat, vel molestiā afficit.

5. Spes mea] i. e. Spei objectum a.

6. In te confirmatus (vel sustentatus, Gej.) sum; itā Mu. &c. לַיְיָ] Tibi, vel, Super te, innitor, five fulcior, JT. Pi. sim. P. Sy. Ti. &c. (Heb. sustento me, Pi.) ut homo baculo b, Jef. 36. 6. vel domus columnis, Jud. 16. 29. Confer 2 Par. 32. 8. Contra omnes impetus ac adversitates recumbo in tua veritate, clementia, potentia, &c. c. ¶ Ex utero] Scil. matris meæ: d. Gej. i. e. à partu d. Merito itaque senex similem à te opem d. Pi. exspecto f. ¶ Tu protector meus; itā o. לַיְיָ] Ex-tractor, vel educator, meus, P. Ti. Mo. sim. Ch. Ca. M. &c. vel, ereptor, Pi. Abripuisti, JT. eripuisti me, nempe à periculis f. Excisor meus, qui scil. obstetricis instar f. A. vinculis me maternis exsolvisi, & לַיְיָ abscondi occurrunt tantum Psal. 90. 10. ¶ In te cantatio (Heb. laus, Mu.) mea] h. e. De te h. ¶ notat objectum i, ut 1 Sam. 19. 3. Psal. 69. 13. Propterea te semper prædicavi, & prædicabo l. De te gloriari soleo ob beneficia, &c. m.

7. Tanquam prodigium (vel portentum, Ti. Mo. Ar. ostentum, JT. Pi. signum, Mu. monstrum, A. admiratio, Sy.) factus sum (vel fui, JT. Malo, sum, quia de præfente statu suo loquitur *), multis] Itā o. Ch. Mu. Gej. &c. vel, magnis, Pi. A. qui nempe in te non credebant n. Amplificat fiduciam suam antithesi falsi judicii adversariorum de seipso f. Me spectabant, & aliis monstrabant, & mirantes de me loquebantur o, tanquam homine Deo exoso, & à Deo deserto, ut declarat v. 11 P. ob casus adversissimos, exilia, &c. q. ob malorum magnitudinem; vide Exod. 4. 21. f. vel, ut exemplo insigni judiciorum tuorum & vindictæ in peccatores *. Ideo multi me refugunt, velut monstrum. Vide 1 Cor. 4. 9. Esa. 8. 18. Prodigium est spectare hominem tanta patientem t. Vel, quod super te sustentatus sum, & tu me sustentasti v. Vel, Mirantur me à te deferi *, quum semper in te soleam fiduciam collocare: sed tu contrarium ostendisti, quia fuisti adjutor meus v. Vel, quod tot malis oppressus evaserim tamen *. Tota Davidis vita indè à pueritia rebus præclare gestis insignis & admiranda fuit *. ¶ Et tu, itā Mo. Ch. &c. לַיְיָ] Et tamen tu, P. tu autem, M. sim. Pi. Gej. Ti. Ca. Etiam si omnes me exhorrescerent, & cuncta essent desperata, in te tamen sperare perrexi b. ¶ Adjutor, &c. לַיְיָ] Spes, vel fiducia, b. Gej. mea fortis, five prevalida, M. P. Mo. Sy. &c. asylum prevalidum, Ti. Aded es mihi receptus robustus, JT. i. e. Tantà fide protexisti me, ut exemplo meo multi adducti sunt ad credendum in te c. Refugium meum re- f. Jun. fugium roboris, i. e. robustum. Repetendum hīc est prius nomen absque affixo, ut Levit. 6. 10. לַיְיָ: sic Exod. 26. 21 d.

8. Repleatur (vel, Implebitur, Mu. Gej. &c.) os meum laude; itā Mu. JT. &c. לַיְיָ] Argumentum tale est, Libera me, tunc laudabo te f. Sensus, Nunc quoque perge mihi favere, ut te laudem, &c. Non aliam ob causam optat servari quàm ut Dei laudes prædicet, quo nulla major pio voluptas: quum impii nē libenter Dei laudes ferant, quia sua sibi vitia indè exprobrari putant. Alii, Replebitur, &c. quasi certus esset de læto exitu, vel voto suo potitus. In precationibus affectuum variaz sunt piis vices. Interdum vis doloris eos abripit, mox rursus se colligunt, &c. f.

9. Nē projicias me] Per contemptum & cum nausea. Senilis ætas ob morositatem tædium aliis creat g. ¶ In tempore senectutis] Quum me jam senem Abs. persequitur h. Sed quod magis vires corporis deficiunt, eò promptius succurre i. ¶ Cum defecerit virtus mea; itā o. M. Ch. &c. videlicet naturalium virium, h. e. succus natus k: לַיְיָ] Secundum consummari, i. e. quando consummatur. ¶ ante infinit. nota temporis l.

10. Quia dixerunt (vel, deliberant, Ca. vel, loquuntur, M. JT. Pi. sub. malum, Ch. vel, illud quod in seq. versu m,) —mibi; itā o. Mo. לַיְיָ] De me, Sy. Ar. P. Ti. Mu. Gej. A. JT. vel, contra me, M. Ca. Ch. ¶ Et custodientes animam meam; itā Mo. Mu. &c. לַיְיָ] Qui custodebant, &c. h. e. qui antea me diligebant, & de me solliciti erant: vel, qui custodiunt, &c. nē ex ipsorum manibus elabatur n. Qui observant, &c. Sy. M. Ti.

o Pi. Ti. sic P. A. ut scil. eam mihi auferant. Qui mihi
 p Mu. sim. meaque vitæ insidiantur p. **וְשִׁי** sign. accuratam ob-
 Ar. A. servationem q: & sumitur, vel in bonum, ut Psalm.
 q Gej. 97. 10. Prov. 22. 5. &c. vel in malum, ut 2 Sam.
 r Gej. A. 11. 16. Psal. 56. 7. & hoc loco. Sic & 1 Sam. 19. 11.
 * Gej. & Job. 10. 14.
 v Mu. 11. *Deus dereliquit eum*] Nam filius ipsius necem
 quærit, & nemo opem fert. Hactenus Deus adjuvit
 illum, &c. Non metuenda jam est Dei five assisten-
 tia, five vindicta. ¶ *Persequimini*] Dum impune
 licet.
 a Mu. 12. *Nè elongeris à me*] Respuendo preces meas.
 y Gej. Vel, sentiant illi te non abesse à me, &c.
 b Mu. 13. *Confundantur*] Vel, *Confundentur*, postquam scil.
 c Mu. mihi proximus adfueris, &c. Sic optimè cum seq. co-
 hærebit. ¶ *Deficiant*; ita M. Mo. JT. **וְיִפְּטוּ**] *Con-*
 d Gej. *sumantur*, Gej. *pereant*, P. Ti. &c. Instar fumi seu ne-
 bulæ, valde quidem se extendentis, omnia obscuran-
 tis, citò tamen & penitus evanescentis.
 t Mu. 14. *Semper sperabo*] Licet in maximis sim angu-
 f Gej. stis, & hostes prosperentur. ¶ *Et adjiciam super*
 e V. (vel ad, Sy. Pi. Ca.) *omnem laudem tuam*] Ità o. Ch.
 b Belg. A. M. P. Mo. &c. Quæ scil. te laudare solebam. Lauda-
 bo te amplius quàm unquam antea feci; vel, quàm
 a A. alii faciunt. *Augebo laudem*, &c. Sic 2 Paral. 10. 11.
 * Gej. *addam jugo*—i. e. augebo illud. Non extinguar hæc
 i Mu. ex K. vice, sed spero quòd, his etiam periculis defunctus,
 sim. Gej. te more meo celebraturus sum. *Ego verò jugiter in*
 m Jun. *expectatione sum* (me à te ab hac conjuratione libera-
 tum iri) *de tota laude tua, & perreçurus sum*, JT. Quan-
 doquidem jamque quædam laudis argumenta dedisti
 mihi, liberando me ex urbe, & Achitophelis consilium
 evertendo, spero quòd tota tua laus in plena mea in-
 stauracione demonstretur.
 e Gen. 15. *Quoniam non cognovi literaturam*] Idque vel,
 o T. sim. 1. Divinam; q. d. Non satis intelligo S. Scripturas, &
 Me. earum mysteria magnitudinem Dei representantia.
 p Me. Vel, 2. humanam: Non sum versatus in humana
 sapientia & eloquentia; nam semper vel pastor fui, vel
 miles. Vel, *non cognovi* (i. e. non probavi, non ap-
 probo) astutiam & prudentiam seculi, quæ abundabat
 Achitophel: non confido in humanis consiliis. ¶ **וְיִפְּטוּ**
 q T. *Quia non cognovi* *negotiationes*, o. nempe fraudulentas. Sed ex Latino pro-
 r Ham. babile est o. olim habuisse, *negotiationes*. Imò o. jam
 * Mu. T. habent, *negotiationes*. pro quo in Psal. vet. Roman.
 f T. & in Sixtin. est, *negotiationes*. Utriusque Græcæ ver-
 t G. sionis mentio apud Augustinum. [Sed reliqui planè
 aliter reddunt.] *Quoniam* (vel *quomodo*, JT. Pi. A.
 y Gej. Gej. sim. P. AE. in Mu. ut Psal. 25. 11. & 44. 20.)
 non novi (vel, neque enim novi, Ti. Sy. Ar.) *numeros*, M.
 Mo. P. JT. Pi. Mu. ex Ch. & RS. K. & AE. &c. sub.
 ejus, JT. Pi. vel, eorum, A. *beneficiorum tuorum*, M. Mu. sim.
 G. erga me. Vel, si veritas, etsi, est modesta correctio; q. d.
 Narrabo res inenarrabiles, non tamen pro ipsarum
 amplitudine, sed pro tenui ingenioli mei facultate.
 * Mu. *Non enim novi numerare*, Sym. in D. Syrus verbum He-
 y Ham. bræum retinet, quod malè scripturam reddunt. Nomen
 z Gej. **וְיִפְּטוּ** alibi non occurrit.
 16. *Introibo in potentias* (vel *potentiam*, o. Ar. Æth.
 fortitudinem, Ch.) *Domini*] Ità P. Mu. o. &c. i. e. Vel,
 a Me. Adhærebo penitus Divinæ potentie; in illa, tanquam
 b Me. T. arce, abscondar & confidam. Vel, Ingrediar ad con-
 c V. sic templanda opera tua. Vel, Aggrediar narrare fortia
 Mu. ex RS. tua facta. *Introibo*, &c. vel, mente meâ, ut eas accu-
 & AE. ratè perpendam; vel potiùs linguâ, ut enarrem, quia
 d Di. contextus docet versari Davidem in Dei laudibus pro-
 ferendis. Al. *Introibo in fortitudine* (vel, cum mul-
 tipli fortitudine, i. e. fretus multiplici fortitudine quam
 t Pi. mihi suppeditabit Dominus; vel, in potentiis, q. d.
 f K. in Mu. tuâ unius virtute fretus), *Domini*, Pi. K. &c. *Introibo*,
 s A. vel, 1. in hoc opus tui laudandi, tui ipsius, non meâ,
 virtute fretus; vel, 2. in Templum (ut Psal. 5. 8.
 & 42. 3. & 66. 13.) laudes tuas celebraturus, per for-
 titudines, five *potentias*, tuas, quibus scilicet me è tot
 angustis eripies, ut denuo Arcam Domini videam:
 b Gej. vel, 3. in pugnam, nullâ hominum potentiâ fretus,
 i K. in Mu. &c. Vel, aggrediar negotia mea per ejus potentiam,
 b A. &c. **וְיִפְּטוּ** significat officii publici administrationem,

Num. 27. 16, 17. vel etiam privatas actiones, Deut. 28.
 v. 6. Hic itaque quamvis vitæ ejus actionem signifi-
 cat. *Ingrediar*, i. e. Fungar officio meo, & actiones
 meas instituiam. *Obibo fortia Domini facinora*, Ca. *Introibo*
Progreddiar, vel *Incedam*, in potentiis, five fortitudinibus,
 Domini, Q. in Di. M. Quod vivo, & victurus sum, hoc
 tibi debeo, qui vires præbes perturbato, & in exilium
 profligato. Sed tunc fuisset **וְיִפְּטוּ**; nam **וְיִפְּטוּ** est ire, *in-*
cedere, *progreddi*; sed **וְיִפְּטוּ** est venire, intrare. *Ag-*
 10 *greddiar omnimodam virtutem, Domine Jehovi*, JT. Quod
 omnino alienum videtur, cum de laudibus Dei hic aga-
 tur, non de fortitudine Davidis. Quamvis ita quoque
 ferè Tigurinus, *Veniam in fortitudinibus, Domine Deus*.
 Reliqui melius **וְיִפְּטוּ** in genitivo accipiunt. Forfan sic
 ex Arabismo verti possit, *Veniam in fortitudinibus Do-*
mini, i. e. Proferam fortitudines, &c. In Arab. verba
veniendi, sequente **וְיִפְּטוּ**, significant, adducere, adferre, pro-
 ferre; ut & verba *abeundi*, sequente **וְיִפְּטוּ**, auferre, abduce-
 re. ¶ *Memorabor* (scil. ad me consolandum &
 20 sustentandum bonâ spe) *justitiæ tuæ solius*] Non ju-
 stitiæ meæ, aut cujusvis creaturæ.
 17. *Docuisti me*] De tua scil. potentia & benevolen-
 tia erga me, dum me multoties mirabiliter in periculis
 conservasti. Tu variis argumentis ostendisti mihi
 quàm tibi essem curæ, &c. *Docuisti*, tum dictis, tum
 factis. Al. Dedisti mihi cor intelligens, ut cognos-
 cerem nihil non esse à te. Certè eam vim videtur
 habere id verbi. ¶ *A juventute mea*] Quàm pri-
 mum disciplinæ capax fui. ¶ *Et usque nunc*, **וְעַד הַנּוּנְךָ**
 30 [Hæc verba sequentibus annectunt.] *Et usque nunc*,
 vel, *hactenus*, vel, *huc usque*, (vel, *usque in præsens*, V.)
annunciavi, five *indicavi*, (vel *annunciabo*, Mu. V. vel
annuncio, V.) *mirabilia tua*, P. V. Mu. JT. Pi. &c. [A-
 lli tamen cum præcedentibus jungunt, locumque sic
 reddunt;] *Docuisti me à juventute mea, & usque nunc*:
annunciabo, &c. Q. in Mu. Sensus loci, Per omnem vi-
 tæ meæ tractum præstatum mihi materia tuam magis
 addiscendi celebrandique gloriam.
 18. *Donec annunciem brachium tuum*] Id est, potenti-
 am tuam: nam si hostes in hac imbecilla ætate supera-
 vero, omnes dicent tuâ virtute, non meâ, id factum, &
 40 infigne in me cernetur potentie tuæ exemplum. ¶
Generationi omni quæ ventura est ita o. sim. Sy. Ar.
וְלִדְוֹתָיִךְ לְכָל דּוֹר] Ad verb. generationi: omni venturus
 est, Mo. Generationi, sub. huic, vel, præsentis, M. Ti. P.
 Mu. ex K. A. ex sequentibus. *Omni posteritati*, Ti. A.
 omni posteritati quæ veniet, M. omni generationi quæ
 ventura est post me, Mu. Docet se hæc literis signa-
 turum, & ad posteros transmissurum. *Omni qui ventu-*
 50 *rus est ad me*, RS. in Mu. *Omni* (nempe homini, quod
 convenientius est quàm, generationi,) qui venerit, nem-
 pe in hunc mundum, vel, qui posthac natus fuerit. Vi-
 de Coh. 1. 4.
 19. *Et justitiam tuam, Deus*, (construe cum, donec
 pronunciem & extollam) *usque in altissima*, (i. e. in
 cælum usque, hyperbolicè) vel, quæ justitia & po-
 tentia tua ad cælum pertingit, quæ fecisti magna-
 lia] Ità o. Æth. pro, & *magnalia quæ fecisti*, ordo in-
 versus. Vel pro, eorum magnalium quæ fecisti po-
 60 tentia altissima est. ¶ **וְיִפְּטוּ עַד הַמְּרוֹם**] *Justitiam tuam, Deus, usque ad*
excelsum, & *ingentia quæ patrasti*, Sy. vel, & *magnalia*
quæ fecisti erga me, Ar. *Et justitia tua, o Deus, usque ad*
cælum excelsos, quos fecisti maximos, Ch. *Et justitiam tuam,*
o Deus, quæ est altissima, vel, usque in excelsum, Mu. P.
 (sub. annunciem, vel, predicabo, &c. Mu. A. &c.) qui
 fecisti magnalia, Mu. vel, quia fecisti magna, P. *Et justiti-*
am tuam, o Deus, in altum efferam, qui tam ingentia
patrasti, Ti. Nam (i. e. hic valere potest nam, ut Psal.
 70 60. 13. Al. *Et quidem*, M. *Et certè*, Pi.) *justitia tua, o*
Deus, (sub. assurgit, JT. vel, patet, M. ellipsis verbi con-
 jugati, saltem sensu) *in altum*, five *excelsum usque*,
 JT. M. Pi. qui (vel quia,) facis res magnas, Pi. *Et*
arduum, o Deus, justitiam, (sub. predicabo,) qui Deus tam
 magna facis: [deinde sequentia reddit,] *ut sis incom-*
parabilis, Ca. *Justitia tua—usque ad cælum*, sub. magna
 est, Tig. not. Q. He. in Mu. (q. d. maxima est, & max-
 imè admirabilis: similis loquutio Psal. 57. 11.) *nam tu*
 designare soles immensa, Tig. not. vel, qui fecisti, &c.
 h. e.

h. e. qui per eam (iustitiam tuam, quâ fidem tuis datam de iis servandis nunquam non præstas,) tam egregia facinora semper edidisti, ut cogar exclamare, *Quis similis, &c.* ¶ *Deus, quis similis tibi?* In iustitia & potentia¹. Nemo five hominum, five deastrorum^m.

20. *Quantas* (vel, *Qui*, Ch. Sy. P. Ti. Mo. *Tu qui*, M. vel, *Quia*, J. T. Æth. vel, *Postquam*, שׁוֹר pro שׁוֹר, ut Exod. 21. 8ⁿ.) ostendisti mihi tribulationes multas] Ità o. vel, fecisti ut experirer, &c. J. T. sim. Mu. Gej. Heb. videre me, Pi. Gej. Videre sæpe sumitur pro notitia experimentalis, ut Coh. 1. 16. & 2. 1°. Sensus, Tu, qui aliàs sæpe multa mihi mala immisisti, idemque ex iis semper liberasti, (hoc enim supplendum esse quivis videt,) nunc me restitue, &c. P. Duplex hîc lectio, וְרָאִיתִי & וְרָאִיתִי, [simil. in וְרָאִיתִי & in וְרָאִיתִי,] videre fecisti, vel me, Davidem, vel nos, populum Dei mecum*. ¶ *Et malas*, וְרָאִיתִי Verto, & mala, scil. magna vel multa: πῶς & ὅσα. וְרָאִיתִי substantivè accipitur, ut Psal. 88. 4. & 141. 5. Minus autem convenienter tribulationes dici videntur *malas*, quasi aliquæ earum bonæ sint. ¶ *Et* (vel, *sed*, M.) *conversus* (ad me, tu qui recesseras¹), *vivificasti me*, וְחַיֵּיתִי] *Convertentis*, (vel *revertentis*, Mu.) *vivificabis me*, V. Mu. pro, *conversus es*, *vivificasti me*†. Iterum *vivificabis me*, vel, *vivifica*; nam fut. hîc & in seq. pro imperat. esse antecedentia docent¹. Perfut. hîc notatur actus consuetus. ¶ *De abyssis terræ*] i. e. Aquarum voraginibus, quæ in imis terræ specubus latent: h. e. in malis ingentibus*; vel, è gravissimis periculis, unde emergere non potuissim nisi tuâ ope².

21. *Multiplicasti magnificentiam tuam*] Heb. *meam*: sed utriusque erat, & Dei, qui faciebat; & Davidis, qui accipiebat*. ¶ וְרָאִיתִי] *Multiplicabis*, five *Augebis*, (vel, *Augebas*, M. *Auges*, J. T. Gej. vel, *Ange*, Mu.) *magnitudinem* (vel *dignitatem*, Ti. sim. A. *magnificentiam*, M. A.) *meam*, Mo. Pi. &c. i. e. maiestatem *meam* regiam^b. Non modò pristinam gloriam restitue, verùm etiam auge^c. Christus post afflictiones suas intravit in gloriam, Luc. 24. 26. Phil. 2. 8, 9^d. ¶ *Et conversus* (vel *reversus*, Ch. Sy. *reversus es*, o. Ar. Æth. & *divertens*, J. T. *placatus*, V.) *consolatus* (vel, & *consolatus*, o. Ar. Æth.) *es me*] Vel, *consolaberis* (*consolaris*, J. T.) *me*, M. Ti. Ch. Sy. Pi. vel, *revocasti me*, nempe à morte ad vitam*. ¶ וְחַיֵּיתִי] *Et iterum consolaberis me*, Mu. & *circuibis consolaberis me*, Mo: *Et convertes te ad me*, à quo nunc vidēris faciem avertisse, *consolaberis me*, omnemque mihi absterges molestiam^f. [Ca. totum sic reddit, *Qui meam amplificaveris magnitudinem, qui me, pacatior factus, recreaveris.*]

22. *In vasis, &c.* וְכֵלִי נְבִלִי] *Instrumento nablii*, Pi. Gej. &c. vel *psalterii*, A. ¶ *Veritatem, &c.*] Etiam *veritatem*, &c. A.

23. *Exsultabunt labia mea*] Dum tibi psallam in instrumentis. ¶ *Et anima mea*] Sub. *exsultabit*. Frustrà est laus oris, nisi cor succinat^g.

24. *Cùm confusi fuerint*] Sequaces Absalomi, spe suâ falsi, temeritatem suam videntes, &c. h.

PSALM. LXXII.

ARGUMENTUM. Verisimile est hunc Psalmum Davidem conscripsisse cùm, paulò ante mortem, filium suum Salomonem successorem Regni declarasset, eumque unctum à Zadoc, &c. publicè inaugurari vidisset, 1 Reg. 1^a. Scriptus est celebrandæ memoriæ temporis illius quo primùm unctus est Salom. 1 Reg. 1. 39^b. Hâc solenni precationis formâ, quam etiam populo præscripsit, filium Deo commendat^c, rogans ut ipsum intruat verâ virtute & prudentiâ, &c. d. Sublimiori tamen sensu pertinere hæc ad Messiam agnoscunt vetus Scholiastes Hebræus hoc loco, & R. Saadia Gaon ad Dan. 7. 14. & Salomon Jarchi*. Sicut David in ærumnis suis, &c. ad Christum, cuius typus erat, præcipuè respicit, ut sæpe vidimus: ità & hîc mentem convertit ad considerationem Regni spiritualis, quod ex

hoc umbratili & typico Salomonis producendum & constituendum erat, & utrumque Regnum conjungit, Salomonis scilicet & Christi; eoque nomine & sibi & filiis gratulatur, quibus tale Regnum contigit quod usque ad Christum duraret, & sub Christo longè amplius & augustius emergeret, nec unquam finiendum erat^f. ¶ Mel. Psalmus hic est Davidis votum quo Salomoni imperium justum, felix, &c. precatur: mysticè tamén exponi potest & debet de Christi Regno, cuius Regni quædam imago illud erat; Christus enim est verus Salomon, h. e. pacificus^g. Ipsi Rabbin, qui vacillant dubii utrùm hunc Psalmum Christo attribuant an Salomoni, fatentur pleraque Salomoni convenire וְרָאִיתִי, וְרָאִיתִי, &c. & βολω, Christo autem וְרָאִיתִי, &c. sine excessu & hyperbole. Quare & nos non dubitamus de Christo explicare, in quo est imago rerum, in Salomone vix tenuis umbra^h. Primi versus aptè Salomoni conveniunt; sed mox Vatis mens & lingua in Deum elevata sermonem convertit ad Christum, &c. i. ¶ Me. Bel. Sed de uno eodemque in toto Psalmo agi σωχεται five in Calov. contextus verborum Sole clariùs docet^k. De solo Cal. anti-gr. Christo verè, propriè & directè hic Psalmus agit^l. Probat. 1. Multa hîc prædicata Salomoni non conveniunt^m: ut quæ dicuntur de Regni hujus Regis æternitate, v. 5; pace perfecta, v. 7; universalitate, v. 8ⁿ; perpetua & incommutabili iustitia, amplitudine extendente se per totum mundum^o, adeò ut omnes reges ipsum venerentur, v. 9, 10, &c. & omnes gentes in eo benedicantur, vers. 17^p. 2. Ex collatione locorum N. T. ubi varii ejus versus de Christo exponuntur: ut vers. 13. cum Matt. 21. 8; vers. 1. cum Joh. 5. 22; vers. 2. cum Matt. 5. 3; vers. 3. cum Luc. 2. 13. 14; vers. 6. cum Zach. 9. 9. & Matt. 21. 5^q. 3. Judæi ipsi de Messia intelligunt^r. R. Obadiah ait compositum esse de adventu Messie. AE. ait prophetiam esse de Salomone, vel de Messia. Veteres Hebræos ità exposuisse apparet ex Midras Tillin, ubi ad ista verba, *Judicia tua da regi*, dicitur, *Iste est rex Messias*, &c. Quin & in Talmud de nomine Messie quæritur, & hinc [ex v. 17.] respondetur, *Jinnon est nomen ejus*. RS. ad illud v. 16. *Erit pugillus frumenti*, &c. ait, Rabbin nostri exposuerunt de placentis in diebus Messie, & totum Psalmum de Messia exposuerunt†. K. duas expositiones adducit, 1. de Salomone, 2. de Christo: sed huic palmam tribuit. De Christo, ait ad v. 1. *planissimum est*. Idemque dicit ad v. 5. ad quem etiam hoc habet, *Propriè dicitur de Christo, & hyperbolicè de Salomone*^t.

1. *In Salomonem*; ità o. וְרָאִיתִי] Ipsi Selomob, Mo. P. Salomoni, Ar. M. Ti. Mu. ex RS. vel, *Salomonis*, Ti. Ipsius Salomonis, i. e. à Salomone scriptus†. ¶ V. De Salomone, Coc. Mu. ex AE. i. e. de Messia, cuius figura erat Salomon; unde & Messias *Salomon* dictus Cant. 3. 11. ut alibi *David*, Hof. 3. 5. Talis etiam est titulus Psal. 127^v. Pro *Schelomone*, J. T. Pi. A. i. e. in v. A. ejus gratiam compositus, ut gratularetur ei novum honorem Regium, &c. Chald. sic נַעַם פִּלְסִי, *Per manus* (i. e. operâ) *Salomonis dictus est Psalmus in prophetia*, de Messia nim. ut ex reliqua ejus Paraphrasi videre est. Ità vertendum, *Salomonis*, sub. *Psalmus*, ut in וְרָאִיתִי. ¶ Mu. Verùm hîc non est nota genitivi casus². Nam non² Pi. Salomonem, sed Davidem, Psalmi hujus authorem esse liquet³, tum ex v. 1. ubi orat pro filio regis^b; tum ex v. ult. ubi dicitur ult. Davidis^c. ¶ *Judicium tuum regi da*, וְרָאִיתִי] *Judicia tua*, Mu. Mo. &c. i. e. Gubernationem justam^d: rationes & formulas recte & secundum te judicandi*: regendi scientiam & potestatem^f: judiciorum tuorum, vel juris tui, notitiam & zelum, ut rectè populum tuum regat; vel potiùs, judicii tui rectionem & administrationem^g, ut ex tuæ æquitatis norma jus administret absque errore & iniustitia^h. Regi, i. e. Salomoniⁱ. Vel, Messie, ut hîc disertè addit Chald^k. Vide Ezech. 21. 27. *donec veniat cuius est judicium, & dem illud*: Joh. 5. 22. — *omne judicium dedit Filio*^l. Hinc dicit, *judicia*, in plur. q. d. omne & omnis generis judicium^m; & *judicia tua*, q. d. nè judicet, ut Reges solent, *secundum id quod videt*, &c. quod de Christo dicitur Esa. 11. 3ⁿ. Votum hoc est Davidis; q. d. Fac, Domine, illucescere beatum illum diem

- Gej. diem quo Messias dabis judicia tua, &c. Mitte Christum ad regendum & moderandum mundum tot malorum fluctibus jactatum P. ¶ *Et justitiam tuam*]
- Gen. Qualis in Rege requiritur. ¶ *Filio regis*] Ad quem jus Regni pertinet. Regis, i. e. meo; nempe Salomoni †; cujus dignitatem auget, quod & Rex fuit, & Regis filius †: qualis & Messias, filius tum Dei, tum Davidis.
- Mu. 2. *Judicare*; h. e. Da judicare: ¶ *Judicet*, JT. Pi. Mu. A. &c. i. e. Fac ut gubernet: Sunt verba precantis. ¶ *Ut judicet*, A. *Judicabit*, M. Mu. Gej. si derideris ei tua judicia. ¶ *Populum tuum*] q. d. Qui non tam illius est, quam tuus. Docet hoc Reges se esse ministros Dei, & quod se erga subditos gerere debent sicut Deus inter subditos †. ¶ *Pauperes tuos, &c.*] Imbecillos à vi potentiorum tutos præstando, hosque coercendo. Tuos emphasin habet: pauperes enim peculiariter Dei sunt & censentur. Vide Psalm. 14. 4. ¶ *¶ Afflictos tuos*, Pi. Gej. qui sub tyrannide Satanæ, peccati & mundi ingemiscunt. Cum divitibus & saturis nihil Christo negotii est. Populus Dei sunt inopes, exhausti fame & siti, abnegantes justitiam & vires suas, &c. ¶ *In* (i. e. cum) *judicio*] Ità Mu. &c. vel, jure, JT. Pi.
3. *Suscipiant* (vel, *Ferant*, Ti. Pi. Proferant, JT. Ferent, vel *Afferant*, Ch. Sy. M. P. Ca.) *montes pacem populo*; ità o. Æth. "וְהָיָה לָהֶם" Id est, vel, fructus in pace fruendos; confer 1 Reg. 4. 21. vel, prosperitatem, sive felicitatem: vel, bonorum copiam. Vel, *pacem ferent*, tanquam fructum suum, quod phrasin inquit Job. 40. 15. Dicit, *montes*, ut sign. pacem hanc ubique futuram. Saviente tyrannide metus cuncta pervadit, ipsosque adeo agricolas ab operibus rusticis prohibet, unde agri ubique steriles jacent: Contra, florente justitiâ tuta omnia, & agricolarum industria omnes locos exercet, etiam colles & montes ipsos aridioris & infeliciores foli, unde etiam in montibus omnia feliciter proveniunt, &c. Montes, ubi scilicet solent esse latrones & fera. Vel, *montes & colles* hic sign. Reges externos, qui pacem cum Israelitis contracturi essent. Vel, per *montes & colles* intellige totum Regnum Israeliticum, quod erat montosum. Vel, intellige Regnum Messias, cujus *mons in vertice montium* constituendus erat Jes. 2. 2. Mic. 4. 1. Ecclesia per montanam Hierosolymæ regionem sæpe figuratur. q. d. Messias Regnum erit instar montium vitibus, gramine, herbis aut arboribus amoenissimis obditorum. Sicut Salomon pacem habuit cum omnibus Regibus, &c. ità Christus per Apostolos pacem & justitiam prædicavit per orbem. ¶ *Et colles justitiam*] Ità Ch. M. P. Ti. Sy. Ar. ¶ *¶ supervacaneum* hic est P. ¶ *¶ aliaque præpositiones* sæpe tantum expletivæ sunt. ¶ *¶ hic accusativum* format. Sic Levit. 24. 16. וְהָיָה לָהֶם, lapidabit eum; 2 Par. 17. 9. וְהָיָה לָהֶם, erudiebant populum: Psalm. 78. 31, 71. & 82. 8. &c. ¶ *¶ Et colles in justitia*, Mo. vel, cum justitia, Pi. Gej. A. Coc. sub. conjuncti sunt, Pi. vel, repete, ferent pacem, A. Gej. Al. Et colles, (repete, afferant pacem populo. Accentus Revia divellit hanc vocem à sequente:) propter justitiam, id est, justam & æquam gubernationem. ¶ *¶ Et colles* (profundent omnimodam benedictionem) propter justitiam, quam culturus est Salomo. Junguntur hoc versu pax & justitia, ut Psalm. 85. 11. Christus est Rex & pacis & justitiæ, Heb. 7. 2. & regnum ejus est cum pace & justitia, Rom. 14. 17. ¶ *¶* (quos pro more sequitur Æthiops,) וְהָיָה לָהֶם connectunt cum sequente versu, locumque totum sic reddunt, v. 3. *Suscipiant montes pacem populo, & colles. v. 4. In justitia judicabit, &c.* Ità fieri oportet, si aliquid significet. [Alii tamen aliter putant, ut vidimus.]
4. *Judicabit*; ità Mu. Gej. A. &c. וְהָיָה לָהֶם] Vel, *Judicet*, Mu. *Judicare* hic ponitur, more Hebræorum, pro *tucri & defendere*. Vindicabit ab injuria. Vide Psalm. 43. 1. ¶ *¶ Pauperes populi*] Genitivus partitivus. ¶ *¶ Filios pauperum*] Id est, vel, pauperes, ut redundet vox filii, sicut Psalm. 11. 4. & 18. 45. Coh. 10. 17. vel, egenorum familias, & eos quorum veluti hæreditaria est paupertas ac miseria. ¶ *¶* in וְהָיָה pertinet ad constructionem verbi וְהָיָה. Horum meminit præ nobili-

- bus, quia Messias in eorum salutem præcipue venit, qui, de propria virtute sua penitus desperantes, toti ab ipsius ope pendebant. ¶ *¶ Humiliabit*, וְהָיָה לָהֶם] Contemnet, debellatum quasi pedibus conculcando, &c. ¶ *¶ Calumniatorem*, וְהָיָה לָהֶם] Oppressorem, JT. Pi. Gej. qui Messias subditos ad illam egestatem miseriamque altu suo redegerat; nempe Satanam, in quem Messias victoria hic describitur. Confer Gen. 3. 15. ¶ *¶ Injuriosum*, &c. ¶ *¶ seu fraudatorem*. Hunc versum ad Christum pertinere docet Esa. 11. 4.
5. *Et permanebit* (vel *perdurabit*, Ar.) *cum sole*] Ità o. Æth. Pro וְהָיָה לָהֶם, legisse videntur וְהָיָה לָהֶם, prolongabit. ¶ *¶ Timebunt*, vel *Venerabuntur*, (vel *Timeant*, Mu. vel *Adorabunt*, Sy. Timor pro toto cultu Dei, ut Esa. 29. 13. Matt. 15. 9.) *te cum sole*, P. Mo. A. sim. Ti. Mu. Gej. A. &c. vel, *coram sole*, ut v. 17. sic וְהָיָה לָהֶם. Gej. &c. 7. 8. valet *coram*. Vel, *quandiu erit sol*, JT. Pi. Mu. A. ex RS. & K. Gej. A. sim. V. Ti. Ca. &c. h. e. *quandiu orbis durabit*. Vide Gen. 8. 22. Psalm. 89. v. 37, 38. ¶ *¶* Vel, *quandiu erunt homines luce solari fruenter*. ¶ *¶ Timebunt*. Quinam? Nempe afflictis, sive filii egenorum, ex v. 4. qui ex lege gratitudinis redemptorem suum colent. Vel, *timebunt homines*, (impersonaliter dictum,) propter talia beneficia & judicia. ¶ *¶ Timebunt te*. Quem? 1. Te, o Deus, ex v. 1. Indicatur prima pars felicitatis subditorum, quod videlicet Deum recte culturi sint. 2. Te, o Salomon. 3. Sublimis autem, nec minus ad literam, te, o Messias. Si de Salomone accipiat hoc, hyperbole est: si de Messia, præcisè, ut verba sonant, intelligendum est; si quidem sub Rege Messia replenda sit terra cognitione Domini, sicque perpetuo deinceps futurum sit, nec unquam postea inter homines timor Dei defuturus sit. Certum apud me est, Davidem hic non tam Salomone quam Christum respexisse. Vide Esa. 11. 9. Denotatur hic coexistentia cultorum Messias cum Sole. De Salomone aut posteris Davidis hoc intelligi non potest, vel, 1. indicativè; quia Regnum eorum tamdiu non duravit, neque in eo timor Dei exstiturus erat, sed plerumque idololatria, &c. vel, 2. optativè; nam vana vota & cum revelatione Dei pugnantia quare ascriberemus Sanctis? ¶ *¶ Et ante lunam*; ità Sy. P. Mu. &c. וְהָיָה לָהֶם] *Et coram luna*, M. Mu. ad facies lune, Mo. In conspectu lune, h. e. *quandiu præfens & conspicua in hoc mundo erit Luna*. Durante luna, JT. Pi. Confer Gen. 11. 28. mortuus—coram facie Tarab, i. e. eodem superstiti; Job. 4. 19. & 26. 10. Sic in Misna dicunt, *coram domo*, i. e. stante domo, sive Templo. Dum Luna permanebit, & erunt aliqui coram illa. Chald. hunc locum sic reddit, cum ortu solis, & in luce lune, i. e. mane & vespere, die & nocte, pro ut 12 Tribus serviunt, Act. 26. 7. Quæ interpretatio vera esse videtur. Colent te oriente Sole, & apparen- rente Luna, i. e. dies noctesque. Sol enim diei, Luna nocti, præfens. ¶ *¶ proprie, ad faciem, ad respectum* Luna, cum Luna faciem suam ostendit. ¶ *¶ In generatione, &c.* וְהָיָה לָהֶם] Generatio (vel, generationes, o. Æth.) generationum, Mo. o. Æth. Gej. Generatio generationem succedens, Pi. sub. timebit, vel reverbitur, te, Pi. Gej. ut sit appositio. Soboles sobolis, i. e. poster, Pi. Salomonis. Simile illud Ovidii, Cum Sole & Luna semper Aratus erit. Sed manifesta hæc est per-versio. Num enim poster Salomonis vel mansere cum Sole, vel timere Dominum? In generationem (vel generatione, P.) generationum, Sy. Ar. five æternam, JT. Sensus, Per omnes & singulas ætates durabit Ecclesia, & te Messiam colet, &c.
6. *Descendet*] [Quis? vel quid?] Resp. Rex Salomo, itemque Christus, sapiente & clemente gubernatione suâ descendet super subditos, &c. Descendet Christus de coelis in terram, vel, in gremium Virginis, vel, in Regnum suum. Descendet, plerique subintelligunt Rex. Sed malo impersonaliter sumi, ut Act. 9. v. 18. ἀπέπεσον—ὡσεὶ πέσιντες, deciderunt—veluti squamæ: sic o. hic, descendet o. v. 18, h. e. aliquid simile pluvie, nim. arcana Spiritus Sancti gratia. Rasi sic, Descendat ejus sermo in medium populi tui, & in corda illius. Ezra sic, Descendat e suo palatio in domum judicii: vel, Descendat judicium, cujus mox meminit, iudicet pauperes,

res, &c. K. sic, Rex iste veniat, &c. m. ¶ Sicut plu-
 via] In Palæstina valde rara ac salutarisⁿ. Pluviae
 comparantur Salomon & Christus respectu doctrinae &
 administrationis iudicii per ipsos. Confer Deut. 32. 2.
 Job. 29. 23. Hof. 6. 3. ¶ In (vel super, Mo. Sy.
 Ar. o. Æth.) vellus] Respiciunt rorem qui in Gideonis
 vellus decidit, Jud. 6. 37. — 40 P. Vel, terram vellus
 vocat, quoniam illa herbis, ut lanâ, vestitur. ¶ על גל
 Super scellam herbam, JT. Pi. sic P. Gej. A. vel, pratum
 desectum, five detonsum, Ti. Pi. in tonsuram graminis, M.
 12 sign. herbam tonsam hîc; & num. plur. tonsiones pra-
 torum, seu scenificia, Amos. 7. 1. Prata initio ætatis
 detonsa pluviam postulant ut recrecantur. ¶ Si-
 cut stillicidia, &c. [כרביבים וריוף ארץ] Sicut imbres, Pi.
 M. Mo. P. &c. irrigatio (vel stillicidium, Mo.) terra, Pi.
 AE. in Mu. per appositionem. Vel, irrigantes terram, M.
 quibus irrigatur terra, Pi. stillantes super terram, P. Mu.
 Ut guttae imbris sensim irrigantis terram, Ti. ut terram
 irrorans imber, Ca. Ut imbres, qui sunt dispersus humor
 terræ, h. e. qui terram humectant. Vox וריוף alibi
 non occurrit. Alii volunt esse synonymum וריוף, hoc
 sensu, sicut stillicidia super herbam excisam terræ, Q. in
 Gej. V. Repetitur על. Alii, sicut imbres & ros super
 terram. [JT. totum sic reddunt, Ut cum descendit
 pluvia super scellam herbam, cum imbres descendunt, qui
 sunt irrigatio terræ.] Ch. sic, Descendat sicut pluvia be-
 neplaciti super herbam quæ arrosa est à locusta; sicut stille
 pluvie serotine quæ stillant super herbam terræ. Sen-
 sus loci, Efficiet Salomon, itémque Christus, ut dite-
 scant subditi omnis generis bonis.
 7. Orietur, [וריוף] Floreat, Mu. Florebit, Gen. Mar.
 Gej. JT. Pi. &c. vel, Germinabit, Gen. ¶ In diebus
 ejus] Quibus scilicet ipse regnabit. ¶ Justitia,
 [צדק] Justus, Gen. Gej. &c. h. e. Omnis justorum li-
 ve justificatorum cœtus. Justus seu probus quilibet;
 collectivè, pro, Florebunt iusti. Ipso regnante cre-
 scant & floreat iusti ac probi. ¶ Et abundantia
 (vel multitudo, P. Mo. Gej. &c. vel amplitudo, JT. Pi.)
 pacis; ita Ch. sub. erit, vel, ex membro præcedenti,
 florebit: [וריוף שלום] Et multa erit (vel sit, Ti.)
 pax, M. Sy. &c. quæ justitiæ sanè alumna est, & cum
 ea conjungitur Psalm. 85. 11. ¶ Donec, &c. על
 [על] Usque ad non lunam, Mo. donec desierit (vel,
 non sit, P. Ti. JT. Pi.) luna, M. Sy. sim. o. Ar. &c. h. e.
 Usque ad mundi consummationem¹, ubi Sol & Lu-
 na, &c. evanescent; nempe, secundum qualitates, non
 secundum substantiam. Donec, &c. i. e. semper, quia
 Luna nunquam desinet esse quamdiu hic mundus dura-
 bit. Pacem hanc æternam duraturam intelligunt
 de Salomone^m: sub quo constat multam fuisse pa-
 cem; quæ tamen statim post Salomonis mortem tur-
 bata estⁿ; nempe quia Salomon conditionem violavit,
 de qua 1 Reg. 2. 4. De Salomone hæc hyperbolica
 sunt, de Messia ut sonant accipienda P. Adumbratum
 hoc fuit in Salomone; expressum verò & perfectum in
 Christo, à cujus temporibus & justitia (per quam de-
 leatur iniquitas) & pax conscientia perpetua sunt. De
 quo vide Esa. 2. 4. Dan. 9. 24. Zachar. 9. 10. Chald.
 vertit, donec excindantur cultores lune. Quos intelligat
 nescio.
 8. Et dominabitur] Nim. Rex ille; non צדק proximi
 nominatus, ut docet contextus. ¶ A mari
 usque ad mare] i. e. A mari Mediterraneo ad mare
 Mortuum, five Salsum[†], vel, ad mare Rubrum, five
 Arabicum[†]. Vel, à mari Meridionali, five Idumæo, ad
 mare Septentrionale^v, h. e. ad Oceanum. Ità de Mes-
 sia exponendum. ¶ Et à flumine] Euphrate sci-
 licet^v. ¶ Usque ad terminos orbis terrarum, [עד
 אפיקי] Ad limites, vel fines, terræ, Gej. Mu. Pi. &c. nem-
 pe habitatae²: vel, terræ Israelitæ. Sensus est, Ob-
 tineat iste limites Terræ promissæ qui Gen. c. 15. v. 18.
 Exod. 23. 31. & alibi describuntur^b. Impletum hoc
 in Salomone 1 Reg. 4. 21. sed perspicue magis in
 Rege Messia^d. Confer Psalm. 2. 8. & 22. 28. Jes. 45. 22.
 Act. 1. 8. Discant hinc Principes, ut certis ac suis
 terminis includi se æquo animo ferant, magisque suo-
 rum imperiorum fines tueantur, quam proferant.
 9. Coram illo] Eo præsentem, vel, in ejus honorem.
 ¶ Procident, [על] Procident, Mu. Incurvabunt se,

honoris nim. cultusque deferendi causâ^h. ¶ Aethi-
 opes; ita o. Ar. Æth. V. [אֶתְיוֹפִי] Solitudinarii, M. bar-
 bari, JT. sylvani, Ca. accolæ deserti, Ti. sic P. Mu. A.
 Pi. &c. putà, Cedraei & alii. Sensus, Qui in remotis
 desertisque locis degunt eum adoratum veniant; ac
 multò magis finitimi populi. ¶ Est navis; [אֶתְיוֹפִי], sic-
 citas^k. Nostri hîc exponunt, sicci, i. e. sitientis deser-
 ti incolæ. At infra Psalm. 74. 14. reddunt, deserta; quod
 & hîc adhiberi potest, pro incolis desertorum¹. Al. Ich-
 thyophagi, (sicut & Psalm. 74. 14.) five illi ad mare Ru-
 brum, quò Salomonis pertinebat Imperium; aut, si
 de Christo intelligas, significabuntur extrema terra-
 rum & oceani, ubi passim Ichthyophagos Geographi
 describunt^m. AE. accipit de nautis, vel transmar-
 nisⁿ, quòd in sequente versu insularum mentio fiat.
 ¶ Terram (vel pulverem, M. Ti. Mo. &c.) lingent] Ità
 P. vel, lingant, Ti. Mu. sicut serpens, Mic. 7. 17. Quod
 timorem denotat & subjectionem P. Terram osculen-
 tur, & quasi pulverem pedum ejus lingant venerabun-
 di, &c. Sumpta figura ab Orientalibus, qui hodiè
 que solent terram coram Rege osculari. Humillime
 tibi se submittent, tanquam parati conculcari, &c. Sic
 L. Piso in Valer. Max. 8. 1. 6. humi prostratus, judi-
 cumque pedes osculatus, os suum cœno replevit. Ali-
 qui de clade hostium in terram prostratorum accipiunt,
 quod tamen minùs quadrat. Idem Ecclesiæ promissum
 Esa. 49. 23.
 10. Reges Tharsis; ita Mu. A. &c. [תַּרְשִׁישׁ] Ma-
 ris, five oceani, Gej. A. Ità sumitur תַּרְשִׁישׁ 1 Reg. 22.
 v. 49. 2 Par. 9. 21. Psalm. 48. 8. [ubi Annotata vide,
 quæ non expedit hîc repetere.] Sic dicitur mare mag-
 num, à celebri ejus portu Tharsis, five Tarsus^v, [in Ci-
 licia.] Tharsis puto esse mare quod Ciliciam alluit². * Mu. sim.
 Tharsis est Tartessus. Vide Psalm. 48. 8. Esto, certum
 locum Tharsis dici, potest tamen alibi totum mare de-
 notare; ut Græci sæpe pro Gentilibus omnibus ponun-
 tur. ¶ Et insule] Vel, insularum, Ma. Gej. Re-
 ges oceani accolæ & insulari, JT. h. e. quotquot mari
 terraque imperant. ¶ Munera offerent, [אֶתְיוֹפִי] Of-
 ferant, vel offerant. Heb. emphaticum est, redire faci-
 ant, vel reddant, h. e. singulis annis pendant tributum,
 ut 2 Reg. 3. 4. Ità subjectionem suam profitebuntur.
 ¶ Reges Arabum; ita o. Ar. Æth. sim. Ca. [שֶׁבָא] Scheba,
 Ch. M. Ti. &c. Scheba, i. e. Æthiopum, poste-
 rorum Schebæ^b. Æthiopia, A. Al. Seba Arabica, P.
 Sign. Arabiam felicem^c, cujus urbs maxima est Saba,
 prope mare Rubrum^d. ¶ Et Saba; ita o. Ar. &c.
 [שֶׁבָא] Seba, M. Mo. Ch. &c. i. e. Arabum, posterorum
 Sebæ^e. Arabia, A. Al. Seba Æthiopica, P. Æthiopia, V.
 50. Nominando populos adeò diffitos, quorum illi Asiam,
 hi Africam, tenebant, amplitudinem Imperii tantò
 clariùs ostendit^f. [Plura de Sheba & Seba vide in
 Collectaneis nostris ad Gen. 10. 7, 28.] ¶ Dona; ita
 o. Ar. Æth. Ch. Mu. sim. JT. Pi. P. [אֶתְיוֹפִי] Vox hîc tan-
 tum reperitur, & Ezech. 27. 15. ubi nostri pretium ver-
 terunt. [Hîc vertunt,] honorarium, Mo. honora-
 ria, Ti. stipendium, Ca. oblationes, Sy. Descendit à שֶׁבָא
 inebriatus fuit, five quòd donativa apportarentur tunc
 è re potulenta, vino generoso, &c. five quòd appeti-
 tum suaviter afficerent, &c. Potius vox est Arabica,
 nam שֶׁבָא Arabibus est, gratias egit.
 11. Omnes reges terræ] i. e. Omnium regnorum ali-
 qui Reges. In Messia hoc impletum, non in Salo-
 mone^k.
 12. Quia liberabit] q. d. Propterea colant eum
 omnes, &c. ob summam ejus justitiam, &c.
 ¶ Pau-
 perem à potente] Ità o. Legerunt אֶתְיוֹפִי, ex אֶתְיוֹפִי, quod
 nobilem & divitem sign^m. ¶ Paupe-
 rem clamantem, Mu. Gej. ab iniquitate judiciumⁿ. Vel,
 clamantem, non ex impatientia aut desperatione, sed
 ex humiliato, respiciente ac fideli pectore.
 13. Parcet pauperi, [אֶתְיוֹפִי] Miserebitur pauperis, à
 sceneratoribus oppressi, &c. Pauperum toties hîc men-
 tio fit, quia scil. in tuendis pauperibus regium munus,
 imò dignitas inprimis posita est: hoc ipsum maximè
 parem facit Deo, qui pater est orphanorum, & judex vi-
 duarum. ¶ Animas—salvas faciet] h. e. Tenu-
 iores à potentioribus defendet; vel, de vita pericli-
 tantes servabit. Salomoni hæc conveniunt. Potius
 Christo,

Christo, cujus elementia erga conscientias afflictas hic commendatur, &c. qui etiam eas salvabit, quod nomen ipsius *Jesu* insinuat, Matt. 1. 21. † Gej.

14. *Ex usuris*] Sic o. Ar. Æth. Ti. Putarunt o. הַיִּתְּ הִיכֵם idem esse quod הַיִּתְּ, cum diversa prorsus sit earum vocum ratio. † Mu. *Ab oppressione*, Ch. *Adolo*, vel *fraude*, Sy. M. P. Mo. JT. Pi. Ca. h. e. occultis insidiis. † Mu. *Et iniquitate*, הַיִּתְּ הִיכֵם. † Mu. *Et à violentia*, Gej. Mu. i. e. vi aperta. A Satanæ mundique periculis, tum apertis tum occultis. † Gej. *Et honorabile nomen eorum coram illo*] Ità o. Pro הַיִּתְּ, legisse videntur הַיִּתְּ. † Mu. *Et pretiosus erit sanguis* (quem scilicet inimici effundere moluntur: sanguis, i. e. vita; vide ad Psal. 30. 10. b.) eorum coram illo, vel, in oculis ejus, Mo. Mu. Gej. A. &c. i. e. Vel, i. non profundum patietur; quia charus est ipsi: (sicut ex adverso Paulus vitam ait sibi non fuisse charam, quia paratus erat eam Christi causâ amittere, Act. 20. 24. d.) sed cautè eum custodiet in sanctis suis. Vel, 2. eadem eorum ulciscetur; & vel guttas sanguinis eorum, instar pretiosi balsami, contra corruptionem interea recondet. † Gej.

15. *Et vivet*] Ità M. P. Mo. Ti. &c. Nempe, pauper, M. Ti. pauperum quilibet. *Vivet* eorum quilibet apud illum; sumendum ut Levit. 25. 36. *Et vivet*, seu *vivat*, nempe Rex ipse vicissim, incolumis, ac longo tempore. Diuturna Principis vita subditis salutaris est. Vide Prov. 28. 2. Huc formulæ votivæ pro Regum vita, 2 Sam. 16. 16. 1 Reg. 1. 31. *Vivet*, Salomon diu; Christus in æternum, ab omni mortis ærumnæque metu securus. Sic Messias post miseras suas vita promittitur, Jes. 53. 8, 9, 10. *Et dabitur ei*; ità o. Sy. Ar. Æth. Ti. Gej. הַיִּתְּ הִיכֵם. *Et dabit* (vel, *dabunt*, Pi.) ei, M. P. Mo. Ch. &c. [Sed quis dabit?] Resp. 1. Unusquisque; vel, is cujus est officium dare. Loquutio impersonalis. 2. Deus dabit Regi. Vide 1 Reg. 3. 13. 3. Dabit Rex pauperi: q. d. non solum eum in vita servabit, sed eum augebit opibus. 4. Dabit is quem Rex vindicaverit. Ità nostri. [JT. hæc cum præced. sic reddunt;] *Ideo quamdiu vivet* (quisquis eorum quos vindicaverit) *dabit ei de auro*, &c. i. e. ultro ex tota facultate præstabit debitum officium atque obsequium. Innuitur hic subditorum Messias munificentia, quod non solum aurum libenter in honorem sui Regis impendent, sed omnia pretiosissima. † Gej. *De auro Arabiæ*] Confuderunt שֶׁבַע Scheba cum סֶבַע Seba, regione Arabiæ felicitis; sed parum aptè, nam Arabia non recensetur inter regiones auriferas, ut Æthiopia, quæ olim & hodie ob auri copiam celebratissima. * Gen. *Adorabunt*, &c. הַיִּתְּ הִיכֵם. *Et orabit* (vel *adorabunt*, Ti. JT. Pi.) pro eo, M. P. Mo. &c. nempe, pro Rege pauper. Sed quomodo orat pro Christo? Resp. 1. Pro ipso, i. e. pro ejus Regno & corpore. 2. De Christo *deus* accipiendum hoc, sicut & donatio auri, quatenus ex gratitudine fausta Redemptori suo precantur; ut illi qui acclamârunt, *Hosanna*, &c. Al. Intercedet Christus pro populo, &c. 2. Particula הַיִּתְּ constructa cum הַיִּתְּ semper designat personam pro cujus commodo instituta est oratio, ut Gen. 6. 20. v. 7. Deut. 9. 20. 1 Sam. 7. 5. & 12. 19, 23. &c. Vel, veritas impersonaliter, (sicut præcedentia,) & *adorabitur*. Al. הַיִּתְּ valet *per*; *adorabunt per ipsum semper*, ejus nomine Patri supplicabunt. † Gen. *Benedicent ei*; ità o. Ar. &c. הַיִּתְּ הִיכֵם. *Eum laudabunt*, Ti. *Benedicet ei*, M. P. Mo. Mu. &c. quisque; vel, egenus liberatus debitas ei concinet laudes; vel, Christus pauperi. * Omnia refero ad Regem, ejusque erga populum beneficia. 17 refero ad הַיִּתְּ. 13. *Et vivet*, & *dabit ei*, nempe pauperi, &c. Sensus est, non frustra victurum istum Regem, sed ut pauperes ditet, &c. proque iis intercedat, &c. Quare & vertere posses, *Et vivet ut det*, &c. f.

16. *Et erit firmamentum*, &c.] Ità o. Æth. quod quis mendum esse putet, pro *frumentum*. Et Græcum *σπέρμα* corruptum est ex *σπέρμα* pugillus. Sed quidni *firmamentum* sit abundantia frumenti, vitæ firmamentum? Confer Gen. 27. 37. Psal. 105. 16. Esa. 3. 1. Sed & Ch. habet hîc, *fulcimentum panis*. [Quod congrueret, si in Vulg. esset, *firmamentum panis*; nunc vero est simpliciter, *firmamentum*.] *Firmamentum*, i. e. fir-

mus & solidus cibus. *Erit in robur super terram*, &c. * Gen. Ar. הַיִּתְּ הִיכֵם. *Erit* (vel, *Et erit*, Ti. vel, *Ubi fuerit*, JT.) *pugillus*, seu *vola*, (id sign. דָּן Dan. 5. 5. & הַיִּתְּ in Chald. par. 1 Reg. 18. 44. 1; & הַיִּתְּ M. Syr. est *plantæ pedis*; & הַיִּתְּ RR. dicunt & *volam manûs*, & *plantam pedis*: vel, *particula*, Mo. A. Q. in Mu. * Ham. *minutum*; & הַיִּתְּ *frusta*, *particula*, occurrit Gen. 37. 3, 23. *frumenti in terra* (sub. *satus*, P. vel, *proje-* † Gej. *ctus*, Ti. vel, *tam frugifer*, M.) *in capite*, five *vertice*, *montium*, P. Ti. Mo. JT. Pi. &c. ubi scilicet minor est fertilitas quàm in planitie. Sensus, Tanta tunc erit * Gej. *fertilitas*, ut si quis conseverit pugillum frumenti, &c. Pi. Mu. A. *densissimæ* provenient aristæ. Si fuerit *exiguum fru-* Ham. G. *mentum*, &c. Ellipsis hîc הַיִּתְּ si, ut Psal. 39. 12. cor- &c. *ripies* (i. e. si corripas) *aliquem*, *liquefcere facis*, &c. P Mu. & 91. 7. *Cadent*, &c. i. e. si cadant, &c. Vide & Psal. 40. 6. & c. 9. הַיִּתְּ absolute accipio, ut denotet id futu- † Gej. rum quod subjungitur, & sic verto, *Erit, pugilli frumenti fructus*, &c. *contremiscet*, &c. Vel, hoc membrum inter- 20 *rogative* lego, *Eritne particula*, five *paululum, frumenti in terra in vertice montium*? i. e. sicubi vel paulillum fuerit, &c. Alii הַיִּתְּ explicant ex Chald. הַיִּתְּ, quæ Di. est *extensio*, seu *diffusio*, vertuntque, *Erit multiplicatio*, seu *extensio, frumenti*, &c. Ità Fælix ex RS. Ità sensus optime fluet, Tanta erit ubertas, &c. f. הַיִּתְּ, quod † Mu. alibi non occurrit, referrem ad הַיִּתְּ abundare, Jer. 50. 11. Hab. 1. 8. unde nomen הַיִּתְּ abundantia, Job. 35. 15. sic itaque verterem, *Erit abundantia frumenti in terra*, imò *in vertice montium*. * Superextolletur super Li- * Gej. *banum fructus ejus*] Ità o. Pessima versio. [Sic au- † Boot. tem explicant:] Superabit Libani sylvam præ altitu- † Di. dine. * הַיִּתְּ הִיכֵם. *Producat fructus suos* * Gen. *ut Libanus*, Sy. in Boot. & extendetur præ cedro fructus Me. *ejus*, Æth. *Commovetur*, five *agitabitur*, five *commove-* bit se, (vel, & *contremiscet*, P. vel, ut *agitetur*, M. Ti.) *sicut Libanus* (i. e. ut arbores Libani) *fructus ejus*, Mu. * Pi. A. JT. M. Ti. &c. Nempe tritici illius; nam ad fœm. הַיִּתְּ *pugillum* referri nequit affixum masculinum in הַיִּתְּ. * Pi. Melius alii, *perstrepet*, vel, *strepitum edet*, &c. Boot. [ità 40 Mo. Pi. Mar. &c. vel, *commovendo strepet*, &c. Gej.] ut ex sensu clarum est: Neque enim lætissimi proventus indicium est si spicæ agitentur five moveantur, cum segetes etiam jejunæ & cassæ ventorum flatibus huc il- luc impellantur; sed si seges vento agitata perstrepit, spicas ostendit uberes esse, ac bene plenas & pingues. Porro, quod dicit, *instar Libani*, intelligendum est de illo strepitu (non quem facit ventus vehementior, sed) quem mitior spiritus arboribus immurmurans creat; de quo Esa. 7. 2. Virg. Georg. 4. *Tum sonus auditur*, &c. * Boot. 2. Etiam nomen הַיִּתְּ pro strepitu aut fragore sumitur, 50 nim. 3. 7. Jer. 10. 22. & 47. 3. Ezech. 3. 12. Nah. 3. 2. * Gej. *Erit floreant* (vel *progerminabunt*, Ti. sic Ch. *egredientur*, V.) *de civitate* (h. e. cives, A. JT. Pi. *de civitate Jerusalem*, Ch.) *sicut fœnum* (vel *herba*, M. P. Mo. &c.) *terre*; ità o. הַיִּתְּ הִיכֵם. *Floreant de*, i. e. in, *civitate*, Mar. sic Glass. gram. 4. 1. 662. in loco magis fœcundo, in loco plano, &c. b. *De civitate ellipticè dictum*, pro, *ho-* b Mar. *mines de civitate*, i. e. cives: ut, *de mundo*, Psal. 17. 14. c G. *pro mundanis*; &, *de cælo*, Psal. 148. 1. *pro cælicolis*. d. A. 60 *De civitate*, nim. sancta, vel, quavis alia Messias subjecta. Ellipsis hîc nominativi, cives *de civitate*, vel, ex civitatibus singulis, *efflorescent*, &c. ut Pl. 68. 27. *de fonte Isra-* elis. [Vide ibi dicta.] Fertilitati terræ nascentium commodè subnectitur fœcunditas hominum, &c. * in * Gej. quorum multitudine Regis honor est, Prov. 14. 28. Sensus est, Non in agris modò justæ administrationis cerne- tur fructus, sed & in urbibus, civibus oblata pacem omniumque rerum copiam fœcundâ prole crescentibus, atque ità ut videri possint è quaque civitate veluti gra- 70 men è terra exoriri. [Ca. totum versum sic reddit; *Fiêtque ut farris pugilli terræ mandati fructus in montano vertice strepat ut Libanus, florentibus terrestrium herbarum more civibus.*] Hoc evenit sub Salomone, ut patet ex 1 Reg. 4. 20. Sub quo summa erat fœcunditas. Sed nihil de ea habent historici: tum de hominibus sequen- tia agunt, non fructibus terræ. De Messia itaque hæc intelligenda sunt, cui optimè conveniunt, in cujus Regno ingens existit proventus & copia Divini verbi, quæ hîc per abundantiam frumenti mylticè designatur, necnon

necnon piorum hominum è civitate Jerusalem, i.e. Ecclesia, vi verbi & Evangelii veluti efflorescentium¹. Copiosa passim in orbe erit animarum alimonia, spargetur semen verbi, crescet frumentum, crescent etiam frumento pasti, & largos ferent fructus, juxta Joh. 15. 1, &c. Nihil in illo Regno tam exiguum erit, quin in immensum augebitur, &c.^m. De Messia hoc accipiunt Hebræiⁿ; ad quem etiam totum Psalmum applicant AE. & Midras Tillim^o. Erit benedictio in diebus Christi; si feminaverit homo pauper manipulum, &c. P. Christus erit in principio sicut *manipulus tritici*, sed postea multitudo Discipulorum sicut *herba crescit*⁹. Significatur hinc efficacia verbi Dei, quod semen spirituale est, Matt. 13. 19. 1 Pet. 1. 23. & frumentum vocatur Jer. 23. 28. quod id ubivis, non modò in campis, sed etiam in montibus & urbibus, h. e. penes summos & infimos, &c. copiosam messem producat^r.

17. *Sit* (vel *Erit*, Mu. JT. Ma. &c.) *nomen ejus* i.e. Fama, sive præconium, hujus Regis[†]; vel, memoria^t. ¶ *Anie solem*] Ità^o. Sy. Ar. Eth. sim. Mo. *Aniequam esset sol*, Ch. i. e. ab æterno^v, [nempe *preparatum erat*, ut sequitur in Chald.] Res septem præcesserunt mundi creationem, inter quas nomen Messie *Jinnon*^{*}. ¶ *שמש לפני*] *Coram sole*, M. G. Pi. Mu. A. *durante sole*, JT. Pi. sim. Mu. G. P. Ti. Ca. Gej. A. ut supra v. 5. *coram luna*^v. ¶ *Permanet* (vel *permanebit*, o. Eth. *perseverabit*, Hi. in D. vel, *sempiternum*, Ar. vel, est, Sy.) *nomen ejus*, ״ן ״ן ״ ״^o. &c. legisse videntur ״ן ״, *firmiter erit*, vel *permanebit*²; quomodo & Chald. qui hinc habet, *preparatum*, seu *destinatum*, fuit². Sed non sequitur. Nam ״ן, quod propriè est *sobolescere*, sive *sobolem procreare*, latius tamen accipitur. Nam cum semen humanum, seu sobolis procreatio, permanentiam & consistentiam familiæ adferat, in genere vox ea *perdurare* significat^b. Verbum ״ן nusquam occurrit in Sacris^c. Vox ״ן est ἀπαξ λεγόμενον. Hinc variant^d. Hinc veteres Hebræi tradiderunt *Jinnon* esse unum ex Messie nominibus^{*}. *Sobolescet nomen ejus*, JT. Pi. Mu. Gej. G. h. e. Cum ipse æternum vivet, tum de nomine suo filios & Christianos se dignos gignet^f. Posterius ipsius per ipsius memoriam erunt celebres^e. At hoc de Salomone intelligi nequit, qui tantum abest ut perennem laudem obtineat, ut ob idololatriam, &c. pessimè audiat in Scriptura Sancta: nec posterius ejus adeò celebres erant à pietate, quæ præcipua laus est^h. Al. *propagabitur*, &c. P. M. Ti. *filiabitur*, &c. Mo. Mu. h. e. Filius appellabitur nomen ejus. Favet hoc Christianis, qui Christum *filium Dei* vel ״ן ״ן esse creduntⁱ. ״ן ״ ״ *filius*, quæ vox est Philistinorum Gen. 21. 23. & Arabum Job. 18. 19. Hinc Ægyptii sumpsere vocem ״ן ״¹. ״ן est verbum, & quidem tertià fut. Niphil, ut patet ex[†] præformativo, & Dagesch, quod est nota abjectæ characteristice Nun^m. Nomen vel fama Messie, h. e. tota Evangelii concio, quasi filiabitur, vel perpetuabitur, & quotidie de manu in manum tradetur, sicut per filios propagatur genusⁿ. *Durabit*, &c. Ut filius perdurare facit nomen patris, ita nomen Christi durat in credentibus, qui vocantur *Christiani* Act. 11. 26. & filii ejus Heb. 2. 13, 14°. ¶ *Et benedicentur*, &c. ״ן ״ן ״ ״] *Et benedicent* (vel, *benedicentes*, JT.) *sibi*, vel, *benedicentur in ipso*, Mu. Mo. A. &c. vel, *per eum*, sive *illud*, Pi. i. e. allegato exemplo ejus^p, ut explicatur hæc phrasid Gen. 48. 20⁹. Sument ab eo fausta precectionis formulam^r. Dicitur apud omnes gentes, Sit Regnum tuum simile Regno Salomonis[†]. Sis tu æquè dives, sapiens, &c.^t. Quid autem? Num tale votum omnibus Regibus terræ convenit, imò & omnibus gentibus sive populis? [quorum nec millesima pars vel fando unquam audivit nomen Salomonis:] tum verò, *in ipso*, hinc valet per, vel propter, ipsum; nec similitudinem notat, sed originem & causam meritoriam, benedictionis^v. Non dubium est quin hoc præsertim de Christo accipi debeat. Vide Gen. 22. 18. Gal. cap. 3^x. Desumptum hoc indubiè est ex promissionibus de Messia Patriarchis factis^v. Fundamentum hujus benedictionis verum est Jehovah, ut constat ex Jes. 65. 16. & Jer. 4. 2².

18. *Benedictus*, &c.] Vide de simili doxologia Psal. 28. 6. & 31. 22. &c.². Puto hunc & sequentes versus

non esse authoris Psalmi, sed ejus qui Psalmorum libros distribuit & in ordinem digessit. Possunt tamen esse authoris Psalmi, concludentis gratiarum actione^b. ¶ *Qui facit mirabilia solus*] Suâ nempe naturali & propriâ virtute, &c.^c. Qui mirifica beneficia confert in populum suum^d.

19. *Nomen majestatis ejus*] Ità Mu. Vel, *gloria* (vel *decoris*, V.) *ejus*; h. e. nomen gloriosum^{*}. ¶ *Et replebitur* (vel, *repleatur*, P. Ti. JT. Pi. Mu. &c.) *majestate* (vel *gloriâ*, o. Sy. P. Mo. &c.) *ejus omnis terra*] Ità M. *Gloriâ ejus*, i. e. manifestatione & laudatione gloriosorum ipsius operum^f. Singulæ gentes compotes fiant hujus beatitudinis, ut agnoscant divitias Divinæ gloriæ^g. Aptè congruit hic versus ad Christi tempora, juxta Esa. 11. 9^h. ¶ *Fiat, fiat*] Heb. *Amen*, & (vel *iterum*, Pi.) *Amen*, Mu. &c. Amen geminato concluditur hic Liber secundus Psalmorum, sicut primus Psal. 41. 14ⁱ. & postea tertius^k.

20. *Defecerunt*, &c. ità^o. Eth. ״ן ״ן ״ן ״ן] *Finitur*, *Consummatur*, sive *Completa*, sunt orationes Davidis, JT. Pi. Mo. Gej. Ch. G. &c. [Variè explicant.] Hic postremus est Davidis Psalmus^l. Vel, ultimus quem David composuit; vel, ultimus quem in librum ipse congeffit^m. Non puto verba votave Davidis ista novissima fuisse, cum de aliis hoc ipsum disertè affirmetur; sed hic Psalmus ultimus fuit cum codex iste primò confectus est, ut qui sequuntur ejusdem sparsim alienis immisisti piorum operâ conquiriti & deinceps adjecti sint: quod de Salomonis parœmiis constat ex lemmate Prov. 25. 1ⁿ. Finitur hinc collectio Psalmorum ab ipso Davide facta. Qui sequuntur, eos Asaph aliique, postremò Esdras, addiderunt. Sunt tamen inter eos etiam quidam à Davide facti, sed post conclusum volumen istius collectionis^o. Vel, significat hucusque serie quasi continuâ Davidis hymnos fuisse congeffos, cum ab isto sequantur Asaphi aliorumque serie geminâ continuati haud pauci; etiam si intervallo satis notabili facto, Davidici quidam deprehendantur alienis illis interjecti. Cæterum & de aliis Psalmis constat, eos Davidis esse, licet ejus nomen non præferant. De Psal. 2. ex Act. 4. 25. de Psal. 96. & 105. & 106. ex 1 Paral. 16. quo loco tanquam Davidis recensentur istorum, unus integer ferè; reliquorum duorum, alterius ab initio proximum satis ἀποσπασμένη, alterius à fine versus duo novissimi P. *Hactenus preces Davidis*. Ei adscribuntur tanquam præcipuo authori, quamvis nonnulla sint aliorum; sicut *Ciceronis epistolas* vocamus, cum quibus tamen sunt & aliorum. Quanquam autem in tribus sequentibus [Psalmorum] Libris sunt & Davidis, tamen hinc dicuntur *finitæ preces Davidis*, vel, quod sequentia plurium sunt authorum; vel, quod prioribus jam conclusis Libris, reliqua postea condidit[†]. Sensus, Hæ ultimæ Davidis preces, quas scil. ad Deum fudit paulò ante mortem, cum Salomonem auspicatus est, &c.⁹. Cur igitur hic Psalmus non postremum locum obtinet? Resp. Psalmi certis de causis, quæ tamen ignorantur à nobis, alio ordine dispositi sunt quàm scripti: ut constat ex Psal. 3. qui agit de conjuratione Absalom, cum omnes ferè sequentes de præcedentibus occasionibus, &c. Forfan ratio habita est, non historiæ, sed numerorum, & ii Psalmi simul positi sunt quorum ratio metrica aut saltem musici numeri convenirent^r. [Al.] Significat hinc summam contineri earum rerum quas David expetebat[†]. Cum venerit Messias, & hæc contigerint quæ hoc carmine prædicuntur, enimvero tunc implebuntur orationes seu vota Davidis^t. Hoc negotium de Regno Christi ultimum est de quo prophetavit, & pro quo precatus est. Vide 1 Pet. 1. 10, 11^v.

PSALM. LXXIII.

Argumentum hujus Psalmi idem cum Psal. 4. 36. 37. 39. 49. Doctrina illius opponenda est scandalo crucis Ecclesiæ, & felicitatis impiorum, quo animi piorum sæpe turbantur^a. Asaphus, licet vir sapientissimus,

^b Mu. entissimus, hæc considerans, turbatus est, &c. ^b ejusque fides (de Dei providentia ^c) languefacta est, &c. Tandem ex verbo Dei has dubitationes repressit, &c. ^d.

1. *Psalmus Asaph*, פסלם?] Tā h̄ interdum est genitivi nota, & authorem indicat; interdum dativi, & musicam vel musicum respicit: quomodo autem hic accipi debet quæstio est *. Veritas, *Asapho*, scil. traditus ad decantandum. Vide Psal. 50. 1^f. Sunt qui Davidi tribuunt: sed genus profectō dicendi obscurius & sublimius arguit alium autorem quā Davidem,

cujus oratio planior esse solet *. David Atticum leporem magis refert; quum hic autor Horatii aut Persii stylum exprimere videatur †. Vel, *Asaphi*, sive, *ipsius Asaph*, P. Pi. A. Mu. Mar. Asaph erat nobilis profectus musicæ: vide 1 Par. 6. 39^b. & 1 Par. 16. 37ⁱ. Excelluit etiam in oratoria, aliāque doctrinā^k. Constat ex 2 Paral. 29. 30. Asaphum nonnullos Psalmos composuisse^l. Composuit Psalmum hunc & decem sequentes^m, & Psal. 50ⁿ. De quibusdam tamen dubitatur: tum quia calamitates, &c. quæ Psal. 74. & 79. deplorantur Asaphi ætate inferiora longè temporā respiciant; tum quia materia Psal. 75. Davidi potius quā Asapho competere videatur. Nisi si quis aut illa prophetice prædicta, aut hunc sub Regis persona ab Asapho conscriptum, censet^o. Asaphum authorem probant, 1. vox פסלם, planè parilis תלמידי דוד Davidis. 2. Quod in quibusdam additur vox מנצח, quod Asaphum non cantorem eorum fuisse indicat, sed authorem P. Cæterum non idem fortasse Asaphus autor fuit horum (omnium) carminum q. Spiritus Asaphi hoc habet peculiare, ut de rebus Ecclesiæ tristibus meditaretur. Unde hic tertius Liber continet ferè perpetuas querimonias^r. ¶ Quam, תם] Profectus, P. Mo. Ch. sim. M. Ti. G. Atqui, JT. Attamen, vel Veruntamen, Ti. Pi. Mu. Ex abrupto orditur: postquam multa secum agitasset de providentia Dei, excusā tandem omni dubitatione, ait, Veruntamen, &c. Et si piis tot mala accidunt ut à Deo negligi videantur, & impii felices sint, &c. tamen res aliter se habet: nam revera Deus bene vult piis; contra verò, impios odit^v. Solent pii, cum Deo expostulaturi, prius ab eo remove omnem injustitiæ aut inconsiderantiæ suspicionem. Vide Jer. 12. 1, &c. Hab. 1. 13, &c. Præmittit itaque Asaph hoc exordium, ut non tam incusare quid faciat Deus, quā ignorare quid ipse velit, videatur *. ¶ Bonum, &c. טוב] Potest verti, bonum, vel salutare, est, benecrit, Israeli, o Deus, quomodo v. 28. Bonum est mihi adherere Deo: sed malo masculinè reddi^v. Bonus est Israeli Deus, M. P. Ti. Mu. Gej. &c. afflicto licet populo; non item gentibus circumvicinis. Illi verè bonus est^v, i. e. benevolus atque beneficus^v; verè bona illis subministrat, & mala depellit: impiis autem, quibus favere videtur, fallax ac perniciofa est sua felicitas^b. ¶ Recto, &c. לבי לבב] Mundis, sive puris, corde, Ch. Mo. Pi. sic P. M. Ti. &c. i. e. qui Deum sincerè colunt^c. Restrigit præcedens verbum^d; q. d. Non omnibus quidem Israelitis, sed iis duntaxat qui intus & animo, adeoque foris & ratione externarum actionum, mundi sunt *: qui vestigia Israelis primi observant; nec enim sufficit sanguinis prærogativa^f.

2. Mei autem penè moti (vel lapsi, Ar.) sunt (vel, declinaverunt, M.) pedes; ita o. Ch. Æth. אמי כמעט נטו] Parum absuit quin nutarint pedes mei, Ti. Verum ego ferè pedibus deflexi, Ca. Equidem, quod ad me, JT. vel, Ad me verò quod attinet, Pi. sim. Gej. Nominativus habet vim membri integri^g: penè declinaverunt, &c. JT. parum absuit quin declinarent, &c. Pi. sim. A. Inclinator, vel devius, per meus, nim. à recta Legis vel veritatis linea^h, ad opinionem Epicureorumⁱ. Duplex hic, ut & seq. membro, lectio, declinavit, vel declinaverunt; item, nutavit, vel nutarunt; nempe, & omnes & singuli pedum & gressuum^k. Literæ referunt vel particip. נטו inclinatus, uterque scil. pedum; vel præter. Kal, mutato nempe ה in ו, נטו declinavit^k. Anomalous scribitur נטו, sed legendum נטו, ut דנטו Deut. 32. 37. à נטו: regularis forma est נטו^l. נטו hinc sumitur sicut Psal. 2. 12. & 94. 17ⁱ. Et ego, penè declinaverunt, Mu. P. Admirabundus quasi dicit, Et

ego^m; quod magnum habet pondusⁿ: q. d. Ego, qui tamdiu in Lege Dei exercitatus sum^o, qui toties cum in aliis tum in meipso Numinis providentiam experitus sum^p, me gubernantem malosque punientem^q, de illa penè dubitavi^r. ¶ Penè (vel, quasi nihil, Mo. vel, ferè nihil absuit quin, P. sim. JT. secundum, vel sicut, nihil, Pi. paulò minus, o. Ar. Æth.) effusi sunt (vel vacillaverunt, Ch.) gressus mei] Sic M. Ti. &c. Crescit oratio: plus est effundi gressus, quā declinare pedes: hoc tantum est titubare; illud, everlis pedibus ruere, & quidem (quod denotat effundendi vox) è præcipitio^t. Effusi ad Epicureorum mores & opera^u. Effusi, instar aquæ^v, quæ effusa locum mutat, & incertā ratione dispergitur^x: atque ita periissem^y; declināsem à canali Legum tuarum. Vide de hac phrasi Psal. 18. 37. & 26. 1. & 37. 31. נטו hinc exprimit immoderatam tumultuariamque exorbitationem gressuum, quando se intra terminos in verbo præfinitos non continent, sed temere vagantur hinc inde ad rationis corruptæ libidinem & ductum^z. Vel, phrasis loca lubrica respicit, aquis perfusa, ubi gressus facile effluunt, vel eliduntur^a. ¶ אשתי שפכה אשתי scribitur ἀνωμαλως, constat enim ex literis 3. perf. foem. sing. ex punctis verò 3. perf. masc. plur. Fortè recta lectio esset, אשתי שפכה, effusus est gressus meus; sicut in præced. נטו, declinavit pes meus^b.

3. Quia (vel, Quando, Gej. sim. JT. Pi.) zelavi] Itā o. Ar. P. Mo. Mu. &c. sim. M. V. vel, emulatus sum, Ch. Mu. vel, inviderem, JT. Pi. A. vel, indignatus sum, Mar. sic Ca. vel, urebat me emulatio, Ti. zelum invidum habui, A. נפץ exarsit, vel invidia, vel irā, si construatur cum ב, ut hoc loco, sumitur in malum. Ratio periculosa- rum illarum cogitationum^c. ¶ Super iniquos; itā o. Æth. ברוך] Insanientibus, JT. Pi. Vide Psal. 5. 6. & 75. 5^d. In, vel propter, insanos, vel stultos, P. Mo. M. Ti. &c. vel derisores, Ch. vel ipsensatos, V. vel arrogantes, ut Psal. 5. 6. & 75. 5. אב ללל stultè jactare se, Psal. 75. 5e. Vel, jactabundos stultos, A. qui ebrietate fortunæ ad insaniam usque sibi placent^f. Intelligit impios, qui (licet istos usus & vita communis sapientes vocet) insaniam suam produnt, dum vitam æternam mortali huic postponunt, & spreto Deo, falsa sequuntur bona, &c. ¶ Pacem peccatorum videns; itā LXX, Æth. ראה] Videbo, Mo. Ch. vel, & video, M. quum viderem, P. Ti. Pi. Sy. Ar. Repete ב, ex membro præcedente^g. Pacem, i. e. prosperitatem^h.

4. Quia non est respectus (legi fortè posset, despectus, ἀνέκδοτος, renutus, repulsa^k.) morti eorum] Mortem non anxie respiciunt, non cogitant, non curant^l. ¶ חרצבות למוות] Non sunt ligamina, sive vincula, (vel nodi, A. Coc. nexus, JT. Ti. vel, ligamina anxietatum, M.) morti eorum, Mu. vel, in morte eorum, P. Mo. A. Ham. Coc. sic M. vel, ad mori ipsos, Gej. usque ad mortem eorum, JT. Pi. A. iis ad mortem, Ti. V. Vox חרצבות hinc tantum occurrit & Esa. 58. 6. Ibi omnes veteres Interpretes reddunt, nodos, vel ligamenta; & sic Grammatici exponunt. Sed hoc non satis docet quid significat, cum vox ligamenta variè sumatur. 1. Significat dolores partus, qui scil. ex disruptione ligamentorum uteri efficiuntur; unde חרצבות (quod idem videtur cum חרצבות) vertuntur, אסירים, Act. 2. 24. 2. Sign. morbos, vel dolores, vel gravia onera aliquibus imposita. Vide Esa. 9. 4. Matt. 23. 4. Morbi sic exprimuntur. Vide Luc. 13. 12, 15, 16. ubi mulier & ligari dicitur à morbo, & solvi, &c. Sensus itaque hujus loci esse videtur, quod impiis non sunt dolores & cruciatus illi eos ad mortem trahentes immaturè & violenter, quin potius spontè cadunt instar maturi fructus, &c. Vide Job. 5. 26^m. Metaphora ex arboribus; q. d. Non decerpuntur à morte, ut fructus immaturi ramo tenaciter adherentes, &c. Ligamina hinc sunt morbi quibus hominis artus veluti ligantur, ut non queant se movere, &c. Nullis morbis quasi vinculis ad mortem trahuntur P. Sic h̄ in חרצבות notaret terminum motus. Verum tum dicendum esset tantum ligamini. Non trahuntur ad mortem inviti, sed volentes ad mortem, seu portum quietis, properantⁿ. Al. Metaphora est à textorum telis; q. d. Quam primum impij vitam suam orsi sunt, eam perpetuè cursu

ego^m; quod magnum habet pondusⁿ: q. d. Ego, qui tamdiu in Lege Dei exercitatus sum^o, qui toties cum in aliis tum in meipso Numinis providentiam experitus sum^p, me gubernantem malosque punientem^q, de illa penè dubitavi^r. ¶ Penè (vel, quasi nihil, Mo. vel, ferè nihil absuit quin, P. sim. JT. secundum, vel sicut, nihil, Pi. paulò minus, o. Ar. Æth.) effusi sunt (vel vacillaverunt, Ch.) gressus mei] Sic M. Ti. &c. Crescit oratio: plus est effundi gressus, quā declinare pedes: hoc tantum est titubare; illud, everlis pedibus ruere, & quidem (quod denotat effundendi vox) è præcipitio^t. Effusi ad Epicureorum mores & opera^u. Effusi, instar aquæ^v, quæ effusa locum mutat, & incertā ratione dispergitur^x: atque ita periissem^y; declināsem à canali Legum tuarum. Vide de hac phrasi Psal. 18. 37. & 26. 1. & 37. 31. נטו hinc exprimit immoderatam tumultuariamque exorbitationem gressuum, quando se intra terminos in verbo præfinitos non continent, sed temere vagantur hinc inde ad rationis corruptæ libidinem & ductum^z. Vel, phrasis loca lubrica respicit, aquis perfusa, ubi gressus facile effluunt, vel eliduntur^a. ¶ אשתי שפכה אשתי scribitur ἀνωμαλως, constat enim ex literis 3. perf. foem. sing. ex punctis verò 3. perf. masc. plur. Fortè recta lectio esset, אשתי שפכה, effusus est gressus meus; sicut in præced. נטו, declinavit pes meus^b.

3. Quia (vel, Quando, Gej. sim. JT. Pi.) zelavi] Itā o. Ar. P. Mo. Mu. &c. sim. M. V. vel, emulatus sum, Ch. Mu. vel, inviderem, JT. Pi. A. vel, indignatus sum, Mar. sic Ca. vel, urebat me emulatio, Ti. zelum invidum habui, A. נפץ exarsit, vel invidia, vel irā, si construatur cum ב, ut hoc loco, sumitur in malum. Ratio periculosa- rum illarum cogitationum^c. ¶ Super iniquos; itā o. Æth. ברוך] Insanientibus, JT. Pi. Vide Psal. 5. 6. & 75. 5^d. In, vel propter, insanos, vel stultos, P. Mo. M. Ti. &c. vel derisores, Ch. vel ipsensatos, V. vel arrogantes, ut Psal. 5. 6. & 75. 5. אב ללל stultè jactare se, Psal. 75. 5e. Vel, jactabundos stultos, A. qui ebrietate fortunæ ad insaniam usque sibi placent^f. Intelligit impios, qui (licet istos usus & vita communis sapientes vocet) insaniam suam produnt, dum vitam æternam mortali huic postponunt, & spreto Deo, falsa sequuntur bona, &c. ¶ Pacem peccatorum videns; itā LXX, Æth. ראה] Videbo, Mo. Ch. vel, & video, M. quum viderem, P. Ti. Pi. Sy. Ar. Repete ב, ex membro præcedente^g. Pacem, i. e. prosperitatem^h.

4. Quia non est respectus (legi fortè posset, despectus, ἀνέκδοτος, renutus, repulsa^k.) morti eorum] Mortem non anxie respiciunt, non cogitant, non curant^l. ¶ חרצבות למוות] Non sunt ligamina, sive vincula, (vel nodi, A. Coc. nexus, JT. Ti. vel, ligamina anxietatum, M.) morti eorum, Mu. vel, in morte eorum, P. Mo. A. Ham. Coc. sic M. vel, ad mori ipsos, Gej. usque ad mortem eorum, JT. Pi. A. iis ad mortem, Ti. V. Vox חרצבות hinc tantum occurrit & Esa. 58. 6. Ibi omnes veteres Interpretes reddunt, nodos, vel ligamenta; & sic Grammatici exponunt. Sed hoc non satis docet quid significat, cum vox ligamenta variè sumatur. 1. Significat dolores partus, qui scil. ex disruptione ligamentorum uteri efficiuntur; unde חרצבות (quod idem videtur cum חרצבות) vertuntur, אסירים, Act. 2. 24. 2. Sign. morbos, vel dolores, vel gravia onera aliquibus imposita. Vide Esa. 9. 4. Matt. 23. 4. Morbi sic exprimuntur. Vide Luc. 13. 12, 15, 16. ubi mulier & ligari dicitur à morbo, & solvi, &c. Sensus itaque hujus loci esse videtur, quod impiis non sunt dolores & cruciatus illi eos ad mortem trahentes immaturè & violenter, quin potius spontè cadunt instar maturi fructus, &c. Vide Job. 5. 26^m. Metaphora ex arboribus; q. d. Non decerpuntur à morte, ut fructus immaturi ramo tenaciter adherentes, &c. Ligamina hinc sunt morbi quibus hominis artus veluti ligantur, ut non queant se movere, &c. Nullis morbis quasi vinculis ad mortem trahuntur P. Sic h̄ in חרצבות notaret terminum motus. Verum tum dicendum esset tantum ligamini. Non trahuntur ad mortem inviti, sed volentes ad mortem, seu portum quietis, properantⁿ. Al. Metaphora est à textorum telis; q. d. Quam primum impij vitam suam orsi sunt, eam perpetuè cursu

ego^m; quod magnum habet pondusⁿ: q. d. Ego, qui tamdiu in Lege Dei exercitatus sum^o, qui toties cum in aliis tum in meipso Numinis providentiam experitus sum^p, me gubernantem malosque punientem^q, de illa penè dubitavi^r. ¶ Penè (vel, quasi nihil, Mo. vel, ferè nihil absuit quin, P. sim. JT. secundum, vel sicut, nihil, Pi. paulò minus, o. Ar. Æth.) effusi sunt (vel vacillaverunt, Ch.) gressus mei] Sic M. Ti. &c. Crescit oratio: plus est effundi gressus, quā declinare pedes: hoc tantum est titubare; illud, everlis pedibus ruere, & quidem (quod denotat effundendi vox) è præcipitio^t. Effusi ad Epicureorum mores & opera^u. Effusi, instar aquæ^v, quæ effusa locum mutat, & incertā ratione dispergitur^x: atque ita periissem^y; declināsem à canali Legum tuarum. Vide de hac phrasi Psal. 18. 37. & 26. 1. & 37. 31. נטו hinc exprimit immoderatam tumultuariamque exorbitationem gressuum, quando se intra terminos in verbo præfinitos non continent, sed temere vagantur hinc inde ad rationis corruptæ libidinem & ductum^z. Vel, phrasis loca lubrica respicit, aquis perfusa, ubi gressus facile effluunt, vel eliduntur^a. ¶ אשתי שפכה אשתי scribitur ἀνωμαλως, constat enim ex literis 3. perf. foem. sing. ex punctis verò 3. perf. masc. plur. Fortè recta lectio esset, אשתי שפכה, effusus est gressus meus; sicut in præced. נטו, declinavit pes meus^b.

ego^m; quod magnum habet pondusⁿ: q. d. Ego, qui tamdiu in Lege Dei exercitatus sum^o, qui toties cum in aliis tum in meipso Numinis providentiam experitus sum^p, me gubernantem malosque punientem^q, de illa penè dubitavi^r. ¶ Penè (vel, quasi nihil, Mo. vel, ferè nihil absuit quin, P. sim. JT. secundum, vel sicut, nihil, Pi. paulò minus, o. Ar. Æth.) effusi sunt (vel vacillaverunt, Ch.) gressus mei] Sic M. Ti. &c. Crescit oratio: plus est effundi gressus, quā declinare pedes: hoc tantum est titubare; illud, everlis pedibus ruere, & quidem (quod denotat effundendi vox) è præcipitio^t. Effusi ad Epicureorum mores & opera^u. Effusi, instar aquæ^v, quæ effusa locum mutat, & incertā ratione dispergitur^x: atque ita periissem^y; declināsem à canali Legum tuarum. Vide de hac phrasi Psal. 18. 37. & 26. 1. & 37. 31. נטו hinc exprimit immoderatam tumultuariamque exorbitationem gressuum, quando se intra terminos in verbo præfinitos non continent, sed temere vagantur hinc inde ad rationis corruptæ libidinem & ductum^z. Vel, phrasis loca lubrica respicit, aquis perfusa, ubi gressus facile effluunt, vel eliduntur^a. ¶ אשתי שפכה אשתי scribitur ἀνωμαλως, constat enim ex literis 3. perf. foem. sing. ex punctis verò 3. perf. masc. plur. Fortè recta lectio esset, אשתי שפכה, effusus est gressus meus; sicut in præced. נטו, declinavit pes meus^b.

3. Quia (vel, Quando, Gej. sim. JT. Pi.) zelavi] Itā o. Ar. P. Mo. Mu. &c. sim. M. V. vel, emulatus sum, Ch. Mu. vel, inviderem, JT. Pi. A. vel, indignatus sum, Mar. sic Ca. vel, urebat me emulatio, Ti. zelum invidum habui, A. נפץ exarsit, vel invidia, vel irā, si construatur cum ב, ut hoc loco, sumitur in malum. Ratio periculosa- rum illarum cogitationum^c. ¶ Super iniquos; itā o. Æth. ברוך] Insanientibus, JT. Pi. Vide Psal. 5. 6. & 75. 5^d. In, vel propter, insanos, vel stultos, P. Mo. M. Ti. &c. vel derisores, Ch. vel ipsensatos, V. vel arrogantes, ut Psal. 5. 6. & 75. 5. אב ללל stultè jactare se, Psal. 75. 5e. Vel, jactabundos stultos, A. qui ebrietate fortunæ ad insaniam usque sibi placent^f. Intelligit impios, qui (licet istos usus & vita communis sapientes vocet) insaniam suam produnt, dum vitam æternam mortali huic postponunt, & spreto Deo, falsa sequuntur bona, &c. ¶ Pacem peccatorum videns; itā LXX, Æth. ראה] Videbo, Mo. Ch. vel, & video, M. quum viderem, P. Ti. Pi. Sy. Ar. Repete ב, ex membro præcedente^g. Pacem, i. e. prosperitatem^h.

4. Quia non est respectus (legi fortè posset, despectus, ἀνέκδοτος, renutus, repulsa^k.) morti eorum] Mortem non anxie respiciunt, non cogitant, non curant^l. ¶ חרצבות למוות] Non sunt ligamina, sive vincula, (vel nodi, A. Coc. nexus, JT. Ti. vel, ligamina anxietatum, M.) morti eorum, Mu. vel, in morte eorum, P. Mo. A. Ham. Coc. sic M. vel, ad mori ipsos, Gej. usque ad mortem eorum, JT. Pi. A. iis ad mortem, Ti. V. Vox חרצבות hinc tantum occurrit & Esa. 58. 6. Ibi omnes veteres Interpretes reddunt, nodos, vel ligamenta; & sic Grammatici exponunt. Sed hoc non satis docet quid significat, cum vox ligamenta variè sumatur. 1. Significat dolores partus, qui scil. ex disruptione ligamentorum uteri efficiuntur; unde חרצבות (quod idem videtur cum חרצבות) vertuntur, אסירים, Act. 2. 24. 2. Sign. morbos, vel dolores, vel gravia onera aliquibus imposita. Vide Esa. 9. 4. Matt. 23. 4. Morbi sic exprimuntur. Vide Luc. 13. 12, 15, 16. ubi mulier & ligari dicitur à morbo, & solvi, &c. Sensus itaque hujus loci esse videtur, quod impiis non sunt dolores & cruciatus illi eos ad mortem trahentes immaturè & violenter, quin potius spontè cadunt instar maturi fructus, &c. Vide Job. 5. 26^m. Metaphora ex arboribus; q. d. Non decerpuntur à morte, ut fructus immaturi ramo tenaciter adherentes, &c. Ligamina hinc sunt morbi quibus hominis artus veluti ligantur, ut non queant se movere, &c. Nullis morbis quasi vinculis ad mortem trahuntur P. Sic h̄ in חרצבות notaret terminum motus. Verum tum dicendum esset tantum ligamini. Non trahuntur ad mortem inviti, sed volentes ad mortem, seu portum quietis, properantⁿ. Al. Metaphora est à textorum telis; q. d. Quam primum impij vitam suam orsi sunt, eam perpetuè cursu

ego^m; quod magnum habet pondusⁿ: q. d. Ego, qui tamdiu in Lege Dei exercitatus sum^o, qui toties cum in aliis tum in meipso Numinis providentiam experitus sum^p, me gubernantem malosque punientem^q, de illa penè dubitavi^r. ¶ Penè (vel, quasi nihil, Mo. vel, ferè nihil absuit quin, P. sim. JT. secundum, vel sicut, nihil, Pi. paulò minus, o. Ar. Æth.) effusi sunt (vel vacillaverunt, Ch.) gressus mei] Sic M. Ti. &c. Crescit oratio: plus est effundi gressus, quā declinare pedes: hoc tantum est titubare; illud, everlis pedibus ruere, & quidem (quod denotat effundendi vox) è præcipitio^t. Effusi ad Epicureorum mores & opera^u. Effusi, instar aquæ^v, quæ effusa locum mutat, & incertā ratione dispergitur^x: atque ita periissem^y; declināsem à canali Legum tuarum. Vide de hac phrasi Psal. 18. 37. & 26. 1. & 37. 31. נטו hinc exprimit immoderatam tumultuariamque exorbitationem gressuum, quando se intra terminos in verbo præfinitos non continent, sed temere vagantur hinc inde ad rationis corruptæ libidinem & ductum^z. Vel, phrasis loca lubrica respicit, aquis perfusa, ubi gressus facile effluunt, vel eliduntur^a. ¶ אשתי שפכה אשתי scribitur ἀνωμαλως, constat enim ex literis 3. perf. foem. sing. ex punctis verò 3. perf. masc. plur. Fortè recta lectio esset, אשתי שפכה, effusus est gressus meus; sicut in præced. נטו, declinavit pes meus^b.

3. Quia (vel, Quando, Gej. sim. JT. Pi.) zelavi] Itā o. Ar. P. Mo. Mu. &c. sim. M. V. vel, emulatus sum, Ch. Mu. vel, inviderem, JT. Pi. A. vel, indignatus sum, Mar. sic Ca. vel, urebat me emulatio, Ti. zelum invidum habui, A. נפץ exarsit, vel invidia, vel irā, si construatur cum ב, ut hoc loco, sumitur in malum. Ratio periculosa- rum illarum cogitationum^c. ¶ Super iniquos; itā o. Æth. ברוך] Insanientibus, JT. Pi. Vide Psal. 5. 6. & 75. 5^d. In, vel propter, insanos, vel stultos, P. Mo. M. Ti. &c. vel derisores, Ch. vel ipsensatos, V. vel arrogantes, ut Psal. 5. 6. & 75. 5. אב ללל stultè jactare se, Psal. 75. 5e. Vel, jactabundos stultos, A. qui ebrietate fortunæ ad insaniam usque sibi placent^f. Intelligit impios, qui (licet istos usus & vita communis sapientes vocet) insaniam suam produnt, dum vitam æternam mortali huic postponunt, & spreto Deo, falsa sequuntur bona, &c. ¶ Pacem peccatorum videns; itā LXX, Æth. ראה] Videbo, Mo. Ch. vel, & video, M. quum viderem, P. Ti. Pi. Sy. Ar. Repete ב, ex membro præcedente^g. Pacem, i. e. prosperitatem^h.

4. Quia non est respectus (legi fortè posset, despectus, ἀνέκδοτος, renutus, repulsa^k.) morti eorum] Mortem non anxie respiciunt, non cogitant, non curant^l. ¶ חרצבות למוות] Non sunt ligamina, sive vincula, (vel nodi, A. Coc. nexus, JT. Ti. vel, ligamina anxietatum, M.) morti eorum, Mu. vel, in morte eorum, P. Mo. A. Ham. Coc. sic M. vel, ad mori ipsos, Gej. usque ad mortem eorum, JT. Pi. A. iis ad mortem, Ti. V. Vox חרצבות hinc tantum occurrit & Esa. 58. 6. Ibi omnes veteres Interpretes reddunt, nodos, vel ligamenta; & sic Grammatici exponunt. Sed hoc non satis docet quid significat, cum vox ligamenta variè sumatur. 1. Significat dolores partus, qui scil. ex disruptione ligamentorum uteri efficiuntur; unde חרצבות (quod idem videtur cum חרצבות) vertuntur, אסירים, Act. 2. 24. 2. Sign. morbos, vel dolores, vel gravia onera aliquibus imposita. Vide Esa. 9. 4. Matt. 23. 4. Morbi sic exprimuntur. Vide Luc. 13. 12, 15, 16. ubi mulier & ligari dicitur à morbo, & solvi, &c. Sensus itaque hujus loci esse videtur, quod impiis non sunt dolores & cruciatus illi eos ad mortem trahentes immaturè & violenter, quin potius spontè cadunt instar maturi fructus, &c. Vide Job. 5. 26^m. Metaphora ex arboribus; q. d. Non decerpuntur à morte, ut fructus immaturi ramo tenaciter adherentes, &c. Ligamina hinc sunt morbi quibus hominis artus veluti ligantur, ut non queant se movere, &c. Nullis morbis quasi vinculis ad mortem trahuntur P. Sic h̄ in חרצבות notaret terminum motus. Verum tum dicendum esset tantum ligamini. Non trahuntur ad mortem inviti, sed volentes ad mortem, seu portum quietis, properantⁿ. Al. Metaphora est à textorum telis; q. d. Quam primum impij vitam suam orsi sunt, eam perpetuè cursu

ego^m; quod magnum habet pondusⁿ: q. d. Ego, qui tamdiu in Lege Dei exercitatus sum^o, qui toties cum in aliis tum in meipso Numinis providentiam experitus sum^p, me gubernantem malosque punientem^q, de illa penè dubitavi^r. ¶ Penè (vel, quasi nihil, Mo. vel, ferè nihil absuit quin, P. sim. JT. secundum, vel sicut, nihil, Pi. paulò minus, o. Ar. Æth.) effusi sunt (vel vacillaverunt, Ch.) gressus mei] Sic M. Ti. &c. Crescit oratio: plus est effundi gressus, quā declinare pedes: hoc tantum est titubare; illud, everlis pedibus ruere, & quidem (quod denotat effundendi vox) è præcipitio^t. Effusi ad Epicureorum mores & opera^u. Effusi, instar aquæ^v, quæ effusa locum mutat, & incertā ratione dispergitur^x: atque ita periissem^y; declināsem à canali Legum tuarum. Vide de hac phrasi Psal. 18. 37. & 26. 1. & 37. 31. נטו hinc exprimit immoderatam tumultuariamque exorbitationem gressuum, quando se intra terminos in verbo præfinitos non continent, sed temere vagantur hinc inde ad rationis corruptæ libidinem & ductum^z. Vel, phrasis loca lubrica respicit, aquis perfusa, ubi gressus facile effluunt, vel eliduntur^a. ¶ אשתי שפכה אשתי scribitur ἀνωμαλως, constat enim ex literis 3. perf. foem. sing. ex punctis verò 3. perf. masc. plur. Fortè recta lectio esset, אשתי שפכה, effusus est gressus meus; sicut in præced. נטו, declinavit pes meus^b.

3. Quia (vel, Quando, Gej. sim. JT. Pi.) zelavi] Itā o. Ar. P. Mo. Mu. &c. sim. M. V. vel, emulatus sum, Ch. Mu. vel, inviderem, JT. Pi. A. vel, indignatus sum, Mar. sic Ca. vel, urebat me emulatio, Ti. zelum invidum habui, A. נפץ exarsit, vel invidia, vel irā, si construatur cum ב, ut hoc loco, sumitur in malum. Ratio periculosa- rum illarum cogitationum^c. ¶ Super iniquos; itā o. Æth. ברוך] Insanientibus, JT. Pi. Vide Psal. 5. 6. & 75. 5^d. In, vel propter, insanos, vel stultos, P. Mo. M. Ti. &c. vel derisores, Ch. vel ipsensatos, V. vel arrogantes, ut Psal. 5. 6. & 75. 5. אב ללל stultè jactare se, Psal. 75. 5e. Vel, jactabundos stultos, A. qui ebrietate fortunæ ad insaniam usque sibi placent^f. Intelligit impios, qui (licet istos usus & vita communis sapientes vocet) insaniam suam produnt, dum vitam æternam mortali huic postponunt, & spreto Deo, falsa sequuntur bona, &c. ¶ Pacem peccatorum videns; itā LXX, Æth. ראה] Videbo, Mo. Ch. vel, & video, M. quum viderem, P. Ti. Pi. Sy. Ar. Repete ב, ex membro præcedente^g. Pacem, i. e. prosperitatem^h.

4. Quia non est respectus (legi fortè posset, despectus, ἀνέκδοτος, renutus, repulsa^k.) morti eorum] Mortem non anxie respiciunt, non cogitant, non curant^l. ¶ חרצבות למוות] Non sunt ligamina, sive vincula, (vel nodi, A. Coc. nexus, JT. Ti. vel, ligamina anxietatum, M.) morti eorum, Mu. vel, in morte eorum, P. Mo. A. Ham. Coc. sic M. vel, ad mori ipsos, Gej. usque ad mortem eorum, JT. Pi. A. iis ad mortem, Ti. V. Vox חרצבות hinc tantum occurrit & Esa. 58. 6. Ibi omnes veteres Interpretes reddunt, nodos, vel ligamenta; & sic Grammatici exponunt. Sed hoc non satis docet quid significat, cum vox ligamenta variè sumatur. 1. Significat dolores partus, qui scil. ex disruptione ligamentorum uteri efficiuntur; unde חרצבות (quod idem videtur cum חרצבות) vertuntur, אסירים, Act. 2. 24. 2. Sign. morbos, vel dolores, vel gravia onera aliquibus imposita. Vide Esa. 9. 4. Matt. 23. 4. Morbi sic exprimuntur. Vide Luc. 13. 12, 15, 16. ubi mulier & ligari dicitur à morbo, & solvi, &c. Sensus itaque hujus loci esse videtur, quod impiis non sunt dolores & cruciatus illi eos ad mortem trahentes immaturè & violenter, quin potius spontè cadunt instar maturi fructus, &c. Vide Job. 5. 26^m. Metaphora ex arboribus; q. d. Non decerpuntur à morte, ut fructus immaturi ramo tenaciter adherentes, &c. Ligamina hinc sunt morbi quibus hominis artus veluti ligantur, ut non queant se movere, &c. Nullis morbis quasi vinculis ad mortem trahuntur P. Sic h̄ in חרצבות notaret terminum motus. Verum tum dicendum esset tantum ligamini. Non trahuntur ad mortem inviti, sed volentes ad mortem, seu portum quietis, properantⁿ. Al. Metaphora est à textorum telis; q. d. Quam primum impij vitam suam orsi sunt, eam perpetuè cursu

ego^m; quod magnum habet pondusⁿ: q. d. Ego, qui tamdiu in Lege Dei exercitatus sum^o, qui toties cum in aliis tum in meipso Numinis providentiam experitus sum^p, me gubernantem malosque punientem^q, de illa penè dubitavi^r. ¶ Penè (vel, quasi nihil, Mo. vel, ferè nihil absuit quin, P. sim. JT. secundum, vel sicut, nihil, Pi. paulò minus, o. Ar. Æth.) effusi sunt (vel vacillaverunt, Ch.) gressus mei] Sic M. Ti. &c. Crescit oratio: plus est effundi gressus, quā declinare pedes: hoc tantum est titubare; illud, everlis pedibus ruere, & quidem (quod denotat effundendi vox) è præcipitio^t. Effusi ad Epicureorum mores & opera^u. Effusi, instar aquæ^v, quæ effusa locum mutat, & incertā ratione dispergitur^x: atque ita periissem^y; declināsem à canali Legum tuarum. Vide de hac phrasi Psal. 18. 37. & 26. 1. & 37. 31. נטו hinc exprimit immoderatam tumultuariamque exorbitationem gressuum, quando se intra terminos in verbo præfinitos non continent, sed temere vagantur hinc inde ad rationis corruptæ libidinem & ductum^z. Vel, phrasis loca lubrica respicit, aquis perfusa, ubi gressus facile effluunt, vel eliduntur^a. ¶ אשתי שפכה אשתי scribitur ἀνωμαλως, constat enim ex literis 3. perf. foem. sing. ex punctis verò 3. perf. masc. plur. Fortè recta lectio esset, אשתי שפכה, effusus est gressus meus; sicut in præced. נטו, declinavit pes meus^b.

fine impedimento usque ad extremum actum feliciter peragunt; ut quum ex æquabili vel enodi stamine & trama tela contextitur. Sic ל in מוֹתָם notat terminum temporis, q. d. usque ad tempus quo moriuntur. Immunes sunt ab ærumnis per totam vitam suam, usque ad mortem. Non sunt enim necessitates quæ eos enecent, Ca. Al. Non modò felices sunt toto vitæ tempore, sed etiam placidè absque dolore & in puncto moriuntur, nullis cruciatibus aut morbis retardati. Qui diu luctatur cum morte vinculis teneri videtur quò minùs eat ad mortem. Sic Aq. Non sunt (דאמלדא) graviores ægritudines mortis illorum. Hanc interpretationem juvat Job. 21. 13. Suaviter mori videntur: Nihil illis deest ad leniendum morbum; nec anxiantur pro filiis, quibus satis relinquunt. Diu in voluptate vivunt, & in quiete moriuntur. Sym. locum vertit, Oñ ēve dūpūvto mel, &c. Non cogitabant (vel, ut Th. reddit, conquerebantur) de morte sua. Non terrentur, nec conturbantur, propter diem mortis ipsorum, Ch. oñ ēve dūpūvto, &c. i. e. mora, ut mori se sentiant. Discedunt ut navis, quæ nullo nodo astricta est; vel, ut filum textoris non innodatum vel implicatum facillè ab una parte ad alteram momento transvolat. Habent eudavasiar, qualem Augustus optabat. Et [repete, non est] firmamentum (h. e. firmitas, stabilitas, duratio; vel virtus, Æth.) in plaga eorum. Ità o. Si quando morbo aut infortunio premantur, citò ex illis evadunt. Vel, firmum est robur in plaga eorum, nè plaga eis noceat, sed ex ea convalescunt, &c. * וְרִיבָא אֵילָן Et, vel sed, five quin, pingue (vel firma, Mu. Ang. Ham. sana, P. Mo. Coc. integra, V.) est robur (fortitudo, P. Mo. &c.) eorum, JT. Pi. Gej. &c. q. d. Ad mortem usque bellè se habent, & firmæ sunt eorum vires. Uti malis carent, ita bonis abundant, potentes ad mala depellenda, ad bona afferenda & usurpanda. Malis robore infito resistunt. Optima cujusvis rei constitutio pinguis dicitur; ut boum, Gen. 41. 2. hominum, Dan. 1. 15. Optimà utuntur valetudine. Perficit hinc (sicut & in sequentibus) in metaphora textorum: q. d. Non sunt ut exilia fragiliæque fila, quæ subindè opus sit religare nodis; sed sunt veluti crassa, æqua & robusta fila, quæ ad finem usque illæsa percurrunt telam præsentis vitæ. Similem metaphoram vide Jes. 38. 10, 12. Quin pingues sunt, prævalidi, Ti. sed integra & valida est vis eorum, M. sed vigent valentque, Ca. & pingue & forte est cor eorum, Ch. Magna difficultas est in voce אֵילָן. 1. R. Mofi est particula, locumque sic vertit, profectò hi ipsi sunt pingues. Sed si particula esset, non occupasset locum ultimum. 2. Alii vertunt, porticum, five templum, five palatium, ut sit radicale. [Sed sic variè exponunt.] Et firmum est palatium; i. e. habitant in splendidis & munitis ædibus. Sed, 1. dura est metaphora, ut palatium pingue dicatur. 2. Tum dicendum esset, אֵילָן palatium eorum. Al. Firmus est eorum quilibet sicut palatium, Q. in K. ut deficiat ante אֵילָן. Hoc priore concinnius est, obstat tamen sing. ברִיבָא relatum ad impios, de quibus & in præced. & sequent. numerus pluralis usurpatur. Liberi sanè conferuntur palatio, Psal. 144. 12. Al. & recreata porticus, i. e. Sunt eis amenissima palatia. 3. Aliis est affixum; & אֵילָן, robur, vel fortitudo, est peculiaris forma nominis: quomodo tam אֵילָן quàm אֵילָן similiter etiam sunt voces monadicæ; illa tantum Psal. 88. 5. hæc Psal. 22. 20. occurrente. Al. אֵילָן Arabicè valet primum: Indè verti posset, & prior pars vitæ eorum sana est. 5. In labore (vel molestia, Pi. A. miseria, Sy. M.) hominum (vel mortalium, JT. Pi.) non sunt; sic P. o. &c. fim. Mo. אֵילָן אֵילָן. Cum ærumnosissima sit mortalium vita, hi tamen nihil mali experiuntur. Communibus hominum angustiis non involvuntur. Reliquorum vita opera est, at hi victum vitæque comoda ac delicias absque labore assequuntur. אֵילָן designat, 1. actionem cum molestia conjunctam; 2. molestiam solam. Vide Jud. 10. 16. Sic Latini dicunt, laborare capite. אֵילָן hinc stricte sumitur, prout ab אֵילָן distinguitur, & significat hominem ægrotum, five ærumnosum. Et cum hominibus (sub. reliquis, JT.

Pi.) non flagellabuntur; ita o. Mo. &c. vel, flagellantur, P. Mu. fim. Gej. JT. Pi. &c. morbis, bellis, &c. * Mu. אֵילָן אֵילָן. Et cum homine, nim. inferioris fortis, humi quasi repente. Vel, אֵילָן hinc in genere quemvis hominem significat, qui ex peccato miseriis obnoxius fit. Ut prior phrasid dolores ægroti, ita hæc afflictiones humanas, (1 Cor. 10. 13.) denotat, quæ nempe hominibus in hac vita obtingunt. Quum cæteros castigat Deus, his parcit. [Ca. totum sic vertit, Humanis laboribus non agitantur, neque cum cæteris clades patiuntur. Ti. sic, Nulla eos, ut reliquos mortales, premit molestia; malorum quibus alii homines afficiuntur immunes sunt. Ch. autem sic, Labori virorum Legi operam navantium non compatiuntur; & cum hominibus iustis qui patiuntur martyria non vulnerantur.] Voces אֵילָן & אֵילָן hinc collectivè, pro maxima hominum parte, ponuntur.

6. Ideo tenuit (vel cepit, Sy. obtinuit, o. Æth.) eos superbia; vel audacia, Sy. אֵילָן אֵילָן. Torque ligavit eos superbia, Mo. Ham. Ut torques cingit, &c. P. Pi. A. vel, Est torques illis, & illi, h. e. unicuique eorum. Tenet eos constrictos, &c. M. Eos totos possidet, &c. Ti. Impios undique cingit. Torquis instar ipsis est, &c. q. d. deco- ra est instar torquis aurei; hoc enim אֵילָן Cant. 4. 9. Confer Prov. 1. 9. Verbum אֵילָן alibi non occurrit, nisi semel in Hiphil Deut. 15. 14. [ubi dicta vide.] Propter impunitatem cristas erigunt, alios despiciunt, eminentiam suam admirantur & jactant, suæque sapientiæ adscribunt. Operti (vel, induti, Ar. Sy. vel, circumamicti, o. Æth.) sunt iniquitate & impietate sua, אֵילָן אֵילָן. Involvet ornamento iniquitas eos, Mo. fim. Ham. induitur quisque eorum veste violentiæ, Ti. & amictus (vel ornamentum, Mu.) violentiæ involvit (vel operit, Mu.) eos, M. operit velut ornamentum violentia eos, JT. Pi. Significat tum fervidum eorum circa hæc vitia studium, tum inveteratam mali permeationem, tum omnimodam iustitiæ exclusionem, tum apertam scelerum professionem. Suum fastum ac tyrannidem ostentant velut torquem, vel vestem magnificam. Gloriæ ducunt superba & violenta facta. אֵילָן, ad verb. positio, à אֵילָן ponere, est vestis elegans, & corpori adaptata, ut patet ex Proverb. c. 7. v. 10.

7. Prodiit (vel, Prodibit, o.) quasi ex adipe (i. e. abundanter, ut adeps ex pingui animali; vel, ex abundantia, faturitate, prosperitate; præ adipe, i. e. rerum affluentia, poetice sic descripta; vel, quasi adeps, Ar. Sy.) iniquitas eorum. Ità o. Æth. &c. Pro עֵינֵי, legisse videntur עֵינֵי. Exit, vel, Exeunt, vel, Egressi sunt, (vel, Prominet, five Prominent, M. Pi. Ca. Mu. Gej. V. aut, Turgent, Mu. vel, Eminet, Pi. A. Emicat, JT.) præ adipe, five pinguedine, vel, propter pinguedinem, oculus, five oculi, (vel, uterque oculus, JT. Pi. A. vox est num. dualis,) eorum, Mu. Ti. P. &c. Oculi genæque præ tumore prominent; quum macilentis contra oculi sunt depressi. Al. Oculi lascivi sunt, quique præ desiderio ad res quas vident prodire & dissilire videntur. Al. Oculus ponitur pro tota facie, vel aspectu, &c. q. d. Vultus splendet, & velut prodit in spectantium oculos: vividus est eorum aspectus & color. Sic Ch. Immutata est præ adipe facies eorum. Al. Oculi eorum processerunt, &c. i. e. oculos ad illicita verterunt. Transferunt in affectum cordis. Sim. o. i. e. Totos se tradunt affectibus animi. Vel, affecti sunt quicquid optarunt. Transferunt, vel, transferunt, (vel, superant, JT. V. excedunt, vel in prosperitate, vel in improbitate,) cogitationes, five imaginationes, cordis, Mu. Mo. sic P. A. supra quam cogitaverant. Plura bona à Deo recipiunt quàm optarunt, vel cogitarunt. Supra spem & ante votum omnia illis contingunt. Pergunt cogitationes (vel, in imaginationibus, Ti.) cordis eorum: Notat avaritiam, quòd scil. subindè plura & majora appetunt, non contenti præsentibus bonis. Convenit hoc cum sequentibus P. Et exsequuntur imaginationes, &c. M. operati sunt pro cogitatione cordis, Sy. Transgrediuntur (nim. pacta mea, lineas æqui aut veri, ut in loco parallelo Jer. 5. 28.) cogitationibus, &c. conceptibus superbis, audacibus

vel existeret, scientia, Mu. Gej. ¶ In Excelsis? i.e. Deo 9. Vel, in celo.
 12. Ecce, &c. "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" Ecce isti (emphaticè*) impii, Mo. P. Ti. &c. sub. sunt, Ti. Pi. Ecce istos, &c. JT. Nunc isti peccatores sunt, Ar. ¶ Abundantes, &c. "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" Et (vel, ut, JT. vel, & tamen, P. Pi.) tranquill, sive pacati, (vel felices, M. Ti. Gej. locupletes, Q. in V. Ar. in tranquillitate, A. sub. sunt, Pi. Ti. M.) seculi, Mo. P. V. i. e. mundi, Mu. ex Ch. vel, in seculo, M. JT. in hoc seculo, Ti. in seculum, perpetuò, sive per omnem vitam; eternam, A. "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" & tempus, & mundum præsentem, notat. Vide Psal. 24. 7. Coh. 1. 4. v. Permanentes in tranquillitate in mundo hoc, Ch. En impii hi in hac vita fortunati, Ca. ¶ Obtriverunt divitias; ita o. Eth. sim. Ch. Ti. Ca. "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" Apprehendunt opulentiam, M. vel, multiplicarunt facultatem, Mo. multiplicant, &c. P. augent facultates, V. augeant vires, JT.
 13. Ergo, &c. "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" Profectò, vel Verè, sine causa, vel, in vanum, (vel, inaniter, JT. Gej. frustra, vel, absque fructu; Heb. secundum inanitatem. Deficit 7 ante פֶּלֶא, quod alibi suppletur, Levit. 26. 20. Esa. 49. 4. v.) mundavi cor meum, Mu. Pi. &c. fide & studio pietatis. Mundavi, i. e. mundare conatus sum. Vel, mundavi, non absolute & legaliter, sed evangelicè aut comparatè, respectu delictorum graviorum. Alioquin quis dicet, Mundavi cor? Prov. 20. 9. Sensus, Frustrà me purum sceleris exhibui, qui perpetuò miser sum. Dictum ex sensu carnis, non spiritus. Potest tamen interrogativè legi, Ergone frustrà, &c? q. d. Fierine potest ut nequicquam pietati studuerim, &c? ¶ Et laui inter innocentes (vel, in innocentia, sive munditia, JT. Pi. A. Gej.) manus meas i. e. Cum innocentia, sive innocentia præditus, institui actiones meas. Synecdoche speciei; nam qui se comparant ad cibum capiendum lavant manus. Manuum meminit, quia hæ sunt operum externorum organum. In priore membro de interna, in posteriore de externa, munditia loquitur. Discamus igitur incipere à munditie & iustitia animi; deinde verò iustitiam foris & actionibus profiteri. Confer Prov. 30. 12. Phrasis defumitur ex ritu Mosaico, ubi multi erant פְּסִילִים aspersiones, sive ablutiones, immundorum, &c. Vide Psal. 24. 4. & 26. 6.
 14. Et fui (vel, Quum sim, JT.) flagellatus Afflictio aliquà; quod improbis non fit, v. 5. ¶ Et castigatio (vel increpatio, P. Mo. &c. nempe realis; afflictio, V.) mea; sub. fuit, M. P. &c. "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" Et reprehensus, Ti. Vide quòd vir pius, etsi valde turbatus, ærumnas suas sentit peccatorum poenas esse. Disce etiam Deum habere patrium, non maternum, erga pios animum; & illos fortiter amare, non habere in deliciis; nec pati segnitie torpescere, sed objurgare, castigare, sudorem, imò lacrymas, excutere, &c. ¶ In matutinis; ita Mo. o. Ch. &c. "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" Singulis matutinis, P. JT. Pi. Mu. Gej. ad matutinum usque, Sy. Ar. manè, Ti. maturè. Si quid deliqui, severè castigor, & quidem maturè. Similis phrasis Job. 7. 18. Psal. 101. 8. Esa. 33. 2. P.
 15. Si dicebam Ità Mo. P. vel, dixero, M. Sy. Ar. sim. JT. Pi. Si cogitarem vel proponerem mihi 9. Corrigit quod jam subito mentis impetu effutierat. ¶ Narrabo (vel enarrabo, M. predicabo aliis, ut Psal. 2. 7. *) sic Ità o. Mu. A. &c. Ità in בְּמִי esset tantum expletivum. ¶ Sicut hoc, P. Mo. talia, JT. in hunc modum, M. Ti. Si textus punctis careret, non legerem [quod sequitur] הִנֵּה, sed הִנֵּה illa, & verterem, sicut illa. Potius הִנֵּה hic est affixum poeticum, pro הִנֵּה, ut sit בְּמִי pro בְּמִי; ut הִנֵּה, pro הִנֵּה, illis. Verte, sicut illi, Di. ex Ch. & Sy. Gej. Similiter loquar ut pii modò loquuntur. Si itatui ita sentire & loqui. Si prævalerent hæ tentationes, ut cogitationes meas pro veris sententiis narrarem aliis. ¶ Ecce, nationem, &c. "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" Ecce, generationem filiorum tuorum (h. e. populi tui; vide Deut. 14. 2. 1 Joh. 3. 1. c. piorum hominum; & hæc appellatione animo suo blanditur, dolorumque lenit d.) fefelli, M. V. vel reprobaui, V. o. In, vel contra, generationem, sive nationem, &c. (vel, generationi, &c. JT.) prævaricatus sum, vel, perfidus fuero, Mu. JT. sim. Pi. Gej. Ham. A. Ne-

gando Providentiam, fœdus piorum cum Deo irritum redderem, & à professoribus pietatis apostata forem. ¶ Contra jura communis nostræ in Deo amicitia ac confederationis peccassem, quippe quos ob afflictiones judicasset tibi exosos: item perfidè deseruisssem partes eorum. Vel, injurius fui, V. En, injuriam facio tuorum filiorum generi, quasi Deo curæ non sint. Parum Ca. absuit quin à natione—defecissem, Ti. Ecce, generatio, &c. dicent quòd prævaricatus sum, P. Alii locum sic exponunt; Si dixi, vel, statui apud me, Narrabo sicut generatio filiorum tuorum, quòd scil. pios non cures, ut illi etiam pii pronunciare solent qui à te processerunt, putantque te non habere sui curam; ecce, prævaricatus sum, i. e. sensi utique me defecisse à fide in te. Apostrophe hic est ad Deum.
 16. Existimabam, &c. "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" Equidem cogitabam (vel, Si cogitem, JT. vel, Et cogitavi, Gej. A. vel, proponebam, Gej.) cognoscere hoc, Pi. Itaque cogito ut cognoscam hoc, Mu. quod de mira Dei providentia attuli. ¶ Omni studio conatus sum hoc Divini consilii secretum perscrutari, viribus rationis meæ. ¶ Labor est ante me; ita o. Ar. Eth. הָיָה לִי עָמָל Labor ipsum (Sed labor (vel molestia, Pi.) fuit, M. P. Sed labor ipsum molestia res erat, Ti.) in oculis meis, Mo. Ità apparebat menti meæ. Frustrà me fatigo, nihilque proficio. Vide Eccles. 8. ult. Quoties de hac questione differtavi sine Spiritu tuo, laborem maximum mihi peperit. Mibi videbatur arduum, Ca. Hoc illud est quod sola fides & Dei verbum docere possit.

17. Donec intrem (vel, ingressus essem, JT. Sy. penetravi, Ti.) in sanctuarium Dei, "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" In, vel ad, sanctuaria, vel sacraia, (vel, secretiora adyta, Ti. i. e. arcana,) Dei, M. P. Mo. Mu. &c. In loca sacra, ubi conventus habentur, &c. ubi ex verbo tuo judicia ac opera tua proponuntur, per Sacerdotes & Doctores; qui docent hominem in hoc mundo non esse collocatum ut deliciis fruatur, sed ut Deum colat, ac bene vivat; eumque qui hoc facit beatum esse, &c. Al. Ingressus sum cogitatione in Sanctuaria, &c. h. e. in alterum illum mundum spirituum, ubi merces est, & justitiam tandem ab impiis sunt distinguendi; & intellexi nos esse conditos ad coelestem magis quam terrenam vitam. Al. Sanctuaria hic sunt Sacra literæ, quæ docent non esse illa bona quæ vulgò putantur, &c. ¶ Et intelligam, &c. "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" Intelligam (& intelligerem, P. & intellexi, Ti. Tunc intelligebam, M. animadvertissem, JT. & attendissem ad, Pi. prudenter attendere, vel considerarem, A.) novissimum, vel novissima, vel finem, vel exitum, eorum, Mo. P. M. Gej. A. Pi. &c. vel, ut postrema essent quique habituri, Ti. Prout Scriptura de eo pronunciat; ubi [malorum] prosperitas definit in exitum, & asperam proborum vitam excipit pax, &c. Novissimum hic, ut aliàs, pro mercede. Novissimum solvit hunc nodum: Sancti enim per afflictiones continentur in timore Dei usque ad mortem; impii autem à fluxis & somnio similibus deliciis transcunt ad perpetuas infelicitates. Usque ad tempus redemptionis, quo veniam ad sanctuaria Dei, intelligam finem eorum, Ch.

18. Propter dolos (i. e. ut callidè deciperentur) posuisti eis Nempe, vel, [impiis] illam prosperitatem; vel, [piis] illa mala. ¶ In lubricis (sub. locis, M. P. &c. in lubrico, Ti. Ca. in tenebris, Ch. in blanditiis, Q. in Mu.) posuisti (vel constituisti, Ti. vel ponis, M. Pi. &c.) eos, Mo. P. M. &c. In sublimi quidem, sed lubrico, loco eos ponis, unde mox in præcipitia ruant. Vel, ponis eis, quicquid boni scil. illis offers, siquidem subito ruituri sunt. Ponis, longanimitate & beneficentiâ tuâ, &c. Rom. 2. 4. neque enim casu obtingit illis hæc felicitas. Non habent felicitatem stabilem. Juxta fraudem eorum constitues ipsi, Sy. ¶ Dejecisti eos dum allevarentur Vel, extollerentur, o. Eth. sim. Sy. Ar. Copia illis fuit mali causa. "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" acceperunt à "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" elevavit. ¶ Dejecisti (vel, projecisti, Ch. cadere fecisti, Mo. corruere facis, vel facies, P. Q. in V.) eos in desolationes, sive vastitates, M. P. Mo. Mu. Ch. &c. in perditionis vastissimæ barathrum. Vel, in stupores, à "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ" ita ut omnes obstupescant de ruina eorum. Vel, in vastitates

† A. vastitates miras, sive stupendas, Gej. A. quæ spectatorem stupore afficiunt. Dejicies eos præcipientes, ut planè vastentur, Ti.

19. Quomodo (vel, Quotopere, Gej. exclamatio admirantis) exitium illorum qui eadem voce יִכְחָ, quomodo, providentiam Dei negabant v. 11 f.) facti sunt (vel fuerunt, Mo. P. abeunt, JT. Pi. vel sunt, Pi. Mu. vel fiunt, Pi.) in desolationem. Ità M. &c. i. e. Misere vastantur; q. d. fiunt quasi desolatio in abstracto. Confer Deut. 28. 37. Quàm inversa est omnis prior prosperitas! ¶ Ut vastati sunt, sub. dicent homines aliquando, admirantes, V. ¶ Subitò! ¶ Quasi momento! JT. Pi. sim. Ch. ferè subitò! Mo. tam subitò! M. sim. P. Quàm subitò calamitate oppressi sunt! Ti. ¶ Perierunt; ità Ti. ¶ Consumpti sunt, M. P. Ch. Mo. &c. toti delentur. Duo hic synonyma emphaseos ergo. ¶ Propter iniquitatem suam; ità o. Ar. Æth. ¶ A, vel præ, terroribus, M. P. Mo. Mu. Gej. JT. Pi. subitis scilicet. i. e. Judicio Dei terribili. A. dæmonibus. Valde placet Hi. quasi non sint, quasi à non, & הָיָה fuit. Sic Esa. 17. 14. Ecce בְּרָחָה terror, Chald. vertit, Ecce quasi non fuisset. Confer Ezec. 26. 21.

20. Velut somnium. Ità M. P. Mo. o. Ar. &c. Sub. sunt ipsi, A. sic M. P. Pi. &c. vel, est eorum felicitas, A. q. d. Umbra est & imago vana, quæ dormientem tantum delectat, sed nihil habet solidi, &c. ¶ Surgentium, ¶ Ab expergiscendo, Mo. Mu. Post evigilare, Gej. h. e. postquam aliquis evigilat. ¶ post, ut Gen. 2. 2. 1 Par. 8. 8. Hof. 6. 2 P. Expergescit homine, P. ab expergescit, V. quod evanuit ab evigilante, M. sim. Ti. Ut somnium evanescit expergescit, Ca. Somnium, dum durat, aliquid esse videtur: postea delusum se sentit somniator. Vide Job. 20. 8. & Esa. 29. 8. ¶ In civitate tua; ità o. Æth. Ar. quam scil. dedisti eis possidendam: ¶ In civitate, Sy. M. Mu. Gej. Ca. Ti. ubi morantur; vel, in qua antè florebant. Palam, cunctis videntibus, &c. Confer Eccles. 8. 10. ¶ Al. in suscitando, Mo. quum excitaveris, vel te, vel illos, A. Quum expergisceris, i. e. velut expergiscens intueris impiorum facta, & accingis te ad puniendum, &c. ¶ Cum suscitabis mortuos, P. V. Cum expergescis istos, videlicet imaginem eorum, h. e. illos ipsos, qui umbra tantum sunt imaginaria, &c. In die judicii magni, cum fuerint suscitati de sepulchris suis, Ch. בָּעֵר per syncopen pro בְּרֵעֵר. ¶ Imaginem, &c. ¶ Imaginem eorum spernes, vel spernis, M. P. Mo. Mu. Pi. A. Ch. &c. i. e. contemptibilem reddis. Ignominiosè tractabis, eos scil. qui & tibi & aliis magni videbantur, v. 6, 9, 10, &c. ¶ Spernis, ac proinde perdis: synecdo. metonymica. Aboles, Ca. sim. o. Vulg. Imaginem, i. e. vel, 1. corpus: vel, 2. animam: vel, 3. utrumque simul: vel, 4. statum hunc transitorium; vide Psal. 39. 7: vel, 5. statum eorum corruptum, ut Gen. 5. 3: vel, 6. oris illorum effigiem & figuram: vel, 7. felicitatem eorum & splendorem, sive pompam, &c. ¶ Imaginariam eorum felicitatem; quicquid eos antè spectabiles reddidit, vel honorem eis conciliabat. Sic ¶ sunt imagines, vel statua, Num. 33. 52. Ezec. 7. 20. & 16. 17. &c. Vide Act. 25. 23. ubi πῶλον φαντασία vocatur pompa regia; & 1 Cor. 7. 31. phantasma, sive schema, mundanorum vanitatem, in respectu ad bona vera & æterna, significat. ¶ est tantum umbra, vel imago corporis, quæ non realiter, sed tantum in phantasia, existit. Sic Psal. 39. 7. Docet eos nihil habere nisi umbram prosperitatis, &c.

21. Quia (vel, Quum, sive Quando, Ti. JT. Pi. Gej. vel, Profecto, M. P. vel, Sed, Ca. vel, Etenim, o. Ch. Sy. &c.) inflammatum est (vel, exacerbabatur, JT. Pi. Mu. Gej. sim. M. vel, effervescebat, Mu. sic Ti. sim. P. Ar. vel, velut acore sive aceto acri perfundebatur, V. accecit, Mo. conturbatum est, Sy.) cor meum; ità Æth. &c. ¶ est acetum, & fermentum P: inde ¶ est, fermenti instar effervesce, seu intumescere; vel etiam, quasi acri aceto perfundi. Huc pertinet illud Plauti, in fermento esse, seu jacere; necnon, habere acetum in pectore. Fermentari hic, pro, excandescere. Fermentatur farina, quum acore fermenti inficitur atque intumescit: qui autem excandescunt intumescunt. Ver-

to, fermentabatur, i. e. vexabatur, intumuit, accecebat instar fermenti, præ dolore & indignatione, videns improborum prosperitatem. Nihil mihi dulce & gratum erat, in quo quiescerem, mihi quæ facerem satis de tam perplexa difficultate. ¶ Et renes (vel lumbi, P.) mei commutati sunt. Ità o. vel, tabuerunt, Æth. similiter Sy. Ar. ardent ut ignis, Ch. acuebantur, P. Ti. extimulabantur, Ca. aculeis puni, M. ¶ Et renibus meis acuar, Mo. Et uterque renum meorum quasi telo acuto pungebatur, V. sic K. in Mu. scil. præ cupiditate cognoscendi cur impii sint felices. ¶ Et in renibus meis pungebar, Pi. A. i. e. acutos dolores sentiebam. Vel, meipsum exacuebam, JT. sic Gej. Mu. ex Sipporn. i. e. Vel, acuebam intellectum ut hoc caperem, iramque ac dolorem lenirem; vel, acutos mihi dolores concitavi, iis ipsis nim. curiosis meis disceptationibus ac invidiosâ inquietudine. Significat dolorem qui altè penetrat. Pungebar cogitationibus & desideris meis, Renibus tribuuntur & cogitationes, & affectus. Vide Psal. 7. 10. & 16. 7. & 26. 2. Sympathia magna est cordis & renum, teste Galeno. In magnis sanè mœroribus circa lumbos in renibus existunt dolores, ac veluti compunctiones quædam, unde dolor in lumbis, Nah. 2. 11. Thren. 3. 13. Deficit hic ante. Similis ellipsis Psal. 24. 7. Amos. 2. 8. ¶ quod est conjug. Hithp. habet hic fig. nificationem passivam. Est autem ex forma quadrata ¶ acuit. Al. ponitur loco præ. ¶ Chald. accipit ex ignis, & ¶ fuit. ¶ mavit.

22. Et ego ad nihilum redactus sum; ità o. Æth. i. e. valde humiliatus & abjectus: ¶ Et (vel Tunc, JT. Pi. Gej. ¶ est, respiciens ad ¶ quum, redditur tunc, ut Psal. 39. 12. & 45. 12.) ego (vel, Ego autem, P.) insipiens, Mo. P. sim. M. sub. eram, P. M. &c. Bardus, Ti. stupidus, Gej. brutus, JT. Pi. Mu. Gej. A. expers rationis, ut exponitur Prov. 30. 2. Confer Psal. 49. 11. Vel, sensu ductus, aliud judicare nequivi quàm quod oculis vidi. ¶ Et nescivi. Ità o. Quorsum scil. id fieret, vel, quò me verterem P. ¶ ¶ Nec cognoscebam, P. sim. Mo. Mu. Gej. quod tuum erat consilium. Vel, nec attendi me adeò obbrutuisse, graviterque à vero aberrasse. Nihilque sciebam, M. sim. Ti. Pi. Nec plùs sapiebam hac in re quàm brutum, &c. ¶ Qui ignorarem, scil. rationem gubernationis tuæ. ¶ Ut jumentum, &c. Ità o. Ar. Æth. sic Sy. Eram indocilis, contumax, piger, recalcitrans, &c. ¶ ¶ Jumenta eram, Mo. ut jumenta, JT. Pi. M. ut pecus, Ti. Ut bestia, i. e. una ex iis: vel, ut magna bellua: ¶ dicitur elephas, Job. 40. 10. Similis fui reliquis brutis, &c. ¶ ratione destitutus. Ut brutum animal, ignorabam an præmium esset pietati necne. Ceu brutum, ut quod maxime, nempe tale est, Belg. ¶ Apud te, ità o. Ch. P. Mo. &c. ¶ Tecum, M. Gej. i. e. quum de te & tua gubernatione cogitarem. In conspectu tuo, ¶ cum denotat præsentiam alicujus ad alterum, sive ea sit solius intuitus, sive judicii, sive auxilii, sive etiam ad oppugnandum. De præsentia judicii ferendi ergo, vel de ælimio, vide 1 Sam. 2. 26. Ps. 18. 24. & 39. 13. ¶ Apud te, licet apud homines nonnullam fortasse sapientia laudem obtinerem. Sapientia quæ excellere putor, si ad illam cœlestem conferatur, stultitia planè est. ¶ Et (vel, Itaque, JT. vel, Tamen, M. P. Ti. &c. ut Psal. 44. 18. & 50. 17.) ego semper tecum. Ità o. Ar. Mo. &c. Sub. sum, M. eram, Ti. A. fui, P. vel, futurus sum, JT. Tecum, i. e. in tua cura; auxilio tuo fruens, etiam in mediis tentationibus descriptis. ¶ Etsi sæpe me offendit impiorum felicitas, nunquam propterea tamen abs te defeci, idque singulari tuâ opem. Tibi hærebo, te colam, & in gubernatione tua acquiescam. Hæc phrasid per antanaclassin hic repetitur, sed alio, ut patet, significatu; hic enim præsentia non æstimii, &c. sed gratiæ, designatur: q. d. Utut penè à te defecissem, &c. tamen ego tecum fui, vel, servatus sum constanter, ità ut inter filios tuos perseverarem. ¶ Tenuisti (tu enim apprehendisti, M. Ti. quia tenuisti, Pi.) manum, &c. ità o. Ch. P. Mu. &c. ¶ Tenuisti in manum, Mo. Sed ¶ infer-

vit constructioni verbi, facitque accusativum; ut Ruth 3. 15. Jud. 16. 3. &c. Sensus, Lapsuro mihi dextram porrexisti; ut pueris in via lubrica nutantibus facimus. Sic Deus apprehendit dexteram Cyri, Jes. 42. 6. & 45. 1. eum extollendo, gubernando, contra lapsum sustentando, & per aspera quæque incolumem manu ducendo. Ità Ezec. 16. v. 49. Sodomæ peccatum erat, quod manum pauperis non apprehenderit, manu ducendo, sublevando, &c. Sensus, Sustentasti me in ista tentatione de providentia tua, nè succumberem, & studium pietatis abjicerem.

24. In voluntate, &c. [בְּעֵצָה] Consilio, vel, In consilio tuo, M. P. Mo. &c. i. e. Verbo tuo, quo tuorum salutis consulis. In tuis præceptis. Spiritu tuo, paternæque gubernatione. Consilium hic est, tum decretum Dei de Davide hoc modo gratiosè per aspera ad astra ducendo, &c. vide Psal. 33. 11. Prov. 19. 21: tum voluntas in verbo revelata, ut Prov. 1. 25. 30. Opponit hoc stultis consiliis propriis, per quæ viam Dei penè deseruerat. In consilium tuum, i. e. In cognitionem consilii tui. Deduxisti (vel, duces, sive deduces, Mo. Pi. Mu. diriges, M.) me; ità o. Ti. P. &c. [וְהָיָה] Ducis me: Sortem meam moderaris, &c. v. Sunt verba profitentis spem suam, &c. Deduc me, JT. Ut hæcenus impedivisti nè errarem, sic deinceps tuo me consilio rege. Et cum gloria suscepisti (vel accepisti, P. G. vel suscipies, M.) me; ità o. Ar. &c. Cum gloria, h. e. gloriosè & honorificè. Vide Phil. 3. 21. 1 Tim. 3. 16. &c. Fecisti me Regem. Nam Asaphus hæc composuit in laudem Davidis. [וְהָיָה] Et post gloriam recipies me, Ham. Et postquam completa fuerit gloria quam dixisti te adduciturum super me, accipias me, Ch. in Ham. nempe ad teipsum. Id [וְהָיָה] sign. Gen. 5. 24. collat. cum Ecclesiastic. 44. 16. & Heb. 11. 5. Sic & Judæo-Ar. Et post hunc honorem mihi occurrer. Ità vox ejus [וְהָיָה] usitatò sign. hic autem, ut probabile est, recipies me, vel fortè, resuscitabis me, dies enim resurrectionis Arabicè vocatur [וְהָיָה] dies occurreris Dei. Et (vel, ut, JT.) postea in, vel ad, gloriam vel, in gloria, h. e. gloriosè, splendide, quasi esset [וְהָיָה], ut Pl. 112. 9. & 149. 5. recipies (vel, recipias, Pi. vel, suscipies, Mu.) me, Ti. Pi. &c. Simile Esa. 58. 8. gloria Domini collegit te, h. e. colliget te ad locum gloriæ, quum nempe mortem obieris. Post mortem in æternam gloriam suscipe me. Subauditur ante [וְהָיָה] præpositio aliqua; vel [וְהָיָה], vel [וְהָיָה], sive [וְהָיָה]. Al. gloria suscepit me, Q. in V. Honore me affecisti, qui antè jumentum eram.

25. Quid, &c. ità o. Sy. Ar. [וְהָיָה] Quis mihi, M. P. Mo. &c. sub. est, M. Pi. Mu. vel, esset, JT. Quis pro me, A. Gej. h. hic auxilium designat, ut Psal. 56. 10. & 118. 6. Quemnam dicam meum opitulatorem? Quis, quem invocarem; vel, in quem confiderem; vel, quem colam; vel, cujus consilio optem regi; vel, cujus gloriæ ac felicitatis cupiam me fieri participem. In celo? Num constellationem aliquam, vel Angelum tutelarem? Absit. Quis, &c. sub. præter te, JT. Pi. Ellipsis vocis communis, quæ in sequente membro exprimitur per [וְהָיָה]. Et à te, [וְהָיָה] Tecum, M. Mo. P. &c. i. e. æquè ac te. [וְהָיָה] hic est particula exquantis, ut Job. 9. 26. Coh. 2. 16. & 7. 11. o. Al. præter te, JT. Pi. Quid volui, &c. [וְהָיָה] Nolui, Mo. nolo quenquam, P. simil. M. non delector quoquam, Pi. sim. JT. Ti. nec ullâ re, nec personâ. Non diligo, nempe tanquam petram vel portionem meam, ut præc. & seq. docent. Non totus orbis pium delectat sine Deo. Sensus versûs, Nullam rem cum in coelis tum in terris tecum agnosco & veneror. Quis similis tui, qui meus es, in celo, nisi tu? proinde tecum socium non volui in terra, Ch. Docet se nec Angelis in celo, nec hominibus in terra, confidere.

26. Defecit (vel, Consumitur, M. Ti. vel, Defecerat, P. Quum deficit, Pi. sim. JT. Deficiat licet, Ca. Si consumpta fuerit, ellipsis [וְהָיָה], ut Psal. 40. 6. & 46. 7. & 72. 16. Caro mea] Ità o. Mo. Mu. &c. h. e. Corpus; ut Prov. 5. 11. & 11. 17. Defecit, præ tui desiderio. Id [וְהָיָה] sign. Psal. 84. 3. & 119. 81. v. Vel, Si deficiat, nempe præ miseria, (opponit hoc pinguedini impiorum,) con-

stanter tamen te amarem, &c. Quæcunque me angustia premunt. Et cor meum] h. e. Anima. Cor, præcipua corporis pars, animæque sedes. Deus cordis mei; ità o. Ar. [וְהָיָה] Rupes (vel virtus, M. robur autem, P. stabilitas, V.) cordis mei, Mo. Mu. &c. h. e. Robur & spes; refugium unicum, illudque tutissimum. Utut deficiam viribus propriis, nunquam tamen mihi deerunt vires ex Deo meo. Pars (vel portio, Ti. JT. &c.) mea; ità Mo. &c. [וְהָיָה] In quo delector, ut hæres portione hæreditatis suæ. In æternum] Per omnes hujus vitæ ætates, & post hanc vitam, &c.

27. Quia, ecce] Ratio cur Deum solum amet & suspiciat. Ecce ad penitiùs considerandam boni malique, vitæ necisque, differentiam excitat. Qui elongant se (vel, procul recedunt, Ti. Pi.) à te; ità o. P. &c. [וְהָיָה] Longinqui tui, Gej. vel, à te, JT. qui abhorrent à te, Ch. remoti à te, Sy. Ar. tum mente, tum voluntate. Vide Jes. 59. 2. De tui notitia ac favore parùm solliciti: qui te longè ab his humanis absentem judicant. Impii, qui longinqui sunt à lege tua, Psal. 119. 150. & à salute, ib. 155. Perdidi; ità o. M. &c. [וְהָיָה] Exscindis, JT. Pi. sim. P. V. Heb. exscidisti: sed præter. hic pro fut. ob præced. fut. Omnes qui fornicantur (vel, deficiunt, Ti. vel, adulterando deficiunt, JT.) abs te] Ità o. sic M. &c. i. e. Qui, relicto Deo, marito suo, aliud amant. Apostatæ sæpe conferuntur adulteris. Fornicantem, Mo. i. e. euntem post idola, vel creaturas alias, &c. Qui à te meretricio more deficiunt, Ca. propriè est, scortari; adulterare; ut constat ex Os. 4. 14. 28. Mihi; ità o. Ch. Sy. [וְהָיָה] De me itaque, JT. Ego itaque, Ti. Et ego, Mo. Mu. &c. Quod ad me attinet, Mu. Pi. Gej. Antithesis, quæ se opponit impiis illis idololatriis, &c. Et ego novi quod, P. Adherere Deo; ità o. [וְהָיָה] Appropinquo, vel propinquitas, Dei, Mo. Pi. Gej. vel, ad Deum, M. V. Pi. Propinqua cum Deo unio & communio, per verbi auditionem, fidem, &c. Confer Esa. 58. 2. Accessus ad Deum, P. qui fit per fidem Evangelii, Heb. 7. 19. Familiaritas cum Deo, Ca. Adungere me Deo, Ti. & nunquam ab eo discedere. Ut annunciem, &c. [וְהָיָה] Ad enarrandum, &c. Ideo tibi adhæreo & fido, ut semper me oblectem recitatione beneficiorum quæ mihi aliisque piis semper exhibuisti, eos ex impiorum manu eripiendo, impios tandem deturbando, &c.

PSALM. LXXIV.

ARGUMENTUM. Hic Psalmus scriptus est vel ab Asapho illo qui Davidis tempore exstitit, qui Templi incendium & urbis everfionem per Nabuchodonosorem (vel etiam per Antiochum) Divino instinctu prævidit: vel ab alio Asapho in captivitate Babylonica. Ità clarè loquitur, ut non prædicere rem futuram, sed gestam narrare, videatur. Precatio est contra hostes & persecutores Ecclesiæ. Primò queritur, &c. deinde querelæ subjicit petitionem, quam multis argumentis urget, &c.

1. Intellectus, [וְהָיָה] Intelligentia, P. V. vel, Erudiens, V. Informans, Gej. de rebus scitu dignis: de ira Dei ob peccata, deque modo eam iram declinandi. Vide ad Psal. 32. 1. Asaph, [וְהָיָה] Asapho; i. e. Tradebatur posteris Asaphi ad decantandum in Templo. Q. Asaphi, quasi hic Psalmum scripsit; quod non fert ratio temporis, Asapho jampridem ante captiv. Bab. (quando scriptus est) mortuo. Respondent alii, ut antè notatum, 1. Quod Asaph in spiritu hæc prævidit. 2. Asaph hic alius erat ab illo Davidis coævo. Ut quid, (vel, Quare, M. Ti. JT. &c.) Dem, repulisti (vel repellis, Ti. sim. JT. Pi. sub. nōs, P. Ti. Pi. vel, abes, M. elongasti te, Mo. abjecisti, tanquam ex nausea vel tædio, sub. ex membro sequente, gregem; simil. ut Psal. 29. 1. & 57. 4.) in finem? ità o. Æth. Mo. in seculum? P. in æternum? vel perpetuum? JT. Pi. M.

Pi. M. *וְנִחַת לְנֶפֶשׁ* *נִחַת* sign. tempus longissimum. Vide Psal. 9. 7, 19. & 49. 10^k. Vide quàm familiariter patitur Deus ipsos secum agere: & vis quidem illa grata est Deo^l. Sensus, Non debebas, ô Deus, nos tamdiu deferere in exilio^m. ¶ *Iratus, &c.* *וְעָרַב* *עָרַב* *Fumat* (*sumabit*, Mo. *sumare* pergit, JT. *flagrabit*, Ch. Quare *fumat*, Pi.) *furor* (vel *nasus*, Mo. Pi. &c.) *tuis*, P. M. &c. i. e. Ità exæstuat, ut fumum emittere videarisⁿ. Metaphora ab animalibus quæ irata fumum naribus efflant. Mart. 6. 64. *Fumantem nasum vivi tentaveris urfi*^o. Sic equi concitati spirant. Unde & Paulus dicitur *spirasse minas*, Act. 9. 1 P. ¶ *Super oves, &c.* *וְעָרַב* *עָרַב* *Contra gregem, &c.* Argumentum petit, 1. à populi imbecillitate; 2. à Dei possessione & confederatione^q.

2. *Memor esto* i. e. Re & opere ostende te memorem esse^r. ¶ *Congregationis tuæ* Vel, *Ecclesie tuæ*, o. Sy. Ar. &c. Promissionum quas fecisti nobis tanquam coetui tuo*. ¶ *Quam possedisti* (vel *acquisivisti*, P. Ma. &c. peculiari nempe redemptionis opere, ex Ægypto, &c.^t) *ab initio*; ità o. Ar. &c. *וְעָרַב* *Quondam*, Mo. *jampridem*, Ti. *ab antiquo*, M. P. Respicit tempus confederationis in Sinai^v. *וְעָרַב*, pro *וְעָרַב*, ut v. 12^x. *וְעָרַב* sign. vel, *acquirere*, five *pretio*, Esa. 24. 2. Ezec. 7. 12. five alio modo, Ruth 4. 9, 10; vel, *acquistum possidere*, ut Gen. 4. 1. Prov. 8. 22^y. ¶ *Redemisti* (vel, quod *redemisti*, P.) *virgam* (vel *tribum*, Sy. vel, in *virgam*, Gej.) *hereditatis tuæ*; ità o. Mo. Sy. Ar. Æth. *וְעָרַב* *וְעָרַב* *Alii* *וְעָרַב* ad præced. referunt, locumque reddunt, Et *redemisti*, Pi. & quam *redemisti*, M. *redemisti ab Ægypto*, Ch. [Reliqua sic reddunt;] *Virga* (vel *tribus*, Ch. recordare *tribus*, M. recordare, inquam, *tribus*, Q. in V.) *hereditatis tuæ*, Ch. Quidam, mutato ordine, vertunt, & *virga hereditatis tuæ*, quam *redemisti*. *Virgam hereditatis* vocat hereditatem perticis aut funiculis divisam, ut in Palæstina fieri solebat^z. Et *sortis hereditaria* (vel, *nationis tui patrimonii*, Ca.) quam *vindicasti*, Ti. Ca. [JT. totum sic reddunt, Recordare *cæcis tui*, te *acquisivisse antea*, *vindicasse tribum possessionis tuæ*.] *וְעָרַב* est *baculus*; deinde *sceptrum*; deinde *tribus* sceptro parens, ut Jer. 10. 16. & 51. 19. Est & *virgula mensoria*, indèque portio per eam dimensa^z. ¶ *Mons, &c.* *וְעָרַב* *Montem* (vel *montis*, Ch. Ti. Ca. Gej. Mu.) *Sion, habitasti in eo*, Mo. vel, *in quo habitas*, vel *habitasti*, P. o. Sy. Gej. *in quo requievit majestas tua*, Ch. In Templo scilicet^b. Sub. recordare, ex præced. Gej.

3. *Leva manus tuas*: ad percutiendum^c: *וְעָרַב* *Leva*, vel *Attolle*, pedes (vel *vestigia*, M. *gressus*, Ch. Ti. Gej.) *tuos*, P. Mo. V. &c. h. e. Accelera, Attolle te^d: Celeriter & alacriter incede^f, & adveni^f: Assurgito in pedes^g. Nè lentè furtimve accedas, sed magnificè & magnis passibus, omnibus inspectantibus: Visitationem institue, propius inclina gratiam opemque tuam^h. Attolle pedes, vel malleos, tuos, A. K. sim. Abu Walid in Ham. i. e. ictus tuos, ut hostes conteras, &c. Sic *pedibus* proculcamus & conterimus, Esa. 26. 6ⁱ. *וְעָרַב* *malleus*, Esa. 41. 7^k. Verùm *וְעָרַב* *pedes*, vel *gressus*, esse constat ex Psal. 17. 5. & 57. 7. & 58. 11^l. Explicatur hæc phrasis Gen. 29. 1. *sustulit pedes, & ivit*, &c.^m. Incede sublimis, Ca. ¶ *In superbias, &c.* *וְעָרַב* *וְעָרַב* *Ad* (vel *propter*, Mu. ex AE. vel, ut venias ad, Pi.) *vastitates*, five *desolationes*, seculi, Gej. vel *perpetuas*, Mu. sic Mo. V. Pi. &c. *eternas*, JT. *in seculum*, P. [Intelligunt de hostibus.] *Ad hostium perpetuam ruinam*ⁿ. Ut *vastes funditus*, five *in perpetuum*, omnem hostem, [ut in textu sequitur,] M. Ti. sim. Ca. *Ad desolandas nationes in perpetuum*, Ch. *וְעָרַב*, nomen, ponitur pro infinitivo, *וְעָרַב*, ad desolandum. Sic Ezec. 17. 9. *וְעָרַב* ponitur pro *וְעָרַב*, ad tollendum^o. [Alii intelligunt de Israël.] Propter ruinas tuæ hereditatis perpetuè duraturas, nisi tu succurras P. Veni & vide, seu considera, perpetuas illas vastitates quas Babylonii effecerunt, &c.^q. Accedas ad loca tua sancta, adeò diu devastationem passa. Hic sensus priorè præstat, quia hætenus Psaltes versatur in mera miseriæ descriptione, non imprecatione, &c.^r. ¶ *Quonia, &c.* *וְעָרַב* *וְעָרַב* *Omnia* (quicquid ad sacrum pertinet cultum*) *malefecit* (vel *vastavit*, Pi.) *inimicus in*

sanctitate, vel sanctuario, Mo. Mu. Gej. &c. Al. ad omnia mala quæ facit inimicus, &c. JT. propter omne quod malefecit, &c. Q. in Mu. Al. Est in his verbis transpositio^t. [Sic ergò ordinant;] *omnem* (vel, super omnem, P.) *hostem qui malè egit*, &c. M. sim. Ti. P. in Mu. Ad verb. *omnem qui malefecit inimicum*, V. Al. *omnem qui malum infert, inimicum sanctuarii tui*, Sy. Quoniam in omni virtute sua malefecit inimicus in Sancto, Ch. in Mu.

4. *Gloriati sunt*; ità o. Sy. Ar. Æth. *וְעָרַב* *Clamant*, Ch. *Perstrepunt*, Ca. *Rugierunt*, M. P. Ti. Mo. &c. Leonum instar^v prædā potitorum vociferantur, immanibus^w Pi. Gej. boatibus, blasphemis, comminationibus, &c.^x. Vel, Mu. &c. iracundè vocem extulerunt^y. ¶ *In medio, &c.* *וְעָרַב* *In medio*, five *intimo*, conventus tui, Mo. vel, synagogarum (vel, ecclesiarum, M. V. conventuum, Gej. domuum, Pi.) *tuarum*, P. Ti. &c. *in mediis tuis curiis*, Ca. In illis locis ubi in honorem tui conveniebat populus^z. h. e. Vel, in Templo. Plurali numero utitur, quòd Templum tribus constaret partibus, ut dictum Psal. 68. 36^a. Vel, in atriis & locis circa Templum, v. ubi conveniebant, &c.^b. Vel, in synagogis^c, tum Hierosolymæ tum alibi, in quibus habebantur preces & A. Gej. lectiones Legis, Act. 15. 21. & 16. 13^d. *In medio templi*, A. Heb. loci conventus, Mu. *In medio temporum tuorum*, Ch. vel, *festivitatis*, five *solemnitatis*, tuæ, o. Sy. Ar. Æth. *וְעָרַב* accipitur tum de personis convenientibus, Esa. 14. 13; tum de tempore conventus, Levit. 23. 2, 4; tum de loco certo, ut hîc, & infra v. 8^t. ¶ *Posuerunt* (vel, *fecerunt*, Sy.) *signa* (vel *insignia*, JT.) *sua*, *signa*; ità o. Ch. M. P. Mo. &c. vel, *in signa*, Pi. *pro signis*, Ti. *pro insignibus*, JT. *וְעָרַב* *וְעָרַב* [Variè explicant.] Quum viderunt se voti compotes factos, & Templum adeptos esse, tum demum statuerunt *signa sua*, h. e. oracula & divinationes, vera esse *signa*^f. Signa certa habebant quibus sibi persuadebant se Templum capturos, Ezec. 21. 21. Repetit nomen ad certitudinem & veritatem rei^g. Al. Erexerunt sibi (nempe in Templo^h) vexilla & trophæa, monumenta victoriæⁱ; ut signa ipsorum in nos potestatis atque dominationis^k. Al. Quotquot signa five prodigia edidisti quum urbs ac Templum vastarentur, *posuerunt* *ceu signa sua*, i. e. quæ sibi faverent; ideòque libenter ac toti Templo vastando incubuerunt^l. Al. Omnia signa cultus sacri à Deo instituta in Templo, urbe, &c. sustulerunt, ut sua trophæa, idola, profanos cultus, &c. in populum Dei inveherent^m. Sic Antiochus idolum Jovis Olympii Templo intulit. Hostes mutarunt signa priora quibus tum Dei tum magistratus proprii jurisdictio ac veneratio designabaturⁿ.

5. *Et non cognoverunt* Non reveriti sunt, vel, te Dominum Templi, vel, nos hæc spectantes^o. ¶ *וְעָרַב* *Cognoscetur*, Mo. Notum est, palàm fit P. Notus erat, vel Innotuit, P. M. Pi. A. sub. eorum quisque, scil. in destructione Templi^q. *Nobilis* (vel *Celebris*, V.) *habitus* est eorum quisque, JT. *Cognoscitur*, vel *Innotescit*, nempe hostis, v. 3. h. e. Si quis oculos ad loca tua sancta advertat, obscurum non est, sed palàm cognoscitur, nullam restare sanctitatis venerationem^r. ¶ *Sicut, &c.* *וְעָרַב* *Tanquam effereus* (vel, *prout efferebat*, JT. A.) *sursim in perplexam arbo-rem* (Heb. *perplexitatem arboris*, hypallage*), *securim*, Pi. Pi. sim. JT. *Velut afferens supernè*, qui inferebat in perplexitatem ligni secures, P. *Velut adducens in sublime in perplexitate ligni secures*, Mo. Sic explico, & conjungo cum sequente, *Palàm fit, velut lignatores altè sublatae secures in perplexitatem arboris* (i. e. vel, in sylvas densas, ubi arbores perplexæ & in semet implicatæ & convolutæ sunt; vel, in frondes & ramos arboris perplexos,) incutunt, & ramos decutunt^t. *Sicut adducens secures de super* (h. e. gravi crebròque ictu, & tanquam ex alto repetito: ità eminens devastationis gradus indicatur,) *in perplexitatem*, five *densitatem*, ligni, h. e. ubi arbuta adeò invicem innexa sibi sunt, ut separari citra ictus altè petitos nequeant; vel, ubi tanta est lignorum copia, ut impunè liberèque cædantur à quovis, &c. sic, scilicet, quoque cognoscitur, vel conspicitur, hostis Sanctuaria tua devastans. Trajecta quodammodo videtur constructio^v. Lignum Templi cædunt velut arbores

arbores sylva. *Densitatem ligni* hinc intellige, vel, de arboribus sylva, vel, de cælato opere Templi *. *Cognitus est*, &c. quod vehementius intestina opera sacra è ligno affabre facta dissipabat *. *Ostendunt se*, vel, *notos se faciunt*, nempe illi, vel, quisque eorum, *ut qui in altum ascendere facit*, h. e. attollit, *securis*, instrumenta excisionis, *in densitate sylva* *. [Ca. totum sic reddit, *Ita ut videantur in densis arbores altè securis immitti.*] Q. sic, *Palam est quomodo in superiora Templi, velut in condensa sylvarum, securis intulerint.* Et per superiora intelligunt tabulata Templi, quæ auro ornata hostium prædæ patuerunt, ideòque securibus decussa sunt, velut arbores in sylvis. Sed adversari videtur sequens versus, *Nunc autem*, &c. opponit enim præcedentibus sequentia *. [Al. sic;] *Ut olim eorum qui securibus cadebant densa arborum ad structuram templi insigne & nobile opus erat, Ti. Velut adducens ad sublime, aut, velut adducens ligna ad sublime aliquid; q. d. Qui in sylva densa abscondit arbores ad ædificium Templi in tanto pretio habebatur, ac si eadem ligna Deo præsentati in cælo obtulisset; vel, videbatur rem tam gratam agere quàm si obtulisset coram Deo in cælo* b.

* V. sim. M. K. in Mu. 6. *וְעַתָּה* [Et nunc, Mo. Ham. A. &c. Est particula vel expletiva tantum, vel copulativa. Chald. vertit, *Et sic*, tanquam *disparitudo* similitudinis, &c. c. Nunc autem, M. P. &c. Etiam nunc, JT. Et tunc, eodem tempore. Ita Psalm. 27. 6. d. *Ita* (& hinc, ut sæpe in Proverbiis, particula est similitudinis,) nunc : non quod res tunc gereretur; sed quod tam recens esset dolor, ut etiam res adhuc geri videretur *. *Quinetiam*, vel, *Atque aded*, Pi. *Ita habetur modo*, Ti. *Exciderunt*, &c. *וְיִכְלְפוּת וְיִכְלְפוּת* [Exciderunt, &c. Calaturas, five sculpturas, (i. e. afferes sculptos, seu cælatos f: vel, intellige synecdochicè; totum ædificium eleganter cælatum. Al. apertiones, Mo. janus, o. Vulg. G. pro *פתוחות*, legerunt *פתוחות*: valvas, Ca.) ejus (i. e. operis, ut subaudiatur foemin. *מְלָאכָה*, ad quod refertur *וְ* affixum foem. i. vel, sub. *עֲרָה* foem. quod primò sign. *conventum*, deinde *conventus locum*, ut apud Græcos *ἐκκλησία* k. Ejus, nempe Sanctuarii, ex v. 3. l.) pariter, vel simul, (h. e. omnes ad unam m,) bipenni (vel securi, V. Gej. vel *vectes*, JT.) & malleis (iudiciis, JT.) conserunt, vel confringunt, M. P. &c. vel, contuderunt, narratur enim res gesta n. Si quis sculpturas, &c. comminuit, Ti. Vox *וְיִכְלְפוּת*, malleus, est Philistina, ad notandum tempus : manet apud Arabas. Puto hinc repræsentari historiam illam i Sam. 4. mirè tamen conveniunt hæc iis quæ sub Nabuchod. & Tito evererunt o. Refer hæc ad Chaldaeos simul & certatim vastando Templo incumbentes, cui, si non ob sanctitatem, certè propter artem & elegantem structuram, nisi prorsus fuissent rabiosi, parcere debuerant p.

* Pi. 7. *Incenderunt igne*, &c. ita o. Ch. Ti. &c. *וְיִכְלְפוּת* [Miserunt in igne, vel, in ignem, sanctuaria tua, Mo. Gej. Hypallage q, pro, *Miserunt ignem in sanctuaria*, Pi. P. sim. Ca. Vel, emphaticè, q. d. Templum ita undique exarsit, quasi non tam ipsi ignis injectus, quàm ipsum in medium ignem injectum, fuisset *. Similis loquutio Judic. 1. v. 8. f. *וְיִכְלְפוּת* [In terra polluerunt; ita o. Mo. *וְיִכְלְפוּת*] Ad terram usque (h. e. ad extremum profanationis gradum, ut Psalm. 89. 40. Opposita phrasis, *in cælum usque elevare* *,) profanarunt, vel contaminarunt, Gej. In, vel ad, terram (sub. affligentes, Ti. vel, deturbantes, five dejicientes, P. M. JT. Pi.) polluerunt, vel profanarunt, P. Ti. M. Boot. &c. i. e. pollutum in terram dejecerunt. Ellipsis verbi prægnantis, ut Gen. 47. 18. &c. [Vide plurima exempla in Authore v.] *Tabernaculum nominis tui* h. e. Nomini tuo consecratum *.

* Boot. anim. i. 10. 84. * Mu. 7 Mar. 8. *Dixerunt in corde suo cognatio* (vel poster, Mo. Ham. filii, Ch. Heb. *filii*, pro, filii, nepotes v,) *eorum simul*] Ità o. Ch. Ar. Æth. vel pariter, Mo. Proverbialis expressio ad significandam totalem perditionem, quum ipsi unà cum liberis eadem calamitate involvuntur *. *וְיִכְלְפוּת* [Dixerunt in corde suo, Depulabimur eos (vel, Opprimemus, five, Agite opprimamus, eos, Gej. Mu. Interficiamus eos, V. Consumamus eos, Sy. Severimus in eos, M. Ti. Vim inferamus eis, JT. Pi.) pariter, Mu. &c. vel, ex aquo. Residuum videlicet robur sup-

plantando; adeoque totalem terræ & incolis inducendæ ruinam a. *וְיִכְלְפוּת*, pro *וְיִכְלְפוּת*, est fut. Kal à *וְיִכְלְפוּת* oppressit, afflixit b. *וְיִכְלְפוּת* affligemus cum affixo *וְ*; ut *וְיִכְלְפוּת*, b. Gej. ex & jaculis petimus eos, Num. 21. 30. *וְיִכְלְפוּת* Deut. 17. Mu. 15. Hinc Buxt. resolvit per *וְיִכְלְפוּת* c. Sic putant c. Gej. Marinus, K. & AE d. *Habentes in animo ea semel depulsi, Ca.* ¶ *Quiescere faciamus* (vel, Abrogemus, Ar. Perdamus, Sy. vel, Incenderunt patres eorum, Ch.) omnes dies festos (vel, solennitates, five festivitates, o. Æth. Ch. Sy.) *Dei in terra*, *וְיִכְלְפוּת* [Incenderunt omnia tabernacula, &c. P. Mu. &c. ad verb. conventus, Mu. conventicula, Mo. synagogas, M. Ti. JT. Pi. Gej. i. e. totum Templum *. Al. domos conventuum sacrorum, ubi legebatur Lex Dei f: omnes scholas & synagogas, quæ passim in urbibus erant constitutæ g, non modò à captivitate Babylon. ut putat Sargonius, sed etiam tempore Judicum & Regum, (ut statuunt Becanus Annal. V. & N. T. p. 241. Tolet. in Johan. 16. Torniel. A. M. 2594. n. 14.) nè populus communibus orationum atque informationis locis destitueretur h. Synagogæ Hierosolymis erant 460, vel i. Gej. ad potius 480, ut testantur R. Phinehas & R. Menachem v. 4. ex R. Hofhaia. Vide & RS. ad Esa. 2. 2. Memoratur à Talmudicis *synagoga Alexandrinorum*, de qua Act. 6. 9 i.

9. *Signa* (vel *Insignia*, JT.) *nostra non vidimus*] Vel, *videmus*, o. M. P. Mo. &c. i. e. Signa præsentia five gratiæ Dei k, extraordinaria & ordinaria l; nim. sacrificia, aliisque ceremonias sacras m: Dan. 11. 31. i. A. Pi. Sic Circumcisio, Pascha, Sabbatum, &c. erant signa Israelitis, Gen. 17. 11. Exod. 12. 13. & 31. 13 n. Vexilla & insignia Religionis nobis usitata, nempe Templum, Altare, Sacrificia, &c. o. Al. Prodigia, five miracula p, quæ scil. olim faciebas nostrâ causâ q. *Signa nostra*, h. e. apud nos usitata, h. e. Prophetarum oracula, quæ salutem & liberationem ex hac captivitate pollicebantur, non vidimus, h. e. nondum experti sumus, aut vera esse comprobavimus r. ¶ *Jam non*, &c. *וְיִכְלְפוּת* [Jam non, &c. Non ultra (nec est amplius, o. M. Pi. Ch. &c. nullus superest, Ti.) propheta, Mo. P. qui, ut in publicis calamitatibus solebat, futuram salutem prænunciet, nòsque aded soletur t. ¶ *Et nos non cognoscet amplius*] t. Mu. Ità o. Scil. ullus Propheta. q. d. Sumus sine Prophetis; quæ plaga insignis est, juxta Amos. 8. 11 t. ¶ *וְיִכְלְפוּת* [Et non (vel, nemo, M. Ti.) nobiscum (sub. est, P. Ch. &c.) cognoscens, vel, qui sciat, usque quò, Mo. P. Ch. JT. Pi. &c. quousque tandem, Ti. quousque duratura sint hæc, Ca. sim. Pi. Mu. A. Forfan illud usquequo conjungi posset cum sequente versu, *Usquequo*, inquam, *Dem, improperebit*, &c. ? Qu. Cur queritur nullos esse Prophetas, cum in captivitate Babylonica essent Ezech. Dan. tandemque Hag. & Zach v. & Jeremias x? Resp. 1. Forfan hoc tempore Prophetæ flere jussi sunt v. 2. Unus Jeremias pro nullo habetur in comparatione ad multos præcedentes Prophetas. Mol. 3. Huc facit illud Thren. 2. 9. *Propheta non invenerunt visionem*. Vide & Ezech. 7. 26. Amos. 8. 12 z. 4. Hinc Gej. conjiciunt quidam hic agi de persecutione Antiochi, quando nullus erat Propheta a. Non queruntur nullum esse ducem militarem, sed nullum Prophetam; quia doctrinâ cœlesti carere gravior est calamitas, &c. b. Mol. Neque est nobiscum sapiens, Sy. Vel, sciens quicquam, nempe rerum illarum unde Scientes denominantur. Sic Prov. 9. 13. *non novit quicquam*. Sensus est, Destituimur viris sapientibus, tam in rebus ecclesiasticis quàm politicis, juxta Esa. 3. 2, &c. c. Ac proinde nos Gej. non cognoscemus amplius, Æth.

10. *Usquequo—improperebit?* *וְיִכְלְפוּת* [Probatio afficiet, sub. ex seq. membro, *nomen tuum* d. Vide Vatis pietatem & zelum, quem non malum quod patitur, sed magis Divini nominis afficit injuria *. * Mu. 11. *Ut quid* (vel *Quare*, o. Ch. M. &c.) *avertis* (vel *reducis*, five *retrahis*, P. Gej. sim. Mo. Ti. &c.) *manum tuam*, & (vel, & quidem, JT. Pi.) *dexteram tuam*] Ità o. Ch. Ar. M. &c. h. e. Manum liberatricem, piòsque sustentantem: nam hoc benignum Dei opus in Scriptura ferè dextræ tribuitur f. *Avvertis*, f. Jun. nempe à nobis protegendis, *manum*, i. e. auxilium tuum g, nec sustentare nos, & hostes reprimere, ut olim,

olim, pergis? *Retrahit manum*, qui cessat ab opere prius peracto^h. Locum interpretor ac si scriptum esset, *Cur reducis manum tuam in sinu?* [commodius forsan dixisset, *in sinum?*] q.d. Cur abstinens manum tuam ab hostibus? *Manum in sinu* (nec non, *sub axilla*) habere dicitur, qui vel otiosus est, & nihil agit, vel segnis est in opere; de quo etiam dici solet, *complicat manus suas*ⁱ.
¹ Gej. ² 5. ¶ *De medio sinu tuo in finem?* Itā o. Æth. vel, usque ad consummationem? Ar. h. e. perpetuū, assidue^k. Vel, in consumptionem, sive, quousque hostes consumpseris^l, sub. *educ*, Mar. Gen. ³ 17. nominaliter accipiunt^m.
⁴ Gen. ¶ *Quia de, Mu.* medio sinu tui cohibe, JT. vel prohibe, vel exsere, finistram manum & dexteram scilicet; i. e. educ utramque ad nos liberandos, hostesque ulciscendos. Humano more dictum; homines siquidem desides manus in sinu solent condere. Vide Prov. 19. 24. Vel, prohibes manum tuam? P. vel, consume, Mo. Gej. Vel, educ eam, & consume, scil. hostes, Chaldaeos^o. Refer hoc ad verba pręgnantia. Vide Psal. 44. 4. & 73. 27. &c. P. Vel, profer eam ut hostem consumas, M. Vel, educ eam plenē, Heb. *consumma*, seu perfice, Pi. Educ, penitus consume, A. E sinu plenē profer eam, Ti. Educ eam, & dele afflictionem, Ch. E medio sinu tuo consume hostes: Dei autem sinus ipsum Sanctuarium, quod confugiendum ut in sinum^q. Et dexteram tuam de medio sinu tuo arce. Aliis Et dextera tua ē medio sinu tui otiosa est? V. Ex medio sinu tuo perfice (vel, ad finem perduc) eam, nempe dexteram, h. e. opus dexterę. Sed malo, Ex medio sinu educ manum tuam, & confice hostes tuos^r.
² 5. 12. Deus autem, &c. *ואלהים וגו'* At tu, o Deus, olim (Hebr. ab antiquitate, Pi.) rex meus eras, V. Al. &, pro eum; Cum Deus rex meus, sub. fuerit, &c. V. Locus concisus, q.d. Quomodo id accidere potuit, cum Deus fuerit Rex, &c.†? Quomodo nunc nos deferis, cum tot antē seculis Rex sis notter, totiesque nos servaveris^t? ¶ In medio terrę i. e. In terra, nempe Sancta, sive terra Israel^v, quę antonomastice terra dicta^x. Vel, q.d. in medio omnium, cunctisque palam inspectantibus^y.
^z Mar. 13. Tu confirmasti, &c. itā o. Æth. i. e. sedasti^z, vel solidasti^a: *בשרך נא* Confregisti, P. V. dirupisti, Mu. JT. Pi. divisisti, Sy. dissipasti, M. Ti. strixisti, Ar. ¶ *Mare* Rubrum scil. ut pertransirent Israelitę, &c. b. Probat hęc & deinceps Deum jam olim suorum Regem esse, iisque sæpe opem tulisse^c. ¶ Contribulasti capita, *והשברת ראש* Confregisti, vel contrivisti, capita, Ch. P. Mo. &c. ¶ *Draconum*; vel, draconis, nempe Pharaonis^d: *תנין* Cetorum, P. Mo. JT. Pi. Ca. Mu. vel, draconum, o. Sy. Ar. M. Ti. Mu. A. Gej. vel, crocodilorum, Jun. Intellige Pharaonem (qui draco magnus vocatur Ezech. 29. 3.) & Egyptios: qui sic vocantur à sævitia erga Israelitas^e; vel, quod in vexillis dracones habuerint^f. Ch. hęc habet, *Contribulasti capita draconum, & suffocasti Egyptios in mari*.
^g Q-in Mu. 14. Confregisti capita (vel, prægrande caput, quod est instar capitum multorum; quomodo elephas à granditate dicitur *בהמות*, i. e. bestię, Job. 40. 10.) draconis; itā o. Ar. Æth. *לוייתן* Leviathan, Sy. P. Mo. balana; JT. Pi. ceti grandis, M. Ti. i. e. Pharaonis^h, Principumque ejusⁱ. Mos est Scripturę, Reges humanitatis immemores describere sub nominibus ferarum terrestrium aut marinarum. Hęc autem maluit marinam feram nominare, quia Rex Egypti ad duo maria imperium suum protendebat^k. Fortium Pharaonis, Ch. ¶ *Dedisti eum* (vel, eam, scil. balenam, nempe cadaver Pharaonis^l), *escam populis Æthiopum*. Itā o. Ar. Æth. i. e. Æthiopibus, vel Asiaticis^m, sive Arabibusⁿ; vel Africanis: ut innuat mare eos evomuisse non modò in litus Arabicum, in quibus erant Israelitę, sed & Æthiopicum; ut fama istius Divini facti ad populos multos permaneret. Hebręi porrò appellant Æthiopiam utramque regionem litoralem maris Rubri, tam Asiaticam, quàm Africanam^o. ¶ *והיה* Populo solitudinum, sive desertorum, M. Pi. vel, deserta incolenti, P. Gej. fim. Mu. vel, in deserto, Gej. sylvarum populo, Ca. [Variè hoc explicant.] 1. Dedisti illa cadavera devoranda volucris & feris quę deserta incolunt P. Nomen *populi* tribuitur formicis,

cuniculis, &c. Prov. 30. 25, 26. Joel. 1. 6. Sic in A. Mu. Homero notat Eustath. ad Il. β. *ἔδρεα* populos sive gentes, *μελιόων* apum, & *ἀγρίων* gruum, & *ἀνών* anserum, & *χοίρων* porcorum. Sic & Oppianus pisces vocat *ἔδρεα* populos, *πρόβα* populos maris. Sic Columella de apibus, 9. 13. *Duo populi conjungi debent*. 2. Dedisti, &c. Israelitis, qui appulsa ad litus Ægyptiorum corpora spoliarent^r. Quibus spolia illa erant tanquam cibus; ut Canaanitę erant illis panis, Num. 14. 9. Hoc Judęis erat gaudii materia cum irent per desertum^s. Ci-
¹⁰ babantur opimis illis spoliis, quę appetitum ciere ac sedare potuerunt. Certè & antecedentia & subsequētia docent recenferi hęc beneficia Israeli exhibita^t. 3. Dedisti eum escam illis qui oram Arabici finis obtinebant, & piscibus vesciebantur, qui pisces solent se pascere carnibus sabmerforum hominum. Hieron. contra Jovinianum, Porro, *Ichthyophagi*, gens errans in litore maris Rubri, supra petras Solis calore ferventes assant pisces, & hoc solo alimento viciant. Meminit & Strabo lib. 15. Nec tantum vivebant ex minutis piscibus, sed & ex cetis in terram ejecis; quod disertè scribunt Agatharcides cap. 20. & Diodor. 1. 3. p. 110. Huic sententię convenit, quod Ægyptii hęc non nominatim, sed poeticè, exprimuntur, per *Leviathan*, &c. Obiter nota insignem locum de Ægyptiis Ichthyophagis ad mare Rubrum ex Diodori 1. 3. p. 122. *Παρά δὲ τοῖς, &c.* Apud vicinos Ichthyophagos veteri famā, quam à majoribus acceptam tradunt, fertur, magno quodam maris recessu, omnibus locis ejus sinu. arefactis, & mari in oppositas partes relabente, fundum coloris viridis apparuisse, (nempe propter algam adnatam;) & rursus immenso estu mare refluxum in priorem locum esse restitutum. Quibus verbis nemo non videt describi ingens illud miraculum Exod. 14. 21, &c. Locum verito, *Dedisti eum cibum populo, locorum desertorum*, ut in *והיה* sit dativi, in *והיה* genitivi, nota; vel, (ut utrumque sit dativi,) *populo*, nempe barbaris, aut feris, vel hominibus, vel bestiis, nam de utrisque usurpatur Esa. 13. 21. & 23. 13. Jer. 50. 39. [Ch. lo- cum sic reddit, *Dedisti eos ad interneccionem populo domus Israel; corpora verò eorum draconibus*. Al. sic,] *Dedisti cibum* (nempe Man & coturnices^d) *ipsi populo per desertum proficiscenti*, JT. h. e. Israelitis. Hunc locum itā accipiendum esse ostendit verborum series cum historia comparata. Similis constructio Jos. 15. 19. & Jud. 1. 15. Sed duo huic interpretationi obstant. 1. Affixum in voce *והיה*, quod omnino referendum ad præcedens *והיה*: 2. quod *והיה* certum populum designet, nempe volucres, &c. Ipsi populo. Relativum ille sæpe redundat, morè Græco & Homericò. Sic Virgil. Georg. *Nunc dextrā ingeminans iclus, nunc ille sinistrā*. Et Æn. 1. — *Multum ille & terrā jactatus, &c.* Sic etiam hic & in relativa. Salust. Catil. *Sed urbana plebs, ea verò præceps erat, &c.* Æmilius Probus, *Chabrias Atheniensis, hic quoque in summis habitus est ducibus*. Sic etiam in Sacra Scriptura: Gen. 24. 14. *Servo tuo ipsi Isaac; & v. 27. וְאֶתְּנֵהּ, me duxit me; Levit. 16. 10. dimittat eum Hazazel; 2 Reg. 19. 13. וְיִשְׂרָאֵל, Ubi ille rex (inquam) Hamath? Psal. 65. 4. Peccata nostra tu expiabis ea; Esa. 66. 2. וְאֵלֵינוּ, Ad istum, ad humilem intuebor^r.*
⁵⁰ 15. Tu dirupisti (vel fidisti, JT. Ti. excidisti, P. Ti. sic V. ex scissura produxisti, M.) fontes & torrentes] Vel, fontem & torrentem, P. Ti. Mo. &c. sive fluvium, M. Est metalepsis, pro, Dirupisti rupes ut fontes ac torrentes emanarent. Nota historia^b. Non dirumpitur fons, sed petra. Simile Isa. 44. 19. *coxi—panem; & 47. 2. mole farinam*. ¶ *והיה* Diffidisti, Duo hęc includuntur significata; *dirupisti* (&, dirumpendo eduxisti) *fontem*, &c. ut v. 11. *והיה* (educ, &, eductā manu) *consume*. Fontem, 1. in Horeb, Exod. 17. 6. 2. in Cades, Num. 20. 1. Expressisti, &c. Ca. *והיה*, ut sign. findere, itā & educere, exprimere. Usurpatur de avibus foetus suos enitentibus, Esa. 34. 15. & 59. 5. quia id fit fissione & disruptione putaminis. Tu erumpere fecisti fontem de rupe, & fuit in flumen, Ch. ¶ *Siccasti fluvios Ethan; itā o. Æth. וְיִשְׂרָאֵל* Fluvios fortes, seu prævalidos, P. Ti. &c. ad verb. fortitudinis, A. Mu. vel, vehementie, Pi. A. Intelligunt Jordannem,

Ita Mu. nem^u, ripis suis tunc vix coercibilem, Jos. 3. 15. Op-
 ex K. & R. ponitur hic torrentibus exiguis, quos facile exsiccat
 Pi. A. Gej. æstus^o. Eum vocat *fluvius*, vel, quod multi fluvii in
 &c. eum influerent P; vel, quod tunc exundaverat extra
 o Gej. ripas suas, atque ita quasi in fluvios multiplicatus fue-
 r K. in Mu. rat⁹. Chald. *Jordani* addit fluvios *Arnon* & *Jabbok*:
 q Pi. de quo vide Num. 21. 14. Deut. 2. 37^r. Sed hos flu-
 v A. vios miraculosè exsiccatos non tradit Scriptura: jun-
 guntur tamen Num. 21. 14. quod *Deus* fecit ad mare ru-
 brum, & in torrentibus *Arnon*; unde aliquid simile ibi
 factum innuitur. Et ex illo Bellorum Domini libro
 Chald. hanc traditionem habere potuit †.

16. *Tuus est dies*, &c.] Tu diei & noctis author es.
 Sic connecte, Quid mirum te ficcum in humidum, &
 humidum in ficcum, vertere, qui in prima creatione
 diem & noctem, &c. pro tua providentia digesseris?
 Quidni igitur, quum volueris, rerum naturas ac species
 facile possis commutare? ¶ *Fabricasti*, חָבַרְתָּ]
 Mu. *Præparasti*, M. P. Mo. &c. *perfecisti*, o. Æth. *condidisti*,
 Ar. Ca. *præparatum ordinasti*, vel, *ordinatum confirmasti*,
 Gej. *Firmasti*; quod verbum Lunæ & Soli optimè con-
 venit, ut quorum firmus & stabilis sit ordo & motus v.
 Mu. ¶ *Auroram*, &c. "מִזְרָח וְנוֹר"] *Lucem*, vel *lumen*, Sy.
 M. Ti. P. *Lucem* præmittit soli, quia lux prior Sole
 exstitit, Gen. 1. 5. *Lunam*, o. Ch. Ar. Æth. A. Ham.
 Q. in *Lucem* hujus, scil. noctis, nempe Lunam v, ut docet
 Mu. *antithesis solis*, &c. 2. *Lunam* primò nominat, quod
 &c. noctis postrema facta sit mentio, pro more Scripturæ.
 Ham. Vide Jos. 24. 4. *Dedi*—*Jacob* & *Esau*: è quibus *Esau*
 2 Mu. ex *dedi*, &c. 2. Al. *luminare*, Mo. Pi. Gej. h. e. astra in
 AE. genere, Gen. 1. 14. quorum præcipuum, nempe Sol,
 subjungitur, ex more Scripturæ, quæ post vocem gene-
 raliorem præcipuum in suo genere, &c. subjicit: ut,
 mulieres—& filiam Pharaonis, 1 Reg. 11. 1. hostium &
 Saulis, Psal. 18. 1. arbores & cedri, Psal. 148. 9. *Juda*
 & *Jerusalem*, Joel. 3. 6, 20. *discipulis* & *Petro*, h. e.
 Mu. præcipue *Petro*, Marc. 16. 7^b.

17. *Fecisti*; ita o. Æth. *creasti*, Ar. חָבַרְתָּ] *Statu-*
 isti, vel *constituisti*, Ch. Sy. M. Ti. Mo. P. &c. ¶ *Om-*
 nes terminos terræ] i. e. Septem mundi climata, quæ
 Mu. ex sic semper futura sunt ut nunc sunt c. *Terminos*, i. e.
 AE. quantum quæque natio possidere debeat, adeoque
 quantam & qualem Israel inter eas regionem de-
 beat nancisci d. Al. separando partem terræ à mari
 ad habitationem, &c. ¶ *Æstatem* & *ver*; ita o.
 d Gej. Æth. חֶמְלָה וְחֵיף] *Æstatem* & *hyemem*, Mo. Ch. Hi. in
 Pi. Mar. Sy. Ar. Mu. &c. h. e. quatuor distincta anni
 tempora f. *Æstatis* & *hyemis* tantum fit mentio g,
 Gej. tanquam duorum principalium temporum h: vel, quod
 2 Mu. totus olim annus in æstatem & hyemem divideretur i.
 Gej. ¶ *Plasmasti ea*] Ita Mo. Pronomen redundat, more
 i Mu. Hebræorum k.

18. *Memor*, &c. זָכוֹר וְאַתָּה אֵלֹהֵינוּ] *Memento hu-*
 jus, quod inimicus probris affectu Dominum, M. P. Ti. h. e.
 1 Gej. te; nomen loco pronominis, ut Zac. 3. 9. coram *Josua*,
 i. e. coram te l. *Recordare* saltem hujus, inimicum pro-
 bro afficere, o Jebova, JT. Pi. scilicet nomen tuum, ex
 Pi. membro seq. & deficit hic כִּי, quod *inimicus*, &c. m. Noli,
 2 Mu. quasi oblitus, illa convitia præterire, sed vindica, &c. n.
 ¶ *Incitavit*, נָאָץ] *Blasphemarunt*, Mo. quod prævit,
 P. irritare, JT. sim. o. Sy. Ar. blasphemare, Pi.

19. *Nè tradas bestiis*; ita o. Ar. חֲלִיתָ] *Fera*, sive
 bestia, Mo. Pi. Ca. Mu. Gej. V. Di. Sub. agri, sive terræ,
 AE in Mu. ex AE. Gej. nam חֲלִיתָ est in regimine o. Ità el-
 lipsis est nominis posterioris; vel, forma constructa
 ponitur pro absoluta P. Hæc expositio & recepto vo-
 cis significatui accommodatior est q, & sequenti tur-
 turis metaphoræ r. *Nè tradas populis qui similes sunt*
 Gej. ex *bestiis agri*, Ch. qui gregem Dei dilaniant, &c. †. Nec
 Di. obstat חֲלִיתָ mox *catervam* esse: est enim ea ἀνέλεη-
 r Gej. sim. ος t. Al. *Nè tradas isti catervæ*, JT. vel, *catui* hostium,
 Pi. M. Ti. K. & RS. in Mu. sim. P. A. &c. Sed multum
 † Mu. dubito an ulquam חֲלִיתָ pro *catui* ponitur v. Al. *Nè*
 Di. *tradas in contritionem*, K. in Mu. sim. Sy. ¶ *Animas*
 Mu. BA. *confitentes tibi*] Ità Lxx, Sy. Æth. Pro חֲלִיתָ, legerunt
 חֲלִיתָ. Vel, cognoscentes te, Ar. quasi legerit חֲלִיתָ,
 quæ novit te. Chaldaica versio Josephi Cæci, *animas do-*
 centium legem tuam, quasi חֲלִיתָ alluderet ad vocem
 חֲלִיתָ legem. Sed hæc aliena sunt, Et his omnibus,

si Græcos excipias, vetustior Jonathan (qui quidem
 non exstat, sed de eo id testatur RS.) *turturem* reddit;
 quem Hebræi aliique meritò sequuntur v. ¶ חֲלִיתָ BA. 2. 1.
 חֲלִיתָ] *Animam*, vel *vitam*, *turturis tui*, sive *tue*, Mo. 9. 59.
 Pi. Ca. Mu. Gej. &c. h. e. *populi tui* 2. Ecclesia tur-
 turi confertur, animali mundo, innoxio, amabili, sim-
 plici ac miti 2. Turtur, quum est afflicta, non vocife-
 ratur impatienter, sed apud se gemit; (sicut & pii
 afflicti leniter tantum apud se & Deum ingemiscunt b;) 2 Mu.
 10 compari suo fidelis est c; (ità & Ecclesia soli Deo ad-
 hæret d;) imbecilla est & prædæ exposita, &c. *. Lo-
 cūs sic verti possit, *Nè tradas vitam animæ turturis tue*,
 ut l in חֲלִיתָ sit nota accusativi; quod frequens Syris,
 nec insolens Hebræis; ut 2 Sam. 3. 30. Jer. 40. 2. &c.
 vel, si l sit dativi casus, vertas, *Nè trade bestie animatæ*
turturem tuam f. ¶ *Animas* (vel *vitam*, Ch.) pau-
 perum tuorum] Ità Lxx, Sy. Ar. Æth. Mu. ex RS. ut
 Job. 33. 20. Respondet תָּוֹ animam turturis g. Ea-
 dem vox & hostibus & Dei populo in diverso sensu tri-
 buitur h. *Vita afflictiorum tuorum*, sive fidelium, quos
 20 voce turturis significatos declarat i. ¶ חֲלִיתָ Gej.
Cætus, sive *congregationis*, (vel *catervæ*, JT. Pi. gregis,
 Ca.) *pauperum*, sive *afflictiorum*, *tuorum*, M. P. Ti. Mo.
 &c. id est, eorum quos tu tamdiu affligi permittis k. 2 Mu.
 ¶ *Nè obliviscaris*] i. e. *Nè deferas*, quasi oblitus pro-
 fusus l. ¶ *In finem*, לְעֵלָם] *In seculum*, Gej. in eter-
 num, sive *perpetuum*, P. V. Mu. &c. q. d. Castigationem
 non deprecamur omnem, sed diuturnam tantum &
 nimis invalescentem m; nè prorsus pereant, sed ali-
 30 quando cum Deo redeant in gratiam, ac mitius accipi-
 antur n.

20. *Respice in testamentum*, &c. לְבָרִית] *Ad pactum*,
 sive *foedus*, M. Ti. Mo. &c. Sub. *tuum*, P. vel, *illud*,
 nam in Heb. est Pathach He emphatici o. *Ad pactum* o Mu.
 quod pepigisti patribus nostris, Ch. Vel, 1. cum Noah,
 nè mundus submergeretur, ut olim factum, quum ple-
 nus esset crudelitate, Gen. 6. 13, &c. & 8. 21, 22.
 quod pactum Prophetæ applicant Ecclesiæ sequentium
 temporum, Esa. 54. 9 P. Vel, 2. cum Abrahamo &
 40 posteris ejus q, prout exprimitur Psal. 105. 8, 9, 10 r.
 Non provocant ad foedus Legale, in Sina, &c. quod
 turpiter violaverant; sed ad foedus Evangelicum,
 Genes. 12. 3. & 15. 1, 18. cujus intuitu penitentibus
 semper patebat aditus ad Dominum. Confer Esa. 59.
 20, 21 †. ¶ *Quia repleti sunt* (i. e. bonis nostris
 ditati t) *qui obscurati sunt terræ* (i. e. qui antè obscuri
 erant & ignobiles in terra v) *domibus iniquitatum*;
 ita o. Æth. i. e. iniquè nobis ereptis *: כִּי מְלָא מְחֹשֶׁת
 50 ¶ *Quia repleta sunt tenebrosa loca* (vel
 tenebrositates, V. vel latebræ, Ca.) *terræ habitaculis*,
 vel *domibus*, vel *tuguriis*, *iniquitatis*, sive *violentiæ*, sive
 rapinæ, P. Mo. V. Mu. q. d. Nec ullum tugurium ab
 eorum rapina liberum est. *Obscura loca*, pro vilibus &
 sordidis; sicut *obscuri homines*, pro vilibus, Prov. 22.
 29 v. Terra tenebris obruta plena est hominibus flu-
 dentibus injuriæ 2. Per loca tenebrosa terræ intellige
 terram in qua exsules erant, quippe quæ illis nihil nisi
 tenebras & moerorem ostendebat. q. d. Tota hæc regio
 prædonum lustris plena est 2. Al. Nam impleta sunt
 60 (sub. violentiæ etiam, Pi.) *obscurissima loca terræ*, (q. d.
 non solum ædes magnificæ, sed etiam, quod hostium
 furorem magis arguit, loca obscurissima b,) *caulae sunt* b Pi.
violentiæ, JT. Pi. i. e. Repleta sunt violentis Chaldæo-
 rum facinoribus, ut caula repleta est ovibus c. Nihil c Pi.
 est tam abstrusum & reconditum quod non pervaserit
 eorum violentia d. Quoniam impleta sunt habitationes
 terra tenebris & iniquitate, Sy. Quia tenebræ habitatio-
 nes terræ violentiæ & injuriæ repletae sunt, Ti. Repleverunt
 tenebræ terram, habitacula prædonum, Q. in V. Quo-
 70 niam impleta sunt omnia tenebrosis carceribus terræ, &
 habitaculis violentiæ, M. Quia obscurissimi terræ jam
 impleverunt domos iniquitate, Ar. Quia impleti sunt filii
 eorum [nempe patrum nostrorum, cum quibus pepi-
 gisti,] *obscuritate sese diffundente super terram*, & vio-
 lentiæ, & rapinis, Ch. Repleta sunt caliginibus terræ
 (i. e. crassissimis tenebris, quales sunt in media terra,
 h. e. miseriis gravissimis, quæ sæpe per tenebras signifi-
 cantur, ut Psal. 88. 7. & 143. 3. Esa. 42. 16. Thren.
 3. 6.) *habitationes violentiæ*, i. e. domus nostræ, quæ
 variis

officii, &c. Cum decepero conventum, illum nempe in quem Israelitæ, suadente Abnero, confenserant, 2 Sam. 3. 17, &c. & qui postea Chebrone habitus est, 2 Sam. c. 5. & 1 Par. 11. & 12 m. Cum ego, ad Regnum evectus, certum & solenne iudicii exercendi tempus instituero, &c. Vel, 2. Christi, qui, potestate à Patre accepta, venit restituere labentem mundum; & hic dicit se assumpturum ecclesiam suam, in qua regnet, & omnia summā æquitate administret. Dictum hoc (à Davide) in persona Messiae, Ecclesiam consolantis contra furorē hostium, à iudicii potestate data sibi à Patre, &c. Itā מוֹרֵרָה referri potest ad determinatum exinanitionis suæ tempus, quo superato, aderit מוֹרֵרָה commoditas exercendi Regni ad dextram Patris. Vel, 3. Dei. Verba sunt Dei respondentis Prophetæ. Author subito absque ulla præmonitione Deum inducit loquentem, piliq; respondentem. Cum pro arbitrio sumptero (atque assignaro) certum tempus Israelitis, ut exeant à captivitate. ¶ Ego iustitias (vel rectitudines, Mo. Mu. in rectitudinibus, Gej. secundum æquitates, M. quod æquum & rectum est, Ti. recta, Ch. rediisse, JT. Pi. A.) iudicabo. Itā o. Eth. &c. Iustissime tum decidam, tum res decidas, exsequar; deque hostibus vestris supplicium sumam, ut par est. hīc, ut Psalm. 58. 2. pro מוֹרֵרָה, ut plenè habetur Psalm. 9. 9. Iudicium hoc rectum opponitur iudicio Saulis aliorumque magistratuum iniquorum perverso, &c.

4. Liquefacta est (vel, Dissoluta est, Ar. sim. Ca. Liquefacti, Mo. Dissoluti sunt, M. sim. Gej. Difflexerat, Ti. Colliquata sunt, Pi.) terra, & omnes qui habitant in ea. Itā o. &c. Narrat miserum reipub. Israeliticæ statum. Totus status Judææ conturbatus fuit factione Isboshethi. ¶ Al. Diffluent, vel Colliquescant, sub. præ timore; tantum abest ut mihi possint resistere. Al. Præ pavore consternabuntur omnes gentes, Israelitarum conspectu liberatione. Dissoluta sunt, &c. Ingens ubique visitur confusio & perturbatio, terra jacet inculta, domus exusta sunt ac ruinosa; hominum animi turbantur timore & dolore, &c. Idem de Ecclesiastico statu evidens erat tempore Messiae, ubi totus orbis idolomania corruptus, synagoga Judaica variis dogmatum & morum vitis concussa, &c. ¶ Ego confirmavi (vel, suffulsi, Ti. stabilivi, Ca. aptabo, JT. Pi. Ego verò direxi, P. vel, disposui summā arte, V. vel, direxi æquilibrio, Mo. fixi, Q. in V. aptè figam, vel, artificiosè stabiliam, vel, stabiles reddam, A. vel confirmabo; præ. pro fut. more prophetico: firmiter servo, Gej. columnas ejus. Itā o. Ar. &c. Si veritas confirmavi, sensus est, Ne videatur mirum, terram, &c. tunc consternatum iri, cum is ego sim qui terram ipsam basibus & columnis fulcierim, atque adeo eam, cum libitum fuerit, facile commovere possim. Si, quod malim, confirmabo, sensus est, Certum igitur est mihi propediem reparare terræ ruinas, & emota ipsius fulcra rursus stabilire. Ego fortitudinem dedi Davidi, Joabo, aliisque earum partium. Emendabo statum Israel. constituendo iustos gubernatores. Columnæ terræ hīc sunt, vel, montes, quibus, quasi fulcris, terræ moles sustentetur: vel, statumina & firmamenta Regni; vel, quicquid Remp. in statu felice conservat; ut sunt leges bonæ, cultus Dei verus, personæ in statu ecclesiastico ac politico virtuosæ, viri pii, qui in dialecto Hebræorum sæpe columnæ vocantur. Sic Maimon. de Idol. Abrahamum vocat columnam mundi; & Apostoli vocantur columnæ, Gal. 2. 9: sic Jeremias assimilatur columnæ, cap. 1. 18. Principes & proceres & iudices columnæ vocantur. Sicut enim regni columnam Ennius, ita reipub. columnen dixit Cicero; sed & Catullo epig. 60. Thessalia columnen Peleus. Ego, id est, vel Deus, vel David, [ut dict. prius.] est, aliquid exactè per pondus aut mensuram examinare, examinatumque ordinatè compingere, fortiterque solidare; ut constet ex Job. 28. 25. Jes. 40. 20.

5. Dixi (vel, Dicens, JT. Edico, Ca. Dicam, Pi. Dico dicturusque sum, Gej.) iniquis; vel stolidis, M. Ti. insanis, P. Mo. Mu. sic JT. Pi. vel jactabundis, Gej. אֲמַרְתִּי. Dixit Israelitarum quilibet, postquam Dei sententiam audivit, Eja, annon illud est quod ego sem-

per ad furentes hostes dixi? Dictum hoc alii volunt in persona Psaltis; alii, in persona Ecclesiæ; alii, quod malim, in persona Messiae, qui, tum per se, tum per ministros, dicit exhortando, informando, &c. ¶ Nolite iniquè agere, מִלֵּי מַלְכוּתָא. Ne insaniatis, Mu. Ne gloriantes insaniatis, Gej. o hostes. ¶ Nolite exaltare cornu. Ne insolescite fiduciā vestrarum virium. Ne ferocite contra me instar furibundi tauri. Cornu signum potentiae & gloriæ, Psalm. 89. 18. 25. & 112. 9. Confer 1 Par. 25. 5.

6. Nolite extollere (vel elevare, M.) in altum (vel, tam altè, Ca. periphrasis ferocientis fastus: vide Psalm. 56. 3. Jes. 37. 23.) vel, in, vel contra, Excelsum, Ch. P. Mo. nempe cælum, vel Deum, qui per מוֹרֵרָה significatur Psalm. 56. 3. vel, contra Davidem, cornu vestrum, sim. Sy. Ar. Ti. Pi. A. אֲרֵרְתִּי מוֹרֵרָה. Ne vos ipsos efferte superbè. ¶ Nolite loqui adversus Deum (vel, de Deo, Ar.) iniquitatem. Itā o. vel, scelestè, Ar. Hi vel sensum tantum secuti sunt; vel, pro מוֹרֵרָה, legerunt מוֹרֵרָה, quod Dei epithetum est. ¶ Loquamini (vel, ne loquamini, JT. Pi. Gej. sim. Mu. P.) collo, vel in collo, præfatio, M. Ti. Mo. V. sim. Ca. vel erecto, Sy. pingui, P. duro, JT. Pi. V. rigido, A. i. e. cum fastu, & superbè. Metaphora à jumentis collo junctis, & refractariis, jugumque collo excutientibus. Ne refragami mihi instar bovis jugum excutere nitentis. Colli voce non hīc significatur vocis instrumentum, sed loquentium fastus: q. d. contumaciter, vel superbè, rejecto Dei jugo. Fastuosi enim homines rigidā cervice minas suas efflare solent. Gestus est impudentium & superborum, erecto collo incedere, Jes. 3. 16. ut, è diverso, poenitentium humiliūque, capite incedere inclinato, colloque contracto. Sed non placet מוֹרֵרָה pro adjectivo, atque epitheto מוֹרֵרָה, haberi, cum potius substantivum sit, vel adjectivum substantivale, (ut patet ex reliquis locis ubi occurrit, qui tres sunt, 1 Sam. 2. 3. Psalm. 31. 19. & 94. 4.) atque à מוֹרֵרָה regatur: locum itaque sic verito, Ne loquamini ferocia arroganter. מוֹרֵרָה non tam durum & crassum sign. quàm ferox & asperum sermone. Vide ad 1 Sam. 2. 3. מוֹרֵרָה verito, arroganter, tum ex loco parallelo, Psalm. 31. 19. ubi מוֹרֵרָה מוֹרֵרָה ex adverso respondet; tum præcipue ex Job. 15. 26. ubi ita sumitur מוֹרֵרָה מוֹרֵרָה, quæ Merc. D. & Pi. sic vertunt, Incurrit (impus) in eum (Deum) collo, erecto scilicet, i. e. fastuosè. Nolite loqui collo, scil. extento & elato, durum, scil. verbum. Vide loqui durum, Psalm. 31. 19. &c. ¶ Vos loquentes in fortitudine & opprobriū, Ch. 7. Quia neque ab oriente; itā o. Eth. Ti. Mu. Ch. Mar. sic P. JT. Gej. A. &c. מוֹרֵרָה. Ab exitu, Mo. à progressu Solis, M. Scil. erit evasio. ¶ Neque ab occidente. Itā o. P. Ti. &c. ¶ Neque à desertis montibus; itā o. Ar. Eth. מוֹרֵרָה מוֹרֵרָה. Nec à deserto montium, Mo. Sy. Ham. i. e. à deserto montoso, quod erat ad meridiem terræ Israel. A septentrione desertorum, & ab austro montium, Ch. Sic autem locutio elliptica est, & ex sequente versu supplenda, humiliatio & exaltatio. Aliis autem מוֹרֵרָה est infinit. à מוֹרֵרָה exaltavit; & מוֹרֵרָה alludit ad מוֹרֵרָה v. 8. & מוֹרֵרָה v. 6. Sed K. ex R. Aba notat מוֹרֵרָה in omnibus reliquis Scripturæ locis montes significare; quidni etiam & hoc loco? Al. nec à deserto (vel, ab aquilone, P. vel, à meridie, Ti. Ca.) exaltatio, M. JT. Mu. Pi. &c. sub. est, vel, erit, vel, venit, JT. M. P. sim. Ti. Ca. מוֹרֵרָה elevare, vel elevatio. Infinitivus hīc induit naturam nominis, ut Psalm. 32. 6. in tempore מוֹרֵרָה, i. e. inventionis; Coh. 6. 9. מוֹרֵרָה, præ vagatione animæ; &, seire tuum nihil est. A deserto, nempe magno sive Sinaitico, versu meridiem sito, ut constet ex Deut. 11. 24. Jos. 1. 4. A Septentrione vel meridie; nam terra Israel ex utraque illa parte desertum habet. Monet ne quis exaltet contra Deum ob dignitatem aut vires, quod ex à Deo sint. q. d. Nusquam terrarum venditur dignitas five potentia. Non idcirco aliquis fit magnus aut potens, quod in hanc aut illam mundi partem se flectat, hunc aut illum locum adeat; sed Deo volente: quod spectat sequens versus. Hæc accipiunt tanquam verba Psaltæ corrigentis fastum hostium: quâ ratione in hoc & seq. v. ejusdem esset significationis, causamque

um cornua deprimuntur & veluti confringuntur, iustis interim caput altè efferentibusⁿ.

PSALM. LXXVI.

ARGUMENTUM. Est gratiarum actio Deo, quod Israel. ex omnibus gentibus delegit, cui dato verbo & constituto cultu se patefecit, quem etiam contra hostes protegit, &c.^a. Certum est ex orationis contextu conscriptum esse post aliquam Hierosolymæ obfessionem divinitus depulsam, hostesque profligatos^b; post insignem aliquam liberationem & victoriam^c: vel, adversus Sennacheribum, &c. ut innuit Titulus, &c. Hæc sententia Rasi, necnon K. in libro Radic. quam tamen in Commentariis mutavit. Vel, ut alii, post illas victorias, 2 Sam. 8. 1 Par. 18. K. Kabvenaki, Sippurn. & Gen. putant de bello Gog & Magog prophetice esse conscriptum^d.

1. *In laudibus*, בְּנִינִי [In pulsationibus, vel pulsationibus, Pi. Vide ad Psal. 4. 1. *]. *Psalmus Asaph* [Heb. *Psalmus Asaph canticum*, P. vel, & canticum, Pi. [Vide Psal. 75. 1.]. *Canticum ad Assyrios*] In Hebræo hoc non est, neque in veteri editione LXX, neque in aliis multis editionibus, ut notant Græci ad hunc locum^f, neque in Octaplis, ac nè in Latinis Fabri^g. Videtur prius à scriba quodam in margine positum, postea in textum ipsum irrepsisse^h. Scriptus videtur Psalmus devictis Ammonitis; sed eo usus postea Ezechias liberatus ab Assyriis: quale quid & suprà annotavimus ad Psal. 70. & 71ⁱ.

2. *Notus in Judæa Deus*, נִדְרַע וְנִדְרַע [Nobilis, &c. JT. Celebris, ex victoriis quas Jehudæ exhibuit^k. Bonitatem suam & potentiam patefecit, &c.^l. *Judæa* meminit, quia in ea erat Hieros. ideoque ad eam hoc beneficium maximè spectabat^m. *Notus*, &c. ibi colebaturⁿ. Ibi & essentiam & voluntatem magis patefecit, &c.^o.

3. *In pace*] Ità o. Ar. Æth. In urbe pacifica, in Ecclesia P. In Salem, quæ vox pacem sign^q. *שָׁלֵם* [In Salem, M. P. Ti. Mo. &c. h. e. in Jerusalem^r: ut liquet ex membro seq. t. Quæ olim Salem dicta, Gen. 14. 18. abbreviatè: quomodo & *Jemini*, Esth. 2. 5. pro, *Benjemi*; *Sittim*, Num. 25. 1. pro, *Abel-sittim*. In *Jerusalem*, Ch. in *Solymis*, Ca. *Habitatio*] Ità o. Sy. P. Mo. &c. mansio, Ti. Gej. Templum intellige^x. *In Sion*] Pars hæc fuit urbis montosa, in qua Regia & Templum. Sion enim Moriam quoque complectitur. Sic connecto cum præced. Ubique profectò apud Judæos & Israelitas celebre est Deinomen: sed Hieros. hæc est prærogativa, quod in illa Deus, tanquam in tugurio, habitat, quasi leo, (cui confertur Jer. 25. 38.) unde, cum opus est, subito profilit (vide Psal. 10. 9.) ad evertendos hostes: non ergò mirum quod eam urbem Deus tam egregiè tutatur, &c.^v.

4. *Ibi confregit potentias* (vel fortitudinem, Ar. *brachia*, Sy.) arcuum; ità o. Æth. *קִשְׁיָא קִשְׁיָא* [Sagittas, vel jacula, arcus, P. Pi. M. Mu. &c. sim. Ca. sagittas & arcus, Ch. cornuscos arcus, JT. ignita jacula arcus, Mo. Ti. A. Heb. *prunas*, vel *scintillas*, arcus, Pi. Gej. i. e. per hypallagen, *arcus scintillarum*, h. e. scintillantes^z. Sagittas, vel, instar scintillarum celerrimè ab arcu avolantes; vel, in aere velut scintillantes & coruscas; vel, motu celeri prorsus incalcescentes^a. *שֶׁשֶׁשׁ* propriè sign. ignem, Job. 5. 7. & Psal. 78. 48. ubi non fulgura, vel fulmina; sign. sed ignem nubibus excussum, & diffurrentem super terram, Exod. 9. 23. Sign. *scintillas igneas*, ut constat ex Cant. 8. 6. *Scintille ejus* (dilectionis) sunt *scintille ignis*^c. At ibi vertendum potius, *sagittæ ejus sagittæ ignis*, quæ vulnerant uruntque cor, &c.^d. Alibi *שֶׁשֶׁשׁ* sign. ignita fulmina, Psal. 78. 48. & urentem pestem, Deut. 32. 24. Hab. 3. 5. quæ sagittis assimilatur Psal. 91. 5. Al. *שֶׁשֶׁשׁ* hinc sign. *aves*, (sicut & Deut. 32. 24. Job. 5. 7. Psal. 78. 48.) vel potius, sagittas instar avium volantes; quo sensu dicitur, *sagitta volante in die*, Psal. 91. 5. Plura de *שֶׁשֶׁשׁ* vide

ad Deut. 32. 24. Sensus est, Cohibuit Assyrios nè possent oblidere Hieros^h. Hinc colligo eum loqui de clade Sennach. quod is unus hostis cladem apud Hieros. accepisse legiturⁱ. *Et bellum*] i. e. Omnem beligerantium vim & conatum^k, & arma^l.

5. *Illuminans tu* (nos scil. in tenebris, ope & favore tuo^m: *Illuminas tu*, o. Æth. vel, *Tu splendes*, Ar.) *mirabiliter à montibus æternis*] i. e. Ex coelis, nobis scil. suppetias mittensⁿ: vel, per Angelos, qui Assyrios occiderunt^o: vel, à montibus antiquis à mundi exordio, & æternum duraturis P. Montes ubi erat Jerus. æternos vocat propter stabilitatem. Ergò illustris in iis montibus evasisti devictis hostibus^q. *שֶׁשֶׁשׁ אֶתְּרָא אֶתְּרָא* [Locus obscurus, in quo nonnulla splendenda. Quod non mirum in poesi, quæ haud rarò præcisionibus abundat. Nota etiam hinc & in seq. subitam apostrophem^r. *Illustris*, vel *Splendidus*, tu, (scil. o Deus, ex v. 2. t. vel, tu, o Sion, cum aliis Regnis collate^s: sub. es, M. P. &c. vel, agnosceris, Gej. vel, factus es, JT. Pi.) *potens* (vel, *magnificus*, JT. Pi. A. & *magnificus*, Mu. sim. M. Ti. & *fortis*, P. *robustus*, V. *admirandus*, V. A. & *unguentis delibutus*, Sy. o *magnifice*, vel *robuste*, Gej.)

præ montibus prædæ, sive rapinæ, P. Mo. V. A. R. S. in Mu. Gej. vel, *prædæ intentis*, M. vel, *in quibus laceratur*, Ti. præ montibus leonum & pardorum, Cant. 4. 8. v. h. e. v. A. Præ cunctis mundi Regnis^x, quæ ferarum more se invicem deprædantur, Dan. 7. 4, 5, &c. v. vicina omnia ad se rapere conantia. Phrasis sumpta ex more prædonum, qui altos sibi deligunt montes, unde viatores advenientes prospiciant, & ubi se occultent, &c. id quod tyrannis rectè accommodatur, quorum injusta bella sunt publica latrocinia, eorumque urbes revera prædonum antra, corrasis hinc indè spoliis oppleta. Solenne est Scripturæ Regna montibus conferre, ob eminentiam, fortitudinem, &c. ut patet ex Jes. 41. 15. Jer. 51. 25. Hab. 3. 6. & Mic. 6. 1, 2. His omnibus præcellit Agnus super Sionem, Apoc. 14. 1. & 17. 14. Al. ex montibus direptionis, JT. Pi. i. e. ex cæde Assyriorum, &c.^d. Veluti (si exires) è montibus prædæ, in quibus scil. leones & urfi habitant, & prædas agunt. q. d. Tu totus nunc emicās & fulges, sicut cum leo prædæ satur è montibus redit jubas hinc indè superbè quassans. Fortè *montes prædæ* per contemptum nominat hostium castra, quæ tota ex prædis & latrociniiis constarent; vel, quæ prædarum acervos, aut potiùs montes, haberent; q. d. Quàm illustris & gloriosus ex prædatoriis illis exercitibus rediisti! Deum hostium victoriâ potitum leoni comparat è præda redeunti & exultanti^x. Es similis leoni forti & indomito habitanti in montibus^f. Al. de monte tuo, potentissimè, Sy. *Clarior es & generosior quàm montani prædones*, Ca.

6. *Turbati sunt*; ità o. Sy. Ar. Æth. *לְרַחֵם* [Spoiliati sunt, P. Mo. &c. *Prædæ se exposuerunt*, Ti. sim. JT. Pi. Mu. Gej. nempe Judæis^x. *Abjecerunt à se arma bellica*, Ch. Castris & armis, ac plerique etiam vitâ, exuti sunt^g. Vox Heb. Syrorum more & formatur & significat, nim. passivè, non reciprocè: sic & Jes. 59. 15. Hithpahél passivè usurpatur etiam Coh. 8. 10. Ezec. 19. 12. Mic. 6. 16. *Inspicientes corde*; ità o. Sy. Æth. *אֶתְּרָא אֶתְּרָא* [Fortes, vel robusti, corde, Ch. P. Mo. Gej. Mu. &c. *magnanimi*, Ti. Ca. sim. M. Animosi & audaces, qui potentiâ suâ nitunturⁱ; qui ausi erant Hieros. obsidere^k. *Dormierunt somnum suum*] *Nempe æternum*, Jer. 51. 39, 57. vel, *mortis*^l, ut seq. vers. & Psal. 13. 4. *Somnum*, non piorum, qui placidè obdormiunt, sed *suum*, qualis scil. torpor justo Dei judicio eis debebaturⁿ. Occisi sunt ab Angelo^o. *Somnum* datâ operâ vocat, quia noctu accidit, & somnum noctis somnus mortis excepit P. *Et nihil invenerunt omnes viri divitiarum*, &c. ità o. Æth. *לֹא מָצְאוּ* [Et non invenerunt (vel, adeo ut non invenerint, JT. Pi.) omnes viri roboris (h. e. robusti^q; vel, *ulli viri bellatores*, JT. Pi.) *manus suas*, Mo. P. Mu. &c. i. e. robor manuum^r, nempe ad pugnandum^s. Manus promptas & expeditas non habuerunt ut se tuerentur, qui antè instructi erant arte bellicâ^t. Nihilò magis, percutiente Angelo, arma expedire poterant, quàm si manibus caruissent^v. *Et non valuerunt*—ap-

prehendere arma manibus suis, Ch. non aliter quàm dormiens,

- * Gej. veterno manus præciduntur, &c. *
- 7 A. Nota hic, *omnis*, pro *ullus*: sic 1 Joh. 3. 15. *omnis homicida non habet*, i. e. nullus habet. Et nihil invenerunt cuncti viri, quorum manus potentes fuerunt, M. nihil virium invenerunt in manibus suis omnes viri fortes, Ti. nec potuerunt implere manus, &c. Sy. Et nihil, si- ve prædæ Judæorum, si-ve potius armorum quibus se- tuerentur, invenerunt, &c. 2.
- 8 T. ex Ch. 7. Ab (vel Præ, JT. Pi. sim. P.) increpatione tua] Ita Ch. Mu. Mo. &c. i. e. punitione: vide Psalm. 9. 6. 2. Increpationes Divinæ sunt efficaces, i. e. efficiunt id quod sonant. Confer Psalm. 80. 17. & 106. 9. q. d. Te volente, solo nutu & verbo tuo. Increpationem vocat eadem per Angelos factam. ¶ Dormitaverunt, ¶ Consopitus est, M. P. Ti. JT. Pi. Ca. sopore divinitus immisso: vel, sopore mortis. Vox profundum somnum sign. Jud. 4. 21. Jon. 1. 5, 6. q. d. Inermis concidit, quasi in deliquio animi, &c. f. ¶ Qui ascenderunt equos, ita. Sy. Ar. Eth. Pro רכב, legerunt רכב וסוס: Et currus & equus, M. P. Mo. &c. h. e. ascensores currum & equorum. Tum principes, qui curribus, tum vulgus, qui equis, vehabantur.
9. Tu terribilis es; ita. Ar. אַתָּה נוֹרָא נִירָא] Tu terribilis tu, Mo. Gej. i. e. es, ut posterius pronomen sit vice substantivi; vel, q. d. Tu solus, &c. k. Tu terribilis es, tu, inquam, P. M. Ti. sic JT. A. Ad te quod attinet, &c. Pi. Tu timendus es, tu ipse, Deus, Ch. ¶ Et quis resistet tibi? ex tunc ira tua, וְיִשְׁמָר לְפָנֶיךָ מִי יִשְׁמָר? ¶ Et quis stabit (illæsus scil. multo minus victor: stare hic opponitur fugæ & lapsui, ut Jos. 7. 12. Dan. 8. v. 4. &c. l. vel, equis confisteret, JT. Pi. Sy.) coram te simulatque exarserit ira tua? P. M. Ti. A. &c. ad verb. ex quo (vel, ex tunc, pro, ex quo, Mu.) ira tua? V. vel, ex tunc cum est ira tua? Pi. ex quo irasceris? JT. ex tempore ira tua? Belg.
9. De celo auditum (vel, audire, Mo. P. Ti. vel, au- diri, Ch.) fecisti judicium] Ita. M. &c. Introducitur Deus ἀποπρονοήτως, tanquam Rex in alto solio sedens & sententiam promulgans, &c. m. De celo; q. d. Adeo mira ista clades erat, ut à te factam omnes intelligant. Descensum Angeli comitari solebat Deus solennibus indiciis, v. g. tonitru, terræ motu, &c. ut Matt. 28. 2. & alibi; quæ in tanta clade defuisse non est verisimile. Judicium itaque de celo tonitru respicit, & tremor ter- ræ poeticè terræ motum hic exprimit. Cùm è cælis pronuncias sententiam, Pi. sim. Ca. judiciale scilicet p, vel, sententiam ultionis. ¶ Terra tremuit] Vel, timuit, o. Ar. P. Mo. M. &c. i. e. Totus terrarum or- bis, judicis sententiam expectans. Homines in ter- ra: vel, terra hostilis. Reliquæ gentes tantâ cla- de terræ sunt. Timebit, V. ¶ Et quievit; ita. o. Ar. P. &c. וְיָקֻם] Et quieta fuit, JT. Pi. & con- quiescet, V. Tremori hoc opponitur; q. d. Ex brevi hac commotione sequitur quies terræ, ut Jud. 3. 30. & 5. 31. &c. n. Reliquæ gentes quieverunt, & Dei judi- cium agnoverunt, sic ut in Israel. arma movere desti- terint. Et filius, M. Ti. Mar. Non intulere bellum Israelitis. Tellus ipsa territa fletit, Ca. reverenter & cum silentio sententiam expectans. [Ch. totum sic reddit, Terra nationum timuit, sed terra Israel qui- escit.] Quidam, nempe oppressores, timuerunt; qui- dam, nempe oppressi, quieverunt.
10. Cùm exurgeret (vel, surgit, Pi. Gej. cessationem moramque præcessisse hoc innuit,) in (vel ad, Mu.) judicium] q. d. Terra tremuit & quievit, postquam Deus tandem exsurrexit ut pœnas de hostibus lumeret, &c. d. ¶ בָּקֻם וְיָקֻם] In exurgendo: quod quidam in 2. pers. vertunt, (ad vitandum subitam personæ mutationem, exsurgeres; sic & salvos faceres) alii in 3. i. e. cùm Deus coeperit exercere judicium in impios, ut servet omnes, &c. f.
11. Cogitatio (vel consilium, Sy. mens, Ar. vel, ira, si- ve furor, P. M. Ti. &c. astus, vel fervor, JT. Pi. Mo.) hominis confitebitur tibi] Ita. o. Eth. Mo. &c. vel, ce- lebrat, si-ve celebrabit, si-ve laudabit, te, JT. Pi. V. Gej. cedet in laudem tuam, M. Ti. A. Materiam præbebit ce- lebrandi tui, dum pro afflictis tuis judicium exerces. Ira hostium à te compressa laudis argumentum erit.

Ira hominis, i. e. homo iratus & furens, (abstractum pro concreto,) cogetur tibi cedere, tuamque potentiam agnoscere. Ira hominis, i. e. Ammonitarum, vel Assyriorum. Probra & blasphemæ Rabfacis à te re- futatæ gloriam tuam illustrabunt. ¶ חַסְדֵּי הַיְיָ כִּי יִשְׁמָר] Cogitatio, nempe furibunda, &c. T. vel, Qui hæc co- gitat te laudabit. ¶ Et reliqua, &c. וְיָקֻם] Reliquum, vel Residuum, irarum (vel fu- roris, M. astum, Pi.) cinges, si-ve accinges, M. P. Mo. Mu. vel, cingis, Mu. Gej. vel, constringes, Ti. G. i. e. Quasi vinculo cohibebis, nè quis posthac irascatur ti- bi. Vel, impedies, si-ve detinebis, ita RS. quam fig- nificationem ex Misna probat. Iratum hominem ita coerces, ut reliquum furoris non possit erumpere. Si quid in hostibus restat malæ voluntatis, id facile impe- dies. Hoc sensu impletum in Sennacheribo, qui cùm, post fugam ex Judæa, furorem suum in Judæos in patria sua habitantes effudit, Tob. 1. 18. statim à Deo coer- citus est, à filiis occisus, 2 Reg. 19. 37. Simil. K. & AE. exponunt. Adeo malitiam hostium reprimes, ut reli- quæ gentes non audeant contra nos pugnare. Al. Et in (sub. ב ante וְיָקֻם) residua ira eorum accendens es adhuc, nec arma tua præ illorum furore abjecisti. Al. Residuo astum accinges tuos, JT. i. e. circumvallas & munis populum tuum quem ex hostium tuorum astu reservasti. Respicit prophetiam 2 Reg. 19. 30, 31. ideoque eadem voce utitur. Judæos qui à vehemen- te Assyriorum ira residui facti sunt accinges. Sub. vel, robore, A. Pi. ex Psalm. 18. 40. ad resistendum hostibus suis; vel, gaudio, ut Psalm. 30. 12. & 65. 13. (sicut contra, Joel. 1. 13. cingite, nempe dolore & luctu,) ut laudes tuas cantent. [Alii furorem, non hominis, sed Dei, hic intelligunt.] Et reliquum furoris quod remansit tibi ab ira quâ iratus fuisti, præparabis ad disperdendas gentes, Ch. Residuum irarum (h. e. iras graves & mul- tas, quas hætenus non exseruisti, sed in thesauris tuis reservasti,) accingis, h. e. instar armorum assumis, & te hostibus ultorem ostentas. ¶ de armorum bellico- rum sumptione ac apparatu accipitur, Jud. c. 18. v. 11. 1 Reg. 20. 11. Accinges residuum, &c. est phrasis par- allela illi Esa. 59. 17. indues vestimenta ultionis, &c. h. e. vindictam fumes, &c. Cingere valet induere, ut Psalm. 45. 4. Ira humanæ opponit hic iras Dei, &c. Prior est ira hominis, Deum irritans, & populum ejus opprimens; residuum, vel secunda pars, iræ Deo re- linquitur, quo se accingit si-ve ornat Deus, & se glori- osè in oculis omnium manifestat. [Ca. totum versum sic reddit, Nam tibi rabies hominum laudis est, exsuperan- tibus furoribus decoraris.]

12. Vovete] Nempe sacrificia eucharistica, vos Is- raelitæ: pii jam liberati. Vovere solebant, tum in periculis constituti, tum ex iis liberati; Gen. 28. 20. Psalm. 66. 13, 14. Jon. 1. 16. ¶ Et reddite] Ita Mo. Mu. JT. &c. vel, solvite, Ca. Ar. sic Pi. sub. vota, JT. Mu. Imperativus possit hic vim habere locutionis con- ditionatæ, q. d. Si voveritis, &c. ut Psalm. 4. 5. Irascimini, [i. e. Si irascamini,] & nè pecceris: Luc. 10. 28. Fac (i. e. Si feceris) hoc, & vires. ¶ Omnes, &c. Omnes circuitus ejus, Mo. qui estis in cir- cuitu ejus, P. Mu. ex Ch. qui habitatis in circuitu san- ctuarii ejus; Ch. ad quos scil. tantæ rei fama pervenit. Omnes Deo fideliter adherentes, qui instar minitro- rum Regem suum circumstant. Descriptio populi ex situ circa Tabernaculum, Num. 2. 2. Sic & Seniores Agnum circumstant Apoc. 4. 4. Al. Gentes vicina terre Israel, adeoque vicina Deo. Quicunque circum- stantis (vel circumstant, JT.) illum: Periphrasis Sacerdo- tum & Levitarum, qui Deo in Templo ministrabant. Sed hoc nimis arctum. Porro, hoc nomen non perti- net ad præcedens, vovete, sed ad sequens, afferant, ut docet Merka compositum supra וְיָקֻם, quippe quod sequenti Athnach suam adimit distinguendi vim, versumque secut in duas partes. ¶ Afferant, &c. וְיָקֻם] Afferant (vel, afferite, Ca. sim. M. Ti.) munus, vel munera, terribili, vel formidabili, o. P. Mo. &c. vel, illi formidabili, JT. Pi. qui sese formida- bilem ostendit Assyriis. Mallem, timendo; Deus enim terribilis est solis hostibus; timendus etiam suis; hic autem populum Dei alloquitur. Al. propter timorem, h. e. metu

h. e. metu magis quam pietate adducti q. q. d. Vos Israelitae oblaturi estis ex amore animoque liberali, at extraneas gentes ex metu. Præstitum hoc legimus 2 Par. 32. 23. Al. numini, Di. Timori, nempe Deo timendo, qui timor, five pavor, dicitur t. Gen. 31. 53. Esa. 8. 12, 13. Mal. 1. 6. Est id ipsum quod dicitur *עבדא* 2 Thes. 2. 4. ubi Syrus, —super omne quod vocatur Deus & timor, i. e. Deus & Numen. Apud Hē. & Sy. timere Deum est, *עבדא* colere: unde & substantivum, timor, de Deo usurpatum, sign. id quod timetur ac colitur. Adducant oblationem in domum sanctuarii terribilis, Ch.

13. Et ei, &c. *יְבֹרַח רִיחַ נְגִידִי* Ei qui aufert, &c. o. Eth. Eripienti, &c. Ar. Ei qui colligit instar uvarum, &c. A. Amputabit (vel, Ipse cohibet, M. Succidet, nempe Deus tremendus; Vindemiatur, A. Qui vindemiatur, JT. Pi. i. e. facile & in momento abripit, non secus ac botrus maturus facile & subito à vite abripitur. Significat ablationem violentam, subitam, ignominiosam, instar vitis, quæ, uvis suis privata, nuda & contemptibilis, omnium conculcationi exponitur. Vel, Qui intercipit, vel, Qui præcludit, Ti.) spiritum (i. e. vel, fatium & superbiam; vel, animam, five vitam,) principum, vel ducum, Mo. M. P. &c. q. d. Suorum causâ, ubi est opus, Principibus ipsis vitam adimit, & animum *, & consilia, nè succedant, &c. quinetiam poenas gravissimas ipsis infligit. *יְבֹרַח* sign. dominatorem, five ducem, vel supremum, ut 2 Sam. 6. 21. & 7. 8. 1 Reg. 1. 35. vel inferiorem, ut 1 Par. 13. 1. 2 Paral. 31. 12. *יְבֹרַח* Terribili, &c. *יְבֹרַח לְמַלְכֵי אֶרֶץ* Formidabili (vel, terribilis, Mo. P. sub. est, P. M. qui formidabilis est, Pi.) regibus terræ, JT. Sy. &c. i. e. maximis Monarchis: vel, super omnes reges terræ, Ch.

PSALM. LXXVII.

ARGUMENTUM. Psalmus videtur scriptus in gravi aliqua Israelitici populi calamitate, & forte Babylonica. Nec obstat, quod Asaphus tempore Davidis vixerit: vel enim, afflatu Divino eam præscivit, &c.; vel, alius ab eo hic Asaph erat. Inducitur hic aliquis impatienter de Deo & cum Deo expostulans. Non parùm implexus est hic Psalmus. Proponitur in hoc Psalmo exemplum pii hominis luctantis cum ira Dei & desperatione. Propheta hic describit, tum dolores & certamina sua, tum remedia & arma quibus usus est.

1. In finem, &c. *לְמַנְצַח עַל-וְגַן* Præfecto (vel Præcentori, Mu. Victori, V.) super (pro ad, Mar.) Jeduthunem, Pi. Mu. i. e. qui erat super Jeduthunem positus, seu præfectus Jeduthuni, i. e. posteris Jeduthunis. Præfecto posteris Jeduthunis, JT. *עַל* pro *ל* dativi nota; huic itaque mandata sunt Psalmi hujus canendi provincia. Vide plura ad Psal. 39. 1. & 62. 1.

2. Voce meâ ad Dominum clamavi; ita o. Eth. sic Sy. vel, clamabo, M. vel, cum clamarem, Ti. *קוֹלִי אֶל-וְגַן* Vox mea ad Deum, Mo. JT. Mu. &c. sub. est, Belg. vel, fertur, JT. vel, est intentus, Gej. (Vocem meam ad Deum extollam, Pi.) & clamabo, Mo. Pi. & clamo, Gej. sim. P. Non cesso ad Deum vociferari. Vel, cum exclamo, JT. i. e. cum pressus afflictionibus fidem alienam implorare cogor. Et intendit mihi; sic o. Eth. *וְגַן* Et auscultavit (vel auscultabit, M. sim. Belg. auscultando, Mo. audire, infinit. pro præ. ut Psal. 8. 2. *וְגַן* dare, pro, dedisti; Psalm. 35. 16. *וְגַן* frenderunt: respondit, Sy.) mihi, P. Ca. &c. Ut autem advertat ad me, JT. Et auribus eam percipiet, ad me inclinans illas, Pi.

3. Tribulationis meæ] Tum corporalis, tum spiritualis. Manibus meis nocte contra eum] Vel, ex adverso ipsius, versus Jerusalem; vel, coram eo, o. Eth. Pro *וְגַן*, legerunt *וְגַן*. Manus mea nocte defluebat, five defluxit, M. V. P. Mo. &c. ad te, o Deus, terminum quietis; sicut aqua rectâ petit locum declivorem, &c. Vel, metaphora est à vul-

nerato, cujus sanguis non potest sisti. Vel, diffunditur, i. e. plenè & unicè ad te dirigitur. Effunditur, o. Gej. emphaticè, pro, expanditur. Similis phrasis Psal. 62. 9. effundere cor P. Vel, sparsa erat, Ti. vel, expansa, five extensa, erat, Pi. Gej. A. Ham. &c. *וְגַן*, de rebus liquidis dictum, sign. diffundere; de manu autem, valet extendere. Al. perfusa fuit, JT. i. e. Madebant ex continua lacrymatione manus meæ, five precando conferrerentur, five ad oculos abstergendos adhiberentur. At *וְגַן* potius effluxum, diffuxum, effusionem sign. verto itaque, effusa erat; q. d. Tantâ vi extendit ipse manum, ut cælum versùs quasi effuderit. Al. Plaga mea (h. e. quæ mihi infligitur; manus pro plaga, ut sæpe v.) nocte defluit, Mu. ex RS. & K. vel, traheretur, seu perseveravit me percutere. q. d. Vulnus & dolor animi noctu, ut fit, recrudescit. Suppurante noctu meo vulnere, Ca. Non sum deceptus] Ità o. quia scil. me exaudivit. Et non remisit se, Mo. Mar. vel quiescit, Mu. P. cessabat, M. sine cessatione, five intermissione, Ti. Ca. &c. sim. JT. Pi. Non cessat, five debilitatur, instar manûs Moïsis, Exod. 17. 12. q. d. Non defatigor, aut deficio, &c. Renuit consolari (vel, consolationem admittere, JT. Gej. &c.) anima mea] Præ angustiarum vehementia.

4. Memor fui Dei, & delectatus (vel consolatus, Ar.) sum; ita o. Eth. *וְגַן* Recordor (vel, Recordabor, Mo. Recordabar, P. Pi. sim. Sy. Ar. Ca.) Dei, JT. &c. i. e. Beneficiorum quæ olim in nostram gentem contulit, quàm benignus, verax, sapiens & potens sit, &c. Dei memoriam cum repeterem, Ti. in precibus scilicet. [Ultimum verbum sic reddunt; tumultuabor, Mo. sim. Ch. inquietus ero, M. vel eram, V. perstrepo, JT. tumultuor, musto, vel ingemisco, Gej. tumultuabar, P. conturbabar, V. infremebam, Ti. perstrepebam, Pi. Ham. voce nimirum precum mearum, quæ valde importunæ erant, & clamoræ in auribus Dei, &c. Quem sensum & præcedentia & sequentia suadent. Al. Totus mœrore obruor, considerans præsentis temporis miseria, easque cum præcorum temporum felicitate conferens: simil. Chald. Supputavi dies bonos, qui pridem fuerunt; annos bonos, qui olim præcesserunt. Et exercitatus sum, *וְגַן* Meditor, vel meditabar, JT. Pi. A. Ham. Gej. sim. Sy. Mo. &c. loquebar, P. querulabar, Ti. sim. M. V. coram Domino loquar, Ch. Deprecabar, V. sim. A. Ham. ut Psal. 55. 18. Et defecit spiritus meus; ita o. Eth. sic Ti. Gej. *וְגַן* Involvetur, Mo. obruit se, JT. sic Pi. A. angustis afficiebatur, P. mœrore afficietur; deliquium passus est præ mœrore. Totus in oratione fuit, Q. in V. lassabitur, Ch. turbatus, vel exagitatus, vel, in extasi raptus, fuit, Sy. in Ham. Defecit, vel, ex his perturbationibus; vel, intensâ meditatione fatigatus; vel, ob moram petiti auxilii.

5. Anticipaverunt, &c. *וְגַן* Tenuisti (vel, Tu tenes, M. Mu. Tu tenebas, Ti. Apprehendisti, Ch.) vigilias (vel custodias, Mu. A. five custodes, R. Moïses & AE. in Mu. i. e. palpebras, Mu. ex AE. Ch.) oculorum meorum, P. Mo. &c. Retines palpebras, & cohibes nè claudantur. Tenes, &c. nempe beneficiorum tuorum recordatione, quæ me valde ex cruciat, nec finit dormire. Gravissima est miseriis pristinae felicitatis recordatio. Tenuisti in vigiliis oculos meos, Gej. Mu. ex K. nè somnum capiant, præ mœrore. Quam tenes (vel teneres, Pi.) vigiles, &c. JT. Pi. i. e. ita affligis ut dormire nequeam. Tenebas, vel Custodiebas, vigiliis, &c. q. d. Vides & cognoscis quomodo iis utar per singulas noctis partes. Turbatus sum; ita o. Ar. Mu. *וְגַן* Contritus sum, P. attonitus eram, Ti. percussus terrore, velut malleo. Concutor, JT. Pi. sim. M. Mo. Opponitur hoc tranquillitati & mentis, & corporis atque fortunarum. Percellebar, Pi. variis cogitationibus, earumque comite insomniâ. Et non, &c. *וְגַן* Et non loquar, Mo. Mu. Ch. ut non loqui possem, Ti. JT. Pi. sim. P. Fut. hic pro præ. potentiali. Arumnas meas exprimere nequeo. Ità sunt ingentes curæ, ut stupeat mens mea, nec lingua officium facere possit.

6. Cogitavi (vel, Cogito, Mu. Supputo, vel Supputavi, Mo. Gej. Recensui, Sy. A. sic Ch. Tunc supputavi, P. Tunc

Tunc repetebam, Ti. Repeto, JT. Mente revolvam, Ar.) dies antiquos] Ità o. Æth. M. &c. vel, tempora inde ab antiquitate, JT. dies (sub. qui fuerunt, P. Pi.) à principio, Mo. P. vel, jam olim, Pi. retro tempora, Ti. dies bonos à principio, Ch. [חַשְׁבֹּתִי יָמִים מְקֻדָּשִׁים] [אֶסְתִּים] dies ab origine prima nostræ gentis, quum Deus patres ex Ægypto eduxit, &c. Misericordiam pondus addit, meminisse se fuisse felicem. [שְׁנוֹת] [אֲנֹס] Annos, &c. [עוֹלָמִים] Annos seculorum, M. P. Ti. &c. sub. priorum, Ti. sim. JT. A. annos æternos, o. Ar. vel æternitatem, A. annos felicitatis à seculis, Ch. [Ca. totum sic vertit, Sed præteritum tempus, præscos annos reputans.] Hoc fecit juxta præceptum Deut. 32. 7. Confer Rom. 15. 4. 1 Cor. 10. 11.

7. Et meditatus sum, [אֲדַבַּר בְּלִבִּי] Recordabar canticum, vel carminis, mei, M. P. Mu. &c. musica pulsationis meæ, JT. Pi. Gej. Temporis quo præ gaudio ob res secundas canebam. Carmina laudis quæ pro tuis beneficiis scribere & canere solebam. [נֹחֶה] [בְּלִבִּי] Noche cum corde, vel animo, meo meditor, vel meditabar, Mu. P. Pi. &c. Al. loquor, Gej. colloquebar, Ti. partim, quia deferor ab aliis; partim, quia molesta mihi moerenti est aliorum conversatio. Objectum meditationis erant (ut ex contextu colligitur) & præsentis ærumnæ, & præterita gaudia, & malorum remedia, &c. [שֹׁכֵב] [וְנֹחֶה] Scopebam, &c. [וְנֹחֶה] Et perscrutatur, vel scrutabatur, spiritus meus, M. P. JT. Pi. sim. Ti. Mo. i. e. Inquirat in ærumnarum mearum causas, remedia, terminum, &c. Et inquireret res mirandas scientia spiritus mei, Ch. Et perscrutatus sum spiritum meum, Sy.

8. Numquid in æternum (vel, in secula, M. P. Mo. &c. perpetuo, Ti. sic Ca.) projiciet? ità Mu. [יִנְתָּן] Elongabit se? Mo. repellat, vel, repelleret, JT. Pi. rejiciet, Mu. Gej. sim. Ti. aspernatur, Ca. sic Ch. sub. me? P. Pi. Mu. vel, populum suum? Mu. [אֵין] [וְנֹחֶה] Aut non apponet, &c. [וְנֹחֶה] Et non addet (vel perget, Pi. pergeret, JT.) velle (vel, bene velle, P. JT. Pi.) ultra? vel adhuc? vel amplius? Mo. P. JT. Pi. simil. Ch. vel, ut iterum benignum se exhibeat? M. Nec addet propitiari, &c. Gej. sim. Mu. sub. mihi? Pi. vel, populo suo? Mu. Num unquam placidus fiet ultra? Ti. sim. Sy. Ar. q. d. An ità nobis iratus est Deus, ut nunquam reconciliandus sit? [וְנֹחֶה] [וְנֹחֶה] Aut in finem, &c. [וְנֹחֶה] Num desit, vel defecit, vel defecit, &c. Mo. P. M. Pi. Gej. &c. Peritne, Ti. Num collegit penitus bonitatem suam? V. [וְנֹחֶה] Abscindet, [וְנֹחֶה] Perfecit, vel absolvit, verbum; q. d. Num absolvit & tulit æternum decretum se nunquam reconciliandum? Atque completum fuerit verbum malum, Ch. Finemne habet (vel defecit, P. simil. Mo. V. An desit, Pi. vel desineret, JT. Num abrogatum est, repetere ex prioris membro, oraculum, Ti. V. vel verbum, P. M. Mu. &c. sub. consolationis ejus, M. sic V. vel promissionis, & vel etiam ordinariæ informationis per Sacerdotes & Prophetas. Desieruntne ejus promissa, Ca. [וְנֹחֶה] A generatione, &c. [וְנֹחֶה] In generationem & generationem? M. P. &c. in omnes ætates? Ti. sim. JT. Pi. Ca.

10. Aut obliviscetur (Num oblitus est, Ch. Sy. M. P. Ti. Mo. &c.) misereri? Ità o. Æth. Quod naturæ suæ maximè proprium est. [וְנֹחֶה] Aut continebit (vel, num conclusit, P. sim. JT. Pi. Mo. Gej. &c. cohibet, Ca. sic Ar.) in (vel præ, Ca. sim. RS. in Mu.) ira sua misericordias suas? Ità o. Æth. &c. Ut exire & emanare ad nos amplius non queant?

11. Et dixi, ità o. Ch. M. Mo. &c. [וְנֹחֶה] Tandem dico, JT. Postea dicebam, Pi. Et cogitavi, P. Tandem cogitabam, Ti. sim. Ca. [וְנֹחֶה] Nunc capi] Ità o. Ar. Æth. Nempe respirare & recreari, & meliora sperare. Apophoreta propter [וְנֹחֶה] Al. sic, Tyro sum, non intelligo mysteria Dei. Legerunt [וְנֹחֶה] vel [וְנֹחֶה], pro [וְנֹחֶה], à [וְנֹחֶה]. Potius, [וְנֹחֶה] derivarunt à [וְנֹחֶה], unde [וְנֹחֶה] incepit, volūntque esse infin. Kal, formæ [וְנֹחֶה] v. præc. à [וְנֹחֶה], & [וְנֹחֶה] Ezec. 36. 3. à [וְנֹחֶה]: ad verb. Incipere meum hoc fuit. [וְנֹחֶה] Infirmitas meum ipsum, Mo. vel, hoc est, Gej. Infirmitas (vel Ægrotudo, M. Mu.) mea hæc est, Ti. sic Ch. Sy. q. d. Quid faciam? hoc ipsum quod patior est eadem illa

infirmitas quam Deus meam esse voluit; vel, quam mihi determinavit, & quam, præter ipsum, nemo poterit mutare vel avertere. Simil. Jer. 10. 19. Et ego dixi, Profecto hæc est infirmitas mea, & feram ipsam. Infinit. [וְנֹחֶה] hic ponitur pro nomine, ut [וְנֹחֶה] affligi, Psal. 132. 1. Pulchra in hoc versu est oppositio inter id quod est adorantis, [sive hominis,] nempe affligi, vel ægrotare; & quod est adorati Dei, nempe afflictiones dextræ suæ mutare, vel remove. Al. Mors mea est, P. sim. [וְנֹחֶה] V. ad verb. occidere meum; q. d. Succumbam sub hac calamitate, actum est de me. Al. Petitio mea hæc, V. Targ. aliud. [וְנֹחֶה] Hæc mutatio (sub. est, Ar. vel, erit, Gen.) dextra Excelsi] Ità o. Ar. Ità innovatur dextra Excelsi, Æth. q. d. Video hanc mutationem esse à Dei manu. [וְנֹחֶה] [וְנֹחֶה] Dextra Excelsi vices mutat, Ti. & repetita plaga sunt hæc dextra Excelsi, Sy. Al. anni dextra Excelsi, Mo. anni finis à dextra, &c. Targ. aliud. At recordabar, vel, tunc recordatus sum, (quod subauditur ex versu seq.) annorum dextra Excelsi, M. P. Ang. Dextra, &c. hic mira ejus facinora sign. q. d. In tanta desperatione recordabar temporis quo Deus dextram suam manifestabat, succurrendo suis. [Alii hæc cum præcedentibus jungunt, locumque sic reddunt;] An infirmare (vel egre habere, A.) oportet me istud, mutari dextram Excelsi? Pi. sim. JT. A. methodum operum ejus variari? Sensus, Committamne ut me infirmet & excruciet hæc res, quod experior dextram Dei in me regendo mutari, ità nimirum ut nunc me premit duriter, quæ olim me ducebat ac fulciebat suaviter? Interrogatio vim habet negandi. Vel sic, Egone, qui, vitam meam recolens, sentiam perpetuam fuisse erga me benignitatem ipsius, nunc demum cederem, & cum naturæ Dei tum promissionum ipsius operumque obliviscerer, ubi semel manum suam mutat, h. e. rationem administrandi me? Non patiar, &c. non cedam. Elegantissima apophoreta indignandum animum exprimens. Al. Hic morbus (vel, Hæc dejectio, Abu Walid in Ham. vel, Hæc desertio, nam [וְנֹחֶה] Arab. est desertus fuit, ut in divortio, Matt. 19. 7.) est mutatio fortis dextrae Dei; non mutatio consiliorum, aut providentiæ, sed plagæ afflictionum. Al. Hæc est mea infirmitas: quid? num dextra Altissimi mutabit? Ham. Ità conclusio hæc est anxia. Ch. rum ejus cogitationum, v. 8, 9, 10. ubi nullum afflictionum suarum finem fore dixerat, Deumque oblitum misereri, & promissa ejus cassata esse, &c. Al. [וְנֹחֶה] Ægrotudo mea hæc, (Illud certè mihi egre est & dolet, vel, Ad dolore afficiendum me hoc fit, nec alia de causa,) mutatio scilicet dextrae Excelsi, quæ olim magnificata est fortitudine, & hostem fregit, &c. nunc, quasi mutata naturâ & benevolentia ejus, videtur veluti reducta, ac retrorsum conversa, sicque quodammodo mutare, ut ea non sit amplius quæ fuit. Sic infinit. [וְנֹחֶה] erit pro nomine. Convenit hic sensus cum versibus sequentibus, in quibus breviter recensetur quomodo Deus se olim erga Israelitas gesserit. Al. Tum cogitans mihi sperandam esse vicissitudinem dextrae Supremi, Ca. Expectatio mea mutationes dextrae Excelsi; q. d. Quod spero est, ut dextra Excelsi sortem meam miseram mutet. [Al. sic;] Hæc non pertinent ad querelas, sed remedia, quorum duo proponit, precationem hoc v. meditationem operum Dei v. seq. Sic reddo, Et dixi, precari meum hoc est, mutari dextram (sive, ut mutetur dextra) Altissimi. [וְנֹחֶה] in Piel precari passim sign. & licet nomen [וְנֹחֶה] tunc ei jungi solet, potest tamen & sine eo idem significare: sicut [וְנֹחֶה] irasci plerumque adjunctum habet nomen [וְנֹחֶה], interdum tamen & sine eo idem significat. Possit & sic exponi, Dixi, Infirmitas mea (i. e. Quod me infirmat) est mutatio dextrae, &c. Hic itaque causam ægrotudinis suæ disquirat, quam esse fatetur, quod ferre non potuerit mutatam erga se dextram Altissimi; v. seq. remedium ejus proponit, Recordabor operum Dei pristinorum, unde nempe constat non mutari dextram Dei, sed constantem semper servare amorem erga suos. [Al. sic;] Velim [וְנֹחֶה] constructum per enallagen accipere pro absoluto, à sing. [וְנֹחֶה] annus, locumque sic interpretari, Et dixi, Istæc est infirmitas, seu ægrotudo, mea: Anni sunt dextrae, vel, in dextra, Excelsi; ut sensus sit, Atque

Atqui sic me correxi, dicens, In præsentia quidem quod sentio est infirmitas mea: tempora verò, anni & horæ quando finem habitura est mea infirmitas sunt in manu & potestate Dei, juxta Psal. 31. 16. Act. 1. 7. q. d. In præsentia Deus, infirmitatem meam non auferens, vocat me ad patientiam: quando autem finis futurus fit, meum non est nōsse, sed patienter expectare ab illo qui annos, tempora & vicissitudines rerum suæ potestati reservavit*. Vis *Schenos* poni pro *Schanot*; deinde *יִשְׁרָאֵל*, pro *יִשְׂרָאֵל*, vel *יִשְׂרָאֵל*. Non lubenter ad istas anomalias venio, nisi res omnino cogat f. Al. sic, *יִשְׁרָאֵל* pro *annis* sumo, ut v. 6. unde ad hunc locum sensus porrigitur, hoc pacto, *Consideravi annos seculorum*, nempe priorum, in quibus gens nostra imminuta fuit, & gradatim parata ad finalem deportationem, &c. sub Zedecia. Hæc respiciens Propheta querit, v. 8, 9, 10. Num Deus in æternum abjiciet, &c? Deinde v. 11. subjungit, *Et dixi, Hæc ægritudo, vel desertio, mea est anni dexterae Altissimi*; q. d. Afflictiones meæ & multæ sunt & durabiles, mensura durationis ipsarum sunt anni æternitatis. Convénit hic sensus cum genio horum scriptorum, ubi versus ad se invicem referri solent, &c. Al. *Ægritudo mea hæc, anni*, i. e. cogitatio annorum, *dexterae Excelsi*, h. e. in quibus dextera Dei fortem se ostendit, &c. h. Al. *Ipsum infirmare me est variare dextram Altissimi*, h. e. ipsius decretum, juramentum, vim gubernatricem omnium; q. d. Non magis me infirmare, vincere, extinguere potest ulla res vel vis, quam variare dextram Dei. Spēs Ecclesiæ est unicè in dextera Dei & ejus invariabilitate reposita¹. Spissæ sunt in hoc versu tenebræ, maximè propter vocis *יִשְׁרָאֵל* ambiguitatem k. *יִשְׁרָאֵל* deducunt, vel, à *יִשְׁרָאֵל* vulneratus fuit, vel, à *יִשְׁרָאֵל* agrotavit¹. Sed huic obstat, quod *יִשְׁרָאֵל* transitivum est, agrotare fecit, Deut. 29. 22 m. Ad verb. sic reddo, *Ipsum agrotare facere me*, i. e. quod Deus me tot malis agrotare facit, est iterare dextram Excelsi; q. d. indè est, quod sæpius in me Deus ictus repetat, & plagas ingeminet n.

12. Memor, &c. *אֶמְנֶה מִזְכְּרִי* Recordabar (vel, Recordabor, Mo. Di. Ang. &c. Imò recordor, Pi.) operum, sive actionum, (vel studiorum, Mo.) *Jab*, vel *Domini*, P. M. JT. &c. Recordor prisca tua opera (in tuis servandis) longè ab hodiernis diversa, &c. Ità mutationem dexterae Dei probat o. Rationem hinc exponit quâ se in tentatione illa erexerit p. Hoc me sustinet & consolatur q, nempe memoriâ operum Dei r. q. d. Deus mutare potest adversum hunc meum statum in prosperum, &c. Notat Masora duplicem hinc lectionem, *אֶמְנֶה* recordabor, & *אֶמְנֶה* commemorabo, exiguo discrimine t. Recordabor meâ causâ, & commemorabo aliis t. Memor ero ab initio (vel, à quondam, Mo. indè ab antiquitate quodque, JT. Pi.) mirabilium tuorum] Ità o. Mu. sic P. &c. Repeto ab initio, &c. Vel, mirabilium tuorum quæ fecisti ab initio, M. sic K. & AE. in Mu. sim. Ti. i. e. in liberandis patribus nostris ex Ægypto x. Recordabor, &c. q. d. Deo in memoriam revocabo pristina ejus beneficia, atque ità illum ad ea repetenda, sive alia conferenda, suadebo y.

14. Deus, in sancto (vel, in sanctitate; P. Mo. Ti. JT. Ar. vel, in sanctuario, Pi. A.) via tua; ità o. Æth. M. Mu. &c. *בְּקִדְשׁוֹ* Via tua (sub. nota sunt) in sacrario, sub. tuo, h. e. in Templo, aut cælo, tuo z. Ad cælum usque pertingit tua agendi ratio, longè exaltatur supra nostras vias & cogitationes. Vide Jes. 55. 9 b. Al. in sanctuario, i. e. occulta c ab oculis mundi d; sicut res sacræ in sacrario*, quas nec populo nec sacerdotibus videre licuit. Vide Levit. 16. 2. Num. 4. 15, 20 f. Administratio tua rectè intelligitur in Ecclesia tua, non autem apud mundanos. Confer Psal. 73. 17*. Al. in sancto, i. e. Instituta & consilia tua sanctimonie plena sunt e: nihil agis sine maxima ratione h, tametsi videris nunc severius nobiscum agere i. Tu, Deus, te sanctè geris, Ca. quàm sanctè sunt viæ tuæ, Ch. Via tua sancta est, Sy. et si nos id non semper comprehendimus k. Quis Deus magnus, &c?] Et si tales essent commentitii isti dii quales illos esse cæci mortales fingunt l.

16. Redemisti] Tu solus, invitis omnibus Ægypti-

is t. ¶ In brachio tuo] Extento scil. ut Exod. 6. 6*. ¶ Filios Jacob] i. e. Israelitas, à Jacobo sive Israele genitos m. Specificat quosnam generali populi voce intellexit n. ¶ Et Joseph] Filii Joseph, licet sub filiis Jacobi contineantur, nominantur tamen expressè honoris ergo o; ed quod illis specialis promissio facta erat de terra Canaan possidenda, Gen. 48. ult p. vel, quia à Josepho origo erat liberationis Ægyptiacæ q. Vel, Israelitæ omnes vocantur filii Josephi, (sicut Psal. 80. 2. & 81. 6 t.) quia eos nutritiv Joseph, &c. Gen. 45. 10, 11. & 50. 21 t. eorumque in Ægypto fuit confervator, & quasi alter parens t. Sic alibi Scriptura propter singularem causam nomen speciale quod præcedente aliquo generali continetur exprimit; ut Psal. 18. 1. Marc. 16. 7 v. Al. etiam Josephum, i. e. Regnum ipsum Israelitarum, quod peccatis suis adeo te provocavit, ut à gratia tua planè excidisse videatur. Sic accipitur Abd. 18. Zac. 10. 6. Ità commendat Psaltes singularia & communia Dei beneficia x.

17. Viderunt te aquæ] Scil. maris Rubri y, quum eas recedere fecisti, Exod. 14. h. e. Tuam præsentiam & potentiam senserunt z. ¶ Timuerunt; ità P. Mu. Gej. sim. JT. M. Ca. h. e. instar metuentis fugerunt a: ¶ Parturierunt, Mo. V. dolore parturientium correpte sunt, Pi. sim. A. viribus destituta sunt, Ti. ¶ Turbata sunt; ità o. Ar. &c. ¶ Commota (vel exagitata, M. contrita, Ti.) sunt, Mo. JT. Pi. q. d. Non solum aquæ in maris superficie tibi morem gerebant, sed & aquæ profundissimæ velut consternatae sunt b: vel, cesserunt & fissæ sunt c. [Ch. hoc & præc. membrum sic reddit, *Contremiscentibus populis, nec non inturbatis abyssis.*]

18. Multitudo, &c. *וְיָרֵם מִן הַיָּם* Inundaverunt (vel, Inundare fecerunt, P. Effuderunt, Ch. Sy. M. Depluerunt, Ti.) aquas (vel aquis, quas magno impetu in hostium capita effuderunt d,) nubes, Mo. P. &c. vel, densæ nubes, Ti. Ut infra nos mare recessit, ità supra nos imbres insoliti & tempestates horribiles*, quibus fudit Deus Ægyptios. Vide Exod. 14 f. Atque hoc pacto Israel baptizatus erat in nube & mari, 1 Cor. 10. 1, 2 g.

¶ Vocem (vel sonum, JT. Pi. fragorem, Sy. Ca. tonitru, Ti. sic P. quod vox *קוֹל* dicitur h,) de- derunt (vel ediderunt, Ti. JT. &c.) nubes] Sic o. Ar. &c. vel, nubes superiores, JT. Pi. sim. Gej. ætheres, Ch. M. Mo. cæli, P. Heb. *קוֹל הַשָּׁמַיִם*. ¶ Etenim (vel, etiam, Mo. P. quin &, Ti. Ch. & quidem, Ar.) sagittæ tuæ (vel tela, Ca. fulgura tua, P.) transeunt] Ità o. Æth. vel ibunt, Mo. discurrent, M. Ti. sim. P. obambulant passim & hinc indè, Gej. pervaserunt, JT. Pi. sunt penetrantes, Ar. discurrebant & accendebantur, Ch. Sagittæ sunt, vel fulmina, sive fulgura i; vel grandines k. Heb. *קוֹל הַשָּׁמַיִם*.

19. Vox (vel Sonitus, P. Frigor, Ar.) tonitru tui] Ità o. Ch. M. &c. ¶ In rota] Ità o. Ti. Mu. Gej. Ch. vel, rotis, Sy. Mu. curruum videlicet Pharaonis, qui vi tonitruorum subversi sunt, Exod. 14 k. Aut, in rotæ modum omni ex parte perstrepebant tonitrua: aut, rota est cælum, quod movetur ut rota l; vel aer, qui sphaericæ est figuræ m. Al. Rotam vocat turbinem circularem, omnia in gyrum agitantem n. ¶ In rotunditate, P. Mo. sphaera, Ar. isto orbe, JT. æthere, Ti. aere, Pi. V. qui est formæ circularis o. In sphaera aeris, M. Sub. audiebatur, Pi. Ch. Ellipsis verbi relati p. De voce *קוֹל* vide Psalm. 83. 14. Jes. 17. 13. Ezec. 10. 2*.

¶ Illuxerunt, &c. *וְהָיָה כְּקוֹל הַבָּרָק* Illustrarunt, vel illuminarunt, fulgura orbem, Sy. P. Mo. &c. illuxerunt (vel apparuerunt, o. Æth.) orbi, M. Adeo crebræ erant coruscationes, ut totum orbem suis fulgoribus complere viderentur q. Orbis hinc synecdochicè ponitur pro Ægypti finibus circa mare Rubrum r. ¶ Commota est, &c.] Terræ motum significat, sive is à tonitruis, quæ terram interdum concutiant, sive ab aliis causis, extiterit t. Exod. 14. nulla expressè pluviz, tonitru, &c. fit mentio, sed ex eo facile ista omnia colligi possunt. Et Jos. Antiq. 2. 7. nihil eorum tunc defuisse scribit quæ ab irato Deo hominibus ad perniciem immitti solent u.

20. In mari (vel, Per mare, JT.) via tua] Ità Mu. Gej. A. Pi. &c. quâ ibas, & populum ductabas, hostes con-

* Clap in collat. crit. p. 3982. f Di. ib.

Ham.

AE. in Mu.

Coc.

Mu.

V. Gej.

Gej.

Ma.

Mu.

Pi.

M.

Mar. M.

Gej.

A.

Mu.

V.

Ham.

Mu. ex K.

& AE.

Pi. A.

d p.

Pi. A.

f A.

* Belg.

v. sim. M.

Mar. Gen.

T. &c.

M.

Q. in

Mu.

Belg.

Mu.

† Mu.

* Mu.

m Mu.

Gej.

o Pi. A.

p Pi.

q Mar. Gen.

r Gej.

† A.

* Mu.

* Pi.

* Ma.

* Pi. Mu.

Ca.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Ma.

* Pi. Mu.

Ca.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Pi.

* Ma.

* Pi. Mu.

Ca.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Pi.

* Ma.

* Pi. Mu.

Ca.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Pi.

* Ma.

* Pi. Mu.

Ca.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Pi.

* Ma.

* Pi. Mu.

Ca.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Pi.

* Ma.

* Pi. Mu.

Ca.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Pi.

* Ma.

* Pi. Mu.

Ca.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Pi.

* Ma.

* Pi. Mu.

Ca.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Pi.

* Ma.

* Pi. Mu.

Ca.

* Mu.

confundens c. Sic, *via Dei est in turbine*, Nahum 1.3^d. Tu in columna praeibas, &c. *. Confer Hab. 3. 15. Vel, *via tua*, i. e. quam tu solus parasti, non ulla hominis industria f; quæ tibi soli patet & familiaris est, ut seq. explicant g. Vel, *via tua*, i. e. operatio tua miraculosa, ut supra, v. 15^b. ¶ *Semita tua*; ita LXX, Ti. &c. וְשִׁבְלִי ¶ *Et semita tua*, JT. Pi. Mu. &c. Sic legitur, ut sunt puncta; etsi scribatur, *semite tue*ⁱ. Masora margin. dicitⁱ redundare^k. Scribitur plur. *semite*, non quoddam plures, nempe 12, viæ erant, pro numero tribuum, quod commentum est; sed ad amplitudinem viæ significandam^l. ¶ *Et vestigia tua non cognoscuntur*, וְנִסְיוֹנִי ¶ *Non sunt cognita*, vel *agnita*, Mo. P. JT. Pi. &c. Nec ante illud tempus, nec postea^m; nam recessu aquarum ita deleta sunt, ut postea cerni non potuerintⁿ. Sic aliæ Dei viæ sunt investigabiles, Rom. 11. 33°.
21. *Deduxisti* ¶ Per mare scilicet p, & per desertum q. ¶ *Sicut oves* ¶ Ut pastor ducit gregem; q. d. paternâ curâ^r. Et hie acquiescit in recitatione mirabilium, &c. Sed repetenda est conclusio ex v. 11. q. d. Ut olim, cum visus eras neglexisse promissa, &c. tempestivè tamen miracula parasti, &c. ita nunc statum nostrum muta, &c. f. Vel sic, Atque hoc est quod mihi dolet, v. 11. quod nihil nunc tibi curæ est hic populus, aliisque nunc prorsus sis erga gentem quam olim fuisti^t.

PSALM. LXXVIII.

ARGUMENTUM. Historiam continet hic Psalmus præcipuorum beneficiorum Israelitis collatorum, nec non poenarum, &c. *. ut in lectoribus timorem Dei, fidem & gratiarum actionem, &c. exsuscitaret^b.

1. *Attendite*, &c. ¶ Exordium hoc (quod non est Dei, sed Psaltis, ut patet v. 3.) usque ad v. 11^c. per quod captatur attentio, &c. d. 1. ab officio personarum, hoc versu; 2. à rerum sublimitate, v. 2; 3. à Dei mandato, &c. *. ¶ *Legem meam* ¶ Ità M. &c. Sic vocat rectæ vitæ institutionem, quæ nascitur si ritè perpendantur opera Dei, unde animus accenditur ad fiduciam, obedientiam, &c. f. ¶ וְדוֹרְתָא ¶ *Doctrinam* (vel *informationem*, Gej.) *meam*, JT. Pi. A. Mu. &c. Id וְדוֹרְתָא sign. Psal. 1. 2. Esa. 2. 3^g. Et Lex à doctrina ita vocatur^h.
2. *Aperiam in parabolis*; ita o. Eth. vel, *in parabola*, Ch. P. Mo. *in parabolam*, M. *per parabolam*, JT. Pi. וְכִשְׁלֵי ¶ *Ad insignia quædam facta*, Ti. *in sententiam*, Ca. *ad proverbia*, Sy. *in proverbii*, Ar. Parabola est sententia five res gravisⁱ. Vocat hoc Canticum *parabolam*, quod graves & sapientes contineat sententias^k. Sensus, Dicturus sum parabolam^l; vel, Proponam doctrinam magni momenti, quæ conducit ad comparandam sapientiam: qualis doctrina continetur in parabolis seu proverbii & ænigmatibus^m. ¶ *Loquar*; ita P. o. sic M. Ti. Ch. &c. וְאֶבְיֵר ¶ *Scaturiam*, Mo. Mu. *eructabo*, JT. Pi. Gej. Instar fluminis profundamⁿ, nempe copiosè. Significat hæc vox crebrum, solenne & publicum, studiosum, apertum, & cum delectatione quadam & ardore conjunctum, eloquium^o. ¶ *Propositiones*; ita LXX, Eth. וְחִסְרוֹת ¶ *Oculata*, JT. A. *abstrusa* quadam, Ti. *mysteria*, Ar. Vide Psal. 49. 5. Matt. 13. 35^p. *Ænigmata*, Ch. M. P. Mo. Pi. Ca. &c. וְאֶבְיֵר acuit; nam acumen ingenii tum in dicente, tum in intelligente, requirunt^q. *Dicta concisa & nervosa*, Gej. ¶ *Ab initio*; fim. Ch. P. וּמִיָּסְדִּי ¶ *A quondam*, Mo. *antiqua*, Ca. fim. o. Sy. Eth. à *prisco* tempore, JT. fim. M. Ti. V. de iis quæ ab antiquo acciderunt, Pi. Exponam verbis res quæ præ vetustate obscuræ sunt, & penè exciderunt^r.
3. *Quanta*, &c. ¶ Hebr. *Quæ audivimus*, &c. Scil. ea loquar^t. ¶ *Et patres nostri*, &c. ¶ In quibus nulla est fallendi suspicio^u.
4. *Non sunt occultata*, &c. ita o. Eth. וְלֹא נִכְחַד וְגו' ¶ *Non* (vel, *Neque nos ergo*, M.) *celabimus*, five *occultabimus*, ea à filiis eorum, M. P. Mo. &c. i. e. Fideliter assidueque

insinuabimus ac infigemus. Negatio hæc vehementius affirmat contrarium. Removentur hic invidia, obliuio, desidia, inconstantia in labore suscepto^v. ¶ *Narrantes* ¶ Sub. nos sumus, Gej.

5. *Et* (vel *Nam*, JT. Pi. sic Sy. Ca. Ti. Ipse enim, M. V.) *suscitavit* (vel *erexit*, Gej. A. *statuit*, JT. P. Mu. *constituit*, Sy. Ar. *firmavit*, Ch. A.) *testimonium* ¶ Ità o. Eth. P. Mo. JT. Pi. V. A. i. e. *foedus*; vide Psal. 19. 8^x. A. Al. Tum Legem, per quam testatur quid velit à populo fieri^y; (unde וְכָל־עֲוֹנוֹתֵינוּ etiam pro *tabulis legis* usurpatur, Exod. 25. 16, &c. z.) tum promissiones, per quas testatur quæ suis beneficia dare velit^a. Al. Certam illam Legem intellige Deut. 4. 9. — *Nè obliviscaris verborum quæ viderunt oculi tui*, &c. b. Al. *constituit contestatione* quadam, Ti. Statuit testimonium quod contestatione quadam præcepit; h. e. statuit decreto quodam, ut posterit vestri sciant facinora, &c. c. ¶ וְיָקֻם עֵדוּתִי ¶ Incipit hic laudum Dei recensio; & primum locum meretur Legis Divinæ revelatio. Vox וְיָקֻם comprehendit hic Legis tum promulgationem, tum strictam obligationem, tum durationem, &c. ¶ ab initio est merè conversivum, non copulativum^d. ¶ *Et Legem* ¶ Idem hoc quod *testimonium* f. ¶ *Quanta*, וְכָל־עֲוֹנוֹתֵינוּ ¶ *Quod*, vel *quæ*, nempe statutum & Legem, &c. f.
6. *Filii qui*, &c. וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל ¶ *Filii nascituri*, *surgentesque enarrent*, &c. JT. Pi. *Filii qui gignentur*, vel, *nascituri sunt*, Gej. Ch. M. (ellipsis וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל e,) *surgent & enarrabunt*, Ch. *surgent, enarrent*, M. *Qui surgent*, &c. vel, ut *surgent*, &c. h. e. succrescant, emergant, ex ætate imbecilliori, succedant aliis, ut Exod. 1. 8. Matt. 11. 11. Vel repetendum hic וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, vel וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל denuo subintelligendum^h. *Filii scil. qui nati sunt, quum adoleverint*, h. Gej. *narrant eadem*, Ti.

7. *Ut* (vel, *Et*, Mo. JT. Pi. Ch.) *ponant* (vel *collocent*, Ar. Ca. *collocabunt*, Ch.) *in Deo spem* (vel *fiduciam*, M. Ti.) *suam* ¶ Ità o. Eth. P. Mo. &c. nempe filii ista audientes, &c. i. ¶ *Et non obliviscantur*, &c. ¶ Sed beneficiorum Dei memores ejus mandata exsequantur. Qui Deum ejusque bonitatem & magnitudinem, ut par est, cognoscit, illum amet, colat, &c. necesse est. Vide Deut. 6. 4. 5. Joh. 17. 25^k.
8. *Nè fiant sicut patres eorum* ¶ In deserto^l, ingrati, increduli^m. ¶ *Generatio* (quæ vox homines comprehendit simul viventes, & non raro etiam ejusdem generis, ut Gen. 6. 9. Psal. 14. 5. Coh. 1. 4ⁿ. vel, *natio*, Ti. Ca.) *prava* (vel *perversa*, Ar. vel *incredula*, M. V. *degener*, Ca. *contumax*, JT. Pi. fim. Gej. *rebellis*, Ch. *declinans*, Mo. vel *deficiens*, P. Ti. sub. à Deo, P. vel *aversatrix*, V.) & *exasperans*; ita o. Sy. Ar. Eth. sic Ch. vel *rebellis*, P. Mo. Ti. JT. Pi. *contumax*, Ca. *deficiens*, vel *adversaria*, Gej. וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל proprie notat *omnes perversos*, Ham. ex o. qui in N. T. *ἀπειθεῖς*. Vide Heb. 3. 18. וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל est actualis apostata; o. reddunt, *παροργισμένοι* irritati, unde Heb. 3. 16. *Aliqui irascuntur*, h. e. in corde apostatarunt, ex colat. v. 12. Sic apostasia vocatur *fel*, & *radix* *mupias amaritudinis*, Act. 8. 23. Heb. 12. 15. Et וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל Rabbiniis vocantur apostatæ o. וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל est *adversarium*, aut *inimicorum*, esse ei cui par erat obedire: dicitur de filio degenerare, Deut. 21. 18, 20. &c. Vide & Exod. 32. 9. & 33. 3. & 34. 9^p. ¶ *Quæ non direxit* (vel *confirmavit*, Gej. vel *rectè instituit*, V. vel *comparavit*, JT. vel *preparavit*, Mo. Pi. ritè *preparavit*, A. scil. ad obediendum Deo q,) *eor suum*. Heb. וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל ¶ *Et non est creditus*, &c. וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל ¶ *Et cujus spiritus non fuit fidelis* (vel *constans*, JT.) erga Deum, Pi. sic JT. vel, *cum Deo*, Mo. P. vel, *firmiter adhaesit Deo*, M. V. nunquam verè Deo credidit, Ti. fim. Ar. &c. Hypocritæ erant & *ἀποστατοί*, qui, levissimâ datâ occasione, Deum, ad quem se converterant, rursus deferebant: וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל sign. *fidelem ac constantem esse*, 2 Sam. 7. 16. Jer. 15. 18^r. Al. *neque credidit in Deum spiritus sui*, Sy. Sic Deus vocatur *spirituum*, &c. Num. 16. 22. וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל masculinè reddit, nec insolens est generum enallage. Hic sensus non est incongruus^s.

9. *Filii*, &c. וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל ¶ *Filii* (vel, *Ut filii*, Pi. *Ut posterit*, JT.) *Ephraim armati*, vel, *qui se armabant*, (vel, *cum armis bellicis*, Ch. vel, *intenderunt arcus suos*, Ar. vel, *qui tetenderunt chordam*,

dam, Sy. vel occurrentes, ut 1 Par. 12. 2. נִשְׁקִי קִשְׁקִי *occurrentes arcu*, à שִׁשְׁלִי *osculari*, ut exprimat gestum sagittariorum, qui collimantur ad scopum, ad os & genas arcum suum applicant, tanquam ipsum osculaturi^t, jacentes, sive jaculantes, arcu, (vel sagittarii, Ca.) verterunt se (sic שִׁשְׁלִי) reciprocè sumitur Jud. 20. 39, 41. 1 Sam. 25. 12. 2 Par. 9. 12. vel, verterunt terga, P. M. Ti. sic JT. Pi. Ca. sim. Ch. vel, profligati sunt, Ar. vel, conversi sunt, o. Æth.) in die (vel tempore, JT. Pi. Ca.) conflictus, sive belli, sive prelii, Mo. M. P. Ti. JT. Pi. &c. Descendit hinc Psaltes à generalioribus, &c. ad speciale defectionis & pervicaciæ exemplum in Ephraimitis^v; unde Hebræorum contumaciam probat, & narrationem clàm ac sensim ingreditur. In tempore autem assignando discrepant^v. 1. Quidam Ephraimum, tanquam tributum præcipuam & numerosissimam, loco Israelis positum arbitrantur^z; ut Jer. 31. 20^z. Respici autem volunt, vel, 1. fugam Israelis coram Philistæis, &c. 1 Sam. 4^b. Quia Silunte in tribu Ephraim erat Arca, quæ & inde exibat, & quia ibi judicabat Eli, filiis Ephraim hæc clades tribuitur, quæ erat totius Israelis. Sed aliena videtur hæc sententia, quia de ea clade sermo habetur v. 67^d. 2. Vel referunt ad defectionem decem tribuum sub Jeroboamo, &c. Verùm eoque non extenditur hic Psalmus, sed definit in historia Davidis^f. 3. Vel referunt ad historiam 2 Reg. 17. ubi decem Tribus, è quibus Ephraim præcipua erat, ceciderunt, &c. 4. Vel referunt ad varias historias, &c.] Israelitæ, licet peritissimi & addictissimi rei bellicæ, sapius tamen in fugam versi sunt, &c. ut sub Jepthe & aliis*. [2. Alii de Ephraimo stricte & propriè sumpto accipiunt, sed non uno modo.] 1. Intellige hoc de bellis illicitis, Num. 14. 40. Deut. 1. 41. quæ Ephraim, tanquam Tribus bellicosior & superbior, suscepit post reditum exploratorum. Ità Vinarienses: at nulla ibi Ephraim mentio^h. 2. Spectat hoc ad tempora commorationis in Ægypto, ubi, vivo adhuc Ephraimo, hi ab incolis Gath interfecti sunt, &c. ut legimus 1 Par. 7. 21ⁱ. Ephraimitæ nimirum, fiducia suarum virium & peritiæ rei militaris elati, & promissa Dei de terra Canaan occupanda juxta cupiditates suas interpretantes, (triginta annos ante terminum^k) [nempe, à Deo constitutum ad egressum ex Ægypto] primi ad arma profiliunt, & Githæos invadunt; sed infelici successu, quia extra vocationem suam & sine mandato Divino pugnârunt^l. [Sed huic sententiæ non nihil ob stare videtur, quod armorum peritiæ & apparatus, quæ hic innuuntur, non satis congruant cum statu Israelitarum in Ægypto, &c.] K. vult illam historiam 1 Par. 7. 21. contigisse quum Israelitæ essent in deserto. Deinde probat sententiam suam ex imminutione numeri in illa tribu, in qua, quum Ægyptum exierint, erant 40500, Num. 21. 19. quum autem in campestribus Moab numerarentur, erant tantum 32500, Num. 26. 37^m. Arcus hic synecdochicè reliqua arma connotat: vel, fortè, innuit eos fuisse insignes funditoresⁿ. Notat eos arcubus se armasse, non autem Divinâ gratiâ^o; & ob infidelitatem cecidisse^p.

10. Non custodiverunt, &c.] Non, Ephraimitæ, sed totus Israel, patres vel majores eorum, ut cohæreat cum v. 8^q.

11. Obliti sunt, &c.] Notat ingratitudinem, &c. Significat oblivionem operum Dei ad defectionem viam aperire; vide Jud. 2. 10, &c. quod proposito suo servit, quod est, opera Dei posteris exponere, nè horum immemores à Deo deficiant[†].

12. Coram patribus eorum] Eorum qui in deserto nati erant, nec admiranda Dei opera in Ægypto viderant^t. Mirabilia] Heb. mirabile, q. d. mirabilium cumulum; sing. pro plur. ut Psal. 6. 7. & 8. 9. &c. In campo Taneos, [שֵׁן תַּנְאוֹס] In campo, sive agro, Zoan, Gej. A. Pi. &c. vel, Tanis, Gej. Quæ erat urbs insignis & regia Ægypti^x: unde Zoan pro Ægypto ponitur, ut Esa. 19. 11. Vide & Esa. 30. 4^y. Decem illas plagas intelligit Exod. 7. 8. 9. &c. Prima & præcipua miracula ibi coram Pharaone patrabantur^z. Ager hic ponitur pro urbis territorio; ut, ager Edom, Gen. 32. 3. & Moab, Gen. 36. 35, Num. 21. 20^b.

13. Et statuit aquis; ita c. JT. &c. וַיִּשְׁתַּבְּרַן Et stare

fecit, M. P. Mo. Ch. & consistere fecit, vel jussit, Sy. Ar. Ti. Quasi in utre; sic Sy. Ar. o. Ch. Legerunt נִשְׁקִי utrem^c: נִשְׁקִי Velut acervum, M. P. Ti. Mo. &c. 14. In nube, &c.] Quæ illis erat & umbra à Sole, & dux in itinere^d.

15. Petram, צִירִי Petras, vel rupes, Gej. A. Pi. Mu. &c. Plurali utitur, quia bis factum; in Horeb vel Rephidim, Exod. 17. 6. & in Cades, Num. 20. 11, 11^{*}. Et adaquavit eos, וַיִּשְׁקֵם Et potum dedit, Ch. Mo. P. A. Gej. Ti. &c. sub. eis, P. Ch. &c. sim. M. Sy. Ar. וַיִּשְׁקֵם, pro וַיִּשְׁקֵם^f. Similis ellipsis Psal. 59. 14. Consume, sub. eos; Psal. 106. 29, 32. exacerbârunt, sub. Deum. Vel, locutio est indefinita, Potavit, quodvis nempe sitiens, homines, jumenta, terram^g. Ut potum præberet, JT. Velut in (vel ex, Pi. M. Ch. Ti. &c. ut 2 sumitur Gen. 44. 5. scyphus in (i. e. ex) quo bibit; Amos. 6. 6. bibunt in (i. e. ex) phialis^h,) abyssus multa] Ità M. o. &c. vel, magna, Sy. Ar. Al. abyssus, sive voraginibus, magnis, Ch. P. A. Gej. Mu. V. vel, multum, sive plurimum, sive copiose, Mu. JT. Pi. בְּתוֹמֹת רַבָּה ponitur adverbialiterⁱ. Ad verb. in abyssis magna, sive multâ, Glasf. Sing. construitur cum plur. ad distributionem indicandam^k; q. d. quæque abyssorum magnarum^l; vel, voraginibus aquarum distinctis, quarum unaquæque magna. Sic Psal. 18. 15. בְּתוֹמֹת רַבָּה fulgura magna; Psal. 68. 31. vituli conculcans; Jer. 51. 58. muri latius, h. e. quælibet murorum pars lata^m. Subauditur hinc, ut ex abyssis, &c.ⁿ. [At in meis codicibus non subauditur, sed exprimitur loco נִשְׁקִי, & sic legitur, בְּתוֹמֹת רַבָּה, quod Mo. vertit, ut voraginibus multum.] Significat hic copiam aquæ è rupibus profluentis^o.

16. Eduxit aquam, נוֹלִים Fluenta, Mu. Gej. &c. h. e. aquas limpidas vivasque, perenni motu suo corruptionem impediens; non aquas stagnantes, &c. P. Deduxit, וַיִּדְּרֵם Et descendere fecit, ex petra præeminente, ut origo aquarum omnibus pateret, &c.^q.

17. Et (vel, Sed, Gej.) apposerunt (vel addiderunt, Mu. Gej.) peccare ei] Vel, in eum, Pi. nempe ob famem Num. 11. non moti tot prodigiis[†]. Innuit eos antea peccasse, nempe Exod. 17^t. In inaquoso] In deserto sicco, ubi Dei ope maximè iis erat opus^v. Tentaverunt Deum] Periculum faciendo Divinæ potentiæ^x. Vide Exod. 17. 7. At ibi tentata est voluntas, hinc potentia, Dei^y. In cordibus suis] i. e. Ex animo & obstinatè^z; præmeditatè, & maturo consilio^z. Ut peterent (vel, petendo, 7 format gerundium; ut in וַיִּשְׁקֵם dicendo, וַיִּשְׁקֵם faciendo, Coh. 2. 11. וַיִּשְׁקֵם querendo, Coh. 8. 17^b.) escas animabus suis, וַיִּשְׁקֵם Anima sua, Mu. i. e. sibi^c. Secundum animam ipsorum, Pi. pro desiderio, sive appetitu, suo, V. Gej. JT. A. sim. Mu. ex K. &c. Id וַיִּשְׁקֵם sign. Psal. 27. 12. & 35. 25. Coh. 6. 2. q. d. Non ad vitam vel necessitatem, sed ad voluptatem^d.

19. Et male, &c. וַיִּשְׁקֵם Et locuti sunt (ore, quod corde prius conceperant^e), in, vel contra, Deum, Mo. M. Pi. Ti. Gej. &c. 2. contra, ut Psal. 74. 1^m. Et obloquentes Deo, Ca. vel, contra Deum, JT. Pi. Infremuerunt coram Domino, Ch. detraxerunt de Deo, o. Deus, וַיִּשְׁקֵם Deus fortis, JT. sim. Gej. Parare (vel instruere, Mu. Gej.) mensam] Ità Mu. &c. i. e. Cibosⁿ, quales aliàs ordine ac numerosè apponuntur in mensa, cocti scil. paratque ex carne. Opponunt hoc Mannæ, ex manu inter eundem fortè comestæ^o. Instruere lautum convivium, &c. P.

20. Quoniam, &c. וַיִּשְׁקֵם Ecce, percussit, &c. q. d. Poteritne cibum dare, sicut potum dedit^q? Al. Vidi-mus ex petra aquas erupisse, quod non adeò mirum, cum è rupibus aqua spontè profluat^r; sic & cum rore alibi, ut in Libano & Syria, descendit materia mellea, &c. instar mannæ: verùm panem & carnem sufficientem apponere, id demum artis erit, nobisque jam incredibile[†]. Panem] Nempe frumentaceum^t, qualem in Ægypto comedimus^v, quâ nunc caremus^x. Vel, panem, i. e. cibum, Psal. 136. 25. & in specie carnem, ut postea exprimitur, & ut וַיִּשְׁקֵם sign. Levit. 3. 11. Num. 28. 2^y.

21. Ideo audivit] Cum effectu scilicet; vel, ipso opere se audivisse probavit^z. Et distulit, וַיִּשְׁקֵם

Et excanduit, Mu. Gej. A. valde, A. Ad verb. præ ira
 a Mu. fm. ab se veluti transit, Mu. ¶ Et ignis] Vel, iræ Dei:
 Pi. vel, plaga insignis, penetrans, citoque absumens^b: vel,
 b Gej. ignis ille de quo Num. 11. 1^c. ¶ Accensus est; ita
 c BA 2. 1. Ch. Sy. P. &c. ¶ In Niphal alibi non occurrit;
 16. 109. in Hiphil bis tantum, pro accendere, Jec. 44. 15. Ezech.
 d Gej. 39. 9^d. ¶ Et ira ascendit] Nam ignis fursum fer-
 t A. Mu. tur: vide infra v. 31 t. Vel, ascendit, ex corde ebul-
 ad v. 31. liens in caput, vultum, &c. ut in homine irato. An-
 f Gej. thropopathia f.
 22. Quia non crediderunt in Deo] Nec totos se ei
 s Mu. commiserunt: hæc causa poenæ.
 23. Et mandavit nubibus, &c. ¶ Et jam (vel,
 Namque, Gej.) mandaverat, Mu. Quamvis præcepisset,
 JT. Et tamen præceperat: Cohæret hoc cum præcedente
 per enunciatum discretivum^b. ¶ Et januas cæli
 h Pi. aperuit] Vel, aperuerat, per quas dilaberetur mannaⁱ.
 i Mu. Metaphora à granario, unde frumentum depromitur^k.
 h Pi. fm. Sign. mannam non parcè, sed copiosè, decidisse. Con-
 Gej. fer Gen. 7. 11¹.
 j Mu. 24. Et panem (vel, frumentum, five triticum, Ch. M.
 Ti. Mo. &c.) cæli] Sic P. Pi. vel cæleste, M. Ti. Mo. Ca.
 &c. h. e. quod in aere genitum est^m, illisque vice fru-
 menti eratⁿ.
 25. Panem angelorum] Ità o. Sy. Ar. Eth. Mu. &c.
 vel, fortium, P. Mo. fm. V. JT. Pi. Gej. A. &c. h. e. Ange-
 lorum^o; synecdoche generis P. Sic vocat, vel, 1. quia
 formabatur & descendebat ministerio angelico^q: vel,
 2. quia descendit de habitaculo Angelorum^r: vel,
 3. q. d. panem excellentissimum^s; qualem vel An-
 geli, si cibo egerent, comederent. Sic lingua angelo-
 rum dicitur 1 Cor. 13. 1. quæ excellentissima est^t. Et
 mensura angeli vocatur, quæ maxima, Apoc. 21. 17^{*}.
 Tam nobilem panem, ad verb. panem nobilem; ut Jud.
 5. 25. phiala nobilem, pro nobili phiala, dicitur; &
 Zach. 9. 9. asinus vocatur filius asinarum, h. e. asina-
 rius, aut asinâ natus t. Panem nobilem; ita Judæo-Ar.
 in Ham. valentissimis congruum; respicit murmur Is-
 raelitarum de manna, tanquam cibo levi, &c^{*}. Panem
 magnificorum, V. i. e. coelorum, vel nubium^v. Al. panem
 primarium, seu elaboratum, & dignum qui Principibus
 apponatur^x. Vox נַחֲמָן nusquam de Angelis, com-
 muniter de viris præcipuis & primariis, usurpatur^y.
 ¶ Manducavit homo; ita o. Sy. &c. ¶ Vir, Gej. vel,
 quisque, JT. Pi. scil. Israelitarum^z; q. d. Non magnates
 modò eorum, sed & vulgus promiscuum^a. ¶ Cibaria;
 ita o. Ch. &c. ¶ Venationem, M. P. Mo. &c. à נַחֲמָן
 venari^b. Propriè, ferinam, h. e. cibum venatione cap-
 tum; generaliter tamen cibum sign. ut Psal. 132. 15^c.
 Viaticum, JT. Mu. Gej. tanto itineri sufficiens^d. Com-
 meatum, Ti. ¶ In abundantia, נַחֲמָן? Ad sati-
 tatem, M. P. Mo. &c. ut satiarentur, Sy.
 26. Transfudit] Ità o. i. e. Abstulit, Removit, Trans-
 fudit in alium ventum t. Vel, Transfudit de celesti
 thesauro, & emisit in terram f. ¶ Excitavit,
 Ar. Eth. P. Mu. sic Sy. Impulit, M. V. fm. JT. Pi. A.
 Movebat, Ti. Intulit, Ch. A. Proficisci fecit, Mo. Mu. ad
 adducendas ac deferendas in castra coturnices, Num.
 11. 31. [ubi plura de hoc loco cum illo collato, in-
 primis ex Bocharto, annotata vide.] Cui historiæ non
 convenit à transfudit; tantum enim abest ut translatus
 & ablatus fuerit ventus, ut potius excitatus sit^g. ¶ Au-
 strum; ita o. Eth. Ar. ¶ Eurum, M. P. Mo. Ti.
 h Gej. Mu. &c. ut Exod. 10. 13. & 14. 21. & Psalm. 48. 8^h.
 Ventum vehementem, Ch. [Talis certè in his locis Eurum
 fuit.] Ventos, Sy. ¶ Induxit (vel, adduxit, o. Sy.
 M. &c.) Africum; ita o. Sy. M. Ti. Africus ex op-
 posito Euri flatⁱ. ¶ Austrum, Ch. Mo. P. JT.
 i Gen. Pi. Mu. &c. i. e. ventum meridionalem; quo ex tra-
 ctu plurimum animalia ejusmodi gregaria impellun-
 tur^k. [Sed de his consule dicta ad Num. 11. 31.] Au-
 get miraculum, quod coturnices adductæ sint flante
 Austro, humido scilicet & graviore vento; hæ enim
 Austro non volant, teste Plin. 10. 23. Hic quum no-
 minat Eurum & Austrum, simul significat Orientalem-
 australem^l.
 27. Pluit] Copiam notatⁿ. ¶ Super eos] Et
 in mediis castris; ut non necesse esset se fatigare in
 illis sequendis^m. ¶ Volatilia pennata] Heb. avem

ale, id est, alatum: quanquam alæ eas Israelitis eri-
 pere non valuerint^o. Vel, coturnicibus alæ aves mix-
 tæ sunt; vel, posterior hæc pars est prioris exposi-
 tio P.

28. Ceciderunt, נָפְלוּ] Et cadere fecit, sub. ipsam,
 nempe avem. Ellipsis pronominis, ut supra 15. &
 Hof. 4. 10. נָפְלוּ, scil. eum. Auget beneficium, quod
 non opus erat sagittis, retibus, labore, &c. sed Deus
 ademit eis volatum, &c. q. ac vi venti dejecit, &c. t.
 10 ¶ In medio castrorum eorum] Heb. ejus, P. Gej. i. e.
 Vel, Israelis^{*}, ut v. 63, 64^t. de quo modò in sing.
 modò in plur. hic loquitur^v: hic sing. pro plur^x. Vel,
 ejus, i. e. Dei^y, quia hic erat eorum dux^z, & inter eos
 habitabat, Num. 5. 3. quare & illi exercitus Dei vo-
 cantur Exod. 12. 41^a. ¶ Circa, &c.] q. d. Non
 solum in castra, sed & extra castra^b.

29. Saturati sunt nimis, נִמְלֵא] Valde, Mu. Gej. mul-
 tò plus quam satis esset^c. ¶ Et (vel nam, Pi. sic V.
 &c.) desiderium (vel concupiscentiam, JT. Pi. i. e. rem
 desideratam, ut Psal. 21. 3^d) attulit (vel attulerat, V.
 20 fim. Pi.) eis] i. e. Reddiderat illos voti compotes t.
 30. Non (vel Nondum, JT. Ca. At quum nondum, Pi.)
 sunt (vel erant, Mu.) fraudari (vel alienari, P. Mo. JT.
 Pi. privati, o. destituti, M. V. alieni facti, Mu. sic Ch.)
 à desiderio suo] Ità Ti. o. &c. Præcedentibus adjun-
 gunt^f. Suum omne desiderium sunt assecuti^g. Alii^h
 sequentibus adjungentes vertunt, Nondum recesserant,
 &c. h. Nondum nauseæ illis erant carnes; quasi à נִמְלֵא
 nausea, Num. 11. 20ⁱ. Cum nondum absumpta esset
 30 caro, cum adhuc rei tam diu desiderata inhærent,
 nec explere se satis possent^k. ¶ נִמְלֵא וְנִמְלֵא] נִמְלֵא
 hic alienari, ut Job. 19. 13. Vide & Psal. 58. 4^l. Vel,
 Dum prava eorum concupiscentia nondum immutata
 esset^m. ¶ Adhuc (vel, quum adhuc, Ch. Pi. sed dum
 adhuc, Sy. Ar.) escæ eorum erant in ore, &c.] Sim. o.
 Mo. &c.

31. Ira Dei ascendit super (vel in, Ti. JT. &c.) eos]
 Ità M. Mu. &c. tanquam ignis, qui fursum fertur; q. d.
 exarsit. Sic Ezech. 38. 18. ascendet ira, &c. h. e. irascar
 valde. Vide supra v. 21ⁿ. ¶ נִמְלֵא וְנִמְלֵא] Exarsit in
 40 eos, Ch. Pi. &c. ¶ Occidit pingues eorum] Ità P.
 M. Ti. &c. i. e. Optimates & viros primarios: vel,
 crassos & robustos quosque^o; nam & vulgi mentio fit
 Num. 11. 4^p. ¶ נִמְלֵא וְנִמְלֵא] E pinguibus, five
 pinguisimis, eorum, JT. Pi. i. e. è potentibus^q. Robustos,
 Ch. Valentissimos corpore, quos non dubium est ed in-
 solentibus, firmâ sui corporis constitutione abusos, extu-
 lisse se contra Deum, postquam saginati essent, ut ex-
 probrat Moses Deut. 32. 15^r. Selectiores, Ar. Unctissi-
 50 mos quosque, h. e. locupletissimos^{*}. Pinguedines ipsorum,
 h. e. præcipuos & delicatos è populo. Confer Jud. 3. 29.
 Psal. 22. 30. ¶ constructioni verbi inservit, & accusa-
 tivum facit, ut 2 Reg. 17. 25. Vide Esth. 9. 16^t. ¶ Et
 electos (vel selectiores, Ti. V. sic Pi.) Israel impedivit;
 vel, incurvavit, P. Mo. prostravit, Ch. Sy. Ar. Pi. sic JT. suc-
 cumbere fecit, M. נִמְלֵא וְנִמְלֵא] Et electos, &c. i. e.
 juvenes, quales ad militiam & publica negotia deli-
 guntur^v; quique, licet non soli, præsertim tamen, pec-
 carunt, utpote delicatiores & lasciviores^x. Præcipuos,
 tum juventute, tum dignitate^y.

32. In omnibus his, נִמְלֵא וְנִמְלֵא] In, vel Cum, omni
 hoc, Mo. P. Post (vel Præter, Pi.) totum hoc; JT. sic Gej. vi-
 delicet post experimentum tam beneficiorum quam
 plagarum, cautiores tamen effecti non sunt, &c. h. Su-
 per hæc omnia, i. e. Nihilominus^a. ¶ Peccaverunt
 adhuc] Murmurando, &c. Vide Num. 14^b. ¶ Non
 crediderunt in mirabilibus ejus, נִמְלֵא וְנִמְלֵא] Propter (vel
 per, Gej.) mirabilia ejus, JT. Pi. Gej. q. d. Quamvis vi-
 70 dissent tot miracula, &c. c. Vel, ¶ notat objectum d;
 q. d. Non fidebant Divinæ potentia tot & tanta mi-
 rabilia patranti t.

33. Et defecerunt, &c. נִמְלֵא וְנִמְלֵא] Et (vel Quam-
 obrem, JT. Pi.) consumpsit (vel, deficere fecit, Mu. Gej.
 vel, annihilavit, vide Psal. 18. 38^f) in vanitate (instar
 fumî, celeriter^g; vel, per vanitatem, Gej. h. e. per in-
 frugifera ac planè molesta itinera^h, frustra suscepta, ut-
 pote quod terram non ingressi sunt cujus causâ Egypt-
 um reliquerantⁱ), dies eorum, Mu. Gej. &c. ¶ Cum
 festinatione] qu. d. Citius opinione mortui sunt^k.
 נִמְלֵא וְנִמְלֵא

que consumebat, Pi. sic JT.) eos, Mo. Mu. i. e. eorum fruges. Devoravit ipsos; q. d. Molesta & noxia erat hominibus, gregibus, agris, &c. mordendo, venenatis aculeis inficiendo, depascendo, &c. ¶ Et ranam, (vel, ranas, M. Ti. &c. repete, immisit P.) & disperdidit (vel, & corrupit, Mo. sic Sy. Ar. & dissipavit, Ch. vel, quæ perdididerunt, M. Ti. sic JT. Pi.) eos i. e. Eorum regionem. Vel, eos, i. e. Egyptios, cibos, &c. fordibus suis commaculando, foetore aerem inficiendo, &c.

46. Et dedit i. e. Permisit; ut Psalm. 69. 28. ¶ Aerugini; ita o. Eth. לְחֹסֶל] Bruchos, vel bruchis, Sy. Mo. M. P. Gej. Mu. &c. vel, locustæ, Gej. utroque enim modo Hi. reddit. Fuit infecti genus segetes vastantis. לְחֹסֶל, אֶרֶץ consumpsit, significat quodvis vermium five insectorum genus quod fructus consumit: neque hic ponitur tanquam species locustæ, quæ sequitur; sed cum ea (per שְׁוֵי דִּבְרוֹת) conjungitur, ut significet consumentem locustam, (sicut & v. 47. duo verba unum & idem significant.) Nam præter locustam, Exod. 10. 4. nulla alia plaga est cui hic titulus consumptoris affui potest. ¶ Labores eorum i. e. Fructus agrorum, quos tanto labore coluerant. ¶ Locustæ; ita o. Mo. P. &c. לְחֹסֶל] [De his vide annotata ad Exod.]

47. Et occidit (metaphoricè dictum; vel, perdidit, P. Ti. sic M. fregit, Sy. Ar. decorticavit, Ch.) in grandine vineas eorum; ita o. JT. &c. יָרְחוּ וְגוֹ' Penitus prostravit, vitâ vegetativâ privavit. Vide Job. 14. 8. Significat non tantum decussos fructus aut folia, sed etiam ipsas radices enectas & corruptas. Potes vertere, occiderat, jam antè nimirum; sic & tradiderat, in seq. versu. ¶ Et moros, &c. מְשֻׁמְרִים] Et sycomoros eorum, M. P. Mo. &c. h. e. ficus sylvestres. Pro eo Psalm. 105. 33. legitur ficus. Vineas & sycomoros nominat, quia familiares erant in Egypto; sub illis tamen omnes alias arbores comprehendit. ¶ In pruinâ; ita o. Ch. Eth. Mu. &c. בְּחֹלֶל] Lapide glaciato, five glaciato, V. M. Mo. majusculo grandine, P. lapide grandinis, Q. in V. fulmine, Pi. imbre conglaciato, Ca. glacie, Sy. Ar. concretis ex nube lapidibus, Ti. igni qui quâcunque insidebat consumeret, JT. Sic exponimus ex etymo vocis compositæ, & ex collatione verborum seq. & ex Exod. 9. 23, 24. Judicabant vocem compositam esse ex חָלַל insedit, subsedit, & חָלַל circumcidit, seu excidit. Vox alibi non occurrit. Est genus grandinis.

48. Et tradidit; ita o. Ar. M. &c. וַיִּסְגֵּר] Et conclusit, Mo. Mu. tanquam in claustrum; ut nullum effugium pateret. ¶ Jumenta (vel bruta, JT. Pi.) eorum Sic o. M. &c. Et homines, &c. Exod. 9. 25. ¶ Igni; ita o. Ar. Eth. nempe mixto cum grandine, Exod. 9. 24. ¶ Fulminibus, M. V. A. carbonibus, Mo. carbonibus, vel prunis, ignis, five ignitis, Ch. P. JT. ignitis jaculis, Ti. preteritis, Ca. Gej. Intelligo hic flammæ cœlestis genus, quæ quicquid attingit amburit atque corrumpit.

49. Misit, &c.] Hoc versu completitur plagas quarum nulla speciatim facta est mentio P. ¶ Iram, &c. אֵשׁ אֶרֶץ] Aestum (vel iram, Mo.) nasi sui, Ti. Pi. aestum, five ardorem, (vel furorē, M. P.) iræ suæ, JT. Pi. Duo synonyma emphaticè conjunguntur. Intelligit plagas Egyptiis à Deo immisas. ¶ Et iram; sim. P. Ti. JT. Pi. אֵשׁ] Furorē, Mo. fremitum, M. expulsionem, Ch. ¶ Immissiones (vel immissionem, o. Eth. M. P. Mo.) per angelos malos; ita o. Eth. vel, angelorum malorum, M. P. Mo. ¶ מִשְׁלַחַת מַלְאָכֵי רָעִים] Miserit per angelum malum, Sy. subitam [quam vocem conjungit cum præced. tribulationem] per manum angelorum malorum, Ar. cacodæmonum incursiones, Ti. opera malorum genitorum, Ca. Immissiones, &c. appositivè, i. e. calamitates ab Angelis malis immisas; illis enim tribuitur mors pecorum & primogenitorum. Convenit hoc cum Exod. 12. 23. Dominus transibit, &c. nempe ministerio Angelorum, ut sequitur, non permittet vastatorem, &c. Per angelos, &c. i. e. per Angelum percussorem, Exod. 12. 23. Uni [autem] Angelo plures adfuisse velut apparitores supra diximus. Angelos bonos Deus mittit ad salutem; malos ad exitium, 1 Reg. 22. 22. Job. 1. Interim punit Deus etiam per

bonos Angelos; ut Sodomitas, Gen. 19. & Sennacherib, 2 Reg. 19. 35. [Alii aliter:] Mittendo nuncios malos Gen. rum, JT. Pi. Sic potes vertere, immissionem, five legationem, nunciorum malorum, h. e. rerum malarum. In- tellige Moſen & Aharonem, qui Egyptiis plagas istas denunciabant. Alii vertunt, angelos malos: sed illam versionem respuit syntaxis, quæ non est convenientiæ, sed rectiōnis. Verum syntacticum (five forma regiminis) ponitur pro absoluto; ut Num. 5. 18. Psalm. 16. 3. אֲדִירִי, & 58. 5. חֲסִים, & 74. 19. לְחַיִּים. Angeli autem hi [Moſes nempe & Aaron] non erant mali in se, sed erga Egyptios, five damnorum autores. [Alii non placet de Moſe & Aarone accipi.] 1. Tum dixisset, רָעִים, non, רָעִים: nam neutra Latinorum propriè repræſentantur per fœminea, raro per masculina. 2. Moſes adminiſtrum ultimum appellat perden- tem, Exod. 12. 23. 3. Nimis leve eſſet, inter tot tan- tâſque plagas binorum Prophetarum miſſionem recen- ſere. 4. Quorſum tum addidiſſet מִשְׁלַחַת? 5. De dæ- monibus accipit liber Sapientiæ, c. 17. nec non He- brai, qui dicunt, Quæ in tenebris immittuntur mala [quando facta primogenitorum cædes] rectè deman- dantur malignis ſpiritibus, quoniam ipſi ſunt ſpiritus te- nebrarum. Verbale hoc מִשְׁלַחַת eleganter ſubjicitur ſuo verbo מִשְׁלַחַת emiſit, ut Pf. 25. 19. Nomen hic tantum occurrit, & Coh. 8. 8. ubi ſpeciatim de miſſili ſeu telo bellico accipitur, cui non ineptè compararentur emiſſi ſpiritus ob ſummam velocitatem, nocendi facultatem, &c. Sed rectiùs veritas, miſſionem, q. d. emiſit emiſſionem, vel certam Angelorum ablegatorum catervam.

50. Viam, &c. וַיִּלָּךְ נָחִיב לְאֵי] Libavit, vel Pon- deravit, (vel Preparavit, Gej. Eth. Fecit, LXX, Vulg.) ſemitam furori ſuo, five iræ ſuæ, P. V. Mu. A. &c. [Variè exponunt.] Viam adæquavit, five complanavit & mu- nivit, nè quod eſſet impedimentum; ut citra im- pedimentum impios exagitaret. q. d. Citra moram punivit eos. Direxit viam iræ ſuæ, ut abſque mo- ra ad eos veniret. Laxaverat in eos iræ ſuæ impetum, Ca. Aperuitque ſemitas malas, Sy. Libavit, &c. Elegans eſt metaphora ad ſignificanda Divina judicià è coelis deſcendentia. Al. Libavit iter, &c. JT. i. e. Quafi ad libram perpendit, injuſtam Egyptiorum contuma- ciam juſtis ſuis judiciis compenſans; nihil præter juſ & æquum faciens; poenam peccatis eorum parem & proportionatam faciens. Hoc dicit, nè quis Deum tam ſeverè in Egyptios animadvertentem injuſtiæ damnaret. Simile illud Prov. 4. 26. Libra, vel Pondera, ſemitam pedum tuorum, h. e. Modum tene in omnibus. Al. Preparavit, &c. i. e. Iram diu promeritam, & velut hætenus reſſam, tandem remotis ſeris ſeu repagu- lis emiſit. Al. Libavit, vel Direxit, &c. Indicavit viam vaſtanti in ira, quum primogenitos percuteret, Exod. 12. 29. vel, plagis omnibus, nè cæco furerent tumultu, promiſcuèque iternerent Egyptios & Iſrae- litas; ſed ut adirent domos Egyptiorum, non Iſrae- litarum. Inter eos ſeparationem fecit Deus in po- ſterioribus plagis, & præcipuè in cæde primogenito- rum. Al. Curavit nè ira ipſius, tanquam ſagitta, à ſcopo declinaret, & ut rectà homines necandos feriret, plenèque trajiceret, &c. ¶ Non pepercit, &c. לֹא חָשָׁה מִמָּוֶת נַפְשָׁהּ] Non pepercit (vel ſubtraxit, Gej. vel prohibuit, Ch. Sy. P. Mo. ſic JT. Pi.) à morte animæ (vel animam, Ch. Sy. P. Mo. Pi. vel vitam, JT.) eorum, o. Ar. M. Ti. h. e. Non pepercit quin occideret eos. q. d. Licet plagas revocare & potuerit, & antea con- ſueverit; non tamen adeo graviter crebròque provo- catus liberare jam porro illos voluit, ſed luem morbòſ- que alios juſtè ſævire permiſit, imò abſque ulla com- miſeratione horrendum in modum vitam ipſis adem- it. Eſt enim litotes, ut Pf. 5. 5. non volens iniquitatem, &c.

¶ Et jumenta, &c. וַיִּחַתּוּ לְרֵגֶל הַחֲסִידִים] Et beſtiam, vel beſtias, five jumenta, (Alii, & vitam, M. P. Ti. Ca.) eorum peſti (vel mortis, Ch. Ar. in morte, o. Eth. Vulg. in mortem, ſeu potiùs, peſtem, Mu.) concludit, vel con- cluſit, o. Mo. Eth. Vulg. Mu. vel tradidit, five dedit, P. JT. Pi. Ch. Ar. Gej. vel devovit, Ti. addixerat. Ca. De quinta plaga loquitur, nempe peſte jumentorum. Vide Exod. 9. 3, &c. Sed malim de cæde primogeni- torum accipere, de qua verſus ſequens agit; præſer- tim

tim cum dicit, non pepercit à morte, &c. Obj. At primogenita non erant peste percussa, Exod. 12. 29. Resp. 1. Cur id negem, cum Scriptura aliud mortis genus non exprimat? 2. וְכָל־בְּכֹרֹתְכֶם interdum latius patet, & quamvis mortem significat.

51. *Et percussit omne primogenitum*] Tam in animalibus quam in hominibus. Primogeniti Deo ministrabant; percussit autem Deus ministros omnes idololatrias in Ægypto, eorumque deos, Num. 33. 4. [Verum non primogenitos, sed alios sacerdotes, ista curasse satis liquet ex Gen. 47. 22.] ¶ *Primitias, &c.* וְהָאֵלֹהִים] *Primitias* (vel, principium, Mo. JT. Pi. Mu. *primordia*, Ca.) *laboris eorum*, o. Ch. Æth. nempe patrum, & inprimis matrum, quæ laborioso partu liberos pariunt. Vel, *dolorum*, Ti. Q. in Mu. five *molestiarum eorum*, Q. in Mu. nimirum in procreando educandoque. Vel, *fortitudinum*, five *virium*, JT. Pi. Mo. Mu. A. &c. vel *virtutis*, M. Periphrasis primogenitorum, ut Gen. 49. 3. in quibus robur & virtus patris primum conspicitur: quibus etiam præcipuus honor debetur, & hæreditatis pars maxima, &c. ¶ *In tabernaculis Cham*] i. e. Ægyptiorum, posterorum Mifraim, cuius pater erat Cham, Gen. 10. 6. Eos per contemptum sic nominat, quia Cham maledictus est à patre, Gen. 9. 25. Ab hoc Ægyptus olim *Chemia* vocabatur apud Plut. [Sed de hoc vide plur. in Colleganeis nostris ad Gen. 10.]

53. *Et non timuerunt*] Obj. Imò timebant valde, Exod. 14. 10. Resp. 1. Metus ille momento duravit: statim Moyses eos securos esse iussit. 2. Sensus est, Nullam timendi causam habuerunt. Verba actus de jure capienda sunt: ut Psal. 32. 8. *quà viâ ambulabis, i. e. ire debes*; Mal. 1. 6. *honorat*, i. e. honorare debet; Mal. 2. 7. *custodiunt*, i. e. custodire debent.

54. *In montem, &c.*] Ità o. Ar. Æth. A. גִּבְלֵי *terminavit*, גִּבְלֵי Arabibus sign. *celsum montem*, quia tales ferè sunt regionum five nationum termini: & hanc versionem suadet sequens וְהָאֵלֹהִים, ubi relativum וְהָאֵלֹהִים necessariò pertinet ad antecedens וְהָאֵלֹהִים. ¶ *Ad, vel in, (vel intra, M.) terminum (vel terminos, P.) sanctitatis suæ*, Sy. Mo. P. &c. vel, *sanctum suum*, Pi. &c. Intellige, vel, 1. terram Canaan, quæ Deo peculiariter sacra erat; sanctificata speciali & gratiosa præsentia suâ, ut esset possessio populi sui; & limitata in omnibus terminis ejus, Num. 34. 2, 3. — 12. c. *Terminus* hic synecdochicè ponitur pro tota regione terminis certis comprehensa: sicut & Exod. 10. 14. 19. *in omni termino Ægypti*; 1 Reg. 1. 3. *in omni termino Israel*. Sic urbs intelligitur per portam, Gen. 22. 17. & per murum, Amos. 1. 7, 10, 14. Vel, 2. urbem Hierosolymam. Vel, 3. *terminum loci domus sanctuarii sui*, Ch. sic A. ¶ *Montem, &c.*] *Montem istum*, Mo. in, vel ad, *montem hunc, vel illum, vel istum*, o. Ch. M. P. Ca. JT. Gej. Intellige, vel, 1. Sionem, five Moriam: quem montem Psaltes, in eo habitans, vel cultum sacrum exercens, exserto quasi digito demonstrabat. Vel, 2. totam terram Canaan, quæ montosa erat; ideòque dicta *excelsa terra, & mundi*, Deuter. 32. 13. Ezech. 36. 2. Hunc sensum suadent sequentia, *Ejecit—gentes, &c.* *Mons collectivè, pro, montana*. Vel, 3. domum Sanctuarii, ut Exod. 15. 17. Dicit, *istum montem*, quia scriptum est hoc postquam Gad locum indicasset. ¶ *Quem acquisivit (vel vendicavit, Ti. vel possedit, Sy. Ar.) dextera ejus*] Ità o. Ch. P. M. JT. Pi. &c. qu. d. Non dextera majorum vestrorum.

55. *Et ejecit—gentes*] Septem, de quibus Deut. 7. 1. Jos. 12. 7, 8. ¶ *Et sorte, &c.* וְהָאֵלֹהִים] *Et cadere fecit eas in fune, vel funiculo, hæreditatis*, Mo. P. i. e. Prostravit Gentes in sua hæreditate; q. d. Partim expulit gentes, partim in suis finibus occidit. Sed coactum hoc videtur. *Faciensque ut acciderent funiculo possessionis*, JT. scil. eorum, nempe Israelitarum; ut cederent gentes in possessionem populo Dei. *Fecitque ut caderent in funiculum hæreditatis eorum*, i. e. ut terra eorum per sortem caderet in possessionem Israelitarum funiculo dimetiendam. *Cadere fecit eos, Israelitas, in funiculum hæreditatis earum gentium*, Mu. A. וְהָאֵלֹהִים, cadere, est usus verbi pro *dividere*; quia prout ce-

cidit fors, ita divisio facta est. Vide Num. 34. 2. Jos. 13. 6. & 23. 4. Jud. 18. 1. *Et induxit ipsos sorte in hæreditatem suam*, Ch. *admensurque est eis hæreditatem suam*, Ti. ¶ *In tabernaculis*] In ædibus tam urbicis quam paganis. De agris jam dixerat, nunc de domibus; quæ optimè cohærent.

56. *Testimonia ejus*] i. e. Legem. Vide ad Psal. 19. 87.

57. *Conversi sunt in arcum pravum*] Ità Ar. vel *per-versum*, o. Pro וְהָאֵלֹהִים legerunt וְהָאֵלֹהִים, quod sanè Hebræum verbum usitatè regit. ¶ *Conversi*] (vel mutati, Pi. inversi, Ca. retorti, M. retroacti, Sy. Ti.)

sunt ut arcus dolosus, vel fallax, P. JT. Pi. &c. vel, *qui fallit*, Ti. qui non scopum attingit, sed aliud quidvis; a. Mar. qui non rectè ejaculatur. Vide Hof. 7. 16. Qui se non patitur regi ad mentem jaculantis; vel, qui, quum validissimus videtur, attractus tamen frangitur & diffilit, nec tam hostem, quàm ipsum ejaculantem, lædit. Chald. vertit, *Sese converterunt sicut arcus qui projicit sagittas*, (nempe וְהָאֵלֹהִים non pro dolo, sed pro ejaculatione, haud absurdè accepit:) i. e. Sicut arcus male fabricatus scopum non ferit, sed temere nunc in hanc, nunc in illam, partem sagittas emittit; sic Israelitæ contra Dei voluntatem ad pessima quæque studia se verterunt. Al. *Conversi sunt ad ingenium suum, ut arcus jaculationis*, h. e. aptus ad sagittas emittendas; h. e. ut arcus rigidus & fortis, qui, quantumvis adducatur & inflectatur, redit in pristinam duritiem & statum. Al. Ut sagittarius, quò incautum aliquem feriat, in diversam prorsus partem arcum dirigit, quem subito, ubi opus est, convertit: ità Israelitæ sub uno Judice Deum colebant, sub alio idola, &c. Sed alienius hoc videtur. Al. Licet prius suâ hypocrisi præ se ferebant fidem & utilitatem aliquam, tamen momento efficiantur inutiles, ut cum arcus repente aliquo pacto corruptus fallit expectationem sagittarii.

58. *In collibus, &c.*] *In excelsis suis*, Mu. Gej. &c. ubi idolis sacrificabant, &c. i. vel, etiam vero Deo; qui tamen sic coli noluit, & interdixit eis fana in montibus, &c. ad instar gentilium, diis suis se propiores hoc modo fingentium.

59. *Audivit*] i. e. Cognovit, id quod modò narratum est, ipsos colere idola. Humano more dictum. Al. Post diuturnam dissimulationem tot blasphemiarum, tandem evigilavit, ipsosque opere se cuncta audivisse comprobavit.

60. *Repulit, &c.*] *Deseruit, vel dereliquit*, Gej. Mu. &c. ¶ *Tabernaculum Silo*] Quod erat Schilunte tempore Eli, 1 Sam. 1. 3. Primò collocatum erat in Gilgal, inde translatum in Silo, hinc in Nob, postea in Gibeon, ubi asservatum erat annis 50. ¶ *Ubi habitavit, &c.* וְהָאֵלֹהִים] *Collocavit in homine*, Mo. Quod collocaverat (vel, in quo habitavit, Sy. P. Ti. vel, potius, quod habitare fecit, est enim וְהָאֵלֹהִים transitivum), inter homines, M. JT. Pi. Insignis Divinæ commendatio, quòd præsentem se ac familiarem exhibeat inter homines ingratos, impuros, inconstantes. *Homines* hinc intellige quosvis, non modò Israelitas: q. d. qui Arcam voluit ad quosvis homines, etiam Deo minimè consecratos, Philistæos nimirum, transferri.

61. *Virtutem eorum*; ità o. Æth. וְהָאֵלֹהִים] *Virtutem, vel fortitudinem, suam*, M. P. Ti. Mu. Mo. &c. Perinde est, nam fortitudo & gloria Dei fuit eadem Israelitarum. Intellige Arcam, signum aut monumentum roboris sui, super qua Deus residens exaudiebat preces populi sui, eisque potenter opitulabatur: quæ dicitur *arca fortitudinis*, Psal. 132. 8. & *robur Dei*, 1 Par. 16. 11. Al. *Legem suam*, Ch. *populum suum*, Sy. quasi esset *fortitudo* (vel *gloriam*, Sy. Mo. *decorem*, M. *magnificentiam*, Ti.) *eorum*] Ità o. Ar. Æth. Vel, *ejus*, M. Sy. scil. Israelis, ex v. 59. Vel, *suam*, P. Mo. Ti. Ch. nempe Arcam, quæ gloria vocatur 1 Sam. 4. 21, 22. Confer Psal. 96. 6. Thren. 2. 1. Al. Quicquid in populo pulchrum erat.

62. *Conclufit in gladio* (vel, *in gladium*, M. vel, *gladio*, Mo. A.) *populum suum*] q. d. Undique conficti sunt, nec fugâ se eripere poterant. ¶ *Tradidit, vel dederat, gladio, &c.* Pi. Gej. i. e. hostibus gladio armatis.

63. *Juvenes*

63. *Juvenes eorum*] Heb. *ejus*, scil. *populi*. ¶ *Com-*
edit ignis] i. e. Ira Dei, vel plaga quævis. Gladius
 Philistæorum. Sic Ezech. 30. 8. *ignis in Ægypto* signi-
 ficat (ut Chald. ibi exponit) *populum validum instar*
ignis. ¶ *Et virgines eorum non sunt lamentate*] Itā
 o. Æth. vel, *ejulate*, quod singuli in suis calamitatibus
 deplorandis satis essent occupati. Videntur legisse,
 vel, *ללן*, à *ללן* dolere; vel potius, *ללן* ejulaverunt,
 à *ללן*. Favet huic versioni seq. vers. *viduæ*—non plora-
 verunt: q. d. Virgines juvenum cladem minimè fleve-
 runt, sicut nec viduæ maritorum; quippe in quarum
 animis, ut fit, diurni terrores & proprium cujusque
 malum omnem penè miserationem & sensum alienæ
 calamitatis extinxisset. ¶ *ללן לא*] *Non planxe-*
runt, Ar. Non plorârunt in suorum cæde. Al. *non sunt*,
 vel *fuert, laudate*, Ch. P. Ti. Mu. sic JT. Pi. Gej. A.
 Sym. & Th. in Mu. vel, *honorate* nuptiis, M. vel, *epi-*
thalamio celebratæ, Mo. sic Mu. ex K. AE. &c. Gej. V. A.
 &c. ut moris erat in nuptiis. Vide Jer. 7. 34. & 16. 9.
 & 25. 10 P. Unde & domus nuptialis vocatur *domus*
ללן, *landis*. q. d. Permanferunt innuptæ. Tanta
 enim facta est juvenum strages, ut non essent quibus
 virgines nuberent. Antecedens pro consequente. Itā
 accipiunt Hebræi omnes. Et in Thalmude passim *ללן*
laus est nuptiale carmen vel festum. Et in Jon. par.
 Exod. 2. 1. *thalamus laudis* sumitur pro nuptiali. Al.
 Virgines—*exagitatae sunt*, Sy.
 64. *Sacerdotes eorum*] Heb. *ejus*, nempe Israelis, de
 quo loquitur tanquam de uno homine. Sic, *Edom erat*
servi, &c. 2 Sam. 8. 14. pro quo, *erant servi*, 1 Par. 18. 13.
Sacerdotes, Hophni, Phinees, &c. ¶ *Ceciderunt*
Casu scil. lethali. ¶ *Viduæ eorum non plorabantur*
 Itā o. Æth. sim. Sy. Ca. Nemo illas consolabatur, cum
 illis extinctos maritos lugendo. ¶ *לא תבכינה*
Non fleverunt, M. P. Ti. Mo. &c. maritos in prælio occi-
 sos. Vel, 1. quia ipsæ præ terrore exanimabantur: b.
 id quod accidit uxori Phinees, (quod forsan Vates re-
 spexit,) fortè & aliis c. Vel, 2. quod major erat ca-
 lamitas quam ut lacrymis locum daret d. Vel, 3. quod
 luctus communis privatum impediabat: quod pro-
 priis ærumnis oppressæ erant atque occupatæ f. *Non*
suffecerunt luctui, Ch. Funera suorum non condecora-
 bant planctu ordinario g.
 65. *Et excitatus est*; itā o. P. Mo. &c. *ללן*] *Et ex-*
perrectus est, Sy. Ar. *Deinde evigilavit*, JT. Pi. Postquam
 hostium tyrannis ad summum pervenisset. Sese ac-
 cinxit ad puniendum Philistæos. Vide historiam
 1 Sam. 5. k. ¶ *Tanquam dormiens*; itā o. P. Mo. Pi.
ללן] *Acsi dormisset*, Ch. M. Ti. qui visus fuerat *tan-*
quam dormiens, JT. sicut qui evigilat à somno, Æth. Post
 temporariam cessationem, quæ cum dormitione ferè
 comparatur, opus tandem aggressus in hostes. [Ca.
 hoc cum præced. sic reddit, *Et quasi somno excitus.*]
 ¶ *Crapulatus*, &c. *ללן*] *Clamans*, vel excla-
 mans, (vel jubilans, Ti. Gej. qui cantillat, Pi. sic JT. vel
 gestiens, Mu.) à vino, P. Mu. &c. i. e. obdormito & ex-
 halato vino; tum quippe sentiens additas sibi vires,
 adeoque latè omnia terroribus & clamoribus complens m.
 Post vinum, M. Gej. A. præ vino, vel, propter vinum, Mo.
 Ti. Gej. A. ex vino, JT. Pi. Ex largiore potu vini n, quo
 ipse magis stimulat ad vindictam de hostibus fumen-
 dam, citra ullum metum, &c. o. *Cantillans*, i. e. nihil
 agens, sed tantum à vino actus. Sic idololatæ res ri-
 diculas Deo affingunt; nam hæc ex judicio Philistæo-
 rum dici historia docet 1 Sam. 4. 8 P. *Cantillans*, ac
 proinde audax ad persequendum hostes, &c. q. *Quem*
excussit vinum suum, Sy. Al. qui resipiscit à vino, Ch.
 66. *Percussit—in posteriora*; itā o. Æth. *ללן*] *Re-*
tro, vel *retrorsum*, JT. Pi. Mo. P. Mu. Gej. A. vel, in po-
 steriorem parte, V. sim. Pi. nempe in ano. In podicem, Ti.
 à tergo suo, Sy. *Percussit—hemorrhoidibus in posteriora*
eorum, Ch. Historiam vide 1 Sam. 5. *. [Alii aliter.]
Percussit—tergum vertentes, M. *Egit—retro*, Ar. *Per-*
cussit—in posteriora, i. e. postquam in fugam conversi
 essent: vel, *retrorsum*, i. e. itā ut fugerent, &c. vel,
 ut *retrorsum* ire cogerentur, h. e. ut desisterent ab in-
 festando Israele. Sic *ללן* sumitur Ps. 9. 4. & 35. 4. &c.
 Atque itā *ללן* erit verbum prægnans, q. d. *percussit* (sub.
 & convertit) *retrorsum*. K. hunc & præced. versum

de Israelitis exponit; q. d. Vidit Deus scelera Israeli-
 tarum, siluitque quasi dormiens; at tandem exper-
 rexit, & percussit inimicos suos, i. e. Israelitarum præ-
 varicatores, &c. *. *Hostes*—i. e. Israelitas, ut & Esa. * Mu.
 11. 13. vocantur. Sensus loci, Effecit ut Israel ver-
 teret terga hosti, fugiendoque vulnera acciperet. Vel,
 Israellem egit in fugam, effecitque ut hostis percuteret
 eos qui erant in postrema acie. Sed malo de Philisthæis
 accipere. ¶ *Opprobrium sempiternum dedit* (vel
 indidit, JT. attulit, Pi.) illis] Sic o. Ch. P. &c. Hoc
 etiam K. de Israelitis accipit, & de Arca capta, &c. quæ
 res æterno probro fuit Israelitis. [Reliqui de Phi-
 listhæis.] *Opprobrium*, h. e. plagam Philisthæis valde pro-
 brosam, cujus monumenta & ipsi reliquerunt, &c. b Mu. sim.
 Vide 1 Sam. 6. 4, 5, &c. c. Al. Quod Dagonem prostra-
 vit & confregit, 1 Sam. 5. 4, &c. d. Gej. A.
 d Jun.

67. *Et repulit* (vel *reprobavit*, Mu. Tandem *sprevit*,
 Pi.) *tabernaculum Joseph*] i. e. Regnum Israelis, five
 10 tribuum. (quod Tribus Ephraimi, filii Josephi, in-
 choaverat, & summam in eo auctoritatem obtinebat,) ab-
 jecit; de quo vide 2 Reg. 17. f. Al. Noluit Arcam
 suam in Silo reduci, quæ erat in parte Tribus Ephraim,
 sed aliò transferri, 1 Sam. 6. 12. & 7. 1, 2, &c. g. Hinc
 Silo exemplum statuitur judicii Divini, Jer. 7. 12, 14.
 & 26. 6, 9. ¶ *Non elegit*] i. e. Sprevit, abjecit,
 dum passus est in captivitatem abduci ab Assyriis. Non
 amplius electam illam præ reliquis manere voluit; vel,
 non elegit eam ad habitaculum Arce jam denuo re-
 stitutæ k. k Gej.

68. *Sed elegit tribum Juda*] 1. Ad Regnum, ut
 David Sauli succederet. 2. Ad receptaculum Ar-
 ce, &c. l. Dices Jerusalem fuisse in tribu Benjamin, l Gej. sim.
 Jos. 18. 28. Resp. 1. Erat sanè partim, & partim in Jun.
 tribu Judæ, ut probat Jos. 15. 63. 2. Saltem arx & mons
 Sion erat in tribu Juda, postquam præsertim David eam
 vi cepisset, & inibi regiam fixisset m. m Mu.

69. *Et edificavit*] Per Salomonem, 1 Reg. 6. ¶ *Si-*
cut unicornium] Sic o. sim. Ar. Legerunt *ללן*, vel
ללן, *monoceros*. q. d. Ut inter cæterorum animan-
 tium cornua monocerotis cornu eminet; sic Sanctuarii
 fastigium omnium ædificiorum fastigia longè superat. o Mo.
 Sicut cornu naricornis, Ch. ¶ *ללן*] Sicut ex-
 celsa, Mo. M. P. &c. sub. *palatia*, M. P. Ti. Mu. A. &c.
 Vel, sicut excelsi, i. e. viri eminentes, solent magnifica pa-
 latia exstruere p. In sublimi, Sy. sim. Æth. *quæ mag-*
nificæ, Ca. Sicut cælos excelsos: Itā cælo confertur, ob
 splendorem; & terræ, ob stabilitatem q. ¶ *In* q Gej. ex
 terra; itā o. Æth. Ca. & in terra, Sy. Æth. *ללן* Su-
 per terram, Ar. sicut terram, M. Ti. Mo. Pi. &c. ¶ *Quam*
 fundavit (vel statuit, JT.) in secula] Sic M. P. Pi. &c. nè
 scil. loco suo moveretur r. q. d. Quæ immobilis stat: r Gej.
 cui Sanctuarium comparatur ob firmitudinem *, & * Pi.
 perpetuitatem. q. d. Nunc exstruet Deus Templum
 quod perpetuo stet in uno loco, neque transferendum
 sit, sicut Tabernaculum; quod in Gilgal, Silo, Nobe,
 &c. v. Ut terra in æternum stat, Ecclef. 1. 4. itā Templum,
 & quidem uno in loco, juxta 1 Reg. 8. 13. stetit per
 aliquot secula. Non tamen terræ comparatio plenè
 & perfectè illi competit, neque enim semper plenæ sunt
 similitudines. Nos itaque de Ecclesia, quam vetus
 Sanctuarium adumbrabat, accipimus *. In terra à se * Mu.
 fundata in æternum, Ca. Et fundavit illud super terram
 in perpetuum, Ar. sim. Sy. Quod permanet sicut terra,
 quam fundavit in secula seculorum, Ch.

70. *Et elegit* (vel, *elegerat*, jam antè, AE. in Mu.)
 David] Scil. Deus ex tribu Juda; ideoque tenentur
 omnes illum probare, nisi velint ordinationi Dei resi-
 stere, ut est Rom. 13. 2 y. ¶ *De gregibus* (vel cau-
 lis, M. Ti. Pi. Mo. JT. &c.) ovium; itā o. Ch. Sy. &c.
 ¶ *ללן*] A receptaculis, &c. à *ללן* colubuit,
 conclusit. Sic Mose pascenti oves apparuit Deus, &c. &c. Gej.
 Sauli quærenti asinas patris obtulit se Samuel, &c. Qua-
 re & Reges liberos suos ad labores & curas educunt, si
 Regno administrando pares esse velint. Sape aratra
 & ligones meliores Reges dedere quam purpura &
 scepra, &c. a. a Mu.

71. *De post fetantes*; itā o. Æth. vel, *fatat*, Mo. Mu.
 ¶ *ללן*] A tergo *fatatum*, JT. Pi. scil. ovium b. b Pi.
 A sequendo *fatat*, M. Post *fatat* (vel *lactantes*, P.) eun-
 tem,

- tem, Ti. Tenerarum præcipue meminit ovium, quia hæ curam majorem requirunt. Pastor sequi debet pedentim vestigia gregis, nec gressus urgere ovium. Vide Gen. 33. 13, 14. ¶ Pascere, &c. פָּסַע בְּיַעֲקֹב [Ad pascendum, vel, ut pasceret, Jacob (vel, in Jacob, Mo.) populum suum, Sy. Ar. M. P. Ti. &c. [בְּיַעֲקֹב] constructioni inservire antè notatum.] in hîc in versione omittendum est, ut in v. 70. elegit in Davide, h. e. Davidem. Vide 1 Sam. 16. 11. & 17. 34. & 2 Sam. 5. 2. & 7. 8. Ad pascendum, i. e. gubernandum: h. e. ut populo non minus prospiciat, quàm antè gregibus.
72. Et pavit eos] Scil. Jacobum. Synesis. ¶ In (vel pro, Ti. J. T. Pi. vel cum, o. Ar. Æth.) innocentia (vel simplicitate, P. vel integritate, Ti. J. T. Pi.) cordis sui; ita Sy. וְיָחִיד בְּכֶחֱם [Juxta integritatem, &c. M. sincerâ mente, Ca. Non propriis invigilando commodis, sed bono publico, &c. Cogitent Reges, exemplo Davidis, se pastores populorum, cives patrêsq; esse: civium non servitutem sibi traditam, sed tutelam; nec Rempubicam suam esse, sed se Reipublicâ. ¶ Et in, &c. וְיָחִיד בְּכֶחֱם] Et prudentiis (vel, in intelligentiis, Mo. Mu. Gej. sim. o. Sy. Ar. summâ prudentiâ, J. T. Pi.) manuum suarum, P. Manibus suis in, vel cum, prudentia, M. Ti. V. q. d. Circumspectissimè, nè ullam ovem læderet vel negligeret. Manuum meminit, quod pastor baculo & pedit oves regat ac ducat. Prudentiam manibus tribuit, quæ animi est, quod manus prudenter quodammodo agere videantur, dum animi judicium sequuntur; confer Gen. 48. 14. & ut innueret prudentiam fuisse non modò in Davidis consiliis, sed & in eorum per manus executione. Simili ferè propopocia offibus tribuitur dicere, Psal. 35. 10. & exultare, Psal. 51. 10. &c. Al. Manus metonymicè pro opera & administratione ponitur, ut Psal. 77. 21. ¶ Deduxit eos] i. e. Gubernavit, ad bellum educendo & reducendo, & regimen ubivis belli pacisque tempore salubriter instituendo P.

PSALM. LXXIX.

- Argumentum hujus Psalmi idem est cum 74. Itaque quæ de illo dicta sunt, hîc repetantur. Ad dendum duntaxat quod hîc habet Chald. in vers. 1. Laus per manus Asaph super desolatione domus sanctuarii. Dixi in spiritu prophetiæ, Deus, &c. Multi hoc Carmen ad Antiochi tempora referunt: verum ad Nabuchod. tempora referendum esse suadent v. 6. & 7. quos vel hinc Jeremias transcripsit, c. 10. v. ult. vel ex Jeremia author hujus carminis. Salem vel Hieros. videtur fuisse in divisione prima populo Israelitico facta, Jos. 15. 8. Sionem arcem videntur semper tenuisse Jebusæi, 2 Sam. 5. 6, 7. Itaque cum Philistini ceperunt Arcem, [de quo hîc agi vult Grotius, ut patet ex collat. cum Psal. 74.] nihil mirum si Hieros. urbem tunc exiguum, nec bene munitam, ceperint. Cæterum optimè temporibus Nabuch. aptari poterat hic Psalmus.
1. Venerunt gentes] Gentes profanæ d, vel, sub Antiocho & tempore Macchabæorum; vel potius, Chaldæi, &c. sub Nabuchodon. Nam, 1. ante tempora Antiochi compositum fuisse hunc Psalmum liquet ex 1 Mac. 7. 16, 17. ubi verba v. 2. & 3. allegantur tanquam verba Sacre Scripturæ. 2. Judæi hîc fatentur se peccatis suis hanc miseriam promeritos: At sub Antiocho innocentiam suam & constantiam allegant, Psal. 44. 18. Al. Philistæi, Ammonitæ, Midianitæ, &c. de quorum irruptionibus vide librum Judicum. ¶ In hereditatem tuam] i. e. Vel, 1. in terram Canaan: vel, 2. in locum Templi, ut Exod. 15. 17. ¶ Polluerunt templum] Diripiendo vasa & thesauros ejus, ipsumque comburendo. ¶ Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam] Ità o. sim. Æth. q. d. In humiles & rusticanas casas, vel tuguria, in quibus custodiuntur poma & fructus; vel potius, in quibus pomorum

- custodes excubias agunt. ¶ Tumulos o. vertere. Mu. solent, παρορυσάμενοι in tumulis enim excubare solent magnorum pomariorum custodes. ¶ In * G. acervos, five cumulos, Mo. Ti. J. T. Pi. &c. sub lapidum, P. Mu. Gej. vel, ruinarum, vel, rudera, M. P. Demolendo scil. murum, & comburendo palatia, 2 Par. 36. o. Pi. Vel, in cumulos sepulchrales, qui fiunt per aggestionem terræ. Sic Job. 30. 24. ¶ in sepulchrum. q. d. Quod illis erat habitaculum, fit commune quoddam incolarum sepulchrum P. In desolationem, Ch. Sy. in rudera, Ham. Ca. ¶ ponere, constructum cum l, idem est ac, facere ut res aliqua sit hoc vel illud; ut Gen. 45. 9. Jes. 23. 13. Jer. 12. 11. &c. 9.
2. Posuerunt, &c. נתנו את נבלתנו דederunt cadaver, vel cadavera, (sing. collectivè ponitur,) servorum Gej. ex tuorum, &c. Mu. Gej. &c. i. e. 1. Sacerdotum, in Templo, cujus proximè meminit. 2. Judæorum; sanctorum Israelitarum. Obj. At non erat tempore Jeremiæ vir faciens judicium, &c. Jer. 5. 1. Resp. 1. Non deerant tum pii, ut Daniel, Ananias, &c. sed ii in domibus delituerunt, non exiverunt in plateas. 2. Docent veteres Hebræi morte (pro Deo scilicet & Religione susceptâ) expiari peccata, & occisos pro Deo hîc servos Dei appellari. 3. Sancti & servi Dei vocantur, quod essent de Ecclesia Israelitica, quæ erat sancta; qui, licet sceleris omnis expertes non essent, Deum tamen colebant, adeoque opponuntur profanis gentibus & idolorum cultoribus. Si ad Antiochi tempora hæc referas, in optimos quosque sævitum erat maximè.
3. Tanquam aquam] i. e. Tanquam rem vilem; copiosissimè, temere, sine ullo metu Dei, aut humani sanguinis reverentia.
4. Facti sumus] Nos superstites. ¶ Opprobrium] i. e. Opprobrio affecti. ¶ Vicinis] Nempe gentilibus, & inprimis Edomæis, Psal. 137. 7. Ezech. cap. 35. v. 12.
5. Usquequo—irascêris in finem? Vel, in seculum? five æternum? Mu. Gej. &c. [At absurda videtur conjunctio usquequo cum in æternum.] Resp. 1. Non absurdum est dicere, Quousque irascêris in perpetuum? i. e. sine intermissione. 2. J. T. non improbabiler sententias distinguunt, vertuntque, Quousque, Jehova? irascêris in æternum? Verum pro una sententia hoc habendum suadent, 1. accentus in primo inciso; 2. defectus interrogativi in inciso secundo. ¶ Zelus tuus? i. e. Ira tua, quâ ultionem zelo quodam persequeris. Vel, zelotypia tua, AE. in Mu. quâ nobis, tanquam adulteræ aut immorigeræ conjugii, succenses meritis.
6. Effunde iram, &c.] Ut illi effuderunt sanguinem, &c. v. 3. Notat plagarum latè se extendentium, & hætenus in angusto velut vase conclusarum, abundantiam. ¶ In gentes, וְיָחִיד בְּכֶחֱם] In, vel contra, vel super, hæc ipsas gentes, Pi. Mar. Gej. &c. nempe quarum hætenus facta mentio i. e. vel, Babylonios, &c. vel, Græcos sub Antiocho. ¶ pro 72, ut 2 Sam. 2. 9. Jer. 32. 42. ¶ Que te non noverunt] Licet de tuis factis abunde audiverint, &c. ignorantia itaque est, non simplex, sed affectata: deinde, non noverunt, i. e. non amant, verentur, &c. ¶ Nomen tuum non invocaverunt] Vel, invocant, Pi. Mu. Gej. q. d. Nec tuam in bellis suis opem implorant; nec tibi, sed idolis, honorem victoriarum tribuunt. Al. Deum non colunt. Invocatio Dei ponitur pro toto cultu Dei. Vide Gen. 4. 26. & 12. 8. Nos autem, etsi peccavimus, nihilominus cognovimus te, & invocavimus, &c.
7. Comederunt, &c. וְיָחִיד בְּכֶחֱם] Comedit, vel consumpsit, (sub. consumptor, J. T. ellipsis nominis conjugati: vel, hostis, Pi. gentes & regna modò memorata P.) ¶ Jacob, Mo. &c. Vorarunt, &c. M. P. Ti. Depingit hostium immanitatem bestialem, qui crudeliter egerunt cum eis quorum misereri debebant. Vide Esa. 47. 6. Zach. 1. 15. ¶ Locum (vel habitaculum, Sy. P. Mo. &c.) ejus] Id est, vel, regionem; vel, Hierosolymam: domos eorum, vel Templum.
8. Nè memineris] Vindicandi scilicet animo. ¶ Iniquitatum nostrarum antiquarum] Sic o. &c. vel priorum, M. vel præcedentium, Ar. Ità pronomen separatum [ut alibi sæpe] ponitur pro affixo, וְיָחִיד בְּכֶחֱם pro

pro עוונותינו, cuiusmodi constructio est Jer. 14. 10. Hof. 8. v. 13. & 9. 9. **Nobis** (vel, contra nos, Æth. JT. Pi. A. in perniciem nostram, iniquitatum priorum, P. Ti. Mo. Vel, precedentium temporum, JT. A. ut sit ellipsis אֲשֶׁר; vide Deut. 4. 32^b: vel, priorum personarum, A. Patrum nostrorum; quæ Deus iuste punit in filiis, juxta Exod. 20. 5. Confer Thren. 5. 7. & Baruch 3. 5. q. d. Nobis nostra peccata sufficiunt. Vel, respicere potest primum illud peccatum idololatriæ post exitum ex Ægypto, quod Deus se visitaturum dicit Exod. 32. 34. Unde & Judæi dicunt, Nulla est pena in Israel in qua non est uncia vitæ. Huic favet Heb. ראשונים, אֲשֶׁר caput; & Chald. qui vertit, iniquitates quæ erant ab initio; & o. qui, אֲשֶׁר, quod idem est cum, אֲשֶׁר אֲנִי אֲשֶׁר. Al. iniquitatum priorum, i. e. quas nos antè commisimus, in pueritia & adolescentia; quas non raro in senio punit Deus. Profitetur per multa jam secula Deum ad iram fuisse provocatum per tot continuata scelera patrum & filiorum; quæ conjuncta habes Levit. 26. 40^b. In Heb. est anomalia generis, scem. ראשונים cum masc. ראשונים. Verùm, cum ראשונים jungatur cum masc. etiam Prov. 5. 22. & Jes. 59. 2. cum etiam sing. ראשון sit generis masc. forsan ראשון est ex eorum numero quæ terminatione sunt scem. sed constructione masc.^k. **Citò anticipent** (vel præveniant, Ch. Sy.) nos; ita Mu. Gej. o. &c. **פְּרָעִים** Festinantes (Heb. festinando, i. e. citò, Pi.) præveniant, JT. Verbum prius adverbialiter accipitur, ut Genes. 24. 18. Psal. 78. 41. Vel, Festina ut anticipent, &c. q. d. Periculum maximum est, nisi citò auxiliaris, perimus. **Quia pauperes, &c.** ita o. simil. Ar. **כִּי רָלוּנוּ** Quia attenuati (vel exhausti, Gej. humiliati, Sy. debilitati, vel exinaniti, A.) sumus, &c. M. P. Mo. &c. ut actum sit de nobis prorsus, nisi acceleres miserationes tuas^m.
9. **Propter gloriam nominis tui** Ità o. Ch. M. P. &c. i. e. Propter nomen tuum gloriosum, quod nunc à gentibus profanatur. **עַל-דָּבָר כְּבוֹד וְגו'** Super verbum (seu rem, Mu.) gloriæ, &c. Mo. Hebraismus, idem valens ac, propter, ob, ut Gen. 12. 17. & 20. v. 11 P. **Propitius esto peccatis nostris**; ita LXX, M. Ti. &c. **וְיָכַפֵּר עָלֵינוּ** Et propitiare super peccatis, &c. Mo. Libera nos à peccatis, Sy. Expiationem fac de peccatis, JT. Pi.
10. **Nè forte, &c.** **לֹא-יִשְׁמַח** Cur dicent, A. Gej. &c. vel, dictura essent, JT. per ludibrium scilicet. **Ubi est Deus eorum?** Cui tam charos se esse jactitabant; de cujus præsidio adeò gloriabantur. **Et innotescat, &c.** **וְיָדָעוּ** Innotescat, vel cognoscatur, (vel, nota fiat, Sy. Ar. P. M. palam fiat, V.) in gentibus, Mo. o. JT. Pi. &c. Sub. Deus, JT. in Pi. Sed sic ineptus sermo esset, Deus innotescat ultione sanguinis, &c. o. Deus. Al. Innotescat, id quod sequitur, nempe ultio, Gej. A. Ham. ex o. & Sy. Enallage generis, ראשון masc. construitur cum scem. נִקְמָה. **Coram oculis nostris** Nobis adhuc viventibus & videntibus, superstitibus & incolumibus.
11. **Posside, &c.** **וְיִשְׁמַח בְּנֵי חַיִּים** Fac residuos, vel reliquos, (vel superstites, Ti. superstites esse in vita, Mu. vel, ut reliqui sint, JT. Pi. relinque in vita, P.) filios mortis, Mo. P. &c. vel, mortis addictos, sive traditos, M. sic Ti. V. sim. JT. Pi. Ca. Alii exponunt וְיִשְׁמַח solve; ita Ch. & Sy. R. Moses & RS. in Mu. quasi à וְיִשְׁמַח funis, ut significet, remove, seu solve, vincula ac funes; vel, ut sit pro affini וְיִשְׁמַח, אֲשֶׁר. Certè solvendi significatio optime quadrat præced. compeditorum, &c.
12. **Septuplum** h. e. Prolixè, cumulatè, ut Gen. 4. 15. Numerus septenarius est apud Hebræos perfectus; forsan quia Deus die 7. complevit opus suum, Gen. 2. 2. **In sinu, &c.** **וְיִשְׁמַח בְּנֵי חַיִּים** In (vel ad, Mo.) sinum eorum, o. Sy. M. Ti. &c. i. e. Cumulatè, ut quæ sine numero dantur in gremium profundi solent, ut Jes. 65. 6, 7. Jer. 32. 18^m. Sic & in bonam partem, Luc. 6. 38. mensuram refertam dabunt in sinum vestrum. q. d. Quod vola manus excipi nequit, sed exporrigendus est sinus, &c. In sinum, pro quo Latini dicerent, in caput eorum. **Quod** (vel quo, M. P. Ti. &c. vel, qui, Mo.) exprobraverunt tibi, (vel te,

M. P. &c.) Domine] Ità o. Æth. Vide ut non propriæ vindictæ cupiditate malè imprecantur, sed zelo Divinæ gloriæ.

13. **In generationem, &c.**] Vel nos, vel nostri posterum.

PSALM. LXXX.

Argumentum hujus Psalmi idem quod superioris. Loquitur de vastatione illa per Chaldaeos, &c. vel, de illa quæ paulò antè ab Assyriis exstitit, captâ per Salmanasarem Samariâ, & abductis decem tribubus. Hic Psalmus in gratiam illarum decem tribuum tum captivatarum editus videtur, quod Ephraim & Manasse sit mentio. Verùm si ita esset, cur Benjamin nominaretur, quæ semper Judaici Regni fuit.

10

20

30

40

50

60

70

1. **In finem, &c.** Vide ad Psal. 45. 1. **Testimonium, &c.** **עֵדוּת לְאֶסְפָּה מִמֶּנּוּ** (fidei nimirum populi Dei in afflictionibus suis; vel, Memoriale, Gej. vel, Ornamentum, A. Q. in V. q. d. Psalmus gloriosus & desiderabilis; vel, Eduib, P. Puto hanc esse vocem musicam hodie ignotam.) **Asapho, Pi. ipsi** (vel ipsius, P.) **Asaph, Mo. psalmus, Pi. cantus, P. Mo. &c.** **Testimonium, & psalmus Asaph, M. Ti. Oraculum cantionis Asaphi, Ca. Psalmus testimonii Asapho, JT.** **Testimonii, i. e.** quo Ecclesia supplicans testificabatur fidem suam in Deum de promissa liberatione post 70 annos, Jer. 29. 10. Al. **עֵדוּת** potius est obtestatio, quia Ecclesia hic Deum obsecrat & obtestatur per curam de se prius habitam, cui nunc adversari videntur quæ patiuntur ab hostibus, &c. ut opem ferre velit, &c.
2. **Qui regis Israel, וְיִשְׁמַח בְּנֵי חַיִּים** O pastor, &c. JT. Pi. Tu qui Israel in fidem & curam tuam recepisti. Monet Deum ut pastoris officio fungatur, nec oves suas inter lupos aberrare patiat^m. **Joseph** i. e. Josephi (& Israelis) posteros. **Josephus** interdum ponitur pro decem tribubus, ut Ezec. 37. 16, 19. Amos. 5. 6, 15. & 6. 6. Zach. 10. 6. interdum pro toto Israele, ut Psal. 81. 6. Obad. v. 18 P. & hoc loco: idque, 1. ob dignitatem Josephi in Ægypto, & ingentia ejus beneficia, &c. 2. ob jus primogenituræ in ipsum translatus, 1 Paral. 5. 1, 2. confer Psal. 77. v. 16. 3. quia omnes erant Josephi aut filii, aut cognati.

10

20

30

40

50

60

70

Qui sedes, &c. **וְיִשְׁמַח בְּנֵי חַיִּים** Insidens, vel, quasi insides, sive sedes, Cherubim, M. Ti. Mo. Ca. Cherubinis, JT. vel, inter Cherubim, Ch. Mu. **Super Cherubin, o.** Sy. Ar. A. h. e. super Arcæ propitiatorio, quod duo Cherubim alis suis tegebant, ut est Exod. 25. 20. Dicit, sedes, quamvis nulla nunc erat Arca; sed ad tempus præteritum respicit, quod tamen uti præsens representat. **Qui sedebas, &c.** Pi. **Manifestare**; ita Ch. Ar. **וְיִשְׁמַח בְּנֵי חַיִּים** Affulge, M. Ti. Ca. sim. Mu. Mo. A. Gej. &c. h. e. Ostende te nobis, & quidem lucido & fereno vultu. Ostende gloriam tuam & favorem tuum nobis, ut Job. 10. 3. & Psal. 50. 2. Splendide te manifesta, opem illustrem ferendo, eademque nos in tenebris conclusos ac trementes exhilarando. **Appare, o. indica te, Sy.**

10

20

30

40

50

60

70

3. **Coram Ephraim, Benjamin & Manasse** i. e. Posteris eorum. Sub his synecdochicè omnes Tribus complectitur. Nominat autem has potissimum, quia Joseph jam nominat, cujus frater uterinus erat Benjamin, Ephraim autem & Manasses filii. Vel, quia harum tribuum majores Jacobo dilectissimi erant. Vel, quia hæ tres erant præcipuæ partes Terræ promissæ: nam in Ephraim erat Samaria, caput Regni Israel; in tribu Benjamin, saltem ex parte, Jerusalem; Manassis verò Tribus magnam partem regionis trans Jordanem complectebatur. Vel, per Ephraim & Manasse intelligit pios inter decem Tribus deportatos in Assyriam; per Benjamin, illos qui ex ea tribu in terra relictæ erant quum Tribus Judæ & Benj. in Babylonem deportarentur. Vel, respicit situm & ordinem castrorum Num. 2. h.

10

20

30

40

50

60

70

Tres illæ Tribus castrametabantur in deserto ad Arcæ plagam Occidentalem, i. e. ad Sanctum sanctorum, Num. 2. 18. ita ut Arca, Deusque ei insidens, semper versaretur ante has Tribus: quod specialis erga illas favoris indicium erat. Cui insidens hic Propheta rogat, Sicut olim, o Deus, singulari favore in deserto semper præfens fuisti tribus illis tribubus; ita nunc quoque te ipsum (& cum illis toti Israeli) singulari ope & auxilio tuo præsentem ostende. ¶ Excita (vel ostende, Sy.) potentiam tuam. Ità LXX, Ar. M. & c. Post diurnam ejusdem, tanquam dormientis, retentionem. Potenter nos libera, & c. m.

4. Convertite nos; ità o. P. Mo. הַשִּׁיבנו. Reduc, vel, redire fac, (vel, restitue, Ti. JT. scil. in integrum, vel, in pristinum statum: reconcilia, Ca.) nos, Sy. Ar. M. Gej. in patriam, vel ex captivitate. Refocilla nos, ut Psal. 23. 3. Convertite nos, i. e. cor nostrum ad te, ut Jer. 31. 18. Thren. 5. 21. Petitionem remissionis peccatorum petitione bonorum corporum prior esse debet. ¶ Ostende (vel, lucere, sive splendere, fac, Sy. P. M. Ti. & c. sub. nobis, vel, erga nos, Mu. Pi.) faciem tuam; ità o. & c. הַשִּׁיבנו. Aspice nos sereno vultu. Exhilara nos. Deus iratus abscondit, propitius lucere facit, vultum.

5. Dem, & c. הַשִּׁיבנו. Compendii gratia dictum, pro, הַשִּׁיבנו. Deus, Deus exercituum; ut Jos. 3. 13. Vide & Psalm. 84. 9. Vel potius, nomen absolutum ponitur pro constructo; ut 1 Reg. 22. 27. & 2 Reg. 3. 4. ¶ Quisquis (vel, quousque tandem, Ti. quem ad finem, Ca.) irascēris (vel, excandesces, Ti. vel, fumasti, sive fumabis, Gej. Mu. A. Mo. P. & c.) super orationem (vel, in, five contra, orationem, P. JT. Pi. Mu. Gej. A. vel, orationi, Sy. Ar. Q. in V. vel, in oratione, Ti. Mo.) servi tui? ità o. Sy. Eth. Ar. vel, populi tui? M. P. Mo. & c. vel, orante populo tuo? M. vel, tuis precantibus? Ca. עֲשֵׂה נֶחֱמָה בְּפִי הָעָם. Non recipies orationem populi tui? Ch. Sensus, Gemitus non exaudis, sed poenas potius continuas, vel adauges, acsi tantò vehementius indignareris quantò ardentius populus oraret? Fumo precum gratarum (quippe quæ instar thuris accensi dicuntur suavem edere odorem, & fumare; vid. Psal. 141. 2. Apoc. 5. 8. & 8. 3.) opponitur fumus iræ. Instar irati, qui per nares fumum emittere solet, repudias orationem.

6. Cibabis (vel, Tu cibus, M. JT. Pi. & c. vel, cibasti, P. Ar. Mu. Gej. & c.) nos pane lacrymarum. Ità LXX, & c. pane intincto lacrymis, Ch. vel, lacrymis velut pane, Ti. sic Pi. Confer Psal. 42. 4. q. d. Lacrymæ nobis æquæ frequentes & necessariae factæ sunt ac panis. Vel, pane cum lacryma, Sy. i. e. qui lacrymis in os subindè destillantibus permixtus est, usque adeò ut nec inter prandendum, & c. a lacrymis vacem: quod tamen tempus à mœrore liberum esse debebat. Vel, lacrymis loco panis, A. Gej. ut Psal. 42. 4. i. e. magnis afflictionibus: vel, ita ut panem præ dolore nec appetamus, nec sumamus, sed ejus loco lacrymas. Vel, panem lacrymarum, i. e. panem lugentium, Hos. 9. 4. quem qui comedebant legaliter immundi erant, & a coetu separati: atque ita Israelitæ hoc tempore erant à solatiis Divini cultus detenti. Heb. הָאֱלֹהִים לֶחֶם דָּמָעָה. Et potum, & c. הַשִּׁיבנו. Et propinasti eis, P. fim. Ti. Mo. & c. (potas, vel potasti, eos, M. Sy. vel, nos, Ar. o.) lacrymas, P. Ti. vel, lacrymis, M. V. in lacrymis, o. Mo. & c. vinum lacrymarum, Ch. cum lacryma, Sy. Et bibendum præbes eis de lacrymis, JT. Pi. 2. valet de, vel ex, ut Levit. 2. 7. Tot lacrymas eis expressisti per plagas tuas, ut loco potus ordinarii potuerint sufficere. ¶ In (vel cum, Ar.) mensura? Ità o. Eth. P. i. e. Commensurate, non supra modum aut vires, juxta 1 Cor. 10. 13. ¶ מִשְׁכָּל מִשְׁכָּל. Mensurâ magnâ, Mo. sic Mar. vel maximâ, Ti. tripliciter, Ch. [Hinc Ca. locum sic reddit, Quos tergeminarum cibo potiusque lacrymarum pascis.] Copiosis, M. מִשְׁכָּל triens, vel triental, est nomen mensuræ magnæ, sed quænam sit mensura ignoratur. Mensuram magnam hic designari patet, quod exaggerandi causâ adhibeatur. Est מִשְׁכָּל certum genus mensuræ, putâ telēd, aut trimodium, aut tricongius: vel, quod verius puto, mensura magna, q. d. telēd, ut מִשְׁכָּל, ter quaterque beatus, ter purè lecto: in quibus

omnibus numerus ternarius ponitur pro magno. מִשְׁכָּל D. prov. dicitur à tribus urceis quos continet, aut tribus sextariis; aut, quia tertia pars Ephæ, vel, quod tertiam partem contineat mensuræ maximæ. Sensus est, Non communem cyathum aut mensuram calamitatum, sed magna pocula epotanda præbes. Triental est tertia pars sextarii, quatuor cyathos communes capiens. Succurret Junio fortè lingua Æthiopica, ubi מִשְׁכָּל pro מִשְׁכָּל ponitur Matt. 13. 33. Est enim מִשְׁכָּל satum tertia pars מִשְׁכָּל Ephæ, quæ mensurarum omnium communissima, & inter communes maxima: communis enim mensurarum divisio hæc est, Ephæ in aridis, ut & Bathus in liquidis, continet tria sata; Satum, 6 cabos; Cabus, 4 logos; Logos, 6 ova. Hic ergo verto, Satum lacrymarum: sic & Esa. 40. 12. verti potest, & mensus est sato pulverem terræ: sicut enim מִשְׁכָּל pugnum, & מִשְׁכָּל fistham, quæ præcesserunt, ita & מִשְׁכָּל determinatam aliquam mensuram præ se ferre videtur.

7. Posuisti (vel, Exponis, JT. Pi. Exposuisti, Ca. Fecisti, Sy. Ar.) nos in contradictionem (litem, five contentiōnem, M. P. Mo. Mu. & c. contentiōni, JT. Pi. certamen, i. e. certatim illudendos; ut materia simus jurgandi, Ti.) vicinis nostris. Ità o. Ch. & c. putâ Edomæis, ut Psal. 79. 4. vel etiam aliis. Contentiōnem, i. e. contentiōnis objectum, vel materiam. Effecisti ut contentiōderent five rixarentur vicini nostri, (quibuscum imprimis pax & amicitia colenda erat, quique nos solari debebant & sustentare, & c.) vel, i. nobiscum, vide Jer. 15. 10. five reliquiis nostris in Judæa, de quibus 2 Reg. 25. Jer. 39. & c. Adversum nos loquuntur: contendunt nobiscum de justa hæreditatis nostræ possessione, de possessionum limitibus, oneribus, & c. Vel, 2. de nobis; cuinam vicinorum nos cedere debemus in prædam. ¶ הַשִּׁיבנו מִשְׁכָּל. Pones, five Posuisti, nos judicium, & c. i. e. exemplum calamitatum & judiciorum Dei. Vide Psal. 44. 14. & 79. 4. ¶ Inimici nostri subsannaverunt nos; ità o. Sy. Ar. & c. מִשְׁכָּל. Subsannant, vel subsannaverunt, vel subsannabunt, (vel, sannas movent, Ti.) sibi, Mo. vel, nos sibi, P. Ch. fim. JT. Pi. Gej. Mu. & c. Pleonasmus usitatus, & elegans. Vel, ex vehementia sensus dictum est, q. d. acriter, libenter & certatim hoc faciebant; sibi, i. e. animi causâ. Vel, apud se, M. A. vel, invicem, Coc. vel, eum, sub. Deum, ut sit 3. persona pro 2. q. d. Dixerunt te non posse nos eripere. Vel, eos, i. e. populum tuum, ut v. 6. i. e. nos, ut o. habent. Enallage personæ Hebræis usitata, ut Deut. 5. 10. Vide & Psal. 59. 10. & 65. 7. & 115. 9. Vel, subsannant sibi, per & c. & honoris ergo, pro, subsannant te, ac dicunt te non posse nos servare; quod ridiculum est, seque adeò magis derident quàm te.

8. Deus, & c. Intercalaris, five amœbæus, versus, qui ter in hoc carmine repetitur.

9. Vineam; ità o. Ca. הַשִּׁיבנו. Vitem, M. P. Mo. & c. Domum Israelis, quæ assimilatur vineæ, Ch. fim. A. Gej. M. Vide Esa. 5. 7. Jer. 2. 21. Cui similis est, ratione Dei producentis, Ministrorum colentium, finis sperati, fructuum, & c. Hæc similitudine gentis Israeliticæ incrementa depingit, quod scilicet secutas clades magis amplificet. ¶ Plantasti eam. In expulsarum gentium locum. Stabilivisti in terra Canaan.

10. Dux iuvenis, & c. הַשִּׁיבנו. Scopasti ad facies ejus, Mo. Expediveras (vel, Preparasti, A. Ar. vel, Repurgasti, P. Evacuasti, V. sub. locum, P. vel, sub. viam, Pi. A. ut plenè dicitur Mal. 3. 1. vel, Fecisti spatium, M.) ante eam, JT. Pi. & c. Hoc exponitur Exod. 23. 28. Jos. 24. 12. Hic disceditur ab instituta metaphora. הַשִּׁיבנו sign. asperit; הַשִּׁיבנו, afficiendum præbuit, vel, effecit ut nativa rei facies, remotis obstaculis, in conspectum veniat. Repurgasti diligenter superficiem ejus, Ti. Etque ita purgavisti solum, Ca. Scopasti à conspectu ejus Cananeos, Ch. Expurgasti, & c. nim. abominandas gentes, earumque mores & idololatriam. A הַשִּׁיבנו re-sspicere, faciem vertere, est הַשִּׁיבנו, quod est, parare ad alicujus adventum, vel, domum, tum est scopare, ut Mo. vel, viam, tunc valet, purgare, vel parare; sic o. אֲבִירָא, & c. viam fecisti, vel parasti, in conspectu ejus: [itâ & Ar. Eth.] vel, terram, in ordine ad plantationem, ut hic sumitur, & tum valet, scrutari, vel dispicere, ut Ezech. 20. 6. (id

(id quod 12 exploratores facere jubebantur,) vel, parare solum, cujus effectus est radicatio, quæ hinc sequitur. ¶ *Plantasti* (vel, *radicare*, five *radicari*, fecisti, P. Mo. & cum egisset, vel fixisset, Ti. M.) *radices ejus*, ita. Ch. Sy. Ar. vel *suas*, M. Ti. &c. [וְיָשַׁר וְגוֹ] Verbum hoc est utriusvis personæ, vel 2. masc. vel 3. foemin. Sensus, Confirmasti populi hujus politiam & hierarchiam ecclesiasticam, nè à gentibus convellerentur. ¶ *Implevit terram* Scil. ramis suis: numerositate incolarum.

11. *Operuit* (vel, *Obumbravit*, Ar.) *montes umbra ejus*, ita. Æth. sim. M. P. &c. [וְכָסוּ] *Operti sunt*, &c. M. P. Mo. &c. Montes & colles, q. d. Ubique plantata est. Maximarum gentium splendorem obscuravit. Montes, i. e. regionem montosam Canaan. Continuat allegoriam vitis, quæ *montes amat*. Vide 1 Par. 27. 27. 2 Paral. 26. 10. Jer. 31. 5. ¶ *Et arbusta*, &c. [וְעֵצֵי אֲרָזִים] *Et palmitum ejus* (repete, *umbrâ*, Pi. ex Jun. vel, *palmitibus ejus*, repete, *operiebantur*, Pi. sim. Di.) *cedri maxime*, JT. sim. Pi. [וְעֵצֵי] & [וְעֵצֵי] eodem modo reguntur à passivo [וְעֵצֵי], in utroque subintelligitur. Non montes modò obtegunt, &c. sed & cedros in montibus, &c. Al. & *rami ejus cedri fortes*, Mo. vel, ut *cedri Dei*, P. i. e. altissimæ. Vel, *cedros Dei*, Ti. &c. [repete, obtegunt.] Vel, similes sunt *cedris magnificis*, M. Sensus, Ad summam potentiam pervenerunt.

12. *Extendit* (vel, *Misit*, five *Emisit*, M. P. Gej. sic JT. &c.) *palmites* (vel *ramos*, P. JT. &c.) *suos*, vel *ejus*, M. &c. [וְעֵצֵי] *alibi messis*, à [וְעֵצֵי] *amputavit*, *decurtavit*, hic sign. *ramos*, qui ex stipite deciduntur. ¶ *Usque ad mare* Magnum scil. five *Mediterraneum*, (quod terminus occidentalis terræ Isr. erat h.) & mare Mortuum. ¶ *Ad flumen*, scil. Euphratem: [וְעַד] *Et super flumina*, Sy. [ut sing. sit pro plur.]

13. *Ut quid* (vel, *Quare*, JT. Pi. Gej.) *destruxisti* (vel *disrupisti*, Mu. sim. JT.) *maceriam ejus*? Nempe vitis; h. e. muros Hierosolymæ. Cur defensionem tuam pristinam subtraxisti? Dicitur Deus dare *maceriam* illis quos munit, Esd. 9. 9. eamque *adimere* illis quos deserit, Jes. 5. 5. Thren. 2. 6. Dicit, [וְעֵצֵי] plur. *macerias ejus*, ut significet, non unum, sed omnia munimenta à Deo sublata esse, defensionem Dei tum per se, tum per Angelos, Doctores orantes, bonos Principes, &c. quales dicuntur *muri* 1 Sam. 25. 16. & Ezech. 13. 5. ¶ *Vindemiant*, &c. [וְעֵצֵי] *Et carpunt*, vel *decerpunt*, (vel *collegerunt*, P.) *eam*, vel, *ex ea*, V. Gej. Bona ejus impunè diripiunt. ¶ *Qui*, &c. [וְעֵצֵי] *Omnes viatores*? JT. Pi. Gej. &c. Heb. *transseuntes viam*? Pi. Vicinis & exteris omnibus à te conceditur potestas nos expilandi.

14. *Exterminavit eam*, [וְעֵצֵי] Verbum hoc ali- bi non reperitur. Quidam generali verbo reddunt, tutissimam in re dubia viam insistentes. Devastat eam, o. M. sic Ti. sim. Ca. Corripit, &c. Ar. Consumpsit, vel Comedit, eam, Sy. & K. & RS. in BA. Mo. Fortasse non malè; nam [וְעֵצֵי] Arabibus id significat, ut ex Alcamo constat. [Vide Authorem.] Tunc autem innuit suam non solum uvas, sed & ipsum vitis lignum, dentè carpsisse & corripisse, ut capræ solent. His favet, quòd etiam Chaldaicè [וְעֵצֵי] sign. *absumere*, Deut. 28. 38. in Chald. par. Jon. & Jerof. At AE. accipit pro [וְעֵצֵי] *conculcavit*; forte, quia porcorum est *pedibus conculcare*. Vide Matth. 7. 6. Æth. reddit, *sedavit eam*, nempe, quia Judæis porcus erat animal immundum, contactuque omnia foedans. Chaldaum variè legunt. In Complutens. & Paris. edit. [וְעֵצֵי] *fregit*, aut *contrivit*, eam; at in Veneta & Basil. [וְעֵצֵי] *suffodit eam*, quia id sequuntur Elias & Baal Aruc. Ut sit, tam frangere quàm *suffodere* porcorum esse docet Alian. 10. 16. *Suffodit eam*, JT. Mu. Ut *suffodiat eam*, Pi. ¶ *Aper* (vel *Porcus*, Mu. Gej. JT. Sy. Ar. Pi.) *de sylva*; ita. o. Ch. Æth. M. Mo. Sy. Ar. vel, *sylvestris*, P. Gej. sic Pi. vel, *salvus*, Ti. [וְעֵצֵי] Ità Jer. 5. 6. *leo de sylva*. Sed is absolutè sic dicitur, *porcus autem sylvæ comparatè*, ut distinguatur à porcis vulgaribus. Aprum hinc intellige, cujus cubilia in sylvis esse notant Festus, Homer. II. x. Virg. Georg. 3. *Per sylvam tum sevens aper*, &c. Porro,

Propheta allegoriam hanc desumpsit ex eo quod saepe accidit. Apros enim segetes & vineas vastare solere notant Ovid. Metamorph. 8. 4. *Is modo crescentes segetes proculcat*, &c. Plut. de Virtutibus mulierum, &c. Sed quærent hic quorsum litera y hic suspensa sit. Respondent, quòd hæc litera est præcisè media Psalmi. Ego puto Judæos veteres, ut per *porcum*, &c. Nebuchadnezzarem intellexerunt, ita per y suspensum annos 70 captivitatis designare voluisse. [וְעֵצֵי] ut & sequens [וְעֵצֵי] collectivè accipio, ut significant gentes crudelissimas & foedissimas Hierosolymam vastantes, vel decem Tribus, &c. 2. nempe Assyrios, & Babylonios. ¶ *Et singularis ferus* Ità. o. qui habent, *mones*, *singularis*, vel *solitarius*, i. e. aper, (ut idem hoc sit quod præcedens *porcus*), qui sic vocatur Callimacho hymno in Dianam, & Eliano Hist. 7. 47. Suum nonnulli *mones* vocantur Hefychio, Suidæ, &c. ¶ [וְעֵצֵי] *Et fera agri*, five *agrestis*, M. P. Mo. sim. Sy. Æth. *animal agreste*, JT. sic Pi. & *omnis generis fera*, Ti. [וְעֵצֵי] est *bestia* vel *fera* quævis; ut patet ex Psal. 50. 11. ubi est inter nomina animalium generica. Sic dicitur à [וְעֵצֵי], quod Magistris est *moveri*; ut Arabicè, *zazā*, & *azā*, &c. ¶

15. *Convertere* Vel, *revertere*, ad nos, à quibus videris iratus te avertisse.

16. *Et perfice eam* Ità. o. Æth. [וְעֵצֵי] ut verbum legitur, à [וְעֵצֵי] *parare*, &c. Vel, fortè legebant, [וְעֵצֵי] *absolve*, *perfice*. ¶ [וְעֵצֵי] Vox hæc foeminina nusquam alibi occurrit. [Variè reddunt.] *Et vitarium*, Mo. Ti. Gej. A. Ca. vel, *locum vineæ*, M. vel, *basin*, five locum qui sustentat palmites; vel, *surculum*, JT. Pi. *propaginem*, Sy. sic Ch. *plantam*, Mu. Sub. ex præced. *visita*, Mu. Pi. Gej. &c. *Stirpem*, Coc. A. Ham. vel, *radicem*. Vide Dan. 11. 7, 20. Propago siquidem vitis in terra posita radices aget, indeque transplantari potest. [וְעֵצֵי] aliquid roboris & stabilitatis innuit; ut cum pro basi sumitur, Exod. 30. 28. & 31. 9. Levit. 8. 11. Vel, [וְעֵצֵי] idem est quod [וְעֵצֵי] *sedes*, *statio*. Hierosolymam intellige, aut domum Sanctuarii, juxta Exod. 15. 17. Aliis [וְעֵצֵי] est pro [וְעֵצֵי] *bortus*, literis ejusdem organi & permutatis. Al. Repetio in lingua Arabica Gen. 11. 31. & 38. 16, 24. Luc. 12. 53. &c. [וְעֵצֵי] pro Heb. [וְעֵצֵי] *nurus*; facile enim & permutantur; ut in [וְעֵצֵי] & [וְעֵצֵי] *cubiculum*; sic in Targum [וְעֵצֵי] & [וְעֵצֵי] *vagina*; & ab Heb. [וְעֵצֵי] Syri formant [וְעֵצֵי] *dabit*. Forsan ergò, ut v. 15. [וְעֵצֵי] *vitis* significat Ecclesiam universam, quatenus & corpus & caput comprehendit; ita v. 16. distinguitur in suas partes, nempe in [וְעֵצֵי] & [וְעֵצֵי]; sic ut [וְעֵצֵי] *filium* Christum denotet, Ecclesiæ maritum; [וְעֵצֵי] Ecclesiam strictè sumptam, filii sponsam, adeoque patris nurum; quem admodum [וְעֵצֵי] Hebræis, ut & [וְעֵצֵי] Græcis, *sponsam* & *nurum* designat. Dices, incongruam esse phrasin, *sponsam plantari*, quod proculdubio impulit Interpretes ut [וְעֵצֵי] *plantam*, *surculum*, verterent; (id quod ex mera conjectura, non ex usu verbi, habebant.) Sed Deus dicitur etiam *plantasse aurem*, Psal. 94. 9. & *calos*, Esa. 51. 16. ubi *plantare* est simpliciter *firmare*. [Sed] & liberi *plantis* comparantur Psal. 144. 12. Ego [וְעֵצֵי] *plantam* expono ex Ægyptio sermone, quo hederæ *xythos* dicebatur, i. e. *planta Osiridis*, teste Plutarcho. Ægyptiâ voce hinc utitur, quia de vite agitur ex Ægypto translata. [וְעֵצֵי] *surculum* esse patet ex inembro sequente; sic dictum à [וְעֵצֵי] *rectum*, quòd è ramo recta exit. ¶ *Et super filium hominis*; ita. o. simil. Ar. Æth. [וְעֵצֵי] *Et super filium*, Mo. scil. *visita*, ex versu præcedente. [Variè explicant.] 1. *Filius* hic collectivè ponitur, pro Israelitis, ut Os. 11. 1. Exod. 4. 22. Explicat tandem allegoriam, & quid per *vineam* & *plantam* intellexerit. [Ca. totum versum sic reddit, *Vitarium tua quod dextera consevit, scilicet natos quos tu tibi confirmasti.*] 2. *Filius* hic est Christus, five Messias; ex collat. v. 18. ubi eadem hæc verba repetuntur, & *filii hominis* mentio fit. q. d. *Visita*, non tam vineam, quàm Messiam ipsum, cujus illa est Regnum. Nihil magis Deum Patrem flectit quàm Filii mentio; ut Dan. 9. 17. &c. [JT. locum sic reddunt, *idque propter filium quem fortificasti tibi*] i. e. qui est sapientia & potentia Dei, in quo nos fortificante possumus omnia. Non placet: nam, 1. Non hic dicitur quòd

quod Christus fortificat nos, sed quod Deus sibi fortificavit Filium, &c. 2. Apparet hinc de nulla alia re agi quam populo Israelitico, qui comparatur viti & furculo 7. [Ch. locum sic reddit, *Idque propter regem Christum, quem confirmasti tibi*. Alii 7. metaphoricè accipiunt:] & palmitem, vel propaginem, Pi. M. Ti. & super plantationem, P. vel filium, i. e. ramum 2. Filium vitis, ut patet ex collatione membri præcedentis, & vers. 9. qui sic nominatur per metaphoram Hebræis usitatam, eò quod è ramo enascitur 2. [hinc ramus, ut Gen. 49. 22. Ut 7. est radix, vel planta, vitis; ita 7. est filius, vel ramus, ejusdem. Ut ergò per radicem populum intelligit; ita per ramum significat, vel, 1. Regalem tribum, ex qua David erat: vel, 2. Messiam, ut Ch. AE. & R. Obad. exponunt: vel, 3. potius, Templum, de quo sequitur, v. 17. Conflagrat, &c. 7. Quem (vel quam, P.) confirmasti (vel roborasti, M. P. Mo. &c.) tibi] In tuam gratiam d. In tuos usus & honorem *. Quem adoptatum tot nexibus tibi obstrinxisti, atque asseruisti multis retro seculis f.

17. Incensa] Sub. est, Pi. P. &c. scil. planta illa d. 7. Et suffossa; ita Mu. 7. Succisa, Gej. simil. Coc. &c. Alludit ad totalem spinarum inutilium extirpationem, de quibus hocce 7. reperitur Jes. 33. 12. ut & de cadavere Jes. 5. 25 *. 7. in Targum idem quod 7. R. Nathan exponit per 7. succidit, amputavit, arborum more extirpavit *. 7. Peribunt, ita M. Ti. Mo. Mu. si ira tua perseverat: 7. Peribunt, P. JT. Pi. &c. quotidie. Fut. continuum quid notat f. Vel, perierunt, Israelitæ scilicet; vel, Judæi captivi g, qui per vineam hactenus descripti sunt h. Al. pereant, Ch. nempe hostes illi comburentes & succidentes; ut sit imprecatio i.

18. Fiat (vel, Sit, o. Ch. M. P. Mo. &c. vel, Adsit, JT.) manus tua] Nempe, ad protegendum k. 7. Super virum (vel viro, JT. vel, cum viro, Ti.) dextera tua] Quem amore & honore & ope prosequeris l. 7. 7. Nomen manus, quando post se habet 7. in, accipitur in malam partem, ut Exod. 9. 3. quando autem 7. ut hic, & Ezech. 3. 14. & 37. 1. &c. in bonam partem m. Jacobus eum quem amavit Benjamin vocavit, h. e. filium dextera n. Virum dextera, i. e. tibi charissimum & proximum, Zac. 13. 7. Dextra homini charissima esse solet. Vide Matt. 5. 30. & 18. 8 o. Intelligunt hic, vel, 1. populum Dei, sive Israelitas p, quos dextera seu virtute suâ eduxit ex Ægypto q. Vel, 2. Messiam r, Patri proximum & charissimum, qui filius hominis sæpe vocatur, & ad dextram Dei exaltatur, Psal. 110. 1. Ad eum ergò Deus respicere rogatur, &c. f. 7. Et super filium (vel filio, JT. cum filio, Ti.) hominis] i. e. Super hominem t. Filium jam vocat filium hominis, ut amplificet Dei beneficium, qui non dedignatus est vilem & abjectum hominem in filium adoptare, &c. v. Intelligunt & hic, vel, 1. populum Dei x: vel, 2. Messiam, qui sic dicitur & Dan. 7. 13. &c. v.

19. Et non discedimus (vel, non recedemus, Gej. non discedemus, seu defletemus, Mar. vel, Tum non retrocedemus, Pi. vel, Ut ne recedamus, Gej.) a te] Tua suffulti ope non desperabimus, nec ad idololatriam vel alia media illicita deficiemus z. 7. Vivificabis (vel, Vivifica, Mu. Gej. fut. 2. pro 1. ut Psal. 5. 4. audies, pro, audi; & Psal. 31. 4. &c. 2.) nos] A morte exilii; h. e. Restitue nobis libertatem, sine qua vita nulla est b. 7. Nomen tuum invocabimus] i. e. Te solum colemus c. Cultum tui intermissum instaurabimus. Invocatio pro toto cultu, Gen. 4. 26. Vel, te prædicabimus & celebrabimus, ut Psal. 116. 17 d.

PSALM. LXXXI.

ARGUMENTUM. Conscriptus est hic Psalmus qui decantaretur, vel, 1. in festo Clangoris, (ut suadet v. 4.) de quo Levit. 23. 24. & Num. 29. 1. Clangor autem signum erat manumissionis, unde & locum habuit in Jubilæo. Vel, 2. Calendis, seu primo die cujusque mensis 2. Vel, 3. in festo Tabernaculo-

rum b. Hortatur hic Vates Israelitas ut Dei laudes b. Mol. canant, &c. deinde inducit Deum ipsum causam instituti festi docentem, &c. c.

Mu. M.

1. Pro torcularibus, 7. Super Gittith, P. Nomen est instrumenti musici, allati ex Gath d. Ad Gittitham, scil. stationem, Pi. ex Jun. Vel, Psalmum hunc composuit David cum profugus erat in Gath *. [Plura vide ad Psal. 8. 1.]

3. Sumite (vel, Tollite, sive Attollite, Mu. Gej. sub. in os vestrum, A.) psalmum, 7. Sumite psalmum, &c. hinc sign. instrumentum musicum f. Verto, Attollite vocem cum cantu, Pi. A. Ham. ex Ch. Confer Job. 21. 12 g. 7. sape sign. loqui, sive pronunciare. Sic, tollere parabolam, Num. 23. 7, 18. & 24. 3, 15. Job. 27. 1. Hab. 2. 6 *. 7. Et date (i. e. proferte h; vel, apponite, JT. scilicet. ad latus i,) tympanum] i. e. Sonum tympani k. Vel, date manus in tympano, Mar. Alloquitur Levitas instrumentorum custodes l. Al. responde te tympano, à 7. refert; vel, ex usu Chaldaico, loquimini, vel annunciate, tympano, ut Jud. 11. 40. ibant ad loquendum cum filia Jephthe. Sic Jud. 5. 11. 7. referent, per modum laudationis, justitias Domini t. 7. Psalterium, &c. 7. Citharam amenam, vel jucundam, Mu. Gej. Mar. &c. h. e. suaves sonos edentem; q. d. non verustam, fractam, &c. Deo inservire debent optima, &c. m.

4. Buccinate, 7. Clangite, M. P. Mo. &c. Institutum hoc classicum canendi cum ipsa anni lunaris forma admissum est quando depulsum est jugum servitutis, &c. quo alludit ad Exod. 12. 2. Cum enim, relictis neomeniis æquilibrium mensium, Lunares in usum receptæ erant, illæ, propter inæqualitatem, rectè observari non possunt nisi classico indicantur. Sic & initia Sabbati classico indicebantur *. 7. In neomenia] Ità o. Æth. M. Mu. vel, novilunio, Mo. Ca. JT. Pi. V. Coc. Id quidem sign. 7. sed quia hoc persequens 7. exprimitur, malim aliter verti, ad vitandam tautologiam n. 7. In calendis, P.

Gej. initio mensium, Sy. Ar. in mense Tisri, Ch. in neomenia hujus septimi, vel cujusque, mensis o. Initio, vel primo die, mensis. Vide Targ. ad Num. 28. 17. 7. sign. & novilunium, & primum mensis diem p. Tempus hoc festum erat, Num. 28. 11, 14. & cultui Dei (sicut Sabbatum) destinatum. Vide 2 Reg. 4. 23. Ezech. 46. 3. Efa. 66. 23 q. In mense, vel, calendis mensis, nempe septimi; qui mensis festis celebratissimus erat. Vide Levit. 23 r. 7. In insigni die; ità o. Æth. sim. Ar. 7. Vox tantum hic occurrit, & Prov. 7. 20. ubi est 7. mutatis 7. & 7. In tempore statuto, sive constituto, M. P. Mo. A. sim. Ca. & plerique in Di. vel, ad id determinato; nimirum die festivitatis t. In festiva feria, Mu. A. Stativis quibusque feriis, JT. h. e. ter in anno; in festo, 1. Paschæ, 2. Pentecostes, 3. Tabernaculorum v. Deducunt à 7. numeravit, ut significet statum & numeratum tempus: At sic deberet esse Dagesch in 7. [Ti. hoc verbum cum sequentibus sic reddit, statò die sacrificii nostri: Ca. sic, nostro solenni die festo.] In novilunio, Gej. Ham. Q. He. in Mu. vel, interlunio. Interlunii autem dies & novilunii coincidunt v. Verto, cum tegitur Luna. Heb. in contetione, scil. Luna, i. e. eo tempore quo contegitur Luna à Sole, nè conspiciatur; id quod fit in novilunio. Sic expono ex collatione tum membri præcedentis, tum incisi sequentis z. Deducunt à 7. textit, ut significetur interlunium, quo Luna adhuc tecta est. Hinc Targum vertit, in luna abscondita. At tempus absconditæ Lunæ non erat festum, sed apparentis: simulac enim Luna esset & puer, initium erat festi; non in interlunio, sed in novilunio. Fortasse lucem hic dabit lingua Syriaca, ubi 7. sign. 14. diem Lunæ, plenilunium. Et Glossarium Syro-Arabicum vertit, festa quæ sunt in medio mensis, festum perfectionis Lunæ. Vult ergò Propheta cani Deo in novilunio & plenilunio, in initio mensis & in medio: & potest hic specialiter per 7. [qui sequitur,] qui incidebat in plenilunium, intelligi festum Paschatis, quod in 14. mensis Nisan incidebat; vel Tabernaculorum, quod in 15. Tisri; id quod magis placet,

50. 7. Vox tantum hic occurrit, & Prov. 7. 20. ubi est 7. mutatis 7. & 7. In tempore statuto, sive constituto, M. P. Mo. A. sim. Ca. & plerique in Di. vel, ad id determinato; nimirum die festivitatis t. In festiva feria, Mu. A. Stativis quibusque feriis, JT. h. e. ter in anno; in festo, 1. Paschæ, 2. Pentecostes, 3. Tabernaculorum v. Deducunt à 7. numeravit, ut significet statum & numeratum tempus: At sic deberet esse Dagesch in 7. [Ti. hoc verbum cum sequentibus sic reddit, statò die sacrificii nostri: Ca. sic, nostro solenni die festo.] In novilunio, Gej. Ham. Q. He. in Mu. vel, interlunio. Interlunii autem dies & novilunii coincidunt v. Verto, cum tegitur Luna. Heb. in contetione, scil. Luna, i. e. eo tempore quo contegitur Luna à Sole, nè conspiciatur; id quod fit in novilunio. Sic expono ex collatione tum membri præcedentis, tum incisi sequentis z. Deducunt à 7. textit, ut significetur interlunium, quo Luna adhuc tecta est. Hinc Targum vertit, in luna abscondita. At tempus absconditæ Lunæ non erat festum, sed apparentis: simulac enim Luna esset & puer, initium erat festi; non in interlunio, sed in novilunio. Fortasse lucem hic dabit lingua Syriaca, ubi 7. sign. 14. diem Lunæ, plenilunium. Et Glossarium Syro-Arabicum vertit, festa quæ sunt in medio mensis, festum perfectionis Lunæ. Vult ergò Propheta cani Deo in novilunio & plenilunio, in initio mensis & in medio: & potest hic specialiter per 7. [qui sequitur,] qui incidebat in plenilunium, intelligi festum Paschatis, quod in 14. mensis Nisan incidebat; vel Tabernaculorum, quod in 15. Tisri; id quod magis placet,

60. 7. Vox tantum hic occurrit, & Prov. 7. 20. ubi est 7. mutatis 7. & 7. In tempore statuto, sive constituto, M. P. Mo. A. sim. Ca. & plerique in Di. vel, ad id determinato; nimirum die festivitatis t. In festiva feria, Mu. A. Stativis quibusque feriis, JT. h. e. ter in anno; in festo, 1. Paschæ, 2. Pentecostes, 3. Tabernaculorum v. Deducunt à 7. numeravit, ut significet statum & numeratum tempus: At sic deberet esse Dagesch in 7. [Ti. hoc verbum cum sequentibus sic reddit, statò die sacrificii nostri: Ca. sic, nostro solenni die festo.] In novilunio, Gej. Ham. Q. He. in Mu. vel, interlunio. Interlunii autem dies & novilunii coincidunt v. Verto, cum tegitur Luna. Heb. in contetione, scil. Luna, i. e. eo tempore quo contegitur Luna à Sole, nè conspiciatur; id quod fit in novilunio. Sic expono ex collatione tum membri præcedentis, tum incisi sequentis z. Deducunt à 7. textit, ut significetur interlunium, quo Luna adhuc tecta est. Hinc Targum vertit, in luna abscondita. At tempus absconditæ Lunæ non erat festum, sed apparentis: simulac enim Luna esset & puer, initium erat festi; non in interlunio, sed in novilunio. Fortasse lucem hic dabit lingua Syriaca, ubi 7. sign. 14. diem Lunæ, plenilunium. Et Glossarium Syro-Arabicum vertit, festa quæ sunt in medio mensis, festum perfectionis Lunæ. Vult ergò Propheta cani Deo in novilunio & plenilunio, in initio mensis & in medio: & potest hic specialiter per 7. [qui sequitur,] qui incidebat in plenilunium, intelligi festum Paschatis, quod in 14. mensis Nisan incidebat; vel Tabernaculorum, quod in 15. Tisri; id quod magis placet,

70. 7. Vox tantum hic occurrit, & Prov. 7. 20. ubi est 7. mutatis 7. & 7. In tempore statuto, sive constituto, M. P. Mo. A. sim. Ca. & plerique in Di. vel, ad id determinato; nimirum die festivitatis t. In festiva feria, Mu. A. Stativis quibusque feriis, JT. h. e. ter in anno; in festo, 1. Paschæ, 2. Pentecostes, 3. Tabernaculorum v. Deducunt à 7. numeravit, ut significet statum & numeratum tempus: At sic deberet esse Dagesch in 7. [Ti. hoc verbum cum sequentibus sic reddit, statò die sacrificii nostri: Ca. sic, nostro solenni die festo.] In novilunio, Gej. Ham. Q. He. in Mu. vel, interlunio. Interlunii autem dies & novilunii coincidunt v. Verto, cum tegitur Luna. Heb. in contetione, scil. Luna, i. e. eo tempore quo contegitur Luna à Sole, nè conspiciatur; id quod fit in novilunio. Sic expono ex collatione tum membri præcedentis, tum incisi sequentis z. Deducunt à 7. textit, ut significetur interlunium, quo Luna adhuc tecta est. Hinc Targum vertit, in luna abscondita. At tempus absconditæ Lunæ non erat festum, sed apparentis: simulac enim Luna esset & puer, initium erat festi; non in interlunio, sed in novilunio. Fortasse lucem hic dabit lingua Syriaca, ubi 7. sign. 14. diem Lunæ, plenilunium. Et Glossarium Syro-Arabicum vertit, festa quæ sunt in medio mensis, festum perfectionis Lunæ. Vult ergò Propheta cani Deo in novilunio & plenilunio, in initio mensis & in medio: & potest hic specialiter per 7. [qui sequitur,] qui incidebat in plenilunium, intelligi festum Paschatis, quod in 14. mensis Nisan incidebat; vel Tabernaculorum, quod in 15. Tisri; id quod magis placet,

cet, quippe quod passim absolute & *על עולם* Hebræis
 dicitur, in Præcepto affirmativo 205. & in libro
 Precum Judaicarum, & in notis Mikotfi ad præc. neg.
 75. [Vide verba in authore.] Sic & 1 Reg. 8. 2. Et
 testatur Jo. Antiq. 8. 2. tempus scenopegiæ fuisse festum
 longè apud Hebræos sanctissimum & maximum. Sic expli-
 co Prov. 7. 20. revertetur ad diem plenilunii, ubi Luna
 commodum reddet iter: nam v. 9. exivit meretrix
 nocte caliginosa, i. e. cum esset interlunium. Non est,
 inquit, periculum nè jam redeat maritus, &c. Festum
 tabernaculorum vocabatur *חג סוכות*, à *confectione* tugu-
 riorum. ¶ Die, &c. *ליום חגו*] In die (vel, ad di-
 em, Mu.) festivitatis, five solennitatis, nostræ, M. P. Mo.
 Gej. Mu. &c. vel, festi nostri, Pi. Nempe, festi clangor-
 is, de quo Levit. 23. 24. c. Vel, tripudii nostri. Vide
 Psal. 42. 5. d. Diebus festis nostris, JT. sim. Ch. Potest
 de omnibus festis accipi; aut, in specie, de festo vel
 clangoris, vel Paschatis *.

5. Quia præceptum, &c. *חוק ה' חג*] Statutum hoc, sub.
 est, Gej. scil. clangere, &c. ex præc. f. Non est hoc in
 arbitrio nostro positum; sed Deus determinavit & rem,
 & tempus, locum, modum festivitatis. ¶ Et ju-
 dicium, *משפט*] Ritus, JT. A. Vel, institutum à Deo fa-
 ctum, & officium ab Israele præstandum. Sic judicium,
 pro officio, Deut. 18. 3. b. Vel, *משפט* ponitur pro lege
 sancita, quomodo Psal. 18. 23. i. Jus, mos justè insti-
 tutus. Al. Legitimum, Q. in V.

6. Testimonium] Scil. gratiæ suæ erga illum, & of-
 ficii illius erga se. ¶ *עדות*] Pro testimonio, vel,
 vice testimonii, Q. in V. In testimonium & memoriam
 beneficiorum suorum (in Ægypto & in deserto) hoc
 constituit. Testabatur hic ritus tum de factis Divi-
 nis, tum de voluntate ejus observanda. ¶ In
 Joseph] i. e. In posteris Josephi, & in omnibus Isra-
 elitis; ut Psalm. 80. 2. & Amos. 5. 15. Joseph no-
 minatur, tanquam præcipuus. [Vide ad Ps. 80. 2.]
 ¶ Posuit illud] Nim. *חג clangere*, v. 4. totum illud
 negotium à vers. 2. commemoratum. ¶ Cum ex-
 iret de terra Ægypti] Ità o. Sy. Ar. Æth. M. Ti. A. Gej.
חג volunt valere, ex. Jer. 7. 31. & 32. 35. non afeen-
 dit *חג* ex corde meo. *חג* pro *חג*, quod idem est cum
חג, ut 2 Par. 33. 8. collat. cum 2 Reg. 21. 8. Zach. 4. 3.
 In exitu ex Ægypto festa instituta sunt, Exod. 12. &c. ¶
 ¶ *חג*] Cum exiret ipse (vel, in exeun-
 do ipsum, Mo. vel, cum exisset ipse, Mu. vel, cum proce-
 sisset, JT. cum exivisset, Pi.) super terram Ægypti, P. Mo.
 Ipse, nempe Joseph, de quo par & geminum legitur
 Gen. 41. 45. Non omnino rejicienda est hæc opinio.
 Vel, cum exivisset, nempe Deus, tanquam dux belli-
 cus, ducens scilicet exercitum Angelorum, per quos
 punivit eos, contra terram, &c. Pi. JT. A. Di. ut Exod.
 11. 4. Hab. 3. 12, 13. d. ad perdendum eam, & pri-
 mogenitos, &c. Cum Ægyptios terrâ marique pro-
 fligasset, & populum adduxisset Maram usque, Exod.
 15. 25. ¶ Linguam, &c. *לשון אשמה*]
 Labium non noveram audiam, Mo. Linguam quam non
 noverat audivit, o. Sy. Ar. Æth. Vulg. Sermonem quem
 (vel, Labium quod, M. vel, ubi linguam quam, P. Mu.
 ex K. A. sim. Ti. JT. Pi. Gej. &c.) non noveram audivi,
 vel audiebam, Di. M. &c. sim. JT. Pi. Ca. V. sub. in pa-
 tribus; i. e. Audierunt patres nostri sermonem Ægy-
 ptium illis incognitum. Significat Ægyptios barba-
 ros esse. Periphrasis, pro, ubi eram peregrinus; apud
 gentem scilicet extraneam, cujus idioma ignorabam,
 & cum qua nullum mihi erat linguæ commercium,
 quod præcipuum est humanæ societatis vinculum. Con-
 fer Psalm. 114. 1. Exaggerat beneficium, &c. quod
 extrema miseria est subijci & supplicare barbaris tyran-
 nis, qui verba nostra flebilissima, quæ unicum ferme mi-
 serorum adhuc sunt refugium, non capiunt, adeoque
 non flectuntur, &c. Est hic subita personæ mutatio;
 audivi, (pro, audivit;) ut Ecclesia tempore Afaphi in-
 troducatur loquens; nempe in majoribus, &c. cum Ec-
 clesia sit complexum quid ex fidelibus omnium tempo-
 rum & locorum. [Aliis hæc sententia non placet.]
 1. Enallagen numeri & ellipsin *חג* [sine necessita-
 te] invehit. 2. Non probabile est aut Israelitas igno-
 rasse linguam Ægyptiorum cum inde discederent; aut
 ipsis gravem fuisse illam barbariem, cum Israelitæ pos-

sent suâ linguâ inter se agere; aut hanc causam alle-
 gandam fuisse optandi exitus ex Ægypto, omisâ majori,
 quæ mox exprimitur v. 7. Alii hoc intelligunt de * Coc.
 lingua Domini. Sunt Dei verba in persona populi, m Gen.
 ut sequentia sunt ejus. Sermo hic non fuit Ægypti-
 orum, sed Dei dicentis, Removi ab onere, &c. Probat
 celebrandum esse Deum, quia ipse hoc pro testimonio
 posuerat in Joseph; & hoc ita factum probat ex sermo-
 ne Dei, quem, cum judicia sua in Ægyptios exerceret,
 audiverat. Audivi sermonem Dei, &c. nempe in le-
 gislatione, &c. Cum labium ejus, quem non noveram, P. Gej. in
 audivi; h. e. Cum Deus Jacobi, quem antè non agno-
 veram, nec audiveram loquentem, quem nullus homo
 ex se novit, vide Matt. 11. 25, 27. è monte Sinai me
 allocutus est. Hic autem sermo sequitur v. 7.

7. Divertit, &c. *חג*] Subdixi (vel
 Amovi, Ch. JT. Pi. sic Gej.) oneri, vel, ab onere, (vel, ab
 interdictis eorum, Æth.) humerum ejus, M. P. Ti. Mo. &c.
 Humeri meminit, quia ei imponi solent onera gravio-
 ra, quibus manus & brachia non ita sufficiunt: vel
 fortè, quod lateres non modò conficerent, sed & hu-
 meris exportarent. Est hic mimetis tectæ, non præ-
 missio dicendi verbo. Sunt hæc verba Dei, docentis
 cur festum clangoris instituerit. Sermo Deo tribuitur,
 ut plus auctoritatis habeat. Amovi, inquit, ab, &c.
 JT. Pi. ¶ Manus ejus in cophino (i. e. in canistris &
 sportis, quibus ferebant lateres & paleas,) servierunt;
 ita o. Æth. *חג*] Ab abeno (vel furno, V. vel, Me.
 à cacabis, five ollis, sub. faciendis, M. Ti. V.) recesserunt,
 vel transferunt, P. M. Gej. &c. relictis scil. post se aspe-
 ris illis servitutis monumentis: vel, liberabantur, si-
 ve evaserunt, Ham. Al. à projiciendo luto ad ollas se sub-
 duxerunt, Ch. à lacusculo intritæ abierunt, JT. Pi. i. e.
 fordidissimis quibusque ministeriis; synecdochicè; non
 enim tantum coquebant lateres, &c. sed etiam stramen
 conquirebant, & intritæ lacusculos sive labella bajula-
 bant: id vocem significare AE. testatur. Inter-
 dum sign. sportam, seu calathum, ut 2 Reg. 10. 7. Jer.
 24. 2. interdum lebetem, ut 1 Sam. 2. 14. 2 Chron.
 35. 13.

8. In tribulatione] Vel, angustia, JT. Pi. Vel, i. in
 Ægypto, Exod. 3. 7. &c. b: vel, 2. ad mare Rubrum,
 ut sequentia docent; & in deserto. ¶ Invocasti
 Sub. me, Mu. Cum exclamares, JT. Pi. *חג* absolute
 positum sign. clamare. Deus amplius declarat quid
 Israelitarum causâ fecerit, ut sic magis ad hoc festum
 celebrandum excitentur. ¶ Exaudivi te (vel, ex-
 audiam te, Mo. vel, respondebam tibi, Ti. V. Gej.) in
 abscondito (vel, in latebris, JT. Pi. vel, clam, Ti. in la-
 tibus, vel occulto, Gej.) tempestatis] Ità o. Æth. vel,
 tonitruum, Mu. Mo. vel, tonitruum, JT. Pi. Gej. vel, in, five
 cum, tonitruum, Mu. Ham. vel, per tonitruum, Ti. vel, à to-
 nitruum. Ut Esa. 32. 2. *חג* vertitur à Sy. perfugi-
 um ab imbre, & simil. à o. Ch. (quod alibi dicitur
חג, protectio ab inundatione, Esa. c. 25. v. 4.) & ibid.
חג est, latibulum à vento; ita hic, *חג* est,
 latibulum à tonitruum. ¶ *חג*] [Lo-
 cum variè exponunt.] Tu invocasti me in secreto; ego
 exaudivi te manifestè, publico tonitruum miraculo. Ex-
 60 audivi te in abscondito, deprecantem scilicet, atque
 open clam implorantem, metu Ægyptiorum: sed quo-
 modo exaudivi? in tonitruum, i. e. horribilibus & per-
 spicuis modis potentiam meam declarando. Signi-
 ficat se nimbis & nubibus tonantibus circumfusum &
 obtectum Israelitis affuisse, & pro ipsis pugnasse. Mu. ex
 Tonitruum & grandine Ægyptios percussit Deus, illæsis
 Israelitis, Exod. 9. m. Al. in occulto tonitruum, vel toni-
 trui, Gej. A. i. e. è nube illa obscura quâ pro te pug-
 nabam Ægyptios percellendo, &c. Vide Exod. 13. 21.
 & 14. 19, 24. Al. Vobis occultus in tonitruum postulata
 concessi, scilicet cum Legem in Sinai tradidi. Ad hoc tem-
 pus spectare quod hic dicitur constat ex verbis sequen-
 tibus. Tonitruum illud est de quo Exod. 19. quo perter-
 ritus erat populus v. 16. & Exod. 20. 18. Deut. 5. 5,
 23, &c. Hinc petebant nè alloqueretur eos, &c. Heb.
 12. 19. Id quod indulsit eis Deus, Deut. 5. 28. &c.
 Ità & hoc loco, Invocasti me, & ego liberavi te, à terrore
 tuo, tutum te à tonitruum præstando; vel, ego te allocu-
 tus sum in loco ubi occultabatur tonitruum tanquam in

repositorio. Dices, murmurationem illam in Meribah, [quæ hîc sequitur,] Exod. 17. præcessisse dationem Legis, Exod. 20. Resp. Id facile solvitur, tum ex propinquitate duarum istarum historiarum; tum ex libertate quâ Poetæ utuntur in narrationibus, &c.^r. [Ch. locum sic vertit, Respondi tibi in loco abscondito domus majestatis tuæ, personantibus coram me rotis igneis: & Sy. Operui eum velamento meo glorioso.] ¶ Probavi (vel, exploravi, Pi.) te] Ut aurifaber aurum †. Expertus sum quod esset ingenium tuum. Taxat eorum cæcitatem, perfidiam & ingratitude. Probavi, num in fiducia & patientia perseveraturus esses, an verò ad media illicita & murmur progressurus. ¶ Apud aquam contradictionis, מֵי מִרְיָהָ Meriba, Gej. Mu. Est nomen loci, Exod. 17. 7^x. qui prius Rephidim dictus v. Al. jurgii, V.

9. Audi, &c.] Sub. Ac dixi, Mu. ex RS. & AE. Pi. &c. postquam te probavi, &c.². Confer Exod. 15. 25, 26. ubi, post murmur, Deus dicitur posuisse Israeli statum, & illic tentasse eum, &c.². Audi, q. d. Postquam ita me gessi erga te, tuum est me audire^b. ¶ Et contestabor te; ita JT. Pi. &c. וְאֶתְּרִיבָהּ Et testificabor in te, vel, in medio tui, Gej. Commonefaciam te^c. Adhibitis testibus, coelo & terrâ, indicabo tibi rationem tui erga me officii^d. Confer Psal. 50. 7^x. item Exod. 19. 4, 5. & 20. 22, &c. Deut. 31. 28. & 32. 1, &c.^f. Evidentibus evincam testimoniis, me solum esse verum Deum^g.

10. Non erit, וְלֹא יִהְיֶה Vel, Non sit, Gej. Si non erit, Pi. Erit, i. e. agnosceatur, reputabitur, coletur. Sic Prov. 3. 7. Nè sis (i. e. Nè tibi videaris) sapiens. Hæc summa testificationis, vel audiendorum à Deo promulgatorum^h.

11. Ego, &c.] Hactenus conditio; nunc verò incipit promissioⁱ. ¶ Dilata (vel, Aperi in oratione, M.) os tuum] Ità o. P. Ti. Mo. &c. Pete à me quicquid volueris^k. Pete ampliter & largè^l. Pete majora & majora^m. Pete pleno ore, plenâ fiduciâ & libertate, & importunèⁿ. Sic Pauli os apertum dicitur, quando libere eos affabatur, 2 Cor. 6. 11. Pete & loquere libere. Vide Joh. 15. 7. & 1 Joh. 3. 22 P. Tantum accipe quod dabo, & te pascam^o. Votorum compos eris. Vide Marc. 11. 24. Luc. 11. 13. Joh. 14. 14^x.

12. Non intendit mihi, וְלֹא יִתְּנֵהּ לִי Noli me, Ti. sic Ang. Gej. sub. audire, Mar. Non acquievit (vel assensit, Pi.) mihi, Mo. JT. M. vel, verbo meo, Ch. vel, desiderii, five petitis, & monitis meis^r. Non accepit suasionem à me, Sy. noli me obtemperare, P. fim. Ca.

13. Et (vel, Quapropter, JT. Pi. vel, Igitur, M. P. Ti. fim. Ch. Ar. Ca. &c.) dimisi (vel permisi, P. Ti. vel dereliqui, Ar.) eos (vel eum, M. Mo. &c.) secundum desideria cordis eorum] Ità o. Mu. vel, in pertinacia cordis sui, Mo. vel, in pravitate, &c. M. Vel, in contemplatione, five speculatione, à וְשׁוֹמְרֵי contemplari; vide Jer. 3. 17. & 9. 14. h. e. ut indulgeat speculationibus propriis, atque ea solum quæ sibi videntur vera ac bona approbet & faciat †. Al. fortitudini cordis, &c. P. duritiei, vel obstinationi, Q. in V. Id etiam cordis fortitudo sign^t. Al. libidini, &c. Ti. perplexis cogitationibus, &c. V. perversis obstinatisque propositis & sententiis, quæ erronea ipsorum corda respiciebant. Vox desumpta est ex Deut. 29. 19. & repetita Jer. 7. 24. & 11. 8. &c.^v. Al. ambulaturos ex sententia animi sui, JT. vel, ut ambularent in aspectu, five speculatione, cordis, &c. Pi. ¶ וְאֶתְּרִיבָהּ לִי Itaque iis libidinum suorum licentiam permisi, Ca. Non violenter impedivi eorum pravitatem; subtraxi ipsis media gratiæ, &c. indulgi illis pergere per vias quas ipsimet eligeant^x. Judicium Dei est, cum permittit populo in suis viis ambulare, Act. 14. 15^y. Extrema est miseria, hominem spiritu Dei non agi, sed, traditum à Deo in reprobum sensum, in pravitate cordis sui ambulare^z. Al. Proinde expuli eos in cogitationibus cordis eorum, Ch. Ideo dereliqui eos & voluntatem cordis eorum, Ar. ¶ Ibunt (vel iverunt, h. e. vixerunt, tam domi quàm foris, in functionibus tam sacris quàm profanis: ires, pro vivere, frequens; vide Psal. 1. 1. Mic. 6. 16. &c.^a: vel, ut ambularent, Pi.) in adinventionibus (vel consiliis, Mu.) suis] Ità Mu. &c. q. d. secundum consilia propria, quæ ca-

ro suggererat, &c.^{*}. Ambulârunt post pravitatem^{* Gej.} cordis, & comederunt de fructu viæ suæ, & consiliis suis saturati sunt, à Deo scilicet deserti^b. ¶ וְלֹא יִתְּנֵהּ לִי^{b Mu.} Dicens, Abeant cum pravis consiliis suis, JT. vel, Ambularent in consiliis suis, Pi.

14. Si (vel, Quod si, Ar. Ca. vel, O si, five Utinam, Ti. JT. P. Mo. &c.) populus meus audisset (vel audiret, Sy.) me; ità o. Ch. M. &c. vel, auscultasset (vel obtemperasset, P.) mihi, JT. Pi. וְלֹא יִתְּנֵהּ לִי Utinam. Testatur Deus hæc particulâ serium suum desiderium salutis humanæ, &c.^c. Optatio Deo tribuitur per אֲנִי-דֵּימָה^d.

15. Pronibilo, &c. כִּמְעַט אֲוִיבֵיהֶם אֲנִי Quasi parum inimicos eorum humiliasset, Mo. Equidem nullo negotio deicerem, &c. Ar. Facile ac citò, &c. וְיִמְהַר וְיִתְּנֵהּ לִי vim habet accelerandi, ut Psal. 73. 19. וְיִתְּנֵהּ לִי; vel, juxta K. est וְיִתְּנֵהּ לִי veritatis^e. Brevi, &c. Mu. Ch. Brevi tempore, &c. P. Quam brevi, &c. deiecisset? Ti. sic M. Heb. Sicut parum, Mu. vel, Secundum modicum, h. e. in modico, Pi. sub. temporis, Mu. Pi. ¶ Et super tribulantes eos (vel, in hostes eorum, JT. Mu. &c.) misisset manum meam, וְאֶתְּרִיבָהּ Verterem, vel reducerem, (vel convertissem, JT. vel extenderem, Gej.) manum meam: i. e. Ab iis in hostium capita manum converterem^f. Vel, Hostes eorum, ut olim feci, caderem^g. Vel, toties redire facerem, dum consumerem. Sic Jos. 5. 2. Revertere circumcidere, q. d. Iterum atque iterum lustra & obicasta, dum rem absolveris^h.

16. Inimici Domini; ità Ar. וְיִתְּנֵהּ לִי Ofiores Jehovæ, JT. Pi. Sy. sic Ch. o. M. P. &c. h. e. Qui malè affecti erant erga populum Deiⁱ. Hostes sui populi hostes suos Deus vocat^k. ¶ Mentiri sunt ei; ità o. Eth. Sy. i. e. datam fidem violârunt^l: וְיִתְּנֵהּ לִי Mentientur (vel, mentientur, Ch. Mo. vel, mentiri fuissent, M. P. V.) ei, Mu. Gej. populo meo scilicet^m; h. e. præ timore negassent se aliquid molitos contra eumⁿ. Mendaciter se dedidissent ei, Pi. JT. essent illis serviliter supplices, Ti. supplices fuissent, sed fucato corde, Q. in V. Implorassent priorum facinorum veniam, subjectionem polliciti perennem^o. Bello domiti simularent benevolentiam, & voluntariam servitutem. Vel, ei, h. e. ejus causâ inita cum aliis foedera rumpe-

rent ac violarent^p. Vide ad Psal. 18. 45. & 66. 3. ¶ Et erit (vel, esset, five fuisset, five futurum esset, Ti. M. P. JT. Pi. &c.) tempus (vel ævum, Ti.) eorum (vel horum, M. ipsorum, Ti. Pi. istorum, JT.) in secula, vel, perpetuum, M. Ti. in seculum, o. Mo. P. &c. וְיִתְּנֵהּ לִי Exponunt, vel, 1. de hostibus^r. Tum tempus hoc est ultionis & exitii †, ut Psal. 10. 1. & 31. 16.

50 Sic tempus sumitur Esa. 13. 22. Jer. 27. 7^t; & dies, Psal. 37. 13^v. Tempus hîc calamitates designat, quas Syri & Hebræi sic appellare consueverunt^x. Vel, 2. de Israelitis^y. Non enim ad propinquius, וְיִתְּנֵהּ לִי, sed ad remotius, populus Israel, v. 14. affixum hoc referri debet, ut vidimus Psal. 18. 15. & 44. 3^z. Et tunc tempus ponitur pro tempore felici & læto, per synecdochen generis^a; ut alibi vita ponitur pro vita beata, Psal. 34. 13. Confer Dan. 12. 2^b. וְיִתְּנֵהּ לִי felicitas eorum, V. [Chald. וְיִתְּנֵהּ לִי, quod Latinus Paraphrastæ istius interprete absurdè, ut multa alia, vertit, furor eorum; sed Ainsworthus noster consultius, fortitudo eorum.] Promittitur his verbis tum vitæ longævitas, tum Regni aut politiæ perennis in prosperitate conservatio^c. Tempus benedictionis ipsorum feliciter inchoatum æternum duraret, si obtemperarent^d. [Ca. totum sic reddit, Subjectisque iis Jovæ inimicis, durarent in æternum: & Ar. Nunc autem inimici Domini negaverunt ei fore tempus eorum in æternum.]

70 17. Et cibavit (vel cibasset, P. M. Ti. &c.) eos (vel eum, o. Sy. Mo. scil. populum^{*}; sub. Deus, P. sic Mu. Pi. Ti.) ex adipe (vel medulla, M. Ti.) frumenti] Ità o. Sy. Mo. P. &c. vel tritici, JT. h. e. pingui & optimo tritico^f. Confer Deut. 32. 14^g. Al. Denique cibaturum fuisset eum, &c. JT. Supple, tempus, cujus meminit proximè precedentibus verbis; i. e. Ipsum tempus, seu singuli anni, opimum crassumque triticum ei subministrassent^h. ¶ וְיִתְּנֵהּ לִי Et cibaret ipsos, Jehova, cujus mentio v. 16. qui tamen mox loquitur in prima persona, saturarem te, juxta consuetam apud

¹ Gej. apud Ebræos personarum enallagen ¹. ¶ Et de petra melle saturavit (vel saturabo, Mo. vel saturōsem, Ch. M. P. Ti.) eos; ita o. Æth. vel, cum, Sy. vel, te, M. P. Mo. &c. ² וְיִשְׂרָאֵל דְּבַשׁ אֶשְׂתִּי ³ Et de petra, &c. i.e. Unde nunquam putares, & ubi tu nullum impendisti laborem ⁴. In Canaan apes mellificant in rupibus ⁵, in cavernis petrarum, unde mel fluebat in loca decliviora, 1 Sam. 14. 25, 26. quare & Canaan melle fluere sæpe dicitur. Melle, i.e. cibo dulcissimo; nam mel recensetur inter alimenta, Exod. 16. 31. Jud. 14. 9. 2 Sam. 17. 29. Cant. 5. 1. Ezech. 16. 13, 19 ⁶. Melle, i.e. rebus mellitis dulcibusque fructibus. Montes Cananæe redundant palmis, oleis, ficibus, vitibus, &c. ⁷.

PSALM. LXXXII.

⁸ Mol. sim. Mu. ⁹ Mu. ARGUMENTUM. Severa hinc est objuratio tyrannicorum & iniquorum judicum, &c. ¹⁰. Vates primò docet Deum omnibus judiciis interesse, sed & præesse: deinde judices iniquos objurat, &c. ¹¹.

1. Deus stetit; ita o. Sy. Ar. Æth. ¹²] Stans, Mo. Pi. sub. est, Pi. vel, stat, Pi. Mu. vel, astat, P. M. JT. tanquam præses; hoc enim importat ¹³. ¹⁴] præter erectum corporis situm, dignitatem vel robur connotat. Sic Deus ¹⁵ super scala, Gen. 28. 13. & juxta altare, Amos. 9. 1. vide & Jes. 3. 13. & Samuel ¹⁶ constitutus super Prophetas, &c. 1 Sam. 19. 20. & Doeg ¹⁷ super, &c. 1 Sam. 22. 9 ¹⁸. Non placet quòd verunt, stat; nam ut summus Judex in cœtu judicum, reliquis longè inferioris ordinis confidentibus, ipse solus stet, indecorum est. Sed & ¹⁹ in Esa. 3. 13. [ubi vox hæc in simili materia usurpatur,] à ²⁰ distinguitur. Judicis partes, ut plurimum, duæ sunt: 1. causam disceptatam inter litigantes audire, &c. hinc Judex sedere solet: 2. sententiæ prolatio, ad quam ferendam à folio exurgere solet, & stare, &c. ²¹. Al. consistit, Ti. vel confidet, Q. in Ga. vel præsidet, V. vel constitutus, Gej. ¶ In synagoga, &c. ²²] In cœtu, vel congregatione, Dei, P. Gej. Ti. &c. vel, fortis, Mo. vel, Dei fortis, JT. sim. Mu. Dei, i.e. suæ, more Hebræo; sic Num. 10. 29. Luc. 3. 19. & alibi sæpe: quia senatus judicum Dei nomine judicia exercet, 2 Par. 19. 6 ²³. i.e. In confessu seu tribunali suo, ut nomen sit pro affixo: vel, in cœtu quem suum vocat, quòd authoritatem & jus illis largitur ²⁴; vel, quòd illis præest ²⁵. Al. in congregatione magnifica, M. vel, potentia, i.e. potentium, h.e. in senatu, qui authoritate valet ²⁶. Vel, Dei, V. five deorum, V. o. Ar. Æth. h. e. Judicum, ut Christus exponit Joh. 10. 35 ²⁷. Deus primis temporibus per se graviter fontes puniebat, ut Cainum, Sodomitas, &c. postea substituit Judices in suum locum, maximè in Judæa ²⁸. [Alii locum sic accipiunt;] Deus, nempe Filius, stat, vel adstat, in cœtu Dei, nempe Patris, JT. Coc. h. e. inter oves Dei & Christi, & [ut sequitur] inter deos judicum instituit. Et hinc probat Christus se non blasphemare, Joh. 10. 36. quia illi dii vocantur ad quos verbum Dei factum est; at Christus est verbum, Joh. 1. 1. & 3. 34. & judicat eos qui dii dicuntur ²⁹. Al. in confessu divino, Ca. inter cœtum angelorum, Sy. Deus, cujus majestas commoratur in congregatione justorum, qui potentes sunt in lege, Ch. ¶ In medio autem deos judicat; vel discernet, o. Æth. ³⁰] In medio (vel interiori, Mo.) deorum (vel judicum, Ch. vel angelorum, Sy. vel, inter deos, Pi. inter magistratus, JT.) judicabit, Gej. Mo. vel, judicem agit, M. Ti. vel, judicat, Ch. P. JT. Mu. Gej. V. &c. nempe de judicibus, quomodo jus administrant ³¹, quid agunt & statuunt ³²; ideòque novit qui ab æquitate defleunt ³³. Vel, judicat, h. e. severè ob deprehensam negligentiam ac injustitiam redarguit; prout correptionem hanc referunt sequentia. Confer Psal. 50. 4. Ezech. 20. 4. & 22. 2. &c. P. Judices arguit verbis sequentibus ³⁴. ³⁵] significat, vel, Angelos, ut 1 Sam. 28. 13. Psal. 86. 8 ³⁶; vel, judices & magistratus politicos, qui dii sæpe vocantur ³⁷, ut infra v. 6. & Exod. 21. 6. & 22. 28 ³⁸. item Psalm.

138. 1. Joh. 10. 34, 35. Act. 23. 5. Confer 1 Par. 29. v. 23. 1 Tim. 6. 15. Apoc. 19. 16. Sic autem vocantur, ob dona pecuniaria, auctoritatem inviolabilem, officium distribuendi tum præmia, tum poenas ³⁹: vel, quia ⁴⁰ Dei vices in terris gerunt, ejusque ministri sunt in bonum ⁴¹; vide 2 Paral. 19. 6. Rom. 13. 1, 2, 3: vel, ut AE. quòd Dei judicia in terra tuerentur ⁴².

2. Usquequo judicatis iniquitatem; ita Mu. Gej. ⁴³] Iniquum, Coc. Judicium iniquitatis; nam verbum includit nomen à se derivatum ⁴⁴. Vel, cum iniquitate; ellipsis ante ⁴⁵. Vel, iniquè, JT. Gej. nomen sumitur adverbialiter; non objectum judicii, quòd delictum esse solet, sed adjunctum, exprimit. Sic Psalm. 75. 3. judicabo ⁴⁶, i.e. rectè; & Prov. 31. 9. judica justitiam ⁴⁷. Deus, per prosopopœiam, introducit loquens ad judices Israelis. Est interrogatio expositulantis & reprehendentis ⁴⁸. ¶ Et facies peccatorum sumitis? Vel, sumetis? five suscipietis? Mu. P. vel accipietis? Coc. vel attolletis? five elevabitis? Gej. Mu. ex AE. i.e. peccatores exhilarabitis? Læticia quippe faciem erigit, mœror deprimit. Vide Gen. 4. 6. Job. 11. 15 ⁴⁹. Vel, magni aestimabitis, altiùsque considerando præferetis? Vetatur ⁵⁰, & judicatio ⁵¹, Joh. 7. 24. confer 1 Sam. 16. 7. Matt. 22. 16. & respectus, non tam ad causam, quam personæ qualitates, aut externum statum, formam, honores, &c. quæ circumstantiæ facies vocantur, quòd, instar faciei, in sensus incurrant, &c. ⁵². Faciem suscipere est, cum aliquo agere ex favore & gratia. Vide Gen. 19. 21. Deut. c. 1. v. 17 ⁵³.

3. Judicate (i.e. Judicando vindicate, synecdoche; vel, liberate, vide Psal. 43. 1. Esa. 1. 17 ⁵⁴.) egeno; ita o. h. e. pro egeno ⁵⁵: ⁵⁶] Egenum, cui sæpe jus denegari vel protrahi solet ⁵⁷. Vel, secundum egenum, JT. Hos sublevate, quantum æquitas patitur ⁵⁸. ¶ Pauperem justifyate] Injustè in judicium vocatum, nihil veriti divitum potentiam ⁵⁹: vel, si justus sit ⁶⁰, & causa ejus justa; quæ conditio alibi exprimitur. Vide Exod. 23. 3. Levit. 19. 15 ⁶¹. & Deut. 25. 1. Jer. 22. 3 P. Hinc patet verbum ⁶² non esse, justitiam infundere, sed, justum pronunciare ⁶³.

5. Nescierunt] Vel, Non norunt, sub. quicquam, Pi. vel, sub. nomen verbale, scientiam ⁶⁴; vel, sub. officium suum, Pi. A. Prov. 29. 7. Jer. 10. 21. Mic. 3. 1 ⁶⁵. Ea quæ cognoscere debent, tum jura, tum causas examinandas, &c. ⁶⁶. ¶ Neque intellexerunt, ⁶⁷] Intelligunt, Pi. Gej. &c. nempe causas dijudicandas, ut præcedens ⁶⁸ refertur ad scientiam juris ⁶⁹. Condemnat hinc incuriam & oscitantiam in cognoscendis causis ⁷⁰. ¶ In tenebris ambulant] Ità o. Ch. M. P. Pi. &c. vel, indefinenter ambulant, JT. In tenebris ignorantia ⁷¹, quam hoc verbo significat voluntariam fuisse ⁷²; ut qui noluerint ex Lege Dei discere quid sui esset officii ⁷³. Vide Mic. 3. v. 9 ⁷⁴. Indocti hi judices sententias ferunt, incerti an rectè, &c. ⁷⁵. Vel, in tenebris cupiditatum & vitiorum; non in verbo Dei, quòd est lumen, &c. Psal. 119. 105. Vide Eccles. 2. 14. Privatis affectibus, & præsertim muneribus, excæcati, non amplius id quòd rectum est cernunt, juxta Exod. 23. 8 ⁷⁶. Aliàs, in tenebris ambulare est, vel, calamitatibus circumfundi, ut Job. 29. 3. Prov. 4. 19. Jes. 59. 9 ⁷⁷; vel, vivere in peccatis, Eph. 4. 17, 18. & 5. 8. & 1 Joh. 1. 6 ⁷⁸. ¶ Movebuntur (vel, moventur, M. V. Mu. sim. Gej. JT. vel, hinc dimovebuntur, Pi. vel, nutant, P. Ti. Ca.) omnia fundamenta terræ; ita o. &c. ⁷⁹] Cum tales sint judices, omnia perturbantur, &c. ⁸⁰. Universus orbis vacillat, omnis hominum conversatio perit, ubi vera judicia cessant ⁸¹: omnis humanæ vitæ ratio & ordo confunditur ⁸², quæ non nisi fide & justitiâ consistit ⁸³. Ex tribus illis rebus fit ut totus orbis pessundetur, & ruant omnia, &c. ⁸⁴. Periculossimæ [hinc] accidunt mutationes in republica, honestas omnis pessum it, & Deus tales prava duces cum subditis funditus evertit ⁸⁵. Fundamenta terræ, videlicet poena improborum, & tutela proborum; his enim rebus sustinetur terrâ, h. e. populus terræ ⁸⁶. Al. Quamvis moveantur omnia, &c. h. e. quamvis omnes leges & ordines violentur, & omnia perturbentur, &c. Esa. 24. 18, 19 ⁸⁷.

6. Ego dixi] Ità o. Sy. Ar. M. P. Mo. Gej. &c. i.e. Decrevi,

Decrevi, statui, solenniter promulgavi; nim. in publica magistratum inauguratione; autoritatisque data confirmatione; ut Exod. 22. 28 P. אֲנִי אֶתְּנֶה לָּךְ

Equidem dixeram, Ti. Pi. V. Ego dixi quidem, Pi. Ego dico, JT. Mu. i. e. Dei quidem sermo ad vos factus est, ut exerceatis judicia ipsius. Sic Christus exponit Joh. 10. 34 q. [Dii estis] Ità Sy. Ar. M. P. &c. Heb.

Dii vos, Mo. &c. i. e. vicarii Dei. Locum Dei tenetis: tribunal enim iustitiæ est tribunal Dei. Vide 1 Paral. 29. 23 t. [Dii quidem estis, JT. Iudices estis,

eminenti in dignitate secundum Legem meam constituti. Ego dignatus sum vos meâ appellatione. Vel, q. d. Scio vos gloriari de dignitate vobis divinitus data; usque adeo ut omnes proinde correctiones aspernemini.

[Et filii Excelsi] Nempe conditione & dignitate muneris: idem est quod Dii. Filii, &c. i. e. quasi hæredes succedentes in partem aliquam judicariæ autoritatis ipsius, quam vobis attribuit, ut parentes Principes liberis.

[Filii dicuntur, qui aliqua ex parte alicui sunt similes.] Chald. *tanquam angeli excelsi*. Sanè Magistratus debent esse Angelis similes sapientiâ, 2 Sam. 14. 20 c. [Filii, &c. q. d. Dependentiâ habetis à Deo, tanquam collatore jurisdictionis universæ d. [Ca. totum sic reddit, Equidem vos universos appello divos, & Supremi filios.]

[Sicut homines moriemini; ità Ch. Sy. Ar. כְּאָדָם] Sicut Adam, primus homo; quando, sicut ille, pravè egistis. Sicut Adam, qui in honore quem acceperat non permansit. Ut is loco affectatæ Divinitatis mortem accersivit sibi, ità & vos. Sicut reliqui homines, Ti. sic A. Sicut homo, o. Æth. Mo. V. i. e. aliquis ex reliquis hominibus; ut mox dicit, *sicut aliquis è principibus*.

[Ut quilibet homo, Pi. Ut homo plebeius, JT. sim. G. Gej. cujus mors contingit facile, miserè, citra planctum vel pompam, &c. In morte cessabit Divina vestra potestas, &c.] Hæc fors communis est plebeiis & summatibus. [Ut homo vilis & abjectus. Vide ad Psalm. 8. 5.] [אֲדָמָה] ab [אֲדָמָה] terra, q. d. humi repens; qui distinguitur ab [אֲדָמָה]. Vide Psalm. 49. 3 m. [Et sicut unus de principibus (vel principum, Ar. Mo.) cadetis; ità Ch. Sy. M. P. Ti. &c. וְכָאֶחָד מִפְּרִינֵי הַשָּׂרִים] [Variè explicant.] Quasi unus principum, nempe gentili-um, five profanorum, quibus non dixi, *Dii estis*. Simile vide Gen. 49. 16. & Jud. 16. 7, 11, 17 P. Dictum enim hoc est ad magistratus Israeliticos, quibus, nisi resipiscant, simile exitium prædicitur. Sicut unus de tyrannis, vel violentis oppressoribus, qui vitæ solent pares aliis exitus habere. Malè peribitis, ut plerisque tyrannis accidit. q. d. Non tantum cadetis communi morte, sed etiam celeri & singulari aliquâ, ut magni tyranni, prout Esa. 14. 10 v. [Utque quivis de principibus, i. e. Ut dignum est Principes, h. e. mortales, non Deos immortales. Al. Ut filii Dei, qui ceciderunt Gen. 6 v. Al. Similes eritis Angelis principibus, qui de sede sua propter peccatum lapsi sunt. [Alii aliter.] Et sicut quilibet (vel, Et sicut unus, i. e. privatus, vos, o, V.) principes cadetis, Caly. Mol. V. Ga. Sicut unus è multis, vel è plebeiis, de quibus antè dixerat, occidetis.] Favet versioni isti pausarum in Hebraicis situs. Siquidem ad [אֲדָמָה] vox fititur; quò indicetur [אֲדָמָה] principes non regi ab [אֲדָמָה] unum: at ab [אֲדָמָה] ad [אֲדָמָה] vox continuatur, ministeriali duntaxat notâ intercedente; quò [אֲדָמָה], principes, rectum [five nominativum] esse, moriendi verbo, quod ab eo regatur, & quò cum conveniat, præfixum, disertius indicetur. Et hæcenus Maius noster istis assentitur: Sed quia, *sicut unus*, pro, *sicut unus è plebe*, insolens videtur, meritò hic seorsim it, & [אֲדָמָה] adverbialiter sumit, ut sæpe fit, valèque, nunc, unâ, simul; nunc, juxta, æquè, pariter. Ità vox sumitur 2 Par. 5. 13. Esdr. 2. 64. & 3. 9. & 6. 20. Eccles. 11. 6. Esa. 65. 25. Idcirco juxta Maium verba sic reddenda sunt, *Verumtamen sicut homo plebeius quivis moriemini; & pariter, five ex æquo, (cum illis scilicet,) casuri estis, five occidetis, principes: idem planè vos exitus qui omnes manet.* Cadere idem sæpe quod mori, Exod. 19. 21. 1 Par. 21. 14. Psalm. 91. 7. Jer. 39. ult. Hof. 5. 5. Casus autem respicit priorem dignitatis eminentiam.

[8. Surge, Deus] Tu, o Christe. Post tam diuturnam dissimulationem tuam impios ad poenitentiam frustra invitantes. [Judica terram] Vindica. [Gej. probos hujus terræ ab oppressione judicum, qui iniqui sunt, & munus suum negligenter ac perversè exsequuntur. Judica: per Regem Davidem. Vel, tu, Christe, jus dicas, &c.] Pertinet huc Regnum potentiae, & gratiæ, & gloriæ. [Hæreditabis (vel, hæreditas, Mu. vel, possides, Pi. hæreditate possidebis, Sy. P. sim. M. Ca. V. vel, possessionem habes judiciorum, JT.) in omnibus gentibus] Ità o. Æth. JT. Mu. sim. Q. in V. sub. electos, V. Vel, in omnes gentes, Mo. vel, omnes gentes, Sy. P. M. V. Ca. Ità redundat in [אֲדָמָה]. [אֲדָמָה] idem est ac [אֲדָמָה], seu accusativum notat, ut antè observatum ex Boot. Animadv. 1. 1. 7 m. Gentes tua sunt hæreditas, in quam plenum jus & dominium obtines. Id vox sign. Levit. 25. 46. [Mu. sic A. & Christus vocatur hæres, i. e. Dominus, omnium, Heb. 1. 2. Vide Psalm. 2. 8 v. Tu hæreditabis, &c. i. e. Tu per eum [nempe Davidem] imperium Legemque tuam longè latèque proferes.] Plerique de Christi Regno exponunt; sed malo accipere de generali Dei providentia, quâ imperia gubernat, &c. Petit ergo ut hujus providentiæ testimonium edat in conservatione legum, judiciorum, honestatis, &c.

PSALM. LXXXIII.

Argumentum & occasionem Psalmi Vates indicat, nempe consilia & conatus hostium, &c. & gravissima pericula Ecclesiæ.

1. Q. referunt ad tempora Ezechiae, & invasionem Sanheribi. At in illo bello Sanherib fuit dux principalis, hinc Moab & Ammon, ut docent v. 7, &c.

2. Spectat hic Psalmus ad Josaphati tempora, & historiam illam 2 Paral. 20 c. ubi copias junxerunt Moab & Amm. & Idum. & cum iis indubiè aliæ finitimæ gentes, quæ hinc nominantur, etsi illic prætereantur. Porro, phrasis illa v. 9. *sunt brachia*

um posteris Loti, ostendit bellum hoc à Moab & Amm. principaliter susceptum; quod cum illa historia convenit. Deinde, supplicia hinc prædicta hostibus ibi impleta legimus, v. 22, &c. Nec improbabile est Josaphatum, celebrem musicæ Templi instauratorem, hymnum hæc occasione componendum suscepisse. Si vera fit hæc sententia, ad idem ferè tempus hic & præcedens Psalmus spectabunt, ille ad 2 Paral. 19. hic ad 2 Paral. 20 f.

3. Potest tamen hic Psalmus omnes hostium incursiones respicere ab ingressu in terram Canaan usque ad illam Assyriorum inclusivè. Moab & Ammon violenter, sed sine successu, terram invaserant & Davidis & Josaphati tempore, nec Assyrios opem eis tulisse legimus, ut affirmatur v. 8. Cum autem Assyrii eos invaserant, & captivos duxerant, non immeritò dici possunt *brachium fuisse filiis Lot*, v. 9. quia hoc facto vicinis illis & perpetuis Israelis hostibus plurimum gratificati sunt, & reipsa præstiterunt quod illi vehementer optarunt, & frustra tentarant. Quod enim hæc gentes & in Judæorum excidio lætati sunt, & penas inde meritas tulerunt, constat ex Psalm. 137. 7. Esa. 21. Jer. 49. Ezech. 25 g.

1. Canticum psalmi; ità V. [שִׁיר מְיוֹמָר] Psalmus cantici, Gej. Canticum & psalmus, P. Vide ad Ps. 30 h. v. 2. Quis similis erit tibi? Ità o. Sy. Ar. Æth. [דָּמָה] sign. & silere, & similem esse. Sed in Heb. est [דָּמָה] nè, non quis. [אֲלֵךְ] Nè silentium (vel intermissio, Coc. cessatio, A.) tibi sit, P. Jun. Pi. &c. nè taceas tibi, Ch. nè contineas te, M. Ti. nempe in silentio, Ti. nè cessa, Ca. Nè quiescas, sed vindices nos ab hostibus nostris. Nè taceas; ità Mo. M. P. &c. [אֲלֵךְ] Nè obsurdescas, five surdum agas, V. JT. Pi. A. ad preces nostras, & ad hostium convitia, &c. Nè dis- simules, Ti. nè connive, Ca. nè cesses, Ch. nè negligas, Ar. Neque compescaris; ità o. Æth. [אֲלֵךְ] Quiescas, M. P. Mo. Ch. JT. &c. cesses, Ti. procrastines, Ar. Nè impunè hostes grassari permittas, ac si neutralis esses, &c. Ter idem repetitur, ad exprimendam magis vehementiam sollicitudinis & metus.

3. Ecce] Rem subitam & improvifam notat, qualis tum fuit, 2 Par. 20. 2 *. ¶ *Inimici tui*] Rhetoricè simul & verè dicit : Etenim qui populo Dei injuriam facit, Deo facit. *Tui*, i. e. qui in populum tuum ac voluntatem tuam rebellant *. ¶ *Sonnerunt*, [יִסְּרֹוּ] *Strepunt*, vel *fremunt* ac *tumultuantur* præ rabie ac impatientia. Antithesis inter Dei silentium, & hostium strepentem tumultum P. ¶ *Extulerunt caput*] Præ fastu ac feroce insolentia ; cujus indicium est ille gestus, Jef. 3. 16. ut *caput depressum* mærorem & pudorem indicat, Jud. 8. 28. Job. 10. 15. &c.^r.

4. *Malignaverunt*, &c. [יִסְּרֹוּ] *Callidè*, vel *vafre*, *ineunt*, vel *inierunt*, (vel, *callidum excogitarunt*, M.) *confilium*, JT. Pi. P. M. V. fim. Ti. de modo mediisque pios eliminandi †. *Malitiosè consultant*, Ca. *secretas machinati sunt fraudes*, Ch. *versutiâ suâ astruxerunt secretum*, Sy. ¶ *Adversus sanctos tuos* ; ita o. Sy. Ar. *Æth.* [יִסְּרֹוּ] *Abditos*, vel *absconditos*, tuos, M. P. Mo. JT. Pi. Ti. &c. i. e. Israelitas, vel fideles tuos †, quos, licet à te deferi videantur, tegis vel protegis v sub alis tuis * ; quos abdis in tentorio tuo †, ut Psal. 27. 5. & 31. 21 * ; & quorum *vita est cum Christo abscondita*, Col. 3. 3 * : quos recondis penès te ut peculium tuum, Exod. 19. 5. ac proinde tueris, &c. Psal. 16. 8 b. *Contra tuos intimos*, Ca. Chald. hîc habet, *adversus abscondita in thesauris tuis* ; simil. & Abu Walid. Ità certè [יִסְּרֹוּ] usurpatur Psal. 17. 14 : & Ezech. 7. 22. *thesaurum meum*, quod Chald. ibi explicat, *terram domus habitaculi mei*, nempe terram vel populum Judæorum, inter quos residebat Deus ; vel potiùs, Templum, five Sanctuarium, quod ibi expresse polluendum dicitur, v. 24. Huic concinunt o. qui hîc reddunt, *τὸν ἀγίον οὐ*, quod non (cum Vulg.) intelligo de personis, *sanctos tuos*, sed de rebus, prout τὰ ἅγια sæpe Sanctuarium significat, Ezech. 8. 6. & 9. 6. & sic Sy. [יִסְּרֹוּ] *sancta tua*. Atque ita [יִסְּרֹוּ] *abditas*, eleganter opponitur τὸ [יִסְּרֹוּ] præc. *arcana sua* opponunt *adytis Dei*. Huic favet, quodd [יִסְּרֹוּ] *thesaurus*, five divitiæ Templi, hostium avaritiam incitabat ut illud diriperent ; favet etiam v. 13 o. [ubi dicenda vide. Verum sequens versus, de eodem subjecto de quo versus hic indubiè agens, ad personas potiùs quàm ad res sanctas hæc verba referenda suadet, *disperdamus eos*, &c.]

5. *Venite*, [וָיָה] *Ite*, Gej. *Agite*, JT. Gej. Hortandi vox, quâ non tam motus pedum, quàm alacritas animi ad hoc illudve negotium expediendum, exigitur d. ¶ *Disperdamus* (vel, *succidamus*, P. Mo. &c. *deleamus*, M.) *eos de gente* ; ita o. P. Mo. &c. [וָיָה] *Nè sint gens*, five *populus*, M. Ch. Ti. V. JT. A. &c. τὸ [וָיָה] sæpe vim habet negandi *, & respondet τὸ ἀσθενεῖς præsertim si jungatur infinitivo aut cum nomine, ut hîc, & Esa. 7. 8. [וָיָה] *à populo* ; Esa. 17. 1. [וָיָה] *à civitate*, h. e. nè sit civitas ; Esa. 43. 13. *à die*, h. e. antequam esset dies † ; [וָיָה] Jer. 48. 2 ; [וָיָה] Hof. 9. 12 o. Hunc esse sensum τὸ de gente probat membrum sequens h. *Abscindamus istos*, i. e. Judæos, in quibus Israelis nomen conservatur i. ¶ *Non memoretur nomen Israel*] Nè extet illius vestigium ; ut nemo audeat se Israelitam appellare. Confer Jer. 11. 19 k. Nè amplius efficiant populum unum ; sicut decem tribubus prædictum fuerat Esa. 7. 8. & factum l.

6. *Cogitaverunt* ; ita o. [וָיָה] *Confilium inierunt*, P. JT. Pi. *conspirarunt*, Ti. V. fim. M. Ca. ¶ *Unanimitè*, [וָיָה] *Corde*, vel *ex corde*, Mo. P. M. &c. h. e. Serio & ex animo m ; non obiter ac perfunctoriè, sed omnes intendendo ingenii vires n. Vel, *corde*, pro, *corde uno* ; ut *humero*, Hof. 6. 9. pro, *humero uno* o. ¶ *Simul* ; ita o. [וָיָה] *Concorditer*, Pi. Etsi aliàs vicinæ hæ gentes dissidere soleant, & odia inter se exercere P. *Pariter*, P. M. Mo. [Alii hoc verbum cum præcedente jungunt, & utrumque sic reddunt ;] *uno animo*, Ca. *animis paribus*, JT. ¶ *Adversum te*] Mediàtè ; i. e. contra Ecclesiam tuam † : idque quia nos tuæ voluntati ac Legi exsequendæ studemus *. ¶ *Testamentum*, &c. [וָיָה] *Fædus pepigerunt*, Pi. Gej. &c. de mutua scilicet ope ferenda, donec nos delevissent †.

7. *Tabernacula*] i. e. Castra, & porro milites & populi † ; exercitus cum Regibus & ducibus : Jud. 7. 13, 15. 2 Reg. 7. 7, 10. Jer. 6. 3. Hab. 3. 7 v. Respicit ad morem, five gentis, quæ sub tentoriis ageret, five belli,

ubi sub tentoriis degitur *. ¶ *Idumæorum*] Edom, i. e. * Mu. posterorum Esau †. In 2 Par. 20. filii Seir, qui Idumæi v G j. erant †. ¶ *Ismaelita*] i. e. Arabes Scenitæ, 12 prin- * Mu. cipes, &c. Gen. 25. 16 †. ¶ *Agareni*] Erant hi Ismaelitarum portio, dicti ab Agar matre Ismael ; de quibus vide & 1 Par. 5. 10, 19, 20 b. Quidam ex Ismaelis fi- b BP. 4. 11. liis, patris nomine, vocabantur *Ismaelita* ; quidam, aviæ 255. nomine, *Hagareni* c. *Ismaelita* versùs meridiem, (terræ c. A. Canaan d.) *Hagareni* autem versùs ortum, habitârunt, d Gej. ut patet ex 1 Par. 5. 10, 19 *. *Hagareni* erant posteri * Gej. A. Abrahæ ex Cetura, (quam Hagar esse nonnulli volunt,) & Arabes, qui cum Ismaelitis in unam gentem coaluerunt f. Al. Erant hi Hagari liberi, non autem ex Abrahamo, sed ex alio marito g. Vox [וָיָה] significat fugi- f Ham. tivos, aut peregrinos h : postea Saraceni dicti sunt i. s K. & AE. in Gej. h A. i A. ita Gen. i Pi. G. A. G. j. Mu. Ham. Ham. A. m Gej. n Ham.

8. *Gebal*] Aliàs *Giblæi*, de quibus 1 Reg. 5. 18 k. & Ezec. 27. 9 l. Vide & Jos. 13. 5 m. *Gebal*, vel *Gabalâ*, erat regio Arabica, inquit Stephanus ; vel, ut idem ex Hecataeo refert, erat urbs Phœnices ; vel, ut ex Strabone habet, Syriæ n. [וָיָה] à [וָיָה], est terminus, vel limes. Indè *Giblæi*, propriè *limitanei*, i. e. limitum incolæ : Duplex autem est *Gebal*, five *Gabala*, five *Gebalene* : 1. ad limitem Terræ sanctæ Septentrionalem, urbs & regio in extremo Phœnices limite, unde Strabo eam Syriæ attribuit ; 2. ad limitem Australem, estque hæc Beerseba & tractus undique finitimus. Beerseba quippe, inquit Brochardus c. 10. *nunc Giblin dicitur*, præcisè pro *Beih-Giblin*, i. e. loco vel sede Giblæorum. Adde quodd Seir, five Idumæa, *Gebalene* dicta est apud Stephanum & apud Hieronymum, & [וָיָה] *Gabla* in Targum Jerof. Deut. 2. 8. Porro, Giblæos hos [in hoc Psal. 83.] Australes fuisse patet ex reliquis qui cum iis junguntur populis, qui omnes meridiani erant o. o Ful. miss. 5. 15. ¶ *Alienigenæ*] Ità o. Heb. *Philistæi*, Mar. sic Pi. &c. Non dubito quin hæc pertineant ad tempora quæ describuntur 2 Sam. 8 p. p G.

9. *Etenim*, &c. [וָיָה] *Etiā Assur*, five *Assyrius*, five *Assyrii*, M. P. Mo. &c. Est emphasis q ; q. d. Non solum gentes vicinæ †, sed & longius distitæ †, & à nobis nunquam læsæ †, quæ nihil habebant commercii cum Israel, nec quicquam ab iis metuendum erat v. Alii, *Etiā Assur*, q. d. Adhuc perseverat in malitia, immemor cladis illius 2 Reg. 19. 35. sub Hezechia. Sed hæc expositio ad historiam Josaphat non quadrat, qui diu fuit ante illam cladem *. Ex hac hostium recensione * Mu. patet terram Israelis centrum fuisse ad quod undique collimarent hostes, à meridie Edom, Ism. &c. ab Oriente Moab & Ammon & Hag. &c. ab Aquilone Assyrii, ab occasu Philistæi & Tyrii v. ¶ *Venit*, &c. ita v Gej. o. Ar. [וָיָה] *Conjunctus*, five *associatus*, est (vel, *adjunxit se*, JT. Pi. vel, *conspiravit*, Sy.) iis, M. P. Ch. Ca. Ti. vel, *cum iis*, Mo. Sy. &c. animo scilicet opitulandi hostes, oppugnandique Ecclesiam. [וָיָה] significat propinquitatem nexumque arctiorem. Vide Gen. 29. 34. Est. 9. 27. Jef. 14. 1. & 56. 3, 6. &c. ¶ *Faci* * Gej. *sunt* (vel, *fuerunt*, Ch. M. Mo. P. &c.) *in adiutorium* (vel, *auxilio*, Ch. M. vel, *brachium*, P. Mo. JT. Pi. &c.) *filii Lot*] Sic o. Sy. Ar. i. e. Moabitibus & Ammonitis †, qui * Mu. Gej. A. Pi. Ca. fortè in bello illo 2 Par. 20. erant pars principalis, bellum movens, & reliquos incitans, &c. b. ¶ [וָיָה] b Gej. *Strenuè tulerunt opem*, instar *brachii* portantis, debellantis, defendentis c. Historia horum [Assyriorum] c Gej. non specialiter meminit : sed dubitandum non est quin ab omnibus vicinis auxilia petierint d. d G.

10. *Fac illis*, &c.] In hoc & seq. vers. textitur catalogus hostium Israelis qui Deo poenas dederunt : id quod fit, tum ut istis exemplis populi animus recreatus bene de Deo speret ; tum ut Deus ipse ad opem ferendam excitetur *. ¶ *Sicut Madian*] Jud. 7. & 8. i. e. * Mu. Dele eos f. ¶ *In torrente*, [וָיָה] *Ad*, vel *apud*, tor- f Pi. sic rentem, Pi. Gej. &c. [וָיָה] valet *apud*, vel *juxta*, Gen. 37. 13. Mu. A. Gej. Mar. &c. Jos. 5. 13. Jud. 8. 5. &c. In hoc versu non servatur s Pi. ordo historiæ h. h Ma.

11. *Disperierunt* (vel, *Qui disperierunt*, G. P. &c.) *in Endor*] Dubium est ad quam cladem hoc refertur, Madianitarum, an Sisaræ i. Ad illam AE. & K. referunt ; sed alii, teste K. ad cladem Sisaræ. Sic ego putok, (licet in historia illa non memoretur Endor i,) quia i Han. proximè Sisaræ meminit m. Endor fuisse in tribu Ma- m Mu. nasse

nasse colligitur ex Jos. 17. 11. idque (ut ibi habetur) prope *Thanaach* & *Mageddo* (vide & Judic. 1. 27 *) ubi praelium illud commissum est, Jud. 5. 19. Erat etiam prope *Kison*, teste *Adrichomio*; & prope montem *Thabor*, inquit *Hieron*. ¶ *Facti sunt ut stercus terre* Ità o. &c. i. e. Insepulti computruerunt, ut explicatur Jer. 8. 2. & 16. 4. & stercorandis agris profuerunt, ac fimi locum suppleverunt. Confer 2 Reg. 9. 37. Jer. 5. 25. &c. ¶ *Facti sunt sicut stercus conculcatum in terra*, Ch. Proculcati sunt, instar stercoreis, à victore exercitu.

12. *Pone* (vel *Redde*, Pi. *Fac*, Ar.) *principes eorum* Ità o. Æth. Ar. Pi. Mu. Relativum eos [in Heb.] abundat ad elegantiam, ut Exod. 2. 6. *vidit ipsum*, nempe parvulum. ¶ *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* ¶ *Pone eos*, Mo. P. M. Ch. &c. (i. e. Fac ut tales evadant: sic ponere sumitur Psal. 21. 7, 10. Jer. 22. 6.) *magnificos eorum*, Mo. vel, *principem eorum*; i. e. ipsomet, tum hostes, tum unumquemque hostium ducem; q. d. tam imos quam summos; id namque asyndeton innuere videtur. Vel, nempe *duces eorum*, P. A. vel, & *principes eorum*, Ch. M. Mu. sic Ti. *Redige ipsos ingenuos istorum*, JT. ¶ *Sicut Oreb*, &c. Vide Jud. 7. 25. Hæc exempla allegat, ut suam & aliorum fidem ac spem magis accendat. ¶ *Omnes principes* (vel, *toparchas*, JT. *gubernatores*, Pi. Ca.) *eorum* Ità o. Ar. P. Mo. &c. Repete *ἀπὸ τοῦ*, *redige*, vel *redde*, &c. ¶ *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* ¶ *Inaugurator principum eorum*, A. Ad verb. *perfusus*, &c. quod competit Regibus, qui perfusione olei consecrabantur. Vide ad Psalm. 2. 6.

13. *Hereditate possideamus sanctuarium Dei*, *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* ¶ *Habitacula Dei*, Mu. JT. Pi. Gej. A. *caulas*, &c. Pi. *Amena pascua*, &c. Gej. Ham. ut Psal. 23. 2. & 65. 13. quæ Scemitis illis, qui pecoribus abundabant, exoptatissima erant. ¶ *Pulchritudinem*, &c. Hi. *speciosum*, vel *ornamentum*, Domini, Ch. At o. habent, *δυναστεῖον* (quomodo & Ar. & Æth.) vel, ut alia exemplaria legunt, *ἀγίασθιον* *sanctuarium*; quod *Vulgatus* sequitur. Intelligit hic, vel, 1. terram Israelis, ex 2 Par. 20. 11. ubi Deus habitat, & quam Israelitis Deus tradidit. Vel, 2. Templum, cui graviter incubuit Assyriaca invasio, si de ea Psalmus intelligatur: [cui etiam Ammonitæ & Moabitæ minas intentarunt, in hæc forte verba erumpentes; licet bonus Deus successum iis negavit.]

14. *Pone* (vel *redde*, Pi. *fac*, Sy. Ar.) *illos ut rotam* Ità o. Ch. Sy. Ar. Æth. M. P. Mo. JT. Fac eos instabiles instar rotæ. Devolve eos ut rotam de loco declivi. Sic illos versa, ut nunquam quiescant: fac ut ipsi tanquam rotæ acti citò in præceps ferantur, & suâ ipsorum volubilitate ac instabilitate decidant de suis consiliis. ¶ *Ut rotam*, vel *trochum*, torque & jacta illos. *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* sign. quicquid rotundum est & volubile. Malim sic vertere, ut *rota*; q. d. Ut *rota* tractat frumentum, &c. ità tu illos tracta, h. e. comminue, &c. Sic Esa. 28. 28. *frumentum comminuitur rotâ*, &c. ubi *rota* agens est, non patiens, sicut & hoc loco; cum in sequenti verbo, *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* *palea* est patiens, non agens, quæ à vento abigitur, postquam nimirum *rota* manipulos contrivit, tunc enim pulvis & *palea* ventilari solent, & à vento abripi. Vide ad Matth. 3. 12. ¶ *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* ¶ *Redige huc illos, ut sint ceu rota*, Ti. *Ut ere eis ut rotâ*, Ca. [Alii aliter.] *Redde eos velut pappos*, i. e. lanuginem carduorum. Al. *ut festucam*, vel *stipulam*, K. in Mu. fim. Pi. A. Gej. M. quæ turbine circumvolvitur & circumrotatur. Confirmatur hæc versio ex membro seqv. & ex Esa. 17. 13. ubi *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* conjungitur cum *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* *gluma*, tanquam vox æquipollens, ut *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* *gluma* coram vento, & *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* *stipula* coram turbine; sicut hic conjungitur cum *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* *stipula*. [Plura vide, si Deus Optimus Maximus dederit, ad illum Esaia locum annotanda.] ¶ *Ut procellam*, quæ rotatur in modum vorticis. Ut turbine circularem omnia in gyrum agitantem. ¶ *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו*, à *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* convolvit, sign. alibi *rotam*, Esa. 28. 28. &c. & *sphaeram aeris*, Psalm. 77. 19; hic autem, *rem volubilem*. Quidam Hebræorum jungunt istud sequentibus verbis, tanquam sit præposterus ordo, hoc modo, *Pone eos ut stipulam, quæ velut rota circumvolvitur à vento, & in orbem disjicitur*. Rotæ meminit Esaia 5. 28. ¶ *Sicut*

stipulam, &c.] Quæ, pondere destituta, vento insurgenti abripiuntque resistere nequit: Sic eos exagitata. Eadem similitudo Psal. 1. 4. & Jer. 40. 24. Jer. 13. 24.

15. *Sicut ignis qui comburit sylvam* Ità o. Ch. P. &c. citra laborem, celerrimè, horribiliter, totaliter. Ut ignis, in aliquam densam sylvam arborem impactus, totam statim sylvam latè perdit, præsertim si vento adjuvetur: sic tu, Deus, iræ tuæ vento hostes persequere, &c. ¶ *Comburens montes* Nemorosos scilicet aut herbidos: alioquin montes non possunt succendi. Montes, i. e. arbores & herbas in montibus, quæ quandoque fulmine tactæ incenduntur. Vel, *montes sulphureos*, quales *Ætna*, *Vesuvius*, &c. Ego ex versu præcedente hunc expono, ut conclusio præcedentis triturationis & ventilationis. hic exprimitur; ¶ *Ut ignis accendit salum*, &—*montes*, h. e. *paleam à frumento separatam*, & ventilatione excussam, idque in monte, five loco aliquo excelfo, ut moris erat, ubi etiam *palea* incendebatur, nè frumento rursus commisceretur. Hunc sanè versum & præcedentem ad unam eandemque rem spectare docet *ἀπὸ τοῦ* v. 16. quæ aliter maximè incommoda erit. *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* significat quemvis apertum locum ubi gramen & arbores crescunt, saltum, &c. Vide 1 Reg. 7. 2. Psal. 132. 6. Mic. 3. 12.

16. *Ita persequeris illos*, *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* ¶ *Persequere*, &c. P. V. Gej. A. Pi. &c. Fut. 2. pro. 1. five pro imperativo. ¶ *Turbabis* (vel, *conturba*, Gej. &c.) *eos* Ut nesciant quò se vertant. Impletum hoc vide 2 Par. 20. 22, 23.

17. *Imple facies eorum* (vel, per fut. *Obrues eos*, V.) *ignominia*, *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* ¶ *Levitare*, Pi. A. ut contrà, *gloria* vocatur à pondere. Fac ut spe suâ turpiter excidant, &c. ¶ *Et quærent* (vel, *requirent*, V. vel, *ut quærant*, Pi. Gej. vel *inviti*,) *nomen tuum* Nam vexatio dat intellectum. Ut quærant quisnam ille sit tam potens, qui tantas copias tam subito delere possit. Ut deserant pudenda idolorum nomina, tuamque poenitenter implorent opem ac gratiam. Vel, *ut quærant*, &c. impersonaliter, pro, *ut requiratur* ab omnibus *nomen tuum*. Summus finis punitionis impiorum gloria Dei.

18. *Erubescant* Ob irritos conatus. ¶ *In seculum seculi*; ità o. Æth. P. *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* ¶ *Usque in perpetuum*, M. Mo. sic Ca. five *seculum*, JT. Pi. Gej. *in secula seculorum*, Ch. Sy. *in omne ævum*, Ti. *in æternum æternitatis*, Ar. fine fine, continuò. Has voces conjunctim legimus etiam Psal. 92. 8. & 132. 12, 14. Jer. 26. 4. Afflige illos omnibus malis, donec te quærant. ¶ *Et pereant* Si tot plagis erudiri nolint.

19. *Et cognoscant*, &c. *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* ¶ *Et cognoscant* (vel, *ut cognoscant*, Sy. vel, *tum cognoscent*, Pi. *Et scient*, Di.) *quod tu* (vel, *quoniam tu es*, Ch.) *nomen tuum*, Domine, Mo. Ch. vel, *Dominus*, Mu. *solus tu*; *altissimus super omnem terram*, Mo. Mu. vel, *solus altissimus*, &c. Ch. vel, *quod tu*, o. *Jehova*, *solus es*, & *nomen tuum* solum est, & quod solus sis *altissimus*, &c. V. Vel, *quod tu solus*, o. *Jehova*, *es nomen tuum*, *altissimus*, &c. Di. Vel, & quod sis *altissimus*, Q. in V. Solus es id quod diceris, solus verus Deus *Jehova*, qui præes universæ terræ, non uni tantum regioni.

¶ *Scient te solum esse nomen tuum*, i. e. verum Deum, talem qualis nominaris. *Nomen* absolute quandoque ponitur pro Deo, ut Levit. 24. 11, 16. Al. *Et scient te esse*, (ut post *וְיָהוָה יִפְּנֶה עֵינָיו* subintelligatur *וְיָהוָה*, valens verbum substantivum, ex Psal. 102. 28. Confer Psal. 24. 8, 10.) *nomen tuum esse Jehovam*, te solum esse excelsissimum, &c. vel sic, *nomen tuum*, o. *Jehova*, *tui solius esse excelsissimum*, &c. Vel, *וְיָהוָה* est nominativus absolutus, qualem sæpe legimus, ut Psal. 73. 28. Luc. 21. 6. &c. Ità verito, *Et scient*, ad te quod attinet, *nomen tuum*, o. *Jehovah*, *tui solius esse excelsissimum*, &c. Hoc maximè arridet, sic enim nec ellipsis hic est, nec pleonasmus. Quod si *Athnach* in *וְיָהוָה* negligere velimus, quod passim, & præsertim in libris poeticis, faciendum esse omnes fatentur, sic verterem, *Et scient*, ad te quod attinet, *nomen tuum esse Jehovam*, te solum esse excelsissimum, &c. Al. *Et scient Dominum esse nomen tuum*, & te solum altissimum, &c. Ar. fim. o. Æth. *Ut scient* (sub. homines, vel, *ut cognoscatur*) *quod tu solus, cum nomine tuo, es Jehova, altissimus*, &c. Belg.

- Belg. Ut cognoscatur, te solum isto nomine, Jovâ, supremum esse toto orbe terrarum, Ca. [Alii aliter:] Ut cognoscatur, (vel, Tum cognoscent, Pi.) te, cui soli nomen est Jehova, (qui solus es & vocaris Jehova¹), excelsum esse, &c. JT. Pi. Et cognoscent quod tu, cujus nomen est Jehova, solus tu (vel, solus es, M. Ti.) altissimus, &c. P. &c. 777? propter Athnach cum antecedentibus malim jungere, quam cum sequentibus^m. Lucem capit hic locus ex Neh. 9. 6ⁿ. Ex Jehovah nominatus est summus Gentilium Deus Jova, & Jupiter. Et putavit Varro, Latini doctorissimus, Jovem esse nomen Dei Hebræorum, teste August. Conf. evang. 1. 22. In Græcis scriptoribus dicitur Jao, Diod. Sic. 2. 5. Macrobi. Saturn. 1. 18°. Opponitur hoc blasphemias Gentium, qui Jehovah inter minorum gentium deos censabant, ejusque judicia suisque deque habebant P. Dicit, super omnem terram, quia inter deos gentilium hic in hac, alius in alia, regione imperat, &c. 4. Significat Jehovah non tantum Judæis dominari, sed & toti terræ¹.
- 1 Gej.
11 Mu.
12 Gej.
13 A.
14 Gej. ex AE.
15 Gej.
16 Mol.

PSALM. LXXXIV.

- Argumentum hujus Psalmi idem ferè est quod Psal. 42. & 63^a. Hunc scripsit Author, quod à sacris exsularet, &c. Scriptus est, vel, 1. à Davide, quum à Saule ejectus erat, &c. qui tamen de amissa dignitate & de periculis suis, &c. non queritur, sed tantum id recenset quod malorum summum esse judicabat, videlicet quod aberat à Tabernaculo, &c. Vel, 2. ab alio, nomine exsulum in Babylonia^d. Judæi quotidie circa vesperam in synagoga convenientes integrum hunc recitant ante omnia Psalmum, sperantes inde partem in seculo futuro majorem, &c.^{*} Creditur Psalmus scriptus in memoriam ejus temporis quo majorem Judææ partem tenebat Absalomus^f. Scriptus videtur à Davide quum fugeret Absalomum. Vide ad v. 8^g.
- 1 Mol.
2 Mu.
3 Mol.
4 K. in Mu.
5 Gej. ex Bux.
6 Gej.
7 Pi. & Mu. ad v. 8.

1. Pro torcularibus, על התבנית] Super Gittith, P. Vide Psal. 8^h.
2. Quam dilecta tabernacula tua!] Locus cultus¹. Plurali utitur, vel, 1. ob plures partes unius Tabernaculi; vide Psal. 68. 36^h: vel, 2. quia tentorium duplex erat, 1. in civitate David, ubi tunc Arca; 2. tentorium conventus, quod usitatè Tabernaculum dicebatur, quod tunc erat in Gibeon, 2 Par. 1. 3, 4¹. Exclamatio pathetica de laudibus Ecclesiæ aspectabilis^m.
3. Concupiscit; ita o. P. &c. נִכְסְפָה] Ardet, Ti. sim. Ar. Concupiscentiâ flagrat, M. Et (vel, & etiam, P. Mo. Ti. &c.) deficit; ita o. P. JT. &c. præ desiderioⁿ: נִכְסְפָה] Deperit, Ti. desiderat, M. sim. Sy. Mo. vehementer desideravit, Ch. liquefit, Ar. In (vel ad, Mo. JT. &c. vel propter, Pi. Gej.) atria, אֲתֵּרָה] Intelligit locum Arcæ, aut Tabernaculi^o. Atria erant duo, exterius & interius, 2 Reg. 21. 5. 1 Par. 28. 6^p. In atriis stabat populus, nec licebat iis in אֲתֵּרָה templum penetrare^q. Al. introire in atria, M. sim. A. JT. Propterea quod mihi non liceat versari in atriis. 7. verto, propter, ut Exod. 4. 26. אֲתֵּרָה, & ut puto, Dan. 9. 26. אֲתֵּרָה. Cor meum & caro mea] i. e. Totus, tam mente quam corpore, gestio, &c. Exultaverunt; ita o. Æth. vel exultant, Ch. M. P. sim. Mo. Ar. נִכְסְפָה] Jubilant, scil. vocibus sequentibus¹. נִכְסְפָה usurpatur etiam de dolore, sed præcipue de gaudio; & cum אֲתֵּרָה ad conjunctum, ut hic, sign. ovationem qualis est nautarum à portu solventium, vel militum hostes invadentium, vel agricolarum messem finientium, Esa. 9. 3. Sic etiam ovabant vel exclamabant ascendentes Hieros. ad festa. Significat ergo ardens desiderium, &c. seque paratum esse cum ἀλαρυμὸς vociferationibus istis, &c. ascendere^v. Clamant, Ti. sic JT. scil. præ tristitia, (ut Thren. 2. 19. aliàs ferè clamorem lætum designat,) ex collat. membri præcedentis^{*}. In Deum vivum] Ità o. Quem sic discernit à commentitiis [vel mortuis] diis aliarum gentium⁷. Ad Deum, &c. M. P. Mo. Ti. &c. in Deo, &c. Ch. Ar. Al. veniendi ad Deum; &c. desiderio, JT. Supplem אֲתֵּרָה, ad veniendum; & ve-
- 1 V.
2 Gej.
3 Mu.
4 Pi.
5 Jun.
6 V. Mu.
7 Mu.
8 Gej.
9 Mu.
10 Pi.
11 Mu. sim. Ca.
12 Mar.
13 Ham.
14 Pi.
15 Pi.

- rum quidem est אֲתֵּרָה regere præp. אֲתֵּרָה, quæ hic habetur. Sed ob analogiam præcedentis membri malo vertere, propter Deum, &c. i. e. propterea quod non liceat comparere coram Deo. אֲתֵּרָה valet propter, ut & 1 Sam. 30. 7. & 2 Sam. 21. 1². Sensus, Gestio videre locum ac sedem Dei viventis².
4. Passer; ita M. P. Mu. A. Pi. &c. צִפֹּרִית] Vox sign. quamvis avem, ut Gen. 7. 14. Psal. 11. 1; specialiter autem, passerem, quum aliæ aves nominantur, ut hic & Pl. 102. 8. quia passeret incolunt hominum ædes^b. Columba, Ch. in A. Invenit sibi domum] h. e. Nidum^c. Sic Poeta in Lycurgo vocat δῶμον domum avium, pro nido; quomodo, vice versâ, nidus, pro domo, Job. 29. 18^d. Et turtur] Ità o. Ch. Sy. Ar. Æth. BA. Vel, potius, palumbus; nam & Æth. vertit, torquatum, quod epitheton est palumbi in Martialis Xenais & alibi^{*}. Hirundo, M. P. Ti. A. Mu. &c. Ità Hebræi recentiores & Lexicographi, &c. Vox צִפֹּרִית sign. libertatem, aut liberam^f. Hirundo sic dicitur hic & Prov. 26. 2. vel, 1. quia libertatem amat, aded ut citius moriatur quam in cavea serviat homini inclusa: vel, 2. quia libere vagatur inter homines^g; & tam libere versatur in domo quam in agro: & duæ leguntur esse species hirundinum, — quarum petit altera sylvas, Altera tecta subit — Ovid. Metamorph. 6. 7^h. Sed hæc ratio non sufficit, cum & aliæ sint aves partim domesticæ, partim agrestes. In his primum locum tenent columbæ; quarum unum genus domesticum, alterum vagum, & utrumque in tectis habitat, teste Varrone Rust. 3. 7. Sed agreste in summa parte turrium, unde in agros evolet ac remeet: cum clementius alterum, cibo domestico contentum, intra limina januæ soleat pasci. Ego nomine צִפֹּרִית & agrestè hoc columbæ genus, & quascunque columbarum species in feris Græci recensent, significari puto, sed maxime οὐτλαρ palumbum, & τρυγὼνα turturem. Cur autem hæc à libertate nomen habent, obscurum non est. Basil. enim Epist. 175. ad Julittam talium columbarum turmam appellat αὐτὸνομον ἀγέλην, liberum gregem, & suis legibus utentem. Græcè enim αὐτὸνομος idem quod ἐλευθέρῳ, ut patet ex Thucyd. Plut. Demost. Isoc¹. [quorum verba vide in Authore.] Altaria tua] Ità M. P. Mu. A. &c. Videlicet, invenit domum: Appositivè^k. אֲתֵּרָה אֲתֵּרָה] [Sed quomodo hic nidulatae sunt aves?] Qui id fieri potuit in tanto hominum confluxu & Sacerdotum cura^{*}? Resp. 1. Altaria synecdochicè ponuntur pro toto Tabernaculo, live Templo, ad cujus trabes nidulati sunt tam passeret quam palumbi¹; quæ trabes cedrinæ erant & ἀρκυόσιναι, 2 Par. 2. 8. in quo cedri genere palumbum libenter nidificare docet Theoc. Idyl. 5. Κηρὰ μὲν δῶτο, &c. At meâ tu felix donabere virgo palumbo, Cui suas arcubus celsa laet in trabe nidus. Sed & liviam columbam in templis nidificare asserunt Albertus & Turnerus. Et ex Herodoto 1. 159. notum quid Aristodico acciderit, cum passeret exemit aliâque avium genera quæ in templo nidulabantur. Hebræi quidem ullas aves Templo Hieros. insedisse negant, quia eas id abigebat quod אֲתֵּרָה אֲתֵּרָה [prohibens, vel arcens, corvum] vocabant, in summo tecti fastigio positum. Sed nihil tale reperias in descriptione Templi lib. 1 Regum. Pone tamen ita fuisse; hoc quidem aves à summo, non tamen à toto, tecto, aut ab aliis Templi partibus, arcuisset. Si super pinnaculum Templi Christus stare potuit illæsus, Matt. 4. 5. quanto magis aviculæ^m? Resp. 2. Nidificabantur aves prope altaria, h. e. in domibus vel arboribus quæ interdum erant prope Tabernaculum, ut Jos. 24. 26ⁿ. Resp. 3. Si de Davide apud Philistæos exsulante intelligas, profectò tum ubique contruebantur excelsa & altaria, ita ut aviculæ in ipsis nidularentur. Resp. 4. Si de exsulis [aliis, v. g. in Babylonia,] intelligas, sensus est, Aves nidum inveniunt & figunt in ruinis altarium tuorum, cum nobis isthic festum agere & offerre sacrificia non liceat^o. Resp. 5. [Alii locum aliter accipiunt, & supplementum adlunt.] Altaria tua, sub. desidero, Pi. A. vel, sub. sunt illa in quibus quietatur humanus appetitus, L. vel, sub. ego suspiro, at pro domo & nidulo requiro, T. vel, sub. anima mea invenit, ut referatur ad verbum אֲתֵּרָה^{*}. Comparationem facit inter amenitatem nidi, ubi avis requiescit;
- 10
20
30
40
50
60
70
- b A.
c Mar. G.
d K.
e Ga. cin.
f BA. 2. 1. 3.
g BA. ib.
h Gej.
i Q. in BA.
j BA. 15.
k Mu.
l Gej.
m BA. 2. 1. 3.
n 2. 1. 3.
o BA. 2. 1. 3.
p A.

requiescit, &c. & altarium, ubi requiescit anima, &c. q. d. Fervide concupisco ædem Dei, &c. adeo etiam, ut, sicut latatur *avis* quæ invenit nidum, ita & ego inveniens altaria tua. Vel, (Servus tuus, aut cor, & caro mea, ex v. 3. tanquam) *avis invenit domum*, videlicet altaria tua. Sic 1 Sam. 24. 15. David se vocat pulicem, canem, &c. ut hic avem. Pertinetque hoc ad classem similium implicitorum, ubi desunt particulae copulativas & conjunctivas, ut Psal. 14. 4. *edentes populum sicut edunt panem*. Sic Job. 24. 19. Cohel. 10. 1 P. Locum sic reddo, *Etiā passer invenit domum*, &c. sic anima mea desiderio afficitur inveniendi (quæ verba ex præced. memb. repetenda sunt) *altaria tua*. Chald. sic, *Etiā columba invenit domum, & turtur*, &c. ed quod legitimi sint pulli ejus ut offerantur super altari tuo. Sed, 1. discrepat hoc ab Hebræo. 2. Nec vera causa nidificationis avium est *invenire* ad oblationem sacrificialem; cum & illæ quæ ad sacrificia non adhibentur nidos suos habeant. Melius JT. qui hysterosin hic statuunt, & cum versu præc. sic connectunt; Vers. 3. *Desiderio afficitur, etiamque deficit, anima mea* (veniendi) *ad Deum*, &c. v. 4. *Ad altaria tua, Jehova exercituum, Rex m. & Deus mi: etiam passer invenit domum, & hirundo nidum sibi, in quo pnat pullos suos*. Argumentum (però annotant) à comparatione minoris; Passeribus, &c. niduli in domibus humanis conceduntur, etsi nihil ad homines attinent; me autem, servum tuum, & Ecclesiæ membrum, quanto indignius est à domo tua exulare? Brentius sic, *Ut aves certa sibi loca feligunt ad quæ in tempestatibus se conferant, ita refugium meum sunt altaria tua*, &c. 9. *Altaria confert cum nidis commoditate, suavitate, securitate, &c.* Dicit, *altaria*, in plur. hic, ut & Num. 3. 31. 1 Reg. 19. 10, 14. quia altare duplex erat, majus & minus, Exod. 29. 36. & 40. 26, 27.

5. *Beati*; ita Mo. Mu. &c. *בְּרָכָה* O beatos, Gej. sim. Pi. Exclamatio †. Vel, *Beatitudines*, sub. sunt, *incolarum*, &c. Gej. *¶ Qui habitant*, &c. *בְּרָכָה* Qui non, instar peregrinorum, ad momentum illic intuentur, &c. sed indigenæ sunt aut familiares ejus. *בְּרָכָה* sepe valet, *manere* tanquam in propria æde, quod est, *habitare*. Quibus datum est Templum adire ac frequentare. Periphrasis est Sacerdotum & Levitarum. *¶ In secula*, &c. *עוֹלָם* Adhuc, Mo. A. JT. amplius, Gej. perpetuo, M. Ti. Pi. &c. continenter, Ca. Non semel, sed jugiter & continuo, laudârunt, laudant, & laudabunt, te. *Laudabunt* (vel, *laudare pergunt*, Gej.) te, Sy. P. Mo. Ch. Vel, qui [nempe Sacerdotes] *laudant*, sive *laudabunt*, te, JT. Pi. Mu. &c.

6. *Beatus vir*; vel, *homo*, P. JT. &c. plebeius propriæ, vel etiam in genere: *בְּרָכָה* *Beatus* homini, Ar. *¶ Cujus est auxil. abs te* Itā o. *Auxilium*, intellige facultatem eundi ad Templum. *¶ בְּרָכָה* Fortitudo, sive robur, (vel *auxilium*, M.) ei (vel, cui, sive *cujus*, M. P. Pi. &c.) in te, Mo. Gej. &c. sub. est, Pi. &c. Cui, tui solius ope nixus, proposuit, vel proponit, sese longo & arduo itineri accingere. Versu præc. beatos prædicat sacerdotes, &c. qui perpetuo tractant cultum Dei, &c. hic, reliquos Israelitas, qui ad loca cultus studiosè ibant. *¶ Ascensiones in corde suo disposuit* Itā o. sim. Æth. Vel, 1. in Templum, q. d. Qui vult ad Templum ascendere: erat enim Jerusalem in loco edito. Vel, 2. in cœlum. Qui statuit semper progredi & ascendere in via virtutis ad cœlum. *¶ בְּרָכָה* *Via strata* (vel *semita*, Gej. vel, & *via*, P.) in corde eorum, Mo. in (vel, & in, M.) quorum cordibus *semita* (sub. tue, Ti.) sunt, Ti. M. Beati in quorum corde sunt *semita*, ducentes nim. ad illa loca, ad domum Dei, v. 5. Vide Jes. 33. 8. Thren. 1. 4. Dicit, *eorum*, pro, *ejus*, quia præcessit sing. *בְּרָכָה* *homo*; quod tamen collectivè accipiendum. In quorum animo semper hæret via ad Templum, illud unum meditantur, exoptant, &c. Beati illi qui pedites illud iter suscipiunt, non modò qui in equis aut curribus, ut solent divites. Qui statuunt se ituros ad Templum, nec quicquam aliud cogitant. Al. Quibus curæ est vias illas altas sive stratas munire & reparare, ut sibi aliisque iter commodum sit ad Templum: id quod actus pietatis erat, &c. Sciendum, singulos mares ter in anno se coram Domino sistere debuisse, juxta Exod.

23. 14, &c. P. Erat autem Judæa regio montosa & inæqualis, unde non raro in vallibus ob magnas pluvias itinera intercludebantur, viæque transiri non poterant. Hinc Maimonides refert delegatos quotannis fuisse qui vias 15. die mensis Adar munirent. Abu Walid videtur reddere fortitudines, & exponere, fortia & heroica proposita. K. in Rad. laudes altis reddit. Judæo-Ar. totum sic exprimit, *quorum corda sincera sunt*. Alii *semitas* accipiunt de mandatis Divinis, q. d. Qui vitam suam componere student ad normam mandatorum, &c. Ego intelligo, ex Esa. 40. 3. *vias Deo præparatas in cordibus*. Al. *via sunt strata in medio eorum*, G. Ham. q. d. Qui tales vias stratas habent, & licentiam adeundi sacrum conventum, &c. In omnibus locis in quibus habitant viæ sunt bene strata quæ Hierosolyma deducunt. *בְּרָכָה*, vel *בְּרָכָה*, non modò cor, sed sæpe medium cujusvis rei, sign. ut Deut. 4. 11. 2 Sam. 18. 14. Jer. 51. 1. Jon. 2. 3. [JT. totum sic reddunt, *Beatus homo cui facultas est in te semitas tuas insistendi ex animi sui sententia*,] i. e. quibus aditus in Ecclesiam, ut mihi, non interclusus est, sed per te patet libere. [Ch. sic, *Beatus vir cujus fortitudo in te est, fiducia in corde tuo*: Ca. autem sic, *Beati qui eas mente vias tenent, ut habeant sitam in te potentiam*.]

7. *In valle lacrymarum*; itā o. Æth. *עוֹרְרֵי בְּעֵמֶק הַדְּמָא* Transfuentes, M. P. Ti. Mo. Mu. Gej. &c. q. d. Transitores, vel Viatores, vallis, &c. Participium in regimine ponitur more substantivi. Describuntur hic ulterius amatores ædium sacrarum, quod beati sint non solum dum habitant in iis, v. 5. sed & qui iter ad eas instituunt, v. 6. *Transituri*, G. Qui *transfuentes*, JT. Pi. A. vel, Qui *transseunt*, Pi. vel, *Transseuntium*, A. Qui *si transeant*, Ca. [Sequentia verba variè reddunt:] in, vel per, *vallem Habbacha*, Mo. P. A. *Baca* est nomen proprium loci, sive vallis, quæ ibatur eo. Verum unica illa vallis non permeanda erat omnibus ad festa accedentibus: Eto enim fuerit ipsa sita ad meridiem, quid hoc ad accedentes ab Occasu, Ortus, aut Septentrione? Per *vallem fontis*: *בְּרָכָה* *fletum* sign. & inde *fontem*, quod ex fonte emanet aqua velut lacrymæ ex fletu oculorum. Al. per *vallem mori*, sive *mororum*, JT. Pi. G. Mu. A. Coc. Hæc vallis sita erat prope vallem Raphæorum, ut colligitur ex 2 Sam. 5. 22, 23. Sed malim collectivè accipere, per *valles mororum*, i. e. ubi nascuntur mori. In genere significat loca siticulosa & sicciora, quippe in quilibet morus nascitur. Sed falluntur; *Morus* enim non temere crescit in montibus, inquit Plin. 16. 18. sed in vallibus, & in solo pingui & humido, ut scribunt Herbarii. Al. per *vallem fletus*, M. Ti. Ham. sive *flebilis*, i. e. siticulosa. Nam si in vallibus quæ naturâ fontibus abundant aquam non invenias, quid superest nisi ut fleas? Syrus vertit, per *profundum fletum*, vel, cum *profundo fletu*; quo tamen non tam lacrymas humanas intelligit, quàm aquas terram superfluentes. Vide Job. 28. 11. *Coercet flumina à fletu*; & 38. 16. *¶ בְּרָכָה* *fletus maris*. Itā & hic, per *vallem uliginosam* & *quasi fletem*. Voce hæc omnes comprehenduntur viatorum molestiæ, quales à pulvere, ventis, æstu, imbribus, &c. obtingunt, lacrymasque eis exprimunt. Significat, per multas afflictiones perveniendum esse in regnum Dei. *¶ In loco quem posuit* Itā o. Æth. i. e. per quem ire disposuit. Vel, in loco, pro, in locum, quem Deus posuit, ire vult. *¶ בְּרָכָה* *Fontem* (vel, fontes, V. in fontem, A.) ponunt (vel ponent, Mo. ponebant, Mu. constituunt, JT. Pi. Gej.) eam, P. V. Gej. Mo. Mu. G. &c. sub. *vallem*, V. vel, in ea, M. Vel, fontibus abundantem reddent eam, Ti. vel, fontalem reddent eam. Sensus loci, Ubique versantur, Deus eis necessaria suppeditat; adeo ut si natura ea neget, potius contra naturam faciat: ut olim in æstuosa illa solitudine, ubi fontem suis ex rupe elicit. Nec obest quod, non ipsi boni fontes excitant, ut hic dicuntur, h. e. non ipsi sibi, sed Deus necessaria suppeditat: dicuntur enim poetico more id facere quod ipsorum causâ fit. *Fontem facient eam*, i. e. eam utentur tanquam agnoscendo loco. q. d. Etiam si in itinere occurrant loca siticulosa, Deus illis pluviam dabit pro fontibus. *Reddent eam* ac si esset unus fons; q. d. Multitudo transeuntium efficiet ut in loco in quo unus erat fons sint plures fontes, quod hic & illic fossuri sint, ut

pergunt ab acie in aciem comparitram] apud Deum Zigne.] Sensus, Nunquam quiescent donec perveniant ad Templum ipsum, &c. P. [Ch. sic habet, Progre-
dientibus justis de domo sanctuarii in domum doctrinae, appa-
rebit labor Legis, ab ipsis susceptus, coram Domino cujus
majestas refidet in Sion.] Hinc colligitur Psalmum hunc
à Davide compositum esse, non tempore Saulis, (tunc
enim nec Arca nec Tabernaculum erat in Sion, sed
Arca erat in Kiriathjeharim, 1 Sam. 7. 1.) sed quum
fugit Absalomum *.

9. Exaudi, &c.] Altera pars Psalmi, in qua Deum
precatur ut votis suis annuat, detque domum Dei ali-
quando adire, &c. r.

10. Protector (vel Clypeus, P. Ti. Mo.) noster.] Ità o.
M. O Deus, qui es protector, &c. v. ¶ Respice in

faciem (vel, aspice, sive intue, faciem, seu facies, o. Ar.
M. P. &c.) Christi (vel uncti, Mo.) tui] h. e. Regis quem
unxisti. i. e. Vel, 1. Domini Christi, in quo Deus nos
gratiosè aspicit *. Christi dignitatem & merita intue-
re, per quem concede quæ petimus. Vel, 2. faciem

meam, qui unctus sum in Regem, &c. 2. Vel, 3. Zoro-
babelis, sive alterius ducis, &c. si aliquis in exilio Ba-
bylonico hæc loquitur 2.

11. Melior est (sub. mihi, Mu.) dies una in atriis
tuis] Scil. consumpta, vel transacta, ità ut vacatum
sit eadem à cunctis negotiis curisque secularibus, soli-
que Deo impensa fuerit devotio. Heb. bonus dies, Pi.
sub. unus, JT. Pi. ¶ Super millia, מֵאָלָף] Præ mille,

Mo. quàm mille, Sy. M. P. Ti. &c. sub. alibi, P. Ti. JT.
Pi. A. Ellipsis vocis ex voce contraria, sive ex altero
hemistichio, eruenda *. Sic Prov. 19. 1. Melior est pau-
per, &c. perverso, sub. divite; Prov. 24. 18. & convertat

ab eo iram suam, sub. in te; Prov. 28. 16. Multus op-
pressionibus, sub. decurtabit, ex membro seq. — prolonga-
bit dies d. Sic Num. 9. 16. Nubes tegebat, (sub. inter-
diu,) & species ignis noctu; Psal. 91. 7. cadent à latere

tuo (sub. sinistro) mille, & à dextera tua decies mille;
Sirach. 16. 3. Præstat unus justus quàm mille, sub. in-
justi; 1 Tim. 4. 3. Prohibentium contrahere matrimonium,

jubentium abstinere à cibis, &c. Sic Jud. 5. 6. desierant iii-
nera, sub. recta, vel ordinaria, quia illic sequitur de iti-
neribus tortuosis f. Eà lege melior est unus dies, &c. ut

postridie moriar, quàm mille dies aut annos alibi vi-
vere, aut in hac terra, aut in exilio g. Super millia,

sub. ex commate seq. in peccatorum tabernaculis. Cic.
Tusc. 2. Philosophiam alloquens, Est unus dies bene &
ex præceptis tuis actus peccantis immortalitati anteponen-
dus *. ¶ Elegi abjectus esse (i. e. vile aliquod mini-

sterium exercere) in domo Dei mei; ità o. Ar. Eth.
"בְּחֵרְתִּי הַמִּתְחַלֵּשׁ" Elegi esse in limine, &c. Mo. P. Ma-
lo, vel Malui, limen tenere, M. vel, ad, sive apud, limen

esse, vel desiderare, sive commorari, Ca. Ti. Pi. vel, frequen-
tare limen, JT. [Locum variè explicant.] 1. Mallem
esse in loco vel statu abjectissimo k. Malim esse postre-
mus in Ecclesia l. Custoditio liminum ignobilioribus

committi solet m. Ostiarius erat è mancipiis infimis,
& sæpe in vinculis esse solebat. Ovid. Amor. 1. 6. Ja-
nitor indignè durà religatè catenà. Sueton. de Clar. rhet.
in Otacilio, Servisse dicitur, atque etiam ostiarius, veteri

more, in catena fuisse n. Alludit ad officium Korachita-
rum, qui limina Templi custodiebant, 1 Par. 26. 1. &c. o.
Horum conditio hominibus vel irreligiosis vel ambitio-

sis vilis videbatur: eam tamen David omni impiorum
splendori anteposit P. Malo ad limen, &c. desiderare
tanquam portarius vel mendicus, vel Alexius in angu-
lo, quàm splendide vivere in palatiis impiorum q. Quia

solis Sacerdotibus fas erat Templum ingredi, disertè
exprimit David, modò subsidere in atrio liceat, hæc
forte contentum se fore, & in vulgarem & ignobilem
locum malle rejici, &c. r. 2. Alii intelligunt de jugi

domus Dei frequentatione *. Synecdoche; Mallem
versari in Ecclesia, & ire de cœtu in cœtum, supra
v. 8. Limen, pro domo. Virg. Georg. 2. Exsiliòque
domos & dulcia limina mutant. Et Æn. 6. — ut te sup-
plex peterem, & tua limina adirem. Et Mar. Epigr. 1. 2.

Limina post Pacis (Templi scilicet) Palladiumque forum.
Et idem 10. 58. — qui nocte dièque frequentat Limina —
i. e. ædes hujus vel illius v. 3. Mallem ad limen portæ

jacere, Lazari instar sive mendici, qui Templo exclusus

ad ostium tantum jacere permittitur ad stipem peten-
dam. Id Targum innuit, qui vertit, Elegi adherere
domui, &c. i. e. affixus jacere ostio domus; quod non
erat officium Nethinim, sive custodum portarum Tem-
pli. In veteri Ecclesia Sacerdotes prostrati jacebant
extra ostium Ecclesiæ, petentes supplicationes ingre-
dientium, &c. *. 4. Leifeldius, S. T. Doctor, concio-

nator Londinensis, locum aliter vertit; Malim post-
esse affixus in domo Dei mei, quàm in tentoriis improborum
libere agere. Nota est lex de servi libertatem recusant-

is aure perforanda, & postea affigenda, in servitii per-
petui indicium, Exod. 21. 6. Quamvis autem in lege
illa מִן הַמִּן, non מִן הַמִּן, legatur, & מִן crebrius sit limen;

tamen postem quoque sign. ut docet K. in Radic. ex
Amos. 9. 1. Idemque pariter interpretatur Ezech. 40. 6.
& 43. 8. Sed & interpretes plerique 2 Par. 3. 7. Porro,

וְהָיָה, quod alii habitare vertunt, ille reddit, liberum
esse, vel, libere versari, ut sit מִן הַמִּן לְלִיבֵרָה liberum esse,
unde מִן הַמִּן לְלִיבֵרָה, Esa. 61. 1. eadem analogià quā à

מִן הַמִּן לְלִיבֵרָה, Ecclef. 9. 1. & à מִן הַמִּן לְלִיבֵרָה, sal-
tare, מִן הַמִּן, Jud. 21. 21 v. מִן הַמִּן לְלִיבֵרָה alibi non reperi-
tur: descendit à מִן הַמִּן לְלִיבֵרָה, cui in Templo tribue-

bantur certi custodes, nè immundum quid super illud
transiret, 2 Reg. 12. 9. & 22. 4. & 23. 4. & 25. 18. 2. Gej.
¶ Magis quàm habitare (vel, etatem agere: Expono
verbum מִן הַמִּן ex nomine מִן הַמִּן etas, seu tempus humanæ

vitæ. Vel, etatem omnem agere, Gej. A. tranquille a. Pi.
scilicet, hilariter & pomposè b,) in tabernaculis peccato-
rum] Ità o. Eth. sic Ti. Ca. vel, impietatis, M. P. Mo.

JT. Pi. &c. quod opponit tabernaculo sanctitatis: q. d.
Ubi, loco meditationis, cæterorumque sacrorum exerci-
tiorum, &c. vigent meræ fraudes, voluptates impuræ,
profana securitas, &c. Vel, q. d. in ædibus prospere

agentium impiorum c. Quàm in ædibus magnificen-
tissimis Babyloniorum, aut divitum, ubi plerumque
regnat impietas d. Vel, perturbationis, V. Gen. ut in-
telligat aulam regiam, ubi nulla pietas, &c. f. Domum

Dei מִן הַמִּן vocat, ut ædificium permanens significet; im-
piorum autem domos, מִן הַמִּן, q. d. domos vagas & am-
bulatorias, nec diu duraturas; quò scilicet instabilita-

tem conditionis impiorum designet f. Hebr. habet, מִן הַמִּן
מִן הַמִּן.

12. Misericordiam, &c. מִן הַמִּן] Sol & scutum,
Mu. ex Aq. & Sym. & Hi. Pi. A. &c. Sol, i. e. lux, ut

Esa. 60. 19. Apoc. 21. 23. Quo intellige benedictiones
& consolationes omnes per Christum, solem justitiæ,
Mal. 4. 2. Lux vitæ est h. Recreat pios beneficiis suis,

ut Sol plantas & animalia calore & splendore i. Scu-
tum, i. e. propugnator suorum k. Defensor contra te-
la hostium, tum visibilibus, tum invisibilibus l. Ratio

est præcedentis versûs, cur optet potius ædis Dei esse
janitor, &c. quia, inquit, alibi sunt horrendæ tene-
bræ; apud Deum unum lux, Solis instar, hominum
mentes exhilarans, omnesque errorum & ignorantie

tenebras depellens: alibi, tuti prorsus nihil; in Deo
verò, certissimum semper præsidium m. ¶ Gratiā] n. Mu.
In hac vita, ut gloriā [quæ sequitur] in futura n. Gra-
tuitam acceptionem & adoptionem, &c. o. Amicitiam o. Mol.

Dei ex benevolentia impromerita, tum omnia bona
gratiæ & amoris p. Al. Non solum favebit ipse, sed p. Coc.
& favorem conciliabit apud alios q. Gratosum & q. Gej.

charum & honoratum efficiet aliis, (quotquot sunt sin-
ceri animi.) Id sign. gratiam dare, &c. ut patet ex Prov.
13. 15. Adde Gen. 39. 21. & Exod. 3. 21. & 12. 36. r. Mu.

¶ Et gloriā] i. e. Vitam æternam t. Vel, excellen-
tiam, splendorem, & quicquid hominem conspicuum
reddit v; honorem & abundantiam *. Intelligo, 1. dig-
nitatem filiorum Dei; 2. deinde varia dona & bene-

ficia quibus suos ornat Deus in hac vita; 3. æternam
gloriā v. ¶ Non privabit, &c. "וְלֹא יִפְּסֶה" Nec
prohibet (vel avertit, V. retrahit, Q. in V. subtrahet, vel

negabit, Gej.) bonum, &c. P. videlicet solidum & re-
vera salutare. Majoris tum certitudinis tum liberali-
tatis exprimendæ causâ, negativè repetitur quod affir-
mativè modò dictum fuerat; ut Prov. 21. 26. Non

cobibet, &c. i. e. Bona largissimè præbet. Verba negantia
pro contrariis affirmantibus, per quandam מַעֲוָה, sæ-
pe ponuntur: ut Exod. 20. 7. — non habebit infan-
tem, Levit. 10. 1. quod non præceperat, i. e. fortiter prohi-

buerat,

* Ham.

v Ga. cin. ib.

2. Gej.

a. Pi.

b. Gej.

c. Gej.

d. Mu.

f. Gen.

f. Mu.

g. A.

h. Mar.

i. Pi. fm.

Gej.

h. Mar.

i. Gej.

n. Mu.

o. Mar.

p. Mol.

p. Coc.

q. Gej.

r. Mu.

* Ga. cin.

p. 91.

t. Gen. fm.

Mar.

v. Gej.

* Coc.

v. Mol.

2. Gej.

- ^a Glafs. buerat, &c. [¶] *Qui ambulat in innocentia*, בְּתָמִים]
- gram. 3. 3. ^b Per perfectam viam, V. in sinceritatibus, vel perfectione, Q. in V. in integritate, Pi. Gej. i. e. sine dolo vel perfidia Deum ingenuè colentibus ^b. Observa nomen בְּתָמִים, quod aliàs adjectivum est, hîc usurpari ut substantivum. Sic Jud. 9. 16. Amos. 5. 10 ^c.
- ^c Pi. sim. Gej. 13. *Beatus homo qui sperat in te*] Recurrit ad מַנְהִיגִים, cujus v. 5. & 6. meminerat ^d. Roganti Deum spes certa affulfit salutis & reditus in Templum: q. d. Ut miseri nunc sumus, & procul ab æde tua absumus; tamen hoc nos solatur & valde recreat, quod speramus te nos liberaturum, &c. Itaque Psalmum epiphonemate concludit, O, verè nunc beatum illum esse experior qui in te confidit. Vel dic, si vis, Postquam seriorum felicitatem prædicavit qui Templum adirent, &c. nunc tandem se corrigit, sicque statuit, ad veram hominis felicitatem satis esse, si quis animo & mente præfens sit Deo, ipsum solum cogitet, ad ipsum unum sua omnia referat, omnemque spem suam in Dei bonitate collocet ^f.
- ^f Mu.

PSALM. LXXXV.

ARGUMENTUM. Psalmus hic scriptus putatur post reditum ex Babylone, cum, restaurato Templo, &c. populus coalescere coepit in unum corpus, & in spem prioris gloriæ erigi. Sed quia vicinarum gentium odio & incursionibus sæpe turbabantur, &c. à Deo petit Propheta veram & solidam pacem, &c. Ut autem se & alios in spem adducat, &c. promissiones Dei ita intuetur, ut simul vaticinetur de eventu, ac certò futurum promittit ut pax, justitia, veritas, &c. redeant ^a: quod quia ante Christum plenè non fuit impletum, ideo Interpr. hunc Psal. ad Regnum Christi accommodant ^b.

^a Mol. sim. Mu. ^b Mol.

2. *Benedixisti, &c.* בְּרַצְיָה אֶרֶץ] *Complacuiisti* (vel, *Benevolus fueras*, JT. Pi. *Favisti*, Q. in V.) *terre tue*, Mo. P. Mu. i. e. Judææ, quam inhabitandam dedisti populo tuo ^c. *Terre*, i. e. habitatoribus ^d. *Benignus factus es*, &c. M. *Rediisti in gratiam*, &c. V. *Dilexisti*, &c. ex proprio motu & mero beneplacito: id בְּרַצְיָה sign. Psal. 77. 8. & 102. 15. Ante precationem præmittit antecedentem Dei beneficentiam largam, continuatam, &c. ut sit argumentum à facili, usitato, &c. q. d. Quem antehac nostrî non puduit, eum nec jam pudebit, &c. Primis tribus [post titulum] versibus beneficium liberationis à Babylone commemorat ^e. Al. *Propitius eris*, &c. Ti. Q. in futuro vertunt præterita istorum trium versuum usque ad quintum, *Redibis in gratiam*, &c. quod de Messia scriptus sit Psalmus, pro cuius adventu precatur ^f. *Avertisti* (vel, *Reduxisti*, Sy. Ar. P. Mo. vel, *Avertes*, Ti. V. vel, *Reduxeras*, JT. Pi.) *captivitatem Jacob*] Ità M. V. i. e. captivos, ut Ps. 68. 19 ^h, è capt. Babylonica ⁱ. [Al.] Descriptio est reditus in urbem devicto Absalomo. *Captivitatem* appellat exilium illud ultra Jordanem, ubi David & qui eum sequebantur obsessi erant partim à popularibus adversariis suis, partim ab infestis gentibus. Optimè potuit hic Psalmus usurpari ab Esdra & Nehemia ^k.

^c Pi. ^d Mar. ^e Gej. ^f Mu. ^g V. ^h Gej. sic A. ⁱ Pi. &c. ^k G.

3. *Remissisti* (vel, *Sustulisti*, Mo. vel, *Abstuleras*, Pi. *Condonaveras*, JT. vel, *Anseres*, Ti. V. *Condonabis*, V.) *iniquitatem plebis tue*] Ità o. Ch. Sy. M. P. &c. Causa namque captivitatis fuere peccata ^l. Aded paternè populum tractasti ac si nihil mali commisissent ^m.

4. *Mitigasti* (vel, *Collegisti*, Mo. *Continuisti*, Ch. *Abstulisti*, P. Gej. Mu. *Contraxisti*, M. *Receperas*, JT. *Sustuleras*, Pi. vel, *Toller*, Ti. V. *Colliges*, *Contrahes*, V.) *omnem iram tuam*; sic o. Ar. &c. אִסְפָּה] *Colligendo abstulisti*, A. אִסְפָּה sign. colligere, Num. 11. 32. Psal. 50. 5. inde, *auferre*, q. d. rem undiquaque conquistam & collectam totaliter abolere, aut aliò transportare; ut Psal. 104. 29. Jes. 16. 10 ⁿ. *Avertisti* (vel, *avertes* te, Pi. sim. Ar. Ch. Gej.) *ab ira indignationis tue*; sic o. Eth. Ar. Pi. &c. אָפַק מִפְּנֵי אֵתָּה] *Reduxisti ab ira*, vel *furore*, *faciem tuam*, M. *Revocasti ab excandescendo furorẽ tuum*, P. *Avertes*, quò minus æstuaret,

^l Mu. ^m Gej. ⁿ Gej.

iram tuam, JT. *Fervorem iræ tue sedabis*, Ti. [Ca. totum sic reddit, *Cohibuiti tantam istam severitatem, istius iræ fervore coercito*.]

5. *Converte* (vel, *Restitue*, Pi. Mu. *Reduc*, Gej.) *nos*] Ità Mu. A. &c. In pristinum statum felicem ^o; nec patere, nos amplius divexari ab hostibus P. אֲשׁוּבוּ. *Et averte iram tuam à nobis*; ità o. Ar. Eth. אָפַק כַּעַסְךָ] *Et cessare fac* (vel, *dissipa*, M. V. A. vel, *abrumpe*, Gej. *solve*, vel *dissolve*, Ti. V. vel, *irritam fac*, Ch. Mo. JT. Pi. Gej. vel, *discute*, V. metaphora à nubibus, quæ vento dissipantur ^q), *iram* (vel *irritationem*, M.) *tuam erga nos*, P. quam habes *erga nos*, M. *nobiscum*, Mo. Ch. à nobis, Sy. *contra nos*, JT. A. quâ indignaris *contra nos*, Pi. אֲנִי non semper comitatum, sed aliquando adversationem, exprimit, idemque est ac *contra*; ut Gen. 26. 20. Ps. 94. 16. Sic & Latini dicunt, *inimicitiam cum aliquo exercere* ^r. *Gej.*

6. *Numquid in æternum, &c.*] Nunquamne finem malis impones? Ecce enim, quasi adhuc iratus sis, rursum affligimur ^s. *Gej.*

7. *Tu conversus, &c.* אָנֹכִי אֶתָּה תֹּשֹׁב אֶרֶץ] *Annotu conversus* (ad verb. *revertens*, Mu. Gej. &c. prius verbum per participium vertunt ^t: vel, *iterum*, Gej. ^v: verbum prius gerit vices adverbii, ut Psal. 71. 20 ^v). *vivificabis nos*? Mu. V. &c. vel, *vita restitues*, mutata sententiâ ^x? exhilarabis, vitæque verâ ac felice beabis? ^y. Ecclesia, præ afflictionibus velut mortua, petit sui in vita, tum naturæ tum gratiæ, conservationem, &c. Confer Eph. 2. 5, 6 ^y. A multis & magnis ærumnis in Babylone nos liberasti per Cyrum: à reliquis etiam, v. g. infestatione vicinorum, &c. libera nos ^z. *T.*

8. *Ostende nobis, &c.*] *Fac ut experiamur tuam benignitatem*: tot enim scelerum rei sumus, ut, si summo jure nobiscum agas, perire debemus ^a. *Mu.*

9. *Audiam quid loquatur, &c.*] Nempe, in verbo suo & libris Prophetarum ^b. Post preces, silentium quasi sibi indicit, & tranquillè auscultat, sperantque in Deo ^c. q. d. Quid conqueror, aut loquor? potius auscultandum est, &c. Confer Habak. 2. 1 ^d. Certè ad has preces respondebit Deus ^e. *¶ Quoniam loquatur* (vel, *cloquitur*, JT. Pi. i. e. promittit; vide Zach. 2. 5, — 9 ^f). *pacem*] i. e. Prosperitatem ^g. Tandem nobiscum redibit in gratiam, &c. ^h. *¶ In plebem, &c.* אֶתְּךָ] *Ad* (vel, *erga*, Pi. JT. vel, *super*, Mu. Gej. ut Psal. 69. 27 ⁱ. ^k pro אֶתְּךָ), *populum suum*, Pi. Mu. Gej. vel, *de populo*. Loquatur de populo suo res sese feliciter habituras ^l. *M.*

¶ Et super (vel, *ad*, Gej.) *sanctos suos*] Ità Mu. &c. Qui piè ipsum colunt ^m. Ità vox latior populi restringitur ⁿ. *¶ Et in eos qui convertuntur ad cor*] Ità o. Ar. Eth. i. e. Redeunt ad se ^o, & seriorè respiciunt P. Pro אֶתְּךָ אֱלֹהִים, legerunt אֱלֹהִים: pro לְכַסְלָה, divinis dictionibus, legerunt, vel, לְכַסְלָה seu לֵב, i. e. cor suum ad ipsum; vel, לֵב סֵלָה, h. e. cor, Sela ^q. Verum non tam ita legerunt, quàm paraphrastice exposuerunt ^r. *¶ Et eos qui non convertentur ad stultitiam*, Mu. Mar. h. e. idololatriam; ad quam hostes nos quotidie sollicitant, & ad quam nonnulli è nostris interdum turpiter deficiunt metu mortis & periculorum ^s. Vel, *ad stultitiam*, i. e. qui non re-

petunt peccata: super hos loquatur pacem ^t. *Et non convertentur ad stultitiam*, Ch. P. Mo. *nè recidant*, &c. Ti. sim. Sy. *ut non revertantur*, &c. M. V. Pi. sim. Ca. ^u pro אֶתְּךָ. *Sed nè revertantur ad stultitiam*, JT. Pi. idololatriam & scelera ^x, à quibus per penitentiam semel recefferunt ^y. Potes locum sic reddere, *Loquatur pacem*, &c. & (sub. *loquatur*) *nè convertantur ad stultitiam*; h. e. Israelitæ malo admoniti deinceps desinant stultè agere, deinceps discant sapere ^z. Auditurum se proficetur Psalter in Dei verbo, tum Divinam de pacè promissionem, tum paternam ad circumspicionem exhortationem: nisi malis utrumque accipere instar promissi, quo tum pacis restitutio, tum novæ de-

fectionis prohibitio, asseveretur. Confer Jer. 31. 40 ^a. *Gej.*

10. *Prope, &c.* קָרוֹב] *Propinqua est timentibus eum salus ipsius*, Mu. Gej. quâ scil. opem ferre solet miseris. Opponitur hoc perverso carnis iudicio, quæ in adversitatibus hærens de opẽ Dei desperat ^b. *¶ Ut inhabitet* (vel, *habitatura est*, JT.) *gloria in terra nostra*] Ità o. Ch. Ar. M. Ti. P. &c. Hæc gloria cuiusmodi est, sequentia exponunt ^c. *Gloria* hic opponitur vastitati

^b Mu. ^c Mar. ^d Mu. ^e Ham. ^f Mu. ^g Ham. ^h Mu. ⁱ Mar. ^j Mu. ^k Mu. ^l Mu. ^m Mu. ⁿ Mu. ^o Mu. ^p Mu. ^q Mu. ^r Mu. ^s Mu. ^t Mu. ^u Mu. ^v Mu. ^w Mu. ^x Mu. ^y Mu. ^z Mu.

^a Mu. ^b Mu. ^c Mu. ^d Mu. ^e Mu. ^f Mu. ^g Mu. ^h Mu. ⁱ Mu. ^j Mu. ^k Mu. ^l Mu. ^m Mu. ⁿ Mu. ^o Mu. ^p Mu. ^q Mu. ^r Mu. ^s Mu. ^t Mu. ^u Mu. ^v Mu. ^w Mu. ^x Mu. ^y Mu. ^z Mu.

^a Mu. ^b Mu. ^c Mu. ^d Mu. ^e Mu. ^f Mu. ^g Mu. ^h Mu. ⁱ Mu. ^j Mu. ^k Mu. ^l Mu. ^m Mu. ⁿ Mu. ^o Mu. ^p Mu. ^q Mu. ^r Mu. ^s Mu. ^t Mu. ^u Mu. ^v Mu. ^w Mu. ^x Mu. ^y Mu. ^z Mu.

^a Mu. ^b Mu. ^c Mu. ^d Mu. ^e Mu. ^f Mu. ^g Mu. ^h Mu. ⁱ Mu. ^j Mu. ^k Mu. ^l Mu. ^m Mu. ⁿ Mu. ^o Mu. ^p Mu. ^q Mu. ^r Mu. ^s Mu. ^t Mu. ^u Mu. ^v Mu. ^w Mu. ^x Mu. ^y Mu. ^z Mu.

^a Mu. ^b Mu. ^c Mu. ^d Mu. ^e Mu. ^f Mu. ^g Mu. ^h Mu. ⁱ Mu. ^j Mu. ^k Mu. ^l Mu. ^m Mu. ⁿ Mu. ^o Mu. ^p Mu. ^q Mu. ^r Mu. ^s Mu. ^t Mu. ^u Mu. ^v Mu. ^w Mu. ^x Mu. ^y Mu. ^z Mu.

^a Mu. ^b Mu. ^c Mu. ^d Mu. ^e Mu. ^f Mu. ^g Mu. ^h Mu. ⁱ Mu. ^j Mu. ^k Mu. ^l Mu. ^m Mu. ⁿ Mu. ^o Mu. ^p Mu. ^q Mu. ^r Mu. ^s Mu. ^t Mu. ^u Mu. ^v Mu. ^w Mu. ^x Mu. ^y Mu. ^z Mu.

probrosque statui terræ, ubi cuncta vicinorum ludi-
briis exposita sunt^d. Fatendum est, nec repugnant
Hebræi, hæc omnia pertinere ad tempora Messie, cuius
Regni gloria summa est, eaque non momentanea, sed
firma, durabilis & perpetua; (quod verbo *inhabitandi*
significatur,) quod Deum assidue præsentem habet, à
quo servatur, &c. Plerique Hebræorum (in quibus K.)
per gloriam hic Deum, seu Divinam maiestatem, in-
telligant, quam negant habitasse in Templo secundo,
sed in tertio, quod per Messiam extruendum frustra
sperant, habitaturam affirmant^f. *Gloriam* intellige
Dei, quæ per peccatum destituti sumus, Rom. 3. 23. quæ
in Christo restituetur, Deo nobiscum habitante, & glo-
riam suam nobis exhibente; Esa. 60. 1. Apoc. 21. 3, 11.
Confer 2 Cor. 3. 18^f. Quid *gloria*, vide Psal. 63. 3. &
84. 12. Accipi potest de cultu Dei glorioso; vel, de
gloria Divini nominis^g. Vel, *gloria* hic est Christus,
qui habitavit in terra nostra, cuius gloriam viderunt,
&c. Joh. 1. 14^h, qui dicitur *gloria populi Israel*, Luc.
2. 32ⁱ.

11. *Misericordia*; ita Mu. A. רחמים Benignitas, Pi.
Benevolentia; Mu. Gratia; Gej. Vel, 1. Dei erga ho-
mines^k; vel, 2. hominum; q. d. Amabilis erit offi-
ciorum charitatis exhibitio inter incolas terræ, vel
membra Ecclesiæ^l. ¶ *Veritas* i. e. Fides in pactis^m,
candor & integritas dictorum atque factorumⁿ. Vel,
fidelitas Dei in præstandis promissis^o. ¶ *Obviave-
runt sibi*; ita P. Mo. sim. M. אירעו Occurrerunt no-
bis, Sy. *occurrent inter se*, JT. Pi. Ca. vel, *sibi invicem*,
Ti. Ubique in curiis, plateis, domibus erunt præsentēs,
& familiariter quodammodo conversabuntur invicem.
Præterita hic indubiè pro fut. more prophetico usurpa-
ta sunt; id quod probant verba fut. in versibus se-
quentibus^q. Veritas promissionum Dei in Christo im-
pletur, Luc. 1. 68, 69. Act. 13. 32, 33^r. Misericordia
Dei & veritas ejus conspiraverunt, ut hominibus be-
nefaciant, & Redemptorem mittant^s. ¶ *Justitia*
Judiciorum autoritas^t. Justitia publica in judiciis, &
in privatis commerciis^v. Vel, justitia Dei^x. ¶ *Et
pax* Tranquillitas, tum publica regionis, tum privata
vel domestica, in foro, thoro, &c.^y. Pax hic est ani-
morum concordia^z. Al. Pax est benevolentia seu
amor Dei^a. ¶ *Osculata sunt* Ità o. M. Mo. P. &c.
vel, *osculabuntur*, Ti. Pi. JT. Sub. se, JT. vel, *se mutuo*,
Ti. P. Pi. vel, *nos*, Sy. quasi post mutua absentia diu-
rurnitatem^f. Amicissimè conspirabunt: hætenus diu
fatis sejunctæ, nunc verò, postliminiò redeuntēs in
terram, se invicem salutabunt^b. Loquutio ex more
Orientalium, qui, ut hodie etiam fit, occurrentes aman-
ter excepturi exosculabantur. Ità Luc. 15. 20. Certè
justitia & pax ita agglutinatae sunt, ut una sine altera
esse nequeat^c. Christus est Rex *justitiæ & pacis*, Heb.
7. 2. & opus *justitiæ* per ipsum est *pax*, Esa. 32. 17^d.
[Q. hæc omnia de hominibus exponunt.] Docet sum-
mam prædictarum virtutum fore conjunctionem. Sen-
sus est, Certò futurum prædico ut, sopitis bellis & re-
stituta pace, *misericordia, veritas, justitia & concordia*
studiosè colantur, quibus omnibus nullus est in bello
locus, ut experientia docet^f. [Alii omnia de Deo
accipiunt, ut notatum.] Fructus adventus Christi
4 versibus describuntur: *Misericordia*, nempe Dei
erga Gentes mera gratia; & *veritas*, i. e. promissionum
ejus fidelitas, propter Judæos, quibus promissus fuit
Christus; *justitia*, i. e. iustificatio, de qua seq. versu; &
pax, h. e. tranquillitas conscientia, reconciliationis ef-
fectus. Vide Rom. 15. 8, 9^{*}. [Alii autem distributio-
nem faciunt, & partem hominibus, partem Deo, at-
tribuunt.] *Justitia & veritas* est ex parte hominum, *mi-
sericordia & pax* ex parte Dei^f. Significat præstatio-
nem ex parte Dei proportionatam esse conditionibus
à nobis præstitis. Ubi à nobis præstantur Deo fidelitas
& *justitia*, à Deo præstabitur nobis *misericordia & pax*,
h. e. omnigena felicitas. Convenit hæc sententia &
præcedentibus, v. 7, 8, 9. & sequentibus^g.

12. *Veritas de terra orta est*, אמת Germinabit, Mo.
Mu. Gej. h. e. Terra profert fidelem proventum^h. Al.
Integritas & sincera reformatio ascendent de terra, i. e.
de cordibus hominumⁱ. Veritas, seu fides, reviviscet
inter mortales, quæ bellorum injuriâ prorsus videba-
tur extincta^k. *Veritatis* iterum meminit, fortè, quia
tunc maximè laboraretur perfidiâ: vel, per *veritatem*
intellige omnes virtutes, quæ inter se foederatae sunt^l.
Al. Christus, qui veritas est, natus est ex Virgine^m. Al. Ve-
ra Religio & probitas de terra, quæ ante Christum erat
idololatriæ & impiis operibus corruptissima, emerfitⁿ.
¶ *Et justitia de celo prospexit*; ita o. Ar. Sy. Ch. M. Mo.
vel, *prospicit*, P. *prospiciet*, Ti. sim. JT. Pi. vel, *existet*,
Ca. אשר Præter. pro præf. vel fut. *præbebit se visen-
dam*, V. *Justitia*, i. e. sanctitas, probitas, &c. quæ ter-
ram deseruisse videbatur, & in coelum volasse, jam,
quasi ad nos reditura, erecto capite terras prospicere
videtur: vel, per *justitiam* Christum intellige^o. Al.
Justitia Dei^p, id est, misericordia, (usitata notione
רחמים), super homines veniet^r; instar Solis^s, exila-
rabit omnia^t, & [ut sequitur] terram germinare fa-
ciat^v. *Justitia* Dei per fidem, Phil. 3. 9^x. *Justitia* coe-
litus donabitur hominibus^y. Al. Deus, cernens ho-
mines virtuti deditos, pro justitia sua è caelis pros-
piciet & providebit, terram ipsam foecundans, &c.^z.

13. *Dominus dabit benignitatem*, טוב Bonum, Mu.
i. e. Vel, pluviam, juxta Deut. 28. 12^a; vel, varia cor-
poris bona, juxta 1 Tim. 4. 8. *Pietas—utilis*, &c.^b. Hoc
ipsum hætenus descriptum bonum, ut sit emphati-
cum vel demonstrativum: vel, quod bonum est, ut sit
relativum. Al. Dona bona & perfecta, Jac. 1. 17^d.
Bona, i. e. Spiritus Sancti dona, ut Luc. 11. 13. collat.
cum Matt. 7. 11. Vide ad Psalm. 65. 5^f. ¶ *Dabit
fructum suum* Ad dona Divina accedent beneficia hu-
mana^g.

14. *Justitia* (vel, *Et justus*, Sy.) ante eum (vel, ad
facies ejus, Mo. coram eo, Gej. Ti.) ambulabit^h. Ità o.
Ch. M. V. Pi. &c. Vel, ante ambulabit, Ti. vel, ambu-
labit, Mo. vel, *præcedet protegens ante eum*, Ar. אשר
potest esse transitivum, & intransitivumⁱ. Imò אשר
plerumque intransitive sumitur^j. Christus, quasi Sol,
radios justitiæ & sapientiæ suæ præmittet^k. *Justitia*
fidei ubique promulgabitur^l. [Alii de hominum ju-
stitia accipiunt.] Omnia plena erunt justitiâ^m. *Coram
ipso*, i. e. Deo, ex v. 13ⁿ. ut affixum referatur ad re-
motius, non ad proximius^o, quod foem. est; q. d.
Palam exercebitur, non tantum coram oculis hominum,
sed etiam coram Deo ipso. Sic pii *ambulare coram Deo*
dicuntur, Gen. 17. 1. & 24. 40. quod & de sacer-
dote dicitur 1 Sam. 2. 30. Ut *Justitia* instar Flaminis
cujusdam sacra jugiter obeuntis introducatur^p. Ju-
sticiam sic colent homines ut Deo probentur^q. Al. *Ante
eum*, i. e. quemque illorum qui in Regno Christi fuerint^r.
¶ אשר *Justitiam ante se ambulare faciet*
quisque, P. Mu. In omnibus quæ agit justitiam, quasi
facem in tenebris hujus vitæ, præferet, & sibi præ-
mittet. Per *justitiam* hic intellige rectam rationem,
quæ justa est vivendi regula^s. *Faciet Deus ut justitia
præeat sibi*; i. e. Non temporales illas tantum benedi-
ctiones communicabit, sed etiam spirituales, dum pro-
cedet Regnum Christi, & erit thronus justitiæ (ut alibi
appellat David) in hoc mundo^t. ¶ *Et ponet* (vel,
posteaque ponet, Mu.) *in via* (vel, ad viam, Mu. Gej. vel,
quum ponet in viam, Pi. vel, dum conferet ad iter, JT.)
gressus (vel pedes, Mo. Gej. JT. Pi.) suos; ita o. Ar. Eth. M.
P. Ti. &c. אשר *Et ponet gressus illius*
[in foem. gen.] *in via*: vel, & ponet eam in via gressuum
suorum. Ità constantem virtutis cursum denotat, A.
Ponet, &c. [Quis?] Respond. 1. Deus^{*}; q. d. Mox
aderit Deus, vel, in carnem veniet^t. Dominus non
solum beneficia illa coelitus conferet, sed & ipse in
terras descendet^v. Christus aggredietur iter pere-
grinationis suæ^x. Sensus loci, *Justitia antecedit* instar
prodromi, ut viam paret Deo solenniter & magnificè
processuro. Chald. sic, *Ponet eum in via bona*, h. e. in li-
bertate & prospero statu; reducet captivos qui sincere
ambulant, &c.^y. Resp. 2. Quisque ponet, h. e. accinget
se itineri, & opus aggredietur^z; [nempe justè: vide
annotata ex Mu. ad præcedens comma.] Sensus loci,
Justitia, &c. i. e. Justus studebit ambulare ante Deum,
& ponere gressus suos in via mandatorum Dei, agètque
feliciter^a. Resp. 3. *Justitia*^b, quæ prius exulabat,
nunc cursum tenebit^c. *Justitia* instar Reginae cuncta
pro arbitrio disponentis introducitur; q. d. Libere in-
cedet,

tur extincta^k. *Veritatis* iterum meminit, fortè, quia
tunc maximè laboraretur perfidiâ: vel, per *veritatem*
intellige omnes virtutes, quæ inter se foederatae sunt^l.
Al. Christus, qui veritas est, natus est ex Virgine^m. Al. Ve-
ra Religio & probitas de terra, quæ ante Christum erat
idololatriæ & impiis operibus corruptissima, emerfitⁿ.
¶ *Et justitia de celo prospexit*; ita o. Ar. Sy. Ch. M. Mo.
vel, *prospicit*, P. *prospiciet*, Ti. sim. JT. Pi. vel, *existet*,
Ca. אשר Præter. pro præf. vel fut. *præbebit se visen-
dam*, V. *Justitia*, i. e. sanctitas, probitas, &c. quæ ter-
ram deseruisse videbatur, & in coelum volasse, jam,
quasi ad nos reditura, erecto capite terras prospicere
videtur: vel, per *justitiam* Christum intellige^o. Al.
Justitia Dei^p, id est, misericordia, (usitata notione
רחמים), super homines veniet^r; instar Solis^s, exila-
rabit omnia^t, & [ut sequitur] terram germinare fa-
ciat^v. *Justitia* Dei per fidem, Phil. 3. 9^x. *Justitia* coe-
litus donabitur hominibus^y. Al. Deus, cernens ho-
mines virtuti deditos, pro justitia sua è caelis pros-
piciet & providebit, terram ipsam foecundans, &c.^z.

13. *Dominus dabit benignitatem*, טוב Bonum, Mu.
i. e. Vel, pluviam, juxta Deut. 28. 12^a; vel, varia cor-
poris bona, juxta 1 Tim. 4. 8. *Pietas—utilis*, &c.^b. Hoc
ipsum hætenus descriptum bonum, ut sit emphati-
cum vel demonstrativum: vel, quod bonum est, ut sit
relativum. Al. Dona bona & perfecta, Jac. 1. 17^d.
Bona, i. e. Spiritus Sancti dona, ut Luc. 11. 13. collat.
cum Matt. 7. 11. Vide ad Psalm. 65. 5^f. ¶ *Dabit
fructum suum* Ad dona Divina accedent beneficia hu-
mana^g.

14. *Justitia* (vel, *Et justus*, Sy.) ante eum (vel, ad
facies ejus, Mo. coram eo, Gej. Ti.) ambulabit^h. Ità o.
Ch. M. V. Pi. &c. Vel, ante ambulabit, Ti. vel, ambu-
labit, Mo. vel, *præcedet protegens ante eum*, Ar. אשר
potest esse transitivum, & intransitivumⁱ. Imò אשר
plerumque intransitive sumitur^j. Christus, quasi Sol,
radios justitiæ & sapientiæ suæ præmittet^k. *Justitia*
fidei ubique promulgabitur^l. [Alii de hominum ju-
stitia accipiunt.] Omnia plena erunt justitiâ^m. *Coram
ipso*, i. e. Deo, ex v. 13ⁿ. ut affixum referatur ad re-
motius, non ad proximius^o, quod foem. est; q. d.
Palam exercebitur, non tantum coram oculis hominum,
sed etiam coram Deo ipso. Sic pii *ambulare coram Deo*
dicuntur, Gen. 17. 1. & 24. 40. quod & de sacer-
dote dicitur 1 Sam. 2. 30. Ut *Justitia* instar Flaminis
cujusdam sacra jugiter obeuntis introducatur^p. Ju-
sticiam sic colent homines ut Deo probentur^q. Al. *Ante
eum*, i. e. quemque illorum qui in Regno Christi fuerint^r.
¶ אשר *Justitiam ante se ambulare faciet*
quisque, P. Mu. In omnibus quæ agit justitiam, quasi
facem in tenebris hujus vitæ, præferet, & sibi præ-
mittet. Per *justitiam* hic intellige rectam rationem,
quæ justa est vivendi regula^s. *Faciet Deus ut justitia
præeat sibi*; i. e. Non temporales illas tantum benedi-
ctiones communicabit, sed etiam spirituales, dum pro-
cedet Regnum Christi, & erit thronus justitiæ (ut alibi
appellat David) in hoc mundo^t. ¶ *Et ponet* (vel,
posteaque ponet, Mu.) *in via* (vel, ad viam, Mu. Gej. vel,
quum ponet in viam, Pi. vel, dum conferet ad iter, JT.)
gressus (vel pedes, Mo. Gej. JT. Pi.) suos; ita o. Ar. Eth. M.
P. Ti. &c. אשר *Et ponet gressus illius*
[in foem. gen.] *in via*: vel, & ponet eam in via gressuum
suorum. Ità constantem virtutis cursum denotat, A.
Ponet, &c. [Quis?] Respond. 1. Deus^{*}; q. d. Mox
aderit Deus, vel, in carnem veniet^t. Dominus non
solum beneficia illa coelitus conferet, sed & ipse in
terras descendet^v. Christus aggredietur iter pere-
grinationis suæ^x. Sensus loci, *Justitia antecedit* instar
prodromi, ut viam paret Deo solenniter & magnificè
processuro. Chald. sic, *Ponet eum in via bona*, h. e. in li-
bertate & prospero statu; reducet captivos qui sincere
ambulant, &c.^y. Resp. 2. Quisque ponet, h. e. accinget
se itineri, & opus aggredietur^z; [nempe justè: vide
annotata ex Mu. ad præcedens comma.] Sensus loci,
Justitia, &c. i. e. Justus studebit ambulare ante Deum,
& ponere gressus suos in via mandatorum Dei, agètque
feliciter^a. Resp. 3. *Justitia*^b, quæ prius exulabat,
nunc cursum tenebit^c. *Justitia* instar Reginae cuncta
pro arbitrio disponentis introducitur; q. d. Libere in-
cedet,

15. *Justitia* (vel, *Et justus*, Sy.) ante eum (vel, ad
facies ejus, Mo. coram eo, Gej. Ti.) ambulabit^h. Ità o.
Ch. M. V. Pi. &c. Vel, ante ambulabit, Ti. vel, ambu-
labit, Mo. vel, *præcedet protegens ante eum*, Ar. אשר
potest esse transitivum, & intransitivumⁱ. Imò אשר
plerumque intransitive sumitur^j. Christus, quasi Sol,
radios justitiæ & sapientiæ suæ præmittet^k. *Justitia*
fidei ubique promulgabitur^l. [Alii de hominum ju-
stitia accipiunt.] Omnia plena erunt justitiâ^m. *Coram
ipso*, i. e. Deo, ex v. 13ⁿ. ut affixum referatur ad re-
motius, non ad proximius^o, quod foem. est; q. d.
Palam exercebitur, non tantum coram oculis hominum,
sed etiam coram Deo ipso. Sic pii *ambulare coram Deo*
dicuntur, Gen. 17. 1. & 24. 40. quod & de sacer-
dote dicitur 1 Sam. 2. 30. Ut *Justitia* instar Flaminis
cujusdam sacra jugiter obeuntis introducatur^p. Ju-
sticiam sic colent homines ut Deo probentur^q. Al. *Ante
eum*, i. e. quemque illorum qui in Regno Christi fuerint^r.
¶ אשר *Justitiam ante se ambulare faciet*
quisque, P. Mu. In omnibus quæ agit justitiam, quasi
facem in tenebris hujus vitæ, præferet, & sibi præ-
mittet. Per *justitiam* hic intellige rectam rationem,
quæ justa est vivendi regula^s. *Faciet Deus ut justitia
præeat sibi*; i. e. Non temporales illas tantum benedi-
ctiones communicabit, sed etiam spirituales, dum pro-
cedet Regnum Christi, & erit thronus justitiæ (ut alibi
appellat David) in hoc mundo^t. ¶ *Et ponet* (vel,
posteaque ponet, Mu.) *in via* (vel, ad viam, Mu. Gej. vel,
quum ponet in viam, Pi. vel, dum conferet ad iter, JT.)
gressus (vel pedes, Mo. Gej. JT. Pi.) suos; ita o. Ar. Eth. M.
P. Ti. &c. אשר *Et ponet gressus illius*
[in foem. gen.] *in via*: vel, & ponet eam in via gressuum
suorum. Ità constantem virtutis cursum denotat, A.
Ponet, &c. [Quis?] Respond. 1. Deus^{*}; q. d. Mox
aderit Deus, vel, in carnem veniet^t. Dominus non
solum beneficia illa coelitus conferet, sed & ipse in
terras descendet^v. Christus aggredietur iter pere-
grinationis suæ^x. Sensus loci, *Justitia antecedit* instar
prodromi, ut viam paret Deo solenniter & magnificè
processuro. Chald. sic, *Ponet eum in via bona*, h. e. in li-
bertate & prospero statu; reducet captivos qui sincere
ambulant, &c.^y. Resp. 2. Quisque ponet, h. e. accinget
se itineri, & opus aggredietur^z; [nempe justè: vide
annotata ex Mu. ad præcedens comma.] Sensus loci,
Justitia, &c. i. e. Justus studebit ambulare ante Deum,
& ponere gressus suos in via mandatorum Dei, agètque
feliciter^a. Resp. 3. *Justitia*^b, quæ prius exulabat,
nunc cursum tenebit^c. *Justitia* instar Reginae cuncta
pro arbitrio disponentis introducitur; q. d. Libere in-
cedet,

16. *Justitia* (vel, *Et justus*, Sy.) ante eum (vel, ad
facies ejus, Mo. coram eo, Gej. Ti.) ambulabit^h. Ità o.
Ch. M. V. Pi. &c. Vel, ante ambulabit, Ti. vel, ambu-
labit, Mo. vel, *præcedet protegens ante eum*, Ar. אשר
potest esse transitivum, & intransitivumⁱ. Imò אשר
plerumque intransitive sumitur^j. Christus, quasi Sol,
radios justitiæ & sapientiæ suæ præmittet^k. *Justitia*
fidei ubique promulgabitur^l. [Alii de hominum ju-
stitia accipiunt.] Omnia plena erunt justitiâ^m. *Coram
ipso*, i. e. Deo, ex v. 13ⁿ. ut affixum referatur ad re-
motius, non ad proximius^o, quod foem. est; q. d.
Palam exercebitur, non tantum coram oculis hominum,
sed etiam coram Deo ipso. Sic pii *ambulare coram Deo*
dicuntur, Gen. 17. 1. & 24. 40. quod & de sacer-
dote dicitur 1 Sam. 2. 30. Ut *Justitia* instar Flaminis
cujusdam sacra jugiter obeuntis introducatur^p. Ju-
sticiam sic colent homines ut Deo probentur^q. Al. *Ante
eum*, i. e. quemque illorum qui in Regno Christi fuerint^r.
¶ אשר *Justitiam ante se ambulare faciet*
quisque, P. Mu. In omnibus quæ agit justitiam, quasi
facem in tenebris hujus vitæ, præferet, & sibi præ-
mittet. Per *justitiam* hic intellige rectam rationem,
quæ justa est vivendi regula^s. *Faciet Deus ut justitia
præeat sibi*; i. e. Non temporales illas tantum benedi-
ctiones communicabit, sed etiam spirituales, dum pro-
cedet Regnum Christi, & erit thronus justitiæ (ut alibi
appellat David) in hoc mundo^t. ¶ *Et ponet* (vel,
posteaque ponet, Mu.) *in via* (vel, ad viam, Mu. Gej. vel,
quum ponet in viam, Pi. vel, dum conferet ad iter, JT.)
gressus (vel pedes, Mo. Gej. JT. Pi.) suos; ita o. Ar. Eth. M.
P. Ti. &c. אשר *Et ponet gressus illius*
[in foem. gen.] *in via*: vel, & ponet eam in via gressuum
suorum. Ità constantem virtutis cursum denotat, A.
Ponet, &c. [Quis?] Respond. 1. Deus^{*}; q. d. Mox
aderit Deus, vel, in carnem veniet^t. Dominus non
solum beneficia illa coelitus conferet, sed & ipse in
terras descendet^v. Christus aggredietur iter pere-
grinationis suæ^x. Sensus loci, *Justitia antecedit* instar
prodromi, ut viam paret Deo solenniter & magnificè
processuro. Chald. sic, *Ponet eum in via bona*, h. e. in li-
bertate & prospero statu; reducet captivos qui sincere
ambulant, &c.^y. Resp. 2. Quisque ponet, h. e. accinget
se itineri, & opus aggredietur^z; [nempe justè: vide
annotata ex Mu. ad præcedens comma.] Sensus loci,
Justitia, &c. i. e. Justus studebit ambulare ante Deum,
& ponere gressus suos in via mandatorum Dei, agètque
feliciter^a. Resp. 3. *Justitia*^b, quæ prius exulabat,
nunc cursum tenebit^c. *Justitia* instar Reginae cuncta
pro arbitrio disponentis introducitur; q. d. Libere in-
cedet,

^k Mu. fm.
Gej.

^l Mu.

^m Me. ex L.

ⁿ Gen.

^o Me.

^p Gej. &c.

^q Ham.

^r Mar. fm.

^s Ham.

^t Gej.

^u Ham.

^v Gej.

^w Ham.

^x A.

^y Gej. ex

^z Belg.

^a Mu.

^b He in

^c Mu.

^d Gej.

^e A.

^f Mar.

^g Mu.

^h Pi.

ⁱ Me.

^j Belg. in

^k Gej.

^l Mar.

^m Gej.

ⁿ Ham. Gen.

^o Gej.

^p Gen.

^q V.

^r Mu.

^s Ma. ex

^t Jun.

^u Ham.

^v Glaff. &c.

^w Q. in

^x Gen.

^y Glaff.

^z rhet. 1. 9.

^a Me.

^b Ham.

^c Mu.

^d M.

^e Mar. Gej.

^f &c.

^g Mar.

^a Gej.
[†] Gej.
Glasf.

^f Glasf.
ib.

cedet, non inhibebitur ejus cursus in terra, sicut Amos. 5. 7. & Esa. 59. 14. ubi est pulcherrima virtutis prosopopeia. Sic & 1 Cor. 13. 4. &c. charitati tribuuntur personarum qualitates & actiones. Confer & Deut. 28. 45. ubi persecutio & afflictio maledictionibus tribuuntur.

PSALM. LXXXVI.

^a Mol. Mu.
^b Mol. Mu.
ex K.

^c Mol.

^d Mu.

[†] G. ex He.
^f Gej.

^g Ma. ex
Jun.
^h Mu.

ⁱ Mu.

^k Ham.

^l Ham.

^m Ga. cin.
p. 268. sim.
Pi.
ⁿ Mu.
^o Mu. sim.
Ham.

^p Ham.

^q Gej.
^r Ham.

^s Mu.

^t Mu.

^u Mu.

^v Mar.
^w Mu. ex K.

^x Mu.

^y Pi.

^z Gej.

^{aa} Mu.

Argumentum indicat Titulus. Oratio Davidis, vel, quum à Saule peteretur vita ejus; vel, in aliis calamitatibus. Verum non tantum servari se petit in istis periculis, sed multo magis orat ut Spiritu Sancto regatur & sustentetur, nè à Deo deficiat, &c. ut Saulem fecisse viderat. Petit à Deo, eam scientiam & robore instrui per quæ mala imminetia fortiter perferre possit.

1. *Oratio ipsi David* Usurpata ab Ezecia. Eadem inscriptio quæ Psalm. 17. Ibi vide. Hic Psalmus est orationis forma quam David præscripsit piis, ut eam in difficultatibus, &c. uterentur; ideoque nullam, ut alibi, circumscriptionem adhibet temporum, personarum aut locorum. Quoniam inops, &c. Naturæ autem tuæ proprium est miseris succurrere. Vide Esa. 66. 2.

2. *Custodi animam meam* i. e. Vitam, quam peti noverat. Quoniam sanctus sum, &c. Quia pius, &c. Mu. A. &c. beneficium, Pi. misericors, Mar. misericordie studiosus, V. Sed durum videtur hæc eum de se prædicare. Resp. 1. Id putabant Sy. & Ar. ideoque locum aliter reddunt, Tu es bonus. 2. Quod aliter verti potest. Nam is sum quem benignitate prosequeris, JT. Quasi elemosynarius tuus: idem est quod *ex parte meo*. Congruit hoc cum reliquis hujus loci titulis sibi attributis, quod sit inops, & pauper, &c. Verum hujusce formæ adjectiva significationem illam respuunt. *Liberalem* designat, non eum erga quem quis munificus est, Exod. 35. 5. 21. *Violentum*, violentiam exercentem, non recipientem, Psal. 86. 14. *Justum*, passim; &c. nec objective, sed subjective, passim ac perpetuo sumuntur. Sic *sanctus, pius, benignus*, Psal. 12. 2. & 18. 26. & 43. 1. Abiit ut David apud Deum ineptè superbiat; affirmans se culpæ expertem. Tantum ait, se religiosè ac sanctè, ut potest, Deum colere ac vereri, & humiliter supplicare, &c. id quod non difficilius est, quàm quod dicit se in eo confidere, eum invocare, &c. v. 3. 4. &c. Nec mirum hoc introduci per *Quoniam*, ut eo Deus permoveretur ad audiendum, &c. Tenetur enim Deus, licet non ex merito, at certè ex promisso, audire preces piorum, vide Psal. 32. 6. & servare viam piorum, Prov. 2. 8. P. Indicat se David, & quidem in collatione ad hostes, innocentem esse & pium, &c. quales Deus respicit, qui peccatores non audit, Joh. 9. 31. Judæo-Ar. locum sic vertit, *Serva animam meam, & purus ero*. Deus meus, *Tu*, emphaticè, Deus & judex meus; h. e. Tu, inquam, cujus est officium me innocentem ac nihil de hostibus malè meritum defendere.

3. *Miserere, &c.* Vox efficax apud Deum, cujus nomen, clemens, & misericors, &c. Totà die Deus assidue orandus est. Nimis frigidus est qui, unà prece defunctus, nisi Deus exaudiat, deficit, & fiduciam abjicit.

4. *Animam meam levavi* Vel, meditatione, vel, oratione. Toto corde Deum precatus sum, ut Thren. 3. 41. Vel, ad te unum respicio, in te uno spem pono. Vide Deut. 24. 15. & Jer. 22. 27. A te opem exspecto. Te avidè desidero, anhele, ut Psal. 24. 4. & 25. 1.

5. *Et mitis, ita o. Ar.* Et parcens, P. Mo. condonans, JT. propitius, Ti. Pi. venia largitor, V. facilis, Ca. ad propitiandum proclivis, M. sim. Mu. Belg. & parcens is qui convertuntur ad legem, Ch. miserator, Eth. Invocantibus te] Suis in malis, et si ante peccaverint, modo relapsant, & ad te confugiant.

6. *Auribus percipe, &c.* Vota repetit, quo nos admonet nè fatiscamus, si Deus mox precibus non annuat. Hebræi dicunt, *Impudens*, sive importunus, vincit hominem malum; ac multo magis bonitatem mundi, h. e. Deum. Confer Luc. 18. 2, &c.

7. *In die tribulationis* Non, quò tentem aut expectar te, neque de nihilo, te invoco, sed urgentibus periculis. Exaudisti me, &c. Quia exaudisti me, vel exaudire soles, Mu. vel, exaudies, Pi. A. vel, sciens quòd exaudies me, V. sim. Mu. Quia omnes sincerè orantes exaudis; neque tu es sicut falsa illa numina, quæ frustra à suis cultoribus quotidie coluntur & rogantur.

8. *In diu* Vel, inter deos, Pi. Mo. i. e. Vel, 1. Angelos, vel, 2. Principes mundi; vel, 3. deos falsos Gentium; quia gentes, & quidem idololatricæ, memorantur versu seq. q. d. Deum nunquam frustra implorabam, ut illi Baalem 1 Reg. 18. 26. Et non, &c. Et non est (vel, nec sunt, P.) secundum opera tua, Mu. P. h. e. in iis nullus est, qui possit imitari facta tua. Neque sunt paria operibus tuis opera, JT.

9. *Omnes gentes* Audientes me ærumnis à te liberatum, cum tuâ unius virtute niterer. Sed ubi legimus omnes, vel aliquas, gentes Davidis liberatione excitate Deum coluisse? Resp. 1. Oratoriè hoc dicitur. Resp. 2. Prophetia hæc est de conversione & vocatione Gentium; ut Psal. 22. 28. Esa. 43. 5. Zach. 14. 9. At [dices] isthæc prophetia minime est ad rem. Est, sanè: Probat quod de Dei majestate incomparabili dixerat, ex conversione Gentium, quæ Messie tempore errores suos profitebuntur, laudemque Dei ultro annuntiabunt. Verum me dicere de potentia Dei eventus ostendet; nam Gentes, superstitione repudiata, ad Christum perducentur. Quasunque fecisti Aptè additum. Gentes Dei sunt creatura non minùs quàm Judæi: Ergo æquam erat ut ad societatem Regni celestis tandem vocarentur. Vide Esa. 43. 7. Venient] Non pedibus, sed fide, vocatæ per Christum. Et glorificabunt nomen tuum] Non, ut antè, nomina idolorum.

10. *Quoniam magnus es, &c.* Quia intelligent te verè magnum, imò solum, Deum esse.

11. *Deduci, &c.* Doce me viam tuam, Pi. Mu. &c. i. e. Vel, 1. vias quas ambulandas præscripsisti hominibus, ut Psal. 25. 4. & 27. 11. & 119. 33. Doce me Legem tuam, quæ nobis normam vivendi præscribit, ac veluti iter monstrat. Doctrinâ, ductu & virtute tuâ ita me regito, ut glorificem te. Vel, 2. vias per quas incedis ipse; tuam agendi rationem; ut Deut. 32. 4. Psal. 67. 3. Fac nunc ut intelligam & sentiam quâ ratione te geris cum tuis, illos interdum affligens, nè calamitatum mole oppressus à te deficiam. Illumina mentem meam verâ tui tuorumque operum ac voluntatis notitiâ. Et ingrediar, &c. Ambulabo (vel, pergam, JT. ambulem, Mu. ut ambulem, per ellipsin, vel, tunc ambulabo, Q. in Ma.) in veritate tua, Mu. Pi. &c. i. e. in mandatis tuis, quæ veram tui cultus rationem ostendunt. Fac ut semper & totum me componam ad normam verbi tui; quod qui sequitur errare aut labi nunquam potest. Letetur, &c. Ità LXX, Ar. Eth. vel, Letabitur, Sy. Legerunt, ex letari, quod occurrit Exod. c. 18. v. 9. Uni (vel Aduna, Mu. JT. vel Associa, Gej.) cor meum ad timendum, vel, ut timeat, (vel, & timeat, Mu.) nomen tuum, Ch. Mu. ex Sym. M. P. Mo. Gej. A. &c. Applica & adnecte ad timorem tui, idque cum simplicitate. Contine cor meum, nè distrahatur in cogitationes & curas vanas. Ità compone cor, ut non feratur huc & illuc, sed tibi soli adhæreat. Fac nè scindatur cor, nè sim duplici corde, sed ut integro animo te colam, nec ulla de causa à te unquam deficiam. Abstrahere cor ab alienis & caducis rebus, quibus nimis perturbor & distrahor. Contrarium hoc est hypocriticæ vel partiali obedientiæ. Fac ut te unum amem & timeam, non homines. Gonstringe, &c. V. Coge pectus meum, &c. Ti. Applica meam mentem ad tui nominis reverentiam, Ca. Cor meum totum solidumque permaneat in timore tuo, ac non suspensum hæreat.

17. *Fac* (vel *Ede*, Ti. Ca. *Effice*, JT. Pi.) *mecum* (vel *mibi*, Ca. *erga me*, Sy. Ti. JT. Pi.) *signum* (vel, *signum aliquod*, Ti.) *in bonum*] Ità Ch. M. P. &c. vel, *in bonitate*, Mo. *Ad bonum*, i. e. ut bene mihi sit per tuam gratiam. Opponitur signis רָעָה *in malum*, quæ Ægyptiis acciderunt d. Vel, *optimum*, Ar. vel, *bonitatis tue*, Ti. vel, quod *bono* sit, JT. Pi. Ut sim posthac tutus, & liberer metu. Da liberationem mirificam, quæ signum sit me tibi peculiariter curæ esse f. Vel, *sanctum*

acſi ſupponeret id æquè aliis atque ſibi jam ſatis notum eſſe. Sic Cant. 1. 2. *Oſculetur me*, non tamen nominato eo à quo oſculum petit: ad quæ verba Foliot, p. 6. notat ità; *Amor, quò ſe cunque verterit, videtur id contemplari quod appetit, & [putat] alium quemlibet id in ſe experiri quod ſentit*. Porro, deſcribere ſic voluit urbis immotum robur & ſoliditatem, quodd non eſſet inſtar tentorii, aut tugurii ſubitarii, vel domûs arenæ ſuperſtructæ, ſed ſuper montes¹. [Alijs non placet hæc ſententia.]¹ Gc.j.
Quia pronomen Heb. eſt maſc. ergò referri nequit ad ^m Mu.
וַיִּזְכֹּר^m foem^m. Verùm וַיִּזְכֹּר quandoque eſt conſtructione^m He.
maſc. teſte Marino in Arca Noëⁿ. 3. *Ejus, i.e. Dei,*
qui ſelegit iſtos montes in quibus urbem & Templum
fundaret. Nam v. 5. ſequitur, & confirmabit eam Al-
tiſſimus^o. [Q. hæc verba cum ſeq. verſu neſtunt, &
utrumque ſic reddunt;] *Fundationem ſuam* (i.e. Eccle-
ſiam, quam, juxta decretum ſuum, fundavit in Chriſto,)
inter montes ſanctitatis, (i.e. quam fundavit in Cana-
næa, montola regione,) *Diligit Jehova portas Tzijo-*
nis,

nis, &c. JT. i. e. singulari quodam modo dilectionem suam erga Ecclesiam significat, &c. P. Itā nomen *fundationis* jungunt cum verbo *diligit*. Sed hanc syntaxin respuit nomen *portarum*, quod ibi ab isto verbo aperte regitur, absque ulla sententiarum distinctione. [Sed quidni utrumque nomen regatur à verbo *diligit* per appositionem, hoc modo, *Amat Jehovah portas Tsjonis, fundationem suam in montibus sanctis, supra, &c.* Al. sic;] *Cujus fundatio est in montibus sanctitatis, Amat Jehovah portas Tsjonis, &c.* Sensus, Jehovah, qui habet Ecclesiam fundatam in multis montibus, h. e. regnis ac populis partibusque terræ, is præ omnibus, &c. Tsjonem diligit, &c. [Al. sic;] Non improbable est hunc Psalmum esse Carmen genethliacum illustri alicujus viri, qualis erat Ezecia: tunc verterem, *Ejus origo, initium, est ex sanctis montibus*; q. d. Ille quem celeberrime natus est in Regali palatio, in sancto colle Templo contiguo. Nihil autem frequentius talibus quam locum nativitatis celebrare. Si hæc sententia vera sit, reliqua congruè exponenda sunt: ut v. 4. *Memorabo, fed, Testor, Rahab, i. e. Egypti, Tyri, Babelis & Chusitarum* Reges cum hoc Principe (forte Ezecia) confederatos, qui Assyriam magnitudinem æmulabantur & metuebant, à qua per illam stragem 2 Reg. 19. securi erant, adeoque idonei erant gloriosi hujus Principis testes. Sic & v. 5. *Wah! Wah!* reddendum est, *hic, etiam hic, vir illustris adeo, ibi natus est*. Sed hæc sufficiat meminisse, nam alteri interpretationi, [de Templo,] quæ communior est, reliquas Psalmi partes accommodabo. ¶ *In montibus* (vel, *inter montes*, JT.) *sancti*. Itā o. M. &c. vel, *sanctitatis*, Mo. JT. &c. Nempe Morija & Sione, illi contiguos, 2 Par. 3. 1. Psalm. 2. 6. Sion Arcæ domicilio, Moria Templi exstrukione, consecratus est. Alibi Templum monti Tzioni tribuitur, ut Psalm. 68. 17. & 74. 2. & 76. 3. & Esa. 8. 18. forte, quod mons Morijah pro parte mortis Tsjonis habebatur. Intellige & vicinos montes qui Hierosolymam cingebant, qui per Dei præsentiam sanctificabantur. Itā Jerusalem vocatur *sancta civitas*, Matt. 4. 5. & 27. 53. & locus apparitionis Divinæ, *sanctus*, Exod. 3. 5. Act. 7. 33. Jos. 5. 15. & locus transfigurationis Christi, 2 Pet. 1. 18. c. 2. *Diligit* Eligendo hunc locum sacris suis, &c. Confer Psalm. 132. 13. d. ¶ *Portas Sion* i. e. Templi reedificandi super Sion; vel, urbis Hieros. super Sion instaurandæ, ut v. 5. Per *portas Sion*, ut præcipuam urbis partem, in qua fiebant conventus & judicia, Deut. 25. 7. synecdochicè totam urbem Hieros. intellige. *Portæ*, pro urbe, ut Psalm. 9. 15. &c. Omnia intra has portas murosque comprehensa, atque ad cultum Dei Davidis tempore asservata, 2 Sam. 6. 12, 17. 1 Par. 15. 13, 12. *Portas*, i. e. publicos populi conventus. Vide ad Psalm. 9. 15. Ex Sione ventura erant Lex, Mic. 4. 2. & sceptrum Christi, Psalm. 110. 2. h. ¶ *Super omnia tabernacula* (vel *habituacula*, Pi. Gej.) *Jacob* i. e. Præsynagogis Israel. Præ aliis omnibus civitatibus Israelitarum, quas quidem omnes diligebat Deus, Num. 24. 5. præcipuè autem Hieros. Confer Psalm. 78. 67, 68. Pluris facit arcem & Templum quam reliquam regionem. Hieros. enim elegit in qua cælorum institueret Regnum, & hinc ad cunctas orbis nationes propagaret. 3. *Gloriosa* (vel, *Præclara*, V.) *dicta sunt* (vel *dicuntur*, o. Ar. P. M. &c.) *de te*, itā o. Ar. M. P. Ca. &c. vel, *in te*, Sy. Ti. Mo. *וְיִכְבְּרוּ מִדְּבָרְךָ בְּךָ* Ad verb. *Honorata*, sive *Honorabilia*, enunciatur, &c. Fœmin. plur. responderet sing. & masc. partim, ad innuendam distributionem, q. d. Unumquodque gloriosorum enunciatur; partim, quia genus neutrum promiscuè effertur, modò per fœm. modò per masc. terminationem. Verto, *Gloriosarum rerum quæque prædicatur de te*, Pi. *Honorificentissima sunt quæcunque prædicantur de te*, JT. h. e. Nihil honorificum non prædicatur de te, &c. Nihil prædicatur de te quin sit honorificum. K. exponit de aeris salubritate & situ, &c. Sed hæc à scopo aliena sunt, & barbaris competentia. Intellige de dogmatibus quæ in Sione tam V. quam N. T. docentur de mysteriis Divinis. Multa & insignia elogia in te conferuntur. ¶ *Civitas* (vel, *O civitas*, Pi.) *Dei* Apostrophe ad Hierosolymam, quam à possessore commendat.

4. *Memor ero*, itā Ar. M. V. *מִיָּדָי* *Memoro*, vel *Memorabo*, JT. Pi. Gej. Mu. vel, *Memorare soleo*, Mu. *Mentionem faciam*, Pi. *Memor esto*, o. Sy. *Recensebo*, inter cultores meos; tanta erit Sionis celebritas. Sunt verba Dei per mimesin, &c. *Testabor*, Ham. [De quo plura Gej. vide ad v. 1.] ¶ *Rahab*; itā o. Sy. M. Mo. &c. *רַחַב* *Egyptum*, P. JT. Pi. M. Mu. ex He. A. ex Ch. &c. quæ *Rahab* dicitur Psalm. 89. 11. Esa. 51. 9. vel, à *רַחַב* fortitudo, sive *superbia*; vel, ab urbe aliqua præcipua sic dicta, ut alibi *Tzoan*, Psalm. 78. 12. Vel, *Rahab* & *Rib* idem est, ut *נַחַל נָבֶל* *Nabal* & *Nilus*; *נַחַל נָבֶל* & *Nai*. Notum est partem inferiorem Egypti, à forma triangulari, vocari *Delta*. Ibi in Ptol. apparet *Athribis* Nomi metropolis *Athribis*, (præcisè in medio δ Delta,) i. e. ut ex veteri Grammatico Egyptio Orione docet author magni Etymologici, *cor pyri*. Nempe Egyptiis *αδ* vel *ηδ* est *cor*, teste Horo Hierogl. 1. 7. & *φιβ* vel *φιβι*, *pyrus*, à cuius forma partem illam sic vocant, quod intima ejus pyri instar paulatim dilatantur. Sed & nomen illud hodie servat, *Errif*, ut scribit Leo Africanus, i. e. *רַחַב*, præfixo articulo Arabum, qui ante R non aliter sonat, ut nōrunt illius linguæ periti. Porro, pars illa synecdochicè ponitur pro tota Egypto. ¶ *Et Babylonis*; itā M. &c. *בָּבֶל* *Et Babel*, P. Mo. *Babylonium*, JT. &c. Meminit *Egypti* & *Babyloniæ* tanquam Regnorum tunc potentissimorum, nec non hostium populi Dei maximorum; qui tamen tantam à Deo consequenter gratiam, ut membra fiant Ecclesiæ, colentes eum quem antea blasphemaverant. De *Egypti* vocatione vide Esa. 19. 19, &c. De Ecclesia in Babylone vide 1 Pet. 5. v. 13. ¶ *Scientium me* Sic Sy. Vulgatus voluit *עֲלֵי* epitheton esse ipsius *Egypti* & *Babelis*, & indicare eundem esse epitheti casum cum substantivis *בָּבֶל* & *רַחַב*, quæ accusativa sunt, & à verbo *מִיָּדָי* recta, ut ad verb. *veritas*, *Commemorabo Egyptum & Babelem noscentes me*. To *ל* Syris & Heb. sæpe accusativum denotat. Aliis *ל* est nota dativi casus. ¶ *Scientibus me*, o. Mo. Mu. Constructio facillima, & sensus planissimus, *Commemorabo Israelitis, qui me jam nōrunt, Egyptum & Babel ad me quoque pertinere*. q. d. In colloquiis amicorum & popularium Egypti & Bab. laudes commemorare interdum soleo. *Inter* (vel *apud*, JT.) *scientes me*, P. JT. Gej. vel, *familiares*, sive populares, *meos*, nempe Israelitas. *ל* valet *inter*, ut Exod. 12. 2. Psalm. 25. 14. *Cum his qui agnoscent me*, M. V. *his qui sciunt me*, Ch. To *עֲלֵי* familiares sæpe designat, ut Job. 19. 13. & fideles vocantur *scientes Dei*, Psalm. 36. 11. Vide & Psalm. 9. 11. Jer. 48. 17. Dan. 11. 32. Al. *in noscentes me*, i. e. pro noscentibus me; ut, *Ero ipsi in patrem*, i. e. pro patre. [Alii totum sic reddunt,] *Faciam meminisse Rahab & Babylonis hos qui me noverunt*, Ti. *Faciam memorari* (vel *memorare*, Mo.) *Rahab & Babel cognoscentibus me*; i. e. Reputabuntur inter domesticos & familiares meos. *Recordabor Rahab & Babel quæ cognoscent me*, Ar. *Cum Egyptum & Babylonem apud meos notos commemoro*; Dei verba sunt. ¶ *Ecce alienigenæ*, *פְּלִישְׁתִּים* *Palestina*, M. P. Mo. &c. *Philistæos*, Pi. &c. ¶ *Et Tyrus*, &c. *וְצֹר עִיר* *Et Tyrus* (vel *Sor*, Ti. vel *Tyrium*, sive *Tyrios*, JT. Pi. &c.) *cum Æthiopia*, M. P. Mo. &c. Mentione vicinarum harum gentium idololatricarum, Ecclesiæque veræ extremè infensarum, alias quoque similes coindicat. Particula *ecce* notat fastum superbe sese ostentantium. De Tyriis vide Psalm. 45. 13. & Act. 21. 3, 4. & de Cush Psalm. 68. 32. To *Chus* hic, ut alibi, non *Æthiopiam*, sed *Arabiam*, denotat. Sic Hab. 3. 7. *Chusan* (diminutivum *Chus*) idem est cum sequente *Midian*. [Plura vide in Collectaneis meis ad Num. 12. 1.] ¶ *Hi fuerunt illic* Itā o. Ar. h. e. In Sion fuere variae nationes. ¶ *וְיִכְבְּרוּ מִדְּבָרְךָ בְּךָ* *Iste*, vel *ille*, vel *hic*, *natus*, vel *genitus*, est *ibi*, M. P. Mo. Pi. Mu. &c. vel, *in ea*, Ti. In hac aut illa provincia, aut in omnibus simul: q. d. Permultum interest inter illas provincias & hanc civitatem, quod illarum maxima laus sit, si dicatur, *Iste natus est ibi*, qui scilicet nomen aliquod obtineat; at de Sion, *Hic & hic*, &c. in seq. versu. *Ecce, si memorem*, i. e. verba facerem, *de Egypto*, &c. apud eorum peritos, dicerent, quod in illis regionibus unus aut alter

vir excellens & clarus natus est, qui Deum colit, &c. at in Jerusalem multi. *Ille* h. e. Itā pauci sunt illarum gentium homines, ut possint facile numerari si cum Sionitis conferantur. *Hic*, sine additamento, est forma contemptus; quum *וְהָיָה* sit honoris nota: q. d. Aliquis, & forsā ignobilis, ibi natus est. Al. *Hic*, nempe unus aliquis ex jam commemoratis nationibus, *genitus est*, per verbum & Spiritum, *ibi*, in civitate Dei, ex v. præc. h. e. in Ecclesia. *Ille*, h. e. illi, nim. antem memorati. Hebræi sæpe de tota gente loquuntur tanquam de uno homine. Vide Psal. 25. 22. & 130. 8. Deus hīc loquitur, & ait, *Si quæram ex Ægyptiis, vel Babylonis, vel Palestinis, vel Tyriis, vel Æthiopibus, qui eorum me noverint, dicent, Hi tales nati apud nos sunt*. Pronom. sing. pro plur. *Iste*, &c. pro, *Isti nati sunt ibi*: q. d. De illis urbibus, inimicissimis aliquando Israelitis, multi in confortium illorum & in populum Dei annumerabuntur, & concives efficiuntur. Id etiam seq. versū 5. & 6. indicant. *Hic natus*, &c. i. e. Ex his gentibus aliquot designare possumus qui nati sunt Jerosolymis. [Alii locum sic reddunt;] *Ecce Palestinum, & Tyrios cum Æthiopo, hunc gentem esse ibidem*, JT. i. e. jam prædestinatum & præfinitum esse, ut fiat Dei & Ecclesiæ filius regeneratione Spiritus per fidem Christi: quod sequentis versūs exegesis ostendit. *Iste* (i. e. singulæ hæ nationes) nascitur, i. e. membrum fit Ecclesiæ per regenerationem, Joh. 3. 3, 7. 1 Pet. 1. 23. Petita est locutio à profelytorum inter Israelitas habitantium matrimonio, itā ut advenæ hī Philistæi, Tyrii, &c. non instar peregrinorum adsint in Sione paulisper, sed ut fixā illic sede gignant etiam liberos, itā ut hodie nascatur Philistæus, cras Tyrius, perendie Æthiops. Locum sic verto, *Ecce Palestinam & Tyrum cum Æthiopo, qui natus est ibi*: *וְהָיָה* relativè accipio, ut Psal. 74. 2. & 77. ad omnes dictas gentes accommodo. Sensus, Gentes olim alienissimas ab Israele fore ei domesticas & indigenas; Deūque effecturum, ut cives Zionis earum gentium tanquam fratrum vel filiorum recordentur, tali nempe memoriā qualis est Psal. 137. 6. & Jes. 49. 15. Memoria est pacis, amicitie, curæ; Oblivio, discessionis, contemptus. q. d. Faciam illos amari, &c. non quidem ab omnibus Israelitis, sed à noscentibus me; nam alii rejicientur, Esa. 66. v. 5. Multi hoc ad Christum referunt per eclipsin, *Ecce, Philistini, Tyrii & Æthiopes accurrent, quia hic* (Christus *דְּמִיטָא* ad intellectum, vel, Dominus & Deus, cujus facta est mentio,) *natus est ibi*. Ortus enim Christi tantarum rerum origo & causa existit. Quod fortasse respexit Chald. *Commemorare faciam laudes tuas Ægyptios, Babylonios, iis qui sciunt te, Palestinos & Tyrios cum Æthiopibus: Rex iste unctus fuit ibi, vel magnificatus*. *Ille natus est ibi*: Unientur Gentes fidelibus Dei habitantibus in Zijon, eò quod ille in Zijon sit natus qui ab omnibus justis fuit expectatus, & à Prophetis prænunciatus. Illo autem illic nato, & mundo manifestato, factum est ut quàm plurimi ibi renascerentur, ut quotidie diceretur, [ut in seq. versū,] *Ille & ille natus est ibi*, deditque nomen suum Christo, &c. f.

5. Numquid, &c. *וְהָיָה* Et (vel, At, Ti. Mu. vel, Ideo, JT. vel, Nam, Pi.) de Sion (id est, Hierosolyma; vel, ad Sion, Mar. vel, ipsi Sion, Mo. vel, in Sion, Gej.) dicitur, P. M. Mater Sion dicit, o. Ar. De Sione verò dicitur, Ca. 7. valet *וְהָיָה*, de, ut Psal. 3. 3. & 22. 31. & 25. 2. & 35. 19. & 41. 6. Proinde Sion dictum est, Ch. *וְהָיָה* Homo & homo natus est in ea, *וְהָיָה* Vir & vir, P. Mo. Gej. Mu. A. Ti. &c. Hic (vel, Ille, M. vel, Iste, V.) & ille, JT. Pi. &c. [Variè explicant.] Plures. *Alius atque alius*, h. e. multi, qui repetitione significantur, ut etiam apud Latinos. Sic Esa. 61. 7. *duplex pudor*, pro magno; & Psal. 80. 6. *lacrymæ tergemine*, pro grandibus; & Prov. 22. 20. *tripliciter*, pro, magnopere, aut, etiam atque etiam. Sic & Latinus Poeta, *terque quaterque beatos*, dixit, pro, beatissimos: & Gallicæ linguæ superlativi tales sunt, *très-grand, qu. trigrandis*, i. e. grandissimus. *Vir & vir*, &c. h. e. Non iste tantum, sed & hic & ille, h. e. non unus solum, sed multi, pietate, doctrinā, ingenio, fortitudine, &c. insignes ibi nati sunt. *Homo & homo natus est in ea*, i. e. multi homines ex indigenis sunt,

multo plures cives quàm advenæ. Numquid, &c. Mar. An in eum modum dicent Hierosolyma, *Hic & ille* (i. e. unus & alter pius) *natus hic est*? Sensus, Sioni, tanquam matri foecundissimæ, quasi gratulando dicitur, quod vir & vir, sive alius & alius, (h. e. magni & multi viri,) quotidie in ipsa nati sunt, per regenerationem scilicet. Quotidie in novis populorum conversionibus talia perferentur nuncia. Alii, *homo & homo*, i. e. Judæus & Gentilis, &c. P. Sensus est, fore ut Gentiles in Ecclesia Christi agnoscantur; & Deus, adoptatis Gentibus, per Christum Ecclesiam servet. [Al.] *Vir & vir*, h. e. unusquisque successivè, ut Esth. 1. 8. nam *Jerusalem est mater omnium*, Gal. 4. 26. Sic, *dies & dies*, est, unusquisque dies, Esth. 3. 4. Psal. 61. 9. Al. *Quilibet*, &c. Itā *וְהָיָה* sign. Levit. 17. 10, 13. Sensus, Tandem per illam doctrinam itā totus illuminabitur orbis, ut plerique (licet multi simulatè tantum) professionem Legis Sionis fuscipiant, juxta Esa. 44. 5. [Al.] *Vir & vir*, i. e. omnis generis vir, vel, diversissimarum gentium homines. Talis diversitas repetitione vocis exprimitur, velut in illo, Psal. 12. 3. *corde & corde*; Prov. 20. 10. *lapis & lapis*, &c. *Et ipse fundavit* (vel *stabilivit*, Mar. vel *aptavit*, Mu. vel, etiam *stabiliat*, ut sit precatio; vel, *confirmabit*, M. P. firmabit, Mo. *stabiliet*, Gej. A.) *eam Altissimus* Itā Ar. Mu. &c. q. d. Est enim eo loco à Deo sita ac fundata civitas illa, ut aliter fieri non possit quin magnos & illustres viros producat. Est hīc porro synchysis, pro, *Et ipse Altissimus fundavit eam*: sim. i Sam. 20. 29. *Ipse*, emphaticè, & non alius, non David, vel Salomon, (Nā accipitur ut Prov. 19. 21. & 22. 9.) *stabiliet*, contra pericula omnia, &c. Hoc dicit, nè pii, auditā tam variorum in Zione habitantium colluvie, dissidia interna mutuāque metuerent &c. Confer Matt. 16. 18. Quare & hæc urbs quadrata est, h. e. in omnibus mutationibus munita, Ezec. 48. 15, — 20. Apoc. 21. 16. *וְהָיָה* Potest verti, *Et ipse stabiliet eam in sublimē*, A. Sed insignis ille confirmabit eam, quum sit Altissimus, Camp. in Gej. Imò verò hanc civitatem totam formavit Altissimus, suis moribus imbuat. *וְהָיָה* solet verti, *וְהָיָה*.

6. Dominus narrabit] Sub. hanc urbis præstantiam, vel, hæc superiora dicta, vel, hos & illos natos esse in Sion. *וְהָיָה* Commemorabit, o. Ar. numerabit, P. Ti. Mo. Mu. &c. recensabit, M. V. In scripturis (vel, in libro, o. Ar.) *populorum*, *וְהָיָה* In scribendo (vel, in consignando, Gej. in describendo, Mu. vel, conscribendo, Ti. Pi. JT. vel, quando scribet, P. cū scripserit, M.) *populos*, Mo. Alludit ad morem Regum, qui cives in publicas tabulas referri jubent. Vide 2 Sam. 24. 1, — 10. Et confer Luc. 22. 3. Act. 1. 17. q. d. Deus in album civium, tabulāsque libri vitæ solennes, referet hos non-Israelitas, quando nim. occupatus est in accurata populorum sibi parentium recensione. Confer Psal. 69. 29. Ezec. 13. 9. Quum scribit populos, in scriptura domus Israel, i. e. Ecclesiæ, Esa. 4. 3. Ezec. 13. 9. In libro in quo scriptæ sunt computationes omnium populorum, Ch. Conscribet Deus omnes renatos & fideles. Populos, M. vocat, in contradistinctione populi unius. *וְהָיָה* *וְהָיָה* Iste, vel Hic, (vel, qui, Coc. vel, Insignis ille, Ti. vel, Hic rex, Ch.) *natus*, vel *genitus*, (vel *educatus*, Ch.) *est ibi*, P. Mo. Mu. &c. i. e. Vel, 1. in illis provinciis, Ægypto, &c. q. d. Quum notabit ac designabit Deus singulos cujusque gentis heroas, iste, i. e. unus aut alter tantum, reperietur *natus ibi*; quum plurimi sint illustres, &c. in Hierosolyma. Vel, 2. Hierosolymis; q. d. Iste est Hierosolymitanus. Dicens, *Hic genitus est ibi*, Pi. Junge cum præcedentibus, sic, *Dominus numerat de scripto populos, hic natus est ibi*, i. e. & singulos qui ibi nascuntur. Nè scil. putes externos plures civibus fore. Tertiā vice hoc repetitur, ob certitudinem videlicet miramque rei novæ singularitatem, tot nimirum ex hostibus spontè transiisse ad castra Sionitarum, &c. Per mimesin verò referuntur hæc tanquam formula inscriptionis in librum vitæ, ut detur quasi ratio cur fiat, scil. quia renati sunt. Ca. totum sic reddit, *Si Jova scripto numeret populos, ille ibi natus est*. Al. sic; Repetit [hoc versū] aliis verbis quæ dixerat, *Deus in matricula populorum facile numeret*.

meret, (nempe pios, ex superioribus, dicens) *Hic ibi natus est* *.

- * G. 7. *Sicut latantium, &c.* [וְשִׁירֵי כְחֹלִילִים] Et cantores ut tibicines, M. P. Mo. Mu. V. sub. laudes dicent, voce & instrumentis ^b. Al. Tam frequentes sunt in ista urbe egregii musici & cantores, (& præcones Divinarum laudum ¹), quàm alibi tibicines ^k; quod ad lætam vitam facit: ubique chori, ubique cantus personant ¹. Abundantiam fidelium in Hieros. Deum laudantium describit ^m. Hierosolymam laudat à Musica, cujus olim apud Hebræos magna laus fuit ⁿ. Et cantores sicut mulieres, q. d. Tam viri quàm mulieres te laudabunt ^o. Sicut præcentor, ita chorus: Sensus est, Longè aliter apud te, o Sion, res se habet, qualis est præcentor, talis est chorus. Proverbiale hoc, significans maximos minimosque in hac re esse similes P. Al. Cantores, sicut, vel æquè ac, tibicines, repete, ex versu præc. recensent. Notum est, cantores & tibicines conjunctos fuisse tum in cultu Dei, (vide 1 Paral. 9. 33. & 25. 1. &c. Jud. 21. 19, 21. confer Apoc. 14. v. 2. 3. f.) tum in laudibus hominum celebrandis. Significat ergo eos hic conjunctim celebrasse & cognitionem atque pietatem incolentium Sionem, & eorum multitudinem, &c. ⁹. Cantores simul cum ducentibus chorum, Ti. Quapropter canunt (vel, Et canentes, sub. sunt, Gej.) æquè ac exsultant, JT. vel, sicut tripudiantes, Gej. vel, sicut qui in choro canunt, Pi. vel, sicut choreas ducentes. Ità vox מְדַבְּרִים sumitur Judic. 21. 21, 23. Indè מְדַבְּרִים chorus, cohors virorum aut mulierum voce gestibusque gaudium suum demonstrantium; ut Psalm. 30. 12. & 150. 4. Sensus, Novelli illi & recens nati cives, præ gaudii vehementia ob felicitatem coelitus concessam, Deum voce, &c. laudabunt ¹. Forfan prædicit gaudium in orbe futurum ob conversionem gentilium ¹. מְדַבְּרִים vel participialiter accipi potest; vel nominaliter, ut Psal. 68. 26 ¹. [Sententia hujus loci & præced. est,] Si ego Jova cæterorum populorum hominum numerum describam, certos & paucos inveniam: At si tuorum, o Sion, h. e. Christianorum, tantus erit fons, ut sit præ multitudine canendum ^v. ¶ Omnium habitatio est in te; ita ^o. in Mu. quasi ex מְדַבְּרִים: מְדַבְּרִים ¶ Omnes fontes mei in te, P. Mo. Mu. &c. In te, o Hierosolyma; ad eam enim orationem convertit ^v. In sancta civitate ²: in Ecclesia; nam ut Christus fons vocatur, sic etiam Ecclesia, Cant. 4. 15 ². [Variè explicant.] Fontes, id est, affectus cordis, quippe qui inde velut manant ^b. Al. fontes, i. e. venæ meæ, ut Galli dicunt, la veine poétique; vel, ut R. & alii, Venæ cordis mei (cor ad cogitationes est instar venæ seu fontis scaturientis) erumpent in tuas laudes, novæque ac novæ semper proferent. K. vertit, eodem sensu, omnes cogitationes meæ ^c. Alii, modulationes, quæ è pectore, velut è fonte aquæ, scaturiunt & ebulliunt. Q. oculi mei; q. d. Semper oculos meos habeo in te conjectos ^d. [Al. sic;] Explicatur hoc ex Psal. 68. 27. מְדַבְּרִים, qui de venis, vel fonte, Israel; ubi populus Israel intelligitur, isque numerosus, instar guttarum aquæ ex fonte, vel pulvisculorum metalli cujusvis in vena minerali. Ità hic, fontes mei, h. e. Dei, hic vocantur piorum multitudo: q. d. Alibi piorum guttæ sunt, hic pleni fontes ^{*}. Omnes fontes, &c. i. e. omnis cura & studium meum in te; vel, fontes bonorum & jucunditatum ^f. Abundantia mea (quæ per aquas significatur) apud te est, G. Omnis sufficientia & oblectatio & felicitas mea, &c. Per fontes, rem ibi pretiosam, indicari solent bona quævis copiosa, ut Psal. 36. 10. Jes. 12. 3. Hof. 13. 15 ^e. Al. fontes, h. e. omnia dona & gratiæ, &c. quæ Scriptura per fontes aquarum denotat, quibus reficiuntur cultores Dei. Vide Esa. 12. 3. Apoc. 7. 17 ^h. Ut Dei verba sunt, Ille natus est ibi, ita nunc indigenarum cantantium verba per tectam mimetia commemorantur; q. d. In te, o sancta civitas, continentur universa quæ sitim restinguunt, &c. ¹. Locum sic accipio, Cantores & tibicines (sc. laudabunt Deum, dicentque singuli.) Omne studium meum in te ^k. Alii totum sic reddunt; At in te cantores, simul & tripudiantes, omnes mei fontes sunt, Ca. Quapropter canunt æquè ac exsultant omnes fontes viæ meæ de te, JT. Conclusio prædicans allegoricè laudes Ecclesiæ superiorum bonorum nomine. q. d. Quic-

quid in me vita est conspirat quodammodo, ut concentum quendam & quasi harmoniam symphoniam edat tuarum laudum, & gloriâ tuâ ac exultatione gestiat ¹. Et canunt instar choreas ducentium omnes rivi mei in te. מְדַבְּרִים est rivus, de מְדַבְּרִים fonte. Rivi metaphoricè notant filios. Vide Psalm. 68. 27. Proverb. 5. 16. Esa. 48. 1. & 51. 1. Verba autem Dei sunt. Canere est prædicationis cum lætitia: &c. canere tanquam qui choros agunt, i. e. concorditer. Nam in choris multi, parvi, magni, virgines, juvenes, unâ canunt voce, dispari quidem, veruntamen concinente. Vox omnes notat & schismatum sublationem, & plenitudinem tum Gentium, tum Israelis, Rom. 11. 25, 26 ^m.

PSALM. LXXXVIII.

ARGUMENTUM. Congruit hic Psalmus cum iis qui vulgò penitentes vocantur. Nec sententia est obscura: sed res non intelliguntur nisi ab his qui in veris exercitiis penitentiae hos dolores degustarunt ^a. Editus est ab aliquo vel in exilio, vel in carcere, ut innuit v. 9. Fortè forma est orandi, unicuique in malis præscripta. Author mala sua Deo copiosè & patheticè exponit. Idem ferè Argumentum hujus & seq. Psalmi; nisi quod hic privatam, ille publicam, calamitatem deflet ^b. Secundum spiritum de Christo intelligendus est, cui pleraque simplicius & perfectius conveniunt, in quem Vates potissimum respexit ^c.

1. Pro (vel super, Mo. vel ad, Ca. vel in, Ch. M.) Mabeleth, מְדַבְּרִים-עַל Pro Machalath, Ar. Erat hoc initium vulgaris carminis ^d, ad cuius modulos hic Psalmus decantandus erat ^{*}. Invenitur hæc dictio in Titulo Psalm. 53 ^f. Al. Erat instrumentum musicum ^g, lugubribus accommodatum ^h. Ad pneumaticum instrumentum. JT. Ga. Ham. quasi à מְדַבְּרִים. De miseria, Ti. de infirmitate, Pi. Planum est vocem deduci à מְדַבְּרִים agrotare, vel infirmari; & nomen id significat Exod. 15. 26. & 23. 25. & 1 Reg. 8. 37 ^k. Sed ea vocis significatio Psalm. 53. non quadrabit ¹. ¶ Ad respondendum, ita Mo. ^o. Ham. מְדַבְּרִים Leannoth, Mu. Ang. Aliis erat initium carminis; aliis, instrumentum; aliis, certa modulatio ^m. Canendus, JT. מְדַבְּרִים sign. canere, nempe alternis, ubi chorus choro respondet, Exod. 32. v. 18 ⁿ. Ad canendum, P. ad laudandum, Ch. M. V. ad sonandum, Coc. sim. Mar. quando exclamavit, Ar. alternis, Ca. Ad canendum alternatim, Ga. A. Ham. sim. Gej. five per vices, vel carmine מְדַבְּרִים, ut Exod. 15. 21. Efd. 3. 11 ^o. Respicit morem canendi antiphonas, vel conjunctionem musicæ vocalis & instrumentalis: de quo vide 1 Sam. 18. 7 ^p. Alii, ad affligendum, Ti. ad humiliandum, Q. in V. [Pi. hanc vocem cum præcedente jungit, De infirmitate affligente, Heb. affligendi, h. e. afflictionis: infinitivus loco nominis.] ¶ E-man] Heman & Ethan [de quo in seq. Psalmo] erant filii Zaræ ex Juda, 1 Paral. 2. 4, 6. viri sapientissimi, 1 Reg. 4. 31. Erant etiam Heman & Ethan Cantores, ex filiis Levi, 1 Paral. 15. 17, 19. & 16. 42. Heman erat filius Joel filii Samuelis, 1 Paral. 6. 33. & ipse Propheta erat, 1 Paral. 25. 5 ^q. Hic Heman primus erat, ex Juda, &c. ^r. Sed qui, amabo, huic convenit sententia hujus Psalmi ¹? Puta hunc Hemanem fuisse illum Cantorem, five Poetam, de quo 1 Paral. 6. 33 ^s. Heman & Ethan videntur [hic] esse aliqui ex primorum Hemanis & Ethanis posteris, qui eadem, ut fit, nomina habuerint ^v. Non est probabile primos illos, vel alterutrum eorum, tam expressè prophetasse de judiciis Dei in Egyptios, Psal. 89. 11. & de Davide, Deique juramento ipsi facto, v. 4, 20, &c. Probabilius est, & hunc Psalmum & sequentem ab ignoto authore conscriptos fuisse, & Maschil Heman, Maschil Ethan, fuisse tantum nomina modulationum quibus hi Psalmi aptabantur ^{*}. ¶ Ezrabat] Sic dictus est, vel, 1. à patre Zarah filio Judæ ^v. Obj. At dicitur filius Machol. Resp. Illa erat uxor Zaræ, & mater Hemanis, à qua sapientiam accepisse videri possit ². Vel, 2. à patria ². Alias מְדַבְּרִים

- indigenam denotat, qui opponitur peregrino, Levit. 16. 29. &c. ^b Gej.
2. *Dem salutis mee*] Nempe author; qui toties me servasti, & porrò, spero, servabis. Offendit se, graviter licet afflictum, non despondere animum, &c. Hæc unica fidei ac spei vox in hoc Psalmo, quæ, ante recensionem malorum, tempestivè se munit, nè horum commemoratione frangatur. ^d Mu. ¶ *In die, &c.* ^a Pi. ¶ *Interdum* (vel, *die*, JT. vel, *in die*, Pi. P. ellipsis ^a b,) *clamavi*, vel *clamo*, *in nocte*, Mo. vel, & *nocte*, JT. Pi. sic M. Ti. &c. q. d. Nec nocte nec die erat respiratio, sed ejulandum erat. Alii, *Die* (i. e. tempore) *quo noctem vociferor*, Q. in V.
4. *Anima mea*] Significat gravissima mala, quæ non solum corpus, sed & animam, penetrarent. Anima præcipuè sensit hos dolores. ^b Mu. ¶ *Et vita, &c.* ^b Gej. ¶ *Et vita mea, &c.* Mo. *Et vita mea ad sepulchrum* (vel inferos, Ch. LXX, Ar. Ca.) *pervenit*, vel *pergit*, P. M. Ti. &c. Lethaliter ægroto. Vel, Infernales cruciatus penè præsentiscere videor, ob subtractum Divinæ gratiæ sensum. ^a Gej. sim. Pi.
5. *Æstimatus sum*, נִחְשָׁבְתִּי] *Reputatus sum*, vel, *Jam reputor*, P. Mo. Ti. &c. scil. ab amicis. ¶ *Sicut homo sine adjutorio*, אִישׁ בְּלֹא עֲזָרָה] *Non fortitudo*, Mo. cui non est robur, M. sim. Ch. P. Ti. &c.
6. *Inter mortuos* (vel, *In mortuis*, Coc. sub. reputor, ex verfu præc. m. vel, *sum*, Gej.) *liber*] Ità o. Sy. M. P. Mo. Liber sum à negotiis (& molestiis) hujus vitæ; juxta Job. 3. 17, 18 p. q. d. Inter vivos de liberatione despero, nec alibi quàm inter mortuos libertatem quæro & colloco. ^a Gej. ¶ *Defunctus ero liber à terrestribus dominis & negotiis*. Ut liber à rebus hujus vitæ annumeratus sum mortuis, Ti. Potius, *liber* catachresticè hic sumitur, pro *derelicto*, & ab omni præcedanea dignitate, felicitate, conversatione, defensione domini sui, remoto. Al. *semotus*, JT. Pi. A. Explicari potest ex 2 Par. 26. 21. ubi Uzziah habitasse dicitur in domo libertatis, quia abscissus erat à domo Dei, q. d. instar leprosi, exclusus erat à Templo, & seorsim habitavit. Pariter mortui liberi dicuntur, i. e. remoti à negotiis & conversatione mundi, &c. ¶ *בְּמִיתָאֵם*] *רָאִיתִי*, quod omnes ferè ad præced. referunt, ego, propter Reviah in *בְּמִיתָאֵם*, traho ad sequentia; præsertim cum *רָאִיתִי* afficiatur accentu ministro, & sensum continuante, Mercà. Sic itaque locum verto, *Inter mortuos*, repete, *æstimatus sum*; *liber sicut interfecisti*. ¶ *Sicut vulnerati* (vel *interfecti*, P. sic Ti. &c.) *dormientes* (vel *jacentes*, Mo. Ca. JT. Pi.) *in sepulchris*] Vel, *sepulchro*, P. Ti. &c. q. d. Semotus sum ab hominum consortio & negotiis, quales vulgò dicuntur civiliter mortui. Crescit hæc oratio; antea mortuum se dixit, nunc, *interfectum*; quorum immitius & crudelius fatum habetur. ¶ *Quorum non es memor amplius*] Ità scilicet ut illos nunc in vitam revoces. Deus oblivisci dicitur eorum quibus non fert opem, Psal. 9. 19. & 13. 2. & 42. 10. Vel, quos singulari tuo judicio ità tollis, ut nulla amplius eorum restet memoria; vel, hominibus non videris esse memor. Mortui beneficiis & tutamine Dei non ità evidenter fruuntur ut olim dum viverent. ¶ *Et ipsi de* (vel à, Pi. Gej. ^a b,) *causam efficientem* hæc significat d,) *manu tua repulsi sunt*, נִדְּחוּ] *Excisi sunt*, JT. Pi. Gej. i. e. violenter ex vita abrepti per plagas singulari tuo & extraordinario judicio immittas. ¶ *A manu, i. e. à cura & gratia tua*. Dicit se mori per *רָצַח* excisionem.
7. *Posuerunt me*; ità o. Ar. *פָּשַׁתְנִי*] *Posuisti*, vel *Ponis*, me, Ch. M. P. JT. &c. *Detrudis me*, Ca. *Demisisti me*, Sy. q. d. Non forte fortunà hoc fit, sed tu, o Deus, es miserationum mearum origo. Id quod agnoscere pietatis est, alioquin quomodo in malis ad Deum confugiet quis? ¶ *In umbra mortis*; ità LXX, Sy. Ar. Æth. *בְּמַצְלוֹת*] *In profundis*, P. Mo. &c. nempe loci, JT. Pi. *In profunditates*, sub. *maris*, V. Gej. ut Exod. 15. 8. vel, *cæni*, ut Psal. 69. 3. Ità ineluctabilis miserationum abyssus exprimitur.
8. *Super me confirmatus est furor tuus*; ità o. Ch. Æth. *סִפְּחָהּ*] *Sustentavit se*, vel, *sustentata est*, P. V. Mu. *sustinet se*, Pi. *incumbit*, vel *incubuit*, vel *innititur*, JT. Pi. Ti. Sy. Gej. instar manus plumbeæ, vel ponderis

- immediati. *Stabilitus est*, M. ¶ *Omnes fluctus tuos* ^a Gej. (vel plagas, Æth. elationes, o.) *induxisti super* (vel, *adduxisti contra*, Sy.) *me*; ità o. *וְכָל-מִשְׁבָּרֵי עֲנִיָּה*] *Et omnibus fluctibus* (vel, *procellis*, Mo. vel, *irruentibus tuis fluctibus*, JT. i. e. calamitatibus, ut Psal. 42. 8 m.) ^a Mu. *tuis affligis*, vel *afflixisti*, sub. *me*, M. Ti. Mu. Gej. Pi. &c. ut plenè habetur Psal. 119. 75. Ellipsis accusativi post verbum, ut Psal. 78. 28. Subintelligunt *ב* ante *לך*. ^a Gej. Sed poeticum magis videtur, & turbato animo convenientius, si *לך* referatur ad præcedens *סִפְּחָהּ*, & *עֲנִיָּה* per aposiopesis solum relinquatur, quod & accentus Reviah super *וְכָל-מִשְׁבָּרֵי* innuere videtur, & sic exponatur, *Mihi incumbit ira tua*; & *omnes fluctus tui*: *afflixisti*. Ità ferè Chald. *Super me incubuit ira tua*, & *omnis decreta mala fregerunt me*: *afflixisti in æternum*. Pro *לך*, solet dicere *לְעַלְמֵךְ*. Possit & *לך* repeti, sic, *Super me innixa est ira tua*, & *super me omnes fluctus tuos humiliasti*, i. e. contudisti. [Ca. locum sic reddit, *Et iracundèurgens toto premis impetu*.]
9. *Posuerunt, &c.* *פָּשַׁתְנִי חֲוָעֻבוֹת לִי*] *Posuisti* (vel, *Proponis*, JT. *Fecisti*, Sy. *Reddidisti*, Ti. Pi. Ca.) *me abominationem* (vel *abominationes*, plur. emphaticè; vel, *summam abominationem*, JT. *summè abominabilem*, Pi. sim. Gej.) *sibi*, vel, *illis*, P. M. Mo. Ch. Sy. &c. ¶ *Traditus, &c.* *נִתְּנָה*] *Clausus*, vel *conclusus*, *sum*, neque egrediar, vel, *ut egredi non possim*, M. Ti. P. &c. vel, *evadere*, JT. Pi. Nulla spes evadendi superest. Vel, *carcerem* five *exilium* innuit; vel, significat non dari sibi facultatem redeundi in gratiam cum amicis, seque illis purgandi.
10. *Oculi, &c.* *עֵינֵי דָאֲבָה*] *Oculus meus doluit*, vel, *dolet*, M. Mo. Ti. Gej. &c. vel, *languet*, five *elanguit*, Pi. P. Mu. Gej. vel, *emarcuit*, V. ob lacrymas; vel, *defectu spirituum & virium*; vel, ob diuturnam in omnes partes circumspectionem, propter auxilium hæctenus frustra speratum. ¶ *Prae inopia*; ità o. *מִפְּנֵי עֲנִיָּה*] *Præ*, vel *ex*, afflictione, P. M. Ti. Pi. &c.
11. *Numquid mortuis facies mirabilia?* q. d. Num edito miraculo omnes revocabis in vitam? Me ergo + V. adhuc viventem eripe, &c. ¶ *Aur medici suscitabunt, &c.* Ità LXX, Æth. mortuos videlicet. Legebant *וְרֹפְאֵים יִקְוּמוּ וְיִרְוּהוּ*. ¶ *Si manes resurgunt, consitebuntur tibi?* M. Mo. Num, vel *An, defuncti, five mortui*, (vel, *manes*, Ca. vel, *philosophi*, Ar. vel, *gigantes*, Sy.) *surgent*, vel *resurgent*, ut *celebrent te?* P. Pi. vel, & *celebrabunt te?* Gej. ex Mu. *Asyndeton est*: vel, prius verbum est loco participii, *surgentes laudabunt te*; scil. inter orbis hujus incolæ, quibus innotescere optant. Non negat Resurrectionem simpliciter, sed tantum ad hanc terrestrem mortalemque vitam: loquitur etiam de cursu ordinario. *An corpora quæ dissoluta sunt in pulvere resurgent ut consiteantur coram te?* Ch. *וְרֹפְאֵים* sign. & *gigantes*, ut Gen. 14. 5. Deut. 2. 11, 20. sic dictos, quod ad illorum conspectum homines languescant; & *mortuos*, Pi. Gej. Ham. &c. ut Prov. 2. 18. & 9. 18. & 21. 16. Jec. 14. 9. & 26. 14, 19. à *רָפָה* *remisit*, *desit*, quia in illis omne robur & vires naturales elanguerunt; vel, à *רָפָה*, tanquam *insanabiles*.
12. *In perditione?* Vel, *interitu?* V. i. e. Vel, in sepulchro, ubi corpora pereunt; vel, in gehenna, ut Job. 26. 6. & 28. 22. & Prov. 15. 11. ¶ *In tenebris*] Ità o. Sy. M. Ti. &c. i. e. Vel, in loco mortuorum, five sepulchro; vide Job. 10. 21, 22. Eccles. 6. 4. vel, in gehenna, ubi est *σκότος ἐξάρετον*, Matt. 22. 13. ¶ *In terra oblivionis?* Ità M. P. Mo. &c. i. e. sepulchro: quod sic dicitur, vel, i. p. *passivè*, quia eorum obliviscuntur & homines, & ipse Deus ex sensu carnis, v. 6 m. ubi mortui oblivioni traduntur, juxta Psal. 31. 13. Vel, 2. *activè*, quia mortui obliti sunt omnium; cadavera nihil sentiunt, æstiment, &c. quia ibi Dei laudes tacent homines. Hinc Hebræis sepulchrum appellatur *חֲדָרֵי שִׁלְמוֹת* *silentium*, Psal. 94. 17. & 115. 17 p.
14. *Præveniet te*] Ità o. Ch. M. Ti. Mo. &c. Se tibi quasi sistit antequam aliud quid aggrediar.
15. *Repellis*, *וְרָחַקְתָּ*] *Rejicies*, Gej. *elongas*, vel, *abominaris*, V. q. d. Cur opem non fers?
16. *Et in lateribus*] Ità o. Vel, *legerunt* *וְלָקְחוּ*, & *defatigatus*,

† Mu. defatigatus laborans; vel, tantum sensum secuti sunt†.
 ¶ **¶** Et moribundus, JT. V. Mu. vel, expirans, Gej.
 * V. Pi. Ch. sim. V. ¶ sign. eum qui lentā morte conficitur†.
 * Mu. Fatiscens præ doloribus v. Expiranti similis, M. Tan-
 tum non animam agō, Ti. ¶ **¶** A juventute (vel, ado-
 leſcentia, M. P. Ti. Mo. Ch. vel, pueritia, Ar. Sy. Ca.)
 mea] Tandiu miser fui, &c. ¶ **¶** A concus-
 sione, JT. Gej. multiplici scil. Gej. Propter concussione,
 Pi. A. i. e. afflictionem. Itā vox sumitur Job. 36. 14.
 2 Gej. ex K. Præ teneritudine, Coc. ¶ **¶** Exaltatus, &c. Hebr.
 portavi (vel, porto, sive fero, Mu. Ti.) terrores tuos, Mo.
 * Gej. P. &c. in anima mea. ¶ **¶** Conturbatus, **¶** **¶**
 Dubitabo, M. sic Mo. animi pendeo, JT. simil. V. animi
 dubius sum, P. Mu. sic Ti. semper in metu nē hoc aut
 illud mihi contingat b: æstuans, Ca. attonito animo, M.
 * Mu. despero, vel, ut consternatus anxiusque hæſitem, Gej. Tre-
 mo, h. e. ut tremere: sic vers. 11. resurgent, celebrabunt
 (pro, ut celebrent) te. Cum duo verba simul in oratione
 ponuntur sine copula, tum posterius quandoque importat cau-
 sam prioris, est regula Forsteri. Verū hīc eventus po-
 tius quā causa prioris innuitur c. Anxius fui, inter
 * Glaf. gram. 3. 3. varios metus vacillans d. Vox hæc alibi non exſtat *.
 34. 345. [Variè reddunt, ut vidimus, & deducunt.] Q. ab
 d Mar. Arab. **¶** **¶** tempus, vertuntque, multo tempore f. [Al.
 * Gej. sic:] Heb. Rotor, seu, instar rotæ circumagor; ut sit
 f Q. in V. ab **¶** **¶** rota: vel potius, est ab inusitata radice **¶** **¶**
 (ut **¶** **¶** a **¶** **¶**), quod sign. dubitare, hæſitare, &c. ut do-
 cet particula **¶** indè deducta, quæ interdum valet, nē
 * Pi. fortè, & solitudinem connotat, ut 2 Sam. 20. 6. Al.
 * Gej. K. in **¶** **¶** a **¶** **¶**, nē fortè h, quæ communiter est hæſitatio-
 M. Q. in V. nis particula i; q. d. Semper & quotidie dicens, Nē
 * Gej. fortè, sub. peream; aut, sit hoc & hoc k.
 * Q. in V. 17. In me, &c. **¶** **¶** **¶** Super me transferunt,
 * Gej. vel transeunt, &c. Pi. Mu. instar fluctuum, ex vers. 18.
 ¶ **¶** Conturbaverunt me, **¶** **¶** Succidunt, vel succi-
 derunt, me, P. Mu. Gej. constrinxerunt me, Mu. perdid-
 erunt, perdiderunt, inquam, me, vel, prorsus perdid-
 erunt, V. Repetitur tertia radicalis ad augendam signifi-
 cationem m. Vide Psal. 38. 11. & 45. 3. & 68. 16.
 * K. in Mu. 18. Circumdederunt me] Iræ & terrores tui o. ¶ **¶** Si-
 sim. V. Gej. cut aqua] i. e. Sicut immensa aquarum moles P. Aqua
 * Gej. abundantiā denotat q. Vel, ut aqua mundum cir-
 * Mu. p. Mu. cumeunt. ¶ **¶** Circumdederunt me] Itā P. &c. Heb.
 p. 195. super me, Mu. Mo. q. d. Non tantum malis obſideor,
 * K. in Mu. sed & planè absorbeor. Crescit oratio f. ¶ **¶** Simul]
 † M. Itā o. Ch. Mu. &c. Non caret emphāsi; q. d. Irā tua
 tota simul effusa est in me, ut sic, tanquam naufragio
 * Mu. proximo, quoquē vertam oculos, mors sese offerat.
 * Mar. Simul, i. e. factō agmine v.
 19. Elongasti a me amicum] Querelam hanc de ami-
 corum perfidia ultimo loco reservat, quod extrema sit
 * Mu. miseria ab amicis deferi in afflictione *. ¶ **¶** Et no-
 * Mu. Mar. tos meos a miseria; itā o. meā scilicet v: **¶** **¶**
 Notis meis obscuritas, Mo. & notos meos præ paupertate,
 Ar. Notis meis sum tenebroso loco, JT. i. e. sum inco-
 gnitus, & quasi sepultus in malorum tenebris. Sed
 * Jun. juxta illam versionem triplex foret ellipsis. 1. In vo-
 * Pi. ce priore; 2. In posteriore; 3. vocis **¶** **¶** in fine a.
 Et in ore notorum meorum obscurus sum, Ch. Notis mei
 * Ma. obscuritas; q. d. Nil lucis, solatii aut opis ab ipsis spe-
 ro b. Notos (vel, & notos, M.) meos (sub. ponis, M.) in
 tenebris, P. M. Notis mei in tenebris, sive loco tenebroso,
 sub. sunt, V. A. Pi. sic Mu. ex K. & AE. Videntur in tene-
 * Mu. bris versari, quoniam illos nullus video c. Vel, delite-
 d V. ſcunt, nec prodeunt ut opem mihi ferant d. Quærun-
 * Mu. latebras, & præ metu non audent me palam defende-
 † Pi. re *. Deficit **¶** ante **¶** **¶** f. Familiares meos elon-
 * A. gasti in caliginem, Gej. vel, a calamitate, A. ex o. vel,
 præ calamitate, quæ est super me f. RS. videtur legiſſe
¶ **¶** per Sin finistrum, quod significat subtractionem,
 subtractionem; exponit enim, desertus sum illis, h. e. illi
 * Cap. crit. se mihi subdulerunt b. Sed an RS. legit per **¶** incertum
 est. Pater meus illud **¶** **¶** in RS. vertit, ob-
 ſcuratus sum. Maſora notat **¶** **¶** bis occurrere, hic,
 & Jel. 42. 16. Sit autem varia lectio, sensus idem est:
 † Bux. vini Obscuratio enim est subtractio lucis i.
 2. 12. 836.

PSALM. LXXXIX.

ARGUMENTUM. Deplorat hīc gravissimam Regni
 Judaici vastationem, per Babylonium, ut puto *. a Mu.
 Ex querela colligo Judæos tunc vicinorum hostium in-
 juriis & libidini expositos fuisse, &c. Compositus est
 Psalmus, ut esset communis forma precatōis, quā pō-
 pulus in istis calamitatibus uteretur b. b Mol.

1. **¶** **¶** Hujus mentio i Reg. 4. 31. & i Par. 6.
 44 c. Sīne idem hic cum illo i Reg. 4. non constat, c Gej.
 & Argumentum refragari videtur d. Creditur hic E- d Pi.
 than fuisse ex Levi, i Par. 6. 44. Tunc necesse est eum
 supervixisse Salomoni, & vidisse distractionem Regni
 sub Roboamo *. [Vide annotata ad Psal. 88. 1.] * Mol.
 2. **¶** **¶** Misericordias, &c.] Misericordia est, quæ præce-
 dit pactum & promissionem; veritas, quæ sequitur f. c Mu. ex K.
 20 Hoc præmittit quasi proœmii loco, nē videatur dubita- & AE.
 re, ob præsentem vastitatem, de veritate istius pacti g. * Mu.
 ¶ **¶** In æternum] i. e. Quoad vivam: vel, significat se
 carmen posteritati scripturum †. † Mu.
 3. **¶** **¶** Quoniam dixisti] Itā o. Sy. Ar. Eth. Non itā
 legerunt, [**¶** **¶**], sed exposuerunt; nam Dei hæc
 verba sunt, ut patet ex v. 4. qui cum his verbis conne-
 ctitur, **¶** **¶** ¶ **¶** Quoniam dixi, M. b Ham.
 P. Mo. Mu. Pi. Ch. Nempe, apud me i: vel, per Spi- i Mu. sima
 ritum tuum k. Etenim cogito, Ca. Nam statuo, JT. Sic Pi.
 30 enim apud me statui, Ti. Nimirum, vel Utique, (Particu- k A.
 la **¶** hīc est explicativa, vel asseverativa, ut Job. 8. 6.
 Psal. 10. 14.) dico, vel edissero, vel statuo; Camp. sic,
 Persuasi enim mihi l. ¶ **¶** In æternum; itā o. Ar. M. i Gej.
 Mu. Gej. **¶** **¶** In seculum, JT. Pi. &c. Perpetuū, Ca.
 fore ut in seculum, JT. Ad verb. quod in seculum, ut
 subaudiatur **¶**: Sed simplicius veritas, In seculum, ut
 deficiat m. ¶ **¶** Misericordia (vel benignitas, JT. Pi. m Pi.
 sub. Dei, ex versu præced. & collatione membri se-
 quentis n; vel, gratia, Gej. vel, pietas, M.) edificabitur, n Pi. Gej.
 40 P. Mo. M. &c. id est, instaurabitur; ut Jer. 31. 28 o. o Mu.
 Crescet, vel augebitur p; conservabitur & propaga- p M.
 bitur q; confirmabitur & stabiuletur r. Durabit instar q A.
 ædificii summā arte constructi †: nam verbum Hebræ- i Gej.
 um sign. & edificare, & durare t. Exornabitur, &c. † V. sima
 non quidem in se, sed ratione nostrī, & ratione effe- Pi.
 ctuum a gratia Dei provenientium, qui quotidie novi v.
 erunt. Opponitur autem hæc ædificatio miserabili illi
 Ecclesiæ collapsæ statui de quo v. 39 v. Sensus, Etſi i Gej.
 præſens rerum status suadere primā fronte videatur
 50 instantiam in Deo, & promissa nunc irrita videri
 possint; nihilominus certō tenendum, quicquid ex mi-
 ſericordia pollicitus est Deus, ratum fore, &c. ¶ **¶** **¶**
 [Q. hæc verba cum præcedente **¶** **¶** jun-
 gunt alio sensu, locūque sic reddunt;] Mundus (vel
 Seculum, Di. Mo.) benignitate, vel gratiā, edificabitur,
 Di. ex Ch. Sy. Itā continet hic versus conservationem
 mundi, quæ benignitate & veritate Dei peragitur;
 quod sanè magnum est & gloriæ Divinæ & consolatio-
 nis fidelium argumentum. Vel, edificatum est; fut. enim
 60 per præſ. in libris poeticis non raro verti debet v. **¶** **¶**
 potest verti, mundus, quocum durante durabit quoque
 gratia z. ¶ **¶** In cælis, &c. **¶** **¶** ¶ **¶** ¶
 Ad verb. Cælis firmabis veritatem tuam in eis, Mo. In
 cælis (vel, In cælis ipsis, Ti. M. JT.) firmasti (vel firma-
 bis, Mu. M. vel preparabis, Ch. sim. o.) veritatem (vel
 fidem, Ar. Ti. JT.) tuam, P. V. Veritatem, i. e. promiſ-
 ſum illud quo sic statuiſti, Percuſſi fœdus, &c. q. d. E cœ-
 lis illis, peculiari tuo domicilio, solves fidem, & rata
 facies promissa *. Qui tuam fidem cælis in ipsis constitu- a Mu.
 70 eris hunc in modum, v. 4. Percuſſi, &c. Ca. Cælos firmasti,
 vel confirmabis, fide tuā quæ est in illis; q. d. Conserva-
 tur mundus constanti tuā fide b. Verti potest, Velut b Di.
 depositum dedisti cælis ipsis veritatem tuam; h. e. Pura
 & illæsa manet veritas promissionum tuarum, ut cœli
 ipsi c. In cælo, vel, Per cælum ipsum, confirmasti verita- c Tig. nec.
 tem; ut agatur de confirmatione aut illustratione pro-
 missionis per fœdus illud quod Deus pepigit cum Sole
 & Luna. Vide Jer. 31. 35, 36 d. Sed nondum hic re- d Q. in
 petitur promissio, verum ostenditur fides de implemento Ccc.
 Ccc pro-

promissionis. Sic verito, *Cæli, constabiles veritatem tuam in eis; Cæli in eis, &c.* pro, *In cælis constabiles*; h.e. Veritas tua implebitur quidem etiam in terra, sed consummabitur in cælis: Nam mundus & omnis forma ejus præterit; veritas tua non præterit. Agitur hîc de palmario implemento promissionis Davidi factæ, nempe de Christi ejusque Regni & seminis perpetua duratione *. *Cæli, vel, Quod ad cælos attinet, stabiles fidem tuam in eis, A. vel, cum eis, Pi. Gej. i. e. Stabiles fidem tuam tam firmiter (vel, tam diu) quàm stabilivisti cælos &c.* Vide v. 30, 37, 38. & Psal. 72. 5. & 119. 89. hîc valet *cum*, ut Psal. 66. 13. & 68. 31. &c. & conjunctam durationem notat, sicut Psal. 72. 5. *timebunt te cum sole, i.e. quamdiu Sol erit*. Vel, per cælos hîc intelligitur Ecclesia, sicut Esa. 66. 22. Matt. 3. 2. & 13. 24, 31. &c. cujus plantatio vocatur *plantatio cælorum*, Esa. 51. 16 *. [JT. totum sic reddit, *Nam statuo fore ut in seculum benignitas edificetur; in cælis ipsis stabiles fidem tuam, quâ dixisti, v. 4. Pepigi, &c.*] i. e. Ut benignitas tua semel in rerum creatione & structura demonstrata promoveatur & pergat quantisper durabunt secula.

4. *Disposui, &c.* [Percussisti, &c. Mu. De qua dixisti, *Pepigi fœdus, Pi. Fœdus, per Samuelem, Nathanelem, &c.* [Eleclis] Heb. *cum electo meo, Davide, scil. ex membro seq.* Vel, *cum electo populo, A.*

5. *Præparabo semen tuum; ita V. Mu. [Stabiliam, vel confirmabo, P. V. Mu. &c. vel, constanter servabo, Gej. Semen, i.e. posteros tuos, & inprimis Christum. Hæc promissio facta est 1 Par. 17. 11 P.*

6. *Constebuntur (Celebrant autem, P. ad verb. Et celebrabunt, V. Quapropter celebrant, vel celebrabunt, JT. Pi. Et confitentur, Mu.) cæli mirabilia tua, [Mirabile (sub. opus, JT.) tuum, o. Mo. JT. admiranda facinora tua, Ti. Ca. sim. Ch. Sy. Ar. gloriam tuam, Æth. Intelligere potentiam & veritatem tuam; vel, mirabiles liberationes populi Dei; vel, beneficia omnem captum excedentia, in Christo collata, gratiam, &c. Sed quomodo cæli talia prædicant? Resp. 1. Cæli, i.e. nubes piis juxta promissionem pluviam dantes, Deut. 28. 12. Resp. 2. Cæli, i.e. cœlites; Angeli, ex collatione membri seq. & Job. 15. 15. Sancti Angeli & homines, Luc. 2. 13, 14. Philip. 3. 20. Apoc. 7. 9. &c. 7. Quadrant hoc seq. *sanctorum cœtui, qui est in terris, ut sic Ecclesia triumphans & militans combinarentur. Resp. 3. Vel, profopopœia est, ut Deut. 30. 19. & 31. 28. Psal. 19. 2. [Etenim, &c. Etiam (vel, quin &, Sy. Ti. Ca.) veritatem (vel fidem, Sy. Ca. Ti. &c.) tuam in cœtu, vel ecclesia, sanctorum, o. Ch. M. Mo. &c. i. e. Vel, sanctorum Angelorum, per syn. generis; vel, in Ecclesia hîc militante. Vide Psal. 16. 3. & 34. 10. Repete hîc, [celebrabunt,] ex membro præcedente. Apud fideles, qui Deo omnia quæ in terris fiunt ascribunt, non cæcæ naturæ vi, ut stolidi & carnei homines solent. Veritatem, vel, i. existentia tuæ, quam cæli declarant; confer Jer. 10. 10. vel, 2. potius, veritatem promissionum *.**

7. *Quoniam* Ratio præcedentium, quâ probat, quicquid in cœlo admirandum est ad Deum esse referendum, quia nullus in cœlis ei comparandus est. *Quis in nubibus* Itâ o. Ar. Æth. Mu. Gej. Per nubes cœlos intelligit, more vulgi hîc loquens; ut alibi, per cælos, nubes. *In superiore nube, JT. in æthere, Ch. M. Ti. Mo. Ca. in cœlo, P. Pi. In filiis (vel, inter filios, M. Ti. &c.) Dei? Itâ o. Ar. vel, decorum? M. P. Mo. vel, fortium? five potentum? Ti. JT. Pi. i.e. Vel, i. inter homines potentes in terra, ut Psal. 29. 1. h: vel, 2. inter Angelos, ut Job. 1. 6. Sed ab his aliena est procreatio filiorum. Verum & loquitur.*

8. *Deus qui, &c.* [Deus formidabilis, vel terribilis, in concilio, vel congregatione, sanctorum multo, five multa, vel magno, P. Mu. &c. vel frequenti, Ca. foemin. construitur cum masc. interdum enim fit dissidium generis. Al. in consilio, (Heb. secreto, five arcano, Pi. A. vel mysterio, A. i.e. in congregatione, ut v. 6. n.) sanctorum plurimum, vel admodum, JT. Pi. A. Gej. Vox hîc ponitur adverbialiter. Deus vehementer formidandus in concilio san-

ctorum, Ti. sim. M. Sensus est, Adeo verum est nullum Angelum Deo comparandum esse, ut Deus toti Angelorum cœtui, magno licet, sit formidabilis P. Sancti hîc sunt Angeli, ut v. 6. Confer 1 Reg. 22. 19. &c. Job. 1. 6. & 2. 1. Al. in conventu sanctorum, i. e. ubi Sancti tui in nomine tuo congregantur, &c. Formidabilis es etiam tuis fidelibus, ut nemo ludicrè de te loqui vel sentire audeat. In secreto, vel concilio, &c. i.e. in Ecclesia, five congregatione, ubi secreta five mysteria Regni cœlestis panduntur, Matt. 13. 11. Rom. 16. 25. &c. [Concilium, five congregationem, sign. ut Psal. 111. 1. Jer. 6. 11. & 15. 17. Ezech. 13. 9. Terribilis, itâ o. M. P. &c. ob potentiam, justitiam, &c. Reverendus, Ti. JT. Pi. &c. Super omnes qui in circuitu ejus sunt; sic o. Æth. M. P. &c. Circuitus ejus, Mo. vicinos suos, Gej. supra omnia quæ circumstant eum, JT. omnibus suis stipatoribus, Ca. Intelligere, vel, 1. Angelos. Plures quàm Angeli, qui assunt circa eum, Ch. Vel, 2. vicinarum gentium numina, Dagon, &c. quorum nullum tanta ediderat miracula.]

9. *Quis similis tibi? potens es, Domine; sim. o. Ar. Æth. Mu. [Quis sicut tu, fortis, five fortissime, J. Ab? five, Domine? Ch. M. P. Mo. sim. JT. Pi. vel, præstans virtute, o. Existens? Ti. (forma) alibi non existat, sed, fortis erat. Et (vel, sanè, Ch.) veritas tua in circuitu tuo] Itâ o. Æth. sim. M. P. &c. Nam fides tua circumvestit te, JT. vel, circa te est, Pi. Gej. Undiquaque cingit te: q. d. Nusquam non ostendis te veracem, tum quoad promissiones, tum quoad comminationes. Undique exornaris veritate, & constantia operum tuorum. In circuitu tuo, i. e. coram te est, te semper comitatur; parata est ad præstandum promissa tua: sic Angeli in circuitu ejus sunt, i. e. parati sunt ad exsequenda jussa, &c. Qui in fide stiparis, Ca. Omnia circa te fides sunt, Ti.*

10. *Tu dominaris potestati maris; itâ o. Æth. [In elatione, Mo. P. in fastum, vel superbiam, Ch. Ti. JT. Pi. sic Gej. Elationi maris, Mu. Gej. i. e. mari elato; ut, captivitas populi, Psal. 14. 7. pro populo captivo: sim. Psal. 50. 2. & 66. 3. Imperii, &c. M. A cœlestibus, quæ solis sapientibus nota sunt, transit ad ea quæ omnibus obvia sunt. Motum, &c. [Cum attollunt, vel elevant, se (vel, in elevando, Mo. vel, cum attollit, Ti. Ca.) fluctus ejus, P. JT. Ch. Ti. &c. Tu mitigas, [Compefcis eos, P. Pi. &c. reprimis, Ch. JT. ut ludimagister pueros, &c. h.]*

11. *Tu humiliasti; itâ o. Ar. [Confregisti, vel contrivisti, P. Mo. M. Pi. JT. Ch. Sicut vulneratum; itâ Mo. P. vel confossum, JT. sic Pi. [Tanquam occisos, Sy. vel, interemptum, sub. gladio, V. ex Ch. tanquam cadaver, Ti. usque ad internecionem, M. Quasi lethaliter confossum, h. e. facili negotio ac labore. Vide de hac voce Psal. 88. 6. Thren. 2. 12. Non leviter contrivisti, sed, ut in bello fit, misere dilaniasti. Superbum; itâ Ti. o. Ar. Æth. [Superbum; hic est Pharo impius, Ch. Superbos, Sy. Rahab, Mo. Ægyptum, M. P. JT. Ca. A. &c. à fastu vel robore sic cognominatam. [Vide dicta ad Psal. 87. 4.] Vel, superbum, scil. mare, ut Job. 26. 12. (quod subjugatum erat Exod. 14.) quo etiam hostes Dei significantur, Psal. 124. 4, 5. Esa. 57. 20. Dispersisti, &c.] Ut dissipati passim oberrarent, vel trucidati jacerent. Statim evomuit Ægyptios mare, &c. Exod. 14 P.*

12. *Tui sunt, &c.] Ut eorum naturam facile mutare possis. Plenitudinem ejus] Quicquid in ea est, five eam replet. Vel, incolae ejus; ut in Esa. 42. 10. Psal. 24. 1. & 50. 12. Aquilonem] Quem tu extendisti super inane, Job. 26. 7. Illa quæ sunt versùs plagam Septentrionalem respectu Palæstinæ; ut Assyriam, Zeph. 2. 13. Babyloniam, Jer. 1. 13, 14. Designatur hoc versu mundi spatium per latitudinem, quod non totum incolitur; multum enim spatii deserti relinquatur & ad Septentrionem & ad Meridiem. Et mare] Itâ o. Ar. Æth. Pro, legebant, decepti vocum similitudine. Et dextram, Mo. Ca. & dextram meridiei, M. Et Austrum, five Meridiem, Sy. P. Ti. V. Ch. Mu. Ca. sic dictam, quod versis ad Orientem (sic autem*

tabo (vel accommodavi, Ca.) heroi, Ti. Constitui heroem ad auxilium: Quæ interpretatio confirmatur ex membro seq. ubi idem ferè repetitur c. Al. *Disposui auxilium contra robustum*, JT. i.e. Dedi Regem qui vindicet populum à potentibus inimicis, ut postulaverat populus 1 Sam. 8^d. Sed illam versionem refellit Psal. 21. 6. *Gloriam* *וְיָשׁוּבָהּ* *ponis super ipsum* *. ¶ *Et exaltavi*, &c. *וְיָשׁוּבָהּ* *Elevavi*, vel *extuli*, (quæ vox notat humilem ejus conditionem ante electionem f.) *electum* (& consequenter *dilectum*, Esa. 42. 1. collat. cum Matt. 12. 18. vel, *juvenem*, Coc. Ch. in Ham. Gej. Ham. ut Deut. 32. 25. 2 Sam. 6. v. 1^b) *è populo*, five *plebe*, Gej. Mu. Pi. &c. Non elegit eum è magnatibus ut, suæ stirpis memor, se semper deiceret, nec tenuiores contemneret. Vel, *è populo*, sub. *meo*, cum o. & Vulg. nempe Dei; q. d. non extraneum, sed qui tanquam in fratres dominaretur¹. [Sed quemnam hîc intelligit?] Resp. 1. Davidem^k; ex v. seq¹. Obj. At David cum sic exaltaretur non erat vir potens aut illustis, sed adolescens gregem pascens, 1 Sam. 16. 11. quod etiam notatur Psal. 78. 70. Et quamvis ut *וְיָשׁוּבָהּ* describitur 1 Sam. 16. 18. ibi tamen sequitur, *Dens est cum illo*, nempe post unctionem suam, ut dicitur ibi v. 13. Et confictus ille cum leone, &c. 1 Sam. 17. 34. &c. post unctionem factus videtur, post quam etiam greges pavit, 1 Sam. 16. 19. Resp. 1. Ut *vir*, a virtute dictus, quemvis tamen hominem significat; ita fortè *וְיָשׁוּבָהּ*, licet à *וְיָשׁוּבָהּ* deductum sit. 2. Succurrit hîc Chald. qui *וְיָשׁוּבָהּ* reddit, *eum qui valet in Lege*, respiciens Davidis pietatem: quæ interpretatio hoc loco probabilior est, ut in sublimiori sensu ad Christum referatur, qui dicitur *וְיָשׁוּבָהּ*, Esa. 9. 6. non respectu splendoris externi, sed internarum dorum, & spiritualis potentie in cordibus fidelium. 3. Si hoc non sufficit, dicas Davidem unctione Dei *וְיָשׁוּבָהּ* evasisse^m. Resp. 2. Christum præcipueⁿ, imò unicè^o. Quæ hîc Davidi promittuntur, ad Christum successorem Davidis sunt referenda^p. De solo Christo hoc versu, &c. & Psalmo agi multa docent. 1. Quod dicitur de *throno æterno*, hîc vers. 5, 30, 37. & 2 Sam. 7. 12, 13. quod de Christo explicatur Psal. 132. v. 11, &c. Act. 29. 30. 2. Quod dicitur v. 30. *Ponam in seculum seculi semen ejus*, i. e. Messie filios: vel, si ejus referatur ad Davidem, tum accipiendum id erit *progenies* de Messia, Davidis semine. 3. *Fidelia illa Davidis* (quæ etiam statuminantur Esa. 55. 3.) de Christo explicantur Act. 13. 34. 4. Hic ad Deum dicit, scil. v. 27. *Pater meus es tu*, nempe propriè dictus, utpote qui ipsum genuit; ita exponit Apostolus Ebr. 1. 5. Nec est cur à nuncupationis istius proprietate discedamus^q. 21. *Inveni* ¶ Ità dicitur Act. 13. 22. i. e. Instar rei fortuito inventæ charum habui, promovi, nihil tale cogitantem, ambientem aut merentem adscivi, &c.^r *Avdga- mo na dâs* dictum, sicut & illud Act. 13. 22. *Quasi mihi*, &c. Confer Deut. 32. 10. Hof. 9. 10 t. ¶ *David* ¶ Tanquam Messie patrem & typum, Act. 13. 22^t. Vel potius, ipsum Messiam, qui *David* sæpe vocatur; ut Jer. 30. 9. Ezech. 34. 23. & 37. 24, 25. Hof. 3. 5 t. Confer Psal. 132. 10. Jes. 37. 35. & 55. 3. Amos. 9. 11. Act. 13. 34. & 15. 16^u. ¶ *Servum meum* ¶ Peculiari modo, in functionibus arduis^v; in administratione Regni^x. Quem novi esse servum meum^y. 22. *Manus*, &c. *וְיָשׁוּבָהּ* *Quicum*, vel, *Cum quo*, *manus mea firma*, vel *stabilis*, (& perpetua^z) *erit*, P. V. Pi. Mu. vel, *fit*, JT. vel, *confirmabitur*, Gej. vel, *parata erit*, Mu. q. d. Nunquam eum destituam auxilio meo^a. Al. *Ut—firma esset cum eo*, Ti. [*וְיָשׁוּבָהּ* non semel valet ut.] *Siquidem—firmabitur super ipsum*, M. *Quoniam manus meæ paratæ sunt in adjutorio ejus*, Ch. Heb. *Qui*, (i. e. *Ad quem quod attinet*.) *manus mea stabilietur cum eo*, Pi. Manus mea fuit cum Saule, sed non stabilis, &c. deserui enim eum, &c.^b *Quem sic meâ manu stabiliam*, Ca. 23. *Nihil proficiet*, &c. sic o. Eth. Ar. *וְיָשׁוּבָהּ* *Non exiget inimicus ab eo*, P. V. Mu. A. ad verb. in eo, Mo. Sub. *tributa*, tanquam exactor aut fenerator^c: à verbo *וְיָשׁוּבָהּ* d. *Non aget exactorem—contra eum*, JT. Pi. Hostes non subigent eum, nec tributarium reddent*. Metaphora à creditore qui mutuum importunè exigit à debitore^f, Mors & Diabolus non prævaluerunt in

Christum, licet sponsor hic factus sit pro debitis nostris; Joh. 14. 30. 1 Cor. 15. 26. Heb. 2. 14^g. Al. *Ut eum* ^a A. *non hostes superent*, Ca. *Non violentus esse poterit contra eum*, M. *Non decipiet*, vel *seducet*, eum, vel, *imponet ei*, Ch. Ti. Gej. Ham. Q. in V. Mu. Non per dolum vel insidias opprimet^h. Instruam illum ut viribus, ita sapi- ^b Mu. entia, ad prævertendum hostiles technasⁱ. A *וְיָשׁוּבָהּ* k, ^c Gej. quod sign. *decipere*¹, Gen. 3. 13. 2 Reg. 18. 29. Jes. ^d V. 19. 13^m. ¶ *Filius iniquitatis* ¶ Ità Mo. Gej. i. e. ^e Ham. iniquusⁿ. Vel, *perversitatis*, Pi. Idem qui prius *hostis* o. ^f Gej. ¶ *וְיָשׁוּבָהּ* ¶ Vide 2 Sam. 3. 34. & 7. 10. Redundat ^g Gej. ¶ si genitivum adjuncti post se habeat; ut, *filii robo- ^h Mu. ex K. *ris*, i. e. robusti, 2 Sam. 2. 7^p. *Filius injuriosi*, mali, ⁱ Gej. five *injuria*, i. e. injurius. *Filius mali* est, addictus malo, ut Deut. 13. 13^q. ¶ *Non apponet*, &c. *וְיָשׁוּבָהּ* ^j A. *Non affliget eum*, nempe pro lubitu, vel, ita ut supplan- ^k Gej. tet eum: alioquin & David & Christus afflicti erant^r. ^l Gej. 24. *Et concidam*; ità Mu. Gej. *וְיָשׁוּבָהּ* ¶ *Contundam*, Mo. JT. Pi. Gej. V. *concutiam*, M. V. *conteram*, P. Ti. Penitus subjugabo & perdam^t. ¶ *In fugam*, &c. ^u Gej. *וְיָשׁוּבָהּ* ¶ *Percutiam*, P. Mo. Pi. &c. *conficiam*, Ti. ever- ^v tam, Ca. 25. *Et misericordia mea cum ipso* ¶ Eam experietur: Plura præstabo quàm sum pollicitus^e. ¶ *In nomine* ^f Mu. *meo* ¶ Vel, *per nomen*, &c. Pi. Ope meâ^t: vel, quoties ^g Mar. nominis mei recordabitur^v. ^h Mu. 26. *Et ponam in mari* (vel, *ad mare usque*, Gej. Ru- ⁱ Pi. ex brum scil. & Mediterraneum, ex collat. Exod. 23. 31^x.) ^{Jun.} *manum ejus*; ità o. Sy. Ar. P. Ti. Mo. &c. i. e. impe- ^j Mu. M. V. rium & potestatem ejus^y: *וְיָשׁוּבָהּ* ¶ *Dominium ejus*, M. ^k Ca. Pi. A. Imperio ejus mare & flumina subiciam^z; multò ma- ^l Mar. ex gis terram illis minorem^a. Vel, *mare*, i. e. accolas ma- ^m V. rils^b. *Manum*, ità ut cum iis agere queat sicut figu- ⁿ Pi. lus cum luto, cui manum imponit. Confer Psal. 139. 5. ^o Gej. Jes. 11. 14. & 23. 11^c. ¶ *Et in fluminibus dextram* ^p Gej. *ejus* ¶ Ità o. Sy. Ar. M. P. Mo. &c. Putà in Euphrate ^q Pi. & Jordane^d. Imperabit Messias non modò insularibus ^r Pi. & maritimis, sed & fluviorum accolis in mediterraneo ^s Gej. terræ degentibus*. 27. *Ipsè invocabit* (vel *vocabit*, Pi. sim. Gej. vel *incla-* ^t Mu. *mabit*, JT.) *me* ¶ Ità Mo. Mu. A. Ad me semper confu- ^u Gej. giet, sciens à me esse omne robur & dignitatem ipsius^f. ^v Mar. ¶ *Pater meus es tu* ¶ q. d. Me quasi patrem semper in- ^w Mu. clamabit^g. Innuitur hîc filialis fiducia, amor & ob- ^x Gej. sequium. Vide Jes. 63. 16. & 64. 8^h. Dicit hoc Da- ^y Mar. vid Deoⁱ. Sic Deus promittit, [nempe de Salomone], ^z A. 2 Sam. 7. 14^k. Ad Messiam autem plenariè hoc atti- ^a Gej. net¹, qui verè proprièque his verbis utitur^m. Vide ^b Belg. Hebr. 1. 4, 5ⁿ. ¶ *Susceptor*, &c. *וְיָשׁוּבָהּ* ¶ *Petra* ^c Gej. *salutis meæ*, Gej. Pi. &c. i. e. salutaris^o. Vel, *robur* (id ^d A. ^e Pi. *וְיָשׁוּבָהּ* sæpe sign.) *redemptionis meæ*, i. e. à cujus robore ^f Pi. omnis mea liberatio procedit: vel, est Hendiadys, pro, ^g Ham. *rupes & salus mea*. Optimè Syrus, *potentissimus libera-* ^h V. *tor*, &c. P. *Firma salus mea*, i. e. auxilium meum in- ⁱ V. superabile^q. 28. *Et ego primogenitum ponam* (vel *dabo*, Mo. consti- ^j G. *tutum*, Sy. Ti. JT. &c.) *illum* ¶ Nempe, inter Reges, ex seq^r. ^k G. Ut is me *patrem* vocabit, ità ego illum vocabo *filium*, imò *primogenitum*^t: i. e. summo honore illum affici- ^l Mu. am^t; nam nomen illud est dignitatis, &c.^v. Primoge- ^m Gej. nitus habebat, *duplum bonorum*, Deut. 21. 17. *regimen*, ⁿ Mu. 2 Par. 21. 3. & *sacerdotium*, Num. 8. 14, &c.^x. Signi- ^o A. ficat eum excellentem fore præ cæteris. Confer Job. ^p Gej. 18. 13. *primogenitus mortis*; & Jes. 14. 30. *primogeniti* ^q Gej. *temum*^y. Sed ego primogenitum regum domus Jude po- ^r Pi. ^s A. ^t Gej. ^u Pi. ^v A. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. ^o V. ^p V. ^q V. ^r V. ^s V. ^t V. ^u V. ^v V. ^w V. ^x V. ^y V. ^z V. ^a V. ^b V. ^c V. ^d V. ^e V. ^f V. ^g V. ^h V. ⁱ V. ^j V. ^k V. ^l V. ^m V. ⁿ V. <*

Salomon, celsior erat Regibus Assyriacis, &c. d. 29. Testamentum] Vel, fœdus, quod cum eo pepigit i. e. promissio quam ei feci*, de conservando ipsi ejusque posteris jure Regio. ¶ Fidele (vel stabile, Mar.) ipsi] Sub. erit, Pi.

30. Semen ejus] i. e. Posteror: nempe credentes, qui vocantur semen Christi, Esa. 53. 10. Heb. 2. v. 13. & Christus est Pater æternus, Esa. 9. 6. ¶ Et thronum ejus] Regalem; i. e. Regnum. ¶ Sicut dies celi] Ità o. M. P. &c. i. e. in æternum, ex collatione membri præced. Juxta dies quibus steterint celi, Ch. dum celi durabunt, Ca. Similis locutio Deut. 11. 21. Job. 14. 12. Jerem. 31. 35, 36. Matt. 5. 18. Sensus, Invariabiliter vigeat, ut cœlum, quod nullis subest mutationibus quæ in sublunaribus habentur. Cœli immutabuntur, Psal. 102. 27. non autem interibunt, 2 Pet. 3. 13. Quis porro non videt hæc non esse vera nisi de spirituali Christi Regno? nam corporalis successio in stirpe Davidis jamdudum defecit. Hæc non præstita erant in Salomone, cujus semen defecit; Jer. 22. 30. Ezech. 21. 25, 26, 27. Regnum autem Christi perpetuum est, 2 Sam. 7. 13. Dan. 2. 44. & 7. 14. Heb. 1. 8. 9.

31. Si—filii ejus] Davidis; vel Christi. Explicat illa verba, Si peccaverit, &c. 2 Sam. 7. 14, 15. Christus enim propriè non peccavit, 1 Pet. 2. 22. peccata autem filiorum ei, tanquam sua, imputantur, Esa. 53. 6. 2 Cor. 5. 21. ¶ Dereliquerint legem] i. e. Verbum revelatum. ¶ In judiciis meis non ambulaverint] i. e. Cuncta sua acta mortisque instituerint.

32. Si justitias (vel statuta, Mu. Gej. &c.) —profanaverint] i. e. Profanâ mente suisque deque habuerint. Sensus loci est, Quicquid deliquerint in meas Leges, quæcunque tandem ex sint, sive judicia, quæ sunt ad alterum, &c. Non otiosa est hæc verborum copia eodem spectantium, sed hoc significat, Deum non levibus tantum, sed etiam gravissimis, delictis indulturum. Triplicia h. l. mandata proponit: judicia, quæ ad legem forensam, statuta, quæ ad ceremonialem, præcepta, quæ ad legem moralem, pertinent; quibus omnibus vox legis, tanquam generalis, præmittitur.

33. Visitabo in virga, &c.] Nempe virgâ hominum, 2 Sam. 7. 14. i. e. moderatâ correctione, & in eorum commodum, Heb. 12. 6, 10. Non agam summo jure, sed paternè animadvertam. Repetit Poeta ea quæ Deus de Salomone posterisque ejus dixerat 2 Sam. 7. v. 14. ubi dicta vide. Verum de Christo, non de Salomone, hic loquitur; nam de gratia futura canit Ethan, quem G. [ad vers. 1.] tempore melioris vixisse putat.

34. Misericordiam — non dispergam, &c. ità LXX: & 7. ¶ Non infringam à cum eo; Mo. erga eum non interrumpam, Ca. Non auferam (vel abrumpam, Gej. vel, irritam faciam, JT. Pi.) ab eo, Ch. Sy. Ar. M. P. Ti. scil. Davidis semine, ità ut definat esse cum ipso. Tacite hic num. sing. (cum tamen plur. præcesserit) respicit ad Christum. ¶ Neque, &c. ¶ Neque fallam (vel mentiar, Sy. Ar. mendax ero, M. opprimam, Ar. injustè agam, Eth.) in veritate (vel fide, Ch. Sy.) mea, Mo. h. e. Pro mea fide, qui non sum homo, ut mentiar, &c. Sensus hujus versûs constat ex 2 Sam. 7. 15. Neque mentiar in veritatem meam, P. Mu. i. e. Non fallam fidem. Vel, contra fidem meam, JT. Pi. Semper stabo promissis.

35. Neque prophanabo, &c.] Licet illi prophanaverint, &c. v. 32. Sacrum penes me erit & inviolabile. Confer 2 Tim. 2. 12. ¶ Quæ procedunt de, &c.] Heb. egressum labiorum, &c. V. Mu. &c. Sermonem non mutabo, non retractabo quod pollicitus sum; ut homines ex levitate aut perturbatione mentem mutant, &c.

36. Semel juravi] i. e. Firmiter, irrevocabiliter, prorsus, certè, immutabiliter, perfectè, ut vers. præced. explicatur; & pro ἀπαρχῆς. Confer Eth. 4. 11. Psal. 62. 12. Heb. 9. 26, 28. semel oblatus, i. e. sufficientissimè. Semel, id quod satis est. ¶ In sancto, &c. ¶ Per sanctitatem meam, Gej. id est, per meipsum, qui sum Deus sanctus, Gen. 22. 16. Esa. 5. 16. Heb. 6. 13, &c.

Mu. &c.) mentiar. Ità P. Mo. Mu. &c. Sub. hoc, vel, illud, mihi accadat, Tig. not. vel, non ero Deus, Pi. Ellipsis in juramenti familiaris. ¶ si in jurejurando negat, Pi. sim. q. d. Non mentiar. Hinc pro, si dabitur signum, Marc. 8. 12. habetur, nullum dabitur signum, Matt. 16. 4. Confer etiam Psal. 95. 11. Heb. 3. 11. Haudquaquam Davidem fefellerò, Ti. me non abjecturum post tergum meum Davidem, Ar. & non retractabo, Sy.

37. Sicut sol] Ità o. M. P. Mo. &c. Intellige, 1. quoad durationem perpetuam, sive in seculum, ut membro præced. vide & ad v. 30. Ut sol perstabit, Ti. 2. Quoad splendorem. Lucidus erit sicut sol, Ch. Porro, hæc Regni æternitas in solo Christo quærenda est. ¶ In conspectu meo, ¶ Coram me, ità scilicet ut illi semper favcam. Hæc phrasia favorem Dei non raro includit, ut Gen. 17. 18. Num. 32. 22. Jud. 18. 6.

38. Sicut luna perfecta (vel, stabilietur, Mo. P. M. Mar. Mu. &c. firmum manebit, Ti. sim. Sy. duraturum, Ca.) in æternum; ità o. Eth. &c. vel, in seculum, P. Pi. &c. ¶ Sicut luna firmata ad signum æternum, Ch. [Ità o.], quod alii ad solium, hic ad lunam refert, subaudito ¶ Sicut luna stabilietur, &c. vel, quæ est stabilis, &c. q. d. Quæ, licet interdum decreseat & evanescere videatur, subindè tamen renovatur & stabilis est; adeoque Ecclesiam aptè repræsentat, quæ perpetuò durat, quamvis non eadem facie. Sicut Luna * A. modò caliginosa est, modò splendet; ità ejus posterit, si boni, lucebunt, si mali, obscurabuntur: nunquam tamen desinet Regnum; ut Luna, sive splendet, sive non, semper perstat. ¶ Et, pro ¶ Et testis, &c. ¶ Et testis (vel, quæ est testis, Ti. Pi. V. vel, ut sit testis, Ca.) in celo (vel æthere, M. Mo. Ti. Ch.) fidelis; ità M. P. Mo. &c. vel certus, Ti. ¶ Et testis, Mu. nempe durationis istius Regni. [Sed quid hic testis? V. Variant.] Testis hic sunt Sol & Luna. Confer Jer. 33. 20, 21. Verto, nempe testis, &c. scilicet Luna, ut sit declarativum. Al. & ut testes, &c. JT. i. e. stellæ. Al. & sicut testis in nubibus, &c. i. e. si cut, iris. Verum sermo hic habetur de rebus stabilibus & perpetuò durantibus; at iris raro conspicitur, & brevè evanescit. Rectè; est tamen constans in iride testificatio Divinæ clementiæ dum durabit orbis, Gen. 9. 9, 17. ex præced. est repetendum, ut Psal. 58. 9. Cohel. 8. 1. Al. & istius rei fidelis est in celo testis, i. e. Ego ipse, qui cœlum inhabito; fidele testimonium de hac re exhibeo. Christus vocatur testis fidelis, Esa. 55. 4. Apoc. 1. 5. Qui testis est in celo verax est, Ar. ¶ Tu verò] Cujus tanta fides, gratia, justitia, potentia, &c. ¶ Repulisti, &c.] Altera pars Psal. mi querelas & expostulationem continet, quæ Deo irritam fidem exprobrare videatur: unde Judæus quidam hunc Psalmum nec legere nec audire potuit; & Ezra hanc partem negat esse Israelitarum, sed hostium, qui Deum mendacii & perfidiæ arguunt. Sed hæc figmenta K. meritò rejicit. Permittit nobis Deus secum familiariter agere, curasque nostras & dolores in sinum ejus exonerare. Talmudicorum illud est, Impudentia etiam adversus Deum prodest. ¶ Disulisti, &c. ¶ Excandisti cum unctio tuo, vel, contra unctum, &c. Pi. Mu. Unctus hic est, vel, 1. David, cum quo fœdus erat initum, & ad quem adeò posterorum probrum pertinebat. Vel, 2. Sedechias. Vel, 3. Christus; q. d. Sinis eum ab hostibus calcari, & ad mortem infamem rapi.

40. Everisti, ¶ Abolovisti, Mo. Dissolvisti, M. Ti. Destruxisti, vel Dissipasti, V. Abjecisti, P. Irritum fecisti, Ch. Detestatus es, JT. Pi. Gej. sim. Sy. Vox significat elongationem, aut oblivionem. ¶ Profanasti, &c. ¶ Profanasti in terra (vel, in, sive ad, terram, Ch. Mu. M. vel, projiciendo in terram, P. simil. JT. Pi. Mu. Gej. A. Verbum prægnans est, q. d. instar rei profanæ projecisti in terram: Al. humi contaminasti, Ti.) diadema (vel sanctitatem, o. Eth. locum sanctum, Ar. coronamentum, JT. Pi.) ejus, Mo. &c. i. e. Regnum, cujus insigne est corona. A. ¶ separavit est ¶ diadema, tum Regum, 2 Sam. 1. 10. tum Pontificum, Exod. 29. 6. velut indicium tum separationis ab aliis, tum dignitatis vel sanctitatis eminentioris. Sæpe per

per metalepsin verba constructionem mutant. Virgil. Bucol. — nam me discedere fleuit, pro; fleuit dolens me discedere: Hesiod. Op. 2. τότε πάντας ἀνδρῶν οὐκ ἔβριθες, (tunc omnes decerpe domum racemos,) pro, τέμνοντες κόμην eis τὸν οἶκόν σου, (h.e. decerpens, vel abscondens, defer domum tuam,) Schol. Sic Jer. 30. 10. וְשָׁמַרְתָּ מִן הַיָּד הַזֹּאת מִן הַיָּד הַזֹּאת, (servabo te ex terra longinqua, sub. reducens:) Marc. 33. ἔρχεται εἰς μέσους, (ubi dicenda) ωὖν θεῶν vide *.)

* Ga. 41. *Destruisti* (vel *Rupisti*, five *Dirupisti*, o. M. P. Mo. &c.) *omnes sepes* (vel *macerias*, o. M. &c.) *ejus*, [פָּרָצְתָּ כָּל גִּרְרוֹתָיו] Intellige, muros urbis, praefidia, munimenta Regni. ¶ *Posuisti firmamentum* (vel, *munitiones*, M. P. Ti. Mo. &c.) *ejus formidinem* Itā o. Aeth. V. Nobis, non tutamen: ut in illis terreremur. ¶ *Posuisti contritionem*, P. Mo. Gej. &c. vel, *in confractionem*, M. Fecisti ut contererentur. *Contrivisti*, Ti. *Exposuisti contritionem*, JT. Pi. *In ruinam redegit*, Ca. *Posuisti*, &c. i.e. Fecisti ut essent mera desolatio.

42. *Diripuerunt* (vel, *Diripiunt*, M. Ti. *Conculcant*, Ch.) *eum* Itā o. P. Mo. &c. Nempe unctum tuum: vel, ipsam, nempe unamquamque munitionem; vel urbem: vel, eum, nempe Christum, cui fieri dicitur quod fit membris ejus, Matt. 25. 40, 45. Aeth. 9. 4. ¶ *Transcunt viam* Heb. *via*, i.e. per viam. q. d. Non modo exercitus, sed & viatores, &c. utpote quibus nemo se opponere audeat.

44. *Avertisti adiutorium gladii ejus*; sic LXX, Sy. Ar. Aeth. וְאַיֵּן, ut *petram*, itā *auxilium*, sign. †: וְאַיֵּן רִבְוֹ [Retudisti (vel, *Avertisti*, M. Mu. Pi. vel, *Redire fecisti*, Pi.) *aciem*, five *acumen*, *gladii ejus*, P. Ti. JT. Pi. Ca. Ut cuncta hostibus procedunt ex voto, itā nobis invertuntur omnia. וְאַיֵּן proprie *petra*, indē *acumen*, quale petrarum silicūmque esse solet; vel, quale *petra*, silicis vel cotis beneficio cultris atque gladiis induci solet. Vide Exod. 4. 25. & Jos. 5. 2, 3. ¶ *Non es auxiliatus ei*, וְאַיֵּן קִמְמוֹתָ [Et non statuisti eum, Mo. vel *stabilevisti*, P. vel *stabilivisti*, JT. Gej. fin. Ch. Sy. *superiorem fecisti*, M. Ti. *stare fecisti*, vel *erexisti*, Pi. vel *exaltasti*, vel, *stabilem reddidisti*, V. Ipsum, scil. gladium, gladiōve utentem Regem.

45. *Destruisti*, &c. וְאַיֵּן מִסְתָּרָיו [Cessare fecisti puritatem, five *mundiciam*, (vel *splendorem*, P. fin. JT. Pi. &c. *magnificentiam*, Mu. Ar. *dignitatem*, Ti. Ca.) *ejus*, Mo. &c. Vel, eum à *munditia ejus*, h. e. à *splendore* ac *decore* regio. Chald. intelligit de ablatione sacerdotum cultūque sacri, quorum ministerio populus emundabatur. *Abstulisti sacerdotes qui conspersionem faciebant super altari, & purificabant populum ejus*, Ch. ¶ *In terram collidisti*; itā o. Ti. Ch. Aeth. וְאַיֵּן מִן הָאֶרֶץ [Dejecisti, M. P. Pi. Gej. vel, *detruisti*, JT. *evertisti*, Sy. *cadere fecisti*, Mo. *demolitus es*, Ca. Vox monadica est, sed Chaldaeis frequens, quibus וְאַיֵּן sign. *deturbare*, *detradere*, *praecipitare*, in Targum Psal. 101. 5. & 119. 139. & 143. 12. Jes. 25. 12. Ezech. 39. 3.

46. *Minorasti* (vel, *Abbreviasti*, M. P. Mo. Ch. vel, *Præcidisti*, Ti. V. *Curtasti*, Mu. JT. Pi.) *dies temporis ejus*; vel, *adulescentiae*, five *juventutis*, ejus, P. M. Ti. &c. וְאַיֵּן מִן הַיָּמִים [Minuisti, &c. o. Sy. Intellige de Regno, cujus floridum lætūmque statum abbreviavit Deus, ut inter ipsa statim initia corruerit; sicut juvenis in ipso ætatis flore abripitur. Fecisti ut ante tempus senesceret malorum radio. Sic potest de Sedecia intelligi; vel, de Joachimo, qui 18 annos natos regnare coepit, & tribus tantum mensibus regnavit, 2 Reg. 24. 8. ¶ *Perfundisti* (vel, *operuisti*, Ch. M. P. Mo. JT. Pi. &c.) *eum confusione* Itā o. Aeth. Vel, *puore*, M. P. Mo. &c. vel, *ignominia*, V. i.e. erubescendi materia: i.e. vel, canitie, quæ, cum venit ante tempus, probro est; vel, quod Regi Babylonie resistere non fuit ausus, sed ad eum prodiit cum suis.

47. *Usquequo*, &c. וְאַיֵּן מִן הַיָּמִים [Quousque abscondes (vel *avertes*, Mu.) te in perpetuum? Pi. fin. Mu. Gej. A. nec cernes unquam nostras miseras? Quousque, Jehovah? abscondes te in æternum? JT. [Vide annotata ad Psal. 13. 2.]

48. *Memorare* Vel, *Memento*, P. Mo. &c. ¶ *Quæ mea substantia*; itā o. i.e. substantia, & firmitas vitæ

T. ex Gen. meæ: וְאַיֵּן מִן הַיָּמִים [Ego (vel *mei*, M.) quanti avi,

Mo. M. sum, M. vel, *cujus avi*; Mu. *Cujus durationis* (vel, *quantuli avi*, Ti. Belg. G.) ego sum: וְאַיֵּן accipio tanquam trajectum. Mei, quā temporarius sum, JT. Pi. ego quid sum, quid tempus, P. Heb. ego quid tempus, V. וְאַיֵּן repeti debet, & retrahi ad præcedens. Similia exempla vide Psal. 29. 1. & 70. 2. & 74. 1. Quid ego sum, & quod tempus; i.e. quā fragilis, & quā brevis vitæ in hoc mundo. Aliis redundat וְאַיֵּן: quod fit tempus vitæ meæ, i.e. quā longum, aut quantum futurum est, nisi redeas mecum in gratiam P. Vel, pronomen integrum gerit vices affixi, quasi dixisset, וְאַיֵּן recordare mei, ut Jud. 16. 28. Confer Coh. 2. 15. וְאַיֵּן, mihi eveniet; ubi pleonasticè hoc ipsum וְאַיֵּן ponitur. Sic verito, Ego quid vel qualis sum, quāle vel quantum sit tempus meum, vel nostrum. Vide ad Psal. 39. 5. & confer Job. 10. 9, 10. q. d. Vita nostra adeo parum à morte distat, ut ipsa mors sit †. ¶ Num. quid, &c. וְאַיֵּן בְּרִאשִׁית הַיָּמִים [Ob quid (vel Quorsum, JT. Gej.) frustra (vel *vanè*, Mo. Mu. *in vanum*, JT. Gej. ad verb. *super*, i.e. in, *qua vanitate*, Mu.) creasti, vel creasses, omnes filios hominum? P. JT. Gej. &c. Sic וְאַיֵּן esset pro וְאַיֵּן, cui repugnat Makkaph inter וְאַיֵּן & וְאַיֵּן. Verum Makkaph minimè impedit adverbalem vocis וְאַיֵּן significationem. Num frustra condideris, &c. Ar. Ti. Num ut sint semper ludibrio, & continuis opprimantur malis? Ad quam vanitatem, &c. nempe ad mortem, five ut aliquādo moriantur. In quanta vanitate, &c. i.e. quā vanos & miseros. Quā frivolum creaveris omne genus hominum, Ca. Est petitio misericordiae & instaurationis à persona supplicum; qui itā vanitatem suam agnoscunt, ut se tamen profiteantur esse creaturas Dei, idēque restituendos, &c. alioqui in vanum creasses, &c. Verba hæc sunt impiorum, ut sequens versus indicat. Vel, Cur vidēris (sub. infidelibus) frustra creasse? h. e. Frustrā videreris creasse, nisi velis eum servare. Si pergas adhuc affligere, videbitur finis creationis exspirare, qui est, homines reddere participes bonitatis Divinæ.

49. *Quis*, &c. וְאַיֵּן מִן הַיָּמִים [Quis vir vivet, five *vivit*, (vel, *qui vivet*, o. Sy. Ar. Vulg. M. vel, *qui vivat*, Ti. vel, *itā vivat*, JT. Pi.) & non videbit mortem? P. Mo. Mu. M. &c. vel, *qui non videat*, &c. pro וְאַיֵּן, ut Psal. 68. 10. & 78. 39. &c. Vel, non moriatur, Ti. ut non experiatur mortem, JT. Pi. fin. Ca. Videre mortem, pro, *mori*, Psal. 16. 10. Luc. 2. 26. Joh. 8. 51. Ebr. 11. 5. Sensus, Si immortales essemus futuri, spe aliquā salutis teneamur: At nobis quotidie instat mors. Vel sic, Quid opus est ut potestatem tuam exerceas in nobis consumendis, cum nullo modo possimus mortem evitare? Si omnes morimur, cur nos & aliis malis premis? ¶ *Eruet* (vel *eripiat*, JT. ut *eripiat*, Pi. qui *eripiat*, Ti. Gej. manifesta hīc ellipsis וְאַיֵּן animam suam; itā o. P. &c. vel, *vitam*, &c. Ti. vel, *seipsum*, JT. Pi. וְאַיֵּן מִן הַיָּמִים [Eruetque, &c. M. Et quis est qui eruet, &c. Aeth. ¶ *De manu* (vel *potestate*, M. V. vel *violenia*, Ti.) *inferi*; itā o. P. Mo. &c. vel, *sepulchri*? Ti. P. Mu. וְאַיֵּן מִן הַיָּמִים [A sepulchro, JT. Pi. à morte, Ca. Nē tam velociter nos per hostes interimas, cum tamen mors jam antē nimis certō imminet.

50. *Ubi sunt misericordie tue antiquæ* Vel, *priores*, five *pristine*, V. Patribus nostris præstitæ. Vel, Davidi præstitæ: unde constat hunc Psalmum diu post Davidem conscriptum fuisse. ¶ *Sicut jurasti*, &c. וְאַיֵּן מִן הַיָּמִים [Jurasti, Mo. quas (vel, qui, Gej.) jurasti, Mu. JT. Pi. i.e. juramento interposito promissisti. ¶ *In veritate tua*? Per quam ea promittis ac dicis quæ sentis P.

51. *Memor esto*—opprobrii servorum tuorum] i.e. Opprobrii nostri. Quod scil. nos ferimus; non, quod inferimus. ¶ *Quod continui*, &c. וְאַיֵּן מִן הַיָּמִים [Variè reddunt.] Ferre me in sinu meo omnes multos populos, Mo. Quod portaverim in vita mea cunctam sollicitudinem populorum, Sy. Servo hīc analogiam hujus locutionis illam quæ est Num. 11. 12. Efa. 40. 11. & accipio ut querelam penē eandem cum illa Num. 11. & locum sic verito, Portare me in sinu omnes magnos populos, quos probris vexant hostes tui: q. d. Onus meum

50. *Ubi sunt misericordie tue antiquæ* Vel, *priores*, five *pristine*, V. Patribus nostris præstitæ. Vel, Davidi præstitæ: unde constat hunc Psalmum diu post Davidem conscriptum fuisse. ¶ *Sicut jurasti*, &c. וְאַיֵּן מִן הַיָּמִים [Jurasti, Mo. quas (vel, qui, Gej.) jurasti, Mu. JT. Pi. i.e. juramento interposito promissisti. ¶ *In veritate tua*? Per quam ea promittis ac dicis quæ sentis P.

51. *Memor esto*—opprobrii servorum tuorum] i.e. Opprobrii nostri. Quod scil. nos ferimus; non, quod inferimus. ¶ *Quod continui*, &c. וְאַיֵּן מִן הַיָּמִים [Variè reddunt.] Ferre me in sinu meo omnes multos populos, Mo. Quod portaverim in vita mea cunctam sollicitudinem populorum, Sy. Servo hīc analogiam hujus locutionis illam quæ est Num. 11. 12. Efa. 40. 11. & accipio ut querelam penē eandem cum illa Num. 11. & locum sic verito, Portare me in sinu omnes magnos populos, quos probris vexant hostes tui: q. d. Onus meum

meum gravissimum est, regendus est ingens populus; vexatur ille inimicorum opprobriis; vexor ego & oneror populi querelis: Tu mei recordare, ne oneri succumbam *. Sed vix adducor ut credam, omnibus magnis populis recte designari solum populum Dei cui praeerat David. At quidni populorum nomine veniant Tribus, &c? & magnorum quidem, quando instar arenae futuri essent? Et si quid insolens sit, id velim imputari exaggerationis schemati, quod quiritantibus non est insolens. Et si fateor **וְיָשׁוּב** de tribubus Israel recte dici, Jud. 5. 14. Hos. 10. 14. dura tamen haec versio & sententia mihi videtur *. Versum sic reddo, *Memento opprobrium servorum tuorum; portare me in sinu meo omnes, quam multi sunt, populos.* Argumentum est à charitate quā pii V. T. omnes populos quibus Evangelium destinatum erat complectuntur, quos idcirco in sinu portare, h. e. quasi parturire, dicuntur *. [Alii aliter.] Longè simplicius est, post **וְיָשׁוּב**, **וְיָשׁוּב** subintelligere, quod praecessit, **וְיָשׁוּב**, omne opprobrium multorum populorum, quod exprobraverunt, &c. Nam quia vers. 52. repetitur illud **וְיָשׁוּב**, valde emphaticum videtur, ut per repetitionem ejusdem sententiae utrobique eodem sumatur modo, nempe, *Quia probris vexarunt **. Quod fero in sinu meo, opprobrii omnium fortium (vel multorum, sive magnorum, V.) populorum, P. Me gestare in sinu meo opprobrium, vel opprobria, omnium maximorum (sic bene vertitur **וְיָשׁוּב**), nam ineptum esset dicere, omnium multorum, populorum, JT. Pi. Gej. Tuli, vel sustinui, in sinu meo cuncta opprobria multorum populorum, Ti. Ch. Itā **וְיָשׁוּב** est accusat *. Et memor esto, quod continui (ad verb. tuli) in sinu meo (h. e. patienter & humiliter dissimulavi b, vel, tacitus devoravi, & jam non commemoro, sed praetereo c, & abscondi intra pectus meum d), omnia opprobria multarum gentium, Mu. ex Ch. ad verb. populorum; sed latius patet, gentium *. Quod fero in sinu meo ab omnibus magnis populis, i. e. ab omni genere hominum. Alii, ab omni, vel cuncta, multitudine populi, quae scilicet deridet & subfannat me f. Verum non dicuntur omnes populi, sed tantum inimici Dei, blasphemare g. [Ca. totum sic reddit, *Memento ignominiae tuorum, quam ego penitus à tam multis populis perfero.*]

52. Quod exprobraverunt; itā o. Æth. Mu. sic V. **וְיָשׁוּב** Quia probris affecerunt, P. sim. Mo. Ch. Gej. A. **וְיָשׁוּב** pro quia, vel, eò quod, ut Pl. 8. 2. & 31. 8. Coh. 8. 11, 12. Vel, Quos, &c. ut **וְיָשׁוּב** referatur ad servos tuos h. Vel, Quo, sive Quibus, exprobraverunt nobis, M. vel, afficiunt, sive affecerunt, JT. Pi. Ti. sub. nos, Ti. Memor esto, inquam, quod probris afficiunt, &c. i. Exponit in hoc versu quodnam sit opprobrium praesertim de quo egerat in praecedente versu †. ¶ Quod exprobraverunt] Hoc bis repetit, ad majorem emphasin & amplificationem opprobrii k. ¶ Commutationem Christi tui] Itā o. Æth. Ad sensum appositissime, ut respiciatur ad tempora nostra, quibus Mahometani nobis exprobrant, Deum commutasse Christum cum Mahomete l. [Vide, Lector, ingenium hominis, & quid facit studium partium, ut hanc versionem, quia Vulgatus eam sequitur, appositissimam dicat, quam nemo sanus non insulsiſsimam esse judicabit.] ¶ **וְיָשׁוּב** Vestigia (sive calcaneos, Mu. Sy.) Christi, sive Undi, tui, Ar. Sy. M. P. Ti. Mo. Mu. &c. vel, tarditatem vestigiorum pedum Christi tui, Ch. sim. V. Mu. ex K. & AE. Affirmant nunquam venturum illum, & fractos esse ejus calcaneos m. Sensus est, Irrident vanam tuorum spem, qui Christum liberatorem expectant n; q. d. Tardigradus est vester Messias, vel loripes, vel claudus, &c. o. nec unquam ejus vestigia visuri estis p. **וְיָשׁוּב** in Piel Chald. & Syr. significat, morari, vel detinere, Job. 37. 4. à quo vocem **וְיָשׁוּב** deduci docet Dagesch in ק. Hoc ergo vult, q. d. Fefellit tandem eos Messias promissus ut ipsos liberaret, &c. dicunt, Non veniet, &c. Similis loquutio, 2 Pet. 3. 4. Ubi promissio adventus ejus? quibus opponunt Apostoli, quod veniet, & non differet, &c. Heb. 10. 37. 2 Pet. 3. 4. Queruntur mala sua vergere in ignominiam Christi, quem se frustra expectare hostes insultabant r. Vestigia proprie sunt notae illae, vel indicia quae aliquis eundo facit; ut Psal. 77. 20. Cant. 1. 8. hinc metonymicè ponitur pro gressibus, introitu aut exitu, alicujus, i. e. pro actionibus, ut Psal. 49. 6. &

56. 7 *. Vestigia, i. e. vias, vitam, actiones & passiones t. * Gej. Exponi hoc potest, vel, 1. de Regibus Judaeorum, qui mandato Dei uncti sunt v; quod Reges, posteri Davidis, in Regnum labefactatum & ferè extinctum successerunt *. Vel, 2. de fidelibus y: q. d. Nobis probro dant quod Christum sequamur, ducem, liberatorem, &c. z. quod compatimur ei, ut una glorificemur: ita scandalum Crucis denotat, de quo 1 Cor. 1. 23. 1 Pet. 4. 13, 14 a. Vel, 3. de Christo b: Vestigia Christi sunt, signa omnia & documenta Christi habitantis & inambulantis in nobis; sive praeterita, ad prophetiam, sacerdotium, regnum & cultum Dei pertinentia; sive praesentia, quibus Christus nos consolatur verbo; sive futura, de promissionibus adventus ejus c. Respicit Gen. 3. 15. c Jun. *serpens conteret calcaneum ejus d.* Blasphemant vestigia Christi, i. e. adventum ejus irident f. Convinari vestigia Christi est, eum contumeliis afficere, omnesque ejus actiones & conatus ludibrio exponere f. n **וְיָשׁוּב** sign. f Gej. 1. semitas, sive actiones, Psal. 77. 20: 2. finem rei, Psal. 119. 33: 3. mercedem, Psal. 119. 12. **וְיָשׁוּב** sign. pretium, s Ham. seu mercedem, quia est in opere extremum, ut in corpore calcaneus: Verto, pretium Christi exprobrarunt, dicentes, quanti est aestimandus tum ipse, tum promissiones de eo factae? quae merces ex eo? Id valet **וְיָשׁוּב** o. quod commutationem & pretium sign h. h Mar. 53. Benedictus Dominus, &c.] Cujus providentiae omnia committo i; & quem scio certissime, non obstantibus his omnibus, conservaturum Regnum Christi, ut promissit k: atque ideo gratias ago l. Sunt verba cantoris, qui per Spiritum vidit reditum Israelis de captivitate, & salutem Messiae brevi venturi; propter quod Deum laudaverit m. Glorificatio haec opposita blasphemiae hostium, & efficaciam petitionis & parturitionis fidelium obsignat n. Autor omnem impatientiae aut diffidentiae ex querelis hactenus effusis conjicibilis suspicionem à se hoc modo amolitur, redeundo scilicet ad idem à quo inchoaverat Dei sui praconium *. Al. His * Gej. verbis non Psalmus, sed Tertius Psalmorum Liber, clauditur. Vide ad calcem 1. & 2. Librorum. Ejus ergo sunt haec verba qui Psalmos digessit, &c. non authoris o. Mu. Versiculus iste addi solet fini Librorum ab Hebraeis Grammaticis sive scriptoribus p. Vel, additus est à p Q. Hebraeo scriba, quod auxiliatus esset ei Deus in describendo Libro; ut saepe Latini in fine libri addunt, *Laus Deo, &c.* q Alia V.

PSALM. XC.

50 ARGUMENTUM. Verisimile est Moſen, occasione ab ærumnis & miseriis Israelitarum in deserto sumptā, hunc Psalmum composuisse; ut esset communis doctrina in hoc populo, quā assidue de sua miseria & brevitate vitae, &c. commonefacti, de causis istorum malorum & de remediis cogitarent b; & ut esset communis quaedam precandi formula, &c. c. Philosophi, videntes hominem obnoxium esse morbis, morti, &c. causam hujus rei quaerunt in fato, vel in assiduo materiae fluxu, vel ista ad casum referunt. Sola doctrina coelestis causas & remedia verè monstrat, &c. d. Obscurum est hoc carmen propter figuras & similitudines varias, necnon genera loquendi sublimi poesi digna, quibus, ut coelum fideribus, distinguitur atque ornatur f. t Mu.

1. Oratio] Vel, Precatio, pro avertenda scil. plaga mortis violentae ex lue pestifera oriundae f. Chald. haec f Gej. habet, *Oratio quam oravit Moſes—quum peccasset—Israel in deserto g.* ¶ [Variè intelligunt.] 1. r. s Mu. Moſis idem est quod, filiorum Moſis, h. e. Levitarum, &c. Simil. 1 Par. 12. 27. Joſada princeps de Aaron, i. e. de stirpe Aaron h. 2. Oratio haec non à Moſe facta est, sed ejus rebus animoque conveniens: *τίρας αὐτὸς λόγους εἶπε ὁ Μωϋσής.* Idem dicendum videtur de Psalmis sequentibus decem, quos Hebraei Moſi tribuunt i. 3. Moſes erat Psalmi hujus (& decem sequentium k) author l. Moſis, i. e. quam Moſes praescripſit populo Israelitico m. Videtur Moſes hunc Psalmum scripſiſſe quum, reverſis exploratoribus, Num. 13. & 14. populus obmurmuraſſet

peccato excindat. Sed juxta hunc sensum **וְיִשְׁרָאֵל** non
sign. perditionem, sive dissolutionem, &c. sed tantum ca-
stigationem ut emendetur, &c. Verum contextus prio-
ri sensui favet *. 3. Pertinet hoc ad generationem no-
vam demortuæ succedentem, juxta Coh. i. 4. y. 4. In-
tellige de Resurrectione; q. d. Licet hominem in pul-
verem convertas, eum postea excitabis. Huic sen-
tentiae favet contextus: De æternitate Dei tam mag-
nificè loquitur, ut sciatur Deum esse suorum Deum &
hic & in perpetuum. Confer Matt. 22. 32. *Dicis, i. e.*
decrevistis, Redite. Imperium Dei, quo omnia efficit,
est tanquam vocatio & citatio, Job. 38. 12. Psal. 33. 9.
Esa. 41. 4. Rom. 4. 17. ^a y

4. *Quoniam* (vel, *Nimirum*, vel, *Utique*, Gej. Certè,
Mu.) **מִלְּאֵי אֲנִי** h. e. Plurimi, numerus finitus pro in-
definito; ut i Reg. 19. 18. Coh. 6. 6. Si contingat te
diutissimè vivere, putà mille annos, ut primus homò,
tibi tamen moriendum est. Al. Nè opponas quod-
dam diu vivere, nam mille anni comparatione æterni-
tatis instar unius diei sunt. Ante, &c. **בְּעֵינַי**
In oculis tuis; P. Mo. M. &c. sub. sunt, JT. Pi. i. e. Ju-
dicio tuo; vide Deut. 4. 6. Psal. 18. 25. & 36. 3. Op-
ponitur hoc æstimo hominum, quibus longa est hæc
duratio. Tanquam dies hesternæ quæ præterit; s Gej.
itā o. Sy. Ti. &c. **כִּי יֵעָבֹר** Cùm (vel postquam, כי pro
וְעָבַר, ut Psal. 37. 24. & 41. 12. & 49. 18. n.) transie-
rit, sive præterierit, M. P. Mo. Pi. Hic versus cum præ-
ced. sic conjungitur, *Convertimini*, &c. à voluptatibus,
&c. nam ut hesterni cibi suavitatem nemo sentit, itā
nec præteritarum voluptatum. Diei præterlapsæ nul-
lus est usus. Et (vel, ut, M. imò ut, Pi.) *custo-*
dia (vel *vigilia*, o. Sy. M. Ti. &c.) *in nocte* i. e. Noctis
quadrans; sive tres horæ: nam Hebræi, ut diem, itā
& noctem dividebant in 12 horas, noctem verò in
4 vigilias. Vide Marc. 13. 35. Joh. 11. 9. Significat
spatium humanæ vitæ non modò esse brevissimum, sed
etiam plenum miseriis, erroribus & difficultatibus, quæ
solent in S. S. per tenebras significari o.

5. *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt* Hy-
sterologia; sic enim ordinandum, *Eorum anni erunt*
ea quæ pro nihilo habentur P. Pro **שְׁנַי** *somnus*, le-
gerunt **שְׁנָה** *annus*; & pro **וְרַמְתָּם**, legerunt **וְרַמְתָּם**
inundationes eorum, quod, sensum tantum respicientes,
verterunt, **וְרַמְתָּם שְׁנָה יְהוָה** q. **וְרַמְתָּם שְׁנָה יְהוָה**
Inundas, vel Inundasti, (vel *Spargis*, Ca.) *eos*, P. Mo. Mu.
Facis impetum irrumpere in eos, M. vel, *Facies instar nimbi*
eos diffundere, V. *Inundatione abripis eos*, JT. Pi. sic Gej. A.
i. e. subito & cum impetu. **וְרַמְתָּם** *inundatio*, Jes. 30. 30.
& 32. 2. Hab. 3. 10. Pulchre sic depingitur improvisa,
universalis, ineluctabilis & turbulenta mortis violentia
*. Ut aqua inundans subito accrescit, & mox dif-
fluit atque evanescit: sic vita nostra, &c. Deturbas
eos ex hac vita, sicut cum dejicis nimbos. [Reliqua
sic reddunt:] *Somnus* (vel, ut *somnus*, P. M. &c. ut
somnium, Ti.) *sunt*, vel *erunt*, Mo. JT. Pi. &c. h. e. Instar
somni prorsus evanescunt. Vita eorum brevis est &
evanida. Somnus prius definit quàm à nobis obser-
vari queat; nihil habet solidi, sed meros phantasie
ludos repræsentat, frustra hominem vel exhilarans,
vel excrucians, nullumque sui post se vestigium relin-
quens: Ità nos, priusquam scimus vivere, vivere desi-
nimus. Vitam humanam Pindarus dixit *οὐκ ἔστιν οὐρανὸς οὐδ' αἴθερ, ἀλλ' ὅλη ὁδὸς ὕπνου*, um-
bræ somnium; & Eschyl. *ὅλη ὁδὸς οὐκ ἔστιν οὐρανὸς οὐδ' αἴθερ, ἀλλ' ὅλη ὁδὸς ὕπνου*, sumum umbræ.
[Ch. hæc cum præced. sic vertit, *Et si non convertantur,*
induces in eos mortem, sicut somniantes erunt. Di. autem
sic,] *Inundas ipsos*, (i. e. Quum irā tuā inundas ipsos,)
tanquam *somnus sunt*, i. e. mox evanescunt. Al.
Quasi immisâ inundatione subito rapis eos de mundo, &
velut somnium traduntur oblivioni. [Al. sic,] Con-
junge hæc cum v. præced. sic, — *Ut vigilia noctis, quæ* (sub.
וְעָבַר) *imbre perfundis illos, soporantur.* Somnium fieri
perfusis nervis præcipuè, notum est. Id hîc vocat im-
brem. Resurrectionem asseruerat v. 3. eamque hîc
probat à pari, nempe ab hominis lassî soporatione, &
per soporem refectione, [quæ sequitur in versu,] *manè*
(respicit præced. *in nocte* sicut *gramen recreatur*. *Manè*
vel, *ipso manè*, JT. Pi. Gej. nempe ætatis suæ; in
principio vitæ; sicut herba (vel *gramen*, Gej. *semen*, JT. Pi.)
transseat; itā o. Æth. Imperat. pro fut. indi-
cat.

f Me. ex Gen. cat f. [אֲרָנָה] Immutantur, Ti. transiens, JT. quod marcescit, Pi. quæ [scil. herba] mutatur, M. sic Gej. A. vel, quæ transiit, Gej. Quod [scil. gramin] mutat, nempe statum suum, h. e. germinat, ut Chald. explicat. [אֲרָנָה] sign. mutationem, sæpe in melius. Sign. renovari, five novas vires capere^b, ut Job. 14. 7. Esa. 40. 31¹. Al. præteribit, Ar. Ham. vel, mutabitur, Mō. Ham. nempe pulchritudo graminis^k. Al. vires accipit, P. sim. V. adolescit, Ca. germinabit, Sy. exciditur, Q. in V. transiit, vel præterit, sub. homo, Al. in V. Mutat numerum, quod de unoquoque loquatur; aut, quod pars hominum mori soleat in juventute¹. Manè sicut herba transiit ille, vel, eorum aliquis. Sensus est, Videas aliquos qui, cum noctu sint nati, manè extinguuntur, in prima ætate, instar herba quæ Solis ardorem non patitur^m.

6. Manè floreat, &c. ita o. [אֲרָנָה] Floreat, & transibit, Mo. Quod—floreat, & post marcescit, Pi. Quæ—floreat, & præterit, Ar. Ipso manè quo effloruit transiens, JT. Manè floreat alius quidem, & transiit. Sensus, Alios quidem pueros cernas vigere, sed ante meridiem transiuntⁿ. [Alii aliter:] Floreat, & crescit, M. V. vel, vires accipit, P. sim. V. Ti. Ham. florens adolescit, Ca. Quæ—pullulat ac germinat, Sy. [De [אֲרָנָה] vide ad verbum præced.] [Vespere decidat, &c. [אֲרָנָה] Exciditur, five refecatur, (vel languet, Sy. Ar.) & siccat, five arefcit, P. M. Mu. sim. JT. Pi. Gej. &c. arefcit, five refecatur, Ca. simil. Mu. [אֲרָנָה] pro [אֲרָנָה] in Pual, per alternationem punctorum: nam cum verba duo præcedentia unumque subsequens sine dubio sint intransitiva, tale etiam erit interjacens, &c. Vel, si Piel esse vis, tertia persona hîc impersonaliter ponitur^o. Vespere exciditur, & arefcit, quasi herba, quæ, diurno [sic lege, pro, divino] Solis ardore tandem exusta, vespere arefcit. Totum humanæ vitæ spatium unico diei confert; nativitas hominis est instar manè, mors verò vespere & nox. Sensus esse potest, quosdam manè nasci, statim transire, & manè, aut saltem vespere, mori P.

7. Quia defecimus (vel consumimur, Pi. Mu. &c.) in ira tua] Vel, propter iram tuam, Gej. q. d. Causa brevitatæ vitæ est peccatum, quod iram Dei provocavit, Gen. 2. 17^q. q. d. Gramen ex ordinatione Dei moritur, nos ex iusta ira, &c.^r. [Turbati sumus] Metu mortis semper imminentis à te peccatis nostris provocato; quod pertinet versus sequens^s.

8. Posuisti (vel, Poni, Pi. Mu.) iniquitates nostras in conspectu tuo] i. e. Eas, ut æquissimus iudex, inspicis & annotas^t. [Seculum nostrum] Itā o. Æth. i. e. totum decursum vitæ nostræ; omnes actiones, bonas & malas^v. Legerunt [אֲרָנָה] seculum. Verum sic perit elegans antithesis, occulta—ad lumen, &c.^x. [אֲרָנָה] Occulta, vel abscondita, nostra, M. Mu. JT. Pi. &c. sub. peccata, M. Pi. &c. i. e. Hominibus [aliis] incognita^y, vel, quæ nobis interdum falsò persuademus tibi occulta esse^z; vel, quæ ipsam latent committentem. Vide Psal. 19. 13. Huc imprimis pertinet peccatum Adamiticum, quod totus ferè ignorat; aut non attendit, orbis^a. Al. occultum nostrum, Mu. V. sim. Mo. deest enim nota plur. num. quæ nota tamen non semper exprimitur^b. Al. peccata adolescentiæ nostræ, A. ex Ch. RS. &c. in Mu. Q. in V. ut Psal. 25. 7. ob quæ Deus sæpe nos punit, Job. 20. 11^c. [In illuminatione, &c. [אֲרָנָה] Lumini, vel, in lumine, (vel, ad lumen, Mu. sic Mo. Pi. coram luce, Ch.) vultus tui, JT. M. &c. h. e. Non in obscuro aut perfunctoriè recenses, sed in luce plenissima, ubi nihil effugere potest tuum conspectum. Opponitur hoc peccatorum tectiōni, projectioni post tergum, &c.^d. Recordaris atque punis^t, Psal. 109. 14, 15. Jer. 16. 17. Confer Hab. 1. 13. & 1 Cor. 4. 5^f. Docet Deum aliter cernere quàm nos; nempe per essentiam, vel vultum suum; non eget lumine Solis aut lucernæ^g. Deus, instar Solis, cuncta apertissime contemplatur & illustrat^h. Sensus versūs, Jacularis in nos tela, &c. propter peccata quibus intus & extra diffuimusⁱ.

9. Dies nostri defecerunt; itā o. [אֲרָנָה] Declinant, M. Mu. declinaverunt, Mo. P. divertunt, JT. dilabuntur, Ti. vertunt se, Gej. Pi. avertunt se, vel, vertunt faciem, A. i. e. Discedunt, vel evanescunt^k; ad finem vergunt^l.

Vide Cant. 6. 1^m. & Jer. 6. 4ⁿ. Non vertunt ad nos^m Gej. faciem, quasi veniant; sed dorsum, & celerrimè fugiunt^o. Reccesserunt ante te, Ch. confecti sunt, Sy. Tota ætas nostra cedit, Ca. [Anni nostri sicut aranea] (quæ ad texendam telam se eviscerat P; vel, sicut texturæ aranea, Ar. sic Gen. quæ facile perit q.) meditantur] Pallivè, pro, æstimabuntur, five reputantur^r. Vel, defecerunt, Sy. Inter meditandum & satagendum arumpuntur^s. Vel, meditati sunt, o. Æth. five exercuerunt se in telis texendis, quæ citò dissipantur, q. d. in frustraneis laboribus^t. Fortè o. pro [אֲרָנָה] legerunt [אֲרָנָה] subaudito [אֲרָנָה] & [אֲרָנָה] sumpserunt ut verbum^v. Potius, legerunt [אֲרָנָה] (à [אֲרָנָה] nevit,) quod Schindl. idem esse ait cum Chald. [אֲרָנָה] vel [אֲרָנָה], aranea^x. [אֲרָנָה] Consumpsimus, vel consumimus, (vel sumus, Ti. Ca.) annos nostros tanquam sermonem, P. Mo. V. Mu. Pi. qui scilicet tantum est dum fit^y; vel, qui emissus nescit reverti, & volat irrevocabile verbum^z: qui citò in auras evanescit, & in nihilum abit^a. Vel, dicto citius, Ti. Ca. V. Ham. Mu. quod Latinorum proverbium est^b. Vita volat ut [אֲרָנָה] (verba alata^c.) Vel, sicut confabulationem, Pi. Vel, ut leve murmur ad momentum aurem percellens^c. Vel, ut cogitationem, A. Ham. D. prov. 2. 5. 23. Gej. Vel, ut balium oris hyemalem, Ch. in Mu. qui scil. spissatur statim, inque gyros volvitur, sed subito rursus disparet^d. Vita hominum est halitus, five vapor, Jac. 4. 14. Dolet Mōses populi stragem in deserto, &c.^e.

10. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni] Itā o. Mo. Mu. &c. In ipsis, scil. diebus, &c. Singularem energiā relativum cum antecedente ponitur, ut Psal. 11. 4. & 18. 31^f. [אֲרָנָה] Dies quibus vivimus 70 sunt anni, P. Ti. Anni nostri qui in ipsis diebus, 70 sunt anni, M. In diebus annorum nostrorum sunt 70 anni, JT. Al. in ipsis, i. e. Israelitis in deserto^g. [De quo plura statim.] Vel, [אֲרָנָה] sub. [אֲרָנָה], h. e. in plerisque; vel potius, [אֲרָנָה] sub. [אֲרָנָה], h. e. [אֲרָנָה]. Sic, & [אֲרָנָה] id est, [אֲרָנָה], Matth. 23. 34. [אֲרָנָה] h. e. periodus; summa annorum nostrorum. Verba sic reddo, Dies annorum partim sunt 70 anni^h. Quod attinet ad dies annorum nostrorum, in eis sunt 70 anni, Pi. Gej. 70 dies ante 70 annos positum redundat; ut Gen. 25. 7. dies annorum, i. e. anni; vel, tempus annorumⁱ. In diebus nostris anni nostri sunt 70 anni, Ar. Sententia plana est, Spatium vitæ nostræ longissimum esse 70 vel 80 annorum^k. Macrobius in Saturnalibus, Meta vivendi creditur; cum decas heptadi jungitur, id est, aut decies septem, aut septies deni, anni computantur. Plin. Epist. 1. 12. Implevit annum 67. quæ ætas etiam robustissimis satis longa est. Solon in Diog. Laertio terminum vitæ statuit 70 annos. Derbicas fanè apud se homines id ætatis supergressos, tanquam aliis & sibi inutiles, mactare consuevisse, refert Ælian. Var. 4. 1^l. Atqui Moses vixit annos 120, Deut. 34. 7^m. Similiter & Aaron. Id fecit ut multi hunc Psalmum feriis conscriptum putarentⁿ. Sed resp. Loquitur Moses, vel, 1. de vulgari vitæ modo^o; vel, 2. non modò de suo tempore, sed & de secuturo; oratio enim hæc prophetica est^p; vel, 3. de Israelitis in deserto; nec enim de omnium, sed horum tantum, brevitate vitæ loquitur. Illi enim omnes (præter Caleb. & Josue) qui 20. annum ætatis egressi erant perierunt intra 40 istos annos in deserto, Num. 14. 29. & quidem, ut credere par est, nonnulli ex iis anno ætatis 60. alii 70. alii 80. ante quem annum tot sine morbo epidemico perire, id est de quo queritur Moses q. [Si autem, &c. [אֲרָנָה] Et si in fortitudine, vel fortitudinibus, &c. o. P. Mo. V. Mu. A. Ch. vel, viribus majoribus, M. Mu. sub. sit natura nostra, i. e. si vivaciores sumus^r. Vel, sub. sit aliquis nostrum, Mu. Et si illi, nempe anni, sint in fortitudinibus, A. Si autem viribus, &c. sub. eximii præditi aliquis fuerit, eximia corporis temperatūra, G. Sique admodum invalescant, &c. scil. dies annorum, Pi. Aut (si sumus valentissimi,) 80 anni, JT. sim. Ca. Al. Aut ad summum, (Heb. in excellentiis, plurale denotat magnitudinem & excellentiam^s.) octoginta, Ti. Glaff. Al. Si præ magno robore sint, &c. A. sim. Ang. Et si in vigore, 80 anni, [אֲרָנָה] est vir robustus & [אֲרָנָה] vir bellicus, & [אֲרָנָה] robur ad bellum^t.

lum: Aetas autem talium erat 40 annorum. Qui itaque in numeratione [prima post egressum ex Aegypto] tales erant, poterant ad annum octogesimum pervenire, non autem eum excedere*. ¶ Et amplius, &c. [וְהָיָה כִּי יִשְׁכְּחוּ אֶת-עֲוֹנוֹתָם] Et fortitudo, five robur, (vel fastus, Mo. superbia, M. A. excellentia, Pi. Gej. prestantissimum, Ti. sim. JT. Coc. Ca. multiplicatio, Ch. plerique, Sy. sic Ar. o. in G.) eorum (vel talium, M.) labor (vel perverfitas, P. merus labor, M. laboriosum, JT.) & iniquitas, P. Mo. Gej. vel molestia, M. Ti. Pi. V. molestum, JT. dolor, o. Sy. Ar. Aeth. incommoda, Ca. Al. ærumnosa iniquitas, A. Al. laboris & pœnæ plenum est, scil. robur eorum. Iniquitas ponitur pro pœna ejus, Psalm. 32. 5. Iniquitas, quam vel ipsi committimus, vel, quam nobis inferunt alii. Inducuntur hic labor tum officii necessarius, tum peccati voluntarius, molestiæ ac passiones omnis generis. Nomen hoc וְכֹחַ alibi non exstat, varièque intelligunt*, [ut partim dictum, & porro dicendum.] Robur & vigor, five felicitas, eorum, sub. annorum in quibus superbire soleamus; q. d. ut felicissime vivamus. Robur, i. e. dies roboris & juventutis. o. legerunt, מְעַשְׂרֵי אֲדָמָה, quod Lat. vertit, amplius eorum. & וְכֹחַ sumunt in sensu וְכֹחַ, à וְכֹחַ multitudo. Sic Abu Walid vertit, residui eorum; Chald. incrementum eorum, nempe Israelitarum. Possunt itaque hic intelligi pueri vel adolecentes eorum, qui tum nondum 20. annum attingerant; vel, parvuli, quos pollicitus est Deus se introducturum in terram Canaan. Vide Num. 14. 29, &c. De his dicit, licet non tam brevis ævi essent, parum tamen jucundam fuisse eorum vitam, plenamque laboris & molestiæ, quoad itinera deserti, &c. Hæc autem verba parenthesi includenda sunt, (ut aliqua redderetur eorum ratio qui non numerabantur,) nam conclusio versûs spectat ad illos qui ibi occubuerunt. ¶ Quoniam supervenit mansuetudo, (tua, o Domine, & sub. super nos, o. Aeth.) & corripiemur] Ita o. Aeth. sim. Ar. q. d. Ex benignitate tua fit ut non amplius in iis doloribus vivamus, sed corripiamur per mortem. Si enim hic effemus diutius, non esset hoc vivere, sed quotidie perire. ¶ Quoniam (vel, quippe quæ, M. vel, certe, Mu.) recedit (vel abit, V. refecatur, five abscinditur, Mo. Mu. Gej. vel, violenter abripitur, ut Num. 11. 31. transit, Ti.) citò, P. M. &c. scil. robur illud: q. d. Etiam juvenilis ætas, licet ad voluptates fruendas magis idonea, tamen pro nihilo habenda, quæ tam brevis est, tamque subito evanescit: & nos avolamus, M. Ti. P. Mu. una cum illo robore; reliqua vitæ pars cursus est ad mortem. Avolamus, ut avis; vel, ut gramen succisum, vento impetuosis incumbente. Quo festinè exciso, avolamus, JT. Quamque avulsam illud fuerit festinè, vel, quum avulseris illud Deus festinè, tunc avolamus, Pi. Tam celeri sectione avolamus, Ca. Pertinet hoc ad illos qui in deserto excisi sunt, qui facti sunt instar graminis demessi, vel, instar stipulæ coram vento, ut Esa. 17. 13. ¶

II. Quis novit, &c? מִי יָדַע? Quis (Quis autem, Pi.) cognoscit, vel novit, (vel considerat, Gej. vel agnoscit, JT.) vim, vel robur, iræ tuæ? M. Ti. JT. Pi. Mu. A. o. Sy. &c. in genus humanum, & præsertim in populum Israel. in deserto? Quis iræ tuæ vim, quæ nunc in nos sic ob peccata exardescit, satis comprehendit? q. d. Nemo; ita magna est, &c. Quis? i. e. Quotusquisque? q. d. Nemo, vel paucissimi; ut Esa. 53. 1. Hof. 14. 10. Accusat mortalium oscitantiam, quæ, mortem quotidie in se & suis sentientes, non tamen attendunt, nec causas ejus rei scire conantur. Robur iræ, i. e. robustam vel gravissimam & insuperabilem iram; ut, elatio maris, pro mari elato, Psalm. 89. 10. longitudo dierum, pro diebus longævis, Pf. 21. 5. Opponitur hæc ira gravis iræ quæ vel simulata est, vel vana sine viribus, vel citò transit. Quis novit, &c? h. e. fatagit cognoscere, vel, ad animum revocat, perpendit? Scire, &c. hic est, causam ejus cernere, peccata nostra, seriorque affici, ita ut vias nostras emendemus. Scientia enim in Scriptura sumitur pro prudentia spirituali, & praxi ei congrua. ¶ Et præ timore tuo (i. e. propter tui metum, vel, quia tu es valde timendus P.) iram tuam dinumerare? Vel percipere, quis novit? & Vulg. huc trahunt,

quod reliqui ad sequentem versum rejiciunt.] Et secundum timorem tuum, vel, pro timore tuo, (quod objectivè intelligo, q. d. timorem qui te decet, vel, quo tu timendus es; ut, בְּרֵעִי, in cognitione (non sua, sed) sui, Jel. 53. 11. & domus יְהוָה, orationis ad me dirigendæ; ita hic, pro, timore te digno. Passivè sumo, ut Mal. 1. 6. ubi timor meus? i. e. mei?) iram tuam. Gej. Mu. A. repete, quis novit? Mu. Gej. Quis noscit exardescentiam tuam, ita ut timor tuus docet eos facere? Timor hic sign. vel, Legem Dei, ut Psalm. 19. 10; vel, tremenda in peccatores judicia, Deut. 13. 11. Psalm. 119. 120. Jon. 1. 16. Vel, secundum timorem tuum, i. e. ita ut iram tuam metuant, ideòque à peccato recedant? ut Prov. 16. 6. 2 Cor. 5. 10, 11. Idque eò magis, quod vita brevis est, & terminus ejus nos latet. Aut quis cum timore tui agnoscit exardescentiam tuam? Pi. Et sicut timor tuus, ira tua, Mo. P. sim. Mu. Ut quis enim te timet, sic est indignatio tua, M. Quantum enim quis te timet, tanta est indignatio tua, V. Ut te quique timent, (h. e. Pro modo quo quisque te timet & colit; vel, Quod quis est religiosior,) ita in eos indignatio tua sævit, Ti. Incipit judicium à domo tua, id quod nos populus tuus hic experimur. Vide Levit. 10. 3. Psalm. 89. 8. Alii versum sic reddunt; Quis agnoscit robur iræ tuæ, aut exardescentiam secundum timorem tuum? JT. i. e. quum tu doces nos, & injicis timorem tui minis, signis & operibus. In Hebræo verba sunt trajecta. Sensus est, Quis plenè novit omnia severitatis tuæ exempla? & si quis noster, quomodo præ timore & anxietate auderet ea recensere & verbis exsequi? Quis noscit vim iræ tuæ, & juxta timorem tui exardescentiam tuam? h. e. Quis noscit convenienter timori tuo, h. e. ita ut convenit ad te verè & feridè metuendum & colendum? q. d. Homines quidem sentiunt mala & brevitatem vitæ, sed tantum ut contristentur, non ut convertantur, &c. Quod si quis iræ tuæ vim novit, severitia tua est prout tui reverentia est. Si quis intelligat quæ sit istius iræ causa atque vis quæ vitam nostram tam brevem facit, intelliget te sævire prout metueris, tantòque brevior vitam efficere quantò minus te reverentur homines. Al. Phrasis hæc explicari potest ex Jud. 8. 21. sicut homo, sic est robur ejus, ita hic, sicut timor tuus, sic ira tua, h. e. Ira Dei talis est qualem homines apprehendunt vel metunt. Deus non terret homines vanis terroribus, sed revera infligit quod peccatores expectant. Sed mallet in expletivum esse, & nihil significare; tum verba sic jacent, Quis noscit vim iræ tuæ, & terrorem indignationis tuæ? atque ita Syrus reddit. Convenit hoc frequenti prece, Sic doce, &c. quod aptè opponitur præcedenti querelæ, neminem terrorem Dei, tot quotidie excidentis, feridè pensitare. Al. Præ timore tuo, &c. i. e. plus quàm, vel, major timore tui; major est quàm quis putet & credat, vel, quàm tu vulgò timearis. De eo [dictum] qui videtur mitis, ideòque non multum timetur, cum tamen sit valde iracundus & terribilis. Quis novit robur iræ tuæ? (ita scil. ut eam vitare studeat?) & indignationis tuæ, prout es timendus? vel, prout nos debemus te timere? [Ch. locum sic reddit, Quis est ille qui sciet avertire fortitudinem iræ tuæ, nisi iusti qui timent te, sedantes furorem tuum? Ar. sic, Non enim valemus contra vim indignationis tuæ, & timorem furoris tui.]

12. Dinumerare, &c. מִנּוּחַ יְמֵינוּ כִּן חֹדֶעַ. Numerare, vel, Ad numerandum, vel, Ut numeremus dies nostros, sic, vel ita, fac notum, M. Mu. doce, vel scire fac, JT. Pi. Mo. P. sub. nos, P. JT. Pi. & revocandum ad principium versûs, Sic fac scire nos, ut numeremus, q. d. Sic fac nos intelligamus quàm brevi simus victuri. Sic notum fac, i. e. Sic nos, ut nunc facis, malis & calamitatibus exercendo, doce quanta sit iræ tuæ vis, ut dinumeremus, &c. i. e. ut, vitæ brevitatem reputantes, æquiore animo feramus hæc mala, ac tantum de æterna vita cogitemus. Aliter, Ut dinumeremus dies nostros sic, notum fac, h. e. Doce nos supputare vitæ nostræ dies sic, h. e. 70 vel 80 annorum, uti mox dictum est: fac ut, coelesti tuæ doctrinæ imbuti, quantula sit hæc vita præ altera cognoscamus. Sed priori distinctioni favet accentus

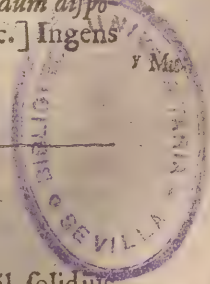
¹ Mu. accentus Tarcha distinguens ad nostros^k. Ut ergo numerum dierum nostrorum sciamus, tu nobis planè indica, Ti. Numerare dies nostros rectè (itā 12 sumitur Num. 27. 7. 2 Reg. 7. 9.) doce, Di. Sed annon vitæ brevitatem nostrum ingenium satis comprehendere potest? Minimè, ut par est, donec, Dei Spiritu edocti, cum æternitate, quam solâ fide assequimur, illam comparemus^l. Nihil difficilius est quàm dies nostros numerare^m. Numerare dies intelligit, non more Arithmeticorum, sed ita meditari brevitatem vitæ, &c. ut simul de causis cogites, & aliam restare vitam post hanc indè colligas; atque inter eas cogitationes ad studium quærendi vera remedia accendaris[†]. Vox prima optimè adjungitur versui præced. ut o. faciunt. Locum sic reddo, Quis scit vim iræ tuæ, &c. ad numerandum, &c. h. e. sic ut indè discat dies numerare, h. e. vitam suam brevem reputare; numeramus enim quod breve est: Pauperis est numerare pecus; h. e. quia pauci sunt, quum divitum greges sint innumeri. Deinde sequitur precatio, Sic doce nos, &c.ⁿ.
² Et eruditor, &c. וְיִבְרַח לָבֶבְךָ יְיָ. Et adducemus, vel, venire faciemus, (sub. intra nos, Mu. ex AE. vel, offeremus, M. vel, ut afferamus, Gej. A. vel, inducamus, JT. acquiramus, Pi. accipiamus, Coc.) cor sapientiæ, five sapiens, Mu. M. Gej. V. A. &c. vel, in cor sapientiam, P. V. Ut ingrediamur in cor sapientiæ, Sy. ut sapientiæ animum intendamus, Ti. Ut consecremus cor nostrum sapientiæ*. Itā sapientiores efficiemur, neglectis præsentis vitæ bonis juxta & malis o. Ut dignè nos gerere discamus, &c. ut reddamur circumspècti in vitandis peccatis, eorumque & occasionibus & poenis P. Ut simus cum eruditis corde in sapientiā, Ar. Ut veniamus corde sapienti, Aq. & Sym. in D. Pro וְיִבְרַח, legerunt וְיִבְרַח. [Ca. totum sic vertit, Ætatem nostram sic ostende metiri, ut mentem acquiramus sapientem. Hæc autem cum sequentibus, nec enim ea discerpere lubet, sic explicat:] Quod si ritè perpenderemus quàm sit vita nostra brevis, & hujus brevitatis causam intelligeremus esse peccata nostra & tui contemptum, mentem adhiberemus sapientem, h. e. te revereremur, (nam sapientiæ caput est tui metus,) atque itā vitam longam & felicem obedientiā consequeremur. Sed ad hoc consequendum vires nobis adimit noxa nostra; superest ut tu hoc in nobis efficias, nōsque hanc rectè vivendi rationem doceas: id quod non nisi placatus facturus es; neque porro placandus nisi per Messiam, vitæ nostræ restitutorem. Mitte igitur citò Messiam, cujus operā nobis pro tua clementia plenam perpetuamque felicitatem conferas; idque facias manè, h. e. cum reviviscemus. Nam hæc vita nox est, tot malorum tenebris involuta: illa vita dies erit, plena lucis & gaudiorum. Ut igitur in hac vita perpetuis malis afficimur, affer nobis alteram vitam, in qua bonis fruamur sempiternis: & istud tuum tam præclarum opus nobis nostrisque natīs exhibe, ut felicitatem istam adipiscamur: & opus nostrarum manuum nobis perage, h. e. id perfice quod nos frustra conamur. Conamur ad vitam pervenire, (id enim est omnibus ingeneratum, ut bonum cupiant: est autem bonum Deus, vitam agens beatam, (cujus nos adipiscendæ causā laboramus,) & ad cujus similitudinem sumus creati:) sed quia nihil efficimus, hoc à te expectamus. Confer hunc locum cum Esa. 26.^r.
¹³. Convertere; itā o. M. P. Mu. Mo. &c. שׁוּבוּ. Revertere, Sy. JT. Pi. &c. Sub. ad nos, Mu. ex K. Pi. &c. vel, ab æstu iræ tuæ, Mu. ex RS. & AE. Rursus benefac nobis*. Reconciliare, Ca. ¶ Usquequo? Sub. irascēris, vel, deseres nos? Mu. vel, abes, & non redis ad nos? M. vel, opem differs? Pi. A. sim. Gej. Mar. Vide Psal. 6. 4. Vel, affliges nos? ut Ch. habet^t. ¶ Deprecabilis, &c. וְהִנֵּחֵם עַל-עֲבֹרֵי. Et placare (vel consolare, Mo. peniteat te, JT. Pi. Mu. Gej. i. e. muta sententiam, & pacatiorem animum indue^v; vel, miserere, Mu.) super (vel propter, JT. Pi.) servos tuos, P. &c. sim. M. Pi. &c. scil. quod tam diu eos castigasti*.
¹⁴. Repleti sumus. Itā o. Ar. h. e. Ut aliquando dicere possimus, Repleti sumus. [Sed non opus est his ambagibus, tantum ad propugnandam versionem Vulgarum excogitatis: Hebræa plana sunt.] ¶ שָׂטִי. Satura, vel Satia, nos, &c. Ch. Sy. M. P. Ti. Mo. Mu. Mar. &c. Exple sitim nostram spiritualem, &c.^z. ¶ Manè h. e.

Citò^a; tempestivè, antequam deficiamus^b. Mature, post noctem afflictionum: vide Psalm. 5. 4. & 30. 6. c. Sensus versùs est, Diu in tenebris calamitatum egimus; fac citò ut tuā misericordiā, instar optatissimæ lucis, affulgente, ad satietatem fruamur, veraque & perenni lætitiā potiamur. Chald. interpretatur manè, seculum, seu mundum, qui similis est matutinæ tempestati^d.
[¶] Et exultavimus, וְיִבְרַח לָבֶבְךָ. Et cantabimus, Gej. &c. ut cantemus, Pi. ut ovemus, A. ¶ Omnibus diebus] q. d. Verā lætitiā, quæ diu durat; non falsā, quæ citò evanescit^f.
¹⁵. Pro diebus, &c. וְיִבְרַח לָבֶבְךָ. Juxta dies (sub. quibus, Ch. P. M. &c.) afflixisti nos, Ch. M. Mo. Pi. &c. cum in Ægypto, tum in hoc deserto^f. Ut dies multos afflixisti nos, JT. Forfan^g valet postquam, ut in וְיִבְרַח Psal. 12. 9. ¶ Vidimus mala] i. e. Experti sumus^h. Vide Psal. 16. 10.
¹⁶. Respice, &c. וְיִבְרַח לָבֶבְךָ. Conspiciatur (vel, Effulgeat, Ti. Appareat, M. Perspicuum sit, JT. sim. Mu. Gej.) in servis tuis (vel, ad, live apud, five erga, servos tuos, JT. Pi. Gej. Mu. &c.) inservit constructioni וְיִבְרַח, ut docent Gen. 48. 3. Exod. 3. 16.ⁱ opus tuum, Mo. P. &c. i. e. opus salutis^k, nobis contra omnium spem allatæ^l. Duplex est Dei opus: 1. extraneum, quum punit, Esa. 28. 21; 2. proprium, quum suos defendit, quod simpliciter Dei opus vocatur^m. ¶ Et dirige filios, &c. itā o. Ar. Eth. Pro וְיִבְרַח, legerunt וְיִבְרַח: "וְיִבְרַח" Et decor tuus (vel, gloria tua, Ch. Sy. M. P. Ti.) in filiis, vel, super filios, eorum, Ch. Sy. M. P. Ti. Mo. JT. Magnificentiā tuā, i. e. magnifica liberatio & protectio^o. Ostende te favere tuis, & eorum posteris P.
¹⁷. Et sit splendor (vel decor, M. P. amantitas, JT. Pi. Gej. A. sim. Mo.) Domini—super (vel circa, M.) nos; itā o. Eth. &c. "וְיִבְרַח" Pulchritudo, five amantitas, &c. h. e. præstatio promissi, five feederis, quod sic dicitur Zach. 11. 7, 10. Vel, gratiam & favorem Dei in genere significat. Vide Psal. 27. 4. Splendor, i. e. Species illa decora & splendida Divinæ majestatis nos illustret; aspiciat nos Deus sereno vultu. Chald. de Paradiso exponit, Et sit jucunditas hori deliciarum à conspectu Domini super nos^r. Dominique Dei nostri voluptatem consequamur, Ca. [De explicatione hujus versùs & præced. vide quæ ex Ca. annotavimus ad v. 12.] Adsit nobis amantitas, &c. JT. Pi. h. e. amabilitas, i. e. favor atque benevolentia*. ¶ Et opera (vel opus, Mo. P. &c.) manuum nostrarum dirige (vel, confirma, M. Ti. V. Gej. sim. Mo. Pi. A. &c. institue, JT. perage, Ca.) super nos] Itā o. Eth. P. &c. vel, apud nos, Pi. nobis, Ca. in nobis, M. Ti. JT. Fac feliciter cedat quicquid instituerimus^t. Id perfice quod nos frustra conamur^v. Deus omnia opera nostra operatur pro nobis, Esa. 26. 12. Confer Joh. c. 15. v. 5. Et opera, &c. ab ipso præparentur, Ch. qui opus, &c. confirmavit super nos, Sy. quemadmodum disposuit in nobis opus suum, Ar. ¶ Et opus, &c.] Ingens affectus extorquet hanc repetitionem^v.

PSALM. XCI.

ARGUMENTUM. Hoc Carmine nihil solidius neque splendidius scribi potest, nec ullum poema cum hoc est comparandum^a. Tanto verborum & figurarum ornatu proponitur, ut ad splendorem nihil addi possit: ideoque hic Psalmus inter cæteros, ut insignis & pretiosa gemma, eminet^b. De Authore dubitatur. Hic Psalmus & sequentes novem sunt Moïsi, quia alterius nomen non legitur in Titulis^c. Sed refellit hoc Psal. 99. ubi Samuelis fit mentio^d. Davidem potius putò Authorem esse^t. Conscriptus est, ut puto, (imò sine dubio^f), occasione horribilis istius pestis 2. Sam. ult. ad illam enim historiam verba & sententiæ Psalmi omnes ferè congruunt^g: etsi in genere accipi debet de aliis omnibus similibus periculis, quia promissio est generalis, &c.^h

* Laus cantici David] Itā o. Sed Titulus hic non invenitur [in Hebræo, sed nec] in omnibus codicibus Græcis:

Græcis: affirmantque Hieronymus & Hilarius & Th. & Euthymius hunc Psalmum prorsus carere Titulo¹.

1. *Qui habitat, &c.* וְשֹׁכֵן בְּכֶסֶד יְהוָה יִשְׁכֵּן בְּכֶסֶד יְהוָה. Perplexum est hoc initium, propter subitas personarum mutationes^k. *Qui habitat*, vel *sedet*, in abscondito, sive latibulo, (vel adjutorio, o. Ar. Æth.) *Excelsi*, sive *Altissimi*, (i. e. Qui ad Deum confugiet¹; Qui Deum protectorem habet^m; Qui in Deo tranquillè & constanter per fidem acquiescit, tanquam in habitaculo; וְשֹׁכֵן enim sign. *commorari*, *sedem figere*, &c. ut Gen. 13. 12. & 19. 29ⁿ. *Qui manet in protectione Dei*, Qui Deo adhæret, & ab eo solo salutem expectat, adeoque in illis viis ambulat quibus promisit Deus protectionem^o, in, vel sub, umbra Saddai, sive Omnipotentis, (vel, in protectione, &c. o. Æth.) *commoratur*, sive *commorabitur*, M. Mo. Ti. Mu. Ham. vel, *pernoctat*, vel, *securè commoratur*, Gej. *pernoctabit*, A. vel, *requiescit*, Ar. Securus & tutus ab omni periculo quiescet^p, nec injurias noctis (nox autem est tempus calamitatum) sentiet. Non succumbet is quem Deus adjuvat. Sic & RS. Item Chald. *Qui collocat mansionem suam in secreto Altissimi, in umbra nubium gloriæ Dei commorabitur*^q. Verùm has versiones respuit vitium ἀσφαλείας sive τρυφολογίας, quum subjectum, sive antecedens, & prædicatum, sive consequens, istius pronuntiationi æquipollent^r. [Alii aliter sentiunt.] Sic distinguuntur: Prius pertinet ad motum hominis in Deum per spem & fiduciam; posterius autem, ad opem Dei hominem protegentis^s. Isti versioni favent, i. quodd. אֲמַר [v. 2.] est prima futuri: 2. absentia copulæ in בְּכֶסֶד: 3. quodd. verbum וְשֹׁכֵן est fut. 4. quodd. plus est *pernoctare* quàm *sedere*. וְשֹׁכֵן est *pernoctare*, Gen. 32. 21. Jud. 19. 10. &c. item *permanere*, vel, *constanter subsistere*, ut Psal. 25. 13. Prov. 15. 31. Adde quodd. verba in Hithpael frequentativa sunt: ut וְשֹׁכֵן וְשֹׁכֵן concupivit indefinenter, Coh. 6. 2. &c. †. [Sed videamus alteram sententiam & versionem.] Versus primus cum secundo ita cohæret, ut illo contineatur, enunciati pars antecedens, isto autem pars consequens^t. Duo cola primi versûs ἐν παραλλήλῳ ponuntur, & utrumque necessariò in eadem parte axiomatis est, nimirum in descriptione subjecti †. [Hunc itaque versum cum seq. connectunt, & sic reddunt:] *Confidens*, [vel, *Confidenti*, ut est in alia versionis Junio-Tremellianæ editione, nec minùs congruè,] sive, *Qui habitat*, (vel, *Sedens*, vel, *Ego*, is qui *sedet*, nam participia verbis omnium personarum adjunguntur^u; vel, *Qui sedet*, Pi.) *in abscondito*, sive *latibulo*, &c. *in umbra* (vel, & *in umbra*, P. Mu. vel, qui *in umbra*, Pi.) *Omnipotentis indefinenter pernoctans*, JT. sive *pernoctanti*, [ut est in altera editione JT.] vel, [qui] *divertitur*, Cóc. vel, *pernoctat*, Pi. vel *commorabitur*, Mu. v. 2. Dico, In Jehova, &c. JT. Illi, sive Ad illum, (scil. qui *habitat*, &c. Mu.) dico, &c. P. Pi. vel, *dicam*, i. e. dicere soleo; videlicet ad consolandum exemplo meo^v. Heb. *Dicens*, pro, *Dicam*, de Jehova, &c. quod nempe sequitur hoc secundo versu, in quo perficitur sententia^w. *Qui sedet in protectione*, &c. & *in umbra Dei gloriatur*, v. 2. *Dixit Domino*, &c. Sy. *Qui habitas in præsidio supremi, qui degis in Omnipotentis umbra*, v. 2. *Statue*, &c. Ca.

2. *Dicit* (vel, *Dixit*, Sy. vel, *Dico*, A. vel, *Ad illum dico*, Pi. *Dicit*, LXX, Ar. Æth. וְשֹׁכֵן cum o. pro Benoni habeo, sed verto, *Dicit*, Di. Gej. nempe, is qui *sedet* in latibulo, &c. v. Vel, *Dicens*, Gej. Si objicias Pathach finale, dico illud, per euphoniā, ob Resch sequens, poni pro Zere^z. Vel, *Dicam*, M. P. Ti. Mo. Mu. vel, *Dixit David*, *Dicam*, Ch.) *Domino* JT. Ità o. Ar. Æth. JT. &c. Vel, *ad Jehovam*, Di. vel, *de Jehova*, sive *Domino*, Mu. Di. P. † valet de inf. v. 11. & Gen. 26. 7. Psal. 27. 8^a. Vel, *In Jehova est*, JT. *Dicam*, &c. De se loquitur in persona pii cujuslibet^b. Vi accentûs Revia sic construendum est, *Dicit*, *In Domino latibulum meum*^c. † *Susceptor*, &c. וְשֹׁכֵן † *Spes*, vel *Fiducia*, mea, &c. Sy. Ch. M. Mo. sub. in es, M. *Spem* eā, &c. †. *Asylum*, &c. Ti. est *receptus*, &c. JT. [Ca. versum sic reddit, *Statue Jovam tibi esse fiduciam arcemque*, &c.] † *Deus*, &c. וְשֹׁכֵן אֲרָץ אֱלֹהִים † *Deus meus*, (sub. est, JT.) *spemabo in eo*, M. Mo. vel, *cui*, sive *in quo*, *confido*, JT. Pi. *Deo meo nitari*, Ti.

3. *Quoniam* (vel, *Certè*, P. Pi. vel, *Quandoquidem*, JT.) *ipse liberabit te* JT. Ità o. Ti. Mo. &c. † *De laqueo venantium*; vel, *venatoris*, Mo. Ti. P. &c. וְיִקַּח † *Aucupis*, Pi. sic JT. i. e. Vel, i. de insidiis hostium^c: M. Q. in Mu. vel, 2. ab Angelo vastatore, homines peste, tanquam Mu. laqueo, interficiente, 2 Sam. 24. 16^d. A Diabolo*, d Mu. qui habet potestatem mortis, & querit perdere, &c. A. Pi. Heb. 2. 14. 1 Pet. 5. 8^f. Ab Angelo, sive bono, ut 2 Sam. f A. 24. 16. 2 Reg. 19. 35^g; sive malo, ut Job. 1. 12^g. A^g Gej. 10 *laqueo*, &c. i. e. à peste, ut mox exponitur^h. † *Et à verbo aspero* JT. Ità o. Æth. Calumniā, sive maledictiā: Gen. vel, à re aspera, ut intelligatur, quodvis periculumⁱ: A sermone vanitatis, Sy. vel *persecutorum*, Ar. Pro † Mu. legerunt וְיִקַּח † *A* (vel, & à, Tig. † Mu. not.) peste *contritionum*, Mo. vel *pravitatum*, P. vel *exitiorum*, V. fim. Gej. vel *exitiali*, Ti. V. Ca. *noxia*, M. te- terrimā, sive *virulentissimā*, Pi. vel *ærumnosissimā*, JT. Nomen וְיִקַּח (quod convenit cum וְיִקַּח) designat *ma-* litiam, eāque vel moralem, ut Psal. 5. 10. & 52. 4. 20 *Prov. 10. 3*; vel physicam, sive malum molestum, ut Job. 6. 2. & 30. 13. & Prov. 19. 13. Porro, substanti- vum plur. hic superlativum exprimit¹. † Gej.

4. *Scapulis*, &c. וְיִקַּח בְּאֵפְרַיִם † *In*, vel *Sub*, ala sua (vel, *Alis suis*, P. Ti.) *obumbrabit tibi*, Mo. Mu. vel, teget te, P. sic Ti. *proteget te*, M. &c. Defendit ab omni etiam injuria, ut gallina pullos^m; vel, ut clypeus in m Mu. prælio; vel, ut umbra ab æstu, Jes. 1. 8. & 4. 6^{*}. * Gej. † *Sub pennis ejus sperabis*, וְיִקַּח † *Defendens*, vel *con-* fides, V. *tutus* (vel *securus*, P.) *eris*, V. Ca. vel, *fiduciam habebis*, Gej. Repetitio ejusdem rei per synonyma for- tius inculcat piorum animis securam Dei protectio- nemⁿ. [Alii locum sic reddunt,] *Ala sua protecturus te*, n Gej. quum sub alis ipsius te receperis, JT. Pi. † *Scuto* (vel armis, Ar. fim. Sy.) *circumdabit* (vel *muniet*, Sy.) *te ve-* ritas ejus JT. Ità o. Æth. וְיִקַּח est *circuire*, indè o. le- 30 gerunt וְיִקַּח †. Potius legerunt וְיִקַּח, vel וְיִקַּח, o Cap. ex participio, ut clypeo *circumdabit te*, &c. At sensum potius quàm verba reddiderunt: quod hic non mirum, quum nomen וְיִקַּח alibi in S. S. non reperiatur^p. p Bux. vind. 672.

40 *Scutum* (sive *Clypeus*, Ch. JT. Pi. vel, *Pro scuto*, M. V.) & *clypeus* (vel *parma*, Ch. Mo. JT. Pi. sub. est, JT. Pi. vel, *erit*, M.) *veritas* (vel *fides*, JT.) *ejus*, Mu. h. e. Promissiones Dei, quæ semper veræ sunt^q. *Tectus eris fide ejus tanquam lancea* & q Mu. fim. V. Pi. Gej. *parma*, Ti.

5. *Non timebis à timore nocturno* De quo Prov. 3. 24, 25. & Cant. 3. 8^r. *Timor* hic, pro causâ timoris, ut Job. 3. 25. Psal. 64. 2. Prov. 1. 26. Merito pavoris meminit, utpote affectûs valetudini, infectionis præsertim tem- 50 pore, maximè incommodantis^t. Optimè dicit, *timore nocturno*, quodd. tenebræ terrorem vehementer augeant, noxque struendis insidiis magis sit idonea, ac præca- vendis minimè. Intellige hic, casus humanos noctu contingentes^u: vel, latrones^v; vel, spectra quæ noctu terrent^w; Dæmones, per quos Deus hominibus mala immittit^x. Puto pestem & hîc & in sequente membro intelligi^z. † *A sagitta volante in die* i. e. Ab aper- tis præliis^a: à casibus diurnis^b: à repentino periculo^c: à Dæmonibus^d. Vel, à peste*; quæ *sagitta* dicitur Deut. 32. 23^f. quodd. ut *sagitta* pernici volatu magnum aeris tractum momento permeat; ita pestis momento longè latèque diffunditur, præsertim de die, quum Solis ca- 60 lore fusa atque hiantia corpora virus promptius hau- riunt: atq. de peste nocturna utitur voce *ambulandi* v. seq. ut quæ repit sensim ac magis latenter, neque ita palam furit. Porro, adversi casus hominem, instar sa- gittæ, subito & nihil tale cogitantem lædunt^g. g Mu.

6. *A negotio perambulante in tenebris*; ità o. Legerunt וְיִקַּח rem, sive *negotium*^h: וְיִקַּח † *A peste*, &c. Mu. Gej. Pi. &c. & ab aliis morbis quorum causæ latentⁱ. i G. *A peste* quæ in tenebris ambulat, i. e. ex occultis causis, eoque remedium est difficilius^k. Pestis, si est à causa fri- gida, noctu, si à calida, interdiu, præsertim meridie, quum vehementior est æstus, infesta maximè est^l. l Mu. ex AE. † *Ab incurfu* (vel *ruina*, o. Æth. vel *casu*, Ar.) & *dæmo-* nio meridiano JT. Ità o. Æth. Ar. i. e. meridie devastante, aperte grassante^m. Legerunt וְיִקַּח †, nam וְיִקַּח dæmo- nium vertere solent Græci, Deut. 32. 17. Psal. 106. 37°. n G. Mu. o G. † *A lue* (vel peste, P. vel exter- minio,

minio, M. Ti. V. excidio, G. Mo. Gej.) *vastante* (vel *gras-
sante*, M. Ti. ad verb. *vastabit*, Mo. quæ *vastat*, P. quæ
vastabit, i. e. vastare solet, Gej.) in *meridie*, Gej. JT. Pi.
G. &c. [Variè explicant.] Ab ardore Solis, qui multis
est lethalis iter facientibus, maximè in locis illis Syriæ
& vicinis P. A lue contagiosa: à peste^r, quæ aperte
grassatur, non ab occultis causis[†]; vel, quæ à causa
calida, &c.^t Vel, ab exitiali morbo qui grassatur cum
calor Solis est vehementissimus^v. A Dæmonibus, &c.^x.
A caterva demonum qui grassantur in meridie, Ch. Sen-
sus hujus versûs & præcedentis, Non timebis ab ullis
apertis, occultis, internis, externis, corporeis, aut spiri-
tualibus malis, &c.^y. A malis omne genus tutus eris^z.
Pars prior [hujus versûs] priori parti, posterior verò
posteriori, præced. versûs videtur respondere^a. Tene-
bra & merides hoc versu sunt tantum explicatio noctis
& diei in præced. versu; & his omnibus Psaltes intelli-
git Angelum peste grassantem, &c. 2 Sam. 24. ubi
Deum, ad preces & sacrificia Davidis placatum, Hiero-
solymæ pepercisse legimus. Id hîc celebrat, tanquam
singulare exemplum misericordiæ Divinæ populo suo
parentis, &c. Nec tamen hæc promissiones ita expo-
nendæ sunt, ac si nullus pius ex morbo epidemico
moriatur; sed, quod preces, &c. sint efficacissima mor-
borum antidota, ad servandum sive homines particu-
lares, sive totas gentes^b.

7. Cadent; peste suffocati^c: לִפְנֵי] Cadet; pro, Si
ceciderit: ellipsis^r לִפְנֵי; ut Deut. 30.8. 2 Reg. 5. 13.
& 7. 2^d. Cadentibus, JT. ¶ A latere tuo] Sub. fi-
nistro, Mar. Mu. BA. Gej. &c. ut patet ex antithesi.
Similis synecdoche Marc. 16. 15. creatura, pro homi-
ne; Psal. 40. 9. viscera, pro corde*. Nomen generis
de deteriore dicitur^f. Ellipsis ex altero hemistichio
supplenda, ut Num. 9. 16. Psal. 84. 11^g. [Ubi dicta
vide.] ¶ Mille. Scil. peste extincti^h. ¶ Ad te
autem (vel tamen, P. Ti. Pi.) non appropinquabit] Sic o.
P. &c. non accedet, Mo. JT. Pi. pertinet, Ti. sub. telum
ullum, aut, pestis: i. e. Manebis illæsusⁱ.

8. Veruntamen (vel, Profecio, Mu. vel, Sed, V. vel,
Tantum, Pi. Gej. Mu. A. &c. ¶] particula exclusiva est,
ut Gen. 19. 8. Deut. 3. 11. &c.^k.) oculis tuis considera-
bis] Vel, intueberis, Gej. Pi. &c. scil. cum voluptate^l.
Spectabis incolumis^m. Te nihil moliente, sed tantum
spectanteⁿ. ¶ Et retributionem peccatorum, &c.]
Pœnam quam eis retribuit Deus^o. Significat pestem
plerumque impiis immitti, etsi interdum pios commu-
nibus malis involvi finit Deus, &c.^p.

9. Quoniam tu es, Domine, spes mea; Altissimum pos-
uisti refugium tuum.] Ità o. Eth. Ham. sim. Mo. vel,
habitaculum refugii tui, M. n. n. initio versûs, & pri-
mum membrum, de Deo veteres omnes intelligunt:
pars autem posterior est soliloquium inter Davidem &
animam suam, quam dicit Deum posuisse pro refugio suo.
Quamvis personarum variatio sæpe fit in hoc Psalmo;
eum tamen totum in prima persona accipere optimum
est, ita tamen, ut aliis piis æquè ac Psalti applicetur, &
eminenter Messia, cui v. 11. & 12. applicat Diabolus
Matt. 4. 6. & ultimum versum AE^q. Psaltes vocat
Deum refugium, &c. ac laudat pios, quod eundem
quem ipse pro refugio haberent, &c. jungitque suam
fidem fidei piorum, ipsisque commune refugium gra-
tulatur. Ità nulla hîc ellipsis^r. ¶ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ]
Quia tu (ô pie) Jehovam, qui
est refugium meum, Excelsum, inquam, posuisti habita-
tionem tuam, Gej. ex Di. & K. Sed ex collat. v. 2.3, &c.
malim esse personarum alternationem, ut Psaltes modò
in 1. persona, modò in 2. tanquam ad animam suam,
loquatur, Quia tu, Domine, es refugium meum; Excel-
sum posuisti (ô anima mea) habitaculum tuum[†]. Al.
Quoniam tu es, Domine, fiducia mea, qui in excelsis collo-
casti domicilium tuum, Sy. sim. Ar. Quoniam tu, ô Do-
mine, asylum mihi es quo nitor; in edito collocasti habita-
tionem tuam, Ti. Al. Quoniam in Jehova fiduciam, quon-
iam in Supremo refugium, tibi collocaveris, Ca. Quoniam
tu Jehovam, qui tutela mea est, & est etiam Altissimus,
posuisti refugium tuum. Sermo ad pium dirigitur^t. Alii
dirigunt sermonem partim ad Deum, partim ad pium,
sic, Tu, Jehova, es, &c.^v. Prior pars versûs ad Deum
dirigitur, posterior ad pium: q. d. Merito ergò omnis

fiducia mea sita est in te, Domine, tu protectio mea es:
Quisquis igitur sapit, exemplo meo Dominum velut
tutissimum asylum ante oculos tibi propone*. [Alii, * Q. in
ut dictum est, ad solum pium.] Quum tu Jehovam,
Deum receptus mei, Excelsum, statueris habitaculum tuum,
JT. Quoniam tu Dominum, spem meam, (i. e. qui est quo-
que spes mea*), Altissimum, posuisti refugium tuum, Mu. * Mu.
ex K. & Sipporn. [Alii aliter.] Imperfecta est locutio y:
Ellipsis est אֱלֹהֵינוּ dixisti^z. Quia dicis, vel dixisti, Je-
hova spes mea, (sub. es, A.) Excelsum posuisti habitaculum
tuum, P. A. Al. Quum dicas, Tu, Jehova, receptus meus
es, quum Excelsum statuas habitaculum tuum, Pi. Nani-
tu, ô Jehova, es, &c. Ut v. 3. ita hîc, Nam, נָא מְלִיכִי.
Supple, Imò hoc ipsum firmiter credo, quia tu es refu-
gium meum, &c.^a.

10. Non accedet, &c. לֹא תִגָּעַלְךָ] Non accidet
(vel, immittetur, Gej. vel, obveniet, M. sic Ar. fortuito
accidet, Mo.) tibi malum, P. Ti. &c. Non tanget te, Sy.
Non occurret in te, Pi. Non dabitur occasio ut attingat te,
JT. Non permittet ut obveniat. נִסְּךָ passivum, obvium
dari, hîc tantum reperitur, & Prov. 12. 21^b. נִסְּךָ sign.
proprie, impelli, vel, per impulsum occurrere, Exod. 21. 13.
Prov. 12. 21. Indè נִסְּךָ navis, sic dicta, quod à vento
impellatur; & נִסְּךָ impulsus, vel occursus, Jer. 2. 24.
& נִסְּךָ occasio, Jud. 14. 4. sic dicta, vel, quod alicui
occurrat sive obijciatur; vel, quod faciat ut aliquis in
rem impellatur & feratur^c. ¶ Tabernaculo tuo] i. e.
Familia, sive domesticis tuis^d.

11. Quoniam angelis suis mandavit (vel præcipiet, Pi.
sic Mu.) de te] Nempe verbis vers. 14; 15, 16. nam v.
12. & 13. per parenthesis interjecti sunt*. ¶ Ut * Mu.
custodiant (vel conservent, JT.) te in omnibus viis tuis]
Id est, quocunque perges^f. In viis, i. e. actionibus^g,
vel functionibus officii tui, ubi vel mente vel corpore
eundem tibi fuerit^h. In negotiis tibi à Deo præscriptisⁱ.
Hanc clausulam omisit Diabolus, Matt. 4. 6^k. In viis,
nempe Domini, &c.^l.

12. In manibus portabunt te; ita Mu. &c. עַל כַּפֵּי
וְיָנִי] Ut ambabus palmis sustineant te, JT. Manibus suis
gressus tuos fulcient, & si opus est, te gestabunt^m. Su-
per palmas, &c. Pi. A. quasi nutrices, &c.ⁿ. In perpe-
tuo obtutu, non in tergo, &c. Curam peculiarem in-
nuit^o. ¶ Ne forte offendas ad lapidem (vel, in lapide,
M.) pedem tuum; ita o. JT. Pi. Ca. לֹא תִפְּגַע בְּרֶגְלְךָ
בְּאֶבֶן] Ne forte impingat (vel offendet, Mu. vel percutiatur, Mo.)
ad (vel in, Mo.) lapidem pes tuus, P. Ti. Mo. Ne ledas
pedem tuum ad ullum lapidem, Belg. sim. Mu. Confer
Job. 5. 23^p. Ne forte impingat ad cupiditatem pravam
similem lapidi pes tuus, Ch. Ne vel minimum periculum
tibi accadat. Similis phrasis Prov. 3. 23^q.

13. Super aspidem] Ità o. Sy. Ar. אֶפְסִידָא, quod alibi
leonem sonat, hîc pro serpente sumunt. Et sanè toto illo
versu Davidem verisimile est solum egisse de serpenti-
bus. Sic omnia melius cohærebunt quàm si leones cum
serpentibus permisceas^r. [Verum quoad hoc sibi re-
spondeat vir doctissimus, qui alibi hæc habet;] Ut in
Psalmo, ita in Plauto, hæc junguntur, initio Persæ, Cum
leone & cum excetra, &c. Deludari mavelim quàm cum
amore^t. [Validius paulò videri possit quod addit,] Ne-
mo facile dixerit quid sit, ambulare super leonem, aut,
calcare leunculum; neque enim quisquam est qui leo-
nem ambulando calcet, quomodo solemus aspides, & an-
guium reliqua genera^u. [Verum nec similitudines sunt
nimis premendæ; nec phrasis adeò absorta est, calcare
leonem, metaphoricè saltem dictum: & forsan alludi-
tur ad proculcationem illam collorum hostilium, Jos.
10. 24. & præterea נָא sæpe valet juxta, unde prius
membrum sic verti potest, Juxta leonem, &c. securus
ambulabis, &c.] ¶ אֶפְסִידָא] Super leonem, M. P.
Mo. Mu. leonem ferocem, JT. Pi. Gej. A. Vide Job. 4.
10. & 10. 16. Hof. 5. 14. &c.^v. Vel, immanem leonem, Coc.
vel, pardum, Ca. A. five leopardum, qui est ex leonum
genere*. ¶ Et basiliscum; ita o. Ch. Sy. Ar. P. אֶפְסִידָא
Aspidem, M. Mo. Mu. JT. Pi. Ca. &c. cujus morsus
immedicabilis dicitur, Ælian. 1. 54. & 6. 38. Quare
aspides calcare periculosissimum est, &c.^y. ¶ Ambu-
labis, אֶפְסִידָא] Calcabis, M. P. Mo. &c. ut illi colla
Regum, Jos. 10. 24. & impii urbem sanctam, Apoc.
11. 2. & Apolloli serpentes, Luc. 10. 19. Vide & Rom.
16. 20.

P. G.
q. Gej.
r. V. Mar.
Mu. Ham.
&c.
† Mar.
r. Mu.
v. V. sim.
Mu. ex AE.
x. M.
y. Jun.
z. Mar.
a. Mu.

b. Ham.
c. Mu.

d. Gej.

* Gej.
f. Cen.

g. BA. 1. 3.
26. 927.

h. Pi. M. &c.

i. V.

k. Gej.

l. Pi. Gej.

m. Mu.

n. V.

o. Pi.

p. Mu.

q. Ham.

r. Di. in
collat. crit.
p. 3984 in
app. crit.
Lond.

† Gej.

Q. in V.

v. V.

* Q. in

Ma.

* Mu.

* A.

* Clop. in

col. crit. ib.

a. Coc.

c. Pi.

d. Mu. Gej.

M. &c.

* Mu.

* Gen.

* Mar.

* Gej.

* Pi. sim.

Gej.

* Pi.

* M.

* Mu.

* Mu. Gej.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

* Gej.

* Mu.

16. 20. *Calcario subjectionem significat.* Vide Deut. 33. ult. Psal. 60. 10. & 110. 1. *Incedes*, JT. Pi. [Ca. totum comma sic reddit, *Pardos pervades & aspides*.] ¶ *Leonem*; ita o. Sy. Ar. & c. *Leunculum*, M. Mo. Gej. fim. P. *juvenem leonem*, JT. Pi. Gej. ut Ezech. 19. 3. & c. *¶ Et draconem*] Itā M. P. Mo. Ch. o. & c. Sensus loci, Tutus eris à noxiis animalibus^b; atque aded contra quævis gravissima pericula^c. Superata omnia mala contemnes, & triumphabis de illis, ut Marc. 16. 18^d. Emphaticè dicit, *super*, q. d. Non modò inter ferās illas illæsus incedes, sed etiam *super*, si sit opus*. Metaphora ab iis qui per desertā iter faciunt, in quibus sunt venenatæ & immanes bestię^f.
14. *Quoniam in me speravit*] Itā o. Promissum Dei^g. Sunt verba Dei ad Angelos^h. [Vide annotata ad v. 11.] Mimesis est hīc & in seq. quā Deus ipse loquens, & promissiones istas proponens, introducit. Illustratur autem in his verbis protectio Dei, tum à causis impulsivis, v. 14. tum ab adjunctione aliorum beneficiorum, v. 15, 16ⁱ. ¶ *¶ Quia in me*, inquit Deus, *amore propendet*, JT. Pi. *Quoniam me* (vel, *in me*, Mo.) *amplexus est*, M. Ti. Mo. *amavit amāque*; nam præter hoc includit præsens^k: *valde amat*, P. *in me complacuit sibi*, *mibi adhesit*, *ardet me*, V. *Quia me quæsit*, Sy. *Quia in verbo meo acquiescit*, Ch. *¶* hīc valet, *suaviter recumbere in Deum*, *ejusque gratiā oblectari*^l. ¶ *Protegam eum*, *¶ Exaltabo eum*, P. Gej. i. e. In loco inaccessio aut alto ponam eum^m. ¶ *Cognovit nomen meum*] i. e. Me; non vulgariter, sed familiariter, & veluti ex nomineⁿ. Verba notitiæ sæpe affectum serium & fiduciam connotant, ut Job. 19. 25. Psal. 9. 11. & c. Delirant Judæi, se ideo nunc non exaudiri, quia ignorant Schem hamphorasch. Verū nomen rei ponitur pro re ipsa, Deut. 28. 58. Psal. 20. 2. & 115. 1. Jec. 30. 27°.
15. *Clamabit*, & c. *¶ Invocat me*. Notetur gradatio: Ab amore seu desiderio progreditur pius ad objecti amati notitiam; indè descendit ad invocationem P. *Simulac* (vel, *Si*, Pi. vel, *Quoties*, Mu.) *invocaverit me*, JT. ¶ *Cum ipso sum*, & c.] Vel, *ero*, Mu. scil. præsentia gratiosa & operosa^q. q. d. Ero omnium miseriarum ipsius particeps & socius. Doloris societas juvat; maxime si talem habeamus socium qui, quum velit, mala depellere possit^r. ¶ *Eripiam eum*, (neque hoc tantum, sed *¶ glorificabo eum*)] Suos interdum deprimit Deus, ut altius extollat^t.
16. *Longitudine dierum replebo* (Heb. *satiabo*, Mu. sic Gej. & c.) *eum*] Erit satur dierum, ut Gen. 25. 8^v. Nullam sentiet penuriam annorum; non metuenda est ipsi mors^z. Sciendum porro promissiones has temporales semper esse intelligendas sub hac conditione, modò ut expediat, & c. v. g. nisi citius migrare & Ecclesiæ utile sit & ipsis, nè scilicet malitia mutet intellectum eorum^y. ¶ *Ostendam illi salutare meum*] i. e. Vel, liberationem summè salutarem, five hujus, five futuræ, vitæ; vel, Messiam, unicum salutis fontem^z.

P S A L M. XCII.

- ARGUMENTUM. Author Psalmi incertus est^a. Vel, erat Adam, qui statim ac creatus est eum edidit^b; vel, David; cujus esse puto omnes eos Psalmos quibus nullum Authoris nomen præfigitur^c. Decantandus erat, ut dicitur, die Sabbati, quod audiendo Dei verbo, & c. impendendum est, & considerandis ejus beneficiis & operibus. Hīc autem proponit ante oculos & recenset assiduam Dei gubernationem & defensionem Ecclesiæ^d. Sors impiorum & piorum copiosè hīc describitur; qua in re Dei misericordia, veritas, justitia & providentia præsertim elucet*. Et si enim Ecclesia cruci hīc subiecta sit, & impii interdum floreant; tandem Deus judicium exercet, pios eripit, impios punit, & c. Id quod hīc commemoratur, ut discant pii contemnere judicia multitudinis, & c.^f. *Canticum Adami* dicitur ab

Hebræis, quod talia dicere Adamus potuit cum res à Deo primùm conditas aspexit^g.

s G.

1. *In die* (vel *diem*, Gej. Pi. & c.) *Sabbati*] Qui dicatus memoriæ creationis. Hebræi tamen nonnulli hæc de felicitate quam per mille annos duraturam putant intelligunt^h. *Pro die*, & c. Pi. i. e. ut tunc canereturⁱ. Habebant olim singuli septimanæ dies destinatos suos Psalmos, de quo hæc Talmud; *Cantica quæ Levitæ olim canebant in Sanctuario hæc sunt*: Primo die Psal. 24; secundo, Psal. 48; tertio, Psal. 82; quarto, Psal. 94; quinto, Psal. 81; sexto, Psal. 93; septimo, Psal. 92. *cujus initium, Psalmus cantici in diem Sabbati, quasi dicas, in futurum seculum, quod totum erit Sabbatum*^k. Fortasse Moses erat Psalmi author; Tunc autem à Sabbatum respicere potest quietem in terra Canaan promissam à Mose, Deut. 12. 9, 10. ad quam tandem Deus ipsos perduceret. Eminentius tamen Christum respicit, & Christianos, quibus, post perpeffiones, status quietis, & c. destinabatur^l. *Dies Sabbati* tribus modis intelligi potest. 1. De die quo cultui Dei vacamus. 2. De tempore Christi (ad quod etiam RR. veteres referunt,) & N. T. quod *σαββατισμός* dicitur Heb. 4. 9. 3. De die refrigerii à tentatione & persecutione. Docet autem hic Psalmus quibus meditationibus & exercitiis id tempus impendendum sit^m.
2. *Bonum est*, & c.] Utile, honestum, jucundum: idque semper, sed præsertim hodie; qui dies non tam ignavo corporis otio à Deo datus est, quàm vegetæ mentis quieti, ut homo, negotiis omnibus solutus, colligeret omnes suos sensus ad meditanda & celebranda Dei operaⁿ. ¶ *¶ Bonus dies Sabbati ad celebrandum Dominum*, & aptus ad psallendum, & c. He. in V. ¶ *Confiteri*, & c.] Vel corde, vel voce[†]. ¶ *¶ Et psallere*] Instrumentis; quò pertinet v. 4°.
3. *Ad annunciantum*] Scil. *bonum est*, Gej. ¶ *Manè*, & c.] Ubi mens post quietem nocturnam alacrior, devotior, constantior est P. Antequam quicquam suscipias, & quum liberior est mens, atque aded ad Divina largiùs haurienda aptior^q. Non tamen exclusivè hoc intelligendum est, & c.*. ¶ *¶ Et veritatem—per noctem*] Cujus placidum silentium talibus exercitiis aptum est^r. Non ita somno indulgendum est, quin aliqua noctis pars celebrationi Dei tribuenda est[†]. *Manè & noctu* complectuntur totum diem, idemque valent ac indefinenter, assiduè. Vide Exod. 18. 13, 14. & 27. 21. Notanda in hoc versu *παλλὰ γῆ*, five *viciissitudo elliptica*, ubi in uno membro unum tantum exprimitur, sed alterum ex altero membro intelligitur: ut Prov. 10. 1. —*lætificat patrem*, (intellige, & *matrem*;) —*mæstitia est patri*, (adde, & *matri*.) Itā & h. 1. *Celebranda est gratia Dei manè*, intellige, & *vesperè*, & c.^t
4. *In* (vel *Super*, M. P. & c.) *decachordo*; ita o. Gej. *¶* *¶ Ad decachordum*, Ti. JT. Pi. Vide ad Psal. 33. 2^v. *¶* *¶*, poeticè *¶*, æquipollet *¶*, quod usurpatur Psal. 33. 2°. ¶ *Cum cantico*; ita o. Æth. P. *¶* *¶* *Cum laude*, Ar. *ad*, vel *super*, *higgaion*, Ti. Mo. V. Nomen instrumenti musici; huic enim *¶* præponi solet^y. Sed si sic esset, tum non sequeretur vox *¶*. *¶* *¶* *Super instrumento sonoro*, M. Ezia vult esse speciem melodiam^z. ¶ *In* (vel *cum*, P. Mo.) *cithara*, *¶* *¶* [Alii hoc cum præced. sic vertunt:] *Ad citharam cum meditatione*, JT. Pi. Heb. *ad meditationem in*, vel *cum*, *cithara*; hypallage^b. *Citharæque modulamine*, Ca. & *in exultatione citharæ*, Ch. & *pulsabo citharam*, Sy. *cum hymno præmeditato super cithara*, Belg. A.
5. *Delectasti me—in factura tua*] Vel, opere tuo, Pi. & c. vel, creationis^c; vel, gubernationis Ecclesiæ^d. ¶ *¶* *¶* *Operibus tuis*, in natura, & in Ecclesia*. ¶ *¶* *¶* *Quam magna* (i. e. alta, Mu.) *sunt opera tua*! Mu. Gej. Vel, 1. creationis, de qua meditandum est in Sabbato^f; vel, 2. potiùs, in administratione rerum humanarum, ut mox exponit*. ¶ *¶ Profundæ*, & c.] Abstrusæ sunt consiliorum tuorum rationes, abyffo similes ex qua nemo emergere potest^g.
7. *Vir insipiens*; ita Ch. P. fim. o. Æth. *¶* *¶* *Brutus*, JT. Pi. A. & c. *stupidus*, Mo. M. Ti. Ventri & sensualibus solùm intentus^h. Carnalis, non capiens quæ secundum pietatem est doctrinam, sed ex sensu carnis judicans,

judicans, &c. ¶ Non cognoscet. Itā o. Mo. &c. non cognoscit, Ch. Ar. P. &c. agnoscit, Sy. JT. Pi. advertit, M. Non laborat cognoscere; vel, non attendit, five considerat. ¶ Non intelliget hæc, חסד. Hoc, vel istud, Gej. Pi. &c. quod sequitur; de impiorum excidio: vel, de profunditate operum Dei.

8. Cum exortz, &c. חסד. In florere, vel florentia, impior, &c. Mo. V. Quum (vel, Nempe quum, Pi.) floruerint, vel germinant, JT. Pi. Ch. Quod florent, P. Ideo germinare, &c. Ca. Quod cum germinant, &c. Ti. ¶ Sicut fœnum. Sub. erunt, Mar. Ut herba, Mu. Gej. &c. quæ floret quidem, sed exigua radice nixa cito marcescit. ¶ Et apparuerint, &c. itā o. Ar. חסד. Et germinaverint, Mo. M. florentque, JT. Pi. & flores emittant, P. & florere, Ca. in hoc florent, Ti. ¶ Ut intereant; itā o. Eth. Ca. חסד. Ad perdi ipsos, Gej. sim. Mo. Repete, florent, Gej. Ut dissipentur, P. ut exscindantur, Ti. fieri ut perdantur, JT. fieri istud ut exstirpentur, Pi. Fieri istud, i. e. illos germinare & florere. Ellipsis verbi ex antecedente repetendi. Fiet tandem ut ipsi exterminentur, M. tunc futurum est ut eos destruat Deus, Ch. ¶ In seculum seculi; itā o. Eth. M. five seculorum, Sy. חסד. In æternum, vel, perpetuum, P. JT. Ch. Ar. Ti. Non igitur movere nos debet impiorum prosperitas, ut vel à Deo deficiamus, vel de ejus providentia dubitemus.

9. (Tu autem Altissimus, &c.) vel, excelsus es in seculum, &c. M. P. Ti. Pi. חסד. Tu verò, qui à mundanis illis parum æstimaris in operibus tuis, in altitudine, sub. habitas, ex Jes. cap. 33. vers. 5. & c. 57. v. 15. q. d. nihilominus perseveras in tua majestate tremenda. Tu—in sublimi, tanquam speculator, & curam omnium gerens. Nihil fato five fortuito fieri affirmat. Tu es Dominus exaltatus, &c. Ar. Tu verò, Domine altissime, in æternum eris, Sy. Tu autem excelsus sublimisque, Domine, in seculo isto, & in seculo venturo, Ch. Al. Te autem, o Excelsus, in seculum esse Jehovah, JT. Te autem in excelsu habitare in seculum, Jehovah, Pi. Te in sempiterno eccellente, Jova, Ca. Sensus, Porro te, o Domine, in sublimi æternoque folio, unde omnia justè & sapienter moderaris, quod stulti illi negant, esse collocatum, hinc clarè apparet, quod inimici tui quotidie perire cernantur: id quod seq. versus significat.

10. Quoniam, ecce. חסד. quasi recens impiorum exitium monstrans, quò firmior sit asseveratio: & videtur hinc, post insignem aliquam hostium cladem hoc Carmen à Davide, aut quovis alio, fuisse editum. & ecce non Deum, sed lectores, excitat, ut oculos mentemque elevent ad tremenda Dei circa impios judicia. ¶ Inimici tui. h. e. Tuæ gentis ac populi. ¶ Quoniam, ecce, &c. Epizeuxis. Sententiam repetit ob certitudinem. ¶ Peribunt. Pereunt, seu perire cernuntur. Futurum in generalibus sententiis est temporis omnis. ¶ Dissipentur. Itā o. Sy. Ar. Pi. Mu. h. e. Separantur à se invicem, sicque facillè evertuntur. ¶ Segregabuntur, Mo. diffiliunt, JT. i. e. Diffinguntur, & veluti comminuti in fragmenta abeunt. Heb. disparant, vel disparabunt, se, Jun. Pi. dissipentur, M. sic Ti. dissipabuntur, P. Dissolvent se, rupto isthoc flagitiorum fune seu vinculo quo tales nequitiosi se hæctenus mutuo constrinxerant. Et in seculo venturo separabuntur à congregatione justorum, Ch. Tunc idem est quod Psal. 1. 4. & judicialis est hæc phrasis, de hominum discriminatione, Matt. 25. 32. &c.

11. Et exaltabitur; itā M. sic o. Ar. Ti. חסד. Et exaltabit, P. Mo. sim. Pi. JT. &c. ¶ Sicut unicornis, חסד. [De quo vide fusè dicta ad Num. 23. 22.] ¶ Et senectus mea in misericordia uberi. Itā o. i. e. Copiosa, & largâ munificentia Dei exaltabitur. o. pro חסד, legerunt חסד: Librarii quidam, pro חסד, scripserunt חסד, quod illæ voces non modò scriptione sint vicinæ, sed & illâ ætate paris pronuntiationis: & hinc fluxit hæc versio. Noster, [i. e. Vulgatus] pro oleo, substituit misericordiam, cujus est symbolum; aut legit, חסד. Sensus est, Etiam in senio, cum me deficiunt vires, me Deus suâ benignitate sublevabit. ¶ Et senectus mea in unguento suavi, Ar. Senectus mea (sub. ungetur, vel, exaltabitur,) oleo. Sæpe verba subintelliguntur. Quum inveteravero, (Heb. in in-

veterascendo me,) unges me oleo virente. Ante חסד subaudio חסד; & ad חסד subaudio verbum actionis convenientis, חסד unges me. & חסד in Kal est veterascere, Gen. 18. 12. Ponitur autem hic Pihel in significatione Kal. [Alii aliter.] Delibutus sum (vel, confessor, Gej. confessor, P. delibutus ero, Ti. V. præf. vel præf. pro futuro: vel, perfundendo me, JT. vel, perfudi, sub. V. caput meum, ut sit transitivum. vel, perfundor, Gej. sic Mu.) in oleo viridi, Mo. Ma. Gej. &c. vel, in unguento olivæ viridis, M. q. d. Non solum necessariis, sed & rebus quæ ad elegantiam pertinent, abunde instructus sum. Allusum ad morem gentis, quæ venustatis causâ oleo & unguentis utebatur. Vide 2 Sam. 12. 20. & 14. 2. Matt. 6. 17. Oleo foveantur membra, decorantur facies, reficiuntur spiritus, &c. Vel, alludit ad morem ungendi personas ad officium, &c. Confer Psal. 23. 5. & 45. 8. חסד est ex חסד perfudit. חסד Gen. 11. 9. est, confudit. Usurpatur de laganis oleo perfusis, Levit. 2. 5. & 7. 10. &c. Significat ergò, affundere, perfundere, confundere. Virente, i. e. recente; amoenissimo purissimoque, quod nondum est marcidum vel fœcidum, &c. Usus olei inter Judæos erat vel ordinarius, Matt. 6. 17. &c. vel extraordinarius, in inauguratione ad officium, &c. quem hic respici suadet præcedens exaltatio cornu, i. e. erectio ad Regnum. De Judæis hoc accipi potest in deserto tunc errantibus, qui in Regno tandem stabiendi erant. Sed eminentior, nec minus, imò forsan magis, literalis, sensus est de Christo, (qui post mortem resurrexit & inauguratus est ad Regnum, &c.) & Christianis. חסד aliis est vox prima præf. Kal; rectius autem JT. sumunt pro infinitivo cum affixo: sed non rectè ex חסד deducitur, sed ex חסד. 12. Et desepxit, &c. חסד. Et respexit, vel intuetur, oculus meus insidiatores, five observatores, meos; M. Gej. nempe cum oblectatione, quod חסד innuit. Vide Psal. 22. 18. & 37. 34. &c. Et quiescent oculi mei in hostibus meis, Sy. Illa (nempe quæ dicta sunt v. 8. & 10.) intuenie oculo meo in observatoribus meis, JT. Et videbit, five intuebitur, oculus meus (sub. malum, Pi. A. vel, exitum, A. ex Ch. vel, mercedem eorum, A. vel, optata, Ti. sim. P. Mu.) in hostibus meis, P. &c. ¶ Et insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea; itā o. Eth. &c. חסד. De insurgentibus adversum me, de malignantibus, audient grata aures meæ, P. Audiet de his qui in me insurgunt grata auris mea, Ti. [Hic planè omittit חסד.] Atque audient aures meæ de malignis, qui insurgunt contra me, M. De insurgentibus contra me maleficis, audientibus auribus meis, JT. De insurgentibus contra me malitiosis audient illud aures meæ, Pi. Vidit in præsentibus, audivit de absentibus. In insurgentes contra me ad malè agendum, audiunt aures meæ vocem contradictionis eorum, Ch.

13. Justus. Singulare est, quia pauci sint justi; at plurali utitur v. 8. impior, quia tales multi sunt. Quod de se dixerat, nunc ad omnes justos pertinere ostendit. ¶ Ut palma; itā o. Ch. Sy. Ar. Eth. M. P. Mo. &c. חסד. Quæ vox ambigua est, & sign. tum palmam, tum phœnicem avem. Phœnicem reddiderunt Tertul. Epiphan. &c. quia videbatur facere ad Resurrectionis fidem. Sed vertendum, palma, ut docet totus locus apud o. in quo justus cum arboribus, non cum avibus, conferuntur. [Plura vide hac de re ad Job. 29. 18.] Palma non crecit in frigidis his regionibus. Est arbor proceræ & rectæ staturæ, (vide Cant. 7. 7.) ramis amplis & virentibus, (vide Levit. 23. 40.) cujus umbra gratissima, Jud. 4. 5. fructus suavissimi, Exod. 15. 27. Cant. 7. 8. cariei non obnoxia, &c. vide Lemn. c. 20. perpetuò virens, & diutissimè vivens, unde symbolum est immortalitatis; non cedens ponderi, sed surgens adversum pondus; quæ, quo magis deprimitur, eò altius assurgit; etiam pressa durat & viget, ideòque victoribus dabatur palmæ, Apoc. 7. 9. Palmis etiam domus Dei ornabatur, 1 Reg. 6. 29. & 7. 36. Denotat florentem semper piorum statum hic, & Ezech. 40. 16, 26, 31. & 41. 18; &c. quum impiorum prosperitas sit momentanea, instar graminis vel herbæ. ¶ Sicut cedrus. Itā o. Ch. M. P. &c. Arbor hæc est procerissima, Amos. 2. 9. frondosa, durabilis, immarcescibilis, &c. quæ cariem

non sentit^r, rectissima, odore suavissimo, foliis semper & copiose ornata, cujus umbra gratissima †, per totum annum virens^t. In hac comparatione præcipue respiciuntur *palme* & *cedri* duratio diuturna & perpetuus viror^v. Cedros Libani optimas esse constat ex 1 Reg. 4. 33. Psal. 104. 16. &c.^x. ¶ Multiplicabitur; ita o'. Ch. Mo. P. וַיִּשְׁכַּח Crescet, V. JT. Pi. pullulabit, Sy. eminebit, V. diffundet se, M. V. in altum succrescet, Ti. proficiet, Ca.

14. Plantati in domo Domini; ita o'. P. Ti. Mo. וַיִּשְׁכַּח Plantati sunt, &c. sub. justis, M. Mu. vel, justorum unusquisque; nam plur. relatum ad sing. וַיִּשְׁכַּח ad denotandam distributionem: nisi malis ad *palme* & *cedrum* referri^v. Qui plantati sunt, &c. Pi. In domo, &c. i.e. in Templo, sive Ecclesia^z; in qua est præsentia Dei gratiosa^a. ¶ In atriis, &c. Prior pars versus ad Sacerdotes & Levitas, quibus fas erat in domum Dei ingredi, posterior ad reliquos Israelitas, pertinet^b. [Ch. versum sic reddit, Filii ejus plantati erunt in domo sanctuarii Domini, in atriis domus Dei nostri florebut.]

15. Multiplicabuntur; ita o'. וַיִּשְׁכַּח Germinabunt, Mo. abundabunt, JT. Pi. i.e. abunde fructum proferent^c. Fructificabunt, M. P. crescent, Sy. Ar. ¶ In senecta; ita o'. Sy. Ti. &c. וַיִּשְׁכַּח In canitie, Mo. JT. Pi. A. Quum deficit vigor naturalis, Deus novas vires suppeditat. Vide Psal. 71. 9, 18. Esa. 65. 22^d. ¶ Et bene patientes erunt] Itā o'. וַיִּשְׁכַּח Sed וַיִּשְׁכַּח est וַיִּשְׁכַּח, florere, bene agere*. ¶ וַיִּשְׁכַּח Virides (vel florentes, M.) erunt, Mo. P. &c.

16. Ut annuncient] Vel, i. justis; iidem hi florentes senes; & quidem tum exemplo, tum sermone suo^e. Sensus, Itā est de viris justis, videlicet, ut illi falsam ex hominum animis opinionem eximant, qui, cum malis bene, & bonis malè, esse videant, existimant Deum aut injustum esse, aut humana non curare. Vel, 2. omnes; itā sensus est, Quæ omnia perspicue docent, vel faciunt ut omnes fateantur & dicant, rectum esse Deum, &c.^h. ¶ וַיִּשְׁכַּח Ad indicandum, sive annunciandum, JT. Pi. Mu. i.e. docendum & declarandumⁱ. ¶ Non est iniquitas in eo, וַיִּשְׁכַּח Iniquitas ulla, vel minima, Gej. Geminatur ad augendam significationem^k, ut Psal. 3. 3. & 125. 3^l.

PSALM. XCIII.

ARGUMENTUM. Primus Psalmi versus, qui similis est Psal. 96. 10. suadet hoc Carmen ad idem cum illo tempus referendum, nempe ad Arcæ translationem in Sionem^a. Hic Psalmus consolatur afflictam Ecclesiam, nè, cum vident Reges, &c. tumultuari & bella movere, vel Ecclesiam oppugnare, animum despondeant, &c. Docet enim Christi Regnum esse firmum & durable^b. Hic Psalmus ad tempus Messie pertinet^c. Sic & reliqui usque ad Psalm. 100^d.

* Laus cantici ipsi David in die ante Sabbatum, quando fundata est terra] Græci melius, ὅτε κατασκευάσθη ἡ γῆ, cum habitari cepit terra, nempe ab animantibus & homine*.

Sed Heb. sine Titulo est^f.
1. Dominus] Vel, Jehova, P. qu. d. Esto, regnent Egyptii, Assyrii, &c. nihil hæc sunt ad Regnum Dei, &c.^g. ¶ Regnavit; ita o'. Ch. Sy. Mo. M. &c. וַיִּשְׁכַּח Regnat, P. JT. Ca. V. præter. pro præter. Rex est, Ti. non nomine tenens, sed re ipsaⁱ. Imperat, imperabitque, Gej. ¶ Decorem, וַיִּשְׁכַּח Gloriam, vel Celsitudinem, induit, o'. P. Ti. Mo. &c. ut Rex vestes regias induit^k; ut ornamentum, & abundanter. Vide Psal. 65. 14^l. ¶ Præcinxit (vel accinxit, o'. P. Mo. &c.) se] Instar ducis ad prælium. Vide Psal. 18. 33, 40. & 65. 7^m. q. d. Paratus est opus suum exsequi, Esa. 8. 9. Luc. 12. 35ⁿ. ¶ Etenim, &c. וַיִּשְׁכַּח Etiam (vel, quin &, Ti. idcirco etiam, Pi. insuper, Ch.) firmabitur, sive stabilietur, (vel, sic firmatus est, M. Ti.) orbis (vel, firmavit orbem, P.) nè (vel, ut non, Ti.) nutet, Mo. Ti. nè se moveat, P. ut nutare non possit, M. non dimovebitur, Pi. Etiam, h. e. Atque etiam ex eo futurum est ut firmetur

orbis, &c. Nam Deo Rege nunquam concutietur orbis, &c.^o. Vel, etiam, q. d. Non solum Deus rationem^o Mu. habet suæ majestatis, ut hanc declaret, verum etiam scabelli pedum, ut illud stabiliat P.

2. Parata, &c. וַיִּשְׁכַּח Paratum (vel, Stabile, JT. Pi. Sy. Conditum, Ca. Constitutum, Ti. Stabilium, P. Firmum, V. sub. est, JT. Pi. &c.) solium tuum, o'. Mo. M. &c. i. e. Regnum tuum, quo populum tuum defendis contra hostes^q. ¶ Ex tunc; ita o'. Mo. Mu. ut Prov. 8. 22. q. d. i. e. ab æterno^r; וַיִּשְׁכַּח A principio, Ch. Ar. Eth. jam^r Mu. inde ab exordio, Ti. ab antiquo, Sy. olim, Ca. ab illo tempore, JT. Pi. sic P. scil. quo stabilire coepisti terram, i. e. defendere populum tuum^t. A tempore mundi, M. Ab^t Pi. orbe condito^t. Vel, ab æternitate: nam tunc in Deo æternitatem denotat, Prov. 8. 22^v; de creaturis dictum, notat initium temporis, Esa. 44. 8^x. Ante tunc, h. e. ante ullum certum & finitum tempus, de quo vox tunc ab homine enunciari posset. וַיִּשְׁכַּח hinc valet ante, ut Prov. 8. 22. וַיִּשְׁכַּח, & 23. וַיִּשְׁכַּח ante seculum; Esa. 43. 13. וַיִּשְׁכַּח ante diem, h. e. antequam esset dies; Mic. 5. 2. וַיִּשְׁכַּח Ex tunc, i. e. ex quo tu fuisti, h. e. ab æterno^z. ¶ A seculo; ita o'. Ch. M. P. Mo. &c. וַיִּשְׁכַּח Indè à seculo, JT. Pi. ab æterno, Sy. Ar. sic Ca. Antequam seculum ullum vel tempus inciperet^a. ¶ Tu es; ita P. M. Ti. &c. וַיִּשְׁכַּח Tu, Mo. tu idem es, Eth. tu regnas, JT. Pi.

3. Elevaverunt (vel, Elevabunt, Mo. Extollunt, M. Ut ut attollant, JT. Attollunt quidem, Pi. Edant licet, Ca. Sustulerunt, P.) flumina fluctus suos; ita P. וַיִּשְׁכַּח Illisionem (vel contritionem, V.) suam, Mo. M. V. rupturas suas, Ar. fragorem suum, JT. Pi. Gej. strepitum, Ca. fremitum suum conterentem. Id וַיִּשְׁכַּח, (quod alibi non occurrit,) à וַיִּשְׁכַּח attrivit, conquassavit, Psal. 38. 9. & 51. 10, 19. unde וַיִּשְׁכַּח attritus, Psal. 9. 10^b. Lesiones, vel percussiones, suas, Belg. Flumina sæpe significant tumultuosum furorem & tyrannidem populorum, Psal. 18. 5. & 65. 8. Esa. 17. 12, 13^c. Fluminibus, ob vim, fremitum, irruptionem & damna, tacite conferuntur tyranni vel hostes Ecclesiæ; ut constat ex Jes. 8. 7, 8. Jer. 46. 7, 8. Omittitur hinc particula comparativa, sicut; qualis ellipsis est & Psal. 125. 2. Sensus est, Utut formidabilis sit aquarum potestas, &c. nihil tamen id, si cum Deo conferatur^d. Significat Deum tum maxime è cælo fore^d Gej. rem se præbere, quum gentes impiæ instar exundantium fluminum adversus Dei populum magno cum tumultu cooriuntur*. Significatur hinc hostium contra^e Mu. populum Dei ferocitas, sed quam Dominus facile compescere potuit^f.

4. A (vel Præ, Mo. Mu.) vocibus (vel, Supra voces, M. Sonis, JT. Sed sonis, Pi. Præ murmure, Ar. Magis quam sonitus, P. sim. A.) aquarum multarum] Itā o'. Eth. Ch. &c. confluentium & mutuo collisaram^g. Heb. וַיִּשְׁכַּח מים רבים. ¶ Mirabiles elationes (undæ, fluctus, proprie collisiones^h,) maris] Itā o'. Eth. Videntur velle absorbere terram, & Dei arcem evertere^h. ¶ וַיִּשְׁכַּח Magnificis fluctibus (vel, fluctibus irrumpentibus, JT.) maris, Pi. potentium (vel, & fortium, P.) procellarum (vel fluctuum, P.) maris, Mo. Ti. & supra vehementes illisiones fluctuum maris, M. ¶ Mirabilis, &c. וַיִּשְׁכַּח Potens, vel fortis, (magnificus, M. magnificentior, JT.) est in excelsis Jehovab, P. Mo. &c. [Ca. versum sic reddit, Tot aquarum sonitibus, tam insignibus maris fragoribus, insignior es in sublimi, Jova. Ti. sic, At plus quam strepitus aquarum immanium, procellarumque maris admirabilium, potens est Dominus qui in excelsis præsidet.] At ex legibus Hebraismi debebat in tali constructione adject. וַיִּשְׁכַּח postponi substantivo וַיִּשְׁכַּח, sicut וַיִּשְׁכַּח postponitur וַיִּשְׁכַּח: quum igitur præponatur, Hebraismus postulat ut prædicati vice fungatur, & verbum substantivum includat. Quod cum K. animadverteret, voluit וַיִּשְׁכַּח prædicari de וַיִּשְׁכַּח fluviis, in præced. v. sed malim prædicari de וַיִּשְׁכַּח, ac sensum esse, magnificos esse fluctus maris. וַיִּשְׁכַּח autem in וַיִּשְׁכַּח non est comparativum, sed causale, quod significet unde sit quod magnifici sint fluctus maris; nempe, è strepitu (vel, ob strepitum) aquarum multarum: quum enim multæ undæ inter se colliduntur, elevantur fluctus, oriturque ingens strepitus, quæ ipsissima est fluctuum magnificentia. At nihil hæc ad Deum; est enim

enim hæc fluctuum magnificentia in terra; at Deus magnificus est in excelsis. Superbos Ecclesie hostes confert, v. 3. cum tumidis fluviorum fluctibus, v. 4. cum tumidis maris fluctibus; sed qui ambo magnificentie Dei cedere debeant. Præeunt in hac interpretatione o. *Ἀπὸ φωνῶν ὑδάτων πολλῶν. θαυμαστοὶ οἱ κατεσκευασμένοι τῆ θαλάσσης. θαυμαστοὶ ἐν ὑψαλοῖς ὁ κύριος.* Accuratissima est interpretatio, cum qua consentit Vulgatus, si male distinctos versus bene distinguas. Syrus habet, "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא"; quæ Gabriel Sionita vertit, *Plusquam sonitus aquarum multarum.* Immensi quidem sunt fluctus maris: at gloriosissimus in excelsis Dominus. Melius Erpenius, *A sono aquarum multarum fortes sunt fluctus maris.* Laudatus est in excelsis Dominus. Hæc verbo tenus conveniunt cum Hebræo, & nihil discedunt à o. Non multum inde abit Arabs. Solus Chaldaeus vertit ut nostri Interpretes, sic enim habet, "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא", *Præ vocibus aquarum multarum, præ gloriosis fluctibus maris magni, gloriosa est in cælis altitudo Domini.* Supra strepitus aquarum ingentium fluctus maris admirandi sunt vehementer, sive præ fortitudine: at Jehova mirabilior est in cælo, He. in V. πῶ non reddo, præ, ut sit comparativum, sed, propter, ut sit causale, & locum sic verto, *A vocibus, vel, Ob sonitum, sive sonos, aquarum multarum, tantâ ventorum vi potenter collisarum, sublatarum, dejectarum, &c. tremendi sunt fluctus maris: at magis omnino tremendus præ his, vel celsior, aut gloriosior, est in excelsis Dominus.*

5. *Testimonia tua* i.e. dicta & scripta tua, quæ tuam erga pios voluntatem testantur. Verba per Prophetas scripta, quæ de Regno Messie testantur. Al. Præcepta tua, quibus mare coercuisti. Al. Promissiones tuæ, quibus defensionem populo tuo promissisti; quibus testatus es te Regnum tuum in Ecclesia perpetuaturum. Sensus, Quod te talem tuorum causâ exhibes, id pro tua veritate facis, nec non pro sanctitate, quæ decet, &c. [ut sequitur.] Post prædicatam Dei maiestatem, merito progreditur ad testimonia, quæ vel maxime ad iustam Dei celebrationem inducere nos possunt. Al. Testimonia, &c. i.e. Firma ac stabilis est singularis illa ratio quâ præsentiam & benevolentiam tuam Ecclesie testatam facis, sive verbo, sive opere sanctificationis, &c. ¶ *Credibilia, &c.* "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" *Fidelia* (vel firma, Pi. certa, V. A. probata, V. constantia, A.) sunt valde, Mu. &c. Vide Psal. 19. 8. Nullius spem frustrantur. ¶ *Domum, &c.* "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" *Domum tuam decet, sive ornat, vel, Domui tuæ, sive In domo tua, decora est, sanctitas, Sy. M. P. Mo. JT. Ca. Pi. &c.* Itaque tui debent perpetuo sanctitati studere; ut quæ talem custodem & benefactorem habeat. Sensus versus, Promissa tua dignissima sunt creditu; quia & hæcenus te illa præstitisse sensimus, & ea argumenta continuationis deinceps à te procurandæ habemus, ut nulla ex parte dubitare possimus. Unde maxime decet ut Ecclesiam tuam perpetuo sanctam, & ab omni hostium profanatione liberam, conserves. [Ti. versum sic reddit, *Quæ enim tu testatus es super domo tua pulchra & sancta, vera & firma permanent, &c. Ch. sic, Testimonia tua vera sunt admodum, domo sanctuarii tui pulchre conveniunt.*] "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" est præter. Niphal, vel ab inusitata radice "וְיִשְׁמַחֲנוּ" pulcher fuit, vel, ab "וְיִשְׁמַחֲנוּ" desideravit: sed prius præfero propter similia exempla, Prov. 19. 10. & 26. 1. & Cant. 1. 10. ¶ *In longitudinem dierum* i.e. In æternum. Vide Psal. 21. 5. & 23. 6. In omne tempus debes stare promissis.

PSALM. XCIV.

ARGUMENTUM. Ferme evincit Carminis series illud esse editum in captivitate Babylonica, vel sæviente aliqua aliâ tyrannide. Hic igitur inducitur gens Hebræa Divinam vindictam de sceleratis deposcens, &c. Argumentum simile est Psal. 9. 10. 11. 12, &c. Implorat auxilium Dei contra hostes, &c.

* *Quarta Sabbati* At Heb. caret Titulo.

1. *Deus ultionum* Ità Mo. P. &c. Qui soles ulcisci injurias quibus alii alios afficiunt.

Deus scelerum ultor, Ti. Vide Deut. 32. 35. Jer. 51. 56. * A. ¶ *Libere* (vel fidenter, o. Æth.) egit; id est, splendide apparuit: "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" Apparuit, Ar. irradiat, Mo. affulget, i. e. prodi in lucem: appare, Sy. P. Conspicuas, vel illustris, appare, Ti. Gej. hostibus in terrorem, nobis in solatium. Vide Psal. 50. 2. & 80. 2. h. Illucesce, exhilara pios protectione tuâ contra impios gubernatores. Metaphora ab exortu Solis.

2. *Exaltare* i. e. Conscende tribunal, ut causam cognoscas. Vel, Facto ipso ostende te hostibus esse eminentiorem & potentiorum. Fac ut sciant hostes te Excelsum esse, qui scelera vehementer vindicet. Te gloriosum ostende eâ vindictâ sumptâ. ¶ *Redde retributionem* (vel talionem, Ti.) superbis Ità o. Ch. M. P. &c. Heb. super superbis, Mo.

3. *Usquequo peccatores gloriabuntur?* De sua felicitate; vel, propter oppressionem piorum.

4. *Effabuntur*; ità o. Æth. "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" Effutient, Mo. P. Ti. Ch. Pronunciabunt, V. Effatiunt, vel Pronunciant, Q. in V. M. Eructabunt, Sy. Eructantes, JT. Si cum his line interrogatione legas, dic hostes hic describi, quod, propositis ipsorum moribus, facilius Deus ad opem ferendam excitetur. [Al. aliter.] Ad hunc & tres sequentes versus repetendum est, ex v. 3. usquequo. Quousque eructantes, Heb. ebullient, i.e. cum impetu loquentur. Quousque effudent, Gej. effutient, vel eructabunt, velut ex fonte? Vide Psal. 19. 3. Jac. 3. 11. ¶ *Et loquentur iniquitatem*; ità o. Æth. Sy. oppressionem, Ar. "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" Loquentur (vel, & loquuntur, M.) durum, Mo. Mu. &c.

sub. verbum, Mu. A. vel, quod durum est auditu, M. vel, res duras, vel, durabilia probra, A. vel, dura, i. e. superba, sub. verba, V. vel, grandia, Ti. vel, superbæ, JT. Pi. vel, vetus, Gen. Coc. i.e. inveteratam malitiam. Vel, rancidum, vetustate corruptum, blasphemiam in Deum, in Sanctos, &c. [Ca. hæc cum præced. sic reddit, Intoleranda verba proferunt.] De "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" vide 1 Sam. 2. 3. Psal. 31. 19. & 75. 6. Verba, Eructant, loquuntur, sine copula conjuncta, valent, indefinenter, palam, impudenter, vel eructando, loquuntur, &c. Vel, postterius verbum in talibus importat causam prioris: ut Psal. 88. 11. an gigantes resurgent, celebrabunt te? h.e. ut te celebrent? Psal. 102. 14. surges, misereberis; i.e. ut miserearis. Ità & hic, eructabunt, loquentur, i.e. ut loquantur. ¶ *Loquentur*; ità o. Æth. "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" Faciant, vel jactabunt, (vel, extollunt, P. prædicabunt, Mo. JT.) se, M. Ti. Loqui facient se, vel, superciliosè dictis se efferent, aut ostentabunt. Exaltantur, vel, exaltant se, superbiunt sicut ramus altus, ex "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" ramus. Confer Esa. 61. 6. Quousque se prædicabunt? Pi.

5. *Populum tuum* Quousque populum, &c. Pi. ¶ *Humiliaverunt*, "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" Conterunt, Gej. P. opprimunt; futura pro præsentibus usque ad 8. versum.

6. *Interfecerunt*, "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" Interficiunt, Gej. Quousque interficient? Pi. Mu. Gej. impune scilicet: tu es viduarum & peregrinorum curator. Vide Exod. 22. 22, &c. Deut. 24. 17. Nota gradationem: letantur, &c. v. 3. insultant, v. 4. affligunt, v. 5. occidunt, v. 6. abnegant providentiam, v. 7.

7. *Et dixerunt*, "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" Et dicunt, sive, Et tamen dicunt, Gej. Et quamdiu dicent, &c. putâ, vel palam, audientibus aliis; vel tacitè, in corde. ¶ *Non videbit* Vel, videt, Gej. i.e. In illa non animadvertit; Non attendit hæc sublimitas.

8. *Intelligite*; ità Mo. P. &c. "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" Animadvertite, JT. Pi. ¶ *Insipientes*; ità o. Ch. M. "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" Stulti, Ar. Mo. o. bruti, Pi. o. brutissimi, JT. Brutis deteriores, præ supina oscitantia & perversitate. ¶ *In populo*: in hoc vel illo populo: "וְיִשְׁמַחֲנוּ בְּיָדָא דְּגַבְרִיִּל שְׁוִיטָא" Vel, totius hujus populi stupidissimi. Hebræi superlativum sic expriment; ut, formosa in mulieribus, i.e. mulierum formosissima, Cant. 1. 8. Confer Prov. 30. 30. [Ca. hoc cum præced. sic vertit, hominum stupidissimi.] Sic compellat impios gravissimis nominibus, propter miseram & dementem illorum conditionem, judiciumque perversissimum.

9. *Qui plantavit aurem* i.e. Fecit, & in corpore posuit. Sic, plantavit cælos, Esa. 51. 16. P. Notat hæc vox mirabilem organorum auditus structuram, &c. Gregia argumentatio. Quicquid perfectionis est in rebus

- conditis à Deo est; est ergò in ipso eminenti modo.
 10. *Qui corripit, &c.* [Variè reddunt.] *An qui corripit* (vel *castigat*, JT. Pi.) *gentes non arguet?* vel *reprehendat?* *an qui docet hominem scientiam*, subaudi, ex præcedentibus, commodum hoc antitheton †, *nescit?* Mu. sim. P. A. Ang. vel, *non agnosceret?* JT. vel, *inscius esset?* Pi. Tales imperfectæ locutiones præ passionibus animi alibi occurrunt; ut 2 Sam. 5. 8. collat. cum 1 Par. 11. 6. Psalm. 6. 4 *. Verùm plenus est sensus sine ellipsi.
 * A. *An qui castigat gentes non arguit?* ipse est qui docet hominem scientiam, M. Et qui erudit (vel castigat, Sy.) *gentes non arguit?* qui notam fecit hominibus scientiam? Ar. sic Sy. *An possibile est ut dederit Legem populo suo, & cum peccaverint non arguantur?* nonne Deus docuit hominem primum scientiam? Ch. Hic statui possit verborum synchysis, *An castigans gentes, an informans scienter homines, non arguit?* Hoc ipsum informare Dei complectitur tum revelationem rerum sciendarum, tum largitionem facultatum ad eas capiendas.
 * Gej. *Qui toties gentes corripit, quique homines scientiam docet, vos non argueret?* Ti. Locum sic verto, *Qui docet gentes*, (nō וְיָדֹעַ enim sign. ut corrigere, ita docere,) i. e. omnes mundi populos, qui docet hominem (vel, Adamum, sive hominem primum,) scientiam, annon is arguet? vel, *punit?*
 * Ham. 11. Dominus (vel, Imò Jehova, Pi.) *scit cogitationes hominum* Quibus putant Deum non curare res humanas.
 * Mar. Quoniam (vel, quòd, Mu.) *vana sunt* Heb. quòd ipsa sint vanitas, i. e. vanissimæ: & quoad objectum, quod plerumque caducum est; & quoad finem sive eventum, q. d. quòd non assequuntur quod intendunt. Al. *quod stultæ sunt*. חֲכָמִים sign. stultescere, Psalm. 62. 11. & Athei homines stulti in S. S. vocantur; & hæc cogitationes Atheorum, quòd Deus non videt, &c. ut falsæ, ita stultæ, sunt & impudentes, quæ illos non impunitate donabunt, sed perditioni exponent. Confer v. 8 P. Trajectio hic est, qualis Gen. 1. 4. *Viditque Deus lucem, quòd esset bona*.
 * Mu. 12. *Beatus, &c.* Incipit pars altera Psalmi, quâ pios consolatur.
 * Mu. Quem tu erudieris, vel, *castigaveris*, V. A. sic Pi. Gej. &c. אֲשֶׁר תְּסַדֵּר *Quem castigas eum*. Pleonasmus affixi post relativum. Confer Psalm. 1. 4. Intellige hic correptionem tam verbalem per ministros, &c. quàm realem per crucem, &c. †. Quem doces, sive instruis, ut Deut. 4. 36. quòd hic locus respicere videtur. Castigatio enim vel coercitio est vel verbo, vel opere.
 * A. Et de (vel, ex, Pi. Gej. A. &c.) *lege tua docueris eum* i. e. Et Legem docueris, &c. ita scil. ut eam observet. De lege, quæ docet flagella bonis non esse mala, sed bona & commoda, & cedere in bonum, Rom. 8. 28 *. Ex lege instruis eum, quàm tu sis omniscius, justus, potens; quàm humiliter, fiducialiter & obsequiosè venerandus; quàm patienter auxilium tuum expectandum est. Legem, sive doctrinam Dei, opponit omnibus sapientum cogitationibus.
 * A. 13. *Ut mitiges, &c. ita*. וְיִשְׁקֵט לָךְ *Ut concedas ei mansuetudinem, &c.* Ar. *Ut quietem* (vel tranquillitatem, Ti. V. sim. M. Sy.) præstes, vel pares, illi à diebus malis, P. M. Sy. &c. vel, malis, Mo. Pi. vel, *adversitatibus*, JT. sim. Ti. A. diebus iudicii gehennæ. Ut immunis sit à turbulentis affectibus, qui alios vexant, &c. Nè in calamitatibus indignetur, vel fremit, sed placidè se Deo subiciat, & pacato animo speret liberationem. Ut securum eum reddas à temporibus malis, Ca. *Donec fodiat peccatori fovea* Sic Gej. M. Mo. Sy. &c. i. e. Sepulchrum, vel, exitium. Sed si וְיָדֹעַ vertas, donec, sensum turbat, q. diceret Deus, quietem piis continuandam donec, mensurâ peccatorum impletâ, improbis parata sit perditio; quum tamen ex adverso constat, vel, exitium improborum præcedere, ejusque effectum esse quietem bonorum ab istis oppressorum; vel, utrumque simul obtingere, ut 2 Thes. 1. 6, 7. Verto itaque וְיָדֹעַ, dum, sicut Job. 1. 16. Jon. 4. 2 f. Dum. (vel, dum interim, Ti.) foditur, &c. Pi. Ham. Ca.
 * Mar. 15. Quoadusque justitia (vel veritas, Ar.) convertatur in (vel, redeat ad, Ar.) iudicium Ità. i. e. Quamdiu justitia vigeat, nec in lingua hæbeat, sed reducetur in opus. Vel, Donec justitia exsequatur justum, iudi-

- cium. Loquitur de justitia & iudicio hominis, non Dei.
 10. Quia (vel, Sed, i. Gen. JT. Pi. Coc. A. כי, pro כי; vel, Nam tandem, P. V.) usque ad justitiam revertetur iudicium, Mu. Mo. Ch. Gej. P. V. JT. &c. Sensus, Quamvis Dominus differat sua iudicia, suosque sinat affligi; tandem tamen justitia & iudicium in suum restituentur locum, h. e. ex æquitate iudicium faciet omnibus. Videbatur Dei iudicium à justitia discessisse, dum pii affligerentur, & impii bene esset: sed ad eam tandem redibit; nam suos è manu impiorum eripiet, & impios persecutores perdet. Collapsa disciplina restaurabitur, & bonus ordo ubivis fancietur. Al. Severitas in misericordiam mutabitur, & rigor Legis in clementiam Evangelii. Iudicium sæpe sumitur pro sententia puniendi, ut Jer. 52. 9. & justitia, pro gratia; vide Psalm. 24. 5. וְיָדֹעַ sæpe beneficentiam & misericordiam denotat. וְיָדֹעַ verto, usque ad, ut Gen. 7. 23. & 14. 23. Significat itaque quòd præsens hostium rigor, Deo suis favente, non solum amovebitur, sed in summa beneficia convertetur. Ità fieri solet in mutationibus Regnorum: illis magis favet victor qui à præcedente rectore maximè oppressi erant. Atque ità factum est Judæis captivis in Babylonia, (de quibus docti Judæi hunc Psalmum accipiunt,) qui, cum Persæ Babylonicos devicissent, everti sunt, Dan. 6. & in patriam suam redire permitti. Usquedum justitia redeat ad iudicium, M. Donec ad justitiæ normam restituat iudicium, Ti. Quin ad justitiam redeat iudicium. Quin Messias æquum iudicium faciat. Vide finem Psalm. 96. & initium Esa. 42. Nam post justum redibit iudicium, Sy. [Abstrahit pro concreto sumit.] Sensus loci, Iudicium Dei (quod in hoc seculo magis exercet bonos quàm improbos, & cujus principia tantum in hac vita ducuntur,) tandem ad plenam & constantissimam justitiam perducetur, ut suum cuique jus tribuatur, affligentibus afflictio, afflictis verò Regnum Dei, pro quo patiuntur. Et qui iuxta, &c. וְיָדֹעַ Et post illud, sive ipsum, (sub. iudicium, V. Gej. vel, illam, M. P. sub. justitiam; vel, eum, Ch. sub. Deum, V.) omnes recti corde, Mo. JT. P. &c. sub. incedent, M. sim. Gej. Justum hoc Dei iudicium approbabit, laudabit, ei adhærebunt. Hoc sensu legimus, *ambulare post Deum*, 1 Reg. 14. 8. & post idola, Deut. 4. 3. & 6. 14. & post multos, Exod. 23. 2. & post Davidem, 2 Sam. 2. 10 *. Recti astipulabuntur Deo iudici, Esa. 60. 21. Apoc. 15. 3, 4. cæteri contabescunt. Al. post illum, nempe Deum, cujus facta est mentio præcedente versu, & de cujus iudicio modò facta est mentio, saltem implicite. Sensus, Dominum sequentur, ubi viderint iudicia ejus. Illi Deum quærent, qui illos tuetur, eumque colent. Quicumque recti studio tenentur post ipsum Deum semper eunt, nec unquam eum deserunt, licet multa mala ejus causâ ferre coguntur: quia sciunt Deum tandem pro sua justitia unicuique retributurum juxta opera, vel in hac, vel in altera, vita. Idcirco illum sequentur, &c. Heb. post illum ibunt. Sed non opus est illâ ellipsi, ut ex dictis pater. Hanc sectabuntur, &c. Ti. quam sequentur omnes homines frugi, Ca. Et post eum redimentur omnes recti corde, Ch. Al. Et post hoc, sive illud, omnes puri corde, sub. redibunt ad florentem statum. Ità sensus loci est, Severitas hostium vertetur in benignitatem, indeque sequitur piorum prosperitas. Quid significat וְיָדֹעַ, disce ex Jud. 5. 14. post te Benjamin, i. e. ut Chald. exponit, Post te, Joshua ex Ephraim, successit Saul ex Benjamin.
 16. Quis confurget (vel, surgit, Pi. Gej. vel, surrexurus fuisset, JT.) mihi (i. e. in commodum meum, vel, pro me, P. M. Pi. Ch.) adversus malignantes? Sic P. vel, malitiosos? Pi. maleficos? JT. sim. LXX, Sy. &c. Heb. cum malignantibus? Mo. Sed וְיָדֹעַ hinc hostilitatem involvit, ut Gen. 26. 20. Psalm. 85. 5. Quis, &c. qu. d. Nemo; amici me deserunt, &c. Unus Dominus mihi præstod est, &c. Verba hinc sunt fut. pro præf. ut aliàs sæpissimè, quando aliquid quod perpetuò fieri soleat significatur. 7 in 7 valet, pro, sive, in commodum, ut Exod. 14. 25. Jos. 10. 14. Jud. 6. 31. Prov. 31. 8. Mic. 2. 6, 11. Aut quis, &c. וְיָדֹעַ Quis, &c. (aut quis, M.) stabit (vel, statuet, sive sistit, sive sistisset, se, M. JT. Pi. vel, parabit, Sy. vel, consistat, Ti.) mecum, &c. o. Eth. Ti. vel, mihi, Mo. Sy. ad me, M. pro me, Ch. P. &c.
 17. Nisi,

17. Nisi, &c. לֹא־יִשְׁכַּח לִי Nisi Dominus
auxilium (vel, auxilio, M. P. Ti. five, pleno auxilio, JT.
Pi. Gej. A. sub. fuisset, M. P. Ti.) mihi, Mo. vel, susten-
tasset me, Ch. sim. o. Ar. Ca. &c. Abstractum hic pro
concreto^o; & litera geminata, שְׁכַחָה, pro עֲזָרָה P.
177 deducunt ex 17 si, & 17 non. Et respondet hic
Psaltes interrogationi precedenti⁹. ¶ Paulo mi-
nus, &c. כִּמְעוּט שְׁכַחָה דְּרוּסָה וְגו' Brevi (vel, quasi pa-
rum, five, secundum parum, Gej. Mo. Pi. i. e. propemo-
dum¹.) habitasset (vel, parum abest, five abfuit, five
abfuisse, quin habitasset, JT. Pi. M.) in silentio, P. Gej. &c.
† Mu. A. ex vel, in loco silentii, JT. Pi. i. e. in sepulchro †: in silen-
tio sepulchri, M. Cum silentibus, i. e. mortuis, sing. pro
plur¹. Vide Psal. 115. 17^v. Sic Poetæ silentes, pro mor-
tuis, dixere^x; & illis Pluto dicitur Rex ille silentium¹.
Al. apud inferos, Ti. In excisione, i. e. loco excisionis, h. e.
sepulchro².
18. Si dicebam; scil. apud me²: אִם אֶמְצָא Quum di-
co, JT. Quum dicerem, Pi. Si cogitavi, Gej. sim. Mar. territus
magnitudine periculorum^b. ¶ Motus est (vel, Nutat,
five Vacillat, M. Gej. Lapsus est, Sy. Ar. Ti.) pes meus; ita o.
Ch. P. Mo. &c. וְגו' בְּמַטָּה וְגו' Jam labitur, & fieri non potest
quin ruam & præcipitem^c. Nunc consistere vel pergere
in pietatis cursu amplius non potero^d. ¶ Adjuvabat
me ¶ Protinus te sensu manum porrigentem^e.
19. Secundum, &c. בְּרֹב שְׂרָעָי In multitudine co-
gitationum (vel dolorum, o. Sy. Æth.) mearum, M. P. Mo.
&c. sim. JT. Pi. A. Dum multa tacitus mecum revolveo,
nempe, quod tu sis justus Judex, &c. Q. Pro magnitu-
dine anxiarum cogitationum^f. Pro estu multarum cogita-
tionum, Ti. Quoties variæ hinc inde animum meum
exagitârunt curæ^g. שְׂרָעָי occurrit hic tantum, & Psal.
139. 23^h. Significat cogitationes perplexas, instar ramo-
rum arboris¹. Convenit cum רָמֵץ ramus, Ezech. 31. 5;
& cum רָמֵץ, [sic enim legendum, non רָמֵץ,] quod tam
de ramis legitur, Esa. 17. 6. & 27. 10. Ezech. 31. 6, 8.
quàm de cogitationibus, ut Job. 4. 13. Psal. 119. 113. &
secundum nonnullos, etiam 1 Reg. 18. 21^k. ¶ Con-
solationes tuæ (i. e. quas ego per Spiritum tuum perci-
pio ex natura & verbo tuo¹.) letificaverunt (vel re-
creârunt, Ti. liberaverunt, Sy. dilexerunt, o. i. e. aman-
ter se gesserunt, vel, amantium more amplexæ sunt;
vide Jes. 11. 8. & 66. 12^m.) animam meam ¶ Ità P. Æth.
Mu. &c. Quæ dulciores erant ob præcedentes cru-
ciatus. q. d. Non aliunde quàm à te affulsit consola-
tio, &c. n.
20. Numquid adheret (vel jungetur, Mo. sociabitur, P.
Sy. Gej. consociaretur, JT. Pi. affixum erit, M.) tibi (vel te-
cum, JT. Pi. Al. An possibile est ut adhaereat tibi, Ch.) sedes
(vel thronus, five solium, M. P. Mo. &c.) iniquitatis? ¶
Sic o. Ar. vel, perversitatum? P. pravitatum? M. Gej.
confractioem? Mo. mendacii? Ch. ærumnarum? JT. Pi.
gravissimorum maleficiorum? A. vel sceleratorum? Sy.
Num aliquid tibi commercii esse potest cum tyrannide?
ac num tua gubernatio injusta & tyrannica esse potest?
¶ הֲיִתְּבָרָךְ כִּסֵּא הָרָם Num tibi quicquid commune est cum
solio tyrannico? Ti. Nihil enim tibi commune est cum solio
sceleratorum, Ca. Vel, cum tribunali injusto, five iudicibus
improbis P; cum gubernatoribus qui subditis ærumnas
creant⁹. Fieri num potest ut potentia hæc tibi probetur,
aut te parastaten habeat, adherentem, confirmantem,
&c. ¶ Post decantatam erga se Dei clementiam, reverti-
tur ad iustitiam ejus adversus hostes, &c. ¶ Qui
fingis (vel, formans, o.) laborem (seu molestiam, Mu.)
in (vel super, Mu.) præcepto²? Ità o. vel statuto: Qui instar
figuli plasmasti & condidisti nobis præcepta laboriosa
& ardua, etiam postquam ea servavimus †. Qui ea præ-
cepta tuis imponis propter quæ multa mala & perse-
cutionem pati necesse est, non succurres, neque adversus
injustam vim defendes¹? ¶ יִצְרָא עִמָּל עַל־חֹק
Formans, vel creans, five quod [scil. solium] creat,
five fingit, (vel, aut is qui format, i. e. excogitat, me-
taphora à figulo¹; vel, formantis, JT. [i. e. solium
formantis;] vel, qui compegerunt, Sy. sim. Ar.) laborem,
seu molestiam, (vel, iniquitatem, P. Sy. injuriam, V.
mendacium, afflictionem, Ti.) super statuto? Mo. Mu. h. e.
Pios opprimunt juris prætextu, & latis legibus^x. Vel,
in, five cum, præcepto, P. V. vel, ex more, five consuetu-
dine, V. vel, prætextu legis, Ti. vel, pro statuto, Pi. A.

five loco statuti, Pi. vel, præter statutum, JT. sim. Coc.
contra statutum, Gej. i. e. contra jura & leges¹; contra¹ Jun:
omnia jura sacra & profana²: contra legem tuam, Sy. Ar. ² Gej.
Repete, An consociaretur tibi³? Qui facinora patrant⁴ Pi.
ex instituto, Ca. Figmentum pravitatis num stabit in sta-
tuto? Ch. Ut fingas afflictionem pro statuto? Sensus
loci, Solium & conventiculum impiorum aliud nihil
agit quàm quodd fingit & decernit impia decreta quibus
homines opprimunt^b.
21. Captabunt, יִלְכְּדוּ Concurrant, Ti. Conglobant se, M.
Cocutes, Ca. Turmatim conveniunt, vel coibant, Pi. Mu.
sim. Gej. JT. Mo. A. ad pugnandum, &c. & agmine quæ^c A.
facto potenter irruunt: וְגו' וְגו' תִּרְמָה, Gen. 49. 19^d. ^d Gej.
Al. Decidunt (sensu forensi, Mu. sub. judicium, V.) contra
animam justis: ut Dan. 4. 11. וְגו' וְגו' תִּרְמָה, succidite arborem^e. * D. qui
(Sed ibi verbum Chaldæum est, & non est forense^f.) ebr. 3. 4^g.
Hic sensus firmatur ex membro seq. & ex versu præ-
ced⁸. Probat Psaltes suo exemplo, in Deo esse spe-
randum. Sensus hujus versûs & seq. Olim contra me
toti exercitus concurrerunt, meque infontem damnâ-
runt: At fuit mihi Deus tutissimum refugium^h. ¶ וְגו' וְגו' תִּרְמָה ^h Mu.
guinem innocentem condemnabunt ¶ Vel, condemnant, Sy.
P. Gej. Pi. &c. vel, impietatis damnant, Ti. vel, impium pro-
nunciant, & instar impii & damnati tractant. Tam in ju-
dicio. quàm extra judicium sanguinaria cudunt decre-
ta. Sanguis, pro toto homine, ut 1 Sam. 19. 5. Matt. 27. 4ⁱ. ⁱ Gej.
23. Et (vel, At, Pi.) reddet (vel, Et reducet, Q. in V.
Ipse rependit, M. Ti. sim. Mu. Ca. retorfit, Sy. Et conver-
tet, V. Qui convertit, JT.) illis (vel, super iis, Mo. P. in
eos, Sy. contra eos, V. JT.) iniquitatem ipsorum ¶ Ità o. Sy.
M. &c. aliis injuriosam & molestam^k. Vel, pro scelere^l Gej.
eorum, Ar. ¶ וְגו' וְגו' תִּרְמָה Illos ul-
tus est tandem, ut merebatur illorum iniquitas: vel,
In illorum capita retorfit scelus suum, & malum quod
mihi intentabant¹. ¶ Et in malitia (vel, propter¹ Mu.
malitiam, Pi. Gej. sim. Ca. vel, & malo, P. V. vel, juxta
malitiam, Ar.) eorum (vel suo, V. i. e. quod in bonos
moliuntur².) disperdet (vel excindet, Pi. Gej. sim. Mo.)³ V.
eos ¶ Suâ ipsorum malitiâ eos perdidit⁴: Illis artibus⁵ Mu.
peribunt quibus justos perdere volebant⁶: in quo mi-
rabile Dei judicium apparet⁷. ¶ וְגו' וְגו' תִּרְמָה ⁷ Mu.
Et malitia ipsorum excindit ipsos, JT. ¶ Disperdet, &c.
Repetitur ob certitudinem, &c. in solatium piorum⁸. ⁸ Gej.

PSALM. XCV.

50. ARGUMENTUM. Hortatur author populum Dei
ad canendas ejus laudes¹, ob varia ipsius bene-
ficia, quæ hic commemorat². Deterret autem eos ab
ingratitude & contumacia, exemplo majorum in de-
serto. Referri potest hic Psalmus ad tempus transla-
tionis Arcæ 2 Sam. 6. 1. K. & alii Hebræi hunc Psal-
mum ad tempus Messie referunt³: & de Christo intel-
ligit Paulus 1 Cor. 10. 9. & Heb. 3. 7. & 4. 3. &c. Hic
Psalmus est invitatio Judæorum ad obedientiam fidei
in Christum⁴.
60. * Laus Cantici ipsi David ¶ Ità o. At in Hebræo ca-
ret Titulo. Author tamen epist. ad Heb. versum ex
hoc Psalmo proferens sic ait, Hodie, in David, dicen-
do, &c. fortè tantum quodd maxima pars Psalmorum sit
Davidis⁵.
1. Venite, וְגו' וְגו' תִּרְמָה Agite, JT. Pi. Est vox hortantis, & ex-
citantis ad agendum⁶. Hamaniam socordiam, &c. in-
nuat⁷. Sunt hæc verba Davidis ad Israelitas, teste
Paulo Heb. 4. 7¹. Sic dicunt Israelitæ in diebus Mes-
sie, alter ad alterum². וְגו' וְגו' תִּרְמָה festinationem notat & di-
ligentiam³.
2. Præoccupemus (vel, Præveniamus, o. Ch. M. Ante-
vertamus, Ti. Eamus, five Veniamus, ante, JT. Pi.) fa-
ciem ejus; ità P. Mo. &c. וְגו' וְגו' תִּרְמָה Prodeamus in
conspicuum ejus, V. sim. Mar. Mu. Eamus obviam illi.
Confer Deut. 23. 4. Mic. 6. 6^m. Veniamus primo⁴ & m. Mo.
statim, A. impigre & alacriter, sine cunctatione, in lo-
cum conventum, &c. Ante faciem, i. e. Arcam, ubi
præfens erat Deus: vide Psal. 42. 3. & 100. 2. &c. ⁵ C.
D d d 4 Ante

Antefaciem, i. e. præsentiā ejus, non in symbolo, h. e. Templo, &c. sed propriē, in carne assumpta. Vide Esa. 9. 2. & 40. 9. Supponitur hic eum, i. salutem jam comparasse, &c. 2. præsentiē esse, ut adiri possit, & propositum nobis, ut gratias agamus †.

¶ In (vel cum, Coc.) confessione] Nempe, Dei ut iusti, si condemnet nos; & gratiosi in justificatione. Est hæc ὁμολογία, quā dicimus *Ne & Amen* ad Divinum tum testimonium, tum mandatum, & ei fœdus & pacem nobis offerenti ad stipulamur *. ¶ *Cam celebratione*, Gej. cum gratiarum actione, JT. Pi. Vox sumitur de utraque confessione, tam *landis*, quā *fraudis*, ut nonnulli loqui amant: confitemur itaque hic & Dei clementiam, &c. & nostram indignitatem, &c. †.

3. Super omnes deos] Angelos, vel Principes °, vel deos fictitios aut nuncupativos P.

4. In manu ejus sunt omnes fines terræ; ita °. Ar. &c. *מְחַיֵּה מֵתִים*] *Scrutationes*, sive *scrutamina*, Pi. *vestigia*, JT. *ima*, P. *fundamenta*, Sy. *profunditates*, Gej. A. *abstrusissima*, Ti. *penetralia*, Ch. M. Pi. Ca. A. Mu. Profunda, pro quibus scrutatio fit, Job. 28. 1, 2. & quæ scrutatione humanā reperiri nequeunt, Job. 38. 4, 5, 6, 18 9.

Quicquid in imis illis continetur recessibus, ut metalla, mineralia, aquæ, &c. P. *Pervestigations terre*, h. e. tota terra quā longa latāque est, cum hominibus qui in illa sunt, & quā profunda est, unde mortuos resuscitavit Christus. Non allegat hic cœlum & stellas, licet magnitudinem Dei commendent, &c. quia agit de Regno gratiæ, quod diffusum est per totam terram, i. e. omne genus Judaicum; & *montes*, h. e. Regna terræ; & *mare*, i. e. insulas; & *aridam*, i. e. continentem. Hisce amolitur Judæorum opinionem de Regno Dei ad unam gentem adstricto †.

¶ Et altitudines (vel vires, sive fortitudines, JT. Pi. P. A. E. in Mu. vel, *cacumina*, Mo. Belg. sim. Sy. vel, *fortes*, sive *lasse*, *altitudines*, A.) *montium*; ita °. Ca. &c. *וְהַרְעוּ*] *Et lassitudines montium*, pro, *montes lassitudinum*, h. e. altissimi, ex lassitudine quæ plerumque oboritur iis qui eos montes conscendunt †.

Sic Job. 22. 25. *argentum lassitudinum*, in quo quærendo homines defatigantur. Radix est *וָעָלָה* *defatigatus fuit*. Vide Num. 23. 22. & 24. 8. Sensus versus est, Quicquid vel fursum versus supra terram conspicuum est, vel deorsum infra terram delitescit, omne paret patēque Deo *. Nihil tam abstrusum vel tam potens in rerum natura, quod non sit in manu Dei †.

6. Adoremus; ita V. Mu. *נִשְׁתַּחֲוֶה*] *Incurvemus nos*, JT. Pi. Gej. *prosternamur*, P. Mar. Quod fit toto corpore †. ¶ *Procidamus*, *וְנִכְרַעַה*] *procurbamus*, P. *incurvemur*, sive *incurvemus nos*, Mar. Gej. Inclinemus caput (cum aliqua parte corporis) in terram, more eorum qui beneficium accipientes ab aliis gratias agunt †. ¶ *Ploremus*; ita °. Ar. Æth. Sed quid plorandi vox, cum in vers. 1, 2. omnia sint lætitiæ? Fortē °. legerunt *וְנִכְרַעַה*, detracto ר. ¶ *וְנִכְרַעַה* *Fleamus genua*, Pi. Tribus his verbis docet omnimodam venerationem Deo esse tribuendam; non solum cordis, sed etiam externam *.

7. Deus noster] Qui nobiscum sc. fœdus pepigit †. ¶ *Populus pascuæ ejus*, *מִרְעֵיתֵי* *Pascui ejus*, Pi. Gej. i. e. Quem velut pastor ducit in pascuā; vel, victitans pabulo ejus †. Al. *regiminis*, sive *dominii*, ejus. Nam ut *רָעָה* sign. & *pascere*, & *gubernare*; ita par est *מִרְעֵיתֵי*, de gregibus dictum, significare *pascuum*, de hominibus, *regnum*, sive *dominium*. Aliter medela fiet apparenti incongruitati, si transpositionem in hoc versu facias, & sic accipias, *populum manūs*, & *oves pascui*. Sed malim prius †.

¶ *Et oves manūs ejus*] Quas manu ducit, (in pascua *,) ac regit †; in qua [manu] est virga & pedum, Psal. 23. 4. Quorum ipsemet curam habet, non per mercenarium. *Manus*, pro eura & potestate: vide Num. 4. 28. 33. & 31. 49. Jud. 9. 29. *Oves ductūs*, sive *directionis*, ejus, Psal. 77. 21. Vide & Psal. 100. 3. ¶ *Hodie si vocem ejus audieritis*; ita JT. Pi. Mu. &c. *וְהָיָה כִּי שְׁמַעְתֶּם*] Hæc verba coherent cum versu sequente P, ut patet ex Heb. 3. 7. & 4. 7 9. Exhortationi præmissæ, *Venite*, &c. subnectitur seria inobedientiæ dissuasio †. [Alii præcedentibus nectunt.] *Venite, adoremus*, &c. si vobis nimirum animus est au-

dire vocem Dei †. Sed aptius jungitur sequentibus, *Si audieritis*,—*nolite obdurare*, quā præced. hoc modo, *si audieritis*—*adoremus*, hoc enim verbum est diversa personæ †. [Sed nihil frequentius quā enallage personarum, maximē in Psalmis scriptisque poeticis.] Al. *וְהָיָה כִּי שְׁמַעְתֶּם* optativē sumi potest, ut Exod. 32. 32. Luc. 19. 42. & 22. 42. Itā & h. l. *Utinam audieritis*, &c. [sic Q. in V.] Itā sensus completus est. Alio forsan modo sensus completus erit, si *וְהָיָה כִּי שְׁמַעְתֶּם* veritas, si, hoc modo, *Adoremus*, &c. *Quia ipse est Deus noster*, & nos *populus pascui ejus*, & *oves manūs ejus*, si audieritis vocem ejus *hodie*, (vel, ut Judæo-Ar. legit,—*oves manūs*, sive *ductūs*, ejus *hodie*, h. e. statim, si audieritis vocem ejus, i. e. ei obedieritis:) ut verba sint conditionalis promissio: ubi conditio, ad quam præstandam excitantur, est adoratio Dei; & promissio est, quod Deus erit illorum Deus, & pastor: & licet hæcenus ob rebellionem eorum puniti fuerint, &c. si tamen tandem audierint, &c. eripientur è manu hostium, & ipsi cum Arca quietem habebunt in Jerusalem. Eminentius autem hoc in N. T. impletum est, ut patet ex Heb. 4. ubi Judæis hanc hortationem applicat, iisque tempestivē respicientibus offertur remissio peccatorum præteritorum, & quies populo Dei destinata †.

¶ Mutant 2. personam in 1. *Si modo audierimus vocem ejus*, erimus grex ejus *. [Coc. hæc annectit verbis præcedentibus, quæ etiam parenthesi includit, sic, *Venite, adoremus*, &c. (Nam ipse est Deus noster, & nos populus pascui ejus, & oves manūs ejus,) *hodie*, si vocem ejus audieritis.] *וְהָיָה כִּי שְׁמַעְתֶּם* ellipticē hic ponitur, pro *וְהָיָה כִּי שְׁמַעְתֶּם*. *Hodie*, cum advenit Christus ad consummandum mysterium Redemptionis nostræ †.

Hodie, i. e. continuo, aut in præfenti vita †; statim, è vestigio †; tempore quo verbum gratiæ prædicatur, Heb. 3. 7. Sic alibi *hodie* pro præfenti tempore sumitur, ut Deut. 27. 9. Esa. 58. 4. Hof. 4. 5. *Hodie est tempus revelati Evangelii* †.

8. Nolite obdurare (vel obfirmare, Ca.) *corda vestra*] Itā °. Æth. &c. Per voluntariam malitiam Sp. Sancto resistentes †; non obedientes cœlesti vocationi †. Ut plus ponderis oratio habeat, inducit Deum ipsum hortantem populum, ne patres suos imitentur, &c. ¶ *Sicut in irratione*; ita Ar. °. sim. Æth. vel, *disceptione*, M. *contentione*, Ch. JT. *ut in illo jurgio*, Ca. *ut exasperatores*, Sy. *וְכַמְרִיבָה*] *Sicut in Meribah*, P. Ti. Mu. Gej. A. *ut Meribah factum est*, Pi. Heb. *secundum Meribam*. Nomen loci ab eventu sic dicti. Vide Exod. 17. 2, 7. ¶ *Secundum diem* (vel, *ut die*, vel *in die*, Ch. Sy. M. P. Ti. &c.) *tentationis*; ita °. Ar. Ch. &c. vel, *quā tentasti Deum*, Ch. sim. Pi. *וְכַמְרִיבָה*] *Sicut die Massa*, Mo. P. V. Mu. Gej. &c. Vide Exod. 17. 2, 7. *Die*, i. e. toto tempore, quo Deum decies tentarunt, Num. 14. 22 †.

9. Ubi; scil. in deserto: *אֲשֶׁר*] *Quo*, sub. vel, loco, vel, tempore †. ¶ *Tentaverunt me*] Et vires meas, & num cum illis essem †. ¶ *Et viderunt*, &c. *וְגַם רָאוּ פְעֻלָּי*] *Etiamsi viderunt opus meum*, i. e. mirabilem ex Egypto liberationem, &c. ¶ *Etiā postquam viderunt*, &c. Coc. ex K. *Etiā viderunt*, &c. q. d. Nec desierunt meam erga se potentiam & benevolentiam experiri °. Nihilominus tamen *viderunt opus meum*, Coc. Ac proinde *etiam experti sunt opus meum*, i. e. castigationes meas P. *Opus Dei* vocat, tum beneficia †, (ut Psal. 68. 29. & 90. 16. & 92. 5.) quæ tentatione suā elicerunt; v. g. cum petiverunt panem, &c. dedit panem, &c. †. (Opus enim interdum pro remuneratione ponitur, ut Levit. 19. 13. Job. 7. 2. Psal. 109. 20.) tum judicia, sive pœnas peccatorum †; vide Psalm. 78. 31, 33. quæ vocantur *opus Dei*, Deut. 11. 7. Psal. 64. 10. & 66. 3. Jes. 10. 12. Dan. 9. 14 †.

10. *Quadragesima annis*] Hæc verba ad versum præcedentem referuntur Heb. 3. 9. at Græcus & Latinus cum Hebræo ad sequentia referunt †. ¶ *Offensus fui generationi illi*; ita °. *וְהָיָה כִּי שְׁמַעְתֶּם*] *Molestiam passus fui à generatione hac*, M. *cum radio pertuli gentem illam*, Ti. *Quorum generis ego pertesus*, Ca. *litigavi*, vel *rixatus sum*, cum generatione hac, P. V. *Fastidio habui in generatione*, Mo. vel, *generationem hanc*, sive illam, JT. Pi. Gej. quæ toties me tentavit: *וְהָיָה כִּי שְׁמַעְתֶּם* sign. *fastidire*, Job. 8. 14. & 10. 1. Ezech. 6. 9. & 20. 43. ¶ *Et dixi*] *Palam*

† Mu. ex AE.

Gen.

Ham.

V.

Gej.

Ma. ex

Jun.

Mar.

Coc.

Glas.

gram 3. 5. 5

433. sim. A.

Glas. ib.

V.

Gej.

Coc.

Mu.

Pi.

Si.

Ma.

Gej.

Mu.

Pi.

Ma.

Gej.

Mu.

Pi.

Ma.

Gej.

Mu.

Pi.

Ma.

Gej.

Mu.

Pi.

Ma.

Gej.

Mu.

Pi.

Ma.

Gej.

Mu.

Pi.

Ma.

Gej.

Mu.

Pi.

Ma.

Gej.

Mu.

Pi.

Ma.

Gej.

Mu.

- ^b Gej. Palam per Prophetas meos^b. ¶ Errant, &c. לֹא־יָדָעוּ לְכַבֵּד] Populus errantes, vel, qui errant, (vel, errabundi, JT. vel, errantium, Mo.) corde sunt, P. Pi. Gej. &c. Populus inconstans, stolidus, qui non externis fortè sensibus labitur, sed ipso corde aberrat à vero summoque bono, abreptus vanis cupiditatibus; quorum cor semper propendit ad deteriora^c. Populus est quorum idola sunt in corde eorum, Ch. cogitans homines esse socordes, Ca. ¶ Et isti, וְהֵם] Sed ipsi; q. d. Utut sæpe castigati à me & erroris convicti, viam tamen salutarem inire noluerunt^d. ¶ Non cognoverunt (i. e. noluerunt considerare*) vias meas] i. e. Tot miracula quæ eorum salutis causâ edebam^f. Vel, non curant actiones à me præscriptas^g. Verbum actus sæpe de voluntate intelligitur: ut Exod. 12. 48. וְלֹא־יָדָעוּ לַעֲשׂוֹת facere volens Pascha; Hof. 5. 4. non וְלֹא־יָדָעוּ cognoscere voluit. Negatur ergo hîc de iis tum actus cognitionis, nempe practicæ, tum præcipuè voluntas cognoscendi vel addiscendi. Noluerunt attentè considerare, memoriâ comprehendere, & opere exsequi rationem vivendi, Deumque ritè colendi, ipsis revelatam^h.
- ¹¹. Ut juravi; ita Sy. וְכִי־יִשְׁבַּח] Propterea (vel, Quod, Mo. vel, Quemadmodum, c. Ar. Æth. JT. vel, Certè, Imò, ut וְכִי־יִשְׁבַּח sumitur i Sam. 15. 20. Psal. 10. 6¹. vel, Quibus, Ch. M. Ti. JT. Gej. V. וְכִי־יִשְׁבַּח ellipticè, pro וְכִי־יִשְׁבַּח +,) juravi, P. ¶ Si introibunt in requiem meam] Intellige, vel, i. passivè, quod terra Israel & Jerusalem sit Dei requies, Psal. 132. 14: vel, 2. activè, q. d. requiem quam ipse [eis] dedi, vel concessi^k. In Terram sanctam, transacto molesto periculosoque itinere, ubi à molestiis quiescere debebant. Respicit etiam æternam quietem, cujus typus erat quies in terra Canaan^l. Vide Heb. 4. 3, &c^m. וְכִי־יִשְׁבַּח, si, particula jurandi Hebræis, & subaudiunt, Hoc vel illud mihi accidat, si introierint, &cⁿ. vel, sub. non ero Deus, Pi. Jurandum de quo hîc agitur habetur Num. 14. 23°.

PSALM. XCVI.

- ^a Mu. Argumentum hujus Psalmi & quatuor sequentium idem est, & simile Psalm. 47^a. Psalmum hunc edidit David Arcâ in Sionem translata^{*}, ut docet i Par. 16. ubi, paucis immutatis, habetur. Ad Christum tamen, cujus figura erat Arca, pertinet[†]. Psalmus hic est de futuro, h. e. ad Messie tempora pertinet: id quod probatur, i. ex v. ult. venit judicare terram. 2. Ubicunque legitur, canticum novum, sic est accipiendum^b. Ad illud tempus hunc Psalmum refero quando solvetur captivitas, & ex gentibus colligetur populus Israeliticus, nimirum Messie tempore^c. In hoc hortatur, vel, i. Israelitas, ut Deum extollant apud exteros, &c. vel, 2. Gentes, ut, tot miraculis victæ, Deo laudem suam tribuant^d. Continet illustre vaticinium de Regno Christi propagando per totum orbem, & vocandis ad ejus societatem Gentibus^{*}.

- ^f Mu. * Canticum ipsi David] Cui adscribitur i Par. 16^f. ¶ Quando domus edificabatur post captivitatem] Hoc vel additum à c. vel rectius ab Esdra, qui jussit cantari hunc Psalmum cum Templum reedificaretur post captivitatem Babylonicam^g. Sed quidni ex margine in textum irreperet^h? Psalmus Hebr. est שִׁירֵי־דָוִד. Sensus [Tituli] est, Usurpatum hoc Davidis carmen peropportune ab Esdra, cum jam restitutum esset Templum^k.

- ¹ Mu. 1. Canticum novum] q. d. Carmen illud in honorem Arcæ cantatum cantate nunc de novo ob adventum Christi, quem illa præfigurabat: vel potius, Nova carmina subindè canite^l. Vel, novum ponitur pro delectabili, exquisito, pretioso, &c. quod renovandum etiam indies, continuoque devotione innovatâ recolendum. Vide Psal. 40. 4. & 144. 9. Apoc. 5. 9. & 14. 3^m. ¶ Nova enim semper plus afficiuntⁿ; & Pindarus vinum vetus & carmen novum laudabat^o. Vel, novum, ob novum aliquod beneficium genti collatum^{*}. Potius novum, quia agit de Regno Christi^p, novisque ejus & in-

auditis beneficiis^q, & de novo fœdere, Jer. 31. 33^r. ¶ Omnis terra] Gej. Coc. Nempe, vel, i. Israelitica^r; ut docet v. 3. Narrate inter gentes^v. Significat conciliationem tribuum dissidentium in Christo^{*}. Vel, 2. universa, sive totus terrarum orbis, ut v. 3. Confer Psal. 19. 5. & 47. 3. &c^y. 2. Benedicite nomini ejus] Id est, vel, famæ ejus; vel, ipsi Deo, in quantum is nominabilem se fecit^z. ¶ Annunciate; inter vos, alter alteri^z: וְהִשְׁמַעְתֶּם] Evangelizate, V. ex o. sim. A. &c.

- ³. Mirabilia ejus] Ab ipso perpetrata, vel, per Arcam, vel, per Filium^b. 4. Laudabilis, לְהִלָּלָהּ] Laudatus, Mo. Gej. V. laude dignus, Q. in V. Sic לְהִלָּלָהּ [formidatus, pro,] terribilis, Psal. 47. 3. לְהִלָּלָהּ desiderabilis, Psal. 19. 11. Prov. cap. 21. v. 20^c.

- ⁵. Dii gentium demonia; ita o. Ar. Æth. אֱלֹהֵי־הַגִּוִּים] Paronomasiam habet cum voce אֱלֹהֵי; q. d. non sunt Elim, sed Elilim^d. [Variè reddunt.] Sunt idola, Ch. JT. Pi. P. Gej. simulacra, V. vani, vel vana, Sy. M. Mo. V. vana idola, A. meræ nugæ, V. deastri, Ca. Pi. nibili, Ti. V. Gej. vel, res non existentes, Mu. Non quod erant planè nihil, sed non Dii, non utiles, &c^{*}. Ut nomen El Deus rebus adjunctum denotat eorum excellentiam, Psal. 36. 7. ita Elilim additum vanitatem sign. ut de medicis, Job. 13. 4. pastoribus, Zach. 11. 17. falsa doctrina, Jer. 14. 14^f. Vox deducitur, vel, ab אֱלֹהֵי non, & אֱלֹהֵי Dii^g; vel potius, à radice אֱלֹהֵי, unde אֱלֹהֵי non, & אֱלֹהֵי nihilum. Idola nihil sunt, i Cor. 8. 4. & 10. 19. & alibi vocantur non Dii, Deut. 32. 21. 2 Par. 13. 9. & non proficua, Jer. 2. 8^h. Aq. hîc habet, אֱלֹהֵי masor, commentitii; Sym. ἀνθρωποι, non existentesⁱ. ¶ Cælos fecit] Atque aded totum mundum. Syn. membri^k. Admirandum hoc cælorum opus alibi ad probandam Dei majestatem adducitur, ut Psal. 8. 4. & 19. 2. &c^l.

- ⁶. Confessio: וְהִשְׁתַּחֲוִּיתֶם] legisse videntur^m: וְהִשְׁתַּחֲוִּיתֶם] Gloria, m Mu. P. Mu. Gej. JT. Pi. vel, Celebritas, V. vel, Magnificentia, Pi. vel, Majestas, Pi. Gej. Vide Psal. 8. 2. & 21. 6ⁿ. ¶ Et pulchritudo; ita Mu. וְהִשְׁתַּחֲוִּיתֶם] Et honor, Gej. vel, decor, JT. Pi. Gej. qui venerationem & æstimum conciliat. Est autem hendiadys, pro, majestas-honorifica^o. ¶ In conspectu ejus] Vel, coram eo; h. e. ei adsunt, & illis ornatur^p. Cum eo sunt, & ipse gloriam habet^q. Vel, in loco conventus ejus^r. Ejus solius, non idolorum^t. ¶ Sanctimonia, &c.] Heb. Robur & ornatus, Pi. Gej. i. e. robur summè exornans. Hendiadys^u. ¶ In sanctificatione (vel sanctuario, JT. Pi. Mu. Gej. &c.) ejus] Id est, vel, i. in Arca, sive Tabernaculo; sive Templo^v. In i Par. 16. 27. legitur, fortitudo & gaudium in loco ejus: ubi gaudium dicitur, quod è contrario AE. Philistæi perpetuo in luctu fuerint quamdiu apud eos fuit Arca^k. Vel, 2. in Ecclesia Christi, quæ decorata est celestibus ornamentis, & figurata magnificentia Templi Judaici^l. Vel, 3. in cælo, ut Psal. 20. 7. & 2 Par. 30. 27^m.

- ⁷. Patria, &c. וְהִשְׁתַּחֲוִּיתֶם] Familie populorum. Intellige, vel, i. familias & cognationes tribuum Israel, quæ interdum populi appellantur. Nemo autem nescit populum Israeliticum non confusum, sed per familias distinctum, ad festa & solennitates solum olim pergere, ut constat ex Luc. 2. 44. Huc forsân respexitⁿ. Vel, 2. gentes exterar^o. Vox familie interdum toros populos seu gentes significat^p. Sic, familia Aquilonis, Jer. 25. 9. & Egyptiorum, Zach. 14. 18. & Jacobi, Exod. 19. 3. Levit. 10. 6. & gentium, Psal. 22. 28. & terre, Gen. 12. 3. Confer Levit. 20. 5. i Par. 16. 28: Jer. 8. 3. &c^r.

- ⁸. Gloriam nomini ejus] Scil. debitam^t: vel, nomine ejus dignam^u. ¶ Tollite (vel, ferte, Mo. Ti. &c.) hostias; ita o. Æth. וְהִשְׁתַּחֲוִּיתֶם] Munera, P. Ca. V. munus, Mo. Ti. Ch. JT. Pi. sacrificia, Ar. sim. Sy. וְהִשְׁתַּחֲוִּיתֶם munus, sive donum, propriè erat oblatio cibaria, nempe farinacea, Lev. 2. 1. &c. hîc autem intelligitur quodlibet sacrificium eucharisticum, per synecdochen speciei^v. Hæc propriè intellige, si referas Psalmum ad historiam i Par. 16: si autem ad Christi tempora, dic eum per externum ritum, qui tunc usitatus erat, notare cultum N. T. qui internus & spiritualis esse debebat, juxta Joh.

* Mu. Joh. 4. 23 *. Per metaphoram significatur h. l. cultus
 7 Pi. spiritualis, putà gratiarum actio. Sic Mal. 1. 11 y.
 9. In atrio, &c. וְהָיָה כְּהָיָה] In decore (vel ma-
 gnificèntia, M. V. gloria, Belg.) sanctitatis, Mo. P. JT.
 Ch. Mu. M. sub. ejus, M. in decoro, five magnifico, san-
 ctuario, Pi. sim. Ti. Apud Arcam, qui locus est omnium
 2 Mu. magnificentissimus & sanctissimus *. Al. cum decenti
 sanctimonio, Ca. In ornatu sanctitatis, i. e. sancto, q. d.
 purâ mente puroque corpore. Excluditur omnis pro-
 4 Gej. fana temeritas carnalisque sordities, &c. *. ¶ Com-
 moveatur, &c. וְהָיָה כְּהָיָה] Contremiscite, five Pavete, à
 facie, vel conspectu, ejus, P. M. &c. vel, ab ipso, Ti. i. e.
 Humillimâ subjectione eum colite, cum timore & tre-
 6 Gej. more, &c. b. O qui hæcenus eum non metuistis, nunc
 c Mu. ob admiranda ejus facta eum metuite c.
 10. Dicite in gentibus] Vel, vos ô Israelitæ, vel,
 profelyti, five Christiani, inter Gentes medias viven-
 4 Gej. sim. tes d. ¶ Dominus regnavit] Vel, regnat, P. i. e. reg-
 Mu. nandi gubernacula habet †. Solus regnat, atque ita,
 † V. ut ejus solius nutu orbis immotus subsistat, &c. Reg-
 6 Mu. nant & alii Reges, sed per eos Regna concutiuntur ma-
 gis quàm firmanur f. Dominum hic Messiam esse est
 sententia antiquorum, tum Judæorum, [vide in Argu-
 mento dicta,] tum Christianorum. Huic favent,
 1. vox וְהָיָה כְּהָיָה evangelizate, v. 2. 2. Antiqua illa lectio
 apud Justin. & Tertul. & Aug. cum additamento, Do-
 minus regnavit à ligno. [De quo additamento plura
 statim.] Lignum nempe, five Crux, erat prodromus
 exaltationis Christi. Existimabant ergò hunc Psalmum
 pertinere ad Resurrectionem Christi, Regiamque ipsius
 potentiam, in quam per illam inauguratus fuit, &c.
 Hoc inter Gentes, five Ethnicos, dici voluit, quòd Do-
 minus regnat, & quòd omnes dii gentium sunt idola, &
 quòd Deus fecit cælos, v. 5. i. e. quòd ille qui fecit cælos
 deturbaturus esset de templis, &c. Ethnorum numi-
 na, & spirituale Regnum suum in mundo erecturus,
 quod innuitur v. 13. venit judicare terram. Ex hac ali-
 isque prædictionibus ortus erat ille rumor, cujus memi-
 nerunt Tacit. Hist. 5. 13. Suet. Vesp. 4. Jos. Bell. Jud.
 5. 12. ex oriente venturum qui rerum potiretur, &c. Quod
 illi Vespasiano ignoranter tribuerunt, sed in Christo
 (spiritualiter) impletum erat; partim in conversione
 Judæorum & Gentium, partim in everfione tum ritu-
 um Mosaicorum, tum templorum & oraculorum Ethni-
 8 Ham. corum g. Notat Justinus, Dialogo cum Tryphone, in
 o. sui temporis fuisse, וְהָיָה כְּהָיָה à ligno, quod postea ab E-
 8 Mu. bræis erasum putat h. Verùm illa verba absunt in ver-
 sione o. (quæ ad nos pervenit,) & in Vulg. Ar. & Æth.
 1 Ham. (quæ omnes sequuntur o.) & in Hi. & Chald. & Sy.
 Quæro, Num ex istis quoque omnibus hæc à Judæis sur-
 reptæ sunt? Num tanto sceleri consensit Ecclesia cat-
 holica? nec à Justino quidem monita idem ipsum,
 tanquam peculium suum, recuperare studuit? An
 tam apertum de Christo testimonium in N. T. omiffum
 fuisset k? An Judæi corrumpebant illos codices Græ-
 8 Ful. misc. cos & Latinos, qui semper penes nos fuerunt? Gene-
 3. 13. brardus vult verba illa vel à Judæis, vel à sciolis qui-
 busdam, sublata, ut peritiam ostentarent. Quod mihi
 non est verisimile. Quid enim? an nulli docti sciolis
 illis repugnassent, &c? Sed multis hæc & ejusmodi alia
 commenta placent l. Rectè dixit Faber, non esse hoc
 1 Mu. de veritate Hebraica, sed Christianâ devotione additum m.
 m Ful. ib. Cum lector quispiam animadvertisset de Regno Christi
 sic Glaf. hic agi, his verbis, Dominus regnavit, apposuit è regio-
 philol. pag. ne in ora libri sui voces illas, à ligno, tanquam וְהָיָה כְּהָיָה
 100. Mu. וְהָיָה כְּהָיָה nam à cruce inchoatum est Regnum ejus, &c. Id
 cum alteri arderet, ratus eam variam esse lectionem,
 in textum fidenter transtulit. Hunc deinde alii fortè
 8 Ful. ib. (ut solent) imitati sunt n. ¶ Etenim, &c. וְהָיָה כְּהָיָה
וְהָיָה כְּהָיָה] Etiam (vel, Insuper, Ch. Sy. vel, Idcirco etiam,
 Pi.) firmabitur, vel stabilietur, orbis, Mo. Ti. P. M. &c.
 Al. paravit (vel firmavit, five stabilivit, Ch. Sy. o. Ar.)
 orbem, V.
 11. Letentur (vel, Letabuntur, Pi. Gej.) cali] Prof-
 opopœia, quâ ingens gaudium exprimit, vel, ob Ar-
 cam Hierosolymis receptam, vel, ob Christi adven-
 tum o; vel, ob liberationem filiorum Dei plenissimam,
 8 Mu. vindictamque in hostibus planè singularem P. Contrà,
 8 Gej. summus mœror significatur obtenebratione Solis, &c.

Vide Esa. 24. 23. Joel. 2. 10. & 3. 15 q. ¶ Com-
 moveatur mare, וְהָיָה כְּהָיָה] Tonet, Ch. P. Mu. reboet, Ti.
 V. boët ac reboet fluctibus suis r: perstrepet, vel perstre-
 pat, JT. Pi. M. Præ lætitia fremat, strepitumque vehe-
 mentem edat instar tonitru †, suoque motu gaudium † Gej.
 veluti testetur t. Mu.

12. Gaudebunt (vel, Gaudeant, Mu.) campi] Profe-
 rendo fructum v. ¶ Tunc] q. d. Deinceps. Plus v Mu.
 infert quàm si dixisset, nunc. In longum enim prospici-
 10 ebat, cum dixit tunc, & videbat dubio procul Christi
 tempora x. Mu. Gej.

13. A facie Domini] Vel, 1. Dei, qui Arcam præ-
 sens infidebat, &c. 7. Vel, 2. Christi *. Domino præ-
 sente præsentia hæc planè singulari, diuque, indè ab v Mu.
 orbe condito, speratâ *. ¶ Quia venit] Vel, cum v Gej.
 venerit, JT. Pi. Per prædicationem Evangelii, & defen-
 sionem Ecclesiæ b. ¶ Judicare, &c. וְהָיָה כְּהָיָה] Pi.
 Ad judicandum, vel, ut judicet, terram, Gej. V. &c. i. e.
 incolas terræ c. Vel, ut regat, &c. Judicare pro regere c Pi.
 20 ponitur, quòd Judices eam potestatem in Terra sancta
 haberent quam nunc Reges & Magistratus d. Crede- d v.
 batur Deus ex Arca, non Israelitas modò, sed & gentes
 omnes, gubernare: sed Christo hoc optimè competit,
 cui Pater omne judicium dedit, Joh. 5. 22. Vide & Pl. 45. 7 *. * Mu.
 ¶ In æquitate] Vel, per justitiam, JT. Pi. &c. Servando
 scilicet obediētes Evangelio, & perdendo rebelles f: f Pi.
 suos defendendo, hostes plectendo g. ¶ In veritate g Gej.
 sua] h. e. Pro fide sua: ut eum decet, qui nec men-
 30 titi nec fallere potest. Vox sua est porrò ad vocem ju-
 stitia etiam trahenda: Dei enim tam propria est ju-
 stitia, quàm in servandis promissis fides h. h Mu.

PSALM. XCVII.

ARGUMENTUM. Hic Psalmus mihi videtur esse
 appendix superioris, & exornatio solum horum
 40 verborum vers. 10. Dominus regnat. Exornatio autem
 ducitur ex eo, quòd tam potenter in hostes, & quidem
 nuperrimè, ut constat ex vers. 8. Deus animadvertit *. * Mu.
 Laudat Deum pro operibus tum justitiæ, tum misericor-
 diæ. Literaliter continet prædictionem Regni Chri-
 sti b, quod per totum orbem propagandum celebrat; b Ham.
 & omnes hortatur ut hunc Regem amplectantur, ag-
 noscant, adorent, &c. c. De Christi Regno Psalm. totus c Mol.
 agit d. d Mar.

* Huic (vel, Ipsi, Mu.) David, quando terra ejus re-
 50 stituta est] Ità o. in Mu. Scriptum significat in memo-
 riam ejus temporis quo, Absalomo mortuo, Regnum re-
 cuperavit totum *. וְהָיָה כְּהָיָה esse innuit post victorias * G.
 inignes de vicinis gentibus, &c. f. in quo successum f Mol. sim.
 belli Deo adscribit. Sed quia Regno suo adumbrari Mu.
 sciebat Regnum Christi, idcirco animum & orationem
 ad illud Regnum prædicandum, potiùs quàm ad suas
 victorias celebrandas, convertit g. Apud Hebræos g Mol.
 Psalmus Titulo caret h. h Mol. Mu.

1. Dominus, וְהָיָה כְּהָיָה] Jehova, i. e. Christus, ut docet
 v. 7. collat. cum Heb. 1. 6 i. qui vocatur Jehova Jer. i Pi.
 23. 5, 6 k. ¶ Exsultet] Ob regiminis felicitatem l. k A.
 ¶ Terra] Universa m. [Fortè continentem intelligit, l Gej.
 quia sequitur, insula.] Gentiles ad Christum conver-
 tendi n. ¶ Insula] i. e. Regiones maritimæ, Esth. n Pi.
 10. 1. Jes. 24. 15 o. & transmarinæ p, quas navibus o Gej.
 adire opus est; Gen. 10. 5. Jes. 11. 11. & 66. 19. q. d. p Gej. c.
 Omnes accolæ maris. Vide Jes. 41. 1, 5. & 42. 4, 12. q. Mu.
 Pro insula Esa. 42. 4. habetur Gentiles Matt. 12. 21 r. q Gej.
 60 ¶ Nubes, & caligo] i. e. Nubes caliginosa †. Sic † Pi.
 pingit Deum ad impiorum terrorem, &c. t. Describit t Mu.
 majestatem Dei tremendam & impervestigabilem v. v Gej.
 Sensus, Ipse [Christus] agnoscetur esse Dominus ille
 terribilis qui subitò ex atra & condensata nube tam
 horribiliter tonat in cælis *. ¶ Justitia (quâ bonos * M.
 servat x) & judicium (quo punit impios y) correctio, &c. * Mu. Pi.
וְהָיָה כְּהָיָה] Habitaculum (vel, locus paratus, Mo. præ- v Pi. sim.
 paratio, Æth. firmamentum, Ti. sim. Ar. directio, o. vel, Mu.
 70 basis, V. Pi. Mu. Gej. Ham. sub. sunt, Pi.) solii ejus, P.
 Mo.

- Mar. per orbem, Christi adventu f. *Sata est*, P. Ti. Mo. JT. Pi. Mu. Gej. &c. Dura quibusdam videtur hæc metaphora; mihi non, qui legam, Psal. 126. 5: *Qui seminant in lacrymis*, &c. Est metaphora *אֶלֶּם־אֶרְצָאֵם* h, à tritico, quod aliquamdiu sub terra latet antequam proferat fructum i: ita iusti multa patiuntur antequam lætitiâ fruantur quam post mortem expectant k. Lætitia piis reposita est in coelo l. Gaudium illos manet post molestias. Confer Colof. 3. 3, 4. 1 Joh. 3. 2 m. Occurrit tacitæ objectioni; q. d. Et si interdum Deus non mox opem ferat iusto, ipseque sub cruce gemat; tamen certissimum est iusto paratam esse gratam lucem n. Hæc metaphora denotat tum futuri eventus obscuritatem, tum indubiam suo tempore futuram gaudii emergentiam, manifestationem, copiam & dilatationem: & ut semen, ex terra paulatim prodiens, indies magis magisque se diffundit; sic lux consolationis obscurior sub initium, &c. o.
12. *Lætamini*, &c.] Sensus, Est igitur cur vos, o iusti, jure lætèmini, etiam in adversis, Dominum, omnium bonorum fontem, qui vobis non deerit, cogitantes P.

PSALM. XCVIII.

- HIC Psal. ejusdem est cum superioribus Argumenti, imò partim eorundem penè verborum cum 96 a. De insigni aliqua & recente victoria & liberatione agit, quam hîc celebrat David b. Videtur hic Psalmus, scriptus breviter, ejusdem argumenti esse cujus majus carmen Exod. 15 c. At pervertitur ita pessimè scopus Psalmi, qui insigne vaticinium de conversione Gentium exhibet; ut agnoscunt & Judæi & Christiani: nam & hîc est canticum novum, [de quo vide Psal. 96. 1.] & salutare Dei in conspectu gentium, &c. d. Non intuebatur David victorias suas ut beneficia corporalia, sed tanquam præludia & typos salutis per Christum, & sciebat eas esse sigilla promissionum spiritualium. Christum ergo principaliter respicit, & in hoc compleri salutem populo Dei promissam affirmat *.

1. *Salvabit*, &c. *יְשׁוּעָה לִי יְהוָה*] *Servabit eum*, &c. P. sic o. Ch. &c. *Salutem fecit*, sive attulit, ipsi (vel sibi, M. Ti. V.) *dextera ejus*, Mo. JT. Pi. Mu. Gej. &c. *Ipsi*, i. e. vel, 1. Deo: non quod ipsi opus esset salute, sed quod ipse suos vellet servare. Additum hoc non sine singulari emphasi & energia f. Simile vide Esa. 59. 16. & 63. 5 g. Vel, illi, i. e. in honorem [Dei] Patris Christus salutem attulit mundo h. Vel, 2. Christo, cui salutem peperit dextera ejus: i. e. vel, dextera Dei, qui ex promisso eum à mortuis resuscitavit atque exaltavit i: vel, sui ipsius; qu. d. omnipotentia sua k; qui propria virtute surrexit l, & mortem destruxit, 1 Cor. 15. 54. Heb. 2. 14. Confer Jes. 63. 5. *Salvavit eum brachium suum*, cum tamen ab homine [mero] dici vetat Deus, *Manus mea servavit me*, Jud. 7. 2. Vide & Rom. 1. 4 m. Sensus, Divina Christi virtus eum servavit ab hostibus quibuscum certandum fuit, nempe irâ Dei, & morte æternâ n. ¶ *Et brachium sanctum ejus* h. e. Sanctitas & innocentia ipsius. Vide Joh. 14. 30. Heb. 7. 26, 27 o. *Brachium* plus est quam manus dextera, & infinitum Dei robur plenariè exprimit. Hoc *sanctum* vocat, quia omnis abfuit [à Messia] violentia iniqua & tyrannis p.

2. *Notum fecit*] Ità Mu. Gej. &c. vel, *Palam indicavit*, Gej. scil. per prædicationem Evangelii p. ¶ *Salutare suum*; nempe Christum q: *יְשׁוּעָה*] *Salutem suam*, Gej. Pi. &c. h. e. à se partam, &c. r. Affixum hîc non subjectum notat, sed efficientem, ut Ps. 67. 3 t. *Redemptionem per Christum*, ut Luc. c. 2. v. 30. &c. u. ¶ *Justitiam suam*] i. e. A se partam pro electis, quæ consistit in remissione peccatorum, Rom. 4. 6, 7 v. *Justitiam* quæ est per fidem in Christum, Rom. 10. 3, 4, 6, 10 x. Vide Dan. 9. 24. & Rom. 1. 17 y. *Justitiam* quâ justificat impios z. Revelavit quàm severus esset in punitione peccatorum, & clemens in acceptatione peccantium qui resipiscunt a.

3. *Recordatus est*] Et consequenter præstitit b. O pere ipso testatus est se recordari c. ¶ *Misericordia*, &c.] Spontè promittentis, &c. d. q. d. Præstitit ex benignitate, non merito *. Deus pro solita sua misericordia & fide olim data erga Israelitas se gessit, &c. f.

4. *Jubilare Deo, omnis terra*] i. e. Totius terræ habitatores g. Fatetur Kimhi hoc pertinere ad omnes nationes, quæ simul cum Israelitis salvandæ sunt. Verum quod dudum à Christo Salvatore contigit, ille futurum esse credit h. ¶ *Cantate*; ità o. *קָדְשׁוֹ*] *Vociferate*, P. Mo. fim. Ti. resonate, M. Ca. fim. Ch. Gej. *fragorem edite*, Pi. fim. JT. *exhilaramini*, Sy. *prorumpite*, Ca. *plaudite*, Gej. Vide hanc vocem Jes. 14. 7. & 44. 23. &c. ubi est, *jubilare, laudare*, &c. Semel sign. *diffringere*, quod hîc non quadrat i.

5. *Voce* (vel sono, V.) *Psalmi*] Ità Mu. V. vel, *cantus*, P. Glaff. i. e. cantu. *וְקוֹל* hîc redundat: ut Psal. 102. 6. à voce gemitus, i. e. à gemitu; Esa. 24. 18. à voce formidinis, i. e. à formidine; Jer. 51. 54. *vox clamoris*, i. e. clamor k. ¶ *קוֹל וְיִמְרָה*] *Psalmodiâ*, JT. Pi.

6. *In tubis dulcibus*] Ità o. Æth. Mu. i. e. ex metallo quod tenuatur in laminas; id ductile est l. ¶ *בְּחִצְצֹרֹת*] *Tubis*, Ti. JT. Pi. Ch. *In buccinis*, M. V. Ca. *In tubis classicis*, Mo. Mu. *Cum buccinis crepitantibus*, Ar. ¶ *Et voce tubæ corneæ*; ità o. Æth. Ar. *וְקוֹל שׁוֹפָר*] *Et voce, vel sonitu, tubæ, sive buccinæ*, M. V. Ti. JT. Pi. Ca. vel cornu, P. Mo. Duo hîc sunt verba tubas exprimentia. Earum quædam erant ex metallo, Num. 10. 2. quædam ex cornu, Jos. 6. 4. & utraq. usurpatæ sunt tum in bello, tum in cultu Dei. Vide Psal. 81. 4 m. ¶ *שׁוֹפָר* erat tuba curva, *חִצְצֹרָה*, recta n. *שׁוֹפָר* buccina ex cornu fit; *חִצְצֹרָה* tuba, ex ære vel argento o.
7. *Moveatur*, &c. *וְיִרְעוּ וְיִפְּצוּ*] *Tonet*, P. *Fremat*, vel *Perstrepant*. Vide hæc verba ad Psal. 96. 11 p.

8. *Flumina plaudent* (vel plaudant, sive complodant, Ti. JT. Pi. Ca. Mu. Gej.) *manu*] Ità o. Æth. M. P. &c. vel, *volâ*, Mo. A. Scil. præ lætitiâ q. Edant signa lætitiæ more gaudentium r. Prosopopœia est t; vel, metaphora hyperbolica u. Audax metaphora ab hominum more, qui sic lætitiâ ostendunt, & gratulantur, &c. 2 Reg. 11. 12 v. Al. *Flumina*, i. e. homines qui in fluminibus navigant, & montes, [ut sequitur,] i. e. qui in montibus versantur, exsultent x. ¶ *וְיִפְּצוּ*] Chald. inquit Schindl. sic explicant, *וְיִפְּצוּ*] *percutient tympanum manu*: verum emendatiora exemplaria sic legunt, *וְיִפְּצוּ*] *plaudant manu simul*; & sic o. Eadem phrasîs de arboribus dicitur Esa. 55. 12 y.

PSALM. XCIX.

Argumentum hujus Psalmi idem quod trium superiorum. Hujus eadem est propositio quæ Psal. 97. quod *Deus regnat*, &c. ideo jubentur populi ibi *exsultare*, hîc, *contremiscere* a. Hic Psalmus partim consolationem habet opponendam scandalo crucis & calamitatum Ecclesiæ, partim exhortationem ad celebranda Dei beneficia. Continet illustre vaticinium de Regno Christi, &c. b. Primò referri videtur ad confirmationem Davidis in folio suo; prophetice autem, ad Messie Regnum c.

1. *Dominus regnavit*; ità o. Ch. Sy. Ar. M. Mo. *מֶלֶךְ*] *Regnat*, JT. Pi. Mu. P. &c. Super nos: i. e. potenter nos defendit contra hostes d. ¶ *Iraſcantur populi*; ità o. *וְיִרְעוּ*] *Contremiscant*, Ch. Sy. Mo. *contremiscunt*, M. V. *contremiscunt*, P. idcirco *expauescunt*, Pi. De hoc affectu vox usurpatur Deut. 2. 25. Jer. 33. 9. Joel. 2. 1 x. ¶ *Commoveantur*, A. Gej. *quapropter irascentur*, Ar. *quamvis commoveantur*, A. nempe ex indignatione f, ob im-peditum carnis infrunitæ dominium, ut Psal. 2. 1. Ità vox sumitur Psal. 4. 5 g. Explicatur hoc Apoc. 11. 18. Sic afficiuntur impii, cum pii gaudent, Psal. 97. 1 h. ¶ *Commoveantur*, i. e. Serio timore perculsi comparentur ad Christum Regem suum agnoscendum i. *Cum tumultu concurrunt*, Ti. *Populi*, i. e. impii k; hostes nostri l. *וְיִרְעוּ* hîc

hic com notationem simpliciter exprimit, prout id significat
אֲדָרָא מִלְּחָמָה seditionem, sive tumultum rebellium; q.d. Deus
 Davidem [vel Christum, ut alii,] in folio collocavit,
 non obstantibus populi commotionibus. Potest & sic
 verti, idque in futuro, *Contremiscet*, &c. Nimirum ap-
 paritiones Dei tremorem incutere solebant. Subjectio
 itaque mundi ethnici sceptro Christi apud hoc pacto
 exprimitur *.

¶ *Qui sedet*, &c. *יֹשֵׁב כְּרוּבִים הַנִּזָּן* [In] *Insidens* (vel, *insidet*, Ti. Ca.) *Cherubim*, (sub.
 regnat, JT.) *nutet* (vel *mouet*, Ti. vel *commoveatur*, Ca.)
 terra, Mo. JT. *Is qui sedet* (vel, *Etiā qui sedet*, A.) in-
 ter, vel super, *Cherubim* regnat, idcirco *nutat* terra, Heb.
nutabit, nempe prae metu m. *Sedet* (vel *sedens*, Ar.)
 inter (vel super, Sy. Ar.) *Cherubim*, *contremiscit* (vel, &
commovebitur, M. V. vel, *tremescit*, Sy. Ar. vel, *agitetur*,
moveatur, rust, V.) terra, P. *Quoniam* ejus *majestas ha-*
bitat inter Cherubim, *concutiatur terra*, Ch. *Inter Che-*
rubim, super Propitiatorio, unde solebat dare respon-
 sa n. [Coc. totum sic vertit, *Jehovah Rex factus est; com-*
movebantur populi: sedens inter Cherubim; nutabat
terra.] At alibi dicitur, *Dominus regnat, exsultat terra*,
 &c. Psal. 97. 1. &c. *firmabitur orbis*, Psal. 96. 10. non,
commovebitur. Sed hæc bene conveniunt. Nam quæ piis
 gaudii, eadem impiis (qui Deum nolunt regnare) ter-
 roris, est occasio. Imò & pii habent quodd Deum Re-
 gem læti & hilares suscipiant, simulque vereantur &
 timeant, juxta Psal. 2. 11. Vox *וְיִלֵּן* alibi non occur-
 rit. R. Nathan exponit per *וְיִלֵּן* moveri: & sic *וְיִלֵּן* ei
 affine est. Sine dubio motus describitur incolarum ter-
 ræ, sive conversorum, qui ex poenitentia dolent, (ita
 Belgæ;) sive impoententium, qui furiosè erga conver-
 sos fremunt, eosque persequuntur P.

2. *In Sion* Tanquam in regia sive palatio q. In po-
 pulo Israelitico, qui ibi congregari solet ad cultum
 Dei r. In Ecclesia sua, per Sionem præfigurata *.

3. *Confiteantur* (vel, *Confitebuntur*, Ch. M. Mo. vel,
Gratias agant, o. Ar. Æth.) *nomen tuo magno, quoniam*
terribile (vel, & *terribili*, sive *timendo*, Mo. Ch.) & *san-*
ctum est Ità o. Æth. vel, *sanctum ipsum*, Mo. vel, *sanctum*
liquidem est, Ch. vel, *quoniam sanctum est*, Mu. Al. *quod*
magnum, terribile & sanctum est, M. ¶ *וְיִלֵּן*
וְיִלֵּן וְיִלֵּן וְיִלֵּן Celebrant, vel Celebrabunt,
 (vel Celebratur, Ca.) *nomen tuum magnum & tremendum*,
 quod *sanctum est*, Sy. P. sic Ca. Al. *magnum & reveren-*
dum sanctum esse, JT. Al. *magnum & terribile*, quia *san-*
ctum est, Pi. *Confiteantur nomen tuum magnum & ter-*
ribile. *Sanctum id est*, Coc. Celebrant nomen tuum; *mag-*
num enim & tremendum, quia *sacrosanctum est*, Ti. Cele-
 brabunt, &c. videlicet tum Sionitæ, tum populi uni-
 versi quorum modò facta mentio r. *Quoniam sanctum*
est nomen tuum: Optima ratio, q. d. Idolorum nomi-
 na nec magna nec sancta, sed turpia sunt & profana,
 idcircoque nullâ laude digna: at tuum, &c. Non statim
 quod magnum est laudem meretur, sed quod magnum
 & sanctum, &c v.

4. *Et honor regis judicium diligit*; ità o. Æth. *Et honor*
regis est diligere equitatem, Ar. *וְיִלֵּן מִלְּחָמָה אֲדָרָא*
Et fortitudo, sive robur, sive potentia, (vel *imperium*, Sy.
 M.) *regis judicium* (vel *equitatem*, Ti.) *dilexit*, vel *di-*
ligit, Ch. Sy. M. P. Ti. Gej. A. i. e. abest à tyrannide*.
 Hujus Regis summa potentia juris & æqui est amantissi-
 ma v. Generalis est sententia; q. d. Robur Regis in
 justitia præsertim positum est: & verò cum ita sit, quis
 justitiam magis coluit quàm tu? Regia quidem potentia
 jus amat, Tu qui regi es potentia r. Tu quoque, ro-
 bustissime Rex, (i. e. qui es robur ipsissimum, & de tuo
 Regibus servisque tuis suppeditas robur; Heb. *robur*
regis, Hypallage b,) *judicium amans*, JT. *Robur regis*,
 h. e. Rex noster robustus & insuperabilis; subst. loco
 adjectivi. Sic Psal. 89. 10. *elatio maris*, pro mari elat-
 o; & Pl. 90. 11. *robur iræ*, pro ira vehementi. ¶ *וְיִלֵּן*
robori hostium tacitè opponitur *וְיִלֵּן robur regis* Ecclesiæ,
 qui potest quæcunque vult: nec tamen metuendus est
 roboris hujus abusus; quia ut *robur* ei essentialè est, sic
 & *justitia* c. *Robur* jungitur cum *ira Dei* Eisd. 8. 22.
 Ità & hic significat Deum fortem esse, tum ad punien-
 dum rebelles, tum ad defendendum populum d. [Al.
 sic: *Etiā robur regis* (nempe Regis nostri, i. e. Jehovæ,
 quod exierit in hostibus nostris profligandis,) celebrant,

quia *judicium amat* r. Al. *Et robur est regis qui judi-*
cium amat; h. e. Qui tyrannos prostravit solo, oppressos
 erigit, &c. is *robur*, h. e. victoriam, obtinuit ab hosti-
 bus suis. Sicut oravimus, vide v. 3. ità est, &c. ¶ *In*
parasti (vel *preparasti*, Ti. vel *apparasti*, P. vel *confir-*
masti, Gej. vel *stabilis*, Pi. vel *constituit*, Ca. tu, inquam,
constituit, JT.) *directiones*; ità o. vel, *rectitudines* Ch. Mo.
 vel, *equitates*, Ti. *equitatem*, Sy. M. Ca. *rectitudinem* Ar.
 omnem *rectitudinem*, Pi. vel, *quod est rectissimum* JT. vel,
 omnia ex *rectitudine*, P. *וְיִלֵּן מִלְּחָמָה אֲדָרָא* Tu
 recta dirigis, Q. in V. Tu fecisti obtinere quæ recta sunt,
 Al. in V. Tu omnia hæcenus rectè & justè admini-
 strasti e. Adeò à robore tuo omnis extulit violentia, ut
 sollicitè potiùs prospexeris quò id quod rectum est con-
 stanter vigeat ac observetur h. ¶ *In Jacob* i. e. b Gej. ex
 In populo Israelitico: vel, in Ecclesia tua k. Non ex- Belg.
 cludit alios populos, sed eum nominat populum in Pi. sic
 quo præsertim Deus justitiam suam conspiciendam Gej.
 dedit l. Ma. ex
 Jun. Gej.
 i Mu.

5. *Exaltate*, &c. Omnes, tam Israelitæ quàm Gen-
 tiles m. ¶ *Adorate scabellum*, &c. ità o. Sy. Ar.
וְיִלֵּן מִלְּחָמָה אֲדָרָא Ejusque pedum scabellum venera-
 mini, Ca. Et incurvate (vel prosternite, Ti.) vos scabello
 pedum ejus, Mo. P. vel, ante (vel ad, Ti. JT. A. Gej. vel
 versas, Pi. A. ut l. verterunt nostri Psal. 5. 9 n.) *scab-*
ellum, &c. M. Vertite vos versùs Arcam, ut mos Is-
 raelitis, Psal. 138. 2. 1 Reg. 8. 44. Dan. 6. 10. l. notat
 objectum adorantis, i. e. ad quod adorans sese conver-
 tit; non tamen objectum adorationis, i. e. rem quæ
 adoratur, &c P. Sic v. 9. l. in *וְיִלֵּן* non objectum ado-
 rationis, sed locum, designat *. *Adorate scabellum*, i. e.
 Deum apud scabellum, &c q. *Scabellum pedum Dei*
 est, vel, i. solum seu pavementum Templi, cui vel-
 uti imponuntur pedes Jonovæ, 1 Par. 28. 2 r: vel dō-
 mus Sanctuarii; vide Thren. 2. 1 *. Et *adorate in domo*
Sanctuarii ejus, Ch. Vel, 2. Arca fœderis; sic dicta
 1 Par. 28. 2. Psal. 132. 7. vel, comparatione Cæli sci-
 licet, cujus respectu & Terra, maxime verò Judæa, *scab-*
ellum pedum Dei dicitur Eia. 66. 1. Thren. 2. 1. Matt.
 5. 35 v; vel, quodd alis Cherubim. mutuo expansis ac se
 contingentibus, tanquam sedili vel throno videbatur
 insidere Dominus, pedibus Arcæ operculo, tanquam
 scabello, impositis *. ¶ *Quoniam sanctum est*; ità
 Ar. sim. M. P. scil. scabellum, &c v. *וְיִלֵּן מִלְּחָמָה אֲדָרָא* Quia
 sanctus est, JT. Pi. sim. Ch. Ti. qui sanctus est Ca.

6. *Moses & Aaron in* (vel cum, A.) *sacerdotibus ejus*]
 Ità Mu. M. o. Ch. h. e. maximi fuerunt inter sacerdotes.
 Præp. in haud raro superlativi vim habet r. Confer
 Psal. 94. 8. *bruti בְּרִיָּה in populo*, h. e. populorum bru-
 tissimi r. Vel, inter sacerdotes (vel pontifices, Sy.) ejus,
 Ar. P. Mo. Ti. &c. In ministris, vel inter ministros, ejus;
 putà, eminent, aut præcipui sunt. ¶ *וְיִלֵּן* valet inter, ut Psa.
 35. 16. & 68. 18, 19. Prov. 22. 26. Sic Plautus in pro-
 logo, *qui estis in senioribus*, id est, qui estis seniores b.
 Moses numeratur inter Sacerdotes, vel, quia solitus
 fuit orare pro populo; confer Jer. 15. 1 c: vel, quia
 Sacerdos erat d; verum à se transtulit sacerdotium in
 Aaronem r. Moses passim sanctificasse legitur in Exo-
 do f, maxime quando Aaronem consecrabat, Levit. 8. 6.
 &c v. Moses immolavit Deo, fœdus sanxit sanguine,
 Exod. 24. 6, &c. donaria Principum in altare excepit,
 Num. 7. Hinc Moses alibi dicitur *sacerdos*, & *pri-*
mus legis sacerdos, in Deras, & ab AE. *sacerdos sacerdo-*
tum; nec fuit exclusus à sacerdotii magni functione
 40 illis annis in deserto, inquit R. Jonathan, R. Jose,
 &c h. Sed istorum Rabbiorum seu Magistellorum mihi
 semper suspecta est fides, nisi textu aliquo firmetur i.
 [Alii aliter reddunt.] *Inter magnates*, sive *primates*,
 ejus. Vide similem phrasin Psal. 54. 6. *וְיִלֵּן* à ministra-
 tione dicitur k; & *ministerium* sive *officium* denotat, non
 modò ecclesiasticum, sed etiam civilem, ut patet ex
 2 Sam. 8. 18. collat. cum 1 Par. 18. 17 l. & 2 Sam.
 20. 26 *. Vide & Exod. 2. 16. & 19. 22, 24 m. *Inter*
ministros ejus: Vox *וְיִלֵּן* valde generalis est, est ple-
 rumque per *וְיִלֵּן* quendam de Sacerdotibus usur-
 patur n. ¶ *Et Samuel inter eos qui invocant nomen*
ejus i. e. Cujus precès efficacissimæ erant, &c. ut con-
 stat ex 1 Sam. 7. 9. & 12. 19, 23. & Jer. 15. 1. Per in-
 vocantes, &c. Prophetas K. intelligit; non adeò in-
 commode
 E e e

commodé. Hunc non reponit inter sacerdotes, quia tantum Levita erat P. Hoc v. & seq. locus est ab exemplo, quo ostendit Pfalter, vel, i. Deum orandum esse & adorandum, & celebrandum, quia tanti heroes assidui erant in laudibus Dei, eumque invocaverunt, nec frustra: vel, 2. Christum merito ab Ecclesia catholica Regem prædicandum esse; si enim intercedente Mose & sacerdotio Levitico Deus Israel condonavit, &c. quanto magis prædicandum est Regnum Christi Filii Dei, &c. qui sacerdotio æterno nos conciliavit Patri? His exemplis utitur, tum ad consolationem, ex prioribus illorum liberationibus, &c. q. d. Deus nobis aderit, ut illis olim, &c. tum ad exhortationem, ut nos eorum pia exempla imitemur, Deumque invocemus, &c. Al. *Arca* meminerat, tanquam peculiaris loci Dei, ut sinceritas Religionis melius in populo conservaretur, & præludium fieret Christianis, qui corda sursum haberent erecta in cælum. Quod autem *Samuelis, Mosis & Aaronis* sit mentio, exemplum est integrorum, & ministrorum Dei, &c.*

7. *In columna nubis loquebatur ad eos* Puta ad Mo-
sen, (quod nemo nescit, &) & Aaronem, ut docet
Num. 12. 5. & Exod. 19. 24. Affixum non ad sin-
gula spectat quæ præcedunt, sed solum ad subjecta
duo priora, simulque ad remotiora, ut Psal. 44. 3. &c.
Non necesse est columnam nubis illis omnibus commu-
nem fuisse. Al. Ad Samuelem etiam hoc pertinet. Al-
locutus est Samuelem Deus 1 Sam. 3. 10. Dominus
venit, & stetit, &c. Quo idem certè significat quod di-
ctum de apparitione Dei facta Mose, Exod. 17. 6. *Stabo*
coram te, &c. Quæ [apparitio] cum columna nubis fu-
isse merito creditur, hanc etiam, utpote illi parallelam,
eandem fuisse columnam verisimile est. Sic Jobum al-
locutus est Deus de turbine seu nebula, Job. 40. 1. f.
Samuele orante, intonuit Deus in Philistæos, inque so-
nitu magno auditam fecit vocem suam, 1 Sam. 7. 9, 10.
&c. Ubi est tonitru, ibi *nubes* esse supponitur, ut
Exod. 19. 16. Itaque illo tempore, si non antè, Deus
illum ex nube allocutus est. Sic in N. T. *vocem Dei ex*
nube tam crebro habemus, ut quum solius *vocis* sit men-
tio, *nubes* tamen, unde venit vox, includitur. Denotat
hoc favorem Dei, sed cum obscuritate illa; atque ita
postponendum est mediationi Christi, qui sine nubi-
bus aut umbris comparavit nobis redemptionem æter-
nam, ut fidenter Deum adeamus, &c. Custodie-
bant (vel observaverunt, Gej. Ti.) testimonia (vel con-
stationem, Ti.) ejus. Ità o. Mo. JT. &c. i. e. Mandata qui-
bus testabatur de sua voluntate, quid scilicet fieri ab
illis vellet. Sensus, Maxima erat eorum cura, in-
structioni Divinæ ex asse conformes esse. Ostendunt
hæc verba Deum non omnes statim exaudire qui orant,
nisi etiam ejus mandata observent. Et præ-
ceptum quod dedit illis; ità o. Ch. sic JT. Pi. sim. M. *וְיִשְׁמְרוּ*
אֶת הַמִּצְוֹת Et ceremonias quas dederat iis, Ti. Al. Et sta-
tutum dedit iis, Mo. Gej. quâ ratione voluit coli, &c.

8. *Tu exaudiebas eos* Mosen scil. Aaronem & Sa-
muelem, quum pro populo orarent. Repetit in fine
hoc gratiæ Divinæ documentum, quia nunquam satis
æstimari potest quantum sit illud, quod Deus peccato-
res audiat, &c. Propitius (vel parcens, Pi.
Mo. M. indulgens, Ti. condonans, JT. Gej. auferens, sub.
peccata, sive reatum, Pi.) fuisti eis; sic Ti. P. Mo. JT.
Pi. A. V. sub. *populus*, V. *וְיִשְׁמְרוּ אֶת הַמִּצְוֹת* Parcens, sive
propitius, fuisti propter eos, M. Mu. ex K. Ham. sive eo-
rum causâ; eorum precibus motus, ut historia mon-
strat. Vel, erga eos, o. Ar. *Pepercisti populo tuo propter*
eos, Ch. *Ultor fuisti pro iis*, Sy. [Ca. hæc verba cum
præced. sic vertit, *Tu Jova Deus noster, qui te sic facilem*
Deum eis præbebas, ut ab iis exorareris.] Et ul-
ciscens, &c. *וְיִשְׁמְרוּ אֶת הַמִּצְוֹת* Et ulciscens, sive vin-
dicans, (sub. fuisti, Gej. vel, ultus es, Ch.) opera, sive
studia, (vel flagitia, Coc. vel, super studia, Mo. super
opera, Mu. vel, de operibus, P.) eorum. M. Ti. V. P. Mo. Ch.
[Variè intelligunt.] i. Eorum, i. e. Mosis, &c.* [Sed
hic etiam variant.] Eorum passivè, non activè, accipi
debet, h. e. non quæ facerent opera, sed quæ pate-
rentur. Adventiones quas alii excogitabant in
perniciem eorum, & vindictam sumens ob injuriam il-
latam illis. Ea quæ adversum eos moliti sunt Core,

&c. Num. 16. 7. [Alii aliter.] Sensus, Et tamen si
Moses & Aaron aliquid suo spiritu agebant, tum illos
puniebas, ut Num. 20. 12. Tamen eorum factum ultus
es, negando eis aditum in Cananæam. Vide Numer.
20. 12. Deut. 32. 50, 51. Psal. 106. 32. Etiam si (itâ
sumitur Prov. 26. 24. Coh. 9. 16. b.) ultus fueris de-
lictâ eorum, Gej. A. 2. Eorum, i. e. populi pro quo
orabant; ut Exod. 32. 14. Num. 14. 20, &c. Sic af-
fixum non haberet expressum antecedens, sed sensu
solum delitescens, ut alibi fit. Etiam cum ultionem
sumeres de actionibus eorum, JT. Idque quum ulcisceris
eos propter actiones eorum, scil. malas. Quum vindicans,
sive ulciscens, eras, vel, jam vindicaturus, &c. ut con-
stat ex Exod. 32. 28, 35, 10, 14. Numer. 16. 45, &c.
1 Sam. 7. 7, &c. Nota in hoc versu subitam & em-
phaticam ad Deum apostrophem.
9. *Adorate in monte*, &c. Moria, in quo domus San-
ctuarii: *וְיִשְׁמְרוּ אֶת הַמִּצְוֹת* Ad, vel versûs, montem, &c. Gej.

PSALM. C.

Argumentum hujus Psalmi idem videtur quod su-
periorum 4 Psalmorum. Invitantur hic om-
nes homines ad laudem Dei, & præsertim monetur hoc
fieri in coetu sacro. Horratur ad celebranda Dei be-
neficia: quo etiam innuitur piorum cultum non con-
sistere in observatione rituum externorum, sed esse
λογικὴν λατρείαν, cultum internum & spiritualem; quod
præterea docet cultum illum Judaicum tandem fore
abrogandum. Hic Psalmus ultimus est ex iis quæ
Mosi tribuuntur, effeque de diebus Messia Hebræi af-
firmant.

1. Psalmus in (vel, Cantus pro, Mo.) confessione, *וְיִשְׁמְרוּ*
Ad confessionem, Mu. ad laudem, Ti. pro laude, P. V. sub.
Divine misericordie, V. Pro gratiarum actione, M. JT. Pi.
sim. Ca. Psalmus eucharisticus est, quo hortatur Ecce-
siam ad Deum colendum, &c. Pro sacrificio confessio-
nis, Ch. Adhiberi solitus sacrificiis *וְיִשְׁמְרוּ*, quod *αἰνέ-
σας* vertunt Græci. Vide Levit. 7. 12, &c. Decantaba-
tur in sacrificiis confessionis, sive eucharisticis, cum
offerebatur hostia pacifica pro impetranda Dei gratia.
Pro confessione, i. e. publica laudatione Dei, &c. Con-
scriptus est hoc fine, ut Templum ingressuri haberent
quo se ad devotionem mutuò prius compellerent, &
domi quædam quasi præparatoria instituere possent.
De voce hac vide Ps. 26. 7. & 42. 5. & 50. 14, 23. Scri-
ptus est, ut sit forma publicæ gratiarum actionis in sa-
cro Dei populo. Substantivum cum præfixo sæpe pro
adjectivo est. Sic Exod. 1. 14. opere in agro, i. e. agrestis;
Esa. 4. 2. erit — *וְיִשְׁמְרוּ*, in decus, h. e. decorus. Sic *וְיִשְׁמְרוּ*
h. l. *αἰνέσας*, h. e. *εὐχαριστῶς*. Sic Græci dicunt,
Psalmus *αἰνέσεων*, ad recordationem, h. e. *μνηστικὸς*,
memorabilis.

3. Ipse est Deus. Scilicet noster, ut apparet ex se-
quentibus. Ipse fecit nos, & non ipsi nos: (vel,
& non nos; q. d. cum antea nulli essemus: sic & Sym-
onides *ἐμὸν ὄνομα ἐστὶν ὁ θεός*, Ipse fecit nos, qui non eramus P.)
populus ejus, &c. itâ o. P. Mo. Eth. M. Ti. sub. nos su-
mus, M. Ti. *וְיִשְׁמְרוּ אֶת הַמִּצְוֹת* Scitote, &c.
ipsum creasse nos dum nil essemus; nos autem populum
ejus esse, &c. Ar. Ipse fecit nos, & ipsius sumus; (Legit
17, ut in margine est; at in textu est 17; duplex
enim est hic lectio:) *populus ejus*, &c. Ch. sim. Judæo-
Ar. in Ham. A quo, non a nobis ipsis, facti sumus ejus
populus, &c. Ca. Agnoscite, &c. ipsum effecisse nos (non
autem nos ipsos) *populum suum*, &c. JT. Pi. Verbum fa-
ciendi accipitur & de prima creatione; & de adorna-
tione & exaltatione nostrâ, præstantibus gratiis & be-
neficiis, ut 1 Sam. 12. 6. & Deut. 32. 6. Esa. 29. 23.
& 43. 7. Eph. 2. 10. de regeneratione, inque pecu-
lium suum electione. Sensus, nos nullo merito no-
stro, sed ex ipsius gratia, hanc dignitatem habere, ut
simus ipsius filii & populus. Non temere hoc additur,
& non nos, nè quis bonam saltem fortunam sibi adscri-
beret, ut Pharaon, Ezec. 29. 3. Etiam nemo nescit se
non

non esse vitæ sibi authorem; multi tamēn non confiderant à quo facti sunt, & ita se gerunt ac si neque Deum, neque ullum alium, auctorem haberent. Profani etiam existimant Solem & hominem generare, adeoque facere hominem: at nos, inquit, homines non facimus propriè, et si generamus. Sippornus sic accipit; *Ipse fecit nos populum suum, &c. & non nos merito nostro.* Sanè de Israelitis potissimum hoc dici probat sequens versus, qui ad illos qui domum Dei frequentabant duntaxat pertinere potest. Et concinit Deuter.

* Mu.

b Mar. Pi.
c Gej.

d Gej.

26. 18. *Dominus exaltavit te hodie, ut sis ei populus, &c.*
4. *Introite portas ejus*] Nempe Tabernaculi, sive Templi b. *Atria, &c.*] Ubi plebs stabat, &c. c. *In hymnis; ita o.* *אֲשֶׁר יִרְדּוּ בָּהֶן*] Cum laude, Ch. Sy. P. Mo. &c. cum hymno, M. Æth. Nè sitis muti in sacris conventibus; nè præ fastu vel tædio labia ad laudes Dei movere renuatis, &c. d.

PSALM. CI.

ARGUMENTUM. David Regno inauguratus, cum se ad munus suum præpararet, hic præcepta de Virtutibus boni Principis congerit, easque sibi sectandas proponit, &c. Hoc Carmen edidit David statim atque Regnum 12 tribuum accepisset. Id colligo ex v. ult. ubi civitatis Dei meminit, i. e. Hierosolymæ, quam antè non obtinuit. Proponit hic qualem se cum erga se & familiares, tum erga rempublicam, præsturus sit b. Hic David probæ suæ vitæ antea actæ rationem reddit c. Occasio Psalmi hæc fuisse videtur: Cum David Arcam primò deduceret, &c. Deus Uzzam percussit, quo perterritus David, eam deportavit in domum Obad-edom. Postea autem animum resumpsit, & Arcam in civitatem suam deduxit, 2 Sam. 6. 12, &c. Ubi duo notanda præter pompam deductionis, quæ versui 2. elucidando inserviunt. 1. Timor ejus, *Quomodo Arca veniat ad me?* v. 9. 2. Reditus ad benedicendam domum suam, v. 20. Quæ duo se mutuò respicere videntur. Nam quia metuebat nè ex peccatis familiæ suæ maledictio sibi obtingeret, &c. familiam suam ad tantam benedictionem recipiendam aptavit & præparavit, eam docendo, purgando, &c. quæ includuntur in ista phrasi benedicendi domum suam d. Continetur in hoc Psalmò votiva quædam sui ipsius obstrictio, quæ David certam quasi regulam præscribit sibi & suis in conspectu Dei, &c. f. Scriptus videtur eo tempore quo David recēns liberatus erat à persecutione Saulis per interitum illius in acie f.

* Mol.

b Mu.
c Mar.

d Ham.

f Gej.

f Pi.

1. *Misericordiam & judicium cantabo*] Vel, 1. Davidis erga subditos g. Promittit & *דָּוִד בְּנִינִיטָתוֹ* benignitatem, sive clementiam, sive amorem, erga subditos; & *דִּינִי* judicium, in puniendis impiis h: quæ duæ sunt verorum Principum laudes i. Pietatem & judicium, &c. Pietate movemur ad succurrendum proximo; judicio cuncta aguntur æquo libramine: & in his duobus constat tota vitæ integritas, præsertim illius qui est in officio aliquo. De his itaque gloriatur David, & veluti munus à Deo acceptum, Deo fert gratum *. Promittit *דָּוִד בְּנִינִיטָתוֹ* pietatem, h. e. enixum studium in bono erga Deum & qui ejus sunt; judicium, ad discretionem bonorum à malis k. Sed friget hæc expositio. 1. Quia phrasis aliena ab ea videtur l. Propriam namque vel humanam veritatem & gratiam nunquam aliàs cecinit David m. 2. Quia repugnat posterius membrum, quod prioris repetitio esse solet n. Cui membro posteriore voluit psallere, (tibi, Domine,) huic etiam cecinit membro prioro o. 3. Quod David gratias hic agit Deo: unde sequitur eum loqui de beneficiis quibus à Deo fuerat affectus p. [Verum expositioni isti nonnihil favere videtur, quod totus Psalmus de misericordia, sive pietate, & judicio Davidis agit; in primo autem versu propositionem Psalmi contineri notant, ut & moris est.] Vel, 2. Dei erga Davidem q. Liberationem suam & spem Regni David unius Dei misericordiae, perditionem hostium ejusdem judicio, adscribit r. [Al. sic:] Si misericordiam tu re-

* K. & AE.

g. in Mu.

Jun. Mol.

Calv. A.

Mar. M.

h Mol. sim.

i Jun.

j Jun. sim.

Mol.

* M.

k Coc.

l Mu.

m Gej.

n Mu.

o Gej.

p Pi.

q Mu. Pi.

Gej. Mar.

r Mu. Pi.

tribus mecum, si judicium facis mecum, pro omnibus cantabo, Ch. in Mu. Sive misericorditer mecum agas, sive duriter, semper canam, & utrumque celebrabo *. Non est aliena sententia t.

* He. in Mu.
c Mu.

2. *Intelligam* (vel, *Prudenter agam*, sive *me geram*, Pi. Gej. M. Ti. A.) *in via immaculata*; ita o. Mu. vel, *integra*, sive *perfecta*, P. Ti. Pi. Gej. A. G. sub. *ambulans*, Pi. *אֲשֶׁר יִרְדּוּ בָּהֶן*] *Intelligam viam, &c.* Æth. *Innocentia viam prudenter insistam*, Ca. Sensus, Animi viam intendam ad integritatem v. Studebo bonis & integris moribus. Principis interest esse bonum; id enim sub-

10

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

Mu.

ditos facit bonos. Quicquid faciunt Principes, præcipere videntur; & eorum vitia latè vagantur; plûsq; exemplo quàm peccato nocent *. Non viyam incuriosus, solis voluptatibus, &c. more Principum, intentus; verum in id innitar sedulo, ut viam verbi Divini planam ritè agnoscam, in eaque incedam, &c. Possit etiam reddi, *Feliciter ac prospere procedam*, ut Esa. 52. 137. *Et incedam per viam tuam absque macula*, Sy. *Et quaram viam, &c.* Ar. *Al. Faciam te intelligere viam perfectam*, Ch.

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

Ita sermo esset Dei ad Davidem; cui repugnant sequentia, quæ soli Davidi applicari possint. *דָּוִד יִשְׁמַע* sign. docere, vel, *sapientem reddere*, Psal. 32. 8. Vel, ergo, Regnum sive familiam ejus respicit, quod illos doceret; vel, Hiphil intransitivè sumitur, (ut sæpe fit,) pro, *intelligam*; vel, in notione Hithpahel, *Docebo meipsum in via recta*, h. e. in ea ambulabo: nam *scientia* in S. S. sæpe ponitur pro praxi, & *sapientia* pro pietate, & *stultitia* pro peccato *. *Viam integram* hic vocat rationem vivendi integram, quam scilicet præscribit Lex Dei. *¶ Quando* (vel *quum*, Gej.) *venies* (vel *veneris*, Pi. Gej.) *ad me*] Ita Ch. o. M. P. Ca. Mu. Gej. Pi. [Quod sine interrogatione legunt Vulg. & o. Alii cum ea:] *Quando venies, &c.* & opem ferēs, ut id possim perficere, intelligere nimirum & ambulare in via immaculata? Absque te enim nihil possum. Ex ingenti affectu faciendi quod proponit, nascitur tam subita interrogatio, quæ votum continet b; q. d. *Ecquando, Domine, venies ad me?* *¶ Quando* perpetuò interrogat c. *O quando me*

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

Spiritu tuo collustrabis, ut intendam innocentia, &c. d. Significat se nihil profecturum in suis votis & institutis, nisi conatus suos ipse juverit. Est suspirium pii animi ex abrupto d. Dabo operam sedulo ut inculpate vivam, quando me docebis & institues f; quum me gratia tua visitaveris f. Al. quando me ad Regnum evexeris g. Quando præsentiam tuam gratiosam interno Spiritus ductu mihi manifestabis, externisque successibus confirmabis, &c. *Venire ad aliquem* dicitur Deus, quum peculiare gratia signum exhibet; ut Gen.

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

o. Æth. five nefariam, JT. vel, scelus nefarium, Ti. vel, verbum impietatis, Ch. Sy. vel, quicquam contradicens legi, Ar. verbum Belialis, Gej. sic Mo. Sub. quam, vel, quod, designem, five faciam, P. Ti. M. **לֹא אֶשְׂתִּי לְבִלְיָל** Verbum, pro re. De Belial vide ad Psal. 18. 5. Rem Belial, i. e. nequitia, seu nequam hominis, vel, homine nequam dignam: à Satana profectum; vel, sceleratis hominibus commune aut receptum*. Sensus, Nihil unquam mihi proponam injustè agendum: rempublicam non tam ex mea, quàm civium, utilitate moderabor; qui sciam Principem reipublicæ gratiâ constitui, non rempublicam Principis causâ. Non proponam in mente, &c. Non cogitabo rem injustam, vel eâ oblectabor; multò minùs machinabor. Indicatur hâc phrasi deliberata mentis in re aliqua occupatio, cum morosius eidem inhæremus, anxieque de mediis nanciscendi illam aut exsequendi propositum laboramus; ad instar artificis exemplar aliquod suo proponentis obtutui pertinaci ad elaborandum aliud quid huic exemplari simile. Campensis, Nunquam imitandam mihi proposui rem ullam iniquam*. Non proponebam ante oculos meos rem injustam, illam perficiendam suscipiens, aut illius concupiens*. **פְּעֻשָׁה שֶׁנֶּאֱמָרָה** Opus, vel Factum, five Facta, declinantium (vel, Opera injusta, Æth. vel, Facientes pravaricationes, o. Ar.) odivi, P. JT. Pi. Gej. &c. vel, odio habeo, Gej. Ad verb. Facere declinantium, &c. V. Pi. Mo. i. e. Opus eorum qui deficiunt à Deo. Infinitivus pro nomine; ut Prov. 21. v. 3. Facere justitiam, &c. magis dilectum est, &c. Sic Coh. 6. 9. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** præ divagatione animæ. Sic 2 Reg. 19. v. 27. Et sedere tuum, &c. h. e. sessionem tuam, &c.; 2 Par. 3. 3. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Et hæc sunt fundari; Psal. 133. 1. Declinantium, scil. à via recta, five mandatis Dei*: à via integra, de qua superiore versu f. i. e. Qui nolunt se limitibus Legis Divinæ coarctari, verum modò huc, modò illuc, deflectunt. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** (à quo nostrum **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** descendit) est, declinare à recta via, Prov. 4. 15. & 7. 25. Vide & Psal. 40. 5. Hof. 5. 2. Odivi pravaricationes, M. Defectores odio prosequar, Ti. Operantes mala, & recedentes à mandatis, odio habui, Ch. Facere declinationes odi, Coc. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Non adhaesit mihi. Ità o. Ar. Nempe, cor pravum. [Quod ex versu sequente huc transferunt.] **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Non (vel nec, M. nec unquam, Ti. nequam, Ch.) adhærebit (vel adhærescet, Ti. Ch. vel agglutinabitur, Gej.) mihi, P. JT. Pi. Mu. &c. Sub. tale quid, M. vel, illud facere, five opus, &c. Pi. Gej. Mu. vel, ullus declinantium. Nullum cum pravis consortium habeo. [Ca. totum sic vertit, Maleficientiam sic exofus, ut apud me non hæreat.] David suo exemplo Reges monet, ut doceant subditos legibus parere, & nè ex magna fortuna licentiam usurpent, &c. 4. Cor pravum, &c. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Cor pravum, five perversum, (i. e. homo perverso corde præditus, b.) recedet (vel facessat, five recedat, V.) à me, Pi. Mu. Gej. &c. vel, spontè, visâ severiore meâ aulicâ disciplinâ; vel, coactè, deprehensus in delicto, &c. ejicietur. Abigam eum à me. Interdico ei meâ domo & familiaritate. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Non cognoscebam, **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Non cognoscam, JT. Pi. &c. i. e. Non curabo, amore ac favore complectar. Non habeo inter amicos & familiares. 5. Detrahentem, &c. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Detrahentem, vel, Qui obtreclat, five traducit, (vel, Quod attinet ad traducendum; Heb. Traducens, vel, Linguans, h. e. Linguâ traducens, nominat. absolutè positus, c.) secretò socio, five proximo, suo, vel, proximum suum, hunc, vel illum, succidam, P. Mo. &c. perdam, M. Ti. &c. perdebam, Sy. ab officiis & honoribus removendo, &c. P. Occultos detractores & sursurrones (secretò, apud me solùm, ut mos est aulicorum ad Regis gratiam demerendam, obloquentes, &c.) hominum genus pestilentissimum & aulis familiarissimum, è domo & aula exterminabo. Severitatem hanc, detractoribus debitam, didicisse videtur ex periculo sibi à Doego, aliisque hujus farinae aulicis intentato. [Vel, forsan hoc scripsit, ad amoliendam omnem ab iis qui Saulis partibus faverant suspicionem, nè ob priora ipsorum delicta per hos sursurrones Davidi patefacta in odium & exitium perducerentur.] Linguâ

ledentem apud me clàm proximum, &c. JT. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** acceperunt pro **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה**, qualis ellipsis est 2 Sam. 22. 49. & Psal. 5. 5. Sed malo, hîc est paragogicum. Descendente autem ad Jod paragogicum accentu, Cholem irregulariter transiit in Kametz chathuph, manente 1 pleonastico, annotantibus etiam Masoretis. Simile vide Job. 9. 15. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** est accusare, vel deferre, &c. Prov. 30. 10. linguâ abuti ad corrumpendam proximi famam, ex invidia, odio, spe lucri, nocendi libidine, &c. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Superbo, &c. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Elatum oculis, & latum (vel vastum, Mo. tumentem, JT. Pi. sim. M.) corde, hunc, vel ipsum, non potero, Mo. P. Mu. &c. sub. videre, Mu. vel, ferre, Mu. Pi. A. Glasf. quod exprimitur Prov. 30. 21. & Jer. 44. 22. Infinitivum sæpe deest post verbum **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה**: ut Ps. 21. 12. non poterunt, scil. perficere; & 139. 6. non possum ad eam, scil. pertingere. Vide & Hof. 8. 5. & 1 Cor. 3. 29. Deinde notandum hîc, quod verbum potestatis quodque pro verbo difficultatis ac molestiæ accipitur. Sic Ruth 4. 6. Non possum redimere, &c. h. e. sine dispendio, &c. Esth. 8. 6. quomodo potero aspicere, &c. i. e. sine summa molestia, &c. Marc. 6. 5. non poterat, &c. sine difficultate & tadio, &c. Joh. 7. 7. Non potest mundus odisse vos, i. e. difficulter potest; Apoc. 2. 2. non potes sustinere malos, h. e. ægre sustines. Ità hîc, non potero ferre, i. e. permolestum mihi est talem tolerare. Al. non feram, M. Supercilium & animi elationem non feram, Ca. Qui elatis est supercilis animoque arrogant, hunc non feram, Ti. Gradientem in superbia oculorum, cum eo non habitabo in æternum, Ch. Cum eo cujus elati sunt oculi & amplum (vel avidum, Ar.) cor non edebam, Sy. sic Ar. [Legebant **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה**, ab **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה**.] Superbo oculo & insatiabili (vel, duplici, Æth.) corde, huic non convalescebam, o. Superbi solent oculos attollere, & minaciter circumferre, humilia humilisque despiciere; vide Prov. 21. 4. Jes. 5. 15: cum modesti & humiles non audeant oculos elevare, &c. Luc. 18. 13. Latus corde est ambitiosus, ut Prov. 21. 4. & 28. 25; vel insatiabilis, five honoribus, five opibus. 6. Oculi, &c. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Oculi mei (sub. speculabuntur, Pi. vel, erunt, Mu. vel, attendent, JT. intenti erunt, Ti.) in fideles (vel, ad fideles, five veraces, Mo. JT. Mu. &c. sim. Ti. viros fidei & integritatis spectatæ, fortes & veros in dicenda sententia, constantes, taciturnos; vel, in fidelibus, h. e. fidelissimis quibusque), terre, P. Mu. Pi. &c. Judææ scilicet. Disce, Rex, consiliis haud temere adhibendos externos, sed indigenas, qui remp. norint. Regionis fidelissimos quosque in oculis ferens, Ca. Exprimitur diligens cura in seligendis ad officia publica personis idoneis. Reges monet oculis suis, quoad licet, uti, ipsosque videre & consulere quod in rem sit; nec tam auribus fidere, quàm oculis propriis, qui certiores sunt scientiæ ministri. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Ut sedeant (vel versentur, Ti. vel habitent, Pi.) mecum. Ità o. Sy. M. P. &c. Pro tribunali, vel, in sanctiore Regni concilio. Dicit, mecum, quia non satis est Regem optimos habere consiliarios, nisi etiam ipse consiliis interfuit, & maximas res agat. Princeps negotia sua ipse non gerens, quique ex aliorum arbitrio & consilio tantum pendet, facile decipitur ac subvertitur. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Ad sedendum, &c. Mo. contubernales habeo, Ca. Averfor praves, at piorum convictu delector. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Hic mihi ministrabat, **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** Ministrabit mihi, Mu. Gej. &c. Quos homines consiliis adhibiturus esset dixit; nunc, quos ministros, probos scilicet. Ministros intellige, quorum manu & operâ magis quàm consilio in rep. gubernanda Rex utitur. Discant Reges probos ministros cum cura deligere, malis nihil credere, nec ullam exiustimationis suæ partem eis committere. Teneant illud, Meliorem esse remp. & propè tutiorem, in qua Princeps malus sit, eâ in qua mali Principis ministri. Princeps in familiam admittere non debet nisi viros probatos, neque operâ eorum uti qui sunt pravi. **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** propriè est servorum viliorum, at **וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה** honestius ministerium significat, & honoratis tantum competit officialibus, five ecclesiasticis, ut 1 Par. 6. 32. & 16. 4. five politicis, ut 1 Par. 28. 1. 2 Par. 17. 19. Vide etiam Num. 8. 26. 7. Non habitabit in medio domus meæ, &c. Jam quales

quales velit ministros domesticos ait : non versutos, mendaces, &c. qui omnia ad gratiam & obsequium, nihil ad veritatem, loquuntur; qui ejus honesta & inhonesta laudant; qui bonos criminantur, malos tuentur, &c. Sic enim omnia odiis, rixis, pugnis flagrant, & autoritas in publico vilescet, si domui suæ non potest bene præesse, juxta 1 Tim. 3. 4, 5. *Non ipsum modo Principem* (inquit Plin. in Panegy. ad Trajan.) *sanctum esse oportet, verum etiam ejus comitatum & familiam talem esse decet*. ¶ *Qui loquitur, &c.* Heb. mendacia loquens, nempe communiter, & ex habitu vitioso, &c. Talis aulicus plurimum nocebit Regi, ei adulabitur, mala malosque laudabit, bonos denigrabit, &c. ¶ *Non direxit, &c.* Ità LXX. Sub. *viam suam*: non prosperabit apud me, non acceptus erit mihi. ¶ *וְיִשְׁתָּבֵט וְיִסְמָכֵט* Non stabilietur, vel firmabitur, in oculis meis, Mar. sim. Mu. Gej. &c. h.e. Utut ad tempus calliditate & simulatione suâ se insinuaverit, non tamen diuturna hæc ipsius apud me erit statio, sed opinione citius dimittetur. Vide Prov. 12. 3. d. Non diu patiar mecum versari, sed statim atque ejus ingenium cognovero, abigam atque extrudam domo. Qui malum tolerat, eoque ad ministerium diu utitur, ejusdem vitiis imbui eum tandem necesse est. Pravi sunt vitandi Principi, sed ante omnes dolosi & mendaces. ¶ 8. *In matutino*; ità Sy. *בְּבֹקֶר* In matutinis, Mo. Mu. A. sim. o. Ar. Æth. Hoc ideo dictum, quia manè judicia exercebantur, ut diximus ad Job. 38. 13. Vide Jer. 21. 12. *Manè, manè, inquam, M. V. In dies, vel quotidie, Q. in V. Singulis matutinis, P. JT. Pi. Mu. sic Gej. A.* Quam distributionem subinfert pluralis *בְּבֹקֶר* hic, ut & Job. 7. 18. Psal. 73. 14. Jes. 33. 2. Thren. 3. 23. Al. *Maturè*, Ti. Ca. sic M. Gej. A. priusquam malitia eorum in alios serpat. *Maturè* dispiciat Magistratus, & unoquoque die, & diei parte nobilissimâ, cum agillimi fumus, &c. Summo manè, maximâ diligentia & studio, vigilanter, festinanter, sine mora. ¶ *Omnes peccatores* Reos mortis scilicet. citra respectum personarum. ¶ *Ut disperderem, וְיִפְּצֵם* Ut exterminem, sive eliminem, P. V. ut excindam, Q. in V. Mu. ¶ *De civitate Domini, i. e. Hierosolyma*; quæ, utpote Deo sacra, in primis erat curanda, & expurganda sceleribus, & impiis, præsertim qui proximis erant scandalo. Ibi cultus Dei vigeat, ibi & judicia exercebantur vice Dei. *Civitas autem Domini* hic vocatur, ut Ethnici ferè urbem ab idolo ibi culto denominabant; ut Athenas, *urbem Minervæ*, &c. Dices, Quomodo Hieros. sic vocat, cum nondum ejus ætatè illic esset exstructum Templum? Resp. Templum ibi exstruendum novit, vel, quia traditione id receptum erat, vel, ex revelatione. ¶ *Operantes iniquitatem* Ad verb. *operarios iniquitatis*, Mu. i. e. peccatores notorios; qui non semel peccant, sed sæpius, nec ullâ ratione possunt meliorem ad mentem revocari.

PSALM. CII.

ARGUMENTUM. Videtur scriptum hoc Carmen in exilio Babylonico, cum 70 captivitatis anni jam penè elapsi essent, ut patet ex v. 14, 15. Author ignoratur, nisi fortè est Daniel, aut alius Propheta. Petit à Deo liberationem, & populum erigit in spem restitutionis ex promissione Dei, ejusque veritate. Verum consentiunt plerique Interpretes, prophetiam hic esse de Messia, & de vocatione Gentium. Messia autem adventum voveri credunt, vel, immediate, ut post August. Gen. & Bel. & Me. & Of. & Gefn. vel, mediante solutione captivitatis Babylonica; ut, Zione iterum adstructâ, & Messia adveniente, Lex prodire in orbem terrarum possit, secundum Esa. 2. 2. Mich. 4. 1, 2. ut Theodor. Tarnov. Calv. T. JT. & Belg. Utraque expositio non inconcinna est, sed prioræ præfero. Parum autem refert, sive Ecclesia V. T. orare dicatur pro adventu Messia, ut vult Of. sive fidei-jum quispiam V. T. Cæterum in parte Psalmi proph-

tica, quæ est à vers. 13. ad finem usque, Psalter, sensu calamitatum ac misera & caduca vitæ percussus, in promissionibus Dei de adventu & redemptione Messia se erigit, simulque eam ardentè expetit. De tempore Messia sive N. T. hic agi multa suadent. 1. Quod ad hanc Hierosolymæ reedificationem *ti-mebunt gentes nomen Dei, & omnes reges, &c.* v. 16. Nihil tale erat in carnali reedificatione; ergo de spiritali exstructione hoc intelligendum, quam sequuta est Gentium conversio, &c. juxta Psal. 72. Hag. 2. 8. Zach. 9. 9, 10. 2. Quod generatio illa altera & populus creandus, v. 19. eo spectant, fatentibus K. & Obad. 3. Quod cœtus fidelium ex omnibus gentibus convocatur, v. 23. &c. Sciebant pii V. T. Templum Salomonis, cujus restorationem optabant, typum esse ejus Templi quod per Messiam condendum erat, à quo hanc ædificationem perficiendam & expectabant, & enixè petebant.

1. *Oratio pauperis*; ità P. &c. *וְיִפְּצֵם* Affligi, Mo. V. oppressi, Pi. Vel, pauperi, o. Æth. Mu. sub. *prescripta*, Mu. vel, *humili* congruens, Ti. Vel, *pro paupere*, sive affligo, M. V. JT. Intellige hic, vel, 1. populum Israeliticum in summas angustias redactum; vel, 2. quemlibet ex illo populo, quasi singulis hæc precandi formula fuerit præscripta; vel, 3. Messiam ipsum, vel in persona propria, vel in membris, suspirantem. Pro affligo, i. e. quâ afflictus usus est, & quâ etiam alii succellivè uti poterunt in ærumnis suis, &c. *וְיִפְּצֵם* pro-prie sign. eum qui in miseriis est constitutus. ¶ *Cum anxius fuerit*; ità o. Æth. sic Ti. sim. Ca. *וְיִפְּצֵם* Cum deficiet angore, Mo. vel, *mæsto est animo*, M. tor-quebit se, sive torqueretur, sub. ob gravem afflictionem, V. consternatus esset, Q. in V. Quum obruitur, vel obtegatur, JT. Pi. Gej. A. nempe pavoribus, curis & doloribus. Significat anxietatem quâ animus veluti obtegatur, & deliquium patitur, ut videre est Psal. 61. 3. & 77. 4. &c. ¶ *Effuderit precem, &c.* i. e. Libere ac copiose profert. Metaphora à rebus liquidis, quæ e vase penitus profunduntur, ut fundum quodammodo pateat, ut onus allevetur, ut palam constet quid prius fuerit inibi conclusum. 2. *Exaudi*; i. e. Fac ut sit palam omnibus te audire. 3. *Non avertas* (Heb. *abscondas*, Mu. Pi. &c. diutius, Mu.) *faciem tuam à me* Prout olim minatus es. Ne subtrahas mihi opem tuam. ¶ *Inclina ad me, &c.* Siquidem indignæ sunt preces meæ quæ ad te ascendant. 4. *Defecerunt* Vel, *consumpti sunt*, Pi. Vita à me transacta est. ¶ *Sicut fumus* Ità o. Ch. P. Ti. Mu. Gej. &c. res inutilis, obscura, molesta, momentanea; qui, cum paulisper erectus sit, statim disparet, & nullum sui vestigium relinquit: ità vita mea sine omni laborum utilium honorumve vestigio evanuit. Thea-genes *fumus* dictus est, quod multa polliceretur, nihil præstabat. ¶ *וְיִפְּצֵם* In, vel cum, fumo, Mo. A. vel, *in fumum*, Sy. & & sæpe permutantur; ut 2 Sam. 5. 24. collat. cum 1 Par. 14. 15. Sicut res quæ comburitur abit in fumum, & tandem in nihilum: sic dies mei sensim evanescunt in assiduis hujus exilii miseriis. Simil. Psal. 119. 83. *ut uter in fumo*: q. d. Afflictiones eundem habent in me effectum quem fumus in illa quæ in eo suspenduntur, h. e. arefecerunt & deformarunt me. ¶ *Ossa mea* (quibus totum corpus nititur, ossa, id est, corpus. Al. *membra mea*, Ch. Ca.) *sicut cre-minum* (i. e. res cremata, vel, crematu facilis; vel, *lignum aridum*, teste Hesychio; vel, *ut chytropus*, Ch. de quo vide ad Psal. 68. 13. vel, *super focum*, Q. in Belg. *tanquam focus*, Mo. P. Ti. JT. Pi. Mu. Gej.) *aruerunt* Ità Æth. sic Ca. vel, *confrixa sunt*, q. sim. Sy. *exardescunt*, JT. *exusta sunt*, P. Ti. Mo. Gej. sic Pi. Ch. Anxietatum æstu me excruciant, & vires absument, & succum ac medullam corporis mei exhauriente. *Spiritus tristis exsiccat ossa*, Prov. 17. 22. *וְיִפְּצֵם* (à *וְיִפְּצֵם* arsit, unde etiam *וְיִפְּצֵם* focus, Jes. 30. 14.) hic occurrit, & Levit. 6. 9. *holocaustum sit super* *וְיִפְּצֵם* exustione, &c. & Jes. 33. 14. *quis commorabitur cum* *וְיִפְּצֵם* ardoribus seculi? Sign. ut adducta

1 Gej. loca docent, aliquid valde combustum, succoque ex-
 2 Ham. haultum, deforme, &c.¹. Significat, vel, locum ignis;
 3 Mu. vel, id quod igne calefit, sive aduritur^m. Offa ipsa, quæ
 4 T. naturâ frigida sunt, instar foci aruerunt & exusta suntⁿ.
 Fortè per offa, columnas & fundamenta felicitatis suæ
 intelligit^o.

5. Percussus, &c. [וַיִּכּוּ] Percussus est ut fenum,
 &c. Mu. Heb. herba, Mu. Pi. &c. Solis ardoribus per-
 6 Mu. sic cussa P. [וַיִּכּוּ] Oblitus sum comedere panem Humido scil.
 7 Mu. radicali conservando necessarium⁹: idque præ mœro-
 8 Mar. sic re^r. Vide 1 Reg. 21. 4. Dan. 6. 18 f.

6. A voce (vel, Præ voce, sive, Propter vocem, JT. M.
 Gej.) gemitus mei] Ità o. Ch. Sy. Pi. Mo. P. Ob vocem
 gemitum & flebilem^t. Præ gemitibus meis, Ti.
 7 Gej. [וַיִּכּוּ] sæpe redundare, antè notatum est. [Ad-
 8 Mu. hæsit os meum carni meæ] Ità o. Ch. P. Mo. &c. Sensus
 est, Offa quasi glutine sunt carni affixa, adeo ut agili-
 9 Mar. sic tas & articulorum motus impediatur; ut lingua palato
 10 Gej. adhærens loqui nequit, Job. 29. 10^v. [Alii aliter.]

Caro hîc pro cute ponitur^x, per synecdochen inte-
 11 Mu. A. gri^v, ut & Job. 19. 20^z. Sic cutis ponitur pro carne,
 12 Mar. Pi. Job. 18. 13. Vide etiam Lament. 4. 8^a. Sensus, Ità
 13 Gej. contabui, ut, carne prorsus consumptâ, offa cuti adhæ-
 14 Mu. rescunt^b.

7. Similis factus sum pellicano solitudinis; sive deserti;
 ità o. Ch. Sy. Ar. Æth. M. P. Gej. BA. A. [וַיִּכּוּ] Platea, &c. JT. Pi. cuculo, V. onocrotalo gaudenti soli-
 tudine, Ti. V. Refero onocrotalum sylvestrem, Ca. Sensus
 est, Lugeo, vel ululo^c. Conspicuum & conversationem
 15 Pi. hominum fugio^d, etiam charissimorum^x. Vox [וַיִּכּוּ]
 16 Gej. occurrit hîc & Levit. 11. 18. [ubi vide, ex Bocharto
 17 Mu. inprimis, prolixè annotata,] & Deut. 14. 17. & Jes. 34.
 18 Gej. 11. & Zeph. 2. 14. ubi in locis devastatis ponitur^f. Est
 avis aquatica longo collo, juxta Arabes & Talmudicos.
 Hi. & o. rectè pellicanum verterunt, à [וַיִּכּוּ] vomere dictum,
 quod conchas absorptas revomat, &c. Obj. At David se
 comparat [וַיִּכּוּ] & [וַיִּכּוּ] ratione planctuum & gemitu-
 19 Pi. tum, cum de pellicani voce nihil reperiatur. Resp. Arde-
 20 Gej. arum nomine Plutarchus pellicanos intelligit, libro Utra
 21 Mu. anim. quos ardeis multi accensent, quia pellicanus ab
 ardea solo penè rostro differt, quod in extremo latius
 habet, & in cochlearis formam. Gesnerus, Videtur sanè
 mibi, inquit, pellicanus (Anglis, à Shobelar, ait Turne-
 rus,) noster ardearum generi adnumerandus: simil. Albert.
 Nomen [וַיִּכּוּ] est ardeæ cum pellicano commune, cum
 sint aves congeneres, & si Plutarcho credimus, ardea
 quoque, pellicani instar, testas evomit. Ardeæ autem
 vox est clara, testibus Homer. II. x. Aristot. Hist. 9. 1.
 Et ardea asterias, sive stellaris, quæ butaurus vulgò di-
 citur, avis est mugitûs tam horribilis, ut hac in parte
 onocrotalo vix cedat. At dices, [וַיִּכּוּ], sive sit ardea,
 sive pellicanus, cum utraque avis aquatica sit, quorsum
 in desertis ponitur? Resp. Non omne desertum ina-
 quosum est, ut constat ex Exod. 15. 22, 23. & ex Pto-
 22 BA. 2. 2. lemæo, &c.^g. [Sicut nycticorax; ità o. Æth. sic Aq.
 23 & Th. in BA. [וַיִּכּוּ] Sicut falco, Mo. David de Pomis.
 Ità & RS. inquit K. sed fallitur. [Vide BA.] Symma-
 24 chus legit upupam, D. ex Hi. ubi si legas, ululam, cum
 reliquis consentiet^h. Sicut bubo, vel noctua, P. M. JT.
 25 Pi. Ch. Sy. Ar. Mu. Gej. A. &c. Cujus vocem lugubrem
 26 Gej. describit Virgil. Æneid. 4¹. Feralem denotat avem, quæ
 27 Mu. consortium aliarum vitat^k. Significat se præ mœrore
 lucem ægre ferre^l. Ego suspicor [וַיִּכּוּ] esse onocrota-
 lum, (à [וַיִּכּוּ] vase seu poculo dictum,) qui Romanis truo-
 dicebatur, à trua, (id vasis genus erat, unde diminuti-
 vum trulla,) quam habet in rostro. Vero simillimum
 est, conjungi hîc onocrotalum & pellicanum, quia conge-
 neres sunt, & promiscuè ferè sumuntur apud Oppian.
 & Hi. & Bellonium de Avibus, 3. 2. Porro, vox ono-
 crotali mœstum & horribile aliquid habet. Denique,
 avis hæc Judæis ignota non erat, cum reperiatur in
 Syria & Palæstinæ Gaza, & in Ægypto frequens sit^m.

[In domicilio, [וַיִּכּוּ]] Er onocrotalus, o. i. e. in funda-
 275... mento domus prolapsaⁿ. In parietinis, o. in Bibl. pol.
 28 Ham. Sym. in D. i. e. in parietum ruinis^o. In ruina, Sy. in
 29 D. domicilio diruto, Ar. in ruinosis, sive dirutis, Tig. not.
 30 Ham. Talia loca bubones inhabitare solent P. [Alii aliter
 31 Mu. sim. vertunt.] Solitudinem, sive vastitatem, M. P. Mo. Mu.
 32 Pi. JT. Pi. i. e. loca vasta ac desolata incolens⁹. Hoc di-

cit, quod populus infomnis esset, quasi aves nocturnæ,
 in captivitate, anxius pro domo Domini^x.

8. Vigilavi; ità o. Ar. Æth. Ch. Mo. &c. sub. totâ
 nocte, Ch. [וַיִּכּוּ] Vigilo, Pi. Mu. Ti. equidem, Ti. Per-
 9 Gej. ex vigilo, Ch. q. d. Infomnes noctes transigo^v. Vigilavi,
 10 Mu. i. e. Consideravi statum meum^z. Al. Perseveravi ad
 te clamare, aut, Festinavi malo medicinam petens^a.
 11 Mar. [Et factus sum (vel, & fui, Mo. Ch. &c. vel, & sum,
 12 Mar. P. Pi. Ti. &c.) sicut passer solitarius in tecto] Ità o. Æth.
 13 Mar. sim. Ch. Sy. Ar. M. P. Ti. Mo. &c. qui viduatus est
 compare, ac proinde tristis; quia passer, cum sit salax,
 viduitatem impatientissimè fert^b. Hoc ferri posset, si
 14 Pi. passer, æquè ac turtur aut columba, conjuge amissa, ma-
 neret viduus. Sed alii illis sunt mores, & promiscua Ve-
 nus; est enim animal adeo salax ut (non quidem centies,
 quomodo referunt Arabes, sed) septies saltem in hora
 sceminam ineat. De solitario passere nihil habent Phi-
 losophorum libri, est enim avis gregaria. Nec Hebræ-
 orum quisquam monet hîs de passere agi. Et Hieron.
 15 habet, Fui sicut avis, &c. De ave nocturna & ferali agi
 clamant omnes loci circumstantiæ, quod in mentem
 interpretum nondum venisse miror. Dicit, Vigilavi,
 &c. Nocturnis avibus vigilias ferè perpetuas, saltem
 noctu, tribuunt omnes scriptores; ità Aristot. Hist. 9.
 16 34. Athen. 8. 12. Ælian. hist. 1. 29. Passeres autem qui
 domi alunt, sciunt illos noctu dormire: alioqui, cum
 die vigilent, perpetuò essent infomnes. Porro, bubo vo-
 catur avis solitaria, quia gregalè non est animal, sed
 solivagum. At quorsum nocturnam avem supra tectum
 17 30 describit? Resp. Quamvis illæ in desertis locis nidifi-
 cent, noctu tamen ad urbes & loca culta nonnunquam
 se conferunt, & ex ædium tectis ferale suum carmen
 occant; ut notant Virgil. Georg. 1. Ovid. Metam.
 18 6. 7. Tibul. eleg. 1. 6. Lampridius & Dio in vita Com-
 modi. Concludo ergò, Psaltis avem solitariam, &c.
 non esse passerem, (quæ quidem sub tecto nidificat, sed
 non [וַיִּכּוּ] super tectum, quod ait Psalter,) sed bubonem,
 aut noctuam^c. [וַיִּכּוּ] hîc non significat genus peculiare
 avis, sed quancunque quæ solitaria & tristis est^d.

9. Exprobrant; &c.] Pro, exprobrant, &c. Causam
 adfert cur fugeret hominum commercium^x. [Et
 qui laudabant me] Ità o. sim. Sy. Ar. Vel, olim, tem-
 19 pore prospero^f; vel, q. d. hostes occulti, quod genus
 hostium pessimum est, me palam laudantes^g. Legebant
 20 [וַיִּכּוּ] h, à prima notione [וַיִּכּוּ] laudavit¹. Vel, anti-
 21 phrasis est, qui laudabant, i. e. blasphemabant. Nam [וַיִּכּוּ]
 ex illis verbis est quæ contraria significant^k. [וַיִּכּוּ] Et
 gloriantes de me, Ti. qui persequerantur me, Æth. irri-
 22 40 fores mei, Ch. sim. V. insanientes in, vel contra, me, M.
 P. JT. Pi. Mu. Gej. A. Ham. &c. Omni scilicet impetu
 & infano quodam furore me persequentes^l. Ad verb.
 23 50 insani mei, Mu. vel, insanientes me, Mo. Deficit contra,
 ut Prov. 8. 36^m. Affixum resolvi debet in præpositio-
 nem separabilem, sicut in [וַיִּכּוּ], Psal. 18. 40ⁿ. [וַיִּכּוּ] pro,
 24 [וַיִּכּוּ] Exemplum talis insanix vide
 Luc. 6. 11 P. Qui furibundo elatòque me detestantur
 animo, & extinctum me cupiunt; qui audacter pom-
 25 50 poscunt multa de se contra me gloriantur⁹. [וַיִּכּוּ] sign.
 & laudibus extollere, & ingloriosè jaculare, vel, furere, &c.
 26 Vide Psal. 5. 6. & 75. 5^r. [Adversum me jurabant]
 27 Ità o. Mo. i. e. In meam perniciem. Jurant, &c. pro,
 28 conjurant, conspirant, & sacramento se obstringunt,
 29 &c. [וַיִּכּוּ] Pacti sunt contra me, Æth. conjura-
 30 60 raverant in me, Ar. Sed jurare, pro conjurare; Ebræis in-
 solens est^t. Jurarunt contra me, Ham. A. i. e. calumni-
 as confirmabant juramentis, & execrationibus in se,
 nisi veræ essent. Vide Num. 5. 21^v. Per me jurant, sive
 31 70 jurarunt, M. P. Ti. JT. Pi. Mu. Gej. q. d. Formulam
 jurandi ex miseria mea petunt. Sic Jer. 29. 22. & 42.
 18^x. & Num. 5. 21. Esa. 65. 15^v. Si sibi aut aliis ma-
 lè imprecari volunt, ut dicant, Sim sicut Judæus ille, &c.
 Quum jurant se alicui malefactorum, allegant exem-
 32 75 plum meum, dicentes, se ità malè illum mulctaturos,
 ut mihi similis evadat^z. Jurant per miseriā meā;
 33 à quo jurandi genere non abhorret sermo vulgaris^a.
 [Ca. totum sic reddit, & in me debacchantes conjurant.]
 34 10. Quia (vel, expletivum est, Certè, Utique; vel, unā
 cum superioribus cohæret cum v. 2, 3^b. Nam, JT. Pi.)
 cinerem tanquam panem manducabam] Ità o. Ch. M. P.
 35 Ti. &c.

* M.

v Gej. ex

Mu.

z Mar.

a He. in

Mar.

b Pi.

c BA. 2. 1.

22 154...

d Mar.

* Mu.

f Gen. Me.

g Mu. sim.

Gen.

h Mu.

i Ham.

k Gen.

l Mu.

m A.

n Mu.

o Pi. Gej.

p A.

q Gej.

r A.

s A.

t Gen.

u D. obs. 8. 7.

v Ham.

w Gej.

x Mu. Gej.

y D. obs.

z 8. 7.

a Pi.

b Gej.

c Mu. Gej.

d D. obs.

e 8. 7.

f Gej.

g Mu. Gej.

h D. obs.

i 8. 7.

j Gej.

k Mu. Gej.

l D. obs.

m 8. 7.

n Gej.

o Mu. Gej.

p D. obs.

q 8. 7.

r Gej.

s Mu. Gej.

t D. obs.

u 8. 7.

v Gej.

w Mu. Gej.

x D. obs.

y 8. 7.

z Gej.

Ti. &c. vel, comedo, JT. Pi. Proverbialis est loquendi modus, & hypallage poetica, cinerem tanquam panem, pro, panem tanquam cinerem; quod d. Panis non magis sapit palato quam cinis, ita gustum & sensus omnes moeror corrumpit. Al. Dum lugens in cinere jaceo, sit ut inter edendum cinerem quoque cibo admisceam^d, prae lacrymis non discernens an panis pulvere foedatus sit necne*. Al. Panem edi subcinericium, cui cinis adhæsit^f. Sed malo phrasin hanc poeticam esse, ex contextu & usu cinerum Scripturali explicandam. Contextus de luctu agit, cujus ritus & indicium erat cinis, non quidem cibo permixtus, sed capiti impositus, vel, in quo lugentes confidebant, sive se volutabant. Vide 2 Sam. 13. 19. Esth. 4. 1, 3. & Job. 2. 8. & 42. 6. &c. Hoc autem nullum ad comestionem respectum habuit, sed factum est quum nihil comederent, sive quum jejunarent. Hæc itaque conjunctio luctus & jejunii h. l. poeticè exprimitur, Comedi cinerem tanquam panem, q. d. Panem nullum comedi, sed ejus loco cinerem usurpavi, non comedens eum, sed in eo sedens, &c. Pariter sequens phrasis, potum cum fletu miscui, intelligenda est, q. d. loco potus, me totum moerori & lacrymis tradidi. Confer Psal. 42. 4. & 80. 6. Joh. 4. 34. ¶ Et potum meum cum fletu miscebam; ita o. Ch. M. P. Ti. &c. "וַיִּשְׁקֵי" ¶ Et potiones meas, &c. Nomen וַיִּשְׁקֵי potus, irrigatio, Prov. 3. 8. inde plur. וַיִּשְׁקֵי Hof. 2. 5. & hoc loco, per alternationem quiescentium, וַיִּשְׁקֵי, à וַיִּשְׁקֵי bibis*. Non intermittebam luctum, nè bibendo quidem^h. Tot lacrymas semper effundo, ut potum lacrymis, quasi vinum aqua, misceamⁱ. Inter bibendum etiam per genas una defluunt in poculum, aut labia forbentia. Alludit ad morem, quo vina aquis temperabant^k. ¶ 11. A facie ira, &c. ¶ Vel, Propter iram tuam, Pi. וַיִּפְּרֹחַ hic redundat, sicut Psal. 18. 43. & 38. 4^l. Sensus, Jure patior tot molestias, quoniam tu vis, ac jure mihi iratus es^m. Nisi mihi iratus esses, tot mala haud patererⁿ. Hoc hemistichium constituitur cum superiore versu per hystero-logiam: Sic [ut dictum v. 9.] se gerebant contra me, quia propter tuas plagas miser eram, cinerem una cum pane manducando, &c. ¶ Quia elevans allifisti me; ita o. Æth. Sy. vel, elevaveras, Gej. ¶ me, & projecisti (vel, & abjecisti, JT. vel, & deiecisti, M. vel, tum deiecisti, Sy.) me, Ch. Ar. P. Mo. &c. Nimirum, ex dignitate, opulentia, &c. in infamiam, egestatem, promiscuas hostium injurias. Includitur hoc verbo Divinum fastidium, desertio, &c. vel, totalis corruptio, ad instar vasis testacei solo allifi & fracti, cujus damnum est irreparabile^p. Anthropopathia: Solent irati id de quo irascuntur in terram projicere^q. Qui me sublatum abjeceris, Ca. quia me altè sublatum afflixisti, Ti. Quam antea extulisses me, &c. nunc projecisti^r. Summum infelicitatis genus est, fuisse felicem. Vide Thren. 1. & 2. Gravissimè & valentissimè abjecisti me; ut quum non molli remissoque brachio, sed elato, aliquid vibratur, aut detorquetur affligiturque in terram^t. Cum impetu projecisti me, ut faciunt qui, aliquem vehementer in terram illisuri, prius eum in sublime tollunt^v. Gravidus læduntur qui ex altiori loco præcipitantur^x.

¶ 12. Dies mei] i. e. Dies vitæ meæ^y. ¶ Sicut umbra declinaverunt; ita o. Æth. Sy. vel, præterierunt, Ar. vel, inclinaverunt, Ti. וַיִּשְׁקֵי ¶ Sicut umbra inclinata, Mo. Gej. P. Pi. fim. Ch. &c. (passivè, ut Jer. 6. 4.) à Sole: Sol recedens atque abiens umbras inclinat. Vel, extensa, à Sole, qui serò majores umbras facit. Sic Jer. 6. 4. inclinata sunt, vel, extenderunt se, umbra vespertina^z. וַיִּשְׁקֵי, extendit, de die usurpatur quando extensus jam est ad ultimam quasi horam, quando ad ruinam jam inclinatus aut præceps est, Jud. 19. 8. Vide Psal. 62. 4. Umbra itaque inclinata, vel extensa, est vespertina, quando Phæbus crescentes decedens duplicat umbras, Majorēque cadunt altis de montibus umbrae. Hæ autem facillimè & citissimè evanescunt, & in meras vertuntur tenebras: ita & dies vitæ nostræ, &c. ¶ Ut umbra Solis jam occidentis, quæ, licet longior videatur, statim tamen evanescit^b. Sunt ut umbra, &c. P. fim. M. JT. Aetas mea umbra modo inclinata, Ca. Sensus, Interim dum finem exspecto his malis, vita abit, fiuntque dies mei in-

star umbrae inclinatae, & ad occasum vergentis; nec procul absum ab interitu^c. Sicut umbra fugax, quæ cito abit^d.

¶ 13. Tu autem, Domine, in æternum permanes, וַיִּשְׁקֵי ¶ Seder, h. e. perseveras. Sedere & stare sæpe ponuntur pro fixa & stabili permansione: vide infra v. 27*. ¶ A. Vel, habitas, sive manes; ita וַיִּשְׁקֵי accipitur Gen. 27. 44. ¶ 1 Sam. 1. 23. i. e. expers es omnis mutationis, vel loci, vel temporis; non metuenda tibi potentioris expulsio, qualis miseris nobis obtigit. Equidem ego mori me sentio: at tu æternus es, ac tandem Sionem servaturus, &c. ¶ Certum est, quamvis ego langueam, Regnum tuum in perpetuum mansurum, nec succubiturum hostibus tuis^h. Convertit se nunc Psalter à fragilitate & miseria sua ad Dei Redemptoris sui majestatem, beatitudinemque invariabilem ac gloriosam, cujus intuitu & sibi & Sioni aliquid inde petit impertiri gratiæ, &c. ¶ Eum hic compellat Psalmus qui sedet in Ecclesia ut Rex, h. e. Filium Dei^k: quod & apertè docet Paulus Ebr. 1. 10, &c. ubi ex hoc Psalmo eminentiam & Deitatem Messiae probat^l. ¶ Et memoriale tuum ¶ Ità Mu. Calov. &c. Vel, activè, quo tu memor es promissionum tuarum; vel, passivè, quo celebratur memoria nominis tui in Ecclesia^m. ¶ Et memoria, sive recordatio, tui, Mu. Pi. Gej. A. &c. i. e. vel, fama operum tuorum, præcipuè in Ecclesia patrum, &c. ¶ vel, promissio tua, quæ sit ut populus tuus recordetur tui^o. ¶ vel, nomen tuum, Jehovah, Exod. 3. 15. ¶ Tui mentio est sempiterna, nec deletur annis^q. Memoria tua æternum vigeat, tuque adeo: qui enim extingui potest, ejus memoriam tandem deleri necesse est^r. AE. pro וַיִּשְׁקֵי, legit וַיִּשְׁקֵי. Sed erravit, & error ejus natus est ex confusione hujus versûs cum altero illi simili Thren. 5. 19^t. Certè hic וַיִּשְׁקֵי legunt K. & RS. & Chald. & cæteri interpretes^v.

¶ 14. Tu exsurgens (Heb. exsurges mox, Mu.) misereberis Sion; tot jam annos desolata^x: וַיִּשְׁקֵי ¶ Tu surges (i. e. serio te comparabis ad hoc opus) misereberis, &c. Asyndeton. ¶ Tu exsurge & miserearis, P. Tu exsurgens miserearis, V. Surges, ut miserearis. Confer Psal. 88. 11. ¶ Quia tempus miserendi ejus ¶ Ità o. P. Mo. Ca. Mu. Intellige Hierosolymæ, non, Sionis, quia affixum est foemin^a. Vel, tempus illi benefaciendi, Ti. ¶ Quia tempus est, M. JT. Pi. ut benignum te exhibeas ei, M. fim. Ch. vel, faciendi gratiam ei, JT. fim. Pi. Ar. ¶ Quia venit (vel, venit, inquam, M.) tempus, ita o. Ch. M. Mu. וַיִּשְׁקֵי ¶ Tempus statum, JT. occasio, Ch. tempus statutum, sive præfinitum, P. Ti. Mo. Pi. nam tempus jam adest, Ar. Nempe, vel, i. finis 70 annorum quibus captivitatem determinaverat Deus, Jer. 29. 10^b. Confer Dan. 9. 2, 24, 25^c. Appropinquat vaticiniorum complendorum tempus. Vide Psal. 75. 3. Vel, 2. instat tempus 70 hebdomadum ad Messiam adventum præfixarum, Dan. 9. 24. Vel, 3. instat tempus necessitatis ingentis; nisi subvenieris maturè, actum erit de nobis. Confer Jes. 40. 2. & Zach. 1. 12^{*}.

¶ 15. Quoniam placuerunt, &c. וַיִּשְׁקֵי ¶ Nam delectantur (vel, bene voluerunt, Mo. vel, maxime diligunt, P. Mu. desiderant, Gej. vel, Quo delectantur, JT.) servi tui lapidibus (vel, lapides, P. Mu.) ejus, Pi. vel, afficiuntur favore in lapides ejus, Ti. Pie sentiunt de lapidibus ejus, M. misere jam diffusis, Thren. 4. 1^f. Lapidés diffectos cupiunt in integrum insituere, & urbem ex illis reedificare^g. Ruinæ ejus Sion & parietinæ tuis cultoribus gratæ sunt præ voluptuosis & magnificis exsiliorum palatiis, quod illic te purè & libere colant^h. ¶ Et terra, &c. וַיִּשְׁקֵי ¶ Et pulveris ejus miserebuntur, o. Ch. vel, misereantur, Ar. M. Mu. fim. P. Gej. Et pulveri ejus gratiam faciant, JT. vel, favent. Sensus, Cupiunt ex pulvere in quem ædificia resoluta sunt illa restaurareⁱ. Et pulverem ejus dilexerunt, Sy. vel, diligunt; solemus autem miseri ejus quod amamus^k: vel, honorabunt, Æth. vel, evehere cupiunt, Ti. Sensus versûs est, Patriæ, utcunque deformis, amore tamen ducuntur^l. [Al. sic:] Sensus prioris commatis peti potest ex Levit. 26. 41.— Si humiliantur, & acceptent penam iniquitatis suæ, &c. qualis certè erat ruina Templi, quæ hic exprimitur per lapides, i. e. rudera, ejus, וַיִּשְׁקֵי ergo & hic & ibi eodem sensu sumitur, & profundum

cum dolore sensum innuit, & acquiescentiam in justitia poenae, &c. cui ibi adnectit Deus promissionem, se recordaturum fœderis sui, &c. & terræ, &c. Hinc ergo Psaltes probat venisse tempus gratiæ, quod servi Dei ¹⁵ maxime & animitus afficiuntur lapidibus ejus. Sequens autem comma in futuro optimè vertitur, favebant pulveri ejus, i.e. pollicentur se ruinas ejus reparaturos. Qui nunc ruinas illas lugent, & peccata tum sua tum parentum, tanquam illarum causas, nunc reedificationem conjunctis viribus prosequuntur, eamque completam celebrabunt ^m. Qui prius Sanctuarium vilipenderunt, & in illud peccarunt, nunc illud quærunt, & vel pulverem ejus honorant; quanto magis ædificationem ejus, si completa esset ⁿ? Per hos servos Dei, [de quibus hæc dicuntur,] intellige, vel, 1. Cyrum & Darium ^o; sic dictos, quod eorum operâ Deus in instauranda Hierosolyma uteretur ^p. Vel, 2. Nehemiam, Esdram & Zorobabelem, qui præ Babel diligebant rudera Sionis ^q. Vel, 3. Judæos ^r, piósque omnes, qui solamen Israel exspectabant, Luc. 2. 25, 38. & parati erant Deo ^{regis servitium} exhibere ^t.

16. Et timebunt (vel, Et reverebuntur, Pi. vel, Ut timeant, Gej.) gentes nomen tuum] Tunc cum misertus fueris Sionis ^t: visâ liberatione Ecclesiæ tam mirabili. Verum tenuiter hoc effectum est in restitutione populi ex Babylone; sed perfectè adventu Christi, vocatione Gentium, &c. quod sequentia omnia pertinent ^u. ¶ Omnes reges] i. e. Plerique; synecdoche, qualis Psal. 22. 8, 30. Prov. 20. 8. & 28. 5 ^v. ¶ Gloriam (vel majestatem, V.) tuam] Ità Pi. Gej. i. e. Facta tua gloriosa, vel, majestatem ex illis manifestissimè conspicuam ^w.

17. Quia (vel Cum, five Quando, M. Pi. Gej. Mu. A. vel, Dum, P. Quod, V. Ca. Nam, Sy.) edificavit (vel, edificaverit, M. P. Pi. &c. vel, edificat, Sy.) Dominus Sion; ità Mo. Ti. &c. ^{יְהוָה בְּנִי בְּנֵי} Quoniam edificata est verbo Domini urbs Sion, Ch. Quando edificaverit, &c. reddita mirabiliter captivis libertate, & Templo juxta votum reparato ^x. ¶ Et videbitur, &c. ^{וְיִרְאוּ} Videbitur (vel, conspicuus erit, Gej. apparebit, V. vel, manifestatus est, Ch. & videbitur, o. Æth. vel, & visus, vel visa, est, vel fuerit, P. Ti. M. & apparebit, Ar. & apparet, Sy.) gloria ejus, V. M. vel, in (five cum, Sy.) gloria (vel majestate, Ar. Ti.) sua, vel ejus, Mo. P. Ch. &c. Nempe, vel, 1. Sion in Templo & cultu restituito: vel, 2. Christus in miraculis ^y videbitur in Sion; Joh. 1. 14. Confer 1 Joh. 1. 1 ^z. Deus visibiliter in assumpta carne manifestabit gloriam suam miraculis suis, &c. Joh. 12. 37. Huc facit quod ^{אֲרָאָה} de conspicuis Dei apparitionibus usurpari solet, Gen. 48. 3. Exod. 3. 16. Lev. 9. 4. &c. ^d.

18. Respexit (vel, Respiciet, nempe Messias ^{*}; vel, Et respexerit, P. Ca. Nam respexit, o. Ar. Æth. Cum respexerit, M. Pi.) in (vel ad, P. Mo. &c.) orationem, ^{וְיִשְׁמַע} Respexerit, &c. JT. ¶ Humilium; ità o. Ca. ^{וְהָעֲנָוִים} [Variè reddunt.] Desolatorum, Ch. pauperum, Sy. Ar. pauperis, Æth. Q. in V. sic Gej. vel, debilis, Q. in V. vel, sollicitorum, Ca. Vox sign. hominem excitantem se, unde quidam vertunt, excitantis se, vel seduli, five diligentis, nempe ad orationem ^f. Nudatissimi, JT. Pi. ^{וְהַנִּדְּחִים} Alii, destructorum, vel dirutorum, Q. in Pi. A. ex Jer. 51. 58 ^{*}. ^{וְהַנִּדְּחִים} destruxit, &c. Solitarii, Mo. Gej. Vox occurrit tantum Jer. 17. 6. [ubi vide ^{וְהַנִּדְּחִים} dicenda;] at aliâ formâ Jer. 48. 6. & ^{וְהַנִּדְּחִים} sicut myrica in deserto ^h. [Unde & hinc vertunt,] myrica, Mu. vel, eorum qui sunt velut myrica, P. Id genus est humilis & fragilis arbuti ⁱ, crescentis in deserto, Jer. 17. 6. & 48. 6 ^k. Vox significat arbusculam in deserto nascentem, quæ juniperus vel myrica vulgò dicitur; & per metaphoram, debiles, miseros & afflictos denotat ^l. Al. vociferantis, ex Esa. 15. 5. ^{וְהַנִּדְּחִים} clamabunt: vel, subversi ^m. Intellige hinc Israelitas exsules ⁿ.

19. Scribentur hæc, ^{וְהַנִּדְּחִים} Scribetur (Scribatur, M. P. Mo. o. Ar. A.) hoc, Sy. Ca. Mu. Gej. A. vel, oratio ista, Ch. Al. Hæc Sionis restauratio scriptis consignabitur in rei memoriam ^o; ut Exod. 17. 14. Deut. 31. 19, 21 ^p. ¶ In generatione altera, ^{וְהַנִּדְּחִים} In generationem alteram, o. sim. Sy. Ar. ad posteritatem, Ca. pro generatione postera, M. sim. JT. Pi. Mu. V. vel noviss-

ima, Ch. P. sim. Mo. Ostendit hoc prophetiam esse de nostris temporibus ^q. Dies Ecclesiæ Christi ultimi, five ^q A. poster, appellantur Esa. 2. 2. Heb. 1. 1 ^{*}. ¶ Et ^{*} Jun. populus qui creabitur (vel creatus, Mo. Gej. creandus, Pi.) laudabit Dominum; ità Sy. Ar. M. Ti. P. &c. ^{וְהַנִּדְּחִים} Qui in futurum creandus est, Ch. Non propriè, creandus, sed oriturus per ordinarium generationis humanæ modum. Ità Psal. 104. 30. Vide & Jes. 41. 20. & 54. 16. Deinde, præteritum hinc ponitur pro futuro, creatus, pro, creandus, ut Jon. 3. 4. Vel, creatus, nempe in illa generatione postera. Præcipuè verò respicit opus regenerationis, quo Gentes ad Ecclesiam vocandæ creandæ denuo introducuntur ^r; creatus, i. e. restitutus & re- ^r Gej. sim; novatus ^t. Sic creandi vox sumitur Psalm. 51. 12. & Pi. 100. 3. & 149. 2. Jes. 27. 11. & 43. 1, 7, 15. Col. 3. 10 ^t. ¶ A. item Psal. 104. 30. Esa. 65. 18. Eph. 2. 10. Sic, populus natus, Psal. 22. 32 ^v. Populum hinc intellige, vel, 1. ^v A. Israeliticum ^w, qui, cum liberati essent à captivitate, ^w Mu. & quasi à pulvere suscitati fuerunt, & de novo quasi creati ^x RS. Belg; ati ^y; qui factus est nova creatura, è servitute in libertatem, è tenebris in magnam lucem, exeundo ^z. Populus seculi Redemptionem subsequens ^z. Novus populus in diebus Mardochei, &c. ^b. Vel, 2. populum Gentium vocandarum ^c. Ecclesiam instauratam à Christo ^d. Populum creandum in imagine Dei ^e.

20. Quia prospexit] Populi sui afflictionem ^f. ¶ De excelso (vel sublimi, V.) sancto suo; vel, sanctitatis sue, P. V. vel, sacrario suo, V. ^{וְהַנִּדְּחִים} Ex altitudine sancta sua, five sanctitatis sue, Pi. A. i. e. è cælo. Vide Deut. 26. 15 ^g. Altitudo, pro loco alto ^h.

21. Gemitus compeditorum; ità Mu. vel, vincitorum, P. ^{וְהַנִּדְּחִים} Vincit, collectivè, pro, vincitorum; i. e. captivorum Judæorum, quibus captivitas erat instar carceris & compedium, &c.: vel potiùs propriè, ob seq. ut solveret; & fortè multi revera in vinculis erant ^k. ¶ Ut ^k Mus solveret; ità o. Ar. P. sim. Ch. M. Mo. &c. ^{וְהַנִּדְּחִים} Ad aperiendum, nempe vincula quibus ligati sunt ^l. Ut eripiat, Ti. ^{וְהַנִּדְּחִים} in Piel est solvere, solvendo liberare, ut constat ex Gen. 24. 32. Psalm. 105. 20. Jer. 40. 4 ^m. ¶ Gej.

¶ Filios interemptorum; sic o. Ar. scil. qui & ipsi captivi erant ⁿ: ^{וְהַנִּדְּחִים} Filios à morte, Sy. [ut sit ⁿ Mar. ellipsis & ^o, quod non infrequens.] Filios mortis, Mo. Gej. sic Mu. morti proximos ob angustias ^o. Morti ad- ^o Mar. Mu; dictos, five destinatos, Ti. P. M. Pi. Ca. sim. Ch. JT. Dam- natos P. Hebræi filios mortis vocant, qui jam ab aliis, ^p Mu. bene aut malè, morti destinati sunt. Apparet id 2 Sam. 12. 5. Joh. 17. 12. 2 Thes. 2. 3. Simile Psal. 44. 23 ^q. ¶ G.

22. Ut annuncient, ^{וְהַנִּדְּחִים} Ut narrent, P. sim. Mo. &c. Ut predicetur, Ca. Ut annuncietur, Ch. Ut celebrent, sub. homines, Ti. vel, vincti illi ^r, & mortis candidati ^r. At non soli, sed unà cum Gentibus, in v. seq. Hic finis ^t liberationis ^t.

23. In conveniendo, &c. ^{וְהַנִּדְּחִים} In congregari populos simul, Mo. vel pariter, five unanimiter, Gej. Cum colligentur, vel congregabunt se, populi simul, P. vel, in unum, Ch. M. Cum populi eodem convenerint, Ca. Tempus illud respicit cum applicabuntur multe gentes ad Dominum, &c. Zach. 2. 11. simil. Soph. 3. 9 ^v. Cum cœ- ^v Mu. ex K; tus unus erit ex omnibus gentibus collectus, & aduna- ^v AE. tus per Christum, &c. juxta Eph. 2. 20, 21 ^{*}. cum unus ^{*} Mu. sim, tantum populus erit ex Judæis & Gentibus ^y. Hic ver- ^y Jun. Gej. sus utrumque tempus, & liberationis è captivitate Ba- ^y &c. bylonica, & incarnationis Christi, complecti videtur ^z. ^z Belg; ^z Mu.

24. Respondit (Dixit, nempe populus revertens è captivitate ^a), ei (nempe Deo ^b) in via virtutis sue ^a T. ex Ità o. Æth. five potentia Divina ^c. Vel, pro viribus, si- ^c Gen. ve, toto conatu & studio ^d. Vel, in illa via in qua Deus ^d T. Me; ostendit insignem potentiam suam, nempe in reditu ^d T. ex Babyl ^{*}. Legerunt ^e & ^e f; atque ità hunc ^e T. versum plurimum deformarunt ^g. ¶ ^{וְהַנִּדְּחִים} Affixit (Affixit autem, Ti. Affligit quidem, JT. Pi.) in via (vel, in via hac, JT. Pi. Gej. vel, per quam eun- ^h Mu. Ham; dum mihi fuit in Babyloniam ^h; vel, quâ progredi mi- ^h Pi. hi videor ad speratam isthanc liberationem ⁱ), virtutem, ⁱ Gej. five fortitudinem, meam, M. Mo. vires meas, Ti. JT. Pi. Humiliaverunt vires meas in terra, Sy. Affligit, vel, i. ho- ^k Mu. Gej; stis ^k. q. d. Dum huc & illuc hostis furorem fugito, mi- ^k ferè defessus sum, sic ut accitis & absumptis viribus naturalibus immatura mihi mors imminet ^l. Vel, 2. ^l Mu. Deus.

Deus^m. q. d. Idem Jehova nunc ad tempus auctor est
præsentis calamitatis meæ, quâ jamjam videor moriturusⁿ. Deus nos variè & assidue affligit, & interea promissionem de exhibendo Messia, quem unice expetimus, &c. differt. *Via* hîc denotat cursum vitæ & diem quo ad metam præfixam, h. e. ad Christum promissum, ferebantur. Hunc cursum queruntur interrumpi calamitatibus exilii & morte, nè ad optatam metam pertingant, i. e. nè Christum in carne videant, & gloriæ ejus Regni fiant participes^o. *Afflicta est ob laborem itineris exilii virtus mea*, Ch. *Afflixit*, &c. Referunt ad Judæos, qui dum operi [urbis & Templi] perficiendo instarent, multas passi fuerunt injurias^{*}.
¶ *Paucitatem dierum meorum nuncia mihi*] Sic^o. Sy. Æth. ita K. in Gen. Sed falsò hoc affingit Kimhi, ut legens illum facile deprehender. Pro *אֲנִי*, legerunt *אֲנִי*, & ex v. seq. desumpserunt duas voces, quas etiam sic legerunt, *אֲנִי אֲנִי*. Sensus, Indica mihi quàm diu victurus sum, ut sciam an futurus sum superstes tempore redemptionis & salutis^q. ¶ *אֲנִי אֲנִי*] *Abbreviavit* (vel *curtavit*, Pi. Gej. *curtat*, JT. *præcidit*, V. sim. Ti.) *dies meos*, M. Mo. Mu. &c. Nempe, vel, i. hostis, qui ejusmodi afflictionis, atque adedò immaturæ mortis, causa fuit^r. Vel, 2. Deus, [ut ad prius membrum.] *Redit eò unde digressus est, dies suos esse quasi umbram*, &c. Nam cùm in libertatem restitui magnopere cuperet, valde etiam timebat nè brevi moretur, nec frui salute aut libertate posset[†]. Licet spe liberationis futuræ hilarior in spiritu fuerat factus inde à v. 17. redit tamen paroxysmus prior, de quo v. 11^t. Sensus est, Ego cupio hæc videre, sed imbecillitate & brevitate vitæ non potero^v. [Ca. totum sic reddit, connectens cum v. seq. *Quem equidem vires in vitæ cursu affligentem, meum ævum decurtantem*, vers. 25. *Sic alloquor*, &c.]
25. *Nuncia mihi*] Ità^o. [De quo vide ad v. 23.] ¶ *אֲנִי אֲנִי*] Dico (vel, *Dicam*, Mo. *Dixi*, & dico adhuc, Gej. *Dico* idcirco, Mu. *Dicam* ergò, Ti. V. Sed dico, JT. Sed dicebam, Pi. Dicebam verò ego, M. cùm scilicet affligeret Deus in via^z.) *Deus mi*, P. &c. ¶ *Nè revoces me*] Ità^o. i. e. Nè me ad te voces per mortem^v. Sed Græcorum, *μὴ ἀναγκάσεις*, perversè vertunt, nè revoces[†]. ¶ *אֲנִי אֲנִי*] *Nè ascendere facias me*, Mo. A. Gej. &c. sub. *ad te*, Mu. i. e. Nè abripias me instar rei evanidæ, aut fumi, *ascendendo pereuntis*^z. Ut *abire* est mori, sic *ascendere* usurpant in mortis mentione^z; vel, 1. quia anima sublimis abit, nempe *ad Deum qui eam dedit*, Eccles. 12. 7^b: vel, 2. metaphora est ab holocaustis, quæ *אֲנִי אֲנִי* dicuntur ab hoc verbo, quòd in fumum ascendant^c: vel, 3. quia *ascendere* est perire, excindi, evanescere, ut Exod. 16. 14^d. & Job. 5. 26^f. Jes. 5. 24. Jer. 48. 15. Ezech. 11. 23, 24^f. Nè tollas, sive auferas, me, M. Ti. JT. Pi. &c. Nè rejicias me, Æth. Nè succidas me, K. in Mu. Ità verbum illud interdum accipitur^g. ¶ *In dimidio dierum meorum*] Ità M. P. Mo. &c. *in media ætate mea*, Ca. Casu præpropere & præveniente nos, antequam tempus præstitutum promissionum tuarum eveniret^h. Tam subito, antequam libertate frui possimⁱ. Sed tempus indulge, ut videam salutare Domini^k. ¶ *In generationem & generationem* (vel, *Per generationem æternam*, JT. Pi. sub. *durant*, Pi. Heb. *In generatione generationum*, Pi. Mu.) *anni tui*] Tu singulis hominum ætatibus pari polles potestate, benignitate, &c. adeoque non minùs nostro, quàm patrum, tempore gratiam mihi dabis^l. Tu sempiternus es^m; ac proinde filios in æternum gignis, infra v. 29. Humanitus dictumⁿ. Connexio talis est, Cùm mihi mors quotidie imminet, ideoque promissam à te libertatem non ausim sperare; hæc res profectò me consolatur, o Deus, quòd tu æternus & immortalis, &c. es, ideoque vel nos in vita servare potes, vel posteris nostris libertatem quam pollicitus es concedere^o.
26. *Initio*; sic LXX, Ch. Ar. Æth. Mu. A. *אֲנִי אֲנִי*] *Antea*, Mo. P. Gej. Ità nomen hoc adverbiascit, Deut. 2. 10. Jos. 11. 10. & 14. 15. &c. Respicit prima creationis tempora^p. Nam *primùm*, Ti. *Jampridem quidem*, M. *Ab antiquo*, Sy. *Jam olim*, Pi. Ca. Heb. *Secundùm faciem*, Pi. vel, *In facie*, Gej. [JT. hoc cum

seq. sic vertunt, *Antè quàm fundasset*, &c.] Sed five suppleas *אֲנִי אֲנִי*, sive *אֲנִי אֲנִי*, utraque syntaxis insolens est, & Hebræi explicant *antequam* per *אֲנִי אֲנִי*. Sensus, Ut tu^q Pi. æternùm duraturus es absque fine, sic tu primus es absque principio^r. Æternitas Dei explicatur ex comparatione cum rebus creatis, sive in præteritum tempus, quo Deus omnes res creatas præcessisse dicitur, hoc verum; sive in futurum, quo dicitur permanens illis per-euntibus, duobus sequentibus versibus[†]. *A principio*, *†* Jan. *cùm crearentur omnes creature*, Ch. ¶ *Terram fundasti*] Ità M. Mo. P. &c. Significat terram esse centrum cœlorum^t.
27. *Ipsi* (nempe *cæli*, nam *אֲנִי אֲנִי* convenit cum *אֲנִי אֲנִי*: vel, *Ista*, JT. Pi. sub. *opera*, Pi. tam terra^v Pi. quàm cœlum^z.) *peribunt*; ità LXX, Ch. M. Mo. &c. ¶ *אֲנִי אֲנִי*] *Quæ interibunt*, Ti. Sic Esa. 51. 6. Matt. 24. 35. *Cælum & terra transibunt*, &c. v. In ultimo sci-^v Mu. licet adventu tuo judiciali^z. Vox hæc *אֲנִי אֲנִי* nun-^z Gej. quam de mutatione rei in melius, sed de substantiali semper annihilatione, usurpatur^z. Mundus ut initi-^z Q. in um habuit, sic & finem, &c. b. Sed huic sententiæ re-^z Gej. pugnant Psal. 148. 6. & Jer. 31. 35, 36. Itaque versum^z K. in Mu. hunc intelligunt, vel, 1. de corruptione singularium, non universalium^c: vel, 2. conditionaliter, *peribunt*,^c R. Juda in Mu. si voles; q. d. Non ex se hoc habent, sed ex te, ut æternùm duratura sint, & ea, si velles, statim corruerent, &c. Tu autem ex te, & per te unum, æternùm futurus es^d. d. K. in Mu. Per *cælos* hîc significat aerem, vel spatium omne à terra ad cœlum^e. ¶ *Tu autem permanes*; ità JT. Sy. ^z Mu. *אֲנִי אֲנִי*] *Stabis*; Mo. Gej. h. e. permanebis immutatus: non enim situs corporis, sed consistentia immobilis, innuitur. Vide Hos. 10. 9. Amos. 7. 2, 5^f. *Perstas*, Ti. ^z Gej. *perstabis*, P. *permanebis*, Ch. M. *perdurabis*, Ar. ¶ *Sicut vestimentum*] Quod usu detritum abjicitur ac putrescit^g: quod subindè mutari solet^h. ¶ *Sicut oper-^z Gej. torium*, &c. ità^o. Æth. *אֲנִי אֲנִי*] *Velluti pallium*, P. Ar. vel *indumentum*, M. JT. Pi. Mu. quod quis detritum & lacerum exuit, ejusque loco aliud induit. Sic tu illa, usu ipso attrita, mutabisⁱ. Erit ergò immu-ⁱ Mu. tatio non qualitatum, manentibus substantiis; sed novorum planè cœlorum & novæ terræ productio, Jes. 51. 16. & 65. 17. & 66. 22. 2 Pet. 3. 13. Apoc. 21. 1. Ità namque legitur hoc *אֲנִי אֲנִי* in Hiphil, Gen. 31. 7, 41. & 35. 2. Job. 14. 7. &c. De hac quæstione, An mundus interiturus sit secundùm substantiam, vel secundùm qualitates, lege Spanhem. Dub. 132. p. 704, &c. Rivet. ad Gen. p. 282. Thef. Sedan. tom. 1. pag. 136, &c. k. ^z Gej. ¶ *Et mutabuntur*] Hoc addit ad majorem emphasin; q. d. Vestem aliquis exuit ac mutat, nec tamen in se mutatur vestis: at tu ità terram & cœlum mutabis, ut etiam ipsa mutantur. Vel potius, *אֲנִי אֲנִי*, ex altera scilicet ejus verbi significatione, hîc verti posse crediderim, & *transibunt*, h. e. prorsus interibunt atque evanescunt^l. Vel, certitudinis causâ hoc superadditur, ⁱ Mu. q. d. certò interibunt^m.
28. *Tu autem idem ipse es*; ità^o. Ar. Æth. Gej. Mu. *אֲנִי אֲנִי*] *Et tu ipse*, Mo. *Tu autem ipse*, P. vel, *Tu autem es*, M. *Tu verò idem es*, JT. Pi. sic Ti. sub. *perpetuo*, Ti. Sensus, Tu nullis alterationibus, nullis temporum spatiis, obnoxius esⁿ; idem qui fuisti ab æter-ⁿ Mu. sim. no, idem in æternum permanes^o. ¶ *Et anni tui* ^z Gej. *non deficient*] Vel *consumuntur*, P. vel *finientur*, V. sim. ^z Belg. Pi. Cùm interim nos miseri quotidie præ molestiis deficiamus & moriamur, vitæque brevitatis patrias sedes repetere non sinat. Miserrimi profectò nos, nisi certò sciremus id felicitatis posteris nostris reservari, ut in vers. seq. p.
29. *Filii servorum tuorum*] i. e. Vel, 1. nos ipsi, ex majoribus nostris, servis tuis, prognati^q: vel, 2. filii^q Gej. seu posterii nostri^r, qui servi tui sumus, nullumque pro te laborem recusamus[†]. Hoc me solatur, quòd si ego ad ea felicia tempora non pervenero, posterii tamen pervenient^t. *Filii*, &c. i. e. vera & germana Ecclesiæ^v Mar. tuæ membra^v. Electi, per Evangelium regeniti, quos^v Jun. Apostoli, &c. post se reliquerunt^z. ¶ *Habitabunt*] ^z Gen. Ità^o. M. P. Mo. JT. &c. i. e. Permanentem habebunt & fixam habitationem, &c. ^z Be'g. prioribus divagationibus, & incertis in exilio sedibus. Confer Psalm. 140. 14. Jes. 23. 18. Mic. 5. 4^v. ^z Gej. [Alii

post certam periodum temporis aquilæ veteres abjiciunt, & novis vetuntur: quod pro vero & certo omnes agnoscunt. Hinc illud Esa. 40. 31. *Ascendent* (i. e. succrescent) *pennæ sicut aquilarum*. Aquila renovari dicitur, ut serpens *senectam exuere* dicitur, cum veterem pellem deponit. Vossius in *Idolol.* 1. 3. c. 76. refert ex Alberto Magno, aquilam, flante Austro, tanquam vento calido, evolare in sublime, eaque agitatione, ut & radiis solaribus, incallescere, unde, poris laxatis, veteres excidunt pennæ, succrescentibus novis. Sed simplicissimum est, aquilæ comparisonem adhiberi ob itabiles ejus etiam in senio vires, &c. Non comparatur juventutis reparatio, sed vigor, cum vigore aquilæ. Ità vivax & vegetus eris ut aquila. Firma piorum constitutio cum vegeta aquilarum senectute confertur, quæ à natura sunt vivacissimæ; & amplius adhuc victuræ essent, nisi superius rostrum illarum aduncum senio succrescens curvitate suâ rostrum inferius confringeret, unde fit ut inedia conficiantur. Vide Arist. Hist. anim. 9. 32. Plin. 10. 3. At Augustinus asserit aquilam, rostro ad petram attrito, vires collapsas esu reparare. Verto, *Renovas te, tanquam aquila, juventute tuâ*. Ea est aquilæ vivacitas, is vigor, ut inde proverbium in Terentio, *Visa verò est, quod dici solet, Aquila senectus*: & Græcorum illud; *Ἀεὶ γῆγες, καὶ οὐδ' ἐν γῆρας, Ἀquila senectus, alaudæ juvenis*, i. e. Aquilæ senectus etiam alaudæ juventute potior est. Non placent qui renovationem hinc aquilæ attribuunt, quia ea illis peculiaris non est, sed communis omnibus, tum alitibus, tum & aviculis, quæ nempe statim tempestatibus plumas amittunt, unde etiam languidiores fiunt, donec novis succrescentibus denuo convalescant.

6. *Faciens misericordias* Heb. *justitias*, Mu. Pi. *quæ justæ sunt*, JT. Pi. Sensus, Deus pro sua justitia tutatur & defendit. Hactenus de beneficiis sibi privatim exhibitis egit; nunc de iis quæ ad universos spectant.

7. *Notas fecit vias suas* 1. Quas ipse trivit in opere creationis, providentiæ, salvationis: qualiter se gerat erga suos: suas agendi rationes: ut Job. 40. 14. Psal. 77. 20. Hoc imprimis intelligi constat ex Exod. 33. 13. & 34. 6, 7. & ex membro sequenti. 2. Quas nobis præscripsit; ut Exod. 18. 20. Psal. 25. 4, 5. P. *Moysi* Quam ante eum transiret Deus, Exod. 34. 6, 7. *Voluntates*, &c. *Ἀλλήλων* *Adiones suas*, JT. Pi. Ch. Sy. mirabiles in Ægypto, deserto, &c. *Opera sua magnifica*, Mar. Idem est quod, *vias suas* & *delectabilia*, voluntates, sive inclinationes, suas, &c. Al. *naturam suam*, Ham. ex Ca. ut apparet Exod. 33. 13, 18, 19. collat. cum 34. 6, 7. *Ἀλλήλων* sign. *studium & indolem & attributa Dei*; *Ἀλλήλων*, *adiones* ejus.

8. *Miserator*, &c. Describuntur hinc (& in seq.) *via Dei*, quæ totæ ferme positæ sunt in misericordia, quæ hinc copiose describitur. *Longanimis* Hebr. *longus naribus*, i. e. prolongans, seu differens, iram, cujus signum est status narium. *Longus iræ*, P. *Tardus irarum*, sive *ad iram*, Mu. V. h. e. qui non illico punit; qui diu expectat peccatores ad poenitentiam, non cito exandescens. Caveant tamen peccatores, nè patientiæ ejus abutantur, &c. nam supplicii tarditatem Deus gravitate compensat impoenitentibus, &c.

9. *Non in perpetuum irascetur*; ita LXX, Ar. *Ἰράν* *Comminabitur*, Mu. *disceptabit*, M. *rixatur*, Ca. *contendit*, sive *litigat*, vel, *contendet*, sive *litigabit*, P. Mo. JT. Pi. A. Gej. &c. vel, *litigare solet*, Ti. Pi. sub. *cum homine*, V. Non litem intendet. Non implacabilis est. Non retinet odium, Sy. Confer Esa. 57. 16. *Neque in æternum comminabitur*, *Ἰράν* *Indignabitur*, &c. Eth. Ar. *Servat*, vel *servabit*, sive *custodiet*, vel, *servare solet*, sub. *iram*, P. Mar. V. JT. Pi. Gej. A. Glafs. &c. Ellipsis eadem est Levit. 19. 18. Jer. 3. 5. Nah. 1. 2. Similis accusativi ellipsis Psal. 3. 7. *posuerunt contra me*, sub. *aciem*; Coh. 7. 15. *prolongans*, scil. *dies*; & 1 Par. 18. 6. *Posuit*, sub. *custodit*, ex 2 Sam. 8. 6. Sic 2 Sam. 6. 6. *extendit*, sub. *manum*, ut completè habetur Exod. 9. 15. Psal. 44. 21. &c. Non retinet memoriam acceptæ injuriæ, V. ex Ti. sim. Ca. scil. in pios cultores suos, de quibus hinc loquitur; nam in impios iram affervat, Nah. 1. 2. Non servat ad ultionem, M.

11. *Secundum altitudinem cæli à terra* Ità Pi. vel,

Quam alti sunt, &c. Heb. *secundum altos esse*, &c. *ἄλτος* enim potest esse vel infinit. Kal, vel nomen. Ut spatium inter illa infinitum est, vel infinito simile P. Cor. roboravit, &c. sim. P. V. *ἄλτος* *Prævalet*, sive *prevaleuit*, JT. Pi. corroborata est. Vox sumitur ut Gen. 7. 18, 19, 20. q. d. Poenitentes diluvio quodam misericordiæ Dei veluti mergantur & absorbentur. *Super* (vel *versus*, Ang. &c.) *timentes se* i. e. Religiosos Dei cultores, qui, licet interdum peccent, (quis enim non peccat?) statim tamen Dei gratiâ adjuti resurgunt, & poenitentia ducti Deum reverentur & metuunt. alibi sæpe *versus*, hinc tamen sign. *super*, quia confertur cum cælis, quæ sunt *super terram*.

12. *Quantum distat ortus ab occidente* i. e. Longissime & remotissime. *Longè fecit*; ita V. *ἄλτος* *Distare fecit*, P. Mo. tam *longè removet*, Ti. sic Pi. scil. parcendo. Non loquitur de reali peccati evulsione, sive de renovatione, sed de mentali æstimo, quo Deus nos absolvit.

13. *Quomodo miseretur pater filiorum* Non dicit, *mater*, sed, *pater*. Matres liberis ferè nimis obsequentes sunt, eoque facilitate suâ corrumpunt, &c. Patres autem eos fortius amant: sudorem & lacrymas sæpe excutiant, rebus adversis exercent &c. ut habet Seneca; non tamen pro jure suo agunt, sed iis indulgent, &c. Quanquam etiam maternam curam superet Deus, Esa. 49. 15.

14. *Quoniam ipse cognovit figmentum nostrum*; ita o. Ar. M. P. Mo. JT. Pi. &c. *ἄλτος* *Massam* (vel *condicionem*, Ti. Ca.) *nostram*, Sy. *Figmentum nostri*, i. e. quæ ratione formati sumus; scil. de pulvere: quàm fragiles nos creaverit; instar vasis fictilis, quod facile confringitur: ut, si nobiscum summo jure velit agere, actum sit de nobis, in nihilum facile redigemur. Huic interpretationi favet posterius membrum, sic enim, pro more, idem bis dicitur. [Al. aliter.] Novit originem nostram vitiosam. Novit figmentum nostrum malum, quod ad peccandum nos impellit, Ch. simil. K. in Mu. confer Gen. 8. 21. Non malè; q. d. Nostram ad peccandum proclivitatem perspectam habet, præ qua etiam optimi sæpe labuntur: quæ omnia Deus gratiosè reputat, nec rigide nos punit, &c. Ità in hoc membro proclivitatem notat ad peccandum, in seq. imbecillitatem nostram; quæ duæ res faciunt nè Deus in nos sæviat, & summo jure agat, &c. Sed malum figmentum passivè accipi, pro modo quo à Deo ficti sumus. *Recordatus est*, *ἄλτος* *Recordans*, vel *recordatus*, vel *memor*, Ti. Mo. JT. Pi. Ca. &c. *recordatur*, P. Gej. memento, LXX, Ar. Eth. *recordando*, Gej. Si cum Buxt. in Concord. legas *ἄλτος*, infinit. est pro præterito, quale præcessit, ut Coh. 8. 9. & 9. 11. Sed cum constans lectio est *ἄλτος*, & Masora addit non amplius sic occurrere, erit participium Paul; unde Chald. vertit, *recolitur*, vel *memoratur* sub. *coram ipso*; ita & K. & AE. De Deo hoc usurpatur per anthropopathiam, ut Psal. 78. 39. & 89. 48.

15. *Homo sicut fœnum dies ejus*, *ἄλτος* *Ipsius mortalis similes fœno dies esse*, JT. Repetunt *ἄλτος*, & connectunt cum præcedente: sed malo nominat. esse absolute positum, & vertere, *Ad mortalem quod attinet*, &c. *Hominem si spectes*, &c. Gej.

16. *Spiritus*, *ἄλτος* *Ventus*, Mu. Pi. &c. immitior, sive vehementior. q. d. Non opus est multis instrumentis ad ejus destructionem, &c. *Pertransibit* (vel, *pertransit*, Mu. *pervadit*, JT.) *in illo* Vel, *in illum*, Mu. sc. vel, 1. *florem*; vel, 2. *hominem*. Confer Job. 27. 20, 21. Esa. 40. 6, 7. *Non subsistet* Ad verb. *non ipse*, Mu. *tum non est amplius*, Pi. Non apparet inter viventes. *Non cognosceret amplius locum suum*: nec ipsum locum: *ἄλτος* *Non cognosceret*, sive *cognosceret*, (i. e. habet; non agnosceret. P. V. Pi.) *ipsum* [florem, vel hominem, ut dictum,] *amplius locum ejus*, Mu. Gej. Pi. &c. Non manebit ubi solebat. Non cernitur ubi paulò antè floruerat. Non recognosceretur à prioribus vicinis. Per prosopopœiam loco hinc tribuitur actus personæ, videlicet *agnoscere*. Nec deinceps ille [homo] agnosceretur, ubi paulò antè pollebat gloriâ & opibus. Confer Job. 7. 10.

17. *Misericordia—in æternum* q. d. Non terminatur brevi

brevis caducæ hujus vitæ spatio, sed ad posteros pervenit. Diutissime durat, Exod. 20. 6. Verba tamen in sensu sublimiore ad æternitatem rectè applicantur ab AE. & aliis*. ¶ *Et iustitia illius* i. e. Constantia in servandis promissis gratiosis; per quam Deus, quia semel ex pura liberalitate ad id se astrinxit, remunerat bona opera. ¶ *In filios filiorum* Ad nepotes non restringendum docet Exod. 20. 6. & 34. 7.

18. *Hic* (vel *Eos*, Mu.) *qui servant testamentum ejus* Ad hos restringitur posteritas modò nominata, &c. d. Ad impios tamen filios pars præmii temporalis interdum redit, 1 Reg. 15. 3, 4, 5. 2 Par. 21. 6, 7.

19. *Dominus in cælo paravit* (vel *stabilivit*, V.) *sedem suam* Unde quasi Rex omnibus infra se positus imperat. Post gratiam celebratam, subnectitur nunc etiam Divina majestas & Regnum. *In cælis*, i. e. Eminentissime, splendidissime, potentissime universalissimeque gubernat omnia.

20. *Benedicite Domino, omnes Angeli ejus* Qui in Dei Regno primum locum tenet. Sed cur hortatur illos, qui spontè & sine fine canunt, *Sandus, sandus, &c.* Resp. Facit hoc ex zelo gloriæ Dei; non ut ipsos excitet, tanquam somnolentos, vel officii immemores; verum, mentione factâ tam nobilium sociorum, excutere potius libimetipsi (& hominibus aliis) voluit societatem; nē, dum Angeli Deum laudent pro beneficiis hominum generi exhibitis, ipsi interim obdormiscant.

¶ *Facientes* (vel, *exsequentes*, Ca. Ch. vel, *qui facitis*, five *efficitis*, five *exsequimini*, M. Pi. Ti.) *verbum* (vel *jussa*, Ca. vel *negotia*, Ti.) *illius*, (Angeli enim legati Dei sunt, qui ejus mandata non modò perferunt, sed etiam peragunt; vide Exod. 23. 20. Esa. 63. 9.) *ad audiendam* (vel, *ad obtemperandum*, P. vel, *obediendo*, Ti. vel, *auscultando*, Pi. *auscultantes*, JT. *qui auditis*, Æth. & *auscultati*, M.) *vocem* (Heb. in *vocem*, V. in *voce*, Mo.) *sermonum* (vel *verbi*, P. Mo. &c.) *ejus*, "וְיִשְׁמְעוּ" *Ut audiat vox sermonis ejus*, Ch. statim atque audiunt, Ham. ex Ar. *auditis ejus mandatis*, Ca. *audiendo*, vel *obtemperando*, &c. Mu. Gej. q. d. *Facientes verbum illius* simulatque ipsum loquentem & imperantem audiverunt.

¶ *ante infinitum facit gerundium in do*; ut in *קָרָא* querendo, *וְיִשְׁמְעוּ*, &c. P. Vel, *ad audiendum*, &c. Cur faciunt Angeli verbum Dei? Tantum ut Deo obediant, non spe præmii, ut homines. ¶ *Ut audiaris*, &c. q. d. Qui obsequentes Deo hoc unum agitis, ad hoc unum parati estis, ut verbo ipsius obediat.

21. *Benedicite Domino, omnes virtutes ejus*, "וְכָל" *Exercitus ejus*, Mu. Gej. &c. i. e. Vel, 1. *astra*. Vel, 2. *omnia quæ sunt*, quæ sanè sub Deo quasi militant, & ad ejus obsequium præstò sunt. Sed cunctarum creaturarum mentio fit vers. seq. Vel, 3. *Angeli ejus*; *ibroni*, *principatus*, &c. in *locis cælestibus*, Eph. 3. 10. Col. 1. 16. Sunt enim hi *exercitus ejus*, Gen. 32. 2. 1 Reg. 22. 19. & 2 Par. 18. 18. Luc. 2. 13. Apocal. 19. 14. Deumque semper, tanquam apparitores, circumstant, parati ad obsequendum, & ad omnes nutus intenti. Probat hanc interpretationem ex sequente membro; ubi & vox *וְיִשְׁמְעוּ* est, quæ de honorariis tantum ministris usurpatur, & de Angelis legitur Psal. 104. 4. & obsequium voluntarium, quod rationali solum creaturæ competit, significari videtur. Repetitio itaque præcedentis versùs hic est. Sed cur non satis habuit Angelos semel alloqui? Fortè quòd multi sunt ordines Angelorum. ¶ *Ministri ejus* Angeli, qui Deo ministrant, Psal. 104. 4. Dan. 7. 10. Qui titulus etiam hominibus tribuitur Esa. 61. 6. Sippurnus hunc locum sic exponit, *Benedicite Domino, omnes angeli*, five *legati ejus*, i. e. Prophetæ ejus; benedicite ei, & facite ut cognoscantur viæ bonitatis ejus, ad excitandum omnem hominem ad illius amorem. *Omnes exercitus ejus*, i. e. multitudinis Israelitarum gentes docete vias Dei, scilicet omnia opera ejus: Gentes etiam suæ ætatis homines illas doceant. Sed nimis hoc videtur argutum.

22. *Benedicite Domino, omnia opera ejus* Si non formaliter, saltem objectivè. q. d. O vos homines, contemplantini opera Dei, & benedicite, &c. Conter Job. 12. 7, &c. Metaphora hyperbolica, qua rebus inanimis sensus & motus tribuitur. ¶ *Benedic, ani-*

ma mea, Domino] Iisdem verbis Psalmum claudit quibus inchoarat; quod & in sequente facit.

PSALM. CIV.

ARGUMENTUM. Superior Psalmus beneficia Ecclesiæ propria celebrat, hic verò omnibus communia. Ostendit sapientiam, potentiam, bonitatem & providentiam Dei, ex opificio mundi, &c.

* *Ipsi David* Non est in Hebræo; (est enim Psalmus ἀντιφωνεῖος Hebræis;) sed cujuscunque est hic Psalmus, est sanè Poetæ egregii. Est Psalmus eucharisticus. Græci hunc Titulum præfixerunt, Ὑμνὸς τοῦ Δαυὶδ ὑπὲρ τῆς κοίτης οὐρανῶν, qui Titulus Argumentum continet.

1. *Decorem induisti* Metaphora à Rege splendide vestito. Sensus, Adeò magnus & splendidus ex tuis operibus eluces, ut quasi gloriâ & decore indutus appareas. Opera tua prædicant te summâ ornatum sapientiâ, &c.

2. *Amicus* (vel, *Amicivus* se, Pi. *Amicit* se, A. Gej. *Operiens* te, Gej. *Amicus*, seu *Ornat*, te, ita nulla est personæ mutatio: Sic in seq. *extendens*, *contignans*, &c. pro, *qui extendis*, *qui contignas*. Vel, *Qui operit* se, P. *Qui amicitur*, Ch.) *lumine* (vel *luce*, Ti. Pi.) *sicut vestimento*; ita o. Ar. M. V. "וְיָשִׁיר" *Amiciens* te, &c. Mo. *Lumine*, sc. illo in-

accessu, de quo 1 Tim. 6. 16. gloriâ & majestate. Luminoso palatio, ubi inhabitas, nempe cælo altissimo. Vel, lumine Solis & stellarum. *Luce* illâ primo die creatâ, Gen. 1. 3. Introducitur hic Deus ut Rex in lucis primævæ productione mirificè radians. q. d. Tum coepit Deus visibili ornatu insignis prodire, &c. Phrasis hæc est ἐμφανιστὴν, *luce amicus*, &c. q. d. Vestis aspectabilis quædam majestatis Divinæ lux est, talisque hic prædicatur. Similis phrasis in Homer. Il. γ. v. 57.

3. *Lapideam indueres tunicam*: i. e. ut Eustathius annotat, vel, lapidibus obruereris; lapidatus enim, inquit, tanquam veste quadam, lapidum acervo amicitur: vel, gemmis lapidibusque pretiosis undique instructus incedes: ita & *luce ac fulgore amicus* est, qui eisdem lucem fulgorémque emittentibus ita totus est oblitus, ut totus ipse lucere ac fulgere videatur, &c. Sic heroes defuncti ἱεραῖς ἐσθῶν, aere indui, dicuntur; &, *terram indutus*, qui sepultus est; &, *aquam indutus*, qui totus in ea immersus est.

¶ *Extendens* (vel, *Extendit*, Ti. Pi. vel, *Qui extendit*, Ch. P. Mu. *Qui extendis*, V. *Concinnasti*, Æth. *Intendis*, Ca.) *cælum sicut pellem*; ita o. Æth. "וְיִשְׁמְעוּ" *Tanquam tentorium*, Sy. Ar. vel *velum*, Ca. vel *cortinam*, M. Mo. Ti. P. Ch. &c. *auleum*, JT. Pi. Gej. quod eleganter pingi, & concinnè ab omni parte expandi, solet. Confer Esa. 40. 22. *Cælum* hic est aer; vel, tota mundi pars superior, quæ globus terræ & aquæ cingitur, ut Gen. 1. 6, 7. [ubi dicta vide.]

3. *Qui regis* (vel, *regit*, o. Æth.) *aquis superiora ejus*; sic o. Æth. "וְיִשְׁמְעוּ" *Qui contignat*, vel, *Contignans*, (vel, *Qui contignavit*, JT. vel, *Qui contignas*, V. vel, *Constituit*, Sy. *Qui ponit*, M. *Contabulas*, Ca.) *aquis*, vel, *in aquis*, (nempe superioribus, five nubibus, ex membro sequenti; vel, aqueo, seu crystallino, cælo,) *cænacula sua*, JT. Pi. Mo. &c. vel, *trabes cænaculorum suorum*, M. vel, *superiora sua*, P. "וְיִשְׁמְעוּ" *ascendit*, sign. *superius cænaculum*, in quod ascenditur; quod hic est suprema vel media aeris regio; cujus fundamenta poeticè hic dicuntur poni in aquis, scil. nubibus, quæ sunt velut mœnia, five columnæ, quæ illud sustinent, & quibus tigna imponuntur, licet corpus hoc aqueum sit fluidissimum, & impotens ad se sive sustinendum sive continendum: in quo igitur Divina potentia relucet.

¶ *Al. mansiones suas*, Sy. vel, *aulas tuas*, Ca. Sensus, *Qui in nubibus habitat*. Nota & hic personæ mutatio. ¶ *Qui operit aquis veluti contignatione trabium atria sua*, Ch. *Qui facit velut solarium & contignationem cænaculi sui aquas*. Non raro cœli facies nubibus penitus quasi incrustatur. ¶ *Qui ponis* (vel, *ponit*,

ponit, Mu. Pi. &c.) nubem (vel nubes, Mu. Pi. &c. à densitate sic dictas^f; vel, densis nubes, JT.) ascensum tuum, [כְּנוֹב] Currum, vel vehiculum, suum, JT. Pi. Mu. Gej. &c. ut iis infideat, vel inequitet, ut Esa. 19. 1. Apoc. 14. 14. Confer Psal. 18. 11. Sensus, Qui nubibus invehitur^h. Vel, Ex voluntate ejus nubes huc illuc discurrunt ad instar currusⁱ. ¶ Qui ambulat super pennas (vel, super alas, Pi.) ventorum] Vel, venti; i. e. super ventum, qui quasi alis celerissime volat^k. Hoc ad vim Divinam ubique præsentem, & tanquam ventum, celerissime omnia permeantem & penetrantem, pertinet^l. Al. Qui ventos dirigit quò vult, quos penatos facit ob celeritatem^m. [Plura vide ad sequent. versum.]

4. Qui facis (vel, Qui facit, JT. Pi. Ch. Qui effecit, Ti. Faciens, o. P. Mo. Ipse facit, M. Qui creavit, Ar.) angelos (vel legatos, Ti. nuncios, Ch.) tuos (vel suos, o. M. P. Mo. &c.) spiritus; ita o. M. Ti. P. Mu. Ar. &c. vel, ut spiritus, Gen. vel, veloces sicut spiritus, Ch. vel, ventos, JT. Pi. Mu. ex He. עֲשֵׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת] Facis tibi ex spiritibus nuncios, Ca. ¶ Et ministros tuos (vel suos, LXX, M. P. Mo. &c.) ignem urentem; five flammantem, M. P. Ti. JT. Pi. sim. o. Sy. Mo. &c. vel, flammam ignis, Ar. vel, sicut ignem flammantem, Ch. sic Gen. מִשְׁרָתוֹ אֵשׁ לוֹרֵט] Ex igni flammante ministros, Ca. [Versum hunc variè exponunt.] 1. Qui ventis & fulguribus tanquam nunciis ac ministris utiturⁿ; ut Gen. 19. 24. Exod. 14. 21. & 15. 7, &c. Psal. 148. 8. Ita ergò non temere aut fortuito excitantur, sed arcano plerumque Dei consilio & arbitrio. Ità utrumque, & à angelos, & à ministros, est prædicatum. Huic sensui favet contextus, qui loqui videtur de natura aspectabili, &c. Sed si de igne (proinde & de ventis) loqueretur, dixisset, facit ignem ministrum suum, non, ministros suos, in plur. quod ineptum est^p. 2. Locum de Angelis accipiendum probat Heb. 1. 7. Ità à Angeli est nomen naturæ, seu officii, & subjecti locum obtinet^r. [Sed hoc diversimodè explicant.] Angelis utitur nunciis, administrisque voluntatis & judiciorum suorum, adeò commodè ut ventis & igne uti solet^t. Al. Qui angelos, suos tales creavit, ut instar ventorum quàm celerissime moveantur ad expediendum negotia sibi mandata; & ministros suos, nempe ipsos Angelos, (repete, facit) ignem, &c. h. e. tales ut instar ignis consumant impios^u. Qui facis ut spirituales creaturæ quæ in cælo sunt fiant Angeli five nuncii tui ad homines instruendos; quique facis ut illi iidem spiritus, qui charitate semper ardent, fiant ministri tui ad efficienda celerissime & efficacissime quæ jussis^v. Al. Angelos tuos facis spiritus, seu ventos, i. e. tam mobiles & celeres ad jussa Dei exsequenda ac venti essent^x; & quasi ignem, &c. i. e. tam efficaces^y, mobiles, vehementes, agiles, validos^z, subtiles, fervidos, puros, lucentes, ignitos, omnia penetrantes & perumpentes^a. Al. Angelos facit spiritus, i. e. spirituales essentias^b, (in quo differunt à Christo, qui non est spiritus creatus, sed creator omnium^c), non corporeas^d; & flammam ignis, h. e. igneæ substantiæ, vel efficacitatis: ut unum pertineat ad essentiam, alterum ad operationem & efficaciam^e. Al. Qui facis, &c. Sunt enim Angelorum alii aerei, alii ignei, qui, tam boni quàm mali, dicuntur Seraphim. Esse Angelis corpora, sed subtilissima, non Pythagoræ tantum & Platonis schola sensit, sed & Judæi veteres & veteres Christiani. Intelligentiarum ab omni materia secretarum faber est Aristoteles, quem nimis æquos in rebus Theologicis multi sequuntur^f. Sed Platoniorum, &c. schola corrigenda est ex Scriptura, quæ docet Angelos esse *רוּחוֹת* Heb. 1. 14. & eorum legiones in uno subjecto quandoque fuisse, &c.^g. Al. Forfan hic est sensus, Angelos esse ventos & ignem, quia in utroque apparere solent^h. Ut Angeli & Ministri sunt tantum diversa nomina earundem creaturarum; ità רוּחוֹת venti (five aer agitato, vel nubes,) & ignis diversos tantum eorum apparenti modos expriment: quandoque enim apparent in aereis, five candidis, quandoque in igneis, nubibus. Et hoc sensu רוּחוֹת sumiturⁱ. præced. ubi Deus venire, vel volare, vel ambulare, super alas venti dicitur, quia eminenter præsens est ubi Angeli descendunt & apparent, nempe in nube tali, &c.^j

5. Qui fundasti (vel, Fundavit, o. Ar. Ti. Mo. &c. vel, Firmavit, Sy.) terram super stabilitatem suam; sic LXX, Ar. i. e. super seipsam; nullo alio fulcro eget^k. Mar. יסד ארץ על מכוניה] Fundavit terram super basin suam, five bases suas, Ch. M. P. Mo. &c. Basis hæc est, vel, 1. aqua, cui terra mirabiliter innatat^k; vel, 2. centrum ipsum, five medium atque intimum punctum terræ^l, ad quod undique terræ partes suo pondere inclinantur; unde fit ut terra immobiliter consistat, &c.^m. Bases hæ non aliæ sunt quàm terræ gravitas ad centrum mundi vergens, & sphaerica figura, quæ nisi talis esset, terra in unum sex laterum inclinaret, &c.ⁿ. Deum ait terram in medio aere ponderibus suis libratam, & basibus fultam, itabili firmitate suspendisse ac fundasse^o. Plurali utitur, [bases,] ad multiplicem & infallibilem firmitatem exprimendam^p. ¶ Non inclinabitur, [בְּלֹא תִכָּנֵן] Ne dimoveretur, JT. sim. Gej. Non dimovebitur, scil. è spatio suo, five è loco in quo semel collocata est: id quod nè per terræ motum fit^q.

6. Abyssus, &c. תְּהוֹמוֹת מַיִם עֲמוּקֹת] Abyssus (i. e. aqua illa profundissima primo die creatâ; vide Gen. 1. 2.) sicut vestimento operuisti (vel, operueras, five texeras, JT. Pi. V. Apostrophe ad Deum^r, eam, M. P. Mo. Mu. Gej. &c. sub. terram, V. Gej. ex v. 5. & 9. quæ ante diem tertium tota aquis, tanquam veste, obvolvatur & obruebatur^t. De Diluvii aquis locum hunc intellige^v. Sed huic repugnat scopus Psalmi, qui est, primæ creationis opera describere^x. His aliquot versibus describit poeticè opus tertii diei^y. [Al. sic:] Abyssum veluti vestimento operuisti, Ch. five occulisti, Sy. Amicus es abyssus quasi veste, Ar. Abyssum quoque occultavit quasi vestimento, Ti. ¶ Super montes (vel, In montibus, M.) stabunt (vel, stabant, P. Ar. &c.) vel, stant, M. exsurrexerunt, Sy.) aquæ; ita o. Eth. Mo. עַל הַרְרֵי מַיִם] Supra montes stantibus aquis, JT. ut supra montes stent aquæ, Ti. & erumpunt super montes stantque aquæ, Ch. [Quod de Diluvio intellexisse videtur.] Significat aquas à principio ipsos etiam montium vertices superasse^z. [Ca. totum versum sic reddit, cum sequente jungens, h. m. Quam cùm profundo tanquam veste operuisses; quæ super montes stabant aquæ, v. 7. Te increpante fugerunt, &c.]

7. Ab increpatione tua] i. e. Ad verbum tuum majestaticum, & mandatum severum, Gen. 1. 9. Congregentur aquæ, &c.^a. Duo increpationis requisita sunt: 1. ut quod reprehensibile est redarguatur; 2. ut corrigatur etiam. Id ad verbum illud creans commodè applicatur, quo reprehendebatur quasi indigesta illarum confusio; quod etiam faciebat ad correctionem & rectam dispositionem^b. Increpare Dei est, coercere & reprimere^c. ¶ Fugient, [יָנוּסוּ] Fugerunt, Mu. sim. JT. Gej. Festinationem indicat, & reverentiam^d. q. d. Subdixerunt se à tuo conspectu, ut aliquis à domino suo, vel à fortiore, increpitus, &c.^e. ¶ A voce (vel sonitu, M. P. &c.) tonitru tui] Ità Ch. Ti. Mo. &c. i. e. A voce tua altè intonante^f. Minace ac veluti intonante tuo mandato, tanquam sonitu tonitru, attonitæ^g. Vel, præ tonitru tuo sonoro^h. ¶ Formidabunt; ita o. Ar. Eth. [יִרְאוּ] Festinaverunt, P. præcipitarent se, V. Mar. sim. Mo. Ti. præcipientes cesserunt. Sicut quis præceps fugit, abripitque se subito, quum quempiam sibi minitantem & dira intonantem audit: ita aquæ, &c.ⁱ. Festinanter dejiciuntur, M. accelerantur fugam, JT. Pi. conturbantur ut diffundantur, Ch. deterrentur, Sy. Obstupuerunt, i. e. obtupescunt instar citissime paruerunt verbis tuis^k.

8. Ascendant (vel, Ascendantque, Ti. vel, Tunc ascenderunt, M. P. Heb. fut. pro præter. quia narratur res præterita^l), montes, & descendant (vel, descenderunt, P. M.) campi] Ità o. Eth. vel, valles, M. P. Mo. &c. [Variè explicant.] Ascendant aquarum montes mollesque, & descendant aquarum campi & planities; q. d. Modò ventis mare instar montis attollis, modò sternis campos & æquora. Campos & montes ad mare transtulit; ut Cicero, lib. de Divinatione, æquor ad terram, quando dixit, Babylonios in camporum patentium æquoribus habitare^m. Al. In illa aquarum ab arida separatione enatæ sunt illæ discrepantes terræ situationes, ita ut aliæ partes emineant, aliæ declives jaceant,

ant, &c. Tunc terra non mansit æqualis, &c. Aquis cedentibus, coeperunt apparere, ac visi sunt veluti surgere & attolli, montes: contra verò, valles deprimi & descendere. *Conscenderunt* (nempe aquæ, A. JT. Ham. quæ subintelligebantur v. 7. & hic continuantur 9.) per montes, (vel, ad montes, ubi erumpunt in fontes, eò per subterraneos meatus à Deo tractæ & directæ,) *descenderunt* per, vel super, *convalles*, JT. Pi. A. Ham. q. d. Dictum factum: quum primum mandavit Deus, præcipientes aquæ in suas stationes devenerunt, neque obliterant adversi montes, convalles, &c. quin confestim obtemperarent, &c. *Ascendunt de abyssis ad montes, & descendunt in valles*, Ch. *Scandunt montes, & decurrunt in planities*, Sy. *In locum quem fundasti* (vel, *fundaveras*, JT. Pi. *preparasti*, Sy.) *eis*. Ità o. Ch. Mo. Mu. &c. nempe montibus & vallibus. In quo fundasti ea, montes & valles. *In locum, &c.* videlicet in alveos terræ. Vide Gen. 1. 9, 10. Quasi hoc effectum esset per tonitru & ventum, &c. quæ *increpatione* Dei vocantur v. 7. Confer Psalm. 18. 16. *Non vel ponitur pro* *vel illud inclusum gerit*. 9. *Terminum posuisti, &c.* Aquis in unum locum coactis, nempe arenam in ripis & litoribus sitam, ut docet Jer. 5. 22. Vide Job. 38. 8, &c. Psalm. 148. 6. *Neque convertentur, &c.* *Non revertentur, &c.* Pi. Mu. &c. Non deinceps, ut initio, terram operient; nimirum ex se, & vi suâ. Secus de Diluvio, quod Dei mandato est factum. 10. *Qui emittis, &c.* ità Gej. &c. *Qui emittit fontes, &c.* P. V. Pi. Mu. Repete, ex primo verbu, *Benedic—Domino, qui emittit, &c.* Post mare commodè meminit fontium, eorum describens situm & usum. Per fontes intellige fluvios ex iis fluentes, ut verba sequentia docent. Jussit Deus ut aqua fontana decurrat per valles. *Pertransibunt aquæ, &c.* *Ambulant, pro, ambulant, (fut. pro præf.) ac decurrunt: non stant; tum nè putrescerent, tum ut beneficium ad plures pertineret.* *Ambulare, pro, decurrere, seu labi.* Sic Psalm. 105. 41. & Gen. 2. 14. *is est qui ambulat, sive vadit, h. e. qui fluit.* Sic Virg. *Aeneid.* 1. *It mare prorupit, &c.* *In freta dum fluvii current.* 11. *Potabunt* (vel, *Propinabunt*, Mo. *Bibunt*, M. Ar. *Bibunt* inde, V. *fin.* Ca. *Ut potent*, Ti. *fin.* JT. Pi.) *omnes bestie agri*; ità o. *Æth.* *Potum dant omnibus bestiis, &c.* P. &c. sic Ch. *Adaquant* (ad verb. *Adaquabunt*, fontes illi scilicet) *omnes, &c.* Mu. *Exspectabunt, &c.* ità o. *Legerunt* *Frangunt* (vel, & *frangant*, JT. Pi. & *levant*, Ti. & *extinguunt*, Ca.) *onagri sitim suam*, M. P. V. &c. Sic, *frangere iram*, Prov. 25. 15. & *frangere jejunium*. *Onagrorum* meminit, tum quod nunquam cicurantur; (unde sub eis reliquæ feræ hic includi possunt); tum quod hi in desertis vivant, ideòque sæpe laborent siti: & licet stupidissimi sint, à Deo tamen edocti sunt viam ad aquas; & viatores, qui sitiunt, eorum agmina ad fluvios descenduntia sequi solent. 12. *Super ea; ità o.* *Juxta* (vel *Super*, Mo. Mu. *Ut juxta*, Pi. *Et juxta*, Ti.) *eos*, P. M. &c. *sub fontes*, P. Gej. Mu. ex vers. 10. *Ad ea*, [nempe *flumina*], Ca. *Et illic, Æth.* *valet juxta*, ut Psalm. 23. 2. & 81. 8. &c. Sunt aves aquæ naturæ, vide Gen. 1. 20. & earum quædam super aquas crescunt, pleræque propter eas sedent & commorantur. *De medio petrarum; ità o.* *Æth.* sic Sy. Ar. *Legerunt* *Ex inter frondes*, Mo. *de medio frondium*, Mu. M. JT. &c. arborum, quæ plurimæ ad ripas crescunt. *Qui inter ramos arborum*, Ti. *circa condensos ramos*, ut Sap. 17. 18. BA. 1. 1. 3. 14. *hic tantum occurrit, & Dan.* 4. 12, 14, 21. ubi o. *vertunt, quæ, ut hic Ch.* *frondes, vel folia, à moveri, sive concuti, quia à vento agitantur.* Ibi distinguitur à *ramis*, *ramos ejus*. *Dabunt* (vel *dant*, M. P. *edunt*, Ti. Mu. &c.) *voces*. Vel, *vocem*, M. P. Mo. &c. *murmur*, Mu. Nempe, vel, 1. aquæ inter montes; id quod favet versioni o. & Sy. Vel, 2. aves; quæ inde garriunt & suavissimè cantillant potæ, & amoenitate loci allectæ. 13. *Rigans* (vel, *Qui irrigat*, P. JT. Pi. M. Ti.) *mon-*

tes de superioribus (vel, *cœnaculis*, M. Ti. JT. Pi.) *vis*. Ità o. P. &c. h. e. Ex nubibus. Vide supra v. 3. De aquis fontanis, &c. egit; nunc de pluvia, &c. *Montes*, qui à mari & fluviiis longius distant; qui perpetuò sicci, ideòque steriles, essent, nisi irrigarentur. *De fructu, &c.* *De fructu* (vel, ut à fructu, Pi.) *operum tuorum, o Deus*. Repentina hic mutatio personæ. i. e. Vel, 1. de ipsis cœlis, quæ *opus Dei* nominari solent: (confer Psalm. 8. 4. & 19. 2. & 102. 26.) quorum influentiis, ut & calore fecundante, terra fatiatur. Vel, 2. de pluvia, sive imbre, ex nubibus. Pluvia à solo Deo datur, Jer. 10. 13. & 14. 22. estque Divinæ sapientiæ miraculum, &c. Job. 28. 26. & 38. 28. Vel, 3. de fructibus [terræ] quos tu irrigatione istâ producis. Confer Deut. 11. 14, 15. Job. 38. 26, &c. 14. *Producers—herbam; ità JT. Pi. Mu. Gej.* *Fruticem*, Gej. Significat omnis generis herbas; & radices, ut rapas, cepas, &c.; & fruges, ut triticum, hordeum, &c.; & legumina, ut fabas, &c.: præcipue, frumentum. *Servituti hominum; ità Ch.* *Ad obsequium, V. Mo. in ministerium, Gej. ad usum, Sy. Mu. & alimentum hominis.* Ut inferviat, tum ad necessitatem, tum etiam ad honestam voluptatem, vel usum medicinale. *Ad cultum, five culturam, hominis, M. Ti. Q. in V. i. e. adhibita hominis culturâ.* Si homo coluerit terram aratione, satione, &c. Triticum nimirum, ut ex seq. membro constat, quod sine cultura non provenit; cum foenum aliæque ejusmodi ad bestiarum usum pertinentia spontè à terra nascuntur. *Ut educas* (vel, *ad educendum*, Mo. V. Gej. *fin.* Ch. o. P. M. *ut profecrat, Ti. ad eliciendum, Sy.*) *panem de terra, &c.* *Ut depromant* [homines scilicet] *cibum à terra*, JT. *Eliciens, [nempe Deus,] &c. Ca. quatenus eliciat, Ar. educendo, Pi. vel, dum educit, &c. V. Pi. q. d. Idque facit dum educit escam omnibus animalibus.* Ad Deum rectè referunt, qui & panem producere dicitur, & vultum nitidum reddere. Similis syntaxis, ut notat Pi. Job. 5. 10, 11. *Qui dat pluviam, &c.* *ad ponendum* (h. e. qui ponere comparatur, sive talis est ut ponat) *depressos, &c.* *Ut educat, vel, ipse homo, culturâ, &c.* vel, Deus. 15. *Et vinum letificet* (vel, *letificat, o. Sy. vel, exhilarabit, Mo.*) *cor hominis, &c.* *Qui vino letificat, &c.* JT. *Et vinum, quod letificat, &c.* Ch. Ar. M. P. &c. *Et vinum, repete, educit à terra; h. e. vites.* *Et ut vinum letificet, &c.* Repeto, ut, per Zeugma. *Ut exhilaret faciem in oleo; ità o. Æth. simil. Ar.* *Et exhilarat faciem suam oleo, Sy. atque nitere facit* (vel, *ad nitere faciendum, Mo.*) *faciem ab oleo, M. Mo. & oleum quod nitidam reddit faciem, Ti.* Hoc nitore faciei videtur significari unguentorum usus, de quo Psalm. 23. 5. Magna hæc dona, quorum ex cultores Græci in deos retulere. Plin. 14. 22. *Duo sunt liquores corporibus humanis gratissimi, intus vini, foris olei, arborum è genere ambo præcipui, sed olei necessarius.* Confer ea quæ sunt Jud. 9. 8, 9, 12, 13. *Ad illuminandas facies oleo, Ch. Legit ergo, &c.* *Lucere.* Vana conjectura. Quidni æquè ac *lit lucere?* Ità sumpserunt Chald. & K. &c. An quia *planetas, non idem sign.* Job. 38. 32. Sic *Job. 37. 16. AE. pro sumplit.* *Et nitidam efficit faciem oleo, JT. dum scil. eo ungitur.* Sic *esset nota instrumenti; at hoc per, non, notari solet.* Imò verò *causam efficientem, sive principalem, five & instrumentalem, sæpe designat; ut Gen. 49. 24, 25. Psalm. 6. 8. & 38. 4. & 119. 161. Posset locus sic exponi, Vinum ità cor letificat, ut simul facies oleo hilarescat; h. e. Facit ut homines exsultent, five hilaria agitent, (id sign. Esth. 8. 15.) in quibus Orientales faciem oleo inungere solebant. Non, cum Drusio, de vino hoc expono, sed de oleo: Nec enim vates, cum creaturas præcipuas instituisset recensere, olei, quod tot & tam eximios usus tum præbebat, mentionem omisurus videtur, præsertim cum nec herbam ipsam reticuerit, &c. Quod autem hic mutetur dictionis facies, in poesi, lyrica cumprimis, novum non est. Frequens hic & subita sæpe mutatio partium, per-*

o Ga. cin. sonarum, modorum, &c. [Ca. totum sic reddit, Et
349. vinum quod hominum exbilet animis, & oleum quo ni-
teant facies.] Al. ut exbilet (vel, ut nitere, sive lu-
cere, faciat, P. Mu. ex AE. vel, latificans, A. vel, niri-
dam efficiendo, Pi. ad exbilarandum, Gej.) faciem præ oleo,
fivē, magis quā oleum, Mu. P. Pi. Gej. A. &c. quo in
gaudiis utebantur, tum ad cutis emollitionem, tum ad
gratam fragrantiam conciliandam. Vide Ruth 3. 3.
p Gej. Matt. 6. 17. Luc. 7. 46 P. i. e. Ut illo vino nitidiorē
q V. sim. reddat vultum quā possit reddi ullo unguento q;
Pi. Mu. nempe ex potu vini paulo largiore r. Hinc Bacchum
r Gej. veteres pueri imagine pingebant, quod vinum uberius
potum curas adinat, & senibus juventam reddit, dum
hilariores facit ac formosiores. Duo hic complectitur
quibus præfertim hominis vita sustentatur, vinum, &
panem, cuius virtutem [in verbis sequentibus] de-
clarat *. ¶ Et panis] Vel, & cibo, JT. vel, item pa-
nem, repete, educit ē terra, i. e. frumentum, unde effi-
citur panis t. ¶ Cor hominis confirmet, פִּיטוֹ] Fulcit,
* M. JT. Pi. Mu. i. e. sustentat, corroborat, reficiendo scilicet
* Pi. spiritus vitales v. Confirmat: Vox hæc pani tribuitur
v Pi. Gen. 18. 5. Jud. 19. 5 *. nec ullus cibus hoc tam insigni-
* Mu. niter præstat v. Panis omnino ad vitam conservandam
v Ga. ex K. pertinet; non item vinum, quod tamen latificat &
Deum & homines, juxta Jud. 9. 13. [ubi annotata vide.]
Qui fulcit, &c. A. Sensus versus, Qui gratiosè largi-
tur hominibus, necessaria, ut panem; utilia ut vinum;
& jucunda, ad ornatum voluptatēque pertinentia, ut
sunt unguenta ex oleo z.
16. Saturabuntur; ita o. Mo. Satiantur, Sy. JT. Pi. Ca. &c. פִּיטוֹ] Reficiuntur, M. Succo abundant, Ca. Abunde irrigantur ab eodem imbri ē coelo misso v. 13. a.
a V. sim. ¶ Ligna campi; ita o. i. e. arbores b: פִּיטוֹ] Ar-
Mu. Pi. bores, sive ligna, Jehovæ, Sy. Mo. JT. Pi. Ca. i. e. Vel,
b Mar. i. altæ & proceræ c, ut Psal. 36. 7 d. nam omnia ex-
c Mu. sic V. celsa tribuuntur Deo f. Vel, tam magnæ ut non nudius-
Pi. tertius natæ, nec mortali, sed Divinæ, manu satæ vi-
d Pi. deri possint in ipsis nascentis mundi primordiis *. Vel,
† V. 2. quæ sponte suā sine ulla hominum cura oriuntur &
* Mu. crescant f: à solo Deo producant g: quas sola nutrit
f Mu. ex K. Dei providentia h. ¶ Cedri Libani] Quæ celsissimæ
g Pi. erant i. ¶ Quas plantavit] Dominus, dum terræ
h Gej. scilicet virtutem indidit illas edendi k.
i Pi. 17. Passeres; ita o. פִּיטוֹ] Aves, M. P. Ti. Mo. Ch.
k Mu. Sy. Ar. aviculæ, JT. Ca. ¶ Nidificabunt] Vel, ni-
dificant, P. &c. Hic videtur præcipuus procerarum ar-
borum (de quibus hic loquitur) usus, quæ ferè infru-
ctuosæ sunt l. ¶ Herodii, &c. ita o. פִּיטוֹ] Ciconia (vel, Ciconia, Ch. P. vel, Ad ciconiam verò
quod attinet, Pi.) abietes domus ejus, Mo. V. &c. sub. sunt, Ch. Et ciconia pro mansione sua habet abietes, M. V. & ciconia, quarum domus est in abietibus, Ti. & in pinis edificans ciconia, Ca. Al. Milvo abies domus ejus, Sym. & Hi. in Mu. Relativum in Heb. cum antecedente. Sensus, Ci-
conia in altis arboribus nidificant m. At ciconia in tur-
ribus ædiūque culminibus, non arborum cacumini-
bus, nidificare plurimū deprehenditur. De quo alii
viderint n. Nidum quidem plerumque in turribus con-
struunt ciconia, interdum tamen & in agris. Unde
Varro Rustic. 3. 5. Advenæ volucres pullos faciunt, in
agro ciconia, in tecto hirundines. Agrestis autem ciconia
nidus est in ramis arborum. Hinc Olympiodorus in
Jobum, Non enim huius ciconia, sed in celsis arboribus, ova
ponit. Et Alkazuinius, Neque nidum sibi sumit nisi in
loco celso, putā in pharo, aut in arbore. Et Heldelinus,
Nidificat in editioribus ædiū fastigiis, aut aridis proxi-
mè, idque variis, arboribus. Id nempe ciconia cum ar-
dea commune est, ut, licet aquatica avis, tamen in cel-
sis locis niduletur. Ardeam autem in altis arboribus
nidulari testantur Gesnerus & Polydorus Virgilius Hist.
Anglic. lib. 1. David autem abietes, & paulo antè Li-
bani cedros, usurpat pro quavis celsa arbore; ut cico-
niam pro quavis ave quæ in arbore nidulatur. Quamvis
minimè dubitem quin in ipso Libano sint ciconia fre-
quentes, ut in altero Syriæ monte Amanio; de quo
Bellonius, Ciconia, quæ æstate in Europa sunt, magnā hye-
mis parte, ut in Ægypto, sic etiam circa Antiochiam &
juxta Amanum montem, degunt t. o. & Aq. vertunt,
Ga. ib. egrediuntur ardeam; Sym. & Sexta editio, teste Hi. milvum *.

18. Montes excelsi (sub. sunt pro, Belg. vel, sub. (ex
seq. membro) refugium sunt, Mu. sic M.) cervi; ita o.
Ar. Æth. פִּיטוֹ] Damis, Ca. V. rupicapra, V. Pi. sim.
Belg. JT. sic dictis à פִּיטוֹ] ascendit, quia scandunt ru-
pes o. Ibicibus, Ch. Sy. P. Ti. Mo. BA. &c. [De quo o. Pi.
vide copiosè annotata ad Job. 39. 1.] ¶ Petra (vel
petra, Ch. M. Mo. &c.) refugium (vel defensio, Sy. vel
latibulum, M. V. vel hospitium, P. sub. sunt, Pi.) heri-
naciis; ita o. Æth. M. V. פִּיטוֹ] Cuniculis, Ch. Mo.
Pi. Ca. leporibus, Sy. Ar. P. Alpinis, sive montanis, muri-
bus, Q. in M. Ti. JT. [non esse cuniculum, sed
muris majoris genus, fusè, ostensum ex BA. ad Levit.
11. 5.]

19. Fecit lunam in tempora; ita o. Sy. P. Mu. &c. פִּיטוֹ] Ut tempora distinguat, Ti. sim. Mu. ut nu-
merentur in ea tempora, Ch. in stata (vel certa, Gej.)
tempora, M. Mo. JT. Pi. A. Judæi nempe, ut aliæ ple-
ræque gentes, annis utebantur lunaribus, & ex Lunæ
curfu menses & festa notabant. Vide Ecclesiastic. 43.
6, 7 P. Certum est pleraque festorum [Judaicorum] ad
Lunæ motum descripta fuisse, ut Novilunia, Pascha,
Pentecoste, festum Tabernaculorum q. Sed cur prius de
Luna agit quā de Sole? Resp. Quia nox præcedit
diem, &c. r. ¶ Sol cognovit (vel, solem, qui novit,
Pi. sim. JT.) occasum suum] Vel, tempus occasus sui, Sy.
Ar. Quando debet occumbere *. Nunquam ab occasu * Pi. sim.
aberrat, & quasi viam nōrit, eō rectā & absque ullo Mu.
errore quotidie revertitur. Idem & de ortu ejus intel-
lige t. Novit ex Dei mandato tempus & locum ortus
& occasus. Vide Job. 38. 12 v. Cursum suum regula-
rissimè peragit, ita ut præcisè minuta observer tum
diurni tum annui motus *. De Luna hoc non dicit, * Gej.
quia multæ sunt variationes in ejus lumine ac motu v. v AE. in
¶ Sol cognovit occasum ejus, Mu. nempe Lunæ, q. d. post illius occasum statim ortus est z. Mu.
20. Posuisti (vel, Ponis, Mu. P. Inducis, V. vel, Dis-
ponis, JT. Gej. simplex pro composito *) tenebras] Scilicet * Gej.
per occasum Solis b. Dicit, ponis, vel collocas, quia sta-
bile firmūque est Dei de eo decretum c. Tuo statuto * Gej.
occidit quotidie Sol, & nox fit d. ¶ Pertransibunt, &c. d Mu.
פִּיטוֹ] Pertranscunt, seu ambulant, Mu. sim. Gej.
libere, sine metu; cum per diem, præ metu hominis,
vel insidiantis, vel vi adorientis, prodire non audent t. t Gej. sim.
Ad verb. reptant, Mu. ex K. sic P. id est, pervagan-
tur & discurrent f. Ereunt, JT. scilicet ex latibulis f V.
suis g. p.

21. Catuli leonum, פִּיטוֹ] Leunculi, Mu. Juvenes
leones, JT. Pi. qui jam adulti incipiunt ē lustris prodi-
re ad prædam. Ferox hoc animal est, interdiu tamen
metu hominum latet h. ¶ Rugientes] Sub. sunt; i. e. h Mu.
rugiunt i, fame exstimulati k. ¶ Ut rapiant; ita o. For-
tè legerunt פִּיטוֹ] Ad, vel propter, prædam, Gej. i Gej.
Mu. A. &c. i. e. quærentes prædam, non nacti, ut ex mem-
bro seq. constat m. ¶ Et querant, &c. פִּיטוֹ] Et
ad querendum (vel, idque querendo, Pi. sim. JT.) à Deo
escam sibi, Heb. suam, Mu. JT. Pi. A Deo, cujus est de
cibo providere universis animantibus, escam videntur
efflagitare; non secus ac infans vagitu suo lac à matre
petit, quam tamen nondum cognoscit n. Notandum a Mu.
de leonibus, quod eorum robori & rapacitati planè
impar est, vel celeritas ad persequendum, vel odoratus
ad insequendum, prædam suam. His ergo succurrit
ipsorum rugitus, quo bestia obtupefacta & perterrita
fugere nequeunt. Sed credibilis est, esse genus ma-
jorum vulpium quæ prædam pro leone venantur, & eo
saturato, reliquis pascuntur, &c. id quod singulari
Dei providentiā fit t. t Ham.

22. Orius est sol, פִּיטוֹ] Oritur, Mu. Quando, vel,
Si, oritur, Gej. sic Pi. Ellipsis & פִּיטוֹ] vel &c. o. ¶ Et * Gej.
congregati sunt, פִּיטוֹ] Colliguntur, vel colligentur, Pi. Gej. &c. Recipiunt se, JT. Pi. Mu. nempe in lustra sua p. p Mu.
¶ Et in cubilibus, &c. פִּיטוֹ] Et ad lustra
sua (vel, in lustris suis, JT. Pi.) recumbunt, Gej. tum
ut latitent, tum quietis causā q. Ad habitacula sua re-
cubant, h. e. ad recubandum se eō recipiunt. Brevitatis
causā unum verbum pro duobus ponitur r. h h c
valet, in *.

23. Exhibuit, &c. ita Gej. i. e. exire solet: פִּיטוֹ] Exiit
verò tunc homo nocturnā quiete recreatus, nec non à
f f f 2

feris tutus. ¶ *Usque ad vespertum*] Hic terminus hominum operæ. Non enim vult Deus hominem nimio labore vires suas atterere, sed alternis quietis vicibus recreare & confirmare.

24. *Quam, &c!* [מִהַרְבֵּי וְגוֹ'] *Quam magna, vel ampla, vel multa, sunt opera tua!* Mu. Gej. JT. Pi. &c. ¶ *Impleta est terra possessione tuâ;* sic M. Mo. [קִנְיָן] *Possessionibus tuis,* P. Ti. Pi. i. e. opibus quibus nos ditas: rebus quas possides & regis, ut possessor justus. Creaturis tuis, Ar. sic o'. Æth. *Opibus, live divitiis, tuis,* Sy. Ang. Belg. h. e. quæ propriè ad te pertinent.

25. *Hoc* (omnibus scilicet notum) *mare magnum;* ita Mu. &c. [וְהַיָּם] *In ipso mari, &c.* JT. *Quod attinet ad istud mare magnum, &c.* Pi. [וְהַיָּם] hic induit naturam adverbii [וְהַיָּם] ecce. ¶ *Spatiosum manibus,* [וְהַיָּם] *Et latum manibus,* Mo. Mu. A. vel *locis,* P. V. Mu. &c. seu *spatiis,* Mu. A. & litoribus. Multa maris, ut etiam fluminum, terrarum, montium, &c. nomina ab animantium membris traducta sunt, ut annotat Eustathius ad Il. 3. Sic, *brachia,* in Ovid. Metam. l. 1. *neque brachia longo Margine terrarum porrexit Amphitrite.* Sic, *maris lingua,* Jos. 15. 2. Esa. 11. 15. pro sinu, ad linguæ instar exsertæ, in terras utrinque positas semet infinuante. Sic, *maris labia,* Gen. 22. 17. Heb. 11. 12. & *supercilium montis,* Luc. 4. 29. & hic, *manus maris,* sicut & *fluminum,* Esa. 33. 21. *Manus,* pro *spatio,* sive *loco:* vel, ab extensione; vel, quia locus alicujus manui aut potestati est subjectus; unde & veteres in limitibus *manum* ponebant, quæ terminum ostenderet potestatis; vel, quia spatia sive loca per manum dexteram & sinistram distinguere solent. Vide Deuter. 23. 12. 2 Sam. 8. 3. *Spatiosum locis,* i. e. quod multis quasi *manibus* passim expansis aut dilatatis est præditum, & multum superat aridæ superficiem. *Manus* hic sunt fines & extremitates, quas mare longissime extendere hic dicitur. Heb. *latum ambabus manibus,* i. e. hinc & illinc, ex utroque latere: varias terræ partes alluens, Asiam, Africam, &c. Et *spatiosum terminis,* Ch. *quod tam latum occupat spatium,* M. & *latissimum est,* Ti. De hac vel simili phrasi vide Gen. 34. 21. Nehem. 7. 4. ¶ *Illic reptilia;* sic Mu. JT. Pi. nempe pisces. [דגים] *Animalium:* Generale nomen est ad terrestria & aquatilia animantia pertinens. At Gen. 1. 24, 25. distinguitur à jumentis. Et si discrimen statuendum est h. l. inter hoc & sequens [דגים], per [דגים] intelligo insecta marina, ut erucam marinam, hippocampum, hirudinem, &c. per [דגים], pisces ac balenas, vel cætera maris animantia. [דגים] sign. quemlibet *incessum,* sive *motionem,* vel in terra, vel mari: pro contextu itaque exponendum est, & sign. vel, *incedere,* de bestiis usurpatum, v. 20. vel, *natare,* de piscibus dictum, hic & Gen. 1. 21.

26. *Illic naves pertransibunt,* [וְהַיָּם] *Pertransibunt,* Heb. *ambulant,* Mu. Similis metaphora in Catone de Re rustica, c. 1. *Mare, aut aquis, quo naves ambulant.* Et Homerus *naves* vocat ποντοπόρους, i. e. pontigradas. Magnum hoc Divinarum laudum argumentum, quod hominem docuit fabricare naves, sine quibus nec in pisces dominari poterat, & multis mercibus homo caruisset. ¶ *Draco iste;* marinus, cete. [וְהַיָּם] *Leviathan,* repete, ibi ambulat, Gej. Mu. *Balena,* JT. Illic sunt *balenæ.* De Leviathan vide Job. c. 40. & 41. ¶ *Quem formasti ad illudendum ei*] Ità o'. i. e. Vel, 1. mari; h. e. ut illudat omnibus qui in mari sunt. Verum *autem* in o'. non potest referri ad *balenæ*. Vel, 2. draconem, ut homines ei capto illudant & insultent, &c. ¶ *Ad ludendum,* vel, ut ludat, in eo, JT. Pi. Mu. Gej. &c. i. e. mari. Ut se in eo moveat, exerceat, & quasi ludat; quippe ad petulantiam ibi passus, &c. *Ut ludat,* vel, cum marinis aquis; vel, cum maris incolis cæteris. Sensus, Quem creasti ut in mari dominaretur, cæteros pisces præ se contemnens, & pro nihilo habens; ita ut merus lusus sit ei cæteros pisces capere ac venari. Confer Job. 40. 15. *omnes bestie agri ludunt ibi;* & v. 24. *Num ludes cum eo, &c?* & Hab. 1. 10. *lusus, vel risus, sunt ei.* [וְהַיָּם] sign. *conflictum,* sive *pugnam,* 2 Sam. 2. 14. q. d. Ut ludum bellicum instituire, viresque suas diversimodè experiri, possit. Porro, nautæ periclitantes balenæ ad lulum dolia va-

cua obijciunt. Sensus est, Leviathanem squamis suis ita munatum esse, ut omnes insultus contemnat atque rideat, nec metu ullo tangitur, &c.

27. *Omnia,* [וְכָל] *Omnia ista,* Ch. M. &c. scil. animantia hætenus commemorata. ¶ *A te* (vel, ad te, o'. Æth. Mo. Mu. vel, in te, Ch. M. P. vel, te, Sy. Ar. Pi.) *exspectant*] Sic Sy. Ar. Pi. &c. vel, *pendent,* Ti. vel, *sperant,* Ch. M. P. *sperabunt,* Mo. Naturæ impulsu, absque ulla Dei cognitione. ¶ *Ut des illis escam*] *Pro-* priam: ipfis convenientem & destinatam. Nam variæ variis animantibus escæ conveniunt. ¶ *In tempore,* [וְהַיָּם] *In tempore suo,* Mu. Gej. &c. i. e. opportuno. i. e. *in tempore,* o'. in Mu.

28. *Dante,* &c. [וְהַיָּם] *Das* (vel, *Dabis,* Ch. Mo. vel, *Quum das,* Pi. sim. M. &c.) *eis, colligunt,* P. M. &c. Quomodo colligebat spicas Ruth, cap. 2. 8. & illi manna, &c. Exod. 16. 4. q. d. Non frustra exspectant, nam paras eis, &c. Sensus versus, In agrorum sterilitate hinc inde minutatim colligunt. [Ita priorem partem versus intelligit, posteriorem autem sic.] *Deo aperiente manum,* i. e. fertilitatis tempore, bonis ad satietatem fruuntur. ¶ *Aperiente,* &c. [וְהַיָּם] *Aperis manum tuam,* i. e. liberaliter das, ut Deut. 15. 11. Confer Prov. 31. 20. ¶ *Implebuntur bonitate,* [וְהַיָּם] *Bono,* Pi. Gej. *benignitate,* o'. in Ham. Bene, h. e. copiosè; victum quasi festivum hic innuit; quomodo [וְהַיָּם] est *dies bonus,* h. e. festus.

29. *Avertente,* &c. [וְהַיָּם] *Abcondes, vel Abcondis, faciem tuam,* Mu. Pi. &c. i. e. beneficam præsentiam. ¶ *Turbabuntur*] Vel, *turbantur;* q. d. mox hærent attonita. Sensus, Non suppeditante te illis ad victum necessaria, sicque te ab illis quodammodo subducente, & curam subtrahente, necesse est illa turbare, & animis concidere. ¶ *Aufers* (vel, *Aufers,* P. Colliges, Mo. sic Ch. Eripis, Ar. Cum colligis, M. *Quum aufers,* Pi. Si colligis, Gej. Si eripias, Ti. Si comprimis, Ca. *Recipiente te,* JT.) *Spiritus eorum*] Ità o'. Æth. Spiritum vitalem: vel, *animam,* ut Coh. 3. 21. Si reposcis, aut ad te evocas, animas ipsorum. *Aufers,* ait, quia Deus est qui spiritum largitur. [וְהַיָּם] *collegit,* quandoque collectionis consequens denotat, h. e. rei aliorum advocatæ absentiam; adeoque valet, *abstulit, removit,* ut Hof. 4. 3. Zeph. 1. 2. ¶ *In pulverem suum*] *Suum* dicit, Mu. unde orta sunt, Gen. 1. 24, 25. & 3. 19. Psal. 146. 4. Desumptum hoc ex Job. 34. 14, 15. Nil animalibus pulvere familiaris est, in quo incedunt, quo aluntur, quem ubivis secum circumferunt.

30. *Emittes* (vel, *Mittis,* Sy. Ar. P. Si mittes, vel *emittas,* Gej. Ti. Ca. *Quum verò emittis,* Pi. sim. JT.) *Spiritus tuum*] i. e. Vel, 1. spiritum quem illis das, h. e. vigorem per quem vivunt & spirant, ut Eccles. 3. 21. vitam à te datam. Omnis vita à Deo, Heb. 12. 9. Spiritum vivificum: q. d. Inspiras spiraculum vitæ, tu qui es *Deus spirituum,* &c. Vel, 2. Spiritum tuum Sanctum, creantem & renovantem, juxta Job. 33. 4. Psal. 33. 6. Psal. 139. 7. Haud dubiè respexit ad Gen. 1. 2. ¶ *Et creabuntur,* [וְהַיָּם] *Creantur,* Sy. Ar. P. Pi. i. e. nascuntur. Nimirum, vel eadem illa, vel similia, animata, de quorum ut sustentatione, ita & destructione, actum v. 27, 28, 29. Rursum animalia creantur, Ti. Alia scil. in demortuorum locum, novæque subinde fiunt & nascuntur. Vide Eccles. 1. 4. & Ezech. 37. Ità mundus hic quotidie deficit, & renascitur. ¶ *Et renovabis* (vel *renovas,* JT.) *faciem terræ*] Lugubrem illum ob interempta animantia statum. *Renovas,* productione novorum, &c. Manent universalis, pereunt particularia. Sublimiori sensu ad Resurrectionem hoc referunt etiam Hebræi.

31. *Sit* (vel, *Erit,* Mu. Gej.) *gloria Domini* (quæ ex sapientia & potentia ejus in mundi creatione & conservatione elucescit) *in seculum,* [וְהַיָּם] *Sit,* i. e. Duret, vel Celebretur. Repetit propositionem. *Gloria Domini* ponitur, vel, pro Domino glorioso; vel, pro debito ælimio, &c. Mutabilitati creaturarum opponitur immutabilis ac gloriosa Dei majestas. ¶ *Latabitur* (Latetur, Mu. A. Latatur, Gej.) *Dom. in operibus suis*] Ut in principio, Gen. 1. 31. Quasi absolutâ rerum creaturarum narratione hoc dicit. *Latetur,* &c. cognoscens ea à nobis coli ac laudari. Al. *Latetur,* &c. spectans scil.

- scil. ordinem & obedientiam creaturarum, nec de iis poeniteat, eaque perdat; Gen. 6. 5, 6. Esa. 65. 19*. Res omnes creatæ ita laborent in promovendo honore Dei, ut ipsi delesteretur Deus; & reveantur potentiam ejus, quæ alioqui solo intuitu vel contactu perderet etiam valentissimas earum, versu seq^t. Al. *Lætatur*, &c. i. e. Creaturas suas paternè semper amat, ordinemque semel à se institutum constanter servat, nutriendo, benefaciendo, exhilarando, &c. *Lætari* dicitur Deus de suis, quando eos tuetur. Vide Deut. 28. 63. & 30. 9. Jef. 62. 5, &c.
32. *Qui respicit* (vel, *Qui quum intuetur*, Pi. *Quo intuentur*, JT.) *terram, & facit eam tremere*] Vel, *tremuit illa*, Pi. q. d. *Qui vel solo aspectu totum orbem concutit* *. Ratio cur lætatur Deus in operibus suis, quia Creatorem venerantur, eique parent, & instar liberorum bonæ indolis ex solo parentum severiore intuitu, tota contremiscunt. Non malè huc refertur Legis promulgatio, quando Deus severitatis suæ signa edere coactus, & tremuerunt tum terra, tum populus, &c. v.
- ¶ *Qui tangit* (vel, *Quum attingit*, Pi. *Quo attingente*, JT.) *montes, & fumigant*] Ità o. Ar. five *fumant*, M. P. &c. Quod signum erat timoris: Exod. 19. 18. Psalm. 144. 5². *Qui solo tactu ita montes accendit, ut fumum & flammam vomant* *. Montes hîc sunt superbi, quos si leviter attingat Dominus, in fumum abeunt b.
33. *Cantabo Domino in vita mea*] Ità o. Ch. M. P. &c. Heb. *in vitis meis*, Mo. *quoad vivam*, Ti. sic Ca. Profitetur se vitam omnem in celebrando Deo consumpturum c. ¶ *Quamdiu sum*] Ità o. &c. vel, *ero*, P. &c. Hebr. *in* (sub. esse, Gej.) *adhuc me*, Mo. Gej. *quamdiu superstes ero*, Sy. Ti. Quid ergo? An desinet Deum laudare post mortem? Minime: Nam hîc tantum de celebratione Dei inter mortales agere vult d.
34. *Jucundum, &c.* יְעִבְדֵנִי עֲלֵי שֵׁן] *Dulce, vel Suave, five Suavis, (vel Gratum, M.) erit (vel sit, q. Æth. vel, Utinam suavis sit, P.) ei (vel, apud ipsum, sic 79 apud, Psal. 90. 17 f. vel, de eo, Ti. JT.) eloquium meum, M. P. o. Gej. &c. vel, sermo meus, Ti. Pi. vel, meditatio mea, JT. Gej. vel, laudatio mea, Ar. Placebit illi, &c. q. d. Spes mea de eventu negotii non erit irrita, licet alii non pauci Deum cultu externo sibi propitium reddere conantur, sed ob fidei & poenitentiae defectum non possunt. Potest & optativè reddi, *Placeat, vel, Grata sit, illi cantio mea* g. Al. *Suave mihi erit deinceps de Deo loqui aut meditari* h. ¶ *Delectabor, &c.*] i. e. *Lætus & alacer Deum celebrabo* i.*
35. *Deficiant peccatores, &c. ita LXX, Ch. Ar. JT.* וְיִשְׁכַּח וְיִשְׁכַּח] *Consumantur, &c. P. Utinam consumantur peccatores, &c. Pi. qui tot & tanta opera Dei non celebrant, nec ad ea advertunt. Imprecatio ex zelo Dei proficiscens k. Al. Consumantur, Sy. M. Mo. sim. Ti. Gej. V. Mala illis ominatur, &c. l. ¶ Et iniqui, &c.* וְיִשְׁכַּח וְיִשְׁכַּח] *Et impii ultra (vel amplius, Ti.) non erunt, P. &c. vel, non, five nè, sint, Ch. P. JT. Pi. vel, jam nusquam erunt, Ca. vel, haud moram facient in ea, [nempe terra,] Sy. Atque prævaricatores legis æst non existissent, Ar. ¶ Benedic, &c.] Vel, Prædica Jehovam, V. Repetit initium Psalmi; & non contentus se solum hoc præstare, cæteros quoque hortatur, &c. dicens, וְיִשְׁכַּח וְיִשְׁכַּח m; quæ vox ex וְיִשְׁכַּח laudate, & nomine Dei וְיִשְׁכַּח Fab, composita est n.*

PSALM. CV.

ARGUMENTUM. Non possunt omnia Dei beneficia una oratione comprehendi: Illa itaque ita distribuuntur in Psalmis, ut aliàs aliud celebretur, & singuli ferè Psalmi peculiare aliquod beneficium commemorant. Hic autem Psalmus celebrat beneficium adoptionis Judæorum, & introductionis in terram Canaan, &c. Psalmus ævangelizans est; sed Davidem ejus authorem esse constat ex 1 Par. 16. 8, &c. ubi eisdem ferè verbis habetur. Hic autem addit David longam historiam posterorum Abraham, &c. b. Decantatus est hic Psalmus quum Arca Hierosolymam trans-

ferretur, 1 Par. 16 c. Enarrat hîc causas ob quas debet Ecclesia Deum laudare, quæ duæ sunt: 1. fœdus gratuitum cum Ecclesia, v. 8. ad 12; 2. mirabilis administratio ex fœdere, indè ad finem. Primis autem 7 versibus exordium inest, siye hortatio ad celebrandum Deum d.

1. *Invocate (vel, prædicate, siye proclamare, Pi. JT. Gej.) nomen (Heb. in, h. e. de, nomine, Pi.) ejus*] Ità Mu. Vel, ipsum orando, ut Psal. 116. 13 f; vel, docendo alios viam Domini, ut Gen. 13. 4. & 21. 33 f. Palam annunciate quæ de Dei vel essentia & attributis, vel in voluntate & operibus, innotuerunt. Confer Gen. 4. ult. Exod. 33. 19. & 34. 5. Zeph. 3. 9. Hoc malo, quàm de invocatione accipere, cum & antecedant & sequantur mera laudis præconiique vocabula g. ¶ *Opera ejus, וְיִשְׁכַּח וְיִשְׁכַּח*] *Egregia facinora ejus, V. Adiones ejus, JT. Pi. i. e. studia & facta ejus* h. Quæ fecit Philistæis propter Arcam i. Potius, opera tum creationis ac providentiæ generalis, tum specialis in Ecclesia regiminis k.
2. *Narrate omnia, &c.] Heb. in universis, Mo. de omnibus, JT. Pi. sic M. P. Ti. &c.*
3. *Laudamini, &c.] Ità o. Cui repugnat scopus Psalmi, qui est, laudationes Dei, non nostri, exprimere l.* וְיִשְׁכַּח וְיִשְׁכַּח] *Gloriamini, vel, Extollite, siye Exaltate, siye Laudibus efferte, vos in nomine ejus sancto, vel, ob nomen, &c. Mar. Pi. Gej. A. Mu. i. e. quod servatis Deo excelso & sancto m: quod Deum verum verè agnoveritis; n Mu. vel, (posito nomine pro nominato,) gloriamini in Deo verò, quod eum habeatis propitium, &c. n. ¶ hîc valet o Gej. וְיִשְׁכַּח וְיִשְׁכַּח propter o. Verto, *Laudate nomen, &c. Conjugatio Hithpahel activè redditur à Ch. & Sy. Præpositio autem ¶ redundat hîc, ut & v. 15 P. ¶ Lætatur, &c.] Quum audierint quæ recitaturus sum q. ¶ *Quærentium Dominum*] i. e. *Invocantium, h. e. colentium* r. Pi. Qui, abjecta omni idolomania, unicè anquirunt laborantque Deum habere propitium *. ¶ *Querite Dominum*] Ità M. P. Mo. o. Sy. Ar. &c. *Querite doctrinam Domini, Ch. ¶ Et confirmamini*] Ità o. Æth. sic Sy. Legerunt וְיִשְׁכַּח in imperat. Kal. Et profitemini eum, Sy. ¶ וְיִשְׁכַּח] *Robur, siye fortitudinem, (vel potentiam, Ti.) ejus, M. P. Mo. V. JT. Pi. Mu. &c. Id est, vel, 1. providentiam, per quam mundum administrat sicut fortem Regem decet v. 2. Sanctuarium, siye Arcam x, quæ sic dicitur Psal. 63. 3. & 78. 61 y. quod in ea virtus Divina exhiberetur z. Vide & 1 Par. 16. 27. & Psal. 96. 6. Quæ & arca roboris dicitur Psal. 132. 8. Arca symbolum erat potentissimæ & gratiosæ Dei præsentia a. Ad eam, tanquam sedem Dei, adoraturi faciè convertébant b. Indè Deus oracula dedit, Num. 7. 89 c. *Querere sanctuarium Dei est, ipsi preces nostras ibi offerre, velut medium obtinendi omnem assistentiam & robur ab illo. Chald. vertit, & legem ejus, quæ in Sanctuario servabatur, & ad cujus observantiam tenebantur qui illic ipsum conveniebant; & in obedientia eorum Legi præstita omne robur eorum consistebat d. ¶ Querite faciè ejus*] i. e. *Consilium & oraculum ejus. Vide ad Psal. 27. 8 f. Vel, propitiatorium f. Sanctuarium faciè Dei nomine sæpe venit, ut Psal. 27. 8. & 95. 2. & Jef. 1. 12 g. Faciè, i. e. ipsam illam Arcam, tanquam symbolum præsentia ejus h. Res eadem aliis verbis repetitur i. Convenite in eum locum ubi Deus coli solet k.****
5. *Judicia oris ejus*] i. e. *Vel, 1. præcepta tradita per Moysen x; vel, 2. sententias à Deo latas in Ægyptios l, quas & ore protulit per Moysen, & opere executus est m. Plagas, quas Deus antè promiserat se editurum, &c. Gen. 15. 14. Exod. 3. 20. Ità simul hîc laudatur Deus à veracitate n. Quæ fiebant Dei jussu & mandato o. Al. quæ suâ luce & magnitudine ostenderunt se esse à Deo profecta p.*
6. *Semen (O semen, Mu: Gej.) Abraham*] Sub. recordare, ex v. præc. per Zeugma q: vel, sub. *celebrate, ex initio Psalmi, cum quo hæc verba coherent r. At 1 Par. 16. 13. est, semen Israel. Resp. Idem hoc est s; nam Israelitæ soli sunt verum semen Abraham, ad quod promissio pertinet, Gen. 21. 12. & 28. 4. Et certè se explicat verbis sequentibus, filii Jacob, &c. t. ¶ Servus ejus* u.

* Pi. Mar. *ejus* : Est genitivus v. : *הוא* *אשר*, o. at sic fuisset
 * Gej. *הוא* x. Favet tamen Græcis sequens *הוא*, *electi*
 * Mu. *ejus*, in num. plur. [Id autem alii aliter reddunt :]
 * Gej. *electorum ejus*, ut referatur tum ad Abrahamum, tum
 * Pi. ad Jacobum z. [Plerique tamen vertunt,] *electi ejus*,
 * Pi. J.T. Pi. Qui à Deo estis electi in populum peculiarem a.
 * Pi. 7. *Deus noster*] *Fœdere*, &c. b. ¶ *In universa ter-*
 * Pi. *ra judicium ejus*] Sub. *sunt*, Pi. i.e. Quæ in Egyptios ex-
 * Pi. ercruit, &c. annunciantur, &c. c. Exempla & argumenta
 * Mar. virtutis & sapientiæ ejus sunt ubique d. Al. Quamquam
 * Mu. ex K. *in universa terra judicium ejus*, & omnem mundum ille
 * Mu. administrat; ipse est Deus noster, & nos populus ejus f.
 * Mu. 8. *Memor fuit*, &c.] *Memor & observator fuit fœde-*
 * Mu. *ris*, &c. f. Quare & vos *Recordamini*; sic enim scribitur
 * A. 1 Par. 16. 15. Diverso namque tum tempore, tum
 * Gej. ex respectu, scripta hæc sunt hic, & in 1 Par. 16. h. *Memor*
 * Burt. hic dicitur *πρόσ* *τὸ* *Μεμνότε* supra v. 5 i. ¶ *Verbi*]
 * A. E. in i.e. Promissi k; vel, pacti illius l. Al. rei, id est, con-
 * Mu. ditionum fœderis m. ¶ *Quod mandavit*] i.e. Quod
 * Mar. Pi. statuit fore firmum & ratum n, instar præcepti o. Sic
 * Mu. promissa ob certitudinem *mandari* dicuntur Ps. 133. 3 p.
 * A. Confer Psal. 42. 9 q. ¶ *In mille generationes*] h. e.
 * Mu. fim. Multas ætates r. Diu; certus numerus pro incerto :
 * Pi. Gej. vel potius, æternum *. Hæc nocte, non cum proximo,
 * A. *הוא*, sed cum priore, *הוא*; siquidem *הוא* & *הוא*?
 * Gej. *הוא* supponunt pro iisdem t.
 * Pi. 9. *Et juramenti sui* (sub. *præstiti*, J.T. vel, *facti*, Mar.
 * Mu. malim, sub. *quod juravit*, Pi.) *ad Isaac*] Vel, *Isaaco*,
 * J.T. Pi. Quod scilicet ipsi Isaac repetiit, Gen. 26. 3 v.
 * Mu. ¶ *הוא*] Pro *Isaac*, v. vel, *de Isaac*, v. K. in Mu. q. d.
 * K. in Mu. quo Abrahamo sic pollicitus est, *In Isaac vocabitur tibi*
 * Ma. Gej. *semen*, Gen. 21. 12 x.
 * Gej. 10. *Et statuit illud*; juramentum scilicet y. : *הוא*]
 * Gej. *Et statuminavit illud*, i. e. fixum & immobile fecit, or-
 * Pi. dinavit, instar columnæ, vel ædificii, quod insitit basi
 * V. suæ. Vide Neh. 10. 32. Dan. 11. 14 z. Verto, *Quod*
 * Gej. *stabilivit*, scil. jurejurando, ut hinc colligitur, licet Mo-
 * Pi. ses non meminit juramenti Jacobo facti a. Heb. *Et*
 * V. *stare fecit*, v. Pi. i. e. Fœdus illud ratum fecit b. ¶ *Ja-*
 * Gej. *cob*, *הוא*] Ipsi *Jacob*, Mu. v. sic J.T. Pi. *In Jacobo*;
 * Gej. i. e. non in fratre majore Esauo c. ¶ *In præceptum*,
 * Mu. *הוא*] *In statutum*, P. Mu. Pi. *in decretum*, v. Gej. im-
 * Gej. motum & fixum d; ut perennem retineat vigorem, &c. f.
 * V. ita ut habeatur vice legis f. Ut esset veluti statutum
 * Pi. firmiter observandum. Metaphora *הוא*, qualis
 * Mu. in *הוא*. ¶ *Æternum*] Quoad promissiones spi-
 * Mu. rituales; alioquin *הוא* interdum bene longum tem-
 * Mar. fim. pus significat h.
 * Mu. 11. *Dicens*] Unicuique horum i. Sequuntur verba
 * Mar. fim. pacti k. ¶ *Tibi dabo*] Verbo; & semini tuo reipsa l.
 * Mu. Vel, *tibi*, in posteris, quare subjicitur plurale affixum,
 * Mu. *possessionis vestre* m. ¶ *Funiculum* (vel, quæ est funi-
 * Gej. ferè *culus*, Pi.) *hereditatis vestre*] i. e. Sortem possessionis
 * ex Mu. tuæ n. Sunt verba Psaltis; q. d. Terra Canaan, ut fuit
 * V. promissa patribus, ita vobis jam cessit, &c. & tanquam
 * Pi. funiculis inter vos distributa est o.
 * Mu. 12. *Cum essent* (vel, *Quamvis essent*, Pi. Heb. *In esse*,
 * Mu. sive *essendo*, ipsos, Gej. Pi. Patriarchas intellige, eorum-
 * Gej. que familias p,) *numero brevi*; vel, *breves*, o. vel, *pauci*,
 * A. Ar. Ti. *viri pauci*, P. sic J.T. Pi. *הוא* *הוא*] *Viri*, sive
 * Gej. *homines*, *numeri*, Mu. Gej. A. &c. h. e. facile numera-
 * Mu. biles præ paucitate q; ut Gen. 34. 30. Deut. 4. 27. cui
 * Gej. A. contrarium est, *sine numero*, Psal. 147. 5 r. Sic, *anni*
 * A. *numeri*, Job. 16. 22. Vide & Jes. 10. 19 *. Al. *homines*
 * Gej. in certo numero. M. *In qua* [scil. terra] *cum essent exigui*
 * Gej. *numero*, Ca. ¶ *Paucissimi*; ita o. *הוא*] *Sicut pa-*
 * Gej. *ram*, Mo. sic Gej. fim. v. Pi. vel, *quasi exile aliquid*.
 * Gej. Respicit despecta gentis primordia; q. d. Vix familiæ
 * Gej. umbra erant, *הוא* extenuandi causâ adhibetur
 * Gej. Prov. 10. 20. sic & *הוא* Deut. 7. 7. 2 Par. 29. 34. in
 * Gej. quibus locis *paucitatem* sign. Quare *הוא* verto, *tan-*
 * Gej. *quam paucitas*: vel, dicas *הוא* hic non esse similitudinis,
 * Gej. sed verificativum; atque ita J.T. optime verterunt,
 * Di. *plane pauci*; sic & Pi. *Pauci*, Ca. *pauci*, inquam, Ar. &
 * Di. *quasi pauci*, M. & *exigua familia*, Ti. [Alii cum verbis
 * Di. sequentibus connectunt, & locum sic reddunt;] &
 * Di. *pauci* tempore peregrinarentur, sive peregrini fuissent, in
 * Di. ea, P. v. Genev. & K. in Di. Sed obstat Reviah super
 * Di. *הוא*. Alii jungunt præcedentibus, sic, *viri nume-*

ro pauci y. [Al. sic,] *Quum essent vix*, vel *propemodum*, v.
 numerus personarum, i. e. duo tantum, Abraham & uxor
 ejus; in eo enim statu promissio facta est, Gen. 12. 7.
 Numerus non est infra tres; *הוא* autem, *numero* ad-
 ditum, eum necesse est ut restringat & imminuat, ideò
 que duos præcisè denotat z. ¶ *Et incolæ*, &c. *הוא* Ham.
 ¶ *Et peregrini*, sive *advenæ*, sive *inquilini*, in ea, Mo.
 M. Ti. &c. sub. terra, M. Ti. Canaan scilicet, adeoque
 cognatis amicisque omnibus destituti a. Mu.
 13. *Et pertransierunt de gente in gentem*, &c.] In ter-
 ra Canaan, ubi 7 erant gentes, Deut. 7. 1 b. Vel, in A. Gej.
 Egyptum, Gen. 12. Mesopotamiam, Gen. 28 d. De istis d Mu.
 Patrum profectionibus vide Genes. 12. & 13. & 20.
 & 28. & 35 f. & Heb. 11. 9, 13 f.
 14. *Non reliquit*, &c. *הוא*] *Non permisit ho-*
 mini, sive cuiquam, ut eos opprimeret, Ti. sic J.T. Ar. &c.
 ¶ *Et* (vel, *sed*, M. v. etiam, J.T. Pi.) *corripuit* (vel co-
 arguit, Ti. v. &c.) *pro eis* (vel, *propter eos*, Ch. P. Mo. &c.)
 reges] Ita o. Ar. &c. Correptione tum verbali, tum
 20 reali b; ut docent Gen. 12. 17. & 20. 3 h. ¶ *הוא*]
Quin eorum causâ animadvertit in reges, Ca.
 15. *Nolite tangere*; ita Ca. sic o. Ch. P. &c. *הוא*]
 Ne attingitote, inquit, J.T. Pi. Cum diceret, Ne attingi-
 gatis, Ti. i. e. Ne lædatis; id tangere sign. Gen. 26. 11, 29.
 Ruth 2. 9. 2 Sam. 14. 10 i. ¶ *Christos* (vel *Unctos*,
 M. J.T. Pi. &c.) *meos*; ita o. Ch. P. &c. *הוא*] *In*
 unctos meos, Ar. Mo. *homines mihi consecratos*, Ti. A. i. e.
 ut mox declaratur, *Prophetas* k. Intellige Patriarchas l.
 sic dictos, vel, 1. quod magni essent, & quasi Reges m.
 30 Vide Gen. 23. 6 p. Principes gentes meæ, à me consti-
 tutos o. Fundamenta hi erant illustri Monarchiæ, &
 ex iis Reges futuri erant, Genes. 17. 6. Porro, Reges
 specialiter uncti dicuntur. Vide 1 Sam. 24. 7. Esa. 45. 1 p.
 Vel, 2. quod Prophetæ essent, quales saltem spiritualiter
 uncti erant, interdum & corporaliter, ut 1 Reg. 19. 16.
 Unctos meos, non quidem oleo regali aut sacerdotali,
 sed prophetico & spirituali; nunquam enim Abraham,
 Isaac & Jacob uncti leguntur q. Unctos donis Spiritus
 Sancti r. Vide 1 Joh. 2. 20, 27 *. Ungebantur &
 40 Sacerdotes, & Prophetæ, & inprimis Reges: cum ergo
 & uncti & prophetæ hic dicantur, duo hæc munera Re-
 gis & Prophetæ intelligenda videntur t. ¶ *Et in*
 prophetis, &c. *הוא*] *Et prophetis meis ne*
malefaciatis, Ch. P. Mo. fim. Ti. J.T. Pi. &c. vel, *nolite*
esse infesti, M. *Prophetæ* iidem qui uncti dicti sunt v. v. Gej.
 Abraham propheta vocatur x. Patriarchæ sic dicti sunt,
 vel, ab intima familiaritate cum Deo: vel, quod vo-
 luntatis Divinæ ad homines, cum intra tum extra fa-
 miliam suam, essent interpretes & internuncii; vide
 Gen. 27. 27, &c. & 48. 19, &c. & 49. 1, &c. y: vel, quod v. Gej.
 Deus cum eis colloqueretur in visione prophetiæ, & in
 somnio z: vel etiam, quod futura illis & per illos reve-
 larentur; ut Abrahamo, Gen. 15. 16. & 17. 6 a.
 16. *Et vocavit* (vel, *Postea vocavit*, Pi. *Quum advocans*,
 J.T.) *famem*, &c.] Plena locutio est 2 Reg. 8. 1. *voca-*
 vit famem, & venit, &c. b. *Vocavit*, i. e. effecit c. Voces b Mu.
 verbales pro realibus sæpe ponuntur, dictum pro facto, c. Glas.
 vocare, pro facere, ut hic, & 2 Reg. 8. 1. & Rom. 4. 17. fim. A. Gej.
 & vocari, pro fieri, seu esse, ut Esa. 47. 1, 5. & 56. 7.
 60 Matt. 5. 9, 19. Luc. 1. 76. 1 Joh. 3. 1 d. Dicitur etiam d Glas.
 Deus vocare gladium, Jer. 25. 29. frumentum, Ezec. 36. 29. gram. 3. 3
 siccitatem, Hag. 1. 11. Vocandi vox alludit ad magnatum 16. 295.
 imperia, quibus accersiti statim adsunt ministri: in-
 dicatque tum universalem Dei potentiam, quæ non
 entia exsistere facit, Rom. 4. 17; tum providentiam,
 quæ mala accersit, &c.: & significat Deum citò & fa-
 cile hoc præstare f. ¶ *Firmamentum* (vel, *sustenta-*
 culum, Ch. robur, Ar. *scipionem*, sive *baculum*, sive *vir-*
 gam, M. P. Mo. J.T. Pi. &c.) *panis contrivit*; ita o. Eth.
 70 &c. vel, *fregit*, J.T. Pi. Ar. *הוא*] *Annonam con-*
pressit, Ti. *fractio alimentorum adminiculo*, Ca. Sensus,
 Cibus, quo homo quasi baculo nititur, seque ac vitam
 suam sustentat, amovit f. Ut baculus senem, ita panis f Mu.
 cor, fulcit, Psal. 104. 15 g. Vide de hac phrasi Levit. g Pi.
 26. 26. Ezec. 4. 16 h. h A.
 17. *Misit ante eos*] Ante Jacobum & filios i, arcanâ i Mu.
 suâ providentiâ, &c. k. ¶ *Virum*] Josephum l. ¶ *In* k Pi.
 servum; ita Ch. M. Mo. &c. *הוא*] *Pro servo*, P. in, i Mu. Gej.
 vel ad, *servitutem*, Sy. Ti. Ca. J.T. &c.

18. Humiliaverunt (vel, Affixerunt, Ch. M. P. &c. vel, Constrinxerunt, Ti. sim. Sy.) in compedibus (compe, vel, in compede, Ti. Mo. JT. Pi.) pedes ejus; ita o. Eth. ^{אֵת הַכַּבְדִּים} Affixerunt, &c. nim. Aegyptii; vel, impersonaliter, affixus fuit. ^{וְכָל} hic tantum occurrit, & Psal. 149. 8. R. Nathan exponit, catenam ad ligandos pedes. Mancipiorum hæc erat poena, ut patet ex Terentii Phormione [¶]. [¶] Ferrum (vel, Ferreum vinculum, M. sic Ch.) pertransiit (vel, ingressum est, sive intravit, usque ad, M. Ch. V. Ang. Mo.) animam ejus] Anima aliquando pro corpore (pro corpore animato) sumitur; sapius pro toto composito. Sæpe etiam pro corpore inanimato; quod in lingua Æthiopica distinctius exprimitur, ubi ^{שֵׁשׁ} animam, ^{וְשֵׁשׁ} corpus, sign. Matt. 6. 25 P. Animam pro corpore posuit, quod, afflicto corpore, affligatur & anima: q. d. Corpus ejus vincitum est catenis. ^{וְשֵׁשׁ} sæpe sensitivam tantum facultatem denotat, quæ doloris capax est. Significatur ergo hæc phrasi, ^{וְשֵׁשׁ} catenam (quæ, licet illius nulla fiat mentio Gen. 39. facile tamen adfuisse colligitur, tum ex more incarcerationi, tum ex natura criminis ipsi impacti,) illi molestam fuisse: vel, dolorem compedium in animam usque penetrasse. Fortasse ^{וְשֵׁשׁ} ferrum, pro gladio, sive telo, ponitur, per quod in Psalmis calumnia interdum poetice exprimitur, Ps. 55. 22. & 57. 5. quomodo & gladius transiret animam matris Christi, Luc. 2. 35. Nonnulli de scandalo & probro Crucis, vel de gravi alia afflictione, accipiunt. Ità facilis est & vulgata metaphora, sicut & phrasi vulnerandi famam. Significat ergo, gravissimam illam calumniam heræ ipsius penetrasse animam; vel, si de catenis intelligas, quod earum & dolor & opprobrium hominem tam pium & castum non admodum cruciari non poterant. Sed repugnat huic versioni, quod ^{וְשֵׁשׁ} fecit. male construitur cum ^{וְשֵׁשׁ} masc. [¶] ^{וְשֵׁשׁ} In ferrum (h. e. ferreas catenas & compedes) venit anima ejus, Mu. Gej. P. sic A. Ham. & in ferro periclitata est anima ejus, Ti. ferrum pertransiit anima ejus, o. sic Sy. ferrum subivit ipse, JT. Pi. Anima ejus, quæ malis corporis affligitur. Vel, anima, pro persona, ut alibi: sic Psal. 6. 5. Et in profanis, Cicero Terentiae ac Tullio dixit, Vos, mea charissime anima, sæpe ad me scribite; & Horat. sat. 5. l. 1. Plotius & Varius Sine esse Virgiliusque Occurrunt; animæ quales neque candidiores Terra tulit—b. Cujus persona tentata est ferro, Ca.

19. Donec veniret (vel, venisset, Mu. o. Ar. vel, Usque ad tempus venire, sive, quo venit, P. Mo. Gej. sive, quo adventurum erat, JT. Pi.) verbum ejus] Sic o. Ti. &c. i. e. Vel, i. Josephi. [Sed id variè explicant.] Evectio ejus ad gubernationem Aegypti. Verbum, pro decreto Dei, & decretum, pro re ex decreto eventura. Al. Do. nec vaticinium Josephi de pincerna impleteretur. Id enim erat occasio liberationis, &c. Gen. 41. 14. Verbum ^{וְשֵׁשׁ} venire (de dictis sive promissis usurpatum) sign. evenire; ut Jud. 13. 12, 17. item Gen. 18. 19. 1 Sam. 9. 6. Jer. 17. 15. & Ezech. 24. 24. Quousque tempus veniret sermonis ejus, Ch. Quoadusque eventu comprobaretur verbum ejus, Sy. Al. Usque dum venit tempus quo innotescebat causa ejus, M. Al. verbum ejus, i. e. somnium Josephi, quod olim patri & fratribus narraverat. Vel, 2. Domini Dei, ex membro seq. ejus indè a v. 7. facta recensentur. Sed obstat huic sententiæ membrum sequens, & coherentia cum versibus præcedentibus. Verbum ejus, i. e. tum Dei decretum de Josepho, quo certum captivitati terminum deciderat; tum promissum in somnio illi factum Gen. 37. 5, &c. Gen. 42. 9. Nihil illi profuit prudentia, innocentia, &c. antequam veniret tempus, destinatum scilicet & conveniens, ut Coh. 3. 1. Verbum Dei hic venire dicitur; alibi, confirmari, 1 Reg. 8. 26. & statum esse, 1 Par. 17. 23. 2 Par. 1. 9 P. [¶] Eloquium, &c. Eloquium (& eloquium, Ti. verbum, M. Ch. sim. JT. Pi. &c. & verbum, Ar.) Domini examinavit, vel probavit, (vel purgavit, P. Ch. vel, conflando exploravit, Ti. vel, probavit veluti argentum, M. vel, inflammavit, o. Vulg. vel, iniecit in ignem, Ar. vel, probasset, ac veluti ignis purgasset; vel, quod probaverat, Gej. Jeum, Mo. JT. Pi. &c. scil. Josephum; h. e. sinceritatem & constantiam ejus in pietate; si-

dem & patientiam ejus. Vide Psal. 12. 7. & 1 Pet. 1. 7. A. Al. Eloquium, &c. i. e. Observatio Legis Divinæ causa fuit cur flammâ tribulationis purgaretur, vel probaretur, nempe à fratribus suis, & heræ & hero, vel purus redderetur. Al. Eloquium, i. e. oraculum Dei, h. e. interpretatio somnii Pharaonis immissa à Deo, probavit illum, i. e. reddidit illum probatum Pharaoni. Al. probavit & purgavit illud, nempe verbum Josephi, ab omni scoria mendacii; h. e. Donec ejus divinatio ex eventu verax fuisset deprehensa. Al. purgavit eum, nempe ab heræ calumnia; somnium enim Phar. Josepho divinitus immissum eum castum & pium fuisse satis docuit. [Di. totum sic reddit, Usque ad tempus quo venit verbum ejus, verbum, inquam, Domini, quod probaverat ipsum.]

20. Misit, &c.] Tum misit rex, &c. Pi. nempe Pharaon. Tunc enim nuncio misso rex eripuit eum, Ti. [¶] Dimisit (vel solvit, P. Mo. Ti. &c. vel, liberum fecit, M.) eum; ita o. ^{וְשֵׁשׁ} Aperuit eum, i. e. vincula ejus. b. Pi.

22. Ut erudiret (i. e. corripere) principes ejus sicut semetipsum] Ità o. Ar. Legerunt ^{וְשֵׁשׁ} d. Sic explico, sicut ipsemet, nempe Pharaon, eos erudiebat & corripiebat; vel, sicut ipsummet [nempe Pharaonem] erudiebat Josephus. Sed prius præfero. Al. Ut se corripere poterat, sic illos corripuit. Al. Ut informaret eos in virtute & sapientia, quibus ipse excelluit. Cum anima ejus, pro, sicut seipsum: cum, pro sicut, ut Psal. 102. 4. & anima ejus, pro ipse, ut Psal. 16. 10. Huic sensui verba sequentia favere videntur. ^{וְשֵׁשׁ} Ut alligaret, sive vinciret, (vel cogeret, Ca.) principes ejus in anima sua, Mu. Mo. vel, secundum animam suam, P. vel, ex animo suo, JT. sim. Ch. vel, pro desiderio, sive voluntate, sive arbitrato, suo, Pi. Ti. Ca. Mu. A. Ham. Gej. V. Anima, pro voluntate sive appetitu, ut Psal. 27. 12. Coh. 6. 2. Ut castigaret principes prout vellet, Sy. Ità ut illi potestas esset, si necesse judicaret, magnates in vincula conjicere; & in vinculis continere ipsos, ut prius detentus fuerat. Vel, si hoc nimis durum, metaphora erit, q. d. Ità sibi obstrictos habuit, ut ejus imperium detrectare non possent. Ut mandatis suis, quasi vinculis, eos obstringere posset & cogere. Ut vinciret, i. e. informaret & gubernaret ut subditos. Vide Psal. 2. 3. Ut obligaret eos, vel, ad obedientiam, vel, ad poenam P. Id ^{וְשֵׁשׁ} significat: & ^{וְשֵׁשׁ} Dan. 6. 7, 8, 9. vertitur, dogma, sive decretum, sive lex. Sic in illa inscriptione Diod. Sic. l. 1. p. 16. Isis Regina regionis—& quicquid ligabo, nemo solvere potest. Dicitur ^{וְשֵׁשׁ} de vinculis moralibus, Num. 30. 3. 4. ^{וְשֵׁשׁ} quidam deducunt ab ^{וְשֵׁשׁ} ligavit, & in carcerem conjecit; quidam, à ^{וְשֵׁשׁ} erudit & castigavit. o. ^{וְשֵׁשׁ} hic & Hof. 10. 10. sumpserunt ut æquipollens ^{וְשֵׁשׁ}. Et senes (vel seniores, o. Ti. JT. Pi. &c.) ejus prudentiam doceret] Sim. o. Sy. P. Ti. Mo. Pi. vel, informaret, JT. vel, doceret, Ar. vel potius, judicaret, ex Arabico usu verbi ^{וְשֵׁשׁ} Psal. 10. 18. & Act. 23. 3. Vel, expectare faceret; q. d. Nè seniores quidem statim ad alloquium admitteret, sed ut expectent juberet: authoritatis id est & potestatis, & hoc loco cum vincendi potestate melius congruere videtur quàm institutio quâ alius sapientiam docetur. Ità in ^{וְשֵׁשׁ} non est radicale, sed affixum; & verbum est ^{וְשֵׁשׁ}, expectavit, quod in Piel ^{וְשֵׁשׁ}, expectare fecit. Sed obstat huic interpretationi, quod ^{וְשֵׁשׁ} in 13 locis, in quibus exstat, intransitive, pro, expectavit, nunquam transitive sumitur, pro, expectare fecit. Obstat & redundantia ^{וְשֵׁשׁ} conficta. Potius confero cum Gen. 41. 39. Nemo est ^{וְשֵׁשׁ} sapiens sicut tu; cum quo optime convenit, ut ^{וְשֵׁשׁ} erudiret, &c. ^{וְשֵׁשׁ} Et seniores erudiret, i. e. facienda præscriberet eis. Et senioribus ejus sapientiâ præcelluit, Ch. Seniores hinc sunt consilarii, judices, principes; ut Gen. 50. 7. Vide & Exod. 19. 7. Levit. 19. 32. Est nomen dignitatis, indè sumptum, quod tales ut plurimum excedunt alios annis, experientiâ, judicio, &c. Informabat eos, suggerendo ea quæ reip. commoda erant, &c. Ità illimitatum ejus dominium à tyrannide distinguitur, q. d. Non stultè, &c. sed sapienter & cum judicio, iplis imperavit.

23. Et intravit Israel in Aegyptum] Cujus occasio erat

erat Josephi felicitas^d. Ellipsis hic est η vel π localis in voce חַמ *. ¶ In terra Cham] i.e. In Egypto f: Cham quippe pater fuit Misraim, qui primus Ægyptum incoluit. Obliquè dedecus gentis notat, cui tam probrosus erat parens. Vide Gen. 9. 22, &c. Ægyptus dicitur terra Cham & Pl. 78. 51. & 106. 22^b. & in Plut. Chemia, à Chamo, qui ab Ægyptiis & Afris Ἀμὴν dictus; unde Ammoniaca regio, ubi Ammonis oraculum, &c. & Africa univèrsa Ammonia, ut ex Alexandro Polyhistorè probat Stephanus Byzantinusⁱ. [Plura vide in collectaneis meis ad Gen. 10.]

24. Et auxit (vel, crescere, sive fructificare, fecit, Gej. A.) populum suum, &c.] Nempe Dominus^k, cujus suprà v. 7. facta mentio, & cujus opera hic commendantur; qui solus eos auxit, & cujus populus est Israel. Adeoque non propiora respicit, Jacob, &c. sed remotius, יִשְׂרָאֵל , quod hic repetendum est^l. ¶ Firmavit (vel roboravit, Pi.) eum, &c.] Vel, fortiore fecit, &c. número, licet non viribus corporis. צָוָה est, & robustum, & numerosum, esse^m.

25. Convertit (nempe Deusⁿ) cor eorum (nempe Ægyptiorum^o) ut odirent (ad odiendum, Mo. sim. o. P. &c. vel, ut odio persequerentur, M.) populum ejus, $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ}$ ¶ Vertit—ad, vel in, odium populi sui, Ti. Ca. Mutavit (scil. ex benevolo in malevolum^p) animum, &c.

¶ JT. Pi. Hoc fecit Deus, non per se & directè q; non physice aut intentionaliter^r; non infundendo odium^t; non depravando Ægyptios à recto^u: sed tantum per accidens^v, & occasionaliter^x: non positive, sed permissivè^y, populo suo benefaciendo, unde excitabatur invidia in Ægyptiis^z. Prout sunt animi hominum, ita Dei opera eos meliores vel peiores faciunt: *Limus ut hic durefcit, & hæc ut cera liquefcit, Uno eodemque igni^a*. Similis phrasis Gen. 42. 38. *Deturbabitis cantem meam, &c.* i. e. occasionem dabitis morti meæ, licet absque vestra intentione: & Exod. 5. 22. *Domine, cur $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ populo huic?* i. e. occasionem ejus dedisti, &c. & 2 Sam. 12. 14. *quia irritasti inimicos, &c.* i. e. iis dedisti ansam despiciendi Dominum. Ità hic, Deus augendo populi sui numerum & vires occasionem præbebat invidendi, maleque de ipso suspicandi; ut videre est Exod. 1. 9, &c.^b. Mutavit, &c. i. e. effecit ut Rex & Ægyptii novi existerent, qui non agnoscerent Josephum^c. Porro, justè abstulit Deus donum illud *עֲדָתָא* & amoris suorum. Deinde intercessit Divina determinatio; voluit Deus permittere, &c.^d. Hoc omne fiebat Dei nutu & voluntate, multoque antè ab eo fuerat decretum & prædictum, Genes. 15. 13e. Interim cupiditas mala non est à Deo. Vide Jac. 1. 14, 15^f. *Conversum est cor eorum, &c.* Ch. K. in Gej. ¶ Et dolum facerent; ita^g. Ar. &c. $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ ¶ Ut machinarentur, JT. Mu. Pi. sub. mala, Pi. ut machinarent (vel meditarentur, Gej. vel commolirentur, Ti.) dolos, M. P. Ut modos excogitarent quibus perdere Israelitas possent^h. $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ est, circumvenire aliquem. Vide Mal. 1. 14. Num. 25. 18^b. ¶ In (vel contra, JT. Pi. &c.) servos ejus] Israelitas, qui Deum colebant ex ipsius præscriptoⁱ.

26. Quem elegit] Vel, elegerat, JT. Pi. &c. scil. ad hanc legationem^k; ut esset os Moſis ad populum, & Propheta Pharaoni, Exod. 4. 12, &c. & 7. 1. 2. &c.^l.

27. Posuit, &c.] Ità^o. Eth. Legerunt $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, vel sensum duntaxat secuti sunt. His favet Psal. 78. 43^m. ¶ $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ Posuerunt (illi, Moſes videlicet & Aaronⁿ; vel, Qui posuerunt, P. Qui exposuerunt, JT. Qui imposuerunt, velut onus & jugum grave ad eos fortiter coercendos ac perdomandos, quomodo *impositi* à Davide præſidiarii $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ Syria, &c. 2 Sam. 8. 6, 14. ubi $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ valet contra, &c.^p. Qui ediderunt, Pi.) in iis (Ægyptiis^o; vel, contra illos, Ful. vel, apud illos, Pi. JT. tum Israelitas tum Ægyptios, ut Exod. 7. &c. P.) verba signorum suorum, sive ejus, Ch. Mo. Mu. P. V. Gej. A. &c. i. e. ipsa signa, sive portenta^q. $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ redundat, ut Psal. 35. 20. & 65. 4. &c.^r. Verba hic, pro rebus, eaque vox ad elegantiam & emphasin tantum est addita^t. Verba, &c. per Hebraismum, pro, facta, vel res, signorum Dei; h. e. Miracula ediderunt Moſes & Aaron inter Ægyptios^u. $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ verba plus est quam pleonasmus. Dixerat iis Deus quibus signis uterentur, ut tum Isra-

elitis tum Pharaoni missionem suam probarent; & in quolibet judicio Deus illos alloquitur, sive præcipit eis, & illi signum ostendunt. Allocutio Dei propriè est $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, & materia verborum istorum exprimitur per signa sive prodigia sua, quæ ut ille præcepit, &c. ita eis sufficeret ut ista patrarent. Fortè dicit, verba, quod illi ea solum signa ediderunt quæ à Deo sigillatim edere juberentur, ut constat ex Exod. 7. & 8. & 9. & 10^x. ¶ Haec. Verba signorum, &c. i. e. signa quæ præcepit, unà cum eorum doctrina & usu^y. Qui prodigiosa ejus negotia gesserunt inter eos, Ti. [Ca. totum sic reddit, Qui apud illos mandata ab eo ostenta & prodigia ediderunt in terra Chamea.]

28. Misit (Et immisit, Ti.) tenebras] Ità^o. &c. nempe Deus; i. e. Jussit fieri tenebras. Sigillatim nunc prodigia in Ægypto edita recenset; nec tamen omnia, nec eo ordine quo facta narrantur, sicut nec in Pl. 78^z. ¶ Et obscuravit; ita^o. Sy. P. nempe terram illam Cham^a: $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ ¶ Et obtenebrare fecit, Mo. & tenebrum factum est, M. & obtenebrarunt [nempe tenebræ] eam, JT. Pi. vel, eos, Ch. terram & cuncta quæ in ea^b. ¶ Quibus omnia obscuravit, Ti. Obtenebrarunt, nempe tenebræ, quibus hæc actio tribuitur Psal. 139. 12. Heb. obtenebravit, vel, $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, quod sign. tenebras, & est sing. num. vel, 2. Deus. Hæc autem actio tribuitur Deo, Amos. 5. 8. & 9. & tenebris, Psal. 139. 12^c. [Ca. Pi. hoc cum præced. sic vertit, Tum tenebrarum obscuritatem invexit.] ¶ Et non exacerbavit, &c.] Sed Latini codices hic olim variarunt, nam alii habent, NON EXACERBAVERUNT, &c. verum tales codices duos tantum reperi; alii autem, & quidem plures, EXACERBAVERUNT, &c. Sunt verba Augustini tom. 8. Enarrat. in hunc Psalmum^d. ¶ $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ Variè reddunt.] Et exacerbaverunt, vel, ad iram concitaverunt, verbum, sive sermones, ejus, Sy. Ar. Eth. o. habent, $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ verbum in plurali reddiderunt, quia sæpius repetitum & inculcatum est. Illud autem, $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, sumi potest, vel, 1. transitivè, ex usu linguæ Græcæ; q. d. sermones ejus amarus fecerunt, i. e. iratos, (nam in iracundis redundat bilis, quæ amara est,) suâ scil. rebellionē: vel, 2. intransitivè, q. d. amari fuerunt adversus sermones ejus, ut $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, &c. sit pro, $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ (idque pro $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, ut $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, pro $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, &c. h. e. amari fuerunt adversus, &c. & $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ sit pro $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, vel $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, ut $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, pro, $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, i. e. obloqui. Quid ergo? An defendi possunt o. qui $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ expungere videntur, & sententiam negativam in affirmativam mutare? Respondeo, Possunt. Dico igitur ellipsin hic esse $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ interrogativi, sicut 2 Reg. 5. 26. Job. 40. v. 20. Locum ergo sic acceperunt, $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, Atque, vel atqui, nonne rebellarunt, &c? quod idem est cum, planè rebellarunt; & sic Græci per simplicem asseverationem reddiderunt. Obj. At Elias Levita ait $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ nunquam præponi $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ interrogativo. Resp. Contrarium constat ex Lev. c. 18. v. 28. $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, quod optimè per interrogationem vertitur, Et non evomet, &c? & 2 Sam. 19. 43. $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, Annon fuit sermo meus primus, &c? & Prov. 24. 28. $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, an pellicies? & perspicue in Exod. 8. 26. *sacrificaturi sumus abominationem Ægyptiorum, &c.* $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, & annon lapidabunt nos? Atque ita acceperunt o. quia $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ rebellarunt, aut, amarulenter se gesserunt, de personis potius quàm de signis, & de Ægyptiis potius quàm de Moſe & Aarone, intelligendum putarunt. Nihil enim magnum erat si dicatur Moſen, &c. non rebellasse. At gravissimum videatur, dictūq; mirabile, Ægyptios, tot plagis exagitatos, &c. in rebellionē tamen permanere; id quod à lectore considerandum monet accentus distinguens in $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$, qui eum quasi manu injectâ sistere videtur, ut contempletur, &c. Considerarunt etiam de Ægyptiis agi cum antè in $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$ vers. 27. tum continuo post verbum $\text{וַיִּמְצָא לָהֶם אֶת יְהוָה}$. [Alii tamen locum aliter ex Hebræo vertunt:] ¶ Et non exacerbaverunt verbum ejus, Mo. & non fuerunt rebelles verbis ejus, M. neque rebellarunt (vel repugnarunt, P. sim. Ch. Ti.) verbo (vel, contra verbum, JT.) ejus, Pi. V. &c. Vel, 1. signa, sive prodigia f: q. d. Non fuerunt irrita, sed planè ut Moſes dicebat effecta sunt^g. Ad verbum & nutum Dei præſto erant, nec repugn-

10

20

30

40

50

60

70

Haec.

A.

Mu.

Mu.

Gej.

Pi.

Ful misc.

3. 10.

Jun. Cec.

K. &c. in

Gej.

Jun.

1. Q. in Mu. runt ejus imperio^b. Simil. de morbis loquitur ille Matt.
 * Ga. adv. 8. 8*. Sed minus commoda est hæc interpretatioⁱ,
 c 18. nec ad facta Dei quadrat^k. Vel, 2. Moses & Aaron^l,
 i. Mu. quorum mentio facta v. 26. q. d. Hi nihil temere ac
 k Gej. proprio ausu vel timide peregerunt^m, nec rebellave-
 i Mu. Pi. runt verbo Dei, quo scilicet eis præcepit ut tenebras &
 Gej. A. alias plagas Regi Ægypti (potentissimo licet & crude-
 Ham. lissimoⁿ) & denunciarent & inferrent: quod quidem
 m Gej. cum periculo ipsorum conjunctum erat^o. Amplifica-
 o Pi. sim. tur ergo his verbis illorum obedientia & fides^p. Hæc
 Mu. A. & c. verba nihil aliud continent quam quod in historia de
 p Pi. plaga tenebrarum occurrit Exod. 10. v. 21, 22. *Exten-
 de, &c.* — *Et extendit, &c.* non metuens iram quam
 Pharaon expressit v. 10, 11. & maxime v. 28. quam &
 † Ham. Moses facile potuit prævidere †. *Illis ejus mandata non
 detrectantibus*, Ca. K. sic exponit, *Non mutarunt*, i. e. non
 irrita fecerunt, *verba, &c.* Aq. *ὅτι ἐπεὶ ὁ θεὸς ἐλάλησεν, οὐκ ἔτι
 tulerunt adversus, &c.* (quæ Arabica quoque est hujus
 verbi significatio: Sym. *ἐκ τῆς ἐπιθυμίας, non contumaciter re-
 sponderunt*: Theodorio & Quinta editio, *ὅτι ἐπεὶ ὁ θεὸς ἐλάλησεν, οὐκ ἔτι
 tulerunt adversus, &c.*)
 q Pul. ubi Hi omnes particulam negativam retinent q. Quidam
 supra. Græci codices habent, *ὅτι παρὰ τὴν ἐξουσίαν, quia exasperarunt*.
 Sed pro *ἐπὶ*, credibile est legendum *ἐπεὶ*, nec, quod præcisè
 respondet *ὅτι* & ex levi hoc errore in o. reliquæ
 translationes id habent, quæ jure ex Hebræo reforman-
 dæ sunt.
 † Ham. 29. *Et occidit pisces, &c.* Quod ostendit mutationem
 † Mu. aquarum in sanguinem fuisse realem, &c. †.
 30. *Edidit terra eorum ranas*; ita o. P. Ti. Pi. *וַיִּשְׁלַח*
 Reptare fecit, &c. Sy. *Ebulliit, &c.* Ch. *Scatuit, &c.* ranis,
 Ar. Ca. Ham. *Produxit*, M. Mo. V. *Abunde produxit*,
 five *produxerat*, JT. Pi. Mu. Ham. Id *וַיִּשְׁלַח* sign. Exod.
 1. 7. & inde *וַיִּשְׁלַח* de reptilibus dicitur, quia hæc in sum-
 ma copia procreantur. At Exod. 8. 3. non *terra*, sed
 † Ham. *fluvius*, producit ranas. Resp. 1. Sensus est, totam
 terram iis aded obrutam fuisse, ut ipsa terra videretur
 produxisse ranas. 2. *וַיִּשְׁלַח* hinc sign. non *terram*, sed *regi-
 onem*, cujus pars fluvius †. Vide Deut. 10. 7. Sed & *ter-
 ra pro mari* ponitur, Gen. 2. 12. 1 Reg. 9. 26. Jon. 2. 7*.
 3. Cum *terra* & *aqua* unum constituent globum, jure
 4. 669 *terra* producere dicitur quod *aqua* producit. 4. Quam-
 vis fluvius eas produxerit, recte tamen *terra* illis *scate-
 re* dicitur. 5. *Terra palustris* & *uliginosa* in ripa
 Nili eas produxit. ¶ *In penetralibus* (vel, *in cubi-
 libus*, Ch. Ar. M. P. *etiam in penetralibus*, Ca. Mu.)
 regum ipsorum; ita o. &c. *וַיִּשְׁלַח*. ¶ *In conclavibus*,
 sub. existentes, vel, *passim postea oberrantes*, Gej. In *pe-
 netralia*, &c. sub. *וַיִּשְׁלַח*, quæ venerunt, Pi. Inva-
 dentes *penetralia*, &c. JT. in regum arcanissima loca pen-
 trantes, Ti. Dicit, *regum*, licet unus fuerit Rex^z,
 vel, 1. per enallagen plur. pro sing*. quæ nihil frequen-
 tius, vide Gen. 19. 29. & 21. 7. & 28. 11. & 46. 7. & c.
 maxime in verbis domini, ut *וַיִּשְׁלַח*, & c. Vel, 2.
 nomen *regum* hinc tribuitur, vel regis liberis^b, & cog-
 natis^c; vel Principibus & dynastis Pharaonis^d, qui
 & ipsi forsan erant suarum gentium Reges, sed Phara-
 oni subiecti. Confer Sap. 19. v. 10*. & Esa. 19. 2 f.
 Dynastæ vocantur Reges, Jud. 1. 7. 1 Reg. 20. 1, 12.
 Psal. 119. 46. Vel, 3. ad varias arces & palatia re-
 gia respexit à variis Regibus extructa.
 31. *Et venit canomyia, וַיִּשְׁלַח* Mixtura, five colluvies,
 M. JT. Pi. & c. sim. P. & c. sub. *animalium*, JT. *bestiarum*, five
 ferarum, P. V. vel *insectorum*, Pi. Mo. sim. Ti. Vide plu-
 ra ad Exod. 8. 21, &c. & Psal. 78. 45. ¶ *Et ci-
 nipbes, וַיִּשְׁלַח* *Σκῆπτρον*, o. pediculi, M. Ti. Mo. Ch. Ar. &c.
 Tertiam & quartam plagam in hoc versu conjungit.
 ¶ *In omnibus finibus* (vel *terminis*, Gej.) *eorum* i. e. In
 toto Regno: Metonymia continentis. Confer Exod.
 13. 7. Num. 20. 16, 17. Jud. 11. 20, 22. &c. q. d. Per
 totam terram usque ad terminos, &c. m.
 32. *Posuit* (vel, *Dedit*, Ch. P. Mo. M. Ti. Pi. vel, *Fe-
 cit*, Sy. Ar. *Effecit*, Pi. vel, *Reddiderat*, JT.) *pluvias* (vel,
 pro *pluvia*, M. Ti. Pi. *pluvie loco*, Ca.) — *grandinem*]
 Ità o. Æth. &c. vel, esse *grandinem*, A. Congelavit plu-
 viæ guttas in duos gravesque lapillos. ¶ *Ignem
 comburentem, &c.* Ità o. Ch. Æth. vel *flammanem*, Ti.
 JT. Pi. maxime, JT. Pi. vel, *flammarum*, M. P. Mo. sub.
 dedit. Vel, *ignis, &c.* sub. *fuit*, Gej. *Ignem*, i. e. ful-
 gura^o, & globos igneos, Exod. 9. 23, 24.

33. *Et percussit vineas, &c.* grando illa scilicet q. *וַיִּשְׁלַח* Mu.
 Quibus percussit, JT. Sub *vineis* & *ficibus*, tanquam ibi
 frequentioribus ac præcipuis, & maxime necessariis,
 reliquas arbores comprehendit, ut patet ex membro
 seq.

36. *Et percussit* Deus †, per Angelum interfecto-
 rem; Exod. 12. 23. ¶ *Omne primogenitum* Ex. Pi.
 hominibus & jumentis. ¶ *Primitias omnis laboris* Gej.
 eorum; ita o. Ar. Æth. *וְהָיָה לְכָל אֲנִשׁוֹתָא* Principi-
 um (vel *primitivum*, Mo. *primordium*, Ca. *primitias*, P.
 primitias scilicet, M. Ti.) *omnis roboris*, five *virtutis*, five
 potentie, illorum, Ch. JT. Pi. Mu. &c. Hypallage, pro,
 omne principium roboris, &c. Ità circumloquitur pri-
 * Pi. mogenita^v, vel, quia gigni solent cum parentes valent^v sic Pi.
 viribus^z; vel potius, in quorum generatione virile ro-
 Mu. Gej. bur primum se prodit. Confer Gen. 49. 3. & Deut. 21. 17.

37. *Et eduxit* (nempe Dominus) eos i. e. Israelitas,
 quorum meminerat v. 23, &c. quos non hic exprimit,
 quia clarum est quos intelligit. ¶ *Et non erat in* Mu.
 20 *tribubus eorum* (vel *ejus*, M. Ti. o. &c. sub. *Israelis*, Ti.)
infirmus, וַיִּשְׁלַח Corruens, vel *impingens*, five, *qui im-
 pingeret*, vel *offenderet*, Mo. P. Pi. Gej. vel, *labens pedi-
 bus*, Mu. ex itineris molestia^c, vel lassitudine ex fu-
 ga, &c. d. Al. *infirmus*, o. Sy. M. Ti. *agrotus*, Ar. im-
 d Pi. pedius, Ca. [Ch. locum sic reddit, *Et non adjudicati
 sunt cum Ægyptiis ad offendiculum*.] Egressi sunt ex Æ-
 gypto liberi ab omnibus impedimentis, externis & in-
 ternis, ut promiserat Deus Exod. 11. 7*.

38. *Quia incubuit* (vel *incubuerat*, five *irruerat*, Mu.
 Pi.) *timor eorum* Id est, Israelitarum^f; activè, non^f Mu. Gej.
 passivè^g: vel, timor per Israelem ejusque Deum præ-
 * Mu. cipue incussus. Affixum non subjectivè, sed objectivè,
 accipiendum est, ut Gen. 50. 4. *dies בְּיָמָיו*, h. e. quo ipse
 deflebat. Vide & Psal. 90. 11. & Coh. 9. 6. Pa-
 h Gej. vor mortis ob eorum detentionem. Vide Exod. 12. 33.
 Genit. efficientisⁱ.

39. *Expandit nubem* Quæ aliàs Ægyptus caret^k. * Gej.
 ¶ *In protectionem eorum*; ita o. Æth. *וְהָיָה לְכָל אֲנִשׁוֹתָא* In operi-
 mentum, M. Mo. V. in tentorium, P. pro velo, Ti. pro te-
 gumento, JT. Pi. ab æstu five ardore Solis^l.

40. *Petierunt*; ita o. Sy. Ar. *וַיִּשְׁלַח* Petiit P. Mo. &c.
 sub. *populus Israeliticus*, Mu. Pi. &c. Ellipsis nomina-
 tivi è textu colligendi, ut Prov. 10. 24. Coh. 9. 9. m. ¶ *Ad
 petitionem eorum*, M. ¶ *Et venit, &c.* ita LXX: *וַיִּשְׁלַח*
 ¶ *Adduxit*, vel, & *adduxit*, (nempe Deus, Pi.)
 coturnices, M. P. &c. [Ca. locum sic reddit, *Petentibus
 coturnices invenit*.] ¶ *Pane cæli* i. e. Qui è cælo,
 five aere, decidebatⁿ; h. e. Mannâ^o.

41. *Abierunt, &c.* *וַיִּשְׁלַח* Abierunt in si-
 50 *ticulosa fluminis*, Mo. *manavit per desertum fluvius*, Ca. &
decurrerunt aquæ per regionem sitibundam, Sy. & *excurre-
 runt per sitibunda in fluvios*, Ar. *iverunt in ficis flumi-
 na*, o. *iverunt in flumina solitudines*, Æth. Al. *Ambula-
 runt* (ambulantes, JT. Pi. vel, *abierunt*, P. Ch. *decurre-
 runtque*, M. Mu. *quæ decurrerunt*, Ti. scilicet aquæ illæ P.)
 per arida, vel siticulosa, loca, vel, in locis aridis, flumina, M.
 Pi. &c. vel, *instar fluminis*, P. sim. Ch. Ti. JT. Pi. Mu. Gej. Ità
 tum largè facta aquæ copia q. q. d. Non tenue erat
 60 *fillicidium*, nec factum est ex iis stagnum, vel lacus;
 sed aquæ illæ continuò fluxerunt; Deo alveos mon-
 strante, & per longinqua illa deserti itinera populum
 comitabantur; idèoque *ambulatio* ei tribuitur.

42. *Memor fuit verbi, &c.* *וַיִּשְׁלַח* Verbi sancti sui, five sanctitatis suæ, Abraham servi sui, Mo.
 Mu. vel, Abrahamo, A. vel, cum Abrahamo, P. Ham.
 vel, & Abraham servi, M. vel, recordabatur Abraha-
 mi, &c. Gej. vel, ad Abrahamum cultorem suum, Ti. vel,
 Abraham esse servum suum, Sy. vel, quem [nempe ser-
 monem] asseruit Abraham, Ar. vel, quod habuit ad Abr.
 70 Æth. five cum Abr. Ch. Jun. *וַיִּשְׁלַח* valet, cum †. Vel, † Ham.
 ad Abrahamum dicti, Pi.

44. *Labores populorum* Heb. *laborem*; i. e. urbes,
 agros, vineas, aliæque eorum labore parva & exculta^r.

45. *Ut custodiant, &c.* Non, ut luxu diffuerent, vel
 securitate torpescerent, &c. sed ut terras illas pristinis
 superstitionibus & libidinibus repurgarent, & ut iis va-
 carent unde & æternum bonum posset acquiri. ¶ *Hal-
 elujah* Breve velut epiphonema. In hanc vocem de-
 sinunt aliquot Psalmi; ab eadem etiam incipiunt.

PSALM. CVI.

ARGUMENTUM. Scriptum est hoc Carmen, ut populo apud Babylonios, &c. exultanti esset tanquam precandi formula, &c.^a Vel certe, cum tyrannide Antiochi dissipati essent^b: quod non obscure indicat versus penultimus^c. Commemorat hic Dei beneficia, & ingratitudinem populi, poenāsque illi inflicta^d. Cum petunt liberationem, non faciunt miseriarum suarum mentionem, ut alias ferè in his Psalmis, sed alia adducunt argumenta: celebrant Dei bonitatem, quam, offensus licet, nunquam exuit; peccata ingenuè fatentur, & aggravant; exempla bonitatis Dei in illis tolerandis, delictisque ignoscendis, admiscunt, indeque fiduciam concipiunt, &c.^e

2. *Quis loquetur* (vel, *eloquatur*, Pi. i. e. recensere possit^f, plenè ac pro dignitate^g,) *potentias Domini?*^h i. e. Fortia factaⁱ. Sic miracula Christi vocantur Matt. 11. 20, 21^j. Plur. utitur ad multiplicem infinitamque Dei potentiam sign. sicut & Deut. 3. 24. Jes. 63. 15^k. ¶ *Laudes ejus*] i. e. Facta laudabilia^l.

3. *Beati qui custodiunt* (vel *observant*, Gej.) *judicium*] Id est, vel, mandata Dei, ut illa exsequantur; vel, quod Deus ipse subindè exsequitur, liberando fideles, plectendo immorigeros, Psal. 9. 17. & 10. 5^m. *Judicium* hic idem est cum *justitia*ⁿ. ¶ *In omni tempore*] Etiam in rebus adversis^o; non abreptus affectibus, periculis, spe lucris, &c. P. Suos obiter monet, nè fracti malis à Deo & recto deficiant. Sic cohæret cum præcedentibus; Quis te dignè laudare possit? Nemo. Sat igitur beatos iudico qui justitiam exercent^q.

4. *Memento nostri* (vel *mei*, M. P. &c. non ut creaturarum recordaris in genere; nec ut Gentium recordaris, in ira, sed^r) *in* (vel *cum*, Sy. M. vel *pro*, JT. Pi. Ca.) *beneplacito* (vel *voluntate*, Mo. *acceptatione*, M. *benevolentia*, JT. Pi. *favore*, Ca. Gej. Mu. vel, *per favorem*, Ti. vel, *propter favorem tuum*, V.) *populi tui*] Ità o. Æth. P. &c. vel, *erga populum tuum*, Sy. Ti. &c. vel, *quo*, si-ve *quâ*, *prosequeris populum tuum*, JT. Pi. V. Gej. iram deponendo, signa dilectionis passim exhibendo, delicta condonando, mala averruncando, bona conferendo. Id] sign. Vide Psal. 5. 13. & 69. 14. Prov. 8. 35^t. ¶ *in salutari tuo*] h. e. Salute & libertate olim promissâ frui concedas^u.

5. *Ad videndum*, &c. ¶ *Ad videndum*, vel, *ut videam*, bonum, vel, *in bono*, Mu. i. e. Ut fruatur bono, &c.^b Id ¶ *electorum tuorum*] i. e. Israelitarum^d, quos in gentem & hæreditatem, &c. selegisti^e. Vel, fidelium Ecclesiæ membrorum^f. ¶ *In latitia gentis tue*, ità Mo. JT. Pi. o. Æth. Sy. Ar. &c. ¶ *Gentium tuarum*, i. e. eorundem fidelium, qui numero gentes adæquant. Confer Ezec. 36. 13, &c. Et nota ¶ *populo Dei* convenire, quod tamen Judæi Christianis per contumeliā tribuunt^h. ¶ *Ut lauderis*, ¶ *Ut glorieris*, vel, beatum me in te deprædicemⁱ.

6. *Peccavimus cum patribus* (five *majoribus*, Ch. JT. Pi. &c.) *nostris*] Ità P. Mo. Mu. Sy. Ar. &c. Vel, *sicut*, si-ve *equè ut*, *patres nostri*, Ti. Gej. Mu. ex K. eorum imitando peccata^k. Notat actionum conformitatem, & commercium. ¶ *sumitur ut* Job. 9. 26. Coh. 2. 16. & 7. 11^l. Hoc dicit, induens jam personam populi, vel, ut suis patientiam suaderet, quia Deus justè irascitur; vel, ut facilius impetret quod petit à Deo, quem nihil movet magis quam ingenua peccatorum confessio, vide Psal. 32. 5; vel potius, (quia recenset solum peccata majorum, quos tamen Deus non deseruit,) ut ex-foles eis exemplis solaretur, &c.^m. Hæc verba mutatur ex Dan. 9. 5ⁿ. Confer Levit. 26. 40. Jer. 3. 25°.

¶ *Injustè* (vel *vitiosè*, Ca. *perverse*, Belg.) *egimus*; ità o. Æth. sim. Ch. JT. Pi. &c. ¶ *Deliravimus*, Sy. 7. *Non intellexerunt*, ¶ *Attenderunt*, devotè accuratèque expenderunt P. Accusat eos stuporis, ingratitudinis, &c.^q. ¶ *Irritaverunt*; ità o. Ar. ¶ *Et immorigeri fuerunt*, Ti. & *altercati sunt*, Sy. sed *rebellarunt*, Pi. P. Mo. sic M. (sub. Deo, Pi.) Id vox sign. Deut. 1. 26. & 9. 7. Jos. 1. 18^r. Sed *occasionem dederunt mutandi eas*, [benignitates,] JT. Exacerbaverunt, nempe Deum, quod additur Psal. 78. 56. Similis accusativi ellipsis 2 Reg. 23. 19. Hof. 12. 15^t. ¶ *Ascendentes in mare*] Ità o. Ar. Æth. Pro. ¶ *legerunt*, sensu percommode^v. Imò perquam incommodo; non enim in mare *ascenditur*, sed *descenditur*, teste K. Vide Psal. 107. 23. Jon. 1. 3^x. ¶ *In mari*, q. d. Non solum in litore, sed in medio mari, cum Ægyptios insequentes cernerent^y. Ad, vel *juxta*, vel *apud*, mare, Ti. JT. P. Mo. &c. ¶ *Mare rubrum*, ¶ *In mari rubro*, M. vel, *Suph*, P. V. vel, *carecti*, Mo. vel, caricoso, si-ve juncoso, quod arundinibus & juncis abundabat^z. Ad mare, inquam, rubrum, Ti. apud mare algosum, Pi. ingressuri mare algosum, JT. q. d. Quantum in ipsis erat, salutem coëptam indignitate suâ abruperant^a.

8. *Propter nomen suum*] Ut scil. in gentibus celebraretur^b. *Nomen*, i. e. gloriam^c.

9. *Increpuit*] Vento illo vehementi, Exod. 14. 21. Confer Nah. 1. 4^d. ¶ *In abyssis*] i. e. Per profundos maris gurgites^e. *Abyssos* vocat duas aquæ molles inter quas Israelitæ incedebant. Vide Exod. 14. 21, 22. & 15. 5^f. ¶ *Sicut*, &c. ¶ *Sicut in deserto*, Mu. quasi per desertum, JT. i. e. Per profundos maris gurgites haud secus illos deduxit ac per aridum desertum^g.

12. *Et* (vel *Tum*, Pi.) *crediderunt*, &c.] Exod. 14. 31^h. *Quamvis credidissent*, JT.

13. *Cito*, &c. ¶ *Festinarunt*, oblitii sunt, M. P. Mo. Gej. Ham. i. e. Festinanter oblitii suntⁱ. Sed *cito oblitii sunt*, Pi. sim. Ti. Ca. V. &c. Duo verba sine conjunctione, quorum alterum adverbialit^j. Sed non necesse est ut prius verbum cum posteriore jungatur: per se sic verto, *Festinarunt*, &c. vel, *Præcipitanter egerunt*; q. d. Noluerunt Dei tempus expectare, sed ægre tulerunt quod non statim in terram promissam introducti essent, &c. Num. 20. 5. Vide de hac voce Job. 5. 13. Esa. 28. 16. & 35. 4^k. ¶ *Non sustinuerunt* (vel, *expectaverunt*, Sy. M. P. Mo. Pi. vel, *morati sunt*, Ti. *perdurarunt ad*, JT. vel, *conversi sunt ad*, Ch.) *consilium ejus*; ità o. Æth. ¶ *In iniquo*, i. e. Non expectarunt opem ejus in procuranda aqua ad consulendum siti ipsorum^l. Non sustinuerunt Dei consilio regi, quod illis utile fuisset, ut carnibus non vescerentur, sed solâ Mannâ^m. *Consilium*, pro tempore modoque auxilii à Deo decretiⁿ. Al. Quod illis præceperat non curarunt^o. Non expectaverunt exitum consilii Divini^p.

14. *Et concupièrunt concupiscentiam*] Vel, *concupiscentiâ*, Pi. Gej. A. scil. edendi carnes P. i. e. concupierunt avidissimè; Num. 11. 4, 6^q. Exaggeratio, ut in, *gausi sunt gaudio*, timuerunt timore, &c.^r. ¶ *Tentarunt Deum*] Cupièdo scil. experimentum potentiae ejus, &c.^t. ¶ *In iniquo*, ¶ *In solitudine*. Vide Psal. 68. 8. & 78. 40^u.

15. *Dedit eis petitionem ipsorum*] i. e. Quod petebant^v. Metonymia, ut 1 Sam. 1. 27. Psalm. 37. 4^x. ¶ *Et misit saturitatem in animas eorum*] Ità o. Sy. Ar. Æth. Putantur^y. legisse ¶ *desiderium*, q. d. quantum vellent, quod cum historia convenit, Exod. 16. 8. Psal. 78. 25, 29^y. o. reddunt *repletionem*, *satieta-tem*, quæ genus est morbi, è quo sequitur macies. Ex nimia ingurgitatione sequitur indigestio, deinde & phthisis^z. Huic favet Num. 11. 20. *exibunt per nares*, &c. Quod symptoma non infrequens est in violentis vomitionibus, quæ magnas ingurgitationes sequi solent. Videtur quod ista plaga fuit morbus *cholera*, quæ saturitas est, &c.^a. ¶ *Et*, vel *sed*, ¶ *veruntamen*, P.) *misit*, vel *immisit*, (vel, *simul immisit*, Ti. M. vel, *adde ut immitteret*, JT.) *maciem* (vel *tabem*, si-ve *perniciem*, V.) *in animam*, &c. Pi. P. Ch. M. Mu. &c. i. e. in

^b V. Pi. i. e. in corpus ^b; vel, in illos ipsos, JT. Vide dicta ad
^c Pi. Psal. 16. 10^c. Carnes illæ quibus volebant corpus su-
 um reddere robustius illos macriores & imbecilliores
 reddiderunt ^d. Maciem, id est, mortem *. Litotes f.
^d V. sim. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 Mu. Gej. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 * K & AE. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 in Mu. sim. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 Jun. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^e Gej. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^h Q. in Mu. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
ⁱ Al. in Mu. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 16. Irritaverunt, &c. ita o. Ar. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 mulati, vel zelati, sunt Mosen, M. Mo. Inviderunt (nem-
 pe Corah, &c. Num. 16^k.) Mofi, &c. Sy. Pi. &c. do-
 minium, five principatum ^l. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^m Pi. sim. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 Mu. Gej. A. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 o Gej. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 17. Aperta est terra, ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 sub. as suum. Ita est ellipsis accusativi, ut supra v. 7,
^p Gej. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^q Q. in ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 Mu. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^r Q. in K. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^t K. in Mu. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 19. In Hreb, ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^v Pi. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^w Mu. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^x Pi. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^y Mu. ex V. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 sic Pi. A. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^z A. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^{aa} Gej. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
 20. Mutaverunt gloriam suam] i. e. Deum suum,
 ipforum gloriam & decus ^y: sic Jer. 2. 11. Confer Rom.
 1. 23^z. Vel, cultum Dei genuinum, in quo honor Is-
 raelitarum præcipuus consistebat ^a. Vel, gloriosam
 Dei præsentiam in nube radiante: Vide Exod. 24. 16,
 17. & 40. 34. Deut. 4. 11, 12. & 5. 24. unde constat
 nubem dici gloriam. Vide 2 Pet. 1. 17. ex magnifica glo-
 ria, pro quo est, ex nube, Marc. 9. 7. In his nubibus
 Angeli apparebant, Deus vero invisibilis permansit,
^b Ham. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^c G. ex He. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^d G. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^e Calov. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^f Mu. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^g Gej. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^h Mu. ex K. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
ⁱ RS. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^j Gej. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^k Mu. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^l Ma. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^m A. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
ⁿ Gej. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^o Jun. Pi. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^p A. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.
^q Pi. ¹¹⁷ macies quater occurrit, hinc, & Prov. c. 14. v. 28.

irrupunt ^q. Sic Ezech. 13. 5. & 22. 30^r. Ibi strenui
 milites objectis corporibus ruinam claudunt, ne hostis
 irruat; & hoc est, stare in rptione. Sensus, Nisi Moses
 furori Dei per muri labem irrupenti se fortiter obje-
 cisset, ac Deum veluti repulisset ^t. Nisi in puncto iræ ^t Mu.
 occurrisset Deo, recente adhuc scelere; quod non mi-
 nus periculosum erat, quam est stare in ruptura muro-
 rum, &c. ^t. Nisi Moses obstitisset in media vastatione ^v.
 Nisi Moses—intercessisset ei, Ti. vel, eum interpellasset in
 illa strage, Ca. Quid hic ^v, discendum ex usu tum
 verbi ^v, tum nominis ^v. Verbum Ecclesi. 3. 3.
 de domo usurpatur, ejusque ædificationi opponitur,
 ideòque sign. ejus destructionem, vel eversionem. ^v va-
 let perdere, Exod. 19. 24. 2 Sam. 5. 20. Job. 16. 14. Et,
 fecit ^v rupturam in tribubus, &c. Jud. 21. 15. idem
 est quod, tribum perdidit. Ita & hic sensus est, Dixit
 se perditurum eos, nisi Moses stetisset coram eo, i. e. inter-
 cessisset ei, in, vel de, ruptura, five ruina, h. e. in illo tem-
 poris articulo, ne Deus perderet eos. Chaldaeus sic ^v
 Nisi Moses stetisset coram eo, & in oratione præva-
 lisset ^z.
 24. Et pro nihilo habuerunt, ^z Spreverunt eti-
 am, P. JT. Pi. sim. Sy. Ar. Ca. &c. Et reprobaverunt, Mo.
 abominati sunt, Ch. respuerunt, Ti. Historiam vide Num.
 cap. 14^y. ^z Terram desiderabilem] Heb. desiderii, Pi. ^y M. Mu.
 Gej. &c. Terram Canaan, vel ex relatione explorato-
 rum optimam, Num. 13. 28^z. aliis terris præstantio-
 rem, Deut. 11. 11, 12. Ezech. 20. 6^a. Eadem phrasis
 occurrit Jer. 3. 19. Zac. 7. 14. Sic alibi ^z est,
 supellex desiderabilis, 2 Par. 32. 27. & vir ^z Dan.
 10. 11, 19^b. & cibus desiderii est, cibus delicatus, Job. ^b Gej.
 33. 20^c.
 25. Murmuraverunt: in Deum & servos ejus ^t: ^t Gej.
 Verbum ^t in Kal occurrit tantum Jes. 29. 24. & signi-
 ficat: in Niphal ^t occurrit hic & Deut. 1. 27. &
 est neutrale & frequentativum, (ut ^t dicitur, Mal.
 3. 16.) & active significat, ut ^t prospexit, Pro. 7. 6.
^t pugnavit, &c. ^d.
 26. Et elevavit (vel, Quapropter sustulit, Pi. Sy.) ma-
 num suam super eos; vel, iis, Mo. Mu. vel, in illos, Sy.
 vel, contra ipsos, Gej. sic Pi. vel, eorum causâ ^z: ^z Gej.
^z Quare juravit (vel, sublatâ manu juravit, JT.
 V. sim. Ch.) eis, Ti. vel, propter eos, Ch. De quo vide
 Num. 14. 21, &c. Psal. 95. 11^f. Elevare manum idem
 quod jurare, Gen. 14. 22. Deut. 32. 40. Neh. 9. 15. ^g Mu. Gej.
 Apoc. 10. 5, 6^b. quia jurantes manum ad cælum at-
 tollunt, quasi Deum testem, vel judicem, accersentes ⁱ.
 [Al. aliter.] Ergo ille manum illis attulit, Ca.
 27. Et ut dejiceret semen eorum] Ob illud parentum
 facinus. Confer Exod. 20. 5^k. Nempe si filii rebelles
 perititerint ^l.
 28. Et initiati sunt, &c. ita LXX, Mu. ^l ^l AE.
 Et adjuncti sunt, M. Mo. sic Ch. vel, adhaeserunt, P. Mu.
 Sy. conjugati, five copulati, sunt, vel, copulaverunt se, V.
 Mu. JT. Pi. A. Ca. cum idolo Peor, JT. Ch. inæqualiter
 cum infidelibus. Vide 2 Cor. 6. 14^m. Nempe, ut par-
 jumentorum ad jugum alligatur ⁿ. Subdiderunt sese ju-
 go: Indicat Israelitas, rupto Dei fœdere, huic idolo &
 idololatris agminatim se associasse ^o. Et initiati sunt ve-
 lut sub jugum Baal-Peor missi, Ti. ^o dicitur,
 vel, 1. à nudatione, five podicis, five pudendorum, co-
 ram eo: vel, 2. ab immenso oris hiato; sicut Phidia-
 ca Minerva ore fuit aperto: vel, 3. ab apertione cutis
 fauciatæ, ut 1 Reg. 18. 28: vel, 4. à viro principe in-
 ter divos relato: vel potius, 5. à Peor monte in Moab;
 ubi & fanum Peor, Num. 23. 28. Deut. 3. 29. & 4. 46.
 quanquam ambigi hic possit, utrum mons ab idolo, an
 idolum à monte, diceretur. Baal, Jupiter aut Satur-
 nus, Peborius; sicut Jupiter Olympius, Capitolinus, &c. ^p Gej.
 [Plura ad illam historiam annotata vide suis locis.]
 Et comederunt sacrificia mortuorum] Ita o. Ch. M.
 P. Mo. &c. h. e. idolorum, qui sunt dii mortui ^q. Vi-
 de Deut. 18. 11. Psal. 115. 5, &c. Jes. 8. 19^r. Qui
 opponuntur vero & vivo Deo, Jer. 10. 5, — 10. 1 Thef. 1.
 v. 9^t. ^z Immolata mortuis diis, Ti. ^t Gej.
 nempe Heroibus mortuis, quos deos fecerant ^t. Eth-
 nici mortuorum memoriam sacram habebant, eosque
 adorabant. Sciebant enim animos immorta-
 les esse, & ad meliora loca migrare, ideòque ut Nu-
 minis

minis summi familiares aliquâ potestate præditos esse rebantur; & quia in vita ab ipsis beneficia acceperant, patronos sibi faciebant. Hinc conjicio Dominum Pebor fuisse divum quendam indigetam loco Pebor dicto Numer. 23. 28. patronum & tutelarem, qui fortè ibi vivus habitaverat, &c. Al. *Sacrificia mortuorum* sunt victimæ quæ mortuorum gratiâ Jovi Stygio offerebantur. Pluto nempe Phœnicibus *Moth* dictus est, cui victimas ferentes, novendiales quasi ferias agebant *.

29. *Et multiplicata*, &c. *וַיִּכְפַּל* [וַיִּכְפַּל] *Et crevit* (vel, & irruit, Gej. A. cum impetu irresistibili; vel, & erupit, Mo. Mar. vel, & fracta est, vel perripit, h. e. amplior facta est, ac si fracta esset maceria plagarum; vel, ut irrumperet, Pi.) in eis, vel, in eos, ruina, Mu. vel, plaga, P. Pi. Mu. Gej. &c. vel, strages, Gej. Intellige, vel, 1. cladem quam Moyfi Deus imperat, Num. 25. 4. Tolle—principes, & suspende, &c. a: vel, 2. poenam coelitus inflictam scortatoribus illis, putâ luem, ut Num. 25. 2 Sam. 24. 15.

30. *Et stetit Phinees*; itâ Mu. &c. *וַיִּשְׁתָּבֵט* *Et surrexit*, Coc. *Stetit*, h. e. virum se præstitit, aliis præconfilii inopia vel latitantibus, vel subterfugientibus: vide supra 23. *stetit Moses*, &c. c. *Donec consistente*, &c. JT. Pi. *Et placavit*, *וַיִּשְׁכַּח* [Variè reddunt.], *Oravit*, Ch. Sy. M. Gej. fim. Ca. Cum in Hithpahel *וַיִּשְׁכַּח* id sign. non absurdum est & in Piel itâ accipere d. *Placavit*, five *propitiavit*, Deum, Ham. ex o. q. d. Piaculo dato duorum noxiorum capitum Numinis iram propitiavit *. Hunc usum verbi suadet, quod *וַיִּשְׁכַּח* itâ sign. 1 Sam. 2. 25. & convenit hoc cum Num. 25. 11, 12, 13. *Et judicavit*, five *dijudicavit*, five *judicium exercuit*, P. Mo. V. Coc. Mu. fim. JT. Pi. vel *vindicavit*, V. *vindicandum judicavit*, Ti. Vindicem se præbuit. Non expectatâ judicium sententiâ, sumpsit poenas de Zamri, &c. h. Respexerunt hi significatum *וַיִּשְׁכַּח* *judex*, unde *וַיִּשְׁכַּח* *judicavit*, 1 Sam. 2. 25. Ezech. 16. 52. *Et cessavit*; itâ V. *וַיִּשְׁכַּח* [Repressa (vel cohibita, P. vel sedata, V.) est, (vel, donec coercita esset, Pi.) vel, in angustias redacta; *וַיִּשְׁכַּח* enim est, cohibuit, conclusit h.

31. *Et reputatum est ei in iustitiam* Nempè à Deo. *In iustitiam*, i. e. vel, 1. in jus sacerdotii. Vide Num. 25. 12, 13. Neh. 2. 20. Jes. 54. 17. Vel, 2. in iustam actionem. Dedit ei laudem zelotypiæ, Num. 25. 11. Synecdoche generis o. Non agitur hic de iustitia fidei p, five de iustitia illa universali & perfecta quâ homo peccator consistit coram tribunali Dei, de qua Rom. 4. 4. sed de iustitia facti, hujusque reputatione, non tam coram Deo quàm hominibus, qui aliàs potuissent hoc factum pessimè interpretari, tanquam temerarium, intempestivum, à privato contra magistratum patratum, crudele nimis, ob negatum poenitentiae spatium: Deus tamen hoc æstimavit tanquam iustum & rectum, imò insigniter iustum, aded ut sacerdotium ipsi confirmaverit, &c. Simile Deut. 24. 13. *Si pignus—reddideris, benedicet tibi, eritque tibi* *וַיִּשְׁכַּח* *iustitia coram Deo*. Et contra, Prov. 27. 14. *Qui benedicet amico suo voce magnâ, maledictio imputabitur ei*. Phrasis hæc, *Et reputatum est*, &c. non nudam justificationem sign. prout condemnationi opponitur, tunc enim tantum condonationem ejus denotaret; quum Deus illum etiam remuneratione dignatus est, Num. 25. 12. Chald. itaque vertit *וַיִּשְׁכַּח*, vel, in iustitiam, vel, in meritum; utrumque enim vox *וַיִּשְׁכַּח* sign. Non autem loquitur de completa iustitia, vel perfecto merito, sed tali quod Deus pro bonitate sua remunerari dignatur †. *In generatione*, &c.] Quamdiu durabit tempus atque ætas, Phineæ zelus prædicabitur †.

32. *Et irritaverunt eum*; itâ Mu. P. &c. *וַיִּכְפַּל* *Et irritaverunt*, Mo. Pi. sic Ch. *Lacefferunt etiam*, Ti. fim. Gej. sub. Deum, Pi. Gej. &c. ex v. 29. & ex Deut. 9. 7, 8, 22. Zach. 8. 14. *Et excitaverunt iram Dei*, M. fim. JT. Heb. *fervere fecerunt*, scil. Deum *. *Et vexatus est*, &c. itâ o. Æth. Ar. *וַיִּכְפַּל* *Et malum fuit* (vel evenit, Ch. vel intulit, Sy. fim. Ti. M. sub. Deus, Ti.) ipsi *Moseb* propter eos, P. Mo. &c. vel, eorum culpâ, Ca. fim. Mar. Quia scil. frustratus fuit Moses ingressu terræ propter infidelitatem. Al. *Et malum fuit*, &c. i. e. valde displicuit ei, & egre habuit. Itâ *וַיִּכְפַּל* *malum fuit*, sequente *וַיִּכְפַּל* vel *וַיִּכְפַּל*, significat, ut Nehem. 2. 10. &

13. 8. Jon. 14. 1. pariterque sequente, in oculis, &c. Gen. 21. 12. 2 Sam. 11. 25.

33. *Quia* (vel *Quum*, JT. vel, *Ita enim*, Ti.) *exacerbaverunt* (vel *divexerunt*, Ti. *concitaverunt*, Ar.) *spiritum* (vel *animam*, Ti.) *ejus*, o. Sy. M. P. Mo. Mu. &c. i. e. Vel, 1. Mosis a, cujus proximè fit mentio, & cui sequentia tribuenda sunt b. Vel, 2. Dei c, cujus præcipua per totum Psalmum mentio d. *וַיִּכְפַּל* *Quoniam restiterunt spiritui sancto ejus*, Ch. *rebellerunt spiritui ejus*, V. K. in Mu. h. e. Dei mandato non obtemperarunt Moses & Aaron, Num. 20. 10. nam licet Aaronis nulla ibi mentio, hic tamen in Mose, sicut & in Aaron Moses v. 24. satis intelligitur *. Vel, *Rebellare fecerunt* (sub. Mosen) *spiritui ejus*, sub. Dei, V. *וַיִּכְפַּל* sign. aliàs *rebellare*; hic autem, sicut ut Exod. 23. 21. Psal. 78. 17, 40, 56. sign. *exacerbare*, cognatum scilicet verbo *וַיִּכְפַּל*. *Et distinxit in labiis suis*, Pi. *וַיִּכְפַּל* *Διέστειλεν* o. in Ham. *divisus fuit*, hæsitavit, dubius & anxius animo & labiis hæsitanter promisit, &c. e. *Et protulit* (vel *locutus est*, Sy. *desinierat*, Ar. *explicavit*, Ch.) *labiis suis*, P. Mu. &c. nescio quid, vel, illud quod in hitoria videre licet. Videtur datâ operâ, & honoris ergo, peccatum Mosis obscurius voluisse significare: vel certè, brevitati studuit b. *וַיִּכְפַּל* sign. *decla-rare*, *pronunciare*, *loqui*, Levit. 5. 4. Jam si hoc vellet, eum tantum *labiis locutum esse*, sed corde dubitasse, id certè infidelitatem denotaret: at verò in Hebræo tantum dicitur eum *locutum esse labiis*, quod, cum per se indifferens sit & innocens, malum fuisse colligitur ex verbis præcedentibus, *Irritaverunt spiritum ejus*, & *locutus*, &c. nimirum, non tanquam fidelis & mitis Dei servus, qui Deum glorificare studuit, sed tanquam exacerbatus, vel in exacerbatione; id quod rationem ejus turbavit, ut verosimile sit eum officio suo defuisse, &c. Hoc autem imperfectè h. l. tangitur, & ex hitoriz colligendum relinquitur i. Itâ ut *pronunciaret labiis suis*, sub. *exacerbationem suam*, Pi. fim. JT. Ellipsis est nominis conjugati, ut alibi sæpe k. Vel, *pronunciatum vehementer penitendum*; vel, ut *aperiret labia*, ubi tacere præstitisset l. *Et pronunciavit*, sub. *verba dubitantia*, Num. 20. 10 m. *Et effutivit*, &c. Coc. Mo. Gen. m V. Gej. Protulit quicquid veniebat in buccam, temere locutus est & inconsideratè n, (ut vox sign. Levit. 5. 4. Prov. 12. 18 o.) atque ambiguo sermone, quod minus Dei gloriæ conveniret: Nam, jussus petram alloqui, populum allocutus est, & ut videtur, dubitans, &c. quare & bis petram percussit, ut quod primo ictu non effluerint, videatur illi dubitationi ascribendum p. *וַיִּכְפַּל* *inconsideratè loqueretur*, &c. M. Ang. fim. Gal. Hoc dicitur, quod Moses, cum populum objurgaret, magis eum dubitare fecisset de promissis Dei, quàm in ejus fide solidaret q. *Perperam verba fecit*, Ca. *ut perperam aliquid loqueretur labiis suis*, Ti. [Al. aliter.] Idcirco protulit Deus in labiis suis, h. e. ipsemet ore suo pronunciavit adversum illos duram ac tristem sententiam, his verbis, *Quia non credidistis*, &c. r.

34. *Gentes* (vel *populos*, Mo. Mu. &c.) *quas dixit Dominus illis*, *וַיִּכְפַּל* *Quos* [populos] *dixerat*, &c. o. Ch. Sy. Ar. P. Pi. De quibus edixerat, &c. JT. Pi. i. e. mandaverat †, scil. ut disperderent t. *Sicut iis dixerat*, &c. M.

35. *Et commisti*, &c. *וַיִּכְפַּל* *Et* (vel *Sed*, P. JT. Pi. &c. Imò, Sy.) *miscuerunt se* (vel, *commercium habuerunt*, Ti.) *cum gentibus*, vel, *inter gentes*, Mo. M. o. Æth. &c. tum per negotiationes & contractus civiles v; tum per affinitatem seu conjugia *, unde crebrior & intimior familiaritas, &c. y. *Didicerunt opera eorum* Nempè cultus idololatrias, ex v. seq. z. & mores vitiosos *. [Ca. totum sic reddit, *Sed cum cæteris permixti gentibus, earum & facta didicerunt*.]

36. *Sculptilibus*, *וַיִּכְפַּל* *Terricula eorum*, JT. Pi. Gej. *fastidia*, vel *tristitias*, vel *molestias*, eorum, V. fim. Pi. *Idola* sic vocantur b, vel, 1. à molesto labore in iis tum fingendis tum colendis infumpto, Esa. 44. 9, 12, &c. Jer. 10. 3, &c. c; vel, 2. à doloribus ac molestiis quas cultoribus suis afferunt, Psal. 16. 4 d. *In scandalum* Vel *laqueum*, JT. Pi. &c. juxta Jud. 2. 3*. ex quo in calamitates suas ceciderunt; Exod. 23. 33. Jud. 2. 12, &c. f. In perniciem g. Metaphora ab avibus laqueo irretitis h.

37. *Et*

37. Et immolaverunt filios, &c.] Non tantum lustrando, sed jugulando & mactando, ut ex seq. versu apparet; quod etiam Hebraei affirmant, K. & R.S. & Maimon. & Abarb. [quorum verba vide in Authore.] Ritus autem comburendi (ait Abarb.) hic erat, non, ut in ignem & ligna conjiceretur parvulus; sed, ut toties per ignem traduceretur donec moreretur. [Vide de his annotata ad Levit. 18. 21.] ¶ *Demoniis*; ita o. Ch. Sy. Æth. M. P. Mo. Ti. JT. Pi. *דמונים* Ad verb. *vastatoribus*. Intellige Moloch, quod ex instinctu Dæmonum colebatur. Idem illi actus qui in honorem Dei ex mente offerentium tendere videbantur, revera terminabantur in demoniis. Non Deus, sed Diabolus, per idola colitur, Levit. 17. 7. Deut. 32. 17. 2 Par. 11. 15. Apoc. 9. 20. *דמונים*, vel, à *דמו* vastare, Psal. 91. 6. quod hominum perditionem valde cupiunt; vel, ab Arab. *دومنان* dominatus est, eò quod dæmones fuerunt heroes, seu principes, qui aliis dominabantur.

38. Et effuderunt sanguinem innocentem] Emphaticè, q. d. tenerorum infantium sanguinem, adeoque innoxium: etsi potes pro immerente & criminis experte simpliciter exponere. *Innocentem*, non theologicè, neque enim à peccato originis immunes sunt; sed ethicè aut civiliter, & coram judicio humano, ut Exod. 23. 7. Jon. 1. 14. Phil. 3. 6. ¶ *Filiorum*, &c.] Non tautologicè hoc repetitur, sed ad exaggerandam illorum perversitatem. ¶ *In sanguinibus*] i. e. Cæde. Id sanguines in plur. sign. quod sanguis occisi in guttas dispergitur. Sic Gen. 4. 10. Vel dicit, sanguinibus, ad multum cruorem indicandum. *Sanguinibus illis*, nempe filiorum & filiarum.

39. Et contaminata, &c. *דומנים*] Et (vel, Denique, nam est præcisio, quâ narratio instituta per indicationem generis abruptitur), *contaminati sunt*, vel, *polluerunt se*, Mu. Pi. &c. Illi, quos elegerat Deus ut essent ei populus peculiaris & sanctus, &c. Deut. 7. 6. ¶ *Fornicati sunt*] q. d. Polluti sunt variis sceleribus, instar turpis scorti, quod cujuscvis libidini corpus suum prostituit: vel, idololatriam *scortationem*, ex more Scripturæ, vocat. ¶ *Adinventionibus* (proprie, *aditionibus*, Pi. Mu.) *suis*] Vel, *earam*: q. d. turpiter, more gentium.

40. Abominatus est, &c. *דומנים*] Fastidivit, ita ut tolerare amplius non posset. ¶ *Hereditatem suam*] Emphaticè, quam antè adeò charam habuit.

43. Sape liberavit eos] Ut docet liber Judicum. ¶ *Ipsi autem*, &c. *דומנים*] *Ipsi autem* (vel, & ipsi, Mo. cum ipsi, Ca. *quavis ipsi*, JT. Pi.) *exacerbaverunt* (vel, *exacerbassent*, JT. Pi. sub. eum, o. P. JT. Pi. &c. vel, *rebeller fuerunt* in eum, M. vel, *repugnaverunt*, sub. Deo, V.) *consilio suo*, o. P. &c. i. e. datâ operâ, ex animo & deliberatione, ut 1 Par. 12. 19. Vel, *consilio suo malo*, h. e. suâ impiè vivendi ratione, variisque sceleribus: vel, humanis suis adinventionibus, quibus se propriâ conabantur regere ac tueri prudentiâ. Al. Consilium constituendi Regis hic intelligo, quod Scriptura sæpe infectatur, ut Hos. 13. 10. Id autem bis culpatur: 1. in Saule; 2. quum defecerunt à domo Davidis. Unde & duo pejora secuta sunt; nempe corruptio cultus Divini, & fiducia in Assyriis vel Ægyptiis, quos in auxilium advocarunt. ¶ *Et humiliati* (vel, *depressi*, M. *dejecti*, vel *attriti*, V. *attenuati*, Ch. JT. Pi. sic Ca.) *sunt* (vel *essent*, JT. Pi. vel, *in paupertatem deveniunt*, M.) *in iniquitatibus suis*; ita o. Ar. Æth. vel, *propter* (vel *per*, M.) *iniquitatem suam*, Mo. P. JT. Pi. Sy. Mu. vel, *suâ culpâ*, Ca. *דומנים*] Similis phras. Levit. 26. 39. *Idèque attenuati fuerunt*, &c. hic valet, *ideo*, ut Psal. 91. 14. Prov. 8. 32. Coh. 2. 17. & 8. 15. In hoc versu est occupatio duarum objectionum. Atqui impii erant, & ad paucitatem redacti. Respondet, Liberatio igitur ipsorum non ab ipsis, sed à Deo nostro, est; nam ipsi nec merebantur, nec poterant suis viribus.

44. Et vidit cum tribularentur; ita Mu. *דומנים*] *Respicens*, &c. JT. *Attamen respexit ad angustiam quæ eis*, scil. erat. Deficit *דומנים*. Nil motus eorum levitate denuo vidit afflictionem, &c. Clementia Dei nostris sceleribus vinci non potuit. Tamen vidit, &c. P. *Et vidit in* (sub. essendo, vel, *dum esset*) *angustia eis*.

Ellipsis, ut Deut. 4. 30. Job. 7. 11. &c. Vel, integrum *דומנים* ponitur pro affixo *דומנים*, hoc modo, *vidi דומנים angustiam ipsorum*: & sic, ut alibi, *דומנים* cum *דומנים* notat intuitus oblectationem; vel, potius compassionem, ut Gen. 21. 16. & 44. 34. ¶ *Et audivit* (vel, *dum audiret ipse*, Gej. vel, *audiendo*, Mu.) *orationem* (vel *clamorem*, Mu. fim. Gej.) *eorum*, *דומנים*] *Audito clamore eorum*, JT. Pi. *דומנים* alibi *vociferationem letam* sign. hic *tristem*. Sic etiam Psal. 17. 1. & 61. 2. & 88. 3. ¶ *Et memor*, &c. *דומנים*] *Et recordatus fuit illis* (vel, *erga eos*, Ch. P. Mo. V. Mu. vel, *illi cum illis*, Ti. vel, *quod ipsi cum eis intercedebat*, Ca. commodum notat, ut Psal. 98. 3.) *fæderis*, vel *pacti*, sui, cum majoribus eorum initii. Vide Exod. 6. 7. & Levit. 26. 42. ¶ *Et recordatus est ipsis fædus suum*, h. e. promissionem quam patribus fecerat de ipsis. ¶ *Et penituit eum*] Ità o. Ar. P. Mo. &c. mali scil. & poenarum quibus eos affecerat. h. e. Quoad effectum mutavit quod de illis decreverat. Quasi mutasset sententiam, cœpit eos benigne tractare. Dicitur *penitere Deum*, quando id facit quod poenitens solet, h. e. quando mutat factum. ¶ *Et misertus est illorum*, Sy. vel, *reconciliatus est*, Ca. Chald. commodè vertit, *reversus est ab ira sua*, i. e. desit irasci.

46. Et dedit eos in misericordias] Ità o. Mo. vel, in, five *ad*, *miserationes*, Ch. Sy. M. P. Gej. Vel, *miseri cordia*, pro, *dedit eis misericordiam*, hypallage, five inversio vocationis, qualis Dan. 1. 9. ¶ *Et concessit eis clementiam*, Ar. *Et fecit illos gratiosos*, Ti. At ubi hoc legitur in libro Judicum? Imò ab omnibus pessimè habiti sunt. *Fecit cum eis Deus misericordiam*, vel, posuit eos in sinu misericordiæ suæ, *in conspectu*, &c. [ut sequitur,] i. e. videntibus id & mirantibus iis qui eos ceperant. *Adeo ut conciliaret illis misericordiam*, JT. Pi. Fecit ut captivantes eos sævitiam consuetam aliquantisper ponerent, atque insigni hac Israelitarum miseriâ ad compassionem mitiusque imperium flecterentur, & cum illis summâ misericordiâ agerent; & nè eos omnino deleant, cum possent, ac deberent humanâ prudentiâ, &c. ¶ *Et in eos misericordiam commovit omnium*, Ca. ¶ *In conspectu omnium qui ceperant eos*; ita o. Æth. fim. Ch. Sy. M. P. &c. *דומנים*] *Apud viatores suos universos*, Ti.

47. Salvos nos fac, &c.] Hoc versu repetitur Psal. mi propositio, sed paulò aliter quàm supra v. 4. &c. Nam illic privato ac proprio nomine votum libertatis conceperat; hic, publico. Sensus est, Cum ita sit, ut istum populum semper foveris, & si quando desertorem deseruisti, mox tamen resipiscentem recepisti, &c. ¶ *Congrega nos de nationibus*] In quas dispersi sumus, &c. prout pollicitus es, Deut. 30. 1. &c. ¶ *Ut confiteamur*, &c.] *Ad celebrandum nomen tuum*, Pi. Libertatem postulat, non ut genio indulgeat, sed ut Deo libere serviat, &c. ¶ *Et gloriemur* (vel, *ad gloriam dum*, Pi. vel, *ad laudationibus commendandum nos*, JT.) *in laude tua*] Ità Mu. Q. in V. In auxilio nobis præstito, quod laudis amplam suggerit materiam; vel, in verâ tui agnitione, aut doctrina salutifera. ¶ *Ob laudem tuam*, i. e. ob redemptionem tuam quâ nos redemeris. De laude tua, i. e. quod habeamus te pro Deo, qui omni laude dignus es.

48. Benedixit Dominus, &c.] Sub. sit, Gej. Hæc clausula est non Psal. mi, sed Libri quarti [Psalmorum.] Vidè similem ad calcem præcedentium Librorum, a præsertim Libri primi. ¶ *Hallelujah*] Ab hac voce cœperat Psal. mi, in eam desinit.

PSALM. CVII.

ARGUMENTUM. Hic Psal. mi non ad Israelitas tantum, ut præcedentes duo, sed ad omnes homines, spectat, & doctrinam continet adversus eos qui Providentiam tollunt. Docet Psal. tes admirandas mutationes quæ in regionibus contingunt non temerario naturæ aut fortunæ motui, sed Dei providentiâ, esse ascribendas. Recenset hic illustria aliquot exempla

G g g

& species

& species calamitatum, quibus cum humanum genus obruitur, mirabiliter tamen servatur: id quod ad Deum autorem refert ^b. Hortatur ad laudes Dei eos qui ex longo itinerum errore domum redierunt, qui ex carcere, in quem ob maleficia coniecti sunt, evaserunt, qui ex morbo convaluerunt, qui in mari diu jactati tandem se in portum receperunt ^c. Invitat omnes homines ad agnoscendam Dei misericordiam in ereptione eorum ex variis periculis, praesertim ex fame, carcere, morbo, mari. Psalmus videtur scriptus mox a captivitate, quum gens [Hebraea] perpeffa esset famem, deportationem, & carcerem, & terra desolata fuisset; ita tamen ut respiciat liberationem ex Aegypto. Canendus erat alternis, intercalari versu saepius recurrente ^d.

1. *Confitemini*] Hic versus expositus est Psalm. 106. 1 *.

2. *Dicant*] Ita o. Ch. P. Mo. &c. Quid? *Confitemini Domino*, &c. h. e. Agnoscant se Dei benignitate servatos ^f. *Dicant*, sub. *has laudes*; aut, repetant quod praecessit ^g. *Pradicent*, JT. Hoc dicant, scil. *Jehovam esse bonum*, &c. ut v. 1 ^h. ¶ *Qui redempti sunt a Domino*] Heb. *redempti Domini*, o. Ch. P. Mo. &c. Participium instar substantivi collocatur in regimine, & genitivus est efficientis, ut Genes. 24. 31. Job. 14. 1. Jes. 54. 13. *Jova clientes*, Ca. in libertatem vindicati a Domino, Ti. Domini, non fortunae, non prudentiae, non idolorum ^k. ¶ *Quos redemit de manu inimici*] Ita P. o. Ch. Sy. &c. vel, *ab angustia*, JT. Pi. Mu. ex K. & AE. e. variis miseriis, ut sequentia declarant ⁱ. ¶ *Angustiam* sign. & hostem; sed malo prius, quia generalis est hac sententia, speciebus angustiarum praemissa ^m. ¶ *Quod eos vindicaverit a manu hostis*, Ti. quos ille vindicat a periculis, Ca.

3. *Et de regionibus* (vel, *terris* variis, Mu.) *congregavit eos*] Ita Mu. ac reduxit domum. Nominat in hoc versu quatuor mundi plagas ⁿ. ¶ *Et mari*] Id est, a meridie ^o, ut patet ex antithesi ^p. Occidentis autem jam facta est mentio ^q. Mare in Scriptura ponitur pro Occidente, eo quod mare Mediterraneum erat ab Occidente Terrae sanctae ^r, ut constat ex Gen. 12. 8. Exod. 10. 19. &c. Hic autem, cum Australis plaga desideretur, mare hoc necessarium erit Rubrum ^t, five sinus Arabicus, qui erat ad meridiem Terrae sanctae ^u; qui etiam simpliciter mare vocatur hic, & Psal. 114. 3 ^v. & Psal. 72. 8 ^x. Vide & Exod. 23. 31 ^y. Al. *Meridies* hic omititur, quod ea pars praecalore vix incolatur ^z. Sit ita de zona torrida; secus de Aegypto & Arabia felice, &c. Alii, a mari, i. e. a transmarina peregrinatione, unde, Deo favente & servante, ad suos revertuntur. Verum alter est locus in hoc Carmine de hac re ^a. ¶ *terris*, quarum meminit initio versiculi, opposuit ^b mare, ut hac ratione navigantium quoque & insularum ratio haberetur ^b.

4. *Erraverunt*; ita o. Ch. Mo. Mu. &c. ¶ *Qui erraverunt*, Pi. Quum errarent, P. Notat incommoda peregrinantium ^c. Agit de peregrinantibus in genere, vel de Judaeis in deserto ^d. ¶ *In solitudine*, &c. ¶ *In deserto*, five per desertum, (vel, in solitudine, o. Ar. M.) in solitudine, five per solitudinem, (vel, in inaequali, o. Ar. vel, & in deserto, M.) via, Mo. Gej. JT. Pi. Hypallage, pro, per viam solitudinis ^d. Vel, a via, M. P. Mu. q. d. ubi nulla aut incerta itinera ^e. Vel, per itinera, Ti. in deserto, in desolata via, Ch. Qui per sylvas & avia loca errant, Ca. [Alii ^f ad sequentia rejiciunt, ut videbimus.] Verto, in desolata solitudine, vel, cum Syro, in deserto Asimon: Judaeo-Arabs, verba transponens, in via Alsamawa. Sic & Saadias Num. 21. 20. &c. ^f. ¶ *Viam* (vel, iter, Ar. vel, & viam, Sy.) civitatis habitaculi (vel, civitatis cultae, Sy. vel, ad civitatem habitam, five habitabilem, Ar. Ham.) non invenerunt] Sensus, Non peragraverunt desertum ut viatores solent, ad locum aliquem habitatum euntes, quod brevi venturi sunt; sed huc illuc vagabantur, sine via, sine fine ^g. [Alii ^h cum praecedentibus construunt, ut notatum: reliqua autem verba Hebraea sequuntur;] ¶ *Quae sic reddunt*; Civitatem (vel oppidum, Ca. Ti. vel, & civi-

tatem, P.) habitam, five habitabilem, (vel, habitationis, P. Mo. vel, quod incolatur, Ca.) non invenerunt, five invenerunt, Pi. JT. Ch. &c. Sensus, Erraverunt in vastis solitudinibus, rectum iter non tenentes, & frustra locum ad habitandum quaeritantes ^h: [vel, locum habitatum, ⁱ Mu. ubi hi peregrinantes reficerentur.]

5. *Esurientes*] Vel, *Famelici* erant, Ar. M. P. ¶ *Anima eorum in ipsis defecit*; ita o. Ch. Ar. P. &c. ¶ *Percussa fuerat*, Sy. obruitur, vel, sese obruebat, JT. Pi. Gej. q. d. Penae mortui erant, consumptis viaticis ⁱ. ⁱ Mu.

6. *Et clamaverunt*, &c.] Tum, ut homines solent in rebus adversis, coeperunt de Deo cogitare, ejusque opem implorare; neque frustra ^k. ^k Mu.

8. *Confiteantur* (vel, *Celebrent*, P. JT. Pi. *Celebrent* ergo, P. sim. M. Pi. vel, *Confitebuntur*, Ch.) *Domino* (vel, *apud Jehovaham*, JT. Pi. vel, *tribuentes Domino*, Ti.) *misericordiae* (vel, *misericordiam*, P. Mo. *benignitatem*, Ti. JT. Pi. vel, *ob pietatem*, M. vel, *propter misericordiam*, V. Ch.) *ejus*] Ita o. Eth. &c. vel, *suam*, Ti. ¶ *verto*, *coram Domino*; ita ^l eundem sensum habet quem in seq. ¶ *coram filiis*, &c. Sic ¶ *coram rege*, Esth. 10. 3. ¶ *coram me*, Psal. 139. 17. Sic ¶ *& quipollent in* Prov. 4. 3 ^m. ¶ *Et mirabilia ejus* (sub. *enarrant*, vel ⁿ Gej. *pradicent*, M. P. &c.) *filiis hominum*] Ita o. Mo. P. &c. i. e. Palam & publice ^o. Vel, *erga filios hominum*, ^p Jun. Mu. Sy. Ar.

9. *Quia satiavit* (vel, *saturare fecit*, Mo.) *animam inanem*; ita o. Eth. Mu. five *vacuam*, Ch. Ar. ¶ *Appetentem*, JT. Pi. Mu. sim. V. Mo. potum scilicet; nam prima pars versus de siti agit, posterior de fame ^m. ¶ *Radix est*, vel, ¶ *discursavit*, instar urfi, Prov. 28. 15; vel, ¶ *appetere* ⁿ. ¶ *Quod satiavit*, &c. Hoc ipsum est quod tum illi tenentur confiteri ^o. ¶ *accipio*, non *αἰνολογῶ*, sed *εἰσάγω*, & deficit hic ^p ¶ *plenus sermo esset*, *Celebrent Jehovaham*, dicendo, *Quod sariet*, &c. Scopus enim Psalmi est, doctrinam tradere de Providentia Dei qua gubernat res humanas: quam doctrinam Psalter colligit per inductionem exemplorum specialium, quanquam indefinitè propositorum ^p. ^p Pi.

10. *Sedentes* (vel *Habitanes*, Mo. P. Ch. *Qui desident*, JT.) *in tenebris*] Sic o. P. JT. &c. h. e. In carcere tenebroso ^q; forsan subterraneo, quod detradi solent ^r facinorosi ^r. Heb. *Sedentes tenebrarum*; genit. subiecti ^s. Participium hic in regimine positum, ut Psal. 33. 8, 14. & 49. 2. &c. ¶ *Et umbram mortis*] Ita o. P. &c. vel, *lethali*, JT. Pi. i. e. tam terribili, ut mortem asferre possit ^t. Vel, densissimas illas tenebras significat, five quae morituris offunduntur, five quae mortem sequuntur; vel, tenebrosam & subterraneam carcerem denotat ^u. ¶ *Vinctos* (vel, *vincti*, P. JT. vel, *constricti*, M. V. vel, *captivos*, G. *constrictos*, Ti.) *in mendicitate* (vel, *afflictione*, G. vel, *afflictione*, M. Mo. JT. Ch. vel, *inopia*, P. vel, *miseria*, Ti.) *& ferro*; ita o. Eth. Ar. vel, *& ferro compede*, Ti. ¶ *Vincti premente ferro*, Pi. *Afflictionis* vox, ut docet sequens ferrum, significat ferreas compedes, quae corpus misere affligerent ^v. Vel, ^w Mu. *afflictionem* vocat ipsum carcerem; ferrum verò, compedes ^x. *Constricti afflictione*, sub. *nervorum*, V. Puto hic ^y G. *tmelin esse*, & sic exponendum, *vinctos afflictione ferri*, h. e. nervorum ferreorum: vel, *vinctos afflictione*, i. e. vinculis afflictionis; sicut, *induit regnum*, i. e. vestes regias, Esth. 5. 1. & *indutus gloria*, i. e. indumento gloriae. Ut dicimus, *compes castigationis*, sic, *vincula afflictionis*, quia etiam vincula sunt absque afflictione ^z. ¶ *Vinctus miserie* est idem quod, *misere vinctus*: vel, si duo ^a 2. genitivi (*miseria & ferri*) per hendiadyn copulentur, veritas, *vincti misero aut affligente ferro*, ut Gen. 19. 24. *sulphur & ignis*, pro sulphureo igne ^b.

11. *Quia exacerbaverunt*, &c. ita o. Eth. Sy. Ar. ¶ *Quia mutaverunt eloquia Dei*, Mo. *Quia dederunt occasionem mutandi sermones Dei fortis*, JT. i. e. benignitatem ipsius a se averterunt, cujus promissiones ad pios pertinent ^c. ¶ *Quia rebelles fuerunt* ^c Ma. ex verbo, five *verbis*, Domini, M. Ch. sim. P. Pi. Ti. ¶ *Et Jun. consilium Altissimi irritaverunt*; ita o. Eth. sim. Ar. ¶ *Spreverunt*, JT. sim. Sy. P. Mo. Pi. Ti. *exsecrati sunt*, Ch. M. V. *Consilium*, i. e. hortationem ad pietatem, &c. ut Prov. 1. 25 ^d. [Ca. totum sic reddit, *Quoniam niam supremi Dei dictis & consilio contumeliose adversati sunt.*]

* Mu. sunt.] Per verba & consilium intellige legem Naturæ; quia quæ hîc dicuntur ad omnes homines spectant *. At illam consilium Dei dictam non liquet; nec ita restringi placet. Verba Dei expono, monita & leges, &c. consilium, de hominum salute conceptum, & in Evangelio promulgatum f. Hic versus est ratio præcedentis: homines enim ferè propter scelera in vincula conjiciuntur g.

12. Et humiliatum est, וְהִיטָלָם] Quorum deprimat, JT. Quapropter etiam depressit, Pi. Ad verb. Et humiliavit, Mu. Gej. Sensus, Ac tandem ærumnis carceris perdomuit Deus superbum & rebellem eorum animum, &c. h. ¶ In laboribus, וְעָמְלוּ] In labore, P. Gej. in molestia, sive molestiis, V. sim. Gej. ¶ Infirmati sunt, וְחָלְוּ] Impegerunt, Pi. Mo. corruerunt, P. Gej. sub. in captivitate, V. vel, in ignominiam & ærumnas i. Ità ut labaverint, Pi. ¶ Nec fuit qui adjuvaret] Ità Pi. Quam antea vel suis semper confiderent viribus, vel complicitibus k.

16. Quia (vel, Quod, Mu. vel, Dicendo quod, Pi. Hoc illud est quod è carcere liberati tenentur confiteri l.) contrivit (vel fregit, Gej. sic V.) portas æreas, &c.] h. e. Fortissimas m; q. d. obstacula liberationis durissima & inexpugnabilia n.

17. Suscepit (vel, Adjuxit, Sy. Gen. vel, Avertit, Ar.) eos de via iniquitatis eorum] Ità o. Æth. Sy. Ar. LXX in hoc versu immutârunt dicendi formam, & ex uno membro duo fecerunt; sic enim transitio est facilior. Nisi malis eos verbaliter legisse וְיִסְּרוּ, Roboravit eos de via, &c. o. ¶ וְיִסְּרוּ מִדֶּרֶךְ וְגו'] Stulti propter

(vel, qui propter, JT. Pi. Ca.) viam sceleris sui, M. sim. Ch. P. V. Mu. Gej. A. &c. i. e. ob proclivitatem ad scelera, quæ est velut via p. Ob consuetudinem delinquendi inveteratam; id וְיִסְּרוּ sign. Psal. i. i. Prov. 2.

12 q. Propter talem vivendi rationem quæ nihil aliud erat quàm transgressio, &c. r. וְיִסְּרוּ alludit ad eandem vocem antè positam v. 4 t. Similis loquendi formula Rom. 4. 12. vestigia fidei s. Al. propter scelera, &c. V.

Ang. sim. Pi. וְיִסְּרוּ redundat, ut alibi וְיִסְּרוּ, &c. v. Stultos vocat peccatores x, ut Psal. 38. 6 y. ¶ Humiliati sunt; ità o. Æth. Ar. וְיִסְּרוּ] Dejecti sunt, Sy. tor-

quentur, Ca. affliguntur, Ch. M. P. Ang. sim. Mo. Pi. JT. gravioribus, ut sequitur, morbis z. Hic tertio loco eos ponit quibus ob peccata morbi, iique lethales, divinitus immittuntur. Confer Job. 33. 19, &c. Psal. 39. 12. Peccata esse morborum causas constat ex Matt. 9. 2, &c. & Joh. 5. 14 a.

18. Abominata est; ità Mo. וְהִיטָלָם] Ità ut abominaretur, sive fastidiat, M. P. Ti. &c. Fut. pro imperf. conjunct b. ¶ Anima eorum] Id est, ipsimet c; vel, eorum facultas appetitiva. Vide Job. 33. 20 d. & hujus Psal. v. 9 *.

20. Misit (vel, Mittit, P.) verbum suum, & sanavit eos] Ità LXX, Sy. Mo. &c. Missioque verbo sanavit eos, Ti. qu. d. solo imperio ac nutu. Vide Matt. c. 8. v. 8. Luc. 7. 7 f. Verbum, id est, mandatum g. ¶ Eripuit eos de interitionibus, &c. וְהִצִּילָם מִמְּוִתָּיִם] De fo-

veis (vel corruptionibus, Mo. sic Ch. Sy. o. vel agrotationibus, Ti. perditionibus, M.) eorum, P. JT. Pi. Gej. vel, de sepulcris, &c. V. Pi. Gej. i. e. mortibus, quibus erant vicini h.

22. Et sacrificent, &c.] Hoc de solis ægrotis dicit, quod hi diu cum morbo luctantes quotidie sacrificia, &c. vovent, si convalescant, eaque statim alacriter persolvunt. At alii, saltem peregrinantes & navigantes, subito periculo defunguntur, ideoque beneficii immemores fiunt, &c. i.

23. Qui descendunt (vel, descendebant, Pi. scil. è litore k; vel, ingrediuntur, Ti.) mare (vel, ad, sive in, mare, M. Mo. JT. Pi.) in navibus; vel, in naves, Pi. vel, per naves, M. וְיִסְּרוּ] Dicit, descendentes, quia moles altæ sunt ad portus, ex quibus in naves descenditur *.

Latini dicunt conscendere, scilicet in navem. Virgilius ità, Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor. Sed Psaltes dicit, in mare descendere, h. e. navigare in mari, quod ex terra descenditur: sicut & Jonas scribitur in navem descendisse, Jon. 1. 3. Nam mare inferius esse hæc nostrâ terrâ quæ colitur indè patet, quod undique per terras in mare decurrunt flumina; neque possis ex terra in

mare venire quin descendas. Hinc terra super mari fundari dicitur Psal. 24. 2. Nam quod Latini mare altum vocant, profundum intelligunt. Quod autem ex litore spectantibus apparet altum mare, id fit propter rotunditatem aquæ, cum oculorum aspectus non ad globi rationem incurvetur, sed rectâ tendens offendant in globi tumorem. Si enim mare esset altum; naves in tranquillo mari penderent, utpote in acclivi loco, in quem ex litore ascenderetur; & ex mari ad litus sine vento, sponte suâ, ut ad inferiorem locum, tanquam secundo flumine descenderent; & ex litore in altum ægrius ferrentur quàm ex alto ad litus. Denique, maris aqua, si esset altior quàm terra est, in terram deflueret. Nisi fortè placet aquæ invertere naturam; ut ea non suâ sponte defluat l.

Descendere dicuntur navigantes ratione, vel profunditatis aquarum, quibus tamen supernant; vel litorum, quæ ut plurimum mari sunt altiora; vel, profundioris navium in quas per scalas descenditur capacitatis, vide Jon. 1. 3; vel, quia aquæ sunt infra terram m.

¶ Facientes operationem] Vel, opus, Ch. Mo. Mu. &c. i. e. negotiationem n; vel, velificationem, navigationem, aliâque opera nautica o. Mercimonia tractantes, vel, capturâ piscium, vel, commutatione mercium p. ¶ וְעָמְלוּ] Exercentes artem; JT. Pi. scil. mercandi q. Quique negotium suum peragunt; Sy. Ti. sim. Ar. Ca. Non, qui sine causa mari se committunt f.

24. Ipsi viderunt (vel, Ipsi qui vident, JT.) opera Domini] Nimirum tum creationis, tum providentiæ; nempe omnis generis belluas ac pisces, conchas, &c. maris fluxum & refluxum, ventorum fluctuumque insolentiam, &c. t. Opera Domini, qui uno momento fluctus maris concitat, & statim compescit, ut sequitur. Quidam extendunt ad multiplicia miracula quibus mare refertum est, & quæ longè plura offerunt se in mari quàm in terra t.

25. Dixit, (h. e. Voluit ac jussit Deus v; vel, Quando dixit, vel, Si unico velut verbulo imperat; i geminatum mutuum enunciationum connexionem ac respectum involvit, & priori loco si, posteriori tunc, reddi potest: vide ad Prov. 18. 17 x.) & stetit (vel, excitatus est, Ar. advenit, Æth.) spiritus procellæ; ità o. &c. vel, & stare facit, sive fecit, P. Mo. V. A. (vel, & excitat, M. A. vel, adstare, sive exsistere, fecit, Gej.) spiritum turbini, Mo. P. vel procellæ, V. vel procellosum, M. V. וְיִסְּרוּ וְיִסְּרוּ] Quemadmodum edicens constituat (vel, Nam quum is edicto suo statuisset, Pi.) ventum procellosum, JT.

Qui suscitavit, &c. Sy. Qui suo imperio ciet, &c. Ti. Nam ille suo jussu ventum excitat tempestuosum, Ca. ¶ Et exaltati sunt (vel, & exaltat, P. & ille in sublime extulisset, Pi. qui elevat, sive attollit, M. Ti. & intumuerunt, Sy.) fluctus ejus; ità o. Ch. &c. וְיִסְּרוּ] Et elevavit; &c. Mo. Mu. nempe, ventus vel spiritus ille y; nam verb. est foemin. & convenit cum וְיִסְּרוּ z.

26. Ascendunt, &c.] Vel, Ascendebant, Pi. Mu. i. e. vel, navigantes a; vel, fluctus illi b. ¶ Descendunt usque ad abyssos] i. e. Ad maris intima. Confer Ovid. Trist. l. i. Jam taciturnos tartara nigra putes; & Lucan. Pharsal. 5. Quantum Leucadio, &c. c. ¶ Anima (vel, unde anima, Sy. ità ut anima, P. sim. M. Ti.) eorum in malis (vel, ob malum, M. Gej. vel, malo, JT. Pi. in malo, Ch. P. Mo. Mu. Gej. h. e. in tanto discrimine c; vel, malis pressa, Ti. vel, ob miseria, Ar.) tabescebat; ità o. Æth. vel, liquefecit se, Mo. sim. Pi. Mu. vel, liquefiat, P. sim. Ti. dissolvatur, M. V. sim. JT. ¶ וְיִסְּרוּ] In malis colliquebat, Mu.

Præ anxietate sive metu d, naufragii scilicet & submersionis *. ¶ Turbati sunt; ità o. Ar. וְיִסְּרוּ] Tremuerunt, Ch. & Sy. in Ham. Tremunt, V. Faciantur, P. Vagantur, M. Vacillant, Ca. Titubant, JT. Titubabant, Pi. Mu. Ang. Iverunt in orbem, Mo. sim. Ti. Ità esset à וְיִסְּרוּ circulus: sed mallem à וְיִסְּרוּ festum celebrare, ut incertos vehementioresque tripudiantium motus denotet f.

¶ Et moti sunt (vel nutant, P. nutabant, Mu. titubant, Ca. ut oberrent, Ti.) sicut ebrius] Sim. M. Mo. &c. modò huc, modò illuc, &c. g. nec ullo certo loco consistere possunt h. ¶ וְיִסְּרוּ] To וְיִסְּרוּ usurpatur de incerta motione, cæcorum, Thren. 4. 14. ebriorum, Jes. 29. 9. Vide Prov. 5. 6 i. Non de nave, sed de hominibus in ea, hoc accipi potest, qui ob

27. Turbati sunt; ità o. Ar. וְיִסְּרוּ] Tremuerunt, Ch. & Sy. in Ham. Tremunt, V. Faciantur, P. Vagantur, M. Vacillant, Ca. Titubant, JT. Titubabant, Pi. Mu. Ang. Iverunt in orbem, Mo. sim. Ti. Ità esset à וְיִסְּרוּ circulus: sed mallem à וְיִסְּרוּ festum celebrare, ut incertos vehementioresque tripudiantium motus denotet f.

¶ Et moti sunt (vel nutant, P. nutabant, Mu. titubant, Ca. ut oberrent, Ti.) sicut ebrius] Sim. M. Mo. &c. modò huc, modò illuc, &c. g. nec ullo certo loco consistere possunt h. ¶ וְיִסְּרוּ] To וְיִסְּרוּ usurpatur de incerta motione, cæcorum, Thren. 4. 14. ebriorum, Jes. 29. 9. Vide Prov. 5. 6 i. Non de nave, sed de hominibus in ea, hoc accipi potest, qui ob

28. Turbati sunt; ità o. Ar. וְיִסְּרוּ] Tremuerunt, Ch. & Sy. in Ham. Tremunt, V. Faciantur, P. Vagantur, M. Vacillant, Ca. Titubant, JT. Titubabant, Pi. Mu. Ang. Iverunt in orbem, Mo. sim. Ti. Ità esset à וְיִסְּרוּ circulus: sed mallem à וְיִסְּרוּ festum celebrare, ut incertos vehementioresque tripudiantium motus denotet f.

¶ Et moti sunt (vel nutant, P. nutabant, Mu. titubant, Ca. ut oberrent, Ti.) sicut ebrius] Sim. M. Mo. &c. modò huc, modò illuc, &c. g. nec ullo certo loco consistere possunt h. ¶ וְיִסְּרוּ] To וְיִסְּרוּ usurpatur de incerta motione, cæcorum, Thren. 4. 14. ebriorum, Jes. 29. 9. Vide Prov. 5. 6 i. Non de nave, sed de hominibus in ea, hoc accipi potest, qui ob

29. Turbati sunt; ità o. Ar. וְיִסְּרוּ] Tremuerunt, Ch. & Sy. in Ham. Tremunt, V. Faciantur, P. Vagantur, M. Vacillant, Ca. Titubant, JT. Titubabant, Pi. Mu. Ang. Iverunt in orbem, Mo. sim. Ti. Ità esset à וְיִסְּרוּ circulus: sed mallem à וְיִסְּרוּ festum celebrare, ut incertos vehementioresque tripudiantium motus denotet f.

¶ Et moti sunt (vel nutant, P. nutabant, Mu. titubant, Ca. ut oberrent, Ti.) sicut ebrius] Sim. M. Mo. &c. modò huc, modò illuc, &c. g. nec ullo certo loco consistere possunt h. ¶ וְיִסְּרוּ] To וְיִסְּרוּ usurpatur de incerta motione, cæcorum, Thren. 4. 14. ebriorum, Jes. 29. 9. Vide Prov. 5. 6 i. Non de nave, sed de hominibus in ea, hoc accipi potest, qui ob

30. Turbati sunt; ità o. Ar. וְיִסְּרוּ] Tremuerunt, Ch. & Sy. in Ham. Tremunt, V. Faciantur, P. Vagantur, M. Vacillant, Ca. Titubant, JT. Titubabant, Pi. Mu. Ang. Iverunt in orbem, Mo. sim. Ti. Ità esset à וְיִסְּרוּ circulus: sed mallem à וְיִסְּרוּ festum celebrare, ut incertos vehementioresque tripudiantium motus denotet f.

¶ Et moti sunt (vel nutant, P. nutabant, Mu. titubant, Ca. ut oberrent, Ti.) sicut ebrius] Sim. M. Mo. &c. modò huc, modò illuc, &c. g. nec ullo certo loco consistere possunt h. ¶ וְיִסְּרוּ] To וְיִסְּרוּ usurpatur de incerta motione, cæcorum, Thren. 4. 14. ebriorum, Jes. 29. 9. Vide Prov. 5. 6 i. Non de nave, sed de hominibus in ea, hoc accipi potest, qui ob

31. Turbati sunt; ità o. Ar. וְיִסְּרוּ] Tremuerunt, Ch. & Sy. in Ham. Tremunt, V. Faciantur, P. Vagantur, M. Vacillant, Ca. Titubant, JT. Titubabant, Pi. Mu. Ang. Iverunt in orbem, Mo. sim. Ti. Ità esset à וְיִסְּרוּ circulus: sed mallem à וְיִסְּרוּ festum celebrare, ut incertos vehementioresque tripudiantium motus denotet f.

¶ Et moti sunt (vel nutant, P. nutabant, Mu. titubant, Ca. ut oberrent, Ti.) sicut ebrius] Sim. M. Mo. &c. modò huc, modò illuc, &c. g. nec ullo certo loco consistere possunt h. ¶ וְיִסְּרוּ] To וְיִסְּרוּ usurpatur de incerta motione, cæcorum, Thren. 4. 14. ebriorum, Jes. 29. 9. Vide Prov. 5. 6 i. Non de nave, sed de hominibus in ea, hoc accipi potest, qui ob

32. Turbati sunt; ità o. Ar. וְיִסְּרוּ] Tremuerunt, Ch. & Sy. in Ham. Tremunt, V. Faciantur, P. Vagantur, M. Vacillant, Ca. Titubant, JT. Titubabant, Pi. Mu. Ang. Iverunt in orbem, Mo. sim. Ti. Ità esset à וְיִסְּרוּ circulus: sed mallem à וְיִסְּרוּ festum celebrare, ut incertos vehementioresque tripudiantium motus denotet f.

¶ Et moti sunt (vel nutant, P. nutabant, Mu. titubant, Ca. ut oberrent, Ti.) sicut ebrius] Sim. M. Mo. &c. modò huc, modò illuc, &c. g. nec ullo certo loco consistere possunt h. ¶ וְיִסְּרוּ] To וְיִסְּרוּ usurpatur de incerta motione, cæcorum, Thren. 4. 14. ebriorum, Jes. 29. 9. Vide Prov. 5. 6 i. Non de nave, sed de hominibus in ea, hoc accipi potest, qui ob

33. Turbati sunt; ità o. Ar. וְיִסְּרוּ] Tremuerunt, Ch. & Sy. in Ham. Tremunt, V. Faciantur, P. Vagantur, M. Vacillant, Ca. Titubant, JT. Titubabant, Pi. Mu. Ang. Iverunt in orbem, Mo. sim. Ti. Ità esset à וְיִסְּרוּ circulus: sed mallem à וְיִסְּרוּ festum celebrare, ut incertos vehementioresque tripudiantium motus denotet f.

¶ Et moti sunt (vel nutant, P. nutabant, Mu. titubant, Ca. ut oberrent, Ti.) sicut ebrius] Sim. M. Mo. &c. modò huc, modò illuc, &c. g. nec ullo certo loco consistere possunt h. ¶ וְיִסְּרוּ] To וְיִסְּרוּ usurpatur de incerta motione, cæcorum, Thren. 4. 14. ebriorum, Jes. 29. 9. Vide Prov. 5. 6 i. Non de nave, sed de hominibus in ea, hoc accipi potest, qui ob

* Ham. jactationem vertigine corripiuntur^k. ¶ Omnis sapientia, &c.] i. e. Peritia navigandi^l. ¶ Devorata est, אֲבִירָה] Absorbatur, Pi. *absumpta* est, Ca. ut—evanescat, V. illis eripatur, Ti.
 28. Et clamaverunt, &c.] Certè verum illud est, Qui nescit orare ascendat mare^m.
 29. Et statuit, &c. יָקַם סְעֵרָה לְרִמָּה] Stare facit, five fecit, (Heb. Statuebat, Pi. Statuit, V. Mu. Gej.) procellam, vel tempestatem, vel turbinem, in tranquillitatem, Ch. in silentium, P. Mo. Pi. vide Marc. 4. 39ⁿ. vel, in quiete, M. V. Sedat turbinem, ut sit tranquillitas, Q. in V. Et sedatà tempestate reddit mare tranquillum, Ti. sim. Sy. Convertibat procellam in malaciam, Pi. sim. JT. וְיָקַם (à יָקַם) ob sequens וְיָקַם optimè vertitur, sedatur. At o. accepisse videntur in notione וְיָקַם mandare, vel decernere*. ¶ Et siluerunt (vel quieverunt, Ar. vel tacent, M.) *fluctus ejus*] Sic o. Ch. M. vel, eorum, Mo. P. Mu. quibus scil. illi jactati fuerunt o. Vel, ipsarum, nempe aquarum multarum, de quibus v. 23 P. Affixum plurale refertur ad singulare וְיָקַם vers. 23. quia mare significat ibi multorum particularium marium collectionem: vide ad Psal. 46. 3. ubi contraria est constructio. ¶ וְיָקַם וְיָקַם] Ità ut desinant (live conquiescerent, Pi.) *fluctus* quibus jactabantur, Ti. eosque *fluctus* sedans, Ca. Quia fluctus vocem ac sonum edunt, silentium illis tribuit q.
 30. Quia siluerunt; ità o. Eth. P. Mo. &c. כִּי יִשְׁתַּקֵּוּ] Quod conquiescunt, M. postquam conticuerunt, JT. sim. Sy. sub. *fluctus*, M. JT. Pi. ¶ Et deduxit (vel, quodque deduxisset Jehova, Pi. sim. Ti.) eos in portum (vel, ad terminum, P.) voluntatis eorum] Ità o. Ch. Eth. sim. Mo. &c. vel, optatum, Ti. JT. Pi. Heb. *oblectationis*, vel desiderii, ipforum, i. e. quo ipsi oblectabantur, quemque desiderabant r.
 32. Et exaltent eum, &c.] Exaltate eum, o vos nautæ liberati, &c. t. Hoc addit, quod plerique mortalium nunquam mare ingressi sunt, ideòque diligentius de iis quæ navigantibus accidunt monendi t. ¶ In cathedra (vel confessu, Pi. V. Mu. Gej.) seniorum] Ità P. i. e. magistratum v; qui hîc populo opponuntur x: q. d. in foro, ubi sedent magistratus v.
 33. Posuit (vel, Poni, Gej. Mu. Redigit Jehova, Heb. Poni, i. e. ponere solet z,) *flumina* (i. e. terram fluminibus irriguam a) in desertum] Vel, æstu vehementi; vel, terræ motu fluviorum meatus occcludente, &c. b. Sic Delos & Rhodus, aliæque multæ insulæ, ab aquis exsiterunt; & agri multi in Thessalia siccati, &c. Transiit ad alia Dei beneficia & judicia, referens Deum in homines immittere opes & inopiam, &c. aliàsque vicissitudines rerum, pro arbitrio suo c.
 34. Terram fructiferam] Heb. *fructus*; genitivus effecti d. ¶ In salsuginem; ità o. P. Mo. &c. לְמִלְחָה] In salsam, Ca. sim. Ar. JT. in sterile solum, Ti. sic V. &c. Sale nihil sterilius; unde loca damnata ad solitudinem sale conspergere solebant. Vide Deut. 29. 23. Jud. 9. 45*. Confer Job. 39. 6. Jer. 17. 6. Omnis locus in quo reperitur sal sterilis est, Plin. 31. 7 f. וְיָקַם accipi possit, vel ut nomen adjectivum, vel substantivum: si hoc, *salsugo* ponitur pro terra salsuginosa, per metonymiam hyperbolicam; vel veritas, in terram *salsuginis*, ut sit ellipsis וְיָקַם, qualis erat v. præced. e. Terram Israel facientem fructus devastavit sicut Sodomam, Ch. ¶ A malitia, &c.] Vel, propter malitiam, P. Mo. &c. q. d. Non casu hæc fiunt, sed ex providentia Dei & justitia, &c. b.
 35. Posuit desertum in stagna aquarum] i. e. Terram sterilem reddit irriguam, ac proinde fertilem i.
 36. Et collocavit illic] q. d. Non ipsi sedes illas elegerunt, sed divinitus ipsi collocantur k. ¶ Esurientes] Vel famelicos, Mo. Pi. i. e. Egenos, qui suâ arte aut industriâ aut vi foecundam reddere non poterant l. Solent inopes mutare sedes m. Fames causa sæpe est ut homines locum aliquem incultum eligant, colant, &c. ex benedictione Dei affluentiam sibi comparent n. ¶ Et constituerunt, &c. וְיָקַם וְיָקַם] Et constituent, Pi. & paraverunt, paratamque stabilierunt, Gej.
 37. Et fecerunt (vel, acquirant, Pi. vel, comparent, JT. vel faciunt, V. Mu. P. vel, quæ proferant, Ti. agri o. Mu. Gej. & vineæ o,) *fructum nativitatis*, פְּרִי הַבְּטָחָה] Fructum

proventus, M. P. Mo. Gej. Coc. i. e. provenire solitum P. Pi. ex Gej. Vel, fructum & proventum, Mu. ex K. vel, fructum generinis, five germinis, o. Ch. messum frumenti, Eth. proventum fructuosum, JT. Ca. copiosum fructum, Ti.
 38. Et (vel, Denique, Pi. vel, Qui ità, JT.) benedixit (vel benedixit, JT. Pi. nempe Deus, ex v. 36 q.) q. Gej. eis] Quoad filiorum procreationem r. Vel, eis, i. e. opibus t. ¶ Non minoravit, וְיָקַם] Non minuit, vel minuet, Pi. Glass. &c. h. e. Auget. Verba negantia sæpe contrarium affirmatum cum emphasi denotant; ut Num. 21. 23. non permisit, i. e. summâ vi prohibuit; 1 Sam. 12. 21. quæ non profuerunt, i. e. maxime oberunt, &c. t.
 39. Et pauci, &c. וְיָקַם] Et diminuti sunt, Sy. Mo. Verum (vel, Ut contra, JT. Postea verò, P. Pi.) minuantur, Gej. ob ingratitudinem, & quando à pristina simplicitate, probitate, &c. degenerant v. Considera rerum humanarum vices x. Et rursus minuantur, M. Sed cùm peccaverunt, imminuti sunt, Ch. ¶ Et vexati (vel attenuati, Ch. humiliati, Sy. Mo.) sunt; ità o. וְיָקַם] Et humiliantur, M. P. vel incurvantur, JT. Pi. Gej. deiciuntur, V. decidunt, Ti. vel perierunt, Ar. ¶ A tribulatione (vel, ab oppressione, Ch. præ suffocatione, Ar. præ coarctatione, five angustia, JT. Gej.) malorum; ità o. Eth. Mu. Ar. vel, mali, Ch. JT. Mu. Gej. multis malis, Sy. à tyrannide mala, Mo. וְיָקַם] [Reliqui hæc verba separatim reddunt.] A tyrannide, (vel, à tribulatione, Gej.) malo, P. Mu. vel, afflictione, five divexatione, V. propter imperium tyrannicum, malitiam, M. per angustiam, & malum, Ti. propter coarctationem, miseriam, Pi. וְיָקַם sign. prævalescentiam, quâ scilicet aliquid retinetur, five concluditur, five coercetur. Vide Prov. 30. 16. Jes. 53. 8 y. Et וְיָקַם foemin. neutraliter designat malum, & quidem malum poenæ; five molestum: quanquam si malum culpæ intelligas, & persequens וְיָקַם malum poenæ, pulchra erit convenientia cum vers. 12. & 17 z. ¶ Et dolore; ità o. Eth. V. sim. z. Gej. JT. וְיָקַם] Et doloris, Ch. sim. Ar. vel, mærore, JT. mærorem, Pi. & calamitatibus, Sy. & afflictionem, M. & laborem, Ti. & ægritudine animi, P. וְיָקַם mærorem sign. in animo, ob וְיָקַם malum forinsecus premens a. [Ca. a Gej. hunc versum cum præcedente sic reddit: 38. Atque eos ille multum foecundans auget, nec minus eorum pecus; 39. Cùm oppressi malorum necessitate & mærore fuissent diminuti.]
 40. Effusa est, &c. ità o. Legerunt וְיָקַם b. Mu. Effundit (emphaticè dictum c; ut materia foetida ex c. Mu. domus altiori parte in prætereuntem inopinò, copiosè & ignominiosè effunditur, &c. d.) contemptum super principes, Pi. Mu. &c. h. e. tyrannos*, qui aliis solo nutu terrorem incutere solebant f. Facit ut ludibrio sint g. Despicatos reddit h, & omni autoritate exuit; unde ejectio & exilium, &c. ut sequitur i. Ostendunt Politici multas rationes quibus Principes auctoritatem sibi concilient. Sed frustra sunt, nisi Deus ipse terrorem ipsius Principis fronti impresserit k. Contempus hîc pro statu vili & contemptibili l. Rediguntur ad inopiam m. Dicitur Deus furorem effundere super eos quos vehementer punit, Psal. 79. 6. quorsum phiala ira, Apoc. 16. 1. & 18. 3 n. Hæc sententia (sicut & sequens) sumpta est ex Job. 12. 21, 24 o. Optimè ait Deum effundere, &c. nam quî alioquin contemnatur qui imperium, qui falces habet, &c. p. ¶ Errare, &c. וְיָקַם] Et errare facit eos in vastitate, vel, per inanitatē, (i. e. per locum inanem, seu desertum p; vel, insolitudine, P.) ubi non est via, Pi. Mu. Gej. sim. P. V. &c. Deficiunt hîc וְיָקַם q. Vel, per inanitatē q. Gej. ex aviam, JT. Loquitur hîc, vel, 1. de errore corporis r; q. d. Expellit eos in deserta loca, & Regno privat t. Facit ut in exilium turpiter ejecti sint, five à suis, five ab exteris c. Facit ut, relictis urbibus, in vastas solitudines se abdant, vel inopiâ coacti, vel pudore & animi dolore saltem v. Vel, 2. de errore mentis x, five in consiliis suis y; ex quo odium & contemptus Principum facile nascitur z. Confirmatur hæc sententia ex Job. 12. 24. unde est desumpta a. [Al. sic,] Sensus est, q. d. Et tandem regiones eorum ità evertit, ut nullum vestigium appareat b.
 41. Et adjuvit (vel sublevavit, Mo. o. Ar. vel, Contrà, sublebat,

sublevar, M. P. Et contrā, erigit, Mu. Extollit verō,
Gej. In arce autem collocat, Ti. sim. JT. Pi.) pauperem de
(vel ab, P.) inopia; sic d. Ar. Eth. P. וְיָשׁוּב Ab af-
flictione, M. JT. Pi. Mo. sim. Ca. extra miseriam, Ti. An-
tithesis præcedentis versūs; q. d. Deponit Deus po-
tentes & superbos Principes de sede, sed exaltat hu-
miles. ¶ Et posuit (vel, & ponit, M. Mu. Gej.
& disponit, JT. fecitque, Sy. Ar. & reddit, Pi. & posuit ei;
Eth. & ponit eos, P.) sicut oves (vel pecus, Mo. gregem,
five greges, ovium, M. JT. Pi. P.) familias] Itā d. Ch.
Sy. Ar. Pi. &c. illius scil. egentis, quem in edito collo-
cavit. Familias eorum, Sy. Efficitque illis familiam
instar gregis, vel, ut ex iis exstent plurimæ familia. Mu-
tatio numeri, cum dicit, eos, sub. pauperes. Et ponit,
vel, i. pauper ille, familias feminis sui. Et sic Eld.
10.44. mulieres dicuntur posuisse filios. Vel, 2. Deus;
q. d. Efficit Deus ut familia pauperis crescat instar ovi-
um, h. e. subito & numerosè, & ut miser ille erectus
benedictionem feminis sui conspiciat cum gaudio & ad-
miratione. ¶ וְיָשׁוּב מִכָּל צָרָה Et familias tra-
elat velut oves, Ti. [Ca. totum sic reddit, Pauperes autem
à calamitate protegit, efficiens quasi ovium gentilitates.]
42. Videbunt (vel, Vident, P. V. fut. pro præf. vel,
Videant, Mu. JT. vel, Quum viderint hoc, Pi. vel, Timebunt,
Q. in V.) redit] Sim. Gej. &c. Nempe talia, quæ commemo-
rata sunt. Epiphonema, & epilogus totius Psalmi; in
quo duo vicissitudinis multiplicis hucusque commemo-
rata ponuntur confectaria. ¶ Letabuntur] Vel, læ-
tantur, Pi. Letentur, & triumphent se habere Deum
conservatorem & remuneratorem. ¶ Et omnis (Om-
nis verō, JT. Pi.) iniquitas (vel perversitas, Pi.) oppi-
labit (vel claudit, P. Pi. vel compescuit, Mo. continebit,
M. V. obdat, JT.) os suum] Itā d. Eth. &c. i. e. Ta-
cere cogetur. Obmutescet præ admiratione, & præ
metu. Stupet, confunditur, nihil habet quod iustis
Dei iudiciis obvertere possit. Idem loquendi genus
Job. 5. 16 f. & Jes. 52. 15. Huc pertinet gestus manūs
ori impositæ, Jud. 18. 19. Job. 21. 5. & 29. 9. &c. Cum
omnis improbitas obmutescat, Ca. Abstractum (iniqui-
tas) emphaticè pro concreto; q. d. iniqui singuli &
universi. Sic, fidelitates, Psalm. 12. 2. pro fidelibus;
& superbia, Psalm. 36. 12. pro superbis. Sensus, Sce-
lerati omnes, qui Divinæ providentiæ obstrepunt, qui
providentiam Dei aut negant, aut culpant, tam cla-
ris testimoniis convicti, obmutescant: vel potius, obmu-
tescant; hoc enim sequenti versui, qui vortum continuat,
magis accommodum est. Omnes scelerati obturent
fauces suas, Sy. Et obturabuntur ora omnium iniquorum, Ar.
Et cuiusvis auctoris mendacii os insolens fuit, & obituratum
est, Ch. Nec habent ulli iniqui quod vituperent aut queran-
tur, Ti.

43. Quis sapiens, & custodiet (vel observabit, P.) hæc?
itā d. Ch. Eth. Mo. P. A. i. e. hos casus antè commemo-
ratos וְיָשׁוּב מִכָּל צָרָה Quis est sapiens, ut
observet ista? Pi. vel, Sed quotusquisque sapiens est, qui
observet ista? Pi. ex JT. q. d. Heu! quam pauci sunt
qui istam Dei gubernationem perpendunt! Exclama-
tio querulatoria. Quis sapiens, &c? q. d. O utinam
homines sapiant, & hæc observent, Deum esse qui ex-
altat, & qui humiliat, &c. Recte vertunt d. & Ch.
Camp. in Gej. Quis est sapiens? humanā nempe sapientiā; (sic enim
sapientia interdum sumitur in S. Scriptura; licet ple-
rumque pro pietate accipitur;) tunc autem i vel ex-
pletivum est, vel, etiam vertitur; q. d. Qui sapiens est
in hoc mundo, humanæ suæ sapientiæ considerationem
providentiæ Dei addet, &c. Qui sapiens est observa-
bit ista, M. sim. Ti. Ca. Sy. Ar. Gej. nempe facta &
eventa hominum, Deique tum iustitiam, tum sapienti-
am, tum clementiam, &c. Interrogativum i ponit-
ur pro, ille qui; ut Coh. 5. 9. Confer Hof. 14. 10. b.
Solut sapiens tantam Dei benignitatem quæ hic de-
scribitur pro dignitate expendet. ¶ Et intelliget
(vel, intelliget, o. Ch. Eth. M. Mo. Gej. vel, animad-
vertent, Gej.) misericordias Domini? itā d. Ch. Mo. &c.
וְיָשׁוּב מִכָּל צָרָה Et considerabit (vel, deprehendetque,
Sy. & intelliget, Ca. & intelligetur, R. Moses in Mu.
ut animadvertantur, JT. & ut consideret, Pi.) beneficia
Domini? Ti. Nim. erga pios, licet his interdum male
fit, &c. Si tamen ad omnia quæ hic sunt attendimus,

comperiemus Deum esse Deum veritatis & misericor-
diæ. Nè ergo Deo tribuamus perversitatem, sed no-
stram potius imbecillitatem & stultitiam agnoscamus;
nos beatos existimantes quod ab ipso corripiamur. In-
telliget, ad verb. intelliget; mutatio numeri; quia
particula quis est distributiva. Intelliget, nim. sa-
pientum singuli quique. In hoc versu Epandōs est;
quā, ex duabus rebus prædictis, posterior primò resu-
mitur, & prior ultimo loco ponitur; quod AE. obser-
vat tanquam idioma linguæ Hebrææ. Cum autem
v. 42. res tum piorum tum impiorum memorentur;
ad posterius hoc revertere videtur, Quis est sapiens, vel
in infimo gradu? q. d. Qui non est planè bardus &
stupidus hæc observabit, & vel castigatione sui, vel ex-
emplis aliorum, admonitus, iustitiam Dei agnoscat, vi-
tamque emendabit, ut mala impendētia vitet, &c.
Deinde redit ad prius membrum de pios, five iustus, &
de his concludit quod obvium est, Ipsi intelligunt benigni-
tates Domini, toties in hoc Psalmo celebratas. Sed
hoc tantum ut conjecturam propono.

PSALM. CVIII.

Argumentum huius Psalmi idem est quod 60. Ea-
dem est materia, eadem quoque verba ab illo loco,
v. 7. Ut liberentur dilecti tui. Anteloquium duntaxat
mutatum est, sumptumque ex Psalm. 57. 8, &c. mutati,
ut credo, & moduli. In exordio Psalm. 60. David ur-
genti periculo turbatus est, & cum Deo satis graviter
expostulat: hic, contrā, lætus & triumphans de bene-
ficiis acceptis gratias agit, &c. Cur bis tractatur idem
argumentum nescio, nisi fortasse durius exordium
Psalm. 60. voluerit David corrigere atque emendare,
scilicet aliquandiu post superatum periculum. Imò
verò Argumentum Psalm. 60. aliud est, ut Titulus osten-
dit, ubi precatur adversus Syros, &c. hic verò & in
Psalm. 57. prædicatur Gentium vocatio. Psalmus hic
partim est eucharisticus, partim precatorius pro Regno
Christi per totum orbem propagandō. Occasio scri-
bendi sumpta est ex crebris victoriis Davidis, & incre-
mentis Regni ejus. Cum autem sciebat se typum
Christi gerere, Regnumque ipsius umbratile fuisse, ut in
eo gloria cœlestis Regni præfiguraretur, animum à suo
Regno ad spirituale Christi Regnum convertit, ejusque
amplificationem, &c. de qua magis lætatur quàm de
suis victoriis. Interea suas quoque victorias celebrat,
quas agnoscit divinitus datas esse, &c. Tandem petit
Deum porro adfuturum suo populo, &c. Hic Psalmus
confarcinatus est (cum exigua mutatione) ex duobus
præcedentibus Psalmis. Sex primi versus ex fine
Psalm. 57. v. 8, &c. reliqua ex Psalm. 60. 7, &c.

1. Canticum Psalmi] Vide Psalm. 30. 1. Canticum
& psalmus, Pi.

2. Paratum cor meum] Ad canendum. Ad te tuā-
que beneficia celebrandum. ¶ וְיָשׁוּב מִכָּל צָרָה Confirma-
tum, V. Mu. recordatione superiorum liberationum,
adversus præsens periculum. Sed prior expositio sim-
plicior est. ¶ Et psallam in (vel cum, Sy.) gloria
(vel glorificatione, Ar.) mea; itā d. i. e. in splendore
theo & statu felice: וְיָשׁוּב מִכָּל צָרָה Et canam,
five psallam, etiam gloriam meam, Mo. vel, etiam, o gloria
mea, Ti. Vel, etiam gloria mea, Ch. P. JT. Pi. Mu. Gej.
A. sub. ex præced. parata est, Mu. ex AE. vel, sub. ca-
nit, vel canet, V. Pi. A. Mu. ex K. ut significet se ex
animò cantaturum: vel, sub. est illud quod tibi cano;
vel, sub. est tibi canere, neque me patiar carere isto ho-
nore. Al. etiam cum anima mea, V. A. sub. canam, V.
etiam digniori membro meo, M. Et extolletur gloria mea,
Eth. [Ca. locum aliter reddit: ad canendum atque
cantandum. Agè, gloria mea; v. 2. Expergiscere, nabli-
um, &c.] Gloria hic est, vel, i. cor, five anima; id
quod in eo erat inprimis gloriosum & præstans; ut,
gloria Libani, Jes. 35. 2. Carmeli, Jes. 10. 18. & Arca
vocatur gloria, &c. P. Vel, 2. lingua; ut Psalm. 16. 9.
gloria mea, pro quo Act. 2. 26. lingua mea.

3. Exsurgam diluculo; sim. Gej. ex AE. P. וְיָשׁוּב מִכָּל צָרָה

Cum vigilavero in aurora, five summo mane; vel, cum excitabo vos in aurora, id est, cum sumam vos in manus ad canendum in Aurora: q. d. Per vos nē stet, o instrumenta musica, quin canam laudes Dei manē. Expergiscar inde ab aurora, Pi. Excitabo auroram, non Aurora excitabit me; q. d. Citior ero in laudando, quam Aurora in oriendo.

4. *Confitebor tibi in populis*] Vel, inter, five apud, populos; id est, Tribus Israelis, qui ob amplitudinem erant quasi totidem populi. Itā sumitur vox Jud. 5. 14. Psal. 47. 2. & 66. 8. Zach. 11. 10. Non leges & statuta populorum, non vis, non multitudo & auctoritas me abiterrebit, quod minus abnegem omnia præter te, &c. ¶ *In nationibus*] In omni hominum genere; inter Judæos, Gentes, &c.

5. *Quia magna, &c.* וְיָיָהוָה] Dicendo quod magna, &c. ut subaudiatur וְיָיָהוָה, & פִּי sumatur eisdem, five specificativē, non causaliter. Potest tamen causaliter accipi, Quia, &c. ¶ *Super cælos, מֵעַל מְעַל*] Inter leves variationes hujus Psalmi à Psal. 57. & 60. hæc una est; pro מֵעַל מְעַל Psal. 57. 11. hic est מֵעַל, ad exprimendam misericordie Dei amplitudinem, quam significat non modò supra cælos esse, sed inde continuari & descendere ad nos omnium infimos, & ad omnia intermedia. Unde etiam confirmatur nostra versio מֵעַל מְעַל, quod reddimus, non, *nubes*, sed, *æthere*, five corpus cælorum, æthereos illos orbes ubi Sol & stellæ sunt. Sumendo itaque מֵעַל pro aere, hæc duæ phrasæ perfectè conveniunt, מֵעַל desuper aereas regiones, & מְעַל usque ad cælestes orbes; ut prius מֵעַל profunditatem, posterius מֵעַל altitudinem, ejus denotet. Pro מְעַל, ponitur מֵעַל; nē quis clementiam Dei certis finibus circumscribi putet, innuit eam longissimè supra omnes eminere cælos. Porro, quoad connexionem præpositionum in מֵעַל, sciendum, ut alibi מְעַל, itā hic מְעַל, redundare. ¶ *Veritas tua*] Sub. pertingit, Pi.

6. *Exaltare super cælos*] Altus esto, aut cognoscaris. Tribue mihi plenum Regnum: itā enim patefiet te exaltatum esse, &c. ¶ *Super omnem terram*] Nempe Israelis: vel, totum orbem.

7. *Ut liberentur*] A tyrannide posterorum Saulis, per meam Regni administrationem. Altera pars Psalmi, quæ propositionem continet. ¶ *Dilecti tui*] Pi Israelitæ. Declarat quæ sit gloria Dei, nempe, liberare dilectos.

8. *Locutus est*] i. e. Juravit se daturum mihi Regnum, &c.

10. *Mibi alienigenæ amici facti sunt*; itā o. Æth. sim. Ar. וְעַל פִּי שֶׁל אֲרָמִיָּהוּ] Super (vel contra, JT. Pi. vel in, Ca.) Philistæam, five Palestinam, jubilabo, Ch. M. P. Ti. Pi. vel, clamabo, Sy. Gej. clangentem agam, JT. adoream sonabo, Ca. Triumphabo victor; quod in altero Psalmi per sarcasum, Philistæis exprobraverat. In Psalm. 60. 10. est מְעַל, (quod tamen nuda est præpositio, nec vertenda, super me, sed tantum, super,) & וְעַל פִּי שֶׁל אֲרָמִיָּהוּ jubila tu, o anima mea, vel, o coetus Israelitarum, super Palestinam. Judæo-Ar. hic vertit, percutiam, vel conteram, ibi, percutientur, vel conterentur, quasi וְעַל פִּי שֶׁל אֲרָמִיָּהוּ sumpsisset sensu frangendi.

11. *Quis deducet, &c.*] Hæc verba occurrunt etiam Psal. 60. 11. sed alio sensu. Nec novum est in Libris Sacris, imprimis poeticis, verba de uno subjecto dicta ad aliud transferre. Occasio hujus Psalmi videtur esse expugnatio Rabbæ 2 Sam. 12. 29. sicut subjectum Psal. 60. erant præclara facinora Joabi in Titulo commemorata, quæ erant velut præludia ad receptionem metropolis, &c. Quod ergo Psal. 60. dictum erat per modum voti, five petitionis, hic repetitur per modum triumphi præque gloriationis: Deus locutus est, v. 8. & nunc præstitit, 11. Quis deducet, &c. Jam quærant id qui antè deridentes quærebant, &c. Nonne tu, o Deus, qui repuleras, &c. Id ex eventu constat, Deo nobis victoriam dante. [Reliqua hujus Psalmi exposita vide ad Psal. 57. & 60.]

PSALM. CIX.

ARGUMENTUM. Hunc Psalmum composuit David cum Saulem fugeret, essentque in aula (Doeg & alii) qui calumniis Regis animum accendebant, &c. Non dubium autem est quin David in cogitatione suorum periculorum Christum respexerit, ejusque ærumnas & passiones. Conveniunt omnia cum historia Christi, & poenis quas Judæi luunt, &c. Contra Judam proditorem & alios impios [scriptus est.] Psalmum hunc *Ischarioticum* vocavit Ecclesia, quod in Achitophelim, ut credibile, scriptus esset, cui multa cum Juda Ischariote communia; cui propterea verba quæ hic posita sunt commate 8. aptarunt Apostoli Act. 1. 20. Verum ex toto Psalmo constat non de Achitopheli agi, sed de Juda & Judæis hic sermonem esse; & sic accipiunt Chrysost. Hieron. August. Theodor. Euthym. &c. Et hanc prædictionem in Juda impletam asserit Petrus Act. 1. 16. Confer Joh. 17. 12. Partes Psalmi sunt quatuor. 1. Opem Dei implorat adversus hostium calumnias, dolos, &c. de quibus longam querelam texit. 2. Diras imprecationes fundit, &c. 3. Iterum petit auxilium. 4. Promittit gratitudinem. Hoc Carmen possumus appellare *Aegæ*, five, ut Virgilius, *Diras*. Multum habet hoc de spiritu Legis. In Evangelio & Apostolis nihil tale. Quin & pro illo 2 Tim. 4. 14. summæ vetustatis & auctoritatis manuscripti habent, ἀποδιδόσθαι. Usurpavit nihilominus & has voces Ecclesia in Depositionibus Episcoporum sensu ἀποδοῦναι, & ut peccatoribus horrorem incuterent ipsis salutarem. Sed iniqua, imò prophana, est hæc censura adversus Hiero-Psaltem hic lata. Spiritus Dei unus est, Eph. 4. 4. & ab eodem Spiritu directi sunt veteres V. & N. T. ut constat ex Neh. 9. 20. Psal. 51. 13. & 143. 10. Esa. 63. 10, 11. 2 Cor. 4. 13. Distinguendum omnino inter carnalem imprecationem, ex vindicta profectam; & prophetica maledictionem, quæ Prophetæ à Dei Spiritu agitati loquuntur. Deus enim uti justo judicio impiis dira quæque immittit, itā minari quoque & prædicere illa potest.

1. *Deus, &c.* אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי] O Deus laudis meæ, V. Pi. Mar. Mu. &c. i. e. Quem laudo, in quo glorior (non, ut illi, in malitia;) aut, quem laudare constituo: vel, qui laudas & justificas me contra hostium calumnias, Num. 12. 7, 8. Rom. 2. 29. 2 Cor. 10. 18: vel, qui mihi materiam te laudandi subindè suppeditas, defendendo me, &c. Itā fidem suam confirmat: q. d. Me sapius exaudisti; ergo idem postea facies: Tu enim tibi semper similis es. Vel, laus mea, Ham. vel, gloria mea, Ham. ex Ch. vel, gloria mea, Sy. Carminis & gaudii mei; unicus author omnium bonorum meorum, in quo glorior & lætor, &c. ¶ *Nē taceris*] i. e. Nē te contineas. Nē conniveas ad hostium meorum petulantiam.

2. *Os peccatoris*] Vel, impii, M. P. &c. vel, impium, Ca. Sed tunc esset in forma absoluta. ¶ *Et os dolosi*; itā o. Ar. P. Mo. A. &c. מִן הַמִּדְּבָרִים] Dolosum, Sy. JT. Pi. perfidum, Ca. dolo plenum, M. doli, vel fraudis, i. e. dolosi; quo dolosus uti solet. Vel, viri doli, Pi. ¶ *Super* (vel contra, o. Ar. Sy. JT. Pi.) me apertum est; sic o. Ar. &c. פָּתוּחַ] Patent, vel patuerunt, Ti. Gej. aperuerunt, Ch. Mo. A. sub. se, A. Sy. JT. Pi. Apertè locuti sunt apud Saulem quod omni arte coram me tegerent ac dissimularent; quod pertinet sequens membrum. Palam, audacter, copiosè proscindunt famam meam. ¶ *Locuti sunt* (isti, nempe delatores,) adversum me; itā LXX, Ch. Æth. Ca. מִן הַמִּדְּבָרִים] Mecum, Mo. Ti. Mu. Gej. Locuta sunt ora istorum mecum, Mu. obloquuta sunt mihi, JT. ¶ *Lingua dolosa, פֶּה שָׁרָר*] Falsitatis, Mo. mendacii, V. mendaci, Ch. P. Pi. &c. i. e. sermone ficto; q. d. Aliud loquuntur me præsentè, aliud, me absente. Falsè, Ti. quæ mentiretur amicitiam, & fucum servaret.

3. *Et sermonibus odii*; sic o. Ch. Ar. Mo. Mu. &c. מִן הַמִּדְּבָרִים] Odiosis, M. P. V. Gej. JT. inimicis, Pi. Ca. ex odio profectis;

^a Pi. Gej. fecit; nil nisi odium spirantibus. At quomodo hoc
sic Ti. convenit cum lingua fallace, five blandiente? Resp. 1.
Bene: blanditur enim hypocrita quia odit; & odium
blanditiis tegit. 2. De diversis temporibus intellige.
3. Vel, ^b ^c ^d ^e ^f ^g ^h ⁱ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} ^{sm} ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} ^{tm} ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xx} ^{xy} ^{xz} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{yx} ^{yy} ^{yz} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} ^{sm} ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} ^{tm} ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xx} ^{xy} ^{xz} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{yx} ^{yy} ^{yz} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra}

illuc^f, de loco in locum^g, victus quærendi causâ^h, nullibi fixam habeant sedem. Hic versus deest in Syro, non autem in Ch. Ar. Æth. & c. ¶ *Et mendicent*; ita o. M. P. & c. *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* ¶ *Et postulent*, Mo. Gej. Crescit calamitas. Miserum est, errabundam sive vagabundam vitam vivere, Gen. 4. 12, 14. Jes. 16. 2. sed multo ærumnosius est, nihil in incerta ista fuga habere proprii, sed omnia ab aliis precibus & lacrymis extorquere, & c. ^k. *Postulent*, locum scilicet non habitatum, ubi illis quiescere liceat^l. ¶ *Et ejiciantur de habitacionibus* (vel *οικονόμοι*, i. e. *ruinosis habitaculis*, Ham.) *suis*. Itā Æth. Ar. Pro *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ*, legisse videntur *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ*. Judæis id congruit, quorum urbs & Templum eversa erant, & ipsi ex ipsis ruinis expulsi, nec permissum eis ibi ædificare vel incolere. Sed altera lectio *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* præferenda est^m. ¶ *Et querant* (sub. *viatum*, sive *stipem*, P. Ti. Mu. JT. Gej. & c. quod ex circumstantiis textus facile eruiturⁿ), de desolationibus, sive vastitatibus, (vel *desertis*, P. locis *desolatis*, M. V. JT. Pi. *ruinosis edificiis*, Ti.) *suis*, Mo. Mu. & c. (h. e. è domibus suis eversis ac vastatis; vel, è parietinis, in quibus dum hinc inde miseri oberrant noctem transigere coguntur^o), sub. *egressi*, vel *prodeuntes*, P. Pi. Mu. Malim^p *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* non significare hîc motum è loco, sed causam quæ eos ad mendicandum adigat^q. Sic verto, *Et querant stipem ob loca desolata sua*, sive, *ob desolationes suas*, Di. sim. Gej. i. e. ob vastatas domos, arva, & c. Sic accipio Chald. *Et mendicent, & requirant*, ex quo facta est vastatio eorum; i. e. Postquam omnia eorum vastata fuerint, coguntur propterea mendicare^r. Sensus, Domi & foris anxie quærant unde vivant^s. Luculenter hîc depingitur Judæorum conditio ex quo Christum crucifixerunt: vastata est eorum patria, ipsique inde ejecti; vagantur de loco in locum, ubi vis dispersi; lucri avidissimi sunt, & inter medias divitias pauperrimi, & c. Extremum est malum mendicitas: & optabat quidam mori potius suos, quam mendicare^t.

¶ *11. Scrutetur fenerator omnem substantiam ejus* Itā o. Quærat undique bona in rem judicatum^v. Legerunt *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ*. Resp. 1. Affinitate forsan literarum decepti legerunt *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* pro *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ*. [Non itaque varia hîc statuenda est lectio.] 2. Vel, quia *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* est litera servilis, putabant *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* idem significare quod *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ*, idem scilicet quod *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* scrutari. Sic *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* & *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* affines habent significationes; item *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* & *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ*. ¶ *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* Illaqueet, sive Irretiat, (emphaticè, q. d. Ad se avertat & intercipiat, velut laqueis^z: vel, *Discutiat*, Ar. Colliat, Ch. Nexu obliget, Ti. *Obstridum teneat*, hypothecæ scilicet jure^z), fenerator (vel creditor, Ar. Ca. dominus manus, Æth.) omnia quæ ei, vel ipsius, sunt, sive, quæ habet, P. M. Ti. & c. nempe exactione usurarum^b. Respicit obligationes, quibus, quasi laqueis, implicatos debitores tenent feneratores^c. Verto, *Exigat*, sive *Diripiat*, & c. Ham. ex Ch. cui verba sequentia congruunt; à *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* concussit, exegit. Id malim quam, *Illaqueet*, & c. quasi à *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* illaqueavit, quo sensu Chald. accepit Psal. 38. 13^d. ¶ *Diripiant alieni*. Sive extranei, omni commiseratione carentes, quique horum regionem vastaverant^f. Vel, feneratores intellige, qui tales erant, quia Judæis non permissum erat fenerari fratribus: vel, *alieni*, i. e. ex alia familia^g. ¶ *La-bores ejus* i. e. Bona labore parta^g.

¶ *12. Non sit illi adjutor*, *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* ¶ *Extendens* (vel *protrahens*, Mo. vel *prorogans*, V. vel *exercens*, Gej.) *misericordiam*, sive *benignitatem*, Mu. Gej. P. & c. i. e. eleemosynam faciens^h; ideoque ille fœnore fumere cogaturⁱ.

¶ *13. Fiant, & c. וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* ¶ *Posteritas ejus fiat in exterminium*, M. vel, sit excidio addicta, sive obnoxia, JT. Pi. Ti. Heb. *ad excindendum*, Pi. sim. o. Ar. Æth. V. Gej. Mu. *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* (quod aliàs de extremitate loci vel temporis usurpatur) sign. etiam *posteror*, ut Dan. 11. 4. Amos. 4. 2. & 9. 1^k. Al. *Novissimum* (vel, *Finis*, Ch. Sy. *Exitus*, Ca.) *ejus excidatur*, P. vel, sit ad succidendum, Mo. Verbum activum sæpe est passivæ significationis, ut Psalm. 32. 9. & 36. 3^{*}. Vel, sit excidium, Ca. sit ad interitum, Ch. Sy. Ham. Congruit sequentibus, ut hic versus contineat exitium tum ipsius

tum liberorum; quod convenientius est, quam ut contineat tantum liberorum exitium & deletionem, quæ idem sunt^l. [At in Psalmis idem aliis verbis repeti antè non semel notatum.] ¶ *In generatione una* i. e. Sublatis posteris, in una ætate ejus memoria excidat^m. Legerunt *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ*. ¶ *In generatione* (vel *ætate*, Tig. not.) *altera*, Ch. M. P. Mo. V. & c. sic Sy. h. e. tertiâ, nimirum nepotibusⁿ. In altero seculo, Ti. In vita futura^p. ¶ *Deleatur nomen ejus* Itā o. Ar. Æth. vel, eorum, Ch. Sy. M. Mo. & c. patris scil. & liberorum^q. [Ca. totum sic reddit, in posterum deleti illorum (liberorum scilicet ejus) nomine.]

¶ *14. In memoriam redeat* (vel *revocetur*, Gej.) *iniquitas patrum ejus* ¶ Pro, eorum: Mutatio numeri^r. Sic nempe ut eam in illo puniat, juxta Exod. 20. 5^{*}. Deus peccata illius semper sibi proponat in æternum punienda. Humanitus dictum^s.

¶ *15. Fiant contra Dominum* ¶ Heb. *Sint* (peccata illa in præced. versu) *coram Domino*, Mu. Pi. & c. i. e. Consideret Jehova illa^t.

¶ *16. Et persecutus est* — *inopem*, & c. ¶ h. e. Me hominem afflictum^v. ¶ *Et compunctum*, & c. *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* ¶ *Et contritum*, sive *compunctum*, (vel *dolentem*, Sy. Ti. vel *agrum*, Ca. sim. JT. Pi. vel, *quendam humilem*, Ar.) *corde*, sive *animo*, Mo. Ch. P. Sy. Ti. & c. *ad interficiendum*, sive, *ut interficeret*, Mo. P. Ti. Ar. sim. JT. Pi. vel, *ad necem*, Ca. sim. Ch. Sy. Junge cum præced. *persequitur*^z. *Ut interficeret contritum corde*, M. Gej.

¶ *17. Et dilexit maledictionem* ¶ [Exponunt, vel, 1. passivè, & de se;] quâ scil. execrabilis sit Deo bonisque omnibus; quâ malè sit ipsius animæ, corpori, & c. ^a. Visus est ex operibus suis maluisse execrationem Dei, quàm beneficentiam^b. *Dilexit*, non formaliter & intentionaliter, sed materialiter & consequenter; q. d. ita se gessit ac si diligeret, & c. Confer Prov. 8. 36. & 17. 19^c. Pleno quasi impetû in illam proruit per impietatem & contumaciam^d. *Dilexit scelera*, quibus adhæret maledictio, tam Dei quàm hominum^e. [Vel, 2. activè, & de aliis.] Locum sic reddimus, *Et optavit ut maledictio obveniret ei*, JT. (Heb. *amavit maledictionem*, ut eveniret; Trajectio:) i. e. Toto studio incubuit, ut bona averterentur à viris bonis, & mala obruerent eos. Sic accipiendum esse hunc locum docent ipsa tempora verborum^f. ¶ *Noluit benedictionem* h. e. Neglexit virtutem, seu pietatem, quam sequitur benedictio^g. ¶ *Et elongabitur* (vel, *et elongavit se*, P. vel, *ideo longè recessit*, V.) *ab eo*, *וְלֹא יִשְׁכְּנוּ* ¶ *Illa igitur procul sit ab eo*, Pi. Probat eum diris omnibus dignum esse, ut qui illas suis sceleribus attraxit, & c. ^h.

¶ *18. Et induit* (i. e. certissimè induet, more propheticoⁱ; vel, *induat*, Mu.) *maledictionem sicut vestimentum* ¶ Itā P. Pi. Gej. & c. *Induatur maledictione tanquam veste interiore*, M. sim. Mu. Sequens versus indicat hîc vestimentum interius, quodque propius corpus contingat quàm zona, esse intelligendum. h. e. Totus, quantus quantus est, operiatur maledictione usque ad cutem^k. ^l Mu. Significat arctam, perennem totalemque maledictionis adhæSIONem, quâ miser homo eâ involvitur sicut Hercules veste veneno tinctâ, quam, cùm gravissimè ureret eum, frustra avellere conatus est, cùm ita penitus adhæisset, ut revelli sine carnibus non posset^l. Al. Hebraismus est, pro, Ornabit se maledictione ut vestimento^m. ¶ *Et intravit* (et illa ingressa fuit, Pi. vel *penetrabat*, Ga. vel, *intret*, Mu.) *sicut aqua in interiora ejus* ¶ In omnia intestina aut viscera ejus, instar aquæ potæⁿ. Crescit & altius atque altius assurgit oratio^o. Non modò forinsecus, instar vestis, in fortunis vel familia deprehendatur; sed penitissimè se infinet, instar aquæ in stomachum, & c. descendentis, inque naturam bibentis conversæ^p. q. d. Interiùs exteriùsque sit infelix^q. Quod hîc dicitur *de aqua & oleo*, intelligo de voluptate quam ex maledictis percepit, non secus quàm sitiens ex aqua, & infirmus quum ungitur oleo^r. *Sicut aqua* ab hydropico cum voluptate hausta, sed tantò graviùs postmodum angens^s. ¶ *Et sicut oleum*, & c. ¶ Quo quis perungit corpus ad curandum ossium dolorem, cujus vis in ossa & medullas penetrat^t. Oleum longè subtilius est, & vehementius penetrat, quàm aqua; insensibiliter item & sine strepitu tacite se infinuat,

finuat, Ezech. 32. 14. & proxima quæque pervadit. Post **מִדְּמִי** medium, quod mollius est, subjicit **offa**, tanquam corporis basin, &c. ut nihil intactum maneat in his catharmatis. Efficaciam maledictionis denotat, quæ in viscera & ossa penetraret, ut Num. 5. 22*.

19. **Fiat** (vel, **Sit**, Ch. M. P. Mo. &c. vel, Idcirco fiat, Pi. nempe (non, maledicentia, ut quidam volunt, sed) **maledictio** illa, ex v. 18 v.) **ei sicut vestimentum quo operitur**; ita Mu. &c. vel, quo operiat se, P. vel, **involvatur**, Ch. M. V. vel, quod induat, Ti. sim. Pi. 17 **כְּבִגְד יִסְתַּר** **Adsit illi: tanquam panno amicitiat se**, JT. Vestem externam hinc intellige; sic & maledictionem, quæ palam fit & ab hominibus conspicitur. Maledictio, quam in viros bonos procuravit, involvat & constringat ipsum. **¶ Et sicut zona (vel cingulum, M. sic Ch. P. Ti. Mo.) quæ (vel quo, M. P. &c.) semper præcingitur** Vel, accingatur, M. P. Ti. Verum pronomen **foem.** non bene convenit cum **מִי**, quod mase. est. **¶ וְלִי זֶנֶת** **Et in zonam, sive cingulum, vel, pro zona, semper præcingatur illa**, Mu. sim. Ch. JT. Mo. maledictione scilicet; nam pronomen est **foem. gen.** Confertur maledictio cingulo, quod arctè adhæret, firmiterque constringit; idque non certo forsan tempore, sed jugiter. Confer Jes. 11. 5. & Jer. 13. 1, &c.

20. **Hoc opus, &c.** Ità o. Ar. Æth. M. Mo. A. **Opus**, pro mercede operis; ut Levit. 19. 13. Job. 7. 2. Esai. 49. 4. Ezech. 29. 20 f. **¶ וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** **Hæc merces, &c. P. Pi. Ca. Gej. sim. JT. Hoc operæ pretium, V. Hoc supplicium eorum.** Mutat numerum, ut imprecationes cum Juda Judæos involvant. Concludit tandem David suas imprecationes, affirmatque non fore irritas, sed certò eventuras, & quidem à Domino, idque omnibus hostibus suis. Merces pro pœna, per metaphoram **מִזֶּה הָעֵת**. **¶ Apud Dominum** Vel, à Domino, tanquam iusto iudice: quo simul privata præscinditur vindicta. **¶ Et qui loquuntur (i. e. consultant & decernunt, ut loqui sumitur i Reg. 22. 23. vide & Jer. 11. 17. vel, & obloquentium, JT. & loquentium, Pi. Gej. Cohæret cum **וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת**, non obstantibus interjectis vocibus **וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** mala (vel malum, Mu. Gej. &c.) adversus animam (i. e. vitam) meam] i. e. Calumniis suis mihi perniciem struunt. Loquentes malum hinc sunt, tum convitiatores, tum confiliorum iniquorum auctores P.**

21. **Fac (vel, exerce, JT.) mecum** Ità o. P. Mo. Mu. A. &c. vel, erga me, JT. Pi. Sub. bonum, sive misericordiam, sive benignitatem, Mar. Sipporn. in Mu. Pi. A. Gej. JT. ex membro seq. & ex locis parallelis, Psal. 86. 17. & 119. 65, 124. & 18. 51. Confer Psalm. 103. 10*. **Fac mecum: Locutio Latine similis, pro, Tuere partes meas, & nè discede à me. Sic i Sam. 14. 6, 32, 45. Verbum **וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** absolute, Dan. 11. 32. & alibi. **¶ וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** Effice mecum, Coc. age mecum, Ch. Sy. præsto mihi adfir, Ti. transige meum negotium, Ca. utere mecum misericordia Ar. sim. Æth. **¶ Quia suavis (vel bona, Mu. &c.) est misericordia tua** i. e. Facilis & prompta ad subveniendum, saluberrima & jucundissima. Confer Psalm. 69. 17*. Quoniam erga omnes misericordia uteris, nè me desere v.**

22. **Quia egenus, &c.** Misericordia autem Divina patet gratia, juxta Jes. 66. 2*. **¶ Cor meum conturbatum (vel vulneratum, sive confossum, P. Mo. JT. Pi. sim. M. Ti.) est (vel, trepidavit, Ar.) intra me** Ità o. sim. Sy. Ar. Nempe acutissimis doloribus. Significat se lethaleriter sauciatus b.

23. **Sicut umbra, cum declinat** Ità o. Ti. M. JT. Pi. Mu. &c. sim. P. Mo. Ca. Occasum versùs; quando singulis penè momentis variatur, aliter quàm in meridie, &c. Vel, quæ, inclinante jam die, assidue crescit, & tenebris noctis propinquior fit. Vel, ut umbra declinans subito sive velociter abit, occultato Sole mox evanescit. **¶ Ablatus (vel consumptus, Ch. sim. Ar.) sum; ità o. **וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** Ambulavi, Mo. abeo, P. Ti. pertransi, M. discedo, Ca. abire cogor, JT. Pi. sim. Gej. Heb. ire factus sum, Pi. A. i. e. Vel, ex uno loco in alium; vel, ad sepulchrum, ut Psal. 58. 9. Vide & i Par. 17. 11. & Psal. 102. 12. Significat mortem Messie fuisse violentam & cruentam. **¶ Excussus sum; ità o. Sy. Ar. Æth. **וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** Excussor, M. P. Ti. i. e. in-****

stabilis factus sum; cogor subindè locum mutare k. v.

Exagitor, JT. Pi. A. Ang. excusio me huc illuc, Mu. ¶ Sicut locustæ Quæ nullibi fixam habent sedem, sed huc illuc saltitant, & perpetuò moventur, cum sint animalcula timidissima, Job. 39. 20. Nah. 3. 17. & gregatim interdum sublatæ vento in maria vel stagna decidunt, Plin. 11. 29 p. Sic Exod. 10. 19. Sic David, à Saule (vel potius ab Absalom) fugatus, loca subindè mutare coactus est, & nusquam tutam & certam sedem reperire potuit.

24. **Genua mea infirmata (sive debilitata, P.) sunt; ità o. Sy. Ar. Æth. **וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** Vacillant, sive nutant, Ti. M. Ch. labant, JT. Pi. Ca. ¶ A (vel præ, Ti. JT. &c.) jejuniò** Ità o. P. &c. Ob assiduum jejunium: tum voluntarium, ut Psal. 35. 13; tum involuntarium, sive coactum; præ victus inopia; vel, quum præ cruciatu tæduit cibum contingere. De rerum inopia hinc loquitur. **¶ Et caro mea immutata est propter oleum** Ità o. i. e. Propter olei usum loco solidioris cibi: vel, propter defectum olei, Æth. T. Gen. sive unguentis, Ar. quoungar; & carentiam delicatiorum ciborum quibus nutriar. **¶ וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** Emaciata est sive macruit, sive marcuit, (h. e. excidit, vel exhausta est,) à pinguedine, P. Mo. Mu. Gej. pristina scilicet; h. e. Corpus meum, amisso succo, contabuit & exaruit, ob frequentia jejunia & itinerum difficultates; ut nullus in me superfluit succus vitalis, &c. Confer Psal. 22. 16. **¶ וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** ut ante verbum infinitum aliàs, ità hinc ante nomen, negationem includere videtur, quam Sym. expressit, **וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** à non-unctione. Vel, absque pinguedine, Ch. A. nam **וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** valet absque, Job. 21. 9. Vel, exhausta pinguedine, JT. Pi. vel; propter deficientem pinguedinem, M. defectu pinguedinis, Ca. Glass. A. ac si ellipsis esset vel particulæ negativæ, vel nominis **וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** defectus. Sic Gen. 18. 28. ob quinque pro, ob defectum quinque; Jer. 48. 45. In umbra Chesbonis subsisterunt **וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** defectu roboris; Thren. 4. 9. transfixi **וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** præ frugibus, i. e. præ defectu frugum; & i Cor. 7. 2. pro fornicatione, i. e. ad vitandam fornicationem P. [Ti. sic reddit, & detracta pinguedine alius jam habitus est corporis mei.] **¶ וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** propriè mentiri, negare, sign. etiam quamvis frustrationem, sive destitutionem, vel defectionem; q. d. Caro, vel corpus, abnegat quasi, vel penitus amittit, pinguedinem priorem, i. e. marcescit. Confer Job. 16. 8. **¶ Opprobrium illis** i. e. Extrèmè probrosus; abstractum pro concreto: quum scilicet me exhaustum conspexerunt. Id quod illos in commiserationem pertrahere debuit, in risum verterunt. **¶ Insuper ego proderunt (vel, Vident, P. Gej. Mu. Videntes, JT. Quum vident, Pi. Quamprimum conspiciunt,) me, (in tam miserabili statu,) & moverunt capita sua** Perludibrium. Confer 2 Reg. 19. 21. Job. 16. 4. Ps. 22. 8. Christo apprimè hoc congruit. **¶ Videbunt, & movebunt: Copulativum enunciatum vim habet enunciativi relativi temporis.**

26. **Secundum misericordiam tuam** Quæ erga ceteros mortales (in te sperantes) uti soles, & quæ erga me jam sæpe usus es.

27. **Et (vel, Vt, Ca. JT. Pi. Sy. Ar.) sciant** Ità o. Ch. M. Mo. Pi. &c. Vel, agnoscant, JT. Sy. sim. Ar. vel, experiantur, intellige, & confiteantur. **¶ Cognoscent, manifestè scilicet & ineluctabiliter convicti. ¶ וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** Et sciant omnes, Mu. non tantum hostes, sed etiam fideles: est enim locutio indefinita, sive impersonalis. **¶ Quia (vel quod, M. P. sim. Mu. Gej. Sy. Ar. JT. Pi. &c.) manus tua (sub. su, Ch. M. Gej.) hæc** Ità o. Æth. Ch. M. &c. vel, hoc, Mo. Pi. &c. i. e. hæc res, (foem. ponitur neutraliter,) mei liberatio, & illorum perditio: & manus, i. e. effectum manus. **¶ וְהָיָה לְךָ מִזֶּה הָעֵת** Hoc opus esse tuum, Ca. hanc tuam esse potentiam, Ti. Quod non casu eveniant talia, nec astutia aut viribus humanis, sed solâ tuâ ope ac directione. Petebat David non vulgari modo servari, sed insigni aliquo miraculo, quod hostes vel inviti cogerentur fateri &c. Non enim suæ, sed Dei, gloriæ studebat, quæ tum maxime propagatur quum palam fit Deum suis, ubi opus est, præsto esse. Chald. versum aliter accipit, **¶ Et sciant quod plaga tua hæc** q. d. Cognoscant, te volente, & certo tuo consilio, tot mala mihi accidisse, postquam tu mihi

- ¹ Mu. mihi salutem attuleris, illis profligatis & everfis ¹.
 28. *Maledicent*; ita P. 177¹.] *Maledicunt*, Gej. vel, permissivè, *Maledicant*, Gej. Mu. *Ut maledicant*, JT. *Maledicant* sanè, Pi. Discamus exemplo Davidis maledicta despiciere. Vide 2 Sam. 16. 11, 12^k. ¶ *Qui insurgunt in me confundantur*, 177¹.] *Insurgent*, (vel, *insurrexerunt*, Mu. Gej. vel, *Ergo, insurgant*, nim. adversus me, ut Psal. 27. 12. & 54. 5¹.) & *confundantur*, Q. in V. vel, *at confundantur*, five *erubescant*, Mu. Pi. Ponitur hic præter. 177¹, pro fut. 177¹, ut docet sequens membrum^m.
 29. *Operiantur sicut diploide*, 177¹.] *Quasi pallio*, quæ vestis est extima, & ad talos demissaⁿ, quæq; totum ferè exterius obtegit hominem^o. q.d. Pudeant toti, & palam^p.
 30. *Confitebor*, &c.] Tandem securus repulsæ à Deo, pollicetur se illum impensè ac palam prædicaturum^q.
 31. *Quia* (vel. *Quod*, Pi. V. Gej. &c.) *astitit* (vel *adstet*, Gej. V. vel *assistat*, JT.) *à dextris* (vel, *ad dexteram*, Pi. Gej. Mu. &c.) *pauperis*] Davidis, vel Christi^t. Scil. ad ipsum juvandum^{*}; ut Psal. 16. 8. ubi tamen pro ^h est 177¹. Contrariò modo phrasis hæc sumitur pro ^h est 177¹. Ibi autem 177¹ construitur cum 177¹ super, contra, & sign. *adversari*; hic, cum ^h ad, & sign. *defendere*, & adesse alicui ad latus^{*}. Ut accusator stetit ad dextram, &c. v. 6. ita & Deus hoc loco tanquam advocatus & defensor, &c. ¶ *Ut salvam faceret à persecutibus* (sub. me, Ar.) *animam meam*; ita ^o. Ar. 177¹.] *Ad salvandum*, vel, ut *servet*, five *servaret*, (sub. eum, P. JT. Ca. nempe pauperem^z), *à iudicibus* (sub. iniquis, M. V. vel, *à iudicantibus*, P. vel, *à damnantibus*, Coc. vel, *à iudicio*, Sy.) *animæ*, vel *animam*, ejus, P. Mo. sic Ch. Sy. &c. i. e. à Principibus & magistratibus, in quorum potestate & arbitrio est vita ejus^{*}: à damnantibus & persecutibus eum^b. Vel, *ab eis qui vitæ ac necis arbitrium in eum sibi arrogabant*, Ti. Eum ab ejus vitæ condemnatoribus defendens, Ca. *Judicare* hic, pro *damnare*, & *anima*, pro *homine*, per synecdochen^c. Dubium est num 177¹ jungendum sit cum 177¹, an cum 177¹: sed parum interest; qui enim eripit à condemnatoribus *animæ*, eo ipso *animam* eripit. Sed majoris momenti quæstio est, quid 177¹ hic sign. 177¹ communiter sign. *judicare*, five *damnare*, interdum tamen, in *ius* vocare, *accusare*, vel, *iudicio contendere*: unde & 177¹ non modò *pænam*, vel *iudicium*, five *sententiam judicalem*, sed etiam *quæstionem*, five *controverfam*, *crimen*, sign. Chald. hic habet 177¹, à 177¹, quod sign. & *judicare*, & *iudicio contendere*: quo [posteriore] sensu sumitur *xpivēdru* 1 Cor. 6. 1. Ità & hic accipio. Davide enim de se & suis loquente tanquam *pauperibus*, & de adversariis tanquam 177¹, commodissimum erit verbum accipere sensu *adversandi*, vel *persequendi*. Ità antè vocantur v. 20. 177¹, id est, *adversarii*, *accusatores*, *ἀνιδνοί*, id enim vox Heb. propriè sign. & loquentes (h. e. agentes, ut loqui sæpe accipitur,) *malum contra animam*, five *vitam*, ejus; quod congruit cum hac phrasi, *adversarii animæ ejus*, five, *qui eam oppugnant*, vel, *cum illa contendunt*. Nam licet bello, non iudicio, cum ipso contenderent; hostilis tamen oppositio verbis forensibus non rarò exprimitur^d. *Judicare*, pro *damnare*, ut Luc. 19. 22. Joh. 3. 17. & 12. 48. & 16. 11. & Rom. 14. 22^f.

PSALM. CX.

- ARGUMENTUM. Psalmus hic propheticus est de Christi Regno & Sacerdotio^a; & inter omnes Psalmos eminere videtur qui de Messia agunt^b. Judæi recentiores, quorum obtusi sunt sensus in lectione Veteris Testamenti, hunc Psalmum exponunt, vel, 1. de Abrahamo^c. Psalmus hic conscriptus est, vel, ab Eliezer Abrahami servo, post stragem Regum à domino suo factam^d: vel, à Melchisedeco^{*}. Vel, 2. de Davide, de quo hunc Psalmum scripsit aliquis de Cantoribus^f. Verùm de Davide, aut alio puro homine, intelligi non posse certo certius est. Cui enim homini vel Angelo dixit, *Sede ad dexteram*, &c? Quis homo sacerdos in æternum? Non certè David, quod ejus tem-

pore vigeat sacerdotium Aaronicum, quo tempore nulla insolita & nova sacerdotii dignitas erigi potuit. Et cum de Rege agatur qui simul Sacerdos sit, non legalis, sed alterius ordinis, non possit alius esse quàm Messias^f. Et quis Dominus Davidis præter Deum? Riv. Vide Matt. 22. 43, &c. Quare de Messia dicta hujus Psalmi accipiebant ipsi Pharisei: vide Matt. 22. 44. Vide & 1 Cor. 15. 25. Eb. 1. 13. & 10. 13^g. Variè interpretantur Judæi hunc Psalmum, ut ejus sensum Christianis eripiant^h. Sed veteres Hebræi non dubium est quin de Messia intellexerintⁱ. Unde dicit R. Joden in nomine R. Chija super Psal. 17. *Deus sanctus—collocabit Regem Messiam ad dexteram suam, sicut dictum est, Dixit Dominus Domino meo, &c. Et R. Jizhac Arama super Genesim, Non invenimus hominem cujus prophetata sit natiuitas ante natiuitatem patris & matris sue, nisi Messiam—Ideo præsignavit, A vulva ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ, h. e. Antequam crearetur vulva genitricis tuæ, prophetata fuit natiuitas tua. Et hoc pertinet illud, Ante Solem propagabitur nomen ejus; quoniam antequam crearetur Sol, subsistens & firmum erat nomen Messie nostri, fuitque sedens ad dexteram Dei: & hoc est quod dicit, Sede ad dexteram meam^k. Sic in Midras Tilleim, ad hunc ipsum Psalmum, licet primò de Abrahamo exponatur, *Deus dixit ei*, (nempe Abrahamo,) *Sede ad dexteram ejus*; statim tamen sequitur, quod autor Decaplorum [Vicars] prætermisit, 177¹.] *Et sic dicit Messias*. Et R. Obadiah ad locum, *Hunc Psalmum composuit Psalter de Messia*^l. Et de Messia eum interpretatur ad Danielelem R. Saadia Gaon^m. Ità & veteres Rabbini, Barachias & R. Levi, citati à R. Mose Nahamanideⁿ. Et Hebræi qui post ortum Christianismi fuerunt id negare coeperunt solo odio Christianismi; cum tamen K. & alii, & apud Justinum Tryphon, Psal. 2. de Messia interpretentur, ubi de sceptro ex Sione exituro idem dicitur quod hoc Psalmo^o. Ad Messiam hunc Psalmum, vel aliquam ejus partem, applicant, tum ipse Messias, Matt. 22. 42, &c. tum Petrus, Act. 2. 34. tum Paulus, 1 Cor. 15. 25. Heb. 1. 13. Quare non est quod ea de re dubitemus qui Christiani sumus. De Judæorum corruptelis videndum erit in textu, si quæ sint quæ expendi merentur^p. Equidem ego diu multumque cogitavi si quo pacto de Davide, ut Christi typo, primò explicari posset hic Psalmus. Verùm comperio ea hic dici quæ Davidi minimè conveniunt^q. Non de Davide, sed de Christo, &c. hic agitur^r. Partitionem sumemus ex diverso orationis genere. Nam, 1. est prosopopœia perfecta, quâ Deus Pater ad Filium loquens introducit, ipsumque in throno suo collocans. 2. Est apostrophe ad Filium, quâ David de subditis Regni Christi vaticinatur. 3. Est repetitio & asseveratio promissionis de Christi Sacerdotio. 4. Apostrophe ad Deum Patrem, exponens judicia Christi, & passiones atque exaltationem^{*}.*

1. *Psalmus David*, 177¹.] *Ipsi David*, nempe à Spiritu Sancto dictatus^{*}. *Davidis*, Sy. Mo. &c. Ineptus est K. qui ^h accipit pro 177¹, vel 177¹, propter *Davidem*, aut, *de Davide*, cum tamen idem hanc tradat observationem, Si scribatur 177¹, indicari quod Spiritus Sanctus super Davidem venerit, & postea demum Psalmum dixerit; si verò, 177¹, significari quod dixerit Psalmum, & postea demum resederit super eo Spiritus Sanctus. Quare meritò Chaldæus Judæo opponitur, qui vertit, *per ministerium Davidis*^t. 177¹ hic, ut supra sæpe. Et quibus id adscriptum est, eos pro Psalmis à Davide factis, aut ab eo approbatis, accipiunt Hebræi, quia ^h sæpe genitivum significat: ut, 177¹.] Græci vertunt, τὸν πνεῦμα ἁγίου & 177¹.] Mal. c. 1. v. 2. vertunt, ὁ ἱσχυρὸς & 177¹.] 1 Sam. 1. 3. ὁ Κωὺς & multa alibi talia^v. Sed ista verba, (aut ab eo approbata,) quæ innuunt Psalmos à Davide tantum approbatores, 177¹ inscribi posse, minùs probari possunt. Multò sanius idem Grotius ad Matt. 22. 43. hæc annotat; *Scriptorem Psalmi 110. Davidem nominat Christus, nunquam id sibi sumpturus, nisi id tum fuisset extra controversiam. Evincit id & Titulus Psalmi, 177¹. Ut enim demus Titulos ab ipsis Scriptoribus non additos, tamen antiquissimos esse constat; quorum nunc fidem convellere, non argumentis*

gumentis illis, sed animi laudine, hominum est contentio-
nis studio insipientium. Illud דָּבַר interpretari solent,
sed aliter ceteri Paraphraſte, Hebraei que ipſi
qui דָּבַר in Pſalmorum inſcriptionibus, tum aliis multis
in locis, per genitivum exprimunt. Et ſane ſi aliter in-
terpretemur, nullus erit Pſalmus qui ſit Davidis, &c.
Non dubitandum eſt hos Titulos eſſe à manu prophe-
tica; ab illis, ut videtur, publicis perſonis quibus tan-
quam depositariis Pſalmi commendati ſunt. Vide Neh.
12. 46. Maximæ temeritatis fuiſſet, Pſalmis, &c. pri-
vato iudicio Titulos præfigere. [Neque id tuliffet Ec-
cleſia Judaica, qui fidiffimi erant Sacri Codicis custo-
des, nec vel leviffimam in eo mutationem ſive inno-
vationem toleraſſent, ut multis indiis conſtat.] Nulla
alia inſcriptio apud Hebræos in dubium vocatur. Ac-
cedit quod דָּבַר , tanquam pars Sanctæ Scripturæ,
accentuum ordinaria pompâ verbis Pſalmi innexæ
ſunt, & ab illis divelli (certè quidem in hoc Pſalmo)
non poſſunt, niſi violato accentuum ordine. Certiffi-
mum eſt hunc Pſalmum à Davide compositum, ut con-
ſtat ex Matt. 22. 43, 44. & Marc. 12. 36. ubi David
hæc verba dixiſſe aſſeritur in ſpiritu, h. e. cùm ſpiritu
Dei plenus eſſet, qui nec fallere nec mentiri poterat.
¶ Dixit (Certiffimè dixit, A.) Dominus (vel Jehovab,
P. JT. Pi. &c.) Domino meo; ita Mar. G. Mu. &c.
 $\text{דָּבַר יְהוָה לַאֲדָמָה}$ Dictum, vel Sermo, (vel Edictum,
ſive Decretum, Gej.) Jehovæ (ſub. erit, i. e. Dicit Je-
hova: Prophetia enim eſt de futuro per præc.) Do-
mino meo, vel, ad Dominum meum, Gej. Riv. Mu. Pi. &c.
¶ דָּבַר eſt nomen participiale d, formæ דָּבַר , à דָּבַר
dixit, & præfigi ſolet revelationibus ad Prophetas
factis. Significat itaque ſermonem certum & fide-
lem. Dictum hoc non de imperio intelligendum, ſed de
decreto Dei de Filio poſt exinanitionem ſuam exaltan-
do, ejuſque tum ſanctione ab æterno, tum patefactione
hominibus factâ, tum executione ſive complemento,
cùm dicere Dei ſit facere. Dicere hic eſt, decernere,
& ſimul efficere; eique reſpondet אָדָם Filii, Joh.
8. 26, 40. & Spiritus Sancti, Joh. 16. 13. Jehovab,
i. e. Deus Pater. Domino meo: Quis Dominus hic?
1. Non Abrahamus, ut fingunt Judæi, ſive hoc à Mel-
chizedeco, ſive ab Eliezer, de eo dictum viſ. Non
illud; nam Melchizedec excellentior erat Abrahamo,
Heb. 7. ideoque Abrahamus non erat Dominus ipſius.
Non hoc; quia Abraham non erat ſacerdos, nec ſceptrum
ejuſ à Sione emiſſum eſt, &c. 2. Deus Filius, ſive
Meſſias. Sic Jonathæ Targum, prout à Galatino ci-
tatur, qui habet, Dixit Deus Verbo ſuo. Solus Meſſias
Davidis Dominus erat, (licet ipſius filius quoad car-
nem, Act. 2. 30. Rom. 1. 3. & patres filiorum domi-
ni ſint, non contrâ,) tum quâ Filius Dei æternus;
tum redemptionis jure. Sed cur Chriſtus hic דָּבַר , non
 יְהוָה , dicitur? Reſp. 1. Ne quis ex nomine יְהוָה
duabus ſimul perſonis tributo duos eſſe Deos colligeret.
2. Quia דָּבַר , non יְהוָה , ſuſcipit affixum, quod hic
addendum erat. 3. Pro variis perſonarum S. S. Tri-
nitatis operationibus varia iis appropriantur nomina.
Vox דָּבַר ſign. Regiam Chriſti dignitatem, &c. ¶ Sede
à dextris meis] Vel, ad dexteram meam, JT. Pi. Mu. &c.
i. e. Securus eſto fiducia auxilii mei. Sed gloſſam il-
lam Judaicam reſellunt tum viſ phraſeos, [de qua ſta-
tim;] tum quod hanc ſeſſionem Davidi non convenire,
ſed uni Chriſto, aſſeritur Act. 2. 33, &c. tum quod
eam per dominium divinum explicat Paulus in 1 Cor.
15. 25; tum etiam ipſius Davidis interpretatio, quia
loquitur de ea ſeſſione per quam Meſſias eſt Dominus
factus, &c. Sedere, vel ſtare, ad dextram alicui, ſign.
eum defendere & propugnare, ut infra v. 5. & Pſalm.
16. 8. quod hic locum non habet, cùm Deus auxilio
non indiget. [Reliqui ergo locum aliter explicant.]
Sciendum autem inprimis eſt, phraſin hanc metapho-
ricam eſſe: nec enim Deo incorporeo dextra eſt, ſive
ſiniſtra; nec ſedere hic ſitum corporis reſpicit, nam ut
hic ſedere, &c. ita ſtare ad dexteram Dei dicitur, Act. 7.
55, 56. Seſſio notat continuationem Regni, 1 Cor.
15. 25. Heb. 10. 12, 13. Sic, ſedere in throno Davidis,
1 Reg. 3. 6. exponitur per, regnare ejus loco, 2 Par. 1. 8.
Dextera Dei ſignificat potentiam & majeſtatem ipſius
in cœlis, Marc. 16. 19. Luc. 22. 69. Heb. 1. 3. & 8. 1.

ipſæ ſuper omnes Angelos, Heb. 1. 13. Sede ad
dexteram meam, i. e. Dominare in majeſtate cœleſti, ut
exponitur 1 Cor. 15. Heb. 1. & 8. & Eph. 1. 20. Sis
conſors Regni mei & gloriæ meæ; & omnium bono-
rum meorum, quæ per dexteram ſignificantur. Pari
mecum poteſtate ſummoque imperio regna ſuper
omnia. Juxta me quieſce, præſide; eſto mihi proximus,
quoad Humanitatem; æqualis, quoad Divinitatem.
Sede in loco honoratiſſimo, cunctis creaturis prælatuſ.
Similitudo ſumpta à more Regum, qui eos quibus proxi-
mum à ſe honorem tribuunt ad dexteram ſuam collo-
cabant, 1 Reg. 2. 19. Pſal. 45. 10. Vide & Eſd. lib. 3.
cap. 4. verſ. 29. Eccleſiaſtic. 12. 12. Matt. 20. 21. Sic
Nero in Sueton. cap. 13. Tiridatem perduxit in theatrum,
ac ruſſum ſupplicantem juxta ſe latere dextro collocavit.
Certant quidem Philologi de præcellentia lateris dextræ
& ſiniſtri; de medio enim [loco] vix ulla movetur
contrôverſia. Siniftrum latus præferunt Ant. Nebrif-
ſenſis in Quinquag. c. 39. & Goropius Becanus. Dex-
trum verò Tiraquel. de Jure primogen. Turneb. in Ad-
verſ. & qui aliorum argumenta collegit, firmavit,
Juſtus Lipſius Electorum 2. 2. ¶ Secundum quam na-
turam Seſſio hæc Chriſto competit vide apud Riv. ¶
¶ Donec ponam (vel diſpoſuero, JT. vel reddidero, Pi.) ini-
micos tuos ſcabellum (vel, in ſcabellum, JT. Pi.) pedum
tuorum; ita Mu. Gej. Coc. &c. vel, pedibus tuis, Mu.
 $\text{עַד אֲשֶׁר אֲבִיבָה אוֹיְבֵי הָרֶגְלִים לְרַגְלֶיךָ}$ Heb. ſcabellum ad
pedum, pro, in ſcabellum pedum, per anastrophe. Vol-
unt literam ל trajectam eſſe, ſed præter neceſſitatem;
quum ל in voce לְרַגְלֶיךָ ſit nota genitivi caſus: & talis
anastrophe inſolens eſt. Malo ellipſin eſſe ל ante
 הָרֶגְלִים ; qualis ellipſis eſt Eſa. 5. 6. & Jer. 22. 6. quod
tamen [ל] alibi additur, ut Jer. 2. 15. & 13. 16. S.
Sensus eſt, Donec eos tibi ſubjecero (quod copioſè
explicatur 1 Cor. 15. 24, &c.) ſubjectione extremâ
& turpiſſimâ: id quod hæc phraſis ſignificat 1 Reg.
5. 3. Pſal. 18. 39. & 91. 13; quæ petita eſt ex more
victorum, (in Oriente,) qui hoſtium ſubjugatorum
collis vel tergis inſiſtere ſolebant; ut patet ex Joſ.
10. 24. Jud. 1. 7. & ex hiſtoria Saporis Perſæ Valeria-
num proculcantis, & Tamerlanis Bajazethum, &c. Hoſtes
Meſſiæ hic ſunt, Peccatum; Imperia multa; Diabolus,
capitalis Chriſti hoſtis, Matt. 12. 29. Joh. 14. 30; Mundus,
ſive Impii homines, Joh. 15. 18. & Perſecutores, de
quibus infra v. 5. & 6. Mors ipſa, 1 Cor. 15. 25, 26. Dicit,
ponam, per potentiam ſcil. meam: non, ut Meſſiæ imbecillitatem de-
notet, ſed Patris concurſum, & Meſſiæ exinanitionem;
& quia Chriſtus egit tanquam legatus Patris, cui pollicetur
Pater ſe adfuturum, &c. donec uſque, de futuro aut affirmat,
aut negat, pro loci & rei natura. [Hinc variant.] Cave
putes Chriſtum tunc ſedere, &c. deſitutum. Donec hic
continuitatem ſignificat, ſive conſecutionem; non exceptionem,
vel excluſionem futuri temporis; ut & Gen. 28. 15. Pſal.
112. 8. Matt. 1. ult. To donec emphaſin hic habet, &
affirmat quod in dubitationem poſſet incidere; ut Pſal.
125. 2. Matt. 28. ult. q. d. Regna mecum etiam tem-
pore quod tuo Regno videtur maximè oppoſitum, etiam
quando hoſtes tui regnare videntur, inter medias cruceſ,
perſecutiones, impietates, &c. Nam de alio tem-
pore non eſt dubium quin Chriſtus regnet. [Alii aliter.]
Donec hic negat, non quidem omne ejus Regnum poſtea
futurum, ſed illam regnandi rationem, mediatoriam
ſcilicet, de qua locutus eſt; & ſic accipit Paulus
1 Cor. 15. 25, 28.
2. Virgam (vel Baculum, ſive Scipionem, JT. Pi. Gej.
vel Sceptrum, Sy. Ca.) virtutis tue (vel fortitudinis, ſive
potentiæ, tue, M. P. Ti. o. Sy. Ca. &c. vel, robuſtum tuum,
JT. Pi. A. i. e. Robur quo roboraberis; vel, robur Reg-
ni tui, quod eſt fortitudo tua,) emittet Dominus ex
Sion; ita o. Æth. &c. $\text{יְהוָה יִשְׁלַח מִן הַצִּיּוֹן עֵט}$ Sunt hæc ver-
ba Davidis ad Filium, per apoſtrophem, poſtquam illa
Patris verba retuliſſet, Sede, &c. Non qui dixit, Po-
nam, &c. addit, emittam, &c. ſed Propheta de Deo lo-
quens ait, emittet, &c. Expoſito Patris oraculo, Da-
vid Chriſtum alloquitur. Virga, proprie virga, ſeu
baculus, Gen. 38. 25. Exod. 4. 2. Num. 17. 2, &c. eſt
etiam inſigne domini; Jeſ. 10. 24. Ezech. 7. 10, 11. &c.
ſignificat

significat imperium, sive potentiam regiam, ut probant Jer. 48. 17. Ezech. 19. 11, 12. *Virga*, &c. i.e. *Sceptrum*, ut Græci *ῥαβδον* translulerunt i Sam. 14. 43. Abac. 3. 9. Imperium Christi. Ex *Sion*, i.e. ex Hierosolyma, cuius Sion erat præcipua pars. Hic Regnum Christi primum oriturum & incepturum significat, in omnes terræ partes deinde propagandum; ut omnes Prophetæ prædixere. Vide Psal. 2. 6, 8. & Esa. 2. 3. Act. 1. 4. & 2. 1, 2. &c. & Psal. 48. 3. & 78. 68. & 87. 2. Et idcirco politia Mosaica stare debebat, ut scirent fideles ubi Messias quærendus esset. Quum Regnum Messie in terris manifestari debebat, & fidelibus innotescere, oportebat & tempus & locum ejus annotare, &c. Porro, *sceptrum* hoc Messie non carnale est, sed spirituale; & estque verbum Christi, sive Regni ejus, potentissimum, (quod est *potentia Dei*, Rom. 1. 16. confer 2 Cor. 10. 4.) prout exponitur Esa. 2. 3. Mich. 4. 2. Vide & Esa. 11. 4. Matt. 13. 19. ¶ *Dominare* (vel, dicens, *Dominare*, JT. Pi. Gej. ut sit tacita mimesis. *Dominare* ergo, Ti. & *dominabitur*, Sy. ad *dominandum*, Ca. *Judicatio*, Eth.) in medio inimicorum tuorum; ita o. M. P. &c. vel, *inter hostes tuos*, Ca. sic Ti. Gen. &c. *דָּבָר* *Dominare*, &c. non tam imperantis est, quam bene ominantis & vaticinantis. Vel, gratulatio est Davidis, quæ Messiam compellat ad strenuè capeffendum imperium cœlitus sibi concessum. Al. & *dominaberis*, &c. Ch. Ar. Pi. Q. in Gej. ut sit imperativus pro futuro: ut Gen. 12. 2. *esto* (pro, *eris*) *benedictio*; Psal. 37. 27. *habita*, pro, *habitabis*, &c. & Prov. 3. 4. *inveni*, pro, *invenies*. Continentur enim hic promissiones. Dominatio autem hæc intelligenda est, partim, de gratiosa operatione in cordibus electorum; partim, de potente illorum defensione, & persecutorum punitione. In medio hic emphasin habet; q. d. inter inimicos tuos, (fremescentes & furentes) velint, nolint; quomodo Christus per medios hostes profectus est, Luc. 4. 30. Nil obstantibus immensis hostium turbis aut circulis, dum undique Regnum subditosque tuos infestare annuntur. Significat etiam hæc phrasis *בְּקִרְבִּי*, ad verb. in interiori, dominationem penetrantem intimos conscientie recessus. Vide Heb. 4. 12.

3. *Tecum principium* Vel, *ἀρχὴν principatus*, o. sic Ar. Eth. Gen. Mar. Me. T. sub. *exstat*, Ar. vel, *erit*, Me. Gen. &c. q. d. Tunc apparebit omnibus tuum esse Regnum. *Principium* pro principatu habet Suetonius. Legerunt *עֲרֵב*, pro *עָרֵב*; & pro *עָרֵב*, *עָרֵב*, quod tamen nunquam legitur in S. S. pro principatu. ¶ *עָרֵב עָרֵב* Syrus hic habet, *עָרֵב עָרֵב*, quæ Erpenius sic translulit, *Tecum erit splendidum*: quod non placet, tum quia adjectiva participialia, quale *עָרֵב*, non solent apud Syros ita absolute, sive pro substantivis, poni; tum quia Gregorius Syrus non pro præpositione habet, sed nomine, sic enim locum exponit, *Illos qui in te crediderunt, atque tibi adhaeserunt, gloriosos reddes tempore adveniens tui secundi*. Sic itaque verto, *Populus tuus est gloriosus*. [Alii aliter reddunt.] *Populus tuus* (i. e. multitudo credentium) *devotionum*, Mo. Riv. i. e. devotus; vel, *spontaneum*, P. vel, *populus voluntarius*, JT. [nempe in editione Genevensi in fol. An. D. 1617. in aliis editionibus aliter, ut videbimus:] vel, sponte, sub. *veniet*, sive *aderit*, Q. in V. Mu. *עָרֵב עָרֵב* interdum adverbialiter sumitur, subaudito *ו*, ut Deut. 23. 23. Hos. 14. 5. *spontaneè*. Vel, *promptissimus* erit, G. *Habes promptissimum populum*, Ti. Vel, *spontaneorum*, sub. *voluntatum* erit, V. ex M. vel, *spontaneitatem*, Riv. Pi. A. vel, *spontaneitates*, i. e. valde spontaneus, vel ipsa spontaneitas. Constructio est qualis in Psal. 5. 10. *intimum eorum pravitates*, i. e. pravissimum; & Psal. 21. 7. *Posuisti eum benedictiones*, i. e. benedictissimum. Usitatum id est Hebræis, ut superlativum, quo carent, exprimant per substantivum plur. Sed pluralia in tali casu non semper superlativum, sed aliàs positivum duntaxat, formant; ut patet ex Prov. 10. 31. & 12. 2, 17. & 20. 6. &c. Itaque hic simpliciter *voluntarium* reddo. *Populus liberalitatem* hic dicitur, ut *imber עָרֵב עָרֵב*, i. e. *largissimus*, Psal. 68. 10. Versus hic de subditis Messie agit, & de iisdem tria notat: 1. promptam eorum obedientiam; [his verbis:]

2. habitum seu vestitum; 3. copiam. Quæ tractatio præcedentibus mirè convenit: Nam cum dixisset Messiam regnaturum in medio hostium, nè quis existimaret imperaturum tantum hostibus, invitis & reluctantibus, affirmat eum habiturum populum benevolum & morigerum, eumque numerosum. Ut Christus assimilatur Duci, ita Christiani sunt *עָרֵב עָרֵב*, h. e. *militēs voluntarii*, sive exercitus voluntarius; quales in usu sæpe erant & Græcis & Romanis: ut apparet ex Halicarn. 1. 8. ubi dicit, *Exibant duces secum ducentes πολλὸν στρατὸν ἐκείσιν*, i. e. *magnum exercitum voluntarium*; & Polyb. 1. 6. *οἱ ἐδελήσαντο στρατεύματα*, &c. *voluntariè militantes*, &c. Ità Liv. 5. 7. & 4. 60. & Cic. in Epist. fam. ad Brutum 1. 11. *Rome* (inquit) *delectus habetur totaque Italiæ*; si hic *delectus* appellandus est, quum ultro se offerunt omnes: *tantus ardor animos hominum occupavit desiderio libertatis*. Sic etiam credentes summâ promptitudine & certatim nomina Christo dederunt, &c. Porro, *עָרֵב עָרֵב* non hic *populum* significat, sed *viros militares*; quo modo Castalio, isque solus, & hic & 2 Reg. 13. 7. & alibi reddit; & sic etiam sumitur Num. 20. 20. Deut. 20. 1. Jos. 10. 33. Jud. 9. 43. 1 Sam. 30. 21. 2 Sam. 10. 13. Al. *populus tuus spontanea*, sub. *afferet*, vel *offeret*, ex Exod. 35. 29. & 36. 3. &c. q. d. Munera huic Regi afferent in die inaugurationis, ut mos erat Orientalium. Vide 1 Sam. 10. 27. *Populus tuus* *populus erit spontaneorum oblationum*, Ham. Med. *עָרֵב עָרֵב* significat *spontaneum sacrificium*, sive *donum*, Levit. 7. 16. & 22. 18, 21, 23. Num. 15. 3. Esr. 3. 5. Sensus, *Populus tuus sponte & liberaliter tibi offerent se & suas oblationes*; ut Exod. 25. 2. Jud. 5. 9. Psal. 47. 10. Cant. 6. 11. Act. 2. 41. Non tantum res suas, verum & corpora parati erunt offerre & exponere pro te, o Christe. *Populus tuus voluntarie oblationes*, q. d. munera erunt quibus Christus coletur. Sic *populus* vocatur *donum*, Esa. 18. 7. *מִנְחָה* *munus*, Esa. 66. 20. Confer Rom. 12. 1. Paulus dicit se *ἀντὶ τοῦ εὐαγγελίου* *libari*, 2 Tim. 4. 6. Al. erit *summè voluntarius*, scil. in te colendo. Tui ultro se & res suas omnes tibi addicturi sunt: sponte & alacriter tibi parebunt. ¶ In die virtutis (vel fortitudinis, Mo.) tue] Ità o. Eth. vel, *roboris tui*, Di. V. Sy. A. id est, tempore triumphi & Regni tui. In die strenuitatis tue, i. e. ad congregandum Christo duce cum toto mundo: omnis autem virtus quæ bellum illud geritur est Christi. *עָרֵב עָרֵב* proprie est *strenuitas*, *roborem*, virtus animi & corporis. Vel, *prælii*, G. vel, *belli*, sive *expeditionis*, Q. in Boot. quod exactum non est. Vel, *exercitus tui*, sive *copiarum tuarum*, M. P. V. JT. Pi. Mu. A. Ham. Gej. Boot. Vel, *cum educes exercitum tuum*, V. Riv. sim. Ti. ¶ *עָרֵב עָרֵב* Die *lustrationis*, sive *recensionis*, *copiarum*, Q. in Boot. Calv. in Riv. vel, quod malim, *tempore conscribendi exercitus*, Boot. ex Gal. & Diod. sic Gej. Quoties tibi erit eogendus exercitus, & educendæ copiae. Quotiescunque agentur solennes conventus & legitimi. Tempore illo quo exercitum tuum, h. e. Apostolos aliosque Evangelii præcones, in orbem terrarum emittes, ut mundum subigant, &c. Vide Psal. 45. 4, 5, 6. Rom. 1. 16. 2 Cor. 10. 4. Apoc. 6. 2. Ecclesia Christi in terris *militans* vocatur, quia adversus Satanam & potentissimos quosque pugnat. Dies exercitus est, tempus Regni & administrationis Messie, quum, post ascensionem, &c. missis Apostolis, inter Gentes collegit & constituit sibi Regnum. Al. in die inaugurationis, sive investiture, tue, Med. Diff. 26. ¶ In splendoribus (vel, in lumine, Ar.) sanctorum] Neutraliter, i. e. rerum sanctarum, sanctitatum; sic sacram majestatem dicimus: q. d. Cum magnifico splendore & immensa gloria sanctitatis, i. e. tue, qui es sanctissimus. RS. sic, Propter splendores sanctitatis tue, merito tuæ splendide sanctitatis. ¶ *עָרֵב עָרֵב* In montibus sanctis, Hi. Legit *עָרֵב עָרֵב*. Ità forsan, sed malè legit, deceptus similitudine literarum & 7. At mirum eum sic vertere, cum in Annotationibus suis Hebræam lectionem sequatur, & nihil de hac discrepantia moneat. Et Hebræam lectionem confirmant tum Masora disertè, tum quod alibi reperitur *עָרֵב עָרֵב*, 1 Par. 16. 29. 2 Par. 20. 21. Psal. 29. 2. In splendoribus (emphaticè in plur. vel, in decoribus, Mo.

Riv.

Riv. sim.

Pi. A. Gej.

ex Glas.

Jun.

Ma. ex

Jun.

Riv. Jun.

A.

Gej.

Mu.

Gej.

Pi. sim.

Gej.

Gej.

Pi.

Mu.

T.

Me. ex

Gen.

Riv.

Gej.

Gej. ex

Dorich.

Jun.

Me.

Mar.

Riv.

Boot.

anim. 2. 8.

2. 195.

Pi.

Riv.

Boot. ib.

8. 9. 200.

Di.

Boot.

203.

Gej. A.

Riv.

Boot. ib.

9. 107. &c.

Boot. ib.

8. 13. 205.

Gej. sim.

Med.

Med. diff.

26. initio.

Gej.

A.

M.

Coj.

Pi.

Ma. ex

Jun. sim.

Ham.

Riv.

V.

Coc.

Boot.

204.

Pi. sim.

Jun. A.

Ham.

A.

Mu.

Riv.

Riv.

Gen.

Cap.

Boot.

vind. 2. 11.

786.

Mu.

Mo.

Mo. Riv. Boot. vel, in magnificentiis, M.V. Di. cum nitoribus, Sy. in ornamentis, Coc. Gej. in decoris locis, JT.) sanctitatis, P. V. M. Mo. Sy. JT. Pi. Gej. Coc. vel, sanctuarii, Q. in V. Di. A. Ham. vel, sanctis, Pi. Gej. [Variè explicant.] Intellige de ornatu Christianorum spirituali, quomodo & præced. **וְיָבוֹר** de oblationibus spiritualibus accipi possit. De interiore & novo homine, qui creatus est in sanctitate, &c. Eph. 4. 24. Vel, de varietate donorum Sp. Sancti quibus fideles ornantur. De sanctis gratiis & virtutibus quibus Christus & populus ejus ornantur, ut olim Sacerdotes vestibus sacris, Exod. 28. 2, 40. Esa. 52. 1. (confer Apoc. 19. 8, 14.) à quibus ducta est hæc metaphora. In ornatibus sanctis, i. e. in sancto proposito te colendi, & in vitæ sanctitate. **וְיָבוֹר** pro ornatu, seu veste decore, occurrit Ezec. 16. 14. Mic. 2. 9. Verum hæc interpretatio nequaquam hic quadrat, si præcedentia ut docuimus exponantur, quem enim sensum habet, milites esse voluntarios, vel, exercitum conscribi, cum ornatu sanctitatis? [Al. sic,] pulcherrimè preparatus. **וְיָבוֹר** non sanctificare tantum, sed & preparare, significat, ut Num. 11. 18. & speciatim de præparatione ad bellum usurpatur Jerem. cap. 6. v. 4. ubi **וְיָבוֹר** Græci vertunt, *μαγνίδια*. [Al. aliter:] in magnifico, sive decore, sanctuario, Boot. ex Diod. & Bucer. & Hispan. Belg. & K. à quo reliqui hoc hauserunt, ut **וְיָבוֹר**, decore sanctuarii, dictum sit, per hypallagen, pro, **וְיָבוֹר**, sanctuarium decorum. Hæc verba K. confert cum Psal. 29. 2. Adorate Dominum **וְיָבוֹר**, quod vertunt, in splendore vel decore, vel magnificentia, sanctuarii, i. e. in sanctuario magnifico. **וְיָבוֹר** pro sanctuario, sive loco sancto, sumo, sicut Exod. 29. 30. & 39. 1. Levit. 10. 18. Num. 18. 10. Ezec. 43. 12. &c. In sanctuario, i. e. in Ecclesia, ut Psal. 29. 2. Et forsitan **וְיָבוֹר** [præcedens] sumitur in sensu **וְיָבוֹר** exercitus, quod sacerdotum militiam in Sanctuario respicit; & tunc **וְיָבוֹר** significat oblationes voluntarias, & sensus erit, Populus tuus erit voluntaria oblatio (h. e. non res alias, sed semet, offerent, tanquam viva sacrificia,) in die conventuum tuorum in sanctuario. **וְיָבוֹר** hic non Templum sign. sed, vel, 1. urbem Hierosolimam; q. d. in civitate illa celeberrima, Jerusalem, ubi primum illuxit splendor Evangelii: vel, potius, 2. arcem Sionis, ex v. 2. (quippe delectus [militum] in urbium arcibus fieri solet;) quæ hic vocatur decorum sanctuarium, non quia ad ipsum delectum pertineat quidquam, sed epitheto perpetuo, quomodo alibi sæpe [Sion] appellatur mons sanctus, utpote habitaculum Dei, &c. Psalm. 68. 17. & 74. 2. Porro, hæc verba malè connecti cum hemistichio antecedente [quod tamen plerique faciunt, ut vidimus,] manifestissime docet Merka compositum voci **וְיָבוֹר** adhærens; cujus neglectus tantam Gladio & Bootio difficultatem peperit. Incipit itaque hic nova subditorum Messie descriptio, qui antea dicti populus ejus, nunc autem metaphoricè dicuntur ros juventutis, seu juvenum, ejus; quorum porro ortus est ex utero auroræ, ornatus verò vel conditio, in decoribus sanctitatis. [Cato. totum sic reddit, Tuæ copiae voluntariæ erunt, quæ die expeditionem cum sacra majestate facies.] Ex utero (nempe meo, i. e. ex mea substantia, vel, fecunditate mea naturali, sive potentiâ generativâ. Phrasîs hæc & Divinam generationem & identitatem significat. Ante Luciferum (vel, ante stellam matutinam, Ar. h. e. ante creatas stellas, ante cælum, ante omnia secula, ab æterno; vel, ab aurora, i. e. ab Auroræ ortu, quando scilicet Auroræ stella producta est P.) genui te. Ita o. Eth. Ab antiquo te filium genui, Sy. Deus Deum. De Divina generatione accipe; vel etiam de temporaria nativitate, &c. [Reliqua vide in Authore: pudet enim & piget tam violentas S. Scripturæ detorsiones chartis illinere, quibus tamen qui assensum denegant Gnotticos appellat, ipse Luciferianus, & homo ad calumnias natus.] & Vulg. pro **וְיָבוֹר**, legerunt **וְיָבוֹר**, cum tamen nomen, non verbum, sit in Aq. Sym. & Theod. & Quinta & Sexta editione, in quibus omnibus est *μαγνίδια*, vel *μαγνίδια*, & voces autem **וְיָבוֹר** planè omittunt. [Quæ licentia si in Sacra Scriptura concedatur, nihil est tam perspicuum & certum quod, voce unâ & alterâ demptis sive additis, homines inge-

niosè nequam temerate, & in suas sententias pertrahere, non possunt.] **וְיָבוֹר** מִשְׁחָר לֵךְ יִלְדוּתָהּ
Ex, vel ab, utero, sive vulva, (vel, velut ex utero, Pi.) auroræ, M. P. (vel, ab aurora, Mo. & ab aurora, P. Mu.) tibi (sub. est, vel, erit, M. Pi.) ros nativitatæ tuæ, P. Mo. M. A. Riv. vel, natorum tuorum, Pi. Ex utero auroræ habebis rorem tuæ juventutis, Ca. Locus hic difficilis est, quo non arbitror ullum in Psalmis obscuriorem esse. Accipi potest, vel, de Christo, sive Divinitatis sive Humanitatis respectu; vel, de populo ejus. 1. De Christo, q. d. O Christe, ros nativitatæ tuæ, i. e. gratiæ illæ quæ tibi donabuntur à Patre dum carnem assumes, obvenient tibi jam indè ab utero, & à principio nativitatæ tuæ. Rorem posuit pro benedictione, & plenitudine gratiæ, quam in Christo laudat Propheta. **וְיָבוֹר** decies occurrit, & ubivis valet, ab ortu, vel, quàm primum natus est quis: & **וְיָבוֹר** potest esse nomen, licet alibi non repertum, à verbis vicinis significationem accipiens: deinde **וְיָבוֹר** occurrit etiam Ecclef. 11. 9, 10. nec pueros, sed pueritiam, sign. **וְיָבוֹר** הַיָּלֶדוּת, pueritia & juvenus sunt vanitas: ubi **וְיָבוֹר** cum eo junctum, sicut hic **וְיָבוֹר**, verisimile facit utrumque idem significare. Tum sic reddas, Ab utero (i. e. quàm primum natus es) juvenus tibi est, (h. e. firmam & vividam juventutem habes, crescens staturâ & sapientiâ, &c.) infantia tua ros, i. e. velut ros super terram, statim se diffundens super omnia vividus & vicens, & vigorem aliis impertiens. Intelligo hoc de succositate juvenili Messie indè ab utero & aurora ætatis, i. e. pueritia prima, etiamnum constante & vegeta. Al. Ex utero, ex manè (i. e. à principio) tibi ros generationis (vel adolescentiæ, Hi. in Mar.) tuæ. Per rorem intellige suavitatem & pulchritudinem, quibus allicit homines. [Mu. hæc immediatè præcedentibus adjungit, locumque sic vertit & explicat:] In splendoribus (plurale emphaticè, i. e. propter splendores) sanctitatis (i. e. quia illustri sanctitate præditus tu es) ab utero, (i. e. ex quo egressus es ex utero,) ab aurora, tua scilicet, idem quod ab utero; q. d. ex quo tanquam Aurora orbi affulisti, sub. populus spontè aderit: q. d. Quidni verò ultro tui ad te confluant, cum talis sis? Vel sic, Populus, &c. veniet, ob splendores sanctitatis in te jam usque ab utero (sub. quasi) aurora illucens. Tibi quasi ros juvenis tua; q. d. est instar purissimi roris, pura & absque sordibus. Tibi emphaticè dicit, q. d. tibi peculiariter, quum reliqui homines peccato infecti nascuntur. Quoniam nox, h. e. figuræ in Mose, præcesserat, adventus Christi & Evangelii lux auroræ, quoniam autem fecunda fuit Christi doctrina, ideo & pluvie ac rori adventus ejus comparatur. Confer Hof. 6. 3. Si locum hunc de Divinitate Messie accipias, sensus est, Ex utero (h. e. ex essentia mea) ante summum manè (h. e. ante mundum conditum) tibi erat ros juventutis, sive nativitatæ tuæ: ita æternam Christi generationem denotat, ut Proverb. 8. 22, &c. Si de Humanitate, sic accipe, Ex utero obscuræ auroræ (i. e. ex obscuro utero Virginis) habuisti rorem nativitatæ tuæ. [Videamus tandem quid doctissimus Boot. de hoc loco habet, qui eum fusissimè explicat.] Hemistichium hoc, inquit, duobus distinctis membris constat, contra quàm omnes alii hactenus putaverunt. Prius membrum est, **וְיָבוֹר** מִשְׁחָר לֵךְ יִלְדוּתָהּ: alterum verò, **וְיָבוֹר** לֵךְ יִלְדוּתָהּ. Cui tamen distinctioni repugnat Athnach sub **וְיָבוֹר** accentus distinctivus. Verum accentuum magistri, quique tandem illi fuerunt, & Athnach sæpe alieno loco collocarunt: ut patet ex **וְיָבוֹר** Psal. 11. 5. **וְיָבוֹר** Psal. 10. 18. **וְיָבוֹר** Psal. 17. 7. **וְיָבוֹר** Psal. 32. 4. **וְיָבוֹר** Psal. 32. 7. Vide & Psal. 29. 9. & 40. 15. & 82. 4. & 94. 3. & 137. 2. Plerique ergo & Athnach hic negligunt, dum hoc hemistichium pro uno colo habent. **וְיָבוֹר** mihi valet, ab ortu, sive, à primo ortu, sicut Job. 3. 11. Psal. 22. 11. Jer. 20. 17. pro quo interdum dicitur & **וְיָבוֹר**, ut Jud. 12. 5. & 16. 17. **וְיָבוֹר** verito, splendorum, sive claritatem, auroralem, sive qualis est Auroræ; eamque hic metaphoricè fumo de fama celebritate & nominis claritudine, necnon de conspiciuitate sive spectabilitate; ut Christus à primo ortu dicatur & clarus illustrisque fuisse, simul & conspicuus ac spectabilis. Nam licet meridiana lux sit clarius quàm matutina,
H h h Hebræi

Hebræi tamen maximum & clarissimum lumen *aurora* nomine significant; ut Esa. 58. 8. Amos. 4. 13. & 5. 8. Cujus ratio est, quod Auroræ fulgor ob tenebrarum viciniam & gratior est, & major apparet. De *specie* etiam accipio *רֹאשׁ הַבֹּקֶר*, ob Cant. 6. 9. ubi *sponsa prospectare* dicitur *sicut aurora*, quæ, quum primum exoritur, fulgore suo in oculos omnium incurrit, &c. [Hæc de priore membro, sequitur posterius.] *רֹאשׁ הַבֹּקֶר* non de *pueritia*, &c. sed de *infantia*, accipio, quia duobus hisce membris eundem esse sensum puto, ut sæpe fit; & tunc hic ordinis inversio, *רֹאשׁ הַבֹּקֶר*, pro, *רֹאשׁ הַבֹּקֶר*, quod sic verto, *Infantia tua fuit rosida, sive rorulenta*; q. d. Christus à prima infantia omnibus charus & acceptus fuit, (sicut ros herbis & satis, maxime in æstuosis illis regionibus, ubi & calores majores, & pluviae rariores,) utpote omnibus gratiis & dotibus quæ commendare solent homines statim ab infantia ornatus. *Infantia* autem rectè *rorulenta* dicitur, pro, similis flori stirpive rorulentæ, h. e. viridi ac lætissimè vigenti, h. e. florens, & omnibus gratiis exornata, quia omnis fecunditatis, omnisque in satis stirpibusque ac floribus vigor, ros præcipuus ibi autor erat; ut docent Gen. 27. 28. Deut. 33. 13. Psal. 133. 3. Hof. 14. 6. Mic. 5. 7. Porro, duo hæc commata sic exposita & inter se & cum præcedentibus optimè coherent. Inter se quidem, quia à se mutuo pendent, & uno posito, alterum spontè sequitur: claritudo enim infantis, &c. supponit raras dotes, unde claritudo provenit; & raræ illæ dotes, &c. claritudinem portendunt atque pollicentur. Cum præcedentibus autem, velut ratio cur Christus tot habuit voluntarios promptosque ad militiam, &c. nempe ob egregiam Ducis sui famam, &c. De partu Messiae hominis purissimo accipiunt August. Bedæ, Melancthon, &c. Sic & Tigurini, [qui hæc verba immediatè præcedentibus annectunt, locumque sic vertunt,] *Tibi etiam est ros generationis tuæ in summo decore & sanctitate ab utero auroræ*. Intellige Christi nativitatem consecratam benedictione Divinâ ante mundi constitutionem^b. 2. [Exponitur de populo Christi.] *Ros* (i. e. semen) *prolis tuæ* (i. e. unde proles tibi nascetur) *erit ut ros ab utero auroræ*. *Roris* nomine semen eleganti translatione appellant Hebræi: indè *רֹאשׁ הַבֹּקֶר* illa *רֹאשׁ הַבֹּקֶר* Cant. 5. 2. Vide & Esa. 26. 19. Idem non minùs aptâ translatione *uterum* tribuunt Auroræ, ut & rebus aliis, Job. 38. 8, 28, 29. Nomen *רֹאשׁ הַבֹּקֶר* accipi potest, vel, propriè, pro *juventute*, ut Ecclef. 11. 9. vel, metaphoricè^k, pro *juvenibus*^l, (ad Regem Messiam pertinentibus^m;) abstractum pro concreto; quod apud Hebræos usitatissimum estⁿ: ut Gentes dicuntur *præputium*, Judæi *circumcisio*, pro circumcisis, &c.^o Sic apud Latinos *juventus* pro *juvene*, vel, pro *juvenum cœtu*, usurpatur; ut, *princeps juvenutis, omnis juvenis*, &c.^p Sic *justitia* apud Danielelem, pro *viris justis*^q. Per *juvenes* hic intelligo regenitos, qui *infantibus* comparantur Joh. 1. 13. & 3. 3. 1 Pet. 2. 2. Verum non tantum *רֹאשׁ הַבֹּקֶר* nusquam usurpatur ut illi volunt, sed inter omnia alia ætatum vocabula Hebraica, *רֹאשׁ הַבֹּקֶר*, &c. nullum collectivè significat multitudinem hominum talis ætatis^t. Sed falsum hoc est, nam *seculum* sumitur pro hominibus in seculo viventibus, & *multitudo annorum*, pro annosis viris, Job. 32. 7. adeoque *ros juvenutis tuæ* idem est ac, amabilis, splendens, fructuosa ac numerosa juvenum, sive puerorum, quos dedit tibi Dominus, Ebr. 2. 13. frequentia^r. Hi autem *rosi* comparantur, vel, 1. ob gratiam & decorem^v. Vel, 2. ob admirabilem Divinamque planè productionem^x. Ut ros mirabili modo ex utero Auroræ, i. e. ex Aurora quasi prægnante, & hunc quasi foetum edente, nascitur^y, qui secretò è cœlo cadens^z oculos hominum fallit, sed deinde conspicitur in magna abundantia: ita Christo soboles nascetur & crescet prorsus novo, inusitato & mirabili modo, Deo videlicet per verbum & Spiritum eos regenerante^a. Vel, 3. ob copiam & multitudinem^b. Sensus est, Tot habebis discipulos, per quos hostes vincas, quàm densus est ros matutinus. Vide Mic. 5. 7. *Rorem juvenutis* vocat innumerabilitatem juvenum; sicut Num. 23. 10. Balaam *pulverem Jacobæorum* dicit, pro infinito numero^c. Sicut ros ex Aurora, i. e. aere matutino, velut ex utero, nascitur, in innumerabiles guttulas disper-

sus: ita nati tui, i. e. electi, innumeri tibi nascentur ex prædicatione Evangelii. *Ros natorum*, pro, nati tui tanquam ros: genitivus speciei, adhibitus ad explicandam metaphoram; qualis in illo, *vestigia fidei*, Rom. 4. 12^d. David hic celebrat benedictionem Dei in augendo Messiae populo ultra quàm credi potuit, &c.^e Agnosco ellipsin hanc insolentem non esse, [*ros*, pro, sicut *ros*,] & *rorem* non ineptè multitudinem significare, vide 2 Sam. 17. 12. alia tamen multa obstant quò minùs illam expositionem admittam. i. Peculiaris & validissima ratio est ex voce *רֹאשׁ הַבֹּקֶר*, quod nunquam pro *juvenibus* sumitur, [de quo antè dictum,] sed pro ætatis nomine, à *רֹאשׁ*, quod modò *infantem* sign. ut Exod. 1. 17. & 2. 3, 6, 8, &c.; modò, *puerum*, Gen. 21. 14. Ecclef. 4. 13; modò, *adolecentem*, 1 Reg. 12. 8, 14. Dan. 1. 4; modò, *juvenem*, Gen. 4. 23: unde & *רֹאשׁ הַבֹּקֶר* tot modis exponi potest^f. 2. *Auroræ* tribui roris productionem, minùs est accuratum aut verum; quippe nox potiùs quàm Aurora roris est procreatrix; ros enim nocte & vesperi cadit, &c. Vide Num. 11. 9. Jud. 6. 40. Cant. 5. 2. & Virg. Georgic. 3. *Solis ad occasum*—&c. Videtur quidem roris productio Auroræ tribui Exod. 16. 13. & Hof. 6. 4. sed, si diligentius consideres, nil tale est. [Vide de iis Authorem.] Non tamen diffiteor Poetas non rarò de *rore matutino*, & *Aurora humida & rosida*, loqui; sed ista dicuntur ex poetica & rhetorica licentia, dum non causam pro causa assignant, qualis *ἀνεγχομένη* non temerè in Sacris Scriptoribus est statuenda. 3. *Auroræ* uterum tribui, nimis audax est & insolens^g. Sed non magis mirum est *uterum*, quàm *alas & palpebras*, *auroræ* tribui, Job. 3. 9. & 41. 9. Psal. 139. 9. & *uterum mari* tribui, Job. 38. 8^h. & *uterum & generationem gelu & pruine* ascribi, Job. 38. 28, 29ⁱ. *Uterum auroræ* matutinum vocat, quoniam ros manè cadit, & ab Aurora paritur^k. [Al. sic reddunt;] *Indè ab utero* (i. e. Quàm primum per Spiritum tuum semine verbi regenerati fuerint in Ecclesia tua^l;) *tibi* aderit *ros juvenutis tuæ accuratissimè*, JT. Heb. *matutinâ inquisitione*: q. d. Innumera multitudo electorum comparebit in Ecclesia tua, tanquam ros, &c.^m *Ab utero auroræ*, i. e. ait AE. à tempore adscensûs Auroræ, ex quo primitus in corde cujusque è tenebris lux effulserit, 2 Cor. 4. 6. confer Rom. 13. 11, 12. Eph. 5. 8. 1 Thes. 5. 4, 5. 2 Pet. 1. 19. adeoque à primo regenerationis cujusvis tempore: vel, ex primo Apostolicæ prædicationis tempore. Vel, *præ utero auroræ*, ut respiciat splendorem sanctitatis in populo Messiae, qui superat splendorem Auroræ sub primum ejus initiumⁿ. Locus hic simplicissimè exponitur per metaphoram, quâ *aurora* gratiam Dei in verbo oblatam designat, quæ & *auroræ* Esa. 58. 8. Hof. 6. 3. comparatur: q. d. Ut ros mirabili & invisibili modo ex Aurora nascitur, sine ope humana, Job. 38. 28. sic ex gratia Dei, modo longè abstrusiori, nascitur Messiae *juvenutis*, i. e. *populus ille devotionum*, &c.^o *Nati tui* (vel, *progenies tua*;) *tibi* erunt *ros ex utero auroræ*, Ham. ex Ch. h. e. instar roris, numerosi^p. Al. Existimo *רֹאשׁ הַבֹּקֶר* comparative sumendum, & sic locum verto, *In magnificentiis sanctuarii juvenutis tuæ tibi ros erit præ matrice auroræ*. Quanquam malo totum versum unam tantum facere enunciationem, hoc modo, *Populus tuus spontaneus, in die roboris tui, in magnificentiis sanctuarii, erit tibi ros juvenutis tuæ præ matrice auroræ*, i. e. melior quàm est ros primæ Auroræ; vel, quod malim, *à matrice auroræ*, i. e. ab ipso initio prædicationis Evangelii. Ità plenissimus & efficacissimus est sensus, sine ulla ellipsi. Quia autem *רֹאשׁ הַבֹּקֶר* exercitum reddunt Chald. & alii, & Christus vers. præced. tanquam dux militiæ introductus fuit, eo sensu versum sic capio: Existimo hic agi de populo, non quatenus voluntarias victimas sit oblaturus, sed quatenus voluntariè cum Christo sit pugnaturus, ac sic verto, *Populus tuus valde spontaneus erit in die exercitus tui, cum decoribus sanctitatis, ab utero auroræ: & tibi juvenutis tuæ ros erit*; i. e. Quo die exercitum instrues, populus tuus te ducem voluntariè sequetur, aderit enim ab ipsa ineunte Aurora, instructus decoribus sanctitatis: tu verò dignus es qui ipsis dux sis; neque enim senex es invalidus, sed roridam habes juvenutem. Sanè & illud placet, dubitòque annon præcedentibus anteferendum^q. [Al. sic;] *Ros generationis tuæ tibi est præ rore uteri auroræ*. Notetur, cum

^f Boot. anim. 2. 11. 12. per tot.

^g Gej.

^h M.

ⁱ G.

^k A.

^l Calov. Gej. Riv.

^m A.

ⁿ Riv.

^o Riv.

^p Calov.

^q Gej.

^r A.

^t Boot. anim. 2. 10. 13. 233.

^v Gej.

^w Q. in Boot. 2. 10.

^x 223.

^y Q. in Gej.

^z Gej.

^a Riv.

^b A. um.

^c Riv.

^d Riv.

^e Gej. sim.

^f Ham.

^g Ca.

^d Pi.

^e Riv.

^f Boot. anim. 2. 10. 14. 234.

^g Boot. 15. 10. 8. & c.

^h Gej.

ⁱ A. Gej.

^k Ca.

^l Jun.

^m Jun.

ⁿ Calov.

^o Glasf. rhet. 1. 10. 236.

^p Ham.

^q Di.

cum particulis comparativis non repeti sæpe nomen regis; ut Psalm. 18. 34. *Adequans pedes meos sicut cervinum*, pro, *sicut pedes cervinarum*. 70. *ros*, metaphoricè significat copiam geniminum, & מִלְּרֹס est metaphora illustratio per proprium, (ut מִלְּעֵינִי *orbita iustitiæ*;) & מִלְּרֹס sumitur, vel, pro *paria*, vel, pro *juventute*, sive juvenum multitudine. [Ch. totum sic reddit; *Populus tuus domus Israel, qui libenter incumbunt Legi, in die quo prælum commiseris, adjuvaberis cum eis; in splendoribus sanctitatis misericordie Dei ad te properabunt, tanquam descensio roris, sedebunt confidenter prospera tua.*] Hinc clarè apparet Chald. verba Hebraica eadem, [quæ nos,] atque cum eisdem punctis, legisse; nisi quod מִלְּרֹס & מִלְּרֹס pro participiis habuerunt, & cum 70 construxerunt; & מִלְּרֹס habuerunt pro accusativo qui ab iis regeretur, &c. [JT. in editione mea Londinensi totum versum sic reddunt, *Populi tui oblationes voluntarie die copiarum tuarum in decoris locis sanctitatis inde ab utero futuri sunt, tibi aderit ros juventutis tue accuratissime.*]

4. *Juravit* (vel, *Jurat*, Ca.) *Dominus*. Ità o. M. Ti. Mo. &c. Quod non facit nisi eorum causâ quos valde amat: Gen. 22. 16. *Juramentum Dei præsupponit rem non leviculam aut communem, sed raram & incredibilem magnique momenti: quomodo & hominibus non levi de causa jurare est concessum.* Cum insolitum esset sacerdotem fieri qui non esset de tribu Levi, sed ex Juda, &c. ideo Deus jurat; Ebr. 6. 16, &c. & cap. 7. ut nostram hæitationem reprimat. Nuper, ubi ageretur de *sessione*, &c. tantum, *Dixit Jehova, Sede*, &c. jam verò, ubi agitur de Sacerdotio æterni, in quo maximè consistit cardo salutis nostræ, *Juravit*, &c. *Juravit*, &c. Ex eo metaphora sumitur, quod apud nos per jusjurandum fœdera mutua confirmantur & sanciantur; q. d. Non obstantibus bellis inimicorum, &c. juravit & statuit te ut Regem, ità & Sacerdotem, fore, &c. A munere Regio ad Sacerdotale jam transit. Ut bene constituatur Regnum, in eo debet constitui Religio: id in solo Christi Regno ritè fit, in quo idem vocatus ad Regnum & ad Sacerdotium. ¶ *Et non pœnitebit eum* Ità o. Ar. P. JT. Pi. sim. M. Ti. &c. Non retractabit: non mutabit hoc decretum: non suspendet ab hominum obedientia vel inobedientia, &c. Immutabili voluntate suâ statuit. ¶ *Et non mutabit*, hunc nempe animum, vel effectum. Deus interdum mutat opus, ut in Saule, 1 Sam. 15. 11. nunquam voluntatem. Non mentietur, Sy. Non mutaturus sententiam, Ca. sim. Gen. ut in [sacerdotio] Aaronico, cui antiquato æternum & Evangelicum substituit. ¶ *Tu es* (vel, dicendo, sive dicens, *Tu es*, JT. Pi.) *sacerdos*; ità o. Ar. Eth. M. P. Mo. &c. מִלְּרֹס *Te sacerdotem esse*, Ca. quod *tu es pontifex*, Sy. *te præfectum iri magnum sacerdotem in mundo futuro*, propterea quod fueris *rex immaculatus*, Ch. *Tu es sacerdos*: Res illa esse dicitur, quæ fit per Divinam vocationem; facit enim Deus ut sit. *Sacerdos*, aut *Minister*, ut antè diximus. At K. מִלְּרֹס exponit *Regem*, sive *Principem*, sive *Ducem*, ex 2 Sam. 8. ult. collat. cum 1 Par. 18. ult. & ex Job. 12. 19. Adde Gen. 41. 45. & Exod. 2. 16. מִלְּרֹס generatim significat *ministerium honoratum*, sive *politicum*, sive *ecclesiasticum*. Utunque constet מִלְּרֹס hoc loco *sacerdotem esse*, multis indicibus. 1. Ex collatione cum Heb. 5. 6. & 7. 17, 21. ubi *legens, sacerdos*, redditur. 2. מִלְּרֹס hîc accipitur ut Gen. 14. 18. unde hoc desumitur. At ibi Melchisedec, ut *Rex*, ità & מִלְּרֹס *sacerdos*, dicitur; quod etiam ex eo constat, quod ei tribuit Moses actiones sacerdotales, nempe benedictionem Abrahami, & acceptionem decimarum. Et quorsum, quæso, postquam *Regem* dixerat, eum vocaret *Principem*, &c. 3. Ex aliis locis, ubi *Messias sacerdos* vocatur; ut Zach. 6. 13. Confer Jer. 30. 21. & 35. 15, 18. Vide & Esa. 53. 10. ubi *sacrificium offert*. 4. Ità intellexerunt AE. & veteres Rabbini, teste K. 5. Verbum מִלְּרֹס est *negotium applicare*, unde מִלְּרֹס signif. in genere intimæ admissionis principes, qui summo Principi adhærent, sive in מִלְּרֹס, sive מִלְּרֹס מִלְּרֹס. Quum igitur Deus juret מִלְּרֹס, sive מִלְּרֹס, accessum, admissionem, hoc respectu Dei, non hominis, Regis, intelligendum est.

6. Nunquam probabunt מִלְּרֹס usurpari de Regi, nedum de tali Rege qui sedet ad dexteram Dei. David erat Gej. מִלְּרֹס, & habebat sub se מִלְּרֹס, 2 Sam. 8. 18. collat. cum 1 Par. 18. 17. cur ergo David [de quo hoc dici vult K.] מִלְּרֹס, (*Princeps*, qui Rege minor est,) potius quàm מִלְּרֹס *Rex*, diceretur? 7. מִלְּרֹס propriè *sacerdotem* notat, nec nisi tralatitiè de aliis dicitur; neque extra causam à proprietate discedere licet. Porro, officii Sacerdotalis tres erant partes; 1. Docere, Levit. 10. 11. Malach. 2. 7. 2. Orare pro Ecclesia & pro se, & populo benedicere, Num. 6. 23. Psal. 118. 26. 3. Sacrificare, &c. Hæc autem omnia præstitit Christus: Docuit, &c. Johan. 1. 18. offert sacrificium ad Deum placandum, Hebr. 10. 4, &c. interpellat pro nobis, Ebr. 7. 25. ¶ *In æternum* Ità Sy. Ca. Riv. &c. Opponitur sacerdotium Christi Aaronico in duratione. Illos enim perpetuos esse non patiebatur mors, Ebr. 7. 23, &c. nec ministrabant in Tabernaculo post annum quinquagesimum, &c. ¶ *Secundum* (vel ad, Ca.) ordinem (vel morem, P. Mu. Gej. ex AE. vel ritum, Gej. ex Camp. Ti. Pi. vel dispositionem, M. vel rationem, Ca. Gej. vel conditionem, sive negotium, ut Coh. 3. 18. & 8. 2. vel, formam ordinis, Ar.) *Melchisedec* Ità o. Eth. JT. Ar. M. P. Ti. G. Mu. Riv. A. &c. i. e. Ad instar Melchisedeci. ¶ *non est affixum*, (ut patet ex N. T. ubi מִלְּרֹס vertitur, עֲלֵי מִלְּרֹס, Eb. 5. 6, 10. & 6. 20. & 7. 11. &c. vel, עֲלֵי מִלְּרֹס, secundum similitudinem. Heb. 7. 5. b.) sed paralogicum; fortasse metri causâ hîc adjectum. Apparet o. & scriptorem ad Hebræos legisse מִלְּרֹס. Sed non opus est lectionem mutare, nam hîc non est pronomen, (& Rebhia hîc, ut alibi sæpe, observante Buxtorfio Thes. gram. p. 858. non distinguit,) sed redundat, quod K. & AE. fatentur. Juxta textum Hebræum sic verto, *secundum meam constitutionem, o Rex mi jure*. Vide Prov. 29. 14. Velificatur Grotius hîc Judæis, ut de Davide accipi possit; at alibi longè rectius, nempe ad Heb. 5. 6. & 7. 17. [ubi verba videtis.] Si in מִלְּרֹס sit suffixum, aliquid subaudiendo sic vertas, *Tu es sacerdos in æternum secundum, vel super, verbum meum*, sive *constitutionem meam*, (vel, *narrationem meam*, h. e. prout narratio fuit à Mose instituta, Gen. 14. b.) sicut *Melchisedec*, vel, de *Melchisedeco*, q. d. Sacerdos es, non secundum ordinem Leviticum, sed peculiari modo. Christus autem sacerdos dicitur secundum ordinem Melchisedec, 1. Quod uterque fuit Rex & Sacerdos; quod aliàs ambientibus Ulisæ pessimè cessit, 2 Par. 26. 16, &c. 2. Quod Melchisedec fuit Sacerdos præstantioris Legis quàm Aaron, &c. ut patet ex benedictione ab ipso collata Levitis in Abrahamo, &c. Proprium sacerdotum Leviticorum officium erat, docere Legem, quod peccatum arguebat, & maledictiones proponebat: sed Melchisedeci officium erat officium benedictionis, *Benedictus es, Abraham*, &c. inquit, q. d. Deus est tibi propitius, remittit tibi peccata, &c. *Benedictio* nimirum quatin ei tribuit historia [Gen. 14.] est annuntiatio gratiæ, &c. 3. Quod Sacerdos æternus est, successionem carens, nec initium nec finem dierum habens, &c. [De quibus videndi Interpretes ad Heb. 5. & 7. ubi & nos, dante Deo Optimo Maximo, ista enucleatius tractabimus.]

5. *Dominus à dextris tuis* (vel, *ad dextram tuam*, Mo. M. Riv. vel, qui est, sive sedet, sive stat, *ad dextram tuam*, Pi. JT. vel, *tibi dexter*, Ca.) *confregit* (vel *transfixit*, Mo. vel, *vulnerabit*, M. P. frangens, JT. *fracturus*, Pi. *obtruncabit*, Ca.) *in die iræ sue* (vel, *tum cum irascetur*, Ca. sim. Ti.) *reges* Ità LXX, Ar. Eth. sim. Sy. nempe, qui Regi Messie se opponunt, ut Psal. 2. 2. & Ecclesiam persequuntur. Reges ipsos non vulgus tantum. ¶ *Domini à dextris tuis confregit*, &c. i. e. confringet; ut fecit Gen. 14. Exod. 14. Num. 21. Jos. 8. &c. Loquitur de re tanquam peracta, ut Esa. 9. 6. & 53. 4, 5, &c. Qu. Quisnam hic מִלְּרֹס? Resp. 1. Deus Pater; ut sit apostrophe Davidis ad Christum; q. d. Deus Pater, o Christe, te adjuvabit. Dominus adjutor tibi est, & velut *magister*. Ità supra 16. 8. & alibi. Resp. 2. Deus Filius, sive Messias; ut patet, i. ex scopo; 2. à phrasè, *ad dextram*, identitate hîc & v. 1. H h h 2 3. ex

3. ex contextu ^b, maximè ex verbis sequentibus, nam ille *confringet reges qui judicabit gentes* v. 6. (Messias autem Deus omne iudicium dedit,) qui *de torrente bibet*, &c. Est autem hinc apostrophe, vel, 1. ad populum Dei, & tum vertendum, qui stat *ad dextram tuam*, i. e. qui tibi assistit ad te defendendum, ut accipitur ista loquutio Psal. 16. 8. & 109. 31. Atque hæc expositio genuina videtur, quia prophetia hæc est de administratione Regni Christi, quæ ad populum Dei rectius quàm ad Deum pronuntiatur ^d. Vel, 2. ad Deum Patrem *, juramento sacerdotum Messie modò committentem, v. 4. hoc modo, O Deus Pater, Dominus ille meus, nempe Messias, cui dixisti, *Sede à dextris meis*, Dominus, inquam, ille à dextris tuis felicissimè fungitur officio, &c. ^f Suprà Christum ut Regem & Sacerdotem descripsit; hinc & v. 6, 7. ut fortem Ducem depingit, cujus tamen victoriæ sunt spirituales, &c. *Dominus à dextris tuis*, tuum latus, ô Christe, teget, &c. *confringet* Christus, mutatâ subito personâ. Sunt qui hos versus ad populum Christi referunt; q. d. Esto verò securus tanto Rege & Sacerdote, ô quisquis illum sequeris; nunquam ipse discedet à latere tuo, &c. Nec mirum est Davidem subito, omisso Christo, ad populum se convertere; subita enim mutationes creberrimæ sunt, & interdum difficillimæ ad observandum ^g.

6. *Judicabit*; ita ^o. Sy. M. P. G. &c. [יָדִין] Imperium, adeoque jus, obtinebit ^h. *non judicare* hic generatim sumitur, pro, *regere*, five pro toto regno & gubernatione, (cujus duæ sunt partes, improbos punire, & bonos remunerari;) sicut Jud. 3. 10. & 4. 4. Sed mallem sumere pro una parte, nempe damnatione & pœna improborum, (ut Gen. 15. 14. Rom. 2. 1, 2. 1 Pet. 4. 6.) ut & præcedentia & sequentia fuaderent ^k. Sed quis *judicabit*? Resp. [יְהוָה] Dominus in præced. v. 1. *Judicabit* Messias, Ti. *Judicium* exercebit, JT. Pi. *Constitutus est iudex*, Ch. *Ulciscetur*, Ca. sim. G. [יִשְׁפֹּט] In nationibus, [יִשְׁפֹּט] In gentibus, LXX, Ti. M. P. Mo. &c. in gentes, JT. Pi. inter gentes, Ar. Gej. 2 valet, inter, ut Psal. 105. 27. & 106. 27. Coh. 2. 24. & Luc. 1. 28. in mulieribus, id est, inter mulieres ⁿ. Super populos, Ch. gentes, vel populos, Sy. Ca. Riv. 2 hic valet הָ, [accusativi notam,] ut Psal. 20. 8. & 37. 1. [Implebit ruinas] Ità Vulgatus ex Græci codicis ambiguitate ^p, ubi est *ἡ ἀβύσσος*, quod & *ruinas* & *cadavera* sign. ^q. Errorem hic agnoscunt Sâ, Bel. & Maldonat ^r. [יִשְׁפֹּט] Implevit vallis, Hi. Legit [יִשְׁפֹּט], à *שָׁפַט* vallis ^t. Imò non sic legit, sed accepit [יִשְׁפֹּט] quasi idem esset quod [יִשְׁפֹּט], vel [יִשְׁפֹּט], mutatis ^v & ^x, ut sæpe fit ^u. Implebit cadavera, Sy. Mu. G. h. e. cumulabit ^v. Multiplicabuntur cadavera, Æth. Implebit (vel, implevit, Mo. complens, JT. Pi. sub. eam, Ar. [nempe gentes;] vel, sub. loca, P. M. vel, terram, Ch. Gej. vel, omnia, Ti. campos, vel publica suppliciorum loca ^z,) *cadaveribus*, M. P. Ch. Ar. &c. *impiorum*, Ch. Complebit campum ubi cum Regibus & gentibus illis præliabitur ^y. [Conquassabit] (vel, & contundet, Ar. præcidetque, Sy. transfixit, Mo. percussit, Ch. percutiet, P. vulnerabit, M. frangens, JT. fracturus, Pi.) *capita* (vel, caput, Sy. Ar. M. P. Mo. &c.) in terra (vel, super terram, Ch. ^o.) *multorum* [Sic Ch. populorum ^z. Vel, multorum (vel multa, Æth.) super terram, Ar. Æth. vel, super terram multam, five magnam, five amplam, Mo. Pi. Gej. Riv. sic M. [יִשְׁפֹּט] Caput obtruncabit quod ampla terra præest, Ca. Quando contundet capita in multis regionibus, Ti. Caput, i. e. Principem potentissimum, longè latèque dominantem. Quodnam sit istud caput, aperienti oculos in propatulo est ^a. [Intelligit, opinor, Antichristum.] Caput, i. e. vel, 1. Diabolum cum complicitibus universis, ut patet ex collatione Gen. 3. 15. 1 Cor. 15. 24, &c. Ebr. 2. 14 ^b. Principem aliquem latè regnantem; qualis eximie est Diabolus, Princeps hujus mundi ^c. Vel, 2. Antichristum. Confer 2 Th. 2. 3, 8 ^d. Vel, 3. caput collectivè ponitur, pro, capita ^e. h. e. Principes qui præfunt regionibus amplis ^f. Vel 4. intellige hostium occisorum capita, quæ confringet & pedibus conculcabit, more victorum, Jos. 10. 24. idque super terram multam, ad amplificationem stragis; q. d. quorum cadavera magnum terræ spatium occupabunt ^g.

Decutiet capita longè latèque; q. d. horribilem stragem edet ^h.

7. *De torrente in via bibet*; ita ^o. Sy. M. P. Mo. &c. [יִשְׁתַּבֵּחַ בְּדֶרֶךְ הַחַיִּים] [Variè explicant.] 1. *De torrente*, sub. *sanguinis caesorum*: q. d. Tantum sanguinis fundetur, ut etiam liceat victori bibere è torrente sanguinis ⁱ. *caesorum in via*, dum persequetur hostes ^k. *Sanguinem occisorum bibere* Num. 23. 24. perfectam victoriam significat ^l. 2. *de bibere de torrente*, &c. potest proverbialiter victoriam exprimere, ut Esa. 37. 25. idque ex more Orientalium, qui à provinciis subjugatis, in signum deditiois, *terram & aquam* exigebant: Judith 2. v. 7 ^m. 3. Descriptio est bellatoris alacris, qui, dum hostes persequitur, non querit diverforia aut cauponas ut vino se refoveat, sed aquâ contentus est, quam obiter & raptim sumit ex quovis quem reperit, non fluvio tantum, sed & torrente ⁿ. Huc refer historiam Jud. 7 ^o. Huc facit, quod [יָדִין] sign. *locum concavum*, five *vallem*, receptaculum aquarum; indeque *torrentem exiguum*, aquâ pluviam repletum, & hyeme exsiccatum: vide Gen. 26. 17. 2 Reg. 3. 16, 17. Idque cum [יָדִין] junctum significat exiguas illas aquæ collectiones quæ in viis publicis post pluviam frequentes sunt, ubi aquæ & stagnantes sunt & lutulentæ, ut, si quis de iis bibat, magnam indicat festinationem, & sui neglectum, &c. Depingit Christum sub imagine strenui & generosi ducis, quem nulla res remoratur, quin summo ardore victorias prosequatur ^q. Christus nullum tempus omisit quo opera Diaboli destruere posset ^r. 4. Sensus est, Multas cruces & ærumnas in via (i. e. in vitæ curriculo) hausit Christus ^t. Per *torrentem*, passionum Christi multitudo & acerbitas denotatur, simul tamen & brevitatis, &c. ^v. *Torrentis* copiam sign. five bonorum, ut Psal. 36. 9. five malorum, ut Psal. 18. 5. & 124. 4. Significat etiam impetum hostilem. Ut autem *aquæ* afflictiones significant, sic etiam *bibere*; Jer. 49. 12. Matt. 20. 22 ^x. Ità & Job. 21. 20. & 34. 7. Psal. 69. 2, 15, 16. Esa. 51. 17. Jer. 25. 15. Mar. 10. 38, 39. Christus autem non ex calice bibit, ut alii Psal. 75. 9. quo dimensa portio notatur, sed ex *torrente*, quo passionum gravitas & copia exprimitur. Vide Psal. 69. 2, 3. & Esa. 30. 28. Jer. 47. 27 ^y. In via, i. e. in vitæ spatio; ut, *via solis*, pro spatio cursus ejus. Sic totum Christi ministerium rectè *via* dicitur, quia per hunc mundum iter facturus erat tanquam viator. Hinc distinctio *via & patriæ*, &c. ^z. In via vitæ & muneris, in via ad gloriam. Vide Luc. 24. 26. 1 Pet. 1. 11. Cum hæcenus palam egerit de Regno & Sacerdotio Christi; hic brevem subjungit *ἀναπαύσεως*, & quomodo à Sacerdotio ad Regnum illud pervenerit ostendit, nempe, per passionem ad exaltationem ^a. *Aquæ* interdum *doctrinam* sign. unde Chald. hic, *Ab ore Prophetæ in via doctrinam accipiet* ^b. [Propterea exaltabit] (five attollet, Ti. JT. Pi. &c.) *caput* [Ità ^o. Ch. M. P. Mo. &c. i. e. Sublimi feriet sidera vertice. Idem loquendi genus est Jud. 6. 28 ^c. Legendum puto Jud. 8. 28 ^d. Victor regnabit ^e. Propter eam victoriam Christus evadet clarissimus ^f. Triumphabit victoriosè, instar athletæ vel luctatoris, aliquamdiu oppressi, sed præter spem eluctantis; aut instar urinatis mire tandem emergentis, &c. Gloria coronabitur: vide Phil. 2. 9 ^g. *Eriget caput*, i. e. lætabitur de victoria ^h. *Exaltare caput* alicujus est, tristem, (qualis capite demisso incedit, Thren. 2. 10.) & præ dolore dejectum, reddere lætum, ut Psal. 3. 4. & 27. 6. Jer. 52. 31. Et hæc capitis exaltatio præsupponit præcedentem demissionem, significatam bibitione torrentis in via; ut hic agnoscamus Messie exinanitionem & exaltationem ⁱ. *de bibere de torrente* non est hic particula *ἀπολογική*, [causalis,] sed *ἐκθετική*, [eventum indicans ^k,] nec semper meritum præcedens, sed consequentiam & ordinem duntaxat, ostendit, seu modum ac medium quo ad exaltationem erat perventurus. Quanquam de hoc non multum nobis laborandum est ^l.

PSALM. CXI.

A R G U M E N T U M. Psalmus hic est alphabeticus: sive ad notandum ejus præstantiam^b; sive ad juvandam memoriam^c. Hoc Carmen alphabeticum est, sed per brevissimos versiculos, quasi dimetros dicas, & sic distinguendum est^d. In singulis versibus binæ reperiuntur literæ, in duobus postremis ternæ*: id quod à Masorethis perperam factum est^f. 1. An ergo Masorethæ distinxerunt Scripturam in versûs? (qui quidem versus numerasse, non autem secuisse, leguntur:) an verò Esdras? 2. Quia hoc in utroque Psalm[o] [hoc & seq.] fit, non temere sive fortuito factum apparet, sed ob graves causas, licet illis ignotas qui nec Psalms mentem, nec veteris Poeseos rationem, cal-
lent. Fortè de virtute & elegantia carminis fuit. Videntur hic Psalmus & aliquot sequentes à Davide conscripti ut in publicis & solennibus festis (præcipue in Paschate) decantarentur. Recenset hic Propheta beneficia, tum generalia, in rerum omnium creatione & conservatione, tum quæ peculiariter Judæis concessa sunt^h.

1. *Alleluja*, הללויה Hæc vox novem Psalmorum initialis estⁱ; nec est pars Psalmi, sed tantum inscriptio, sive Titulus^k: ut patet, 1. ex punctatione Titulorum propria, cum Pelik Kadmato: cum, si vox ad textum ipsum pertineret, sine dubio accepisset Rebhia^l: 2. quod primus hic Psalmus est pure alphabeticus, qualis non esset, si non ab א, sed ab א, inciperet^m. ¶ In consilio (vel, concilio, M. Ti. Ca. Mu. vel, cætu, sive congressu, P. Gej. vel, secreto, sive arcano, Ch. Sy. Mo. Pi. A. id proprie סוד Prov. 11. 13. & 20. v. 19. q. d. in conventu illo secretiore, &c.) *justorum* Ità o. Æth. vel, *rectorum*, JT. Pi. P. &c. q. d. Non inter profanos mundi porcos has margaritas projiciam, &c. sed inter Israelitas, ut vox accipitur Num. 23. 10. 8. Vel, palam in Ecclesia; quæ vocatur *congregatio justorum*, non quod omnes in Ecclesia justi sunt, sed quod tales esse debent; & quod sancti in ea digniorem & potiore locum obtinent; & quod extra illam nihil sanctum, ac sanctus nemo, esse possit. ¶ Et congregatione, ità P. o. &c. עדה Et cætu, Ch. Sy. Mo. Gej. scil. fidelium publice congregatorum in atris & synagogis. סוד ad pios seorsim, עדה ad promiscuam Israelis multitudinem conjunctim [consideratam,] spectat^t. qu. d. Privatum, & publice in Ecclesia^l.

2. *Exquisita* (i. e. quæsitæ, investigatæ, & paratæ, vel factæ, vel, exquisitè & accuratè factæ), in omnes voluntates ejus^l. i. e. In omnem usum Deo placitum^a; vel, pro voluntate Dei^b: q. d. Quod vult, illud facit^c. ¶ לְכָל חַפְצֵי הַיָּהוָה Quæsitæ (vel, stupendæ, Ca. quæ inquiruntur, Ti. pervestigabilia, V. exposita, JT. i. e. adeo prompta, ut ea quærere amplius non sit opus^d: vel, exploratæ, P. Mu. inventæ, Pi. Mu. ex K. ut Esa. 65. v. 1. metonymia effecti destinati; nam quærimus ut inveniamus: inventæ autem, i. e. intellectæ, per metaphoram^f: vel, exquisitæ, Ch.) omnibus (vel, ab omnibus, Sy. Pi.) volentibus ea, Mo. P. Ch. &c. vel, quibuscunque placent, Ca. fim. Ti. JT. Pi. V. Quicunque vult & studet ea, fiunt ei exploratæ. Inventæ, &c. q. d. Via Dei plana est piis, & secretum Dei cum illis, &c. Vel, investigatæ, &c. q. d. meditationem & studium iis impendunt. שׁוּרֵר est scrutari, valētque, meditari, studere, unde בית מדרש schola, & in Arab. مدرسة academia; & consequenter שׁוּרֵר est studiosus, 1 Cor. 1. 20^h. Al. quæsitæ, &c. i. e. curatæ, æstimatæ, &c. sic, urbs quæsitæ, Esa. 62. 12. & terra quæsitæ, Deuter. 11. 12ⁱ. Al. quæsitæ, &c. i. e. digna inquisitione^k: ut, laudatum, Psalm. 18. 4. pro, laudabile^l; fractus, 2 Reg. 18. 21. pro, fragilis; desideratus, Prov. 21. 20. pro, desiderabilis. Al. amabilia, &c. quæ pios alliciunt scrutatores: q. d. Licet opera Dei magna sint, non tamen eadem contemplari defugiant^m. Al. exquisitæ vel, exquisitè factæ, juxta omnia desideria eorum, M. Gej. scil. fidelium, ex v. 1. sive hominum studiosorumⁿ. q. d. Piorum

desideriis plenissime satisfaciunt opera Dei expetibilia. Confer de voce שׁוּרֵר Psal. 1. 2. & 16. 3. Jes. 62. 4. Sic plurale esset ex שׁוּרֵר, unde plur. שׁוּרֵרִים, quod sign. desideria, item, metonymicè, res desideratas, Prov. 3. 15. & 8. 11. Al. שׁוּרֵרִים hic est adjectivum à ling. שׁוּרֵר volens P. At sic esset שׁוּרֵרִים. Vide Psal. 35. 27. Sed substantivam acceptionem suadet parallela phrasis 1 Reg. 9. 11. לְכָל חַפְצֵי הַיָּהוָה. Sensus est, Opera Dei per-
vestigata ab hominibus: complacentiam habent homines in eis, cognoscentes miram sapientiam & potentiam Dei. Al. שׁוּרֵרִים propositum sign. Eccles. 3. 1. & negotium, sive rem, Eccles. 5. 7. hic ergo verti potest, in omnibus partibus, propositis & negotiis eorum^l. Al. quæsitæ ob omnes amabilitates eorum, Coc.

3. Confessio, &c. הוֹדוּת Gloriosum & magnificentum, sive decorum, est, JT. Mu. ex K. Heb. Majestas, sive Gloria, & magnificentia, Mu. Pi. i. e. plenum majestatis, &c. ¶ Opus ejus^l h. e. Cæli & terra*. Vel, deductio Isr. ex Ægypto in Canaan^l. Vel, quicquid Deus producit². ¶ Et justitia ejus (in administrando mundo^a; vel, quæ populum suum liberare solet, idque secundum promissionem suam^b), manet, &c. ¶ Vel, stat, A. Mu. h. e. durat & firma manet, ut 1 Sam. 16. 22. Psal. 33. 11. & 102. 27. Nunquam desitura est, licet interdum lateat^d.

4. Memoriam (vel, Memoriale, Gej. Belg. Memoriam bonam, Ch.) fecit (vel dedit, Sy. comparavit, JT. instituit, Pi.) mirabilia suorum^l. Ità o. Æth. M. Mo. Pi. vel, mirabilibus suis, Ch. JT. Mu. Gej. Belg. operibus, quibus Ecclesiam servavit*. ¶ זִכְרוֹן Memoria, i. e. monumentum^l: nempe, vel, manna*; vel, celebrationem Paschatis^f, & aliorum festorum. זִכְרוֹן, memoria, hic ponitur pro זִכְרוֹן, memoriale, Exod. 12. 14. & 17. 14. &c. Al. Fecit ut memoriæ celebrentur mirabilia sua, P. q. d. Talia sunt ut nunquam possint memoriæ excidere; digna sunt perpetuâ memoriâ^l. Memoria consecravit sua miracula, Ti. Famam sibi suis comparavit miraculis, Ca. Al. Fecit sibi titulum, sive nomen, quo scil. vocaretur, nempe illud Exod. 34. 6. quod verbis seq. velut in compendio proponitur^k. ¶ Misericors, &c. ¶ q. d. Qui miseris Israelitis, &c. succurrit^l.

5. Escam dedit timentibus se^l. Ità o. Sy. M. P. Ar. &c. Scil. populo suo^m, Numinis sui cultoribusⁿ. Timor Dei pro toto cultu Dei poni solet^o. Israelitis in deserto P. ¶ לֶחֶם Prædam, sive Rapinam, Mo. Ca. V. eam scilicet quam ex Ægypto abstulerant^l; idque juxta fœdus [prout hic sequitur] cum Abrahamo, Gen. 15. 14. egredientur cum magna substantia^l. Vel, est metaphorâ לֶחֶם Intelligit hic Manna^l. לֶחֶם pro cibo ponitur Prov. 31. 15. & Mal. 3. 10. Vide & Prov. 30. 8. Manna famelicis, velut præda, objectum fuit².

6. Virtutem (vel, Fortitudinem, P. Mo. &c. Vim, JT. Pi. Ca.) operum suorum annuntiabit (vel, annuntiavit, sive indicavit, o. P. Mo. Pi. &c. declaravit, V. i. e. reipsa demonstravit^l), populo suo^m. i. e. Facinora summæ virtutis manifestavit². Magnam Deus ostendit potentiam, cum 7. gentes expelleret, &c. Al. annuntiavit, scil. ante opus, prædixit se ista facturum^b: quæ & quanta opera patrare velit in Ægypto & Canaan, ad dandum, &c. [ut sequitur]; vel, quod reipsa exhiberet illis terram, &c. וְיִדְעוּ prædicendi sensu occurrit Jes. 41. 23. 23. & 44. 7. & 48. 3, 5, 6. Vel, si indicandi sensu accipias, ut Psal. 19. 2. Jes. 42. 12. &c. ingens est beneficium, quod præterita Dei facta in conventibus sacris annuncientur per Ministros^c. ¶ Ut det illis, &c. וְיִדְעוּ Dando, P. JT. Pi. i. e. dum dedit: gerundium format in וְיִדְעוּ Psal. 78. 18. & וְיִדְעוּ Psal. 103. 20. Sed malo proprie per infinitum red-
dere, ad dandum, &c.*.

7. Opera manuum ejus^l Quicquid agit^f. Vel potius, Dux Legis Tabulæ, quæ opus Dei erant, Exod. 32. v. 16. cui favet sequens וְיִדְעוּ. ¶ Veritas & judicium, ità o. Ch. Sy. Mo. &c. vel, jus, sub. sunt, Pi. וְיִדְעוּ Vera & æqua, Ca. Sunt veritatis & judicii, JT. scil. opera; vel, sunt plena veritatis, &c. ¶ Neque dicat aliquis injustè Deum gentes expulisse^h; quicquid enim tunc egit, veritas fuit, quia fecit id quod promiserat Abrahamo; & judicium, quia gentes illæ pollutissimæ erantⁱ. Confer Gen. 15. 16. & Deut. 9. 5. Potius

Potius Legem respicit, [ut dictum:] & veritas primam Tabulam notat, ea continentem quæ ad rectam de Deo fidem pertinent; & judicium secundam Tabulam, &c.^k ¶ *Fidelia* (vel *constantia*, JT. A. certa, A. sub. sunt, Pi.) omnia mandata (vel præcepta, five statuta, Mu. Pi. Gej. &c.) ejus, וְכָל הַצִּוִּיּוֹת Statuta, &c. Ità vox sumitur in 23 locis ubi occurrit^l. Intellige, vel, 1. leges ac mandata Decalogi, & in hominum cordibus plantata: q. d. Neque verò isthuc [vide præcedens membrum] tantum veracem & justum se exhibuit Deus, sed in omnibus omnino legibus ac mandatis talem se præstitit; firma illa sunt & statuta, nec unquam mutantur^m. Non hodie hoc, cras aliud, sancitur, aut priora facile abrogat, &c. *fidelia sunt*; q. d. Omnia præcipit vel prohibet ex sincero hominum amore, salutisque ipsorum desiderio; & quas præceptis addit, five minas five promissiones, ex sunt infallibilesⁿ. Vel, 2. Mandata vel decreta Dei de perdendis Cananæis certa & firma sunt. Cum Deus gentem perdere vult, certissime præstat, &c. De Cananæis certè contextus agit; & vox hæc venit à וְכָל הַצִּוִּיּוֹת *vistare*, vel in bonum, vel in malum, indeque *mandare*, five *statuere*, Esd. 1. 2°. Vel, 3. promissiones ejus, ex collatione præced. & seq. quæ *mandata* dicuntur, quia Deus illis quasi mandat ut præstent quod promiserunt. Hæc expositio confirmatur ex v. 9. *Præcepit fœdus*, &c. P.

8. *Confirmata*; ità o. Ch. Eth. P. Gej. sub. sunt, Gej. וְכָל הַצִּוִּיּוֹת *Fulta*, five *Suffulta*, Mo. M. JT. Pi. *Stabilita*, V. Ti. sunt, Ti. *Firma*, Sy. Ar. V. Dicitur hoc, 1. de præceptis Decalogi, quæ sola perpetua sunt^q; & de majestate verbi Divini inviolabili, &c. 2. & de factis quorum meminit v. 7. ut hinc commendetur utrorumque perennitas, rectitudo, &c. f. ¶ *In seculum* (vel *secula*, o. Ch. Eth.) *seculi*, וְעַד לְעוֹלָם *Ad perpetuitatem*, Ca. sic Sy. in perpetuum, (vel, in æternum, JT. Pi.) in seculum, Mo. JT. Pi. vel, & in seculum, P. & in sempiternum, M. Ut durent sempiternis temporibus, Ti. ¶ *Facta* (vel, & *facta*, JT. quippe *facta*, Ti. Pi.) in (vel cum, Ar. Pi.) *veritate* (vel *fide*, Ca.) & *equitate*; ità o. Ch. Ca. &c. vel, & *rectitudine*, M. P. Mo. sic Pi. vel, *fideliter* & *recte*, JT. Pi. וְכָל הַצִּוִּיּוֹת *Per veritatem & rectitudinem*, Ti.

9. *Redemptionem misit*, &c.] Scil. à servitute Egyptiaca†: & tunc Legem suam scripsit, quam voluit esse ratam & fixam, & æternum mansuram^t. ¶ *Mandavit in æternum* (i.e. ut duret in seculum^v) *testamentum* (vel *fœdus*, Pi. Gen.) *suum*] *Pactum*, i. e. Legem Decalogi; unde Arca vocatur *Arca fœderis*^x. *Mandavit*, i. e. decrevit perpetuo duraturum. *Præcipere* Dei, non raro, est, reipsa præstare quod verbis designatur; vel, aliquid inevitabiliter ac cum autoritate *constituere* & *ordinare*. Vide Psal. 33. 9. & 42. 9. & 68. 29. & 105. 31, 34. ¶ *Sanctum & terribile* (vel *venerabile*, P.) *nomen ejus*] Ità Mu. P. &c. [Vel cum præced. jungendum:] *Misit*—*Quis?* Mu. Is cujus *nomen sanctum est & terribile*, Mu. sim. Camp. in Gej.

10. *Initium* (vel *Principium*, Mo. P. &c. *Caput*, JT. Ca.) *sapientiæ* (sub. est, JT.) *timor* (vel *reverentia*, JT.) *Domini*; ità M. Mu. &c. וְרֵאשִׁית *Principium*, i. e. vel, fundamentum & basis^z: q. d. Nulla est vera sapientia quæ non fundatur in pietate². Introductio ad sapientiam, five via^b. Vel, summa primæque sapientia^c. Sic, *primum mandatum*, Marc. 12. 28. idem est quod *magnum mandatum*, Matt. 22. 36^d. Et וְרֵאשִׁית sign. *primum*, non modò tempore, sed & dignitate; ut Num. 24. 20. Deut. 18. 4. 1 Sam. 15. 21. Amos. 6. 6. & Horatio *sapientia prima* est præcipua^{*}: & Latini *prima* vocant quæ summa sunt & excellentissima. Ità & Græci ἀρχή, &c. ut Isocrates in Nicocle vocat τὰς ἀρχὰς τῆς πολιτείας, *summos honores*^f. Confer Job. 28. 28. ¶ *Intellectus bonus* (sub. continget, Pi.) *omnibus facientibus eum*] Vel, ea, Ch. M. P. Mo. &c. scil. mandata Dei^h. Relativum ponitur sine antecedenteⁱ. Vel, *illas res* in genere^k: cuncta quæ præceperunt, de præceptis Dei, de fœdere, &c.^l. ¶ וְכָל הַצִּוִּיּוֹת *Et salutaris prudentia* contingit omnibus qui versantur in his rebus, Ti. Rectè sapiunt hæc quicunque præstant, Ca. Al. *Succensus optimus*, &c. JT. A. qui prudentiam sequi solet, Prov. 3. 4^m. Sed malo, *Intellectus*, &c. ex collatione membri præce-

dentisⁿ. *Benevolentia omnibus*, &c. וְכָל הַצִּוִּיּוֹת jungitur cum וְכָל הַצִּוִּיּוֹת Prov. 3. 4. Vide & Prov. 13. 15. & 2 Par. 30. v. 22°. ¶ *Laudatio ejus*, וְכָל הַצִּוִּיּוֹת *Laus ejus*, Pi. i. e. Vel, 1. uniuscujusque facientium ista mandata P. Sic pronomina sing. interdum distributivè accipiuntur^{*}. *Quorum laus*, Ca. Ti. Vel, 2. intellectus boni, five prudentie^q. Vel potius, 3. Dei^r, cujus laudes in hoc Carmine celebrantur; sic ut ultima pars Psalmi brevi velut epiphonemate omnem Dei laudem completatur[†].

PSALM. CXII.

ARGUMENTUM. Et hic Psalmus talis est qualis qui præcedit, parique modo dirigendus². Alphabeticus est, nihilque videtur esse aliud quàm exegesis vers. ult. Psal. 111. id quod dico, quia initium Psalmi ei planè responder^b. Totus Psalmus est explicatio dicti Paulini 1 Tim. 4. 8. *Pietas habet promissiones præsentis & future vite*, quæ hic colliguntur, &c.^c. Est descriptio præsentis operis simul & felicitatis viri pii, quæ plurimum cedit in laudem Dei, qui servis suis tam gratus est; ideòque vocatur *Hallelujah*, licet nulla alia hic sit expressa Dei laudatio^d. Hujus Psalmi versus & dimidii versus in Hebræo incipiunt ordine litterarum^{*}.

1. *Beatus vir*; ità o. Ch. M. P. &c. וְכָל הַצִּוִּיּוֹת *Beattitudines viri*, Mo. Gej. &c. Heb. *Progressus viri*, sub. erunt, Pi. ¶ *Qui timet Dominum*] Nempe solum; non homines, non contemptum, &c. clam, ut palam, justus ac bonus^f. ¶ *In mandatis*, &c. וְכָל הַצִּוִּיּוֹת *In præceptis* (vel, in mandatis, M. Mo. &c. vel, & mandatis, P. Ti. vel, qui præceptis, Pi. Gej.) *ejus delectatur* (vel *vult*, Mo. *complacuit sibi*, M.) *valde*, vel *multum*, Ca. JT. &c. Explicat id quod dixit, *timet Dominum*. Sic Eccles. 12. 13. *Deum time*, & mandata observa, &c. Valde cum ait, significat solius Dei amore impulsus, non famæ aut præmii gratiæ, &c. mandata fervare^g. q. d. Qui non formidine poenæ, sed amore virtutis, probus est. Confer Psal. 119. 6. 10. 19. 32. &c.^h.

2. *Generatio rectorum benedicetur*, וְכָל הַצִּוִּיּוֹת *Generatio*, i. e. vel, ætas, seu seculumⁱ; vel, natio, seu multitudo; vel, posteritas, five soboles^k; ut idem hinc dicatur aliis verbis quod in priore membro^l. Sic וְכָל הַצִּוִּיּוֹת sumitur Lev. 23. 43. Num. 9. 10. Deut. 23. 2, 3^m. & 29. 22. Job. 42. 16ⁿ. Hæc promissiones temporalium bonorum semper intelligendæ sunt cum exceptione castigationis & crucis, quæ longè majus bonum est quàm quodvis temporale bonum, cum per eam ad bona æterna perveniatur^o.

3. *Gloria* (vel, *Felicitas*, Ch. *Copia rerum*, Ti. sim. Mo. Camp. in Gej. *Sufficientia opum*, ut Prov. 30. 15. A. *Opes*, M. P. JT. Pi. Ca.) & *divitiæ* (vel *magnificentia*, Ar.) *in domo ejus*] Ità o. Eth. Ar. sub. erunt, Pi. Pro וְכָל הַצִּוִּיּוֹת legerunt וְכָל הַצִּוִּיּוֹת. ¶ *Justitia ejus*, &c.] i. e. Vel, 1. ut sonat, [idque bifariam exponitur:] vel, *Opes illam non corrumpunt*, sed perpetuò justus manet: vel, Cum opibus justitiam, fidissimum opum custodem; transmittet ad posteros. Vel, 2. *opes justæ partæ*^q: vel, præmium justitiæ, scil. *opes*^r: effectus justitiæ, felicitas[†]. Vel, 3. *Eleemosyna*, vel *humanitas*, vel *benignitas*, ejus (quam opibus præstat) durat, &c. *Eleemosyna* vocatur וְכָל הַצִּוִּיּוֹת Dan. 4. 24. quia hæc hominem justum declarat^t.

4. *Exortum est* (vel, *Micat*, JT. *Effulsit*, Sy. *Oritur*, M. P. &c.) *in tenebris lumen rectis*; ità o. Eth. &c. vel, *justorum*, JT. וְכָל הַצִּוִּיּוֹת *Tenebræ* hinc sunt angustia & ærumna, five res adversæ^v; ut Job. 15. 22^x. Sic Esch. 8. 16. Job. 30. 26. Psalm. 107. 10. Lament. 3. 27. Unde constat has promissiones cum exceptione crucis intelligendas^z. *Lux* hinc est lætitia, vel pax, &c.². vel salus, ut Mic. 7. 8^b. Cum impii in caligine trepidant, impingant, & corruant^c. Deus rectos eripit dum maximè affliguntur^d. ¶ *Misericors*, (vel, *clemens*, P. Ar. *gratiosus*, o. Ch. Coc. Mo. M. JT.) & *miserator*, (vel, *misericors*, o. Ch. Mo. M. JT. &c.) Gej. & *justus*]

& justus] Sub. Deus, P. sic Ar. Æth. & sub. est, JT. Lumen illud quod justis exoritur Deus est ille misericors, &c. Ipse Deus fit illis lumen, juxta Psal. 27. 1. f. Sic rectis alluxit Deus, ut agnoscerent ipsius gratiam, misericordiam & justitiam. Misericors, &c. Deus id facit, lumen producit. ¶ חנון ורחום יצדיק] A gratioso, &c. i. e. à Deo ipso, cuius hæc fuere epitheta præcedente Psalmo. Ellipsis חנון præfixi, (qualis 2 Sam. 23. 24. & Jos. 10. 13. m.) cujus causa hic evidens est series literarum alphabeti observata, [quæ perturbata esset si scripsisset חנון.] Potest & de lumine accipi, quod est Deus, ut Psal. 27. 1. quod illud est gratiosum, &c. Sed potius de homine accipitur, ut vers. seq. indicat. Qui mansueti, misericordes & liberales sunt, Ca. gratioso (vel, misericordi, K. & R. S. in Mu. homini benefico, Ti.) misericordi, & justo, Di. Ti. &c. ל in חנון pertinet puto ad חנון & sequentia: & צדיק hic est qui eleemosynam exercet: ut צדיק eleemosyna apud Rabbinos, Syros & Arabes, & Dan. 9. 16. p.

5. Jucundus, &c. טוב איש חנון ורחום] Vir bonus (vel, Bonus quisque, JT. Pi.) miseretur, (vel, miserescent, Mo. vel, confert beneficia, Ti. gratiosè largitur, JT. Pi. Heb. favorem exhibet, Pi.) & commodat, Ch. P. Ca. vel, commodans, Mo. vel, & dat mutuo, M. Ti. JT. Pi. i. e. ei qui solum mutuo, non dato, indiget. His טוב est subjectum; חנון ורחום, prædicatum; sed non permittit id proprietates linguæ Hebrææ, ut nec Chald. & Syr. ut in tali constructione substantivum adjectivo postponatur; quare & Chald. hic ordinem invertit, גברא טובא. Melius ergo o. & Vulg. &c. ex טוב איש fecerunt prædicatum; ex חנון autem, subjectum. Jucundus, vel Suavis, (vel Probus, sive Bonus, sub. est, Sy. Ar. Gej. vel, Beatus, Coc. Di.) vir (vel, ob lineam Makkaph & accentuationem, virorum, sive, inter viros, qui miseretur, & commodat, sive mutuo dat, o. Æth. Vulg. Sy. Ar. Gej. Di. vel, largiens & mutuo dans, Coc. Jucundus, i. e. benignus, utilis, gratus, suavis Deo, Angelis, hominibus, & sibi ipsi. Lætus in summo otio & tranquillitate vivit, ideoque felicissimus est. Bonus vir, pro, Bene est illi viro; ut Jer. 44. 17. & fuimus boni, i. e. in tranquillitate & bono, vel, bene nobis erat. טוב bonus hic idem quod beatus, ut Esa. 3. 10. Sic Exod. 33. 19. omne bonum meum, id est, beatitudinem; Psal. 25. 13. in bono, i. e. in beatitudine, commorabitur. Descriptio autem hic & in sequentibus versibus est non tam viri boni, ut plerique volunt, sed beati, probatque beatum esse virum beneficium in sequente [hujus versus] membro. ¶ Disponit (vel, disponet, o. Æth. moderatur, vel, moderabitur, M. P. Mo. Ar. JT. Pi. Gej. Mu. A. in Græco, διοικῶν & sustinet, Sy. sustentabit, Di. stabiliet, Coc.) sermones suos (vel, res suas, P. JT. Pi. Mu. Di. Mar. A. &c. rationes suas, T.) in judicio] Sic o. Mo. P. &c. Si in jus vocetur, quæ dixit aut gessit tueri poterit apud judicem. Facit ut non cadant vel evanescant verba, sed stent in acie, & vim verborum contrariorum sustineant ac elidant. Vel, cum judicio, Ar. M. Gej. Pi. five jure, vel justè: judiciosè, vel prudenter, ut æquum & conveniens est. Sic בְּמִשְׁפָּט sumitur Jer. 4. 2. & 10. 24. m. & Psal. 25. 9. Ezech. 34. 16. n. Rem domesticam ita administrat, ut nec prodigus sit, neque fordidus. Vel, ex officio, JT. Pi. cum erga domesticos, tum erga externos: de quo 2 Cor. 8. & 9. p. ¶ יְבָרְכֶם בְּמִשְׁפָּט] Sua verba judicio temperans, Ca. suæque res obit exactissimo judicio, Ti. בְּמִשְׁפָּט non est moderari, aut disponere, sed sustentare. בְּמִשְׁפָּט (à בָּרַךְ capere, complecti, continere,) sign. continere, 1 Reg. 8. 27. Jer. 20. 9. f. sufferre, vel portare, Prov. 18. 14. Mal. 3. 2. sustentare, alere, 1 Reg. 18. 4. & tueri causam, &c. v. ordinatè dirigere, ut hoc loco, quanquam vix alibi ita accipitur. In Kal tamen est mensurare, Jes. 40. 12. Ità hic accurata denotatur negotiorum sermonumque omnium gubernatio, ut cuncta demensa velut sint, certisque legibus circumscripta ac finita, nè excedant ordinem, &c. quoad tempus, locum, personas, &c.

6. Quia (vel, Certè, P. Pi. A.) in æternum non commovebitur] Vel, dimovebitur, JT. Scil. è statu suo felici. Nunquam bonis suis ac fortunis evertetur. Licet labatur, non manebit prostratus, sed erigetur. Op-

ponitur hoc incertæ mundanorum fortunæ, &c. b. ¶ In memoria aeterna erit (vel, est, JT.) justus] Vel, apud Deum; vel, apud mortales, ob beneficia ejus, &c. d. c. Pi.

7. Ab auditione mala non timebit, חֲסִידֵי יְהוָה] Propter rumorem malum, &c. i. e. Cum audierit mala ingentia ingruere; quia novit se Deo curæ esse. Cum impiorum mens malè sibi conscia semper trepidat, &c. Job. 15. 20, &c. s. ¶ Paratum, &c. פָּרוּץ] Firmum, vel stabile, (vel, constans, Sy. paratum, Gej. o. Ar. Æth. quia paratum, P. vel, confirmatum, V. sub. est, P. Ti.) cor ejus, fidens (vel, subnixum, V. vel, fundatum, Gej. vel, ac frētum, Ti. vel, confisum est, Pi.) Jehovæ, P. &c. five, in Domino, Mo. Gej. &c. vel, ad fidendum Domino, Ar. vel, sperare in Domino, o. Æth. Paravit cor suum, confidens in verbo Domini, Ch. erectio animo suo confisus Jehovæ, JT. tutum animum habens Jovæ fiduciâ, Ca. Tranquillè se Deo committit, &c. h.

8. Confirmatum, ita P. sic LXX, Ch. Ar. &c. סֶמֶךְ] Fultum est, Pi. fim. M. Mo. Sustentatum, ut Ps. 111. 8. i. v. ¶ Donec despiciat, &c.] Accipe pro, despiciat, vel aspiciat, &c. k. ¶ עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה בְּצָרוֹ] Donec intueatur inimicos suos, Gej. Ham. i. e. Vel, cum voluptate, (quod אֲשֶׁר cum בְּ seq. indicat, ut Psal. 22. 18. & 54. v. 9. &c.) quomodo vel convertantur, vel incorrigibiles subvertantur. Vel, cum fiducia, utpote jam ab eorum tyrannide liberatus. Vide Psal. 59. 11. & 92. 12. m. Ham. Donec speculet, sive viderit, in hostibus suis, Sy. Ti. &c. sub. quod cupierat, Ti. sic P. vel, sub. malum, JT. Pi. vel, actionem, M. vel, opus Dei, A. Ellipsis, qualis Psal. 35. v. 21. &c. v. Sed exspectat donec videat, &c. Pi. donec videat redemptionem in angustia, Ch. [Ca. totum sic reddit, Aded fixo animo est, ut nihil formidet quin visurus sit hostium suorum pœnas.]

9. Dispersit] Ità M. Mo. Ch. &c. vel, Dispergit, o. Ar. P. &c. nempe, pecuniam suam, Ch. Significat dispergendi vox benignitatis, 1. Modum: q. d. Dat huic & illi pro ratione facultatum, non ingentia dona, quæ totum fundum exhauriant; unde dicunt Magistri, Qui prodigit nè prodigat ultra quintam partem bonorum. Non placet restringi adeò verbum illud, quod profusionem importat. Vide Prov. 11. 24. Parcè dare, &c. pusilli animi est, metuentisque inopiam, nec satis Dei bonitati fidentis, aut contemptum rerum mortalium non capientis. Nec tamen immoderatè & omnibus inconsultè largiendum est. Vide 2 Cor. 8. 9. 2. Largitatem, sine spe recuperandi, Luc. 6. 35. Vide Prov. 11. 24. ¶ Justitia ejus manet in seculum] Id est, vel, 1. præmium justitiæ, manet ei, ejusque posteris, juxta Exod. 20. 6. Vel, 2. justitia illa & beneficentia quam erga pauperes exercet; quamdiu vivit, nunquam exhauritur fundus illius, &c. v. Justitia hic, pro misericordia. Sicut vox charitatis, quæ totum officium nostrum erga Deum & homines continet, nobiscum liberalitatem interdum significat; ita & justitia vox apud Orientales: unde constat eleemosynam non esse rem arbitrariam, quam nobis vel facere, vel negligere, licet; sed onus hoc nobis à Deo impositum. ¶ עֲלֵם פְּדִיָּה] pro beneficentia usurpatur apud Ebræos, & Syros & Arabes. Vide Psal. 24. 5. & 36. 11. & 51. 16. &c. v. Vide & Prov. 10. 2. & 11. 4. collat. cum Tobit 12. 8, 9. b. Vide & Dan. 9. 16. & 2 Cor. 9. 9, 10. c. ubi Paulus hæc [Psalmi] verba usurpat, ut eorum beneficentiam provocet; & Dan. 4. 27. ubi עֲלֵם פְּדִיָּה reddunt, ut, contra, ελεημοσύνη in Syra translatione est ut, contra, ελεημοσύνη in Syra translatione est ¶ עֲלֵם פְּדִיָּה justitia, sic & in Arabica. Sic Hof. 10. 12. Seminate ad justitiam, i. e. copiosè, largiter; Joel. 2. 23. dabit vobis pluviam ad justitiam, i. e. largè. Huc Mal. 4. 2. Sol justitiæ, h. e. qui benignè impertit lumen. Sic autem vocatur eleemosyna, quia pauperibus subyenire 2. 6. jus & æquum est h.

10. Peccator videbit] Vel, videns, sub. hoc, Pi. illam pii hominis felicitatem. ¶ Dentibus suis fremet; ita v. P. Mu. &c. פִּי יִרְדֵּם] Frendet, sive frendebit, M. P. Mo. præ animi dolore & impatientia, perditum illum cupiens. ¶ Tabescet] Ità o. P. &c. Vel, 1. præ invidia, ut Prov. 14. 30. Vel, 2. significat consumptionem opum suarum, &c. dum pii interim prospere agunt, &c. m. ¶ עֲלֵם פְּדִיָּה] Et liquefiet, Mo. & destruetur, &c. m.

tar, Sy. & viribus destitueretur penitus. Vox hæc significat totalem rei alicujus destructionem. ¶ Desiderium (i. e. res desiderata) peccatorum peribit. Quo scilicet malè volunt pio homini, vel, sibi ipsis bene cupiunt. Confer Psal. 10. 3. & Prov. 10. 24. & 13. 12. Loco speratorum bonorum succedent infortunia, angores, &c.

PSALM. CXIII.

ARGUMENTUM. Hic Psalmus (quem plerique de Regno Messie exponunt) nihil aliud esse videtur quam publica confessio Providentiæ Divinæ, in qua admiranda Dei sapientia, justitia, bonitas & clemencia conspicitur, quâ motus Deus Christum misit, ut nos redimeret, &c. Et hic præcipuus est doctrinæ de Providentiæ Dei usus, ut hoc beneficium consideremus, &c. Commemoratur hæc gloriosam Dei demissionem sui, versùs creaturas miserrimas & vilissimas, &c.

1. Alleluja. Laudes Dei continet hic Psalmus. ¶ Laudate—laudate, &c. Hæc trinâ repetitione significatur animi vehementia & constantia in Deo laudando. Quidni etiam & Trinitatem indicet, ut Num. 6. 24, 25, 26. Jes. 6. 3. [obscure licet, ut par erat pro statu V. T.]

2. Sit nomen, &c. Psaltes exemplo præit, & se Divinarum laudum ducem præbet.

3. A solis ortu usque ad occasum. i. e. A manè ad vespem, scil. perpetuò. Sed locum tantum ortus significat, non tempus. Ut antea universalitas temporum, ita nunc locorum, exprimitur. Harum partium meminit, tanquam habitatarum; non item meridiei & septentrionis, quæ partes tum incognitæ sunt, tum ad habitationem ineptæ. Ratio cur optet æternum celebrari Dei nomen, quod per totum orbem terrarum ejus celebrandi tot & tam præclara sese ingerunt nobis argumenta. ¶ Laudabile. Heb. laudatum: q. d. Eth. sunt qui stellas colunt, &c. omnes tamen Primam causam agnoscunt, adeoque Deum laudant. Vel, participium actûs hic designat nomen adjectivum potentie, ut Psal. 18. 4. & 48. 2. &c. P.

4. Excelsus, &c. Omnibus sublimis dominatur. Ratio laudandi Deum: vel, hæc & sequentia sunt verba laudis. ¶ Super cælos gloria ejus. Ex totis & c.

5. Quis sicut Dominus, &c. Scil. inter deos Gentium, quæ colunt exercitum cælorum, quorum jam meminerat. ¶ Qui in altis (vel, in alto, Sy. Ti. vel, altissime, JT. Pi.) habitat; ita o. Eth. &c. sim. Ar. vel, sedet, Sy. vel, rebus præsidet, Ti. ¶ Qui sublimat se in habitatione, M. Sustollens se (vel, elevator, Glas. vel, qui elevat, sive attollit, sive exaltat, Mar. Mu. V. P. A. sub. se, V. Mu. P. A. vel, locum, Mu.) ad habitandum, Mo. &c. vel, ad sedendum, A. h. e. in altis habitat. h. e. paragogicum est ob elegantiam sermonis. Nomina Tôar saepe assumunt ad participiorum discrimen; ut hic, &c. v. 6. ¶ Humiliator, &c. v. 7. ¶ Sufeitator, &c. v. 9. ¶ Reductor. ¶ Qui altissimam sedem occupavit, Coc. Exaltans sedendo, vel habitando; vel sedere: Participium confuitur cum infinitivo, ferme ut substantivum cum substantivo; q. d. exaltator sessionis, seu habitaculi: ut Prov. 30. 19. ¶ Benefacientes ingredi; ubi tamen participium exprimi potest per adverbium, bene, &c. sic & hoc loco, altissime sedet. Vide & Psal. 127. 2.

6. Et humilia, &c. ¶ Qui (vel, Et tamen, M.) humiliat (vel, demittit; Ti. Ch. sub. se, P. Ti. Mo. vel, oculos suos, Ch. sic Pi.) ad videndum, vel, ut videat, (vel, videndo, Pi. vel, Qui demissimè perspicit, JT. Heb. Qui infimè demittit respiciendo, Jun. sub. ea quæ sunt, M. P. sim. Ti.) in cælo & in terra, P. M. Ch. Ti. &c. In cælo, i. e. æthere, vel aere, ubi sunt meteora & aves. Verùm hic, sicut & v. 4. supremum cælum de-

notat. Sensus, Qui non dedignatur omnibus providere; non iis tantum qui in cælo sunt, (ubi tamen Angeli omnem excellentiam suam humiliter acceptam referunt Deo,) sed etiam in terra. Qui demittit se, non modò cum terram, sed etiam cum cælum, respicit; ex quo constat gloriam ejus esse super cælos, v. 4. Coram Deo cuncta sunt humilia, sive terrestria sint, sive cælestia. ¶ Qui demissimè speculatur, &c. i. e. Qui intimas cogitationes & cupiditates omnium, sive ho-

minum, sive Angelorum, &c. pervidet. Syntaxis in v. 5. & 6. est valde poetica, & evidens hic est hyperbaton. ¶ sibi in vicem opponuntur, adeoque pariter, in cælo & in terra, ut ille sit terminus exaltationis, hic humiliationis; deinde continuatur oppositio inter habitationem, quæ altiori loco convenit, & speculationem, quæ, prout accommodatur operibus Providentiæ ejus, demissiori loco congruit: unde constructio regulariter talis est, ¶ Qui extollit se ad cælos, ut ibi habitet, simul tamen humiliat se ad terram, ut videat & gubernet omnia providentiâ & gratiâ suâ: id quod eminenter in Messia completum est, qui ad terram descendit, &c. [Ca. locum sic reddit,] ¶ Qui,

alta incolens, humilia videt; cælos incolens, videt terras. Ad verb. ¶ Qui habitat altè, videt depressè, in cælo, & in terra: ut in cælo referatur ad verbum habitat, & in terra, ad verbum videt. Hujusmodi loquendi ratio est in Deut. 32. 42. Inebriabo tela mea sanguine, & gladius meus comedet carnem; sanguine cælorum, captivorumque capitali supplicio hostis: ut sanguine cælorum referatur ad inebriabo tela, & capitali supplicio, ad gladium. Sic Matt. 7. 6. Nè date sacrum canibus, &c. quæ oratio, mutato ordine, clarior fiet sic, Nè date sacrum canibus, nè conversi lacerent vos; nève objicite margaritas porcis, nè eis conculant. Talem figuram invenies & Mich. 1. 4. Tale est & illud de Virgilio, Pastor, arator, eques, pavi, colui, superavi, Capras, rus, hestes, fronde, ligone, manu. Sic & Cant. 1. 5. Nigra sum, sed formosa, &c. h. e. Nigra sum, ut tentoria Cedar, sed pulchra, ut aulea Salomonis.

7. Sufeitans, ¶ Qui erigit, Pi. &c. ¶ præsupponit lapsum, Coh. 4. 10. Jer. 50. 32. ¶ De pulvere, i. e. forte abjectissimâ & miserrimâ: qualis est, vel, mendicantium, in pulvere prostratorum; vel, lugentium, qui pulvere capita conspergebant, Jes. 52. 2; vel, subjugatorum, qui ad pedes victorum prostrati pulverem lingere videntur, Psal. 72. 9. Mic. 7. 17; vel denique, mortuorum, qui in pulvere habitare & dormire dicuntur, Job. 7. 21. Jes. 26. v. 19. Dan. 12. 2. Unde & R. Arama præcedens de Resurrectione mortuorum accipit. Confer Ezec. 37. 9. ¶ De stercore i. e. Ex infimâ conditione, & humili ac sordido loco. Hæc locutio desumpta est ex 1 Sam. 2. 8.

8. Ut collocet (vel, sedere faciat, Gej.) eum cum principibus. Quæ maxima est dignitas. Ità non modò è pulvere ipsum erigit, sed & extollit, &c. ¶ Cum principibus populi sui i. e. Vel, i. populi pauperis; cum Principibus gentis suæ: q. d. Ut extollatur non modò apud externos, ut Joseph, sed, quod honorificentius est, apud populares suos, ut David: Alioqui nemo Prophetæ in sua patria, &c. Luc. 4. 24. Vel, 2. populi Dei; qui inter omnes populos eminent.

9. Qui habitare facit sterilem in domo; sic o. Sy. Eth. sim. Ar. ¶ Qui constituit (vel, Ipse ponit, M. Conciliat, Ca.) sterilem, (vel, sterili, Ca.) familiam, P. Ca. vel, in familiam, M. ¶ Qui sterilem, matrem familiam efficit, Ti. Efficit ut quæ prius erat sterilis amplam habeat familiam. Domus, pro liberâ, Exod. 1. 21. Psal. 115. 10, 12. Vide & Psal. 68. 7. Fœcundæ mulieres dicuntur edificare maritis domos, Ruth 4. v. 11. Scriptura hoc applicat sterili Ecclesiæ Gentilium, Esa. 54. 1. Gal. 4. 27. ¶ Matrem (& in matrem, M.) filiorum (vel, ob filios, M. sim. o. Eth.) latantem; ita Ar. Sy. P. Mo. &c. ¶ Liberis, quibus mater gaudeat, Ca. Efficit, inquam, eam matrem filiorum multorum, & propter eos latantem. [Alii totum sic reddunt,] Faciens ut quæ sterilis erat in familia, sedeat mater liberorum lata, JT. ¶ Qui facit ecclesiam Israel, quæ similis est sterili mæste, &c. tanquam matrem ob filios gaudentem, Ch. ¶ Qui sterilem matrem familiam efficit

matrem

matrem gaudentem liberis, Tr. Ponens orbem, domo. (vel
sterilem, familia, five domus, Gej. A. Pi. est enim hic
7 Gej. forma regiminis $\frac{1}{3}$) matrem, &c. Coc. Significat De-
2 Gej. um etiam contemptis foeminis, &c. benefacere $\frac{2}{3}$. בית
domus interdum familiam sign. ut Gen. 7. 1. Exod. 1.
* Ham, 21. 2 Sam. 7. 11 *.

PSALM. CXIV.

ARGUMENTUM. Est totus Psalmus historica quædam narratio de miraculosa Hebræorum ex Ægypto in terram Canaan traductione^a: quâ testabatur quod esset ipsorum Deus, quodque esset servaturus promissa, & exhibiturus Christum, &c. De his eos admoneri voluit in festis, &c. in quem usum plures Psalmi compositi videntur^b.

1. *In exitu*, &c. יציאת *Cum exiret*, &c. Heb. *In exeuendo*, Pi. יציאת *De populo barbaro*; ita o. Ch. Sy. An. Æth. M. P. Mo. Pi. V. יציאת Alii sic, a populo *diverse lingue*, Ti. vel, *peregrini sermonis*, JT. ut expriment regimen, cujus indicium Pathach sub יציאת.
 2. M. Æ V. Sic Hebræi omnem linguam vocant præter suam^d. *Peregrinus sermo* nominatur Esa. 28. יציאת יציאת
 3. Pi. *subfannationes labii*, i. e. verba quæ subfannantur*.
 4. Pi. Gc. יציאת alibi non occurrit^f; at Rabbinis frequens est, pro
 5. Gc. *barbaris*^g. יציאת יציאת, præter linguam diversam, ali-
 6. Coc. as leges, alios deos, notat^h.

2. Facta est (vel, Fuit, o. M. P. &c. vel, Cessit, Pi.)
Judea (*Juda*, o. P. Ti. M. &c.) sanctificatio (vel, in
sanctitatem, Mo. in sanctificationem, M. sanctitas, Sy.
sanctitatis, JT. locus sanctitatis, Ar. sanctuarium, Ti. Pi.
Gej.) ejus ; sic o. *Eth.* P. Mu. &c. *הַיְהוּדָה לְקֹדֶשׁ*
Fuit ecclesia domus *Jude* unita sanctitati ejus, Ch. *Ejus*,
Pi. Mu.
Gej. in e. Dei¹, ut facile colligitur ex loci circumstantiis^k, &
conditione materiæ. Dei, qui piorum mentibus sem-

per præsentissimus est. Relativum sine antecedente m;
ut Num. 7. 89. Psal. 39. 7. Prov. 14. 26. &c n. Sen-
sus est, Consecravit sibi populum Juda, h. e. Israelem,
(pars pro toto o,) in populum sanctum & electum &
peculiarem p, ut in eo, tanquam Templo suo, habita-
ret q. Vide Levit. 19. 2. & 20. 7. & 26. 11, 12. *San-*
ctitas, pro sancto : ut, *captivitas*, pro captivo, Ps. 14. 7;
rebellio, pro rebellibus, Ezec. 44. 6. *Sanctus*, [erat hic
populus,] nempe sanctitate externâ, ita ut toti orbi
constaret Deum eum sibi peculiariter appropriasse t.

Gen. stratus fuit esse *sanctificatio ejus* ¹, & gens sibi sancta, nè
 v Gc. j. idolis Ægyptiorum amplius serviret, Ezec. 20: 7, &c.
 Dum Israelem eduxit, &c. ostendit se illum inprimis
 * V. delegisse ². *Sanctificatio*, id est, sancta ejus possessio;

1. Gej.
 2. Gen.
 3. Ham.
 4. Gen.
 5. Gej. ex K.
 6. Sim. A.
 7. A.
 8. K. & R5.
 9. in Mu.
 10. Gen.
 11. Gej.
 12. Gej. A.
 13. Gej.
 14. A.
 15. Pi.
 16. Gej.

cum in terra Ecclesia non esset certa salamina (aut nationi 7) alligata 2. Forſan respicit nubem illam quæ illis inter eundum perpetuò superimminebat, in qua Deus tum præſens erat, qui locum ubi erat ſanctificabat; ſic Juda erat ſanctuarium, & locus habitationis ejus. Alii *Juda* non de toto populo, ſed de una tribu, accipiunt b. *Juda* meminit, vel, 1. quia caput erat & præcipua inter Tribus c. Vide Num. 2.3. & 7. 12. & 10. 14 *. Vel, 2. quia hæc Tribus, cum ducẽ Nahaffon, reliquis metuẽtibus, primi ſe in mare Rubrum receperunt, Deique nomen ſic ſanctificarent f. Vel, 3. propter Regni & fidei prærogativam ſibi ſanctificavit, ut ex eo Chriſtum educeret g. Haud dubiè primariùs reſpectus hĩc habetur ad Meſſiam, ex tribu hac ſuo tempore oriundum, Gen. 49. 10 b. *יְהוּדָה* ſcem. eſt, & reſpicit *קָהָל* congregationem i; quæ vox hĩc ſupplenda, ut & Jer. 8. 5 k. quæ etiam *בַּת* filia nuncupari ſolet, ut Pſal. 9. 15 l. *בַּת* hĩc ſupplendum m; [filia *Jude*, &c.] *יְהוּדָה* ſequente n. valet, fieri hoc vel illud o; ut Gen. 17. 4. *eris in patrem*, i. e. pater; 1 Sam. 4. 9. *in viros*, i. e. viri, &c. n. ¶ *Israel poteſtas ejus*; ita o. Eth. *מְשׁוֹלָתוֹ* Dominium (ad verb. *dominia*, V. Mo. imperium, Ti. in poteſtatem, M. princeps, At. poteſtatibus, Ch. domini-

PSALM. CXV.

ARGUMENTUM. Hunc Psalmum cum præceden-
te conjungunt ^a. & Vulg. & liber Jalkut ^a; & Sy. ^a Ma.
& Ar. & Æth. At Heb. & Chald. novum Psalmum fa-
ciunt ^b: quod persuadet Argumenti diversitas. Et sic ^b Har.
Eusebius reperiſſe ſe ait in quibuſdam codicibus Græ-
cis ^c. Psalmus conſcriptus videtur in gravi & publica ^c Ma.
calamitate populi Iſraelitici; ut docet v. 2^d. Apparet ^d Mu. ſim.
hoſtes fuiſſe in armis, & ſucceſſibus ſuis inflatos Deum ^e Mol.
contempſiſſe, & idola ſua magnifice extuliſſe, ut 2 Reg.
18 *. De tempore non liquet ^f. Conſcriptus eſt; vel, 1.
à Moſe ad mare Rubrum, &c. Exod. 14. 10^g; vel, 2.
à Davide, initio Regni, &c ^h. vel, 3. à tribus Judæis in
fornace, Dan. 3. vel, 4. à Mardocheo & Eſthere ⁱ. Ne
animi plebis, hoſtium vocibus capti aut liquefacti,
fidem & invocationem abjicerent, Deum verum cum
idolis conſert; &c ^k. ^k Mol.

1. Nov

1. *Non nobis, &c.* (vel, *nobiscum*, eo sensu quo *nobiscum* esse dicimus quod nos habemus, vel penes nos est: ita 7. sumitur Gen. 33. 9. Psal. 73. 25. vel, *pro nobis*, A.) *sed nomini tuo* (i. e. famæ tuæ; vel, tibi ipsiⁿ), *da gloriam*. Sive honorem, JT. &c. Id est, vel, Gloria miraculorum Egyptiacorum tibi soli, non nostris meritis, tribuatur^o: vel, *Da gloriam*, i. e. gloriosam exhibe liberationem, quæ tamen non nobis, sed tibi solum, gloriosa sit P. Eripe nos à tyrannide hostium, sive gentium⁹; non, ut nos inde evadamus clariores, sed, ut nomen tuum illustrius reddatur^r. Propter gloriam tuam, non, propter merita nostra, quæ nulla sunt t. Hanc causam pii semper in precibus allegare debent, non sua merita. Vide Dan. 9. 18. Confer Esa. 48. 11. ¶ *Saper, &c.* Heb. *propter benignitatem*, seu *misereremur*, tuam, Mu. Gej. &c. quæ erga omnes uteris^v; quæ creaturis tuis benefacere delectaris^x.

2. *Nequando, &c.* וְלֹא־יָדָעוּ Quare dicent, vel dicent, gentes, vicinæ, hostes nostri? Cur permittis ut ita dicant^v? dum nos permittis eorum libidini, ut tibi insultent, &c.^z. ¶ *Ubi est Deus eorum?* Cui se charos & foederatos jactitant. Num ejus virtus temporaria fuit, nuncque desit^a? Non potuit eos tueri^b. Confer Num. 14. 13, &c. Deut. 9. 28. 2 Reg. 18. 32. *Ubi?* h. e. Nullibi d.

3. *Deus autem noster* Heb. *Et Deus, &c.* i. adversative sumitur, ut Psal. 106. 43. &c. Noster, emphaticè; q. d. Infelices verò & infani populi nesciunt quantum inter Deum nostrum & suos deos interfit^f. ¶ *In celo* Ac proinde præditus est cœlesti majestate & potentia^g: cum Gentium dii sint in terra, adeoque vanitati obnoxii, & ab hominibus terrenis excogitati; vel, dæmonia infernalìa, &c. h. ¶ *Omnia quæcunque voluit fecit* Et ideo homo libertatem habet, quia Deus voluitⁱ. Sensus, Quamprimùm vult aliquid, continuo effectum dat. Dictum factum^k. Omnipotens est^l. Non ex impotentia, sed ex sapientia & justitia, nos hæcenus passus est affligi^m. Vult inferre occultâ antithesi, deos Gentium non esse in cœlo, nec posse quæ velint, imò nihil posse velle, quia simulachra suntⁿ.

4. *Simulachra* (vel, *Idola*, M. P. o. Ch. &c. Dolores, Mo. qu. d. dolorem cultoribus afferentia^o: Vide ad Psal. 106. 36 P. *Terriculamenta*, Gej.) *gentium, argentum, &c.* Pretium illis est tantum ex materia t. ¶ *Opera manuum hominum* Unde homines potius illorum dii dicendi sunt; siquidem artifex major est opere: nullum itaque beneficium homini conferre possunt. Saniores sunt qui Solem, Lunam, &c. opera Dei, adorant^q.

5. *Os habent, & non loquentur, &c.* Vel, *loquuntur*, vel, *loqui possunt*, ut Psal. 77. 5. Confer Deut. 4. 28. Jer. 10. 3, &c.^r. Ideo nec invocantibus respondere t, nec disceptantes dirimere, nec delinquentes redarguere, possunt^r. Futurum hic notat actum continuum^v. [Sic in seq.] ¶ *Et non videbunt* Vel, *sed non vident*, Pi. quæ hic geruntur^x.

6. *Non audient* Cur ergo illis preces funduntur^v? ¶ *Non odorabunt* Vel, *olfaciunt*, M. Ca. &c. Cur ergo illis unguenta thuræque & odores inferuntur^z?

7. *Manus habent*, ita o. Ch. Ar. Ti. &c. וְיָדָיו Manus eorum, Mo. vel, eis, JT. Pi. M. P. sub. sunt, M. P. P. וְיָדָיו, pro וְיָדָיו^a; ellipsis & b. Sic Psal. 73. 27. וְיָדָיו, pro וְיָדָיו, remoti à te; & Coh. 5. 16. וְיָדָיו, pro וְיָדָיו^c. ¶ *Non palpabunt* Vel, *palpant*, M. P. &c. vel, *tangunt*, Ca. *contrectabunt*, o. Æth. Ergo nemini aliquid tribuere possunt^d. ¶ *Non ambulabunt* Vel, *ambulant*, M. P. &c. Qui ergo ad ferendam opem accurrere possint^e? ¶ *Non clamabunt* (vel, *clamant*, Ch. vel *sonant*, Ca. fim. Ti. P. Gej. *mutuant*, JT. Pi. Hebr. *meditantur*, Pi. *loquuntur*, Sy. M. *missunt*, ut Esa. 38. 14. *immurmurabunt*, Mo.) in gutture suo; ita o. וְיָדָיו וְיָדָיו Non balant, &c. Coc. Ham. Nam ut *loquutio* est propria actio oris, ita *anhelatio gutturis*. Sic Psal. 90. 9. ut וְיָדָיו, i. e. (juxta Chald.) *vaporem*, sive *halitum* oris*. Prius negavit eis וְיָדָיו loqui; nunc, וְיָדָיו, h. e. *meditare* & *cum judicio loqui*: adeoque nec hominem, nec vel psittacum, imitari possunt^g. Al. Tantum abest ut ore loquantur, ac voce distinctâ & articulatâ, ut vel mutire in gutture non va-

leant^h. Sciendum est, quod simulacra Gentium à sacerdotibus consecrata magicis quibusdam ceremoniis & deegylis credebantur ab illis animari quorum imagines erant, indeque ut dii colebantur. Sic Minutius, *Isti* (inquit) *impuri spiritus sub statuis consecratis delitescunt*. Et Arnobius contra Gentes l. 6. *Eos ipsos in his (signis) colitis quos dedicatio infert sacra, & fabrilibus efficit inhabitare simulacris*. Et Proclus de Sacrif. & mag. profert tanquam communem ipsorum sententiam, quod dii favore & auxilio suo præsentis erant in simulacris suis. Ideoque Tyrii simulacrum Apollinis catenis reliabant, & Athenienses alas imaginis victoriæ præcidebant; ita credentes ipsos deos non posse discedere. Hoc ergo figmentum sacerdotum hic refutat Psaltes, & simulacra, etiam post consecrationem, inanimata esse docetⁱ. His versibus recriminatio continetur, seu translatio criminis quod idololatæ Deo objecerant in idola ipsa, quæ dicit esse, 1. dolorifica, 2. terrestria & inanima, 3. otiosa, 4. ab hominibus facta^k.

8. *Similes illis*, ita o. JT. Pi. &c. וְיָדָיו Sicut Jun. ipsa, vel ista, P. Mo. &c. q. d. Equè stupidi & infauti^l. ¶ *Fiant* (vel *sint*, Ch. P. Mo. vel *evadant*, Ti.) *qui faciunt ea* Ità LXX, Æth. &c. Imprecative accipiendum^m. Fiant statuis ratione & sensu carentibus similis, trunci & stipitesⁿ. Sensus, uti digni sunt, priventur; ut videntes non videant, audientes non intelligant, rerum & consiliorum semper incerti, nescientes quid agant^p. Nec poterunt conqueri, si eos illis quos venerantur cupimus esse similes^q. Alii indicativè accipiunt^r. ¶ *Ubi sunt, &c.* JT. Pi. q. d. Evanescunt, adimunturque idolorum auctoribus cultoribusque animi & sensus ipsi, nè gloriæ tuæ obistere, aut populo nocere, possint^t. [Ca. locum sic reddit, *Tales erunt qui ea faciunt*.] Idolorum cultores non minùs stupidi sunt quàm ipsa idola^u.

9. *Speravit, &c.* Ità LXX. Vel, legerunt וְיָדָיו; vel, infinitum per enallagen pro finito acceperunt: id quod aptius convenire videtur & cum affixo tertiæ personæ, *auxilium ipsorum, &c.* & cum præcedentibus: q. d. Idololatæ, qui in diis suis sperant, stupidi sunt, frustra eos precantur, opem non recipiunt; at Israelitæ Deo fidunt, qui preces audit, & est *auxilium eorum*. Sed Hebræa lectio præferenda, & idem utrobique sensus^v. ¶ *Ubi speras, vel Confide, in Domino*, Pi. Gej. &c. Est imperat. sicut sequentia v. 10, 11. A Gentibus revertitur ad fratres suos, adhortans ut strenuè pergant in fiducia sua, &c.^z. q. d. Cùm ita sit, confidant impiæ Gentes idolis suis; at vos, o Israelitæ, sperate in Domino, &c. Sic se invicem adhortantur Israelitæ, quos Vates in toto Psalmo loquentes inducit^a. ¶ *Adjutor, &c.* וְיָדָיו *Auxilium eorum*, nempe sperantium in eo^b, ex collatione membri præcedentis^c. Relativum sine antecedente^d: vel, refertur ad participium וְיָדָיו, quod latet in verbo וְיָדָיו*: vel, est enallage personæ, pro, *auxilium nostrum*, sive *vestrum*^f; qualis Psal. 59. 7. v. 10. & 80. 7. Nam is *auxilium, &c.* Pi. sic Glas. & hic deest, ut Gen. 17. 14. *passum* (pro, nam *passum*) *irritum fecit*; Exod. 29. 14. *Oblatio* (pro, Nam *oblatio*) *est pro peccato*^h.

10. *Domus* (i. e. Familiaⁱ), *Aaron* i. e. Sacerdotes ac Levitæ^k; pro quibus omnibus *Aaron*, ob dignitatem, ponitur^l. Hos solos nominat, ut peculiariter Deo dicatos, & qui, ut doctrinâ, ita exemplo, aliis præire debent^m. Ministros intelligit, ut per *Israelem* corpus reipublicæⁿ.

11. *Qui timent* (vel, *O timentes*, Gej. fim. Pi. &c.) *Dominum* Scil. mente & spiritu; sine quo sanguis sive Israelis, sive Aharonis, nihil valet apud Deum^o. q. d. Et vos omnes peculiariter, qui estis erga Deum religiosi, &c. P. Vel, Vos qui segregatis vosmet in domo Dei, ut discatis sapientiam, &c. Vel, Cultores Dei in unaquaque gente^r, gentiles profelyti, Actor. 2. 5. & 10. 35 t.

12. *Dominus memor fuit* (vel est, Ti. fim. Pi.) *nostrum* Ità Mo. P. &c. Nostrum curam nunquam abiecit^t. Certè precum nostrarum miseræque nostræ est conscius, eritque memor, utut oblitus nostri aliquamdiu videatur. Sic se in precibus suis spe pleni erigere solent fideles, ut, licet cum lacrymis inchoaverint, definant tamen in mera

LXX, Ch. M. P. Mo. Æth. &c. sub. *ipsum*, JT. Pi. Æth. *אֶתְּכֶם* Et per dies meos predicabo, Coc. Verto, *In diebus*, &c. hinc vacat, quia illationem tantum indicat consequentis ad antecedens, ut alibi sæpe, & sæpe *in N. T.* In diebus meis, i. e. vel, 1. in diebus afflictionis, five calamitatis, meæ; ex seq. versu: sic Job. 30. 16. Vide Psal. 37. 13. & 119. 84. Sic etiam dies sumitur Psal. 137. 7. Esa. 13. 22. Obad. vers. 12. Verum licet *אֶתְּכֶם* alibi pro calamitoso die usurpetur, cum hoc tamen affixo [ ] nusquam sic usurpatur, & satis durum videtur. Vel, 2. per omnes dies vitæ meæ. Ut *אֶתְּכֶם* in diebus ejus, passim venit pro tempore vitæ ejus; sic *אֶתְּכֶם* in diebus meis, passim, pro tempore vitæ meæ; vide 2 Reg. 20. 19. Esa. 39. 8. ut & *אֶתְּכֶם*, à diebus meis, pro, dum vivo, Job. 27. 6. d.

3. Circumdederunt me; ita Mu. Gej. &c. *אֶתְּכֶם* Circumdederunt me, JT. Pi. Vox hæc arctam totalemque conclusionem exprimit, ut Jon. 2. 6. &c. *אֶתְּכֶם* Dolores, &c. ita Mu. JT. Pi. *אֶתְּכֶם* Vox sign. dolores funium instar constringentes. Al. funes, vel laquei, V. Gej. &c. quales injiciuntur reis ad supplicii locum jam abducendis. *אֶתְּכֶם* & dolorem, & funem, sign. Imò *אֶתְּכֶם* est funis; *אֶתְּכֶם*, dolor, imprimis parturientis, quo tanquam fune constringitur. [Vide de hoc versu Psal. 18. 5.] *אֶתְּכֶם* Invenerunt me i. e. Supervenerunt mihi, ut 1 Par. 10. 3. Neh. 9. 32. Esth. 8. 6. Me velut fugitivum comprehenderunt, &c. Invenire est, improvisò in aliquem incidere, assequi, &c. 1 Sam. 24. 20. & 23. 17. *אֶתְּכֶם* Dolorem inveni ita Mu. Gej. &c. Fut. pro præter. q. d. Non solum me pericula comprehenderunt fugitantem, sed sæpe non cogitans quasi ultro me illis objeci. Hebræorum proverbium est, *Pedes hominis spondent pro eo; eò ubi queritur illum ducunt*: cujus sententia est, Hominem sæpe imprudentem currere in suum exitium, dumque fumum vitat, in flammam se conicere. Pulchre Seneca, *Fata volentem ducunt, nolentem trahunt*. Dicit &, *anxietates invenisse* Psalmen, &, Psalmen *invenisse angustiam*; unum occurrit alteri, occurruntque illum tam tenax affecuta est comprehensio, ut David se extricare non potuerit.

4. Et (Tunc, quum essem in illis periculis, semper P.) nomen (Hebr. in nomine, V. Pi.) Domini invocavi i. e. Deum ipsum. Hoc remedium periculo suo opponit.

5. *Misericors, &c.* Sic connecte cum præced. Dicam igitur id quod expertus sum, Deum verè clementem esse, &c. alioquin de me actum fuisset.

6. *Custodiens* (vel, *Defendens*, Ti. *Custodit*, Ch. M. P. &c.) *parvulus* ita Ar. o. Æth. sim. Sy. h. e. eos qui toti à Deo pendent, ut pueri à parentum cura. *אֶתְּכֶם* Simpliciter, Ch. M. P. Mo. JT. Pi. Ti. Mu. Gej. i. e. homines sinceros, fraudis expertes; qui humanis consiliis destituuntur, ab iisque abstinent: qui, rerum imperiti, nullâ arte aut industriâ depellere possunt pericula; vel, qui prudentiâ valent, sed ei non innituntur: qui animo simplice se Deo committunt, & ab ope Dei pendent. Alias *אֶתְּכֶם* sign. *fatuum*, Prov. 9. 4. & 14. 15. & 19. 25. *אֶתְּכֶם* Humiliatus (vel, *attenuatus*, P. Mo. V. exhaustus, ut Job. 28. 4. Psal. 142. 7. Esa. 19. 6. & 38. 14. q. d. vacuus omni consilio & ope humanâ), sum; ita o. Ch. Ar. &c. vel, *eram*, P. Pi. &c. *אֶתְּכֶם* Miser fui, M. Viribus destitutus succubueram; vel, ad summam paupertatem reductus eram. *Quum attenuatus sum*, JT. *Quum attritus essem*, Ti. *Quum affligerer gravissimè*, exhaustus viribus corporis, & animi, & fortunæ. Agere ad speciem descendit David; vel, exemplum ad regulam apponit semetipsum. Heb. In attenuare meo, Jun. *אֶתְּכֶם* Et liberavit (vel servavit, P.) me; ita Sy. Ar. sim. o. Æth. P. *אֶתְּכֶם* Mibi (vel, & mihi, M. sic mihi, Pi.) confert (vel, contulit, M. sic Pi.) salutem, JT. &c. scil. Jehova, ex membro præced. Sed respexit me ad redemptionem, Ch.

7. Convertere, (Revertere, five Redi, Mo. Mu. Gej. Ti. Sy. Ar. Pi. &c. vel, Tunc dixi, Revertere, P.) anima mea, in requiem tuam; ita o. Ch. M. P. V. &c. *אֶתְּכֶם* Ad locum tuum quietum, Ti. In requies tuas, Mu. sim. Gej. emphaticè, à tot scil. laboribus. Est plurale cum affixo scem. Syriaco à *אֶתְּכֶם* requies. Vide Gen. 8. 9. Deut. 28. 65. Agedum nunc, inquiebat David se in

tuto videns, & in Regno confirmatum, o mea anima, conquiesce, frui tranquillitate & lætitiâ, quibus antè frui solebas. Redi ad tranquillum in Deo conscientie statum, quem Christus quidem dat, Matt. 11. 29. sed peccatum eum aufert, Deut. 28. 65. Al. Redi ad illum apud quem summam invenies tranquillitatem, nempe ad Deum. *Quia* (vel *quum*, JT. Pi. vel *postquam*, Ca.) *Dominus benefecit* (vel *satisfecit*, Sy.) tibi; ita o. P. Ca. Mu. &c. sim. Ti. JT. Pi. *אֶתְּכֶם* *Quia Dominus retribuit*, five *rependit*, tibi, vel, *super te*, Mo. Mu. V. secundum justitiam tuam. *Quoniam* verbum Domini reddit bonum tibi, Ch. Benefecit tibi, eripiendo te ab hoste. *אֶתְּכֶם* est verbum *אֶתְּכֶם*, & significat, nunc, bonum alicui tribuere, nunc, malum; & quidem plerumque significat rependere, five bonum, five malum. Pro benefacere ponitur Prov. 11. 17. Sensus loci, Nè amplius esto perturbata, sed conquiesce in Deo propter naturam & beneficentiam ejus. De *אֶתְּכֶם* vide Psal. 13. 6. P.

8. *Quia eripuit*, &c. sim. o. Æth. *אֶתְּכֶם* Eripuisti, Sy. M. P. &c. Mutatio personæ, &c. Subita & emphatica ad Deum apostrophe, quem sentiebat præsentem sibi adesse. *אֶתְּכֶם* Oculos meos, *אֶתְּכֶם* Oculum meum, scil. utrumque, per enallagen numeri. *אֶתְּכֶם* Alacrymis. Quibus cogebar deplorare miseras meas. *אֶתְּכֶם* Pedes meos à lapsu; ita o. Ch. Ar. JT. Pi. Ang. Mu. Gej. sic Sy. Ti. *אֶתְּכֶם* Ab impulsu, five impulsione, Mo. P. vel, *impactione*, M. i. e. nè ad lapsum impellere me queat hostis. *אֶתְּכֶם* propriè est, titubantem aut infirmiore impetu quodam ad lapsum impellere, ut Psal. 35. 5. & 36. 13. & 118. 13. *אֶתְּכֶם* (à *אֶתְּכֶם*, ut *אֶתְּכֶם* à *אֶתְּכֶם*) est, lapsus qui fit ex alterius impulsione. Sensus, Retinuisti me, nè ruerem & succumberem. Simile Psal. 56. 14. *אֶתְּכֶם* Placebo Domino, *אֶתְּכֶם* Placebo (vel, *Ut placeam*, Æth. sim. Sy.) in conspectu Domini, o. Æth. Sy. sim. Ar. Al. *Ambulabo*, vel *Incedo*, coram Domino, P. sic M. Quare sanctè vitam degam coram Domino, Ti. Ità ut versetur [nempe anima mea] apud Jovam, Ca. Ut post mutationes impulsionesque priores v. 8. libere queam incedere, Deoque inservire, & cultui ejus solenniter & absque obstaculo vacare; nam in loco parallelo Psal. 56. 14. est *אֶתְּכֶם*, &c. Coram Domino hinc valet, in loco cultus, &c. *Indefinenter* (vel, *Idcirco indefinenter*, Pi.) *ambulabo*, &c. JT. Pi. *Ambulabo*, sub. gratè, A. ex o. vel, gratè administrabo, ut 1 Sam. 2. 30, 35. Psal. 86. 11. Deo igitur deinceps securus serviam ac ministrabo. Vide plura ad Psal. 56. 14. *אֶתְּכֶם* In regione vivorum, *אֶתְּכֶם* In terris, vel regionibus, viventium, Mu. Gej. i. e. In his terris, ubi mortalem vitam agimus. Vide ad Psal. 27. 13. Vel, ubicunque terrarum fuero. Vel, in terra Israelis, quæ hinc dici potest terra vivorum, ut Dan. 8. 9. & alibi, terra desiderabilis. Vel, in Ecclesiâ; inter eos qui participes sunt primæ resurrectionis à morte, &c. Plurale hoc non semper distincta notat territoria, regna, &c. (nam *אֶתְּכֶם* dicitur de unica terra Canaan, & Israelis, 1 Par. 13. 2. Psal. 105. 44. & de territorio Tribus Judæ & Benjamin, 2 Par. 11. 23.) sed quandoque respicit tantum distinctas territorii unius plagas: vel, plurali utitur, ob varia Ecclesiæ militantis exilia. Sensus versus, Non peribo ab hoc periculo, sed pro certo habeo me superstitem evasurum, ad gloriam Dei in hac vita procurandam. Vel, Tutus degam inter vivos sub favore Domini.

10. *Credidi*; ita P. V. Mo. JT. Pi. &c. *אֶתְּכֶם* Credo, Gej. Coc. Alium & novum (nempe 115. k.) Psal- mum hinc inchoant. & Vulg. Verum Ebraei, & Sy- rus, cæterique Interpretes, hunc versum & sequen- tes cum præcedentibus connectunt. Distinguas, vel non, parum refert. Si alius sit Psalmus, idem tamen est argumentum, & hæc facillè coherent cum præceden- tibus. [Verbum hoc non uno modo exponunt.] *Credi- didi*, five, Fide promissorum Dei confirmatus sum, cer- to persuasus omnia ut pollicitus est circa me perfectu- rum. Fidem suam David hinc profertur, objectum fidei non exprimit: quod tamen facillè suppletur, tum ex contextu, tum ex aliis locis; ut Gen. 15. 16. *credi- dit in Dominum*; Psal. 27. 13. *credidi me visurum*, &c.; Psal. 119. 66. *credidi statutis tuis*: ita h. i. *Credidi*, illa quæ

quæ jam commemoravit, clementiam Dei, v. 1, 2, 5. & omnipotentem providentiam, v. 6, 7, 8. & futuram piorum beatitudinem, v. 9. *Credidi* Jehovah promissis. *Credidi* semper Samueli, qui Dei verbis Regnum mihi pollicitus erat; nec unquam, vel in maximis periculis & angustis, vacillavi. *Credidi* Deo, in meis calamitatibus. *Credidi*, scilicet, Jehovah erepturum animam meam, ex v. 4. ¶ *Propter quod locutus sum*; ita LXX, Ar. *כי אמרתי* Quia loquar, Mo. quia loquor, vel loquebar. Probatur fides ex parrhesia five libertate loquendi, tanquam ex effectu. Et locutus sum, Sy. Al. *כי אם locutus sum* interdum imprudenter, illa nimirum verba v. 11: sed extorquebat has voces maxima calamitas, nam [ut sequitur] *oppressus eram valde*. Al. *quum hæc loquutus essem*, JT. i. e. Tum demum vigeat & triumphabat fides mea, quum Deum hæc ratione & meipsum his argumentis compellaturus essem quæ modo dicta sunt. Est locus quo confitetur infirmitatem carnis repudiantis promissiones Dei, nisi Spiritus Dei ipsum sustentasset. *Quum istud loquebar*, videlicet, ista verba, *Obsecro, Jehova, libera animam meam*, v. 4. Potest esse solum vox affirmantis: vel potius, est hic particula, non causalis, sed collectiva & rationalis, significans idcirco, propterea, cujus tamen nullum, opinor, est exemplum. [At alii exempla suggerunt.] ita sumitur Gen. 22. 17. *igitur benedicam tibi*; & Jer. 29. 16. & per d. Paulus exprimit 2 Cor. 4. 13. Vide plura ad Coh. 5. 6. Sic Græcum *ἐν* etiam Stella vertit, idcirco dilexit, &c. Luc. 7. 47. Propterea loquor, vel loquar, vel locutus sum, Mu. Gej. Ch. P. V. &c. Ideo tantam benignitatem prædicabo. Quia firmam in Deo spem habui, ideo dixi id quod jam præcedit, fore ut redirem Hierosolyma sospes ac florens. *Locutus sum*, quæ fides mihi dictabat: id namque veræ fidei proprium, intrepidè coram aliis ore profiteri quæ credimus. Confer Psal. 39. 4. & 77. 5. Vel, *locutus sum* quæ credidi, te scilicet, esse benignum Deum, tibi omnem deberi laudem, &c. Vel, *locutus sum*, i. e. in oratione Deum invocavi. ¶ *Ego autem humiliatus sum nimis*; ita o. vel valde, Ar. *אני ענין ענין* [Variè reddunt.] *Ego fatus fueram supra modum*, JT. *Ego tunc clamavi valde*, scilicet, cum luctu; ut hæc vox accipitur Esa. 13. 22. In congregatione justorum ego laudavi [Deum] majorem in modum, Ch. *אני אלהים* accepit in significatione respondendi. Meque vehementer humiliavi, Sy. *Ego* (sub. tunc, G. vel, tamen, Pi.) *afflictus*, vel *oppressus*, (vel *debilitatus*, Coc.) *sum*, vel *eram*, *nimis*, vel *valde*, P. V. Mu. G. Gej. Pi. A. Spem illam servavi in maximis calamitatibus. Vel, inter ærumnas perstiti in precibus. Al. Sensus loci, Quia intrepidè elocutus sum, & aliquibus indicavi Regnum mihi per Samuelem promissum, ideo, invidente mihi Saul, &c. *valde afflictus sum*. Al. Credidi quidem, sed non desii affligi & vexari. Parum mihi prodest quod credo profiteorque vera Deoque honorifica, quin eo virulentius exagitor, &c. *אני* sign. &, respondere, loqui, clamare; & affligere, humiliare, vexare, vel, affligi, humiliari, vexari. Sign. affligere, Ruth 1. 21. Psal. 55. 20. Hof. 5. 5. &, affligi, Psal. 119. 67. Coh. 1. 13. & 3. 10. Jes. 31. 4. Zach. 10. 2. [Ca. totum verum sic reddit, Equidem credidi, ideoque locutus sum, cum tantopere vexarer. Ti. sic, Fidem in Deum retinui, etiam quum ipse cogere dicere me vehementer dejectum esse.] Si ritè attendatur locus ille 2 Cor. 4. 13. evidens sanè est, tradi hic tum fidem, tum ex fide profluentem professionem, tum utriusque concomitans, nempe afflictionem. Fides autem describitur nobis hujusmodi, quæ, agnitâ hominum vanitate, v. 11. unice recumbimus in solo Deo, &c.

11. *Ego dixi* (vel, dixeram, JT. *Quum dicerem*, Ti. *Quandoquidem dixi*, Ar. *Atque dixi*, Ca. vel, intus in animo, vel, palam ore meo,) *in excessu meo* i. e. In fuga, five discessu meo. Id *excessu* inter alia significat. ¶ *אני אומרתי ברחמי* *Ego autem dixi in excessu*, o. i. e. in stupore, pavore & perturbatione mentis ob tanta pericula. Aquila vertit, *ἐν τῷ θαυμάσειν*, dum obstupescerem; Sym. *ἐν τῷ συννοῦν*, [animo concidens.] Al. in festinatione mea, M. P. Mo. Pi. Mu. Gej. in præcipitatione mea, V. Mu. inter fugiendum, Ch. in præcipiti mea fuga, Ti. nempe ab exercitu Saulis. Accelerando, JT. Heb. in ac-

celerare meos, i. e. quum præceps raperer in perturbationes carnis, ut accipitur Psal. 31. 23. Cum tremore meo, Sy. in hac trepidatione, Ca. *אני* sign. pavorem: q. d. Etiam in summo pavore retinui fiduciam meam. *אני* G. est ex anxietate festinare, trepidare, Deut. 20. 3. 2 Sam. 4. 4. 2 Reg. 7. 15. Job. 40. 18. ¶ *Omnis homo* (sub. est, JT.) *mendax* ita o. Sy. M. P. Mo. &c. vel, fallax, Ca. [Variè id intelligunt.] 1. Omnes me deseruerunt, ii etiam qui se amicos simulabant. Nemo fidem mihi datam servat. Saul & aulici ejus dolose mecum agunt. Exuperior nunc perfidiam Absalomi aliorumque quos maximis beneficiis devinxit, imò ipsius Mephibosethi. Nusquam tuta fides; nullus fidus apud homines receptus; omnia proditorum plena sunt, ut in Keilanis & Ziphæis apparuit, 1 Sam. 23. 2. Samuel, quippe homo, falli potest, & Regnum mihi mendaciter promisit; jam enim miser pereor. Convenit hæc interpretatio & cum postremo membro v. 10. & cum 1 Sam. 27. 1. Ità hæc erat Davidis infirmitas. At si mera hæc essent hominis tentati verba, (quod vult Voetius,) non equidem David, abrupto sermone, ad agendas gratias properaret. 3. Omnis homo respectu Dei mendax est. Vide Num. 23. 19. Rom. 3. 4. A nullo homine speranda est salus, sed tantum a Deo. Sic vana vel mendacia vocantur omnia hujus seculi bona, Psal. 4. 3. & *salus hominis*, Psal. 60. 13. & homines, Psal. 62. 10. Quare nec in Principibus fidentum, Psal. 146. 3. Solâ Dei ope evasi. Sensus, *Omnis spes in homine posita fallere potest*. Intellige ex opposito, [oppositi autem membri ellipsis non semel antè notata est,] *atque in Deo posita est nequit fallere*. 4. Sensus loci est, Etiam quum fugâ salutem meam consulerem, adeoque animum despondere debuissim, maximè credidi Deum esse veracem in promissione Regni, omnes autem homines dixi esse mendaces qui secus dicerent. Convenit cum priore nostra præced. v. interpretatione.

12. *Quid retribuam Domino pro omnibus que retribuit mihi* ita o. Eth. vel, pro omnibus beneficiis (vel retributionibus, M. Mu.) ejus (sub. quæ contulit, P. Pi. Ti. sic M.) mihi? vel, in me? vel, super me? P. V. Ti. Pi. M. Mu. sim. Ar. vel, pro tot. ejus adversum me meritis? Ca. *מה אשיב ליהוה כל המולות עלי* [Alii aliter distinguunt & vertunt;] *Quid reddam, vel rependerem Domino?* JT. Ch. Mu. sic Sy. omnes retributiones ejus super me, Mu. vel, omnes retributiones ejus bonæ respensæ sunt super me, Ch. vel, omnia beneficia ejus superant me, JT. cujus omnia beneficia sunt erga me, Sy. vel, omnia maxima ipsius beneficia sunt super me, Coc. sim. Gej. h. e. Non uno modo me sibi Deus obstrinxit, verum obruunt me veluti tot donorum ejus agmina undique. Teneor autem omnia quæ potero ratione agnoscere: Num potero dignas gratias persolvere? Præpositio *ל* significat alicubi debitionem, Jud. 19. 20. Ezr. 10. 12. Vide & 2 Sam. 18. 11. Psal. 56. 13. & præcipuè Psal. 116. 2. [ubi vide ex Coc. annotata.] *Retributiones pro beneficiis* Scriptura usurpat; nè quis putet Deum aliquid dare nobis quod priores aliquid contulerimus in eum. Non haberi hic respectum ad antecessa Davidis merita ex eo constat, quod de retributione adeo sollicitus est. Nomen *תּוֹכָר* alibi non reperitur. Confer Gen. 32. 10. Job. 41. 2. Rom. 11. 35. Scribitur hic *תּוֹכָר*, pro *תּוֹכָר* more Chald. 13. *Calicem, &c.* *כּוֹס יְשׁוּעָה אֲשֶׁר בְּיָדֶיךָ* *Calicem*, five poculum, salutum (vel, salutarem, M. vel, vitæ, Eth. vel, salutis, Ca. vel, redemptionum, Ch. vel, multiplicis salutis, Pi. vel, omnis salutis, JT. salutum tot (scilicet) quot mihi Deus attulit in tot periculis; vel, quo gratiæ aguntur pro accepta salute, Ti.) accipiam, o. Sy. Ar. M. P. Pi. vel, levabo, five elevabo, Mo. Mu. Gej. vel, acceptum exhibebo, JT. vel, circumferam, Eth. Plurale, salutum, insigne auxilium significat. [Sed hunc calicem non omnes eodem modo sumunt.] 1. Calix hic est calix tribulationis. Sensus loci, q. d. Quid Deo reddam pro beneficiis? Nihil possum; nam nihil meum est. Reddam vitulos labiorum meorum, præconium linguæ, non pudebit me nominis ipsius. Atqui si hoc facis, vides tibi amarum calicem bibendum esse. Eja agè, accipiam tamen, & bibam libens. Plura mihi impendit Deus, qui pro me mortuus est. [Nec enim dubiam

bium quin David mortem Christi in spiritu praevidere. Nec potest noxium esse quod ipsius paterna dextera propinat. Non poculum mortis, sed salutis, illud est. Significat ergo communionem passionum Christi. Cum tibi nihil rependere queam, animum tibi offero in ærumnis posthac à te imponendis obsequentem & promptum: propina quicquid vis, cum sciam meras cum cruce imbibi salutes, hauriam lubens. Calix pro cruce & calamitatibus sæpe ponitur. Vide Psal. 75. 9. Esa. 51. 17. Jer. 25. 17. Matt. 20. 22. & 26. 39. Par etiam est ut ob crucem Deum celebremus, Job. 1. 21. eamque pro calice salutis habeamus: vide Rom. 8. 28. 1 Cor. 11. 32. Cohæret hoc optimè cum v. 15. Pretiosa—mors, &c. Nam celebrat Deum Propheta acceptatione calicis salutis, quia scit, tum quod Deus conferre ipsum possit in mediis calamitatibus; tum, si moriendum sit, quod mors ejus pretiosa erit, &c. Spe supernorum bonorum excitatus, calicem hauriam patientiæ malorum, Dominumque invocabo, ut mihi adfit, nè in hujus vitæ via naufragium faciam. 2. Duplex Deo est calix: 1. iræ & vindictæ, Psal. 11. 6. Ezech. 23. 33. 2. gratiæ & amoris, seu Divini solaminis, Psal. 23. 5. Non illum, sed hunc, Davidem intelligere certum est: quem tamen non, ut alii, activè accipio, de calice quem David præbet Deo; sed passivè, quod simplicius est, de calice qui à Deo præbetur Davidi; q. d. Accipiam gratus à Deo consolationem quâ me perfundit, & pro hoc ipsum celebrabo. Cum nil habeam quod rependam tibi, pergam ego posthac strenuè ex tua manu salutem omnis generis suscipere, inebriari me patiar tuâ dulcedine, tuumque semper [ut sequitur] invocabo ac prædicabo nomen. 3. Sic verto, Extollam calicem salutis, i. e. Dominum, qui est calix meus & cornu meum, Psal. 16. 5. 4. [Plerique activè intelligunt, de calice quem David præbet Deo, vario tamen modo.] Calix salutis erat, vel solennis in Templo, à sacerdote, &c. vel privatus in familiis, à patrefamiliis, quem præeuntem & propinquantem hunc calicem omnes convivæ sequebantur. [Hinc variant:] 1. Calix salutis est, libamen sacrificio annexum & superfusum; de quo vide Num. 28. 7. quando [ut hinc sequitur] solebant nomen Dei invocare; de hoc commodissimè accipitur laudatio, quia dicunt Hebræi, Levitæ non repetunt canticum oblationis, nisi super libamen. Et accipere hinc ponitur pro offerre, per illam figuram quâ ex antecedente intelligitur consequens. Sensus, Calicem, testem & indicem salutis meæ, accipiam, offeram, libabo Domino vinum gratiarum actionis, juxta ceremonias Legis. Offeram salutare sacrificium, in quo libare pleno calice moris erat. Jovæ libabo vinum, qui me conservaverit. 2. Calicem salutis vocat calicem gratiarum actionis pro accepta salute, quem paterfamiliis solebat familiæ suæ *οικονομειν*. *לחם ה' כוס ברכה*, [poculum benedictionis.] Vide quæ ad Matt. 26. 27. In omni convivio gratulatorio me hilarem exhibebo, & coram omnibus hilariter bibam, attollendo calicem, quo significem convivis, me illius ope servatum; semperque nomen Domini colam. Respexit indubie morem Judæorum, inter quos, qui ex gravi calamitate emerferant, post victimas oblatas, sacra celebrabant convivia, in quibus gratias agebant Deo. Et nomen Domini invocabo. Ità Mu. Gej. &c. h. e. Deum orabo ut pergat favere & propitius esse. Deum orabo & laudabo. Vel, nuncupabo, Coc. vel, prædicabo, JT. Pi. A. Recitabo quæ mihi fecit. *וְיִשְׁמַח יְהוָה בְּאֵלֵינוּ* Et in nomine, &c. Mo. 14. Vota mea, &c. Quorum scilicet reus sum; quæ vovi in periculis. Coram, &c. *לְפָנֶיךָ יְהוָה* Nunc coram (vel, mox coram, JT. idque nunc coram, Pi.) universo populo ipsius, o. Sy. Ar. Ti. M. P. &c. Non privatim & in sinu, sed palam & publice, gratitudinem testabor, apud fideles, quos scio isto exemplo vel confirmandos, vel ad pietatem adducendos. Aliud est, si quis id faciat eo solum consilio ut virtutes suas ostendet, non, ut exemplo profit; is enim in vitio est. Vide Matt. 6. 1, &c. Non pudebit me publici hujus cultus; non curabo mundi judicia, qui me forsan nimis abjectum judicabit. Vide 2 Sam. 6. 20. In Hebræo est *לְפָנֶיךָ*, sive trajectio, coram nunc, pro, nunc coram. *וְנִי נִינְיָה* nunc nectendum, non cum coram, sed cum red-

dam. Potius hinc non tempus notat, sed expletivum est, ut & alibi. finale est paragogicum; vel, (juxta K.) sustinet vices *לְפָנֶיךָ* ante *וְנִינְיָה*, atque sic *וְנִינְיָה* ageret otium.

15. Pretiosa (vel, Honorifica, Ch. sub. est, JT.) in conspectu (vel, in oculis, P. Mo. &c.) Domini mors sanctorum (vel, beneficorum, Pi. sim. Mo. P.) ejus; ita o. Ar. Æth. &c. *וְיִשְׁמַח יְהוָה בְּאֵלֵינוּ* Nam apud Dominum mors benignorum ipsius hominum maximi est momenti, Ti. Al. mors intentata piis, &c. JT. Sensus, Tanti suos facit, ut eos perire non finat. Non facile Deus impiis concedit ut pios occidant. Quæ pretiosa sunt, non facile largimur. Si aliter sumas, non cohærebit cum prioribus. Pretiosa dicitur, non quod à Deo expetitur; neque enim mors, sed vita, piorum eo sensu pretiosa est: sed pretiosa, i. e. rara & chara, quam non facile concedet Deus eam appetenti, scilicet Absalomo, &c. Anima pretiosa esse dicitur, quum vitæ parcat. Vide 1 Sam. 26. 21. 2 Reg. 1. 13. Confer etiam Psal. 34. 23. & 72. 14. Non finit suos perire ante tempus, id quod in me expertus sum. Al. Gravate fert mortem proborum Deus: propterea si quis eos interfecerit, non impunè feret. Vide Psal. 9. 13. Matt. 23. 35.

16. O Domine; ita o. Sy. Ar. Æth. *וְיִשְׁמַח יְהוָה בְּאֵלֵינוּ* Obsecro, Domine, Ch. Mo. JT. Pi. Gej. ex Caj. Est particula obsecrandi, ut *וְיִשְׁמַח* Gen. 43. 20. Judic. 6. 15. 1 Sam. 1. 26. q. d. Merito te amo, benignissime Domine. Agè, &c. Est particula exclamantis, sive adhortantis. Est vox confitentis. Utique, Jehova, P. V. Adverbium affirmandi; q. d. Ità res habet, quod tu non vis pios interfici: nam me liberasti, qui te colo. Ab, &c. Ti. En, &c. M. Euge, &c. Ca. Scribitur modò *וְיִשְׁמַח*, modò *וְיִשְׁמַח*; & sign. nunc, deprecationem, nunc, ut h. l. celebrationem. *וְיִשְׁמַח* Cui protectionem tuam semper & promissisti, & præstitisti. Dirupisti (vel solvisti, Ch. Sy. P. Mo. Pi. qui rupisti, Ca. qui solvisti, Ti. Heb. aperuisti, Pi.) vincula mea. Quum à Saulis exercitu cinctus quasi vincus tenerer. Vide 1 Sam. 23. 26. Ideo asseruisti me in libertatem, nec me perire passus es. *וְיִשְׁמַח* Masc. *וְיִשְׁמַח* hinc tantum est, & Jef. 28. 22. & 52. 2. fœm. *וְיִשְׁמַח* sapius.

17. Hostiam laudis. Ità Mu. A. V. vel, confessionis, Mu. A. i. e. Sacrificium pacificum, pro adepta salute, &c. Vel, gratiarum actionis; i. e. Gratias tibi agam, & te laudabo.

18. Vota mea. Nempe vota sacrificiorum, &c. at v. 14. de aliis votis agit.

19. In atriis domus Domini. i. e. Tentorii in quo Arca reposita est, ex membro seq. Ad ostium atrii Tabernaculi. Plur. pro sing. nam unum tantum erat atrium Tabernaculi.

PSALM. CXVII.

ARGUMENTUM. Hortatur Psaltes gentes omnes ut Dei clementiam ac fidem erga Judæos prædicent. Nec obstat Rom. 15. 11. nam sensus mysticus & allegoricus est de Christo, simplex autem & literalis de Davide. Ad tempora Messie pertinet hic Psalmus, ut patet ex Rom. 15. 11. & id fatetur Kimhi, qui sic scribit; Hic Psalmus duobus solis versibus constat: quo innuit, in diebus Messie omnes populos in duabus classibus fore; Israel, qui erunt in Lege sua, & Gentes, in altera parte, in septem præceptis [Noæ;] & utrosque celebraturos Jâh. Teneamus quod concedunt, Gentes celebraturas Deum sine jugo Legis ceremonialis. At clamat Scriptura [V. T.] Judæos & Gentes idem verbum Dei excepturos, prodiens Hierosolymis ad Gentes; Christum eandem Legem daturum Judæis & Gêntibus; servituros Deo humero uno; unum ovile futurum, non duo. Prædicatur hinc vocatio Gentium, Rom. 15. 11. Hortatur hinc omnes Gentes, ut Deum laudent propter Messiam venturum, in quo benedicendæ erant, &c.

1. Laudate (vel predicate, Ti. honorate, M.) eum; ita o. Ch. Sy. P. Mo. &c. *וְיִשְׁמַח יְהוָה בְּאֵלֵינוּ* Celebrate eum. De verbo

* Gej. verbo **נִחַם** vide Psalm. 89. 10. Coh. 8. 15 *. Alibi sign.
 † Pi. *compescere*, Pl. 65. 8 f.

2. Quoniam confirmata est (vel, *probatā*, Mo. *P. auctā*, M. *ampla*, Ar. vel, *invaluit*, Sy. JT. Pi. Gej. *exsuperavit*, i. e. excelluit & magna fuit, V. *excellit*, Ca. *præpollet*, Ti.) *super nos* (vel, *in nos*, M. *erga nos*, Sy. Ti. JT. Pi. Ca.) *miseri-cordia ejus*] q. d. Plus nobis boni fecit quàm gen-tibus aliis &. [Is ergò de Judæis solis intelligit: alii aliter.] *Super nos*, scil. Israelitas & Gentiles, qui nunc unum corpus facti sumus^h. Quòd *super nos* ait David, seque Gentibus accenset, ideo factum, quod intellige-ret nullam futuram Judæorum & Gentium distinc-tionemⁱ. *Valida est super nos*, &c. q. d. Nos nullius planè æstimmii roborisq; fuimus collati cum valida & copio-sa clementiæ Divinæ circumvallatione. Vide eandem hanc sententiam Psal. 103. 11^k. *Invaluit*, vel, *plenam vim obtinuit*, *super nos misericordia Dei*, illa nimirum quam Deus Abrahamo promiserat, ut esset *pater multarum gen-tium*; quod ante vocationem Gentium non erat per-fectè impletum, &c. Forsan verbum יְהוָה hîc respicit Messiam, cujus titulus est יְהוָה יְהוָה, Jes. 9. 6. Potentia siquidem Dei mirificè se exseruit in incarnatione, Luc. 1. 51. & inprimis in resurrectione Christi, Act. 2. 33. & in toto mysterio redemptionis nostræ^l. Phrasis hæc declarari potest per verba ὑπερπερίεργασεν ἐπ' ἡμᾶς, ὑπερπερίεργευσεν, *superabundavit*, quibus verbis Paulus delectatur. *Super nos*: Loquuntur fideles, ad Gentes & nationes; utrosque igitur jungunt hoc modo, q. d. nos qui credi-mus, & vos, si creditis^m. ¶ Et veritas Domini manet in æternum] [Sim. omnes.] Itẽmque veritas ejus, in se-culum manet, repete, [ex priore membro,] *invaluit*, *invalebitque* porroⁿ. In plerisque Psalmis cum *miseri-cordia* jungit *veritatem*: est enim Deus misericors in promittendo; verax, in præstando^o. Vel, *miseri-cordia* hæc erat erga Gentes, (quibus nec promissa nec spera-ta erat P;) *veritas*, erga Judæos, propter promissiones Patribus factas^q. Confer Rom. 15. 7.—11^r. Al. *Veri-tas*, i. e. fidelitas, Dei durat ad finem mundi: quia, licet Judæi obdurati, adeoque excisssi, essent; Gentes tamen insitæ erant, adeoque promissum Abrahamæ, ut esset *pa-ter*, &c. Dei impletum, &c.†.

PSALM. CXVIII.

ARGUMENTUM. Huic Psalmo nec Titulus additur, nec Author, &c. Cum autem Davidi & statui-
 a Riv. rerum ipsius omnia optimè conveniunt, communiter
 illum authorem statuunt *. Conscriptus à Davide, & in
 magna aliqua festivitate decantatus, putatur, cum, post
 mortem Saulis & Isbosethi, inauguratus esset Regno,
 & ab universo populo Rex salutatus; cum etiam Phi-
 listæos profligaverat, & Arcam Hierosolymam trans-
 b Mol. sim. lerat, &c. b. Pleraque hæc ad Christum pertinent, ad
 Mu. quem omnia accommodari possunt. De Messia Psalmum hunc accipiunt Rabbini, cum veteres tum recen-
 c Mu. ex tiores; atque inter eas preces quibus adventus Messie
 Mol. petebatur retulerunt, teste Hieronymo c. Cumque ex
 d Mu. assidua illius repetitione populo esset notissimus, hinc
 sumptus est ille versiculus in pompa illa Matt. 21. 9 d.
 Nonnulli totum Psalmum ad literam de Christo ac-
 cipiunt, non omnino de Davide. Alii, inter quos Bel-
 larm. Davidem quidem authorem agnoscunt, & non-
 nulla de se & populo Dei narrasse aut prædixisse; sed
 in locis quibusdam [infra notandis] ad futurum Messiam
 ita respexisse, ut sui nullam rationem habuerit *.
 * Riv. Quicquid sit de priorè parte Psalmi, convenit inter
 plerosque, in posteriore Psalmi parte, cum primis v. 22.
 & sequentibus, de Christo sermonem esse, non de Da-
 vide, nec de Ecclesia f. Verius videtur, Davidem de
 se, tanquam typo, ibi locutum fuisse; ita ut præ-
 sertim ad Messiam, tanquam antitypum, respexerit h.
 f Calov. Hinc ad Christum expressè referuntur vers. 22. & 23.
 s Riv. in Matt. 21. 42. Marc. 12. 10, 11. Luc. 20. 17. Act.
 b Riv. simil. 4. 11. &c. item vers. 25. & 26. in Matt. 21. 9 i.
 Mol. Porro, dramaticus est hic Psalmus k, in quo variæ per-
 i Riv. sonæ loquentes & sibi mutuo respondentis referuntur;
 k Mu. Riv.

quæ, etſi diſtingui non videantur expreſſe, colliguntur tamen ex mutatione perſonarum. Peculiaris autem eſſe elegantię in talibus Canticis exultant Hebræi, quando, ſine peculiari præmonitione, lectori diſtinctio relinquitur : ut ſit in Cantico canticorum, ubi ſponſus, ſponſa, & amici utriuſque, colloquuntur^l. Loquitur David uſque ad v. 22^m. vel ad v. 21ⁿ. Populus à v. 22°. vel, à v. 21. ad 24. ubi celebrant mirabilem Regis erecti-
nem P. Poſt, ſacerdotes q, à v. 25. qui populo benedi-
cunt, & ad feſtum celebrandum adhortantur^r. Deni-
que, David †, à v. 27. Deum laudans; & populum ad
idem officium adhortans^t.

^l Riv.
^m Muſ.
ⁿ Riv.
^o Muſ.
^p Riv.
^q Muſ. Riv.
^r Riv.
^t Muſ. Riv.

I. Quoniam bonus, &c. vide ad Psal. 106. i v. כִּי טוֹב ^v Pi.
 "וְגו'] Quoniam bonum, sub. fecit nobis : vel, quoniam
 bonum ejus & misericordia in aeternum, Mar.

2. *Israel*]. i. e. Omnes Tribus. Sequuntur, domus Aaron, v. 3. & timentes Dominum, v. 4. qualis erat diltributio Psal. 115. 9, 10, 11.^x

20 3. *Domus Aaron*] Hos peculiariter & seorsim nominat ^v, vel, i. quòd de Saulis tyrannide contra sacerdotēs exercita liberati sunt †. Quod angustius videtur^t. Vel, 2. quòd illi ob dignitatem & munus aliis in celebrando Deo prære deberent ^v.

4. *Qui timent Dominum*] Id est, sincerè colant, & Riv.
verè sunt Israelitæ. Pertinet hoc etiam ad proselytos.
Act. 10. 2, 22. & 13. 16, 26 *. Hos ab *Israele* distinguit, * Gej.
1. quia non omnes Israelitæ quoad carnem Deum time-
bant; 2. quia agitur hîc de vocatione Gentium, quæ
hîc ad Deum laudandum jure invitantur y. y Riv.

5. De (vel In, Ar.) tribulatione; ita o. Ar. vel angustis,
Ch. Sy. M. P. Mo. [מִן הַצָּר] Cum in angustis essem, Ti.
sim. Æth. Ex ipso angore,] T. ¶ Exaudivit me in latitu-
dine; ita M. P. Mo. sim. Ch. Ti. vel, in latitudinem, o.
[עָנְנִי בִמְרוֹחַב] Et respondit mihi cum relaxatione, Sy. vel,
cum loco spatioſo, A. Exaudivit me, & dilatavit me, Æth.
Jova me exoratus explicuit, Ca. Exaudivit me, & colloca-
vit me in lato, Pi. ſim. V.] T. in loco lato & amplo z. Ex-
audivit me, eduxitque me in latitudinem, Ar. ſim. Mu. Gej.
Exaudivit hic eſt verbum prægnans. Vide Psal. 22. 22.

& 44. 4. & 74. 7, 11, 15. Plena phrasis est Psal. 31. 9. *constitisti in amplitudine, &c.* & Psal. 18. 20. *eduxit me in latitudinem, &c.* Sensus, Post multas tribulationes, latissime jam in Regno meo diffusa est pax & tranquillitas.

6. Dominus mihi adjutor; sic e. Sy. *sim. Ar. Eth.*
Verbum Domini in adjutorium meum, Ch. [לַיְיָ אֱלֹהֵי] Domi-
 nus mihi, Mo. JT. sub. adest, JT. vel. meus, seu mecum,
 est, M. P. Mu. Dixi, *Jehova adest mihi, Pi. Proxi Domi-*
 no à me stante, Ti. ¶ *Non timebo quid faciat mihi*
 homo; ita JT. &c. *[לֹא אֶתֶר אֶתֶר יִשְׁשָׁר וְיָוִי]* Non ti-
 mebam: quid enim fecisset mihi homo? V. Idcirco non ti-
 mebo; (scil. ab hostibus meis:) quid faceret mihi (i. e.
 qua in re læderet me; syneed. gen.) homo? Empha-
 ticè; q. d. creatura infirma, nec ullâ ratione cum Deo
 comparanda e. Nullius hominis minas aut vires for-
 mido, expertus Deum propitium d.

tor; ita o'. Æth. sim. Sy. Ar.
meus, vel mecum, vel pro me,
omino enim existens: Tl.) cum,

60 vel *in auxiliatoribus meis*, JT. Pi. Glaff. *lim*. M. V. Mu.
vel, *inter adjutores*, live *auxiliatores meos*, P. Ti. Mo. Mu.
Pi. [Variè exponunt:] 1. Adjuvat meâ causâ etiam
adjutores meos; mecum est & cum adjutoribus meis*,
sexcentis illis viris, &c †. 2. Solus mihi est instar omni-
um aliorum adjutorum ‡. 3. Unus est meorum adjuto-
rum §. Est adjutor meus. Verbum *sum* loco posterioris
nominativi eleganter regit nomen cum præpositione;
ut Jud. II. 35. *Tues בְּעֹרְרִי in perturbatoribus meis*,
h. e. perturbans me; Psal. 54. 6. *Dominus est in susten-*

* Muiet. &
& AE.
† M.
‡ Q. in Mus.
§. Riv.
Gej. A.
§ Alii. Mu.

70 tantibus, &c. i. e. sustentans; Prov. 3. 26. Dominus erit
in fiducia tua; h. e. erit fiducia tua^h. Sic & Euripides
in Hippolyto, Si verò rem feliciter gessissem, καὶ ἂν ἐν σο-^h Gial. 3.
φόνῳ ἦν, valde sapiens fuisset. Cicero, Hic in magnis vi-^{212. 355.}
ris non est habendus, pro, magnus vir. In clarissimis ci-^{Gej.}
vibus estⁱ. ¶ Despiciam, &c. אֶרְאֶה בְּשׂוֹנְאִי Videbo
inimicos meos, i. e. despiciam eos^k. Innebor osiores, &c.
alio scil. modo quàm antea, h. e. libere & intrepide^l.
Videbo in osoribus meis, sub. malum, vel, ultionem, ut
Psal. 35. 21^m. Vide & Psal. 54. 9. & ps. 8ⁿ.
ⁱ Gial. ib.
^k V.
^l Gej.
^m Pi.
ⁿ &c.

8. Bonum est confidere in Domino (vel, recipere se ad Jehovah, JT. Pi. Riv.) quam confidere in homine] Particula comparativa hic abusive ponitur pro adverbali-va, vel negativa, (ut patet ex Psal. 146. 3. Jer. 17. 5.) sic Psal. 52. 5. Prov. 25. 7 P. Vide & Luc. 18. 14. Contra, adverbali-va pro comparativa, Of. 6. 6 q. אֲנִי כְּיֶשׁוּעַ levio-rem spem indicat, q. d. ad umbram confugere; sed כְּיֶשׁוּעַ in seq. membro firmiorem fiduciam notat: q. d. Melius est vel leviter spem in Deo reponere, quam firmam in aliis fiduciam collocare.

10. Omnes gentes] Vicinæ, Philistæi, Syri, Ammonitæ, &c. qui Davidem circa initia Regni appetierunt. Al. Judæi & Gentes, mares & foeminae, in me Messiam conspiciunt. וְכָל הָעָם Circumderunt (circumdederunt, JT. Pi.) me Hostiliter. וְכָל הָעָם בְּיָדָם Et in nomine, &c. בְּיָדָם Ad verb. in nomine Jehovah, quod succidam eos, V. sim. Mo. Sed (vel &, o. Sy. Eth. Ar.) in nomine, vel, per nomen, Domini (i. e. fiduciâ Jehovah; vel, Domino à me invocato juvante; vel, autoritate Dei), enervabo (vel, concidebam, Pi. Riv. sic Gej. vel, exterminavi, Sy. superavi, Eth. ultius sum, o. Vulg. sim. Ar.) eos, JT. sic Mu. Riv. Heb. in nomine Jehovah, sed, &c. Trajectio; fortè ex metri necessitate. Al. In nomine Domini excidam eos: Expletivum est & pleonasticum. [Foran] valet, certè, utique. Al. Et dixi in nomine Domini, quoniam succidam eos, M. Quas tamen nomine Jova penitus excidi, Ca. Spero in nomine Domini, quod succidam eos, P. sim. Mu. ex K. Spero quod per nomen Domini sim eas excisurus, Ti. In nomine Domini (vel, verbi Domini, Ch.) confidam, (confusus sum, Ch.) propterea (quod sæpe valet) perdam eos, Ham. ex Ch.

11. Circumdantes circumdederunt me] h. e. Iterum & subinde. Repetitio designat frequentia & continua pericula, hostiumque ferociam & pertinaciam, &c.

12. Sicut apes] Vehementi scilicet ardore & impetu, & vindictæ cupiditate. Vide Virg. Georg. 1. 4. vers. 83. & 236. Vide dicta ad Deut. 1. 44. Si verum est quod tradit Aristoteles, apes, aculeo amisso, aut statim mori, aut saltem definire exercere mellificium, hostibus Davidis hoc convenit, quibus lethales erant plagæ quas Davidi facere cogitabant. Ut apes confertim magnoque agmine persequuntur lædentem, ad- volantes celerrimè, pungentes acerrimè, &c. וְכָל הָעָם Exarserunt sicut ignis in spinis] Ità o. Eth. sim. Ch. Ar. i. e. In me vehementer saevierunt, ut ignis spinas comburens; qui, ut acerrimus est, ità brevissimus. Optimè hoc modo necitur cum præcedentibus, nempe cum altero illo apum exemplo, cum quo sine disjunctionis nota, imò cum copulativo & in Syriac. jungitur. Confirmatur hæc versio ex toto contextu, & inprimis ex phrasi, in nomine Domini, & ex וְכָל הָעָם quod sequitur, quorum utrumque ter repetitur eodem modo, v. 10, 11, 12. sic, omnes gentes circumdederunt me; in nomine Domini, idcirco (ità Chald. & ità sæpe sumitur,) exscindam eos. Quod verba reddenda sunt per supplementum ex vers. 9. confidam in nomine Domini, potius quam construendo ante in nomine Domini, reddendo illud nam, in priore versu, sed, in hoc versu, docet nos Chal- dæus, qui illum versum sic reddit — circumdederunt me; fidebam in nomine, &c. idcirco exscindam eos: & sic rursus v. 11. circumdederunt me; &c. in nomine, &c. fidebam, idcirco exscindam eos. Proinde pariter & hic reddi debet, in nomine Domini fidebam, idcirco exscindam eos. Tunc autem in priore hujus versus parte hostium invalio, in posteriore eorundem perditio, describitur; ut in duobus præcedentibus versibus factum est. Adde quod incommoda videtur altera versio, cum post, extincti sunt, addat, perdet eos, qui jam antè extincti supponuntur. Id quidem solvere conatur Anglicana versio, vertendo, non, sed, ut v. 10, 11. sed, quia. At, i. excogitatum hoc est ad expediendam hanc versionem de qua quæstio est. 2. Non est idonea ratio, eos jam extinctos esse, quia perdet eos. Si ergò retineatur illa versio, præter futurum reddendum est, extincti erunt, &c. Ut multa alia verba Hebræa contrariis sensibus usurpantur: ità probabile est וְכָל הָעָם esse, & consumi, sive extinguere, passivè; & ardere, vel activè, ut in Arab. violenter ir- rampere, sive invadere, ut in bello, sive contentione. Sic RS. וְכָל הָעָם exponit, subito salire, [vel, moveri de loco in

locum, RS. in Vic.] quod aquæ & igni convenit; & de igne dictum valet, inflammari, quod igni in spinis optime congruit. Sensus utriusque versionis idem est, q. d. Exarserunt subito, adeoque extinctæ sunt. Fieri potest ut, quod plerisque verbis accidit in Piel & Pual, verbum וְכָל הָעָם in Pual contrariam significationem obtineat suo themati. וְכָל הָעָם Extinctæ (vel, sed extinctæ, Pi.) sunt sicut ignis spinarum, M. P. Mo. JT. Pi. Mu. Riv. A. &c. vel, palearum, Sy. Deficient ut ignis spinas corripens, Ti. וְכָל הָעָם sensu extinguendi acceperunt Aq. & Sym. & Hi. & K. & AE. Ità verbum hoc sumitur & in Kal, Job. 18. 5, 6. & 21. 17. & in Niphal Job. 6. 17. cum quo Pual coincidit. Foran, ut in v. 10, 11. membrum prius conatum hostilem, posterius, Messiae propositum animosum, exprimit; ità & hic locus reddi possit, Circumdederunt me ut apes, imò ut ignis spinarum, extinctione tentatâ magis auctus, exarserunt; sed, &c. Ut ignis spinarum, qui, etsi ingentem cre- pitum majorisque flammæ emittit, ut vicina quæque consumpturus videatur, tamen subito deflagrat, vix cineres relinquens; ità illarum gentium conatus, quamvis initio acres, statim languerunt atque ineffectum de- flagrârunt P.

13. Impulsus, &c. וְכָל הָעָם Impellendo (vel, Impulsione, Ch.) impulisti (vel impuleras, M. P.) me, Mo. &c. Graviter (vel Prorsus, Ti.) me impuleras, JT. Pi. Tu, o Saul q. Vel, refer ad unumquemque hostium. Subita apostrophe. וְכָל הָעָם Ut caderem] Ità M. P. &c. Heb. ad cadendum, Mo. Ham. Non modò desiderium eorum exprimit, sed etiam eventum.

14. Fortitudo mea & laus mea, וְכָל הָעָם Et carmen, JT. P. Gej. sub. meum, Gej. & sub. est; i. e. materia carminis seu psalmi. וְכָל הָעָם vel pro וְכָל הָעָם, vel pro וְכָל הָעָם, repetitio ex proxima dictione.

16. Dexterâ Domini exaltavit me] Ità o. Sy. Ar. vel, ab activa notione וְכָל הָעָם exaltavit, v. 28. vel, locum paraphrastice reddiderunt. וְכָל הָעָם Excelsa, vel elata, vel exaltata, est, Mu. Pi. Riv. &c. non quidem passivè, quasi aliquid Deo addi posset; sed activè, quia ea facit quæ alta sunt. Vel, exaltari dicitur, quum nobis videtur exaltari. Dexterâ (quæ validior est sinistrâ) insignia notat Divinæ potentie opera. Ter hoc repetit, ut ostendat se multoties à Deo servatum. וְכָל הָעָם Fecit virtutem] q. d. Fidelibus parit victoriam strenuè pug- nando. Eadem phrasis est Num. 24. 18. Deut. 8. 18. Agit strenuè, JT. Pi.

17. Non moriar] Scil. morte violentâ, interfectus ab hostibus; quod illi cupiunt, & tanto impetu mo- liti sunt. וְכָל הָעָם Sed vivam] Illis invitis. Vita mihi prorogabitur. וְכָל הָעָם Et narrabo opera Domini] Erga me q. Gaudet se victurum [hoc fine] ut Deum glo- rificet.

18. Castigans (vel, Castigando, Mu.) castigavit] i. e. Severè castigavit. q. d. Duriter me afflixit, solum ut me corrigeret: cui rei argumento est, quod me non passus est perire. וְכָל הָעָם Et mortem non tradidit (Heb. dedit, h. e. permisit,) me] Hic definit canticum ju- storum, [quod v. 15. incipit: quare JT. & Pi. ali- quid ibi suppleant, locum sic reddentes, Vox cantus — est in tentoriis justorum, (sub. dicens, JT. vel, dicentium, Pi.) Dexterâ Jehovah, &c.]

19. Aperite mihi portas justitiæ] i. e. Vel, i. portas coeli, quæ sanguine Christi referantur, Eb. 9. 12, 24. Vel, 2. portas Tabernaculi, sive domus Dei; sic di- ctas, vel, i. quod ibi congregantur justî & sancti: quod per eas justî quotidie intrabant; quod justî soli ibi intrarent, ut v. 20. 2 Par. 23. 19. Esa. 26. 2. Apoc. 21. 27. Exprimit potius quid fieri debet, quam quid fit; q. d. qui intrant per eam debent esse justî. Vel, 2. quod ibi justitia confertur & addiscitur, justique se- cundum Dei normam sacra peraguntur. Quod in illis expiabantur peccata, & Deo reddebantur sacri- ficia justâ, & gratiarum actiones pro beneficiis, quod opus justitiæ est. Quod ibi solum justificarentur ho- mines, cum extrâ Ecclesiam nec fit justitia, nec salus. Portis mortis (quæ innuuntur v. 17, 18. & exprimun- tur Psal. 9. 14. & 107. 18. quæ præsupponunt portas peccati & injustitiæ, per hanc enim mors intravit, Rom. 5. 12.) meritò opponuntur portæ justitiæ, cujus beneficio

beneficio mors devitatur, vita possidetur¹. David, vel-
uti stans in vestibulo Tabernaculi^k, & expediturus id
quod promiserat v. 17. (*recensebo opera Domini*¹.) dicit,
&c. *Aperite*, vos o janitores, sive Levitæ^m. Vide i Sam.
3. 15ⁿ. Sic loquitur, vel, 1. poeticè, ad ornatum, &c.
vel, 2. quod ipsi extorri, & huc illuc distracto, clausæ
fuerunt^o. Hæc Psalmi pars est dialogistica narratio
causæ quæ salus ad Ecclesiam pertinet: cujus partes
sunt, aditus in domum Dei, versibus duobus; oratio
Ecclesiæ ad Deum, usque ad v. 26; & postremo, oratio
Dei ad Regem & populum per sacerdotes suos, v. 27,
28. Est autem hic [v. 19.] sermo populi quærentis
aditum in domum Dei; cui responsum subiicit se-
quente versu P. Dialogismum hunc pulcherrimè ex-
plicat Junius, [in Parallelis 1. 37.] cujus verba hic
adscribere placet; *Aperite mihi*, &c. inquit pius, v. 19.
Huic petitioni subiicitur responsum quasi Ecclesiæ ma-
tris ad filios suos: *Portas*, inquit, *desideras? Hæc est*
porta, &c. v. 20. nim. Christus, qui est *via, veritas &*
vita. Hoc aditu ad salutem explicato, gratulantur pii,
dicentes v. 21. *Celebrabo te*, &c. q. d. Non possum non
prædicare beneficentiam tuam, &c. Nam quæ est hæc
porta, obsecro? v. 22. *Lapis* est, &c. ea facta est *apo-*
stylica, *antam edificii & portam ipsam constituens*, &c.
Id quod necesse est fateamur à *Jehova* factum esse, &c.
v. 23. & quidem *hoc die*, &c. v. 24. non diuturno la-
bore. Quare æquum est ut gaudium nostrum in ipso
uno statuamus, & gloriantes certâ fiduciâ de libera-
tione nostra, in hoc ipso aditu proclamemus, v. 25.
Obsecro, Jehova, serva nunc, &c. i. e. plenam salutem
dato membris Ecclesiæ tuæ, & secundato viam Christi
tui, quam excipimus omnes hæc fausta acclamatione,
v. 26. *Benedictus est qui venit*, &c. q. *Ingressus*, &c.
אֲבָרָהָ בֵּן אֲבָרָהָ *Ingre*diar (vel, & *ingrediar*, M.
vel, *ut ingre*diar, Ca. Gej. sic Sy. Ar. *ut ingre*ssus, JT. Pi.)
in eas, (vel, *per eas*, Sy. Ca. JT. Pi.) *confitebor* (vel, &
celebrabo, P. vel, *celebrem*, JT. vel, *gratias agam*, Pi. vel,
ut confitear, M.) *Jah*, Mo. &c.

20. *Hæc porta* (vel, *Ipsa porta*, JT.) *Domini* Ità P.
Mo. &c. sub. est, Pi. M. &c. *Hæc est porta domus san-*
ctuarii, Ch. sim. Pi. Mu. Gej. &c. per quam ad Domi-
num aditus patet^r. Exponit qualem *portam* intel-
lexit*. David quasi in portæ [Tabernaculi] aditu
hoc canebat^t. Vel, Christus est hæc ipsa porta; vide
Joh. 10. 9^v. Sensus, q. d. En, video portam illam tam-
diu expetitam, olim clausam, nunc mihi apertam*.

21. *Confitebor*, &c. David medium Tabernaculum
ingressus hoc videtur cecinisse^v.

22. *Lapidem*, &c. *אֲבָרָהָ בֵּן אֲבָרָהָ* *Lapide*m (vel, *Quem lapide*m, JT. vel, *Lapis* quem,
Sy. Ar. P. Pi. Riv. &c. deficit vox *אֲבָרָהָ*: Nam *lapis*
quem, Ti.) *reprobaverunt* (vel, *rejecerunt*, Ti. *spreverunt*,
JT. Pi. Ar. &c.) *edificantes*, sive *structores*, *fuit*, vel *fa-*
ctus est, (vel, *adhibitus est*, Ca.) *caput* (vel, *in*, sive *ad*,
caput, P. Mo. JT. Ca.) *anguli*, Pi. Ar. Mo. &c. vel, *edi-*
ficii, Sy. Hæc videntur esse verba populi Davidi suc-
cinentis, &c. Qu. De quo hoc dicitur? Resp. 1. De
Davide^b. [Ità Chald. qui locum sic reddit, *Puerum*
despexerunt edificatores qui fuit inter filios Isai, & meruit
constitui Rex & dominator.] Congruit historia, quæ do-
cet Davidem, spretum à parentibus, fratribus, Regni
proceribus, &c. in Regnum tamen evectum, &c. 2. De
Christo hoc primariò & præcipuè dicitur^d; cui longè
verius^t, perfectius^f, & eminentius hoc convenit quam
Davidi. De Messia hoc accipit RS. ad Mich. 5. 2^g. ubi
hæc habet; *Æquum est ut sis parvulus*, &c. ob *impurita-*
tem Rub Moabitidis, quæ in te est: sed ex te egredietur
mihi *Messias filius Davidis*: sic enim ait, *Lapis* quem re-
probaverunt *edificantes*^h. Vix alius est V. T. locus to-
ties in N. T. citatus, & Christo adaptatus. Vide Marc.
12. 10. Act. 4. 11. Rom. 9. 32. Eph. 2. 20. 1 Pet. 2.
4. 6. collat. cum Jes. 28. 16. Adde quod Christus sæpe
in Scriptura *lapidi* comparatur, cum ob soliditatem,
tum ob usum in *edificanda Ecclesia*, cujus fundamen-
tum est, Matt. 16. 18. 1 Cor. 3. 11. Et *lapidis* nomine
significatur Dan. 2. 45. Zach. 3. 9. Esa. 8. 14. & 28. 16ⁱ.
Lapis hic dicitur *angularis*, qui non tantum totius *edi-*
ficii pondus sustinet, sed etiam utrumque parietem
conjungit^k, Gentes nempe & Judæos, ut interpreta-

tur Paulus Eph. 2. 14, 15¹. Quod non tam literaliter
de Davide dici potest^m: imò de ipso dici non potestⁿ.
At David decem Tribus à Judâ divisas in unum popu-
lum suo regno conjunxit^o. Resp. David non fuit pri-
mus neque solus Rex super Israël & Judam; sed &
ante ipsum Saul, & post ipsum Salomon P. Tribus quæ
ante eum non erant divisæ ab eo uniri non possunt di-
ci^q: neque Israël & Judâ erant propriè duò populi,
sive duæ gentes diversæ, ut sunt Hebræi & Gentiles^r.
De solo Messia hoc intelligi debet*. Probatur, 1. à
Psalmio ipso, qui celebrat tum æternam Dei misericor-
diam, v. 1, 2, &c. quæ in Christo solum nobis exhi-
betur; tum victoriam Christi, v. 15, 16: & prædicit
ingressum Christi in Jerusalem, vers. 19, 20, 21. collat.
cum Zach. 9. 9. Matt. 21. 10: & introducit fideles
οἰκονομίας salutis celebrantes, v. 22, 23, 24. qui versus
de spiritali beneficio loquitur, [& *diem* designatum,
&c. notat,] quum ob Davidis reductionem festum ali-
quod solenne institutum non legitur. 2. Ex allega-
tione N. T. ubi de Messia hoc exponitur, [loca vidè
antè notata;] & quidem ita, ut hoc testimonio convi-
cerit ipsos Judæos in foro contradictionis, ut vocant.
Unde constat indubium hoc & *οἰκονομίας* certum fu-
isse, hunc *lapidem* fuisse Christum; prout & Petrus ur-
get Act. 4. 10, 11. *Notum sit omnibus vobis*, &c. Quod &
ipsi pueri (saniores in eo recentioribus Rabbini) totuf-
que populus intellexerunt, ex hoc Psalmo *Hosanna*
suum petentes, Marc. 11. 9. Joh. 12. 13. quod etiam
Christus ibi ratum habuit, &c. [Pariter *edificantes*
variè interpretantur. Illi erant,] vel, 1. Saul & aula
ejus^v; proceres Regni^x, qui (& Saulè vivente & de-
functo^y) impedire conati sunt nè David fieret Rex^z.
Vel, 2. Sacerdotes, Scribæ & Pharisei^a; qui sic vocan-
tur, quia eorum erat populum in fide & moribus *edifi-*
care^b: quâ ratione Paulus se vocat *architectum*, 1 Cor.
3. 10. Confer Eph. 2. 21. *ὡς* *caput* ponitur & pro
summitate alicujus rei conspicua, & pro eo quod in re
quaque *præcipuum* est. De *lapide angulari* vide Job.
38. 6. & Jer. 51. 26. Huc pertinet quod primores po-
puli vocantur *anguli*, Judic. 20. 2. 1 Sam. 14. 38. Jes.
19. 13^c.

23. *A Domino factum est istud*, *אֲבָרָהָ בֵּן אֲבָרָהָ* *Hic*, JT. scil.
lapis. *אֲבָרָהָ* scem. referri potest ad *אֲבָרָהָ*, quod etiam
scemin. est^d. Alii referunt ad *אֲבָרָהָ* *angulus*; q. d. *Angulus*, seu hæc coagmentatio Ecclesiæ in Christo,
ceu firmamento & fundamento, est à Domino^f. Malo
scem. hic poni absolute & neutraliter^f, ut ad omne id
quod præcessit referantur illa, *וְשֵׁם דָּוִד עֲרֵפְיָהּ וְשֵׁם דָּוִד עֲרֵפְיָהּ*
Hoc, i. e. hæc res; videlicet, quod *lapis ille quem*
spreverunt structores factus est lapis angularis^h. Idem ob-
servatur [i. e. scem. pro neutro poni] Matt. 21. 42.
Marc. 12. 11. *A Domino* *עֲרֵפְיָהּ אֲבָרָהָ*, *וְשֵׁם דָּוִד עֲרֵפְיָהּ*, *facta*
est illa, &c. h. e. factum est istud, &c. Ubi Casaubonus,
Purus purus (inquit) *sine dubio Hebraismus*ⁱ. *A Do-*
mino, q. d. non humanâ vi, arte, industriâ^j. *מי-*
rabile, &c. Inexpectatum & incredibile^k.

24. *Hæc* (vel *Hic*, Pi.) *est dies quam fecit Dominus*
Hæc dicebat populus Davidi libique gratulans¹; q. d.
Qui dies hodie nobis illuxit faustus & felix à Deo factus
est^m. Antea commendabatur locus, *Hæc est porta*; nunc
tempus; quod peculiariter à Deo est benedictum,
&c. *Dies*, quâ scil. hæc mutatio facta est, dies præ-
cipua^o. *Dies*, nempe dominicus; resurrectione Christi
sanctificatus P. Al. *Dies* ponitur pro toto tempore
gratiæ^q, sive quo Messia Regnum innouit^v. Vide Jes.
49. 8. 2 Cor. 6. 2. *Quem fecit*, id est, exornavit^r, vel
illustrem atque insignem fecit*. Sic 1 Sam. 12. 6. qui
fecit Moysen, &c. & *facere diem* est, sanctificare eum at-
que observare, Exod. 34. 22. Deut. 5. 15^v. *Ex-*
sultemus, &c. Convenit nos hilarem fumere hunc
diem^x.

25. *O Domine*, &c. *אֲבָרָהָ בֵּן אֲבָרָהָ* *Hic*, JT. scil.
lapis. *אֲבָרָהָ* scem. referri potest ad *אֲבָרָהָ*, quod etiam
scemin. est^d. Alii referunt ad *אֲבָרָהָ* *angulus*; q. d. *Angulus*, seu hæc coagmentatio Ecclesiæ in Christo,
ceu firmamento & fundamento, est à Domino^f. Malo
scem. hic poni absolute & neutraliter^f, ut ad omne id
quod præcessit referantur illa, *וְשֵׁם דָּוִד עֲרֵפְיָהּ וְשֵׁם דָּוִד עֲרֵפְיָהּ*
Hoc, i. e. hæc res; videlicet, quod *lapis ille quem*
spreverunt structores factus est lapis angularis^h. Idem ob-
servatur [i. e. scem. pro neutro poni] Matt. 21. 42.
Marc. 12. 11. *A Domino* *עֲרֵפְיָהּ אֲבָרָהָ*, *וְשֵׁם דָּוִד עֲרֵפְיָהּ*, *facta*
est illa, &c. h. e. factum est istud, &c. Ubi Casaubonus,
Purus purus (inquit) *sine dubio Hebraismus*ⁱ. *A Do-*
mino, q. d. non humanâ vi, arte, industriâ^j. *מי-*
rabile, &c. Inexpectatum & incredibile^k.

24. *Hæc* (vel *Hic*, Pi.) *est dies quam fecit Dominus*
Hæc dicebat populus Davidi libique gratulans¹; q. d.
Qui dies hodie nobis illuxit faustus & felix à Deo factus
est^m. Antea commendabatur locus, *Hæc est porta*; nunc
tempus; quod peculiariter à Deo est benedictum,
&c. *Dies*, quâ scil. hæc mutatio facta est, dies præ-
cipua^o. *Dies*, nempe dominicus; resurrectione Christi
sanctificatus P. Al. *Dies* ponitur pro toto tempore
gratiæ^q, sive quo Messia Regnum innouit^v. Vide Jes.
49. 8. 2 Cor. 6. 2. *Quem fecit*, id est, exornavit^r, vel
illustrem atque insignem fecit*. Sic 1 Sam. 12. 6. qui
fecit Moysen, &c. & *facere diem* est, sanctificare eum at-
que observare, Exod. 34. 22. Deut. 5. 15^v. *Ex-*
sultemus, &c. Convenit nos hilarem fumere hunc
diem^x.

25. *O Domine*, &c. *אֲבָרָהָ בֵּן אֲבָרָהָ* *Hic*, JT. scil.
lapis. *אֲבָרָהָ* scem. referri potest ad *אֲבָרָהָ*, quod etiam
scemin. est^d. Alii referunt ad *אֲבָרָהָ* *angulus*; q. d. *Angulus*, seu hæc coagmentatio Ecclesiæ in Christo,
ceu firmamento & fundamento, est à Domino^f. Malo
scem. hic poni absolute & neutraliter^f, ut ad omne id
quod præcessit referantur illa, *וְשֵׁם דָּוִד עֲרֵפְיָהּ וְשֵׁם דָּוִד עֲרֵפְיָהּ*
Hoc, i. e. hæc res; videlicet, quod *lapis ille quem*
spreverunt structores factus est lapis angularis^h. Idem ob-
servatur [i. e. scem. pro neutro poni] Matt. 21. 42.
Marc. 12. 11. *A Domino* *עֲרֵפְיָהּ אֲבָרָהָ*, *וְשֵׁם דָּוִד עֲרֵפְיָהּ*, *facta*
est illa, &c. h. e. factum est istud, &c. Ubi Casaubonus,
Purus purus (inquit) *sine dubio Hebraismus*ⁱ. *A Do-*
mino, q. d. non humanâ vi, arte, industriâ^j. *מי-*
rabile, &c. Inexpectatum & incredibile^k.

2 Sam. 2. posteriora, populi ac sacerdotum bene omni-
nantium Regi d. Clamabant hoc Christo Matt. 21. 9.
dicentes, *נָשְׁאוּ*, more Chaldaico, pro, *נָשְׁאוּ*; etiamfi *נָשְׁאוּ* Chaldaicè sonet, *Salva nos*. Unde
veteres ordinaverunt orationem in die octava festi Ta-
bernaculorum dicendam, in qua ramos, &c. portant
Judæi, quæ sic incipit, *Propter te, Deus, salva nos; Propter te, Domine dominorum, salva nos, &c.* ut non temere turbæ Christo sic acclamaverint, &c. f. Gaudio subjunguntur suspiria pro ulterioribus successibus prosperis, ut scilicet sanctum Ecclesiæ *edificium*, cujus jactus quasi est *angularis lapis*, feliciter porro exsurgat, &c. f.

26. *Benedictus* (sub. est, JT. vel, sit, Pi.) *qui venit* (vel, *qui veniet*, Sy. *venturus*, Ar. vel, *hicce veniens*, Gej.) *in nomine Domini* h. e. Divino mandato, autoritate, adjutus. Confer Joh. 5. 43. Qui divinitus constitutus est Rex h. Felix sit Rex à Deo nobis datus. Vel, *in nomine Domini* refertur ad *Benedictus* tenebantur enim sacerdotes, quum benedicebant, adjungere nomen Domini, Num. 6. ult. k. Nota Messiam in V. T. hac voce *נָשְׁאוּ*, *venientem*, vel *venturum*,] insignitum fuisse. Vide Matt. 11. 3. &c. l. Hic versus cum seq. sunt verba sacerdotum populi acclamationi sua vota adjungentium, novoque Regi adventanti fausta omnia precantium m. *בְּרִיךְ הוּא* Bene sit ei, &c. Ca. *Optima quæque illi precamur*, &c. Ti. *Benediximus* (vel, *Benedicimus*, P. *Nosque fausta precamur*, Ti. V.) *vobis de domo Domini* Ità o. Sy. M. Mo. &c. id est, de sacro tentorio; thesauro & promptuario omnis boni o. Vel, Nos qui *de domo Domini* sumus, i. e. Nos Sacerdotes P, aut qui colimus Dominum, fausta precamur Regi ac populo r. His adjunctæ erant partes benedicendi populo *. *Fausta vobis ominamur Jovæ domestici*, Ca. *E domo Jehovæ*, i. e. à Jehova, quem vestro nomine accedimus, & cujus nomine benedictionem vobis demuciamus, depromptam è thesauro ipsius, Num. 6. 27.

27. *Deus* (vel, *Fortis*, P. vel, *Omnipotens Deus*, vel, *Deus fortis*, Gej.) *Dominus*, (sub. est, M. Ti. V.) & *illuxit nobis*; ità o. Æth. Mo. Mu. &c. sim. Pi. Gej. &c. vel, *qui illuxit nobis*, M. vel, *qui lucem nobis prosperitatis intulit*, Ti. *לֹא יָרָא לְנוֹרָא* Lux in Sacris literis pro lætitia, sive prosperitate; Æth. 8. 16. *Deus Dominus fulsit super nos*, Ar. *Domine Deus noster, lucem nobis infer*, Sy. [Uterque 1 in *לֹא יָרָא* quasi superfluum negligunt. JT. hæc verba cum præcedente versu construunt, & utrumque versum sic reddunt; v. 26. — *Benedicimus vobis de domo Jehovæ*, v. 27. *Dei fortis Jehovæ, qui illustravit nos: Ligat*, &c. ¶ *Constituite* (i. e. Agite *) *diem solennem* (i. e. festum, pro hoc bono v.) *in condensis* (frondium scil. & ramorum, ramis densis & perplexis v.) *usque ad cornu altaris*] Ità o. h. e. Die tam læto & fausto redimite atria Templi, imò verò totam urbem, & loca quæ ipse asinâ vectus pertransibit, usque ad Templum ipsum & cornua Altaris. Hic sensus, licet à vero remotus, congruit cum præcedente *Hosanna*, v. 25. Nam acclamationibus illis adjugebantur rami, &c. Vide Neh. 8. 15. ubi est *lignum עֵצִים*, quæ vox hic *funes* sign. b. ¶ *Instituite diem festum cum lætitia pro iis qui res Domini sollicitè curant*, Æth. *Instituite solennitatem in iis qui attingunt cornua*, &c. Ar. *Et liga solennitates nostras* (per quas tamen sacrificia in solennitatibus usitata intelligere videtur c.) *catenis usque ad*, &c. Sy. *Ligate*, sive *Alligate*, *hostiam*, sive *victimam*, (vel, *festam hostiam*, Ca. *sacrificia festi*, JT. Pi. vel, *agnum*, P. Mo.) *funibus*, sive *restibus*, (vel, *in implicationibus*, Mo. *עֲבָרִים* sign. *funem qui multis filis conficitur*, sic dictum ab implicatione, vel densitate d.) *ad*, vel *usque ad*, *cornua altaris*, P. M. Ti. Mo. JT. Pi. Ca. Mu. A. Gej. nempe altaris holocausti f; sub. *adducite alligatum*, V. Sensus, *Ligate agnum funibus* (& ligatum ducite) *ad cornua usque altaris*, ubi mactandus erat f. q. d. Vos igitur omnes, gratias agentes; ligatas funibus victimas Deo offerte, & adducite ad cornua, &c. g. *Ligate hostiam*, &c. i. e. eam hodie providete in crastinum h. *Ligate*, &c. *usque ad cornua*, &c. q. d. Per totum Templi atrium confertim mactanda animalia sistite, eaque, nè fugâ salutem sibi quærant, alligate, &c. i. (אֲגִידָה saltavit)

est, & *festus dies*, quòd in illo die lætitiæ gratiâ saltarent; & *hostia*, quòd cum lætitiâ & tripudio offerretur. Chald. sic, *Ligate agnum* [נִשְׁאוּ Chald. quod Latinus Interpres in Bib. Pol. absurdè & sine ulla necessitate reddit, *puerum*, quum ea vox, sicut & Heb. נִשְׁאוּ, *agnum* significet, ut hîc Mu. reddit,] *ad hostiam festi in catenis*, dum offeratis eum, & effundatis sanguinem ejus in cornibus altaris. Non legimus morem fuisse in Lege, ut sacrificia cornibus altaris alligarent: legimus autem sanguinem per totum altaris circuitum effundendum fuisse, Exod. 29. 15, 16. Levit. 1. 5. Quo forsan hoc intelligi voluit, quòd sanguinem spargerent super quatuor cornua altaris, unoquoque cornu suum latus representante. Vide Levit. 4. 7, 18. & 8. 15. & 9. 9. m. ¶ *proprie sign. festum*, sive *solennitatem*, sive *diem solennem*; ut Psal. 81. 4. o: sed per metonymiam sumitur pro hostia sive victima diei solennis, sive quæ die festo offerebatur p; ut docent Exod. 23. 18. 9. Esa. 29. 1. Amos. 5. 21. *Sperno sacrificia vestra*, i. e. *sacrificia vestra*, de quorum certè fumo intelligenda sunt verba sequentia, *non olfaciam*, &c. *. Mal. 2. 3. t. *stercus festorum*, h. e. sacrificiorum festivalium: alias festis ipsis cum stercore nihil est commercii v. Sic nomen parallelum נִשְׁאוּ 2 Par. 30. 22. *sacrificia festi* indubiè significat *. Per eandem metonymiam adjuncti *Pascha* [proprie festum] ponitur pro agno tunc mactato, &c. Exod. 12. 21. 2 Par. 30. 17. Marc. 14. 12. Et Christus dicitur *Pascha*, 1 Cor. 5. 7.

28. *Deus meus es tu*, &c.] David rursus loquitur, & Psalmum claudit. Post hunc versum repetitur in Græco & Latino versus 21. qui neque est in Heb. nec Chald. nec apud o. in Hexaplis: ideòque Justinianus, Episcopus Nebienfis, eum obelo confodiendum censet f.

PSALM. CXIX.

ARGUMENTUM. Scopus authoris hujus Psalmi (quem Davidem esse non dubito) est, ut doceat beatam vitam in observatione Legis esse positam. Principalis Psalmi propositio est, quòd omnia Ecclesiæ membra hortatur ut puritatem doctrinæ Legis & promissionem de Messia studeant conservare, & vitent omnes opiniones & cultus sine verbo Dei traditos; deinde, ut vitæ sanctitati studeant, & totam vitam juxta normam verbi componant b. Id quia virium humanarum non est, sæpe miscet preces, &c. Hic Psalmus est tantò præstantior quantò prolixior, 22 octostichis conscriptus, eâ methodo, ut primi 8 versus à prima alphabeti litera & incipiant; ità secundum octostichum à ב, tertium à ג incipiat, & sic deinceps d. Hujus artificii non alia est causa præter istam, quòd lectorum attentionem præparare, eorumque memoriam juvare, voluerit, nè prolixitas rudiores moraretur, &c. David, in exilio suo solatium quærens, suâ experientiâ nos docet, veram beatitudinem non in hisce terrenis consistere, ut plerique perversè censent, sed in seria verbi Dei meditatione. Quod quidem diversis vocibus exprimit, sed ad eundem sensum recurrentibus, *mandatorum*, *statutorum*, &c. quibus indicantur diversæ qualitates, notæ, proprietates & effectus doctrinæ in verbo traditæ. Cum autem via hujus mundi trita sit & facilis, &c. via autem Dei tanquam spinis obsita; sub finem & piorum felicitatem & impiorum infelicem statum proponit, ut illâ instigemur ad pietatem, hoc ab impietate absterreamur f. Vocibus variis [verbum Dei exprimentibus] hîc utitur, quæ ferè omnes partes quædam sunt ac species Divinæ Legis. Hæc nunc videntur simul explicandæ, nè ad singulos versus idem sapiens cogamur repetere f. Nullus in his 176 versibus est [Cautius & verius exprimit Coc. *Pauci*, inquit, *sunt versus*] præter 122. qui non meminerit Legis Divinæ g; qui non habet unam ex decem vocibus, &c. h. [Voces autem sunt hæc.] i. לֶךְ, à *docendo* dicta i, significat totam doctrinam à Deo traditam. 2. אֲנִי, *Via Dei*, est Dei exemplum à nobis imitandum k; vel, typus consiliorum & actionum Dei; itémque typus obedientiæ

obedientia & passionum Christi¹. 3. **תְּסִיֵּן**, Testimonium, sic dicitur quod voluntatem Dei nobis testetur^m: & significat doctrinam Divinam quatenus habet adjuncta testimonia, & sacramenta seu ritus, qualia Circumcisio, Sabbatum, &c.ⁿ. 4. **מִצְוֹת**, Mandata, proprie commissiones & precepta quorum nunquam oblivisci convenit; ut sunt precepta juris Naturæ^o, five naturalia, cordibus hominum inscripta^p; q. d. Deposita in cordibus hominum^q: & etiam mandata Dei quælibet^r. 5. **פְּרָטִים**, Precepta, i. e. quicquid Deus præcepit ad sui cultum & amorem*. 6. **אִמְרָה**, Eloquentium, seu **דִּבְרָה**, Verbum, seu Sermo^t, vel Promissio^v. Hæc quidem proprie notat, sed præterea & precepta significat*. 7. **שִׁפְטֵי**, Judicia, id est, decreta, edicta & leges Dei^v, quibus cum proximo vivimus^z. Leges quarum usus erat in foro, & in judiciis publicis^a. Vel, sunt promissiones & comminationes, & formula disciplinæ ab hominibus agenda^b. 8. **פְּרָטִים**, Justitia, quæ justum illud designat quod singulis præceptis inest^c. 9. **חֻקִּים**, Statuta, certum definitumque modum & circumscriptam rationem habentia; de quibus vide ad Psal. 81. 5. Præcipue sunt ea quæ qui facit in eis vivit, in quibus nos Deus perpetuo ambulare vult, ut nobis in consuetudinem vertant. Ea autem statuta sunt invariabilia & perpetua^d. Al. Sunt hæc precepta quorum ratio ignoratur; ex. gr. suis comedendæ, &c.^e. 10. **אֱמֻנָה**, Veritas, pro tota Lege ponitur^f. Hæc tamen omnia in hoc Psalmo tanquam synonyma promiscue usurpantur, & doctrinam à Deo traditam in genere significant^g. Voluit solum Author ista varietate appellationum eod plus reverentiæ & dignitatis doctrinæ Divinæ conciliare^h. Tot nomenclaturæ verbi Dei ostendunt omnimodam illius perfectionem, & maximas rationes propter quas id scrutemur & credamus, in eo deliciemur, ei hæreamusⁱ.

1. Immaculati, &c. **תְּסִיֵּן** Integri, five perfecti, (vel sinceri, V.) via, P. V. JT. Pi. &c. i. e. vitæ & moribus^k. Vide Psal. 1. 1. Ezech. 28. 15^l. Nam ut via ducit ad terminum, ita vita sancta ad cælum, &c.^m. Vel, in via, scil. assequendæ vitæ æternæ, quæ est Lex Dei, ut Exod. 32. 8. Sic cohererebit cum seqⁿ. Vel, in via hujus vitæ, quæ mox à partu properamus ad mortem^o. Vel, in suo vivendi modo^p. ¶ Qui ambulant in lege Domini ¶ A Deo per Mosen tradita^q. Qui ex Legis præscripto vivunt^r. Epexegetis, quæ declarat quænam sit illa via, &c.*.

2. Qui scrutantur testimonia ejus i. e. Jehovah tum leges, tum promissiones & comminationes^t. ¶ **נִצְרֵי** Custodientes, five, qui custodiunt, JT. Pi. Mu. Gej. qui retinent, &c. Contrarium **שָׁכַח**, omittere, elabi finire, Prov. 6. 20. & **שָׁכַח** oblivisci, Prov. 3. 1. ea non sistere sibi præsentia, de his non cogitare^v. Qui & memoriâ recolunt, & praxi exercent^z. Qui contemplantur, five considerant, Ar. in Ham. Verto, qui curant, vel observant, & **נִצְרֵי**, ut Heb. 11. 6. Plus continet quàm propositum obediendi; nimirum studium in præceptis Dei, scrutationem mediõrum quibus facilius præstentur, & exactam curam atque diligentiam in eorum exercitio^a. ¶ In (vel, qui ex, Pi.) toto corde exquirunt eum ¶ Nempe Dominum, cujus meminit v. 1. Toto corde, i. e. ingenuè, seriõ, studiosissimè, toti viribus^b. Opponitur ei hypocrisis, five claudicatio^c, somnolentia, inconstantia, ubi actioni cor vix adest, &c.^d. Toto corde, i. e. verbo & factis^e; vel potiùs, sic ut cum solum quærant & diligant, reliqua tantum propter eum. Totum Deus jure exigit, cui uni se totum homo debet^f. Qui non opes, honores, &c. quærunt, sed unicè notitiam, favorem & præsentiam Dei^g.

3. Non enim, &c. **אֵת לֹא פָעַל וְגוֹ** Etiam (vel Certè, V. vel, Quamò magis, ut Job. 4. 19^f. Qui etiam, JT. Pi.) non operantur iniquitatem, Gej. &c. peccando in præcepta negativa^h. Non datâ operâ committunt: vide 1 Joh. 3. 9. Rom. 8. 1^h. Etiam non parant injuriam, Coc. ¶ In viis, &c. **בְּדַרְכֵי** In (vel, sed in, JT. Pi. Mu.) viis ejus (i. e. ab eo præscriptisⁱ) ambulant, Gej. Coc. &c. Deum student imitari, & ejus vestigiis insistere: qui religiosissimus est Dei cultus^k.

4. Tu mandasti, &c. **אָמַרְתָּ לְשִׁמּוֹר מִצְוֹתֶיךָ**

Tu (Tu namque, Ti.) præcepisti, five mandasti, (Mutatio personæ per apostrophem ad Deum^l,) mandata tua, o. Ch. P. Mo. &c. (vel, constitutiones tuas, Ti.) ad custodiendum, vel, ut custodiantur, vel, custodiri, five observari, (vel, ut homines custodiant, A. ut populus tuus custodiat ea^m,) multum, o. Ch. valde, P. Mo. JT. Pi. summâ diligentia, V. Gej. quas homines summopere custodiant, Ti. Tu mandasti ut diligenter custodiamus mandata tua, M. sim. Sy. Tu mandasti observantiam præceptorum tuorum vehementer, Ar. Tu sanè instituta tradidisti diligenter servanda, Ca. tanquam pretiosissima deposita, quæ in corde hominis deposuistiⁿ.

5. Utinam, &c. **וְיִנָּאֵם** Utinam (Utinam ergo, Sy. Ar. Utinam sic, M.) dirigantur, five disponantur, (vel parentur, V. comparentur, JT. firmentur, P. Mo. recte sint, Sy. reddantur faciles, Ar.) viæ meæ (i. e. cogitationes, affectus, consilia, & actiones externæ^o,) ad custodiendum, &c. o. M. Pi. V. &c. Bonum fuit mihi, quod præparata fuerint viæ meæ ad custodienda decreta tua, Ch. Utinam moribus sim ad servanda tua decreta comparatis, Ca. David, memor humanæ fragilitatis & inconstantia^p, & intelligens non posse hominem per se solum obedire Legi^q, optat cœlitus juvari^r, suosque mores à Deo componi & regi^s.

6. Tunc non confundar, (i. e. non damnabor à Deo tanquam transgressor Legis^t,) quum perspexero, &c. **וְיִנָּאֵם** Quum intuebor in (vel, respexero ad, Mu.) omnia præcepta tua, JT. Pi. &c. Ad quodcunque è tuis præceptis respexerim. Non potest non erubescere qui non servat præcepta, quum illa respicit & legit^v. Al. Tunc (cùm scilicet mores mei ad Legem tuam compositi fuerint) nihil non succedet, quodcunque è tuis præceptis tentem & aggrediar^z.

7. In directione (vel rectitudine, Gej.) cordis, **יִשְׁרָאֵל** Recto corde, five animo, JT. Pi. &c. Ritè & sincerè te celebrabo^a. ¶ In eo, &c. **בְּכָל מִצְוֹתֶיךָ** Quum didicero (vel, discendo, JT. in discere me, Gej.) jura, five judicia, justitiæ tuæ, five justa tua, Pi. Gej. &c. i. e. leges tuas justas^b: optimam celebrandi & colendi Dei regulam^c.

8. Non (vel Nè, JT. &c.) me derelinquas usquequaque, **וְלֹא תַּעֲזָבֵנִי** Nimis, M. diutius, P. in æternum, Sy. ad extremum, Ar. omnino, Ca. prorsus, Ch. usque valde, o. Mo. Mu. Gej. h. e. eminenti gradu^d; eâ derelictione, ut non possim illa servare. Tu nè me unquam deserito, absque cujus ope nihil possum^e. Videri possit deprecari desertionem, non omnem, sed graviolem & diuturniorem, usque ad **וְלֹא תַּעֲזָבֵנִי** validitatem, five vehementiam, nam nominaliter accipitur Deut. 6. 5. 2 Reg. 23. 25. Sed hæc est ignoratio idiotismi: nam ut negatio **וְלֹא** præfixa non facit negativam particularem, (non omnis,) sed universalem, (nullus;) ita & hoc loco **וְלֹא** præmissum **וְלֹא** universaliter negat, q. d. penitus non, vel nullatenus; i. e. Nè vel in minimis Spiritum tuum subtrahas; nam duce me pereò, te duce salvus ero^f. K. & R. Moses hoc connectunt, non cum proximo, nè deferat me, sed cum remotiore, custodiam^g; q. d. Certum est mihi custodire usque valde statuta tua, h. e. omnibus animi & corporis viribus: nunc verò tu nè derelinquas me, sed adjuva laborantem. Si sic sentire vis, include parenthèsi, nè me deferat, q. d. modò nè me deferat^h. Sed violenta est hæc tractatioⁱ. [Eam tamen Ti. sequitur, qui versum sic reddit, Summòque studio decreta tua servabo, si me non deferat.]

9. In quo (vel, Quomodo, JT. P. Pi. vel, Quare, Pi. Ca. Quo pacto, Ti. Per quid, Ar.) corrigit (vel munda-bit, five purificabit, Ch. M. P. Mo. &c. quæ vox sign. multas ineunti ætati hæere sordes^l; vel, emendabit, V. corriget, o. Eth. dirigit, Ar. inculpatam aget, Ti.) adolescentior (vel puer, Ch. P. juvenis, Ar. adulescens, Sy. M. Mo. &c. juvenis, alioquin indomitus & effrenis, furiosè in peccata ruens, vide Prov. 1. 4. & 20. 11^k.) viam suam^m; i. e. Vitam & actionesⁿ. Hæc est quæstio cui verba sequentia respondent*. ¶ In custodiendo (vel, ut custodiat, five observet, Sy. Ch.) sermones tuos ita^o. Eth. vel, juxta verba tua, Ch. **לְשִׁמּוֹר כְּבָרֶיךָ** Exsequendis tuis verbis, Ca. ad custodiendum (vel, ut cautè agat, M.) juxta verbum tuum^p. Mo. Observando, five custodiendo (vel, Si custodiat, P. Nempe si custodiat, Ti. sub.

sub. eam, P. JT. Pi. nempe semitam junioris, ex præced. m.) juxta, &c. JT. Pi. Gej. ל hoc loco format gerundium, sicut in דוראן dicendo; דוראן querendo, Psal. 78. 18; דוראן audiendo, Psal. 103. 20; דוראן, Coh. 8. 17. &c. Verbum hunc sic reddo, tanquam unam & integram quaestionem, *Quanam re mundabit adolescentis vias suas, ut observet verbum tuum?* h. e. ut, purgata corruptione, tum naturali tum actuali, idoneus sit ad observandum præcepta tua? Cum autem nulla sequatur distincta responsio, accipienda est hæc quaestio tanquam poetica forma orationis pro illa gratia quâ juvenis mundare possit vias suas. ב in דוראן redundat, ut sæpe solent præpositiones.

10. *Nè repellas me, &c. ita o.* נִשְׁמַח נִשְׁמַח *Nè finis me errare à præceptis tuis, JT. Pi. Mu. Gej. &c. sic Coc. &c. Verba activa sæpe permittive ponuntur: ut Jos. 9. 15. pepigit cum eis fœdus דָּוָדָה, (i. e. quod permitteret illos vivere;) Psal. 141. 4. Nè inclines cor meum ad malum; & Matt. 6. 13. Nè inducas nos in tentationem P. Verba in Hiphil notant vel effectiorem, vel permissionem, vel occasionis dationem. Itaque hoc verbum significat, vel, 1. errare facere, five seducere, ut Deut. 27. 18. quod in Deum non cadit, qui neminem seducere potest. Obijcies Ezech. 14. 9. ego seduxi, five decepi. Sed vertendum (cum Chald. & Sy.) in fut. (ut præt. in prophetiis sæpe pro fut. ponitur,) *decipiam*, h. e. frustrabor prædictionem ejus, & pro pace quam prædixit exitium immittam, ut ibi sequitur. Vel, 2. *permittere errare*. Si sic accipias, hoc vult, *Nè permittas me tentari supra vires*. Vel, 3. quod malim, *occasionem præbere*. Hoc facit Deus, cum sufficientem homini gratiam adimit, & sibi ipsi illum tradit; &c. 9. *Nè me errare facias*, denegando mihi sapientiam, vel impedimenta afflictionum obijciendo: confer Jes. 63. 17. *Nè sit peccatum peccati poena*, ut Psal. 69. 28. Sensus, *Nè deferas conantem, sed adjuva tuâ gratiâ, uti coepisti*. *Nè tradas me in reprobum sensum*.*

11. *In corde meo abscondi* Vel, *recondidi*, Gej. vel, *recondo*, JT. Pi. tanquam thesaurum nobilissimum. Vide Prov. 2. 1. & 7. 1. Altè cogitavi, & in intimo mentis reposui. Hæret mihi semper in animo. Facile labitur cui ex animo Lex excidit. ¶ *Ut non peccem tibi* Vel, *in*, five *contra*, te, JT. Pi. Gej. Sic ל sumitur Exod. 32. 33. 1 Sam. 19. 4.

12. *Benedictus, &c. בָּרֵךְ בָּרֵךְ* *Benedictus tu es, Jehova; doce, &c. Pi. sic Coc. Tu, benedicte Jehova, doce, &c. JT. Confiteor te esse benedictum, doce me, &c. hanc mercedem postulo. Al. Ego benedico & confiteor tibi quod me docueris, & peto à te ut me docere pergas*.

13. *In labiis meis pronunciavi* (vel, *narravi*, Mu. Pi. *recenseo*, JT. *commemoravi commemoroque*, Gej. accurate & velut secundum numeros articulósque omnia enumerans, ut vox דָּבָר indicat; vide Psal. 44. 2. & 75. 2. &c. t.) *omnia judicia oris tui* h. e. Leges judiciales. Ità sanè vox hæc erit regia, *Judicavi, & semper sententiam in foro pronunciavi, ex legibus tuis*. Studium cordis exposuit v. 11. hinc & oris. q. d. Et si abscondi in animo, nunquam tamen cessavi illa ore enarrare: tum ut eò magis illis assuescerem; tum ut alios ea edocerem. Sic cohæret cum præced. *Doce me, &c. quia tu scis solitum esse me edocere alios tua judicia*.

14. *In* (vel *De*, Ar. JT.) *via* (vel, *Propter viam*, Pi.) *testimoniorum tuorum* (h. e. quam mihi ostendunt testimonia tua^k; vel, *In modo & ordine admonitionum tuarum*ⁱ; vel, *In Legis tuæ observatione*^m), *delectatus sum*; ita o. Ch. Ar. sim. M. P. Mo. vel, *gaudeo*, JT. Pi. דָּוָדָה *Tò ב* valet & *in*, & *propter*; & tam lætantis statum, quàm lætitiæ objectum, designare potest. ¶ *Sicut in* (vel *de*, Ar.) *omnibus divitiis*; ita o. Æth. P. &c. sim. Ch. M. &c. כָּל כָּל *Sicut super omni ubertate*, Mo. *tanquam propter omnem opulentiam*, Pi. *ut superiorum omnibus opibus*, JT. [q. d. quippe quæ, testimonia scilicet, superiora, five potiora, sunt omnibus opibus.] Mallet vertere, *ut quæ superent omnem, &c. Heb. ut quæ sint super omnem, &c. Vel, tanquam de* (Heb. *super*) *omni, &c. i. e. tanquam si possiderem omnem, &c. quod simplicius est, licet sic ל ponatur pro ב. Sed utraque syntaxis in usu est. Tò ב gaudere construitur*

cum ב, Esa. 61. 10. cum ל verò, Deuter. 28. 63. & 30. 9. [Ti. totum sic reddit, *Et incedere per viam*—o. Pi. *magis me juvat quàm omnium rerum copia propemodum*. Ca. sic, *Oraculorum tuorum ratione perinde oblector ac summâ opulentia*.]

15. *In* (vel *De*, V. JT. Pi.) *mandatis tuis exercebor*; ita Mu. אֲדַבְּרֶנּוּ *Addegerenno o.* Quo verbo utuntur o. pro exercere se in prece, vel meditatione, licet alibi sign. *nugari, garrere* P. *Meditor, vel meditabor*, P. JT. Pi. Gej. vel, *loquor, five loquar*, Pi. V. *differam, five confabulabor*, Q. in V. Innuit hæc vox investigationem causarum, finium, antecedentium & consequentium, &c. animûmque ab aliis curis remotum huic uni vacare, &c. 9. Diligentiam suam in Legis studio commendat, non ut eam jactet, sed ut alios exemplo suo excitet. ¶ *Et considerabo* (vel, *inspicio*; nimirum & delectationis, & admirationis, & informationis causâ, ut discipulus intuetur formulam à magistro præscriptam*,) *vias tuas*] A te præscriptas: per quas * Gej. nos te sequi jubes. ¶ אֲבִיטֶנּוּ *Et respexi ad* Pi. *itinerâ tuâ*; i. e. ad opera tua, quibus mundum plectis, Ecclesiam castigas, viamque tibi parâs ut venias ad nos.

16. *Meditabor*; ita o. Æth. אֲשַׁחֲשֶׁע *Oblecto, vel oblectabo, me*, JT. Pi. M. Ti. Gej. sim. Ch. P. Mo. Mu. De hoc verbo vide Psal. 94. 19. Deductum est ex אֲשַׁחֲשֶׁע *respexit*; oblectantes enim se aliquâ re vel personâ subindè & sæpius eam intueri solent. *Meditatus sum*, Sy. Gej. *recito*, Ar. *studebo*, RS. in Mu.

17. *Retribue, &c. נָתַתְּ לִי עֲבָדָה רַחֲמִים* *Retribue, vel Repende, (vel, Retribue bonum, Ch. vel, Tribue, Pi. vel, Hoc beneficium confer, Ti. V.) servo* (vel, *super servo, Mo.*) *tuo, o. Ch. M. P. Mo. Ham. &c. vivam, o. Mo. Ch. Ham. &c. [ut sequitur] custodiam verbum tuum. Retributionem autem petit tanquam mercedem, non ex debito, sed ex pacto & gratia. Vel, ut vivam, M. Ham. P. Ti. Mu. Æth. In Heb. deficit נָתַתְּ. Vel, supple-* Pi. *dum hic ב, (ex vers. 116. & 144. infra,) quod valet, ut. Ut vivam, nempe feliciter, & indemnitas à tot periculis. Confer Psal. 118. 17. נָתַתְּ לִי עֲבָדָה* Gej. *ut alibi, Hebræis non solum est beneficium reddere, sed etiam ultro dare. Sic Psal. 116. 7. אֲפִיעַ מֵעַתָּה* Mu. sim. *vita beneficio, Ca. ¶ Et custodiam, &c.] q. d. Non Gej. peto vitam ut genio indulgeam, sed ut tua mandata* d Gej. *exsequar. [JT. totum sic reddunt, Beneficium confer* Mu. *in* (Heb. *super, Pi.) servum tuum, ut, dum vivo, observem verbum tuum.*

18. *Revela* (vel, *Revege*, JT. Pi.) *oculos meos; & considerabo* (vel, & *aspiciam*, P. Mo. vel, *ut intuear, five videam*, Sy. Ar. M. JT. Pi.) *mirabilia de lege tua*] Ità o. Ch. Æth. &c. i. e. Mytheria Legis: præcipuè Mefiam, qui in Lege & verbis & typis depingitur; & legem justitiæ fidei, quæ est medulla Legis, quæque sine revelatione & Spiritu Dei comprehendere nequit, cum stultitia sit homini, 1 Cor. 1. 18. ob præjudicium, & opinionem propriæ sapientiæ. Vel, *mirabilia, i. e. mirabiles Legis sensus*. ¶ אֲרִיבֶנּוּ *Et velamen detrahe oculis meis, ut inspiciam admirabilem sapientiam quæ recondita est in lege tua*, Ti. Confer 2 Cor. 3. 14. item Num. 24. 4, 16. Eph. 1. 17. Indicatur intellectus nostri tum inhabilitas ad cognoscendum supernaturalia; tum reluctantia, quâ iis contradicimus, & lucem fugimus, &c. k. Ut oculus Solem absque luce Solis intueri non potest; sic humana mens, nisi luce Dei illustretur, 2 Cor. 4. 4, 6. Divina cœlestis doctrinæ mytheria non capit. Ad Scripturam intelligendam, multò magis ad exsequendam, cœlesti gratiâ opus est, 2 Pet. 1. 20. & 3. 16.

19. *Incola* (vel, *Advena, five Peregrinus*, Mu. JT. Pi. Gej. &c.) *ego sum in terra*: (vel, *in hac terra*, JT.) *non* (vel *nè*, JT. Pi. &c.) *abscondas à me mandata tua, נִגְרִי* Gej. *Peregrinus, &c. q. d. Hæc terra non est domicilium, sed diversorium, meum, ubi multa, peregrini instar, incommoda patior: tu ergò, qui peregrinorum curas & ipse fuscipis, & aliis commendas, mei deserti patrociniûm fuscipe*. Al. Resignat terrestrem hæreditatem, & cœlestem eligit, cujus pignus sunt præceptorum Dei perpetua memoria & constans intuitus. Al. Paucos dies hinc sum moraturus; incertus sum de abitu meo tempore.

Gej. Mu. q. d. Suam amittit consistentiam, instar cere vel glaci solvitur & dilabitur. Confer Exod. 15. 15. Jos. 2. 9, 24. Sensim mœreore consumor, & veluti diffuso. *Stillatim perit vita mea*, V. *Perfluit*, Ca. *Stillavit*, vel *Stillat*, Mo. JT. Pi. V. Ham. A. sub. lacrymas, A. Mar. ut Job. 16. 20. *Turbata est*, Sy. *In angore fuit*, Ch. Hic ergo vertit per causam lacrymarum. Liquefacta est ut cera. ¶ *Prætedio*; ita LXX, Æth. *מִתְּחִלָּה* ¶ *Præ anxietate*, M. Mo. V. Ca. vel, sollicitudine, Ti. *mæstitia*, JT. Pi. sic Ch. Ar. *agritudine*, V.

29. *Viam iniquitatis*, &c. *שֶׁקֶר* ¶ *Falsitatis*, five mendacii, JT. Pi. Mu. Gej. &c. i. e. falsa & prava dogmata, errores. Seductionem intelligit & apostasiam, quæ tribulationem sequuntur. Doctrinam falsam de cultu Dei & felicitate hominis. Opponitur hæc *vie veritatis* v. seq. Campensis sic, Studium mentiendi & fucate vivendi aufer à me. Sed nimis angustum est, cum omnis comprehendatur *avpola* viæ verbi Divini opposita, v. 27, 30. ¶ *Et de lege* (vel, & lege, P. Gej. o. Æth.) *tua miserere mei* ¶ Sic o. Æth. vel, dignare me, P. Mu. Gej. i. e. Cognitione Legis tuæ dona me. ¶ *Et lex tua misereatur mei*, Ch. *Et legem tuam edoce me*, Sy. vel, largire mihi, Mo. vel, indulge mihi, Coc. vel, gratiosè largire mihi, JT. Pi. Ang. Gej. *benignè mihi proponito*, Ti. *בְּנִי* transitive redditur hic, ut Jud. 21. 22. *בְּנִי אֲנִי*, *benignè concedite nobis eas* d. & Gen. 33. 5. Vel, est ellipsis *בְּנִי*, ex v. 28. supplendi, Secundum legem tuam miserere mei. Et fac ut lex tua grata sit mihi, M.

30. *Viam veritatis* ¶ Vel, fidelem, Heb. *fidei*, i. e. quæ non fallit, sed certò ducit in cælum. Genuinam credendi vivendique regulam; Legem tuam scilicet. Opponitur *viam falsitatis*. ¶ *Judicia tua non sum oblitus*, ita o. Æth. *שִׁפְטֵי שִׁוְיָהּ* ¶ *Judicia tua* (vel, *Sententias tuas*, Ca.) *posui*, Ch. Coc. P. Abrogatis falsis judiciis, judicia Dei restitui. Vel, propono, vel proposui, M. Mo. JT. Pi. Gej. vel, proponens, Ca. sub. (ex Psal. 16. 8. k.) *mibi*, vel *coram me*, M. P. JT. Pi. Ca. Mu. Gej. A. *Ob oculos habeo*, Ti. in mente & memoria: ea instar mappæ chorographicae continuò tracto, nè aberrarem, &c. Et *judiciis tuis sum delectatus*, Sy.

31. *Adhesi*, &c. ¶ Vel, *Inhæreo*, &c. JT. Legi tuæ addiscendæ pertinaciter adhæreo, ei velut agglutinat; ut nulla negotia, deliciae, pericula (utut pulveri interea adhærescat anima mea) me queant avellere. ¶ *Noli me confundere* ¶ Nè finas me indignum aliquid facere: vel, defatigari, ac desperare de ope tua; vel, ab aliis irrideri, delusâ spe meâ. Fac nè irritus sit meus labor, [in Lege addiscendâ;] nève operæ & instituti poeniteat: vel, nè eo nomine sim apud hostes probro. Nè me mihi relinquant, ut arbitrio vivam proprio; unde non possit non sequi turpis multusque error, & ex eo perniciēs & ignominia.

32. *Viam mandatorum tuorum cucurri*, *יָרַח* ¶ *Curram*, Mu. Gej. &c. Non lentè, sed alacriter & celeriter, amplum illud mandatorum tuorum stadium decurram. Omni nifu contendam ad perfectionis metam: non ero stationarius; verum avidè, constanter celeriterque exsequi ea conabor. Confer Gal. 5. 7. Philip. 2. 16. nec non Psal. 19. 6. ¶ *Cum* (vel *postquam*, Ti. potius, *quoniam*, Ham. ex Sy. Est enim motivum efficacissimum ad alacrem obedientiam, quòd hæc gaudium parit) *dilatasti* (vel *dilataveris*, Mo. vel, *in latitudinem eduxeris*, V. vel, *exhilarasti*, Sy.) *cor meum*; ita Ch. M. P. Mo. &c. *כִּי תִרְחֵב לִבִּי* ¶ *Cum mihi mentem explicueris*, scilicet ex angustiis. *Dilataveris*, i. e. vel, *invires* & spiritum suppeditaveris. Vel, 2. mentem multarum rerum capacem atque sapientem dederis; ut 1 Reg. 4. 29. Contrâ, *carere corde* est, stultum esse, Prov. 9. 4. Vel, 3. dilataveris amore, ut 2 Cor. 6. 11. Confer Jes. 5. 14. Hab. 2. 5. ubi dilatatio animæ vehementem denotat appetitum, qui ipse equidem ad cursum hinc memoratum non malè quadrat. Vel, 4. exhilaraveris, five consolatus fueris; ut Esa. 60. 5. nempe gaudio Spiritus Sancti, & consolatione bonæ conscientiae, &c. *Dilatatio cordis* est constans gaudii effectus, ut *contractio*, mœroris. Confer Psal. 4. 2. & 18. 37. Est quædam *latitudo cordis* mala; quæ est *adversitas*, audacia, temeritas, sui fiducia; quæ opposita est

cordi contrito & humili: est & *latitudo cordis* bona, ut hoc loco h.

33. *Legem pone*, &c. ¶ Heb. *Doce me viam*, &c. i. e. vivendi rationem juxta leges tuas. ¶ *Et* (vel, *ut*, Ti. vel, *tum*, Pi. vel, *quam*, JT.) *exquiram* (vel, *servabo*, five *custodiam*, Ch. M. P. Mo. &c. *queram*, Ar. *retineam*, Ti.) *eam* [nempe *viam*] *semper* ¶ Ità Æth. Coc. quamdiu vivam: vel, *omni tempore*, Ar. vel, *in finem usque*, JT. Pi. M. P. Gej. Coc. Ch. & Abu Walid in Ham. ¶ *וְאֶתְּרָהּ* ¶ *Ut alia nomina ellipticè posita sine præpositione adverbiascunt*, ut *בְּטָח* *confidentè*, *אֲנִי* *antè*, *שֶׁכֶּר* *clàm*, &c. ità etiam hoc loco *עָקַב*, pro *עָקַבְתִּי*, *in finem*, h. e. constanter, invariabiliter. Vel, *συναντῶς* *omnino*, o. in Ham. vel, *sincerè*, five *firmè*: Ità Syrus vocem (quam hic omittit) reddit v. 112. sed nullum est exemplum talis significationis. Al. *Custodiam eam* *vestigis meis*, vel, *in omnibus semitis ejus*, ut Cant. 1. 8. *sequere vestigia gregis*. ¶ *עָקַב* sign. *calcaneum*, vel *plantam pedis*, figuratè autem, *finem*, & interdum, *mercedem*. Al. *mercede*, Mo. pro *mercede*, five *retributione*, AE. & pater Kimhi in Mu. Ham. Sensus, *Doce me*, & ego per modum retributionis five gratitudinis *observabo* & *præstabo* P. Vel, ex Psal. 19. 12. *pro mercede*, nempe præsentis gaudii, ut v. 32. non exclusâ tamen coronâ futurâ. K. hanc sententiam refellit ex illo RR. dicto, *Nè estote servis similes, qui serviunt mercedis ergò*. Et *custodiam finem*, h. e. Semper intentus ero ad scopum meum, nec oculos ab ultimo fine deflectam. Judicium de his [versionibus] ferre docet v. 112. ubi *עָקַב* nec *scopum*, nec *mercedem*, significare potest.

34. *Da mihi intellectum*: scil. Legis tuæ v. *בְּרִינִי* ¶ *Informa me*, Gej. *Fac me prudentem*, ad dijudicandum differentia. ¶ *Custodiam illam in toto corde meo* q. d. Non solum semper, sed etiam omni animi contentione. Ut v. 33. temporis, ità hic studii, integritas affertur.

35. *Deduc me*, &c. *וְהָרַחְמֵנִי* ¶ *Fac me calcare*, Pi. Mo. vel, *ambulare*, five *incedere*, Pi. Gej. Ham. &c. i. e. *Dirigas me in itinere meo*. Vide Psal. 25. 9. & 107. 7. *Deduc*, illustrando mentem, & movendo voluntatem, nè aberrerent. Me volentem roboras ad agendum vel patiendum. ¶ *Quia ipsam volui* ¶ Vel, *eo* (five *illâ*, scil. semitâ, Pi.) *delector*, Coc. sim. Mu. Qui dedisti velle, des & perficere. Nè deferas eum qui tuâ ope verbum tuum jam amplexus est.

36. *Inclina cor meum in testimonia tua*, & non (sub. *finas deflecti*, JT. vel, *nè autem deflectas illud*, Pi.) *in* (vel *ad*, P. Ti. &c.) *avaritiam*; sic o. Æth. P. Ti. Ca. *אֲדַלֵּךְ* ¶ *Ad concupiscentiam*, Mo. *ad perversitatem*, Ar. *ad fabulas*, Sy. [in Bib. Pol.] Sed malè redditur: nam *אֲדַלֵּךְ* sign. *ad dona*, estque à *דָּלַךְ* *dedit*, non à *אֲדַלֵּךְ* *parabola*. In lucrum, M. *ad pecuniam*, Ch. Malim, *avaritiam*, ut Exod. 18. 21. quâ nihil magis officit studio pietatis, 1 Tim. 6. 9, 10. & magis avellit hominem à custodia Legis. Hæc non finit verbum succrescere, Luc. 8. 14. Regi autem & judici inprimis illa noxia est. Vide 1 Sam. 12. 3. Optat animum suum ab opum cupiditate aversum ad Legem Dei inflecti. Inclinat Deus in testimonia sua & ad bonum efficienter & per se; in avaritiam & mala, deficienter & per accidens; i. e. quia permittit cadere, vel subducit suam gratiam. Sic gubernator suâ præsentia est causa salutis navis, suâ absentia, naufragii. Repetendum est in posteriore membro verbum *אֲדַלֵּךְ*, *inclina*, quod habetur in priore, sed alio sensu. In priore membro *ad inclinare* non tantum moralem tractionem, five persuasionem, ut 2 Sam. 19. 14. denotat, sed voluntatis determinationem, ut Ps. 78. 1. Jes. 55. 3. ubi physica designatur *admotio*: at in posteriore membro significat permittere fieri, & occasiones id faciendi suggerere, & hominem temptationibus Sathanæ & mundi exponere. Sic alibi vox una mox redit alio significatu: ut, *mundus*, Joh. 1. 10. *messis*, Joh. 4. 35; *subjici*, 1 Cor. 15. 28; *scindere*, Joel. 2. 13. Vide & Rom. 3. 21. 1 Joh. 2. 19. R. Arama in Vic. sic vertit, *Flecte—ad legem totam, & non ad particulam ejus*, quia *אֲדַלֵּךְ* sumit pro *אֲדַלֵּךְ*, quod Chald. est *dividere*.

37. *Averte* (vel, *Transire*, five *Præterire*, fac, Mo. Pi. Gej.) *oculos meos nè videant* (vel, *nè respiciant*, Pi.) *vanitatem* [Simil. omnes.] i. e. Res vanas; ut sunt hujus

* Pi. sim. hujus mundi opes, honores, voluptates^k. Videre hic est, cum affectu adspicere^l. Vulgò Hebræi dicunt, *Oculi & cor sunt proxeneta peccati*; quod enim oculus videt, cor concupiscit: *Ex os & oculus vivit* & *os & oculus*. Hinc, afficere post cor & oculos, Num. 15. 39. & cor post oculos abire, Job. 31. 7^m. Vide Gen. 3. 6. 2 Sam. 11. 2. Job. 31. 1. Prov. 4. 25. & 23. 5, 6. Mat. 6. 22, 23ⁿ. & 1 Joh. 2. 16°. ¶ *וְיָבֹרֵךְ* Averte oculos meos ab intuenda nequitia, Ca. Nè finas oculos divagari ad res vanas, quæ pravæ cupiditates in corde excitent, unde nascantur peccata P. ¶ *In via tua* (vel, *Per viam tuam*, Pi.) *vivifica me* i. e. Vel, 1. Consolare me per doctrinam verbi tui^q. Vel, 2. Vivere fac me in Legis tuæ observatione^r. Fac ut vitæ spiritualis usque maneam particeps, oculos, pedes, ac membra singula intra verbi semitam cautè gubernans^t. Corroborata me ad constantiam, &c. Vel, 3. Conserva & protege me^t. Si enim non ambulem post oculos meos, vita prolongabitur^v. Et peccatum interficit hominem^x. Vide Deut. 30. 15^y. Fac nè moriar transgrediens^z.

38. *Statue* (vel, *Confirma*, M. P. Mo. Ch. Sy. Mu. Gej. Pi. Ca. JT. Pi.) *servo tuo* (i. e. mihi, v. 17^b.) *eloquium* (vel *verbum*, Ch. sim. JT. Pi.) *tuum* ¶ Ità o. Mu. &c. i. e. promissum tuum^c: quæ mihi pollicitus es, vel generatim, vel speciatim^d, de Regno^e. Vel, Da gratiam & opem, quam facienti quod in se est, eamque ex animo postulanti, tuique timentis, pollicitus es^f. Al. Stabili in me eloquium tuum, ut te metuas^g, & immobiliter in eo perseverem^h. Al. Confirma decretum tuum mihiⁱ. ¶ *וְיָבֹרֵךְ* Fac surgere, V. Mar. A. i. e. Præsta & effice, ut 2 Sam. 7. 25. Confer & Deut. 27. 26. cum Gal. 3. 10. Sic, *confirmare verba*, 2 Reg. 23. 3. est *facere illa*, 2 Par. 34. 31^k. Statue, pone, nempe ante oculos meos^l. ¶ *In* (i. e. cum^l) *timore tuo* i. e. Ut te timeam, vel, ut tu timearis^m. Ad verb. *ut in timorem tuum*, sub. (cum AE.) *venire facias me*, Gen. ¶ *וְיָבֹרֵךְ* In timorem tuum, o. Ar. Ità *וְיָבֹרֵךְ* redundatⁿ. Quod (nim. eloquium, seu promissum^o) *ad timorem tuum*, Mo. Mu. Ch. sub. sit, Ch. vel, *pertinet*; i. e. ad tui cultum & timorem conducit^p. Huc enim præcepta Dei immediatè tendunt^q. Statue omne decretum quod me ad tui timorem adducet^r. Al. *qui te revereor*, Ca. *te colenti*, Sy. *qui timori* (vel *reverentie*, JT. Pi. Gej.) *tui*, vel *tuo*, vel *tua*, sub. *adhæret*, P. vel, *addixit se*, sive *addictus est*, M. JT. Pi. Gej. Mu. *Qui timet te*; ad verb. *qui est ad timorem tui*, vel, *ad timendum te*. Periphrasis verbi finiti per infinitivum & verbum *וְיָבֹרֵךְ*, hic subintellectum, intercedente præpositione. Confer v. 76. & 173. ubi tamen *וְיָבֹרֵךְ* exprimitur^t. [Ti. totum sic reddit, *Præsta servo tuo quod eloquium tuum pollicetur habentibus timorem tui*.] Ingenti ad timorem tuum, Ar.

39. *Amputa*, &c. ità o. Ar. Eth. *וְיָבֹרֵךְ* Averte (vel, *Anser*, M. Ca. Ar. P. scil. à me, P. Ar. sic Ch. vel, *Transire fac*, Mo. Et *prohibe à me*, Ti.) *probrum*, sive *opprobrium*, *meum quod timui*, vel *formido*, JT. Pi. &c. conscius videlicet fragilitatis meæ, meorumque delictorum. Confer Job. 3. 25^l. Peccatum cum Bethsabæe intelligit, quod licet condonatum esset, verebatur tamen nè poena ejus ad posteros perveniret, ipsique ob illud Regno exciderent, quod sibi etiam probrosum foret^v. Possunt hi versus ad tempus Absalomice conjurationis aptissime referri^x. Al. Nè redundet castigatio mea in opprobrium veritatis & blasphemiam Dei^y. Al. Averte falsa convitia & probra quibus me hostes afficiunt^z. Al. Nè permittes ut in te peccem, quod mihi probrosum esset^a, & hostibus ansam te blasphemandi daret, qui actiones meas culpandas statutis tuis & professioni nominis tui imputarent^b. ¶ *Quia judicia tua jucunda* ¶ Vel, *bona sunt*, Mu. Gej. &c. q. d. Non punis hominem prout meretur, sed ex æquitate aliquid remittis^c. Respicit ad 2 Sam. 12. 13, 14^d. Vel, *bona sunt* & salutaria, nempe cultoribus tuis; quare æquum est ut me tibi confidentem juves, nec pudeferi permittas^e. *Quia jura tua bona sunt*, JT. Riv. Mandatis autem tam æquis & bonis non obsequi, dedecori est, &c.^f.

40. *In æquitate* (vel *justitia*, Mu. P. V. &c.) *tua* i. e. Absoluta illa tuâ bonitate: id enim *וְיָבֹרֵךְ* significat^g.

Vel, per justitiam tuam, quâ constans es in servandis promissis^h.

41. *Et veniat*, &c. *וְיָבֹרֵךְ* Et veniant (vel, Et obveniant, Ti. sim. Ca.) *mibi* (vel, *super me*, Gej.) *misericordia* (vel *beneficia*, Ti. Ca. &c. *benignitates*, JT.) *tua*, M. P. Mo. &c. *Veniant*, i. e. præstentur, ut Jud. 13. 12^e. *וְיָבֹרֵךְ*, pro, *וְיָבֹרֵךְ*: sim. Psal. 109. 17^h. ¶ *Salutare*, &c. ¶ Vel, *salus* (vel, & *salus*, P.) *tua*; repete, *veniat super me*, Gej. *Salus*, ex summis his periculis ab Absalomo, &c.ⁱ.

42. *Et respondebo exprobrantibus* (vel *exprobranti*, o. Ch. M. Mo. &c.) *mibi verbum* ¶ Sic o. Ch. Eth. Mu. &c. *Et dabo—responsum*, Ca. A. Id hæc phrasis importat 2 Sam. 24. 13. 1 Reg. 12. 16. & 20. 9. Prov. 27. 11^k. A. *Verbum* pertinet ad *respondebo*. Similis constructio 1 Par. 21. 12^l. *Ut habeam verba quibus respondeam exprobranti mihi*, Ti. Ignominia affecti, maximè si defuit eis patronus aut præsidium, dicuntur *obmutescere*. Vide Psal. 38. 14. & 39. 3^m. Ut sit quod respondeam, &c.ⁿ. ¶ *וְיָבֹרֵךְ* Et respondebo sermoni eorum qui me vituperant, Sy. *Respondebo—rem*, JT. Riv. i. e. Non dissimulabo, sed ita planè ut res habuerit eloquar^o. *Ut respondere possim quod res est*, &c. Pi. ¶ *Quia speravi* (vel, *quod fidam*, Ti.) *in sermonibus tuis* ¶ Ratio, q. d. Quia in te & verbo tuo meam semper posui fiduciam, quæ sanè neminem hactenus fefellit. Confer Psal. 25. 2. & 26. 1 P. Si me deserat, veritas tua non constabit^p. ¶ *וְיָבֹרֵךְ* blasphemabitur spes mea, quam in verbo tuo colloca- vi^q. Al. *וְיָבֹרֵךְ*, quod, non est hic particula causalis, sed continuativa^r. Potest sic verti, *Hoc ipsum respondebo—me confidere verbo tuo*^s. Probra hostium non verbis tantum, sed re etiam, propulsabimus, fidem & spem nostram indies confirmantes promissionibus tuis, & voluntatem tuam patienter expectantes^t.

43. *Et nè auferas* (vel *eripias*, M. P. Ti. Ca.) *de ore meo verbum veritatis* (sive *rerum*, Ca. &c.) *usquequaque*, *וְיָבֹרֵךְ* Usquequaque, M. P. ad verb. *usquevalde*, V. ità o. Eth. Mo. Mar. i. e. unquam, ullo tempore^u. *Omnino*, Ti. *admodum*, Pi. *prorsus*, vel *penitus*, Ch. Ar. Ca. Quid autem? annon metuebat verbo, &c. destitui ad tempus, &c.^v Resp. 1. Metuebat sanè; sed sic loquitur suæ infirmitatis conscius, eoque fatetur se non semper constantem fuisse & animosum, &c. q. d. Etsi non semper in promptu sit loquendi fiducia, &c. nè tamen me diu obmutescere permittas, &c.^x Resp. 2. [Alii ergò aliter accipiunt.] *וְיָבֹרֵךְ* referri potest, vel, ad nè auferas; vel, ad verbum, q. d. valde verum^y. [Sic JT. qui locum sic reddunt, *Sed nè abripe ab ore meo verbum verum admodum*, i. e. verissimum. Periphrasis, Jun.] Nè auferas—ullatenus, ut v. 8. ubi dicta vide^z. ¶ *וְיָבֹרֵךְ* per se, *vehementer*, ut plurimum, *supra modum*, significat, Gen. 27. 34. 1 Sam. 11. 15. At si negativa addatur, non usque valde, valet, prorsus non. Latinis esset particularis negativa, (negans tantum summum gradum, inferiorem admittens;) sed Hebræis est universalis, ac prorsus eandem rationem obtinet hæc formula ut illa, *non omnis*, h. e. nullus. Sic ergò hic veritas, Nè omnino eripias, vel, nè in minimo quidem^a. Nè eripias, *וְיָבֹרֵךְ*, vel, *וְיָבֹרֵךְ*, pro, *conserve*, facias perpetuò versari in ore meo^b. *Verbum veritatis*, i. e. quod tradit veritatem, nempe doctrinam de cultu Dei & felicitate hominis^c: *verbum illud verum*, scilicet, Deum promissa semper præstare, suisque laborantibus semper adesse. Explicat quod *verbum* intellexit versu præced^d.

Al. Nè auferas—*verbum veritatis*, &c. i. e. Nè me mentiri permittas absolutè, aut in eis quæ mihi de tua ope polliceor^e. Sed cur non dicit, *Nè eripias ex corde*^f? potius quàm, *ex ore*, &c.^g Resp. Antea de corde dixerat, hic autem de externa professione agit, & libera fidei confessione, &c.^h. Sensus, Da mihi ut veritatem tuam aperte confitear in mediis periculis & hostium minis, & semper jus tuum tuear. Non solum precor ut non abripas à corde meo, sed nè ab ore quidem: Des mihi ut, quod verè credo, libere etiam confitearⁱ. ¶ *Quia in judiciis*, &c. *וְיָבֹרֵךְ* Quia (vel, *quandoquidem*, JT. Pi. Riv. vel, *ad judicia tua*, Mo. Coc. vel, *in judiciis tuis*, Mu. vel, *ob judicia tua in te*, V.) *expecto*, sive *spero*, vel *expectavi*, sive *speravi*, P. Mu. Gej. &c. *Judicia*

^a Mu. sim. ^b Mol. Gej. ^c Mol. *cia* accipe, vel, 1. pro tota Dei Lege, five doctrina ^a: Hanc intueor, & toto corde amplector ^b. q. d. In quibusvis dubiis, difficultatibus & adversitatibus nil magis desideravi quam verbi Divini instructionem & consolationem. Huc facit quod unus hic est ex titulis verbi Divini in hoc Psalmo, *Judicia Dei* ^c. Vel, 2. strictius, pro poenis quas Lex minatur ^b. *Judicia*, quæ scilicet exerces in impios ^c. Tuum est me ulcisci & defendere, qui opem miseris ad te confugientibus promissisti ^m. *Exspecto judicia tua*, quibus palam fiat meane an adversariorum causa sit melior ⁿ. *Spero ad judicia tua*, certus te tuo tempore judicaturum; & interim animam meam sustineo, nè murmurem, aut mihi consulam in angustiis ^o. *Qui à tuis sententiis pendeam*, Ca.

44. *Et custodiam* (vel, *Ut observem*, Gej. vel, *Et tunc custodiam*, Mu. sim. Gej.) *legem tuam semper, in seculum, &c.*] Non est otiosa tot vocum congeries, sed ad vehementem affectum exprimendum pertinet ^p. Sensus, Si tu, Domine, feceris quod tuum est, non subtrahendo mihi verbum tuum, v. 43. polliceor me non defuturum meis partibus ^q.

45. *Et ambulabam* (vel, *Et ambulabo*, Gej. Mu. &c. vel, *Indefinenterque ambulabo*, JT. malim, *ambulare potero*, Pi.) *in latitudine*, *בְּרֵחַב*] i. e. In lata via ^r: liber à metu & anxietate ^t: in cordis lætitia ^t, & cum conscientie tranquillitate, nihil mihi timens ab ira tua; ut qui regia & latà vitā gradiuntur nihil à latronibus sibi timent ^v. Ex angustiis præsentibus educto mihi non ampliùs quærenda erunt diverticula, sed regiam & latam tuæ Legis viam ingrediar ^x. Significat viam mandatorum Dei, licet angusta carni infirmæ videatur, & spinis, difficultatibus & afflictionibus obrita, latam tamen esse spiritui & conscientie regentæ, cui omnia ibi videntur facilia, omnia solida, firma & recta, &c. ^y.

46. *Et loquebar, &c.*] Vel, *loquar, &c.* Mu. JT. &c. *loqui potero, &c.* Pi. Palam & publicè Legis professionem amplectar [†]. ¶ *In conspectu regum*] Qui res Regni solum curant & tractant ^z. Designare potest, vel, Saullem; vel, Reges Moabiticos aut Philisthæos, apud quos David fuit conversatus; vel, principes Israelis, &c. vox enim *מַלְכִים* regulos minores designat ^a. ¶ *Non confundebam, אֲבוֹשׁ לֹא*] *Non erubescam*, Mu. Gej. cum de Lege tua differo, &c. Vel sic; Facile illos argumentis convincam, neque me, sed illos, pudebit ^b.

47. *Et meditabor, &c.*] Vel, *delectabor, five, oblectabo me*, Mu. Gej. &c. privatim ^c. Vide ad vers. 16. Ut v. 46. tractationem Legis manifestam, ita hinc privatum ejus recolit studium ^d.

48. *Et levavi* (vel, *Et levabo, five attollam*, M. JT. Pi. P. Mo.) *manus* (vel *palmas*, P. Mo.) *meas ad mandata tua*; sim. Ar. &c. *וְיָרִיב יָדַי*] *Levare manus* variè sumitur; valétque, 1. *Precari*; ut Psal. 28. 2. Lam. 2. 19. Hab. 3. 10. 2. *Benedicere aliis*; ut Levit. 9. 22. Psal. 134. 2. 3. *Jurare*; ut Gen. 14. 22. Ex. 6. 8. 4. *Actionem gravem aggredi*; ut Gen. 41. 44. *Nemo sine te attollet manum*, i. e. quicquam aggredietur, five efficiet; Psal. 10. 12. *attolle manum tuam*, activam scilicet, ad opem ferendam; Heb. 12. 12. *attollite manus*, &c. i. e. strenuè agite Christianos. Forfan hæc omnia ad locum præsentem accommodari possunt. Potest enim esse, vel, 1. *Precatio pro gratiâ Divina ad præcepta præstanda*. Vel, 2. *Benedictio*, i. e. laudatio Dei propter illa, & commoda quæ nobis inde accedunt: quod spectat Syrus, qui addit in fine versûs, & *in tua fide gloriabor*. Vel, 3. *Votum*, vel *juramentum de constanti obedientia, &c.* Vel, 4. *Efficax & strenua illorum aggressio*; quæ etiam præcipuè hinc intelligi videtur*. *Levabo, &c.* i. e. *Manus admovebo præceptis tuis, eaque factis exprimam* ^f. Sed hic sensus non aptè admodum convenit posteriori membro, ubi solum *meditationis* mentio fit. Al. Avidè ea complectar, & (ut dici solet) *ambabus ulnis excipiam* ^g. Avidè ea excipiam, evolvam, & pervestigabo ^h. Instar famelici mendici manus ad panem offensum porrigentis, inhiabo tuo verbo, &c. Innuit hæc phrasis vehementem studii sacri fervorem, necnon sedulam apprehensorum applicationem ⁱ.

49. *Memor, &c.* *וְיָדַדְרָ לְעֵבֶרָ*] *Memento verbi* (i. e. promissionis tuæ ^k; vel, *verborum tuorum, o.*) *ser-*

vo tuo, P. vel, *ad* (five *erga*, Ch. M. Mo.) *servum tuum*, Sy. Ar. Ti. V. sub. *prolati*, Ti. vel, *cum servo tuo*, sub. *habiti*, JT. vel, *dicti*, Pi. i. e. rei promissæ ^l; per Sa- [†] Pi. muellem, vel Nathanem, &c. ^m. ¶ *In quo, &c.* *וְיָדַדְרָ לְעֵבֶרָ*] *Quo* (vel, *quod*, Ch. Sy. vel, *super quo*, M. in quo, P. de quo, JT. Pi.) *spem mihi fecisti*, Ca. JT. Pi. sim. Ti. vel, *sperare, five expectare, me fecisti*, Ch. vel, *ei pollicitus es*, Sy. vel, *cui me fidere jussisti*, Ar. Pronomini relativo *וְיָדַדְרָ* præpositiones immediate non solent præmitti, sed postponi: si autem præponantur, communiter subest ellipsis: ut Gen. 21. 17. *וְיָדַדְרָ*, in loco quo, &c. & 44. 4. *וְיָדַדְרָ*, viro qui super domum; Hag. 1. 11. *וְיָדַדְרָ*, & super omnem rem quam, &c. For- san *וְיָדַדְרָ* æquipollet conjunctioni *quandoquidem*; si- cuti *וְיָדַדְרָ* est *quemadmodum*, *וְיָדַדְרָ* est *quandoque* idem ac *propterea quod* ⁿ. Potest ergo locus sic reddi, *Quan-*

doquidem sperare me fecisti, sub. in eo [†]. *וְיָדַדְרָ* aliàs intransi- [†] Mu. ex AE. tivum est, *expectavit*; ut v. 43. hinc tamen transitivum, ut docet affixum: sed vix alibi sic reperitur ⁿ. ^a Gej.

50. *Hæc, &c.* *וְיָדַדְרָ לְעֵבֶרָ*] *Hæc mea consolatio est, &c.* Mu. JT. Pi. &c. quod nim. bene me sperare jussisti [†]. ¶ *Vivificavit me*] Promissum illud tuum [†] Mu. mihi de salute desperanti vitam reddidit ^o. *Vivificat,* ^o Mu. i. e. recreat, me; præ. Heb. pro præp. ^p V.

51. *Superbi*] Illi legum tuarum contemptores ^q. ^a Mu. ¶ *Iniquè agebant, וְיָדַדְרָ לְעֵבֶרָ*] *Deriserunt* (vel, *derident*, Pi. V.) me, P. Mu. sic Gej. &c. ob pietatem ^r. ¶ *Non declinavi*] De quo testatur Deus 1 Reg. 14. 8. & 15. 5 [†]. ^r Gej. sim. Mu. [†] Mu.

52. *Memor fui* (ac sum semper, Mu.) *judiciorum tuorum*] 1. e. Quas calamitates immiseris, vel, 1. im- ^s c Mu. piis, &c. ^t; vel, 2. piis, quibus tamen mox pepercisti ^{ex} AE. & benefecisti, (ut docent historiæ patrum nostrorum & Jobi ^v:) unde me consolor, [ut sequitur,] & meliora ^v Gej. Mu. spero ^x. *Judicia* hinc sumuntur ut Ezec. 14. 21 ^y. ¶ *A seculo*] Vel, *indè à seculo* patrum, Pi. Innuit ju- ^{ex} K. & RS. dicialium novum veteribus par Ecclesiæ contigisse ^x. ^x Gej. ¶ *וְיָדַדְרָ לְעֵבֶרָ*] *Ab antiquo*, Coc. Quæ sunt æterna ^y Gen. & à rerum initio usque in seculum durant. Nam semper ^z Coc. eodem modo te geris erga probos ^z Mar. Gen. ^z Mar. Gen. ^a Gen.

53. *Defectio, &c.* *וְיָדַדְרָ לְעֵבֶרָ*] *Terror, five Tre-* ^a Gen. *mor, five Horror*, (vel, *Horror adurens, five, Procella ter-* ^a Gen. *roris*, A. *Mæror*, Sy. Ar. *Æth.* *Ardor*, vel *Tabes*, Q. in ^a Gen. *V. Tedium*, o. *Procella*, JT. Pi.) *invadit*, vel *invast*, ^a Gen. (vel *tenuit*, o. Ch. Mo. Mu. *apprehendit*, JT. Pi. Gej. &c. ^a Gen. *celeriter scil. & fortiter* ^b; *corripuit*, Coc. sim. Ca.) me, ^b Gej. Ch. P. Mo. Mu. &c. Intellige vehementem animi com- ^c Pi. motionem & indignationem ^c. Vox *וְיָדַדְרָ לְעֵבֶרָ* non oc- ^c Pi. currit nisi bis adhuc, Psal. 11. 6. & Thren. 5. 10. & utrobique *adustionem* sign. Designat itaque hinc rem ^d Gej. valde molestatam & noxiam, & instar flammæ amburen- ^d Gej. tem; fervidum nempe Davidis pro Deo zelum: vide ^d Gej. infra v. 139. & Psal. 69. 10. Cohæret cum consolatione ^d Gej. v. 52. quæ illi adeò perturbato tempestivè advenit ^d. ^d Gej. ¶ *Pro peccatoribus, &c.* *וְיָדַדְרָ לְעֵבֶרָ*] *Ab impiis*, Ch. ^e Gen. *Æth.* Mo. sic JT. cogitantem *de impiis*, Ti. *propter im-* ^e Gen. *pios*, M. P. sic JT. Pi. Mu. Gej. &c. Quoties in mentem ^e Gen. venit, vel, 1. eorum impietas ^e, quâ violatur doctri- ^e Gen. na veritatis, obscuratur gloria Dei, & aliis detrimen- ^e Gen. tum fit ^f: vel, 2. poenæ quæ illis impendent ^g. ^f Coc. ^g Mu.

54. *Cantabiles, &c.* *וְיָדַדְרָ לְעֵבֶרָ*] *Cantiones, five* ^h Mu. *Cantica*, V. Ar. &c. *Carmina*, Ti. *Psalmi*, Gej. Ch. *Psal-* ^h Mu. *lendi argumenta*, JT. A. Sunt occasio carminum scriben- ^h Mu. *dorum* ^h. ¶ *In loco* (vel *domo*, P. Mo. Ti. &c.) *per-* ^h V. *egrinationis meæ*] Ità Ar. o. *Æth.* &c. vel, *quam incolo*, ⁱ Ca. sim. Ti. In hac vita, in qua peregrinus sum, ævique brevis ⁱ Ca. sim. Confer Gen. 47. 9. Psal. 39. 13. Sic Platoni *περιεγερ-* ⁱ Mu. *μας τις βίη*, (*Vita est quasi peregrinatio.*) Vel, respicit ⁱ Mu. David varia exilia sua ^k. Dum exsulo & fugio huc il- ^k Mu. luc à facie inimicorum ^l. Ubicunque locorum verfor ^l V. in terra ^m. ¶ *וְיָדַדְרָ לְעֵבֶרָ*] Possit verti, *in domo* ^m Jun. *formidinum, five pavorum*, Mu. Sensus versûs, Hujus ⁿ Mu. vitæ tedium & molestias cantandis tuis statutis levare soleo ⁿ.

55. *Nocte, &c.*] q. d. Quod tempus alii somno & quieti tradunt, ego libens tui contemplationi, & si fert occasio, tuæ etiam Legis observationi, impendam ^o. ^o Mu. Vel, *nocte*, i. e. tempore angustiarum mearum ^p. ^p RS. in ^p Mu.

56. *Hæc, &c.* *וְיָדַדְרָ לְעֵבֶרָ*] *Hoc* ^q Mu. (*Hoc autem*, M.) *fuit, vel factum est, vel evenit, mihi* ^q Mu. *quia,*

quia, &c. Mu. Ar. P. Pi. Coc. M. A. Hoc, scil. hoc totum, hæc omnia mihi evenerunt, &c. 9. Hoc, scil. quod tantem præcepta tua, & quidem noctu, evenit mihi ex eo, quod Legem tuam tam ardentem amem & exquiram, & diligenter exsecutus sum. Hoc, &c. q. d. Sic institui vitam meam: vel, Hæc varietas persecutorum, consolationum, &c. mihi evenit. Hoc merui, ut noctu etiam tuæ Legi vacarem, quod eam semper studiosè observarem. Dicunt RR. Merces præcepti præceptum; vel, Præceptum trahit præceptum: q. d. Qui unum præceptum observat, ei Deus quasi præmii loco hanc gratiam concedit ut aliud & difficilius observare possit. Contra dicunt, Merces peccati peccatum; vel, Delictum trahit delictum. Hoc, i. e. hanc pietatem confectus sum, quia, &c. 7. Hoc, Heb. Hæc; sed fœmin. ponitur neutraliter. Al. Hæc consolatio est mihi, me custodire, &c. JT. Riv. Glas. Ellipsis nominis substantivi, ut 2 Reg. 25. 3. In nona die mensis, Ezec. 13. 18. axillis, manu mei, sub. populi; Rom. 9. 11. nondum natis, sub. pueris. Al. Hoc teneo, ut tua mandata exsequar, Ca. Hoc mihi summopere fuit curæ, ut, &c. Gej. ex Camp. Quæ quidem [sub. lex, ex præced. v.] mea est, quandoquidem conservo tuas constitutiones, Ti. Hæc Lex facta est mihi, five mea, sum illam affecutus; ut mihi dativus sit possessionis Hebraicus, pro mea, &c. Hæc, scil. memoria & meditatio, accidit mihi, quia Legem tuam servavi, quæ id præcipit: aut, quia in quibus versamur de iis cogitare solemus. Vel, Hoc, i. e. hæc omnia bona quæ commemoravi mihi obtigerunt, &c. Al. Hæc (scil. lex tua, ex v. 55.) fuit mecum; h. e. eam, tanquam thesaurum nobilissimum, nunquam à me dimisi. Sic, Dominus nobiscum, Psal. 46. 8. & mecum, Psal. 56. 10. & 118. 6.*

57. Portio, &c. Portio (vel Pars, Ch.) mea, Domine, dixi, custodire, vel, ad custodiendum, vel, ut custodiam, verbum tuum, vel, verba tua, M. P. Mo. Ch. Mu. A. Dixi, Domine, meam sortem esse ut custodiam, &c. Ti. Habeant sibi alii opes, honores, &c. portio mea est, nec aliud opto quam, ut tuis dictis paream. Id mihi non minus charum erit quam cuique sua portio in divisione five hæreditatis, five spoliis, five sacrificiorum eucharisticorum. Dixi, Portio mea, o Jehova, erit, ut observem, &c. In Hebræo verba sunt trajecta, ut serviretur ordini alphabetico per vocem. Tu mihi conditio es, Jova, cujus dictis parere statui, Ca. Al. Portio mea es, Jehova, dico, ut observem, &c. JT. Dico, nempe recolens te dixisse, Ego sum Deus tuus, ambula coram me, Gen. 17. 1. Al. Portio mea est Dominus: dixi ad observandum, &c. i. e. decrevi me observaturum, &c. Tu es portio mea, o Domine, cum servavero, &c. Sy. Illud dixi refertur, vel, ad id quod proximè præcessit, hoc modo, Dixi quod Jehova est portio mea; ut observem, &c. & tunc est personæ mutatio: aut, ad id quod sequitur, sic, O Jehova, quem habeo pro sorte mea, dixi, i. e. decrevi, custodire verba tua. O Domine, portio mea, (per appositionem,) dixi, &c. h. e. proposui, &c.

58. Deprecatus sum (vel, Deprecor, JT. Expectavi, Sy. Quæsi, Ar. Sufficio supplex, Ti. Oravi, Ch. sim. M.) faciem tuam; ita. P. Pi. &c. Te coram oro, Ca. Ardentem quæsi vultum tuum. Vide ad Job. 11. 19. Supplex tibi fio. Phrasis est, precibus instantissimis & supplici humilitate pudorem negandi alicui incutere. Sensus, Indefinentibus precibus te velut fatigavi, &c. Vide de phrasi hac ad Prov. 19. 6. Deprecor, i. e. conscius imbecillitatis meæ. Misere mei. Vel, dicendo, Gratiā exhibe mihi, Pi. Secundum eloquium tuum. Quo dixisti, Miserebor cujus voluero miseri, Exod. 33. 19. Secundum promissionem.

59. Cogitavi (vel, Reputavi, P. Reputo, JT. Recogito, Ca. Consideravi, Ar. Pi. A. sim. Sy. Diligenter expendi, V. sim. Mu. Supputavi, vel Recensui, Gej. sim. Coc.) vias meas; ita. M. Mo. Æth. sim. Ti. Cogitavi, & quidem diligenter, (nam verb. est Piel,) facultate mihi primū datā, cum duas cernerem vias, unam voluntatis, seu peccati, alteram virtutis; &c. Vias, i. e. consilia, instituta, actiones, consuetudines, affectus, sermones, &c. Idque feci, tum, r. de præteritis, &c. quorum

accuratum subindè examen instituo, ut constet mihi de erratis meis, neque mihi blandiar, aut in incognitis imprudenter pergā delictis: tum, in futurum, providē cogitans & curans de actionibus decenter instituendis, &c. Reputo, &c. q. d. Cogitans, &c. reperi me à via tua deflexisse; sed non diu perstiti, &c. illico enim, consulto gnomone, sensi me falli.

converti (vel, & reduxi, Ti. Sy. & converto, Ca. vel, ut referam, JT.) pedes, &c. Itā. M. Mo. &c. Sicubi me deviasse deprehendi, &c. [Chald. totum sic reddit, Cogitavi bonas facere vias meas, ut convertam pedes, &c.]

60. Paratus, &c. Festino, (vel, Paravi me, Sy. Ar. sim. Æth.) & non tardavi, five moram feci, M. P. Mo. Sy. sim. Ch. JT. Pi. Mu. &c. Festino sine cunctatione, Ca. Opponitur hoc cunctatione carnis somnolentiæ, quā in bonis te studiose prorsus gradu incedere solemus, in malis licet cervo alacriores. Sensus, Re cognita, nihil sum cunctatus, sed mox præceptis tuis servandis incubui. Id & assertivè exprimit, & negativè: quæ repetitio studii tum certitudinem, tum alacritatem, tum continuitatem, insinuat.

61. Funes (vel, Lora, Ca. vel, Turme, five Caterve, M. P. V. Pi. Coc. Gej. A. sim. Ch. JT. &c. vel, Dolores, Q. in V. Mu.) peccatorum (vel impiorum, Sy. Ti. Mo. Mar.) circumplexi sunt me; ita. Æth. vel, implicaverunt me, Mu. ex Hi. Ar. implicant me, Ca. vel, dispoliarunt, five prædam fecerunt, me, Pi. Coc. sim. Mo. P. JT. diripuerunt me, M. apprehenderunt me, Mu. impediverunt me, Sy. conati sunt me abstrahere, Ti. Funes, i. e. infidiæ, retia hostium, quæ mihi tetenderunt, &c. Sensus, Non semel ab improbis fui obsessus, & quasi funibus implicatus. Vox est de cuius significatione certò constare non potest. Deducunt, vel, à Chald. & spoliū: ita. K. & RS. &c. Verū radix in Chald. non est, sed, spoliavit, ac proinde ipsemet Chaldæus [hic] reddit, congregati sunt; nec Davidem spoliatum fuisse legimus. Vel, 2. cæcus; quanquam hoc communiter referunt ad radicem. Vel, 3. à adhuc, unde RS. vertit, adjecti multiplicati sunt adversam me. Vel, 4. à præda, Gen. 49. 27.

62. Mediā nocte surgebam; ita. Ar. Æth. Pi. vel, surgam, M. vel, surgo, Ch. P. Ti. Ca. JT. Mediando noctem, &c. Mo. Supplendum ante, ex Exod. 11. 4. ubi est, pro quo Exod. 12. 29. est, &c. vel, infinitum nominaliter positum, ut Psal. 101. 3. Prov. 15. 12, 22. Sensus, Etiam tempus quieti dicatum tuis laudibus impendam, idque non in lecto manens, sed indè me proripiens, in pedes confistens, vel in genua provolutus. Curæ huius mundi, iniuriarum impatentia, mala conscientia, impios excitant, & somnum eorum turbant: Me autem excitat & rapit impatiens verbi tui amor, &c. Forſan surrexit David in memoriam facti illius Exod. 11. 4. Hinc nocturnam suam psalmodiam didicit Ecclesia. Verū David non surrexit ad publicum cultum cum Ecclesia peragendum. Super, &c. Propter iudicia (vel iura, Pi. JT.) iustitiæ tuæ, vel iusta tua, P. V. &c. i. e. leges tuas iustissimas: vel, poenas improborum, & bonitatem ac veritatem erga pios.

63. Particeps, &c. Socius sum, vel eram, (vel, Adjunxi me, V.) omnibus, five quibusvis, &c. Mu. Gej. Pi. &c. etiam infimis; qui in viis tuis me dirigere possunt ac comitari. Sensus, Improbos odi: sed tui timentes colo & amo. Utinam Reges regiam hanc vocem attenderent. Piis me adjungo; aliorum vito consortia.

64. Misericordiā tuā—plena est terra. Ubivis exstant gratiæ tuæ monumenta. Ea se diffundit in omnes.

1299

- nes creaturas, &c. d. Nullos pateris illius expertes esse.
 An mihi tantum parvus eris? ¶ *Doce me* Parum enim proficiam in studio pietatis nisi à te regar & instruar. Ea misericordia quæ terrestres amplecteris me doce Legem tuam. Ex tot. beneficiis tuis hoc unum peto. Hoc omnibus præfero, ad illud aspiro.
 65. Bonitatem (vel Bonum, Mu.) fecisti, &c. ¶ q. d. In multis jam rebus, ac præsertim quod ad tuam doctrinam attinet, benignè fecisti, fateor, mihi, &c.
 66. Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me ¶ Ità o. Ar. Æth. i.e. Sententias & sensa præcipua Legis tuæ. & suppleant [ante disciplinam] ad explicandum asyndeton. ¶ *Congruam rationem & scientiam doce me*, Ch. Bonum gustum & cognitionem, &c. M. Bonum sensum, &c. Ca. Bene judicandi facultatem, &c. Ti. Bonitatem sensus, P. Mo. Mu. Gej. vel, sermonis, V. vel, rationis, A. vel, gustus; quanta scilicet voluptas est in Lege tua. Vel, judicii, Coc. Optimum & exactissimum judicium. Vel, gestus, A. Vel, Bonitatem morum, sive Bonam indolem, &c. ut, contra, mulier *malè morata*, vocatur *טעם טעם* Prov. 11. 22. quod ibi ex Ch. & Sy. reddi potest, corruptæ, sive perversæ, indolis. Ut verbum *טעם* gustavit à corpore transfertur ad animam, Psal. 34. 9: ita pariter nomen *טעם* sign. vel, gestum externum, ex quo mens discernitur, ut cibus gustus; vel, internum mentis habitum, sive *טעם*. Vide 1 Sam. 25. 33. Psal. 34. 9. Quicquid boni sensus & scientiæ Legi tuæ inest, edoce me. ¶ *Præstantiam rationis & scientiæ*, JT. Pi. ¶ *Quia mandatis tuis credidi* Ea scilicet Divina esse & præstantissima, &c. & viam salutis perfectè continentia. Sed quomodo creditur mandatis, quæ non verum enunciant, sed officium imperant? Resp. Vel, mandata pro omni verbo enunciativo ponuntur; vel, intelliguntur ut sub nomine Dei sunt proposita, adjunctis certis minis & promissis. Credidi mandatis, i.e. mandatorum promissionibus.
 67. Priusquam humiliarer; vel affigerer, Ch. Pi. Mu. V. &c. sub. à te, V. *אֶתְּנֶנִּי אֶתְּנֶנִּי* Antequam humiliarer, Coc. M. P. Mo. Ar. vel, in ærumnas incidissem, Ti. Al. loquerer, vel commentarer, sub. de lege tua, Q. in V. Heb. Antequam clamarem, pro, antequam affigerer; meton. effecti, qualis supra Psal. 116. 10. Antequam his malis, quasi ferula, à te castigarer. ¶ *Ego deliqui*, *אָשָׁם* Errans, Mo. errabam, M. P. Ti. &c. Ignoranter & inconsideratè (id notat *אָשָׁם*) multa in Legem tuam peccavi. [JT. totum sic reddunt, Cùm nondum loquerer, ego errabam;] i.e. Indè ab ortu meo sum peccator, alienus à Lege tua. Sed in hac interpretatione nec ducem, nec comitem, nec assecclam habent. Alter sensus evincitur ex v. 71. Nec obstat forma activa *אָשָׁם*; est enim medii, vel communis potius, significatus tam in activa quàm in passiva forma verbum istud. Et quidni tam in forma activa passivè in significatione affligendi & humiliandi, quàm in passiva activè in loquendi & respondendi significatione, sumatur? nec defunt utriusque exempla. *אָשָׁם* affigi, sive humiliari, Psal. 116. 10. rursus, *אָשָׁם*, quod passivum est, activè, pro, respondere.
 68. Bonus es tu ¶ Erga eos qui minimè petunt. ¶ *Et in bonitate tua doce me*, &c. ità o. Ar. Æth. *וְיָדִיעַנִי* Et beneficus; doce me, &c. Ch. Sy. M. P. Mo. &c. & benefaciens iis qui petunt, &c. P. Bonus — & beneficus; nisi malis, bonos faciens. Condonas peccata, & dirigis in viam rectam; Psal. 25. 8.
 69. Multiplicata, &c. *טַבְּלוּ עָלַי שְׂקָר* Concinnaverunt (vel, Conseruerunt, Ti. Connecunt, Ca. Consarcinaverunt, Coc. Confinxerunt, A.) contra (vel super, Mo.) me mendacium, Ch. Pi. sic M. P. Mu. Ti. &c. vel, mendacia, Ti. Non sine artificio mendacia mendaciis veluti assuerunt, quod probarent me esse hypocritam, &c. Confer Job. 13. 4.
 70. Coagulatum est sicut lac, &c. ità o. Ar. Æth. Sy. Legerunt *שֶׁשֶׁשׁ כְּחֵלֶב יָגֵר* Impinguarum, vel Obesatum, est (vel, Crassecit, Ti. sim. M. vel, Impingnavit se, Mo.) sicut adeps, &c. P. Mu. Coc. Ham. &c. q. d. Est velut massa adipis. Vel, veluti adipe, M. JT. Pi. Ham. ut suppleatur ex Psal. 73. 7. Illorum cor quasi obesitate obtusum est, Ca. Incrassatus est quasi adipe fomes cor-

- dis eorum, Ch. Cor. &c. i.e. Mens & animus ineptus redditur ad intelligenda sacra. Indies magis induratur, ut Esa. 6. 10. Insensibiles facti sunt; bardi vel stupidi; quod & Latinis pinguis Minerva significat: idque ex natura, cùm partes macræ tantum & membranosæ sentiant. Ità opponitur *טַבְּלוּ עָלַי*, v. 66. & denotat *טַבְּלוּ עָלַי*, mentem stupidam, adeoque induratum. Quo sensu Philoponus *πρόμα παχυνόμα* spiritum incrassatum vocat. Sensus, Nec verbi Divini aculeos sentiunt, nec delicias. Illi, falsâ voluptate, velut adipe, obstrictis sensibus, nullâ ex Legis tuæ studio voluptate afficiuntur. Confer. Deut. 32. 15. *טַבְּלוּ* nuspian alibi occurrit in Sacris: Chald. autem est, impinguari, incrassari, item stupidum stolidumque reddi, cùm pingues plerumque tales sunt. Vide Chald. par. ad 1 Sam. 13. 13. Jes. 6. 10. Jer. 10. 8, 21.
 71. Bonum mihi, &c. ¶ i.e. Utile. Idem sensus qui vers. 67. Eadem de re bis gratias agit, tanquam de maximo beneficio.
 72. Super millia auri ¶ Sub. pondo, Gej. ex Camp. vel, nummos, Mar. sic Jun. vel, fragminum, ex Psal. 68. 31. Hunc versiculum quidam R. Joseph, provocatus spe ingentis lucris ut adiret locum ubi nulla erat Synagoga, fertur adduxisse, ut se excusaret. Meminerimus nos Christiani.
 73. Manus tuæ fecerunt me, &c. ¶ Sed hoc parum est, nisi me Legem doceas, &c. Quicquid sum, possum, habeo, tuum est: non igitur me erudire possum: tu me erudi. Tua illustis creatura sum: fac ut in me luceat gloria tua, quæ in salute mea conspicua futura est, &c. Quod inchoasti perfice, & animam præcipue repara, &c.
 74. Qui timent te videbunt (vel, videant, JT.) me, (scilicet te ereptum ex periculis, ex v. 71 P. & ad Regnum evectum, &) & letabuntur ¶ Ità Pi. Mu. &c. In sua spe exemplo meo confirmati.
 75. Cognovi (vel Agnosco, Sy. JT. Pi. Scio, edoctus verbo & Spiritu tuo, & experienciâ meâ) — quia (vel quod, o. Ar. M. P. Mo. &c.) equitas (vel justitia, P. Ti. Mo. &c. vel, justa, Sy. Ar. M. JT. vel, judicia justitiæ, ut vox judicia repetatur, judicia tua) Omnia, tam scripto quàm factis expressa; illa præsertim quibus me afflixisti. Fateor me justè à te castigatum. ¶ *Et in veritate, &c.* *וְאִמֵּן עֵינַי* Et veritate (vel, in veritate, Mu. P. Ch. V. vel, in æquitate, Æth. verè, M.) afflixisti (vel humiliasti, o. &c.) me, Mo. &c. i.e. jure & meritò. Hominum judicium justum esse potest, nec tamen verum; ut cùm aliquis ex falsis testibus damnatur: judicium autem Dei semper est secundum veritatem, Rom. 2. 2. Et fidem esse, (Heb. quod fides sit,) quod afflixisti me, Pi. sim. JT. ut subintelligatur geminum. ¶ *Et fides tua humiliavit me*, Sy. Q. Et veritas, quibus afflixisti me; sicque ordinant constructionem, equitas & veritas judicia tua, quibus, &c. [Ti. totum sic reddit, Scio, Domine, quod judicia tua sint justitia & fides, cùm me detrusisti in miseriam. Ca. sic, Scio, Domine, æquas esse sententias tuas, meque verè, i.e. rectè, à te reprimi.] Et fideliter humiliasti me; q. d. Non ex ira castigasti, sed ad salutem. Vide 1 Cor. 10. 13. & 11. 32. 1 Pet. 4. 19.
 76. Fiat (vel, Sit nunc, vel queso, Mo. Mu. Pi. Gej. sub. mecum, Pi. vel, Adsit mihi, JT.) misericordia tua ut consoletur (vel, ad consolandum, Mo. Gej.) me ¶ Fiat tandem modus & finis malorum, nè moriar. Placeat tibi clementer, ut consoletis me. Afflictio justa est, liberatio erit ex gratia. ¶ *Servo tuo* Sub. dictum, Pi. Gej. &c.
 77. Et (vel, Ut, Mo.) vivam ¶ Feliciter scilicet, inque tua gratia: ut per Nathan promissum. ¶ *Lex tua meditatio mea est*, *וְשִׁשְׁשִׁי* Oblationes, vel delicias, meæ, Pi. Mar. Gej. Mo. Vide v. 24. Indicium hoc est vitæ spiritualis in me: eam ergo in me fove, &c. ideoque in fiducia peto nè moriar. Al. Ob id tantum cupio vivere, ut in Lege tuâ me oblectem. Hæc est ratio cur audeo hoc petere, quia decet te talem respicere qui oblectatur, &c.
 78. Quia injustè, &c. *וְכִי שִׁקָּר עֵינַי* Quia (vel, qui, Sy. Ca. Gej.) falsò, vel, falsis de causis, (vel, sine causa, P. sim. V. vel, impiè, M. vel, mendacio, sive mendaciis, Ti. Pi.

Pi. vel, scelerare, Sy. vel, injuste, o. Ar. Ch. Æth.) perverterant me, P. Mo. V. Mu. i. e. pervertere, vel avertere, me voluerunt à via recta P. Sed frustra id tentarunt q. Al. perversam me esse pronuntiaverunt. Perverterunt, vel physice, vel moraliter. Studebant ipsum facere vel pravum, vel miserum †. Al. iniquitatem fecerunt in me, o. Vulg. sim. Ar. vel, me humiliaverunt, Sy. vel, subverterunt, Ch. deprimant, Pi. opprimere querunt, Ti. pervertere volunt, M. vel, consultarunt adversus me, Æth. exitum mihi machinantur, Ca. Quandoquidem per mendacium torserunt me, Coc. ¶ Ego autem exercebor, &c. ¶ **וְיָמְנָה** Meditabor, &c. P. Mo. loquar, vel differam, &c. Pi. V. q. d. At ego tanto propensiore animo deinceps tuæ Legi meditandæ incumbam. Al. Falsò me accusarunt, ac perversum dixerunt, cum ego totus sim in meditandis tuis mandatis.

79. Convertantur (vel, Convertentur, V.) mihi] Vel, ad me, Mo. P. Deserta impiorum cohorte, jungentur mihi v. vel, adjungant se mihi. Mihi sociantur boni, impiorum commercium averfor. Amplectantur me ut Regem suum. Boni, qui antea attoniti, demissi, in statu meo afflicto, trepidabant, quando videbunt te à meis partibus stare, causæ meæ æquitatem agnoscent, & ad me instauratum accurrent, tanquam ad delectabile spectaculum, ut spem suam de bonitate tua simili-que auxilio, cum opus fuerit, confirmet. ¶ Qui novērunt testimonia tua] Qui te verentur & colunt, qui in diversis eventibus oculos semper conijciunt in Providentiam tuam, & nomen tuum suspiciunt, &c. *

80. Fiat (vel, Sit, Mu. Pi. sunt verba petentis, vel, Erit, JT. Riv.) cor meum immaculatum, ¶ **וְיָמְנָה** Perfectum, vel integrum, vel sincerum, V. Mar. Pi. Potest esse resolutio, five decretum, five votum: quale tamen in piis nullum est sine precibus.

81. Defecit, &c. ¶ **וְיָמְנָה** Desideravit redemptionem (vel salutem, M.) tuam, Ch. Sy. Ar. &c. Consumitur desiderio salutis tuæ, JT. Pi. sim. Mu. Ti. i. e. quam tu mihi præstabis. Defecit (vel Deficit, Coc. Absumpta est, Gej.) ad (vel propter, Gej.) salutem tuam, P. Mo. Gej. &c. scilicet animæ, corpori, facultatibus exhibendam. Anxiè expectavi, &c. ita ut anima & oculi planè defecerint. ¶ Et in verbum, &c. ¶ **וְיָמְנָה** Verbum (vel, ad verbum, Mo. vel, in verbum, V. vel, & propter verbum, M.) tuum (vel, quia in verbo tuo, Ti.) expectavi, Ch. Sy. Ar. Mo. &c. vel, expecto, P. Pi. spem, five expectationem, habeo, five habui, M. Ti. JT. Adeoque, licet graviter tentatus, non tamen defeci. [Ca. totum sic reddit, Animus mihi languet expectatione tuæ defensionis, in tuo promisso spem habenti.

82. Defecerunt oculi, &c.] Huc illuc ob auxilium respicientes, &c. Vide Job. 31. 16. Psal. 69. 4. ¶ In (vel Ad, Mu.) eloquium (vel verbum, Gej.) tuum] h. e. Ad illud subindè respectando, quodnam ibi videram promissum. Assidue in cœlum intenti, & aspicientes anne veniat salus à te promissa.

83. Sicut uter in pruina] Ità o. Æth. vel, glacie, Sy. Ar. Sic acceperunt ex alia notione ¶ **וְיָמְנָה** qualis habetur Psal. 148. 8. ubi conjungitur cum grandine & nive; forsan ex more generationis pruina, five nebula congelata, quæ est velut fumus ex terra P. ¶ **וְיָמְנָה** Sicut uter in fumario, Mo. Coc. vel, in fumo, M. P. Pi. Ti. &c. scilicet pendens, Ti. Pi. exsiccatus & maceratus: talem suam cutem esse innuit. Areo & contabefco, exhaustus succo nativo †, præ moerore, vide Prov. 17. 22. vel longâ expectatione. q. d. Tempus est ut ad sis mihi penè confecto. Dolorem tum durum, tum diuturnum, significat. Solebant pelles ex quibus utres conficiebantur fumo indurare. Illæ pelles sensim torrebantur, & fuliginosæ ac deformes reddebantur, & ad usus ultiores ineptæ erant: Ità & David, &c. tam corpore quam animo insigniter torrefactus. Confer Psal. 32. 4. & 102. 4. ¶ Non sum oblitus] Ecclesiæ constantia & pietas maxima est in persecutione.

84. Quot sunt (vel, Quanti sunt, h. e. Quantilli, est enim interrogatio extenuatoria; vel, Quanti erunt, i. e. quamdiu durabunt, *) dies servi tui?] Vel, i. dies vitæ. Dies alicujus pro vita ejusdem sæpe ponuntur. Vide Gen. 6. 3. Job. 7. 1, 6. Psal. 39. 5, 6. & 55. 24. &

78. 33. &c. Quanto tempore victurus sum? h. e. Gej. parvo. Parum abssum à morte: acceleranda ergo. V. Ma. est mei defensio, persecutorumque poena, nè moriar. Gej. Ma. antequam illas videro. Vel, 2. dies persecutionis. V. Pi. vel afflictionis. Sic dies sumitur Psal. 37. 13. & 116. 2. Vide notas meas ad Rom. 13. 12. Heb. 10. 25. A. Ham. Vel, 3. dies lucis, five recreationis: eos paucos dedisti, o. Ham. & rursus persecutores ingruunt, &c. P. P. Coc.

85. Narraverunt mihi iniqui fabulationes] Ità o. Æth. sim. Ar. Legerunt ¶ **וְיָמְנָה** q. quod vertunt o. ad. legias, five phantasias, ut & 1 Reg. 18. 27. nugaces v. nōsque sermones, à ¶ **וְיָמְנָה** loqui: quod etiam traxerunt ¶ **וְיָמְנָה** narrabant, quamvis nihil tale sign. Sensus, Fabulas mihi longas & vanas narrabant, nempe ut me illaquearent. ¶ **וְיָמְנָה** Foderunt mihi superbi (vel scelerati, Sy.) foveas, Ch. Sy. M. P. Ti. Mo. Mu. q. d. Non apertâ tantum vi, sed etiam dolis, oppugnant. Sahl & Ma. consiliarii ejus insidiantur vitæ meæ. ¶ **וְיָמְנָה** superbi vertunt o. Sy. & Vulg. hoc loco, iniqui; sim. Deut. 18. 22. Efa. 13. 11. quia nimis superbia est radix omnis iniquitatis. ¶ Sed non, &c. ¶ **וְיָמְנָה** Qui se non conformant legi tuæ, JT. Heb. qui non secundum legem tuam sunt, Jun. Quod (sub. fodere, Gej.) non (sub. est, M. P. &c. vel, sit, Ti.) secundum legem tuam, M. P. Mo. &c. q. d. Id non eos docuerat doctrina tua. Est peccatum q. d. Quæ Lex fraudes inprimis prohibet. Sic Græci dicunt, q. d. nego. Sic, non bonum, dicitur pessimum, & inutile, pro nequissimo. Vide ad Matt. 12. 20.

86. Omnia mandata tua veritas] Vel, fides, i. e. fidelia. Nulla in eis fraus, quâ hostes mei te arman. Prohibuisti nè imbecillis vis inferretur, eoque vindicæ, juxta Deut. 10. 18. Veritas sunt, & homini veritatem atque ingenuitatem docent.

87. Paulo minus, &c. ¶ **וְיָמְנָה** Ferè consumpserunt (five perdiderunt, V. Sy. sic Ar. conficiunt, Ca. sim. Ti. Ch. vel consumpsissent, M.) me in terra, P. Pi. M. sim. Ch. Sy. Ar. Ti. &c. Ut paràm mei reliquum sit in toto mundo. Innuit se aliam in cœlo vitam expectare. Alii, me dejectum in terram, JT. sic V. Mar. Confer Psal. 74. 7.

89. In æternum (vel, In seculum, o. P. Mo. &c.) Domine, (vel, Jehova, P. Ca. &c.) verbum tuum permanet (vel persistat, Ti. Pi. consistit, JT. i. e. constans & firmum permanet, vel, stans, Mo. vel, est, Ch. vel, perpetuum est, Ar.) in cœlo; ità o. M. Ti. &c. ¶ **וְיָמְנָה** Communiter unam enunciationem hic faciunt; accentus autem Athnach duo membra constituenda suadet, hoc modo, In æternum, five seculum, tu es, Domine, &c. verbum tuum manens, vel persistit, in cœlis, Sy. Ham. Gej. Ità hic versus & sequens sibi invicem correspondent, ut patebit, si initia & fines eorum figillatim conferamus: v. 89. Tu es in æternum; v. 90. Fides tua in generationem, &c. quæ planè parallela sunt. Deinde, v. 89. Verbum tuum stat in cœlis; v. 90. Terram stabilivisti, & permanebit, terra scilicet & omnia in ea firmiter stabiliuntur. Sensus autem utriusque optimè fluit; nam verbum in cœlis, v. 89. & fides in terris, v. 90. permanere dicuntur: q. d. Ut Deus æternus est, ità verbum & fides ejus constanter permanent, tum in cœlis, tum in terra; ubi tamen afflictiones piorum contrarium suadere videntur. Porro, ut verbum & fides ejus, licet loco discreta, sensu tamen jungenda sunt, & fidelem verbi sui præstationem significant: ità cœlum & terra sensu etiam jungenda sunt, & usitato Hebraismo, totum mundum denotant, in cujus gubernatione fides ejus conspicitur. Sic & v. 91. junguntur permanent (nempe cœlum & terra, quæ præcedunt,) in hunc diem. Verbum, i. e. decretum tuum quo cœlos condidisti. Efficacitatem verbi Dei hic explicat universè, à generali cœli & terræ creatione, &c. In cœlis, i. e. quasi insculptum cœlis; ac proinde immutabile, sicut cœlum est immutabile P. In ipsis cœlis, i. e. ipsis cœlis testibus: q. d. Quæ semel dixisti, non soles retractare; quod cœli testantur, qui permanent, quia olim dixeris, Sint cœli. Verba Regum sunt in terris, ideoque eorum leges & edicta mutationibus infinitis sunt obnoxia, & vel à se; vel à successoribus, vel etiam ab aliis, sæpe revocantur & corriguntur & inhibentur: at verbum Dei superius est

- Gej. omni vi humanâ, inviolatâque manet. Sed annon verbum Dei stat æquè in terra, ubi, invito Diabolo, prædicatur, impletur, creditur? Et quomodo stat in celo? An quia ab Angelis efficitur, Psal. 103. 21? An quia Deus ex cælo & Legem dedit, & dixit, *Hic est Filius meus*, &c. Matt. 3. ult.? An quia Filius Dei (qui & ipse *Verbum Dei* est Joh. 1. 1. & 1 Joh. 1. 1. Apocal. 19. 13. & hic intelligi potest,) in cælum ascendit, ibique sedet, verbóque suo, h. e. Evangelio, totum mandum subjicit? Al. In cælo, supremo nimirum, Dei & Sanctorum habitaculo, præsertim consistit *verbum tuum*, ibi perfectè cognoscitur, Deusque videbitur facie ad faciem; cum in terra tot revolutiones nostra sæpe consilia turbant, & rerum visum nobis abscondunt, &c.
- Riv. 90. In generatione, &c. veritas (vel fides, Pi.) tua Sub. durat, Pi. vel, *sarta testis manet*, Gej. Sensus, Illud quod in terris esse ac fieri voluisti est eritque in omnia secula: etsi enim in terris singularia pereant, generationi tamen prætereunti succedit altera, semperque ipsa terra manet, juxta Eccles. 1. 4. ¶ *Fundasti* (vel *Fixisti*, Coc.) *terram, & permanet*, "וְהָאָרֶץ תָּמִיד" Quum statueres, &c. JT. Heb. *Stabilivisti*, &c. Pi. Est hic comparatio implicita, ut vocant, quando deficit particula comparativa; (ut Psal. 14. 4. & 125. 2. Prov. 25. 3.) Stabilitatem verbi Dei confert stabilitati cælorum, v. 89. & hic *terre*.
- Gej. 91. Ordinatione tuâ perseverat dies] Ità o. Æth. i. e. dierum quilibet; Dies singuli secundum leges tuas persistant & progrediuntur. Et dies quoque persistat, Ar. ¶ *יְהוָה יִשְׁמְרֵךְ וְאַתָּה יִשְׁתַּבַּח* Judicis tuis permanent hodie, Ch. Eaque persistant usque in hodiernum diem tuis iudiciis, Ti. Ellipsis & ב vel ו ante יִשְׁתַּבַּח. Quæ quidem ex sententia tua stant hodie, Ca. Ad (vel Ob, Coc. vel *Juxta*, M.) iudicia (vel decreta, M.) tua (sub. omnia, M.) persistant (vel steterunt, Mo. vel consistunt, M.) hodie, JT. M. Mo. Pi. vel, usque in hanc diem, P. Secundum ordinationem tuam. Tuo verbo & imperio. Judicia Dei hic sunt causa conservans. Ad iudicia (& decreta, Mu.) tua implenda, sive exsequenda, perseverant, & tibi parent. Al. Quibus modis unumquodque subsistere voluisti. ¶ *וְהָאָרֶץ תָּמִיד* haud dubie accepit de ordine, modo, vel instituto, ut alibi accipitur. ¶ *Omnia*] Quæ terrâ & cælo continentur. ¶ *Serviunt tibi*] Heb. sunt servi tui, Pi. secundum conditionem naturæ eorum. Parent tibi, ut servi heris. Obediunt & adsunt tibi ad nutum.
- Mu. 92. Tunc—perissem] i. e. Jam olim, pridem.
- Gej. & Coc. 93. Non obliviscar, &c.] Quam salutaria sunt, & fidelia in præstandis iis quæ promittunt, quodque me ab interitu servarunt P.
- Gej. 94. Tuus sum ego] Heb. Tibi, vel, Ad te, ego, scil. pertineo, Pi. Tuas partes sector; vel, A te redemptus sum. Hic est nota dominii; h. e. Totum me, ut debeo & par est, in tuas resigno manus; tibi omnes meas defero vel committo adversitates. Tuus, quippe qui totus sum in Legis studio.
- Mu. 95. Me expectaverunt, &c. "וְלִי קוֹנֵן" Cum me observarent—ut perderent, &c. Q. in V. Quum expectarent, &c. Pi. Expectant, &c. Præ. significat continuum actum. Ideo dixi, *Salvum me fac*: opus enim mihi est tuâ salute. ¶ *Testimonia tua intellexi*] Vel, considerabam, Pi. Mar. vel, dedi operam ut intelligerem, Q. in V. interim dum vitæ meæ insidiantur. Illa non negligo ob insidias, pericula, &c. Vide Daniel. 6. 10, &c.
- Gej. 96. Omnis consummationis (vel, Omnis rei, Pi. sic Æth. Omni regioni, Ham. ex Sy. Omni perfectioni, Ar. P. V. JT. Mu. Coc. &c. i. e. Omni rei creatæ visibili, à Deo perfectæ,) vidi finem] Ità o. M. Mo. &c. vel, terminum, sive limitem, Sy. in Ham. Congruit id sequentibus, *Latum est*, &c. ¶ *וְהָאָרֶץ תָּמִיד* Omnium interiturarum rerum finem video, Ca. [*וְהָאָרֶץ תָּמִיד* accepit à *וְהָאָרֶץ תָּמִיד* in sensu consumendi.] Omnium in quibus fui sollicitus atque prospexi vidi finem, Ch. Vidi finem habere omnia etiam perfectissima, Ti. sim. Mu. Omnis humana potentia, sapientia, opes & imperia finem habent, eumque celerrimum. A *וְהָאָרֶץ תָּמִיד* absolvit, consummavit, est, ut *וְהָאָרֶץ תָּמִיד* perfectiones, 2 Par. 4. 21. & *וְהָאָרֶץ תָּמִיד* perfectio, Job. 28. 3. ità & hic *וְהָאָרֶץ תָּמִיד*, quæ vox monadica

- est, sicut & *וְהָאָרֶץ תָּמִיד*, loco dicto. ¶ *Latum, &c.* "וְהָאָרֶץ תָּמִיד" Latum (vel, Latissime patet, Ti. sim. Sy. Ca. Latum verò est, Pi. sim. JT.) præceptum, sive mandatum, tuum valde, o. Ch. M. P. Mo. Mu. &c. Infinitum est; nullum finem habet: omnibus sæculis constanter permanet, dum alia intereunt: sese ad omnia temporum & locorum spatia extendit, omnibus imperat, &c. Non est finis aut terminus illius perfectionis. Sapientia quæ continetur præceptis tuis infinita videtur: omnem Ecclesiæ & mundi statum describit, omne officium, quicquid credendum vel faciendum est ad salutem: non est ergo restrictum præceptum. Idem nunc est quod antè fuit, idemque nobis præscribit quod ab initio: nullam Lex lapsu temporis mutationem passa est; etiam post præterita secula omnia manebit in cordibus tuorum. Et hoc me nunc corroboret; nam & de verbo promissionis hoc obtinet. Peribunt hostium molimina, &c. omnibus meis malis finis erit; non item verbo tuo, cujus effectus sentiam sine fine in vita futura. Verbum tuum adeo amplum est & profundum, ut intellectus finitus nunquam exhaustire queat cunctas ejus divitias aut mysteria; tantus ibi est bonorum cumulus, &c. Lex tua extendit se usque in seculum futurum, cum scopus ejus sit dilectio Dei & proximi; charitas autem in electis nunquam excidit.
- 20 97. Quomodo dilexi legem, &c. "וְהָאָרֶץ תָּמִיד" Quam, Mu. Pi. Quantopere, vel, Quam vehementer, Gej. Pi. Interrogatio admirantis; q. d. Summè diligo. ¶ *וְהָאָרֶץ תָּמִיד* exaggrandi vim habet, Psal. 92. 6. & 104. 24. Prov. 15. 23. & 16. 16. Non ex vana jactantia hoc profert, sed ut gratè celebret S. Spiritus beneficium, &c. Deum devotionis suæ testem vocat. ¶ *Meditatio mea est*] i. e. Meditationis materia; metonymia occupati pro objecto: ut, *fides*, pro doctrina credenda, Act. 6. 7, &c; *spes*, pro Deo, Psal. 40. 5; *laus*, pro Deo unice laudabili, Exod. 15. 2 P.
- 40 98. Super, &c. "וְהָאָרֶץ תָּמִיד" Pre inimicis meis me sapientem effecisti præceptis tuis, sive, per præcepta tua, P. sim. M. Ti. Mo. Gej. Pi. &c. i. e. ex directione Legis tuæ. q. d. Illi me artibus & peritiâ rei bellicæ superent; me tamen eis prudentiorem fecisti cognitione & studio Legis tuæ. Illos fallit umbra sapientiæ, astutias hujus sæculi (juxta Luc. 16. 8.) tuis statutis præferunt; ità inutili studio se fatigant; ventum pro vero amplectentes, verâ prudentiâ destituti: At, contrâ, simplicitas mea verbo tuo recta munivit me adversus omnes eorum fraudes & molitiones, quod sæpe expertus sum. Sapientia mea non ex parte valet, & ad tempus tantum, sed ad omnes vitæ actiones extenditur; imò ad æternas sedes deducit. Al. *sapientiam me reddit præceptis tuis*, JT. nempe, *lex tua*, scil. informans in præceptis suis: vel, *reddidit disciplina tua*, Ca. vel, *fecit*, sive *facit*, *præceptum tuum*, Mu. Gej. Ad verb. *præcepta tua*, i. e. unumquodque præceptorum, &c. Nomen plur. junctum verbo sing. distributivè exponendum, ut Gen. 49. 22. Vel, *sapientem me faciunt præceptiones tue*, Coc. Vox *וְהָאָרֶץ תָּמִיד* est ambigua, nempe, vel 3. pers. fœm. vel 2. masc. Al. *Doce me mandata tua melius*, vel *abundantius*, quàm inimicos meos, Ch. Ar. Redde me sapienterem hostibus meis, Sy. ¶ *Quia, &c.* "וְהָאָרֶץ תָּמִיד" Quam [disciplinam scilicet] perpetuò habeo, Ca. Nam hoc mihi semper obtingit: q. d. Ductus tuus, sive Directio Spiritus tui, nunquam mihi deest. ¶ *וְהָאָרֶץ תָּמִיד* neutraliter [ponitur,] ità & *וְהָאָרֶץ תָּמִיד*. Quia, vel nam, in seculum, sive in perpetuum, sive in æternum, ipsa mihi, Mo. vel, mihi, sive apud me, (vel, ipsa apud me, Ch.) sunt, vel est, P. M. Ch. Mu. ob oculos; mihi quæ semper [præceptum tuum] animo hæret infixum. Vel, ipsa sunt firma mihi, Ar. vel, unumquodque illorum adest mihi, JT. Gej. Riv. ¶ *וְהָאָרֶץ תָּמִיד* valet, apud, vel juxta, aut cum: ut Genes. 49. 13. ¶ *וְהָאָרֶץ תָּמִיד* juxta litum; Psal. 118. 6. ¶ *וְהָאָרֶץ תָּמִיד* mecum, &c. Vel, meum est, o. Æth. Ti. V. nempe unumquodque illorum, i. e. singula mea sunt: illa enim semper in corde & ore habeo, & per ea subindè magis ac magis proficio. ¶ *וְהָאָרֶץ תָּמִיד* refertur ad nomen *וְהָאָרֶץ תָּמִיד*.
- 70 99. Super omnes docentes, &c. "וְהָאָרֶץ תָּמִיד" Pre omnibus informantibus, sive docentibus, me, Gej. Coc. qui me,

- me, five juvenem five adultum, in rebus economicis, politicis, sacris, informarunt. Taxat doctores qui, Legis studium negligentes, aliis disciplinis operam dabant. ¶ Quia testimonia tua meditatio mea est.] Consiliorum meorum, actionum & intentionum regula: q. d. Hoc habeo, non à longa experientia, vel lectione, vel documentis philosophorum, vel accuratis disquisitionibus, sed ex verbo tuo.
- * Riv. 100. Super senes.] Quibus alioqui major est rerum usus & prudentia. Confer Job. 32. 8, 9. Tres hominum gradus hic recenset qui & sibi & aliis inprimis sapientes videntur; nempe gubernatores reip. doctores, senes.
- f Mu, Gej. 101. Ab omni via mala, &c.] Ità Mu. Pi. &c. vel, mali. JT. Gej. Noftri [JT.] putasse videntur מלא esse gen. foem. quia pluralis ejus est foem. ac proinde non convenire cum מל, quod masc. est. Hinc syntaxin convenientiæ mutarunt in syntaxin rectionis. Verum מלא masc. esse docet Gen. 18. 11. Potest tamen locum habere syntaxis rectionis, ità ut מל accipiatur absolute seu neutraliter. Sic infrà v. 104. b. Sensus, Abstiniui omni vitio, non quòd aliquid mali timeam, sed tantum ut custodiam verba tua. ¶ Ut custodiam; ità Mu. P. מל שמר לך. Ideo ut custodirem, &c. q. d. Finis meus non erat vana apud alios gloria, &c. sed sincerum obsequii studium, &c. Quia custodio, vel obferro; fut. pro præf.
- h Pi. 102. Non declinavi.] Vel recessi, vel per oscitantiam, vel per malitiam, &c. ¶ Quia tu legem posuisti mihi, מלמדני.] Docuisti (vel doces, JT. instruxisti, Gej.) me, Mu. Pi. &c. ità, scilicet, ut ab iis nunquam recesserim: q. d. Monstrasti mihi illorum viam, ut aberrare non potuerim. Docuisti me, sub. nè ab iis discederem. Tu me manu ducis, ut incedere possim; retines me, nè offendam; incessus dirigis, & me monuisti, nè in periculosos anfractus inciderem. Utut humanos habui informatores, v. 99. absque te tamen & tuo Spiritu cuncta illa informatio exigui omnino fuisset momenti, &c.
- h Mu, Coc. 103. Quam dulcia (vel suavia, JT. fim. Pi. vel, dulce, Ti. fim. Ar. vel, suaves sunt, Pi.) faucibus meis (vel, palato meo, P. Mo. Ti. JT. Pi. &c.) eloquia tua!] Sim. M. o. Eth. P. Mo. &c. Vel, eloquium tuum! Ti. vel, judicia sermonis tui! JT. vel, singuli sermones tui! Nomen sing. cum verbo plur. notat comprehensionem singulorum. Palato, i. e. menti meæ; quæ de rebus in verbo indicatis, earumque jucunditate & salubritate, judicium fert, non secus quam palatum servit ad discretionem rerum, sapidarum, Job. 12. 11. & 34. 3. Heb. מל מלצו לחי אמת. ¶ Super mel (vel, præ melle, P. Mo. certè melle, Ti.) ori meo.] Sub. dulciora, M. fim. Ti. JT. Pi. Confer Psal. 19. 11. &c.
- h Pi. 104. A (vel Ex, P. Pi. &c.) mandatis (vel constitutionibus, Ti.) tuis intellexi; ità o. Eth. Mu. מלמדני.] Intellego, Mu. Coc. disco, Ca. intelligentiam mihi comparo, vel comparavi, P. V. fim. M. Pi. Gej. prudens sum, vel fiam, JT. Mo. prudenter dijudico, Coc. rectè res perpendo, Ti. Perspicacior fio, tum in arduis fidei mysteriis, tum in vita negotiisque prudenter gubernandis. Hinc tantum vera prudentia: Altera [humana] non fertur extra hujus vitæ actiones, & in eis sæpe fallit. Hei mihi, qui nunquam sapiui, & qui olim habitus fui is qui non eram! inquit Cicero ad Octavium. O ergo fallacem sapientiam! O imprudentem prudentiam! ¶ Odivi omnem viam iniquitatis, מלד.] Mendacii, P. fallacitatis, i. e. fallacem. Odi & in meipso, nè alios fallam; & in aliis, nè me fallant. Quia ex Lege tua felicitatem veram perspicio, detestor tantò magis omnem, tum in fide, tum in moribus, vivendi rationem erroneam.
- h Gej. 105. Lucerna pedibus, &c.] Viam scil. illustrans. Ubique in negotiis meis menti meæ oboritur obscuritas, aut difficultas, ex verbo tuo me informo. Lucerna, actiones meas dirigens, nè quid offendam, nè ve aberrem à via vitæ. Umbris V. T. disparentibus, lucem video in verbis tuis, &c. Lucerna, &c. Innuit in hac vita densissimas esse tenebras. Confer cum hoc loco Prov. 6. 23. 2 Pet. 1. 19. b. & Job. 19. 8. Lucerna, fidei & vitæ regula, dirigens in agendis, credendis, sperandis, amandis, &c.

106. Juravi, &c. נשבעתי ואנימה לשכור משפטי.] Juravi, & prestabo, (vel, & ratum faciam, Mo. vel, & implevi, Coc. & stabilivi, Gej. & statui, non, & statuam; nam ante verbum est cum (,) ideòque conversivum fut. in præf. vel, & mecum constitui, M. Mu. fim. Ch. & asseveravi, Sy. & prestabo illud, scil. quod juravi; idque constanter prestabo, Ti. quod prestabo, JT. Riv.) nempe custodire (vel, ad custodiendum, Mo. Pi. custodire, M. fim. Ch. &c. me observaturum, JT. Pi. &c. ut custodiam, Ti.) judicia (vel jura, JT. Pi.) justitie tue, P. Mo. &c. vel, justitia tua, M. fim. o. Ch. &c. [Catum sic reddit, Juravi (id quod prestabo) me servaturum esse tua jura justa.] Jurare hic nihil aliud est quam, firmiter decernere, statuere, & promittere. Juramentum hic ponitur pro voto, ut Matt. 5. 33. ex Num. 30. 3. Deut. 23. 21. & serium propositum notat atque decretum id faciendi, &c. Hoc sequitur propositi illius professio, quæ fit in suscipiendis Ecclesiæ sacramentis. Juravi & implevi, est Hyperbaton Hebræis frequens; nam & implevi per parenthesis accipiendum est. Id verbum significat bonam conscientiam & spem in posterum. q. d. Voto semel emissio, quod revocare forsitan potuissim post aliquod tempus, novam adjeci confirmationem, quæ ab omni mutationis cogitato deterreret. Sed annon temerarium erat, voto impossibili se obstringere? Resp. 1. Nihil promissit nisi quod antè debuit. 2. Promissit hoc sub cautione & conditione promissionum Dei, qui promissit & juravit se hoc velle facere & perficere, Ezech. 11. 19, 20. 2 Cor. 3. 5. & quia sponforem habuit divitem, nempe Christum, &c.
107. Humiliatus sum; ità o. Sy. Ar. Eth. &c. נענתי.] Afflictus (vel Dejectus, Ti.) sum, M. Mo. Mu. &c. fim. P. Crucior, Ca. Infirmatus sum. נענתי hic passivè, at Esa. 53. 7. [sumitur] reciprocè; vide Phil. 2. 8. Confer Exod. 10. 3. P. ¶ Usquequaque, מל עד מל.] Usquequaque valde, o. Mo. vehementer, vel admodum, Ch. Ca. JT. Pi. fim. Sy. Ar. &c. supra modum, M. Adè ut morti fim proximus.
108. Voluntaria, &c. נדבותי.] Voluntaria (Voluntarias oblationes, JT. Pi. fim. M. V. Id significat Levit. 22. 18. Num. 29. 39. &c. Heb. Spontaneitates. Al. Oblationes, Ch. Sermones, Sy. fim. Eth. Juramenta, Ar. Liberalitatem, Ca. Sponsiones, vel, Spontaneas pronuntiationes, Coc.) oris mei velis, Mo. Ch. vel, accepta, JT. Pi. Sy. grata habe, P. fim. Ca. Eth. benignè suscipe, M. benedicas, Sy. Grata igitur sunt tibi, Domine oblationes quas spontè nuncupavit os meum, Ti. Intellige hic, vel, preces & laudes Dei, &c. ut Os. 14. 3. vel, juramentum seu votum quo se jam spontè obstrinxerat, &c. v. 106.
109. Anima, &c. נפשי.] Anima mea in tuis manibus, o. Sy. Ar. Eth. Quibus ignotum fuit id loquendi genus, [de quo ad alteram versionem dicendum.] mutarunt us in os. quod sequuntur Apollinaris, Ar. Eth. & Psalterium Romanum. [Vide plura de hac versione in Ga. cin. p. 242. nam ad alteram, Hebræicæ veritatis conformem, festino.] Anima mea in manu, five vola, mea, M. P. Mo. Mu. i. e. In summis periculis & vitæ discrimine versor. Occurrit hæc phrasid Jud. 12. 3. 1 Sam. 19. 5. & 28. 21. Job. 13. 14. & de sumpta est, vel, 1. ex vulgari loquendi modo; q. d. Nullum mihi superest auxilium nisi à manu mea; alii omnes me deserunt. Conveniet hæc interpretatio Jud. 12. 3. non autem 1 Sam. 19. 5. nec Job. 13. 14. Vel, 2. ab iis qui cum hostibus congregiantur, qui tamdiu vitam servant quamdiu fortiter manu periculum depellunt. Vel, 3. ab iis qui pretiosum aliquid in manu gestant, ubi non satis tutum est, cum facile auferri aut excidere possit. Hinc Chald. sic reddit, Anima mea נפשי היא בחרב (à חרב, quod Heb. est prodesse, at in Chald. periclitari,) נפשי היא בחרב in posteriore parte manus, quæ parte eam non tenemus, sed inde ad libitum discedere potest. Porro, hæc forma loquendi apud nullum scriptorem Græcum vel Latinum occurrit, inquit Casaubonus, (quo vix quisquam diligentius utriusque linguæ scripta excussit,) præter Xenarchum unum in Pentathlo, quem Athenæus 1. 13. adducit in hæc verba; Αἱ δὲ τὴν ψυχὴν ἐν τῇ χειρὶ ἔχει.

Δειλά, ἐν τῇ χερσὶ τοῦ θυγατρὸς, Tremement jugiter, plenum formidine, Semper paventem; animamque gestantem in manu. Græci aliā formā idem exprimunt, dicuntque, animam in ore primo teneri, in labiis extremis haberi, vel, eisdem etiam insidere. Vide Plat. in Gellio, l. 19. c. 11. Senec. Herc. fur. act. 5. — hanc animam levem In ore

primo teneo — 8. Homerus aliter idem exprimit, Iliad. 1. vers. 322. Αἰὲν ἐμὴν ψυχὴν ὀδύβαλλομαι & πολεμίζειν,

Jugiter exponens animam mihi belligerando. Obiter observandum, phrasin hanc, manu teneri, vel gestari, interdum adversā planē mente sumi, & in securitatis significatione usurpari; ut, in manu Dei aliquid deponi, vel, in manu Dei haberi, dicitur, Psal. 31. 6. Luc. 23. 46. Joh. 10. 29. 1 Pet. 4. 19. nempe, quia inde nemoid abripere potest.

110. Posuerunt (Heb. Dederunt, Pi.) — laqueum mihi, &c.] Expositio præcedentis versūs.

111. Hereditate acquisivi; ita o. Æth. five accepi, P. Mo. sic M. Possideo, JT. Pi. Ca. tanquam hereditatem. Hereditatis jure possedi, Ch. sim. Sy. Ar. Eternā hereditate mihi venerunt, Ti. sim. Mu.

112. Inclinaui cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum propter retributionem] Itā o. Propter mercedem quam promissisti piis, &c. Respicit finem & mercedem fidei & obedientiæ, ut Psal. 19. 12. Heb. 11. 26. 1 Pet. 1. 8, 9. Propter retributionem æternam, Ar. merces dicitur apud RR. quod sit extremum operis. Aliis servile hoc videtur, (& tanto Prophetā sanē indignum erat *), Dei Legem amplecti spe tantum præmii. Deo servendum etiam absque mercede, & quia ipsum per se amabile est. Potest tamen locus sic verti, In æternum est retributio, ut significet ingentem esse obedientiæ fructum, non tamen scopum esse illam retributionem, sed amorem Dei. [Alii aliter vertunt.] In seculum, five in æternum, calcem, Mo. vel, in finem usque, JT. Pi. Ch. V. sub. vitæ meæ, V. Mu. & in finem, M. [Al. sic,] in perpetuum prorsus, Ca. in finem usque, & ad æternum, Ti.

113. Iniquos odio habui; ita o. Æth. Variè reddunt.] Excogitata, Mo. Cogitationes, P. JT. V. sub. aliis, JT. Riv. vel, vanas, A. Ang. vel, humanas, five alienas à lege tua; q. d. Commenta humana odi P. Cogitationes curvas, Pi. Riv. Cogitationes quibus distrahitur animus, Ti. sim. A. [Hi de rebus accipiunt, alii de personis.] Cogitantes mala, five malè, M. Ca. Ham. RS. in Mu. Cogitabundos, seu Corruptores, AE. in Mu. Cogitantes cogitationes inanes, Ch. A. Homines ancipites & ambiguos, & variarum cogitationum, non certi consilii & unius viæ; suspensos & inconstantes in Religionē, ut illierant 1 Reg. 18. 21. fanaticos, qui cogitationibus suis oberrant & delirant. Perversos, Di. ex Sy. sim. Ar. ad verb. Scopulos, Di. Superbos & qui alta & sublimia affectant; nam est, prominentia petra, seu scopulus, Jud. 15. 8. Esa. 2. 21. & 57. 5. uti & prominentia arboris, five ramus, Esa. 17. 6. Ezech. 31. 6, 8. Sic à clivus, locus altus, est elatus animo, contumax & arrogans, Hab. 2. 4. Confer Num. 14. 44. ubi verbum, ex infidelitate, arrogantia vana, & reluctantia adversus Deum, in altum contendere, signat. Sed considerandum est esse cogitationes Job. 4. 13. & 20. 2. [Vide quæ ad illa loca congeessimus.] Expensis omnibus, apparet designari speculationes perverfas, subtilitates argutas, heterodidas alias noxias, simplicitati veritatis revelatæ quomodocunque incommodantes; hæreticos, commenta nefario animo agitantes: ut sit antithesis odii perversæ doctrinæ, & amoris Legis Dei.

115. Declinate (Recedite, Mo.) à me] Si loco separari nequeo, saltem familiaritate & usu abstinere, nè à vobis infectionem contraham, & vobiscum in peccatis, deinde & suppliciis, communicem. Nihil mihi cum vestris diis, nihil cum vestro favore. Nè detinete me, sed finite Deo obedire; &c.

116. Suscipe me; ita o. Æth. Suffulci, five Sustenta, five Confirma, me, o. Ch. Ti. M. P. &c. Nè præfidentior justo videatur, fragilitatis suæ memor, Dei opem implorat. Secundum (vel per, nam in diversis exemplaribus est, & c.), eloquium tuum]

Nempe promissum, per quod me securum esse jussisti. Et vivam, Ut vivam, Pi. ut vivus maneam, Gej. Noli permittere ut ab illis interficiar. Et non (vel nè, Ch. M. &c.) confundas (vel pudefacias, JT. Pi.) me ab expectatione (vel spe, Mo.) mea; ita o. Ch. M. &c. Ob expectationem meam, Pi. Gej. quam in te collocavi. Vel, frustratum expectatione meā, Ti. [Alii locum sic reddunt;] Nève meam expectationem, five spem, frustrato, Ca. Ar. sim. Sy. Nè confundas me (sub. & sic excidere finis) à spe mea, ut sit verbum prægnans. Vide Psal. 22. 22. &c.

117. Et meditabor, &c. ita o. Ar. &c. Et delectabor (vel studebo, five occupabo me, RS. in Mu.) in statutis tuis, M. P. sim. Mo. Ca. Considerabo (vel, respiciam ad, JT. Gej.) statuta tua, Pi. V. Riv. non solum ut cognoscam, sed maxime ut ea ad praxin revocem. [Ti. utrumque verbi significatum conjungit, lo- cum sic reddens, Ex contemplatione decretorum tuorum voluptatem capiam.] Al. & narrabo, vel exponam, Q. in V.

118. Sprevisisti, &c. ita Æth. Ar. Conculcāsti, Ch. Mo. JT. &c. Sic cohæret cum præced. Adjura me tu qui semper conculcāsti, &c. Conculcabis, Ti. K. in Mu. Conculcas, JT. Pi. &c. Vox in Kal non alibi reperitur; & in Piel tantum semel, Thren. 1. 15. conculeavit. Acceptio in Pual, estimari, Job. 28. 16, 19. longius abit à nostro scopo. Hic verto, Conculcare soles, h. e. Gravibus & exemplaribus suppliciis tollis, &c. Deprimis, & in solum dejicis, illos qui se extollunt in coelum. Ad nihilum deduxisti, o. Quia injusta (vel, perversitas est, Ar.) cogitatio eorum; ita o. quia desiderium eorum est injustum, Æth. Quia (vel nam, Ti.) falsitas (vel fallacia, Ti. vel vanitas, Gej. vel mendacium, P. Pi. Mu. falsus, JT. Riv. mendax, Ch. sub. est, P. JT. Pi. &c.) dolus (vel vafrities, Ti. deceptio, Ch.) eorum, Mo. sic Coc. &c. quorum fallax sit calliditas, Ca. [Variè explicant.] 1. Mendacium eorum est in fraude, h. e. externā professione veræ Religionis tectum & fucatum. 2. Frustranei sunt omnes ipso- rum conatus subdoli quibus doctrinam tuam eludere, vel inhibere, vel corrumpere, aut doctores ac confesso- res ejus premere, nituntur. Eos fallent, quoties [tu] vis, suæ artes quibus pios opprimere cogitant, & in fumum tandem evanescent. Quamvis hominibus vim & astum opponere poterant; tamen apud te falsus erit dolus eorum: fallaces illi fallentur, quum reperient vana esse quibus confisi sunt, séque à seipsis deceptos suo damno agnoscent, artes suas non satis cavisse præcipitia. Alii de vitiositate morali accipiunt, ut Campensis, quia subdola est cogitatio eorum; h. e. Machinationes ipso- rum contra me sunt iniquæ, calumniatorix, &c. At sic idem ferè de eodem prædicatur. Malim ergò prius, ut significet dolum eorum nihil valere adversus Dominum, juxta Jes. 29. 14. (in Piel, decepti,) usurpatur de fictitiis callidisque commentis, &c. Vide Jer. 8. 5. & 14. 14. & 23. 26.

119. Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ] Itā o. Legerunt Veteres hinc multum recedunt ab Hebræo textu. Chald. vertit, Idola confregisti, abolevis omnes impios terræ. Syrus versum hunc planè omittit, ejusque loco versum 117. quasi repetit. Scorias (Ut scorias, five scoriā, P. V. Mu. Gej. M. Ca. Ti. sic JT. Pi. Ellipsis, ut v. 136. & Coh. 7. 26. Hof. 7. 8. Omittitur autem propter literæ initialis D ordinem servandum,) cessare, vel quiescere, fecisti (vel, abolebis, M. tollis, Ti. V. i. e. rejicis, Pi. abjicis, & perdis,) omnes impios terræ, Mo. &c. Verto, Scorias cessare fecisti, nempe impios, &c. per appositionem. Qui diu tuis immiscentur, ut scoria auro; sed eos tandem separabis, & ostendes non omne id aurum esse quod splendet. Est paronomasia in vocibus in v. præced. & est impuritas illa quæ metallis adhæret, vide Prov. 25. 4. Huic comparantur impii ob consortium cum piis, ob pravitatem, intractabilitatem, boni speciem, & ob interitum. Confer Ezech. 22. 19. item Jes. 1. 25. Mal. 3. 3. Facis ut cessent, &c. nempe verbo tuo, & afflictionibus judiciisque, tanquam igne, consumis

129. *Mirabilia testimonia tua*] Sub. sunt, Gej. Mandata tua, item promissiones & comminationes k. מִרְבֵּי *Mirabilia*, Pi. Mu. &c. i.e. Vel, præstantissima, & supra omnes leges humanas perfecta; confer Deut. 4. 6, 7: vel, *mirabilia* quoad latentes sensus, & sublimia mysteria, nec omnibus obvia. Sic Deut. 17. 8.

131. *Os meum aperui*, (vel, *patefeci*, Mo. vel, *distendo*, JT. Pi. *aperio*, Coc. *Ebque aperio os meum*, Ti.) & *attraxi spiritum*; ita o. Æth. Sy. Ar. M. vel, & *respiravi*, Mo. *aspiravi*, P. *anelo*, vel *anelavi*, JT. Pi. Coc. Gej. & *traho anhelitum*, Ti. & *didici*, Ch. פָּתַחְתִּי וְנִשְׁמַחְתִּי Quæ quidem [rudimenta, &c.] hianti ore haurio, Ca. q. d. Omnibus nervis contendo ut assequar præcepta tua¹. Metaphora ab anhelis & fessis viatoribus †: vel, à famelico sive sitibundo animali, sive homine, qui præ æstu interno auram captat; confer Job. 29. 23^m: qui, cum cibis ipsi offertur, præ desiderio aperit os priusquam cibus illud contingat, aeremque antè attrahit quam cibum; confer

- Parvulus*, Mo. Mu. Gej. (nempe in oculis profanorum.) Vel, 1. ætate: q. d. Me stolidis pueris æquiparant ob devotionem & zelum, &c. m. Vel, 2. potius, conditione, sive æstimo: q. d. Contemptum de me sentiunt, &c. o.
142. *Justitia tua* (sub. est, Pi.) *justitia in æternum*] Vel, *perpetua*, Pi. indispensabilis, & invariabiliter agens cum creaturis tuis, suum cuique tribuens, &c. p. Sensus, Quomodo oblivisci possem tuarum legum, quarum justitiam & veritatem perpetuò experior?
143. *Invenerunt me*] i. e. Apprehenderunt: i. instar canum feram latentem fugientemve indagantium. Vide Exod. 18. 8. Psal. 116. 3. Sic loquitur, ne calamitates fortuitò obtingere putemus.
147. *Præveni*, &c. *קָדַמְתִּי בְּנֹשֶׁת*] *Præveni*, vel *Prævenio*, vel *Anteverto*, (sub. vel, te, Pi. Gej. vel, alios, P.) in crepusculo, P. Mo. Mu. Gej. (vel, in ipso crepusculo, scil. matutino, ex collat. Psal. 88. 14. *קָדַמְתִּי* ita sumitur & 1 Sam. 30. 17. aliàs sign. *crepusculum vespertinum*. Al. *Præoccupavi diluculum*, M. *Veniens ante te in ipso crepusculo*, JT. vel, *ante faciem tuam in*, &c. Supplendum hic, vel, affixum *te*, ex Mic. 6. 6. vel, *פָּנֶיךָ* faciem tuam, ex Psal. 17. 13. & 95. 2. &c.) & *clamavi*, M. Mo. &c. & *clamo*, P. Ti. & *oravi*, Ch. ut vociferer, JT. Pi. In crepusculo anteverto *clamo*, Ti. *Diluculum querelis præverto*, Ca.
148. *Prævenierunt*, &c. *קָדַמוּ עֵינַי אֲשֶׁר*] *Prævenierunt*, vel *Præveniunt*, oculi mei vigilias, vel *excubias*, P. Mo. JT. &c. Verum nox in tres vigilias distributa est: primam, Lam. 2. 19; mediam, sive nocturnam, Jud. 7. 19; ultimam, sive matutinam, Exod. 14. 24. vel, potius, in quatuor vigilias; nam Matt. 14. 25. & Marc. 6. 48. quartæ vigilie fit mentio. Quas ergo vigilias ait? Resp. 1. Omnes: Significat se totâ nocte vacare precibus. Veritatis tuæ amor somnum interrumpit, ita ut noctis potissimam partem vigil transigam. Nulla vigilia, sive diei, sive noctis, à Legis meditatione exempta est, cum, quoties evigilavit, David semper habuit quod ruminavit: fortassis primitias singularum vigiliarum meditationi verbi consecravit, &c. d. Resp. 2. Duas posteriores. David primam duntaxat noctis partem somno impendit, reliquas duas studio ac meditationi verbi, idque præsertim cum noctes longiores essent. Resp. 3. *Matutinas & vespertinas*, Ch. Resp. 4. Ultimam hic vigiliam intelligo, quia in versu præced. *crepusculi* mentio fit. Et hæc aptè conjungitur cum *præventione*, quæ vox, ut sign. *summo mane surgere*, ita Auroræ tantum, non item vespere, convenit. Teneamus porrò hoc ad nostram doctrinam scriptum esse, adeoque decere nos Davidis exemplo ad similem studii diligentiam excitari. Doleat nobis, si quando opificum antelucanâ vincamur industriâ.
149. *Secundum judicium tuum*] Id est, vel, secundum verbum tuum: vel, pro more tuo. *שֶׁשֶׁשׁ* accipitur ut v. 132. Vide & vers. 25. m.
150. *Appropinquaverunt persequentes me iniquitati*] i. e. Iniquitatem diligunt, eique adherent. Vel, *iniquitate*, s. Æth. vel, *iniquè*, Ar. *Accesserunt persecutores mei pessimi*, Sy. *פָּרְסוּ רִגְלֵי*, legerunt *רִגְלֵי*, ut & Sym. legebat. *קָרְבוּ רִגְלֵי וְיָמָה*] *Appropinquaverunt*, sive *Accesserunt*, sive *Appropinquant*, (sub. vel, sceleri, P. V. vel, ad me, Mu. vel, *לִי* contra me, ex Psal. 27. 2. P. vel, *Accesserunt propius me*, Ti.) *sequentes* (vel, *hi qui exsequuntur*, M.) *scelus*, P. Ti. V. vel, *cogitatum nefarium*, M. Mo. vel, *persequentes*, sive *sectatores*, sceleris, Pi. Gej. D. sim. JT. h. e. qui non imbecillitate aut præcipitantia peccant, sed datâ operâ & fervidè, &c. Sic dicitur, *persequi malum*, Prov. 11. 19. & *justitiam*, Prov. 21. 21. & *pacem*, Psal. 34. 15. *Accesserunt persecutores scelerati*, i. e. congressi sunt, impetum in me fecerunt, ut Psal. 27. 2. *בְּקִרְבִּי*; simil. Psal. 32. 9. Hinc *קָרְבוּ* conficiunt, Psal. 68. 31. Vel, *Appropinquaverunt*, &c. Dum persecuti sunt, tantum non affecuti sunt. *A lege autem* (vel, qui à lege, Pi.) *tua longè facti sunt*] Ità Mu. sim. Pi. &c. Vel, *elongaverunt se*: Opponitur *ad* *appropinquaverunt*. At ex versione o. & Vulg. perit elegans hæc antithesis. Hostes video jam in me irruentes, tam remotos à tua Lege, quam propè mihi instantes. Homines sceleratissimi instant mihi, &c. Al.

- Qui sceleris sunt studiosi, ut sceleri appropinquant: ita sunt longè à Lege tua, & tu vicissim ab illis discedis. Quidam hunc versum sequenti jungunt per antithesin, *Qui sceleri student, sectantur scelus quam proximè, & à lege tua procul absunt, & tu vicissim ab illis*: Contrà, *tu propinquus ades*, sub. studiosis legis tue.
151. *Propè es tu*] Sub. mihi, Mar. Mu. q. d. Illi propè sunt, sed tu mihi propior es. Vide Psal. 145. 18. Jer. 23. 23. *Omnes viae tuae veritas*] Heb. *Omnia præcepta*, &c. Pi. Mu. &c. h. e. Minæ & promissiones quas præceptis tuis adjunxisti veræ sunt. Ratio est prius membri, cur Deus suis adsit, quia promissit.
152. *Initio* (vel, *Ab initio*, Ar. *Antea*, Mo. *Jam olim*, vel *Pridem*, vel *Jampridem*, P. JT. Pi. Gej. Mar. Mu. &c. Heb. *Ab antiquitate*, deficiente *אֲנִי*, cognovi de testimoniis tuis; ita o. Æth. sic P. Mo. JT. Pi. *מִקְדָּמִית מִקְדָּמִית*] *Jampridem cognitionem habui testimoniorum tuorum*, M. sim. Sy. Ch. *Quia in æternum* (sive *seculum*, Mo. &c.) *fundasti ea*; ita M. &c. *כִּי לְעוֹלָם יִסְדָּתָם*] *Quod ut durent in seculum fundaveris ea*, P. te in seculum fundasse ea, JT. Pi. sim. Coc. [Alii totum sic reddunt;] *Jam diu de tuis oraculis hoc scio, te ea in perpetuum fundasse*, Ca. Pridem mihi exploratum de testimoniis tuis, quod illa sunt æternæ veritatis atque immutabilia. Verbum *fundandi* emphasin habet. *Quod jampridem novi ex oblationibus tuis*, [scil. quod omnia præcepta tua sint veritas, v. 151.] *quoniam in æternum eas fundasti*, Ti. Jam inde ab initio intellexi de testimoniis tuis, quod velis illa sempiterna esse. *A multo tempore novi ex testimoniis tuis, quod tu fundasti ea*, nim. testimonia tua, h. e. illis vigorem invariabilem procurasti, ut immota perstent. Affixum masc. *convenit cum* *עֲלֵיךָ* per enallagen generis. Et nota hic certitudinem Scripturæ addisci atque probari ex ipsa Scriptura.
154. *Propter eloquium tuum*, &c.] Ad verb. in verbo tuo, V. h. e. juxta, vel propter, promissiones tuas. Vel, ut custodiam eloquium tuum, vitam postulo; non, ut voluptatibus indulgeam.
155. *Longè*, &c. *רָחוֹק*] *Procul est* (vel, Ità ut procul sit, JT.) *ab improbis salus*] Sim. Gej. Accipio imprecativè, q. d. Procul absint isti scelerati à salute. Al. Antithesis est; q. d. Ego exspecto salutem mihi propinquam, quia statuta tua quaesivi: at longè abest salus ab impiis, quia non quaerunt, &c. k.
158. *Vidi* (vel, *Videns*, Ca. Ti. *Simulac video*, JT. Pi.) *prævaricantes*; ita M. P. Mo. vel, *insensatos*, o. *stultos*, Æth. vel, *perfidios*, sive *perfidè agentes*, Ca. V. JT. Pi. *רָאִיתִי בִּזְיוֹן*] *Consideravi iniquos*, Sy. *Vidi*, i. e. deprehendi passim in conversatione civili, vidi in functionibus publicis. *Et tabescebam*; ita o. *וְאֶתְקַטַּמְתִּי*] *Et tedio affectus sum*, M. P. Mo. fastidio meipsum torqueo, JT. Pi. *meipsum exercucio*, Ti. sim. Ca. & *conturbatus* (vel *contristatus*, Ar.) *sum*, Æth. & *contendi*, vel *certavi*, cum illis, Ch. K. in Mu. Non tam quod mihi malè fecerint, sed [ut sequitur] quod eloquia tua non servarint.
159. *Vide*, &c. *רָאֵה*] *Vide* (vel *Attende*, Gej. *Considera*, Pi.) *quod*—*dilexi*, Gej. Mu. &c. *וְיָ* objectum visionis denotat, non quidem ut gratiæ meritum, sed ut viri pii signum *διακρίσειν*. Vide quàm ea dilexi, de quorum contemptu adeò mihi doluit, &c. *Vide est* *πρός* *ἡ* *Vidi* superioris versûs: *Vivifica me, πρὸς ἡ, & tabui*.
160. *Principium*, &c. *רִאשִׁית דְּבָרְךָ אֱמָנָה*] *caput*, & *initium*, & *præcipuum*, & *summam*, denotat; unde varietas versionum. *Principium* (vel *Caput*, M. Mo. Ca. V.) *verbi tui veritas*, o. Ch. Sy. Æth. P. sim. Ca. Verba tua procedunt à veritate ut à principio & fonte suo, ideòque verissima sunt. *Præstantissimum verbum tuum est ipsa veritas*, JT. A. Riv. Heb. *Caput*, sive *Præstantia*, *verbi tui*; hypallage. *A principio verbum*, &c. V. Mu. sic Pi. deficiente *אֲנִי*, ad servandum ordinem alphabeticum. q. d. Semper fuit verbum tuum verum, & verum erit *וְיָ*, [ut sequitur.] Opponatur ergò hic *initium* & *finis*; q. d. Semper fuisti verax, &c. & eris. Petebat servari pro Dei misericordia, v. 159. hic, pro veritate, &c. *A primo tempore* quo in hominum notitiam venit *verbum tuum*, *veritas est*, Ti. Verum erat verbum tuum tam in promulgationis initio, quàm in successu, usque in æternum: q. d. Sicut ex veritate ortum traxit verbum tuum sacrum, ita in æternum justum

ascenderent ad tria festa, &c. 6. Quod caneantur cum Arca à domo [vel civitate] David in Templum [five Tabernaculum] deduceretur. Non placet. 1. Tum in Titulis id significatum esset. 2. Non congruunt horum Psalmorum argumenta. Psal. 127. ad Salomonis stirpem & domum spectat. Psal. 128. est nuptialis potius quam dedicatorius. Tum 123. & 130. sunt *querulae & precativae*. Probabilis ergo alii sentiunt eos ad varias occasiones esse conscriptos, quos Levitae vel Sacerdotes, prout uniuscujusque occasio postulabat, quo vel thoro nuptiali benedicerent, vel adversus opprobria solarentur, vel affictos reficerent, vel fiduciam in Deo collocatam confirmarent, è loco eminentiore voce clarà decantarent. Psal. 126. captivitatis (Babylonicae) meminit, &c. 7. Chald. sic reddit, *Canticum quod dictum est super gradibus abyssi*. Quo respicit, vel, abyssum miserie in qua populus fuit in captivitate; vel, putidum illud Thalmudicorum commentum de abyso, quæ, cum Templi fundamenta jaciebantur, ita exundasse dicitur, ut periculum fuerit totum orbem submergi, ni Ahitophel, (qui tamen sub Davide defunctus est,) nomine ineffabili scripto, ad gradus quindecim eandem cohibuisset. Satis fuit his portentorum fabris, quod in Psal. 130. 1. *ממקמם*, *De profundis ad te clamavi, Domine*, legerant: *ממקמם* si foret, nihil certius fuisset. 8. Hi Psalmi sic dicuntur, quod à Levitis decantati essent in quindecim gradibus, (quos finxerunt Thalmudistæ; de quibus vide Ezech. 40. ubi prius 7 gradus in portis singulis numerantur, tum 8,) qui erant in monte domus Dei, inter atrium Israelitarum, seu virorum, & atrium mulierum, quibus scilicet ab atrio mulierum ad atrium virorum ascendebatur. Singuli autem Psalmi singulis gradibus destinati sunt. Sententia non aliena, si tales gradus fuisse constaret. Placet hæc sententia etiam Constantino L' Emper. midd. p. 71. ubi duplex simul commemorat *odeum* ubi sacri musici constiterint, unum inter atrium Israelis & sacerdotum, alterum inter atrium Israelis & mulierum. Confer Villalp. tom. 2. Ezech. fol. 225. & Lud. de Dieu ad hist. Christi Perficam, ubi etiam de fabula abyssi ad cantum 15 graduum 15000 cubitorum ascendentes. 9. Dicuntur Psalmi graduum, quod variis & distinctis tonis decantati essent. 10. Vel, quod altâ voce, seu acuto sono, decantarentur. Confer 2 Par. 20. 19. 11. Vel, quod à sacerdotibus in loco eminentiore stantibus canerentur. Illis enim suggestum positum erat: vide Nehem. 9. 4. 12. Alii verba Hebræa sic reddunt, *Canticum excellentiarum, five dignitatum, five excellentissimum*, JT. Pi. Mu. A. Sic vox *מקמם* capitur 1 Par. 17. 17. Hi enim Psalmi omnes tum sententiarum pondere, tum verborum atque sententiarum ornatu, tum denique rotundâ brevitate, excellunt: & multo suaviores essent, si ratio musicæ & carminis Judæorum nobis nota esset. [Atque hæc fusiùs describere placuit, tum ob celebritatem Tituli, tum quia sequentibus 14 Psalmis inserviunt.] Cum tribularer, *בצרת*. In angustia maxima, five vehementi, JT. Gej. vel multiplici, He. in V. nam *בצרת* augendi vim habet. Clamavi. Vel, clamare soleo, Q. in V. Non tam vocis elevationem, quam mentis commotionem, notat. 2. Alabii, &c. *מִשְׁפַּחַת שֶׁקֶר*. A labio falsitatis, Mo. vel mendacii, Ch. M. vel mendaci, P. Ti. Pi. &c. Syco-phantarum in aula Saulis. A lingua dolosa. Quæ specie amicitiae struit dolosus. 3. Quid detur, &c. *מַה יִּתֶּן לְךָ וְיִסְרֹף לְךָ לִשְׁנֵי יָמִים*. Subjungitur per apostrophem ratio fervidæ aded contra calumniatores precativæ. [Verba variè reddunt.] Quid dat, vel dabit, tibi, (vel, dedit tibi, ô detractor, Ch.) & vel ant, quid adjicit, vel addet, five apponet, tibi (sub. ô delator, Ch.) lingua (vel, lingua tua, P.) dolosa? five fraudulenta? M. P. Mo. Ca. Mu. Coc. *לִשְׁנֵי יָמִים* & *יִסְרֹף* fœmin. non conveniunt cum masc. *יִסְרֹף* & *יִסְרֹף*, quamvis id negligent ferè omnes. Quæstioni huic responsio subjicitur versu sequenti. Quid, &c. q. d. Nihil planè boni five commodi. Quid proderit? Quid tibi? i. e. vel, i. tibi lectori: q. d. Quantum, putas, nocet tibi? Tibi, i. e. qui cum tali viro verfaris. Seipsum Psaltes intelligit. Quid lucratur ali-

quis ex tali conversatione? Quod gravius malum dari aut apponi posset homini quam lingua dolosa? Ità enim subindè loquitur Scriptura; *Hæc faciat mihi Deus, & hoc addat*. Vel, 2. tibi, ô delator. Ex- postulat cum suis calumniatoribus. Quid tibi, inquit, lucri me calumniari & fallere, ô quisquis id facis? Quem fructum capies ex sermone fallaci? q. d. Tu nocere potes, nihil tamen lucri ad te redit. Numquid tibi dat, si nihil habuisti; vel addit ad ea quæ habuisti? Quod dixit Augustus, *Proditionem amo, proditorem non laudo*; de calumniatoribus dici potest, quos pro sceleratis & perfidis habent etiam illi qui calumnias avidè arripiunt. Quid dent tibi, & vel ant, quid tibi addant lingue dolosæ? Sy. sim. Ar. Alii *יִסְרֹף* & *יִסְרֹף* impersonaliter sumunt. Quid detur (vel dabitur, Ang. A.) tibi, & vel ant, quid apponatur tibi ad linguam dolosam? o. Vulg. vel, ô lingua dolosa? A. Ang. Verba activa sæpe sumuntur passivè, ut Psal. 32. 9. & 36. 3. Quid inferat tibi Deus, aut quam rem adhibeat tibi, ô lingua dolosa? Ti. Quid dabit, & quid addet, tibi Deus, ô lingua dolosa? Clop. ex K. Hoc sensu affine est hoc formulæ imprecationis, *יְהוָה יִסְרֹף וְיִסְרֹף*, Sic faciat mihi Deus, & sic addat. Hanc imprecationem vers. 3. inchoatam absolvit responsio vers. seq. Omnia quæ adfers probo; sunt enim maximè apposita: nec habeo quod addam. 4. Sagittæ, &c. *חֲצֵי גִבּוֹר שְׁנוֹנִים עִם גַּחְלֵי רִחְמִים*. Sagittæ (vel Tela, Coc. vel, Est [nempe lingua dolosa, ex v. 3.] velut sagittæ, P. V. Gej.) potentis (vel herois, Gej. ex Coc. h. e. non à puero, sed à viro robustissimo, emissæ, quæ altius penetrant; confer Psal. 127. 4. Jer. 50. 9. acutæ, cum carbonibus, vel prunis, juniperorum, M. P. Mu. Coc. Gej. vel, deserti, Æth. vel, desolatoriis, o. Vulg. vel, genistarum, Mo. Similis est sagittis robustis acutis; assimilanda est cum prunis juniperi, Pi. Ellipsis *וְיִסְרֹף*, vel *יִסְרֹף*, (ante *יִסְרֹף*:) qualis Hof. c. 8. v. 9. ut onager, &c. Psal. 12. 7. &c. Et subintelligo *וְיִסְרֹף* ante *יִסְרֹף*: confer Psal. 143. 7. Vel, *וְיִסְרֹף* valet, æquè ac, ut Psal. 106. 6. Coh. 2. 16. & 7. 11. Sagittæ, &c. sub. es, ô lingua dolosa, Mu. Pariter sagittis acutis, quas vir fortis intorquet, & carbonibus juniperorum similis est, Ti. Sagittæ militares acutæ, carbonisque juniperini; quæ & pungit ut sagittæ, & urit ut carbo. Sagittæ potentis acutæ, sunt velut carbonēs comburentes, Ar. Sagittæ viri acutæ, ut carbonēs quercus? Sy. JT. hunc versum cum præcedente connectunt, [& utrumque sic reddunt;] v. 3. Quid datura est tibi, quidve adjectura tibi, lingua dolosa? (i. e. quid proderit tibi?) v. 4. Verba similia sagittis robustis acutis, comparanda prunis juniperorum, i. e. maximè lethalia, &c. Ad quæsitum præcedens, (Quid dabit?) respondet, Dabit sagittas, &c. i. e. verba summè noxia, &c. q. d. Vos non potestis dicere quid vobis boni afferat lingua, &c. sed ego vobis dicam quid mali afferat; tela nim. à forti, h. c. Deo, conjecta, &c. Hunc versum sic verto, Sagittas potentis acutæ cum carbonibus juniperorum: ut sagittæ & carbonēs non sint lingue dolosæ emblemata, sed repræsentent arma irati Dei, quibus linguam & caput feriat & obruat: qualis sagittarum mentio est Psal. 7. 13, 14. & carbonum, Psal. 140. 11. ubi quoque v. 12. agitur de viro linguoso, *וְיִסְרֹף*. Quæ adfers probo. Chald. sic reddit, *Sagittas potentis acutæ, veluti fulgura supernæ, cum carbonibus juniperorum qui ardent in gehenna infernæ*. Mendacia & calumnias confert, 1. cum sagittis acutis, &c. quæ lædunt & vulnerant, 1. graviter & altè; 2. etiam procul diffitos; 3. celerrimè; 4. inopinatè, five incautos; 5. ita ut post sanationem cicatrix relicta sit: Ità & calumniæ, &c. 2. Cum prunis juniperorum, quæ vehementissimè perurunt & diutissimè; quæ, cum videntur extinctæ, & nil aliud quàm cinis, tamen intus ardent, & flammam conservant ad annum usque spatium, si fides Hieronymo ad Fabiolam; tuncque reviviscunt cum minimè putres: Ità & calumniæ non tantum lædunt cum jaciuntur, sed & diu post. Quid si [postremum membrum] ad similitudinem doli accommodes? Odora sunt in speciem verba tua, prout est odora juniperus; sed non eò minùs urunt, quia potius magis fallunt imprudentem P.

5. *Hen* (vel *Hei*, P. Ti. &c.) *mibi* ! ita M. Mo. &c. *לֹא יִשְׁכַּח* Non imprecantis hæc sunt verba, ut *לֹא* ferè poni solet, sed recensentis, vel vehementer dolentis, q. d. *Malè agitur mecum*. Sic *Jes. 6. 5.* *Jerem. 10. 19.* Sic etiam *לֹא יִשְׁכַּח* sumitur *Job. 10. 15.* *Mic. c. 7. v. 19.* ¶ *Quia*, &c. *כִּי גֵרָתִי מִשְׁכַּח* [Variè reddunt. Q. *מִשְׁכַּח* appellativè sumunt:] *quia*, vel *quòd*, *peregrinor*, vel *peregrinatus sum*, *din*, vel *tamdiu*, JT. BC. Ham. A. Ca. Heb. *protractionis* peregrinatione, i. e. tam longo & continente exilio. Ità ellipsis esset nominis conjugati *גֵּרָתִי* peregrinatio. *מִשְׁכַּח* est temporis nomen, non loci. Aquila vertit, *περὶ πολλὸν χρόνον ἐν μακροτέρῳ*, *advena fui longo tempore*. Alius, (ni fallor, Symmachus,) inverfis verbis, reddidit, *περὶ πολλὸν παρείχυσται*, i. e. *גר מִשְׁכַּח* peregrinans protraxi, sub. *tempus*, pro *מִשְׁכַּח* גֵּרָתִי. Rursus aliter *οὐκ ἐπαύσατο με ἐμαυτῶν*, i. e. *מִשְׁכַּח* גֵּרָתִי, *incolatus meus prolongatus est*; quos sequuntur Vulg. Sy. & Ar. Tamen idem sensus manet. Nempe verbum *מִשְׁכַּח* propriè est, *trahere*; unde, ad tempus translatus, est, differre & prorogare: quo sensu Romanè dixeris, *trahere bellum*, & *trahere comitia*. Sic *Neh. c. 9. v. 30.* *מִשְׁכַּח* traxisti super eos annos multos, i. e. ultionem distulisti; *Psal. 85. 6.* *מִשְׁכַּח* trahes iram tuam, i. e. prorogabis, &c.; *Prov. 13. 12.* *Spes trahit*, i. e. quæ differitur; *Ezec. 12. 25, 28.* *וְלֹא מִשְׁכַּח* *לֹא*, non trahetur amplius, i. e. non differetur; & *Esa. 13. 22.* Eodem sensu legitur *מִשְׁכַּח* *מִשְׁכַּח*, *trahere*, sed prorogare, benignitatem, *Psal. 36. 11.* & *109. 12.* Hinc & nomen *מִשְׁכַּח* est, dilatio, prorogatio, vel simpliciter spatium, longitudo, tractus temporis; ut cum Hebræi dicunt *בְּמִשְׁכַּח הַיּוֹם*, *tractu temporis*. Ità planè hîc Psaltes, *peregrinatus sum longo tempore*. Quomodo interpretatur ipse, cum addit, v. seq. *Multum* (sub. *temporis*) *incola fuit anima mea*. Sed *מִשְׁכַּח* esse nomen gentis apparet ex collatione membri sequentis v. ubi *קֶדָר* est. [Sic ergò reliqui vertunt;] *quòd* (sub. *tamdiu*, P. Al. qui, Ti.) *peregrinor*, sive *peregriner*, sive *peregrinatus sum*, (vel, *inquilinus fui*, Coc. vel, *peregrinari cogor*, M.) *Mesech*, Mo. in, vel cum, vel inter, vel apud, *Mesech*, M. P. Ti. Pi. V. Mu. Gej. Coc. vel, cum *Asiaticis*, Ch. Ante *מִשְׁכַּח* subaudi, vel, *cum*, quod cum verbo *לֵךְ* legi solet, ut *Lev. 25. 6, 45.* *Jes. 11. 6.* vel, *cum*, quod occurrit *Gen. 21. 23.* *Jud. 19. 1, 16.* vel, *cum*, ut *Exod. 12. 48.* *Levit. 19. 33.* &c. Citra interventum particulæ legitur *Psal. 5. 5.* non *מִשְׁכַּח* morabitur tecum malus. ¶ *Habitavi* (vel, quòd habito, Pi. habitem, P. & habitare, M. [repete, cogor, ex membro præcedente;] *habitan*, Ca.) *cum habitantibus* (vel, *tentoriis*, sive *tabernaculis*, o. M. P. Mo. Ca. &c. vel, *atriis*, Eth.) *Cedar*; vel, *Kedari- anis*, Ca. vel, *Arabum*, Ch. *וְלֹא מִשְׁכַּח* *וְלֹא מִשְׁכַּח* Et ago in tentoriis Kedar, Ti. [Sed querendum jam de *Mesech* & *Kedar*; & prius de posteriori, tanquam planiori, ut lucem inde sceneremus priori & obscuriori.] 1. Quid *Kedar*? Resp. *Kedar* erat filius Ismaelis, feri patris haud dubiè ferus filius, *Gen. 25. 13.* 1. Par. 1. 29. cujus posterii Arabiam inhabitabant, *Esa. 21. 13.* — 17. Qui *Cedareni* Lampridio, *Cedrai* Plinio. Arabes *Scenitæ*: qui non in oppidis, sed tentoriis, habitabant*, in deserto, vide *Esa. 42. 11.* *Jer. 49. 28, 29.* *Ezec. 27. 21 f.* & *Cant. 1. 5.* *Jer. 3. 2.* adeoque parùm didicerunt humanitatis. *Tabernacula Cedar* dicit, pro, *Cedare- nos* qui tabernacula incolunt, per metonymiam: sed & periphrasi illà notare voluit gentis asperitatem ac truculentiam, quæ nullas adhuc certas ac fixas sedes haberet, sed ferarum instar incertis sedibus vagaretur. Porro, idololatræ hi erant pertinacissimi, *Jer. 2. 10.* & populo Dei vehementer infensi, secundum *Jes. 21. 16.* 17. 2. Quid *Mesech*? Resp. Gentem hanc reperio *Ezec. 27. 13.* & 38. 2, 3. Intellige hîc, vel, *Mesechi- tas*, qui hodie dicuntur *Moscovitæ*, alias *Scythæ*, posteros scilicet *Mesechi*, filii *Japheti*, cujus fit mentio *Gen. 10. 2*. Fera gens erat & immanitate infamis. Vel, 2. *Mæsos*, sive *Mysios*. Vel, 3. *Tuscos*. Intelligunt hoc de Italia & Romano imperio; ut *Kedar*, de regno Saracenicò seu Turcico P. Verùm non agit hîc Propheta de posteritate [Judæorum] post Messiam adeò degenerare, ejusdemque captivitate, sed de proprio exilio. Et Kimchium puduit hujus commenti, qui (hîc suos deserit, & sic *מִשְׁכַּח* *מִשְׁכַּח*) *Hei mibi quòd protraxi est*

captivitas mea valde! Vel, 4. gentem sive terram in Arabia Kedarena. Ità contendit Beroaldus, fretus hoc loco. Si *Mesech* hîc esset nomen proprium loci, non statim sequeretur locum eundem designari cum illo *Mesech* qui cum *Tubal* semper jungitur. Potuit inter Arabes Kedarenos sive Scenitas locus aliquis vocari *מִשְׁכַּח* *Mesech*, non à *Mesecho* filio *Japhet*, sed à pellibus quibus tentoria obtegebantur. Chaldæis certè & Syris *מִשְׁכַּח* *mesech*, & Arabibus *مَسْح* *mesech*, est pellis. Vel, 5. Capadoces. [De quo & de *Mesech* plura vide in Collectione nostris ad *Gen. 10. 2*: Sed quomodo, vel quando, David cum his populis habitavit?] Resp. 1. Id fecit cum commoratus est in deserto *Paran*, 1. *Sam. 25. 1.* ubi Saraceni *Cedrai* reperti. Apud Moabitas, *Philistæos*, &c. habitavit. Resp. 2. Nusquam legitur David (si tamen David sit autor hujus Psalmi) apud *Moschos* & *Cedarenos* egisse; sed David eos apud quos exsul agebat ob sævitiam sic appellat, ob quàm illæ gentes apud Israelitas malè audiebant; q. d. Ago inter homines feros & barbaros: quomodo Gallicè dicunt, *demeurer & avoir affaire avec des Turcs & Arabes*. Forsan ipsos Saulis aulicos sic vocat; quomodo dicitur *Ezec. 16. 3, 45.* de *Jerusalem*, *Pater tuus est Emorrhæus, & mater tua Hittæa*. Proverbiali sermone denotari puto homines improbos, &c. nimirum ut tales *Æthiops* vocamus.

6. *Multum*, &c. *רַבַּת שְׁכֻנָּה לִי וְגֵרָתִי* *Multum habitavit sibi anima mea cum odio habente pacem*, Mo. *Din*, vel *Jamdiu*, (vel *Plurimum*, JT. Multo tempore, M. Quòd *tamdiu*, P.) *degit*, sive *habitavit*, (vel, *habitavit sibi*, Mu. Pi. Gej. *habitasse videtur sibi*, JT. sim. G.) *anima mea*, &c. Ego diutius habito, &c. Ca. Non frangitur David malis, sed iis afficitur. Sibi hîc redundat, sed tamen emphasin habet. *רַבַּת* fœm. adverbialiter hîc ponitur, ut *Psal. 65. 10.* Sic *רַבַּת* centies, *Coh. 8. 12*. Porro, quos *Mesech* & *Kedar* vocavit, jam propriè exprimit, *osores pacis*; i. e. sævos & rixarum amantissimos, & à concordia alienos. *רַבַּת* Habitatione multâ. Ellipsis nominis conjugati *מִשְׁכַּח* *habitavit*. Simil. *Psal. 62. 3.* & *123. 4.* &c.*

7. *Eram pacificus* Ità o. Ar. [Qui omnes hæc verba cum præcedentibus jungunt, sic, *Et fui pacificus cum osoribus pacis.*] *וְאֵינִי שָׁלוֹם* Ego pax, Mo. V. Ego vir pacis sum, vel eram, M. P. G. Ego pacem proinde orabo, Ch. Nam studeo paci, Ti. Ego (Ego quidem, Pi. Nam ego, Sy.) *pacem*, sub. *diligo*, JT. vel, *loquor*, Pi. loquebar, Sy. Abstractum, (*pax*,) pro concreto, (*pacificus* f.) ut 1. *Sam. 25. 6.* *וְאַתָּה שָׁלוֹם*, & tu sis pax, i. e. pacificus, seu prosper; *Psal. 55. 21.* in paces (i. e. pacificos) ejus; *Prov. 20. 1.* *Derisor vinum*, h. e. vinolentus. Al. *Pax*, h. e. ipsa pax: abstractum valet concretum in superlativo gradu; ut Latinis, *scelus*, pro scelertissimo. ¶ *Cum*, &c. *וְיָמִי אֶרְבֶּה* Et (vel, Sed, Ti. Pi.) *cum loquebar*, Mo. G. vel *loquor*, P. Ti. JT. Pi. &c. sub. *pacifica*, G. vel, *de pace*, M. sim. Pi. Quam primò modo linguam moveo; q. d. Nè loquelam ejus tolerare poterant, licet optima protulisset. ¶ *Impugnabant me gratis*; ità o. Ar. *וְלֹא מִשְׁכַּח* Ipsi ad bellum, Mo. V. Ti. JT. &c. sub. *conclamant*, JT. vel, *commoventur*, P. vel, *parati sunt*, Ti. vel, *festinant*, Pi. vel, *prodeunt*, sive *veniunt*, ut phrasis est *Num. 31. 21.* & 32. 6. 1. *Reg. 20. 18*. vel, *cupiunt*, Ch. [Ca. totum sic reddit, *Qui, me pacis mentionem faciente, ad bellum inclinant.*]

PSALM. CXXI.

70. ARGUMENTUM. Tota hujus Psalmi oratio militaris est; quare scriptus videtur à Davide, aut aliquo [alio] Vate, in castris. Cum videret se & populum assidue expositos esse hostium insidiis & periculis variis, ut se & exercitum suum confirmet, varias & luculentas promissiones colligit, &c. Summa Psalmi est, A solo Deo opem expectandam, qui pro suorum salute perpetuè excubat. Videtur scriptus Psalmus de tempore quo bellum erat cum *Abisalom*.

1. *Graduum*] Hic solum est *לְעֵלֹה*, pro *לְעֵלֹה*,
 7 pro 7 emphatico; sicut 2 Reg. 7. 2. *super cuius ma-*
num *לְעֵלֹה*, pro *לְעֵלֹה*, rex innitebatur. Observatio sanè
 grammatica, sed haud negligenda f. ¶ *Levavi* (vel,
 Levavi, P. V. Mu. Attollo, Coc. Levabo, M. Mo. Gej. vel, Leva-
 re soleo, Gej.) *oculos meos in, vel ad, montes*] Ità V. Mu. &c.
 Undique circumspiciens an forte alicunde auxilium ef-
 fulgeat g, signo per ignem, &c. dato, ut obsessis mos
 est. Schema igitur militare est h. ¶ *לְעֵלֹה*
 In montibus, Mu. vel, super montes, V. sub. constitutus, V.
 Mu. Exprimit gestum expectantis auxilium i; qui so-
 let montes ascendere, & circumspicere, &c. k. 70 *לְעֵלֹה*
 ponitur pro 72, ut Ezech. 18. 6 l. Vide & Psal. 79. 6.
 Constat Judæam valde montosam fuisse, & montes sæpe
 poni pro incolis, ut Ezech. 6. 2, 3. & 36. 1. Mich. 6. 1, 2.
 Exprimit hic periculum suum, & sollicitudinem de
 auxilio, &c. m. Vel, ad montes, nempe Sionem & Mo-
 riam n, ubi Deus præfens erat ad opem ferendam, &c.
 Ed ergo vel venerunt oraturi, vel saltem respexerunt,
 &c. Vide Dan. 6. 10. Al. Attollamne oculos meos
 ad istos montes? nempe terræ Israelis, quæ erat mon-
 tosa; h. e. ad incolas. Dubitat, & secum deliberat,
 unde expectandum est auxilium. Interrogatio nega-
 tionem innuit, q. d. Non attollam, &c. p. Attollamne
 —ad montes? loca scilicet ubi idola coluntur, Deut. 12. 2.
 Absit. Oculos levare spem indicat, Ezech. 18. 6. Vide &
 Psal. 123. 1 q. ¶ Unde, &c. *לְעֵלֹה* Unde,
 vel undenam, venit, live veniet, live veniat, auxilium me-
 um, vel mihi, o. Ch. M. P. Mo. Ti. Ca. &c. Al. Unde
 veniet auxilium meum? JT. sim. Gej. *לְעֵלֹה* interroga-
 tive fumitur Gen. 29. 4. & 42. 7. Num. 11. 13. Jos.
 9. 8. & omnibus aliis locis præter unum Jos. 2. 4 r.
 2. *Auxilium* (Imò auxilium, Pi.) *meum* (sub. venit,
 vel, est, vel, fit, Ti. JT. Pi. &c.) à Domino; ità o. Ch. M.
 P. &c. *לְעֵלֹה* A conspectu Domini, Sy. à cum (vel,
 à coram, Ham.) Domino, Mo. Ham. i. e. Vel, 1. ab An-
 gelis præsentia Dei, qui coram Deo stant, & illis præ-
 sentibus, Deus præfens esse dicitur, eorumque ministe-
 rio beneficia piis conferuntur. Vel, 2. potius, à Chri-
 sto incarnato, cum quo Deus five Divinitas semper
 præfens est. Vel, 3. & immediatè, ab Arca, ubi præ-
 fens est. Corripit se; q. d. Cur huc illuc anxius re-
 specto, cum à solo Deo petendum sit auxilium t?
 3. *Non det* (vel, dabit, P. Mo. &c. vel, finet, five per-
 mittet, Ti. M.) *in commotionem* (vel, ad nutandum, Mo.
 vel, nutare, five vacillare, five labi, M. Ti. Ar. vel, va-
 cillationi, Sy.) *pedem tuum*; ità LXX, Mu. &c. *לְעֵלֹה*
לְעֵלֹה Nè permittat (vel, Is nè permittat, quæso, Pi.)
 dimoveri, &c. JT. Pi. Non concedet te tentari super vi-
 res v. Seipsum alloquitur x; vel, subditos suos, quos
 de benevolentia Divina certiores facit t. ¶ *Neque, &c.*
לְעֵלֹה Non, vel neque, dormitabit, Ch. Ar. M. P.
 Mo. &c. 72, pro 77 y. Nè dormitet, JT. Nè dormi-
 tet, quæso, Pi. i. e. tantillum cesset ab auxilio tuo z.
 4. *Non dormitabit, neque* (i. e. multò minùs a) *dor-*
miat] Argumentum à majori ad minus, ut Psal. 1. 1 b.
 Sensus, Jehova erit promptus ad auxilium tibi feren-
 dum c.
 5. *Dominus protectio tua, &c.* *לְעֵלֹה* Um-
 bra tua, M. Mo. P. &c. (sub. est, JT. Pi.) super, vel ad,
 (vel juxta, five prope, Mu. Gej. ut 72 fumitur Psal. 1. 3.
 & 81. 8. &c. d.) *manum dexteram tuam*, M. Mo. &c.
 Al. stans super, &c. P. vel, adstans tibi ad dexteram, Ti.
 Ad manum dexteram tuam afflitit, i. e. præstò est ad opem
 ferendam x; perpetuò tibi adest pugnanti, & dextera
 rem gerenti f. Dexteram, quâ tibi nunc pugnandum,
 defendet, cunctòsque ictus excipiet g. Al. obumbrabit
 te manu suâ dexterâ, Sy. Ar. adumbrabit tibi ad latus
 dextera tua, Ch.
 6. *Per diem sol non uret* (vel, feriet, five percutiet, M.
 P. Mo. JT. G. Ti. Ch. vel, lædet, Gej.) *te, neque luna*
per noctem] Ità o. Ar. &c. Sunt qui hanc versionem
 reprehendunt, quia Luna non urit, sed frigore nocet.
 Verùm frigus etiam urit. Hinc Poeta, —aut Boreæ
 penetrabile frigus adurat. Sed & vulgò dicimus, ar-
 bores nocturno frigore adustas esse h. ¶ *לְעֵלֹה*
 Non nocebit tibi, Sy. Ideo non percutiet te, Ti. sic Pi. Nec
 Sol calore i, nec Luna frigore k, (calor autem & fri-
 gus sunt morborum causa l;) vel, humectatione ni-

miâ m, de qua vide Macrob. Saturnal. 7. d. Mentione m Gej. sic
 autem solis & luna comprehendit tempus universum; G.
 q. d. Non nocebit tibi quicquam five interdiu, five
 noctu, five palam, five clam, infestans. Nec in prospe-
 ris nec in adversis tuo moveberis gradu. Hæc tamen
 cum exceptione crucis intelligenda esse docet Gen.
 28. 15. collat. cum 31. 40 o.

7. *Custodiat* (vel, Custodiet, Mu. Pi. &c.) *animam tu-*
am] i. e. Vitam p. Gej. P Mu.

8. *Custodiat introitum, &c.* *לְעֵלֹה*] *Egredi, vel*
exitum tuum, & ingredi, vel introitum tuum, Gej. Mu. sic
 Pi. &c. i. e. Vel, 1. expeditiones tuas bellicas, unde
 quis in urbem redit, confecto bello, Vide Deut. 28. 69. a Mu. ex
 Vel, 2. omnes vitæ actiones i, & instituta tua t. Acti- AE.
 ones tuas domi forisque prosperabit. Sic Num. 27. 17. r Mu. Pi.
 1 Reg. 3. 7. 2 Par. 1. 10 l. Faciet ut omnia tua nego- t Pi.
 tia feliciter cedant v. G.
 v Mu.

PSALM. CXXII.

ARGUMENTUM. Psalmus hic (ut omnes ferè In-
 terpretes existimant a) à Davide scriptus est, ut, a Mol.
 quoties ad solennes dies festos Israelitæ Hierosolymam
 convenirent, publicè decantaretur b. Inducitur hic po- b Mu. ex
 pulus sibi inter se congratulans quòd Domini ædem Mol.
 adeat, & ex occasione laudes urbis Hierosolymorum
 celebrans, eique optans omnia prospera c. Excitat eos c Mu.
 David ad gratiarum actionem, quòd Arca tandem sta-
 bilem sedem reperisset, & successio in Regno ad cer-
 tam familiam alligata esset; quibus testabatur Deus se
 Regnum suum in hoc populo deinceps stabile habitu-
 rum, &c. d. d Mol.

1. *Canticum graduum*] Hebr. *Canticum graduum Da-*
vidis, Mu. Gej. &c. Ità Davidem auctorem esse con-
 vincit Titulus *: & hinc conjicio reliquos graduum * Mu.
 hymnos Davidis non fuisse; nam alias supervaca-
 nea esset hæc inscriptio f. ¶ *Latatus, &c.* *לְעֵלֹה* Latatus sum, in, vel cum,
 his, five illis, (vel, inter eos, Pi. 2 inter, ut Psal. 35. 16.
 & 106. 27 g. vel, propter illos, V. Coc.) qui dixerunt, vel g Gej.
 dicunt, mihi, M. Mu. sim. Ar. P. Mo. vel, cum mihi di-
 cunt, Ti. sic Sy. vel, quoniam dixerunt mihi, Æth. vel, de
 eo quod dicitur mihi, JT. Heb. de dicentibus mihi, Jun.
 Delector eis qui me sic adhortantur, Ca. Sensus versùs,
 Lator inter eos qui dicere mihi solent, & hortari, ut ab
 ædibus meis regis ad Tabernaculum, &c. h. Inducitur b V.
 unus aliquis adhuc in itinere sibi ac viæ comitibus con-
 gratulans, quòd in ædem Domini proficiscantur i. So- i Mu.
 lebant Israelitæ hoc versu uti in via, cum in festo Pen-
 tecostes primitias ad Templum deferrebant, &c. k. [De k Gej. ex
 quo vide, si lubet, Authorem, vel Seld. Syned. 1. 3. 13. Seld.
 203.] Item, Lator unâ cum illis qui lætum mihi affe-
 runt nuncium de extruendo in urbe mea, Jerusalem,
 Templo: cujusmodi dicentes erant Prophetæ Nathan,
 Gad, &c. qui se propediem ad Templum brevi exci-
 tandum ituros fore sunt professi. Confer 2 Sam. 7. 13,
 17. Psal. 78. 68 l. ¶ *Ibimus*] Confertim, quod i Gej.
 num. plur. indicat. i. e. Inter eos qui pio pectore pro-
 fitentur suam erga cultum Dei propensionem, &c. m. m Gej.
 Cum dicunt mihi, E captivitate liberi ibimus, &c. Eâ
 spe me sustento n. ¶ *l'et'et*] Eamus: ità se mutuo o Mar.
 hortantur, ut Deut. 33. 19 o. a.

2. *Stantes, &c.* *לְעֵלֹה*] *Stantes fuerunt*
pedes nostri in portis tuis, Ch. M. P. o. Mu. Mo. &c. sci-
 licet ante captivitatem: aut, Præ cupiditate videmur
 nobis jam stare p. Meminimus nos stetisse olim in por- p Mar.
 tis Hierosolymæ, five contemplantes pulchritudinem,
 &c. five, quòd præ turba confluentium non possemus
 ingredi q. Steterunt, &c. Ti. Astant, Ca. Verto, Sta- q Mu. AE.
 bunt, ratione præced. 72. Vel etiam, habitâ ratione in Gej.
 verbi 72, retineri potest præter hoc modo, Gavisus
 sum cum fidelibus, postquam dicto respondit factum,
 ità ut constiterint nostri pedes intra portas tuas, o Jern-
 salem, non divagantes per excelsa aut loca alia, ut an-
 tē, prout Arca locum mutaret. Sed præfero futurum r. r Gej.
 Quòd

Quod consilium, &c. JT. Sisteant enim se, &c. Ar. Nam consilium, vel potius, stare possunt, ut continetur mimesis. Stantes sint, &c. q. d. Conferamus nos ad Ecclesiam, & illic permaneamus. Stantes erunt, ut referatur ad Jerusalem, typum Ecclesie. Dicit, stantes, quia stantes orabant, tum Judaei veteres, (vide Gen. 18. 22. & 19. 27. Neh. 9. 3, 4, 5. Job. 30. 20. Jer. 15. 1. & 18. 20.) & hodierni, in testimonium, ut dicunt, spei de futura Resurrectione; tum Christiani: unde statio-num meminit Tertul. Vide Albaspin. observ. p. 23. Portarum verò meminit, quia per has in urbem, adeoque Templum, datur aditus: item quia in portis Templi habebantur conciones, Jer. 7. 2. & in portis urbium judicia, quorum hic mentio vers. 5. Quamquam non tantum valet in, ac si terminus esset, seu locus ubi subsisterent, sed & intra, &c. [JT. & Pi. vertunt, intra portas tuas.]

3. Jerusalem, &c. ירושלים העיר הקדושה. Jerusalem (vel, O Jerusalem, Pi. Gej.) edificata, (vel exstructa, Ca. optimè constructa, JT. Heb. constructissima, Jun. vel munita, Sy. vel, edificata est, Ti. vel, quae edificatur, o. Eth. P. Ch. sim. V. Mu. nim. eleganter; vel, quae edificata es, Pi.) civitas (vel, ut civitas, P. Mo. o. Sy. Ar. sic Ca. Pi. &c. vel, & velut civitas, V. vel, ut sit civitas, Ti.) quae juncta, five conjuncta, vel compacta, vel coagmentata, est sibi (vel, inter se, JT.) una, vel simul, vel pariter, P. Mo. Mu. Ca. Gej. Vel, 1. pulchro aedificiorum ordine: q. d. Quae non jam, instar vici, domunculis hinc inde dispersis, sed connexis & coherentibus aedificiis, constat, quibus tota sibi veluti est conjuncta. Vel, 2. optimè instituta civium unitate: In qua simul consociantur homines, Ti. Concors, & ideo duratura. Mutatio personae, q. d. Stabimus, inquam, in portis tuis, O Jerusalem, cujus aedificatio est absolutissima, & quae es veluti urbs cujus cives unanimiter vivunt. In repetitione vocis Jerusalem anadiplosis est. [Ar. versum sic reddit, Jerusalem, inquam, constructa, velut urbs, cujus societas concors est.] Heb. Planè civitas cui coagmentatum est pariter: i. e. Non, ut antè, structurà oppidorum, Religione & administratione differens; (nam tria fuerant oppida; Religio verò & administratio duplex, populi Dei, & Jebusaeorum: sed omnibus modis coagmentata; junctis oppidis, hoc versu; Religione animorum, sequente; & singulari administratione, v. 5. Respicit hæc phrasis situm urbis, cujus solum erat valde inaequale, urbs inferior erat obscura & aperta, urbs superior five arx in colle munita erat, quæ recepta, David totam urbem univit, 1 Par. 11. 7, 8. Hierosolymam supernam Judaei hinc eliciunt. [Ch. sic reddit, Jerusalem, quae edificatur in firmamento, tanquam civitas quae conjuncta est sibi ipsi pariter in terra.] & in ירושלים non est similitudinis, sed veritatis; q. d. Jerusalem revera talis est. Sic accipitur Num. 11. 1. Deut. 9. 10. Job. 24. 14. &c.

4. Illuc, &c. וְלָךְ. Triplex adfertur ratio præced. cur nim. tam amplè facta sit Jerus. Prima, hoc versu. [Variè reddunt.] Quia illuc ascendunt, vel ascenderunt, Mo. Ch. Ar. M. P. sim. Mu. Quid, five Quorsum, (vel, Ad quam, Ti.) ascendunt, JT. Pi. Gej. Ti. Ter quotannis, juxta Exod. 23. 14, 17. Tribus; ita M. P. Mo. Ch. Ar. &c. Testimonium, &c. וְלָךְ. Testimonium Israel, o. Mu. vel Israelis, M. vel Israel, Mo. V. sub. quod sint populus Dei. Vel, sequentibus jungitur, Testimonium Israeli ut celebrent nomen Jehovah; i. e. quod testatur Israellem debere laudare Jehovah. Quod fuit testimonium, h. e. præceptum, seu mandatum, ei datum, scil. ut ascenderent ad celebrandum, &c. Secundum jus, vel statutum, vel testimonium, Israeli, Gej. Ham. T. sub. datum, Gej. Ham. quod importat. Ex obtestatione quæ Israelitæ obstricti sunt, Ti. Ex edito Israelitis oraculo; i. e. ut eis oraculo præceptum est P. Exod. 23. 17. h. e. Ascendunt, non temere, vel superstitiosè, vel incerto tempore; sed ut præceptum, &c. Ellipsis & sign. testari, item admonere; & וְלָךְ, testimonia, idem valet quod statuta & judicia, Deut. 4. 45. & 6. 20. Alii, ad testimonium, &c. JT. Pi. Gen. Me. i. e. in locum five domum testimonii Israelitici populi; h. e. ad Tabernaculum, five Arcam. Testi-

monium synecdochicè ponitur, pro testimonio Dei de ratione cultus sui; & metonymicè, pro Arcâ, quæ testimonium vocatur Exod. 16. 34. propter Tabulas foederis in ea conservatas, quæ testimonium vocantur Exod. 25. 16. Gen. sim.

5. Quia, &c. וְלָךְ. Quia ibi federunt, vel sedent, five confidunt, (vel constituta sunt, M. collocata sunt, P. Ti. Mu. insidentur, Coc. manent, Gej.) solia, five throni, (vel sedes, o. P. Ti. &c.) juris, JT. vel, ad judicium, five pro judicio, M. P. Ti. Mo. &c. tribunalia judiciaria, Ca. Tribunalia ad jus cuique reddendum. Sedent, h. e. stant, vel manent, five posita sunt; activum pro passivo, ut Psal. 36. 3. Al. confidunt (scil. Judices, impersonaliter dictum,) in thronis judicialibus, Pi. Ibi est Synedrium majus, five Senatus 72, qui de majoribus causis cognoscebant. Sedes, &c. וְלָךְ. Solia (vel tribunalia, Ca.) domus, vel domus, Sy. M. P. Mo. Ca. &c. vel, super domum, o. Ar. q. d. Ibi est Regia sedes stirpis Davidicæ. Ibi solia regalia Davidis constituta sunt, in quibus omnia ex summa æquitate instituuntur & judicantur P. Sensus versus, Ibi est magnum Synedrium jus dicens toti Regno, quod est velut domus David. Dicit, throni pro domo, five familia, &c. in plur. vel, quod throni regales cum demortuis Regibus combusti sunt, teste Maimonide; vel, quod judicia quævis intelligit autoritate regiâ instituta.

6. Rogate quæ ad pacem sunt Jerusalem, sic o. i. e. salutaria: וְלָךְ. Orate, five Precamini, five Postulate, five Rogate, (scil. à Deo,) pacem, Sy. Ar. P. Mo. &c. vel, felicitatem, Ti. vel, pro pace, Ch. M. Orate pro salute ac prosperitate ejus. Quærite pacem & felicitatem ejus, quia ab illa pendet totius Regni pax. Quotquot mihi dicitis, Ad Templum ibimus, v. 1. ibi (quin etiam & domi & ubicunque fueritis) orate pro pace Jerusalem. Abundantia, &c. וְלָךְ. Quicquid erunt diligentes te, Mo. Ac bene sit iis, Ti. Prosperere, vel Feliciter, agent, M. P. V. Mu. Tranquilli, five Pacifici, sint, Coc. Gej. sim. Ch. Sub. dicendo, vel dicentes; est enim mimesis. Dicentes, Prosperitate fruantur, Pi. Sint, inquite, affluentes, Sy. Salvi ac beati sint.

7. Fiat (vel Sit, M. P. Mo. &c. Sit, inquite, Ti.) pax in virtute tua; ita o. Eth. וְלָךְ. In exercitu tuo, Ch. Sy. He. in V. sim. Ar. in antemurali tuo, M. P. Mo. &c. est, fossa ambiens murum. In præmunitione tua, JT. Pi. intra tua propugnacula, Ti. sim. Gej. Abundantia (vel tranquillitas, Ch. Mo. JT. Pi. prosperitas, P. Ti. felicitas, M. Ca.) in turribus (vel palatiis, M. P. Ti. Mo. &c. vel prætoriis, Ch.) tuis; ita o. וְלָךְ. Prosperitas in palatiis tuis, i. e. aedificiis privatis & publicis: non enim ex fastu, egenorumve contemptu, palatiorum meminit David, sed quia salus magnatum ad inferiores etiam diffundere se solet & debet.

8. Propter fratres meos & proximos (vel socios, Ch. Mo. vel amicos, JT. Pi. Ti. cognatos, Ca.) meos; ita Sy. M. P. &c. וְלָךְ. Sic cohæret; Dicentes quisque, Propter fratres meos, &c. i. e. Tuorum civium causâ, quos ego in fratrum & proximorum loco habeo, precor nunc, & precabor, tibi omnia fausta. Non propter mundanum splendorem aut commoda, sed propter incolas tuos, qui fratres mei sunt & ortu & Religione, talia precor. Loquebar (vel loquar, five eloquar, nunc, Sy. M. P. JT. Pi. Ch. Mo.) pacem de te; ita o. sic Sy. P. vel, in te, Ch. M. Mo. Gej. i. e. intra te: vel, pax sit in te, JT. Pi. וְלָךְ. Loquar quod tuam felicitatem concernat, Ti. paci tue consulam, Ca. locutus sum pro te pacem; Ar.

9. Propter domum, &c. Quæ videlicet apud te sedem obtinet.

PSALM. CXXIII.

ARGUMENTUM. Psalmum hunc non Davidis esse conjiciunt, quod nihil hic admiscet, ut aliqui solet, de privatis suis molestiis & injuriis, &c. Scriptus à pio aliquo Vate videtur, vel, in exilio Babylonico; vel, sub tyrannide Antiochi. Pingitur hic facies Ecclesie qualis semper est in hoc mundo: Exerceri

Exerceri ea solet, hinc, acerbissimis persequutorum suppliciis & tormentis, illinc, (quod multo gravius ferunt viri pii,) contumeliis & irrisione Epicureorum, &c. Est in hoc Psalmo & precatio pro liberatione à superbis hostibus, & actus fiducia in Deum d.

1. *Ad te levavi, &c.*] Vel, *levo*, Mu. &c. i. e. A te peto & exspecto opem *. Quia omnia mihi in terris sunt infesta, ad te unum confugio f. Psaltes hic loquitur modò in sing. modò in plur. quia loquitur in persona captivorum g.

2. *Sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum,* "וְכַדְמֵי"] *Ad manum dominorum suorum*, JT. Pi. Mu. P. &c. sub. *spectant*, JT. vel, *directi sunt*: ellipsis verbi relati h.

Ad manum, i. e. vel, i. ad gestus, nutus & significationes, &c. ut eis promptissime ministrant i. Hinc Plaut. in Aulul. *Edico tibi ut hujus oculos in oculis habes tuis*: & Terent. Adelph. act. 2. scen. 1. *Caveto nunc jam oculos à meis oculis unquam dimoveas tuos* k.

Vel, 2. ad largitionem, dona & victum, ut ab eis aliquid accipiant l. Vel, 3. ad opem m: ad fidem & defensionem, &c. ut oppressi à potentioribus opem ab eis consequantur n.

Manus est organum defendendi, propulsandi, &c. Mancipia olim, quamvis læsa, ulcisci se minimè poterant, imò nec telum gestare poterant; ideo ad heros confugiebant, &c. o. Vel, 4. *ad manum*, illam scilicet quæ ipsos cecidit & verberat: q. d. Servi, quum vapulant, ad quem respiciant habent neminem, nisi eosdem à quibus vapulant, si quo pacto illos exorare possunt ut manum abstineant, &c. ita & nos neminem præter Deum, &c. p.

Huic interpretationi melius quàm præcedenti [ad opem, &c.] conveniunt illa, *donec misereatur nostri*; juxta illam enim dicendum potius foret, *donec ferat nobis opem*: Solent enim heri, ad primum fervorem clamorem, si quis eos pulset, spontè accurrere, nec opus habent servi ad misericordiam eos commovere q.

Heri potestatem habebant non solum imperandi, sed etiam castigandi; quorum prius per oculum vel linguam, posterius autem per manum, exprimi solet. Est autem argumentum hoc mitis & patientis & curabilis ingenii. Confer Esa. 9. 13. *non convertunt se ad illum qui percutit ipsos*. Favet huic sensui sequens precatio pro misericordia Dei, quæ convenit ei qui est sub ferula Dei r.

Al. *Ad manum dominorum* nihil aliud valet quàm, *ad dominos* s. ¶ *Donec misereatur nostri*; ita o. M. P. Mo. &c. "וְכַדְמֵי"] *Donec benefaciat* (vel, *gratiam fecerit*, five *exhibuerit*, JT. Pi.) nobis, Ti. i. e. liberaverit à præfenti miseria t.

Ostendit hoc perseverantiam in precibus, ut Luc. 18. 2, — 7 v. & spei continuationem, ac voluntatis nostræ resignationem, quâ nihil Deo præscribimus, sed patienter horam à Deo præfinitam exspectamus. r. ¶ Autem tempus sequens non excludere, quasi post impetratam gratiam nolint amplius intueri Dominum, sed idem includere, ipsa rei evidentia docet *. Vide Psalm. 110. 1. Esa. 46. 4. Matt. 28. 20. Act. 3. 21. Rom. 5. 13. 1 Tim. 4. 13 v.

3. *Quia multum* (vel *valde*, Ti. Pi.) *repleti* (vel *satiati*, five *saturati*, Ch. M. P. Ti. Mo. &c.) *sumus despectione*] Ità Mo. P. Ch. &c. vel *contemptu*, M. Ti. V. Pi. *ignominia*, V. Contumeliis, quâ realibus, quâ verbalibus, ob honorum opumque pristinarum ablationem, &c. z. ¶ "וְכַדְמֵי"] *Quia multo sumus contemptu saturi*, Ca. quia satis est, saturi sumus contemptu, JT. r. ¶ *adverbialiter* ponitur a. r. *multum*, i. e. vel, multo tempore b, vel, abundantiam ignominia denotat. Metaphora à copiosa ventriculi oppletionem usque ad molestiam & fastidium, imò non raro vomitum, &c. c.

4. *Quia multum*, &c. "וְכַדְמֵי"] *Quia multum*, five *Plurimum*, (vel, *Multo jam tempore*, Ti. vel, *Magna saturitate*, V.) *satiata*, five *saturata*, est (vel, *tadio affecta* est, G. vel, *satiata est ipsa*, A. M. vel, *satiata est sibi*, Mo. V. A. Coc. Gej. r. sibi redundat, ut Psal. 120. 6 d.) *anima nostra* (quâ voce malorum gustus intimus, accuratus, adeoque molestissimus, indicatur *,) *subsannatione*, five *irrisione*, (vel *opprobrio*, G. Mu. Ch. vel, *hæc ipsa subsannatione* notoria quæ, te inspectante, nos hæcenus afflixit, affligitque hodie; hanc enim emphasin habet n præ-

fixum f,) *pacatorum*, five *tranquillorum*, (vel *abundantium*, G. opulentorum, M. Ti. Ch. Al. *subsannatione*, subsannatione, inquam, opulentorum, P. K. in Mu. desideratur alterum yz fine n, quia nomen cum n emphatico non solet construi cum nomine gen. casus g,) *despectione* s AE. & K. (vel *contemptu*, ut vers. præced h. *contumeliis*, Coc. vel, in Mu. & despectu, G. & contemptu, M. Ti.) *superborum*, Mo. &c. h V.

Quorum animi multa sunt opulentorum derisione, fastuorum contemptu, saturi, Ca. Sed quia Merca compositum in yz videri possit sequens yz n à præcedentibus dirimere, sic verti potest, *Multum profecto saturata est anima nostra*; hæc ipsa autem insulatio est opulentorum, hic ipse contemptus est superborum, h. e. ab utrisque proficiscitur, iisdemque tanquam proprium quarto modo adhæret: nam per n enunciari solent ea quæ alicui sunt propria. Accentuationem hanc & constructionem observavit Vulgatus i, [qui sic reddit,] *Quia multum repleta est anima nostra*: (scil. malis k; vel, sub. despectione, per Zeugma l,) *opprobrium* (vel *derisio*, Gen. sub. vel, *sumus*, vel, *sit*, Mar. Gen. five *rependatur*, Gen. ex Chrysoft.) *abundantibus*, & *despectio superbis* m. Plu-

rimam saturata est anima nostra: ista sanna tranquillis ipsis, iste contemptus obveniat superbis, JT. qui, suæ tranquillitati confidentes, eâ abutuntur, & superbe ludificantur nos. Imprecatio in hostes Ecclesiæ n. "וְכַדְמֵי", n Jun. propriè *tranquillus, securus* o, per metonymiam significat *divitem*, (quia tales plerumque tranquille vivunt; unde o. vertunt, πλέσων, Esa. 32. 9. & 33. 20 q.) vel *insolentem*, contemptorem aliorum, quia quies & tranquillitas tales efficit homines. Πλέτθ' ὑβριστὸς ποτὶ, inquit Aristor. in Rhet. i. e. *Divitiæ reddunt homines insolentes*, &c. r.

Per *tranquillos* notat Psaltes hostes, homines, ut plerumque sunt impii, omnibus rebus affluentes: quos & *superbos* appellat, quia opes factum gignunt, &c. t. ¶ "וְכַדְמֵי" est vox composita ex "וְכַדְמֵי", *superbi*, & "וְכַדְמֵי", à "וְכַדְמֵי" affligere, atque ita significat *superbos oppressores*; unde Chald. per duo verba reddit, *despectorum & superborum*. [Sed videndum annon r. despectorum respiciat præcedens "וְכַדְמֵי", quod aliter non reddit Chald.] Al. Quia r. "וְכַדְמֵי" excellentem personam denotat, unde R. Shererah Gaon, R. Sa-

adiah Gaon, &c. & quia "וְכַדְמֵי" sape in bonum sumitur, locus sic verti potest, *Anima nostra admodum repleta est irrisione tranquillorum, & opprobrio excellentium*; ut irrisio & opprobrium passivo sensu sumantur, quæ scilicet [non aliis inferunt, sed] ipsi ab aliis patiuntur t. ¶ "וְכַדְמֵי" in bonum sumitur, Jes. 32. 18. & 33. 20; in malum, Job. 12. 5. Amos. 6. 1. Zach. 1. 15. r. "וְכַדְמֵי" est à "וְכַדְמֵי" emittit, & 3. radicalis n transit in i; sicut in "וְכַדְמֵי" superiores, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v.

50 *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v.

¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v.

¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v.

¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v.

¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v.

PSALM. CXXIV.

ARGUMENTUM. Titulus ostendit Psalmum esse Davidis. Compositus est post devictos, vel Philistæos, 2 Sam. 5. vel Ammonitas, 2 Sam. 10 a. vel, post liberationem suam à manu Saulis, deinde & Absalom, &c. b. Est carmen gratulatorium c, quo & David agnoscit d, & Israelitas hortatur ut agnoscant, se solum Dei ope servatos esse, &c. *.

1. *Nisi*, &c. "וְכַדְמֵי"] Imperfecta est hujus versiculi & sequentis oratio, & pendet à sequent f. [Sic vertunt:] *Nisi Dominus qui fuit nobis*, Mo. vel, *quod fuisset pro nobis*, A. *Nisi Dominus adfuisset nobis*, M. JT. Pi. Ca. Præfixum w redundat g. *Nisi quod Jehovab fuit nobiscum*, P. Obscuro admodum & imperfecto sensu, præterquam quod hypallagen constituerit, "וְכַדְמֵי", pro, "וְכַדְמֵי", quâ nihil opus h. *Nisi Dominus fuisset inter nos*, Ar. *Nisi fuisset Dominus* [pro quo v. 2. *verbum Domini*] *qui fuit in auxilium nostrum*, Ch. *Nisi Dominus, qui præsto nobis est*, juvisset, Ti. *Nisi Dominus surrexisset pro nobis*, Sy. Absque Jehovab, qui fuit noster, Coc. r. w præsupponit ellipsin verbi in antecedentibus i. *Nisi Dominus* (sub. *fuisset*, vel, *existisset*, V. Gej. Di.) *qui fuit nobis*, vel *nobiscum*, V. Gej. i. e. pro

¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v.

¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v.

¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v. ¶ *superiores*, ex "וְכַדְמֵי" ascendit v.

- ^E V. i. e. pro nobis; & à parte nostra ^k: vel, qui adfuit nobis, vel, quem habuimus; i. e. Nisi Dominum habuiffemus: quum enim habendi verbo careant Hebræi, efferrunt id per verb. subst. fequente dativo; ut & Latini, est nobis pater, pro, habemus patrem ^l. ^l in וְנִי valet, vel, pro, ut commodum notet, sicut Exod. 14. 25. Num. 25. 13. Jud. 6. 31; vel, cum, ut auxilium notet, ut Gen. 31. 42. Nisi וְנִי fuisse mecum, &c. Psal. 118. 6 ^m. Notatur præsentia non nuda, sed gratiosa & operosa, &c. ⁿ.
- ^l Di. 2. Nisi, &c.] Repetitione significat non semel adfuisse Deum ^o. Quum exurgerent (vel insurgerent, M. P. JT. &c. in surgendo, Mo.) homines (per contemptum hostes sic vocat, q. d. homines nihili, & nihil aliud quàm terra P.) in (vel super, Mo. vel adversum, M. P. Pi. &c.) nos, וְנִי בְקוֹם עָלֵינוּ תוֹ קוֹם fequente וְנִי hostilitatem infert, ut Jud. 9. 18. Psal. 54. 5 ^q.
- ^l Mu. 3. Fortè, &c. ita ^o. וְנִי בְלָעוּנוּ] Tunc (vel, Certè, Ar. vel, Jampridem, Ca.) vivos deglutiissent (vel devorassent, M. Ca. sim. JT.) nos, Ch. Sy. P. Ti. Mo. &c. instar feræ bestiæ ^r, vel balænæ, Jon. 2. 1. vel, ut mare Pharaonem, Exod. 14. vel, terra Korachum, &c. Num. 16. Pios confert ovibus innocuis; hostes lupis, urfis, &c. ^t. Cum irasceretur (vel incalcesceret, Ch. sim. JT. Pi. Gej. vel astuasset, Sy. sim. Ar. vel fremeret, M.) furor (vel ira, Sy. JT. vel natus, Pi. sic Mo.) eorum in nos; ita ^o. P. וְנִי בְחִירוֹת אֶפְסָם] Quum ira in nos astuarent, Ti. Infinitivum, in excandescere eos; vel, in excandescendo eis. Q. volunt esse nomen, verrentes, in inflammationibus, vel excandescentiis, ira sua, i. e. dum exardesceret, five excandesceret ^t.
- ^l V. 4. Aqua, &c. וְנִי שִׁטְפוּנוּ] Aqua (vel, illa aqua, JT. vel, ut aqua, Ti.) inundassent (vel obruissent, Ch.) nos, M. P. Mo. Pi. &c. Torrentem, &c. וְנִי עֲבַר וְנִי] Torrens (& torrens, Ti.) transisset, vel pertransisset, super animam nostram, Sy. Mo. Pi. M. P. &c. Innuitur animæ ablatio per suffocationem in aquis ^v. Al. superasset caput nostrum, Ti. vel, animam nostram; i. e. nos merisisset ^x. Actum de nobis penitus fuisset, ut in subitis aquarum irruptionibus, &c. וְנִי נַחֲלָה est masc. cum הַ paragogico, ut patet, tum ex accentu in penultima, tum ex verbo masc. עֲבַר fequente ^y.
- ^l Gej. 5. Pertransisset, &c. וְנִי עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ הַיָּמִים הַיְדוּשִׁים] Est hic enallage numeri inter עָבַר & fequens יָמִים ^z. [Hinc variant.] Tunc transisset (vel, Tunc, inquam, transisset, P.) super animam nostram, aqua tumida, Mo. vel, aqua, nempe superbi illi homines, Pi. vel, flumen aquarum intumentium, M. vel, aqua illa superba, P. vel, hæ ipse aqua superba, five elata, Gej. Aquas superbas vocat magno impetu fluentes, vel tumidas; ac subito inundantes; quibus etiam hostilem impetum significat: q. d. Tunc hostium petulantium sævitia intolerabilis nos inopinantes oppressisset, ac totos vastasset ^a. Jam aqua tumida superasset animam nostram, Ti. Tunc superavisset nos torrens aqua superbissima, JT. Jampridem nos impotentes obruissent aqua, Ca. Tunc transivisset super animam nostram aqua, protervi scilicet, וְנִי מִי, sese elevantes ad opprimendum alios ^b. Tunc transivisset super animam nostram, (intellige וְנִי מִי ex versu præc.) nempe tumentes, vel superba, aqua, quæ torrenti opponuntur. וְנִי מִי, quod sign. vel intumescere, vel bullire, velut aqua in olla super ignem posita, unde ad alia transfertur; vel, ex usu Arabic. crescere, five abundare ^c.
- ^l Ham. 7. Sicut passer, &c.] Quæ nullâ ratione se expedire potest, nisi si fortè rumpatur laqueus, &c. ^d.

PSALM. CXXV.

ARGUMENTUM. Psalmus est דְּאֻמְנִינִים, consolatorius ^a: habet enim promissiones dulcissimas de perpetuitate Ecclesiæ, & continua piorum defensione ^b. Hic Psalmus spectat ad dies Messiae ^c.

1. Qui confidunt in Domino (sub. sunt, P. Ch. &c.

- vel, immobiles erunt; M.) sicut mons Sion] Ità ^o. Ch. P. &c. Non commovebitur, &c. וְנִי לֹא יִשְׁוּעוּלֵם יִשְׁוּעוּלֵם] Non commovebitur, in seculum manebit, Mo. Non movebuntur, sed permanebunt æternum, Ti. vel, sed perpetuo morabuntur, Sy. Al. qui [nempe mons] non commoveatur, Ch. P. Coc. vel dimoveatur, JT. Pi. vel nutat, M. in æternum habitandus, Ch. in (vel, sed in, M. P.) seculum habitatur, Coc. vel permanet, JT. Pi. P. vel stat, M. qui perpetuo manet immobilis, Ca. Non nutabit, scilicet, vel, 1. mons Sion ^d: vel, 2. qui confidit, &c. ^e. [Alii cum prima voce sequentis versûs hæc jungunt, locumque sic reddunt,] Non commovebitur in æternum qui habitat in Jerusalem, &c. Eth. Vulg. Sed repugnant distinctiones in Heb. Sensus versûs, Sicut mons Sion immotus semper stabit, sic qui confidunt, &c. ^f.
2. In Jerusalem, &c.] Ità LXX, &c. [Quomodo illi cum præced. construunt, vide ad vers. præced.] וְנִי יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סְבִיב לָהּ] Jeruschalaim, montes circa ipsam, vel, in circuitu ejus, &c. Ch. P. Mo. &c. Antecedens cum suo relativo, pro, Montes in circuitu Jerusalem. Jerusalem montes habet per circuitum suum, M. Quemadmodum circa Jerus. sunt montes, Ti. sim. JT. Quod ad Jerusalem attinet, montes circa eam sunt, Pi. Et (vel, sic, M. JT. & sic, Pi.) Dominus (sub. est, M.) in circuitu populi sui] Ità ^o. P. Est in hoc versu comparatio implicita, ubi προτάσεως deficit particula, & loco προτάσεως adhibetur conjunctio copulativa ⁱ. Ut Jerusalem optimè munita est & cincta montibus; ita Jehova munit & tuetur populum suum ^k. Et montes Hierosolymam, & Jova suum populum circumdat hinc in sempiternum, Ar. Ca. Hierosolyma, montes sunt circa illam: sed Jehovah est circa populum suum, &c. q. d. Montes circumjecti Hierosolymæ fuerunt pro arcibus, & difficilis erat ad eam accessus propter profundas valles & alta præcipitia quibus cincta erat: Attamen valles expleri, & arces superari, poterant: Deus autem pios circumvallat, &c. ^l.
3. Quia non relinquet, &c. ita ^o. Legerunt וְנִי * : Quia, vel Nam, (vel Quare, Gej. ex Camp. Idcirco, ut plerumque Plal. 116. 10 ^m.) non quiescet (vel permanebit, Q. in V. sim. Pi. diu scilicet ⁿ, licet ad tempus premat ^o,) virga (vel sceptrum, Ca. V. &c. pectica, Ti. tribus, Sy.) impietatis, Ch. M. P. Mo. &c. (vel peccatorum, &c. Eth. Ar. sim. Sy. A. &c. Sic, superbia, pro superbis, Plal. 36. 12 P.) super sortem, vel sorte, justorum, Mu. Pi. Coc. Gej. &c. i. e. super possessionem, &c. ^q. Vox sortis electionem innuit ^r. Super sortem justorum, i. e. super justos ipsosmet, qui & ipsi fors seu hæreditas sunt, nimirum Dei. Confer Jos. 18. 11. 1 Pet. 5. 3 ^t. Vel, super sortem, &c. i. e. Ecclesiam ^t. Virga hîc imperium, five potestatem, sign. ut Plal. 2. 9 ^v. Occurrit objectioni ^x; q. d. Etsi Deus Ecclesiam finat aliquamdiu tyrannidi subiacere, nunquam tamen patitur opprimi ^y. Nullus tyrannus diu justis imperabit ^z. Unde simul Judæis hoc meritò obvertimus, super quorum sorte, h. e. Terra sancta, tamdiu mansit manetque, &c. quod id non fieret, si ipsi populus Dei adhuc essent ^a. Ut non, &c. וְנִי לֹא יִשְׁוּעוּלֵם יִשְׁוּעוּלֵם] Ut non mittant, five extendant, (h. e. nè admoveant ^b), — manus suas ^b V. iniquitati, vel, ad iniquitatem, Mu. Gej. Pi. &c. i. e. nè eam apprehendant, assumant, vel in ea acquiescant ^c. Manum extendere ad aliquid est, id arripere & usurpare; vide Gen. 3. 22. Exod. 4. 4: & manum extendere ad aliquem est, blandè invitare, aut honorificè excipere, Prov. 1. 24. item familiariter cum ipso conversari, Hof. 7. 5 ^d. Sensus, Nè fiant iniqui ^e. Nè pii tandem, fracti malis ^f, tentationum diuturnitate aut gravitate victi, per impatientiam, invidiam, aut prospera impiorum fortunæ conspectum ^g, vel, improborum dominorum exemplo corrupti, deficiant à Deo; & ad scelera, impellantur ^h, & levandis suis damnis media adhibeant illicita, populoque Dei indigna. Litera geminata in וְנִי מִי scelera grandia designat ⁱ.
5. Declinantes — in obligationes] i. e. Colligationes, conspirationes, contorsiones, &c. ^k. Heb. obliigationes, T. [Et sic olim lectum putat Mu. ut alibi notatur, licet locum in Authore non memini.] וְנִי מִי עֲקָרְנוּתָם] Et pervertentes tortuositatibus suis, Mo. Eos autem qui contorquent semitas suas, Sy. Declinantes autem in nequitiam, Eth. vel,

Gen. 1. *segyfantis*, o. quæ sunt *segyfantis*, ex Hesychio, strophæ, tergiversationes, laquei & apud Nazianzenum, nodi¹: vel, *strophæ* similitudines, Aq. in D. vel, *strophæ* obliquitates, Sym. & Quinta editio in D. vel, *deseguida* perversa, Th. in D. vel, *ad semitas obliquitatis*, Ar. vel, *post pravitates suas*, Ch. in V. vel, *in perversitates suas*, M. P. vel, *ad tortuosa*, G. Eos autem qui defleunt ad suas pravitates, Ti. sim. Ca. Sed eos qui defleunt tortuositates suas, Coc. Quidam, *declinare facientes* (vel *pervertentes*) *pravitatibus suis*, Q. in V. Alii, *pervertentes vias suas* *pravitatibus suis*: aut, *pervertentes vias suas*, ut ambulent in *pravitatibus suis*. Alii, *Et declinantes à via recta*, & *ambulantes in viis perversitatum suarum*, i. e. perversis quas elegerunt^m. Qui autem *inclinant animos suos ad itinera tortuosa sua*, JT. Vocem *itinera* suppleverunt ex collatione Jud. 5. 6. ubi est, *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ*. Sed videtur ibi esse syntaxis rectionis, *itinera obliquationum*, i. e. obliqua, & *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* esse nomen substantivum, à *לָקַח* obliquavit. Locum sic verto, Qui autem *inclinant* (repete, *corda sua*, ex v. præced.) ad (ellipsi *ad* *לָקַח*) *perversitates suas*ⁿ. Qui *declinant in obliquitates obliquissimas*: Geminatæ enim radicales significatum intendere certum est, ut *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* valde contorta, Deut. 32. 5; *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* perversissima, Prov. 21. 8. Vide & Num. 11. 4. & 21. 5. & c. Metaphoricè designatur hoc loco erronea tam credendi quam vivendi ratio². ¶ *Adducet*, & c. *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* Duceat (vel, *Ambulare facit*, vel *faciet*, P. Mo. V. projiciet, Ar. abducet, o. Æth. amandet, JT. abigat, Pi.) *hos*, vel *eos*, (sed redundat pronomen *eos*, more Hebræorum³), *Dominus cum operantibus iniquitatem*, P. Mo. o. Ar. sim. JT. Pi. & c. vel, *cum maleficis*: i. e. puniet eos ut maleficos^c: vel, *damnatos cum facinorosis*, Ti. Viæ nequitie, in qua petulanter ambulabant, opponit viam perniciæ, in qua ire cogentur, quæ ducit ad locum supplicii, & c. d. *Abducet eos*, vel, *abire faciet*, i. e. mori, ut 1 Par. 17. 11. collat. cum 2 Sam. 7. 12*. Deus eos *abire facit*, præbendò occasionem, non illuminando, non sanctificando, tradendo in reprobum sensum, animum in sceleribus & fortitudinem dando, modum & finem peccatis illorum ponendo^f. *Duceat in gehennam*, *pars eorum erit cum operantibus iniquitatem*, Ch. Sensus versus, Qui autem, cum sint intra Ecclesiam, ac veram fidem profiteantur, à recta via ad pravam defleunt, ad justas poenas haud secus abripiat Deus quam profanos & sceleratissimos consuevit. Mutat subito secundam personam in tertiam, quæ linguæ elegantia est^g. Qui autem *pervertunt* illas ipsorum vias quæ etiamnum *oblique* sunt, h. e. in impietate pergunt, & peiores indies evadunt, à Deo ejicientur, abire jussi in ignem æternum^h. ¶ *Pax* (i. e. prosperitasⁱ) *super Israel*^j, i. e. Super populum Dei^k. Sub. sit, vel, esto, Pi. Gej. vel, erit, Pi. Verus autem Israelita solidâ certâque fruatur tranquillitate^l. Vero Israeli, post omnes pugnas & afflictiones, tandem datur victoria & pax^m.

PSALM. CXXVI.

ARGUMENTUM. Psalmus hic non à Davide compositus est, sed ab alio quopiam à Babyl. reduce^a: à Propheta vel Doctore reduce, & c. b. Esdræ videtur esse, aut alicujus cœvi^c. Partes duæ sunt. 1. Gratulatur sibi de reditu in patriam. 2. Orat Deum ut cæteros captivos, qui scilicet Babylone remanserant, aut alibi terrarum fortè exstarent, velit reducere, jam satis malorum expertos^d. Quia redierat unica Tribus Juda, (qui tamen alii multi ex cæteris se adjunxerant,) nec illa plenè, petit ut Deus opus perficiat, & c. Quia verò intelligebat Propheta hanc, sicut & illam Ægyptiacam, liberationem umbram seu typum fuisse Redemptionis per Christum, in hujus spem pios erigit, & c. e.

1. In convertendo, & c. *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* Quam reduxit, vel redire fecit, (vel revocaret, Ca. ex V.) Dominus captivitatem (vel, captivos, Ca. Gej. vel, reversionem, sive reductionem, Pi. Gej. A.) *Sion*, Mu. P. & c.

Quam—restitueret in integrum, Coc. In reducere, & c. Gej. *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* vel, à *וְיִתְּנוּ* captivum abduxit^f, vel, à *וְיִתְּנוּ* reverti^g. Quidam vertunt verba hujus Psalmi à Pi. Gej. per futurum^h. Quam reducet, & c. fuimus, & c. h. e. b. V. certò erimus, & c. prophetico more præter. pro fut. Non enim præterisse eam cujus hîc fit mentio liberationem suadet v. 4. ubi pro ea maturanda oratⁱ. ¶ *Faci* i. Gej. *fuimus* (vel *fiemus*, Ar. *erimus*, Ch. Sy.) *sicut consolati* Ità o. (*וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ*) Ar. Æth. vel, *qui lætantur*, Sy. vel, *similes infirmis qui convalescerunt*, Ham. ex Ch. ut illi qui ex morbo subito sanescunt, G. Mai. in Ga. *וְיִתְּנוּ* sign. *convalescere*, Job. 39. 4. Esa. 38. 16^k. & apud Sy. N. T. interpretem^l. Certè gravis morbus, imò in Ga. quasi mors quædam, captivitas illa visa est; unde & *reductio* quasi *resuscitatio* dicitur, Esa. 26. 19. Ezech. 37. v. 11. 12. Dan. 12. 2^m. *וְיִתְּנוּ* propriè sign. *obesum*, indequè, *sanum & robustum*, & *athletico habitui corporis restitutum*; nec nisi figuratè valet *somniare*, Jer. 23. 25, & c. n. ¶ *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* Fuimus veluti somniantes, M. P. Mo. V. Mu. sim. JT. Pi. & c. videbamur nobis somnare, Ca. Intelligunt, vel, i. de dolore præterito, cujus memoria omnis avolaverat, ut somniorum imagines nocturnæ solent, præ gaudii magnitudine absorpta penitus & ex animis oblitterata. Confer Job. 20. 8. & Joan. 16. 21°. Videbimur nobis per somnium mala pertulisse, Ti. Vel, 2. de præsentis lætitiæ p. q. d. Tantum fuit & tam inopinatum bonum q, & admirabile, ut vix poteramus credere rem verè geri^r: videbamur nobis somnare eam felicitatem, & non reipsa cernere^t. Dubitamus ferè de maximis gaudiis, quasi quæ fidem superant^u. Vide Gen. 45. 26. Luc. 24. 11. Act. 12. 9^v. & confer Esa. 29. 7, 8*. Sic Liv. decad. 4. l. 3. de Græcis Romanorum benignitatem [insperatam] per præconem audientibus, Majus, inquit, gaudium fuit quam quod universum homines caperent: vix satis credere se quisque audisse: alii alios inveni mirabundi, veluti somni vanam speciem, & c. y. Sic Q. Curtius l. 4. de Abdolomino à terra farrienda ad Regnum evocato, Somnio similis—res videbatur: &, *Sarisne essent sani percunctabatur, qui sibi tam protèrve illuderent*^z. Ut dolor, ita & gaudium, vehemens stuporem veluti inducit, ut ipsi de rei veritate dubitemus².

2. Tunc repletum est, & c. *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* Sententia plana est: solum observa, *וְיִתְּנוּ* hîc, ut alias, convertere fut. in præter. Sic & Exod. 15. 1^b. ¶ *Tunc dicent* Ità Gej. & c. i. e. dicebant, Pi. Coc. sim. Mu. vel, dicitur; ut, tradant, Neh. 2. 7. pro, tradantur; querant, Est. 2. 2. pro, quærantur^c. Impersonaliter^d [dictum.] ¶ *Magnificavit Dominus facere* (vel, *faciendo*, Gej. sic Pi. vel, *ad faciendum*, V.) *cum eis*; ità o. M. Mo. & c. i. e. magnificè egit*: *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* Res maximas egit, & c. P. Ti. Magnifica efficit, vel effecit, opera erga istos, JT. Pi.

3. Magnificavit, & c.] q. d. Ac certè ità est ut dicunt, agnoscimusque mirum hoc beneficium^e. 4. Convertite (vel Reduc, Mu. Gej. & c.)—*captivitatem nostram*] Id est, ut cæteri nostrates captivi redeant^g. Sic, *captivitas*, pro captivis, Ezech. 11. 24, 25^h. ¶ *Sicut torrens*, & c. *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ* Sicut torrentes (vel *scatebras*, Sy. vel *rivos*, M. A. vel *lacus*, Coc.) *austri*, Ar. vel, *in austro*, sive *meridie*, o. Æth. P. M. Mo. A. Ang. Gej. vel, *in austrum*, Mu. Al. ut *torrentes austro*, sub. *siccis reducis*, V. ex Ti. Tanquam *fluenta*, & c. sub. ex membro præced. *reducens*ⁱ. Tanquam *validissimas* aquas *reducens in regionem siccam*, JT. [Locum variè explicant.] 1. Græci Interpretes sic; Reduc nos in tanta multitudine, ut imitemur torrentes abundantes flante Austro: is enim ventus & pluviis gignendis & nive liquefaciendâ torrentes plurimum auget^k. Sequuntur LXX, ubi legitur, *וְיִתְּנוּ עֵלֶיךָ*. Verùm *וְיִתְּנוּ* non ventum, sed *plagam australem*, significat, ut Jud. 1. 9. aut *terram siccam*, ut Jud. 1. 15^l. 2. Exhilara nos, sicut torrens flante Austro (qui, calore suo solvens glaciem, & c. copiam aquarum inducere solet,) terram convertit & exhilarat^m. Sicut convertitur terra quando erumpunt exitus aquarum tempore siccitatis, Ch. 3. Revoca nostros captivos annuum ritu meridianorum, Ca. i. e. ut olim ex Ægypto, cum quidem & meridianâ & siticulosâ regione fontem eis eliciuntⁿ. Eò enim videtur alludi, quando è petra eduxit torrentem^o.

4. Fac ut ceteri, &c. redeant, & desertam hanc terram replant; quod perinde erit ac si in Australem, adeoque arentem, plagam torrentes induceres. Ità summam folitudinem exprimit P. Si converteris captivitatem nostram, non minus erit facinus illud quam si in deserto squalido & exusto rivos facias currere aquarum. [Vel sic,] Sicut virtute tuâ in locis æstu Solis exsiccatis soles alveos aquis pluvialibus replere, qui planè modò erant arefacti atque vacui: ità nos etiam nostris restitue alveis seu sedibus prioribus, quæ hæcenus desolatae manserunt, restitue cursum pristinum, &c. Id erit nobis *tanquam fluente in terra meridionali*, Pi. i. e. gratissimum nobis erit *. Ut torrens reducit in terra sicca: i. e. & 1. celerrimè ac rapidissimè, de improvviso fluens, æstu siccante nives, &c. & 2. lætè & optatissimè, ut viatores refocillentur. *וְיִשְׂרָאֵל* propriè sign. *alveos*, ut 2 Sam. 22. 16. Psal. 18. 16. Esa. 8. 7. deinde, per metonymiam subjecti, *fluente*, vel *torrentes*. Confer Job. 6. 15. Psal. 42. 2. Porro, merides seu plaga meridionalis nominatur *וְיִשְׂרָאֵל*, i. e. *siccitas*, à qualitate adjuncta. Propheta gratiam Dei liberantis cum fluentis, populum verò cum terra siticulosa, comparat; & gratiâ Dei irrigari petit, quam nemo possit avertere. Notandum hîc, Egyptios terram suam, utpote siccam & siticulosa, aquis inundare solere, &c. quum autem æstu ætatis ea arefacta est, nec ulla humana suppetit spes, nix Æthiopie liquata copiam aquæ infundit, &c. Huc pertinet quòd Æthiopia *Auster* vocatur Matt. 12. 42.

5. *Qui seminant* (vel *seminabant*, five *seminaverunt*, P. JT. Pi.) *in* (vel *cum*, Ar. P. &c.) *lacrymis* (*lacryma*, Mo.) *in* (vel *cum*, Ar. P. JT. &c.) *exultatione* (vel *præconio*, Mo. jubilo, Sy. Ti. Pi. &c. *cantu*, Ca.) *metent*. Ità o. Æth. M. &c. vel, *messuri sunt*, Ca. vel, *metant*, ut sit continuatio prioris precatiois. *וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה* In hoc & seq. versu generalis sententia est, & proverbialis quidem, quâ significatur tristibus læta solere succedere: ideòque tempus esse ut miseri exsules, postquam tot mala sunt experti, libertati restituantur. Similitudo est ab iis qui, quòd annona sit cara, cum mœrore animi seminant. Accipiunt hæc ut verba, vel, 1. precantium; vel, 2. sperantium. Pii reductionem optantes semetipsos, confirmant exemplo *seminantium*, quibus adversa multa occurrant, ut venti aliæque aeris inclementiæ, &c. quæ lacrymas sæpe cient, maximè pauperculo agricolæ, qui ultra sementem vix quicquam domi retinet, incertumque messis proventum reputat, &c. Vel, 3. laudantium beneficium liberationis à captivitate: q. d. Nos, qui antè, in Babylone, seminabamus cum lacrymis, posthac metemus cum jubilatione. *וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה*

6. *Euntes*, &c. *וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה* *Eundo ibit* (vel *ibat*, Coc.) & *flendo*, M. Mo. Ca. Mu. &c. vel, & *flebat*, Coc. Hebraismus, pro, *Ire solet flendo*: Idem dicit quod præcedenti versu, sed aliis verbis. *Eundo ibit*, seminantium scilicet unusquisque; q. d. Non unâ id expediti potest itione, verum aliquoties in agrum modò exeundum, modò redeundum, donec omnia rectè fuerint curata. Imò addit etiam, & *flendo*, scil. *flebit*, i. e. indefinenter vel multoties flebit, ob ægritudines putà multiplices quarum meminimus. *Indefinenter* quidem

ambulat sator cum fletu, Heb. *Ambulando ambulabit & flendo*. Futurum notat actum continuum seu consuetum, & geminatio verbi notat frequentationem, ut Gen. 8. 7; & è sequentibus verbis, necnon ex collatione versùs præcedentis, subauditur nomen relatum, videlicet *וְיִשְׂרָאֵל sator*. Hæc verba sunt gnome five sententia generalis, ità ut sententia versùs præcedentis hîc confirmetur à genere, quòd ità naturâ comparatum est, ut agricola, qui cum lacrymis sevit, jubilet tempore messis, &c. *Ambulans ambulabit in fletu*, Ch. *Vadens vadit, atque plorat*, Sy. *Et cum ibant, fientes egressi sunt*, Æth. *וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה* *Mittentes semina sua*, ità o. *וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה* *Portans*, vel *ferens*, vel, *qui portat*, (vel, *quando portat*, Pi.) *pretium seminis*, vel, *semen pretiosum*, P. V. Mu. M. i. e. sementem magno pretio emptam, ob caritatem annonæ; quam portans spargit in terram dubio eventum. Vel, *acquisitum*, five pretio comparatum, h. e. pretiosum, *semen*; ut *וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה* *sementem seminis*; *וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה* *est seminatio*. Vel, *semen seren-*

dum, Pi. sim. A. Heb. *tractionem seminis*, Pi. A. Mo. Gej. i. e. per hypallagen, *semen tractionis*, (vel *sationis*, ut phrasis significat Amos. 9. 13 P.) h. e. semen è vase de collo suspenso extrahendum, & in agrum projiciendum. Vide Amos. 9. 13. Vel, *tractum seminis* vocat, propter fulci longitudinem in quem semen tractum spargitur. Vel, *vas seminis*, five *canistrum in quo est semen*, He. in V. sic Judæo-Ar. & Abu Walid in Ham. *traham frumenti*, Ch. in Ham. *Traba* autem est [vas] exigua molis five mensuræ, quæ rebus levioribus ferendis inservit. Significat itaque hoc loco *parum seminis*, & opponitur plenis manipulis, quæ in plaustris domum ferri solent. Sic *וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה* Job. 28. 18. probabiliter significat, *parum sapientiæ*. Verto, *parum seminis*. o. & Sy. & Ar. & Æth. vocem *וְיִשְׂרָאֵל* planè omittunt. [Alii hæc verba cum præcedentibus sic reddunt;] *Qui flendo it, carum semen ferens*, Ca. *Qui portat vas seminarium perget flendo*, Ti. *Qui portans acquisitum semen*, (i. e. aliunde comparatum prece vel pretio: sic notatur egentissimus agricola, & cum populo captivo comparatur *) *indefinenter ibat flendo*, JT. Nomen *וְיִשְׂרָאֵל* occurrit (præter Psal. 120. 5. ubi tamen proprium est,) hîc tantum, & Job. 28. 18. Radix est *וְיִשְׂרָאֵל* extrahit, vel protrahit. De mercibus propriè hoc dicitur, quæ ex loco aliquo extrahuntur, ut aliis dentur & aliò transferantur: item de femine, quod manu extrahitur è vase, ut humo mandetur. *וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה* *Veniendo* (vel *veniens*, Ch. & *veniendo*, P. atque *veniens*, M.) *veniet* (vel *venit*, Sy. Gej. i. e. certissimè frequentèrque veniet *) *in præconio*, Mo. *cum hymnodia*, Ch. *cum exultatione*, M. P. Sy. *At venient redeuntes*, &c. Ar. *rediturus est* (vel, *is omnino redeat*, JT.) *cum cantu*, Ca. Idem messis tempore it reditque domum lætus. *Venit autem domum alacriter cum jubilatione*, Pi. Heb. *veniendo veniet*. Geminatio verbi notat frequentationem vel desiderium: futurum rursus notat actum continuum five consuetum. In protasi *וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה* dicitur de ambulatione agricolæ in agro: hîc ergo sermo est de adventu ejus domum. q. d. Qui frequenter antehac, sementis tempore, ultro citroque commeavit tristis, etiam nunc frequentius longè ipsi excurrendum erit ob uberem in agro proventum, qui unâ vice auferri nequit. *Intrando intrat cum jubilo*, Coc. *וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה* *Portantes*, &c. *וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה וְיִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה* *Portans*, five *ferens*, (vel, *reportans*, JT. vel, *quando portat*, Pi. sim. Ch. vel, *qui portat*, Sy.) *manipulos suos*, M. P. Mo. Mu. &c. vel, *manipulos ejus seminis*, Mu. [Ti. totum hoc comma sic reddit, *Sed portans manipulos suos, subinde redibit cum jubilo*.] In his versibus futura per præsens sunt exponenda. Sensus, Piorum non erit perpetua tristitia: similes sunt agricolis, quibus sementis si fuerit tristis, messis erit suavissima. Putant hæc allegoriâ significari lætam messem pacis & ubertatis post reparatam non sine mœrore & afflictione Jerusalem. Significat pios, post molestias in hac vita exantlatas, aut hîc, aut in vita futura, largâ perfundendos esse consolatione. Confer 2 Cor. 9. 6. Gal. 6. 8, 9. Jac. 5. 7, 8.

PSALM. CXXVII.

AROUMENTUM. Hic Psalmus docet, nihil esse sine Deo suscipiendum aut designandum; alioquin quicquid agas non successurum: nullos hominum labores esse felices, aut consilia salutaria, nisi Deo adjuvante & benedicente. Id ostendit in utroque ordine, politico & œconomico, in quibus constituendis, conservandis, augendis atque ornandis, omnis hominum labor & cura occupatur: & confirmat exemplo sumpto à procreatione liberorum, quæ peculiare Dei donum est, & si illa cesset, mox ruent omnia, &c. Unde constat soli Deo adscribendum esse felicem reipublicæ vel œconomix statum. Hinc eleganter Greg. Nazianzenus, *ὁ θεὸς ὁδοῦν, καὶ τὴν ἐκείνου ὁδοῦν. ὁ θεὸς ὁδοῦν, καὶ τὴν ἐκείνου ὁδοῦν*. Hanc autem doctrinam Deus omnibus notissimam esse vult, ad corrigendam, tum superbiam & ingratitude nostram, tum etiam diffidentiam vanamque sollicitudinem.

1. Canticum graduum Salomonis, [שְׁלֹמֹנִי] Salomonis, Mu. Coc. Gej. ex Camp. Mar. ipsius Selomob, V. Is hujus Psalmi author erat; ad cujus nomen Fedidiab forsan alluditur v. 2. Sinita sit, est hoc compendium libri ipsius Ecclesiasti, ad describendam vanitatem mundanæ sollicitudinis sine benedictione Dei, ut in aliis omnibus, ita in liberis, &c. Al. Salomoni, vel, pro Salomone, five, in gratiam Salomonis, vel, ipsi Selomob, P. V. JT. Pi. &c. scil. inscriptum, à Davide d. Compositum à Davide ad instituendum Salomonem, ut Psal. 72. 1 f. ¶ Nisi Dominus edificaverit domum] Propositio Psalmi est, Omnes hominum labores esse irritos, nisi divinitus adjuventur: Eam distributione explicat in seq. [Domum variè accipiunt.] 1. Pro domo Dei, five Templo, quam frustra David extruere cogitavit, &c. 2. Pro domo artificiali; q. d. Frustrà artifices in extruendis ædificiis laborant, nisi Deus adjuvet, architectis sapientiam concedendo, structuram stabiliendo, successum largiendo: ut patet in turri Babil. & palatiis mundi, &c. quæ incendiis, procellis, terræ motibus fuere vexata & inhibita. 3. Pro domo naturali, quia mox v. 3. fit liberorum mentio. Frustrà erit omnis labor, si Dominus non extruxerit tam domum mansionis, quam familiam inhabitantem. Nisi Jova domum instruat, scilicet liberis. Edificare domum hic significat, suscitare familiam procreando liberos, & opes iis comparare. De utroque hic agit Psaltes; de opibus acquirendis, v. 2. de liberis, v. 3. ad edificare sæpe est, procreare & educare liberos, ex quibus domus, h. e. familiæ, edificantur. Vide Gen. 16. 2. Exod. 1. 21. Deut. 25. 9. Ruth 4. 11. 1 Paral. 17. 10, 11. item vers. 23, 24, 25. ¶ Nisi Dominus custodierit civitatem] Puta adversus incendia, hostium machinationes, aliave incommoda, quorum causâ vigiles, ut sequitur, adhiberi solent P. ¶ Frustrà vigilat, &c.] תִּשְׁמַר sign. vigilare cum cura & sollicitudine, &c. 2. Vanum, &c. שֵׁן לֹא מְשַׁבֵּחַ קוֹם מֵאֲחֵרֵי שֵׁן] Frustrà (vel, Vanum, M. Vanitas, Gej.) vobis (sub. est, M. P. Mu. &c.) maturantibus (vel diluculantibus, Glas. sim. Mo. Gej. vel, summo diluculo, Pi.) surgere, (q. d. diluculatoribus surrectionis, Glas. Heb. esse diluculantes surgendo, Pi. Al. ante lucem surgentibus, Mu. putà ad labores maturè capeffendos,) tardantibus sedere, P. Mu. Mo. &c. vel, diu sedere, P. Al. ut maturetis manè surgendo, & moram faciatis sedendo, M. quod manè surgitis, & serò quietem capitis, Ti. Al. qui manè surgitis, tardè sedetis, Coc. In vanum laborabitis vobis qui prævenietis manè ad perpetrandam vobis rapinam, qui moram faciatis atque sedebitis ad patrandum scelus, Ch. Vani sunt hi qui maturi sunt ad surgendum, & feri ad sedendum, Sy. Frustrà & summo manè surgitis, & tardè residetis, Ca. Tardè sedere, h. e. in multam noctem; scilicet ad acquirendum cibum, ut percipitur ex membro sequente *. Per subitam apostrophem opifices & mercatores avaros compellans, ostendit frustrà illos manè ob vile lucellum expergisci ad opus, tardè & in multam noctem sedere in opere & tabernis. Verùm non diuturna sessio, (qualis est eorum fortè qui agunt vitam sedentariam, tardèque à fella laborum recedant,) sed diuturna sessionis dilatio, usque ad seram noctem, hic describitur. Quod tardatis sedere; vacantes scilicet totà die operibus usque ad vesperam, serò sedetis ut quiescatis. Etiam si sursum ac deorsum cursitantes sedere recusaveritis. Sedere idem est atque, à labore quiescere, cum opponatur surrectioni ad laborem. Vide Psalm. 139. 2. Thren. 3. 63. Frustrà sint vobis qui summo diluculo surgunt, qui tardè sedent, JT. ¶ Qui manducatis, &c. אֲכָלְתֶּם לֶחֶם דְּעֵצִים] Edentibus (vel, edentes, Ti. Sy. &c. vel, vesci, Pi. qui vescantur, JT. videntes, Ca.) panem, five cibum, (vel cibo, JT. Pi. victu, Ca.) dolorum, M. P. Mo. JT. Pi. A. vel, cum doloribus, Sy. vel, laborioso, Ca. vel, cum doloribus partum, Ti. i. e. multis laboribus curisque conquistum. Sic, panis iniquitatis, Prov. 4. 17. h. e. impiè partus. Vel, panis dolorum dicitur cibus vilis; ut panis voluptatum, Dan. 10. 3. est, cibus delicatus. Comedentes cibos miserorum, in quibus laborarunt, Ch. Panem plenum ærumnarum, & maximis molestiis partum. ¶ Cum dederit, &c. ita o. Ar. אֲנִי לִדְרוֹ שָׁנָה] Antapodosis brevissima, ac

propterea obscurior. Variè explicatur, & satis obscure, quia omnes accipiunt pro similitudinis particula. Sic, vel Ità, dat, vel dabit, (vel concedet, Sy.) dilectio suo (i. e. dilectis suis, collectivè; charis suis, Sy. cuius homini pio: vel, fortè, Salomonem innuit, & alludit ad nomen ejus Fedidiab, i. e. dilectus Domini, 2 Sam. 12. 25. somnum, M. P. JT. Mo. Mu. Gej. A. Sy. Coc. [Sed variè hoc explicant.] 1. Sic, quemadmodum dictum est, Deus ædificat, & tutissimè ac in libera quiete custodit, eum quem diligit. 2. Ità connecte, Ut vos frustrà fatigamini, &c. sic Deus suis somnum & quietem concedit; non otiosis quidem, sed sic laborantibus, ut se inanibus curis haud excrucient, sed eventum Deo committant, & peracto labore suaviter dormiant. Confer Eccles. 5. 11. Sicut vanitas obruit laboriosos Auroræ anticipatores, &c. qui somno se privant: ità somnus è diverso debitus, jucundus, &c. conceditur piis, &c. Sic, ædificando & custodiendo eos, ac benedicendo eorum laboribus sine dolore. Comparatio facta per contraria; q. d. Ut frustrà laboratis qui bene manè surgitis, &c. quia nunquam eritis voti compotes: sic Jehovah dabit dilectio suo, five dilectis suis, somnum, h. e. omnimodam tranquillitatem: vel potius, in somno, five per somnum, [ut fit ellipsis & quæ frequentissima est;] i. e. citra laborem. q. d. Ut vos frustrà laboratis, sic citra laborem dilecti à Deo assequuntur quæ vos summo labore assequi non potestis. Deus suppeditat electis suis omnia necessaria quasi per somnum, qui non tam anxie laboribus vacant; sed quia pendent à Deo, habet Deus eorum, ut filiorum, curam. Laborandum quidem est, sed fructus laboris à Deo sperandus. [Alii & aliter reddunt:] & dicit, &c. o. i. e. quum, vel quandoquidem, dat ille, h. e. Deus—somnum, h. e. quietem, & vitæ solatium, & opes, &c. & significare non modò sic, (ut Judæo-Ar. accipit,) sed & quum, apparet ex frequenti usu & pro, hucusque, vel hætenus, ubi necessariò tempus denotat. Quum Deus interim charis hominibus somnum concedat, Ti. Aded ille dilectis suis somnum conciliat. Sensus loci, Frustrà laborat qui Deo charus non est; liberi quidem, [de quibus v. seq.] quorum causâ laboratur, proveniunt piis, quasi virgula divina, sine ipsorum sollicitudine. Al. Sanè (vel, nam certè, Pi.) dat (scil. Jehova, ex v. præced.) dilectio suo somnum, Di. Pi. i. e. quietem animi, quæ acquiescit in paterna Dei providentia & cura, &c. hic est asseverantis, idem quod & quomodo bene explicatur Psal. 68. 3, 5. Al. Sanè dat—in somno, Pi. Di. nempe unde vivat. Subaudi, & in, & & panem ex memb. præced. Alii & hic prorsus omittunt. Al. & etiam rectè, bene, significat, Num. 27. 7. 2 Reg. 7. 9. Quidni ergò hic vertamus, Bene dat dilectio suo somnum? i. e. Quum ii qui, Dei diffidentes, suo labori omnia tribuunt, somno rectè non fruuntur, manè enim admodum surgunt, & in multam noctem sedent; eam gratiam dilectis suis largitur, ut in paterna ejus cura & benevolentia recumbentes somno suo rectè fruuntur, ut qui sciant tam sollicito labore neutiquam sibi opus esse. [Huic concinit Chald. qui sic reddit, Convenienter verò & rectè dabit Dominus dilectio suo somnum.] Quia tamen hiulca nimis hoc modo evadit oratio, præfero priorem acceptionem, Sic, Ità, &c. 3. Ecce, hereditas (vel possessio, JT. vel donum, Æth.) Domini, filii] Ità o. P. Mo. &c. vel liberi, Ti. sub. sunt, Sy. M. Pi. &c. i. e. à Domino data. Genitivus Domini hic non tam possessorem, quàm boni autorem, designat: quo sensu Terra sancta dicitur hereditas, seu possessio, Dei, h. e. à Deo concessa Israeli, Exod. 15. 17. Levit. 20. 24. Liberorum quidem hereditas à Jova est, Ca. Significat non solum vi naturæ procreari liberos, sed à Deo præsertim contingere, non secus atque hereditas liberis à parentibus relinquitur absque ullo illorum labore. Confer Gen. 30. 1, 2. & 48. 9. & Prov. 19. 14. Merces (vel, & merces, five præmium, M. Ti. repete, Jehove, i. e. data à Jehova; & sub. est, JT. Pi.) fructus ventris] Ità o. P. Mo. &c. De sapientibus & piis filiis tantum hoc intelligendum est: unde Chald. locum sic reddit, Ecce, hereditas Domini filii recti: merces operum bonorum filii ventris. Fætus ventris præmio datur ab eodem,

eodem, Ca. Merces hinc, ut res ipsa docet, pro indebito ponitur beneficio. Vide ad Prov. 11. 18. Coh. 4. 9. & 9. 5. Porro, est hinc transpositio extremorum enunciationis, ita ut subjectum sit, *fructus ventris*, predicatum verò, *merces*, quippe quod latius est illo, &c.^k

^a Gej.

4. *Sicut, &c.* כַּחצִים בִּיר גִּבּוֹר כִּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים *Sicut* (vel, *Quales sunt*, Ca. sim. Ti.) *sagittæ in manu* (vel, *ad manum*, JT.) *potentis*, live *fortis*; ita, vel *sic*, (vel *tales*, Ca. sub. sunt, JT. Pi.) *filii juventutis*, live *juventutis*, M. P. Mo. Mu. ex He. & Hi. & Sym. & Th. sim. Sy. Ca. &c. i. e. in juventute geniti¹. Quales robustiores esse solent^m, utpote geniti quum vis genitalis adhuc fortior & vegetior est; qui etiam tantò diutius ab assidua parentum cura formari etiam possuntⁿ: cum qui filii homini jam seni nascuntur, per ætatem neque consilio neque operâ unquam utiles esse possunt^o. *Liberi in juventute obtingentes similes sunt sagittis manu validi viri missis*, Ti. His opponuntur filii senectutis, Gen. 37. 3 P. Alibi, *maritus juventutis*, Joel. 1. 8. cui quæ juvenis nupsit^q; &, *uxor juventutis*, Prov. 5. 18. Mal. 2. 15. Nonnullis בְּנֵי pleonasticum est, ut Psalm. 18. 45. *filii בְּנֵי*, i. e. *extranei*; & Psalm. 72. 4. *filii egeni*, i. e. *egenis*^r. Ità hinc, *filii juventutis*, i. e. *juvenes*^s. Sensus, Pueri bene instituti sunt optimum patris instrumentum, &c.^t. *Filii, &c.* magno sunt usui & præsidio ad propulsanda mala atque incommoda^v; vel, ad adversarios reprimendum atque perdendum^x. Discant hinc filii parentibus semper esse ad manum, eosque se debere protegere^y.

¹ V. G.

^m Mu. Gej.

ⁿ Ham.

^o G.

^q Gej.

^r Mu.

^s Mu.

^t Gej.

^u Ham.

^v Mu.

^w Mu.

^x Mu.

^y Gej.

^z Q. in

^{aa} Gej. Jun.

^{ab} Pi. & c.

^{ac} Jun.

^{ad} Mu.

^{ae} Pi.

^{af} Mu.

5. *Beatus vir*, ita M. P. Ti. &c. אֲשֶׁר הֵבֵר *Succensus*, live *Progressus*, viri, sub. erunt, Pi. *Qui implevit desiderium suum ex ipsis* Ità o. Æth. sim. Ar. Ità paraphrasticè reddiderunt, quum, *implere pharetram ex illis*, sit poetica expressio, pro, tot habere quot cupit². *Qui implevit pharetram suam illis*, Sy. M. P. Ti. JT. Pi. &c. *Pharetram*, i. e. domum^a; quæ est eorum receptaculum, in qua educantur & adservantur, donec emitti queant^b. Vel, scholam^c. *Non, &c.* לֹא יִבְשׁוּ *Non confundentur*, vel *pudescunt*, o. Ch. Æth. Ti. sim. P. M. Mo. &c. vel, *frustrabuntur*, Ca. Scil. filii illi^d; vel, parentes^e; vel, pater ille ac liberi^f. *Cum loquatur, &c.* כִּי יִדְבַּר *Cum loquatur*, JT. *Non cedent inimicis*, sed *superabunt ipsos*, & possidebunt portam inimicorum suorum, ut promittitur Gen. 22. 17. דֵּר *vertendum*, *perdere*, postulant exemplum simile 2 Par. 22. 9. & ratio allegoriæ, & constructio^g; quia scil. regit particulam אֲשֶׁר, quæ interdum nota est accusativi casus. At, contrà, דֵּר loqui reperitur etiam cum אֲשֶׁר cum, ut videre est Gen. 45. 15. Exod. 25. 22. *Cum locuti fuerint cum inimicis suis in porta*, M. P. Mo. Pi. sim. o. Sy. Ar. &c. *cum disceptabunt* (vel *contenderint*, Ch.) *cum adversariis* (vel *emulis*, Ti.) *in porta*, live *curia*, Ca. Ti. vel, *in porta domus judicii*, Ch. Defendentur à natis suis in litibus^h. Quum erit illis de honore aut capite disceptandum in foro seu judicio, seu, quum in jus vocabuntur: patris enim causam strenuè agent liberiⁱ. Nemo illi audebit injustas lites impingere præ metu tot ultorum. Hæc sunt spiritus Legis veteris^k. Sed hoc hausit G. ex Pelagii & Socini schola, ultionem in V. T. talem licitam fuisse, quæ nunc in N. T. est prohibita^l. *Porta* hinc est forum judiciale: nam in portis judicia exercebantur^m. Vide Deut. 21. 19. & 25. 7. Zach. 8. 16ⁿ.

² Ham.

^a V. ex He.

^b Mu. Mar.

^c &c.

^d Gej.

^e Chald.

^f Pi.

^g Ca.

^h Mu.

ⁱ Jun.

^j Jun. sim.

^k Glafs.

^l gram. 3. 3.

^m 30 328.

ⁿ Pi.

^o Ca.

^p Mu.

^q G.

^r Calov.

^s Mu.

^t Ham.

PSALM. CXXVIII.

ARGUMENTUM. Psalmus hic enumerationem continet præsentium felicitatum piorum ex benedictione Dei, &c.^a. Docet, virum pium in summa prosperitate victurum. Psalmus concluditur voto^b. Psalmus hic rectè subjungitur præcedenti, eumque quasi explicat & confirmat. Nam, ut prior Psalmus docuit Dei benedictione omnia fortunari, non nostro labore aut curâ: ità hic Psalmus docet quibus contingat illa benedictio, nempe timentibus Dominum. Est hic

^a Ham.

^b Mu.

Psalmus ἀνδράμιος λέγει, scriptus in laudem, doctrinam & consolationem eorum qui aut versantur in conjugio, aut id vitæ genus ingressuri sunt. Colligit initio omnia quæ molesta videntur in conjugio: qualia sunt, labores in quærendo victu pro tota familia; vinculum conjugale, quod virum quasi alligat, &c.; liberorum educatio, &c. His singulis addit benedictionem live promissionem, ut appareant leviora. Et in genere subicit in fine spiritualem promissionem, quæ faciliè omnes conjugii molestias lenit & vincit, benedictionem scilicet ex Sion, live Ecclesia^c.

^c Mol.

10

1. *Qui timent Dominum* i. e. Deum debito modo colunt: timor enim cultum denotat. Vide ad Ps. 25. 12. Coh. 7. 18^d. *Qui ambulant in viis ejus* Id est, ^d Gej. ab eo præscriptis^f. Qui rationem credendi & vivendi^g Pi. ex verbo Dei discunt, amplectuntur, observant^h. Priusⁱ Gej. membrum præcepta negativa, posterius affirmativa, respicit^j. Ego intelligo potius in utroque, qui unius^k K & AE. Dei respectu boni sunt, non hominum; non poenarum in Mu. aut contumeliæ metu, aut ullius præmii spe, sed sponte & honestatis gratiâ, rectè facientes^l.

^h Mu.

20

2. *Labores, &c.* יָיִץ כַּפִּיָּה בִּי הָאֵלֱלֹהִים Hæc Græcus vertit, τὸς πόνοις τῶν ἔργων οὗ πάρεται: quod Augustinus reddidit, *Labores fructuum tuorum manducabis*¹. Sed melius redditur, *Labores manuum, &c.* nam ἔργον (ut Theodoretus notavit^k) non *fructum* hinc denotat, sed^k Ga. 249. *manum*, voce latius acceptâ: aliàs ἔργον propriè ea pars manûs dicitur ubi cum brachio conjungitur^l. *Laborem* D misc. 1. *manuum* (vel *volarum*, Mo.) *tuarum quia comedes*, P. 26. sim. Gz. Mo. &c. Trajectio particulæ^m; qualis Coh. 3. 13. Etⁿ Gej. ex etiam omnis homo אִכְלָה, quod comedat, &c. pro, Et etiam Glafs. אִכְלָה quod omnis homo comedat, &c. Simil. Gal. 1. 11. Vide & Rom. 11. 31. 1 Cor. 14. 9ⁿ. *Itud quia*, vel^o Glafs. nam, secundo loco positum, debuit primo loco poni^o. gram. 4. 2. Nam *laborem* (i. e. cibum labore partum^p, ut *labor* 24. 747. fumitur Psalm. 78. 46. & 109. 11. &c.^q) *manuum tuarum* P. Gej. comedes, Pi. Nam labore—parta edes, Ti. Nam labore— &c. fruëris, JT. *Siquidem laborem—comedes*, Ch. M. Pi. sim. o. Gej.

30

Per apostrophem compellat quisquis Deum veretur; Scito, inquit, laborem tuum nunquam inanem futurum esse, &c.^r. Al. Mutatio personæ hinc est à tertia ad secundam, *quia comedes*, pro, *nam vescetur*^s. Al. *Laborem*, vel *Labores*, *manuum tuarum quando comedis*, Coc. vel, certè *manducabis*, Mu. Vives honesto labore partis, nemini supplex^t. *Beatus es*, (vel *eris*, P. Sy. &c.)^u G. & bene (vel *bonum*, P. &c.) *tibi erit*; ita o. M. JT. Pi. אֲשֶׁר יִשׁוּב לְךָ *Beatitudines tue, & bonum tibi*, Mo. Fies proffer, & erit tibi bonum, Ar. *Beatus eris*, & felicitas erit animæ tuæ, Sy. *Beatus tu in mundo isto*, & bonum erit tibi in mundo venturo, Ch. *Beatus eris*, & optime habebis, Ti. Quia copiis afflues, non opus habebis alienis bonis^v. Sunt qui rem miseriam esse deputant, Mar. cogi operâ cibum quærere, molliculi homines & otio dediti: Psaltes, contrà, felicitatem judicat; si quis honestâ arte, ubi res postulat, se suamque alat familiam. Sapienter Hebræi dicunt, *Sex annis est fumes*, & ad portam artificis non pertingit. Unde prudenter faciunt qui, etsi ditiores, tamen liberos suos artem aliquam docent; ut iis sit unde, si fortuna opes eripiat, honestè vivant, &c.^w. Adamo dictum, *In sudore* (i. e. cum labore & dolore) *panem tuum comedes*. Id non videtur congruere beatitudini piorum. Huic tentationi hinc occurritur; In labore, in dolore, in afflictione beatus es^x. y Coc.

40

50

60

70

3. *Uxor tua sicut vitis abundans* Ità o. Ar. &c. vel, *fructificans*, live *frugifera*, Ch. M. P. Mo. &c. vel, *placens*, Æth. vel, *laudabilis*, Sy. In omnibus regionibus diversa sunt diversis vitibus nomina, ut inter Judæos בֹּטָר & שִׁרְקָה, &c. & unum genus hoc nomine dignosci videtur, nempe פֹּרְרִי, *vitis fructifera*; ut nos dicere solemus hoc vel illud, *multum ferens*^z. *In lateribus domus tue* Refertur hoc, vel, 1. ad vitem^a. Ità Coc. Solebant veteres vites ficusque adjungere parietibus; ut & nunc fit^b. Vel, 2. ad uxorem^c. In lateribus domus, i. e. in penetralibus ædium^d. Confer Amos. 6. 10. dicit ei qui est בֵּית הַכֹּהֵן in partibus, seu angulis, domus interioribus: item Jon. 1. 5. *descenderat ad ירדן navis*, i. e. ad quendam angulorum ejus^f. Significat honestam matronam esse αἰσχρογόν, domi se continere clausam^g.

^v Mar.

^w Mu.

^x Coc.

^z Ham.

^a Ità Coc.

^b Ham. &c.

^c Coc.

^d Ità M.

^e Gej. D.

^f Mar. &c.

^g d Mu.

clausam f; ubi meretrix est vagabunda g, nunc in foris, nunc in plateis; unde Chald. & RR. dicitur **נִרְדָּן**, i. e. egrediens foras: Vide Gen. 38. 14, 15. Prov. 7. 12. & 9. 14. Uxor cum vite confertur, 1. quod, ut vitis sola omnium arborum intra domum plantari potest, ita tamen ut illius rami foras mittantur; ita uxor domi delitescit, & liberos foras ad obeunda negotia mittit. Vel, 2. potius, ob fecunditatem, quæ in vite maxima est. Ut pergulana vitis, quæ ad maceriam appositæ fit fructuosior; ita fecundabitur uxor benedictione Dei. Vel, 3. quia sicut vitis est tenuis ac imbecillis, adminiculo egens; ita & mulier, &c. Vel, 4. quod præter amoenitatem umbræ, coloris, &c. non pauca fert commoda. ¶ **Filii tui, sicut novellæ, &c.** **כַּדְּמִיתִי** Sicut plantula (vel plantationes, P. Mo.) olivarum, M. Ti. JT. Pi. &c. His comparantur filii [in genere,] ob egregias animi corporisque dotes: quomodo etiam Homer. Il. 7. & Smyrn. l. 7. juvenem egregiam, &c. **עֵצֵי עֹלִיבָה**, [ramo olivæ,] quod prorsus idem est cum **נִרְדָּן**, assimilant. ¶ [Speciatim verò, h. l.] 1. ob virorem perpetuum P. Vide Psal. 52. 10. & Jer. 11. 16. Hos. 14. 6. q. d. Optimâ semper florebunt famâ. 2. Ob multitudinem *. Olea facili satis labore propagatur, felicitèrque succrescit, ferme instar salicis in nostris regionibus. 3. Quod olea nihil extraneum admittit, nec infitionem patitur ligni alterius: ita & hi filii legitimi erunt, & genui patrum suorum foetus, non spurii, suoque imitabuntur patres. His addi possent oleæ ductilitas, suavitas, spes fructuum laudatissimorum, &c. ¶ **In circuitu mensæ tuæ** Itâ Mu. Pi. &c. Aut ministrantes, aut unâ accumbentes. Mensæ meminit, vel, 1. quia jucundior est librorum in mensa quàm in lecto valetudinario conspectus. Vel, 2. quia ad hanc singuli confluunt, qui aliàs forsan ludibundi oberrant. Vel, 3. ut significet eos non esse vagabundos, luxuriosos, bibones, &c. verum domi se continent, &c. 4. Ecce, &c. **הִנֵּה בְּיָדִי בְּרִכָּה** Ecce, certè (vel quia, vel nam, V.) sic benedicetur, &c. Mu. P. Ecce enim, sic, &c. Ti. Ecce quum ita benedicatur, &c. JT. Ecce quod ita, &c. Pi. Utique res ita habet quod sic, &c. Q. in V. Ecce nam sic benedicetur, Coc. Ecce, ita benedicetur: non ponitur **עֲדִינָה**, sed redundat. Breve epiphonema doctrinæ propositæ, quo abruptitur instituta apostrophe. 5. Benedicat (vel, Benedicit, P. JT. vel, Benedicet, Pi.) tibi Dominus ex Sion i. e. Ex Arca in Sione preces audiens. ¶ **Et videas, &c.** **וְיִרְאֶה בְּטֹב וְנֹחַ** Et vide, vel aspice, (vel, videbis, Ar. P. Pi. vel, videas, o. Ch. Æth. M.) bonum (vel, in bono, Mo.) Jerusalem, Ar. P. &c. ut videas bonum, Ca. vel, ut spesles sospitatem, Ca. sim. Sy. Ut detur tibi intueri florentem statum Hieros. Fruere igitur bono Jerus. JT. Ut fruaris felicitate Jerus. quâ hodie eam florere vides. Imperat. hic pro fut. Intueres, pro, intueberis, vel, ut intuearis. Et oblectaberis videndo bona, &c. Q. in V. 6. Et videas (vel, vide, Pi. Gej. Mo. vel, videbis, Ch. Ar. Pi.) filios filiorum tuorum. Itâ o. M. &c. vel, filiis tuis, Mo. Gej. &c. scil. nasci, vel esse P. Precatur ut nepotes videat, adeoque diu vivat, vir pius. ¶ **Pacem** (vel, & pacem, Ch. Ar. Pi. & saluum statum, Ti. vel, Pax est, JT.) super Israel. Sub. videbis. Quod antea vocavit bonum, v. 5. nunc appellat pacem super Israel velut effusam, quod innuit **וְשָׁלוֹם**, pro quo aliàs **וְפָקֶדֶת** vel **וְשָׁלוֹם** esse solet. Sensus loci, Filios tuos tranquille versari conspicias inter Israelitas contribules suos. Vel, ultima hæc verba instar voti accipienda sunt, **Esto pax super Israel**: quâ ipsâ formulâ claudebatur etiam Psal. 125.

PSALM. CXXIX.

ARGUMENTUM. Hoc Carmen editum est in gravi aliqua Israelis calamitate. Fortè ab Ezra, vel alio quopiam, in reditu ex captivitate. Historiam continet tum periculi, tum liberationis, populi Dei.

Deinde jubet eos bene sperare, &c. & hostibus certum exitum prædicit.

1. Sape; ita o. Ar. M. Ca. sic Ti. A. **רַבְרַב** Multum, Mo. Mu. Pi. &c. i. e. Admodum, vel Valde; vel, Multis angustiis, ut sit ellipsis vocis conjugatæ **רַבְרַבִּים**. ¶ **Expugnaverunt me, &c.** **וַיִּצְרֻן** Oppugnaverunt me, Ti. Mu. angustiis affecerunt me, P. Mo. JT. Pi. scil. hostes, ex v. 3. & 5. Impersonalis locutio. **Oppugnatus sum**, Ca. ¶ **A juventute** (vel adolescentia, P. pueritia, JT. Pi. &c.) mea. Itâ Ti. &c. h. e. A superioribus & primis meis temporibus, quibus eram in Ægypto; ubi in populum succrevi. A prima constitutione mea. Confer Hos. 2. 15. & Ezech. 16. 4, &c. ¶ **Dicit nunc Israel** Hæc & seq. ad finem Psalmi. 2. Etenim, &c. **וְלֹא יָרָדָה לִּי** Etiam (vel, Verum, P. sim. Æth. Ti. Attamen, Ar. M. Pi.) non prævaluerunt (vel potuerunt, Mo. Mu. o. &c.) mihi, Mo. JT. Coc. &c. Neque tamen expugnatus, Ca. Verum non potuerunt inferre malum mihi, Ch. At non potuerunt resistere viribus meis, Sy. **וְלֹא** communiter copulativum est, at hic discretivum, ut docet structura textus; est enim enunciativum discretivum. Nisi dicas utrumque à finibus deprædicandum, tam Ecclesiæ concussionem, quàm concussionis superationem; q. d. Dicit Israel de miseriis, &c. sed dicat etiam (nota accentuationem) quod nihil valuerint, &c. 3. Supra, &c. **עַל גִּבִּי חָרְשׁוֹ דֹּרְסָם** Dorsum meum (vel, Supra dorsum, vel tergum, meum, P. Mo. Ti. JT. Pi. o. &c. Super corpus meum, Ch. In dorso meo, M. Ti.) araverunt (vel, fabricarunt, o. nempe iniquitatem, iniqua & gravia mala; vel, flagellarunt me, Ar. Æth.) aratores, Ca. Ti. &c. qui arant iniquitatem, Job. 4. 8. peccatores, o. Ar. Æth. hostes mei. Sensus, Dorsum meum verberibus, quasi solum aratro, prosciderunt; h. e. Multa mala & plagas mihi inflixerunt. Instar mancipii durissimè me tractarunt; adeoque me penitus prostraverunt, ut in terra extensus veluti jacuerim, instar arvi aratro proscindendi, &c. Confer Jes. 51. 23. & Prov. 26. 3. Porro, **וְלֹא** idem est ac **eminens, excelsum**, &c. ut supercilia sunt in oculis, Levit. 14. 9. colles, ædes fornicatæ, Exod. 31. 39. Possent ergo exponi de eminentioribus Terræ sanctæ partibus, putâ ædibus sacris, palatiis, &c. quæ desolata fuisse significat, adeo ut aratra iis quodammodo superinduxerint hostes. Confer Mich. 3. 12. Intelligetur sensus hujus phrasidis, **וְעַל גִּבִּי חָרְשׁוֹ**, ex duabus textus circumstantiis, **וְעַל גִּבִּי חָרְשׁוֹ** h. v. & **וְעַל גִּבִּי חָרְשׁוֹ** v. seq. Ut **וְעַל גִּבִּי חָרְשׁוֹ** est fodere, five scindere, terram, adeoque arare; ita est simpliciter scindere, vel sculpere, Exod. 35. 33. Jer. 17. 1. Id autem dorsis captivorum adhibitum, & funibus, tanquam instrumento, peractum, intelligi omnino debet de flagellatione, quæ scindit, & veluti fodit aratque, carnem, & in ea sulcos facit. Geminatio autem verbi severitatem & vehementiam indicat; flagellantes flagellabant, i. e. valde flagellabant. Itâ certè Chald. intellexit, qui exprimit per **וְעַל גִּבִּי חָרְשׁוֹ** (non, ut Latinus Interpres vertit, araverunt, sed, ut **וְעַל גִּבִּי חָרְשׁוֹ** Chald. & Syr. sign.) imposuerunt, vel inflixerunt, flagellationem, five castigationem, corpori meo. Vide Chald. ad 1 Reg. 12. 14. Simil. Sy. **Dorsum meum flagellaverunt flagellis**. ¶ **Prolongaverunt** (vel, protraxerunt, five produxerunt, Sy. JT. Pi. sim. M. Mo.) iniquitatem suam. Itâ o. Ar. Æth. Legerunt o. **וְעַל גִּבִּי חָרְשׁוֹ** Vel, humiliationem suam, Sy. vel, sulcum suum, M. Mo. Gej. Coc. &c. vel, sulcos suos, V. Pi. Mu. vel, unamquamque strigarum suarum, JT. ¶ **וְעַל גִּבִּי חָרְשׁוֹ** Et longos duxerunt sulcos, Ti. sim. Ca. Instar agricolæ, qui agrum universum veluti dilacerat ac subvertit. Significat longa & diuturna fuisse sua mala. Diu me vexarunt. Nulla mihi data est requies ab hostibus, quin semper affligerint. 4. Dominus justus concidit (vel abruptit, Ca. truncavit, JT.) cervices (vel, funes, five funem, M. Mo. Mu. Gej. P. Ti. lora, Ca. catenas, Ch.) peccatorum. Itâ o. Æth. vel, impiorum, Mo. P. &c. i. e. hostium nostrorum; quos improbos vocat, ut Deum permoveret ad concidendum, &c. ¶ **וְעַל גִּבִּי חָרְשׁוֹ** LXX, vel, pro **וְעַל גִּבִּי חָרְשׁוֹ**, legerunt **וְעַל גִּבִּי חָרְשׁוֹ**; vel potius, paraphrasticè sic exposuerunt. Funes, quibus jugum ligatur;

^h Mar. sim. ligatur ^h; ut perseveret in metaphora præced. versûs ¹.
^{Gej.} Funes vocat consilia & artes nocendi ^k; q. d. Omnes
ⁱ Mu. machinas & conatus elusit atque evertit ^l. Amovit
^k V. sim. jugum eorum à nobis ^m.

¹ Mu. 5. Confundantur; ita V. &c. ut sit imprecatio ⁿ:
^m V. ^{וְכִשְׁלֵי} Pudefacti sunt, Coc. Confundentur, Mu. sim. JT.
ⁿ Q. in Pi. Gej. &c. i. e. Frustrabuntur suâ spe nos delendi ^o.
^{Gej.} Incipit altera pars Psalmi, in qua, exemplo superiorum
^o Pi. liberationum, jubentur Israelitæ bene sperare, nec defi-
^p Mu. cere in præsentis periculo P.

6. Fiant (vel, Erunt, Mo. JT. Pi. Sint, M. Sicutque, Ca.)
 sicut fenum (vel herba, Ar. Mo. sic Ca. gramen, Coc. Gej.)
 tectorum] Ità o. Ch. Eth. &c. vel, crescens in tectis, M.
^q Pi. sim. Pi. nempe, in rimis lapidum quibus tectum con-
^r Pi. Gej. stratum est ^q. Erant enim tecta ibi plana ^r, lateribus
 strata, cæmentoque lita, in quibus humor graminis gignendo aptus servari potuit facilius quàm in tectis nostris fastigiatis ^{*}. ^{וְיִשְׁלַח} Et similes evadant

feno quod in tectis nascitur, Ti. ^{וְיִשְׁלַח} Quod, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quæ, vel quod, antequam erumpat (vel, e-
 ducta sit, V.) exaruit, Mo. V. vel, antequam falcem quis
 evaginaverit, &c. Coc. antequam exferatur falx, JT. Heb.
 exferat, vel extrahat, Jun. Glas. Verbum activum hîc
 pro passivo. Antequam stringat, scil. aliquis, vel messor.

^r Glas. Impersonaliter, deficiente etiam nomine relato. Ut
 gram. 4. 2. gladius stringitur ad vulnerandum, ita falx ad meten-
 dum ^v. Verum neque ^{וְיִשְׁלַח} falcis notionem habet; ne-
ⁱ 699. que tectorum herba falce meti solet, sed extrahi. Ge-
^v Pi. nevenfes & Aldegondius, antequam ascendat in culmum.

Sed non arbitror id ^{וְיִשְׁלַח} unquam significare ^v. Antequam
^v Di. florisset, Ch. cum invaserit ventus, Sy. priusquam
 evellatur, o. Ar. Eth. Di. Ham. Ca. vel, quicquam evellat,
 Ti. Optimè; nam ^{וְיִשְׁלַח} proprie est, extrahere, & pro im-
 personali hîc accipitur, quod Hebræi per verbum acti-
^r Di. vum, subintellecto ^{וְיִשְׁלַח}, efferre solent ^z. Alii tamen
 non ad messoris manum, sed ad graminis emersionem,
 referunt, hoc modo, Antequam egrediatur è vaginula,
 appareatque palam in culmo, arefcit. Huic graminis hi
 hostes comparantur ob debilitatem: siquidem radices
 id altè nequit figere, adeoque citò arefcit, ob loci sub-
 limitatem, in quo superbit, cum tamen æstui Solis eò
 fit vicinior, adeoque interitui ^z. Significat hostes de
 medio tollendos antequam quicquam perfecerint ^b. q. d.

Immaturâ morte pereant ^c. Non opus erit hostibus
 qui eos perdant, nam ipsi spontè cadent, ut gramen, &c.
^a Gej. ^{וְיִשְׁלַח} sign. evellere, five extrahere: & dicitur de gladio,
^b Mu. Jud. 8. 20. & 20. 15. & de calceo, Ruth 4. 7. & hîc de
^c Mar. gramine, quod evelli solebat ante falces inventas ^d.

7. De quo non implevit manum, &c.] ita o. Ch. M. &c.
[†] V. sim. ^{וְיִשְׁלַח} Ità ut non impleat metens, &c. Ti. i. e.

Quæ ad messum non pervenit [†]: Quam nullus messor
 domum deferre dignabitur, &c. Sic impii abripiuntur
[†] Gej. tempore non suo. Vide Job. 22. 16. & 36. 14 ^f. Qui hostes
^g Mu. curet nemo erit ^g. ^{וְיִשְׁלַח} Et finem suum; ita M. Mo.

Ar. Ca. V. Coc. ^{וְיִשְׁלַח} Potius, lacertum, Pi. JT. Gej.
 Quam significationem postulant tum res ipsa & consu-
 etudo agendi, tum collatio Esa. 49. 22 ^h. Nec brachium
[†] Pi. suum, P. ^{וְיִשְׁלַח} hîc est, vel, brachium, five lacertus, (ut
 Jcf. 49. 22.) quod manui respondet; vel, ora vesti-
 menti, ut Neh. 5. 13. quâ, sursum levatâ & collectâ,
 gramen portari potest, ut ancillæ in succinctoriis attra-
 ctis herbas, &c. portant ⁱ. ^{וְיִשְׁלַח} Qui manipulos colli-
 git; ita o. P. Ti. &c. vel, facit, M. vel, obligat, Ca. ^{וְיִשְׁלַח}

Ut ^{וְיִשְׁלַח} est succidens, ita ^{וְיִשְׁלַח} succisa colligens; ut vi-
 dere est Ruth 2. 7, 15. Jer. 9. 22. Mich. 4. 12 ^k. Spicile-
 gium faciens, Ch. Sensus loci, Quo non dignabitur fi-
 num implere is qui precariò manipulos à messoribus
 præteritos colligere solet, nempe pauper ^l.

8. Et non dixerunt (vel, dicunt, Pi.) qui præteri-
 bant, &c.] Ut solent messoribus, &c. ^m. Respicit pi-
 um gentis morem, quo viatores messorum voto compellâ-
 runt, &c. ⁿ. eisque gratulari ac bene precari solebant ^o.

Nullæ erunt ^o ^{וְיִשְׁלַח}, acclamationes, five salutationes, ut
 Ruth 2. 4 P. Significat nullos fore scœni hujus messo-
 res, ac, per hoc, hostium consilia non successura ^q.

8. Et non dixerunt (vel, dicunt, Pi.) qui præteri-
 bant, &c.] Ut solent messoribus, &c. ^m. Respicit pi-
 um gentis morem, quo viatores messorum voto compellâ-
 runt, &c. ⁿ. eisque gratulari ac bene precari solebant ^o.

Nullæ erunt ^o ^{וְיִשְׁלַח}, acclamationes, five salutationes, ut
 Ruth 2. 4 P. Significat nullos fore scœni hujus messo-
 res, ac, per hoc, hostium consilia non successura ^q.

Nullæ erunt ^o ^{וְיִשְׁלַח}, acclamationes, five salutationes, ut
 Ruth 2. 4 P. Significat nullos fore scœni hujus messo-
 res, ac, per hoc, hostium consilia non successura ^q.

Nullæ erunt ^o ^{וְיִשְׁלַח}, acclamationes, five salutationes, ut
 Ruth 2. 4 P. Significat nullos fore scœni hujus messo-
 res, ac, per hoc, hostium consilia non successura ^q.

Nullæ erunt ^o ^{וְיִשְׁלַח}, acclamationes, five salutationes, ut
 Ruth 2. 4 P. Significat nullos fore scœni hujus messo-
 res, ac, per hoc, hostium consilia non successura ^q.

Nullæ erunt ^o ^{וְיִשְׁלַח}, acclamationes, five salutationes, ut
 Ruth 2. 4 P. Significat nullos fore scœni hujus messo-
 res, ac, per hoc, hostium consilia non successura ^q.

Nullæ erunt ^o ^{וְיִשְׁלַח}, acclamationes, five salutationes, ut
 Ruth 2. 4 P. Significat nullos fore scœni hujus messo-
 res, ac, per hoc, hostium consilia non successura ^q.

Nullæ erunt ^o ^{וְיִשְׁלַח}, acclamationes, five salutationes, ut
 Ruth 2. 4 P. Significat nullos fore scœni hujus messo-
 res, ac, per hoc, hostium consilia non successura ^q.

Nullæ erunt ^o ^{וְיִשְׁלַח}, acclamationes, five salutationes, ut
 Ruth 2. 4 P. Significat nullos fore scœni hujus messo-
 res, ac, per hoc, hostium consilia non successura ^q.

Nullæ erunt ^o ^{וְיִשְׁלַח}, acclamationes, five salutationes, ut
 Ruth 2. 4 P. Significat nullos fore scœni hujus messo-
 res, ac, per hoc, hostium consilia non successura ^q.

Nullæ erunt ^o ^{וְיִשְׁלַח}, acclamationes, five salutationes, ut
 Ruth 2. 4 P. Significat nullos fore scœni hujus messo-
 res, ac, per hoc, hostium consilia non successura ^q.

Nullæ erunt ^o ^{וְיִשְׁלַח}, acclamationes, five salutationes, ut
 Ruth 2. 4 P. Significat nullos fore scœni hujus messo-
 res, ac, per hoc, hostium consilia non successura ^q.

Nullæ erunt ^o ^{וְיִשְׁלַח}, acclamationes, five salutationes, ut
 Ruth 2. 4 P. Significat nullos fore scœni hujus messo-
 res, ac, per hoc, hostium consilia non successura ^q.

PSALM. CXXX.

ARGUMENTUM. Autor Psalmi aliis erat, quidam
 in captivitate Babylonica ^a; aliis, David ^b, fortè ^a Mo.
 postquam peccasset cum Bethsabée. Idcirco olim inter ^b Mo. Mol.
 Pœnitentiales fuit, i. e. inter eos qui canebantur quum
 publicè pœnitentes Ecclesiæ reconciliabantur ^c. Non ^c Mu.
 obscura est illius sententia iis qui aliquando senserunt
 terrores peccati, &c. Proponitur hîc exemplum ho-
 minis expavescens sensu iræ Dei ^d, & confugientis ad ^d Mol.
 Dei misericordiam, ac petentis remissionem, &c. [†] Par. [†] Mu.
 tes duæ sunt. 1. Deum rogat ut delictorum gratiam ^{Mol.}
 faciat, simulque spem quam in illo habet exponit.
 2. Israelitas hortatur ut in Deo spem collocent, &c.
 cujus infinita est misericordia & salus, &c. ^f. Est præ- ^f Mu.
 catio pro indulgentia peccatorum, cum fiducia de ea
 percipienda, &c. & videtur composita tempore capti-
 vitatis, ad obtinendam ex ea liberationem ^g. ^g Ham.

1. De profundis] Sub. malis, quibus sum oppressus, in-
 ter hostes constitutus ^h. Mersus malis: Hanc inter- ^h Mol.
 pretationem confirmat Psal. 69. 2, 3 ¹. ^{וְיִשְׁלַח} Ex profunditatibus, sub. aquarum, i. e. rerum adversa-
 rum ^k. Græci, E profundo & imo corde ¹. Ex maximis ^k V.
 angustis ^m, & summis doloribus ob peccata, &c. ⁿ. Ex ¹ Mol.
 gravi metu damnationis, &c. & ex desperatione, quâ ¹ Gej.
 fere absorbendus videor ^o. ¹ Mu.

3. Si (Si enim, Ti.) iniquitates observaveris; ita o.
 Ch. M. P. &c. vel, observare velis, Pi. scil. ut homines
 propter illas damnes. ^{וְיִשְׁלַח} Si me- ¹ Pi.
 mor esse volueris, & velut reposita apud te servare. ^{וְיִשְׁלַח}
 rigidam hîc judicialémque denotat delictorum obser-
 vationem, & quasi consignationem, & secundum omnes
 circumstantias examinationem. Est & ^{וְיִשְׁלַח} vigilum, in
 omnes latebras & angulos intentorum, &c. ^q. Si ser- ¹ Gej.
 vaveris, sub. mihi, i. e. Si recorderis, &c. Si summo jure
 mecum agas ^r. ^{וְיִשְׁלַח} Quis sustinebit? ita o. Eth. ¹ Mol.

^{וְיִשְׁלַח} Quis stabit? P. Mo. subsistet? Ch. Ti. consistet?
 vel, potest consistere? M. JT. Pi. V. Ar. sim. Sy. Gej. sub.
 in conspectu tuo, V. vel, coram judicio tuo, Pi. q. d. Nemo
 ut innocens persistat, ut victor obtinebit, in tuo foro.
 Standi verbum significat, consistere erectum, bene ha-
 bere, &c. ut Psal. 111. 3, 10. Dan. 11. 2; non deficere,
 alibi; non perdi, Jcf. 27. 9. & Hof. 10. 9. q. d. Actum
 prorsus esset de me ^{*}. Multa in illo tempore, ut im- ^{*} Gej.
 perfectiore, dissimulabantur quæ non dissimularet Deus
 sub Fœdere Christi, ubi tanta est certitudo vitæ æter-
 næ, tanta exemplorum & præceptorum sanctitas, tanta
 vis Spiritûs: sed in utroque tempore, cum distinctione
 tamen, verum est quod dicit Philo, libro ^{On ageraiou}
 τὸ δεινόν, ad hanc rem appositè, Εἰ δὲ βελανδὴν ὁ Θεὸς δι-
 κῆται τὸν δυνάστην καὶ ἐλέει, τὴν κατὰ δικαιοσύνην ἀνδρὸς οἴοντες, καὶ
 δεύς ἀνδρῶν τοῦ βίου ἀπαιτῶν ἐξ ἐαυτοῦ διακρίνει, &c. (Si enim
 Deus vellet cum homine stricto jure sine misericordia agere,
 damnatoriam certè ferret sententiam, cum nullus sit mor-
 talium cujus vita prorsus & per se inculpata est, &c. ¹) ¹ Gej.

[Sed hæc Grotii expositio non placet Calovio, qui eam
 Pelagio-Socinianam vocat, & in eam sic insurgit;]
 1. Lex moralis erat sub V. T. perfecta regula, Deut. 4. 2.
 & 12. 32. nec in N. T. ullatenus perfectior reddita est.

2. Deum rigidiorē ac severiorē esse fidelibus sub
 N. quàm illis sub V. T. nusquam dicitur, nec congruit
 cum elogiis N. T. sub quo est tempus gratiæ, dies sa-
 lutis, &c. Esa. 61. 1, &c. Etiam sub N. T. in multis la-
 bimur omnes, Jac. 3. 2. & peccatum omnes habemus, &c.
 1 Joh. 1. 8. 3. Quæ, quæso, major sanctitas esse po-
 test illâ V. T. Deum diligere ex toto corde, &c. & proxi-
 mum sicut nosmet, Deut. 6. 5. Matt. 22. 37, 39. &, san-
 ctos esse ut Deus sanctus est, Levit. 19. 2. 1 Pet. 1. 16.

4. Fidelibus & V. & N. T. est, ut una fides, Eph. 4. 5. & una
 salvationis gratia, Act. 15. 11. ita etiam unus spiritus,
 Eph. 4. 4. idem spiritus fidei, 2 Cor. 4. 13 ^v.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

4. Quia, &c. ^{וְיִשְׁלַח} Quia, vel, Nam, ^v Calov.
 (vel, Sed, G. Ham. Ca. sic Ti. V. vel, Certè, five Profecdo,
 Q. in V. Mu.) tecum, vel, apud te, (vel, in te, Ca. abs te,
 Ar. sub est, M. P. Ti. &c.) venis, P. Mo. G. sim. M. JT.
 P. o. &c. vel, clementia, Ti. facilitas, Ca. indulgentia
 Ch. Ar.

Ch. Ar. Tui solius est parcere, non Angelorum; licet his potestatem dedisti multa patranda miracula. Quia ad petitam v. 2. exauditionem pertinet, ita ut, remota rigida iniquitatum observatione, (v. 3.) provocetur ad benignam Dei condonationem: q. d. Cujus est condonatio, ejus etiam est clamantium contritorum exauditione. ¶ Et propter legem tuam sustinui te, Domine. Connectunt finem commatis 4. cum initio 5. ut est in Hebræo; & pro מִן הַיָּמִים, legerunt מִן הַיָּמִים. Propter nomen tuum sustinui te, Domine, o. Æth. Sed vera lectio q. esse videtur, non, מִן הַיָּמִים, sed מִן הַיָּמִים, o. c. ¶ מִן הַיָּמִים. Ut videaris, Ch. Legit is מִן הַיָּמִים. Propter nomen tuum, Ar. [Forfan legit מִן הַיָּמִים, ut celeberris, &c. quod idem valet.] Ut reverendus sis, Ca. ut reverenter colaris, JT. ideo timeberis, Mo. & propterea timeris, Ti. quā [scil. clementiā] uteris, ut colaris, Q. in V. ut timearis, P. Pi. Mu. A. Ham. &c. [Hoc variè explicant.] Alioqui homines te non timerent, five cohererent. Hæc res inprimis homines ad tui cultum & timorem adducit. Id homines ad sinceram venerationem tui invitat. Gratiola lapsuum condonatio invitavit homines ad obedientiam tui. Propterea condonare soles, &c. non, ut homines in malitia confirmes, aut impunè pergere permittas, verum, ut tantò alacrius post impetratam veniam tibi inserviat. Non immerito bonus es, quia desperatio veniæ homines à poenitentia abstraheret. Si inexorabilis esses, te, ut tyrannum, horrerent, &c. Ut timearis timore, non fervili, sed filiali. Qui enim credunt sibi peccata à Deo esse remissa, illi non possunt non Deum ut Patrem, &c. diligere & timere. Vide Luc. 7. 47. de dilectione veniam consequente. [Alii versum sic exponunt:] Habeto rationem gloriæ tuæ, quæ versatur tum in fide & veritate promissionum tuarum, tum in cultu tui; quæ duo planè interciderent, si nos perderes: condona itaque, ut conserventur qui te colant. Nemo non meretur iram Dei & excisionem: si ergo tu animadverteres, &c. nemo superfaturus esset, & homines frustra condidisse videreris. Sine venia non potest fieri ut timearis, & homines à peccatis convertantur. Igitur si finis tuæ actionis est, ut timearis, venia danda est, tum te timebunt, &c. Justificandis enim sanctificationem destinasti & parasti P.

5. Sustinui, &c. מִן הַיָּמִים קִיַּיְתִי יְהוָה קִיַּיְתִי נִפְשִׁי. Expectavi (vel, Expecto, V. Pi. &c. Spero, Ca. Speravi, Sy.) Jehovah, P. JT. &c. (vel, in Domino, Sy. vel, opem tuam, o. Jehovah, Q. in V. Ideo expectavi te, Domine, Ti.) expectavit (vel, expectavit & Ti. Sy.) anima mea, Ch. P. Mo. &c. nempe verbum ejus, Sy. Expectavi, i. e. expectationem consequutus sum: Paralepsis 9. Speranti animo promissum ejus suspiciens, Ca. Anima expectavit, i. e. Ex animo expectavi, non fictè. ¶ In verbo, &c. מִן הַיָּמִים וְאֶת דְּבָרֵי הַיָּמִים. Et in verbo (vel, & ad verbum, Coc. vel, verbum, inquam, Pi.) ejus (vel, tuo, Ti.) speravi, P. sim. Ti. Gej. vel, expecto, Pi. sim. JT. fiduciam habeo, M. Sensus, Expecto rem verbo ejus omnibus credentibus promissam, videl. remissionem peccatorum, & testificationem de illa in cordibus illorum. In verbo ejus, quo peccatorum veniam respicientibus pollicitus est.

6. Anima, &c. מִן הַיָּמִים לִפְנֵי יְהוָה. Anima mea Dominum, vel, ad Dominum, P. Mo. Ti. &c. Sub. expectat, P. Pi. Mu. vel, confugit, M. vel, intenta est, G. Mu. vel, festinat, Ham. Vel, erga Dominum studiosior est, JT. vel, confisa est in Domino, Ar. Animo Dominum suspicio, Ca. ¶ Ac custodia matutina usque ad noctem. Ità o. Æth. sim. Ar. vel, usque ad custodiam matutinam, Sy. Hi primam partem rectè reddunt, & לִפְנֵי vertentes, à, vel ab; verum non observant elegantiam repetitionis, sed לִפְנֵי deesse supponunt, quod sic supplet: [addendo, ad noctem, vel, ad manè.] ¶ מִן הַיָּמִים לְבֹקֶר שְׁמֵרִים לְבֹקֶר שְׁמֵרִים. A matutinis custodiis ad alteras matutinas custodias, Ca. ab agentibus vigiliis matutinas, usque ad agentes vigiliis matutinas, Ti. à custodiis, five observantibus, manè, observantibus manè, V. Ham. Repetitio fervorem indicat, & ingens desiderium; & in canticis suavitatem habet. Vel, repetitio denotat varios vigiles uniuscujusque manè, ut שְׁמֵרִים שְׁמֵרִים est unusquisque; nam Hebræi carent formulis distributionis. Vide notam ad Marc. 6. 39. Verum forsan prius שְׁמֵרִים ponitur

nominaliter, posterius participialiter, hōc modo, Præ vigiliis ad auroram (usque constitutis) observantibus auroram, &c. 2. præ excubitoribus matutinis (five vigiliis ultimæ vigiliæ, cui Aurora succedit,) observantibus matutinum. 3. Præ custodibus in matutino, custodibus in matutino, Mo. ante custodes matutinos; ante custodes, inquam, matutinos, M. Magis (vel ardentius, V. Gej.) quàm excubitores, vel custodes, matutini, (vel, ad manè, Mu. vel, manè, Pi. sim. V. ipsum manè, P. Gej. sub. expectant, Pi.) excubitores, inquam, matutini, G. custodes, inquam, ad manè, Mu. vel, magis quàm (five, magis, inquam, quàm, P.) custodes, five excubitores, manè, vel, ipsum manè, sub. expectant. 4. לִפְנֵי indicat è versu præcedente repetendum לִפְנֵי expectavit. Plus quàm observantes custodias matutinas, quas observant ut offerant oblationem matutinam, Ch. Sacerdotes nimirum, qui in vicibus suis ministrabant: vel potius, eorum servi quidam ad illud destinati, ut à turri primum diluculum observarent; qui mos fusè in Talmude describitur. Innuat itaque se constanter & maturè, instar illorum Sacerdotum, &c. Deum coluisse. Cum his, five inter eos, qui observant quando dies fuerit, ut manè surgant ad orandum; ardentius, inquam, quàm, &c. d. [Alii aliter.] Ut custodes murorum. Ut vigiles, five in castris, five in urbibus aut turribus, five apud ægrotantes, qui cuncto carent hominum consortio. Hi scilicet attentè diem expectant, ut ab excubiarum labore & insomnia levantur: noctu enim illis dormire non licet.

7. Speret, &c. מִן הַיָּמִים יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה. Praestoletur (vel, Expectet, Mo. vel, Expectet, P. Sy. Pi. sim. JT. Ti. &c. Speret, V. Sperat, Ch. Spera tu, M. Confidat, Ar.) Israel Dominum, Ti. P. &c. vel, ad Dominum, Mo. vel, in Domino, Ch. Sy. Ar. JT. V. Suspicat Israelita fovam, Ca. Exemplo fiduciæ suæ alios Israelitas hortatur ut certam spem ac fiduciam in Deo collocent, cujus immensa est misericordia; quique adeò illos ab omnibus delictis, si veniam petant, sit liberaturus. ¶ Et copiosa (vel, multa, P. Mo. Pi.) apud eum (vel, cum eo, Ch. Mo. sub. est, Ti.) redemptio; ità M. Ti. &c. מִן הַיָּמִים עֲמֹד פְּדוּתִי. Et plurimum apud eum redemptionis, JT. vel salutis, Sy. multumque praesidii, [scil. in eo,] Ca. De qua redemptione intelligit, mox exponet. Frequenter & abunde nos liberare solet ab adversis. Modi liberandi, virisque ad id requisitæ, omnem excedunt mensuram atque caput, &c. in omnibus casibus liberat. מִן הַיָּמִים est infin. Piel, à לָבַד, & propriè sign. multiplicare; sed usurpatur pro nom. adj. multus, ut liquet ex Eccl. 9. 18. ¶

8. Et ipse, מִן הַיָּמִים. Et idem ipse; quem scilicet anxie adeò expecto, expectandumque aliis suadeo. Eundem Dominum quasi digito ostendit, &c. ¶ Redimet. Aptum loco verbum: nam quisquis peccati reus est durà Dæmonis tyrannide & servitute tenetur. Confer Hof. 13. 14. ¶ [Israel] Omnem Israelem, Rom. 11. 25, &c. Israelem spiritualem, electum Dei populum. Peccatis populi totius facilius ignoscit Deus. Necessaria venia est, ubi totus peccavit exercitus. [Reponit Calov.] 1. Non minùs paratus est Deus ignoscere cuivis poenitenti quàm populo integro; unde singulos ad poenitentiam vocat, cum oblatione gratiæ ac remissionis peccatorum. 2. Non tantum de populo integro Israelis hîc sermo est, sed de unoquoque etiam in populo. 3. Israelitæ hîc intelliguntur, non secundum carnem, sed secundum promissionem & spiritum, Rom. 9. 8. Gal. 6. 16. ¶ Ex omnibus iniquitatibus ejus, i. e. A poenis peccatorum. Imò verò & à peccatis ipsis. Vide Psal. 32. 1. & 103. 3. Esa. 43. 25. Mic. 7. 18. Ità scilicet ut reatus omnis, tam culpæ quàm poenæ, auferatur. Kimhi hoc addi censet, nè Israel de liberatione desperet ob iniquitatum quarum sibi est conscius copiam: Has ipsas, inquit, prius condonabit, novumque, ut convertantur, cor largietur, ut sic corporalis etiam sequi possit redemptio.

P S A L M. CXXXI.

ARGUMENTUM. David, à proceribus Regni Saulis accusatus quòd Regiam potestatem affectaret, & magna moliretur, suam causam agit apud Deum,

auspiciis, cum jam in ædificanda domo Dei occuparetur, assidue à piis decantando repeteretur. Nam in solenni dedicatione Templi 2 Par. 6. 41, 42. Salomon quoddam versus, ut 8, 9, 10. ex hoc Psalmo suis precibus inferit. Recitat hic curam Davidis de Arca, &c. & promissiones ipsi & posteris ejus factas, & constitutionem Sionis in Templi locum. Salomonis est Carmen patris destinata implentis. Vide 2 Sam. 7. Confer v. 8, 9, & 16. cum 2 Par. 6. 41. videbis eadem esse verba.

1. *Memento, &c.* וְיִזְכֹּר יְהוָה לְדָוִד אֶת-כָּל-עֲוֹנוֹ *Memento, Domine, David, Ch. M. P. Mo. &c.* [Reliqua variè reddunt:] *universæ* (vel, & *omnis*, Mu. sic Ch. M.) *afflictionis ejus*, Mo. &c. vel, *cum omni*, five *tota*, *afflictione ejus*, JT. Pi. Diversè reddunt, quia וְיִזְכֹּר vel valet *cum*, vel est nota accusativi casus. Heb. *omne*, vel *totum*, *affligi ejus*: Infinitivus habet vim nominis. Al. *Memento Davidi* (vel, *ipsi Davidi*, h. e. in favorem five bonum Davidis, vel posteritatis Davidicæ, vel, *ipsius David*, V.) *universæ afflictionis ejus*, V. sic Gej. vel, *omnem*, five *totam*, *afflictionem* (vel *molestiam*, Coc.) *ejus*, Pi. *Memento, Domine, omnium quibus afflictus fuit David*, ut ei bono sit, Ti. Per afflictiones hic intellige, vel, i. ea mala quæ in pietatis studio pertulit inter superbos seculi cultores, quales Saul & Michal, &c. vide Psal. 119. 25, 50, 61. quibus passionibus salutaris exitus à Deo promittitur. Vel, 2. *molestiam*, curam & anxietatem animi, omnesque ejus labores, five de Arca ad se transferenda, five de loco cultui Divino inveniendū, five de Templo extruendū. Studium ejus cum molestia conjunctum indicatur, & defatigatione, neglectūque cibi & potūs & necessariæ quietis. Vide v. 3, 4. & Confer 1 Par. 22. 14. וְיִזְכֹּר, *in solitudine mea preparavi*, &c. Aliis hæc versio non placet. Quid, quæso, afflictionibus est cum voto Davidis (de quo hic agitur) five de Arca, five de Templo? Locus sic verti possit, & omnium sermonum ejus, *Ut juravit*, &c. Contextus enim respicit Davidis juramentum, five votum de loco Arcæ parando, & וְיִזְכֹּר sign. ut *affligi*, five *humiliari*, ita & loqui, five respondere. Sed præfero interpretationem veterum, [quæ jam producenda est,] & *omnis mansuetudinis*, vel *humilitatis*, (vel, & *tantæ modestiæ*, Ca.) *ejus*, o. Sy. Ar. Æth. Hæc Davidis *humilitas* elucet ex 2 Sam. 7. 2. & 1 Par. 17. 16. Eaque aptè hic commemoratur, quia pia hæc animi propensio juramentum five votum hoc ex eo elicit. Sensus loci est, Recordare quid promiseris mihi per Nathanem, 2 Sam. 7. & præsta, &c. Item, recordare quæ & quanta passus sum propter constantem confessionem nominis tui, ac proinde eo paratior es ad promissā mihi præstandā. Inducitur in primis his verbis universus populus Deum obtestans ut declaret se memorem esse Davidis, &c. cui soli hoc laudis tribuitur, quodd de quærenda Templi sede fuit sollicitus. o. pro וְיִזְכֹּר, legerunt וְיִזְכֹּר.

2. *Sicut* (vel, *Qui*, Ti. P. Mo. Mu. Ch. &c. vel, Recordare quodd, Gej. sim. JT. vel, *Qui sic*, Æth.) *juravit*, &c. ita o. Æth. וְיִזְכֹּר. His quatuor verbis declaratur Davidis pietas & religio, &c. c. *Juravit Jehovæ*, i. e. tibi; mutatio personæ. ¶ *Votum*, &c. וְיִזְכֹּר וְיִזְכֹּר *Vovit* (vel, & *vovit*, Sy. Ar. Ti. sim. M.) *potenti* (vel, *heroi*, Coc. vel, *robusto*, Pi. fortissimo, M. amplissimo, JT. sub. Deo, M. Ti. &c.) *Jacob*, Mo. M. &c. *ipsius Jacob*, P. Non dicit, *forti Abrahami*, vel *Isaaci*; sed, *Jacobi*. [Quid ita?] Resp. 1. Quia Deus Jacobum potenter eripuit è multis periculis. 2. Quia Deus sic primum à Jacobo nominatus est, Gen. 49. 24. 3. Quodd Jacob primus omnium voverit, &c. Gen. 28. 20. 4. Quodd domus Sanctuarii, five Templi, Jacobo in somno visa esset, Gen. 28. 17. 5. *Jacob* hic ponitur pro posteris Jacobi, five Israelitis: q. d. Jehovæ, qui omne robur Israelitis confert, & in quo solo, tanquam invicto, &c. unice confidunt. *Qui sic Jacobo-numini vovit*, Ca. *Vovit*, juravit scilicet adhibito voto, quod duobus sequentibus versiculis refertur. o. *potens æquipollet Deo*. Sic Virg. Æn. 3. *Dii maris & terræ, tempestatumque potentes*, h. e. præfides & domini: & *Status, Virgo potens* (i. e. domina) *ne-morum*.

3. *Si introiero in tabernaculum domus meæ* Initiaturus nimirum occupaturusque regiam à me extructam, de qua 2 Sam. 5. 9. & 7. 1, 2. 1 Par. 15. 1. Vel, hyperbole est, q. d. Non conquiescam donec id fiat, &c. P. Non antè grata mihi erit five mansio in domo, five [ut sequitur] dormitatio in lecto, donec inveniam, &c. q. Per mimesin refertur votum, de quo jam dixerat. *Si ingrediar*, &c. sub. *differeam*, &c. JT. sim. Pi. &c. vel, pro, *Certe non ingrediar*. Vide Psal. 95. 11. Et cum hoc Davidis studio confer aliorum socordiam, Hag. 1. 4. ¶ *Si ascendero in*, &c. וְיִזְכֹּר *Spondam* (vel lectum, Ar. vel, *super lectum*, Ch. Sy. M. P. Mo.) *stratorum meorum*, JT. Pi. Mo. Gej. vel, *strati mei*, Ch. Sy. Ar. M. P. In quo pulvinaria sterni solebant ad commodè cubandum. Lectum in quo est stratum meum: lectum elegantibus stratum tapetibus. *Spondam lecti mei*, Ti. *cubicularem lectum*, Ca.

4. *Si dederò* (i. e. concessero; וְיִזְכֹּר permissivè sumitur, ut Psal. 121. 3.) *somnum oculis meis* Hyperbole est, q. d. Non gratus mihi erit somnus. Vel, Non dabo somnum plus quàm necessitas postulat. Non tranquille ago, comedo, dormio, &c. Si dem somnum suum, JT. Ellipsin statuunt, quia וְיִזְכֹּר videtur posita in regimine; quum regimen impediatur per punctum Kametz, ideòque tantum ponitur pro וְיִזְכֹּר. ¶ *Dormitationem*, q. d. Imò verò nè oculis nictaturus sum.

5. *Donec inveniam* Divinā scil. revelatione, non propriā sagacitate. Vel, *Donec inveniam*, i. e. parem, vel ædificem: sic Act. 7. 46. Vide & Psalm. 36. 3. ubi *invenire est, perficere*. ¶ *Locum Domino*; ita o. Sy. Ti. Mo. &c. וְיִזְכֹּר. ¶ *Pro Jehova*, JT. Pi. pro templo Domini, M. Pro Arca: meton. subjecti. Confer Num. 10. 35, 36. Donec construxero Templum ubi Arca ponatur. ¶ *Tabernaculum*, וְיִזְכֹּר. Et habitaculum, Sy. Ar. Æth. mansiones, P. locum tabernaculorum, JT. Pi. habitacula, vel tabernacula, M. Ti. Mo. &c. plur. pro sing. quā enallage nihil frequentius. Vide Gen. 46. 7. Num. 26. 42. Sic 2 Par. 24. 25. propter cedes filiorum—i. e. Zachariæ, qui solus cæsus est: Psal. 137. 1. *Ad flumina*, i. e. Euphraten. Vel, plurali utitur quodd tres essent partes Templi. Vide Psal. 68. 36.

6. *Ecce* (Ecce autem, Ca.) *audivimus eam* (sub. mansionem, vel requiem, V. sim. Gej. vel, eum, sub. locum; vel, de eo, nempe loco, V. vel, hoc, five id, five illud, Sy. Ca. Mu. de quo scil. acceperamus, nim. fore locum electum & peculiarem & perpetuum Templo; neque esse Silo, Nobe aut Gabaon. Vel, *audiveramus eam*, JT. Pi. scil. arcam, ex v. 5. & 8. sub. fuisse, JT. Pi. Vel, *Quem* [Deum scil. Jacobi v. 5.] *audivimus*, Ti.) *in Ephrata*; ita o. Ch. Ar. &c. vel, *in Ephratae regione*, JT. Pi. Ephrata, Ca. וְיִזְכֹּר. Hujus versus sententiam non intelligo. De ejus obscuritate queruntur Calv. & Bucerus. Referuntur & hic per mimesin verba quibus sibi David de reperto quem quæsierat loco gratulatur. Ecce est admirabundi, & præ gaudio exsultantis, quodd desiderio ipsius satisfactum esset. Per Ephrata intelligi Bethlehem, Davidis patriam, certum est, ex Gen. 35. 19. & 48. 7. & Mic. 5. 1. [Locum variè explicant.] 1. Bethleemi, puer cum essem, audiveram (à Senioribus Israel, qui ibi erant), ubi asservaretur Arca. Verba sunt Davidis, quæ Salomo repetit. *Audivimus*, ego & omnes olim ex majoribus natu in urbe nostra, adhuc alium revelandum locum electum. Vel, putavit David Bethlehem fore Templi sedem. 2. In processione Arcæ per tribum Judæ, quum rediret à Palæstinis, lætas acclamationes quæ illam comitabantur audivimus in Bethleem. 3. Vel, Ephrata est Silo, ubi Arca fuit. In Ephratae regione, i. e. urbe Silo, sita in tribu Ephraim, ubi Arca diu mansit. Simil. Ephrathei dicuntur pro Ephraimitis, Jud. 12. 5. Olim audiebamus illam, Arcam scil. amissam in tribu Ephraim, & locum istum à facie Dei abjectum, Psal. 78. 60. Tegit rem tristem verbis tenuioribus. 4. Ephrata per synecdochen ponitur pro tribu Benjamin, ad quam Ephrata, five Bethlehem, pertinebat. Nam pars Jerusalem Septentrionalis ad tribum Benjamin, Australis, ad tribum Juda, pertinebat. Vide Jos. 15. 63. & 18. 28. Sensus ergo est, Audivimus, i. e. cognovimus, vel, Deo revelante, vel, ex majorum traditione,

one, locum Templi futurum in Benjamin. Quem tribum à Bethleem hinc denominat, quia David erat Bethleemites; & quia vicina admodum Jerosolymæ erat Bethleem, duobus tantum milliaribus distans ^f. Ephrata proprie est Bethleem, sed hinc accipitur pro tota regione Ephratæa, q.d. fertili, quæ extendebatur à Bethleem Jerosolymam usque per duas leucas, & ferè appropriatur Davidi; nam & Bethleem vocatur *civitas Davidis*, & Sion, *arx Davidis* ^g. Regio Ephratæa complectebatur aliquem Terræ sanctæ tractum, Bethleem, Jerusalem, & viciniam, inquit Anonymus ^h. Porro, utitur hinc Propheta potius nomine Ephrata, quam Jerosolymæ ⁱ, 1. per synecdochen poeticam, ob viciniam illarum urbium. 2. Ut sciretur Templum extruendum in tribu Judæ, i. e. in illa Hierosolymorum regione quæ ad tribum Juda pertineret, & ad Bethleem prospiceret. Alioqui Hierusalem ferè tota erat in tribu Benjamin. 3. Ut ad vocem Ephraim alludat per paronomasiam; q. d. Relinquet Dominus Ephraim, h. e. Silo, & veniet Ephratam Tribus Judæ. 4. Propter Christum, verum Dei Templum, in Ephrata, sive Bethleem, nasciturum ^k. ¶ *Invenimus* (vel, *inveneramus*, JT.) *eam* (vel *eum*, Ti. id, vel *illud*, Sy. Ca.) *in campis sylvæ*; ita ^o. Æth. M. P. Mo. ^l *בְּשֵׁטְרֵי יַעַר* In agris, Sy. *in agris sylvæ*, sive *sylvestribus*, Pi. Ti. Ca. P. V. *in campo sylvæ Libani*, loco ubi oraverunt patres nostri, Ch. *in agris Jaharis*, JT. G. [Et hoc membrum variè exponunt.] 1. In urbe à locis sylvestris dicta *Cariatjaharim* ¹, ubi Arca à Philistæis restituta substitit, 1 Sam. 6. ult. & unde à Davide deportata erat in urbem suam, 2 Sam. 6. 1, &c. Quæ deportatio hinc per synecdochen simul est intelligenda ^m. Sensus, Arcam reductam quidem *invenimus in agris nemoris*, prope Kirjath-jearim, quod sonat, *civitatem nemoris*. Sed qualem? Non sine severitate, quum abduceretur, & quum reduceretur: Jam verò elegit sibi Deus locum, administrante Davidis Regis nostri studio, &c. Parta nobis est accedendi fiducia: Accedamus ergo, &c. Hic versus cum sequente connexus optime fluit. Sic reddo, *Ecce, qui audiveramus illam in Ephrata, inveneramus illam in agris nemoris, Accedamus tabernacula ejus*, &c. ⁿ. 2. Hierosolymis, in arca Ornæ, 2 Sam. 24. 18, &c. ^o. sive in monte Moria ^p. Hic locus ante extructum Templum sylvestris erat. Vide dicta ad 2 Sam. ult. & 1 Par. 21. 9. Responsio hinc tradi videtur ad antecedens desiderium, & terminus hic designatur quorsum se venturos pii gaudebant, v. seq. qui locus describitur, tum generalius, quod sit in regione Ephratæa, tum specialius, quod sit *in agris sylvæ*, h. e. in monte Moria; qui mons hoc nominis tunc habuit, quanquam nobis de eo non satis contet; quomodo & alibi mutari videmus cum tempore nomina locorum, &c. Zionem verò [hinc] intendi clarè docet v. 13. Aliàs nullibi legitur plurale ^q *אֲגָרִים* cum ^r *בְּנֵי יִשְׂרָאֵל* constructum. Per *agros* autem intellige territorium; non enim in agris, sed in urbe, erat locus cultus. Atque hæc sententia simplicissima videtur; illa autem altera ab historia & scopo Psalmi aliena: nisi fortè dicas hæc per comparisonem adduci, q.d. Ecce, cum hæc Arcam audiverimus in Silo, necnon in Kirjath-jearim, fuisse, nunc veniendum erit aliorum, &c. v. 7. Porro, David in translatione Arcæ non facit mentionem de omnibus locis [ubi illa successivè posita erat], sed tantum de Silo, ubi primò fuit posita, & stabilem [ac diuturnam] habuit mansionem; & de Gabaa, unde accepit eam ^t. 7. *Introibimus* (vel, *Adeamus*, Ti. *Eamus* ergo, Gej.) *in tabernaculum* (vel *tabernacula*, P. Mo. &c. *habituacula*, Ti. Pi. &c. plur. pro sing. [vide ad v. 5.] *ejus*), ^u *בְּבֵיתוֹ* ^v *בְּבֵיתוֹ* ^w *בְּבֵיתוֹ* ^x *בְּבֵיתוֹ* ^y *בְּבֵיתוֹ* ^z *בְּבֵיתוֹ* ^{aa} *בְּבֵיתוֹ* ^{ab} *בְּבֵיתוֹ* ^{ac} *בְּבֵיתוֹ* ^{ad} *בְּבֵיתוֹ* ^{ae} *בְּבֵיתוֹ* ^{af} *בְּבֵיתוֹ* ^{ag} *בְּבֵיתוֹ* ^{ah} *בְּבֵיתוֹ* ^{ai} *בְּבֵיתוֹ* ^{aj} *בְּבֵיתוֹ* ^{ak} *בְּבֵיתוֹ* ^{al} *בְּבֵיתוֹ* ^{am} *בְּבֵיתוֹ* ^{an} *בְּבֵיתוֹ* ^{ao} *בְּבֵיתוֹ* ^{ap} *בְּבֵיתוֹ* ^{aq} *בְּבֵיתוֹ* ^{ar} *בְּבֵיתוֹ* ^{as} *בְּבֵיתוֹ* ^{at} *בְּבֵיתוֹ* ^{au} *בְּבֵיתוֹ* ^{av} *בְּבֵיתוֹ* ^{aw} *בְּבֵיתוֹ* ^{ax} *בְּבֵיתוֹ* ^{ay} *בְּבֵיתוֹ* ^{az} *בְּבֵיתוֹ* ^{ba} *בְּבֵיתוֹ* ^{bb} *בְּבֵיתוֹ* ^{bc} *בְּבֵיתוֹ* ^{bd} *בְּבֵיתוֹ* ^{be} *בְּבֵיתוֹ* ^{bf} *בְּבֵיתוֹ* ^{bg} *בְּבֵיתוֹ* ^{bh} *בְּבֵיתוֹ* ^{bi} *בְּבֵיתוֹ* ^{bj} *בְּבֵיתוֹ* ^{bk} *בְּבֵיתוֹ* ^{bl} *בְּבֵיתוֹ* ^{bm} *בְּבֵיתוֹ* ^{bn} *בְּבֵיתוֹ* ^{bo} *בְּבֵיתוֹ* ^{bp} *בְּבֵיתוֹ* ^{bq} *בְּבֵיתוֹ* ^{br} *בְּבֵיתוֹ* ^{bs} *בְּבֵיתוֹ* ^{bt} *בְּבֵיתוֹ* ^{bu} *בְּבֵיתוֹ* ^{bv} *בְּבֵיתוֹ* ^{bw} *בְּבֵיתוֹ* ^{bx} *בְּבֵיתוֹ* ^{by} *בְּבֵיתוֹ* ^{bz} *בְּבֵיתוֹ* ^{ca} *בְּבֵיתוֹ* ^{cb} *בְּבֵיתוֹ* ^{cc} *בְּבֵיתוֹ* ^{cd} *בְּבֵיתוֹ* ^{ce} *בְּבֵיתוֹ* ^{cf} *בְּבֵיתוֹ* ^{cg} *בְּבֵיתוֹ* ^{ch} *בְּבֵיתוֹ* ^{ci} *בְּבֵיתוֹ* ^{cj} *בְּבֵיתוֹ* ^{ck} *בְּבֵיתוֹ* ^{cl} *בְּבֵיתוֹ* ^{cm} *בְּבֵיתוֹ* ^{cn} *בְּבֵיתוֹ* ^{co} *בְּבֵיתוֹ* ^{cp} *בְּבֵיתוֹ* ^{cq} *בְּבֵיתוֹ* ^{cr} *בְּבֵיתוֹ* ^{cs} *בְּבֵיתוֹ* ^{ct} *בְּבֵיתוֹ* ^{cu} *בְּבֵיתוֹ* ^{cv} *בְּבֵיתוֹ* ^{cw} *בְּבֵיתוֹ* ^{cx} *בְּבֵיתוֹ* ^{cy} *בְּבֵיתוֹ* ^{cz} *בְּבֵיתוֹ* ^{da} *בְּבֵיתוֹ* ^{db} *בְּבֵיתוֹ* ^{dc} *בְּבֵיתוֹ* ^{dd} *בְּבֵיתוֹ* ^{de} *בְּבֵיתוֹ* ^{df} *בְּבֵיתוֹ* ^{dg} *בְּבֵיתוֹ* ^{dh} *בְּבֵיתוֹ* ^{di} *בְּבֵיתוֹ* ^{dj} *בְּבֵיתוֹ* ^{dk} *בְּבֵיתוֹ* ^{dl} *בְּבֵיתוֹ* ^{dm} *בְּבֵיתוֹ* ^{dn} *בְּבֵיתוֹ* ^{do} *בְּבֵיתוֹ* ^{dp} *בְּבֵיתוֹ* ^{dq} *בְּבֵיתוֹ* ^{dr} *בְּבֵיתוֹ* ^{ds} *בְּבֵיתוֹ* ^{dt} *בְּבֵיתוֹ* ^{du} *בְּבֵיתוֹ* ^{dv} *בְּבֵיתוֹ* ^{dw} *בְּבֵיתוֹ* ^{dx} *בְּבֵיתוֹ* ^{dy} *בְּבֵיתוֹ* ^{dz} *בְּבֵיתוֹ* ^{ea} *בְּבֵיתוֹ* ^{eb} *בְּבֵיתוֹ* ^{ec} *בְּבֵיתוֹ* ^{ed} *בְּבֵיתוֹ* ^{ee} *בְּבֵיתוֹ* ^{ef} *בְּבֵיתוֹ* ^{eg} *בְּבֵיתוֹ* ^{eh} *בְּבֵיתוֹ* ^{ei} *בְּבֵיתוֹ* ^{ej} *בְּבֵיתוֹ* ^{ek} *בְּבֵיתוֹ* ^{el} *בְּבֵיתוֹ* ^{em} *בְּבֵיתוֹ* ^{en} *בְּבֵיתוֹ* ^{eo} *בְּבֵיתוֹ* ^{ep} *בְּבֵיתוֹ* ^{eq} *בְּבֵיתוֹ* ^{er} *בְּבֵיתוֹ* ^{es} *בְּבֵיתוֹ* ^{et} *בְּבֵיתוֹ* ^{eu} *בְּבֵיתוֹ* ^{ev} *בְּבֵיתוֹ* ^{ew} *בְּבֵיתוֹ* ^{ex} *בְּבֵיתוֹ* ^{ey} *בְּבֵיתוֹ* ^{ez} *בְּבֵיתוֹ* ^{fa} *בְּבֵיתוֹ* ^{fb} *בְּבֵיתוֹ* ^{fc} *בְּבֵיתוֹ* ^{fd} *בְּבֵיתוֹ* ^{fe} *בְּבֵיתוֹ* ^{ff} *בְּבֵיתוֹ* ^{fg} *בְּבֵיתוֹ* ^{fh} *בְּבֵיתוֹ* ^{fi} *בְּבֵיתוֹ* ^{fj} *בְּבֵיתוֹ* ^{fk} *בְּבֵיתוֹ* ^{fl} *בְּבֵיתוֹ* ^{fm} *בְּבֵיתוֹ* ^{fn} *בְּבֵיתוֹ* ^{fo} *בְּבֵיתוֹ* ^{fp} *בְּבֵיתוֹ* ^{fq} *בְּבֵיתוֹ* ^{fr} *בְּבֵיתוֹ* ^{fs} *בְּבֵיתוֹ* ^{ft} *בְּבֵיתוֹ* ^{fu} *בְּבֵיתוֹ* ^{fv} *בְּבֵיתוֹ* ^{fw} *בְּבֵיתוֹ* ^{fx} *בְּבֵיתוֹ* ^{fy} *בְּבֵיתוֹ* ^{fz} *בְּבֵיתוֹ* ^{ga} *בְּבֵיתוֹ* ^{gb} *בְּבֵיתוֹ* ^{gc} *בְּבֵיתוֹ* ^{gd} *בְּבֵיתוֹ* ^{ge} *בְּבֵיתוֹ* ^{gf} *בְּבֵיתוֹ* ^{gg} *בְּבֵיתוֹ* ^{gh} *בְּבֵיתוֹ* ^{gi} *בְּבֵיתוֹ* ^{gj} *בְּבֵיתוֹ* ^{gk} *בְּבֵיתוֹ* ^{gl} *בְּבֵיתוֹ* ^{gm} *בְּבֵיתוֹ* ^{gn} *בְּבֵיתוֹ* ^{go} *בְּבֵיתוֹ* ^{gp} *בְּבֵיתוֹ* ^{gq} *בְּבֵיתוֹ* ^{gr} *בְּבֵיתוֹ* ^{gs} *בְּבֵיתוֹ* ^{gt} *בְּבֵיתוֹ* ^{gu} *בְּבֵיתוֹ* ^{gv} *בְּבֵיתוֹ* ^{gw} *בְּבֵיתוֹ* ^{gx} *בְּבֵיתוֹ* ^{gy} *בְּבֵיתוֹ* ^{gz} *בְּבֵיתוֹ* ^{ha} *בְּבֵיתוֹ* ^{hb} *בְּבֵיתוֹ* ^{hc} *בְּבֵיתוֹ* ^{hd} *בְּבֵיתוֹ* ^{he} *בְּבֵיתוֹ* ^{hf} *בְּבֵיתוֹ* ^{hg} *בְּבֵיתוֹ* ^{hh} *בְּבֵיתוֹ* ^{hi} *בְּבֵיתוֹ* ^{hj} *בְּבֵיתוֹ* ^{hk} *בְּבֵיתוֹ* ^{hl} *בְּבֵיתוֹ* ^{hm} *בְּבֵיתוֹ* ^{hn} *בְּבֵיתוֹ* ^{ho} *בְּבֵיתוֹ* ^{hp} *בְּבֵיתוֹ* ^{hq} *בְּבֵיתוֹ* ^{hr} *בְּבֵיתוֹ* ^{hs} *בְּבֵיתוֹ* ^{ht} *בְּבֵיתוֹ* ^{hu} *בְּבֵיתוֹ* ^{hv} *בְּבֵיתוֹ* ^{hw} *בְּבֵיתוֹ* ^{hx} *בְּבֵיתוֹ* ^{hy} *בְּבֵיתוֹ* ^{hz} *בְּבֵיתוֹ* ^{ia} *בְּבֵיתוֹ* ^{ib} *בְּבֵיתוֹ* ^{ic} *בְּבֵיתוֹ* ^{id} *בְּבֵיתוֹ* ^{ie} *בְּבֵיתוֹ* ^{if} *בְּבֵיתוֹ* ^{ig} *בְּבֵיתוֹ* ^{ih} *בְּבֵיתוֹ* ⁱⁱ *בְּבֵיתוֹ* ^{ij} *בְּבֵיתוֹ* ^{ik} *בְּבֵיתוֹ* ^{il} *בְּבֵיתוֹ* ^{im} *בְּבֵיתוֹ* ⁱⁿ *בְּבֵיתוֹ* ^{io} *בְּבֵיתוֹ* ^{ip} *בְּבֵיתוֹ* ^{iq} *בְּבֵיתוֹ* ^{ir} *בְּבֵיתוֹ* ^{is} *בְּבֵיתוֹ* ^{it} *בְּבֵיתוֹ* ^{iu} *בְּבֵיתוֹ* ^{iv} *בְּבֵיתוֹ* ^{iw} *בְּבֵיתוֹ* ^{ix} *בְּבֵיתוֹ* ^{iy} *בְּבֵיתוֹ* ^{iz} *בְּבֵיתוֹ* ^{ja} *בְּבֵיתוֹ* ^{jb} *בְּבֵיתוֹ* ^{jc} *בְּבֵיתוֹ* ^{jd} *בְּבֵיתוֹ* ^{je} *בְּבֵיתוֹ* ^{jf} *בְּבֵיתוֹ* ^{jj} *בְּבֵיתוֹ* ^{kg} *בְּבֵיתוֹ* ^{kh} *בְּבֵיתוֹ* ^{ki} *בְּבֵיתוֹ* ^{kj} *בְּבֵיתוֹ* ^{kl} *בְּבֵיתוֹ* ^{km} *בְּבֵיתוֹ* ^{kn} *בְּבֵיתוֹ* ^{ko} *בְּבֵיתוֹ* ^{kp} *בְּבֵיתוֹ* ^{kq} *בְּבֵיתוֹ* ^{kr} *בְּבֵיתוֹ* ^{ks} *בְּבֵיתוֹ* ^{kt} *בְּבֵיתוֹ* ^{ku} *בְּבֵיתוֹ* ^{kv} *בְּבֵיתוֹ* ^{kw} *בְּבֵיתוֹ* ^{kx} *בְּבֵיתוֹ* ^{ky} *בְּבֵיתוֹ* ^{kz} *בְּבֵיתוֹ* ^{la} *בְּבֵיתוֹ* ^{lb} *בְּבֵיתוֹ* ^{lc} *בְּבֵיתוֹ* ^{ld} *בְּבֵיתוֹ* ^{le} *בְּבֵיתוֹ* ^{lf} *בְּבֵיתוֹ* ^{lg} *בְּבֵיתוֹ* ^{lh} *בְּבֵיתוֹ* ^{li} *בְּבֵיתוֹ* ^{lj} *בְּבֵיתוֹ* ^{lk} *בְּבֵיתוֹ* ^{ll} *בְּבֵיתוֹ* ^{lm} *בְּבֵיתוֹ* ^{ln} *בְּבֵיתוֹ* ^{lo} *בְּבֵיתוֹ* ^{lp} *בְּבֵיתוֹ* ^{lq} *בְּבֵיתוֹ* ^{lr} *בְּבֵיתוֹ* ^{ls} *בְּבֵיתוֹ* ^{lt} *בְּבֵיתוֹ* ^{lu} *בְּבֵיתוֹ* ^{lv} *בְּבֵיתוֹ* ^{lw} *בְּבֵיתוֹ* ^{lx} *בְּבֵיתוֹ* ^{ly} *בְּבֵיתוֹ* ^{lz} *בְּבֵיתוֹ* ^{ma} *בְּבֵיתוֹ* ^{mb} *בְּבֵיתוֹ* ^{mc} *בְּבֵיתוֹ* ^{md} *בְּבֵיתוֹ* ^{me} *בְּבֵיתוֹ* ^{mf} *בְּבֵיתוֹ* ^{mg} *בְּבֵיתוֹ* ^{mh} *בְּבֵיתוֹ* ^{mi} *בְּבֵיתוֹ* ^{mj} *בְּבֵיתוֹ* ^{mk} *בְּבֵיתוֹ* ^{ml} *בְּבֵיתוֹ* ^{mm} *בְּבֵיתוֹ* ^{mn} *בְּבֵיתוֹ* ^{mo} *בְּבֵיתוֹ* ^{mp} *בְּבֵיתוֹ* ^{mq} *בְּבֵיתוֹ* ^{mr} *בְּבֵיתוֹ* ^{ms} *בְּבֵיתוֹ* ^{mt} *בְּבֵיתוֹ* ^{mu} *בְּבֵיתוֹ* ^{mv} *בְּבֵיתוֹ* ^{mw} *בְּבֵיתוֹ* ^{mx} *בְּבֵיתוֹ* ^{my} *בְּבֵיתוֹ* ^{mz} *בְּבֵיתוֹ* ^{na} *בְּבֵיתוֹ* ^{nb} *בְּבֵיתוֹ* ^{nc} *בְּבֵיתוֹ* nd *בְּבֵיתוֹ* ^{ne} *בְּבֵיתוֹ* ^{nf} *בְּבֵיתוֹ* ^{ng} *בְּבֵיתוֹ* ^{nh} *בְּבֵיתוֹ* ⁿⁱ *בְּבֵיתוֹ* ^{nj} *בְּבֵיתוֹ* ^{nk} *בְּבֵיתוֹ* ^{nl} *בְּבֵיתוֹ* ^{nm} *בְּבֵיתוֹ* ⁿⁿ *בְּבֵיתוֹ* ^{no} *בְּבֵיתוֹ* ^{np} *בְּבֵיתוֹ* ^{nq} *בְּבֵיתוֹ* ^{nr} *בְּבֵיתוֹ* ^{ns} *בְּבֵיתוֹ* ^{nt} *בְּבֵיתוֹ* ^{nu} *בְּבֵיתוֹ* ^{nv} *בְּבֵיתוֹ* ^{nw} *בְּבֵיתוֹ* ^{nx} *בְּבֵיתוֹ* ^{ny} *בְּבֵיתוֹ* ^{nz} *בְּבֵיתוֹ* ^{oa} *בְּבֵיתוֹ* ^{ob} *בְּבֵיתוֹ* ^{oc} *בְּבֵיתוֹ* ^{od} *בְּבֵיתוֹ* ^{oe} *בְּבֵיתוֹ* ^{of} *בְּבֵיתוֹ* ^{og} *בְּבֵיתוֹ* ^{oh} *בְּבֵיתוֹ* ^{oi} *בְּבֵיתוֹ* ^{oj} *בְּבֵיתוֹ* ^{ok} *בְּבֵיתוֹ* ^{ol} *בְּבֵיתוֹ* ^{om} *בְּבֵיתוֹ* ^{on} *בְּבֵיתוֹ* ^{oo} *בְּבֵיתוֹ* ^{op} *בְּבֵיתוֹ* ^{oq} *בְּבֵיתוֹ* ^{or} *בְּבֵיתוֹ* ^{os} *בְּבֵיתוֹ* ^{ot} *בְּבֵיתוֹ* ^{ou} *בְּבֵיתוֹ* ^{ov} *בְּבֵיתוֹ* ^{ow} *בְּבֵיתוֹ* ^{ox} *בְּבֵיתוֹ* ^{oy} *בְּבֵיתוֹ* ^{oz} *בְּבֵיתוֹ* ^{pa} *בְּבֵיתוֹ* ^{pb} *בְּבֵיתוֹ* ^{pc} *בְּבֵיתוֹ* ^{pd} *בְּבֵיתוֹ* ^{pe} *בְּבֵיתוֹ* ^{pf} *בְּבֵיתוֹ* ^{pg} *בְּבֵיתוֹ* ^{ph} *בְּבֵיתוֹ* ^{pi} *בְּבֵיתוֹ* ^{pj} *בְּבֵיתוֹ* ^{pk} *בְּבֵיתוֹ* ^{pl} *בְּבֵיתוֹ* ^{pm} *בְּבֵיתוֹ* ^{pn} *בְּבֵיתוֹ* ^{po} *בְּבֵיתוֹ* ^{pp} *בְּבֵיתוֹ* ^{pq} *בְּבֵיתוֹ* ^{pr} *בְּבֵיתוֹ* ^{ps} *בְּבֵיתוֹ* ^{pt} *בְּבֵיתוֹ* ^{pu} *בְּבֵיתוֹ* ^{pv} *בְּבֵיתוֹ* ^{pw} *בְּבֵיתוֹ* ^{px} *בְּבֵיתוֹ* ^{py} *בְּבֵיתוֹ* ^{pz} *בְּבֵיתוֹ* ^{qa} *בְּבֵיתוֹ* ^{qb} *בְּבֵיתוֹ* ^{qc} *בְּבֵיתוֹ* ^{qd} *בְּבֵיתוֹ* ^{qe} *בְּבֵיתוֹ* ^{qf} *בְּבֵיתוֹ* ^{qg} *בְּבֵיתוֹ* ^{qh} *בְּבֵיתוֹ* ^{qi} *בְּבֵיתוֹ* ^{qj} *בְּבֵיתוֹ* ^{qk} *בְּבֵיתוֹ* ^{ql} *בְּבֵיתוֹ* ^{qm} *בְּבֵיתוֹ* ^{qn} *בְּבֵיתוֹ* ^{qo} *בְּבֵיתוֹ* ^{qp} *בְּבֵיתוֹ* ^{qq} *בְּבֵיתוֹ* ^{qr} *בְּבֵיתוֹ* ^{qs} *בְּבֵיתוֹ* ^{qt} *בְּבֵיתוֹ* ^{qu} *בְּבֵיתוֹ* ^{qv} *בְּבֵיתוֹ* ^{qw} *בְּבֵיתוֹ* ^{qx} *בְּבֵיתוֹ* ^{qy} *בְּבֵיתוֹ* ^{qz} *בְּבֵיתוֹ* ^{ra} *בְּבֵיתוֹ* ^{rb} *בְּבֵיתוֹ* ^{rc} *בְּבֵיתוֹ* rd *בְּבֵיתוֹ* ^{re} *בְּבֵיתוֹ* ^{rf} *בְּבֵיתוֹ* ^{rg} *בְּבֵיתוֹ* ^{rh} *בְּבֵיתוֹ* ^{ri} *בְּבֵיתוֹ* ^{rj} *בְּבֵיתוֹ* ^{rk} *בְּבֵיתוֹ* ^{rl} *בְּבֵיתוֹ* ^{rm} *בְּבֵיתוֹ* ^{rn} *בְּבֵיתוֹ* ^{ro} *בְּבֵיתוֹ* ^{rp} *בְּבֵיתוֹ* ^{rq} *בְּבֵיתוֹ* ^{rr} *בְּבֵיתוֹ* ^{rs} *בְּבֵיתוֹ* ^{rt} *בְּבֵיתוֹ* ^{ru} *בְּבֵיתוֹ* ^{rv} *בְּבֵיתוֹ* ^{rw} *בְּבֵיתוֹ* ^{rx} *בְּבֵיתוֹ* ^{ry} *בְּבֵיתוֹ* ^{rz} *בְּבֵיתוֹ* ^{sa} *בְּבֵיתוֹ* ^{sb} *בְּבֵיתוֹ* ^{sc} *בְּבֵיתוֹ* ^{sd} *בְּבֵיתוֹ* ^{se} *בְּבֵיתוֹ* ^{sf} *בְּבֵיתוֹ* ^{sg} *בְּבֵיתוֹ* ^{sh} *בְּבֵיתוֹ* ^{si} *בְּבֵיתוֹ* ^{sj} *בְּבֵיתוֹ* ^{sk} *בְּבֵיתוֹ* ^{sl} *בְּבֵיתוֹ* ^{sm} *בְּבֵיתוֹ* ^{sn} *בְּבֵיתוֹ* ^{so} *בְּבֵיתוֹ* ^{sp} *בְּבֵיתוֹ* ^{sq} *בְּבֵיתוֹ* ^{sr} *בְּבֵיתוֹ*

Mu. &c. i. e. mei, qui sum unctus tuus, five tuo mandato unctus. h. e. Ne denega mihi petitionem meam, ut phrasis exponitur. 1 Reg. 2. 16². Ne patiar à te repulsam².

11. *Juravit Dominus David* (ipsi David, o. M. P. Mo. &c.) *veritatem*; ita o. Ar. M. P. Ti. Mo. Gej. [אָמַר] *Verum*, Coc. Juramentum *verum*. Ellipsis nominis conjugati [שָׁבוּעַ], (quod exprimitur Deut. 7. 8.) cum quo subintellecto convenit affixum scem. in [מִן] b. Vel, verè & ex animo^c, five infallibiliter^d. Vel, in *veritate*, Ch. Sy. Æth. Ellipsis [אֱמֶנֶת] *. ¶ *Et non frustrabitur eam*, [לֹא יָשׁוּב מִמֶּנָּה] A qua non avertet se, Pi. vel recedet, Coc. Non recedet unquam ab ea veritate, Mu. q. d. Fidem dedit, quam nunquam violabit^f. Fidem non revocaturus, Ca. ¶ *De fructu ventris tui*, &c. i. e. De filiis tuis g. Confer 2 Sam. 7. 12. &c. h. Filii è semine in renibus ventris contento generanturⁱ. q. d. Aliquem natum ex aliqua uxorum tuarum: nam [בֶּן] in hoc sensu de foeminis dici solet. Uterus autem uxoris ad maritum pertinet cum omni suo fructu^l. Verùm de Messia hic locus intelligendus est, ut patet ex Act. 2. 30^m. & quia respicit promissionem 2 Sam. 7. 12. factam, quam non Salomonem, sed Christum, concernere ibi probavimusⁿ.

12. *Et testimonia mea*; ita o. Ar. M. Pi. Di. [וְעֵדוּתִי] *Testimonium meum*, P. Mo. &c. & obtestationes illas, Ti. & oracula, Ca. Foemina plur. (more Syriaco) recipiunt affixa in modum singularium. Ità [וְעֵדוּתִי] idem quod [וְעֵדוּתִי]. Observavimus autem & alibi, præsertim in Psalmis, varios Syriasmos^o. Al. ad verb. *testimonia meum*, Glas. Nomen plur. cum affixo sing. quo distributio indicatur. Sic Deut. 28. 59. [מִכֹּל] plagas tuas, h. e. quamque plagarum tuarum, pro [מִכֹּל] p. Vel, [וְעֵדוּתִי] ponitur pro [וְעֵדוּתִי] q. *Et testimonia mea singula*, JT. Gej. i. e. mandata quibus testatus sum quomodo ab eis velim coli: Synecdoche generis^r. ¶ *Usque in seculum* i. e. Quamdiu stabit politia Israelitica; vel, donec Schilo venerit^t. Ità ut Regnum externum continuetur usque ad Christum, spirituale verò & coeleste in Christo duret usque in æternum^t.

13. *Quoniam* (vel, Certè, Mu. Gej.) *elegit Dominus Sion*; ita o. Ch. M. P. Ti. &c. [בָּרַךְ] In Sion, Mo. urbem Sionis, Pi. ¶ *Elegit*, &c. [אָהַב לְמִשְׁכָּנוֹ] Desideravit, vel expetivit, (sub. eam, Ch. o. vel, eam habere, M.) pro habitatione sua, Ch. JT. sim. M. Mo. Pi. sub. dicens, JT. Pi. [nempe quæ sequuntur.] *Eam sibi sedem optans*, Ca. Verùm in Moria, non in Sione, exstructum est Templum. Resp. Mons Moria appellatione Sionis continetur & hic & alibi, ut Psal. 78. 68, 69. Sion vocabatur totus mons, sed partes ejus montis alia quoque nomina fortitæ sunt^v. Vel, Sion ponitur pro urbe Hierosol. ædificata super Sione*. Vel, Sion Ecclesiam hinc denotat^v.

14. *Hæc requies mea* i. e. Hoc Templum est locus requietis meæ^z. Sunt verba Dei per mimefin^z.

15. *Viduam ejus*, &c. i. e. vertunt, [וְיָתוּמָה] venationem; pro quo noster, [Vide, lector, & mirare candorem hominis semel agnoscentis quod sæpius debuit, nempe Vulgatæ versionis errorem,] inconsultà veritate Hebraicâ, legit, [וְיָתוּמָה] b. Eam tamen lectionem sequuntur Hilarius, Apollinaris, Arabs, Æthiops, &c. Tam facile fluunt errores^c. ¶ [וְיָתוּמָה] *Esce*, five *Vidui*, (vel, Viatico, JT. &c. Heb. *Venationi*, Pi. sic o. Sy. Æth.) *ejus* (sub. Sionis, V. vel potius, urbis Hierosolymæ; nam affixum scem. eam respicit, non masc. [וְיָתוּמָה] & *ejus*, i. e. incolarum ejus^d.) *benedicendo* (vel, *benedicens*, Ch. M.) *benedicam*, P. Mo. i. e. abunde (vel certè, A.) *benedicam*, Pi. A. sim. JT. *Annonam ejus magnâ felicitate cumulabo*, Ti. Magis benedicam frugibus ejus quàm aliarum terrarum, ad gloriam domus meæ*. Ex mea habitatione sequetur omnium bonorum copia^f. Benedicam negotiationibus, agriculturæ, foeturæ, &c. g.

16. *Sacerdotes ejus induam salutari*, [וְשָׂרֵי] *Salute*, Mu. Gej. &c. i. e. Vel, i. versibus sacerdotalibus^h. *Vestes redemptionis*, prout legit Chald. literaliter erant, quibus sacerdotes utuntur tempore sacrificii, quum beneficium à Deo acceptum solenniter celebraturi sunt. Sicut calix salutis, Psal. 116. 13. exponitur v. 14. per

solutionem votorum, five oblationum quas voverat tanquam [וְשָׂרֵי] five testimonia gratitudinis; & per sacrificium laudis, v. 17. Vel poeticum, five rhetoricum, schema est, quale Esa. 59. 17. & Eph. 6. 14, 17. & 1 Theff. 5. 8ⁱ. Vel, 2. Induam eos sanctimonia^k. Vel, 3. ministracione verbi, quâ se & suos salvent, Deut. 33. 10. 1 Tim. 4. 16. Sic Ministri Dei dicuntur *servatores*, Obad. v. 21^l. Ministerium eorum reddam salutare^l populo meo: id quod eis erit honorificum, non secus ac elegans vestis. Metaphora qualis supra v. 9^m. Conspicuos eos faciam conversatione & doctrinâ, ut nihil nisi sempiternam salutem præ se ferantⁿ. Ornabo justitiâ & sanctitate, quæ est vera hominis salus^o. 4. Induam eos securitate^p. Servabo & protegam eos^q. Eos è periculis omnibus ereptos singularibus cumulabo beneficiis, & reverentiam illis apud populum conciliabo. Confer 2 Par. 6. 41. & Jes. 61. 10^r. Salus eorum notoria erit & conspicua, instar vestis^t. Loco ejus, quodd sacerdotes propter me induunt *vestes justitiæ*, v. 9. induam vicissim ipsos *salute*^t. Eos salute, quasi veste, totos circumdabo, nec illos unquam deferam: & manifesta erit salus, quæ omnibus patebit^v. 5. Respicit tempora N. T. quando sacerdotes non habent opus quotidie offerre pro peccatis, &c. sed tum *justitiâ*, v. 9. tum *salute*, hoc loco, induentur^x. ¶ *Et sancti ejus* i. e. Vel, i. pii Hierosolymitani^y: vel, 2. Levitæ^z. [Vide annotata ad v. 9.]

17. *Illic* i. e. In Hierosolyma, five Sione². Ibi enim *salvatio erit*, &c. Abd. 17^b. ¶ *Producam*, [וְאַרְבֵּי] *Oriri faciam*, P. germinare, vel florere, (vel propagare, V.) *faciam*, Mo. Gej. sim. JT. Pi. Cum *cornu* jungitur hic, & Ezech. 29. 21. per catachresin quandam; quomodo legitur, *stetere in oculis*, Exod. 5. 21. *videre voces*, Exod. 20. 18. *viam devolvere*, Psal. 37. 5. *ex via saturari*, Prov. 14. 14^c. ¶ *Cornu David* i. e. Robur ac vires ipsi David, ejusque posteris & successoribus^d: i. e. Faciam ut augeatur potentia Davidis*. Sed hæc & similia loca de Christo accipienda sunt^f, qui est *cornu salutis*, Luc. 1. 69^g. cujus nomen est *germen*, Zach. 6. 12. qui est *germen Domini*, Esa. 4. 2. & *germen justum*, five *justitiæ*, Jer. 23. 5. & 33. 15^h. q. d. Etiam si exaruerit, denovo tamen *efflorescere faciam hoc cornu*ⁱ. Quâ phrasi innuitur operatio Divina singularis, admirabilis, gratiosa, præter spem hominum, &c.^k. ¶ *Paravi* (vel, *Instituam*, five *Disponam*, V. vel, *Parabo*, P. Gej. Id malim quàm, *paravi*, quia præcedit futurum^l. Repete, *illic*, Mu. Ibi *aptavi*, Pi.) *lucernam Christo meo* i. e. Vel, splendorem, five majestatem^m: Metaphora. Sic 2 Reg. 8. 19ⁿ. Vel, posteritatem^o. Paravi posteros regnatuos; qui dicuntur genitorum *lucerna*, quod ab eis lucem, i. e. dignitatem, trahant, 1 Reg. 11. 36. & 15. 4^p. Sensus, Floridum efficiam illic robur & Regnum: nam illic collocabo aliquem è posteris Davidis, qui semper erit populo velut lucerna; idque in gratiam ejus^q. *Lucerna*, idem quod *cornu David*: Ut enim cornu David semper germinavit; sic lucerna ejus usque ad Christum luxit, qui regnaturus erat in domo Jacob in æternum^r. Rex *lucerna* dicitur 2 Sam. 21. 17. quod populo præluet, eumque illustrat^t. Successio in Regno aptè *lucernæ* confertur, 1. quia splendet; 2. quia ex ea ferè extincta alia lucerna accendi potest^t. Al. *Lucerna* hæc est Messias^v, qui gentes illuminat^x. Vide Jes. 49. 6. Luc. 2. 32. Joh. 1. 9. & 8. 12^y.

18. *Inimicos ejus* i. e. Davidis^z, & successorum ejus². Vel potius, Messia³. ¶ *Induam* (vel, *obruam*, V. Mu.) *confusione* i. e. Vel, pudore, P. i. e. Reprimam eos, ne possint Davidi nocere, & deprimam eos coram ipso^c. Pallam eos probro afficiam^d: tum ob spei frustrationem; tum ob malorum eos prementium copiam & pertinaciam. Opponitur hoc illi Sacerdotum vestitioni v. 9. & 16. q. d. Cum hi intenderint sacerdotes operire ignominia & confusione, Deus malum illud retorfit in malevolos autores. Confer Ezech. 26. 16. *induent trepidationes*; & Psal. 35. 26. & 109. 29^{*.} ¶ *Super ipsum autem* i. e. Vel, Davidem, ejusque posteros^f: vel, Messiam meum^g. ¶ *Efflorescit* (i. e. nunquam marcescet^h) *sanctificatio mea*, [וְיָתוּמָה] *Ayiaquæ me, sanctitas mea*, o. in Ham. Legerunt [וְיָתוּמָה], & significationem desumpserunt à [וְיָתוּמָה], quod est, *separare se ab aliis religione*

- gione aut voto, sicque se quodammodo sanctificare.
Sym. [vertit.] *ἀγιάσας αὐτὸν, sanctificatio ejus*: Alius,
τὸ κέρα, cornu: Alius, *ἀποσπασμα αὐτὸν, separatio ejus*: Alius,
τὸ ἀποσπασμα αὐτὸν. Autor Commentariorum in Psalmos
qui in operibus Hieronymi, 171. Aq. consecratum inter-
pretatur, & sign. laminam ex auro in fronte Pontificis, &c.
Diadema est signum regiminis & sanctitatis. [Reliqui
aliter reddunt.] Corona, vel coronamentum, vel diade-
ma, ejus, JT. Pi. Mu. Gej. A. Ham. &c. i. e. majestas
& gloria; vel, Regnum, cujus insigne corona erat.
Vide 2 Sam. 1. 10. 1 Par. 20. 2. Psal. 21. 4. Immar-
cescibile erit Regnum ejus, & minimè obscurabile.
Sine dubio Regni Messiae depicta hinc est & perennitas
& majestas, donec plenè subigantur omnes ejus ho-
stes P.

PSALM. CXXXIII.

- ARGUMENTUM. Occasio hujus Psalmi incerta
est. A Davide is edirus putatur, cum, post ci-
vilia 8 annorum bella, Tribus ad eum ungendum Re-
gem convenissent. Aptè accommodatur ad reditum
de captivitate, & uniformem conjunctionem in cultu
Dei. Agit de societate & amica consensione, vel, i.
collegii Sacerdotum; unde Aaronis mentio: vel, 2.
Regis (nempe Messiae) cum summo Sacerdote, quos
fratres vocat, quod uterque sit in dignitate, & uterque
unctus; vide Zach. 4. 11, &c. de duabus olivis, &c.
& Zach. 6. 13: vel, 3. Israelitarum inter se, qui om-
nes fratres sunt. Forsan hoc, & sequens, Carmen in
festis solennibus decantandum erat.

1. Ecce Rem ipsam quasi oculis subjicit, & occasi-
onem commendandæ concordiae denotat. Quam
bonum] i. e. Utile, ex collat. v. 3. Exclamatio admi-
rantis. Habitare; ita JT. Mo. Mu. Ca. &c. *שָׁבוּ*
Sedere, Coc. Mu. Fratres in unum, *אֶחָדִים*
Fratres simul, Ca. fratres etiam unum, vel in unum, vel si-
mul, vel pariter, P. V. Mu. Coc. Gej. JT. Pi. Ham. *אֶחָדִים*
pro *אֶחָדִים* ad simul, i. e. concorditer, vel concordēs, ut
1 Par. 12. 17. [Alii totum sic reddunt;] si fratres
etiam cohabitent, Ti. ut cohabitent fratres, & sint pari-
ter, M. Intellige de conjunctione animorum magis
quàm locorum. *אֶחָדִים* habet emphasin; ut nexum
significet debitum, ita ut qui juncti sunt sanguine, vel
commercio, etiam, vel simul, animis cohaereant. Fra-
tres intellige, vel, 1. sanguine, ut Gen. 4. 2. & 37. 2. &c.
Vel, 2. officiorum negotiorumque communitate. Sic
fratres vocantur contribules, Jos. 17. 4. 2 Sam. 19. 12.
& concives, Gen. 19. 7. Num. 25. 18. & commilito-
nes, vel eidem professioni addicti, Levit. 21. 10. Deut.
18. 7. & 20. 8. Vel, 3. Religione, ut Jes. 41. 6. Joh.
21. 23. &c. Fratres, qui Spiritu Dei renati veram
habent inter se fraternitatem P. Fratres, non solum
secundum carnem, sed etiam secundum Spiritum, i. e.
conjunctos Religione & officio publico. Propositio
[Psalmi,] encomium scilicet concordiae.

2. Sicut unguentum, *כְּשֵׁם הַשָּׁמֶן* Est sicut unguen-
tum (vel oleum, Ch. M. Mo. Coc. Gej.) optimum, Sy.
P. &c. & odoratum, quo reficitur homo debilitatus &
exhilaratur, Prov. 27. 9. Eo, inquit, suavior est fra-
trum concordia. Unguentis comparari solent quæ
tum profunt, tum oblectant; v. g. reprehensiones a-
micæ, Psal. 141. 5. fama, Coh. 7. 1. &c. *אֶחָדִים* in *אֶחָדִים*
superlativum indicat. In capite, *אֶחָדִים*
Super caput, Sy. P. Mo. &c. sub. effusum, V. sim. Ch.
M. quod suâ fragrantia domum replet. Non comparat
unguento pyxidi incluso, sed, &c. Quod de-
scendit, &c. *אֶחָדִים* Descendens, sive, quod
descendit, (vel, sensim defluens, Gej.) in, vel super, bar-
bam, barbam (vel, barbam, inquam, Gej.) Aaronis, Sy.
Eth. P. Mo. &c. [Pi. *אֶחָדִים*] cum pæced. nescit,
locumque sic reddit, Quod super caput descendit, super
barbam, &c. Ti. locum sic vertit, Perinde est ac si unguen-
tum bonum capiti infusum descendat in barbam, in barbam,
inquam, Aaronis. Quod (Quæque, M.) descen-

- dit (vel, descendat, Ti.) in (vel super, Sy. P. Mo. M. &c.
vel, usque ad, JT.) oram (vel os, Pi. Mo. &c. vel exi-
um, Ch. Ti.) vestimenti ejus] Vel, vestium, sive vestimen-
torum, ejus, Sy. P. Mo. JT. &c. nempe sacrorum. Per
os, vel oram, vestis, intellige foramen illud cui inditur
collum; de quo vide Exod. 39. 23: vel, supremam
vestium partem, quæ collum cingeret, cuique barba
incumberet. Nec enim probabile est tantum olei affu-
sum, ut ad extremum vestium limbum pertingeret; nec
decorum fuisset. Sed & Ramban dicit ad Regis un-
ctionem parçè affundendum esse oleum. Significat
hic, non guttam unam aut alteram immisam esse, sed
largiorem fluxum, qui inferiora petiit, &c. Pri-
mum Moses Aaronem induit sacris vestibus, ac deinde
infudit oleum in caput, ipsumque unxit inter oculorum
supercilia, instar Cappa Græci, ut vult Kimhi, (vel,
instar Ebraei), vel, instar Græci, ut Ramban, &c.
unde defluxit in barbam, &c. Cum frons præcipue
erat unctionis particeps, non mirum per genas in bar-
bam oleum fuisse derivatum. Barbam Aaronis, i. e.
Pontificis: ut Latine Cæsares appellantur, à primo Cæ-
sare. Meminit autem unctionis Sacerdotis, non Re-
gis Davidis, quod unctio Aaronis fuerit prior: 2. quod
publica fuit & in oculis omnium Israelitarum; Davidis
verò clàm facta fuit, &c. 3. quod unctio repetita
est in quovis pontificatus successore, non item in Rege
qui Regis filius. *אֶחָדִים* in barbam, barbam, aliud nihil est
quàm passim in barbam, in hanc & illam barbam par-
tem. Repetitio distributionem designat, ut 2 Reg. 17.
29. gens, gens, i. e. unaquæque gens. Fœmininum
אֶחָדִים alibi non occurrit, sed masc. *אֶחָדִים* oc-
currit Levit. 6. 10. Psal. 109. 18. Vestimentum au-
tem sic dicitur, q. d. aptè commensuratum membris, à
אֶחָדִים mensuravit. In Targum dicitur oleum descendisse
עַל אֶחָדִים, de quo sic Buxf. ex Elia, *אֶחָדִים*,
inquit, est ora, fimbria. Sed nec aliis locis ea signifi-
catio probatur, nec vocis etymon eam admittit, nec fim-
briam *אֶחָדִים* verbum vestis dici metaphora pati vide-
tur. Puto itaque Chaldæum sic dixisse synecdochicè, si-
cut & alibi sæpe, pro *אֶחָדִים*, habet *אֶחָדִים* verbum; & per
verbum vestimentorum Aaronis intellexisse nomina tri-
buum in veste ejus scripta, super quæ oleum à capite &
barba defluxisse dicatur, ut communio gratiæ inter ca-
put & membra designetur. Vel, respexit ad Unim &
Thummim, per quæ Hebræi scripturam quandam pe-
torali Aaronis insertam designari putabant, sive no-
minis Jehova, sive alterius rei, per quam veluti per os
aliquod aut verbum Deus loquebatur, & oracula con-
sulebantur: in quod verbum defluxisse oleum putave-
rit, veluti quædam oraculorum obsignatio, [supple, ef-
fet.] Placebant hæc, donec interpretatio. senten-
tiam mutare coegit, qui verterunt, *אֶחָדִים* &c. Græcis
& pellis ovina est, ab *ovis*; & fimbria, sive vil-
lus vestis, quia solebant olim oras vestium ovinis pel-
lis munire, nè attererentur, teste Eustath. ad Odys. 9.
Ita *אֶחָדִים* Chaldæis & agnum, sive ovem, sign. & fim-
briam ejus pelle munitam. In his acquiesco. Porro,
non modò inferior vestis ora, vel ora, dicta est, sed &
superior, quàm *אֶחָדִים* & *אֶחָדִים* vocant, testibus
Polluce & Hesychio; quod hic intelligi palam est.
3. Sicut (Et sicut, Sy. Ch. P. M. &c. Est etiam ut Pi.)
ros (sub. montis, Ti.) Hermon, qui (vel, ut qui, JT. ut ros
qui, Pi. & ut ros qui, Ti. sic K. & AE. in Mu. Gej. Ham.
A. &c.) descendit (vel defluit, Ca.) in (vel super, Sy. Ch.
P. JT. &c.) montem (vel montes, Ch. Sy. M. Mo. &c.)
Sion, *אֶחָדִים* Fraterna con-
cordia rori confertur, qui, 1. est è cælo: 2. suavis est,
non procellosus vel impetuofus ut imber P, & suaviter
descendit: 3. fecundissimus est, & terræ nascenti-
bus summe proficius; montes, aliòquin fiores, hu-
meat & fecundat, & omnia virefcere facit, &c. v.
Sic concordia vel minimæ res crescunt & augentur, si-
cut, è contrâ, discordia maxime dilabuntur. Roris
autem Hermon meminit, quia is inter montes altissi-
mus: vel, quia eo ager Basanis fertilis redditur.
Sed quomodo ros Hermon descendit in Sion? At
longè Hermon à Sione; non minùs quàm Hermon à
Sion, *אֶחָדִים* (longè distant Mesorum & Pary-
gum termini.) Sion est Hierosolymis, Hermon propè
M m m 3 iactum.

lacum Galilee. Hermon erat ultra Jordanem^d, in extremo Oriente terræ, ut Tabor in Occidente, Psalm. 89. 13. * Triplex Hermon legitur: 1. ultra Jordanem, qui cellissimus erat, &c.; 2. cis Jordanem, juxta Tabor; 3. in Septentrionali parte Afer, de quo hic agi puto, quia hic præ cæteris optimus, fertilis, & inter loca pascua celebratus f. [Quid ergo hic dicendum?] Resp. 1. Eruditi probabile putant vocem minüs frequentem *ḥermon* mutata in vocem similis soni *ḥermon*. Est autem mons *ḥermon* idem qui Hermon, Deut. 4. 48. Bis ergo hic idem dixit, ut sæpe Hebræi. [Non placeat.] 1. Omnes Interpretes, & omnia exemplaria, legunt *ḥermon*, non *ḥermon*. 2. Periculosum est verba sic ad libitum mutare. 3. Difficultatem id non solvit, sed tantum mutat; nec minüs difficile est rorem Hermonis descendere super Sion, h. e. super seipsum, quam eum ad montes remotissimos descendere. Resp. 2. Poëtice loquitur, quasi ex monte Hermon celliore in montem Sion humiliorem ros effunderetur; quod nimirum Hermon, perpetua nive conspersus, ex quo plurimi vapores existunt, roris materiam subministrat. Resp. 3. Fortè dicit rorem è vaporibus Hermonis genitum latè spargi in montes Sion, i. e. per synecdochen, in montana Judææ. Montes dicit, propter varios ejus montis colliculos. Montes Tzijon, i. e. montes sitos circa montem Tzijonem, seu urbem Hierosolymam. Confer Psalm. 125. 2. Resp. 4. Sensus est, Sion, quanquam mons aridus, magis à Deo benedictus est quam si ros Hermonis super eum cecidisset, quia ibi Templum, &c. Resp. 5. Aliqua quidem hic communio indigitatur. Hoc vult, Idem ros eodem tempore Hermonem & Tzijonem irrigat. Atque ut hoc bonum & jucundum est; ita etiam ros coelestis irrigat fratres, qui sedent unā. Sed, fateor, nondum satis sit phraseos diversitati. Quare enim non dicit, *Ut ros qui descendit in Chermom & montes Tzijon*? Dicam quod mihi videtur. Ros Hermonis est is quem Hermon ejusque germina bibunt. Idem ille ros non tantum bibitur à montibus Tzijon, sed & descendit in illos. Deus enim propter Israellem simul benefacit vicinis. Pluit in montes Tzijon (i. e. vel, partes & jugum montis Tzijon; vel, montes circumfisos, & Tzijonem tanquam metropolin respicientes,) & simul pluit roremque mittit in Hermonem. Ergo ros descendens in montes Tzijon bibitur & ab Hermonem. Subinnuit vocationem Gentium, quæ à Sione, h. e. à Patribus, hereditatem verbi accipiunt. Resp. 6. Fons difficultatis notandus est; nimirum ex prioris similitudine, *unguenti descendenti in barbam*, &c. similem & hoc loco descensum imaginabantur, qui tamen hic locum habere nequit; nec, si vicini & subordinati erant colles, hæc similitudo quadraret; neque enim ros est instar pluvie, quæ ex montibus in valles defluit, sed in loco ubi cadit manet, five altus sit, five demissus. Ros ergo hic tantum copiam denotat (ut Psalm. 110. 3.) ejus rei de qua loquitur, & benedictionem inde profluentem, de qua agunt verba sequentia. Sic ergo locus verti possit, *Ut ros Hermon, qui (ros) cadit super montes Sion*, h. e. Ros qui copiosus est super Hermon non minüs copiose decedit super colles valde distantes, etiam illos Sionis. Vel, ut magis congruat cum prioris similitudine, considerandum est, id quod nebula est vel ros in cellissimis montibus, est pluvia in locis humilioribus; nec ullum est frequentius indicium futuræ pluvie in singulis regionibus, quam cum montes excelsi quasi nube roris circumtegantur. Ità hoc vult, Id quod in culmine montis Hermonis erat tantum ros, in regionibus vicinis decedit in imbris pluvie. Quod autem descendere dicitur in Sionem, tanquam terminum, &c. v. præced. quod est superior ora vestis, aptè respondet Sion, Hermone demissior, &c. p. [Vel, 7. Aliquid hic supplendum, ut in quibusdam versionibus antè factum.] Asyndeton hic est, & copula interferenda est. *Ut ros Hermon*, (sub. & vel, item, Glas. T. Ham. &c. & sub. ros, Gej. ex K. & AE. Ham. &c.) *qui cadit*, &c. T. Gej. E. &c. Ellipsis 7. & 1. sicut i Sam. 4. 7. Esa. 63. 11. Hab. 3. 11. *Ut ros qui plurimus est & copiosus super montem Hermon, qui, vel, ut ros qui, descendit, vel decedit, super montes Sion.* Idem certe (specie, licet non numero,) ros cadit super Hermon &

super Sion, & quidem eodem tempore, eadem copia & qualitate fecundante, &c. f. Comparatio sumitur ab utroque monte: q. d. Ut ros descendens in montes illos gratissimus est & suavissimus; ita & concors fratrum cohabitatio, &c. f. ¶ *Quoniam illic* i. e. Vel, 1. in illis montibus; vel, 2. in Sion, ubi Spiritus Sanctus in Apostolos descendit; vel, 3. in fratrum consensu, five concordia. ¶ *Mandavit—benedictionem*, 11. 1. ¶ *Mandat*, &c. JT. Pi. Gej. &c. ut scil. veniat super fratres illos. Decernit, promittit, (ut sumitur Levit. 25. 21.) rem promissam mandato velut adigit ad sistendum se ei cui fuit promissa. Sic Psalm. 111. 9. *Mandavit*, i. e. voluit esse. q. d. Felices reddere solet eos qui sic vivunt. Ubi vera est concordia, ibi est benedictio Dei, & omnis gratiarum affluentia. *Benedictionem*, h. e. omne genus bonorum, omnimodam felicitatem. Bene erit illis quoad animam, corpus, familiam, & facultates. ¶ *Et vitam usque in seculum* h. e. Diuturnam: vel, æternam, per appositionem, ut intelligamus eam in benedictione contineri. *Vitam*, scil. jucundam & beatam; repetit, *mandat Jehovah*. Discordes raro longævi sunt. Sensus loci, *Mandat* (i. e. constituit & efficaciter immitit) Deus omne bonum cum remissione peccatorum, & vitam æternam. Unde in Symbolo Apostolico conjunguntur, *Sanctorum communionem, Remissionem peccatorum, Vitam æternam*.

PSALM. CXXXIV.

ARGUMENTUM. Crediderim moris fuisse Levitis, ut in adeundis Templi excubiis hunc Psalmum canerent. Est autem hoc Carmen dramaticum. In duobus primis versibus Levitarum qui excubias Templi adirent antiquior aut dignior cæteros socios suos hortari videtur, ut, dum excubias agunt, laudes Dei celebrent atque orent; nec se defungi officio putent, si in Templo pervigiles stent. In postremo autem versu cæteri respondent, eisque fausta omnia à Deo precantur qui se officii admonet. Hortatur hic Psalmus Levitas, ne, dum excubias agant, otiosi sint, aut somno corpora tradant, sed Deum laudent, &c. deinde salutem populi assiduis precibus Deo commendent. Levitas animat ad officium suum peragendum, &c. *

1. *Omnes servi Domini* i. e. Qui præ cæteris Divino cultui estis addicti; ministrantes in Templo; Sacerdotes & Levitæ. Periphrasis ex adjuncto synecdochica. Sic restringo propter sequens membrum. ¶ *Qui stant*, &c. i. e. Ministratis. Ità stare sumitur Deut. 10. 8. & 18. 7. 1 Par. 23. 30. 2 Par. 29. 11. Prov. 22. 29. & Jer. 52. 12. collat. cum 2 Reg. 23. 8. item Neh. 12. 44. *Stare* propriè sumitur; nam (ut observat AE.) solus summus Pontifex sedebat in Templo, reliqui semper stabant. Et notat L. Emperur, nemini in atrio magno sedere licitum præterquam Regibus è stemmate Davidis oriundis. Porro, apud Latinos stare ad pedes alicujus dicuntur, qui alicui ministrant; & apud Suetonium, stesisse ad cyathum & vinum Nicomedi (i. e. pocula ei ministrasse) Cæsar dicitur. Annotant Hebræi hoc loco, Levitarum partes fuisse, in domo Jehovah excubias agere; multos etiam ex reliquo populo fuisse qui dies noctesque Templo adharebant, & noctu laudes Deo canebant. Israelitæ multi dies noctesque in Templo continuabant, ut apparet supra 92. 3. & 119. 147, 148. Vide quæ ad Luc. 2. 37. In horum gratiam factus hic Psalmus & sequens. ¶ *In noctibus*, 11. 1. ¶ *Singulis noctibus*, JT. Pi. Custodientes vigilias Domini noctu. Vide Levit. 8. 35. 1 Par. 9. 33. & Exod. 27. 21. 1 Sam. 3. 3. 2. *Extollite (vel Levitæ, Gej. Mo.) manus vestras* Ad Deum scilicet: h. e. Orate. Præter internam cordis devotionem, externos etiam gestus adhibete. Vide Exod. 9. 29, 33. & 17. 11, 12. Efr. 9. 5. &c. ¶ *In sancta, 11. 1. ¶ Sanctitatem*, Mo. in sancto, i. e. Templo. Ad, vel versus, sanctuarium, five sanctitatem, Sy. Ar. M. P. V.

P. V. Pi. A. i. e. Ad Sancta sanctorum, ubi erat Arca, è qua Dominus promiserat se responsa daturum *. Sup-
 * V. Gej. Ham. ple 78, ex i Reg. 8. 38. Confer Psal. 99. 5 v. Sed id
 jam antè sufficienter exprimitur per *domum Dei* *. Al.
 sanctè, JT. cum sanctitate, Ch. Ti. Ham. q. d. Ut rectè
 munus vestrum peragatis, attollite puras manus, ut i Tim.
 2. 8. Id quod per abluitionem manuum à sacerdotibus
 usurpatam significabatur *. ¶ Et benedicite Domi-
 no] Repetitur ad continuitatem celebrationum inde-
 finentem exprimendam b.
 3. Benedicat te] Vel, tibi, JT. Pi. i. e. Beneficiat
 tibi c. Pulchram indicat relationem inter nostrum be-
 nedicare verbale, & Dei benedicere reale d. Tibi, nempe
 qui id feceris, i. e. qui laudaveris Deum *. Tibi distri-
 butivè ponitur, q. d. cuius laudantium Deum, &c f.
 Tibi, pro, vobis b. David bene precatur eis qui suo con-
 filio paruerunt, & Deo benedixerunt. Vel, est mime-
 sis verborum Levitarum, q. d. O Levitæ, dicite popu-
 lo, Benedicat tibi Dominus, &c b. Votum hoc est reli-
 quorum Levitarum duci suo succinentium, & bene pre-
 cantium i. Al. Apostrophe est ad populum Dei k. Con-
 fer Num. 6. 24 l. item Exod. 20. 24. Psalm. 128. 5 m.
 ¶ Ex Sion] Loco cultus sacri n. q. d. Ab arca, quæ
 est in Sione o. Ex gloriæ suæ domicilio, unde omnis ma-
 nat benedictio f. ¶ Qui fecit cælum & terram]
 Ideoque nihil non potest tibi facere, nihil non potest
 boni in te conferre p. Additur hoc ut manifestum Di-
 vine potentie, clementie, &c. documentum q. Qui
 fecit cælum, qui dant benedictionem mundo, & terram,
 quæ dat proventum suum in benedictionem, prout ille
 vult ac jubet r, is suam non denegabit benedictionem
 his qui laudes ejus religiose observant f.

PSALM. CXXXV.

ARGUMENTUM. In hoc Psalmo, sicut in superiore,
 omnes, ac præcipue Sacerdotes & Levitæ, ad Dei
 laudes publicè celebrandas invitantur, commemoratis
 aliquot ipsius operibus *. Commemoratis opera Dei tum
 generalia, quæ omnes, tum specialia, quæ Ecclesiam,
 spectant. Inferit narrationem de idolorum vanitate,
 quæ tamen Ethnici colunt magnis sumptibus, &c. ut
 sic piorum studium in Deo colendo exciter: quorsum
 etiam Levitas voce & exemplo suo aliis præire vult b.
 Est hic Psalmus laudis ob omnia beneficia populo suo
 præstita c.

1. Laudate, &c.] Propositio Psalmi, quæ deinceps
 confirmatur d. ¶ Servi, &c.] Ut Psal. 134. 1 *.
 Personæ ecclesiasticæ f.

2. Qui statis in domo] Sacerdotes & Levitæ g. ¶ In
 atriis] Quæ duo erant, unum sacerdotum, alterum
 populi; 2 Par. 4. 9 b. h. e. Vel, Levitæ i; vel, cæteri
 Israelitæ k, qui in atriis orabant, nec Templum ingre-
 diebantur l.

3. Quoniam suave, וְשִׁירָה] Fecundum, vel amenum,
 est, M. P. JT. &c. Nempe, vel, i. nomen illud; ut re-
 spondeat τὸ, quia bonus m. Cantate Jova suave nomen,
 Ca. Vel, 2: psallere nomini ejus, ut Psal. 147. 1 n.

4. In possessionem (vel hereditatem, Ar.) sibi; ita o.
 Eth. וְיִרְשֻׁהָ] In peculium suum, M. P. Mo. Ti. V. &c.
 i. e. ut sit peculiaris & proprius sibi o, cui peculiariter
 gratiam suam exhiberet p. וְיִרְשֻׁהָ Hebræis est, res
 pretiosa & rara, & unicè chara, quæ à Regibus in the-
 sauris collocari solet, 1 Par. 29. 3. Eccles. 2. 8. vel q.
 Græcis περιουσία q. Promissum hoc erat in Lege, Exod.
 19. 5. sed præstitum per Christum, Tit. 2. 14. 1 Pet.
 2. 9 r. In dilectum suum, Ch. Vos ergo præ omnibus
 decet illum laudare f.

5. Quia ego cognovi, &c.] Nempe, ex operibus ejus:
 ideo hortor vos ut illum lauderis t, ut prius, ob be-
 nignitatem erga Israelem, ita nunc, ob magnitudi-
 nem v. ¶ Et Domus, &c. וְיִרְשֻׁהָ אֱלֹהֵינוּ
 Et Dominus (vel, quod Dominus, Pi.) noster (sub. est. o.
 M. &c. vel, sit, Pi. sim. JT.) præ omnibus diis, P. Mo.
 vel, supra omnes deos, o. Ch. M. &c. & quod—antecellat

omnes deos, Ti. [Ca. totum versum sic reddit, Scio enim
 Jovam, Dominumque nostrum, omnium esse maximum deo-
 rum: Sy. sic, Quoniam ego novi quod maximum est Dominus,
 Dominus, inquam, noster, omnium deorum.] Illos deos
 vocat ex mente colentium x; ut Hananias pseudopro-
 pheta vocatur propheta, Jer. 28. 1 y.

6. Quæcunque voluit, &c. וְכִלְכִּל כְּכֹחַ זְרֻעֵהוּ] Quæ vult, &c.
 Coc. Quicquid placet, JT. Pi. Heb. Omne quod delicta-
 tur Jehova in eo, facit, Pi. At Gentium dii non faciunt
 quicquid volunt, sed duntaxat quod Deus vult. Hic
 versus probatio est præcedentis z.

7. Educens, &c. וְיִרְשֻׁהָ מִן הַיָּם] A-
 scendere faciens, live facit, (vel, Atollit, Mu. Educens, o.
 Eth. Elevans, Ch. Ar. Ipse elevat, M. Excit, Ca.) nu-
 bes (vel vapores, Mo. Gej. JT. Pi. nebulas, Ca.) ab ex-
 tremo, vel extremis, terra, Mo. P. JT. Pi. Mu. &c. i. e. Vel, 1.
 è visceribus terræ, quæ à cælis longissimè distant i. M.
 Vel, 2. à mari b, quo terræ fines ambiuntur c. Confer
 1 Reg. 18. 44. Amos. 5. 8 d. Vel, 3. ab omni parte ho-
 rizontis *. Accommodatur sermo ad oculorum judi-
 cium: cum enim horizontem eminens contemplamur,
 vespere præsertim, videntur quodammodo ex ultimis
 illis terræ partibus, ubi visus noster terminatur, vapo-
 res elevari; quanquam in mediis illis adscendentibus
 vaporibus nos ipsum tum simus constituti f. ¶ Ful-

gura (vel, & fulgura, M. Ti.) in pluviam (vel, ad plu-
 viam, Mo. A. vel, propter pluviam; 7 pro וְיִרְשֻׁהָ: vel, AE. in
 juxta pluviam; sic 7 sumitur Gen. 49. 13. וְיִרְשֻׁהָ; &
 Coh. 7. 27. וְיִרְשֻׁהָ: vel, in tempus pluvie, Eth. vel, in-
 ter pluviam, M. vel, per pluviam, Ca. vel, ad descensum
 pluvie, Ch. vel, cum pluvia, P. JT. Pi. Gej. ex K. i. e.
 pluvie permista i; 7 valet cum, ut Gen. 46. 26. Psalm.
 89. 4. & 119. 56, 98 k.) fecit, vel facit, M. Mo. Mu. P. &c. i.
 vel, convertit, Ti. vel, statuit, Sy. edidit, Ch. Inter mi-
 ra Dei opera meritò hoc refertur l, fulgura, quæ nihil
 sunt aliud quàm ignis, in aquam erumpere m, & duo
 adeò contraria elementa sociari n. Hoc est mutare, na-
 turam rerum: nam proprium est aquæ extinguere ig-
 nem: videntur verò sæpe amplissima fulgetra inter
 largissimos nimbos emicare o. ¶ Producit (vel edu-
 cit, Gej. depromit, JT. Pi.) ventos de thesauris suis: i. e.
 è cavernis terræ p: וְיִרְשֻׁהָ] E reconditoriis suis: p
 nam sunt invisibiles; neque scimus unde veniant, &
 quò eant q. Arcanis modis ventos novit efficere, ut
 insperatè & vehementer tumultuentur, &c. ac si pro-
 ducti essent catervatim ex abditissimis cavernis & clau-
 stris r. Sunt & thesauri nivis & grandinis, Job. 38. 22 f.
 E thesauris, h. e. è specubus & locis abditis, ubi venti
 delitescunt, quasi res in thesauris. Confer Jer. 10. 13 t. Mu.

Reliqua tria elementa, ignis, aqua, terra, oculis cer-
 nuntur; non verò aer ac relique venti, qui ideo recon-
 diti dicuntur v.

8. Qui percussit primogenita, &c.] Ab operibus ge-
 neralibus x, & in cælo factis y, venit ad specialia z, &
 in terris peracta a.

9. Et misit (vel, Immisit, Pi. Emisit, Mu. Cum im-
 misisset, JT.) signa, &c.] Nempe per Moysen, &c. b. Plagas
 intelligit ante mortem primogenitorum c. ¶ וְיִרְשֻׁהָ
 Sic Deus mittere dicitur furorem suum, Exod. 15. 7. Ezech.
 7. 3. &c. alibi, terrorem d. ¶ In medio tui, וְיִרְשֻׁהָ
 Affixum Chald. i, loco i.

11. Sehon, וְיִרְשֻׁהָ] Sichonem: 7 hinc est nota accu-
 sationis f. Horum meminit, tum quia inter debellatos
 primi erant g, tum quia potentissimi h. Amos. 2. 9 i. Pi.
 ¶ Et omnia regna Canaan] Quæ 30 erant, Jos. c. 12.
 v. ult k. Reges cum subditis. Regna hinc, pro incolis l.
 12. Et dedit terram] q. d. Ideo eos percussit, ut da-
 ret, &c m.

13. Domine, nomen tuum, &c.] Abrumpit institui-
 tam exhortationem subitè hac exclamazione: q. d.
 Ob tot tua præclara facta illustris erit tui memoria n.

14. Quia judicabit Dominus populum suum; ita Mu.
 וְיִרְשֻׁהָ] Quid si judicat, &c. JT. i. e. si justo judi-
 cio interdum castigat o. Sed 7 nusquam, quod scio, sic
 sumitur. Verto, Nam judicabit, &c. Sensus versus;
 Nam etsi Jehova permittet aliquando suos ob peccata
 opprimi, ita ut videri posset beneficentiam illius non
 durare in omnem generationem, [quod jam dixerat,]
 tandem tamen poenitebit eum, &c q. Al. Nam judicio
 affert;

afferet, &c. Coc. Nam causam aget, vel, agere solet, &c. Gej. id est non modò judicare, sive condemnare, sign. sed etiam, contendere in judicio, non quidem ut actor, sed ut reus, live ut advocatus^r; adeoque est, causam oppressi agere, cumque tueri, & adversarium ejus condemnare. Ità sumitur (ut & ^{וְעַל} Psal. 9.5. & 10.18. & 26.1. &c.) in Jer. 5.28. & 22.16^v. item Deut. 32.36. unde totus hic versus defumitur^x. [Vide ibi dicta.] ¶ Et in servis suis deprecabitur^r. Quod passivè usurpatum, pro, exorabitur^r. ¶ ^{וְעַל} Et super, vel de, servis suis pœnitebit, vel pœnituit, ipsum, Pi. V. sim. P. Mo. Mu. &c. Pœnitere dicitur Deus, cum sententiam & factum mutat, agitque quod homines solent cum eos facti alicujus pœnitent^r: id quod fit sine decreti variatione^r. Et erga servos suos placabilis erit, M. & de, vel super, servis suis solatium percipit, sive reportabit, Sy. Ti. & o. in Ham. & servorum suorum miserebitur, Gej. sim. Ch. Pœnituit eum tam multis malis eos affecisse, & rediit cum eis in gratiam^b. [Ca. totum sic reddit, Patrocinatur enim suo populo Jova suis cultoribus reconciliatus: JT. sic, Quod si judicat — populum suum, mox de servis suis pœnitent ipsum.] q. d. Licet non semper suis indulgeat, sed eos flagellet, &c. non tamen semper verberat, sed paternè eos recipit, &c. c. Convertit sermonem ad eos quos antea compellabat: q. d. Verè dixi, Domine, nomen tuum in æternum: Et si enim nunc Dei nomen ac memoria tot facinorum videtur quodammodo istis miseriis oblitterata; tandem tamen Deus mitius aget, & nos ab hostibus vindicabit. Hujc sensui favet subita mutatio secundæ personæ in tertiam^d.

15. Simulachra, &c.] Idolorum vanitatem nunc Dei magnitudini opponit^x. Hic & tres sequentes versus ferè habentur Psal. 115. 4, 5, 6. ubi dicta vide^f.
17. Neque, &c. ^{וְעַל} [Variè reddunt.] Etiam non (vel nullus, JT.) est spiritus in ore eorum, Mo. M. Mu. Coc. Ang. A. JT. o. & Sy. & Caj. in Gej. Sensus, Aded non loquuntur, ut etiam halitu illo qui mūtis animantibus communis est, pèrque os & nares ex corde exit, careant^e. ^{וְעַל} hñc nominis potius formam quam verbi habet, quasi essentiam, sive existentiam, dicas^h, sicut & Prov. 8.21. Probat hoc, 1. Quod ^{וְעַל} verbis immediatè nunquam jungitur, sed tantum nominibus & participiis: quia non simplicem dicit negationem, ut ^{וְעַל}, sed negationem cum significatione verbi substantivi. Si itaque ^{וְעַל} esset verbum indic. dixisset, ^{וְעַל} ^{וְעַל} 2. Quod ^{וְעַל}, more nominum, affixa recipit: ^{וְעַל} existentia ejus, i. e. est ille; ^{וְעַל} existentia vestra, i. e. estis vos. Si enim significaret, sum, affixa admittere non posset, quia planè est intransitivum; ut & verbum ^{וְעַל} nunquam affixis jungitur, nisi in infinitivo qui cum nomine convenit. Locum ergò sic verto, Etiam non est existentia spiritus in ore eorum. Sensus idem est, sed phrasin illustroⁱ. Al. Nasus est eis, vel, Nasum habent, nullus tamen flatus est in ore (vel naribus, nec enim ^{וְעַל} peculiariter os significat prout à naso distinguitur^k,) ipsorum, Ti. Ham. ^{וְעַל} nasum indubiè significat, idque hoc loco, ut suadent, 1. quod Ch. & Ar. sic reddunt; 2. quod hñc jungitur cum oribus, oculis, & auribus; 3. quod respondet hic locus Psalmo 115. ubi sic legitur, nares habent, & non odorantur. ^{וְעַל} nullus halitus h. l. respondet ^{וְעַל} non odorantur, nullus ^{וְעַל} per quem ^{וְעַל} odorentur^l.

20. Qui timetis Dominum] Tum ex Israelitis, tum ex Gentibus^m.

21. Benedictus Dominus] Psaltes, postquam alios factis hortatus esset, brevi veluti epiphonemate initium facit Divinarum laudumⁿ. ¶ Ex Sion] Unde Divinarum laudum clangor ad nubes elevari debet, &c. Vel, ex Sion, sub. opem ferens, vel, gloriam propagans, Psal. 14.7. & 20.3. & 50.2. &c. o. Al. valet, propter, q. d. ob beneficia præstita Sioni, Camp. in Gej.

PSALM. CXXXVI.

Argumentum hujus Psalmi idem est quod præcedentis. Deum celebrat ob beneficia tum omni-

bus communia, tum Israeli propria^a. Ut Græci & Latini Poetæ id quod præcipuum est in carmine, interjecto versu intercalari, sæpe repetunt: ità hñc subindè repetit, quoniam in seculum misericordia ejus^b: quo significat, omnia Dei beneficia à mera ejus bonitate & clementia proficisci^c.

1. Quoniam in æternum (vel seculum, P. M. V. &c. sub. durat, Pi.) misericordia (vel benignitas, Pi. G. &c. vel pietas, M.) ejus, ^{וְעַל} Sensus, Sicut omnia superat potentià, sic etiam pietate & bonitate^d.
2. Deo deorum] i. e. Angelorum^e, & Principum^f. Vel, q. d. Deo verissimo. Vide Deut. 10.17^g. Deo uni & soli^h.

3. Domino dominorum] Scil. vel, Angelorumⁱ; vel, Regum & Principum^k. Qui aliis dominis dominatur^l. q. d. Supremo Domino: nam substantivum apud Hebræos regens seipsum superlativum exprimit, ut Gen. 9.25. Num. 3.32. 1 Reg. 8.27^m.

4. Qui facit mirabilia magna solus, ità LXX, P. JT. [sim. omnes:] ^{וְעַל} Heb. secundum solitudinem sui, Pi. Præfixum ^{וְעַל} constructioni verbi interservitⁿ.

5. Qui fecit celos in intellectu, ^{וְעַל} In, vel cum, intelligentia, sive prudentia, P. V. Mu. Gej. Coc. Pi. &c. i. e. singulari ingenio & summâ industriâ^o; miro ordine^p; summâ motus velocitate & constantiâ. Vide Prov. 3.19. Jer. 10.12. & 51.15^q.

6. Super aquas] Ità o. Ch. M. P. Mo. &c. q. d. Qui exstare atque eminere voluit terram supra aquas, quæ ex natura sua debebant terram obtegere; in quo imprimis elucet ejus benignitas, &c. Depressit maris fundum, ut mare litoribus contineri posset^r. Aquas seorsum in abyssi^s manere coegit^t. Ità terra aquas continet, ut eis superior esse videatur^v. ¶ ^{וְעַל} Juxta aquas, Mar. Gej. Egregia utriusque elementi consociatio describitur: quippe terra mari præbet receptaculum; & ubi aquæ maris definiunt, ibi terram productam altius & quasi expansam videmus litoribus, promontoriis, &c.^x.

9. In potestatem noctis] Heb. ad, vel in, dominia noctis, sive in nocte, Mu. Mo. Gej. Ut nim. essent remedia tenebrarum, & prodescent iter facientibus, &c.^y.

13. Qui divisit (vel, Et fidit, Ar. Ti. vel, Qui secuit, JT. Pi.) mare rubrum (vel, Saph, Mo. vel, algæ, Pi.) in divisiones; ità o. Ch. M. P. Mo. Mu. &c. vel, sectionibus, Ar. Ti. ^{וְעַל} In segmenta, JT. Pi. Hñc nugantur veteres Hebræi, more suo, mare Rubrum in 12 divisiones, quot erant Tribus, scissum fuisse, ut unicuique Tribui sua pateret via. Sed refellitur hoc ex Exod. 14.22. & 15.8. ubi aquas eis quasi murum fuisse à dextra & sinistra dicitur, unde patet continuum fuisse spatium^z. Divisiones intelligo, duas illas partes unius divisionis, ad dexteram unam, alteram ad sinistram^a. Ut ^{וְעַל} Gen. 15.17. duas designat dissectarum carniū partes; ità h. l. seorsim duæ maris exstiterunt partes^b. Al. Sensus est, q. d. Divisit amplissimè, sive latissimè, ut non bini & terni duntaxat irent, sed milleni^c. Sectionibus, i. e. in partes^d.

15. Et excussit] Ità Mo. JT. Pi. Gej. G. &c. i. e. præcipitavit^e. E curribus ac equis præcipientes dedit, & mari involvit^f. ¶ ^{וְעַל} Et impulit, M. Ca. submersit, Ch. Ar. subvertit autem, Ti. &c.

16. Per desertum] Invium, & nemini antè tentatum^g.

17. Percussit] Idem quod Occidit versu seq. ¶ Reges magnos] Terræ scilicet Canaan^h. Vel, refer ad Sihonem & Ogⁱ: quorum tantum meminit, non item Regum Canaan, quia hñc ea tantum attinguntur quæ sunt misericordiæ Dei; at Regna Canaan ipsius veritatis erant, quia à Deo promissa, cum Regna Sehoni & Ogi à pura liberalitate, absque ulla promissione, Israelitis contigerunt^k.

23. Qui in humilitate (vel, dejectione, P. Mu. abjectione, JT. depressione, Pi.) nostra; ità o. Sy. M. Mo. Ca. &c. ^{וְעַל} Qui cum essemus oppressi, Ti. V. ab hostibus nostris^l, Egyptiis, aliisque postea in terra Canaan, &c.^m. In miseria nostraⁿ.

24. Et, &c. ^{וְעַל} Et redemit nos, o. Ch. Eth. Mo. vel, salvavit, Ar. sim. Sy. vindicavit, P. asserit, vel asseruit^o.

ruit, JT. Pi. Ti. vel, eripuit, Pi. Gej. violenter, dilaceratis vinculis, claustris, &c. פָּרַץ est, *disrupit, dilaceravit*, Gen. 27. 40. Exod. 32. 2 °.

o Gej.

p G.

q Mu.

25. *Omni carni*] i. e. *Omni animanti* p.

26. *Deo celi*] i. e. *Omnipotenti*, ut Matt. 6. 9 °.

PSALM. CXXXVII.

ARGUMENTUM. Hic Psalmus à Davide scribi potuit spiritu prophetico, æquè ut Esaias scripsit de Templi combustione, Esa. 64. 11. & Asaph de Templi & urbis everfione, Psalm. 79. 1, &c. a. Prædicit captivitatem Judæorum, & injurias quas ibi passuri erant b. Al. Editus est à Levitis cantoribus cum exules agerent in Babylonia c. Compositus forsan erat cum ruinam Babylonis imminere viderent d; vel, statim à reditu *; quod suadent verba præf. *sedimus, flevimus*, &c. f. Misericordias populi Isr. in Babylone mirificè exaggerat g.

a Gej.

b M.

c RR. in

Mu.

d Ham.

* Ham. sim.

Mu.

f Mu.

g Mol.

* *Psalmus David, Hieremie*] Sim. LXX, Ar. Æth. Hanc inscriptionem præposuerunt, (est enim Hebraicè *דְּמִיָּה לְדָוִד*) quia hoc Argumentum tractatum fuit & explicatum à Jeremia & Baruch h. Schnepius Jeremie tribuit hoc Carmen, quod captivis transmissit i. Potuit Jeremias abituris dedisse hunc hymnum, sanè *עֲבִידֵי יְהוָה* k. Sed Titulus hic ab aliquo adjectus inter nothos referri debet l.

h Gen.

i Gej.

k G.

l Mar.

1. *Super*, &c. *עַל נְהַרֵּי בָבֶל* Ad, vel *Juxta*, (vel *Super*, Mu.) *flumina Babelis*, Mu. Tigris & Euphratem m, & Ulai, Dan. 8. 2. & Chobar, Ezech. 3. 15 n. Nam *Babylon* totum Imperium Babylonicum significat o. Alii per *flumina* Euphratem intelligunt, per enallagen plur. pro sing p. idque ob ejus magnitudinem, alveorumque multipliciter. Prope Babel enim Euphrates in quinque alveos dividebatur, quorum ripæ tam multis confite sunt salicibus, ut illinc Babylonia *vallis salicum* appellaretur Jes. 15. 7. de quo vide BP. p. 38, &c. Huc refer varias fossas, five alveos, quibus Euphrates ad varias urbis partes derivabatur. Porro, *in flumina* alibi dicitur de Tigride, Nah. 2. 6. & de Jordane, Psalm. 74. 15. Sic & elephas, ob corporis vastitatem, dicitur *בְּהַמֹּרִים*, Job. 40. 10 °. Videntur hæc fuisse verba Levitarum & sacerdotum, ut patet ex sequentibus; quia horum officium erat canere sacra carmina, &c. i Paral. 25. 1. *Fluviorum* meminit, non agrorum, five urbium, quia hic locus captivis assignatus est, vel, i. ut ibi suas operas vel mercimonia exercerent t. Vel, 2. ut soli & ab oculis Babyloniorum semoti essent v: ut remotis arbitris liberius mœrori indulgerent f. ¶ *Illuc*] Pleonasticum est, sed & emphaticum; q. d. Non sub ficu & vite nostra, ut olim, sed illic, inter idololatrias, crudeles, libidinosos, &c. *. ¶ *Sedimus*] Instar lugentium, Jes. 47. 1, 5. & desolatorum, 2 Sam. 12. 16. Esr. 9. 4. &c. & profundè cogitantium, Luc. 14. 28, 31. Notat etiam exilii diuturnitatem x. *Sedimus mœsti* y. ¶ *Et* (vel etiam, *□* auxesin addit z,) *flevimus*] Vel, etiam atque etiam *flevimus*, JT. Q. vertunt, *sedebamus & flebamus*, vel, *sedentes flebamus*, V. Nos Levitæ cum reliquis Israelitis a. ¶ *Cum recordaremur Sion*] i. e. Excidii Hieros. & Templi b. Vel, istorum temporum & locorum ubi cultus Divini puritas & splendor, Regni nostri eminentia, populi libertas, integra & salva essent c.

m Mu. Gej.

n Q. in G.

o Gej.

p G.

q Gej. BA.

2. 2. 4. 669.

r Gej.

s V. Pi.

t Gej. Mu.

u Pi.

v Gej.

w Mu.

x Gej.

y Gej.

z Gej.

a Gej.

b Mu.

c Gej.

d Gej.

e Pi.

f Gej.

g Mu. Pi.

h G.

i Ca.

2. *In salicibus*, &c. *עַל עֲרֵבִים בְּתוֹכָהּ חֲלוּשֵׁי כְנָעַן* Ad, vel *In*, vel *Super*, *salices* (sub. *quæ sunt*, vel *erant*, Sy. Ar. Pi. Coc. Ti.) *in medio ejus* (nempe Babylonis d; vel, *in ea*, Sy. Ti. JT. Pi. Ca. scil. regione *,) *suspendimus citharas nostras*, Ch. P. Ti. Mo. &c. vel, *organa nostra*, o. Æth. Vulg. *נָנוּחַ*, Græcis *κλύρα* & *κλύρα*, alium habuit usum apud Hebræos, alium apud Græcos; his in luctu, illis in lætitia, adhibebatur: quod non mirum, cum idem instrumentum animos aliter atque aliter afficere potest, prout variè pulsatur. Eam Græcis fuisse soni lamentabilis docent & voces inde deductæ, *κλύρα* querulus, & *κλύρα* lamentari, & quod Hesychio dicitur *κλύρα* *κλύρα* cithara lamentabilis. Hebræis, contra,

lætitiam indicabat; quod docent Gen. 31. 27. 2 Par.

20. 27, 28. Job. 21. 12. & 30. 31. Psal. 43. 4. & 71. 22.

Esa. 5. 12. Ezech. 26. 13. Verum in illa Sionis pan-

lethria cum Templo instrumenta omnia periisse viden-

tur g. Mirum, in tanta captivationis miseria Levitas

de citharis cogitasse, easque præ aliis necessariis secum

asportasse h. [Quid ergo dicendum?] Resp. i. For-

san id divinitus contigit, ut monumenta prioris felici-

tatis semper ante oculos extarent. 2. Pii Levitæ no-

luerunt citharas, &c. quas milites parum curarunt,

post se relinquere, aut in earum defectu musicam sa-

cram penitus dediscere i. 3. Forfan eas asportarunt

solatio sibi futuras k, ut musicâ suâ mœsticiam minue-

rent l. 4. Proverbialis est locutio, pro, Abdicavimus

nos omni musicâ; ut, qui studium literarum reliquit ob

morbum, &c. dicit, Ego reliqui libros in lecto m. Ali-

às propriam acceptionem illustrat illud Virg. eclog. 7.

Hic arguta sacra pendebat fistula pinu.

3. *Quia*, &c. *וְיָשׁוּבֵינוּ שְׂמֵחִים וְשִׁירֵינוּ* Quia,

five *Quoniam*, (vel, *Cum*, P. Pi. Mu.) *ibi petierunt*; five

rogaverunt, five *postulaverunt*, nos, five *à nobis*, capti-

vantes nos (vel, *qui ceperant nos*, M.) *carmina*, five *canti-*

tica, Ti. V. vel, *verba cantici*, Mo. Pi. &c. vel, ut dice-

remus *verba cantici*, P. h. e. Voluerunt audire modum

psallendi in nostris sacris o. Per ludibrium nos rogâ-

runt lætas cantiones quas in Sion canere solebamus p.

Vel, *Postularunt à nobis servitia musica ad profanas su-*

as hilaritates. ¶ *¶* *verto, quia*, ut reddatur simul ratio

cur eas è manibus posuerint, (nim. ne eas ad libitum

captivorum profanis usibus contaminarent,) & cur

fleverint q. ¶ *Et qui*, &c. *וְהַאֲבִדְנוּ אֶת שְׂמֵחֵינוּ* Et

qui abduxerunt (vel *abripuerunt*, Ar.) nos, o. Sy. Ar. Æth.

Vulg. *hymnum*, o. Vulg. vel, *dixerunt nobis*, Sy. sim. Ar.

Æth. *Et raptores nostri lætitiæ causâ dicebant*, Ch. Non

contemnendum hoc, ut *וְיָשׁוּבֵינוּ* sit pro *וְיָשׁוּבֵינוּ*, muta-

to ¶ in ¶ ex idiotismo Chaldaico. Est autem hic Psal-

mus in captivitate Chaldaica compositus, optimèque

conjunguntur *וְיָשׁוּבֵינוּ* captivatores nostri, & *וְיָשׁוּבֵינוּ* de-

predatores nostri r. *וְיָשׁוּבֵינוּ* sign. *capere, attollere*, &c. quo

sensu veteres omnes sumunt, prout applicatur depor-

tationi captivorum; quæ facilis est interpretatio t. Al.

contumelatores, vel *vastatores*, nostri, verba lætitiæ, Pi.

sim. Mu. Ang. *וְיָשׁוּבֵינוּ* est, *tumulum attollere*, unde no-

men *וְיָשׁוּבֵינוּ* *tumulus*, in quem scilicet rediguntur dejecta

& combusta ædificia, Deut. 13. 16. Jos. 8. 28. Jer. 49. 2.

Vide Psal. 79. 1. ¶ *Qui nos* (i. e. urbem nostram) *in*

acervos redegerunt, &c. G. Et *qui velut in acervos nos*

redegerunt, lætitiæ petierunt, Ti. Alii deducunt ab

וְיָשׁוּבֵינוּ *insanire* *. *Qui insaniebant*, vel, *se insanorum mo-*

regerebant, erga nos, RS. in Ga. ib. Et *deridentes nos*,

lætitiæ, sub. *petebant à nobis*, Q. in V. *Qui insultabant*

manifeste nobis, &c. Camp. in Gej. Alii, à *וְיָשׁוּבֵינוּ* (*ulula-*

re,) ut *וְיָשׁוּבֵינוּ* inde fiat, ut *וְיָשׁוּבֵינוּ* y. Et *ululatus*

nostros lætitiæ, Mo. Ità ¶ in *וְיָשׁוּבֵינוּ* redundat. Ver-

tunt, Et homines, five auctores, *ejulatum*, five *lamentor-*

um, nostrorum peterent lætitiæ, Q. in V. sic Coc. sim.

Schindl. in Gej. Al. Pro *ululatus* nostris fuit illis læ-

titia, Q. in V. Alii, à *וְיָשׁוּבֵינוּ* *suspendere* z. Et *citharis*

nostris suspensis verba lætitiæ, P. Ad verb. & in *suspensio-*

nibus nostris, lætitiæ, V. Et *postularunt à nobis suspensas*

nostras (citharas, tanquam instrumenta) gaudii. Respi-

cit ad præced. *וְיָשׁוּבֵינוּ* vers. 2. eadèque res diversis vo-

cibus repetitur. Cum *suspendissemus instrumenta læ-*

titie, M. & *suspendissemus lætitiæ*, Al. in V. Al. Et à

suspensis nostris (viz. citharis, postularunt) lætitiæ, Belg.

Al. Et *hostes nostri superbi & eminentes*, &c. Q. in Gej.

וְיָשׁוּבֵינוּ Chald. est, *aggrare*, vel, *evehere in altum* b. Al.

suspensores nostri, Judæo-Ar. & Buxt. in Ham. Ideo vox

hæc difficilis est, quod alibi non extet quàm hic c. Sed

quid ex his eligendum? Fateor me, penititatis omnibus,

ed propendere ut vertam, *contumelatores*, vel *spoliato-*

res, nostri, ut sit æquivalens *nos captivatores nostri*, quo-

modo *verba cantici* itidem conveniunt cum gaudio. Et

licet *וְיָשׁוּבֵינוּ* Chaldæis non sign. *spoliare*, sed *aggrare*, ac-

cumulare, &c. sufficit tamen tum *accumulatione*, tum *ela-*

tionem, tum *ululatum* expressione, eleganter describi &

hostium factum atque immisericordiam, & desolationis

immanitatem d. ¶ *Cantate*, &c. *וְיָשׁוּבֵינוּ שְׂמֵחִים וְשִׁירֵינוּ* Gej.

Cantate nobis (sub. aliquod, Ti. Pi.) de cantico, five *canti-*

cicis

- ticis, Sion, M. Mo. Pi. o. Sy. &c. vel, quæ dicebatur in Sion, Ch. in cultu sacro: qualia dicebantur cantica templi, Amos. 8. 3. & Deut. 1 Par. 25. 7. Sarcasticam autem hanc musicæ postulationem illustrabit vasorum sacrorum ad profanos luxus productio, Dan. 5. 1, &c. 9. Vel, unum aliquod ex, &c. q. d. canticum selectum & eximium: id denotat, ut Psal. 28. 7. וְשִׁירָא, & aliquo canticorum meorum, &c. optimo nempe. Sic Prov. 30. 14. miseros ex terra, egenos ex hominibus; Amos. 6. 4. agnos e grege, i. e. optimos. Al. Dicentes, vel, Dicendo, Canite, &c. P. Gej. Per mimesin testam referuntur hæc in persona hostium. [Ca. totum sic reddit, Illic enim nostræ captivitatis & ejulationis antores carmina nos lætitiæque poscebant, Canite nobis carmen aliquod Sionum: JT. sic, Quamvis ibidem peterent à nobis cantiones lætas qui captivos abducebant nos, & qui contumelabant nos, dicentes, Canite nobis de canticis Tzizonis.] q. d. Nè illorum quidem authoritati parvum quorum eramus mancipia, ut vel tantillum dissimulato luctu ipsis in ea re gratificaremur, & sacras cantiones profano abusu contaminaremus.
4. Quomodo, &c. וְכִי־יָדָע] Quomodo (Quomodo autem, Ti. Ar. &c. Quo pacto, Ca. Respondimus, Quomodo, P.) cantabimus, Mo. &c. Vox admirantis petitum aded absurdum, iniquum, & impossibile. ¶ Canticum Domini] i. e. Quod canitur in honorem Jehovah: quod sacrum est Deo, non autem profanum, ad libidinem hostium abutendum. Ratio hæc silentii. Ut extra Terram sanctam non licebat sacrificare; ita musica hæc Templo adstricta erat. ¶ In terra aliena? וְכִי־יָדָע] Alienigenarum? Gej. ex P. alieni, sub. populi? Pi. Mu. ut Gen. 17. 12, 27. Exod. 12. 43. &c. Vel, sub. Dei, Mu. Mar. (πρός το, canticum Domini b,) ut Jer. 8. 19. q. d. quæ statuas & nihili deos pro vero colit. Ità absurditatem postulat exprimit. וְכִי pro deo alieno: Vide Gen. 35. 2. Deut. 32. 12. Jos. 24. 20, 23. 5. Si oblitus fuero tui] Ità o. Mo. &c. i. e. miseræ tuæ d. vel, cultus in te celebrati, præsentis idololatricæ voluptuariæque Baby'onis splendore inescatus. Confer Jes. 65. 11. ¶ Oblivioni detur dextera mea] Vel, legit וְשִׁירָא in Niphal; vel, sensum tantum exprestit. ¶ וְשִׁירָא] Obliviscatur (sub. mei, Sy. Ar. vel, sui, JT. Pi. Coc.) dextera mea, Mo. JT. Pi. &c. Al. obliviscatur, &c. sub. operis sui, M. vel, artis suæ, Pi. vel, pulsationis suæ, P. V. vel, artis musicæ, V. sim. Ham. Glas. ut posthac pulsare non possim. Suadent hoc supplementum conjunctio dextre manus & lingue, tanquam duorum instrumentorum Musicæ; q. d. Manus obliviscatur ludere, & lingua canere. Faxit Deus ut nunquam amplius vel psallere, vel canere, possim, si definam te, ô Jerusalem, tuamque Religionem & ministerium, meâ voce & musicâ celebrare. Manui per metaphoram tribuitur oblivio, nimirum operis antè exerciti. Dextera obtusecat, nullique porro sit usus. Obliviscatur sui, &c. i. e. Fiat abalienata atque emortua potius quàm ut canam. [Alii sine ellipsi locum reddunt.] Ità Chald. qui וְשִׁירָא vertit in 2. pers. obliviscere dextera mea; sim. o. וְשִׁירָא וְשִׁירָא si dextera mea: five per dextram intelligunt juramentum quo se Hierosolymæ & Ecclesiæ obstrinxerat, (dextera enim in jurando elevari solet; unde & apud Arabes وְשִׁירָא juramentum denotat; quo sensu & à quibusdam non male accipitur Psal. 144. 8, 11. Quorum os loquitur vanitatem, וְשִׁירָא, & juramentum eorum juramentum mendacii;) five communionem quam habebat cum Ecclesia, sicut Gal. 2. 9. וְשִׁירָא—noivarius. Possit sic verti, Obliviscaris, ô Domine, dextera mea, h. e. ejusdem non amplius sis parasitates aut defensor, Psal. 121. 5. Nè consentiat populus captivus petitis importunis, voto solenniori se obstringit. poenamque oblivioni suæ imprecatur. [Ca. totum sic reddit, Quando te sumus oblitii, Hierosolyma, oblita est nostra dextera.] Causam reddunt cur canere nesciant. Postquam Hierosolymam amisimus, omnem & fides pulsandi, & ore canendi, scientiam amisimus, heretique nobis lingua palato, h. e. muti sumus, nec cantare possumus; propterea quod Hierosolyma nostræ lætitiæ caput est, quâ privati, caremus lætitiâ; ut aves libertate privatæ canere nesciunt. & sumus oblitii hîc significat amittere, ut Gen. 41. 30. — & oblivioni dabi-

tur omnis ubertas. Non enim ubertatis oblivio est vigente fame, sed potius memoria & desiderium. Ex quo apparet id verbum hîc significare perdi & obliterari; ut & Deut. 31. 21. ponitur, & Job. 9. 27. & 28. 4. & Lam. 3. 17. ubi alio, sed ejusdem notionis, verbo Hierosolyma dicit se oblita esse bonum, h. e. jam nescire bonum, & id amisisse; non enim oblita erat eam rem quam desiderabat. Sic etiam Virgil. Pomæque degenerant, succos oblita priores, h. e. amisso priore sapore. Et Juvenalis, —vinum toto nescire Decembri, h. e. non uti. Hinc [in versu seq.] וְכִי־יָדָע vertimus, compotem esse, contrarii secuti rationem.

6. Adhæreat lingua mea faucibus meis] Vel, palato meo, JT. Pi. Mo. &c. nè possim illâ uti, ad ulla necesseitates meas: obmutescam subito. Confer Psal. 22. 16. Thren. 4. 4. & illud Poetæ—vox faucibus hæsit. Ut prius manui paralyfin, ita hîc linguæ apoplexiam, imprecatur. ¶ Si non meminero tui] i. e. Cultus in te exerciti; vel, preces pro restauratione tua fundere. Idem repetit inculcationis causâ. Vel, nisi tui simus compotes, Ca. vel, si non mentionem tui fecero, Coc. ¶ Si non, &c. וְכִי־יָדָע—וְכִי־יָדָע] Nisi ascendere fecero memoriam Jerusalem in initio lætitiæ domus ministrorum meorum, Ch. si non attollam Jerus. in principio gaudiorum meorum, Sy. Si non semper versetur ob oculos meos, quandocunque lætitiæ occasio se ingesserit; ut antequam lætari incipiam, fletum mihi excitet ejus recordatio. Si non præposuero Jerusalem sicut in principio lætitiæ meæ, o. Si non eveham, vel, ascendere fecero, (vel, posuero, M.)—super caput, five capite, (vel, supra summam, Coc. vel, in principio, M.) lætitiæ meæ, JT. Pi. P. Mo. G. Mu. Gej. &c. i. e. Si non prætulero luctum urbis Jerusalem vel summo gaudio quod mihi contingere potest. Nisi præcipuum meum gaudium ponam in recordatione Jerusalem. Nisi Hierosolymam ad nostræ lætitiæ caput adhibeamus, Ca. & si non meæ lætitiæ memoriam ipsius Jerusalem infero, Ti. Nota hic וְכִי־יָדָע caput poni pro eo quod præcipuum est, vel nobilissimum, ut Exod. 30. 23. וְכִי־יָדָע myrrha, &c. Emphasis est in, ascendere faciam, h. e. partim cogitationibus meis, partim externo sermone, eminentiam ipsi conciliabo debitam.
7. Memor, &c. וְכִי־יָדָע אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ] Recordare, Domine, filiorum Edom, P. Mo. sic M. o. Sy. Ar. Æth. (vel, Idumæorum, Ca. vel, contra Edomæos, JT. Pi. A. vel, propter Edomæos, Mu.) diei (vel, in die, o. Sy. Ar. G.) Jerusalem, dicentium, Mo. Sy. Ar. vel, qui dicebant, P. JT. Pi. vel, qui dicunt, o. Æth. Al. Edomæis, vel, filiis Edom, diem, &c. Mu. Coc. Gej. Pi. V. i. e. in perniciem filiorum Edom. Al. qui tempore desolationis Jerusalem dicunt, M. Al. ut se gesserint filii Edom quum Jerusalem vastaretur, dicentes, Ti. sub. Babylonis, V. In die, i. e. quum Jerusalem vastaretur. Dies ponitur hîc metonymicè, pro rebus in die aliquo exhibitis; & quidem hoc loco pro summis infortuniis, ut Job. 18. 20. Obad. v. 12. Vide & Coh. 5. 19. & Ezech. 30. 9. & Psal. 37. 13. Idumæi, Esau soboles genuina, lætati sunt in malis Israelitarum, ut apparet Ezech. 25. 12. Judicia autem Dei in Idumæos propter hanc εμχολογίαν habes Jer. 49. 7, &c. Thren. 4. 21, 22. Non legimus in historia Idumæos fuisse cum Babyloniis, &c. verum illud apertè constat ex hoc loco, & ex Abdia. Q. He. per Edom Titum & Romanos intelligunt. Sed eos refellit Ezra, quod Babylonis mox fiat mentio. ¶ Exinanite, &c. ità o. וְכִי־יָדָע] Nadate, nudate (vel, Discooperite, &c. P. Mo. vel, Evacuate, &c. Ti. Destruite, &c. Ch. Evertite, &c. Ar. vel, Complanate, &c. i. e. Omnia solo æquate, & in planitiem redigite. Id וְכִי־יָדָע Æthiopice sign. Vide ad Jud. 20. 33. usque ad fundamentum in ea, M. Mu. Gej. Ch. P. Mo. Coc. scil. Jerusalem. Tò in ea jugendum cum complanate. Vel, fundamentum, five fundamenta, ejus, o. Sy. Ar. Æth. Ti. Di. 2 enim sæpe genitivum format; ut, temporibus בְּצָרָה angustia, Psal. 9. 10. &c. Quod quidem clarum est, si, ex more, וְכִי־יָדָע subintelligas, ut sit pro, בְּצָרָה, fundamentum quod est in ea, i. e. ejus. Sensus, Totam ab imis evertite fundamentis: Nè fundamentorum quidem vestigia in ea relinquire, ut nulla spes ædificandi superstit. Evertite,

locumque sic reddo, Celebrabo nomen tuum super benignitatem & veritatem tuam; q. d. Nimis angustum erit te benignum aut veracem appellare, &c. hæc omnia es, & amplius, magnificasti verbum tuum, dedisti & præstitisti gloriosa promissa, super omne nomen tuum, h. e. super omnia quæ homines de te cogitarunt vel locuti sunt*. Vel, super omnia nomen tuum sermone tuo, Q. in Pi. Sed refellit hoc vox לך, quæ cohæret cum seq. יהוה, ratione tum puncti brevis, Kamets-hhatuph, tum accentus Maccaph y. Vel, cum omni, five toto, nomine tuo sermonem tuum, JT. Pi. Gej. i. e. cum omnibus virtutibus tuis, è quibus cognosceris, sicut ex nomine cognoscitur homo. Sicut nomen gloriosum factis tibi jam antè acquisivisti, ita quoque verbum tuum eidem par fecisti. לך valet cum Exod. 35. 22. Levit. 2. 2. Coh. 12. 14. c. item Job. 38. 32. Ezech. 16. 37. Vel, præter omne nomen tuum, eodem sensu quem produxi d. Vel, secundum omne nomen tuum; i. e. Pro ratione immensæ fapæ tuæ gloriæque tuæ immensa nobis fecisti promissa. לך juxta, Exod. 28. 21. Al. in omnibus verbis tuis nomen tuum; i. e. Præclarum reddidisti nomen tuum adimplendo promissiones tuas. Vel, propter omne nomen tuum, q. d. nè detrimentum pateretur, si tu scilicet promissis tuis non stetisses. Ità לך ter in hoc versu eundem sensum retinet. Al. super omne nomen sanctum tuum, o. Eth. sim. Ar. Sed o. omnino legisse videntur לוהיו, quo לוהיו sapissimè reddunt; non, לוהיו, quomodo nusquam, nisi hoc loco, reddunt. Al. In omnibus, vel, Per omnia, (sub facta tua,) magnificasti nomen tuum, & verbum tuum; subauditur & i. Refellit hoc conjunctio לך cum voce seq. K. putat hîc esse לך trajectionem, five Hyperbaton, & verba sic ordinanda, Magnificasti supra omne eloquium tuum nomen tuum, h. e. Celebrasti apud omnes gentes nomen tuum, præstando quicquid promiseris. Similis transpositio Os. 8. 2. Me invocabunt, Deus meus, cognovimus te, Israel, pro, Me invocabunt Israel, Deus meus, &c. Non displiceret hæc sententia, nisi coacta videretur hæc transpositio. Al. Quia eloquium tuum excellentius fecisti omnibus quæ prædicantur de te, Ti. Al. Qui promissa tua facis majora quàm est tuum tantum nomen, h. e. Qui majora præstas quàm de te fama est, quæ tamen est magna. Ut judicium Dei pro actione sæpe ponitur, quoniam quicquid agendum judicat, id agit, quippe qui nullâ re possit impediri: ita etiam verbum, five promissum, in hoc Psalmo ponitur pro promissi præstatione, quia nihil promittit quod non præstat; quemadmodum in Psal. 56. 11. ubi dicit se in Deo promissa laudare: nam ita demum laudantur promissa, si præstamus. Similiter Esa. c. 44. v. 26. Qui—urbes Judææ refeci impero; nam ibi imperare, pro, faciendum curare, atque aded facere, ponitur: & Matth. 9. 5. Virum facilius est, dicere, Remittuntur tibi peccata, &c. nam ibi dicere, pro, jubendo efficere, ponitur. Sic & Juven. Satyr. 6. —tremulumque caput descendere jussit In cælum—h. e. coegit Claudium mori. Et Virgil. Hectoris ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis Jussa mori,—h. e. jussu occisa. Verbum quod magnificatur super omne nomen est, verbum promissionis de condonatione peccatorum: vel potius, est dictum, five promissio, Messia, & in eo, facta populo Dei; quæ omnium promissionum est nobilissima, & major est aliis omnibus quibus se Deus notum fecit. Sensus planus est, Patres quidem audiverunt nomen tuum, & speraverunt in te; sed quæ tu nobis dicis, Fili Dei, qui verba Dei loqueris, Joh. 3. 34. exsuperant nomen tuum quod hætenus nobis innotuit. Ità significat plenioris nominis Dei manifestationem per dictum Dei ex cælo descendentis, quàm unquam Patribus facta est. 3. Multiplicabis, &c. מוֹרֵיבִי בְּנִפְשִׁי מוֹרֵיבִי Multiplicasti in anima mea fortitudinem, Ch. sim. o. Roborasti (vel, Roborabis, Mo.) me in anima mea fortitudine, P. Mu. Mo. Roborare fecisti me in anima mea fortitudinem, q. d. Effecisti semper ut ego virili essem animo in periculis, &c. Et animo meo robur amplius indidisti, Ti. meam personam fortiter evehens, Ca. & auxisti robur anime mee, Sy. roborans me, & anime mee adjiciens fortitudinem, M. Roborasti me, & in anima mea fuit virtus, i. e. Animum meum reddidisti fortem. Bene Coccæus vertit, Facis me animosum; in anima mea est robur invictum,

Gej. Fecisti ut efferret me animo meo robur, JT. i. e. Confirmasti & roborasti me. Fecisti ut efferrem me (i. e. ut essem animosus in prælio,) animo meo propter robur, quod scilicet mihi suppeditasti. Ante לך deficit בך valens בך. Valde corroborasti animam meam virtute, Ar. בך est, insolens, seu ferox, fuit, Jes. 3. 5. In Hiphil occurrit hîc tantum, & Cant. 6. 4. ubi valet, extulerunt me, i. e. alacrem, animosum, insolentiorum, & ferocem quasi, reddiderunt, ut vix apud me sim præ amore. Hîc itaque idem erit ac, fecisti me alacrem, animosum, ac quodammodo superbum. 4. Confiteantur tibi, לך Celebrabunt te, JT. Gej. Confitentur te, Coc. ¶ Omnes reges terræ ¶ Scil. vicinæ; ut Hiram, 2 Sam. 5. 11. & Thoi, 2 Sam. 8. 10. ¶ Omnes qui Davidem norunt. Vel, omnes successive agnoscunt Christum esse Regem, &c. ¶ Quia (five, quum, JT. Pi. Mu. &c.) audierunt (audierint, JT. &c.) omnia verba oris tui ¶ Opere nimirum completa, & me ad Regnum evectum juxta promissionem tuam, &c. Videtur simul David prophetare de vocatione Gentium. 5. Et cantent (vel, canunt, Coc. canent, JT. Pi. &c.) in (vel de, JT. Pi.) viis (vel, viis, V.) Domini ¶ Vias intellige, vel, 1. quibus Hierosolymam veniunt Deum culturi, prout à Prophetis prædicitur; in illis autem perfectionibus cantare solebant. Vel, 2. opera, five actiones, Dei; vel, gubernationem rerum humanarum. Vel, 3. naturam & attributa Dei, methodumque ipsius agendi cum hominibus, ut Exod. 33. 13. cui favent verba sequentia. Vel, 4. Legem Dei, quod convenit præcedentibus, Reges—te laudabunt, & canent in viis, &c. i. e. laudabunt nomen tuum, ipsique gaudebunt in Lege Dei. ¶ Quoniam (vel quod, Pi.) magna est gloria Domini ¶ Qui tot ac tanta edit facinora. Magnam esse, &c. JT. Pi. 6. Et, &c. וְהוֹדוּ לְךָ Et (vel, sed, JT. Pi.) humilia respicit ¶ Oculo scilicet provido & benefico. Humilem, i. e. submissum animo, Jac. 4. 6. 1 Pet. 5. 5. qui suam agnoscit & expendit vilitatem, impuritatem, boni carentiam, & dependentiam à Deo; adeoque, de se desperans, omnia à suo exspectat Deo. Humilem, me scilicet, hominem obscurum & ignobilem, opulentiorem, &c. P. Hæc est Regum cantici materia, Deum non latitare post nubes, sed cælo insidentem demittere se, & humiles attendere, &c. ¶ Et alta, &c. וְהוֹדוּ לְךָ Et altus è longinquo cognoscit, G. Mu. Repetit sententiam præced. Et altus longè vel eminus, nota facit; i. e. E cælo nota facere solet geita sua hîc in terra. Quamvis altus è longinquo pernoscit, JT. Totum sic reddo, Celsum quidem esse Jehovah, sed humilem respicere; & altum quidem esse, sed quæ è longinquo sunt nosse: Heb. Quod celsus sit Jehovah, & humilem respicit, & altus, è longinquo cognoscet, Pi. Al. & altum, vel, altum autem, (qui de se suisque viribus præsumit, alios despicit, Deum non curat; vel, superbum, Q. in V. vel, & quod altum est, V.) eminus, vel è longinquo, cognoscit, o. & Vulg. & alii in Mu. sic M. Ti. Coc. Gej. Non dignatur propinquo intuitu, sed eminus respicit. Ea quæ odimus aut averfamur non propè ad nos permittimus accedere. Vide Psal. 22. 2. Luc. 16. 23. Non familiariter & amicè, sed contemptim, eos habet, in ima relegat & contemnit. Ab illorum aspectu se abducit & occultat; interim tamen ipsos novit. Ut illi longinqui à Deo videantur, Deumque procul à se abesse opinantur, aut optant, Jer. 12. 2. Psal. 73. 27. Deus tamen ipsos pernovit penitus; & ut humilem intuetur ut amet, evchat, &c. ita elatum cognoscit ut judicet, plectat, &c. Notitia enim hæc non est contemplativa, sed judiciaria. Forma verbi est anomala: ut à בך, bonus fuit, est בך, Job. 24. 21. ità à בך est hoc בך: quod proinde quidam transitive reddunt, notum faciet; sed alii intransitive, pernoscit; quod rectius est, ob præced. בך. Amama compositum ait ex Kal & Piel, vel, ex Hiphil, pro בך, ut בך benefecit: quod posterius est probabilius. Alii בך sumunt significatu inusitato. R. Nathan accipit sensu excisionis, five perditionis, citatque Jes. 53. 3. Ezech. 19. 7: & alii apud K. reddunt, franget, ex Jud. 8. 16. Ità sensus planior erit, Elatum verò excindet è longinquo, h. e. ante-

h. e. antequam ad se appropinquet; neque eum ante faciem suam admittet. Et elatum è cælis longinquis deprimet, Ch. in Mu. Superbum è longinquo conterit, vel, frangit, Q. in V.

7. In medio tribulationis] Cum scilicet eadem non in primis amplius est principiis, sed jam potenter invaluit, & me veluti circumvallat d. q. d. Rebus deploratis *.

¶ Vivificabis me] Me in vita (vel, incolumem f) servabis, vitamque quasi ereptam restituis, Psal. 30. 4. & 71. 20. Nota hic subitam personarum mutationem: v. 6. intuetur, & c. v. 7. conservas, & c. b.

Potest etiam hoc de consolatione intelligi, ut Psal. 119. 25. Altera pars Psalmi, in qua David, quoniam sciebat se non esse defunctum omnibus periculis, munit animum suum spe ac fiducia in Deo. Sensus loci, Cum sciam me tibi esse curæ, nihil timebo deinceps, certus in omnibus difficultatibus te servaturum me k.

¶ Et super, & c. ¶ על נאסוֹתַי וְעַל אֲנִי וְעַל אֲנִי [Variè reddunt.] Super (vel In, Coc. vel Contra, M. P. Ti. Gej.) iram (vel, Super ira, Mu. vel, In ira, Sy.) inimicorum meorum extendisti (vel, extends, V. Ar. Mu. vel mittes, M. Ti.) manum tuam] Sic o. Gej. & c. i. e. Coercebis & reprimes semper hostium furorem l: in eos animadvertisti graviter. Severitatis autem symbolum solet esse manus extensio. Vide Exod. 7. 19. & 8. 5. Psal. 10. 12. m. Extendes, & c. i. e. opem mihi feres n; & super iram, & c. q. d. invitis & frementibus hostibus *.

¶ Super iram hostium, i. e. super hostes iratos: ut captivitas populi est, populus captivus o. Et ira—manum tuam obiciens, Ca. Al. In faciem (Heb. nasum, synecd. membri: Sic Latini os usurpant pro facie, ut Virgil. Os humerosque Deo similis Pi.) inimicorum extendis (Heb. mittes, scil. ut percutias; synecd. gen. confer Psal. 3. 89.) manum tuam, JT. Pi. Al. Et manum naso—impinges, Ti. Super nasum—pones, five mittes, manum tuam, M. Ham. Super nasum, vel faciem, h. e. ut manu tuâ ferias r. Apud nos dici solet, ducere aliquem naso, i. e. perfecte regere: & similis est proverbialis locutio, b. am naso indere, & c. quod sign. hostes insolentes coercere, Esa. 37. 29. Similiter & hic, Super nasum—mit-

tes—h. e. eos reprimes, & quod tibi lubet vertes t. ¶ Et salvum me fecit (vel, faciet, Mu.) dextera tuâ; fim. Mu. JT. & c. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Malim in secunda persona, ut congruat cum præced. vivificas, mittis, & ut subaudiatur ablativi nota, sicut Psal. 18. 36. & 21. 9. & 108. 7. Et servas me dexterâ tuâ, Pi. Gej.

8. Dominus retribuet pro me] Ità Ar. sic o. Æth. ex וְיִשְׁעֵי וְיָדַי, pro וְיִשְׁעֵי וְיָדַי. Sed non opus est tali lectione, cum וְיִשְׁעֵי sign. retribuere *, idque vel in bonum, vel in malum: huic autem posteriori favet contextus, de puniendis hostibus agens: ut contrâ, Psal. 57. 3. o. דִּגְמָתִי יִשְׁעֵי רֶדְדוּתַי reddunt y. ¶ וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Reddet malum illis propter me, Ch. Totus est circa me, q. d. protegit me, tanquam, rebus aliis omissis, hoc unum agens z. Tertia persona hic ponitur post secundam, ut supra a. Perficiet (vel, perficiat, JT.) pro me, P. Mo. JT. Gej. vel, erga me, Pi. vel, circa me, M. Mu. sub. opus suum, P. vel, pietatem, five benignitatem, suam, M. Pi. A. vel, desiderium meum, AE. in Gej. vel, id quod caput, Mu. A. contra hostes, & pro me, & c. b. Vel, quæcunque mihi pollicitus est, Q. in V. Vel, quicquid boni perficiendum restat. Supplendum hic verbale post verbum, ut Psal. 13. 4. Coh. 6. 3. Dominus perficiet quod in me inchoavit, Ti.

¶ Opera (vel Opus, P. vel Facta, Mo. Ca. vel, Ab operibus, JT.) manuum tuarum nè despicias] Ità o. Æth. vel, non deseres, M. Pi. nè deseras, Gej. Ch. Mu. fim. Sy. nè desistas, JT. nè dimittas, Mo. non dimittes, P. non omittes, Ti. Ca. nè omittas, Coc. וְאַל תִּשְׁכַּח נִסִּיךָ pro וְאַל תִּשְׁכַּח. Nè deferito cceptum tuæ erga me benignitatis opus; sed me, quem tui populi Regem constituisti, fove ac tuere, ut hæcenus. Opera dicit plur. ut non unum, sed plura beneficia à Deo accepta designet *. Opera, & c. i. e. protectiones quibus me hæcenus protexisti f. Opera manuum tuarum, tum sinistra, scil. in propulsandis hostibus, tum dextera, in conservando me g. Nè cesses mihi piisque aliis benefacere h. Nè patiaris destrui quod ædificasti, vel fideles, qui sunt opus tuum, tibi eripi: quin Regnum quod exorsus es consumma, & c. i. Ego sum opus tuum, tu me fecisti, educasti, evexisti; nè ergo gratiam

tuam à me deficere patiaris k. De operibus Dei loquitur, non generatim, sed Davidi benignè exhibitis, ut constat ex contextu & scopo l. ¶ וְאַל תִּשְׁכַּח נִסִּיךָ] Nè projicias quod operata sunt manus tue, Ar. וְאַל תִּשְׁכַּח sign. deferere, Jos. 1. 5. Deut. 4. 31. Cant. 3. 4. m. vel, omittere, Gej. five abire finire; vel scilicet illud quod manu tenemus, vel, cui persequendo infistimus n.

10. ¶ PSALM. CXXXIX. ARGUMENTUM. Psalmus hic à Davide scriptus est, vel, cum sub Saule exfularet, vel potius, cum ab Absalomo Regno pulsus esset; quum gravissimis calumniis & convitiis petitus erat, quæ ille ægrius tulit quàm ærumnas & pericula sua: his enim ipse tantum & fama ejus lædebatur; illis autem nomen quoque Divinum contumeliâ afficiebatur. Quocirca, ut alibi, & etiâ hic, ad judicium Dei provocat, quem & c. Mag-

na pars Psalmi consumitur in hac thesi probanda, quod Deus est & c. In fine autem veram causam cui in tantum odium venerit detegit; nempe, quod scelera detestaretur & puniret r. David hic omniscientiam Dei summâ magnificentiâ describit: deinde imprecatur impiis, qui nomine Dei temere & ad scelera abutuntur, existimantes se posse Deum latere b. b. Mu. Excellentissimus est hic Psalmus, nec ullus ei equiparandus est c. Obscurus est, & perquam difficilis d, c. AE. in propter orationis & c. (magnitudinem, five magnificentiam, vel sublimitatem,) & figurarum frequentiam; & quia multa hic ambigua sunt. Vestigia linguæ Chald. in vers. 2, 3, 7, 9, 19, 20. observat Quistorpius, conferens cum Dan. 2. 29, 30. & 4. 16. & 7. 28. LXX inscribunt, Ζαχαρίας ἐν τῷ διασπορῆ, quæ, secundum Theodoretum, nec apud o. olim, nec apud ullum veterem Interpretem, reperta s.

1. Probasti me; ità P. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Pervestigasti, five scrutatus es, (vel, pervestigas, JT.) me, V. Pi. & c. i. e. comprehendis & penetras, ut Jer. 17. 10. b. וְיִשְׁעֵי sign. accuratam rei disquisitionem. Vide Deut. 13. 14. Job. 28. 3. & 29. 16. Psal. 44. 22. Thesin generaleni ad suam personam accommodat k. ¶ Et cognovisti me] q. d. Multi aliorum consilia & affectus explorare conantur; sed non assequuntur: verum tu me, quem scrutatus es, pervenisti optimè l.

2. Tu cognovisti sessionem meam (vel, sedere meum, Mu. Coc. & c.) & resurrectionem (vel stationem, V.) meam; vel, & surgere meum, Mu. Coc. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Sensus, Nulla vitæ meæ pars te latet: five sedeam, five surgam, tu scis m. His duobus comprehenditur omnis hominis exterior conversatio, quâ vel quiescit, vel operi alicui se accingit. Vide Jes. 37. 28. Thren. 3. 63. n. Omnes actiones meas quas ago, five sedendo, five stando o. Sive sedeam, five ad eundem surgam; v. i. e. Omnia mea otia & negotia mea nōsti p. Exponit se per subjecta verba, Tu scis quæ sim cogitaturus, & quæ consilia agiturus ad agendum & cessandum q. q. M.

¶ Intellexisti, & c. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Intellegis, vel Intellexisti, (vel, Distinctè cognovisti, Coc.) cogitationem (vel voluntatem, V. Gej. ex K. & AE. & c. intimam cogitationem, A.) meam, M. P. Mo. JT. Mu. & c. à longè, five è longinquo, o. Ar. Æth. Mo. JT. Pi. & c. i. e. antequam sit cogitatio scil. r. vel, ab æterno s. Al. ab alto, Sy. Et si procul à me abesse videaris, ut qui cœlorum incolæ sis t. וְיִשְׁעֵי est, quod valde distitum est, ratione, vel, i. loci, ut Gen. 22. 4. Exod. 2. 4; vel, 2. temporis, ut 2 Sam. 7. 19. 2 Reg. 19. 25. & in nostro textu. Ità ut, pro nostro concipiendi modo, ingens intervallum temporis intercedat inter cogitationum nostrarum ortum, & inter anticipantem Dei notitiam. Vide Dan. 13. 42. Ebr. 4. 12. & Esa. 25. 1. consilia à longè, h. e. longè ante hoc tempus facta. In Deo nihil existit novi, sed omnia in eo æterna sunt *. לִּי in וְיִשְׁעֵי est nota accusativi casus; & vox וְיִשְׁעֵי in hac significatione Chaldaea est וְיִשְׁעֵי, pavit, ex Chaldaismo, cogitavit, Pi. N n n voluit.

3. Tu cognovisti sessionem meam (vel, sedere meum, Mu. Coc. & c.) & resurrectionem (vel stationem, V.) meam; vel, & surgere meum, Mu. Coc. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Sensus, Nulla vitæ meæ pars te latet: five sedeam, five surgam, tu scis m. His duobus comprehenditur omnis hominis exterior conversatio, quâ vel quiescit, vel operi alicui se accingit. Vide Jes. 37. 28. Thren. 3. 63. n. Omnes actiones meas quas ago, five sedendo, five stando o. Sive sedeam, five ad eundem surgam; v. i. e. Omnia mea otia & negotia mea nōsti p. Exponit se per subjecta verba, Tu scis quæ sim cogitaturus, & quæ consilia agiturus ad agendum & cessandum q. q. M.

¶ Intellexisti, & c. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Intellegis, vel Intellexisti, (vel, Distinctè cognovisti, Coc.) cogitationem (vel voluntatem, V. Gej. ex K. & AE. & c. intimam cogitationem, A.) meam, M. P. Mo. JT. Mu. & c. à longè, five è longinquo, o. Ar. Æth. Mo. JT. Pi. & c. i. e. antequam sit cogitatio scil. r. vel, ab æterno s. Al. ab alto, Sy. Et si procul à me abesse videaris, ut qui cœlorum incolæ sis t. וְיִשְׁעֵי est, quod valde distitum est, ratione, vel, i. loci, ut Gen. 22. 4. Exod. 2. 4; vel, 2. temporis, ut 2 Sam. 7. 19. 2 Reg. 19. 25. & in nostro textu. Ità ut, pro nostro concipiendi modo, ingens intervallum temporis intercedat inter cogitationum nostrarum ortum, & inter anticipantem Dei notitiam. Vide Dan. 13. 42. Ebr. 4. 12. & Esa. 25. 1. consilia à longè, h. e. longè ante hoc tempus facta. In Deo nihil existit novi, sed omnia in eo æterna sunt *. לִּי in וְיִשְׁעֵי est nota accusativi casus; & vox וְיִשְׁעֵי in hac significatione Chaldaea est וְיִשְׁעֵי, pavit, ex Chaldaismo, cogitavit, Pi. N n n voluit.

4. Tu cognovisti sessionem meam (vel, sedere meum, Mu. Coc. & c.) & resurrectionem (vel stationem, V.) meam; vel, & surgere meum, Mu. Coc. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Sensus, Nulla vitæ meæ pars te latet: five sedeam, five surgam, tu scis m. His duobus comprehenditur omnis hominis exterior conversatio, quâ vel quiescit, vel operi alicui se accingit. Vide Jes. 37. 28. Thren. 3. 63. n. Omnes actiones meas quas ago, five sedendo, five stando o. Sive sedeam, five ad eundem surgam; v. i. e. Omnia mea otia & negotia mea nōsti p. Exponit se per subjecta verba, Tu scis quæ sim cogitaturus, & quæ consilia agiturus ad agendum & cessandum q. q. M.

¶ Intellexisti, & c. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Intellegis, vel Intellexisti, (vel, Distinctè cognovisti, Coc.) cogitationem (vel voluntatem, V. Gej. ex K. & AE. & c. intimam cogitationem, A.) meam, M. P. Mo. JT. Mu. & c. à longè, five è longinquo, o. Ar. Æth. Mo. JT. Pi. & c. i. e. antequam sit cogitatio scil. r. vel, ab æterno s. Al. ab alto, Sy. Et si procul à me abesse videaris, ut qui cœlorum incolæ sis t. וְיִשְׁעֵי est, quod valde distitum est, ratione, vel, i. loci, ut Gen. 22. 4. Exod. 2. 4; vel, 2. temporis, ut 2 Sam. 7. 19. 2 Reg. 19. 25. & in nostro textu. Ità ut, pro nostro concipiendi modo, ingens intervallum temporis intercedat inter cogitationum nostrarum ortum, & inter anticipantem Dei notitiam. Vide Dan. 13. 42. Ebr. 4. 12. & Esa. 25. 1. consilia à longè, h. e. longè ante hoc tempus facta. In Deo nihil existit novi, sed omnia in eo æterna sunt *. לִּי in וְיִשְׁעֵי est nota accusativi casus; & vox וְיִשְׁעֵי in hac significatione Chaldaea est וְיִשְׁעֵי, pavit, ex Chaldaismo, cogitavit, Pi. N n n voluit.

5. Tu cognovisti sessionem meam (vel, sedere meum, Mu. Coc. & c.) & resurrectionem (vel stationem, V.) meam; vel, & surgere meum, Mu. Coc. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Sensus, Nulla vitæ meæ pars te latet: five sedeam, five surgam, tu scis m. His duobus comprehenditur omnis hominis exterior conversatio, quâ vel quiescit, vel operi alicui se accingit. Vide Jes. 37. 28. Thren. 3. 63. n. Omnes actiones meas quas ago, five sedendo, five stando o. Sive sedeam, five ad eundem surgam; v. i. e. Omnia mea otia & negotia mea nōsti p. Exponit se per subjecta verba, Tu scis quæ sim cogitaturus, & quæ consilia agiturus ad agendum & cessandum q. q. M.

¶ Intellexisti, & c. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Intellegis, vel Intellexisti, (vel, Distinctè cognovisti, Coc.) cogitationem (vel voluntatem, V. Gej. ex K. & AE. & c. intimam cogitationem, A.) meam, M. P. Mo. JT. Mu. & c. à longè, five è longinquo, o. Ar. Æth. Mo. JT. Pi. & c. i. e. antequam sit cogitatio scil. r. vel, ab æterno s. Al. ab alto, Sy. Et si procul à me abesse videaris, ut qui cœlorum incolæ sis t. וְיִשְׁעֵי est, quod valde distitum est, ratione, vel, i. loci, ut Gen. 22. 4. Exod. 2. 4; vel, 2. temporis, ut 2 Sam. 7. 19. 2 Reg. 19. 25. & in nostro textu. Ità ut, pro nostro concipiendi modo, ingens intervallum temporis intercedat inter cogitationum nostrarum ortum, & inter anticipantem Dei notitiam. Vide Dan. 13. 42. Ebr. 4. 12. & Esa. 25. 1. consilia à longè, h. e. longè ante hoc tempus facta. In Deo nihil existit novi, sed omnia in eo æterna sunt *. לִּי in וְיִשְׁעֵי est nota accusativi casus; & vox וְיִשְׁעֵי in hac significatione Chaldaea est וְיִשְׁעֵי, pavit, ex Chaldaismo, cogitavit, Pi. N n n voluit.

6. Tu cognovisti sessionem meam (vel, sedere meum, Mu. Coc. & c.) & resurrectionem (vel stationem, V.) meam; vel, & surgere meum, Mu. Coc. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Sensus, Nulla vitæ meæ pars te latet: five sedeam, five surgam, tu scis m. His duobus comprehenditur omnis hominis exterior conversatio, quâ vel quiescit, vel operi alicui se accingit. Vide Jes. 37. 28. Thren. 3. 63. n. Omnes actiones meas quas ago, five sedendo, five stando o. Sive sedeam, five ad eundem surgam; v. i. e. Omnia mea otia & negotia mea nōsti p. Exponit se per subjecta verba, Tu scis quæ sim cogitaturus, & quæ consilia agiturus ad agendum & cessandum q. q. M.

¶ Intellexisti, & c. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Intellegis, vel Intellexisti, (vel, Distinctè cognovisti, Coc.) cogitationem (vel voluntatem, V. Gej. ex K. & AE. & c. intimam cogitationem, A.) meam, M. P. Mo. JT. Mu. & c. à longè, five è longinquo, o. Ar. Æth. Mo. JT. Pi. & c. i. e. antequam sit cogitatio scil. r. vel, ab æterno s. Al. ab alto, Sy. Et si procul à me abesse videaris, ut qui cœlorum incolæ sis t. וְיִשְׁעֵי est, quod valde distitum est, ratione, vel, i. loci, ut Gen. 22. 4. Exod. 2. 4; vel, 2. temporis, ut 2 Sam. 7. 19. 2 Reg. 19. 25. & in nostro textu. Ità ut, pro nostro concipiendi modo, ingens intervallum temporis intercedat inter cogitationum nostrarum ortum, & inter anticipantem Dei notitiam. Vide Dan. 13. 42. Ebr. 4. 12. & Esa. 25. 1. consilia à longè, h. e. longè ante hoc tempus facta. In Deo nihil existit novi, sed omnia in eo æterna sunt *. לִּי in וְיִשְׁעֵי est nota accusativi casus; & vox וְיִשְׁעֵי in hac significatione Chaldaea est וְיִשְׁעֵי, pavit, ex Chaldaismo, cogitavit, Pi. N n n voluit.

7. Tu cognovisti sessionem meam (vel, sedere meum, Mu. Coc. & c.) & resurrectionem (vel stationem, V.) meam; vel, & surgere meum, Mu. Coc. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Sensus, Nulla vitæ meæ pars te latet: five sedeam, five surgam, tu scis m. His duobus comprehenditur omnis hominis exterior conversatio, quâ vel quiescit, vel operi alicui se accingit. Vide Jes. 37. 28. Thren. 3. 63. n. Omnes actiones meas quas ago, five sedendo, five stando o. Sive sedeam, five ad eundem surgam; v. i. e. Omnia mea otia & negotia mea nōsti p. Exponit se per subjecta verba, Tu scis quæ sim cogitaturus, & quæ consilia agiturus ad agendum & cessandum q. q. M.

¶ Intellexisti, & c. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Intellegis, vel Intellexisti, (vel, Distinctè cognovisti, Coc.) cogitationem (vel voluntatem, V. Gej. ex K. & AE. & c. intimam cogitationem, A.) meam, M. P. Mo. JT. Mu. & c. à longè, five è longinquo, o. Ar. Æth. Mo. JT. Pi. & c. i. e. antequam sit cogitatio scil. r. vel, ab æterno s. Al. ab alto, Sy. Et si procul à me abesse videaris, ut qui cœlorum incolæ sis t. וְיִשְׁעֵי est, quod valde distitum est, ratione, vel, i. loci, ut Gen. 22. 4. Exod. 2. 4; vel, 2. temporis, ut 2 Sam. 7. 19. 2 Reg. 19. 25. & in nostro textu. Ità ut, pro nostro concipiendi modo, ingens intervallum temporis intercedat inter cogitationum nostrarum ortum, & inter anticipantem Dei notitiam. Vide Dan. 13. 42. Ebr. 4. 12. & Esa. 25. 1. consilia à longè, h. e. longè ante hoc tempus facta. In Deo nihil existit novi, sed omnia in eo æterna sunt *. לִּי in וְיִשְׁעֵי est nota accusativi casus; & vox וְיִשְׁעֵי in hac significatione Chaldaea est וְיִשְׁעֵי, pavit, ex Chaldaismo, cogitavit, Pi. N n n voluit.

8. Tu cognovisti sessionem meam (vel, sedere meum, Mu. Coc. & c.) & resurrectionem (vel stationem, V.) meam; vel, & surgere meum, Mu. Coc. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Sensus, Nulla vitæ meæ pars te latet: five sedeam, five surgam, tu scis m. His duobus comprehenditur omnis hominis exterior conversatio, quâ vel quiescit, vel operi alicui se accingit. Vide Jes. 37. 28. Thren. 3. 63. n. Omnes actiones meas quas ago, five sedendo, five stando o. Sive sedeam, five ad eundem surgam; v. i. e. Omnia mea otia & negotia mea nōsti p. Exponit se per subjecta verba, Tu scis quæ sim cogitaturus, & quæ consilia agiturus ad agendum & cessandum q. q. M.

¶ Intellexisti, & c. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Intellegis, vel Intellexisti, (vel, Distinctè cognovisti, Coc.) cogitationem (vel voluntatem, V. Gej. ex K. & AE. & c. intimam cogitationem, A.) meam, M. P. Mo. JT. Mu. & c. à longè, five è longinquo, o. Ar. Æth. Mo. JT. Pi. & c. i. e. antequam sit cogitatio scil. r. vel, ab æterno s. Al. ab alto, Sy. Et si procul à me abesse videaris, ut qui cœlorum incolæ sis t. וְיִשְׁעֵי est, quod valde distitum est, ratione, vel, i. loci, ut Gen. 22. 4. Exod. 2. 4; vel, 2. temporis, ut 2 Sam. 7. 19. 2 Reg. 19. 25. & in nostro textu. Ità ut, pro nostro concipiendi modo, ingens intervallum temporis intercedat inter cogitationum nostrarum ortum, & inter anticipantem Dei notitiam. Vide Dan. 13. 42. Ebr. 4. 12. & Esa. 25. 1. consilia à longè, h. e. longè ante hoc tempus facta. In Deo nihil existit novi, sed omnia in eo æterna sunt *. לִּי in וְיִשְׁעֵי est nota accusativi casus; & vox וְיִשְׁעֵי in hac significatione Chaldaea est וְיִשְׁעֵי, pavit, ex Chaldaismo, cogitavit, Pi. N n n voluit.

9. Tu cognovisti sessionem meam (vel, sedere meum, Mu. Coc. & c.) & resurrectionem (vel stationem, V.) meam; vel, & surgere meum, Mu. Coc. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Sensus, Nulla vitæ meæ pars te latet: five sedeam, five surgam, tu scis m. His duobus comprehenditur omnis hominis exterior conversatio, quâ vel quiescit, vel operi alicui se accingit. Vide Jes. 37. 28. Thren. 3. 63. n. Omnes actiones meas quas ago, five sedendo, five stando o. Sive sedeam, five ad eundem surgam; v. i. e. Omnia mea otia & negotia mea nōsti p. Exponit se per subjecta verba, Tu scis quæ sim cogitaturus, & quæ consilia agiturus ad agendum & cessandum q. q. M.

¶ Intellexisti, & c. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Intellegis, vel Intellexisti, (vel, Distinctè cognovisti, Coc.) cogitationem (vel voluntatem, V. Gej. ex K. & AE. & c. intimam cogitationem, A.) meam, M. P. Mo. JT. Mu. & c. à longè, five è longinquo, o. Ar. Æth. Mo. JT. Pi. & c. i. e. antequam sit cogitatio scil. r. vel, ab æterno s. Al. ab alto, Sy. Et si procul à me abesse videaris, ut qui cœlorum incolæ sis t. וְיִשְׁעֵי est, quod valde distitum est, ratione, vel, i. loci, ut Gen. 22. 4. Exod. 2. 4; vel, 2. temporis, ut 2 Sam. 7. 19. 2 Reg. 19. 25. & in nostro textu. Ità ut, pro nostro concipiendi modo, ingens intervallum temporis intercedat inter cogitationum nostrarum ortum, & inter anticipantem Dei notitiam. Vide Dan. 13. 42. Ebr. 4. 12. & Esa. 25. 1. consilia à longè, h. e. longè ante hoc tempus facta. In Deo nihil existit novi, sed omnia in eo æterna sunt *. לִּי in וְיִשְׁעֵי est nota accusativi casus; & vox וְיִשְׁעֵי in hac significatione Chaldaea est וְיִשְׁעֵי, pavit, ex Chaldaismo, cogitavit, Pi. N n n voluit.

10. Tu cognovisti sessionem meam (vel, sedere meum, Mu. Coc. & c.) & resurrectionem (vel stationem, V.) meam; vel, & surgere meum, Mu. Coc. וְיִשְׁעֵי וְיָדַי] Sensus, Nulla vitæ meæ pars te latet: five sedeam, five surgam, tu scis m. His duobus comprehenditur omnis hominis exterior conversatio, quâ vel quiescit, vel operi alicui se accingit. Vide Jes. 37. 28. Thren. 3. 63. n. Omnes actiones meas quas ago, five sedendo, five stando o. Sive sedeam, five ad eundem surgam; v. i. e. Omnia mea otia & negotia mea nōsti p. Exponit se per subjecta verba, Tu scis quæ sim cogitaturus, & quæ consilia agiturus ad agendum & cessandum q. q. M.

voluit. Ex **לָוִי** voluit, Chald. suum formant **לָוִי** voluit, mutato **ל** in **ו**, ut alibi faciunt. Infra hæc vox redit v. 17. **לָוִי** cogitationes tuæ. **לָוִי** aliàs. sign. vociferationem, five luctus, five gaudii; item amicum. Chald. vertit, associationem meam in congregatione tua, (quâ absum, vel separo me) à populo longinquo. Et procul intelligis cogitationem meam, Ti. meam longè rationem perspicis, Ca.

3. Semitam meam] Ità Mu. Coc. &c. vel, Incessum meum, Ti. vel, Iter meum, JT. Pi. Mu. &c. i. e. Meas actiones, opera, studia. Sign. vivendi rationem, quâ quis ad certum contendit scopum, ut Psalm. 119. 9. b.

¶ Et funiculum meum] Ità o. **לָוִי**. Quæ vox tamen est ambigua, & significat etiam juncum, & stoream ex juncis contextam, in qua cubatur. Sic o. cum Heb. conciliare nituntur, cum toto coelo differant. Credibile est o. **לָוִי** vertisse, pro quo librarii **לָוִי** scripserunt d. **לָוִי**. Et accubitus (vel, cubare, Coc.) meum, JT. Pi. Mu. Gej. &c. **לָוִי**, per Chaldaismum, ponitur pro **לָוִי**, (**ל** mutato in **ו** ut v. præc. in **לָוִי** f.)

quo propriè significatur cubatus quadrupedum s; de quo **לָוִי** & **לָוִי** usurpatur Levit. 19. 19. h. Hic ergo usurpatur per catachresin i. Sensus, Tam ambulanti interdiu, quam noctu lecto accubanti, cingis k. Semper mihi ades, iter facienti, & jacenti l. Ades & vides cunctas operationes meas, & quicquid ago aggrediôrque n. Etiam in mediis tenebris & conclavi occluso tu vides, &c. o. Me gradientem cubantemque, Ca. Semitas meas & mores meos, Ar. ¶ Investigasti; ità o. **לָוִי**. Tu cognoscis, Sy. scrutaris, Ar. ventilasti, five eventilasti, Mo. Ti. A. &c. i. e. exactè discutis & disquisis P. **לָוִי** sign. ventilare, Jer. 4. 11. & 51. 2. 9. & in Pihel, ventilando hinc illinc disjicere. Sed hoc parum quadrat ad iter & accubitus. Ventilatio destinatur separando à palea frumento; & hic metaphoricè ponitur, pro, scrutari, vel examinare. Al. cingis, vel circumdas, vel circumplecteris, M. P. V. Ca. JT. Pi. Mu. Gej. A. quod emphasin habet t; q. d. Undique nos ambit, ut nihil ejusdem intuitum notitiâmque effugiat v. Verbum **לָוִי**, aliàs spargere, ventilare, hic valet, circumdare x, à conjugato nomine **לָוִי** corona, ambitus y. Confer 2 Sam. 22. 40. **לָוִי**, Et cinxisti me z. Al. spithamâ metiris, Coc. Verum **לָוִי**, in qua tertia radicalis est **ו**, nequit analogicè formari à **לָוִי** spithama, nisi recurras ad formarum confusio-

nem, ità ut **לָוִי**, **לָוִי**, **לָוִי** accinxit, unde **לָוִי** pal-mus, invicem se mutuò juvent z. ¶ Et omnes vias (vel rationes, Ca.) meas (vel, omnibus viis meis, P. Mo. vel, omnium viarum mearum, JT. Pi.) prævdisti, ità o. **לָוִי**. [Variè reddunt.] Perius es, JT. Pi. exploratas, five pervestigatas, habes, Sy. Ti. Ca. sim. Ang. Periclitatus es, (**לָוִי** vide Num. 22. 30. Job. 22. 21.) per **לָוִי** & experimentum, quò tenderent consilia & actiones meæ b. Advertis, M. pervides, Mu. assuevisti, P. Mo. Mu. A. i. e. semper cognovisti, vel cognoscis, ut qui longo usu aliquid cognoscit c. Nosti, ut homo opus suum cui assuevit d. In hoc & præced. versu quatuor corporis motus vel situs ponit, quibus omnes externæ actiones continentur & denotantur; sicut Deut. 6. 7. simil. Deut. 11. 19 f. [Chald. totum sic reddit, Nunc autem ambulante me in via, aut redeunte ad studium Legis, factus es extraneus; (quasi **לָוִי** deduxisset à **לָוִי**, quod absonum f;) & omnes vias meas frequentasti.]

4. Non. &c. **לָוִי** Quia (vel, Quum, JT. Pi. Mu. ex Ch. Siquidem, M.) non (vel, nondum, five necdum, JT. Pi. P. sub. est, M. P. JT. &c.) sermo, vel verbum, in lingua mea, Mo. Ti. &c. Antequam loquar e, five ad Deum in precibus, five ad proximum in negotiis, &c. h. ¶ Ecce, &c. **לָוִי** Tu nosti totum ipsum, five illud, P. Mo. M. sic JT. Pi. Quicquid dicturus sum i. Ipsas voces antequam à me exprimantur probè tenes k. Quod non universum noveris, Ti. Cognovisti cogitationes cordis mei omnes, Ch. **לָוִי** refert ad ea quæ intus sunt, probabiliter sanè; q. d. Verba sunt tantum instrumenta quibus corda patefunt; tu autem sine illo adminiculo sermonis perspicis cor, cogitationes, & omnia l. Non opus est ut cogitationes eloquar, jam in animo conceptus tu vides. Hic quoque **לָוִי** scripserunt o. teste Hieronymo, pro quo librarii scripsere, **לָוִי** quod sequuntur Psalterium vetus, Hilar. August m. Sine Deo

nemo potest eloqui cogitata, Prov. 16. 1. ergo Deus illa prænovit antequam pronuncientur n. **לָוִי** referri a Coc. possit ad singulas sermonis partes, argumenta, modum, num aculeata, fastuosa, &c. sed id sagax homo percipit: quare de tali accipio notitia quâ Deus etiam sensa animi perspicit o. [Ca. totum versum sic reddit, Aded ut ne prolatam quidem meâ linguâ sententiam tu, Jo-va, pernoscam. Postremum hujus versûs membrum alii connectunt cum initio versûs sequentis, hoc modo,] Tu cognovisti omnia postrema, five novissima, & prima, five antiqua, o. Ar. lim. Sy. Æth. Sed nostram punctationem & lectionem Chaldæus confirmat p.

5. Novissima, &c. **לָוִי** Folengius, monachus, pius alioquin, nolle se ait Vulgatam literam interpretari conari, ne nodum in scirpo quærere videatur: & in Præfatione ait, Qui in exponendo hoc Psalmo nostræ Editionis literâ uti voluerint, hos nihil aliud sibi videri assequi posse, quàm sudando nihil omnino agere q. [Locum sic reddunt,] Retro & ante, JT. Pi. Mu. &c. A tergo & à fronte, five facie, Ti. M. Ca. (h. e. Omni ex parte r: confer 2 Sam. 10. 9. & Apoc. 4. 6 *.) [Ultimum verbum variè reddunt,] Obsides, vel obsedisti, me, V. Coc. Gej. Mu. ex Ch. & Æth. sic G. A. q. d. Circumdediti me scientiâ tuâ instar exercitûs ob-

fidentis urbem t. Nec procedere, nec retrocedere, possum, &c. nisi te permittente v. **לָוִי** valet, ligare, Deut. 14. 25. 2 Reg. 5. 23; obsidere, i Sam. 23. 8. Ezech. 4. 3. &c. x. **לָוִי** valet, 1. premere, affligere; 2. obsidere; & 3. premendo fingere, five formare y. **לָוִי** formare, Exod. 32. 4. 1 Reg. 7. 15 z. At ibi radix est **לָוִי** a. [Alii tamen sic reddunt,] formasti, vel finxisti, (vel, coagulasti, Ar.) me, M. Ti. P. Mo. Ca. o. Sy. Æth. A. Non placet, quia de formatione agitur infra v. 15, 16 b. ¶ Et posuisti super me (vel, mihi admovisti, Ca. V. mihi imponis, JT. Pi. mihi admolitus es, Ti.) manum tuam] Ità o. M. P. &c. Vel, 1. formando me c: vel, 2. tanquam obfesso, ità ut me occupare potes quando lubet d. Potentiâ tuâ me tenes, & confictum habes, ut effugere nequeam. Manum imponere pro imperio ponitur, ut Psal. 89. 26 f.

6. Mirabilis facta est scientia tua (h. e. sapientia, five intelligentia, tua; vel, passivè, tui cognitio f,) ex me] Ità o. Sy. Æth. id est, ex mei opificio & structura g. ¶ **לָוִי** Mirabilis (vel, Mirabilior, P. JT. Pi. &c. sub. est, JT. P. Mu. &c.) scientia (sub. tua, JT. vel, hæc, Pi. Ang. A.) præ me, Mo. Mu. Coc. Gej. vel à me, P. vel, quàm ut assequar, Pi. sim. Gej. V. q. d. Humanum transcendit captum h. Et si enim scio te scire omnia; nescio tamen quo modo tam diversa, & simul quidem, non per vices, potes cognoscere i. Vel, quàm ut fallam, JT. vel, quàm ut evadam eam, Ham. quàm ut ego ei lateam, G. Optimè hoc convenit cum sequentibus k; & cum præcedentibus, quæ docent etiam cogitata ei perspecta esse l. Vel, apud me, Ar. Mirabilior est hujus rei cognitio quàm ut ego consequar, M. Admirabilem in me formando scientiam exhibuisti, Ti. Occulta est scientia à me, Ch. Duplex hic lectio à Masorethis assignata: 1. quoad puncta, **לָוִי**, ad modum **לָוִי** integra, &c. 2. quoad literas, **לָוִי**, vel **לָוִי**, à **לָוִי** mirabilis, Jud. 13. 18. ut à **לָוִי** sit **לָוִי**. Sensui nihil decedit. Porro, adjectivum hic substantivo præmittitur, unde patet illud prædicati locum tenere in enunciatione m. ¶ Confortata, &c. **לָוִי** Excelsa, five sublimis, (vel, in edito sita, Pi. Gej. excelsior, P.) sub. est, Coc. Mu. &c. vel, invaluit, o. Ar. Æth. non potero (vel, potui, Ar. vel, prævalebo, Mu. vel, possum prævalere, JT. Pi.) ei, Mu. Pi. vel, ad eam, o. Ar. Æth. **לָוִי** regens dativum sign. prævalere, Num. 13. 30. Jud. 16. 5. Ps. 129. 2. Jer. 1. 19. & 38. 22. Obad. vers. 7 n. Vel, non potero eam, vel, ad eam, attingere, M. P. Mu. A. sic Coc. Sublimior quàm ut eam possim attingere, Ti. Non possum cum ea, sub. congregari, q. d. Nihil agere possum quod in hoc valeat, ut ab eo me celem o. [Ca. totum sic reddit, Cujus rei cognitio aded difficilis est & ardua, ut eam ego consequi non possim.]

7. Quò ibo à spiritu tuo? ità o. Sy. Ar. M. Mu. &c. **לָוִי** Per spiritum intelligunt, vel, 1. ipsum Deum p. q. d. Quò abibo ubi te lateam, ubi vim tuæ mentis effugiam q? Vel, 2. Spiritum Sanctum, qui à Patre & Filio procedit. Vel, 3. iram, five furorem, Der. Sed refellit

10

20

30

40

50

60

70

Gej.

Ger.

Gej.

Mu.

G.

Pi.

Gej.

Pi.

G. j.

Pi.

Mu.

V.

M.

Mu.

Gej.

Gej. A.

Ham.

Gej.

Ham.

Mu.

Gej.

Pi.

Pi. sim.

K. & AE.

Gej. in

M.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Ham.

Mu.

Mu. sim.

Gej.

Gej.

V.

Coc.

Gej.

Ham.

Gej.

Mu.

Coc. sic.

Gej.

V. sim.

M.

Ham.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

refellit hoc, quod non de solo iustitiæ vindicatrici opere hic agitur, sed generatim de Dei maiestate. *A presentia tempestatis tue?* Ch. Vel. 4. voluntatem Dei. Spiritui Dei hic tribuitur efficacia, sicut alibi spiritui hominis. Confer Job. 33. 4. *Et quo a facie tua fugiam?* i.e. Quomodo tuum conspectum effugiam? *Facies Dei* alias essentiam ejus incomprehensibilem designat, Exod. 33. 20, 23. &c. item presentiam ejus, modo gratiosam, Gen. 4. 14. & 33. 10. modo gloriosam ac tremendam, Jud. 5. 5: hic autem, ob nexum cum Spiritu Dei, Filium designat, qui *facies Dei* vocatur, Exod. 33. 14, 15. & angelus faciei, Ies. 63. 9. sim. Exod. 23. 20. Num. 20. 16.

8. *Si ascendero in celum* Ad vitandum tuum conspectum. Hypothesis est hyperbolica, qualis Obad. v. 4. Prov. 27. 22. Confer Deut. 30. 12. Job. 23. 8, 9. *Si scanderem*, JT. Glas. *Si dicam, Ascendam*, Coc. *Si descendero*, &c. *Et*, vel *aut*, (vel, & si, M. P. Ch.) *stratum* (sive lectum, meum, Ti.) fecero, sive substravero, (sive ponerem, JT. vel, & sternam mihi, Coc.) *infernum*, Mo. Mu. vel, in inferno, Ch. M. P. Ti. Coc. vel, sepulchrum, sive in sepulchro, V. JT. Si etiam descendam ad ima terræ: quæ caelo opponit. Alludit ad id quod sepulchrum mortuis est pro lecto. *hinc infernum* sign. (sicut & Job. 11. 8. & 26. 6.) quia caelo opponitur tanquam locus mundi infimus. Sed malo imas terræ latebras, & quasi centrum, intelligere, tum ob mentionem cœli & maris; tum quia nemo, securam expetens quietem, infernum deligeret.

9. *Si sumpsero pennas meas diluculo*; ita o. in Mu. Legerunt *sumam*, vel *accipiam*, (vel, Si assumam, vel assumerem, P. JT. Pi. simil. Ch. M. Ti. Mu. Gej. repetendum ex præced.) *pennas*, sive alas, aurora, Gej. Coc. sim. Mo. &c. Alludit ad celeritatem radiorum Solis excursionem, qui momento ab Oriente ad Occidentem perveniunt. Radii Solis orientis mox feriunt nubes & montes in Occidente. Vel, Si cum Oriente uno die vehi possem in extremum Occidentem. *Ala* hic aurora tribuuntur, ut alibi *venis*, Psal. 18. 11. & 104. 3. & *divinis*, quando celeriter evanescunt, Prov. 23. 5. & *soli*, Mal. 4. 2. ubi radios Solis intelligit. [Alii alter habent.] *Si sumpsero pennas sicut aquila*, Æth. sim. Sy. Ar. [quasi legissent *sumam*.] *Et habitavero* (vel, habitaturus, JT. vel, procumbam, Coc.) *in extremis* (vel, extremitate, Mu. JT. o. vel, novissimo, P. Mo. &c.) *maris* h. e. Occidentis, quia respectu terræ Canaan mare ad Occidentem est situm. Mare hic, sicut & Psal. 65. 6. & 72. 8. Esa. 24. 14. denotat remotissimas mundi partes. Sic Psal. 80. 12. *usque ad mare*, i.e. remotissimæ.

10. *Illuc* (Hebr. illic, *pro* *manus tua deducet* (vel duceret, Coc. Gej.) *me*, &c.) *Instar pastoris ovem errantem corripientis*, aut instar victoris captivum a se prehensum abducentis, pro lubitu, non meo, sed suo, *incedere faciet*, &c. Me, subito avolantem in Occidentem, tua etiam ipsius manus, absque cuius ope nihil possum, eò me deduceret, ibique deprehensum corripere, ac temeritatem castigaret meam. Eò non possem pervenire, nisi te vehente, ducente; nec subsistere, nisi te tenente.

11. *Et dixi*, &c. *Et dixi*, Mu. Ch. o. Ar. &c. id est, Si ita cogitem. *Et dixero*, Mo. *Quum dixi*, P. *Dicam ergo*, M. *Et si dicam*, Ti. sic A. Ang. *Sin autem dicerem*, JT. Pi. Si dixero, vel cogitavero, Gej. Vel, repetendum ex v. 8. vel, sic accipiendum ut Gen. 42. 20. Exod. 12. 13. Psal. 37. 10. & 49. 10. &c. *At ego dixeram*, Coc. [In reliquis reddendis sic pergunt.] *At*, vel *Verum*, M. Ti. V. *Forsan*, o. Ar. V. *Saltem*, P. *Utique*, vel *Certe*, Mu. JT. Pi. Ch. Gej. *tenebra occultabunt*, vel *contegunt me*, M. P. Ti. V. sim. Mo. A. *obscurant me*, Ch. sim. Ar. (sub. falsus sum, P.) vel, velut crepusculo obvolvunt me, JT. Pi. *aliis conterere*, hic sign. *obscurare*, significatione sumpta ab affini voce *crepusculum*. Ut alias *circumcidere*, *ungere*, &c. ita hic *idem* quod *caligine involvere*; unde & *noctua*, Levit. 11. 17. &c. Al. *comminuent*, vel *conterent me*, Q. in V. Coc. A.

sim. o. Æth. à *contundere* & *frangere*. Me extin- guerent, & a facie tua abolerent. *Et nox illu- minatio mea in deliciis meis* Ità o. Æth. sim. Ar. i.e. Dum voluptati indulsero, quæ tunc in tenebris me frui putabo. Legerunt *Et* (vel, Etiam, Ti. Ang. Nam etiam, P. Sed, M. Gej. *Atqui*, JT. Pi.) *nox* (vel, nox ipsa, Ti.) *lucet* (lux, vel lumen, sub. est, vel, erit, vel, fiet, Mu. Coc. Gej. M. Ti. JT. Pi. Ca. Ar.) *coram facie mea*, Sy. mihi, Ca. propter me, P. q. d. Etiam nox propter me fugitivum lux evaderet, &c. *Circa me*, M. Mo. V. JT. Pi. Gej. Mu. ut Psal. 3. 4. Ies. 32. 14. Amos. 9. 10. quæ est circa me, Coc. *pro* *assumpto* *pronominis*, cum puncto Tzere, ad pleniorum sonum propter pausam. Nox vertetur in diem, ut meas cogitationes detegat in conspectu Domini. Mihi quidem & rebus creatis obscura & cæca nox est; tibi verò omnia sunt perspecta, nuda, & patentia oculis tuis, Heb. cap. 4. v. 13.

12. *Quia* (vel, Etiam, P. Mo. Coc. h. e. Nihilominus tamen, Siquidem, V.) *tenebra non obscurabuntur a te*; ita o. Æth. vel, tibi, Sy. *Ipsæ etiam tenebrae tibi non contenebrant*, Ca. non obscurabunt (vel, obtenebrabant, Coc.) a te, Mu. Fut. Heb. pro præf. obtenebrant, i. e. occultant. Non occultant aliquid a te, P. sim. Ti. vel, a verbo tuo, Ch. Nè tenebrae quidem ita obtenebrare possint quin tu pervideas, JT. Pi. Heb. non obtenebrabunt præ te, Pi. *Et nox sicut dies illuminabitur*, *Lucet*, sive *lucet*, P. Gej. sim. V. sub. coram Deo, V. Intransitive sumitur, ut Ezech. 43. 20. Vel, illuminabit, me scilicet latentem, & mea omnia. Transitive ponitur Psal. 19. 9. Prov. 29. 13. &c. P. Quater idem repetit, ad maiorem expressionem, ut doceat Deum nihil latere posse. *Sicut*, &c. *Sic* (vel Sicut, Mo.) *tenebrae, sicut lux*, Pi. geminatum perfectam innuit exæquationem. Perinde sunt tenebrae atque ipsa lux, JT. Pi. K. in Mu. *Tenebrae sunt ut lux, & lux ut tenebrae*, P. sim. V. *Tenebrae & lux tibi juxta habentur*, Ti. vel, æquales sunt, Ch. [Alii hoc comma cum præcedente sic reddunt.] *Et nox ut dies lucebit, & tenebrae veluti lumen*, Ar. sim. Sy. *Ipsæque nox splendet ut dies, nullo tenebrarum lucisque discrimine*, Ca. Sensus versus est, Deo fonti luminis tenebras ipsas nihil caliginis offundere, &c. Hoc dicit, nè remaneat stolidi carnis præsumptio de tenebrarum contra Deum judicem præsidio aut involucri.

13. *Quia tu possedisti* (vel possides, Ti. JT. Pi. Ca. &c. vel, condidisti, Sy. sim. Ar. Æth.) *renes meos* Ità o. Ch. M. &c. Quibus nihil in me est abstrusius & occultius. Possides, creationis scilicet & redemptionis jure. In potestate habes & gubernas. *Renēs*, i. e. affectus & cogitationes. Possides, id est, tui sunt, quia eos formasti. Fundamentum notitiæ hic ostenditur; possessori enim ignominiosa est rei possessæ ignoratio. Sensus, Quidni tuis oculis pateam totus, cum tui sint renes mei, qui cogitationum principium sunt? *ut sign. in potestate habere*, ita etiam, *acquirere*, idque quovis modo, speciatim per modum generationis, ut Gen. 4. 1. & 14. 19. *ubi* o. & Pers. & Vulg. habent, *qui creavit*, & Prov. 8. 22. *quod* Ch. & Sy. & o. reddunt, *creavit me*, h. e. generavit; quomodo & Chald. accipit *Job. 3. 3. & o. Zach. 13. 5.* Sic ergo hic verto, *Formasti renes*, &c. (unde sunt primi motus peccati, idcircoque eos exacte noscis:) quod cum sequentibus congruit. *Suscipisti*, &c. *Texisti* (vel, Occultaveras, Coc. vel, Et operuisti, M.) *me in utero matris meæ*, P. Mo. Mu. A. Gej. V. sic Ti. loco obscuro, lucisque experte. *Texisti*, id est, protexisti, me. *Suscipisti* (vel Excepisti, Ar.) *me de ventre*, &c. o. Sy. vel, ex quo egressus sum ex utero, &c. Ar. Heb. *veluti tabernaculo contexisti me*: Intelligitur de corpore animam contegente. Ex quo (i. e. Indè à conceptu meo) *obtegebas me*, &c. JT. Pi. scilicet cute & carne, &c. ut Job. 10. 11. vel, secundis, sive secundina. q. d. Mihi embryonigratiosè adfui, me, instar gallinæ ovum excludentis pullumque foventis, blandè curans, protegens, simulque mirabiliter informans. *sign. tegere*, Exod. 25. 20. & 33. 22. & 40. 3. Al. *Composuisti me*, &c. Ca. *Compegisti me*, &c.

1375
 Ham. sign. *miscere & componere*, ut hic exprimat formationem infantis in utero.ⁿ
 14. Confitebor (vel, Confiteor, Ti. Mu.) tibi; vel, Celebro, five Celebrabo; te, P. Gej. JT. &c. *Gratias tibi ago*, JT. Pi. Ca. ¶ Quia, &c. *כי נורא* Eodem pertinet hic versus quod præcedens; q. d. Agnosco me tuum esse opus, &c.^o. [Variè reddunt.] Propterea quod terribilia sunt opera tua; (ad verb. *mirabilia sunt*, adjectivum sine substantivo P.) *mirabilis sum*; *admiranda sunt opera tua*, P. q. d. Causæ plasmationis meæ sunt miræ, & mirabile est opificiū corporis mei. Super quod terribilibus mirificatus sum mirabilibus operibus tuis, Mo. quod miris & stupendis modis formatus sim, quodque eximia sint opera tua, Ti. quod tam abstrusa ratio mirificè in me adhibita est; mirifica sunt tua facta, Ca. eod quod suspiciendis operibus istis in admirationem traducor; celebros mirabilia opera tua, JT. eod quod (vel, ob id quod, כי pro כי) suspiciendis modis mirabiliter creatus sum; (Heb. *mirificatus sum*, synecdoche generis *; vel, *mirabilis existi*, nempe in ista efformatione mea, &c. ad quam hic restringitur vox, quæ aliàs generalis est, Genes. 18. 14. Deut. 17. 8. Jer. 32. 17, 27. &c.^t.) *mirabilia sunt opera tua*, Pi. quia terribilia fecisti; mirificè factus sum; *mirabilia sunt opera tua*, Ch. Per polyptoton, cum quadam anadiplosi, jungitur nomen *נפלא* verbo antecedenti, tum elegantiae, tum devotionis excitandæ, causâ, ita ut in mirabilium horum expensione detineamur diutius. Quia tremendis modis separatus sum, (nempe, à numero mortuorum in Adamo,) *mirabilia sunt opera tua*. Aliud est *נפלא*, aliud *נפלא*; hoc separationem denotat, Exod. 33. 16. Alii adjectiva vertunt in adverbialia. Quod terribiliter & mirificè formatus sum; & mirabilia sunt opera tua, M. quoniam terribiliter mirificatus es, &c. o. Æth. Mirabiliter (ad verb. in mirabilibus, h. e. miris ac stupendis modis; vel, *tremendis*, sub. operationibus, K. & AE. in Gej. ut Gen. 42. 7. dura, sub. verba *), *mirificatus sum*, quod ad mei efformationem attinet; *mirabilia sunt opera tua*, in mei efformatione. ¶ Et anima, &c. *וְנַפְשִׁי יָדַעַת מְאֹד* Et (vel, Quæ, Ti. vel, Id quod, M.) anima mea cognoscit valde, Mu. vel abunde, P. admodum, M. optimè, Ti. accuratissimè, V. Id quod ego animo præclare recognosco, Ca. Convictum me abunde sentio de imperscrutabilibus providentiæ tuæ viis circa meipsum, &c. Anima mea cognoscit valde, h. e. Et id prorsus ac planè scio, nec dubito quin tuum sit admirandum illud efformationis corporis humani opus. *valde* non significat se accuratè id omne intelligere, sed diligenter se ei cognoscendo incumbere, avidèque arripere quicquid potest, ac planè scire cuncta esse admirabilia. R. Moses & K. valde ad mirabilia referunt.^d
 15. Non est, &c. *לֹא נִכְחַד עֵצְמִי מִפָּנֶיךָ* Non occultum, five occultatum, five absconditum, vel, celatum, five occultatum, (sub. est, vel, fuit, M. P. Mo. &c.) à te (vel, tibi, Ti. JT.) corpus meum, Mu. ex K. Mo. P. vel, substantia mea, Ch. vel, substantia corporis mei, M. vel, os meum, V. Mu. o. Vulg. G. vel, ossa mea, Pi. G. A. q. d. Nè unum quidem ex ossibus meis te latuisset. Os collectivè ponitur. [Aliis non placet hæc versio.] Tunc foret *עֵצְמִי*, ut est Psal. 102. v. 4. Al. *apparatio ossium meorum*, Coc. Al. *robur meum*, five *vis mea*, Ti. JT. Gej. A. Id *עֵצְמִי* sign. Deut. 8. 17. Job. 30. 21. Intelligo h. l. quicquid virium habet embryo, five in corpore, five in anima, quilibet has minutias homini imperscrutabiles, Deus perspicit. Potentia, vel fortitudo, mea, h. e. quid potentia essem, quamvis non essem actu: id est, quid futurus essem. Neque te latuere mei artus, Ca. ¶ Quod, &c. *אֲשֶׁר עָשִׂיתָ בְּסִתְרִי בְּסִתְרִי* Quum, vel quando, (אֲשֶׁר pro אֲשֶׁר, ut Neh. 2. 3. Psal. 147. 9. vel, quod, Coc. vel, ex quo, JT. vel, quâ, Ch.) factus, five formatus, sum, five fui, in occulto, five abscondito, M. P. Mo. Mu. Gej. &c. vel abscondito, Ti. Poeticè, pro, in matris utero. Al. quum compressus sum, &c. ut Ezech. 23. 8. Aptè; nam genitale semen in utero primum conglobatur, & instar lactis coagulatur, fitque ad capiendam facturam idoneum. Al. quod (vel quæ, Sy.) fecisti, vel formasti, in abscondito, o. Sy. Æth. Vulg. De hac sic Galenus de Hippoc. & Plat. dogmat. l. 9. c. 10. Οὐ δύνασθαι μὲν

1376
 ἐν τῇ κατασκευῇ τῶ σώματος ἐνδὲν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ δύνασθαι ἀπὸ τῆς κατασκευαστοῦ αὐτὸ τὸ σῶμα, &c. (Non solum iustitia in formatione corporis luculenter patet, sed etiam summa potentia ejus qui corpus condidit: si enim singulos hujus structuræ scopos five fines numeres, unumquemque eorum rectè se habere comperies, indeque evidentissimè cernes magnitudinem ejus, nempe Opificis *.) ¶ Et substantia (vel, persona, Ar. vel, nutritio, Æth.) mea in inferioribus terræ] Sic o. Æth. sim. Ar. h. e. in utero matris; repete, non est occultata à te. o. legisse videntur *יָדַעַת מִפָּנֶיךָ*, *יָדַעַת מִפָּנֶיךָ* mea, à קוֹ P. Vel, legerunt *יָדַעַת מִפָּנֶיךָ*. ¶ Variè compactus (vel effectus, V. vel contextus, Coc.) sum, Mo. artificiosè confectus, JT. Pi. ingeniosè contextus, Ca. & variis distinctis membris, M. quando variis membris decoratus fui, P. mirâ arte distinctus sum membris, Q. in V. velut acupictus sum, G. velut opere phrygio effingerer, Coc. *אָקַץ* acupinxit, unde *אָקַץ* acupictor, phrygio, Exod. 26. 36. & 27. 16. Vide & Jud. 5. 30. Psal. 45. 15. Distinctionem pulcherrimam membrorum comparat operi phrygionico *; cui haud absimilis est corporis textura ex nervis, ossibus, carne & pelle, &c. ubi ossa, cartilago, venæ, arteriæ, musculi, &c. ubi alius est color capillorum, alius oculorum, alius labellorum, genarum, &c. ubi venæ arteriæque instar filorum per totum corpus variè sunt intextæ aut tractæ. [Reliqua sic reddunt:] in imis, vel inferioribus, (vel, in novissimis, Ti. velut in imis, JT. partibus, Ti. JT. vel, sub. locis, Pi.) terræ, Mo. P. Pi. M. vel, in ima terra, Ca. h. e. In materno utero *, ut Ephes. 4. 9. loco scilicet obscuro, perinde ut sunt terræ cavernæ & secessus. Vel, locum sic intellige, q. d. Quum hic infernè in terris efformarer, tu è coelis videbas, nihilque te latebat. Adjectivum singulare *תַּחְתִּי*, vel *תַּחְתִּי*, inferior, five infima, jungitur *אֶתְּ* inferno, seu sepulchro, Psal. 86. 13. plurale autem *תַּחְתִּי* neutralem hic nanciscitur significationem, adeoque substantivi induit naturam, ut Psal. 63. 10. & 88. 7. Thren. 3. 55. In utero ignoratus, ut ea quæ sub terra sunt.
 16. Imperfectum meum viderunt oculi tui, ita P. Mu. &c. *וְעֵינֶיךָ יָדַעַת מִפָּנֶיךָ* Informe meum, &c. Mo. Mu. V. Me càm essem fetus informis, Ti. Mei rudimenta, Ca. Embryonem meum, Pi. A. *גִּלְמִי* sign. convolvere: Embryo igitur nominatur *גִּלְמִי*, quia in illo semina parentum quasi glomerantur. Massam meam, JT. Di. Coc. *גִּלְמִי* Rabbinis materia est: Hinc Maimon. reliqua omnia creata dicit esse composita *מְגֻלְמִי*, ex materia & forma; Angelos autem esse *גִּלְמִי* *בְּלֹא גִלְמִי*, formam sine materia. Informem massam meam, M. Ham. Gej. V. Quum informis essem, & membris indistincta materia; quæ massa involuta vel conglomerata erat, certisque velut tegumentis cincta, antequam inde perfectus fieret homo. Continuat metaphoram operis phrygionici five acupicti; in quo primum rudes tantum glomi ferici sunt, ex quibus artificis manu contextis mira efflorescit pulchritudo, &c. ¶ Et in, &c. *וְעֵינֶיךָ יָדַעַת מִפָּנֶיךָ* Et in (vel, & super, Mo. vel, ac si in, P. vel, nam in, Di.) libro tuo omnia hæc, five ipsa, five ista, (vel, omnia membra, M. Ti. vel, omnia ista, quæ scilicet hæcenus de mei in utero formatione recensui v. 13, 14.) scribuntur, Gej. vel, scripta (vel descripta, Ti.) sunt, five erant, JT. Pi. Mu. Gej. M. Ti. &c. vel, scripta fuissent, P. Sensus, Omnia membra mea erant tibi perinde nota ac si descripta fuissent in libro posito ante oculos tuos: (ut solent artifices ad librum vel archetypum subindè respicere, &c. i.) vel, ac si in tuum diarium relata essent. Tu accuratè observabas omnia quæ ad creandum me spectabant, & in memoria recondebas, instar eorum qui res in annalibus annotant in futuros usus; Æth. 2. 23. [Alii *גִּלְמִי* aliter intelligunt. Ch. conjungit cum seq. dies, & locum sic reddit, In libro memorie tuæ omnes dies mei scripti sunt. Alii aliter:] Omnes, nempe homines, five factus. Non tantum ego, qui Rex sum, sed & alii omnes consignati sunt in libro tuo, &c. ¶ Dies, &c. *וְעֵינֶיךָ יָדַעַת מִפָּנֶיךָ* Ad verb. diebus (vel, dies, Mo.) formata sunt, V. licet diebus multis membra formata sint, P. Et longo post tempore formata sunt P. Quæ deinceps multis diebus formarentur, Ti. quæ per dies formata sunt, M. & quibus diebus formabantur, JT. diebus quibus forma-

formabantur, Pi. Mu. Plena oratio esset, ימים אשר יצרו **9** Pi. **9** Al. Dies formabuntur, o. Vulg. i. e. Dies diebus succedent, & novi exsistent. Dies, qui formati sunt: Dies metonymicè continet omnia quæ in diebus fiunt. Vide Prov. 27. 1. Al. Quum dies formarentur, Q. in Gej. In diebus formabantur, vel, quibus diebus formarentur: ut sensus sit, vel, quod omnia membra ejus in diebus quibus in utero formabantur descripta sunt, &c; vel, quod dies formationis descripti sunt. Per dies formabantur, q. d. non uno momento, sed successive, de die in diem; quippe gestationi ferme 273 deputantur dies. Ità ellipsis est **2**, ut Gen. 21. 34. & 27. 44. Levit. 15. 25. **3** de prima hominis formatione adhibetur Gen. 2. 8. Psal. 33. 15. Ex informi mole **4** prodit formosus puellus. Quæ tandem formabantur, Ang. **5** Et nemo in eis] Ità o. diebus scilicet; & sub. deficiet à tuo librò. Est Apoliopesis. **6** **7** non unum in eis, Mo. Mu. vel, ex eis, membris scilicet. Intellige, vel, 1. exstabat adhuc; vel, 2. erat tibi ignotum. Et non erat unus inter illos, h. e. antequam nascerentur, ut Rom. 9. 11. Et nec unum ex eis esset adhuc, P. Et necdum quicquam ex illis est, h. e. antequam formam haberent humanam. Quum (vel, imò quum, Pi.) nondum ullum ex eis exstaret, JT. Pi. Ang. sim. A. Gej. Quum nè unum membrum distinctum articulatumve existeret, aut deprehendi posset in massa illa confusa. q. d. Descripsit ea longè antè quàm formarentur. Ità commendat providentiam Dei vocantis ea quæ non sunt quasi essent, Rom. 4. 17. Verba hæc conjungo, non cum proximè præcedentibus, quæ, ad vitandum Hyperbaton, parenthesi includi possunt, sed cum remotioribus, locumque sic vento, Et in libro tuo omnia scripta erant, (dum quotidie, sive per dies formarentur,) & nè unum ex iis, sub. desiderabatur, sive omittebatur; q. d. Omnia usque ad minimam figurationem ibi descripta sunt. Congruit hoc contextui, cujus scopus est, ostendere quomodo omnia oculis Dei patent. **8** hic valet, ex, & notat distributionem, ut Exod. 14. 28. Levit. 22. 4. Al. Quibus nè unus quidem dies apud te conficitur, Ti. [Ca. hæc verba cum præcedentibus sic vertit, Eaque, spatio conformanda temporis, omnia, nè uno quidem excepto, erant in tuo descripta codice.] Legitur etiam Hebraicè **9**, & illi unus erat dies, i. e. Illi Deo omnes dies erant velut unus dies. **17**. Mibi, &c. **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100** **101** **102** **103** **104** **105** **106** **107** **108** **109** **110** **111** **112** **113** **114** **115** **116** **117** **118** **119** **120** **121** **122** **123** **124** **125** **126** **127** **128** **129** **130** **131** **132** **133** **134** **135** **136** **137** **138** **139** **140** **141** **142** **143** **144** **145** **146** **147** **148** **149** **150** **151** **152** **153** **154** **155** **156** **157** **158** **159** **160** **161** **162** **163** **164** **165** **166** **167** **168** **169** **170** **171** **172** **173** **174** **175** **176** **177** **178** **179** **180** **181** **182** **183** **184** **185** **186** **187** **188** **189** **190** **191** **192** **193** **194** **195** **196** **197** **198** **199** **200** **201** **202** **203** **204** **205** **206** **207** **208** **209** **210** **211** **212** **213** **214** **215** **216** **217** **218** **219** **220** **221** **222** **223** **224** **225** **226** **227** **228** **229** **230** **231** **232** **233** **234** **235** **236** **237** **238** **239** **240** **241** **242** **243** **244** **245** **246** **247** **248** **249** **250** **251** **252** **253** **254** **255** **256** **257** **258** **259** **260** **261** **262** **263** **264** **265** **266** **267** **268** **269** **270** **271** **272** **273** **274** **275** **276** **277** **278** **279** **280** **281** **282** **283** **284** **285** **286** **287** **288** **289** **290** **291** **292** **293** **294** **295** **296** **297** **298** **299** **300** **301** **302** **303** **304** **305** **306** **307** **308** **309** **310** **311** **312** **313** **314** **315** **316** **317** **318** **319** **320** **321** **322** **323** **324** **325** **326** **327** **328** **329** **330** **331** **332** **333** **334** **335** **336** **337** **338** **339** **340** **341** **342** **343** **344** **345** **346** **347** **348** **349** **350** **351** **352** **353** **354** **355** **356** **357** **358** **359** **360** **361** **362** **363** **364** **365** **366** **367** **368** **369** **370** **371** **372** **373** **374** **375** **376** **377** **378** **379** **380** **381** **382** **383** **384** **385** **386** **387** **388** **389** **390** **391** **392** **393** **394** **395** **396** **397** **398** **399** **400** **401** **402** **403** **404** **405** **406** **407** **408** **409** **410** **411** **412** **413** **414** **415** **416** **417** **418** **419** **420** **421** **422** **423** **424** **425** **426** **427** **428** **429** **430** **431** **432** **433** **434** **435** **436** **437** **438** **439** **440** **441** **442** **443** **444** **445** **446** **447** **448** **449** **450** **451** **452** **453** **454** **455** **456** **457** **458** **459** **460** **461** **462** **463** **464** **465** **466** **467** **468** **469** **470** **471** **472** **473** **474** **475** **476** **477** **478** **479** **480** **481** **482** **483** **484** **485** **486** **487** **488** **489** **490** **491** **492** **493** **494** **495** **496** **497** **498** **499** **500** **501** **502** **503** **504** **505** **506** **507** **508** **509** **510** **511** **512** **513** **514** **515** **516** **517** **518** **519** **520** **521** **522** **523** **524** **525** **526** **527** **528** **529** **530** **531** **532** **533** **534** **535** **536** **537** **538** **539** **540** **541** **542** **543** **544** **545** **546** **547** **548** **549** **550** **551** **552** **553** **554** **555** **556** **557** **558** **559** **560** **561** **562** **563** **564** **565** **566** **567** **568** **569** **570** **571** **572** **573** **574** **575** **576** **577** **578** **579** **580** **581** **582** **583** **584** **585** **586** **587** **588** **589** **590** **591** **592** **593** **594** **595** **596** **597** **598** **599** **600** **601** **602** **603** **604** **605** **606** **607** **608** **609** **610** **611** **612** **613** **614** **615** **616** **617** **618** **619** **620** **621** **622** **623** **624** **625** **626** **627** **628** **629** **630** **631** **632** **633** **634** **635** **636** **637** **638** **639** **640** **641** **642** **643** **644** **645** **646** **647** **648** **649** **650** **651** **652** **653** **654** **655** **656** **657** **658** **659** **660** **661** **662** **663** **664** **665** **666** **667** **668** **669** **670** **671** **672** **673** **674** **675** **676** **677** **678** **679** **680** **681** **682** **683** **684** **685** **686** **687** **688** **689** **690** **691** **692** **693** **694** **695** **696** **697** **698** **699** **700** **701** **702** **703** **704** **705** **706** **707** **708** **709** **710** **711** **712** **713** **714** **715** **716** **717** **718** **719** **720** **721** **722** **723** **724** **725** **726** **727** **728** **729** **730** **731** **732** **733** **734** **735** **736** **737** **738** **739** **740** **741** **742** **743** **744** **745** **746** **747** **748** **749** **750** **751** **752** **753** **754** **755** **756** **757** **758** **759** **760** **761** **762** **763** **764** **765** **766** **767** **768** **769** **770** **771** **772** **773** **774** **775** **776** **777** **778** **779** **780** **781** **782** **783** **784** **785** **786** **787** **788** **789** **790** **791** **792** **793** **794** **795** **796** **797** **798** **799** **800** **801** **802** **803** **804** **805** **806** **807** **808** **809** **810** **811** **812** **813** **814** **815** **816** **817** **818** **819** **820** **821** **822** **823** **824** **825** **826** **827** **828** **829** **830** **831** **832** **833** **834** **835** **836** **837** **838** **839** **840** **841** **842** **843** **844** **845** **846** **847** **848** **849** **850** **851** **852** **853** **854** **855** **856** **857** **858** **859** **860** **861** **862** **863** **864** **865** **866** **867** **868** **869** **870** **871** **872** **873** **874** **875** **876** **877** **878** **879** **880** **881** **882** **883** **884** **885** **886** **887** **888** **889** **890** **891** **892** **893** **894** **895** **896** **897** **898** **899** **900** **901** **902** **903** **904** **905** **906** **907** **908** **909** **910** **911** **912** **913** **914** **915** **916** **917** **918** **919** **920** **921** **922** **923** **924** **925** **926** **927** **928** **929** **930** **931** **932** **933** **934** **935** **936** **937** **938** **939** **940** **941** **942** **943** **944** **945** **946** **947** **948** **949** **950** **951** **952** **953** **954** **955** **956** **957** **958** **959** **960** **961** **962** **963** **964** **965** **966** **967** **968** **969** **970** **971** **972** **973** **974** **975** **976** **977** **978** **979** **980** **981** **982** **983** **984** **985** **986** **987** **988** **989** **990** **991** **992** **993** **994** **995** **996** **997** **998** **999** **1000**

Sy. h. e. Excellentia & dignitas eorum quàm potens est & multiplex. **1** **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100** **101** **102** **103** **104** **105** **106** **107** **108** **109** **110** **111** **112** **113** **114** **115** **116** **117** **118** **119** **120** **121** **122** **123** **124** **125** **126** **127** **128** **129** **130** **131** **132** **133** **134** **135** **136** **137** **138** **139** **140** **141** **142** **143** **144** **145** **146** **147** **148** **149** **150** **151** **152** **153** **154** **155** **156** **157** **158** **159** **160** **161** **162** **163** **164** **165** **166** **167** **168** **169** **170** **171** **172** **173** **174** **175** **176** **177** **178** **179** **180** **181** **182** **183** **184** **185** **186** **187** **188** **189** **190** **191** **192** **193** **194** **195** **196** **197** **198** **199** **200** **201** **202** **203** **204** **205** **206** **207** **208** **209** **210** **211** **212** **213** **214** **215** **216** **217** **218** **219** **220** **221** **222** **223** **224** **225** **226** **227** **228** **229** **230** **231** **232** **233** **234** **235** **236** **237** **238** **239** **240** **241** **242** **243** **244** **245** **246** **247** **248** **249** **250** **251** **252** **253** **254** **255** **256** **257** **258** **259** **260** **261** **262** **263** **264** **265** **266** **267** **268** **269** **270** **271** **272** **273** **274** **275** **276** **277** **278** **279** **280** **281** **282** **283** **284** **285** **286** **287** **288** **289** **290** <

res, o Deus, &c. **Q**uum, ut Psal. 94. 18. Esa. 4. 4. &c. **Q**uum perdideris, &c. Ar. Siquidem occidis impium, o Deus, Ti. Quandoquidem interempturus es impium, &c. **Q** pro cum, vel quandoquidem, usurpatur Gen. 47. 18. Job. 22. 20. Psal. 59. 16. & 63. 7. Prov. 3. 34. Esa. 4. 4. Al. Certè, vel Verè, occides, &c. Di. A. Ità **Q** sumi docemus ad Jer. 31. 20. k. Alii optantis orationem esse volunt l. Altera pars Psalmi, in qua malè imprecatur sceleratis illis hominibus qui sancto Dei nomine abutuntur, existimantes scilicet se Deum latere, quasi ipse aliquid nesciat m. A speculationibus sacris digreditur ad profanos earundem ofores, qui tum pios in his exercitiis impediunt, deludunt ac persequuntur, tum Deum ipsum contemnunt; à quorum se consortio alienissimum his ipsis profitetur David, eisdemque tanquam incorrigibiles Divino relinquit iudicio, vers. 19. 20. 21. 22. n. O si, vel Viinam, tu occidas, five occideres, five interficeres, (vel evertas, Ca.) impios, &c. Q. in V. Mu. Gej. A. Sy. Optativè sumitur tum Heb. **Q** o, 1 Par. 4. 10. *. tum Græc. ei, Luc. 12. 49. & 19. 42. & 22. 42. tum Lat. si, ut Virgil. Æneid. Si nunc se nobis ille anrens arbore ramus Ostendat. Verbum **Q** de violento excidio dicitur, ut Job. c. 13. v. 15. & 24. 14 P. ¶ Viri (vel, & viri, Sy. vel, o viri, Ar.) sanguinum, declinate (vel recedite, M. vel, defleant, Sy.) à me] Ità o. Æth. Viri, &c. q. d. Vos improbi & peccatores q. Sed homicidarum potius meminit quàm aliorum improborum, tum quia homicidium est scelus maximum r: tum quia homicidæ destruunt nobile hoc Dei opificium t, quod hîc descriperat t. ¶ **Q** Viri additi iudicio mortis discedant à me, Ch. Facessite à me homines sanguinarij, Ca. vel, 1. nè eodem vobiscum supplicio involvar: vel, 2. nè pietatem meam labefactetis aut impediatis. David, dulcedine beneficiorum Dei inebriatus, per duplicem apostrophon convertit se, tum ad Deum, ut malos absumat; tum ad impios ipsos, ut metu Divinorum iudiciorum perculsi tempestivè à se recedant x. Al. & viros sanguinum, five sanguinarios, (sub. dicendo, JT. Pi. vel, & diceret, A. ut sint verba Dei ad solum nutum & mandatum suum impios profligantis y: vel, sub. quibus dico, P. Camp. ex K. & AE.) recedite à me, Mo. P. Mu. JT. Pi. n. recedite à me, accipio per parenthesis dictum impiis hominibus, iratis familiares sunt parentheses: & per viros sanguinum intelligo mortis reos ob blasphemias in Deum z. Altera est explicatio studii in eos à quibus abhorret Deus; q. d. Si tu istos impuros tantopere odisti, ut eos tandem perdas, prout tua est vindicta, Deut. 32. 35. saltem vides me obsequentem iustitiæ tuæ odisse illos, fastidire, fugere, prout est officii mei a.

20. Quia, &c. **Q**ui (vel, Quoniam, Sy.) dicunt, five loquuntur, (vel, dicent, Mo. dixerunt, P. vel, obloquuntur, JT. Ca. sic Sy.) te (vel tibi, JT. Ca. vel, de te, Pi. Ca. vel, contra te, M. P. A. Pi. V. Mar. Di. vide 1 Reg. 21. 13. & quæ ad Psal. 5. 5 b. Affixum **Q** resolvi debet in particulam separabilem, **Q**ui, vel **Q**ui, per astum, A. Coc. vel, in nefas, Mo. vel, ad scelus, Mu. Ham. A. Nomen tuum in ore habent **Q**ui, Phil. 1. 18. ad tegendum astum suum d. Qui nomen tuum ad scelera usurpant, eoque temere abutuntur, palàm hostes tui. Sed quid isti ad argumentum Psalmi? Quoniam ignorare videntur Dei omniscientiam qui sic agunt *. Al. sceleratè, five nefariè, JT. Pi. Ca. V. Mar. vel, abominationem, P. quod nefas est, M. vel, per scelus, Di. Heb. secundum scelus, vel, cum scelere, Pi. Qui dicunt, i. e. memorant, te fraudulenter, Di. Qui prætendunt pietatem ad patrandum scelus f. Qui hostes tui loquuntur audacissimè, Ti. Qui temere vos geritis in cogitationibus, Ar. Quoniam concertabunt in cogitatione eorum, Æth. **Q**ui sumitur tam ad bonum, quàm ad malum. Vide ad Prov. 1. 4. Duo hîc in voce **Q** notanda sunt. 1. Quòd deficit **Q**, ut in **Q**ui, 2 Sam. 19. 13. Atque sic absque **Q** legunt occidentales, cum **Q** orientales, notante Capello, crit. fol. 194. nullo sensus discrimine. 2. Verbum **Q** hîc affixum habere in tempore finito, quod alibi non fit. Chald. vertit, Qui jurant in nomine tuo dolosè, [vel, per fraudem, ut Di. vel, super dolum, ut Mu. reddit.] Affixum **Q** sic accepisse videtur, loquuntur te, h. e. usurpant nomen tuum, effe-

runt illud. Sed quomodo ad hanc maledicentiæ speciem, h. e. ad perjurium, delapsus fuerit Psalter, non adeò liquet g. ¶ Accipient, &c. **Q**ui, &c. Gej. Variæ sunt hujus loci interpretationes, earumque multæ parùm convenientes. Plerique **Q**ui accipiunt pro **Q**ui, sicut & Ezech. 39. 26. exstat sine **Q**, **Q**ui. Id si rectè, existimo affixum **Q** ex **Q**ui repetendum esse **Q**ui, & locum sic vertendum, Qui dicunt te fraudulenter, qui sumunt te in vanum, hostes tui sunt. Aut potius dicemus **Q**ui absolute poni pro jurare, quia elevatis manibus jurabant, ut Esa. 3. 7. Qui jurant in vanum, hostes tui sunt. Sic Chald. jurant per temeritatem, hostes tui sunt. Quòd si, ut ipsa forma indicat, **Q**ui sit Paul, sic exponerem, Qui loquuntur adversum te per scelus, qui elatus est ad vanitatem; (vel, quisque eorum in vanum, i. e. frustra, elevatus est,) hostes tui sunt. Hostes Dei duorum generum enumerat: 1. qui adversus Deum loquuntur; 2. qui ad vanitatem elati sunt. Sensus planus & elegans & simplicissimus, quia cum analogia Grammatices maximè convenit. Quòd si legamus **Q**ui, infinitivus erit, & verterem, Qui loquuntur adversus te, jurando in mendacium, hostes tui sunt. Addo **Q**ui posse verti, certè, utique, ut 1 Sam. 15. 20. Psal. 10. 6. & 95. 11. & 144. 12. Esa. 8. 20. Hab. 3. 16. Sic sensus esset, Certè loquuntur adversus te per scelus, elevatus est ad mendacium quisque hostium tuorum: ac tum versum præcedentem sic verterem, Si occidis, Deus, impius erit; (h. e. impium occides: itaque) viri sanguinum recedite à me. Certè loquuntur adversum te, &c. h. Di. [Sed videamus quomodo reliqui hoc comma reddunt.] Extulerunt ad id quod temerariè colitur urbes tuas, h. e. coetus hominum à te denominatorum, &c. vel, planius, Tollunt civitates tuas ad temerarium & vanum. **Q**ui urbes, usitatissimè i. Rapiunt urbes tuas injustè, Ar. Assumpserunt, vel Accipiunt, in vanum (vel frustra, M. sub. nomen tuum, P. AE. & RS. in Gej. A. confer Exod. 20. 7. Levit. 24. 11. *) tui hostes, P. Mo. Mu. sim. M. Et usurpant nomen tuum temere, Ti. [nempe hostes, ut habet in priore membro.] Qui extollunt vanè (Heb. secundum vanitatem, vel, cum vanitate, Pi.) inimicos tuos, JT. Pi. Gej. idola, & idolorum cultores, qui veram Religionem cultoresque tuos detestantur. Ità totum versum exponimus de maligno oris abusu, quo tum Deum vilipendunt, tum nefarios commendant k. Qui extollunt, & Gej. &c. i. e. non solum mala faciunt, sed etiam facientibus patrocinantur, Rom. 1. 32. l. **Q**ui, aliàs urbes, hîc, Jun. è Chaldaismo, sign. inimicos, sicut & 1 Sam. 28. 16. Dan. 4. 19. m. item Psal. 9. 7. Mic. 5. 14. n. Synonymum est **Q**ui, v. 21. o. Ex Heb. **Q**ui fit Chald. **Q**ui, Gej. hostis, y, pro more Chaldæorum, mutato in y P. Al. Extollunt (sub. ex Psal. 83. 2. caput ipsorum) in vanum, h. e. vanè insolescunt & superbiunt. Sæpe vox deest. AE. Vide ad Psal. 103. 9. **Q**ui aliàs valet frustra, ut Jer. 2. 30. & 4. 30. & 6. 29: quandoque tamen vanè, vitiosè, abominabiliter, ut Jer. 18. 15. Vide dicta Prov. 30. 8. r. [Alii totum versum sic reddunt,] Qui loquuntur de te nefariè, adversarii tui nequitia elati, Ca. Quoniam de te obloquuti sunt, & sumpserunt in vanum civitatem tuam, Sy. [Al. sic;] Quia dicitis (vel, dices, o. mutat personam sententiâ eadem t; h. e. Qui cogitatis intra vos, & dicitis t,) in cogitatione, (scil. malâ v,) Accipient (scil. amici tui *) in vanum civitates tuas, Vulg. o. i. e. quas eis dedisti v. q. d. Frustrâ suas civitates obtinent, quia eas indè ejiciemus z. Vel, accipient, &c. nempe hostes tui, &c. h. e. Dolis & insidiis invadent, o Domine, civitates tuas, i. e. populi tui, nisi tu illos coerceas a.

21. Nonne, &c. **Q**ui, Annon ofores tuos odi? Gej. JT. &c. Cum versu 19. cohæret hoc tanquam consequens connexi, idque per ellipsin; q. d. Tum ego sic dicam, & contra allatam criminationem, (homicidii, quod Davidi impingebat Simej, 2 Sam. 16. 7. 8. b.) & malam ominationem, sic me defendam, Annon odi, &c. c? nim. formaliter, quâ tales; quanquam eis bene velim ut hominibus. Ofores tuos, qui scilicet vel palàm, ut idololatræ & athei, vel clàm, ut hypocritæ, tuum verbum cultumque despiciunt atque abominantur. Tales autem Deum oderunt, tanquam ipsorum cupiditatibus adversantem, easdemque severe punientem, & mallent

- ^d Gej. mallent nullum in orbe exstare Numen^d. In hoc versu & seq. est quasi expositio de iusta causa, & serio odio iniustitiæ, extorta per improborum persecutiones & successus earum: q. d. Quare igitur permittis eis ut affligant nos *? Observat K. hunc versum veteres Rabbinos intelligere de hæreticis, qui, cum cognoscant Deum, eum negant^f. ¶ Et super, &c? וְיִתְּנֵם אֱתָנָה לְיָדִי] Et insurgentium in te tædet me, P. & insurgentes in te fastidio afficiar? Mo. sim. Ch. & de insurgentibus (vel, propter insurgentes, Pi.) in te fastidio meipsum torqueo? JT. Pi. & contra eos qui consurgunt adversum te molestiā afficior? M. & cum iis — rixor? Coc. & contra (vel, super, o. Æth.) inimicos tuos (vel, & insurgentibus contra te, Q. in V. sim. Sy.) contendo? vel litigo? V. vel indignor? Q. in V. vel excandui? Sy. Ar. offendebar? Æth. tabescebam^o. [Ti. totum sic vertit, Annon, Domine, odissem inimicos tuos, & meipsum ex cruciare quum tibi resistunt? Ca. autem sic, Nempe tuos ocores odi, Jova, tibi contrariis insensui.] Annon vexatus sum, &c? vel, meipsum crucio, &c? Sic Psal. 119. 158. Confer 2 Par. 19. 2. Prov. 29. 27^g. Idem bis dicitur in hoc versu, pro more^h. מִתְּקוּמָה, insurgens hostiliter, occurrit Psal. 17. 7. & 59. 2. Hic autem prima litera מ per syncopen elisa est, idque nè 4 literæ serviles in initio concurrerent, uti conjicit Buxtorfiusⁱ.
- ²². Perfecto, &c. תְּכַלִּית שְׁנֵאָה שְׁנֵאָתִי] Perfecto, vel consummato, odio (Heb. Perfectione odii, Mo. Pi. pro, Odio perfectionis, per hypallagen^k,) odi (vel persequor, Ti.) illos, Ch. M. P. JT. Pi. &c. Responso est interrogationi vers. præcedⁱ. cujus sententia hic repetitur & exaggeratur^m. ¶ Et inimici, &c. לְאֹיְבֵי הָיִי] Et existerunt mihi hostes, Coc. Et pro inimicis (vel, loco inimicorum, JT. Pi. Heb. in inimicos, Pi.) fuerunt mihi, P. Gej. quamvis me non læserint; quia Deum vilipendunt, &c. וְיִתְּנֵם אֱתָנָה constructum cum gemino ל idem est ac, habere aliquem pro hoc aut illo; ut Jud. 17. 10. Jes. 22. 21ⁿ. Ac si mihi hostes fuissent, V.
- ²³. Proba me] Itā o. Postquam in impios invecus est, ipse se Deo examinandum & puniendum sistit, si quid irreligionis aut impietatis vel mente unquam conceperit^o. ¶ Explora, vel, Scrutare, vel, Investiga, (vel, Experire, Ar.) me, Ch. M. P. Ti. &c. Examen hoc non optat propter Deum, cui omnia explorata esse dixerat v. 1, &c. sed, vel, 1. propter se; q. d. Fac me scire qualis sim ipse, collatus ad hanc oforum tuorum descriptionem, &c. Scito, ut sciam ego: vel, 2. propter alios malè de se sentientes, ut eis constet de Davidis sinceritate P. Subjecta est quasi ἐπινοήσεως præcedenti expositio: q. d. Quid exoptulo cum Deo? Ego certè odi impietatem, &c. sed in hoc non sum justificatus. Deus est major corde nostro. Permittamus nos ei, ut exploret nos, &c. ¶ Et cognosce semitas meas; itā o. Ar. Æth. שְׂרָעַי] Gressus meos, Sy. sensus meos, Ca. cogitationes meas, Ch. Mo. P. Ti. JT. Pi. Mu. Gej. Coc. A. Vide ad Psal. 94. 19ⁱ. שְׂרָעַי videtur esse vox Chaldaica, ex Heb. שְׂרָעַי, per epenthesein & 7: sign. autem propriè ramum, metaphoricè verò cogitationem, quæ, ut ramus è trunco vel stipite, itā è corde hominis emanat[†].
- ²⁴. Et (vel, Denique, JT. Pi.) vide] Itā P. Ti. Mo. &c. vel, considera, Ar. Dispice[†]. ¶ Si via iniquitatis in me est, וְיִתְּנֵם אֱתָנָה] Via doloris, aut tristitiæ, Coc. Q. in V. Mo. A. vel, dolorifica, Pi. Sic vocat mala consilia & actiones, quia dolorem Deo & hominibus afferunt^v. Al. Vide an dolore afficiar propter mala quæ eveniunt mihi^x. Via doloris, i. e. cujus nos poenitere possit & debeat, quæque Deum offendat^y. Vide an sint in me, sicut in impio, consuetudo peccandi aut mala inveterata, quæ, licet meras polliceantur delicias, definunt tamen in dolores, &c. עֲצָב (à עָצַב doluit) bis adhuc occurrit, & dolorem significat, 1 Par. 4. 9. Jes. 14. 3^z. Al. via tibi molesta, JT. via irritationis, P. vel iniquitatis, o. Æth. sim. Ar. falsitatis, Sy. perversa, M. rebellionis, V. K. & AE. in Mu. ut Esa. 63. 10^a. erroris, Ch. idoli, Q. in V. Num sceler impiam vivendi rationem; num rebellis sim, nec lubens feram quod immittis; aut, num sceler idola^b. Et vide an sim in prava vivendi via, Ca. vel, num machiner aliquid

pravi, Ti. ¶ Et, &c. וְיִתְּנֵם] Et duc, vel deduc, me, o. Ch. Mo. &c. Et, si sic est, duc me, P. V. ¶ In via, &c. בְּדֶרֶךְ שְׁלֵמָה] In viam universis in mundo calcandam, Ti. per (vel in, Mu.) viam mundi, P. five seculi; five sempiternam, V. q. d. Si videris in me aliquid viæ rebellionis, fac ut protinus moriar^c. Et si ita res habeat, moriar. Confer Jos. 23. 14. & 1 Reg. 2. 2^d. item Job. 16. 22. & Ecclef. 12. 5^{*}. Al. viâ perpetuâ, JT. Pi. Heb. seculi, i. e. quæ durat in seculum: Hæc autem via est pietas^f. In viam durabilem, i. e. rectam; nam recta & proba durant, cum prava pereant, ut est in Psal. 1. 6^g. In viam perpetuam, stabilem & certam, quæ & in hoc seculo fructus fert, & in futuro^h. In viam eternitatis, vel antiquitatis, i. e. antiquam, ut Jer. 6. 16. nempe viam fidei & pietatis, quam Deus docuit ab initio, & quæ durat in æternumⁱ. In viam quæ ducit in eternitatem^k. Opponitur viæ doloris^l.

^c Mu. ex K. & AE.
^d V.
^e Mu. ex AE. & K.
^f Pi.
^g Ca. sim. Ham.
^h Coc.
ⁱ A.
^k Sipporn. in Mu. Gej. ex Belg.
^l Gej.

P S A L M. CXL.

ARGUMENTUM. Compositus est hic Psalmus contra adulatōres Saulis^a, qui Davidem apud Saulē calumniabantur^b: contra Doegum, vel Ziphæos^c; quod malo. Historias Vide 1 Sam. 22. & 23^d.

^a M. sim. Mol.
^b Mu. ex K.
^c Mu. ex K. sim. Ham.
^d Ham.
^e Mu.
^f Mu.
^g Pi.

². Eripe me] Propositio Psalmi, quæ explicatur in seq^e. ¶ Ab homine malo] Doego^f. Vel, collectivè, pro, ab hominibus, &c. quia versu seq. est, Qui cogitant^g. ¶ A viro iniquo; sic o. Æth. חַמְסִים] Iniquitatum, Ch. M. Mo. V. vel, injuriarum, V. vel, violento, P. Ti. vel, inhumano, Ca. vel, violentiarum, Mu. Nempe Saule; quem vocat שָׂרָא, sicut Doegum שָׂרָא^h.

^h Mu.

³. Totâ die constituebant prælia; itā o. יְגִירוּ מִלְחָמוֹת] Congregant (vel congregabunt, Mo. vel congregantur, A. vel contrahunt, Pi. vel commiscetes, Ch. vel moliuntur, Ca. vel conveniunt, five concurrunt, V.) bella, P. Gej. Pi. Ca. Ch. M. A. &c. vel, ad bella, five prælia, M. Ti. JT. i. e. Excitant homines ad contentionesⁱ. ¶ sign. contrahere, Hab. 1. 15. &c. bellum contrahere, dicit Livius^k. ¶ expono, congregare se, vel convenire, ut Psal. 56. 7. & 59. 4. Jes. 54. 15. Hab. 1. 15^l. q. d. Saulem continuo ad bella contra Davidem instigant, &c^m. Potest tamen verti, commorantur in bellis; q. d. Tam hostilis sunt animi, ut nunquam cum ipsis securè liceat vivereⁿ. Prepararunt prælium, Ar. Ellipsis hic & 8, vel 7, ut Psal. 5. 8. Jer. 26. 10. & plurale מִלְחָמוֹת multiplicitatem dissidiorum hic indicat^o.

ⁱ V.
^k Pi.
^l Gej.
^m Gej. ex K.
ⁿ Gej. ex K.
^o Gej.

⁴. Acuerunt (vel, Exacuunt, P.) linguas suas sicut serpentis; vel, serpentes, Mu. שֶׁנָּחָם] Sicut serpens, qui acuit linguam cum pungere vult^p: cujus lingua infigniter est mobilis, itā ut veloci crebrâque agitatione suâ videatur eam exacuere. Verum accuratius rem expendenti duplex videtur similitudo: itā ut & acuerē a gladiis vel telis petatur; serpentis verò mentio fiat propter venenum, quo tela intoxicari solent; adeoque lingua hic describitur non serpentum, sed hominum maledicorum^q. ¶ Venenum (vel furor, Sy. virus, Ca.) aspidum] Vel, aspidis, o. Ch. Ar. Sy. Æth. M. P. Ti. Mo. Mu. Gej. &c. vel, pyados, JT. Pi. i. e. aspidis illius quæ suo loco stans venenum suum procul exspuit, & sic dicitur à שָׂרָא spuendo^r. Conjecturam suam ex eo sumit Junius, quod sequitur, sub labiis, sub quibus saliva esse solet[†]. ¶ [עֲשָׂה] Vox alibi non occurrit[†]. Chald. עֲשָׂה. Rectius, aspidis, sic enim (præter K. & Pomar. &c.) Paulus reddit Rom. 3. 13. Vocem deduci puto ab Arab. achasa, quod sign. retorquere, & reflectere rem ad principium suum. Aspis autem solet in contrarium serpere, teste Nicandro Ther. v. 159^v. De cordis machinatione dixit v. præc. hic, de sermone, &c^x.

^q Gej.
^r Jun.
[†] Coe.
[†] Gej.

⁵. Qui cogitaverunt (vel, cogitant, JT. Ca.) supplantare (vel impellere, M. P. Mo. Sy. &c. vel labefactare, Ca.) gressus (vel pedes, Mo.) meos] Itā o. Ch. &c. vel, vestigia mea, Ca. i. e. dejicere me^y, vel, precipitem dare in terram, atque evertere^z. Qui cogitant, &c. i. e. data operâ, non fortuito, malum inferunt.

^v BA. 23.
^x Gej.

- 9 Gej. poenæ horribiles & lethiferæ. Dira supplicia ipsis
 1 Mu. imprecatur, certoque denunciatur. Opprimantur car-
 bonibus, Ca. ¶ In ignem, &c. [בְּאֵשׁ יִפְּלוּ] In ig-
 nem deturbati, Ca. In ignem corruant, Sy. vel, deiciat,
 vel deiciet, siue injiciet, Coc. sim. P. Mo. vel, ruere fa-
 ciat, Gej. is, scilicet, ad quem pertinet de sceleratis sup-
 plicium sumere, nempe Deus. ¶ In ignem gehenne præ-
 cipitet eos, Ch. Igne illos prosternat, de cælo nempe mis-
 so. ¶ In miseris, &c. [בְּמִסְרֵי בָל יִקְוּמוּ] In
 4 Mu. scrobes, siue foveas, JT. Pi. Gej. sic Coc. (in foveas profun-
 das, P. Mo. in foveas lutosas, Ch. & in foveas, M. in spe-
 cus, Ca.) nè (vel, ut non, M. V. vel, unde non, JT. Pi. Mu.)
 resurgant, P. Mo. &c. vel surgant, JT. Pi. vel consistant,
 Q. in V. vel emergant, V. Ca. i. e. è quibus emergere
 non possunt. Nec valeant surgere, Sy. & nequeant emer-
 gere ex arumnis, Ar. de quibus non resurgant ad vitam
 eternam, Ch. [Alii hoc comma cum præced. sic red-
 dunt;] Et deicies eos in miseris, non subsistent, &c. Et
 in terram deicies eos in miseria, ut subsistere nequeant, Eth.
 Et Deus igne illos prosternat celeriter, nè resurgant, Ti.
 Vox [בְּמִסְרֵי בָל] alibi non exstat in S. S. at in RR. ex-
 stat, quod probat K. ex dicto, Initio sepelierunt ipsos
 בְּמִסְרֵי בָל; cum absumpta esset caro, colligebant ossa, se-
 peliebantque ea in loculis. De anonymo Græco, [vertente,
 &] ἐκδύοντες festinanter, ac si esset בְּמִסְרֵי בָל, vide
 10 Gej. Capel. crit. f. 344.
 12. Vir linguosus (vel, linguæ, M. Mo. &c. linguax,
 M. Ti. vel, maledicus, JT. Pi. vel, delator, V.) non (vel
 nè, P. Pi. V. &c.) dirigetur (vel firmabitur, Mo. stabilie-
 tur, Coc. vel dirigatur, M. V. vel consistat, Ca. firme-
 tur, siue stabilietur, P. JT. Pi. sit stabilis, V. Ti. sim. Sy.)
 in terra; sic & Eth. [אִישׁ לָשׁוֹן בָּל יִפְּלוּ וְגו'] Vir an-
 11 V. cipitis lingue non consistet in terra, Ar. Vir delator lingua
 12 Mu. triplici nequaquam possit dirigi in terra vitæ, Ch. Nihil suc-
 cedat linguaci quamdiu degit in hoc seculo. Doeg
 notare videtur, quem optat citò perire. Vir lingue,
 qui eâ ad libitum utitur, ad percutiendum, &c. ut Jer.
 18. 18. Sic, vir labiorum, Job. 11. 2. est loquax; & vir
 13 A. verborum, Exod. 4. 10. eloquens; & vir brachii, Job.
 14 Gej. 22. 8. potens. Vir lingue est maledicus, detractor
 & sycophanta; cujus lingua trifurca dicitur à Chaldæo,
 qui tres simul lædit, & eum quem calumniatur, & qui
 15 Ham. audit siue recipit, & seipsum. ¶ Virum, &c. [וְיָרֵם לְמַדְחָם] Vir rapinæ malus; vena-
 bitur ipsum ad impulsiones, Mo. Virum iniquum, siue vio-
 lentum, (ad verb. iniquitatis, laboris, injuriæ, h. e. pro-
 16 V. num ad injuriam inferendam; nempe Saulem, &c.)
 17 Mu. malum venetur (vel venabitur, Mo. Gej. i. e. undique
 18 Gej. insequetur, terrebit, laniabit eum, &c.) ad impulsiones, Mu.
 vel, ad præcipitationes, M. vel, ita ut impellatur præcep-
 19 V. P. Ti. q. d. Calamitas ita rapiat eum, ut decidat in
 in ruinam, Ca. Virum pravam malum venetur angelus
 mortis, & detrudat eum in gehennam, Ch. Et virum sce-
 lestum, siue injustum, sua malignitas venetur ad interi-
 tum, Sy. vel, venabuntur mala, Ar. Eth. perniciofa, Ar.
 vel, in interitum, & Eth. Viri dediti violentiæ malum
 venando impellat ipsum variis impulsionebus, JT. i. e. Ma-
 lum consilium ipsorum sit ipsis consultoribus pessimum,
 20 Jun. juxta vetus proverbium. Ad virum violentum quod
 attinet, Pi. Gej. sim. A. malum venabitur ipsum, Pi. A.
 cum impulsionebus, Pi. vel, ad subitum exitum, siue, ad
 extremam ruinam & miseriam, A. Virum violentiæ ma-
 lum quod attinet, venabitur eum ad præcipitia, Coc.
 Sensus, Mala & pericula quæ mihi creavit ipsum au-
 thorem tandem concludant, ut non possit emergere.
 21 Mu. 13. Cognovi, &c. ¶ Vel, Noveram, Gej. Certum habeo
 fore, &c. Post preces sequitur jam conclusio, optima
 quæque sperans: q. d. Sciat mundus & jactitet quic-
 quid velit, ego scio Deum ope suâ innocuis deesse non
 posse, ut differatur, &c. & caro fluctuet, &c. ¶ Ju-
 22 Gej. dicitur (vel causam, Pi.) inopis, &c. ¶ Per inopem, seipsum,
 23 Mu. per pauperes, suos, designat.
 24 Mu. 14. Consitebuntur nomini tuo ¶ Cum eos vindicave-
 ris, &c. Quamvis petantur linguis maledicorum, in-
 fidis, vi, &c. certò tamen lætus subsequetur eventus,
 & cuncta in Dei opitulantis laudes terminabuntur.
 25 Gej. ¶ Habitabunt (vel, Considebunt, JT. & habitabunt, M.
 Eth. & permanebunt, Ti. & sedebunt, Sy.) recti (vel

probi, Ti.) cum vultu tuo; ita & Ar. P. Mu. [וְיִפְּלוּ] In conspectu tuo, JT. Ti. V. coram facie tua, V. M. Eth. simil. Pi. Coc. i. e. Perpetuò vivent; favore & be-
 nevolentia tuâ protecti degent: vel, fruuntur præ-
 sentia tuâ, & faciem tuam perpetuò intuebuntur, in
 quo æterna beatitudo consistet. Sedebunt coram Deo, ut discipuli coram magistris, ab ipsius ore pende-
 bunt; illum aspicient; Deus faciem suam intuemdam ipsis
 præbebit, & ipsos curabit ac diligenter custodiet. Vide
 10 Apoc. 7. 15. Coram facie Dei religiosè comparebimus, & Coc.
 constantèrque commorabimur; ubi Deus nostrâ curam
 dignabitur suscipere, & dirigere nos suis oculis, ita ut
 non finat nos huc illuc aberrare, &c. ¶ Cum vultu tuo, Gej.
 semper ad quærendum te, & cognoscendas vias tuas. ¶

PSALM. CXLI.

- 20 ARGUMENTUM. Ad tempus exilii seu fugæ Da-
 vidis referri debet hic Psalmus. Considerans
 David infirmitatem suam, hostium insidias, mundique
 illecebras, quæ hominem ad peccandum excitare
 solent, petit, 1. & ante omnia, divinitus regi, nè à
 Deo deficiat, aut scelere aliquo se polluat: 2. defendi
 adversus illas insidias & insultus, &c. Precatur De-
 um, ut sic linguam & animum componat ac mode-
 retur, nihil ut quicquam per impatientiam in Saulem
 Regem temere effutiat, neque peccet allectus hostium
 societate, &c. Petit à Deo patientiam, & nè hostes
 ipsi mansuetudinem & pietatem excutèrent.
 2. Dirigatur, &c. [הָכֵן הַפֶּלִי קְטוֹרֶת וְגו'] Dispo-
 natur (vel Firmetur, Mo. V. Statuatur, V. JT. Pi. Sta-
 bilis sit, P. A. Dirigatur, & Sy. Eth. Mu. Preparatur,
 adeoque accepta sit, &c.) oratio mea suffit (vel, ut suf-
 30 fitus, JT. Pi. sim. P. Gej. &c. veluti incensum, M. Mu.)
 coram te, Coc. &c. De incenso quotidie facto in altari
 thymiamitis vide Exod. 30. 7. &c. Figura id erat
 precum Sanctorum, ut constat ex hoc loco, & ex Apoc.
 8. 3. Habeantur apud te meæ preces pro suffitu, Ca. Va-
 35 leat—pro incenso, aut, Grata sit—sicut suffimentum, &c.
 David, summotus à Tabernaculo Dei, suffitum ac sa-
 crificium conatur precibus facere. Thuris adinstar
 recta ad te ascendat. Instar incensi, quod non fiebat
 ob peccatum, & ut seq. sicut sacrificium vespertinum, post
 quod non fiebat oblatio pro peccato: q. d. Non de-
 precor veniam culpæ, cum nullam, præsertim in Sau-
 40 lem, admiserim, &c. ¶ Elevatio (vel, & eleva-
 tio, M. Ti. & extensio, Ca. elatio, JT. Pi.) manuum me-
 arum ¶ Ità & Sy. &c. i. e. Precatio mea; cujus sym-
 bolum erat levatio manuum, Job. 11. 13. Psal. 44. 21. &
 45 63. 5. &c. ¶ [וְיָרֵם לְמַדְחָם] Munus, vel donum, P.
 V. Ità vox sumitur Gen. 43. 34. 2 Sam. 11. 8. 2 Par.
 24. 6. Ezech. 20. 40. Sed cum David hic non sit solici-
 tus de munere rerum terrenarum, (vide Psal. 51. 18.)
 sed de oblatione precum, &c. prius malim. ¶ Sa-
 50 crificium (vel, sicut sacrificium, P. vel, fiat, siue erit, si-
 cut sacrificium, M. Ar.) vespertinum, [וְיָרֵם לְמַדְחָם] Mu-
 nus vespere, Mo. pro sacrificio (vel ferto, Ca.) vespertino, Ti.
 Oblatio fiebat manè & vespere; Exod. 29. 39. & Num.
 28. 4. Kimhi observat sacrificio vespertino includi
 & matutinum; ac fieri posse ut vespere conscripserit
 hoc Carmen David. Deo, quia Spiritus est puraque
 mens, voluptati non sunt victimæ; nec aliud ei verè
 convenit sacrificium aut incensum nisi gratiarum actio,
 quæ opus mentis est. Preces sunt sacrificium Deo dig-
 num, si puro castoque animo offerantur. Minchab
 55 propriè erat munus farinaceum, quod cum agno quo-
 tidie offerebatur, Exod. 29. 39, 40. Num. 28. 2, 3, —8.
 hic autem sumitur pro toto sacrificio quod horâ tertiâ
 pomeridianâ offerebatur, quo tempore pii orare sole-
 bant, Dan. 9. 21. Act. 3. 1. Muneris vespertini memi-
 nit, vel, 1. quia hoc supponit & comprehendit matuti-
 num: vel, 2. tanquam magis gratum, quia nulla post
 hoc erat oblatio pro peccato: vel, 3. quia vespere
 forsan hoc Carmen conscriptum est: vel, 4. Opposu-
 60 it hoc suffitui, qui manè offerebatur: vel, 5. quia ei,
 utpote

utpote [sacrificio] consummationis diei, plures interesse solebant; unde honoratius hoc erat matutino. Cum luce ad opus prodimus: nox ad nos & ad preces domum revocat. Vel, 6. quia id typus erat Eucharistiae vesperti instituenda. Vel, 7. quia erat figura sacrificii Crucis, quod ad vespem factum est.

3. *Pone*, (vel *Constitu*, Sy. *Impone*, Ca.) *Domine, custodiam* (vel *custodem*, Sy. Ar.) *ori meo*; ita o. Ch. M. P. Mo. Coc. Pi. &c. *וְשִׁמְרוּ יְהוָה יְהוָה* *Componere*, *fehova, observa os meum*, JT. vel, *Pone te*, quasi in statione, *vigilias age ori meo* d. *וְשִׁמְרוּ* est nomen*, ad formam *וְשִׁמְרוּ* f, & *וְשִׁמְרוּ* robur g, & *וְשִׁמְרוּ* h. Aliis tamen est verbum, & vertunt, *Pone* (sub. *capistrum*, sive *rem firmam*,) *ad os meum, & custodi illud*. Ita AE. & Mich'al Jophi. Sed sensui nihil decedit i. ¶ *Et ostium circumstantia labiis meis*; ita o. i. e. quod circumdet & munit labia k: *וְשִׁמְרוּ* *Custodi* (vel, *Serva*, Mu. Ca. vel, & *conserua*, M. & quod *conseruet*, Ti.) *ostium* (vel, *ad*, sive *juxta*, *ostium*, Mu. Gej.) *labiorum meorum*, P. Mu. M. Ti. Gej. Ca. A. simil. Mo. *Custodiens moderare quicquid efferunt labia mea*, JT. Heb. *Custodi super haurire labiorum meorum*, i. e. ne hostes aliquid hauriant ex imprudenti animo. Al. *Observationem ad januam*, &c. Pi. & *ostium quod firmum sit labiis meis*, Æth. & *super labia mea portam munitam*, Ar. & *custodem labiis meis*, Sy. Al. *Custodiatur super paupere* (id 77 sign.) *unumquodque labiorum meorum*, i. e. Ne permittes ut labiis meis piorum afflictorum causam obtrectans ad impios deficiam, ut sequitur v. 4. *וְשִׁמְרוּ* ex analogia Grammatices non potest esse imperativus ullius conjugationis, nec in ullo tempore potest esse secundæ personæ: est autem præter. Niphal, tertiæ personæ foem. & sing. rectè tamen respondens duali *וְשִׁמְרוּ*, si id, ex more linguæ, distributivè accipitur m. Verùm *וְשִׁמְרוּ* omnino nominaliter accipiendum, ad formam *וְשִׁמְרוּ*; Dagesch autem ornatui inservit. Sic itaque verito, *Retinaculum ad fores labiorum meorum*, vel, (si 77 pro 77 non placet,) *inferiori*, sive *humili*, *labiorum meorum*. Inferius labium movetur: Id si teneatur, aperiri os non poterit. 77 in omni genere est id quod submissius & depressius est n. *וְשִׁמְרוּ* est nomen, (*observatio*,) ut *וְשִׁמְרוּ*: Tzade autem habet Dagesch euphonice gratiâ. Per *observationem* autem intelligo observatores, sicut & custodes per *custodiam* o. Sed malo *וְשִׁמְרוּ* esse imperat. Kal, (ut AE.) cum 77 paragogico, & Dagesch euphonico (consentiente K.) in media radicali; ut Proverb. 4. 13. *וְשִׁמְרוּ* p. 77 pro 77 q, per aphæresin r; similiter ut 77 pro 77 filia t, & Chaji 2 Sam. 23. 20. pro Chajil 1 Par. 11. 22. Vel, 77 ex 77 omittitur tanquam formativum foemini v. [Aliis hoc non placet.] 77 pro 77 nullo, nisi hoc, loco probari potest*. Rectius 77 à 77 haurire, unde 77 stula v. Ita hic erit, *prolatio*, vel *haustura*, *labiorum*, q. d. quod per labia ex corde meo tanquam ex profundo puteo hauritur & profertur. Nam labia sunt organon proferendi cogitationes cordis. Huc facit Jes. 38. 14. *וְשִׁמְרוּ* *Elevati sunt oculi mei ad Dominum*. *Serva elevationem labiorum*, &c. Ch. & Jos. K. in Ham. h. e. verba quæ ego effero vel attollo in labia b. Et sic Abu Walid accepisse videtur. Et hæc acceptio convenientior est quàm altera. Nam licet labia aptè dicantur ostium oris sive faciei, non tamen commodè dicitur ostium labiorum: at *elevatio*, prout significat apertionem, *labiorum* est frequens & obvia phrasis, Job. 11. 5. & 32. 20. &c. Quare Sy. omittit 77, & o. hic habent; *וְשִׁמְרוּ*, tanquam periphrasin *custodiæ*, & versionem *וְשִׁמְרוּ*, non 77 c. Optimè ostium labiorum ait, quod hæc veluti janua sint per quam exeant cordis cogitationes d, vel, quod recludantur & claudantur; quod monere nos debet ne illa temere aperiamus*. Sensus versùs, Cum adeò lubrica sit nostra lingua f, cohibe, ac veluti fræno coerce, os meum g: sermones meos rege, ne quid temerè profundam h: gubernam me Spiritu tuo i, ne ullum mihi temere excidat verbum k. Vel, 1. ne, victus malis, per impatientiam in unctum Domini effutiam quod minimè sit rectum l. Vel, 2. ne, consideratâ felicitate persecutorum meorum, ex impatientia erumpam in murmur contra te, quasi injustè ageres m. Vel, 3. ne temere loquar coram

te in precibus meis, de quibus jam dixerat. Confer Coh. 5. i. & quoad phrasin, ubi verbum hoc sequitur tum accusativus, tum dativus, Psal. 9. 21. Vel, 4. ne obtrectem, convitier, imprecer, &c. p.

4. *Non declines*, &c. *וְשִׁמְרוּ* *Ne inclines* (vel, *Ne flectas*, Ti. vel, *Ne finis inclinari*, JT. Pi. Gej. Verba activa concessionem sæpe significant, non quidem nudam, sed judicalem o: vel, *Ut non defleat*, Sy.) *cor meum ad*, vel *in*, *verbum malum*, Mo. Mu. Ch. sic Sy. Ar. vel, *ad*, vel *in*, *verba malitia*, o. Æth. Vulg. vel, *ad*, sive *in*, *rem malam*, M. P. Mu. Gej. JT. Pi. &c. *ad rem quamcunque pravam*, Ti. quæ sive honorem Dei, sive proximum, sive meipsum, lædat. Hinc constat tam debile, etiam renatorum, esse arbitrium, ut, nisi efficaciter Divina gratia tam mentem quàm linguam gubernet, nusquam non impingamus turpiter p. Noli permittere ut cor meum ad res malas feratur, ac scelera perpetret, allectum sceleratorum hominum consuetudine, qui me tanto studio in suam societatem pellicere conantur; quò spectant verba sequentia q. *Ne inclines*, vel, 1. per meam concupiscentiam, 1 Cor. 7. 5. Jac. 1. 13, 14. vel, 2. per Satanam, permittendo scilicet illi ut inclinet, 2 Sam. 24. i. collat. cum 1 Par. 21. 1 t. Sic Matt. 6. 13. Nisi Deus adjuvet in dirigendo corde, similis fit cor inclinanti, quia facile prohibere potuit, &c. v. Al. *Non inclinabit cor*, &c. vel, *Non inclinabit cor*, &c. Non tam præcatio est, quàm firmum propositum: cui favent tum versus sequentes, tum occasio Psalmi, quæ fuisse videtur id quod refertur 1 Sam. 24. cum David Saulem in spelunca occidere noluit, licet à suis incitatus, &c. Hoc jam recolit; q. d. Nolo cuiquam me adungere in viis pravis, quamvis Regnum iis acquirere possem*. [Sed plerique pro præcatione accipiunt, ut antè notatum, & porro dicendum.] Precatur Propheta hic ne Deus eum tradat in reprobum sensum, sed potius faciat vas gratiæ, in quo se Dei gloria beneficiis, non ultionibus, exerat v. Non significat à Deo esse inclinationem ad malum: sed, ut fluvius in proum fluit suâ sponte, nisi cataractis & obicibus sustineatur; ita cor hominis est proum ad malum. Rogat igitur ne Deus Spiritum suum ab ipso auferat, aut custodiam oris & cordis tollat. Id orans petit ut inspiret animo suo amorem & timorem sui, &c. z. *Ad verba mala*, h. e. inania, vel etiam perniciofa. Ne per impatientiam vel desperationem effutiam contra te, &c. b. *Ad rem malam*, sive, *ad verbum malum*, ne scilicet id mihi blandiatur, & ad id attendam, idque recipiam, sepósito verbo tuo c. ¶ *Ad excusandas* (vel *prætexendas*, A.) *excusationes in peccatis* Ità o. Æth. Ut peccata mea excusare velim, aut minuire d. ¶ *וְשִׁמְרוּ* *Ad involvendum involucria in impietate*. o. hæc involucria excusationes putarunt; nos fraudes intelligimus; quas artes versutorum David aversatur penitus, verba fallacia ad decipiendum composita*. 77 non sign. simpliciter operari, sed cum occasione, sive prætextu f. At id non semper obtinet g. Notat consuetudinem impiorum prætextus fingendi, quibus & facilius iniquitatem conceptam exsequantur, & si non succedat, impunitatem nanciscantur h. Vox Heb. significat occasiones prætextas, Deut. 22. 14, 17. *Ad moliendum studia in impietate*, Mo. *ad operandum* (vel, *ut faciam*, Coc.) *opera in*, vel *cum*, *impietate*, sive *improbitate*, P. Coc. Gej. h. e. impiè. Optimè cohæret cum præced. siquidem *inclinatio* voluntatis, nisi ei tempestivè resistatur, procedit ad *operandum* vel *efficiendum* id quod cor illexit k. Ne occuper operibus impietatis, M. ne aliquid moliar cum impietate conjunctum, Ti. *ad agendum actiones per improbitatem*, JT. Pi. *ut sim impiis ingenii moribus cum maleficiis*, Ca. *ad cogitandas cogitationes in impietate*, Ch. *committamque facinora iniquitatis*, Sy. *reperiaturque occasio aliquam peccandi*, Ar. *ut fingerem prætextus cum iis qui dolos machinantur*, Judæo-Ar. in Ham. ¶ *Gum hominibus*, &c. *וְשִׁמְרוּ* *Cum viris impiis*, Sy. vel, *operantibus iniquitatem*, P. Mo. Mu. o. Æth. Ar. *cum magnatibus* (vel *strenuis*, JT.) *qui operam dant iniquitati*, Pi. sic JT. *Cum hominibus operatoribus*, &c. h. e. qui audacter & strenue patrant iniquitatem l. *Utens operâ facinorosorum hominum*, Ti. Additur hoc ipsum propter ingenis

eis precer. Est hic ætiologia petitionis à persona ad-
versariorum, per elegantissimam hypothelin & conten-
tionem rhetoricam: q. d. Si justus me persequeretur,
& justa de causa affligeret, ferrem, & orarem pro illo,
hoc versu; sed illi consci cum animo suo æquitatis
meæ, & velint nolint optimè convicti, insidiantur mihi,
versu seq. adeo ut penè rumpar afflictionibus, v. 7.
Imò oratio mea (nempe, ad Deum perstabit) in malis
eorum, i. e. dum mala mihi dicent^b. Sensus versus est,
Opto ut me potius percutiant iusti, quam ut impii oleo
optimo caput meum inungant; nè, deliciis eorum in-
escatus, impiis eorum consentiam consiliis. Unguen-
tum enim eorum non sanat, sed frangit & turbat, ca-
putⁱ; at cum iusti cædunt, beneficium est^k. Alii Per-
cutiat, &c. id enim erit mihi vice unguenti optimi, nec
ullum detrimentum mihi afferet, sed plurimum emo-
lumentum; quia quamdiu vixero, preces fundam, nè finat
Dominus me labi in scelera eorum^l.
6. Absorpti, &c. אֲבֹרְטִים בְּיָדֵי שׂוֹפְטֵיהֶם *Absorpti sunt* (præteritum pro fut. *Absorbeantur*, illi pe-
tris & saxi crudeli supplicio interibunt^m), *juxta pe-*
tram potentes eorum, o. Æth. *Et repressi sunt manu lapideâ*
judices eorum, Sy. Chald. de excommunicatione ac-
cipit, *Deturbentur è domo synagoge per fortitudinem ju-*
dicum, vel, per fortes ipsorum judicesⁿ. *Demittentur*
(vel, *Demissi sunt*, Mo. vel, *Demiserunt se*, Mu. A. vel,
Relinquuntur, Ham.) *per loca saxosa, sive petrosa*, (vel,
in manus petræ, Mo. vel, *per latera petrarum*, Ham. ubi
scilicet Saul, in speluncam iturus, reliquit milites suos,
i Sam. 24°.) *judices* (i. e. præfecti militares^p) *eo-*
rum, Ti. &c. *At dimittunt* (vel, *dimoveant*, JT.) *se*
(i. e. diducunt copias suas, ut ex diversis partibus me
aggrediantur. Nota Niphal hic habere significatio-
nem reciprocam^q) *in lateribus* (vel, *per latera*, JT.)
petrarum (Hebr. *petræ*, collectivè^r; nam David cum
suis in petris degebat: vide i Sam. 23. 26. & 24. 3^t)
gubernatores (vel *judices*, JT.) *eorum*, hostium meo-
rum^t. Apodosis præcedentis hypotheseos; q. d. Ut-
cumque redarguat eos conscientia ipsorum, & do-
ceat æquitatem causæ meæ; tamen omnes angustias
& fauces montium observant, ut insidiantur mihi^v.
At hostes mei injustè agunt: nam quamvis innocen-
tiam meam cognoverint, tamen persequuntur me^x.
Nec tantum plebei id faciunt, ut Ziphitæ, &c. sed
etiam primores quique certatim Sauli ministrantes^y.
Al. *Lubricati sunt per latera petræ*, &c. ut qui conantur
ascendere in petram, & lubricatis gressibus præcipi-
tantur^z. Alii, *Quum judices eorum præcipitabuntur*
ad latera petræ, (quum tremendo modo perdentur^a;
Quum—*evertuntur in locis saxosis*, Angl.) *tunc au-*
diunt, &c. [ut sequitur.] [Alii optativè accipiunt.]
Relinquantur in manibus petræ, &c. i. e. Allidantur pe-
træ. Grave supplicii genus^b. *Deiciantur* (vel *Præ-*
cipitentur, M. vel *Demittantur*, V. Q. in Mu.) *in locis*
(pro spatio, vel loco, vide Psal. 140. 6^c.) *petræ*, sive
petrosis, P. M. Gej. vel, *in manibus petræ*, sive *saxi*; i. e.
Præcipitentur è saxo^f. Confer 2 Par. 25. 12. Luc. 4.
29. Et si non ad literam tale intelligatur supplicium,
horrenda tamen denotatur dissipatio atque attritio
cum contemptu conjuncta^d. Non placet hæc versio,
quia אֲבֹרְטִים est præteritum, quod quidem pro fut. poni-
tur interdum, sed nunquam, quod sciam, pro impera-
tivo^{*}. At sufficit pro fut. (*demittentur*) accipi posse,
ob eventus certitudinem; sive enim de imprecatione,
sive de prophetica prædictione, accipias, parum refert.
Ità & K. sumit pro fut. itémque de imprecatione. Dici
etiam posset, alludi hic ad venatores canesve venati-
cos, qui, damam aut rupicapram fervidiùs insequen-
tes, per rupes non raro semetipsos præcipitant incau-
tos. *Judices* hic vocat duces in malo primarios, quo-
rum poena gravior esse debuit, quia plures eorum sua-
su, jussu & exemplo ducuntur ad exitium. Exponi-
tur hic quænam Davidis adversus impios protervè in
iniquitate pergentes precatio fuerit, nimirum, ut una
cum ducibus suis in exitium ruant aliis paratum. אֲבֹרְטִים,
aliàs *intermittere*, vel, otiosè aliquid *relinquere*, Exod.
23. 11. hic valet, *deturbare*, sicut 2 Reg. 9. 33^f. *Deji-*
ciantur in loca petræ, i. e. Pereant principes eorum, qui
eos non castigant^g. אֲדִיעֵם *Audient*, &c. אֲדִיעֵם

אֲדִיעֵם *Et* (vel *ut*, M.) *audient* (vel, *audiant*, P.
M. Gej. vel, *audierunt*, Mu. Ham.) *verba mea, quoni-*
am (vel *quod*, Mu. Gej.) *jucunda, vel dulcia, sunt, sive*
fuerunt, M. P. Mo. Mu. Gej. Ch. Ti. &c. *Ut audiant*
quàm sit oratio mea suavis, Ca. *Quamvis intelligant* (vel
audiverunt, Pi.) *sermões meos amanos esse*, JT. Pi. i. e.
me nè verbo quidem ullum offendere, sed gratificari
quàm possum maximè^h. *¶* valet, *quamvis*, Psal. 99. 8. ^h Jun.
Prov. 26. 24. Coh. 9. 16. sed num & hoc loco, ambigo.
10 *Sermões mei nec Deum nec proximum læserunt, sed*
*omnibus grati & proficui fuerunt*ⁱ. *Audient*, vel, Ma-ⁱ Gej.
nifestum fiet, sermões meos apud Deum supplicato-
rios fuisse ipsi acceptos & exauditos^k. Hoc contextui
non adversatur^l. *Sermões* hic intellige, quibus David
innocentiam suam demonstravit coram Saule & ex-
ercitu illius, i Sam. 24. 10, &c. & 26. 14, &c^m. *Au-*
diant, inquam, & attendant, (nimirum iidem operarii
iniquitatis v⁴. superstitēs, quorum antesignari jussas
passi jam sunt pœnas,) *sermões meos*, præcipuè quibus
meam tueor causam, non esse fallaces aut amaros, sed
internâ suâ bonitate innocentiaque *amanos*; audiant
intelligantque, me Dei hominūque justum ambire
favorem atque gratiamⁿ. *Verba* intelligo illa mani-
fuetudinis plena quæ David ad Saulem è spelunca
egressum habuit^o. [Alii hæc verba cum præcedenti-
bus sic explicant;] *Percutiat me justus*, &c. Contra
impios autem & mala eorum est oratio mea: tan-
tū abest ut optem illorum gratiam & beneficia, ut
etiam optem præcipuos eorum præcipitari in scopu-
losa saxa; ut vel simplices saltem auscultent verbis
meis, qui per suos Principes dementantur, ut ego & mei
similes, pii homines, nullibi tuti simus, quippe qui nos
frangunt & dissecant, &c P. [ut seq. versu 7.] Kimhi,
וְיִלְכָּד *Fortasse*, cum peribunt ipsorum duces, corrigi se
patientur seducti, audientque castigationes meas, &
agnoscent salutare eas esse^q. Alii sic, *Offendebant ad*
petram judices eorum, h. e. impingebant, corruébant:
sed adhuc auscultabant verbis meis, quoniam læta erant
eis. Nonnulli sic exponunt; Quando supplicium fu-
metur, & veluti præcipitabuntur de rupibus judices
eorum, tum sentient quantò fuisset satius auscultare
sermonibus meis gratiositate conditis, & à maledicen-
tia diversis^r. ^r Ma.
7. *Sicut*, &c. כִּמְּוֹ פֹלֵחַ וְבוֹקֵעַ בְּאֶרֶץ *Sicut scindens*
& findens (vel, *Sicut qui frangit & dissecat*, M. *Quasi*
dissecaret quis & diffunderet, JT. Pi. sub. ligna, M. P. Mu. Pi.
A. Gej. ut plenè habetur Coh. 10. 9^t.) *in terra*, P. Mo. &c.
Metaphora desumpta à lignariis^s; (qui parum curant
passim dissilire refegmina, assulas, schidia, &c^v.) vel po-
tius, ab agricolis^x. *Sicut vir qui findit & scindit sarculis*
terram, Ch. sim. Ham. *Ut vomer findens terram*, Sy. *Ut sul-*
cari proscindique terra solet, Ca. *Tanquam arans & findens*
est in terra, Coc. *Velut ferrum arationis quod findit terram*,
Ar. Simil. & A. quoad sensum, *Sicut crassitudo* (i. e. cru-
sta, vel superior pars) *terra dirupta est super terram*.
Apta descriptio præsentis angustia Davidis in spelun-
ca, cui & reliqua v. verba conveniunt: quum enim pu-
teus sit, terra effoditur, & confusè jacet ad os putei, &c^y. ^y Ham.
¶ *Dispersa*, &c. נִפְּרָד עֲצָמָיו לִפְנֵי שְׂאוֹר *Dispergun-*
tur, vel, *dispersa* (vel, ità *dispersa*, P. Mu.) *sunt, ossa nostra*
in ore sepulchri, Mo. P. vel, *juxta sepulchrum*, M. V. Mu.
Gej. vel, *juxta infernum*, Coc. vel, *in os sepulchri*, JT.
Pi. sub. *trudenda*, JT. sim. Pi. In ea discrimina nos
adduxerunt^z, ut proximè ad mortem accesserimus^a. ^a V.
Ossa nostra, i. e. mei & sociorum meorum, de quibus lo-
quitur tanquam de uno corpore, &c^b. [Ti. versum
sic reddit, *Ossa nostra morti proxima dispersa sunt, perinde*
ac si quis ligna findat, aut terram proscindat.] Jam
tantà vi me & meos circumstant, ut mox diffringendi
& membratim discerpendi simus illorum impetu, nisi
tu, Deus, succurreris^c. Hyperbolicè hic denotat
pavorem, quo ità concutitur totum corpus ut vidē-
antur ossa à se invicem disrumpenda. Confer Psalm.
22. 15^d. ^d Mu. ex K.
8. *Non auferas animam meam*; ità LXX, Æth. לֹא תִּשְׁלַח
Nè rejicias, Sy. *nè extermines*, Ar. *nè effun-*
das, M. P. Mo. Mu. A. Ch. nempe ad mortem, ut Esa.
53. 12^{*}. *Nè igitur profundas*, Ti. simil. Ca. velut
rem quam nihili facias^e. *Nè citò me perire finas*.
^e A. ^f Ham. ^g V.
^h Ne

5. *Considerabam* (vel, *Aspicebam*, P. sim. V. vel, *Reflexi*, V. Ch. Sy. *Verti*, Ar. *Conversus sum*, Æth.) *ad dextram*, & *videbam*; ita o. sic P. A. vel, & *vidi*, Ch. Sy. vel, & *consideravi*, Ar. vel, & *non videbam*, Æth. *חִשְׁבֹּתִי אֶדְיָרָא* Ad verb. *Considerare ad dextram*, & *videre*, Mu. ex K. & AE. q. d. Non cesso huc illuc circumspicere, si qua Deus subsidia humana offerret v. In infinit. pro indicativo ponitur x. Vide ad Psal. 22.9. & 49.15. & 77.2. & 103.20. *Et respiciens ad dextram, videbam*, M. vel, *video*, Ca. sim. Ti. *Ad dextram* quum ait, intellige, & *sinistram* t; ex illa enim hæc facillè intelligitur, ideoque brevitas ergo omittitur, ut fieri solet x. Frequens est ellipsis vocis ex voce analogæ & correlata eruendæ. Sic Deut. 15.12. *frater tuus Hebræus, aut Hebræa*, nempe soror: Esa. 38.12. *Præcidi ut textor* (scil. stamen) *vitam meam* x. Al. verba sunt imperativi modi b. *Intuere ad dextram*, & *respice* ad sinistram, JT. Ellipsis oppositi. q. d. Observa ab omnibus partibus c. Al. Item dicebam, *Intuere ad dextram*, & *respice*, Pi. *Considera dextram*, & *vide*, o Deus, Mu. *Intuere*, & *vide* denuo atque accuratè conditionem meam extremè periculosam, ut dux belli statum militum collustrare solet, &c. d. *Vide* num dexterae meae adjutor aliquis adsit t. *Dexteri* meminit lateris, quodd est honoratius, & quod patroni occupant in judiciis vel præliis, &c. Vide Psal. 16.8. & 109.31. & 121.5. *¶ Et non, &c.* *חִשְׁבֹּתִי לֹא מֵיָדָי* *Et non me cognoscens*, Mo. non (vel nullum, Ca.) esse qui me agnosceret, M. sim. P. o. Ch. &c. *Notitia* hinc affectum includit, ut Deut. 33.9. Ruth 2.19. *Non est iudex mihi*, Ti. *Nam nemo mihi est qui agnoscat me*, Pi. qui accedat ad ferendum mihi opem, metu Regis b. *¶ Perit* (vel, *Perierat*, M. P. vel, *Abeſt jam*, Gej.) *fuga* (vel *effugium*, JT. Pi. Mu. vel *refugium*, five *perfugium*, M. P. Ca.) *à me*; ita o. Æth. sim. Ch. Ar. *אֲבָר מִנוֹס מִמֶּנִּי* *Et effugium mihi præclusum est*, Ti. q. d. Quò fugerem non habebam i. Nulla mihi spes est aut facultas evadendi: omnia militibus obſeſſa video, &c. Similis locutio Jer. 25.35. Amos. 2.14. *¶ Et non est, &c.* *חִשְׁבֹּתִי לֹא דֹרֵשׁ לְנַפְשִׁי* *Non querens animam meam*, Mo. *Nec est qui quæreret, vel requireret, animam meam*, M. P. V. sim. Mu. Gej. sub. ut eriperet, V. *Qui me curet*: ad verb. *querens animam meam*, sub. bonum, ex Esth. 10.3. *querens bonum populo suo*. *Querere animam alicujus* in malam partem sumitur, pro, *insidiari vitæ ejus* m; (ut patet ex Psal. 35.4. & 38.13. & 40.15. n.) tunc autem regit accusativum o: interdum tamen sumitur in bonam partem p; sed tunc aliam syntaxin habet q. Sed hoc non est solidum, nam in bonum sumitur etiam cum accusativo constructum, Deut. 11.12. Vide etiam ad Prov. 29.10. Mallem locum sic vertere, *Non est qui querat de anima mea*, Mu. sic Pi. l pro de, ut aliàs sæpe, 2 Sam. 11.3. & Jer. 30.17. Sic & nos dicimus, *personne ne s'enquiert de moy* x. Al. *Non est qui curet me*, Pi. vel, *vitam meam*, JT. Ca. *Non queritur de fociis exilii*, (qui in eodem versabantur periculo, & nihil aut parùm illum juvare poterant, & quod in illis erat, dubio procul juvabant;) sed de aliis, qui potuissent ei opitulari. Incusat hinc aulæ magnates, aut amicos, qui, ob Saulis odium, innocentem subvenire volebant v. Al. *חִשְׁבֹּתִי* interdum sign. *ulcisci*, five *vindicare*, ut Gen. 9.5. & 42.22. *Et cum Deus dicitur requirere simpliciter, sign. vindicare & punire*. Ità hinc accipio, *non querens pro anima mea*, i. e. vindicans, aut puniens malum quod animæ meæ machinati sunt. Officium id erat s Goel, &c. Sic Syrus vertit, *Non—vindex animæ meæ*: sic & Chald. *חִשְׁבֹּתִי לֹא יִבְעֵנִי*, *Nemo est qui vindicat (à יִבְעֵנִי vindicare) animam meam*. Porro, hunc esse sensum genuinum constat ex verbis præcedentibus: *Reflexi ad dextram*, ubi patronus five advocatus stare solebat: deinde, *nemo agnoscit me*, i. e. patrocinator mihi; &, *refugium perit*, &c. i. e. neminem habeo qui causam meam suscipit: deinde concludit, *nemo animam meam defendit*, aut *vindicat* x. *Non est requirens* (חִשְׁבֹּתִי nominaliter) *animæ meæ*. Sic Psal. 9.13. *Non habet anima mea vindicem, vel qui eam curet*. Pugnem cum Saule? quis mihi propugnabit? Si interfecerit me Saul, nemo vindicabit y. Sic sola superest spes in te z.

6. *Clamavi* (vel, *Clamo igitur*, Gej.) *ad te*] Solum, cum humanæ opis nihil se offerat. *Tu unus es spes*

mea, [ut sequitur,] & unicam aſylum: restat igitur ut à te solo opem implorem x. *¶ Portio* (vel, & *ſors*, a Mu. Ar. Ti. Ca.) *mea*] q. d. Nihil prorsus habeo in terris quo niti possim aut adjuvari præter amorem tuum, &c. b Mu. *¶ In terra viventium*] i. e. Vel, 1. in terrâ Israel, ubi homines diu vivunt, sine morbis, &c. c: vel, 2. in hac ipsa vita d; ut Psal. 27.13. q. d. Spero adhuc me in hoc seculo bonitate Dei fruiturum f. Magna animi præſentia & vis fidei s. Quamdiu vivam, te meam semper tenebo portionem h.

7. *Quia humiliatus sum, &c.* *חֲלַלְתִּי* *Attenuatus* (vel *inops*, Ti. sim. Ch. *miser*, M. V.) *sum*, Mo. Ca. vel, *exhaustus*, scilicet consilio i: in extremo necessitatis gradu; i. ideoque auxilium tuum & avidius suscipiam, & melius celebrabo: & tu talibus opitulari soles, maximè si tibi credunt, &c. k.

8. *Educ* (Et *educ*, Ti.) *de custodia, &c.* ita o. Ch. *חֲמִסְגֵּר* *E carcere*, five *clauſtro*, Sy. Ar. M. P. JT. &c. i. e. Vel, 1. ex hoc exilio, quod est mihi instar carceris, & libertati restitue l: vel, 2. è carcere Saulis, qui mihi clauſit omnes vias, nè quâ elabi possim m; ex angustis meis, præ quibus nusquam securè pedem figere possum n: vel, 3. ex hac spelunca o. *¶ Me, &c.* *חֲבִי יִתְּרוֹ וְגִ' In me coronabunt justi*, Mo. *Me cingent*, M. Coc. Mu. V. JT. Pi. instar coronæ; ad me confluent P. *Stipabunt me justi* quique, M. sim. Ca. unà mecum celebraturi te q. *Propter me coronabunt se*, P. *Coronam facient sibi de me*, i. e. Ero justis vice coronæ, vice exempli, ut cui tu summopere faveris in periculo; ad quod respicientes laudabunt te r. *Faciabunt sese de me*, sub. r Q. in V;

tanquam de corona quadam insigni, Al. in V. *Reputabunt me sibi coronam*, Al. in V. *In me tanquam coronati triumphabunt*, Coc. *Mèque ut considerent*, Sy. *Me expectabunt*, A. ex o. Æth. sic Ar. ut Job. 36.2. *At ibi est secunda cogitatio*; hinc, tertia t. *Per, vel Propter, me, vel, Mei causâ, circumdabunt*, sub. non, me, sed, *Deum*; credent ei, ipsum laudabunt. *Deum autem circumdare est*, Sanctuarium ejus frequentare, devotè & diligenter illum colere, sicut Prov. 14.18. *Prudens circumdabit scientiam*, h. e. diligenter quæret & persequetur eam. Sic Chald. *In mei gratiam facient tibi coronam laudis*. Potest ex Arabico verti, *Mei causâ multiplicabuntur*, hoc enim vox Arabicè significat v. *¶ Donec retribuas mihi*; ita Ar. o. Æth. *כִּי תִשְׁכַּחַל עָלַי* *Quum retribuereis*, five *rependeris, mihi*, vel *super me*, Sy. Mu. Mo. pro mea justitia, &c. *Quamquam* חֲסִדִּי significat etiam, priorem conferre beneficium x. *Eo quòd retributionem facturus sis mihi*, M. *quia* (vel *cum*, JT. Pi.) *in me beneficia contulisti*, Ti. *cum tu sic de me fueris meritis*, Ca. *quoniam reddes retributionem bonam mihi*, Ch. *Cum mihi beneficium quod rogo dederis* y: quum me à Saule liberaveris z. Ego versum simpliciter accipio, *Me coronabunt justi, quum retribuas mihi*; h. e. Tuo munere ac beneficio me omnes justi pro legitimo suo Rege agnoscent ac recipient x.

PSALM. CXLIII.

HIC Psalmus ejusdem ferè est Argumenti cum superiore x. Compositus est Psalmus à Davide, vel, in seditione & bello Absalom, si vera est inscriptio Mu. Græca & Latina b; vel, in persecutione Saulis c; in spelunca Engaddi d. Nihil aliud est quàm precatio, quâ, expositâ hostium crudelitate, & suâ imbecillitate, petit ab hostibus citò liberari t. Defensionem & liberationem hinc petit: sed prius peccata (quibus se attraxisse pericula sua sciebat) remitti petit, sèque in gratiam recipi. Et suo exemplo docet, in omni petitione rerum corporalium præluere debere fidem accipientem remissionem, &c. sine qua nemo ad Deum accedet, sed trepidabit, eumque fugiet, &c. Deinde exponit dolores suos & pericula: commemorat exempla priorum liberationum, &c. Tum petit se deinceps gubernari Spiritu Sancto, ut ærumnas rectè ferat, & nè liberatus subindè in peccata relaberetur f.

1. In veritate tua; ita Ch. M. Mo. &c. **בְּאֵמֶנֶתְךָ** Per sermonem tuum, Sy. propter (vel per, Ti.) fidem, sive veritatem, tuam, P. Pi. sim. JT. Ca. Mu. quæ nusquam fallere potest. Ne veracitas tua periclitetur, si promissa tua de precum exauditione non satis valida essent. ¶ In tua justitia; ita Ch. Mo. Ham. &c. **בְּצִדְקָתְךָ** Propter (vel per, Sy.) justitiam tuam, P. Pi. sim. JT. Ca. atque in justitia tua, M. atque [per] justitiam tuam, Ti. quæ justus es & æquus, & vides causam meam justam esse, hostium verò injustam. Al. Ità ut conspiciatur tua justitia. Vel, justitiam vocat quam dixit fidem, per synecdochen integri. Optimè locum reddunt sine copula, in veritate tua, in justitia tua. **וְיָרָם** sæpe misericordiam, vel gratiam, Dei significat, cujus actus est, respondere in veritate, i. e. promissis stare: quum enim promissa Dei suspenduntur à conditionibus per nos præstandis, & peccata nostra tot & tanta sunt, opus nobis est misericordiâ & **חַנּוּנִים** Dei, quâ summum jus moderetur, & nos respiciat atque acceptet tanquam illos qui conditionem præstiterunt.

2. Et (vel, At, JT. Pi.) non intres (vel, ne venias, P. Mo. Coc. Mu.) in judicium (vel, ne congregiaris iudicio, JT. vel, Ne ambules tamen in ius, Ti.) cum servo tuo; ita o. Æth. &c. **וְאַל תֵּבוֹא בְּמִשְׁפַּטְךָ** Neve in ius mecum, qui tuus sum, venito, Ca. Ne mecum jure agito. Non pro meis meritis mecum agas, vel summo jure. Nunc, in extremis meis malis, noli summo jure mecum agere. Si peccavi, ne hoc tempore de me penas sumas. Ne rigide examines naturam, vitam, facta, dicta, cogitata, &c. Ne intres in prætorium, &c. Ch. ut ibi cum severitate judices. ¶ Quia, &c. **כִּי לֹא יִצְדַּק לְפָנֶיךָ** Quia, vel Nam, non justificabitur, vel, justificabit se, (vel, justus erit, M. Mo.) coram te omnis vivens, o. Ch. Ar. Æth. Vulg. P. Mu. Si congrederis iudicio cum ipso; si omnium ejus operum vis habere rationem: quantò minus ego? Nemo enim est qui non peccat, & misericordiâ tuâ indiget. Hieronymus ad Eph. 1. locum hunc sic exponit, Non justificabuntur omnes, sed justificabuntur aliqui. Quod permirum viro excidisse Heb. literaturæ peritissimo. Non omnis aliàs [nempe apud Latinos] valet, quidam non: Hebræis autem, nullus. Ità Deut. 8. 9. non indigebis omni (i. e. ullâ) re: Jer. 32. 17. non mirabile erit omne negotium, i. e. nihil tibi erit arduum: Matt. 24. 22. non omnis (id est, nulla) caro: 1 Joh. 2. 21. Omne mendacium non est ex veritate, &c. i. e. nullum, &c. Sic 2 Pet. 1. 20. Sic Gen. 4. 15. & 39. 23. Luc. 1. 37. Quia non ullus vivens, &c. M. Nullus enim vivens, &c. Ti. Nam non esset, vel erit, justus ullus vivens, JT. Pi. Nam coram te nemo mortalium absolvetur, Ca. Vivens hic ponitur pro prædico animâ rationali, ut Gen. 3. 20. Coram te, cui omnia interiora patent, &c. †.

3. Quia, vel Nam, (vel Siquidem, M.) persecutus est (vel, persequitur, P. Ti. &c.) inimicus animam meam. Ità o. Mo. &c. Saul cum suis me ad necem quærit. Ideo exaudi me. ¶ Humiliavit (vel, contudit, Mo. attrivit, vel protrivit, M. sim. Ch. Sy. Ar.) in terrâ (vel, in terram, o. Ch. Mo. M. &c.) vitam meam, **וְכָאֵרָץ** Et vitam meam humum affixit, Ti. vel, pessundat humi, Ca. q. d. Miserrimè me depressit, velut in cœno conculcans. Atterit deiciens in terram catervam meam, JT. Pi. A. i. e. milites meos. **וְחַיָּים** & vitam, & catervam, sign. Job. 33. 18. 22. Psal. 68. 11. ¶ Collocavit (vel, Habitare, sive sedere, fecit, Sy. P. Mo. sic JT. Pi.) me in obscuris; sic o. Æth. P. Mo. vel tenebris, Ch. M. vel, tenebrosis locis, JT. Pi. **וְהוֹשִׁיבֵנִי בְּתֵמֵי** Me ad tenebras redigii, Ca. Mœque detrusit in loca tenebrosa, Ti. i. e. in speluncam. Coegit me Saul in hoc obscurum antrum abdere, ac veluti defodere, vivumque ire sub terram: vel, [in genere,] latebras intellige, quas quærebat David. Vel, in sepulchro: me ferè ad mortem deduxit. ¶ Sicut mortuos seculi. Ità o. Æth. P. Mo. Mu. i. e. Cadaveri similis sum putrido, quod omnes averfantur, & altissimè defossum exoptant. ¶ **וְכַמְּתִי עוֹלָם** Velut jam olim, vel jampridem, mortuos, Ti. V. sim. Coc. Mu. quorum magis desperata est resurrectio, corporis figurâ prorsus corruptâ. Vel, quorum nulla est memoria. Sumus quasi mortui olim, JT. Pi. ego scilicet & milites mei. Quasi mortuos in perpetuum, Sy. sim.

Ar. in qualibus sunt perpetuo mortui, Ti. Chald. sicut jacentes seculi illius, sive in seculo illo. Sepulchrum nempe vocat Chaldæus domum seculi, Esa. 14. 18. idque ab illa mortis descriptione Eccles. 12. 5. & per seculum intelligit locum vel statum mortuorum; adeoque mortui seculi sunt, mortui in sepulchro.

4. Et anxius est; sic o. Ch. &c. **וְהָיִיתִי אֲנִי** Et defecit, P. Ti. vel aestuat, Ca. obruit se, Pi. sim. JT. contristatus est, Ar. involuit se, Mo. contorquetur, M. distortus est, V. Vide ad Psal. 142. 4.

¶ In me (vel, in medio mei, Mo. JT. Pi. vel, intra me, Ti. in corpore meo, Ch.) turbatum est (vel, desolatur, P. sim. Mo. vel, desolatum sibi videtur, Pi. JT. vel, destituitur, M. vel, trepidavit, Sy. vel, stupuit, Ti. Gej. Coc. sim. V. Ca. A. Ch.) cor meum; ita o. Æth. **וְהָיִיתִי כְּתֵמִי** In medio mei (quod non est superfluum, sed anxietatis tristitiæque universale dominium sive permeationem describit, ita ut non in gestibus solum membrisque externis hæreat hoc malum, sed etiam cor occupet,). obstupuit, &c. h. e. Instar rei devastatæ omni vigore motuque pristino caruit: ita namque verbum **וְהָיִיתִי** (quod in Kal tam desolatum esse, quàm obstupescere, sign.) in Hithpael accipitur, testibus tribus illis reliquis ubi occurrit locis, Jes. 59. 16. & 63. 5. Dan. 8. 27. Ingens itaque confternatio & mœror hic describitur, ubi omnis fiducia, spes, &c. prostratæ ac devastatæ jacent.

5. Memor fui dierum antiquorum, **וְיָדַעְתִּי** Pristinorum, V. ab antiquitate, vel potius, (si ita loqui liceat,) ab antecitate. Qui fuerunt à principio, P. priscorum, JT. Tempora recolo antiqua, non chronologicè, sed historicè, quod nim. in eis actum fuerit, tum à te, tum à tuis cultoribus. Dierum, &c. vel, 1. quibus me servasti: quibus ornatus præclaris victoriis charus fui populo. In memoriam mihi revocavi pericula è quibus olim Divino beneficio evaseram. Vide 1 Sam. 17. 34, &c. Vel, 2. quibus patres nostros duriter afflictos miris modis sæpe liberasti: adeoque me consolor hæc spe, eadem te meâ causâ facturum. Vel etiam, me terret, quod Deus jam sui dissimilis factus esse videtur.

6. Expandi manus, &c. ¶ Expansis manibus te tunc oro. Te invoco humiliter, anxie, instantè: Jer. 2. 37. Thren. 1. 17. ¶ Anima, &c. **וְנַפְשִׁי כְּאֶרֶץ עֵפָה** Et anima mea te optat in terra siticulosa, Ti. In aliquibus codicibus Hebræis (etiam Bombergi Venetiano) legitur **וְנַפְשִׁי** in terra, quod Tarnovius ut verissimum amplectitur. Verùm alteram lectionem, **וְנַפְשִׁי**, genuinam esse testantur tum K. & RS. & AE. tum inprimis Masora, quæ hic notat vocem hanc quinquies exstare in Scripturis; quod de **וְנַפְשִׁי** dici patet & ex Masora textuali ad Gen. 13. 10. & ex eo quod **וְנַפְשִׁי** multò pluries exstet. Quæ cum ita sint, rectè pro **וְנַפְשִׁי** hic restitutum est. [Id omnes reliqui sequuntur.] Anima mea

sicut terra lassa, sive fessa, (vel, siticulosa, M. P. Mu. Gej. vel, fine aqua, o. Vulg. sic Ch. vel, deserta, Æth.) tibi, Mo. o. vel, ad te, M. P. Coc. Æth. sub. est, Coc. Mu. vel, anhelat, M. P. vel, sitit, Æth. A. Pi. vel, respicit ad te in æternum, Ch. Animo te suspiciens ut terra siticulosa, Ca. Sub. quæ imbrem expectat, V. Mar. & videtur eam à te petere: Sic ego assiduus laboribus fessus peto tuam opem; sic cupio versari in populo tuo libere, & cultui Dei vacare. Terra fessa dicitur & Jes. 32. 2. Anima mea, ut terrâ fessâ, sitiente tui, JT. Ellipsis verbi relati. Reperitur autem integra locutio Psalm. 42. 3. & 63. 2.

7. Defecit spiritus meus; ita P. Mo. &c. **וְהָיִיתִי כְּתֵמִי** Consumitur, Pi. sic Gej. confectus est, Coc. priusquam deficiat, Apollinarius in Mar. ¶ Et similis, &c. **וְהָיִיתִי כְּתֵמִי** Et (vel, Nam, JT. Pi. Quia, Mu. vel, Alioquin, Ti. vel, Ne, sive Ut ne, M.) similis ero (vel, fido, JT. Pi. vel efficiar, M. vel factus sum, Ti.) descendentibus in foveam; sive sepulchrum, P. Ar. q. d. Alioquin actum est de me, nisi me respicias; nam proximè absum à morte. Ut ne comparer cum descendentibus, &c. Sy. sim. Mo. Pari conditione fruar cum mortuis aliis infidelibus. Vide ad Psal. 28. 1 P.

8. Audiam, &c. ¶ Hebr. Audire fac me manè, Mu. Gej. &c. i. e. maturè, sive tempestivè; vel celeriter, ut Psal. 90. 14. Manè dixit, quia orationi aptum.

⁷ Mu. Fieri potest ut manē hoc dixerit David. ¶ *Misericordiam tuam* i. e. Vocem tuam quæ testetur misericordiam tuam erga me: lætum nuncium de benignitate tua, quod scilicet Saul retrocesserit, & à me persequendo destiterit. Meton. subjecti. Fac experiar tuam benignitatem. ¶ *Notam fac mihi viam in qua ambulem* Sensus, Ostende quod eam, quove fugiam à persequentibus me: vel, quid mihi agendum sit ut periculum evitem. Al. Viam rectam monstra mihi, nè exorbitem à Lege tua. Spiritu tuo me gubernas. ¶ *Ad te levavi* (vel attollo, Pi.) *animam meam* Scil. spe & precibus. Idem dicit quod in priore membro. Similis phrasis Deut. 24. 15. Jer. 22. 27. Vide ad Psal. 25. 1. & 86. 4.

9. *Ad te confugi*; ita o. Ar. Æth. sim. Ca. אֶלֶיךָ כָּסִיפִי In te spero, P. Ad, vel apud, (vel in, Q. in Di. (vel, nam apud, Ti.) te abscondi, sive tēxi, Mo. Ti. Mu. &c. sub. me, Ti. Ham. Q. in V. vel, *animum meum*, Q. in Di. vel, *causam meam*, K. in Gej. q. d. Non detexi eam hominibus, quorum vana est salus; sed clām tibi revelavi, ita ut homines lateret. Tibi uni expono causam & calamitatem meam, à quo solo opem expecto. *Ad te tēxi*; תִּתֵּן מִן הַיָּד הַזֹּאת מִן הַיָּד הַזֹּאת retēxi. Non ferentis indignantis est revelare, manifestare, accusare: παύειν Græcis pro accusare. Sic σέβειν tegere, pro, dissimulare, patienter ferre, 1 Cor. 13. 7. Vide & 1 Cor. 9. 12. & 1 Thes. 3. 15. Est & operire, pro condonare, Psal. 32. 1. Sensus, Devoravi omnes hostium injurias, iisque condonavi, continui me, sed ad te: tibi enim reservavi omnem causam meam, tibi commisi me & iudicium de hostibus meis. *Apud te tēctum contineo* (Hebr. tego, Jun.) illum, i. e. depono apud te conservandum animum meum; ut Psal. 31. 6. *Verbum tuum constitui redemptorem meum*, Ch. וְדָבָרְךָ הֵנִי חֹמֶתְךָ hinc referendum conjicio inter verba prægnantia. *Ad te confugio, & tego me*, Pi. *Ad te latitaturus, vel protegendus, confugi*, V. M. Forſan תִּתֵּן מִן הַיָּד הַזֹּאת מִן הַיָּד הַזֹּאת, ut sono, ita sensu, convenit cum תִּתֵּן מִן הַיָּד הַזֹּאת מִן הַיָּד הַזֹּאת *perfugium habui*, (nimirum, ut apud te occultem me;) quæ vox Davidi frequens est. Hebræa verba sæpe significationem extendunt: quare probabile est (licet ex usu Scripturæ demonstrari nequit) quod תִּתֵּן מִן הַיָּד הַזֹּאת מִן הַיָּד הַזֹּאת, occultare, in Piel significet, *confugere tanquam ad perfugium*; quia talia תִּתֵּן מִן הַיָּד הַזֹּאת מִן הַיָּד הַזֹּאת sunt, vel realiter vel metaphoricè, latibula. Si punctis destitutum legeretur תִּתֵּן מִן הַיָּד הַזֹּאת מִן הַיָּד הַזֹּאת, ad te est protectio mea, tuum est protegere me, facilius esset expositio: sic enim loquuntur Hebræi, תִּתֵּן מִן הַיָּד הַזֹּאת מִן הַיָּד הַזֹּאת, ad me pertinet, meum est; תִּתֵּן מִן הַיָּד הַזֹּאת מִן הַיָּד הַזֹּאת, tuum est.

10. *Doce me facere voluntatem tuam* Pro salute corporis precatus est: nunc orat etiam pro salute animæ P. ¶ *Spiritus tuus bonus* (vel *suavis*, Sy. vel, *sanctitatis tue*, Ar.) *deducet* (vel *ducat*, Mo. vel *ducat*, sive *deducat*, Sy. Ar. M. P. Pi. Mu. Coc. &c.) *me in terram rectam*, וְיָבִיאוּנִי אֶל־אֶרֶץ יְשׁוּעָה In (vel per, Ti. V. JT. Pi. Ca. vel ad, Ar.) *terram* (vel *semitas*, Ar.) *rectitudinis*, Mo. Ar. V. vel *planam*, Ti. JT. Pi. Ca. vel, *in terra recta*, M. P. i. e. in, sive per, rectum iter, vel, recto itinere. Per viam carentem scandalis, vel, ut vitem offendicula. Per viam *tuam vite*, Sy. Per viam veræ pietatis planam: cui opponitur via errorum vitiorumque curva & aspera, Psal. 125. 5. q. d. Non tantum ostende mihi vias evadendi à Saulis insidiis, sed etiam gubernas me in singulis vitæ meæ actionibus ac studiis. Al. David, quasi in medio mari positus, optat prospero vento in terram perducī.

11. *In equitate, &c.* וְיָבִיאוּנִי אֶל־אֶרֶץ יְשׁוּעָה Per, vel propter, *justitiam tuam*, Pi. Gej. cuius est, & injurias meas ulcisci, & promissa præstare.

12. *Et in, &c.* וְיָבִיאוּנִי אֶל־אֶרֶץ יְשׁוּעָה Et pro (vel in, o. Ch. Mo. Vulg.) *misericordia*, sive *benignitate*, tua perdes, vel exscindes, (vel exscinde, Ti. Pi. evertes, Ca. dissipa, disperde, confice; fut. Heb. pro optandi modo.) *inimicos meos*, M. Ca. sim. P. JT. &c. Sed quare id *misericordiam* vocat? Resp. 1. Quia semper punit Deus cum benignitate, & minus quam meremur. 2. Quia pravis sæpe utile est occidi, ut peccare definant. 3. Quia severitas quam in impios Deus exercet piis est misericordia. Nec suos servare potest Deus, nisi severum impiis se præbeat. Vide Esa. 63. 4. 4. Quia inimici sui erant inimici gratiæ Dei, & gratiæ fiden-

tium; & contemptores erant hujus gratiæ. ¶ *Et perdes*; ita o. Ch. M. P. Mo. &c. וְיָבִיאוּנִי אֶל־אֶרֶץ יְשׁוּעָה Et perdes, d. Gej. Sy. Pi. Ti. Mar. Res eadem iterata ob supplicii evidentiam, certitudinem, singularitatem, & gravitatem. ¶ *Servus tuus sum* Studiosè & ex præscripto verbi tui te colo; illi verò non: ideoque tuæ est misericordia illos perdere, ut me serves qui tam dira ab illis patior.

PSALM. CXLIV.

ARGUMENTUM. Sequentes Psalmi omnes sunt eucharistici: sed alii alia beneficia celebrant. Psalmus hic compositus est inter initia Regni, deditis tum omnibus Israelitis, tum Philistæis. In eo partim laudat Deum, qui hos sibi subiecit: partim orat ut externi Reges, quos tum fortè audiebat arma in se movere, evertantur, ab eisque liberetur. In hoc Psalmo vi-
torias & successum in administratione Regni celebrat: petit insuper se & Remp. servari, ut qui nunc sit status, florens scilicet & felix, is possit esse stabilis & diuturnus. K. & Saadias & Gaon referunt ad tempus Messias.

1. *Adversus Goliath* In Hebræo non est: sed fuit olim in Hexaplis, & est nunc in Græco quo utimur. Memoriam istius periculi hoc Carmine celebravit David. Sed verba Psalmi latius patent quàm ut ad duellum cum Goliath restringi debeant. Psalmum post illud tempus conscriptum, Davide in Regno suo confirmato, certissimum est. ¶ *Qui docet* (vel *informat*, Gej. vel *instruxit*, Sy. vel *assuefacit*, Ti.) *manus meas prælum*, JT. Pi. vel, *dispositionem certaminis*, Ar. vel, *ad prælum*, sive *conflictum*, o. M. P. Mo. Mu. Gej. Coc. quando cominus cum hoste quis congreditur, atque ad illum קָרַב appropinquit. Vide Psal. 78. 9. Coh. 9. 18. *Manus meas*, assuetas antea citharâ ludere. Significatur hinc gubernatio tum mentis, tum membrorum; quia Deus consilia suggerit opugnandi hostes, virisque tum indit, tum regit, atque adeò habitum animosè belligerandi hominibus conciliat. Vim autem suam bellicam potissimum in Philistæos David fuerat expertus, non in Israelitas, qui spontè ei se dederant; ut necesse videatur dicere post devictos Philistæos hoc carmen esse conscriptum. Non malè hinc Midrasch, Cùm pugnarem contra Goliathum, direxit manum meam ad lapidem, & cum lapide erat angelus Goliathum prosteruens. ¶ *Digitos meos* i. e. Manus meas, ut Psal. 8. 4. Per ἐμπροσθεν res eadem repetitur. Sed id hinc non admitto: nihil hinc superfluum: in manibus (connōtat brachia) est robur, in digitis directio. q. d. Sive robore opus esset cominus, sive directione, arte, consilio, quacunque parte militiæ docuit me. *Digitorum* meminit, quippe quibus deficientibus, vel ad arcum, gladium hastamve tractandam ineptis, parum feliciter dimicari potest. Sic manus digiti-
que copulantur Psal. 8. 4. 7. Jes. 2. 89.

2. *Misericordia* (vel *Benignitas*, Ti. JT. Pietas, M.) mea; ita o. P. Mo. Mu. &c. sub. ipse est, M. וְיָבִיאוּנִי אֶל־אֶרֶץ יְשׁוּעָה Qui est *benignitas mea*, Pi. In me beneficus, Ca. sim. Pi. Gej. &c. Abstractum hinc pro concreto: ut, *fidelitates*, pro fidelibus, Psal. 12. 2; *integritas*, pro integro, Prov. 10. 29; *rebellio*, pro rebelli, Ezech. 44. 6. q. d. Deus adeò erga me benignus est, ut ipsa sit benignitas. *Auctor benignitatis meæ*, Ch. ¶ *Liberator*, &c. וְיָבִיאוּנִי אֶל־אֶרֶץ יְשׁוּעָה Et *liberator* (vel *defensor*, Ca.) meus, o. Ch. M. Ti. in וְיָבִיאוּנִי אֶל־אֶרֶץ יְשׁוּעָה est paragogicum, non pronomen; ut in וְיָבִיאוּנִי אֶל־אֶרֶץ יְשׁוּעָה Psal. 113. 5. Al. & *liberator meus mihi*, P. Mo. Mu. Mihi additur ad emphasin. Dativus pleonasticus commodum alterius designat: sic Hos. 8. 9. Amos. 2. 13. Quidam liberantur aliis, i. e. ad servitium aliorum; David liberatus est sibi, h. e. ut ipse regnaret. Et *liberator meus* (sub. assistens, sive auxilians,) mihi, JT. Pi. & *evastionem præstans mihi*, Coc. ¶ *Qui subdit*, &c. וְיָבִיאוּנִי אֶל־אֶרֶץ יְשׁוּעָה Qui subiecit, vel subiecit, *populum*, vel *populos*, mihi, vel, *sub me*, Ch. Sy. Ar. וְיָבִיאוּנִי אֶל־אֶרֶץ יְשׁוּעָה, pro וְיָבִיאוּנִי אֶל־אֶרֶץ יְשׁוּעָה, per eclipsin

7 H. in eclipsin literæ $\square$: nam apparet Davidem loqui de
Mu. sic P. populis extraneis, quos bello devicerat. Confer Esa.
45. 1. Est hic nota Masoretica, ter occurrere $\square$
Pi. pro $\square$: nempe hoc loco, & 2 Sam. 22. 44. &
Mu. Gej. Thren. 3. 14. Huc [facit] terminatio pluralis in $\square$, cu-
jus aliquot exempla affert Hotting. Smegm. p. 114.
b Gej. Al. Qui subdit, vel sternit, vel substernit, *populum meum*
mibi, Ti. JT. Pi. &c. vel, *sub me*, M. P. Mo. Qui expan-
dit, &c. V. Gej. ex Camp. Ità vox sumitur in reliquis,
ubi occurrit, locis, nempe 1 Reg. 6. 32. $\square$, & expan-
dit super Cherubim; Jes. 45. 1. $\square$, ad expandendum
(vel, ut latè subigam) coram eo gentes. Descendit hinc
 $\square$ peplum diductum; adeoque radix hæc subactionem
denotat latè patentem, quæ gens, instar laminæ, alte-
rius imperio, tanquam malleo formanti, se submittit,
ejusdemque ductui se attemperat. Per *populum* in-
telligit, vel, universos Israelitas populares suos; vel,
c Gej. Saulem, & qui ab ejus partibus stabant. Qui subje-
d Mu. cit, &c. ut contra, Solvit vincula regum, &c. Job. 12. 18.
* K. in Mu. 3. Domine, &c. $\square$ Jehova,
f Coc. quid est homo, & agnoscis (vel cognovisti, Mo.) eum? P.
vel, quia innotuisti ei? o. Eth. Vulg. i. e. te illi reve-
lâsti, ac notum fecisti, p̄r teipsum, Angelos, Prophe-
tas, &c. Vel, ut apparueris ei? Ar. ut, vel quod, cogno-
scis, five agnoscis, five agnoscas, eum? Ch. M. V. Pi. JT. sim.
e Me. ex Gen. Sy. &c. i. e. curam ejus geras & rationem habeas.
h Mu. sim. V. Gej. Ti. Verba notitiæ includunt affectus; ut Psal. 37. 18. Prov.
1 Gej. 27. 23. & Psal. 31. 8. Hof. 13. 5. Exclamatio ab
admiratione $\square$ Dei, quam in se expertus fue-
rat. $\square$ ante $\square$ hic valet, quod, sicut Psal. 95. 5.
h Mu. & 108. 13. Quia, &c. $\square$ Et (vel
1 Gej. quia, o. Eth. vel, ut, five quod, Ch. Sy. Ar. M. Ti. &c.)
reputâsti (vel, reputas, P. Pi. vel, estimaveris, Sy. vel,
cures, Ca.) eum? Mo. &c. vel, cogites de eo? V. vel,
rationem habeas ejus? JT. Per hominem & filium homi-
nis quemvis hominem intellige, inprimis tamen ipsum
Davidem, atque Messiam: illum quidem literaliter,
qui puer erat; &c. cum adversus Goliathum pugnaret;
hunc autem sensu eminenti, prophetico & mystico.
Vide dicta ad Psal. 8. 5. nam utrumque Psalmum eâ-
dem occasione scriptum puto, nempe de pugna cum
Goliatho.*
4. Homo, &c. $\square$ Homo vanitati
m Mu. (vel, vapor, Sy. Ar. Coc. vel, halitui, ut Esa. 57. 13 m.)
similis est, o. Ch. M. P. Ti. Mo. &c. vel, perinde ac nihil
est, Ca. Non quidem absolute & in se, sed partim com-
parative ad Deum, partim ob peccatum & miseriam
extra Christum & gratiam Dei.
h Gej. ¶ Dies ejus sicut
umbra prætereunt; ita o. Ar. Eth. sim. Sy. $\square$
Sicut (vel, sunt sicut, M. P. &c.) umbra transiens, Mo.
Coc. sim. Ti. vel, quæ præterit, Ch. Quæ citò præterit,
o Mu. ex K. Sole se diffundente. Vel, ut avis umbra, quæ ipsâ
p K. & RS. volante præterit P. Ut umbra prætereuntis, JT. cujus
in Mu. ætas velut umbra prætereat, Ca.
9 G. 5. Inclina cælos, &c.] Complana tibi viam q. q. d.
Miraculosâ tuâ ope mihi subvenias in summis angustiis
posito. Cælum inclinari dicitur, quando nubes deorum
vergunt, ut terræ, sicut fit in tempestatibus, valde propin-
quæ videantur. Cælum hinc, pro aere, vel nubibus.
r Gej. ¶ Et descende; ita o. Sy. Ar. M. P. &c. $\square$ Et de-
f Pi. Mu. scendes, Mo. & manifesta te, Ch. Descende, in meam opem,
& hostium ruinam. ¶ Tange montes, (vel, in mon-
tes, Mo. vel, istos montes, JT.) & fumigabunt; ita o.
Ar. &c. $\square$ Atque increpa montes, &
f A. fumabunt, Sy. Tange—&, vel ut, fument, Ti. JT. Pi.
Mu. &c. Optat scilicet ut hostes penitus excindantur
& consumantur. Montes vocat Reges vel Regna mun-
di, ut Psal. 30. 8. & 46. 3, 4. ob sublimitatem &
fortitudinem. Ut fument, sicut Sinai te præsentem,
Exod. 19. 18. quod hinc respicit. Tangi dicuntur, cum
fulmine velut concutiantur, ac damna patiuntur in-
gentia. Confer Psal. 104. 32. item Jes. 41. 5. & 42. 15.
Zach. 4. 7. Sic & Virgil. De cælo tactas—quercus ait; &
Cicero 3. Catil. Tactus est etiam qui hanc urbem condidit
Romulus. Tange, i. e. feri, fulminibus scilicet; &
a Gej. montes ait, quia fulmina loca sublimia feriunt.
h Mar. 6. Fulgura (vel, Immitte, JT. Pi. Ejice, M. sim. Ti.)
coruscationem] Vel, fulgur, P. Mo. Mu. Verbum suo no-
mini adjunctum emphasin habet. ¶ $\square$

Coruscare fac fulgura tuâ, Sy. ¶ Sagittas tuas] i. e.
Fulgura, vel grandines. ¶ Et conturbabis (vel, d Gej. sic
turbâ, five disturba, M. P. Ti. &c. vel, dissipa, Sy. vel, Mu. Pi.
funde, JT. Pi.) eos; ita o. Ar. $\square$ Et conquassa Mar. &c.
ipso: $\square$ significat ingentem animi perturbatio-
nem, necnon corporum comminutionem atque corrup-
tionem, ut videtur ex Exod. 14. 24. & 23. 27. Jud. 4.
15. Jes. 10. 10.*
7. Emitte (vel Mitte, Coc. vel Extende, Pi.) manum
10 tuam de alto] i. e. De cælo. Quo innuit terrenâ au-
xilia defecisse. Sensus est, Singularem conspicuamque
mihi fer opem, ac si aquis profundis immersum expor-
rectâ manu protraheres, &c. ¶ Eripe (erue, Ti. Gej.
exime, o. Eth. redime, P. Mo.) me, $\square$ Libera me,
M. JT. Pi. $\square$ sign. aperire, v. g. os, Gen. 4. 11.
Deut. 11. 6. hinc, aperire constrictum, vel potius con-
stricti vincula, adeoque liberare. ¶ De aquis multis] f Mu.
i. e. Hostibus potentissimis. E periculis. ¶ De h Mu.
manu fil. alienorum] i. e. Eorum qui deum alienum co- 1 Gej.
lunt. Externorum hostium. ¶ $\square$ Filio-
rum alieni, sub. populi; qui alieni sunt natione, Reli-
gione, moribus. Idololatæ hoc titulo designari so-
lent. Philistinos intellige: vel etiam, Israelitas
peregrinis similes, h. e. degeneres, & à virtute majo-
rum prorsus alienos; qui Davidem pro Rege genui-
no agnoscere detrectabant.
8. Quorum os locutum est (vel loquitur, P. V. Mu. &c.)
vanitatem] Ità Mu. &c. vel, temerarium, Coc. vel, men-
dacium, partim in rebus fidei & sacris, partim in pro-
fanis; adeoque, nulla illis haberi potest fides. ¶ $\square$ Gej.
Juramentum vanum, Ch. in Mar. Per $\square$ intellige,
vel, 1. minas, quæ frustra erunt, quia Deus mihi opem
fert: vel, 2. falsa promissa, se pacem mecum cultu-
ros: vel, 3. idola, quæ $\square$ & $\square$ sæpe sign. q. d. Pi.
Falsum profitentur deum. ¶ Et dextera eorum] h Mu.
dextera iniquitatis, $\square$ Dolz, five dolosa, Gej. men-
daciis, five mendax, P. V. Mu. &c. i. e. plena pravis ope-
ribus. Vel, qui falsum jurant. Qui fidem porrectâ,
vel etiam erectâ, dextrâ datam fallunt. Vel, quorum
40 robur (& virtus bellica, quâ superbiunt), eos fallit. Pi.
Vel, quorum dii sunt vani auxiliores, &c. Dextra po-
eticè eum significat quo nituntur, $\square$, five patro-
num, &c. Sensus versûs, Quorum tum verba tum
opera pessima sunt.
9. Canticum novum] Nempe, quod tu sis qui [ut se-
quitur] $\square$ Sime pergas defendere. d M.
Cum victoriam dederis. ¶ In, &c. $\square$ * Mu.
In psalterio (vel, ac lyra, Sy.) decachordo] Ità o. Eth. f Pi.
vel, decem chordarum, Ch. Sy. sim. Ar. nablo decachordo,
50 Ti. Ca. Sed decachordum à nablo distingui constat ex
Psal. 92. 4. In nebel (vel nablo, JT.) decachordo, Mo. f Gej.
in psalterio, in decachordo, P. in nablo, & decachordo, M.
Pi. Gej. Ellipsis copulæ, ut Jer. 11. 19. agnus & bos.
Vel, fortè sine copula hæc instrumenta junguntur, quod
in gaudiis majoribus ea conjungi consueverunt. h Gej.
10. Qui dat (Personæ mutatio, à secunda ad terti-
am: vel, Dani, JT. vel, O ille qui dat, h. e. O tu qui
das. Vide simile Psalm. 65. 7. Vel, Dicens, Deus est
h qui dat, Pi.) salutem regibus] Hæc materia carmi-
nis, quod Deus Regum vindex sit & assertor, ac no-
minatim Davidis. Nisi hoc præstaret Deus, actum
esset de ordine publico. Regum meminit, quorum pe-
ricula graviora sunt: q. d. Nec Reges, licet opibus &
potentiâ emineant, seipso servare possunt. m Gej.
11. Eripe me, &c.] Repetitur propositio. Versus
autem hic ex versibus 7. & 8. compositus est. Redit
ad preces antè fufas, eò quod infortunia subindè recru-
descerent. o Gej.
12. Quorum filii, &c.] Ità o. Sy. Ar. Eth. Gen. Gej.
Accipio hæc & sequentia tanquam descriptionem
70 $\square$, five filiorum hujus seculi, quorum per mimesin
hic referuntur jactabundi sermones, quibus felicitatem
suam deprædicant, eamque abjectæ piorum sorti obji-
ciunt. P. o. $\square$ contextus optimè mutarunt in pro-
priam & simplicem narrationem. Solent mimeses fieri
per eclipsin $\square$: quanquam & citra eclipsin re-
ctè fluit. Nam præcessit, Quorum os locutum est vani-
tatem: & quamnam vanitatem? nempe verba sequen-
tia, quod filii sint pulcherrimi, oves fecundissimæ, &c.
Quo

Quo quid dici potuit vanius, cum istorum ovatio sit fluxissima, & possessio fallacissima? Hanc versionem & expositionem multa probant. 1. Verba proximè præcedentia, quorum os, &c. 2. Quia mox subicitur particula continuativa *וְאַחֲרָיו*, quod. 3. Ultimus versus, *Beatus populus*, &c. est vox iusti contradicentis superiori sententiæ. 4. Præsentis angustiae è quibus erui petit David cum externa illa felicitate [quam hîc Davidi attributam alii volunt] parum congruunt. 5. Neuter sensus quem recentiores afferunt cohæret vel linguæ, vel præcedentibus. Hic quidem, *Ut sint filii nostri*, &c. linguæ non congruit: nam *וְאַחֲרָיו* pro *וְאַחֲרָיו* ut rarissime reperies; nunquam verò sine verbo futuri temporis expresso, cum hîc tantum sint participia. Iste autem, *Quid*, vel *Quoniam*, *filii nostri*, &c. non convenit præcedentibus. Inepta enim esset ratio, *Erue me—quoniam liberi nostri sunt*, &c. & aliena à more Sanctorum, quia solent dicere, *Erue me, quia in te speravi*, &c. aliæque ad internum hominis statum pertinentia. [Alii tamen aliter reddunt & exponunt:] Nam, vel *Quoniam*, *filii nostri*, &c. Q. in V. Ca. Mu. q.d. Quod ad alia pertinet, res omnes aliæ nostræ bene habent; tantum nobis opus est ut nos liberes: Nam filii, &c. Communitè hæc verba accipiuntur tanquam precatio, quâ optat David perennitatem Divinarum benedictionum, quarum cursus per improbos fuerat hæcenus interruptus: quâ ratione *וְאַחֲרָיו* valet, ut: vel, [*וְאַחֲרָיו* accipi possit] sensu proprio, *Libera nos, quoniam filii sunt*, &c. vel, *וְאַחֲרָיו* valet, sic, imò, ut 1 Sam. 15. 20. Imò obtemperavi, &c. Hæc ratione dependerent hæc verba à v. 11. *Libera me, meosque socios, ut filii*, &c. Sic *וְאַחֲרָיו* valet, ita, ut, Deut. 11. 10. & 32. 46. Ruth 3. 1. Neh. 8. 14. 15. & 13. 1. &c. *Ut filii nostri*, M. Mo. P. A. JT. sub. sint, M. P. &c. Da ut filii nostri sint. Pendet oratio à verbo subintellecto *da*, i. e. effice. Sicut novellæ, &c. *וְאַחֲרָיו* *וְאַחֲרָיו* Sicut plantæ, five plantulæ, five plantationes, (vel, novellæ plantationes, o. Æth. Vulg. Mu.) *auctæ* (vel *adultæ*, V. vel *enutritæ*, M. summâ curâ enutritæ, V. vel, *grandes factæ*, Pi. sim. Mo. vel, *constabilitæ*, o. Æth. vel, *bene educatæ*, JT.) in adolescentia, five juventute, five pueritia, sua, M. P. o. Pi. &c. i. e. in tenera ætate sua; nam ad plantas hoc refertur. [Alii aliter.] *Ut sint filii nostri tanquam plantæ educatæ in juventute sua*, cautè scilicet atque custoditè. Ætatis hujus meminit, quia multum refert quàm rectè in ea flectantur aut adsuefiant ingenia. *Ut filii nostri adolescent in juventute sua ut plantæ*, Ti. Nam nostri quidem filii sunt crescentibus similes plantis in pueritia, Ca. Ut plantæ crescunt in loco aquoso & pingui; sic filii crescunt in juventute sua, omni copiâ, fide rectâ, & bonis operibus. *Quod filii nostri sint sicut plantationes dactylorum, in doctrina legis nutriti à juventute sua*, Ch. *Filiæ*, &c. *וְאַחֲרָיו* *וְאַחֲרָיו* Et filia eorum, o. Sy. Ar. Æth. compositæ, circumornatæ ut similitudo templi, o. Æth. Vulg. vel, concinnæ, ornatæ ad modum templi, Ar. vel, velut sponsæ ornatæ in star templorum, Sy. [Alii aliter:] *Filiæ* (& *filia*, Ti. JT.) nostra, M. P. Mo. Ca. &c. sicut anguli (exteriores scilicet in ædificio, quorum æquabilis erat proportio, & conspicua elegantia; qui tunc temporis forsan ligneis cælaturis, &c. ornati erant, excisi (vel incisi, Mo. vel sculpti, M. vel ornati, five politii, V.) instar palatii, P. Mu. vel templi, Mu. M. sim. Mo. Al. similes sint anconibus, & ornate ad formam palatii, Ti. vel, sicut anguli, sicut structura palatii, Gej. vel, sicut antarii (i. e. angulares, frontati, five, ut Græci vocant, diatoni, ex quibus duplex murus ducitur, lapides excisi, sint structura templi, JT. i. e. ædificantur, & coagmentatæ assurgunt in templum sanctum Domino, Ephes. 2. 21. Vel, sicut anguli (five lapides antarii, Pi.) excisi (scil. artificiosè & elegantè; vel, incisi, ita ut æquabili proportionè inter se respondeant, atque inter se conjuncti unus lapis esse videantur, in structura palatii, Gej. Pi. Id malo quàm templi, quia Templum nondum erat ædificatum. *וְאַחֲרָיו* aliàs similitudinem sign. Deuter. 4. 16. 17. Ezech. 8. 3. & 10. 8. Al. quasi angulares quadam columnæ, templi similitudine incisæ, Ca. *Filia nostra splendide & acceptæ sacerdotibus qui ministrant in medio templi*, Ch.

13. *Promptuaria*, &c. *וְאַחֲרָיו* *וְאַחֲרָיו* *Pennaria* (vel, *Promptuaria*, o. Æth. sim. Ar. *Celle*, vel *Cellaria*, Ch. Sy. Ti. Ut *promptuaria*, Pi.) *nostra* (vel, *eorum*, o. Sy. Ar. Æth. Vulg.) *plena*, M. sic Mo. sub. sint, Pi. Ti. Vox *וְאַחֲרָיו* est monadica, ejusdem certè originis cum præced. *וְאַחֲרָיו* *anguli*: & hæc distingui debent ex contextu. Sunt enim in ædificio anguli tum exteriores, tum interiores: illi *וְאַחֲרָיו* dicti, qui dolati sunt, & politii, &c.; hi, *וְאַחֲרָיו*, in quibus sunt *וְאַחֲרָיו*, repositoria. *Anguli nostri pleni*, P. V. Coc. sub. sint, Coc. q.d. In omni angulo domus est aliqua frugum species. Conclavia in angulis domus interioribus constituta ut plurimum sunt, quorum penu recondi solet. Sensus, Non saltem in conclavi medio, sed in obscurioribus angulis, videas quid reconditum, ob rerum copiam. *Plena*, omnibus rebus ad victum pertinentibus. *Eructantia* (vel *redundantia*, Ar.) *ex hoc in* (vel *ad*, Ar.) *illud*. Sic o. Ar. Æth. sim. Sy. i. e. Ex hoc promptuario in illud, ex hac parte in aliam: q.d. Undique redundant & disfluunt. Videntur hi legisse *וְאַחֲרָיו* *וְאַחֲרָיו*: vel, potius, *וְאַחֲרָיו* *וְאַחֲרָיו* putabant in genere quidvis significare de quo contextus ageret: vel, *וְאַחֲרָיו*, ceu vocem sibi ignotam & raram, pro *וְאַחֲרָיו*, vel *וְאַחֲרָיו*, acceperunt: vel, locum juxta sensum reddiderunt, non ad literam. *וְאַחֲרָיו* *וְאַחֲרָיו* *Educentia* (i. e. suppeditantia; vel, *emittentia*, five, *de se edentia*, G. vel, *producentes*, P. Gej. sim. Coc. vel, *redundantes*, Mu. & *effertant*, M.) *de specie ad*, vel *in*, *speciem*, Mo. P. M. Mu. G. ex K. & AE. Coc. A. sim. V. Mar. i. e. annonæ five frumenti varia genera; vel, omne genus. Alii, *exerentes* (i. e. redundantes) *de specie ad speciem*, q.d. Præ frugum copia miscent se species, quæ juxta se fuerint. Chaldaicè sign. *speciem*. Hinc Chald. Gen. 1. 24. loco *וְאַחֲרָיו*, habet *וְאַחֲרָיו*. *וְאַחֲרָיו* *וְאַחֲרָיו* pro *וְאַחֲרָיו* species, 2 Par. 16. 14. sic & *וְאַחֲרָיו*, Gen. 45. 23. 2 Par. 11. 23. Al. *suppeditantia*, five *sufficer enter largientia*, ex anno in annum, Ch. & RS. in Mu. De specie anni unius, donec veniat fructus alterius; Levit. 26. 10. *vetera ad nova usque*. Al. *proferentes* *decibo in cibum*, Coc. A. Glafs. sim. Gej. Q. in AE. i. e. Gej. juge & continuum alimentum: Nam præpositio *ex*, vel *de*, cum in constructa, augmentum & continuitatem rei denotat: ut Psal. 84. 8. *de victoria in victoriam*, h. e. subindè magis magisque vincent; Jer. 9. 3. *de malitia in malitiam exerunt*, i. e. subindè peiores fiunt; Rom. 1. 17. *ex fide in fidem*; 2 Cor. 3. 18. *de gloria in gloriam*, h. e. subindè majori gloriâ, seu claritate. *Exhibentes annonam perpetuam*, Ti. *proferentia* (vel, *proferant*, JT.) *juge alimentum*, Pi. JT. *Alimentum à alere*. Hæc verba cum præcedentibus sic reddit, *Penaria nostra altè referta sunt, ab alia annona in aliam*. De verbo *וְאַחֲרָיו* *וְאַחֲרָיו* vide Psal. 140. 9. & Prov. 3. 13. *וְאַחֲרָיו* *וְאַחֲרָיו* *Parientes* (vel, *pariant*, Ti. JT. vel, *producant*, M. ut *pariant*, Pi.) *mille*, P. Mo. &c. Heb. *millificantes* sint, Pi. sim. V. *Abundantes*, *וְאַחֲרָיו* *Multiplicantes*, o. Æth. plurimæ, Ar. ac *nutricantur*, Sy. *parientes decem mille*, Mo. V. sim. M. P. Ti. &c. *myriadibus auctæ* sint, JT. imò *myriadibus*, Pi. *multiplicantes in myriades*, Ch. Sensus, Greges nostri crescant in millia, & millia illa denovo adscendant ad decem millia, &c. *In egresibus suis*; ita o. Æth. *וְאַחֲרָיו* *In compitis* (vel *plateis*, Sy.) *eorum*, Ar. in vicis, five *plateis*, (vel *coribus*, JT. Pi. vel *stabilis*, Ch. vel *caulis*, Mar.) *nostris*, M. P. Mo. Ti. Mu. Gej. Coc. &c. Ita multiplicantur ut plateas ac vicos compleant, egredientes & ingredientes. 14. *Boves eorum crasse*; ita o. &c. *וְאַחֲרָיו* *וְאַחֲרָיו* *Boves* (vel, Ut *boves*, Pi.) *nostræ præpingues*, JT. A. sub. sint, V. vel, sint, P. Pi. Al. *onusti*, Mo. P. Mu. sub. carne, P. Ham. vel, sub. pinguedine, Coc. Vel, *robusti*, five *onerarii*, Q. in V. vel, *oneris ferentes*, five *patientes*, Ca. Ch. sim. M. Ti. V. Mu. Gej. A. Non placet, quia boves eo tempore non adhibebantur oneribus ferendis. Ferre potentes onus, cum colendorum agrorum, tum trahendorum curruum. Al. *fatæ*, Pi. A. Heb. *onerata*, synecd. gen. *Boves nostræ sint gravide*. Eandem foecunditatem bobus, exoptat quam v. 13. ovibus, &c. Masculinum est *וְאַחֲרָיו*, sed ut ad foeminam referatur locus postulat: ut Deut. 7. 13. *וְאַחֲרָיו* *וְאַחֲרָיו* *vaccarum*.

vaccarum tuarum. Ferre, pro concipere, est phrasia Arabum. Vide [Arab. vers.] ad Gen. 3. 16. & 29. 32. Sic Locman. fab. 18. de equa, fuit gestans, i. e. concepit: & mulier pragnans onusta dicitur: Romanis quoque gravidæ bovès forda, à ferendo, dictæ; Ovid. l. 4. Fastor. Forda ferens bos est, secundaque dicta ferendo: & gestare in alvo, five utero, dicuntur in Plauto mulieres, & in

BA. 2. 30. Plinio elephantum. ¶ Non est, &c. פֶּרֶא אֵין] Non est ruina sepis, five maceria, o. Vulg. Non (vel Nulla, JT. Ut nulla, Pi.) raptura, P. Mu. Gej. Sy. sub. est, Sy. vel,

o Mu. BA. sit, P. Ti. Pi. BA. &c. Raptura, i. e. orbitas o; vel, infortunium, quo felicitatis nostræ laceratur integritas P. Al. Nè sit abortus; nam פֶּרֶא est, violenta eruptio, 2 Sam. 5. 20. Job. 28. 4. & Of. 4. 2. sine qua non fit abortus.

BA. ib. Sed & de foetu in utero dicitur Gen. 38. 29. Al. raptura murorum, P. five in muris civitatis, AE. in Mu. (ubi hostis intret *) quanquam minus accommodatè ad principium versùs. Al. irruptio, sub. hostis: q. d.

A. Summa sit, vel est, pax †. Nè alienigenæ invadant, & ordinem turbent. Non est inter eas sterilis, Sy. vel macra, Ar. nulla strages, Ca. Chald. Quia non est violentia; Sym. & n. est dīanōm, non est intercisio, vel, ut Hi. interruptio. Non sit interruptio, M. ¶ Neque transitus; ita o. פֶּרֶא אֵין] Nec qui egrediatur, P. sic Mo. nullaque eruptio, JT. Pi. Gej. gregis, vel aliorum bonorum intra maceriam murosve antea conclusorum. Sic mutuo se respiciunt פֶּרֶא raptura, & veluti maceria laceratio, & פֶּרֶא. Sensus loci est, Greges tuti sunt, non modò ab aberratione, sed, ut fit tempore belli, ab

invasoribus & abactoribus, quorum irruptio conjungitur cum eruptione gregis, & clamore, &c. V. [ut sequitur.] Nullus abactus, Ca. Al. egressus, vel emigratio, V. sub. in captivitatem, M. V. K. in Mu. Non quisquam abiens in exilium, Ti. Nè sit egressio, h. e. defectio. Neque est abortiens; id פֶּרֶא sign. vide Merc. ad Pagn. Thef. Et non sit (sub. פֶּרֶא vacca) que emittat, nempe semen, aut fatum. Propriè פֶּרֶא est, que egreditur; sed & transitivè, que emittit, ac si esset in Hiphil: Sic

BA. Deut. 14. 22. & Amos. 5. 3. פֶּרֶא interdum partum respicit: at cum partus iste sit regularis, non satis congruit huic loco, nisi per עד לאדוֹר sic legamus, nulla eruptio, & nulla egressio violenta scilicet, h. e. abortio. Chald. nec est prolatio mala; Sym. & n. inqoq, neque evagatio. ¶ Neque clamor (vel ululatus, Sy.) in plateis (vel villis, o.) eorum; vel, nostris, M. Mo. Mu. &c. פֶּרֶא אֵין פֶּרֶא] Nec sit (vel, Non est, Ch.) clamor (sub. luctuosus, Ch. V. fim. Mu. Gej. ob cladem ab hostibus acceptam, V. fim. Mu. ex K. & RS.) in plateis nostris, P. vel, in foris nostris: q. d. Nè sit intra septa clamor ex mortalitate, vel peste, vel tyrannide, &c. *

Coc. Nulla est in vicis nostris ejulatio, Ca. Denique, nulla sit querela in, &c. JT. Pi. Dolentes in plateis vociferari solent. Vide Jes. 24. 11. Neque clamor, &c. ut fit in penuria, sed summa ubique lætitia & copia, &c. V. פֶּרֶא plateam sign. Gen. 19. 2. quod bobus (quibus hinc applicatur) non congruit: malo stabula intelligere, vel, loca ubi servantur, &c. [Belg. hoc membrum cum præcedente sic accipit, Nulla foemina exiens, (foras scil.) vel clamitans, five ejulans cum suis querimoniis.] Sensus versùs, Nihil mali invadat, nihil boni evadat, & nihil inest triste, sed jucunda omnia. Nulla sit irruptio, sc. hostium ad abigendum pecudes nostras; nullaque eruptio, Heb. & non exiens, scil. pecus aliqua nostra, &c. *

Ham. 15. Beatum, &c. פֶּרֶא אֵין שִׁכְחָה] Beatus populus qui (vel cui, M. JT. Ch.) sic est, P. M. &c. vel, sunt hujusmodi, Ch. fim. Ar. vel, cum quo sic agitur, Ca. vel, cui contigit ita vivere, Ti. Sic, ut commemoratum est tribus versibus præcedentibus. Beatus, vel, i. judicio vulgi, five mundanorum: vel, 2. [revera.] Tenendum est, Deum omnis generis bona Israelitis, si obedirent, &c. pollicitum esse. Ergò bonorum copia certissimum erat illis Divinæ benevolentiae signum. Hinc David hoc epiphonemate Psalmum claudit, Beatam profectò gentem nostram, cui tot contingunt bona, &c. *

BA. ib. Deut. 14. 22. & Amos. 5. 3. פֶּרֶא interdum partum respicit: at cum partus iste sit regularis, non satis congruit huic loco, nisi per עד לאדוֹר sic legamus, nulla eruptio, & nulla egressio violenta scilicet, h. e. abortio. Chald. nec est prolatio mala; Sym. & n. inqoq, neque evagatio. ¶ Neque clamor (vel ululatus, Sy.) in plateis (vel villis, o.) eorum; vel, nostris, M. Mo. Mu. &c. פֶּרֶא אֵין פֶּרֶא] Nec sit (vel, Non est, Ch.) clamor (sub. luctuosus, Ch. V. fim. Mu. Gej. ob cladem ab hostibus acceptam, V. fim. Mu. ex K. & RS.) in plateis nostris, P. vel, in foris nostris: q. d. Nè sit intra septa clamor ex mortalitate, vel peste, vel tyrannide, &c. *

Coc. Nulla est in vicis nostris ejulatio, Ca. Denique, nulla sit querela in, &c. JT. Pi. Dolentes in plateis vociferari solent. Vide Jes. 24. 11. Neque clamor, &c. ut fit in penuria, sed summa ubique lætitia & copia, &c. V. פֶּרֶא plateam sign. Gen. 19. 2. quod bobus (quibus hinc applicatur) non congruit: malo stabula intelligere, vel, loca ubi servantur, &c. [Belg. hoc membrum cum præcedente sic accipit, Nulla foemina exiens, (foras scil.) vel clamitans, five ejulans cum suis querimoniis.] Sensus versùs, Nihil mali invadat, nihil boni evadat, & nihil inest triste, sed jucunda omnia. Nulla sit irruptio, sc. hostium ad abigendum pecudes nostras; nullaque eruptio, Heb. & non exiens, scil. pecus aliqua nostra, &c. *

Ham. 15. Beatum, &c. פֶּרֶא אֵין שִׁכְחָה] Beatus populus qui (vel cui, M. JT. Ch.) sic est, P. M. &c. vel, sunt hujusmodi, Ch. fim. Ar. vel, cum quo sic agitur, Ca. vel, cui contigit ita vivere, Ti. Sic, ut commemoratum est tribus versibus præcedentibus. Beatus, vel, i. judicio vulgi, five mundanorum: vel, 2. [revera.] Tenendum est, Deum omnis generis bona Israelitis, si obedirent, &c. pollicitum esse. Ergò bonorum copia certissimum erat illis Divinæ benevolentiae signum. Hinc David hoc epiphonemate Psalmum claudit, Beatam profectò gentem nostram, cui tot contingunt bona, &c. *

BA. ib. Deut. 14. 22. & Amos. 5. 3. פֶּרֶא interdum partum respicit: at cum partus iste sit regularis, non satis congruit huic loco, nisi per עד לאדוֹר sic legamus, nulla eruptio, & nulla egressio violenta scilicet, h. e. abortio. Chald. nec est prolatio mala; Sym. & n. inqoq, neque evagatio. ¶ Neque clamor (vel ululatus, Sy.) in plateis (vel villis, o.) eorum; vel, nostris, M. Mo. Mu. &c. פֶּרֶא אֵין פֶּרֶא] Nec sit (vel, Non est, Ch.) clamor (sub. luctuosus, Ch. V. fim. Mu. Gej. ob cladem ab hostibus acceptam, V. fim. Mu. ex K. & RS.) in plateis nostris, P. vel, in foris nostris: q. d. Nè sit intra septa clamor ex mortalitate, vel peste, vel tyrannide, &c. *

Coc. Nulla est in vicis nostris ejulatio, Ca. Denique, nulla sit querela in, &c. JT. Pi. Dolentes in plateis vociferari solent. Vide Jes. 24. 11. Neque clamor, &c. ut fit in penuria, sed summa ubique lætitia & copia, &c. V. פֶּרֶא plateam sign. Gen. 19. 2. quod bobus (quibus hinc applicatur) non congruit: malo stabula intelligere, vel, loca ubi servantur, &c. [Belg. hoc membrum cum præcedente sic accipit, Nulla foemina exiens, (foras scil.) vel clamitans, five ejulans cum suis querimoniis.] Sensus versùs, Nihil mali invadat, nihil boni evadat, & nihil inest triste, sed jucunda omnia. Nulla sit irruptio, sc. hostium ad abigendum pecudes nostras; nullaque eruptio, Heb. & non exiens, scil. pecus aliqua nostra, &c. *

Ham. 15. Beatum, &c. פֶּרֶא אֵין שִׁכְחָה] Beatus populus qui (vel cui, M. JT. Ch.) sic est, P. M. &c. vel, sunt hujusmodi, Ch. fim. Ar. vel, cum quo sic agitur, Ca. vel, cui contigit ita vivere, Ti. Sic, ut commemoratum est tribus versibus præcedentibus. Beatus, vel, i. judicio vulgi, five mundanorum: vel, 2. [revera.] Tenendum est, Deum omnis generis bona Israelitis, si obedirent, &c. pollicitum esse. Ergò bonorum copia certissimum erat illis Divinæ benevolentiae signum. Hinc David hoc epiphonemate Psalmum claudit, Beatam profectò gentem nostram, cui tot contingunt bona, &c. *

BA. ib. Deut. 14. 22. & Amos. 5. 3. פֶּרֶא interdum partum respicit: at cum partus iste sit regularis, non satis congruit huic loco, nisi per עד לאדוֹר sic legamus, nulla eruptio, & nulla egressio violenta scilicet, h. e. abortio. Chald. nec est prolatio mala; Sym. & n. inqoq, neque evagatio. ¶ Neque clamor (vel ululatus, Sy.) in plateis (vel villis, o.) eorum; vel, nostris, M. Mo. Mu. &c. פֶּרֶא אֵין פֶּרֶא] Nec sit (vel, Non est, Ch.) clamor (sub. luctuosus, Ch. V. fim. Mu. Gej. ob cladem ab hostibus acceptam, V. fim. Mu. ex K. & RS.) in plateis nostris, P. vel, in foris nostris: q. d. Nè sit intra septa clamor ex mortalitate, vel peste, vel tyrannide, &c. *

Coc. Nulla est in vicis nostris ejulatio, Ca. Denique, nulla sit querela in, &c. JT. Pi. Dolentes in plateis vociferari solent. Vide Jes. 24. 11. Neque clamor, &c. ut fit in penuria, sed summa ubique lætitia & copia, &c. V. פֶּרֶא plateam sign. Gen. 19. 2. quod bobus (quibus hinc applicatur) non congruit: malo stabula intelligere, vel, loca ubi servantur, &c. [Belg. hoc membrum cum præcedente sic accipit, Nulla foemina exiens, (foras scil.) vel clamitans, five ejulans cum suis querimoniis.] Sensus versùs, Nihil mali invadat, nihil boni evadat, & nihil inest triste, sed jucunda omnia. Nulla sit irruptio, sc. hostium ad abigendum pecudes nostras; nullaque eruptio, Heb. & non exiens, scil. pecus aliqua nostra, &c. *

Ham. 15. Beatum, &c. פֶּרֶא אֵין שִׁכְחָה] Beatus populus qui (vel cui, M. JT. Ch.) sic est, P. M. &c. vel, sunt hujusmodi, Ch. fim. Ar. vel, cum quo sic agitur, Ca. vel, cui contigit ita vivere, Ti. Sic, ut commemoratum est tribus versibus præcedentibus. Beatus, vel, i. judicio vulgi, five mundanorum: vel, 2. [revera.] Tenendum est, Deum omnis generis bona Israelitis, si obedirent, &c. pollicitum esse. Ergò bonorum copia certissimum erat illis Divinæ benevolentiae signum. Hinc David hoc epiphonemate Psalmum claudit, Beatam profectò gentem nostram, cui tot contingunt bona, &c. *

BA. ib. Deut. 14. 22. & Amos. 5. 3. פֶּרֶא interdum partum respicit: at cum partus iste sit regularis, non satis congruit huic loco, nisi per עד לאדוֹר sic legamus, nulla eruptio, & nulla egressio violenta scilicet, h. e. abortio. Chald. nec est prolatio mala; Sym. & n. inqoq, neque evagatio. ¶ Neque clamor (vel ululatus, Sy.) in plateis (vel villis, o.) eorum; vel, nostris, M. Mo. Mu. &c. פֶּרֶא אֵין פֶּרֶא] Nec sit (vel, Non est, Ch.) clamor (sub. luctuosus, Ch. V. fim. Mu. Gej. ob cladem ab hostibus acceptam, V. fim. Mu. ex K. & RS.) in plateis nostris, P. vel, in foris nostris: q. d. Nè sit intra septa clamor ex mortalitate, vel peste, vel tyrannide, &c. *

Coc. Nulla est in vicis nostris ejulatio, Ca. Denique, nulla sit querela in, &c. JT. Pi. Dolentes in plateis vociferari solent. Vide Jes. 24. 11. Neque clamor, &c. ut fit in penuria, sed summa ubique lætitia & copia, &c. V. פֶּרֶא plateam sign. Gen. 19. 2. quod bobus (quibus hinc applicatur) non congruit: malo stabula intelligere, vel, loca ubi servantur, &c. [Belg. hoc membrum cum præcedente sic accipit, Nulla foemina exiens, (foras scil.) vel clamitans, five ejulans cum suis querimoniis.] Sensus versùs, Nihil mali invadat, nihil boni evadat, & nihil inest triste, sed jucunda omnia. Nulla sit irruptio, sc. hostium ad abigendum pecudes nostras; nullaque eruptio, Heb. & non exiens, scil. pecus aliqua nostra, &c. *

Ham. 15. Beatum, &c. פֶּרֶא אֵין שִׁכְחָה] Beatus populus qui (vel cui, M. JT. Ch.) sic est, P. M. &c. vel, sunt hujusmodi, Ch. fim. Ar. vel, cum quo sic agitur, Ca. vel, cui contigit ita vivere, Ti. Sic, ut commemoratum est tribus versibus præcedentibus. Beatus, vel, i. judicio vulgi, five mundanorum: vel, 2. [revera.] Tenendum est, Deum omnis generis bona Israelitis, si obedirent, &c. pollicitum esse. Ergò bonorum copia certissimum erat illis Divinæ benevolentiae signum. Hinc David hoc epiphonemate Psalmum claudit, Beatam profectò gentem nostram, cui tot contingunt bona, &c. *

BA. ib. Deut. 14. 22. & Amos. 5. 3. פֶּרֶא interdum partum respicit: at cum partus iste sit regularis, non satis congruit huic loco, nisi per עד לאדוֹר sic legamus, nulla eruptio, & nulla egressio violenta scilicet, h. e. abortio. Chald. nec est prolatio mala; Sym. & n. inqoq, neque evagatio. ¶ Neque clamor (vel ululatus, Sy.) in plateis (vel villis, o.) eorum; vel, nostris, M. Mo. Mu. &c. פֶּרֶא אֵין פֶּרֶא] Nec sit (vel, Non est, Ch.) clamor (sub. luctuosus, Ch. V. fim. Mu. Gej. ob cladem ab hostibus acceptam, V. fim. Mu. ex K. & RS.) in plateis nostris, P. vel, in foris nostris: q. d. Nè sit intra septa clamor ex mortalitate, vel peste, vel tyrannide, &c. *

Coc. Nulla est in vicis nostris ejulatio, Ca. Denique, nulla sit querela in, &c. JT. Pi. Dolentes in plateis vociferari solent. Vide Jes. 24. 11. Neque clamor, &c. ut fit in penuria, sed summa ubique lætitia & copia, &c. V. פֶּרֶא plateam sign. Gen. 19. 2. quod bobus (quibus hinc applicatur) non congruit: malo stabula intelligere, vel, loca ubi servantur, &c. [Belg. hoc membrum cum præcedente sic accipit, Nulla foemina exiens, (foras scil.) vel clamitans, five ejulans cum suis querimoniis.] Sensus versùs, Nihil mali invadat, nihil boni evadat, & nihil inest triste, sed jucunda omnia. Nulla sit irruptio, sc. hostium ad abigendum pecudes nostras; nullaque eruptio, Heb. & non exiens, scil. pecus aliqua nostra, &c. *

Ham. 15. Beatum, &c. פֶּרֶא אֵין שִׁכְחָה] Beatus populus qui (vel cui, M. JT. Ch.) sic est, P. M. &c. vel, sunt hujusmodi, Ch. fim. Ar. vel, cum quo sic agitur, Ca. vel, cui contigit ita vivere, Ti. Sic, ut commemoratum est tribus versibus præcedentibus. Beatus, vel, i. judicio vulgi, five mundanorum: vel, 2. [revera.] Tenendum est, Deum omnis generis bona Israelitis, si obedirent, &c. pollicitum esse. Ergò bonorum copia certissimum erat illis Divinæ benevolentiae signum. Hinc David hoc epiphonemate Psalmum claudit, Beatam profectò gentem nostram, cui tot contingunt bona, &c. *

BA. ib. Deut. 14. 22. & Amos. 5. 3. פֶּרֶא interdum partum respicit: at cum partus iste sit regularis, non satis congruit huic loco, nisi per עד לאדוֹר sic legamus, nulla eruptio, & nulla egressio violenta scilicet, h. e. abortio. Chald. nec est prolatio mala; Sym. & n. inqoq, neque evagatio. ¶ Neque clamor (vel ululatus, Sy.) in plateis (vel villis, o.) eorum; vel, nostris, M. Mo. Mu. &c. פֶּרֶא אֵין פֶּרֶא] Nec sit (vel, Non est, Ch.) clamor (sub. luctuosus, Ch. V. fim. Mu. Gej. ob cladem ab hostibus acceptam, V. fim. Mu. ex K. & RS.) in plateis nostris, P. vel, in foris nostris: q. d. Nè sit intra septa clamor ex mortalitate, vel peste, vel tyrannide, &c. *

Coc. Nulla est in vicis nostris ejulatio, Ca. Denique, nulla sit querela in, &c. JT. Pi. Dolentes in plateis vociferari solent. Vide Jes. 24. 11. Neque clamor, &c. ut fit in penuria, sed summa ubique lætitia & copia, &c. V. פֶּרֶא plateam sign. Gen. 19. 2. quod bobus (quibus hinc applicatur) non congruit: malo stabula intelligere, vel, loca ubi servantur, &c. [Belg. hoc membrum cum præcedente sic accipit, Nulla foemina exiens, (foras scil.) vel clamitans, five ejulans cum suis querimoniis.] Sensus versùs, Nihil mali invadat, nihil boni evadat, & nihil inest triste, sed jucunda omnia. Nulla sit irruptio, sc. hostium ad abigendum pecudes nostras; nullaque eruptio, Heb. & non exiens, scil. pecus aliqua nostra, &c. *

Ham. 15. Beatum, &c. פֶּרֶא אֵין שִׁכְחָה] Beatus populus qui (vel cui, M. JT. Ch.) sic est, P. M. &c. vel, sunt hujusmodi, Ch. fim. Ar. vel, cum quo sic agitur, Ca. vel, cui contigit ita vivere, Ti. Sic, ut commemoratum est tribus versibus præcedentibus. Beatus, vel, i. judicio vulgi, five mundanorum: vel, 2. [revera.] Tenendum est, Deum omnis generis bona Israelitis, si obedirent, &c. pollicitum esse. Ergò bonorum copia certissimum erat illis Divinæ benevolentiae signum. Hinc David hoc epiphonemate Psalmum claudit, Beatam profectò gentem nostram, cui tot contingunt bona, &c. *

BA. ib. Deut. 14. 22. & Amos. 5. 3. פֶּרֶא interdum partum respicit: at cum partus iste sit regularis, non satis congruit huic loco, nisi per עד לאדוֹר sic legamus, nulla eruptio, & nulla egressio violenta scilicet, h. e. abortio. Chald. nec est prolatio mala; Sym. & n. inqoq, neque evagatio. ¶ Neque clamor (vel ululatus, Sy.) in plateis (vel villis, o.) eorum; vel, nostris, M. Mo. Mu. &c. פֶּרֶא אֵין פֶּרֶא] Nec sit (vel, Non est, Ch.) clamor (sub. luctuosus, Ch. V. fim. Mu. Gej. ob cladem ab hostibus acceptam, V. fim. Mu. ex K. & RS.) in plateis nostris, P. vel, in foris nostris: q. d. Nè sit intra septa clamor ex mortalitate, vel peste, vel tyrannide, &c. *

Coc. Nulla est in vicis nostris ejulatio, Ca. Denique, nulla sit querela in, &c. JT. Pi. Dolentes in plateis vociferari solent. Vide Jes. 24. 11. Neque clamor, &c. ut fit in penuria, sed summa ubique lætitia & copia, &c. V. פֶּרֶא plateam sign. Gen. 19. 2. quod bobus (quibus hinc applicatur) non congruit: malo stabula intelligere, vel, loca ubi servantur, &c. [Belg. hoc membrum cum præcedente sic accipit, Nulla foemina exiens, (foras scil.) vel clamitans, five ejulans cum suis querimoniis.] Sensus versùs, Nihil mali invadat, nihil boni evadat, & nihil inest triste, sed jucunda omnia. Nulla sit irruptio, sc. hostium ad abigendum pecudes nostras; nullaque eruptio, Heb. & non exiens, scil. pecus aliqua nostra, &c. *

us est JT. Alterum relativum redundat, ex more linguæ. Correctio est dicti prioris, q. d. Imò verò hunc ego verè beatum dixero qui Deum verum (non incertam seculi fortunam) habet propitium P. Beatam, inquam, illam [gentem] quæ verum Deum tot bonorum autorem possidet. Si beati habentur qui benedictiones hujusmodi possident, omnino beati sunt qui possident benedictionum fontem. Mu. V. Gej. Mu. Jun.

P S A L M. CXLV.

ARGUMENTUM. In hunc locum, ad finem usque Libri, quasi pro Psalmorum epilogo, conjecti sunt Psalmi sex nihil aliud quàm Dei laudes continentes. Quinque sequentes Psalmi à voce Hallelu-jah incipiunt, & in eandem desinunt: hic verò initio versùs primi & postremi est פֶּרֶא. Psalmus hic est alphabeticus, ubi tamen Nun omittitur. At in o. & Sy. & Ar. & Vulg. non desideratur: nam inter ח & ט legunt istum versum, Fidelis Dominus, &c. ubi Heb. vox est פֶּרֶא, quæ à Nun incipit. Psalmus hic primùm in genere celebrat omnia Dei opera; deinde beneficia spiritualia erga Ecclesiam. Psalmus indubiè pertinet ad Regnum Christi. Mu. Mu. Mar. &c. Mu. Mo. Coc. Argum. Mu. ex K. K. in Mu. Gej. Mu.

1. Laudatio, &c. פֶּרֶא לְדָוִד] Laudatio (vel Celebratio, Coc. Gej. vel Laus, Gej. Mu. Mo. scilicet Dei, five quæ laudatur Deus †,) Davidis, Pi. vel, ipsius Davidis, P. V. h. e. à Davide scripta. Vel, Psalmus laudatarius compositus à Davide: Hebraismus. Unicus hic Psalmus hac inscriptione gaudet. Totus elogium est Dei, à majestate, potentia, bonitate, &c. ¶ In seculum, &c.] i. e. Quamdiu vivam: tam in hac, quàm in futura, vita. † Pi. † Pi. V. Gej. Mu. in argum. Mu. ex K. K. in Mu. Gej. Mu.

2. Benedicam tibi, &c.] Idem ferè repetit; quo vehementem affectum laudandi Deum exponit. Mu.

3. Laudabilis; ita P. Mu. &c. פֶּרֶא] Laudatus, V. Gej. Vide Psal. 18. 4. Laudandum, Pi. ¶ Magnitudinis ejus non est finis, פֶּרֶא] Exploratio, five pervestigatio, V. Pi. fim. Mu. Gej. &c. i. e. Impervestigabilis est. ¶ Generatio, &c. פֶּרֶא לְדָוִד יִשְׁבָּח וְגוֹ'] Generatio generationi celebrabit (vel laudabit, Ch. sic M. JT. Pi. vel narrabit, P.) opera tua, Mo. Omnia secula, &c. Ti. Seculum seculo succedens, &c. Ca. Et diu viveret homo, nunquam tamen assequi posset vel minimam partem Divinarum laudum; quanto minus in tam brevi vita? Quid ergò homini faciendum? Præsens ætas succedenti narrabit quæ ipsi viderint, &c. P. ¶ Et potentiam, &c. ita Ch. Sy. &c. פֶּרֶא וְגוֹ'] Et fortitudines (vel potentias, M. V. vel præpotentias, Coc.) tuas annuntiabunt, M. P. Mo. &c. vel commemorabunt, V. i. e. egregia tua facinora: fortia, vel potentia, facta tua, &c. Ti. Pi. Prout hæc indicant omnimodam potentiam tuam, JT. Mu. ex K.

4. Generatio, &c. פֶּרֶא לְדָוִד יִשְׁבָּח וְגוֹ'] Generatio generationi celebrabit (vel laudabit, Ch. sic M. JT. Pi. vel narrabit, P.) opera tua, Mo. Omnia secula, &c. Ti. Seculum seculo succedens, &c. Ca. Et diu viveret homo, nunquam tamen assequi posset vel minimam partem Divinarum laudum; quanto minus in tam brevi vita? Quid ergò homini faciendum? Præsens ætas succedenti narrabit quæ ipsi viderint, &c. P. ¶ Et potentiam, &c. ita Ch. Sy. &c. פֶּרֶא וְגוֹ'] Et fortitudines (vel potentias, M. V. vel præpotentias, Coc.) tuas annuntiabunt, M. P. Mo. &c. vel commemorabunt, V. i. e. egregia tua facinora: fortia, vel potentia, facta tua, &c. Ti. Pi. Prout hæc indicant omnimodam potentiam tuam, JT. Mu. ex K.

5. Magnificentiam, &c. פֶּרֶא לְדָוִד יִשְׁבָּח וְגוֹ'] Decorem (vel Reverentiam, Coc.) gloriæ (vel, gloriosum, Pi. vel, gloriosæ, Ca.) magnificentie tue, Mo. Mu. Mar. vel, splendoris tui, Ch. vel, majestatis tue, Pi. Coc. Ca. Gloriam majestatis tue magnificentissime, Gej. ex Camp. Decorem, gloriam & magnificentiam tuam, M. Et decorem gloriæque majestatis tue, JT. De majestatis gloriæ tue decore, Ti. Tot synonymorum congeries valet ad amplificandum; neque est superflua, ubi de Deo agitur, cujus immensa & infinita gloria nunquam satis concipi, nedum verbis explicari, potest. Hoc vocum cumulo inexplicabilis Dei delineatur beatitudo ac majestas. Hebraismus est, pro, Splendidam & gloriosam magnificentiam tuam, V. ¶ Et mirabilia, &c. פֶּרֶא לְדָוִד יִשְׁבָּח וְגוֹ'] Et verba, vel res, mirabilium tuorum meditabor, vel loquar, Mo. P. Mu. Et res mirabiles, &c. Pi. fim. JT. Tuæque mira facta, &c. Ca. fim. M. V. פֶּרֶא hinc redundat, sicut Psal. 35. 20. & 65. 4. & 105. 27. Mu. Glas. gram. 3. 1. 38. 151.

6. Et virtutem (vel fortitudinem, P. Mo. &c. vim, Ar.) terribilium (vel mirabilium, P. JT. sub. operum, P. Ti. Pi.) tuorum dicent; ita o. &c. predicabunt, Ti. Pi. vel predicent, JT. sub. homines, Ti. vel, repete, generatio generationi, Mu. fim. Gej. פֶּרֶא לְדָוִד יִשְׁבָּח וְגוֹ'] U; (ita fumitur

70. ¶ Et mirabilia, &c. פֶּרֶא לְדָוִד יִשְׁבָּח וְגוֹ'] Et verba, vel res, mirabilium tuorum meditabor, vel loquar, Mo. P. Mu. Et res mirabiles, &c. Pi. fim. JT. Tuæque mira facta, &c. Ca. fim. M. V. פֶּרֶא hinc redundat, sicut Psal. 35. 20. & 65. 4. & 105. 27. Mu. Glas. gram. 3. 1. 38. 151.

70. ¶ Et mirabilia, &c. פֶּרֶא לְדָוִד יִשְׁבָּח וְגוֹ'] Et verba, vel res, mirabilium tuorum meditabor, vel loquar, Mo. P. Mu. Et res mirabiles, &c. Pi. fim. JT. Tuæque mira facta, &c. Ca. fim. M. V. פֶּרֶא hinc redundat, sicut Psal. 35. 20. & 65. 4. & 105. 27. Mu. Glas. gram. 3. 1. 38. 151.

70. ¶ Et mirabilia, &c. פֶּרֶא לְדָוִד יִשְׁבָּח וְגוֹ'] Et verba, vel res, mirabilium tuorum meditabor, vel loquar, Mo. P. Mu. Et res mirabiles, &c. Pi. fim. JT. Tuæque mira facta, &c. Ca. fim. M. V. פֶּרֶא hinc redundat, sicut Psal. 35. 20. & 65. 4. & 105. 27. Mu. Glas. gram. 3. 1. 38. 151.

sumitur Psal. 144. 3. *robur mirabilem* — illi aliis narrent, Gej. ex Camp. *Tuorumque arduorum potentia facinorum dicitur*, Ca. ¶ *Et magnitudinem*, &c. וְגִדְלוֹתָיִם [Et (vel, Et ego, Ti. Et ego quoque, M.) magnitudinem tuam narrabo, P. Mu. Ti. vel, narrabo eam, Mo. Prout singula magna gesta tua enarraturus sum, JT. Narrante me tuam magnitudinem, Ca. Et quod ad magna tua gesta attinet, (Heb. Et magnificata tua, nominativus absolute positus,) narrabo unumquodque eorum: Heb. narrabo illud: Pronomen sing. relatum ad nomen plur. notat distributionem in singula. E quo syntaxeos genere non animadverso irrepsit hic punctatio irregularis, quippe puncta nominis singularis adscripta sunt nomini plurali. Vel, hoc factum quia magnitudo Dei ratione operum nostrique sensus est omnino plurima, verum ratione Dei ipsius est omnino singularis atque unica, quomodo Deus est actus unus simplicissimus.

7. *Memoriam*, &c. וְיָזַכְרְךָ מִיָּדָיִם [Memoriam (vel Memoriale, Gej.) multitudinis (vel abundantiae, Mu. vel amplitudinis, Coc. vel multae, Ch. ample, JT. Pi. excellentis, M. ingentis, Ti. Gej.) bonitatis tuae, P. Mo. &c. vel, suavitatis tuae, Mu. vel, boni tui, Coc. Quicquid memoriā complexi sunt de beneficiis tuis in eos collatis, &c. ¶ *Eruclabunt*, ita P. Mo. Pi. &c. וְיִשְׁמְעוּ [Scaturire facient, h. e. copiose & prolixè commemorabunt. Abunde eloquentur, ut fons aquam emittit b. Eruclabunt, JT. effundunt, i. e. plenis buccis prædicabunt c. effabuntur, M. V. personabunt, Ch. quasi esset ex בּוֹעֵב, quod sic sign. d. Proment homines, Ti.

8. *Miserator*, &c. [Hoc & quod est in seq. versu dicit generatio generationis, ideòque hic mutatur secunda persona in tertiam: quanquam potest hoc à Davide dictum accipi *.

9. *Suavis* (vel *Bonus*, P. Mo. &c. sub. est, M. Ti. Pi.) *Dominus universis* [Etiam bestiis, &c. Quod exemplum homines imitari debent. Vide Prov. 12. 10. ¶ *Et miserationes* (vel *miserordia*, Ch. P.) ejus (sub. extenduntur, M.) super (vel in, M.) omnia opera ejus; ita o. Mo. &c. vel, sunt in omnibus operibus ejus, Pi. וְעַל כָּל מַעֲשָׂיו [Repetitur, pro more, eadem sententia; q. d. Miserationes ejus non erga homines solum, verum etiam erga omnes creaturas ejus, elucet: diligit enim omnia quæ sunt, & nihil odit eorum quæ fecit. Et in omnia sua opera præditus lenitate, Ca. Al. Et misericordia ejus superat omnia opera ejus, Ti. sim. Mar. Jac. 2. 13. Superexaltat misericordia judicium, i. e. judicio & justitiâ major est; non in se, sed quoad effectus b.

10. *Confiteantur tibi*, &c. [Scil. misericordiam tuam aliis operibus esse majorem. Celebrant te, V. Pi. Quapropter celebrare te debent omnia, præsertim homines, & pii maxime k. Celebrabunt te omnia, vel objectivè, ceu faciunt inanimata omnia; vel effectivè, ceu homines l.

12. *Potentiam tuam* [Hebr. *potentias ejus*; mutatio personæ, pro, tuas; h. e. egregia gesta tua m. ¶ *Et gloriam* (vel *majestatem*, Ca. Ti.) *magnificentie* (vel *decoris*, Ch. Mo. Ti. splendoris, Ar. P. vel, magnifici, M. gloriosi, Ca. vel, decorumque, JT. Pi.) *regni tui* Ità o. &c. [Sic regni tui habent Sy. Æth. Ti. Ca. at, regni ejus, Ch. Ar. Mo. M. &c.] ¶ *Et gloriam reverentie regni ipsius*, Coc.

13. *Regnum tuum* (sub. est, Sy. Ar. JT. Ca. &c.) *regnum omnium seculorum*; ità o. Ch. P. Mo. &c. וְעַל כָּל עוֹלָמֵי דָּוָד [Ad, vel in, omnia secula, Ar. M. vel, sempiternum, Ti. V. Eternum durat, cum hominum regna morte saltem finiantur n. ¶ *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis*, & *sanctus in omnibus operibus suis* [Hunc versum ex Hebræo textu vel casu excidisse o, (& librorum culpâ p,) vel ab Hebræis de industria sublatum, mihi prorsus verisimile est q. Imò de eo non est dubitandum r: manifestum est t. Literarum enim ordo postulat ut hic versum à Nun inciperet r; quod alioquin deest, nisi hunc versum suppleas, וְיָזַכְרְךָ, Fidelis, &c. Quomodo ad hoc respondebunt qui nos jubent per omnia stare Masoretarum decretis v? Hic versum ideo forsan à Scribis imperitis omissus fuit, (quod affinis esset versui 17. ejusdemque sensus,) ad vitandam tautologiam. In quo tamen errabant. Nam, 1. Psaltes idem sæpe repetit, ut in Psal. 136. 2. Satis discrepant hi versus *. [De

quo videtis Authorem.] Porro, hunc versum habent o. Sy. & Ar. [Alii hæc sententia non placet, & ad illa respondent;] 1. An Masorethæ distinxerunt Scripturam in versus? an verò Esdras? imò annon singuli Scriptores Sacri, maxime Poetici, sua scripta distinxerunt, &c? Masorethæ versus numerarunt, non secuerunt v. 2. Hunc versum omiserunt Hieron. & Græci Interpretes, Aqu. Tb. &c. Unde liquet factam esse omissionem illam à tempore LXX ad Christi tempora. [Sunt hæc ipsissima Capelli verba, qui tamen hunc vers. olim in Hebr. existisse statuit.] 3. Ordo alphabeticus non semper strictè observatur. [Vide dicta ad Psal. 111.] 4. Nec casu, nec studio, hoc factum probabile est. Non casu, quia error ob interruptam alphabeti seriem manifestissimus erat: non studio, cum nihil in eo sit quod Judæos offendere, vel ad eum eradendum permovere, potuit. 5. Versum hunc ex o. hauserunt omnes reliqui, tanquam retentiores. 6. Genebrardus ipse, textui Hebraico aliàs satis infensus, sic tamen ad h. l. scribit; Putaverim o. hunc versum prophetice restituisse, & per traditionem habuisse, Psaltis acrostichon hoc modo perficiendum. 7. Versum hunc omiserunt Chald. & omnes Hebræi Interpretes: & fatetur K. nos nescire quare Nun omissum sit. 8. Videntur o. quum] deficere observarent, versum 17. huc retraxisse, mutato tantum וְיָזַכְרְךָ in וְיָזַכְרְךָ, & וְיָזַכְרְךָ in וְיָזַכְרְךָ, quibus mutatis versus planè idem est. 9. o. alia etiam additamenta recipiunt, quæ non sunt in Hebræo. 10. Cum certum sit Psal. mos diversas subiisse mutationes, & utraque exemplaria in usum Templi translata essent, ita hic factum videtur. Ità tum vindicantur Judæi ab incuria in custodienda Scriptura, tum reliqui translatores à præsumptione quoad hæc additamenta *.

14. *Allevat*, &c. וְיָזַכְרְךָ לְכָל הַנּוֹפְלִים [Sustentat, vel Fulcit, Jehova omnes cadentes, sive corruentes, P. Mu. Sy. Ti. &c. putà, in afflictiones b. Qui periclitantur, & casui, i. e. morti, proximi sunt c. Sensus verus, Omnes eos qui jam ruunt ac labant sustinet, nè cadant; eos autem qui jam ceciderunt erigit: q. d. Afflictos erigit, & labantibus succurrit d. Omnes, scil. qui Deum respiciunt, & eum fideliter advocant, &c. ¶ *Et*, &c. וְיָזַכְרְךָ לְכָל הַנּוֹפְלִים [Et erigit (vel dirigit, Ch.) omnes incurvatos, Sy. P. JT. &c. vel, inclinatos, Ti. vel, depressos, M. Nota l hic servire accusativo f. Vox וְיָזַכְרְךָ hoc sensu occurrit hic tantum & Psal. 146. 8. Aliàs Ch. & Sy. וְיָזַכְרְךָ est, crucifixit, vel, suspensum elevavit, Est. 9. 13. item, in genere, exultit in altum, Gen. 18. 2. & 31. 45 g.

15. *Oculi*, &c. [Expositus est hic versus ad Psal. 104. 27. ¶ *In te sperant*] Pro, ad te sperantes suspiciunt i: à te victum expectant k. Vide ad Psal. 104. 27. & Rom. 8. 22 l. ¶ *Das escam illorum in tempore opportuno*; ità o. sim. Ar. Ti. Sy. וְיָזַכְרְךָ [In tempore suo, Ch. M. Coc. Pi. A. &c. Affixum i non pertinet ad animantia, tunc enim esset וְיָזַכְרְךָ, in tempore ipsorum, sed ad sing. וְיָזַכְרְךָ, cibum ipsorum; q. d. Tu prospicis eis de cibis, qui singuli proveniunt & illis subministrantur eo quo tu disponis mense, aut anni parte; ut constat de sceno, herbis, glandibus, &c. Confer Gen. 8. 22. Psal. 65. 12. Vel, affixum sing. hic distributionem notat; q. d. Tu animalibus sylvestribus cibum das tempore nocturno, cicuribus hominibusque tempore diurno; hoc cibus manè, illud vespere, & omnia cum opus habent. Al. in tempore ejus. Sed si affixum ad Deum pertinisset, dixisset וְיָזַכְרְךָ.

16. *Aperis* (vel, *Extendis*, Ar. Æth.) *tu manum tuam* [Ità Ch. M. P. &c. Pingit Deum ut patremfamilias omnibus largiter cibum distribuentem, ac veluti manu præbentem o. ¶ *Et implet*, &c. וְיָזַכְרְךָ לְכָל הַנּוֹפְלִים [Et saturas omne vivens (vel animal, o. Ch.) ex beneplacito, JT. nempe tuo, Pi. ex Jun. vel, voluntate, Mo. vel, piâ tuâ voluntate, M. benevolentia, i. e. benignè p: liberalitate tuâ gratuita q: cibo gratis dato *. Vel, secundum decretum tuum, Æth. sim. Q. He. in V. prout tibi visum est r. rò וְיָזַכְרְךָ sign. favorem Dei, Psal. 5. 13. Esa. 49. 8. At alii ad homines vocem referunt, quibus favet versum 19. Et saturas — ad voluntatem, P. prout fert cujusque natura & desiderium t. Desiderio ipsorum, Ch. beneplacito, id est, cibo qui illis placet v: optatis,

* Q. in V. optatis, Cai. Q. in V. cibis quos desiderant *: cibo congruente. Al. quantum sufficit, Q. in V. Vel, benedictione, o. exultatione, Ar. Et saturas desiderium omnium viventium, Ti. Sy. [שִׂי] sign. 1. favorem Dei; 2. beneficium ex eo profectum; 3. oblectationem animantium ex satietate.

* Gej. 17. *Iustus Dominus, &c.* Itā Mu. Coc. &c. [יָדוּק] hic, ut alibi sæpe, idem quod sequens [יָדוּק]. Et sanctus, [קֹדֶשׁ] Benignus, Mu. Gej. &c. dum plus concedit quā promittit aut debeat. Designat hæc vox animum cū ad donandum, tum ad condonandum, proclivem. Notetur hic inexplicabile *justitia & clementia* Divinæ temperamentum in omnibus viis Dei, licet nobis non semper constet.

* Gej. 18. *Invocantibus eum in veritate*; itā Mu. Coc. Gej. &c. [בְּאֵמֶנֶת] Cū conditio hæc sit exauditionis precum, omnino expendi debet. In, i. e. cum, veritate, h. e. sinceritate, q. d. sincerè; revera, pari corde atque ore. In, vel ex, fide, h. e. ex vera Religione, & ex animo. Qui Deum invocant humiliter, fiducialiter, constanter, uno verbo, filialiter. Qui seriò & in cognitione ac fide veritatis invocant, item sine hypocrisi & claudicatione. Includit hæc vox fidem, sinceritatem, fervorem & constantiam. Confer Deuter. 4. 7. Joh. 4. 24. [אֱמֶנֶת] sign. veritatem, fidelitatem, constantiam, stabilitatem. Sic Jer. 14. 13. [אֱמֶנֶת שְׁלוֹמִי], pax veritatis, est stabilis, constans, firma & durabilis pax. Hæc autem veritas seu constantia pertinere potest, vel, 1. ad personam orantem; & tunc significat firmam ejus adhæSIONem ad Deum, constantiam in cultu Dei, & quodd, neglectis indirectis obtinendi mediis, quod petit expectat à solo Deo suo tempore dandum: vel, 2. orationem ipsam; & tunc sign. ejus tum constantiam, tum importunitatem. Atque his duobus conjunctis promissio fit, tales preces certissimè audiendas fore. Al. in fide promissionum, vel, in Christo, qui est veritas. Al. rectè ac uti decet. Superiora omnibus communia erant, sequentia fidelium propria.

19. *Voluntatem (vel Placitum, JT. Beneplacitum, Belg.) timentium se faciet* Itā o. Ch. M. Mo. &c. vel, facit, Sy. P. Facit quicquid volent, Ti. Facit huc illud R. Gamalielis, &c. Fac voluntatem ejus tanquam voluntatem tuam, ut faciat voluntatem tuam tanquam voluntatem suam. Aboleas voluntatem tuam propter voluntatem ejus, ut aboleat voluntatem aliorum propter voluntatem tuam. Sed quid? Deusne voluntatem horum semper facit? Resp. Itā, si expedit, & secundum voluntatem Dei est. Tam ergò misericorditer non exaudiuntur iusti, quā misericorditer exaudiuntur. Quid enim infirmo sit utile, magis novit medicus quā ægrotus. Voluntatem, ordinatam scilicet & verbo Dei conformem, & quæ se Divinis motibus submittit semper, præcipuè in rebus hujus seculi.

* Gej. 20. *Omnes peccatores disperdet* Ubi ultionis tempus appetiit, &c. f.

† Mu. 21. *Omnis caro* i. e. Omnes homines. De cunctis hominum nationibus dicitur Jes. 49. 26. Joel. 2. 28. Vide & Jes. 44. 3. & Ezech. 36. 27. Non malè ergò hoc refertur ad vocationem Gentium in N. T.

PSALM. CXLVI.

ARGUMENTUM. Hic Psalmus partim eucharisticus est, partim paræneticus. Initio hortatur omnes ut beneficia Divina agnoscant, eòque, suo exemplo, invitat Deum celebrare, &c. Seipsum hoc Carmine excitat David ad celebrandas Dei laudes, in quo uno homines, si beati esse velint, fiduciam ponere debent, quippe qui condidit omnia, idemque promissi est tenacissimus, &c.

1. *Alleluja* Hæc vox erat velut fuscitabulum cantantium in summa lætitia, Tob. 13. 18. al. 20. Apoc. 19. 1, 3, 4, 6 f. Aggai & Zacharie. Hoc quoque ex Græco; & fuit in Hexaplis: q. d. ab his compositus. Verum in Heb. id non est, nec in o. & aliis Græ-

cis versionibus erat, sed in *novis* tantum, i. e. Græcorum Vulgata.

3. *Nolite, &c.* [אֵל תִּבְטְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל] Ne fidatis (vel speretis, M. Pi. sim. Ar.) principibus, P. sim. Ch. At. M. Pi. Ti. qui potentia & gratia suā multum juvare posse videntur clientes suos: vel, in munificis, Mo. in ingenuis, JT. Deum celebrat, qui homines monet ne hominibus confidant. Deum laudate, non homines adlandi studio. Probaturus Pfalter soli Deo fidendum, antè dehortatur omnes à fiducia in Principibus. In quibus, &c. [שֶׁאֵין לוֹ תְּשׁוּעָה] Cui non ei salus, Mo. in quo (vel, apud quem, five penes quem, JT. Pi.) non (vel nulla, JT. sub. est, JT. P. &c.) salus, M. P. &c. Ut servare posset quenquam; vel seipsum. Ne se quidem, nedum alios, servare potest.

4. *Exibit (vel, Egreditur, P. sim. JT. Mu. &c. Emigrat, M. V.) spiritus (vel flatus, Ch.) ejus* Itā o. Mu. &c. nempe filii hominis. Et revertetur in terram suam, [וְשׁוּב וְגוֹ'] Revertitur, P. & revertitur homo ipse in terram, &c. M. Revertitur, non spiritus, sed ille filius hominis: nam שׁוּב masc. non convenit cum [רוּחַ], quod plerumque fœm. est. [Alii hæc verba cum præcedentibus jungunt, & sic vertunt,] Quum exit spiritus ejus, revertitur ipse in, &c. Pi. sim. Sy. Cujus corpus redibit in terram suam ubi animam efflaverit, Ti. Qui, cum spiritum efflat, & in suam revertitur humum, Cai. In illa die peribunt (vel, pereunt, Pi. JT. Pi.) omnes cogitationes (vel consilia, Sy. M. vel machinationes, Ch.) eorum. Vel, ejus, o. Mo. P. &c. Tuncque occidunt, &c. Ti. Confirmat præcedens dictum: q. d. Et quomodo homo sibi aut aliis salutem afferet, cū ipse intēreat, omnesque ejus cogitationes & consilia sæpe in medio cursu abrumpanitur & evanescant. Etiam Principes intereunt, omniāque studia, instituta & consilia eorum: Sperandum igitur est in solum Deum, cujus potentia est summa, &c. Pereunt cogitationes, &c. & confuenter omnis spes & fiducia quæ in illo à quoquam collocata fuit perit & evanescit. Vox עֲשׂוֹנוֹתָי alibi non legitur. Descendit à עֲשָׂה nitidus fuit, & in Hithpael, cogitavit, Dan. 6. 3. Jon. 1. 6. עֲשׂוֹנוֹתָי Job. 12. 5. à nonnullis per cogitationes redditur. Chaldaeus Jer. 18. 12. loco Hebræi מַחְשְׁבוֹתָיו, cogitationes nostras, posuit עֲשׂוֹנוֹתָי.

5. *Beatus cujus Deus Jacob* (i. e. qui unica spes erat Patriarchæ Jacob, &c. f.) adjutor ejus, [בְּעֻזָּו] In auxilio ejus, Mo. cujus in auxilio est, &c. P. sim. Pi. Ratio propositionis; q. d. Jure merito extollendus à me Dominus, in quo spem qui ponit, is demum felix est censendus. Id quod probat v. seq. à Dei tum omnipotentia, tum constanti fide, &c. Solvit compeditos; vel victos, Ch. M. P. Ti. &c. [מַתִּיר וְגוֹ'] Solvens, &c. Mo. &c. v. 6. [Variè explicant.] 1. Dominus licita faciet quæ erant vetita. Ad ciborum promiscuam licentiam hoc pertinet, &c. 2. Libertatem amissam miris modis restituit: Vide Psal. 105. 20. 3. Intellego in genere de morbis, qui sunt Satanæ vincula, quæ Christus solvit, Luc. 13. 12, 16. Vide & Esa. 61. 1.

8. *Dominus illuminat cæcos*; itā Ch. P. [פֶּקַח עֵוִרִים] Aperit (vel, illustrat, Cai. vel, docet, Ar. sapientes facit, o. Eth.) cæcos, Sy. &c. aperit oculos cæcorum, M. Ti. JT. Pi. i. e. Vel, mentes eorum illuminat: vel, tristes exhilarat: vel, etiam visum restituit. Mirè hic & sequens versus congruunt ad Christi tempora. Psalmus hic Messiam apertè respicit, ad cujus dies vers. 10. RS. refert. Quæ hic dicuntur & v. præced. valde congruunt cum indiciis Christi à se traditis, Matt. 11. 5. & quæ ibi dicta sunt non minùs hunc locum respiciunt, quā Esa. 35. 5, &c. & 61. 1, 2. quò referri solent. [Plura vide, si lubet, in Authore.]

9. *Et viduam suscipiet*; itā o. Ch. Eth. [וְעֵרְוָה] Eriget, Mo. sublevari, five evebit, P. Cai. Ti. statuminat, JT. sustentat, Pi. Vox in Pihel occurrit hic tantum, & Psal. 147. 6. & in Hiphil Job. 29. 11. Referri posset ad radicem עָרַו, quæ interdum sign. spoliare; vide Psal. 119. 61: adeoque ut עָרַו & prædari, & cibare, valet; itā עָרַו & spoliare, & sublevare.

10. *Regnabit Dominus in secula* q. d. Bene in illo speramus, qui æternus Rex est; non in Principibus, quorum potestas & consilia morte evertuntur.

PSALM. CXLVII.

ARGUMENTUM. Est quoque hoc Carmen encomiasticum, Dei laudes continens multis ex argumentis hinc inde desumptis. Suadet autem versus secundus, reductis Hierosolymam à Babylone captivis esse compositum, quum jam otium illis esset à vicinis gentibus, portæque ac muri essent restituti, ut ex v. 13. & 14. constare potest. Gratias agit pro summo hoc beneficio, quod Deus Judæis restituit politiam suam, pacem, & quod multò majus erat, ministerium doctrinæ coelestis, &c. b.

1. *Quoniam bonus, &c.* [כִּי טוֹב וְיִמְרָה וְגו'] *Quia bonum est canere Deo nostro, P. Mo. &c. Bonum, non tibi, cui nihil accedere potest; sed nobis, nè officio nostro defimus, ingrati sumus, &c. & ut alios æmulatione accendamus, &c. Bonum, summe proficuum, tam corpori quam animæ. ה in יִמְרָה paragogicum est, ut in יִמְרָה? Psal. 86. 11. & defectus est ה ל ante יִמְרָה, simil. ut Psal. 47. 7. & 66. 2. יִמְרָה pro infinitivo etiam Chald. & Sy. acceperunt d. ¶ Sit jucunda, &c. יִמְרָה נֶאֱמָרָה נֶאֱמָרָה? Quoniam jucundum, five dulce, five amenum, Mo. P. JT. Pi. &c. (sub. est, JT. &c. & repete, psallere, &c. Mu. Gej.) decens (vel, optabilis, M. O. in V. ab יִמְרָה desideravit *: vel, pulchra, Ch. V. à יִמְרָה, quod Chald. pulchrum & decorum significat f: vel, & decora, P. sub. est, JT. Pi. M. &c.) laus, Mo. P. M. &c. vel laudatio, JT. Pi. Nam jucunda est laudationis elegantia, Ca. [Ti. hæc cum præced. sic vertit, Quia Deo nostro psallere bonum & jucundum est, & decet laudes impendere. Coc. totum sic vertit, Celebrate Jehovam, quia bonus est; canendo canite Deum nostrum, quia suavis: decora est celebratio.]*

2. *Ædificans Jerusalem* Adversantibus licet gentibus vicinis, &c. Optimè congruit tempori Nehemiæ h. ¶ *Dispersiones* (vel, dispersos, Sy. Ar. M. profugos, Ti. expulsos, vel ejectos, Mo. P. sim. JT. Pi. scil. à patria sua in Babyloniā i.) *Israelis congregabit; ita o. &c. vel, congregat, JT. Pi. יִגְרֹם יִגְרֹם? Extorres congregaturus Israelitas, Ca.*

3. *Qui sanat contritos* (vel fractos, Sy. Ti. JT. Ca. Ar.) *corde* Ità o. Ch. P. Coc. &c. i. e. Vel, 1. moestos, & ærumnis oppressos. Vel, 2. sensu sublimiore, à peccatis absolvit quos peccasse poenitet ex corde m; dolentes de peccatis n: ut quod sequitur ad morbos corporis pertinet o. Sensus, Miseros illos exsules collegit Dominus, is scilicet qui mederi solet animi & corporis doloribus p. ¶ *Et alligat* (vel alligans, Mo.) *contritiones* (vel dolores, Mo. Mu.) *eorum* Ità o. Æth. sic P. Mu. Mo. &c. velut fasciis, more medici, sc. aut chirurgi q. ¶ *Et obligat* (vel, ac velut obligat, JT. sub. eos, Pi.) *in doloribus eorum, Pi. JT. & medetur doloribus eorum, Sy. Ti. Ca. sim. M. & consolidat fracturam eorum, Ar. וְחָבַל חָבַל? ligavit, vel obligavit, Jes. 1. 6. & 30. 26. Ezech. 34. 4. & dolores hic pro vulneribus summe dolentibus r.*

4. *Qui, &c. מִנְּהֶם מִסְפָּר לְכֹכְבֵּיָם? Qui numerat* (vel, Ille supputat, M.) *numerum stellarum, P. &c. Constituit* (vel Imponit, Ch.) *numerum stellis, Pi. q. d. Eademque facilitate dispersos Israelitas congregare potest f. Proprietas Dei est, stellas numerare. Unde Hipparchum rectè perstringit Plinius 2. 26. ausum organis excogitatis eas posteris numerare, &c. Numerantur quidem stellæ quæ faciunt ad propositum Astrologorum & instrumentorum illius artis, propter notabiliorem conspectum & influentiam, ad summum 1025: sed quid hoc ad stellas illas innumeras quæ v. g. in uno Zodiaco sunt, & quæ in reliquis coeli partibus hyeme & nocte serenâ visuntur, maximè versùs polum Arcticum, & quæ in Lacteo circulo & alibi, tenuitate sive corporis, sive luminis, aspectum fugiunt, & splendorem tantum confusum exhibent *? ¶ *Et omnibus, &c. וְכָל־שְׂמוֹתָם? Omnibus* (atque omnibus, o. Æth. M.) *in nomina vocabit, Mo. vel vocat, o. M. Mu. &c. Omnes illas* (vel, quotquot sunt, JT.) *nominibus vocat, P. sim. Pi. &c. omnes appellans nominatim, Ca. Nomina singulis imponit, Gej. sic Pi. tanquam Dominus earum, imperat eis t.**

Novit peculiariter & exactè singulas; sicut Imperator milites in exercitu nominatim solet discernere vel evocare. Confer Jes. 40. 26. Vocare aliquem nomine est, speciatim ipsius curam gerere, Jes. 43. 1. & 45. 3, 4. Joh. 10. 3. Unamquamque appellavit nomine naturæ & ei rei ad quam condita esset convenienti. Stellis quippe omnibus vis quædam & influxus est in hæc inferiora, unicuique in certam speciem, in quam peculiarem agendi vim obtineat. Quomodo à Magistris dictum, Nulla tibi est herba infra, cui non sit supra stella quæ eam percutiat, sive afficiat, eique dicat, Cresce *.

5. *Sapientie ejus non est numerus* i. e. Rerum quarum ille intelligentiam habet v: vel, eorum quæ sapienter fecit. Alioquin numerus non qualitati, (intelligentie,) sed quantitati, convenit.

6. *Suscipiens, מְעִוֵּר? Sublevat, vel Evehit, V. Sustentat, Heb. Adhuc esse facit, Pi. Vide ad Psal. 146. 9.*

7. *Præcinite, נִינֵי? Canite, P. Acclamate, JT. Laudem dicite, Ch. M. &c. Iterate, Ca. Alternis canite, Ti. Pi. sic Gej. A. Mu. Respondete, Mo. Mu. Coc. eleganti & commodo sensu: q. d. Vestrum est, Deo, qui tanta in vos contulit beneficia, parem, quod in vobis est, gratiam referre, atque ejus in vos voluntati verbis saltem & grati animi testificatione respondere c. Incipite, o. Æth. נִינֵי sign. vel incipere, vel respondere, five loquendo, five canendo: atque ita dici potest, vel, de præcentore, qui hymnum inchoat; vel, de iis qui ipsum sequuntur, & ab altera parte respondent. Priore sensu נִינֵי sæpe sumitur. Vide ad Marc. 11. 14. Sic Exod. 15. 21. נִינֵי, o. נִינֵי דֵּי אֲדֹנָי, inchoat eis: & Num. 21. 17. נִינֵי, o. habent, נִינֵי דֵּי אֲדֹנָי, inchoate d.*

8. *Qui producit in montibus* Siccis, & qui fluminibus nullâ arte irrigari possunt *.

9. *Qui dat jumentis* (vel pecori, Ti. Sy. &c. vel bestiis, Ca. vel feris, Ham.) *escam* Sic o. P. M. &c. Quibus deest industria parandi victus f. ¶ *וְהַיְוֹת לְבָהֱמָה וְגו'?* Tâ בְּהֵמָה plerique volunt animantia mansueta, sicut הַיְוֹת fera, denotare: quod tamen non semper verum est; nam בְּהֵמָה interdum feras bestias sign. vide i Sam. 17. 44. Esa. 18. 6. Jer. 7. 33. & 16. 4. & 19. 7. & 34. 20. sed imprimis Job. 40. 10. ubi בְּהֵמָה est ferarum maxima, elephas. Quare cum בְּהֵמָה & mansuetas & feras bestias significet, sensus ejus ex contextu petendus est, qui h. l. suadet ut de feris accipiamus, quales sunt quæ in montibus, ut alibi in sylvis aut desertis, degere hic innuuntur. Est autem hoc speciale providentiæ Divinæ exemplum, quod illis etiam bestiis prospicit quorum curam nullam homines suscipiunt, & pluviâ montes fecundat in eorum usum.

¶ *Et pullis, &c. וְהַיְוֹת לְבָהֱמָה וְגו'?* Filiis, vel pullis, (vel, & pullis, Sy. Ti.) *corvorum, P. Ti. &c. vocantibus, Sy. vel, qui clamant, Ch. P. Ar. nempe ad eum, Ar. qui crocitant, JT. vel, quando clamant, M. sim. Mo. Pi. vel, invocantibus, o. Vulg. Mu. five qui vocant, Ti. sub. eum, Ti. Mu. o. &c. ex Job. 38. ult. qui versus huic prorsus germanus est b. Suo modo Deum invocant, quasi nutritorem, dum attollunt vocem & caput in coelum, ut bestia agri Joel. 1. 20. Sed cur corvorum meminit?*

Resp. 1. Quod ii, statim atque nati sunt, à parentibus deseruntur, qui illos, quippe albos, pro suis non agnoscunt k. 2. Quod corvi obliviosissimi sunt, & plerumque minimè ad nidos suos revertuntur l. 3. Quod corvi pullos suos, cum jam volare possint, primum nido ejiciunt, deinde regione totâ expellunt, teste Æliano m: quod & de aquilis refert Aristot. Hist. animal. 9. 32 n. 4. Horum meminit, tanquam avium vilissimarum o, hominibusque potius exosarum, quam curatarum; ut inde probaretur universalis Dei providentia ad abjectas bestiolas se extendens p. 5. Quod hi voracissimi sint, & carnivori, & tamen Deus eos pascit q. Hinc passionis corvorum mentio fit Luc. 12. 24. & pullorum corvorum Job. 38. 41 r. Forfan ex corvis synecdochicè totum volucrum genus intellexit t. Certè quod de corvis dictum Luc. 12. 24. idem de volucribus in universum dicitur Matt. 6. 26. Imò quod de corvis hoc membro, de jumentis itidem in præced. membro, pronunciat, & de leonum catulis Psal. 104. 21. & de omni carne Psal. 136. 25 t. [Plura vide à nobis congetta ex Bocharto & aliis ad Job. 38. ult.]

10. Non in, &c. לא בנבירה חסידים יחפץ] Non fortitudinem (vel, robore, Pi. sim. o'. JT. M. P. Mo.) equi vult, Ar. sim. P. Mo. vel, delectatur, JT. sim. M. Sy. vel, probat, Ti. sub. Deus, ex vers. 7. Pi. sim. Sy. Ar. More scilicet. Regum, qui equos plus quandoque curant quam pauperes, & magis afficiuntur ipsorum elegantia quam hominum pietate. Vel, sensus est, Non delectatur eo qui equi robori aut suis viribus fidit. Non in fortitudine equitantum equos beneplacet ei, Ch. ¶ Nec, &c. לא בשוקי ראש ירצה] Non, vel neque, in tibiis (vel in coxendicibus, Mo. vel crura, Sy. JT. &c.) viri, (vel, praestantis viri, JT. vel, virorum currentium, Ch. vel, gigantis, Sy.) delectatur, M. P. Ti. vel, volet, Mo. vel, probat, Sy. sim. Pi. Ca. &c. q. d. Neque eis aderit qui se fugā servaturos confidunt.

11. Super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia ejus] q. d. Qui fiduciam sui abjiciunt, & ad solum Deum confugiunt verā fide, bona hujus vitæ ab ipso petentes & expectantes. Qui non praesumunt de sua iustitia, sed de Dei misericordia: & ideo talibus frequenter datur victoria, licet sint pauci, & quasi inermes. Opponit hoc fortitudini equorum, &c. q. d. Hanc praecipue modestiam à nobis requirit, ut, pie Deum colendo, pendeamus ab ejus gratia.

13. Quoniam (vel, Qui, Ca.) confortavit (vel, roboravit, five confirmat, Ti. JT. Pi.) seras (vel, vestes, M. P. Mo. &c. vel claustra, Ca.) portarum tuarum; sic o'. Eth. "בִּיחֻק בְּרִיתִי וְגו'" Sensus, Securitatem tibi largitur. Tuarum, o' Jerusalem. Hinc constat Psalmum scriptum tempore Neemiae, qui primus muris urbis portas imposuit. ¶ Benedixit filiis tuis] h. e. Civibus tuis. ¶ In te] h. e. Intra muros tuos, ubi numero & opibus augentur.

14. Qui, &c. הַשֵּׁם הַגָּדוֹל הַשֵּׁם הַגָּדוֹל] Qui ponit (vel dat, Pi. constituit, Ti. vel posuit, Eth. Vulg. Ponens, Mo. Disponens, JT.) terminum tuum (vel, termino tuo, JT. Pi. deficit h. e. vel, intra fines tuos, Ti. intra confinium tuum, M. sim. Ar.) pacem, Ch. P. Mo. &c. vel, in pace, Q. in V. sim. Sy. vel, pacifica, Ar. Terminus hic, pro terra terminis suis conclusa; ita tamen ut sit exaggeratio pacis, &c. turbæ enim sæpe in locis limitaneis esse solent, utut regio interior pace gaudeat. q. d. Qui longè tuos hostes arcuit, &c. Parum est urbem bene esse munitam, &c. si foris turbet hostis. ¶ Et adipe frumenti] Ad verb. triticorum; pro, pingui, meduloso, adeoque optimo, tritico. Quicquid optimum est in suo genere, Scriptura vocat adipem: ut Num. 18. 12. adipem olei, & vini; Deut. 32. 14. adipe renum, i. e. granorum, tritici. Tritici abundantia aliarum quoque rerum copia significatur.

15. Qui, &c. הַשֵּׁם הַגָּדוֹל הַשֵּׁם הַגָּדוֹל] Qui (vel, Ipse, M. sim. Ch. Pi.) mittit (vel, emittit, Mu. vel, immittit, vel demittit, V.) verbum, five eloquium, (i. e. mandatum, A.) suum terræ, o'. P. Ti. &c. vel, in terram, M. sim. Ch. Ar. Pi. Gej. Ellipsis est ל, vel ב. i. e. Qui jubet terræ. Quo emittente—in terram, JT. Qui simulac terræ mandatum dat, Ca. Ad mandatum Dei quo terræ procuratur imber referunt Camp. & K. Sed coactum hoc est. Malo generaliter accipere, q. d. Statim atque aliquid in terris praecipit Deus fieri, perficitur. De arcano Naturæ instinctu, quo Deus singulas mundi partes solo nutu vel jussu gubernat, [accipiunt] Stephanus, Coppen, & Belgæ. Confer v. 17, 18. ubi misso Dei verbo fit grando, &c. Significatur per id, Felicitatem [populi Israelitici] non diu differendam; quippe Deus solo verbo quicquid vult subito efficere potest. Id quod patet in nive, &c. ¶ Velociter (vel, ut celeriter, Ti. donec velociter, Mo. vel, ad celeritatem, h. e. celeriter, ut לך sit pro לא, sicut Deut. 4. 30. vel, velocissime, [sim. JT. Pi.] nam מְהֵרָה עַד plus est quam מְהֵרָה, ut notat Merc. in Thes. Pag. ad לך, currat (vel, currat, Mo. Ti. vel, excurrat, JT.) sermo ejus, בְּרִיחַ מְהֵרָה עַד מְהֵרָה] Confestim currunt ejus dicta, i. e. fiunt ejus jussa. Summa celeritate perficiuntur quæ jubet: Metaphora à cursoribus. Verbum ejus, i. e. res quam edixit verbo, illico efficitur, ut Psal. 33. 9. quod illustrat in seq. Nomen subst. מְהֵרָה, festinatio, ut cum præpositione, בְּמְהֵרָה, Cohel. 4. 12. adverbiascit, citò, ita & sine ea, & tunc adfiscit ante

se נִי, usque, q. d. usque celeriter, vel festinantissime; sicut מְהֵרָה עַד est, usque valde. Et, currat, i. e. effectui dat imperata, vel, progreditur latissime. Conferatur 2 Thes. 3. 17.

16. Qui dat (vel efficit, Pi.) nivem (sub. albam; Ch. P.) sicut lanam] Ità LXX, Ch. P. &c. Sic Græci veteres, teste Eustathio ad Dionysium Περὶ τῆς νιvēν, nivem vocarunt ἐξ ὧν ὁδὸς ἀγνὴν λανᾶν, seu vellus agnosum. Sed & Martial. l. 4. ep. 3. — densam tacitarum vellus aquarum, pro nive, habet. Et Virgil. de nubibus, Tenuia nec lana per calum vellera ferri, Georg. 1. Nix cum lana confertur, 1. ob candorem, qui in nive eminet: 2. ob raritatem ac molliem, & levitatem: 3. ob floccorum figuram: Nives, dum terram operiunt, speciem velleris exhibent: 4. ob tegendi vim, quā nix fruges munit adversus gelu, sicut qui lanā hyeme opertus est. ¶ Nebulam; ita o'. Sy. Ar. Eth. מְהֵרָה] Pruinam, Ch. M. P. Ti. Mo. Mu. Mar. &c. vel, gelu, Mu. ¶ Sicut cinerem (vel favillam, M.) spargit] Ità Ch. P. &c. h. e. minutatim. Cinis res conspersas undique obtegat arctissime & latissime; facillimè dispergitur; colore etiam internaque vi absumendi & exurendi multum convenit cum pruina. Nota in Hebræo suavem paronomasiam inter מְהֵרָה pruina, & מְהֵרָה sicut cinis.

17. Mittit crystallum, &c.] Ità o'. Eth. Id sign. מְהֵרָה Ezec. 1. 22. Crystallus nihil aliud est quam glacies & gelu vehementius concretum. [Quam verè, alii viderint.] ¶ Projicit (vel Deiecit, JT. Pi. facit, Ca.) glaciem suam, Sy. Ar. M. P. Ti. Mu. Ca. Gej. (vel, gelu suum, JT. Pi. i. e. grandines; non enim glacies, sed grando, sic decedit,) sicut laminas, Ti. vel micæ, Sy. vel similes, Ar. vel frusta, five fragmenta, M. V. JT. Pi. buccellæ, Sy. Ar. Ch. P. Mo. &c. vel, frustulatum, Ca. Tunc enim guttæ pluvie nimio frigore vertuntur in frusta. De nive dixit, dedit, quia descensus nivis leviori motu perficitur: de pruina, seu gelu, sparsit, quia hæc revera in terram spargitur: jam de grandine, projicit, quia magnā vi in terram decedit, idque frustulatum. Grando est aqua glaciata. Frustis grando comparatur ob terræ velut cibationem, cui minutiores aquæ concretæ partes instar pabuli aut buccellarum obijciuntur. Sicut æstate terram pluvii & ventis temperat, nē æstu nimio hiet & lædatur: sic hyeme, nē frigore moriatur, fovet eam nive pro lana, pruina pro igne, grandine & glaci pro saccaro & pane & cibo. Quanto igitur major erit illi cura de homine, maxime de fidei ac iusto, in hyeme tribulationis & tentationis? ¶ Ante, &c. מְהֵרָה] Coram frigore ejus quis stabit? M. P. &c. vel subsistet? o'. Eth. vel consistat? JT. Pi. Cujus frigus est intolerabile, Ca. Præ quo interdum vix homines è domo, aut feræ è lustris, exire possunt. Ostendit hæc omnia non temere & casu, sed Dei natu, fieri & gubernari. Quis feret frigus quod grandinem semper consequitur?

18. Emitteret (vel, Mittit, Sy. P. Ti. &c. vel, Quum mittit, Pi.) verbum (i. e. mandatum) suum, & liquesfaciet (vel liquefacit, o'. M. P. &c.) ea] Sic JT. &c. Pi. &c. i. e. gelu frigidumque, i. e. glaciem, ex v. 16, 17. Itemque ea dato liquefacit mandato, Ca. ¶ Flabit (vel, Flat, P. vel, Simulac efflat, JT.) spiritus ejus; ita Mo. &c. מְהֵרָה] Flare facit ventum suum, M. Et vento suo afflat, Ti. Ventum, scilicet Austrum, vel Zephyrum, vel calidum alium. Flat ventus ejus, Ar. Faciet sedere spiritum suum, Ch. Etque suum revocante flatum, Ca. ¶ Et fluent aquæ; ita Ch. M. מְהֵרָה] Fluent, Mo. fluunt, P. Pi. Ar. sic Ca. i. e. liquecunt. Effluunt, JT. Vi fluant, Ti. i. e. in aquam convertantur. [Sy. totum sic reddit, Et excitat ventos qui fluere faciunt aquas.]

19. Qui, &c. מְהֵרָה] Annunciat, vel Indicat, verba sua (i. e. Legem, voluntatem, tum legalem, tum evangelicam,) Jacobo, Mu. Coc. Gej. &c. Beneficiis naturalibus & communibus subnectit spirituale, & Israelitis peculiare.

20. Non fecit taliter (vel sic, Mo. Coc. Gej.) omni nationi (vel ulli, five cuilibet, M. P. Coc.) nationi] Nulli alii genti honeste ac pie vivendi leges præscripsit.

- ¶ "גלל - נל"] Tā Nl ante לל universaliter negat. Vide ad Psalm. 143. 2^b. Non omnis, pro, non nullus. Vide & ad Psalm. 103. 2ⁱ. Non sic, quoad eum scilicet revelationis gradum; utut eis non defuerint naturæ monumenta ad inquirendum Deum instigantia, Act. 14. 16. Rom. 1. 20^k. ¶ Et, &c. מַשְׁפָּטִים וְיִשְׁפָּטֵם] Et judicia (sub. sua, o. Sy. &c. vel, ejus, P. vel, illa, Mu. vel, Dei, Gen. ex verbi. 19¹.) non noverunt, P. ad verb. non noverunt ea, V. Gej. sim. Mo. Nota affixum pleonasticum^m. Vel, non manifestavit, five declaravit, eis, o. Sy. Ar. Æth. Ti. vel, docuit eos, Ch. Fortè legerunt מַשְׁפָּטִים, scire fecit eos; fut. Hiphil pro præterⁿ. Ideoque jura ista non noverunt, JT. Pi. quæ Deus docet verbo, & quorum nomine Deus laudandus in Ecclesia^o. Nec illæ [gentes cæteræ] jura nōrunt, Ca. Neque gentes cognoverunt judicia eorum, M. sub. Israelitarum, V. Non cognoverunt ea ulla gens P. Et judicia quod attinet, non agnoverunt ea: q. d. Solos vos ex omnibus gentibus Deus delegit, ut promissiones & fœdus vobis insinuaret, & Messiam exhiberet, & statuta per Angelum daret, &c. Confer Act. 3. 25, 26^q.

PSALM. CXLVIII.

Argumentum hujus Psalmi idem est cum præcedentibus. Hic verò non tantum Ecclesiam hortatur, sed totam rerum naturam, ut potentiam, sapientiam & bonitatem Dei in ipsius operibus, atque in primis in collectione & defensione Ecclesiæ, agnoscant & celebrent². Psaltes omnia, primum in mundo superiore, five coelo, deinde in inferiore, five terra, compellat, & ad laudandum Deum hortatur^b.

1. Laudate, &c.] qu. d. Decet vos laudare, &c. c. ¶ De cælis] Itā o. Ar. M. P. Mo. &c. i. e. Itā ut resonet [laus] ē cælo^d. Alii, cælestia, Ca. cælitēs, Ti. JT. Gej. creaturæ sanctæ de cælis, Ch. E cælis Deum laudate quæcunque in cælis estis. Cū enim supremum locum in rerum natura obtineatis, æquum est ut aliis præeatis^{*}. Vos Angeli^f. ¶ Laudate eum in (vel de, Ar.) excelsis; itā o. P. Mo. &c. sub. locis, h. e. in cælo summo^g. מִבְּרִוּם] Supremis in locis, Ca. omnes exercitus angelorum excelsi, Ch. Posset hoc & præced. ad Jehovah referri, ut hic vocetur Dominus de cælo, i. e. cælestis, & — in excelsis, sub. existens. Sed cū v. 7. simili modo dicatur, Laudate Dom. de terra, malim & hīc exercitum cæli intelligere^h.
2. Omnes angeli] Cælestia nominavit in genere; speciatiim nunc ea enumerare incipitⁱ. ¶ Omnes virtutes (vel exercitus, Mu. Gej. &c.) ejus] i. e. Vel, stellæ^k; at de his verfu 3^l: vel, 2. Angeli^m, ex præced. membro, qui sic vocantur 1 Reg. 22. 19ⁿ. Confer Psalm. 103. 21°.
3. Laudate eum, sol & luna] Dicuntur hæc Deum laudare, tum metaphoricè & objectivè, quippe maximam in se laudis materiam ostentant; tum metonymicè, quia faciunt homines Deum laudare. Ex zelo alloquitur inanimata, quia optaret sic fieri, ut omnes creaturæ haberent mille animas & linguas P. ¶ Omnes stellæ, & lumen; itā LXX, Sy. Ar. Æth. מִכֹּכְבֵּי אוֹר] Stella lucis, five luminis, P. Mo. &c. vel lucide, JT. Pi. V. sim. Ch. M. vel claræ, Ti. siderum lumina, Ca. i. e. Vel, planetæ, sic dicti, quia terris magis lucent quàm stellæ superiores^q: vel, stellæ omnes^r. Stellæ non modò à Sole, sed etiam per se & suapte naturā, lucent^t.
4. Laudate eum, cæli cælorum] Itā o. Ch. M. P. Mo. &c. vel, cæli supremi, Ti. vel, cælum summum, Pi. Intellige hīc cælos altissimos^u, vel excellentissimos^v, veros, & præcipuos^x, præque aere, quod cælum nominatur, sublimes^y. Vide Deut. 10. 14. ubi hi à מַשְׁפָּטִים distinguuntur^z. Orbes vel sphæras cælestes: Congruit hoc cum seq^a. Al. supremum cælorum, five locus animarum^b. Cæli cælorum hīc sunt altissimi illorum cælorum super quorum partem aquæ hīc collocari dicuntur, nempe, vel totum corpus aeris, vel suprema ejus pars, (ut Dominus dominorum est supremus Domi-

nus.) Sic etiam fumuntur Psalm. 104. 2. Alibi tamen, ut Deut. 10. 14. 1 Reg. 8. 27. Neh. 9. 6. Psalm. 115. 16. cæli cælorum designant summum cælum, five locum throni Dei. Hic autem, ubi facta est mentio tum loci Solis & stellarum, tum aquarum supra cælos, five nubes, post illa, cæli cælorum, in medio inter illa, possit esse suprema regio aeris; sicut etiam Psalm. 68. 34. Itā sensus hujus phrasæ ex loci contextu sumendus est^c. ¶ Et, &c. מִיַּם אֲשֶׁר מֵעַל וְגו'] Et aqua quæ supra cælos, vel cælum, Mo. Pi. Ti. &c. nempe infimum, five nubes^d. Nam etiam aer hic infimus cælum Hebræis. Vide Gen. 1. 7^{*}. Alii cælum crystallinum, five aqueum, intelligunt. Aquas supercælestes esse nemo ambigere debet, אֲוִרֹס עָפָא, Ipse dixit; sed ubi & quænam sint, valde incertum est^f.

5. Laudent (sub. inquam, hæc, Ti. vel, hæc omnia, Pi.) nomen Domini] Itā M. P. Ti. Mo. &c. ¶ Quia ipse dixit (vel mandavit, M. P. &c.) & facta, &c. sic M. P. Mo. &c. מִיּוֹם וְגו'] Quia quum ipse præciperet, creata sunt, Pi. Quo jubente, &c. Ca. sim. Ti. JT.

6. Statuit, &c. מִיּוֹם לְעוֹלָם לְעוֹלָם] Et stare fecit ea, P. Mo. (vel, Ipse constituit, vel stabilivit, ea, M. V. sim. o. Ar. Quæ stabilivit, JT. Pi. Quæque ipse statuit, Ca.) in perpetuum, five sempiternum, in (vel, & in, P.) seculum, Mo. JT. Pi. P. vel, in seculum seculi, M. vel, in perpetuum, Ca. vel, in seculum, & in seculum seculi, o. Æth. Statuit ea, &c. nempe cælestia^e: quæ, tum universalialia, tum singularia & individua, manent; cū inferiora singularia pereant, manentibus tantum universalibus^h. Eaque stabilivit, ut æternum perstent, Ti. ¶ Præceptum (vel Statutum, Ch. P. Mo. Mu.) posuit, (vel dedit, Ch. Mo. &c.) & non præteribit] Itā LXX; sic Ch. P. Mu. vel, transibit, Mo. Vel, statutum illud; vel, legem illam eorum aliquodⁱ. מִן הַיּוֹם וְגו'] Quibus decretum dedit quod nullum transgrediatur, JT. Statutum dedit eis quod non transgredietur ullum eorum, Pi. vel, ulla creaturarum modò productarum. Hanc distributionem exigit discrepantia num. sing. à præced. plur. v. 5. & præc. membro hujus versūs^k. Potest tamen עָבַר construi cum מִן, ut significet statutum hoc perpetuò duraturum^l. Non præteribit; scil. præceptum non mutabitur ullo tempore. Cælestia perpetua sunt; terrestria, fluxa, caduca^m. Præceptum posuit, i. e. certam legem atque ordinem circa situm, motum, influentias, præstituit Deus cælis, stellis, aliisque creaturis, quam nunquam transgredientur, etsi inanimæ sint. Erubescere ergò, homo, qui solus Dei Legem non observasⁿ. nō præteribit referri potest, vel, 1. ad Deum; q. d. Deus posuit præceptum orbibus illis quoad motus ordinatissimos, nec deinceps mutabit, sed ordinem illum perpetuum esse vult: vel, 2. ad ipsum præceptum, quod (inquit) non cessabit: vel, 3. ad cælestia corpora, non præteribunt, scil. cæli. Sic Psalm. 104. 9. Terminum posuisti eis, quem non transgredientur, videlicet aquæ^o. Posuit præceptum, quod non est prætergressus, Ar. Legem tulit, quæ non præteribit, Sy. Ac legem præscripsit, quam transgredi nequeunt, Ti.

7. Laudate Dominum de terra] Itā o. Ch. M. Mo. &c. Id est, terrestria, five incolæ terræ^m. Terra personet vestris Dei laudationibus, o qui degitis in terraⁿ. Inferiora omnia, etiam aquatica, & aerea^o. ¶ Dracones] Itā Sy. P. &c. Belluæ marinæ^p. Cete, JT. Pi. Ca. Ch. BA. Aquatilia hīc præcedunt terrestria, sicut in ordine creationis præcesserunt^q. ¶ Et omnes abyssi] Itā o. Ch. Sy. M. Ti. &c. i. e. Aquatilia animantia quæ degunt in abyssi maris^r. Omnia maria, & quicquid in eis continetur^t.
8. Ignis] i. e. Fulmina & fulgetra^t. ¶ Grando] Hanc, quæ est ex causa frigida, nominat post fulmen, quod ex calida causa est. Sic nivi, quæ frigida est, fumum jungit^v. ¶ Glacies; sic o. Ar. sim. Sy. מִיּוֹם וְגו'] Et cinis, Æth. & exhalatio, Ti. JT. Pi. seu fumus, Pi. Mu. qui est exhalatio calida & sicca, è terra ascendens instar fumi^x. Et vapor, Ch. M. P. Mo. Ca. Gej. qui materies solet esse meteororum^y. ¶ Spiritus (vel ventus, P. Mo. Ti. &c.) procellarum; itā o. Mu. vel, procellosus, M. Ti. V. &c. vel, turbinis, P. Mo. vel, turbineus, JT. Pi. מִן הַיּוֹם וְגו'] Turbo vehemens, quo synecdochicè omnes aliæ ventorum species significantur^z.

14^d. Secure suis in lectis dormient, altissimā fruētes pace *. De cubilibus suis, i. e. De alta quiete & solida tranquillitate ovabunt f.

6. *Exaltationes Dei in gutture eorum*; ita o. P. Mo. &c. *וַיִּשְׁמְרוּ*] *Exaltatio Dei est in*, &c. Coc. *Cantiones* (vel *Laudationes*, JT. vel *Voces*, Ti.) *exaltantes*, sive *extolentes*, sunt, vel sint, &c. Pi. Ti. JT. A. *Encomia*, sive *summæ laudes*, Dei g. Dicit, *in gutture*, vel, quia inde vox exit h; vel, ut significet altiore vociferationem ē gutture prorumpentem, quæ majorem scilicet fiduciam arguat: ac sic Esa. 58. 1. *Clama in gutture*, h. e. summā & altā voce i. ¶ *Et gladii*, &c. *וַיִּשְׁמְרוּ*] *Et gladius anceps*, &c. P. Ti. Pi. Mu. Coc. sim. o. Ch. Æth. Ca. vel *biceps*, M. vel, *bipennis*, JT. vel, *gemini oris*, Gej. vel, *acierum*, Mo. Gej. *duarum acierum*, V. Mu. Sy. i. e. utrinque incidens k, atque ad mordendum & absumendum aptus. Confer Jud. 3. 16. & Prov. 5. 4. Prima syllaba hīc geminatur ad augendam significationem, ut Psal. 35. 6. Hab. 2. 16. Ebr. 4. 12^l. Sensus, Invictam potentiam adepti sunt m. Ad preces externa præsidia adjungunt n. *Gladius* hīc non carnalis est, sed spiritualis o; est Verbum Dei ex ore Christi prodiens, Eph. 6. 17. Heb. 4. 12. Apoc. 1. 16 p. Quidam hæc impleta volunt à Macca- bæis q. Non de piis omnibus hoc dicitur, (ut patet ex v. 9, ubi distinguuntur omnes amantes Deum ab illis qui ul- tionem peragunt) sed tertia persona hīc *Dei* ponitur, ut in prophetia fieri solet, ubi illoqui solent qui in rem præsentem veniunt, qui etiam digito demonstrare possunt de quibus loquuntur. Sensus itaque est, Pios habituros esse salvatores & patronos, (nempe, qui gladio à Deo armati sunt, justos scilicet Reges & Principes,) qui ipsos eripiant ē manu affligentium. Confer Esa. 19. 20. Obad. v. 21^r.

7. *Ad faciendam* (vel, *Ad exercendum*, JT. Pi. vel, *Faciendo*, Mu.) *vindictam in* (vel de P.) *nationibus*] Vel, *gentibus*, o. Ch. Mo. &c. vel, *ingentes*, JT. Fit hoc severā con- scientiarum de idolomania vitisq; prioribus convicti- one, angorum incussione, cordium scissione, &c. Ut enim gladius non tractatur manibus, sed labiis, sic ultio quo- que; Act. 17. 16, 22. Confer Jes. 41. 15 f. Imple- tum hoc, vel, 1. in Davidis victoriis i; vel, 2. sub Mac- cabæis; vel, 3. sub Christo, spiritualiter, &c. ¶ *In- crepationes* (vel *castigationes*, V. vel, & *inreparationes*, M.) *in populo*; ita o. P. Mo. &c. *וַיִּשְׁמְרוּ*] *Et corripiant* (vel, & *ad increpandum*, o. Æth.) *populos*, Ti.

8. *Ad alligandos reges eorum in compedibus*] Sic o. Æth. P. Mo. &c. Ut factum Adonibefeco y. Hyper- bolicis hoc dicitur: nihil enim simile in Davidis hi- storia legere est. Judæi hoc ad suum Messiam trahunt, quando sperant se mundi dominos futuros, Regesque ipsos in compedibus habituros, &c. z. Impletum hoc in Christo, cujus Ministri armis spiritualibus Reges vi- cerunt & nationes, Christi Evangelio subjicientes a. Alludit ad tempora Josue. Vide Jos. 10. 23, &c. Con- fer Psalm. 2. 1, &c. Esa. 60. 11^b. item Esa. 45. 14. Nah. 3. 10. Marc. 6. 20. Act. 24. 26. 2 Cor. 10. 4, &c. Apoc. 21. 24 c.

9. *Ut* (vel, *Et ut*, M.) *faciant* (vel, *Ad exercen- dum*, sive *peragendum*, Ch. JT. Pi.) *in eis* (vel, *in eos*, Ch. M. P. &c.) *judicium* (vel *ius*, JT. Pi.) *conscriptum*; ita o. Sy. &c. vel *prescriptum*, Ca. vel, *quod scriptum est in lege*, Ch. sim. V. A. *וַיִּשְׁמְרוּ*] *Ut Deus ulciscatur in eos, quemadmodum scriptum est*, Ti. Simili- tudo sumpta ex sententiis, quæ descriptæ recitari sole- bant. Deus describere dicitur quod decernit, Judæ 4. Apoc. 13. 8. & 20. 15 d. *Ius scriptum*, i. e. prout con- tinetur in Scriptura Sacra, ut Deut. 12. 32. & 29. 19*. Vide & 1 Cor. 4. 6. Apocal. 22. 18 f. Vel, *scriptum*, nempe Deut. 32. 41, 42, 43 g. Sensus est, Vindictam sument, non secundum cerebri proprii aut carnis im- petuosæ dictamen, verum secundum regulas limitēque juris scripti Divini, juxta quas poenitentes admittun- tur, [in regnum Dei,] impoenitentes excluduntur, æternisq; subjiuntur tormentis h. ¶ *Gloria*, &c. *וַיִּשְׁמְרוּ*] *Decor* (vel, *Et honor*, M.) *hic*, vel *iste*, (vel, *Gloria hæc*, o. Æth. Ar. Mu. vel, *Decus istud*, Pi. vel, *Quod decus*, sive *decori*, JT. Ti. simil. Ca.

vel, *Gloria ipse*, Ch. sub. est, Ch. JT. vel, *erit*, M. P. Ti. Pi.) *omnibus piis suis*, Mo. &c. Epiphonema; Atque hæc, inquit, erit gloria omnium Israelitarum i. *Gloria* i Mu. hæc, scilicet sumptæ de noxiis vindictæ, &c. k. *Gloria* k Mar. hæc, de qua hoc Psalmo, est communis omnibus San- ctis ejus, maxime in die Judicii l; quando Sancti judi- ciariam potestatem in damnatos exercebunt m. Id m Me. decori erit piis, ut scilicet cognoscatur Jehovah esse Deum ipsorum, & verbum illorum, in quo hæc judicia perscripta sunt, esse Verbum Dei, &c. n.

PSALM. CL.

ARGUMENTUM. Planè congruit hic Psalmus cum duobus præcedentibus. Hortatur enim omnes creaturas, & imprimis homines, ut Deum assidue cele- brent a, ejusque sanctitatem & potentiam; idque a Mol. homines præstent omnibus musicis instrumentis, quo- rum decem hīc numerantur. Probabile est autem hanc adhortationem peculiariter directam ad Levitas, quo- rum erat musicis instrumentis psallere b. Monet etiam b Mu. Psaltes, fore ut non tantum à Judæis, sed & à variis gentibus, paulò post, laudetur & celebretur, ultimo versu c.

1. *Laudate Dominum in sanctis ejus*] Itā o. Æth. Ar. *Sanctis* hīc est generis neutrius, q. d. in sancto ejus d. d Me. ¶ *וַיִּשְׁמְרוּ*] *In sanctitate ejus*, Sy. M. P. Mo. *De sancti- tate ejus*, JT. i. e. ob insignem sanctitatem ejus *, qui * Jun sim. solus per se sanctus est, & cui cætera omnia sanctita- Mu. A. tem suam debent f. Sancta Dei essentia primam hīc e Mu. est laudis Dei argumentum. Confer Jes. 6. 3 g. Con- s A. gruit hoc cum seq. ubi de potentia Dei agit, ut sit sen- sus, Laudate Deum, cum ob sanctitatem, tum ob po- tentiam, quæ in cælo elucet h. Al. *in sancto*, sive *san- b Mu. ctuario*, sive *sacrario*, ejus, Ti. V. Pi. Mu. sim. Ch. Quo- intelligunt, vel, 1. Templum i; ut Psal. 20. 3. & 60. 8. i Pi. G. V. & 108. 8. q. d. qui habitat in Templo k; vel, 2. cælum l, Gej. Q. in ex membro sequente m; vel, 3. Filium Dei in carne Mu. manifestatum, qui nominatur *in æterno sanctum* Luc. 1. 35. k Gej. & o. *ἀγιος* i Johan. 2. 20. Apoc. 3. 7. & o. *ἀγιος* nō *ὁ* *θεός* ex K Mar. sanctus Dei Luc. 4. 34. & *σκήνωμα* habitaculum ipsius, in quo apparuit ut frater noster, rectè appellatur *sanctum* m M. Dei, quippe & *in æterno templum* vocatur Joh. 2. 21 n. ¶ *In n Coc. (vel de, JT.) firmamento* (vel *expanso*, Pi. JT. &c. ex- pansionem, Mo. vel *sphæra*, Ar.) *virtutis* (vel *fortitudi- nis*, sive *potentia*, M. Ti. Mo. vel *robusto*, Pi. vel *laudato*, JT.) *ejus*; ita o. Ch. Sy. &c. *וַיִּשְׁמְרוּ*] [Variè ex- ponunt.] 1. Propter potentiam ejus o. Ob *expansum* o Mu. *roboris ejus*, h. e. *expansum robur*; quod ad omnes res creatas expanditur & diffunditur; in quo sunt, vivunt, & moventur p. 2. In Arca. Sensus versus, *Laudate p Glas. Deum qui est in sancto*, i. e. Templo, & *in firmamento*, &c. gram. 3. i. h. e. in Arca. Itā R. Judas Levites in AE q. 3. In 8. 20. cælo r. Ob *cælum*, quod argumentum est fortitudinis 9 Mu. illius t; ubi potentia ejus ab electis visitur u. Sanctu- Gej. Mu. arium & Cælum commodè copulantur, quorum unum ex K. refert quodammodo alterum; & sicuti Templum de t Gej. ex Regno gratiæ, ita cælum de Regno tum potentia, Comp. tum gloriæ, nos admonere potest v. Alterum laudis c M. argumentum à fabrica mundi, cujus pars præcipua v Gej. cælum est. Vide Psal. 19. 2 *. In *expanso roboris suo*, * A. h. e. quod inexpugnabile est, & nullam vim patitur aut metuit y; quod per tot secula invariatur permanfit y Coc. cujus influxus in hæc sublunaria sunt robustissimi z. In z Gej. *expanso*, i. e. vos homines, qui continemini ejus firma- mento, in quo ejus potentia relucet a; vel, vos volu- a V. cres aeris b; vel, vos cœlites c.

2. *In*, &c. *וַיִּשְׁמְרוּ*] *In fortitudinibus* (vel *poten- tia*, Ch.) *ejus*, Sy. P. Mo. ob potentiam, sive *fortitudi- nem*, ejus, Ar. Ti. M. de omnimoda potentia ejus, JT. pro- pter potentia facta ejus, Pi. sim. V. cum potentatibus ejus, o. ex ejus virtutibus, Ca. ¶ *Secundum* (vel propter, Pi.) *multitudinem* (vel *amplitudinem*, Pi. Coc.) *mag- nitudinis ejus*] Itā Mo. Gej. Mu. h. e. Prout meretur infinita ejus majestas, & opera gloriosa d. Multum d Gej. eum

* Mu. ex AE. eum laudate, ut multum magnus est * [כְּרוֹב וְגו']
 Juxta excellentem magnitudinem ejus, V.
 4. Laudate eum in chordis; ita o'. Ar. M. Mo. [בְּכִנּוּרִים]
 Organis, Ti. fidibus, Ca. sic P. tibiis, Ch. hydraulis, JT.
 Pi. [כִּנּוּרִים] est nomen instrumenti musici nobis ignoti f.
 Saadias explicat, species, seu genera, q. d. in variis ge-
 neribus instrumentorum mulicorum. Ezra ait esse
 varia instrumenta, quorum una symphonia g. [Et
 organo; ita o'. Ar. M. Mo. &c. [וְעֵגֶב] A [עֵגֶב] adama-
 vit, eò quod amabile sit hoc organum, &c h. Et fidi-
 culà, Ti. & modulis, Ca. De voce [עֵגֶב] vide ad Gen. 4.
 21 i. & ad Job. 21. 12. & 30. 31 k.
 5. In, &c. [בְּצִלְצְלֵי שִׁמְעַ] In cymbalis sonoris, Sy.
 P. Ti. &c. sim. LXX, Vulg. &c. vel vocalibus, Ca. Heb.
 auditus, five auditionis, Pi. Mo. i. e. canoris l. Cym-
 bala enim magnum edunt sonum. Vide 1 Par. 15. 19 m.
 A [לָלַץ] palpitavit, tinnivit, (v. g. auris, 1. Sam. 3. 11.)
 est [לָלַץ] cymbala, 2 Sam. 6. 5. & [תִּינִינָא] tintinna-
 bula, 1 Par. 15. 16, 19. & 16. 42. Neh. 12. 27 n. [In
 cymbalis jubilationis; ita P. o'. [תְּרוּעָה] Ovationis, Mo.

resonantibus, Ti. clangoris, Pi. clangentibus, JT. tinnien-
 tibus, Ca. resonantibus cum jubilatione, Ch. altisonis,
 Ang. Mar. letisonis, A. Sistris, vel crotalis, Jun.
 6. Omnis spiritus (vel halitus, Ar. Mo. Pi.) lau-
 det (vel laudabit, Mo.) Dominum; ita o'. M. P. &c.
 [וְגו'] Quicquid spirat sonare debet laudem
 Dei, à quo tot accepimus beneficia o. Tota ipsa anima, o M.
 &c. JT. Gej. Omnis anima, &c. Coc. Confer Deut. 20.
 16. Jos. 11. 11 p. Omnes homines q. [וְגו'] est, ani-
 ma rationis particeps r. Omnes creaturæ in cœlis &
 terra, &c. ex Apoc. 5. 13 †. Psalmi, imò totius Operis,
 brevis conclusio t. [Halleluja] Quæ vox decies & ter
 hoc Psalmo repetitur, Job 13 Dei attributa, de quibus vide
 Exod. 34. 6, &c. * Non aliâ voce potuit melius obsignari
 Psalmorum liber quàm hâc, quæ perpetuò nos ad mone-
 ret, nunquam ut de Dei laudibus conticescamus, quum-
 que consummaverimus, tunc ut rursus incipiamus.
 Neque ego aliâ voce hos Commentarios [in Lib. Psal-
 morum] obsignabo quàm hâc, Alleluja, æternâque laus
 Deo omnium operum authori. Iterum atque iterum v. v. Mo.

SYNOPSIS

SYNOPSIS
CRITICORUM

ALIORUMQUE

S. SCRIPTURÆ
INTERPRETUM

Voluminis II.

PARS POSTERIOR.

SYNOPSIS

Criticorum & aliorum Commentatorum

IN

PROVERBIA.

[Nonnulla hic præfanda sunt, antequam ad interpretationem hujus Libri accingamur; & inprimis de Authore.]

Videtur hic Liber esse *ἐκλογὴ* optimarum Sententiarum ex plurimis qui ante Salomonem fuere Scriptoribus: quales *ἐκλογαί* multi Imperatorum Constantinopolitanorum conscribi in suos usus fecere^a. Sed nimis abjectè de sapientissimo & *δοκίμω* Autore, Salomone, sentit Grotius, dum eum Collectorem tantum facit Sententiarum aliorum Scriptorum, fortè etiam prophanorum, &c. Et quòdnam hujus rei vel obscurum indicium profert Grotius? Fortassis hic parùm abest à Theodori Mopsuestani sententia, qui Salomonem Proverbia tantum humanâ sapientiâ dictasse, neque Prophetiâ gratiam cum ea scriberet accepisse, docuit; ob quod etiam in Synodo 5. Constantinop. damnatus est. Autorem hujus Libri esse Salomonem constat tum ex Titulo, qui ab Autore insertus est, & partem capituli primi constituit; tum ex Prov. 25. 1^b. Tres Libros, nempe *Proverbia*, *Ecclesiasten* & *Canticum Canticorum*, esse Salomonis, dictatos illi à Spiritu Sancto, apud Hebræos, Græcos, etiam ac Latinos, tam orthodoxos quàm hæreticos, (uno excepto Theodoro Mopsuestano,) in confesso est. Sapientiam Salomonis Divinam, non verò humanam, fuisse docent 1 Reg. 3. 12. & 4. 29. Falluntur qui censent Salomonem nonnulla sua dogmata hausisse à Gentiliis sapientibus: tum quia omnium prior fuit Salomon, adeoque ipse nullius fuit discipulus, sed omnium magister; (regnare enim cœpit anno mundi 2929; anno 239. ante Olympiades; anno 482. ante Cyrum, sub quo florere septem Græci Sapientes; anno 679. ante Alexandrum M. sub quo florere Socrates, Plato & Aristoteles; anno 1013. ante Christi natalem;) tum quia Hebræi nullam cum Gentilibus communionem habere voluerunt^c. Tres Libros composuisse Salomonem citra controversiam asserunt omnes^d. Eos autem hoc ordine scripsit: *Canticum Canticorum*, adolescens; *Proverbia*, in virili ætate; *Ecclesiasten*, confesescens^e. Verùm ordo gradusque materiæ contrarium indicat: scilicet, eum primò scripsisse *Proverb.* deinde *Eccles.* denique *Cantic*^f. Pineda defendit, Salomonem Proverbia in senio & post poenitentiam scripsisse, quando, malis propriis edoctus, juvenes cautiore reddere voluit, &c. At 1 Reg. 4. 32. satis docet ea ante lapsum fuisse prolata, non semel, sed subindè pro re nata, ac frequentius, &c. Porro, quis Proverbia in hunc ordinem primò redegerit, controversum est. Id R. Moses K. Isaia ascribit, quem putat librum suum scripsisse, item *Prov.* *Eccles.* *Cant.* Talmudici quatuor illos libros quorum symbolum est vox *דְּבָרִים* Ezechiæ & ejus cœtui tribuunt. Lyranus (rectius) putat, ab aliis collectas Sententias usque ad cap. 25. indè autem ad finem ab Ezechiæ hominibus^h. Sed verius est, has Gnomas hoc ordine quo nunc exstant à Salomone esse conscriptas: id enim rerum inter se connexio exigere videtur, saltem ab initio ad cap. 10. Cum autem Hebræi V. T. dividant in Legem, Prophetas, & Hagi-

grapha; Hagiographis accensent Libros Salomonisⁱ. Utilitas hujus Libri summa est, &c. k. quo in omni loco, gressu, sermone & operatione dirigimur, &c.^l. Sunt autem quæ hic sunt *ἡδυνά* omnia, pertinentia aut ad morum aut ad prudentiæ præcepta; sic tamen ut hæc & illa semper ad Dei cultum respiciant: Quæ virtus cæteras omnes ex se parit, neglecta multis gentibus, maximi autem facta ab Hebræis sapientibus, ut Josepho notatum est. Atque hinc initium ducitur hujus Libri^m. Ordo hic nullus observatur in Gnomis, quæ promiscuè certè consignatæ sunt. Et cum non omnia propriâ Salomonis manu sint conscripta, non pauca aliquoties repetuntur. Stylus Libri ut plurimum concisus, indèque nonnihil intricatior, estⁿ. Partes Libri duæ sunt: 1. Parænesis ad sapientiam, à cap. 1. ad 10; 2. ipsa Dogmata & præcepta sapientiæ, indè ad finem Libri^o. Hic Liber hoc nomine commendatur, quòd, cum alii libri, tum scriptorum exoticorum tum Sacre Scripturæ, hinc indè magnas complectantur Sententias, hic, (maximè post cap. 9.) quantus quantus est, nihil nisi graves & illustres Sententias continet, & in singulis versiculis perfecta doctrina traditur; idque eâ dexteritate, ut singulæ doctrinæ aliquâ comparatione, majoris, minoris, paris, similis, aut dissimilis, illustrentur, atque ita ex veteri proverbio bis dicantur singulæ hæ Sententiæ, quòd adjectâ aliquâ comparatione dicantur. Adde quòd, cum reliqua Scriptura *ῥησὶν* vocetur, doctrinæ hujus Libri præcipuè hoc titulo insigniuntur, dum ipso nomine [*כִּלְמוֹת*] *אֲדִמָּא*, five dignitates, esse declarantur, utpote quæ suo merito vitæ nostræ velut dominæ & moderatrices esse debent^p.

CAP. I.

1. **P**arabola, *לְשׁוֹן חֵדָּה* proprie comparationem, five *παρεβολήν*, significat. Et quia ex comparationibus curtatis plerumque fiebant Proverbia, indè cœpit sumi in significato *παρεμύθη*: deinde latius, ut fit, protendente se vocis usu, omnis *ῥησὶν* sic cœpit dici. Non repetemus hic quæ de ea re diximus tum in Prolegomenis ad dicta Poetarum è Stobæo, tum ad Matt. 13. 3^a. Nomen *לְשׁוֹן חֵדָּה* primò ac proprie sign. *similitudinem* rerum inter se, (à *לְשׁוֹן חֵדָּה* assimilari,) ut Job. 13. 12. Deinde sign. *proverbium*, i. e. dictum sumptum à simili, per met. subjecti, ut Ezech. 18. 2. Tum sign. quamvis *gnomam*, alio quovis tropo, vel etiam propriis verbis, constantem, ut 1 Sam. 24. 14. Eccles. 12. 11. aliàs 9. Postremò, sign. *sermonem compluribus gnomis constantem*, per synecd. membri, ut Num. 23. 7, 18. & 24. 3^b. *לְשׁוֹן חֵדָּה* est, omnis sermo figuratus, quales hic multi: nonnullæ tamen Gnomæ simpliciter proferuntur, sine ullo verborum integumento; quas tamen omnes sic vocat, quòd eas sententiarum proverbialium loco esse velit. Hebræi *לְשׁוֹן חֵדָּה* pro similitudine ferè exponunt: verùm Hebræa vox amplior est quàm nomen similitudinis, aut parabola^c. *לְשׁוֹן חֵדָּה* est, Gnome five Sententia prædominans, princeps & regia, h. e. quæ inter sententias excellit, quæ plena est sapientiæ, difficultatis, gravitatis,

gravitatis, utilitatis, acuminis, auctoritatis, & quasi potestatis. Varii autem sunt proverbialium harum Gnomarum modi & species. 1. Parœmiæ, i. e. Sententiæ acutæ, sed planæ & faciles. 2. Strophæ, quæ aliud in cortice literæ sonant, aliud significant: quæ sunt Symbola Pythagoræ, &c. Sic Prov. 1. 17. & 5. 15. & 27. 25. 3. Sententiæ comparatæ, five Similitudines. 4. Gryphi & ænigmata, ut Prov. 9. 1. & 30. 15. 5. Apologi, quibus animalia loquentia inducuntur, ut Prov. 30. 15. &c.^d מִשְׁלֵי, proverbialia, sunt Sententiæ graves ac rotundæ, verbis paucis innuentes res magnas, singulariter percellentes animum, suâque brevitate amabilius hærentes †. Etiam his adagiis quadrat descriptio adagii à Græcis tradita, nempe, quod est λόγος ὁφέλιμος, &c. h. e. est sermo ad vitæ rationem conducibilis, moderatâ quadam obscuritate multam in se continens utilitatem. Nullum hîc est proverbium, quantumvis humile videatur, quod non sapientissimum est, & plus in recessu quàm in fronte habet. Proverbia sunt Sententiæ graviter & paucis concinnatæ, quæ in omnium animis hæreere, & in ore versari, debent; denique, specula sunt totius vitæ & administrationis nostræ g. ¶ Salomonis q. d. Viri illius sapientissimi, &c. ad quem audiendum Regina Sabæ venit, &c. Malè ergo erit illis qui talem non audiunt, quique, eo relicto, ad Machiavellum transfugiunt ut sapientiam discant^b. Commendat opus dignitas Auctoris¹. Salomon primus fuit qui nomen suum Libro suo præfixit, quod non fecerunt Moses, Josue, &c. sed eum secuti sunt Isaias cæterique Prophetæ^k. ¶ Fili David] Viri etiam sapientissimi¹, & sanctissimi; à quo liberalissimè & sanctissimè educatus est^m. Pertinet hoc ad commendationem sui & Libriⁿ. ¶ Regis Israel] Populi scil. Dei; populi sapientis & pii, in quo verbum Dei sonabat. Itaque ad Ecclesiæ institutionem hic Liber pertinet p. Israel, totius nempe, neque adhuc divisi. Sicut igitur Propheta fuit, & filius Prophetæ; ita Rex, & filius Regis. Scimus autem Regum dicta, etiam ludicra & puerilia, avidè captari, &c. q.

2. Ad sciendam, מִשְׁלֵי Ad sciendum, Ch. P. Mo. &c. Ad verb. Ad intelligendum, sub. aptè & accommodè, V. Unde discas, M. simil. Ti. Sub. conscriptæ sunt, La. Gej. Pendet à vers. 1. Parabola Salomonis sunt, ut scias¹. ¶ Sapientiam & disciplinam; ita o. Ch. Pi. Ar. Ca. vel eruditionem, Sy. M. P. Mo. Merc. Car. Gej. &c. vel castigationem, Ti. מִשְׁלֵי וּמִשְׁפָּט [Variè distinguuntur.] Sapientia est de Divinis; disciplina, de moribus humanis*. Illa ad contemplationem, hæc ad actionem, pertinet¹. Illa significat virtutes quibus intellectus ornatur; hæc, eas quibus ornatur voluntas, h. e. effrænæ & brutæ voluptates cohibentur^v. Illa, certam & accuratam rei cuiusque (rerum Divinarum & humanarum*) cognitionem^v, quoad hominis officium^z; hæc, institutionem, & velut ἐκπαίδευσις². quare illa ad eos pertinet qui in hac doctrinâ proveciores sunt & absolutiores; hæc, ad eos qui rudes in ea sunt; ut significet utrosque ex hac Sapientis institutione posse proficere^b. Hæc præcedit scientiam, ei tamen postponitur, quia scientia finis est, & dignitate anteit^c. מִשְׁלֵי videtur λόγον γνῶσις, indicare, de quo 1 Cor. c. 12. v. 8. מִשְׁלֵי, λόγον σοφίας, ibid. seu accommodationem illius notitiæ ad deformitatis quæ in nobis est reformationem; ut hîc videatur illud huic Libro attribui quod toti Scripturæ 2 Tim. 3. 16^d. Illa est cognitio rei per proprias causas: hæc pertinet tum ad mores, ut bonis moribus affueamus; tum ad sciendi institutionem, nè aut in eis operam collocemus quæ percipi nequeunt, aut ea negligamus quæ sciri possunt †. Illa est timor five cognitio Dei^f; hæc, ut præceptis Dei pareamus^g. Illa est speculativa cognitio; hæc, castigatio turpium morum^h. Sapientiam, nobis ipsis; instructionem, aliorum causâⁱ, [ut eos doceamus.] Porro, מִשְׁלֵי in מִשְׁפָּט est paragogicum, sicut & ל^k. ¶ Ad intelligenda verba prudentiæ] Ità o. Di. V. &c. quæ scil. prudentiam docent¹; q. d. ad acquirendam prudentiam^m. ¶ בִּינָה] Intelligentiæ, P. Merc. Gej. &c. vel, discretio- nis, La. i. e. Vel, dicta intelligenter prolata, & quæ intelligentem faciunt auditoremⁿ; vel, retrusiores Scripturæ sententias^o; vel, dicta acuta & arguta P.

Unde intelligere queas quæ scitè & cum iudicio dicta sunt, & de rebus dijudicare, & rem ex re (ut Hebræi inquiunt, דָּבַר מִדָּבָר,) percipere^q. Unde prudenter discernas inter bonum & malum, licitum & illicitum, utile & noxium, verum & falsum, &c. & ut scias quid in quavis rerum circumstantia agere, vel non agere, debeas^r.

3. Et suscipiendam, &c. לָקַחְתָּ מִסֵּר הַשֵּׁל Ad percipiendum, five suscipiendum, (vel, Ad adipiscendum, five acquirendum, Sy. Ca. Unde quoque suscipias, M.) eruditionem (vel disciplinam, Pi. Ch.) intellectus, five intelligentiæ, Ch. Mo. P. Merc. JT. &c. vel ingenii, Ca. vel doctrinæ, Vulg. vel prudentiæ, M. i. e. Disciplinam quæ ingenium acuas, & intelligendi vim augeas: id propriè est מִשְׁלֵי, nomen ex infinito factum. מִשְׁלֵי est intellectus ipse; מִשְׁלֵי, vis ipsius. Nè verò מִשְׁלֵי cum בִּינָה confundas: hîc enim quatuor cognoscendi genera vides, omnia accuratè distinguenda*. Vel potiùs, hæc nomina, sapientia, prudentia, disciplina, (sicut & sequentia, justitia, iudicium, æquitas,) sunt nomina tantum coacervata ad idem melius significandum, & copiarum ornatuque causâ adhibentur¹. Al. eruditionem intellectus, id est, ut his erudiat legentis intellectus^v. Ut suscipias castigatorem à rectè instituta ratione, M. Significat intelligentiam esse reformandam, ut, quod bonum agimus, intelligenter, & non puerili imitatione, faciamus*. Verum מִשְׁלֵי non tam notare videtur subjectum reformandum, quàm finem correctionis; nè quis falsum pro vero, vel vanum pro solido, accipiat, sed ut erudiat quid credendum, faciendum, omittendum, &c. adeoque opponitur hoc noxiæ illi eruditioni ex arbore scientiæ, &c. Gen. 3. 6^y. Eruditio doctrinæ est, disciplina quæ docet mores corrigere & passiones castigare juxta Legem Dei^z. Eruditionem intelligendi, i. e. prudenter agendi². Et percipi potest eruditio prudenter agendi, Ti. LXX vertunt, Ad suscipiendas strophas: Hieron. autem strophas vertit, versutias sermonum, & solutiones enigmatum; talibus enim Hebræi discipulos suos exercebant, &c. b. Al. eruditionem & timorem, Sy. eruditionem & doctrinam, five intellectum, subaudito^c. q. d. Non tam vulgarem & profanam eruditionem hinc hauries, quàm eam quæ cum intellectu & fide conjuncta est^f. Sed מִשְׁלֵי est in regimine, cum afficiatur Pathach; nec subaudiendum est^g. Nota hîc infinitivum מִשְׁלֵי nominis hîc vicem tenere, ut & Prov. 21. 16. Jer. 3. 15. Dan. 1. 17. & cum antea verba activa posuit, ad sciendum, &c. nunc passivum adhibet, ad accipiendum, & avidè quasi imbibendum, ut Gen. 4. 11. vel, ad violenter quasi abripiendum, ut 2 Reg. 4. 1. 1 Par. 7. 21. Grati enim Deo sunt hi מִשְׁלֵי, Matt. 11. 12. Occurrit hoc modo constructum cum מִשְׁלֵי Jer. 32. 33. Ab hoc מִשְׁלֵי est nomen מִשְׁלֵי doctrina, de quo scitum illud, מִשְׁלֵי לֵקַח, Ubi non est farina, ibi non est doctrina*. Ut dare est docere, Prov. 9. 9. ita accipere hîc est discere[†]. ¶ Justitiam, & iudicium, & æquitatem; ita Ch. &c. מִשְׁפָּט Et rectitudines, P. Merc. Gej. &c. vel æquitates, V. ea quæ æqua sunt, M. rectitudinem in iudicio servandam, M. Repete, ad intelligendum, vel potiùs, ad suscipiendum, La. [Alii hæc cum præcedentibus sic construunt:] —eruditionem intelligentiæ, justitiæ, jurisque, & omnis recti, JT. Car. Porro, hæc tria (quæ ad rei perfectionem indicandam coacervata sunt^b) in re idem significant, nim. officium cuiuslibet virtutis: quod justitia dicitur respectu rei & objecti, quod in se justum est; iudicium, respectu rectæ rationis & iudicii, quæ hoc justum esse dicat; æquitas, vel rectitudines, quia normæ Legis Divinæ conforme est¹. [Alii autem distinguunt, diversimodè tamen.] מִשְׁפָּט est, vel, 1. id quod bonitati convenit^k: sign. elemosynam, ut Psal. 112. 9¹. Vel, 2. cultus Dei, & omne opus bonum^m: fides iustificansⁿ: iusta opera & bona^o: ut unaquæque actio iusta sit P. מִשְׁפָּט est, vel, 1. ut rectè iudicet^q: vel, 2. iudicium, h. e. jus quo suum cuique redditur, & æquum ab iniquo discernitur^r; jus συναλλαττων, quod circa contractus & delicta exerceri solet*: vel, 3. ut modus & ratio actionis observetur^t. מִשְׁפָּט est, vel, 1. ut diffidentes & litigantes ex æquo & bono componat^v: vel, 2. æquitas & æqualitas inter homines*: vel, 3. rectum in vita hominis^y: vel, 4. quod rectum in iudicio:

d La.

† Gej.

f Bay.

g Jun.

h Car.

i Bay.

k La.

l Merc.

m Car.

n Merc.

o Car.

p Merc.

q Car.

r Bay.

s L.

t He. in

Merc.

v Bay.

x Car.

y Merc.

z Car.

aa Car.

ab Merc.

ac Me. ex

ad La.

ae Merc.

af Car.

ag R. Levi

ah in Gig.

ai AE. & c.

aj in M.

ak AE. in

al Gig.

am Kabv. na-

an ki in M.

ao Vic.

ap AE. in

aq Gig.

ar La.

as Me. sim.

at Pi.

au G. j.

av M.

aw Ma.

La.

Merc.

Me. T.

ad v. 2.

Mar.

Car.

Gej.

La.

Q. in V.

La.

Bay. ex

AE.

Bay.

Merc.

Gej.

† Glas.

gram. 3. 3.

15. 247.

Me. ex

La. fm.

Gej. & c.

La.

G.

RS. in

La.

AE. in

La.

Var. in

La.

Merc.

Car.

AE. &

RS. in La.

Merc.

G.

Car.

RS. in

La.

Merc.

Pi.

* AE. in iudicio²: vel, 5. quicquid præter hæc [קִרְיָא] nempe & Gig. sic M. ² rectum est, & ad aliquam virtutem pertinet²:
 * G. vel, 6. ut æquitas adhibeatur ad moderandam summi
 * Car. juris & ² *ἀριστολογία* b. *Iustitia* primam Tabulam respicit;
 iudicium, secundam; *æquitas*, sinceritatem in utraque
 † Vic. ex Tabula †.
 AE.

4. Ut, &c. ² *לְחַרְחֹל לְפָנָיו עֲרֹמָה* Ad dandum
 (vel, *Ut dem*, Ar. *Ut det*, o. Vulg. *Quæ* [scil. *æquitates*]
 tradunt, Ti.) simplicibus (vel *fatuis*, Car. JT. sic Ch.
 vel, *is in quibus non est malitia*, Ar.) calliditatem, five
 astutiam, M. P. Mo. Merc. Pi. Gej. Ch. JT. Ar. V. sub.
 bonam, V. vel solertiam, Ti. Ad conciliandam incautis
 cautionem, Ca. Ad imbuendum pueros sagacitate, Sy. Ele-
 ganter, cum dixisset, Ad accipiendum, &c. nunc subdit,
 Ad dandum, &c. ² *עֲרֹמָה*, vel *עֲרֹמָה*, sumitur & in

malum, & in bonum^d. Sign. vel, 1. fatuos, five rerum
 imperitos †, qui facile huc illuc impelluntur^{*}; qui fa-
 cile quilibet credunt, sibi que persuaderi patiuntur^f,
 & blanditiis cito inescantur: à *עֲרֹמָה* pellicio, persuadeo.
 Vide Prov. 7. 7. & 14. 15. &c. h. Vel, 2. *ἀεγυλῆς*, *sim-
 plices*, ut Plal. 19. 8. & Matt. 10. 16. qui apud se non
 sapiunt, sed, instar puerorum docilium, dependent à
 solo Spiritus ductu, suam ruditatem perspicientes: qua-
 les pueri à sapientia invitantur, Prov. 8. 5. & 9. 4. &c.
 & à Christo, Matt. 11. 25. Vide & Plal. 19. 8. & 116. 6.
 Adhuc inculcat Libri huius commodum quoad omnes,
 insipientes hoc versu, eruditos vers. 5. k. Portis scholæ
 Platonis inscribebatur, *Μηδὲς ἀγνοῦντων* ² *εἰδέντων* hic
 contrà scriptum, *Intrent rudes, simplices*, &c. l. Omnium
 habuit rationem Salomon, sed maxime eorum qui in-
 digent sapientiâ; quales sunt ætate moribusque ju-
 venes, quos ad suam doctrinam moralem inidoneos ju-
 dicavit Philosophus. In quo Christum adumbravit, qui
 dicit Matt. 19. 14. *Sinite parvulos*, &c. m. Quod si hæc
 reconditor Scripturæ pars nemini non innotescit,
 quantum magis reliqua Scriptura omnibus obvia est?
 Est in his verbis proleptis; q. d. Hæc sunt dicta à sapien-
 tissimo viro, & quidem brevius atque obscurius, à quo-
 rum studio nos qui rudes sumus excludimur. Subjectio
 adjungitur, Imò stolidus hinc discet, &c. n. *עֲרֹמָה*,
παρρησία, calliditas, est vox media, quæ sumitur tum in

malum^o, ut Exod. 21. 14. Jos. 9. 4. Job. 5. 13 p; tum
 in bonum, notatque cautam circumspectionem^q, in
 operibus nostris, nè vel ab aliis circumveniamur, vel
 frustra laboremus, &c. l. Prudentiam denotat^{*}, ut
 Prov. 13. 16. & 14. 15. & Prov. 8. 5, 12. & 22. 3. ita
 & Matt. 10. 16. 2 Cor. 12. 16. Atque ita hinc sumitur⁷.
 ¶ Adolescenti, &c. *לְנֶעֱרָר וְלִשְׁמָר* Puero (vel ju-
 venibus, Ca. sim. Ch. vel, & imperitis, Ti.) scientiam, &
 versutiam, Mo. vel, consilium, Ch. Sy. Bay. V. vel, soler-
 tiam, JT. Pi. Ca. Car. vel, prospicientiam, Ti. vel, cog-
 nitionem rectam, M. vel, cogitationem, P. o. Merc. non
 simplicem, sed acutorem & subtiliorem. *מִשְׁלָּה* sign.
 scelus, five cogitationem nefariam; *מִשְׁלָּה*, cogitationem
 acutiorem². *מִשְׁלָּה* est *ἐκ τῶν μέσων*, notatque industriam
 animi [de re aliqua] meditationem, five discussio-
 nem; & pro diversitate materiæ, vel in malum, vel in
 bonum, ponitur². In malum, Prov. 12. 2. & 14. 17.
 & 24. 8. b. item Job. 21. 27. Plal. 10. 2, 4. & 37. 7. &c.
 In bonum, hic, & Prov. 3. 21. & 5. 2. & 8. 12. d. Sic
 etiam decretis Dei tribuitur, Jer. 51. 11. & 23. 20. &
 30. 24. †. *מִשְׁלָּה*, scientia, distinguit inter veritatem &
 mendacium; *מִשְׁלָּה* honestum secernit à turpi^f. In-
 docta est ferè adolescentia, neque novit inter bonum
 & malum distinguere: ex his Parabolis omnium ferè
 virtutum & vitiorum scientiam accipiet, & intelle-
 ctum, five cogitationem quâ quod honestum est eli-
 gat. Non enim, scire virtutes, laus est, sed sequi^g. Va-
 riæ hinc sunt voces idem significantes, nempe Ethicam,
 five prudentiam agendorum, quæ multas in se com-
 plectitur partes, multosque actus; consultationis, ele-
 ctionis, disciplinæ, &c. h.

5. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

6. Animadvertet, &c. *וְהִבִּינְהוּ מִשְׁלָּה וְהִבִּינְהוּ מִשְׁלָּה* Ad in-
 telligendum, vel, Ut intelligat, (vel, Ad docendum, JT.
 Car. Animadvertetque, o. vel, Quatenus sciat, Sy.) pa-
 rabolam, (vel sententiam, Ca. vel proverbium, JT. Pi. pro-
 verbia, Sy. sermonem parabolicum^f), & interpretatio-
 nem, Ch. M. JT. Pi. Car. V. Gej. ut Hab. 2. 6. five
 enarrationem, five (ut loquuntur Hebræi) mensuram &
 pondus verbi^g. Ità verterunt, quia *מִשְׁלָּה* est *interpre-
 sationem*, scil. proverbiorumⁱ. [Alii vocem aliter
 reddunt:] & tenebrosam sermonem, o. & parabolam, Sy.
 & sermones peregrinos, Ar. & orationem, Ca. & facun-
 diam, P. Mo. & eloquentiam, Ti. & elocutionem, P. Merc.

7. *וְהִבִּינְהוּ מִשְׁלָּה* sonat interpretationem; sed quia interpretem fa-
 cundum esse oportet, & disertè eloqui quæ vult, hinc
וְהִבִּינְהוּ est elegantia, five quicquid eleganter dicitur, &
 Hebræi *וְהִבִּינְהוּ* Rhetoricen, item orationem elegantem,
 vocant^k. Porro, connectuntur hæc verba, vel, 1. cum
 initio, Proverbia—Unde sciri poterit scientia & disci-
 plina, &c. nunc addit, Unde etiam licebit intelligere, &c. l.
 q. d. Non solum ad ea quæ dixi utilia sunt, sed etiam
 ad intelligendam quamcunque parabolam, &c. m. Vel, 2.
 cum v. 5. Audiet sapiens, &c. Ut intelligere possit para-
 bolam, &c. Nam hæc ad sapientes pertinent, ut præce-
 dentia ad simplicesⁿ. ¶ Verba sapientum, & enig-
 mata eorum] Ità P. Merc. &c. i. e. obscuros & invo-
 lutos sermones eorum^o. Alios, multum frequentes Ori-
 entalibus. Vide Prolegomena ad l. 3. de V. R. C. *.
 Verba & enigmata, pro, verba enigmatica; ut Jerem.
 29. 11. finem & expectationem, pro, finem exoptatum P.
 Voces *מִשְׁלָּה*, *מִשְׁלָּה* & *מִשְׁלָּה* simul juncta hinc occurrunt,
 sicut & Hab. 2. 6. Verba autem sapientum possunt esse

8. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

9. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

10. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

11. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

12. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

13. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

14. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

15. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

16. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

17. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

18. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

Fiet doctior^l. Quas [sententias] quum audiet sapiens, ¹ V. Merc.
 cognitione promovebit, Ti. sim. Ar. Audiendo sapiens eru-
 ditione crescit, Ca. Quanto quis sapientior fuerit, tan-
 to paratior ad audiendum, & tardior solet esse ad lo-
 quendum, Jac. 1. 19. Audiet, pro, Si audiat^m: vel,
 pro certo habet sapientem auscultaturum, &c. n. Audiet
 promptè, attentè & studiosè^o, ut Joh. 8. 47 p. Superbi
 autem, qui se sapere putant, nolunt alios audire, ab
 eisque discere^q. Sapiens, qui scilicet talis est, vel ha-
 betur. Docet hoc, Proverbia non modò rudibus usui
 esse, sed etiam sapientibus, si audire velint, vel potiùs
 obtemperare: nam hæc pars philosophiæ in actione
 consistit, in qua doctissimus est qui maximè obtempe-
 rat^r. Audiet sapiens, & addet, &c. Huc pertinet egre-
 gium illud R. Hillelis dictum, cap. i. Aboth, Qui non
 addit, consumit: qui non auget scientiam, amittit de ea^{*}. * D.

¶ Et intelligens (vel peritus, Ca. doctus, Ar. cordatus,
 Sy. vel, qui iudicio pollet, Ti.) gubernacula (vel regimen,
 Ar. rationem gubernandi, o. vel, industriam, Ca. vel, consilia,
 P. Merc. Bay. vel, acumina, Merc. vel, artes, vel soler-
 tiam, vel industriam, vel inventa subtilia, V. vel, con-
 silia industria, Ti. JT. Pi. Car. vel, consilia solertia, five
 ingeniosa, M. Mo.) possidebit; sic Ch. o. &c. vel, acqui-
 ret, five consequetur, M. Ti. vel, comparat, JT. Pi. vel,
 comparat, Ca. *וְהִבִּינְהוּ מִשְׁלָּה וְהִבִּינְהוּ מִשְׁלָּה* denotat vi-
 rum providum & perspicacem, qui sibi & aliis prospice-
 re potest; ut Gen. 41. 33. Prov. 15. 14. & 17. 28.
וְהִבִּינְהוּ sign. & acquirere, ut Exod. 15. 16. Plalm. 74. 2.
 Esa. 24. 2. & possidere, ut Gen. 4. 1. & 14. 19, 22. * Gej.

¶ *וְהִבִּינְהוּ מִשְׁלָּה* significat, vel, 1. publica gubernacula, &
 consilia quibus ista diriguntur; à *funibus* (id *וְהִבִּינְהוּ*) qui-
 bus velum mali quo dirigitur navis gubernatur, per
 quos *וְהִבִּינְהוּ* nauclerus eam gubernat: q. d. Sapiens hic—
 prudentiâ & consilio suo regit rempublicam^v; se &
 alios in domo, republica, Ecclesia, &c. dextre regit, &c. *
 Vel, 2. consilia, five cogitationes, quas secum volvit ho-
 mo & versat, quò meliores eligat⁷; vel, ea quæ cogita-
 tionis acumine percipiuntur². q. d. Prudens adminicula
 comparabit quibus parabolæ interpretationes ænig-
 matumque cognitionem adipiscatur². Propriè signi-
 ficat artem nauticam & solertiam gubernandæ navis;
 sed ad quamcunque solertiam & acutam rationem ali-
 quid faciendi transfertur^b. Sign. ratiocinationes &
 pressas considerationes sublimium cogitationum^c. Vox oc-
 currit hic, & Prov. 11. 14. & 12. 5. & 20. 18. & 24. 6.
 nec alibi, nisi Job. 37. 12. d. Sensus, Gubernationem
 navis, i. e. totius vitæ, possidebit; cursum rectè diriget.
 Navigationi vitam comparat[†]. † Mr.

6. Animadvertet, &c. *וְהִבִּינְהוּ מִשְׁלָּה וְהִבִּינְהוּ מִשְׁלָּה* Ad in-
 telligendum, vel, Ut intelligat, (vel, Ad docendum, JT.
 Car. Animadvertetque, o. vel, Quatenus sciat, Sy.) pa-
 rabolam, (vel sententiam, Ca. vel proverbium, JT. Pi. pro-
 verbia, Sy. sermonem parabolicum^f), & interpretatio-
 nem, Ch. M. JT. Pi. Car. V. Gej. ut Hab. 2. 6. five
 enarrationem, five (ut loquuntur Hebræi) mensuram &
 pondus verbi^g. Ità verterunt, quia *מִשְׁלָּה* est *interpre-
 sationem*, scil. proverbiorumⁱ. [Alii vocem aliter
 reddunt:] & tenebrosam sermonem, o. & parabolam, Sy.
 & sermones peregrinos, Ar. & orationem, Ca. & facun-
 diam, P. Mo. & eloquentiam, Ti. & elocutionem, P. Merc.

7. *וְהִבִּינְהוּ מִשְׁלָּה* sonat interpretationem; sed quia interpretem fa-
 cundum esse oportet, & disertè eloqui quæ vult, hinc
וְהִבִּינְהוּ est elegantia, five quicquid eleganter dicitur, &
 Hebræi *וְהִבִּינְהוּ* Rhetoricen, item orationem elegantem,
 vocant^k. Porro, connectuntur hæc verba, vel, 1. cum
 initio, Proverbia—Unde sciri poterit scientia & disci-
 plina, &c. nunc addit, Unde etiam licebit intelligere, &c. l.
 q. d. Non solum ad ea quæ dixi utilia sunt, sed etiam
 ad intelligendam quamcunque parabolam, &c. m. Vel, 2.
 cum v. 5. Audiet sapiens, &c. Ut intelligere possit para-
 bolam, &c. Nam hæc ad sapientes pertinent, ut præce-
 dentia ad simplicesⁿ. ¶ Verba sapientum, & enig-
 mata eorum] Ità P. Merc. &c. i. e. obscuros & invo-
 lutos sermones eorum^o. Alios, multum frequentes Ori-
 entalibus. Vide Prolegomena ad l. 3. de V. R. C. *.
 Verba & enigmata, pro, verba enigmatica; ut Jerem.
 29. 11. finem & expectationem, pro, finem exoptatum P.
 Voces *מִשְׁלָּה*, *מִשְׁלָּה* & *מִשְׁלָּה* simul juncta hinc occurrunt,
 sicut & Hab. 2. 6. Verba autem sapientum possunt esse

8. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

9. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

10. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

11. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

12. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

13. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

14. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

15. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

16. Audiens, &c. *וְשָׁמַע חֶכְמָה וְיִסְדָּהּ לָקַח* Audiet (sub.
 hæc, Merc. proverbium mea, vel pariaⁱ), sapiens, &
 addet (vel, Audiens—adjiciet, M. vel, Quibus audi-
 tiu—adjiciat, JT. Car. Quum audiet hæc—adjiciet, Pi.)
 doctrinam, P. Mo. Merc. Gej. V. &c. vel cognitionem, M.
 sic Ch. vel disciplinam, JT. Car. Pi. Heb. perceptionem,
 Jun. vel acceptionem, doctrinam quæ ab alio accipitur^k.

^a Merc. citra hæc tria; propterea seorsim eorum meminit ⁹. Verba sapientum cum enigmatibus, h. e. quantumvis obscura & difficilia. Mihi idem videtur parabola & enigma, idem etiam interpretatio & verba sapientum: q. d. Ad intelligendum parabolam, h. e. enigma parabolæ; & interpretationem, h. e. verba sapientum ^r.

^r Bay. 7. Timor (vel Reverentia, J.T. Car.) Domini (sub. est, Pi.) principium (vel initium, Pi. vel caput, J.T.) sapientiae, vel scientiae, P. Mo. Merc. &c. וְיָדָעַתְּ פְּתִילֵי חַיִּים

Procedit Salomon ordine disciplinæ, qui est, ut in tradendis Scientiis incipiatur ab ejus principiis: assignat ergo hic principia sapientiae *. Timorem hic intelligunt, vel, r. fervilem: qui quidem salutaris conversionis initium est: quem Paulus in conversione sensit, Act. 9. 6^a. Vel, 2. filialem: quo timemus Deum offendere, quique nihil aliud est quam charitas *. Timor hic pro toto cultu Dei ponitur: Colere Deum est principium & radix omnis scientiae; q. d. Qui hoc ignorat, nihil novit. Vel aliter, Initium scientiae nostræ, quam in hoc Opere tradere decrevimus, sumitur à timore Domini ^z. Docet non omne genus sapientiae hic informari, sed illam tantum cujus cum summa & caput, tum basis & fundamentum, est timor, five cultus, Dei ^a. Al. Initium scientiae quam ex Scripturis habemus est timor Domini ^b. Vox וְיָדָעַתְּ fig. vel, primum tempore, five primitias, ut Exod. 23. 19. & Levit. 2. 12. & 23. 10. &c. vel, primum dignitate, five præstantissimum, ut Num. 24. 20. Amos. 6. 1, 6. Hinc variè explicant ^c. Præcipua inter scientias est, cognoscere Deum esse timendum ^d: vel, Timor Dei & Religio in virtutibus moralibus principatum tenet ^f. Timor, &c. est fundamentum & basis veræ scientiae, vel prima & præcipua scientia ^f. Qui sapientes ac verè docti sunt, hi timent Dominum ^g. Notitia Dei est fons & radix omnis virtutis. Qui autem Deum timet, is incipit eum nosse ^h. Qui Deum non reveretur, nec peccare verebitur ⁱ. Cognitionis cujusvis summa & basis est Dei timor & agnitio, quæ ei fidimus, timentes nè ei displiceamus ^k. Sed malo וְיָדָעַתְּ initium hic reddere, quia ejus loco est וְיָדָעַתְּ initium, in eadem sententia, c. 9. 10. & sensus est, Qui cupit veram sapientiam consequi, is ante omnia discat Deum revereri, &c. ^l. Porro, hoc initium est sententiarum ^m, vel parabolarum, five apophthegmatum ⁿ. De hac sententia plura vide Job. 28. 28. & Psalm. 111. 10. ^o. ¶ Sapientiam, &c. חֵכְמָה וְיָדָעַתְּ חֵכְמָה Sapientiam & eruditionem stulti despexerunt, P. Mo. Merc. Bay. &c. vel, contemnunt, five despiciere solent, V. &c. Antithesis est prioris partis, sed obscurior; quales in his Sententiis multas reperies, summo ubique acuminet. [Variè explicant.] 1. Antitheton est ad id quod dixerat, Ad dandum simplicibus, &c. Audiet sapiens, &c. Ubi docuerat quibus hic Liber usui sit, nunc subjungit, At stolidi sapientiam, quæ hinc discitur, negligunt; illis hæc nulli sunt usui ^p. Membro præcedente delineavit Salomon universi scripti sui summam, jecitque quasi fundamentum: verum mox subjicit scripti hujus successum, è longinquo quasi videns ingentem stultorum catervam quæ, basin hanc scientiæ, timorem Domini, vilipendens, ipsam proinde sapientiam ac correctionem, quæ proxima est ad hanc via, non magni quoque æstimat ^q. 2. Antithesis in eo quod dixerat, Timor Domini initium scientiæ, includitur; itaque is ab omnibus qui verè sapiunt magni fit, quia certò sciunt, eo neglecto, nullam scientiam quicquam esse, vel, parari non posse, vel, in damnum cedere ejus qui paravit. At stulti, qui scilicet timorem Dei contemnunt, sapientiam & disciplinam nil mirum est si contemnunt, quæ ex timore Domini pendent ^r. Timor Domini est principium scientiæ, five sapientiæ, supple, quam stulti despexerunt. Vel, si Vulgatam versionem sequamur, sensus est, Stulti despiciunt sapientiam, quam nos tradituri sumus, quia non timent Deum, quod est principium sapientiæ *. 3. Propositio [est in hoc versu,] summam & argumentum continens novem priorum capitum: Omnis, inquit, scientia nostra duobus capitibus continetur: unum est, & quidem primarium, reverentia Dei; alterum, prudentia, five informatio vitæ nostræ ad sapientiam & eruditionem propter reverentiam Dei, abs qua velut fonte pro-

fluunt sapientiæ & eruditionis rivi. Hæc ut ita accipiamus facit antithesis in hoc libro à Salomone frequentata, cujus membra ferè sunt וְיָדָעַתְּ פְּתִילֵי חַיִּים q. d. Fons & caput scientiæ est reverentia Jehovæ, rami verò five rivi ab eo manantes sunt sapientiæ & eruditionis studium; stulti autem hos rivos spernunt, quia non agnoscunt fontem & reverentur. Ex hac propositione profluunt omnes hortationes & dehortationes sequentes ^t. 4. Verum Dei timorem probat sapientiam esse, quod stulti seu impii eum spernunt. Quod enim in priore membro וְיָדָעַתְּ, in posteriore est וְיָדָעַתְּ חֵכְמָה: ubi tacitæ objectioni occurrit, scilicet, quod plerique hanc sapientiam contemnunt; cui respondet, stultos seu insanos esse, ideòque judicium eorum non est magni faciendum ^v. וְיָדָעַתְּ חֵכְמָה à o. redduntur, וְיָדָעַתְּ חֵכְמָה impii, alias, וְיָדָעַתְּ חֵכְמָה amentes, וְיָדָעַתְּ חֵכְמָה stulti. Sic vocantur qui domum conturbant, Prov. 11. 29. item magniloqui, Prov. 14. 3. & incorrigibiles, Prov. 27. 22. & qui Deum agnoscere nolunt, Jer. 4. 22 ^x. ^y Car.

¹⁰ 8. Audi, fili mi, disciplinam patris tui] Non dicit, vestigia patris sequere, sed, disciplinam audi, solent enim patres mali filios rectè admonere ^y. Pater hic ^y Bay.

est, vel, 1. Deus ^z; qui paternum animum erga homines gerit ^a; & pater vocatur Deuter. 32. 6 ^b. Vel, 2. Salomon, qui unumquemque auditorum, sicut pater filium, instituit ^c: quomodo Joannes in 1 Joan. 2. 1. auditores suos filios vocat ^d. Vel, 3. [pater quivis.] Post præceptum primæ Tabulæ, de timore Dei, subjungit quod ad secundam Tabulam pertinet, de obedientia parentibus præstanda ^f. Id autem facit, 1. quia pietati in Deum proxima est pietas in parentes: 2. quia optima ratio aliquem instituendi est, si à puero suscipiat disciplinam parentum ^f. Ut filii parentes audiant æquum est; 1. ob amorem quo liberos prosequuntur: 2. quia hi ob ætatem plura sciunt, &c. ^g. Disciplinam ^g Bay.

patris tui, nempe pii ^h. Præcepta patris, nimirum justa, nec contra cœlestem Patrem ⁱ. Commendat hanc sapientiam ab instrumento, nempe parentibus, à quibus doctrina minùs suspecta est quàm ab heris, qui suo commodo recta præcipiunt, ut, Non furandum, &c. Quod accedit, quod tenella ætas his rebus discendis aptissima est ^k. ¶ Et nè, &c. וְיָדָעַתְּ חֵכְמָה Et nè, vel non, dimittas, five deseras, five derelinquas, (vel repellas, Ti. abjicias, o. simil. Ar. obliviscaris, Sy.) legem (vel doctrinam, J.T. Pi. Ca. vel directionem, Ti.) matris tuæ, M. P. Mo. &c. Matris meminit, 1. ut præceptum iteratum firmitus inhæreat ^l. 2. Quia mater plurimum potest ad pietatem five impietatem liberorum ^m. Vide 2 Tim. 3. 14, 15 ⁿ. Hinc in libris Regum & Chron. matrum nomina apponuntur Regibus, tam piis quàm impiis, ut quæ laudis in virtute, aut vituperii in vitiis, participes sunt ^o. Solent matres magnâ sedulitate veluti plantare monitiones ^p, & cum lacte vel pietatem vel nequitiam instillare. Vide Prov. 31. 1 ^q. ^r Car.

²⁰ 9. Ut, &c. וְיָדָעַתְּ חֵכְמָה Quia, vel Nam, adjectio (vel, copulatio, Mo. V. vel, additio, five conjunctio, Bay. additamentum, five augmentum, V.) gratiæ (vel, gratiosa, J.T. Pi.) erunt (vel, ipse, Mo. V.) capiti tuo, P. Merc. Gej. &c. Gratia, h. e. gratiosa, gratiam concilians: ut, disciplina pacis nostræ, h. e. pacem nobis concilians, Esa. 53. 5; &, lapa gratiæ, h. e. gratiam concilians, five amabilis, Prov. 17. 8; &, caprea gratiæ, h. e. gratiosa, Prov. 5. 19 ^r. Al. Decus enim sunt, &c. ^s Gej. Sy. Coronam enim gratiarum recipies, &c. o. sim. Ar. Etenim gratiam addent capiti tuo, Ti. Nam hæc sunt in capite tuo velut superaddita gratia, M. Hæc enim capiti erunt ut additamentum, vel accessio, gratiæ, i. e. ornamentum gratum & jucundum. Promissio est, &c. ^t. ^u Merc.

⁴⁰ Al. sertum gratiæ, i. e. gratiosum & elegans ^t. Confirmat ^u Q. in V. hortationem præced. ab adjuncto decore & dignitate, quæ Deus veræ sapientiæ studiosis adjunget ^v. Gratosus ^v Car. omnibus videberis; omnes te osculabuntur, &c. ^x. Ad- ^y Bay. jectio—erunt, scil. eruditio patris & doctrina matris ^y. ^z Pi.

¶ Et torques (vel, sicut torques, M. sim. Ti. sub. erunt, Ti.) collo (vel gutturi, P.) tuo; ita Ch. Sy. &c. וְיָדָעַתְּ חֵכְמָה Et torques faucibus (vel gutturibus, Mo.) tuis, J.T. Pi. i. e. Te ornatissimum reddent ^y. Sic ex ^y Merc. omni parte virtutum ornamentis decorus five conspi-

cuius eris. Præmium quod debetur juvenibus inorgeris, &c. his rebus confert quibus illa ætas maximè oblectari solet, nempe coronis, &c. & torquibus, qui pendunt ex humeris nobilium². Ut torques & diademata gratiam conciliant in oculis vulgi; ita hæc doctrina ejusdem compoti in animis sapientum. Nam efficit ut & consilia, quæ ex cerebro in capite sedem habent, acutiora & magis consultata sint; & ut sermo, qui è gutture fluit, suavior sit & jucundior³. Fortassis tamen h. l. non tam obedientiæ fructus (ut communiter accipiunt) quàm modus explicatur, hoc modo, Nè desideras legem matris tuæ, quia, vel, quin potius, ea esse debent corona capitis semper præfens, & monile à collo dependens, cujus nunquam debes oblivisci. Fortè verò & modus & fructus observantiæ conjungi possunt⁴.

10. Si, &c. **וְאִם יִפְתָּוּ** Si te pellexerint, Sy. Mo. sim. JT. Pi. o. Ch. vel, incitaverint, M. seducere, vel decipere, voluerint, P. V. ¶ Peccatores; ita Ch. Sy. M. P. Ti. &c. **וְאִם יִפְתָּוּ** Improbi, Ca. viri impii, o. Ar. Non, peccantes, quales omnes sumus; sed, peccatores, h. e. qui ex habitu, industriæ, scienter & malitiosè peccant⁵: qui & se improbitati dedunt, & aliis ut idem faciant suasores existunt⁶: qui in N. T. **ἀποστολοι** vocantur, peccatores; (quomodo Sodomæi vocantur Gen. 13. 13.) de quibus David loquitur Psal. 1. 1. & 26. 9. quales Deus non audit, Joh. 9. 31. Peccatores, scilicet impenitentes, peccatis indulgentes⁷. ¶ Nè, &c. **וְאִם יִפְתָּוּ** Nè velis, Mo. o. V. scilicet eis assentiri⁸. Vel, nè desideres, aut complaceas, V. vel acquiescas, Sy. M. P. sic JT. Pi. consensias, Ti. **וְאִם יִפְתָּוּ** pro **וְאִם יִפְתָּוּ**, Deut. 13. 8. & 1 Reg. 20. 8. ubi phrasis eadem. Ejicitur hic **וְאִם יִפְתָּוּ**, (ut in **וְאִם יִפְתָּוּ** ab **וְאִם יִפְתָּוּ**, 2 Sam. 19. 13. & **וְאִם יִפְתָּוּ** pro **וְאִם יִפְתָּוּ**, Psal. 139. 20. & **וְאִם יִפְתָּוּ** ad comedendum, pro **וְאִם יִפְתָּוּ**, Ezec. 21. 28. [Alia exempla vide in Authore.] Et **וְאִם יִפְתָּוּ** in fine mutatur in **וְאִם יִפְתָּוּ**, ut frequenter fit⁹.

11. Infidiamur (vel, infidiabimur, M. Ca. sim. Ti.) sanguini] Ità P. Mo. Merc. &c. scilicet effundendo per homicidium¹⁰, ex v. 16. Vel, sanguini, i. e. vitæ, quæ consistit in sanguine¹¹. Sanguini, i. e. hominibus P. Vitæ infidiantur, nè evasor aut prodat scelus, aut vindicet¹². ¶ Abscondamus, &c. **וְאִם יִפְתָּוּ** Abscondemur, vel Abscondamur, (vel, Abscondamus, sub. nos, JT. Pi. vel, sub. retia, V. sim. Mar. Vulg. Alii, Latitemus, Sy. Absconditi latitabimus, Ti. Infidiamur, P. Merc. Gej.) contra infontem (vel, ad innocentem, Mo. vel, innocentem, P. Merc. &c.) absque causa, M. P. Pi. Merc. &c. i. e. etiam non lacessiti¹³, noceamus tamen¹⁴. Vel, gratis, Mo. vel, frustra, Ch. vel, impunè, i. e. nemine percipiente, aut poenas reposcente à nobis, ut Job. 9. 12. Vel, injustè, o. sic Ar. Occultè observabimus infontes sine causa, Ca. [Sed quomodo hoc congruit?] Illecebram hoc non ponit, sed elidit¹⁵. Respond. 1. Sensus est, Invadimus infontem gratis, & absque ullo litigio aut irritatione, adeoque improvidum, &c.¹⁶ 2. nè frustra jungo cum infontem; q. d. Nè dicas hunc infontem esse, quales Deus vindicat; nam infons est frustra, &c.¹⁷ 3. Dicitur hoc ex conscientia improborum, qui apud se consci sunt se injustè agere. 4. Vel certè ex judicio Spiritus Sancti utrumque dicitur, innocentem, & sine causa, ut sæpe fit in Prophetis¹⁸. nè frustra non à prædonibus dicitur, sed à Salomone interponitur¹⁹. Scriptura hoc addit per parenthesis, q. d. Frustrà fiet, nam res ad lucem veniet²⁰. Videtur hic Salomon non ipsa peccatorum verba imitari, (qui alia obtendere solent ut pelliciant,) sed eorum orationem, qualis re ipsa fit, ad vivum representare²¹: q. d. Is cui infidiamini respectu vestri innocens & justus est: cave ergò, mi fili; talium ultor est Deus²².

12. Deglutiamus, &c. **וְאִם יִפְתָּוּ** Deglutiamus, vel, Deglutiemus, vel Devorabimus, eos sicut sepulchrum (vel infernus, o. Sy. Ar. sim. Ti.) vivos, sive viventes, M. P. Mo. &c. Alludunt ad Num. 16. 30. q. d. Magnà facilitate & nullo nostro periculo hoc faciemus²³. Nullum erit sceleris vestigium, nulla suspicio²⁴. Vel, aviditatem notat; q. d. Aded fitimus ejus sanguinem & opes, &c. ut optemus eum vivum & integrum glutire, &c.²⁵ Vel, vivos, h. e. crudos, ut **וְאִם יִפְתָּוּ** sumitur 1 Sam. 2. 15. ut sit metaphora à carnibus quæ

crudæ vorantur²⁶. Vel, vivos, i. e. valentes & incolu-
mes²⁷: vel, opibus & gloriâ florentes²⁸. ¶ Et integros, &c. P. Mo. Pi. &c. i. e. Vel, i. sinceros, simplices, quos ideo facile superabimus²⁹: vel, 2. totos³⁰; vel, integris viribus præditos³¹. Totos cum universa substantia P. Nolunt mutilare quenquam, nè prodantur³². Observa hic mutationem numeri, à **וְאִם יִפְתָּוּ** ad **וְאִם יִפְתָּוּ**: Absorbemus eos, i. e. unumquemque eorum³³.

13. Pretiosam substantiam] Divitias³⁴; quibus tu, juvenis, ad multa indiges³⁵. ¶ Implebimus domos, &c. Non solam pollicentur inventionem, sed plenariam possessionem³⁶.

14. Sortem (vel, Sortem tuam, M. P. Mo. Sy. &c.) mitte (vel, projice, Sy. P. M. &c. facies cadere, Mo.) nobiscum; sic o. vel, in medio nostrum, Mo. inter nos, P. Merc. Gej. &c. **וְאִם יִפְתָּוּ** Sortire in nobiscum, Ti. Te sortem tuam conferes nobiscum, Ca. ¶ Marsupium (vel, aut marsupium, Pi.) unum (vel idem, JT. Pi.) fit (vel esto, JT. vel erit, Ch. Ti. Mo.) omnium nostrum; vel, omnibus nobis, Sy. M. P. Mo. **וְאִם יִפְתָּוּ** Unam (vel communem, o.) crumenam omnes habebimus, Ca. vel possideamus, o. Sunt verba, vel, 1. adhortantium juvenem ad collationem propriarum facultatum in hunc nebulonum fiscum³⁷. Quæ tua sunt ex hereditate, &c. nobiscum communica³⁸. Sed hoc minis aptum erat ad pelliciendum juvenem. Vel, 2. promittentium; q. d. Tu nobiscum divides, &c.³⁹. Communio erit inter nos prædæ & opum⁴⁰. Prolepsis est: Occupatio talis erat;

At vos plures estis, & veteri societatis fœdere juncti, proinde me excludetis, &c. Imò, inquit, partitio æqualis erit, ideòque sorte facienda. Est & altera occupatio; q. d. At interim sumptus faciendi sunt, quibus ego non sufficio: Respond. Nostro sumptu vives, una omnibus erit crumena⁴¹. Al. Sortieris, si seorsim velis portionem tuam auferre⁴²; liber ab eas cum ingente pecunia⁴³: fin ita mavis, sociali communique marsupio nobiscum vives⁴⁴: mensa, vita, expensæ communes erunt⁴⁵. Hic locum habet proverbium illud, **וְאִם יִפְתָּוּ**, i. e. in oculis, in poculis, in ira, sub. cognoscitur ingenium hominis⁴⁶.

15. Nè ambules cum eis] Nè omnino cum illis versare, aut commercium contrahas⁴⁷. ¶ **וְאִם יִפְתָּוּ** Nè ambulato in via, &c. Pi. Via mores & consuetudines significat⁴⁸; ut Psal. 1. 1. Prov. 22. 25. Esa. 8. 11. ¶ Prohibe pedem tuum à semitis eorum] Geminat viam & semitam, ad majorem energiam: vel, juxta Hebræos, Neque publicè neque secretò cum illis quidquam negotii trahes⁴⁹. nè prohibe indicat propensionem, etiam in piis, ad has vias perniciosas⁵⁰. Pedem, i. e. affectus & cogitata, quæ (ut pes corpus) animum huc illuc deportant⁵¹.

16. Pedes enim illorum (vel, Pedibus suis, JT. ut sit ellipsis **וְאִם יִפְתָּוּ**, ante **וְאִם יִפְתָּוּ**,) ad malum currunt] Ad malum, vel, 1. culpæ: ad latrocinia P. Ad malum, scilicet aliis faciendum⁵². Ad eadem alienam: id quod ipsi profitebantur⁵³. 11. quia tamen incautus juvenis haud facile ad id advertet, de eo admonet, &c.⁵⁴. Hunc sensum suadent verba sequentia⁵⁵. Vel, 2. poenæ: Currunt in suam perniciem, ad malam crucem, &c.⁵⁶. Cum quo pulchre quadrat sequens similitudo de avibus⁵⁷. ¶ Et festinant ut effundant sanguinem] Nempe proximi innocentis⁵⁸. Vel, suum; q. d. Ipsi occasionem præbent ut sanguis ipsorum effundatur per judices⁵⁹.

17. Frustrà, &c. **וְאִם יִפְתָּוּ** Frustrà, &c. Quoniam frustrà (vel, gratis, Mo. Frustrà itaque, M. Frustrà autem, Ca. Frustrà enim, JT. Frustrà sanè, ut **וְאִם יִפְתָּוּ** sit expletivum⁶⁰), expanditur (vel tenditur, Ca.) rete ante volucres, sive avem pennatam, sive alatum, Ch. Ca. sic Merc. vel, in oculis, sive ante oculos, omnis compotis penna, Mo. vel, cujusquam alati, Ca. sim. Ti. Et fraudulenter expandunt retia super volucres, Sy. Sed frustrà pro dolosè nuspium occurrit⁶¹. Non enim iniquè (vel frustrà, Ar.) tenduntur retia avibus, o. Vertunt negativé, ut vim vocis Hebrææ **וְאִם יִפְתָּוּ** explicant⁶². Quia sicut frustrà panditur rete, &c. Pi. Certè ut sine causa spargitur rete, &c. P. Sicut quando (id **וְאִם יִפְתָּוּ** sæpe valet) frustrà panditur, &c. Di. [Variè locum explicant, de quo statim dispendendum; positus tamen prius versus]

duorum sequentium versionibus, quia sensus ab illis fere suspenditur.]

18. *Ipsi, &c.* *וְהָיוּ לָהֶם יָרֵחַ וְלָהֶם יָרֵחַ* Et ipsi (vel, Illi, five Ipsi, quidem, M. Ca. vel, Præterea ipsi, JT. Ipsi autem, Ch. Itaque ipsi, vel, Sic sanè ipsi, Merc. Sic, vel Ita, hi, five illi, P. V. Ti. Pi. Gej.) sanguini eorum, five ipsorum, (vel, sanguini suo, Merc. fim. JT. Pi. Ch. h. e. vitæ suæ^b;) insidiantur, P. M. Pi. Gej. (dum alienæ se vitæ insidias tendere credunt^c;) insidiantur (vel, abscondent, Mo. vel, & abscondunt, Ti. Ch. abscondunt se, Pi. & abscondunt se, M. Sy. quod abscondunt se, JT.) animabus eorum, P. Mo. vel, in animas ipsorum, JT. vel, ut animas eorum interficiant, M. vel, contra animas suas, Ch. fim. Pi. Et ipsimet (nempe aucupes) in sanguinem suum insidiantur, & abscondunt rete in animas suas, Di. Illi quidem suo ipsorum sanguini insidiantur, suam ipsorum vitam insidentes. Malum consilium consultori pessimum*.

19. *Sic, &c.* *כִּן אֲרָחוֹת כָּל-בּוֹצֵעַ בָּצַע אֶת-נַפְשׁוֹ בְּעָלָיו* Sic (vel, Tales sunt, M. Pi. Ti. &c. vel, Ita se habent, JT. Pi.) semitæ, five viæ, (i. e. actiones^d; vel carius, JT. Pi.) omnis (vel uniuscujusque, M. Ti.) lucro (vel substantiæ, M.) inbiantis, P. Gej. fim. Ti. Mo. JT. Pi. vel, omnium operantium iniquitatem, Ch. Sy. fim. o. Ar. Ejusmodi est omnis avari mos, Ca. Sic est omnis deditus avaritiæ, Di. [Reliqua sic porro reddunt:] animam patronorum, vel dominorum, illius capiet, P. Mo. Gej. &c. vel animas dominorum suorum capiunt, Ch. impietate enim suam ipsorum animam auferunt, o. & auferentium animas à dominis eorum, Sy. ea animam domini sui capiet, Di. ut ei, in quo est, vitam adimat, Ca. ut tollat vitam (vel, nam tollit animam, M.) ab eis qui eam habent, Ti. M. vel, quæstus animam eorum qui dediti sunt ipsi intercipit, JT. Pi. [Sed jam quærendum de sensu horum versuum.] Nititur Salomon rem clariorem reddere simili, in quo tamen explicando tot sunt sententiæ quot capita*. Locus difficilis, quem variè explicant. Diversitas autem omnis oritur vel ex voce *וְהָיוּ*, vel ex applicatione volucrum^e. Vers. 17. non cohæret cum vers. 16. sed cum 15. nē ambules, h. e. verferis, cum eis. Id suadet, quia ruunt, 1. in malum aliorum, v. 16. & 2. in suum exitium, v. 17^b. Al. Hanc parœmiam non refero ad præcedentia, sed ad sequentia^f. *וְהָיוּ*, quia, porro, verum, enimvero, significat hinc novam incipere orationem, similitudinem & parabolam, quæ [v. 17. proponitur, &] applicatur & explicatur v. 18. & 19. Nam *וְהָיוּ* v. 18. valet, sic ipsi, (i. e. enim, cum copulat similia, idem valet quod sic;) ubi clarum est esse redditionem similitudinis de reti & avibus antè propositæ*. Versus 17. est *וְהָיוּ* similitudinis, v. 18. ejus *וְהָיוּ*, v. 19. *וְהָיוּ* amplificatio^h. Sed malo, cum Joanne Brun, in nupera versione sua Belgica, ut v. 17. & 18. sint protasis similitudinis, & v. 19. *וְהָיוּ* ut sensus sit, vel, 1. Sicut innocuis avibus rete tenditur, & quidem sic ut aucupes vitæ eorum insidientur: sic avarus non bona tantum, sed & vitam eorum qui ea possident, captat^m. Vel, 2. Sicut quando contigit expandi rete avibus, sed non eas, verum ipsos aucupes, capi; sic se res habet cum avaro. Ut v. 19. incipit per *וְהָיוּ*, ita initio vers. 17. subintelligo *וְהָיוּ*ⁿ. Volucres hic dicuntur, vel viatores, (idque five quoad innocentiam, five quoad evasione^o;) vel latrones. Hinc varietas^p. 1. Non proponit hic Salomon similitudinem, sed metaphoricè loquitur, quasi his verbis, *Frustrà jacitur, &c.* revocans filium suum à rapina: q. d. Aves quæ vident rete suspensum non capiuntur, sed sibi cavent: sic juvenes qui mente fursum volant, & rebus cœlestibus sese oblectant, ab improbis illis decipi non possunt, sed statim intelligunt se de vita & salute periclitari, & quàm horrendum sit sanguini innocentium insidiari^p. Ut avis visum rete volatu, sic tu [mi fili] malorum insidias præmonitus facile potes effugere^q: nam tibi retexi eorum technas, & rete ostendi^r; tu ergo expedi te & avola, nempe cœlestibus alis, timore & amore Dei^t. 2. Certè, vel *Quia*, ut sine causa avibus innocuis expanditur rete; ita hi sine causa insidiantur vitæ eorum quos occidere cupiunt, ut illorum rapiant bona. Huic sensui congruit & v. 19. *Tales sunt viæ, &c. sine causa alios occidunt*^s. Sicut innocentes & sine earum culpa

capiuntur aves; ita accidit bonis quibusque viris, quibus pessimi insidiantur usque ad mortem^v. 3. Ut aucupes ultro, five gratis, spargunt granum aut escam prope rete, & nihilominus insidiantur sanguini earum: sic latrones illi qui erga te tantam fingunt benevolentiam, dum blandiuntur, insidias tibi ponunt, &c.^x. 4. Argumentum est ab incerto, v. 17. q. d. Ut cunq; sibi videantur esse certi de potiunda præda, non minùs tamen falluntur quàm aucups [putans] se capturum aves prætervolantes, & observantes retia: id quod amplificat elegantissimè his verbis, *ante oculos omnis alitis*, q. d. quæ retia tum homines plerumque observant, tum Deus hominum custos semper. Deinde est aliud argumentum vers. 18. à funesto exitio quod sibi comparant, ut Psal. 7. 14, &c. Et v. 19. est conclusio superiorum argumentorum per simplicem affirmationem^y. Ut rete videtibus avibus frustrà expanditur, nam continuo avolant; sic plerumque artes nocendi pils & insidiæ deteguntur: virtutes & Dei protectio pro pennis sunt illis, ita evadunt incolumes^z. Huc refer *וְהָיוּ* ante *וְהָיוּ* rete, quod nusquam alibi sic præfigitur: q. d. Hoc ipsum rete technarum, quod jam proluxè descripsi, frustrà explicant; Deus quippe eripit eos ex laqueis^a. 5. Versum 17. interrogativè lego, (secutus Hebræos, & o. qui, quod textus Hebraicus interrogando significavit, per negationem exprimunt,) *Frustrà jacitur rete ante oculos pennatorum?* q. d. Minimè verò; nam quamvis libere per aera ferantur, aliquando sese ad tectam deponunt, & cassibus implicantur. Nè ergo sperent hi prædones se evasuros, quantumvis liberi sibi videantur; nam tandem deprehendentur in furtis, & poenas dabunt. Ità cum priùs dixisset, *Pedes eorum ad malum currunt*, h. e. ad suam perniciem, modum hic exprimit quo id eveniet. Atque hoc^c. significanter exprimit, *וְהָיוּ*, &c. h. e. Non injustè, five immeritò, retia tenduntur, five instruuntur, pennatis, vel, ut in Hebræo est, *dominis ale*: quo fortè intellexit, non quavis aves, sed illas antonomasticè quæ alarum velocitate præstant, rapaces nempe five prædatrices; quales meritò aucups insequitur, dignæque sunt quæ in casses incidunt. 6. Vel aliter, quod reliquis præfero, Notandum Salomonem in his Proverbiis non semel similitudine aucupii de lucris furum & avarorum egisse: ut cap. 23. v. 5. *Opes faciunt sibi pennas ut aves, &c.* Porro, prædones hi juveni duo proposuerunt, cædes nimirum, v. 11, 12. & lucra, v. 13. Ut cædibus abstineat, suadet Salomon v. 16. & 18. & nè lucri spe decipiatur, cavet v. 17. *Frustrà, inquit, jacitur rete ante oculos pennatorum*; cum scilicet opes quæ iuste obtineri non possint pennatæ sint, & altissimè volent, & frustrà fraudibus, quasi retibus humi sparsis, petuntur: q. d. Frustrà quidem perdit illi sperant se adepturos ea bona quæ tantopere affectant, vel adeptis frui posse. Congruit & v. 18. *Ipsi quoque, &c.* q. d. Non modò bona quæ avidè quærunt non obtinebunt; sed etiam insidiæ quas aliis parant in caput recident. Ac demum absolvit epiphonemate v. 19. *Sic semitæ omnis avari, &c.*^b. 7. Sensus est, Ut frustrà sparsum est rete ante aves, quod illud non percipiant præ aviditate cibi supra illud jacti: sic isti, nullo periculo deterriti, sed avaritiâ illecti, sanguini suo, five sibi ipsis, insidiantur, & contra vitam suam abscondentes se, insidiantur aliis^c; nec rete tensum advertunt, h. e. malum quod illis impendet ex scelere, vel à magistratu, vel certè à Deo^d; & quamvis videant sua furta & cædes passim detegi, continuè tamen furari & prædari pergunt, atque adeò scientes & volentes in suam perniciem ruunt*. Nec objicias rete hoc pacto non esse frustrà expansum, quia avis capitur; nam frustrà est avi rete expansum vidisse, quo admonebatur, etsi aucupi non frustrà^e. Sic dicimus vulgò, Frustrà furcam minaris latroni, quia ipse non curat, nec prædari cessat^f. Ità firmum hoc est dehortationis argumentum, quod hæc cohors incauta fit & præceps^h, & *αὐτοπόνοι*, qui, cum se aliorum sanguini insidiari putant, proprio laqueos tenduntⁱ. Ipsi tendunt quidem aliis retia & insidias, sed Deus illa ipsa retia ipsimet tendit, eaque in perniciem ipsorum convertit^k. Porro, hic sensus optimè convenit, 1. cum antecedentibus; adeò præcipites hos ferri ad homicidia, ut

^b Merc.
^c Merc.

^a Ca.

^d Pi.

^e Gej.

^f Mar.

^g Gej.

^h Merc.

ⁱ La. ex He.

^j La.

^k Genev.

^l & in Di.

^m Di. fim.

ⁿ Bay. ex He.

^o Bruno in

^p Di.

^q Di.

^r Gej.

^s Gej.

^t Q. in

^u Bay.

^v Ca. fim.

^w Me. & T.

^x Me.

^y T.

^z V.

^a M.

^b Q. in

^c Bay.

^d Jun.

^e Mar.

^f Gej.

^g Sal.

^h V. fim.

ⁱ Merc. L.

^j ex RS. &

^k Sa. Gej. Pi.

^l Car.

^m Merc.

ⁿ La.

^o Merc.

^p fim. La.

^q La.

^r Gej.

^s Car.

^t La.

Ch. *Super summos muros*, v. Vide quàm sollicita sit Sapiencia de nostra salute, ubique clamans, &c. ¶ *In foribus*, &c. *בְּפֶתַח* [In ostiis (vel, in introitu, Ch. sim. Sy. in La. in, vel & in, ingressibus, Merc.) portarum, Mo. Bay. Gej. &c. scil. urbis, ut Deut. 12. 12. ubi iudiciorum causâ frequens aderat populus: q. d. in compitis frequentibus. ¶ *Urbis*, &c. *בְּיִרְיָהּ* [In urbe ipsa, licet portæ clausæ sint v. In urbe quaque, JT. Pi. Rectè, ob emphaticum. 22. *Usquequo*, (vel, *Quousque tandem*, Merc.) parvuli, (vel *simplices*, P. Mo. Merc. Pi. Gej. ut v. 4. vel *imperiti*, Bay. Q. in V. vel *ignavi*, M. vel *insipientes*, Ch. & Sy. in La. vel *infantes*, Aq. in D. vel, *simplices seducti ab impostoribus*, RS. & AE. in La.) *diligitis* (vel *amabitis*, Merc. sim. Gej. &c.) *infantiam?* vel *simplicitatem?* P. Mo. vel *imperitiam?* Bay. Q. in V. vel *fatuitatem?* JT. *פְּתִיחַת הַחַיִּים* [Vehemens initium b. Duro nomine eos compellat: quod non mirum e, cum diu ista fecerint, & oblatam gratiam respuerint d. Allòquitur eos quasi profundum dormientes somnum, ex quo se expedire nequeunt: q. d. Quando, quæso, depuerascetis? nonne satis datum est libidinibus, &c? Indicanda primò est morbi periculositas, ut patiens corrosiva admittat. Priùs tamen verbis utitur mitioribus, v. 22, 23. deinde durioribus, v. 24, &c. *הַחַיִּים* maximè anomalum est f. Estque vel Piel, & (.) pro (.,) h. m. *Quamdiu facietis amare*, vel, *incitabitis alios ut ament, simplicitatem?* vel potius, Cal, *וְאֵל דִּילָתוֹ* dilato per (.,) quod aliàs ob asperatarum concursum ingratius sonuisset b; dicendum enim esset *הַחַיִּים*, vel *הַחַיִּים*, fut. Cal. i. *הַחַיִּים*, aliàs adjectivum, hîc substantivum est, ad formam *פְּתִיחַת*. Nota hîc impios *stultos* vocari, quo *stultitiæ* convitium in pios ab impiis sæpe congestum in ipsos regeritur l. *Pueros* vocat illos, quia puerorum instar amant nuces & crepundia, lusum & libertatem, quæque sibi noxia sunt, & oderunt scholas ac scientiam m. ¶ *Et stulti*, &c. *וְאֵל דִּילָתוֹ* [Et derisores, vel *illusores*, &c. P. Merc. Gej. &c. Longè perniciosissimum hominum genus, quibus omnia sunt ludibrio, qui sùsque deque omnia habent, humana & Divina n. *Derisores* hîc vocat, non qui lepidis quandoque sannis exhilarant socios o, sed qui salubres admonitiones ludibrio habent p; qui hostili profanòque animo omnem Religionem, & quæ dicuntur de Dei ira, &c. cavillantur, habentes pro fabulis, &c. quales *אֲנֹכִי פֶסֶת* (à o.) appellantur Psal. 1. 1. De his vide Prov. 29. 8. & Jes. 28. 14, 15. Personæ mutatio hîc est; antè, *diligetis*, nunc, *cupient* q. Al. & *callidi calliditatem*, V. Docet eos non esse moriones, qui ratione communi privantur; sed qui, suo ingenio fidentes, sapientiam Dei irrident, &c. Vel, & *superbi superbiam*, V. vel, & *detractores detractionem*, Q. in V. ¶ *Imprudenter*, *וְאֵל דִּילָתוֹ* [Stulti, P. Merc. Gej. &c. Hi, propriè *solidi*, sunt, in quibus est stultitia privativa, i. e. qui sapientiâ carent, nec ejus studio animum appellant: *וְאֵל דִּילָתוֹ*, (suprà v. 7.) propriè *stulti*, sunt, qui etiam falsis opinionibus sunt imbuti, & studia sapientiæ contraria sectantur. In illis aliquid spei est, in his verò nihil f. Sed dubito an firmum sit hoc discrimen, nam *וְאֵל דִּילָתוֹ* est incorrigibilis, Prov. 17. 10. cui non est cor, cui non respondendum, Prov. 26. 4. 23. *Convertimini* (vel, *Retrospicite*, Faciem, non tergum ampliùs, mihi obvertite t; vel, *Redite*, Merc. sim. JT. Pi. Gej. quasi ad locum unde egressi estis, ad Deum scil. à quo fugistis v; vel, *Resipiscite*, M. Ti.) *ad* (vel, *propter*, ut l accipitur Num. 16. 34. Jer. 22. 10. & 23. 9. vel, *post*, Pi. Gej.) *correctionem* (vel *inreparationem*, Mo. Merc. *correctionem*, JT.) *meam*, *וְאֵל דִּילָתוֹ* [Resipiscite, me increpante. Vel, l notat terminum ad quem, hoc modo, *Redite ad audiendum meam castigationem* v. ¶ *En, proferam* (vel, *depromam*, P. Gej. vel, *effundam*, V. vel, *eructabo*, Mo. JT. &c. *scaturire faciam*, Aq. & Th. in D. *effundo scaturiginis more*, h. e. ubertim z, crebrò, continuò, studiosè, limpide, &c.) *vobis spiritum meum*] Ità Ch. M. &c. i. e. voluntatem meam b; animi mei sensa & cogitata c; ut vox spiritus accipitur Psal. 76. 13. & 77. 4. 7. & Prov. 29. 11 d. Non parvam sapientiæ meæ partem vobis impertiar, &c. Refero ad doctrinam Evangelii *. Vel, *spiritum*, i. e.

iram vobis exhibebo & vindictam f; de qua proximè loquitur g. Interim Spiritum Domini respicit, quia Christus loquitur, qui non ad mensuram, sed copiosè, vim Spiritus sui exseruit h. Spiritum promissum (vide Joh. 7. 39. Rom. 12. 6.) vobis dabo, ac si non deliquissetis i. Si ad me convertamini, Spiritus fluente in vos derivabo. Vide Num. 11. 26. Zach. 12. 10. Joh. 4. 14. & 7. 38 k. ¶ *En, efflo*, &c. Ti. k. Gej. vel, *efflabo*, &c. V. ¶ *Et ostendam vobis* (vel, *scire vos faciam*, P. &c.) *verba mea*] i. e. Doctrinam meam exponam l: manifestabo vobis arcana mea m. Cum ergò tantà copiâ vos hortet & doceam, cur non ad rectum reditis, &c n? [Ca. totum sic reddit,] *Convertite vos ad castigationem meam, quæ* [legendum potius, quia] *vos afflabo spiritu meo, vobis mea dicta demonstrans.*

24. *Quia* (vel, *Quandoquidem*, Pi.) *vocavi*] Vel, *invito*, JT. Pi. scil. ad obediendum mandatis meis o. Vocat Deus, tum exterius p, per poenas, prodigia, &c q. per doctores, &c r; tum interiùs, & præcipuè per excitantem gratiam, &c t. per internos conscientie stimulos t. *Vocare* propriè tribuitur Verbo, h. e. Filio Dei v. ¶ *Et renuistis*] Audire x. ¶ *Extendi* (vel, *extendo*, Pi.) *manum meam*] [Id variè explicant.] 1. Ad silentium indicendum y; ut Act. 21. 40 *. 2. Auxiliarem vobis dexteram porrigens, ut ex ignorantia & periculis emergeretis z. 3. Ad indicandum vobis viam salutis. Sic extensâ manu & digito viatori ignaro viam monstramus b. 4. Beneficia vobis offerens & ingerens. Vide Ecclesiastic. 4. 31 c. Promittens & conferens gratias d. 5. Comminando *, & castigando, potentiâque meam per miracula demonstrando; ut Esa. 23. 11. Ezech. 16. 27 f. Paternam correctionem significat g. 6. Sed potius accipio de gestu advocantis, vel manu annuentis ut accederent, &c h. Sic Esa. 13. 2. & 65. 2 i. ¶ *Et non*, &c. *וְאֵל דִּילָתוֹ* [Nec fuit qui (sub. aurem, Merc.) attenderet, Merc. Gej. &c. 25. *Despexistis omne consilium meum*, *וְאֵל דִּילָתוֹ* [Et cessare (vel feriari, Mo.) fecistis, P. Merc. irritum fecistis, M. sim. Merc. o. rescinditis, Ca. negligitis, Ti. sic Sy. abiecitis, Jun. abstrahitis vos ab, &c. JT. Pi. floccipenditis, Gej. Mere. Plus est quàm *וְאֵל דִּילָתוֹ* renuit k. Et propterea quòd *renuistis*, vel *neglexistis*, Q. in V. Observa Sapientiæ consilium pro præcepto habendum l. Per vos effectum est ut consilium meum sit irritum, neque ad effectum perveniat m. *Despicere consilium* hîc est, repudiare consiliarium ejus, nempe Christum, & salutaria ipsius monita. Vide Luc. 7. 30. & confer cum h. l. Prov. 4. 15. & 8. 33. & 15. 32 n. *Evacuastis*, i. e. omne pondus, vim & auctoritatem eis ademistis o. 50 *Dispastis*, &c. Sym. & Th. in La. ¶ *Et increpationes*, &c.] h. e. Sive darem consilia de agendis bonis, sive increpationes de admissis malis; sive verbis, sive verberibus, &c p.

26. *In interitu*, &c. *בְּאִירִיכָם* [In calamitate vestra, JT. Pi. Mar. V. &c. Cujus vos fabri estis q. In contritione vestra, P. T. s, propriè, vapor, seu nubes; deinde, calamitas, quæ nubis more alicui caliginem offundit t. ¶ *Ridebo*] Anthropopathos hoc de Deo dicitur t. Sensus est, Deridendos vos aliis propinabo t; exitum vestrum ridiculum faciam v. Justâ vestrâ poenâ gaudebo. Vide Apocal. 18. 20 *. Vestri non miserebor y. Scelera vobis exprobrabo z. Nolo vos exaudire, aut juvare a. Conatus vestros irritos reddam, & vos in astutia vestra comprehendam. Extrema est miseria, cum nemo miseri vices dolet, aut ei succurrit b. Nota hîc congruam punitionem; risus risui respondet: ridet Deus qui sua monita riserant *. ¶ *Cum vobis*, &c. *בְּבֵית פְּחַדְכֶם* [Cum venerit pavor vester; i. e. vel, 1. id quod timebatis c: vel potius, 2. tempus calamitatis vestræ, ubi in summo metu versabimini d.

27. *Cum*, &c. *בְּבֵית פְּחַדְכֶם* [Cum, inquam, venerit sicut desolatio, sive vastitas, (vel, fremebunda vastatio, JT. Pi. vel, repentina vastitas, Ch. Merc.) timor vester, P. &c. Vel miseriae externas, vel angustias animi, hîc denotat *.

28. *Tunc invocabunt* (pro, *invocabitis*, quasi indignos censeat ulteriori alloquio f,) *me, & non exaudiam*] Sed quid? An fera est invocatio in hora mortis g? Annon promisit Deus, salvum fore qui invocaverit Deum,

Deum, Joel. 2. 32. Resp. Verum hoc est de iis qui Deum sincere invocant, h. e. 1. in fide; 2. cum affectu Deum glorificandi; 3. discedendo ab iniquitate, 2 Tim. 2. 19. At hi non recte invocant, nec tempore gratiae. Confer Prov. 21. 13. & 28. 9. Esa. 1. 12. & 66. 3. Jer. 11. 11. Ezech. 8. 18. Mic. 3. 4. Zach. 7. 13. Joh. 7. 34. & petunt remissionem, non culpæ, sed poenæ. Non serio clamant, & ex animo, & ex præscripto Verbi, quod nunquam didicerunt, nec clamaturi si ex malis liberarentur. Transacto poenitendi tempore, non amplius dignatur Deus eos alloqui, sed mutatâ personâ quid futurum sit prædicit. ¶ *Mane consurgent, mane querent me*, M. P. JT. &c. i. e. diligentissime & indefinenter, q. d. indè ab Aurora. *Mane*, i. e. sub primum illud ingruentium ærumnarum diluculum: vel, ubi modò somnus illorum leviculus transierit. Nun eleganter geminatur, ut in præced. ¶ *Mane querent me*, & in *Mane querent me*, Psal. 50. 23. *Maturabunt ad me*, Ti. [Ca. hoc cum sequentibus sic reddit, *Nec mihi invigilantes me invenient.*]

29. *Eò quòd exosam, &c.* Hic (ut fit in sententiis dicundis) causæ lati iudicii repetuntur. ¶ *Non susceperint, &c.* [Non delegerunt, five elegerunt, Merc. Bay. Pi. &c. cum integrum esset. Non cupide expetierunt. Et nota hos damnari non minus quàm *osores, &c.* Negatio hic infert cum emphasi contrarium affirmatum, h. e. vehementissime sunt aversati, indignum eum iudicantes de quo recipiendo vel ulla institueretur deliberatio, electio, vel studium. Romani sic legunt, *eò quòd verbum Domini non assumpserunt*, i. e. non ad se sumpturunt, non sibi, sed aliis, applicarunt, ut solent impii, quum concionatores vitia carpunt.

30. *Nec, &c.* [Non, vel Nec, acquirunt consilio meo, M. Ti. Mo. P. &c. Noluerunt, &c. Ch. Ar. sim. o. Nec admiserunt, Sy. Et renuentes, Ca. Nec voluerunt, sub. obedire: vide vers. 10. Describit hic modum proponendi, &c. per formam scilicet consilii, quod placidum est; & [ut sequitur] *correctionis*, quæ asperior est: q. d. Sorduit illis & Legis acrimonia, & Evangelii dulcedo, præ mundi vanitatibus, &c. ¶ *Et detraxerint, &c.* [Spreverunt, Gej. Bay. aversati sunt, vel floccifecerunt, Merc. sed contempserunt, Pi. vel repulerunt, Mar. ¶ sign. involare in aliquem ardore animi, execrari, ac cum execratione respondere. ¶ in Kal est, aversari; in Piel, irritare, vel blasphemare.]

31. *Comedent igitur* (vel, *Vescantur ergo*, quasi cum stomacho hoc dicitur, fructus (vel, de fructu, Pi. P. Gej. &c.) *via sue*] *Via* hic sunt consuetudines; item cogitata, sermones, & actiones. Confer Jer. 6. 19. Mic. 7. 13. & verba hic seq. Dignas suis conatibus & actionibus poenas dabunt. Metaphora à *comestione*, ubi quis aliquid comminuit, & intra se deglutit, inque suam vertit substantiam. Vel, alludit ad Psal. 128. 2. *Labores manuum — manducabis.* Confer Esa. 59. 4. Gal. 6. 8. & Prov. 22. 8. & Esa. 3. 10. Simil. Terentius, *Tute hoc intristi, omne hoc exedendum est tibi.* Vindicta erit sceleribus congrua, ut Num. 11. 33. Deus voluptates, &c. illis in nauseam vertet. Al. Replebunt se peccandi consuetudine, five continuis sceleribus, unde damnatio augetur, &c. ¶ *Suisque consiliis, &c.* Pravis scilicet. Peccatis, quæ cum consilio & animo destinato perpetraverunt. Ad saturitatem usque utentur suis consiliis: Deus enim eos deferet, ut suo se consilio regant. Vel, Consilia quibus aliis malum machinabuntur sibi interitum conciliabunt.

32. *Aversio* (vel, *Quia aversio*, Mo. Pi. &c.) *parvulorum* (vel *simplicium*, Mo. &c.) *interficiet eos*; sic Mo. Pi. &c. [Variè reddunt.] *Quies, &c.* M. JT. Pi. P. V. AE. in Gig. Bay. Mar. q. d. Rebus secundis perdi solent stulti. Ità idem est sensus primæ & secundæ clausulæ hujus versiculi. *Quies*, i. e. constans & perversa illorum residentia in malo, in quo sibi allubescunt, & omnem prosperitatem sibi pollicentur, ut Jer. 48. 11. Zephani. 1. 12. Verum *quies* aliàs nusquam *quietem* sign. ut patet ex Concordant. & Lexic. & AE. ad Os. 11. 7. fatetur eam semper ignominiose accipi. [Alii ergò aliter reddunt.] *Recessus, &c.* q. d. Non diu propositi tenax est, sed modò huc,

modò illuc, à mentis æstu abripitur. *Defectio*, Ti. * R. Levi vel *Rebellio*, Q. in V. *Perversitas*, Ca. *Aversio*, Merc. Sy. in Gig. Gej. Pi. La. &c. nempe à ratione, à recto, à sapientia, à Deo; vel, ab audiendis monitis sapientiæ. Ità duo conjungit quæ sese comitari solent, *aversionem*, & [quæ sequitur] *prosperitatem*, quæ impios in perversitate retinet. ¶ *Et prosperitas* (vel *felicitas*, M. *tranquillitas*, Mo. vel *error*, Ch. Sy. D. qui cum præcedente *aversione* congruit; & error mentis non intuentis primum verum bonum, atque *aversio* à Deo, est radix omnis peccati, ¶ *stultorum perdet eos*; ità P. &c. [¶ *Et inquisitio*, vel *examinatio*, o. sim. Ar. in La. exquisitum iudicium, nempe Dei de illis, &c. ¶ *Perdet eos*; i. e. vel, i. reciprocè, ipsosmet stultos, qui non prævident mala futura, & præsentibus bonis libenter fruuntur. Vel, 2. peccatores [alios:] q. d. Impiorum felicitas multos ad perniciem ducit, dum vident malis impunè esse, & omnia ex voto succedere; id illis imponit, ut eorum facta sequantur. Egregius sensus, priorem tamen præfero. Hactenus denunciavit iudicium Dei, &c. Sequitur prolepsis, seu anticipatio ejus quod objici poterat, Deum iudicia sua minimè exsequi, cum tranquilli in suis facibus desideant: At, inquit, ista quies & prosperitas illos interficit, iudicia Dei & accelerans magis, & reddens atrociora. Quod illustratur ex contraria piorum conditione, &c. vers. seq. Difficilius est ferre secundam, quàm adversam, fortunam: quia adversa toleramus, felicitate corrumperimur, & felicitas stultos dementat.

33. *Qui, &c.* [¶ *Qui autem me audit*, o. Ch. Ar. Merc. vel, *mibi auscultat*, JT. Pi. *mibi obedit*, P. Sy. sim. Ti. Gej. Id *cum* significat, Psal. 81. 14. Prov. 12. 15. ¶ *Absque, &c.* [¶ *Habitabit* (tanquam in domo propria; cum impii, licet magnas spes concipiant, eis tamen excidant, ¶ *in spe*, o. Ch. Ar. fiducialiter, Mo. vel *confidenter*, P. M. *securus*, JT. Pi. *tutus*, vel *securus*, Sy. Ti. vel, ad *confidentiam*, seu *securitatem*, in tuto: vel, in *fiducia*, Gej. ¶ *pro*, ut habetur Deut. 33. 12. Psal. 16. 9. Exponunt, 1. de bonis præsentis vitæ, quæ promissa erant Judæis illius ævi: ut Deut. 33. 12, 28. 2. De bonis spiritualibus; de spiritali tenacorum pacè per Messiam partâ; ut Jes. 33. 16. Jer. 23. 6. q. d. Etiam in adversissimis rebus pacatus manebit, sciens se ultra vires non fore tentandum, nec à Deo omniscio Patre deferendum, &c. ¶ *Et abundantia, &c.* [¶ *Et quiescet* (vel, *tutus*, five *securus*, erit, M. Ti. vel, *pacatus*, five *tranquillus*, erit, Mo. JT. Pi.) à *multitudine malorum*, Sy. vel, *sine timore ab omni malo*, o. Ar. vel, à *pavore malo*, Ch. Mo. à *metu malorum*, Ti. à *pavore mali*, M. P. Merc. JT. Pi. &c. non autem tantum à malo: aded confirmabitur illorum animus promissionibus, & defendetur virtute Dei. Pacato animo erit à supervacaneis curis & tentationum tumultibus. Non, instar mundanorum, fluctuabit, aut de Dei erga se benignitate dubitare opus habebit. Securus erit & intrepidus, tum ob fiduciam bonæ conscientie, tum ob animi fortitudinem, tum quia scit se Deo curæ esse & cordis. RS. primum membrum restringit ad pacem huius seculi; alterum, ad securitatem contra futurum iudicium. Verum utrumque simul in hac generali sententia comprehendendi possit. Sensus est, Solam sapientiam præstare tranquillitatem animæ, & metum mali expellere. ¶ *cum Pathach in fine*, verbum est prætemp. quod hic per præfixum convertitur in futurum: at *cum Kamets*, nomen est.

CAP. II.

1. *SI susceperis sermones meos*; sic Gej. P. &c. [¶ *Si receperis semen Verbi*, menti tuæ, ceu agro, committendi. ¶ *Si emas, &c.* Id verbum sign. 2 Par. 1. 16. Neh. 10. 31. Prov. 31. 16. ¶ *Si acceperis*, i. e. didiceris. ¶ *Abconderis*; ità P. Merc. &c. [¶ *Reposueris*, ne scilicet illorum obliviscaris. Custodi-

eris, veluti thesaurum, in intimis tuis recessibus f.
 2. *Ut, &c.* [*לְהַקְשִׁיב וְגו'*] *Ut attendere facias* (vel, accommodes, M. Ti. V.) *sapientie aurem tuam*, P. Gej. &c. *sim. Mo. Ita ut attendas, &c.* Merc. Gej. Pendet à præced. hoc modo, *Si acceperis*, ita scilicet ut attendas. ¶ *Inclina cor tuum ad, &c.* [*וְגו'*] q. d. Sapientie totum cordis tui finum magnâ attentione, humilitate & aviditate expande: hæc via illius acquirendæ h. ¶ *וְגו'* [*וְגו'*] *Inclines, &c.* Mo. & *inclines, &c.* M. Ti. sic Merc. & si *inclinaveris, &c.* P. Sensum pendere puto. [JT. & Pi. hoc cum præced. sic reddit, Si attendendo ad sapientiam aures tuas, inclinaveris animum tuum ad intelligentiam.] *וְגו'* repetitur ex vers. præced. k.
 3. *Sis, &c.* [*וְגו'*] *Quia si* (vel, *Si enim*, M. Ti. Imò si, P. Gej. *Quinimo si*: vel *וְגו'* vel *וְגו'* abundat, quia alterum satis erat; sed augendæ diligentie causâ utrumque conjungi videtur. *Quinetiam*, JT. Pi. *וְגו'* hic est nota majoris, ut 2 Reg. 18. 34. 1 Par. 12. 22. Esa. 7. 16 m.) *intelligentiam* (vel, *prudentiam*, JT. Pi. vel, *ad intelligentiam*, Mo.) *clamaveris*, Gej. P. vel *advocaveris*, Ti. *inclamaveris*, JT. Pi. *accerfiveris*, M. velut ad te vocer, Merc. q. d. eam tibi admoveas & familiarem reddas. Si clamaveris pro ea ad Deum: vel, Si *intelligentiam*, h. e. Spiritum Dei, invoces, ut te doceat. Q. Hebræi *וְגו'* sumunt pro *וְגו'*, *Quando*, vel *Cum*, *invocaveris, &c.* P. Atque matrem intelligentiam vocaveris, Ch. Pro *וְגו'*, legit *וְגו'*; quod friget. P. P. Pergit Salomon in elegante climace. Dixerat verba Sapientie esse excipienda tum aure, tum corde, & studiosè quoque abscondenda; jam eum excitat ut roget, clamet, &c. ¶ *Et inclinaveris, &c.* [*וְגו'*] *Intelligentie dederis vocem tuam*, P. Gej. &c. i. e. vocem intendas ad eam, ut ipsam velut accerfas. Idem [hoc versu] bis dicit. Si Deum oraveris pro ea.
 4. *Quasi pecuniam, &c.* [*וְגו'*] *Tanquam argentum*, crudum, inque terræ latebris absconditum. ¶ *Sicut thesauros* q. d. Si quæsieris magno desiderio, & studio, & voluptate, animoque invictio; non unâ & vulgari scrutatione contentus, sed identidem disquirens, &c. sumptus, moras ac molestias libenter ferens, &c. *וְגו'* in Pihel intendit verbi significatum; & sequens *וְגו'* plus est quàm *וְגו'*.
 5. *Tunc* (vel, *Tunc*, vel *Ita*, demum, Gej. Merc. Hic sensus, hæcenus pendulus, absolvitur; *Tunc*, si te juxta præscriptas jam regulas ritè gesseris d.) *intelliges* (i. e. magis magisque assequeris & addisces) *timorem* (i. e. cultum, Religionem, & amorem) *Domini* Qui sapientie fundamentum est. ¶ *Et scientiam Dei* (quæ ex timore pendet h) *invenies* i. e. Adipisceris. Quum Deum talem & tantum cognoveris, nonne timebis i?
 6. *Quia Dominus dat sapientiam* q. d. Dixi te inventurum: id quod viribus tuis nè tribuas; nam Dominus dat, vel dabit, eam, sed laborantibus & sollicitis. Duos modos conjungit adipiscendæ sapientie; nostrum studium, & Dei auxilium. Non esse virium humanarum investigare sapientiam, sæpe dictum est; nunc aperit unde petenda sit. Non solo auditu & studio, sed invocatione, comparanda est. Sed potius confirmatur hîc & v. 7. & 8. promissio v. 5. prolata: q. d. Nè dubites de consecutione hujus scientie, quia ferio quærentibus Deus dabit, i. e. dare solet. Dominus dat, scil. petentibus: dat autem per Verbum, ut sequentia declarant. Cùm enim quicquid à Deo in nomine Christi petierimus dabitur, tum illa cumprimis quæ Dei gloriam rectè spectant P.
 7. *Custodiet, &c.* [*וְגו'*] *Abscondet*, five *Recondet*, (vel, *Et abscondet*, Mo. vel, *Ipse abscondit*, M. Is reponit, Ti. sim. JT. Pi. *Servat*, V. Merc. Sy. Is reservat, Ca.) *rectis, vel justis*, (vel, *pro rectis*, M. JT.) *essentiam*, Mo. P. Merc. Gej. Ti. vel, quicquid revera est, JT. vel, *spem*, Sy. vel, *salutem*, o. M. ac si esset *וְגו'* q. vel, *profecum*, Ca. vel, *statum firmum*, Belg. vel, *longevitatem*, He. in M. & in V. vel, *doctrinam veram*, V. Mar. solidam & veram rerum cognitionem, veram rationem; quam sic appellat, quod ea vera sit, cætera fluxa & vana: homines moriuntur, at illa perpetuò manet; vel,

veram sapientiam, Pi. Gej. &c. *וְגו'* variè accipiunt; [ut veriones docent.] Descendit à *וְגו'* *existit, fuit*: Hinc plerique *essentiam* vertunt; quod vel de sapientia solida, vanis mundanorum scientiis opposita, vel de stabili æternoque bono, accipiunt. Vox hæc *solidam* Gej. *firmamque substantiam*, h. e. perseverantiam in bono, significare potest. Chald. reddit, *וְגו'*, *majestatem*, Bay. *gloriam*: [quod tamen Latinus Interpres in Bib. Pol. Gej. *incolumitatem* reddit.] Potius (per synecdochen generis) *sapientiam veram & solidam* significat: unde, v. p. conjungitur cum consilio Dei Esa. 28. 29. & cum *וְגו'* Pi. Gej. Prov. 3. 21. & cum *וְגו'* Prov. 8. 14. Confer Job. 5. 12. & 6. 13. & 11. 6. & 12. 16. & 26. 3. & 30. 22. Prov. 18. 1. Mic. 6. 9. (nec alibi occurrit:) in quibus omnibus locis hæc significatio non malè quadrabit. *Recondendi* vox sign. a Gej. vel, modum prolationis [five exhibitionis] absconditum & successivum; vel potius, respicit sedulam investigationem, v. 4. cujus quasi causâ datur: notat etiam doni pretiositatem. Generalis hæc est promissio de omnibus quæ verè bona sunt, i. Tim. 4. 8. d. Car. *Dat Dominus sapientiam, &c.* v. 6. sed non omnibus, sed rectis, &c. ¶ *Proteget, &c.* [*וְגו'*] *Clypeus*, vel *Scutum*, (sub. eris, P. Gej.) *ambulantibus perfecte, five integre*, P. Mo. JT. Pi. Gej. &c. vel, *in integritate*, V. Alii, *clypeum, &c.* Merc. five, tanquam *scutum*, five, quæ vera sapientia est *scutum*; appositio f. Pi. ex *Protegit innocenter ambulantes*, Ti. vel, *gerentes se sincere*, Merc. Ca. Et auxiliabitur iis, &c. Ch. Sensus versus, Aded agnoscit Deus atque curat rectos, ut omnibus indies augeat illos, & virtute servet. Jun.
 8. *Servans, &c.* [*וְגו'*] *Ad custodiendum* (vel, *Custodiendo*, JT. Pi. Epexegetis est verborum, *ambulantibus integre* h. Vel, *Et custodit*, Sy. vel, *Ut conservet*, M. Ti. vel, *Ut custodiant*, P. Ar. Gej. Merc.) *semitas, five vias, judicii*, Mo. Ch. P. &c. five *justas*, V. vel, *itineraria juris*, JT. Pi. *Mores equos tuens*, Ca. Exponunt, i. de Deo: q. d. Deus protegit pios, ut custodiat, &c. h. e. ut faciat quod rectum est; vel, ut ostendat se discernere pios ab impiis. *Custodiens*, five tutas reddens, *semitas justitie*, nè pii in illis impingant, aut incommodis afficiantur. Conservans *semitas justitie*, id est, eos qui justè gradiuntur. 2. De piis: q. d. Protegit Deus rectos, ideo ut custodiant, &c. ut hic sit protectionis finis. Vel, ita protegit, ut probè intelligant & observent expediantque studiosè omnes officii sui functiones ac opera. Continet hæc promissio officia erga proximos, ut prior erga Deum, &c. *Ut custodiant*, hæc scilicet verâ notitiâ donati à Deo, *semitas judicii*; id est, ut justa tantum agant & bona; in proximum maximè, quod *וְגו'* propriè refertur. ¶ *Et vias, &c.* [*וְגו'*] *Et viam* (i. e. institutum, rationes & acta) *miseri cordium ejus* (i. e. quos misericordiâ prosequitur; vel, *supplicum*, qui misericordiam ejus implorant; vel, *beneficiorum suorum*, Pi. Q. in V. sim. Merc. vel, *piorum suorum*, Merc. Q. in V.) *servat*, vel *tuetur*, vel *custodit*, five *custodiet*, P. Merc. Gej. Pi. Mar. &c. vel, *custodire solet*, V. sub. Dominus, Bay. Pi. Mar. &c. Cohæret cum Reponit. Sensus, Deus proteget gradientes in perfectione: sed eum hoc fit supra vires nostras, Deus custodiet viam recti, ut est in Psal. 91. 11. *Angelus mandabit ut custodiant te, &c.* Bay.
 9. *Tunc intelliges justitiam, &c.* [*וְגו'*] *Tunc*, si scil. sapientiam ritè quæsieris; cum prædicta perfecteris. Dependent hæc à præcedentibus: vel etiam à sequentibus; & *וְגו'* vers. 10. non vertendum, si, sed, *cum*. Plerique autem illud *וְגו'* non vertunt, quia, sed, *quando*, vel *quum*. Alter hic fructus est studii sapientie, qui est erga homines: nam prior erat erga Deum, *Tunc intelliges timorem Domini* h. Non est nimis laborandum in distinctione vocum, *justitie, & judicii, & equitatem*, five *rectitudinum*. *Justitiam*, in cunctis tuis actionibus; *judicium*, in discernendis bonis malisque, vel exsequendo officio erga [tibi] commissos; & *equitatem*, vel *integritatem*, h. e. animum habebis fraude, hypocrisi, vel iniquitate quavis, purgatum, &c. De his tribus vocabulis, eodem modo & serie promissis, vide ad Prov. 1. 3. ¶ *Et omnem semitam bonam* h. Gej. i. e. Rectam

1 Jun. ad
verf. 11.
He. & alii
in Mer.
fin. RS.
& in Gig.
1 RS. in
Merc.
m G.
n Calov.
anti-gr.
o Merc.
Gej. ex La
Bay Ca-
lov. & c.
1 Calov.
Merc.
q Merc.
fin. Pi.
Calov.
1 Calov.
† Car.
1 Merc.
v La.
* Gej.
1 Gej.
1 Pi.
a Gej.
1 Pi. Gej.
c Gej.
d Gej.
* Merc.
c Car.
a Belg.
1 Ca.
1 Merc.
* Di.
1 Gej.
m G.
n Calov.
Gej.
o La. fin.
Sil.
p Merc.
Bay. Pi.
Gej. V.
* Ca. ex M.
q Merc.
fin. Pi.
1 Gej.
1 Car.
1 Bay.
1 Gej.
* G.

& meretrices provocant lubricum adolescentiæ i. 2. Ab idololatria, superstitione, & omni falsa doctrina k. Quæ enim tanta esset Legis laus à meretrice liberare, non ab ulla alia transgressione l? 3. A foemina non Hebræa; quales ferè omnes à vera pietate alienæ erant, & facile juvenum animos poterant corrumpere; ut olim Madianitides m. Sed hanc restrictionem respuit mentio *pacti cum Deo*, vivo nempe, sive Israelis, id quod Hebrææ magis congruit n. 4. A muliere impudica, sive adultera o; quæ *extranea*, sive *aliena*, vocatur emphaticè p, quia talis est adultera, quum ejus [quocum mœchatur] uxor non sit q. Confer Prov. 5. 20. & 7. 5. & 23. 27. Illud omne in S. S. *alienum* dicitur, quocum rem habere prohibemur: sic peregrinus dicitur, tum ignis in sacrificiis interdictus, tum offerens qui non erat sacerdos t. Quia viri perversa loquentis facta est mentio, puto hic adulteram intelligi u. Monet [verfibus præced.] cavendum à confortio improborum; hic, à muliere illice & impudica: quâ nihil magis contrarium sapientiæ v. Difficiliter excutit aliquis jugum Veneris, nisi subveniat cœlestis sapientia, suggerens media modòsque, &c. x. ¶ Et ab extraneo; ita M. Ch. Sy. [מִן הַחוּץ] Ab alienigena, JT. Pi. vel aliena, P. Merc. vel *extera*, Ti. Hæc vel, 1. est nova scorti species y; Cananæ z, sive quæ non erat ex filiis Israel a; quales interdictæ sunt Israelitis b, (quos Salomon hic præsertim instruxit c.) Efd. 10. 2. Neh. 13. 26, 27. à quibus & Salomon deceptus erat; 1 Reg. 11. 1, 2, — 8. Vel, 2. est novum scorti epitheton, ut repetitione gravius redderet interdictum d. Adultera adultero velut ex alia gente est, quum ad eum non spectet, &c. *. *Alienigena* vocatur, i. e. non tam regionum intervallo, quàm toto cœlo à pio adolescente dissociata. Nam foemina alterius gentis à Dei cultu extorres habebantur f. *Extranea*, quæ propter infidelitatem & improbitatem non pertinet ad populum Dei g. ¶ Quæ molit (vel emoluit, Pi. P.) sermones suos, [מְלִיץ] Blanda facit, M. quæ verbis suis blanditur, Ti.

17. Et, &c. [וְעָזַבָּתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהָ] Quæ relinquit, sive deserit, (vel reliquit, Merc.) ducem adolescentiæ (vel pueritiæ, Merc. vel pubertatis, Vulg.) suæ; P. JT. Pi. Ca. Gej. &c. i. e. primum maritum h. *Maritum juventutis suæ*, M. vel, *maritum cui in juventute sua desponsa est*, Ti. vel, *nutritum*, &c. Sy. vel, *doctrinam juventutis*, o. Humanum intellectum, qui dux regendis omnibus actionibus homini jam inde ab initio datus est à Deo. Ità fumunt qui allegorias sectantur i. Vel, *amicum adolescentiæ*, quem in adolescentia tanquam summum amicum complexa fuerat. Vide de [מִלְכָּם] ad Psal. 55. v. 14. k. [מִלְכָּם] propriè est, *chiliarchus*, sive mille (חִלָּה) præfectus; inde quisvis dux alius, vel princeps, ut Gen. cap. 46. ver. 15. Zach. 12. 5, 6. & c. l. Sed quisnam est hic [מִלְכָּם]? Resp. 1. Deus, qui ipsi vitam dedit & alimenta à prima ætate m. Non placet n. 2. Pater, vel tutor, qui est custos adolescentiæ, sive virginitatis, ipsius; quo sanè opus est in *pubertate*, (quæ cum maturitate generandi affert stimulos carnis,) maximè in sexu foemineo, i. e. molli, debili, & ob inexperientiam & imprudentiam incauto & flexili, &c. o. 3. Maritus ejus p: maritus primus *; cui puella adhuc nupsit; qui ejus juventuti velut dux præfuerat regendæ: vir enim caput est uxoris, 1 Cor. 11. 3. q. qui dicitur *dominus juventutis uxoris suæ* Joel. 1. 8. confer Jer. 3. 4. sicut, vice versâ, marita appellatur *uxor juventutis*, Prov. 5. 18. Esa. 54. 6. Mal. 2. 14, 15. Hic mariti titulus intendit adulteræ nequitiam, fidemque blanditiis ipsius minimè adhibendam urget r. Nam foemina juvenis ferventiùs amat, & primus ejus amor est intensior quàm secundus, &c. Si ergò illum deseruit qui eam rexit, ornavit & multis beneficiis affecit, facile dignoscas illam hoc aut propriæ voluptatis, aut lucri, causâ facere; & seipsam, non te, amare t. Solent virgines propensiores esse ad fidum amorem servandum u. Si autem illa maritum tam leviter excutiat, quid, quæso, erga te peregrinum non committet, &c. v? ¶ Et pacti (vel fœderis, Pi. &c.) Dei sui oblita est ji. e. Vel, 1. pacti ejus quod Deus cum Noa & posteris ejus iniit; in quo pacto comprehenduntur unius Dei cultus, fuga adulteriorum, homicidiorum, & alia hujusmodi x. Vel, 2. Legis Mosaicæ, quæ

fornicarios & adulteros condemnat y. Vel, 3. conjugii contracti inito fœdere inter conjuges advocato Dei nomine z. Obligationis suæ teste Deo factæ, quâ obligavit se quòd marito suo adherere velit a. De hoc pacto inter nubentes vide Jer. 2. 2. Ezech. 16. 60. Mal. 2. 14. confer Jer. 34. 15 b. Fœdus hoc Divinum erat, tum ratione autoris qui primus conjugium instituit, tum ratione invocati in juramento testis atque judicis. Ità & fidem marito datam fallit, & perjurii rea est in Deum c. Quæ igitur Deum deserit, &c. nonne hæc re quoque deseret? Hinc constat quantum ad castitatem conservandam momenti habeat, ut connubio conjugendi vero Dei timore imbuantur d.

18. *Inclinata*, &c. [כִּי שָׁחָה אֶל־מוֹת בִּיתָהּ] Quia, vel Nam, (vel, *Quandoquidem*, vel *Ideo*, ut JT. Pi. incurvata est, Mo.) *ad mortem domus ejus*, P. Merc. M. &c. n. h. hæc connectit cum præcedentibus f: qu. d. Non temere moneo fore ut te eripiat sapientia à muliere illa, in qua summum est discrimen; Nam *inclinat*, &c. Est velut vallis quædam ad gehennam ducens, &c. g. Nam *mortem minatur domus ejus*, Ti. Ità viventibus Deus nè in hac quidem vita quicquam boni est pollicitus h. Verum non id solum, sed & exitium illis hic minatur i. Hoc versu est poena scorti, in vers. seq. scortorum ejus k. Mors hæc asciscitur, vel, amatorum digladiatione; vel, morbis ex fœditate contractis; vel, manu Magistratus, vel Dei l. Mortem intellige, tum civilem, tum gratiæ, tum naturæ, cum omnibus prænunciis suis, &c. tum æternalem. Poena autem hic indicatur per *ruinam domus* jamjam imminentem, &c. m. *Domus ejus* metonymicè hic ponitur pro eis quæ in domo ejus geruntur n. n. h. hæc masc. est, & [מִלְכָּם] foem. o. [Hinc alii aliter construant:] *Inclinata est*, sive *vergit*, (non, domus, sed, ipsa, hæc mulier fœdifraga p,) *ad mortem, domum suam*, (per appositionem q;) sive *quæ* (mors scilicet r) est, vel *futura est, domus ejus*, V. ex He. D. K. & AE. in Merc. Gej. Mortem hic dici puto pro sepulchro, sive inferno t. Huic sensui favet n. [מִלְכָּם], quod propriè est, *deprimi*, sive, *ad terram usque humiliari*, Job. 9. 13. Psalm. 35. 14. & 38. 7. Relicta mariti domo, videbatur splendida adulteri ædes ingressura: sed vehementer hallucinata est; nam declinavit ad mortem, quâ veluti domo perpetuâ mansura est. Aliter, *Declinavit ad mortem* qui declinavit *ad domum illius* v. ¶ Et *ad inferas* (vel *manes*, Mo. w Bay. mortuos, P. Merc. expertes vite, JT. Pi. ad verb. *remissos*, h. e. quorum remissæ & langufactæ sunt vires x; x. Pi. vel, *damnatos*, Ti. vel, *gigantes*, Ch. sub. *ducunt*, P. Ti. Merc.) *semite ipsius*; ita M. [וְאֶת־דֶּם־הַמָּוֶת] [Id variè accipiunt.] 1. *Ad vitæ cassos*; q. d. Currit ad idola, in quibus nihil est vitæ y. Precaria interpretatio, & nixa præconceptæ hypothefi de muliere idololatra hic agi, quam refutavimus z. 2. *Ad gigantes*; sicut & Prov. 9. 18. & 21. 16. *in cœtu gigantum*, nempe rebellium illorum Gen. 6. quos disperdidit Deus b. 3. *Ad mortuos* c, & quidem morte æternâ: confer Job. 26. 5. Psalm. 88. 11. Prov. 9. 18. & 21. 16 d. [Ca. totum versum sic reddit, *Cujus domus atque mores ad mortem & ad manes sunt proclives*.]

19. *Omnes*, &c. [כָּל־בָּתָּא] Omnes ingredientiæ eam, Mo. vel, *ad eam*, Sy. M. P. Ti. Pi. vel, *qui adeunt eam*, Merc. JT. i. e. cum ea congregiuntur *. Nota modestiam Spiritui S. consuetam. Vide de hac phrasi Gen. 16. 4. & 30. 4. & Psal. 51. 2. Latini etiam *eundi* verbo hac de re utuntur in compositis, ut, *coire*, *inire*, &c. In Heb. est, *venientes ejus*, pro, *ad eam*: quomodo Jos. 2. 3. [וְהָיוּ־לָהּ־בָתָּא]. Simil. Neh. 9. 28. [וְהָיוּ־לָהּ־בָתָּא] clamabunt te, pro, [וְהָיוּ־לָהּ־בָתָּא] ad te f. ¶ Non revertentur] Scil. à via mortis, quam per adulteram ingressi sunt g. Chald. non revertentur in pace, id est, ad pacem & prosperitatem, quia implicabuntur mille conscientie angoribus, morbis, molestis, &c. h. Nullâ ratione evadent. De morte æterna magis quàm de externa accipe i. Meretricis antrum est velut cavea viscosa, vel labyrinthus, quem semel introgressi nunquam revertuntur, sed vitam amittunt, vel corporalem, (à corivalibus, vel marito zelotypo, &c.) vel certissimè spirituales, &c. Beda refert affixum ad mortem, q. d. Qui semel morti sunt traditi propter scortum nunquam exin redire possunt: sed contextus

y Bay. fin.
He. in
Merc.
z Merc.
fin. Bay.
Car.
a Pi.
b Gej. ex
Calov.
c Gej. fin.
Car.
d Car.
* Gej.
f Gej.
g Merc.
h G.
i Calov.
k Gej.
l Car. fin.
Gej.
m Gej.
n Car.
o Gej.
p Gej. ex
AE.
q Gej.
r He. in V.
Gej.
t D. ani-
madv. 2. 22.
u Gej.
v Bay.
w Bay.
x Pi.
y G.
z Calov.
a Med.
ex o.
b Med. dif-
fert. 7. ad
Prov. 21.
16. p. 42.
c Merc.
Car. Bay.
Gej. ex RS.
d Gej. Ca-
lov.
* Merc. fin.
Ca. Gej.
f Gej.
g Pi.
h La.
i Merc.

- ¹ G. j. contextus postulat ut referatur ad *domum meretricis* ^k. Sensus, Cave ne cum ea rem habeas, alioquin incurres mortem, incidetque in barathrum libidinis & gehennæ, ex quo redire & emergere non poteris; perinde ut à morte & inferno non datur regressus ad vitam ^l. Perfitit in mortis allegoria: qui enim ad mortem perveniunt de qua hic est sermo, non redeunt, vivi scilicet, multis à marito aut rivali occisis: vix excutitur hic morbus, & hæc mors ^m. Non revertentur ad pristinum vigorem, salutem, vitam. Raro quippe & vix revertuntur ad mentem & poenitentiam ⁿ. Non solent reverti per poenitentiam qui eam amplexi sunt ^o. Non reverti est, raro & difficulter libidinem deferere, &c. ^p. Rectè quidam Venerem dixit *parvam epilepsiam*, quippe quam morbum existimabat immedicabilem ^q. Tam difficile est libidinosum castitati, quam mortuum vitæ, restituere, ait Chrysost. Adde quod libido hominem dementat; vide Of. 4. 11. Hæc tamen poenitendi impossibilitas moralis tantum est, non absoluta ^t. Et omnes hic hyperbolice ponitur, pro pluribus, quomodo dicimus, Omnes de civitate currunt ad tale spectaculum ^t. Ex hoc tamen loco aliqui ex antiquioribus Patribus adulterium irremissibile esse concluderunt ^v. ¶ Nec apprehendent (vel assequuntur, Pi.) *semitas vitæ* ¶ Sicut viatores qui, à vera via semel deflecentes, eandem postea reperire nequeunt ^x. Tales sanè non nisi magnâ & rarâ gratiâ resipiscunt ^y.
20. Ut, &c. ^z *למען חלך בדרך טובים* Ut ambules (vel, Ut ambules, inquam, P. Merc. Gej. JT. in via, vel per viam, bonorum, Pi. Merc. &c. Supple. Hæc dixi ut cautior evadas, atque ut ambules, &c. Mar. Sed hoc intricatius est ^z. Pendet hoc, vel, à v. 11. Sapientia custodiet te, eripiendo à via mala virorum, v. 12, &c. & foeminarum, v. 16, &c. ita quidem ut ambules, &c. ^a; vel, à v. 16. Eripiendo te, &c. ut ambules, &c. ^b. Audivimus sapientiam pro cultoribus suis excubias agere, 1. ut à malo conservet, 2. ut in officio contineat. Priore jam explicato, restat alterum ^c. Al. Eapropter ambula-bis, &c. Mo. Propterea ambula, &c. M. V. sim. Sy. Ti.
21. Habitabunt in terra ¶ Scilicet, promissa, &c. ^d. Idque in summa tranquillitate & felicitate ^e. Piorum hoc præmium in hac vita ^f. Promissum temporale est, (pro statu V. T. quum certo loco statumque pacato, ob Messie lineam, magis indigere videbantur,) sub quo tamen intelligebantur & spiritualia, &c. ^g. Terram diu colent, non coacti illinc migrare ^h. ¶ Permanebunt; sic ⁱ. Ch. Mo. &c. ^j *Relinquentur, M. superstites erunt, P. Ti. Ca.*
22. Impii ¶ Quorum studia antè descripta sunt, hic poena ^k. ¶ De terra perdentur, ^l *יִכָּרְרוּ*. Succidentur, velut arbores, &c. Vide de ^m *יָרֵךְ* Gen. 17. 14. Exod. 12. 15. &c. ⁿ. ¶ Auferentur ex ea, ^o *יִסָּחוּ* ¶ Eradicabuntur, Ch. M. exterminabuntur, Ar. Ca. funditus, Ca. eradentur, P. Mo. evellentur, Sy. Pi. Ti. Merc. funditus, Ti. ut arbor evellitur à terra ^p. q. d. Non sufficet impios hos securibus præcidi aut sterni, evellentur quoque radices, &c. ^q. ita ut nè nomen quidem aut eorum memoria ulla supersit ^r. Hinc constat de vita præsentis agi; nam impii à terra viventium, quam nunquam possederunt, excindi & abradi non solent ^s. Per hæc tamen externa & corporalia intellige quoque spiritualia, & æternam vitam ^t.

CAP. III.

1. NE obliviscaris legis meæ] i. e. Vel, institutionis & disciplinæ meæ, ut Prov. 1. 8. *legem matris* ^a; vel, primi præcepti Legis, quia subjungit, *Time & agnosce Dominum*, &c. ^b. Sunt hæc verba non Dei, ut vult L. nec patris cuiuslibet, ut Caj. sed Salomonis ^c, in propria, non parentis, persona ^d; qui, licet infinitâ varietate instructus erat, &c. tamen, ut pijs consuleret, eandem rem verbis penè eisdem repetit. *חַוִּיתָ* hic dicitur totum corpus doctrinæ salutiferæ. Oblivio hic est, non tam memoriæ fragilitas, quam doctrinæ vitæ & factis exprimendæ neglectus: (ut suprà, adultera oblita fœderis, &c.) quod ex opposito membro patet, scilicet, ut animo, vel interiori affectu, illam observet ^e. Capite

præced. docet à quibus malis eripit sapientia, hic autem, quanta præmia confert. Verba hic sunt Salomonis, vel Sapientia ^f.

2. Longitudinem—dierum] Legis observationi promissam; vide Deut. 8. 1. & 30. 20. quum impii rixis, luxu, &c. mortem accelerant, &c. ^g. Ità pietas promissionem habet utriusque vitæ, 1 Tim. 4. 8. Mirum quàm homines fatagunt ut diu vivant, quem delectum ciborum, potionum, vestium, exercitiorum, &c. faciunt; interim Deum vitæ largitorem negligunt, & obedientiam, quæ hac promissione ornatur; sed nec liberorum exoptant pietatem, quippe quam præmaturæ mortis omen putant, &c. ^h. ¶ Et annos vitæ] Id est, vel, 1. annosam vitam, per hypallagen ⁱ. Vel, 2. annos vitæ, futuræ scilicet & æternæ ^j; quare dicit, *vitæ, i. e. tam præsentis quam æternæ* ^k. Sed plur. hoc non convincit, nam in favore regis ^l *וְיָמֵי*, Prov. 16. 15. Vel, 3. integram vitæ humanæ periodum, nempe 70 [vel 80] annos, Psal. 90. 10. Vel, 4. annos sanitatis ^m; five felices ⁿ: nam alii non tam vitæ, quam mortis, anni dicendi sunt ^o. Hinc 1 Reg. 1. 25. & 39. *Vivat Rex*, scilicet, feliciter. Sic Cohel. 9. 9. *Vive—cum uxore*, scilicet, suaviter: & 1 Pet. 3. 10. *Qui vult vitam & dies bonos*, ex Psal. 34. 13. Confer porro Job. 10. 12. Ezech. 16. 6. Psal. 133. 3. ^p.

3. Misericordia (vel, Benignitas, Pi. Clementia, Merc. Beneficentia, V.) & veritas te non (vel nè, P. Bay.) deserant] Sic P. Gej. &c. Vel, 1. promissum est ^q. q. d. Si præcepta custodieris, non deserent, vel derelinquent, te Dei misericordia & veritas ^r. Heb. fut. est: licet fut. Hebræi sæpe sumant pro optativo vel imperativo ^s. 78, pro ^t *וְיָ*, (ut infra v. 25. Job. 20. 17. ^u.) non sine insigni quadam vehementia. Beneficentia Dei est, quæ gratuita nobis benefacit; & veritas, quæ promissa exhibet ^v. Vel 2. præceptum est ^w; nè deserant, &c. Propria ^x 78 significatio non est citra necessitatem rejicienda ^y. Nè deserat eas, semper te comitentur ^z. Benignitas erga homines, veritas, seu fides, erga Deum ^a. Vel misericordia est, quæ impendit proximo officia charitatis five gratuita; veritas, i. e. iustitia & æquitas, quæ impendit Deo & hominibus officia debita ^b. Solet Scriptura per has duas omnes virtutes designare ^c. Vel, misericordia in operibus, veritas in verbis, ad servandum promissa ^d. Misericordia spectat proximum; veritas, Deum ^e. Hæc divelli non debent. Quod convincit & hos qui iustitiam & sobrietatem non servant; & illos qui, in homines satis officiosi, in Deum ingrati sunt & perfidi, non in ejus cultum inquirentes, &c. ^f. ¶ Circumda, &c. ^g *לְקַשְׁרָהּ עַל-צַוְנוֹתֶיךָ* Liga, five Alliga, (vel Cinge, Ar.) eas (nempe misericordiam & veritatem ^h: vel, ea, nempe præcepta ⁱ; enallage, nam ^j *מַצְוֹת* masc. in ^k *עַל צַוְנוֹתֶיךָ* refertur ad fem. ^l *מַצְוֹת*), collo tno, Merc. Ca. &c. vel, ad (five circa, Ar.) collum, five guttur, tuum, P. Ti. Gej. &c. vel, faucibus tuis, JT. Pi. Nota similitudinis ^m hic complenda est, sicut & Exod. 19. 4. Psal. 12. 7. Esa. 21. 8. Alliga, velut ornamentum & torquem, ut ⁿ Gej. suprà 1. 9. & infra v. 22. Alludit ad Deut. 6. 8. q. d. Placeant nobis sicut monilia, &c. de quibus vide Gen. 41. 42. Cantic. 1. 10. & 4. 9. Ezech. 16. 11, &c. ^o. Al. Habe ea semper præ oculis tuis, tam animi quam corporis ^p, velut id quod collo circumdatur, & à collo dependet ^q. ¶ Et, &c. ^r *וְיָמֵי* ^s *וְיָמֵי* Scribe, vel Inscribe, (vel Insculpe, Sy.) eas tabula, vel in, five super, tabula, cordis tui, Ch. P. Mo. Merc. Pi. &c. Ut velut in æs ibi incisæ nunquam tibi excidant ^t. Confer Jer. Caj. 17. 1. Audita citius obliviscimur, cum scripta relegere & ruminare possumus ^u.

4. Et, &c. ^v *וְיָמֵי* ^w *וְיָמֵי* Et invenies (vel, Ut invenias, Sy. Ità consequeris, JT. Pi. Nanciscerisque, Ti.) gratiam & successum optimum, JT. Vide ad Psal. 111. 10. Sed nec ^x *וְיָמֵי* ita sumitur, nec id loco quadrat; quid enim est, *successum bonum invenire in oculis Dei*, &c. ^y [At Junius aliter se explicat:] Summam (inquit) bonorum ad nos pervenientium, gratiam apud Deum, & prosperitatem coram hominibus ^z. Al. gratiam, intelligentiam, & bonitatem, M. gratiam, & intellectum, & benignitatem, Ch. gratiam, & intellectum (vel ingenium, Ca.) bonum, P. Mo. Ti. Merc. Pi. Gej. &c. Imperat. (inveni,) pro fut. (invenies ^a:) idque non sine em- ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי* ^o *פְּלִי* ^p *פְּלִי* ^q *פְּלִי* ^r *פְּלִי* ^s *פְּלִי* ^t *פְּלִי* ^u *פְּלִי* ^v *פְּלִי* ^w *פְּלִי* ^x *פְּלִי* ^y *פְּלִי* ^z *פְּלִי* ^a *פְּלִי* ^b *פְּלִי* ^c *פְּלִי* ^d *פְּלִי* ^e *פְּלִי* ^f *פְּלִי* ^g *פְּלִי* ^h *פְּלִי* ⁱ *פְּלִי* ^j *פְּלִי* ^k *פְּלִי* ^l *פְּלִי* ^m *פְּלִי* ⁿ *פְּלִי*

phasi, quasi non solum prædiceret commodum, sed ad illud ipsum apprehendendum cogeret quasi ignorantem, aut invitum. Sic Gen. 42. 18. & *vivite*, h. e. certè vivetis: Psal. 37. 27. & *habita*, &c. i. e. habitabis. Sic Gen. 45. 18. *comedite*, &c. i. e. comedetis: Deut. 32. 50. *Et morere*, &c. i. e. morieris. Sic & Menander, ὁδὸν πίνον, pro, πίνοντες, scio quod hoc facturus sis: & Virg. *Si futura gregem suppleverit, aureus esto*. Pertinet huc, quod futura à Prophetis prænunciantur formâ imperandi: ut Esa. 54. 1. *Canta*, &c. Sic & Esa. 6. 10. *Impingua*, &c. h. e. Impinguabis. Præterea, *invenire* sæpe valet tantum acquirere, sive consequi, etiam absque inquisitione prævia, ut Prov. 17. 20. Rom. 4. 1. Ità, *gratiam invenire* est, favorem gratis adipisci, ut Gen. 6. 8. Exod. 33. 12, 17. Luc. 1. 30. *Intellectum bonum*, i. e. rectum judicium (& prudentiam *), in rebus agendis & suscipiendis: vel, intelligentiam bonorum & salutarium. Hinc bene institutus & moratus ac prudens esse dignoscèris, indeque gratiosus eris Deo & hominibus. *De intellectu, prudentia*, &c. habes 1 Par. 22. 12. & 2 Par. 2. 12. Psal. 111. 10. &c. Sensus, Sic perspicacior eris in dijudicandis dubiis, in inveniendis consiliis, in dirigendis arduis, &c. 1.

5. *Habe*, &c. *חַבְּתָהּ אֵלֶיךָ* Fide Domino, vel, in Dominum. Merc. sim. P. Gej. &c. Sequuntur jam præcepta quædam egregia cultum Dei sincerum concernentia. Ante omnia fiduciam in Deo præcipit, quæ fundamentum est reliquarum virtutum. Rectius tamen Beda, Salomon, inquit, nè magnitudine præceptorum deterret auditores, qui de sua virtute & constantia vereri sæpius solent, præmittit, hæc quidem non humanis viribus aut prudentiâ præstanda esse, sed Dei auxilio, cui nihil arduum. Al. A thesi descendit ad hypothefin, & post generale præceptum de misericordia & justitia transit ad particularia virtutum præcepta. Incipit autem merito à Deo ejusque cultu, quia hæc est prima virtus. [Sed plurimum nostrâ interest ut sciamus quid sit hæc fiducia, à qua tot & tanta pendent, judicio Interpretum, tum Judæorum, tum omnium Christianorum.] Fide, &c. i. e. Deo totus innitere, in eo spem tuam totam colloca; totus ex ejus providentia pende, eique omnia assigna & accepta refer; eum semper ob oculos habe, opem ejus implorans. In omni actione, periculo, tribulatione, &c. ut felix sit successus, puta solum Deum tibi sufficere, & præcipuas rei conficiendæ partes & momenta in eo colloca: ità tamen, ut & mentem consilio & manum operi admoveas; hoc enim jubent Deus, natura, & gratia. In Deo pro omni boni consecutione malique averruntatione (quod nobis in vocationis nostræ statione consistentibus è re fuerit,) acquiesce, non trepidans in honesta causa, &c. Innuitur talis animi affectus, quo certi de Dei tum in Christo favore per promissiones luculenter roborato, tum de opitulandi potentia, suaviter in eo acquiescimus, magnòque animo in omnibus adversis ab ipso opem consiliūque exspectamus; non aliter ac liberi parentum suorum amorì innituntur. *inniti in fide* includi docent sequens membrum, & collatio Esa. 50. 10. Confer de tali fiducia in bonitatem Dei, Psal. 52. 10; in verbum Dei, Psal. 119. 42. Prov. 30. 5; in Dei potentiam, Psal. 55. 23. & 56. 12. & 1 Pet. 5. 7. ubi talis fiducia per projectionem oneris curarūque in Dominum declaratur. *pro* hic ponitur. Addit, *ex toto corde*: h. e. non verbis, sed animo; non per hypocrisin & distractionem quandam, sed rotundè & sincerè, indivisâ mentis nostræ sinceritate. Opponitur *duplicitati cordis*, 1 Par. 12. 33. Psal. 12. 3. confer Jac. 1. 8. quam Deus odit. q. d. Integra sit fiducia tua, nec externis consternèris circumstantiis, ità ut, de Dei ope dubitans, ad humana confugas subsidia. *Et nè innitaris prudentiæ* (vel intelligentiæ, P. Gej. JT. Pi. &c.) *tue*, *חַבְּתָהּ אֵלֶיךָ* Usurpatur hæc vox de incumbentibus vel fulcientibus se baculo, &c. ut 2 Reg. 18. 21. Ezech. 29. 7. unde transfertur ad eum qui, ceu viribus destitutus, totum se reclinat in alium, inque ipso acquiescit. Confer 2 Reg. 5. 18. 2 Par. 14. 11. Esa. 10. 20. Sicut pater Scipionis senescens filio innitebatur, qui inde Scipio dictus: q. d. Scipio tibi sit Deus, non ingenium tuum. Nè dicas, Sapienter

me gessi, proculdubio succedet, &c. quasi Divino beneficio non indigeres; sic enim ope Dei spoliaberis, & R Levi quia providentiam Divinam tibi sat esse non putas. in Gig. Janius *adversative* hic reddit, *Intelligentiæ vero tuæ*, Merc. &c. Antecedens membrum illustrat oppositione contrarii; & unâ specie vanæ fiduciæ omnem condemnat, in robore, amicis, divitiis, propria sanctitate, &c. Gej. Non de fiducia in idolis loquitur, (quia id peccatum crassius est, & vix incidit in cultores Dei;) sed in intelligentia nostra & viribus, &c. quod idololatriæ genus est subtilius, quo plerique per imprudentiam irretiuntur: ut ex eo patet, quod, ubi adsunt adminicula, alacres res aggredimur, &c; ubi defunt, illico deficimus; ubi dubia sunt, hæsitamus. E variis vanæ fiduciæ objectis unam producit *prudentiam*, h. e. intellectus calliditatem, variam notitiam, agendi promptitudinem, &c. Huic non fidendum, tum ob ejusdem post lapsum extremam corruptionem ac debilitatem; tum ob adjunctam illi superbiam. Unde fit ut prudentes tam graviter impingant. Confer Esa. 47. 10. Jer. 10. 23. Nè innitaris, &c. quasi scilicet omnes eventus inde pendeant, non à Deo.

6. *In omnibus viis tuis* i. e. Negotiis, privatis & publicis, sacris & profanis. Quicquid agis, instituis & suscipis. *Cogita illum*, ita V. *חַבְּתָהּ אֵלֶיךָ* *Cognosce illum*, Mar. *agnosce*, vel *recognosce*, P. Merc. JT. Pi. Gej. *Præ oculis habe Deum*: præsentem ipsum expende, &c. juxta Psal. 139. 2, &c. Eum semper invoca & in consilium adhibe, quicquid aggredieris; & ad ejus placitum gloriāque cuncta intrue, & sic spera, &c. & postea cuncta bona ei tribue, grates eidem uni redde. Agnosce illius beneficia, si quid prudenter agas. In omnibus quæ agis considera Dei potentiam, sapientiam miram, providentiam, bonitatem, justitiam, &c. Notitia hæc practica est; ut verba cognitionis sæpe alios motus, affectus effectusque eam sequentes connotant. Sic, *scire* valet, *serio* expendere, Esa. 1. 3. Luc. 19. 42; *approbare*, Joh. 8. 43. Rom. 7. 15; *conscium esse*, Psal. 35. 11. 2 Cor. 5. 21. item valet *amare*, *fovere*, *curare*, Exod. 1. 8. Psal. 1. 6. &c; vel, *serio* quoque ac fiduciali affectu in re agnita conquiescere, ut Job. 19. 25. Esa. 53. 11. Joh. 17. 3. *Et* (vel *Tunc*, Pi.) *ipse dirigit gressus tuos* i. e. Instituta: vel, *itineria*, i. e. actiones. Non frustraberis tuâ fiduciâ, tibi ubique aderit, tua reget, &c. Duplex est hæc directio: 1. virtutis, quâ vitiorum incurva exæquantur, &c. 2. felicitatis, quâ cuncta impedimenta remouentur. Præcepto promissio adjungitur, ejus qui Deum consulit vias rectas fore. q. d. Nunquam à via compendiosa discedes, nec per devia errabis; sed quod petis consequeris. Diriget ad omnem sanctitatem & felicitatem. Hoc quasi pacto Deus se obligat, si ipsi per omnia placere & obsequi studeamus.

7. *Nè sis sapiens apud te ipsum* Vel, *in oculis tuis*, P. Gej. Mo. &c. vel, *judicio tuo*, JT. Particula est præcepti superioris, *Fide Domino*: Nè tibi ipsi sapiens videaris, ità ut tuam ipsius sapientiam tibi putes ad regendas tuas actiones sufficere sine Domini sapientia & verbo: quod & ad doctrinam & ad mores pertinet, ut in utroque à Deo pendeamus, de nobis non sentientes supra quàm par est, &c. Nè tibi videaris præ aliis sapere: hæc enim est philautia, & superba præsumptio, & nimia sui æstimatio: id quod omnium errorum fons est. Nè sapientiam, quâ non pollemus, nobis falsò imaginemur; nec sapientiam quam à Deo accepimus viribus nostris tribuamus: nec eidem in rebus expediendis, &c. plus justo confidamus, parum solliciti de Dei auxilio, & gubernatione per Verbum, providentiam, &c. Vide Esa. 5. 21. Psal. 131. 1. 1 Cor. 8. 1, 2. Gal. 5. 26. & 6. 3. Qui sapiens fieri velit, prius stultus sit. Cave quid depravatæ tuæ rationi tribuas, maximè in Religione, in qua turpissimè hallucinaberis, nisi à Deo collirium petas. Totus locus ad commendationem humilitatis spectat. *Time Deum*, &c. Connectendum hoc, vel, 1. cum v. 5. *Fide*, &c. Spei enim subnectendus est timor; ut quantum spes animum elevat, tantum timor deprimat, itaque anima sit in recto rationis æquilibrio. Vel, 2. cum verbis præced. quia superbiam & arrogantem sapientiæ præsumptio-

sumptionem nihil ita coerces ut timor Dei, qui superbos humiliat, &c. Vide Ecclesiastic. 25. 13, &c. Rom. 11. 20. q. d. Quid te adeo suspicis & miraris? Deum respice: is verè sapiens, &c. est P.

8. *Sanitas*, &c. [רפאות חתך לשרך] *Sanitas* (vel *Salutare*, JT. sic Pi. vel *Medela*, live *Medicina*, V. Merc. Ca.) erit (sub. id. JT. Pi. fim. Ca. Merc. &c. si scil. *Deum timeas*, &c. 9.) *umbilico tuo*, P. Mo. &c. Id שרך sign. hic & Cant. 7. 2. Ezec. 16. 4. nec alibi occurrit.

1. e. Vel, 1. visceribus, h. e. animæ: vel, 2. toti corpori, per synecdochen. *Umbilicus* pro corpore ponitur, quia ejus quasi centrum est, & pars nobilissima, (à robore sic dicta Hebræis, quibus ideo שרך est robustus, & in Deut. 29. 19. שררית est, durities & obfirmatio cordis, superiora corporis cum inferioribus

connectens, quæ etiam foetus in utero alitur. *Umbilicus* hic totum ventrem denotat, unà cum intestinis, splene, hepate, corde, tanquam partibus mollioribus, quæ sunt juxta umbilicum; sicut ossa [ut sequitur] partes duriores, &c. Sic, *caput*, pro toto homine, Jud. 5. 30; os, pro toto loquente, Prov. 8. 13; & *pigri ventres*, pro ignavis heluonibus, Tit. 1. 12. *Umbilicus* ponitur pro ventriculo aliisque partibus corporis internis, in quibus sanitas corporis maximè spectatur; ut ossa pro exterioribus, in quibus robur & vires consistunt. *Sanitas umbilici* est, totius corporis optima constitutio quoad

temperaturam humorum: *rigatio ossium*, quibus nervi adherent, omnium membrorum agilitas & promptitudo ad opus; tropicæ verò, interioris hominis virtutes, & exteriora opera. Crediderim tamen peculiariter innuere sapientem illum qui servat hæc præcepta, eaque potissimum de muliere aliena, &c. *sanitatem* habiturum *umbilici*, h. e. temperantiam circa voluptates tactus, & corpus bene valens & succulentum, quod *irrigatione ossium* significatur. Qui enim Veneri intemperanter indulgent parum valent, & corpore plerumque sunt exsucco & exhausto. Sensus, Optimè habebis, & nullus erit tibi in his quæ corpori sunt necessaria defectus. [Al. sic:] Alludit ad foetum, qui per umbilicum nutritur, &c. Sicut infanti per umbilicum in utero subministratur alimentum ad intimas partes confirmandas; ita Dei reverentia te pascet, educabit,

&c. [Alii verba sic reddunt,] *Ut sit sanitas carni tue*, Sy. *Tunc sanitas erit corpori tuo*, o. Ar. Et, &c. [שקוי לעצמותיך] *Et medulla* (vel *irrigatio*, M. Ti. Mo. JT. Pi. V. pinguedo, Ch. V. fim. Sy. curatio, o. fim. Ar. vel, pro *rigatione*, live *asersione*, Merc. Ca.) *ossibus tuis*, P. Gej. &c. vel, *membrorum*, Ca. Medulla ossium alimentum est, quæ deficiente, exsiccantur & absumentur; unde sequitur tabes & corruptio hominis, cujus præcipua compages est & consolidatio in ossibus. At si ali pergant medullâ, id spiritus vitales fovet, bonum gignit sanguinem, adeoque bonam habitudinem, corporisque & animi lætitiâ. Significat ergo timorem Domini vegetum hominem & alacrem reddere: per externa enim interna intelligi par est. Similis tropus Job. 21. 24. q. d. Timor Dei magnam homini virtutem, constantiam & firmitatem conciliat, &c. *Medullam* ipsius vitæ sedem esse voluit Plato: & Cicero in Tusc. ait, *In visceribus atque medullis omne bonum condidisse naturam*: & ex medullæ defectu summa imbecillitas oritur. Vide Psalm. 102. 4. Prov. 17. 22. שקוי occurrit præterea Psalm. 102. 10. & Os. 2. 5. ubi potum notat, ab שקוי.

9. *Honora* (vel *Glorifica*, Ti.) *Dominum de substantia tua*; ita M. Mo. &c. [תתן] *De mammona tua*, Ch. de opibus, live *divitiis tuis*, Ti. P. Gej. &c. fim. Ca. Sy. de justis tuis laboribus, o. Ar. Sensus est, vel, 1. Da pauperibus: vel potius, 2. Fer oblationes, decimas, primitias, &c. Repetitur hic Legis præceptum de perfolvendis decimis, &c. Levitis, &c. Exod. 23. 19. &c. Hic sensus magis congruit, quia per has Deus honorabatur, & illarum oblatio erat actus Religionis, &c. Ministros verbi alendos præcipit. Alia pars cultus Divini est, munificentia ad cultum Dei tuendum, maximè ad alendum ministerium, quo Dei cultus conservatur. Argumentum adhibet, quod Deo debetur. Sic, *Deum spoliare* qui decimas, &c. sacerdotibus detrahunt, Mal. 3. 8. Nota honorem Dei non solum consistere in humilitate, fiducia, &c. sed etiam in externo cultu, & rebus corpo-

reis, &c. 9. Non satisfacit Deo honor laborum, Esa. 29. 13. sed & sacrificiis honorari vult, Esa. 43. 23. Porro, talis facultatum exhibitio, &c. Deo laudem dat domini & beneficentiæ ejus. Confer Prov. 14. 31. Matt. 10. 40. &c. Et de, &c. [ומראשית כל תבואתך] *Et de primitiis* (vel, de præcipuo, JT. vel, à principio, Mo.) omnium proventuum tuorum, Ch. Sy. P. Gej. Merc. &c. h. e. terræ frugum, quæ Ministris debebantur, Exod. 23. 19. & 34. 26. Levit. 23. 10. &c. Dicit, omnium, nè parcè hoc fiat, &c. Præcipua quæque & optima requirit, quo mundus ingrati tudinis convincitur, qui ægre aliquid Ministris confert, aut pessima quæque.

10. *Et* (vel, Ita, JT. Pi. Sic enim, Ti.) *implebuntur horrea tua saturitate* Sic P. Mo. JT. vel, *saturitate*, M. Ti. Merc. V. Id est, bonis ad satietatem usque. *Annona*, live *frumento*, o. Ar. Pi. Occurrit objectioni: Atqui hæc munificentia attenuabimur. Respondet, Imò implebuntur horrea, &c. Vide Agg. 1. & 2. & exemplum viduæ Sareptanæ; & 2 Par. 31. 10. *Et vino*, &c. [ויתרוש יקביה ויפרוץ] *Et musto* (vel *vino*, o. Sy. Ar. vel, *vino novo*, Mo. P. &c.) *torcularia tua* (vel, *lacus torcularii tui*, Ca.) *rumpentur*, vel, *rumpent se*, P. Mo. Merc. vel, *erumpent*, Pi. fim. JT. vel, *exundabunt*, Ti. sic Ch. o. Ar. Sy. vel, *circumfluent*, Ca. Summam copiam denotat, &c. Et ut membro priori esculenta omnia, ita hic quæ potum spectant, synecdochicè continentur.

11. *Disciplinam Domini*, &c. [מוסר וגו'] *Correptionem*, vel *Castigationem*, (vel, verbalem, ut Prov. 6. 23. & 8. 33. & Jer. 7. 28. vel potius, realem per verbera, ut Prov. 13. 24. & 22. 15. Jer. 5. 3. &c. ut explicat Paulus, Ebr. 12. 5.) vel, *Eruditionem*, JT. vel, *Disciplinam*, Pi. &c. *Nè abjicias*; ita P. Merc. Gej. &c. [אל תמאס] *Nè averferis*, live *repellas*, Mar. fim. Gej. tanquam inutile quid aut molestum: nè fastidiosè eam rejicias, aut contempnas, &c. [Hæc cum præcedentibus non uno tantum modo coherere volunt.] 1. Hactenus instruxit Salomon quoad agenda; nunc etiam instruit quoad patiendâ. 2. Ut bini versus præcedentes magis cernunt ditiores, ita hi bini afflictos depressosque. 3. Occurrit tacitæ objectioni, quæ veritas superioris doctrinæ poterat labefactari: Atqui videmus cultores Dei summè religiosos esse afflictissimos. Respondet, has reprehensiones esse, non irati Dei poenas. *Nec*, &c. [ואל תקוץ בחוכתו] *Et nè fastidias* (vel, *fastidium habeas*, M. vel, *fatigeris*, o. vel, *tædeat te*, JT. Pi. fim. Ch. Sy. Ar.) *in increpatione* (vel *correptione*, Sy. M.) *ejus*, Mo. vel, *correptionis ejus*, JT. Pi. vel, *ad*, live *propter*, *increpationem ejus*, Ti. M. vel, *cum te corripit*, Tig. not. Ar. fim. o. vel, *castigationem ejus*, Ca. Sensus est, Nè eam ut spinam (id est, signum) putes tibi molestam. Verbum [תקוץ] nausæam, tædium & abominationem denotat. Vide Gen. 27. 46. Num. 21. 5. Judicium hominum exprimit de piis sub cruce, quos derelictos judicat mundus, itaque eos abominatur. Paulus Heb. 12. 5. hunc locum citans sequitur LXX, habetque, *µὴ ἐκλύς*, &c. nè desice, nè animum desponde. Monet eos nè murmurent in Deum, vel jugum ejus illicitis mediis excutere contendant. Adhortatio in hoc versu duplex est. 1. Nè pius Dei manum castigantem contempnat, sive aspernetur, quasi eam facillè depellere & excutere poterit: quæ ἀναισθησία non modò in impiis, sed interdum & in piis, deprehenditur. 2. Nè, contrà, Dei castigationibus nimium tribuatur; nè earum pertæsi sint, aut præ pusillanimitate sub onere fatiscant, aut in voces impatientes erumpant, aut spem melioris conditionis abjiciant, &c. Ex prima labe [fiunt] securi & præfidentes; ex altera, spei inanes: & utraque verè patientiæ adversatur.

12. *Quem enim diligit Dominus, corripit* Redditur hic ratio cur afflictio nec securè profanèque, tanquam fortuitum quid, spernenda; nec tamen pusillanimitèr extimescenda: quia scilicet in pios immittitur, non casu, sed à Deo, eoque amante, &c. *Et quasi pater in filio complacet sibi* Bene ex Hebræo. Neque enim noster Interpres [Vulgatus scilicet] o. Senes additè sequitur, nisi in Psalmorum versione ea quæ nunc recepta est. [וְיִכָּאב אֶת בְּנוֹ יִרְצָה] *Flagellat autem omnem filium quem suscipit*, o. Ar. Legerunt

reis, &c. 9. Non satisfacit Deo honor laborum, Esa. 29. 13. sed & sacrificiis honorari vult, Esa. 43. 23. Porro, talis facultatum exhibitio, &c. Deo laudem dat domini & beneficentiæ ejus. Confer Prov. 14. 31. Matt. 10. 40. &c. Et de, &c. [ומראשית כל תבואתך] *Et de primitiis* (vel, de præcipuo, JT. vel, à principio, Mo.) omnium proventuum tuorum, Ch. Sy. P. Gej. Merc. &c. h. e. terræ frugum, quæ Ministris debebantur, Exod. 23. 19. & 34. 26. Levit. 23. 10. &c. Dicit, omnium, nè parcè hoc fiat, &c. Præcipua quæque & optima requirit, quo mundus ingrati tudinis convincitur, qui ægre aliquid Ministris confert, aut pessima quæque.

10. *Et* (vel, Ita, JT. Pi. Sic enim, Ti.) *implebuntur horrea tua saturitate* Sic P. Mo. JT. vel, *saturitate*, M. Ti. Merc. V. Id est, bonis ad satietatem usque. *Annona*, live *frumento*, o. Ar. Pi. Occurrit objectioni: Atqui hæc munificentia attenuabimur. Respondet, Imò implebuntur horrea, &c. Vide Agg. 1. & 2. & exemplum viduæ Sareptanæ; & 2 Par. 31. 10. *Et vino*, &c. [ויתרוש יקביה ויפרוץ] *Et musto* (vel *vino*, o. Sy. Ar. vel, *vino novo*, Mo. P. &c.) *torcularia tua* (vel, *lacus torcularii tui*, Ca.) *rumpentur*, vel, *rumpent se*, P. Mo. Merc. vel, *erumpent*, Pi. fim. JT. vel, *exundabunt*, Ti. sic Ch. o. Ar. Sy. vel, *circumfluent*, Ca. Summam copiam denotat, &c. Et ut membro priori esculenta omnia, ita hic quæ potum spectant, synecdochicè continentur.

11. *Disciplinam Domini*, &c. [מוסר וגו'] *Correptionem*, vel *Castigationem*, (vel, verbalem, ut Prov. 6. 23. & 8. 33. & Jer. 7. 28. vel potius, realem per verbera, ut Prov. 13. 24. & 22. 15. Jer. 5. 3. &c. ut explicat Paulus, Ebr. 12. 5.) vel, *Eruditionem*, JT. vel, *Disciplinam*, Pi. &c. *Nè abjicias*; ita P. Merc. Gej. &c. [אל תמאס] *Nè averferis*, live *repellas*, Mar. fim. Gej. tanquam inutile quid aut molestum: nè fastidiosè eam rejicias, aut contempnas, &c. [Hæc cum præcedentibus non uno tantum modo coherere volunt.] 1. Hactenus instruxit Salomon quoad agenda; nunc etiam instruit quoad patiendâ. 2. Ut bini versus præcedentes magis cernunt ditiores, ita hi bini afflictos depressosque. 3. Occurrit tacitæ objectioni, quæ veritas superioris doctrinæ poterat labefactari: Atqui videmus cultores Dei summè religiosos esse afflictissimos. Respondet, has reprehensiones esse, non irati Dei poenas. *Nec*, &c. [ואל תקוץ בחוכתו] *Et nè fastidias* (vel, *fastidium habeas*, M. vel, *fatigeris*, o. vel, *tædeat te*, JT. Pi. fim. Ch. Sy. Ar.) *in increpatione* (vel *correptione*, Sy. M.) *ejus*, Mo. vel, *correptionis ejus*, JT. Pi. vel, *ad*, live *propter*, *increpationem ejus*, Ti. M. vel, *cum te corripit*, Tig. not. Ar. fim. o. vel, *castigationem ejus*, Ca. Sensus est, Nè eam ut spinam (id est, signum) putes tibi molestam. Verbum [תקוץ] nausæam, tædium & abominationem denotat. Vide Gen. 27. 46. Num. 21. 5. Judicium hominum exprimit de piis sub cruce, quos derelictos judicat mundus, itaque eos abominatur. Paulus Heb. 12. 5. hunc locum citans sequitur LXX, habetque, *µὴ ἐκλύς*, &c. nè desice, nè animum desponde. Monet eos nè murmurent in Deum, vel jugum ejus illicitis mediis excutere contendant. Adhortatio in hoc versu duplex est. 1. Nè pius Dei manum castigantem contempnat, sive aspernetur, quasi eam facillè depellere & excutere poterit: quæ ἀναισθησία non modò in impiis, sed interdum & in piis, deprehenditur. 2. Nè, contrà, Dei castigationibus nimium tribuatur; nè earum pertæsi sint, aut præ pusillanimitate sub onere fatiscant, aut in voces impatientes erumpant, aut spem melioris conditionis abjiciant, &c. Ex prima labe [fiunt] securi & præfidentes; ex altera, spei inanes: & utraque verè patientiæ adversatur.

12. *Quem enim diligit Dominus, corripit* Redditur hic ratio cur afflictio nec securè profanèque, tanquam fortuitum quid, spernenda; nec tamen pusillanimitèr extimescenda: quia scilicet in pios immittitur, non casu, sed à Deo, eoque amante, &c. *Et quasi pater in filio complacet sibi* Bene ex Hebræo. Neque enim noster Interpres [Vulgatus scilicet] o. Senes additè sequitur, nisi in Psalmorum versione ea quæ nunc recepta est. [וְיִכָּאב אֶת בְּנוֹ יִרְצָה] *Flagellat autem omnem filium quem suscipit*, o. Ar. Legerunt

reis, &c. 9. Non satisfacit Deo honor laborum, Esa. 29. 13. sed & sacrificiis honorari vult, Esa. 43. 23. Porro, talis facultatum exhibitio, &c. Deo laudem dat domini & beneficentiæ ejus. Confer Prov. 14. 31. Matt. 10. 40. &c. Et de, &c. [ומראשית כל תבואתך] *Et de primitiis* (vel, de præcipuo, JT. vel, à principio, Mo.) omnium proventuum tuorum, Ch. Sy. P. Gej. Merc. &c. h. e. terræ frugum, quæ Ministris debebantur, Exod. 23. 19. & 34. 26. Levit. 23. 10. &c. Dicit, omnium, nè parcè hoc fiat, &c. Præcipua quæque & optima requirit, quo mundus ingrati tudinis convincitur, qui ægre aliquid Ministris confert, aut pessima quæque.

10. *Et* (vel, Ita, JT. Pi. Sic enim, Ti.) *implebuntur horrea tua saturitate* Sic P. Mo. JT. vel, *saturitate*, M. Ti. Merc. V. Id est, bonis ad satietatem usque. *Annona*, live *frumento*, o. Ar. Pi. Occurrit objectioni: Atqui hæc munificentia attenuabimur. Respondet, Imò implebuntur horrea, &c. Vide Agg. 1. & 2. & exemplum viduæ Sareptanæ; & 2 Par. 31. 10. *Et vino*, &c. [ויתרוש יקביה ויפרוץ] *Et musto* (vel *vino*, o. Sy. Ar. vel, *vino novo*, Mo. P. &c.) *torcularia tua* (vel, *lacus torcularii tui*, Ca.) *rumpentur*, vel, *rumpent se*, P. Mo. Merc. vel, *erumpent*, Pi. fim. JT. vel, *exundabunt*, Ti. sic Ch. o. Ar. Sy. vel, *circumfluent*, Ca. Summam copiam denotat, &c. Et ut membro priori esculenta omnia, ita hic quæ potum spectant, synecdochicè continentur.

11. *Disciplinam Domini*, &c. [מוסר וגו'] *Correptionem*, vel *Castigationem*, (vel, verbalem, ut Prov. 6. 23. & 8. 33. & Jer. 7. 28. vel potius, realem per verbera, ut Prov. 13. 24. & 22. 15. Jer. 5. 3. &c. ut explicat Paulus, Ebr. 12. 5.) vel, *Eruditionem*, JT. vel, *Disciplinam*, Pi. &c. *Nè abjicias*; ita P. Merc. Gej. &c. [אל תמאס] *Nè averferis*, live *repellas*, Mar. fim. Gej. tanquam inutile quid aut molestum: nè fastidiosè eam rejicias, aut contempnas, &c. [Hæc cum præcedentibus non uno tantum modo coherere volunt.] 1. Hactenus instruxit Salomon quoad agenda; nunc etiam instruit quoad patiendâ. 2. Ut bini versus præcedentes magis cernunt ditiores, ita hi bini afflictos depressosque. 3. Occurrit tacitæ objectioni, quæ veritas superioris doctrinæ poterat labefactari: Atqui videmus cultores Dei summè religiosos esse afflictissimos. Respondet, has reprehensiones esse, non irati Dei poenas. *Nec*, &c. [ואל תקוץ בחוכתו] *Et nè fastidias* (vel, *fastidium habeas*, M. vel, *fatigeris*, o. vel, *tædeat te*, JT. Pi. fim. Ch. Sy. Ar.) *in increpatione* (vel *correptione*, Sy. M.) *ejus*, Mo. vel, *correptionis ejus*, JT. Pi. vel, *ad*, live *propter*, *increpationem ejus*, Ti. M. vel, *cum te corripit*, Tig. not. Ar. fim. o. vel, *castigationem ejus*, Ca. Sensus est, Nè eam ut spinam (id est, signum) putes tibi molestam. Verbum [תקוץ] nausæam, tædium & abominationem denotat. Vide Gen. 27. 46. Num. 21. 5. Judicium hominum exprimit de piis sub cruce, quos derelictos judicat mundus, itaque eos abominatur. Paulus Heb. 12. 5. hunc locum citans sequitur LXX, habetque, *µὴ ἐκλύς*, &c. nè desice, nè animum desponde. Monet eos nè murmurent in Deum, vel jugum ejus illicitis mediis excutere contendant. Adhortatio in hoc versu duplex est. 1. Nè pius Dei manum castigantem contempnat, sive aspernetur, quasi eam facillè depellere & excutere poterit: quæ ἀναισθησία non modò in impiis, sed interdum & in piis, deprehenditur. 2. Nè, contrà, Dei castigationibus nimium tribuatur; nè earum pertæsi sint, aut præ pusillanimitate sub onere fatiscant, aut in voces impatientes erumpant, aut spem melioris conditionis abjiciant, &c. Ex prima labe [fiunt] securi & præfidentes; ex altera, spei inanes: & utraque verè patientiæ adversatur.

12. *Quem enim diligit Dominus, corripit* Redditur hic ratio cur afflictio nec securè profanèque, tanquam fortuitum quid, spernenda; nec tamen pusillanimitèr extimescenda: quia scilicet in pios immittitur, non casu, sed à Deo, eoque amante, &c. *Et quasi pater in filio complacet sibi* Bene ex Hebræo. Neque enim noster Interpres [Vulgatus scilicet] o. Senes additè sequitur, nisi in Psalmorum versione ea quæ nunc recepta est. [וְיִכָּאב אֶת בְּנוֹ יִרְצָה] *Flagellat autem omnem filium quem suscipit*, o. Ar. Legerunt

reis, &c. 9. Non satisfacit Deo honor laborum, Esa. 29. 13. sed & sacrificiis honorari vult, Esa. 43. 23. Porro, talis facultatum exhibitio, &c. Deo laudem dat domini & beneficentiæ ejus. Confer Prov. 14. 31. Matt. 10. 40. &c. Et de, &c. [ומראשית כל תבואתך] *Et de primitiis* (vel, de præcipuo, JT. vel, à principio, Mo.) omnium proventuum tuorum, Ch. Sy. P. Gej. Merc. &c. h. e. terræ frugum, quæ Ministris debebantur, Exod. 23. 19. & 34. 26. Levit. 23. 10. &c. Dicit, omnium, nè parcè hoc fiat, &c. Præcipua quæque & optima requirit, quo mundus ingrati tudinis convincitur, qui ægre aliquid Ministris confert, aut pessima quæque.

10. *Et* (vel, Ita, JT. Pi. Sic enim, Ti.) *implebuntur horrea tua saturitate* Sic P. Mo. JT. vel, *saturitate*, M. Ti. Merc. V. Id est, bonis ad satietatem usque. *Annona*, live *frumento*, o. Ar. Pi. Occurrit objectioni: Atqui hæc munificentia attenuabimur. Respondet, Imò implebuntur horrea, &c. Vide Agg. 1. & 2. & exemplum viduæ Sareptanæ; & 2 Par. 31. 10. *Et vino*, &c. [ויתרוש יקביה ויפרוץ] *Et musto* (vel *vino*, o. Sy. Ar. vel, *vino novo*, Mo. P. &c.) *torcularia tua* (vel, *lacus torcularii tui*, Ca.) *rumpentur*, vel, *rumpent se*, P. Mo. Merc. vel, *erumpent*, Pi. fim. JT. vel, *exundabunt*, Ti. sic Ch. o. Ar. Sy. vel, *circumfluent*, Ca. Summam copiam denotat, &c. Et ut membro priori esculenta omnia, ita hic quæ potum spectant, synecdochicè continentur.

11. *Disciplinam Domini*, &c. [מוסר וגו'] *Correptionem*, vel *Castigationem*, (vel, verbalem, ut Prov. 6. 23. & 8. 33. & Jer. 7. 28. vel potius, realem per verbera, ut Prov. 13. 24. & 22. 15. Jer. 5. 3. &c. ut explicat Paulus, Ebr. 12. 5.) vel, *Eruditionem*, JT. vel, *Disciplinam*, Pi. &c. *Nè abjicias*; ita P. Merc. Gej. &c. [אל תמאס] *Nè averferis*, live *repellas*, Mar. fim. Gej. tanquam inutile quid aut molestum: nè fastidiosè eam rejicias, aut contempnas, &c. [Hæc cum præcedentibus non uno tantum modo coherere volunt.] 1. Hactenus instruxit Salomon quoad agenda; nunc etiam instruit quoad patiendâ. 2. Ut bini versus præcedentes magis cernunt ditiores, ita hi bini afflictos depressosque. 3. Occurrit tacitæ objectioni, quæ veritas superioris doctrinæ poterat labefactari: Atqui videmus cultores Dei summè religiosos esse afflictissimos. Respondet, has reprehensiones esse, non irati Dei poenas. *Nec*, &c. [ואל תקוץ בחוכתו] *Et nè fastidias* (vel, *fastidium habeas*, M. vel, *fatigeris*, o. vel, *tædeat te*, JT. Pi. fim. Ch. Sy. Ar.) *in increpatione* (vel *correptione*, Sy. M.) *ejus*, Mo. vel, *correptionis ejus*, JT. Pi. vel, *ad*, live *propter*, *increpationem ejus*, Ti. M. vel, *cum te corripit*, Tig. not. Ar. fim. o. vel, *castigationem ejus*, Ca. Sensus est, Nè eam ut spinam (id est, signum) putes tibi molestam. Verbum [תקוץ] nausæam, tædium & abominationem denotat. Vide Gen. 27. 46. Num. 21. 5. Judicium hominum exprimit de piis sub cruce, quos derelictos judicat mundus, itaque eos abominatur. Paulus Heb. 12. 5. hunc locum citans sequitur LXX, habetque, *µὴ ἐκλύς*, &c. nè desice, nè animum desponde. Monet eos nè murmurent in Deum, vel jugum ejus illicitis mediis excutere contendant. Adhortatio in hoc versu duplex est. 1. Nè pius Dei manum castigantem contempnat, sive aspernetur, quasi eam facillè depellere & excutere poterit: quæ ἀναισθησία non modò in impiis, sed interdum & in piis, deprehenditur. 2. Nè, contrà, Dei castigationibus nimium tribuatur; nè earum pertæsi sint, aut præ pusillanimitate sub onere fatiscant, aut in voces impatientes erumpant, aut spem melioris conditionis abjiciant, &c. Ex prima labe [fiunt] securi & præfidentes; ex altera, spei inanes: & utraque verè patientiæ adversatur.

12. *Quem enim diligit Dominus, corripit* Redditur hic ratio cur afflictio nec securè profanèque, tanquam fortuitum quid, spernenda; nec tamen pusillanimitèr extimescenda: quia scilicet in pios immittitur, non casu, sed à Deo, eoque amante, &c. *Et quasi pater in filio complacet sibi* Bene ex Hebræo. Neque enim noster Interpres [Vulgatus scilicet] o. Senes additè sequitur, nisi in Psalmorum versione ea quæ nunc recepta est. [וְיִכָּאב אֶת בְּנוֹ יִרְצָה] *Flagellat autem omnem filium quem suscipit*, o. Ar. Legerunt

reis, &c. 9. Non satisfacit Deo honor laborum, Esa. 29. 13. sed & sacrificiis honorari vult, Esa. 43. 23. Porro, talis facultatum exhibitio, &c. Deo laudem dat domini & beneficentiæ ejus. Confer Prov. 14. 31. Matt. 10. 40. &c. Et de, &c. [ומראשית כל תבואתך] *Et de primitiis* (vel, de præcipuo, JT. vel, à principio, Mo.) omnium proventuum tuorum, Ch. Sy. P. Gej. Merc. &c. h. e. terræ frugum, quæ Ministris debebantur, Exod. 23. 19. & 34. 26. Levit. 23. 10. &c. Dicit, omnium, nè parcè hoc fiat, &c. Præcipua quæque & optima requirit, quo mundus ingrati tudinis convincitur, qui ægre aliquid Ministris confert, aut pessima quæque.

10. *Et* (vel, Ita, JT. Pi. Sic enim, Ti.) *implebuntur horrea tua saturitate* Sic P. Mo. JT. vel, *saturitate*, M. Ti. Merc. V. Id est, bonis ad satietatem usque. *Annona*, live *frumento*, o. Ar. Pi. Occurrit objectioni: Atqui hæc munificentia attenuabimur. Respondet, Imò implebuntur horrea, &c. Vide Agg. 1. & 2. & exemplum viduæ Sareptanæ; & 2 Par. 31. 10. *Et vino*, &c. [ויתרוש יקביה ויפרוץ] *Et musto* (vel *vino*, o. Sy. Ar. vel, *vino novo*, Mo. P. &c.) *torcularia tua* (vel, *lacus torcularii tui*, Ca.) *rumpentur*, vel, *rumpent se*, P. Mo. Merc. vel, *erumpent*, Pi. fim. JT. vel, *exundabunt*, Ti. sic Ch. o. Ar. Sy. vel, *circumfluent*, Ca. Summam copiam denotat, &c. Et ut membro priori esculenta omnia, ita hic quæ potum spectant, synecdochicè continentur.

11. *Disciplinam Domini*, &c. [מוסר וגו'] *Correptionem*, vel *Castigationem*, (vel, verbalem, ut Prov. 6. 23. & 8. 33. & Jer. 7. 28. vel potius, realem per verbera, ut Prov. 13. 24. & 22. 15. Jer. 5. 3. &c. ut explicat Paulus, Ebr. 12. 5.) vel, *Eruditionem*, JT. vel, *Disciplinam*, Pi. &c. *Nè abjicias*; ita P. Merc. Gej. &c. [אל תמאס] *Nè averferis*, live *repellas*, Mar. fim. Gej. tanquam inutile quid aut molestum: nè fastidiosè eam rejicias, aut contempnas, &c. [Hæc cum præcedentibus non uno tantum modo coherere volunt.] 1. Hactenus instruxit Salomon quoad agenda; nunc etiam instruit quoad patiendâ. 2. Ut bini versus præcedentes magis cernunt ditiores, ita hi bini afflictos depressosque. 3. Occurrit tacitæ objectioni, quæ veritas superioris doctrinæ poterat labefactari: Atqui videmus cultores Dei summè religiosos esse afflictissimos. Respondet, has reprehensiones esse, non irati Dei poenas. *Nec*, &c. [ואל תקוץ בחוכתו] *Et nè fastidias* (vel, *fastidium habeas*, M. vel, *fatigeris*, o. vel, *tædeat te*, JT. Pi. fim. Ch. Sy. Ar.) *in increpatione* (vel *correptione*, Sy. M.) *ejus*, Mo. vel, *correptionis ejus*, JT. Pi. vel, *ad*, live *propter*, *increpationem ejus*, Ti. M. vel, *cum te corripit*, Tig. not. Ar. fim. o. vel, *castigationem ejus*, Ca. Sensus est, Nè eam ut spinam (id est, signum) putes tibi molestam. Verbum [תקוץ] nausæam, tædium & abominationem denotat. Vide Gen. 27. 46. Num. 21. 5. Judicium hominum exprimit de piis sub cruce, quos derelictos judicat mundus, itaque eos abominatur. Paulus Heb. 12. 5. hunc locum citans sequitur LXX, habetque, *µὴ ἐκλύς*, &c. nè desice, nè animum desponde. Monet eos nè murmurent in Deum, vel jugum ejus illicitis mediis excutere contendant. Adhortatio in hoc versu duplex est. 1. Nè pius Dei manum castigantem contempnat, sive aspernetur, quasi eam facillè depellere & excutere poterit: quæ ἀναισθησία non modò in impiis, sed interdum & in piis, deprehenditur. 2. Nè, contrà, Dei castigationibus nimium tribuatur; nè earum pertæsi sint, aut præ pusillanimitate sub onere fatiscant, aut in voces impatientes erumpant, aut spem melioris conditionis abjiciant, &c. Ex prima labe [fiunt] securi & præfidentes; ex altera, spei inanes: & utraque verè patientiæ adversatur.

12. *Quem enim diligit Dominus, corripit* Redditur hic ratio cur afflictio nec securè profanèque, tanquam fortuitum quid, spernenda; nec tamen pusillanimitèr extimescenda: quia scilicet in pios immittitur, non casu, sed à Deo, eoque amante, &c. *Et quasi pater in filio complacet sibi* Bene ex Hebræo. Neque enim noster Interpres [Vulgatus scilicet] o. Senes additè sequitur, nisi in Psalmorum versione ea quæ nunc recepta est. [וְיִכָּאב אֶת בְּנוֹ יִרְצָה] *Flagellat autem omnem filium quem suscipit*, o. Ar. Legerunt

reis, &c. 9. Non satisfacit Deo honor laborum, Esa. 29. 13. sed & sacrificiis honorari vult, Esa. 43. 23. Porro, talis facultatum exhibitio, &c. Deo laudem dat domini & beneficentiæ ejus. Confer Prov. 14. 31. Matt. 10. 40. &c. Et de, &c. [ומראשית כל תבואתך] *Et de primitiis* (vel, de præcipuo, JT. vel, à principio, Mo.) omnium proventuum tuorum, Ch. Sy. P. Gej. Merc. &c. h. e. terræ frugum, quæ Ministris debebantur, Exod. 2

† G. **וְיָנִיחַ**, (vel **וְיָנִיחַ**) & subintellegerunt, quem: quales ellipses frequentes sunt Hebræis v. Vel, o. verbum [flagellat] adiecerunt, quos Paulus sequitur Heb. 12. 6. *Et sicut pater qui corripit filium suum*, Ch. sic Sy. [Alii aliter:] *Et velut pater filium vult*, Mo. vel, *gratum habebis*, M. vel, *filio oblectatur*, Merc. sic Ti. eo scilicet quem castigat. *Et velut pater filium quem valde amat*, P. & quidem *ut pater filium cui bene vult*, JT. vel, *qui filio bene vult*, Pi. [Ca. totum sic reddit, *Nam quem amat Jova, & quo sicut pater filio delectatur, eum castigat.*] Prior [versio] verba accipit de modo & objecto castigationis; posterior, de consequente ejus, quod Deus dilectum castiget, & (tunc scilicet postquam correxit) quasi pater eundem filium intimo amore complectitur.

13. *Beatus, &c.* O felicem hominem, Ti. Ca. Exclamatio rem orditur, ut admirationem illius excitet. **אַחֲרֵי** particula vim habere puto, quum nusquam sua puncta mutet; prorsus ut **אַחֲרֵי** post, **אַחֲרֵי** utinam; q. d. Feliciter cum eo agitur, &c. Nam ab **אַחֲרֵי** plur. esset **אַחֲרֵי** beatitudes ejus. [Hæc cum præcedentibus variè connectunt.] 1. Felix qui sapientiam invenit, quâ peccatum, adeoque castigationem, vitet. Sed hoc friget. 2. Post præcepta Sapientiae, illius laudes decantat, &c. 3. Beatus qui castigatur, quia per illud perveniet ad veram sapientiam. 4. Redit de more ad laudes Sapientiae; q. d. Beatus ille qui, five per orationem, five per studium, five per tribulationem, &c. acquirit sapientiam. 5. Epiphonema est conclusum ex superioribus: Quum ergo tanti sint fructus sapientiae, (ut est expositum,) Felix qui eam invenit, &c. Sequitur **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** ad Sapientiae laudes decantandum, quod stimulos addat ejus studio. *Qui, &c.* **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** Invenit, &c. Mo. qui invenit (vel consequitur, JT. Pi. **אַחֲרֵי** pro nuda adeptione supra v. 5.) sapientiam, o. M. P. Ti. Ca. &c. Vel, 1. sapientiam Dei in rebus: vel, 2. sapientiam Verbi Dei. [Sed de sapientia jam antè fusi dictum.] *Et qui affluit prudentia, &c.* **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** Qui eruit (vel elicit, i. e. obtinet, fut. Heb. pro præf. vel reperit, Sy. Ar. videt, o. adipiscitur, Fi. producit in lucem, P. Gej. baurit, i. e. assequitur; profert, vel eructat, Ch. in La. M.) intelligentiam, five prudentiam, Ti. &c. Eruit, scilicet ut thesaurum P. Elicit, tanquam metalla ex terræ penetralibus; quod etiam **אַחֲרֵי** respicit. Qui provehit, &c. i. e. promovet apud se, & proficit in intelligentia. Qui profert, i. e. eâ utitur, non habet occultam, &c. Qui usque adeo profecit, ut eam efferre expedite ac aliis proloqui queat. Qui, cum invenerit sapientiam, candidè docet eam proximum, &c. Qui non occultat, &c. ut Matt. 13. 44, &c. & 25. 18. sed libere eâ in suaviorumque commodum utitur. Enallage temporum hîc est, (fut. educet, post præf. invenit,) quæ satis frequens est. **אַחֲרֵי** affine est Chald. **אַחֲרֵי** exiit. In Kal est, vacillare, vel eructare, Esa. 28. 7: in Hiphil, depromere, tanquam ex promptuario, Psal. 144. 13. Esa. 58. 10. item, baurire, elicere, consequi, aut educere, Prov. 8. 35. & 12. 2. & 18. 22. vel etiam, promovere, perficere, Psal. 140. 9.

14. *Melior, &c.* **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** Melior est negotiatio (vel merx, Ti.) ejus negotiatione (vel merce, Ti.) argenti, Ch. P. M. JT. &c. Sensus duplex. 1. Sapientia est merx pretiosior argento. 2. Melius est sapientia, quasi pretio, mercari & emere salutem, omnique bonum, quàm auro merces quilibet emere. *Et auri, &c.* **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** Et auro (vel, auro optimo, M. vel, auro conflato, Ch. vel, auro puro puto, Ti. vel, auro effuso, JT. Pi. Heb. conciso, à **אַחֲרֵי** concidit, decidit; vel, lapidibus pretiosis, V. sub. melior est, P. Gej.) proventus (vel fructus, Ch. M.) ejus, P. Gej. &c. Videtur hîc novam cudere similitudinem, inter proventum seu fructum agrorum, (quod **אַחֲרֵי** ferè semper significat,) & proventus arboris hujus vitæ, v. 18. sapientiae scilicet. Al. & proventu auri optimi & puri puti, &c. forsan ita dicti, quod ex terræ penetralibus excidatur. Sed vix **אַחֲרֵי** cum metallo aliquo construitur; & violenta est hæc vocum transpositio, quam facit Merc. h. m. **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי**. [Sed non tam transpositionem facere videtur Mercerus, quàm **אַחֲרֵי** subintel-

ligere, quod non incommodè certè fieri potest.]

15. *Pretiosior est cunctis opibus, &c.* **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** Lapidibus pretiosis, Ch. gemmis, M. Gej. sim. Ca. carbunculis, JT. Pi. Facit locus Thren. 4. 7. ut gemmæ rubentis genus esse credam. Coralliis, Boot. margaritis, P. Ti. & Caj. in La. Mo. BA. [Sed de hac voce vide prolixè à nobis congesta ad Job. 28. 18.] *Et omnia, &c.* **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** *Et omnia desiderabilia tua* (vel, voluntates tuæ, Mo. vel, quæ expetere possis, Ti. V. sim. M. Ca. Gej. vel, oblectamenta tua, JT. Pi.) non æquantur, vel æquari possunt, ei, P. Gej. JT. Pi. &c. & nihil est quod ei comparetur, Ch. Non æquabuntur, non valent: valor & æstimatio rerum est earum cum aliis cœquatio: hinc **אַחֲרֵי** valere & æstimare sign. Sic Est. 5. 13. **אַחֲרֵי** sign. equiparari & assimilari, Est. 5. 13. Prov. 26. 4. Esa. 40. 25. *Voluntas hîc, pro re expetita, ficut & Coh. 3. 1. **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי**, lapides, vel gemmæ, desiderii, i. e. summè desiderabiles, Esa. 54. 12.*

16. *Longitudo dierum* i. e. Vita longæva: quam sapientia efficit, 1. providendo commoda, & vitando incommoda, vitæ; 2. moderando passiones; 3. docendo prudentiam & temperantiam; 4. quia hæc est præmium sapientiae, five virtutis. *In dextera ejus, & in sinistra, &c.* Sapientia hîc, more poetico & comico, describitur ut cœlestis virgo, imò ut Regina utrâque manu præmia ostentans, &c. q. d. Abunde & utrâque velut manu dat, &c. His verbis respexit Salomon quod sibi promissum erat, 1 Reg. c. 3. v. 13. 2 Paral. 1. 11, 12. Ambabus manibus Sapientia hominibus bona largitur. Ac primùm per prudentiam multa evaduntur pericula, supra 2. Menander, *O δαφνίων λογισμὸν πάντ' ἔχει*, (Qui intelligentiâ excellit omnia possidet.) Simil. Chæremon, &c. [Inepta quorundam de dextera & sinistra titivillitia lubens prætereo; est tamen aliquid quod non spernendum videtur, saltem non injucundum erit φιλολόγος, nec ad explicationem textûs prorsus ἀπεροδίνουσιν.] Longitudinem dierum ponit in dextera, vel, 1. quia homini nihil eâ melius, cum illa sit fundamentum opum, gloriæ, &c. Dextera autem manus in homine fortior & potior & dignior est quàm sinistra, saltem apud Judæos; nam in Scriptura boni & bona ponuntur ad dexteram, mali & mala ad sinistram, Matt. 25. 33. Vide Prov. 4. 27. Eccles. 10. 2. Dexterum dicitur, quod charissimum: per dexteram etiam datam fides datur: dexterâ pugnant milites: & dextera erat signum defensionis. Vel, 2. quia respicit veterem per digitos computandi rationem. Qui annum vitæ centesimum pertingebat, in dextera manu computare annos cœpit, cum in sinistra superiores numerasset. Hinc Juvenalis, — *suos jam dextrâ computat annos*, de Nestore videlicet loquens, qui apud Ovidium dixerat, — *vixi Annos bis centum: nunc tertia vivitur ætas*. [Sed de modo computandi consule Authorem ex Isidoro, Beda, &c. eruditè differentem.]

17. *Via ejus via pulchræ; ita Ar. **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** Aménitatis, Mo. sim. Merc. bonæ, o. amænæ, M. Pi. Ca. &c. sim. Sy. P. &c. suavitatis, Ch. Nè quis fortè absterreatur arduo ad Sapientiae arcem accessu, occurrit statim tacitæ objectioni; non adeo difficilem & molestum esse ut carni videtur, sed potiùs plenum deliciis, &c. *Semitæ* (vel itinera, Ch.) illius (i. e. quas ipsa præscribit) pacificæ, **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** **אַחֲרֵי** Pax, Sy. P. Mo. in pace, o. sim. Ar. pacis, JT. pace fulciuntur, M. Sunt semitæ pacis, Pi. ex Merc. Gej. &c. i. e. per quas acquiritur pax, five felicitas, & rerum omnium prosperitas ac tranquillitas. Eleganter (inquit Kabvenaki) non modò amœnas, sed & prosperas ac tutas tranquillâsque, facit sapientiae vias: quia multæ in mundo viæ jucundæ quidem sunt, sed non tutæ; aliæ tutæ, sed inamœnæ.*

18. *Lignum* (vel Arbor, JT. Pi. Ca. vel, Hæc est lignum, M. P.) vitæ Vel, vitalis, Ca. i. e. Vitam affert cultoribus suis, ut arbor illa in Paradiso attulisset, &c. quod hîc alludit. Non, sicut aliarum arborum fructus, ad tempus famem aut sitim sedat; sed verè satiat & in perpetuum, vitamque æternam affert. Nos vitæ in Adamo amissæ restituit. Arbor vitæ, i. e. certissimum symbolum æternæ vitæ, quam homo priùs sibi abjudicaverat, neglectâ reverentiâ Dei atque obsequio. Arbor vitæ in Paradiso non à morte tan-

tum, sed & à morbis, servabat. Confer quod infra 13. 12. & 15. 4. & c. Heb. *uitarum*, i.e. multiplicis longæ felicitæ vitæ. Porro, verum hoc est, siue sapientiam de Verbo Dei revelato, siue de Christo, accipias d. ¶ Qui apprehendunt (vel complectuntur, o. tenent, Sy. sic Ca.) eam, [לְחַיִּיקָהּ] Apprehendentibus eam, scilicet tenaciter, constanter, indivulsi; à חֹק fortis, siue robustus, fuit *. ¶ Et qui, &c. [וְיִחַמְכֶּיהָ מֵאִשֶּׁר] Ad verb. & sustentantes eam beatus, Mo. sic V. Constructio distributionem indicat f. Denique, tenentium eam beatus quisque, J. T. Pi. sim. Gej. V. Et beatus est qui tenet eam, M. vel, quisquis eam nactus fuerit, Ti. Et beati sunt qui tenent eam, P. vel, prebenderunt eam, Ca. vel, expectant eam, Sy. vel, occupantur in ea, Ch. vel, incumbunt in eam, o. vel, attingunt, siue assequuntur, eam, ut Prov. 5. 5. & 11. 16. Qui apprehendunt, ut sceptrum, Amos 1. 5, 8. qui eam tractant, ut fuscum, Prov. 31. 19. imò qui tam arcte complectuntur, ut labantem ipsam sustentare quasi ac fulcire, videantur, ut illi Exod. 17. 12. & uti Deus sustentat pios, Psalm. 41. 13. & 63. 9. Esa. 41. 10. Non beati sunt qui sapientiam non curant, non scrutantur, non apprehendunt. oblatam, nec apprehensam retinent b; qui, vel non avidè arripiunt & fortiter, (quod חֹק lign.) vel arreptam non tenent i; non qui leviter & perfunctoriè in ea versantur, & percurrunt ut ephemeris aliqua percurritur k: sed qui eam apprehendunt avidè l, & firmiter, & summo studio arripiunt, & semel arreptam constanter tenent, ei que inhaerent m; qui anxii curâ minima ejus monita pendunt & observant n, & in ea perseverant usque ad finem vitæ o. חֶמֶד plus esse puto quàm יְחִיּוּק; licet Kabenaki contrâ sentiat P.

19. *Dominus sapientiâ fundavit terram*] Hactenus utilitates Sapientiæ; nunc sequitur ejus dignitas ac virtus. Quid multis Sapiëntiam commendo? Ei orbis creatio tribuenda est. Magnas laudes sapiëntiæ audivisti, audi majores, quò magis illius amore accendaris. Si fastidium sapiëntiæ nobis subrepat, respiciamus fontem ejus, nempe Deum, &c. qui, sicut sapiëntiâ suâ omnia condidit, & procurat quæ ad gloriam ipsius [& hominis commodum] spectant; sic sapiëntiâ suâ, hominibus per Spiritum infusâ, omnia conficit quæ piis commoda sunt, &c. Et pii, perspectâ Regis sui munificentâ, indè facîle colligunt se pro suo loco & ordine, &c. remunerandos fore. Nè mireris quòd dixerim Sapiëntiam hæc omnia præstare, longævitatē, opes, &c. ipsa enim multò majora præstitit, &c. Ab humana sapiëntia transit ad Divinam; quia huic illa est analoga, ejusque participatio. *Sapiëntia* h. l. est Divinum attributum.

20. *Eruperunt, &c.* [הִרְמָוּ וַיִּקְעוּ] *Abyssus rupe-
runt, P. Gej. vel, ruptæ (vel diffissæ, JT. Pi. vel inter-
ruptæ, M.) sunt, Sy. Mo. vel, debiscunt, Ti. profunda
finduntur, Ca. [Variè hæc explicant.]* 1. Terra fruges
per suos meatus parit *. 2. Aquæ separatæ sunt in
principio creationis⁷. *Ruptæ sunt, cùm divisæ aquæ
in sua loca recefferunt* ². *Abyssus illa quæ primo die
creata fuit diffissa fuit in abyssos complures, quæ singu-
læ alveis terræ receptæ sunt* ³. 3. *Ruptæ sunt in Dilu-
vio, Gen. 7. 11* ^b. 4. Possset referri ad scissionem ma-
ris Rubri, de quo dicitur & נִקְעָה Exod. 14. 21. & הִרְמָוּ
Psal. 106. 9. Esa. 63. 13. Verùm de universalibus Sapi-
entix effectis hîc agitur ^c. 5. Referri debet ad fon-
tes & flumina è subterraneis aquarum voraginibus
erumpentia ^d, mirabiliter & commodè, ità ut quævis
tellus irrigetur, & sitim sedent animalia *. ¶ *Et
nubes, &c.* [וְשָׁחִימֵי יָרֵעִים ט] *Et cæli (vel, ætheres,
Mo. five æthera, M. Ti. Ca. vel, nubes, Ch. Sy. vel, su-
periores nubes, JT.) stillant, five distillant, rorem, P. Pi. &c.*
קָחַשׁ est, *pulvis minutissimus, indè cælum; sed & omnes
aeris partes complectitur, quum ros in infima regione
aeris gignatur* ^f. Designat nubes fertiles, seu imbrife-
ras, Job. 36. 28. quales tamen superiores non sunt.
Possset & טָל pro quibusvis guttulis rigantibus, adeoque
pro pluvia, accipi, ut Mar. & Vinar. accipiunt. לִרְעָה
non, *concrefcere*, ut Vulg. hîc reddit, sed, *stillare*, sign.
Job. 36. 28. Psal. 65. 12, 13. Esa. 45. 8 &c. *Roris me-
minit, quòd maximi sit usus ad plantarum incremen-
tum* ^h, & insigne Dei beneficium, inprimis in locis

illis calidioribus; quare etiam synecdochicè pro omni
coelesti efficacia accipitur Gen. 27.39ⁱ.

21. *Nè effluant hæc ab oculis tuis*] i. e. *Nè mente & memoria tibi excidant* ^k. *Sint ante oculos, tanquam* ^k Merc. frontale, aut annulus in digito; nec unquam oculum & animi intentionem ab eis vel minimum deflectere patiaris: sed ut Deus in mundi creatione & gubernatione semper habet suam sapientiam sibi adnatam & adhaerentem, ex cujus præscripto omnia facit; sic etiam nos hanc veluti normam adhibeamus, ad quam res omnes nostras exigamus; ut sit oblectatio oculorum, cujus intuitu nunquam saturemur ^l. Nota crebras in ^l Car. Salomone fieri repetitiones earundem sententiarum: quod non otiosè fit, sed ob nostrum torporem & oblivionem, ad firmitus imprimendam rei sive magnitudinem, sive certitudinem, sive necessitatem, sive utilitatem, &c. ^m. ¶ *אַל יִלָּו וְנָהָה*] *Nè vilescat, &c.* Ch. sim. Sy. ^m Gej. *nè decedant, &c.* JT. Pi. *Nè* (vel, *nunquam*, Ti.) *recedant*, M. P. Mo. Ti. sub. *hæc*, vel, *ista*, M. Ti. Mar. quæ scilicet dixi ⁿ. *Hæc*, scil. sapientia, quâ hæc condita ⁿ Mar. sunt & reguntur ^o. Verùm non tam requirit considerationem sapientiæ Divinæ, (de qua hîc non agitur,) quàm observationem, acquisitionem & studium propriæ sapientiæ ex Verbi Divini fonte P. *Nè ergò hæc* ^p Gej. *ab oculis tuis deflectant in obliquum huc illuc*, (id enim significat *יָלָו*;) sed rectà oculos in hæc conjice, ut assiduè Domini sapientiam consideres ^q. Plerique hîc ^q Merc. nominativum ex præcedentibus repetunt, *Nè recedant hæc*, sapientia, &c. sed malim eum ex sequente membro petendum, ut sit trajectio per synchysin, & verba sic ordinentur, hoc modo, *Sapientia solida & solertia nè recedant ab oculis tuis, quin potius easdem custodi sedulò*. Similis trajectio Deut. 32. 5. *Corrupt se illi, non filii ejus, in ignominiam suam, generatio prava & perversa, pro, Generatio prava & perversa, qui non sunt filii ejus, in ignominiam suam corrupt sese*. Sic & AE. verbum masc. *יָלָו* (quod pro *פָּסַח* *פָּסַח* poni dicit) refert ad nomina sequentia. ^r. vertunt, *נִהְיָו מִפְּנֵיהֶם*, nè diffuant: fortè, ut conjicit Capellus, legerunt *יָלָו*, quasi à *נָהָה* fluxit ^r. *תּוֹשִׁיָּהּ וּמוֹפָּהּ* ex posteriore hemisticho ad ^r Gej. prius sunt accersenda, ut plerumque fit in proverbiiis ^t. ^t Car. ¶ *Custodi* (vel, *Observe*, M. Ti. Merc. ac reconde mente ^u; *Tene*, Ca.) *legem* (vel *essentiam*, Ti. Mo. ^u Merc. rationem, Ca. scientiam, Ch. veram sapientiam, Pi. sim. JT. Car. sanam doctrinam, L. in V. solidam rerum notitiam, Merc. mentis consilium, ^v. Ar. vel, ut fruaris longevitate, M.) *atque consilium*] Sic Ch. &c. vel, *sententiam*, ^v. cogitationem, Mo. P. monitum, Ar. industriam, Ca. vel, intelligentiam, M. vel, *prospicientiam*, Ti. vel, *solertiam*, JT. Pi. Merc. Car. quæ ex ea [*תּוֹשִׁיָּהּ*] colligitur, aut, juxta R. Levi, quæ ad eam ducit ^v. Præcedens negativum ^v M. ^v Gej. opposito affirmante fortius inculcatur ^x. ¶ *תּוֹשִׁיָּהּ* ^x Gej. [*וּמוֹפָּהּ*] [De his vocibus plura vide ad Proverb. 2. 7. & II.]

22. *Et erit vita* (*Heb. erunt vite, La.) anima tuæ*] *Vita*, scil. gratiæ, (seu spiritualis, sine qua homo in peccatis verè est mortuus ^{v.}) & gloriæ ^{z.} *Erit fides* ^v Gej. hæc, mundum videlicet esse sapientiâ Dei conditum & ^z La. Gêj. providentiâ gubernatum, *vita animæ tuæ*; nam *justus ex fide vivit* ^{a.} ¶ *Et gratia faucibus tuis*] Vel, gut- ^a Bay. *turi tuo*, Merc. Gej. &c. ad verb. *gutturibus tuis*, Mo. V. [Variè explicant.] 1. *Faucibus*, i. e. toti homini: Metaphora à gustu ^{b.} Hæc præcepta dabunt tibi gu- ^b Jun. *stum* & saporem Divinorum, (gustus enim est in fau- *cibus*,) ut dicas cum Psalte, *Quam dulcia*, &c. ^c 2. *Gra-* ^c Bed. iti *tia*, &c. i. e. gratiofus ornatus collo tuo, putà torquesd. ^{La.} *3. Eloquium tuum gratum omnibus erit* *. Prius ^d Pi. sim. *membrum respicit perfectionem mentis*; hoc, veri- ^e Me. T. Bay. *tatem locutionis* ^{f.} *Gratia gutturi* idem est ac, *gra-* ^{* T. sim.} *tia labiorum*, Psal. 45. 3. Prov. 22. 11 ^{g.} *Gutturi*, i. e. ^g L. *verbis tuis* ^{h.} Dabitur tibi gratia sermocinandi, do- ^g Gej. *cendi*, persuadendi, ut scilicet ex faucibus, i. e. ex imo ^h Bay. *pectoris sensu*, ardentia & efficacia verba depromas ^{i.} ⁱ La.

23. *Tunc*, &c. [*או תלך לבטח בדרךך*] *Tunc ambu-* *labis* (vel *perges*, M. ibis, Ti. Merc. Pi. vel *obibis*, J. T.) *in*, vel *cum*, *fiducia* (vel, *confidenter*, M. Sy. vel, *in spes*, Ch. vel, *secure*, Ti. J. T. Pi.) *viâ tuâ*, Mo. vel, *viam tuam*, P. Merc. Ti. J. T. Verbum cum accusativo actionis suæ, ut passim in linguis fit ^{k.} Vel, *per viam tuam*, M. Pi. ^k Mezel

vel, in inimeribus tuis, Sy. Ita tutus iter facies, Ca. Novum tranquillæ securitatis promissum hoc versu & 24, 25. proponitur¹. Sive in motu, sive in quiete, sive in negotio, (de quo hoc versu,) sive in otio, sive interdiu, sive noctu, omnia prospere cedent^m. Ambulabis, &c. h. e. Opera laboris & officii tui bono & tranquillo animo expedies, adversa patienter ferens, certus de læta omnium catastrophe, Rom. 8. 28ⁿ. Vel, ambulabis, i. e. proficies in via Dei & virtutis, & proficiendo confides in Domino, &c.^o. ¶ Et pes tuus non impinget; ita M. P. Ti. Mo. &c. vel offendet, Ch. אֲלֵךְ בְּרַגְלֶיךָ אֲלֵךְ בְּרַגְלֶיךָ ¶ Et pedem tuum non offendet, JT. Pi. Gej. Merc. ut Psal. 91. 12. Id rectius quàm, offendet, &c. P. Non offendet, h. e. non percuties: אֲלֵךְ proprie est, percutere manu aliòve instrumento, ut Exod. 21. 22, 35. Sapientia dirigit affectus tuos, & cogitationes, (quæ instar pedum mentem huc illuc transferunt ad varios conatus atque opera,) ut non facile ad mundi exemplorum, vel carnis & Diaboli suggestionum, offendicula impingant, adeoque procidant in peccata, eorumque poenas⁹. In nullam culpam vel poenam incurres: si quæ tribulatio accidat, eam vel prudenter declinabis, vel fortiter superabis. Vel, pes, id est, affectus, tuus non cessabit, recedendo à via virtutum: quæ via plana est, carens scandalis & offendiculis^r.

24. Si dormieris ¶ Heb. cubabis, nempe somni capiundi causâ[†]. ¶ Non timebis ¶ A spectris, vel somniis diabolicis, vel moribus conscientie: nec curis importunis agitabitur tuum pectus^r. ¶ Quiesces, &c. וְשָׁכַבְתָּ וְיָשָׁבְתָּ Et (vel sed, M. JT. Pi. Gej.) jacebis, (vel dormies, M. cubabis, Sy. Pi.) & suavis erit somnus tuus, Mo. Sed cubanti suavis, &c. JT. ¶ adversative redditur, simulque convertit præterit. in fut^v. Quum quiesces, vel recumbes, suavis, vel jucundus, erit, &c. P. Ti. Quando hostes maximè solent vigilare, insidias struere, &c. securus dormies^x. Suavis, tum quia post laborem, tum ob fiduciam virtutis & bonæ conscientie. Et qualis somnus, talis etiam (ut esse solet) mors erit, serena, quieta, læta, &c.^v.

25. Ne paveas, &c. אַל תִּירָא מִפֶּחַד פְּתָאוֹן ¶ Non timebis, sive formidabis, (vel, Ne timeto, JT.) à pavore repentino, P. Mo. sim. Ti. Ca. Sy. &c. Heb. repente, Pi. Adverbium substantivo additum, loco adjectivi: ut Nehem. 2. 12. & homines מֵעַטּ פָּרִימִים, id est, pauci; Zach. 12. 6. populos circum, h. e. circumjacentes. Sic & hoc loco². Metus hic est, malum quod metumus, ut Prov. 1. 26, 27. timor vester³. Al. pavorem supervenientem, o. à pavore & repentino casu, Ch. perturbationem repentinam, Sy. Vel, 1. præceptum, sive monitum, hoc est, q. d. Si quis terror te inopinatò invaserit, nè cedas, nè timeas, &c. Vel, 2. quod malim, promissum est, ut præmium virtutis^b, quod tamen proponitur in forma præcepti, non absque emphasi: scilicet, injungitur quasi piis legitimis privilegii hujus, de securitate justa, usus, nè muliebriter formident sinistra tempora casusque adversos, &c. Qualem imperat. & fut. permutationem vidimus supra vers. 4^c. אֲלֵךְ pro אֲלֵךְ^d, ut supra v. 3^{*}. & Job. 20. 17. Of. 4. 4. Pii non coniternabuntur, &c. vel, quòd adversa talia præsentiscere solent; vel, quòd de providentia Dei certi sunt^f. ¶ Et irruentes, &c. וְשֹׂאֵת רֶשַׁע כִּי תִבָּא ¶ Et (vel neque, M. &c.) à desolatione (vel, grassatione, M. vastatione, JT. Pi. calamitate, Ch. vel, tumultu, V. sic Ti. vel, clamore, vel, internecione, V.) impiorum, cum (vel quandocunque, Ti.) venerit, P. Mo. Ch. vel, ut adveniat, JT. vel, cum illa ingruerit, M. Sy. Neque impetus impiorum ingruentes, LXX, sim. Vulg. Vastitatem exponunt, 1. activè, qu. d. quam impii tibi conantur afferre: 2. passivè, quæ scil. impios opprimit^g. Posterius malo^h. At Mar. Sal. & Lavat. prius præferunt: Ego utrumque conjungo. Vide Psal. 35. 8. & 64. 8ⁱ.

26. Dominus enim erit, &c. אֲלֵךְ בְּרַגְלֶיךָ אֲלֵךְ בְּרַגְלֶיךָ [Variè reddunt.] 1. אֲלֵךְ quandoque notat stultitiam, inconstantiam, &c.^k. ut Psalm. 49. 14. Cohel. 7. 25^l. unde אֲלֵךְ passim vocantur inconstantes & vertumni, i. e. stulti. Sic ergò veritas, Erit in inconstantia, vel mutabilitate, tua, scil. te fulciens, confirmans, &c.^m. In quibus desipere videbaris, præsto tibi aderit, RS. ex Talmud.

in Gej. 2. אֲלֵךְ quandoque (per antiphrasin scil.) notat spem firmamⁿ, sive fiduciam^o; sive constantiam, vel immobilitatem animi, quæ quis sibiipso constat, ut patet ex^o Gej. La. Psal. 78. 7^p. Exponitur per synonymum אֲלֵךְ Job. 8. 14. & 31. 24^q. [Hinc vertunt,] erit fiducia tua, P. ad verb. in (vel cum, Pi.) fiducia tua, V. Mo. aderit fiducia tua, JT. Pi. Te in lubrico & periculoso sustentabit, nè cadas^r. 3. אֲלֵךְ signif. lumbos, ilia^x, in quibus hominis robur est: Vide Levit. 3. 4, 10, 15. Psal. 38. 8^t. Unde veritas, Deus erit in lumbis, vel ilis, tuis, vel, ad ilia tua; ut scilicet lumbos & ilia, partes putà teneriores & vitales, ideòque transfossioni, vulneri & neci magis obnoxias, ac consequenter totum corpus, ipsamque vitam, tueatur & confortet^v. Aderit lateri tuo, M. Ti. vel, tibi ad latus, Ca. sicut satellites sunt à latere Principis, ut eum tueantur, &c.^x. Præsidii loco, quo fidus, erit tibi Dominus^y. Erit tecum, Sy. Erit super per vias tuas, vel, in viis tuis, o. Ar. quasi earum præses, director, & tutor^z. Erit in adiutorium tuum, Ch. In fiducia, &c. h. e. fiducia tua erit. Hebræi sic nominativum exprimunt: ut Jud. 11. 35. tu es in perturbatoribus meis, h. e. perturbans me; Psal. 54. 6. in sustentantibus, &c. i. e. sustentans. Sic & Cicero, In magnis viris non est habendus; &c. pro, magnus vir. In clarissimis civibus, &c.^a. ¶ Et custodiet (vel firmabit, o.) pedem tuum ¶ Ità P. Mo. &c. h. e. Affectus tuos^b: gressus omniæque opera tua^c. ¶ Nè capiaris; ità M. V. sim. Ch. Ti. אֲלֵךְ ¶ Nè capiatur, Sy. Ca. ut non commovearis, o. quòd minùs nutet, Ar. A captura, sive captione, Mo. P. JT. Pi. Gej. i. e. nè intercipiari, aut captus constringar, hæreasque in malis^d. In insidiis, in via lubrica, in scopulis & scandalis, custodiet te Deus, nè vacilles aut impingas: nè capiaris, vel, à malo temporali, vel, à tentatione, quæ & intellectum allicit, & affectum devincit, &c.[†]. Nè capiaris, insidiosis Diaboli, carnis, mundi, tyrannorum, &c. decipulis. Nomen אֲלֵךְ est monadicum, à אֲלֵךְ cepit, occupavit, Jos. 8. 21. & 10. 1. Job. 5. 13. Psal. 9. 16. unde & אֲלֵךְ, decipula juxta viam posita, Job. 18. 10. Innuitur ergò sive occupatio, putà mentis nostræ; nè expugnetur vitiis: sive quævis alia deceptio, ut loca adducta probant. Confer Cohel. 7. 26^f.

27. Noli prohibere benefacere eum qui potest, אַל תִּמְנַע מִבְּעָלֶיךָ ¶ Nè prohibeas (vel subtrahas, M. vel cohibeto, JT. Pi.) bonum à suo patrono, Mo. vel domino, Mo. vel, à dominis suis, P. vel, ei qui potis est, Ti. vel, ab his qui eo opus habent, M. JT. Pi. V. Nè desinas facere bonum, Ch. Nè abstineas benefacere egeno, o. sim. Ar. Nè alteri suum bonum denega, Ca. Post sapientiæ encomium reddit ad particularia ejus præcepta^g. Superiora præcepta ad primam spectabant Tabulam; sequentia, ad secundam^h. Vers. 5, &c. agit de cultu Dei; hic, de beneficentia in proximumⁱ. [Locum variè explicant.] 1. Præcipit restitutionem: q. d. Redde bona ablata legitimis dominis^k. Sed non congruit hic sensus contextui^l. 2. Agit etiam de iis quibus lege civili aliquid debetur vi contractuum, &c.^m. 3. Alii passim de beneficentia agi voluntⁿ. Nè prohibeas bonum à patronis suis, scil. Ut, quibus facultas est, nè benefaciant, non eris auctor^o. Noli vel dehortatione, vel exemplo, &c. quemvis qui benefacere velit miseris impedire^p. Dominum boni activè intellexit Vulgatus P. אֲלֵךְ, dominus, (à אֲלֵךְ maritare, indeque imperium in aliquem consequi, vel exercere,) notat in genere maritum, vel dominum, aut, qui quovis modo alicujus rei est possessor; vel, qui respectum ad eam habet, adeoque interdum correlativum^q. אֲלֵךְ denotat, 1. rei possessorem, ut Exod. 22. 8. dominus domus; 2 Reg. 1. 8. dominus pili, i. e. habens pilum, pilosus: 2. rei subjectum, quocunque modo se habeat, ut, domini fæderis, id est, confœderati, Gen. 14. 13; item, dominus somniorum, hoc est, somniator, Gen. 37. 19; & sagittarum, i. e. sagittarii, Gen. 49. 23; & ira, i. e. habens iram, vel iracundus, Prov. 22. 24. Vide & Prov. 23. 2. & 24. 8: 3. loci incolam, ut Num. 21. 28. Jud. 9. 2, 3: 4. rei alicui quacunque ratione deditum; ut, domini collectionum, qui collectiones vel collegia instituunt, Eccles. 12. 11, & dominus disperditionis, i. e. disperdens, Prov. 18. 9. אֲלֵךְ dicitur, & is qui bonum dat, & qui accipit; ut אֲלֵךְ

² Glas.
gram. 3. I.
10. 44.
^a D. obs.
8. 24.

^b La.

^c Gej.

^d Pi. Gej.

^e Pi. Merc.

^f G. j.

^g Merc. sim.

^h La. Gej.

ⁱ Belg.

^j Merc. sim.

^k RS. &c. in

^l Gej.

^m Gej. La.

ⁿ Gej.

^o La.

^o Gej.

^p Gej. La.

^q La.

^r Gej.

^s La.

^t La.

^u La.

^v Gej.

^w La.

^x La.

^y La.

^z La.

^a La.

^b La.

^c La.

^d La.

^e La.

^f La.

^g La.

^h La.

ⁱ La.

^j La.

^k La.

^l La.

^m La.

ⁿ La.

^o La.

^p La.

^q La.

^r La.

^s La.

^t La.

^u La.

^v La.

^w La.

^x La.

^y La.

^z La.

^a La.

^b La.

^c La.

^d La.

^e La.

^f La.

^g La.

^h La.

ⁱ La.

^j La.

^k La.

^l La.

^m La.

ⁿ La.

^o La.

^p La.

^q La.

^r La.

^s La.

^t La.

^u La.

^v La.

^w La.

^x La.

^y La.

^z La.

^a La.

^b La.

^c La.

^d La.

^e La.

^f La.

^g La.

^h La.

ⁱ La.

^j La.

^k La.

^l La.

^m La.

ⁿ La.

^o La.

^p La.

^q La.

^r La.

^s La.

^t La.

בַּעַל apud RR. dicitur is in cuius gratiam prodigium edidit Deus; qui tamen ipse sic dici possit. Sic בַּעַל est, *habens litem*, sive uterque litigatorum; & בַּעַל חַוֵּב, *habens debitum*, tam debitor, quam creditor*. Dominus ergo boni hic dicitur, qui jus habet in bona nostra^c, vel, ad quem ea pertinent^v. Qualis est, 1. qui iis dignus est, qui ea promeretur*: 2. qui alioquin indiget^y. His debetur jure naturæ dominium ejus^a. Hi ex ordinatione summi rerum Domini jus ad illa habent^b. Non nostra, sed pauperum, sunt bona quæ illis largiri possumus & debemus^c. Indigens nostræ opis, quoad præstare possumus, ejus iustus dominus est & possessor, nosque ei velut debitores & servi. Non equidem quod ille suo jure hoc vendicare possit; sed quod nos hoc, tanquam debitum, solvere debeamus; cum sicut charitatem omnibus debemus, Rom. 13. 8. sic & charitatis fructus^d. Dominum illum efficit necessitas, & te dispensatorum Deus: quamobrem hæc beneficia appellantur *justitiæ*, Prov. 11. 18. 2 Cor. 9. 9†. Porro, hoc, erit ad pauperem, sic & ad ignarum, pertinet, quem erudire debemus, &c^f. cui ex officio debetur à doctioribus doctrina, quæ est cibus animæ, &c^g. Cum enim vel asino ac bovi ejus succurrendum est, ut ex cœno extrahas; nedum ipsi succurrendum cum in cœno peccati & erroris defixum conspiciabere. Deinde notandum est, eum existimandum esse bonum à proximo inhibuisse, qui illud pro virili non suppeditaverit. Quod accedit illud Servatoris, *Qui non est mecum est contra me*^h. Non cohibere bonum, ex lege oppositionis emphatica, est, largè, promptè, blandè communicare, quando alii sive consilio sive opibus prodesse potesⁱ. ¶ *Si vales, &c.* בְּיָדְךָ לַעֲשׂוֹת לְזָרָא] *Quum fuerit facultas* (vel, in facultate, Merc.) *manui* (vel manus, Merc.) *tue ad faciendum*, P. Gej. sim. Mo. 6. Ar. &c. vel, *ut facias*, ei scilicet bonum illud^k. *Dum facultas tibi suppetit, &c.* Ti. *quando manus tua potens est ut benefaciat*, M. *quum est in potestate manus tue efficere illud*, J. T. Pi. *Cum tibi sit in manu facere*: Et benefaciendum, & citò benefaciendum est^l. De phrasi hac, בְּיָדְךָ לַעֲשׂוֹת, vide Gen. 31. 29. Neh. 5. 5. Mic. 2. 1. Est verò nomen זָרָא (ab זָרָא vires, *fortitudo*, Psal. 88. 5.) idem ac *facultas, potestas*: quæ vox etiam Deum potentissimum significat^m. Sensus, Quando habebis quod manu possis porrigereⁿ. Quum potes illis commodè benefacere^o. q. d. Nè differas de die in diem, sed ei promptè, tam verbo quàm facto, inservias. Vel sic, Benefac, dum adhuc per tempus gratiæ concessum id tibi fuerit, manusque tua habeat quod elargiri possit. Confer Coh. 11. 2, 6^p. Si est in potestate tua situm; alioquin extra culpam est^q. Ultra posse nemo obligatur, quum ultra posse, &c. quanquam & hoc laudatur, Marc. c. 12. v. 43; 44. 2 Cor. 8. 3^r. Cum dicit, *modò in potestate utriusque manus sit*, docet, non tantum benefaciendum esse cum facile fieri possit, sed cum ad illud efficiendum contentione opus sit*.

28. Nè dicas amico tuo, [עֵרֶךְ] Proximo (vel sodali, Mo. vel amico, M. P.) *tuo*, Ti. i. e. socio live familiari, uno quasi pabulo tecum fruenti, אֶרְעֶיךָ *pavii*; vel etiam peregrino, uno tecum fruenti Sole. Vide Luc. cap. 10. v. 29, 36^r. ¶ *Vade*, & (vel, *Abi*, deinde,] T. Pi.) *revertere*; ità M. P. Mo. &c. [וְשׁוּב לִי] *Revertens redi*, o'. *Revertere ad me iterum*, Ar. ¶ *Cras dabo tibi*] Nè sis ó δωρων. Multi semper differunt beneficia, &c, ut non semper differant, [perpendant hoc,] Ἀχρεὶς ἂν βραδύτης ἀχρεὶς ἄχρεῖς^v, (*Gratia tardigrada est gratia sine gratia.*) Docet citò beneficiendum^{*}: nam *Bis dai qui citò dat*; &, *Ingratum est beneficium quod diu inter manus dantis hesit*; nam, *qui tardè fecit, diu noluit*, ait Sen. Benef. t. 2. Sensus est, Non contemptum repellendum, (*abi enim, & redi*, teste AE. est *per modum contemptus*,) nec inanibus verbis lactandum esse². Nè differ in crastinum. 1. For- san cras non erit tui arbitrii quod hodie est^a; impedimentum intervenire potest^b; opibus [tuis] faciliè dilabentibus^c. 2. Proximus tuus ante *cras* calamitate potest intercipi, aut planè perire^d. 3. Sic petens faciet jacturam temporis†, negotiorum & lucri^f; & pudore perfundetur^g, & in cruciatus durat. 4. Citò dare promptum indicat animum, qui beneficio potior est^h. Non dormiat tecum beneficium, nec sine eo dormiat

beneficiarius, &c. Hic illi arguuntur qui beneficentiam suam ad mortem usque rejiciunt, porcos referentes, qui nunquam ante laniationem utiles sunt ¹. ¶ Cum statim, &c. [אִתְּךָ עַתָּה] Et est tecum, Mo. quum modo habeas, Ti. cū (sub. quod petis, P. vel, quod tribuas, M. sim. Merc.) sit apud, vel penes, te, M. P. [T. Pi. &c. אִתְּךָ, pro] Cum : quo modo significat, 1. comitatum & conjunctionem, ut Exod. 1. 1. אִתְּךָ cū Jacob, &c. 2. propinquitatem, ut Esth. 1. 10. cōram facie, &c. 3. supergar & auxilium, 2 Reg. 9. 32. Quis אִתְּךָ meorum est ? i. e. ex meis partibus ; 4. συνέστυν & existentiam, ut Num. 35. 6. אִתְּךָ הָעִיר, Et in urbibus, &c. & hic, est אִתְּךָ tecum, h. e. in te est potestas benefaciendi ². Aliqui hæc verba tenacis hominis esse volunt ¹, ut sensus versūs sit, Nè dixeris amico, Vade, &c. neque dixeris, est tibi ; q. d. Non indiges eâ te quam petis ^m. Sed hoc friget ⁿ.

29. *Nè moliaris* (vel *machinare*, Ti. Ca. fic. ^o. M. vel *cogitare*, Ch. P. Merc. *fabricator*, [T. Pi.] *amico tuo* (vel, *proximo tuo*, Ti. vel, *contra proximum*, sive *amicum tuum*, Ch. M. P. &c. *malum*, [אֵל תִּחַרְשׁ עַל רֵעֶךָ רָעָה] *Nè arato*, &c. i. e. *Nè moliaris*, &c. Sic, *arare mendacium*, Ecclesiastic. 7. 13. Eiusdem figuræ est, *serere iniquitatem*, Prov. 22. 8. & *serere fallaciam*, Plauti Pseudolo. *Arare* : *pro, cogitare & moliri* : ut enim arator terram parat ad sementem ; sic qui cogitat, rationes parat & investigat quibus id agat de quo cogitat : & חָרַשׁ est, *surdus*, unde & verbum ductum videri possit, q. d. tacitè secum perpendere. Etiam mali in alterum cogitatio vetita ; quantò magis factum ? Post beneficentiam laudatam q, vituperat maleficientiam, præsertim in amicos ; in quo est tum amicitie violatio, tum etiam perfidia *. Nova hæc secundæ Tabulæ virtus, candor nim. & integritas erga proximum. Et ut prior, beneficentia, externam bonorum dispensationem, ità hæc virtus internas animi machinationes, moderatur t. ¶ *Cum*, &c. [וְהוּא יוֹשֵׁב לְבִטָּח אִתָּךְ] *Quum* ille (vel, & ipse, Mo. vel, *qui*, JT.) *habitat* (vel *confidet*, JT. *sedens*, Mo. agit, Ca.) *securus*, vel *secure*, (vel *confidenter*, M. vel, *in*, sive *cum*, *fiducia*, Mo. Pi.) *tecum*, Ti. P. Gej. &c. Tibi fidens, neque à te quicquam metuens v : in qualem machinari malum, est contra legem naturæ *.

30. Nè, &c. [אֵל תִּרְיֹב וְגוֹ] Nè contendas (vel dis-
ceptes, M. vel litiges, Sy. Mar. lum. Ti.) cum homine (vel,
cum quoquam, Sy. Ti. Ca.) gratis, Mo. vel, temere, Ti.
vel, sine causa, M. P. Pl. &c. immerito, JT. Nè expostulas,
&c. vel, privatim, vel, publice apud magistratum v. ⁷ Merces
Generale præceptum hoc est, neminem injuriâ afficere ^z. ³ Bāz,
Præcedens regula internas animi technas, hæc exter-
nas linguæ acerbitates, moderatur, inhibetque omnia
jurgia, increpationes, aut contentiones non promeritas;
nè, scilicet, innocenti litem moveas de facultatibus,
officio, fama, &c. fretus tuis muneribus & technis ^a. ^a Geji
Noli esse vitiligator *. ¶ Cum, &c. אִם וְאִם * G.

60 non semper, rependere : ut *mereri* Latine. Cujus verbi
usum apud Latinos cum nostri non intelligerent, in va-
rios foedusque errores inciderunt c. 70^a sumitur, vel,
1. relative, pro, rependere, &c. ut Psal. 103. 10. &c: vel,
2. absolute, pro, conferre, vel bonum, ut Psal. 13. 6.
& 116. 7. Prov. 11. 17. & 31. 12. Esa. 63. 7; vel ma-
lum, ut Gen. 50. 15, & 1 Sam. 24. 18. Psal. 7. 5. Esa.
3. 9^d. Sensus, Nè litiges sine causa †, vel cum infonte^d.
Nec privatim in talem detona, nec publicè coram ma-
gistratum vindictam in eum prætende aut exquire g.
70 At si reddiderit tibi malum, jam transgressus est præ-
ceptum, & pro inimico habendus, quem odio habere
licet ⁿ. Sed hoc falsò inferitur. Vide Matt. 5. 43. Non
itã ⁱ [inferendum;] sed potius hoc inprimis taxatur vi-
tium, ceu gravius, naturæque ipsi adversum, litigare
cum eo qui non prior læsit ^k. Quòd si læsit, corripien-
dus est, Levit. 19. 17. Matth. 18. 15. Luc. 17. 3. sed
tamen diligendus ^l. Non licet in eum debacchari, aut
vindicare, quòd Lex vetat injuriæ memorem esse &
ulcisci ^m. [Alii locum aliter reddunt.] Nè inferat ^m Merc.
tibi

refcat, statim tamen transibit, &c. Psalm. 37. 35, 36.
& opes ejus male dilabentur. ¶ *Habitacula*, &c. ⁷ Gej.
[*וְיִגְוֶר*] *Et tugurio* (vel casæ pastorali ², è quali ² Merc. ex
sumptus est David ², quam domui vel palatio impio- Kabvenaki.
rum opponit, quia justorum conditio tenuior ferè est b. ² Merc.
vel, *habitu*, P. JT. sim. Sy. M. Ti.) *justorum bene-* Gej.
dicit, Mo. sim. o. Ar. vel, *benedicitur*, Ch. Quædam ex- ² Merc.
emplaria habent *בִּרְרָה*, *benedicit*; alia, *בִּרְרָה*, *benedi-* ² Gej.
cetur: sed prius malo c. *Benedicit*, tum spiritualiter, ² Merc.
tum quoad temporalia d. ² Gej.

34. *Ipsè*, &c. [*וְיִגְוֶר*] [Variè red-
dunt, inprimis *וְיִגְוֶר*] *Annon illusoribus ipse illudit?*
M. *Profectò illusoribus*, &c. P. Ti. *וְיִגְוֶר* factum, per
apocopen *וְיִגְוֶר*, ex *וְיִגְוֶר*; ut in *וְיִגְוֶר* veritas Nun per-
ditur †. Certè sanniones ipse ridiculos reddit, V. *Quan-* † K. in
doquidem derisores ipse deridet, JT. Gej. Car. sim. Ca. *וְיִגְוֶר* Merc.
valet, *quandoquidem*, Job. 14. 5. Jer. 14. 7. quibus Glas-
sius addit Gen. 23. 13^f. *Dominus superbiis resistit*, o. Ar. ² Gej.
¶ *Et*, &c. [*וְיִגְוֶר*] *Et mansuetis, vel humilibus,*
dat (vel *dabit*, Mo. vel *facit*, Ca.) *gratiam*, Ca. id est,
quicquid ipsis gratum & suave g. [Alii hoc membrum ² Jun.
cum præced. nectunt;] *Si derisores ipse deridebit*, (*et*
Si affirmat antecedens, ut in illo, *Si Deus est animus*,
&c.) certè (Heb. *וְיִגְוֶר*, nota consequentis,) *mansuetis da-*
bit gratiam h. [Alii etiam sic connectunt, & sensum ² Pi.
à sequente versu pendere volunt:] *Nonne cum illusori-*
bus ipse illudet, *et mansuetis dabit gratiam*, *Gloriam sa-*
pientes possidebunt, &c? Bay. *Si illusoribus ipse illudit*,
mercedem illis dans suæ illusionis, *et modestis ac sum-*
missis, i. e. summissis quoque, *dat gratiam*, *Gloriam sa-*
pientes hereditabunt, &c. ² Merc. ex
וְיִגְוֶר Si membrorum antithe- AE.
seos exæquationem significat, quasi ea *ἀντιστάσεις* sint.
Confer Thren. 3. 32. *Nam si dolore affecerit, etiam mi-*
serebitur, &c. k. [Sed de sensu loci ulterius disquiren-
dum.] Hæc verba *ἀνταρθεῖν* habentur Jac. 4. 6. & 1 Pet.
5. 5. Inter *derisores* & *humiles*, nec non inter *deridere*
& *gratiam dare*, obscurior paulò videtur antithesis; si
nempe *gratiam* internam hîc intelligas; non item, si,
(quod res est,) *gratiam* externam, i. e. honorem &
favorem apud homines, &c. ² Ga. c. 8. p. 90.
Dabit gratiam, i. e. illis c. 8. p. 90.
apud homines *gratiam* conciliat m. *Efficiet ut homi-*
nes eis faveant atque benefaciant: seu, reddet eos ² Merc.
gratiosos. Sic accipitur ista phrasis, Exod. 3. 21. & 11. 3.
& 12. 36 n. Hinc [*וְיִגְוֶר*], *invenit gratiam*, Exod. ² Pi.
33. 12. & [*וְיִגְוֶר*], *gratiam tulit*, Esth. 2. 15, 17. &
[*וְיִגְוֶר*], Exod. 3. 21. & 12. 36. Et [*וְיִגְוֶר*], *pro ex-*
istimatione, Eccles. 9. 11. Sic & *δεῖς* Luc. 2. 52. & *κα-*
ταλασσοῦν *gratiosissime habita*, Luc. 1. 28. Sensus verbo-

50 *rum*, tum h. l. tum in Apostolis, est, *Superbis*, qui &
derisores esse assolent, *Deum se opponere*, ut non honorem
tantum, quem tantopere ambiunt, ab eis spernat pro-
cul, sed & *ludibrio* sæpe exponat; quum *modestis* &
summissis apud quosvis, licèt iniquiores, *gratiam* & *exi-*
stimationem conciliet: ut de iis dici possit quod de Ca-
tone in Salust. Catil. *Quò minus gloriam petebat, eò ma-*
gis adsequebatur o. *וְיִגְוֶר* illudit hîc est transitivum, illu-
dendos & deridendos aliis præbet p. Sed malo, *illudit*,
quod Deo tribuitur hominum more, ut Psal. 2. 4. & *וְיִגְוֶר*
in *וְיִגְוֶר* esse pro *וְיִגְוֶר* nota accusandi q. *וְיִגְוֶר* desig-
nat arrogantem elatūque impiorum animum, quo hu-
miles & pios fastuosè despiciunt, deludunt, & sannis
excipiunt, *Quam bene ipsis successerit pietas*, &c! Eos
ergò vicissim deludit Deus, h. e. vilipendit, fûsq; de-
que habet, deserit in infortuniis, &c. ² Gej.

35. *Gloriam*, &c. [*וְיִגְוֶר*] *Gloriam*, vel
Honorem, *sapientes possident*, JT. vel *possidebunt*, Ar. Pi.
vel, *hereditate possidebunt*, sive accipient, P. Mo. Gej. &c.
Non ad momentum temporis, sed jure hæreditario *. ² Bay.
Propriè, perfectè, perpetuè suavitèrque *possidebunt glo-*
riam: h. e. vel, 1. solidum virtutis suæ præconium, fa-
mam, &c. vel, 2. res quasvis gloriosas & excellentes,
sive in hac, sive in altera, vita ². ¶ *Stultorum*, &c. ² Gej.
[*וְיִגְוֶר*] *Et* (vel *At*, Ca. sim. M. Pi. &c.) *stulti* (vel,
quisque *stultorum*, Merc. Gej. sic Pi. V. quam
distributionem urget numeri diversitas, *despicientes*, *tol-*
lens; vide v. 18 v. vel, *Impii autem*, o.) *tollunt* (vel,
sustinent, P. vel, *exaltans*, Mo. vel, *auferent*, Ca. vel, *susci-*
pient, Ch. vel, *exaltabunt*, LXX; vel, *exaltantur ad*, Ar.
vel, *extollunt*, Bay. vel, *auferet*, Pi. vel, *suscipit*, sive
sustinet, ² Gej.

sustinet, V. vel, attollit, Merc.) *ignominiam*, Mo. o. Ar. P. Pi. Merc. vel *infamiam*, Ca. vel *tribulationem*, Ch. vel, virum *ignominiosum*, Bay. AE. in Gej. q. d. Stulti laudant virum ignominia dignum. [Alii aliter.] Stulti omnes afficiuntur ignominia. Al. *Stultus attollit*, i. e. refert, aufert sibi, velut pro portione sua. Alludit ad *מְרִירָה*, *primitias*, quæ ex frugibus eximebantur, ut essent pars Domini: nam de sapientibus dixerat, eos *hereditate obtinere gloriam*. Confer Exod. c. 35. v. 24. ubi hoc ipsum participium exstat. Al. *Stulti levant super se*, &c. M. ex AE. q. d. aniam præbent ut vilipendantur, &c. Favet Hof. 11. 4. ubi *מְרִירָה* accipitur de elevante jugum super aliquem; sic stulti super se ignominiam, seu grave onus, levant: & Esa. 10. 15. de elevante ferram. Al. *Stolidos verò tollit* (veluti in auras, & evanescere facit), *ignominia*, JT. R. Levi in Gej. i. e. Momento ipsos & ipsorum expectationem abripit. Al. *Et stultorum exaltans* (pro, exaltat, Deus scilicet,) *ignominiam*, i. e. pro exaltatione & gloria ignominiam illis dat: aut, cum videtur eos exaltare, tunc ignominiam super illos adducit. Omnia illis in contrarium vertuntur. Ego sic locum redderem, *stultos elevabit*, vel, longè latèque conspicuos reddet, *ignominia*, putà insignis & famigerabilis. Sic participium hoc de Deo exaltante adhibetur Psalm. 3. 4. Confer Prov. 14. 29.

CAP. IV.

1. **A** *Udite, filii, disciplinam patris* i. e. Vel, 1. patris propriè dicti. Vel, 2. Patris cœlestis, si ve Dei. At contrà, hic pater se filium fuisse dicit, vers. 3. Vel, 3. meam, (nempe Salomonis,) qui, ut pater filios, vos amo, & instituo, præcepta tradens atque inculcans. Et attendite, &c. Nosttram in sacris somnolentiam taxat, &c. Arrigite aures animùmque, ut Prov. 1. 24. 2. *Donum*, &c. Quia, vel Nam, doctrinam (vel disciplinam, JT. Pi. vel possessionem, R. Levi; Heb. perceptionem, Pi.) bonam (vel, donum bonum, o. Ar. Vulg. vel, documentum bonum, Sy.) do (vel dedi, Ch. Mo. vel trado, JT. Pi. Ca. vel propono, Ti. preparo, Ar.) vobis, P. Reddatur ratio postulatae attentionis; quia non vana aut perniciofa avert, sed institutionem bonam, 1. authore, Deo; 2. materiâ, rebus sacris, veris & necessariis; 3. fine, salute, &c. At fordet hæc de sua doctrina laus. Resp. 1. A Salomone tanquam Dei ore hoc promanat. [2. Doctrina quam hic laudat non erat sua ipsius, sed Dei, licet per ipsum tradita.] Legem meam. Sic vocat, vel, 1. Legem Moysi, quasi in persona Domini loquatur: vel, 2. ipsius institutionem, quæ tamen non alia erat à præceptis Dei. 3. Nam, &c. Quia, vel Nam, filius fui, &c. V. Gej. Pi. Merc. &c. Argumentatur ab exemplo. q. d. Pater me, filium, docuit, ut ego vos doceo; atque ei parui, ac bene mihi fuit: Vos idem facite. Al. Cum, vel Quando, filius fui, JT. P. Bay. tunc statim docuit me pater. Tenellus, Tener, P. Gej. &c. i. e. 1. Etatis parvæ & teneræ: 2. tenerè & in deliciis enutritus: 3. inexpertus & indoctus: 4. mollis, ductilis, docilis, &c. Et, &c. *unicus*, vel *unigenitus*, coram matre mea, vel, ante matrem meam, Gej. ex o. Merc. V. JT. Pi. &c. vel, in filiis, five inter filios, matris meæ, P. V. Duplex lectio à Masorethis hic notatur, *לפני*, & *לפני* in quibusdam probatis exemplaribus invenerunt, non tamen ausi sunt in *ספר* seu scriptura vel literulam mutare. Lectionem textualem marginali præferendam judicant Merc. Galat. Munster. sed & o. & Ch. qui habet, *לפני*, coram matre mea. Quin & Masorethæ ad Ps. 80. 3. annotant, *Duo loca* [scil. Psal. 80. 3. & Prov. 4. 3.] *seducere possunt lectorem, quia existimantur legi debere, inter filios, & lectio tamen est, coram facie*. Sed quomodo Salomon *unicus*, vel *unigenitus*, dicitur? Resp. 1. Hic Davidis ex Berthebæe *unicus* erat filius; nam alter ex adulterio susceptus obierat. Contrà, plures ei ex

ea fuisse filios aperte constat ex 1 Par. 3. 5. Resp. At reliqui erant Bathshebæ filii ex Uria, quos David adoptione suos fecit. Verum sic vocibus vis magna fit: deinde, Nathanem ex Davide genitum constat ex eo, quod Lucas generationem Christi per Nathanem ad Davidem ducit. Resp. 2. *Unigenitus* ponitur pro primogenito; nam natus in adulterio, quia obierat, in computum non venit. Resp. 3. *Unicus* dicitur, pro, unice charus, vel, tenerrimè dilectus. Quomodo Isaac dicitur *unicus* Abrahamo, Gen. 22. 2, 12, 16. licet Ismaelem tunc habuit, &c. Ità dilectus ac si essem *unicus*. Ellipsis est notæ similitudinis, & quasi *unicus*. Notæ comparationis sæpe subticentur. *Unicus* hic, charissimus ut unigenitus. Sic & Plautus, Captiv. 1. 2. H. *Quid me patrem par facere est; cui ille est unicus*? P. *Tibi ille unicus est; mihi etiam unico magis unicus*. Sed & Græci ἀγαπῶν, pro unico. Ità Exoedon ἀγαπῶν. Et Aristot. Rhet. Graviore supplicio afficitur qui lusco oculum excussit, ὅτι τὸν ἀγαπῶν ἀφῆκεν. Et Velleius 2. 1. *Unicum scelus*, i. e. summum, & unius velut exempli. Vide & Heinf. de Satyra p. 106. Videmus hic veri amoris effectum esse, si quis liberos suos in pietate instituat: & contrà, odio haberi à parentibus liberos quos non instituunt. Et quod magis quilibet filium amat, eique majorem hereditatem relinquit, tantò magis eum instituat, exemplo Davidis, qui Salomonem inprimis docuit, &c.

4. *Docebat me* Pater scilicet, quia *מִנִּי* masc. est. Atque dicebat, *Suscipiat verba mea cor tuum*, &c. Hoc versu finitur Davidis instructio. Alii verba Davidis extendunt ad v. 7. Alii etiam ad v. 10. Sed *unicus* hic versus satis confirmat præsentem Salomonis propositionem, de audiendis paternis monitis. Teneat, P. Gej. &c. De *תִּנֵּה* vide Prov. 3. 18. Et vives, Heb. *וַיִּחְיֶה*, imper. pro fut. Posside, &c. *קַנְיָה* Compara, P. Gej. Acquire, Pi. Eme, Mo. Mar. q. d. Instar mercatoris, nullo labori vel sumptui parce. *קַנְיָה* sign. tam acquirere, quàm acquisitum possidere. 7. *Principium*, &c. *רֵאשִׁית חֵכְמָה קֵנָה חֵכְמָה* [Variè reddunt.] *Principium* (vel, *Initium* enim est. Pi.) *sapientia*, acquire (vel posside, Sy. Vulg. vel, *acquire igitur*, P. Gej.) *sapientiam*, Mo. *Ante omnem cognitionem* (vel, *Principio sapiendi*, Ca. vel, *Initio sapientie*, Ch. He. in V. ut subaudiatur *et*), *compara sapientiam*, Ti. Ca. Ch. Inprimis posside sapientiam, sapientiam, inquam, M. Sensus, Observatio hujus præcepti, *Acquire sapientiam*, est *initium sapientie*. Sensus est, Ante omnia, & initio sapiendi, omni sapientiæ & cognitioni quam parare velis solidam sapientiam velut fundamenti loco substernendam, sine qua reliqua sapientia nihil est. Antequam studio sapientiæ indulgeas & contemplationi quæ in cognitione consistit, acquire sapientiam illam quæ in moribus & integritate vitæ consistit: vel aliter, In principio sapientiæ posside & discite sapientiam ab aliis, juxta illud Jacobi, *Sit omnis homo velox ad audiendum* & postea tuopte ingenio intelligentiam augebis. Al. Sensus est, Principium sapientiæ non est arida speculatio, sed sapida voluntas & studiosus conatus ad sapientiam, illi studere, illam audire, meditari, & quantovis pretio comparare, juxta Sap. 6. 18. q. d. Tunc sapere incipies, cum eam amare & prosequi cœperis. Sic Seneca, *Magna pars boni est, velle fieri bonum*. Al. Sapientia virtus sita est, non in lectione, auditione, speculatione, sed in ejusdem occupatione & possessione, exercitio & praxi, & quantum eam exercueris, tantum ejus possidebis. Al. *Præcipuum* (id etiam *פְּרִי* sæpe signif.) est *sapientia*: acquire sapientiam. Causa ergò primum datur quare sapientiæ ante omnia studendum, quia est præcipuum. *Præcipua sapientia* (inter omnes alias quas mundus in honoris, opum, &c. acquisitione fitas esse putat sapientias) est, ut sapientiam (veram scilicet Dei Verbo tibi offensam) acquiras, licet cuncta pro ea expendas. Hunc sensum non modò ex contextu elicio, sed ex locis parallelis, Prov. 16. 16. & 17. 16. Sensus est, Sapientiæ prima cura habenda est, & non, ut ille, — *querenda pecunia primum est, Virtus post numerus* —. Quæ caput est sapientiæ, eam acquire sapientiam, JT. h. e. Reverentiam Jehovæ, quæ præcipua

est sapientia, acquire. Vide Prov. 1. 7. ^c. Per principium sapientiae (i. e. timorem Domini, supra 1. 7.) acquire sapientiam ^d. Docet præcipuam sapientiam Dei timore comparari; quam præfert illi sapientiae quæ versatur in benignitate erga proximum, 1 Joh. 5. 2. ^{*}. Si ad sapientiam pervenire velis, principium ejus primò tibi comparandum est, nempe timor Domini ^f. ¶ Et in omni, &c. וְכָל־קְוִיָּהּ בְּיָדֶיךָ. Et omni (vel tota, JT. Gej. vel, in omni, Mo. M. Sy.) substantia (vel possessione, Sy. M. Pi. vel acquisitione, Mo. JT.) tua (vel, in omnibus possessionibus tuis, Ch. vel, præ universis quæ possides, V. Ti.) acquire, vel compara, intelligentiam, P. Mo. &c. vel prudentiam, JT. Et summâ ope compara prudentiam, Ca. [Locum variè explicant.] 1. Inter reliquas possessiones tuas, inprimis hanc compara, sine qua reliquæ inutiles & noxiæ erunt ^g. 2. Potius בְּכָל est ablativum pretii, ut in בְּכָסֶף Efa. 43. 24. sic & Jer. 32. 44. Amos. 8. 6. Sensus est, Eme intelligentiam pretio omnis substantiæ tuæ, si opus erit ⁱ, instar mercatoris illius Matt. 13. 44. ^k. Quovis pretio [eam] redime ^l. Al. Nihil vel possidere velis, vel discere, quod ab intelligentia alienum est ^m.

8. Arripe illam, וְאַרְבֵּץ־הָאֵשׁ [Variè reddunt.] Dilige eam, Ch. Tere & calca viam ejus: ita R. Levi, ex significatione וְאַרְבֵּץ־הָאֵשׁ via trita. At RS. ex Talmud. Scrutare eam, minutatim singula in ea confectans. Sic Talmudici verbum hoc usurpant, quibus וְאַרְבֵּץ־הָאֵשׁ est, versans (& identidem agitans) crinem suum pectendo. Itaque וְאַרְבֵּץ־הָאֵשׁ in Gemara exponunt, וְהָאֵשׁ וְהַיָּד, Verte eam, (in omnes partes versa eam,) & ei jugiter incumbere, ut Poeta inquit, Nocturnâ versate manu, versate diurnâ ⁿ. οὐδ' ἀνὰ μέγαν, valle circummunias, custodiendæ scilicet sapientiæ causâ, nè ea expugnetur ^o. וְהָאֵשׁ sign. elevare, nempe viam, quod vel subintelligunt, vel expriment; ut Efa. 62. 10. וְהָאֵשׁ, Cumulate & altiore facite viam. Sign. viam sternere, vel, aggerem seu cumulum jacere. Hoc sensu Levi Ben Gerson exponit, Si iter facias sapientiæ, & incedas assidue in Lege. Aliter, Sterne iter sapientiæ, & fac expeditam ac sublimem viam P. Al. Attolle, vel Exalta, eam, M. P. Merc. Mo. &c. Exsolle, JT. Pi. Car. scilic. laudibus, i. e. In pretio habe ^q. Non sufficit eam comparare, reservare, diligere; debet & magnificare; præsertim cum aliâ ea quæ possidemus plerumque vilipendere soleamus, (juxta tritum illud, —minuit præsentia famam: Vilescit quotidianum,) & cum tædium etiam soleat suboriri eorum quæ, pretio majori coempta, in nostra habemus potestate. וְהָאֵשׁ sign. &, exaltare, vel aggerare, viam, ut Job. 19. 12. & 30. 12. Efa. 57. 14. & 62. 10; &, simpliciter, exaltare, vel, excelsum aliquem facere, Ps. 68. 5. Clarior tamen hæc magnificandi significatio hujus verbi in Hithpahal est Exod. 9. 17. Aq. habet, ἀνάλαι, suscipe eam; & Sym. βαλῶν, bajula eam ^r. Extollimus sapientiam, 1. cum ut Dei sapientiam accipimus; 2. cum ejus legatos & professores honoramus ^t. ¶ Et exaltabit te; ita P. Mo. &c. וְהָאֵשׁ Significat hoc verbum, exaltare, vel, 1. verbis, ut Psal. 30. 2. & 99. 5, 9; vel, 2. factis & reipsa, ut Psal. 9. 14. & 37. 34. &c. Utrumque hic intelligitur, Exaltabit te, tam quoad famam ac æstimationem, quam quoad realem bonorum perceptionem, juxta illud; Sam. 2. 30. Honorantes me honorabo, &c. ^u. Nè itaque cunctis laboribus & sumptibus ei impendere, nam vices tibi rependet cum fœnore, &c. ^v.

9. Dabit (vel, Addet, Ca. Ut det, o. Ar.) capiti tuo augmenta, &c. וְהָאֵשׁ Augmentum, five additamentum, (vel, copulam, Mo.) gratia, P. M. Ti. Ca. fertum gratiæ elegans, V. coronam gratiarum, o. vel deliciarum, Ar. ornatum gratiosum, Pi. decus benevolentiae, Sy. pulchritudinem gratiæ, Ch. Vide de hac phrasi Prov. 1. 9. ¶ Et coronâ, &c. וְהָאֵשׁ Coronam (non levis pretii, sed ^y) decoris (vel ornamenti, Gej. vel ornamentem, Pi. vel ornatissimam, JT. Gej.) tibi tradet, P. JT. Pi. Gej. Al. Coronâ (vel diademate, Mo.) decoris (vel pulchritudinis, Q. in V. vel magnificâ, Ti.) muniet (vel proteget, Q. in V.) te, Ti. Mo. Ca. simil. o. וְהָאֵשׁ ducitur, vel, à וְהָאֵשׁ protegere ^z; vel potius, à וְהָאֵשׁ tradere ^z; quod hic tantum occurrit, & Gen. 14. 20. Os. 11. 8. Et verbum resolvendum est in וְהָאֵשׁ.

11. Viam, &c. וְהָאֵשׁ Viam (vel, Vias,

LXX, Ch. Sy. vel, In viam. M. Ti. V. vel, Per viam, P. Gej. Heb. De via, Pi. Ob viam, Q. in V. AE. in Gig.) sapientia (quâ pervenitur ad sapientiam; genitivus subjecti; i. e. Rationem ac modum acquirendi sapientiam ^d); te doceo, Merc. o. vel, docebo, Ch. Sy. vel, deduco, Merc. vel, dirigo, vel direxi, vel dirigam, Ca. M. Ti. vel, docui te incedere, P. q. d. partim jam docere incepit, partim docebo jam copiosius, imò jam doceo fidelissimè: has enim significationes unum in se complectitur præteritum, cœu Ebraeis notum ^{*}. Docui te in hoc libro ^{*} Gej. Proverbiorum, qui incipit cap. 9. cui libro nunc præmitto hortationes ad proverbialia illa discenda ^f. ¶ Ducam (vel, Dirigam, Merc. vel, Deduco, JT. Hebr. Deduxi; ad verb. Calcare feci, Pi.) te per semitas equitatis, vel, rectitudinis, Pi. vel, recti, JT. Pi. i. e. rectarum actionum ^z: וְהָאֵשׁ Rectas, P. Merc. &c. Sensus, Trado viam sapientiæ, quam omnes expetunt; & quidem illius sapientiæ quæ cum rectitudine conjuncta est, & expers fraudis; cum plerique sapientiâ latentur quâ aliis imponant ^h.

12. Quas cum, &c. וְהָאֵשׁ Cum ambulaveris, five inceseris, non ardebitur gressus tuus, M. P. Merc. Pi. &c. vel, via tua, Ch. vel, non prementur vestigia tua, Ca. vel, nihil ardebit gressum tuum, JT. Gej. i. e. Omnino prosperaberis, neque ullis rebus adversis dejiceris; ut Psal. 1. 3. Junius sic vertebat, activam ⁱ Ma. Ebraei verbi vim respiciens, necnon idiotismum linguæ, ubi nominativus ellipticus supplendus sæpe è contextu ^k. Sed malo, non ardebitur, &c. nam וְהָאֵשׁ significati- ^l Gej. onem habet, non transitivam, (tunc enim additum fuisset וְהָאֵשׁ quicquam,) sed intransitivam: ut tum ex eo percipitur, quod simpliciter construitur cum adverbio וְהָאֵשׁ non; tum ex collatione cum Job. 18. 7. Non ^m Pi. ardebitur, ut accidit cum via est arcta aut difficilis, ubi facile impingitur ⁿ; aut, ubi pedes vinculis constrin- ^o Merc. guntur. Non redigèris ad incitas vel angustias, ita ut nulla pateat elabendi rima, nec scias quò te vertas; nulla tibi objiciantur impedimenta; sed incedere potes, & actiones, conatus & studia tua expeditè peragere, sine molestiis, curis, &c. ^p. Inoffensè ambulabis, ^q Gej. nec quicquam te in discrimen adducet ^r. Via hæc lata est, ubi nullum impingendi periculum est. Occurrit ^s Car. eis qui zelum averlantur P. q. d. Nè verearis capessere viam virtutis, quæ lata & expedita & facilis est assuetis, quamvis juvenibus & imperitis videatur arcta, impedita, difficilis, ob fragilitatem humanam, & tot exempla atque illecebras carnis: sed in hoc certamine constantia & robore opus est ^t. וְהָאֵשׁ deducunt, vel, à וְהָאֵשׁ ^u Bay. oppressit, (sed tunc fuisset וְהָאֵשׁ;) vel potius, à וְהָאֵשׁ angustiare, comprimere, &c. ut Num. 33. 55. Psal. 129. 1, 2. De summis angustis usurpatur Gen. 32. 7. Jud. 2. 15. & 10. 9. 1 Sam. 30. 6. ¶ Et currens, &c. וְהָאֵשׁ Et si, vel, Etiam si, cucurreris, non impinges, Sy. M. P. Mo. Merc. &c. ut currenti accidit ^v: ^w Merc. vel, offendes, Ch. vel, corrues, Pi. Sensus, Quicquid agas vel suscipias extra periculum erit & afflictionem; & vel si summâ diligentia & festinatione id feceris, non ideo infelicitè succedet, si sapientiam ducem sequare ^x. ^y Merc. Non impinges, in lapidem five infortunii, five peccati ^z. ^z Gej.

13. Tene, &c. וְהָאֵשׁ Apprehende, vel Tene, correctionem, P. Gej. vel disciplinam, Ti. Ca. Ch. sic o. vel instructionem, M. sim. Pi. vel, eruditionem illius, JT. scil. sapientiæ ^v. Fortiter apprehende, & teneto, &c. ^w. ^x Pi. Vide de voce hac Deut. 22. 25, Prov. 7. 13. &c. ^y. Nè ^z Gej. sim. patiaris negligentia excidere, aut vi tibi excuti & ex- ^y Gej. torqueri. Vide Matt. 11. 12. Phil. 3. 12, 13. ¶ Nè, &c. ^z Car. וְהָאֵשׁ Nè dimittas, o. P. Mo. Ar. Pi. sub. illam, Pi. Sy. Ar. Nè desistito, JT. Nè remittas, Ti. Ca. Pi. Merc. Gej. sub. manus, ex Jos. 10. 6. Vide & Efa. 13. 7. Jer. 6. 24. & 50. 43. Remittere manus eleganter opponitur ^y 70. non fortiter apprehendere; quando scil. ex fastidio, terrore, vel detectu virum, aliquis non amplius potest constringere digitos, adeoque rem prehensam rursus cogitur dimittere. Interdum וְהָאֵשׁ est, desirere, Exod. 4. 26. & Psal. 138. 8. Sensus, Cave nè, ut pueri re novâ conspectâ valde gaudent, quam tamen facile contemptim abjiciunt, ita tu doctrinam cum gaudio exceptam, vel labore & tædio superatus, vel ex incuria, abjicias. Vide Matt. 13. 19, &c. ^z. ¶ Custodi illam] Scil. sapi- ^z Gej. entiam,

entiam, cuius meminit v. 11. ad quum malum affixum referre quam ad מוסר, quod masc. est †. ¶ נְזִירָה Sed potius fœmin. hic est loco neutrius, Hoc custodi, ut scilicet disciplinam apprehendas, nec remittas, &c. A disciplina Verbi Domini non recedendum; eâ regi in omnibus oportet, tam moribus, quam opinionibus. Forſan affixum refertur ad verbale ſubintellectum מוסר, disciplina. ¶ Ipsa est via tua] Al. vita. i. e. Affert tibi vitam, naturæ, gratiæ, & gloriæ *: nec enim vita dicenda est cui adjunctus est horror æternæ mortis. Docet vitam in præceptorum obſequio conſiſtere; q. d. Quantum tibi ex his decedit, tantum vitæ diſcedit tuæ.

14. Nè deleſteris, &c. בְּאַרְחָה רָשָׁעִים אֶל תֵּבָא Iter (vel, In ſemitam, ſive viam, Merc. Bay. vel, Per ſemitam, P.) improborum nè ingreditur, JT. Pi. Merc. &c. i. e. vel, 1. Vitæ genus quod improbi ſeſtantur devita: vel, 2. Fuge conſortium improborum. Nec temere hoc toties diſſuadet, quod & pernicioſiſſimum ſit & periculoſiſſimum, & plurimi exemplis moveantur, & felicitate impiorum. Noſter [i. e. Vulgatus] legit אֶרְבָּה, ut Prov. 1. 10. nè acquieſcas, ſeu deleſteris. Verùm אֶרְבָּה acquiritur conſtruitur cum ל, ſed ל hic locum ſignificabit: deinde, efficacius eſt, nè ingrediare, nè intres quidem. ¶ Nec tibi, &c. וְאַל תֵּאָשֶׁר וְגו' Neque incedito in via, vel per viam, malorum, JT. Pi. ſim. M. P. Mo. Merc. ex He. &c. Prius membrum prohibuit introitum; hoc, progreſſum. Hebræi תֵּאָשֶׁר אֶל intranſitive exponunt, nè incedas, ſed non ſine vi quadam propter Piel. Verto, nè firmes greſſum, vel inſiſtas. Al. & in via malorum nè te bees, vel, beatum exiſtimes, Ti. La. ex Aq. & Th. & V. אֶשֶׁר, ſi de via accipitur, ſignificat recta ingredi, recto pede incedere: aliàs ſign. beatum ac felicem prædicare, ut Gen. 30. 13. Mal. 3. 12. Forſan utramque ſignificationem complecti voluit Salomon, q. d. Ne incedas te beatum exiſtimans, tibiſque applaudens, quod malorum inſtituta & vitæ rationem ſequaris. Via impiorum opiniones prævas & mores corruptos denotat, à quibus nos procul abeſſe jubet. Duo hortatur: 1. nè ineamus viam, &c. 2. ſi, anticipati & intercepti fraude peccati, eam ingreſſi fuerimus, cavendum eſſe nè illi inſiſtamus, aut eam calcemus, Pſalm. 1. 1 P. Tres hic gradus ſunt: 1. non venire ad ſemitam, &c. 2. non perſeverare, &c. 3. [verſ. ſeq.] procul recedere ab ea.

15. Fuge, &c. פָּרֹעַ Deſere (vel Euitato, Ca.) eam, P. Mo. Recede, Ch. Abſtrahere te ab ea, JT. Pi. Car. Heb. Abſtrahere eam à te; hypallage; vel potius, elliptis vocis פָּרֹעַ à te. Vide ſuprà 1. 25. Irritam fac eam, vel deſtrue, RS. & R. Levi in Gej. q. d. Impedi malorum conatus, ſi potes, nè quod moluntur peragant; aut ſaltem, non ſequere. Exſecrare eam, M. Abhorre eam, ut Prov. 1. 25. Avertare, h. e. irritam habere. ¶ Nec, &c. וְאַל תֵּעָבֶר בָּהּ Nè tranſeas in ea, vel per eam, M. P. Mo. JT. Pi. &c. ¶ Declina, וְשִׁטָּה מֵעָלֶיךָ Declina eam, Ca. vel, ab ea, M. JT. Pi. &c. Non modò non tranſeundum, ſed longiùs quoque recedendum ab hac via eminùs conſpecta, &c. ¶ Et deſere eam, וְעָבֹר Et tranſi, vel præteri, M. P. Mo. JT. Ch. &c. ab iis, Ch. q. d. Actutum declina ab ea via, nè, ſi cuncteris, in laqueum incidas: declina occaſiones minimas, &c. tranſi, ut ſolent, qui foetidum in via conſpiciunt cadaver, ad latus tranſire, &c. Quis niſi dæmoniacus inter ſepulchra deſidebit? Marc. 5. Idem dicit multis verbis, non ſine affectu, &c. ad inculcandam tum periculi gravitatem, tum noſtram ad eam viam proclivitatem, &c.

16. Non enim dormiunt (vel, dormient, Merc. Pi. i. e. dormire ſolent: fut. notans actum continuum:) niſi maleſecerint] Oſtendit hoc ſummum malefaciendi deſiderium, ejusque vehemens ſtudium & conſuetudinem, quæ in naturam quodammodo vertitur; ita ut pro ludo, cibo & ſomno ſit iſtis peccare; & in multam noctem pervigilant, ut ſcelera ſua & dolos machinari poſſint & exſequi, utpote filii tenebrarum, &c. Vel, indicat eos non aliâ arte vivere quam rapinis, &c. Inquietus eſt horum ſomnus, &c. ut, contra, piorum quietus eſt, &c. Non dormiunt, &c. Virgil. E. ſi non aliquâ noxiſſes, mortuus eſſes. ¶ Niſi, &c. וְאִם לֹא יִשְׁכַּח נִי נִי ruinaſ aliquam dederint, Ti. niſi (vel

donec, M. ſub. aliquem, M. ſim. JT. Pi.) ruere, vel impingere, fecerint, P. Mo. Merc. vel, ſupplantaverint: i. e. vel, damno affecerint; vel, ad peccandum ſecum pertraxerint: Sed prius malò. Diſcant hinc pii non dormire, niſi inſigniter benefecerint, &c.

17. Comedunt, &c. וְיֹאכְלוּ וְגו' Quia veſuntur (vel viſitant, Ti.) pane, vel cibo, improbitatis, JT. Pi. Ca. ſim. P. Mo. &c. vel, impiè quaſito, Ti. V. Conneſtitur hic verſus cum præced. per quia, ut ratio detur turbulenti illius ſomni, continuatque maleficii; cùm totam aded vitam meris rapinis alant. Perſiſtit in priore argumento, quod ſimili [cibi, &c.] illuſtrat, quia ſomni meminerat, qui ex vaporibus gignitur, qui poſt cibum in cerebrum aſcendunt: Iſi ergò non antè dormiunt quam hunc cibum ſumpſerint. [Variè explicant.] 1. Quare comedent panem, &c. ut ſi ſuſſit, Dabunt poenas ſclerum ſuorum. 2. Dat cauſam cur non dormiant niſi malefecerint; quia ſcilicet ex prædis ſuis coenas inſtruunt, dormire autem nolunt niſi lautè coenarint; ut ſolent latrones, qui totâ die inſidantur viatoribus, noctu autem ad hoſpitia ſua redeunt, &c. 3. Incorporata eſt quodammodo illis impietas, & obſtinati ſunt in malo, atque inebriati iniquitate, ut nihil aliud poſſint agere & loqui quam impietatem. 4. Significat epulas illis eſſe & lautitias impiè facere, & aliis negotium faceſſere. Confer Pſal. 42. 4. & 53. 5. Argutum hoc eſt, ſed ſimplicius eſt quod ſequitur; 5. Veſuntur cibo improbitatis, i. e. per improbitatem partò. Probatur hæc expoſitio, tum ex collatione cum verſu præced. dormire nequeunt, quia ex mera rapina vivunt; tum ex loco parallelo, Prov. 1. 12. ¶ Et vinum iniquitatis (vel, inhumanitatis, Ca. vel, rapinarum, ſive violentiarum, P. Mo. Gej. &c. vel, omnimoda violentiæ, JT. Pi. vel, iniquitatum, M. vel, vi extortum, Ti. V.) bibunt; ita P. &c. vel, biberunt, M. vel, bibent, Mo. וְיִשְׁתּוּ בִּינֵי חַמְסִים Confer Amof. 2. 8. vinum damnatorum.

18. Juſtorum, &c. וְיֹאכְלוּ צִדִּיקִים בָּאֹר נֹגַהּ Et (vel, Nam, JT. vel, At, Ca. ſimil. o. Ch. Sy. M. P. Ti. At. verò, Ar. vel, Adhæc, Pi.) ſemita (vel via, M. Ti. &c. vel iter, JT. Pi.) juſtorum veluti lux ſplendens, Mo. Ch. vel, ſplendet, aut inclareſcit, V. M. Ti. Ca. ſim. JT. Pi. o. &c. vel, velut lux luciferi, P. He. in Merc. vel, velut lux tranſiens, Bay. vel, velut lux auroræ, Merc. Altera diſſuaſionis ratio à conſortio pravo per antitheſin concinnam proponitur, &c. Ut moleſtum & periculoſum eſt viatori iter in tenebris, &c. ita lumen illi jucundum eſt, &c. Sicut lux ſplendoris, i. e. ſplendiſſima: ut, peccatum iniquitatis, i. e. iniquiſſimum, Pſal. 32. 5; lux carni, h. e. coenôſiſſimum. Pagn. nimis arête, ut lux luciferi (quamvis apud RR. נֹגַהּ נֹכַח notat ſtellam Veneris, ſeu Luciferum, teſte Buſt. Lex. Rabbin. f. 1296.) nam alibi generatiſſimè pro ſplendore accipitur, Eſa. 50. 10. Amof. 5. 20. Lux ergò hæc eſt Auroræ, ſive Solis matutina, quia diei meminit. Sensus eſt, Vita juſtorum eſt quaſi Aurora lucens, mundumque hunc tenebroſum illuminans. Vide Phil. 2. 15. Lucida eſt juſtorum vita, quia lucerna illis eſt Verbum Dei. Tota juſtorum vita illuſtris eſt, & abundat bonis: 2 Sam. 23. 4. Lux ſæpe ponitur pro cognitionis lumine, ut Job. 22. 28. Prov. 13. 9. Eſa. 9. 2. & 58. 10. Joh. 3. 20. & 12. 35. &c.; item pro felicitate & gaudio; item pro puritate, ſive re utili & pura, &c. Quæ omnia hic quadrant. Via juſti plena eſt conſolatione; & cum fiducia in ſuo itinere verſatur. ¶ Procedit, &c. וְיִצְאֵהָ וְגו' Vadens, & illuminans, Mo. vel, progreditur, & illuminat, P. qua progreditur & lucet, M. que ſubindè ſit illuſtrior, Ti. V. pergens lucere, JT. Pi. magis magiſque lucens, Ca. ſim. Gej. ex Glaſ. Sic, ambulans & creſcens, ſive invaleſcens, pro, magis magiſque creſcens, ſive invaleſcens; 1 Sam. 2. 26. 2 Sam. 3. 1. Vide & Jon. 1. 11, 13. &c. [Vide plura in Glaſ. gram. 3. 3. 34.] Quæ iſtæ lucet, Merc. Pi. i. e. in progreſſu magis & magis lucet. ¶ Procedunt & illuminant, o. [nempe vie juſtorum.] Vaditque (vel, & progreditur, Sy.) lux ejus, Ch. [Reliqua ſic reddunt:] uſque ad perfectum (vel paratum, Mo. vel conditum, Ca. vel plenum, Pi.) diem, P. Ti. ſim. M. donec invaleſcat (vel, dirigat ſe, o. vel, erigatur, Ar.) dies, Sy. Vel, aded ut eorum quiſque ſit ſſſ [ſtabilis

stabilis die, JT. i. e. nunquam concidat, sed semper, luce Dei præeunte, erectus ambulet, ut loquitur David Psal. 7. Sic accipiendum esse docet sequentis versûs membrum huic respondens^k. Ad verb. *usque ad paratum diei*, V. vel, *usque ad stabilitatem* (vel potius, tempus stabile, Pi.) *diei*, Pi. donec paratus, aut stabilis, sit dies, Ch. in V. q. d. in fortitudine diei^l. [יָבִיחַ] est participium, *stabilis*, &c. 2 Sam. 7. 16, 26. Psalm. 108. 2. & 112. 7. &c. & hoc tantum loco ponitur in regimine, adinstar substantivi. Et nota ^o יָבִיחַ hic non esse nomen, sed participium: cujus formæ exempla vide Buxt. Thes. gram. p. 210. Ità verbum יָבִיחַ, *illuminati sunt*, legitur 1 Sam. 14. 29. Jes. 60. 1. Docet hic felicitatem justorum non esse momentaneam, inconstantem, aut mox decrefcentem, sed subindè augescere, &c. m. Ut nempe lux subindè manè accrescit, donec confirmetur, & plenus tandem dies sit in meridie; sic iusti indies in sapientia & timore Dei proficiuntⁿ, euntes de virtute in virtutem, donec ad absolutissimam perfectionem, in vita æterna, conscendant^o, ubi *fulgebunt tanquam sol*, Matt. 13. 43 P. Tota piorum vita illustris est, & ipsi gratiâ Dei, pace conscientie & gaudio Spiritûs, magis magisque donantur & reficiuntur, donec ad beatissimam æternitatem perveniant^q. Commentarii loco esse possunt verba Psal. 1. 3. *Omnia quæ facit prosperabuntur*: vel, quæ de incremento felicitatis justorum habentur Jes. 40. 31. & 58. 8. Confer & Phil. 2. 15^r.

19. *Via impiorum tenebrosa*, [יָבִיחַ] Est sicut caligo, M. Ti. Ca. &c. nempe *densissima*, Exod. 10. 22. Deut. 28. 29^t. Et si sibi perspicaces & sapientes videantur^t, versantur tamen in crassissimis tenebris^v, ignorantie, errorum, scelerum; & in gravissima pericula & ærumnas, & tandem in exteriores tenebras, se præcipitant^x. Caligo hæc sita est, 1. in errore practico, quo peccatum hic & nunc judicant præferendum virtuti: 2. in imprudentia, quod passionis æstu agitati res non considerant: 3. in improvidentia, quia non prospiciunt finem, ac pericula & damna sibi obventura^y. ¶ *Nesciunt* (vel, ideo *nesciunt*, M. qui *nesciunt*, Ca.) *ubi* (vel, *in*, five *ad*, quid, P. Ti. JT. &c. vel, quò, Ca. vel, quomodo, o. Ar.) *corruiant* Sic M. vel, *impingant*, P. Ti. Ca. &c. vel, *impacturi sunt*, JT. Pi. *Non vident malum in quod impingunt*, Bay. De [יָבִיחַ] vide v. 12^t. Ut homo noctu ambulans in lapides, &c. impingit & corrui, & quandoque præceps in fossam & necem ruit; sic impius, &c. z. Exponi hoc potest de lapsu eorum tum in peccata, (quæ ipsi pro offendiculis non habent, adeoque non declinant, &c.) tum in poenas temporales & æternas. Confer Joh. 11. 9. & 12. 35^a. Impius subindè anceps hæret, & nescit quò pergere debet^b. Instar ebriorum, etiam lapsi se lapsos esse non intelligunt^c. Ruina illis superveniet, quam cavere non poterunt^d. Illud etiam ex oppositorum collatione adiciendum, impiorum iter indies obscurius fieri, donec in meram definat noctem^e. Sensus est, Semper periclitantur, & perditio imminet illis^f.

20. *Ausulta*, &c.] Denuo postulat attentionem, quia instar segnium fastidientiûmque discipulorum aliò divagamur^g; & quia juvenes ægre salubrem admittunt doctrinam, &c. h. Potest esse superiorum epilogus, Quare *attende*, &c. vel, nova adhortatio quoad sequentia præceptaⁱ.

21. *Nè recedant* (vel, *Cave excidant*, Ti.) *ab oculis tuis*] Ità Ch. M. P. Mo. &c. *Nè efficiant illi ut recedant*, &c. JT. Illi, nempe improbi, ver. 19. nè tibi persuadeant ut recedas^k. Sic Psalm. 1. 1. meditati in Lege jubentur impiorum consortium declinare, ut qui conabuntur pios ab ea abducere^l. Trium meminit, *auris*, [v. præced.] *oculorum*, & *cordis*, quòd his tribus potissimum ad cognitionem perveniamus^m; vel, quòd omnes nostros sensus huc intentos esse & in hoc occupatos velit. *Oculos* tamen mentis potissimum designatⁿ. Sed & *oculos* [corporis] frequenti Verbi Dei lectione occupari vult, & hæc præcepta nobis frequenter observari, ut ad ista, ceu pueri ad [εὐχαριστοῦν], vel pictor ad exemplar exprimendum, subindè respiciamus^o. ¶ [יָבִיחַ] Videtur hoc irrepsisse pro [יָבִיחַ] supra 3. 21 P. Ibi est Kal, hic Hiphil, eadem tamen significatio: ut [יָבִיחַ] in Kal & Hiphil est, *excindere*; [יָבִיחַ] &

contemnere. Sym. reddit, *ut* [יָבִיחַ] &c. Nè *diffuant ex oculis*; Chald. [יָבִיחַ] &c. Nè *vilescant*, vel *ingrata sint*, à [יָבִיחַ], teste Buxt. non, ut ad h. l. censet Merc. à [יָבִיחַ] effluxit^q. Alludit h. l. ad fimbrias Judæorum^q Gej. Exod. 13. 16^r. ¶ *In medio cordis*] Non, in veltibulo; ut thesaurus in intimis conclavibus domûs & cistis, &c. reconditur^t. Designat hæc phrasis tum^t Gej. plenam & accuratam Legis intelligentiam, tum interiorem erga illam affectum: Deut. 6. 6^t. Car.

22. *Vita*—*sunt invenientibus ea*] i. e. Iis qui ea nacti fuerint, hoc est, audierint, & mente recondiderint, & exsecuti fuerint; *vita*, inquam, externa & interna. Vide supra 13. & Prov. 3. 18, 22^v. ¶ [יָבִיחַ] *Vita ipsa*, Mo. Verba *vite sunt iis qui consequuntur ipsa*, JT. *Vitam afferunt*, &c. Ti. *Hæc salutaria sunt*, &c. Ca. ¶ *Et universæ* (vel *toti*, Merc. JT. Pi. Ca.) *carni* (vel, *carni ejus*, five *sue*, P. Mo. Merc. Gej. *carni cujusque eorum*, JT. Pi. Merc. enall. num^x. Merc. [יָבִיחַ], pro [יָבִיחַ] : vel, *corpori eorum*, Ca.) *sanitas*; sic^y Gej. P. &c. *medicina*, Ti. sim. Mo. vel, *salutaria*, five *salubria*, JT. Pi. Ca. [יָבִיחַ] Quia languida & ægra vita vita non est, addit, *medicinam fore*^z totius^z Merc. corpori, non uni duntaxat ejus parti^a; imò toti ho-^a Merc. mini, quem per totam carnem intelligo, corpore imagi-^{sim} Gej. nem quoque laborantis animæ referente: quanquam & corpori sanitatem conciliant, dum à crapula, Venere, curis, morbis, &c. nos custodiunt. Hic tamen phrasis metaphorica est, ut Prov. 16. 24. *Sanitas ossum*^b. Am-^b Gej. plexus sapientie & animo & corpori salutaris est^c. Merc.

23. *Omni*, &c. [יָבִיחַ] *Omni* (vel, *Ex omni*, Mo. *Ab omni*, Ch. *Præ omni*, Gej.) *custodiâ* (vel *curâ*, Ti. Ca. vel *cautelâ*, Sy. Ar. Ca.) *serva*, vel *custodi*, cor tuum, o. Mo. Merc. Ch. Sy. Ar. &c. vel, *muni pectus tuum*, Ti. vel, *tuere mentem tuam*, Ca. *Ab omni cautione*, i. e. ab omni eo quod cavendum est, *custodi*, &c. nè scil. quicquam eorum committat quæ cavenda sunt^d. *Supra omnem custodiam*, five *observatio-*^d Merc. *nem*, D. JT. *Custodia* hic pro re custodita; ut autores Latini *custodias* vocant homines qui sub custodia erant: ut Seneca, *Eadem catena & custodiam & militem copulat*: item, *Cum adveheretur inter custodias quidam ad matutinum spectaculum missus*^e. Plus quam omnia custodien-^e D. quæbrâ da, &c. Pi. [יָבִיחַ] comparative ponitur^f. q. d. 2. 10. Præ omnibus rebus quas oculatissime servamus oportet cor & animam servare, nè vel errore ullo inficiatur, vel ad vitia declinet. Nam cor *pravum est*, &c. & suapte naturâ ad malum revolvitur, & undique obsessum ab adversariis facile expugnatur, &c. g. q. d. Magno qui-^g Bay. dem studio custodi arces, thesauros, domum, corpus, &c. sed præ omnibus cor, &c. h. Quod difficillimum est, cum^h Gej. tot undique occurrant quæ à recto abducantⁱ. Obser-ⁱ Merc. va hic ordinem inverti, & à praxi initium capi. Nam in plena perceptione sapientie ab auribus & oculis initio sumpto, tandem ad animum devenitur; [quæ metho- do sunt proposita v. 20, 21.] sed in praxi, à corde initio sumpto, ad externa membra sit progressus^k, [ut^k Car. hic & in seq. collocantur.] Cor hic sumitur, vel, 1. pro intellectu^l: vel, 2. pro voluntate & cupiditate^m; pro appetitu, tum rationali, tum sensitivo, ejusque pas- sionibus & actionibusⁿ. Porro, *cautionem* à malo ma- gni facit Scriptura; vide Psal. 1. 1. & 34. 15. & 37. 27. Sic & nostri, *Virtus est vitium fugere, & sapientia prima Stultitiâ caruisse*—Ad malum proclives naturâ sumus, & vix cum tot admonitionibus ad meliora trahi possu- mus: tot sunt malorum illecebræ^o. ¶ *Quia*, &c. o Merc. [יָבִיחַ] *Quia ex eo*, five *ipso*, (sub. sunt, M. Gej. &c.) *exitus*, five *egressus*, (vel *progressus*, M. ori- go, Sy. Ca. sim. Ar.) *vite*, Ch. Merc. Gej. &c. *Indè enim vita egreditur*, Ti. *ex eo prodeunt actiones vite*, JT. Ut fons est vivendi, ità & bene vivendi, &c. ac proinde ab omni malo custodiendum est P. Nam ex eo (corde^p Jun. scilicet) *prodit vita*; sensu tum physico, tum ethico: nam cor est fons vite naturalis, quatenus gignit spi- ritus vitales; & est principium vite moralis, quatenus concipit cogitationes & desideria^q. Fons est vite cor, q. Pi. tam corporale istud, quàm internum, i. e. mens & ra- tio^r. Ut cor fons est omnium malorum, Matt. 15. 19. Merc. g. De corde exeunt, &c. ità omnium bonorum erit origo, AE. si cautè custodiatur^t. Vide Matt. 12. 35. Cor hic fonti^t Me. confertur,

confertur, unde aquæ in urbem derivantur; qui cautè custodiri solet, nè veneno aliisve sordibus iniiciatur. Ego ^{Gej.} ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰ ¹⁰⁰¹ ¹⁰⁰² ¹⁰⁰³ ¹⁰⁰⁴ ¹⁰⁰⁵ ¹⁰⁰⁶ ¹⁰⁰⁷ ¹⁰⁰⁸ ¹⁰⁰⁹ ¹⁰¹⁰ ¹⁰¹¹ ¹⁰¹² ¹⁰¹³ ¹⁰¹⁴ ¹⁰¹⁵ ¹⁰¹⁶ ¹⁰¹⁷ ¹⁰¹⁸ ¹⁰¹⁹ ¹⁰²⁰ ¹⁰²¹ ¹⁰²² ¹⁰²³ ¹⁰²⁴ ¹⁰²⁵ ¹⁰²⁶ ¹⁰²⁷ ¹⁰²⁸ ¹⁰²⁹ ¹⁰³⁰ ¹⁰³¹ ¹⁰³² ¹⁰³³ ¹⁰³⁴ ¹⁰³⁵ ¹⁰³⁶ ¹⁰³⁷ ¹⁰³⁸ ¹⁰³⁹ ¹⁰⁴⁰ ¹⁰⁴¹ ¹⁰⁴² ¹⁰⁴³ ¹⁰⁴⁴ ¹⁰⁴⁵ ¹⁰⁴⁶ ¹⁰⁴⁷ ¹⁰⁴⁸ ¹⁰⁴⁹ ¹⁰⁵⁰ ¹⁰⁵¹ ¹⁰⁵² ¹⁰⁵³ ¹⁰⁵⁴ ¹⁰⁵⁵ ¹⁰⁵⁶ ¹⁰⁵⁷ ¹⁰⁵⁸ ¹⁰⁵⁹ ¹⁰⁶⁰ ¹⁰⁶¹ ¹⁰⁶² ¹⁰⁶³ ¹⁰⁶⁴ ¹⁰⁶⁵ ¹⁰⁶⁶ ¹⁰⁶⁷ ¹⁰⁶⁸ ¹⁰⁶⁹ ¹⁰⁷⁰ ¹⁰⁷¹ ¹⁰⁷² ¹⁰⁷³ ¹⁰⁷⁴ ¹⁰⁷⁵ ¹⁰⁷⁶ ¹⁰⁷⁷ ¹⁰⁷⁸ ¹⁰⁷⁹ ¹⁰⁸⁰ ¹⁰⁸¹ ¹⁰⁸² ¹⁰⁸³ ¹⁰⁸⁴ ¹⁰⁸⁵ ¹⁰⁸⁶ ¹⁰⁸⁷ ¹⁰⁸⁸ ¹⁰⁸⁹ ¹⁰⁹⁰ ¹⁰⁹¹ ¹⁰⁹² ¹⁰⁹³ ¹⁰⁹⁴ ¹⁰⁹⁵ ¹⁰⁹⁶ ¹⁰⁹⁷ ¹⁰⁹⁸ ¹⁰⁹⁹ ¹¹⁰⁰ ¹¹⁰¹ ¹¹⁰² ¹¹⁰³ ¹¹⁰⁴ ¹¹⁰⁵ ¹¹⁰⁶ ¹¹⁰⁷ ¹¹⁰⁸ ¹¹⁰⁹ ¹¹¹⁰ ¹¹¹¹ ¹¹¹² ¹¹¹³ ¹¹¹⁴ ¹¹¹⁵ ¹¹¹⁶ ¹¹¹⁷ ¹¹¹⁸ ¹¹¹⁹ ¹¹²⁰ ¹¹²¹ ¹¹²² ¹¹²³ ¹¹²⁴ ¹¹²⁵ ¹¹²⁶ ¹¹²⁷ ¹¹²⁸ ¹¹²⁹ ¹¹³⁰ ¹¹³¹ ¹¹³² ¹¹³³ ¹¹³⁴ ¹¹³⁵ ¹¹³⁶ ¹¹³⁷ ¹¹³⁸ ¹¹³⁹ ¹¹⁴⁰ ¹¹⁴¹ ¹¹⁴² ¹¹⁴³ ¹¹⁴⁴ ¹¹⁴⁵ ¹¹⁴⁶ ¹¹⁴⁷ ¹¹⁴⁸ ¹¹⁴⁹ ¹¹⁵⁰ ¹¹⁵¹ ¹¹⁵² ¹¹⁵³ ¹¹⁵⁴ ¹¹⁵⁵ ¹¹⁵⁶ ¹¹⁵⁷ ¹¹⁵⁸ ¹¹⁵⁹ ¹¹⁶⁰ ¹¹⁶¹ ¹¹⁶² ¹¹⁶³ ¹¹⁶⁴ ¹¹⁶⁵ ¹¹⁶⁶ ¹¹⁶⁷ ¹¹⁶⁸ ¹¹⁶⁹ ¹¹⁷⁰ ¹¹⁷¹ ¹¹⁷² ¹¹⁷³ ¹¹⁷⁴ ¹¹⁷⁵ ¹¹⁷⁶ ¹¹⁷⁷ ¹¹⁷⁸ ¹¹⁷⁹ ¹¹⁸⁰ ¹¹⁸¹ ¹¹⁸² ¹¹⁸³ ¹¹⁸⁴ ¹¹⁸⁵ ¹¹⁸⁶ ¹¹⁸⁷ ¹¹⁸⁸ ¹¹⁸⁹ ¹¹⁹⁰ ¹¹⁹¹ ¹¹⁹² ¹¹⁹³ ¹¹⁹⁴ ¹¹⁹⁵ ¹¹⁹⁶ ¹¹⁹⁷ ¹¹⁹⁸ ¹¹⁹⁹ ¹²⁰⁰ ¹²⁰¹ ¹²⁰² ¹²⁰³ ¹²⁰⁴ ¹²⁰⁵ ¹²⁰⁶ ¹²⁰⁷ ¹²⁰⁸ ¹²⁰⁹ ¹²¹⁰ ¹²¹¹ ¹²¹² ¹²¹³ ¹²¹⁴ ¹²¹⁵ ¹²¹⁶ ¹²¹⁷ ¹²¹⁸ ¹²¹⁹ ¹²²⁰ ¹²²¹ ¹²²² ¹²²³ ¹²²⁴ ¹²²⁵ ¹²²⁶ ¹²²⁷ ¹²²⁸ ¹²²⁹ ¹²³⁰ ¹²³¹ ¹²³² ¹²³³ ¹²³⁴ ¹²³⁵ ¹²³⁶ ¹²³⁷ ¹²³⁸ ¹²³⁹ ¹²⁴⁰ ¹²⁴¹ ¹²⁴² ¹²⁴³ ¹²⁴⁴ ¹²⁴⁵ ¹²⁴⁶ ¹²⁴⁷ ¹²⁴⁸ ¹²⁴⁹ ¹²⁵⁰ ¹²⁵¹ ¹²⁵² ¹²⁵³ ¹²⁵⁴ ¹²⁵⁵ ¹²⁵⁶ ¹²⁵⁷ ¹²⁵⁸ ¹²⁵⁹ ¹²⁶⁰ ¹²⁶¹ ¹²⁶² ¹²⁶³ ¹²⁶⁴ ¹²⁶⁵ ¹²⁶⁶ ¹²⁶⁷ ¹²⁶⁸ ¹²⁶⁹ ¹²⁷⁰ ¹²⁷¹ ¹²⁷² ¹²⁷³ ¹²⁷⁴ ¹²⁷⁵ ¹²⁷⁶ ¹²⁷⁷ ¹²⁷⁸ ¹²⁷⁹ ¹²⁸⁰ ¹²⁸¹ ¹²⁸² ¹²⁸³ ¹²⁸⁴ ¹²⁸⁵ ¹²⁸⁶ ¹²⁸⁷ ¹²⁸⁸ ¹²⁸⁹ ¹²⁹⁰ ¹²⁹¹ ¹²⁹² ¹²⁹³ ¹²⁹⁴ ¹²⁹⁵ ¹²⁹⁶ ¹²⁹⁷ ¹²⁹⁸ ¹²⁹⁹ ¹³⁰⁰ ¹³⁰¹ ¹³⁰² ¹³⁰³ ¹³⁰⁴ ¹³⁰⁵ ¹³⁰⁶ ¹³⁰⁷ ¹³⁰⁸ ¹³⁰⁹ ¹³¹⁰ ¹³¹¹ ¹³¹² ¹³¹³ ¹³¹⁴ ¹³¹⁵ ¹³¹⁶ ¹³¹⁷ ¹³¹⁸ ¹³¹⁹ ¹³²⁰ ¹³²¹ ¹³²² ¹³²³ ¹³²⁴ ¹³²⁵ ¹³²⁶ ¹³²⁷ ¹³²⁸ ¹³²⁹ ¹³³⁰ ^{1331</}

^f Merc. ones acutiores, five subtiliores, ut supra Prov. 1. 4. f. Vel, omnimodam solertiam, JT. Pi. ex his institutionibus conciliandam, & custodiendam: q. d. quæ sagacem & cautum te reddet in quovis opere, præsertim in vitatione foemina impudicæ, &c. Vide Psalm. 119. 100, 101. h. ^g Gej. ^b Gej. ex ^c Car. ¶ Et, &c. [וְיָדָעְתָּ וְיָדָעְתָּ] Et scientiam (vel cognitionem, quam ex meis præceptis consecutus fueris¹), labia tu observent, five custodiant, M. Ti. Merc. &c. Ut eam ore depromere possis², ad usus tuos & aliorum¹. q. d. Ut frequente de illis colloquio tibi opportunè succurrant, & te tuosque ab errore vindicent^m.

3. Favus enim, &c. [כִּי נִזְכָּרְתָּ חֲסִידֶיךָ וְיָדָעְתָּ] Quia, vel Nam, (vel, Quamvis, JT. Car.) favius (vel mel, LXX, Sy. Ar. vel stillationem, Mo. favius quidem, Pi.) stillant (et si Hebraicè propriè intransitivumⁿ, favi fluunt, seu defluunt, Merc. Ca.) labia extraneæ, five aliene, Ch. M. P. Ti. Merc. Pi. &c. sub. mulieris, M. o. Ar. Hæc ratio quum duriusculè cohærere videretur cum præced. Græci [quos & Vulg. in eo secutus est,] adjecterunt, Μὴ μελέσῃς, &c. Nè intende fallacia mulieris, h. e. fallaci, five malæ, mulieri o. Sed ratio optimè cohæret^p; Ideo te tam sollicitè moneo, quia suis illecebris te, nisi caveris, decipiet^q: Si verò præcepto huic parebis, te expedies, &c. Nec educatio severior, nec solitudo, nec jejunium & vitæ asperitas, hominem à meretricum lue eripiet, absque timore Dei & studio Sacre Scripturæ^t. Tam Hebræi quàm nostri allegorias hinc confectantur, ut [per extraneam] intelligatur, vel, idololatria, hæresis, & omnis falsa doctrina¹; vel, inanis & infrugifera philosophiaⁿ, five externæ scientiæ, quæ suis lenociniis ad se pelliciunt, sed nihil solidi habent, imò sæpe falsas opiniones gignunt²; vel, imaginatrix facultas, quæ falsa sæpe proponit, vel appetitus, &c. Hæc aliis relinquimus², & simpliciter de meretrice accipimus². Vide Prov. c. 2. v. 16. b. Petitur metaphora à favis, in eâ regione frequentibus, adeò ut iis vice obsonii uterentur. Vide Luc. 24. 42. Monet labia ejus, h. e. cantillationes, compellationes & confabulationes meretricum, meris scatere deliciis^c. Meretricis imaginem hinc ob oculos ponit, ac damna, &c. ex ea provenientia^d. ¶ Et, &c. [וְיָדָעְתָּ חֲסִידֶיךָ] Et palatum (vel guttur, Ti. vel faux, M. sim. Ca.) lenius est (vel blandius, Ti. vel nitidior, M. vel, mollius stillat, JT.) oleo, Ch. P. Pi. &c. quod lene & lubricum est, & penetrantissimum, &c. Sic & verba meretricis nihil habent quod offendant aut molestiam exhibeat, quin potiùs quod demulceat & mitiget^e. ¶ Est, interiorius linguæ domicilium, cui lingua in siti adhæret, Job. 33. 2. Psal. 137. 6. Thren. 4. 4. & quod discernit cibos, Job. 12. 11. Prov. 24. 13. Sed palatum hinc ponitur per meton. pro (blandis) sermonibus à palato prodeuntibus; ut palatum sponsæ confertur vino, &c. Cant. 7. 9. e.

4. Novissima, &c. [וְאַחֲרֵיהֶם מֶרֶץ כָּל־עֵנָה] Et (vel At, Sy. Pi. sim. Ti. Gej. Attamen, JT.) novissimum (vel, posterius, JT. vel, exitus, Merc. Pi. finis, Sy.) ejus (i. e. eorum qui eam sequuntur^h), amarum ut absinthium, M. P. Mo. &c. vel, acerbissimus est, &c. Merc. Favo opponitur absinthium, & oleo, gladius, &c. i. אַחֲרֵיהֶם est, rei postremitas, initio opposita. Vide Num. 23. 10. Job. 8. 7. & 42. 12. Psal. 37. 37. k. Extrema gaudii luctus occupat. Omnia amœna pollicetur caro, sed fæces relinquit^l.

5. Pedes ejus] i. e. Viæ, studia, & conatus^m. ¶ In mortem] Animæ scilicetⁿ. Mortem præsentem, vel à Magistratu infligendam, vel saltem à Deo, &c. o. In ablationem tam facultatum, quàm vitæ, naturæ nempe, gratiæ, & gloriæ^p. ¶ Et ad, &c. [וְאֶת־עֵצֶיךָ יְהוֹמוֹת] Sepulchrum, seu Infernum, tenent, five apprehendunt, (vel, sustentant, P. Gej. sustentabunt, Mo.) gressus, five vestigia, ejus, Merc. M. P. Mo. Pi. &c. Sustinent, &c. id est, opem ferunt inferno^q, ejusque manus fulciunt, ad mortem citius ac certius inferendam^r. Ejus viam & iter insistant, eoque tendunt^t. Ad exitum ducunt tum corporis, tum imprimis animæ^t. Alii, Ad sepulchrum, five infernum, pertinent, &c. JT. vel, perveniunt, Ch. vel, irabunt, Ti. Tam propinqui sunt ruinæ quos adducit illa, quàm ii quorum pedes jam oram sepulchri attingunt^v. Nihil spatii est inter sepulchrum & ejus studia^x.

6. Per, &c. אֲרֵה חַיִּים בְּחַפְזָם נָעוּ מִעֲלֵיתָהּ לֹא לִדְרֹךְ] Locum subobscurus, & variè exponitur^y. [Primum membrum sic reddunt:] Semitam vitarum forsitan si (vel, si forte, Mo.) ponderes, five expendas, P. Mo. V. i. e. Si forte expendas quam viam in sua vivendi ratione teneat extranea^z. Semitam vitæ fortassis expendis, Ti. v. Viam vitæ fortassis librabis cum ea^z. M. Cavendum docuit à muliere procaci: Et si dixerit aliquis, Quid si viam vitæ libraverò, atque [me] immaculatum tenero, conversans cum ea^z. Respondet, [postea,] Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea. Et præterea, [h. l.] Tam vagi & varii sunt gressus ejus, ut non possis evadere laqueos ejus, nisi penitus te segregaveris ab ea^z. Num. q. d. Num quid semitam vitæ forsitan expendet^z sub. ipsa, ut [וְיָדָעְתָּ] sit fut. 3. perf. foem. Putas forte ponderabit semitam vitæ? Non^z. Ità דְּרֹכָהּ referunt ad alienam, quod alii melius ad adulterum referunt^b; & verba per interrogationem vel admirationem legunt^c. Sed דְּרֹכָהּ, nè forte, interrogativè sumptum non memini^d. Iter vitæ nè expendas, JT. i. e. Toto consilio callidè providet nè ad vitam respectes, aut animadvertas fraudes suas^e. Sed דְּרֹכָהּ hinc non est prohibentis, [neque sic, opinor, intellexit Junius, quamvis ità Piscatori visum sit,] quum sit nota eventus, & valeat, ut nè, Iter vitæ ut nè expendas, i. e. Ut nè possis ponderare atque perpendere quodnam iter tibi ingrediendum sit ut vitam retineas^f. Simpliciter intelligo, ut occurrat tacitæ objectioni & cogitationi adulteri; q. d. Semitam vitæ nè forte libres & appendas, cum ea scilicet versans, i. e. Nè forte tibi persuadeas fore ut mortem & exitium vites, & vitam consequare, apud eam; longè aberras, moventur, &c. Nec mirere דְּרֹכָהּ nè forte in priore membro orationis præter morem poni, ut enim occurratur objectioni inversus est ordo, Moventur gressus ejus, nè forte libres viam vitæ. Quanquam pendere potest דְּרֹכָהּ nè forte ex eo quod dixerat, Pedes ejus ad mortem descendunt, nè forte libres apud eam vitæ iter; moventur, inquam, ad mortem ejus semitæ, i. e. tendunt^g. Al. Viam vitæ forte libras^g id est, quæris^g qu. d. Num tibi salus tua cordi est^h? [Alii aliter.] Viæ ejus sunt periculose, Ar. Vulgatus, ad sensum convenientissimè, Per semitam vitæ non ambulantⁱ. In via vitæ non ambulat, Ch. Vias enim vitæ non ingreditur, o. Et non graditur in terra vitæ, Sy. Viam vitæ non librat, Ca. five appendit, five ponderat, Gej. Hic sensus optimè congruit, 1. cum præcedentibus, gressus ejus pertingunt ad infernum, ideòque viam vitæ non appendit; 2. cum sequentibus, nutant gressus ejus; 3. cum loco parallelo, Prov. 2. 18, 19. Inclinat ad mortem domus ejus, &c. Omnes ingredientiæ ad eam non revertuntur, nec apprehendunt semitas vitæ. Unicum forte te moveat, quod hoc modo דְּרֹכָהּ exponitur per simplicem negationem, non, cum aliàs sit, nè. Verum hæc ratione similis particula דְּרֹכָהּ nè itidem sæpius negat simpliciter^k. דְּרֹכָהּ, pro דְּרֹכָהּ, non, hinc, ut Esa. 27. 3. nè forte visitet, pro, non visitabit^l. Vel, retineri potest communis significatio, hoc modo, Ad infernum tendunt ejus gressus, nè expendat, vel, expendere per malitiam suam possit, iter vitæ. Quid sit via vitæ diximus ad Prov. 2. 19. Eam meretrix non appendit, h. e. non ponit coram oculis suis, neque pedibus suis calcandam sumit; (veluti דְּרֹכָהּ explicatur Prov. 4. 26. & infra v. 21.) sed potiùs orbitis suis miserè divagatur, uti sequitur^k. [Porro, posterius membrum sic reddunt:] Vagæ enim (vel, Lubricæ autem, o.) sunt semitæ ejus, Sy. sim. Vulg. & ignotæ, Sy. vel, & investigabiles, Vulg. vel, & non bene vestigabiles, o. vel, & non illico perceptibiles, Ar. Instabiles sunt semitæ ejus, & nescit, Ch. Errantibus nescio quod ejus itineribus, Ca. Moventur (h. e. inconstantes sunt¹) orbitæ ejus, JT. Pi. (i. e. gressus, h. e. actiones i. pi. ac sermones^m), te imprudente, JT. i. e. Agilitate & volubilitate summâ temperantur omnes actiones ejus. Metaphora ab aurigisⁿ. Vel, ita ut non noris, scil. quod te veritas, id est, quem sermonem illius amplectaris^o. Moventur, aberrant, vagi sunt, (וְיָדָעְתָּ דְּרֹכָהּ, pro, דְּרֹכָהּ, usque adeò ut nescias quod illa tendat, nec advertas, donec illa in exitum ruat, & tu unâ cum ea: moventur ejus gressus, & tendunt ad orcum^p. Vacillant (vel, Mobiles sunt, P. Mo. Mar. Ang. vel, Tam mobiles sunt, M.) orbitæ, vel gressus, ejus, non scies, Mo. vel, & non cognosces,

cognosces, P. vel, ut non cognoscas, Ti. V. Ang. sub. ear, Ang. Ut scire non possis, M. V. vel, 1. tibi cavere, nisi quando corrueris; vel, 2. quò tendat; vel, 3. quò te vertas, &c. f. [ut antè notatum.] *Vagantur ejus orbite, ne sciat.* Sic puto reddi simplicissimè, ut sensus sit, Postquam meretrix angustam vitæ semitam semel deseruit, tam instabiles ac *vagabundæ* jam sunt ipsius in lata perditionis via *semitæ*, tam varii fraudum nequitiarumque mæandri, ut non sciat, nec scire possit, quò vadat; vel, *ne sciat*, sub. ex membro præced. *semitam vitæ*, quam attendere antehac recusavit; nisi ad incogitantiam scorti referatur, quòd ignorat, vel renuit advertere, quàm perniciosè in flagitiis suis oberret. Non potes cognoscere quòd mobiles sint viæ ejus, V. *Vagi sunt*, &c. Voluptatis & desideriorum carnalium varietatem & inconstantiam significat. Hoc versu indicat tantam esse varietatem & mutabilitatem ingenii meretricii, eamque ita se, tanquam Proteum, in omnes species & formas convertere, ut, si velis ad libram ejus vias, & institutum vitæ ad calculum rationis, revocare, oleum & operam perdas; ut quæ se & vias suas ita contortuplicet, ut omnis tuus ex ea parte labor irritus futurus sit. Vide Prov. 30. 18, 19. Quamobrem ex usu est eam illico & prorsus averfari, &c. 2. *וְיָדָעְתָּ* notat instabilem rei motionem; ut ebriorum, Esa. 29. 9. navium, Psal. 107. 27. cæcorum, Thren. 4. 14. Item significat *divagari*, ab urbe ad urbem, Amos. 4. 8. à mari ad mare, Amos. 8. 12. &c. *instabilem esse*, instar exsulantis Caini, Gen. 4. 12. vel, carentium urbe, Psal. 109. 10. Talis ergò inconstantia studiorum, fraudum, vel etiam fortunæ meretriciæ, h. l. describitur, quòd *ejus orbite vagabundæ* prorsus sunt & incertæ, totòque cælo errant à vera vitæ salutisque via. [Alii totum sic vertunt & exponunt:] *Putas forte ponderabit semitam vitæ?* Non faciet; sed mobiles erunt viæ ejus: nesciet, h. e. non sentiet reipsa, donec moveantur gressus ejus ad mortem. AE. sic, *Semitam in qua vita reponitur si forte ponderaveris, ab illa semita moti sunt qui sequuntur gressus illius extraneæ*; vel, *via illius remota est ab illa via vitæ*; non cognosces: q. d. Nulla est similitudo inter viam vitæ & viam hujus alienæ. Alius sic, *Nè ponderaveris vias illius*, quasi ex illis possis eligere semitam vitæ: nam omnes viæ illius movent, i. e. ducunt, ad mortem, nec poteris ex illis quicquam boni elicere. Levi Ben-Gerson sic, *Si cogitaveris & sit spes ut ponderes semitam vitæ, ut dirigaris ad eam, certè longè recedendum est à viâ alienæ, quæ omnino remota sunt à viâ vitæ, & non poteris scire illas.* Sensus bene quadrat, si sic legas, cum parenthesis, *A semita vitæ (nè forte ponderaveris, aut cogitaveris, aliquid boni ex illis, viæ hujus extraneæ sunt remota; non cognosces aliquid, sub. bonum, vel honestum, in illis, quantumvis dulcia videantur verba illius, quibus homines ad mala pertrahuntur. Alii hæc non ad externam mulierem, sed ad Legem referunt, & ad veram sapientiam; Semitam vitæ quam vera sapientia tradit si forte ponderaveris, ut intelligas, viæ illius motæ sunt, & longè à sensibus humanis absunt, neque possunt privato judicio & juvenili animo ponderari, neque cognosci, sed Spiritu Dei opus est, &c. 2.*

7. *Et nè recedas, &c.* Neque enim satis fuerit audire, nisi factis verba exprimas.

9. *Nè (vel, Nè forte, M. Ti. Ar. Mo. dubitative: melius alii, Ut non, JT. Pi. e. Gej.) des (vel cedas, JT.) alienis (vel aliis, o. M. Ti. Ca. JT. Pi.) honorem (vel, decorem, P. Mo. JT. Pi. Gej.) tuum, פְּתִיחַ הַדָּבָר* [*וְלֹא תִתֵּן*] [*וְלֹא תִתֵּן* variè accipiunt.] Nè perdas, vel, 1. dignitatem tuam; vel, integritatis castitatisque famam; vel, etiam rerum præclarè gestarum gloriam; vel, 2. substantiam tuam; vel, 3. externum corporis decus, pulchritudinem; vires, ætatisque florem; robur five vigorem tuum. Ità vox sumitur Dan. 10. 8. Confer Prov. 31. 3. *Nè des mulieribus פְּתִיחַ הַדָּבָר robur tuum*. Per robur prolem intelligo robore procreatum, Gen. 49. 3. Vel, 4. vitam tuam, o. Aliis, i. e. vel, 1. adulteræ marito. Enallage numeri, ut percipitur ex membro seq. Vel, 2. meretrici, (quæ gen. masc. hîc appellatur, propter masculam fortè proterviam, ut Esa. 3. 16.) liberis ex ea susceptis; & iis qui ad eam per-

tinent, lenonibus, &c. 9. Vel, 3. diis alienis. [Ut corporalem fornicationem sæpe solebat Deus per spirituales vindicare.] Et annos tuos] Juveniles scilicet, & meliores. Crudeles] Ità P. Mo. &c. i. e. Vel, 1. infensissimo humani generis hosti. Vel, 2. angelo mortis. Vel, 3. vindici adulterii admissi. h. e. vel, carnifici, qui magistratûs jussu te tollet; nam pleræque gentes adulterium morte pledebant; vel, adulteræ marito, ut Prov. 6. 32, &c. b. fratri, aut agnatis; vide Gen. 34. 25, &c. d. aut rivalibus, in te sævituris, ut copiosius exponitur sub finem Prov. 6. 3. Vel, 4. meretrici, quæ enecat animam; quæ facultates & corporis & animi vires exhaurit. Vel, 5. ipsius libidinis sævæ tyrannidi, quæ multos fecit suicidas.

10. *Nè forte impleantur (vel satientur, five saturentur, M. P. Mo. Ti. &c.) extranei*] Sic JT. vel, alieni, M. Mo. i. e. Vel, 1. idolorum sacrificuli; vel, 2. adulteræ cum marito & liberis suis. Viribus tuis, *וְכֹחֲךָ*] Robore tuo, Mo. sim. o. M. &c. i. e. Vel, 1. facultatibus robore tuo partis; (quorsum allegant Job. 30. 24.) subjungit enim, & labores tui, &c. 9. Posteriorius hemistichium explicat prius; & meretrices, non juvenes, sed juvenum opes, ambiunt P. Vel, 2. robore corporis florenti, quo se foedæ istæ lupæ explent, &c. Hoc malo, quia membrum sequens agit de facultatibus. Et labores tui, ità JT. &c. *וְעֹמְלֶיךָ*] Et dolores tui, P. M. Mo. &c. i. e. opes multis curis & laboribus partæ. Vide Psal. 127. 2. Prov. 14. 23. Esa. 58. 3. *וְעֹמְלֶיךָ*] In domo (vel, sub. sint, P. Ti. Pi. vel, maneat, JT. in domo, P. Ti. JT. Pi. vel, veniant in domum, M. sim. Ch. Ar.) aliena, Mo. Ti. sim. Ch. vel, alieni, P. JT. &c. sim. M. relicta tuâ familiâ.

11. *Et gemas: ità JT. Ch. &c. וְנִדְּמָה*] Et ulules, Pi. Et rugias, P. Mo. Gej. instar maris, Esa. 5. 30. vel, leonis fame pressi, Prov. 28. 15. confer Prov. 19. 12. & 20. v. 2. unde hæc vox ad horribilem lamentationem traducitur, Ezech. 24. 23. Fuerunt externa incommoda; sequitur animi cruciatus. Quando, &c. *וְכִי תִשְׁאָרָה בְּכֹלֹת בָּשָׂרָה וּשְׂאֵרָה*] Quum consumpsperis carnem tuam & corpus tuum, P. Gej. sim. Mo. JT. Pi. Ad verb. in consumere, &c. 2. infinito præpositum valet, cum, five postquam, ut Deut. 4. 46. Psalm. 4. 2. Quum defecerit (vel, donec consumpta fuerit, Ch.) caro tua, & succus tuus, M. vel, & corpus tuum, Ch. Tuo corpore videlicet consumpto, Ca. quando contrita fuerint carnes corporis tui, o. sim. Sy. Ar. *וְכִי תִשְׁאָרָה בְּכֹלֹת בָּשָׂרָה* idem quod *וְכִי תִשְׁאָרָה בְּכֹלֹת בָּשָׂרָה* caro interdum pudentia sign. ut Lev. 6. 10. & 15. 2, 3. Ezech. 16. 26. & 23. 20. quod neque h. l. alienum. *וְכִי תִשְׁאָרָה בְּכֹלֹת בָּשָׂרָה* sign. tum carnem, Psal. 78. 20, 27. Mic. 3. 2, 3. tum consanguineos, Levit. 18. 6. Hinc variè accipiunt. 1. Quum teipsum absumperis & familiam tuam, uxorem & liberos, quorum studium est tibi à Deo & natura imperatum. Atque hæc interpretatio videtur sequentibus confirmari. 2. Quum caro tua exesa fuerit ad ossa usque & medullas. Quum tandem post longam Venere morbos innumeros in corpus tuum invexeris. Nullum sanè est corporis pars quam Venus non afficit. 3. Sanguinem & spiritus vitales effundit. 2. Nocet cerebro, (è quo semen decidi docet Galen. in com. l. 3. Epidem. unde libidinosi sunt epileptici, & aliisque partibus vitalibus, jecori, stomacho, &c. ut multis ostendunt Galenus l. 3. Epidem. & in Comment. aphor. l. 3. ad finem, Hippoc. l. 3. ad finem, & in lib. de Passion. inter. Avicen. Aristot. &c. b.)

12. *Et, &c. וְאָמַרְתָּ אֵלַי וְאָמַרְתָּ אֵלַי*] Et dicas, Quomodo (vel, Cur, Ti. sic M.) odieruditionem, &c. P. Mo. JT. &c. vel, castigationem, &c. M. Ti. Mimesis est adulteri miserè ejulantis, &c. 1. Non tam querentis est, quàm admirantis proprium stuporem, eundemque deplorantis. Confer Gen. 39. 9. Coh. 2. 16. Thren. 1. 1. Q. hæc de vera resipiscentia exponunt. Sed hanc poenæ loco minimè recensuisset, cum summum Dei donum sit. Aliena esset hæc à S. Spiritu oratio, Si mæchaberis, tandem verâ poenitudine ducêris. Quare turpiter hallucinantur qui ex pauculis verbis quibus peccator se damnât, & vitam antea actam apud omnes vituperat, illico statuunt eum resipuisse. Vide Prov. 1. 28.

^m Car. Act. c. 8. v. 18^m. Deplorat autem odiumⁿ, tanquam
ⁿ Gej. peccati causam; licet palam hoc tum non profiteretur
^e Car. verum simulatâ honestate texit^p. Utinam non
^p Gej. odissem, &c. 9. Cur serô sapi? Verba significant in-
^q Pi. gentem, sed feram & inutilem, poenitentiam †. Plau-
^r Mar. tus in Trinum. 2. 4. Serô atque stultè, prius quod cautum
[†] La. oportuit; Postquam comedit rem, post rationem reputat*.
^{* Ga.} Meminit cordis, i. e. voluntatis affectuūque omnium
^r G j. hisce sacris monitis extremè infensorum^t.

13. Nec audiui, ^{אֶל־אָזְנוֹי} Et non (vel, Cur non, Ti.
^v Gej. Repetendum ^{וְאֶזְנוֹי}), audiui, Mo. Sy. &c. vel, obtempe-
^r Car. ravi, P. &c. ^{וְקוֹל מוֹרִי} Vocem, &c. ^{וְקוֹל מוֹרִי} Voci (vel, in vo-
^v Gej. ce, Mo. vocem, Ti.) docentium, vel instrumentum, me, P.
^r Car. Mo. M. &c. Probat odium à recusatione audiendi eos
^v Gej. quorum est instituere, sive domi & privatim, sive foris
^r Car. & publicè*; hoc est, parentes, præceptores, amicos,
^v Gej. concionatores, &c. 7. Indicat medicinam huic malo
^r Car. peti oportere ex Verbi prædicatione, & quidem ab his
^v Gej. profecta qui nobis à Deo institutores præficiuntur².
^r Car. Aliàs ^{וְהוּא} dicitur sacerdos in Religione informans,
^v Gej. 2 Reg. 17. 28. 2 Par. 15. 3. Esa. 30. 20. Et quem nostri in
^r Car. Academiis Doctorem, RR. Morem, h. e. Doctorem nostrum,
^v Gej. vocant².

14. Penè, &c. ^{כְּפֶנֶס הָיִיתִי בְּכָל־דָּעַת} Penè fui (vel,
^b La. ex Quasi parum fui, Mo. vel, Ferre versor, JT. Parum ab-
^{AE. & Jan.} fuit quin fuerim, P. sive versatus sum, Sy. Propemodum sum,
^{sen. &c.} Ca. Penitens fui mibimet, Ch. Ferre incidi, ad verb. Se-
^{Gej.} cundum parum fui, Pi.) in omni malo, M. Ti. Mo. JT.
^e Gej. Merc. o. vel, in omnibus malis, Ch. Ca. Sy. vel, in omne
^{Ma.} malum, Pi. Malum hinc intellige, vel, i. culpæ^b. De-
^d La. ex plorat h. l. peccatorum cumulum; q. d. In omnia ferè
^{Chryf.} vitiorum genera nefariè sum prolapsus^c. Libido enim
^{* Gej.} est origo omnis peccati^d. Hic sensus contextui optimè
^f La. convenit*. Ità verba sunt poenitentis, & peccata fe-
^{† Bay.} riò agnoscens^f. Non placet, quia in præcedentibus
^{La. sim.} fit sermo duntaxat de miseriis in quas fatetur se inci-
^{Merc. Me.} disse. Vel, 2. poenæ. q. d. Omnia mala sum expertus^h.
^{T.} Penè obrutus sum omnimodâ afflictioneⁱ. Confessionem
^h Merc. vanæ de peccato adjungit confessionem poenæ & cala-
ⁱ V. sim. mitatis indè pullulantis^k, & contumaciam ipsius se-
^{Bay.} quentis^l. Parum aberat quin funditus perierim. At
^k Car. jam factus erat se periisse funditus, & honore, h. e. ani-
^{† Q. in} ma, & corpore, & fortunis. Resp. 1. Possunt hæc esse
^{Gej.} verba patris, non recitantis à filio dicenda, sed ex sua
^{AE. in} persona loquentis, & hortantis filium. 2. Vel sunt
^{Gej.} verba filii temporaneam luentis poenam, sed sibi gratu-
^{Bay.} lantis quod gehennam evaserit. 3. (Quod magis con-
^{AE. in} textui quadrat,) ^{כְּפֶנֶס} verto, non, ferè, sed, brevi,
^{Gej.} vel, quasi modicè, ut ad tempus referatur, ut Psal. 2.
^{AE. in} ult. q. d. Quomodo tam brevi & modico tempore inci-
^{Gej.} di in omne malum, &c.^m Vel, in futuro exponi potest,
^{AE. in} Brevi post intervallo (sic ^{כְּפֶנֶס} accipitur Job. 3. 2. 22. Psal.
^{Gej.} 2. 12. & 81. 15. & 94. 17.) ero miser ego in omni in-
^{AE. in} fortuniorum barathroⁿ. Fui, pro, ero^o. Brevi tempo-
^{Gej.} re deveni in omnem miseriam, Ar. ^{וְעַתָּה} In medio, &c.
^{AE. in} ^{וְעַתָּה} In medio ecclesie (vel cæti, P. Gej. vel
^{Gej.} congregationis, M. JT. Pi.) & cæti, Mo. JT. Pi. vel, & con-
^{AE. in} gregationis, Ch. P. & synagoge, o. Ar. In medio vulgo atque
^{Gej.} cæti, Ca. Exaggerat, vel, i. protervam peccandi libidi-
^{AE. in} nem^p, vel, 2. dolorem suum^q, à loco ac statu. 1. Libere
^{Gej.} prorsus & absque omni reverentia peccavi, in cætu,
^{AE. in} vel, 1. concivium, vicinorum, &c. quos decens erat reve-
^{Gej.} reri: vel, 2. piorum, sive Israelitarum, vel, in media Ec-
^{AE. in} clesia^r; omni bonorum cætu vidente, adeò depuduerat;
^{Gej.} vel, cum tamen viverem inter fideles †, quorum bo-
^{AE. in} num exemplum debebam imitari^s: vel, 3. malorum, sive
^{Gej.} in pravo sodalitiò^v; q. d. Ferè incidi in omnia vitia, cum
^{AE. in} versarer in cætu impiorum^x. Verum conjunctæ hæ
^{Gej.} voces ^{וְעַתָּה} ^{וְעַתָּה} sæpissimè cætum Israelitarum, sive Sy-
^{AE. in} nagogam V. T. significant^y. 2. Dolorem auget, quod
^{Gej.} hæc mala passus sum propalàm, omnibus spectantibus^z.
^{AE. in} Nam mala privata & occulta leviora sunt, & æquiore
^{Gej.} animo tolerantur^a. [Ti. totum sic reddit, Parum ab-
^{AE. in} fuit quin lapsus sum in medium contubernium & cætum
^{Gej.} omnis mali.]

15. Bibe, &c. ^{וְשָׁתָה מִמַּיִם מִבְּרֵיתְךָ בְּאֶרֶץ} Bibe aquam, vel aquas, de cisterna tua, (vel, è fontibus,
^b La. ex sive puteis, tuis, M. Ti.) & fluentia (vel, & fluentes, sub.
^{AE. & Jan.} a, u, s, V.) de medio putei tui, Ch. P. Mo. JT. Pi. vel, ex

fontibus tuis, Ti. &c. [Variè explicant.] 1. Bibe de
^b Verbo Dei, quod & aliis communices^b. 2. Per cister-
^b nam intellige fundos & facultates; q. d. Vivè jucundè
^b cum uxore tua è tuis facultatibus, [hoc versu, &, ut se-
^b quitur,] ex eis disperge eleemosynas, &c.^c. Altera
^b pars prudentis documenti, de utendo bono; cujus
^b membra sunt duo, ex adverso superioribus responden-
^b tia: unum, potius providendum esse pio, ut bonis om-
^b nibus benè utatur & augeat benedictionibus Dei, us-
^b que ad v. 18. alterum, ut castè & continenter cum ux-
^b ore vivat, si cupit in his benedictionibus confirmari,
^b indè ad v. 20. Boni autem usus allegoricè cum aquis
^b comparatus constituitur in privata utilitate, hoc versu;
^b & benefica cum aliis communicatione, versu sequ. †.
^b Franzius sic; Bona tua pro te serva & pro tuis, & pro
^b juvandis aliis, nec cum adultera dispergas, &c. Flacius;
^b Non vult à liberali bona abjici, aut profundi, sed retineri,
^b ac de fructibus tantum illorum egentibus benefieri. Conve-
^b nit cum hoc quod Cicero monet, ipsos fontes liberalitatis ex-
^b hauriendos non esse*. 3. Per cisternam & puteum acci-
^b pe uxorem^d. Bibe, &c. Fruere voluptate licitâ. Ci-
^b sterna hinc dicitur ^{קִיָּאָר}, ut fons signatus, Cant. 4. 12.
^b ^{לֶאֱכֹל} [lacum, vel lacunam, vel cisternam,] hinc habent
^b Aq. Sym. Th. Diphilus Gnathæna, ^{פִּיֶּסֶת עֵצִים לְהִשְׁתָּכֵּחַ}.
^b Vide & infra 23. 27. Num. 25. 8. & Esa. 51. 1*. Sim-
^b plex sensus est, ut eò redeat unde digressus fuerat cum
^b mimesin serò ejulantis afferret, Nè ergò meretricem
^b sequere, sed uxore tuâ esto contentus, hæc frui, hæc
^b sitim exple. Nam & mox dicit, Latere cum uxore, &c.^f.
^b Derelinque alienam, & adhære uxori tuæ: & tunc [ut
^b v. seq.] Fontes tui derivabuntur foras, h. e. filii tui cum
^b honore egredientur in publicum^g. Contentus esto
^b uxore tuâ^h, ex qua liberos non spurios procreesⁱ. Li-
^b bidingem concumbendi cum muliere exple in uxore
^b tua^k. Hauri quam optas voluptatem conjugii è pro-
^b pria tibi uxore, quæ casta & pura sit, instar cisternæ
^b earentis luto fornicationis, zelotypiæ, rixarum & ma-
^b ledictionum^l. Priori libidinum æstui opponit licitum
^b conjugii usum; quem proponit verbis figuratis, v. 15,
^b 16, 17. & propriis, v. 18. Æstum illum extinguere vult
^b fructione decente propriæ uxoris: id quod bono etiam
^b publico commodabit, dum rivuli ex hoc fonte (h. e. li-
^b beri honestè procreati) foras in publicum emanabunt,
^b ad varia idonei munia, &c.^m. Alludit ad morem illa-
^b rum regionum, ubi frequentes, tam domi quàm foris,
^b putei aquæ vivæ; vel cisternæ pluvialium aquarum re-
^b ceptricesⁿ. Porro, hic sensus probatur tum ex con-
^b textu, tam antequàm post hæc verba, tum ex paralle-
^b lis phrasibus Scripturæ de hac materia^o: ut Esa. 51. 1.
^b Saræ uterum innuens dicit, Respicite ad perforationem
^b cisternæ unde perforati, i. e. educti & geniti, estis; unde
^b & foemina ^{וְהָיָה} perforata dicitur. Quia nostra natura
^b corrupta est, videntur hæc foeda: sed ei qui sapè &
^b purè rerum naturam ut est considerat, hæc honesta &
^b naturalia censebuntur^p. Vide & Num. 24. 7. Prov.
^b 9. 17. Esa. 48. 1. & Sirac. 26. 15. de filia impudica,
^b quæ, instar viatoris sitientis, de quovis lacu obvio re-
^b stinguit sitim, &c.^q. Huic sententiæ Salomonis anti-
^b strophe respondet illa Ben Syra, alphabeto 1. literâ
^b Mem: Aqua mulieris quæ virgo juvenis est dulces sunt, &
^b augent vires; sed aqua mulieris vetule amara sunt ut
^b absinthium, & debilitant vires, &c. Multa physica &
^b medica dici possent de analogia cisternæ & putei cum
^b foemina; sed castis auribus parco^r. Honestissimis ver-
^b bis, Scripturarum more, conjugii opus & legitimam
^b carnalem copulam indicat: quæ aquis rectè confertur,
^b tum quia pura & casta esse debet, absque omni vel ze-
^b lotypia, vel infano amore; tum quia stultum amorem
^b extinguit; tum quia, ut per aquas fertilitas terræ
^b provenit, sic ex nuptiis liberi, imò populi, &c.^s. Si-
^b militudo elegans est & appositâ. Cum enim ignis libi-
^b dinum hominem urat, & sitim, &c. ingeneret, aquâ
^b opus est quâ extingatur. Et ut quisque apud se intus
^b cupit fontem aquæ habere ad usus domesticos, potius
^b quàm foris aquam & aliunde petere: sic & uxorem ha-
^b beat, &c. Cum verò adjungat fluentes & vivas has esse
^b aquas, subindicat remedium quod à scortis petitur in-
^b star cenosæ & turbatæ aquæ esse, &c.^t. [Porro, simi-
^b les sunt loquutiones in aliis Authoribus.] Verrium
^b Elacum

^b Hi. & RS;
^b & Greg. in
^b Gej.
^b La. ex
^b Caj.

[†] Jun. sic
[†] Glas. rhet.
[†] 1. 10. 263.

^{* Ga.} Glas. ibi
^d La. sic M.
^d Mar. Ca.
^d Di. Glas.
^d Pi. Bay.
^d Sal. Car.
^d Me. T. &c.
^d * G.

^f Merc.

^g M.
^h Ca. Mæ.
^h Mar. Mar.
^h Ca.
^h Pi.

ⁱ T. ex Laj
ⁱ & Bed.

^m Gej.

ⁿ Gej. sim
ⁿ Merc.

^o Gej.

^p Merc.

^q Gej.

^r La.

^s Bay.

^t Cat.

Flaccum juris pontificii peritissimum dicere solitum refert Varro, quia feriis tergere veteres fossas liceret, novas facere jus non esset; ideo magis viduis quam virginibus idoneas esse ferias ad nubendum. Et Socrates dixit, τὸ μολύχεον ὁμοίον τῇ ποίειν τοῖς μὴ εὐλοφῶντες ἐκ τῆς ἀπορρησίας πίνειν, ἀλλ' ἐκ τῆς ὕδατος ὅτι ἐν τῷ βάλανι, χεῖρεσσι δὲ ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ.

(Machos idem facere quod illi qui ex aquis fluentibus bibere nolunt, sed aquis putealibus, quæ deteriores sunt.)

16. Deriventur, &c. מַעְיָנוֹתַי מִן הַבְּרֵכִים וְהַמִּצְּחוֹתַי מִן הַבְּרֵכִים. Dispergentur, vel, Dispergantur, vel, Spargant sese, (vel, Deriventur, M. Ti. vel, Redundabunt, Ch.) fontes tui foras; in plateis (vel, per plateas, repete, dispergentur, vel dispergantur, Merc. fim. V. Mar. Gej. vel, & in plateas manent, M. sic Ti.) rivi aquarum, Ch. P. Mo. JT. Pi. &c. Et ex medio tuo puteo scateant aquæ rivi fontes tui foris vicatim, Ca. Et effundantur aquæ tuæ per plateas tuas, & per compitas tuas fluant, Sy. Et fundantur tibi aquæ de scatebra tua, & fluant aquæ per vicos tuos, Ar. [Hunc versum, pariter ut priorem, variè exponunt.] 1. De liberalitate hunc intelligunt, sicut seq. vers. Sint tibi soli, de parsimonia: q. d. Ità sis beneficus, nè de fundo tuo excutiaris; ità fontes tuos in alios derives, ut ipse tibi eorum proprietatem retineas, & eorum dominus maneat: Ut à diligenti patrefamilias ducta sit metaphora, qui è fontibus & rivis suos rigat hortos, interim candidè patitur eos etiam ad vicinos derivari, &c. Spargant se fontes tui, &c. i. e. salientes aquæ ex fonte tuo, ut sequens membrum explicat: hoc est, Effunde in alios liberaliter bona tua.

2. Alii ad Legem & sapientiæ studium hæc referunt, de sapientiæ communicatione cum aliis, ut tibi multos pares discipulos, quo pacto nihil tibi detraheretur, sed ampliabitur laus & claritas tua, quæ etiam tua solius erit, non communis cum aliis. [3. Alii ad conjugium, &c. referunt.] Ut vers. 15. conjugis expressit commodum quoad maritum, qui illius amplexibus se satiare potest; ità hic, quoad societatem communem, dum ex fecunda hac scaturigine tot rivuli, h. e. filii filiarque, procedunt per Dei benedictionem, qui bene educati foras erumpunt, aliisque vicissim interviunt in muneribus, vel publicis, vel privatis, vel etiam, si filiar sint, in matrimonio. Ad copiosissimæ sobolis procreationem refero, ut imago suavissima ac fructus conjugii (quæ est numerosa proles Dei beneficio concessa, vide Psal. 127. 3, &c. & 128. 3.) ob oculos ponatur: ut supra teterrimam meretricis imaginem proposuerat. Fuit præceptum; sequitur jam fructus obsequii. Primus est πολυτέκνία, five fecunditas, quam moderatus usus congressus promovet; cum vagus & immoderatus ei plurimum officit. Sensus, Ex te & uxore tua, velut è copiosis purisque fontibus, procreentur & promanent multæ legitimæ, pulchræ ac bene moratæ proles, quæ discurrant per plateas, &c. Ex te prodiant filii tui, puri, non supposititii. Hortatio simul, & promissio; ut sæpe fit in Scripturis. Hic est honesti conjugii finis & fructus, ut suscipiatur proles quæ in plateis conspiciatur, civitati ornamentum & præsidium, & parentibus decus & voluptas. Sensus, q. d. Si, pro conditione carnis, muliebres amplexus concupiscas, non alia de causa opus conjugii exerce nisi ut liberos habeas, qui vicos repleant, ex quibus ingens solatium capias, ut quos verè tuos esse noveris, nempe ex castissima conjugio procreatos, non ex aliena, quæ alienos fortè filios tibi obtruderet.

Deriventur fontes tui, &c. i. e. Filii discurrant in populo. Aut, cuncti intelligant, te, uxore tuâ contentum, nihil cupere prætere. Deriventur fontes tui foras, i. e. Ibi sere ubi prolem metas. Fontes [in plur.] vocat uxores, ob polygamiam tum permissam: ut autem ostendat monogamiam esse meliorem, identidem uxorem vocat [in sing.] venam, cisternam, puteum, cervam, hinnulum. Capellus singulari impudentiâ versionem. & Aq. negativam Hebræis fontibus præferre non veretur. [Sed audiamus ipsum & antagonistam ejus Buxtorf. manus conferentes.] a. in Sixtina editione habent, Μη ἐκχεῖται οὐ ὕδατος, &c. (Nè effundantur tibi aquæ ex fonte tuo:) & sic legerunt Orig. & Clem. Alex. teste Nobilio; simil. & Aquila, Μη διασπορεύεται, &c. Nè dispergantur fontes tui foras. Atque sic legendum esse, tum

res ipsa de qua sermo est, tum versus sequens, exigit, Sint tibi soli, &c. qui enim possunt esse soli, si fluant per plateas, effundanturque foras? Vagas nempe isthæc libidines damnat, &c. tum virorum adulteria, quos jubet esse contentos propria uxore, v. 16. tum mulierum prostitutionem, (Spartanis usurpatam,) v. 17, 18. jubetque ibi viros ut conjugum pudicitiam prospiciant.

[Ad quæ sic respondetur.] 1. Pleraque exemplaria Græca o. negativum μὴ omittunt. 2. Ex negativa lectione sensus obscurus fit & absonus; sic enim legunt, Μη ἐκχεῖται οὐ τὰ ὕδατα ἐκ τῆς οὐκ ἰσχυρῆς. eis δὲ οὐκ ἐκχεῖται διαπορεύεται τὰ οὐ ὕδατα. Nè effundantur tibi aquæ ex tuo fonte; in plateas verò tuas profisciscantur aquæ tuæ. Melior longè altera lectio, Effundantur tibi aquæ ex fonte tuo, &c. 9. Sine negativa legunt Complut. & Ambros.

10. Τὰ πλεονέκτου, Superfundantur, i. e. (ut habet versio Catenæ Græcorum,) Magna ubertate profundantur, ut redundant & superfluant. Aquila μὴ vel adiecit de suo, vel potius à librariis additum est ex o. t. 3. Critico contrariantur [et sine negatione legunt] Chald. & Vulg. [et Sy. & Ar.] & Interpretes tum Hebræi tum Christiani. 4. Observa illa in o. ἐκ τῆς οὐκ ἰσχυρῆς, non existare in Hebræo, sed pro iis esse, מִן הַבְּרֵכִים foras: nisi fortè respondeant מִן הַבְּרֵכִים, quasi pro eo legissent מִן הַבְּרֵכִים: sed ità nihil est in Hebræo quod respondeat illis, οὐ τὰ ὕδατα. Mirum, Criticum hinc non etiam variam lectionem finxisse. Ex eo autem apparet illos, ut sæpe, sensum reddidisse, non verba vel ordinem observasse. 5. Per puteum & cisternam potest intelligi conjugium; non item per fontem & rivulos, ex illo scilicet puteo vel illa cisterna derivatos. Per hos enim intelligunt Interpretes semen & liberos ex legitimo conjugio prodeuntes. In præcedentibus dehortatus est à consuetudine mulieris alienæ, &c. hic hortatur ad amorem conjugis propriæ. Al. Liceat hic meam conjecturam addere. Versum 16. interrogativè capio, Dispergerentur fontes tui foras? per plateas rivi aquarum? Correctio est v. 17. Sint tui solius, &c. i. e. An masculas tuas vires, quæ tanquam fontes & rivi aquarum in te abundant, foras profunderes? (fit hoc in adulterio.) Absit, sed tibi solius serva, quod fit in legitimo conjugio: Ità nec tu aliunde quàm ex tuo puteo, i. e. tuâ uxore, aquas bibes, quæ sitim veneram extinguant; nec tui fontes aliorum quàm ad tuam uxorem, ad tuum puteum, profluent. Cum his optimè coheret versus sequens, Sit fons tuus benedictus, (maledictus enim est cum ad alienam fluit,) & gaude de uxore juventutis tuæ.

17. Habeto, &c. יָדָהְ לְךָ לְיָדָהְ לְךָ. Sint (vel, Erunt, Ch. Merc. Gej. ut casto juveni casta promittatur conjux), tibi soli, Sy. M. P. Ti. &c. vel, tui solius, tibi proprii, scil. ii rivi & fontes. i. e. Vel, 1. uxor tua. Id suadet comparationis ratio: quippe scaturigo fontis (cui similis est uxor) hero manet domi propria; rivuli verò prodeuntes (quibus innuuntur liberi) aliis quoque communes fiunt. Hoc addit, nè quis intelligeret ex iis quæ dixit, uxorem cum aliis participandam. Sensus, Diligens esto tui matrimonii custos. Vel, 2. liberi tui: tuo tibi jure eos vendicabis. Te solum pro parente suo agnoscant, & tu vicissim illos pro filiis; de uxore cum qua castam habes consuetudinem nihil dubitans. Aliud matrimonii commodum notat, quod liberos habeat proprios: cum adulterorum liberi filii populi vocentur, & qui ex scorto nascuntur partim hujus, partim illius, sint, & semper in dubio erit an proprii sint. Alii, qui de opum usu accipiunt, volunt has ità erogandas esse, ut tamen ipse maneat earum dominus; vel etiam, in respectu ad meretrices, lenones, &c. ut nullus ex iis tecum participet de iisdem. Sint tibi seorsim, JT. Pi. i. e. Nè committas ut libidine abductus foras dilapides bona tua, & in externos transfundi sinas. Rabbini ἀμνηστίας interpretantur de abscondita Theologia, quam מִן הַבְּרֵכִים vocant. Qui de doctrina sana locum hunc exponunt, trahunt huc illud Christi, Sacrum non dandum esse canibus. Nec, &c. מִן הַבְּרֵכִים לְכָל בְּהֵמָה. Et non participant alieni tecum, M. Sy. fim. Ar. o. nec erit externis (sub. portio) tecum, Merc. Sed duriores sunt hæc ellipses. Utut enim l'ordinariè neget ante nomina

unde fit ut ex mammarum contrectatione voluptas percipiatur. Hinc symbolum fiunt etiam rei turpis, Ezec. 23. 3. 8. 21. Vide & Cant. 1. 2. n.) & quia cor, quod est amoris sedes, uberibus quasi stipatur & continetur. Sic ubera pro amore, Prov. 7. 18. Ezec. 23. 17 p. Inebriatio hic tribuitur mami, eo quod lacti in mammis contento, & vino cui mammae Cant. 1. 2. comparantur, competat communis dulcedo, & somni atque voluptatis conciliatio. Verbum *וַיִּשְׂכֹּר* notat copiosam rigationem, ut Psal. 65. 11. Esa. 16. 9. & 34. 5. adeoque sensus est, Sitim mariti non esse restringendam ex lacu alieno, sed ex amoenis propriæ uxoris deliciis, quæ virum abunde debent reficere & satiare. Verti potest, *Amores ejus*, &c. cui concinit quod in sequenti hemistichio repetitur, *in amore ejus*, &c. *Amores ejus omni tempore te reficient*, Ti. *וְאִתּוֹ אֲמֹרִים, וְאִתּוֹ מַמְּמָה* †; eo quod ubera, (notante Melanchthone in h.l.) propter pectus & complexum, significant amorem; & tantum in genere humano pectori addita sint, ut lac vicino calore & spiritu cordis melius coquatur, & ut spiritus transfundat *וְאִתּוֹ אֲמֹרִים* & amorem in natos. Chald. vertit, *Rationem disce in omni tempore*: q.d. Tuus amor sit ratione & honestate definitus, ideoque stabilis, cum amor inhonestus & meretricius cito dilabatur. *In*, &c. *בְּאֵתְרָהּ חֲשֹׁנָה תִּשְׁכַּר*] *In amore, sive dilectione, ejus* (h.e. vel, active, ejus erga te; vel, passive, tui, mariti, erga illam *), *semper, sive jugiter, sive assidue, pascere*, Sy. vel, *delecteris*, P. V. Gej. Cal. Vulg. ut verbum sumi volunt Psal. 7. 1. in titulo, sicut & *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה* Hab. 3. 1. 2; vel, *occupabis, sive vases*, ut in lingua Arabica sumi dicunt; vel, *verseris*, V. vel, *implicitus sis*, Ti. V. vel, *multus sis*, Cap. ex o. Græci doctè sensum expresserunt, *ἐν τῇ ταύτης φιλίᾳ καταπείσῃ*, *in ejus amore circumvolvens, & velut huc illuc delatus ac oberrans, multus eris*. Legerunt o. *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה* cum Sin sinistro, quod sign. *multus sis*: (quem sensum proculdubio in mente habuit quoque Chaldæus, reddens, *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה* *roboraaberis, auferes*.) Id commodius quam *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה* cum Schin dextro, *errabis*; nam *errare in amore conjugis* vel nullum, vel pravum, gignit sensum d. Sed insolens est hæc audacia, lectionem fontium constantem immutare, quod hoc ipsi videatur commodius *. Et alius sensus satis commodus est f. [De quo jam dispiciendum. Vertunt ergo,] *erres, vel errabis*, Merc. M. Mo. JT. Pi. &c. i. e. Amori ejus indulgeto, sive, amore ejus perfruitor. Metaphora hyperbolica; nam qui nimium indulgent amori mente errant g. Ut velut extra te sis, & in rebus aliis parum sapias, præ ejus amore omnium oblitus h. Ità significat summum amorem, & errorem, non peccantem in uxore, sed circa res alias, & in cæteris negotiis. *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה* valet *propitius*, ut Gen. 18. 28. Psal. 33. 16. & 62. 10. & 122. 1. Hof. 12. 12. & vertendum, *Et propter amorem ejus* (vehementissimum) *erres jugiter*. Vult unicam esse instar omnium, & si in amore errandum est, in uxore potius errandum quam cum aliena, ut subjungit k. *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה* sign. *oberrare, divagari*, ut oves solent, Ezec. 34. 6. vide & 1 Sam. 26. 21. indeque *delectari*: cum enim in re quavis amabili occupati sumus, tunc non solum cogitationibus hinc inde circa eam oberramus quasi, sed & externis nostris oculis, manibus pedibusque variè sumus occupati; v.g. pulchram domum, hortum, &c. percurrento, &c. Atque sic hæc vox usurpatur Prov. 20. 1. Esa. 28. 7. de oblectantibus se vino l. Errare est *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה*, quod usurpatur in amoribus, ut v. seq. *Cur erres, &c?* i. e. consuetudinem habeas. Qui rei alicui nimis addictus est, in ea errare dicitur m. Cum *oberrare, &c.* jubet, alludit ad ferarum, quas notat, morem. Non quod intemperantiam in conjugio probet, sed quod eam loquendi ratione in matrimonio liberaliorem usum concedat; quandoquidem castitas quædam in matrimonio est, ut Apost. loquitur. Nam ut in cibis moderatio præcipitur, sic & in congressu; neque sine precibus fieri debet. Cum autem dicit, *omni tempore*, discrimen notare videtur inter congressum cum uxore, & cum scorto; quod scorto quis non nisi furtim aut per vices facile utatur, cum ejus potestatem non habeat. Nec tamen hoc ita accipiendum, quasi liceat semper uxore uti, quando fit cum illa de more mulie-

rum n. Amor hic conjugalis honestus esse debet, & moderatus; nam, ut ex Sixto Pythagoreo Hieron. contra Jovin. l. 1. *Adulter est in suam uxorem amator ardentior, &c.* Et, *Nihil est fædius quam uxorem amare quasi adulteram*. Conjuges copulæ moderari debent, eamque non propter se, sed ad generationem prolis, uti o. La. Errorem viro ob uxoris amorem non permittit p; unde p. Merc. RR. in Pirke avoth 1. cap. prohibent etiam cum uxore multiplicari colloquium, quod immodicus uxoris amor à sapientiæ & Legis Divinæ studio abstrahat, ac à Dei cultu, &c. q. Describit hic modum lætandi decenter de uxore sua, in oppositione ad lætitiā apud meretrices quæsitam: quæ oppositio semper hic ob oculos esse debet; ita ut hæc monita non absolute, sed comparative, dicta censeantur. Temperantiæ sanè locus hic esse debet, cum nil profecto referat an tuo, an alieno, vino ebrietatem & insaniam tibi adducas; quod conjugii cui-dam impensius uxorem adamanti respondisse ferunt Egidium Franciscanum. Illud porro, *omni tempore*, sanè non requirit absolutam continuitatem: sed partim opponitur delectationibus meretriciis, quibus nè minimum quidem temporis spatium debetur; partim distributive omnes temporis species designat, ut uxorem ames non tantum recens nuptam, vel juvenulam, sanam & floridam, &c. sed etiam senem, ægotam, &c. Mal. 2. 14, 15. &c. r. [Ca. hunc versum cum præced. nequit, h. m. Vers. 18. — & fruiere tuæ juventutis uxore; vers. 19. *Amabili cervā, lepidāque damā, cujus te omni tempore irrigent ubera, cujus amore potiare, semper.*] 20. *Quare, &c?* *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה בְּנִי בְּרָרָה*] *Et quare* (vel, *Et ut quid*, P. Mo. Cur enim, Ti. Cur autem, Ca.) *errares, vel, errabis, (delectaberis, P. implicitus esses, Ti. potiare, Ca.) fili mi, (vide quā blandē scortatorem compellat †), in, vel cum, aliena?* P. Mo. M. sic JT. Pi. &c. *Et quare seduceris, &c?* Ch. Interrogatio feverè excitantis, extremamque stultitiam, turpitudinem ac periculum scortatori revocantis in animum. Conclusio est: q. d. Cum tot sint conjugii commoda, & adulterii damna, quæ, demum, dementia est quæ te ad scorti amplexus illiciat *. *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה* Et fovèris, &c? *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה* Et amplectèris, vel amplectèreris, (am-plexaberis, Mo.) *sinum* (vel pectus, JT. Pi.) *extraneæ?* M. P. Mo. Gej. JT. Pi. &c. *Cur in gremio alienæ* (vel, non tuo, Ca.) *adhæresceres?* Ti. Honestis verbis congressum & fœda exprimit, per externum amplexationis actum. *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה* sign. *arctè implicare*, v.g. manus, Coh. 4. 5. item *amplexari* filium, 2 Reg. 4. 16. *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה* (juxta Avenar.) sign. *mediam partem corporis quæ est inter duo brachia usque ad medietatem inter duo femora*, ubi matres dicuntur gestare & fovere liberos, Num. c. 11. v. 12. Thren. 2. 12. & cubare dicitur uxor viri; quæ proinde dicitur *mulier sinus*, Gen. 16. 5. Deut. 13. 6. &c. ut vicissim & *vir sinus*, Deut. 28. 36. *Amplectèreris, &c.* i. e. rem haberes, &c. 21. *Respicit, &c.* *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה* Cum, vel Quando, (vel Quoniam, Ch. & Sy. in La.) *coram oculis feboræ sunt viæ viri, sive cujusque*, JT. Pi. Gej. &c. Occurrit objectioni scortatoris, callide cautèque se acturum, &c. & occultè cum meretrice versaturum c, in tenebris & in fornicibus d. At, inquit, Deus est omniscius, &c. Kabvenaki sic connectit, Scortationes fugiendæ sunt; non solum quia id lex civilis & naturalis prohibeat, &c. sed & metu Domini omnia perspicientis, juxta Zach. 4. 10 f. *Et omnes gressus* i. e. Actiones g, cor-dis, oris, oculorum, manuum, &c. omnia publica & privata, licita & illicita h. *Considerat, וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה* Expendit, Ti. dirigit & examinat, V. ponderat, vel librat, M. P. Gej. &c. velut aqua librâ trutinat, mox redditurus unicuique juxta opera sua. Argumentum in primo membro sumitur ab omniscientia Dei vidente; in altero, à justitia, severè examinante ac damnante k. 22. *Iniquitates, &c.* *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה* Iniquitates sue capient eam, sive ipsum, impium, M. P. Mo. Glafs. Gej. Relativum substantivo suo præpositum, ut Exod. 2. 6. Job. 33. 20. Prov. 14. 13. Et Chald. & Syr. hic pleonasmus frequentissimus est, teste Buxtorf. Vel, *capient ipsum, improbum, inquam, istum*, JT. Pi. *Impium sue ipsius iniquitates capiant*, Ti. sim. Sy. *Et funibus peccatorum suorum constringitur*, sim. o. Ch. Ar. *וְאִתּוֹ חֲשֹׁנָה*]

Jun. **Tenebitur**, Mo. JT. Pi. *implicatur*, Ca. *irretitur*, Ti. *irretitus tenebitur*, M. *sim.* Sy. Ipse, suis maleficiis incubans, parit malum suum, & sibi resem facit. **[Accipiant hoc, vel, i. de culpa peccati.]** Ità occupatio est: q. d. Fornicatores sibi persuadent quòd in senio, refrigerante ætate & concupiscentiâ, se amoribus meretriciis facillè expedient, poenitentiam agent, & salutis suæ consulunt: Verùm errant, quia vitia, præsertim libido, consuetudine roborata, sunt quasi funes ità peccantem ligantes, ut iis se extricare nequeat, &c. Vide Job. 20. 11. Nam, ut ait S. Augustinus (id ipsum in se expertus) lib. 6. Confess. & seq. *dum servitur libidini, facta est consuetudo; & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas*. **[Vel, 2. de poena.]** Occurrit objectioni: q. d. Si deprehendar in adulterio, arte tamen vel amicis, &c. me facillè poenis debitis, carcere & morte, eximam. Respondet, Esto, tamen peccata instar retium te constrictum tenebunt quoad dies mortis & iudicii advenerit, &c. Domino vinculis alioqui & apparitoribus, &c. nihil est opus; cùm reatus peccati ipsum ad poenam necessariò obligat, ut nec ipsemet negare possit, nec Dei iudicis manus effugere. Et licet prior explicatio sit in se verissima; hanc tamen præfero, tanquam contextui magis conformem & aliis S. S. locis. Confer Psal. 9. 17. & 69. 23. Prov. cap. 3. vers. 26.

Gej. 23. *Ipse morietur, quia, &c.* **[רא'ן מוטר]** Ad verb. in non eruditione, V. Mo. sive castigatione, Mar. vel, in eruditus, Sy. *expers eruditionis*, JT. *absque emendatione, sive correctione, sive disciplina*, V. M. Ti. Ch. Merc. vel, cum iis qui non habent disciplinam, &c. Ar. *ed quòd non audivit eruditionem*, P. *propter neglectam institutionem*, Heb. *propter non institutionem*, Pi. *Propter nullitatem, defectum, vel repudiationem, castigationis*; hoc est, quòd adeò protervè repudiavit omnia sana superiorum æqualiumve monita, quæ ab his tendiculis cum avocant. **[valet propter]**, ut Gen. 18. 28. Jer. 17. 3. &c. imò in eadem phrasi, cum particula neg. **[לא]** constructum, sic occurrit Prov. 11. 14. & 15. 22. & 29. 16. Quòd correctionem recipere noluerit, ut suprà dicebat v. 12. **[¶ Et in multitudine (vel, propter multitudinem, P. Pi. Gej.) stultitia suæ decipietur: ità Sy. חסר]** *Implicabitur*, Ti. *Hallucinabitur*: idem verbum quod in fine 19. versus. Errabit, Ch. M. Mo. Gej. JT. Pi. Merc. scil. rerum omnium egenus. Vel, errabit à via recta. Vel, errabit errore, i. vitioso, ut R. Levi, *Erit errans in operibus illis ubi prævaricari voluerit, usque dum error ejus in istis fiat causa ruinae ejus*: 2. poenoso; utrumque enim conjungo; permissio siquidem judiciaria vitiatorum rationem poenæ habet. Ità aliud hoc est argumentum, à veræ quietis aut beatitudinis amissione, dum scilicet impius ille, rectâ desertâ semitâ, in perpetuis errorum scelerumque in hac vita labyrinthis ac præcipitiis, & in futura, per immane illud terrorum, cruciatuum, belluarum Satanicarum, omnisque egestatis, desertum miserè cõgetur oberrare.

CAP. VI.

Bay. 1. **F** *illi mi, si, &c.* **[אם ערבת לרעה]** *Si spondesti (vel fidejusseris, Ca. sim. M. Pi.) amico, sive sodali, sive proximo, tuo*, JT. Mo. M. Q. in Bay. nempe, pro extraneo, in seq. membro. Ità Levi Ben Gerson accipit; & sequentia satis quadrant, *Captus es, &c.* nam plus periculi est si pro externo fidejubeamus, quàm si pro amico, &c. Vel, *pro amico, sive proximo, tuo*, P. Ti. Merc. Pi. Gej. Ar. nempe, externo homini, in seq. membro; quem sensum sequuntur omnes interpretes, Hebræi & nostri: nam pro amicis solemus fidejubere, non pro ignotis & extraneis. **[¶ Defixisti, &c. חסר]** *Defixisti*, &c. **[חסר]** *Percussisti (vel complofisti, JT. vel, & defixisti, M. sic V. & stipulaveris, Ti. vel, si complofisti, Merc. Pi. sim. Bay. i. e. dedisti, ut &c. repetatur hic, & in clausulis sequentibus)*, alieno, sive extraneo, (vel, pro alieno, Ti. pro altero, M.) manu tuâ, P. Gej. Ti. vel, manu, sive palmam, tuam, Merc. Pi. M. & alii manum

præbueris, Ca. trades (vel, jam tradidisti, Ar.) manum tuam inimico tuo, &c. **[חסר]** *sonat, volas tuas*. Sed videatur redundare, & insertum ad dilatandum syllabam propter pausam. Non placet 7 diversimodè reddi, ut noster facit, *pro amico, & apud extraneum*; sed utrobique pro dandi casu habeo. Atque ità sensus maximè quadrabit, qui talis erit, *Si amico tuo sponderis, (sub. pro aliquo, aut si) extraneo stipulatus fueris, (nempe, pro teipso, vel pro alio,) & manum illi dederis*. &c. & Bay. Vulg. in hoc versu absolvunt sententiam, *Si pro amico spondesti, externo tradidisti manum tuam, & in ejus potestatem venisti*. Malim absolvi v. 2. Si sponfor fuisti, irretitus quidem es, effugere non potes: Sed meo utare consilio, &c. Kabvenaki *amicum & externum* pro eodem sumit, ut qui antè amicus erat, postquam apud eum fidejusseris jam fiat externus & tibi adversarius; ut in negotio pecuniario sæpe accidit. Ego malim, quod & Kabvenaki præfert, **[¶]** *vertere, pro amico, (pro quo libenter spondemus, cum quo scil. tibi familiaritas aut negotium intercedit, qui hic mutuum accipit; & ¶ externo, qui mutuum dat. Nec mirere eum qui hic externus, v. 3. dici ¶ socium, cùm Hebræi ¶ vocant omnem eum cum quo nobis res est. Externus autem vocatur hoc i. versu, ut discrimen fieret inter eum pro quo, & apud quem, spondetur. Sensus, Si attactu manûs stipulatus sis & fidejusseris. Si datâ ei manu stipulatus es te illi persolutorum eam pecuniam de qua pro amico fidejubes. Describitur hoc loco fidejussionis actus, uti prius [in priore membro versus] à verborum formula, vel scripta, vel enunciata; ità hic, à fidejubentis gestu, de quo Prov. 17. 18. & 22. 26. & Job. 17. 3. Huc Ezech. 17. 18. ubi manum dare est jurantis. Innuitur hic arcta & fortis infixio manûs sponsoris in manum creditoris cum sono & plausu. **[¶]** *signif. complodere manus*, Psal. 47. 2. Nah. 3. 19. & *infigere, immittere*, Jud. 4. 21. Esa. 22. 23. &c. Ausim dicere Hebræis usurpatum esse istum ritum quem Tullius *nexum*, Clemens *καρπιδωρ*, appellant, qui non solum in mancipatione, sed etiam in stipulatione & pignoribus, adhibebatur, ut docet Hotomannus in leges 12 Tabularum; quo ritu, qui sese alteri obligabat, aut fidem offerebat suam, carpum apprehendendum stringendumque dabat, ut se obstrictum manere significaret. Suadet hoc ille modus dicendi, Prov. 22. 26. *Noli esse cum his qui defigunt manus suas*, i. e. qui manus suas ab aliis corripit & comprehendit finunt in symbolum fidei datæ. Vide Martinum de Roa l. 1. Sing. c. 4. ubi de hac agit defixione, quâ jus & potestas sit extraneo sponforem manu prebendere, judicique ut debitorem proprium tradere. **[¶]** in Hithpahel sign. *admixtus fuit*; sed h. l. idem est ac, *promisit, fidem interposuit*; (ed quòd in pactis & mercimoniis commixtio fieri solet tum mercium, tum personarum.) Sic etiam sumitur hoc verbum Gen. 43. 9. & 44. 32. item Prov. 11. 15. & 20. 16. Neh. 5. 3. &c. Indè & nomen **[חסר]** *sponsio*, Prov. 17. 18. Porro, *alienus* hic dicitur, vel, i. extraneus mercator, de quo Deut. 28. 43, 44: vel, 2. creditor, cui, ceu extraneo, præbetur manus; qui alienus est, cui tu nihil debes, nec ullo vinculo aut nomine obstrictus teneris. Connexio cum præcedentibus sic se habet: Proximè actum de familia honestè instituenda; nunc de eadem quoque decenter conservanda ac alenda: cujus duo insignia impedimenta sunt, fidejussio temeraria & pigritia. Vel, sic cohærent hæc cum præced. tanquam explicatio quædam septimi præcepti, de bonis à Deo concessis non frivole dilapidandis, nec per scorta, nec per fidejussiones. Non solum ab adultera labefactantur juvenum mores, verùm etiam per commercia cum externis & ignotis hominibus solent multa eis damna provenire. Sunt enim juvenes improvidi, qui facillè fidejubent, &c. adeoque magno suo damno præstare coguntur. Idcirco Salomon filium suum, adhuc imperitum & rerum ignarum, diligenter instruit, nè se conjiciat in aliorum potestatem, aut aliorum litibus se implicet. Sed duo hic sunt quæ difficultatem movent. 1. Mirum, Salomonem, Prophetam Dei, ad tam minuta descendere, quæ ad privatas ædes & parentis admonitionem potius, quàm ad Ecclesiam & Pastoris institutionem, spectant. Resp. 1. Non indigna sunt suggestio*

gesto quæ à parentibus traduntur. 2. Respiciunt hæc 8. mandatum, quod legitimum bonorum usum præcipit, & dissipationem prohibet. 3. Familiarum dissipationem Ecclesiam (quæ ex iis constat) & diminuit & dedecorat. Vide 1 Theff. 4. 12. & 1 Tim. c. 5. 2. Hic locus omnem sponsonem tollere videtur, quæ tamen interdum est officium charitatis, nempe si quis tempestate improvisa, vel ob fidem Christi, iacturam patiat. Vide & Genes. 42. 37. & 43. 8 f. Resp. Non omnis oppignoratio prohibetur, (quoniam ad misericordiam & proximi dilectionem nonnunquam pertinet) sed ea quæ temerariè suscipitur sine debita sui ipsius, ejus pro quo spondet, & illius cui quis obstringitur, consideratione: & præcipitur, uti prudenter & cautè fiat, nè ipse atque res ejus familiaris pessum eant. Idem [quod hic Salomon] suaserè philosophi. Celebre est illud Thaletis, *Sponde, nota præsto est*: Et illud Chilonis, *Sponsoni non deest iactura*; vel, ut refert Plin. 7. 32. *Comitem aris alieni atque litis esse miseriam*.

2. Illaqueatus es verbis oris tui: ita P. Gej. *וְנִקְרַחְתָּ בְּלִשְׁנְךָ*. Si illaqueatus es, &c. Bay. *Illaqueasti te*, &c. JT. Hic nostri statuunt consequens enunciati connexi. Sed possunt hæc duæ enunciationes quæ hoc versu continentur adungi ad connexi antecedens, ita ut consequens addatur v. seq. Tunc autem supplendum v. 3. *et igitur*. Et sanè hæc syntaxis videtur genuina: tum quod minùs diu suspenditur sententia; tum quod enunciata hujus versûs continent effectum sponsonis de qua loquuntur duo enunciata præcedentia; tum denique quod v. 3. repetitur, *filii mei*, unde apparet novam hic adungi sententiam. Post sponsonis actum sequitur periculum. Haud dubiè *irretitus es*, &c. Putabas forsan verba esse nuda; atqui captus es. Antè liber eras, nunc obstrictus. Incauti juvenes rem levem arbitrantur verba profundere, vel manum porrigere; sed parùm expendant quæ vis ipsorum verbis infit, &c. jam captivus es, nec tui juris.

3. *Fac*, &c. *וְעָשִׂיתָ כְּדִבְרֵי הָאֵלֹהִים* *Fac* (sub. igitur, five propterea, P. Pi. Gej. Ti.) *hoc*, five *istud*, nunc, five *jam*, Mo. JT. &c. sine omni mora. Verùm *hoc facito* quod tibi consulo. *Hoc agendum*, Ca. Ad remedium accurre, fatage. *Et*, &c. *וְעָשִׂיתָ* *Et erue*, vel *eripe*, te, P. Mo. JT. Pi. &c. *ut libereris*, Ti. Merc. Ca. ex isto sponsonis laqueo. *Quia*, &c. *וְכִי בָאָה בְּנֵי רָעָה* *Quia* (vel, *quandoquidem*, Merc. JT. Pi. vel, *postquam*, M. P. Gej. vel, *nam*, Ti. vel, *qui*, Ca. vel, *etiamsi*, V. AE. in Gej.) *venisti* (vel *incidisti*, P. M. vel *veneris*, five *incideris*, V. vel *convenisti*, JT.) *in manum* (vel *volam*, Mo.) *amici*, five *socii*, five *proximi*, tui, Mo. P. &c. vel, *in manum alterius*, Ca. Tametsi amicus sit in cujus manus incideris, propere tamen libera te ab ea obligatione: quanto magis si incideris in manum alieni? *Quandoquidem*, &c. q. d. Tutius quidem fuisset non fidejussisse; sed quia constriatus es, &c. hoc age, &c. *In manum*, i. e. potestatem, quantum scilicet ad exigendum debitum attinet. *Socius*, vel *proximus*, hic est, vel, 1. debitor, in cujus potestatem eatenus venisti, ut, si negligens iste vel dolosus sit, facultates tuas evertere possit. Sic v. hic sumitur ut v. 1. Vel, 2. creditor, cui solutionem debiti promissisti. Vel, 3. iudex, apud quem fidejussisti. Libera te ab obligatione sponsonis, quæ te pro amici debito debitorem, pro crimine reum creditori vel judici, effecisti, &c. P. Omnia tenta, adi debitorem, creditorem, judicem, insta ut relaxeris, &c. *Discurrere*, &c. *וְרָחַקְתָּ לְךָ* *Vade* (vel *Age*, JT. *Abi ergo*, Ti. Accipi potest tum de motu corporis ad debitorem, &c. instituto; tum de excitatione animi, ut *itio* sit sedulitatis, sicut *sessio* pigritiæ,) *prosterne* (vel, *subjice*, JT. vel, *conculcandum præbe*, Mo. V. vel, *provoluto*, scil. ad pedes illius,) *te*, P. Pi. V. &c. scil. ante creditorem. Verbis eum demulce & delini, tete illi summittens. Te humilia illi cui promiseris. Obj. Atqui indignum est me æqualibus meis calcandum præbere. Resp. Imò hæc sponsonem in utriusque [creditoris & debitoris] potestatem devenisti, ut non minùs te deceat hoc facere, quàm si servus se supplicem suo domino præbeat. *Incurva te*, i. e. deprecare. *וְרָחַקְתָּ לְךָ* in Kal bis occurrit, Ezech. 32. 2. & 34. 18. ubi notat calcationem pedibus factam, indèque ortam conturbationem aquarum: in

Hithpahel itidem bis tantum occurrit, hic, & Psal. 68. 31. ubi communiter vertunt, *proculcans*. Sed Molle- rus ibi optimè notat significare, *calcando & proculcando incedere*; ut habeat significationem verbi frequentativi, sicut *וְרָחַקְתָּ לְךָ*; qui enim incedit aut progreditur, crebrò calcat & pulsatur terram. AE. citat etiam, non incommode, Dan. 7. 7. *residuum pedibus suis* *וְרָחַקְתָּ לְךָ* *proculcans erat*. Adde quod *וְרָחַקְתָּ לְךָ* convenit cum *וְרָחַקְתָּ לְךָ*, cum *וְרָחַקְתָּ לְךָ* & *וְרָחַקְתָּ לְךָ* sint literæ unius organi. His consideratis, videbis nil aliud indicari quàm sponso- rem crebrò debitorem adire, eum- que humiliter compellare, debere, ut fidem liberet, &c. *Suscita*, &c. *וְרָחַקְתָּ לְךָ* *Et robora sodales*, five *amicos*, tuos, P. Mo. Mar. Illos deprecatores adhibe, ut te liberet creditor, aut debitor. *Multiplica amicos tuos*, h. e. multos alios intercessores tecum adducas; subor- na amicos, qui pro te interpellent: vel, preces multi- plica, ut possis impetrare quod moliris. Possunt hæc referri, vel, ad *amicum* pro quo fidejussisti; vel, ad ex- ternum melius, cui es pro amico obligatus. Sed malim vertere, *Honora amicum tuum*. Appella mandatore- rum. Licebat enim, ni id fieret, creditori convenire fidejussorem, non convento principali: infra 20. 16. & 27. 13. *Interpella* (vel, *Evehe*, Ti.) *proximum tuum*, JT. Heb. *Dominum age in proximum tuum*, ut Esa. 3. 5. Sed exemplum dissimile est: ibi enim *וְרָחַקְתָּ לְךָ* regit *וְרָחַקְתָּ לְךָ*, & valet, *superbire*; hic verò regit nomen simpliciter: & *superbiendi* significatio hic non quadrat, quippe quum hic contineatur præceptum; superbiam autem Deus haud præcipit. Deinde, collatio membri præcedentis ostendit, per *proximum* hic non intelligi debitorem, (ut JT. volunt, quasi sensus sit, Urge debitorem ad so- lutionem,) sed creditorem, qui pecuniam mutuavit. *וְרָחַקְתָּ לְךָ* in Kal hic tantum occurrit, & Esa. 3. 5. ubi est, *insolens*, vel *invalescent*, puer contra senem: in Hiphil itidem bis exstat, Psal. 138. 3. & Cant. 6. 5. Ex colla- tione Esa. 3. 5. cum h. l. hic sensus elicitur, debitorem crebrò sollicitandum, & quasi per insolentiam eò adi- gendum, ut, vitatâ omni pigritiâ, posthabitisque sumpti- bus superfluis, rationes suas expediat, & prædis nomen liberet, &c. Nec te moveat in *וְרָחַקְתָּ לְךָ*, quasi plur. esset, nam *וְרָחַקְתָּ לְךָ* epentheticum est; ut in hac ipsa voce Prov. 3. 28. & aliis nominibus defectivis tertiâ *וְרָחַקְתָּ לְךָ* frequens est. Hinc & Chald. reddit singulariter. Sic etiam manet eadem acceptio vocis *וְרָחַקְתָּ לְךָ* de debitore, prædis amico, ceu diximus v. 1. *Et robora socium*, &c. Merc. Pi. i. e. Jube bono eum esse animo, nè de dissolutione æris dubitet, expectet aliquamdiu, &c. Effice humilibus precibus tuis & promissione solutionis, ut creditor firmam spem solutionis concipiat, ac proinde eam expectet; non autem rigidè illam exigat. Al. *Robora*, sub. *exhorta- tione*, i. e. insta, incita, *amicum tuum*, ut tuo amico cui spondesti solvat debitum. [Alii hoc membrum cum præcedente sic reddunt,] *Et magnifica creditorem unâ cum amicis tuis*, M. Sensus versûs, Si pro altero te obli- gasti, & venit tempus solvendi debitum creditori, vade & humilia te ante creditorem, & lauda illum; te fac parvum, illum verò magnum; & tunc facile illum placare poteris. Al. *Apprehende*, vel *retine*, eum, verbis scilicet blandis & placabilibus, unâ *eum amicis tuis*. *Insta*, urge alterum, Ca. Remedium hic est inconsultæ fidejussionis, cujus duæ sunt partes: 1. de eo quod spon- sor præstare debet erga creditorem, (cui supplex sit ut diem ampliet;) & erga eum cujus causâ sponsonem fe- cit, (cui etiam supplex sit ut fidem liberet:) 2. de eo quod apud amicos suos præstare debet, illos excitans & sollicitans, & quasi superbum in eos se gerens, urgendo appellando, ut ipsum operâ, re, aut verbis, juvent.

4. *Nè dederis somnum*, &c.] Qui securitatis index est, curâsque solvit omnes. Hyperbole. Summam so- licitudinem & diligentiam significat.

5. *Erue* (vel, *Erue te*, P. Mo. &c. *Elahere*, Ti. Ca.) *tanquam damula*; sic *וְרָחַקְתָּ לְךָ* *Tanquam cervâ*, Mo. vel *caprea*, P. Ti. M. JT. Ca. &c. vel *cervus*, Sy. Ar. *וְרָחַקְתָּ לְךָ* *capream*, [five *cervam*,] aut *caprea marem*, significare cer- tissimum est. Hanc, quia cursu non facile assequun- tur, retibus implicare conantur venatores. *Tanquam biunulus*, Di. i. e. velocissimè. Capreae velocitas lau- datur 2 Sam. 2. 18. 1 Par. 12. 8. & Alian. Hist. 14. 14. *Caprea*; Græcè *δελφίν*, media est inter capram & cervum.

¶ De manu; ita Mo. Ti. Ca. מַן] De manu, sub. venatoris, M. P. JT. Pi. Mar. BA. Gej. vel laquei, Merc. ex altero hemistichio, ut fieri solet: Num. 9. 16. Nubes—(sub. interdin.) &—ignis noctu; Psal. 84. 11. Prov. 18. 16. &c. * Ellipsis nominis relati. Al. è manu, nempe amici, in quam spondendo incidisti, v. 3. Al. è manu, i. e. è potestate, ut 1 Reg. 20. 42. Al. è manu, i. e. statim. Id valet מַן apud Chald. & RR. usitatissimè. Ità Jonathan Gen. 19. 24. מַן יָרַד, E manu cecidit ignis. Chald. par. Est. 2. 13. מַן, E manu permissum est illi ingredi. Sic Græci, Πᾶν ὃν ἔχουσιν ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ θεοῦ, sub manu occurrunt peccare audentibus, Plut. de Sera numinis vindicta. Sic Sueton. in Augusto c. 49. Et quod celerius ac sub manu annunciari cognoscique possit, &c. Et Gallicè dicimus, il partit de la main, i. e. illico discessit. Quid si מַן manus fuit aliquod retis genus, ita dicti quod capreas tanquam manu detineret; ut ab Arab. cupha, manus, cuppha vocantur pedice, aut casses. d. [Certè Ar. מַן מַן vertit, è reti, & Sy. à plagis, & o. è laqueis, & Ch. è pedica.] ¶ De manu aucupis; ita P. Gej. Pi. Mo. &c. מַן מַן] E reti, sive laqueo, o. Ch. Sy. Ar. He. in Merc. Et si Kabvenaki monet מַן, posse dici eum qui ponit laqueum, sive aucupem, ut nostri reddunt *. Ut avis non parvipendit libertatem, sed omnes elabendi rimulas rostro pertentat; ita & tu, &c. f.

6. Vade (non tam corpore, quàm mente, h. e. debitâ animi attentione, ad formicam, o. piger] Ità P. Mo. &c. [Connexio sic se habet:] Quia specialiter eum qui fideiussit præceperat excutere segnitiam, & vigilantem esse, ac sollicitum, ut decet patrem familiâs; à speciali præcepto transit ad generale, quo à segnitie in universum dehortatur, & ad sedulitatem invitat. Vel, quia inertia suos tandem sectatores cogit ad quærendam sponsonem, ideo à præde nunc transit ad debitorem, ibique fontem mali obstruit, nè scil. ex ignavia opus habeat sponsores quærere; vel, si accepit, eundem deferat negligenter ac malitiosè. Ut fideiussionem prohibuit, nè res familiaris pateretur, &c. ita nunc diligentiam præcipit, ut familiæ quisque suæ provideat. Ideo proponit formicæ exemplum, sicut & Horat. sat. 1. Parvula nam exemplo est magni formica laboris. Præcipuus creaturarum usus est, ut investigatione naturæ earum proficiamus ad pietatem; ut tum Dei majestatem & virtutes in illis scintillantes, tum nostras corruptelas, ex eis discamus. In mutis animantibus simulachrum quoddam virtutum exstare voluit Deus, ut essent nobis velut picturæ & imagines quibus ad virtutes incitaremur, & à vitiis abhorreremus. Hi sunt veri laicorum libri, hæ imagines, quibus ad Dei notitiam erudiamur. Dicit, Vade, nempe quomodo ad Doctorem ire moris erat, 1 Reg. 14. 3. Sedulitatem formicarum notat & Ælian. Hist. 4. 43. ita ut in plenilunio (inquit) nè noctu quidem torpeant & quiescant. Formica non mutuo sumit, nec mendicat; nec etiam fame cogitur interire, ob neglectum collectionis tempus; sed ultro flagrat laborandi studio, nemine ad hoc eam adigente. ¶ Et, &c. מַן מַן] Vide (vel Affice, JT. Pi. Ca. BA. sim. Ti. Quia hic doctor non verbo docet, sed exemplo, non jubetur formicam audire, sed intueri: vel, Considera, Sy.) vias (vel mores, Ca.) ejus, & sapiens esto, P. Mo. sim. JT. Pi. &c. vel, ut sapias, Ca. sim. Ti. vel, & sapienter adverte, M. Vias, vel, 1. propriè; unde est quod discamus. Nam in ipso itinere sedulitas, ordo, concordia, miræ sunt. Aristot. Hist. 9. 38. Eadem viâ semper omnes incedunt. Plinius, Silices itinere earum attritos videmus, & in opere semitam factam: nè quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacunque sedulitas. Plut. & Ælian. benevolentiam & modestiam in eis notant: Aliæ aliis de via cedunt, & maximè vacuè onustis. Plut. Quæ difficultes gestantur, erosa dividuntur, &c. Ælian. Sequuntur natu maximas, quæ tanquam duces præeunt. Vel, 2. improprie, quod malo, i. e. Hebræâ phrasi, mores & vivendi consuetudinem. De qua sic Hebræus scriptor, qui Arabum scriinia compilavit, quomodo illi Græcorum; Docendum, inquit, quomodo sub terra construant domos & cellulas, & vias anfractuofas, & horrea sua granis impleant, & loca depressiora sibi adornent in alveorum modum, in quæ pluviales aquæ confluant: & si madereri contingat cibus illa-

rum, quomodo illum foras educunt, & in agro exporrigunt; & quomodo grana ad cibum suum destinata in cellis flexuosis recondant, ut à pluviis sarta tecta sint. Porro, non jubet nos vias ejus intueri, ut doctiores, sed ut sapientiores, simus: ad praxin referenda est hæc cognitio. ¶ Plura de formicis vide, si lubet, in La.]

7. Quæ, &c. מַן מַן] Cui non est (vel, Cui quum non sit, P. sim. o. Ar. M. Ti. JT.) ductor, (vel, dux, M. P. nempe viæ, qui ei præeat; vel, gubernator, Mo. vel, capitaneus, Gej. ex Schindl. vide Jos. 10. 24. Jud. 11. 6, 11. Esa. 1. 10. & 22. 3. vel, rector, Ca. vel, princeps, Ti.) moderator, (vel, præfectus, M. Mo. Ca. exactor, Ti. Car. operis scilicet, ἐργασίας, qui pensum operis cogat reddere; apparitor, qui sententias judicum exsequatur, &c. b.) aut, vel &, dominator, JT. Pi. sic M. vel, dominus, P. Mo. vel, dux, Ti. vel, princeps, Bay. qui ei imperet, aut poenam infligat. Non frustra Salomon tria synonyma congerit, quia hoc in ea valde mirabile est, quod, cum nullius imperio subdit, tamen vivat tam politicè, &c. Aristot. Hist. animal. 1. 1. postquam politica animalia recensuit, observat, horum alia vivere videntur sub duce, grues scilicet & apes; alia verò esse ἀναρχα, sine duce, nempe formicas. Ità hac in re formicæ superant etiam apes, grues, & jumenta, (cum grues ductorem habeant quem sequantur, boves curatorem qui stimulis cunctantes impellat, apes regem cui pareant; adeoque homines ipsos, qui tot stipati sunt ἐργασίας, nempe summo Deo, parentibus, præceptoribus, exemplis otiosorum penuria laborantium, &c. quæ merito cuius inerti pudorem debet incutere. Pro מַן, legerunt Ch. & Sy. מַן, [nam vertunt, quæ non habet messem.] o. autem, qui vertunt, ἄρχοντες, & Arabs, qui arvum, seu arationem, legerunt מַן agrum, aut agellum. Formicis sanè id convenit, qui non ferunt, neque metunt. Sed cur à recepta lectione discedendum causa nulla est. Discamus hinc, 1. Ignaviam ipsi naturæ repugnare. 2. Parentis aut heri esse, eos qui ipsis subsunt ad opus aliquod impellere, neque pati ut otio torpeant. Hic arguendi sunt qui numerosum satellitum alunt, quos nulli honesto labori, aut animi vel corporis exercitio, assuefaciunt: atque ita, dum suæ ambitioni serviunt, Reip. nocent, & satellites suos perdunt. 3. Tantò gravius peccari, quantò quis magis præceptis, exemplis, poenis, &c. urgetur.

8. Parat in æstate, &c.] Respicit, 1. temporis opportunitatem, quam prudenter captat, cum victus parabilis, & per aeris serenitatem & viarum planitiem ac munditiem justum onus portare possit. 2. Molestiam: q. d. Licet æstu Solis torqueatur, laborat tamen, &c. 3. Voluptuosi otii contemptum; quippe serenos Soles cum locusta cantillando nequaquam consumit, sed laborat, &c. Taxatur hinc otiosus, quod præsens tantum tempus cogitet, nihil recondens in posterum; quod juventutem, tanquam ætatem, præterire sinat sine fructu, &c. Ætatem & messem referunt ad hoc seculum, quod est seculum actionis; futurum verò, seculum retributionis. Æstas & messis hinc sunt synonyma, ut passim, Prov. 10. 5. & 26. 1. Esa. 16. 9. Dices, Hebræorum messem vernam fuisse, non æstivam. Resp. מַן Hebræis erat nomen veri & æstati commune, nec aliud illis erat veris nomen. Vide Matt. 24. 32. ubi, cum folia germinant, (quod erat sub finem hyemis,) æstas instare dicitur. Ità & hic, parat æstate, i. e. vere, quod Hebræis messis tempus. Multa hinc sunt in formicis miranda. Quod de domo commoda & amplis horreis sibi prospiciant, ubi grana recondant. Terram circumquaque aggerant, ut propugnaculi vicem præstet, & ab aquarum eluvionibus eas defendat, teste Ælian. 6. 43. Tres illis sunt cavernæ, inquit Plutarchus: quarum una est commune omnium stabulum; secunda, ciborum penus; tertia, in qua mortuæ reponuntur. Ælian. 5. 49. Mortuorum elationis curam gerunt, & latibula sua sic purgant: & 6. 43. Mortuas formicas necessarij granorum folliculis condunt. Et ne infensis animalibus facilis ad earum domos sit accessus, eò rectâ viâ non itur, sed per multas vias, & flexiones, & anfractus, ut idem docet. Ex latibulis totâ hyeme non excedunt. Horat. sat. 1. Quæ, simul inversum contristat Aquarius annum, Non

quam praecepit, & illis mittitur ante Quaevis sapiens — Sed circa messem prodeunt cibus egentes, &c. quod & Phocylides notat, *Megasthenes, yalms, &c.* Et Aelian. 2. 23. & 6. 43. notat eas ad trituram quandoque ire singulas, quandoque binas aut ternas, ut triticum & hordeum legant. Sed & ante messem, culmis adhuc stantibus, tanquam ad pabulandum proficisci; & spicas a majoribus morsu abscissas minores excipere, & grana ex suis glumis excutere, quae domum ferant: neque ad id trituram aut ventilabro egere. Et Alkazuinius, Cum una earum quid reperit quod sola non potest ferre, postquam abstulit quodcumque potuit, aliis id nunciat, quae, ad eam turmatim convenientes, illud cum studio & cura trahunt. Modica onera morsu gerere docet Plin. sed majora, aversas atque humeris obnixas, postremis pedibus moliri. Instante fame magis assiduas esse notat Aelianus. Post hunc locum Græca editio hæc habet, *Ἡ προεὐδυνία πρὸς τὴν μέλαιναν, &c.* Quæ in versione sua Castalio sic expressit, *Aut apem adi, & disce quam operosa sit, quamque angustum opus exerceat: cuius laboribus & reges & privati vescuntur salubriter. Eaque omnibus est amabilis & illustris: & quamvis viribus infirma sit, tamen sapientie studio promovit.* Simil. & Arabica versio. Eundem locum citant Clemens Alex. Origen. Basil. Hieron. &c. Tamen nec est in Heb. nec in Chald. nec in Syr. nec in Vulg. Et sæpe mirari subiit unde id sumpserint, ut & quadam alia quæ variis locis passim inferunt. Neque enim credibile est illos de suo hæc fuisse addituros, nisi in quibusdam Hebræorum exemplaribus jam inserta reperissent.

* BA. 2. 4.

11. 511.

† Gej.

* Merc.

* Car.

* Gej.

* Car.

* Gej.

* Car.

* Pi. Car.

Caj. in

Gej.

* Car.

† Gej. ex

Jun.

* Gej. sim.

V.

† He. & M.

& Merc. in

Gej.

* Merc.

* Gej.

* M. sim.

Bay.

* M.

* Gej.

9. *Usquequo piger, dormies? ita P. Bay. &c. [חַשְׁבִּי] Facebis? JT. Mo. Gej. Car. Merc.* Id proprie *חַשְׁבִּי*, vide Prov. 3. v. 24. adeoque complectitur omne inersotium ac recubationem, &c. t. Comparat pigritiam somno & cubationi, in iis enim piger cognoscitur. Aliam partem otii constituit in somni excessu, quem exemplo formicæ tacite perstringit. Illa enim valde pervigilat, & noctu etiam in plenilunio frumentum ad latibulum comportans. Cum quærit, quando surges? declarat, somno modum statui. Vide Psalm. 104. 23. *Mane exit ad laborem, &c.* Quis autem ille modus sit, non adeo potest determinari. Is sanè non est omnibus idem; non idem seni & juveni, valetudinario, & sano. Poetæ monitum est, *Septem horas dormi, tres audi, accumbe duabus, Dæque decem studiis, exspatiare duas.* ¶ *Quando consurges, &c.* Torporem meritò excutiat, quod ipse nos inclamet; & quasi non contentus semel inclamasse, denuo ostium pulsat, & ut expurgiscamur admonet.

10. *Paululum, &c. [חֶסֶד שְׁנוֹת מֵעַט חֶסֶד שְׁנוֹת מֵעַט] Parùm somnorum, parùm dormitationum, (sub. capiendò, P.) parùm complicationis manuum ad dormiendum, Mo. P. Gej. At pauculis, inquis, somnis, pauculis dormitationibus, paucula complicatione manuum cubare me oportet; Heb. ad cubandum comparatus sum, Pi. Mimeis est b, defidiosi ridiculè respondentis, & surgere recusantis; q. d. Parùm somni, vel, adhuc mihi deest, vel, jam perceptum est c. Vel, est concessio ironica, habens pulchram pigrorum ethopœiam, five propopœiam d; *Pauculis somnis, &c. cubando, JT. Vel, hypotheticè exponas, hoc modo, Si parùm dormiveris, & deinde parùm etiam dormitaveris, &c. ex crebris parùm fiet multum, venietque paupertas, &c.* [ut sequitur.] Alii exponunt mandativè f: *Paucis somnis, paucis dormitationibus, paucò manuum complexu & complicatione ad cubandum & quietem opus est; Alioqui veniet viatoris more (i. e. citò & ex improviso) paupertas, &c.* [ut sequitur.] Sed dubito an *חַשְׁבִּי* v. seq. rectè vertatur, *Alioqui veniet, &c.* Al. *Parùm somni, (sub. opus est,) parùm dormitationum, exigua complicatio manuum ad dormiendum, sub. cum conjuge, Bay. ex He. sim. M. Modicus somnus naturæ sufficit, &c.* Si itaque parùm dormieris, &c. & irruerit egestas, non durabit, sed ut viator abibit, &c. Nota hic elegantem gradationem: à somno graviori, *חַשְׁבִּי*, descendit ad *חֶסֶד*, dormitationem; & tandem addit complicationem manuum, qui est gestus ad somnum adhuc se componendum, qui solent manus & brachia innodare superpectus, &c.*

11. *Et veniet, &c. [וְיָבֵא כְּמַהְלֵךְ רֶגֶל] Et (vel, in-*

terea, JT. Pi. vel, Alioqui, Merc. At interim, Ti. Tunc, Gej. ex Luth. Deinde, o.) *veniet (vel advenit, JT. Pi. pervenit tibi, o.) tanquam viator (vel, viator malus, o. qui, v. g. se peregrinis comitem adjungens, & amicum simulans, datâ opportunitate eos spoliât vel occidit* 1. a. Me. vel, viator expeditus, JT. Pi. Heb. strenuè ambulans, est enim Piel, quod significatum intendit m.) *paupertas, m. Pi. five egestas, tua, M. P. Mo. Ut viator, i. e. ex improviso & citò n; ut qui iter emetiendum suscepit celeriter conficit, nec prius conquiescit donec absolverit o. q. d. Quò magis tu cunctaris & dormis, tantò magis festinat paupertas, &c. P. [חַשְׁבִּי], alibi scriptum [חַשְׁבִּי] (ob literas Ehevi invicem permutabiles,) à [חַשְׁבִּי] pauperem esse, notat paupertatem, Prov. 10. 15. & 13. 18. & 30. 89. ¶ *Quasi, &c. [חַשְׁבִּי] Tanquam vir clypei, Mo. vel clypeatus, JT. Pi. clypeo armatus, P. sim. Ti. armis teclis, M. cui resistere non poteris, tu semisomis, iners & inermis t. Ut armatus, qui ad bellum magno impetu, robore & celeritate proficiscitur.**

10

20

30

40

50

60

70

12. *Homo, &c. [אִישׁ] Homo impius, vel nequam, vel belial, vir iniquus, P. vel vanus, Pi. vel nibili, JT. &c. Homo belial, five impius, est vir vanus, M. Ti. [אִישׁ] dicitur, vel, i. a. [אִישׁ] non, & [אִישׁ] vel [אִישׁ] profuit, qu. d. qui nemini prodest; vel, 2. ex [אִישׁ] & [אִישׁ] jugum, qu. sine jugo, exlex, &c. v. [Connexionem sic statuunt:] Postquam de pigritia dixit, quæ summorum scelerum causa est; nunc de improbitate dicit, quæ segnitiam sequitur. Ferè qui piger est, & inutilis sibi & aliis, in alia majora vitia prolabitur, præsertim in obtrectationem, &c. Vide 1 Tim. 5. 13. Hinc Sapiens otioso homini hæc vitia attribuit. Otiosi enim sunt garruli, rapaces, &c. Qui factis nullus est, hic verbis plerumque valet; cuius manus sunt otiosæ, ejus lingua est actiosa admodum; & cum præclare facti nullam apud homines inire potest gratiam, verbis ad libitum aliorum compositis se illis gratiosum præstare conatur. Post pigritiam subjungit vitium oppositum, nempe *πολύπραγμοσύνη*, quæ quandoque est pigritiæ effectum, cum scilicet homines, inertia suâ ad egestatem redacti, pravis artibus se totos dedunt. Mo. res hominis perdit h. l. describit. ¶ *Graditur, &c. [חֶסֶד שְׁנוֹת מֵעַט חֶסֶד שְׁנוֹת מֵעַט] Ambulat (vel, incedens, Ti. sim. M. Mo. vel, transiens, h. e. de malo in malum progrediens d,) perverso ore, JT. Pi. M. Ti. vel, cum, per- versitate oris, P. Gej. Pi. Deficit i. e. Noxios sermones effutit; procacitate linguæ utitur in Deum & homines. Contextus ad fraudes referre suadet; q. d. Mendax est, & fallax. Mentitur, & est in eo assuetus. ¶ *ambulare* notat inveteratam maledicendi consuetudinem.**

13. *Annuat (vel, Innuit, o. Jun. Nictat, Sy. JT. Pi.) oculis; sic P. Ti. Ca. &c. [אֵינָם] A. [אֵינָם], quod crebram commotionem denotat, labiorum, Prov. 16. 30. & oculorum, hic, & Psal. 35. 19. Prov. 10. 10. Cum ob præsentiam honoratorum, &c. palam loqui nequit, præ impatientia aliquid continendi apud se agit signis, &c. Hoc pravo nutu complicibus signum dat inferendi aliis mali, five à seipso, five à sociis P. Nutu oculorum alteri significat nequam facinus, quod ab illo perpetrari cupit: ut si quis alteri innuit ut feriat alium. Nictatio oculorum spontanea signum est amoris, vesaniæ, fraudis, adulationis, machinationis malæ. Vide Plin. 11. 37. *Annuens oculo fabricat iniqua, Ecclesiastic. 27. 25.* Alii ad lascivos oculorum hircos & alia libidinis signa accommodant. Alii ad simulationem amicitiae; nutu oculorum annictat, ut amici solent. Alii ad subsannationem, ut Psalm. 35. 19. Verùm contextus hic totus est in describendo viro doloso, tam ore, quam corde membrisque cæteris. ¶ *Terit, &c. [חֶסֶד שְׁנוֹת מֵעַט חֶסֶד שְׁנוֹת מֵעַט] Loquitur (vel, verba facit, JT. Pi. vel, & veluti loquitur, M.) pedibus suis, P. Ca. &c. indecore pedes suos succutit, Ti. Pedibus, dum scilicet pede premit pedem alterius, hoc gestu aliquid ei significans. ¶ *Digito, &c. [חֶסֶד שְׁנוֹת מֵעַט חֶסֶד שְׁנוֹת מֵעַט] Docet (vel significat, Ti. indicat, Ch. innuit, Sy.) digitis suis, P. Ca. &c. Ut si quis erectione aliquot digitorum significet certæ rei numerum. Digito loqui gestus superbiorum. Proprium est talium, quæ significata domi volant, digitum nutu indicare; quasi nemo domesticorum***

T t t

dignus

dignus esset quem voce alloquantur. Id quod à Pallade quodam sub Nerone factum refertur, &c. Huc fortè spectant illa Tertulliani, *Sed tu supercilio capitis, & nutu digiti accommodato, alius tollens, & quasi retro jactans, &c.* Persæ etiamnum nonnisi digitorum signo indicant quæ alteri significata volunt. Porro, ad superbiam gestum Jonathan aliq̃ue accommodant Esa. 58. 9. Sensus versûs, Gesticulatione utitur loco sermonis. Tria membra levissimi motûs posuit, & singulis verbum proprium tribuit. Denique, nihil omittit quod ad patrandum scelus possit facere. Componit sese totum, fingit vultum, gesticulatione pedum utitur, ut facilius imponat. Singulis ferè corporis partibus perversè loquitur, nihil pium, nihil modestum præ se ferens. Videtur h. l. probare velle, illum mirè perversis sermonibus addictum esse, ut qui non tantum ore illos profert, sed reliquis etiam partibus corporis, &c. Sic videmus *ἀργὸς* esse etiam *μετὰργος*, & qui nè digitulum ad opus aliquod bonum adhibebunt ad nequitiam valde expediti sunt. Quod Salomon hic de homine nequam, idem planissime Nævius de muliere impudica, — *quasi in foro pila, Ludens datatim dat se & communem facit. Alium tenet, alii adnutat, alibi manus Est occupata; ast alii percellit pedem, &c.* Sic adulteram instruit Ovid. Amor. 1. 4. quomodo se gerat viro præfente, — *clām mihi tange pedem: Me specta, nutûsque meos vultûmque loquacem: Excipe furtivas, & refer ipsa, notas. Verba supercilii sine voce loquentia dicam: Verba leges digitis, verba notata mero, &c.* & Tibul. 1. 2. *Illā viro coram nutus conferre loquaces, Blandāque compositis abdere verba notis.*

14. *Pravo, &c. תְּהַפְּכוֹת בְּלִבּוֹ*] Perversitates (non una, sed plurimæ; vel, Perversæ cogitationes, M. sub. sunt, P. Pi. &c.) in corde ejus, P. Mo. Pi. &c. Omnimodā perversitate infidente animo suo, JT. & cor adeò constipante, ut intumescat, nec possit amplius continere, quin dictis perversis se exoneret, &c. Ab effectis ad causam affurgit, & ab externis gestibus ad interna animi opera. Habitum & consuetudinem hîc depingit, sicut sequi membro indefessum ejusdem exercitium. *¶ Machinatur, &c. מְחַיֵּל מַחֲשָׁבֹת*] Machinatur, five fabricatur, malum omni tempore, M. P. JT. Pi. Sy. quò scilicet alteri damnum inferendo suis velificetur commodis. Doct otiosum, five impium, non secus iniquitati addictum esse, quàm colonus agrorum cultui, aut artifex operi perficiundo, imminet; (*מְחַיֵּל* enim est, & colonus, & artifex:) quum pii, contrā, utcunque aratro peccati manum interdum apponant, tamen respectant, nec semen in agrum comportant, ut hinc inde spargant, &c. *¶ Jurgia, &c. מְחַיֵּל מַחֲשָׁבֹת*] Contentiones immittit, M. P. JT. Pi. &c. vel, spectandi libidine; vel, in suum commodum. Id facit susurrus & detractionibus, dum hunc traducit, illum laudat, vel, dum eundem eodem tempore verbis laudat, signis apud adversarium ipsius traducit. Post conatum internum, sequitur externus effectus, rixarum excitatio, quæ ex otiosorum malignorumque garrulitate spontè solet emanare.

15. *Exemplo veniet perditio sua*] Frustrā ergo sibi pollicentur impii vel spatium, vel donum, poenitentia, quum tollantur è mundo ex improviso; Job. 21. Psal. 73. *¶ Conteretur, &c.*] Instar vasis fictilis, ut nullo modo possit sanari, h. e. instaurari. *¶ Nec, &c. וְלֹא יִשְׁלָם*] Et non erit medela. Fracta navis potest reintegrari, & brachium fractum sanari; at hic peccator non potest restitui.

16. *Sex sunt quæ odit, &c.*] A descriptione viri Belial, accedit ad exaggerationem vitiorum quæ plerumque in eo sunt gregatim; ut rationem reddat cur tam horrenda ejus poena sit, &c. Causa exitii notatur, Dei odium; & hujus ratio, multitudo scelerum in defidioso. Certum verò ponit numerum pro incerto. Sunt & alia vitia Deo exosa, sed hæc præ cæteris detestatur, ceu insignis & inveteratæ malitiæ notas; vel, quia plerique his vitiis obnoxii nihilominus se Deo charos, aut leviter tantum peccare, falsò opinantur; vel, quia proximo maximè videntur obesse: de hoc enim jam sermo est. *¶ Et septimum, &c. שִׁבְעִי*] Et septem (vel, & septimum, Ch. Sy. M. septi-

mum autem, Ti. vel, imò septem, P. Merc. Gej. imò septem ista, JT. Pi. sub. sunt, P. Gej. &c. vel, est, M.) abominatio (vel abominationi, JT. Pi.) animæ ejus, P. Mo. M. &c. vel, detestatur ex animo, Ti. sim. Ch. Sy. [Ca. totum sic reddit, *Sex ac septem sunt quæ perosus Jova animo abominatur.*] Sex—imò septem, nimirum ad nequitiam cujus suprà meminit pertinentia. Sex, &c. deinde addit per epanorthosin, imò verò septem, si nim. ultimum accedat. *¶ Odium, nec non abominatio, tum ad sex, tum quoque ad septimum, pertinet; ut patet, quòd non est hîc nomen ordinale, שִׁבְעִי septimum, sed cardinale, שֶׁשֶׁבַע septem.* Similes loquutiones Job. 5. 19. Prov. 30. 15, 18. [Al. aliter.] Numerus cardinalis hîc, ut sæpe alias, ponitur pro ordinali; ut, *unā* (pro primā) sabbatorum. Sex ergo Deus odisse dicitur, at septimum, quod plus est, detestari, five execrari. *¶* Interdum aliquid singulare designat, &c. ut Jos. 2. 1. *inspicite terram istam, & (pro, & potissimum) Jericho;* Neh. 8. 15. *in—civitibus, & in Jerusalem, quæ erat metropolis.* Huc referunt & h. l. *Sex—odit, & septem, &c.* h. e. præcipuè septimum. [Sed quomodo susurratio gravius est peccatum quàm homicidium? Id multis ostendere conatur La. quem consulat cui vacat.] Verum susurratio non est pejor homicidio, sed ei quodam modo comparatur, quia ad illud disponit & viam sternit. *¶* Hîc vertitur imò, ut Job. 7. 21. & 11. 19. Prov. 30. 18, 20, 29. Pro מְחַיֵּל in margine restituerunt Masorethæ מְחַיֵּל, sine ultimo. *¶* 17. *Oculos sublimes*] Signum, vel, i. impudentiæ, vel obfirmationis frontis; vel, 2. superbiæ. Vide Psal. 18. 28. & 101. 5. & 131. 1. Superbiam primo loco ponit, ut Apostolus humilitatem virtutibus aliis tanquam basin substernit, Eph. 4. 2. Vel, procedit secundum ordinem membrorum, à supremo orsus, & in infimo definens. Superbiæ meminit, tum quia hæc præcipuè lites ferit, juxta Prov. 13. 10. tum quia hæc pigro inest, (licet omnibus quæ hominem ornant sit vacuus.) Vide Prov. 26. 16. Nam Deus occupationem (quàm hic odit) ideo constituit ut homines humiliaret, Eccles. 5. 18.

18. *Cor, &c.*] Hoc medium inter septem ponitur, ut reliquorum fons & radix. Non dicit, *Cor cogitans malum*, nam quis potest dicere, *Mundum est cor, &c.* Prov. 20. 9. sed, quod ex industria & dedita operâ malum comminiscitur. *¶ Pedes veloces, &c.*] Velocitas hæc notat inexplibilem sceleris aviditatem, & destinatum studium, & inveteratum peccandi habitum, omnemque conscientia suppressionem: in piis quippe licet malæ oriantur cogitationes, tamen, ubi ipsum facinus aggressuri sunt, dissentiant quasi pedes, noluntque eò deferre corpus, &c. Labi in malum ex carnis fragilitate ac mundi blanditiis, &c. humanæ infelicitatis est, & hominis venundati sub peccato statûs est & conditionis, Rom. 7. Summā verò alacritate lætari cum malefeceris, & plenis affectibus & intentione animi ad malum currere, Deo est execrabile. *¶* *Currentes ad malum, h. e. ad damnum proximo inferendum.*

19. *Proferentem, &c. יִפְּחֶה קוֹבִים עַד שָׁקָר*] Efflabit mendacia testis falsitatis, Mo. Accendit falsa (vel, Incenditur suo mendacio, Ar.) testis injustus. Qui, vel, Eam qui, loquitur (vel profert, M. vel spirat, Ti.) mendacia, testem falsum, P. Ti. sic Merc. Ch. Gej. &c. *¶* *Conflans mendacia, &c.* JT. *¶* *est, flare, sufflare, spiritum emittere, Psalm. 10. 5. Proverb. 29. 8. Ezech. 21. 31.* indè, loqui, quod sit flatus oris. Qui sufflat, i. e. promptissimè, impudenter, audacter, omni conatu, instar AE. folliis, spirat mendacia, &c. Qu. Cur & linguam falsam, v. 17. & testem falsum, h. l. ponit? Resp. Illa se quidem mutuo sequuntur, sed eadem non sunt, ubi vis, & inter testimonium perhibendum, mentiri. Lingua mendax esse potest sine falso testimonio. Jod in *יִפְּחֶה* vel, i. radicale est, ut Psal. 27. 12. *דֹּם הַיִּפְּחֶה*, & efflator (seu spirans) violentiæ: ita nomen esset: verum tunc Kametz sub Jod mutatum fuisset, utpote in regimine, ceu Psal. 27. b. Vel, 2. servile; quod malo, ut radix sit *יִפְּחֶה*: ita verbum est. Erunt autem *יִפְּחֶה* & *יִפְּחֶה* ejusdem significati, ut sæpe sunt diversorum ordinum radices. *¶* *Qui seminat inter fratres* (h. e.

poenae inevitabilitatem ostendit. q. d. Tu rem fore secretam putas; sed non magis celare potes, quam ignem gettare illæsis vestibus, &c. f.

28. Aut, &c. *אֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ* *An ambulabit vir super prunas, &c.?* P. Gej. &c. *אֲנִי* hic valet, *an*, ut Gen. 24. 21. Exod. 17. 7. Jud. 9. 2. &c. Significat libidinis flammam conscientiae plagis aliisque poenis gravissimis certò punitas fore. Confer Job. 31. 12. Huc refer, quòd adulteri olim vivi cremabantur, ex lege Opilii Macrini Imper. Vide & Gen. 38. 24. Sic Horat. — *incedis per ignes suppositos cineri doloso* ^h.

29. *Qui ingreditur ad mulierem, &c.* i. e. Concubuit cum ea, ut phrasis occurrit Gen. 6. 4. & 19. 31. & 38. 9. Psal. 51. 2. Vide & Jud. 15. 1. *¶ Non, &c.* *אֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ* *Non erit mundus, V. Merc. vel innocens, P. Pi. &c.* Nec infons erit ratione reatus, nec indemnitate poenae. *אֲנִי* notat immunitatem esse, tum à reatu, Psal. 19. 14. Jer. 2. 35. &c. tum à poena. Vide Num. 5. 19. 1 Reg. 2. 9. Job. 9. 28. Non habebitur pro innocente, h. e. non erit impunis ^m. Ad mortem referò, non tam æternam, quam externam, quæ ei imminet si deprehendatur, ut sequentia indicant ⁿ. Non erit mundus, vel, 1. Dei sententiâ; vel, 2. si in manus mariti, &c. inciderit, qui tantum familiæ opprobrium ferre non vult ^o. *¶ Cum, &c.* *אֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ* *Quisquis tetigerit eam, P. Gej. Pi. &c.* contactu scilicet libidinoso, impuròque animo; quomodo & *aspectus* limitatur Matt. 5. 28. *Tetigerit, i. e. rem habuerit cum ea* ^q. Sic *targere* sumitur Gen. 20. 6. [vide ibi dicta,] & 1 Cor. 7. 1. Sic Terentius, *virgo intacta, i. e. à viro integra* ^t. At cum nihil gravius dicat, quam, *non erit innocens qui tangit eam*, videtur non de adultero loqui, sed de eo qui cum uxore proximi libenter versatur, ædes alienas frequentans, &c. *non erit innocens, h. e. id fieri non solet citra maculam & pudicitiae periculum, & offendiculum aliorum* ^{*}. Verùm negatio apud Hebræos poni solet pro affirmativa cum emphasi, ut Prov. 1. 25. 29. & 4. 2. 6. & 11. 21. &c. Ità & hic sensus est, non impunis ^q, ^o veniet super eum poena certa & gravissima; ut patet ex similibus locis, Prov. 17. 5. Jer. 25. 29. & 49. 12. *Non erit innoxius; id est, mulcabitur* ^v.

30. *Non grandis est culpa, &c.* *אֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ* *Non spernunt* (vel, *spernere solent, V. spernent, Mo. contemptui habent, M. sub. homines, V. furem, P. Gej. &c.* *¶ Non reputant probro furi, Ti. cum, vel si, (vel qui, Ca.) furatus fuerit ut impleat animam suam, cum esurierit, P. Gej. sim. Mo. JT. vel, ut adimpleat animam suam; esuriens enim facit, M. vel, ad explendum appetitum suum, cum esurit, Pi. sim. Ca. Anima hic accipitur pro desiderio* ^{*}, sive appetitu; ut in Eccles. 6. 2. Ezech. 7. 19. Vel, *si esuriens furatur, ut vitam sustentet, Ti. Non quòd apud Dominum innocuus est; sed comparative hoc dicit, quum furem ferè excusat famis fedandæ necessitas* ^z; & æqui bonique erga talem commiseratione tanguntur ^a. *Non probro afficitur fur, i. e. non ceditur flagris, sed compellitur ad restitutionem cum augmento.* At adulter occiditur ^b. Adulterium furto gravius crimen esse docet, licet plerique secus judicant; in quo apparet humani ingenii perversitas. Furem omnes exagitant, cum eo edere & bibere nolunt, carceri & morti tradant: de furto suo nemo jactat, ut de adulterio mos est, &c. Non exprobrant adulterum, &c. nec ab ejus consortio abhorrent. Scelus adulterii apud nos ferè impune est, cum tamen furtum severissimè vindicetur. Interim Deus sententiam suam haud mutabit, quòd minùs adulteros gravius puniat, &c.

31. *Deprehensus, &c.* *אֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ* *Et inventus* (h. e. vel, in facto deprehensus, vel, legitime convictus ^d), *reddet septuplum, P. Gej. &c.* Sed difficile hoc est, quum Lex duplum constituat, in bove mactato quintuplum, &c. Exod. 22. 1, 4. Quo igitur jure hic reddit septuplum ^f? Respond. 1. Salomon loquitur copulativè; copulavit enim duas taxas duobus in casibus furi præscriptas. Vide Exod. 22. 1, 4. 2. Fortè restitutio septupli in usu erat apud gentes externas. Et fanè cum Salomon totus sit in extenuando furti crimine, collat s omnibus omnium gentium poenis, maximam adscribere debuit ^h. Sed non constat ullis genti-

bus hunc morem fuisse. Dupli tantum poena erat apud Romanos, & in Platone; hodie in communi jure quadrupli, &c. ¹. 3. Poenæ furti successu temporis exasperata sunt ^{*}. Sed nullum hujus rei vestigium hactenus ostensum est ^t. 4. *Septuplum*, pro, *multiplum*, nempe duplum, aut quadruplum, aut quintuplum, pro furti diversitate & inæqualitate ^k. Significat plenariam & perfectam restitutionem ^l. *Septies* ita sumi solet: Vide Gen. 4. 24. Levit. 26. 28. Job. 5. 19. &c. ^m. Sic Psal. 12. 7. & 79. 12. Esa. 30. 26. *Septies* pro numero incerto, & quidem connotatâ aliquando perfectione, ponitur. Imò hæc vox *שִׁבְעִים* nullibi in Sacris ponitur pro numero definito, ut inductione locorum constat; [de quo vide Authorem:] quod hanc explicationem reddit firmissimam, &c. Propterea verò utitur perfectionis numero, ut indicet restitutionem furti esse possibilem in summo gradu, non item adulterii. 5. Alii de furti reiteratione accipiunt; cujus tamen nulla in textu apparent vestigia ⁿ. *Septies, i. e. sæpius, quoties peccaverit* ^o. Locum sic veritas, *Deprehensus rependit septies, G. ex JT. i. e. Etiam si septies furti convincatur, non ultrà tenetur quàm ad restitutionem cum augmento* ^p. *¶ Et, &c.* *אֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ* *Qualibet substantiâ domus suæ reddit, JT. Car. & omnem* (aut omnem, Pi. aut certè omnem, P.) *substantiam, &c.* ^q. Vulg. &c. Si scil. tam pauper sit ut non possit rependere multipulum ^q. Nam & Lex vendi hominem jubet si solvendo non sit, Exod. 22. 3. Sensus est, Esto tradendas esse omnes facultates, &c. vitam tamen servabit, & potius commiserationem quàm ignominiam in hac sua egestate consequetur ^{*}. Quamdiu res habebit unde solvat, non ducitur in nervum ^t.

32. *Qui, &c.* *אֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ* *Adulterans autem mulierem* (vel, cum muliere, M. P. &c.) *est demens, JT. Pi. caret, vel deficit, corde, P. M. Mo. vel mente, Merc. expers judicii est, Sy. Libido illum brutum & stupidum reddidit.* Simili ferè phrasi de meretrice loquitur Comicus; — *cui pectus sapiat: Nam cor non potest, quòd nulla habet* ^v. Vel, *mente capius est, Ca.* *¶ Perdet, &c.* *אֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ* *Corrumpens animam suam ipse faciet illud, Mo. Et qui vult perdere animam suam agit in hunc modum, M. vel, ipse facit illud, Ch. Et qui hoc facit animam suam perdit, Ti. Perdit ipse se qui ad facit, Ca. Corrumpit animam suam qui fecerit illud, P. Perditurus seipsum ipse* (vel *is, Pi.*) *faciat istud, JT. Pi. i. e. adulterium committat* ^t. q. d. Si salutem cupis, mi puer, nè facito istud; sed finito eos facere qui omni impetu animi incumbunt in perditionem sui ^{*}. Al. *Corrumpit animam suam, & ipse faciet eam, sub. corruptionem, sive interfectionem, animæ suæ* ^y; nam in omni verbo intelligitur nomen verbale à se deductum ^z. *Animam, id est, vitam, suam perdit, & ipse id facit, i. e. sibi ipsi exitium accerit; quum fur, cogente fame, ut appetitui satisfaceret furaretur.* ^z non caret emphasi. Fœmin. loco neutrius ^a. Etiam si ab alio occidatur, ei ipsi mors imputatur ^b. *Corruptio animæ* hic intelligitur, tum moralis, tum physica, quoad vitam & temporalem & æternam ^c. [Ultima hujus versùs Syrus ad sequentem transfert, & locum sic reddit, *Ipse facit ut ad eum accedat calamitas, &c.*]

33. *Turpitudinem, אֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ* *Dolores, &c. Plagam, Sym. Ch. Merc. Pi. &c. vel, 1. illatam à marito adulteræ* ^d; vel, 2. poenam Lege in adulteros constitutam ^t; vel, 3. plagas, i. e. verbera, ut sit enallage numeri ^f; morbos & ærumnas omnis generis ^g. *¶ Et opprobrium illius non delebitur* ^h. Apud homines. Et si poenas publicas det, perpetua ejus nomini, etiam post mortem, infamiae nota est inurenda ^h.

34. *Quia zelus, &c.* *אֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ* *Quia zelus* (vel *zelotypia, Pi.*) *est furor, vel iracundia, (vel æstus, Pi.) viri, P. Merc. M. Gej. sim. Ch. Mo. &c. i. e. Zelotypia gignit iram vehementem* ⁱ. *Viri, i. e. mariti. Intellige ut transpositum, Viri iracundia est zelus* quidam quo ardet, ut sibi in uxore factam injuriam vindicet ^k. *Nam furor mariti ejus refertus est zelo, Ar. sim. Sy. ¶ Non, &c.* *אֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ* *Et* (vel *Ideo, JT. Pi. sim. Merc. occasionem sese vindicandi nactus* ^l), *non parcet, vel parcat, (sub. adultero, P. vel, non clementiâ nititur, JT.) in die ultionis, sive vindictæ, M. P. Mo. JT. Pi. &c.*

Sal.

* Q. in

Gej.

† Gej.

* Pi. sim.

La. ex Jani.

Mar. M. re.

Ca. &c.

1 Gej.

m La.

n Gej.

o Jun.

p G.

q Pi. sim.

RS. in

Merc. Gej.

r Merc.

* Gej.

t G.

v Gej.

† Pi.

* Jun.

y V. sim.

AE. in

Merc.

z V.

a Merc.

b Mar.

c Gej.

d Pi. ex

Merc.

† Merc.

f Pi.

g Gej. sim.

La.

h Merc.

i Pi. sim. V.

M. AE. in

Merc.

* Merc.

1 Merc.

Pi. &c. i. e. Vel, in articulo temporis quo deprehenderit ; vel, dum poenam publicam apud iudices persequitur ^m.
^m Merc. Vel, in die iudicii, Ar. Dies ultionis vocatur omnis occasio quæ marito suam exercendi iram suppeditatur.
ⁿ Gej. Confer Ies. 34. 8. item Job. 20. 28. & 24. 1. Prov. 11. 4. [Alii utrumque versûs membrum conjungunt, & sic reddunt ;] Nam obreclatione furens vir nihil parcat in ulciscendo, Ca. Maritus enim zelotypie impatientiâ accensus, cum ei vindicandi occasio offertur, non parcat, Ti. Plenus enim zeli furor viri ejus non parcat in die iudicii, o. Quia zelus & furor viri non parcat in die vindictæ, Vulg. Sive ex dolore, deprehenso fortè adultero, — exigit autem Interdum ille dolor plus quàm lex ulla dolori Permisit, ut ait Juvenalis sat. 10 : sive etiam re in iudicium adductâ, ubi convictus adulter non repetet crimen, quod fures interdum faciunt, sed statim capite luet ^o.
^o G. 35. Nec, &c. [לֹא יִשָּׂא פָנָיו כְּלִי-כֹפֶר] Non ullius intercessoris faciem recipit, Ti. Nullius habet rationem redemptionis, Ca. sic Merc. vel, pretii redemptionis, JT. Pi. Non accipit, vel suscipit, vel acceptabit, faciem ejus qui dat ei donum, Ch. vel, ullius redemptionis, sive placationis, P. M. V. fim. Mo. &c. Nullum libens accipiet redemptionis pretium ^p. [כֹּפֶר] propriè est, pretium pro expiando aliquo delicto redimendâve personâ erogatum, ut Exod. 21. 30. & 30. 12. Num. 35. 31, 32. &c. Attollere, vel suscipere, faciem alicujus, idem valet atque, περισσώδην esse, respectum habere ad personâ, non causâ, circumstantias, Deut. 1. 17. Psalm. 82. 2. Prov. 24. 23. Facies metaphoricè tribuitur mulatæ, ejus nempe circumstantias, pretiositatem aut qualitates, designans ^r.
^r Gej. ¶ Nec suscipiet, &c. [לֹא יִשָּׂא פָנָיו כְּלִי-כֹפֶר] Et non volet, (sub. audire vocem adulteri, V. vel, Nec acquiescet, M.) JT. Pi. &c. i. e. recusabit ^s), cum, vel etiam si, multiplicaveris munus, sive munera, P. Mo. M. fim. JT. Pi. Ch. &c. Nec munera, quantumvis magna, admittit, Ti. [כֹּפֶר] propriè est, munus quod datur iudicibus quo perversatur iudicium ^t. Vide Deut. 16. 19. & 27. 25. Psalm. 15. 5. Non placabitur, &c. ^u. quia injuria thori maxima est, &c. Loquitur de eo quod fit ut plurimum, maritum enim quidam faciliè condonant, &c. ^v. Negatio h. l. infert vehementem & constantem contrarii furoris positionem ; q. d. Adeo non flectetur donis tuis, ut tantò gravius irascatur, &c. Exempla hujus idiotismi habuimus Prov. 1. 25. & 3. 1. & 4. 2. In zelotypia illud in laude ponitur, si quis nullum præmium pro castitate accipiat ; non item, si mœchum interfecerit : tum quia iracundus ægre modum in vindictâ tenet ; tum quia sic aditus respicientiæ præcluditur ; tum quia vindictâ Deo & magistratui permittenda est ^w.

CAP. VII.

Multa ex his jam cap. præced. explicata sunt, &c. quare paucis expediam ^a.
^a La. 1. Custodi sermones, &c.] Habetur suprà Prov. 2. 1. b.
^b Gej. 2. Serva mandata, &c.] Vide Prov. cap. 4. v. 4. c.
^c Gej. ¶ Et legem meam quasi pupillam oculi tui, [וְלֵךְ] ^d.
^d Merc. Tanquam pupillam, &c. Gej. [וְלֵךְ] propriè est, nigredo ^e,
^e Gej. vel, noctis, ut infrà v. 9. & Prov. 20. 20. vel, oculi, ut Deut. 32. 10. Psalm. 17. 8. & hoc loco ; nec alibi occurrat ^f. Pupilla dicitur [וְלֵךְ], i. e. virunculus, ab וְלֵךְ vir, quodd in ea virunculi imago resplendet ^g : sicut & Græcis dicitur tum κόρη virgo, quodd virginis imago ibi appareat ^h ; tum ἀνδρῶν, ἀνδρῶνος, ἀνδρὸς, à viro ibi representato. Verùm cum Ebræi diminutiva vix agnoscant, & [וְלֵךְ] nigredinem sonet, malim referre ad verbum inusitatum [וְלֵךְ] niger fuit. Designat hanc metaphorâ curam accuratissimam, qualis est rei charissimæ & tenerrimæ ⁱ : q. d. Serva eam sollicitè & studiosè. Oculus enim tum usu tum pretio nobile admodum membrum est. Unde Gal. 4. 15. amor summus describitur, præ quo vel oculos in Pauli gratiam eruiere velent ^j. Sic profani loquuntur. Catullus, multò quod carius illi Est oculis : item, ni te plus oculis meis amarem. Horatius, Eripiet quis oculos mihi citiàs, &c. ^k. Atque

cum nulla pars oculi non sit tenerrima & diligentissimè servanda, tum pupilla inprimis curatur ; ut quæ & facillimè offendatur, & ipsius oculi veluti oculus & lumen sit, cujus vi & virtute totum corpus dirigitur : Hinc undique palpebris, ciliis & superciliis probè munitur ^l. Hinc Deus amorem suum & curam erga suos hanc metaphorâ declarat, Deuter. 32. 10. Confer Psalm. 17. 8. Observa nè minimum quidem esse admittendum quod Legi adversatur. Nihil tam tenue aut leve est quod pupillam non turbet. Notetur adversus eos, 1. quibus absurdum videtur si quis accuratè & præcisè Legi adhæreat : 2. qui, tametsi nolint ipsi apertè Legem Dei violare, tamen ab aliis id fieri non iniquè ferunt ^m. Summâ curâ servanda sunt præcepta mea, ⁿ Car. ut quæ lumen universæ vitæ tuæ præbeant, & sine quibus in tenebris versamur, quamlibet sapientes & apud sæculum docti ^o.

3. Liga eam in digitis tuis [Variè explicant.] 1. Opere & studiosâ actione imple ^p. Digni ad actionem pertinent ; cor, ad contemplationem & memoriam, nè animo excidant ^q. 2. Judæi, crasse ad literam accipientes, Legem membranulis inscriptam brachio alligabant, &c. ^r. Verùm compellendi essent illi vi hujus textûs, ut phylacteria sua non modò carpo manûs, (quod faciunt,) sed & digitis, applicarent ^s. 3. Significat præcepta habenda præ manibus, ut jugiter ob oculos obversentur ^t ; quodd præsentem memoriâ & numeratò, non minùs quàm digiti, sint recolenda ^u ; ac si essent annulus memorialis, digito affixus, oculisque obversans perpetuò ^v ; vel, ac si filum aliquod memoriæ causâ circumposuisses digitis, ita ut quoties intueris digitos (quod sæpissimè facis) recorderis simul monitorum, &c. ^w. ¶ In tabulis cordis i. e. In corde tanquam tabulis ^x. Semper sint tibi in memoria, voluntate, affectibus, &c. ^y. Hæc phrasis apud Æschylum & Pindarum, Ἐγγάρη αὐτὰ δέχεται φρονέων & apud Comicum, Etiam nunc mihi scripta illa dicta sunt in animo. Forma locutionis quæ exactam & firmam comprehensionem significamus ^z.

4. Dic sapientiæ, Soror mea es] i. e. Sponsa & uxor ^a, quæ soror vocatur Cant. 4. 9, 10, 12. & 5. 1, 2. item Sap. 8. v. 2. Hanc amavi, &c. ^b. qu. d. Si quidem, juvenis, puellarum & pulcherrimarum foeminarum consortio gaudes, ecce tibi longè elegantissimam sapientiâ, &c. ^c. ¶ Et prudentiam voca (ad verb. vocabis, fut. pro imperat.) amicam tuam, [וְלֵךְ] Notam, Mo. propinquam, P. amicam, M. cognatam, vel affinem, Ch. Ti. JT. Pi. Ca. Notam redde tibi, o. Fac magis familiarem quocunque tibi noto, Ar. Adeo tibi chara sit, & perspecta & familiaris ^d : ei te totum concredas, eam consulas, &c. ^e. Semper tibi in promptu sit, & conjunctissima semper adsit, quicquid agas, suscipias, instituas. [וְלֵךְ] propinquus sub gen. masc. etiam foem. complectitur ; ut, contrâ, [וְלֵךְ] sub voce foeminea masculinè sumitur Ruth 3. 2. Nihil concinnius dici potuit, dum hic omnes consanguinitatis & affinitatis nexus nobis cum coelesti doctrina intercedere velit. Confer Matt. 12. 49, 50. quem locum Christus hinc videtur mutuatus ^f.

5. Ut custodiat te à muliere, &c.] Fructus mirus ^g. Nulla sapientia humana potest homines ab illa labe vindicare ^h. De his antè egit, nec unquam satis se dixisse putat, pro fragilitate juventutis & meretricum impudentia ⁱ. Hoc in loco Salomon narratione, velut re gestâ, doctrinam confirmat ^j. Tantæ sunt meretricum illecebræ, ut illis faciliè capiaris, ni sollicitè, ope sapientiæ & præceptorum quæ tibi trado, caveas ^k. Quodd si præcepta mea observes, adulteram cane pejus & angue fugies, omnesque peccandi occasiones sedulo declinabis ^l.

6. De fenestra, &c. [וְלֵךְ] ^m. Quia, vel Nam. (vel Quam, P. Ego quidem, M. Equidem quum, Ti.) in (vel de, Ti.) fenestra, vel, per fenestram, domus meæ, Mo. P. M. JT. Pi. &c. per cancellum meum, (sive cancellos, Mo. M. Ti. Gej. fim. o. Sy. Ar. Cancelli hi angusti erant & reticulati, per quos satis aptè alios prospicimus, ab aliis tamen non videmur : vel, ex fenestella, JT. Pi.) prospexi, Mo. M. &c. [וְלֵךְ] fenestra, à [וְלֵךְ] perforari, est locus per quem in pariete datur ingressus lumini, Gen. 26. 8. Jud. 5. 28. [וְלֵךְ] hinc tantum

tum occurrit, & Jud. 5. 28. & cancellos vel clathra sign. 9. At dicit se caput protulisse, quod per cancellos fieri nequit. Parum refert an hæc historia erat verè gesta, an tantum parabola *. Proponitur hinc *אֲנִי מִן הַמִּשְׁפָּחָה* antegressæ de adulterio doctrinæ sub exemplo, ficto quidem illo, sed quod fieri potest, & plerumque fit. Parabolam affert, in qua ingenium & mores, tum incauti juvenis, tum meretricis, egregiè depingit. Hoc scribendi dicendique genere in hoc libro sæpe utitur, quo etiam Hebræi passim utuntur, & Christus &c. Hinc discat Magistratus domum suam veluti speculam constituerè, ex qua, velut urbis custos, subditorum mores exploret, nec alienis tantum oculis, sed & propriis.

7. Et, &c. *וַיֵּרָא בְּתַחֲתֵי הַמִּשְׁפָּחָה* Et (vel Tunc, P.) vidi inter simplices, Merc. P. &c. vel imperitos, Ca. sic M. vel fatuos, JT. Pi. Vidi, sc. oculis mentis, non corporis. ¶ Considero, &c. *וַיִּשְׁקֹף בְּעֵינָיו* Consideravi, five Animadverti, inter filios, (vel, in filiis, Mo. vel, ex filiis, M. quod ætatem sonat, ut & filie dicuntur puellæ 2.) juvenem (vel, puerum quendam, Merc.) carentem corde, P. Mo. &c. dementem, JT. &c. [Ti. totum sic reddit, Vidi animadvertique inter stupidos filios adolescentem quendam vecordem.] Dicit, juvenem; quæ ætas ad omnem lapsum, præsertim in hoc genere, proclivis est, tum ob sanguinem ferventem, tum ob imperitiam, &c.

8. Qui, &c. *וַיֵּרָא בְּתַחֲתֵי הַמִּשְׁפָּחָה* Transientem in platea, vel, per plateam, Mo. P. Ti. &c. Otiosum, adeoque magis opportunum ut impuro amore capiatur; & prostibulum reperiendi cupidum. ¶ Juxta, &c. *וַיֵּרָא בְּתַחֲתֵי הַמִּשְׁפָּחָה* Ad angiportum, Ti. contra angulum, Ch. apud, vel juxta, angulum (sub. domus, M.) ejus, P. Mo. M. &c. putà mulieris, vel meretricis; nam affixum foem. est f. *בְּתַחֲתֵי*, pro *בְּתַחֲתֵי*, per syncopen. Domus ejus aptè in angulo ponitur, loco scilicet obvio, & ad capiendos transientes juvenes accommodato, five per hanc, five per illam, aggrediantur viam: ubi etiam commodius possint eorum manus effugere qui nocendi vel capiendi adventant animo. ¶ Et prope, &c. *וַיֵּרָא בְּתַחֲתֵי הַמִּשְׁפָּחָה* Et viâ (vel, per viam, P. M. Pi.) domus ejus (vel, ad domum ejus, JT. vel, quæ ducebat ad domum ejus, Pi.) gradiebatur, Mo. P. JT. &c. Malim, incedebat, P. fim. M. Ti. &c. Intelligit, incesu composito & pomposo; qualis solet esse juvenum qui mulieribus placere student, & qualis Æneid. 1. *Est ego, quæ divum incedo regina,* — &c. Hoc sensu usurpatur *וַיֵּרָא* Jud. 5. 4. Psal. 68. 8. Versus domum scortum incedentem, Ti. fim. Ca. Attende circumstantias quibus fit ut occasio peccandi quærat. Graditur versus domum, &c. contra Salomonis monitum Prov. 4. 15. & 5. 8. Qui amant periculum in illud incidunt. Atque videtur ex v. 21. hunc eò profectum, non ut se cum ea pollueret, sed ut eam videret, vel confabularetur, five cum illa, five cum congerionibus, &c.

9. In obscuro, ad vespertine die, *וַיֵּרָא בְּתַחֲתֵי הַמִּשְׁפָּחָה* Sub vespertinum diei crepusculum, Ti. Ca. fimil. M. JT. In crepusculo, (sub. vespertino, V. Sub noctem, V.) in vespere diei, Mo. P. Pi. fim. JT. Copia verborum synonymorum. Libido lucifuga est, malè sibi conscia. Vespere his accommoda est, quia tunc amafias facilius offendunt circa fores, tanquam labore diurno absoluti: tunc etiam latere se putant; sed falsò, quum à Salomone hinc prospiciantur, & certissimè à Deo. Forfan *וַיֵּרָא* hic est crepusculum matutinum, quod & ipsum à lascivis adhibetur, &c. ut à vespere distinguatur: atque sic totum noctis tempus accuratè à Salomone comprehensum esset. *וַיֵּרָא* crepusculum sign. vel, matutinum, ut 1 Sam. 30. 17. 2 Reg. 7. 5. 7. Job. 7. 4. vel, vespertinum, ut Esa. 5. 11. Confer cum hoc loco Job. 24. 15. & Joh. 3. 20. ¶ In noctis tenebris, (vel nigredine, Mo. vel, in nigra nocte, Pi.) & caligine; ita P. &c. *וַיֵּרָא בְּתַחֲתֵי הַמִּשְׁפָּחָה* In caligine noctis, atque tenebris ipsis, M. in ipsa obscuritate atque caligine noctis, Ti. nigra nocte & caliginosa animadverti, JT. *וַיֵּרָא* propriè est, nigredo oculi; hic, primæ tenebræ post occasum Solis. Quando post vespem sublustrem sequitur tandem nox planè caliginosa.

10. Et, &c. *וַיֵּרָא בְּתַחֲתֵי הַמִּשְׁפָּחָה* Et ecce mulier in occursum ejus, M. P. Mo. &c. sub. venit, vel, processit, M. JT. Pi. Ecce, q. d. Attende quàm faciliè convenient illi

qui studiis sunt pares, quàm faciliè juvenis capitur, &c. Ut malum querit, ita illud invenit, justissimo Dei judicio. ¶ Ornatu (vel habitu, Ti. Merc. Gej. vel vestitu, Merc. Gej.) meretricio; sic Mo. fim. P. JT. Pi. &c. *וַיֵּרָא בְּתַחֲתֵי הַמִּשְׁפָּחָה* Apertis signis scortationis. Capitur pro *וַיֵּרָא*, & sensus est, Totam se discooperuit, præter fallax cor, &c. Al. Ad verb. *preparatione*, seu *dispositione*, i. e. habitu, meretricio, V. *וַיֵּרָא* (quod hic tantum est, & Psal. 73. 6.) à *וַיֵּרָא* ponere, collocare, sonat, positum, i. e. habitum, qui imponitur vel concinnè aptatur corpori; & deficit *וַיֵּרָא* ante *וַיֵּרָא*. Vestitu ad morem meretricium composito: fortè crinium con-tortuplicatione & crispatione, colli ad mammas nudatione, incesu conciso & fracto, fuce, tenui nimis habitu & ad venti flatum cedente, &c. Legibus usu gentium meretrices incedebant habitu peculiari: Athenis, vestibus floridis; Romæ, pullis & perbrevisibus, &c. Sed in populo Dei, ubi lupanar non ferebatur, id usuenisse non est verisimile. ¶ Preparata ad capiendas animas, *וַיֵּרָא בְּתַחֲתֵי הַמִּשְׁפָּחָה* Quæ facit juvenem volare corda, o. fim. Ar. Legerunt *וַיֵּרָא*, à *וַיֵּרָא* avolare. Divellens cor juvenum, Sy. [Alii aliter.] Anxia corde, h. e. anxietate cordis amorem simulans. Vel, ligata corde: quod referri potest, vel, ad cordis secreta & dissimulationem; vel potius, ad habitum corporis, quem laxum & lascivum gestabat, sed circa præcordia strictum & colligatum, ut corporis elegantiam ostentaret. Al. desolata, aut devastata, vel destructa, i. e. deficiens, corde, five intellectu. Sed hoc friget. Imò convenit cum juvenis epitheto v. 7. & *וַיֵּרָא* valet, devastare, Esa. 1. 8. & 49. 6. & 65. 4. Alteram tamen versionem præfero. Solum cor erat absconditum, M. Erat nudo collo & pectore corde tenus, quod vestitum & tectum habebat. Al. canta (ad verb. servata, V. Mo. munita, five circumvallata, vel custodita, Gej. circumspècta, JT. Pi. astuta, Ca.) corde, Ti. Gej. &c. fim. P. five animo, JT. Pi. mente, Ca. Instructa undique artibus illiendi amatores, à *וַיֵּרָא* obsidere, Esa. 1. 8. Habens cor servatum: i. e. non mente capta, sed astuta. q. d. Licet juvenis sit corde carens, & licet hæc cor aliis suffuretur; ipsa tamen cor suum, tot fraudum architectum, nullatenus adhuc amisit, sed in media libidine reservat semper ad technas promptum. Asservata corde, i. e. quoad cor, dicitur ut, immundus labiorum, i. e. quoad labia, Jes. 6. 5; item, contriti spiritu, Psal. 34. 19. Sensus, Mille novit & cogitat artes, quibus incautos allicit. Vide Prov. 30. 18, 19. Eccles. 7. 26. Qu. Unde tanta foemina astutia, quæ viro prudentiâ inferior est, &c? Resp. Naturâ ad malum ingeniosi valde sumus, & Diabolus opem fert, &c.

11. Garrula, &c. *וַיֵּרָא בְּתַחֲתֵי הַמִּשְׁפָּחָה* Tumultuosa (vel Clamosa, V. M. Obstrepera, Merc. fim. Ti. JT. Pi. Garrula, Ca.) ipsa, (multos, eosque insulos, sermones protrudens,) & declinans, Mo. ad declinandum parata, M. vel, perversa, P. profligata, Ca. inconstans, Ti. contumax, JT. Pi. Merc. recedens & detrectans viri imperium; nil curans parentum, ministrorum, cognatorum, mariti, imò ipsius Dei, monita; instar vacæ indomitæ, Hof. 4. 16. ¶ Nec valens, &c. *וַיֵּרָא בְּתַחֲתֵי הַמִּשְׁפָּחָה* In domo ipsius non habitant (vel, hærent, Pi.) pedes ejus, Gej. Cum pudica mulier rarè in publicum appareat, hæc vaga est. Sic vagum scortum dixit Horatius. Hæc parum curat domestica; moræ & laboris impatiens, divagatur ad hortos, choreas, &c. ubi amafios inveniat.

12. Nunc, &c. *וַיֵּרָא בְּתַחֲתֵי הַמִּשְׁפָּחָה* Nunc (ab verb. Vice, Mo. Unâ vice, Gej.) foris, (vel, in vico, Mo.) nunc in plateis, Ch. P. Ti. &c. sub. erat, Pi. Ti. &c. vel, sub. ex præced. pedes ejus versantur, Gej. vel, sub. conspiciendam se præbet, Gej. fim. Merc. *וַיֵּרָא* denotat, vel, locum extra ædes, sed ædibus vicinum; vel, fortè, vicum [quemvis] angustiorum: autem, vel, fortè, plateas alias à domo magis distitas; vel, plateas [quasvis] ampliores. ¶ Juxta angulos insidians] Cunctis in triviis & angiportis, ut ait Catullus. Apud compita insidiatur incautis amatoribus, ut eos domum suam invitet. In angulis biviorum, ubi & commodè latitare possit, & duarum simul platearum viatores intueri. Crescit oratio, Nunc foris erat, h. e. sedebat in limine domus; (sic foris sumitur Cant. 8. 1. inveniam te

- te fortis, i. e. in limine, & Matt. 26. 69.) nunc in plateis, juxta angulos^m. Juxta singulos angulos, vel, quemcumque angiportum, V.
13. Deosculatur juvenem] Præter usitatum morem, quo vir foeminam, non foemina virum, quærit & ambit; juxta illud Hebræorum, *Vir quærit quod perdidit, costam sc. à se in formatione foeminae adeptam*. Foemina osculum prior offert; quod impudicum erat, juxta Poëtam, *Præbere se vult, siqua præbet osculum*. ¶ Et procaci, &c. *וְהַיָּוֵן וְהַיָּוֵן* Roboravit, vel obfirmavit, vultum suum, P. Pi. &c. Frontem perfricat; quasi seipsam impudentiæ & impudicitia nunc demum superans. Impudenti (vel petulanti, sive procaci, Ar. Sy.) vultu, &c. Ch. Ti. Ca. Impudenter allocuta est eum.
14. Victimæ, &c. *וְהַיָּוֵן וְהַיָּוֵן* Victimæ, vel Sacrificia, pacificorum (vel prosperitatum*, vel eucharistica, JT. Pi. Carnes sacrificiorum pacificorum, P. sub. ex eis reliquæ, V.) super me, Mo. M. vel, apud me, JT. Pi. vel, mihi, Ti. sub. sunt, vel, fuerunt, M. Ti. JT. Pi. Super me, i. e. mihi incumbunt; Meum est hodie victimas pro salute paratæ, & rerum salvo prosperoque statu, offerre. Q. He. eam mentitam putant: sed verum esse potuit. q. d. Multum est apud me carnis, cūtem curare licebit. Opiparum mihi est domi convivium, & quidem de carnibus optimis, quales hinc requirebantur, Levit. 22. 21. Ex his sacrificiis convivium instruere solebant; quia de his magna pars cedebat offerentibus. Vide Levit. 2. 3, &c. & 7. 30, &c. & 19. 6. & 22. 29, &c. Quum nihil ex holocausto iis cessit, quia totum cremabatur: neque ex peccato & delicto, quia tota caro & cutis erat sacerdotum; altari relinquebantur sanguis & adipēs. Ad epulum eum invitat, ut ad luxuriam perducatur: *Venter enim cibo meroque astuans desumat in libidines*, inquit Hieron. Victimæ pro salute devoti, Vulg. Pro salute, tum mea^b, tum tua^c: adeo te amo; & de tua salute sollicitus sum^d. Rem divinam pro salute feci, Ca. ¶ Hodie reddidi vota mea] Variè explicant. 1. Jamdudum votum feceram de victimis pacificis solvendis quàm primùm tui compos fierem: ecce, jam compos facta solvam quæ vovi. Verùm in textu est, reddidi, non, reddam^f. 2. Victimæ pro salute vovi & obtuli: ideo egressa ut te reperirem, ecce illico te reperi. Hic fructus votorum, &c. Convivium tuâ causâ paravi; quod alioqui facere oportuerat, cū esset voto contricta. Et hodie me fecisse mihi gratulor, posteaquam te invenerim^h. Obliquè pietatem præ se fert; q. d. Tametsi mihi in amoribus indulgeam, nè tamen putes me (quod plerique de meretricibus judicant) alienam esse à cultu Dei; hunc enim liberaliter præsto, &c. Deus jam placatus peccata hæc venialia non curabit^k.
15. Idcirco egressa, &c.] Strenuè mentitur, hunc à se unicè amari, &c. ¶ Desiderans, &c. *וְהַיָּוֵן וְהַיָּוֵן* Ut quærerem (vel, ut studiosè quærerem, Merc. studiosè quærendo, JT. Pi. ad quærendum manè, Mo. maturans videre, Ca.) faciem tuam, P. &c. ut maturè vultui tuo apparerem, Ti. ut tempestivè præoccuparem faciem tuam, M. quoniam optabam te videre, Sy. fim. &c. Ar. Vulg. Faciem, i. e. personam, tuam, ut Prov. 28. 21. Coh. 8. 1. q. d. Nihil aliud volui nisi te, non tuaⁿ. Vel, pulchritudinem ejus tacitè commendat. Et cogita quàm mihi charus es, cū non miserim quenquam, sed ipsa te quæsitum veni. ¶ Et reperi] Heb. & inveni te, Merc. Gej. &c. Non citra legendum; q. d. Et commodum te inveni, ut rem oranium mihi optatissimam: fors fortuna te mihi cum summa animi mei lætitia obtulit. Compos voti mei factus sum. Sunt verba gaudientis, & sibi gratulantis. Argumentum est à Dei providentia illum in occursum ejus dirigentis, quasi Deus ipse sceleris author esset. Vide etiam 1 Sam. 23. 7. Zach. 11. 5.
16. Intexui, &c. *וְהַיָּוֵן וְהַיָּוֵן* Tapetibus (vel, Stragulis, Merc. Ti. Ca. Ornamentis, Gej. Cadurcis, JT. P. Pannis mutatoris, M. Institis, &c. i. e. funibus delicatioribus^l), adornavi (vel, instruxi, Ti. JT. Pi. vel, stravi, M. Merc. Ca. texui, &c. ad verb. tapetiavi, V.) lectum meum, Mo. Merc. &c. vel, spondam meam, JT. Pi. Lecti mentione eum inflammat. Deficit ante *וְהַיָּוֵן*; quod nomen non amplius existat, nisi

- Prov. 31. 22. & verbum *וְהַיָּוֵן* hic tantum est. ¶ *וְהַיָּוֵן*, Gej. Gen. 41. 42. Ezech. 16. 11. ad ornatum colli adnectuntur^a, (& torques designant^b); hic ad lectum decorandum adhibentur^c; & exponuntur pro tapetibus auro textis^d. ¶ Stravi, &c. *וְהַיָּוֵן וְהַיָּוֵן* Incisis fune Ægyptio, Mo. tapetibus, & funibus (vel fasciis, Ti.) Ægyptiis, M. picturatis lectis Ægyptiacis, Ca. variam emblematis, (Heb. spondam segmentorum, i. e. segmentatam[†]), lineis Ægypti, JT. Pi. textis ex lino Ægypti, ¶ Jun. quod pretiosissimum erat, subtilissimum & candidissimum, dictum *וְהַיָּוֵן*, Gen. 41. 42. Prov. 31. 22. Affabre incisis, & fune Ægypti, Merc. repete, instruxi, vel stravi, Pi. vel, sub. adornavi, inquam, Merc. *וְהַיָּוֵן* vel, i. seorsim accipiunt^e; Incisis, sub. lignis. Hoc refertur ad fulcra lecti^h. Incisis absolute, i. e. asseribus excisis & artificiosè sculptis, &c. q. d. Lectum meum, cujus vectes, i. e. postes aut asseres, eleganter excisi sunt, &c. Vel, 2. continuant cum *וְהַיָּוֵן*; stragulis; inquam, incisis, i. e. aptatis, variegatis & intertextis fune Ægyptio^k. Verum & genere differunt hæ voces; & verbum *וְהַיָּוֵן*, succidit, usu perpetuo (præterquam Psal. 144. 12.) de incisionibus ligni adhibetur^l. *וְהַיָּוֵן* propriè de lapidum aut lignorum incisione dicitur: sed metaphoricè non alienum fuerit id tribui tapetibus; ad ostendendum eorum elegans artificium non absimile excisis lapidibus^m. Junius hanc vocem malè construit cum sponda, à qua accentus Athnach eam divellitⁿ. Porro, funium usus in lectis etiam hodie obtinet^o. Funes autem intellige, vel, i. lectum sustinentes^p. Sed quid opus funes in fundo lecti subtextos ex Ægypto afferri? & loquitur hic de ornatu in sensus incurrente^q. Vel, 2. quibus quasi fasciis substratus erat lectus ad molliter cubandum^r. Lintea xylina, sive gauſapium, vel instratum, ex filis crassioribus lini Ægypti contextum. Culcitris enim plumeis, quæ nobis in usu sunt, non solebant uti in Oriente; uti nec nunc in Gallia, Italia, &c. Ut mollior esset lectus, non instravi ipsum tabulis, aut corio, &c. sed funibus contexui^t. Lectus meus fulcatus est & delineatus fune Ægypti^v. Vel, 3. eos qui ante lectum ponuntur, cortinas scilicet^x. Vel, 4. quibus tapetes elevati sunt & suspensi^y; quare vertunt, tapetibus—elevatis fune Ægyptio, He. in V. *וְהַיָּוֵן* sumunt pro *וְהַיָּוֵן*, ex Deut. 26. 18. ubi pro *וְהַיָּוֵן* exulit te, Targum habet, *וְהַיָּוֵן*. Sed hoc longius petitur^a. Vox *וְהַיָּוֵן* (quæ non aliàs occurrit^b) est Chald. quam Targum habet pro *וְהַיָּוֵן* fune, Exod. 35. 18. [Alii totum versum sic reddunt,] Ornamentis ornavi lectum meum, constantem lignis affabre incisis, & fune Ægyptio, P. In stratis posui lectulum meum, & in tapetibus pictis de Ægypto, Ch. Stragulo instruxi lectum meum, & stromatibus Ægyptiis operui, Sy. Jam strinxī lectulum meum vinculis lineis, straviq; illum stragulis & tegminibus quæ sunt ex Ægypto, Ar. Omnes ejus sensus voluptate afficit: gustum, cibis; visum, ornamentorum & spondæ conspectu; tactum, mollitie linteorum; olfactum, suffitibus, &c. ut eum ad Venerem accendat^d. Mollities splendoreque lecti periculosus est^e, & pulvinar Diaboli, ad lasciviam incitans, &c. Vide Amos. 6. 4.
17. Aspersi cubile meum, *וְהַיָּוֵן וְהַיָּוֵן* Suffivi, P. Ca. JT. Merc. Perfudi, Mo. Merc. Conspersi, V. Odoratum reddidi, Ti. V. Aspersi, &c. Ch. Sy. Suffumigavi, Merc. Q. in Gej. quod alienum hic est, nisi referas ad agitationem thuribuli per cubiculi partes. Feci effluere, M. Verbum Ebraeum est *וְהַיָּוֵן* agitare; sed JT. videntur respicere ad *וְהַיָּוֵן* stillare^h. Destillavi, Gej. Destillare feci, Merc. Guttatim conspersi. *וְהַיָּוֵן* hic tantum in Kal existat; estque à *וְהַיָּוֵן*, quod in Hiphil sign. agitare aliquid, item guttatim demittere, Psal. 68. 10: inde & nomen *וְהַיָּוֵן* destillatio, vel favius, Prov. 5. 3. Quare & h. l. accipere possumus de liquorum ex myrrha, &c. paratorum conspersione: vel, generatim describitur aromatum illorum per conclave agitatio[†]. ¶ Myrrhâ] De qua vide Exod. 30. 23. ¶ Aloe; ita Mo. P. Ti. Ca. Gej. &c. *וְהַיָּוֵן* Santalis, JT. Pi. sic He. in G. Sed malo, aloe, quæ ad odorem plus confert quàm santalum^k. Myrrhæ & aloes fit mentio Psal. 45. 9. Sed hic *וְהַיָּוֵן* masc. sicut & Numer. 24. 6. ibi *וְהַיָּוֵן* foem. ut & Cant. 4. 14.

18. *Veni, &c.* [וְנָתַתְּ לִי נֶפֶשׁ] *Veni*, (vel *Age*, JT. Pi. *Ades*, Ti. Ca. q. d. Quid moramur hic in platea? agē, abeamus^a.) *inebriemur* (vel, *jucundemur*, Ch. sim. Sy. *inebriabimur*, M. vel, *indulgebimus*, Ti. ad ebrietatem usque indulgebimus^b; vel, *incumbamus ubertim*, JT.) *uberibus*, Vulg. M. potius, *amoribus*, Gej. P. Ti. Mo. Merc. Ch. Sy. Aq. & Sym. & Th. in Gej. vel, *amori*, Ti. [וְנָתַתְּ] sign. *mammæ*, at [וְנָתַתְּ] *amores*, ut Cant. 1. 2. 4. & 4. 10. & 5. 1. Ezech. 16. 8 P. Fruamur amicitia, o. fruamur voluptatibus amoris, Ar. circumfundamur amplexibus, Ca. ¶ Et fruamur, &c. [וְנָתַתְּ] *Latemur* (vel, *exsultabimus*, M. sim. Ti. V. exsultare nos, JT. Pi.) in amoribus, P. sim. Mo. &c. Prius verbum amorum copiam notat; hoc, suavitatem. Notanda hic inexplēbilis ejus libido, &c. *Indulgeamus amoribus*, Ca. & *mutuo adhareamus desideriis*, Ch. circumplicemur amoribus, Aq. & Th. in Gej.

19. *Non est enim vir in domo sua* Metum eximit, ut securior sit. Contemptum mariti indicat, quod dicit [וְנָתַתְּ] non, *vir meus, dux, maritus*, &c. ut castæ foeminae solent: & quod de eodem loquitur ut alieno, non est, inquit, in domo sua. ¶ *Abiit viâ longissimâ*, [וְנָתַתְּ] *Viâ longinquâ*, Gej. vel, à longinquo: nomen cum præpos. ponitur pro adjectivo, *longinquus*, ut Jes. 5. 26. Jer. 31. 107. Sic Propertius, *Egressam longè Phasidos isse viam*, i. e. viam longinquam. Ad verb. viam quæ est è longinquo, sub. loco, V.

20. *Sacculum*; ita Ch. Ar. M. Ti. Merc. [וְנָתַתְּ] *Ligamen*, P. Mo. *Loculum*, JT. Pi. *Marfupium*, sive *crumenam*. *Sacculum*, [sic dictum,] quoddam nodo ligetur sive constringatur. *Fiscum*, Ca. In sumptus viæ. Non paucos denarios. Non est ergo quod metuas reditum ejus, nobis incogitantibus. ¶ *In die*, &c. [וְנָתַתְּ] [Variè reddunt.] *In die plenilunii*, La. Heb. *Ad diem obfectionis*, scil. Luna, cum Luna solari lumine tegitur. Verùm contradictoria sunt, Lunam illuminari per totum, & tegi. Al. *Die novilunii*, Pi. He. in Merc. sim. Bay. Heb. *Die tegminis*, seu *operimenti*; quo scilicet Luna tegitur tenebris, ut non appareat. Sic verto ex collat. Psal. 81. 4. ubi [וְנָתַתְּ] exponitur per nomen [וְנָתַתְּ], quod à [וְנָתַתְּ] textu. Al. *Ad solennem diem*, Ca. sim. M. Certo, vel *Stato*, die, Ti. JT. *In die congregationis*, Ch. *Ad tempus constitutum*, sive *definitum*, sive *conditum*, sive *diem temporis constituti*, P. V. Mo. G. Gej. Merc. q. d. *Ad tempus supputatum*, à [וְנָתַתְּ] supputavit. Hoc dicit, nè deprehendi metuat. Vel, terminum maritus abiens constituit; vel, ita conjectavit ex summa pecuniæ quam secum tulerat.

21. *Irrexit* (vel, *Declinare fecit*, P. Mo. V. sub. à *recta via*, V. Gej. vel, *Flexit*, M. Ti. Merc. JT. Pi. *Seduxit*, o. sim. Ar. *Stravit*, vel *Expugnavit*, V.) *eum*, [וְנָתַתְּ] A radice [וְנָתַתְּ] *declinavit*, *extendit*. ¶ *Multis*, &c. [וְנָתַתְּ] *In*, vel *cum*, *multitudine* (vel, *hæc copia*, Ti. sic Sy.) *captationis suæ*, Mo. vel, *verborum*, Ti. sim. M. Ch. Gej. o. Ar. vel, *discipline* (sive *institutionis*, Heb. *perceptionis*, ut Prov. 1. 5. Pi.) *suæ*, JT. Pi. vel, *dulcedinis sermonis sui*, P. vel, *suaviloquentiæ suæ*: [וְנָתַתְּ] sign. *sermonem suavem*, quo capiuntur & demulcentur animi, & in bonum, & in malum. Al. *multitudine donorum*, Th. in D. [וְנָתַתְּ] est, & sermo qui à loquente, & donum quod à donante, accipitur. Solent meretrices dona exigua dare, vel promittere, ut majora impetrent. ¶ Et blanditiis (vel lenitate, sive suavitate, V. Ti. Pi. sic Mo. Merc. vel glabritie, Pi.) *labiorum*, sic M. P. &c. [וְנָתַתְּ] *Verborumque blandimentis*, Ca. [וְנָתַתְּ] aliàs partem, hic lenitatem, sign. Et laqueis labiorum, &c. Ar. sim. o. ¶ *Protraxit*, &c. [וְנָתַתְּ] *Impulit*, vel *perpulit*, (vel *compulit*, Mo. vel, *attraxit*, o. stupefecit, Ar. *decepit*, Ch. *allexit ad se*, Sy.) *eum*, M. P. Ti. JT. Pi. Gej. sic Merc. *Abducit eum*, à recto, & domum suam adducit. [וְנָתַתְּ] (à [וְנָתַתְּ], *vibravit*, *depulit*,) violentam locomotionem sign. ut Deut. 30. 1. Jer. 23. 23. & 29. 14. Ità juvenis hic, conscientia & metu reluctantibus, tandem irrexit vincitur, & obtorto velut collo raptatur ad exitium suum. Nota gradationem, prægnantius enim est *impellere*, quàm *flectere* P. Insignis hæc sophista nullam captionem omittit quæ eum intercipiat: ut Minifris Verbi pudori sit, si eandem diligentiam, prudentiam & cautionem in rebus Divinis non adhibeant,

quam putidum scortum in re tam turpi adhibet. Car.

22. *Statim*, &c. [וְנָתַתְּ] *Sequitur*, vel, *Vadit post*, eam *statim*, sive *confestim*, sive *subito*, P. Merc. JT. Pi. Ch. &c. [Ca. hæc cum verbis præced. jungit, hoc modo, *Ac impulsit, ut se confestim sequeretur*: sim. Ti. & M. Tò subito referendum est, vel, ad exitii celeritatem, nè lascivus poenam longius abesse putet; vel, quod malo, ob accentus, ad sequelæ festinationem: Gej. quod inconsiderantiam (culpæ & poenæ) & præcipitantiam nimiam in causa lapsus fuisse docet. Al. Et ipse Car. abiit post eam quasi infans, Sy. Ipse autem obsequutus est ei infatuatus, o. *καταδύς*: quod Complut. vertunt, elatus, Rom. *infatuatus*, Al. *deceptus*. Pro [וְנָתַתְּ] o. La. legerunt [וְנָתַתְּ] *simplices*, à [וְנָתַתְּ] *decipere*. *Κεppos cepphus* est avis deceptu facilis, quam spumâ oblatâ pueri ad se alliciunt, & manu capiunt: Aristot. Hist. an. 9. 35. Nicand. Alexipharm. v. 165. Hinc *κεppos* à Græcis pro stulto usurpatur. Aristoph. in Pluto, *κεppos*, id est, *O fatue*. Ità proverbium, *κεppos λαρεppos*, vecordem ferit, qui cujusvis rei cupiditate deceptus capitur. Hinc verbum *καταδύς*, quod non solum *efferrî* sign. & *leviter circumagi cepphi instar ad omnem ventum*, sed &, *facile decipi*, & *infescari*, teste Hesychio. ¶ *Quasi*, &c. [וְנָתַתְּ] BA. 2. 2. 18. 264. *Velut bos* (sub. qui, Pi. M. Ti. Merc.) *ad victimam* (vel *lanienam*, sive *maculationem*, Mo. V. Merc. JT. Pi. o. Sy. Ar. vel *macellum*, Ch. V.) *venit*, Merc. *abit*, vel *vadit*, JT. Pi. Ti. Ca. &c. vel, *ire solet*, P. V. vel, adducitur: quod ille nescit, lasciviens & exsultans, putans se duci ad præsepe, sive ad pascua. Merc. Græcè effertur, *βῆς ἐπὶ σφαγῆν*, cujus mentio in Lexico Hesychii. Similia [proverbia] sunt, *δῆς*, & *κύων*, & *βῆς*, *ἐπὶ δεσφῶν*: i. e. *Sus*, vel *canis*, vel *bos*, *ad vinculum*: quæ de iis dicuntur qui ruunt in proprium exitium. Similiter Diogenes videns *Ὀλυμπος*, *eum qui vicerat in Olympiis*, in scortum oculos frequenter defigentem, *Vide*, inquit, *Martium illum arietem*, quomodo à vili puella, tanquam obtorto collo, trahatur, nempe ad lanienam, inquam, ut boves, ita & oves quotidie abducuntur, fati sui prorsus ignaræ: Psal. 44. 23. Jer. 11. 19. Rom. c. 8. v. 36. ¶ Et quasi, &c. [וְנָתַתְּ] BA. 1. 2. 29. 289. [Variè reddunt: & quidam cum seq. versu jungunt, hoc modo,] *Et tanquam canis ad vincula*; *Aut tanquam cervus vulneratus in jecore*, &c. o. quos sequuntur Chald. & Sy. & Ar. *Κύων ἐπὶ δεσφῶν*, est in Hesychio, & in Erasmo. Adag. chil. 2. cent. 7. n. 67. *de iis dicitur qui se in malum aliquod conjiciunt, à canibus sumptum, ultro se præbentibus vinciendo cibi lenocinio*, inquit Erasmus. At Hebr. *עֶכָּם* non est *canis*, sed *cippi*, aut *compedis*, genus; quod, ut suspicor, à Græcis redditum est, non, *κύων*, sed, *κύων*, quod significat & *cataste* genus quæ rei vinciebantur aut torquebantur, ut diserte docent Aristot. Polit. 5. 6. Aristoph. Plut. act. 2. scen. 4. Lucian. Suid. Hesych. [verba vide in autore;] & ipsum *reum* hac poenâ dignum, ut testatur Scholiastes Aristophanis ubi supra; quo sensu o. accepisse puto, & *ut reus ad vincula*. Illis *עֶכָּם* idem est quod *עֶכָּם*, i. e. *vir cippo*, aut *catastâ*, dignus: in qua ipsa sententia sunt viri doctissimi, Junius & Buxtorfius. Itaque *κύων* depravatam puto in *κύων*. Porro, alii observarunt [sequentia], *עֶכָּם* *עֶכָּם* *עֶכָּם*, legisse *עֶכָּם*, *ad vinculum*; & pro *עֶכָּם* *עֶכָּם* *עֶכָּם* *cervum*. [Reliqui omnes longè aliter locum reddunt.] *Et sicut compedes* (vel *compes*, Mo. Merc. sub. quæ sunt, P.) *ad castigationem stulti*, P. sic Mo. Merc. i. e. quæ solent indui à stulto ut castigetur. h. e. Sicut stultus ad castigationem compedis: hypallage. Ordo dictionum transpositus, Sicut stultus, qui imprudens in compedem quo castigetur venit, dum ad facinus aliquod patrandum tendit, ubi deprehensus compede aut cippo vincitur. q. d. *Ac, veluti compedibus injectis quibus fatui vincii coercentur, pergit, donec, &c.* nam sequenti versui jungi debet. Et cum dum compes stulto ad castigationem adhibetur, Ti. aut ut compede coercetur infans, Ca. Et veluti compeditus (Heb. & *velut compede*, Jun. vel, *vir compedis*, Q. in Glaff. 738. Buxt. in Gej.) *ad eruditionem stultorum*, JT. Q. in Glaff. h. e. In vincula & compedes se implicat, quibus stulti castigari solent. Sensus loci, Non animadvertit se lanienam ingredi, & ingressum catenis obligari, ut ligari solent boves laniandi; i. e. se subire judicium

judicium capitale à Deo atque hominibus, quod nullo pacto possit effugere. Et tanquam ad compedem qui adhibetur ad castigationem stultorum, Pi. Sensus, Abiens post eam est quasi veniens ad compedes, ad castigationem stultorum, h. e. (per appositionem) quæ compedes sunt castigatio stultorum, vel, instrumentum castigandi stultos. Vel sic, *Sicut compes* (repete, venit) *ad castigationem stulti*; ita quoque juveni huic venit compes propria. Tanquam compeditus proficiscitur ad supplicium stultis debitum. Nec tamen (compeditus licet) tardè ad malum patrandum incedit, sed ut avicula festinat, &c. Et quasi stultus, qui compede constrictus in castigatione gaudet, M. Ignarus periculi, non cogitat exitum rei, nec castigationis acerbiter videt; sed jocatur cum compedibus, aut superbit iis, cum ad ornatum aut ludum eas sibi putat circumponi, &c. Vel, antithesis est, q. d. Facile & repente ad meretricem, i. e. exitum suum, ducitur juvenis, i. e. stultus; quum ad disciplinam ægre ducatur, tanquam ad compedem. Vulgatus *compes* vertit, & quasi agnus lascivius; postea de suo addit, & ignorans quod ad vincula stultus trahatur. RS. *compes* exponit venenum serpentis P. Constat *compes* esse ornamentum pedum muliebrium, Esa. 3. 16, 18. quod sonitum ederet instar crepitaculi. Hic ergo *compes* est compes, vinculum pedum, quod ornamento pedum simile erat, forsan cippus. Ad castigationem compedis, pro, ad compedem castigatorem; & addit, castigatorem, ut distingueret ab illa compede Jes. 3. ad quem locum hic alludit. q. d. Juvenis hic vidit crepitaculum, sive tintinnabulum, quod meretrix, ex more, calcis applicabat ut ejus sono juvenes provocaret, &c. capiturque incessu & formâ meretricis: sed ignorat quod hoc crepitaculum erit ei compes, quâ pedes ejus affringentur, ut quasi captivus à meretrice teneatur, ac quicquid ei libuerit agere & exsequi debeat. Porro, hæc compedum similitudo usitata erat. Stulti est, inquit Seneca, de uxore formosa loquens, compedes suas, quamvis aureas, amare. Sic & Horat. de amica speciosa, Tenetque gratâ compede victum. Diogenes scripsit Aristippum in aula regia aureis teneri compedibus, nè posset avolare.

23. Donec transfigat (vel scindat, sive dissecet, P. Mo. JT. Pi.) sagitta (vel, culter, JT. Pi. Heb. *divisorius*; communis sagittarum & aliorum punctum ferientium armorum appellatio, ut Ezec. 21. 21. *) jecur ejus; ita M. Ca. Merc. &c. *עד יפלה חץ בברך* Donec transverteret sagitta, &c. Ti. *חץ* sign. violenter aliquid conscindere, vel dilacerare, ut 2 Reg. 4. 39. Job. 39. 3. Sagittas ac tela hic intellige mariti, corivalium, Magistratus, Satanæ, Deique ipsius, quoad animam, & corpus, & facultates, & nomen, &c. Sensus, Donec vulnus lethale acceperit, tum in corpore, tum præcipue in anima. Per jecur metonymicè intelligit vitalia, puta cor, hepar, &c. Optimè exponi possit hic locus ex Job. 16. 13. diffundit renes meos. [Vide ibi dicta.] Jecoris autem meminit, quia hoc est, i. sedes amoris, juxta illud, Cor sapit, & pulmo loquitur, fel commovet iram, Splen ridere facit, cogit amare jecur. Ubi igitur juvenis peccavit amore, ibi transfigitur dolore. 2. Ut est fons sanguinis, ita & vitæ, (confer Thren. 2. 11. & seminis, quod nihil aliud est quam sanguis purissimus: quia ergo jecore effudit semen, hinc eodem effundet sanguinem. Porro, ipse concubitus immoderatus multos occidit, ejus rei exempla sunt in Plin. 7. 53. Valer. Maxim. 9. 12. Pontan. &c. Vide plura in Tiraquel. in leg. 15. connub. n. 27. f. Velut si, &c. *כמו שיהיה* Sicut festinat (vel, cum dum properat, Ti. Ca.) avis ad laqueum, P. JT. Pi. &c. i. e. ad escam sub laqueo. Festinat autem ut avis in laqueum, o. sim. Ch. Sy. Ar. Et, quasi avis que festinat ad laqueum, irretiat, M. Et nescit, &c. *ולא ידע כי בנפשו חיה* Et nescit quod contra animam (vel, vitam, JT. Pi. Gej.) suam est, P. vel, ipse, Mo. Gej. sub. laqueus positus sit. Ignorans quod vitæ ejus paratus sit, Ti. V. nesciens quod periculum vitæ ejus imminet, M. & nescit quod tendit ad mortem animæ suæ, Ch. sim. Sy. Ar. nesciens quod pro anima currit, o. nesciens hic agi vitam suam, Ca. ante *והוא* valet, contra. Vide Gen. 16. 12. Manus ejus *והוא* contra omnes, &c. nè nescit referendum ad singula, ad bovem, stultum,

avem, & hunc adolescentem, qui singuli non nescunt de vita sua agi. Refero ad avem, (nam *והוא*, et si sapius sit foemin. invenitur & masc. Psal. 102. 8.) quod tamen per paradoxin accommodatur ad juvenem. Refero ad juvenem, cum allusione tamen ad avem, bovem, &c. q. d. Nescit, i. e. non cogitat, non advertit, quod sequendo eum incurrat præfens & æternum vitæ discrimen.

24. Nunc ergo, fili JT. Heb. *filii*. Ab unius exemplo discite. Attende verbis oris mei JT. Quæ, licet acria, fidelia tamen sunt & salutaria: non sermoni meretricio, qui perniciosissimus est.

25. Nè, &c. *אל יפול וישיב* Nè declinet (vel flectat, Bay. divertat, M. pronum sit, Ti.) ad vias ejus cor tuum, P. Mo. Gej. &c. Noli inclinare mentem, Ca. sim. Ar. Nec animo erres, nec (ut seq.) actione P. Supprime cogitationes, appetitus & motus primos, &c. Ad vias, i. e. actiones & consilia; vel, semitas quibus incedit: vel, per quas itur ad domum ejus; nè fortè factus obivius non poteris resistere. Et, nè declinet, pro contrarii affirmatione; q. d. Aversetur gravissimè, longissimè fugiat. Neque, &c. *אל תחלל* Nè, vel neque, oberres (actione & re ipsa) in ejus semitis, M. P. Ti. &c. i. e. in scorti institutis. Vox declinandi respicit errandi principium; vox errandi, continuationem erroris.

26. Multos, &c. *כי רבים חללים הפילה* Nam multos vulneratos cadere fecit, P. Mo. Gej. &c. vel, in vulnera ruere fecit, M. vulneravit ac stravit, Ti. confossos, sive saucios, sive sauciatores, (vel interfectos, Ch. vel, vulnerando, &c.) deiecit, vel dejecit, JT. Pi. Ca. Merc. &c. & prostravit. Disce ergo alieno periculo, &c. Nè putes hic fallere grammaticorum regulam, de adjectivo substantivum sequente, sciendum, multi vim habere substantivi multitudinis, cujus adjunctum, vel adjectivum, est, confossum esse. Et, &c. *והוא חלל הרבה* Et fortes, sive robusti, omnes occisi ejus, P. Mo. Gej. Ch. &c. Omnes penè quos occidit valentissimi erant, vel sapientissimi, ut Sampson, David, Salomon, &c. non hic solum juvenis, quem forsan facile victum putas, quod imbecillus erat & parum constans. Etiam Confessores & Martyres, qui tormenta vicerant, à muliere superati sunt, notante hoc Cypriano tract. de Sing. cler. Nè ergo existimes te, quia divitiis, honore, robore, tam mentis quam corporis, alios præcellis, vel delicias has facile superare, vel poenam prorsus declinare, posse. Nè tibi confidas, sed metuas, &c. Omnes, h. e. plurimi. Omnes, i. e. omnis generis. Et fortissimum quemque trucidavit, Ti. Occisi ejus, i. e. ab ea, vel, propter eam. Possis vertere, Omnes interfecti ab ea fuerunt robusti & validi, Gej. sim. Sy. [Alii aliter reddunt.] Et ingens est tam multorum ab ea caesorum copia, Ca. Et omnes interfecti ejus, sive ab illa, (nempe collectivè,) sunt numerosi, Gej. JT. Pi. simil. Ar. Collatio membri præcedentis docet de multitudine hic agi, quo sensu *עצום* crebro sumitur; ut Psal. 40. 6. 13. & 69. 5. & 139. 17. Esa. 31. 1. Jer. 5. 6. & 15. 8. & 30. 14. *עצום* sign. non solum robustum, sed etiam numerosum, ut Num. 32. 1. Deut. 9. 14. Psal. 35. 18. Miram sanè Interpretes & *עצום* & *עצום* toties accepisse in significatione fortitudinis, non multitudinis, cum evidentissimè multitudinis significationem obtineant, tum in omnibus locis ubi *עצום* & *עצום* usurpantur, ut Num. 32. 1. Psal. 35. 18. Amos. 5. 12. &c. tum in aliis locis ubi *עצום* & *עצום* sine *עצום* occurrunt, ut Psal. 40. 6. 13. & 139. 17. &c. [Sed de his consule Authorem, si lubet, subius differentem.]

27. Via, &c. *דרך שאל ביה* Via sepulchri (vel inferni, P. Gej. sic LXX, Ar. vel, ad sepulchrum, JT. Pi. sub. ducentes, Pi. vel, ad infernum, M. sic Ca. sub. est, vel, sunt, Merc. M. JT. Pi. &c.) domus ejus, Mo. vel, via domus ejus, Merc. via ad domum ejus, JT. vel, via quæ ducunt ad domum ejus, Pi. sim. Merc. q. d. sunt ipsissima Orci via. Domus ejus methodus est ad inferos, Ti. Penetrantes, &c. *וירדו אל חדריו מרת* Descendentes, vel, descendunt, (figuratè, i. e. descendere faciunt, deducunt, demittunt; deducunt, M. o. sim. Ca.) ad penetralia, vel conclavia, vel cubicula, mortis, Sy. P. Mo. JT. i. e. ad loca subterranea, ubi jacent mortui. Consuetudo

Bay. sim.
Janf. in
La.
Merc.

La.

Bay.

Car.

La.

Bay.

Gej.

sim. Gej.

Gej.

Pi. sim.

Gej.

Bay.

Gej.

Bay.

Gej.

Merc.

Merc.

Gej.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

La.

Bay.

Merc.

Mer. f. Bay. fuerudo meretricis mortem affert certissimam & plenam^r, & æternam[†].

C A P. VIII.

1. **N**umquid, &c? הלא חכמה תקרה? Nonne sapientia clamat? P. Merc. &c. Dignus hic locus qui accuratissime expendatur^r. Qu. Quid est hæc Sapientia? Respondent diversimodè. 1. Est essentialis Dei Sapientia^b; quæ est attributum Divinum^{*}. 2. Sapientia hîc ponitur pro viris sapientibus, qui homines vocant ad sapientiam Legis^c. 3. Sapientia Legis, five in Lege tradita^d. 4. Sapientia hominum habitualis, quam Salomon reliquis bonis prætulit, 1 Reg. 3. 11[†]. 5. Generaliter accipitur, prout communis est & Deo & hominibus^f, five sapientiæ creatæ & increatæ; unde quædam magis conveniunt creatæ, ut, *creari à Deo*, v. 22. quædam increatæ, ut, *esse ab æterno*, v. 23, &c^g. 6. Est cognitio Dei quam ex Verbo habemus^h. Est [hæc] sapientia Dei cognitio, & certa ac æterna Divinæ mentis ac voluntatis norma, nobis expressa, vel in mentibus nostris, vel exterius in Verbo, quæ hominibus jam indè ab orbe condito tradita & patefacta est. Intelligentia autem [quæ sequitur] est filia Sapientiæ, & ex ea oritur. Kabvenaki sapientiam ad contemplationem refert; intelligentiam, ad mores & sapientiam civilemⁱ. 7. Sapientia hæc est hypostatica, five personalis, nempe Filius Dei, five Christus^k. Id multa probant. 1. Quod multa ei tribuuntur prædicata personalia. v. g. 1. Subsistentia, dicitur enim v. 30. fuisse apud, five juxta, Deum^l; quod de λόγος dicitur Joh. cap. 1. vers. 1. ubi huc alludi videtur; de attributo autem non dicitur^m. 2. Modus subsistentiæ communicatæ, nempe generatio, v. 22, 24, 25ⁿ. Dicitur Deus possedisse, five acquisivisse, eam, v. 22. non certè per modum creationis, ut Psal. 104. 24. &c. nec per modum gratiosæ separationis & adoptionis, vel recreationis, ut Deuter. 32. 6. Psalm. 74. 2. &c. sed per modum generationis, ut Gen. 4. 1. neque enim alius Deo ascribitur *acquirendi* modus^o. 3. Affectiones & effectus personales. Quales sunt, habere potentiam, v. 14. mea est potentia. Si autem sapientia & potentia essent attributa Dei, confusio sanè fieret attributorum, & potentia sapientiæ velut subjecta videretur P. Item, habere consilium & solertiam, v. 12, 14. Item, amare amantes se, v. 17. & magistratus instituere & dirigere, v. 15, 16. Item, creare, v. 30. Eram apud eum^p, i. e. artifex vel opifex, ut vox sumitur Jer. 46. 25. & 52. 15. Nah. 3. 8. Et, clamitare, &c. v. 1, 4. nec vocem tantùm habere, sed labia, etiam guttur, meditationem, disciplinam, &c. v. 6, &c. Item, iussisse coram Patre & coram hominibus, v. 30, 31. (quo significat delicias quas Christus in carne manifestatus fecit Deo & nobis.) Item, filios habere, v. 32. domum edificare, Prov. 9. 1. & convivium apparare, & puellas emittere, & convivas invitare, ib. v. 2, 3, &c. Quæ omnia Christo apprimè congruunt; qui exstruit domum suam, nempe Ecclesiam, Matt. 16. 18. Joh. 14. 2. 1 Tim. 3. 15; qui convivium parat, & invitat, &c. Esa. 25. 6. & 55. 1^q. [Obijciunt quidem] hæc de sapientia dici per prosopœiam^r; sicut & stultitia & voluptas ceu personæ introducuntur per fictionem[†]. Verùm dispar est ratio. Nam ex Scripturis constat stultitiam & voluptatem hypostaticam non esse, adeoque prosopœiam ibi necessariam esse. At Sapientiam hypostaticam dari ex Scripturis novimus; [ut statim videbimus:] unde nulla est hîc necessitas, in tam proluxa & exquisita personæ descriptione, proprio loquendi modo deserto, ad figuratum transiliendi; & sine necessitate id facere, est, ut ipse Smalcius monet, ludum & jocum è Scripturis facere. Porro, distinguuntur h. l. Sapientia communicans & ἀρχή, & sapientia communicanda & ἐκδοχή, quæ ab illa discenda est. Illius ἀρχή, attributa & effecta hîc exponuntur. Illa est informatrix nostra, quæ clamat, & commendat doctrinam suam, & invitat nos ut discamus hanc, astutiam, five sapientiam, v. 5, &c. Illa dicit, Ego Sapientia habito in astutia, v. 12. Illa dicit,

Meum est consilium & robur, &c. v. 14. Ubi sese ab his distinguit, tanquam subjectum ab attributis quæ ei conveniunt; vel, tanquam causam ab effectibus quorum auctor ipsa est. [Atque hæc de prima probatione.] 2. Probatur ex loco parallelo Prov. 1. 20, &c. ubi pariter Sapientia hypostatica intelligitur. Habetur ibi, 1. Promissio, v. 23. Depromam, vel, (ut Aq. & Th. rectius,) Scaturire faciam, vobis spiritum meum; quod egregiè convenit cum Joh. 7. 38. 2. Objurgatio, v. 24. vocavi, — extendi manum, &c. Hæc personæ sunt, & Filio Dei maximè conveniunt, Matt. 11. 28. & 23. 37. 3. Comminatio, v. 26. Ego in interitu vestro ridebo — & v. 28. quarent — me, & non invenient, &c^t. 3. Probatur ex collatione aliorum Scripturæ locorum. Christus appellatur Sapientia Dei, Luc. 11. 49. Confer Luc. 7. 35. 1 Cor. 1. 24. 30. Col. 2. 3. Qui hîc dicit se esse Patris delicias, v. 30. est filius Dei dilectus, &c. Matt. 3. v. 17. Qui hîc dicit, וְיָדָעְנִי, undū, vel constitutus, sum ab æterno, v. 23. de eo dicit Pater Psal. 2. 6. Ego וְיָדָעְנִי unxi, vel constitui, Regem meum, &c. Qui hîc dicitur fuisse ante mundum à Deo genitus, v. 24. & juxta eum in mundi creatione opifex, v. 30. is dicitur Dei Filius Psal. 2. 7. Prov. 30. 4. fuisse apud Deum, Joh. 1. 1. & omnia fecisse, Joh. 1. 3. Col. 1. 16. Ebr. 1. 2. & fuisse ante omnia, primogenitus omnis creatura, Col. 1. 15, 17. confer Mic. 5. 2. Deinde, Sapientia Dei mittens prophetas & apostolos, Luc. 11. 49. expressè exponitur de Filio Dei per Doctores ad veram sapientiam invitante, &c. v. 31. Confer cum hoc loco Sap. 7. 21. & seq^x. [Atque hæc de nobili ista quæstione sufficiant. Jam ad textus explicationem me accingo.] In hoc cap. Sapientia meretrici, & sapientiæ doctrina fructusque lenociniis illius, eorumque effectis, ex diametro opposita proponuntur^y. Cum interrogatione dicit, Annon, &c? ut oratio majorem vim habeat adversus eos qui ita se patiuntur seduci, quasi nusquam haberent quod eos ad viam rectam revocaret, &c^z. Nonne, &c? exprobrandi vim habet; q. d. Quid, quæso, tam stolidè pestiferam illam meretricis blandiloquentiam admittis, &c. acsi præter eam nihil omnino sit pulchrum, &c? Cur tantopere deciperis? Sapientia palam proclamat^b. Non obscuro quodam murmure, instar adulteræ lucifugæ, clanculum suos affatur aut illicit amafios; sed clarâ voce loquitur^c: nè aut simplicitatem suam, aut meretricis illecebrarum vim, quisquam pro excusatione afferre possit. Nunquam non Dominus misit qui homines suorum vitiorum admonerent, nunquam illius Verbum defuit. Confer cum hoc loco Prov. 1. 20. ubi post verba impiorum ad juvenem, &c. subjunxit, clamare sapientiam, eadem quæ hoc loco^d.

2. In summis, &c. בְּרֹאשׁ מְרוֹמִים [In vertice, five fastigio, (vel capite, Mo.) tumulorum, Ca. vel excelsum, five sublimium, M. P. Mo. &c. sub. locorum, M. P. JT. &c. unde latè potest & videri & audiri^{*}. E summis verticibus, Ti. Qui docent, sedere solent loco superiore. Vide Act. 21. 40^f. In capite collium, Sy. fim. Ar. Cum meretrix & alii impietatis dogmatistæ latebras quærent, & velut è fovea loquuntur; hæc montes scandit^g: ut nemo de Sapientiæ vel invidia, vel delitescencia, conqueri possit^h. In fastigio, &c. h. e. in locis frequentioribusⁱ. ¶ Supra viam; ita Mo. עַל דֶּרֶךְ Juxta (vel Ad, Ti. Merc. Ca.) viam, M. P. Pi. Gej. quâ itur & reditur; ut omnibus audire liceat^k. על juxta, ut Gen. 49. 17. Hos. 13. 7. Vel, veritas, cum Junio, per viam; ita sensus erit, eam hinc indè in viis & per vias circumeuntem invitare viatores. על דֶּרֶךְ similiter ponitur Jud. 5. 10. 1 Sam. 6. 12^l. Prope viam, Sy. Car. quâ transeunt viatores, ut illos in itinere dirigat, & in compitis seu biviiis, &c. ubi peregrinus errare possit, &c^m.

¶ In mediis, &c. בֵּית נְחִיבוֹר [Et in medio semitarum, Sy. Ar. fim. o. Vulg. inter semitas, Ti. Ca. domum (vel, in domo, Merc. V.) semitarum, Mo. V. Gej. Domus Hebræis variè usurpatur, & maximè generale estⁿ. Gen. neratim sumitur pro loco seu spatio, ut Exod. 26. 29. domus vectium est, annulus cui vectis immittitur^o. Sic, domus manuum est, chirotheca; domus letionis, balneum, &c. Domus semitarum aliàs dicitur mater via, Ezec. 21. 21^p. Et in præcipuo loco semitarum, M. in loco, vel, juxta locum, semitarum, P. JT. Pi. multarum, JT. In loco

9 Merc. loco ubi variae semitae concurrunt 9. In quadrivis, five compitis, ubi sibi invicem quam plurimi occurrunt: ut plurimos ad se alliciat, &c. 1. ¶ *Stans*, [נָצַב] Constituta, Mo. stat, P. Sy. collocavit se, M. constituens se, Ti. manet, Sy. consistit, Pi. sic JT. Gej. Sedulitatem notat, quod non transcursum quasi aut perfunctorie unum alterumve inclamet, sed quod persistet in coepto suo constanter, &c. v.

3. *Juxta*, &c. [לִּיר שְׁעָרִים] Ad, vel *Juxta*, portas, M. Ti. Ad manum (vel, *latus*, JT. Pi. vel, *locum*, Merc. sic P. V.) portarum, Mo. &c. scilicet. In platea quae adjacet portis. Nam יֵי signis. *locum quem habemus ad manum*. Vel, ad *latus*, aut in *vicinia*, ut Exod. 2. 5. Deut. 23. 12. &c. 3. In portis urbium olim exercebantur judicia, & frequens ibi populi concio aderat. ¶ *In*, &c. [לְבֵי קָרָן] Ad os (vel *ingressum*, Ti. simil. JT. Pi. M. Gej. in ostio, P.) civitatis, Mo. Itaque portas [quod praecessit] ad urbem limitat; quae קָרָן dicitur à variarum domum contiguatione & coagmentatione. ¶ *Foribus*, [מִבְּמֵי פִתְחוֹת] In ingressu (vel, *ubi est introitus*, M. sim. Ti.) ostiorum, P. JT. Pi. &c. vel, *per fores*, Ti. multarum scilicet urbium & aedium. Variis epithetis designat praekonii latitudinem & varietatem. In ipsis urbis faucibus. Ad portam urbis consistit, ut ingressu ro plateam ostendat quae ad locum quem cupit recta ducat; & ad ostium domus, ubi ei quiescendum. Est ergo totius itineris dux, & passim prostat, ut veritatem indicet: qui ergo errare volunt, ii merito pereunt. ¶ *Loquitur*, [וְהָרָנָה] Recantat, P. intonat, Ti. recantant, dicendo, JT. clamant, Merc. Verum non plur. est hoc verbum, cum praecedant tot singularia, sed 3. foem. sing. [Vide de hac voce plura ad Prov. 1. 20.]

4. *O viri*, ita Ch. M. P. Ti. &c. [וְאֵלֶּיךָ] O viri praestantes, JT. Pi. Mar. V. ex He. &c. Proceres. Ne indignum vestra judicetis personam eam audire, &c. h. Supple hic, *dicens*, vel, *dicendo*; est enim mimefis tecta. Adhuc erat oratio Salomonis, nunc Christi. ¶ *Ad filios hominum* Itaque M. Ti. &c. i. e. obscuros & plebeios, ut Psal. 49. 3. Sub. *datur*, vel, *dirigitur*, ex v. 1. n.

5. *Intelligite, parvuli*, (vel, *simplices*, o. Ar. P. Mo. Merc. imperiti, M. Ca. fatui, JT. Pi. Ch.) astutiam] Sic Sy. &c. vel, *eruditionem*, Ar. vel, *solertiam*, Ti. *calliditatem*, Ca. Non carnalem, sed sacram, nostraeque stupiditati oppositam: ut non facile vobis à meretricibus, &c. imponatur. ¶ *De his vocibus vide* Prov. 1. 4. ¶ *Et insipientes*, ita M. Ti. &c. [וְכִסְלִים] Stulti, five *stolidi*, Mo. P. Ch. Ca. &c. i. e. qui omnino privati sunt intelligentia. Vide ad Prov. 1. 22. *Simplices* vocat, qui, nulli opinioni penitus addicti, facile quovis vento doctrinae circumferuntur. *stolidos* autem, qui, in certa erroris faece defixi, difficulter inde abducuntur, Prov. 26. 12. ¶ *Animadvertite*, [וְהִבֵּיתִי] Animum advertite, JT. apponite cor, o. discite cordati esse, Ca. facite intelligere cor, Merc. sic Q. in V. i. e. Animum ad intelligendum accommodare, ne in stoliditate & stupiditate vestra semper pergatis. *Intelligite* (vel, *intelligentes efficiamini*, M.) corde, P. Ti. Mo. &c. simil. Ch. Sy. q. d. Cor habetis, sed sensu carens, aut rebus alienis ab intelligentia occupatum. *Intelligite scientiam*, Belg. Q. He. in V. *Intelligite cor*, q. d. Acquirite animum sapientem; vel, intelligite quid cor praecipue exornat, vel, in quo rectus cordis animae usus consistit. Ut astutia in praeced. erat res intellectu comparanda; ita cor hic accipio pro objecto diligentiae. Cor ponitur pro anima, vide ad Coh. 1. 16. item pro animae adjuncto, intelligentia, prudentia, &c. ut Prov. 15. 32. & 19. 8. *acquirat cor*, i. e. sapientiam; & Prov. 28. 26. *Qui fidit cordi suo*, i. e. prudentiae suae.

6. *De rebus*, &c. [וְכִי נִגְדִים וְנִיבִים] Quoniam loquar eximia, five insignia, Mo. M. simil. JT. Pi. Gej. o. V. &c. praecipua quaedam, Ti. honorabilia, five nobilia, P. Ca. V. Ar. certa, Ch. vera, Sy. verba antecessorum. Ellipsis nominis relati. *Principalia*, Principibus digna, non vulgaria. וְנִיבִים, h. e. sermones aliis sermonibus, instar Principum, praefereudos; regiae dignitatis, quippe aeternam salutem spectantes. וְנִגְדִים est dux, antecedens alios, & quidem וְנִגְדִים coram, publice & solenniter, 2 Sam. 6. 21. & 7. 8. &c. b. ¶ *Et aperientur*, &c. [וְהִפְתָּח שְׂפָתַי מִשְׁפָּתַי] Et de virtute verba facio, Ca. &

7. *Veritatem*, &c. [וְכִי אֱמַר יְהוָה חֶסֶד] Nam veritatem meditatur, vel meditabitur, (vel contemplatur, Sy. vel eloquetur, seu effert, Merc. JT. sic Mo. Gej. vel, meditata effert, JT.) palatum meum, Pi. Mo. Merc. &c. vel, *faux mea*, M. Ti. guttur meum, o. Ar. vel, os meum, Ch. Sy. ¶ *palatum* ponitur pro quovis ex organis prolationis. ¶ *sumitur* de sermone, vel, 1. interno, valétque, *meditari*, ut Prov. 15. 28; vel, 2. externo, & valet, *loqui*, ut Job. 27. 4. Psal. 35. 28. Utrumque hic conjungi potest; q. d. Non temere loquar, sed praemeditato, &c. 1. Meditari refertur, vel, 1. ad linguam, & tunc diligentiam vel sedulitatem docendi spectat: vel, 2. ad mentem, & tunc ad gravitatem & maturitatem doctrinae refertur, secundum ea quae sequuntur. Nam vera faucibus sono, Ca. ¶ *Et*, &c. [וְהִתְעַבְתִּי] Et abominatio (abominationi, JT. abominanda, Ti.) labiorum meorum (labiis meis, Ti. JT. &c. sub. est, P. JT. &c.) impietas, P. Mo. Ti. sim. Ch. M. &c. vel, *efferre improbitatem*, JT. i. e. res falsas, quibus impii delectantur. Abominanda autem sunt coram me labia mendacia, Sy. Ar. sic o. Impietatis mendacium est comes. Disce, omne mendacium (etiam jocosum & officiosum) improbitatem esse. 2. Pietatis esse, non modò vera dicere, & falsa non proferte; sed hoc facere ex veri amore, & odio falsi; non emolumenti, aut metus, aut honoris, causa. Impietatem summa cum detestatione diffuadebo. Ad me ergo accedat qui hoc monstrum depictum velle.

8. *Justi*, &c. [וְכִי אֲדַבֵּר צְדָקָה] In, vel Cum, *justitia* (vel, *justa*, Merc. &c. sub. sunt, Ch. M. Ti.) omnia eloquia oris mei, Ar. P. Mo. &c. Cum *justitia*, sub. conjuncta, &c. Pi. vel, sub. *proferuntur*, Gej. Quicquid praecipio, prohibeo, polliceor, minitor, &c. non immoderatis affectibus deputandum est, sed justitiae. ¶ *Non*, &c. [וְכִי אֲדַבֵּר נִפְתָּל וְשִׁקָּר] Non (vel, *Nihil*, JT. Pi. sub. est, P. &c.) in iis pravum (vel contortum, JT. Pi. vel, *distortum quid*, M. vel *arduum*, Ar.) aut, vel nec, *perversum*, Ch. P. JT. Pi. Nihil sanctitati reluctans, aut occultis nequitiae nodis implicatum aut contortum; qualia sunt in scriptis vel sermonibus philosophorum, & haereticorum, & adulterarum. Dicit judicia Dei & vera esse, & justa. Multa verè dicuntur, sed & perperam ac perverse: v. g. ab ariolis; vel, ab iis qui arcanum sibi commissum, vel occultum fratris peccatum, deblaterant. Porro, opponitur hoc elogium eis qui nonnulla in S.S. pro iniquis damnant, ut de compensatione boni pro malo, &c.

9. *Recti*, &c. [וְכִי אֲדַבֵּר צְדָקָה] Illi omnes (vel, *Sed omnes*, M. sic Ch. Merc. &c. sermones nempe meos; sub. sunt, M. JT. &c.) obvi (vel, *recti*, five à directo, oppositi, Pi. vel, *recti*, Gej. ex Vulg. sic P. וְכִי אֲדַבֵּר צְדָקָה foem. valet, *rectum*, vel *rectitudo*, Jesh. 26. 10. & 30. 10. & 59. v. 14. Amos. 3. 10. nec alibi reperitur. Masculinum autem nostrum (nisi h. l.) non exstat. Vel, *plani*, M. sic V. manifesti, Ch. expostiti, Ti. intellectu faciles. Quod est וְכִי אֲדַבֵּר צְדָקָה, coram oculis, id manifestum est. Directi, & ante expostiti, prudenti, vel intelligenti, JT. Pi. V. Merc. &c. id est, Vel, verè intelligenti, edocto à Spiritu Sancto, &c.; vel, ei qui debitum adhibet intelligendi studium. Verbum actionis vel effectus pro conatu ponitur, ut Gen. 37. 21. eripuit, &c. Exod. 8. 18. fecerunt;

10. *Proferam* è labiis recta, o. sim. Ar. Et *apertio* (vel, *apertiora*, JT.) labiorum meorum (i. e. metonymicè, id quod apertis labiis profertur, h. e. oratio vel sermo; sub. erit, P. Pi. Gej. vel, *proferet*, M. V. vel, *eloquar*, JT.) rectitudines, P. Mo. Bay. Gej. &c. h. e. summe recta; abstractum pro concreto, ut supra c. 3. v. 32. Psal. 19. 10. &c. d. Vel, *recta*, M. JT. vel, *summa rectitudo*, Pi. Vel, labra aperiens ordiar recta loqui. Sine omni pravitate & errore monstrabo tibi recta, regiamque cultus Divini viam: aliter quam faciunt Philosophi humanave ἐδελονομασται, vel traditiones, &c. Nihil hic futile, otiosum, puerile. Vel prima elementa quae pueri docentur eximia sunt. Vide Psal. 119. 130. Prov. 22. 20. Eccles. 12. 10. 2 Tim. 3. 16. Et *apertio oris* mei aequitas, Sy. Sermo meus erit de rebus aequalibus, h. e. planis & facilibus. Ne ergo putes me ex facilitate dicendi (quam prius celebravi) quicquid in buccam venerit effutire.

11. *Justi*, &c. [וְכִי אֲדַבֵּר צְדָקָה] In, vel Cum, *justitia* (vel, *justa*, Merc. &c. sub. sunt, Ch. M. Ti.) omnia eloquia oris mei, Ar. P. Mo. &c. Cum *justitia*, sub. conjuncta, &c. Pi. vel, sub. *proferuntur*, Gej. Quicquid praecipio, prohibeo, polliceor, minitor, &c. non immoderatis affectibus deputandum est, sed justitiae. ¶ *Non*, &c. [וְכִי אֲדַבֵּר נִפְתָּל וְשִׁקָּר] Non (vel, *Nihil*, JT. Pi. sub. est, P. &c.) in iis pravum (vel contortum, JT. Pi. vel, *distortum quid*, M. vel *arduum*, Ar.) aut, vel nec, *perversum*, Ch. P. JT. Pi. Nihil sanctitati reluctans, aut occultis nequitiae nodis implicatum aut contortum; qualia sunt in scriptis vel sermonibus philosophorum, & haereticorum, & adulterarum. Dicit judicia Dei & vera esse, & justa. Multa verè dicuntur, sed & perperam ac perverse: v. g. ab ariolis; vel, ab iis qui arcanum sibi commissum, vel occultum fratris peccatum, deblaterant. Porro, opponitur hoc elogium eis qui nonnulla in S.S. pro iniquis damnant, ut de compensatione boni pro malo, &c.

12. *Recti*, &c. [וְכִי אֲדַבֵּר צְדָקָה] Illi omnes (vel, *Sed omnes*, M. sic Ch. Merc. &c. sermones nempe meos; sub. sunt, M. JT. &c.) obvi (vel, *recti*, five à directo, oppositi, Pi. vel, *recti*, Gej. ex Vulg. sic P. וְכִי אֲדַבֵּר צְדָקָה foem. valet, *rectum*, vel *rectitudo*, Jesh. 26. 10. & 30. 10. & 59. v. 14. Amos. 3. 10. nec alibi reperitur. Masculinum autem nostrum (nisi h. l.) non exstat. Vel, *plani*, M. sic V. manifesti, Ch. expostiti, Ti. intellectu faciles. Quod est וְכִי אֲדַבֵּר צְדָקָה, coram oculis, id manifestum est. Directi, & ante expostiti, prudenti, vel intelligenti, JT. Pi. V. Merc. &c. id est, Vel, verè intelligenti, edocto à Spiritu Sancto, &c.; vel, ei qui debitum adhibet intelligendi studium. Verbum actionis vel effectus pro conatu ponitur, ut Gen. 37. 21. eripuit, &c. Exod. 8. 18. fecerunt;

13. *Recti*, &c. [וְכִי אֲדַבֵּר צְדָקָה] Illi omnes (vel, *Sed omnes*, M. sic Ch. Merc. &c. sermones nempe meos; sub. sunt, M. JT. &c.) obvi (vel, *recti*, five à directo, oppositi, Pi. vel, *recti*, Gej. ex Vulg. sic P. וְכִי אֲדַבֵּר צְדָקָה foem. valet, *rectum*, vel *rectitudo*, Jesh. 26. 10. & 30. 10. & 59. v. 14. Amos. 3. 10. nec alibi reperitur. Masculinum autem nostrum (nisi h. l.) non exstat. Vel, *plani*, M. sic V. manifesti, Ch. expostiti, Ti. intellectu faciles. Quod est וְכִי אֲדַבֵּר צְדָקָה, coram oculis, id manifestum est. Directi, & ante expostiti, prudenti, vel intelligenti, JT. Pi. V. Merc. &c. id est, Vel, verè intelligenti, edocto à Spiritu Sancto, &c.; vel, ei qui debitum adhibet intelligendi studium. Verbum actionis vel effectus pro conatu ponitur, ut Gen. 37. 21. eripuit, &c. Exod. 8. 18. fecerunt;

^b Gej. fecerunt, &c. id est, conabantur eripere & facere ^b.
^a ¶ Et equi, &c. [וְשֵׁרִים לְמוֹצָא דְרַעַר] Et recti his
^c qui inveniunt (non fortuito, sed industria inquirendo, &c. ^c. vel, qui consequuntur, JT. Pi. Merc. qui expectant, Ch. sim. Sy.) scientiam, M. Ti. Merc. Qui non occupati sunt circa caduca hujus mundi bona; sed qui scientiam hanc sectantur serio, & tandem assequuntur ^d. Sermones mei plani, faciles, evidentes sunt iis qui rationem & prudentiam, non vero erroneum concupiscentie judicium, sequuntur ^e. (Notent hoc Pontificii obscuritatem Sacre Scripturæ impingentes ^f.) Qui enim male sunt dispositi nec rectè judicant, nec sensum penetrant, nec doctrinam magnificiunt ^g. Si quid nobis in Verbo Domini minus rectum videatur, inde accidit, quia scientiam non sumus adepti ^h. Intelligentes id percipiunt, quàm recti sint sermones mei ⁱ. At non intelligentibus videntur distorti; ut habenti oculos humore sanguineo alba videntur rubra ^k. Recta, i. e. tam concinnè connexa atque disposita, ut studiosè quærentes facillè inveniunt, &c. ^l. Vel modicè periti invenient omnia plana & facilia ^m. Latet nonnunquam Scripturæ sensus, & signatus est liber, quem qui aperire volunt, ab eo quærant qui aperit librum, Apoc. c. 5, v. 9. & ab Ecclesiæ Doctoribus ⁿ. In aliis disciplinis multò maxima pars obscura est, nec ulli discipuli magistrorum suorum arcana percepta habuerunt: hæc autem vel pueris proponuntur, &c. Id quod eos refellit qui vel plebem à lectione Scripturæ arcent; vel, qui desperatione quadam intelligendi ab ejus studio repelluntur ^o.

10. Accipite disciplinam (vel, eruditionem, P. Mo. JT. &c. vel, castigationem, M.) meam, & non pecuniam] Sic JT. &c. vel, argentum, Mo. M. &c. [Intelligunt, vel, i. absolute.] Nolite studere congerendis opibus; tunc enim facillè propter illas Legem Dei violabitis ^p. Significat hæc studia inter se pugnare, tum quia utraque integrum hominem vendicant, vide Matth. 6. 24; tum quia virtus opum contemptum suadet, & rursus opum studium virtutis despicientiam. Quare si illas accipere vis, hanc negligere necesse est ^q. Qui cum mandis opibus student à sapientia alieni sunt. Vide Luc. 12. 16, &c. [2. Comparatè.] Non vetat omne pecuniæ studium, hoc enim habent Reges, mercatores, & parentes, quorum est thesaurizare filiis, 2 Cor. 12. 14. sed confert tantum, & præfert disciplinam pecuniæ ^r. Antithesis, five negatio, hic vim habet comparationis imparium, ut patet ex membro sequente ^s. Similia exempla sunt, Exod. 16. 8. Matth. 5. 39. & 9. 13. Luc. 14. 12 ^t. item Jes. 43. 18. Jer. 7. 22. & 16. 14. Hof. 6. 6. Matth. 23. 3. 1 Cor. 1. 17 ^u. item Gen. 45. 8. Prov. 17. 12. Joel. 2. 13. Joh. 5. 45. & 6. 27. Huc pertinet, quod non ellipticè ponitur, pro, non solum, ut Gen. 32. 28. 1 Sam. 8. 7. Jer. 31. 34. Ezech. 16. 47 ^v. ¶ Magis, &c. [מִיָּדָה] Potius quàm aurum effusum, JT. Pi. five conflatum, Ch. De [מִיָּדָה] vide Prov. 3. 14 ^w.

11. Melior, &c. Vide hanc sententiam Prov. 3. 15 ^x.
 12. Ego, &c. [אֲנִי חֲכָמָה שְׁכֵנִי עִרְמָה] Ego sapientia habitos, vel, habitavi, five inhabitavi, (vel, cohabito, M. Ti. Pi. vel, adjuncta sum, M.) consilium, ^y. vel astutiam, Ch. Gej. astutia, five solertia, M. Ti. Pi. vel, in, five cum, astutia, Merc. Mar. Non ut decipiam, sed nè decipiar ^z. Phrasis explicari potest ex collat. Jes. 57. v. 15. & 1 Tim. 6. 16 ^a. Astutiam intellige bonam, five sanctam ^d, quæ hominem in toto vocationis suæ cursu dirigit, ubi pergat, ubi insistat, ubi cedat vel obstitat, taceat vel loquatur ^e; quæ intelligimus quid sequendum, quid fugiendum, & nobis ab insidiis Satanæ & mundi & carnis cavemus, &c. ^f. Perperam ergò putat mundus pios omnes stolidos & incautos esse, &c. ^g. Sensus est, Sapientia non est absque astutia & consilio in rebus agendis: non solum ad speculationem se extendit; imò omnes prudentiæ five calliditatis circumstantias habet notas, acsi in medio earum maneret ^h. Sapientia prius sui desiderium excitavit; nunc notas tradit quibus investigari queat ⁱ; & primò, locum five domum ubi incolit ^k. Si me quæritis, adite domum prudentiæ, ibi me docentem audietis ^l. Sedes mea in consilio est, nim. in mente & intellectu hominis, quæ arx est & regia in homine domus. Inde meam præstan-

tiam colligite ^m. Sapientia increata hæc est, five ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal. ^u Sal. ^v Sal. ^w Sal. ^x Sal. ^y Sal. ^z Sal. ^a Sal. ^b Sal. ^c Sal. ^d Sal. ^e Sal. ^f Sal. ^g Sal. ^h Sal. ⁱ Sal. ^j Sal. ^k Sal. ^l Sal. ^m Sal. ⁿ Sal. ^o Sal. ^p Sal. ^q Sal. ^r Sal. ^s Sal. ^t Sal.

tanti faciunt, ut illa solum subsistere putent^a. Sapiens^a Car.
 amat ens, rem solidam, &c. Deum, vide Exod. 3. 14.
 non umbram rei, &c.^b. ¶ Et, &c. אֱלֹהִים יְהוָה אֱלֹהֵינוּ^b La.
 Et (vel, & ut, Merc. Pi.) thesaurus eorum impleam, Gej.
 Docet plenitudinem hujus beatitatis^c. אֲשֶׁר, pro^c Car.
 אֲשֶׁר, per mutationem modi^d. Meic.
 22. Dominus, &c. יְהוָה קִנְיָ רָשָׁתִּי דָּרְבָּו Dominus
 possedit (vel, acquisivit, Mo. vel, creavit, o. Ch. Sy.
 Ar.) me principio, sive initio, (vel, in principio, Pi. Ch.
 Sy. vel, initium, sive principium, o. Ar. Mo.) via sua,
 P. Mo. Merc. Gej. M. Ti. &c. vel, viarum suarum, o. Ar.
 Vulg. creaturae suae, Ch. Sy. Me Jova principio sui instituti
 habuit, Ca. Commendat se Sapientia à vetustate*, &
 æternitate^f. אֲשֶׁר & אֲשֶׁר æternitatem denotant,
 nec aliud est Hebræis nomen quo æternitatem expri-
 munt^g. Hic locus erat Achilles Arrianorum, quo
 Christum creaturam esse probârunt, quia hîc o. dicunt,
 Deus ἐκτισέ με, creavit me^h, [& cum eis Ch. &c. Cui^h La.
 argumento multa reponunt, quæ, quoniam ad eluci-
 dationem loci, & defensionem præcipui capitis Religi-
 onis nostræ, non parùm conducunt, paulò fusiùs exhi-
 bebo.] 1. Chald. Par. in Hagiographa non est magnæ
 authoritatis, cùm recens erat, & circa 300 annis post
 Christum scripsit, & plenus est nugis & somniis, & odii
 in Christianos vestigiis. Vide Possévin. Helv. Merc. ad
 Job. 1. 1. &c.ⁱ. [2. Sy. & Ar. ex Græco versionem su-
 am plerumque desumere, millies notatum, ut ex illis
 parùm ponderis argumento accedat.] 3. Aq. & Sym.
 & Th. vertunt, ἐκτισά με^k. 4. Error est scribarum,
 qui in o. posuerunt, ἐκτισε, pro ἐκτισε, à κτάω possideo : cui
 conjecturæ favet, quòd Gen. 4. 1. יָרַדְתִּי, Possedi, o. ver-
 tunt, ἐκτισε^m. [vel, ἐκτισά μιν · ita enim habent eo loco.]
 Non placet, quia forma activa κτάω inusitata estⁿ.
 [Esto ; at quidni imperiti scribæ, pro ἐκτίστω, pone-
 rent ἐκτίσει ? nam multa & majora sanè σφάλματα in ho-
 diernis o. exemplaribus esse qui neget, eadem facili-
 tate Solem in meridie lucere negaverit.] 5. Chald. & o.
 excusantur, quòd יָרַדְתִּי promiscuè reddant, modò, creare,
 ut o. Gen. 14. 19. modò, generare, ut o. Zach. 13. 5. o.
 6. Creandi vox amplissimè sumitur, idémque sæpe est in
 Scriptura quòd, facere, vel gignere. Sic & Latini dicunt
 creare, & procreare, liberos, pro, gignere, &c. P. Sensus^p La.
 o. & Ch. non malus est, si creare sumas pro, facere ut ap-
 pareat^q. 7. Patres locum hunc de humanitate Christi
 interpretantur^r. [Loca Patrum vide in Authore.]
 Creavit, pro, creabit, me, nempe in tempore incarnati-
 onis^t. Porro, Christum hominem creavit & possedit
 Deus in initio, vel, principium, sive principatum, viarum,
 i. e. operum suorum^u; vel potius, consiliorum atque
 decretorum^v. Ità Christus erat אֱלֹהִים, 1. dignita-
 te ; primus & princeps Angelorum hominúmque, &c :
 2. tempore & causalitate; fons & origo omnis gratiæ &
 gloriæ ; causa meritoria, exemplaris & finalis omnium
 operum supernaturalium Dei^x; primus prædestinato-
 rum^y, & causa prædestinationis aliorum^z. 8. Sapi-
 entia hîc accipi potest creata, & communicata creatu-
 ris. Hanc propriè in tempore ipse creavit ; ab æterno
 verò creavit, i. e. creare decrevit. Sic enim Hebræi sæ-
 pe verba realia usurpant, pro mentalibus aut verbalibus,
 ut 2 Tim. 1. 9. gratia Christi ante tempora secu-
 laria data, i. e. dari decreta. Vide & Jer. 1. 10. Huc
 facit, quòd ad creatam sapientiam capeffendam hîc
 invitamur, &c.^a. 9. Sapientiam seu cognitionem Dei
 hîc intellige, non speculativam, sed practicam, sive
 activam & exsecutivam, quæ principium est rerum
 agendarum : ea autem in Deo erat ab æterno, sed
 quodammodo otiosa ; nihil enim reipsa præstabat :
 tunc verò illius quodammodo possessionem cepit, cùm
 mundum condere aggressus ; quare appositè dicit, pos-
 sedit me, &c. 10. אֲשֶׁר יָרַדְתִּי propriè sign. aliquid acqui-
 rere, vel, acquisitum possidere. Acquisitio autem illa
 fit, vel, 1. pretio ; ut Gen. 25. 10. Jes. 24. 2 ; vel, 2. la-
 bore, ut Prov. 4. 5. &c ; vel, 3. jure creationis, ut Gen.
 14. 19, 22 ; vel, 4. jure paternitatis, sive generationis,
 ut Gen. 4. 1. Possedi, vel Possideo, jam virum Dominum,
 h. e. eundem non spe vel mente saltem, sed reipsa præ-
 sentem habeo, inque sinu meo contentum intueor. Ità
 Deus Pater Christum ab æterno possedit, vel præsentif-
 simum sibi habuit, per ineffabilem ἀπαράσχητον unius es-
 sentię

sentia Divina. Quod postremum hic intelligi confirmant tum sequens **וְהָיָה**, v. 24, 25. tum Psal. 2. 7. *hodie genui te*, [ubi dicta vide,] tum Mic. 5. 1, 2, 3. Confer Deut. 32. 6. — *pater tuus, qui possedit te*, per regenerationem puta spiritualem, paternamque curam & providentiam. Porro, *quod possedit me* pulchre exponitur per, *esse apud Deum Patrem*, Joh. 1. 1. *b. Principio viae*, five *viarum Dei*, id est, operum, five operationum, ejus; vel, creationis mundi^d. Sic, *viae*, pro *creaturis*, Job. 40. 14. **. Via Dei dicitur ejus actio*, qua ab imperscrutabili sua quiete velut ad extra progreditur, vel seipsum movet; quomodo *viarum Dei* fit mentio Jes. 55. 8. Rom. 11. 33. Istarum autem viarum, seu operationum, prima est creatio. Quare *principium* hic intelligo idem quod Gen. 1. 1. & Joh. 1. 1. q. d. In principio creationis non incipiebat demum, sed jamjam erat, atque a Patre possidebatur, *δὲ ἀρχῆς*. imò erat tanquam *principium* (non materiale, sed effectivum, h. e. autor,) *creature Dei*, ut Apoc. 3. 14. Confer Col. 1. 15. *f. Al. In principio viae sue*, h. e. operationis sue internae & ineffabilis, qua Filius a Patre generatur, tanquam *principium*, five *primitiae*, *viae sue*, per quam, vel, ipse ad creaturas descenderet, pro infinita bonitate sua; vel, per quam nobis ad Deum pateret aditus. *Principio*, &c. nempe ab aeterno, ante orbem conditum. Aeterna & Divina nobis non possunt nisi humanis verbis explicari, & hæc captum humanæ mentis excedunt *b. Antequam*, &c. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** *Antequam opera sua* (ad verb. in *antiquitate operum suorum*) *ex tunc*, Mo. Bay. vel, *jam tunc*, Pi. *ante ullum tempus*, JT. Heb. *ante tunc*, ut Psal. 93. 2. *k. jam inde*, Merc. Gej. *ex eo tempore*, P. Merc. Non quod tempori subjaceret, quod nondum erat. Significat se ab aeterno in mente Divina fuisse. *Jam olim*, Ca. tum eram, Ti. *ab antiquo*, M. *ab initio*, Ch. *ante seculum*, Ar. *ante opera sua ad extra*: id est, ab aeterno; ut Psal. 93. 2. *Stabile est solium tuum* **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** *ex tunc*. Blasphemum autem est, ut Dei existentiam, five stabilitatem throni ipsius, ita etiam *δὲ ἀρχῆς* existentiam, cum exordio mundi coepisse opinari: quin absoluta & indubitata æternitas sic exprimitur. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** designat id quod *prius* est, vel loco, ut Psal. 139. 5. vel tempore, ut Deut. 33. 15. Psal. 68. 34. Imò æternitatem indigitat, ut Deut. 33. 27. *Deus antiquitatis*. Quandoque nomen hoc adverbiascit, valétque, *pridem*, seu *olim*, ut Psal. 119. 152. *o. hinc* ponitur pro **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי**, vel potius, pro **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי**, quod valet, *ante*, a principio, vel, *ante principium*, ut Hab. 1. 12. Sic **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** *ante diem*, &c. Jes. 6. 43. v. 13. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** *a seculo*, &c. infra v. 23. ubi *o. reddunt*, *sej. & ceteros*. Sic in N. T. *ἀπὸ* & *ἐκ* promiscuè usurpantur, Eph. 1. 4. collat. cum Apoc. 13. 8. & 17. 8. *23. Ab aeterno*, ita Ti. V. Merc. Pi. sim. Ca. &c. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** *A seculo*, P. Mo. *Ab olim*, M. *Ante seculum*, Ch. JT. Pi. sic *o. Sy.* Vox hæc veram æternitatem sæpe significat; ut Psal. 25. 6. & 93. 2. & 103. 17. *¶ Ordinata sum*, **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** *Inuncta fui*, JT. Pi. Gej. &c. i. e. inaugurata, &c. Metaphora à Regum inauguratione, &c. Confer Psal. 2. 6. *†. Constituta*, vel *ordinata*, vel *disposita*, *sum*, M. Ti. Q. in V. *principatum habui*, P. Mo. *Princeps facta*, five *constituta*, *sum*, V. Merc. quia per eam, ut Principem, omnia condita sunt, juxta Joan. 1. 3. *Præparata sum*, Ch. *fundavit* (vel *condidit*, Sy.) *me*, *o. Ar.* Mirabilem potestatem & gloriam cum ipso possedi. *Inuncta*, i. e. destinata in Regem mundi. *¶ Et ex*, &c. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** *A capite*, Mo. *a principio*, P. Gej. Ar. sim. M. Ti. Ch. &c. *ante principium*, JT. Pi. *¶ Antequam*, &c. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** *Ante terram*, P. Ti. sim. *o. Ch.* Sy. Ar. *ab initio* (vel, *ab originibus*, five *antiquitatibus*, Gej. vel, *ante ortum*, Ca. sim. M. JT. Pi.) *terre*, Mo. Merc. *Terræ* meminit, utpote primò creatæ, Gen. 1. 1. Et quidem adeò operosus est Salomon in æternitatis descriptione, nè creatam hominum sapientiam tantopere commendari existimemus. Ostendit hic priorem esse rebus omnibus sapientiam omnibus modis prioris, tempore, ordine, dignitate, causâ. *24. Nondum*, &c. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** *Cum non*, vel *nondum*, vel *nulla*, *essent abyssi*, five *voragines*, M. P. Ti. JT. Pi. &c. Ad verb. *In non esse abyssi*: Ellipsis *הָיָה*. Confer Prov. 26. 20. Jes. 57. 1. *Terræ* non incongruè subiicit elementum aquæ. *¶ Et ego*, &c. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי**

Formata (vel *enixa*, Merc. vel *concepta*, Gej. *genita*, Ch. Sy. Ca. Pi. edita, JT.) *sum*, vel *eram*, P. Mo. M. Ti. JT. Pi. &c. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי**, Aq. & Th. in D. & in Gej. i. e. *genita*, ad verb. *parta*, *sum*, D. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי**, Sym. *enutrita sum*, vel, *obstetricis velut ope educta sum*. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** in Kal sign. *parturire*, & *dolores parturientis experiri*, Jes. 23. 4. & 26. 18. &c. necnon dolores alios, Deut. 2. 25. Jer. 5. 3. Mic. 1. 12. In Piel iterum accipitur tam de rei efformatione & partu, quam de dolore partus, Job. 39. 1. Tribuitur Deo *formanti* Israel, Deut. 32. 18; & alia, Job. 26. 13. Psal. 90. 2. In Pual (quæ est forma h. l.) accipitur de dolore, Jes. 53. 3; de efformatione autem Job. 15. 7. & 26. 5. Psal. 51. 7. Patet hinc verbum hocce propriè usurpari de productione rei per partum; metaphoricè verò, de efformatione quavis pro ratione opificis producentis. Jam verò Sapientiæ essentiali, [five attributo Sapientiæ,] prout alii hic intelligunt, nec efformatio, nec partus, competit. Aptetur phrasis alteri attributo, (v. g. Potentia, Bonitas, &c. Dei *formata* est ante abyssos,) & aperta se prodet absurditas. Quare ad *δὲ ἀρχῆς*, five Sapientiam personalem, hoc referendum est, &c. *b. Gignor*, *gignebar*, *genita sum*, & *gignar*, propriè dici potest omni momento à *δὲ ἀρχῆς*, quia instanti æternitatis successivè respondent omnia nostra tempora. Filius in Divinis continuò singulis momentis suum esse accipit, & emanat à Patre, sicut splendor à Sole, ut dicitur Sap. 7. 25. Porro, hæc non sic intelligenda sunt, quasi paulatim ex imperfecta in perfectam evaserit hæc Sapientia. Dei nempe Filius: sed sicut in Divinis idem est cogitare, velle, dicere, facere, (quæ omnia significant æternam voluntatem Dei;) ita in generatione Filii eadem sunt concipi, generari, & nasci, quibus æterna ejus nativitas significatur. *¶ Necdum*, &c. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** *Antequam*, vel, *cum nondum*, (vel, *cum nulli*, JT. Pi. Gej.) *essent fontes graves*, vel *graviæ*, (vel *abundantes*, P. sim. Ti. V. vel *gravidæ*, Ca.) *aquis*, M. JT. Pi. i. e. magnæ aquarum moles. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** in Niphal valet, & *honorari*, & *gravari*. Sed hoc Concordantiarum inspectio diluit. Fontes videntur quasi gravidæ & prægnantes aquis, ut eas parturiant & effundant. *Necdum fontes graves* (i. e. pleni, vel redundantes) *aquis*, sub. *eruperant*, vel *exstiterant*, Mar. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** masc. jungitur cum foem. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי**, per enallagen generis, qualis est Jes. 59. 2. *k. vel*, quia sensu cum ea congruit: nam sing. est **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** masc. Aliis **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** est substant. & sonat, *gravitates*. Sed repugnare videtur forma vocis; & alibi semper vox illa est vel partic. Niphal, vel nomen ex illo ortum. [Alii aliter vertunt.] *Antequam essent* (vel, *erumperent*, Ar. vel, *procederent*, *o.*) *aquæ in fontibus*, Sy. vel, *fontes aquarum*, *o. Ar.* vel, *fontes*, *moles aquarum*, Ch. Quidam repetunt, *ἀπὸ κοίτης*, **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי**, & novum hic membrum faciunt. [Author modum non exprimit; sed is forsan talis erat, *Quum nondum essent fontes*, *nondum essent moles aquarum*.] Sed hoc alienum videtur à stylo Salomonis, qui duo tantum diversa (inter se tamen cognata) in uno versu conjungere solet. [Al. sic;] Non tam ad aquæ pondus five multitudinem, quam ad præstantiam vel commodum, refero, & locum sic reddo, *Antequam essent fontes honorabiles*, five *præstantes*, (vel, qui sunt *honoratiores*,) *aquarum*, q. d. præ reliquis aquis, stagnorum, &c. commendatissimi, quippe vivi, perpetuò moti, &c. Similis phrasis Jes. 23. 8, 9. *institores Tyri* **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי**, *honoratissimi terræ*. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** in Niphal nusquam *gravitatem*, aut *quantitatem*, aut *copiam*, significat, sed *honorem*, &c. Vide Gen. 34. 19. Deut. 28. 58. 1 Sam. 9. 6. & 22. 14. Psal. 87. 3. *25. Necdum*, &c. **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** *Antequam* (vel, *Quum nondum*, JT. Pi.) *montes essent defixi*, Mo. Ch. Ca. Merc. & gravi mole deorsum positi: vel, *tenaciter infixi*, puta quoad radices: vel, *immersi*, V. sim. Ti. Merc. aquis scilicet; instar rei gravis; aut potius, *immersi aquis*, & *in terram defixi*, i. e. collocati: vel, *firmati*, Sy. sim. Ar. vel, *collocati*, *o. vel*, *demersi* *incumberent* terræ, JT. vel, *defixi* *essent* in terra, Pi. Terræ in genere primùm meminit, inde partium ejus; primùm aquæ sub terra, deinde montium & collium. *¶ Parturiebar*, **אֲנִי מִפְּעִלֵי מַעֲשֵׂי** Hæc vox ob mysterium æternæ Filiationis firmandum repetitur, cum nunquam

^f Gej. nunquam illud satis vel intelligatur, vel credatur.
 26. *Adbuc, &c.* [אָדְּבֻחַ אֲדָרָא] *Nondum* (vel, *Adbuc non*, Mo. M. Merc.) *fecerat terram*, P. Gej. &c. *וַיֵּשֶׁב* valet, *adibuc*, & ponitur pro *וַיֵּשֶׁב*; ut Jud. 3. 26. Job. 1. 18. Jon. 4. 2. *וַיֵּשֶׁב* idem valet quod præced. [אָדְּבֻחַ] & *וַיֵּשֶׁב*, *nondum*, ut patet ex Chald. Exod. 1. 19. & Syr. Matt. 6. 8. Confer Coh. 12. 1, 2. Jes. 47. 7. *Terræ* denuo meminit, utpote ornatum ejus partēque præcipuas descripturus. Hinc *וַיֵּשֶׁב* vertendum, *exornavit*. ¶ *Et, &c.* [וַיֵּשֶׁב] [Variè reddunt.] *Et quæ sunt extra*, M. Ti. V. sub. *eam*, M. id est, portionem terræ habitabilem, quæ extra aquam apparet: quam
 2. V. ex M. & mox *caput pulverum orbis* appellat. q. d. *Nondum* discooperuerat faciem terræ, necdum fecerat eam habitabilem. Al. & *fines*, five *extremities*, five *exteriora*, i. e. partes orbis inhabitabiles; ut o. [& Ar.] vertunt. ^b Mar. *Aut rura*, JT. Pi. five *campos*. Hebræa vox significat loca quæ sunt extra vel domum, vel civitatem: quorum posterius huc quadrat. ^c Et *fora*, Ca. & *plateas*, P. Mo. Merc. Gej. non urbium, sed camporum, i. e. lata terræ spatia. ^d Intelligit loca aperta & spatiosa, & aeris elementum, quod latissimum est & spatiosissimum. Per *terram* hinc totum globum denotat; per *plateas*, planiores terræ partes. Cum enim meminisset montium & collium, supererant numerandæ planities. ^f Terræ globum comparat amplissimæ urbi, in qua, loco domuum præaltorum, sunt excelsi montes; (ut v. g. tractus montium Alpium, Libani, &c.) loco platearum, sunt interjectæ planities. ^g Al. & *flumina*, Ch. Vulg. sim. Sy. Hæc sunt quasi plana in terra, vel extra terram siccam plateæ. ^h De plateis urbis agi nequit, tum quia initio nullæ erant urbes; tum quia hæc plateæ à Deo formatæ sunt. ^k ¶ *Et, &c.* [וַיֵּשֶׁב] *Et caput* (vel, *summitatem*, P. sim. Ch. Tig. not.) *pulverum* (vel *terrarum*, Merc. vel *pulveris*, Ch.) *orbis*, M. Ti. Mo. Merc. P. *Caput*, i. e. præcipuum, five partem potiore^l, ex toto orbe pulvere: quicquid vel situ, vel fertilitate, vel divite metallorum, animantium, &c. copiâ, supra reliquas partes eminet. *Pulverum orbis*, pro, *orbis pulverei*: ut, *captivitas populi*, pro *populo captivo*, Psal. 14. 7; *proceritas cedrorum*, pro *cedris proceris*, 2 Reg. 19. 23. ^m Et *humum mundanæ caput*; i. e. terram, quæ est in quoddam quasi caput & globum formata. ⁿ Et *primum pulverem orbis*, Sy. Imò (vel aut, sub. *adibuc non fecerat*, Pi. nè quidem cœperat; similis gradatio ut v. 22. ^o) *principium, pulveres orbis habitabiles*, JT. Pi. ex quibus factus est orbis. ^p Nè pulverem quidem, aut massam, creaverat ex quo orbem fecit. ^q Non solum in principio, sed & ante principium, & pulverem ipsum orbis. *Initium orbis terrarum*, Bay. *וַיֵּשֶׁב*, pro *וַיֵּשֶׁב*; ante terras, vel pulveres orbis, id est, aridam. ^t Alii accipiunt de principio atomorum. ^u Al. *Caput pulverum, &c.* vocat, vel, pulveres, qui sunt principium vel fundamentum hominis & animantium, &c. ad quorum creationem è pulvere hinc alludit: vel, potius, centrum terræ; ad hoc enim quasi ad caput revocantur omnes lineæ à circumferentia terræ, &c. ductæ: vel, aggeres arenarum, qui in litoribus mare continent & coercent. Sic in mari eminent promontoria, quæ sæpe *capita* vocantur, ut, *Caput bonæ spei*, &c. Enumerat eas mundi partes quæ constantiam & immobilitatem quandam habent, quæ etiam suam antiquitatem produnt; quibus dum se præfert Sapientia, optimè æternitatem suam tuetur. ^z Vulg. vertit, *cardines orbis terræ*: quibus intelliguntur, vel, duo poli, circa quos cœli rotantur; vel, præcipuæ orbis terræ partes, Oriens, Occidens, Meridies, & Septentrio, quibus quasi cardinibus & columnis mundus continetur. ^a Me. sim. L. 27. *Quando, &c.* [וַיֵּשֶׁב] *Quando præparabat* (vel *aptaret*, JT. Pi. Merc. ipse, Merc. *In parando ipsum*, Mo.) *cœlos*, P. M. &c. De horum creatione supra dixerat; hinc, de aptatione, quæ ad formam, figuram, magnitudinem & motum pertinet, & alia admiranda quæ in illis licet contemplari. ^b ¶ *Aderam*; ita M. G. &c. i. e. eram apud Deum, ut infra 30. Joh. 1. 1. ^c [וַיֵּשֶׁב] *Ibi ego*, Mo. *ibi*, vel *illic*, (malo, *tunc*, ut Psal. 132. 17. Coh. 3. 17. Hof. 2. 15. quia temporis hinc potior habetur ratio quàm loci ^d) *eram*, P. JT. Pi. Pronomine includitur verbum substantivum; *jam tum* eram, vel

exsistebam, ego. ^e Illic ego eram, Ti. Unà eram, atque operabar, Joan. c. 1. v. 3. ^f ¶ *Quando, &c.* [וַיֵּשֶׁב] *Quando describeret* (vel, *statueret*, five *constitueret*, JT. Ti. vel, *decerneret*, & deliberato consilio induceret hanc sphericam terræ formam; vel, ^g Gej. *determinaret*, Ti.) *circulum* (vel *ambitum*, JT. Pi. vel *globum*, Ti. Mar.) *super faciem*, vel, *in superficie*, *abyssi*, Merc. sic P. M. &c. [Variè explicant.] Cum disponeret centrum terræ, quod est in medio ejus, dum redigeret aquam & terram in figuram circularem. ^h Al. ⁱ Voj. Cum delinearet terram super abyssos, orbiculari faciens figurâ. ^j Al. Quum abyssum (seu grandem illam molem aquarum quam primo die creavit) terræ circumdaret singulariter, ita ut terra respectu circumferentiæ abyssi illius haberet rationem centri. ^k Al. Cum formâ circulari abyssos & mare faceret. ^l Rotundum est mare in superficie non minus quàm terra, & velut circulo conclusum unà cum terrâ. ^m Sermonem hinc esse de *abyssi* aquæ unà cum elemento terræ in formam sphericam redactis, satis docet contextus. ⁿ Machinæ cœlorum supremæ ac rotundæ subicitur nunc rotundum globi terrestris centrum, quod profundis constat abyssi, five aquarum voraginibus; quibus tamen Deus, instar architecti, immenso quasi circino figuram induxit globosam, demptis terræ redundantibus, & expletis per aquas terræ vacuitatibus, &c. ^o Al. Per *abyssos* intelligo immensum illud spatium quod est inter cœlum & terram. ^p *Abyssi* hinc sunt aquæ super firmamentum. Agit enim hinc de cœlis & abyssi cœlestibus, postea acturus de mari & abyssi terrenis. Illas autem aquas supernè valliavit Deus gyro cœli empyrei. ^q Al. ^r La. Quum, altero circini pede super terram & faciem abyssi posito, in orbem superiora omnia corpora eadem cum terra figurâ circumquaque rēcerit. ^s Sed illis vox *וַיֵּשֶׁב* nuspiam tribuitur. ^t Mundum hunc inferiorem & corruptibilem *abyssum* vocat, qui velut centrum se habet ad circumferentiam, nempe corpora cœlestia. ^u Quum circulum duceret qui terram cingeret, id est, expansum cœlorum. ^v [וַיֵּשֶׁב] potest esse, vel à *וַיֵּשֶׁב*, vel à *וַיֵּשֶׁב*; hæc enim formæ confundi solent. ^w *circulus*, five *sphæra*, occurrit adhuc Job. 22. 14. & Jes. 40. 22. Radix *וַיֵּשֶׁב*, *circinavit*, exstat Job. 26. 10. ^x 28. *Quando, &c.* [וַיֵּשֶׁב] *Quum firmaret* (vel *fortificaret*, JT. sim. ^y vel *figeret*, Ti. vel *condensaret*, Ch. *In roborando ipsum*, Mo.) *nubes* (vel, *æthera*, Mo. Ti. Ca. vel, *superiores nubes*, JT. Sy. sim. Ar. vel, *cœlos*, P. vel, *tenuissimum cœlum*, Pi.) *desuper*, M. Sy. Ca. &c. Per *æthera* intellige, vel, elementum ignis, (quod refutârunt moderni ^z;) vel, superiorem aeris ^a Gej. regionem. ^b Caj. accipit de cœlo empyreo; R. Levi ^c Me. de firmamento, quod Deus ex aquis fluidis densavit & firmavit. ^d Verum de cœlis jam egit. ^e Descendit Salomon à cœlis & abyssis ad æthera, indè ad aquas, & indè ad terram. ^f *Æther* hinc est aer, & quod supra est usque ad cœlos; quem, licet fluidum, stabilivit Deus, ut semper perduret, & nubes sustineat; &c. ^g *Nubes* hinc intelligo, de quo tam egregio Dei opificio nondum egerat: imò ^h *desuper* tacitum involvit respectum ad aqueum quid utrinque, quorum unum infra in fontibus est, alterum supra in nubibus: & ⁱ *roboravit* opponitur constitutioni nubium, quæ raræ sunt & comminutæ, & simul diffluxuræ videntur, &c. ni Deus illas lege certâ confringeret. ^j ¶ *Et librabat* (i. e. quasi in libra seu balance appendebat ^k, & in sublimi suspendebat ^l;) ^m *fontes aquarum*, [וַיֵּשֶׁב] *Quum roboraret* (vel, *roborarentur*, Merc. vel, *solidaret*, M. V. *stabiliret*, Ca. sim. Sy. Ar. ⁿ;) *fontes abyssi*, JT. Pi. Ch. P. *Fontes*, vel, 1. cœlestes, five nubes, quæ instar fontium aquam effundunt: vel, 2. terrestres, five qui in terra sunt ^o. ^p Aquas subterraneas, quæ in materiam crassiorē & terreā sunt condensatæ. ^q *Fontes* [וַיֵּשֶׁב] *oculi* dicuntur ob perspicuam lævitatem, amœnitatem, commoditatem, aquas lacrymarum instar promanantes: *Fontes abyssi* vocat, quia omnes ex illa voragine, &c. derivantur, juxta Coh. 1. 7. ^r *Roboravit* eos, 1. dum perennes effecit, ut magno robore aquas ejaculentur: 2. dum aquas graves fecit, ut deorsum decurrant ad hominum usum, nec instar nubium ventis dispergantur, &c. ^s 3. dum robustos velut fornices fontibus destinasset firmiter,

miter, qui alioquin continuo effluxu suo terram illam eluerent, partemque unam post alteram colliquarent, & sic proprios meatus obturarent, &c. m. Abyssi fontes jussu meo suum tenent locum.

29. Quando, &c. *בְּשׂוֹמוֹ לַיָּם וְגוֹ'.* Cum poneret (vel imposeret, JT. Pi.) mari legem suam, M. Ti. vel, statutum suum, P. Mo. JT. vel, statutum ejus, nempe maris, i. e. legem quam observaret: vel, terminum suum, Ch. Vulg. &c. Termini maris sunt eminentiora terræ, & moles arenarum, quæ suâ siccitate aquas maris sorbent, & densitate coercent, &c. P. Confer Job. 38. 10, 11. Psal. 89. 10. & 104. 9. *וְגוֹ'.* Et legem, &c. *וְגוֹ'.* Et aquis, nè transirent, sive transgredierentur, litus suum, P. Ti. vel, prætitutum oris ipsius, JT. At sic duæ fiunt ellipses necessariæ, sc. tum *וְגוֹ'* ante *וְגוֹ'*, tum *וְגוֹ'* ante *וְגוֹ'*. Vel, quæ non prætergredientur os ejus: i. e. vel, mandatum Dei; vel, orificium & ingressum maris. Et aquæ non transirent os suum, Mo. ita ut aquæ (sub. illius, Pi.) non transirent præscriptum ejus, Ca. sim. Pi. M. Os, pro mandato, ut Exod. 38. 21. Num. 3. 16, 39. &c. *וְגוֹ'.* Quando, &c. *וְגוֹ'.* Quum describeret (vel statueret, sive constitueret, M. Ti. Merc. JT. Sy. vel jaceret, Ca. poneret, Ch. determinaret, Pi.) fundamenta terræ, Merc. P. Gej. &c. i. e. Vel, 1. centrum terræ, quod est quasi basis & fundamentum ejus, quod tendunt res graves, omnesque adeo terræ partes; & quo sublato omnia corruerent. Vel, 2. ipsam terram cum suis partibus in imo fundatam: vel, ipsam terræ stabilitatem, in qua, tanquam fundamento, conquiescit. Confer Job. 26. 7.

30. Cum eo, &c. *וְגוֹ'.* Eram (vel, Et eram, Ch. Mo. vel, Denique sum, Heb. fui; sed esse enallagen temporis docent sequentia, quotidie, &c. b. Fui, nam est nudè conversivum: vel, valet, tunc, ut Gen. 3. 15. Tunc fui. c. Potest cum superioribus connecti, Quum hæc faceret, eram. d. Quum itaque sim, JT. Sed hæc versione suspenditur sensus usque ad v. 32. Nunc igitur, &c. quum tamen *וְגוֹ'* solet novam inchoare sententiam: apud eum, vel, coram eo, (vel, penes eum, LXX; vel, cum eo, Vulg. vel, in latere ejus, Ch. Hæc vox personalitatem Sapientiæ egregiè declarat, cum in omnibus locis ubi *וְגוֹ'* juxta occurrit, quæ sunt 62, nè unus est ubi non designatur ejusmodi vicinitas quæ sit inter duo distincta supposita. f. Vel, Aderam illi, Ti. Ca.) nutrita, Ch. veluti educata, M. R. S. in Merc. vel, educans, JT. i. e. res creatas conservans, ac nominatim Ecclesiam alens Verbo & Spiritu, &c. g. Heb. educare, vel, educando, Jun. Q. in Glas. Infinitivus pro participio, ut Gen. 8. 5. eundo, i. e. euntes; Jos. 3. 17. Psal. 32. 9. &c. h. Sed insplens est Hebræis infinitivum regi à verbo sine literis *וְגוֹ'*: & educans Heb. est *וְגוֹ'*: denique, de educato sermonem esse docent sequentia. i. Velut pedagogus, sine cujus nutu puer nihil agit; sic nec Deus sine sapientia. k. Alens, sive nutrens, R. Levi & Aq. in Gej. & gubernans res præclaras. l. Nutricius, Mo. alumna, vel alumnus, Merc. velut alumnus, P. V. Activè sumunt, quasi qui in fidem suam suscepit puerum m, (*וְגוֹ'* nutritius, Num. 11. 12. 2 Reg. 10. 1, 5. Est. 2. 7. &c. n.) velut is qui alit & educat ista inferiora. Sed malo passivè, alumnus, qui fidei alicujus commissus est in nutritionem. P. Al. firmata, Sym. & Th. in Gej. ab *וְגוֹ'* firmum esse. q. Al. fida, sive fidelis, Ti. Ca. Illi eram domestica. r. Alii, artifex, Gej. Glas. *וְגוֹ'* transpositum pro *וְגוֹ'* artifex. t. *וְגוֹ'* artifex exstat Cant. 7. 1. In Targum occurrunt, teste Buxtorfio, *וְגוֹ'* artifex, & *וְגוֹ'* artificium, & *וְגוֹ'* artificiosè agere. Imò nostrum *וְגוֹ'* pro artifice quater occurrit, notante Crinesio Exercit. Heb. part. 1. pag. 2. nim. Jer. 46. 25. & 52. 15. & Nah. 3. 8. & hoc loco, ubi ita sumi docent, tum scopus, cui optimè convenit, in producendis creaturis artificem se præbere, non ita, enutritum esse; tum forma vocis, in qua Cholem referre solet naturam originis suæ ex Benoni Kal actionem significantis, ut desinentia in *וְגוֹ'* passionem denotant. v. Cuncta componens, Vulg. *וְגוֹ'*, id est, componens, vel disponens, vel coaptans, omnia aptissima *וְגוֹ'* sive concordia. x. Et delectabar, *וְגוֹ'* Et eram (vel, sim, JT. vel, sum, Pi. fui, M. Gej.) delicia, Mo. Merc. Gej. JT. P. sub. ejus, Pi. vel, oblectamento ei,

M. vel, in quo latabatur, Ar. sim. Sy. q. d. Intimè & summè dilectus eram Patri meo; ut pueruli ludentes in conspectu nutriciorum sunt deliciae ipsorum. Ob-
jectivè accipio, delicia in abstracto, vel, filius deliciarum, ut Jer. 31. 20. Alii autem (post Vulg.) activè exponunt: Deliciis fruens, Ti. sim. Ca. Eram, vel sum, in deliciis, P. V. & quasi laudes fui, Ch. Per, &c. Quotidie, P. Ti. &c. i. e. Vel, 1. in hexaemero creationis: quod nimis angustum est. Vel, 2. non solum ante creationem mundi, sed & jam, ubi dies diei succedit, perdurat Patris in me *וְגוֹ'*, sine tædio vel alteratione. c. Ludens (vel, lætificans, JT. & latens, Ch. Sy. sim. Ar. vel, & ludo, P.) coram eo omni tempore. Ità M. P. Mo. Merc. &c. Nam nunquam non operatur sapientia res Deo gratas. Ludens, more pueri, qui alitur, & risum captans atque concilians. Vox hæc, quæ alibi significat vel scurrilia, vel honesta, gaudia, hic ab omni imperfectione depuranda est, & denotat delectabilem operationem, &c. amoris inter Patrem & Filium indicem. Ludus hic Sapientiæ significat, 1. oblectationem ejus in rerum creatione & conservatione, &c.; 2. facilitatem, quod quasi ludens res creet, conservet, &c.; 3. rerum vicissitudinem, (ut in lusu,) ordinem, consonantiam.

31. Ludens in orbe terrarum] i. e. Cum voluptate operans & facilitate, ut qui ludunt. Ludens non solum coram, sive cum, Deo, sed & in orbe, &c. cum creaturis. Amabilem me præbeo & Patri, & creaturis. Ludis in humanis Divina potentia rebus, hunc exaltando, illum deprimendo, &c. Et delicia (vel delectationes, P. Mo.) mea (subaud. fuerunt, Merc. vel, sunt, Merc. M. Ti.) esse (vel, ut sim, M.) cum filiis hominum] Sic M. Ti. P. &c. in quorum scilicet gratiam hic orbis conditus. Christi delicia potius fuere cum hominibus quam cum Angelis: tum quia hominum naturam assumpsit; tum quia homines, quibus ob naturæ corruptionem ardua est virtus, suis consolationibus roborat & mulcet, ut virtus eis facilis & suavis videatur. [Alii totum sic reddunt:] Lætificans in orbe habitabili terram ejus, (i. e. rebus omnibus creatis quæ in terra sunt benedicens,) atque deliciis meis filios hominum, JT. scilicet lætificans, i. e. humanum genus suavissimis benedictionibus, corporalibus spiritualibusque, perfundens, inprimis verò Ecclesiam, &c. Quando gavissus est post absolutam formationem orbis terrarum, & delectatus est in filiis hominum, Ar. Latata sum in orbe, &c. & laudes meæ in filiis hominum, Ch.

32. Nunc ergo] Sic Merc. Gej. &c. illativè, ut Ps. 2. 10. & 45. 12. Coh. 2. 17. &c. P. Peroratio, ubi redit ad adhortationem: Quum tantæ sint meæ laudes, &c. audite me. Et nolite, &c. *וְגוֹ'.* Et nè feriamini, Mo. Et non feriabimini ab ea, sed potius toto studio & omnibus nervis ei incumbetis. Et non aberrabitis, Sy. Nè retrocedatis, vel elongetis vos, ab ea, V. Nè estote vecordes, M. vel ignavi, Ti. vel negligentes, Ca. Et nè, vel non, repellatis (vel deferatis, Ch. repudietis, Q. in V.) eam, P. Ch. Q. in V. Nè cessetis ab ea, scilicet disciplina. Nè vos abstrahite, JT. Pi. ab eruditione. Et nè abhorrete, vel rejicite, disciplinam, ut Prov. 1. 25. & 4. 15. sign. irritare, abjicere, pænitere, solvere. Hinc quidam locum sic accipiunt, Audite correptionem meam, & sapientes eritis, (fut. 1. sive imperat. pro fut. 2.) grati & absque pretio, nihil solvetis. Aliter, Accipite disciplinam, i. e. corrigite mores, & non luetis poenas. Malim sic, Et nolite frustrari, sive impedire, scilicet disciplinam meam: nam irrita est disciplina patris, si filius non corrigatur. Atqui hic est primus ad sapientiam gradus, castigatio morum.

34. Qui, &c. *וְגוֹ'.* Vigilando, sive excubando, (vel, sedulo insistendo, JT. excubans, Ca. vigilans, Ar. & vigilans, Ch. M. sim. Sy. nempe sollicitè, M. & qui excubat, Ti.) ad, vel juxta, fores meas, P. Pi. Gej. &c. Felicem prædicat eum qui sibi [nempe sapientiæ] vacat; qui eam avidè appetit, omnes proficiendi occasiones sollicitè observat, &c. qui assiduus est in ejus studio, & diligentissimus. Metaphorica est locutio, petita, vel, à discipulis industriis, qui ad synagogæ fores primi sunt intrando, postremi exeundo: vel, 2. ab aulicis officium aliquod ambientibus; vide Est.

2. 21 : vel, 3. quod malim, ab amafis, &c. confer Job. 31. 9^d : vel, 4. à clientibus, qui studiosè manè & serò portas advocatorum vel iudicum observant, & ibi excubias agunt *. ¶ *Ad postes, &c.*] *Valva & postes* denotant, vel, loca ubi Verbum docetur † : vel, modos sapientiæ, & rationes ejus consequendæ^f. q. d. Cui omnia quæ sapientiam quasi intra se concludunt, aut ad eam ducunt, charissima sunt : vel, Qui toti ab ea pendent, in ea totam spem collocant, assidue opem illius implorant^h. Qui me quærunt, mihi adhærent, me audiunt ubique & omni occasioneⁱ.
35. *Qui, &c.* "וְיִשְׁכַּח"] *Nam qui invenit* (quæ vox laborem innuit, q. d. Qui ita perseverat, usque dum me prodeuntem inveniat^k; vel, qui consequitur, JT.) *me invenit vitam*, P. Ti. &c. 1. naturæ^l; vitam longam & prosperam in hoc seculo^m: 2. gratiæ, & gloriæⁿ. Vitam æternam propriè^o. Heb. *vitæ*, Mo. La. Dicit, *qui invenit*, licet à Deo detur; quia ab illo petenda est, & in eam toto pectore incumbendum, &c. Antithesin addit [v. seq.] de eam negligentibus P. *Quoniam fores* (vel, egressiones, o. Sy.) *meæ sunt fores* (vel, egressiones, o. Sy.) *vitæ*, Ar. ¶ *Et, &c.* "וְיִשְׁכַּח"] *Et haurit* (vel, hauriet, V. educet, Mo. Bay. proliciet, Ti. habebit, Ch. obtinet, Ca. vel, elicit, velut è penetralibus rem latentem q; vel, adeptus est, Heb. *eduxit*, ut Prov. 3. 13. & 18. 22^t. vel, eliciet, Sy.) *voluntatem* (vel, favorem, Ti. Ca. Sy. vel, rem summi favoris, five favorabilem, Merc. vel, rem amabilem, Pi. beneplacitum, Ch. vel, piam voluntatem, M.) à Domino, P. &c. *Voluntatem* intellige, vel, 1. hominis: Obtinebit five assequetur quicquid vult & optat †. Vel, 2. Dei^t: Erit gratus Domino^v; & illius gratiâ munitus, nec vitam quam adeptus est perdet, nec ullius rei indigus erit *. Ut cunque mundo stolidus videatur, Deo tamen probatur, & placet optimè. Confer cum hoc loco Deut. 33. 23. Psal. 5. 13. & 145. 16, 19. Verbum פִּקֵּחַ hîc notat tum continuitatem; tum rei prius reconditæ, nunc verò concessæ, pretiositatem & ubertatem^y.
36. *Qui, &c.* "וְיִשְׁכַּח"] *Qui autem peccat in*, vel *contra me*, P. Ti. M. &c. i. e. Qui peccatis oppugnat me, itaque se alienat à benevolentia Dei. Sic respondet hic versus superiori per antithesin^z. Peccat autem, & quidem graviter, qui sapientiam non colit, nec ei incumbit, quum omnes ex æquo invitet^a. Studio in præced. requisito repugnat, tum peccatum contra sapientiam, tum odium ejusdem; *vitæ autem, animæ perniciēs*, &c. b. Al. *Qui à me aberrat*, five *excidit*; id פִּקֵּחַ interdum sign. c. Sed prius malo^d. פִּקֵּחַ, pro פִּקֵּחַ, ut קִמֵּי Psal. 18. 40^{*}. ¶ *Lædet, &c.* "וְיִשְׁכַּח"] *Injurius est*, vel, *injuriā facit*, (vel, vim facit, JT. Pi. Merc. vel, impiè agunt, o. sim. Ar.) *animæ suæ*, Ti. M. Merc. &c. vel, *in animus*, &c. LXX, Ar. vel, *vitæ suæ*, Ca. Merc. Al. spernit, &c. P. disperdit, &c. Ch. vel, *lædunt*, &c. Sy. ¶ *Qui, &c.* "וְיִשְׁכַּח"] *Oscules mei*, JT. Pi. &c. Intelligi, vel, 1. positivè, ut Psal. 106. 10. &c. tanquam rem futilem & nullius pretii: vel, 2. privativè, qui non diligunt, vel, qui minùs diligunt quàm debebant. Sic verbum *odisse* (v.g. filium, Prov. 13. 24. animam suam, Joh. 12. 25. patrem suum, Luc. 14. 26.) idem quandoque est ac, negligere, vel minùs diligere^f. ¶ *Diligunt mortem*] Non formaliter, sed materialiter^g; non intentionaliter, sed consequenter^h; quia iis cupidè inhærent quæ mortem afferuntⁱ. Imprudentes sibi exitium accerfunt: dum me negligunt, mortem amare videntur, quia in exitium suum ruunt^k.

CAP. IX.

1. *Sapientia* (Heb. *Sapientia*, Mo. Pi. &c.) *ædificavit sibi domum*; vel, *domum suam*, M. Ti. &c. פִּקֵּחַ] Ut in cap. præc. continentur quæ creationem mundi, ita hîc quæ restaurationem, spectant^a. Dicit, *Sapientia*, in plur. vel, q. d. summa sapientia^b, vel, sapientia sapientiarum^c: (Plur. dignitatem indicat, ut פִּקֵּחַ domini, Gen. 40. 1. Esa. 19. 4^d.) vel, q. d. unaquæque ex sapientiis^e: vel, ob personarum plu-

- ralitatem essentiaque unitatem in Divinis: vel, quia sapientia hæc multiplex est, creata & increata, naturalis & supernaturalis, Legis & Prophetarum, &c.^f: Bay. vel, quod variè se exhibeat sapientia, & nusquam non suam vim exserit, si attendamus, &c.^g. Vide ad Prov. 8. 1^h. Sapientia cap. præc. ad se audiendum invitat alumnos, hîc ut convivium instruens describiturⁱ. Hujus domus opponitur domui meretricis, Prov. 7. 8^k. Per domum intellige, vel, 1. corpus humanum^l: vel, 2. Templum quod ædificavit Salomon, quasi domum sapientia, i. e. Dei, 1 Reg. 6. 1. quod suffulciebatur & ornabatur septem, i. e. multis, columnis; in quo etiam sapientia docebatur^m: vel, 3. cælum tertium, ut Joh. 14. 2ⁿ: vel, 4. templum suum in cordibus credentium, juxta 1 Cor. 3. 17. *templum* — quod vos estis^o: Bay. vel, 5. Ecclesiam^p; quæ domus Dei vocatur 1 Tim. 3. 15^q. in qua paratum est piis convivium, &c. Vide Psal. 23. 5. & 36. 9. Jes. 25. 6. & 55. 1, 2^r. ¶ *Excidit, &c.* "וְיִשְׁכַּח"] *Excidit columnas suas septem*, M. P. Mo. Ti. o. &c. *Excisis columnis*, &c. i. e. stabiliens eam ut æternum dureret. *Fulcivit eam columnis*, &c. Ar. *Statuit* (vel *Erexit*, Sy.) *in ea*, &c. Ch. Sy. *Septem*, id est, multas^t & varias, quæ abunde fulciant, &c. *Septem* numerus perfectionis^v. Per columnas intellige, vel, 1. quinque sensus, & duos præterea quos addunt alii, vocem & memoriam^x. Sed nimis delectatur Grotius commentis Rabinicis^y. Vel, 2. septem artes liberales^y. Vel, 3. omnia quibus niti-tur sapientia, & per quæ docetur, ejus præcipua capita & doctores, &c.^z. omnia quæ felicem Ecclesiæ, tam militantis quàm triumphantis, statum ornant atque conservant; v. g. verbum Christi, quo omnia portat, Ebr. 1. 3. Psal. 33. 9. & Verbum prædicatum, &c.^a. Vel, 4. septem Spiritus Sancti dona, quibus Ecclesia perpetuò stabilietur^b. Vel, 5. Prophetas, Apostolos, Doctores, &c.^c. Vide Galat. 2. 9^d. Affixum foem. in פִּקֵּחַ refertur, vel, ad פִּקֵּחַ domum, quod foemineum est, Prov. 2. 18^e; vel potius, ad פִּקֵּחַ sapientiam^f. Columnas 7, quot erant postes in Templo sub gazophylaciis^g.
2. *Immolavit* (vel, *Maçavit*, o. Sy. M. Ti. &c.) *victimas suas*, פִּקֵּחַ] *Victimam suam*, Ch. P. Mo. &c. *animalia sua*, JT. Pi. Heb. *maçtationem suam*. *Maçavit*, scil. ad coquendum, & apponendum in convivio^h. פִּקֵּחַ sign. & *maçtare*, & *coquere*ⁱ. Ex reliquiis victimarum instruxit splendidum, sed sacrum, convivium; quod hîc opponitur convivio meretricio, Prov. 7. 14^k. Verum פִּקֵּחַ maçtare usurpatur etiam extra sacrificia^l. Plurima bona præparavit hominibus, si uti nôrunt. Hæc sensu eminentiore ad Evangelium optimè referuntur, Matt. 22. 4^m. Imò verò sensu literaliⁿ. Quid sibi velint hæc deliciae, vide Esa. 25. 6. & Joh. 6°. Notant gratiam & gloriam^p. Vide Matt. 8. 11. Luc. 22. 30. Johan. 6. 33^q. ¶ *Miscuit vinum*] i. e. Diluit, temperavit aqua^r, pro more illarum regionum calidiorum^t. Unde ἀκρατοποσία ferè probro ducebatur, quam, utpote Scythis usitatam, Pollux & Athen. Σκυθικὴν πόσιν appellabant^u. Potius, *miscuit*, i. e. paravit, & crateribus infudit. Heb. פִּקֵּחַ, sicut & Græc. μίχυν & κερᾶν, licet *miscere* propriè significent, usurpantur simpliciter pro, *infundere*, & *bibendum porrigere*. Ut Iliad. γ'. v. 270. — κερᾶν δ' αἶνον μίχυν — *Vinum in cratere miscebant*, quò deis libarent. Libationes autem ex mero fiebant, teste Eustathio. Sic Odys. ω'. v. 93. — κερᾶν δ' ἑνὶ λαφύγῳ δῶν, i. e. *infudit nectar*, &c. Similiter & Latini, ut Mart. epig. 13. 108. *Misceri decet hoc à Ganymede merum*^v. ¶ *Proposuit* (vel, *Instruxit*, five *Apparavit*, JT. P. Pi. &c. i. ordine disposuit^x), *mensam suam*] i. e. Ferula mensæ imposita. Sensus versùs, Christus piis paravit in cælo summa gaudia^y. Mensa Sapientiæ est Verbum Dei, & rerum Divinarum contemplatio^z. Mensa est, prædicatio Verbi, unde pascuntur esurientes^a.
3. *Misit ancillas* (vel *puellas*, P. Merc.) *suas, &c.*] Vel, *pedissequas*^b; i. e. Verbi Ministros^c: quos introducit sub schemate puellarum, 1. quia sic postulabat allegoriæ ratio, ut mulier [Sapientia] servitio suo foeminas adhiberet^d: 2. ut invitationis innuatur amœnitas, & virtus cor penetrans, &c. nam verba puellarum magis se insinuare solent, &c.^e 3. quia quales sunt puellæ,

puellæ, mundæ scil. humiles, obsequiosæ, &c. dominæ
 suæ, tales sunt Ministri, &c. 4. ut innueret quantâ
 puritate & sinceritate Verbum proponendum est, nè
 Ministri cauponentur, &c. f. וְשִׁלְחָהּ נְעוּרֶיהָ תְּקַרְרָהּ
 Mist, vel Mittit, puellas suas, vocavit, vel, & vocat. Vo-
 cat autem, vel, 1. unaquæque ancillarum; vel, 2. ipsa
 Sapientia una cum ancillis suis. Compendium est ser-
 monis. וְתִקְרָא עַל גִּבִּי Ut vocarent ad arcem, &c. מִרְוֵי קִרְרָה
 Invitat per collegia (Heb. corpora, Jun.)
 & loca excelsa urbis, JT. i. e. palam & ubique, in am-
 bitu, foro, plateis oppidi. Al. invitatum ad summam
 urbis arcem, his verbis, Ti. Clamat ex urbis arce summa,
 Ca. Clamavitque in excelsis locis civitatis, M. Invitat su-
 per pinnis, (Heb. alis,) nempe locis excelsis urbis. Con-
 currunt hic duæ voces regentes, quarum prior terti-
 am regit per מִרְוֵי קִרְרָה. Clamat (vel, Vocavit, P. vel,
 Clamabit, Mo.) super alas (vel summitates, Gej. P.)
 excelsorum civitatis, Merc. Mo. Vox וְאֵל alibi non exstat,
 & ponitur pro וְאֵל eminentiis, ob consensum organi in
 his duabus literis. Præstat ex Chaldæo sumptum, qui
וְאֵל appellat alas, Dan. 7. 9. Non in obscuris angulis
 hæ epulæ insinuantur, sed solenniter evulgantur, &c. n.
 ut audiant omnes, & nemo se excusare possit, quod mi-
 nus vocem audierit Sapientia.
 4. Si quis, &c. וְאֵל מִי Quis (vel, Quisquis, five Qui-
 cunque, P. Mo. Ti. JT. Pi. &c. sub. est, P. Pi. &c.) insi-
 piens, Ch. vel fatuus, JT. imperitus, Ti. Ca. parvulus, Sy.
 Vulg. cui facile quidvis persuadetur; vel, simplex, P.
 Mo. Merc. Pi. Gej. Simples dicuntur quorum emen-
 dandorum spes est; malo enim consilio sunt decepti;
 qui felle carent, & summissè de se sentiunt. Vide Psal.
 116. 6. Matt. 10. 16. Qui simplices incultosque se
 sentiunt, & verè famelici, ad sacrum hunc cibum ac-
 cedunt. Qui ita sapientiæ expertes sunt, ut interim
 nullâ malitiâ in pios laborent, nec sibi de se confidunt;
 ut ex contrario derisore liquet. Mirare gratiam Dei,
 qui non tantum cum hominibus oblectetur, sed porro
 cum stolidis, &c. ipse sapientissimus. וְאֵל מִי Et, &c.
וְאֵל מִי Carenti corde (vel, Vecordi, Ti. V.
 Mente capto, V.) dixit ei, Mo. vel, dixit quoque, P. Ti.
 Dixit, quæ sequentur scilicet. Amentes, adeste, inquit
 iis, Ca. Et indigenti intellectu dicit, Ch. sim. o. Sy. Ar.
 Quisquis est demens, dicit ei, JT. Quod attinet ad insi-
 piensem, ei dicit; nominativus absolute positus. Quis-
 quis carens corde, alloquitur eum: וְאֵל מִי ex priore mem-
 bro repetendum, ut Jes. 40. 13. & 41. 4. Cor hic est
 mens, five sapientia; & carens corde est, rectæ ratio-
 nis usu destitutus. Sic, non habens cor, Hof. 7. 11. con-
 fer Jer. 5. 21. ut Latinis, excois. Et Nafica sapiens
 Corculum dicebatur. [M. totum sic reddit, Qui insi-
 piens est divertat huc, atque qui vecors est; & dixit uni-
 cuique.] Omnes ad se audiendum invitat qui stolidi
 sunt, suapte naturâ ad malum potius quàm sanum pro-
 ni consilium. Sed interea aures libenter accommodan-
 dæ sunt, alioquin non invitantur, &c. c.
 5. Comedite panem meum; ita Gej. Glas. &c. בִּלְחָמִי
 hic redundat, ut & Psalm. 126. & 55. 19. Thren.
 1. 17. Ex, vel de, pane, five cibo, meo, Merc. Pi. בִּלְחָמִי
 hic notat partem, ut Exod. 14. 28. Levit. 22.
 4. Neh. 5. 16, 18. &c. Sic & Gellius loquitur, l. 4. c.
 11. Pythagoras non esitavit ex animalibus.
 6. Relinquit, &c. וְאֵל מִי Relinquit (vel, Di-
 mittite, five Deponite, à vobis, Ch. Sy.) simplices, vel
 fatuos, Mo. JT. Car. h. e. impiorum consortium. Vel,
 simplices, viam vestram, P. sim. Bay. vel, stultorum viam,
 M. vel, stultitiam, o. sim. Ch. Sy. Ar. infantiam, Vulg.
 imperitiam, Ti. fatuitates, five simplicitates, Merc. Pi.
 sic Gej. Adjectivum pro substantivo; ei enim opponi-
 tur prudentia in membro seq. Desinite incauti esse, Ca.
וְאֵל מִי Et vivite] Ità Ti. JT. Mo. &c. nunc scilicet ali-
 am vitam; non bestialem, ut antea, sed humanam.
וְאֵל מִי Et vivetis, P. Ca. Pi. &c. Vitam pollicetur, ut
 antè. Imper. pro fut. Ut vivatis, M. וְאֵל מִי Et, &c.
וְאֵל מִי Et incedite in via, vel per viam, intelligen-
 tia, P. Mo. Merc. &c. Intelligentiæ animum accom-
 modate: hoc est, cibis vesci, &c. quod enim figuratè
 v. præc. hic rectè & simpliciter dicit.
 7. Qui, &c. וְאֵל מִי Corripiens (vel, Qui castigat,
 M. Pi. vel corripit, Merc. erudit, o. Ch. Ar. Ti. JT.)

derisorem, vel illusorem, Mo. P. Merc. Ti. &c. vel super-
 bum, V. Corceptionem hic intelligo, non realem, sed
 verbalem; nec enim de magistratûs officio hic agi-
 tur, &c. n. וְאֵל מִי Ipse, &c. וְאֵל מִי Accipit, vel
 recipit, (vel affert, Ti.) sibi ignominiam, Ch. o. P. &c.
 suscipit ignominiam suam, M. וְאֵל מִי Et qui, &c. וְאֵל מִי
 Et increpans, vel, qui corripit, impium, ma-
 culam ejus, Mo. vel, maculam, five labem, (vel conviti-
 um, JT.) suam, vel sibi, P. M. Ti. Merc. vel, vitium
 suum, i. e. vitii exprobrationem; sub. (ex præced. o. Pi.
 Gej.) accipit, vel, recipit, P. Pi. Merc. &c. Vel, labes,
 five macula, est ei, Merc. Ch. [Ca. totum sic reddit,
 Qui scurram arguit, despectionem; qui castigat impium,
 maculam constat.] וְאֵל מִי, aliàs vitium corporis, hic, animi
 & morum. Macula est vel moralis, ut Deut. 32. 5. vel
 naturalis, ut Levit. 21. 17, &c. & 22. 20, 21. & 24.
 19, 20. Sensus, Ludit operam, & convitii labem ab
 illis, dum eos arguere vult, refert. [De connexion
 cum præced. variant.] Instructio est invitatoribus sa-
 cris, nè margaritas derisoribus projiciant, &c. t. Al.
 Statim ab initio non erant nimium severè castigandi
 derisores, sed omni lenitate revocandi, &c. t. Al. Ra-
 tio est cur simplices invitârit, quia ab hac mensa alieni
 sunt irrisores. Derisores advocari non vult, 1. quia
 imprudentia hæc esset, quia sine fructu; 2. & pericu-
 losum advocanti: 3. quia derisorem irritaret, & occa-
 sio esset ut gravius peccaret. Derisores sunt, quibus
 omnia Divina & admonitiones pro risu sunt; qui nec
 Deum nec hominem curant, Epicurei, &c. z.
 8. Noli arguere derisorem] At repugnare videntur,
 quod Evangelium omni creaturæ prædicandum, Marc.
 16. 15. & 2 Tim. 4. 2. Prædica, argue, objurga, &c. a.
 & 1 Tim. 5. 20. Peccantes coram omnibus argue, &c. b. Me.
 & exempla Christi, Stephani, Pauli, &c. qui perversi-
 simos Judæos arguerunt. Resp. Distinguendum er-
 go est, 1. inter primam Evangelii prædicationem, quum
 contemptor nondum cognosci potuit, & ejus repetitio-
 nem: 2. inter prædicationis actum, ut est legalis casti-
 gatio, & ut est Evangelica consolatio, &c. d. Salomon
 loquitur de privata correptione; illi, de publica, ubi
 & pii interfunt; ubi Christus, Stephanus, &c. tales
 acriter corripuerunt, tum in testimonium veritatis, tum
 ut impii inexcusabiles essent, tum ob aliorum astanti-
 um utilitatem, tum ad vitandum scandalum. Tunc
 autem sancta non dantur porcis, sed Deo & electis
 ejus. Foran negatio hic comparativè exponenda, (ut
 Prov. 8. 10. &c.) q. d. Potius corripe sapientem quàm
 derisorem. Derisorem, i. e. planè impium. Desperatis
 non adhibendam medicinam ait Hippoc. Vide ad Matt.
 7. 6. וְאֵל מִי Nè oderit te] Odium hic intellige, quod
 imprudenter intempestivâ correptione nobis concilia-
 mus, & quo carere per conscientiam possumus: Et odi-
 um hic connexa maleficia, sicut amor [sequens] con-
 nexa beneficia, includit. Porro, ut ob solum nostrî
 amorem non est corrigendus sapiens; ita nec ob so-
 lum nostrî odium est intermittenda derisoris correctio;
 sed utrobique plures causæ & circumstantiæ confide-
 randæ sunt. Non tam metu odii ejus, quod alioqui
 curandum nil esset, si nos audiret, &c. quàm quia lu-
 des operam, & nil nisi odium referes. Non ex metu
 malorum quæ nobis obvenire possunt, (sæpe enim nos
 discrimini objicere charitas suadet;) sed ob ipsius dam-
 num, nè scil. odii concepti evomendi occasionem ipsi
 immittamus, & is deterior fiat. וְאֵל מִי Argue sapientem,
 & diligit te] q. d. Ei id utile erit, & amabile,
 ut pilulæ ad purgandum malos humores, &c. o. Hic
 reprehenditur vulgi error, qui stultum putant qui pla-
 cidè se reprehendi patitur. Sapiens hic vocatur, non
 qui perfectè & actu talis est, sed qui verum bonumque
 ex animo magni æstimat, ambit ac amplectitur; op-
 ponitur enim illusori, qui verum & bonum profanè
 despicit. Qui antè simplex, nunc sapiens appellatur;
 qui scilicet sapientiæ aurem adhibet, & arguentem au-
 dit. Idem & justus dicitur v. seq. Admoneri bonus
 animus gaudet; pessimus quisque correptorem asperimè pa-
 titur, Seneca.
 9. Da, &c. וְאֵל מִי Da sapienti, sub. increpationem,
 P. sim. Mar. Bay. vel, sub. occasionem, o. Sy. Ar.
 Vulg. [Alii simpliciter reddunt:] Da sapienti, M. Mo.
 JT. Pi.

JT. Pi. &c. Dare h. l. est, docere; ut contrā, capere, Prov. 1. 3. valet, discere. Cui affine est in Latio tradere, pro, docere, & traditio, pro doctrina. Da h. l. explicatur in sequi. notum fac. Targum reddit, Doce sapientem. Sic Prov. 4. 2. Luc. 1. 77. *דעו, dare de scientia salutis*, quæ docetur, accipitur. Sic & Euripides, *δὲς ἡμῖν*, &c. Da, &c. h. e. Doce. Et Cicero Acad. 1. 59. *Sed da mihi nunc, satisne probas?* Virg. Bucol. *Sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.* Horat. 1. 2. sat. 8. — *da, si grave non est?* & Terent. *Nunc, quamobrem has partes didicerim, paucis daba.* Simili ratione Cic. *Cedo mihi unum*, &c. i. e. dic, da, nomina. Et Seneca, epist. 40. *Tradere homines discipulis præcepta dicuntur*: — & ibid. *non traditur quod fugit, quod prætervolat*. Si hæc veteres percepissent, non addidissent hîc, *occasionem*. Da, &c. Videtur Salomon de industria verbum posuisse illimitatum, ut omnia ferè opera charitatis concluderet; q. d. Da castigationem, informationem, aliave bona, five animi, five fortunæ, &c. liberaliter ei communica. Nihil inter sapientem & illusorem distinguit melius quàm disciplina, quâ hic peior, ille sapientior, fit. ¶ *Doce* Nempe, res sacras & ad cœlum ducentes, &c. ut contextus docet. ¶ *Iustum* Non perfectè, sed inchoatè, talem. Actus completus pro inchoato. Sic perfecti dicuntur ad perfectionem tendentes, Matt. 19. 21. Phil. 3. 12, 13. 1 Cor. 13. 9, 10. 1 Joh. 4. 12; & nudi, ex parte tales, 1 Sam. 19. 24. Jes. 20. 2, 3. *Sapiens & iustus* hîc alternantur; qu. d. theoreticè five intellectu, & practicè five voluntate, &c. bonus *.

10. *Principium sapientie timor Domini* Idem antè dixit Prov. 1. 7. sed hîc repetit: Quia suprà dixerat, *Incedite per viam intelligentie*, sibi invigilari, &c. jubens; nunc subdit quæ sit vera sapientia. Paratâ mensâ, dapes ostendit; primò, timorem, &c. ¶ *Et, &c.* *בְּיָדָא דְּלִיבָא דְּיִשְׂרָאֵל* ¶ *Et scientia* (vel, doctrina, Pi. vel, consilium o.) *sanctorum* (sub. est, Merc. Pi.) *intelligentia*, Ch. P. Ti. Mo. Merc. o. &c. vera scilicet & potissima, & salutaris. Vel, est (repete, initium, Merc. sic V.) *intelligentia*, Merc. V. Est prudentia, i. e. causa efficiens prudentiæ. Et cognitionem rerum sanctorum præcedit intelligentia, M. Hoc membrum ex priore facillè intelligitur, & sic ordinandum est, *Et intelligentia*, vera scilicet & laudabilis, est *scientia sanctorum*. Et intelligentia est, *sancta cognoscere*, i. e. res sanctas, nempe voluntatem Dei. Et principium cognitionis Dei est intelligentia rerum sanctorum, He. in M. *Scientia sanctorum*, vel, i. masculinè, quæ in sanctis est, five Angelis, five hominibus; quam sancti homines, & imprimis Ministri, docent, &c. in qua sancti firmati sunt, quæque est ipse Dei timor, quem dixerat P. *בְּיָדָא דְּלִיבָא* mascul. sumitur Lev. 11. 44, 45. & 19. 2. & 21. 6. &c. Vel, 2. neutraliter, (ut vox sumitur Num. 5. 17. &c. q.) cognitio rerum sacrarum, Dei nîm. ejusque voluntatis, operum, &c. Hæc omnem aliam prudentiam superat.

11. *Per me enim, &c.* Cohæret, vel, 1. cum proximè præced. ut ratio cur hæc scientia sit præcipua: vel potius, cum v. 5, &c. *Edite panem meum, &c.* Opportunè ad convivium invitat à præmiò longæ & vegetæ vitæ, cùm fructus passus sit, ut vires ad vivendum colligamus. ¶ *Et addentur, &c.* Heb. *addent*, de cœlo. Potius est loquutio impersonalis, five 3. pers. plur. act. pro verbo passivo; ut Luc. 12. 20. & passim. Sic Job. 14. 19. Et versus 7, 8, 9, 10. hîc interpositi sunt per parenthesis.

12. *Si, &c.* *אִם יִשְׂרָאֵל יִשְׂרָאֵל* ¶ *Si sapiens, sapiens tibi*, JT. Pi. sim. Mo. P. Ti. &c. tuo bono. q. d. Nè putes me meâ causâ tantopere te adhortari, &c. quasi fructus ad me rediret; nam Deo prodesse non potes. Vide Psal. 16. 2. Non frustra laborabis pro aliis, ut divites sæpe faciunt, Coh. 2. 18, 19. & 4. 8. sed tu ipse fruëris; ut Plaut. in Mercat. *Tibi aras, tibi occas, tibi seris, tibi eidem metis, Tibi denique iste pariet latitiam laboris.* ¶ *Solus, &c.* *אִם יִשְׂרָאֵל יִשְׂרָאֵל* ¶ *Tu solus feres*, Ti. M. sim. Ch. JT. Pi. Mo. vel, lues, Ca. P. sub. panas, Tig. not. P. vel, mercedem derisionis tuæ: mihi non nocebis, nec ministris te invitantibus, sed tibi soli. Vide Gal. 6. 5. & Luc. 7. 30. *consilium Dei adversus se spreverunt*: & Job. 35. 6, 8. *אִם יִשְׂרָאֵל יִשְׂרָאֵל*

אִם יִשְׂרָאֵל יִשְׂרָאֵל ¶ *Qui peccat sibi peccat, & qui injustè agit sibi malum facit, quia se malum facit*; Anton. 1. 9. [Et contrā,] *Non est utilis quicquam, quàm sibi utilem fieri*; Senec. Benef. 1. 11. *Quid exprobras quòd benefecisti? tibi fecisti, non mihi* Plaut. Trinum. 2. 2.

13. *Mulier, &c.* *אִשָּׁה כְּסִילוּת* ¶ *Mulier stulta*, P. Ti. M. &c. vel, vesana, Ca. Sed quid hîc *mulier stulta*? Resp. 1. Est ipsa Stultitia, quam Sapientia ex adverso opponit. 2. Voluptas P. 3. Ratio cæca, quæ Deum nescit, & carnales opiniones de justitia, gloria, &c. effert; quæ arripit quod sibi jucundum est, & non videt voluntatem Dei; quæ arrogans est & impudens, &c. 4. Serpens vel Draco antiquus, qui *אִשָּׁה* semper fuit adversatus: & ut Christus sub Regina vultu repræsentatus est, ita & Satanus mulieris specie (ut & Antichristus, Apoc. 17. 1, 2.) exhibetur; idque ob illecebras, impudentiam, ardorem furiosum, nocendi inficendique facultatem, &c. 5. Adultera, five eadem scilicet quæ descripta est Prov. 7. 10, &c. Sed discerpantiam facillè ostendit textuum collatio. 6. Est superstitio, hæresis, &c. in genere, omne studium sapientia contrarium; ecclesia Satanæ, & malignantium. ¶ *Clamora*; ita M. Ti. *הוֹמָה* ¶ *Strepera* est, JT. Pi. Car. licet ignara; nihil eâ loquacius, nihil fidentius. ¶ *Tumultuans*, Mo. sim. P. Mar. Gej. Importuna & inquietâ, pravis suggestionibus indefinenter sollicitans. Talis est Satanus, Luc. 11. 24. 1 Pet. 5. 8. *Andax*, o. *vaga*, Ch. *procax*, Ar. *adulatrix*, Sy. ¶ *Plena illecebris*, *הוֹמָה* ¶ *Nomen hoc alibi non occurrit*. [Variè reddunt.] *Simplicitatis*, Mo. *stultitia*, V. *stulta*, P. sim. JT. vel, *mulier soliditatis*, Merc. sic Gej. Pi. *Mulier*, inquam, *fatuus*, Pi. repete, *perstrepit*, Merc. sim. Pi. *Imperita*, M. sim. Ch. *Indiga buccella fit*, o. sim. Ar. ut derivetur à *בֹּרַח* *buccella panis*. *Pellax*, Ca. *Persuasiones habet*, Ti. à *הוֹמָה* *suadere, decipere*, &c. At inde est *הוֹמָה* *fatuus*, Prov. 1. 4, 22. adeoque hîc denotatur vitium quo quis facillè in errorem abducitur, &c. ¶ *Et nihil, &c.* *הוֹמָה* ¶ *Nec scit quid, vel quidquam*, Merc. sim. M. P. Mo. &c. *sed nihil novit*, Ti. *omnium ignara*, Ca. q. d. Multa quidem verba fundit, sed est fine mente sonus, res non intelligit: quum Sapientia nihil dicat quod non planè sciat. Sic sanè imperiti sapientioribus audaciores esse solent. *Etsi nescit quicquam*, JT. Pi. scilicet utile ad vitam rectè & feliciter instituendam. Nihil rerum salutarium addiscere vult aut potest, nedum aliis sibi adhærentibus communicare: Alioquin multa scit, multisque pollet artibus & inventis, &c. Satanus astutus est, stupidus tamen in iis quæ propriam concernunt beatitudinem; in quibus seipsum primò decepit, deinde alios fatuos reddit, &c. *הוֹמָה* alibi interrogat; hîc indefinitè ponitur, pro, *aliquid*, ut Job. 13. 13.

14. *Sedit, &c.* *הוֹמָה יָגֵן* ¶ *Et sedet ad ostium domus sue*, Mo. P. Gej. &c. Cohærent cum verbo remotiore, h. m. *Strepera* est, quippe *sedet*, &c. Non curat domestica, (ut Sapientia facit,) sed ad ostium sedet, &c. ¶ *Super, &c.* *הוֹמָה מְרוֹמֵי קָרָא* ¶ *Super solium* (vel sedem, P. *sellam*, o. Vulg.) *excelsorum* (vel, in locis excelsis, P. JT. sim. M. Ti. Ca.) *urbis*, Merc. Mo. &c. *הוֹמָה* est in regimine, et in accentu distinguente, (hic enim accentus in tribus libris regimen non prohibet;) & respondet *הוֹמָה*, suprà v. 3. Sed non sine causa *הוֹמָה* commutavit in *הוֹמָה*, ut ostentationem exprimeret, & externam speciem, quæ Antichristi ecclesiæ peculiaris est. Sicut enim meretrices formâ destitutæ se fuco & lenociniis exornant; sic corrupta doctrina se pompâ, apparatu externo & aliis sensuum oblectamentis in hominum animos insinuat: cùm doctrina pura nativæ formæ confidit, & hoc ipso ornata est, quod ornatum omnem negligit. *Sessio* hîc nota est securæ felicitatis: Num. 23. 9. Jer. 49. 31. Mic. 4. 4. &c. *Solum* auctoritatem designat, vel regiam, ut Deut. 17. 18. Psal. 113. 7, 8. vel doctorem, vide 2 Reg. 4. 10. Psal. 1. 1. Matt. 23. 2.

15. *Ut vocaret* (vel, *Ad avocandum*, JT.) *transientes per viam* Sic M. P. &c. sim. o. Merc. JT. Pi. Vel, qui illac prætereunt, Ti. ¶ *Et, &c.* *הוֹמָה אֲוִירָתוֹם* ¶ *Qui dirigunt semitas suas*, Merc. P. Gej. Qui rectâ alio-

qui gradiuntur, nec ad illam divertunt, ipsa à via aver-
tere conatur °. *Qui* (vel, *qui* etiam, JT. & *qui*, Ti.)
recta eunt, sive *incedunt, viam*, Ca. vel, *itineribus suis*,
JT. Pi. vel, *per vias suas*, M. sic Ti. Ità cunctos pro-
miscuè conatur allicere, doctos, indoctos, &c P. & præ-
cipuè pios, ut hos in eandem secum perniciem pertra-
hat : de aliis enim jam secura, non magnopere labo-
rat, &c q.

16. *Quir, &c?* [וְיָחִיד] *Quis simplex?* Merc. &c.
Idem vericulus qui supra 4. nisi quod hic ante הָיָה
additur. Vide ut stulta mulier Sapientiam imitetur*,
quæ ut vocandos censuit insipientes, non autem deri-
sores, v. 7. ita hæc viros confirmatos & constantes non
vocat †, [sed simplices.] Sed quomodo *stolidos* appellat
suos sectatores? Resp. 1. Hoc dicitur ex fine eorum,
& judicio Spiritûs, quia stolidi revera sunt; ut Prov.
1. 11. *Insidiemur innocenti* v: [ubi dicta vide.] 2.
Insipientia suâ dialecto loquitur, & ex stulto animi sui
sensu pios *stolidos* vocat*; q. d. O vos dementes, qui
præsentis vitæ commoda spernitis, carnem crucifigitis,
odia hominum incurritis ob res nihili γ. Scriptura &
Christus tenuiora obtrudunt; ego vos reddam magni-
ficos, &c. z.

17. *Aquæ furtivæ* (vel, *furto subductæ*; Mo. vel, *furtim potæ*, V.) *dulciores sunt*. *Αἰπολογία* quâ eos seducere studet, quodd furtiva dulciora sint ^a. Id autem fit, 1. Quia talia magis apperimus, quia vetita sunt; ut frigus circumstans calorem exacuit, &c. *Nitimur in vetitum semper, cupimisque negata* ^b. 2. Ob raritatem tuam ^c; quia omne rarum charum, vilescit quotidianum ^d. 3. Ob difficultatem comparandi, quæ rei cupitæ desiderium adauget. 4. In furtivis delectat ipsa ars fallendi & furandi, ut de se agnoscit Aug. Confes. l. 3. c. 4. & 6. & 9 †. quæ rem phantasie sistit dulciorem ^e. *Aqua* hîc designat vilitatem deliciarum carnis; & hæ *aquæ* opponuntur *vino* Sapientie, &c. v. 2, 5 §. Verum aqua in fervidioribus illis regionibus rarior erat, adeoque

amabilior; ut mirum non sit alterum, æstate inprimis
fitibundum, alteri conclusam surripere frigidam, suam-
que eâ restinguere sitim^b. *Aquas furtivas* intelligunt
vel, 1. adulterium, &c.ⁱ. *Aquam* accipio ut in illo, *Ab*
aqua aliena abstine, nempe, pro re venerea, ut dicat,
Venus furtiva dulcis est: quod Pindarus sic exprimit,
Γλυκύ τι κλεψόμενον μέλημα Κύπριδος, (*Dulce est furtiva*
cura Veneris^k.) Et Poetæ hoc passim celebrant^l. Vel,
2. cultus idololatricos, quos furtim tempore Davidis
& Salomonis exercebant, &c. Vide Deut. 13. 6. &
27. 15^m. Vel, 3. illicita omnia & tenebrarum operaⁿ;
juxta illud, *Dulce est pomum cùm abest custos*. Seneca
Oetæo, *Illicita amantur, excidit quicquid licet*^o. ¶ *Pa-*
nīs absconditus, [פַּנִּינִי] *Latebrarum*, JT. Merc. Pi.
clandestinus, Sy. M. Ti. Ca. i. e. quem clàm necesse est
comedi p. Sapiencia palàm omnibus proponit cibum
suum; at hæc provocat ad subreptitia^r.

tatur styly, inscriptionem hanc addidit: non quasi priora capita non essent *parabola Salomonis*, contra expressa verba capitis primi v. 1^d. Sequuntur nunc solutæ sententiæ & breves †; præcepta specialia, pleraque per antitheta ‡; quia opposita inter se comparata magis luceſcunt *: alia per similia, dissimilia, &c. Nulla est hæc sententia quæ non aliquid argutè aut graviter, &c. dictum contineat, omni vitæ generi & rationi utilissimum §. Scopus Salomonis erat, omnes ordines hominum sapientiæ suæ participes efficere ¶. ¶ *Filius sapiens* (ac proinde pius & probus i) *letificat patrem*: *filius verò stultus mæstitia est matri suæ*] Patrem, id est, parentes. Non enim diversa sunt quæ dicuntur in duobus membris, sed adhibetur varietas elegantiae causâ k. Patrem, sub. & matrem; mæstitia matris, intellige, & patris. Frequens est in hoc libro παρὸς ἑαυτὸν, sive vicissitudo elliptica, ut vocat Glas. ubi in uno [versûs] membro unum, in altero alterum, exprimitur, & tamen in utroque utrumque intelligendum. Exemplum familia vide Psal. 1. 6. Coh. 2. 14^l. Utrumque ad alterum hæc referendum est m. Non tamen tempore, sed ex natura rerum, Salomon hunc ordinem desumpsit n. Tribuitur *letitia patri*, quia, 1. hic natura severior est, ideoque non solet facile lætari o. 2. Is magis intelligit si filius sit sapiens p; & in publicum progrediens est spectator virtutis & honoris, &c. filii, &c. 3. Probitas & prudentia filii in rebus gerendis patri potius cedit in honorem, qui filium rectè educavit q. *Mæstitia tribuitur matri*, 1. quia hæc alioquin ob tene-rum affectum nimis dissimulat in erratis filiorum, & earisu excipere solet r, & indulgentiâ suâ occasio fuit ut talis evaderet *. 2. Quia hæc assidue est domi, (ubi torpescit talis filius t,) ubi filii stultitiam ante oculos habet. 3. Quia lenius adversa viri quàm mulieres ferunt v. Hanc gnomen primo loco collocat, ut moneat tum parentes, tum filios *: illos, ut filios honestè educant, castigent, &c. nè ipsis mœrori sint y; hos, ut probè se gerant, nè parentes contristent, &c. z. Itaque non est hæc simplex narratio, sed admonitio, &c. a.

40 2. Nil (vel, Non, Merc. Mo. &c.) *proderant thesauri impietatis*] Id est, improbè parti^b. Vel, opes omnes *impias* vocat, ut Christus Luc. 16.9. quia per peccatum sæpe parantur, & peccati occasio sunt ^a. *Non profunt*, sub. *in die iræ*, ex loco parallelo, Prov. 11.4^d. *Non profunt*; *μειωσις*, sive *λετότης*, pro, cumprimis obsunt. Sic 1 Sam. 12.21. *quæ non prodesse*. Sic, *non est bonum*, Prov. 18.5. & 20.23. & 24.23. & 28.21. h. e. pessimum est. Sic, Prov. 17.21. *non gaudebit*. Sic Homer. Il. a. v. 330—*ἔδ' ἀεὶ πάρος ἰδὼν γίνεσθαι Ἀχαιῶν*—*non gaudebat*, i. e. valde tristabatur. Et Virg. Georg. l. 3. *Nec tibi displiceat*, i. e. valde placeat *. [Plura vide in Authore.] ¶ *Justitia verò liberabit à morte*] [*Quæ justitia?*] Resp. 1. Justitia per Messiam parta: Vide Jer. 23.6 Dan. 9.24^d. 2. *Justitia improbitati* opposita[†]; justitia in bonis acquirendis adhibita^f. 3. Beneficentia, sive eleemosyna, ut Dan. 4.24^g. Sic vox sæpe usurpatur, Psal. 112.9. 2 Cor. 9.10^h. [Duo adhuc quærenda supersunt. 1. De connexionione. [Possit hoc cum præced. connecti hoc modo: Docet quasopes parentes liberis debeant relinquereⁱ, nempe sapientiam^k. Sed præstat seorsim intelligere^l, de *opum justitiæ*que discrimine. Vers. præc. *sapientiam* commendavit, hîc, *justitiam*. [2. De antithesi;] quæ non semper in verbis directæ est, sed in sensu: *Non profunt*, &, *liberat à morte*, quod summæ utilitatis eff^m. Injustæ opum coacervationi opponitur liberalis earum elargitio, cui promittitur liberatio è morbo letifero, Psalm. 41.2ⁿ. Nonnulla hîc supplenda, ità constabit antithesis; hoc modo: Thesauri improbè parti non profunt, quia tantum abest ut à morte eripiant, ut exitium etiam attrahant: sed justitia cumprimis prodest, quum à morte eripiat^o. Antithesis est repugnantium, quæ hîc crebra est. Per repugnantia intelligo contrariorum consequentia vel antecedentia: ut hîc, non prodesse, & prodesse, sunt contraria; non prodesse, & eripere à morte, repugnantia; quia eripere à morte est antecedens & prodesse, & qui sic eripit prodest^p.

3. Non, &c.] Heb. Non esurire faciet, vel finet, &c.
Merc. P. Gej. Nempe ex ira, aut in perniciem: alio-
quin

CAP. X.

1. **P**arabolæ (vel Proverbia, Merc. JT. &c.) *Salomonis*
Quæ præcesserunt exhortationes sunt generales
ad sapientiam, & ducem ejus pietatem ^a; & velut
præfatio sunt seu præparatio ad sequentia ^b. Quia mu-

G. sim.
M. ex He.
Merc.

quin esuriverunt David, I Sam. 21. 3. Paulus, I Cor. 4. 11. 2 Cor. 11. 27. Martyres, Ebr. 11. 37. Stat tamen Deus promisso, quia meliora promissis exhibet, nempe spiritualia. ¶ Et, &c. [וְיָדָהּ יְהוָה] Et (vel At, Ca. sim. M. Ti. &c.) pravitatem (vel, astutiam, Ti. vel, noxas, Ca. vel, insidias, Vulg. vel, viam, o. Ar. vel, substantiam, JT. Pi. Ch. vel, opes, Sy.) impiorum expellet, Mo. Gej. Ch. vel, propellet, Ti. depellit, JT. Pi. ac proinde finit eos esurire. Antithesis hic repugnantium. Vel, refellit, Ca. sustollit, M. evertet, o. Sy. confringet, Ar. Propter pravitatem (vel divitias, V.) impios expellet, P. V. Al. Et calamitatem, vel damnum, vel perniciem, pravariorum impellit, nempe ut citius veniat. Vox [וְיָדָהּ] (ab [וָדָהּ] fuit, vel potius ab [וָדָהּ] va,) significat, vel, pravitatem, five malitiam, ut Psal. 5. 10. & 38. 13. Prov. 11. 6. & 17. 4. Mic. 7. 3. &c. vel, arumnam, five damnum, ut Job. 6. 2. & 30. 13. Psal. 91. 3. Prov. 19. 13. Priore modo hic sumo, ut pravitatis impiorum, quæ hic dicitur subverti, sumatur pro impiis pravis, (ut, captivitas populi, Psalm. 14. 7. pro populo captivo :) ita antithesis erit inter justum ab egestate ereptum, & impium in opulentia sua subversum. Al. [וְיָדָהּ] usitatè sign. pravitatem, at hic substantiam, (ab [וָדָהּ] fuit;) ut suadent antithesis in hoc versu, & æquipollentia Psal. 52. 9. [וְיָדָהּ] pro [וָדָהּ] sign. hic pravitatem, h. e. opes pravæ partas: sign. & perniciem, vel confractionem, aliorum. [Alii sic vertunt.] Improbis consilia improborum perdet, Q. in V. Alii [וְיָדָהּ] idem quod [וָדָהּ] opes, aliis, idem quod [וָדָהּ] oppressio; ut sit sensus, Pellet Dominus impios à bonis quæ concussione aliorum congregaverunt. 4. Egestatem, &c. [וְיָדָהּ] [וָדָהּ] [וָדָהּ] Variè reddunt.] Pauperem facit (vel, Egestatem parit, Ca.) manus (vel potius, bilancium, Merc.) fraudulenta, P. Merc. vel, fraudis, i. e. quæ nihil agit, sed tantum fallere cupit: b. vel, remissa, Ca. Non placet hæc versio, quia masc. [וְיָדָהּ] non cohæret cum fœm. [וָדָהּ]. At [וְיָדָהּ] ad sensum & totum complexum, non ad [וָדָהּ], referendum est; ut in Deut. 25. 13. [וְיָדָהּ] non cum [וָדָהּ] lapis, pondus, sed cum complexo, [וָדָהּ] [וָדָהּ], convenit. Al. Pauper (sub. est, vel fit, P. Pi. Gej. Ti. &c.) qui agit, five operatur, manu dolosa, JT. sic Ti. vel potius, remissa, Pi. Gej. seu negligente, quod postulat antithesis. Sic Prov. 12. 24, 27. Heb. manu fraudis: Genitivus adjuncti, & meton. effecti, qualis Jer. 48. 10. Nam fraus in labore parit negligentiam; quia fraudi innititur, &c. & negligentes intideliter laborant; sicuti industrius vocatur fidelis, Prov. 25. 13. & ignavi fraudibus uti coguntur ut se sustentent, [וְיָדָהּ] significat tum dolum, ex [וָדָהּ] decepti, tum ignaviam, à [וָדָהּ] projecit, vel dejecit: eò quod ignavi manus in sinum demittant, nec operi admoveant; item quod rem elaborandam cum nausea deponant, projiciant, &c. Al. Pauper facit lingulam bilancium ([וָדָהּ] enim propriè est, vola manus, &, metaphoricè, lingua bilancium, ei similis, ob cavitatem,) fraudulentam: quia ignavus est, putans se ita ditatum iri. Fraude utitur, quod eum potius pauperem reddit. [וָדָהּ] per epenthese[m] & scribitur hic, & 2 Sam. 12. 1, 4. pro [וָדָהּ], pauper, ut occurrit 1 Sam. 18. 23. Prov. 14. 20. & 18. 23, &c. ¶ Manus, &c. [וְיָדָהּ] [וָדָהּ] Et manus sedulorum (vel sollicitorum, Mo. vel, strenua, Ca.) dirat, P. JT. Pi. Ca. Merc. sub. ipsos, JT. Pi. &c. sine fraude. Sedulorum, i. e. eorum qui sedulo (h. e. sine dolo) laborant. Heb. [וְיָדָהּ], qui in negotiis suis agendis omnia decidunt, à [וָדָהּ] decidere, five determinare. [וְיָדָהּ] sign. movere, agitare, v. g. linguam, Exod. 11. 7. Jos. 10. 21; aciem, 2 Sam. 5. 24. Hinc [וְיָדָהּ] agilis, Prov. 12. 24. & 13. 4. & 21. 5. [וְיָדָהּ], à motu assiduo dicti, moventes se, inquit Kimhi; vel, qui omnia decidunt, seduli, diligentes vel in minimis, parci temporis & rerum, qui justè sua decidunt & tractant, ut K. vult. Al. [וְיָדָהּ] non est movere, ut multi volunt, sed acuire, aciem esse, acriter agere, ut Jos. 10. 21. [וְיָדָהּ] [וָדָהּ], non exacuit linguam, i. e. in acumen exseruit, &c. Hinc [וְיָדָהּ] est, res acuta, Job. 41. 21. Jef. 41. 15. Et hic [וְיָדָהּ], per metaphoram, acuti dicuntur, qui sunt diligentes & solertes. Nota antitheses non semper esse directas. 5. Qui, &c. [וְיָדָהּ] [וָדָהּ] Qui congregat, five colligit, (scil. manipulos frugum,) in aestate, P. Pi. &c. i. e. in messe: synecd. integrè. Aestas opportuna rebus com-

portandis; cum minore & labore & sumptu res convenerunt. Aestas hic denotat omnem commodam occasionem nobis prospiciendi, &c. Aestas & autumnus denotant etiam juventutem & virilem ætatem, quæ in maturos fructus producere solent. ¶ Filius sapiens, [וְיָדָהּ] Intelligens, P. Gej. Vox hic intransitive sumitur; aliàs transitive, ut Dan. 11. 33. Vel, intelligere faciens, q. d. Non solum ipse erit sapiens, sed & alios exemplo suo prudentiam docet. ¶ Qui, &c. [וְיָדָהּ] Stertens (vel, Qui verò dormit, P. sic Ch. Sy. &c.) in messe est filius confundens, five pudefaciens, P. Mo. JT. Pi. scil. parentes suos, & seipsum; utpote non intelligens. Antithesis repugnantium.

6. Benedictio (Heb. Benedictiones, Pi. Gej. &c. omnigenæ scilicet, à Deo, hominibus, &c. plur. emphaticè P.) Domini super caput justi. Sic, in caput recidere dicitur via, &c. 1 Reg. 8. 32. & perversitas, Psalm. 7. 17. & sanguis, Matt. 27. 25. Plaut. in Poen. Capiti vestro isthuc quidem. Capitis meminit, tanquam partis nobilissimæ, &c. vel, ut indicetur benedictiones has è cælo esse, & palam omnibus, non solum in secreto, conferendas. Et synecdoche est partis pro toto. ¶ Os, &c. [וְיָדָהּ] [וָדָהּ] Et, vel At, os impiorum operit, five tegit, iniquitatem, P. V. vel injuriam, M. Mo. violentiam, Sym. & Aq. & Th. scil. in animo, dum lingua loquitur; ac proinde is erit infelix. Antitheses non semper apertæ sunt. Semper cogitat malum. Celat artes fraudesque quibus ditatur; quum justus quæ justè peperit palam venditat. Vel, tegit inhumanitatem; i. e. Impii maledici sunt, ideòque infortunati. Al. os tegit, vel operiet, violentia, Ti. JT. Pi. Gej. &c. nempe aliunde illata, & jure talionis immissa. Vel, pudor ex omnis generis malis, five per violentiam ipsorum causatis, five à Deo illis propter violentiam ipsorum immisissis. Operit iniquitas, h. e. poena iniquitatis, putà Dei maledictio, inopia, &c. Confer Psal. 107. 42. Operiet impietas, Sy. Ori autem—dabitur gemitus sine termino, Ar. Et in ore—operietur rapina, Ch. Os synecdochicè ponitur pro vultu. Operiet, id est, undique & copiosè teget. Vide Psal. 44. 16. & 69. 8. Mic. 7. 10. Maledictiones Dei turmatim ita concursabunt, & eos ita obstupescient, ut, vanâ spe prosperitatis falsi, tanquam confusi & pudore oppressi, quod exprobrantibus respondeant non habebunt. Vide Psal. 107. 42.

7. Memoria, &c. [וְיָדָהּ] [וָדָהּ] Quæ verba Hebræi de suis mortuis usurpant, eaque abbreviatè, per literas initiales, scribunt, [וְיָדָהּ], vel [וָדָהּ]. Dixit R. Isaac, Quisquis mentionem facit, vel justis, & ei non benedicit, vel impiis, & ei non maledicit, transgreditur præceptum affirmativum, hic scil. traditum. [Verba sic reddunt.] Memoria justis erit in (vel cum, Pi.) benedictione, P. vel, benedicta, Pi. &c. i. e. celebris est, tam viventis quàm mortui, nec fine laude ejus fit mentio. Huc refer quod benedictio pro encomio ponitur, Job. 31. 20. Psalm. 62. 5. Al. Ex memoria justis vota sumuntur, q. d. Det Deus illi gratiam quam tali justo dedit. Al. Posteritas justis erit in benedictionem. Sed malo sic, Memoria—celebris erit, &c. ¶ Et nomen (i. e. fama, vel mentio,) impiorum putrescet. Ità P. Mo. Merc. sim. JT. Pi. i. e. exolefcet, vel emarcescet, & in putredinem abibit; ac proinde homines illud tanquam putridum abominantur & vituperant. ¶ [וְיָדָהּ] Sordet, Ti. sic P. V. extinguetur, Ch. Sy. sic o. fætet, Ca. detestabile est & evanescit.

8. Sapiens, &c. [וְיָדָהּ] [וָדָהּ] Sapiens corde accipit, vel suscipiet, præcepta, vel, Dei, vel, superiorum, vel, piorum, &c. de vita rectè instituenda: ac proinde sortitur felices successus. ¶ Stultus, &c. [וְיָדָהּ] [וָדָהּ] Et stultus labiis (quia omnia temere effutit; qui non nisi stulta loquitur, & nè verbo quidem stultitiam suam celare potest,) precipitabitur, Mo. sim. K. in Merc. vel, impinget, P. vapulabit, M. V. Ca. vel, in varia incurrit, Ti. vel, seipsum conturbat, JT. Pi. decipitur, Sy. implicabitur, vel irretietur, Schindl. in Gej. vel, perversus efficietur, vel, claudicabit, V. vel, festinabit, five accelerabit, V. Jos. K. in Merc. R. Imman. in Sal. nempe ad docendum, ubi convenientius fuisset audire. Vel, capietur, Ch. vel, punietur, ex Hof. 4. 14. ubi occurrit hoc verbum, nec alibi, nisi hic & vers. 10. Vel, corrumpet, Merc.

Cor.
Gej. sim.
Bay.
Bay.
Gej.
Bay.
Pi. sic
Merc. V.
Gej. Bay.
Gej. Bay.
Pi.
Gej.
Gej.
Gej. sim.
Bay.
Car. Bay.
Car.
Merc.
V.
Q. in La.
Ca.
Car. sic
Gej.
Gej.
Pi.
La. ex
Sal. sim. T.
La.
Gej. sim.
Pi.
Gej.
Car.
Merc. sim.
D. Gej. & c.
Cartw.
mell. heb.
p. 2951. in
crit.
Merc. sim.
Pi. Gej.
Gej.
Bay.
Gej.
Merc. V.
Merc.
Pi.
Gej.
Pi.
La.
V.
Gej.
Gej.
Merc.

os v. ¶ *Et os impiorum operit iniquitatem*] Vel vi- Sic Merc.
olentiam, Merc. &c. *Et si lingua sæpe blandiri videtur, &c.*
tegit animo iniquitatem, quam cogitat, & tandem lo-
quitur, vel facit; quæ etiam mortem affert alijs. Sen-
sus idem qui supra v. 6*. Imò verò diversus: nam ibi
violentiæ est quam recipit *os violentum*; hîc, quæ ex
ore impii prodit. Sicut iustus vivifica sua [consilia]
non infidiosè vel invidè occultat, verùm ad quosvis ea
emanare finit; ità impii violentiam callide occultant,
& ut loquitur Jansen. in se veluti stagnant suam ini-
quitatem, ut datâ opportunitate in alios effundant. *¶ Gej.*
Celat injuriam, quam meditatur in corde. De lin- *z v.*
gua sæpe loquitur, quòd res sit rectu difficillima. *¶ Merc.*

12. *Odium suscitât* (vel *excitat*, M. Ti. Gej. &c.)
rixas; ità P. Gej. &c. vel *contentiones*, Mo. J. T. Pi. Ca. &c.
vel, *occasiones contentionum*, Ti. *וְהָעוֹרֵר מִדְּבָרִים* *וְהָעוֹרֵר*
(à *עוֹר* *evigilare*) accipitur de excitatione vel agitati-
one hastæ, antea velut quiescentis aut otiosæ, 2 Sam.
23. 18. 1 Par. 11. 11; 20. Vide & Psalm. 80. 3. Jesh. 10.
v. 26. Ità odium pristinam turbat quietem, excitat
linguam ad convitiandum, &c. dissidium prius sopitum
excitat^b. *Rixas* efficit, etiam de re levi^c; ob meras *b Gej.*
suspiciones^d, malè omnia interpretando*. Facit ut *c Merc. sic*
cuncta displiceant. Invisum etiam benefacta pre- *Gej. Bay.*
munt^e. ¶ *Et, &c. וְעַל כָּל פְּשָׁעִים הַכֶּסֶף אֶחָד* *d Gej.*
Et, vel Sed, omnes (vel, *super omnes*, Mo.) *prevaricati-* ** Bay.*
ones (vel *offensas*, Merc.) *obtegît* (*operiet*, Mo.) *chari-* *f Marc.*
tas, vel dilectio, Mo. Ti. P. &c. vel *amicitia*, Merc. Ope-
rit peccata tam propria, quàm aliena^g; & impetrat à *g La.*
Deo remissionem, &c^h. Ità accipitur hic locus i Pet. *h T.*
4. 8ⁱ. Verùm hoc non ad nostram in Deum dilectio- *i La. T.*
nem pertinet, sed ad hominum inter se^k. Amor fa- *k Merc.*
cilè condonat amici errata, imò nec illa cognoscit. *i Me. sim.*
Dissidia, quæ odium suscitât, charitas etiam suscitata *Sal. ex*
sedat^m; & offensiones, quæ rixarum causæ esse solent, *Ja. &*
dissimulat & excusat. Confer i Cor. 13. 4, &cⁿ. Ami- *Ca. &*
ci delicta candidè celat, & pro non delictis habet; & *H. g. &c.*
veniam, quam à Deo quotidie petit, impertitur^o. Præ- *m E.*
teritis offensiones condonat, præsentis dissimulat, fu- *o E. sim.*
turas præcavet, &c^p. Condonat quidquid condonari *T. La.*
potest: i Cor. 13. 7. i Pet. 4. 8*. Præceptum est con- *o Bay.*
cordiæ inter homines, de noxis condonandis vel dissi- *p Gej.*
mulandis: ut Athenienses *ἀποκρίναν* injuriarum decre- ** G.*
verant. Hoc autem correctionem fraternam non tol-
lit; nam de privatis in nos offensis sermo est q. [Sen-
sus versus,] Sicut odium per rixas manifestat defectus
aliorum; sic charitas celat, nisi quantum correctio
fraterna requirit^r. Abutuntur hoc loco qui hinc col-
ligunt, peccata sua à fratribus vel Ministris non esse
traducenda, &c. quod est contra Levitic. 19. 17. Hi
charitati lenæ officium adscribunt, &c^t.

13. *In labiis sapientis invenitur* (vel, *præsens adest*,
J. T.) *sapientia*] Sic Pi. &c. id est, sapiens sermo; ac
proinde manet expers virgæ^u. Sapiens sapienter lo-
quitur^v; & à talibus discenda est sapientia^x; quam
u Pi.
invenies, si nempe investigaveris, &c, quod *u Me. sim.*
præsupponit^y. ¶ *Et, &c. וְיִשְׁכַּח לְגוֹוֹ* *¶ Et, vel*
Sed, virga (sub. erit, P. Gej. vel, *imponitur*, Pi.) corpori *Jun. Car.*
(vel, *in tergo, sive dorso*, M. Ti. Ca. Q. in Merc.) *inpsi-* ** Bay. sim.*
entis, Pi. vel, *dementis*, J. T. Ca. vel, *carentis corde*, Mo. *Gej.*
Gej. &c. *Virga percutit virum excordem*, o. Ar. vel, *ex-* *y Gej.*
pertem judicii, Sy. *Dementis*, ac proinde non proferen-
tis sermonem sapientem^z. Quia corde caret, impru-
denter loquitur, unde virgâ percutitur, &c^a. Suppleri
hîc possit unum membrum ex altero, hoc modo, *I la-*
biis intelligentis—*sapientia*, (unde à dorso ejus absunt
virgæ;) in labiis *stulti* nulla est sapientia, unde *dorso*
ejus *verbera* competunt^b. Al. Sapiens abundat sapien- *b Gej.*
tiâ; quâ cum stultus caret, virgâ indiget, ut compul-
sus discat sapere^c. Al. Sapientiam intelligentis *c Q. in La.*
verba, fatui verò stultitiam *verbera*, testantur^d. Dabit *d Al. in La.*
vexatio intellectum ei qui doceri noluit*. Al. In ** La. ex.*
membro priore hîc supplendum, (ex adverso postero-
ris,) *decus ei esse*, & sensus est, Sapientem sapienter lo-
qui, quod illi decus est; stultum verò, quòd ad sapien-
tis verba parùm attendat, &c. ignominiosè plecti^f. *f Car. sim.*
Ità antithesis clara est, quòd sapiens decus sapientiæ *La.*
gerat in ore, dum sapienter loquitur; stultus dedecus
insipientiæ portet in dorso. ¶ *puta vibices flagrorum, qui-*

bus adactus est ut aliquid sapienter agat, discat & dicat.

14. *Sapientes abscondunt* (vel, *diffimulant*, V. vel, *condunt*, P. vel, *recondunt*, Merc. JT. Pi. &c.) *scientiam*, [עֲלֵמוּתָם] *Celant quod sciunt*, Ca. *Recondunt*, scil. in mente & memoria^h, ut suo tempore depromantⁱ, cum sibi vel aliis usui erit^k. Vide Matt. 12. 35. & 13. 52. *Scientiam*, conjunctam cum suo fructu, salute loquentis & audientium^l. Non autem passim & temere effundunt^m, aut jactantⁿ, ut stulti, &c.^o. Labiis, scientiæ promissis, meritò subjungit animum, ejus penu vel thesaurum P. ¶ *Or.* &c. [מִן הַמֶּלֶךְ] *Et*, vel *Sed*, *or* (vel, *ori*, Ch. JT. Pi. Merc. ¶, pro ¶ 9: vel, *sermoni*, Merc.) *stulti* (sub. est, P. JT. Pi.) *contritio propinqua*, P. Mo. JT. Pi. Gej. vel, *terror vicinus*, Merc. sic V. quem aut sibi aut aliis ex inconsulto sermone affert^r. Est quasi ipsa *contritio*, in abstracto; h. e. nihil profert salutare. *Os* dicitur *contritio* per meton. effecti, ut 2 Reg. 4. 40. *mors in olla*, &c.^t. Stultum manet *contritio* ob stultos sermones ejus, ortos ex eo quod non recondidit doctrinam apud se. Antithesis repugnantium^u. Animo sapientis scientiam asservanti opponitur *os stulti*, sicut scientiæ vacuum, ita *contritio* ne & damnis variis ac propinquis plenum^v. *Os stulti* terrorem accersit, Ti. vel, *terret præcipiti* sermone, M. *Os temerarium proximum est ruinæ*, Sy. sim. o. *Oris consumptio proxima*, Ch. Sed qui vertunt, *ori*, sensum angustiore pariunt, ac si *contritionem* soli ori denunciat^r. *Stulti ori imminet confusio*: i. e. Stultus temere indicat quod scit; itaque sibi malum accersit^w. Sensus, Sapiens scientiam recondit, unde, cum opportunum est, propulsat à se & aliis nocitura & *contritionem* accersentia, Psalm. 119. 11: stulto verò promptus & expositus in ore est sermo hujusmodi, qui cum sibi tum aliis terrorem affert^x. Sapiens non arroganter ostentat scientiam, sed eam sapienter & modestè celat, ut opportunè depromat; quare nihil dicit nisi bene expensum: at stultus temere omnia ore eructat; quo fit ut multa dicat infusa, maledica, seditiosa, &c. ob quæ mulctatur, &c.^a. Magna pars est scientiæ, cognoscere loquendi vices & tacendi^b.

15. *Substantia*, &c. [וְהָיָה] *Opes* (vel, *Affluentia*, Mo. Possessio, o. Ar. *Substantia*, JT. Pi.) *divitis* (sub. est, vel, sunt, JT. Pi. &c.) *urbis* (vel, ut *urbis*, P. sic JT. Pi.) *fortitudinis*, sive *potentia*, (vel, *munita*, JT. Pi. o.) *ejus*, P. Mo. M. &c. ¶ *Pavor*, &c. [וְהָיָה] *Confestatio* (vel, *Contritio*, Sy. Mo. V. vel, *Pavor*, M. V. vel, *Contritioni*, JT. Pi. vel, *Verberatio*, Ca.) *pauperum* (vel, *tenuium*, Ca. *exhaustorum*, Mo. vel, *tenuibus*, JT. Pi. sub. est, JT. Pi. P. &c.) *egestas*, sive *paupertas*, eorum, P. M. Mo. Ca. &c. Versum hunc accipiunt, vel, 1. in bonam partem^c. Dictum hoc ad excitandum ignavos, ut laborent, &c. unde divitias parent, quarum tanta vis est; & paupertatem, cujus tot sunt incommoda, fugiant^d. Ut illi errant qui divitias summum bonum putant, & paupertatem summam miseriam; ita & illi qui divitias tanquam mala habent, &, nulla earum commoda putantes, otio se dedunt^e. Vel, 2. in malam partem, ut commune opum consequens hic denotetur^f. Sensus, Dives opibus suis, ut arcu munitæ, fidit^g; unde spiritus assumit & superbit^h: pauper autem confestatur, ita ut *contritionem* metuatⁱ; *egestas* ei terror est^k, eumque pavidum facit^l, & à multis rebus avertit^m. Dives multa aggreditur; inopia magnis conatibus adversa estⁿ. Sic Juven. sat. 3. *Hand facile emergunt quorum virtutibus obstat Res angusta domi*. Et Ovid. *Crede mihi, miseros prudentia prima reliquit, Et sensus cum re consiliūque fugit*. [Ti. totum sic reddit, *Velut urbe fortissimā fidit locuples; pauperes verò sua ipsorum pauperiēs timidos reddit*.] Tametsi contrarii sint hi affectus, hujus nempe abjectio, & illius elatio; tamen utriusque peccatum ab eodem fonte manat, nimia opum existimatione P.

16. *Opus*, &c. [וְהָיָה] *Opus* (vel, *Opera*, LXX, Ch. &c. vel, *Labor*, Pi.) *justi* (sub. est, M. P. vel, *tendit*, Pi.) *ad*, vel *in*, *vitam*, M. P. Ch. Sy. Ca. vel, *adfert vitam*, Ti. Vel, 1. æternam, ut docet antithesis^q; vitam gratiæ & gloriæ^r: vel, 2. naturalem & præsentem^t. *Quod opere suo comparat justus*, comparat in vi-

tam, JT. i. e. ad necessitates suæ & aliorum vitæ^u: non, ut habeat unde luxurietur, & pravis desideriis satisfaciat, quod peccatores faciunt; sed, ut vivat^v. [וְהָיָה] proprie signif. ipsam operationem, seu laborem, quo opus efficitur, ut 2 Par. 15. 7. Esa. 49. 4. & 61. 8. deinde opus laborando productum^x, vel, laborem consequens^y præmium, ut Levit. 19. 13. *Opera justorum vitam gignunt*, Ar. sic o. ¶ *Fructus*, &c. [וְהָיָה] *Proventus* (vel, hæreditarius, vel, iniquè partus, non autem labore, quare illa vox hic omittitur^z), *impii* (sub. est, z Gej. P. &c. vel, *tendit*, Ca. vel, *cedunt*, Ti.) *ad*, vel *in*, *peccatum*, M. P. &c. i. e. Inservit malis usibus, luxuriæ^a, arrogantiæ, contemptui Dei^b, avaritiæ^c. *In peccatum*, ac proinde in mortem æternam, quæ est stipendium peccati. Antithesis repugnantium, quæ *labori justis* opponitur *proventus improbi*, & *peccatum vitæ*; & sensus est, Etsi justus labore suo non acquirit unde splendide vivat; tamen Deus ei dat vitam æternam: contra, Etsi impiorum proventus magnus sit; tamen quia illo abutuntur ad peccandum, puniuntur à Deo morte æternâ^d. *Proventus*, i. e. actiones, instituta, fructus cogitationum ejus, ad peccatum tendunt, adeoque ad mortem suam & aliorum: Ità opponitur actioni justis, quæ vitam & ipsi & aliis affert^e.

17. *Via*, &c. [וְהָיָה] *Via* (Variè red- dunt.) *Vias vitæ custodit disciplina*, Ar. sic o. *Via vitæ custodit disciplinam*, Ch. Sy. *Semitam* quæ ducit ad vitam custodit castigatio, M. Perferre castigationem conducit ad vitam, Q. in V. *Semita* quæ ad vitam ducit observat disciplinam, Ti. *Iter ad vitam est servantis eruditionem*, JT. *Iter ad vitam ducens est iter ejus qui custodit*, &c. Pi. *Semita ad vitam* (vel, *Velut semita ad vitam*, P. sub. est, P. Merc. vel, *Ad vitam tendit*, Ca.) *qui custodit*, &c. Merc. Ca. P. sim. Mo. *In semita vitæ est observans*, &c. vel, *Semita vitæ est custodire*, &c. Participium pro infinitivo, ut Psalm. 7. 14. Matth. 11. 1. Eph. 1. 16. &c. f. [וְהָיָה] *disciplina* complectitur omnem erroris, sive fidei, sive vitæ, ostensionem, vel à Deo, plagis verbisve duris castigante, vel à Ministris, parentibus, &c. *Custodit autem* eam, quando libenter in aures admittit, corde expen- dit, opere & obsequio approbat^h; & ita observat, ut indè ad resipiscentiam & patientiam proficiatⁱ. *Custodiens eruditionem*, i. e. qui eruditus est, ambulat per viam vitæ^k. ¶ *Qui*, &c. [וְהָיָה] *disciplina* quæ non corripit in errorem inducit, Ar. simil. o. *in regimine est*, & hic est versus sensus, Uterque viam tenet ad vitam, tam qui disciplinam servat, quam qui correctionem deserit ejus qui ipsum in errorem adducere conetur^l. Sed præstat esse antithesin, & abso- luto statu legi, ut ejusmodi forma interdum reperi- tur^m. *Dereliquenti* verò correctionem iter errorem affert, JT. Sensus versus, Sapiens hoc vitæ institutum salutare est exemplum & documentum ad vitam; ut, contra, immorigeri exemplum atque documentum avocatur à vitaⁿ. *Et*, vel *Ar*, *qui deserit* (vel, *respuit*, P.) *increpationem* (vel *reprehensionem*, Ca. *correctionem*, M. quæ ad disciplinam scilicet pertinet^o), errat, P. Ca. Ch. vel, *stultus est*, Ch. vel, *in errorem inducit*, Pi. *seducit*, Ti. M. errare facit, Merc. Gej. Q. in V. Sub. *sefè*, Ti. M. Pi. (ut ostendit antithesis P,) vel, *animam suam*, V. & alios, qui eum vel spontè vel coactè sequuntur, ut liberos, domesticos, &c.^q. *Qui deserit disciplinam in opinionibus & moribus*, non solum sibi vitam non affert, sed alios secum in errorem, ac proinde exitium, trahit^r. *intransitivum esse possit*, errans^t; ut multa in Hiphil retinent significationem Kal^u: sed malo transitive sumere^v, ut Jes. 3. 12. & 9. 16. & 19. 13. 14. & Hof. c. 4. v. 12. &c. *Deserere increpationem est*, omnem declinare occasionem, ubi quis metuat vitiorum suorum detectionem; quomodo multi ob id conciones defugiunt legales, conversationem piorum, &c. nè ab iis audiant quorum puderet, &c.^x. Vel, à veritate propter crucem desciscere, &c.^y.

18. *Abscondunt*, &c. [וְהָיָה] *Te- gunt*, vel *Operiunt*, odium labia mendacia, P. Merc. Ca. Verum differt & genus & numerus, [וְהָיָה] Ità fanè, sed sensus, non verborum, hic ratio habetur; & ad eum qui loquitur labiis refertur^a. *Abscondunt insidiosè inimicitiam labia impiorum*, Sy. *Operiunt inimicitiam*

inimicitiam labia iusta, o. vel, [quod indubie rectius, & quomodo olim o. habuisse vix dubitari potest,] *iniqua*, Sym. vel, *mendacii*, Aq. & Th. in D. Al. *Qui odium gerit operit illud labiis mendacibus*, M. V. *Qui tegit odium labiis est fallacibus*, JT. Pi. i. e. loquitur verba fallacia, ut tegat odium, & proximum fallat^b. Vel, est vir *labiorum falsitatis*, Gej. ex Pi. Ellipsis *וְכִי*, ut infra

13. 6. & Job. 15. 34. & 32. 7. Commendat nobis candorem & sinceritatem animi, ne aliud simulemus foris, aliud foveamus in pectore. Illustratur hic locus ex Prov. 26. 24. necnon ex Levit. 19. 17. *Nè odio habeas*, &c. c.

¶ Qui, &c. וְכִי הוּא כִסְלִי Et stultus profert convitium, M. Et qui profert (sc. ex ore suo^d), infamiam (vel, detractionem, P. Ch. contumelias, o. maledictionem, Sy.) est stolidus, JT. Pi. sim. Mo. P. &c. vel, insanus, Ca. *וְכִי* (à *וְכִי* loqui.) sign. sermonem de aliquo malum, sive verus sit, ut Gen. 37. 2. sive calumniatorius, ut Num. 13. 32. & 14. 36, 37. &c. & h. l. quando quis ex odio alium, vel presentem contumeliis, vel absentem rumoribus, laceffit, &c. qualis merito hic stultus dicitur, ob animi linguæque impotentiam, &c.*.

[Alii totum sic reddunt,] *Qui celat odium labiis mendacibus, & qui infamiam prodit, æquè stultus est*, Ti. Antithesis est repugnantium, inter eum qui tegit odium, & eum qui profert infamiam; item inter stolidum, & eum qui utitur sermone fallaci^f.

Duo hic taxat vitia in speciem opposita, sed reipsa sæpe connexa; nam ideo odium celatur, ut opportunè in contumeliam & injuriam erumpat^g. Oculanti opponitur exire faciens, nempe ex pectore virulento per labia, &c. Continetur hic turpis linguæ abusus, quando quis vel blanditur, intus latente odio; vel calumniando sævit, odio erumpente^h.

Quadrat hic locus in eum qui absenti detrahit, cui coram adulaturⁱ. Comparatur hic malum occultum, nempe odium blanditiæ tectum, cum malo aperto, scilicet convitio quod quis apertè profert; & illud gravius & perniciosius esse statuit quàm hoc^k. Ego simpliciter utrumque vitium notari puto, & blanditiem sermonis, cum interim animo malum machineris, & manifestum convitium^l.

19. *In, &c. וְכִי לֹא יִחַרל פִּשֶׁע* In multitudine verborum non cessat, sive cessabit, (vel, deest, P. sim. Ti. Ca. vel, vitatur, M. sim. o.) *prævaricatio*, P. Mo. &c. vel, *peccatum*, Ca. LXX, Ar. sim. M. vel, *transgressio*, scil. mandati Divini^m, vel, *defectio*, JT. Innuit pruritum hunc non esse leve peccatum, cum in eo delitescat defectio à Dominoⁿ. Parcum verborum esse oportet sapientem: nam qui temere & sine delectu verba non meditata effutunt, difficile est quin sermoni eorum peccatum insit^o. Non damnat multiloquium ad ædificationem & doctrinam^p; sed circa res profanas, inutiles, non satis cognitatas, &c. Solent loquaces cruda omnia protrudere, vera falsis, malâ bonis, miscere, tædiôsè multa repetere, calumnias disseminare, scandalum dare, &c.^q.

¶ Qui, &c. וְכִי וְכִי Coercens autem labia sua intelligens est, P. &c. Et prohibens, &c. Mo. sim. Ch. Pi. *וְכִי* est, retrahere, aliorum aliquid concludere, aut cohibere, ut Gen. 20. 6. 1 Sam. 25. 39. &c. docetque labia nostra violenter esse cohibenda, & quasi obseranda, &c. Xenocrates in Valerio Max. Dixisse me aliquando penituit, tacuisse nunquam. Et Kemp. de imit. Christi 1. 10. Rarò sine lesione conscientie ad silentium redimus^r.

20. *Argentum (ut argentum, P. JT. Pi.) electum* (vel, examinatum, o. Ar. vel, lectissimum, JT. Pi. sub. est, M. &c.) *lingua iusti*, *וְכִי לִבְיָהוּ* ut argentum, tum internâ puritate, à puro pectore, &c. tum externâ utilitate & pretio^t. Pretiosa est, & amabilis^u, & solidæ naturæ^v: loquitur cum delectu^x.

¶ Cor autem impiorum pro nihilo, כְּכֶמֶץ Ut parum, Mo. sim. P. V. sub. argenti, V. parvi est, Merc. Ca. perparvi est, JT. Pi. minimi, vel nullius, pretii^y: est quasi nihil, M. Al. deficient, o. sim. Ar. contritio (fel, Sy.) est, Ch. [Ti. totum sic reddit, *Lingua iusti electum est argentum; quod cor impiorum parvipendit.* Perpaucum est, imò tantum quasi (non revera) paucum, quod juvare potest bonos; plurimum verò quod nocet. De כְּכֶמֶץ vide & Esa. c. 1. v. 9. Cordis in antithesi sermonis meminit, quia cor sermonis fons est, Matt. 12. 34^z. Opponuntur lingua iusti ex

corde pio, &c. loquens, & cor impii stolidi verba profundens^a. *Lingua iusti*, &c. quanto præstantior est animus! Cor, &c. ergo sermo ejus contemnendus est sicut scoria^b. *כְּכֶמֶץ* potest referri ad tempus, vel ad qualitatem: vel, quali parvo tempore durat intellectus improbi; vel, quasi parum boni sensus & cordis habent improbi^c.

21. *Labia iusti erudiunt, &c. וְכִי יִרְעוּ* Pascunt (vel, pascunt, Mo.) multos, M. P. Ti. JT. &c. vel unâ, vel successive. Vel, gubernant, &c. Id *וְכִי* Psalm. 78.

71. Ezech. 34. 2, &c. Mich. 5. 3. & 7. 14. &c. d. Pascunt, docendo, ut Jer. 3. 15*. vel, solando, recreando. Multos, qui scilicet iustum loquentem audiunt^f: inter quos quia stultus esse non vult, perit^g. Docent (vel, sciunt, o.) sublimia, Ar. *¶ Qui, &c. וְכִי בְּחִסְרֵי לֵב יִמְוִתוּ* Et, vel Sed, stulti dementiâ, sive propter dementiam, (vel, in vecordia, Ti. V. Ca. Ch. Sy. vel, ob defectum cordis, P. vel, vecordes, M. vel, ob deficere cor, Gej.) moriuntur, JT. Pi. &c. *וְכִי* est, vel, 1. Tòar à *וְכִי* de-

stitutus^h: vel, 2. substantivumⁱ; quale est *וְכִי*, *וְכִי*, *וְכִי* defectus: vel potius, 3. infin. Kal^k. Stulti per vecordem, à quo decipiuntur, moriuntur: ut stulti multis, & vecors iusto, opponantur^l. Moriuntur. Antithesis repugnantium. Nam qui multos pascunt sermone suo, illis datur vita æterna^m. Iustus multos pascit: stultus seipsum non pascitⁿ, nec alios; quin, contrâ, sibi exitium affert^o. Sermo iusti, ex corde prodiens sapiente, multos pascit: stulti autem tales sermones non proferunt, sed nec proferre possunt, utpote qui corde carent^p.

22. *Benedictio Domini divites facit, וְכִי הוּא עֹשֶׂה* Ipsa ditat, JT. Pi. sim. Ti. Ca. M. Mo. o. *וְכִי* emphaticum est, qu. d. illa sola causa vera est; reliqua, v. gr. rerum usus, industria, &c. tantummodo sunt instrumenta: illâ opes melius & parantur, & conservantur, & usurpantur^q. Benedictio, id est, favor, Dei^r, & beneficentia ejus^t: nam Dei benedicere est benefacere^u.

¶ Nec, &c. וְכִי לֹא יוֹסִיף עַבְדָּא עִמָּה Neque addit (vel, affert, M. Ti. Ca. vel, apponit, P. sub. Dominus, Merc. P. nam verbum est masc^v.) molestiam (vel dolorem, M. P. sic Ch. Sy. Ar. o. vel, quidquam molestiæ, Ti. sim. Ca.) secum, JT. Pi. M. Ti. Ca. vel, ei benedictioni, P. vel, cum ea, V. Ch. Sy. sub. benedictione, V. Gej. sic Merc. *וְכִי* est, sollicitudo^x; q. d. Deus suppeditat, piis necessaria sine ipsorum sollicitudine^y; illis quasi somniantibus, & de ea re parum cogitantibus, &c.^z. Sine curis;

q. d. Curæ illum non torquent, sive quærendo, sive conservando, divitias. Sed nec dolet amissas, nec timet amittendas^a. Dei benedictio est quæ dat hilarem opum fruitionem, &c. Coh. 2. 24, 26. & 3. 13. & 5. 17, 18. Vel, agit hic de benedictione Dei extraordinaria, qualis v. g. Patriarchis, Davidi, Salomoni collata erat; (alioquin non omnes quos Deus ditat curis & laboribus eximit:) vel, *וְכִי* fumendum de labore anxio, ut Psalm. 127. 2. Prov. 14. 23^b. Nec—molestiam; qualem scil. experiuntur avari^c. [Quidni & hic sit *וְכִי* as, pro, Dat Deus cum illis opibus lætitiâ, &c?^d]

23. *Quasi, &c. וְכִי לִבְיָהוּ עֹשֶׂה וְכִי* Focus (vel, Veluti ridere, Mo. vel, Quasi risus, M. sic P. Quasi ludus, Pi. sim. Merc. sub. est, Ti. P. Pi. &c.) stulto designasse (vel, perpetrare, Pi. sim. P. Mo. &c. vel, quando perpetrat, M.) scelus, Ti. Pi. Mo. M. Ca. vel, abominationem, P. vel, flagitium, sive grande facinus, (à *וְכִי* cogitavit, præmeditatus est;) quale *וְכִי* appellatur Levit. 18. 17. & 19. 29. & 20. 14. Jud. 20. 6. &c. d. *וְכִי* pro scelere fumo, sicut *וְכִי* solertia in bonum; et si Prov. 12. 2. *וְכִי* in malum fumatur, & *וְכִי* solertia nonnunquam in bonum^e. [Variè explicant.] 1. Stultus facile operatur malum^f. Tam facilis est ad scelus quàm ad risum^g. Facillimè & quasi per jocum ruit in scelus, &c.^h. 2. Securè & cum voluptatè perpetrat scelusⁱ. Ludicrum illi est; deridet omnes leges, monitiones, &c. Peccat impudenter, ut Jes. 3. 9. fumo animi prolubio, contumaciter^k: peccatum perpetratum jocosè deludit & floccipendit; & pro suspiriis, lacrymis, &c. (quas ipse debebat, & quas pii solent, post scelus admissum profundere,) in risum solvitur, &c.^l. *וְכִי*, quasi ridere, ad facilitatem vel amœnitatem referri potest^m. 3. *וְכִי* non modò scelus, sed & cogitationem, significatⁿ: hinc alius sensus, Quæ cogitant impii, illis velut per risum & fortuito accidunt.

dunt, quia eò non spectarunt. Temere & sine consilio aggreduuntur quod cogitant; ut risus saepe hominem temere occupat: quum sapientes destinatio agant, eò spectantes, ex maturo & sapienti consilio. ¶ *Sapientia*, &c. [חכמה דאיש תבונה] Et, vel *Sed*, *sapientia* (sub. est, Pi. P. &c.) viro *intelligentia*, P. Mo. Bay. five *prudencia*, Bay. La. ex Caj. &c. q. d. Quæ suâ sapientiâ faciendâ novit, eadem constanti *prudentiâ* exsequitur. Vel, est *prudencia*, h. e. adfert ei prudentiam, quâ sciat quàm execrabile sit operari scelus. Vel, viro *intelligenti*, five *prudenti*, Pi. Ch. vel, viro *intelligenti*, Merc. Gej. q. d. Vir autem intelligens, quia sapientiâ præditus est, à scelere perpetrando sibi cavet; nec lusum putat illud patrare. Vel, dirigit virum *intelligentem*, M. Id verò, si quis animadvertit, *sapientia* est, Ti. V. Al. Et *sapientia* est velut risus & lusus viro *intelligenti*; q. d. Tam leve & facile est prudenti sapienter agere, quàm stulto nefas committere. Ut leve est stulto scelus designare; sic sapienti viro *prudencia*, sub. levis est, aut facilis, propter assuetudinem. Piis lusus est, animique remissio & delectatio, bene agere, Joh. 4. 34. &c. [Alii totum sic reddunt,] *Insano pro ludo est scelus facere; homini prudenti res est seria*, i. e. prudenter agit, nec temere scelus facit: sapienter se circa ejusmodi facinora gerit; non, ea ridendo, sed, seriò horrendo, occasiones vitandò, alios præmonendo, commissa severè detestando, &c. Al. Prout ludus fuerit stolido facere scelus; & exercere sapientiam viro *intelligenti*, JT. Hanc versionem probò, quia sensum habet augustum, & illustrem antithesin. Sensus est, Prout ex animo fecerint bonum aut malum, ita Deus reddet secundum opera ipsorum, Rom. 2. 6. Ut ludus est stolido facere scelus; sic (facere, seu exercere) sapientiam, viro *intelligenti* est. Ellipsis verbi ex membro præcedente repetendi: qualis Deut. 1. 4. & Ogum—repete, percussit; Prov. 17. 21. Qui gignit stolidum, gignit ad maiorem sibi; Prov. 22. 10—etiam ignominia, repetere, cessat. ¶ 24. Quod, &c. [חכמה דאיש תבונה] Formido impii ipsa venit ei, Mo. Quod timet, vel horret, (vel, Pavor quem habet, M.) impius evenit ei, P. sim. Ti. Ca. Ch. JT. Pi. &c. Formido, pro objecto formidinis, five formidabili; ut Psalm. 34. 5. Jes. 66. 4. Thren. 2. 22. Tamen si rideant improbi admissio scelere, tamen risus ille citò fugit, & succedit terror ex stimulo conscientie: quo tamen [terrore] impius nè hilum proficit, nec irruenti malo resistit, nec preces fundit ad Deum, sed malum malo pellit, &c. Nec vanus erit ille timor; nam venient mala quæ ille frustra præcavere studet. ¶ תבונה, pro עזר, venit super eum, vel, eveniet illi; ut Psalm. 44. 18. ¶ Desiderium, &c. [צדיקים יתרו] Et desiderium justorum (vel, quod desiderant justi, P. JT. Pi. Gej. &c. Desiderium, pro re desiderata, ut Psal. 21. 3. & 78. 29, 30. Ezech. 24. 16. vel, quod sperant, Ca.) dat, vel dabit, Mo. P. &c. sub. datur, Merc. vel, Deus, P. JT. Pi. sic Merc. &c. 3. perf. act. æquipollet impersonali vel passivo, dabitur. Sic Neh. 2. 7. dabunt, i. e. tradantur, &c. Vide & Gen. 16. 14. Job. 3. 20. Prov. 12. 2. Cohel. 9. 9. Vel, dabitur, Ca. Ch. eis, Ch. vel, acceptabit, o. vel, est acceptum, Ar. Et spes datur justis, Sy. Sensus versus, Ut impii quod metuant, licet subterfugere tentent, tandem tamen experiuntur, & è contrà, bonum quod sibi stultè pollicentur non attingunt: ita pii illud quod ob peccata metuebant non solum non sentiunt, sed, è diverso, beatitudinem quam desiderant certissimè consequuntur. Al. Desiderium, &c. quo scilicet optant venire super impium quod timet, juxta Psal. 119. 84. Huic sensui favet sequens versus P. ¶ 25. Quasi, &c. [כעבור סופה ואין רשע] Sicut transire turbine, & non impius, Mo. Ut, vel Ubi, (vel Quando, M. Quum, Merc. Quum primum, Pi. Sicut, Ch.) transit, five præterit, turbo, five tempestas, non (vel, sic non, P. Merc. sub. est, vel, erit, Merc. P. vel, non manet, M. V. vel, sic transibit, Ch. vel, nullus existat, Pi. nussiam est, Ti. V. i. e. subito ruit, & totaliter; vel, deletur, o. sim. Ar.) impius, P. &c. Prætereuntis ritu procella perit impius, Ca. Ut turbo, qui cum impetu & terrore tumultuatur, damna multa inferens, &c. citò tamen

evanescit; sic & impius, &c. ¶ Nullus certè ventus est turbine aut magis violentus, aut minùs diuturnus: sic & improbi, quò nocentiores, &c. eò citius corrumpunt. ¶ præpositum infinitis punctum & articulum temporis quo aliquid fit propriè significat: q. d. Tam citò definit quàm turbo transit; ut transeunte tempestate videatur sublatus, & velut propter illum excitatus turbo, inquit R. Levi. Verum punctum hoc non ita mathematicè accipiendum docet Reg. 18. 29. [כעבור וגו'] Exitium impiorum turbini confertur Prov. 1. 27. Turbo, id est, calamitas percellens improbum. Quando imminet tribulatio, vel tentatio, impius subito ruit. ¶ in [אין] valet, sic, ita; ut Prov. 17. 3. & 25. 23, 25, 27. Matt. 6. 10. & (i. e. sic) in terra. ¶ Justus, &c. [צדיקים יתרו] Et, vel Sed, justus (vel, justus, Pi. Gej. pro צדיקים; vel, justus, Ti. sub. est, Pi. M. Ti. &c. vel, est ut, P. vel, erit ut, Tig. not.) fundamentum seculi, five perpetuum, five æternum, Mo. P. Merc. Aq. Sym. Th. in D. vel, in seculo, Ch. vel, mundi, Tig. not. vel, æternum fixus est, Ca. Stat immotus, diu & in æternum; ut repentino impiorum exitio opponatur. Firmus manet, solidatus super petram; non concutitur, non vacillat, non dimovetur ullis mundi vel Satanæ insultibus, durat quamdiu mundus, &c. Perenne hoc fundamentum pulchre opponitur vel evanescentiæ impiorum. Solidus est, semper sibi constans, sui similis. Felicitas ejus, bene fundata, diu durat in hac vita, & sempiterna est in futura. Stabit justus ut terra, five orbis fundamentum, cui hæc machina & moles incumbit. Est fundamentum mundi; mundus stat ob justos. Diu viret justus. [JT. totum sic reddunt, Ut tanquam transeunte turbine non exstet improbus; (i. e. pereat, ut deinceps exponitur ista antithesis); justus verò sit fundamentum perpetuum,] ut Matt. c. 7. v. 24. ¶ 26. Sicut acetum (vel, uva acerba, o. Ar. Sy. sub. of. ficit, P. sim. o. Sy. Ar.) dentibus] Ità M. P. Mo. Acetum, tum nimio frigore, tum acore, stuporem dentibus inducit, (ut testantur Plin. Galen. & Plut.) unde ad mordendum redduntur inepti: & ex stupore hoc stridor & collisio accidit, &c. ¶ Et fumus oculis] Qui lacrymas acrimoniâ suâ exprimit, oculosque ad videndum reddit ineptos. ¶ Sic piger, &c.] Nuncii celeritas grata est; ut, contrà, tarditas molesta. Et Plato dicebat, tardum nuncium bilem ciere in naribus. Piger & molestus est & perniciosus mittenti eum. ¶ 27. Timor Domini apponet (vel, adjicit, JT. Pi. augere solet, V. i. e. movet Jehovah ut adjiciat, pio scilicet, dies] Viz. supra spem quam concepit; vel, supra quàm ab aliis vivitur; vel, supra quàm per corporis constitutionem vivere poterat. ¶ 28. Expectatio (vel, Spes, Merc. Pi. &c.) justorum (sub. est, Mar. Pi. &c.) lætitia] i. e. Lætitiâ iis affert; in lætitiâ definit, & quod sperabant assequuntur. Mentione spei, quæ futura respicit, innuitur justos præsentibus gaudiis non affluere, &c. Refer hoc ad gloriam justis repositam; vel, in universum ad justa eorum vota & desideria, ut supra v. 24. ¶ Spes autem impiorum peribit] Spes, five de vita diuturna & felice in terris; five de æternis gaudiis, &c. Perit, ac proinde nullam eis lætitiâ affert; ut, contrà, spes justorum non perit, sed est gaudium. Nam speratis excidere moerorem affert; ut, spe non frustrari, gaudium. ¶ 29. Fortitudo, &c. [כעבור וגו'] Fortitudo, vel Robur, (vel Munio, o. Arx, Ar. sub. est, Pi. Ti. &c. vel, Robur addit, M.) perfectio, five integro, (sub. homini, M.) via Domini, Mo. Ti. &c. Roborat eum, nè scilicet conteratur. Facit eum animo forti esse, & intrepide agere. Largitur vires quibus superet vitia, infortunia, tentationes, &c. ¶ Integro, Heb. integritati; metonymia formæ. Vel, est ellipsis תמידי, ut plenum sit, viro integritatis. Abstractum hîc pro concreto: ut, fidelitates, Psal. 12. 2. rebellio, Ezech. 44. 6. amoris, Hof. 8. 9. pro, fideles, rebelles, amatores. Al. [hîc] est Tôar, quod aliàs substantivum esse solet. Via Domini dupliciter accipitur, pro processu scilicet, five agendi modo, five quem ipse in operando observat, five quem observandum homini præscripsit. ¶ Via

Via Domini hic est, vel, i. favor, sive gratia, sive clemencia, Dei erga homines, &c. vel, 2. Lex Dei; per quam incedens justus procedit de virtute in virtutem. *Via Jehovæ*, i. e. ambulare in via Jehovæ. Homini sinceri spes collocata est in Lege Domini, quia per illius custodiam forti est animo & confidenti. ¶ *Et pavor*, &c. *וַיִּתְּנוּ* [*Et*, vel *At*, contritio (vel, pavor, P. Ti. &c. vel, consumpcio, Ch. vel, animi consternatio, V. vel, fractio, Ar. sub. est, M. &c. vel, evenit, Pi. vel, erit; sive accidet, Gej.) operantibus iniquitatem, Mo. &c. Sensus, Impii nil nisi contritionem expectare habent; propria eos terret conscientia, vel terrere debet, si quanta supplicia Deus peccatoribus vel in Lege minatus est, vel infligit, perpendant. Alii sic, *Et* (repete, *via Domini*) est pavor, &c. q. d. Verbum Domini, quod observanti robur confert, nil nisi consternationem exitiumque producit apud contemptores, &c. Vide Prov. 21. 15. Joh. 5. 45. 2 Cor. 2. 16. *Via Domini*, i. e. mandata, & quæcunque agit Dominus, integris est robori; improbis, (vel, facessentibus macerationem, sic enim verto *וַיִּתְּנוּ*,) terrori & exitio: quia ea præcepta, inquam, non observant; vel, in pejorem partem facta Domini, & aliter quam par sit, interpretantur, itaque sunt illis offendiculo, ut habes Hos. 14. 10. [Ca. totum sic reddit, *Et integris firmamento, & maleficis detrimento, est Jovæ institutio*. Sy. sic, Corroborat *via Domini* integros, & conterit operantes iniquitatem. JT. sic, Robori est cuique integro *via Jehovæ*; contritioni vero operam dantibus iniquitati.] *Via Domini*, prout ea recte aut perperam utuntur homines, aut fortes, aut animis fracti, redduntur. Summa est, Eum qui integre vivit ex præscripto Verbi Dei intrepidum esse; cum assidua in peccatis commoratio animum frangat, & timorem incutiat, quo improbus penitus quassatur & conteritur. Cujus causa est, quod Dei administratio erga hos formidabilis, erga illos amica & benevola, existit. Sed priorem constructionem præfero, ut quæ elegantem exhibet antithesin inter *viam Domini* & *iniquitatem*; inter *integrum* & *iniquitatis operarium*; inter *robur*, & *consternationem*.

30. *Justus in æternum* (vel *seculum*, P. Gej. &c.) non commovebitur, *וְיִשְׁתַּחֲוֶה* [*Nunquam nutabit*, Merc. vel, dimovetur, JT. Pi. nutatione vel morali, vel physica; h. e. Nunquam è statu virtuoso aut felici deturbatur, prociditve in adversum, &c. è statu suo felici, sive ex habitatione, ut patet ex antithesi. Immotus & fixus permanebit; nullâ afflictione à suo officio & vocatione & timore Domini dimovetur: quod ad sedem ejus in terra propriè pertinet; ut de impiis subdit, *non habituros terram*. Non nutat revera, quia in Domino fixus est; etli interdum, vel opinione suâ, quia caro infirma est, vel hominum, nutare videatur, imò collapsum eum mundus judicet. Constantiam hanc justus non de rebus caducis accipio, quasi nunquam in infortunia prolaberetur, quod experientia refutat; sed de interno animæ statu in gratia & benedictione Dei, &c. Justus immobilis ad omnia, seu prospera seu adversa, in Dei timore & futurorum spe consistit, &c. Pietatem hic suadet, tanquam iter certissimum ad æternitatem. Duratio justorum fixa est, i. in sua persona; nam licet impetatur malis, non tamen obruitur, &c. Psal. 34. 20, 21. Prov. 24. 16: 2. in posteris, ut Psal. 89. 29. & 102. ultimo: 3. in futura vita; vide Joh. 3. 15. & 5. 24. ¶ *Impii autem non habitabunt super terram* [Quia eorum habitatio habitatio propriè non est; cum instar furum bona occupent, &c. & repente tandem sint excindendi].

31. *Os*, &c. *וּפִי צְדִיק יְגַבֵּר חֶכְמָה* [*Os justus propagat*, vel *propagabit*, (vel, profert, sive proferet, sive producit, Ch. M. P. vel, distillat, o. Ar. vel, loquitur, Sy. vel, abunde profert, JT. Pi. Car. vel, progerminat, producit terræ more, abunde, i. sapientiam, Mo. Ti. Ca. &c. i. e. sapientes sermones. Verbum *וּפִי* occurrit hic tantum, & Psal. 62. 11. & 92. 15. unde *וּפִי צְדִיק* fructus, seu proventus, agri, Deut. 32. 13. Ezec. 36. 30. &c. Metaphora ab agro, vel arbore, fructus abunde proferente. Docet non ex uno aut altero bene dicto æstimandam hominis justiciam, sed ex continuo usu, cum quis ex amore & studio veritatis sermonis puritatem colit.

Fructificabit, pro, loquetur, quod sermo sit fructus linguæ. Haftenus justorum præmia & improborum supplicia recensuit; quorum causas partim superius reddidit, partim hic commemorat. Sensus igitur erit, Merito justus vivit atque confidit, &c. quia admodum utilis est illius vita, utpote cujus os multa docet; privatim & publice informat, consulit, sapientiam instillans copiose & suaviter, &c. ¶ *Lingua pravorum* (vel, perversitatum, Mo. JT. loquens perversitates, P. perversitatibus assueta, M. vel, impii, Ar. sic o. vel, perversa, Ch. Sy. Pi.) peribit, *וְיִפְּצוּ* [*Succidetur*, P. Mo. sim. Ti. JT. Pi. deficiet, Ch. eradicabitur, Ar. M. Non florebit & pullulabit, ut os justus; quia scilicet non profert sapientiam, sed perversitates; quia & infructuosa est, & perniciofa, cujus finis est, instar arboris sterilis, &c. ut excindatur. Arguitur sermonis corruptela ab adjuncta poena excisionis. Antithesis repugnantium. *Os justus profert & propagat sapientiam*, ideo manet & perdurat, instar arboris frugiferæ: at *lingua impiorum*, quia profert stulta, prava, &c. meretur perire & excindi, ac de facto excindetur: vel, utinam excindatur, Bay.

32. *Labia justis considerant placita*, *וְלִבָּם יִשְׁמְעוּ* [*Experientur benevolentiam*, i. e. percipient fructum benevolentiae, amoris & favoris Dei. Destillant gratias, o. sive delicias, Ar. agnoscunt beneficium, Sy. cognoscunt, vel scient, vel norunt, voluntatem, Mo. vel beneplacitum, Ch. vel, quod acceptum est. *Voluntas*, pro re quam quis vult, per metonymiam adjuncti, qualis Deut. 33. 23. Psal. 40. 9. & 103. 21. &c. Vel, id quod Deo placitum (vel beneplacitum, P.) est, M. P. vel, grata, Ti. favore, Merc. Ca. i. e. Favore digna dicunt. Sciunt ea loqui quæ gratiam ineant apud Deum & homines; quæ sunt aliis grata. Beneplacitum, pro objecto beneplaciti, sermone acceptabili: ut, dilectio, pro dilecto, & desiderium, pro re desiderata, Psalm. 21. 3. Jer. 12. 7. Ezec. 24. 16, 21. Justus (cui alioquin ob inhærens peccatum insulsa dicta excidere possunt, ut Psal. 37. 1. &c.) curat ut rectè loquatur; idèque & scientiam dicendorum comparat, & verba sua expendit in statera Legis, & Dei custodiam precatur, &c. Norunt, ac proinde loquuntur. Cum efficiente intelligitur effectum. *Labia justis dicuntur scire*, h. e. instructa esse, aut pollere: aut (per synecdo.) de parte (labijs) enunciatur quod est totius hominis; ut Mal. 2. 7. *labia custodiunt legem*. Sic Prov. 8. 13. *os* (i. e. hominem) — *odi*. Scire comprehendit tum notitiam mentis, tum peritiam oris, &c. ¶ *Et os impiorum perversa*; ita P. Ti. M. &c. sub. loquitur, Pi. Ti. *וְיִפְּצוּ* [*Perversitates*, Mo. Sy. perversitatem scit, Ca. Pœnam perversitatum, JT. sub. experietur, seu percipiet; q. d. Suus cuique fructus, & probis & improbis, obveniet. Est os perversum, ac proinde non loquitur quod acceptum est. Impii in perversis tantum loquendis sunt exercitati & periti. Ac si natura corrupta non satis spontè insaniret, improbitatem linguæ porro addiscunt, &c. Sensus loci, Ostendit justus ex sermone se cognoscere quod placet: sed improbi, ut contraria sentiant & volunt, ita contraria loquuntur. *Labia justis faciunt scire voluntatem*, i. e. Justus voluntatem suam verbis explicat sine fūco & fraude: at os impiorum loquitur revolutiones, i. e. consilia sua fraudulentis verbis involvit. Justus non aliter loquitur quam sentit & vult, & ex bona radice bonos fructus profert: improbus verò contraria loquitur his quæ sentit, ut neque in corde neque in ore veritatem habeat.

CAP. XI.

1. *Statéra dolosa*; ita P. Gej. &c. *וְכַלְכַּל* [*Lances* (vel, *Balanx*, sive *Libra*, Gej.) *doli*, sive *fraudis*, Pi. *וְכַלְכַּל* ab *כַּל* *auris*, quia libra utrinque velut aurem patulam habet. Vocibus *lancium* & *lapidis* hic intelligit omnia pondera & mensuras, & merces quæ appendebantur, &c. Intellige omnia in quibus fraus committi potest contrahendo. In una specie omne genus

genus injustitiæ vetatur; omnis enim injustitia est *av-*
er- *omnis* (inequalitas.) Similia infra c. 20. v. 10, 23. Ad
 omnes contractus & commercia hoc referri debet.
 * Bay. ¶ Abominatio est] In abstracto; q. d. summè abomi-
 nanda f. Idque quia hæc fraus, 1. sub specie justitiæ
 committitur; ideoque gravius est peccatum in De-
 um, & in humanam societatem h: 2. peccat in pluri-
 mos, ac præsertim pauperes, qui minutim res necessa-
 rias comparant i: 3. rariùs deprehenditur à Magistra-
 tu: 4. quia vix sine vanitate & mendacio admittitur:
 5. & quia spoliati damnum ab his refarcire nequeunt.
 6. Ità loquitur per antithesin: q. d. Leve hoc peccatum
 inter homines censetur, vel potiùs ludibrium; sed mi-
 hi odiosissimum, &c. l. ¶ Et, &c. וְאֵת שְׁלֹמֹה רָצוֹן
 Et, vel At, pondus (vel, lapis, Mo. vel, mensura, Ar.) per-
 fectum, sive integrum, (vel justum, o. sim. Ar.) benepla-
 citum (vel voluntas, Ch. Mo.) ejus, M. placet, vel ac-
 ceptum est, ei, Ti. V. JT. Pi. o. Ca. Olim lapillis uteban-
 tur vice ponderum m. Vide Levit. 19. 36. Deut. 25. 13.
 m. V. Mic. 6. 11.
 * Gej. 2. Ubi, &c. וְיָבֵא קָלֹן] Advenienti superbiæ
 evenit ignominia, JT. i. e. Superbia ignominiam, vel,
 i. aliis infert o; vel, 2. auctori suo parit P. Ubi (sub.
 adest, Ca.) fastus, illic & ignominia, Ti. vel despectus, Ca.
 Quum venit superbia, venit & ignominia, P. Pi. sic M.
 sim. Mo. Merc. &c. q. d. Instar cursorum, contendunt
 utra celeritate vincat. Superbia quidem prior se in vi-
 am dat: ignominia tamen illam subsequens ita suum
 iter accelerat, ut illam assequatur & attingat q. Sen-
 sus, Ubi videris aliquem se efferre, ac fastu intumescere
 insolentius, judica mox ei ruinam affuturam & des-
 pectum; ut ventri desituri vehementissimè spirant, &c.
 * Merc. Confer Prov. 15. 33. & 16. 18. & 18. 12. ¶ Effervuit,
 intumuit, &c. ut Gen. 25. 29. item, superbi egit, elatus
 fuit, ut Exod. 18. 11. Jerem. 50. 29. Indè וְיָבֵא אֲרוֹגָנִיָּה
 quæ comites habet, iram, Prov. 21. 24. rebellio-
 nem, Deut. 17. 12. confidentiam, Deut. 18. 22. rixam,
 Prov. 13. 10. Ex quibus locis colligo, vitium hoc esse
 quo homo tam contra proximum quàm contra Deum
 se extollit, alios despicit, iisque præfractè vel verbis
 vel factis se opponit. Superbia est vitium, quo majus
 aliquid de nobis quàm fert veritas sentimus. Super-
 bia, i. e. superbus, sub. vir. Superbiæ comes ignomi-
 nia. ¶ Ubi, &c. וְיָבֵא חֲכָמָה] Et, vel
 Sed, cum humilibus, vel modestis, sapientia, P. M. Mo.
 Merc. &c. sub. est, M. vel, invenitur, Merc. Modestia
 comes est sapientia, Ca. Os autem humilium meditatur
 sapientiam, o. Sensus, Modestia sapit, & sibi ab igno-
 minia cavet. Sapientia eos à fastu, ac proinde ab
 exitio & despectu subsequente, prohibet v. — est sa-
 pientia, adeoque non ignominia, sed honor, scilicet
 apud rectè judicantes. Modestiam honor excipit, sicut
 superbiam stultitia præcessit. Nam ut in posteriore ver-
 sùs parte subauditur honos, ignominia adversus, tan-
 quam submissionis effectum; sic in priore subauditur
 stultitia, sapientiæ adversa, tanquam superbiæ semen
 & causa. Innuit sapientiam non in elatis, sed sum-
 missis, locum habere. Superbia enim se doceri non
 patitur e. Verbum וְיָבֵא semel tantum reperitur in S. S.
 Mic. 6. 8. וְיָבֵא חֲכָמָה, & humiliare te, &c. at sæpe in RR.
 significatu reponendi, vel recondendi, se, vel aliud; unde
 וְיָבֵא חֲכָמָה iis dicitur verecundia, vel modestia. Est autem
 hæc virtus, quæ quis, propriæ indigentia memor, quæ
 sua sunt cum debita subiectione agit, neminem con-
 temnens, aliisque honore præveniens d. Humilis est,
 qui moderatè pro acceptorum à Deo donorum ratione
 de se sentit, &c. ¶ וְיָבֵא חֲכָמָה occulti, modesti, summissi,
 qui præ verecundia se abdunt, &c. f. Hæc virtus, quam
 homines in vituperio ponunt, præcipua est sapientia, &c.
 & contrà, stultitiam illis impingit Salomon qui sibi sa-
 pientissimi videntur g.
 3. Simplicitas, &c. חֲכָמָה יִשְׂרָאֵל] Integri-
 tas (vel, Perfectio, P. Ti. Probitas, V. Justitia, o. Sim-
 plicitas, Ch.) rectorum deducit, vel deducet, (vel diriget, M.
 sim. o. Ch.) eos, P. Ti. Merc. JT. Pi. vel, quò volunt;
 vel, ut tuti sint à malis, & feliciter res gerant h. De-
 ducit, ut pastor oves i; vel, ut columna Israelitas: q. d.
 ordinatè & inoffensè per media scandala, pericula, &c.
 deducet k; id est, movet Deum ut deducat l. Diriget

eos in hac vita m. Deducet ad culmen votorum n. De-
 ductio hæc ruinæ impiorum est opposita o. Probo, sua
 ducet integritas, Ca. ¶ Et, &c. וְיָבֵא חֲכָמָה] in Gig.
 Et, vel At, perversitas (vel perversio, Merc.) prævarica-
 torum (vel, perfidiosorum, JT. Pi. falsorum, M. præfracto-
 rum, sive rebellium, Gej.) devastat, vel devastabit, (vel
 perdit, P.) eos, Mo. Ti. JT. Pi. &c. Perversitas hîc est,
 vel, 1. passiva, & interna, quæ corrupti sunt mente,
 lingua, & moribus p: vel, 2. activa, & emanans q, p Gej.
 quæ scilicet alios pervertunt & opprimunt r. Nomen q Gej. sic
 וְיָבֵא hîc tantum est, & Prov. 15. 4. Eximit hîc Sa-
 lomon errorem hominum qui existimant integros se
 in mille discrimina conjicere, & nusquam tutius agi
 quàm cum homines tortuosè incedunt, pro morum &
 temporum & locorum ratione vitam & mores confor-
 mantes r. Perfidos sua perdit malitia, Ca. r Car.
 4. Non proderunt divitiæ (non tantum malè partæ,
 sed nec honestè acquisite v,) in die ultionis, עֲבָרָה] v Car.
 Iræ, M. P. Mo. Ch. &c. vel, supplicii, Ca. &c. in cala-
 mitate publica, vel privata. In die iræ, nempe Dei y; * Merc.
 ut docet collatio Psal. 78. 49. Jes. 13. 9. Ezech. 7. 19.
 Zeph. 1. 15, 18. עֲבָרָה (à עָבַר transit) propriè sign.
 excessum, seu transitum; nam iratos dicimus (ut notat
 Schindl.) exisse de potestate, de mente, &c. à qua tamen
 imperfectione vox hîc est liberanda z. In tempore ul-
 tiscendi, quum Deus constituit eos morte afficere a. a Pi.
 ¶ Liberabit (i. e. Deum movet ut eripiat eum b) à b Pi.
 morte] Æterna; vel etiam à pœnis corporalibus c. Vi-
 de plura ad Prov. 10. 2 d. d Gej.
 5. Justitia simplicis (vel, integri, sive perfecti, Mar.
 Pi. Gej. Car. &c. vel, probi, V. q. d. quæ ex sincero
 animo manat. Justitia eorum qui reliquæ vitæ integri * Car.
 sunt f,) dirigit viam ejus] i. e. Instituta & acta, ut suc- f Bay.
 cessu in omnibus utatur, nec impingat g; ut votorum g Merc.
 compos fiat h. Conatus promovebit i. Efficit ut ince- h R. Levi
 dat viâ rectâ, ac proinde perveniat eò quò tendit, nem- in Gig.
 pe ad felicitatem k. ¶ וְיָבֵא חֲכָמָה Rectam facit, sc. i Mar.
 facilem & expeditam, & ad rectam lineam delinea- k Pi.
 tam; quamvis priùs obliqua & sinuosa fuerit l. ¶ Et i Car.
 in, &c. וְיָבֵא חֲכָמָה] Et, vel At, improbitate suâ (vel,
 propter impietatem suam, P. vel, per improbitatem suam, Pi.)
 concidit (corrue, P. cadet, Merc.) improbus, JT. Cadit quasi
 in aspera vel obtorta via gradiens, &c. m. Concidit, ac pro- m Merc.
 inde non pervenit ad felicitatem, quò tendit n. Casus n Pi. sim.
 hîc opponitur præcedenti consistentiæ erectæ o. Vel, Bay.
 per improbitatem unam cadet in alteram. Nam vitia
 velut catenulâ connectuntur, &c. P. Qu. Cur idem hîc
 toties repetitur? Resp. 1. Ob singularem rei usum &
 momentum. 2. Id postulat nostra perversitas & animi
 durtia, &c. q. 50
 6. Liberabit eos] Non tantum à morte, ut v. 4. sed
 à quibuscumque periculis, &c. r. ¶ Et, &c. וְיָבֵא חֲכָמָה] Gej.
 וְיָבֵא] Et, vel At, in pravitate prævaricatores capien-
 tur, M. Ti. Mo. ærumnâ suâ, &c. JT. Pi. quam scilicet
 aliis parant t: improbitate, &c. Ca. At propter pravita- t Pi. sim.
 tem suam, &c. P. vel, in prævaricatione sua, V. sim. Sy. Gej.
 pravitate suâ, quam in alios parabant: וְיָבֵא, pro וְיָבֵא.
 Vel, Et pravitate prævaricatorum (sub. ipsi prævaricatores)
 capientur, q. d. suâ ipsorum. Vel וְיָבֵא regimen esse po-
 test, pro statu absoluto t. Suâ autem perdizione, &c. o. Ob Merc.
 pravitatem prævaricantium illaqueantur, nempe ipsimet v. v Gej.
 7. Mortuo, &c. וְיָבֵא חֲכָמָה] Quum moritur homo im-
 probus, perit spes, seu expectatio, JT. Pi. sic P. &c. Spes,
 vel, 1. aliorum qui in eum confidebant: vel, 2. ipsius, * Merc. sim.
 quæ alios sperabat opprimere v. Spes, vel terrenæ ma- RS. & R.
 joris felicitatis; vel, impunitatis suæ post mortem, &c. z. Levi in
 Spes & expectatio metonymicè hîc ponuntur, pro eo y Merc.
 quod speratur & expectatur. Impio per mortem ir- sim. AE.
 reparabiliter auferuntur quæ sperare solebat, divitiæ, in Gig.
 gloria, &c. b. ¶ Et, &c. וְיָבֵא חֲכָמָה] v Gej.
 וְיָבֵא vel est ab וְיָבֵא iniquitas, & dolorem sign. ut Gen. 35. b La. ex
 18. Deut. 26. 14. &c. vel potiùs, ponitur pro וְיָבֵא, (al- Janf.
 ternatis, pro more, literis & h,) & exprimit vires,
 vel facultates, tam fortunæ quam naturæ, ut Gen. 49.
 3. Deut. 21. 17. Job. 40. 11. Hof. 12. 3. &c. c. [Hinc Gej.
 variè reddunt.] Et (vel Eriam, JT. Pi.) expectatio, sive
 spes, (vel gloria, Ar. vel gloriatio, o.) iniquorum (Sic
 verto, ab וְיָבֵא iniquitas d: vel, violentorum, Ti. vel, men- a V.
 dacium, sub. hominum, V. vel, confidentium in divitiis,
 ab וְיָבֵא

ab illis; id est, amicorum, qui expectant divitias post mortem impii*: vel, confidentium in sua bona, M. vel, lugentium, sub. propinquorum impii, ob ejus mortem f: vel, sollicitorum, Vulg. vel, divitiarum, i. e. eorum qui divitias habent g: vel, roborum, Mo. Merc. Pi. Gej. vel, valentissima, JT. Pi.) perit, vel perit, vel peribit, P. V. sim. Ch. Sy. o. Ar. Spes roborum, i. e. vel, 1. filiorum ejus, qui sunt robur ejus h: vel, 2. quâ ille putabat se potentiâ suâ abuturum; & aliorum simul expectatio qui in ejus robur fiduciam collocarant i: vel, 3. objectivè, ut expectatio virium sit, quæ in viribus (five naturæ, five fortunæ,) collocatur k. **וְיָבוֹאוּ** expono, roborum, ut Esa. 40. 29¹.

8. Et tradetur, &c. **וְיָבוֹאוּ** [Et, vel Sed, impius venit loco, vel, in locum, ejus, P. M. JT. Pi. vel, succedit illi, Ti. Ca. vel, ingreditur (vel, traditur, five tradetur, o. Ar.) pro eo, Ch. Sy. **וְיָבוֹאוּ** pro loco, seu vice, alterius, ut 2 Sam. 18. 33. 1 Reg. 1. 30. Jes. 43. 3. 4^m. Sic sunt rerum vices, fortes permutantur; impius peribit, justus liberabitur n. Sæpe in locum justi ex angustia liberati succedit, velut in redemptionem ejus, impius o. Impius, vel, qui foveam justo huic paraverat, in quam nunc incidit; vel, quivis alius P.

9. Simulator, &c. **וְיָבוֹאוּ** [Ore (i. e. verbis, seu oratione q,) hypocrita (vel, impius, Sy. sim. o. Ar. simulator, M.) corrumpit, vel ledit, vel perdit, amicum, five proximum, suum, P. M. Merc. &c. dum amicum se simulat ei cui malè cupit, evertere etiam fortunis conans r. Corruptit, i. e. corrumpere studet t, quantum in ipso est, pelliciens ad peccandum u; ut 1 Cor. 15. 33. Corruptunt bonos mores, &c. Huc accedo ob verba sequentia, at justus liberabitur— i. e. cavebunt sibi, nè noxam ab eis attrahant v: Corruptit— quoad sanitatem, honorem, animum rectè sentientem, mores, &c. Commune hoc vitium est scortantibus, hæreticis, &c. **וְיָבוֹאוּ** (à **וְיָבוֹאוּ** profanari, pollui,) est, homo profanus, five impius, ut Job. 8. 13. & 13. 16. & 15. 34. &c. (quomodo & **וְיָבוֹאוּ** in N. T. Syro est, ethnicus, five profanus, Matt. 18. 17.) qui tamen simul hypocrita est, (ut **וְיָבוֹאוּ** sumitur Jes. c. 9. v. 17. & 10. 6. & 33. 14.) aliud foris simulans, aliud in corde fovens, & alios fallere studens, præcipuè sermonibus suis blandientibus *. **וְיָבוֹאוּ** Justi autem liberabuntur scientiâ] Tum Dei, tum sui, tum mundi, &c. Hæc superna illuminatio facillè justo subministrat media aut modum tum hypocritarum technas penetrandi, tum etiam evadendi, aut superandi *. Ex quo liquet impiis verba hypocritæ mortifera esse v. Liberantur, ab illa scil. corruptela hypocritæ, scientiâ, quâ sciunt peccata esse fugienda, quippe quæ Deus vetuit, ac punire consuevit. Hanc expositionem suggerit antithesis z. Al. Tantùm abest ut alios perdant ore suo justus, (quod simulatores faciunt,) ut ipsi sese scientiâ suâ & Dei ac rerum notitiâ liberent a.

10. In bonis, &c. **וְיָבוֹאוּ** Bono, vel, In bono, (vel, De bono, JT. Pi. vel, Ob bonum, Pi. Propter bonitatem, M. In probitate, Sy. Per bona opera, Ar. In bonis, o. Ch. In bonitate, Mo. Felicitate, P.) justorum (vel, Quum bene est justis, Ti. Merc. Pi. V. &c. Propter bona, five fortunæ, five corporis, five animi, quæ illis obtingunt b,) exultat, vel exultabit, vel letatur, (vel, roborabitur, Sy. vel, instauratur, Ar. vel, bene se gessit, o.) civitas, Merc. Ca. &c. rectè instituta scilicet c. Quæ meritiò exultat, tum quia tales bono accepto non, ut improbi, ad aliorum incommodum abutuntur; tum quia ad decus & commodum urbis illud conferunt; tum, quod vel maximum est, quod Deus ex fœdere non tantùm in illos benignus est, sed omnibus his quibuscum communionem & vitæ societate conjuncti sunt, &c. d. **וְיָבוֹאוּ** Et, &c. **וְיָבוֹאוּ** Et quum pereunt impiis exultatio, P. vel ovatio, Mo. letitia, M. cantus, JT. Pi. letitia proclamatio, Merc. sub. erit, P. vel, nascitur, M. vel, exercetur, JT. Pi. Hoc autem fit, tum quia urbs ab impiorum vexatione, rapinis, scandalis, &c. liberata est; tum quia omnes laudabunt Dei justitiam, &c. *. At David luxit mortem Saulis. Resp. 1. Intercessit affinitas, &c. 2. Non mortem ejus luxit, sed illicitum mortis genus, &c. Cavendum tamen hinc nè cantus hic aut commodum nostrum aut vindictam respi-

ciat, sed Dei gloriam, & Ecclesiæ ac Reipub. emolumentum f.

11. Benedictione (vel, Propter benedictionem, P. V.) justorum exaltabitur civitas] In benedictione, vel, i. passivè; [quod bifariam accipiunt:] 1. quâ justo benedicitur, five à Deo, five ab hominibus g; q. d. quando cum ipsis feliciter agitur h. Sed hoc frigidius est i. 2. Quâ Deus benedicit civitati propter justos k. Vel, 2. activè l; quam civitati impertiuntur m; quâ ei benedicunt n; precando five intercedendo apud Deum o, consulendo, monendo, &c. P. Benedictio ponitur synecdochicè, pro omni genere pii & probi sermonis; ut patet ex membro sequente, ubi ei opponuntur putres sermones, &c. q: pro utili oratione & sermone r. Al. Benedictio hinc ponitur pro beneficio t, five beneficentia; ut sæpe fit quum de Deo sermo est: quum de homine verò, non item, nisi hoc loco, ob antithesin u. Benedictione, i. e. benedictis & benefactis eorum v; q. d. operâ proborum, qui eam quibuscunque possunt modis provehant, publica semper privatis anteposcentes *. **וְיָבוֹאוּ** Et ore impiorum subvertetur] i. e. Malis consiliis & sermonibus y; falsis testimoniis, discordiis, &c. z; blasphemis in Deum a, (ad quas expiandas tota urbs jejunabat, &c. 1 Reg. 21. 9, &c. b.) execrationibus, calumniis c; seditionibus, dolis, rixis, &c. d.

12. Qui, &c. **וְיָבוֹאוּ** Despicit, vel Contemnit, amicum, five socium, five proximum, suum vecors, vel, carens corde, Ti. P. Mo. &c. Qui spernit, &c. insipiens est, Pi. sim. M. Ch. Sy. &c. Subsannat cives, &c. o. Alios spernit amens, Ca. Qui despicit, &c. cum scilicet in errorem aliquem aut peccatum labitur *. Qui spernit, ac proinde convitiis proscindit: cum efficiente intelligit effectum. Hunc sensum suadet antithesis f. Contemptus hinc ponitur pro verbis contumeliosis, ut docet verbum silendi ei oppositum: cum si contemptus in animo inclusus esset, non laudandus esset qui contemptum patitur g. Qui contemnit, scil. revelando quæ ei commisit amicus h. Qui corde despicit, idèque ore vilipendit, deprimat, ridet, &c. stultus est: tum quia proximum irritat, ut ipsum quoque despiciat; tum quia Deus eadem mensurâ nobis remetietur, &c.; tum quia id provenit ex superbia i. Adimit autem huic Salomon opinionem propriæ prudentiæ, cujus fiducia vel maximè proximum contemnit, eum recordem vocans k. Infamat socium, &c. V. **וְיָבוֹאוּ** Vir autem prudens (vel, prudentiarum, Mo. intelligens, P.) tacebit, **וְיָבוֹאוּ** Tacet, P. Pi. Ca. &c. vel, dissimulat, Ti. [Variè explicant:] 1. Continebit amici secretum l. 2. Non datnabit; non ridebit alios, si peccarint, suæ memor imbecillitatis, &c. m. 3. Tegit probra n. 4. Temperat sese & continet à contemptu socii o. Tacet audiens se contemni P. Non vicissim respondet stulto juxta stulticiam ejus q. Nec prior contumeliis lacerat alios, nec laceratus paria respondit r. Non rependit maledicta maledictis t. [JT. totum versum sic reddunt; Spernente (i. e. Contemptum orierante contumeliis, & rodente calumniis, ut sequi versu t,) proximum suum demente, vir prudentissimus surdum agit:] i. e. quum convitiis impetitur, dissimulat ac si non audiret, non regeat convitia. Sed verbum **וְיָבוֹאוּ** non semper speciale hoc silentium significat, sed silentium in genere, ut Num. 30. 14. Job. 13. 5. Rationem officii hujus annectit in voce proximi, q. d. qui tecum conjunctus est creatione, nativitate, morte, præmiis aut pœnis, &c. x.

13. Qui ambulat, &c. **וְיָבוֹאוּ** Ambulans, vel, Qui ambulat, fraudulentè (vel, versutus, M. vel, delator, Mo. vel, susurro, Q. in V. Pi. vel, in delatione, V. in, vel cum, detractione, JT. Pi. Merc. vel, Qui accusator est, Ch. Qui se garrulum præbet, Ca.) revelat secretum, five arcanum, P. M. &c. Detraitor est qui revelat, &c. Di. sic Sy. Qui arcanum revelat obambulat ut mercator, Ti. Detraitor circumforanei notâ inuitur Levit. 19. 16. Jer. 6. 28. &c. Otiosus enim huc illuc pervagatur y. Ut institores mercès commiscant, & ab aliis acceptas aliis distrahant; sic delatores ab uno audita alteri referunt, & huc illuc, mercatorum more, ut rumores colligant, solent circumcurritare z. **וְיָבוֹאוּ** (à **וְיָבוֹאוּ** mercator) substantivum est, & valet, fraudulentia, vel, detraçtio fraudulenta, ut ex regimine colligitur Jer. 6. 28.

Ezec. 22. 9. & quandoque adverbialiter, detractorie, fraudulenter: ut *סביר* est, & circuitus, & circumquaque; *סביר* fiducia, & confidenter. *סביר* (inquit Maim.) est, qui onustus verbis vadit ab hoc ad istum, dicens, Ita dixit N. N. Sic, vel sic, audi de N. N. & quanquam sit veritas, tamen hic devastat mundum. Est fusturro; qui ab eo cui detrudere vult ambulat ad alios apud quos illi detrahit. Revelat arcanum, sibi ab amico creditum; tale quod celari & poterat, & debebat; uti sunt consilia proximi, facultates, facta, facienda, &c. ¶ *Qui*, &c. *וְיָאֵם רִיחַ מִכֶּסֶף רָבָר*. Et, vel Sed, fidus, vel fidelis, animo, vel spiritu, tegit, vel celat, rem, JT. Pi. Gej. simil. M. Ti. Ca. &c. vel, verbum, Mo. Merc. Ch. auditum. Vel, res, LXX, nempe arcana, ex membro præcedenti; amici consilia, secretos lapsus sive defectus. Et spiritus stabilis, &c. Ar. Qui est constanti animo seipsum nemini prodit. Fidus, &c. ac proinde non detractor. Fidelis spiritu, hoc est, homo mentis candidæ & constantis, amans sincerè, fidemque semel datam non fallens. Videtur hic esse synecdochen gener. nam fidelitas hic intelligitur, non in genere, (sic enim proverbii acumen retunderetur,) sed [specialiter,] in verbis, quæ opponitur detractori, & sensus est, Qui in verbis & promissis fidem servat, & in omnibus linguam veritati assuevit, multò hoc magis faciet quum fidem amico de arcano celando dederit. 14. Ubi, &c. *בְּאֵין תְּחִבּוּלוֹת יִפְלֶעֶם*. Ubi, vel Quum, non (sub. sunt, JT. M. sim. Pi. P. &c.) solertia, (vel, consilia, P. sana consilia, M. Ti. prudentia consilia, JT. Pi. vel, industria, Mo. Plura de hac voce vide Prov. 1. 5.) cadit, vel corrumpit, sive corrumpit, populus, JT. Pi. M. P. Ti. &c. Sine industria, h. e. sine varia & multiplici industria, h. e. sine gubernatione. Indicat multitudinem omnia præcipitanter agere, & consilio plurimum egere. Nam licet societatem inierint, singuli tamen cives sibi & suis commodis se dedunt, obliiti reipublicæ, ejus curam alii in alios transferunt, & dissensiones faciliè nascuntur, &c. unde faciliè sibi ipsis exitium consciscant, nec nisi sub duce prudenti, &c. tuti esse possint. Hebræi hoc ad bellum referunt: sed generale est, de recta gubernatione magistratuum. Et sanè ubi Deus populum punire vult, fatuos Principes donat, ut Esa. 3. 4. ¶ *Salus*, &c. *וְיִשׁוּעָה בְּרוּךְ*. Salus autem est in amplitudine consiliorum, i. e. in consiliario amplo, prudentibus consiliis variisque instructissimo. Vel, in multitudine consiliorum, M. P. Gej. Ca. sic Pi. &c. sapientum scilicet & proborum. Hinc Salomon, quamvis sapientissimus, senatum tamen ex sapientissimis delectum sibi ascivit. Heb. consiliorum; enallage numeri. Al. ubi satis est consiliorum, Ti. in multo consilio, c. Sy. Ar. sim. Ch. 15. Affligetur, &c. *וְיִרָע*. Contritione (vel, Conterendo, Merc.) conteretur, Mo. P. Gej. Merc. sub. homo, P. Merc. vel, aliquis, Gej. Verbum hic est sine supposito, ut Hebraicè sæpe fit, impersonaliter dictum. Male affligitur, M. Ti. Malo mulctatur, Ca. Omnino confringitur, vel confringetur, JT. Pi. Malus confringetur, qui, &c. vel, quia, &c. Q. in V. Confractioe confringetur, ut *וְיִרָע* fit pro *וְיִרָע*. Alii, Malo conteretur, Q. in Merc. ut *וְיִרָע* fit substantivum. Malo *וְיִרָע* esse infinit. (in Kal *), à *וְיִרָע*; ut *וְיִרָע* extendere Esa. 45. 1. à *וְיִרָע* extendit; & *וְיִרָע* tendere, à *וְיִרָע*, Jer. 5. 26. Infinit. activ. jungitur cum verbo passivo, ut Exod. 19. 13. *sakol jissakel*, lapidando lapidabitur; Job. 6. 2. &c. Sensus, Certè & graviter periclitabitur ruetque. In voce *וְיִרָע* (frangendo) est metaphora sumpta à vase figulino, quod frustatim comminutum instaurari nequit; q. d. Peribit ut vas, &c. non tantum opum, sed etiam libertatis, valetudinis vitæque dispendio. *וְיִרָע* est fut. passivum à *וְיִרָע*, vel *וְיִרָע*; de qua voce vide Psal. 2. 9. & 44. 3. Prov. 13. 20. &c. P. ¶ *Qui*, &c. *וְיִרָע*. Quum (vel, quia, vel, qui, M. Ti. Ca. Glaff. Pro relativo qui, interdum ponitur conjunctio, tum copulativa, & ut Exod. 10. 25. Ruth 3. 16. &c. tum causalis, quia, ut Gen. 3. 19. in terram, quia (h. e. ex qua) desumptus fuisti; Gen. 4. 25. — pro Habele, quia (pro, quem) occidit, &c.; Psal. 90. 4. — dies hesternus: quia (h. e. qui) præterit; si fidjufferit, sive sponderit, extraxeo, Mo. vel,

pro alio, sive altero, Ca. Ti. vel, pro alieno, sive externo, M. Mo. Merc. JT. Pi. &c. Deficit ante *וְיִרָע*. Facti indignitatem exaggerat, hoc facere pro homine parum noto, qui vel natione, vel stemmate, vel societate, tibi non est junctus; vel, pro eo cujus (quamvis noti) conditio ignota est: vel potius, *וְיִרָע* dicitur quivis pro quo fidejungere non est tutum, & cui officii nomine non es obligatus; ut alienam sibi adjungere dicitur, qui aliam admittit præter uxorem. Qui fidejuber, temere scilicet & leviter & præcipitanter, vel in gratiam luronum, &c. (quales sæpe sponsores quærere solent). Itaque hoc verbum, præter usitatam significationem, qualitatem simul indicat; ut Ezec. 26. 14. edificari, splendide scilicet. Sic, audire, nempe attentè, &c.; vivere, scil. feliciter. ¶ *Qui autem*, &c. *וְיִרָע*. Et qui odit (vel vitat, Ti. qui fugiendo declarat se odisse), stipulantes, sive stipulatores, sive fidejussores, (vel, stipulationes, Ti. Gej. sim. Pi. Qui à fidejubendo abstinent; non enim personam, sed actum, de testari debet; quare subjectum hic metonymicè ponitur pro adjuncto, vel participium (stipulantes) hic per enallagen ponitur pro infin. q. d. odio habens, & stipulari: vel, complodentes, JT. Pi. Gej. vel, defigentes, Merc. sub. manum, ut Prov. 6. 1. Ità ellipsis est nominis relati, ut Psal. 57. 4. extendit, sub. manum; Psal. 40. 2. inclinavit, sub. aurem, &c. Qui complodunt manum, & dant inter stipulandum; confidit, P. sim. Mo. tutus, vel securus, est, M. Ti. JT. Pi. Ca. Merc. &c. à damno & molestia immunis. [Cur & quando vitanda sponso, vide Car. doctè & solide hic differentem, & quæ antè ad Prov. 6. produximus.] 16. Mulier gratiosa; ità P. JT. Pi. &c. *וְיִרָע*. Gratia, Mo. Gej. i. e. gratiosa; ut mulier virtutis est virtuosa, Ruth 3. 11. Prov. 31. 10. Et gratia hic passivè sumitur, pro amabilitate favorem aliorum eliciente. Venusta, Ca. grata conversationis, M. quæ gratiâ prædita est, Ti. quæ gratiosa est & modesta. Gratia hic intelligitur, non corporis, (ut Prov. 31. 10. Nah. 3. 4. t.) sed animi, ut Prov. 1. 9. & 3. 4, 22, &c. Et de tali muliere agitur cui gratiam conciliat bonitas intellectus, sermonis, morum, &c. non autem de pulchra, &c. tum quia pleræque pulchræ foemina infames sunt; tum quia pulchritudo sensim perit, Prov. 31. 30. quum hæc gratia retinetur. ¶ *Inveniet*, &c. *וְיִרָע*. Invenietur (vel retinet, M. V. continet, JT. Pi. tueretur, Ti. V. Pi.) gloriam, sive honorem, P. Mo. JT. Pi. &c. i. e. bonam famam pudicitia, & strenuitatis in administranda re familiari. Non gloriam captat ex vestibus, mundi vanitatibus, amasiorum adulationibus; sed sedatur, imò consequitur, veram gloriam, h. e. incorruptum apud rectè sentientes præconium, &c. *וְיִרָע* sign. insectari, apprehendere, ut Prov. 3. 18. vel, continere, sive mordicus retinere; quæ voce innuit non defore qui hunc illi honorem eripere conantur. ¶ *Et*, &c. *וְיִרָע*. Et, vel Sed, (vel Ut, JT. Pi.) hic est adæquationis, ut Job. 5. 7. Prov. 25. 25. fortes, sive potentes, sive robusti, (vel, improbi, M. Heb. violenti, Pi. severi, vel rigidi, Q. in V. feroces, Ca.) assequuntur (vel, continent, JT. Pi. vel, retinent, Ti.) divitias, P. Gej. &c. Fortes vocat eos qui animo sunt inflecto, & patientes laborum. *וְיִרָע* sunt robusti, idèque aliis formidabiles. *וְיִרָע* semper in malam partem sumitur. [Antithesis, sive collationem, variè explicant.] 1. De conjugio; qu. d. Mulier gratiæ gloriam pulchritudinis viro in dotem offert: at robusti, ad rem attentis, magis quærunt opes cum uxore, &c. Mulier proba omnibus grata est, & relinquit post se nomen gloriosum; & qui in ducenda uxore magis spectant ad divitias quàm vitæ probitatem, nebulones sunt, id enim sign. *וְיִרָע*. 2. Sensus est, à mulieribus & uxoribus pudicitiam & honestatem morum inprimis exigi; à viris verò, industriam, unde parantur opes ad alendam familiam. 3. Foeminis opes & gloriam & nobile matrimonium parat pulchritudo; viro autem labor opes parat. 4. Ut potentes & terribiles divitias tenent; ità mulier gratiosa famæ studet, & omnibus modis consulit. Vel sic, ut homines formidabiles non gratiam hominum, sed tantum opes, curant; ità mulier gratiosa nihil aliud quàm honorem suæ pudicitia & strenuitatis quærir, & gloriam

gloriam velut mordicus tenet^k. 5. Quod in robustis valet vis truculenta, id in muliere proba præstat amabilitas virtuosa, quæ omnem famæ hostem abigit longissimè^l. Vel sic, Mulier, licet sexus sit infirmioris, non minùs strenuam operam in honore pudicitie & modestie suæ tuendo adhibet, quàm effractores vim vel in suis divitiis tuendis, vel aliorum opibus occupandis^m.

17. Benefacit (vel, Retribuit, P. Gej. sim. Mo. sub. bonum, P. Ch. Confert; ^ל non solum sign. *rependere*, sed & priorem conferre bonum aut malumⁿ: vel, Beneficus est, JT.) anima sua (vel, sibi, Pi. sic JT. &c. sui ipsius rationem habet^o; vel, Bene de seipso meretur, Ca.) vir misericors^p. Vel, benignus, sive beneficus, P. Merc. JT. Pi. Ch. &c. vel, qui est vir pius, M. Al. Beneficus suum ipsius genium fraudat, Ti. nempe, ut benefaciat proximo P. Sensus est, Beneficentia est illi ipsi utilis qui benefacit q. Ità de præmio benignitatis hinc agit, benefacit sibi, benedictionem Dei liberalibus promissam comparando, &c.^r. Docet non tantum nihil nobis largitione & subventione indigorum deperire & decedere, (ut dici solet,) sed plurimum etiam accedere^s. Vel potius, actus hic sibi ipsi benefaciendi est adjunctum benefaciendi in alios; q. d. Vir verè benignus benefacit etiam sibi, juxta Coh. 3. 12, 13. & 5. 18^t. Indulget sibi vir liberalis debitum ac commodum rerum necessariarum usum^v. Vir misericors liberaliter sua expendit, inprimis sibi, deinde & aliis superflua dissipando^x. ¶ Qui, &c. ^ל Crudeles autem (vel, Inclementes, Ca.) turbat carnem suam, P. JT. Pi. &c. vel, Qui turbat carnem suam est crudelis, Merc. Et qui turbat propinquum (vel proximum, Ti.) suum est crudelis, M. sim. Ti. Turbat carnem, i. e. corpus suum, negando ei necessaria^y. R. Levi, quem hinc inter omnes sequor, adversus eos hoc dictum putat qui præcipuum Dei cultum in affligenda & maceranda carne constituunt, quum Dominus in Lege nihil de affligendo corpore præceperit, nisi semel in anno, Levit. 16. 29. Non quoddam jejunia damnum, quibus aptiores ad cultum Dei reddimur; sed quoddam hujus corporis ita habenda sit ratio, nè immodicè afflictum ineptum sit ad sapientie studium. Alioqui Dei ordinationem turbat qui nimiam carnis afflictione morbos sibi accersit, unde ad obeunda animi munia nequaquam aut parum sit idoneus^z. Vexat carnem suam, i. e. seipsum^a, subtrahendo necessarium victum & vestitum^b; curarum maceratione, &c. ærumnas attrahit sibi & familie propriæ^c. Huc allusum 1 Tim. 5. 8. Crudelis est qui suos negligit. Prima pietas post Deum est in se & suos^d. ^ל etiam propinquum sign^f. Turbat carnem suam, i. e. propinquitatis nullam habet rationem. Vide Deut. 23. 7. & quæ allata à nobis ad J. B. & P. 2. 7. 10^f. Crudelis, i. e. avarus & immisericors, non tantum in extraneos, sed & in propinquos suamque familiam; & consequenter in se crudelis est. Multa per aposiopesin subticet Salomon, quæ lectori subintelligenda relinquit^g. Nota hinc pro crudeli haberi, non eum modò qui alios spoliatur, sed eum porro qui nihil confert. Vide Matt. 25. 41, 42. 1 Joh. 3. 17^h. Al. Ostendit versiculus primam partem misericordie animæ esse impendendam, secundam verò corporiⁱ.

18. Impius, &c. ^ל Impius facit opus iniquum, M. vel, opera iniqua, Ar. sic^j. Ch. vel, opus mendax, sive fallax, P. Ti. Merc. Ca. Pi. Ad verb. mendacii, i. e. irritum, vel fallax^k; quia operi merces non respondet^l. Improbus ille crudelis (de quo v. præced.) comparat sibi præmium falsum, cum quia fallit ipsum quicquid præmii loco expectavit; tum quia longè diversum quàm speraverat præmium consequetur^m. Facit opus fallax, Heb. falsitatis, i. e. opus cujus nullam mercedem accipitⁿ. ^ל significat hinc, vel, mercedem operis, ut Lev. 19. 13. & aliàs^o; vel potius, opus, ut dictum^p: vel, melius, utrumque conjunctim; ut seminationi justitie respondeat opus injustitie, & præmio bono opponatur merces fallax^q. Videtur cum præced. coherere, q. d. Avarus ille facit opus instabile, quia peribunt divitiæ quibus coercandis unice intentus est^r. ^ל falsum dicitur id quod non est solidum, sed instabile, evanescens, impotens; ut Ps. 33. 17. Prov. 31. 30^s. ¶ Seminanti autem

justitiam (sub. est, vel, contingit, JT. Pi. sim. P. M. &c.) merces fidelis; sim. M. JT. vel, veritatis, Mo. V. stabilis, P. V. vel, solida, V. sic Ti. vel, certa, Merc. Pi. Ca. ^ל Merces sine dubio labori verè respondebit^t. Non inanis erit, aut sine fructu^v. Serenitas justitiam, i. e. beneficium, ut alibi^x. Sed malim hinc generalius accipere, quia impietati opponitur, pro studio pietatis, cujus tamen pars est liberalitas. Seminandi voce hinc utitur, (sicut & Prov. 22. 8. sic & Psal. 126. 5. Hof. 10. 12. 2 Cor. 9. 6.) quæ insinuat industria, molestiarum patiens devoratio, spes futuri fructus, &c.^y. [Alii locum aliter reddunt:] Semen autem justorum merces veritatis, o. Et qui seminat in justitia, veritas ejus (vel æquitas, Sy.) erit merces ipsius, Ch. Ante ^ל hinc supplendum^z, ut sensus sit, Seminanti, &c. vel, in fine subjiciendum^z, merces—ei erit^z.

19. Clementia, &c. ^ל Clementia, &c. ^ל Variè reddunt.] Filius [Legerunt ^ל] justus, vel, justitie, (sub. gignitur, o. Ar.) ad vitam, o. Ar. Sy. persequutio autem impii ad mortem, o. & passus iniqui currit ad mortem, Ar. & qui operatur nequitiam, ad mortem, Sy. Probè adhaerens justitie ferit ad vitam; sedans verò malum, ad mortem suam, JT. Firmum quid est justitia (vel, Rectus justitia, Q. in V.) ad vitam; qui autem malitiam sectatur, mortem sibi accersit, Ti. Ut justitia ad vitam, sic malefactor ad mortem suam, tendit, Ca. Sic (i. e. Similiter^a) justitia (sub. est, P. vel, ducit, sive tendit, Pi. Merc.) ad vitam, P. Merc. Mo. Pi. & qui (vel, qui verò, P. vel, sicut is qui, Pi.) sectatur malum, ad mortem suam, Merc. P. Pi. &c. sub. id facit, Pi. V. Sicut justitia perducit ad vitam; sic qui sectatur malum accelerat mortem suam, M. Connectitur hic versus cum præcedente (cum quo ferè coincidit) per ^ל sic, q. d. Hæc ratione (ut jam dixi, mercedem veram dari seminanti justitiam) justitia ad vitam tendit, &c.^b. Sic connecte cum præced. Sicut justitie fructus est veritas, sic ejusdem fructus & finis est vita^c. At ego ^ל ad totum hunc versiculum referri puto; q. d. Hæc paria sunt, justum sibi ipsi vitam afferre, & ex adverso eum qui malè agit in suum ipsius exitium ruere^d. Discrimen hinc statuitur inter probos & improbos. Probi, utut peccata admittunt, non tamen illa persequuntur cum summo impetu, &c.^e. Pius ex infirmitate vel præcipitantia peccat; impius datâ operâ malis jugiter indulget, & instar canis venatici vitia insectatur. Nam ^ל est, aliquem cum feryore, celeriter ac incessanter persequi, ut victores hostem fugitivum, Jud. 4. 16. 2 Sam. 20. 10^f.

20. Abominabile Domino cor pravam, ^ל Perverfi corde, sive animo, P. Mo. JT. &c. i. e. qui alios se gerunt foris, alios intus^g; qui variis uti solent dolis, circumventionibus, &c. Cum autem hi versipelles commendari soleant, & inculpati sunt coram hominibus; dum interea corde perverso sint, dicit eos esse abominationem Domini omnia tuentis, &c.^h. ¶ Et, &c. ^ל Et beneplacitum ejus (vel, placent, sive accepti sunt, ei, JT. Pi. Ca. o. vel, juxta beneplacitum ejus agunt, M.) perfecti, vel integri, viâ, Mo. P. JT. &c. vel, qui integræ sunt conversationis, M. sim. Ti. vel, bene morati, Ca. vel, immaculati in viis suis, o. sim. Sy. Ar. Delectatur Deus integri viâⁱ; qui sunt sinceri vitâ, institutis & actionibus^k. Intellego eos qui sunt sinceri & candidi, minimèque perversi versipelles, & in omnes formas, ut aiunt, se convertentes. Dicit, integri viâ, potius quàm, integri corde, quia est genus hominum qui perversitatem suam in vitæ consuetudine palliare solent, quod animis bene affecti sunt, &c.^l. Qui integri sunt, non in corde solum, sed etiam in viâ & externa conversatione, &c.^m.

21. Manus, &c. ^ל Manus (vel, Car. Mann, Merc.) ad manum (vel, Etiam si manus ad manum, P. Et si manum manui jungat; Heb. Manus manui, sub. jungitur; ellipsis verbi relatiⁿ. Manus manum committans, Ca.) non (vel, non tamen, Pi.) impunitus, vel innocens, erit malus, P. Mo. Pi. Ca. Manus manui juncta non exfors erit mali, Ti. Conjunctis operis non consequitur impunitatem malus, JT. Manui manus injiciens injuste (vel, Et qui tradit manum manui iniquè, Ar.) non impunitus erit, o. Quando plaga super plagam venit, non emendatur malus, M. ^ל variè exponitur^o. I. Credo geminationem

nationem æquivalere universitati; q.d. Per omnes manus, in omnibus operibus suis, non erit innocens P. 2. Accelerationem denotat; q.d. *Mox mox*, five *E vestigio*, reus erit apud Deum malus; h.e. statim ut malum fecerit à Deo punietur. *לִי לִי* idem quod *לִי לִי*, quod Hebræi usurpant pro, *repente*. Sic Itali dicunt à *mano à mano*, pro, statim*. 3. Hujusmodi phrasès, *manus ad manum*, *dies ad diem*, *annus ad annum*, Hebræis significant multas manus, multos dies & annos. Itaque *manus ad manum*, sub. *addita*, (ut Esa. 29. 1. *annus ad annum*, sub. *additus*,) perinde est ac, multæ manus; & sensus erit perspicuus, & venusta antithesis, hoc modo; Avarus, qui plures habet manus ad deprædandum aliena, estque instar Briaræi centimanus, non erit impunitus: at *semen justorum* evadet supplicia. 4. *Manus manum*, &c. h. e. Conspirantes inter se improbi. Quantumvis conveniat inter illos, & datis dextris sese confocient, ut adversitatibus occurrant, nè affligantur, punientur tamen. Manus enim instrumentum auxilii est*. *Manus* sæpe accipitur pro facultate, operatione, &c. ut Exod. 23. 1. Deut. 33. 7. Neh. 2. 18. Prov. 3. 27. *Manum ad manum*, sub. *ponere*, vel, *jungere*, est, vires, consilia actionesque invicem unire, &c. 5. Ego refero ad successionem parentum & filiorum, qui velut per manum ab illis hæreditatem accipiunt; q.d. Malus homo puniatur, aut ipsemet, aut in posteris. *A manu ad manum non erit innocens*, &c. i. e. Nè quidem per filiorum successionem pœnas effugiet; nec ipse nec liberi ejus impunes erunt: quod probat alterum oppositionis membrum; sed *semen*, &c. Opponit semen justorum femini malorum, & dissimiles iis eventus tribuit. Est autem *לִי לִי*, pro *לִי לִי*; in cujusmodi phrasibus motum significantibus præpositionem *ל* omitti non est insolens; ut Gen. 10. 19. *בְּאֶרֶץ*, pro *בְּאֶרֶץ*. *Manus ad manum* significat conspirationem, societatem, posteritatem; q. d. Licet malus multos habeat sceleris socios, amicos nempe, successores & posteros, quasi manus auxiliares, &c. hi tamen eum tutari nequeunt. Ità opponuntur hîc duo semina, congregationes, successiones, justorum, & impiorum. *¶ Semen*, &c. *וְרֵעֵי צְדִיקִים* *וְרֵעֵי צְדִיקִים* *Semen autem justorum salvatur*, M. liberat se, JT. evadet, Ti. P. sim. Pi. Mo. sub. *periculum*, P. *salvum erit*, Ch. Sy.

22. *Circulus*, &c. ità Ch. *וְהָיָה כְּאֵף חֲוִיר* *Monile* (vel, *Inauris*, Mo. Velut *monile*, JT. Sicut *inauris*, Ar. P.) *auri ad rostrum* (vel, *in rostro*, Ca. *in naribus*, P. Ar. sim. Mo.) *porci*, JT. Pi. &c. qui illud statim conspurcabit, quo ornari debebat, remque adeò charam perdet. *וְהָיָה* est ornamentum quod mulieres suspendebant, vel de fronte, vel ex auribus, Gen. 24. 22. & 35. 4. Esa. 3. 21. Gestârunt hoc, vel supra nares, vel in naribus perforatis. Refert enim testis oculatus D. Rauwolf medicus, opulentiores Arabum (qui Judæis vicini erant) in altera narium annulum gestare aureum, vel argenteum. Habebant fœminæ monilia *עֲמֻסָּה*, (*super nasum*.) Vide Job. 42. 11. & ibi dicta. *¶ Mulier*, &c. *אִשָּׁה יָפָה וְסוֹרָה טַעַם* *Mulier* (ità est *mulier*, P. Gej. Ch. &c. *וְהָיָה* sicut omittitur, ut Psal. 125. 2. Prov. 26. 9.) *pulchra*, five *formosa*, Mo. JT. Ca. Ti. &c. eademque *foecora*, Ca. eademque *insulsa*, D. sic Ti. h. e. insipiens, vel impudica*, vel impia†: & *foecido sensu*, Ch. *aversans rationem*, JT. Pi. *declinans discretionem*, Mo. *quæ destituitur judicio rationis*, M. sim. P. *recedens à sensu*, i. e. consilio & sapientia. Heb. *recedens à gustu*; metaphora: nam sicut gustu judicamus quid dulce sit, quid amarum; ità ratione judicamus quid rectum, quid turpe, sit. *טַעַם* *gustus* à corpore ad animum transfertur. *Gustus*, pro *judicio*, vel *ratione*, ut 1 Sam. 25. 33. Job. 12. 20. Psal. 119. 66. Prov. 26. 16. *טַעַם* est, *cujus animus recedit*, vel *avertitur*, nempe ab amore viri sui, ut ad alium transferatur. Itaque ut adulteræ forma cum annulo aureo, sic ipsa mulier adultera cum sue, comparatur, impuræ vitæ ratione, & foedarum libidinum, & insatiabilitatis, & stoliditatis; nam *sus* hieroglyphicum apud Ægyptios fatui symbolum, &c. n.

23. *Desiderium*, &c. *וְהָיָה כְּאֵף חֲוִיר* *Desiderium justorum* (sub. est, P. M. &c.) *tantummodo* (vel *utique*, M.) *bonum*, Mo. P. Merc. &c. i. e. res bona. Nihil

cupiunt quod bonum non sit P. Vel, *ad bonum*, Ch. vel, Merc. circa bona, Sy. vel, *totum est rectum*, Ar. Desiderium justorum bonum est, 1. ratione objecti; præter. Deum ejusque favorem nihil requirunt, nihil illicitum appetunt, &c. 2. ratione eventus, dum sc. quod optârunt re ipsa consequuntur. *Desiderio* (ellipsis *וְהָיָה*) *justorum tantummodo bonum* obvenit, JT. Pi. h. e. res bonæ, Pi. jucundæ, utiles*. *¶ Prestolatio* (vel, *Exspectatio*, Pi. five *Spes*, M. Ti.) *impiorum* (sub. est, P.) *furor*. Ità P. vel, *furor penetrans*, Mo. vel, *ad iram*, Ch. vel, *peribit*, o. Ar. vel, *indignatio*, M. Merc. V. sim. Ti. Sy. Glas. D. h. e. Malum seu infortunium eam excipit, quo ringantur & excandescant. Stomachum illis facit, quod non consequantur rem speratam. Contrâ, *spes justorum letitia*, Prov. 10. 28. Al. accipiunt de spei objecto, hoc sensu, q.d. Unicè optant sperantque severam contra adversarios suos ultionem, furorisque sui exercitium*. Al. Sperant ea facere unde indignentur homines, & molestiam ferant. Adeoque *furorem* hîc intelligunt humanum, vel malefacientium, vel malefacta ab aliis passorum. Sed malo accipere de *furore Dei*. q. d. Spes eorum in indignationem definit, & pœnas ac gehennam. Ut piorum desideria bona sunt ratione tum objecti, tum eventus; ità impiorum præstolatio est mala & infasta, & nil nisi ira: h. e. Nil ipsi desiderant, ambiunt aut moliantur, nisi quod Deo infensum est, eumque ad iram permovet; & quod tandem etiam iram pœnasque ex ira profectas realiter secum affert. *Spes*—est *furor*, h. e. Bona quæ sperant non modò non obveniunt, sed eorum loco substituantur pœnæ & supplicia à Dei furore profecta. Quo ferè sensu dicitur Jes. 28. 15. *posuimus mendacium spem nostram*. *¶ Expectationi* *improborum* obvenit *furor*, JT. sic Pi. i. e. malum quo ringantur & furant†: vel, *furor Dei*, i. e. res malæ, molestæ & noxiæ. [Ca. totum sic reddit, *Justorum cupiditas est duntaxat bonum; impiis expectandum est supplicium*.] 24. *Alii*, &c. *וְהָיָה כְּאֵף חֲוִיר* *Est qui dispergit*, Ch. M. P. &c. sub. *rem*, P. vel, *sua*, M. facultates fortunæ, corporis, vel animi, quibus juvari potest proximus indigens. *Est qui largitur*, V. Ca. vel, *liberaliter* profundat, Ti. V. vel, *Sunt qui serunt & spargunt res suas*, Ar. sim. o. Sy. Vulg. Metaphora feminis jactandi docet, dandum esse, 1. amplè & liberaliter; 2. promptè & hilari animo; 3. prudenter; nec enim semen spargitur in arenosum solum, nec dandum ità ut malitiam roboremus; 4. tempore sationis. [Reliqua sic reddunt:] & *additur* (sub. ei, M. P. Ch.) *amplius*, vel *adhuc*, M. P. Mo. vel, *rursus*, Ch. *tamen augetur* (homo scil. Merc.) *amplius*, JT. Pi. & *tamen fit copiosior*, Ca. sed nihilominus augetur res ejus, Ti. & *acquirunt plures iis*, Ar. *¶ Alii*, &c. *וְהָיָה כְּאֵף חֲוִיר* *Et prohibens à rectitudine*, veruntamen ad defectum, Mo. Et est qui parci rei suæ plus æquo, (vel, plus satis, Heb. à *rectitudine*, V.) sed (vel veruntamen, vel certè, V.) ad inopiam, P. V. i. e. penuriâ opprimitur. *Est qui præter æquum parci*, & *tamen fit indigentior*, Ca. Et indigentia erit ei qui recedit à rectitudine, Ch. *Sunt autem qui congregantes minuuntur*, o. Estque qui non proprium colligit, & *tamen parum habet*, Sy. Sed qui cohibet se à recto (i. e. à beneficentia erga egenos) tantummodo ad egestatem cohibet, JT. Pi. Ellipsis verbi ex præced. repetendi: & non finem propositum hîc notat, sed eventum. *Qui autem parci est in eo quod rectum est*, certè ad penuriam veniet, M. *Qui verò sese prohibet à recto*, nè ubi opus est eroget in egenos, sanè ad defectum & egestatem, sub. ei erit: Tantum abest ut augeatur, &c. *¶ Privabitur etiam re quam possidere videtur*. *וְהָיָה כְּאֵף חֲוִיר* *hîc est*, justa & Legi Dei conveniens proximi dilectio: qui retinet opes à rectitudine, h. e. ut non sit ei rectitudo. *וְהָיָה כְּאֵף חֲוִיר* præfixum sæpe negationem includit, ut 1 Sam. 15. 23. *וְהָיָה כְּאֵף חֲוִיר*, nè sis rex; Jer. 48. 2. *וְהָיָה כְּאֵף חֲוִיר*, nè sit gens; Mic. 3. 6. Parum refert an *rectitudinem* accipias de erogationis regula, quæ est charitas Christiana, an (cum Mercero) de ipso erogationis actu, à quo sibi avarus cavet P. Rectum & æquum est, ut ii qui habent distribuant; nam ideo acceperunt, & Domini dispensatores constituuntur. Avaro sua subtrahit ira Dei per morbos, incendia, injurias, &c.

25. Anima, &c. [נפש ברכה חרש] Anima benedictionis (vel, benedicta, Ch. 6. Ar. vel, quæ benedicit, P. Gej. benedictionem tribuens, M. Qui munificus est, Ti. Ca. Homo beneficus, Pi. Merc. Anima, pro homine, ut v. 17.) impinguabitur, P. Mo. Merc. &c. ditabitur à Domino: unctior (vel auctior, V. Ti.) reddetur, Ca. Adeo non marcescet, licet alimenta sibi subtrahere videatur, ut magis affluat bonis terrenis & spiritualibus. Benedictio hinc dicitur virtus quæ & bona verba & bona facta exhibet proximo. Vide 1 Sam. 25. 27. & 30. 26. Vide & Gen. 33. 11. & 2 Reg. 5. 15. & 2 Cor. 9. 5, 6. ubi εὐλογία vocatur eleemosyna. Versum præcedentem acciperem de bonis externis, hunc de bonis animæ, cum quis doctrinâ celesti saginat animas, &c. Beneficentia hinc intelligitur tam in dictis, quam in factis; benedictio enim propria maximè est sermonis. ¶ Et qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. Sic M. Gej. Liberali hominis erogationi respondet liberalis Dei restitutio. ¶ [ומרה גם דונה יורה] Et qui docet, etiam ipse discet, Ch. Qui irrigat, hic & docet, Ti. Qui alios fatiat vel eleemosynis, vel doctrinâ, non solum ipse pium opus facit, sed auctor est & doctor ut alii, exemplo suo provocati, idem faciant. Et qui docet, ipse quoque docebit, sub. seipsum, He. in V. Et qui satiat, etiam ipse satiabitur, P. Et qui rigat, (scil. pauperes, V. Mar. vel, de suo erogat in egenos,) ipse quoque irrigabitur, Ca. vel, tanquam pluvia autumnali rigabitur; i. e. augebitur divitiis. Ellipsis verbi relati ex præced. repetendi. Vel, etiam ipse pluvia, Merc. V. sub. erit, Merc. ex K. vel, sub. est, live vocabitur, V. K. in M. Erit vice imbris & pluviae, satians pauperem, ut pluvia terram. Tam charus erit ut pluvia tempestiva. Insignis hyperbole: Erit tanquam pluvia, q. d. abundabit, rigabitur abunde; ut etiam pluviae loco esse videatur. ¶ [ויר] est, vel, i. nomen, pro [ויר] pluvia, autumnalis, ¶ in & mutato: & tunc [ויר] erit pro [ויר]; etiam ipsi erit pluvia, vel, ipse pluviam accipiet. Vel, 2. verbum; ¶ [ויר] quasi transpositum, pro [ויר] rigabitur; vel, ut descendat à [ויר] inebriavit, sitque pro 3. fut. Hophal; vel à [ויר] pluviam demisit, ut sit 3. fut. Hophal, posito Cholem loco Schurek, ceu in [ויר] Gen. 49. 4. Et qui ubertim communicat, idem amplius profundet, JT. id est, novis bonis quæ profundat à Deo cumulabitur. ¶ 26. Qui, &c. [מונע בר יקברו לאום] Qui prohibet, vel subtrahit, frumentum, (vel far, id est, annonam, b. tempore scil. cum frumenti non datur copia; alioquin non damnatur, in tempore affluentiae recondere. Qui detinet ne vendatur, in caritatis scil. tempus asservans; vide Amos. 8. 5, 6. Qui non communicat. Qui flagellat annonam, Dardanarius: maledicit, vel maledicent, ei populus, M. P. Mo. &c. vel, tota gens & natio, Merc. sim. Pi. [ויר] à [ויר], quod proprie est, efferre, & [ויר] est; sed in malum sumitur sæpe, proferre blasphemiam & convitium in Deum & homines. ¶ Benedictio autem super caput vendentium; sim. JT. Pi. &c. [משבר] Frangentis, Mo. [שבר], fregit, in Hiphil est, vendere, Gen. 42. 6. Deut. 2. 28. &c. Benedictio, scil. populi, optantis benedictionem à Deo, &c. Ex formula loquendi Deum hujus benedictionis autorem statuit. Vendentis frumentum, P. alimoniam præbentis, M. Qui verò distrabit laudatur, Ti. Qui vendit, Ch. Ca. nempe pro justo & moderato pretio; præsertim tempore caritatis, antequam fame opprimantur homines. De doctrina & cibo animorum hoc intelligi potest, &c. ¶ 27. Bene, &c. [שומר טוב יבקש רצון] Quærens, vel, Qui quærit, five requirit, (vel, Qui consecratur, Ti. manè, Mo. M. V. vel, mature, Ti. vel, studiosè, JT. Pi.) bonum, Mo. P. Merc. &c. vel, i. in genere; bona opera: vel, 2. bonum, (h. e. commodum, utilitatem,) sub. aliis, JT. Pi. Gej. h. e. Qui suis vel aliis benefacere satagit, five donando, five commodando, five vendendo. Qui bono invigilat, Ca. Qui consurget diluculo ad bonum, Ch. Non tantum benefaciendum est, sed faciendum hoc est tempestivè, dum occasio se offert, studiosè & citato gradu: ut qui rem valde cupiunt effectam manè surgunt, ut tempus eis suppetat, & ut integris animi corporisque viribus rem conficiant. [Cætera sic reddunt:] quærit, vel conquirat, (vel, consequatur, M. vel, invenit, Ti. investigat, P. Mar. i. e. impetrat, adi-

piscitur; metonymia effecti destinati,) beneplacitum, Pi. Ch. gratiam bonam, 6. Ar. benevolentiam, five favorem, P. M. Merc. &c. Gratiam init apud Deum, & sæpe apud homines. Favorem Dei, & piorum, ac proinde etiam beneficia quæ ex benevolentia proficiuntur. ¶ Qui, &c. [וירוש רעה תבואנו] Et, vel Sed, qui quærit malum, (vel, qui malo studet, Ca.) eveniet ei, P. Gej. sim. JT. Pi. M. &c. quod scil. machinatus est proximo. ¶ Qui quærit malum, non quærenti, sed aliis; malum, proximi. Malum illud quod, propter opes five acquirendas, five conservandas, five augendas, struitur proximo. Nota hinc, 1. non damnari eum qui malum aliquod patravit; sed qui persequitur malum, & in eo assiduus est, & se in eodem tanquam in arte occupat. 2. Eum qui bonum non agit Salomon judicat malum quærere quod illum opprimat. Nam cum studiosè quærentem bonum opponit malum quærenti, palam est nullum medium inter hæc duo extrema intervenire. Vana itaque est jactatio eorum qui dicunt se nulli officere, &c. ¶

28. Qui confidit in divitiis] Hoc avaritiam parit, & beneficentia maximè adversatur. ¶ Corruet. In calamitates; vel, in statum abjectissimum. ¶ [וירוש רעה תבואנו] Et tanquam folium (vel frons, P. vel ramus, JT.) justi germinabunt, M. Mo. &c. vel, florebut, Ti. sic JT. Pi. vel, vernabunt, Ca. Sicut ramus, nempe virefcens, frondescens, &c. Ellipsis epitheti; ut Mal. 1. 14. cui masculus, pro, mascula pecus integra & sana. Tanquam folium, intellige, vel, 1. in arboribus in quibus fructus penderet: tantisper enim folium viret dum fructus in arbore maturefcit; ubi nullus est fructus, folia statim decidunt. Vel, 2. quod, fructus præcedens, ad fructus muniendos à natura datur. Vel, 3. tanquam arbores quæ semper foliis virefcunt; ut justi operibus misericordiae. Tanquam folium, non sanè deciduum aut matidum, sed quod adhuc succi plenum, &c. P. Justi, qui scilicet non in opibus, sed in Deo solo, confidunt. ¶

29. Qui conturbat domum suam] i. e. Familiam. Vel, i. divitiis acquirendis; [ideoque] nimia exactione laboris, item jurgis & rixis, flagris, querelis, alimenti debiti mercedisve subtractione, quietis denegatione, pravis consiliis, vel periculosis ausibus, &c. Ita namque in simili avarorum materia hæc phrasis usurpatur supra v. 17. & infra 15. 27. Qui neque ordinem neque modum servat in administratione rei familiaris. Vel, 2. decoctor. Patrimonium dissipans & decoquens. Vide supra 17. Et si ex v. præc. opibus non sit fidendum, non tamen est negligenda res familiaris, &c. ut familiam alere possimus. Qui otio, lufibus, scortationibus, &c. domum suam pauperie & ærumnis premit. Vel, 3. Qui domi ferox est & fractus, de quo Ecclesiastic. 4. 35. Noli esse sicut leo in domo tua, &c. ¶ Qui non conversatur (vel, bene incedit, Ar.) domi suæ, 6. Qui domum fraudibus edificat, Sy. ¶ Possidebit (vel, hereditabit, M. simil. Ti. Mo.) ventos] Vel, ventum, Merc. JT. &c. Id est, nihil; tandem ad inopiam redigetur. Ventum inanem. Non augebit facultates, sed potius amittet, ut tandem nihil possideat. Ventus symbolum est rei inanis, magno cum strepitu magna quidem pollicentis, ast opinione citius evanescentis. Vide Prov. 10. 25. Ecclesi. 1. 14, 17. Sic Suidas, ἀνεμὸς παρρηγῆν, ventos agricolare. Non plus proficit quam qui ventum possidere cupit, cujus nullus est usus, & quem premere & constringere nullus potest. Quod improbo labore consequitur perinde habet ut uterus inflatus, qui, tametsi spem prolis aut ventibus faciat, tamen in ventum sine foetu abit; nec tantum possessori non prodest, sed, ut flatus in ventre, tormina excitat. Ego in alim [ויר] vertere, hereditibus relinquet ventum & vanitatem, h. e. familiam ad inopiam tandem rediget, ut servire cogantur. [Hunc locum doctissimus Baconus nostras sic explicat:] Utile admodum monitum de discordiis & turbis domesticis. Plurimi enim ex diffidiis uxorum, aut exheredationibus filiorum, aut mutationibus frequentibus familiarum, magna sibi spondent: sed plerumque abeunt spes suæ in ventos. Experiuntur enim in illis mutationibus, tum expectationis frustrationem, tum rumorum fuscitationem.

nem; quorum utrumque *ventis* rectè comparatur. [Hæc ille.] ¶ *Et qui*, &c. *לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *Et stultus* (vel, *stultus* ille, P. Gej. sub. erit, P. Merc. &c.)

servus sapienti corde, M. P. sim. Ch. J. T. Pi. vel, *prudenti*, Merc. Ordo dictionum hîc transponitur, *לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה*, pro, *אֵינִי לְחַכְמָה לְחַכְמָה*.

Servietque stultus cordato, Ca. sim. o. Ar. i. e. Suâ stultitiâ redigetur in servitutem, decocto patrimonio^k, & cogetur esse servus prudentioris se^l. In

eam rerum inopiam adiget, ut prudenti, qui sedulitate suâ rectè sua gesserit, sese cogatur addicere. Adhortatio est ad sedulitatem, & æconomicum præceptum^m.

Stultus hîc dicitur insipiens opum five possessor, five sectator, qui bona sua servare ignorat, sed ea profundit, vel luxu, vel ineptis aut periculosis contractibus, vel inconsultò sua gerendo & citra ordinem, &c.

[Alii aliter reddunt.] *Et servus stulti ad sapientem corde transit*, Ti. Ità *לְחַכְמָה* est syntacticum. Sed hoc frigidum est^o. Potest *servus* referri, vel, ad ipsum qui domum evertit; vel, ad heredem, quem ad servitutem suâ stultitiâ perduxit; vel denique, *servus viri stulti*,

qui domum suam pervertit, mutabit dominum, & sapienti serviet. *Et servus stulti erit servus sapienti corde*; h. e. Quicquid stultus possidet, habiturus est sapiens.

¶ *Fructus*, &c. *פְּרִי צְדִיק עֵץ חַיִּים* *De fructu justitiae nascitur*, vel nascetur, arbor vitæ, o. Ar. *Fructus justus* (sub. est, Ca. vel, est ut, Merc. sic P.) arbor, five lignum, vitæ, M. Ti. Merc. ex AE. &c. vel, *vitalis*, Ca. vel, *fructus arboris vitæ*, J. T. Pi. sim. Merc. i. e. salutaris est^l; vitam affert. Vide Gen. 2. 9. & 3. 22. Prov.

3. 18*. Vitæ, non modò naturali, sed & spirituali, salutaris est, ut audientes à vitis liberet, &c.^l. Disce hinc pretium viri justus, qui cum præstantissima arborum ab ipso Deo in paradiso plantatarum confertur: imò

justi fructus sunt præstantiores quàm illi, quia hi vitam meliorem, nempe vitam secundi Adami, conservant, imò mortuos resuscitant, &c.^v. *Fructus justus*, non passivè, ut quidam, quos justus recipit; sed activè, quos profert, five commoda quæ aliis præbet, delectando, sanando, alendo, docendo, &c.^x.

¶ *Et qui*, &c. *לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *Quum disciplinâ imbuunt animas sapiens*, J. T. *Et sapiens* (idem qui justus^v), *animas capit*, Ti. Ca. Pi. vel, *allicit*, D. Gej. *Et qui docet* (vel *capit*, Merc. D. vel *suscipit*, Vulg. sim. Mo. *suscipit* ut erudiat, M.) *animas est sapiens*, P. sic Merc. &c. Membro præced. commendatur justus ab utilitatè; hîc, à sermonis efficaciâ^z.

Qui suscipit, i. e. fovet, juvat, sublevat^a. *Capit* (imitat venatoris, Prov. 6. 25.) audientium animas suavitate sui sermonis, ità ut eis doctrinam suam salutarem persuadeat^b. Hinc fortè *לְחַכְמָה דּוֹרְשָׁה*, quod capiat animos auditorum. Hinc eloquentiam Ennius vocavit

flexanimam, quod animam quocunque vellet raperet^c. Lucem phrasos accipiet ex Prov. 6. 25. & 7. 21. & Job. 15. 12. Ezec. 13. 18, &c. Luc. 5. 10. Sensus est, Prudenti tum negotiorum gubernatione, tum sermonum ad alios faciendorum informatione, adeò se in mentes infinuat, ut eas ad se rapiat, &c. Rapit autem, ut Deo restituat, &c.^d. *Capit*, i. e. lucrifacit, ad Dei cultum & notitiam adducens^f; suâ cognitione non contentus, datum sibi talentum propagare studet^e. Ex toto genere fructuum justus unam speciem deligit, eamque primariam; q. d. Multos fert fructus, justitiæ, beneficiæ, castitatis, pietatis, &c. sed unus hic præstantissimus est, quod animas venetur & capiat, vel exemplo

Matt. 5. 16. 1 Pet. 3. 1. vel institutione, &c.^g.

¶ *Si justus*, &c. *אֵינִי לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *En justus*, in terra hac rependitur ei, J. T. *En justus*, vel justus, in terra reddetur, five rependetur, Mo. P. Ti. vel, remuneratur, M. vel, compensatur, Merc. vel, mulcatur, five punitur, Pi. Ca. vel, remuneratio, five retributio, dabitur, V. Exponunt, vel 1. de justis præmiis^h. q. d. Ecce pietas justus (licet imperfecta sit, & ex se aliàs debita,) retributionem hîc nanciscitur: quânto magis impietas impii retributionem habebit suamⁱ? Vel, 2. de justis poenis^k. Punitur ob peccatum^l. Rependetur ei, nempe peccatum suum, five peccati poena. Synecdoche generis; nam etiam bona opera rependi dicuntur, infra 13. 13. & 25. 22. item 1 Sam. 24. 20^m. Deus punit justos quando leviter peccant, &c.ⁿ. Exempla vide Numer. 20. 12. 2 Sam. 12. 14. & 24. 12. & 1 Reg. 13. 21, &c.

¶ *Et qui*, &c. *לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *Quum disciplinâ imbuunt animas sapiens*, J. T. *Et sapiens* (idem qui justus^v), *animas capit*, Ti. Ca. Pi. vel, *allicit*, D. Gej. *Et qui docet* (vel *capit*, Merc. D. vel *suscipit*, Vulg. sim. Mo. *suscipit* ut erudiat, M.) *animas est sapiens*, P. sic Merc. &c. Membro præced. commendatur justus ab utilitatè; hîc, à sermonis efficaciâ^z.

Qui suscipit, i. e. fovet, juvat, sublevat^a. *Capit* (imitat venatoris, Prov. 6. 25.) audientium animas suavitate sui sermonis, ità ut eis doctrinam suam salutarem persuadeat^b. Hinc fortè *לְחַכְמָה דּוֹרְשָׁה*, quod capiat animos auditorum. Hinc eloquentiam Ennius vocavit

flexanimam, quod animam quocunque vellet raperet^c. Lucem phrasos accipiet ex Prov. 6. 25. & 7. 21. & Job. 15. 12. Ezec. 13. 18, &c. Luc. 5. 10. Sensus est, Prudenti tum negotiorum gubernatione, tum sermonum ad alios faciendorum informatione, adeò se in mentes infinuat, ut eas ad se rapiat, &c. Rapit autem, ut Deo restituat, &c.^d. *Capit*, i. e. lucrifacit, ad Dei cultum & notitiam adducens^f; suâ cognitione non contentus, datum sibi talentum propagare studet^e. Ex toto genere fructuum justus unam speciem deligit, eamque primariam; q. d. Multos fert fructus, justitiæ, beneficiæ, castitatis, pietatis, &c. sed unus hic præstantissimus est, quod animas venetur & capiat, vel exemplo

Matt. 5. 16. 1 Pet. 3. 1. vel institutione, &c.^g.

¶ *Si justus*, &c. *אֵינִי לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *En justus*, in terra hac rependitur ei, J. T. *En justus*, vel justus, in terra reddetur, five rependetur, Mo. P. Ti. vel, remuneratur, M. vel, compensatur, Merc. vel, mulcatur, five punitur, Pi. Ca. vel, remuneratio, five retributio, dabitur, V. Exponunt, vel 1. de justis præmiis^h. q. d. Ecce pietas justus (licet imperfecta sit, & ex se aliàs debita,) retributionem hîc nanciscitur: quânto magis impietas impii retributionem habebit suamⁱ? Vel, 2. de justis poenis^k. Punitur ob peccatum^l. Rependetur ei, nempe peccatum suum, five peccati poena. Synecdoche generis; nam etiam bona opera rependi dicuntur, infra 13. 13. & 25. 22. item 1 Sam. 24. 20^m. Deus punit justos quando leviter peccant, &c.ⁿ. Exempla vide Numer. 20. 12. 2 Sam. 12. 14. & 24. 12. & 1 Reg. 13. 21, &c.

¶ *Et qui*, &c. *לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *Quum disciplinâ imbuunt animas sapiens*, J. T. *Et sapiens* (idem qui justus^v), *animas capit*, Ti. Ca. Pi. vel, *allicit*, D. Gej. *Et qui docet* (vel *capit*, Merc. D. vel *suscipit*, Vulg. sim. Mo. *suscipit* ut erudiat, M.) *animas est sapiens*, P. sic Merc. &c. Membro præced. commendatur justus ab utilitatè; hîc, à sermonis efficaciâ^z.

Qui suscipit, i. e. fovet, juvat, sublevat^a. *Capit* (imitat venatoris, Prov. 6. 25.) audientium animas suavitate sui sermonis, ità ut eis doctrinam suam salutarem persuadeat^b. Hinc fortè *לְחַכְמָה דּוֹרְשָׁה*, quod capiat animos auditorum. Hinc eloquentiam Ennius vocavit

flexanimam, quod animam quocunque vellet raperet^c. Lucem phrasos accipiet ex Prov. 6. 25. & 7. 21. & Job. 15. 12. Ezec. 13. 18, &c. Luc. 5. 10. Sensus est, Prudenti tum negotiorum gubernatione, tum sermonum ad alios faciendorum informatione, adeò se in mentes infinuat, ut eas ad se rapiat, &c. Rapit autem, ut Deo restituat, &c.^d. *Capit*, i. e. lucrifacit, ad Dei cultum & notitiam adducens^f; suâ cognitione non contentus, datum sibi talentum propagare studet^e. Ex toto genere fructuum justus unam speciem deligit, eamque primariam; q. d. Multos fert fructus, justitiæ, beneficiæ, castitatis, pietatis, &c. sed unus hic præstantissimus est, quod animas venetur & capiat, vel exemplo

Matt. 5. 16. 1 Pet. 3. 1. vel institutione, &c.^g.

¶ *Si justus*, &c. *אֵינִי לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *En justus*, in terra hac rependitur ei, J. T. *En justus*, vel justus, in terra reddetur, five rependetur, Mo. P. Ti. vel, remuneratur, M. vel, compensatur, Merc. vel, mulcatur, five punitur, Pi. Ca. vel, remuneratio, five retributio, dabitur, V. Exponunt, vel 1. de justis præmiis^h. q. d. Ecce pietas justus (licet imperfecta sit, & ex se aliàs debita,) retributionem hîc nanciscitur: quânto magis impietas impii retributionem habebit suamⁱ? Vel, 2. de justis poenis^k. Punitur ob peccatum^l. Rependetur ei, nempe peccatum suum, five peccati poena. Synecdoche generis; nam etiam bona opera rependi dicuntur, infra 13. 13. & 25. 22. item 1 Sam. 24. 20^m. Deus punit justos quando leviter peccant, &c.ⁿ. Exempla vide Numer. 20. 12. 2 Sam. 12. 14. & 24. 12. & 1 Reg. 13. 21, &c.

¶ *Et qui*, &c. *לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *Quum disciplinâ imbuunt animas sapiens*, J. T. *Et sapiens* (idem qui justus^v), *animas capit*, Ti. Ca. Pi. vel, *allicit*, D. Gej. *Et qui docet* (vel *capit*, Merc. D. vel *suscipit*, Vulg. sim. Mo. *suscipit* ut erudiat, M.) *animas est sapiens*, P. sic Merc. &c. Membro præced. commendatur justus ab utilitatè; hîc, à sermonis efficaciâ^z.

Qui suscipit, i. e. fovet, juvat, sublevat^a. *Capit* (imitat venatoris, Prov. 6. 25.) audientium animas suavitate sui sermonis, ità ut eis doctrinam suam salutarem persuadeat^b. Hinc fortè *לְחַכְמָה דּוֹרְשָׁה*, quod capiat animos auditorum. Hinc eloquentiam Ennius vocavit

flexanimam, quod animam quocunque vellet raperet^c. Lucem phrasos accipiet ex Prov. 6. 25. & 7. 21. & Job. 15. 12. Ezec. 13. 18, &c. Luc. 5. 10. Sensus est, Prudenti tum negotiorum gubernatione, tum sermonum ad alios faciendorum informatione, adeò se in mentes infinuat, ut eas ad se rapiat, &c. Rapit autem, ut Deo restituat, &c.^d. *Capit*, i. e. lucrifacit, ad Dei cultum & notitiam adducens^f; suâ cognitione non contentus, datum sibi talentum propagare studet^e. Ex toto genere fructuum justus unam speciem deligit, eamque primariam; q. d. Multos fert fructus, justitiæ, beneficiæ, castitatis, pietatis, &c. sed unus hic præstantissimus est, quod animas venetur & capiat, vel exemplo

Matt. 5. 16. 1 Pet. 3. 1. vel institutione, &c.^g.

¶ *Si justus*, &c. *אֵינִי לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *En justus*, in terra hac rependitur ei, J. T. *En justus*, vel justus, in terra reddetur, five rependetur, Mo. P. Ti. vel, remuneratur, M. vel, compensatur, Merc. vel, mulcatur, five punitur, Pi. Ca. vel, remuneratio, five retributio, dabitur, V. Exponunt, vel 1. de justis præmiis^h. q. d. Ecce pietas justus (licet imperfecta sit, & ex se aliàs debita,) retributionem hîc nanciscitur: quânto magis impietas impii retributionem habebit suamⁱ? Vel, 2. de justis poenis^k. Punitur ob peccatum^l. Rependetur ei, nempe peccatum suum, five peccati poena. Synecdoche generis; nam etiam bona opera rependi dicuntur, infra 13. 13. & 25. 22. item 1 Sam. 24. 20^m. Deus punit justos quando leviter peccant, &c.ⁿ. Exempla vide Numer. 20. 12. 2 Sam. 12. 14. & 24. 12. & 1 Reg. 13. 21, &c.

¶ *Et qui*, &c. *לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *Quum disciplinâ imbuunt animas sapiens*, J. T. *Et sapiens* (idem qui justus^v), *animas capit*, Ti. Ca. Pi. vel, *allicit*, D. Gej. *Et qui docet* (vel *capit*, Merc. D. vel *suscipit*, Vulg. sim. Mo. *suscipit* ut erudiat, M.) *animas est sapiens*, P. sic Merc. &c. Membro præced. commendatur justus ab utilitatè; hîc, à sermonis efficaciâ^z.

Qui suscipit, i. e. fovet, juvat, sublevat^a. *Capit* (imitat venatoris, Prov. 6. 25.) audientium animas suavitate sui sermonis, ità ut eis doctrinam suam salutarem persuadeat^b. Hinc fortè *לְחַכְמָה דּוֹרְשָׁה*, quod capiat animos auditorum. Hinc eloquentiam Ennius vocavit

flexanimam, quod animam quocunque vellet raperet^c. Lucem phrasos accipiet ex Prov. 6. 25. & 7. 21. & Job. 15. 12. Ezec. 13. 18, &c. Luc. 5. 10. Sensus est, Prudenti tum negotiorum gubernatione, tum sermonum ad alios faciendorum informatione, adeò se in mentes infinuat, ut eas ad se rapiat, &c. Rapit autem, ut Deo restituat, &c.^d. *Capit*, i. e. lucrifacit, ad Dei cultum & notitiam adducens^f; suâ cognitione non contentus, datum sibi talentum propagare studet^e. Ex toto genere fructuum justus unam speciem deligit, eamque primariam; q. d. Multos fert fructus, justitiæ, beneficiæ, castitatis, pietatis, &c. sed unus hic præstantissimus est, quod animas venetur & capiat, vel exemplo

Matt. 5. 16. 1 Pet. 3. 1. vel institutione, &c.^g.

¶ *Si justus*, &c. *אֵינִי לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *En justus*, in terra hac rependitur ei, J. T. *En justus*, vel justus, in terra reddetur, five rependetur, Mo. P. Ti. vel, remuneratur, M. vel, compensatur, Merc. vel, mulcatur, five punitur, Pi. Ca. vel, remuneratio, five retributio, dabitur, V. Exponunt, vel 1. de justis præmiis^h. q. d. Ecce pietas justus (licet imperfecta sit, & ex se aliàs debita,) retributionem hîc nanciscitur: quânto magis impietas impii retributionem habebit suamⁱ? Vel, 2. de justis poenis^k. Punitur ob peccatum^l. Rependetur ei, nempe peccatum suum, five peccati poena. Synecdoche generis; nam etiam bona opera rependi dicuntur, infra 13. 13. & 25. 22. item 1 Sam. 24. 20^m. Deus punit justos quando leviter peccant, &c.ⁿ. Exempla vide Numer. 20. 12. 2 Sam. 12. 14. & 24. 12. & 1 Reg. 13. 21, &c.

1 Cor. 11. 30. Si justus castigetur, quos amat Deus, o Gej. qui etiam errata sua per infirmitatem aut obreptionem commissa mox humiliter deplorant P. Dicit, in

terra; nam in coelo non multabitur q. n. certitudinem eventus docet, & est admirantis*; designatque rem vel animadversione dignissimam, vel potius experientia, compertissimam^t. ¶ *Quanto*, &c. ?

Quanto magis (Heb. *Etiā quod*, Pi. Gej.) *impis* (vel *improbus*, Pi.) & *peccator* ? M. Merc. &c. vel, *impio* & *peccanti* ? P. Mo. Nedom improbus & impius, Ca. Intellige, aut hîc, aut in altera vita,

pœnas dabit^v? Repete, *multabitur*, si non in terris, at certè in inferno^x? Non est quodd certiore quæramus hujus loci interpretem, quàm Petrus attulit 1 Pet. 4. 18. Et o *Stultus*, &c. quibus ipsis verbis o. eum reddunt^y. [Quos & Ar. & Sy. sequuntur. Ch. sic reddit, Ecce, *justus in terra roboratur; impii autem & peccatores de terra confumentur*.] n. *וְשׁוֹר* propriè inquietudinem, *וְשׁוֹר* continuum peccandi exercitium vel habitum, exprimit: utrumque conjungit, ut peccata exaggeret, adeoque pœnam futuram demonstret^z. Alii^z Gej. sumunt in sensu pacificandi^t. *Justus pacem habebit in terra cum omnibus, præterquam cum iniquis & peccatoribus*, He. in Bay. *Justus pacatus est* (i. e. liberatus est à Domino) *in terra, etiam quum impiè egit & peccavit*: ut Josaphat 2 Par. 18. 31. & 19. 2*. Sed alienum est *וְשׁוֹר* etiam quum, quum sign. *quânto magis*: & justo impietatem tribuere absurdum est, quæ extremi est sceleris[†].

¶ *Et qui*, &c. *לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *Quum disciplinâ imbuunt animas sapiens*, J. T. *Et sapiens* (idem qui justus^v), *animas capit*, Ti. Ca. Pi. vel, *allicit*, D. Gej. *Et qui docet* (vel *capit*, Merc. D. vel *suscipit*, Vulg. sim. Mo. *suscipit* ut erudiat, M.) *animas est sapiens*, P. sic Merc. &c. Membro præced. commendatur justus ab utilitatè; hîc, à sermonis efficaciâ^z.

Qui suscipit, i. e. fovet, juvat, sublevat^a. *Capit* (imitat venatoris, Prov. 6. 25.) audientium animas suavitate sui sermonis, ità ut eis doctrinam suam salutarem persuadeat^b. Hinc fortè *לְחַכְמָה דּוֹרְשָׁה*, quod capiat animos auditorum. Hinc eloquentiam Ennius vocavit

flexanimam, quod animam quocunque vellet raperet^c. Lucem phrasos accipiet ex Prov. 6. 25. & 7. 21. & Job. 15. 12. Ezec. 13. 18, &c. Luc. 5. 10. Sensus est, Prudenti tum negotiorum gubernatione, tum sermonum ad alios faciendorum informatione, adeò se in mentes infinuat, ut eas ad se rapiat, &c. Rapit autem, ut Deo restituat, &c.^d. *Capit*, i. e. lucrifacit, ad Dei cultum & notitiam adducens^f; suâ cognitione non contentus, datum sibi talentum propagare studet^e. Ex toto genere fructuum justus unam speciem deligit, eamque primariam; q. d. Multos fert fructus, justitiæ, beneficiæ, castitatis, pietatis, &c. sed unus hic præstantissimus est, quod animas venetur & capiat, vel exemplo

Matt. 5. 16. 1 Pet. 3. 1. vel institutione, &c.^g.

¶ *Si justus*, &c. *אֵינִי לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *En justus*, in terra hac rependitur ei, J. T. *En justus*, vel justus, in terra reddetur, five rependetur, Mo. P. Ti. vel, remuneratur, M. vel, compensatur, Merc. vel, mulcatur, five punitur, Pi. Ca. vel, remuneratio, five retributio, dabitur, V. Exponunt, vel 1. de justis præmiis^h. q. d. Ecce pietas justus (licet imperfecta sit, & ex se aliàs debita,) retributionem hîc nanciscitur: quânto magis impietas impii retributionem habebit suamⁱ? Vel, 2. de justis poenis^k. Punitur ob peccatum^l. Rependetur ei, nempe peccatum suum, five peccati poena. Synecdoche generis; nam etiam bona opera rependi dicuntur, infra 13. 13. & 25. 22. item 1 Sam. 24. 20^m. Deus punit justos quando leviter peccant, &c.ⁿ. Exempla vide Numer. 20. 12. 2 Sam. 12. 14. & 24. 12. & 1 Reg. 13. 21, &c.

¶ *Et qui*, &c. *לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *Quum disciplinâ imbuunt animas sapiens*, J. T. *Et sapiens* (idem qui justus^v), *animas capit*, Ti. Ca. Pi. vel, *allicit*, D. Gej. *Et qui docet* (vel *capit*, Merc. D. vel *suscipit*, Vulg. sim. Mo. *suscipit* ut erudiat, M.) *animas est sapiens*, P. sic Merc. &c. Membro præced. commendatur justus ab utilitatè; hîc, à sermonis efficaciâ^z.

Qui suscipit, i. e. fovet, juvat, sublevat^a. *Capit* (imitat venatoris, Prov. 6. 25.) audientium animas suavitate sui sermonis, ità ut eis doctrinam suam salutarem persuadeat^b. Hinc fortè *לְחַכְמָה דּוֹרְשָׁה*, quod capiat animos auditorum. Hinc eloquentiam Ennius vocavit

flexanimam, quod animam quocunque vellet raperet^c. Lucem phrasos accipiet ex Prov. 6. 25. & 7. 21. & Job. 15. 12. Ezec. 13. 18, &c. Luc. 5. 10. Sensus est, Prudenti tum negotiorum gubernatione, tum sermonum ad alios faciendorum informatione, adeò se in mentes infinuat, ut eas ad se rapiat, &c. Rapit autem, ut Deo restituat, &c.^d. *Capit*, i. e. lucrifacit, ad Dei cultum & notitiam adducens^f; suâ cognitione non contentus, datum sibi talentum propagare studet^e. Ex toto genere fructuum justus unam speciem deligit, eamque primariam; q. d. Multos fert fructus, justitiæ, beneficiæ, castitatis, pietatis, &c. sed unus hic præstantissimus est, quod animas venetur & capiat, vel exemplo

Matt. 5. 16. 1 Pet. 3. 1. vel institutione, &c.^g.

¶ *Si justus*, &c. *אֵינִי לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *En justus*, in terra hac rependitur ei, J. T. *En justus*, vel justus, in terra reddetur, five rependetur, Mo. P. Ti. vel, remuneratur, M. vel, compensatur, Merc. vel, mulcatur, five punitur, Pi. Ca. vel, remuneratio, five retributio, dabitur, V. Exponunt, vel 1. de justis præmiis^h. q. d. Ecce pietas justus (licet imperfecta sit, & ex se aliàs debita,) retributionem hîc nanciscitur: quânto magis impietas impii retributionem habebit suamⁱ? Vel, 2. de justis poenis^k. Punitur ob peccatum^l. Rependetur ei, nempe peccatum suum, five peccati poena. Synecdoche generis; nam etiam bona opera rependi dicuntur, infra 13. 13. & 25. 22. item 1 Sam. 24. 20^m. Deus punit justos quando leviter peccant, &c.ⁿ. Exempla vide Numer. 20. 12. 2 Sam. 12. 14. & 24. 12. & 1 Reg. 13. 21, &c.

¶ *Et qui*, &c. *לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *Quum disciplinâ imbuunt animas sapiens*, J. T. *Et sapiens* (idem qui justus^v), *animas capit*, Ti. Ca. Pi. vel, *allicit*, D. Gej. *Et qui docet* (vel *capit*, Merc. D. vel *suscipit*, Vulg. sim. Mo. *suscipit* ut erudiat, M.) *animas est sapiens*, P. sic Merc. &c. Membro præced. commendatur justus ab utilitatè; hîc, à sermonis efficaciâ^z.

Qui suscipit, i. e. fovet, juvat, sublevat^a. *Capit* (imitat venatoris, Prov. 6. 25.) audientium animas suavitate sui sermonis, ità ut eis doctrinam suam salutarem persuadeat^b. Hinc fortè *לְחַכְמָה דּוֹרְשָׁה*, quod capiat animos auditorum. Hinc eloquentiam Ennius vocavit

flexanimam, quod animam quocunque vellet raperet^c. Lucem phrasos accipiet ex Prov. 6. 25. & 7. 21. & Job. 15. 12. Ezec. 13. 18, &c. Luc. 5. 10. Sensus est, Prudenti tum negotiorum gubernatione, tum sermonum ad alios faciendorum informatione, adeò se in mentes infinuat, ut eas ad se rapiat, &c. Rapit autem, ut Deo restituat, &c.^d. *Capit*, i. e. lucrifacit, ad Dei cultum & notitiam adducens^f; suâ cognitione non contentus, datum sibi talentum propagare studet^e. Ex toto genere fructuum justus unam speciem deligit, eamque primariam; q. d. Multos fert fructus, justitiæ, beneficiæ, castitatis, pietatis, &c. sed unus hic præstantissimus est, quod animas venetur & capiat, vel exemplo

Matt. 5. 16. 1 Pet. 3. 1. vel institutione, &c.^g.

¶ *Si justus*, &c. *אֵינִי לְחַכְמָה אֵינִי לְחַכְמָה* *En justus*, in terra hac rependitur ei, J. T. *En justus*, vel justus, in terra reddetur, five rependetur, Mo. P. Ti. vel, remuneratur, M. vel, compensatur, Merc. vel, mulcatur, five punitur, Pi. Ca. vel, remuneratio, five retributio, dabitur, V. Exponunt, vel 1. de justis præmiis^h. q. d. Ecce pietas justus (licet imperfecta sit, & ex se aliàs debita,) retributionem hîc nanciscitur: quânto magis impietas impii retributionem habebit suamⁱ? Vel, 2. de justis poenis^k. Punitur ob peccatum^l

9 Merc. nes cogitationes in malum tendunt 9.) *condemnat*, vel *condemnabit*, M. P. Merc. Pi. sub. *Deus*, P. Pi. &c. *Opponitur hoc favori*. *Qui autem confidit in cogitationibus suis* (idcoque non, ut pius, favorem Dei ambit & querit *) *impie agit*, Vulg. T. & subinde ruet in pejus. *וְשִׁירָה* sign. & *impie agere*, ut 2 Par. 20. 35. Neh. 9. 33. Psalm. 106. 6. & *impium pronunciare*, live *condemnare*, ut Deut. 25. 1. Job. 34. 17. Prov. 17. 15, &c. & hoc loco, ut docet antithesis. Absolutè malus est vir ille, non modò cuius opera, sed etiam cuius cogitationes malæ sunt; nam & harum iudex est Deus, &c.

* Bay. 3. *Non, &c.* *וְשִׁירָה* *Non stabilietur* (vel, *dirigetur*, Bay. vel, *permanebit*, Mar. *firmus erit*, V.) *homo in impietate*, Merc. Pi. &c. Quamvis potens fuerit, nec legibus coercetur, nec iudicem habet in terris, diu perseverare nequit. Est tacita concessio; q. d. Potest improbus vel fraude, vel vi, lautam conditionem nancisci; sed illam diu tueri non potest, nec firma est illius prosperitas. Cohæret cum præced. *damnabit sceleratum*, neque enim quisquam in impietate diu felix erit. Negatio hic affirmativam emphaticè exprimit: ut Prov. 1. 25. *non voluistis*, & 11. 21. *non erit infons*, &c. ita hic, *non stabilietur*, id est, radicitus extirpabitur. ¶ Et, &c. *וְשִׁירָה* *Radix autem iustorum non dimovetur*, vel *dimovebitur*, Pi. P. &c. *Radix*, i. e. posterius. Quod non displicet; sed generaliter intelligo, ut Prov. 10. 25. d. Vel, *iusti*, ut *radix*, *non nutabunt*, ob ullas afflictiones. Pii passim arboribus frugiferis conferuntur, ut Psal. 13. Jes. 41. 19. & 61. 3, &c. iisque ob perennitatem & infractam constantiam radices tribuuntur immobiles, ut Jes. 27. 6. Jer. 17. 8. Eph. 3. 17. Colof. 2. 7. f. *Radix eorum immota & inconcussa permanebit quocunque eventus*.

4. *Mulier, &c.* *וְשִׁירָה* *Mulier* (vel, *Uxor*, JT. Pi.) *strenua*, Merc. JT. Pi. (vel, *fortis*, o. P. *virtutis*, Mo. V. *virtutibus prædita*, Ti. sic Sy. *prudens*, Ar. *honestæ*, Ch.) *corona est mariti sui*, JT. Pi. P. &c. i. e. ornamentum; eximium scilicet, idcoque non vocatur *annulus*, vel *torques*, sed *corona*. Maritus hic vocatur *dominus uxoris*. Vide Gen. 3. 16. Esth. 1. 17. 20. *וְשִׁירָה* sign. *robore* in genere, vel corporis, [ut alibi,] vel animi, ut hoc loco. Conjux honesta & virtuosa, fortis & mente prædita, rem familiarem sedulo curans & impigre, ac marito in omnibus morigera: quam descriptam vide Prov. 31. 10, &c. Sic *vir* *וְשִׁירָה* *strenuus*, Exod. 18. 21. explicatur, *qui timent Deum*, &c. Et Ruth dicitur *mulier* *וְשִׁירָה* *virtutis*, ob pietatem suam, Ruth 3. 11. ¶ Et, &c. *וְשִׁירָה* *Et, vel Sed, velut putredo in ossibus ejus est ea quæ pudescent*, JT. Pi. sim. Mo. &c. scil. maritum suum; vel, *mulier confusione digna*, M. *At pudenda est quasi quoddam pus in ejus membris*, Ca. *Sicut autem in ligno vermis*, (vel, *teredo*, D. ex Ch.) *sic virum disperdit mulier malefica*, o. Nempe adultera, quæ maritum consumit: quare & crucæ confertur in proverbio Thalmudico, *Scortum in domo quod eruca sesamis*. Plautus eadem de causa *limaces* dixit meretrices. *Pudescent*, i. e. pudenda, segnis, & parum frugi; ignava in rebus gerendis; quæ probrum marito affert suâ lasciviâ, inficiâ, levitate, &c. quæ turpibus est moribus. *Quasi putredo*, quia damnum viro affert irreparabile, & molestiam ineluctabilem; ut morbus in ossibus difficulter curatur. Dolorum affert acutissimum & intimum; absumit tum facultates externas, tum internas corporis animique vires: ita ut angoribus, ob publicam infamiam & domesticam procacitatem, ossa deficiant, unde putredo & mors sequuntur.

5. *Cogitationes iustorum judicia*, *וְשִׁירָה* *Judicium*, abstractum pro concreto, quod iustum iudicioque recto conveniens est; ut, *rectitudines*, Prov. 8. 6: vel, obiectivè, sunt *iudicia*, h. e. nil aliud quàm quod iustum est versant, & cogitationes omnes pravæ suppressunt; pleræque eorum cogitationes iustæ sunt & bonæ. Forsan *cogitationes* hic ponuntur pro deliberatis consiliis, quæ certè in iustis non nisi iusta sunt. Disce hinc, 1. Cogitationes non esse liberas, sed à Deo iudicari, &c. 2. De nobis non ex operibus externis statuere, sed ex cogitationibus; quæ sunt præcipuum hominis, quibus à brutis distinguitur. ¶ Et, &c.

וְשִׁירָה *Consilia verò* (vel, *astuta consilia*, JT. Pi. vide supra 11. 14. b.) *impiorum dolus*, P. Gej. vel, *dolosa*, Pi. JT. Pi. Heb. sunt *consilia doli*, sive *fraudis*, Pi. Cogitationibus piorum opponit acutina impiorum & astutias, i. e. iustitiæ, dolum. *Prudentia consilia*, &c. Non tantum subito pullulantes cogitationes, ut in iustis, sed quas solertiâ & meditatione adhibitâ concoxerunt, ad dolum referuntur & spectant, &c.

6. *Verba impiorum insidiantur* (ad verb. *insidiari*, Mo. V. Pi. vel, *ad insidiandum*, V. P. sub. *sunt*, P. infinit. loco indicativi,) *sanguini* Ità Ch. Sy. Ti. JT. &c. Sub. *ju-* Pi. *storum*, M. sim. Bay. Car. vel, *innocentium*; vel, *co-* Pi. *rum* quorum *authoritas nefariis improborum horum magnatum ausibus maximè obstitit*, &c. ¶ *Os* *Gej.* *iustorum liberabit eos* i. e. Vel, 1. ipsos viros rectos, seu probos, ut Proverb. 11. 9. b: vel, 2. ipsos impios, quos sermo piorum pius à periculis animæ quandoque revocat: vel, 3. eos quorum sanguini insidiabantur impii. Hoc antithesi convenientius est.

7. *Verte, &c.* *וְשִׁירָה* *Vertendo impios*, & non ipsi, Mo. *Evertunt se improbi, ita ut non sint*, JT. Pi. *Evertentur impii, ut nusquam sint*, Ti. sim. Ch. Sy. *Quocunque abierit iniquus, & sese verterit, peribit*, Ar. *Eversi peribunt impii*, Ca. *Ubicunque vertatur impius, delebitur*, o. in Bay. q. d. Levissimè & minimo negotio peribit. *Verte improbos, & non erunt*, Vulg. D. q. d. Citius quàm veritas eos peribunt. Vel, q. d. O Deus, verte improbos, ut non sint. Vel, Tu, quisquis ægre hos fers, verte faciem tuam, absconde oculos tuos, & non erunt. Infinit. pro impero. *Subvertere Deum impios*, &c. i. e. Subvertat, ut Prov. 15. 22. *Dissolvere*, id est, Dissolvat; & 17. 12. *Occurrere urse*, i. e. Occurrat. *Subvertuntur impii*, &c. Subverti videas repente, &c. Infinit. pro præsentis, ut Coh. 8. 9. & 9. 11. Jer. 31. 2. & ut in linguis passim, pro aliis modis sumitur, præsertim in narrationibus. *Evertet Deus impios*, &c. P. sim. AE. in Gig. *Subvertit Deus statum impiorum*, &c. M. *Deum* hic subintelligi docent, 1. quod hic omnia in mundo administrat: 2. hic, ut iudex, autor est excidii impiorum: 3. antithesis, Solus Deus stabilit familias, idcoque evertit: 4. quod in pressis & contractis Scripturæ sententiis, ubi aliquid deest, intelligendum est quod maximè obvium est. Porro, eversio hæc externa est, & præsentis seculi, ut patet ex antithesi; nam hic tantum, non in futuro seculo, propagantur familiæ, vel extinguuntur. Verbum *וְשִׁירָה* notat *mutationem* rei insignem, vel, in nihilum, vel, in aliam planè formam, &c. ut Deut. 29. 23. Psal. 30. 12. & 66. 6, &c. Et quidem nunc activum est, *con-e-sub-vertit*; nunc neutrum, *conversus est*, ut Levit. 13. 3. Psal. 78. 9. simil. & hoc loco. ¶ *Domus, &c.* i. e. Familia, filii & nepotes, &c. ut 2 Sam. 7. 11. Sic dicimus, *Domus Austriaca*, *Burgundica*, &c.

8. *Doctrinâ, &c.* *וְשִׁירָה* *Ad os intelligentis ipsius laudabitur vir*, Mo. *Juxta* (vel, *Propter*, M.) *intelligentiam suam*, V. sim. P. Ch. i. e. cognitionem. *Ob suam industriam*, Ca. *Os intelligentis laudatur à viro*, o. sim. Sy. Ar. *Quisque juxta suam prudentiam laudari debet*, Ti. *Pro ratione, vel modo, intellectu sui*, &c. JT. Pi. Merc. Car. Gej. vel, *ingenii sui*, & prudentiæ. Prout intellectu valet, & illo se valere verbis factisque demonstrat, laudari à sapientibus solet. Fut. potest verti per imperat. *laudabitur*, i. e. laudetur; ut Psal. 5. 12. *lætabuntur*, i. e. lætentur. ¶ *Secundum os*, id est, ex postulato, prout postulat res. *Os*, pro sermone, & sermo, pro postulatu. ¶ *Idem quod* *וְשִׁירָה* *juxta*; ut Exod. 16. 16. *pro esu suo*, i. e. quod edere potuit. ¶ *pro ratione*, q. d. *ad os*, vel, quantum quis ore suo capere potest. Vide Gen. 47. 12. Num. 26. 54. & Exod. 12. 4. Levit. 25. 16. Num. 7. 5. &c. Hoc proverbio refellitur eorum error qui res & homines vel collaudant, vel damnant, secundum eventum, sive successum. ¶ *Qui autem, &c.* *וְשִׁירָה* *Et, vel Sed, perversus corde, sive animo*, (pravitatem hoc intendit, q. d. non modò in externis gestibus, sed in ipsa anima, corruptus: vel, *vecors*, Ca. *timidus*, Ar. *socors*, o. *expers iudicii*, Sy.) *est, vel erit*, (vel, *esse debet* piis,) *contemptui*, sive in contemptum, P. Mo. Merc. JT. Pi. Deo primum, sed & hominibus ubi detectus est.

9. *Melior*

9. *Melior*, &c. טוב נקלה ועבד לו] *Bonus despectus*, & servus sibiipfi, Mo. Præstat obscurus homo qui sibi laborat, Ti. *Melior est vir pauper, sive in vilitate, serviens sibi*, d. Sy. fim. Ar. *Melior est homo apud se despectus, & qui sibiipsum servus est*; i. e. Qui fideliter in domo & in agro laborat, & prædia unde vivit colit, contentusque est conditione sua, præstat, &c.ⁿ. Al. *Melior, sive Præstantior, est ignobilis, vel abjectus*, (vel, qui apud se despectus est, Merc. vel, qui agnoscit se vilem, JT. Pi.) cui est servus, P. Ch. &c. i. e. cui sunt aliquæ facultates^o; nam servus hic synecdochicè ponitur pro rebus familiæ necessariis P. q. d. qui habet mediocrem rem familiarem, ut servum alere possit^q. *Melior vilis*, non vitiis suis, sed humili conversatione, & fugâ splendoris in supellectile, vestibus, &c.^r. *Vilis*, i. e. modestus & animo demissus^t. Vide 1 Sam. 18. 23^t. ¶ *Quam gloriosus*, (vel *jaetabundus*, P. vel *nobilis*, Ca.) & *indigens pane*] Sic Ch. Ti. &c. i. e. rebus ad victum necessariis^v. *Quam gloriosus aliquis*, qui alios cogit in servitutem suam, qui tamen eget pane^x. A vana pompa & ostentatione opum avertit^y. *Gloriosus*, quales sunt multi nobiles, qui ære alieno premuntur, &c.^z. ut comparent vestitum, satellitium, &c. aliâque quibus se venditent^z.

10. *Novit*, &c. ידע] *Agnoscit*, vel *Novit, justus animam jumentii sui*, Ch. M. Ti. Merc. &c. *Novit*, i. e. curat, vel rationem habet^b: ut Exod. 3. 7. Deut. 34. 10. Psal. 31. 8. & 37. 18. Matt. 7. 23^c. *Justus* hic est bonus, vel benignus, ut Psal. 37. 21, 25. & 112. 4, 9. Matt. 1. 19^d. *Animam*, id est, vitam^e; vel, appetitum animæ, ut Coh. 6. 2; vel, totum animatum, per synecdochen^f. q. d. Etiam brutis dat requiem, refectorem, medicamenta, &c.^g. quanto magis curæ suæ commissis^h. Laudabile est etiam adversus animantia bruta aliquâ uti bonitate, quò longius à feritate in homines abstineatur. Vide dicta ad Levit. 22. 28. & Deuter. 25. 4ⁱ. Etiam brutorum curam mandavit Deus, Exod. 23. 5. &c.^k. Et hoc אֵיִשׁוֹר, septo sive macerie, munivit Deus præceptum suum, prout & in reliquis fecit, ut quàm longissimè recedamus à peccati finibus^l. ¶ *Viscera*, &c. רַחֲמֵי רַשָׁעִים אֲכָרִי] *Viscera autem* (vel, *miserationes*, P. Mo. Merc. &c. vel, *affectiones*, Ca.) *impiorum sunt immisericordia*, d. fim. Ar. vel, *clausa*, Ch. vel, *crudelia*, M. Ti. vel, *crudelitas*, Ch. vel, *crudeles*, P. inclementes, Ca. vel, *crudeli*, Mo. Enallage num. sing. pro plur. ad innuendam simul distributionem, quòd unaquæque miserationum sit crudelis^m. Vel, sunt miserationes *crudelis*, JT. Pi. Merc. V. ex He. scil. hominisⁿ. Elegans אֵיִשׁוֹר^o. quod sic vocant, quia talis sermo *stultus* videtur, quippe implicans contradictionem, quum tamen *acutus* sit si sensum spectes P. q. d. Nullæ sunt, vel, si quæ sunt, sunt crudeles potius^q. Non sunt veræ miserationes, quia fluunt ex animo immisericordie^r. Sensus, Non misereantur^t. Vel, misratio crudelis est, v. g. ubi quis miseretur nocentis. Nam talis sævit in eos quos iste oppressit. Contrà, qui improbos punit, miseretur bonorum, quos ab illorum violentia tutos præstat. Locutio autem est qualis in Horat. *Strenua nos exercet inertia*—& Virgil. *Num capti potuere capi*^u. Al. Crudeles sunt etiam tum cum & sibi & aliis misericordiam exercere videntur: ut Pharaon, cum populum sine armentis dimitteret; & Gamaliel, cum innocentes tantum cædi flagris jussit; & qui in pauperes contumeliosi eleemosynas conferunt^v. Al. Eleemosynas præstant egentibus ex iis quæ crudelitate & injustitiâ rapuerunt. Al. Passivè accipi possit, *Miseriordia impiorum*, id est, quæ fiunt impiis, *crudeles sunt*. *Justitia sine misericordia illi erit qui non fecit misericordiam*, Jac. 2. 13^x.

11. *Qui*, &c. עֹבֵד אֲדָמָה] *Colens humum, sive terram, suam*, P. Mo. Merc. &c. vel, *agrum suum*, Ti. Neque enim falx in alienam messem immittenda est. Mandat operam, sive laborem, & quidem in honesta occupatione, qualis agricultura, &c.^y. Præceptum ad sedulitatem^z. ¶ *Qui autem*, &c. מִדָּבָר רִיקִים] *Qui sectatur* (vel, *imitatur*, Ca. vel, *persequitur*, omni scil. studio, Gej. currit post, Sy. Ar.) *vacuos*, P. Mo. fim. M. sub. *homines*, M. Merc. vel, *ignavos*, sive *otiosos*, Ca. Merc. V. vel, *vanos*, Pi. Gej. ut 2 Sam. 6. 20^a. Qui vanitates amant, laborem horrent & fugiunt, delec-

tantur somno, desidiâ, lusu, colloquiis vanis, &c.^b. Qui honestæ occupationi se non dedunt, inertes^c; à quorum consortio nosmet subducere jubemur² Thes. 3. 6, 11, 12^d. Vel, *perditos*, Ti. vel, *vacuos*, sive *vana*, d. Cat. JT. Ch. Verum רִיקִי^e absolutè positum non solet referri ad res vel actiones, sed ad personas^f. Sed sensus^g Pi. idem est; nam qui sectatur homines vanos, sectatur cum illis & res vanas^h. Vel, *post vanitatem*, Sy. ¶ *Stultissimus est*, עֵלֵז מֵחֵלֵז] Est inops mentis, Merc. excors, Ca. Gej. Ti. deficit (non solum pane, vi memb. prioris, sed & cor-ⁱ de, M. fim. P. Mo. &c. Præceptum est & stolidus in agendis; unde pauperies, fames, &c. non possunt non sequi levitatum studiosum. Adeoque otii tum origo, tum consequens, est vecordia, cum defectu panis conjuncta^j. Gej.

12. *Desiderium*, &c. חֲמֵד רֶשֶׁת מְצוֹר רָעִי] *Desiderat*, vel *Desideravit*, *impius rete* (vel, *præsidium*, JT. Pi. Gej. Car.) *mali*, Ch. vel, *malorum*, M. P. Mo. Merc. &c. sub. *hominum*, M. Merc. *Qui impietatem desiderat malum venatur*, Ti. *Desideria iniquorum sunt mala*, Ar. fim. d. Exoptat impius patrare facinus, Sy. *Cupit impius quod venantur mali*, nempe exitium: i. e. ita se gerit, ut cupere videatur^k. *Cupit rete*, Heb. *venationem*, i. e. astutiam^l. Ca. illam quâ per fas & nefas aliorum inhiant bonis: id quod justis non faciunt, qui & sua largiuntur^m. Vel, *de venatione*, AE. in Gig. *Rete*, i. e. artes, malorum, à צֶדֶק venariⁿ; ut sit servile: q. d. Cupit eisdem infidiis uti^o. V. ad opprimendum probos & innocentes quibus mali utuntur. רֶשֶׁת, summè malus, species est רָע, mali hominis^p. Vel, רֶשֶׁת est neutrum, q. d. Cupit ut rete^q malorum tendat, quo multos in mala conjiciat^r. Significat impios magno labore & studio ac summâ voluptate (ut in venatione fit) justis exitium moliri^s. Non sinitur impiorum appetitus affluentiam quam habent, sed plura litunt, &c. P. Aliis צֶדֶק est *arx*, vel *præsidium*, ut sit radicale^t, à verbo inusitato צֶדֶק^u. Vide Coh. 9. 14. Ezech. 19. 9. Avidè optat securitatem contra id quod timet, Prov. 10. 24^v. munimentum contra mala, sive ad mala avertenda^w. Vel, quò possit tutò alios lædere^x. Præsidia malorum & robur^y amant improbi, ut ita roborati magis noceant, & magis formidabiles sint^z. Optat malorum consortium^z, & foedus cum iis; quia putat se talibus probè munitum iri². Optat ut pessimi quique muniti sint, & à malis securi, prævalentes justis, &c.³. ¶ *Radix*, &c. יְסוּד צִדִּיקִים] [Variè reddunt.] *Et*, vel *Sed, radix* (vel, *radices*, d. Ar.) *justorum permanebit*, Ch. vel, *germinabit*, Sy. vel, *proficiet*, Vulg. vel, *pullulabit*, Ca. vel, *in munitionibus*, d. fim. Ar. vel, etiam sua *tribuit*, M. [Explicationem vide ad prius membrum.] Vel, *dabit*, Mo. P. Merc. sub. *fructum suum*, P. Mar. Eclipses hujusmodi in sententiis Salomonis sunt crebræ, quia paucis verbis multa & gravia constringere voluit^b. q. d. Per se sine tali adjumento justus stabit^c. Impii eò solum spectant ut noceant, dum artes vel præsidia malorum affectant: At justis hoc fatagunt, ut omnibus profint, & abunde fructum ferant, velut ex optima, quæ in illis est, radice^d. Vel, *dabitur*; vel potius, *Radice autem justorum dabit* Deus, juxta Prov. 10. 24. h. e. immobilem, tanquam arboris altè radicatæ, consistentiam, præsidiumque: confer supra v. 3e. Al. *Radice autem justus* (i. e. unusquisque justorum) *dabit*, V. Gej. vel, *faciet*, (ut sit enallage numeri ob distributionem;) h. e. Justis altis in Deo agent radices, adeoque erunt frugiferi & perennantes, & nullis cedent insultibus^f. Vel, *Sed radix justorum* (i. e. pietas in qua justis radicati sunt^g) *dabit* (Heb. *dabit*, fut. notans actum^h continuumⁱ;) illud, JT. Pi. Car. nempe, præsidium de quo membro præcedente. q. d. Improbi desiderant præsidium adversus mala, sed non assequuntur: justis verò illud habent, nam suâ ipsorum justitia ipsis dat, supra v. 3^h. Ellipsis pronominis relati, [& illud;] &, *dat*, h. e. movet Deum ut det, &c.ⁱ. Sensus, Improbi cupiditates suas in immensum dilatant, unde multis malis implicantur: contrà, justorum desideria explet Deus fructibus laborum suorum^k. Parallage hic est, sive vicissitudo elliptica, quæ sic plenius evolvi potest; *Impius desiderat præsidium malorum*, & non datur ei: *justus desiderat præsidium*, & *radix justorum dabit* eisdem rem desideratam^l. Al. Antithesis in eo sita est, quòd extrinsecus

^a R. Levi
in Merc.
^b AE. in
Merc.

extrinsecus robor petunt impii unde roborentur; justus autem in se robor habet, suggerente id ejus radice^m. Al. *Justi*, i. e. quique justorum, dat & emittit infernè radicem longè latèque; ut ad semen ejus hoc referatur & posteritatemⁿ.

13. Propter, &c. *רָעָה שְׂפָתָיו מִקֶּשֶׁת* In prævaricatione, five transgressionem, (vel, Propter iniquitatem, M. o. Ch. V. Pro iniquitate, Sy.) labiorum (sub. est, JT. Pi.) *tendicula*, five *laqueus*, (vel, *offendiculum*, Merc.) *malus*, JT. Merc. ex RS. in neutro genere o: vel, hominis *malus*, P. Merc. vel, *malus*, Mo. Pi. Gej. i. e. perniciosus P; ut, *dies malus*, pro infausto & calamitoso: vel, *malum* capiet, Bay. Transgressionem, vel Peccato, labiorum irretitur (vel, *capitur*, Sy. *corrumpit*, Ch.) *malus*, Ti. Ca. sim. Ch. M. Vel, Propter, &c. *incidit in laqueos peccator*, o. sim. Ar. Sensus, Qui labiis suis transgreditur Legem Dei, convitiando scilicet, is sibi attrahit interitum tanquam laqueum^t. Sermonis offensâ inconsideratè prolatis vir *malus* irretitur^t. Qui linguâ peccat blasphemando, calumniando, mentiendo, &c. ejus sermo est *laqueus malus*, sed cui, non additur: referri ergò potest tam ad alios, quàm ad loquentem ipsum^t. Proponunt impii justorum exterminationem, v. præc. sed Dei misericordiâ longè secus evenit, nempe, mali incidunt in rete suum, quod justo tetenderunt^v. Al. *laqueus malo*, scil. paratur, aut proximus est, quia malè loquitur^x. Forsan *שִׁקְרָא* participialiter reddi potest, hoc modo, *Prævaricantibus labiis*, vel, *Per labia prævaricantia, tendiculas ponit malus*^y. ¶ *Effugit*, &c. *וַיִּפְּצֵהוּ* At justus evadit ex tribulatione, M. Ti. Egredietur, &c. velut ex nodis & laqueis insidiosis quibus homo jam obstrictus est^z. Præc. hîc pro fut. *Exiit*, exire visus est, i. e. exire solet, exit, exhibet, &c. Quum justus sermonis sui prudentiâ gravia sæpe mala effugiat^a. *Exit*, &c. ac proinde non attrahit sibi interitum, *justus*, ut qui abstinet à convitiis^b. *Exit*, &c. aut cavet sibi, justè expenso sermone suo; aut se, quum inciderit, ab ea liberat, ut sequente versu^c. *Exit ex angustia*, nempe, (pro ratione contextûs,) quæ oritur ex lingua prævaricante, blandiloqua, & infidiosa^d. Docet justum non esse ab hoc laqueo prorsus immunem, ut aut suis aut alienis verbis non aliquando illaqueetur; sed tamen indè à Deo extricari, &c. Et cum justum affirmet exire ex afflictione linguæ, simul subindicat improbum cum suorum tum aliorum labiorum defectione perire^e.

14. De fructu, &c. *מִפְּרִי פִי אִישׁ יִשְׁבַּע טוֹב* De fructu oris viri (vel, oris uniuscujusque, M.) *satiatur*, vel *saturabitur*, (repete, vir, Merc. Pi.) *bono*, Mo. Merc. Ex fructu oris sui vir (vel, quique, V. Pi.) *satiatur bono*, JT. vel, *bonis*, Pi. Ca. nempe rebus^f. Heb. De fructu oris viri, pro, *Quisque de fructu*, &c. antecedens loco relativi^g. Sermonis sui docti & recti fructum amplissimum percipiet^h. Ex utilibus sermonibus non tantum qui docentur, sed & ipse docens pascitur, &c.ⁱ. Ex pio sermone^k; vel, bene loquendo, de aliis quod salutare est^l. ¶ *Et juxta*, &c. *וְיָשׁוּבֵהוּ אֲדָם יְרֵי אֲדָם* Et retributionem manuum (i. e. operum^m) hominis reddet ei, P. Mo. Merc. sub. Deus, P. Merc. Gej. is scilicet cuius est reddereⁿ; supremus mundi gubernator^o. Et retributionem manuum suarum reddet homo sibi, i. e. movet Deum ut reddat. Metonymia, qualis supra vers. 12 P. Etiam retributionem operum suorum homo recipit sibi, JT. Vel, *reddet sibi*; q. d. Autor sibi erit, rectè faciens, ut mercedem factorum consequatur. Id quod sanè à Domino esse intelligimus, & opus, & mercedem proinde ejus: nè quid hîc putes meritis tribui^p. Et retributio labiorum ejus dabitur ei, o. Ar. Et omni homini retribuetur juxta opus manuum suarum, Ch. Sy. Ketif [dice- ret, indubiè, Keri,] seu lectio marginalis, est *יָשׁוּבֵהוּ*; at potest retineri Keri, [lege Ketif,] *יָשׁוּבֵהוּ*, ut locus sic reddatur, Et retributio man. hom. eveniet eidem homini^q. Rependitur homini merces operum suorum^r. Et suarum cuique actionum meritum rependetur, Ca. [Ti. totum sic reddit, *Quisque, & pro oris fructu bonis fru- tur, & pro operis sui ratione donabitur.*] Argumentum est à minori; Si sermonis boni merces non perit, ne- dum operum, &c. merces constabit^t. Sensus est, Et rectè dictorum & factorum quisque mercedem recipiet; sæpe hîc ab hominibus, sed sine dubio à Deo in

vita altera^v. Prius hemistichium referri potest ad dicta, posterius ad facta^x. In utroque, sermone vi- delicet & opere, præmium constituit; non enim satu- rabitur qui opere destruit quod verbis docet^y. In po- steriore hemistichio docere videtur, recto usu linguæ nos labore partis frui: linguæ enim legitimo usu & cætera corporis membra velut in officio continemus, & pacificam vitam agimus: & ut linguâ maledicâ, aut inofficiosa, aut temerariâ, (quâ spondemus pro alio,) facultates nostræ à nobis avertuntur; sic debito linguæ usu aut possessæ servantur, aut averse & abalienatæ restituntur^z.

15. *Via stulti recta in oculis ejus* Id est, opinione ejus^a: *דרכו ישרה* est^b; sibi valde placet & sapit, alios præ se contemnit^c, nullius consilio utitur^d. *Via*, i. e. actiones, seu mores^e, vitæ institutum, aut negotia par- ticularia. Tacitè confertur lusco, cui fossa videtur via plana. Alibi legitur, *sapiens*, vel *justus*, in oculis suis, Job. 32. 1. Prov. 3. 7. Jer. 5. 21. &c.^f. ¶ *Qui*, &c. *וְשֹׁמֵר לְעֵצָה חָכָם* Et qui auscultat consilio (bono scil. & salutari, adeoque non addictus est opinioni suæ,) *sapiens* est, ac proinde rectam viam tenet^g. Quum sa- piens consilio utatur, sibi non fidens^h. Sensus est, ne- minem suapte ingenio satis sapere, sed egere consilio, maximè in his quæ ad animæ salutem spectantⁱ. Cum supremus sapientiæ gradus sit, ex se sapere, in secundis verò consistit, si, cum ipse non sapiat, aliis tamen sapi- entiâ pollentibus auscultet; Propheta docet neminem ex se sapere, sed summum sapientiæ gradum esse, ut alterum monentem audiat^k. *שֹׁמֵר* audire, cum^l, va- let, obedire. Vide Prov. 1. 33^m.

16. *Fatus statim*, &c. *וְהָיָה כִּי יִדְבַּר בְּיוֹם הַבִּיָּאָה* Stul- tus iram suam importunè ostendit, Ch. Sy. Ar. vel, eadem die enunciatⁿ. *Stultus per diem*, irritatus, cognoscitur ex ira sua, quod scil. irritatus statim ulciscitur dolorem^o. *Stultus maximè cognoscitur cum ipse irascitur*, tunc enim omnia effundit; vel, cognoscitur, quod facillimè ad ira- cundiam provocetur, præsertim cum ipso die, seu sta- tim, irascitur: q. d. Si iram differt, ratione, non per- turbatione, regi videtur^p. *Stultus eo die quo irritatur cognoscitur*, Ti. *Stultus*, i. e. Quod ad stultum attinet, ipso die agnoscitur, &c. Gej. Pi. *Stulti iracundia* cogno- scitur interim, Ca. *Stulti* (vel, *Stulti ipsius*, JT.) *ira*, five indignatio, in die (vel, in ipsa die, P. vel, eodem die, Merc. JT. eodem tempore, Pi. quò iratus fuerit^q), cog- noscitur, vel, cognoscitur, vel agnoscitur, P. Merc. JT. Pi. D. &c. q. d. Diu iram differre non potest, sed protinus eam exserit^r. In die, i. e. vel, i. palam; nam quæ die fiunt palam fiunt^s; vel, 2. statim^t; ut Hof. 4. 5. *corruet bodie*; sic Psal. 138. 3. In die clamavi, i. e. Simulac. cla- mavi^u. Stultus statim prodit iram suam datâ occasi- one. Relativum [in ira ejus] redundat^v. *Agnosci- tur*, scil. ex verbis & gestibus illius^w; oculis flammanti- bus, pede pulsante, &c. Causa autem tam subitæ pas- sionis est impotentia animi, five affectuum, qui rectore suo, ratione, destituuntur^x. *Stultus hîc dicitur*, cui nihil juris est aut potestatis in reprimenda ira, &c.^y. ¶ *Qui autem*, &c. *וְהָיָה כִּי יִדְבַר בְּיוֹם הַבִּיָּאָה* Et, vel *Sed*, te- git, vel operit, (vel, operiens, Mo. vel, dissimulat, Ti. Vulg. Pi. G.) *ignominiam* (vel, *injuriam*, Ti. G. Vulg. vel, *indignitatem*, Ca.) *astutus*, vel *callidus*, M. Mo. JT. Pi. vel, *cautus*, Ti. Ca. G. Et qui operit ignominiam (vel, *injuriam*, V. sub. *sibi faciam*, P. V.) *callidus* est, P. Quum is qui *callidus* est & prudens *ignominiam* & *injuriam* sibi *faciam* tegat & dissimulet patientiâ, nè turbas & con- tentiones excitet; pati mavult quàm ulcisci, aut furo- rem suum omnibus propalare^z. Et, vel *Sed*, *callidus* (vel, *prudens*, Sy.) *abscondit*, vel *tegit*, vel *celat*, *igno- miniam suam*, Ch. vel, *contemptum* (vel, *opprobrium*, Sy.) *suum*, Ar. sim. d. *וְהָיָה כִּי יִדְבַר בְּיוֹם הַבִּיָּאָה* est, & dicitur tum de frau- dulentiis, ut Job. 5. 12. & 15. 5. tum de ingeniosis circum- spectis & prudentibus, ut Prov. 12. 23. & 13. 16. & 14. 8, 15, 18. &c.^a. *Callidus* reprimat se, nè quid ex ira faciat quod postea eum poeniteat^b. Apud potentes hoc maximè necessarium, ubi ad senectutem non per- venit, nisi accipiendo injurias & dissimulando. Sed & apud alios, *Professa perdunt odia vindictæ locum*^c. *Tegit ignominiam*, quasi oblivionis peplo: non examinat facti indignitatem, ledentis vilitatem, &c.; sed tales cogitationes

^t R. Levi
in Merc.

17. *Qui quod novit, &c.* וְיִיחַ אֱמוּנָה יוֹדֵד צֶדֶק וְיִשְׁרָאֵל [שְׁקִירִים מְרַמֵּה] *Planam fidem annunciat justus; testis autem injustorum dolosus, &c.* sim. Ar. Loquetur (vel, Efflabit, Mo.) veritatem, indicabit (annunciabit, Mo.) justitiam; (sub. testis verus, Bay.) sed (&, Mo.) testis mendax, (vel, falsitatum, Mo.) dolum, Bay. Mo. sub. loquetur. In priore membro deest suppositum; in posteriore, verbum ¹. Efflat veritatem qui indicat quod justum est; testis autem falsissimus efflat dolum,] T. Car. Ex posteriore hemistichio ad prius traducitur antithesis testis falsi, qui est testis verus: & ex priore ad posterius traducitur verbum efflandi, seu indicandi. Hoc versu quis sit pro vero aut falso discernendus docetur ^k. Al. Qui loquitur (vel, loqui studet, M. vel, attestatur, Ch.) veritatem (vel, verum, Ca. vel, bonâ fide, Ti.) indicat, vel annunciat, (vel, indicabit, Merc. vel, hic annunciat, M.) justitiam, P. V. M. Ti. Ch. vel, quod justum est, Merc. Pi. V. Loquitur quæ justa sunt qui verax est ^l. [Reliqua autem sic reddunt;] Et, vel Sed, testis mendax, sive falsus, (vel, mendaciis assuetus, M.) fraudem, vel dolum, Merc. Ca. repete, indicabit, Merc. vel, dolosus est, P. Heb. fraus, vel, vir fraudis, V. Vel, indicat quod decipit, Heb. decepti-onem, Pi. Vel, fallit, Ti. utitur fraude, M. Dolum excogitat & profert in alterum, ut injuriâ eum afficiat: & hoc opponit justitiæ, quæ in quenquam dolum non comminiscitur ^m. Proverbium hoc protritum videtur & tautologicum ⁿ, & Salomone indignum. Verum rem attentè consideranti non tam obvium & omnibus expositum esse videbitur. 1. Requiritur in teste veraci, ut non modò vera dicat, sed & justa; hæc enim separari possunt; ut quum quis vera dicit perversè & animo malevolo, ut Doeg de Davide, & falsi testes de Christo ^o. Vera loquuntur, sed non justa, vel non justè, proditores, arcanorum propalatores, &c. P. 2. Putet aliquis se posse à veritate paulisper deflectere, ut pio justoque afflicto succurrat adversus improbum opulentum: id hîc prohibetur. 3. Testis verus dicitur efflare veritatem, h. e. spontè & libere dicere, nec pretio, nec terrore, nec amore, nec odio adductus; item planè & plenè, nihil reticens, nec quicquam veritati addens, nec eam dubiis sermonibus obscurans: & qui contraria facit est testis falsus ^q. [Al. sic;] Efflans veritatem, i. e. Qui confidenter & pleno spiritu testimonium dicit, non vocè tremulâ, &c. is index justitiæ est, & ipso dicend modo ostendit se vera loqui: at qui mentitur, i. e. hæsitat, titubat, ut mentientes solent, hic falsidicum testem se esse prodit ^r. [Al. sic;] Qui efflat, &c. i. e. Qui verax est, is loquitur justa. Habitualiter subjectum esse explicandum annexa oppositio ostendit, Testis autem, &c. ^t. Ostendit versus, quanti referat à teneris annis assuescere veritatem loqui ^u. Nam qui assuevit veritatem loqui, ejusque quasi habitum nactus est, semper amabit & loquetur veritatem, non modò in privatis colloquiis, sed etiam in judiciis, &c. Contrà, mendaciis assuetus dolum comminiscetur, &c. ^v. [Al. sic;] Distinctæ virtutes sunt veracitas & justitia. Ait ergo Salomon veracem simul studere justitiæ, nè cum damno innocentis vel scandalo audientium exponat veritatem; idque tam in foro, quàm in privata conversatione. Porro, verbum effectûs de solo habitu intelligendum est, qui veritatem loquitur, h. e. qui verax est; ut Gen. 2. 17. moriendo morieris, h. e. mortalis eris. Testis vocatur, non modò qui in judicio testatur, &c. sed & is qui palàm, extra judicium, comperta sibi constanter enun-

20. *Dolus*, &c. [דָּלוּס בְּלִבּוֹ] *Dolus est in corde* (vel, recidit in cor, ellipsis verbi relati *,) *cogitantium* (i. e. * Pi. machinantium aliis^f) *malum*, Gej. Bay. &c. *Dolus*, q. d. Pi. Ex insidiis agit, blandiendo securum reddens e. Do- e Gej. cet, hos malorum artifices fraudem semper in animo gere- h Car. re; & monet nos ne talibus credamus^h. Al. Do- h Pi. sim. lus, i. e. Triflita, quam alii fabricati sunt per dolumⁱ. i La. Metonymia efficientis. Hanc expositionem postulat antithesis.

antithesis ^k. Cui dolo opponit gaudium pacificorum, per metalepsin ^l. ¶ Qui autem, &c. [וְיִשְׂרָאֵל] ^l.
^l La. At consulentibus (vel, in corde consulentium; P.) pacem (i.e. salutaria & ad prosperitatem facientia ^m.) letitia est, vel evenit, Pi. Merc. Gej. ex adverso doli, qui, ubi detectus est, molestiam vel exitium affert comminanti ⁿ. In pravis consiliariis est dolor, & (supple ex membro seq.) dolor, gaudio oppositus: in consiliariis pacis est (intellige, ex membro præced.) candor, ac proinde letitia ^o. Proverbii scopus est, καὶ δὲ βελὴ βελουσι καὶ κακὴ βελ, (Malum consilium consulti pessi-mum:) sicut, contra, bene cedere his qui aliorum bono & commodis prospiciunt P. Mala exempla in eos redun-dant qui faciunt, Sen. ep. 7 ^q.
 21. Non, &c. [לֹא יֵאָדָם לְצָדִיק כָּל-אֵן] Non acci-det (vel, obijcietur, Pi. vel, impendet, Ti. vel, fiet occurrere, Merc. vel, permittetur, five dabitur, incurrere, Gej. ut Exod. 21. 13. & Psalm. 91. 10.) iusto ulla (vel, om-nis, Mo.) iniquitas, M. P. Ti. Mo. Merc. Gej. vel, mo-lestia, Pi. sim. JT. Iustos nullum lædit incommodum, Ca. Non placebit (vel, convenit, Sy. sim. Ch.) iusto quicquam injustum, o. sim. Ch. Sy. Non contristabit iustum quicquid ei acciderit, Vulg. quia spem in Deo locat, & illius se submittit voluntati: vel, Non lædet, &c. ^t. Non erit dolor, five causa doloris, iusto ulla iniquitas, sub. quæ fit ab impiis in eum, sed eam æquo feret animo ^v. [אֵן] in Kal est, mædere; in Piel, permittere, vel tradere, Exod. 21. 13. &c. [אֵן] hic est, vel, i. iniquitas; q. d. Non permittitur iustus iniquitati sollicitanti, nisi ipse obicem ponat gratiæ Dei ^x. Præcidet ei Deus omnem peccan-di occasionem, ac proinde malum ex iniquitate se-quens. Et si peccent interdum iusti, non tamen impu-tatur illis; quia mox eriguntur Spiritu Dei ^y. Vel, 2. poena, five afflictio; q. d. Nulla injuria vel afflictio il-lum pessundabit, &c. Intellige cum limitatione, nisi id postulet vel Dei honor, vel iusti aliorumve, commo-dum, &c. ^z. ¶ Impii, &c. [וְיִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מַלְאִכָּה] Et, vel Sed, impii pleni, five repleti, sunt (vel, repleti erunt, JT. Pi. vel, obruentur, Ti.) malo, M. P. Mo. &c. i. e. afflictione ^k: vel, malis, Ti. Merc. vel, nequitia, o. &c.
^l Pi. Malo omnis generis, tam culpæ, quam poenæ ^l. Vel, malis, i. e. machinationibus in iustos ^m. Non solum sibi ipsis autores sunt malorum, sed & vicinis omni-bus, &c. ⁿ. Sensus versus, Protegit Deus iustos, ut im-piorum mali conatus, quibus pleni sunt, illis nocere non possint ^o.
 22. Abominatio est, Domino labia mendacia] Id est, homo sermone fallaci præditus P, is qui falsis effe-rendis assuescit ^q: vel, in abstracto, falsiloquentia ^t. ¶ Qui, &c. [וְיִשְׂרָאֵל אֱמֹנִי] Et in facientibus veritatem est beneplacitum ejus, P. Gej. Qui autem agunt fideliter sunt accepti ei, JT. Pi. Veraces sunt grati Deo ^t. Men-dacibus non opponit veraces, sed, veritatem facientes; quod non satis sit viro bono vera loqui, sed opus est ut faciat ^v, & ipso facto seu opere talem se gerat qualem se labiis profitetur & promittit ^v. Notandum hic, Deum ex æquo piis oblectari, & (quod ipsi ægre cre-dunt, sed certò experientur,) abominari improbos ^x.
 23. Homo, &c. [וְיִשְׂרָאֵל עָרֹם] Callidus, five Astutus, vel Cautus, (Vox in hoc libro in bonam partem sumi solet ^y), tegit, vel operit, (vel, dissimulat, Ti.) scientiam, Ch. M. P. JT. Pi. vel, quod scit, Ca. sim. Mar. Non quod in-vidiosè & malevolè scientiam ab aliis celat; sed quod modeste ac humiliter in conversatione cum aliis se ge-rit, &c. ^z. Scientiam non ostentat ^z. Non effutit te-mere quæ novit, ut inde pro sapiente habeatur ^b; sed ea suo loco & tempore debitæque aliis circumstantiis depromit ^c. Arcana celat ^d. Non publicè effutit quod privatim erat efferendum ^e. ¶ Et cor, &c. [וְיִשְׂרָאֵל עָרֹם] Et, vel Sed, cor (five mens, Ca.) stulto-rum (vel, insanorum, Ca.) prædicat, vel proclamat, (ef-fundit temere ^f, non sapientiam, quam non habet ^g, sed) stultitiam, P. JT. &c. id est, res parùm sibi com-pertas loquitur ^h. Ostentatione scientiæ prodit stulti-tiam suam ⁱ, quamvis sibi sapiens videatur ^k. Stulti effu-tiunt omnia ^l.
 24. Manus, &c. [וְיִשְׂרָאֵל מְדַלְּסִים] Manus sedu-lorum (vel, sollicitorum, Mo. P. &c. vel, strenua, Ch. vel, fortium, Ch. Sy.) dominabitur, M. Merc. JT. i. e. divi-

tiis sibi comparabit potentiam & dominium in alios ^m. ¶ Qui, &c. [וְיִשְׂרָאֵל מְדַלְּסִים] Et dolosa (vel, manus doli, Merc. Pi. vel, remissa, five ignava, Vulg. G. Pi. M. Ca.) erit in tributum, Mo. Merc. Ch. &c. ut Thren. 1. v. 1 ⁿ. vel, sub tributo, Sy. Ti. M. vel, tributaria, P. JT. ^h Merc. Ca. vel, in direptionem, o. in dissolutionem, à דָּם dissol-vere ^o: in mancipationem, Ar. נָדָם Vulg. non ma-^o Kabven. lè transtulit, remissa, nam דָּם est, projicere. Sic, proje- in Merc. cta patientia, apud Tacitum P. Sensus, Qui strenuè ob- ^p G. eunt munia erunt domini aliorum: cessatores verò erunt tributarii ^q. Passim sedulitati fraudem opponit, ^r V. quod fraudis ignavia sit comes, (confer Jer. 48. 10. — qui facit — fraudulenter, i. e. remissè, vel ignavè;) & quod qui ignavi sunt & se fraudant, & alios quorum causâ laborant ^r. Per otium fraudes fabricatur ignavus, & ut labori parcat, fraude utitur ^t.
 25. Mæror, &c. [וְיִשְׂרָאֵל בְּלֵב אִישׁ יִשְׁחָר] Sollicitu-do, vel Anxietas, (vel, Mæror, Merc.) in corde viri depri-mit, vel opprimit, (vel, incurvabit, Mo. humiliat, P. deji-cit, Ti.) illud, Pi. Merc. Ti. Gej. ipsum, M. vel, eum, Merc. sic Ti. Vulg. nempe hominem ^t. [וְיִשְׂרָאֵל] scem. refertur ^t Merc. ad בְּלֵב masc. ^v. per synthesin, quâ rei, non vocum, ratio habetur ^x; vel, per enallagen generis, ut Exod. 11. 6. Gei. Prov. 4. 13. & Hab. 1. 16. Respicit scemineum בְּלֵב, ^x Merc. quod interdum in Scriptura reperitur ^z. Vel, illam, JT. ^z Gej. nempe manum, de qua in versu præced. q. d. Remis-sam & segnem manum efficit metus sollicitus de futuro malo ^a. K. & R. Levi (& omnes Hebræi ^b) referunt ad ^a Jun. בְּלֵב, & locum sic reddunt, Sollicitudo (sunt verba ^b Merc. Kimchi) quando est in corde viri, deprimat sollicitudinem, & humiliet eam, & verbo bono lætificet eam; q. d. Con-vertat sollicitudinem in letitiam per verbum bonum quod dicat coram corde suo, e. g. Projice super Dominum, &c. Dicit, lætificet eam, ut Job. 41. 13. dicitur, & ante eum exsultet dolor. Hanc interpretationem sequor, nisi quodd בְּלֵב non sumo pro verbo, Dei scilicet, sed, in ge-nere, pro re aliqua; neque subintelligo בְּ, ut sit בְּבֵר, sed pro nominativo sumo, & locum sic verto, Sollicitudo in corde viri est? deprimat eam, & aliquod bonum lætificet eam ^c. Sensus est, Anxia de adversitate, vel præterita, ^c Di. vel præsentē, vel futura, cura cor deprimat, magnitu-dinem animi infringit ^d, ut nihil sublimē vel excellens ^d Gej. concipere possit ^e. [Alii aliter reddunt:] Terribilis ^e Bay. sermo cor viri (vel, viri iusti, o. Ar.) conturbat, Sy. vel, in corde viri terrorem gignit, Ch. [Etiam hi verbum scem. referunt ad בְּ.] ¶ Et, &c. [וְיִשְׂרָאֵל מְדַלְּסִים] Et, vel Sed, verbum bonum (vel, placidum, Sy. i. e. sermo consolatorius ^f, vel ipsius qui dolet, vel alterius ^g, ami- ^f Pi. Merc. ci, præconis, &c. ^h.) exhilarat, vel lætificat, illud, Pi. ^h Merc. ^h Gej. Merc. &c. vel, ipsum, Ti. M. vel, illam, JT.
 26. Qui negligit, &c. [וְיִשְׂרָאֵל מְדַלְּסִים] Excellentior, five Præstantior, (vel, Abundantior, P. Ditor, five Copio-sior, V. sub. est, JT. &c.) iustus socio, five proximo, suo, Ti. Ch. JT. sim. Merc. Mo. &c. nempe improbo: synecdo-gen ⁱ. Excellit alios iustus, Ca. Hoc dicit, quia vulgus ⁱ Pi. sim. aliter judicat, & iustos abjectos putat, &c. ^k & quia ^k Gei. pii ex afflictionibus suis summè contristantur, usque eo ^k Merc. ut ad defectionem à pietate sollicitentur, Psal. 37. & 73. ^k sim. Cat. vide Mal. 3. 14. quibus hic succurrit Salomon, Iustus est excellentior proximo, tametsi summus & philosophus & Imperator fuerit. Quamobrem iustitia & pietas an-te omnia comparanda ^l. ¶ Iter, &c. [וְיִשְׂרָאֵל מְדַלְּסִים] Iter, &c. [וְיִשְׂרָאֵל מְדַלְּסִים] Et, vel Sed, via impiorum pervertit (vel, seducit, M. Ti. vel, decipiet, o. Ch. Ar. errare faciet, Mo.) eos, ut tandem pereant, à via recta aberrantes. Excellen-tiæ errorem opponit, in quem eorum incepta ipsos ad-ducunt ^m. Seducit, i. e. lætat eos vanis felicitatis ⁿ. ⁿ Merc. His vitæ commodis, quæ sequuntur stultitiam, imponetur ⁿ Pi. illis, quia felicitate quam se consequuturos sperant ex-cidunt: & rationem hic reddit præcedentis dicti, quia via malorum illos in errorem impellit, i. e. deteriores fa-cit ^o. [Al. sic:] Præstat quidem iustus socio suo: quod ^o Cat. si quæras, Cur ergo eorum viam non sequuntur homi-nes? respondet, Quia via impiorum, quos florere vi-dent, illis imponit, &c. ^p. [Al. sic:] Præstat socio ju- ^p K. in stus, i. e. studet eum donis vincere, semper largitur ali- ^p Merc. quid; sed mos impiorum est decipere, i. e. defraudare so-cios, aliquid iis surripere ^q. Opponitur hic dignitas ju- ^q Mar. sti, quæ vera est & solida, & impii, quæ fallax est & seducto-

seductoria. [†]excellens, juxta plerosque, nomen est, à verbo [†]נָחַץ, quod in Niphal est, residuum esse, excellere; vide Coh. 2. 15. & 6. 8, 11. sed forsan commodius erit verbum 3. fut. Hiphil, qualis occurrit Jud. 1. 23. וַיִּחְרֹץ, Et explorarunt, &c. ut [†]נָחַץ ducatur à [†]נָחַץ explorare, & sensus loci erit, Sicut impios seducit via sua, h. e. vivendi profana ratio, quā imprudenter per latam viam incedunt, nec de exitu sunt solliciti; ita justus explorat viam suam pro socio suo, h. e. cavet ne pereat, vel seducatur, more mundanorum.

27. Non inveniet, &c. [†]לֹא יִדְרֹךְ רֶמֶיךָ צִידוֹ Non aduret, vel affabit, vel torrebit, dolosus (vel, dolus, i. e. vir doli; vel, ignavus, Pi. Gej. vel, ignavia, Ca. Gej. abstractum hic pro concreto, ut Gen. 46. 34. abominatio, & Prov. 12. 5. judicium.) venationem suam, Merc. JT. Pi. fim. M. P. Mo. vel, quod venando ceperit, JT. vel, escam suam, Merc. vel, ferinam suam, Pi. Merc. D. Non consequetur, &c. o. Non affabit, pro, Non fruetur, per synecd. speciei; & venatio, pro omni præda & spoliis. Damnat hic Deus prædam dolo captam, &c. v. Non obtinebit, &c. Ar. Non occurreret dolosa venatio, Sy. Ch. Nihil capit, vel acquirit, fraudulentus, vel ignavus, magno quamvis labore, ut venator v. Laborem venatori inprimis necessarium docet Xenophon libel. de Venat. Etiam non est habiturus quod sibi paret & edat: h. e. etiam cibo carebit. Fraus ei non succedet feliciter. [†]וְלֹא תִּמְצָא תִּמְצָאָהּ sign. Gen. 10. 9. & 25. 27. tum animal venatione captum, ut Gen. 25. 28. & 27. 3. &c. Levit. 17. 13. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ sign. amburere, ut Dan. 3. 27. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ non est ambustus. Verbum [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ alibi non exstat in Sacris, uti nec ullum ejus derivatum, [Intellige, in textu Hebræo, nam in Chald. Dan. occurrit, ut jam notatum,] præterquam [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ clathri, cancelli, Cant. 2. 9. Hinc propriè verto, Non clathrabit, i. e. Non clathris aut cancellis circumdatis asservabit, quod venando cepit; q. d. Non in potestate sua positum obtinebit & fruetur. Sententia constat ex more antiquo, qui & hodie manet, includendi captas tum aves, tum feras, in caveas clathratas, vel cancellatim compositas, ubi in promptu essent quibus fruerentur. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ Et, &c. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ [Variè reddunt.] Et affluentia hominis pretiosa seduli, Mo. Divitiæ autem hominis pretiosa (i. e. Pretiosum quod est inter substantias seu opes hominis) est sollicitudo, P. vel, diligentia, ut fit [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ sedulus, pro [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ sedulitas. Substantia autem hominis pretiosa (i. e. Quicquid hominibus in pretio esse solet in supellectile vel facultatibus, vel, quod piger à parentibus acceptum malè servat,) continget sedulo, Pi. Gej. fim. JT. Heb. erit seduli, Pi. h. e. Sedulus fiet ejus compos, adeoque instar venatoris felici feras concludit & affat, &c. Affirmat opes seduli hominis esse pretiosas, i. e. magni & simul duraturi usûs. Proverbium ostendit, divitias fraude partas inconstantes & labiles esse; & contrà, quæ diligentia comparantur stabiles esse. Sed substantia est hominis pretiosa, seduli. Fraudulentus nec pretiosus est, sed vilem habet animam; nec sedulus, sed, dum fraudibus intentus est, quæ muneris sui sunt negligit. Pœna ejus est, quod partis bonis non fruatur; bona autem sunt viri pretiosi & seduli. Pretiosus vir probus est, quales David vocat [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ Psal. 16. 3. Ità video vertisse doctiss. Mercerum, Sic inter [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ & [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ subintelligitur non est, & [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ sumitur pro [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ, sensu sanè admodum convenienti. Sed dubito annon repugnet illud Maccaph quo [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ inter se tanquam in unam dictionem copulantur, quo regimen genitivi omnino indicari videtur: certè non permittit hæc ita disjungi, ut alterum ad prædicatum, alterum ad subjectum, pertineat. Q. dictiones hic transponunt. [Sic reddunt,] Substantia autem hominis solliciti (vel, justi, M.) est pretiosa, Merc. M. ut quam suâ sedulitate sibi paravit P. Hominis strenni pretiose sunt opes, Ca. Al. Et substantia hominis quæ est pretiosa, rectè scilicet parta, & non fraude, est substantia scilicet hominis solliciti & seduli. Verba sunt trajecta, ut sæpe fit: vel, & [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ & [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ utrumque epithetum erit hominis, ut conjunctio & desideretur: q. d. Nihil acquirit fraudulentus & ignavus; at substantia est hominis pretii, sive pretiosi, (ex adverso fraudulentus,) i. e. eximii & laudabilis, nimirum

rum seduli. [De qua versione vide censuram Di. jam propositam.] Et repugnat huic versioni accentuum situs. Al. Possessio autem pretiosa vir mundus, o. Viri autem puri possessio pretiosa est, Ar. Et substantia hominis erit auri pretium, Vulg. vel, aurum pretiosum, Ch. Et substantia hominis pretiosi (vel, eximii, nimirum integri; vel, honorati, qui ob virtutem honore dignus est, qui hic opponitur fraudulentus,) est aurum, Q. in Merc. Di. & substantia ejus aurea opponitur indigentia fraudulentæ. Omnibus bene perpensis, maximè mihi placet hæc interpretatio. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ sign. & aurum, & sedulum, ut supra v. 24. & Prov. 10. 4.

28. In semita (vel, itinere, JT. Pi.) justitiæ vita. Ità P. &c. vita, Mo. q. d. Qui dant operam justitiæ consequuntur vitam. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ Iter, &c. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ Et iter perversi in mortem, Ch. Et via devia (vel, iter devium, Vulg.) ducit ad mortem, Ca. Heb. Iter semitæ ejus, i. e. iter per aliam novamque semitam, deviansa regia via & communi semita justitiæ. Pro [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ non, legunt [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ ad, sicut & o. [& Sy. & Ar.] Quibus faver codex Hebræus in 4to Venet. editus anno 1518. ubi [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ in margine ponitur tanquam nota Masoretica. At meliores editiones & Interpretes omnes legunt [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ. Vel, [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ hic ponitur pro [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ, ut 2. Sam. 13. 16. [Alii sic,] Et in hac ipsa via non est mors, M. Et hæc ipsa ad mortem nequaquam ducit, Ti. Al. Et via (vel, in via, præpositio in [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ repetenda,) semitæ ejus (nempe justitiæ, V. Pi. Mar.) non est mors, P. Gej. Merc. vel, immortalis est, JT. vel, immortalitas est. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ hic non est prohibentis, ut plerumque, sed pro [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ, ut supra 3. 3. Job. 20. 17. &c. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ, etfi Raphe, habetur perinde acsi haberet Mappik. Cujusmodi defectus Mappik est & Prov. 21. 22. & Masorethæ 18 ejusmodi voces defectivas annotarunt ad Num. 15. 28. 31. Conjunguntur duo synonyma, ut aliàs fit. Sic Psal. 32. 5. peccatum iniquitatis; & 40. 3. lutum cœni; & gaudium exultationis, Psalm. 43. 4. & terra pulveris, Dan. 12. 2. Est etiam hic pleonasmus emphaticus; ut Deut. 33. 6. Vivat—& non moriatur. Vide & Prov. 4. 5, 6. & 5. 8, 12, 13, 17. Natura depravata intus, foris verò Diabolus & mundus, assidue nobis dictitant, periculum esse vitæ & valetudinis & famæ & bonorum, si quis justitiæ se dedat, &c. Docet ergo omnes justitiæ actiones tanquam tractus & semitas tutas esse.

C A P. XIII.

1. Filius sapiens, doctrina patris. i. e. In eo relucet & se prodit doctrina & institutio proba patris. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ Eruditionem, vel Castigationem, vel Disciplinam, patris, M. P. Mo. Merc. Gej. sub. (per [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ, ex membro sequente,) audit, Merc. M. P. Pi. Gej. fim. JT. vel, suscipit, Ch. Obediens patri, o. fim. Sy. Ar. Al. est disciplina patris, Ti. V. Q. in Merc. q. d. Causa cur filius sit sapiens est institutio paterna; ac si sapientem videris filium, ex patria disciplina sapientem esse redditum dicere poteris: ut, contrà, causa cur filius sit delusor est, quod à patre castigatus non sit. Al. Filium sapientem, quem scit recepturum disciplinam, erudit pater: at illusor non audit ab eo objurgationem; quia scit se lusurum operam. Al. est, qui castigatus est à patre; ad verb. castigatus patris. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ non pro nomine habeo, sed pro participio passivo Hophal, secundum analogiam Grammatices. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ Qui, &c. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ Et, vel At, derisor, vel delusor, non audit (vel, advertit, M. vel, suscipit, Ch.) increpationem, P. Pi. &c. scil. patris. Hoc postulat antithesis. Non audit nec patitur objurgationem; adeoque nec sapientiam acquirit.

2. De fructu, &c. [†]וְלֹא תִּמְצָאָהּ De fructu oris viri comedet bonum, Mo. De fructu oris sui (vel, oris sapientis, M.) quisque comedit, vel comedet, bonum, P. Pi. Fructu oris sui quisque fruitur bonus, JT. Hoc membrum habetur Prov. 12. 14. Non mirum si tantopere laboret Sp. Sanctus in reformanda lingua; nam & Apost. [Rom. 3. 13, &c.] anatonem humanæ pravitatis in corporis membris confecturus,

fecturus, plūs in uno hoc sermonis instrumento insitit
quā in aliis omnibus corporis partibus¹. ¶ *Ani-*
ma, &c. *וְנֶפֶשׁ בּוֹגְרִים חָסֵם* Et, vel *Sed*, anima prava-
ricatorum (vel, perfidiosorum,] C. Pi. repete, comedet, Merc.
M. Pi. &c.) violentiam, Pi. Ti. vel, injuriam, M. Mo. Merc.
V. scil. suam; i. e. fructum injuriæ quam aliis inferunt
percipient, & ejus nomine poenas dabunt². Prævari-
catores afficientur injuriā³. Experietur violentiam, i. e.
calamitatem, quā a Deo punietur propter violentiam su-
am⁴. Anima perfidorum est injuria, q. d. Nil aliud cogitant
quā injuriam quā alios afficiant⁵. Oris non meminit
in antithesi, quod hi instituta sua occultare solent⁶.
Anima hīc, pro appetitu, vel anima appetente, ut Prov.
10. 3. & 12. 10. & 21. 10 P. Al. Et de fructu anime
prævaricatorum comedent viri iniquitatis, P. vel, come-
det homo violentiam, Kabvenaki. Sed prior interpre-
tatio maximè quadrat, ut ori proborum improbos to-
tos opponat, & bono injuriam, quorum utrumque quis
ex seipso capiat⁷. [Ca. totum versum sic reddit, Ex
sui quisque oris fructu vescetur bono; & perfidi homines
inhumanitate, scil. vescuntur,] i. e. dabunt inhumani-
tatis poenas⁸.
3. *Qui custodit os suum* Attendens de quo, cum
quo, quo modo, & loco, & tempore, &c. loquatur⁹. *וְ*
לִשְׁנוֹ signif. cohibere. Videtur conferre os portæ urbis,
quam custodiunt vigiles, nè hostis intret, &c.¹⁰. *Custo-*
dit, nè temere, vel ex ira loquatur adversus proximum¹¹.
¶ *Custodit animam* A peccato, & multis malis¹².
Conservat vitam; opponitur contritioni¹³. ¶ *Qui au-*
tem, &c. *וְנֶפֶשׁ שְׂפָתָיו מִתְּחַלֵּט* ¶ *Aperienti* (vel, *Qui di-*
ducit, Merc. sive laxat, Merc. Ti. *Qui divaricat*,] J. T. Pi.
Aperienti temere, P. vel, *Qui aperit ad malum*, M.) la-
bia sua, contritio (vel, consternatio, Merc. sub. erit, P. vel,
evenit, J. T. Pi.) ei, Mo. J. T. &c. vel, destructio sui est, M.
vel, terretur, Ti. Merc. sim. s. vel, consumptio immi-
net ei, Ch. [Ca. totum sic reddit, *Qui labiis est futili-*
bis, huic accidet infortunium. Euripides dixit, *Ἀγα-
λὸν σοφίας τὸ τῆς ὀυδίας*, Oris effrenati finis infelicitas.
Multi spargunt voces per jugulum redituras, & levissi-
mæ rei, ut ait Plato, verborum, gravissimas poenas suf-
ferunt¹⁴. Verbum *וְשֵׁף* hīc tantum occurrit, & Ezec.
16. 25^a. (unde patet divaricationem significare¹⁵), pe-
des tuos divaricasti¹⁶. Intelligenda proin hīc est aper-
tio, non qualiscunque, sed temeraria, impudens, im-
moderata, &c.¹⁷. Per vocem *וְשֵׁף*, quæ deformem &
incivilem significat laborum distensionem, turpitudi-
nem redundantis sermonis designat¹⁸. Vel, affixum
ei redundat¹⁹; vel, constructio talis erit, *Aperientem la-*
bia quod attinet, contritio erit ei²⁰.
4. *Vult*, &c. *וְנֶפֶשׁ עֵצָה וְאֵן מִתְּחַלֵּט* ¶ *Concupiscens*,
& non anima ipsius pigri, Mo. Desiderio promovetur anima
ipsius pigri, sed nihil aderit, J. T. i. e. Tantum desiderat,
nec quicquam amplius; ergo nihil consequitur. Em-
ploce verborum²¹. *Concupiscit*, & non est, anima pigri, P.
ad verb. & nihil, anima ejus pigri. Relativum cum an-
tecedente, ubi sufficiebat antecedens²². Vel, & non fit
voti compos anima pigri, Q. in V. Desiderat piger ci-
bum, & nihil habet anima ejus, M. Animus ignavorum,
sive pigrorum, avert, & nihil habet, Ti. vel, appetit, & ca-
ret, Ca. Cupit, & non est, quod cupit scilicet, anima ip-
sius pigri. Relativum præpositum antecedenti, ut Num.
24. 3^k. Anima ejus, nempe pigri. Sic Prov. 5. 22. ca-
pient cum, nempe improbum. Hic pleonasmus Syris &
Chaldæis usitatus est²³. Potius, *וְנֶפֶשׁ* est paragogi-
cum, ut in *וְנֶפֶשׁ* Gen. 1. 24. *וְנֶפֶשׁ* Psalm. 114. 8^m.
Pigri adjunctum est, ut frequens sit concupiscendo: id
fit, quod labore soluto cupiditates laxantur, quæ ope-
re faciendo cohiberentur²⁴. [Alii sic reddunt,] In
(vel, Semper in, Sy.) desideriis est omnis otiosus, s. sim. Sy.
Ar. Ex seq. membro intelligitur pigri desiderium ver-
sari in cibis & cupediis. Piger porro est, qui nulli legiti-
mæ occupationi se addicit, vel eam saltem non exer-
cet²⁵. ¶ *Anima autem operantium* (vel, sedulorum,
Pi.) impinguabitur Id est, abundabit, vel ditabitur²⁶,
ut Prov. 11. 25^r. Habebit quicquid optaverit²⁷.
5. Verbum mendax (vel, falsitatis, Mo. vel, injustum, s.
vel, Rem falsam, J. T. sim. Gej.) justus detestabitur Vel,
odit, M. Ti. Ca. J. T. Pi. &c. Certissimum veræ justitiæ
indiciū non tantum in eo est, si quis falsitati operam

non det, nec eam aut factio aut dictio exprimat, (id
quod ob poenam, vel æternam, vel temporaneam, ta-
les interdum fugiunt;) sed præcipue in eo, quod odit
illam. Imò certius est justitiæ indicium, quod quis odio
malum habeat, & in armis contra illud stet, ejus incur-
siones studiosè desectens, licet aliquando in illud im-
pingat, quā si ab illo semper absteineat, nec tamen il-
lud oderit. Deinde notandum, odium hoc non tan-
tum in aliena, sed etiam in nostra, peccata ferri¹. ¶ *Impius*, &c. *וְנֶפֶשׁ יְבִיאִשׁ וְיַחְפִּיר* Et, vel *At*, impius
confundetur, Ch. Ar. simil. Sy. & erubescet, Ch. sim. Sy.
Vulg. vel, nec habebit fiduciam, Ar. sive libertatem lo-
quendi, s. Al. probro afficit, & pudescit, Ti. putidum se
turpemque facit, Ca. fætere (vel putrescere, V.) facit, sive
faciet, & pudore afficit, sive afficiet, P. Mo. M. sic Pi. vel,
fætidum facit, & confusione dignum, M. sub. se, M. Pi.
q. d. Abominabilem se reddit aliis per sua mendacia
ac fraudes². Vel, sub. opera sua, sive sermonem suum, V.
Vel, sub. alios, quos mendaciis & sceleribus suis cor-
rumpit³. Vel, sub. se & auditores suos, V. Al. fæteret,
(scil. mendaciis suis,) & confunditur, Merc. sim. Gej.
pudori est & confusione. Utrumque intransitive sumo⁴.
וְנֶפֶשׁ sumitur tum transitive, pro, fætere facit, ut Gen.
34. 30. Exod. 5. 21. tum intransitive, pro, fæteret, ut Exod.
16. 24. Psal. 38. 6. Similiter *וְנֶפֶשׁ* etiam intransitive
sumitur Jesh. 33. 9. & 54. 4. transitive autem Prov. 19.
v. 26^a. [Alii aliter reddunt:] Improbum verò illa [sc. a Gej.
res falsa, ex priore membro,] reddit fætidum atque
pudescit, J. T. scil. mendaciis ejus, nec tamen mendacia
odit⁵. [Al. sic,] Justus odit mendaciloquium, & im-
pius reddit fætidum, vel ignominia, quantum potest,
perfundit eum⁶. Sed si transitive sumendum esset, sic
mallem accipere, Ubi justus mendacia oderit, impius
eadem profeminat, ut aliorum famam conspurcet, &c.⁷.
In *וְנֶפֶשׁ* est metaphora, traducta à fodientibus ad eos
qui, rubore perfusi, caput in terram, fodientium instar,
demittunt⁸. ¶ *Justitia custodit innocentis viam*, *וְנֶפֶשׁ יְבִיאִשׁ* Perse-
cutorum, vel integrum, viā, P. Merc. Mo. J. T. Pi. sim. Ch. Sy.
Heb. virum integritatis viā, Pi. Conservat integritatem
viā, M. V. observat viam integram, Ti. tuetur bene mo-
ratos, Ca. Custodit, tum à peccatis, tum ab infortuniis⁹. ¶ *Impietas*, &c. *וְנֶפֶשׁ יְבִיאִשׁ* Et impietas pervertit, vel per-
vertet, (vel, perdet, Sy. vel, subvertit funditus, ut ver-
bum. sign. Job. 12. 19. Prov. 21. 12. &c.¹⁰) peccatorem, h. Gej.
P. M. J. T. Pi. sim. Ca. vel, peccatum, Mo. Q. in Merc.
i. e. virum peccati, ut sit abstractum pro concreto¹¹. i. e.
peccatis adfuetum, vel, mancipium peccati¹². Al. sim. V.
desecit ad peccandum, Ti. Peccatum verò facit iniquos im-
probos, Ar. Impius autem instabilis erit propter peccata
sua, Ch. Impietas frustratur voto suo hominem pecca-
torem¹³; vel, impellit hominem de peccato in pecca-
tum¹⁴. ¶ *Est quasi*, &c. *וְנֶפֶשׁ יְבִיאִשׁ וְיַחְפִּיר* Est ditans se, &
non omne, Mo. Est qui divitem facit se, & nihil habet, Ch.
sim. s. Ar. Est qui divitiis inhiat, & tamen nihil habet,
M. sim. Ti. Est qui multum laborat pro divitiis, & ta-
men semper manet in egestate¹⁵. Al. Est qui suā indu-
striā vel fortunā evadat dives, cum prius nihil habe-
ret¹⁶. Al. Est qui, ditatus rapinā, pauper fit P. Est qui
divitem se ostentat, vel jactat, vel simulat, & non est ei
quicquam, P. Gej. G. Pi. sim. Sy. (sic *וְנֶפֶשׁ* sumitur 2 Sam.
12. 3. vide & Coh. 1. 9^q,) vel, cum desint omnia, J. T.
Est qui præ se fert divitias, &c. V. Hithpahel agentis in
seipsum actionem designat, eamque non modò veram,
sed etiam fictam, sive imaginariam¹⁷; ut Josc. 9. v. 4.
2 Sam. 13. 5. Prov. 12. 9^t. Hos homines *וְנֶפֶשׁ יְבִיאִשׁ*
Græci vocant. Vide Theophrastum *μετὰ ἀλαζονείας*. ¶ *Et est quasi*, &c. *וְנֶפֶשׁ יְבִיאִשׁ* Depauperans se, &
ubertas multa, Mo. Et sunt qui humiliant, vel deprimunt,
se in multis divitiis, s. Ar. Et rursum est qui quasi pauper
est, & consequitur substantiam multam, M. Est pauper
qui sine sollicitudine fit ditissimus¹⁸. Est (vel, Est rur-
sus, Ti. vel, Item, J. T. Pi.) qui pauperem se ostentat, vel
fingit, (qui *εἰσὶν* Aristoteli, dissimulator opis propriæ Ho-
ratio¹⁹,) cui est, vel, cum sit ei, substantia ampla, J. T. Pi.
& divitiæ multe sunt ei, P. sim. Ca. Merc. Est qui pau-
perem facit animam suam, & habet substantiam multam,
Ch.

Ch. [Alii gnomen hanc aliter exponunt.] Est dives qui nihil habet, quia ordinem non servat, sed opes temere profundit, &c. & est pauper qui multum habet, quia rite & ordine sua administrat. Al. Est dives qui nihil habet, ut avarus, qui suis non utitur: & est pauper cui quod habet est satis superque, quia rebus suis utitur, & contentus sua sorte est.

8. *Redemptio* (vel, *Salus*, Sy. vel, *Redemptura*, אֲדָרָה, pretium redemptionis; id אֲדָרָה,) *anima* (vel, *vita*, JT. Pi.) *vir* (vel, *enjusque*, Ch. *vir*, pro aliquis, ut Job. 2. 4. &c. b. sub. sunt, P. Pi.) *divitiæ sue*] Vel, *ejus*, P. sic JT. Pi. *Redemptionem* præbent, &c. M. *Divitiæ redimunt viro vitam suam*, Ti. Hoc divitiarum commodum est, quod iis quis redimere se potest à manibus hostium; à latronibus, morbis, animadversione magistratûs, &c. Verum ostendit potius incommoditatem divitiarum, quæ homines eo sæpe adigunt discriminis, ut vitam redimere coguntur. Confer cum hoc loco Prov. 10. 15. & 18. 11. & 19. 4. Qui, &c. וְיָשָׁם לֹא שָׁמַע וְיָשָׁם לֹא שָׁמַע, Et, vel At, pauper non audit (vel, recipit, Ch. vel, sustinet, o.) increpationem, live objurcationem, P. M. Ti. Merc. Ch. &c. vel, comminationem, o. [Sed variè explicant.] Non audit, i. e. non sustinet audire, sed fugit, si quis ei minatur. Al. Non objuratur, sed punitur. Al. In paupere non est quod redarguatur. Commodum divitiarum opponit commodum paupertatis. Non cogitur audire increpationem ob divitias male partas. Non tantis urgetur comminationibus, delationibus, convitiis, &c. vel invidorum, vel latronum, vel fisci, &c. cum non habeat opes quæ emungi possunt. וְיָשָׁם hinc non est increpationis emendationis, ut supra v. 1. sed, insultationis, vexationis, &c. ut 2 Sam. 22. 16. Jes. 30. 17. & 51. 20. Sed nec à Deo pauper adeo increpabitur in die Judicii ac dives, &c. Pauper facile minas contemnit, nec ob suas opes est in discrimine vitæ; extra invidiam hominum est. Peccantem pauperem raro quisquam reprehendit, quia videlicet ab omnibus contemnitur; nemo illum curat. Non audit increpationem, exactoris live præfecti. Confer Job. 3. 18. Al. Adversis resistere non potest, nec illa sustinere, sed illis cedit, & sub illis fatiscit & deficit. Minus non sustinet, o. i. e. tolerat; evadere non potest, sed illis succumbit; cumque non habeat in ære, luere cogitur in pelle. Hic versus cum superiore connectitur. Cum sint qui divites se fingebant in paupertate, & rursus qui se in summis opibus pauperes simulabant, docet Salomon posterius præstare, &c. Docet præstare interdum pauperem esse quam divitem, (ob multa divitiarum incommoda,) & vanam opum ostentationem vitandam esse. Cum studio & amore divitiarum uterque, cum dives tum pauper, in suam conditionem mentitur; docet quam æquè ferenda sit absentia opum, quæ sæpe non sine periculo possidentur: paupertatis autem incommoda non expiscatur, quæ omnes homines sponte sua animo agitant; ut neque divitiarum compendia, &c. Docet, pauperes non modò à vitæ periculo, sed etiam à probro & convitiis, ferè immunes esse, tum quia in eorum vitam curiosè non inquiritur, tum quia, si delinquant, homines non multum urgent, putantes se paupertate sua satis miseros esse. Vide Eccles. 9. 15. Pauper, ut non habet divitias quibus injurias propulset, ita ferè nullas sustinet, juxta Poetam, Sic reus ille ferè est de quo victoria lucro. Esse potest: inopis vindice facta carent.

9. *Lux justorum letificat*; sim. Mo. וְיָשָׁם] *Exhilarat*, P. M. Ca. *exultabit*, Ch. sim. Sy. *gaudium affert*, Ti. *letatur*, vel *letabitur*; est enim Cal, non Piel: *leta* est, V. D. multiplicatur & crescit; placet omnibus. Clara erit, JT. Pi. Heb. *letabitur*, scil. ob claritatis suæ augmentum. Metaphora, ut in Horat. *Omnia nunc ridet, nunc formosissimus annus*. Sic, *leta segetes*. *Leta* est, i. e. in lætum exit. Metaphora à luce Solis, qui exoriens, & subindè splendore augescens, ipse lætari videtur, dum omnes, atque adeo totam orbis faciem, illustrans exhilarat. Lux hic est, vel, 1. Animus ipse; q. d. Mens justorum serena vel in se læta erit, vel alios lætos efficit. 2. Doctrina & pietas Sanctorum, juxta Matth. 5. 16. Sic luceat, &c. 3. Animi collustratio donis Spiritûs Sancti sanctificantibus, quæ nunquam

intercidunt, &c. 4. Læticia excellens. 5. Felix status, live prosperitas; quæ hic incipit, sed absoluta est in altera vita. Lucerna autem impiorum extinguetur. Ità M. P. Ti. Ca. &c. Parva læticia eorum. Etiam id exiguum quod hic habere videntur felicitatis citò evanescet. Prosperitas eorum brevis est, nec diu persistit. Ideo lucernam vocat, quæ ad tempus lucet; in piis autem lucem solarem, quæ jugis est, & diffunditur per omnes orbis partes. Confer Prov. 4. 18, 19.

10. *Inter*, &c. וְיָשָׁם לֹא שָׁמַע] *Verè* (vel, *Tantum*, Pi. Merc. vel, *Certè*, V. vel, *Prorsus*, M. V.) *in superbia* (vel, *per*, live *propter*, *superbiam*, live *elationem*, P. Pi. Merc. Gej. vel, *Merâ superbiam*, JT.) *dabit* (vel, *excitat*, M. V. Pi. vel, *edit*, JT. sub. *vir*, JT. vel, *quis*, Merc. vel, *superbiens*, V. sim. P. Merc. Pi. ellipsis nominis relati,) *litem*, vel *rixam*, P. Mo. Merc. &c. Verbum sine nominativo, ut Prov. 11. 15. & alibi, ubi facile participium ejusdem verbi potest subaudiri. Latini dicerent, Tantum per fastum dabitur, &c. *Superbia* (vel, *Arrogans temeritas*, Ti.) *nil nisi jurgia dat*, Ca. sim. Ti. *Superbia* ad nihil aliud conducit quam ut superbium infliget ad excitandum jurgia. P. tantum crimen exaggerat; q. d. Plerique ad lites profiliunt aut irâ exstimulati, aut potu oppressi, aut injuriâ lacerati, aut aliter animis perturbati: solus superbus nullâ occasione præbita, nullo nomine aut prætextu opposito, ad contumelias verbo factove affurgit, unde lites & cædes existunt. Non dicit, *Contentionem dat fastus*, sed, *per fastum*; ut intelligas haberi rationem superbi hominis, qui suâ superbiam, dum cæterorum consilium contemnit, ac solum se sapere putat; contentiones excitat. Ubiunque, in officiis vel ecclesiasticis vel politicis, aut etiam in privata conversatione, concurrunt ingenia fastuosa ac tumida, nihil aliud oriri potest quam contentio, schismata, hæreses, bella, &c. Potest etiam nomen esse, significans *vacuum*, seu *levem*, quomodo scem. וְיָשָׁם reperitur Gen. 41. 20, 27. ut sensus sit, *Levis per superbiam dabit contentionem*. Sed non libenter semitam tritam desero. Qui autem, &c. וְיָשָׁם לֹא שָׁמַע] Et, vel At, cum consultis (vel, *consiliariis*, Mar. vel, *iis qui consultant*, Merc. *qui consilium capiunt*, ut וְיָשָׁם sumitur 1 Reg. 12. 6, 8. 2 Reg. 6. 8. &c. apud eos qui consilio valent, P. Ti. penes eos qui consilio dant locum, Pi. apud eos qui non, fastu elati, de se magnificè sentiunt, nec aliorum consilia spernunt, nec rixas per superbiam excitant; sub. est, P. Ti. &c. vel, *inveniunt*, Merc.) *sapientia*, Mo. P. &c. *Sapientia* consultos reddit. Consulti sunt præditi sapientiâ, Ca. *Elationi consilium, rixæ sapientiam*, opposuit, quæ ab omni rixa aliena est, & omnibus modis eam vitat. q. d. Si quis consultè omnia agat, sapiens erit: sed qui temere & audacter omnia facit, cum per superbiam sese neminem plus sapere existimet, in lites incidere solet, vel, lites aliis intentat. Dicendum hic videbatur, *Atque humiles contentiones averfantur*: sed illud legentis intelligentiæ permittit, quam id vix fugere potuit, (præsertim cum prius idem docuerat c. 11.) & pro sua sapientia effectum & causam animi submissi substituit, ut proverbium מְשִׁיבֵי רֵיחַ רָע reddat. Primum ergo & nobile effectum humilitatis proponit, *animum bene consultum*, &c. simulque causam humilitatis notat, *sapientiam*, quæ affectus luxuriantes cohibet, & ratione, non autem cæco animi impetu, res administrat suas. Quanquam & voce sapientiæ hoc libro sæpe intelligitur vera Dei notitia, quæ mater est humilitatis, quæ humilitas maturam deliberationem, præcipientiæ adversam parit. Humilitatem superbiæ oppositam hic non nominat, sed ab adjuncto suo describit, quod est, *consilium capere*, live illud implorando, five spontè ab aliis suggestum reverenter & sine jurgio admittendo & obsequendo. Ellipsis in hoc versu manifesta est. Integrum vis sensum? *Vir superbus, cum alios audire spernat, in jurgia & lites imprudens prorumpit: at modestus quisque, cum consilio locum det, prudens cautisque, simultates fugit*. Alii intelligunt וְיָשָׁם cum fastu; i. e. Cum fastuosis qui versabitur nihil ab illis discet nisi rixas inter homines excitare: cui verò erit cum consultis consortium, discet ab illis sapientiam.

11. Substantia, &c. [מַדְבָּל יָמָעַט] Substantia (vel, Affluentia, Mo.) ex vanitate (sub. orta, Pi. vel, quæ parta est vanitate, M.) minuetur, JT. Pi. Mo. Substantia festinata cum iniquitate minor fit, o. Oper, vel Divitiæ, cum vanitate (vel, ex vanitate, P. Merc. Gej. sub. provenientes, P. sim. Merc. Al. ex iniquitate partæ, Sy. simil. Ar.) minuentur, vel minuentur, Ti. Merc. P. &c. Confer Prov. 10. 2. & 20. 21. Dilapidabuntur bona vanitate parta i; i. e. acquisita fraude & rapinâ k, five per iniquitatem l, five malis artibus m; quales sunt artes,

h Pi.
i M.
k M. sim.
l Merc.
m Pi.
n Merc.
o Pi. Gej.
p Car.
q Gej.
r M. t.

† Gej.

o M.

p M.

q Merc.

r Bay.

† Gej.

o Car.

† Gej.

* Merc.

† Gej. ex

Merc.

† Gej.

† Gej.

h Merc.

sim. Ca. Pi.

o Pi.

d Merc.

sim. M.

* V.

† Bay.

† Car.

h R. Levi

in Merc.

† M.

† Jun.

† Q. in

Merc.

† Merc.

† Pi.

tum curiosæ, ut astrologia, necromantia, &c. tum voluptuariæ & mangonicæ, ut histrionica, circulatoria, &c. tum idololatricæ, fabricantium idola, &c. n. Vanitatem hinc dicit, quod dolum Prov. 10. 4. non autem profusionem, ut quidam voluerunt *. Potest locus sic reddi, Oper minuentur propter vanitates, vel, ex vanitatum perverso studio, quando quis indulget voluptatibus carnis, luxui, &c. †. ¶ Quæ autem, &c. [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] Et congregans usque ad manum multiplicabit, Mo. Congregans autem sibi cum pietate (cum iustitia, Sy. cum consilio bono, Ar.) multiplicabitur, o. nempe ejus substantia, Ar. Et qui congregat & dat pauperi, multiplicabit pecuniam suam, Ch. Quod verò quis congregat manu, five per manum, (id est, quod acquirit labore manuum o,) id augetur, M. Ti. His Deus dat incrementum P. Et, vel Sed, qui congregat (sub. divitiar, P.) manu (sub. sua, P.) multiplicabit, five augebit, P. Merc. JT. Pi. sub. eas, P. nempe divitiar suas q. [Ca. totum sic reddit, Oper nequitia minuentur; manu congesta augebuntur.] Oper malè partæ pejus pereunt; iusto autem labore partæ stabiles erunt. Traditur hinc divitiarum tum decrementum ex vanitate, tum incrementum, &c. †. Manus ponitur pro arte & scientia utili vel necessaria, quæ plerumque manus adminiculo perficitur. Vanæ autem artes sæpe fiunt, vel, sine manu; vel, saltem, sine magna vi & contentione manus t. Phrasin [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] sub manu, opinor idem esse ac, sub diligentem custodiam, ut 1 Sam. 17. 22. 2 Par. 12. 10. &c. Adeoque congregare sub manu, vel, sub manu, est, assiduitate indefessâ per media legitima acquirere facultates indies plures, acquisitasque decente aservare curâ. Plerique [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] sic enim alii codices legunt,] vertunt, per, ut sign. Genes. 27. 40. sed an cum manus ita ponatur, merito dubitatur v.

12. Spes, &c. [וְהַיִּסְדָּה מִמֶּנָּה מַחֲלָה] Spes, vel Expectatio, protrahit, vel dilata, vel prorogata, infirmitas (sub. est, P.) cordis, P. sic Mo. Sed [וְהַיִּסְדָּה מִמֶּנָּה] non est substantivum, (tunc enim מַחֲלָה, aut מַחֲלָה, aegritudo, scriberetur,) sed particip. foem. Hiphil v, à מַחֲלָה aegrotavit z. [Hinc alii aliter reddunt:] infirmat (vel, cruciat, Ti. Ca. V. vel, dolore afficit, V. vel, aegrotare facit, Gej. sim. JT. Pi.) cor, Merc. M. Ti. &c. vel, animum, JT. mentem, Ca. Spes, pro re sperata z. ¶ Lignum, &c. [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] Et, vel At, arbor (vel, lignum, Mo. vel, ut arbor, Merc. sim. M. Ti.) vitæ (sub. est, P. JT. &c. h. e. res suavissima & gratissima b, & salutaris c,) desiderium veniens, Merc. P. Mo. &c. res optata cum advenit d. Veniens, Hebraico more, pro, adimpletum, i. e. si contigerit quod cupis *. Narrando monet nos Sapiens, & docet nos tales cohibere affectus, neque spem collocare in illis rebus quarum desiderio & absentia affligimur, &c. f. & animos nostros à vanis aut vitiosis expectationibus cohibere, cõsque ad res certas & profuturas attollere g.

13. Qui detrahit, &c. [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] Qui vilipendit, five contemnit, rem, (vel, rem aliquam, M. V. vel, rem malam, de qua præmonitus est, non studens ut ei occurrat, & à se malum imminens avertat h,) damnum capiet, Ti. vel, contemnetur ex ea, o. vel, corrumpetur ei, Mo. vel, damno obnoxius erit propter eam, M. V. vel, corrumpetur propter ipsum, sub. contemptum, Q. in V. Contemptus sæpe perducit contemnentem in discrimen, cum in tempore licuisset periculum prævenire i. [Alii aliter vertunt.] Qui contemnit (vel, negligit, Sy. Ar.) verbum, (vel, mandatum, Ca. Ar.) corrumpetur (vel, peribit, P. vel, perdetur, Merc. Pi.) ille, JT. vide 1 Sam. 2. 30 k, vel, detrimentum capiet, Ca. sic Ch. vel, evertetur, Sy. vel, ipse negligetur, Ar. ab eo, Ch. Sy. Ar. præcepto, Ar. vel, ab eo, i. e. quod illud neglexerit l, vel, ob illud, neglectum scilicet m, Sed hoc contortum videtur n. Vel, pro-

pter ipsum, P. sub. contemptum, V. vel, à seipso, Pi. 17 sibi additur per pleonasmum non inveniuntur; q. d. Damnum ex hoc contemptu nemo plus sentiet quam ipse contemptor o. [Sed quodnam verbum intelligit?] o Gej. Resp. 1. Verbum aliquod, Domini (scilicet) vel alterius salubre monitum p. 2. Verbum Dei q, ut percipitur ex membro seq. & mercede præceptum reverentis, cum unus Deus est qui pace nos beat †. Sic alibi, verbum, pro verbo Dei: ut Deut. 30. 14. collat. cum Rom. 10. 8; Prov. 25. 2. scrutari verbum, Dei scilicet; 1 Tim. 5. 17. qui laborant in verbo. Sic cum dicimus, minister verbi, deesse scimus, Dei t. Porro, contemptor Verbi est, quisquis ab ejus observatione deflectit, ut suis commodis, aut oblectationi, aut denique vitæ, confulat. Vide Gen. 25. 34. Luc. 14. 18, &c. v. ¶ Qui, &c. [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] Et, vel Sed, qui timet (vel, reveretur, JT.) præceptum (nempe Dei, per synecdoch. v. vel, præceptum cujusvis superioris, five hominis, ut Prov. 6. v. 20. Jer. 35. 14, 16. &c. five Dei, ut Deut. 5. 31 v.) v. liberabitur, Ar. vel, salvabitur, Sy. vel, hic sanus est, o. vel, pace fruatur, V. sim. JT. ut sit à [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] pax z. Sed verbum hoc in Pual nusquam ita ponitur: & bene hinc quadrat usitata [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] significatio b. Vel, ille remunerabitur, M. sim. Mo. Merc. vel, ei reddetur merces, P. vel, rependetur ei, scil. à Deo; quod alibi de pœna accipitur, ut Prov. 11. 31. hinc de præmio: q. d. Bene fiet ei c. Vel, pensabitur bono, Ch.

14. Lex, &c. [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] Lex (vel, Doctrina, JT. Pi. Disciplina, Ca. Institutio, Mer.) sapientia (h. e. iusti, ut patet ex Prov. 10. 11. qui solus verè sapiens est d; cujus institutio eadem est cum Lege Domini *,) est fons vite, o. Ch. M. Ti. &c. Illi primùm; item illis quos instituit, unde vita profluit in auditores f. Indè manat vita, temporalis & æterna g. Est scaturigo vitæ, i. e. salutifera, & consolatione plena, instar fontis limpidi, &c. h. cujus aqua gelida & perennis confectum siti & æstu mirificè recreat i.

15. Doctrina, &c. [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] Intellectus bonus (vel, Ingenium bonum, Ca. Ingenium benignum, aut facile, V. Qui optimo est ingenio, Ti. Prudentia hominis, cum quid doctè, ingeniosè, prudenter ac scitè fit k: *) Merc. Intelligentia bona, P. D. Gej. Qui ex bono intellectu bene & prudenter agit l: vel, Doctrina recta, Ar. sim. Vulg.) dat, vel dabit, (vel, conciliat, Sy. Ti. Pi. sibi nimirum m,) gratiam, o. Ch. Sy. Ar. Mo. Merc. D. &c. Reddit hominem gratum *. Hominum gratiam & favorem emere, tur n. Gratus & amabilis fit Deo & hominibus o. [Alii aliter.] Successum bonum dat gratia, JT. i. e. reverentia Dei, & sapientia gratiosa, ut supra 11. 16. [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] Sed in

utroque loco sign. intellectum; & syntaxis illa contorta est: & [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] reddendum, dat gratiam, quia verbum [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] positum est in regimine; non, gratia dat, quod posulat legi [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב]. ¶ In itinere, &c. [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] Et, vel At, via (vel, consuetudo, V. vel, ratio agendi t,) prævaricatorum (vel, contemptorum, P. sic o. perfidiosorum, JT. Pi. impiorum, Sy. negligentium, Ar. sub. est, P. Merc.) robusta, Merc. vel, in interitum, Sy. Ar. sim. LXX, Ch. vel, aspera, JT. Pi. homines offendit tan-

quam via aspera, ac proinde odium conciliat †: vel, dura, M. P. Ti. Mo. V. Merc. ita ut perfidia sua & improbitate à se homines alienent: leur voye est rude. Aspera & intractabilis, (opponitur enim gratia & amabilitati in priore membro,) quomodo v. g. vallis vocabatur [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] aspera, quæ coli non poterat ob solum aratro impenetrabile & saxosum, Deut. 21. 4. q. d. Propter intractabilem morum animique duritiem execrabiles sunt & infesti, adversos se gerunt omnibus, & vicissim omnes quoque bonos adversos sibi experiuntur v. Per-

fidiorum mores sunt truces, q. d. Truculentia sua invisi sunt *. Contemptores nihil condonant fratribus y. Via eorum inhumana est & inclemens; ideòque duriter & v. odiosè, cum à Deo, tum ab hominibus, excipiuntur z. Via transgressorum dura est, h. e. difficulter corrigitur. Proverbium docet, intellectum & fidem integram in primis necessariam ad sapientiam, h. e. ad probitatem vitæ *. Vitium intelligentiæ bonæ adversans latet in particula [וְיִקְבֹּץ עַד יָרֵב] prævaricantes b. Via transgressorum ex adverso respondet ea intelligentia veritatis quæ cum

- praxi virtutis & pietatis conjuncta est, quæ sola bona & salutaris habenda est c.
- ^c Car. 16. *Astutus*, &c. [כל-ערום יעשה ברע] *Omnis*, vel, *Quisquis* est, *callidus* (vel *prudens*, V.) *facit* (vel *agit*), JT. Pi. Heb. *aget*, fut. notans actum continuum d.) cum *scientia*, P. Gej. &c. vel, *scienter*, P. Pi. vel, *scitè*, Pi. non temere, sed *judicio* & *prudentiâ* adhibitis *. Sub. *res suas*, P. Gej. vel, *opus suum*, Merc. V. quicquid agit f. *Scientiam* hîc vocat, quod vulgò *prudentiâ* seu *discretionem* vocamus g. *Scientia* hæc, ut ex contrario membro colligitur, in eo potissimum versatur, quod non omnia semel & simul & ubique effundat, dicat vel faciat, sed *prudenter* respiciat quid congruat loco, tempori, personis, &c. cum stultus contra omnia, neglectis his circumstantiis, profundit, &c. h. ¶ *Qui*, &c. [וְכִסְלִי וְגו'] *Et stultus expandit* (i. e. prodit & promulgat i) *stultitiâ*, Merc. P. &c. dum negotia sua absque *scientia* prorsus temere & audacter aggreditur aut tractat, nullius consilium explorans, &c. k.
- ⁱ Merc. 17. *Nuncius*, &c. [מַלְאָךְ רִשְׁעִי וְפֹלֵר בָּרַע] *Nuncius* (vel, *Legatus*, Sy. Ar. Ti.) *impius*, five *improbis*, (vel, *insidus*, Ti. fim. Sy. *præceptis*, Ar. vel, *impis*, Vulg. idem est quod *impius*, nam impius Princeps similem sibi legatum ferè diligit l.) *cadet*, vel *corruet*, vel *incidet*, vel *incidit*, in *malum*, M. P. Mo. Ti. &c. h. e. in poenam; quia scilicet mittentem læsit m. Al. per, vel propter, *malum*, five *malitiâ* suam, (hoc est, negligentiam, perfidiam, &c.) *cadet*, nim. in infortunium & perniciem n. *Nuncius*, vel Dei, vel hominum, *impius*, h. e. qui legationem fideliter non exsequitur o. ¶ *Legatus*, &c. [וְצִיר אֱמוּנִים מִרְפָּא] *Et*, vel *At*, *legatus verax*, vel *fidelis*, (vel, *optimæ fidei*, JT. Pi. Heb. *veritatem*, vel *fidelitatem*, Mo. Pi. sub. est, P. Pi. &c.) *salus*, Ar. vel, *medicus*, Sy. *medicina*, Ch. Pi. simil. JT. *sanitas*, Mo. Merc. velut *sanitas*, P. *salubris*, vel *salutaris*, M. Ti. Merc. Ca. sibi primum, item & iis à quibus mittitur; dum malo occurrit ob quod mittebatur p. Inveteratus & communis error est, culpam omnem, ut & rei bene gestæ laudem, penes authorem & jubentem esse; nuncium verò semper vitio carere: eum Salomon hîc retexere & castigare voluit, & docere, tum culpam tum laudem cum legato esse communicandas. Maledictio Dei non tantum in malos authores & Principes stringitur, sed porro in eorum ministros. Vide 1 Sam. 22. 17, 18. collat. cum Psal. 52. 2 Reg. 1. 9, &c. & cap. 19. Esa. c. 10. v. 1 q.
- ^a Car. 18. *Egestas*, &c. [רִישׁ וְקֶלֶן פֹּרַע מִיֶּסֶר] *Paupertas* & *ignominia* (sub. erit, P. JT. &c.) *deserenti* (vel, *negligenti*, V.) *correctionem*, P. Gej. fim. Mo. vel, *abstrahenti se ab eruditione*, JT. vel, *à castigatione*, Pi. vel, *ei qui rebellis est disciplinæ*, Bay. vel, *qui castigationem execratur*, M. vel, *eum comitatur qui se disciplinæ subtrahit*, Ti. פֹּרַע, pro פֹּרַע r. *Paupertas* hæc oritur, vel, ex ira superiorum, &c. vel, ex eo quod tales nullam honestam artem discant quâ vitam tolerant t. Al. *Paupertas* & *ignominia* abhorret (vel, *destruet*, Sy.) *disciplinam*, Merc. Sy. *Pauper* & *qui ignominiosus est deserit disciplinam*, Ch. *Paupertatem* & *ignominiam aufert disciplinam*, LXX, Ar. ¶ *Qui*, &c. [וְשׁוֹמֵר וְגו'] *Sed qui custodit*, vel *retinet*, vel *servat*, vel *observat*, *correctionem* honorabitur, Gej. Merc. Mar. JT. Pi. à Deo primum, & sæpe apud homines u: contra quàm vulgò putatur. Plerique probro ducunt, si quis patienter & æquè ferat impositam castigationem v. *Qui observat*, id est, mente expendit ac recondit, & opere exsequitur x: qui non tantum eam placidè fert, sed, ejus memor, à peccatis, illius causis, recedit y. Honorem opponit & ignominiam, & paupertati, quæ despecta esse solet z. Dicis tantum, *honorabitur*, non, & *ditabitur*, ut doceat pios non semper divites evadere a.
- ^e Merc. 19. *Desiderium*, &c. [תַּאֲוָה נְהִיָּה תַעֲרֵב לְנַפֶּשׁ] *Desiderium factum*, five *effectum*, (vel, *exsistens*, Mo. vel, *quod fit*, i. e. completur b; *quod præsens est*, V. vel, *Cum id adest quod desideratur*, Ti.) *dulce*, vel *suave*, est *anima*, P. Gej. Pi. &c. vel, *anima* hujus, JT. i. e. qui *correctionem* recipit: q. d. Hic fructum tranquillum justitiæ percipiet, & desideriorum suorum c. ¶ *Detestantur stulti eos qui fugiunt mala*, [וְרוֹעֵבֵת וְגו'] *Et abominatio stultorum est recedere à malo*, P. Merc. Gej. &c. Sed

quomodo hoc cum præced. cohæret, cum nulla hîc antithesis, vel similitudinis, vel dissimilitudinis? [Variè solvunt.] 1. Priorem partem potes in genere accipere, Consecutio optati cuique gratissima est: sed distinguere hîc voluit desideria bonorum & malorum: q. d. Verum quidem est in universum, ubi optata eveniunt, rem esse jucundissimam; sed interim stulti mala optant, & illa declinare abhorrent d. Desiderant justi honesta, ^d Merc. putà, facere bonum, & recedere à malo; quare cum hoc five à se five ab aliis fiat, mirè delectantur: contra, ¹⁰ impii desiderant inhonesta, putà, facere malum, & recedere à bono; quare detestantur pios, qui fugiunt mala, & amant impios, qui mala sectantur *. Cupidi- ^a La. rates, five piorum legitimæ, five improborum illicitæ, expletæ animum oblectant; ideòque impii omne illud quod cupiditati suæ inimicum est, utcumque in se præclarum, abominantur atque amoluntur: contra, pii, ut bona ferè cupiunt, ità illa omnia charè complectuntur quæ illis desideriis perficiendis deserviunt f. Desi- ^f Car. derium effectum suave est, juxta vers. 12. istud autem consequentur sapientes; quia à malo recedunt, bonoque dant operam lubentes: at desiderium protractum & frustratum animum cruciat, ibid. istud autem impiis continget; quia à malo, cui pertinaciter adhærent, avelli non sistent. Ità hîc usum habet illa regula in Proverbiis sæpe observanda, *In antithetis membrum oppositum sæpe reticere, ex alterius oppositione supplendum* g. ^g Ga. cin. Cum id quod quis desiderat effectum datur, delectatur ^{c. 6. p. 80.} ille: at istud non contingit stolidis, quia illis abominationi est recedere à malo: Deus enim *facit voluntatem timentium se*, Psal. 145. 19 i. Optata (generaliter) ⁱ Pi. cum alicui eveniunt, jucundissimum est ei: & ideo stultis est pro abominatione à malo recedere, quia scilicet suave est illis cupiditates suas explere k. 2. [Prius membrum de desideriis bonorum exponendum.] *Desiderium honestum* (vel, *piorum*, o. Ar.) *suave est anima*, Ch. fim. Sy. o. Ar. Proponitur in hoc versu desiderii honesti tum complementum, tum impedimentum; ità quidem ut illius denotetur suavitas, hujus verò, perseverantiæ in malo, boni adeptionem præcludentis, detestabilitas: appetitui sapientum honesto opponitur abominatio stultorum inhonesta, quâ detestantur desertionem mali. Collatio proinde talis institui potest; Sicut sapientes desiderant possessionem veri boni, & carentiam mali, ideòque virtuti student, & à malo recedunt: ità stulti desiderant quidem possessionem boni jucundi, sed oderunt recessum à malo morali, studiumque virtutis sectari nolunt. Porro, ut sapientes desiderii sui compotes suaviter oblectantur; ità stulti desiderio suo frustrati acerbè æternumque dolent. Illustratur ex simili duorum ægrorum, quorum uterque appetit valetudinem: unus, prohibitos cibos vitans, medicamentisque utens, desiderii compos fit, & lætatur; alter, remedia abhorrens, strenuèque concupiscentiis indulgens, frustratur desiderio, & perit k. Cum justa & bona optata ^k Gej. viro bono accidunt, id ei suavissimum est: at improbi, cum nihil boni optent, summè abhorrent malum declinare l. [Ca. locum sic reddit, *Adeptum esse quod optaveris, recreat animum; insani malefactorum declinationem abhorrent*:] q. d. Boni beneficiendi cupidi sunt, mali contra *. 3. [Prius membrum de cupiditatibus im- ^a Ca. piorum accipiendum:] Cupiditatem tantum improborum hîc exprimit, non piorum; quia illa ad malum intensior est & inflammator quàm piorum ad bonum: illi enim toto naturæ impetu feruntur, Satanæ etiam impulsu incitati, &c. Interim ex contrario impiorum desiderio etiam piorum desiderium (proverbii contractæ & pressæ naturæ congruenter) colligendum relinquit m. Sensus, Hinc fit ut tantopere abhorreant stul- ^m Car. ti fugam mali, quod dulce fit illis malum quod cupiunt, & suave est cupiditati & voluptati indulgere n. Sensus ⁿ Q. in egregius, sed malo de desiderio viri boni exponere; Merc. vix enim *desiderium* dici debet quod improbi desiderant, cum non sit verum & justum o. 4. Hic versus à su- ^o Merc. periore pendet; idque vel in malam partem, vel in bonam, accipi potest. 1. In malam. Ostendit quid consequuntur qui monitores spernunt, & suum magis sequuntur desiderium, brevem scil. voluptatem, quæ pro tempore illorum animis dulcescit; Sed hi desideria stulta

quentis connotatur **משפט** iudicium, vel iustus colendi agri modus, ut & labor indefessus, &c. **¶ Et alius, &c.** **משפט בלא נספה לו** [Variè reddunt.] **Et est concisus sine iudicio**, Mo. **Sed est qui perit** (vel, 1. ager, vel, 2. melius, (cum Chald.) homo; vel, 3. & optimè, cibus collectus,) **absque iudicio**, id est, reconciliatus præter æquum & bonum. **Et est qui perit, quod non sit ei ius**, P. **Et est consumptus ob non ius**; i. e. qui fame consumitur, eò quod non disponit agrum ut par est, & ignorat leges colendi & ferendi agri; vel, quod non est ei facultas conducendi operarios, ut ejus terram colant. **Sed est qui consumit se, vel absumitur**, (scil. ex defectu cibi, quod postulat antithesis¹;) **inertiā**, J.T. Pi. ignaviā, vel imperitiā, scil. administrandi rem familiarem^m. **Qui absumitur**, i. e. cujus bona & facultates absumuntur; quale illud, **quem assidue excedent**. **Ubi verò non agitur cum iudicio**, inopia est, Ti. **Ille autem perditur qui est absque iudicio**; h. e. Qui in agro suo tempore confueto debita omittit facere officia, illius novale seu ager nihil profert. **Et est qui absumatur**, i. e. cujus facultates dilabuntur & depereunt, **citra iudicium**, per non ius, per injuriam; quod alios potentiā opprimat vel fraudet, neglectā interim agriculturā, & labore, suæ fraudulentiae confidens, quod dicebat supra v. 11 P. **Pauperum labori honesto**, quo novale excolitur, opponit **iudicii defectum**, ubi scil. opulentus nullam justitiæ habet rationem in opibus five parandis, five administrandis, five asservandis, ubi nec Deo nec proximo debitum suum decernit, quin potius indulget otio, luxui, &c. De **משפט בלא נספה לו** vide Prov. 16. 8. ubi opponitur **cum justitia**; & Jer. 22. 13. ubi æquivalet **fine justitiæ**: simil. Jer. 17. 11. Ezech. 22. 29. nec amplius, quod memini, phrasim hæc occurrit. [Ca. totum sic reddit, **Abundant victu novalia pauperum; sed sunt quæ inique percipiuntur**,] i. e. Pauperum fructus interdum à divitibus intercipiuntur. [Alii locum sic reddunt,] **Iusti facient** (vel, vivent, Ar.) **in divitiis annos multos; iniusti autem peribunt brevi**, o. Ar.

24. **Qui, &c.** **וְהוּא שׁוֹרֵט וְהוּא שׁוֹרֵט** **Qui subtrahit, vel prohibet, vel cohibet**, (vel, abstinet, Ti.) **virgam suam**, (parcit virgæ suæ, M. Merc. quò minus eum castiget *,) **odit filium suum**, P. Merc. Ch. Pi. &c. Perinde est ac si eum oderit: quia dum eum non castigat, in causa est ut in mala prolatur, unde sibi exitium accersit tandem. Eundem habet exitum quasi eum odisset. Sic multa dicimur velle, non quòd propriè ea velimus, sed quòd ea agimus unde talia consequuntur. Exempla vide Ezech. 33. 11. **moriemini**, id est, vultis mori; & Luc. 11. 48. **οὐκ ἐδοκίμητε**, &c. Matth. 26. 12. **fecit hoc ὅτις οὐκ ἠγάπησεν ἑαυτὸν** item Ezech. 18. 31. Joh. 12. 7. Simile Psal. 106. 24. Prov. 8. 36. & 17. 19. Videtur delectari stultitiā & petulantia filii sui, quod est signum odii. Indulgentiam hanc nimiam parentum S. Spiritus odio tribuit, meritò sanè, cùm illius fructus adeò noxii sint & infesti, & planè hostiles, &c. Dicit, **virgam suam**, i. e. vel, quæ parentem decet; vel, quæ filio convenit, illiusque ætati, ingenio, & delicto, &c. **¶ Instanter** (vel, diligenter, o.) **erudit, וְהוּא שׁוֹרֵט** **Manè castigat eum**, M. **correctionem maturat**, Ca. **maturè disciplinam adhibet**, Ti. **sedulo corripit eum**, Sy. fim. Ar. **Querit eam** (virgam, ab altero blandiente neglectam,) **ad correctionem**, sub. **ante** **וְהוּא שׁוֹרֵט**. **Querit** (vel, manè querit, V. fim. Mo. **tempestivè procurat**, J.T. Pi. querit diligenter & maturè,) **ei** (h. e. ipsius^b) **disciplinam**, Merc. vel, **eruditionem**, J.T. **correctionem**, P. Mo. **castigationem**, Pi. tam realem, quàm verbalem. Peculiaris hinc est constructio affixi, quod aliàs designat objectum quæsitum, ut Proverb. 8. 17. **וְהוּא שׁוֹרֵט** **querentes me**; at hinc notat subjectum cui aliquid quæritur. **וְהוּא שׁוֹרֵט** ponitur pro **וְהוּא שׁוֹרֵט**. Simile Prov. 10. 24. Potest verti, **querit eam, correctionem**, Gej. Pleonasmus est affixi nomen ad quod refertur (quod est **וְהוּא שׁוֹרֵט**) antecedentis^f; quod Chaldaeis & Syris familiarissimum est, nec Salomoni insolens: vide supra v. 4. ubi **וְהוּא שׁוֹרֵט**, pro **וְהוּא שׁוֹרֵט**. Vide & cap. 14. 13. item Exod. 2. 6. Deut. 32. 43. Psal. 64. 9. **Manè, &c.** i. e. singulo quoque die, vel jugiter, castigat eum^b. Maturè, tum ratione ætatis¹; dum adhuc tener est^k; quàm primùm suppullulare incipiat pueritiæ pravitas¹: tum ratione delicti, ut evestigio culpam

comitetur pœna, antequam vel delicti obliviscatur puer, vel crebrioribus actionibus contrahatur habitus. **Flectenda arbor dum tenella est, &c.** ^m

25. **Comedit, &c.** **וְהוּא שׁוֹרֵט** **Comedit ad saturitatem, five satietatem, animæ suæ**, M. P. Merc. vel, **appetitui sui**, Ca. **Comedit, & satur fit, &c.** Ti. sic Ch. Sy. **Habet ex Dei benedictione quod comedat**, quantumⁿ **Pi.** **satis est**. Verba hæc sunt; vel, 1. informatio, ut ex-^o Merc. **primant** **αὐτὰρ κενὴν** justorum, five multum, five parum; sit illis P. Saturitatis hujus causa est, tum singularis Dei^o Gej. **providentia & benedictio**; tum quòd paucioribus satiantur quàm improbi; nec ad ingluviem, luxum, &c. comedunt. **Parvum justorum est quasi multum**, quia^o Car. **suâ sorte contenti sunt, & omnia de manu Domini accipiunt**. Vel, 2. promissio*, (cui sententiæ favet an-^o Merc. **titheſis**;) **habituos justos unde alantur, &c.** dum im-^o Gej. **pii penuriâ laborant**. **¶ Venter autem impiorum** ^o Merc. **insaturabilis, וְהוּא שׁוֹרֵט** **Deficit, vel deficiet**, Merc. **eget,** ^o Gej. **vel egebit**, Ti. Mo. **penuriam patietur**, M. **Impiis nihil** ^o Merc. **satis est, nec finis est quærendi opes, &c.** Non satian-^o M. **tur, quia non naturâ metiuntur cupiditates, sed opi-** ^o Mar. **nione, quæ vastissima est**. Bona sua non usurpant hi-^o **lariter, sed plura semper appetunt, præsentibus me-** ^o Gej. **tuunt, curisque se confingunt**.

CAP. XIV.

1. **Sapiens, &c.** **וְהוּא שׁוֹרֵט** **Sapientia mulieris, &c.** AE. in Gig. Verùm **וְהוּא שׁוֹרֵט** non substantivum est, (id **וְהוּא שׁוֹרֵט**, Proverb. 1. 20. & 9. 1.) sed adjectivum, ut docet Pathach sub **וְהוּא שׁוֹרֵט**, à singulari^o Gej. ex **וְהוּא שׁוֹרֵט** sapiens, Exod. 35. 25. 2 Sam. 14. 2. Sic in plu-^o Merc. **rali occurrit וְהוּא שׁוֹרֵט** sapientes Jud. 5. 29. **Sapiens mu-** ^o Gej. **lier ædificat domum suam**, P. **Quæ sapiens est in mulieri-** ^o **bus, &c.** Ch. **Mulieres sapientes instaurant**, M. vel, **ædi-** ^o **ficant**, o. **Sapientes mulierum ædificat**, V. fim. Merc. Mo. **i. e. unaquæque sapiens mulier**; vel, q. d. sapientes inter^o Merc. sic **mulieres**^d; vel simpliciter, mulieres sapientes[†]. Simi-^o V. J.T. Pi. **lia exempla**, Prov. 15. 20. **stultus hominum**, i. e. inter^o Gej. sic **homines**; Esa. 3. 3. **sapientem artificum**, i. e. inter ar-^o V. Glafs. **tifices**; Esa. 29. 19. **mendicū hominum**, h. e. inter homi-^o Gej. **nes**. Sic apud Græcos, **γνήσιον τῶν φίλων**, genuini amico-^o Glafs. **rum**, h. e. amici, vel, inter amicos. Sic Latini, **ovorum** ^o **oblonga; nigra lanarum; canum degeneres**. **Domum hinc** ^o **intellige non de externa structura, sed de familia**, & ^o **liberis præcipuè**. **Ædificat**, vel, 1. propriè; quum ^o **animadvertit vitium aliquod in domo sua, absque mo-** ^o **ra curat refici**. Vel, 2. metaphoricè, educat liberos, ^o **& gubernat famulos, &c.** **Familiam sedulitate suâ** ^o **rectaque institutione tuetur sartam tectam & auget**. **Ædificare sæpe valet, exornare, vel, felicem reddere,** ^o **ut Jer. 42. 10. 1 Cor. 8. 1. Vide & Exod. 1. 21. Ruth** ^o **4. 11. Augēt rem familiarem**: id sæpe **וְהוּא שׁוֹרֵט** sign^o. ^o Gej. **Curam habet domesticam, & nè quid pereat cavet**. ^o M. **Porro, sapiens foemina, ex usu Scripturæ, est pia, & Dei** ^o **timens; non illa quæ acri, acuto & versipelli ingenio** ^o **est. Hæc domum ædificat, 1. quia ex Verbo Dei insti-** ^o **tuitur quomodo se gerat erga maritum, liberos, &c.** ^o **2. tali præclara soboles ex foedere Dei obtingit**. ^o Car. **¶ Inspiens, &c.** **וְהוּא שׁוֹרֵט** **Et, vel Sed,** ^o **(vel, Quum, Merc.) stulta** (parum frugi, Heb. **stultitia**, ^o **h. e. summè stulta** P.) **manibus suis destruit, vel evertit,** ^o **eam**, P. Ti. Ca. &c. **Manibus**, i. e. propriis studiis^o; ^o Gej. **imprudenter factis, & negligentia, & malâ admini-** ^o **stratione, omnia deperire finit**; impietate & malis^o Merc. **factis, quibus maledictionem Dei accersit**. **Stulta,** ^o *** Car.** **in rebus tam animæ salutem, quàm rem domesticam,** ^o **attinentibus; suis indulgens cupidinibus**. **Destruit,** ^o **Gej.** **operibus, vel exemplo**. ^o Mar.

2. **Ambulans, &c.** **וְהוּא שׁוֹרֵט** **Qui ambulat rectè, vel, in rectitudine sua, (vel, in rectitudine ejus, nempe Domini *,) timet Jehovah, Pi. P. M. Merc. &c.** Al. **Qui** ^o Bay. **timet Dominum rectè ambulat**, Ti. **Qui probè se gerit Jo-** ^o **vam metuit**, Ca. i. e. indicium de se præbet quòd reve-^o **retur Deum**. Ostenditur hinc arctus inter pietatem^o Pi. **& vitæ probitatem nexus**. Summa proverbii est, de^o Gej. **singu-**

singulorum religione ex operibus, seu bonis, seu malis, & ex vitæ instituto, judicandum. Coniunctissima sunt, Deum timere, & rectam viam ab eo propositam tenere ^b. ¶ Despicitur, &c. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] Sed pervertens vias suas (vel, perversus viis suis, Mo. Merc. vel, obtortus, &c. Merc. praefractus, &c. JT. Pi. vel, qui se avertit à viis ejus, M. qui ab ejus institutis recedit, Ca. Cujus instituta & acta perversa sunt ^c), despicit, vel contemnit, eum, P. M. Merc. Ca. &c. indicium de se præbet quod spernit eum ^d. Al. Qui contemnit eum à via ejus discedit, Ti. Spernit autem Deum qui spernit ejus verbum, ut constat ex 1 Sam. 2. 30. 2 Sam. 12. 9, 10. Mal. 1. 6, 7. qui verbum Dei oblatum superciliosè aut temere fa- fidit; qui scienter contra veritatem justitiæque ag- nitam delinquit. Vide Num. 15. 30, 31 ^f.

3. In ore stulti (sub. est, M. P. &c.) virga (vel, bac- lus, Mo. Merc. Car.) superbia; ita M. &c. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] Virga contumeliæ, Ar. sim. o. vel, tribulationis, Ch. sti- mulus & ignominia, Sy. Est quasi virga superbia, vel, est superbia quasi virga; genitivus speciei, ut Rom. 4. 11. signum circumcisionis, i. e. circumcisionem tanquam sig- num. Comparatur superbia sermonis virgæ, quia tali sermone is qui eo utitur quasi percutitur, i. e. læditur ^g.

h. V. ex He. Baculus, pro lingua, quia loquitur superba & magna ^h, quibus, ut virgæ, alios, aut seipsum, flagellat ⁱ. Baculus superbia, i. e. superbè ac insolenter adversus alios usur- patus; confer Psal. 36. 12 ^k. Lingua quæ, dum elatè loquitur, homines percutit & nocet ^l: quæ proximum fauciant ^m. Lingua quæ se jactant & laudant, alios vi- tuperant: quæ tamen & ipsi castigantur, & poenas dant stultitiæ suæ, & dum damnum aliis inferre conantur, ipsi meritò patiuntur ⁿ. Propter verba quæ loquitur stul- tus venit super eum virga superbia; i. e. cædetur magnis plagis ob verba sua ^o. Stultus superbiloquentiæ efficit ut vapulet P. Baculus, quo alios percutit, in ipsum retor- quetur ^q. Forsan utròque respexit Salomon, q. d. Et sibi & aliis nocet ^r. Ultionem Dei hinc significat, non per gladium, &c. ut alibi, sed per baculum; fortè ad personæ contemptum & contumeliæ; quæ agendi ratio superbis summè convenit ^s. חוֹטֵר hinc tantum oc- currit, & Esa. c. 11. v. 1. Vox Chaldaica est: sed He- bræi Chaldaicis interdum utuntur, ob linguarum vi- cinitatem ^v. ¶ Labia, &c. [וְשִׁפְתֵי חֲכָמִים תְּשׁוּרִי] Et, vel At, labia sapientum custodiunt, vel conservant, eos, M. Ti. P. &c. Tantum abest ut linguæ suæ aliis incom- modent ^x, ut etiam bene loquantur proximo ^y, & pru- denter à se & opportunè dictis servantur ^z: nemini damnum sermone inferunt, nedum sibi, imò sermone sapientiæ contra stultorum linguam se defendunt ^a. Sapientes tum de Deo tum de proximo loquuntur (non malè, ut stulti, sed) bene, ac proinde salvi & incolumes manent ^b. Est hinc numeri diversitas in Hebræo, Labia (h. e. unumquodque labiorum) custodiunt ^c. [JT. verum sic reddunt, Ori stulti inest baculus superbia; labiis verò sapientum conservatio ipsorum.] Sed חוֹטֵר nusquam re- peritur ubi citra dubium pro nomine haberi possit ^d. חוֹטֵר, pro חוֹטֵר, (Schurec pro Holem, ut in וְשִׁפְתֵי חֲכָמִים, Exod. 18. 26. & וְשִׁפְתֵי רֹחַ Ruth 2. 8.) & hoc pro חוֹטֵר. Sed videtur ob pausam Scheva rediisse in motionem unde descenderat, sed Schurec positò pro Holem, & accentu propter affixum ibidem ubi antè erat permanente ^e.

4. Ubi, &c. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] Ubi boves non sunt (vel, sine bubus, Merc. sic Ca. sim. P. JT. Pi.) præ- sepe (vel, horreum, V. ex He. Gej. ex K. five locus ubi fruges reponuntur ^f, sub. est, M. Ti. &c.) mundum, vel purum, Merc. Ti. Ca. JT. Pi. sic o. Ch. Ar. vel, vacuum, M. P. Merc. Gej. sic Sy. nempe paleis ^g, in pabulum boum ^h. Minus dicit, plus intelligit. Non modò præ- sepe vacuum est, sed & horreum: nam ubi palea non est, frumentum esse non potest ⁱ. אֲבוֹס præsepe hinc tantum occurrit, & Job. 39. 9. Jes. 1. 3. potest tamen verti, horreum, cum אֲבוֹס id sign. Jer. 50. 26. Boves synecdochicè ponit, pro omni instrumento ad victum parandum necessario ^j. Sine bobus, i. e. sine agricul- tura P, in qua usus est boum ^k, potius quàm equorum, ob alimentum vilius pretium, cum fœno paleisque con- tenti sunt; ob majorem boum frequentiam, ob laboris tolerantiam, ob carniū post mortem quoque usum

ad cibos ^l; & quòd boves profundius arant ^m. Hesiodus inter necessaria rei familiari commendat βῶν τ' ἀετμέγ, (bovem aratorem ⁿ). Al. Ubi non sunt boves, non est in præsepe triticum, vel segetes, Bay. Subauditur negatio præcedens ^o. qu. d. Qui non alit boves. caret annonâ in ædibus. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] triticum sonat ^p. ¶ Ubi autem, &c. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] At copia (vel, amplitudo, JT.) frugum, vel proventuum, est (vel, sita est, Ca.) in fortitudine, five vir- tute, five robore, boum, P. Merc. Ch. &c. Sed uber proven- tus, ubi armenti vis est, Ti. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] hic est substantivum, ut Prov. 13. 23 ^q. Sensus est, Qui laborat, ille habet unde manducet: & qui otium sectatur egestatem habet in domo ^r. Agro inculto nullus proventus sperandus ^s. 5. Testis fidelis (vel, verax, P. Gej. Heb. fidelitatem, Pi. Merc.) non mentietur ^t. Videtur tautologica esse hæc enunciatio ^u, & Salomonis acumine indigna. Verum utile est documentum ^v. Docet quòd in rebus gravio- ribus non mentietur qui solitus est vera in testimonio ferendo, ubi rogatur, loqui ^w. Qui privatim se assue- fecit veritati aliter in publico non loquetur; ei tutò potes credere, &c. ^x. Qui se integrum & veracem in rebus maximis præstitit, magnam sibi apud omnes in communi vitæ commercio fidem & auctoritatem con- ciliavit ^y. Al. Qui vult esse & haberi testis veritatis non mentietur, h. e. Qui sibi fidem haberi vult in rebus ma- joris momenti, ab omni mendacio pura labia servabit ^z. Sed hic potius usus dicti, quàm scopus, si sequentia at- tendas ^a. ¶ Profert, &c. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] At loquitur (vel, efflat, five efflabit, Pi. Mo. Mar.) mendacia testis falsus, five mendax, P. Merc. Qui frequenter mentitur habe- bitur testis mendax ^b. Homo mendaciis assuetus facilè protrudet mendacia, in conversatione privata, in fo- ro, &c. ^c. Vel sic, Is pro verace teste habendus est qui mendacia non iterat atque geminat, aut illud studiosè facit, quod verbo 3. conjug. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] indicatur ^d. [Vide plura ad Prov. 6. 19.] 6. Querit, &c. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] Querit derisor (vel, irrisor, Mo. vel, malignus, Sy.) sapientiam, P. M. &c. & vel sed, non, Mo. P. M. Ti. &c. sub. est, Merc. vel, sub. invenit, P. Merc. sed illa non exstat, Pi. Quærens scurra sapientiam non adipiscitur, Ca. [Quid ita?] Resp. Quia non querit, 1. debito modo ^e, diligenter & se- rio ^f, & prout Verbo Dei præcipitur ^g; sed querit sine studio pietatis, ut Esau benedictionem, &c. ^h. 2. Debito fine ⁱ; hoc consilio, ut se in obsequium Deo tradat; (tunc enim Deus ipsum doceret, Joh. 7. 17.) sed ideo voluntatem Dei exquirat, si fortè illam suis cupiditati- bus suffragantem habeat, ut magis intrepidè in impie- tate pergat, ut Jer. 42. 1, &c. 20, &c. Ezech. 20. 1, 2, &c. vel, ut animum suum eleganti Ministrorum sermone ob- lectet, ut Ezech. 33. 31, 32 ^j. 3. Justo tempore, five tempore gratiæ, sed tantum ubi imminet pericula, &c. ^k. Quia sapientiam semper contempsit, quando eâ ad res suas agendas indigeat eam non reperiet ^l. 4. Justis mediis. Quia malè querit, & suo judicio fidens ^m, præ fastu ⁿ; vel, quia diu inveteratâ malitiâ obstitit veritati, eam- que deferuit ^o. ¶ Doctrina, &c. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] Et, vel At, scientia intelligenti, vel prudenti, (vel, huic qui judicio pollet, Ti. i. e. pio, quia opponitur derisori ^p), est levis, Mo. Merc. Car. vel, facilis, P. Ca. JT. Pi. Merc. &c. vel, obvia, Ti. q. d. Ut res levis ab homine robusto facilè gestatur; ita sapientia à pio facilè percipitur ^q. Qui querit ex animo, & ut par est, non diu querere opus habebit; ultro ei sese offert ^r. Statim ei occurrit (Deo agente & illuminante ^s) quod est optimum factum ^t. Conscientia & ratio illi dictant qualiter hinc & nunc agendum ^u. Quorum animi non sunt vitiis imbuti, hi facile discunt scientias honestas & utiles ^v. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] quod, inter cætera, sign. velocem esse, citò assequi terminum, ut 2 Sam. 1. 23. Job. 9. 25. Jer. 4. 13. &c. In Niphal [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] est, citò parabilem esse, facile effici posse, ut 2 Reg. 3. 18. & 20. 10. Jes. 49. 6. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] foem. cum masc. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] ut cum masc. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] Prov. 2. 10. Et si neutrum esse potest, leve, res levis: nam & masc. pro neutro utuntur Hebræi ^w. 7. Vade contra virum stultum, [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] Abi, vel Vade, (vel, Recede, M.) à facie, five conspectu, viri stulti, P. M. Ti. Merc. JT. Pi. [וְיִלְלוּ וְיִגְדְּלוּ] si præponatur, significat appropinquationem; si à, elongationem seu remo-

remotionem. Sed hoc non est perpetuum: 7117 pro simplici 7117, coram, ante, Psal. 5. 6. & 18. 23. & 26. 3. Esa. 1. 7. sic & 7117 interdum valet tantum, è regione, ex adverso, ut Deut. 28. 66. Abd. 11. Ità & hic locum verterem, I è regione viri stulti, i. e. ambula juxta eum, attende eum quantum potes; non deprehendes labia scientiæ, h. e. non cognosces quicquam scientiæ à labiis ejus proficisci. 7117 idem quod 7117 ex adverso, Marc. 15. 39. Sic 1 Sam. 26. 20. 7117. rectè vertunt, ex adverso faciei Domini, h. e. coram Domino, Domino id coram ex adverso intuentel. Sic & Jud. 20. 34. 7117 valet, è regione, i. e. contra. Verum 7117 valere, è, vel à, conspectu, adeoque elongationem inferre, patet ex Gen. 21. 16. Num. 2. 2. Deut. 32. 52. 2 Reg. 2. 7, 15. Psal. 31. 23. Vade eminus cum viro stulto, Mo. Vade per viam aliam à facie stulti, Ch. Stulti, non physicè, sed moraliter, nempe impii. Docet vitandum horum consortium; & cum piis consuecendum, non autem cum impiis: idque, 1. nè indè polluiamur, & inscii inficiamur; 2. nè exemplo nostro infirmi labantur; 3. nè improbi indè in suis peccatis indormiscendi occasionem sumant; 4. nè damnum nobis conciliemus; 5. nè tempus nobis pereat. Vade contra, &c. i. e. Contraria ei decernito. Ito ex adverso, &c. h. e. Adjunge te ei; & nescies labia scientiæ, h. e. scientiam non discas; ejus enim familiaritas te à discenda scientia avertet. Ironice invitat ad sequendum stultum, si scilicet quis insciens esse velit. ¶ Et nescit, &c. 7117 Et nescies labia scientiæ, Mo. & quem non nosti, quod sint scilicet in eo, vel, in quo nescis esse, labia scientiæ. Merc. Pi. in quo non animadvertis, &c. Ti. vel, non novisti, &c. Gej. quum non noveris in eo labia, &c. P. Ellipsis 7117, vel 7117, ut Psal. 4. 8. Et quem nosti non esse præditum verbis scientiæ, JT. Pi. in quo cognovisti nulla esse, &c. M. quia in labiis ejus non est scientia, Ch. Ex linguæ usura facillimè & certissimè petitur pietatis & impietatis indicium. Vide Matt. 12. 37. Acute dictum est, Loquere, ut te videam qui sis. [Alii sic,] Et non novisti labia scientiæ; h. e. Etiam si per te nescias quid expediat, eo ipso quod contraria viro stulto decrevistis, attigisti scopum. Al. Fuge consortium stulti nè addiscas stulta verba ejus, Q. in M. [Ca. totum sic reddit,] Hominis insani presentiam evita, siquidem scitam orationem ignoras; i. e. apud insanos prudenter loquendum. 8. Sapientia callidi est intelligere (vel, considerare, Pi. vel, advertere ad, JT. in eo sita est ut intelligat) viam suam. Ità M. P. Merc. &c. instituta sua, quomodo se gerere, & quid agere, debeat: nil temere agere, sed maturè & cum judicio. Ut tibi constet de officii sui ratione, tam quoad communem Christianismi regulam, quàm quoad certum vitæ genus in quo constitutus est. Investigat proprium officium, & ea quæ sibi ex vocatione sua incumbunt. Vide 1 Cor. 7. 17. &c. 1 Thes. 4. 11. Opponitur hoc, 1. incuriæ; quæ multi juvenes, de voluptatibus tantum carnis solliciti, animam non curant, nec vocationem suam, &c.: 2. temeritati; quæ non attendunt, vel vires suas, vel pericula five incommoda, &c.: 3. curiositati; quum in aliorum viis Argi sumus, in propriis Tiresiæ; at vir prudens incipit à seipso. Intelligere viam suam: Se nosse est summa sapientia. Docet sapientiam veram consistere in praxi, non in scientia solum. ¶ Et, &c. 7117 Et, vel At, stultitia stultorum est dolum, Merc. sic M. P. Ti. Mo. &c. vel, ad dolum, JT. vel, occupatur fraude, M. vel, est, intelligere dolum; ità verbum ex proximo repetunt: q. d. Nihil aliud cogitant quàm quomodo imponere possunt. Id quod sapiens quærit mediis honestis, vitæ nimirum propriæ honestæ gubernatione, fatuus quærit per fraudes, quibus gloriam captat, & opes, &c. Hoc agunt, ut se & alios decipiant. Opponit hoc 7117 intelligere, &c. quum enim quid fraude agitur, rectè non est perpensum, quia cum detrimento fit alterius; id quod imprimis cavendum fuerat. Al. est dolum, i. e. efficit dolum, h. e. privationem successus quem sperant: quia non sunt solliciti de vita sua rectè instituenda. Excogitatas fraudes vocat stultitiam, quamvis homines earum nomine prolixè se venditent. [Alii totum sic reddunt,] Cantorum sapientiæ est, suas actiones, insanorum stultitiæ, fraudes perpendere, Ca. Cau-

tus sapientiâ suâ intelligit viam suam; & iter stultorum in errore, Sy. Sapientia callidorum cognoscitur à viis eorum, & labia imprudentium in errore, Ar.

9. Stultus, &c. 7117 [Variè reddunt.] Stulti, vel, Quisque stultorum, loquuntur delictum, P. vel, crimina, Ca. Si quid male fecerint, palam loquuntur. Al. teget, seu palliabit, Mo. Al. excusant, Ti. verbis ornant, Pi. Stulti excusant alii aliorum peccata, G. Stulti, i. e. perversi, quia eis opponuntur probi & sinceri. Delictum fucant & palliant sermone ad id composito; ut, etsi delictum sit, rectum tamen videri possit; id quod non nisi dissentionem inter homines parit: at inter rectos est benevolentia, quia nihil loquentur nisi quod ad mutuum favorem & concordiam fovendam pertinet. Opponit 7117 benevolentiam delicto, noxæ & offensæ. Vel, sensus est, Quum homines perversi aliquem injuriâ affecerunt, verbis ornatis palliant, &c. at recti tali palliatione non egent, quia se mutuo non afficiunt injuriâ, quum inter ipsos vigeat benevolentia. 7117 ab 7117 interpretari, Prov. 19. 28. unde nomen 7117 interpret, orator, qui sermone utitur ornato. Vide dicta ad Prov. 1. 6. Verum nullibi verbo, sed soli participio 7117, & nomini 7117 Prov. 1. 6. iste sensus convenit. Al. Stulti derident, vel illudunt, delictum, M. sim. Gej. ex Vulg. id est, scelera pro ludo & joco habent, ut Prov. 10. 23. tanquam rem non magni momenti, &c. Hoc sensu sumitur 7117 Prov. 9. 12. & 7117 Prov. 3. 34. & 19. 28. Vide & Prov. 2. 14. & 10. 23. & Jes. 3. 9. Sym. Αρροφες χαλεπάςαι παρμυλέλαι, Amentes cavillis, vel sannis, excipiunt delictum, q. d. pro ludo habent. Fortè sensus loci est, Alienum peccatum irridebit. Αρροφες χαλεπάςαι παρμυλέλαι, Amentes irridet, vel ludificatur, delictum, vel, Amentibus ludos facit delictum, Aq. & Th. in D. Delictum illudit fatuos: h. e. Ut stulti per jocum peccant; ità vicissim delictum perpetratum illudit vel ludibrio exponit peccatores justè luentes. Al. Ridet stulti victimam pro delicto, (ut & reliqua statuta Dei;) quod non mirum, quum delinquere non timeant: ceterum inter rectos victima pro delicto est conciliatio Domini, est illis in pretio, quia eo credunt placari Dominum. Stulti ponunt comparationes in peccato, Ch. ¶ Et inter justos morabitur gratia, 7117 Et, vel At, inter rectos (sub. vigeat, Pi. vel, sub. est, M. P. G. &c. verè scilicet,) benevolentia, P. Mo. Ca. Merc. Pi. vel, mutua complacentia, M. vel, beneplacitum, Ti. Ch. Idem velle atque idem nolle, inter malos factio, inter bonos amicitia, est: illos jungit vitiorum similitudo, hos, par honesti studium. Τελεία δ' ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φίλια ἢ κατ' ἀρετὴν ἐμολών, Aristot. Eth. 8. 4. (Perfecta amicitia inter bonos tantum & virtute similes reperitur.) Verum sic perit oppositio inter derisionem aut vilipendium delicti, & inter æstimum ac exercitium probitatis, indicatæ voce 7117, quam verto, beneplacitum, vel favor, h. e. id quod beneplacitum est Deo & hominibus, i. e. virtus vel probitas: adeoque ut stulti inter se deludunt & extenuant delicta, &c. unde Dei hominumque odium incurrunt; ità recti inter se magnificiunt, commendant, factoque expriment, voluntatem, vel beneplacitum, Dei, indèque bonorum omnium favorem conciliant. [Alii totum sic accipiunt,] Stulti loquuntur peccatum, h. e. mala & prava; & inter rectos beneplacitum, i. e. semper loquuntur quæ Deo & hominibus placent. Al. Stultus conciliat reatus; (i. e. improborum animos conjungit scelerum communicatio;) inter rectos autem, quod acceptum est (i. e. quod Deo & rectis hominibus probatur) conciliationem facit, JT. Stulti operantur peccata, & filii justorum beneplacitum, Sy. 10. Cor, &c. 7117 Cor (vel, Mens, V. Animus, JT.) cognoscit (vel, agnoscit, Pi. JT.) amaritudinem animæ suæ, M. P. &c. vel, suam ipsius, JT. Pi. vel, conscientiam suæ. V. Amariities, pro tristitia P. Vide 1 Sam. 1. 10. 2 Reg. 4. 27. Esa. 38. 15. [Alii aliter reddunt:] Cor prudens mæror est sibi ipsi, Sy. Cordis viri sensati animus tristis est, Ar. ¶ In gaudio, &c. 7117 Et (vel, Ut contra, Merc.) in letitia, five gaudio, ejus non miscebitur, vel, permiscet se, alienus, five externus, M. P. Mo. Merc. Pi. Ch. Sy. [Ca. totum sic reddit,] Sua cujusque mens animi tristitiam novit; nec

ejus letitiae confors est alius. Sensus, Animæ dolorem aut lætitiā novit sola mens cujusque. Sæpe homines simulant, &c. Nemo extra nos capit vel mœroris vel gaudii veram causam & originem, durationem, acerbitationis intensiōem, &c. Tacite monet, nē mœrori vel gaudio nimis indulgeamus. Scopus est, ut, utriusque affectus (aliarumque animi perturbationum) magnitudine perspectā probē, nos ad rectum & prudentem eorum usum comparemus. Al. Non est verus mœror qui non ex corde procedit; aut verum gaudium, quod solum foris fingitur. [Alii posterius membrum aliter accipiunt.] Et in gaudio, seu letitia, ejus nihil alienum se immiscet, Ti. sim. JT. Ratio superioris sententiæ. Malefici maleficos amant, recti rectos: nam ita est comparatus singulorum animus, ut prober omnia quæ grata sunt, adjungatque sibi; & extranea, sive quæ ingrata sunt, refugiat. [Alii totum sic exponunt:] Cor quod angitur, & sibi conscius est secreti mœroris, (vel, Cor quod amat mœrorem suum, nam וי sign. & nōsse, & amare,) non capietur facile solatiis quæ extrinsecus adhibentur. Mens sola certò novit tristitiam & gaudium conscientia suæ. Optimè hoc accommodatur ad pios, qui aliquando videntur esse in summis angustiis, cum interius magnā fruuntur consolatione.

11. Domus impiorum delebitur. Diu non stabit, licet illi perpetuam futuram putant, Psal. 49. 12. Nē ergo successu impiorum & externā specie vel decipiamur, vel cruciemur. Vide Psal. 37. Tabernacula, &c.] Domui amplæ, stabili & florenti impiorum opponit rectorum tabernaculum infirmum, humile & exiguum, quod tamen dicit floriturum.

12. Est, &c. יש דרך ישר לפני איש. Est via recta (vel, quæ recta videtur, M. Ti. V. JT. Pi.) coram viro, P. Gej. vel, homini, M. Ti. V. vel, alicui, Pi. vel, in conspectu virorum, JT. Est via quam putant filii hominis rectam, vel planam, esse, Ch. Sy. Ar. Nonnulla instituta hominibus recta videntur, Ca. Novissima, &c. וְאַחֲרָיו מֵרֶגֶל מָוֶן. Et, vel Sed, exitus, vel novissimum, vel finis, ejus, (sub. est, JT. vel, sunt, Pi. Sy.) via mortis, P. Mo. Pi. Sy. vel, in via mortis, Ch. vel, via multiplex ad mortem, JT. vel, vadunt in fundum inferni, s. sim. Ar. Quorum exitus tendunt ad mortem, Ca. Cujus tamen novissimum, vel postremum, iter est ad mortem, Ti. vel, ducit ad itinera mortis, M. Sic qui vitii ullius dulcedine capiuntur, &c. Decipimur specie recti. Sunt quædam mala quæ veri & honesti non modò speciem habent, sed etiam majorem verisimilitudinem quàm quod re ipsa verum & honestum est; ut (v. g.) magistratibus malis inofficiosos esse, uxorem inobsequentem dimittere, &c. Monitum hoc summè necessarium est, de scrutando vitæ genere, vel opere, vel negotio, quo quis occupatur. Videndum igitur diligenter nē quisque quod sibi rectum videtur sequatur; sed ubique omnia ad Verbum Dei revocet, eo regat & formet tam mores quàm opiniones. Hinc colligo non sufficere bonam (quod dicunt Pontificii) intentionem, [ad justificationem operis.] Vide 2 Sam. 6. 6.

13. Risus, &c. וְגַם בְּשֹׁחֹק יִכָּאֵב. Etiam in (vel, ex, JT.) risu (ridendo, Mo. sub. interdum, Pi.) dolet, vel dolebit, cor, M. P. Mo. Ch. Sy. &c. Vox יִכָּאֵב dolorem sive afflictionem gravem & penetrantem exprimit, ut patet ex Gen. 34. 25. Job. 2. 13. Psalm. 69. 30. Et cordis adjectio dolorem intendit. Inter ridendum. Etiam cum riserit, dolebit, V. Vel, 1. quum aliquis lætitiā præ se fert. Sententia eadem quæ vers. 10. Cor novit, &c. Sæpe accidit ut ridens, & externè lætitiā simulans, vel nitens omnibus modis animi mœrorem discutere & fallere, subindè tamen eodem redeat. Vel, 2. quum aliquis ridet & latus est. Risu, vel, In ipso risu, vel, Per risum, (Risus autem hîc omne gaudium mundanum complectitur,) contristatur cor, præsentiscens scilicet vanitatum imperfectionem & periculum: per hunc risum dolet tum corpus, attractis nim. morbis ac debilitatibus variis, tum præcipuè animus vel conscientia. Et extrema, &c. וְאַחֲרָיו מֵרֶגֶל מָוֶן. Et novissimum, vel finis, vel exitus, letitiæ (vel, ejus letitiæ, Mo. vel, ipsius gaudii, Merc.) tristitia, P. Mo. Ti. sim. M. Pi. vel, angor, Ca. vel, molestia; q. d. Tandem verò ad dolorem reditur & mo-

lestiam; postquam cum gaudio & lusu fallere conatus quis fuerit. Utut gaudium sit verum, tamen in mœrore definit, eritque mœstitia in abstracto, dolor æternus, &c. Nota hîc relativam præponi antecedenti, ut Prov. 13. 4. Vel, nē ejus redundat. Monemur non sectari gaudia hujus seculi, quæ nec solida sunt, nec sine admixtione doloris; contrā quàm sunt gaudia Spiritus, quæ & sincera sunt, & diuturna. In his rebus, inquit, ubi potissimum quæritur gaudium, non est gaudium sine dolore. [De hoc versu sic D.] Etiam in risu dolet cor: Sæpe gaudent vultu qui animo mœrent. An putas illum gaudere qui ridet? animus debet esse hilaris ac fidens, nec ullius mali conscius. Et extremum voluptatis mœror. Seneca, Ipse voluptates in tormenta vertuntur. Epule crudelitatem adferunt; ebrietates, nervorum torporem & tremorem; libidines, pedum, manuum, articularum omnium depravationes. Et alibi, Hec adeo non sunt gaudia, ut sæpe iurgia futura tristitiæ sunt: gaudium autem junctum est non desinere, nec in contraria verti. Itaque cum dicit Virgilius, & mala mentis gaudia, disertè quidem dicit, sed parum propriè, nullum enim malum gaudium est: voluptatibus hoc nomen posuit, & quod voluit expressit; significavit enim homines malo suo letos.

14. Viis, &c. וְיִשְׁפַּע מִן הַיַּיִן. Viis, vel, De viis, (vel, itineribus, s.) suis saturabitur, sive satiabitur, vir adverso animo, JT. vel, temerarius, s. vel, cor perversum, Ti. vel, cor quod retrorsum abiit, M. vel, fœdus, sordidus, spurcus corde, V. אִם אֶתְיוֹפִי עֵשׂ מַלְא, Matt. 8. 28. Vel, aversus (vel, retractus, id est, perversus, Merc. vel, evanidus, Ch. vel, audax, Ar. Sy.) corde, P. Mo. Gej. Di. &c. vel, is qui retrocedit corde, scil. à Deo, vel semitis, h. e. præceptis, Dei. Sic Psal. 44. 19. אִם הִנֵּה נִסְתָּרָה דִּשְׁתִּיּוֹן מִן הַיַּיִן, i. e. actionibus, h. e. peccatis, i. e. pœnis peccatorum. Sensus, Pœnas scelerum suorum dabit. Al. Non satiatur nisi malefecerit, nisi ad potentiam, honores, &c. pervenerit. Saturandi voce plenaria & perennis vindictæ Divinæ immissio sensusque intelligitur. Catachresticè autem combinantur hæ voces metaphoricæ, satiari & via, ferme sicut via dicitur devolvi, Psalm. 37. 5. & domicilium superindui, 2 Cor. 5. 2. Sic Marc. 7. 21, 22. Ex corde exit oculus malus, h. e. invidia: sic coherent etiam sobrius fieri & laquei, 2 Tim. 2. 26. Sensus, Unicuique datur juxta opera sua. אִם עֵשׂ אִם עֵשׂ, ejusdem formæ cum וְיִשְׁפַּע circumcisus. Nota hîc malitiam operum ex cordis defectione æstimari. Et super, &c. וְיִשְׁפַּע מִן הַיַּיִן [Variè reddunt.] s. אִם עֵשׂ אִם עֵשׂ, &c. (Et de cogitationibus suis vir bonus,) legentes וְיִשְׁפַּע, vel וְיִשְׁפַּע; quæ lectio sensum reddit longè planiorem: nam וְיִשְׁפַּע sunt opera, facta. Sed audax facinus est, tam levi de causa lectionem mutare, sine ulla vel codicis, vel Interpretis, auctoritate. Illi sensum tantum reddiderunt, וְיִשְׁפַּע hoc sensu accipientes, Et ab eo quod penes se est, vir bonus. Et de super eo vir bonus, Mo. Et super cum erit vir bonus, Vulg. Di. Buxt. h. e. Vir bonus, qui nunc est eo inferior, tandem erit eo dignior & præstantior; ut apertius est ex v. 19. Al. Et præ illo, vel, plusquam ille, satiabitur vir bonus, Q. in V. ex viis suis scilicet. Mem inservit comparationibus: q. d. Impio secundum justitiam Dei reddetur juxta actiones suas; sed pio ex gratia Dei ultra id quod facit. Et vir bonus satiabitur timore suo, Ch. simil. Sy. vel, operibus suis, Ar. Et de in [repete, viis suis] quoque vir bonus, [repete, satiabitur,] Ti. Gej. Et bonis quæ erant ei satiabitur, &c. V. Et ex fructibus suis vivet, &c. M. Alii, Et de foliis suis, &c. AE. & Ca. in Gej. Mar. וְיִשְׁפַּע מִן הַיַּיִן, Psalm. 1. 3. ut leviorum

leviorum etiam factorum mercedem relaturum dicat virum bonum; ut folia significant leviora opera, fructus verò, graviora. Sed alienius puto. Al. Et ab eo (scil. averſo corde, vel, ab ejus conſortio, JT. Pi.) vir bonus, ſub. averſetur, P. vel, abſiſtit, JT. Pi. Glaſ. vel, cavet, Glaſ. vel, recedet, Buxt. Hæc interpretatio planiſſima eſt: מַעַל eſt ab; מַעַל, ab eo, ſupple יָכֹחַ, vel יָכֹחַ. Quid crebrius his ellipſibus? Ellipſis eſt verbi relati: ut Pſal. 4. 3. — in ignominiam, ſub. vertetis; & 25. 15. Oculi — ſub. reſpiciunt; & Eccleſ. 8. 2. Ego, (ſub. moneo te,) preſtitutum Regis obſerva, &c. Sensus verſus, Is qui corde ſuo recedet à Deo abunde luet pœnam peccatorum ſuorum: vir autem pius à conſortio illius recedet, neque communicabit cum peccatis illius, proinde nec particeps fiet pœnæ. Et ex ſeipſo, vel, de eo quod in ſe eſt, &c. qu. d. Ut vir pravus ſuis machinationibus praviſque dictis ac factis ſibi interit quod exedat; ita & vir bonus ſaturabitur ex inſtitutis ſuis, quæ מַעַל ex ipſomet illo, ex proprio ipſius corde, ore, manu vel pede, ortum habent. Sic מַעַל poſt מ redun- dat, (ut Gen. 7. 4. מַעַל deſuper facie terræ, idem eſt quod, de terra: ſic Num. 16. 26, 27. מַעַל de (ſuper) tento- riis, &c. de (ſuper) tabernaculo; & 2 Reg. 15. 18. non receſſit מַעַל à peccatis, &c.) idemquæ ferè eſt מַעַל atque מַעַל, ex ſeipſo, vel מַעַל, ex ipſo. A ſeipſo ſatiatur, &c. h. e. ſe contentus eſt. Extra ſe nihil in bonis habet præter Deum: ſibi ſufficit. Honores, potentiam, divi- tias magno animo contemnit, ac pro nihilo habet. At ex ſeſe (idem cum eo quod dixerat, viſi ſui, ſed ſer- monis genus in antitheſi, more ſuo, mutat,) vir bonus; q. d. fore ut quiſque à ſe actorum fructum percipiat; conſtare cuique ſuarum actionum mercedem, ſæpe eti- am in hac vita, ſed certiffimè in altera. [Ca. totum ſic reddit, Suis moribus & vecors ſatiabitur & vir bo- nus;] i. e. Pro ſuis cuique meritis præmia reddentur. Impii hîc ſcleribus ſuis, tanquam cibo & potu, pa- ſcentes, tamen ſclerate agendo nunquam explentur; ſed veniet tempus cùm illis ad naufeam ſatiabun- tur: ſic & pii nunquam ſibi in benefaciendo ſatisfa- ciunt; ſed in vita futura juſtè & piè vivendo explebun- tur, &c. f.

15. Innocens, &c. פֶּתִי יֵאֱמֹר לְכָל דָּבָר Simplex (vel, Inexpertus, M. V. Imperitus, Ca. Fatuus, JT. ſic Merc. Ch. Puer, Sy.) credit omni verbo, five ſermoni, P. Ti. Merc. Pi. &c. five verum ſit & utile, five falſum & noxium, non conſiderans ejus exitum. At chari- tas omnia credit, 1 Cor. 13. 7. Reſp. 1. Deo, non homi- nibus. 2. Credit omnia credenda. 3. Non eſt cervi- coſa, & tarda ad credendum; facilè ei veritas perſua- detur. Sic ſtatuendum, Rebus certæ veritatis aſſen- ſio & fides præbenda eſt; certè falſis, deneganda; in his quæ penitus perveſtigari non poſſunt, fides inhiben- da tantisper quoad ejus explorata veritas comprehenſa & comperta fuerit. פֶּתִי hîc in malum ſumitur, pro inſipiente. Temere quidvis credere ſignum eſt impru- dentia & levitatis. Vide Sirach. 19. 4. Qui citò credit levis animi eſt. Notum ἔμφροτος illud, nervos atque ar- tus eſſe ſapientia, non temere credere: quod Græcè ſic efferitur, Νῆψ αἰ μῆναι αἰσῆν ἀφ' ὧν ταῦτα τῶν φρενῶν. Aliter, פֶּתִי Græcè eſt ἀγῶνος, Vir minimè malus omni ſermoni credit: ex ſe enim alios æſtimat. Admonet vi- ros bonos ac ſimplices etiam credulos eſſe, ac proinde facilè decipi. Cicero, Credulitas error eſt magis quàm culpa, & quidem in optimi cujuſque mentem facillimè irre- pit. ¶ Aſtutus conſiderat, &c. אִשְׁטוּטִי Intelli- git (intelliget, Mo. vel, advertit, M. JT. perpendit, Merc. Ca. attendit, Pi. prudenter diſponit, Ti.) greſſum illius, ſc. verbi, Q. in Merc. Bay. quod ei proponitur, & ratio- nem: h. e. quorſum tendat, an ad virtutem & vi- tam, an verò ad vitium & perditionem. Vel, greſſum ſuum, P. Merc. vel, greſſus ſuos, M. Ti. vel, ad greſſum ſuum, JT. Pi. Mo. ſcil. ut rectus ſit. Cautè procedit. Sollicitè conſiderat quomodo actiones ſuas inſtituat, & quomodo ſe gerere debeat: nec quicquam temere credit, ſed priùs diligenter diſcutit ſitne credendum, five in moribus, five in opinionibus. Non temere per- ſuaſus omnia credit, ſed greſſum ſuum moderatur juxta intelligentiam. Nam ex eo quod quis bene credit aut male, pendet totius vitæ prudens aut imprudens mo-

deratio. Attendit greſſum, nè vel adulatoriis paraſi- torum, ſcortorum, inſidiantium inimicorum calumnia- torumque ſermonibus, vel allicientibus voluptatum tendiculis, fidat; nec finit ſe duci ad ruinam ſuam, ſed expendit ubi prudenter & ſecurè actionis ſuæ pe- dem figat, &c. Attendit ad bonum ſuum, Ch. diſcernit bonum à malo, Sy.

16. Sapiens timet, &c. יִרָא וְיִסְרֹן Timet, & rece- dit, vel declinat, à malo, M. P. Ti. Ch. &c. Timet, ſub. malum, & à malo recedit, Merc. Timet, i. e. cautè proce- dit. Timet, nè Deum offendant, & recedit à peccato; nè vel id committat, vel in eo diutiùs perſeveret. A domo contagioſa recedit longiſſimè, nè vel ſcleribus, vel erroribus, inficiatur. ¶ Stultus tranſilit, &c. [Variant.] Sibi fidens miſceatur iniquo, o. Fervet in ſtultitia, & confidit, Ch. [nempe in Bib. Polyg. at Capellus ſic reddit,] מִתְחַלֵּט, immiſcet ſe ſtul- titia, & confidit in ea. Et o. & Ch. legerunt מִתְחַלֵּט. Reſp. 1. Potuerunt ſic legere per incuriam, & ἀβλε- πῶν. 2. Vel, potuerunt מִתְחַלֵּט per metatheſin accipe- re pro מִתְחַלֵּט. Sic explicatur מִתְחַלֵּט, Jeſ. 32. 4. per מִתְחַלֵּט; & יִחְרֹג, Pſal. 18. 46. per יִחְרֹג; & יִפְרֹץ, 2 Sam. 13. 25. 748. 2 Reg. 5. 23. per יִפְרֹץ inſtitit; & חֲרוֹת, Exod. 32. 16. per חֲרוֹת effuſum; & חֲלָאִתָּהּ, Ezech. 24. 6. quæ vox alibi non exiſtat, ab אֶלֶח, אֶלֶח, ſaxidus, putidus, fuit, quaſi ſit putor, fætor, &c. Vide & Jud. 2. 9. collat. cum Joſ. 19. 50. Sic מִתְחַלֵּט explicatur per מִתְחַלֵּט. Hæc ta- men neque variæ ſunt lectiones, neque errores, ſed expoſitiones. Non ita legerunt, ſed intellexerunt: homines enim iracundi ſe quibuſvis litibus & negotiis, confidentes & ſecuri, furenter ſe immiſcent. Immiſcet ſe confidenter, Sy. Fidit ſibiipſi, & ob fiduciam ſuam in ſeipſo converſatur cum ſceleſto, Ar. [Alii aliter reddunt:] Inſert ſe, (nimirum in malum, quod ſequentis verſus exemplum commonſtrat,) adeò præſidens eſt, JT. Iraci- tur, (& furore agitur, in Deum & homines; vel, in eos qui timent Deum, & ipſum revocant à peccato; vel, contra monitores ſuos, ægre ferens ſe impediri,) & confidit, P. Merc. ſim. Mo. vel, ſecurus eſt, M. Merc. Pi. V. quando perperam agit, de pœna & judicio Dei. Nil ſibi timet: q. d. Confidenter in furorem ruit, & cum furore audacter mala quævis perpetrat. Ira eſt inimica conſilio: cùm iraciſcitur, conſilium præcipitat. Al. Tranſilit, & confidit, Vulg. Gej. cùm eſt tranſgreſſus, confidens eſt, Ti. מִתְחַלֵּט tranſgreſſus eſt, Deut. 26. 13. Joſ. 7. 11, 15. Dan. 9. 11. Hab. 1. 11. Hinc in Hiſtophel, retentâ ſignificatione ordinariâ hujus conjugationis, tranſgredi ſecit ſemetipſum, ſpontè & præmeditandò deliquit; quod hîc egregiè quadrat. Fateor מִתְחַלֵּט communiter eſſe, excandescere, ut Deut. 3. 26. Pſal. 78. 21, 59, 62. & 89. 39. verùm infrequens non eſt, idem verbum vix ſemel in uno ſignificatu, pluries in aliis, deprehen- di; adeoque pro ratione contextûs eligendus iſ qui maximè congruit. Confer cum hoc loco Prov. 22. 3. [Ca. totum ſic reddit, Sapiens maleſcium timet, & de- clinat; inſanus pergit audacter.]

17. Impatiens, &c. קָצֵר אַפִּים יַעֲשֶׂה אֵלֶיךָ [Vari- ant.] Impatiens agit cum temeritate, o. Promptus ad iram operatur abſque conſilio, Ar. Præceps, quæcunque ope- ratur, inconfuſo agit, Sy. Qui præceps eſt in ſpiritu ſuo, reputatur ſtultus, Ch. Præceps (vel, Brevis, Pi. Merc.) irâ (irâ, V. vel, Qui citò, five facilè, iraciſcitur, M. P. vel, Iracundus, Ti. Ca. Irâ impatiens, & animi impotens), designat (vel, facit, five efficit, M. P. JT. ſic Mo.) ſtulti- tiam, Merc. Pi. Ti. vel, temere agit, Ca. Merc. ac pro- inde irridetur. Multa ineptè cogitat, loquitur, facit, in Deum, & in proximum. Præceps irâ, Heb. Curtus naribus, cui, quum offenditur, continuo bilis in naſum concitatur, ut Plautus loquitur. In naribus eſt indicium irâ, nempe ſtatus ſeu ſpiratio. Nomen קָצֵר occurrit hîc & v. 29. cum voce irâ & ſpiritus, & pronum ex- primit ad iram, cui inter offentionem & indignationem breve prorsus intercedit ſpatium, cui curta iram cohi- bendi poteſtas. Vide ad Coh. 7. 9. ¶ Et vir, &c. Et odio proſequitur differentem conſi- lium ſuum, Ch. Vir autem ſapiens, five prudens, cuncta- bundus eſt, Sy. vel, ſuffert mala, o. vel, ſuſtinet viciffitu- dines multas, Ar. [Reliqui aliter.] Sed viro circumſpe- ctiſſimo eſt odio, JT. ſcil. ſtultitia, quæ naſcitur ex præci- piti

Ma. piti ira. **וְיָמִין** in bonum hic sumi solet. Vir autem qui cum consiliis omnia agit à stulto odio habetur, M. Qui autem circumspiciat est aliter agit, Ti. Et versutus homo est odiosus, Ca. Et, vel At, vir cogitationum (vel, cogitabundus, cunctator, qui semper cogitat quid agendum, & nihil agit †; vel, vir machinationum, Mo. qui aliis machinatur exitum, Pi. qui diu cogitat & molitur malum quod agat: omnino **וְיָמִין** in malam partem fumo, ut Prov. 12.2. qui totus est in cogitando ut male agat †: qui offensus iram reprimat, interim vindictam meditatur †; opportunitatem captans, quando, quo loco & modo se probè ulciscatur †: vel, qui ingeniosus est ad malum, & non ex infirmitate vel ignorantia, sed destinata quadam malitia, peccat †, odio est, vel habetur, P. Merc. Pi. Gej. & Deo †, & hominibus †. Gravis est aliis. Ità utrinque periculum est, siue cuncteris, siue præcipites †. Non virtus vitio, ut plerumque, sed peccatum peccato, opponitur †; & quidem leviori gravius †. Hoc autem priore atrocius, quia difficilius & sanatur, [in iracundo,] & cavetur, [ab altero †.] Talem hominem horrent omnes, nec cum eo libenter conversantur, &c. †.

18. Possidebunt, &c. **וְיָמִין** Hereditate accipiunt, vel, Hereditario possident, simplices stultitiam, Merc. Pi. Ti. sim. M. Mo. P. Ch. Sy. Stultitia illis velut innata est & hereditaria †. Habent, &c. Ca. possident, &c. JT. Gej. i. e. Instar peculii vel boni hereditarii pertinaciter amant, tenent & defendunt stoliditatem, i. e. ineptas opiniones suas, & malos mores. **וְיָמִין** (ex verbo opposito, ambire aut cingere aliquid, tenaciterque se assequi, non tam acceptionem rei siue hereditatis, quam acceptæ possessionem vel retentionem, denotat †. Al. Imprudentes dividunt malum, o. vel, dividunt inter se vitium, Ar. **וְיָמִין** Expectabunt, &c. **וְיָמִין** Astuti autem tenebunt sensum, o. sim. Ar. Et cauti dividunt scientiam, Sy. Et callidi coronantur, vel coronant se, scientiâ, M. Merc. Pi. sim. Mo. P. V. Ti. vel, coronamentum texunt scientiæ, JT. i. e. scientiæ suæ fructum gloriosissimum consequuntur †. Adipiscuntur scientiam, eaque velut coronâ ornantur †; & illâ ad res omnes suscipiendas & agendas utuntur †. Comparant eruditionem, pulcherrimum hominis ornamentum †. Scientiam, rerum tam credibilium, quam agibilium, strenuè sectantur, avidè arripiunt, arctè amplexantur, instar coronæ cingunt & ambiunt: nam ex **וְיָמִין** coronâ, Est. 1. 11. & 2. 17. &c. est **וְיָמִין**, quod valet, cingere, adhaerere, persequi, ut Jud. 20.43. Psal. 142. 8. Hab. 1.4. Al. Callidi coronabunt scientiam, h. e. plurimos ad studium scientiæ pertrahere solent †. Vel, ornant scientiam. Sanè nihil tam decorat doctos quam si cauti & prudentes fuerint †. Proximè describitur h. l. quid callidi & fatui præcipuè sectantur; eventualiter autem subinnuitur eos, cum sapientia & stoliditate, utriusque etiam decora vel dedecora possidere †.

19. Facebunt, &c. **וְיָמִין** Summittentur (vel, Incurvantur, siue Incurvant se, Ti. P. JT. &c. sim. Mo. vel, Summittunt, Merc. vel, Labentur, o. sim. Ar. Proci-dent, Sy. Corruunt, Ch.) mali bonis, Ca. vel, coram bonis, P. Ti. Mo. JT. &c. honorem eis exhibentes †, eorumque opem implorantes †: vel, propter paupertatem †; vel, ut eorum consilio, vel intercessione apud homines vel Deum, juventur †. **וְיָמִין** Et impii ante, &c. **וְיָמִין** Ad (vel, ante, Ti. vel, prope, Ar. vel, super, Mo.) portas iusti, P. JT. Pi. &c. Sub. sunt, P. vel, servient, Ar. vel, obstupescunt, Ch. vel, congregantur, scilicet implorandæ opis causâ †: ut moris est ad portas potentiorum expectare †, præstolandi causâ, ut dominum domus exeuntem compellent, quem intus compellere mendici metuunt. Sic & clientes Romæ ante portas patronorum comparebant. Vide & Esth. 3. 2. & 4. 2. Hoc autem sæpe accidit in hac vita, (vide Gen. 43. 26. & 50. 18. Esth. 6. 11. Apoc. 3. 9.) sed plenissimè in futura †. Sensus versûs est, Mali pauperes, boni divites, erant †.

20. Etiam, &c. **וְיָמִין** Etiam amico suo (vel, proximo suo, Vulg. vel, socio suo, & propinquo †,) odio, vel odiosus, est pauper, P. Gej. Pi. &c. **וְיָמִין** interdum signa proximum, i. e. obvium quemvis cum quo nobis est negotium; quod hic emphasi caret, imò tri-

get: hic ergo, ut usitate, amicum significat †; ut constat ex seq. **וְיָמִין**. Amicum intellige simulatum & temporarium, quales amicitias utilitate probant. Odio habetur, i. e. fastiditur, aspectu alloquique arcetur †. Inhumanum hoc est & barbarum, quo nomine charitatis officia magis exercere convenit, eò minus benevolunt & amantem esse, & in illos iniquiorem esse quos Deus transfixit †. **וְיָמִין** Amici, &c. **וְיָמִין** Sed qui diligunt divites, multi sunt, P. Gej. &c. Sed amor hic fucatus est †. Non homines, sed divitias, amant, quas (contra mentem Christi Luc. 16.) pluris æstimant quam ipsum hominem †.

21. Qui, &c. **וְיָמִין** Contemnit (vel, Contemnens, Gej. vel, Qui contemnit, Pi.) proximum suum peccator, P. vel, peccat, Gej. vel, futurus est peccator, JT. Pi. h. e. miser †. Præc. vers. damnatur odium alterius; hic, contemptus †; qui constitit, non solum in vilipendio, sed etiam in misericordiæ denegatione, ex membro seq. Proximum, qualiscunque sit, ægrotus, ignobilis, indoctus, &c. Peccator, h. e. magnæ & culpæ & poenæ reus est †. Alioquin peccat qui vel minimùm defleat à charitate. Quare in **וְיָמִין** est synecdoche generis, pro, graviter peccat †. Et **וְיָמִין** de atrocioribus peccatis dici patet ex Prov. 11.31. & 13. 22. Coli. 7. 27. & 8. 12. Confer & Joh. 9. 2, 3. quis peccavit? Sic **וְיָמִין** in N. T. ponuntur pro notoriè sceleratis †. **וְיָמִין** Qui—miseretur, &c. **וְיָמִין** Sed qui miseretur pauperum (vel, afflictorum, Car. vel, mansuetorum, five modestorum, Merc.) beatus est, P. Gej. &c. **וְיָמִין** pauperes, & **וְיָמִין** mansueti, five modesti, vicini sunt, & ferè utrumque conjungi solet, ut summissi sint qui sunt pauperes, & qui sunt summissi & modesti sint pauperes, & aliorum injuriis opportuni, quia resistere non audent, &c. Contemptor proximi est, non tantum qui illum pedibus proculcat, &c. sed qui gratiam ei non facit, &c. Verbum **וְיָמִין** tam affectum misericordiæ exprimit, quam actus siue effectus subsequentes; quos omnes his vers. comprehendunt, Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo, quo opera charitatis externa complexi sunt, sicut interna hoc altero, Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora †.

22. Errant, &c. **וְיָמִין** Nonne errant, vel errabunt, qui malum cogitant? vel fabricant? vel machinantur? vel moliantur? P. Mo. Merc. Ti. Ch. JT. Interrogatio asseverat †; ut 1 Reg. 15. 31. & alias. Sanè, vel Certè, (vel, Sine dubio, Merc.) errant, &c. V. M. nempe, à via recta; itaque misere eos perire necesse est †. Vel, errabunt, siue excident, cogitatis suis, ob impedimenta intervenientia, &c. In errandi voce metaphorà est, ab aratione ducta; qu. d. Male arant, & aberrant à via recta, & delirant, &c. itaque non respondet eorum arationi & sementi messis, i. e. præmium non ferent, sed poenam †. Qui arant sæpe liras & porcas tortuosas & devias ducunt; sic & hi spe suâ frustrantur †. **וְיָמִין** primò sign. arare, deinde fabricare, tum cogitare, &c. & verbum **וְיָמִין** ab arando sumptum diximus ad Prov. 3. 29. Machinantes mala, i. e. qui solliciti sunt, vel, i. de vitiis patrândis †; vel, 2. de damno aliis insidiosè inferendo †. **וְיָמִין** Misericordia, &c. Et, vel At, misericordia, vel benignitas, siue Pi. beneficentia, (vel, pietas, M.) & veritas (scilicet Dei, cui hæc duo passim tribuuntur †; sub. erit, vel, fiet, vel, contingit, M. Pi. Gej.) fabricantibus, vel cogitantibus, (vel, illis qui moliantur, M.) bonum, Mo. Merc. Pi. &c. i. e. Vel, 1. operam dantibus ut proximo beneficiant †; vel, 2. præclara animo versantibus & molientibus †; qui rebus bonis sedulam operam dant †; qui parem adhibent industriam in bono qualem impii in malo †. Et benignè ac fideliter agatur cum his, &c. Ti. [Ca. totum sic reddit, Nimirum aberrabunt qui malum moliantur: bonum molientium comes est benignitas & fides. Sy. sic, Iniqui errant committentes flagitia: misericordes vero & iusti operantur quolibet bona.]

23. In omni, &c. **וְיָמִין** In omni labore est, vel erit, residuum, Merc. vel, emolumentum, M. Merc. JT. Pi. vel, augmentum, Mo. vel, abundantia, P. Ti. Car. ex opposito, penuria †; vel, amplitudo dignitas, Q. in V. vel, commodum residuum, ab **וְיָמִין** reliquum fecti? Vide Coli. 3. 19. vel, esse solet profectus quidam;

quidam, V. Ex omni labore aliquid superest & paratur emolumentum; nam & in negotiatione, inquit Kabvenaki, etsi semel jacturam feceris, alias lucrum facies P. Labore quærentur opes 9. Qui labori dediti sunt divitias parabunt 7. In omni labore, scilicet honesto, & ad acquirendum facultates suscepto, &c. Labore, Heb. dolore, meton. effecti; nam labor, si intendatur, dolorem efficit 7. Labore, i. e. opere laborioso, qualis est agricultura 7. In omni sollicito inest abundantia, o. In omni quod sollicitum te facit erit tibi commodum, Ch. Omnem laborem comitatur abundantia, Ca. ¶ Ubi, &c. [וְיָבִיט אֶת עֵינָיו אֶל הַמָּחֶסֶר] Et, vel Sed, verbum, five sermo, (vel, verba, Ti. Pi. vel, in verbo, JT.) laborum (vel, nuda, Pi.) verè ad defectum, Mo. vel, tantam penuriam adfert, M. sim. Merc. vel, ad egestatem, sub. faciunt, vel, ducunt, vel, spectant, Ti. Pi. Ca. Nullus fructus provenit ex sermone vanè prolato 7. Labore, non verbis, parantur opes 8. Tantum abest ut ex nudis & vanis verbis quicquam lucri redundet, ut inde egestas potius consequatur, dum verbis nudis vacatur, relicto interim opere. Confert verba & facta. Designat vana & otiosa verba, quibus multi miserè vitam transigunt, & bonas horas impendunt 7. Multa jactanter declamare solent laborum otores de modo mediisque hoc aut illud efficiendi, & de illius fructibus, experimentis, &c. 2. Nota hinc homines loquaces & verbosos semper in opere faciundo cunctari & desidiosos esse 2.

24. Corona sapientum (vel, Ornamento sapientibus, Merc. Ti. Ca.) divitiarum 7. Simil. Mo. &c. h. e. Divitiarum conciliant eis honorem, quia scilicet hi illis utuntur ad gloriam Dei 6, & multorum commodum, & comparisonem scientiarum 6. Alii ipsorum sapientiam putant hic appellari eorum divitias quæ illis sint ornamento 4. Sapientia & doctrina in paupere contemni solent; in divitibus suspiciuntur ab omnibus, ut jam ornamentum sapientiarum videantur divitiarum 6. ¶ Fatuitas, &c. [אִלְמָלְכוֹת אֵלֶּיךָ] Stultitia stultorum (vel, insanorum, Ca.) stultitia, Mo. M. P. &c. sub. est, Merc. P. vel, manet, JT. Pi. Non est tautologica enunciatio 6; sed elegans est antanaclassis in voce stultitiarum diverso sensu repetitæ 6. Simil. 1 Sam. 1. 24. Et puer (minister, Samuel,) erat puer, ætate scilicet 6. Stultitia, i. e. vel, 1. ignorantia 1; vel, 2. improbitas 1; vel, 3. stulta administratio divitiarum 1; vel, 4. quicquid adepti sunt, five facultates corporis, five bona fortunæ, &c. Stultitia enim complectitur omne id quod opponitur divitiis in membro præcæ. Est, vel manet, stultitia; h. e. Opes non honorem illis parant, sed contemptum 7, nec unquam illorum corona evadunt 6. Quantumvis opes multas habeant, non remouent ab illis stultitiam, quinimo ipsis stultitiarum suarum magis ostendendæ sunt instrumentum & argumentum amplissimum P: ita nempe stultitia eorum palam fit, & quod stultè cogitant opere implent, &c. 9. Committit hic Salomon invicem sapientes & stultos, ratione diversæ divitiarum tractationis 7. [Alii sic reddunt,] Conversatio autem imprudentum mala, o. Et decus stultorum stultitia illorum, Ch. i. e. nihil habent quo se ornent nisi stultitiam 7. Et mores stultorum dementia illorum, Sy. Stultitia [posteriori loco] ponitur per synecd. pro insigni & notabili stultitia. Docet, stultum accessione divitiarum rabiosum & furem evadere. Perversè ergo homines filios suos stultos & impios amplis patrimoniis onerant, quibus & se & alios in exitium præcipitent 7.

25. Liberat animas 7. i. e. Homines innocentes calumniâ oppressos 7, & coram judicio accusatos 2. ¶ Et profert, &c. [וְיִפְתָּח מִרְמָה] At loquitur (vel, profert, M. conflatur, JT. efflat, Ti. Pi. Car. ex ore suo 7: metaphora inflammatum mentiendi studium designans; sicut qui spiritum efflat, nonnullâ vi & contentione hoc facit 2: vel, accendit, o.) mendacia dolosus, P. M. Ti. &c. sub. testis, M. &c. vel, dolus, Mo. vel, vir doli, V. vel, testis doli, Merc. Pi. ut testis repetatur ex præcæ. Dolum veritati opponit; & loqui mendacia; liberationi, quod mendacia ad perdendum homines spectant 6. Efflat mendacia, i. e. noxia quæque contra innocentem fingit. Dolus, pro dolo; ut ignavia, Prov. 12. 27. pro ignavo 6. [Ca. sic vertit, Falsiloquus fraudulentus est.]

26. In timore (vel, Timor, Ch. Sy.) Domini (sub. est, M. Ch. &c.) fiducia (vel, spes, o. Sy.) fortitudinis 7. Ità Mo. P. &c. vel, valida, JT. Pi. Merc. Gej. Al. securitas firma, M. vel, forte asyllum, Ti. vel, tuta potentia, Ca. In timore (vel, recto cultu) Domini (sub. versanti parata est) fiducia fortis. Vel, timor hic pro Deo culto, ut Gen. 31. 42, 53. Jof. 8. 13 d. Propter timorem, &c. 7. ¶ Et, &c. [וְיִבְנֶיךָ יִיחָדוּ מִחֶסֶד] Et (vel, Qui, JT. Etiam, Pi. sim. Ti.) filius ejus (vel, suis, Pi. Sy. o.) erit (vel, esse solet, JT. Pi.) spes, P. vel, tutela, Mo. fiducia, M. perfugium, Ti. Ca. sim. JT. Pi. quod in periculis confugiant 7. Filius ejus, i. e. vel, 1. timoris 6; vel, 2. Dei 8; vel, 3. timentis Deum 6. Relativum pronomen refertur ad nomen subintellectum 1, facile hic ex textu eruendum 6. Ubique Scriptura & justis felicitatem atque præsidium pollicetur, & eorum posteris propter illos. Est autem sermo succinctus, In timore, &c. est fiducia— (sub. timenti Dominum,) & filius, &c. 1.

27. Fons vitæ 7. q. d. Ex eo abunde vita procedit 7, æterna scilicet 7. ¶ Ut, &c. [וְיָסֹר וְגוֹ] Ut recedatur à laqueis (vel, offendiculis, Merc.) mortis, P. Gej. Pi. &c. i. e. peccatis, quæ ad mortem ducunt 6. A laqueis exitibus 6.

28. In multitudine populi (sub. est, P. M. &c.) dignitas (vel, decor, Mo. JT. Pi. Merc. gloria, P. M. &c. majestas, Ca.) regis, [מַלְכָּא מְלִיכָא] Magnificus est rex, Sy. q. d. Id affert decorem Regi 9. Itaque ut multum habeat populum omnibus modis procurare debet Rex, æquitate & clementiâ utens; non tyrannide & crudelitate, quæ sibi subditos imminuat 7. ¶ Et in, &c. [וְיִבְנֶיךָ יִיחָדוּ מִחֶסֶד] Et, vel At, defectu, five in defectu, gentis, five nationis, (vel, in consumptione populi, Mo. sim. Sy. ubi nullus est populus, M. Ti. sim. P. vel, ubi populi copia non est 7. De [מַלְכָּא] ob carentiam, absque, vide Job. 7. 6. Prov. 26. 20. Jof. 5. 2. 4. Dan. 8. 25 7.) contritio, vel attritio, (vel, terror, vel, ignominia, Q. in V. Vulg. vel, dejectio, five humiliatio, M. ex Kabven. vel, macies, seu debilitas, Q. in M.) principis, five dominatoris, M. P. o. JT. Pi. sic Mo. &c. sub. est, P. Pi. vel, advenit, JT. Al. occasus imperii, sub. situs est, Ca. formidat princeps, M. Ti. frangitur rex, Sy. conteritur gubernator ejus, Ch. [וְיִבְנֶיךָ] omnes Interpretes ac Hebræi etiam pro principe exponunt, cujus plur. [וְיִבְנֶיךָ] passim occurrit 7; ita ut coincidat cum [וְיִבְנֶיךָ] dominator, de quo Prov. 8. 15. Si urgeas [וְיִבְנֶיךָ] hoc sensu non reperiri, potes cum Merc. maciem vertere, quo sensu occurrit Psal. 106. 15. Jof. 10. 16. & Mic. 6. 10. & veritas, contritio maciei 7; vel, terror tenuitatis, Merc. ex R. Levi, i. e. qui extenuationem Regi affert 7. Facile enim in potestatem hostium ejus regiones ejus veniunt; unde ejus imperii fines minuuntur. Decor Regis opponitur terror cum attenuatione conjunctus 2. Scriptor Quæstionum ad orthodoxos, [וְיִבְנֶיךָ] (Acerbissimum supplicium Regis peccantis est supplicium populi ipsius.) Vide 2 Sam. 24 7.

29. Qui, &c. [וְיִבְנֶיךָ יִיחָדוּ מִחֶסֶד] Longus (vel, Tardus, P. Merc. JT. Pi. Ca. Ti.) ira (vel, ad iram, Ti. Ca. naribus, Mo. Al. Longanimis, M. o. Ch. Sy. Ar.) multus est (vel, abundat, JT. Pi. vel, magnus est, Gej.) intelligentiâ, P. Mo. Merc. &c. Dum iram differens nil temere facit 2. Opponitur hoc perverso hominum judicio, qui stultitiarum eum accusant qui, acceptâ injuriâ, non statim excandescit, & ulciscitur. Longus ira est ad accipiendam offensionem tardus, & affectibus suis imperans, nè intempestivè erumpant, & veluti animi fores effringant 6. ¶ Qui autem, &c. [וְיִבְנֶיךָ יִיחָדוּ מִחֶסֶד] Et, vel At, brevis spiritu (quem ante v. 17. dixerat brevem irâ 6: cujus brevi spatio erumpunt ex animo perturbationes 6. Al. præcepto animo, five spiritu, JT. Pi. Ch. pusillanimitas, o. impatiens, Sy. iracundus, M. Ca. qui facile irritatur, Ti.) exaltat, five attollit, (vel, multiplicat, Ch. vel, excitat, M. Ti. JT. Merc.) stultitiam, P. Merc. Pi. sic Mo. &c. i. e. prodit 7, perspicuam reddit 7, quæ antè occultata est in pectore 7. In sublimem effert 6, instar vexilli erecti, vel vocis altè elevatæ 1: omnibus spectandam proponit 6. Apertè designat & palam 1. Offendit: nam cum aliquid exaltamus, præbemus id aliis videndum 7. Qui autem iram cohibet stultitiam deprimit 7.

30. Vita,

30. Vita, &c. **וְחַיִּים בְּשָׂרִים לֵב מֶרֶץ** Vita (vel, Vita, Mo.) *carnis*, five *carnium*, (vel, *corporis*, Ca.) est *cor* (vel, *animus*, JT.) *sanum*, M. Merc. Mo. &c. vel, *sanans*, Ti. JT. i. e. vir animo humano & benefico, qui aliorum miseris medicinam facit, quoad datur. Nota promissionem non fieri ori sananti, aut pedi, aut manui, quæ, nisi adsit animus beneficus, nihil valent; sed animo, qui vel tum nobis prodest quum vires desint quibus quod cupimus exsequamur P. Alii, *cor lene*, P. vel, *lenitatis*, Gej. pacatum, omni immoderata iræ, odii, invidiæ, aliorumque affectuum pravorum, intemperie vacuum. **מֶרֶץ** est substant. pro remissione, vel quiete, à **רָפָא** remittit, non à **רָפָא** sanavit, de quo vide plura ad Coh. 10. 4. 9. Mens sana, Ca. Merc. *animus sanus*, Pi. Merc. i. e. ut antithesis docet, ab invidia, ira, omni vitioso in proximum affectu, omni denique vitio, alienus. **מֶרֶץ** & activè & passivè sumi potest, cor sanum in se, & salubre aliis, i. e. aliis bene volens. Vita *carnium*, pro salubritate corporis, vel, pro omnigena prosperitate, quæ aliàs voce *vita* indicatur; quæ ipsa *carni*, h. e. corpori, vel potius toti homini, promittitur. Ubi animus ab æstu passionis liber est, magna sanè plurimorum morborum materies adempta est. Vox **בְּשָׂרִים** *carnium* indicat externæ valetudinis vitæque mentionem hic fieri, & denotat corpora hominum, & hic tantum pluraliter legitur, ad innuendum quod cor sanum vitam afferat non solum ipsius carni, sed etiam aliorum: & sibi & aliis utilissimus est qui puro & candido est pectore. Animus sanans valetudinem conservat, tum quia lætitiâ animi parit ex mente bene conscia, tum quia promissionibus Dei munitur. [Alii sic reddunt,] *Mansuetus vir cordis medicus*, o. sim. Sy. Ar. *Qui dividit iram cordis sui medicina est carni ejus*, Ch. **וְרֵיחַ** Putredo (vel, *Teredo*, G. *Tinea*, o. Ar. *Caries*, Sy.) *offium invidia*; ita P. Mo. Merc. Ca. sic JT. Pi. vel, *zelus*, Sy. Ti. vel, *emulatio*, M. vel, *cor odio plenum*, Ar. vel, *cor invidia*, five *invidens*, Merc. ex AE. **וְרֵיחַ** Et sicut putredo in ligno est, sic & invidia in offibus, Ch. Quasi putredo, id est, res molestissima. Putredine offium intimas partes vitiatas & affectas indicavit, & vitium corporis irreparabile, ut Prov. 12. 4. & dolorem acerbissimum. Affectus animi ferè sequitur corporis habitudo. Nihil est quod corpus extenuat & tabefacit ac livor, five invidia. Ex mœrore enim five animi angore, qui perpetuus est invidentiæ comes, est offium desiccatio, Prov. 17. 22. quam necessariò consequitur putredo. Eleganter Græcum epigramma, quod sic verto, *Pessimus est livor; justus tamen hoc habet in se, Corque oculosque suos conficit invidiâ*. Menander, *ἡ δὲ ψυχὴ ἐκαστὴ κακίας ἀνέχεται*, &c. (Singula ex propria malitia putrescunt; ut rubigo ferrum, vestem tinea, &c.) οὐδὲ, τὸ κακίον τὸν κακὸν πύλλει, φθόνος ἐδονὴν πύλλει, & πόνος, τὸ κακὸν τὸν κακὸν δουλεύει παραδόντος, (Malorum autem omnium pessimum, invidia, Phibiscum, five Tabidum, fecit, & faciet, facitque, Animi mali infelix comes.)

31. Qui, &c. **וְעֵשֶׂק דָּל חָרָף וְגוֹ** Qui opprimit (vel, calumniatur, o. sic M. Merc. vel, trahat asperere ac durè, Sy.) *tenuem*, vel *pauperem*, probro, five probis, afficit (vel, irritat, o. Sy. Ar.) *factorem*, five *opificem*, ejus, P. Merc. Pi. sim. Ch. M. &c. Dominum, qui illum condidit, sicut divitem; & qui de illo decrevit ut pauper esset; qui autor est istius miseriæ & paupertatis. Vide 1 Sam. 2. 7. Prov. 22. 2. & Exod. 4. 11. A Deo sunt & divitiæ, & paupertas; hæc autem præcipue, quod in ea merè patiamur, ut nē voluntas quidem nostra accedat. Al. probro afficit Deum, quem tanquam imbellem, ignarum, vecordem ac incurium, sibi protervè imaginatur; & sibi persuadet, Deum pauperem illum vindicare vel nolle, vel non posse. Qui opprimit, per injurias five verbales, five reales, &c. **וְהוֹרָא** Honorat autem eum qui miseretur pauperis. Non dicit, qui non opprimit, nec enim id satis est; sed, qui ex commiseratione opitulatur P. Honorat illum, Domino scilicet obtemperans, qui sublevare jussit pauperes.

32. In malitia sua (vel, *Malo suo*, Merc. In malo suo, Pi. i. e. In calamitate sua, quia huic opponitur mors, &c.) **וְשָׁרָה** de malo poenæ accipitur Coh. 11. 2. vel, *Sua pravitate*, Ca. In suo vitio, Ar. Propter suam malitiam, Ti. M. P.) expelletur (vel, propellitur, five propelletur, Pi.

Ti. scil. à Domino; abjicitur, M. profligabitur, Ca. vel, impellit se, JT. vel, depellitur, vel, depelli solet, sub. de fiducia sua, V. sim. R. Levi in Merc. vel, de sede pristina felice, instar palearum quæ propelluntur à vento; i. e. non consistit, non eluctatur: expelletur de justorum numero, impius. Ità Mo. &c. Quum ei calamitas inciderit, succumbet. In malum suum, quod aliis parat, propellitur. **וְיָרַח וְגוֹ** Destruitur, Sy. **וְיָרַח** Sperat autem justus (nempe in Deo, ejusque bonitate; spem habet certissimam æternæ vitæ, in morte sua) i. e. Vel, moriens, five animam agens; vel, in gravissimis angustiiis constitutus, quarum gravissima est mors. Insignes calamitates & pericula Hebræi mortem vocant.

33. In corde, &c. **בְּלֵב בְּרוֹן הָיָה וְגוֹ** In corde, vel animo, (vel, mente, Ca.) *intelligentis*, vel *prudētis*, (vel, cordati, V.) *requiescit* (vel, *residet*, Ti. Ca. sim. Ch. Sy.) *sapientia*, M. P. Merc. JT. Pi. &c. sic Mo. Hæc non in labiis eorum superficialiter hæret, ut apud jactabundos; sed in corde, seu intimis recessibus, *quiescit*: quæ voce tranquillum sapientis genium, modestiamque planè singularem, nec non custodiæ perennitatem, describit. Vide Num. 11. 25, 26. 2 Reg. 2. 15. Cohel. 7. 10. Jes. 11. 2. *Requiescit*, nec inde movetur per sermonem, nisi quum usus postulat. Eam non nisi suo loco & tempore depromit; non temere. Eam diligenter asservat, & ibi recondit velut in proprio domicilio; itaque inde petenda est sapientia. **וְיָרַח וְגוֹ** Et indoctos quosque erudiet, **וְיָרַח וְגוֹ** [Variè reddunt.] Quod autem est in stolidis (vel, in pectore, Heb. *intimo*, stolidorum, Pi. i. e. stultitiâ quæ est in animo stultorum), se cognoscendum exhibet, Heb. *agnoscetur*, Pi. Fut. quale paulò antè. i. e. Diu dissimulari non potest: incon- sideratè atque intempestivè per sermonem se prodit. Confer Proverb. 10. 14. & 12. 23. & 13. 16. Ellipsis contrarii, ut infra 19. 1. & alibi sæpe. Et in medio stultorum cognoscitur, sub. stultitia, Ch. Mar. Et, vel At, in medio, vel interiore, (vel, pectore, Merc.) stultorum (sub. ipsa, P. M. nempe sapientia, M. Belg. q. d. si stulti quid sapientiæ habent; vel, habere se putant), cognoscitur, vel cognoscetur, M. P. Mo. Merc. &c. vel, sese prodit, Ti. profundit temere, & statim sine delectu & judicio; unde stultitia illius patet. Scitum est illud Hebræorum, *Lagena plena nummis non sonabit, unicus si in ea nummus fuerit sonitum edet*. Sic quò quis doctior, eò modestior; quò indoctior, eò audacior & magis ostentabundus. Sapiens celat quod sentit; stultus passim prodit. Al. In medio stultorum cognoscitur, eum discrimen inter stultos & sapientes percipitur, & cum stulti à piis in silentium redacti sunt. Al. Eam palàm faciunt stultis, si fortè eam discant. Occultationem excipit manifestatio, (quæ voce **וְיָרַח** exprimitur,) quæ fit in numero cœtu stultorum, five consilio destitutorum, qui miserè errassent & lapsi essent, nisi Sapientiæ, in medium quasi prodeuntis, manu tempestivè adjuti essent. Al. Sed in interiori stultorum deseritur. Vide quæ de **וְיָרַח** scripsimus Prov. 10. 9. Alii **וְיָרַח** reddunt, *frangetur*, vel, *oblivioni tradetur*, ex Prov. 10. 9. sed friget. Si quid stulti didicerint quod ad sapientiam spectat, facile obliviscuntur, nec apud illos quiescit, sed statim violentiâ quadam rumpitur & elevatur à cordibus illorum. Sed non opus est significantes multiplicare. Verbum **וְיָרַח**, ubicunque confringere reddunt, optimè verti potest, *scire*. [Alii aliter reddunt.] In insanorum pectoribus ignoratur, Ca. Negationem ex Græco adjecti. In corde autem imprudentium, vel stultorum, non (vel, nullo pacto, Ar.) dignoscitur, o. sic Sy. Ar. Aq. & Th. in D. Addunt negativam; quæ lectio melior videtur. Siccine verò ludere cum Sanctis fontibus? sanè vix reverentius tractat Sacrum Codicem in toto isthoc libro suo, quàm Plautum, Virgilium, &c. Nec opus est variâ lectione, verba enim interrogativè sumpta hunc sensum præstant, hoc modo, Et an in medio stultorum cognoscitur? Hujus ellipseas exemplà vide suprà ad Psal. 105. 28.

34. Justitia (vel, Liberalitas, Ca.) elevat (vel, exaltat, five evehit, M. P. Ti. Merc. &c. nempe ratione honoris & felicitatis, ut Psal. 18. 49. & 30. 2. Prov. 4. 8. &c.) gentem; [sic ferè omnes:] **וְיָרַח וְגוֹ** A **וְיָרַח** excelsum

^a Gej. *excelsum esse*. Al. *protegit gentem*, Ar. *Gentem*, unamquamque scilicet. Dicit, *gentem*, in sing. quia rara sunt gentes quæ Deum timent, & iustitiam extollunt.

^a Merc. *Iustitia*, i.e. Virtus P; vel, Eleemosyna q. *Miseros* autem facit populos peccatum, *וְהַמִּשְׁרֵי לְאִמְּיָם חַטָּאת* [Variè reddunt.] Et peccata minuunt (vel, extenuant, Sy.) tribus, LXX, vel, nationes, Ar. vel, populos, Sy. Et, vel *At*, ignominia, sive opprobrium, sive probro, est populi, sive nationibus, peccatum, P. JT. Pi. sic Ch. i. e. probro nationes afficit. *וְהַמִּשְׁרֵי לְאִמְּיָם חַטָּאת* & misericordiam, & ignominiam, sign. vide Levit. 20. 17. ut *sacrum* Latine, pro re nefanda. Al. *At pietas* (id sign. *וְהַמִּשְׁרֵי* Jon. 2. 9.) *nationum* (vel in Deum, vel in homines *) est peccatum, M. Merc. quia omnis illorum pietas in idola est, et si se putent Deo præstare, &c. Quantumvis se affligant & ritibus onerent, revera nihil aliud quam peccatum est, quia sine fide sit, Rom. 14. 23. & extra Dei Verbum: unde Hebræi gentes intelligunt quæ tum à Dei cultu alienæ erant. Al. Et, vel *Sed*, misericordia, sive benig-nitas, sive beneficentia, populi, vel populorum, vel, populi, (sub. est, Ti. Ca. G. vel, est velut, V. Gej.) expiatio, G. vel, piaculum, Ca. vel, sacrificium expiatorium, Ti. V. Gej. Mar. id *וְהַמִּשְׁרֵי* sign. Exod. 29. 14, 36. Levit. 4. 3, 14, 24. & 5. 9, &c. Hos. 4. 8. Mic. 6. 7. &c. Hoc vult, Operibus illis quæ non debentur, non jam dico lege naturali, sed nec Lege Moïsi, quæ alioqui multa officia in populares præcepit, multa peccata expiari. Verùm beneficentia dicitur sacrificium expiatorium, non propriè, nec coram Deo, sed metaphoricè, & coram hominibus, qui aliàs male affecti hoc modo reconcilian-tur, eique favere incipiunt, &c. *וְהַמִּשְׁרֵי* Levit. 20. 17. non opprobrium sign. (ut alii volunt,) sed flagitium pro-brosum, & summè detestandum, quod huc non facit: præstat ergò, secundum usum Scripturæ, *benignitatem* hîc reddere, ut Prov. 16. 6. & 20. 28. & 21. 21. ubi pariter, ut hoc loco, cum *iustitia* vel *veritate* jungitur. De discrimine vocum *וְהַמִּשְׁרֵי* & *וְהַמִּשְׁרֵי* vide quæ diximus ad Luc. 11. 41. & de J. B. & P. 2. 14. 5, 6.

35. *Acceptus*, &c. *וְהַמִּשְׁרֵי* Benevolentia, vel Fa-vor, regis est, vel erit, in, vel ad, vel erga, servum intelli-gentem, P. Merc. JT. &c. i. e. solertem & diligentem.

^a Merc. *Iracundiam*, &c. *וְהַמִּשְׁרֵי* Et ira, vel furor, ejus erit confundens, Mo. vel, est servus qui pudore eum afficit, P. vel, in, sive contra, ignominiosum, M. vel, confundentem, sive pudefacientem, Merc. JT. Pi. sub. ser-vum, M. Pi. i. e. in pudendum & ignavum, qui hero suo pudori est; imperitè expedientem negotia Regis. Sic, *filius pudendus*, Prov. 10. 5. & alibi, *mulier pu-denda*, quæ videlicet se maritumque suum pudendis moribus pudefacit. [Alii totum sic reddunt,] *Placet regi servus prudens*; (vel, *solers*, Ca.) *at ignominiosus* (vel, *turpis*, Ca.) *iram ejus accendit*, Ti. sim. Ca. Vo-luntas regis in servo intelligente est; & in offensa ejus con-fundetur, Ch.

C A P. XV.

1. *R*esponso (vel, Sermo, Ch. Merc. sic Sy.) *mollis* (mitis, Ti. Sy. *lenis*, comis, humana, V. vel, *submissa*, o. *humilis*, Ar.) *frangit* (vel, *avertit*, P. M. Ti. o. Ch. &c. vel, *retrahet*, vel *reducet*, vel, *revertere faciet*, Bay.) *iram*, *וְהַמִּשְׁרֵי לְאִמְּיָם חַטָּאת* ut *וְהַמִּשְׁרֵי* non modò sign. responde-re, sed & sermone ordiri; ita *וְהַמִּשְׁרֵי* simpliciter sermonem significat. *Mollis*, i. e. mansuetus, sine fastu minace, despiciente, aut insultante, blandus, & benevolentiam undique spirans; qualis sermo confertur oleo Psal. 55. 22. Confer Jef. 1. 6. *וְהַמִּשְׁרֵי* Sermo, &c. *וְהַמִּשְׁרֵי* Et verbum, vel sermo, *doloris* (vel, *dolore* afficiens, P. vel, *molestia*, sive *molestus*, Merc. vel, *asper*, M. Ti. V. vel, *durus*, Ch. sic M. vel, *oratio molesta*, Ca.) *ascendere facit*, sive *faciet*, (sic dicit, vel, quòd ira in narem ascendat; vel, ut innuat iram instar flammæ excitatam ascendere, si quis verbis asperis, veluti foliis, sufflet: vel, ex-citat, sive suscitatur, o. Ch. JT. Pi. Ca. sim. Ar. M.) *iram*, sive *furor*, P. Mo. &c. *Verbum doloris*, i. e. quod do-lore affert; quando ægre alteri quis facit commati-

bus aculeatis, sarcasmis, contemptu, intempestivâ ob-jurgatione, &c. Hæc sententia ad pacem & con-cordiam alendam inter homines pertinet. Si incen-datur in te ira superioris, duo hîc præcipit: 1. ut sit *responso*; ut caveas à silentio tristi & contumaci: illud enim aut culpam totam in te recipit, ac si nihil habeas quod respondere possis; aut dominum occultè iniqui-tatis insinuat, ac si aures ejus defensionem, licet iustæ, non paterent; aut planè significat, te artificiosam quan-dam defensionem meditari, cum in promptu nihil ha-beas: Deinde, ut sit *responso*, non mera confessio, sed ali-quid apologiæ & exculpationis inspergatur. 2. Ut ea sit *mollis*, minimè præfracta aut aspera.

2. *Lingua sapientum ornat* (vel, *decorabit*, P. vel, *bonam profert*, JT. Pi. vel, *bonam facit*, Merc. sim. Mo.) *scientiam*; ita Ch. Sy. V. *וְהַמִּשְׁרֵי* Pulchre (vel, bene, Ca. aptè & commode, Ti. Merc.) *utitur scientiâ*, M. Ti. vel, *eo quod scit*, Ca. Adaptat scientiam, & facit ut gratior & commendatior sit, loco & tempore oppor-tunè utens; & suaviter, ornatè, graviter auditoribus in-stillans, usque amabilem reddens. Facundia scientiam ornat. Appositè exprimit scientiam, V. Considerat quid & quomodo loquitur; expendit locum, tempus, auditoris ingenium; verba sua ad lancem, vel potius Sanctuarii stateram, exigit. Al. *Lingua sapientum ornat scientiâ*, Mar. Bay. ex He. i. e. Sermo sapientum eruditione ple-nus est. De verbo *וְהַמִּשְׁרֵי* vide Prov. 30. 29. *benefacientia gressum*, h. e. decorè incedentia; & Jer. 2. 33. *benefacis vias*, i. e. ad Legis normam incedis; & 2 Reg. 9. 30. Jezabel *וְהַמִּשְׁרֵי* ornaverat caput suum. *וְהַמִּשְׁרֵי* Os fatuo-rum ebullit, &c. *וְהַמִּשְׁרֵי* Effluit, vel fundit, i. e. temere loqui solet, & sine delectu. Eructat, JT. Pi. Car. instar fontis ebullientis, inconditè, confusè & largiter; magnâ vi & celeritate, & conferto impetu; perenniter.

3. *Contemplantur bonos & malos* Rectius, quàm, *bona & mala*. In Hebr. est, *malos & bonos*. Malorum priùs meminit, quòd illi negent Dei providentiam, aut de ea dubitent. Nè quis se putet eloquentiæ fucò Dei judicium fallere, hoc addidit.

4. *Lingua, &c.* *וְהַמִּשְׁרֵי* Sanitas (vel, *Curatio*, JT. *Medicina*, Ch. Pi. vel, *Remissio*, Mo.) *lin-guæ* (vel, *Lingua sana*, sive *salubris*, sive *sanans*, Merc. M. Ti. Ca. sana in se, & salubris aliis: *Lingua docta* & sapiens, quæ nil nisi bonum, & cum prudentia, scien-tia, æquitate, rectitudine, & aliorum utilitate, loquitur: *Lingua quæ bona & apta loquitur*: Sermo secundum leges pharmacopœiæ cœlestis, ex variis S. Scripturæ in-gredientibus, &c. salutariter compositus, ad emen-dandam animi ægritudinem, vel, confirmandum in bono illum qui rectè valet: *Medela linguæ*, i. e. Salu-taris doctrina: sub. est, M. Pi. &c. vel, *estut*, JT. P.) *lignum*, vel *arbor*, (vel, *arboris*, JT.) *vita*, LXX, Sy. Ar. Merc. P. &c. i. e. Vitam affert; tum externam, tum internam maximè ac spiritualem, & loquenti & aliis.

Quæ autem, &c. *וְהַמִּשְׁרֵי* Et, vel *At*, *perversitas* (vel, *perversio*, Merc.) *in ea* (vel, *ex ea*, JT. i. e. perversitas ejus linguæ; abusus linguæ contra amo-rem Dei vel proximi, per blasphemias, errores, fraudes, convitia, &c. qui non modò ægris aliorum animis non medetur, sed eosdem etiam rectè habentes potius cor-ruptit, & quantum in se est graviter pervertit: sub. est, *confractio* (vel, *quasi confractio*, Pi.) *à, vel cum, vento*, vel, *per ventum*, JT. Pi. Merc. Vel, *At si perversa lingua fuerit*, veniet in eam *confractio*, qualis accidere solet ex vento orientali, qui vehementissimus est. Quæ phrasis gravissimum damnum & discrimen hîc significat, si-cut & Psalm. 48. 8. Jerem. 18. 17. Sed hæc exposi-tio non exprimit confractionis objectum. Al. *Per-versitas in ea* (sub. est, P.) *contritio*, sive *confractio, ani-mi*, sive *spiritus*, sive *in spiritu*, Mo. P. Gej. Q. in Merc. i. e. confractionem adducit in animum suum, h. e. pla-gam insanabilem; vel, confractionem affert animo, etiam animum inficit & corrumpit, juxta illud, *Cor-rumpunt bonos mores colloquia prava*. Spiritus, hoc est, anima, quæ aliàs per lignum vitæ insigniter fuisset ad-juta, nunc verò per linguam perversam miserè cor-rumpitur, integritate, viribus ac formositate suâ priva-tur, doloribusque variis afficitur. Spiritus hîc, pro anima, ut Psalm. 31. 6. & 77. 4. Prov. 17. 22. Cohel. 12. 7. Dan.

* Merc.
* Pi.
* Merc.

* D.

* Merc.
* Gej.

* Gej.

* Merc.

* Bay. sim.
* Gej.

* Pi.

* Gej.
* Merc.

* Bacon, in
serm. fidel.

* Merc.
* Gej.
* Mar.

* Car.

* Mar.

* Gej.

* V. sim.
* Merc. Car.
* Merc.
* Car.
* Gej.
* Car.
* AE. in
* Gij.
* Merc.
* Bay.

* Merc.
* Mar.

* Gej.
* Pi.

* Merc.

* Merc.

* Gej.

* Merc.
* Gej.

* Q. in
* Merc.

Dan. 7. 15. **וְשֹׁרֵר** proprie est, contractio corporis solidi in duas pluresve partes, v. g. pedis vel manus, Levit. 21. 19. & 24. 20. &c. Hinc transfertur ad ingentem reip. contractionem, sive afflictionem, deformemque ac imbellem statum; & hic velut ad ossifragium spiritus, &c.^h. In qua autem est perversitas, illi accidet contritio spiritus, M. At ea in qua perversitas est, corruptum animum arguit, Ti. At in qua improbitas est, ea est animi calamitas, Ca.

5. **Stultus irridet, &c.** **וְיִצְחָק**] Contemnit, vel aspernatur, castigationem, vel correctionem, patris sui, Merc. P. &c. Tō spernere hic significat rejectionem per odium, vel contemptum, vel incuriam, vel socordiam; vel etiam, non amare eam; vel, argentum, &c. ei præferreⁱ. **Aspernari, &c.** est, hortationes detestari; vel, non audire, sed aliud agere, aut penitus discedere, vel, non advertere animum; vel, superciliosè audita despicere, & voluntate suâ in contrarium propendere^k. Per amplificationem dicit, **patris**, cujus castigatio, cum ob singularem auctoritatem, tum verò interiorē amorem unde promanat, grata esse debuit^l. ¶ **Qui autem, &c.** **וְשֹׁמֵר**] At qui servat, vel observat, increpationem, sive correctionem, (scilicet ejusdem, quā ad disciplinam adducitur^m.) efficietur astutus, P. Gej. vel, valde astutus est, JT. vel, callidè agit, Merc. Pi. cautus est & prudens, & sibi consulitⁿ. **וְיִצְחָק** in Hiphil adhuc occurrit 1 Sam. 23. 22. Psal. 83. 4. Prov. 19. 25°. Observa prudentiam & solertiam definiri, non eo, quod quis eruditionem accipit, sed quod redargutionem & castigationem admittit^p.

6. **Domus, &c.** **בֵּית צְדִיק חֹסֶן**] **Domus justī redundat opibus**, M. **Domus justī** est **חֹסֶן**, quod proprie robur, sed hic pro thesauro sumitur, quod in eo homines robur suum collocant; ut & **חֹסֶן** robur, & Latine **copia**: & specialiter hic, ut antithesis ostendit, [accipitur] pro thesauro & apotheca frugum seu proventuum^q. **Domo** (vel, **Domibus**, o.) **justorum fortitudo multa**, o. **Domi justī multæ sunt facultates**, Ca. In domo justī est robur magnum, JT. Pi. h. e. divitiæ^r: vel, est virtus maxima, Ch. est thesaurus magnus, P. Gej. sim. Ti. BP. **חֹסֶן**, [verbo Chaldaeo,] quod in Kal est, possidere, in Niphal, recondere^t. **חֹסֶן** de opibus dicitur Jer. 20. 5. Ezec. 22. 25. & de Zionis robore salutem, h. e. salute omnigena & constante. Adjectiva etiam **חֹסֶן** & **חֹסֶן** valent robustum, Psal. 89. 9. Amos. 2. 9. Hic ergo opibus justī tribuitur robur & perseverantia. Ellipsis hic est **בֵּית** ante **חֹסֶן** domus, sicut Amos. 2. 8. sicut ante **מִקְוֶה** in loco, Coh. 11. 3^u. ¶ **Et in, &c.** **וְיִצְחָק**] Et, vel At, fructus, sive proventus, (vel, in fructu, sive proventu, P. Mo. Gej. simil. Ti. vel, in reditibus, Ca.) **impīi conturbatur**, Mo. Gej. vel, conturbatur, Ch. conturbatur ex sese, JT. h. e. nullo negotio. Aded infirmus est & maledictus ille proventus, ut facile & ex sese dilabatur^v. Vel, peribunt, o. Sy. Ar. vel, est conturbatio, sive perturbatio, P. Ti. Ca. Merc. Pi. Benoni fœmin. passiv. hic fit nomen; ut **וְיִצְחָק**, pro excisione, Jes. 10. 23^x. Sed non opus est inusitatam hic formam statuere; quum **וְיִצְחָק** sit verbum; & **בֵּית**, quod in membro priore deficiebat, pleonasticè hic præmittitur **וְיִצְחָק**. Sensus, Conturbatur eorum proventus & reditus, nec percipiunt ex agris suis quæ sperarant, quia uredine, &c. percutiuntur segetes; vel, non licet illis colligere; vel, collectis aliis fruuntur, &c.^z. Alii, ut **וְיִצְחָק** sit fœmineum, At de proventu impīi (i. e. cogitationum ejus fructu, actionibus ejus improbis, ut Proverb. 10. 16.) turbatur, domus scilicet^a. Et per fructum, vel proventum, (id est, per opera,) impīi, labefactatio, sub. domus ipsius, V.

7. **Labia sapientum disseminabunt** (vel, spargunt, M. P. Ca. &c. serunt, Ti. vel, loquuntur, Sy. notam faciunt, Ch.) **scientiam**, **וְיִצְחָק**] Spargunt, seminant in modum^b. Propagant ubicunque possunt, cupientes omnes participes facere sapientiæ, &c. **וְיִצְחָק** est, ventilare, v. g. aream, Ruth 3. 2. & diffundere, v. g. capillos, Ezec. 5. 2. In Piel est frequenter, agitando hinc illinc aliquid disjicere, Ezec. 6. 5. & 12. 15. Innuitur ergo tum occasionis studiosa captatio quā stultos doceant, tum sedulitas assidua^d. ¶ **Cor stultorum dissimile erit**, **וְיִצְחָק**] Non sic, P. Ti. Mo. Gej. Merc. Glas. scil. novit

spargere scientiam^e. Non item, Ca. non est sic, M. Ch. q. d. Et si scientiam fortè aliquam corde susceperit stultus, eam tamen vel obliviosè amittit, vel invidiosè occultat, vel ignominiosè pessundat; tantum abest ut tempestivè illam in commodum vel aliorum, vel sui, rursus spargat^f. Al. non est solidum, Ti. vel, custoditum, Ar. vel, securum, o. Al. quod abest à recto, [repete, spargit,] JT. Non est rectum, ac proinde non spargit scientiam^g. **וְיִצְחָק** rectum, Gen. 42. 34^h. Labiis opponit cor, quia labia sapientum cum corde artissimè cohærent, juxta Sirach. 21. 29. ut sensus sit, nec labia nec cor stulti sic affecta esse circa sapientiam, sed eandem detestari, nè sapientiam vel imbibant, vel proferantⁱ. Cor stultorum labiis sapientum opponit, quod evanidum sit & scientiæ vacuum, unde eam dispergere non possunt^k. Quod improbi sæpe pietatem simulent, & labiis proferant, cum cor semper impia cudat & verset, ideo dixit, non, **labia**, sed, **cor** spargere quod rectum non est. Est autem in prima parte ellipsis integræ hujus sententiæ, nempe, sapientum animum apud se versare scientiam, & quodammodo spargere. Ut agricola semen prius domi ventilat & cribrat, tum exportat in agrum: sic sapiens primùm secum expendit, &c. tum loquitur, &c.^l

8. **Vitima, &c.**] Heb. **Sacrificium impiorum**, Gej. q. d. Quantumvis solennis & sumptuosa cultus Divini ostentatio; cui simplex justorum oratio hic opponitur^m. **Sacrificium**, i. e. ceremoniæ & omnia externa, in quibus sibi placent impii popularem auram captantes, cum interea nihil mutant de vita: idcirco in impiis nomen ponit quod externa significat; in piis, quod internum cultumⁿ. ¶ **Vota, &c.** **וְיִצְחָק**] Oratio autem rectorum beneplacitum ejus, P. Gej. &c. vel, voluntas ejus, i. e. Deo placet^o. Impiorum propriè oratio non est, sed inanis strepitus^p. [In his consentientes habemus etiam Ethnicos.] Plato Alcibiade 2. **Ὁ δὲ θεὸς, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (Non enim, credo, ea est deorum natura, ut, instar pravi feneratoris, donis flectantur, &c. q.) Et ibid. Jovis Ammonis vates, conquerentibus Atheniensium legatis, quod Lacedæmoniis magis quàm suis deus faveret, quum tamen ipsi eum quotannis sacrificiis & donariis lautissimis colerent, illi, contrà, in Dei cultu parcissimi erant, respondit, **Βλάδου αὐτοῦ τὸ πρὸς θεῷ, ἄνακτος, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (quod Plato **δὲ πρὸς τὴν ὀρίαν** interpretationem interpretatur) **ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** Malle Deum Lacedæmoniorum precem, quàm Græcorum omnium sacra universa^r. Cicero Leg. 1. Donis impii nè placare audeant deos, Platonem audiant, qui vetat dubitare quā sit mente futurus deus, quum vir bonus nemo ab improbo se donari velit. Et præclare Seneca Benef. 1. 5. Nec in victimis, licet opimæ sint, auròque præfulgeant, deorum est bonos; sed piā & rectā voluntate venerantium: itaque boni etiam farre ac fidei religiosi sunt; mali rursus non effugiunt impietatem; quamvis aram sanguine multo cruentaverint^t.

9. **Abominatio est Domino via impii**] Sic P. Mo. &c. Abhorret ab impii moribus, Ca. Instituta impii & acta averfatur, quod ad malum semper tendant. Eiusdem argumenti cum superiore^u. Potius, ut v. 8. cultum improborum respicit, quem plerique ut illegitimum damnant; ita hic 9. versus externa eorum in secunda Tabula obsequia, quæ plerique plurimi faciunt. Docet ergo unumquodque vestigium & opus impii, etiam in his quæ ad proximum referuntur, aded non mercedem mereri à Deo; ut ipsi etiam execrabile sit. Oportet enim primùm arborem bonam esse, (h. e. cor fide purgatum esse,) priusquam fructus boni esse possint^v. **Via, i. e. vita & mores**. ¶ **Qui, &c.** **וְיִצְחָק**] Et qui sequitur, vel sectatur, justitiam eum diligit; Merc. M. Depingit hic renatorum ingenium, qui non perfunctoriè aut obiter agunt quod justum est, sed omni nisu contendunt ut amœnissimam hanc prædam consequantur^w; justitiam velut fugientem insequuntur^x. Metaphora à cursoribus, qui eos qui se in stadio antevertunt maxima quā possunt virium contentione insequuntur, quoad illos assequantur. Pii, ut pacem persequuntur, Psal. 34. 15. ita & omne opus bonum. Vide 1 Cor. 16. 13. Tit. 3. 8, 14^a. 10. **Doctrina, &c.** **וְיִצְחָק**] Castigatio, vel Correctio, (vel, Correctio, Mo. Eruditio, JT.) mala

* Glas. q. d. Et si scientiam fortè aliquam corde susceperit stultus, eam tamen vel obliviosè amittit, vel invidiosè occultat, vel ignominiosè pessundat; tantum abest ut tempestivè illam in commodum vel aliorum, vel sui, rursus spargat^f. Al. non est solidum, Ti. vel, custoditum, Ar. vel, securum, o. Al. quod abest à recto, [repete, spargit,] JT. Non est rectum, ac proinde non spargit scientiam^g. **וְיִצְחָק** rectum, Gen. 42. 34^h. Labiis opponit cor, quia labia sapientum cum corde artissimè cohærent, juxta Sirach. 21. 29. ut sensus sit, nec labia nec cor stulti sic affecta esse circa sapientiam, sed eandem detestari, nè sapientiam vel imbibant, vel proferantⁱ. Cor stultorum labiis sapientum opponit, quod evanidum sit & scientiæ vacuum, unde eam dispergere non possunt^k. Quod improbi sæpe pietatem simulent, & labiis proferant, cum cor semper impia cudat & verset, ideo dixit, non, **labia**, sed, **cor** spargere quod rectum non est. Est autem in prima parte ellipsis integræ hujus sententiæ, nempe, sapientum animum apud se versare scientiam, & quodammodo spargere. Ut agricola semen prius domi ventilat & cribrat, tum exportat in agrum: sic sapiens primùm secum expendit, &c. tum loquitur, &c.^l

10. **Vitima, &c.**] Heb. **Sacrificium impiorum**, Gej. q. d. Quantumvis solennis & sumptuosa cultus Divini ostentatio; cui simplex justorum oratio hic opponitur^m. **Sacrificium**, i. e. ceremoniæ & omnia externa, in quibus sibi placent impii popularem auram captantes, cum interea nihil mutant de vita: idcirco in impiis nomen ponit quod externa significat; in piis, quod internum cultumⁿ. ¶ **Vota, &c.** **וְיִצְחָק**] Oratio autem rectorum beneplacitum ejus, P. Gej. &c. vel, voluntas ejus, i. e. Deo placet^o. Impiorum propriè oratio non est, sed inanis strepitus^p. [In his consentientes habemus etiam Ethnicos.] Plato Alcibiade 2. **Ὁ δὲ θεὸς, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (Non enim, credo, ea est deorum natura, ut, instar pravi feneratoris, donis flectantur, &c. q.) Et ibid. Jovis Ammonis vates, conquerentibus Atheniensium legatis, quod Lacedæmoniis magis quàm suis deus faveret, quum tamen ipsi eum quotannis sacrificiis & donariis lautissimis colerent, illi, contrà, in Dei cultu parcissimi erant, respondit, **Βλάδου αὐτοῦ τὸ πρὸς θεῷ, ἄνακτος, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (quod Plato **δὲ πρὸς τὴν ὀρίαν** interpretationem interpretatur) **ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** Malle Deum Lacedæmoniorum precem, quàm Græcorum omnium sacra universa^r. Cicero Leg. 1. Donis impii nè placare audeant deos, Platonem audiant, qui vetat dubitare quā sit mente futurus deus, quum vir bonus nemo ab improbo se donari velit. Et præclare Seneca Benef. 1. 5. Nec in victimis, licet opimæ sint, auròque præfulgeant, deorum est bonos; sed piā & rectā voluntate venerantium: itaque boni etiam farre ac fidei religiosi sunt; mali rursus non effugiunt impietatem; quamvis aram sanguine multo cruentaverint^t.

10. **Vitima, &c.**] Heb. **Sacrificium impiorum**, Gej. q. d. Quantumvis solennis & sumptuosa cultus Divini ostentatio; cui simplex justorum oratio hic opponitur^m. **Sacrificium**, i. e. ceremoniæ & omnia externa, in quibus sibi placent impii popularem auram captantes, cum interea nihil mutant de vita: idcirco in impiis nomen ponit quod externa significat; in piis, quod internum cultumⁿ. ¶ **Vota, &c.** **וְיִצְחָק**] Oratio autem rectorum beneplacitum ejus, P. Gej. &c. vel, voluntas ejus, i. e. Deo placet^o. Impiorum propriè oratio non est, sed inanis strepitus^p. [In his consentientes habemus etiam Ethnicos.] Plato Alcibiade 2. **Ὁ δὲ θεὸς, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (Non enim, credo, ea est deorum natura, ut, instar pravi feneratoris, donis flectantur, &c. q.) Et ibid. Jovis Ammonis vates, conquerentibus Atheniensium legatis, quod Lacedæmoniis magis quàm suis deus faveret, quum tamen ipsi eum quotannis sacrificiis & donariis lautissimis colerent, illi, contrà, in Dei cultu parcissimi erant, respondit, **Βλάδου αὐτοῦ τὸ πρὸς θεῷ, ἄνακτος, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (quod Plato **δὲ πρὸς τὴν ὀρίαν** interpretationem interpretatur) **ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** Malle Deum Lacedæmoniorum precem, quàm Græcorum omnium sacra universa^r. Cicero Leg. 1. Donis impii nè placare audeant deos, Platonem audiant, qui vetat dubitare quā sit mente futurus deus, quum vir bonus nemo ab improbo se donari velit. Et præclare Seneca Benef. 1. 5. Nec in victimis, licet opimæ sint, auròque præfulgeant, deorum est bonos; sed piā & rectā voluntate venerantium: itaque boni etiam farre ac fidei religiosi sunt; mali rursus non effugiunt impietatem; quamvis aram sanguine multo cruentaverint^t.

20. **Vitima, &c.**] Heb. **Sacrificium impiorum**, Gej. q. d. Quantumvis solennis & sumptuosa cultus Divini ostentatio; cui simplex justorum oratio hic opponitur^m. **Sacrificium**, i. e. ceremoniæ & omnia externa, in quibus sibi placent impii popularem auram captantes, cum interea nihil mutant de vita: idcirco in impiis nomen ponit quod externa significat; in piis, quod internum cultumⁿ. ¶ **Vota, &c.** **וְיִצְחָק**] Oratio autem rectorum beneplacitum ejus, P. Gej. &c. vel, voluntas ejus, i. e. Deo placet^o. Impiorum propriè oratio non est, sed inanis strepitus^p. [In his consentientes habemus etiam Ethnicos.] Plato Alcibiade 2. **Ὁ δὲ θεὸς, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (Non enim, credo, ea est deorum natura, ut, instar pravi feneratoris, donis flectantur, &c. q.) Et ibid. Jovis Ammonis vates, conquerentibus Atheniensium legatis, quod Lacedæmoniis magis quàm suis deus faveret, quum tamen ipsi eum quotannis sacrificiis & donariis lautissimis colerent, illi, contrà, in Dei cultu parcissimi erant, respondit, **Βλάδου αὐτοῦ τὸ πρὸς θεῷ, ἄνακτος, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (quod Plato **δὲ πρὸς τὴν ὀρίαν** interpretationem interpretatur) **ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** Malle Deum Lacedæmoniorum precem, quàm Græcorum omnium sacra universa^r. Cicero Leg. 1. Donis impii nè placare audeant deos, Platonem audiant, qui vetat dubitare quā sit mente futurus deus, quum vir bonus nemo ab improbo se donari velit. Et præclare Seneca Benef. 1. 5. Nec in victimis, licet opimæ sint, auròque præfulgeant, deorum est bonos; sed piā & rectā voluntate venerantium: itaque boni etiam farre ac fidei religiosi sunt; mali rursus non effugiunt impietatem; quamvis aram sanguine multo cruentaverint^t.

30. **Vitima, &c.**] Heb. **Sacrificium impiorum**, Gej. q. d. Quantumvis solennis & sumptuosa cultus Divini ostentatio; cui simplex justorum oratio hic opponitur^m. **Sacrificium**, i. e. ceremoniæ & omnia externa, in quibus sibi placent impii popularem auram captantes, cum interea nihil mutant de vita: idcirco in impiis nomen ponit quod externa significat; in piis, quod internum cultumⁿ. ¶ **Vota, &c.** **וְיִצְחָק**] Oratio autem rectorum beneplacitum ejus, P. Gej. &c. vel, voluntas ejus, i. e. Deo placet^o. Impiorum propriè oratio non est, sed inanis strepitus^p. [In his consentientes habemus etiam Ethnicos.] Plato Alcibiade 2. **Ὁ δὲ θεὸς, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (Non enim, credo, ea est deorum natura, ut, instar pravi feneratoris, donis flectantur, &c. q.) Et ibid. Jovis Ammonis vates, conquerentibus Atheniensium legatis, quod Lacedæmoniis magis quàm suis deus faveret, quum tamen ipsi eum quotannis sacrificiis & donariis lautissimis colerent, illi, contrà, in Dei cultu parcissimi erant, respondit, **Βλάδου αὐτοῦ τὸ πρὸς θεῷ, ἄνακτος, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (quod Plato **δὲ πρὸς τὴν ὀρίαν** interpretationem interpretatur) **ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** Malle Deum Lacedæmoniorum precem, quàm Græcorum omnium sacra universa^r. Cicero Leg. 1. Donis impii nè placare audeant deos, Platonem audiant, qui vetat dubitare quā sit mente futurus deus, quum vir bonus nemo ab improbo se donari velit. Et præclare Seneca Benef. 1. 5. Nec in victimis, licet opimæ sint, auròque præfulgeant, deorum est bonos; sed piā & rectā voluntate venerantium: itaque boni etiam farre ac fidei religiosi sunt; mali rursus non effugiunt impietatem; quamvis aram sanguine multo cruentaverint^t.

40. **Vitima, &c.**] Heb. **Sacrificium impiorum**, Gej. q. d. Quantumvis solennis & sumptuosa cultus Divini ostentatio; cui simplex justorum oratio hic opponitur^m. **Sacrificium**, i. e. ceremoniæ & omnia externa, in quibus sibi placent impii popularem auram captantes, cum interea nihil mutant de vita: idcirco in impiis nomen ponit quod externa significat; in piis, quod internum cultumⁿ. ¶ **Vota, &c.** **וְיִצְחָק**] Oratio autem rectorum beneplacitum ejus, P. Gej. &c. vel, voluntas ejus, i. e. Deo placet^o. Impiorum propriè oratio non est, sed inanis strepitus^p. [In his consentientes habemus etiam Ethnicos.] Plato Alcibiade 2. **Ὁ δὲ θεὸς, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (Non enim, credo, ea est deorum natura, ut, instar pravi feneratoris, donis flectantur, &c. q.) Et ibid. Jovis Ammonis vates, conquerentibus Atheniensium legatis, quod Lacedæmoniis magis quàm suis deus faveret, quum tamen ipsi eum quotannis sacrificiis & donariis lautissimis colerent, illi, contrà, in Dei cultu parcissimi erant, respondit, **Βλάδου αὐτοῦ τὸ πρὸς θεῷ, ἄνακτος, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (quod Plato **δὲ πρὸς τὴν ὀρίαν** interpretationem interpretatur) **ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** Malle Deum Lacedæmoniorum precem, quàm Græcorum omnium sacra universa^r. Cicero Leg. 1. Donis impii nè placare audeant deos, Platonem audiant, qui vetat dubitare quā sit mente futurus deus, quum vir bonus nemo ab improbo se donari velit. Et præclare Seneca Benef. 1. 5. Nec in victimis, licet opimæ sint, auròque præfulgeant, deorum est bonos; sed piā & rectā voluntate venerantium: itaque boni etiam farre ac fidei religiosi sunt; mali rursus non effugiunt impietatem; quamvis aram sanguine multo cruentaverint^t.

50. **Vitima, &c.**] Heb. **Sacrificium impiorum**, Gej. q. d. Quantumvis solennis & sumptuosa cultus Divini ostentatio; cui simplex justorum oratio hic opponitur^m. **Sacrificium**, i. e. ceremoniæ & omnia externa, in quibus sibi placent impii popularem auram captantes, cum interea nihil mutant de vita: idcirco in impiis nomen ponit quod externa significat; in piis, quod internum cultumⁿ. ¶ **Vota, &c.** **וְיִצְחָק**] Oratio autem rectorum beneplacitum ejus, P. Gej. &c. vel, voluntas ejus, i. e. Deo placet^o. Impiorum propriè oratio non est, sed inanis strepitus^p. [In his consentientes habemus etiam Ethnicos.] Plato Alcibiade 2. **Ὁ δὲ θεὸς, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (Non enim, credo, ea est deorum natura, ut, instar pravi feneratoris, donis flectantur, &c. q.) Et ibid. Jovis Ammonis vates, conquerentibus Atheniensium legatis, quod Lacedæmoniis magis quàm suis deus faveret, quum tamen ipsi eum quotannis sacrificiis & donariis lautissimis colerent, illi, contrà, in Dei cultu parcissimi erant, respondit, **Βλάδου αὐτοῦ τὸ πρὸς θεῷ, ἄνακτος, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (quod Plato **δὲ πρὸς τὴν ὀρίαν** interpretationem interpretatur) **ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** Malle Deum Lacedæmoniorum precem, quàm Græcorum omnium sacra universa^r. Cicero Leg. 1. Donis impii nè placare audeant deos, Platonem audiant, qui vetat dubitare quā sit mente futurus deus, quum vir bonus nemo ab improbo se donari velit. Et præclare Seneca Benef. 1. 5. Nec in victimis, licet opimæ sint, auròque præfulgeant, deorum est bonos; sed piā & rectā voluntate venerantium: itaque boni etiam farre ac fidei religiosi sunt; mali rursus non effugiunt impietatem; quamvis aram sanguine multo cruentaverint^t.

60. **Vitima, &c.**] Heb. **Sacrificium impiorum**, Gej. q. d. Quantumvis solennis & sumptuosa cultus Divini ostentatio; cui simplex justorum oratio hic opponitur^m. **Sacrificium**, i. e. ceremoniæ & omnia externa, in quibus sibi placent impii popularem auram captantes, cum interea nihil mutant de vita: idcirco in impiis nomen ponit quod externa significat; in piis, quod internum cultumⁿ. ¶ **Vota, &c.** **וְיִצְחָק**] Oratio autem rectorum beneplacitum ejus, P. Gej. &c. vel, voluntas ejus, i. e. Deo placet^o. Impiorum propriè oratio non est, sed inanis strepitus^p. [In his consentientes habemus etiam Ethnicos.] Plato Alcibiade 2. **Ὁ δὲ θεὸς, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (Non enim, credo, ea est deorum natura, ut, instar pravi feneratoris, donis flectantur, &c. q.) Et ibid. Jovis Ammonis vates, conquerentibus Atheniensium legatis, quod Lacedæmoniis magis quàm suis deus faveret, quum tamen ipsi eum quotannis sacrificiis & donariis lautissimis colerent, illi, contrà, in Dei cultu parcissimi erant, respondit, **Βλάδου αὐτοῦ τὸ πρὸς θεῷ, ἄνακτος, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (quod Plato **δὲ πρὸς τὴν ὀρίαν** interpretationem interpretatur) **ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** Malle Deum Lacedæmoniorum precem, quàm Græcorum omnium sacra universa^r. Cicero Leg. 1. Donis impii nè placare audeant deos, Platonem audiant, qui vetat dubitare quā sit mente futurus deus, quum vir bonus nemo ab improbo se donari velit. Et præclare Seneca Benef. 1. 5. Nec in victimis, licet opimæ sint, auròque præfulgeant, deorum est bonos; sed piā & rectā voluntate venerantium: itaque boni etiam farre ac fidei religiosi sunt; mali rursus non effugiunt impietatem; quamvis aram sanguine multo cruentaverint^t.

70. **Vitima, &c.**] Heb. **Sacrificium impiorum**, Gej. q. d. Quantumvis solennis & sumptuosa cultus Divini ostentatio; cui simplex justorum oratio hic opponitur^m. **Sacrificium**, i. e. ceremoniæ & omnia externa, in quibus sibi placent impii popularem auram captantes, cum interea nihil mutant de vita: idcirco in impiis nomen ponit quod externa significat; in piis, quod internum cultumⁿ. ¶ **Vota, &c.** **וְיִצְחָק**] Oratio autem rectorum beneplacitum ejus, P. Gej. &c. vel, voluntas ejus, i. e. Deo placet^o. Impiorum propriè oratio non est, sed inanis strepitus^p. [In his consentientes habemus etiam Ethnicos.] Plato Alcibiade 2. **Ὁ δὲ θεὸς, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (Non enim, credo, ea est deorum natura, ut, instar pravi feneratoris, donis flectantur, &c. q.) Et ibid. Jovis Ammonis vates, conquerentibus Atheniensium legatis, quod Lacedæmoniis magis quàm suis deus faveret, quum tamen ipsi eum quotannis sacrificiis & donariis lautissimis colerent, illi, contrà, in Dei cultu parcissimi erant, respondit, **Βλάδου αὐτοῦ τὸ πρὸς θεῷ, ἄνακτος, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲν τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c.** (quod Plato **δὲ πρὸς τὴν ὀρίαν** interpretationem interpretatur) **ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς, &c**

(vel, pessima, M. vel, gravis, Ti. molesta, P. excrucians, vel perniciofa^b; sub. est ei, P. vel, videtur illi, JT. vel, imminet ei, Merc. vel, manet eum, Ti. eveniet ei, Pi.) qui deserit, vel relinquit, (relinquenti, Mo.) iter, Pi. JT. vel, viam, five semitam, M. P. Mo. Merc. &c. scil. rec-tam, five mandatorum Dei^c. Semita ellipticè, vel, si mavis, synecdochicè, pro, semita recta, hinc, sicut Prov. 2. 13. ut Psal. 91. 7. latus, pro latere sinistro; Coh. 7. v. 2. nomen, pro nomine bono; & v. 29. mulier, pro muliere prudente. De desertoribus five apostatis loquitur, &c^d. Summa est, improbos indociles & intractabiles esse, &c., revocatos, in errore viæ suæ perstare*. Al. Qui relinquit semitam bonam, fuit illi mala disciplina; non fuit tempestivè correptus à parentibus: vel, castigatio mala, h. e. dura, est necessaria illi^f. Disciplina mali hominis errare facit viam suam, Ch. ¶ Qui increpationes odit ¶ Prius deseruit viam bonam; nunc malitiosè in via prava pergit^g. ¶ Morietur ¶ Repentè, non suo tempore; vel, morte æternâ^h.

11. Infernus (vel, Sepulchrum, Pi. Orcus, Ca.) & perditio (vel, interitus, Ca. sub. sunt, P. M. &c.) coram Domino; ita Ch. M. Mo. P. vel, patent foveæ, Ca. sim. JT. וְיִשְׁאָלוּ וְיִשְׁאָלוּ] Utrumque idem significat; q. d. Notissima ei sunt subterranea loca: quæ appellantur וְיִשְׁאָלוּ ab infatigabilitate, vide Prov. 27. 20; & וְיִשְׁאָלוּ, quodd pereant & longè sint à conspectu & cognitione hominum; vel, quodd cadavera quæ ibi humantur devorent & absumantⁱ. Ea quæ dicuntur esse וְיִשְׁאָלוּ, quia oculis nostris non apparent, tamen Deo sunt conspicua^k. Novit Deus quo quisque (ab initio orbis denatus) loco sepulchrum nactus est, &c. item, quot & quales sunt damnatorum cruciatus^l. Infernus & perditio, i. e. locus perditionis; corpora in sepulchris, & animæ in inferno^m. וְיִשְׁאָלוּ est, sepulchrum; וְיִשְׁאָלוּ, gehennaⁿ. וְיִשְׁאָלוּ, status mortuorum, ut supra 1. 12. וְיִשְׁאָלוּ, τὸ πῦρ, five locus vel status, damnatorum. Vide Job. 26. 6. & 28. 22. & 31. 12. Angelus abyssi dicitur אַבְרָהָם, Apoc. 9. 11. ¶ Quando magis corda, &c? ¶ Et cogitationes. Vide supra v. 3. & Psal. 139. 7, &c. P. Timorem incutit Salomon his qui deserunt vias rectas, quasi possint latere Deum, &c. Sic connectitur cum præced. q. d. Corda horum desertorum explorat Deus, itaque eos perimet, &c.^r.

12. Non, &c. לֹא יֵאָדָב לִי הָאָדָם] Non amat illud in-crepantem, vel corripientem, se, P. Ti. JT. Pi. &c. vel, arguere, five corripere, se, i. e. argui se, vel, ut alii eum arguant^t. Non ambit, nec expetit, nec spontè se censuræ offert; sed potius odit & fugit, &c. ut sit וְיִשְׁאָלוּ, qualis Prov. 11. 21. non insons; & 12. 3. non stabilitur, &c.^u. ¶ Nec, &c. לֹא יֵאָדָב לִי הָאָדָם] Itaque ad sapientes non it, five accedit, Merc. sic Pi. M. P. &c. nec versatur (vel, ambulat, Sy.) cum sapientibus, Ti. o. Ar. nè illum corripiant^v. Quodd sciat se ab illis correptum iri, eos fugit, vitat eorum consuetudinem*. Hinc liquet, 1. Eum esse sapientem qui reprehendentis consortio gaudet. 2. Officium hominum esse, non tantum sapientes ad se venientes admittere, sed illos etiam adire & exquirere. 3. Sapientem esse oportere qui redarguendi partes in se suscipit^w.

13. Cor (vel, Animus, JT. Mens, Ca.) gaudens (vel, letum, five hilare, M. Mo. P. Sy. Ar. Merc. &c. ex bona conscientia^x), exhilarat (vel, bonam facit, Merc. sim. Mo. bene afficit, JT. Pi. bene disponit, M. decorat, Pi.) faciem ¶ Ità Ch. &c. vel, vultum, M. Ti. Est quædam וְיִשְׁאָלוּ inter corpus & animum^y; & ex animi constitutione habitudo totius corporis, bona, vel mala, pendet^z. וְיִשְׁאָלוּ, vultus, hinc pro totius corporis forma externa ponitur; videmus enim collum, brachia, gres-sum, gestusque reliquos totius corporis, longè aliter à corde læto componi quàm à corde mœsto, ex quo omnia jacent quasi pendula, lassa, flaccida, &c.^{aa}. Vultus meminit, quia in eo mali vel boni indicium primum & præcipuè aspicitur: corde læto, oculus est vividus & versatilis, genæ rubicundæ, &c.^{ab}. ¶ In, &c. וְיִשְׁאָלוּ לִי הָאָדָם] Et dolore, vel, in dolore, (vel, propter dolorem P.) cordis spiritus (vel, alacritas spiritus, Q. in V.) frangitur, JT. Pi. sim. Mo. vel, obscuratur, retunditur, obsolescit, Q. in V. vel, dejicitur, Ch. Vulg. cruciatur, Ca. languescit, M. Ti. erit tristis, P. sim. o. Ar. Pi. vel, est percussus, vel attritus, vel confusus, Merc. Gej. q. d. Ubi mœret cor, tota anima hominis dejecta est,

totus homo conturbatus & afflictus est*: omnis conturbat animositas, robur, & alacritas. Spiritus quandoque pro animo, ejusve robore, quandoque pro vita, usurpatur. Ex lege oppositionis, effectus cordis afflicti erit, tum interna animi abjectio, tum externa faciei, &c. flebilis dispositio^f. In facie apparet animi tristitia^g. Oris gratia mœrore obscuratur^h. Vel, spiritus hinc pro anhelitu sumitur, quem cor mœstum graviter trahitⁱ. Ellipsis hinc est, nam ex membro præced. intelligitur & vultum deformari^k. וְיִשְׁאָלוּ non est à וְיִשְׁאָלוּ mœstia^l, sed à וְיִשְׁאָלוּ percussus, attritus^m: unde mascul. regulariter esset וְיִשְׁאָלוּ, & in regimine וְיִשְׁאָלוּ, percussus; & foemin. וְיִשְׁאָלוּ, quum hinc est וְיִשְׁאָלוּ, He apparente, & mutato in &. Sic & plur. וְיִשְׁאָלוּ, percussi; quum anomaliam postularet וְיִשְׁאָלוּⁿ.

14. Querit doctrinam ¶ Vel, scientiam, P. M. Mo. &c. & ei studet^o, eamque persequitur^p. Cordis meminit, nè perfunctoriam & accidentalem opinemur hominis intelligentis curam^q. ¶ Os stultorum pascitur imperitiâ ¶ Vel, stultitiâ, M. Ti. &c. i. e. delectatur eâ^r. Non tantum querit, sed hæc ei suavis est^s. Vel, stultitiâ alit, Ca. ¶ וְיִשְׁאָלוּ Legendum וְיִשְׁאָלוּ, licet in quibusdam exemplaribus sit וְיִשְׁאָלוּ, & facies, ut notant hinc Masorethæ*, qui observant Nun in וְיִשְׁאָלוּ, h. e. sexdecim, locis redundare^t. Sed error hic est librorum & correctorum, qui וְיִשְׁאָלוּ ex linea sequenti ad וְיִשְׁאָלוּ huc transtulerunt, & pro וְיִשְׁאָלוּ posuerunt: nam septem harum vocum recenset Masora, & magna & parva, ad 2 Sam. 21. 6*. Os dicit, non, cor, vel, 1. quia stulti corde carent^u; vide Prov. 6. 3. 2. & 10. 13. & 11. 12: vel, 2. quia cor stulti in ore ipsius situm est, Sirach. 21. 29: vel, 3. quia ore patulo avidoque, instar bruti famelici per pascua infausta, vagantur, adeoque nil aliud sentiunt nec loquuntur quàm stultitiâ^v. Stultitiâ, i. e. vel, stultis sermonibus*, scurrilibus colloquiis, lusibus, &c. vel, stultis mundi gaudiis & vanitatibus, quas solidæ Dei notitiæ præferunt^w.

15. Omnes dies pauperis (vel, afflictus, Ti. Mo. vel, miseri hominis, M.) mali ¶ Sub. sunt, P. JT. &c. Pauperis, vel, 1. propriè; de tali autem intellige qui paupertatis molestiam non libenter fert^x: vel, 2. afflictus^y; id וְיִשְׁאָלוּ propriè significat^z, vide Psal. 25. 16. qui in afflictione animum despondet, &c.^{aa}: vel, 3. pauperis moraliter, insipientis, stulti*. Mali, i. e. laboriosis, vel, molestis. ¶ Secura, &c. וְיִשְׁאָלוּ לִי הָאָדָם] Et, vel Sed, bonus (vel, jucundus, P. vel, leti, JT. Pi.) corde, five animo, (vel, cor bonum, M. cor lætum, Ti. Sed absurdam hanc esse constructionem nōrunt tirones^{bb}.) juge (vel, quasi juge, Ti.) convivium, Mo. Ti. sub. est, M. Ti. Merc. vel, sub. dies sunt, JT. Pi. vel, est ac si esset in convivio jugi, P. Gej. sim. Merc. D. Molestias paupertatis non minuit solum animi lætitiâ, verum etiam discutit*, planèque dissipat; ut nihil sit beatius quàm pauper suâ sorte contentus. Aliter veritas, nuptiæ continuæ; nam וְיִשְׁאָלוּ sunt nuptiæ, (in Syro Matt. 22. 2.) &c. nuptiales epulæ, Jud. 14. 10^{cc}. Sunt qui de bona conscientia locum exponunt; quod placet quidem; sed generalius esse puto, de animo à mœrore vacuo: ut multæ sunt in Salomone sententiæ de communibus vitæ eventis^{dd}. Bonitatem cordis hinc intellige, non carnalem, sic enim corde bono erant Haman, Est. 5. 9. & Philistæi, Jud. 16. 25; sed moralem, ut bonus corde idem sit qui mundus, vel rectus, corde, Psal. 7. 11. & 24. 4. qui sapientiâ & virtute pollet. Confer Nehem. 2. 2. & Coh. 9. 7^{ee}. Docet nos, forte nostrâ contentos, hilariter à Deo concessis frui, nihil nos excruciantes^{ff}.

16. Melius est parum, &c. ¶ Hinc sumptum videtur illud 1 Tim. 6. 6. Vide & Proverb. 16. 8. & 17. 1^{gg}. ¶ Quam, &c. וְיִשְׁאָלוּ לִי הָאָדָם] Quam thesaurus ingens, M. Ti. sim. Mo. P. &c. & tumultus (vel, turbatio, M. Ch. Merc. V. vel, terror, AE. in Gig. vel, contritio, P. Q. in Merc. oppressorum, qui se oppressos clamitant^{hh}; vel, turba, five strepitus, Merc.) in eo, Ti. Mo. V. &c. vel, ubi est vexatio, JT. Pi. i. e. ubi possessor animo fluctuat, atque incertus est, quia destituitur timore Deiⁱⁱ. Timori Domini, in quo omnia rata sunt & tranquilla, turbam opponit & tumultum. Ubi non est timor Dei, quid aliud esse quàm turba queat^{jj}? וְיִשְׁאָלוּ est, conturbatio, five confusio, tum, 1. peccati, ex patratione scelerum, ut Amos. 3. 9; tum, 2. pœnæ, five infortunii,

fortunii, ut Deuter. 7. 23. & 28. 20. & Jes. 22. 5. &c. Magnæ sanè thesauris adfunt perturbationes in acquirando; defendendo; administrando, amittendo, &c. ideòque eis parùm hoc præferendum est, tum quòd virtus hujus comes est; tum quòd ex eo minùs exponitur homo aliorum æmulationi, insidiis, curis, &c. Al. *sine timore*, o. Ch. ejus, Ch. Al. *quàm multæ opes turbulentiæ*, Ca. vel, cum quibus est afflictio & tribulatio quædam †. Sanè magni tumultus cupiditatum sunt in mente illius qui pecuniis expleri non potest. Parùm ergò utilius est, tum ad præsentem vitam quietè transigendam, tum ad æternam vitam obtinendam †.

17. *Melius*, &c. [טוב ארחת ירק וגו'] *Præstat victus* (vel, *hospitas*, o. *viaticum*, Mo. *convivium*, P. *sim*. Ca. *refectio*, M. V. *cænula*, Ti. *cibarium*, JT. Pi. *sim*. V.) *oleris* (vel, *ex olusculo*, Ti. *sim*. o. Sy. Ar. &c.) & *dilectio ibi*, Mo. vel, *cum amicitia*, Ti. *sim*. M. Merc. *ubi est dilectio*, JT. Pi. P. vel, *charitas*, Ch. Ti. *sim*. Ar. *inter convivas*. Timori Domini, v. præced. aptè succedit dilectio proximi *. Olerum cœna, pauperum est †: qualem Plautus vocavit *cœnam terrestrem*; & Athenæus, *cœnas exsangues*; & Virgil. *dapes inemptas* †. Nè quis dictum illud de convivio, v. 15. sic accipiat ac si Spiritus Dei laudaret opiparas mensas, hoc subijcit †. [ארוחת ירק] (ab ארוח iter fecit †, ab ארוח via †,) hinc tantùm reperitur, & 2 Reg. 25. 30. Jer. 40. 5. & 52. 34 †. signi. propriè cibum qui paratur ad iter faciendum, viaticum, ut [ארוח] sed pro quocunque cibo sumuntur: ut [ארוח] munera, propriè quæ dantur ei quem dimittimus, xenia *. Demensum viatorium, vel non adeò lautum, hinc intelligo, ut Jer. 40. 5 †. ¶ Quàm &c. [ארוח אבוס וגו'] Quàm appositio vituli cum inimicitia, o. sic Ar. quàm esca bovis saginati, P. *sim*. JT. Pi. AE. in Merc. quàm bos saginatus, M. Merc. *sim*. Mo. Ti. vel, *altilis*, Ca. Merc. Heb. *præsepatus*, Pi. Aq. in BA. ad præsepe saginatus †. Vide 1 Reg. 4. 23 †. אבוס præsepe, & אבוס saginare, sunt conjugata †. Bos, aut vitulus, saginatus inter optimas epulas, Luc. 15. 23 †. Porro, in magnatum & splendidis mensis difficile odium & dissensio vitatur †: ibi enim gliscit ambitio, & certant quis Principi maximè placeat †.

18. *Vir iracundus*; ita M. P. &c. [אדם ארוח] *Excandescit*, Mo. sic Ch. *animosus*, o. ¶ Provocat (vel, parat, o. alit, Ar. excitat, M. Ti. V. Ca. Sy. Merc. miscet, P. Merc. JT. Pi.) *rixas* ¶ Vel, *lites*, P. vel, *contentionem*, M. Ti. JT. Merc. &c. etiam ubi est pax & summa concordia †. Quia talis & facile litis occasionem præbet, & ab aliis præbitam promptè admittit †. Quam ipsam reciprocationem verbum ארוח commodè exprimit; quod in Kal nunquam, in Piel hinc tantùm, & Prov. 28. 25. & 29. 22. & quidem in eadem jurgiorum materia, reperitur: in Hithpael verò est, *semetipsum immiscere*, vel, cum aliquo commiscere, v. g. in prælio, Deut. 2. 5, 19 †. ¶ Mitigat, &c. [אדם ארוח] Sedat, vel componit, *litem*, Merc. Gej. &c. Tantùm abest ut excitet, ut jam excitatam *litem* sedet †.

19. *Iter*, &c. [דרך עזל כמסכת דרך] *Via pigri* (sub. *hominis*, M. & sub. est, M. P. &c.) *velut sepes spina*, si-ve *spinosa*, Mo. P. Merc. sic JT. Pi. quæ aspera & dura est super eam inambulant †; vel, *strata spinis*, o. *simil*. Sy. Ar. *tribuli & spina*, Ch. ac si septa esset spinis, M. *velut sepibus obsita squaler*, Ca. Iter ejus spinis & dumis impeditum: ratio agendi perturbata †. Quod est aggressurus tam difficile & molestum ei videtur, quàm si undiquaque esset obseptum vepribus. Vide Prov. 26. 13 †. Undique difficultatem & pericula sibi proponit, ubi omnia sunt plana †. [דרך] spina genus, (habent autem Hebræi decem nomina & genera spinarum,) occurrit item Mic. 7. 4 †. Sepiendi quoque verbum ארוח denotat impedimentum quo aliquis arcetur à re aliqua, Job. 1. 10. Jes. 5. 5. Hof. 2. 6. Hinc ergò impedimentum designatur molestum, & quasi sepes spina, quæ viatoris perrupturi manus pedesque lacerat & cruentat. Confer cum hoc loco Prov. 20. 4. & 22. 13 †. Cum pigri ad viam præceptorum Dei incitantur, ægerrimè in ea ambulant, ac si spinis tota obsita esset, nullibi non impingentes †. ¶ Via, &c. [אדם ארוח] Et, vel At, via, si-ve *semita*, (vel, iter, JT. Pi. Ca.) *rectorum* (vel, *proborum*, Ca. vel, *fortium*, o. Ar. sub. est, P. M. &c.)

strata, Mo. vel, *elevata*, P. Merc. V. sub. ligno, aut lapidibus, V. vel, *plana*, si-ve *complanata*, M. Ti. Sy. Ar. Merc. & sine offendiculo †; vel, *trita*, Ch. Merc. o. vel, *expeditum*, Ca. *aggestum*, JT. Pi. i. e. *facillimum* & *commodissimum*, velut in strato aggere †. Omnia impedimenta quæ gradientem remorari poterant sublata sunt. Nihil occurrit rectis difficile & molestum in eo quòd suscipiunt; quia libenter & alacriter sese dant operi †. Via mandatorum Dei rectis tutissima est, & in ea inoffensi ambulant †. Semita justorum est in-
star viæ diu trita: crebris enim actionibus comparatur habitus, citra molestiam agens, &c. Nihil homini industrio videtur impervium, nihil eum à labore deterret; obstacula cuncta remouet feliciter, adeoque expeditè & promptè ad scopum sibi præfinitum pertingit †. Ignavis hinc opponit (non, *sedulos* & *impigros*, quod ratio antitheseos postulare videtur †, sed,) *rectos*, vel *integros* †; vel, i. ut hac oppositione otiosum improbitatis convinceret †. Otiosi plerumque scelerati sunt, indulgentes alex, compotationibus: è contrà, homines industrii virtuti sincerè operam dant, & ad labores illius strenuè procedunt, &c. Recti sunt impigri & seduli, & ubique piger est impius, inquit AE. Unde & Prov. 6. post pigrum admonitum ut formicam adiret, v. 6, &c. mox v. 12. hominis Belial descriptionem subiungit, quasi piger sine dubio impius sit, quia, operi non vacans, necesse est ut ad scelera animum adjungat †. Vel, 2. quòd non satis est ad res probè expediendum, si quis sedulus sit, nisi portò rectitudini operam det. Hinc liquet otiosos familiis, Ecclesiis, rebusp. esse exturbandos. Vide 2 Thes. 3. 10 †.

20. *Filius sapiens*, &c. ¶ Idem suprà Prov. 10. 1 m. id quod collectori harum sententiarum adscribendum est †. ¶ Et, &c. [אדם ארוח] Et stultus homo, P. Merc. &c. Adjectivum hinc (contra morem Hebræorum) præponitur antecedenti, [nempe substantivo;] forsan ut significet stultum etiam jam provectæ ætatis, & [qui] inter filios hominis censeatur †. Cum verò hic matrum contemptus ferè oritur in adultis, hinc discimus omni tempore, ætate, conditione, tam cœlibi quàm conjugata, obsequium parentibus præstandum †. Hoc hemistichium variat ab illo Prov. 10. 1. Ibi erat, *filius stultus molestia est*; hinc, *stultus homo despicit* †. Unum hinc suppeditatur quod Prov. 10. 1. comprehensum non est, scilicet, in quo consistit sapientia & stultitia quibus parentes aut exhilarantur, aut contristantur, nempe, honorem debitum præstando, aut illos aspernando †. Al. Et stultus hominum, si-ve inter homines. Adjectiva nominalia & participialia regunt sæpe genitivum rei; ut Prov. 14. 1. *Sapientes mulierum*. Sic Psal. 24. 4. *innocens manuum*, i. e. manibus; & 119. 1. *integri via*, hoc est, viâ †. Cur patris in lætitia, matris in aspernatione, meminerit, vide ad Prov. 10. 1 †. Contemptum in matres potius admitti designat quàm in patres, vel, quòd in illis, ut in foeminis, filii aliquid animadvertant reprehensione dignum; vel, quòd patrimonii distributio est penès patres, non matres. Quare matribus circumspectè ambulandum est, nè contemptus occasionem præbeant, &c. In priori hemistichio est ellipsis contrarii, scilicet, ejus quod est in posteriore, h. e. *honorat*; & in posteriore est ellipsis contrarii ejus quod est in priore, h. e. *contristatur*: ut integrum proverbium sit, Liberi parentum contemptu eos contristant; & è contrà †.

21. *Stultitia gaudium* (vel, *gaudio*, si-ve *lætitia*, est, JT. Pi. Ca.) *stulto* ¶ Vel, *carenti corde*, Mo. Ch. Sy. *sim*. P. &c. *Vecors stultitia gaudet*, Ti. *Stultitia*, i. e. vel, *vanitas mundana* †: vel, *peccatum* †; pro *stultitia*, est *scelus*, Prov. 10. 23: vel, propriè *corruptio* †. [De qua suprà.] ¶ Et vir prudens dirigit gressus suos, [אדם ארוח] Dirigit seipsum ambulando, Mo. dirigit viam suam ad ambulandum, P. Rectum facit, vel rectificat, gressum, M. Car. h. e. motus tum animæ internos, tum corporis externos. De verbo ארוח in simili materia vide Prov. 3. 6. & 9. 15. & 11. 5 †. Dirigit gressum, actiones & mores suos conformat ad id quod rectum est & bonum, ut nusquam à recta via abiret. Stultitiam ergò opponit directioni gressus; nam stultus aberrat à via recta †. Rectè ambulaturus

laturus est, JT. Pi. Heb. *diriget ambulare*, Pi. V. Infinit. pro nomine, *dirigit viam* *. Recte *gradiuntur*, sive *incedit*, Ch. Sy. Ti. Ca. Ar. Rectum iter querit, & voluntati Dei conforme: cum stultis placent tortuosa & iniqua d. Prudens considerat quæ agit *. Rectificat gressum, & (sub. ex priorẽ membro,) *letitiam habet ex bene agendo*; unde consequitur mœror ex maleficio, &c. Sic & in priorẽ membro ellipsis est contrarii, scilicet *recti gressus*, & plena proverbii sententia est, Impios in peccato oblectatione ad maleficio porro incitari: pios verò gaudio ex virtute affectos ulterius in virtutis stadio pergere, & ex benefactis & odio peccati vitam corrigere, & ad rectitudinem contendere. Porro, cum operæ pretium sit homini Christiano, amplum testimonium propriæ salutis apud se depositum habere, illius rei scientia ex nullo ferè Scripturæ libro magis petitur quàm ex hoc Proverb. libro. Ità hîc discrimen habemus luculentissimum quo pii ab impiis internoscantur. Improbi peccato se oblectant, & tamen nullâ tentatione incitati, suâ sponte in peccatum ruunt, vide suprà vers. 14. & Job. 20. 12. & indies in pejus ruunt; peccata etiam quæ admiserunt illis placent & grata sunt: cum pii ex peccato admissio valde contristantur. Vide Rom. 7. 2 Cor. 7. 10, 11 f.

22. *Dissipantur*, &c. *הַפֶּזֶר מִחֲשָׁבוֹת בְּאֵין סוֹד* [Variè vertunt.] *Infringere cogitationes in non secreto*, Mo. *Dissipantur cogitationes cum non sit secretum*, Bay. Ch. q. d. Nè statim palam facias quod destinaveris, &c. quandoque valet, *secretum* s. *Dissipantur* (vel, *Frustrantur*, Ti. vel, *Irrita sunt*, sive *fiunt*, JT. Pi.) *cogitationes quando* (vel, *in quibus*, Ti.) *non est consilium*, P. Ti. sim. JT. Pi. &c. *Dissolvere Deum cogitationes*, &c. i. e. *Dissolvat*, &c. ut Prov. 17. 12. *Occurrere ursæ*, i. e. *Occurrat* h. *Dissolvere*, i. e. *Dissolvi videas & irritas fieri*, *cogitationes*, conatus, quod susceptum fuerit, *sine consilio*; ut alii irritum faciant quod suscepis non adhibito consilio. Sic Prov. 12. 7. *Subvertere*, &c. i. e. *Subvertat quis*, seu *Subvertantur*, aut, *Subverti videas*, &c. *סוֹד arcanum, consilium*, cum occultè in consilium adhibemus alios i. Infinitivus usurpatur pro aliis modis k. Pro futuro, ut 2 Sam. 3. 18. *servare*, i. e. *servabo*; Psal. 77. 2. & *auscultare*, pro, *auscultabit*: pro imperativo, ut Exod. 20. 8. *יִזְכֹּר* Recordari, pro, *Recordare*, &c. Jos. 1. 13. &c.: pro participio, ut Jos. 3. 17. *יִרְגֵּז* erigere, pro, *erecti*; Psal. 3. 9: & pro præterito, ut hoc loco, *Irritas facere*, pro, *Irritas facit*, vel, *Irrita fiunt*. Sic Exod. 8. 15. (al. 11.) & *aggravare*, i. e. *aggravavit*; Psal. 8. 2. *qui* *יָתַן* dare, i. e. *dedisti*; Jer. 14. 5. *peperit*, & *relinquere*, h. e. *reliquit*, id scilicet quod peperit i. Vel, infinitivus hîc est pro nomine; ut suprà v. 12. *יִרְגֵּז* *corripere*, pro *correctione* m. Sic 2 Reg. 19. 27. *Et sedere tuum*, &c. i. e. *sessionem*, &c. 2 Par. 3. 3. *fundari*, i. e. *foundationes*, &c. Psal. 132. 1. *cum omni affligi* (i. e. *afflictione*) ejus n. Sic & Latini dicunt, *Scire tuum nihil est*, &c. *Didicisse fideliter artes*, &c. adeoque & hîc, *Dissipare*, &c. pro, *Dissipatio*, vel *Annihilatio*, *cogitationum* est, vel *emergit*, ubi non est consilium o. Vel *יִפְּזֵר* hîc est imperat. Hiphil pro fut. *Dissipa*, *Confringe*, *Conquassa* p. Alii, infinit. pro fut. aut præf. *Dissipant*, sub. alii, pro, *Dissipantur* *. *בְּ* in *יִפְּזֵר* per propterea vertunt, *propterea quod non sit*, &c. q. De voce *יִפְּזֵר* vide Prov. 5. 23. & 11. 14. &c. r. Sensus, Quæ facere imprudenter cogitarunt, impediuntur t. Dixerat v. præc. *prudens diriget se*; hîc addit, *Prudens tamen eget consilio* t. *וְ* *יִפְּזֵר*, &c. *וְיִפְּזֵר יְעֻזִּים תְּקוּם* Et, vel *Sed*, *multitudine*, vel, *in multitudine*, (vel, *amplitudine*, JT.) *consiliariorum stabit*, Mo. vel, *firma erit*, M. *firma stat*, Ti. vel, *surgit*, Merc. sic JT. vel, *stabilitur*, Merc. Pi. sub. *cogitatio*, M. JT. Pi. vel, *unaquæque cogitationum*, Merc. Gej. nam plur. cum sing. distributionem indicat v: vel, *confirmatur* (vel, *manebit*, Ar.) *consilium*, Ch. Ar. vel, *firman-tur*, P. [Ca. totum sic reddit, *Absque consilio irriti sunt conatus*; & *iidem in multitudine consiliariorum sunt rati*.] Dicit, *consiliariorum*, nempe bonorum; quo indicat prava consilia non esse digna nomine *consiliorum* *. 23. *Latatur*, &c. *וְגַם שִׂמְחָה* *Latitia*, vel *Gaudium*, est viro (vel, *huic viro*, JT.) in (vel, *ex*, JT. Pi.) *responsione* (vel, *sermone*, JT. Pi. Merc. sic Ch. Sy. *responsum*, per synecdochen, pro omni sermone y,) *oris sui*, P.

Merc. Mo. &c. *Responsum*, pro docto vel sapiente (& opportuno z) *responsio* a, ut antithesis ostendit b. [Vide suprà dicta ad v. 1.] Al. *Gaudium* est viro quando impletur *responsio oris sui*; h. e. *Gaudet consiliarius quando fit aliquid juxta consilium à se datum*. Vel, *Gaudet quis quando à majore sibi annuitur atque respondetur juxta votum suum* c. *וְגַם שִׂמְחָה* Et, &c. *וְגַם שִׂמְחָה* Et (vel, *At*, G. vel, *Nam*, Pi.) *verbum* (sub. *dictum*, P. Merc. Ca. sim. Ti.) *tempore suo quàm bonum est* i. Merc. P. &c. q. d. optimum est d. Facilius est admirari, quàm exsequi *. *וְגַם* admirantis, ut Psal. 3. 2. & 8. 2. & 36. 8. Joel. 1. 18. &c. f. Al. *Nam res tempore suo o quàm bona est* i. JT. h. e. *Consilium bonum consulenti & consulto optimum est* g. Al. Sensus versùs est, *Facile quilibet sibi placet ob ea quæ dixit*: sed illa verè bene dicta sunt quæ dicta sunt *וְגַם שִׂמְחָה* (tempestivè h.) De dictis hoc h. G. pronunciat, potiùs quàm de factis, (licet & rectè factorum sit *latitia*, &c.) quia homines sibi magnam in loquendo licentiam arrogant i. *וְגַם שִׂמְחָה* 24. *Semita*, &c. *וְגַם שִׂמְחָה* *Via*, vel *Semita*, (vel, *Iter*, JT. Pi.) *vitæ* (i. e. quæ ad vitam ducit k) *sursum* (sub. est, Merc. JT. &c. vel, *tendit*, Pi. vel, *ducit*, M. Ti.) *intelligenti*, Merc. JT. vel, *prudentem*, M. Ti. vel, *sursum versùs est*, quæ est *intelligenti* ut declinet, &c. P. [sic enim cum seq. necit.] *Via vitarum supra intelligentem*, Mo. *Tenet iter vitæ sursum prudens*, Ca. *Sursum*, i. e. vel, 1. *tendit ad honorem & dignitates inter homines*: vel, 2. *quod malim*, ducit ad cœlestem vitam Angelorum l. *Veritas*, suprà est, nempe in cœlo, i. Bay. ut Phil. 3. 20 m. Vitam hanc querit, non deorsum in m. Pi. terra, sed sursum in cœlis, ad Creatorem suum respiciens n; animo (& cupiditatibus o) ad superna contendens p. Vide Phil. 3. 20. Colos. 3. 1 q. Quod quidque in hac mundi machina est sublimius, eò nobilius & præstantius; ut cœlum præstat elementis r. De *וְגַם שִׂמְחָה* vide etiam Coh. 3. 21 t. *וְגַם שִׂמְחָה* *וְגַם שִׂמְחָה* *Ut declinet*, vel *recedat*, ab inferno (vel, *sepulchro*, JT. Merc.) *inferiori*, Ch. vel, (sub. *qui est*, Pi. sic M. Ti.) *infra*, vel *deorsum* Pi. M. *Ut declinet ab inferiori*, quæ est *deorsum*, P. *Ut inferum declinet orcum*, Ca. *Pro declinare*, &c. Mo. *Propter recedendum*, &c. eò ut declinet, &c. t. Merc. *Causa hæc electæ prioris vitæ v*, nempe, ut exitium evitet x. Nam *sepulchri* nomine Scriptura mortem æternam intelligit, ex externa morte internam accipiens. Gej. Sublimia petit, ut imum locum vitet y. Ineptum est y Merc. *Scheol* hîc pro sepulchro accipere, quod nemo sapientum vitare potest z. *Ab inferno infra*, i. e. inferiore; z Gej. adverbium pro adjectivo: ut Prov. 3. 25. *à pavorè subitò*, i. e. subitaneo; Neh. 2. 12. *homines parum*, i. e. pauci. Sic & Græci, *ἡ πάλαι γυνή*, *grandæva mulier*, in Eurip. *πάλαι ἔργα*, *antè res gesta*, h. e. præteritæ. Et Latini, *Heri semper* (h. e. perpetua) *lenitas*, Terent. *Neque enim ignari sumus antè malorum*, i. e. præcedentium a. Sic a Glasf. Plautus in Mercatore, *in navi super*, i. e. in superiore gram. 3. 1. parte navis b. Sensus versùs, Homo sapiens in omnibus 10. 44. 45. actionibus suis Deum respicit, ut à periculo servetur c. b. D. qu. ebr. 2. 12. 25. *Domum superbiorum demolietur* (vel, *evellit*, M. G. evellit, JT. sic Pi. vel, *transferet*, Merc. *eradicabit*, Ar. sim. Merc. Sy.) *Dominus* i. Sic P. Ti. Mo. Ch. &c. Verbum *וְגַם* hîc sumitur ut Prov. 2. 22 d. & *παρωλε δελαι* significat. *Domum*, id est, familiam & posteros *. *וְגַם* Et Gej. *firmos*, &c. *וְגַם* Et, vel *At*, *statuit*, sive *constituit*, vel, *constituet*, (i. e. *tuetur* f; vel, *stabiliet*, Pi. Gej.) *terminum* (vel, *statum*, M.) *viduæ*, Merc. P. Gej. M. &c. i. e. terminum agri viduæ g, quem superbus convellere tentabat h. Docet Deum tum assignare, tum assignatum h Me; defendere vel asservare, terminum viduæ, nè moveretur. De termino non movendo vide Deut. 19. 14. & 27. 17. &c. i. *Terminus*, (per synecd.) pro quavis possessione k. [Vel, dicit terminum emphaticè, q. d.] Non b Car. solum reliqua bona servat, sed & extremos agrorum terminos l. Tuetur etiam terminum agri viduæ, cum ædes i Bay. elatorum magnificas excidat. *Viduam elatis* opponit, quâ nihil infirmius, abjectius, & hominum injuriæ opportunius; quæ *וְגַם שִׂמְחָה* dicitur, ab *וְגַם שִׂמְחָה* obmutescere, quod respondere non possit adversariis, & se adversus eos tueri m. n Merc. 26. *Abominatio* (vel, *Abominationi*, P. JT. Pi. o. Ch. &c. sub. sunt, P. JT. &c.) *Domini* (vel, *Domino*, o. Ch. JT.) *cogitationes*

cogitationes male] Sic M. sim. Ca. o. Ch. Sy. Ar. Gej. Vel, malitia, ut patet ex antithesi inter verba jucunditatis & cogitationes malitia, & ex Prov. 6. 18ⁿ. Al. cogitationes mali, JT. Pi. R. Levi: idque vel in neutro gen. q. d. male, quia sunt initium iis qui peccant tam in opinionibus quam in moribus^o; [vel in masc.] viri mali, M. P. Pi. Declaravit antea v. 8. & 9. Deum abominari cultum impiorum & conversationem; nunc idem de cogitationibus docet, quæ, ut proverbialiter dicunt, *vestigalia non pendent*, nec in jus vocantur, &c. P. hinc impii eas parum æstimaunt, &c. q. ¶ Et purus, &c. וְטוֹהַר אֲמָרִי נִוְעֵם [Variant.] Mundorum autem, five Purorum, (sub. virorum, M.) verba (vel, eloquia, Ar. sub. sunt, M. Ti.) jucunda, M. sim. Ti. vel, honesta, o. vel, præclara, Ar. Mundorum autem sermones sunt sermones amæni, five jucundi, JT. Pi. Ellipsis nominativi regentis, repetendi ex enunciati consequente^r. Al. At cogitationes mundorum hominum sunt verba suavia Domino, R. Levi in Merc. Al. At mundis sunt eloquia pulchra, P. vel, munda, jucunda, ad verb. munditatis, V. Et munda eloquia jucunditatis, Mo. At pura sunt verba jucunda, Sy. Etque jucunda sunt pura verba, Ca. Et pura verba jucundi, i. e. viri probi & modesti^t. At munda sunt (apud Dominum^t, vel, Deo placent^v), verba, five eloquia, jucunda, five suavitatis, five suavia, Merc. Gej. hominis scilicet boni^x: eloquia bona, quæ jucunditatem in se continent, non mundanam vanamve, sed solidam & à sapientia profectam, ut patet ex Prov. 16. 23, 24^v. Habet Deus ea pro mundis & puris; nam impura & immunda abominamur: ut munda sit antitheton וְאֲבִימִינִי^z. Sic alibi immundum & abominabile opponitur וְאֲבִימִינִי mundo, ut cibi, animalia munda, &c. Confer Coh. 9. 2^a. Cogitationibus malorum verba proborum opposuit, (et si alterum alterius comes sit,) quod ex abundantia cordis os loquitur^b; nec pura esse verba possunt, ubi animus est impurus^c; at verba proborum sunt ex animo puro^d. Ellipsis hinc est in utroque membro, sic supplenda, Cogitationes mali sunt Jehovæ abominationi, & proinde eorum sermones ex cogitationibus manantes: cogitationes verò mundorum sunt amænæ, eoque ipso sermones Deo grati sunt. Summa est, Prout cogitationes malæ aut bonæ sunt, sic sermo Deo aut ingratus aut acceptus est. Disce hinc quàm futile est quod dicunt impii, cum corrupti sermonis convicti tenentur, se nihil mali cogitasse; cum vitiosi sermones non nisi ex perversis cordibus promanare possunt. Vide Jac. 4. 8^x.

27. Conturbat domum suam (de qua phrasi vide Prov. 11. 17, 29^f.) qui sectatur (vel, avarè sectatur, P.) avaritiam, P. וְאֲבִימִינִי Concupiscens, vel Appetens, concupiscentiam, V. Mo. qui inhiat avaritiæ, M. Ti. avarus, Ca. V. qui congregat mammonam iniquitatis, Ch. qui deditus est questui, JT. Pi. Heb. quærens questum, Pi. Gej. nempe, vel, ad luxum fastumque; vel, per nimios labores mediæve illicita. Vide plura de hac phrasi Prov. 1. 19. Conturbat, usurâ, defatigatione servorum, alimentorum subtractione, &c. Conturbat domum; contra quàm putabat, se augere, minuit. Vide Hab. 2. 10. In magistratus & judices maximè dictum, et si generale esse possit^b. ¶ Qui—odit (ac proinde non accipit, multò minùs verò queritⁱ), munera vivet] Id est, florebit^k, prosperitate omnigena^l: vivet, vitæ æternæ maximè^m. Donna hinc intellige (non ea quæ ex liberalitate divitum obtinguntⁿ, sed) ea quibus corrumpi solent judices^o. Synecd. gen. P. Vide Exod. 18. 21^q. & Exod. 23. 8. Deut. 16. 19^r. Qui odit, &c. Integer, & minimè nummarius^t. Non satis est si munera non accipias, nisi & oderis. Vide Psalm. 97. 10. Est & hinc ellipsis, sic supplenda, Avarus & ipse peribit, & familiam conturbat: sed odio habens dona, cum ipse vivet, tum familiam suam quietam reddet^t.

28. Mens, &c. לֵב צָדִיק יִתְּנָה לְעֹנֵי Cor justit meditatur ad loquendum, JT. Pi. Heb. ad respondendum, Pi. vel, quod respondeat, P. ut respondeat, M. Non temere effutit quicquid in buccam venit^v. Nihil loquitur nisi diu meditaturn^x: itaque recta & bona respondere solet^y. Loquitur quæ sunt ad utilitatem^z. Cor justit loquitur ad respondendum, i. e. non rogatus tacet^a. Al. עֹנֵי est nomen, formæ עֹנֵי Ezec. 43. 17. & valet, ne-

gotium, ut sensus sit, cogitat ad negotium, ut nihil efferat quod non sit in rem, seu è re^b. Al. cogitat absinthium, ^b K. in five de rebus amaris, & in animo habet assidue tristitia; ut Dei judicium, mortem, gehennam, &c. Sed plur. ex עֹנֵי absinthium esset עֹנֵי^d. ¶ Os impiorum redundat malis, וְיִצְעַר יִצְעָר Loquetur mala, P. h. e. noxia^{*}. Evomit, M. eructat, vel scaturit, JT. Pi. Merc. ^{*} Pi. effundet, veluti fons, V. magnâ copiam^f, magnòque impetu^g, & sine intermissione^h, & tumultuarioⁱ. Docet ⁱ Pi. discerni justum ab improbo sermonis præcipitantia, ⁱ Car. aut consultatione^k. Loquitur mala, quia multum loquitur^l. Cordi justit opponit os impiorum, vel, quia in impiis non est cor, nisi malum^m; vel, quia in illis sermones plerumque in ore, non in corde, nascunturⁿ. ⁿ Gej.

29. Longè (vel, Procul, Merc. vel, Longinquus, P. Gej.) est Dominus ab impiis] Id est, ab auxiliando illis, & audienda eorum voce^o, ut antithesis docet P. Metaphora ab hominibus, qui procul distiti se vocantes nec vident, nec audiunt^q. Procul, nempe quoad gratiosam præsentiam^r.

30. Lux (vel, Lumen, P. M. vel, Ut lumen, JT. Pi.) oculorum lætificat animam] Vel, cor, M. P. &c. Lumen, i. e. perspicacitas oculorum^t. Forsan lumen oculorum ponitur pro oculis lucidis, h. e. sanis ac bene habentibus^u. Al. Lumen, &c. i. e. quæ lumine oculorum percipiuntur, ut virens hortus, fluvius decurrens, &c. Pulchra visa lætificat, &c. ^x. Al. Lumen, &c. id est, cognitio rerum^y. Al. Lumen, &c. metaphoricè ponitur, pro serenitate vultus^z. Lumen, &c. i. e. amicus affectus hominis alicujus magni & pii, qui possit nobis prodesse: Syn. gen. Confer Prov. 16. 15. Sic Psalm. 4. 7. Gej. & 36. 10^a. ¶ Fama (vel, Auditio, Mo. JT. vel, Sic fama, Merc.) bona impinguat ossa] Ità M. P. &c. i. e. corpus^b. Vel, intima quæque afficit; corporis (ac proinde animi, per sympathiam,) habitudinem bonam facit^c. Verto, Nuncium bonum pinguefacit ossa; i. e. lætificat cor, unde bona oritur valetudo^d. Auditus bonus requiescere faciet os, V. Fama bona, quæ celebratur aliquis ob sapientiam, pietatem, &c. lætitiâ parat, unde bonus fit succus, bene concoctis humoribus, & medulla supeditatur, quam ossium alimentum esse docent Aristot. & Galen^{*}. Acutus aurium auditus, &c. ^f. Comparat ^{*} Gej. hic duos sensus, visum & auditum^g, cum jucundo ^g Q. in M. utriusque effecto, five objecto^h. Videtur hic auditio- ^h Merc. nem rei bonæ præferre visioni; quod indicatur voce ^h Gej. עֹשֶׂה os, quo firmius beneficium designatur auribus per- ⁱ Car. ceptumⁱ.

31. Increpationes vitæ] Id est, quæ ad vitam ducunt^k. Sic loquitur, quia est & correptio mortis, quæ mali infectantur & exagitant bonos, ob sanctam conversationem, &c. cui etiam correptioni multi auscultant, ob talium ludibria & contempiones à via vitæ deflecentes^l. ¶ In medio sapientum (i. e. inter sapientes^m) commorabitur] Ità P. Gej. &c. vel, permanebit, Merc. ^m Pi. Heb. pernoctabit, Pi. Quo habitationis vel conversationis perpetuitas indigitatur, &c. ⁿ. Nè nocte quidem, ⁿ Gej. tempore maximè ad conversationem incommodo, ab illis se abduci patitur; nedum interdiu^o. [Sensus duplex.] 1. Inter sapientes versatur^p, eorumque confortio gaudet^q; ut ab illis discat^t, eosque monentes five redarguentes audiat^t. 2. Tandem ad eum gradum perveniet, ut sapiens fiat & censeatur^t.

32. Qui, &c. וְהָיָה לְעֹנֵי Qui negligit (vel, abjicit, M. sim. Ch. Ar. vel, vitat, Ca. refugit, Merc. expellit, LXX; despiciit, Sy.) disciplinam, five eruditionem, P. Ti. M. Merc. &c. Qui abstrahit se ab, &c. JT. Pi. Hoc facit, tum qui se ab illis locis subducit ubi Dei notitia docetur; tum qui oscitanter & sine affectu audit, &c; tum qui ideo audit ut insidietur, vel ut altercetur^v. De hac phrasi vide Prov. 1. 25. & 13. 18^x. ¶ Despiciit animam (vel, vitam, Ca.) suam] Sim. P. JT. &c. Quæ hoc modo in ignorantia & pravitate jacet, dum corporis voluptatibus studet^y. Despiciit seipsum, cum non curat seipsum perficere, &c. ^z. Se pessimè odit qui se instituit non patitur: est enim bona institutio fons omnis virtutis^a. ¶ Possidet, &c. קָנָה Possidet (vel, acquirit, Pi. diligit, o. comparabit, Ti.) cor, M. P. D. vel, animum, JT. vel, animam suam, o. Car. simile Luc. 21. 19^b. vel, sapientiam, Ch. Sy. D. Cor in sacris sedes sapientia:

D. ib. pientia. *Cordatus est*, Ca. V. Mar. cum reliqui corde
 carent: vide Prov. 6. 32. *Sapiens est*. Cor saepe ponitur
 pro sapientia*.
 33. *Timor*, &c. *יִרְאָה מוֹסֵר דְּרָמָה* *Timor*, vel,
 ut *timor*, Merc.) *Domini* (sub. est, M. Ti. Merc.) *disci-*
 plina (vel, *eruditio*, M. P. Mo. vel, *castigatio*, Pi. & præ-
 paratio^f), *sapientia*, Ca. M. P. Mo. Ch. vel, ad *sapien-*
 tiam, Pi. Merc. vel, & *sapientia*, o. Al. *disciplina sapien-*
 tia, Ti. Anteit reverentiam *Jehovæ eruditio sapientia*,
 JT. Ellipsis prædicati, repetendi ex membro sequi.
 Sensus, Antequam vir sapientiam obtineat, & reve-
 rentiâ Dei ducatur, quæ caput est sapientiæ, cum eru-
 diri oportet in documentis sapientiæ^h. *Timor* Dei
 alibi dicitur *principium*, & *initium*, Prov. 1. 7. & 9. 10.
 hic *eruditio*, *sapientia*ⁱ: i. e. vel, quæ à sapientia pro-
 cedit^k; vel, quæ ad sapientiam deducit & promovet^l.
 Non quævis eruditio homines ad frugem adducit, sed
 illa quam Dei sapientia in Scripturis docet^m. Per ti-
 morem Domini assequimur eruditionem & sapientiamⁿ.
 ¶ *Et gloriam*, &c. *וְלִפְנֵי כְבוֹד עֲנִי* *Et ante gloriam*,
 sive *honorem*, (sub. est, Ti. vel, *anteit*, Pi. Al. *Et gloriam*
præcedit, M. Ca. i. e. parit^o), *humilitas*, P. Pi. Gej. G.
 M. vel, *abjectio*, JT. *dejectio*, Ti. *demissio sui*, RS. in Gig.
summissio, Merc. *mansuetudo*, V. *modestia*, Mo. Ca. G.
 Vel, *patientia*, quæ quis in afflictione, delictorum su-
 orum conscius, modestè se submittit assilienti Domi-
 no, & fortiter adversa tolerat. Vide Prov. 3. 34. &
 18. 12. & 22. 4. Zeph. 2. 3 P. Gloria fugientem se-
 quitur^p: vel, quia Deus humiles exaltat; vel, quia
 variæ sunt rerum humanarum vices^r. Gloriam & de-
 cus quod ex emendatis moribus nascitur præcedit hu-
 militas, quæ monitiones libenter admittuntur^t. Duo
 sunt ad felicitatem requisita, 1. pietas, 2. pietatis præ-
 mium, sive honor: Docet ergo ad prius iter esse per il-
 lam instructionem quæ correptionem adjunctam habet;
 ad posterius, per humilitatem & abjectionem animi;
 quæ quidem ad honorem ducit, tum saepe in hac vita,
 tum certè in futura^u. [Alii aliter vertunt.] *Et honor*
incedet ante humiles, Ar. *Et gloria humilis præcedit eum*,
 Sy. *Et qui gloriosus est sit humilis*, Ch. *Et principium*
gloriæ respondebit ei, o. quasi esset à *יְהוָה* respondere. A-
 pud Græcos capita aliter distincta sunt in hoc Libro, &
 multæ sententiæ aut omisæ, aut additæ, ut in Eclogis
 fieri solet: quæ causa est cur & eadem sententiæ in hoc
 Libro diversis in locis inveniantur positæ, quia ad plu-
 res quasi titulos referri poterant^v.

C A P. XVI.

1. *Hominis*, &c. *לְאָרֶם מַעֲרִי לֵב* *Hominis* (vel,
Homini, Merc. *Ab homine*, Ch. Sy. *Penes homi-*
nem, JT. Pi. *In potestate hominis*, M. Ti. sub. est, vel, *sunt*,
 Ti. Ch. JT. P. Pi. &c.) *preparationes* (vel, *dispositiones*,
 sive *ordinationes*, Mo. Merc. Pi. V. vel, *compositiones*, Merc.
 sic Ca. vel, *consilium*, Ch. vel, *cogitatio*, Sy. vel, *acies*
cogitationum, JT.) *cordis*, P. M. Merc. &c. *לֵב* in *אָרֶם*?
 est domini, vel originis, nota, ut in *לֵב יְהוָה*. Dicit,
אָרֶם, non, *אָרֶם*, id est, cujusque hominis^b. Vox
מַעֲרִי (à *עָרַר*) designat *aciem* ordine dispositam,
 1 Sam. 4. 16. & 17. 2. & *dispositionem* panum, &c. Lev.
 24. 6, 7. Ità & hic, *dispositiones*, hoc est, cogitationes
 ordine dispositæ^d. *Dispositiones*, scilicet ad loquen-
 dum*. Possit homo cor præparare, & in eo disponere
 quomodo & quo ordine aliquid dicturus facturisque
 sit^f. Homo in mente sua deliberat^g. Hominis sunt
 dispositiones cordis; non tamen, ut volebat Pelagius,
 (qui hinc inchoationem boni operis homini, consum-
 mationem verò Deo, tribuebat^h), sine concursu Dei,
 tum naturali, seu generali, in omni reⁱ, tum superna-
 turali, seu per gratiam, in rebus quæ ad salutem per-
 tinent^k. Vires sunt homini (non dicit, *dignè cogitandi*,
 ad quod non sufficimus, 2 Cor. 3. 5. sed,) aliquo modo
 disponendi apud se cogitationes suas, quid dicturus
 sit: nè dicamus, cum hæreticis, Deum non aliter abuti
 humanâ voluntate, quam opifex instrumento lig-
 neo, &c.^l. Aliquam tribuit cordi electionem, licet

post lapsum exigua sit, & ferè magis in malum, & in
 rebus externis; non in iis quæ ad Deum pertinent, &
 in bonum^m. Utcunque Deus regat eorum cogitata, Merc.
 tamen hac rectione Dei non tollitur hominum libertas,
 quin quod cogitant voluntariò faciant, & animos ad
 consilia adhibeantⁿ. Loquitur hic per concessionem, Car.
 & juxta hominum opinionem & morem; quia longè
 difficilius est sensa animi exprimere, quàm cogitare:
 alioquin & cordis & linguæ præparatio & gubernatio
 à Deo est^o. Proponit hoc per collationem ejus quod Merc.
 est, vel saltem esse videtur, in potestate hominis, & illi-
 us quod est in potestate Dei: q. d. Esto, hominem hoc
 & illud secum disponere; id tamen non eloquetur nisi
 annuat Deus P. Sensus, Homo deliberat, sed Jova de-
 cernit. Vide v. 9. & cap. 19. 21 9. Non satis est con-
 cipere aliquem sermonem in corde; sed opus est etiam
 Dei auxilio, ut proloquatur^r. ¶ *Et*, &c. *וְיִמְדֶנּוּ*
וְיִלְמְדוּ *Et*, vel *Sed*, à Domino (sub. est, P. JT. &c. M.
 vel, *pendet*, M.) *responsio* (vel, *sermo*, Ch. Merc. JT. Pi.)
 20 *linguæ*, M. P. Mo. Merc. &c. i. e. eloquendi facultas.
 Sæpe quod aptissimo ordine intra te digesseris, non
 item ordine commodo & disertè efferre valebis^t.
 Quod aptè quis loquitur, à Deo est^u. Non dices ut oportet,
 nisi Deus speciatim adhuc dirigat linguam^v, eam^w.
 que novâ & peculiari gratiâ moderetur^x. Vel sic, Ho-
 mines sæpe constituunt aliquid dicere, sed Deus repen-
 tè illorum mentem & linguam mutat, ut longè diver-
 sum proloquantur; ut Num. 23. Vel sic, Non sibi de-
 fit homo, & quid dicturus sit præmeditetur; & Deus
 illi non deerit, sed linguam ejus moderabitur^y.

2. *Omnes*, &c. *כָּל דִּרְכֵי אִישׁ וְיָגוּ* *Omnes via vi-*
ri (sub. *sunt*, P. Merc. vel, *videntur*, M. *videntur ei*, Pi.
 Merc.) *munda*, vel *pura*, (i. e. sanctæ^z, & rectæ^a; Heb. z Pi.
munda, pro, *munda*, h. e. apertæ vel perspicuæ^b), in^a Merc.
oculis ipsius, vel *suis*, M. P. Mo. Ti. &c. h. e. Homines^b Mar.
 sibi adulantur, & omnia sibi de se præclara persua-
 dent^c; etiam cum acta sua sunt Legi adversa^d. In^e Car.
 propria causa quisque benignior est. Lusci solemus^d Merc.
 esse ad vitia propria, lyncei ad aliena*. Al. Conne-^e Gej.
 ctitur hic versus cum præced. & sic vertendus, *Omnes*
 40 *via viri puri sunt coram eo*, Domino scilicet^f: Ità *וְיָגוּ* AE. in
 refertur ad *virum*; sed malim referri ad *viam*, ut sit Merc.
 plur. cum sing. qu. d. Unaquæque ex viis viri pura ei
 videtur, etiam cum exitialis est. Confer Prov. 14. 12.
 & infra v. 25. ¶ *Spirituum*, &c. *רוּחַ יְהוָה וְיָגוּ* *Spirituum*, &c. Merc.
Et (vel, *Sed*, P. At interim, Merc.) *appendit*, vel *ponde-*
 rat, (vel, *disponit*, Ti. vel, *qui ponderat*, P.) *spiritus Do-*
 minus, Mo. M. P. Merc. &c. vel, est *Jehova*, P. *Spiri-*
 tus, i. e. hominum corda^h, vel animas, ut Num. 16. 22. h Merc.
 & 27. 16. eorumque inclinationes, intentiones, vires, &c.ⁱ Gej.
 Ponderat, i. e. exactissimè explorat, corda hominum, ut
 homines ponderibus res accuratè librant. Confer Prov.

5. 21. & 21. 2. & 24. 12. Dijudicat & explorat sit-
 ne purum quod quis esse putat^l. Examinat, & compe-
 rit non omnes viri vias esse puras^m. Ratio cur vias, &c. 135.
 non probat est, quod spiritus rimatur, &c. Unde eti-
 am innuitur causa cur homines suis viis oblectentur,
 quia scil. animos non excutiantⁿ. [JT. totum sic red-
 dunt, Ut omnibus viis suis vir purus videatur in oculis su-
 is, tamen perpendit, &c. Ca. sic, *Suæ hominibus actiones*
 pure videntur; sed animos componit Jova.] Summa est,
 non placere Deo in quibus homines mirificè sibi pla-
 cent^o.
 3. *Revela*, &c.] Scil. opera, à Deo opem postulans,
 & ei illa commendans P. ¶ *וְיָגוּ* *Devolve ad*, T.
 vel in, *Dominum opera tua*, i. e. omnia negotia tua^p: q Car. Pi.
 five quæ commune Christiani officium respiciunt; five
 quæ particularem in œconomia, politia, &c. statum
 respiciunt^r. *Devolve*, &c. i. e. Committe curæ & pro-
 70 videntia Dei^t. Conjice & refer facta tua, &c. Fac in
 honorem Dei^v. *Devolve*, &c. ut homo onere oppres-
 sus illud ad robustiorem transfert. Multos hic perstrin-
 git. 1. Qui nullo sensu oneris tanguntur. 2. Qui, dif-
 ficultatem rerum concipientes, omnia abjiciunt, ut vo-
 luptatibus inhient: nam cum dicit, *facta tua devolve*,
 imperat ut se in occupatione retineat. 3. Qui, diffi-
 cultatis conscii, rerum effectiōem à seipfis suspen-
 dunt & suâ industria, & assiduis curis, metu, &c. tor-
 quentur^x. 77. dicitur de remotiōe rerum gravium^y. Car.
 in

in locum alium, Gen. 29. 3. 8. Jos. 10. 18. 1 Sam. 14. 33. ¶ Et diriguntur (vel, stabilientur, live firmantur, P. Merc. Gej. vel, aptabuntur, Merc.) cogitationes tuæ] Id est, consilia tua pia & proba. Conatus tui succedent. Cum hoc versu confer Psalm. 37. 5. & 55. 23.

4. *Universa*, &c. כִּלְכַּלְתָּ יְהוָה לְפָנָיו] *Omnia* (vel, *Omnes*, JT. Malim, *Omnia*, licet in seq. membro fit mentio hominis improbi. Is enim non solum est in numero hominum, sed etiam in numero creaturarum simpliciter b:) *fecit*, vel *operatus est*, Dominus propter se, five *seipsum*, M. P. Ti. Mo. Merc. Ca. JT. Pi. Bay. tanquam ultimum finem c. Propter gloriam suam d, in eis manifestandam *: ut ex rebus creatis elucescat ipfius sapientia, potentia, bonitas, & iustitia f. Sensus non est malus, si propter se intelligas, non, quod opus quoquam Deus habeat, sed, ut proprietates suas notas faciat g. In כִּלְכַּלְתָּ res grammatica molesta est, quod, præter morem, & affixo inclusum est He hajedia, & l. habet Pathach loco Scheva. Sed non temere hoc factum, quia כִּלְכַּלְתָּ propter videtur factum ex כִּלְכַּלְתָּ, i. e. ob negotium, & ut hoc significarent, scripserunt כִּלְכַּלְתָּ, quasi ob negotium suum, i. e. ob laudem suam, ut RS. exponit, quod כִּלְכַּלְתָּ interdum resonare laudem significet: vel, ob testimonium suum, quia omne Dei opus testatur ejus potentiam, bonitatem, &c. nam כִּלְכַּלְתָּ respondere in testimonio, testificari, significat. Ad majorem ergo emphasin, & reciprocationem etiam significandam, videtur Pathach scriptum b. Non placet verti, propter se, quasi, esset ex כִּלְכַּלְתָּ cum affixo: tunc enim scripsisset כִּלְכַּלְתָּ; nec Pathach sub initio esset, sed Scheva, ut semper fit; ut in lemaancha, propter te, Dan. 9. 19. lemaani, propter me, Jes. 37. 35. &c. lemaanchem, propter vos, Deut. 3. 26. Jes. 43. 14. Vox ergo כִּלְכַּלְתָּ est nomen cum affixo, quod ostendit tum exclusum demonstrativum, (id quod punctum ejus Pathach cum Dagesch forti ostendit,) quod nominibus præfigi solet; tum affixum כִּלְכַּלְתָּ præcedente Zere, quæ forma in hoc genere nominum usitata est; ut כִּלְכַּלְתָּ possessio ejus, à כִּלְכַּלְתָּ, Job. 1. 3. Ità & hic (à כִּלְכַּלְתָּ, responsum l.) fit כִּלְכַּלְתָּ, quod verto, ad responsum suum m; h. e. ut cuncta humiliter respondeant ipsius voluntati, & singula suæ creationi, idque præstent ad quod sunt facta, & quod jubentur à suo factore. Verbum כִּלְכַּלְתָּ hoc significatu venit Eccles. 10. 19. & argentum כִּלְכַּלְתָּ respondet omnibus, h. e. votis omnium; q. d. præeunte pecuniâ, omnes fiunt voti compotes. Ab hac versione non multum abest Chald. qui sic habet, *Omnia opera Dei ad istos (justos,) ut obtemperent ipsi, scil. Deo. Simil. Junius in notis ad h. l. qui hæc habet; Haud scio an non melior sit futura ex Hebræo contextu interpretatio, Omne operatur Jehova ad id quod respondeat ipsi, &c. Est enim ætiologia à providentia Dei, cujus sapientissimâ vi sic disponuntur omnia, ut singula antecedentia facta cogitationesque suis consequentibus, & singula consequentia suis antecedentibus, respondeant n. Simil. Marcus Marinus in Arca Noë fol. 396. vertit, *responsioni suæ, i. e. inquit, prout sibi corresponsdeant, & invicem opem ferant. Porro, affixum כִּלְכַּלְתָּ referri potest, vel, 1. ad Deum operantem, ut sensus sit, Deum omnia operari ad responsionem sui ipsius, vel, ut respondeant sibi ipsi, h. e. ut sibi obtemperent, præstando, vel opere exhibendo, id quod ordinans Deus jussit vel instituit: vel, 2. ad כִּלְכַּלְתָּ universitatem, & mens est, Deum omnia operari ad responsionem, vel, in responsione, ipsorum, h. e. ut singula & universa respondeant invicem sibi ipsis, vel, ordinem harmoniamque observent mutuam quam Deus decrevit. Eleganter sanè hic sensus cohæret cum sequent. nim. non inter res bonas tantum talem deprehendi concentum, sed etiam inter res malas, ubi, pro ratione decreti iustissimi, malo culpæ permissio respondet malum poenæ. Similem ferè sensum affert Grotius o. [Sed id ipsius verbis videamus.] Sic interpretor, *Singula Deus facit (i. e. ordinat) ad id quod singulis convenit: Etiam impius ad diem calamitosum, supple, ordinatur à Deo. Nam כִּלְכַּלְתָּ, inter alia, ut & vox respondendi Latina, significat, כִּלְכַּלְתָּ, (respondere sibi invicem:) sic Eccles. 10. 19. כִּלְכַּלְתָּ est, compensat. Neque sanè aliter sumpsisse hunc locum o. Πάντα τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου ἀντιτάσσονται τῷ λόγῳ αὐτοῦ***

5. *Arrogans*, כִּלְכַּלְתָּ] *Excelsus*, vel *elatus*, corde, Mo. Merc. Pi. Gej. &c. licet non oculis, aut vultu, ut illi Psalm. 10. 4. Prov. 6. 17. licet summam extrinsecus modestiam simulet. Primariam superbiam sedem hic monstrat q. כִּלְכַּלְתָּ puto esse à כִּלְכַּלְתָּ, etsi hoc non reperitur; ut כִּלְכַּלְתָּ, à כִּלְכַּלְתָּ senex r. ¶ Etiam si manus, &c. מַנּוּ אֶת מַנּוּ] *Manus ad manum*, &c. M. P. Mo. Merc. Etiam manus manui juncta non erit exfors mali, Ti. vel, impunita, Ca. Coniunctis operis non consequitur, five consequetur, impunitatem, JT. Pi. Quasunque copias habet vel clientelas, &c. Manus contra manum, Manus Dei erit contra hominem qui usus est manu prædatrice t. Al. Manus ad manum, i. e. mox mox aut, per omnes manus, h. e. opera, non est innocens, semper peccat v. Al. De manu in manum significat connexionem causarum per quas operatur Dominus, & consecutionem; ut, etsi aliquando unam poenæ occasionem vitet elatus, tamen in aliam occasionem reservatur, quâ poenas simul omnium det *. Plura vide de hac phrasi ad Prov. 11. 21.

6. *Misericordiâ* (vel, *Benignitate*, JT. Pi. *Beneficentiâ*, Merc.) & veritate (pro, *Benignitate verâ, & dicitur dicitur*), redimitur (vel, *expiatur*, Merc. JT. Pi. *sim. Mo.*) iniquitatis] Sic P. Gej. &c. Generale est, nec exprimitur sub-

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum

jectum expians, utrum Deus sit, an verò homo; & rur-
sus, utrum expiatio fiat apud Deum, an verò apud ho-
mines. Hinc variè accipiunt ^a. 1. De misericordia
& veritate prout sunt in Deo ^b, cui hæc duo junctim
tribuuntur Exod. 34. 6. Psal. 86. 15. & 89. 2, 3 ^c. Be-
nignitas Dei est in promittendo, & fides in servando
promissa ^d. Benevolus Patris affectus, verbò promif-
sionis nos propter Christum acceptans, expiat, &c. ^e.
2. De illis quæ in hominibus sunt ^f. Magis enim Salo-
mon respicere solet virtutes ethicas in communi vita
requisitas, quàm altiores fidei articulos ^g. ^h & ⁱ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ka} ^{kb} ^{kc} ^{kd} ^{ke} ^{kf} ^{kg} ^{kh} ^{ki} ^{kj} ^{kk} ^{kl} ^{km} ^{kn} ^{ko} ^{kp} ^{kq} ^{kr} ^{ks} ^{kt} ^{ku} ^{kv} ^{kw} ^{kx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} ^{sm} ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} ^{tm} ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{yx} ^{yy} ^{yz} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ka} ^{kb} ^{kc} ^{kd} ^{ke} ^{kf} ^{kg} ^{kh} ^{ki} ^{kj} ^{kk} ^{kl} ^{km} ^{kn} ^{ko} ^{kp} ^{kq} ^{kr} ^{ks} ^{kt} ^{ku} ^{kv} ^{kw} ^{kx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} ^{sm} ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} ^{tm} ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{yx} ^{yy} ^{yz} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ka} ^{kb} ^{kc} ^{kd} ^{ke} ^{kf} ^{kg} ^{kh} ^{ki} ^{kj} ^{kk} ^{kl} ^{km} ^{kn} ^{ko} ^{kp} ^{kq} ^{kr} ^{ks} ^{kt} ^{ku} ^{kv} ^{kw} ^{kx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb}

in colloquiis privatis erretⁿ, non tamen in judiciis publicis^o, quæ non sine gravi consilio celebrantur P. Docet, peculiari curâ Deum adesse Principibus^q, iisque, utpote vicariis suis, singularem sagacitatem donare; ut in dubiis & controversiis expediendis vafritiem litigantium, &c. deprehendant⁵, & rectam pronuncient sententiam*. Vel, sensus est, Accipienda esse dicta & iussa Principum tanquam oracula Divina, illisque parendum^t; & decreta eorum candidè interpretari debemus^v. [Alii verba præceptivè accipiunt: idque vel, i. ex parte, ut Ti. qui locum sic reddit, *Oracula sunt quæ de labiis regis procedunt dum pronunciat: nè ergò prevaricaretur os ejus*: vel, ex toto, ut alii, qui locum sic reddunt,] *Sagacitas* (i.e. consultissima prudentia in rebus dijudicandis, præcavendis, & velut addivinandis^x), infideat labiis, vel, sit super labia, regis: in iudicio nè prevaricetur, vel transgrediatur, os ejus, JT. Car. Sensus, Regi & Magistratui incumbendum, tum ut omnem falsitatem procul à labiis suis pellat; tum ut industriâ singulari contendat ut veritatem altè in tenebris demersam eruat, & quod verum certumque est pronunciet, maxime in folio iudicii, Deut. i. 17. 2 Par. 19. 6, 7.

11. *Pondus*, &c. *פֶּלֶם וּמִשְׁכָּל לִירוּשָׁלַיִם* [*Statera* (vel, *Libra*, M. vel, *Scapus*, JT. vel, *Trutina*, Pi.) & *bilanx* (vel, *balances*, Pi. Ti. P. Mo. Merc. vel, *lances*, JT. vel, *trutina*, Ca.) iudicii (i.e. iustæ vel æquæ^z; vel, cum solenni judicialique norma exactè congruentes, & in iudicio tanquam legitimæ obtinentes^a: subaud. *sunt*, Merc. JT. Pi. &c.) *Domino*, Mō. JT. P. vel, *Domini*, Merc. vel, à *Domino*, Pi. V. sub. *præcepta*, V. Sunt opus Jehovæ, ut mox loquitur^b: ab eo habent originem, ad eum pertinent, (ut dolosa ad Satanam;) ab ipso uti mandantur & instituuntur, ita & approbantur^c, eique placent^d; & qui ea violat, Deum offendit^f. ^l sumitur ferè ut Prov. 8. 14. ^l *Meum est consilium*, &c. & Psalm. 50. 10. ^l *mea est*, &c. ^f Suum hoc institutum vocat, tum quod ab ipso est sagacitas ea excogitandi; tum quod suo calculo inventum hoc comprobavit^g. Sensus est, iustitiæ cognitionem hominibus à Deo ut eximium munus datam; ut & Hesiodus dixit, *Ἀνδρῶν τοῖς δὲ ἐδωκεν δῖος* ^h *δίκην*. Ut versu præc. iustitiam exegit à Regibus, ita hîc ab hominibus privatis, &c.¹. Al. Deus omnia facit cum summa iustitia^k, in pondere & mensura^l. Al. iudicii, i. e. iusta sint, propter Jehovam, i. e. quia ipse præcepit^m. Al. iudicium Domini sunt, M. Ti. Vulg. *Pondus & statera recta à facie Dei est*, Ch. In pondere statera iudicium Domini, Sy. Iudicii accuratissimam trutinam figurat enumeratis trutinæ partibusⁿ. *פֶּלֶם* ^o *scapus* est, ferrum istud in libra erectum quod ponderator manu tenet, & in quo consistens lingula æquilibrium facit*. Alii reddunt, *stateram*, ex Esa. 40. 21. ex quo loco colligo ^o *פֶּלֶם* esse *libram majorem*, *מִשְׁכָּל* verò, *minorem* P; quia illi tribuitur ponderatio montium; huic verò collium¹. *פֶּלֶם* hîc tantum occurrit, & Esa. 40. 21. De *מִשְׁכָּל* dictum ad Prov. 11. 1^r. ^q *Et*, &c. *כִּים* ^q *Opus* (vel, *Opera*, Pi. o. Ch. Sy. Ar.) *ejus* (nempe Dei*, qui ea instituit & mandavit^t; vel, opus ei placens^v), sunt *omnia pondera* (vel, *lapides*, Mo. Merc. V.) *crumena*, five *marcupii*, five *sacculi*, Ti. Ca. M. P. Merc. Mo. &c. in quo scilicet moris erat reponi pondera*. Al. *pondera iusta*, five *iustitiæ*, five *veritatis*, o. Ch. Sy. Ar. ac si *כִּים* deductum putassent à *כֶּסֶם* ^r *supputare*, & numerare ad justam summam^v. Al. *omnia iusta pondera sacculi*, Pi. *Pondera*, repete *פֶּלֶם* ^r *iustitiæ*, vel iudicii, ut res ipsa docet; alioquin pondera iniqua opus Domini dicerentur, &c.^z. *Opus Domini*, i. e. ex ordinatione & voluntate Dei^a; ejusque adjutu sincere observantur, & in honorem ejus cedunt^b: quare opera danda est nè corrumpantur, vel in eorum usu contra Deum & iustitiam peccetur^c. Vel, sensus est, Ad rerum dijudicationem, & recti à non recto discretionem, Divino opus est auxilio^d. Al. Deus velut trutinâ hominum facta appendit, ut pro factis suis cuique reddat^f. Singula opera propriis ponderibus examinat^f. Simplex sensus est de æquitate ponderum & mensurarum. *Lapides* ponit pro *ponderibus*, quod illis ad pondera uterentur^g. Vide ad Prov. 11. 1^h.

12. *Abominabiles*, &c. *רָעוּבְרָא* [*Abominatio* (sub. est, P. Gej. &c. vel, sit, JT. vel, esse debet, Gej.) regi-

bis (scil. piisⁱ, veris & iustis; alioqui non tam Reges, quam tyranni, dicendi sunt^k: vel, *regibus*, quorum scil. os non errat, &c.^l) *facere impietatem*, P. Merc. &c. ut vel ipsi, vel alii, faciant^m. Non tantum requiritur ut Rex iniustitiam non committat, (id quod vel ex metu, vel ambitione, &c. fieri possit;) sed ut odio, imò abominationi, habeat, &c.ⁿ. ^q *Quoniam iustitiâ firmatur* (i.e. stabiliri solet^o, vel, stabiliri sciunt P,) *solium* i. e. Regnum^q. Hæc sententia & tres sequentes sunt de veris Regibus, & eorum officio, vel ratione, vel consuetudine^r. ^q *כִּסֵּן יָדָיו* [*Confirmabitur solium*, P. &c.

13. *Voluntas*, &c. *וְיָצִין* [*Accepta* (sub. sunt, Pi. vel, *sunto*, JT. vel, *esse debent*, Mar.) *regibus labia iustitiæ*, Pi. JT. &c. maxime in iudiciis & eis qui temp. tractant*. A Rege hoc exigat, quod omnium officium est; i. quia illorum maxime interest, tum sui, tum subditorum, gratiâ: 2. quia eorum exempla in captandis mendacis est perniciosum, &c.^t. ^q *וְיִשְׁרֹם* [*Qui*, &c. *וְיִשְׁרֹם* [*Et loquentem recta diligit*, scil. unusquisque regum, Merc. Gej. Bay. Vel, loquens recta diligitur, scil. à rege, ut *וְיִשְׁרֹם* neutraliter accipiat^v.

14. *Indignatio* (vel, *Nuncii excalescens*, JT.) *regis* (sub. est, P. M. &c. vel, *sunt*, Ch. JT.) *nuncii* (vel, *nuncios*, Ti. Ca. vel, *angeli*, Ch. vel, *multiplex nuncius*, Car. vel, ut *nuncios*, P. sim. M.) *moris* [Sic Sy. Pi. &c. Plurali utitur, ut majorem vim habeat; q. d. exitiosam esse ei cui succenset*. Quum Rex irascitur, perinde est ac si denunciaret ei mortem¹. Cuius ira nihil obstat; cuius graviore sententiâ ipsi qui pereunt assentiuntur, &c. Senec. de Clem. 1. 5². Rex in acie linguæ vitam & mortem gerit³. ^q *וְיִכְרַח* [*Placabit eam*, ita M. *וְיִכְרַח* [*Expiabit* (vel, *diluit*, Ca. Merc. placare poterit, Ti. removebit, P.) *eam*, Mo. JT. Pi. Stultus autem magis exasperat^b.

15. *In hilaritate* (vel, *luce*, Mo. V. Ch. Merc. &c. vel, *serenitate*, Ca. simil. Ti.) *visus regis*, *וְיִכְרַח* [*Quum illuxerit facies*, &c. M. *Bonâ sse omnes implet. Non prodit, sed oritur*, ait Seneca^c. ^q *וְיִכְרַח* [*Quasi*, &c. *וְיִכְרַח* [*Quasi quædam serotina nubes*, Ca. sic Sy. sim. o. Ar. *quasi nubes in serenitate*, Ch. *ut nubes serotina pluvia*, Mo. Merc. sim. JT. Pi. vel, *effundens serotinam pluviam*, M. P. id est, tam grata quam nubes quæ imbrem vernum affert frugibus paulò antè quam maturescant^d. Vide Deut. 11. 14. Jac. 5. 7⁴. *וְיִכְרַח* est, *pluvia autumnalis*, quâ primùm rigantur fruges post sementem; *וְיִכְרַח*, posterior, *verna*⁵, quâ circiter trimestri ante messiem irrigantur segetes^g.

16. *Possidere*, &c. *וְיִכְרַח* [*Acquirere*, vel *Possidere*, *sapientiam melius est quam habere aurum*, M. sim. P. Ti. Ca. &c. Al. *quàm bonum præ auro*, &c.¹ vel, *o quàm melius est*, &c.² JT. Pi. *וְיִכְרַח*, *quam*, declarat præstantiam tantam esse, ut nè cogitatione quidem complecti quis possit^h. ^q *וְיִכְרַח* [*Et acquirere*, &c. *וְיִכְרַח* [*Et acquirere intelligentiam multo præstantius est quam acquirere electum argentum*, P. in Gej. Sed non placet *וְיִכְרַח* esse epitheton argenti, quia tunc substantivo postponendum fuisset; deinde, *וְיִכְרַח* interpositum reclamâtⁱ. Al. *electum præ argento*, Mo. Gej. i. e. eligibile, &c. Participium passivum pro adjectivo, ut 2 Reg. 18. 21. *fragilis*, i. e. fragilis; & Proverb. c. 21. v. 20. *desiderabilis*, id est, desiderabilis^k. *Magis est eligendum quam habere argentum*, M. *Præstantius, vel excellentius, est*, &c. Ti. Ca. simil. JT. Pi. Ch. Sy. o. &c.

17. *Semita*, &c. *וְיִכְרַח* [*Semita* (vel, *Iter*, Ca. Agger, JT. Pi. h. e. via aggesta^l, plana & trita^m; vel, *Via strata*, Mo.) *rectorum* (per quam assidue gradiunturⁿ) est *declinare*, vel *recedere*, à malo, P. JT. Merc. &c.^o ^q *וְיִכְרַח* [*Custos*, &c. *וְיִכְרַח* [*Custodit*, vel *Conservat*, (vel, *Qui custodit*, Merc. sim. Ch. Sy. *Qui curat*, Ca.) *animam suam* (vel, *seipsum*, JT. Ca. Merc. *Qui sibi consultum velit* o,) *qui custodit* (vel, *is tuetur*, Ca. *custodit*, vel *servat*, Ch. Sy.) *viam suam*, P. M. Ti. JT. Pi. ut in omnibus actionibus à malo declinet P. Vel, q. d. qui non tantum à malo recedit, sed & bene agere studet^q. Operam dat ut actiones suæ rectæ sint^r.

18. *Contritionem*, &c. *וְיִכְרַח* [*Ante contritionem*, vel *confractionem*, (sub. antecedit, Pi. o. Ar. &c. vel,

vel, est, P.) *superbia*, P. Mo. JT. &c. ¶ *Exaltatur*, &c. [עָלָה] *Elatio*, vel *altitudo*, (*superbia*, vel *fastus*, Ti. Ca.) *spiritus*, P. Mo. Sy. Pi. vel, *animi*, Ti. Ca. *alii sunt spiritus*, JT. Qui se efferunt exitio vicini esse solent. Confer Prov. 11. 2. Descriptio hinc est *superbiae*: cujus fons & basis est in posteriore parte, nempe, *spiritus altitudo*; deinde *elatio* & *jactatio* sui ipsius exteriori aliquo indicio prodita, [in parte prior:] unde *superbia* sic describi potest, quod est immodica alicujus de se existimatio eum ad ea quæ supra se sunt facienda impellens. Dimidium libri in hoc

¶ Merc. ex. versiculo est, quod attinet ad versiculos.

He.

19. *Melius*, &c. [טוֹב שְׂפָל רִיחַ וְגו'] *Melius est humiliare spiritum*, vel, *humiliari spiritum*, (vel, *dejici animo*, Ti. V. vel, *animam summittere*, Ca. vel, *humilem*, vel *submissum*, esse, JT. Pi.) cum mansuetis, sive *humilibus*, sive *modestis*, M. P. Mo. JT. Pi. &c. Al. *Præstat humilis*, abjectus, dejectus, *animo*. [שְׂפָל] puto esse substantivum, ut Eccles. 12. 4. [בְּשִׁפְלָה קוֹל], (et si ibi potest esse infinitum cum litera Bichlam:) sed malo esse Tōar [adjectivum] in regimine. Sed quid opus hinc deferere aptam adeo oppositionem duorum infinitorum, [שְׂפָל] *humilem esse*, & [שְׂפָל] *dividere*? ¶ *Quam dividere* (i. e. quam qui dividit) *spolia* (i. e. amplas facultates consequitur), cum *superbis*. Sic M. P. &c. Rationem innuit quæ opes parare solent, & in elationem ascendere: ut qui elatos sequitur necesse habeat, ut illi, alios opprimere & spoliare. Humilis melior est, &c. quia Deo hominibusque gratior, tranquillius, & liber à periculis &c.

20. *Eruditus*, &c. [מְשִׁיבֵל עַל דָּבָר] [Variant.] *Intelligens* (vel, *Prudenter tractans*, Ti. vel, *Prudens*, Ar. vel, *Qui callet*, Ca.) *rem*, P. vel, *in negotiis*, o. Ar. Qui attendit rei alicui, & diligenter considerat quò se modo in quaque re gerere debeat, nec festinanter & temere eam aggreditur, &c. Prudenter procedens in negotio suo. Peritus rei cujusvis quam tractat, eamque probè & accuratè cognoscens. Al. Cohæret cum versu præc. Qui attendit negotio humilitatis, & dat operam ut summissus sit, &c. Al. *Intelligens super verbum*, Mo. *Qui prudens est* (vel, *Qui contemplatur*, Ch.) *in verbo*, M. *Qui percipit verbum*, Sy. *Qui attendit verbo*, sive *ad verbum*, Merc. Gej. nempe Dei; vel, hominis verbo salubri, quod cum Dei Verbo convenit: sed malo, *verbo Dei*; tum ex collatione membri sequentis, *Qui attendit ad verbum*, ejus scilicet in quo mox fiducia jubetur poni; tum ex collatione loci paralleli Prov. 13. 13. Synecdoche generis. Verbum, pro Verbo Dei, ut sæpe alias in Salomone. [מְשִׁיבֵל], sequente [עַל] P, vel, [עַל], vel [עַל], significat, intellectum adhibere ad aliquid, de eo sollicitum esse, ei attendere, ut Psal. 41. 2. sollicitè investigare, investigatum prosequi. Vide Neh. 8. 13. Dan. 9. 13. Attentio ad Verbum Dei opponitur profanæ negligentiae aut temeritati, & designat studium quò quis sollicitus est de illius tum intellectu, tum obsequio. ¶ *Reperiet bona* Sic Ch. Sy. Ar. vel, *bonum*, P. Mo. *consequitur bonum*, JT. Pi. *Invenire*, pro *consequi*, ut Prov. 3. 4. & 8. 12, 35. Sensus, *Qui attentè legit Verbum Dei inveniet in eo quod rectum & honestum & cum virtute est*: vel, *bonum*, i. e. omnigenam felicitatem. ¶ *Et qui sperat* (vel, *confidit*, Ca. Merc.) *in Domino* Id quod ex Verbo discet, huc suum omne studium conferens, ut in Verbo sit asiduus, & Domino, qui illud jubet, fidat. Al. Qui in omnibus negotiis suis fiduciam omnem in Deo collocat, ex Domini providentia pendens, non nitens indutria suâ & sedulitate, & peritiâ, sive sapientiâ.

¶ *Beatus est*, sic P. Ti. &c. [אַשְׁרֵי] *Beatitudines ejus*, Mo. *felicitissimus est*, Merc. o. *beatissimus illum*! JT. Quidam antithesin hinc esse volunt; q. d. Qui sedulus est in opere bonum consequetur: sed longè felicior est qui Domino confidit, non sedulitati suæ.

21. *Qui*, &c. [לְחָכְמָה לֵב יִקְרָא נָכוֹן] *Sapiens corde*, sive *animo*, *vocatur intelligens*, vel *prudens*, P. Pi. sim. M. Ti. Ca. &c. vel, *novit intelligentiam*, Sy. vel, *vocandus est prudens*, JT. *Sapienti corde nomen imponitur*, (sic solet construi verbum [חָכְמָה] cum [לְ], etiam in voce passiva, ut hinc vides,) i. e. *Sapiens corde appellatur*, appellari solet, & est revera, *intelligens*: nam ex sapientia, ut sæpe

dictum est, consequitur & nascitur intelligentia & judicatio in rebus. *Vocatur prudens*, id est, pro prudente agnoscitur: prudentia autem ex sapientia manat. Potest *sapiens* intelligi in cognitione, *prudens*, in actione: q. d. Nemo sapientiam suam jactet verbis, sed operibus ostendat: nam qui verè sapiens est erit prudens, h. e. studiosè vivet. *Vocatur*, h. e. innotescit apud alios, & communibus votis appellatur, [נָכוֹן] *intelligens*, *circumspectus*, *prudens*. Appellari quandoque idem quod esse, aut celebrari. Vide Jes. 1. 26. & 9. 6. & 32. 5. & 35. 8. & 62. 4, 12. Jer. 19. 6. ¶ *Et qui*, &c. [וְהוּא יִשְׂמַח בְּשִׂפְתָּיו] *Et*, vel *Sed*, *dulcedo*, sive

suavitas, *labiorum* (vel, *qui dulcis est labiis*, sive *sermone*, Ch. Ar. sim. o. Sy. Vulg.) *addit*, vel *addet*, (vel, *auget*, Sy. vel, *acquirat*, Ca. vel, *commendatiorem reddit*, Ti.) *doctrinam*, sive *eruditionem*, sive *disciplinam*, Ch. Sy. M. P. Mo. Ti. Ca. Merc. Gej. &c. Tum sibi ipsi, quippe qui docendo docetur, multoque exactius intelligere simul incipit rem de qua differit, &c. tum apud auditorem, quem salubriter ædificat. Nota hinc quis sit eloquentiæ finis; non ut se quis venditet, &c. sed ut alios informet quæ illorum scire interest. Sensus, Qui suavis verbis alios docet, huic adjicitur sapientia; & qui in commisso talento fidelis erit dignus est ut plus accipiat. Quò quis sapius & ferventiùs doctrinam suam aliis communicat, eò & usum dicendi majorem, & laudem majorem apud Deum & homines, accipiet. Prudentior & intelligentior habebitur qui bene loquitur. *Addet doctrinam*, i. e. eam pretiosior rem faciet, pondus ei adjiciet.

Euripides in Hecuba, Πειθὸς ἡ τὴν πόλιν ἀνδραγαθὴν μόνον. (*Suada unica omnium hominum regina & imperatrix*.) *Dulcedo labiorum* est, vel, 1. sapientia, quam qui discit doctrinam addet, & sapientiæ operâ, quam didicit, intelliget etiam quod non didicit, & eruditior in dies evadet. Vel, 2. sermonis facultas, quæ sapientiæ comes est, ut scilicet suaviter, aptè & cum judicio dicatur quidquid, suo loco & tempore, &c. id quod majorem fructum facit, & sapientiam commendat, ut quàm plurimi ad ejus studium pertrahantur, ut supra 15. 2. *Dulcedo labiorum* intelligitur non omnis indiscriminatim, non qualis est in adulatore, meretrice, &c. Prov. 5. 3. & 6. 24. & 7. 21. sed ea quæ est in *sapienti corde*, de quo proximè dixit; ita scilicet ut idem non sibi sapiat soli, alto premeus corde quod didicit, nec barbarâ obscurâve linguâ confusè præcipitans, &c. sed ut polleat tum voluntate, tum facultate, dicendi tempestivè, congruè, &c. Conferuntur hinc sapientia cordis & eloquentia oris, ita ut illa magnos mereatur honores, hæc magnum audientibus afferat commodum. Summa proverbii est, præstabiliorum esse eloquentiam cum sapientia conjunctam, quàm cum quis animo egregiè sapiens animi sui sensa commodè exprimere nequit. q. d. Qui sapiens est vocabitur prudens, & hoc nomine magni fiet; sed multò pluris ille qui, præter sapientiam, nactus etiam fuerit eloquentiam.

22. *Fons vite* (i. e. quasi fons ex quo vita promanât, & ipsi, & præcipuè aliis quos docet; ex quo bona omnis generis consilia, informationes, consolationes, &c. quotidie emanant), *eruditio*, &c. [שְׂכָל בְּעָלָיו] *Est intelligentia*, vel *prudencia*, (vel, *doctrina*, V. intellectus, Ti. V. Ch. Sy. Merc.) *domini*, vel *possessoris*, *sui*, Merc. sim. JT. Ch. vel, *domino suo*, P. vel, *habenti illam*, V. sic M. Ti. vel, *præditi eâ*, Mo. vel, *is qui nōrunt illum*, Sy. vel, *is qui illâ opus habent*, [בְּעָלָיו], pro [לְבָעָלָיו], ad verb. *domini*, vel *possessoribus*, *ejus*: metonymia effecti, quia egestas facit ut homo rem quæ eget sibi acquirat, atque ita ejus dominus fiat. Sic supra 3. 27. *Ingenium* suis est *vite fons*, Ca. *Intelligentia*, intellige, ex antithesi, & inde manans institutio. Synecdoche membri metonymica, quâ unâ cum efficiente intelligitur effectum.

¶ *Doctrina*, &c. [וּמִסְדֵּי אֱוִילִים אֵלֶּיךָ] *Et*, vel *At*, *eruditio*, vel *institutio*, vel *disciplina*, (vel, *admonitio*, Ca. vel, *castigatio*, M.) *stultorum* (sub. est, P. Pi. &c.) *stultitia*, P. Mo. Merc. Pi. Ch. Sy. Gej. &c. vel, *mala*, o. *pestifera*, Ar. vel, *scaturigo stultitiæ*, JT. ac proinde mortis. Nihil nisi exitium affert & stulto ipsi, & aliis, si quos fortè erudire velit. *Stultitiam* hinc opponit *fons vite*; & *eruditionem* improprie vocat, quæ mera est stultitia.

¶ R. Levi in Merc. f. T. sim. Me. f. Car. f. AE. in Merc.

¶ Merc. Gej. Pi. D.

¶ Merc.

¶ Pi. ex Jun.

¶ Gej.

¶ Gej. Pi.

¶ Pi.

¶ D. prov.

2. r. 182.

¶ Merc.

¶ Gej.

¶ Gej.

¶ Merc.

¶ Gej.

¶ Gej.

¶ D. ib.

¶ Gej. sim.

¶ Pi.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

¶ Q. in Merc.

¶ Merc.

¶ R. Levi in Merc.

¶ Car.

¶ Merc.

^a Merc. stultitia c. Sensus, Univerſa ſtultorum ſapientia nil eſt
^d Gej. niſi meræ ineptiæ, mera vanitas, peſtifera, &c.^d. Stulti;
^f D. prov. quos erudiendos ſuſceperunt, ſui ſimiles, h. e. ſtultos,
^{2. 1. 103.} efficiunt. Stultorum etiam inſtitutio & informandi
 conatus plenus eſt ſtultitiæ; imò ſæpe fit ut, quò majo-
 ris momenti ſunt quæ aggrediuntur, tantò magis ſuam
 inſcitiam prodant: unde ex adverſo ſequitur, ſapientem
 omnibus modis intelligentiam aliis communicare,
 etiam quum minimè expectares: non tantum cum
 ſeria tractat, & in cathedra ſedet; ſed etiam tum cum
 per jocum agit, & ſe remiſſioni dat, etiam inter cœ-
 nandum, &c.^f. Alii ſic, Argumentum ſtultitiæ eſt, la-
 borare ut qui verè ſtultus eſt ſapiens fiat; nam & ope-
 ram perdit qui id ſatagit, & odium ejus provocat, &c.^g.
^h Q. He. Q. (conſtructionis ordine mutato) ſic accipiunt, *Stul-*
^{in Merc.} *titia ſtultorum eſt illis caſtigatio*; q. d. Non aliter cati-
 gantur niſi ſtultitiâ ſuâ, & periculis in quæ temeritate
 ſuâ inciderunt: imò cum experti ſunt ſtultitiam ſibi
 nocuiſſe, poſtea in re forſan ſimili ſapere diſcent, ſed
 non, ut ſapientes, in omnibus.^h

23. *Cor ſapientis* (vel, *ſapiens*, P. Sy. M. &c.) *erudiet*
 (vel, *intelligere facit*, Merc. vel, *prudens reddet*, Mo. *pru-*
denter dirigit, ſive *moderatur*, M. Ti. ſim. JT. Pi.) *os ejus*.
ⁱ Merc. Sic Ch. Ca. &c. ut omnia ſapienter, doctè, prudenter
^h Gej. & rectè loquatur.ⁱ. Suggestit linguæ quid, quomodo,
 ubi & quando loquendum, &c.^k. Significat juvari ſer-
 monis facultatem rei de qua loquimur penitiorè in-
 telligentiâ: *Quisque ſatis diſertus eſt in eo quod intel-*
^l Car. *ligit*. ¶ *Et labiis*, &c. *וְעַל שְׂפָתָיו יִסְפָּר* ¶ *Et*
labiis (vel, *super labia*, ſive *labiis*, Mo. Pi. vel, *ad labia*,
 Merc. vel, *in labiis*, o. Ch. vel, *per labia*, JT.) *ſuis* (vel,
^m Merc. *ipſius*, Merc. vel, *ſua*, JT.) *addit*, vel *addet*, (ſcil. cor ip-
^h Merc. ſius^m), *doctrinam*, Mo. P. Ti. Merc. &c. vel, *peritiâ*
^o Mar. *conciat*, Ca. ſim. Merc. & affert. Ex corde in os ipſius
 doctrina inſtillatur.ⁿ. Facit ut verba ſint prudentiora
 quàm aliorum, & magis grata.^o. Inter loquendum quaſi
 novi in corde continuo ſubnaſcuntur nobiles concep-
 tus, &c. P. Frequenti uſu ſapientiæ, & continuo de ea
 ſermone, linguâ expeditur & acceleratur q. Quò quiſ-
 que diſertior, hòc doctior habetur. *Magna eſt*, ait Ci-
 cero, *admiratio copioſè ſapienterque dicentis, quem qui au-*
^r D. prov. *diunt, intelligere etiam & ſapere plus quàm ceteros arbi-*
^{2. 1. 118.} *trantur*.^r.

24. *Favus*, &c. *וְצִוְיָ רַבִּישׁ אֶמְרֵי נֹעִם* ¶ *Favus* (vel,
 ut *ſavus*, P. JT. Merc.) *mellis ſunt verba jucunda*, ſive
amena, M. ſim. Merc. Mo. JT. &c. i. e. verba ſapientis,
 quæ ſuavia ſunt*: verba quæ delectant; non vano
 ornata, aut carnalibus illecebris, ſed ob ſapientiam in
 eis reconditam, ut docet membrum ſequens. *Verba*
 hæc *amena ſunt*, quæ *munda*, ſive *mundorum*, Proverb.
 15. 26.^v. *Favus mellis*, tum quoad dulcedinem, ani-
 mique oblectationem; tum quoad nutritionem, ſana-
 tionem, & uſus medicos*. Mel magni eſt uſus in me-
 dicina, ad leniendos membrorum dolores, &c.^y. Mel
 item quod ſpontè fluit ex favo, nec vi exprimitur, de-
 licatiſſimum eſt, & pretioſiſſimum, & palato gratiſſi-
 mum.^z. ¶ *Dulcedo*, &c. *וְהָיָה מִדְּבַר מִדְּבָרֵינוּ* ¶
^a Merc. *Dulcis*, vel *dulcedo*, (vel, *Sunt enim dulcia*, M. *Res dul-*
^b Gej. *cis*, JT. Ti. Quod, ſcilic. mel, *dulce*, Pi.) *animæ*, (vel,
^c Pi. *animæ ipſi*, M. intelligenti ſcilicet, nam hoc allegoricè
^d V. dicitur^a), & *ſanitas*, vel *medela*, (vel, *ſalubre*, Pi.) *oſſi*,
 vel, *oſſium*, vel, *oſſibus*, Mo. P. M. Merc. Ti. &c. Dicit,
animæ, quia hujus propriè eſt de ſermonum ſolidè bo-
 norum ſuavitate judicare^b. Vel, *animæ*, i. e. appetitiu^c.
Qui favus eſt dulcis guſtari, & *medela oſſibus*, i. e. corpori^d.
 [Ca. totum ſic reddit, *Favus mellis eſt oratio amena*, &
animo dulcis, & *corpori ſalubris*.] q. d. Verba ſapientia
 & animæ & corpori ſummè proſunt, propter conſen-
 ſum mutuum inter corpus & animam. *Sanitas oſſi*, i. e.
 intimis quibuſque & corporis & animæ partibus. Vide
 ad Prov. 12. 4. Per os corpus intelligit. Morbos ſa-
 nat etiam deploratiſſimos; qualis eſt cum oſſa, quæ vel-
 uti corporis fundamenta ſunt, aut corrumpuntur, aut
 comminuuntur^f. Tollunt morbos peſſimorum vitio-
 rum^g.

25. *Eſt via*, &c.] Hic verſiculus eiſdem verbis ha-
 betur Prov. 14. 12. & idem utrobique ſenſus eſt. Non
 quod cuique videtur, aut in moribus aut in opinionibus,
 ſequendum, ſed norma omnium eſſe debet Verbum

Dei^h. Repetitur forſan ob materiæ nobilitatem & ne-
 ceſſitatemⁱ. *וְעַל שְׂפָתָיו יִסְפָּר*. Confer Philip. 3. 1. Quan-
 quam diſcrimen eſt in nexu cum præced. q. d. *Amena*
 quidem ſunt verba, &c. ſed non omnia ſunt verè ju-
 cunda quæ nobis ita videntur. Summa proverbii eſt,
 Hominiſus ſenſus & rationis propriæ dictamine bonum
 & utile perſequentibus contrarium obvenire^k. Repe-
 titur hîc in eum finem, ut diſcamus libenter auſcultare
 ſermonibus ſapienter docentium, nec proprio iudicio
 innitamus^l.

26. *Anima*, &c. *וְנַפְשׁ עֹמֵל עֹמֵל* ¶ *Anima labo-*
rantis (vel, *Anima dolens*, Sy. *Homò laborans*, Ti. Ar.
Qui laborat, Ca. *Vir in laboribus*, o.) *laborat* (vel, *la-*
boravit, Mo. vel, *dolet*, Sy.) *ſibi*, P. Mo. Merc. Ti. Ca. &c.
 vel, *ipſimet*, Pi. ei qui laborat; nam 17. maſc. referri
 nequit ad 17. fcemin^m. Vel, *laborem ſuſtinebit*, Ch. *fa-*
^m Merc. *tigat ſeipſum*, Ar. ¶ *Quia*, &c. *וְיָאֵר עָלָיו פָּיָו* ¶
ⁿ Merc. *Quia incurvatur*, vel, *incurvat ſe*, (velut ſupplexⁿ, &
^o Pi. victum petens^o; vel, *inflexit ſe*, Mo.) *ei*, vel, *super eum*,
 vel, *coram eo*, os *ipſius*, P. Merc. Pi. Eò quòd os ejus oc-
 caſionem præbeat ei, Mu. *Quippe quem* (vel, *Quoniam*,
 Ti.) *cogit eum os ſuum*, Ca. Ti. ſic Me. ex Vulg. id eſt,
 cibi neceſſitas P: fame urgetur q. *Incumbit ei os ſuum*,
 i. e. fames oris: ſic, *venter*, i. e. fames ventris. *Hominem*
experiri multa paupertas jubet, ait Publius. Et Manil.
Aſtron. 1. Et labor ingenium miſeris dedit, & ſua quemque
Advigilare ſibi juſſit fortuna premendo. Hortatur ad la-
 borem, ad quem natus eſt homo, Gen. 3. 17. Sic &
 Eccleſ. 6. 7. *Omnis labor hominis eſt ob os ejus*. Sensus,
 Sibi laborat quiſque laborat, ut ſibi conſulat, in ſuum
 uſum & commodum; quia cogit eum os inedia impa-
 tiens. Damnat ignaviam, laborem commendat*. Qui
 victum labore acquirit acquirit ſibi, idque motus quali
 precibus oris^t. Ob ſuam neceſſitatem laborat homo,
 quia os ab eo poſtulat eſcam^v. [Alii poſterius mem-
 brum aliter reddunt:] *Quia ex ore ſuo veniet ei humi-*
^{* Merc.} *liatio*, Ch. *Et ex ore ſuiipſius procedit interitum ejus*, Sy.
^{Pi.} *Et vim facit in interitum ſuum*, o. *Et vi evocat perditio-*
^v *nem ſuam*, Ar. [Alii totum aliter accipiunt.] Ipſe mo-
⁴⁰ *leſtus* (vel, *Anima quæ moleſtiam exhibet*, Gej. ex Ol. & T.
 ſic Car. nempe alteri, T.) *moleſtiam affert*, vel *exhibet*,
 ſibi, JT. Car. Gej. ex Ol. T. Sibiipſi laboris & afflictio-
 nis quiſque cauſa eſt*. [Reliqua autem ſic reddunt:]
^{* Mar.} *reſſectitur in ipſum os ejus*, JT. Car. i. e. Qui res moleſtas
 aut temere aut improbè eloquitur, ipſe moleſtus ſermo
 in ipſum loquentem recidit y. *Quia incurvat talem os*
^{Jun.} *ejus*, Ol. in Gej. vel, *quia incurvavit contra ſe os ſuum*,
^{T. ex} T. Mar. i. e. deflexit & peccavit in verbis ſuis^z. Ple-
^{Mar.} rumque perverſus ſermo auctori occaſio eſt doloris &
^{T.} afflictionis*. Multi intemperantiâ linguæ alios lædunt
 & offendunt, ut qui alios ſubſannant, fraudant, &c.
 quare & ab aliis læduntur, &c.^b. Summa eſt, Qui ma-
 lum aliis, calumniis, convitiis, verbis inſidioſis, ſtruunt,
 ut aliis incommodando ſua commoda curent, non mo-
 dò ſine ſuo fruſtrantur, ſed & malum in authorem re-
 ſſectitur & repercutitur c. *וְיָאֵר עָלָיו פָּיָו*, *moleſtiam creans*, eſt,
 qui quietos alios, vel ſpe lucri, vel ex invidia, mali-
 tia, &c. turbat: vide Job. 20. 22. *Animæ* horum me-
 minit, quæ in his maximè occupata eſſe ſolet, & in modò
 huc, modò illuc rapitur, ad inventiones ſubindè novas
 excogitans, ſolicitèque ad ægre faciendum aliis deſu-
 dans: vel, *anima moleſti*, cum Junio, pro *moleſto* accipi
 poteſt, &c.^d. [Al. ſic:] Quòd quis perpetuò labore,
 in cauſa eſt os ipſius, quod non didicit ſapientiam, quæ
 poſſeſſores ſuos facile & ſine labore alit*. T. *וְיָאֵר* ex-
^{d Gej.} ponunt, vel, *active*, *incurvat ſuper eum*, i. e. cogit eum,
^{* AE. in} & velut incurvum reddit ad opus; vel, *intranſitive*, ut
^{Merc.} idem ſit quòd *וְיָאֵר incurvavit ſe*, Pſal. 146. 8. ut *וְיָאֵר* &
⁷⁰ *וְיָאֵר* idem valeant, *incurvatus eſt*; ſicut *וְיָאֵר accidit* &
וְיָאֵר interdum: nec alibi quàm hîc reperitur hæc ra-
 dix, & Job. 33. 7. ubi tamen & poteſt eſſe adventitium.
 Alii *וְיָאֵר* exponunt *וְיָאֵר*, & *וְיָאֵר*, cauſam præbet, &c.^f.
Incurvandi verbum damnum innuit; q. d. Qui integrè
 vivendo erectus manere potuiſſet, ſuo incurvatur vitio,
 miſerèque inſtar ſerpentis repere aut humi jacere cogi-
 tur, quia ori maledico nimium indulſit, adeoque os ip-
 ſius incurvabit^h y. præ *וְיָאֵר*, ipſummet ægre facientem;
 vel, ægre faciens incurvavit, i. e. malitiòſè diſtendit, os
 ſuum contra ſeipſum. Confer Prov. 10. 14. & 18. 7.ⁱ.
 A a a a 3 27. Vir

27. *Vir impius fodit* (vel, effodit, Ti. Merc. JT. Pi. Ca. astruit, Sy.) *malum*] Itā Merc. P. &c. vel, *mala* sibi, o: sim. Ar. Potius, malum quo proximum afficiatⁿ. *Fodit*, i. e. inquit¹; ut qui fodiendo quærunt aurum^k. Investigat, vel excogitat, malum¹; i. e. varios nocendi modos^m molitur, sive machinaturⁿ, omnibus modis; ut & *וְיִפְתֹּחַ אֶרֶץ* arare, pro, cogitare, & moliri, Prov. 3. 29. Vel, *fodit*, i. e. infidiosè malum & exitium alteri instruit^p. Sic solent infidiæ describi, per *fossionem* foveæ, &c. ut Psal. 119. 85. Prov. 26. 27. Jer. 18. 20, 22. & per *fossionem* simpliciter, Job. 6. 27. & *fodietis* (sub. foveam) *contra amicum*, &c. & hinc, per *fodere malum*¹. Vel, *fodit*, i. e. multo labore quærît, & qu. abditum in lucem profert^r. Nullum laborem recusat quod damnum aliis inferat^t. Td effodere indicat eum, non ex subita perturbatione, vel ex infirmitate aut inscitia, malum alteri machinari, sed id datâ operâ & assidue facere, & totum se addigere maleficiis patrandis. *וְיִפְתֹּחַ אֶרֶץ* Et, &c. *וְיִפְתֹּחַ אֶרֶץ* Et labiis, vel, in labiis, suis (vel, Et labia ejus, Ti. super labia ejus, vel, in labiis, sive in unoquoque labiorum^v, sub. est, P. Merc. M. &c. vel, *Ejusque labiis insidet*, JT. Pi.) ut, vel *velut*, ignis ardens, sive flagrans, sive accensus, P. M. Ti. Merc. &c. Rixas ferit & lites^x, ut patet ex versu seq. Et sermo ejus ut, &c. V. nempe calumnia, per quam malum alteri molitur^z. Mala excogitata virulentâ linguâ profert in proximi perniciem^a. Sensus, Et si malum animo cogitet, est tamen ejus sermo longè perniciosior: quia quod cogitat non antè nocet quàm in opus & sermonem exit^b. *וְיִפְתֹּחַ* hinc est, vel substantivum, ardoris, ut Levit. 13. 23, 28. & vel adjectivum^d, formæ *וְיִפְתֹּחַ* attendit, Nehem. 1. 6, 11. Alii deducunt à *וְיִפְתֹּחַ* adussit, mutato *ו* in *ז*, & *פ* in *ב*. Huic versui confimiles sunt duo sequentes, in quibus omnibus homo impius describitur; quin & tertius ab hoc eodem pertinet^e.

28. *Suscitat*, &c. *וְיִפְתֹּחַ אֶרֶץ* Immittit (vel, mittet, Mo. injicit, Ti. Merc. excitat, Sy. Ca. Merc. &c.) *litem*, sive contentionem, sive dissensionem, P. Mo. Merc. Ti. JT. Pi. Id facit per susurros, [ut sequitur,] sive mussiones clandestinas, aliorum dicta & facta in pessimam partem contorquens^h. *וְיִפְתֹּחַ אֶרֶץ* Et verbosus, &c. *וְיִפְתֹּחַ אֶרֶץ* Et susurro (vel, susurrator, Mo. murmurator, Merc. Th. in D. vel, vanus, Sy. litigiosus, Ch. vel, delator, M. Ti. Merc. Di. vel, detractor, Pi. qui mussionat alteri detrahens, & cogitans aut loquens ut alteri noceatⁱ; qui aliorum facta eliminat & propalat, deque aliis detrectat^k: vel, *sycophanta*, Ca.) *disjungit*, (ab homine^z), vel *separat*, (primùm animis, mox etiam corporibus & conversatione¹; vel, *divellit* à se, Ch. vel, *persequitur*, Sy. vel, *abalienant*, Ca. vel, *sæpe dissidia concitat*, Ti.) *ducem*, M. Mo. JT. Pi. vel, *principes*, P. primates, Ca. inter *magnates*, Ti. vel, à *principe*, V. *Ducem*, pro, *duces*^m. Vel, 1. disjungit Principem à suo populo, ut hic in illum rebellet, aut ille in hunc alieniore sit animo. Vel, 2. Principes inter se committit, & à se invicem abalienatⁿ. Avertit dominum à proximo suo^o. Al. *maritum*, ab uxore scilicet P. Al. *amicum*, vel *amicos*, Di. o. sim. Ch. Sy. Ar. Sic infra 17. 9. Vide notas nostras de voce *וְיִפְתֹּחַ* ad Psal. 55. 14. & *וְיִפְתֹּחַ* generaliter *ducem* sign^r. propriè, qui præest mille, &c. item *principem*, Gen. 36. 15. Zach. 12. 6. & deinde, *maritum*, velut ducem uxoris, Prov. 2. 17. & Jer. 3. 4. Hic fumo pro ducem amicorum, & inter familiares summo & præcipuo^s, (per syn. gen. qualis Ps. 55. 14. & Mic. 7. 5.) cui fides, ex quo pendes, & cujus in omnibus consilio uteris & niteris^z. Cuncti significatus *וְיִפְתֹּחַ* hinc conveniunt; sejungit enim Principes à subditis, maritos ab uxoribus, amicum ab amico, si autem ei præbuerint^a. Pulchre Alii, *Facit delator uno momento contentionem multorum mensum*^b.

29. *Vir*, &c. *וְיִפְתֹּחַ אֶרֶץ* *Vir violentus*, sive violentiæ, (vel, iniquus, P.) *pellicit*, vel *seducit*, proximum suum, Merc. Gej. JT. Pi. At violenti omnia per vim agunt, non blandiuntur. Resp. 1. *Violentia* hæc ad animi impotentiam & inquietudinem refertur. 2. Hic violentus, cum una via improbitatis non successit, aliâ illico aggreditur, qui leoninæ pelli vulpinam affuit, ut concupitum scelus admittat, & proximum malo afficiat. Sic superbus Psal. 10. 9, 10. se tamen incurvat & deprimit, ut pios subito corripiat^c. *Vir violentiæ* dici-

tur, qui ex alienis damnis captat vel lucrum vel gaudium, sive id fiat dolo, sive vi^d. Scelestus in eo totus est, ^d Q. non modò ut aliis injuriam faciat, sed etiam ut in societatem sceleris pertrahat, eosque sui similes efficiat^e. * Merc. Proximè de perniciofa separatione, hinc de turpi unione, agitur^f. *וְיִפְתֹּחַ אֶרֶץ* Et ducit eum per viam non bonam] Id^g Gej. est, noxiam, sive peniciosam^h. ^h Pi. Gej.

30. *Qui attonitis*, &c. *וְיִפְתֹּחַ אֶרֶץ* *Claudens* (vel, *Qui obstruit*, Merc.) *oculos suos ad cogitandum*, sive *excogitandum*, perversitates, Mo. P. vel, *perversa*, liberius scil^h. *Qui obfirmat oculos suos cogitat perversa*, o. ^h Merc. sim. Ti. Ar. Innuit etiam oculis suis, & cogitat, &c. Ch. *Obstinatos tenet oculos impius cum cogitat*, &c. h. e. Aded intentus est cogitationibus malis, ut attonitis sit oculis, nesciatque quid exterioribus agat membrisⁱ. *Qui* * M. *nictat oculis improba comminiscitur*, Ca. *Connivens oculis suis* connivet (ellipsis consequentis, repetendi ex antecedente^j), dum (vel, ut, Pi.) cogitet, &c. JT. Pi. ⁱ Pi. Impii, cum apertè malum designare non possunt, occultè & gestibus quibusdam designant^k. Oculi etiam ^k Merc. solent esse animorum indices^l. [Sed quisnam hic gestus?] Resp. 1. Immota oculorum defixio in quodvis objectum, quod profundæ meditationis signum est^m. ^m Q. ex Vulg. in Gej. 2. Nictatio oculorum, quâ quis socium suum de præsentis innocui circumventionem quodammodo informatⁿ. ⁿ Al. in Gej. 3. Compressio oculorum, ubi truculentus, oculis intrò quasi reductis, densâque frontis rugatâ ac palpebrarum contractarum obnubilatione, quodammodo oclusis, perniciem se meditari satis prodit^o. 4. Conclusio oculorum^p, vel unius oculi; quum liberior esse solet cogitatio^q, & intentius attendit quis ad rem quam cogitat, quia mens ejus huc & illuc non distrahitur^r. Nullus ex his gestibus alienus est, nec possumus certò ostendere quid unicè voluit^t. Verbum *וְיִפְתֹּחַ* alibi non occurrît in Sacris^u: neque in lingua Chald. Syr. Arab. significationem habet quæ huc quadrare queat^v. Significat, *claudere*, (sic Æthiopice sæpe; Matt. 6. 6. *וְיִפְתֹּחַ*, *claudere ostium*: vide & Matt. 23. 13.) *obstruere*, *ob-* ^o Gej. ^p Merc. V. ^q Gej. Di. ^r Merc. ^s Di. ^t V. ex Hej. ^u sim. Merc. ^v Gej. ^w Gej. sim. ^x Di. ^y Di. ^z Merc. ^a Jun. ^b Pi. ^c Car. ^d Pi. ^e Merc. ^f Gej. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc. ^p Merc. ^q Merc. ^r Merc. ^s Merc. ^t Merc. ^u Merc. ^v Merc. ^w Merc. ^x Merc. ^y Merc. ^z Merc. ^a Merc. ^b Merc. ^c Merc. ^d Merc. ^e Merc. ^f Merc. ^g Merc. ^h Merc. ⁱ Merc. ^j Merc. ^k Merc. ^l Merc. ^m Merc. ⁿ Merc. ^o Merc

Car. tiosus P. ¶ Et qui dominatur animo suo (vel, spiri-
 tui suo, P. sim. Mo. i. e. affectibus, & praesertim ira; vel,
 qui continet iracundiam, o. sic Ar. sub. melior est, Pi. sic M.)
 Merc. expugnatore urbium] Verissimum hoc esse probat, 1. Quod
 r Merc. gravius est bellum quod cum propriis affectibus geritur
 t Merc. quam cum aliis. 2. Qui se vincit sibi prodest, nemini
 sim. Gej. vero nocet; quum vir fortis non sine cruore vincit.
 Gej. 3. Fortis vincit manu aliorum; patiens, per seipsum,
 Car. & in seipso. 4. Longanimis non modò homines vin-
 cit, sed & potestates tenebrarum, Eph. 6. 12 v.

33. Sortes, &c. [בְּחִיק יוֹטֵל אֶת הַנּוֹרָה] In sinum, vel
 gremium, projicitur, sive conjicitur, fors, M. Mo. P. Merc.
 Ca. JT. Pi. h. e. fortis tessera & calculus, chartula vel
 nota, quæ sedenti judici, vel alteri personæ fide digna,
 committitur, inque ejus vestem, pallium, pileum, urnam,
 vel aliud quid in sinu ejus gestatum, tessera illæ projici-
 untur, ordine producendæ, &c. Dividitur fors in, 1. di-
 visoriam, Num. 26. 55. Jos. 14. 2. 2. consultoriam, 1. Sam.
 10. 20, 21. Act. c. 1. v. 26: 3. divinatoriam, ubi inquiri-
 tur in aliquod factum præteritum, Jos. 7. 16, &c. 1. Sam.
 14. 41, 42. 4. Sortes, nempe quas Deus præcipit, ut in
 * Gej. divisione hæreditatum, electione Regis, [1. Sam. 10.
 G. 20.] & Apostoli, Act. 1. 26 v. אֶת, quod alibi accusa-
 tivi nota est, hic cum nominativo contrahitur. Sic Num.
 2. Gej. 14. 21. & 26. 55. Psal. 72. 19. Jer. 35. 14. & 38. 4. 2.
 ¶ Sed, &c. [וְיִמְחֶה כָּל מִשְׁפָּחָה] Et, vel Sed, (Sed ta-
 men, Merc.) à Domino (sub. est, M. P. JT. &c. vel, pen-
 det, Ti. vel, egreditur, Ch.) omne, vel totum, judicium
 (vel, jus, V.) ejus, P. M. Mo. sic Ti. Ch. vel, tota ejus ratio,
 Merc. JT. Pi. V. vel, justitia ejus, T. Quod fortem ap-
 pellat judicium, docet, non nisi in rebus gravioribus
 ad fortis judicium recurrendum; maximè cum per
 fortem Deus ipse in judicio sedeat. Hinc sortes cum
 summa reverentia semper tractatæ sunt, cum sanctifi-
 catione populi, Jos. 7. 13. & Eleazarus fortibus jaci-
 dis præciebatur. Docet, in rebus humanis nihil geri
 a Car. sine nutu & dispensatione Divina; & quæ putantur
 b Me. fortuita, à Deo regi & temperari: itaque ex Domini
 providentia in omnibus pendendum. Sors cæcæ for-
 tunæ tribui solet, & sine ratione creditur cadere, nec
 d Merc. ullâ hominis industriâ dirigi potest; ejus tamen di-
 rectio Deo in solidum tribuitur.*
 * Gej.

CAP. XVII.

1. Melior est, &c. [טוֹב פֶּת חֲרֵבָה וְשְׁלוֹה בָר] Me-
 lior, vel Melius, est buccæ, vel buccella, sicca,
 P. M. Merc. Pi. Gej. (absque butyro, oleo, &c. confer
 a Gej. Levit. c. 7. v. 10. vel, cibi sicci, JT. vel, sicum frustum
 panis, Ti.) & tranquillitas, vel pax, in ea, Mo. P. ubi,
 vel quum, est tranquillitas, M. JT. Pi. V. ac proinde di-
 lectio & concordia, sine turbis odii, invidiæ, vindictæ,
 i Pi. sim. &c. Sic [וְשְׁלוֹ] sumitur Dan. 11. 21. aliàs prosperitatem de-
 Merc. Gej. notat, ut Ps. 122. 7. Prov. 1. 32. Jer. 22. 21. Al. cum inco-
 lumitate, Ca. פֶּת (à פָּתַח fregit, Levit. 2. 6.) est, frustum
 d Gej. panis, Gen. 18. 5. Jud. 19. 5. 1. Sam. 2. 36. &c. d. non
 * Merc. ex aliarum rerum*. Vox est foemin. at טוֹב masc. ideòque
 He. vel טוֹב neutraliter ponitur, ut Psal. 4. 7. & 133. 1.
 f Pi. Prov. 16. 8. &c. vel subauditur לָךְ, ut sit bona res f.
 s Merc. טוֹב jungendum cum tota sententia, buccella sicca, ut
 Prov. 15. 17. & alibi. ¶ Quam, &c. [מִבֵּית וְגו']
 Quam domus plena vidimis (vel, mactatis pecoribus,
 Ti. sic JT. Pi.) jurgii, M. P. &c. sim. Mo. vel, jurgiosis,
 Merc. Ca. ubi (vel, in qua, JT. vel, quibuscum, Pi.) est
 jurgium, M. Pi. cum contentione, Ti. ubi convivæ dissi-
 dent. Confer cum hoc loco Prov. 15. 17.
 h Merc. 2. Dominabitur filiis stultis, [בְּבֵן מְבִישׁ] In filium
 i Gej. pudefacientem, sive confundentem, JT. Pi. Sy. Merc. Mo.
 sub. patrem suum, P. vel, dedecorosum, Ti. turpem, Ca.
 p. confusione dignum, M. ignavum & improbum, qualis
 G. patrem pudefacit. Manumissus tutor filiis relinque-
 tur: Gal. 4. 1, 2. τὸ ἀρχὴν κληρονομίας, (Dominari est me-
 lioris.) ¶ Et inter fratres hæreditatem (vel, pos-
 sessionem, Pi.) dividet, ita Ch. Sy. &c. [וְיִחְלֹק וְגו'] Parti-
 tur, Pi. participabit, Ca. וְיִחְלֹק, sicut & Latin. partici-
 pare, primariò denotat, participem facere, partem dare,

impartiri, (sic sumitur Jos. 14. 1, 5. & Neh. 13. 13 m.) m Gej.
 sed exinde transfertur ut significet, participem fieri,
 partem accipere, ut 1. Sam. 30. 24. Prov. 29. 24. & hoc
 loco. [Hinc variè accipiunt.] 1. Ab herò consti-
 tutur ad regendum filios, & ad dividendum inter il-
 los hæreditatem paternam. 2. Dividet, non tantum
 ut curator P, sed ut cohæres unà cum filiis institutus;
 relictâ illi ob bene merita ejus portione: vel, datâ ei
 divinitus occasione emergendi. Olim major servo-
 rum fidelium ratio habebatur. Vide Gen. 15. 2, 3.
 10 & 44. 1, &c. Docet sapientiam esse nobiliorem li-
 bertate, utpote quæ clienti suo affert libertatem, do-
 minium, hæreditatem v.

3. Sicut, &c. [כַּמֶּצֶרֶת וְגו'] Conflatorium (vel, Fusio-
 rium vas, JT. in quo conflatur, vel probatur, argen-
 tum; sub. est, P. Gej. vel, adhibetur, JT. Pi.) argen-
 to, Mo. Merc. ex He. Gej. Sicut conflator (vel, excollor,
 Ti. sub. probat, M.) argentum, M. Ti. [מֶצֶרֶת] (à צָרָה
 liquavit, igne examinavit,) est, vel participium, liquans,
 20 conflans; cum tamen in Hiphil non aliàs reperiatur v. Q. in
 hoc verbum; vel nomen, formæ מֶצֶרֶת sanitas. ¶ Et
 aurum, &c. [וְכִיּוֹר וְגו'] Et fornax (vel, caminus, P. Mo.
 Ch. vel, catinus, JT. Pi.) aurum, M. Ti. vel, auro, Merc.
 P. &c. purgando scilicet. ¶ Ità, &c. [וְיִבְרֹחַ וְגו'] a Merc.
 Et (vel, Ità, sive Sic, M. Ti. &c. vel, At, P. Merc.)
 probat (& explorat) corda Dominus, P. Merc. &c. b Merc.
 Qui autem probat corda est Jehova, JT. Antithesis est;
 q. d. Est quidem vas auro explorando, &c. sed nihil est
 30 quo corda probari queant; solus Deus ea probat: ho-
 mines probare non possunt. Vel, similitudo est, ut
 fornax aurum, &c. sic Dominus corda probat.*

4. Malus, &c. [מָרַע בְּקִשְׁבִּי וְגו'] Malus (vel, Ma-
 lignus, Pi. Merc. vel, Maleficus, JT. Gej. sic Merc. qui
 tum vitiis, tum molestiis proximo inferendis, indul-
 get, attendit, vel auscultat, (vel, obedit, o. Vulg.) Gej.
 labio, sive sermoni, iniquo, M. P. Pi. &c. vel, mendacii,
 Merc. vel, molesto, JT. sermoni quo indicatur quomodo
 lædendus sit proximus: vel, sermoni Legi Dei con-
 trario, & carni corruptæ accommodato. Attendit, i. e. tum
 40 indaga, tum promptè avidèque excipit. ¶ Et, &c. [וְשֹׁקֵר מִיּוֹן עַל לְשׁוֹן וְגו'] Mendax, vel Fallax, (vel, Vir
 mendacii; nam שֹׁקֵר non est Tbar, sed abstractum pro
 concreto: vel, Perversus homo, M. Similiter fallax, Pi.) Merc.
 auscultat (vel, advertit, JT. Pi. nempe aures, Pi. sim.
 Merc. vel, intentus est, M. vel, obsequitur, Ti. sim. Ca.)
 lingue prave, sive improbe, M. P. Merc. Ca. Gej. vel,
 erummosa, JT. vel, perniciose, Ti. Merc. sim. Pi. vel, per-
 versitatem, seu confectionem, Merc. Pi. genitivus effectus.
 Significat studium incommodandi & nocendi alteri. 1. Merc.
 50 Fallax hic est, qui non candidè, sed fucatè, conversatur
 cum proximo, sua unius commoda curans, & bonis alio-
 rum inhians, utensque blanditiis, dolis, &c. m. [וְגו] pro
 מִן, Aleph abscondito in Tzere, & habente vim Jod;
 ut suprâ in וְגו amo, & sæpe in Chaldaismo. Lingua
 pravitatum dicitur, quæ meras loquitur pestes, quibus
 tum mores, tum facultates aut vita, proximi graviter
 læduntur. Attendit labio vanitatis, i. e. Vanis & fa-
 bulosis narrationibus oblectatur pravus P. Q. idem
 putant dici utrâque parte versus. Sed malo (cum
 R. Levi) improbitatem seu malignitatem faciendi cum
 mendacio conferri: quod ut malignus & perversus
 homo mendacia captat ad nocendum aliis, & quod fa-
 ciliùs suam exerceat improbitatem; sic mendax homo
 aures præbet iis qui in perniciem aliorum loquuntur;
 denique, improbitas & mentiendi studium ferè se comi-
 tantur. Summa proverbii est, deditum malis perpe-
 trandis, non contentum pravitatē suâ ingeniâ, aliunde
 etiam & foras omnia maleficia, & improbitatis fo-
 menta & adminicula, conquirere; ideòque aures ad-
 jungere eis qui in sceleribus patrandis magis aut exer-
 citati, aut ingeniosi, sunt quam ipse, &c.

5. Qui, &c. [וְלֹא יִשְׂמַח וְגו] Qui subsannat, vel irridet,
 pauperem, probris afficit factorem ejus, P. Ti. &c. nempe
 Deum, qui eum fecit, & de eo decrevit ut pauper esset.
 Qui opus aliquod ridet, ridet ejus opificem. De pau-
 pere inprimis cavet, quia inhumanum est à Deo afflic-
 tos & prostratos calcibus & pedibus obterere, &c. Vide
 Psal. 109. 16. Esa. 47. 6. ¶ Et qui, &c. [וְלֹא יִשְׂמַח וְגו] Car.
 Letatur, vel, Qui letatur, vel gaudet, calamitate, vel, in,
 seu

seu de, perniciæ, vel contritione, (sub. alterius, M. P. Pi. &c. vel, sub. pauperis, AE. in Gig.) non erit innocens, vel impunis, Mo. Merc. Sy. &c.

* Pi. Merc. &c. 6. Corona senum, &c.] i. e. Ornamentum *; item subsidium, & oblectatio. Numerosam prolem agnoscunt benedictionem esse Dei, &c. ¶ Gloria filiorum patres eorum] Ità Sy. Mo. &c. sub. sunt, JT. Pi. Vel, habere parentes suos, M. nempe sapientes & probos, vitâ superstitibus. 1. Quia eorum nobilitas & virtus ornat filios. 2. Quia patrum intuitu non pauci promoventur ad honores, officia, matrimonia, &c. 3. Ob consilia eorum & preces, &c. Epaminondas dicere solebat, se longè maximum suarum laudum fructum capere, quod earum spectatores haberet parentes *.

* Merc. 7. Non decent, &c. לא נאות לנבל שפת יתר Non convenit, five competit, (vel, Non decorum est, P. sic Mo. Pi. Ingratus est, JT.) stulto labium, five sermo, autoritatis, M. vel, dignitatis, Mo. magnificus, Ti. V. excellens, vel, excellentia, P. Merc. JT. Pi. Gej. h. e. sermo arduus, vel, de rebus gravibus, supra ingenii, officii, experientia, limites; quæ captum & statum illius superant: ut de rebus magnis, v. g. virtute & sapientia, verba faciat, sese efferens & jactans de illis: talia enim verba in illo pereunt, & nullius usus sunt, quum omni virtute sit spoliatus, & in scelera pronus. Sensus, Non est decorum, nempe

* Merc. iudicio Dei, Angelorum & piorum, quod improbus vitâ & factis (quem, pro more, stultum vocat) audent tamen statuta Domini narrare, & sermone probus videri vult. Sensus est, Non decet improbum eloquentia: quare? quia eâ uti rectè non potest; & quod eloquentior, hâc perniciosior civis patriæ vivit. [Alii aliter:]

1. Car. sim. Gej. Merc. &c. 2. 1. 119. Non est optatum viro nequam labium excellentia, i. e. non cupit consilium labii sapientum, quod eum excellentem reddat: quanto minùs [itâ reliqua exponit] optat Princeps labium mendax, quod vir nequam cupit? Al. Stultus hîc est tenax, five avarus, ut respondeat לא יתן liberali; q. d. Non decet avarum de liberalitate sermonem facere: multo minùs liberalem, seu Principem, mentiri, ut aliquid scilicet ore promittat, quum

in animo aliud habeat, nec promissa præstet. P. יתר, (ut notat Merc. ad Pagn. Lex.) si sit quantitatis, significat reliquum; si qualitatis, excellentiam, vel, in malum, jactantiam. Sermo grandis hîc vocatur labium excellentia, ubi quis præ reliquis omnibus vult eminere solus, solus audiri, solus loqui, &c. 9. לא נאות vel est à נאות, quod Rabb. est, pulcher, vel decorus fuit; vel ab נאות desideravit: usurpatur tamen ad significandum rem decoram; quia res decoræ desiderium sui excitant. נאות contractum est ex נאות, estque Benoni Niphal foem. ut patet tum ex analogia, tum ex syntaxi; ut referatur ad שפת labium. Vel, est præter. masc. ut ad totum complexum referatur; ut ויתר in initio capitis. Indicatur autem hâc locutione, לא נאות, id quod valde incongruum, ineptum ac molestum, est. Vide Psal. 33. 1. & 93. 5. Prov. 19. 10. & 26. 1. &c. ¶ Nec, &c.

¶ אף כי לנריב שפת שקר Quantò magis principi (sub. non est decorum, P. vel, Quantò, five Multo, minùs principem, sub. decet, M. Merc. &c. Al. Neque justum, Sy. 9.) labium, vel sermo, mendax? P. Ti. &c. vel, sermo vanus? JT. Verba falsa opponit sermoni præstanti & magnifico, qui est de veritate, virtute & rebus magnis. Nil magis Principem dedecet quàm à veritate alienum esse, tam in iudicio, quàm in Religione & rebus cæteris: quem exempli loco esse, & vitâ ac sermone præluere, oportet. [Ca. totum sic reddit, Nec stultum præstabilis, nec primarium falsa, decet oratio.] Sermoni grandi & magnifico, qui Principem quidem decet, sed penes stultum ignobilis est, opponitur Principis labium mendax, i. e. sermo de rebus vanis, futilibus, confictis, vel in narrando, vel in promittendo, &c. Itâ duæ hîc notantur sermonis incongruentia, &c. Est comparatio minoris: Si improbo fas non est bene loqui, five improbitatem suam puro fucare eloquio; nedum ingenuo & excellenti viro fas erit falsa & improba effutire, vel, impuro sermone suam integritatem inficere, & omnibus contemptam reddere.

* Gej. 8. Gemma, &c. לאבן חן השומר בעיני בעליו Lapis gratia (vel, Gemma grata, five elegans, Ti. Ca. Quasi

gemma grata, five gratissima, M. Merc. JT. Pi. Ut lapis pretiosus, P. sub. est, M. P. &c.) munus, five donum, in oculis domini; vel patroni, ejus, five sui: Mo. Merc. P. Gej. vel, in oculis suorum, Ca. vel, habentium, five possidentium, ipsum, M. Ti. vel, dedit ei, JT. Pi. Lapis muneris gratia est in oculis ejus qui tollit eum, Ch. Lapis gratia dicitur, lapis amabilis, favorem concilians, exornans; sicut ornamentum gratia, Prov. 1. 9. caprea gratia, Prov. 5. 19. mulier gratia, Prov. 11. 16. Sed quis hîc בעליו dominus ejus? Resp. 1. Qui illud habet, five qui donat; nam accipere munus est prohibitum. Sed si accipere, &c. sit vetitum, est & vetitum dare, ad iudicem corrupendum. Et huic sententiæ obviare videtur בעליו in oculis, five coram, quo ipso designari solet non agens, (donans,) sed coram quo aliquid agitur, cui donatur; ceu Gen. 6. 8. & 33. 8, 15. & 47. 25. Exod. 3. 21. & 12. 36. Resp. 2. Qui deditus est ei, qui nondum est dominus seu possessor muneris, sed qui esse cupit, ideoque illud expetit. Metonymia effecti: nam possessio muneris ex ipsius cupiditate sæpe efficitur; dum ille δωροδότης significat, se munere accepto causam donantis promoturum. Confer Prov. 1. 19. & 3. 27. Qui dono corrumpitur, hoc est, iudex. Qui munus accipit בעליו dominus, vel active, vel passive, sumitur, pro ratione loci. ¶ Quocunque, &c. אן כל אשר יפנה יפנה Quocunque (vel, Ad omne quod, Mo. Ad omnem locum ad quem, P. sic Ch. Ad quemcunque, Ca. Ad quascunque personas, vel, Ad quæcunque desideria, five negotia,) respexerit, vel, se verterit, (sub. munus illud, P. Merc. per prosopopœiam,) prosperatur, vel prosperabitur, 9. Merc. P. JT. Pi. V. proficit, Ca. sic Merc. prudenter aget, Mo. sic Ch. sim. Vulg. Sy. prudentem efficit, Ti. planum inveniet negotium suum, Ar. Vertit corda iudicum quò volet: impetrat quod petit. ופנה sign. prosperari conjunctim cum intel-

ligendo, (feliciter ex prudentia egit, Deut. 29. 9. Jos. 1. 7, 8. &c.) quia res alicujus prosperatur, vel, quia is eò intellectum contulit, vel, quasi eò contulisset. Al. Sed omnem ad quem diverterit infatuabit, M. vel, stultè agere faciet, Q. in V. sic Kabven. in Merc. ut ופנה sit pro ו, sic enim ופנה in Piel diceretur. Al. attendere facit, informat, ut Prov. 16. 20, 23. Psal. 32. 8. & 41. 2. q. d. Qui prius fuit remissus & negligens, munere accepto, omnes ingenii vires intendit. Cæterum hîc Salomon, ut in plerisque aliis sententiis, ponit quod usu venire solet, non quid sit faciendum.

9. Qui celat (vel, tegit, five operit, P. M. &c.) delictum (vel, offensam, Merc. prævaricationem, P. Mo. &c. sub. cuiuspiam, P. sic Ca. vel, proximi, M.) querit (i. e. conciliat) vel, acquirit, M. querere hîc pro consequi, ut mox v. 19. & Prov. 11. 27. vel, querit, i. e. alit ac fovet, retinet & confirmat, amicitiâ, vel dilectionem, P. M. Merc. 9. Ch. JT. Pi. &c. sub. ejus, P. vel, quâ diligitur ab amico. Tum delinquens, tum alii, genium hujus hominis discreti & fidelis resciscences, eum diligunt, &c. ¶ אן כל אשר יפנה יפנה Alii sic, Qui querit amicitiâ (sub. alterius, Bay.) dissimulat prævaricationem, Ti. debet inprimis celare illius delictum, quod citra detrimentum gloriæ Divinæ, vel proximi, vel reipublicæ, celari potest. Quæ tectio fit, 1. coram ipso delinquentem, eidem jam agnoscanti & deploranti non exprobandos 2. coram aliis, non propalando vel disseminando, omnia in meliorem partem interpretando, &c. ¶ Qui, &c. ופנה בדבר מפריר אלוך Et, vel At, qui iterat, vel renovat, vel repetit, (i. e. qui enunciat, five revelat; qui ei in memoriam revocat, refricat & improperat,) rem (sub. malam, M. vel, ingratam, nim. tale negotium quod nunquam repeti, sed tegi potius, alter optat; quale est arcanum concreditum, vel potius, transgressio: Qui, post factam reconciliationem, iterat, verbis scilicet, h. e. exprobrat amico, rem, h. e. injuriam quâ fuit affectus; rem in se commissam ab amico semel. Al. Et iterans in verbo, Mo. Qui variat verba, Ti. Qui iterat verbum, D. sic Ch. h. e. Qui quod ab uno audivit ad alium defert; itâ phrasis accipitur Ec-

clesiastic. 19. 7. Ne iteres sermonem. Alii, Qui rem iterat, i. e. qui iterum amicum offendit: sed hoc non facit ad antithesin & tegere offensam: separat, five disjungit, (sub. à se, M. Merc.) principem, five ducem, M. P. Mo.

70 iterat, verbis scilicet, h. e. exprobrat amico, rem, h. e. injuriam quâ fuit affectus; rem in se commissam ab amico semel. Al. Et iterans in verbo, Mo. Qui variat verba, Ti. Qui iterat verbum, D. sic Ch. h. e. Qui quod ab uno audivit ad alium defert; itâ phrasis accipitur Ec-

clesiastic. 19. 7. Ne iteres sermonem. Alii, Qui rem iterat, i. e. qui iterum amicum offendit: sed hoc non facit ad antithesin & tegere offensam: separat, five disjungit, (sub. à se, M. Merc.) principem, five ducem, M. P. Mo.

¶ Qui, &c. ופנה בדבר מפריר אלוך Et, vel At, qui iterat, vel renovat, vel repetit, (i. e. qui enunciat, five revelat; qui ei in memoriam revocat, refricat & improperat,) rem (sub. malam, M. vel, ingratam, nim. tale negotium quod nunquam repeti, sed tegi potius, alter optat; quale est arcanum concreditum, vel potius, transgressio: Qui, post factam reconciliationem, iterat, verbis scilicet, h. e. exprobrat amico, rem, h. e. injuriam quâ fuit affectus; rem in se commissam ab amico semel. Al. Et iterans in verbo, Mo. Qui variat verba, Ti. Qui iterat verbum, D. sic Ch. h. e. Qui quod ab uno audivit ad alium defert; itâ phrasis accipitur Ec-

clesiastic. 19. 7. Ne iteres sermonem. Alii, Qui rem iterat, i. e. qui iterum amicum offendit: sed hoc non facit ad antithesin & tegere offensam: separat, five disjungit, (sub. à se, M. Merc.) principem, five ducem, M. P. Mo.

P. Mo. JT. Pi. vel, amicum, Ch. amicos & domesticos, o. amicum præcipuum, ut supra 16.28. Al. magnates dissociat, Ti. primates abalienat, Ca. Al. Qui reiterat mala sua, hic perdit gratiam Principis sui.

10. Plus proficit, &c. [חַחַח וְעֵרָה בְּמִבְרִין] Urit (Descendit, seu Descendet, P. Mo. Merc. Pi. Gej. Teret, Ti. M. Ca. Penetrat, Ch.) increpatio, sive objurgatio prudentem, sive intelligentem, JT. Ch. M. &c. vel, in intelligentem, sive cordatum, P. Mo. Merc. Conterant minæ cor prudentis, o. Sy. Altius in animum ejus penetrabit sola objurgatio d, eumque plus commovet *. Sapienti dictum sat est f. Admittet increpationem prudens g. חַחַח difficile est in re grammatica h. Deductum est, vel, i. à חַחַח accepit, Prov. 6. 27 i. quod maxime convenit rei grammaticæ; Milcl pro חַחַח, ut [חַחַח] pro חַחַח respiciet; Segol tamen in Pathach ob gutturalem conversio k. Vel, 2. quod magis probat, à חַחַח descendit l: quod tamen remotum putat AE. Quæ radix Chaldaica magis est, pro חַחַח descendit; sed interdum occurrit in Hebraismo, pro חַחַח descendit m. חַחַח, descendit, occurrit Jer. 21. 13; & in Niphal, vel, simavis, Piel, Psalm. 38. 3. חַחַח, descendunt, &c n. Vel, 3. à חַחַח consternatus est o, in fut. Niphal, terrori est; nam activè sumi non posset. Utcunque, accentu variat à lege communi, Milcl, cum deberet esse Milrâ. At RS. vult esse nomen substant. idem quod חַחַח terror; q. d. Major est & agnoscitur in cordato terror & humiliatio increpationis p. ¶ Quam, &c. חַחַח Magis quam si percutias stultum centies, P. JT. Pi. quam centum plagæ in stultum, Merc. sic M. Ti. &c. quibus non emendabitur; nedum objurgatione nudâ, &c q. Plus valebit nutus severior apud hominem ingenuum ac bene moratum, quam apud stultum verbera, sive à patrefamiliâs, sive à carnifice, illata r. Disce hinc insignis stultitiæ esse, ad Dei castigationes obdurescere, utcunque homines hoc animositate & fortitudini tribuant t. Pendet hic versus à præcedente; q. d. Amici manus non est amicorum transgressionem repetere & promulgare, sed ipsos monitione & exhortatione amicâ castigare t.

11. Semper jurgia querit malus JT. חַחַח masculinum facit, & חַחַח accusativum. [Simil. alii:] Tantum rebellionem querit malus, JT. Contradictiones suscitât omnis malus, o. sim. Ar. [Reliqui aliter:] Tantum, sive Duntaxat, (vel, Profecdo, Utique, Certo, M. P. Mo. Gej. Pi.) rebellis (vel, rebellio, Mo. Merc. vel, vir rebellionis, Merc. Pi. Gej. abstractum, rebellio, pro concreto, rebellis, ut Ezec. 2. 7. & 12. 2. &c. vel, vir amarus, Ch. Luth. in Gej. Rebellis sanè magistratui suo quovis felle molestior est v. Vel, litigiosus, Sy.) querit, vel quæret, malum, M. P. Mo. Merc. Ch. Sy. &c. Rebellis, vel, i. in Deum, ut חַחַח sumitur Deut. 31. 27. Esa. 30. 9. Ezec. 2. 5, 6. & 3. 9, 26, 27. & 12. 2, 3, 9. Homo refractarius, qui rebellat Deo per contemptum mandatorum ipsius b. Vel, 2. in homines c; in superiores; ut חַחַח occurrit Num. 17. 10. Quæret, i.e. inveniet, seu consequetur, ut supra v. 9 d. Malum, vel, i. culpæ; Unicè studet ut aliis noceat *. Hoc unum agit & studet, ut aliis, nempe piis inprimis, malefaciat f. Nihil nisi malum querit contumax, Ca. Vel, [2. malum poenæ.] Malum machinatur, tum contra Deum ejusque honorem, tum contra corpus & caput reipublicæ, (quo sensu phrasia querendi malum occurrit i Sam. 24. 9. i Reg. c. 20. v. 7. Est. 9. 2. Psalm. 71. 13, 24.) tum contra seipsum; dum enim querit malum alienum, justo Dei judicio consequitur malum proprium; & in ipsius caput perniciēs vertitur h. Connectitur hoc cum præced. q. d. Tantum abest ut contumax plagis emendetur, ut quærat etiamnum malum i. Vel, Et si gravissimè punitur ob rebellionem, non tamen desistit à quærendo malo k. Ego per se intelligo, ut dixi l. ¶ Angelus, &c. חַחַח וְעֵרָה בְּמִבְרִין Et, vel Sed, (vel, Hinc Ti. Tandem, JT. Atque ideo, M.) nuncius (vel, angelus, Ch. Sy.) crudelis (vel, immitis, Ca.) mittitur, vel mittetur, vel immitetur, (velut laxabitur *), in, vel contra, eum, M. P. Mo. Merc. Ca. &c. h. e. nuncius mortis m, sive qui ei mortem denunciet n; h. e. Morte plectetur o. Crudelem nuncium appellat, poenas quæ à Domino immituntur, i. e. Gravissimè plectetur p. Variis affligetur malis, quorum conciliatores sunt mali angeli, Psalm. 77. 49 q. Deus non semper

eipermittet malefacere, sed tandem eum afficiet gravissimis poenis; Idque per angelos malos, qui crudeles sunt, & hominis exitio delectantur r. Vel, sententia est, in aliquem cerebrosum & ferum aliquando incidet, à quo male accipietur t. Nuncius mittetur, tum ab hominibus, v. g. iudicibus; tum à Deo: nam ab utrique graviter punietur t.

12. Expedit, &c. חַחַח וְעֵרָה בְּמִבְרִין Occurrit (vel, Occurrere, Mo. infin. pro fut. ut Prov. 12. 7. & 15. 22 v.) urfa orba viro, vel, in virum, JT. Pi. sic Merc. Orbata catulis scilicet, vel, orbans, activè, i. e. seviens y. Præstat occurrere virum urfo orbatu, vel, urfa orba, M. sic Ti. P. Ca. Meminit urfæ, utpote in istis regionibus non ignotæ, i Sam. 17. 34. &c. & immaniter teræ, 2 Sam. 17. 8. Hof. 13. 8. 2 Reg. 2. 24. Amos. 5. 19 b. & efferationis amissis catulis c; quos illæ solent inquirere, & in obvium quemvis tanquam raptorem illorum incurere d. Occursus autem designatur subitus & inopinatus, unde gravior sit consternatio, impeditiorque resistendi ratio: qualis Dei irati occursio est, Hof. 13. 8. Confer Exod. 4. 24 *. ¶ Quam, &c. חַחַח וְעֵרָה בְּמִבְרִין Et non stultum in stultitia sua, Mo. quam stulto, &c. P. Ti. quam vesano, &c. Ca. quam fatuo obstinato in stultitia sua, M. potius quam, &c. V. Et, vel Sed, nè (sub. occurrat) stultus in stultitia sua, Merc. Pi. dum suâ agitatur & fertur stultitiâ f: in animi stultitiâ; cum perturbatione aliquâ commotus præcepit ad illud ad quod suâ cupiditate ducitur ruit g: ubi in motu sunt aut succensi ejus affectus; ubi impietati ac nequitie plenè incumbit h. Nota, negativam apud Hebræos comparisonem hic exprimere; ut supra 8. 10. eruditionem, & non (i. e. magis quam) argentum i. Ferocissimum hoc animal humano ingenio aut industriâ vel superatur, vel cavetur: At stultus, &c. nullâ arte vel vi domatur. Pendet ex præced. & ad eos refertur qui nullam increpationem admittunt, sed, ut phrenetici medicum, rectè consulentes adoriuntur k.

13. Qui reddit mala pro bonis] Quod est contra jus naturale & gentium l; estque hoc summum ingratitude genus m. Apud Persas licebat ingratos in jus vocare, & hi convicti supplicio afficiebantur: at bene de se promeritum malo afficere, immane est & ferinum n. ¶ Non recedit malum de domo ejus] Id est, de familia ejus o. Scelus hoc non expiatur in persona illius, sed ad posteritatem, ipsamque ædem, ultio Dei pertingit, nec ea unquam à domo ejus recedit p: nec studebunt homines malum ab eo avertere q.

14. Qui, &c. חַחַח וְעֵרָה בְּמִבְרִין Laxat (vel, Aperit, G.) aquam, vel aquas, (i. e. Perinde agit ac si quis laxet aquas r; h. e. Rem periculi & noxæ plenam incipit t,) princeps seditionis, Ca. vel, qui est caput, sive initium, litis sive contentionis, JT. Pi. Di. ad Prov. 18. 1. hoc est, qui incipit u. Concitata seditio ruit ut aqua v. ¶ Aperiens aquas (vel, Ut qui aperit aquas, Merc. vel, aquis, M. P. Ti. Gej. sub. viam, P. Gej. vel, exitum, M. sub. est, M. P. Merc.) initium, vel principium, (i. e. qui initium facit x,) contentionis, Mo. P. Merc. M. Gej. vel, sic qui primam occasionem litigandi dat, Ti. De dimissione aquæ loquitur, vel, i. quæ prædia rigantur y: quum aquas communes rustici vel molitores cum damno vicinorum derivant in suos agros aut molendina z. Vel, 2. quæ quis aquas laxat in alienos agros, unde damnum illis inferunt, ex quo oriuntur rixæ a: vel, quæ quis ora stagnorum & emissaria referat, quibus exundet aqua, & obvios quosque abripiat, neque de integro obturandi & coercendi aquas facultatem habet b. Ubi quis aggerem mari, fluvio vel lacui oppositum facile, & ligone forsan unico, perforat, &c c. Ut qui incile facit in ripa amnica, nescit quousque amnis sit penetraturus d; nam ubi semel emissæ sunt aquæ, foramen vel ingressum latius efficiunt, adeoque omnia per-rumpunt, &c *. ¶ Et antequam, &c. חַחַח וְעֵרָה בְּמִבְרִין Et antequam misceatur, sive commisceatur, Mo. vel, abjicienda est, Ti. vel, deferenda est, Ca. Sed hi (& cum eis Caj. Jans. Mar. Ang. &c.) jungunt חַחַח cum חַחַח, idèque aut חַחַח pro intransitivo habent, aut pronomen post id subintelligunt f. Alit sic, Antequam igitur misceatur, P. sic Merc. vel, Antequam congressum igitur, M. Antequam sese im-misceat,

miscet, JT. (scil. contentio cepta & Antequam fundatur, & exundet altius; q. d. Principiis obsta h.) vel, *Antequam sese cum impetu devolvat*, Pi. *litem*, five contentionem, (vel, *litem ipsam*, JT.) *desere*, Merc. JT. Pi. vel, *dimitte*, M. P. Boot. Recte hi *לית* construunt cum *שטן*, ita tamen ut *לית* quoque referant ad *לית*, ex sequentibus *לית* & *לית* subintellectum. Lutherus solus vidit ellipsin hic esse affixi secundæ personæ, *Antequam ipsi immiscearis*, &c. Verbum *לית* tantum in hoc libro, idque ter, repetitur, hic, & Prov. 18. 1. & 20. 3. Exponunt, vel, 1. *לית*, pro *לית* revelari, ut *לית*, pro *לית* redimere: vel, 2. per *לית* commiscere; vel, immiscere, five implicare, se. Mihi videtur utrumque complecti, Priusquam commixta lis emergat & existat, ac sese manifestet. Potius verterem, *commiscere se, confundi*. Sed malo exponere per *desolari*: sic enim Chald. ad Prov. 18. 1. exponit per *לית*; & ad Prov. 20. 3. *Omnis stultus לית desolatur*, i. e. interitum sibi creat. Hic autem Chald. pro Heb. *לית* habet, *לית*. Nesciunt eruditi quid sit *לית*, quia nusquam occurrit: suspicantur esse mendum, pro *לית*, quod ex prædictis valde verisimile est. Ita veritas, *Itaque ante desolationem*, i. e. tempestivè, antequam aquis istis obruaris & desoleris, omite, vel, *fac oblivisci, litem*. Certè o. & Vulg. non aliter quàm pro malo poenæ sumpturunt & hic, & c. 18. & 20. *Desertio litis* opponitur anxie minutissimarum offensusum discussione, modorum paria referendi excogitationi, vincendi studio pertinaci, uno verbo, rigori intractabili; & hæc includit, pio concordie studio *divinæ* inducere offensusum, impetus carnis ad litigia pronæ fortiter reprimere, &c. 1. *לית* nunquam sign. *deserere*, five *derelinquere*; sed, *dimittere*, *omittere*, seu *missum facere*, ut 1 Sam. 10. 2. &c. Salubre hoc consilium ad fovendam concordiam. Omittendæ sunt contentiones simulatque exoriri incipienti, ne, ulterius iis implicati, postea referre pedem nequeamus. Optimè ait Seneca, *Excluditur facilis vitium quàm expellitur*: Ergo intrantibus resistamus; Epist. 116. *Non obinebis ut desinas, si incipere permiseris*; ibid. &, *Contentio demissos alius tenet*: *Facilius est se à certamine abstinere quàm abducere*; idem de Ira 3. 8. Secundum membrum ad eum præcipuè spectat qui in lite posterior est, quem hic monet ne oblatam contendendi occasionem arripiat, & se liti immisceat. Porro, Spiritus S. ut nos à contentionis studio deterreat, eam igni & aquæ assimilat; quæ duo communi proverbio dicimus *omnis misericordie expertia esse*, propter impetuofam violentiam, &c. simulque circumstantes monet, ut litem inter litigantes componant, non secus quàm ad incendium vel aquarum colluvionem omnes accurrunt.

15. *Qui justificat impium* i. e. Qui eum justum esse judicat, five reputat, five pronunciat; Qui impium suâ sententiâ absolvit, aut illi causam injustam adjudicat. *Justificare* est, tractare ut justum. Qui justitiæ titulum, honores, privilegia, vel præmia, impio tribuit. Qui impio tribuit laudem justitiæ. *Qui justificat*, vel, 1. iudicio forensi; ut hoc ad iudices spectet: vel, 2. iudicio privato; Qui adulando laudat actus vitiosos divitum, &c. Qui vel in foro, vel in privatis negotiis, sciens, de improbo ejusve factis pronunciat, eadem esse justa, quæ non sunt, &c. Et qui condemnat (Heb. *improbificat*, Pi.) *justum* Vel; in iudicio, vel, aliâ. Qui justum pro impio habet, eumque sententiâ suâ damnat. Qui impietatis aut injusti titulum, dedecus ac poenas decernit ei. *Abominabilis*, &c. Heb. *Abominatio*, in abstracto, ad indicandum tum culpæ, tum poenæ, gravitatem. *לית* exæquat ambos; q. d. Non modò qui justum indignè tractat, sed & in tempestivè clemens erga plectendum, &c. [& meritò sanè.] Sic enim impii armantur erga innocuos, & hoc exemplo alii ad similem peccandi licentiam invitantur. Sic & ipsi impii non resipiscunt; nec alii aut justitiam sectabuntur, aut, tanquam summum malum, improbitatem execrabuntur. In vita humana utilissimum sanè est ut justitia apud omnes bene audiat, iniquitas autem vituperio afficiatur, &c. Ex hoc versu discimus vim verbi *justificare*, quod est, justum pronunciare in iudicio, etiam qui alioqui justus non est; ab-

solvere: ut *לית*, *improbificare* ad verb. i. e. impium pronunciare, damnare in iudicio, et si impius quis non sit. Sunt enim verba forensia. Confer Exod. 23. 7. & Isa. 5. 23. 1 Reg. 8. 32.

16. *Quid, &c.* *לית* *Cur tandem* (Ut quid, o. P. M. Ad quid, Gej. Ut quid hoc, Mo. Cur ita, vel, *Quamobrem tandem*, Merc.) *pretium* (sub. est, M. P. &c.) *in manu stulti*, Pi. M. P. Mo. Ti. Merc. &c. vel, *Ut quid hujusmodi pretium, &c.* Salomon pretium hoc exserto quasi digito ostentat. *Ad quid prodest possessio* (vel, *negotio*, Ch.) *stulto*, Sy. *Ut quid sunt divitiæ imprudenti* o. sic Ar. *Pretium* hic intellige, vel, 1. vires & dotes naturæ, quibus stulti in suam perniciem abutuntur: vel, 2. opes. *לית* dicitur pecunia, vel aliquid æquivalens, cujus permutatione res aliæ acquiruntur: 2 Sam. 24. 24. 1 Reg. 10. 28. Thren. 5. 4. Mic. 3. v. 11. Stultis non raro obtingunt ampla patrimonia, &c. *לית* est admirantis, & indignantis, & exposculantis quasi cum cæca fortuna, &c. cur opes talibus contulerit, &c. ita indignitatem possessionis denotat & inconvenientiam. Dicit, *in manu*, id est, in potestate, erogandi scil. quantum & quid libet, nemine inhibente. Vel, in possessione; metaphora; quia quod quis habet, videtur quasi manu tenere. Cum, &c. *לית* *Adquirendum*, five *comparandum*, *sapientiam*, & cor non? Mo. P. Merc. sub. est ei, P. Merc. vel, *quum cor non sit ei*? Pi. sim. Ca. *cum non habeat cor ad acquirendum sapientiam*? M. sic Sy. *qui ne peccus quidem habet, nec sapientiam ad acquirendum*? Ti. *qui non habet cor, neque scientiam*? Ch. *Acquirere enim sapientiam excors non poterit*, o. sic Ar. [Alii totum sic reddunt, & punctant;] *Ecquare*, vel *Quorsum*, *pretium est in manu stulti*? ad possidendum, vel emendum, *sapientiam*? JT. Di. *cor non habet*, Di. vel, *at deest animus illi*, JT. Ultimum membrum respondet duabus præcedentibus interrogationibus. Sensus, Non pecunia, sed animi præstantia, comparat sapientiam. Sensus, Possidet divitiis suis comparare doctores, tum vivos, tum mutos, nempe libros, aliæque subsidia ad acquirendum sapientiam, tam terrestrem, quàm cœlestem. Queritur illis inutiles esse divitias, neque eis posse illos sapientiam acquirere; quia ad acquirendum sapientiam opus est corde, i. e. ingenio docili & discendi cupido, quo stolidus caret: quia non cupit sapientiam, nec illius capax est. Nota divitias à Deo nobis esse datas, ut earum subsidio ad pietatem & sapientiam provehamur.

17. *Omni tempore diligit, &c.* Et prospero, & adverso. Qui verè amat, mutatâ fortunâ, amicum non deserit. Menander, *Χρὸς μὲν οἶδεν ἐξελέχθαι πρὸς τὸν φίλον, &c.* (Aurum quidem igne redarguitur: At amici benevolentia tempore probatur.) Omne tempus hic opponitur, tum complacentiæ transitoriæ per paucos dies; tum variis oblivionis odiisque intervallis; tum præcipuè varianti temporum fortunæ. Et frater, &c. *לית* *Et frater ad angustiam* (vel, *in angustia*, JT. Pi. vel, *in adversis*, Ca. sic Merc. vel, *in adversitate tandem*, Ti. vel, *ob tribulationem*, V. ad tempus angustie, Ch.) *nascetur*, vel *nascitur*, vel *natus est*, Mo. Merc. Sy. P. Ch. Ti. vel, *noscitur*, Ca. vel, *probatur*, Vulg. vel, *enascitur*, JT. Pi. i. e. Emergit vis amicitie illius germanæ, quæ prius secundis rebus non fuit explorata. *Nascitur*, i. e. ostendit se. i. e. Qui frater, h. e. verus amicus, est, in periculis cognoscitur. Qui in tribulatione fert opem tanquam frater censetur. Amicus in adversis velut frater apparet, imò plusquam frater, ut dicitur Prov. 18. 24. Adverso tempore gignitur ille amicus scilicet, videtur nasci tunc ut alter frater, est fratris loco; fraternum amorem homini exhibet, studens eum ex angustia eripere. *lith* nasci accipitur pro fieri, ut Psal. 90. 2. & *lith* nasci, vel fieri, fratrem est, gerere se jure amicitie, ut frater vi naturæ & sanguinis gerere se solet; adeoque tanquam recens genitum fratrem tibi adesse. Al. *Amicus* hic cum fratre comparatur. Amicus semper amat; sed frater in adversis, huc eum naturâ cogente, quum aliàs non admodum amet. Al. Fides amicus omni tempore, prospero & adverso, diligit & juvat amicum: at si quis nascatur amicus sub ipsa adversitate, non tam amicus, quàm frater, habendus est; h. e. fidelissimus amicus est, qui accedit quasi nasceretur

five hilare, benefacit medicinam, Gej. sim. JT. Pi. Car. h. e. bene medetur. Sic Prov. 30. 29. benefacit gressum, i. e. bene gradiuntur: & Jer. 18. 11. benefacere opera sua, i. e. bene operari. Bonam facit, i. e. efficacem & utilem reddit, medicinam, quæ alioqui in animi molestia sumpta prodesse non potest. Vel, benefacit (vel, vegetius reddit corpus, V.) ut medicina, P. Merc. V. vel, bene disponit, five bonam facit, valetudinem, M. Ti. vel, bonam reddit habitudinem, Ca. sim. 6. vel, exornat, five pulchrum facit, corpus, Ch. Sy. וְיָרֵךְ idem quod וְיָרֵךְ sanavit, Hof. 5. 13. Vel, deducitur à וְיָרֵךְ illuxit, & significat nitorem vultus, ut conveniat cum Prov. 15. 13. bonam reddit faciem. Fatentur omnes magnum in hilaritate animi pondus esse ad sanitatis tum conservationem, tum recuperationem: unde facit, nec ineptè, à quodam dictum, tres Doctores ad amissæ sanitatis restitutionem desiderari, D. Quietem, D. Dietam, D. Focularem, seu Facetum. Verum hilaritas hæc, prout ipse Salomon explicat, non est in luxu & libidine, &c. quæ valetudini infesta sunt, sed in bona conscientia, Prov. 15. 15. Vide & Prov. 3. 7. 8. & 4. 22. ¶ Spiritus tristis (vel, contritus, Mo. fractus, JT. Pi. afflictus & dejectus, Merc. consternatus, M.) exsiccat (vel, exhaurit, Ti.) ossa; ita P. 6. &c. וְיָרֵךְ Etiam intima quæque, ut ossa, medullâ exhaurit. Certum est in gaudio dispergi sanguinem, (& spiritus vitales;) at in moerore recipere se in intima corporis, unde & extima, & ossa ipsa, succo suo destituuntur. Sic Comicus, Nihil sic perinde animum ut cura exedit. Animi ægritudo morbus potentissimus. Animi dolor corporis languorem parit. Et Lucretius, Et dolor & morbus lethi fabricator uterque.

23. Munera, &c. וְיָרֵךְ Munus è sinu impius accipit, P. Ti. Merc. &c. nempe judex: et si generale esse potest. Vel, Munus de sinu impij accipiet, scil. judex. Ambiguo sermone significare voluit, iniquum esse & qui accipit munus, & qui largitur. De sinu, i. e. clam; non è loculis, aut crumena. Quod in sinu est occultum est. ¶ Ut pervertat semitas (vel, rationem, five ordinem,) judicii. Sic P. Gej. &c. vel, juris, Merc. Agendi & procedendi modum in judicio; ut multæ ambages, diverticula, præcipitia & aberrationes deprehendantur. Vide quæ supra 15. 27. Deut. 16. 19. P.

24. In facie, &c. וְיָרֵךְ In vultu, vel facie, (vel, Faciei, JT. Pi. vel, In conspectu, M. P. Merc. Gej. Cum facie, Bay. Cum faciebus, Mo.) prudentis (sub. est, M. Ca. vel, lucet, V. Vulg. vel, adest, JT. Pi.) sapientia, Ca. Vulg. &c. Vultus intelligens viri sapientis, Ch. Ipse vultus prudentis præ se fert sapientiam, Ti. [Variè locum explicant.] 1. Docet hic sapientem dignosci à stulto ex gestu, statu habitûque corporis; quod per faciem per synecd. hic intelligitur. Vultus sapientis, constans & placidus, modestus & rectè compositus, index est sapientiæ. Nullæ in eo eminent in fronte aut oculis perturbationum notæ; sed oculi modeste graves, & tota facies composita est. 2. Sapientia perpetuò ei instar amici ante oculos obversatur, eumque familiarissimè instruit. Prudenti præsid est sapientia; continuò illi occurrit: semper in conspectu habet unde discat sapientiam. Coram eo, ei obvia, facilis, & velut ante oculos exposita, est sapientia: in ea non laborat, facile eam consequitur & invenit. 3. Coram prudente, &c. h. e. Præsens est & familiare viro bono bene agere; semper is voluntatem Dei respicit, & sapientiam præfert omnibus muneribus; ut respiciatur ad v. præced. וְיָרֵךְ idem penè valet quod וְיָרֵךְ, & וְיָרֵךְ; ad verb. cum facie, apud faciem, i. e. antè, ex adverso, coram. ¶ Oculi, &c. וְיָרֵךְ Et, vel At, oculi stulti (sub. sunt, P. Merc.) in extremo terra, P. Merc. Mo. &c. vel, vagantur usque ad extremitatem terra, Pi. JT. sim. Ti. [Pariter & hoc membrum variè accipiunt.] 1. Vagi sunt & instabiles, quos perpetuò huc illuc circumferunt: qui significant mentem tam longè abesse à sapientia quàm absunt oculi, qui, dum in centrum deberent intendere, vagantur in circumferentia circuli. Vidimus supra Prov. 6. 13. & 10. 10. signa nequitie ex corporis habitu dignosci. Dicit solet, Incustoditus visus incusto-

dita mentis est nuncius: & Sirach. 19. 26. Ex visu cognoscitur vir; & ab occurssu faciei cognoscitur sensatus. * Gej. 2. Stultus putat sapientiam quærendam in extremo terræ, ideo nunquam inveniet eam. Sapientia procul ab eo est, ut invenire non possit eam. Oculi stulti, mentis propriè, sunt in extremo, &c. Perinde est, quod ad sapientiam attinet assequendam, acsi oculos ibi haberet: remotissima est ab eo sapientia, difficillima ei videtur & procul à se posita: ideo in ea nec vult, nec potest, si velit, laborare. Confer Prov. 10. 21. & 14. 6. Stultus quærit eam, & non invenit. 3. Videtur hæc phrasi perstringere stulti tum, 1. inconstantiam, dum huc illuc animo incertus vagatur, nec quid certi habet quod sequitur; tum, 2. inscitiam, præ qua, spretis his quæ ante pedes sunt & penes ipsum, ad illa se refert quæ captum ipsius & vires superant. 4. Stultus respicit, non in sapientiam, (quam non habet,) sed in, vel ad, extrema terræ; h. e. vel, ad infima quæque ex his rebus terrenis & præsentibus; vel, infatibilis est in rebus mundanis, non præsentibus contentus, sed aliena quæ procul sunt animo complectens, vel, orbis dominium ambiens. Sensus loci, Stultorum cupiditas infinita est. Per mare, per terras currit mercator ad Indos, &c.

25. Ira, &c. וְיָרֵךְ Ira (vel, Indignationi, JT. Pi. vel, Molestia, Ca. sub. est, P. JT. &c. vel, Iram ciet, Merc. sim. Sy. Ch. vel, Dolorem affert, Ti.) patri suo filius stultus, P. Mo. &c. ¶ Et dolor, &c. וְיָרֵךְ Et amaritudo (vel, amaritudini, JT. Pi. vel, acerbitati, Ca. sic Merc.) matri, five genitrici, suæ, P. Mo. &c. Non potest acerbior parentibus dolor contingere quàm ex filiorum probro. ¶ וְיָרֵךְ majorem dolorem innuit quàm וְיָרֵךְ. Justo Dei judicio illa cruentatur magis, quæ magis suâ indulgentiâ corrumpit liberos. Eadem ferè hic dicit quæ supra v. 21. & Prov. 10. 1. 9. & Prov. 15. 20. & 19. 13. Hæc autem toties repetit, vel, 1. quod ipse jam tum hoc experiretur propter filium suum Rehabeamum, non aded bonæ spei sobolem. Vel, 2. quod frequentissimè hoc usu venit. Vel, 3. ob eximium usum & præstantiam: ut meliorem liberorum educationem suaderet; quâ neglectâ, immensa tam Ecclesiæ, quàm reipublicæ ac rei privatæ, damna attrahuntur. Vel, 4. ob frequentem filiorum in parentum obsequio defectum, & parentum in liberorum educatione stultam indulgentiam; quibus malis sic occurrendum judicavit. Vel, 5. & præcipuè, ut proverbium sequens suo nexu & collatione illustret, ut videbimus. Discant hinc, & steriles, æquius ferre orbitatem, & parentes, majori curâ incumbere in piam liberorum suorum educationem.

26. Non, &c. וְיָרֵךְ Etiam muldare, five punire, (vel, condemnare, P.) justum (ut jungatur cum וְיָרֵךְ, q. d. Si justus non modò non obtinet in causa justa, sed etiam muldatur: vel, Muldare etiam justum, JT. Pi. Gej. sim. Merc. ut trajectio sit particulæ וְיָרֵךְ, quæ cum justo jungenda est:) non est bonum, Mo. P. &c. Non etiam est bonum affligere justum, M. Ti. Vel, וְיָרֵךְ referri potest ad dictum v. 23. munus impium judicem occultè accipere; quod si, inquit, ad corruptelam addat etiam justus punctionem, id bonum non est, h. e. pessimum, cum sic duo mala committat. Non bonum, i. e. mali est exempli, & perniciosissimum. Meioris, ut Prov. 16. 29. & 17. 20. & 18. 5. &c. q. d. Qui talem muldat, non modò caret omni honestate, utut prætextus eam in rem varii conquiri possint; verum etiam grandi reatu se implicat, &c. ¶ Nec, &c. וְיָרֵךְ Percutere (vel, & percutere, M. nec percutere, Ti. sic nec percutere, Mar.) principes (vel, magnificos, Mo. vel, ingenuos, JT. Gej. Car. vel, justos, Sy. Ch.) ob, vel propter, (vel, super, Mo.) aquitatem, five rectitudinem, M. Ti. P. Ca. Si te justè damnaverint. Multi infesti sunt magistratibus à quibus justè condemnati sunt, & eo nomine illis insidiantur, &c. Vel, præter rectum, JT. vel, qui dicunt recta, Ch. Sy. sim. Vulg. Neque fas insidiari principibus justis, o. sim. Ar. In Reges tyrannicos hoc dicitur, qui non patiuntur sub se magistratus, five judices, æqua judicare, sed eo nomine eos infestant & perimunt. Al. וְיָרֵךְ hic sign. viros ingenuos, aut liberales, quibus adest

adeft ^{Gej.} ^{Merc.} ^{Ga. ad-} ^{vers. c. 22.} ^{Merc.} ^{R. Levi} ^{in Merc.} ^{Car.} ^{Merc.} ^{Pi.} ^{Gej.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Sal.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Ca.} ^{Gla.} ^{cher. I. 10.} ^{264.} ^{Pi. sim.} ^{V. Car.} ^{Car.} ^{Jun.} ^{Merc.} ^{G.} ^{Gej.} ^{Gej.}

adeft ^{Gej.} ^{Merc.} ^{Ga. ad-} ^{vers. c. 22.} ^{Merc.} ^{R. Levi} ^{in Merc.} ^{Car.} ^{Merc.} ^{Pi.} ^{Gej.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Sal.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Ca.} ^{Gla.} ^{cher. I. 10.} ^{264.} ^{Pi. sim.} ^{V. Car.} ^{Car.} ^{Jun.} ^{Merc.} ^{G.} ^{Gej.} ^{Gej.}

adeft ^{Gej.} ^{Merc.} ^{Ga. ad-} ^{vers. c. 22.} ^{Merc.} ^{R. Levi} ^{in Merc.} ^{Car.} ^{Merc.} ^{Pi.} ^{Gej.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Sal.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Ca.} ^{Gla.} ^{cher. I. 10.} ^{264.} ^{Pi. sim.} ^{V. Car.} ^{Car.} ^{Jun.} ^{Merc.} ^{G.} ^{Gej.} ^{Gej.}

27. Qui moderatur, &c. ^{Gej.} ^{Merc.} ^{Ga. ad-} ^{vers. c. 22.} ^{Merc.} ^{R. Levi} ^{in Merc.} ^{Car.} ^{Merc.} ^{Pi.} ^{Gej.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Sal.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Ca.} ^{Gla.} ^{cher. I. 10.} ^{264.} ^{Pi. sim.} ^{V. Car.} ^{Car.} ^{Jun.} ^{Merc.} ^{G.} ^{Gej.} ^{Gej.}

28. Stultus, &c. ^{Gej.} ^{Merc.} ^{Ga. ad-} ^{vers. c. 22.} ^{Merc.} ^{R. Levi} ^{in Merc.} ^{Car.} ^{Merc.} ^{Pi.} ^{Gej.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Sal.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Ca.} ^{Gla.} ^{cher. I. 10.} ^{264.} ^{Pi. sim.} ^{V. Car.} ^{Car.} ^{Jun.} ^{Merc.} ^{G.} ^{Gej.} ^{Gej.}

V. Prioris proverbii confirmatio p. q. d. Verborum parsimonia non modò sapienti, sed & stulto, æstimum conciliat. Objici poterat, Si acceptam injuriam nec verbis nec verberibus rependero, pro stulto habebor. Respondet, Imò sapiens habeboris Deo, Angelis, & piis hominibus. Possunt tamen duo hæc postrema proverbialia referri ad silentium debitum in omni negotio, & animi frigiditatem in quovis officio; docentque nos subitos omnes animi motus cohibere, ut ira, sic amoris, ut gaudii, sic mœroris, metus, &c. & prohibent, nè his impulsu aliquid temere effutiamus, &c.

CAP. XVIII.

i. ^{Gej.} ^{Merc.} ^{Ga. ad-} ^{vers. c. 22.} ^{Merc.} ^{R. Levi} ^{in Merc.} ^{Car.} ^{Merc.} ^{Pi.} ^{Gej.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Sal.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Ca.} ^{Gla.} ^{cher. I. 10.} ^{264.} ^{Pi. sim.} ^{V. Car.} ^{Car.} ^{Jun.} ^{Merc.} ^{G.} ^{Gej.} ^{Gej.}

Occasiones, &c. ^{Gej.} ^{Merc.} ^{Ga. ad-} ^{vers. c. 22.} ^{Merc.} ^{R. Levi} ^{in Merc.} ^{Car.} ^{Merc.} ^{Pi.} ^{Gej.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Sal.} ^{La.} ^{Merc.} ^{Gej.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Merc.} ^{La.} ^{Ca.} ^{Gla.} ^{cher. I. 10.} ^{264.} ^{Pi. sim.} ^{V. Car.} ^{Car.} ^{Jun.} ^{Merc.} ^{G.} ^{Gej.} ^{Gej.}

De eo loquitur cujus desiderium & delectatio in eo est, ut omnem solidam scientiam & sapientiam investiget. Hic sensus valde confirmatur ex antithesi versus sequentis *. Al. *Quod concupiscit* (Hebr. *Concupiscenti- am*, meton. adjuncti: & *ל* valet articulum accus. casus,) *querit is qui separat*; contraque omnem veram sapientiam (Hebr. *essentiam*, synecdoche gen. & prap. *ל* valet contra,) *se se devolvit*. Sensus est, Qui se separat à rectè sentientibus in sententia dicenda, is vanam gloriam atque laudem inprimis concupiscit: ac proinde, ut scopum illum suum obtineat, opponit se toto impetu rationibus quas alii ex vera sapientia proferunt *. Al. Coepit Salomon versu præcedenti dicere de fucata quadam sapientia, quæ stultis adesse videtur, & in taciturnitate consistit. Est etiam, inquit h. l. qui præ se fert magnum desiderium in sapientia investiganda, qui per desiderium quoddam magis quam ex animo & bono iudicio *querit*, scil. sapientiam, cum sit *separatus* à scientia; vel, qui *querit* verbum aliquod *separatum*, vel scientiam *separatam*, à vera sapientia: *in omni sapientia miscebit se*, h. e. inter omnes sapientes cum ostentatione quadam se ingeret, destitutus videlicet eâ virtute veri sapientis, quâ verba sua cohibeat, humiliter de se sentiens. Quadrat hæc sententia cum seq. versiculo, qui asserit huiusmodi hominem non querere sapientiam ob amorem sapientiæ, sed duntaxat ad ostentationem, ut cor suum manifestet, & doctus habeatur *. Taxatur hic ambitiosum illud singularitatis studium, quo ex communi reliquorum turba ingenium fastuosum se eximere cupiens, pro *libidine* prava varia *conquirunt* dissensionum argumenta, inque omni scibili & sapientia versatum se esse vult videri, omnique adeo *sapientiæ se immiscet*. 1. Persona vitio hoc infecta vocatur *נפרד* *separatus*; cujus radix *פרד* in Niphal est, *dividi*, hinc illinc *dispergi*, ab aliis quibuscum cohasit *separari*, ut Gen. 2. 10. & 10. 5, 32. & 13. 9, &c. Unde colligitur talem hic notari hominem, qui ex fastu aliorum consilia, confortia, sententias fastidit, contentiosè semper obloquens, contradicens, & tum animo, tum sermone, tum vestitu gestibusque, in diversum planè abiens ab aliis. 2. Studium huius hominis est *querere*, nimirum quæ ad singularitatem hanc faciunt; vel, *querere* *נפרד*, *separare se* magis magisque: hæc unica ejus cura est ut, cum nequeat virtute, vitiis saltem, vel vanitatibus, aut insolentiâ, peculiarem se gerat præ aliis: quæ inquietudo ac insatiabilis appetitus pulchre effertur verbo indefinito *querendi*, non addito quid *querit*, cum infinita planè *querat*, nihil tamen mindus quam concordiam & charitatem. 3. Origo huius studii, imò & regula & scopus, est *נפש* *appetitus*, *concupiscencia*, nempe carnalis circa gloriam deliciisque mundi: (qualis illa impiorum, Psal. 10. 3. & 112. 10. & Israelitarum, Num. 11. 4.) propter hanc *perassiam*, & juxta ejus dictamen, & ad ejus quoque adimplentionem, omnis *questio* vel cura horum geritur. 4. Attributum huius hominis est, quod *immiscet se omni sapientiæ solidæ*, ingerit se omni docenti, omnique doctrinæ, sapientiæ monopolium stultè affectat, in omni scibili versatum se vendicans, &c. Al. *Separatus*, vel, *Qui se separat*, (à patria scilicet, & huc illuc vagatur, varias perlustrans regiones,) *querit* (sub. *sapientiam*) ob (*ל* pro *נפש*) *cupiditatem*, (quod ejus desiderio teneatur,) *cum omni doctrina*, sive *sapientiâ*, (i. e. cum omnibus viris doctrinæ, sive sapientiæ,) *se se permiscet*, (*ל* pro *נפש*), & cum illis consuetudinem habet, ut ab illis discat P. Al. Qui se ab hominibus sejungit *querit* sapientiam præ desiderio ejus consequendæ; itaque cum omni doctrina se immiscet, omni hominum scilicet consortio relicto, ut liberius studiis suis incumbat *. Ego intelligo de quovis qui se à re bona separat. *Qui se separat* à re aliqua *querit* (scil. *separare se*) ob *cupiditatem*, cupiditate suâ ductus tantum, ut libidini animi sui obsequatur, & eam expleat; (nam qui se à re mala separat, non id ut concupiscentiæ inserviat facit, sed prudentiâ & virtutis studio ductus:) itaque *cum omni sapientiâ & ratione se se miscet*, i. e. vult videri se id non nisi optimâ ratione & prudentissimè facere, cum tamen non faciat. Sic penè K. Qui se ab amici consilio separat, & suum tantum ipsius consilium sequitur, cupiditatem pro-

priam *querit*; interea cum omni sapientiâ & ratione se miscet, ostendit seipsum permixtum & imbutum omni sapientiâ, cum non sit, sed animi sui meram libidinem sequitur. Sed non possum probare eos qui *נפרד* in bonum exponunt, quod duobus aliis locis ubi reperitur, Prov. 17. 14. & 20. 3. in malum semper sumitur, & ibi significat, *se miscere in lite*, vel, *discordias disseminare*: quare etiam hunc locum de contentionum cupidis intelligo, & sic accipio, *Qui se separat* (i. e. litem excitat, ut Prov. 2. 17. *sejungit ducem*), *querit*, scilicet se separare, ob *cupiditatem*, i. e. *querit* quod vult, vel levissimam contendendi occasionem *querit*; atque ideo *permiscet se se*, i. e. litem movet, ob *omnem essentiam*, ob rem quamlibet: vel, (si *נפרד* sic accipi non placet,) *permiscet se se*, contentionem excitat, *in omni ratione & prudentiâ*; i. e. quicquid rectum & sanum dixeris, non audit, sed semper se opponit, & studium suum contentionis sequitur. Hic sensus videtur simplicissimus *. Merc. Al. Qui se animo ab aliis sequestrat, in omnibus affectum suum secutus, is cunctis rebus vel solidissimis se immiscet, captans occasionem ab aliis dissentendi *. † Q. in M. Al. Variæ sunt hujus vers. interpretationes, quibus præferimus Chaldaicam, quæ sic se habet, *נפרד בשי נפשו* *נפרד בשי נפשו*. Quæ verba in Regiis [Bibliis] sic transferuntur, *Desiderium querit separat, & omne consilium deridet*. Quam translationem non probamus, quia incertus fuit quid *נפרד* significaret; nam *נפרד* hic vertit, *separatus*, & *נפרד* versu seq. vertit, *immoratur*: contraria autem sunt, *immorari*, & *separari*. Nos genuinam ejus significationem eruimus ex Luc. 12. 29. *נפש* *נפרד*, ubi Syrus, *נפרד* *נפרד*, *Nè distrabatur*, aut *vegetur*, *animus vester in illis*; Nè mens vestra anxie jactata *vegetur* & oberret in ipsis rebus quas appetitis, sicut meteora in aere jactata nunquam sibi constant, sed hæc illac oberrant. Nobiscum sentit Ferrarius, qui vertit *נפרד*, *aberratio*, *evagatio*; *נפרד*, *aberrans animo*; *נפרד*, *evagatio mentis*. Hinc verba Paraphrastæ sic interpretor, *Desiderium querit vagus, & in omni consilio desolatur*. Optimè exponit *נפרד*, nempe homo divisus, sibi non constans, vagus, qui nulla in re hæere potest, sed mente suâ quaquaversum oberrat, *נפרד*. Hic certè desiderio suo nunquam potitur, sed quod desiderat semper *querit*, & quodcunque consilium ineat desolatus manet. Quod autem *נפרד* verito, *desolatus* est, de eo vide dicta ad Prov. 17. 14. Di. 2. Non recipit, &c. *נפרד* *נפרד* *Stultus* (At *stultus*, P.) non delectatur intelligentiâ, Ti. J. T. &c. sim. M. P. &c. sanâ nempe & solidâ *. q. d. Imò fastidit & abominatur eam *. *Nisi*, &c. *נפרד* *נפרד* *Gej.* [Variè reddunt.] *Sed iis quæ existunt in animo ipsius*, J. T. * *Gej.* i. e. in omnibus quæ ipsi veniunt in mentem *. *Sed iis* Jun. (duntaxat, Ti.) *quæ corde suo volutat*, Ca. Ti. simil. M. Quoniam meditatur cor ejus insipientiam, Sy. *Nisi enim manifestabitur cor ejus*, P. sim. Mo. Heb. *Sed in patefacere*, &c. i. e. in eo quod manifestat cor ejus; nempe in stultitiâ *. *Nisi ut manifestet se cor ejus*. Duorum hominum hic sensus est, Philosophum non *querere* quibus se jactet, sed delectari rerum cognitione per se: at vanos homines nihil addiscere, nisi ut probitu se ostendent aliis *. *Sed in deteptione cordis sui*, * *Gej.* i. e. in stulto sermone, quo detegit cor suum *. Prurit * *Pi.* exponere proprii cordis ad inventiones, & seipsum lubentissimè audit perorantem, differentem, vel, veriùs, nugantem, ubi nè propriam quidem turpitudinem velare didicit. Idem hic verbum est quod de Noacho se retegente habetur Gen. 9. 21. Gaudet nequitiam cordis sui dictis aut factis prodere *. Placet sibi in sermonibus vanis, scurrilibus, impiis *. *Sed tantum ut innotescat cor ejus*; qu. d. Oblatatur tantum suâ stultitiâ, quam studet omnibus notam facere. Cum enim cor sit abditum, innotescit (ut inquit AE.) per stultitiam, si ve sapientiam, quæ ex eo exit, quod sit stultum, vel sapiens *. *Ut innotescat*, &c. q. d. tantum ut vanam famam capteret, non propter seipsam *. Præfero Chald. qui sic reddit, *Sed in stultitiâ* *נפרד* *נפרד*, quod in Regiis sic transferunt, *immoratur ejus animus*; sed malo, *vagatur animus ejus*. [Vide annotata de hoc verbo ex Di. ad v. præc.] Optimè intellexit Heb. *נפרד*; nempe, non esse, *revelari*, sed, à *migrandi* significatione, quæ huic

* B. lg.

* Pi.

* Bay.

* Gej.

* AE. in Merc.

* Kabven. in Merc.

* Merc.

† Q. in M.

* Di.

* Merc.

* Gej.

* Gej.

* Jun.

* V.

* G.

* Pi.

* Gej.

* Car.

* Gej.

* Merc.

* AE. in Merc.

huic verbo quoque frequens est, esse, *vagari*, & *hac illac migrare*; ut sensus sit, malle stultum corde suo oberare, & de re in rem migrare, quam veræ intelligentiæ operam dare ^h.

3. *Impius, &c.* [כָּבוֹ וְגו'] *Cum venit* (sub. ad nos, P. Cum venit, vel, 1. in mundum, sive in hanc lucem; h. e. à primo ortu ⁱ; cum nascitur ^k: vel, 2. in collegium, convivium, &c. quocunque gressum promovet ^l; ubi ubi sit, hi sunt comites ejus ^m.) *impius, venit etiam contemptus*, Merc. M. P. &c. sim. Mo. Vel, 1. passivè: q. d. Improbi contemptu & probris afficiuntur. Vel, 2. activè, quo alios, maximè pios, afficiunt. Uterque sensus hic includi potest; cum proverbii summa laus sit, multa paucis succinctè comprehendere ⁿ. Sensus, Impii proprium est, alios contemnere ^o, quibuscum ei negotium est P. Contemptus objectum non addit, quia omnes & omnia contemnit, Deum, homines, &c. ^q. Cum accesserit impius, ut misceat se cum aliis sapientibus, non venit ut discat, sed ut præ se contemnat bonos doctores ^r. ¶ *Sed sequitur, &c.* [וְעַם קָלוֹן חֲרִפָּה] *Et cum ignominia* (vel, viro ignominioso, P. JT. He. in Merc. &c.) *probrum*, Merc. Pi. &c. Vel, 1. quo alios afficit ^t. q. d. Impius contemnit animo, vilipendit gestu ac opere, *approbria infert* sermone, & contemptus contemptum trudit ^u. *Transgressio transgressionem trahit*, ut dicunt Hebræi ^v. Vel, 2. quo ipse tandem iustæ talionis lege punietur ^x.

4. *Aqua, &c.* [מַיִם וְגו'] *Aqua* (vel, Ut aqua, P. JT. sim. M. &c.) *profunda* (sub. sunt, P. M. &c.) *verba oris viri*, Mo. Merc. &c. sub. sapientis, M. Merc. vel, *verba ore præstantis viri* enunciata, JT. [וְאִישׁ] *vir*, absolute positus, virum insignem & præstantem sonat ^{*}: contradistinguitur [וְאִישׁ] ^y. q. d. Inexhausta ejus est doctrina & sapientia ^z. ¶ *Et torrens, &c.* [נַחַל נִבְעַת וְגו'] *Torrens* (vel, Ut torrens, P. sim. M. Ti.) *scaturiens*, vel *eructans*, (vel, *redundans*, P. sim. Ti. M. sub. est, P. JT. &c.) *scaturigo*, sive *vena*, sapientie, Mo. Pi. P. &c. vel, præditi sapientiâ, JT. *Fluvius torrens est sapientia fluxio*; i. e. Prudens eloquentiâ torret inexhaustâ ^a. Uberem & confertam indicat sapientis eruditionem ^b. *Scaturigo sapientie*, i. e. os sapientis viri profundens largè sapientiam ^c: vel, sermo sapiens scaturiens è sapiente ^d. Fucata illa sapientia procax est, & ostentatrix sui; sed vera sapientia in profundo pectoris consistit ^{*}. Sermonis sapientis vim & pondus non facile pervidebis aut perscrutaberis ^f.

5. *Accipere personam impii* [i. e. In gratiam impii aliquid facere ^g, extra causæ suæ meritum: id quod nec iusti hominis causâ, nedum improbi, faciendum ^h. ¶ *Non est bonum*] i. e. Pessimum & perniciosissimum est ⁱ, & Deo summè detestandum ^k. *ut Prov. 17. 26.* [ubi dicta vide.] Confer cum hoc loco Prov. 17. 15 ^m.

6. *Labia stulti miscent, &c.* [וְאִישׁ בְּרִיב] *Veniunt*, vel *veniunt*, (vel, *ingrediuntur*, Merc. Sy. vel, *ducunt eum*, o. Ar. Ch.) *in litem*, Mo. Ti. Merc. &c. *in certamen*, Ca. vel, *cum lite*, sive *rixa*, P. M. Sermo stultorum contentiosus esse solet; in hoc student ut rixas excitent ⁿ. *Labiorum meminit*, ut ordinarii rixositatis instrumenti ^o. ¶ *Et os ejus jurgia provocat*, [וְאִישׁ בְּרִיב] *Ad percussiones*, sive *contusiones*, (vel, *pugnas*, Ti. colaphos, Ca.) *vocat*, Merc. sic P. Mo. vel, *conclamat*, M. vel, *provocat*, Ti. Ca. i. e. Vel, 1. rixantes ad majora jurgia incitat P. Excitat suâ contentione homines, ut ex verbis veniant ad pugnas ^q. Vel, 2. procacitate suâ & linguæ petulantia verbera sibi accersit ^r. Movet offensos ut ipsum verberent ^t. Summa est, linguæ intemperantiâ pacem violari, & ad manus veniri ^u.

7. *Os stulti, &c.* [Idem supra 10. 14. & 12. 13. & 13. 3.] ¶ *Ruina, &c.* [וְאִישׁ בְּרִיב] *Laqueus*, &c. Pi. Gej. Mar. quo implicatur & perit ^x. *Offendiculum, &c.* q. d. Læditur stultus proprio sermone ^y; inprimis petulantia & maledicentiâ suâ ^z.

8. *Verba, &c.* [וְאִישׁ בְּרִיב] *Verba susurronis*, Ti. JT. Merc. &c. vel, *delatoris*, M. qui clam alios calumniatur ^a. ¶ *Quasi simplicia*, [וְאִישׁ בְּרִיב] *Vox hæc occurrit hic tantum*, & Prov. 26. 22. idque in eadem hac sententia; ideòque variè sumunt ^b. 1. [וְאִישׁ בְּרִיב] *metathesi literarum*, fit ab [וְאִישׁ בְּרִיב] *concludit, percussit, vulneravit* ^c: quomodo [וְאִישׁ בְּרִיב] & [וְאִישׁ בְּרִיב] sign. *stultescere*, [וְאִישׁ בְּרִיב] *vestimentum, &c.* ^d. [Sed qui sic sentiunt locum

variè reddunt.] *Sunt similia interfectoribus*, M. *Sunt sicut vulnerati*, vel, *ut verba vulneratorum*, i. e. ejusmodi quibus homines vulnerentur: confer Prov. 12. 18 ⁱ. Merc. Al. sunt *contusiones*, seu *vulnera*, RS. in Merc. Sic participium est vice substantivi ^k. *Similia sunt verbis eorum qui sæpenumero confusi sunt*, JT. i. e. Susurro apud eos quorum perniciem machinatur se quàm maximè abjicit, ut fidem sibi conciliet, & fraudem regat ^l. Sunt ^m *tanquam continenter confusorum*: Calumniam suggesturi solent præfari, se non nisi dolentes & invitos, & veluti confusos & malo coactos, loqui, nec secus ipsius malo quàm suo affici ^m. *Criminatoris verba sunt quasi seipsum ferientis*: Ita criminatur, ut invitus & vero coactus facere videatur ⁿ. *Similia sunt verbis eorum qui confusi sunt*: q. d. Ut qui ab aliis confusi sunt flebiliter conqueruntur apud alios de injuria sibi facta, ut eos ad odium contudentium instigent: sic susurrones sub specie recti detrahunt existimationi aliorum, & ita ad odium illorum instigant ^o. *Verba susurronis sunt ac ejus qui se percussum simulat*, Ti. ut alii facilius ejus misereantur P. Al. sunt velut *percussiones leves*, Q. in V. R. Iman. q. d. Videntur levia vulnera quæ verbis detractorum inferuntur, quum interitus descendant ^q. q. d. Verba delatoris clam occidunt ^r. Al. sunt velut *abscondita*, sive *testa*: id [וְאִישׁ בְּרִיב] Arabicè sign. ^t. 2. Alii deducunt à [וְאִישׁ בְּרִיב] *blandiri, lenire*. Ut *lenientia*, Mo. sunt *velut blanda*, P. V. Mar. Gej. K. in Merc. id est, verè blanda sunt ^v. Sic Psalm. 55. 22. sunt *molliora oleo & butyro*: ita & hic, sub specie amoris se insinuant, &c. ^x. ¶ *Et ipsa, &c.* [וְאִישׁ בְּרִיב] *Et, vel Sed*, (vel, Nam, M. Attamen, JT. Pi.) *ea penetrant* (vel, *descendunt in*, sive *ad*, P. Merc. Ca. M. &c.) *intima* (vel, *penetrantia*, M. P. Merc. &c.) *ventris*, Ti. vel, *intima viscera*, Ca. q. d. in intima corporis membra; h. e. vulnerant perniciolosissime ^y. *Venter* hic designat cor, ut Job. 32. 19. Prov. 22. 18. Hab. 3. 16. ejusque intimos recessus, ut Prov. 20. 27. 30. ^z. *Et ea descendunt*; est declaratio [וְאִישׁ בְּרִיב] *vulnerati*. Sunt susurronum verba *perinde atq; cum homines vulnerantur*, (nam Hithpahel non semper reciprocum, sed merè interdum passivum, est; etsi reciprocè etiam hic potest accipi, ut *cum aliqui sese vulnerant*;) non secus nocent ac ictus gladii: imò gravissimè lauciant ^a. ^b Merc. Vulnerant, intellige, vel, 1. eum contra quem susurrant ^b; idque tantò periculosius, quantò occultius, &c. ^c Mar. vel, 2. eum apud quem alii detrahunt, cujus cor horum odio occupant ^d. Licet audiens non videatur attendere delationes, sed floccifacere; venenum tamen illud tandem penetrat, & in eo relinquit suspicionem, diffidentiam, odium, &c. ^e.

9. *Qui, &c.* [וְאִישׁ בְּרִיב] *Eriam qui remissus est* (vel, *remittens se*, Mo. vel, *se gerens remissè*, JT. Pi. *remissè se gerens continenter*, Car. vel, *qui destitit*, M. *qui friget*, Ti. Merc. *qui segnis*, vel *piger*, est, Ca. G.) in (vel, ab, M.) opere (vel, *negotio*, Ca.) suo, P. Mo. Merc. Gej. &c. quod scilicet ex officio suo ipsi incumbit ^f. In [וְאִישׁ בְּרִיב] est ^g *metaphora*, ducta ab his qui manus pendulas, aut non satis arrectas, habent ad res suas tractandas ^h. *Remissè agere* est, ignavum esse & negligentem, debitam non adhibere industriam, obiter & superficialiter res agere, citò defatigari, &c. ⁱ. *Qui dereliquerit opus suum*, V. ^j Gej.

¶ *Frater, &c.* [וְאִישׁ בְּרִיב] *Frater* (vel, *germanus*, Ca.) est *dissipendi*, JT. Pi. sic ^k. vel, *eius qui dissipat*, Ti. vel, *decoctoris*, Ca. vel, *domino* (i. e. viro, V. vel, *patrono*, Mo.) *dissipanti*, sive *perdenti*, sive *corrumptenti*, P. V. G. Mar. Mo. sub. *seipsum*, o. vel, *sua*, sive *facultates suas*, G. V. Mar. Vel, *viri dissipatoris*, M. *domini perditionis*; ut [וְאִישׁ בְּרִיב] sit substantivum, licet formâ participii ^l; ut sumitur Jer. 5. 26. & 51. 25. Ezech. 9. 1. & 23. 31 ^m. In [וְאִישׁ בְּרִיב] est ⁿ *metaphora*, translata à dominis & possessoribus alicujus rei, ad eos qui in re aliqua insignes & notabiles sunt ^o. [וְאִישׁ בְּרִיב] *vocatur rei* alicui deditus, ut Prov. 1. 19. & 3. 27. & 17. 8 ^p. *Domini minus devastationis* hic dicitur, vastator malitiosus, qui habitum in opere isto pravo contraxit ^q. *Frater*, h. e. ^r *similis* ^s; ut res inanimatæ æquales structurâ *sorores* vocantur ^t. [וְאִישׁ בְּרִיב] exequandi exaggerandique vim habet. ^u *Ejusdem sunt classis & conditionis* P. Eundem exitum ^v *habent piger & prodigus*: ad egestatem deveniunt ^w. ^x *Habetur ignavus acli perderet ipse, quia multa perdit,*

& dum non acquirit unde vivat, ed adigitur ut scelus exerceat, & fiat **מְשַׁחֵם**, id est, qui alios circumvenit, & imposturam exercet. Est germanus decoctoris; perinde est ac si perderet rem suam, & se, & alios. Euri-
 rip. in Stobæo, Ἀγρὸς πολὺς καὶ ἄνθρωπος, ὁ δὲ καὶ αὐτὸς γ' ἀνὴρ. Ci-
 vis piger nil distat à viro malo. Et citatur ex Tob. 4. 14.
 Otium mater est famis, & soror furti.
 10. **Turris fortissima**, **יְצִיב** Roboris, i.e. valida ac mu-
 nita. Præsidium munitissimum; tutos præstans qui
 eò fugiunt. **¶ Nomen Domini** i.e. Ejus maje-
 stas, bonitas, & potentia: vel, ipse Dominus, rectè
 agnitus. **Nomen**, pro re ipsa, ut 1 Reg. 5. 3. Psal. 20.
 2. & 115. 1. Act. 4. 12. Eph. 1. 21. **¶ Ad ipsam**, &c.
יְצִיב יְצִיב In eam (nempe turrim; vel, in illud, no-
 men Domini quod est loco turris,) curret justus, Merc.
 Gej. &c. i.e. celerrimè confugiet, veniente afflic-
 tione. **¶** **currere** includit tum fiduciam, tum desiderium,
 tum contentis motum. **¶** **Currendi** vox innuit dis-
 similitudinem hujus turris ab aliis, ad quas qui currit
 & cursu lassatur, & ex illis non potest exire, & quò
 velit excurrere; cùm justus nec cursu lassatur, nec in
 ea turri in angusto est. Al. **Eo conteret**, hostes scilicet,
 à **יְצִיב** contrivit. Dicit, justus, quia peccatores non audit
 Deus, Prov. 15. 29. & 28. 9. Joan. 9. 31. **¶ Et**
exaltabitur Ità P. Gej. &c. i.e. superior erit hostibus.
 Id **יְצִיב** significat Deut. 2. 36. Jes. 25. 12. & 30. 13. In
 Piel est, exaltare & in tuto collocare, Psal. 59. 2. & 69.
 30. Erit in loco alto & tuto. Ibi tutus erit, tan-
 quam in arce, &c. Eò nomine Domini currit justus,
 ità ut non impingat; celerrimè & expeditè conficiet
 omnia sua negotia ac inoffensè, &c. P.
 11. **Substantia** (vel, **Abundantia**, Mo. Ar. **Opes**, P.
 Merc. Gej.) **divitis urbs roboris ejus**; sim. Mo. vel, **urbs**
munita, d. est tanquam **urbs munita ejus**, JT. Pi. **יְצִיב יְצִיב**
 A præsidio vero & solido ad fallax digreditur. **¶ Et**
quasi, &c. **יְצִיב יְצִיב** Et tanquam mu-
 rus editus (vel, munitus, elevatus, Merc. Mo.) in imagi-
 natione (vel, cogitatione, JT. Merc. mente, V. opinione, V.
 Merc.) ejus, P. Mo. Merc. Pi. &c. & quasi alta mœnia
 ejus quidem opinione, Ca. [Ti. totum sic reddit, **At dives**
figit sibi opes suas urbis fortissimæ ac muri altissimi loco
esse.] Verbum **יְצִיב** signif. **aspicere**; sed ad interna
 sæpe refertur, & **figurationem**, id est **יְצִיב**, seu **picturem**,
 significat. Vox **יְצִיב** imaginem sign. tum externam
 ac visibilem, ut Levit. 26. 1. Num. 33. 52. Prov. 25.
 v. 11. Ezech. 8. 12; tum internam vel mentalem, h.e.
 conceptum, vel imaginationem, (quæ est **imago** rei
 externæ,) ut Psal. 73. 7. **Sicut murus**, qui munit, vel, 1.
 urbem; vel, 2. hortum, vel vineam, &c. x.
 12. **Antequam**, &c. **יְצִיב יְצִיב** Ante calamitatem,
 Merc. vel, **confractionem**, JT. Pi. Car. &c. Quà voce,
 1. **impactionem**; 2. **lapsum implicatum**, continet. **¶**
Exaltatur, **יְצִיב** Se exaltat, aut exaltare solet, V.
 Notum est, eos qui capite elato incedunt impactioni
 esse obnoxios, & qui alta scandunt ad casum proclives,
 & eorum lapsus insuper graviores esse. **¶ Et**, &c.
יְצִיב יְצִיב Et ante honorem (sub. antecedit, Pi.)
mansuetudo, V. vel, **demissio**, V. Pi. animi scilicet, Pi. vel,
humilitas, P. Pi. vel, **abjectio**, JT. Proponit rerum hu-
 manarum vices, &c. Sensus, Superbiam comitatur
 ruina; & contrà, modestiam sequitur gloria. Prior
 proverbii pars est Prov. 16. 18. posterior verò 15. ult. c.
 Vide & Prov. 11. 2. Hic repetit, partim, ob doctrinæ
 præstantiam; partim, ut præcedentibus hoc accom-
 modaret, &c. x.
 13. **Qui**, &c. **יְצִיב יְצִיב** Qui respondet verbum (i.e.
 reponit interroganti vel incessenti) antequam audiat,
 P. Merc. &c. i.e. intelligat, ut Deuter. 28. 49. Qui ità
 impatiens est, ut non expectet donec audierit quod
 dicitur. Respondenti, &c. JT. Heb. Reddens, &c. Pi.
 h.e. Quod attinet ad eum qui respondet antequam
 audierit, totum scilicet sermonem, ut de dictis possit
 rectè judicare. Qui anticipat vel præcipitat sermo-
 nem, &c. **¶ Stultum**, &c. **יְצִיב יְצִיב** Stultitia est
 ei & pudor, sive ignominia, P. Merc. JT. Pi. i.e. Ei acci-
 dit ignominia propter stultitiam quam prodit illà suà
 procacitate. **¶** **Stultus** habetur, stultè facit
 ac temerè, ineptè respondet, &c. Multi, ut acuminis
 & sapientiæ laudem veniunt, alterius sermonem ab-

rumpunt: verum hoc, inquit, stultitia est, &c. n. Car.
 14. **Spiritus**, &c. **יְצִיב יְצִיב** Spiritus viri feret, vel sustinet, infirmitatem, vel morbum, ejus,
 P. Merc. Gej. scil. corporis sui. Vel, omnes adver-
 sitates, sive corporis, sive fortunæ. **Spiritus**, i.e. ani-
 mus, sive anima intelligens, ut Prov. 15. 13. **Spiritus**
vir, i.e. virilis, qui **יְצִיב** virum, verè talem, h.e. for-
 tem, decet; qui opponitur **spiritui fracto**, sive debili.
 Qui res arduas intrepidè aggreditur, & adversa con-
 stanter fert. **¶** **Animus fortis**, magnus & præstans, &
 sua, & corporis, & externa quævis, mala facilè perfert.
¶ Spiritum, &c. **יְצִיב יְצִיב** Spiritum au-
 tem percussum, sive fractum, (vel, contritum, sive attritum,
 Mar. Gej. vel, afflictum & dejectum, Merc. vel, percul-
 sum, sive perturbatum, aliquà afflictione, V.) quis ferat?
 vel feret? P. Gej. Merc. &c. vel, levabit? sive sustenta-
 bit? Q. in V. Heb. feret eum? Redundat pronomem.
¶ **Quis erigat?** q. d. Nemo hominum eum poterit eri-
 gere, vel attollere; i.e. ex misera conditione ere-
 ptum in veterem pacem restituere. Metaphora à rebus
 corporeis ex imo in altum locum elatis. Nihil est
 quod eum ferre queat, si ità demissus fuerit ut obsole-
 scat & succumbat: nam corpus eum non sustinebit,
 cùm non corporis sit, animum regere & sustentare; sed
 animi potius, corpus, &c. Docet non ità esse tristitiæ
 cedendum, ut animo corruas, &c. Sensus, Levius est
 ferre corporis quàm animi infirmitatem. Mens corpo-
 ris morbum levat, sed non è contrà. Quid spiritui, &c.
 medebitur? quod de fale dicitur, in quo salietur.
 30. **Summa**, ad vitam cùm præsentem tum futuram con-
 ducere, ut quis forti & alacri animo sit. **¶** **יְצִיב** formæ
יְצִיב plena, in & mutato.
 15. **Cor prudens** (vel, **intelligens**, P. Gej.) possidebit
 (vel, **acquirit**, P. Gej. &c.) **scientiam**. Sic V. Pi. Merc.
 Cor, id est, Animus. Designatur voce cordis, intellec-
 tus eo incumbens, voluntas eò unicè propendens.
¶ Et auris, &c. Cordi aurem adjunxit, quòd ex
 corde scientiæ cupido consequatur auris docilis; &
 quia auris est sensus disciplinæ, inservitque cordis defi-
 derio, auscultando, &c. Significat & cor & aurem, &c.
 prorsus se dedere quærendæ scientiæ.
 16. **Donum**, &c. **יְצִיב יְצִיב** Donum homi-
 nis (Intellige, vel, 1. indefinitè, cujusvis hominis, sive
 nobilis, sive ignobilis, honesti, vel pravi; vel, 2. specia-
 liter, **יְצִיב**, h.e. licet humilis atque abjecti,) dilatat
 (vel, **dilatare facit**, P. Gej.) ei, Merc. sub. locum, ut
 Psal. 4. 2. vel, sub. viam, V. Pi. Vulg. parat aditum,
 ad judices scilicet. Explicat eum, & ex angustia edu-
 cit. **¶ Spatium**, &c. **יְצִיב יְצִיב** Adducit, vel dedu-
 cet, eum, P. Merc. &c. Al. **quiescere facit eum**. Absurdè,
 cùm sit à **יְצִיב** deduxit, non à **יְצִיב** quievit. Elegans pro-
 popoeia, ut vim munerum ostendat, sicut & Prov. 17.
 v. 8. Docet autem quid fieri solet, non quid faciendum
 est.
 17. **Justus**, &c. **יְצִיב יְצִיב** [Variè acci-
 piunt.] Justus prior, vel primus, est in lite, vel causa, sua,
 Merc. P. &c. Justus videtur (& judici, & sibi,) qui,
 &c. JT. Pi. Vel, justus est, h.e. superior in causa.
 Justus Hebræis dicitur, qui justus pronunciatur & ha-
 betur in judicio. Qui prior causam suam dicit (apud
 judicem) justus est, &c. Vel, quia judex præoccu-
 patus est, & quodammodo fascinatus, per fucata ac-
 cusatoris verba: vel, quia judex muneribus corruptus
 est, ideo hic justus est, h.e. superior causâ. Conne-
 ctendus hic versus cum præc. de vi munerum, q. d. Pri-
 mus qui munus dedit, &c. justus est; [pariter sequen-
 tia explicant,] **quamvis veniat socius**, i.e. adversarius,
 ejus, & **investiget eum**, i.e. verba ejus, quamvis excu-
 tiat causam illius prioris, & ostendat æquam non esse.
 Sed accipi potest per se, cùm de natura judicium, omni-
 umque ferè hominum, est, ut in eos sæpe magis incli-
 nent qui primi causam dicunt. Prior est, &c. i.e. do-
 nis & diligentia occupat rivalem. **¶ Venit**, &c. **יְצִיב יְצִיב**
Venit autem (scil. in judicium, vel,
 in conspectum judicis,) socius, vel proximus, ejus, (i.e.
 adversarius, vel reus, quem ipse ad judicem detulit;
 synecdoche generis,) & **inquiret**, sive **investigat**, (pro-
 priè, & **veniet**, & **inquiret**, Merc. diligenter rimatur &
 examinat,) eum, P. Merc. JT. Pi. i.e. dicta ab illo
 primo,

1. Pi. Merc. primo^h, in causæ suæ expositione^o. Significat non esse
 2. Pi. judici præcipitandam sententiam, donec utrumque li-
 3. Merc. tigatorem audierit^p. Summa est, Nisi causâ prius ut-
 4. Car. trunque discēptatâ, & plenè perceptâ, nihil esse in al-
 5. terutram partem statuendum. Perstringitur hîc teme-
 6. ritas de rebus dubiis statuendi^q. *Inquirat eum*, vel, 1.
 7. iudex; q. d. Non credet reo posteriùs causam dicenti,
 8. jam affectus in actorem, nisi post diligentem examina-
 9. tionem^t. Sed nulla hîc est iudicis mentio^t. Vel, 2.
 10. Merc. focius, cum eo litigans, versabit eum interrogationibus,
 11. Merc. occupatâ iudicis gratiâ^t. [Alii versum aliter expo-
 12. Mar. nunt.] Qui iustam habet causam, is simpliciter & con-
 13. fidenter proponit eam iudicibus; cum adversarius ejus,
 14. ut illam impugnet, multas cogatur facere inquisitiones,
 15. & excogitare commenta^v. Al. *Iustus prior est*
 16. M. *in iudicio suo*, i. e. Quamprimum illi lis moveretur, ul-
 17. tro se iudici & iudicio sistit, utpote conscius suæ iusti-
 18. tiæ: sed antequam *amicum* eò pertrahat, diligenter in-
 19. T. *vestigabit* pondus & meritum causæ ejus^x. Mallem ego,
 20. Gej. cum aliis, hîc agi de foro, non politico, sed spirituali,
 21. T. quod est in conscientia^v. *Iustus prior est accusator suis*
 22. (i. e. seipsum prius reprehendit & emendat: deinde^z)
 23. *veniet amicus* (Heb. cum venit proximus, T.) ejus, & in-
 24. *vestigabit eum*, Vulg. i. e. inquireret in mores ejus, ut &
 25. ipsum ad viam reducat^a. Iustus, antequam discēptet
 26. cum aliis, aut iis exprobrat vitia sua, prius litigat cum
 27. seipso, & in mores suos inquit, &c. *יבין לי*, vel *disce-*
 28. *ptatio iusti*, est, quam habet, non cum alio, sed secum,
 29. de suis actionibus iudicans. In hac lite primus esse di-
 30. citur, h. e. omnium maximè sollicitus esse de se, inci-
 31. pere à controversiis de seipso propriis, & postea *explorare*
 32. *proximum sibi occurrentem*; qui hîc *venire* dicitur,
 33. quando in conversatione privata, vel aliter, ipse repre-
 34. hensibilis esse deprehenditur, ita ut cum eodem litigan-
 35. dum sit, & ipse sic *veniat*, vel, succedat in lite quam ius-
 36. tus exercebat primùm secummetipso: vel, *יבין לי* po-
 37. test exponi, si *veniat*, ut si vertitur Psal. 49. 10. & 77.
 38. v. 4. & 139. 11. Non placet hæc sententia; tunc
 39. enim dicendum esset, *יבין לי ראשון*, *Iustus ipse est pri-*
 40. *mus*, non, *יבין לי ראשון*, *Iustus est ipse primus*: ut ne-
 41. Gej. cesse sit *יבין לי ראשון* esse suppositum, (five subjectum^d),
 42. * Merc. non appositum*, five prædicatum. Esto, at parùm
 43. Gej. discrepant, *Eum qui primus est in lite propria esse iustum*,
 44. Me. h. e. iustitiæ sic in primis studere, & *Iustus est primus*, &c.
 45. E. Sensus est, Iustus, cum in iudicio stat^g, (tam apud De-
 46. Me. um, quàm apud hominem^h), sincerè agit, rem ut gesta
 47. E. est fideliter narrat, nihil celans, & proferens tam quæ
 48. Me. simil. pro se, quàm quæ contra se, faciuntⁱ, atque ita etiam
 49. E. sui fit accusator; quò fiat ut faciliùs indulgentiam con-
 50. sequatur apud Deum, à iudice quoque propter sincerita-
 51. tem collaudetur. Quod sequitur, *venit amicus ejus*,
 52. & *investigabit eum*, variè accipi potest. Vel, 1. investi-
 53. gabit iustus amicum; q. d. Tum demum iustus etiam
 54. poterit scrutari conscientiam amici sui, & eum corri-
 55. pere pro delictis, cum ipse prius suam conscientiam
 56. Deo iudici aperuerit^k; juxta illud Christi, *Ejice pri-*
 57. *mum*, &c.^l. Vel, 2. investigabit amicus iustum: h. e.
 58. Q. in Merc. vel, Etiam si postea facta ejus scrutetur amicus, nihil
 59. E. dolosum inveniet^m; vel, q. d. Ità agendo prudenter
 60. facit, alioqui venit amicus ejus, cum quo litigat, &
 61. omnia scrutatur & profert, si quæ fortè callidè omissa
 62. suntⁿ.

18. *Contradictiones*, *מריבות* Lites, vel Contentio-
 19. nes, P. Merc. &c. Vox acrem concertationem signifi-
 20. Gej. cat, ut Prov. 21. 9, 19. & 23. 29. *Comprimi-*
 21. *fors* Hebr. cessare facit. Lites accendantur inter mul-
 22. tos, non tam habendi studio, quàm quòd alter alteri
 23. nolit cedere: Ad eam rem optimum remedium est
 24. Sors^p, Dei, mundi iudicis, quasi vicarius^q. Vide de
 25. G. J. B. & P. 2. 23. 9. *Et, &c. יבין עצומים יפריד*
 26. G. *Et dividet*, vel, *separat*, (vel, *dirimit*, Merc.) *inter fortes*,
 27. five *potentes*, five *robustos*, P. Merc. Mar. Gej. &c. i. e.
 28. + Merc. vehementissimè dissidentes^t; *fortiter renitentes*, qui
 29. Ca. utrinque pertinaces sunt^t; qui roborant se in con-
 30. M. tentione^v; qui validis rationibus causam utrinque
 31. V. ex He. suam roborant; vel, alioqui *potentes*; qui possint si-
 32. * Merc. bi invicem alioqui plurimum nocere, nisi inter eos
 33. Car. convenierit^x. Significat lites inter magnates difficul-
 34. ter tolli^y.

19. *Frater, &c. אח נפשע מקרות עון* [Variè red-
 dunt.] *Frater à fratre adjutus* (sub. est, Ar.) *tanquam*
urbs munita & excelsa, o. lim. Sy. Ar. Vulg. i. e. à fratre
 ab adversis defenditur^z. Sed Hebræa lectio, ut nunc^z La.
 est, nostræ contraria est^a. Videntur LXX pro *נפשע*,
 legisse *נבון*^b; vel, *נפשע*, innixus^c. Al. *Frater qui de-*
ficit à fratre, quasi civitas fortis, Ch. *Frater rebellans*
præ civitate fortis, Mo. *Frater rebellat* (sub. in fratrem,
 10 *magis*) *quàm urbs munita*, in suum Principem scilicet.
נפשע (quod alibi non occurrit^d) in Niphal idem^d Gej.
 sign. quod in Kal; ut *נבון*, pro *נבון*, *prævaricatus est*,
 Mal. 2. 10. Sed *נבון* ibi esse possit i. plur. fut. Kal^e.
Frater qui rebellat, vel *prævaricatur*, (i. e. à quo egredi-
 tur *prævaricatio*), *magis rebellat*, five *prævaricatur*,
quàm civitas fortis, contra Regem suum^g. *Frater magis*
est refractarius quàm, &c. Belg. *Frater læsus durior* (vel,
obstinatior, V.) *est civi.* &c. P. V. Malo, cum aliis, *נפשע*,
 utpote in Niphal, passivè sumi^h. *Frater iniquitate*, five
 20 *defectione*, five *transgressionem*, *offensus*, five *provocatus*, five
læsus, (vel, *prævaricationem* passus, Gej. vel, si perfidè
deseritur, Ti. sub. *præstantior est*, M. vel, *irâ fit vehemen-*
tior, Ti. vel, *firmiter est*, JT. Pi. vel, *difficilior est expugna-*
tu, Ang. sim. Pi. Gej.) *urbe munita*, five *fortissima*, M.
 JT. Pi. Gej. Ang. Ti. Heb. est *præ urbe roboris*; ellipsis
 nominis relativiⁱ. *Frater offensus* (vel, *scelere offensus*
 vel potius, *desiciens*, five *desciscens*, à fratre scilicet, ut
 fit regni causâ, quòd videmus in regno Tunetano &
 domo Otthomanica^k), *munitam urbem superat*, Ca. D.
 30 *Quadrat cum proverbio Græco*, *χαλεποί πόλεμοι ἀδελφῶν*,
Acerba bella fratrum; de quo vide Erasmus^l. *Et*
judicia, &c. יבין עצומים יפריד [Et clausa [intellige
 ex præc. civitas] *quasi repagulo fortis*, Ch. *cujus repagu-*
la sunt velut sera arcis, Sy. *Et lites*, vel *contentiones*, (sub.
 borum, JT. vel, *fratrum*, P. Pi. &c. & sub. *sunt*, P. JT. &c.)
velut veditis (vel, *repagulum*, Ti. sic M.) *arcis*, JT. Pi. Ti.
 Merc. vel, *palatii*, P. Mo. Merc. i. e. quibus claudun-
 tur fores palatii^m; *cujus vedites fortiores sine dubio*
 sunt quàm in casis colonorumⁿ. h. e. Duræ sunt & vehe-
 40 *mentes*, fortes & gravissimæ^p. Significat, à parte
 totum, portas arcis firmissimas: sic significat conten-
 tiones fratrum gravissimas esse, & difficile componi^q.
 Ut repagula foribus objecta introitum impediunt; ita
 litigia fortiter præcludunt aditum reconciliationi, vel
 50 *amori fraterno*^r. Quòd arctior fuit conjunctio, eò ve-
 hementius est, eâ diremptâ, diffidium^s. [Cujus has
 rationes afferunt.] 1. Amor summus, si irritetur, verti-
 tur in summum odium^t. 2. Injuria videtur acerbior
 illata à fratre, à quo summa expectant homines, & sibi
 debere putant, beneficia; pro quibus si maleficia reci-
 piunt, gravem sibi injuriam inferri putant^v, & valde
 50 *exardescunt*, ut notat Aristot. Polit. 7. 7. Auget odium,
 quòd fratribus magis nota sunt mutua vitia, &c. Porro,
 exempla hujus rei habemus in Caino & Abele, Esauo
 & Jacobo, fratribus Josephi, &c. Et Plutarch. (*περί*
φιλαδελφίας) propè inter *ἀδελφὰν* refert veram & solidam
 fratrum offensorum reconciliationem^y. Alii hunc ver-
 sum præcedenti jungentes sic vertunt, *Frater sorte*
ejicitur, vel *separatur*, *ab urbe fortis*, i. e. ex contentione
 60 *sua dura quæ illi est cum fratre, quæ fortior est vediti-*
bis palatii: q. d. Sorte dirimuntur lites inter fratres,
 quantumvis acerbæ^z. Aq. sic vertit, *ἀδελφὸς ἀδελφῶν*
ἀπὸ πόλεως ὑπέρτατος, ἢ ἀπὸ πόλεως ὑπὸ κατώτερου, *Frater te-*
pudiat, seu *rejeçtus*, *ab urbe valida*, vel, *supra urbem*
validam; (h. e. superat urbem validam;) & *litigium*
 (*malim, lites, jurgia fratrum scilicet*), *ut veditis ample*
domus, id enim *βάσις* sign. ut notant Scholia Græca
 & Hieron^a.

20. *De fructu oris, &c.* Docet, percepturos nos ser-
 monis fructum vel bonum vel malum, uti bene aut
 70 *malè loquuti fuerimus*^b. Alios fructus, v. g. terræ, gu-
 stare liberum est; his autem vesci necessarium est^c.
 Idem vide Prov. 12. 14. & 13. 2.
 21. *Mors & vita* Tum corporis, tum animæ; tum
 loquentium, tum audientium^d: tam naturalis quàm
 civilis, imò & spiritualis^e. *In, &c. יבין וי* *In*
manu (vel, *organo*, M. vel, *potestate*, Ti. Ca. JT. Pi. &c.)
lingua, P. Mo. &c. Bene vel malè loquentes sibi & aliis
 vel vitam vel mortem conciliant^f. *Qui, &c. יבין וי*
 (*qui diligit* (vel, *amant*), *et diligunt*,
 B b b b z

^{RS} ⁱⁿ diligunt, M. Ti. sic Pi. ^{eam} (scil. linguam ⁸) comedet (vel, comedent, M.) fructum ejus, P. Ch. &c. vel, eorum quisque comedit, &c. Pi. sim. V. fruentur (vel, vescetur, Ca.) fructu ejus, Ti. Ca. Exponunt, 1. in bonum & in malum, ut respondeat utrique parti prioris membri ^h. Prout quisque amat uti eam, comedet, &c. JT. i.e. Ut se- verit, ita metet; maledicentiā quidem mortem, vitam verò bono linguæ usu ¹. Sed, 1. prout non est in He- bræo, 2. Non parum differunt, amare, & amare uti, i.e. simpliciter, velle uti ^{*}. Qui amant bene vel malè loqui mercedem parem referent ^h. Ut Ufia dicitur di- ligens terram, h. e. operam culturæ ejus impendens, 2 Par. 26. 10. ita hinc diligit linguam, qui ei operam dat, eam excolit, aut crebrius exercet, vel bene vel malè dicendo, qui eam uti gestit; ac seipsum fermoci- nantem audire amat ¹. Quisquis amat eam uti, &c. Docet qui sint qui vel vitam vel mortem percipient; non cui sermo excidit bonus live malus, sed qui studio & amore rectè aut perperam loquendi tenetur ⁿ. 2. In bonum tantum ⁹. Qui amant eam, ac proinde rectè utuntur eam, loquendo bona & salutaria, fruentur bono quod ex recto illius usu proficiscitur ^h. Qui diligunt eam, seu bonum illius usum, ^o. Qui dominantur ejus, eamque rectè utuntur ⁹. 3. Sumendum est in malum ⁹. Qui dili- gunt, i. e. indulgent ei, linguæ scilicet ^{*}. Amor causa est & origo indulgentiæ: non est autem linguæ indul- gendum, sed ea frænari debet. Vide Jacob. 1. 26. & 3. 6, 8 ¹. Sensus, Loquaces malè habebunt ⁹. Amare linguam dicitur, qui amat loqui, vel multiloquus est; cui passim calamitatem prænunciat Sapiens. Vide & Jac. 1. 19 ⁹.

22. Qui, &c. ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} Invenit (vel, Qui invenit, Ch. P. Merc. &c. vel, consequitur, JT.) mulie- rem, sive uxorem, (sub. bonam, M. Ca. Vulg. V. Merc. G. Gej. &c.) invenit bonum, Ch. P. Mo. scil. rarum & exi- mium ⁹: vel, rem bonam, Ti. Pi. Bonum erat viri cum foemina conjugatio etiam in statu innocentiae, Gen. 2. 18. multo magis in statu peccati, quum homo ma- gis eget auxilio uxoris, tum ad vitæ societatem, tum adversus fornicationem ². Uxor suavis est curarum la- borumque socia ³: hæc familiam providè administrat, proles honestè educat, &c. ^h. Malè ergo Pontificii ma- trimonium non paucis prohibent ^c. nō invenire idem sæpe est quod consequi: hinc tamen referri potest tum ad rei impetratæ raritatem, ubi longā investigatione opus est, vide Coh. 7. 27, 28; tum ad investigantis cir- cumspeditionem & sedulitatem ^d. Monet, uxorem non temere ducendam esse, nec primam quamque obviam cæco amore eligendam ^c; sed prudenter investigan- dam ^d, & quærendam, tum à parentibus, ut Jud. 14. 2, 3. tum inprimis à Deo per preces, ut Gen. 24. 12, &c. 42, &c. Uxorem simpliciter vocat uxorem bonam, quasi mala quæ sit uxor dici non mereatur ^f. Sæpe in hac lingua simpliciter dicta sumuntur pro bonis & exi- miis ^g, per synecdochen generis ^h; ut, lana, Esa. 1. 18. pro lana candida ¹. Sic Prov. 15. 10. semita, & 15. 23. responsum, & 16. 10. rex, & 22. 1. nomen, & 24. 6. con- siliarius; pro semita, responso, &c. bono, sive bona: ita & hic, uxor bona, quæ est sui nominis, ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} vira, strenua, cordata ^k. [¶] Et hauriet, &c. ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} Et hausit (vel, adeptus est, JT. vel, eduxit, V. Pi. vel, elicit, Merc. Pi. metaphora ab iis qui aquam hauriunt ¹, ob- tinuit, vel impetravit ^m,) favorem, vel gratiam, h. e. rem favoris plenam, vel favorabilem ⁿ; vel, rem ama- bilem, JT. vel, benevolentiam, P. Gej. voluntatem, seu beneplacitum, Pi. vel, amorem, V.) à Domino, P. Merc. &c. q. d. Non suā industriā aut solertiā id consequitur ^o, sed Domini beneficio P. Confer de phrasi Prov. 8. 35. & de re, Prov. 19. 14 ⁹.

23. Cum, &c. ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} Deprecationes, vel Supplicationes, (vel, Deprecationibus, Mo. vel, Per obsecrationes, M. Suppliciter, Ca. Merc. Supplex, Ti. Ver- ba supplicia, vel deprecatoria, V.) loquitur (vel, loqui solet, Merc. vel, orat, Ti.) pauper, Ch. P. Merc. &c. Fit hoc, vel, ex inopia sua & conscientia imbecillitatis suæ; vel, quia paupertate domitus minùs efferus est & superbus ¹. ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת}, pro ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת}, euphoniæ gra- tiā, nè concurrant duo accentus: nam alioquin quum ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} fit in forma regiminis, vertendum esset, eloquetur

pauperem; quod alienum est & absurdum ^{*}. [¶] Et ^{*} Pi. dives, &c. ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} Et, vel At, dives respon- det (vel, loquitur, Sy. JT. Pi.) durè, Ti. Ca. Merc. vel, asperè, JT. Pi. rigida, Ch. grandia, Sy. fortia, sive ra- busta, Mo. Mar. aspera, V. dura, M. P. Merc. &c. sub. verba, P. V. Merc. Robusta, per metonymiam subje- ti, pro duris ^t. ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} savor, durus, tribuitur iræ, Gen. 49. 7. ^{Car.} Prov. 21. 14; genti feroci, Deut. 28. 50; aquis copio- sis, Neh. 9. 11. Jes. 43. 16; vento, Exod. 14. 21. quæ facile est accommodare ad sermones divitum tumidos ^v. ^{Gej.} Solent divites durè & inhumaniter & rusticè loqui, tum quia elati sunt fiduciā, & potentiā quā pollent, nec sibi de paupere metuunt; tum quia sibi in seipsis sufficien- tiam affingunt, ut pauperum operā neutiquam indi- geant ^{*}. Mos divitum, alios præfractè despiciere, con- vitiis immeritos onerare, fastuosè se solum extollere, nemini rectius sentienti cedere, nec miseris supplican- tibus humaniter succurrere ^v. Exponit quod evenire ⁷ Gej. solet ². ² Merc.

24. Vir, &c. ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} [Variè reddunt.] Sunt amici qui amici sunt, Sy. Necessary necessity idoneus est, Ca. Vir qui diligit amicos associat illos sibi, M. Vir amicorum, sive sociorum, (i. e. qui socios & amicos sibi parat ^a, vel, deditus acquirendis amicis ^b,) ad amican- ^a Merc. dum, si Latine ita dici posset; h. e. id facit ut multos ^b V. amicos sibi faciat ^c: vel, ad sociabilem præstandum se, Mo. ^c V. vel, repete, est vir sociorum, i. e. sibi eos parat, id facit, ad associandum sese, h. e. ad mutuam societatem ineundam, ut se illis, & illi sibi vicissim se adjungant, ac mutuam opem, quoties opus est, ferant, mutuis se auxiliis sub- levent & adjuvent, quibus hæc vita indiget. Significat necesse esse amicos homini comparare ad vitam hanc tuendam ^d. Viro cui sunt amici (Heb. Viro amicorum, vel, ^d Merc. vir amicorum, Glas. P. genit. adjuncti, ut Prov. 19. 6. vir muneris, i. e. qui munera largitur; & 29. 1. vir correptionum, h. e. sæpe correptus ^t,) colenda est amicitia, JT. vel, ^t Glas. amicum se præstare debet, Pi. Car. par est ut præstet se ami- gram. 3. 1. cum, P. scilicet illis amicis suis, ut scil. foveat amici- 113. tiam ^f. Docet amicitias diligenter & sollicitè colendas ^f Pi. esse mutuo congressu, & mutuis beneficiis, sine quibus sensim diffiuntur initia & semina amicitiarum ^g. Vir ^a Car. amicorum studiosus debet se amabilem præstare. Sic Ovid. —ut ameris, amabilis esto: & Mart. Epig. Ut præstem Pyladen, aliquis mihi præstet Orestem. Hoc non sit verbi, Marce: ut ameris, ama. Sic Seneca in Epist. Ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, &c. Si vis amari, ama ^h. Symmachus Epist. 4. 39. Amicitia de mutuis ^h D. prov. constat officiis: & Plin. in panegy. Trajan. Habes ami- 2. 1. 82. cos, quia amicus es ipse—Nullus affectus est qui magis vices exigit quam amor, &c. ⁱ. Vir amicorum (i. e. Qui delectatur ⁱ Ga. amicis, cumque iis libenter versatur; ut viri pecoris di- cuntur Gen. 46. 34. qui inter pecora versantur, qui peco- ribus delectantur; sic, viri fraudum, verborum, plagarum, &c. Vir amicitiam colens) ad associandum, vel commiscen- dum, se, (ad intimis conversandum, ad indivulsè ad- hærendum, aliisque in amorem sui reciprocam provo- candum,) sub. propensus est, vel, propendere debet. Ellipsis, qualis Psal. 34. 16. Oculi Dei ad justos, sub. directi sunt, vel, propendent; & Amos. 8. 4. Audite hoc, qui degluti- tis pauperes, ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} & ad succidendum pauperes terræ, sub. anhelatis. ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} accipiunt alii nominaliter, alii verbaliter. Convenientissimè elucidatur ex Prov. 22. 24. Ne ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} socium te præbeas, vel, misceas te, &c. ita & hic ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} sign. socium se præbere, ad mutuam videl. opem præstandam in laboribus, adversis, &c. ita ut commu- nia quodammodo inter se habeant bona, & vires, con- filia, &c. Sicut itaque ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} & ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} alternatim sumuntur pro socio, vel amico; ita verba quoque ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} & ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת}, dicere possumus promiscuè poni, pro, sociari, pari pabulo frui, &c. quomodo ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} & ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} est, silere; ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} & ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת}, sper- nere; ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} & ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת}, currere ^k. [¶] Magis, &c. ^{וְיָצָא מִן הַבַּיִת} ^k Gej. Et est (vel, Est enim, JT. Merc. Car. vel, Quum sit, P. vel, Reperitur enim, Pi.) amans adherens præ fratre, Mo. vel, amicus conjunctior fratre, JT. Pi. sic P. vel, qui firmitus adhæret (i. e. in amicitia perseverat ¹, ¹ Ca. magis & arctius adherens adverso tempore ^m) quàm fra- ^m Merc. ter, M. Sy. Merc. sim. Ca. Propterea quod amicus qui verè diligit conjunctior sit fratri ⁿ, & fidelius opem ⁿ V. fert quàm frater germanus, rancorem fortè antiquum in

o Gej. in pectore fovens, vel, rebus suis metuens, &c. Hoc
 p Car. argumento pretium & præstantiam amici arguit. *At-*
que sic amans ejusmodi firmitus adheret, &c. וְיִשְׁכַּח עִם
 qui diligit, non obiter aut perfunctorie, sed ex animo
 & constanter. וְיִשְׁכַּח arctissimam cohesionem deno-
 tat, qualis linguæ ac palati in siti, Thren. 4. 4. ossium &
 o Gej. cutis in macilento, Psal. 102. 6. [Alii totum sic acci-
 piunt;] *Vir aptus amicitia, & cui cordi est amicitiam*
 colere, plus amat & firmitus heret quam frater, Ti. *Vir*
 qui multos habet sibi amicos debet se præstare amicum erga
 illos, h. e. dare operam ut eos in amicitia retineat;
 v Q. in V. nam amici superant fratres amicitia. *Vir amabilis ad*
 societatem magis amicus erit quam frater, Vulg. i. e. Qui
 humanus, benignus & suavis est, & in necessitatibus
 laboranti amico opem fert, hic magis quam frater dili-
 git. * *Sunt socii qui associantur; & amicus adhaerens*
 * Me. *magis quam frater, Ch. R. Levi distinguit inter socios, &*
amicos. Parat quis sibi socios multos quibus se adjun-
 gat, quod interdum noxium est: sed studeat potius ut
 amicos paret, siquidem reperiatur amicus fratre con-
 junctor. Fateor alicubi discrimen esse, & socios pro-
 prie esse, sodales, vel familiares; amicos, intimos, &c:
 f Merc. sed hic nullum inter eos discrimen esse puto.

C A P. XIX.

1. **M**elior est pauper qui ambulat in simplicitate (vel,
 integritate, P. vel, simplicitate, V.) sua. Qui can-
 didè agit & sincerè. ¶ Quam dives, &c. וְיִשְׁכַּח
 a Me. Quam (sub. dives, Merc. Gej. Glas. gram. 4. 2. 6. el-
 lipsis ex membro altero supplenda, qualis Coh. 10. 6. b.
 b Gej. & sub. qui scilicet est, Merc.) perversus labiis suis, (& in-
 terim, Merc. & ipse, Mo. G.) est stultus, P. Merc. vel,
 desipit, G. cum sit stultus, V. qui quidem est stolidus, Pi.
 Hoc dicit, quia ferè pauperes integri contemptui sunt,
 dum divites, &c. suspiciuntur. Perversitate linguæ
 (quæ perversitatem tum cordis tum factorum arguit)
 c Merc. omnem perversitatem intelligit. Perversus labiis, i. e.
 d Gej. dolosus, mendax, grandiloquus, vaser, qui se ad om-
 nia accommodare novit, & tempori, tanquam scenæ,
 f Car. servire, &c. Putat hic se sapere, sed desipit, ut im-
 f G. probi omnes. Stultitia hic est ἀνοησία, quæ non so-
 lum est privatio sapientiæ, sed & contrariis studiis ac
 e Merc. opinionibus imbuta, & aliis noxia. Antiphanes di-
 cit, Καλὸς πτωχὸς μᾶλλον ἢ πλούσιος κακός, (Præstat ho-
 nese pauperem esse quam malè ditescere.) Innuat sapien-
 tiam esse qui integre se gerit, licet pauper sit i.
 2. Ubi, &c. וְיִשְׁכַּח לֹא יָדָע וְיִשְׁכַּח לֹא יָדָע Etiam
 absque scientia, anima non bonum, Mo. Etiam absque
 scientia anima, non est bonum, V. Quod rectius: Accen-
 tus sanè docet וְיִשְׁכַּח ad præcedens וְיִשְׁכַּח pertinere. Ad
 verb. In non esse scientiam, &c. vel, וְיִשְׁכַּח veritas, absque,
 * Gej. ut Num. 35. 22. Coh. 10. 11. sed malo ellipsin esse & esse k.
 וְיִשְׁכַּח asseverat, & sensus est, q. d. Est quidem eximium
 Dei donum anima; sed si scientiâ careat, quâ in rebus
 agendis regatur nè temere agat, id sanè bonum, h. e.
 bona res, non est; q. d. pessimum est, & perniciosissimum:
 nam sine scientia anima hominis bruta potius erit, & in
 omne malum proclivis. Ignorantia de qua hic agitur
 est, ubi quis non novit, vel non attendit, rectum actio-
 num suarum finem, vel, media eò ducentia; ubi non
 novit, vel, Deum ejusque opera & voluntatem, vel, se
 aliàsque creaturas, &c. Non bonum, h. e. nulla prosperi-
 tas ei est, ei bona non sunt cætera bona, v. g. divitiæ,
 honor, &c. quia plus damni inde sentiet quam commo-
 di m. Al. Etiam ubi non est scientia, anima fertur ad id
 quod non est bonum, M. Etiam absque scientia desiderium
 non est bonum, P. Etiam absque prudentia desiderium pessima
 res est, Q. in V. Anima, pro desiderio, quod animo de-
 sideramus n. Al. Nè vita quidem sine scientia suavis est,
 Ca. Qui seipsum & affectus suos non novit malè ha-
 bet o. Qui nescit animam suam, (vel, seipsum, Sy.) non
 est ei bonum, Ch. vel, malè cedit ei, Sy. ¶ Et qui, &c.
 o Mar. וְיִשְׁכַּח פְּדִיבִים פְּדִיבִים Festinatque pedibus, & peccat, M.
 Et festinus, vel, qui festinat, (vel, præceptus, Merc. qui celer
 est, Sy. qui zelox est in malum, Ch. qui festinat, h. e. qui

temere agit, i. e. qui scientiâ caret p.) pedibus, peccat, P. p Ca.
 Merc. Gej. sic Mo. Sy. peccator est, Ch. offendit, Ca. ab-
 errat à scopo suo, non obtinet quod intendit q. Qui q Gej.
 ob inscitiam præcipitanter & temere agit, quam libido
 agendi eum inceserit, nec maturè & cum judicio diu
 meditatam agit, ruit haud dubiè in peccatum; multa Merc.
 committit contra leges, tum Divinas, tum humanas,
 &c. * Qui festinat ut impleat desiderium suum pec- * Gej.
 cat t. Pedibus tribuitur festinatio; intelligit autem af- * V.
 10 fectus x, quibus quis fertur ac præceptus agitur y; & co- * Merc.
 natus, conatuūve instrumenta. Confert hic animam, * Merc.
 actionum causam, & pedes, instrumentum, &c. z. [Alii * Gej.
 totum sic reddunt.] Neque bene habet animus imperitus, * Merc.
 ut qui festinat, & pedibus peccat, Ti. Aequè, cujus non * Gej.
 dignoscit animus quod non est bonum, (vel, Aequè in igno-
 rantia anima non est bonum, Pi.) ac præceptus pedibus, pec-
 cat, JT. Pi. vel potius, aberrat; nam magis peccat qui
 per temeritatem peccat, quam qui per simplicem insci-
 tiam a. Sensus, Ut sibi malè consulit qui non respicit ad * Cat.
 20 pedes, ut discernat iter commodum ab incommodo; ita
 etiam peccat qui animo inconsiderato fertur, non secer-
 nens bonum à malo: cujus inconsiderati animi conse-
 quentia exponitur versu seq. b. Vel, Tam is qui imperi- * Jun.
 tē res suas agit in damnum incurrit, quam is qui agit
 eas præcipitanter. Heb. Etiam in nesciendo animam
 (quum anima nescit, scilicet quid agendum sit,) non est
 bonum; i. e. Ignorantia animæ efficit non bonum, h. e.
 efficit malum: & præceptus—peccat, h. e. aberrat à scopo,
 ac proinde non adipiscitur bonum quod celeri actione
 30 adipisci cupiebat m. Summa est, ad rem bene geren- * Pi.
 dum opus esse cum γνώσει, tum σοφίᾳ. rei scilicet notitiā,
 (sine qua, tanquam captus oculis, oberrabit, & in sin-
 gulos passus impinget, aut in foveam cadet;) & judicio
 ac sapientiā, quā quid, quo tempore, loco, quibus per-
 sonis, quibus mediis, exsequendum sit cognoscamus n. * Car.
 Ità traduntur hic duo præcipua errorum successuumque
 infelicitum principia vel scaturigines, ignorantia & præ-
 cipitantia, quæ voce וְיִשְׁכַּח æquiparantur o.
 3. Stultitia hominis supplantat gressus ejus, וְיִשְׁכַּח
 40 Pervertit (vel, evertit, M. Ca. depravat, Sy. Ti. corrumpit,
 Ar. instabilem facit, Ch.) viam (vel, institutum, Ca.) ejus,
 P. Merc. JT. Pi. Viam, i. e. vel, i. rationem vitæ ejus,
 acta & mores p: vel, 2. quod malum, negotia ejus q; * Merc.
 eventus infelices reddit, &c. t. Utrumque conjungi pos-
 sit: nam stultitia causa est peccati; peccatum, infor-
 tuniorum, & rerum malè gestarum, sive quod res pro-
 spere non cedant *. Stultitiæ adscribendum quod ne-
 gotia non succedunt t; quod imprudenter, nec per
 commodas rationes, id aggressi sunt quod volebant, &
 unde exciderunt v. ¶ Et, &c. וְיִשְׁכַּח וְיִשְׁכַּח Et * Merc.
 50 (vel, Et tamen, Pi. Ca.) contra Jehovah indignatur, P.
 sim. M. JT. Pi. Sy. &c. vel, murmurat, Ch. Ità ut contra
 Deum irascatur, Ti. Deum autem accusat, o. Non sibi,
 sed Deo, attribuit casum suum; ut qui inconsideratè
 offendit arguit lapidem x. Et tamen homo ita per-
 versus est, ut infortunia sua adscribat, non stultitiæ suæ,
 sed invidentiæ Dei, unde in illum murmurat, &c. y. tum * Jun.
 peccata sua, tum eorum poenas, Deo adscribens z. * Pi. sim.
 4. Divitiæ addunt amicos. Ovid. Donec eris felix, * Merc.
 60 centum numerabis amicos. Similiter Sophocles. Multi * Gej.
 horum familiaritatem favoremque ambiunt b. Vulgus * G.
 amicitias utilitate probat c. ¶ A paupere, &c.] Heb. * Gej.
 At pauper separatur ab amico suo, P. &c. i. e. ab eo qui
 socius amicūque illius vel antè fuerat d, vel jam esse * Pi.
 debuerat t. Scopus est, neque divites ex πολυλογία spi-
 ritus sumere, nec tenues ex amicorum destitutione ani-
 mum despondere, debere f. * Gej. sim.
 5. Testis falsus, &c.] Planum est, & suprà expositum * Merc.
 Prov. 6. 19. & aliàs. ¶ Et qui mendacia loquitur, &c.] * Gej.
 70 Qui mendaciis assuescit, licet privatim & extra judi-
 cium, hic in pari gradu improbitatis constituitur cum
 falso teste h. * Cat.
 6. Multi, &c. רַבִּים יָחֳלוּ פְּדִיבִים Multi precan-
 tur (vel, rogant, M. Ti. vel, deprecantur, Merc. vel, co-
 lunt, o.) faciem, sive vultum, (vel, ante faciem, Ti.) prin-
 cipis, P. M. Merc. sim. o. vel, liberalis, sive munifici, Mo.
 JT. Pi. Gej. Merc. Ti. &c. vel, ministrant coram prin-
 cipe, Ch. sim. Sy. vel, serviunt vultibus regum, Ar. vel,
 illustrium personas suspiciunt, Ca. וְיִשְׁכַּח sign. & deprecari, &
 B b b b 4 orare,

orare, & ferè habet post se וְיָשָׁב; estque, aliquem orare una cum reverentia, ut simul oblerves & colas¹; gestibus submissis gratiam ambire, *agrum facere*, (אֲגָרָה agrotavit,) h.e. vultum alterius ad commiserationem, ac veluti ægritudinem quandam, flectere, eundemque precibus fatigare^k. Sensus, Multi potentem colunt & orant¹. Al. Viri præclari, vel optimates, deprecantur faciem liberalis, nempe in pauperes; q. d. Etiam magnatibus curæ est ut sibi concilient amicos liberales. Commendat liberalitatem in pauperes^m. ¶ Et, &c. וְכָל הָרֵעַ לְאִישׁ מִתּוֹ Et omnis, vel quivis, vel quisque, amicus (vel, socius, Merc. sim. Ti. sub. est, P.M.&c. vel, amicus adheret, JT.) viro doni, Mo. est, munifico, JT. Pi. vel, dona tribuenti, P. sim. M. Ti. Merc. &c. viro prædito tum facultate, tum voluntate, dona erogandiⁿ. Docet quid fieri solet, liberalitate multos amicos, vel potius socios, adjungi ac parari^o. Omnes amabunt virum munificum^p. Scopus est, plus virium esse in liberalitate ad hominum benevolentiam conciliandum, quam in nobilitate & principatu^q.

7. Fratres, &c. כָּל אָחִי וְאָחִי Omnes fratres (id est, Omnes sanguine aut affinitate conjuncti^r) pauperis oderunt eum, P. Merc. &c. i.e. deserunt eum ac si odio haberent^s. Vel, propriè, detestantur, averfantur eum, quem sibi putant fore dedecori, imò damno, &c. Confer Prov. 25. 17^t. ¶ Insuper, &c. אִם כִּי מֵרַעְיוֹ רָחֵקוֹ מִמֶּנּוּ Quamto magis (vel, Quin &, M. Sy. Nedum, Ca. Insuper, Ch. Etiam quia, Mo.) ejus socii, sive sodales, sive amici, (vel, familiares, Ca. quos prius habuit, ficti, non veri^v), elongantur, vel, elongant se, (vel, longè discedunt, Ti. sim. Merc. JT. Pi. &c.) ab eo[?] Merc. M. sic P. Mo. Ad verb. amicus ejus elongabunt se, plur. cum sing. pro, amici ejus subducent, sive subtrahent, se, &c.^x. Unusquisque ejus sociorum ab eo recedit, paulatim unus post alterum^y. Sed malo מֵרַעְיוֹ esse plur. et si absit^z signum pluralis^z. Sed affixum וְ vix reperitur cum plur. quare malletur sing. esse. Est autem hæc vox irregularis, quippe מֵרַעְיוֹ tum ad רָעַיָה pavit, tum ad רָעַיָה, respectum habet, (vide ad Prov. 18. 24.) nam 3. radic. רָעַיָה abjectum esse ostendit affixum וְ, pro quo aliàs esset¹, ut in בְּנֵי בְרָכָה filius ejus; deinde Tzere sub וְ præformativo indicium esse solet mediæ radicalis¹ abjectæ. Quicquid autem sit, vocem reperimus etiam Gen. 26. 26. Jud. 14. 11, 20. & 15. 2, 6. 2 Sam. 3. 8. unde simul constat tutius sub וְ legi Tzere quam Scheva². Sed ego malim Scheva sub וְ, ut in nonnullis exemplaribus³; vel, à רָעַיָה pavit, socius fuit^d; vel potius, à רָעַיָה, idem significante, ut Prov. 18. 24. ut sit מֵרַעְיוֹ socius Tôar juxta formam Benoni, ut sæpe fit, plur. מֵרַעְיוֹ; et si etiam מֵרַעְיוֹ contra analogiam reperitur, ut notat K. sicut & מֵרַעְיוֹ Jud. 14. 20[†]. ¶ Qui tantum verba sectatur nihil habebit^e. Vulgatus hoc facit initium versûs octavi^f. Verum jungitur cum vers. 7^g. ¶ מֵרַעְיוֹ Sequens dicta, non ipsa, Mo. Querit pauper verba, i. e. promissa illi; & non ipsa, i. e. nemo promissis stat, datam ei fidem non servant^h. Persequitur (avidè scil. ut venator, omnem animum ibi deligensⁱ), verba, (antehac ab amicis illis assentantibus non semel prolata, quibus amorem prolixè jactarunt, officia polliciti sunt, &c.^k.) & non sunt, P. Gej. V. vel, non ipsa, scil. existunt, aut ullam in se veritatem continentia deprehenduntur; ventus sunt, ut Hof. 12. 2. & conatus ipsius frustraneus est^l. Requirit, reposcit, & tanquam exigit quod sibi promiserunt; nihil verò præstant promissores^m. Et qui sectatur verba non assequitur ipsa: Pauper, quem isti à se elongant, mittens post eos, querit cur ita discedant à se; at ipsi non dignantur audire eumⁿ. Alii locum sic explicant, Amicus qui à paupere recedit querit occasionem frivolam^o, & verba confectatur non vera, i. e. falsò impingit pauperi crimen aliquod adversum se ab eo admissum^p; vel, eum accusat quòd suâ culpâ pauper evasit^q; cum tamen hæc verba falsa sint^r. Al. Qui fratrem pauperem deserit, is multa persequitur verba, ut sese excuset, & nihil det^s. Al. Verba persequens, quæ non (vel, nusquam, Ca.) sunt, Ti. Ca. i. e. Frustrâ promissa reposcit^t. Sectatur pauper ab amicis relictus verba quæ non sunt, i. e. verba vana; inani spe se pascit & vanis verbis, dum sibi promittit hujus vel illius, cognati vel socii, auxilium. Hæc mera

verba sunt: nam facta non consequuntur, ab omnibus relictus est. Cæterum Hebræi in margine legunt 17 sibi, & à Masoritis enumeratur hic locus inter 15 ubi scribitur 17, & legitur 17. Sectatur verba quæ sunt sibi, i. e. quæ ejus solius sunt, nec alios movent; vel, 17 in se, in suum commodum, hinc indè opem sibi pollicens; vel, 17 in se, in suum damnum, quia ea verba res non consequitur. Sed simplicius est 17, quod & omnes interpretes & ferè Hebræi sequuntur. Solus RS. monet 17 legi v. Persequens (vel, Persequente, JT. vel, Persequitur quidem, Pi. sub. eos, Car. Pi.) verbis; (supplicibus scilicet & submissis^x;) non sunt in JT. putà, qui antè fuerant^y: ipsi non sunt, i. e. non se fratres aut socios præstant^z: sed non remanent. Deficit וְ ante אֲמָרִים². Summa est, ut meliora præfidia petamus quàm hæc mortalia, &c.^b.

8. Qui autem, &c. וְכִי קִנְיָה לְ Qui acquirit, vel possidet, cor, Merc. Pi. P. &c. id est, prudentiam & intelligentiam^c; cujus propria sedes est in corde^d. Vel, cor, nempe cor bonum; ut, rex, pro rege bono, Proverb. 16. 10. &c. Vide de hac phrasi Prov. 15. 32[†]. ¶ Diligit animam suam^e i. e. Sibi ipsi consulit^f; bonum sibi procurat^g. Animæ suæ, vel potius, sibi toti, rectè prospicit^h. ¶ Et custodit, &c. וְכִי מִצְוָה לְמַצְוָה Et custodit intelligentiam ut inveniatur bonum, P. M. Al. Qui observat intelligentiam (sub. observat illam, vel, finis ejus est, ut inveniatur bonum; i. e. bene ei erit, præclare tandem cum illo agetur. Plus est וְכִי מִצְוָה, ut inveniatur, quàm si dixisset, וְכִי מִצְוָה, invenietⁱ. Sic est ellipsis verbi finiti ex præced. repetendi^k. Al. Servans, sive Custodiens, (vel, Qui observat, Ti. Ca. JT.) intelligentiam, sive prudentiam, inveniet (vel, consequetur est, JT. Pi. Heb. est ad inveniendum, Pi. Car.) bonum, Car. Gej. JT. Pi. Ca. Sic est enallage infiniti וְכִי מִצְוָה, pro finito וְכִי מִצְוָה inveniet: ut Coh. 3. 14. וְכִי מִצְוָה, pro, adjiciet; v. 15. וְכִי מִצְוָה, erit, vers. 18. וְכִי מִצְוָה, purgabit; Hof. 9. 13. וְכִי מִצְוָה, educet; & 12. 3. וְכִי מִצְוָה, visitabit^l. Inveniet bonum, tum corporale, tum spirituale; tum hujus, tum futuræ, vitæ^m. Videtur hoc illi opponere qui, à suis desertus, boni omnis expers est; quia stipatus multorum clientelis in illis acquievit, nihil de pietate sollicitus: docet ergò firmissimam possessionem esse Dei timoremⁿ.

9. Falsus testis, &c. Eadem hæc verba erant supra v. 5. nisi quòd pro, non eripietur, hic est, peribit^o; nim. eodem malo quod aliis paraverat^p. Repeti videtur ob antecedentia. Ferè fit, ut divitibus suam operam fidelem pollicentur qui tamen post eos perfidè fallunt, quum divitiæ illæ avolârint. Hanc perfidiam ulturum Deum hic docet^q.

10. Non, &c. וְכִי לֹא יִשְׁתַּחֲוֶה לְכִסֵּל הָעוֹנֵה Non decet stolidum (vel, competit, sive convenit, sive decora est, stulto, M. Merc. P. Mo. Sy.) oblectatio, sive voluptas, JT. Merc. M. &c. i. e. vita mollis & delicata^r; omnis fortuna, & honor^s; ut in deliciis vivat, & in gloria^t. Imò ob ejus stultitiam ei potius convenit poena, angustia & ærumna^v. Prudentibus potius debetur oblectatio, ad relaxationem animi seriarum & gravium rerum studiis delassati^x: non autem stultis, qui illâ uti nesciant. Insuper fortunato nihil est intolerabilius. Secundæ res, ut ait Sallustius, etiam sapientum animos fatigant; quantò magis inolescere facient stultos, &c.^y? Interdum pii prosperitate corrumpuntur, nedum impii^z. Inutile hoc est, tum stulto ipsi, qui deliciis magis corrumpitur, & bona melius locanda turpiter ineptèque perdit; tum aliis, qui hujus & scandalis & maleficiis læduntur^a. Deliciæ & honor ex sapientibus nonnunquam stultos, ex stultis autem insanos, faciunt^b. Fiant imperiti prosperitate insolentiores^c. Non decet, intellige, in oculis Dei & piorum: decet autem eos flagellum. Vide Prov. 10. 13. & 26. 3^d. ¶ Nec, &c. וְכִי לֹא יִשְׁתַּחֲוֶה לְכִסֵּל הָעוֹנֵה Nec, &c. Quamto (vel, Multo, Merc.) minus servum decet, vel, servum convenit, imperare, sive dominari, principibus^e? P. Merc. &c. i. e. eis qui, quum generis nobilitate, officio, experientiâ, prudentiâ, &c. alios antecellunt, fortunæ iniquitate depressi sunt. Servus dicitur, qui talis est origine, ingenio, &c.^f. Hujus proprium est servire & subijci, nec imperio uti scit^g: moderari affectibus in potestate nescit^h. Stultum & servum conjunxit & simul comparavit quod pertinet ad delicias & imperiumⁱ.

Servus

Servus idem hic qui *stultus*, qui est servus peccati, &c. Si stultum non decet levis in cibo, potu, vestitu, &c. oblectatio, nedum principatus¹. Si homini privato indecora, imò perniciofa, est voluptas; magis noxia erit in persona publica, si præter voluptuariam vitam adfit etiam potestas pro stulto servilique ingenio suo gubernandialios, &c. Claudian. — *nec bellua tetrior ulla est, Quàm servi rabies in libera colla furentis*, &c. Confer Prov. 30. 22. Coh. 10. 7. Thren. 5. 8^k. Salomon, ut improborum elationem & delicias nobis exofas redderet, docet rem turpem esse, &c. Scopus est, improbos poenis deprimendos, pios præmiis honorandos¹. Delicias hinc damnatas puto; q. d. Tantùm abest ut voluptates sapienti convenient, ut nè stulto convenient, nisi valde absurdè. Cæterùm cum עַל in bonum sumi soleat, pro spiritali delectatione, ut Job. 27. 10. Psal. 37. 4. Esa. 66. 11. sententia erit Sapiente magis digna, Læticia & gaudium spiritus peccatori non convenit; nec qui peccatis & affectibus improbis servit unquam dominabitur Principibus, h. e. intellectui, &c.^m. Per *servum*, &c. intellige ordinem in viribus & affectibus non invertendum, ut non superiores animæ vires subjiciantur affectibus carnis, sed spiritui caro subjiciaturⁿ.

11. *Doctrina*, &c. שְׂכֵל אֱדָם הָאֱרִיץ אִפּוֹ] *Intellectus*, vel *Intelligentia*, (vel, *Prudentia*, Pi.) hominis (vel, *Prudens*, five *Intelligens*, homo, Ti. M. Ca.) prorogat (vel, retardat, P. differt, Ti. vel, est *producere*, Merc. est *differre*, Merc. Pi. Heb. *prolongare*, Pi. vel, novit *differre*, M.) iram suam, Car. Ti. &c. vel, *longanimum efficit eum*, JT. Intellectui hominis, qui in eo imperare debet,tribuendum est quoddam iram contineat^o. Hinc Jacob. cap. 1. 5. ad tolerantiam adhortans, illico adjungit, *Si cui sapientia deest*, &c. Omnes sapientiæ gloriam captant, paucissimi tamen hanc viam ineunt, quæ ad sapientiam ducit; imò plerique stupiditati dant, quoddam quis injurias placidè accipit P. *Prolongat*, &c. non extendendo iram, vel motus ejus in longum continuando, (ut שְׂכֵל אֱדָם הָאֱרִיץ sumitur Coh. 7. 15.) sed in longum usque tempus iram differendo, &c. Ab hoc verbo est אֱרִיץ *longanimitas*. Huc refer vulgatum illud, *Quod quis doctior, eo humanior* q. אֱרִיץ est infinit^r. (ut mox עֲבוֹר *;) idem quod אֱרִיץ, etfi per Segol, &c.^t. Potius est præter^v. ut suadent & puncta, & planus sensus *. Et gloria, &c. וְהַגְּדָה עֲבוֹר עַל פֶּשַׁע] *Et gloria*, five *honor*, five *decus*, (vel, *ornamento*, JT.) ejus, vel ei, est *preterire prævaricationem*, five *defectionem*, P. JT. sim. M. Pi. &c. vel, *ignoscere peccato*, Ca. *transire super*, &c. h. e. dissimulare, connivere ad[†]; eleganti metaphorâ, quia quod punire volumus, in eo insistere solemus; at quod remittere cupimus, id velut pedibus transire consuevimus, neque ad illud animum advertere; ut vernaculè dicimus, *passer cæla* γ. Heb. *transire juxta*, &c. i. e. non ulcisci²: offensam amici & hominum infirmitates sustinere³: ejus accuratiori examini non morosè immorari, stercora illa non diu ultro citroque vertere, sed ocysimè *preterire*. עֲבוֹר *preterire*, pro, *condonare*, Amos. 7. 8. Mic. 7. 18^b. Verto, *transire per defectionem*; quâ voce sign. non quodvis delictum, sed vel gravem offensionem. Occurrit hic perverso hominum judicio, qui dedecorosum putant, ad illatam injuriam connivere^c. Amicitia constat, alitur & retinetur, mutuâ offensarum dissimulatione^d. [Ti. sic reddit, *Et delicta dissimulando major & major fit.*]

12. *Sicut*, &c. נִרְיָה כְּפִיר וְגוֹ] *Rugitus velut* (vel, *Quasi rugitus*, five *fremitus*, P. M. Ti. &c.) *leunculi*, Merc. vel, *leonis*, P. M. Ti. &c. *leonis juvenis*, JT. Merc. Non נִרְיָה, *catuli*, sed כְּפִיר, *leonis vegeti* †, qui animosior est. Ut leo, dum rugit, terret, &c. sic noxia est ira Regis f. Nota J hic trajectum, quod נִרְיָה effect præfigendum; ut Gen. 18. 11. *Deserat esse Saræ* אִרְיָה בְּנֵי שָׂרָה, [pro, אִרְיָה בְּנֵי שָׂרָה] *viâ mulierum*. Vide & Psal. 102. 10. *cinerem quasi panem*; & Rom. 12. 3. εὐσεβὴς ὡς ἐμῆστος, &c. γ. *Ut rugitus*, i. e. *terribilis* h. Quare & ipsi cavendum, nè immodicè irascatur; & subditis, nè eum irritentⁱ. Tò *melor*, i. e. *Leo*, βασιλεὺς ἀνθρώπων, (*Regem significat*) Zeno in Leone Iconomacho. Sic Nabuchod. leo, Amos. c. 5. v. 19. & Nero Paulo, 2 Tim. 4. 17. & Senecæ. De ira Regis vide quæ diximus supra 16. 14 *. Et

sicut ros, &c.] Quo herba rigatur, vegetatur, augetur^k. 13. *Dolor*, &c. דוֹלֹר לְאִבֵּי וְגוֹ] *Calamitas*, vel *Miseria*, (vel, *Ignominia*, Sy. sim. Ar. vel, *Confusio*, o. vel, *Gravis*, Ch.) *patris*, vel *patri*, &c. M. Ti. Ca. &c. *Ærumnarum causa*, &c. JT. Pi. Heb. *Ærumna*; met. effecti¹. Pi.

Contritiones, five *Confractiones*, five *Calamitates*, five *Pernicies*, Merc. P. Mo. V. Gej. Propriè, *Eventa*, mala scilicet^m. ut vernaculè *fortunes & accidens* appellamus in fortunium, five mala eventa; q. d. *Calamitosissimum* est, &c.ⁿ. Num. plur. sæpe superlativum valet^o. Et (sub. sicut, P. Merc.) *stilla*, vel *stillatio*, vel *stillidium*, *continua*, five *continuum*, (vel, *perfluens*, Cai. vel, *quod distillat*, Ch. vel, *Ut pluvia in domum stillans*, Sy. Ceu tectum jugiter perstillans, Ti. sub. sunt, P.) *contentiones*, five *rixæ*, five *jurgia*, *mulieris*, JT. M. P. Mo. &c. vel, est *uxor rixosa*, Ti. Merc. sic Ca. marito & domesticis. *Ut stillidium*, &c. quo & ruinosa redditur domus P, & interpellantur à suis operis domesticis, & quod omnibus molestissimum est, ac eos è domo sæpe expellit^q. Ut quum imber impetuosus laceras perpluit ubique ædes, omnem suppellectilem corrumpens, &c.^r. Continuae stillæ confert, quia homo ab uxore, licet rixosa & morosa sit, disjungi & dissociari nequit †. Nomen רִיבָּ, pariter & רִיבָּ, hic tantum occurrit, & in loco parallelo Prov. 27. 15. *Radix רִיבָּ perstillavit exstat* Coh. 10. 18^t. רִיבָּ frequens est apud Chald. & RR. apud quos sign. & *assiduum esse in re aliqua*, & *expellere*, *extrudere*, (hinc *pluvia רִיבָּ expulsa* idem est ac, *impetiosa*, apud Targ. Cant. 2. 11.) item, *molestare*, *angustare*, *affligere*: quas omnes significationes probat Buxtorf. in Lexico majore. Unde constat stillationem indicari expellentem, impetuosam, molestam, assiduamque. Proverbium est apud Illyricos, referente Flacio Illyrico in Clav. p. 1. f. 1201. *Cui est domus fumosa, tectum perstillans, & mulier rixosa, eum nihil est necesse ire in bellum; satis habet belli domi suæ*. Scopus est, ut nos ad piæ uxoris pervestigationem, & filiorum religiosam educationem, excitulet^v.

14. *Dantur*, &c. נִתְּנוּ לָנוּ] *Hæreditas patrum est*, P. Gej. &c. Genitivus efficientis, ut Num. 27. 7. & 36. 2, 8. 1 Reg. 21. 3, 4². Sunt quasi fortunæ donum, bonis & malis commune³. A Domino, &c. מִיְיָ אֱלֹהֵינוּ] *A Jehova autem* (sub. est, JT. Pi. vel, accipitur, P.) *uxor intelligens*, JT. Pi. &c. i. e. *prudens* & *pia* b, commodis moribus, mariti ingenio obsequens, & quæ familiam rectè administrat^c. Non quoddam illa à Domino non sint d; sed sic loquitur, 1. quia speciale hoc & singulare Dei donum est *, & Divinum quoddam bonum; quum domus, &c. præ uxore pia, humanum sit f. 2. Quoddam major & oculatior hic est Dei providentia quàm in hæreditate g; & à Deo magis immediate provenit hoc donum; dum sæpe consociantur qui, ob locorum intervallum & conditionis dissimilitudinem, minimè conjungendi visi sunt h. Non ita pollet hominum industria in uxore, atque in hæreditate, comparanda: crebrò enim hic vel sapientissimi impingunt, & aliter planè res cadit quàm ipsi cogitarantⁱ. 3. Quia talis uxor rarò invenitur. 4. Quoddam quænam talis futura sit solus Deus exactè novit, & homines in ejus rei judicio sæpe falluntur. 5. Quia Deus dat prudentiam, non homines. 6. Quia solent parentes ferè magis esse solliciti ut procurent filio uxorem bene dotatam, quàm bene moratam k. Hinc discimus, 1. errorem hominum, qui pretium majus domus & patrimonii constituunt quàm uxoris piæ & prudentis¹. 2. Talem uxorem à Deo petendam esse m; quia inde pendet salus familiæ, pax & prosperitas viri, prolium, &c.ⁿ. Uxor à Deo est peculiari providentiâ. Vide Tob. 6. 22°.

15. *Pigrèdo* (vel, *Socordia*, Car. vel, *Ignavia*, M.) *immittit* (vel, *cadere facit*, vel, *injicit*, Pi. Ca. Merc. *mittit*, Ch. illabi, vel, *irruere*, *facit*, M. Merc. vel, *parit*, Ti.) *soporem*, P. Gej. &c. vel, *aliùm soporem*, Pi. h. e. *facit ut homines sese dedant ignavo otio*, ac proinde non acquirant sibi victum necessarium, ita ut cogantur tandem esurire P. Reddit somnolentos, & negotiis ineptos, atque negligentes q. Constat laborem moderatum spiritus acueret, otium autem eos sopire & hebetare. Confer Prov. 6. 9, 10, 11^r. *Cadendi vox docet soporem hunc*

hunc inopinato eis supervenire, ita ut desidiofi vix sentiant ipsi, & quum maximè laborandum esset †. **† Gej.** **¶** **וְיָגֵן** Pavor detinet effeminatum, o. vel, otiosum, Ar. Pigritia à labore retinet †. **¶** **Et, &c. וְיָגֵן** **¶** **וְיָגֵן** Et anima (vel, animus, Ti. vel, homo, Ca.) fraudulenta (vel, remissa, P. Gej. ex RS. & R. Levi; vel, ignavus, Ca. vel, fallaciis assueta, M. fim. Ti. vel, anima fraudis, i. e. homo fraudulentus, atque ideo ignavus & remissus †,) esuriet, Merc. Pi. &c. vel, famebit, Ca. sic Mo. fim. Ti. [JT. totum sic reddunt, Dedita pigritia, quæ injicit altum soporem, & dolosa anima, esuriet :] i. e. Pigri cessantes ab officio, & fraudulentum contra officium facientes, judicio Dei puniuntur *. Pigritia fraudem adjungit, quod hæc illius comes sit; qui enim fraudibus dediti sunt, dum illis fidunt, laborare negligunt: utrinque ad inedia & inopiam certissima via est †. Scopus est, tam pigritiam, quam fraudulentam occupationem, ad paupertatem adigere; & unicam esse rationem quæ quis dives evadat, si in honesta arte cum diligenter, tum incorruptè, se occupet †. **¶** **וְיָגֵן** fraudulenta Toar, ut Psal. 120. 2, 3 †. Sed malo, remissa, quæ citò remittit à nisu suo, quæ tarda est in laboribus, & præ ignavia deficiens †. Homo fraudulentus, h. e. piger, remissus in laboribus vocationis suæ. Syn. membri, & metonym. efficientis †. Vide dicta ad Prov. 10. 4 †.

16. Qui custodit mandatum Ità P. Gej. &c. Præceptum, in genere, ponitur pro præcepto, vel præceptis, Dei †, ut innuat hoc solum esse eo nōmine dignum. Sic scriptura & verbum dici solet, pro Scriptura & Verbo Dei †. Mandatum, inprimis Dei, deinde parentum, superiorum, &c. †. Custodire est, tum cognoscere, tum memoriâ retinere †. **¶** **וְיָגֵן** Custodit animam suam Vel, vitam, Merc. vel, seipsum, JT. Pi. Merc. **¶** **וְיָגֵן** Qui, &c. **¶** **וְיָגֵן** At qui contemnit (vel, negligit, Merc.) vias ejus, Car. vel, vias suas, P. Merc. Gej. &c. i. e. negligenter instituit vitam & mores †, non curans quo modo vivat †, convenienter mandatum, quod per metalepsin ex priori membro, resumendum est †: qui non studet instituta sua omnia & acta ad normam Verbi componere †: qui vias suas non examinat, nedum emendare allaborat, sed proferre nimis suo indulget genio †. **¶** **וְיָגֵן** Mortificabitur, **¶** **וְיָגֵן** Moriatur, æternâ morte, sæpe ante tempus †. Al. perimetur, vel, à Domino †, vel, à iudicibus †. Favet Ketif scriptio, **¶** **וְיָגֵן**, quod de interficiendis per Magistratum dici solet †.

17. Fœneratur, &c. וְיָגֵן Mutuat, vel Fœnerat, (vel, Quasi mutuum dat, M.) Jēhovæ qui largitur (vel, gratiōse largitur, JT. Pi. benefacit, Ti.) pauperi, P. Ti. &c. vel, miseretur pauperi, o. M. q. d. Debitorem facit Dominum †, qui sibi factum interpretatur quod electis illius & pauperibus fit. Qui mutuum dat expectat ut sibi reddatur, &c. †. Al. Mutuum dat Dominus ei qui miseretur pauperi: quia opes, velut mutuum & depositum, à Domino donantur divitibus, ut ipsi inde alios juvent †. Sed tunc esset **¶** **וְיָגֵן**.

18. Erudi, &c. וְיָגֵן Castiga filium tuum, P. Merc. Gej. &c. scil. verbis & verberibus †, idque sollicitè, frequenter, continuò, nam Piel intendit significatum. Vide Psal. 6. 2. & 38. 2. & 39. 12 †. **¶** **וְיָגֵן** Ne desperes, **¶** **וְיָגֵן** Dum est spes, Merc. JT. Pi. fim. P. V. &c. scil. emendationis †. Dum adhuc tener est, & corrigi potest; antequam induratus & provectior nullam jam admittat castigationem, pronus in scelera †. Arbores quò teneriores, eò flectuntur facilius, &c. †. Al. quia est spes, fore ut vitam producat, quum eum castigaveris †. Sed † hinc non est causale, sed continuativum temporis, ut suprà 2. 12. item Psal. 23. 4. & 32. 3. &c. †. **¶** **וְיָגֵן** Ad, &c. **¶** **וְיָגֵן** [Variè reddunt.] Et, vel At, ad interficiendum, sive necandum, eum ne eleves, vel attollas, animam tuam, P. sic Pi. Ch. Merc. Gej. &c. vel, animum induxeris, Ca. sic Ti. Ne attollas, i. e. appetas, aut desiderium tuum illuc tendere permittas. Animam attollere ad aliquid est, avidè desiderare, ut Psal. 24. 4. & 25. 1. & 86. 4 †. Sed ad exitum suum ne erigas cogitationem tuam, G. Sensus, Ne in animum induxeris eum necare, quasi de eo corrigendo desperes †. Vel, moderata innuitur castigatio; non truculentior, ut eum castigando occidas †. Ne in-

vadas eum gladio, vel instrumento alio letifero; vel, tandiu verbera, donec sequatur morbus, vel mors, sive lenta, sive repentina †: ut domini in servos quandoque † Gej. animadvertunt usque ad necem †. Al. Et ad perniciem ejus, † Bay. vel, ad morte efficiendum eum, ne condonato animus tuus, JT. vel, ne condonet, sive toleret, anima tua, Car. Ne committas tuâ indulgentiâ ut pergat esse nequam, atque ita pereat. Vide Prov. 23. 13 †. q. d. Optio tibi datur, num malis filium tuum virgam tuam, an Dei aut magistratus gladium, experiri †. Al. Ad contumeliam autem ne eleveris animo tuo, o. Al. Et ad clamorem, sive sonitum, ejus non advertas (vel, avertas, M.) animum tuum, Q. in V. M. fim. Ang. Gal. h. e. Sine eum clamare, & non definas eum castigare †. Ne ejus lacrymis & gemitu inter castigandum movearis, ut te ab eo emendando avertat †. Al. Ad ejus fremitum, tumultum, murmurationem vel petulantiam, animam ne attollas; i. e. ne negligas aut tolere, sed diligentissimè in ejus petulantiam animadvertas †. Hoc postremum † Al. in minus placet P. **¶** **וְיָגֵן** defleunt ab **¶** **וְיָגֵן** fremuit †, Merc. ut sit formæ **¶** **וְיָגֵן** fletus ejus, à **¶** **וְיָגֵן** fleuit, idem quod **¶** **וְיָגֵן**. Sed nobis religio est recedere ab apice scripto, desertâque voce perspicuâ & frequenti, aliam supponere vix semel repertam, Esa. 14. 11. vel, novam fingere formam **¶** **וְיָגֵן** vociferatio, ad formam **¶** **וְיָגֵן** fletus †. † Gej. Malim priorem sensum †, ut removeatur hic castigat- † Merc. tionis excessus, ita ut inter utrumque extremum, blandam nempe indulgentiam & nimiam tyrannidem, mediâ parentes incedant viâ †.

19. Qui impatiens est sustinebit damnum, וְיָגֵן **¶** **וְיָגֵן** Q. hæc connectunt cum præcedentibus †, † AE. & [& sic reddunt;] Si nimium severus fueris, damnum accipies, Ti. Si magnus estu, condona illi pœnam: [sequens autem membrum sic reddit,] si illum liberaveris, deinceps pœnam augebis, Car. [Alii totum sic reddunt,] Magnus excandescentiâ esto, vel, Magnopere excandesce, condonans (nempe filio tuo) multam; (i. e. pœnam; † Pi. Jun. synecdoche speciei †) dicens, te, si eripias, (scil. filium † Pi. tuum à castigatione, vel, etsi nunc liberum dimittas, †) **¶** **וְיָגֵן** deinde plus, vel amplius, multaturum, JT. Pi. Heb. additurum multam, Pi. q. d. Quod si videbitur condonare filio, &c. saltem increpa gravissimè, & indignationem præ te fer, & interminare ei, si in peccatum reciderit, ipsum gravius castigandum †. Prolepsis est ad † Jun. fim. superius argumentum: Obj. Nullusne igitur veniæ Car. locus? Resp. Imò verò est, sed cum cautione, ut iram profitearis, & videris adhibere †. [Al. sic,] Tardus ad † Car. bilem (i. e. ad puniendum filium) damnum faciet; nam si fueris evadere (impunitum,) iterandum tibi erit; i. e. iterum peccabit, & tibi puniendus erit †. **¶** **וְיָגֵן** plurimum irascitur fert pœnam: quod si impunitum eum reliqueris, adhuc addet, h. e. perget peccare. Sensus est, Modum adhibendum, qui inter Manlianam severitatem & dissolutam lenitatem sit medius †. Al. Qui magnus est ira fert pœnam; h. e. Sine filium qui iracundior est & deploratus pœnas dare †. Al. Qui ira lentus est ad puniendum filium pœnas feret, & damnum sibi maximum afferet †. Ego per se intelligo †, pro more Salomonis, cujus quot versus, tot ferè sententiæ †. Magnus ira (vel, Qui est homo magni furoris, M. vel, Vir iracundus, Ch. Sy. V. Gej. Qui & facile & vehementer & diu excandescit: sicut Jer. 32. 19. magnus consilio dicitur, qui consilium facile & cum successu reperit; & Ezec. 17. v. 3, 7. magnus alis, qui alas habet latas & fortes; & Nah. c. 1. v. 3. magnus robore, &c. †. Al. Male † Gej. cogitans vir, LXX. Qui præ iracundia in scelus aliquod ruit †) portat, sive sustinet, pœnam, M. P. Ch. vel, multam, † Merc. Mo. V. five condemnationem, sive damnum; i. e. tandem multatur †. Vel publicè, vel privatim, iracundiæ suæ † v. pœnas luit †. Multa damna percipiet, o. fim. Sy. Qui † Merc. cum furore aliquid facit pœnam luit, dum vel ipsum poenitet facti, vel stultitiæ suæ supplicium debitum persolvit †. Prudentius, Ipsa sibi est hostis vesania, seque † D. prov. furendo Interimit, moriturque suis ira ignea telis. Circel- 2. 1. 262. lus in voce **¶** **וְיָגֵן** ostendit in quibusdam codicibus viti- osè scriptum **¶** **וְיָגֵן**, quod Masoretæ correxerunt ex aliis codicibus. Sic **¶** **וְיָגֵן** pro **¶** **וְיָגֵן** scriptum 2 Sam. 13. 37. Ammi- bur, pro Ammibud; 2 Reg. 16. 6. Aromim, pro Edomeis; † Gej. ex Jerem. 31. 40. seremoth, pro sedemoth, arva †. **¶** **וְיָגֵן** Et Cap. eum,

eum, &c. *וְאִם תִּצְלַח וְעוֹד תִּשְׁלַח* Si liberas, rursum addet, Ti. [vel, addet, prout hanc versionem citant & Ma. & Bib. Polyglot. quod & Ma. sic explicat, Si eripias filium, i. e. si non atrociter castiges, poteris addere disciplinam.] Quia si (vel, Et si semel, M. Si enim semel, Merc. Etiam si semel, Gej. *וְאִם תִּצְלַח* valet, etiam si, Est.

Gej. 4. 14. Coh. 11. 8. Hof. 9. 12. *וְאִם תִּצְלַח* erueris, vel eripueris, (sub. eum, M. P. Gej.) & adhuc addet, Mo. adhuc tamen addet castigare eum, P. vel, denuo id te agere oportebit, M. Non sufficit semel eruere, quin sæpe iterare cogēris talem ereptionem, cum molestia eripientis, & citra fructum erepti P. Vel, adhuc tamen addet, sub. irā effervescere, V. Vel, ulterius tamen addet, sive augebis, Gej. vel, fiet ut addat, ad ejus iracundiam; i. e. causa eris ut in eam relabatur. Qui facinorosos supplicio eximit eorum alit facinora, eosque audaciores deinceps reddit; unde sibi & aliis nova subinde attrahant pericula. Monet iracundum sæpe in pericula incidere, & ex evasione unius periculi illum minimè cautum reddi. Vel, & ulterius perget, nempe iracundia ejus, sub. exsistere, ex collat. 1 Sam. 9. 8. q. d. perget iste furere, imò impetuosior & petulantior fiet.

Gej. 20. Audi consilium] h. e. Instructionem de negotiis tuis expediendis, à quocunque profecta fuerit. Vel, consilium, h. e. Verbum Dei, oraculum illud ad quod nos, dubii & hæsitantes, recurramus. Verba hæc sunt, vel, patris ad filium; vel potius, Salomonis ad filium, i. e. auditorem suum quemvis. Non absurdè connecti hoc possit cum præced. ita ut iracundus, vel filius educandus, hic moneatur, &c. malim tamen pro generali exhortatione accipere. Et suscipe disciplinam, *וְאִם תִּצְלַח* Accipe, i. e. admitte; recipe, Merc. suscipe, Gej. Pi. *וְאִם תִּצְלַח* suscipere valet, cum debita cura expendere, memoriā asservare, opere exsequi. Vide 2 Par. 29. 22. Efd. 8. 30. Est. 9. 23. Ut sis sapiens in, &c. *וְאִם תִּצְלַח* Tandem, JT. Pi. ad extremum tui, Merc. in extremo, sive novissimo, tuo, Car. P. Gej. q. d. Ut, quamvis transacti sint anni superiores, sive juveniles, in insipientia, posterior tamen & adultior tua ætas sapientior & felicior evadat; dum incorrigibiles in stoliditate ad extremum usque halitum perseverent, & pueri centum annorum sint, ut Jes. 65. 20. Confer Coh. 10. 16. In fine tuo, i. e. senecta, vel morte. Tandem: Innuit hanc sapientiam non facile & brevi acquiri, sed assiduā & constanti auditione sapientiæ, &c.

Gej. 21. Multa cogitationes (sub. sunt, P. &c.) in corde viri] Itā Mo. P. Gej. vel, cujusque, JT. Pi. Multa, tum circa diversa objecta & successivè; tum circa idem objectum, nunc huc, nunc illuc, vergentes, nunc approbantes, nunc improbantes, nunc procedentes, nunc aberrantes; idque ob incertitiam humanam circa futuros eventus. Multa sunt hominum consilia, quæ tamen Dei quodvis consilium impedire nequeunt. Multa homo volvit animo, quæ scilicet sæpe non exeunt in opus, nec stabiliuntur. Hanc expositionem postulat antithesis. Est in hoc versu *מִלְּפִי*, sive metalepsis, ubi ex utroque membro suppleri debet quod deest in utroque, hoc modo; Multa—in corde viri, (sub. & non stant:) Dei verò consilium (intellige, quod in se unum est, expeditum & simplex,) stat in æternum. Conferuntur hic consilia Dei & hominum, ratione tum laboriosæ stultæque multitudinis, tum invalidæ vanitatis: q. d. Ubi homo circa negotium aliquod infinitis se torquet deliberationibus, discussionibus, &c. (quæ hic per vocem plur. indicantur;) ibi Deus unicum habet *וְאִם תִּצְלַח* consilium, (quod vox sing. indicat,) quippe Dei voluntas una est & immutabilis; nec in decretis ejus locum habet successio, vel temporis, vel momentorum causa, sive unius post alterum examinis. Voluntas, &c. *וְאִם תִּצְלַח* Consilium autem Jehovah permanet, P. vel, ipsum stabit, JT. Pi. Gej. Stare dicitur, quod certissime adimpletur, Jer. 44. 28, 29. Vel, ipsum solum ratum est & stabile quod decrevit Deus; ac proinde id effectum datur P. *וְאִם תִּצְלַח* ipsum emphasin habet; q. d. En tibi consilium unice ac verè constans, Dei nempe, hoc, hoc expers est omnis aberrationis, imperfectionis, impotentia, &c. Confer cum hoc loco Psal. 115. 3. & Jes. 14. 24, 27. & Psalm. 33. 10, 11. Decretum Dei stare dicitur, prout neque à Deo ipso,

fui semper simillimo, mutatur, neque à creatura nulla vel suspendi, vel inhiberi, vel immutari, potest. Al. Gej. Sensus est, Ex multis quæ homo cogitat, de se & rebus suis, vel, in rebus suscipiendis & agendis, id tantum stabit quod Deo placuerit, quod Deus voluit, sive decrevit; nam quis resistere possit voluntati ejus? Itā consilium Domini appellat, quod quis Deo consulto & invocato susceperit, & quod Deus dirigit. Vide Prov. verb. 16. 1, 9.

10 22. Homo indigens (id est, qui fuit aliquando indigens,) misericors est] Quia expertus est paupertatis miseria. *וְאִם תִּצְלַח* Desiderium hominis (sub. est, Merc. &c.) misericordia, vel benignitas, vel beneficentia, (vel, gratia, V.) ejus, P. Mo. Merc. Gej. V. Ch. Car. Mar. i. e. Vel, 1. Dei, cujus mentio v. præc. vel, 2. hominis. Fructus viro misericordia, LXX; Eleemosyna fructus ejus, Ar. Desiderium hominis beneficium suum, Sy. Volupe sit homini benefacere, Ti. Delectat hominem pietas ejus, M. si de eo prædicetur, licet falsum esse sciat. Homini cupienda est pietas, Ca. Delectat hominem si benefaciat, Q. in V. Quod summe desiderat homo, est benignitas ejus, JT. Malim, Est quidem res optabilis homini (Heb. Est concupiscentia hominis, h. e. res quam homo concupiscit; meton. adjuncti,) beneficentia ipsius, Pi. i. e. divitiæ ex quibus possit benefacere aliis. Meton. effecti. Hanc autem expositionem postulat antithesis. Quisque vult esse & haberi beneficus. Quod homo maximè exoptat, tanquam pulchrum & decorum, quodque eum decet, est, ut sit beneficus, & multos beneficiis devinciat. Commendatur charitas. Desiderium hominis, passivè sumitur, q. d. Id quod hominem facit desiderabilem, omnibusque acceptum, est misericordia ejus. Plures autem activè accipiunt, q. d. id quod omnis homo optat. Alii *וְאִם תִּצְלַח* in contrario sensu sumunt, ut Levit. 20. 17. pro probro. Omnia hominis desideria nihil aliud sunt naturā quam probrum ejus juxta Gen. 6. 5. & 8. 21. Sed posterius hemistichium minus quadrabit. Desiderium hominis est ignominia ipsius, h. e. adducit eum ad ignominiam: quia naturā pronus est homo ad peccata. Et melior, &c. *וְאִם תִּצְלַח* Et, vel At, melior est pauper viro mendace, JT. Pi. Gej. vel, mendacii, vel, nobili qui mendax est, Car. vel, homine negante, Ti. scil. benignitatem. Pauper, scilicet religiosus, vel, qui cupiditates suas non explet; qui, quum nihil habeat, nihil promittit; qui opibus caret, ideòque contemptus est; qui cum paupertate habet benefacendi voluntatem. Viro mendace, sub. & divite, Gej. sim. Car. &c. quod postulat antithesis. Melius est non habere quod des, quam de beneficio falso gloriari. Quam vir mendacii, i. e. vel, qui sua desideria sectatur, quæ sunt mera vanitas & mendacium. Sed hoc nimis allegoricum est. Vel, qui se beneficentia nomine jactitat, quum non præstet. Qui benefacere potest, & promittit, nec præstat. Qui, cum divitiis præstabat, mendaciis sponte se inferiorem fecit: qui, imploratus ab aliis, aut mendaciter negat sibi esse subveniendi copiam, & pauperem se simulat; aut subsidium gravatè & reluctante animo dat. Post beneficentiam [membro priori] sequitur mendax ejus dissimulatio. Vel, post beneficentiam duplex illius recensetur absentia, nim. vel, ex paupertate, vel, ex mendaci avaritia; ubi tamen illa huic est præferenda.

23. Timor (vel, Reverentia, JT.) Domini ad vitam] Itā P. Merc. Pi. Gej. &c. sub. est, Ch. Merc. vel, ducit, sive dirigit, Pi. Merc. sic M. & sub. hominem, M. Ellipsis qualis Prov. 10. 17. Semita ad vitam, &c. Al. affert vitam, Ti. Merc. æternam, & multò magis externam. Vel, vitæ talis est, JT. salutaria est, Ca. Et in, &c. *וְאִם תִּצְלַח* Exsaturat, & sic commorari facit, Ti. Et qui satiatur ab eo pernoctabit, Ch. sic Sy. Nam satur præditus eā [i. e. reverentia Dei] commoratur, JT. i. e. vitam præsentem & futuram agit beatissimè. Qui reveretur Jehovah satur pernoctat. Ellipsis nominativi antecedentis, repetendi ex membro præced. per ratiocinationem à relictis. Simil. Proverb. 14. 26. Satiisque (scilicet Jovæ metuens) deget, Ca. Et (Et ille, M.) satur pernoctabit, sive commorabitur, sive permanebit, P. Mo. M. Merc. Gej. Non cubabit incoenatus; q. d. rerum omnium abundantia

dantiâ fruetur. *Satur*, non ignominia & contemptu, ut Job. 10. 15. Psal. 123. 3, 4. aut malis, ut Psal. 88. 4. sed favore Dei, ut Deut. 33. 23. Jer. 31. 14. & beneficiis, tum corporalibus, tum spiritualibus. Hâc voce excludit omnem tum appetentiâ inquietudinem, tum bonorum indigentiam; & includit *ai' r'p'p'et'et'*, &c. Psal. 4. 8, 9. Phil. 4. 18. Subjectum propositionis non exprimitur, sed facile colligitur concretum ex præcedente abstracto, ita ut sermo integer sit, *Timor Dei est semita ad vitam*, & (timens Dominum ad vitam h. m. deductus) *satur commorabitur* P. ¶ *Absque* &c. בְּיָקָרָהּ *Ut malum nullum ingratum*, Ti. *inexpertus malo*, Ca. *Non visitabitur* (vel, *visitabit*, Sy.) *malum*, He. in Merc. Sy. ut בְּיָקָרָהּ fit nominat. h. e. Non veniet illi in mentem five memoriam ullum malum, vel, præterita, aut ulla prorsus, molestia; nullus erit defectus, aut inopia, juxta Psal. 34. 11. Vel, *malo*, P. Mo. Merc. JT. Pi. in *malo*, M. à *malo*, Ch. i. e. rebus adversis. Nihil mali experietur. Quum careat malo culpæ, carebit & malo poenæ. *Non fiet recordatio mali*, i. e. *Satur existens pernoctabit securus*. Al. Verum sic reddo, *Timor Domini est ad vitam: sed satur pernoctabit, non deerit malum*. Membra opposita puto, ut plerumque hic fit. *Satur* opponitur *timentum Dei*; sunt enim saturi contumeliosi & superbi, Luc. 1. 51, 53. Qui Deum timet, inquit, vivet: sed qui, satur prosperitatis terrenæ, superbit, pernoctabit quidem, at non deerit ipsi malum: atque ita sæpius בְּיָקָרָהּ sumitur. בְּיָקָרָהּ, aliàs abesse, privari, deesse, hic, visitari, in malum. Licet etiam vertere, *sed satur pernoctans non destituetur malo*; pernoctabit, non destituetur, i. e. pernoctans non destituetur, phrasi omnibus linguis orientalibus usitatissimâ.

24. *Abscondit piger manum suam sub ascella*, בְּיָקָרָהּ Vox cum his punctis hic tantum occurrit, & in loco parallelo Proverb. 26. 15. & in 2 Reg. 21. 13. Aliâ tamen occurrit formâ, 2 Reg. c. 2. v. 20. בְּיָקָרָהּ, quod sign. *lancem*, vel *phialam*, five *paropsidem*, & 2 Par. 35. 13. בְּיָקָרָהּ, (pro בְּיָקָרָהּ,) in *lebetibus*. [Variè hic reddunt.] In *lebetem*, Merc. vel, *lance*, Merc. Pi. in *patinam*, Ti. Insignis est hyperbole, q. d. Itâ piger refugit laborem, ut quum in lebetem calidum ab igne mundandi causâ remotum & vacuum (ut inquit RS.) manum calefaciendi causâ inferuerit, indè nè cibi quidem capiendi causâ ad os manum referat. Al. *sub caldaria*, porrigendo manus ad ignem sub caldaria existentem. Al. Piger manus suas cibi petendi causâ eò extensas in olla occultat, nè compareant. Sed quis hunc pigri gestum unquam vidit? [Alii ergò aliter reddunt.] In *sinu*, vel *gremio*, Sy. P. Ca. Gej. in *manica sua*, JT. *sub ascella*, Ch. in *sinu quasi in olla*, M. In sinum mittit manus, vel, propter frigus; vel, nè, manibus duriusculè rem attractantibus, dolendum sit. Sinus autem (pariter & manica five axilla) dicitur בְּיָקָרָהּ, quod cavitatem quandam quasi lebetis exhibet; & quod ibi, tanquam in lebetem, aliquid abditur. ¶ *Nec ad*, &c. בְּיָקָרָהּ *Etiâ ad os suum non adducet*, vel *reducet*, eam, Mo. P. Gej. Pi. &c. nempe manum; nempe, cibi ingerendi causâ. Malit cibum non capere, quàm parare, vel aliquid facere quod ad cibum pertinet. Insignis hyperbole. q. d. Non modò non extendet manum ad aratrum, ligonem, &c. sed nè ad os quidem, ad suam nutritionem, nè fatigetur: qui sensus probatur ex Prov. 26. 15. q. d. Expectat piger, ut Athen. 6. 14. legitur, donec *affi benèque conditi turdi in os volantes se vorari supplicent*; vel, usque dum alius cibum præmansum, ut infanti nutrix, huic in os ingerat. Al. Significat egestatem deficiæ poenam esse. Nihil habebit quod in os ingerat.

25. *Pestilente*, &c. בְּיָקָרָהּ *Illusorem*, five *Derisorem*, (vel, *Scurram*, Ca. h. e. qui Deum & homines, Religionem omnem & honestatem, despiciat,) *percutit*, vel *feri*, Ch. Merc. Pi. M. de eo poenas fume. Vel, si *percuferis*, P. Gej. sic Ti. JT. Ellipsis בְּיָקָרָהּ, ut Prov. 1. 5. item Psal. 39. 12. & 91. 7. *Percussio* significat correptionem gravem, quæ cum dolore ignominiaque non vulgari conjuncta est. Vide Exod. 2. 11. & 21. 20. Neh. 13. 25. & 37. 15. ¶ *Stultus*, &c. בְּיָקָרָהּ *Et simplex*, vel *fatuus*, vel *imperitus*, (non derisor, qui deploratus est, cui omnia sunt pro ludo &

joco; nec בְּיָקָרָהּ *stultus*, qui est improbus, qui legem agnitam oppugnat: sed simplex, vel fatuus, qui imprudens & incautus facile in malum prolabitur, & astutus, vel callidus, fiet, M. JT. Pi. &c. vel, *cautior evadet*, Ti. *cautus fiet ex incanto*, Ca. ¶ *Si*, &c. בְּיָקָרָהּ *Et*, vel *At*, *increpa*, vel *corripe*, (vel, *castiga*, Ca. vel, *corripiendo*, JT. Car. vel, si *corripias*, Ti. o. Sy. vel, si *increpaverit* quispiam, P.) *prudentem*, five *intelligentem*, Merc. Pi. Ch. M. Ca. non absolute, sed inchoatè, talem. ¶ *Intelliget disciplinam* Vel, *scientiam*, M. P. Mo. &c. Non eget plagis, ut illusor; sed solâ verborum oburgatione emendabitur. Scire discet, Ca. Prudentior fiet, & doctior. Ut ergò derisor palam, itâ hic clam, corripiendus est, citra aliquod ipsius dehonestamentum. Scopus proverbii est, docere præclarum usum castigationum omnis generis quæ tempestivè & cum delectu adhibentur. Ex hoc loco discimus, quemque, ut est instructior, &c. itâ facilius correptionem admittere.

26. *Qui*, &c. בְּיָקָרָהּ *Vastat*, vel *Perdit*, (vel, *Diripit*, five *Expilat*, V. sim. Mo. vel, *Qui deridet*, Ch. *Qui despiciat*, Sy. sim. o. Ar.) *patrem*, (vel, *Qui patri damnum dat*, Ti.) *fugat* (vel, & *fugat*, vel *expellit*, M. Ti. o. Ca. Gej. vel, & *affligit*, Sy.) *matrem*, *filius* (vel, est *filius*, Ch. Sy. Ti. Gej.) *impudens* (vel, *puer*, Merc. Ca. vel, *dedecoratus*, Ti.) & *ignominiosus*, vel *probrosus*, M. Ti. Merc. Ca. vel, *puer* & *probris afficiens*, P. sim. JT. Pi. scilicet, cum se o, tum o parentes; in quos redundat infamia quam sibi suâ nequitia inurit. Illos quos honore prosequi, & commodis hujus vitæ sublevare, debebat, & contumeliâ afficit, quod indignissimum est, & fortunis evertit, quod planè prodigiosum est. Subjectum hic per metathefin five synchysin posteriore loco ponitur, *Filius puer* *devastat*, &c. Similis constructio Prov. 6. 23. & 11. 17. & 14. 5. Sic prædicatur de filio actio propriis illata parentibus, &c. *Vastat patrem*, i. e. ad damna maxima & molestias adducit eum, dum æs alienum contrahit, quod pater dissolvere cogatur, vel aliis rationibus patris facultates dissipat; patris mentem, valetudinem, famam, facultates pessundat. *Fugat matrem*, i. e. matri molestus est; ejusque animum à se aded alienum & abhorrentem facit, ut nè ejus aspectum ferre possit. *Fugat*, vel, i. directe & per se, dum tantas in domo ciet turbas, ut mater, tanquam timidioris sexûs, fugâ vitæ suæ consulat. Vel, 2. consequenter & per alios, exactores scilicet, quos ille sumptibus suis attraxit, qui matrem domo exesse jubent, &c. Cum autem in utrumque parentem quadrat quod de alterutro prædicat, quæri potest cur *patrem vastare*, at *matrem fugare*, dicitur. Resp. Pater vastatur, quia jus bonorum patris est, nec mater, nisi ex patris præscripto aut consensu, quicquam largiri potest. Alienatio autem voluntatis tribuitur matri, quæ liberos ardentius amat, vide Esa. 49. 15. & 66. 13. 1 Theff. 2. 7. unde facile colligitur & patris animum abalienatum iri. Scopus est, hinc parentes ad piam liberorum educationem, isthinc liberos ad pietatem in parentes, exacuere. Duplex hic participium, בְּיָקָרָהּ, de quo Prov. 10. 5. & בְּיָקָרָהּ *ad latebras compellens*, de quo actum Prov. 13. 5. ostendit parentes esse vehementer confusos.

27. *Non cesses*, &c. Negationem adjicit, quæ apud nullos interpretes legitur; quæ nescio quo errore addita est. ¶ *Locum* variè reddunt. *Cessa*, vel *Desine*, (vel, *Desinere*, Di.) *fili mi*, *audire* (vel, *auscultare*, Pi.) *disciplinam*, vel *correctionem*, Merc. Ti. Di. &c. *seducentem* (vel, *avocantem*, Ca. vel, *ad aberrandum*, Merc. sic Mo. vel, *aberrare*, JT. vel, quæ est *ut aberres*, P. V. Gej. quæ ducit *ad aberrandum*, Pi. Merc. five *ad errores*, M. vel, *aberrando*, vel, itâ *ut aberres*, Gej. vel, est *aberrare*, vel, facit *ad aberrandum*, Di.) *à verbis scientiæ*, Ti. M. &c. i. e. Fuge institutionem quæ te abducit à mandatis Dei. Vita perniciosam omnem doctrinam quæ à Verbo Dei abducit. Selectus sis & cautus in admittenda informatione; nec auscultes sermonibus seducentibus, quales sunt hæreticorum, sceleratorum, &c. Alii verborum ordinem invertunt, *Desine aberrare à verbis scientiæ*, eò ut *audire possis disciplinam*. Quem sensum commodissimum

CAP. XX.

- ^a Merc. modissimum puto, quia ^a ^{וְיִמְכֹּר} ferè in bonum sumitur. At sumitur & in malum Prov. 16. 22. ^a ^{וְיִמְכֹּר} stultorum. ^a ^{וְיִמְכֹּר} in genere est, sermo instruens: num autem sermo ille bonus sit, an malus, ex contextu judicandum est.
- ^b Gej. Cessa—audire—ad errandum, &c. Est concessio & ironia; q. d. Concedo ut, si tibi lubeat, non audias doctrinam, permitto te tuæ surditati; sed scito quod per eam à scientia aberrabis. Al. Define, fili mi, (ut auscultes eruditioni) aberrare, &c. Car. ex JT. q. d. Totum te dedito doctrinæ sanctæ, ac propterea animum à rebus & sermonibus malis avoca. Nota auscultare eruditioni adversum esse aberrationi à, &c. ut necesse sit eum qui eruditioni animum adjicit protinus errori & vitæ corruptelis valedicere: ut frustra sint qui & Deo & genio suo obsequi se posse putant, & dum pietatem simulant, improbitatem exercent. Alii, ordine inverso, Desiste à verbis scientiæ, si audire vis disciplinam ut postea ab ea aberres, & eam relinquant. Sati fuerat non audire, quàm auditum relinquere. Est subtilius æquum. Malim ut ^a ^{וְיִמְכֹּר} hæc sit potius quàm admonitio. ^a ^{וְיִמְכֹּר} pro infinitivo sumo: nam etsi infin. ^a ^{וְיִמְכֹּר} sit 1 Samuel. 12. 23. non impedit tamen quod minùs quoque habeat formam ^a ^{וְיִמְכֹּר}, quæ maximè in intransitivis usitata; unde & hoc ipsum verbum in fut. habet ^a ^{וְיִמְכֹּר}.
- ^c Di. 28. Testis iniquus deridet (vel, ludificatur, Car. vel, verbis ornat, vide Proverb. 14. 9 P. concinnat, vel aptat, nempe specioso sermone & rationibus, ut verum & justum videatur, &) judicium; sic P. Gej. &c. ^a ^{וְיִמְכֹּר} Deludit. Vox hæc irrisorem potius denotat, quàm fucum sive deceptionem. Vide Prov. 3. 34. q. d. Nullo pudore vel metu afficitur ob sacrum judicii locum, &c. sed falsò & iniquè loqui consuevit: imò hoc ipsi pro ludo & joco est.
- ^d Car. Et os impiorum devorat (vel, deglutit, Mo.) iniquitatem. Ità M. Ti. Mo. &c. Avidi-ssimè & largissimè se infarcit sceleribus, bibens eà velut aquam. q. d. Non masticant, h. e. curiosè exami- nant, sceleris gravitatem, supplicium subsequens, &c. non erubescunt, &c. Sed obstat huic interpretationi, quod ori potius competeret eructatio, vel profusio, quàm deglutitio, quæ alterius potius organi est.
- ^e Gej. Absorbet crimen, i. e. sceleratè mentiri sustinet. Al. regit, P. Merc. Pi. Gej. operiet, vel abscon- det, mendacium, bonitate scil. argumentorum. Absor- bet, i. e. tegit, facit ut lateat, nec appareat, iniquitas in testimonio. ^a ^{וְיִמְכֹּר} in Kal est, absorpsit, Prov. 1. 12. In Piel ferè absorptionem talem exprimit quæ res vel persona perditur, aut tollitur, ut Psalm. 21. 10. & 35. 25. & 55. 10. &c. quod [hic] minùs quadrat ad ini- quitatem. At Num. 4. 20. sign. obvolvere, sive tegere. [Vide ibi congeſta.] Deglutit, i. e. dissimulat, nè dolus quem nectit percipiat. [Alii locum sic red- dunt:] Et (vel, Adèd, JT.) os improborum absorbet, vel vorat, iniquitas, Car. JT. RS. in Gig. i. e. Quod ille ludificatur jus, certà malitià facit, quæ ipsum totum possidet, ac veluti absorbet sermones ejus, ut nihil nisi iniquitatem crepent eructentque. Est & meton. adj. Iniquitas dicitur deglutire os, pro, os deglutit iniquita- tem, quam regurgitat: sed phrasia illa insignem im- probitatem indicat; plus enim est in peccato esse, & ab eo possideri, quàm peccatum nobis inesse. Similes huic phrasæ sunt Marc. 1. 23. homo in immundo spiritu; Act. 8. 23. Video te esse in felle, &c.
- ^f Car. 29. Parata (vel, Confirmata, certò futura: Sed pa- rata, JT.) sunt derisoribus (delusoribus, Mo.) judicia. Sic P. Mo. &c. i. e. supplicia, vel exempla, quæ in ipsis edantur. Frustrà immunitatem perennem isti sibi pollicentur, cum poenæ, tanquam virgæ aut secures, pridem collectæ & fabricatæ sint. Lege talionis judicia (num. plur.) minatur his qui judicium ludificati sunt.
- ^g Car. Et mallei percutientes, &c. ^a ^{וְיִמְכֹּר} Et per- cussiones, vel contusiones, (vel, vibices, Ti. V. verbera, Merc. V. Ch. iētus, Ca. plaga, M. tum externæ, tum æternæ,) corpori (vel, tergo, Ca.) stultorum, Mo. Merc. &c.

1. ^a ^{וְיִמְכֹּר} Uxoriosa, &c. ^a ^{וְיִמְכֹּר} Derisor (vel, Scurrile, Ca. Potens, Sy. Ludicra res, Ti. sub. est, JT. Pi. &c. Derisorem facit, M. sic P. Gej. &c.) vinum, Mo. Vi- num contractè dicitur, pro, vir vini, i. e. vinolentus; ut, precatio, pro, vir precationis. Sic vinum est pravarica- tor, Hab. 2. 5. i. e. talem facit. Simil. Prov. 19. v. 13. stultus dicitur ærumna, i. e. ærumnarum causa. Vini potor derisor Dei hominūque esse solet. Talem ef- ficat nimia vini ingurgitatio. Et, &c. ^a ^{וְיִמְכֹּר} Tumultuans (vel, turbulentum, M. vel, Tumultu- antem efficit, P. Streperus est, Pi.) sechar, Mo. sic Merc. Gej. vel, temetum, Ca. vel, potus inebrians, JT. Pi. vel, ebrietas, Ti. q. d. Huic deditus tumultuari & pœstre- pere solet, contentiones movet, vel alioqui clamorosus & inquietus est. ^a ^{וְיִמְכֹּר} modeltæ opponitur compo- sitæque tranquillitati, ac inquietam & animi & lin- guæ & membrorum reliquorum perturbationem indi- cat. Alibi fremitum sign. urforum, Jes. 59. 11. canum famelicorum, Psal. 59. 7. 15. hostium furibundorum, Psal. 46. 7. & 83. 3. maris, Jes. 5. 30. quibus singulis homi- nem parem facit potus, &c. h. e. ferocientem, aliis damnificum, &c. ^a ^{וְיִמְכֹּר} significat omnem potum in- ebriantem, (vide plura ad Levit. 10. 9 h.) præter vi- num. Vir secar, qui siceram amat. Quicun- que, &c. ^a ^{וְיִמְכֹּר} Et omnis (vel, Ideo quis- que, JT. Pi. vel, Quicunque, M. Ti. Hinc quisquis, Merc.) errans, vel, errat, (vel, decipitur, Ca. vel, oblectat se, P.) in hoc, sive eo, Mo. M. Ti. Merc. &c. (i. e. alterutro vel, indulgens illi, scilicet vino, vel alii potui inebrian- ti,) non (vel, nunquam, Ti.) sapit, sive sapiet, JT. Pi. Merc. non fiet sapiens, M. sic Pi. vel, desipit, Ca. sic Gej. D. Melioris, non sapere, pro, delirare, insanire. Sapien- ti- am non consequetur, quæ sedatum tranquillūque amat hominem. Absorbet hoc rationem, & causat mentis hebetudinem, cerebrum humoribus obnubi- lando, passionēs excitando, quæ liberum rationis ex- ercitiū non permittunt, &c. Huic optimè convenit quod proverbio nostro celebratur, Cum vinum intrat, exit ingenium.

2. Sicut, &c. ^a ^{וְיִמְכֹּר} Rugitus tanquam (vel, Ut rugitus, JT. Pi. sic Ti. Ca.) leonculi (vel, Ru- git sicut leo, Ch. sic Sy.) terror (pro quo Prov. 19. 12. erat ^a ^{וְיִמְכֹּר} ira,) regis, sub. est, P. M. Merc. &c. Terror, non passivè, quem Rex in se experitur; sed activè, i. e. quem Rex iratus incutit aliis. Cum Rex ferret ali- quem vultu vel verbis, est res valde terribilis. Confer Prov. 16. 14. & 19. 12. Qui, &c. ^a ^{וְיִמְכֹּר} Qui irascitur (excanduerit, Pi. inquit, sive irritat, V. M. o. Ch. Sy. Ca. nempe, contra se, M. vel, provocat ad iram, Merc. Ti.) illi, P. sim. Mo. vel, illum, Ch. Sy. M. Ti. Ca. Merc. vel, cum eo, Merc. Gej. ex AE. vel, contra eum, Pi. Gej. Affixum vel pro ^a ^{וְיִמְכֹּר}, vide Psal. 89. 39. vel pro ^a ^{וְיִמְכֹּר}, vide Deut. 3. 26. Sensus est, Qui Regi palam irascitur, ejusque signa prodit, &c. Qui suā exan- descenciā Regem ad iram provocavit. In quem furorē percitus fuerit, JT. Peccat, &c. ^a ^{וְיִמְכֹּר} Pec- cat (sub. in, vel contra, M. P. &c.) animam, sive vitam, suam, P. JT. &c. vel, seipsum, Ca. Se in discrimen con- jicit: sibi multam, &c. accersit; peccat contra cor- pus suum, & famam, & facultates, & conscientiam, propter quam Regi parendum est, Rom. 13. 5: nec tan- tum Regis, sed & Dei, furorē irritat. Ellipsis hic ^a ^{וְיִמְכֹּר}, vel ^a ^{וְיִמְכֹּר}, vel ^a ^{וְיִמְכֹּר}, ut Hab. 2. 10. Confer de hac phrasi Num. 16. 38. i Reg. 2. 23. Post ebrietatem com- modè meminit furoris Regis, quem illa attrahit, &c.

3. Honor, &c. ^a ^{וְיִמְכֹּר} Gloria (vel, Honorificum, JT. vel, Præstantia, Ar.) viri, vel viro, (sub. est, P. JT. &c.) sedere, vel confidere, vel supersedere, vel quiescere, (vel, desistere, Ti. Mar. abstinere, Pi.) à lite, si- ve contentione, Mo. P. Merc. &c. suscepta, & jam utrin- que disceptata. In quo differt hoc proverb. ab illo c. 19. v. 11: ubi est, defectionem præterire, hic verò, liti susceptæ supersedere; quod difficilius & gloriosius est: etsi homi- nes contrā sentiunt, aliquid eorum potentie, vel opu- lentie, vel sapientie, vel constantie, detrahi, nisi litem susce-

susceptam persequantur ^b. ^{וְשֵׁשׁ}, viro, sapienti scilicet & virtute præstanti, cui *stultum* opponit ¹. ^{וְשֵׁשׁ}, vel, à ^{וְשֵׁשׁ} cessavit ^k: vel potius, à ^{וְשֵׁשׁ} sedit, quævit ¹, quia qui sedent quiescunt ^m; vel, quia cessare supponit translationem præviam, quæ tamen ipsa contentio nē semel inchoatur à viro prudente ⁿ. Indecorum est contendere, & verbis rixari, & vilium homuncionum, imò muliercularum, proprium ^o. Rixari indignum est viro magnanimo ^{*}. ¶ Omnes, &c. ^{וְכָל אֲנָשִׁים וְכָל חַיִּים} Et omnis stultus miscebit se, Mo. sim. JT. immisceat se, M. Merc. sic P. &c. sub. liti, P. sic M. &c. vel, cum impetu devolvat se in illam, Pi. Vide supra 17. 14. & 18. 1 P. Lites & tribunalia amat ⁹. [Ca. autem totum sic reddit, Homini honestum est vacare lite, cum qua stultis omnia res est.]

4. Propter, &c. ^{וְחַיִּים} Propter hyemem (vel, frigus, M. sic Ti. &c.) piger non arat, vel arabit, P. Mo. Ti. Merc. &c. Aratio ponitur pro tota ratione agriculturæ ^r; vel, pro omni labore duro, debito, necessario, &c. & hyems ponitur pro omni duro & difficili tempore ^t; vel, pro omnibus officii nostri incommodis & difficultatibus ^v. Al. In autumno, &c. quod arandæ terræ & sementis tempus; & ^{וְחַיִּים} pro ^{וְחַיִּים}. ^{וְחַיִּים} est autumnum, ea scilicet pars quæ ad hyemem accedit: nam ^{וְחַיִּים} proprie est hyems ^y. ¶ Mendicabit, &c. ^{וְשֵׁשׁ בְּקִצְרֵי יָמָיו} Postulabit in messe, & non, Mo. Idcirco mendicabit æstate, & non erit panis, P. Gej. Itaque postulabit in messe, messis tempore ab aliis metentibus, cibum, at non erit, nemo ei dabit: vel, postulabit quod colligat, & unde vescatur, quo tempore messis solet colligi, sed nihil erit quod colligat ^z. Idcirco cum poscit panem in æstate nihil est, Pi. Et roganti in messe nemo dabit, M. Sed mendicans in messe nihil auferet, Ti. Postulabit, sive mutuo, sive gratis, & ut eleemosynam: vel, Et postulavit, nam in Hebr. quædam exemplaria habent ^{וְשֵׁשׁ}, quædam, ^{וְשֵׁשׁ} ^a. Al. Et interrogabit (sub. famulos) de messe, num scilicet sit pulchra, & nulla erit. Vel, Et petet; nec erit, sub. qui det, vel, quod detur, ei ^b. [Alii totum sic reddunt,] Qui, propter hyemem piger, non arat, mendicabit in æstate, cum nihil aderit, JT. i.e. cum se egen-tem videt ^c. Piger, qui propter frigus non araverit, quod petet in messe non adipiscetur. Qui non arat non metet ^d. Hebræis tritum est, Qui non paravit in vespere Sabbati non comedit in Sabbato; quod ad alteram vitam referunt, in qua mercedem non percipiet, nisi qui opus hinc fecerit ^{*}.

5. Sicut aqua profunda, &c. i.e. Vel, i. difficulter exploratur ^f. Astutia cordis humani est imperscrutabilis. Vel, 2. Consilium, &c. inexhaustum est; q.d. Prudens multiplici consilio instructus ad res omnes abundat ^h. Docet vir sapiens, & nihil perdit de sua sapientia; cum cor plenum sit salutaribus consiliis, nec exhauriri potest ⁱ. ¶ Sed homo sapiens exhauriet (vel, eliciet, Ti.) illud ^j. Sic o. Ch. &c. sub. consilium, V. ex corde ipsius ^k. Ab eo doctrinam elicit & discit ^l: prudenti sermone elicit & cognoscit ^m. Ità iudices in explorandis reis, & legati in aulis, secreta expiscantur. Vir prudens secreta elicit variis modis: modò, contradicendo; modò, approbando; modò, de suis aliquid aperiendo; modò, circumlocutionibus, interrogationibus, &c. ⁿ. Loquitur de dono discretionis spirituum, quo quis alterius cor & consilium scrutatur, non quidem accuratâ cognitione, sed probabili conjecturâ, v.g. ex ejus gestibus, comitatu, &c. ^o.

6. Multi, &c. ^{וְכָל אֲנָשִׁים וְכָל חַיִּים} [Variè reddunt.] Multitudo hominis vocabit virum misericordie sue, Mo. vel, invocat virum beneficii sui, sive misericordie sue, i.e. Plurimi invocare solent virum in quem contulerunt beneficia: vel, Prædicabunt & palam dicent singuli beneficia quæ contulerunt in alios P. Maxima pars (vel, Magne partis, Merc. vel, In multitudine, Car.) hominum (vel, Quod ad maximam partem hominum attinet, Pi. Gej.) prædicat, vel proclamat, quisque benignitatem suam, JT. sic Merc. Pi. Multitudo hominum prædicat uniuscujusque misericordiam, P. Plerumque homines deprædicant eum qui eis benefacit, Ti. Non rarus est homo qui denominari cupit vir beneficus à pietate sua, M. Plerique homines vocantur misericordes, Sy. sim. Ch. Vulg. Quisque gloriatur de misericordia quam fecit ⁹. ¶ Vi-

rum, &c. ^{וְכָל אֲנָשִׁים וְכָל חַיִּים} Et, vel At, virum veracem, sive fidum, (vel, veritatem, sive fidelitatem, Mo. Pi. vel, usquequaque veracem, sive fidum, JT. Pi.) quis inveniet? P. Ti. &c. vel, inveniat? Car. q.d. Perpauci tales sunt ^r. Id ^o quis innuit, ut Jcf. 53. 1. Hof. 14. 10. &c. Vide infra v. 9. & Psal. 12. 2. Veracem, vel fidum, vocat, vel, i. gratum ^t: memorem beneficii accepti ^v. Sensus loci, Multi laudant hominem ob beneficentiam; sed rari sunt fideles, h.e. qui par pari rependunt ^{*}. Sæpe conjunguntur in Scriptura ^{וְכָל אֲנָשִׁים וְכָל חַיִּים} & ^{וְכָל אֲנָשִׁים וְכָל חַיִּים}: quorum hoc misericordiam denotat, sive beneficium ultro & ex mera liberalitate collatum; illud, beneficium agnatum & restitutum. Et apud Hebræos ^{וְכָל אֲנָשִׁים וְכָל חַיִּים} veritatem facere dicuntur, qui quod debent præstant, obligati videlicet præstant veritatem ^y. Vel, 2. verè liberalem, & qui re sit quod vultu & verbis in dando præ se fert. Vide Luc. 21. 1, &c. Scopus proverbii est, fucatam liberalitatis larvam dammando, ad veram & sinceram hortari ^z. q.d. Rari sunt qui, cum beneficium exhibent, animo id faciunt candido, & sincerâ in proximum & Deum charitate, citra affectationem commodi aut honoris proprii, citra dolum, &c. qui in probitate constanter perseverant, qui ingenuè ac veraciter dicunt semper quæ dicenda sunt, qui fidelem in officiis suis operam navant, &c. Vide Prov. 13. 17. & 14. 5. Jcf. 26. 2. Tantùm abest ut quisquam misericordiam suam jactet, ut vix sit fidelis, qui nemini facit injuriam, qui promissa servet, &c. ^b. Multi volunt dici benefici, sed fide non præstant quod dicuntur, parùm suo nomini respondentes ^c. Quis fidelis? i.e. qui præstat quod jactat ^d; vel, qui præstat absque hoc quod prædicet ^e; qui facit misericordiam fideliter & veraciter, propter Deum; non ut se magnificet & jactet in oculis creaturarum ^f. Al. Magna pars hominum vocat virum sue beneficentie, i.e. eum qui promiserit sibi beneficium de promisso sollicitat: sed quotusquisque est fidus, qui promittit & facit ^g? Vel, 3. pium. Multi homines viri pii vocantur; sed virum fidelem, &c. ^h. e. Nomine multi sunt pii, sed revera pauci ⁱ. Vel, 4. qui durat in adversis. Referunt vulgò ad fidem promissorum; ego ad constantem amicitiam: q.d. Omnes quidem laudant hominem liberalem, eique amici sunt dum dives est: sed fidus est nemo; nam, si pauper sit, eum contemnunt & deserunt ^j. Dicit autem, Plerique (non, Omnes,) laudant eum à quo bene meriti sunt; cum quidam, quò plus debent, magis oderint ^k.

7. Justus, &c. ^{וְכָל אֲנָשִׁים וְכָל חַיִּים} Ambulat (vel, Qui ambulat, V. vel, Indefinenter, sive Continenter, ambulans, JT. Car. Gej. sive ambulat, Pi. id enim Hithpahel denotat, ut Gen. 5. 22. & 17. 1. &c. ^{*}.) in sua integritate justus, Merc. Pi. vel, hic justus, V. nempe vocatur, & est ^l; vel, justus, sub. beatus est, JT. Ambulat, &c. ac proinde beatus est. Brachylogia ^m. ¶ Beatos, &c. ^{וְכָל אֲנָשִׁים וְכָל חַיִּים} Beati (sub. sunt, vel, erunt, Pi. Car. P. &c.) filii ejus post eum, P. Merc. &c. Sed & filii ejus, &c. V. Non solum bene cum eo agitur dum vivit, sed & cum posteris propter eum ⁿ. Occurrit tacitæ difficultati, quâ viri candidi videntur ob stare commodis suis, & se ac suos egestati exponere ^o. Alii versum sic reddunt, Ambulantis — justi felices sunt post ipsum filii: De bonitate patris hæreditant filii P. Ambulare in perfectione est, de virtute in virtutem procedere. Ad verb. est, Ambulare se faciens; h. e. non, qui timore poenæ non transgreditur, sed, qui sponte sua & libenter ambulat, &c. ⁹.

8. Rex (nempe, sapiens & pius; synecdoche generis ^r); qui sedet in solio judicii ^s. Qui non otatur, sed muneris sui ratione judicia exercet, & gubernationi ex animo se impendit ^t. Sedere ponitur pro judicare, Exod. 18. 13, 14. Psal. 50. 20. & 122. 5. Sedere super solio regni est, regnum adire, ejusque jura solenniter exercere, Deut. 17. 18. 1 Reg. 1. 20, 27, 46. Sessio hæc opponitur sessioni otiosæ, in gynæceo, computationibus, venerationibus, &c. adeoque vigilem magistratum curam describit, &c. ^u. ¶ Dissipat, &c. ^{וְכָל אֲנָשִׁים וְכָל חַיִּים} Dissipat, vel dissipat, (exterminat, ferre non potest coram se ^v; vel, discutit, Ca. vel, ventilat, JT. Car. metaphora à colonis, qui ventilando grana paleam ab illis excernunt ^w: turbatâ malorum unione & concatenatione, hinc inde dissipat, disjiciendoque planè eliminat,)

minat, oculis, vel, in oculis, suis (vel, à facie sua, Ch.)
 omne malum, P. Mo. JT. Car. Gej. Merc. in neutro ge-
 nere: vel, maleficium, Ca. omnes malas machinati-
 ones contra temp. aut contra justitiam, &c. Vel, om-
 nes malos, sive impios, Pi. Ch. sim. Merc. Spargit oculos
 suos in omnem malum hominem, M. vel, dissipat omnem
 malum hominem quem videt oculis suis, He. in M. non
 adversatur in oc. &c. omne malum, LXX, sim. Ar. dissi-
 pantur à conspectu suo omnia mala, Sy. dissipat omnem ma-
 lum innuendo, Ti. Dispergit; i. e. diligenter inquit de
 subditis malis, eosque deprehensos & scelerum convi-
 ctos à medio tollit. Confer infra v. 26. **Omne,**
 hic ponitur pro multo, vel, pro majori parte, ut Coh. 4.
 v. 15. Oculis suis, h. e. presentia propria, cum non per
 vicarios cuncta agit, sed propriis oculis sedulo perlu-
 strat, visitat, &c. & negotia per seipsum tractat.
 Docet officium Principum esse, in propria persona ju-
 dicium exsequi, exemplo Moysi, Samuelis, Davidis, &c.
 Excitat Reges ut ipsi jus dicant, non per alios: Ità
 enim omnibus malis, quippe sibi percognitis, remedia
 inventuri sunt. *Justitia fruenda causa Reges constitutos*
dixit Herodotus; & probat id dictum Cicero. Er-
 rant Reges qui se putant in solum Regium elatos esse
 ut delicias sectentur. Vide 1 Sam. 8. 11, &c. Tunc verè
 in solio judicii sedet Rex, cum malos à conspectu suo
 profligat ac plectit, & de medio tollit.
 9. *Quis, &c. [וְיִשְׁפָּט בְּיָמָיו] Quis dicet, (vel,*
potest dicere, P. JT. Pi. Glafs. Vulg. Verba actionis de
facultate seu potestate agendi saepe dicuntur, ut Psalm.
22. 18. Numerabo, id est, numerare possem. Vel, Quis
glorietur, o. sim. Ar.) Mundavi (vel, Mundum, sive Ca-
stum, sive Innocens, est, Ch. o. Sy. Ar. Vulg. Ti.) cor me-
um? P. Mo. &c. Quis se mente purum dicat? Ca. h. e.
verè, sincerè & ex animo dicere possit? non reluctante
veritate, vel conscientia? Verba quaedam, unà cum re
significata, quandam ejus qualitatem saepe connotant.
Sic, audire verbum, Joh. 8. 47. nempe obedientes: sic
Ezec. 26. 14. non edificaberis, nempe pristino splendo-
re: sic Dan. 8. 12. facere, id est, potenter & feliciter.
¶ Purus sum à peccato? Tum connato, tum actuali.
Nihil est in me peccati? Quis? h. e. Nullus qui dicen-
di facultatem habet; nemo, sive in gentilismo, sive in
Ecclesia. Loquitur hic secundum rigorem Legis, sicut
& Job. 15. 14. & 25. 4. non secundum Evangelii, ut Psalm.
73. 13. & 119. 9. Sic 1 Reg. 8. 46.
Nemo est qui non peccat P. Confer Job. 14. 4. Psalm. 51. 7.
Eccles. 7. 21. 1 Joh. 1. 8.
 10. *Pondus, &c. [וְכֶבֶד] Lapis & lapis, (vel, Pon-*
dus & pondus, Ch. Sy. Duplex pondus, P. M. Merc. Pon-
dus magnum & pusillum, o. Ar. Diverso pondere uti, Ti.
h. e. eminentem uti majore, vendentem minori: Et
dispar pondus, Ca.) ephab & ephab, Mo. vel, modius &
modius, M. & vel aut, duplex, sive dispar, sive diversa,
mensura, P. Ti. Ca. sic. Ar. JT. Pi. & lapis, &c. com-
prehendit omnia ponderum genera; & epha, omnes
mensuras: & synecdochicè omnem injustitiam in
communi vitæ societate includunt. Vide plura ad
Prov. 11. 1. & 16. 11.
 11. *Ex studiis, &c. [וְיִשְׁפָּט בְּיָמָיו] Etiam*
in, vel ex, studiis, sive operibus, sive actionibus, suis (vel,
ingenio suo, Ca.) cognoscitur, vel cognoscetur, (vel, cognos-
cendum se prebet, Pi. Merc.) puer, M. P. Mo. Pi. Merc. &c.
Ex eis quibus maximè delectatur agnoscitur indoles
pueri. Al. ignotus erit puer, i. e. Non facilè cogno-
scitur natura pueri ex operibus. Etiam puer dissimulat,
vel, aliam se gerit, in actionibus suis, ut ignores num
purum [ut sequitur in textu] sit opus ipsius; q. d. Eti-
am pueri in tenera ætate obsequium, amorem, mode-
stiam, &c. aded callidè mentiuntur, ut parentes & præ-
ceptores non raro decipiant, &c. Etiam puer abalie-
nat se ficto corde opus aliquod faciens, Q. in M. Ità con-
genitam hominis malitiam describit. Cor hominis à
pueritia intentum est ad malum. & in Piel & Hi-
phil est, agnoscere, Jud. 18. 3. &c. In Hithpahel occur-
rit tantum, præter textum hunc, in Gen. 42. 7. & 1 Reg.
14. 5, 6. & utrobique sign. alienum se simulare; hic au-
tem valet, agnoscendum se præbere; adeoque pertinet ad
cenfum earum vocum quæ peculiarem vix semel adsci-
scunt significatum, à communi diversum; ut & legat-

ur, Jes. 18. 2. Puto in Hithpahel hic idem valere Gej.
 quod in Niphal. ¶ Si munda, &c. [וְיִשְׁפָּט בְּיָמָיו] An mundum, sive purum, & an rectum (sub-
 sit, P. JT. &c. vel, futurum sit, M. Pi.) opus ejus, P. JT.
 Pi. &c. An pura rectaque futura sint ejus opera, Ca. sim.
 G. Opus ejus, i. e. vita ejus publica, cum ad res feri-
 as adhibebitur. Ex pueritiæ moribus & indole ferè
 deprehenditur qualis totius vitæ deinceps futura sit ra-
 tio: num gnavus, integer, & commodus reip. erit; an
 verò deses, versipellis, seductor, &c. Al. Etiam si
 purum & rectum sit opus ejus, V. Joseph K. in Mar. non
 [tamen] satis cognoscitur puer. Radix [וְיִשְׁפָּט] duo con-
 traria significat, nec sine causa: Ità ex actis suis dig-
 noscitur puer qualis tota vitâ futurus sit, ut in eo ali-
 enus à sese & pueritiæ moribus videatur, dum purè &
 rectè sese gerit adhuc puer. Sed prior significatio [cog-
 noscendi] simplicior est. Disce hinc, 1. liberos ritè
 educare: 2. observare pueri etiam lufum, incessum,
 dicta, facta, &c. ut inde eruas cui arti idoneus sit,
 quibus aut virtutibus aut vitiis animo propendat. In
 re enim minima indicium virtutis aut sceleris depre-
 henditur. Unde puer avicularum oculos per lufum con-
 figens mortis supplicio addictus fuit. Eoque meliùs de
 illis judicium formatur, quia abest hypocrisis, &c.
 12. *Aurem audientem & oculum videntem Dominus fe-*
cit [Variè explicant.] 1. Jova & videt & audit, quip-
pe horum sensuum autor. 2. Spectat ad gubernati-
onem, quam felicem esse innuit, ubi magistratus sum-
mi bonis consiliis omnia administrant, (quod per ocu-
lum intelligitur,) & populus paret, (quod per aurem
designatur,) & utrumque Dei donum est. Oculum vi-
dentem, maximè in magistratu, & aurem audientem, quâ
subditi obediunt, & in genere sensus omnes corporis,
fecit Deus. Al. A Deo est beneficium sani auditus &
visus, &c. in quibus sensibus mirabile elucet Dei ar-
tificium, & quorum usus eximius est ad scientiam per-
cipiendam. 3. Docet visum & auditum penes nos, &
arbitrii nostri, non esse, ut eis utamur cum velimus;
Deumque, quoties vult, efficere ut videntes quodam-
modo non videamus, &c. quæ nostrâ ut videamus &
audiamus interest. 4. Auris audiens hic dicitur, quæ
attentè, reverenter avidèque suscipit sermones Dei, &
parentum, præceptorum, &c. vide Prov. 15. 31. & 25.
12. Opponitur auribus obturatis, Psalm. 58. 5. Prov. 21.
13. aggravatis, Jes. 6. 10. Zach. 7. 11. avertis, Proverb.
28. 9. segnis, Ebr. 5. 11. Sic oculus videns est, qui
opera Dei intentè, circumspectè avidèque intuetur.
Vide Prov. 3. 21. Deut. 10. 7. 5. Duorum organo-
rum in homine præstantissimorum meminit, ut confi-
deremus in quem usum & finem à Deo sint condita, &
ed ipsa accommodemus, aurem, ad audiendum doctri-
nam, oculum, ad legendum libros sacros, &c. item ut
sciamus, his si rectè utamur, beneficium esse Domini.
Auris audit, & oculus videt, &c. q. d. Auris officium
est audire, & oculi, videre; & Jehova fecit utrumque.
Auris audiens reprehensionem, & oculus videns rerum
eventus, &c.
 13. *Noli diligere somnum] Cum non ad dormien-*
dum, sed ad videndum & vigilandum, Deus creavit
oculum, &c. Aliud est, dormire; aliud, diligere som-
num: illud est necessitatis; hoc, voluntatis ac pigri-
tiæ. A pigritia avertit, quæ soporem conciliat, Prov.
19. 15. ¶ Nè, &c. [וְיִשְׁפָּט בְּיָמָיו] Nè fortè pauper si-
as, Ch. sic P. Mo. JT. &c. [וְיִשְׁפָּט] possedit, in Niphal con-
trariam habet significationem, (coincidens cum [וְיִשְׁפָּט]
depauperari, ut & aliàs [וְיִשְׁפָּט] & [וְיִשְׁפָּט] coincidunt,) posses-
sione privari; ut sumitur & Prov. 23. 21. & 30. 9. &
Gen. 45. 11. ¶ Aperit (vel, Apertos tene, M.) ocn-
los tuos. Ità P. Mo. &c. ad laborandum. Vigila, &
excute somnum; cum naturæ satisfeceris, evigila, &
compara te ad laborandum. Apertio oculorum poni-
tur (per synecd.) pro pervigili studio rerum gerenda-
rum. Non nudam contemplationem indicat, sed oc-
cupatam & sedulam rei conspectæ curam. ¶ Et, &c.
[וְיִשְׁפָּט בְּיָמָיו] Satiare, vel, Satura te ipsum, JT. P. Mo. &c.
Satiaberis, Pi. Imper. pro fut. ut Deuter. 32. 50. Et
morere, i. e. morieris. Ut satieris, Sy. Ti. Ca. M. ut
implearis bonis, Ar.
 14. *Malum, &c. [וְיִשְׁפָּט בְּיָמָיו] Malum, ma-*
 lum

postea male illi cedit: vel, 4. voluptates & vitia omnis generis, quæ initio suavia sunt, sed tandem perniciosissima. Confer Job. 20. 12, &c. ¶ Et, &c. [וְאַחֵר יִפְּלוּ פְּרוּרֵי חַיִּים] Et, vel Sed, postea (vel, At tandem, Ti.) impletur, vel implebitur, os ejus calculis, Mo. vel, arenâ, P. calculis, Sy. Ca. Merc. simil. M. Ti. JT. Pi. [וְאֵי] occurrit hinc tantum, & Thren. 3. 16. ubi signif. calculos asperos, acutos, dentes comminuentes. Unde videmus quod lapillos arenæ permixtos panibus miscere in supplicium solebant. Seneca de Benef. 2. 7. panem lapidosum vocat cui lapilli mixti erant. Sensus, Postea sentiet molestiam & damnum, imò & exitium. Commisam fraudem sequitur conscientia remorsus. Variis urgebitur maledictionibus & pœnis. Iniquè parta nocent. — Nocet emptæ d. ore voluptas.

18. Cogitationes, &c. [מַחְשְׁבוֹת בְּעֵצָה הַכּוֹן] Cogitationes (vel, Cogitationum unaquæque, Merc. Pi. Car. Gej. vel, Cogitationibus, JT.) consilio, vel, in consilio, firmabitur, Mo. vel, firmatur, Gej. vel, firmantur, P. Pi. vel, diriguntur, Ch. disponuntur, M. Ti. V. vel, compone, Ca. vel, confirmator, five stabilitor, JT. Car. Opponitur hæc firmatio dissipationi, vel irritæ evanescentiæ, de qua supra 15. 22. Cogitationes, h. e. conatus, machinationes, desideria, &c. Vide 1 Par. 29. 18. Prov. 15. 22. Sensus, Quod suscipitur tum demum ratum est & stabile si non temere suscipiatur, sed adhibito consilio, virorum prudentium. Consilio opus est cum variæ cogitationes occurrunt. ¶ Et, &c. [וּבְחִיבוֹת וְגו'] Et consiliis, vel, cum consiliis, (vel, prudentibus consiliis, JT. Pi. vel, acuminibus, solertiâ, rationibus; Græci appellant strategemata: vel, in industriis, Mo. vel, gubernaculo, Ch. vel, consideratè, Ca.) fac (vel, gere, M. Ti. Ca.) bellum, P. &c. In bello enim maximè consilio & solertiâ opus est. Astu sæpe victoria magis quam viribus fiat.

19. Et, &c. [וְגִלְיָהּ סוֹר דּוֹלֵךְ רִבִּי] Qui revelat (scil. tibi) arcanum (scil. alterius) incedit fraudulenter, P. vadens delator, Mo. ambulat in, vel cum, detractione, Merc. Pi. vel, in delatione; vide supra 11. 13. i. e. est detractor, five delator; solet traducere finitremque interpretari verba & facta eorum quibus familiariter utitur. Vel, ordine inverso, Detegit arcanum delator. Revelat arcanum qui versutus incedit, M. vel, qui se loquacem præbet, Ca. ¶ Et, &c. [וְלִפְתֵּי שִׁפְתָּיו] Et pellicienti labiis suis, Mo. cum pellaci, Ca. Et (sub. cum eo, P. V.) qui allicit, &c. P. vel, lactare solet, &c. Ti. V. Et cum blandiente, &c. Ch. in V. Et simplici, vel blando, &c. Merc. Qui labiis suis lactat & te sollicitat, ut à via recta avertat. Sed hoc priori hemistichio non quadrat. Et declinanti ad te labiis suis, He. in V. Ei qui inclinat ad te verborum suorum suavitate, cum ejus cor tecum non sit. Qui tibi blanditur, ut à te eliciat quæ postea aliis referat. [וְפִיָּו] ferè idem quod [וְפִיָּו], qui facile seducitur. Al. [וְפִיָּו] in Cal quinquies reperitur in significatu errandi, Deuter. 11. 16. Job. 5. 2. & 31. 27. Hos. 7. 11. & h. l. Verto itaque, Errans labiis suis, h. e. Qui citra observationem loci, temporis, aut personarum, effutit incognita, arcana, falsa, &c. m. Et (vel, Itaque, Pi.) ei qui dilatat labia sua, Mar. Pi. i. e. loquaci, qui plenis buccis apud te effutit arcana. Et cum dilatante os suum, sub. ad loquendum verba vana & opprobria adversum homines, Q. in V. Sed significatio dilatandi magis Chaldaica est, ut ostendit Buxtorf. in Lexic. ctfi & Hebraicè reperitur, sed in Hiphil, Gen. 9. 27. Quod si hæc significatio sequenda esset, mallem intransitive exponere, Et ei qui latus est labiis suis. Sed præfero communem significationem. ¶ Ne, &c. [וְלֹא תִמְצָר] Ne misceas te, P. simil. Mo. Merc. Pi. Ch. i. e. ne reddito te familiarem. Huic te non adjungas, M. noli contrahere, Ca. Commmercium ejus nec ambias, nec admittas. [Alii totum sic reddunt:] Ne in eas amicitiam cum eo qui secretum revelat, aut qui, ut mercator, circumit, & blandiloquus est, Ti. Revelanti arcanum, qui ambulat cum detractione, JT. Car. & ei qui seducitur labiis suis, ne admisceto te, JT. i. e. Consilia ini cum sapientibus: cave à malitiosis detractoribus, & ab imperitis futilibusque viris. Vel, & blando labiis suis, &c. Prohibet hinc nobis societatem, i. e. cum detractoribus, qui suis effectis describuntur, obambulandi

& discurrendi huc illuc, & retegendi arcanum; 2. cum eis qui nobis in omnibus assentari constituunt. Connectitur hoc cum præced. q. d. Quamvis consilio opus est, &c. non tamen tutum est à quovis consilium petere, & cum quovis secreta communicare. Sunt enim qui gaudent pandere aliena secreta, & criminando circuire. Sunt præterea qui, facile decepti, alios quoque blandiendo decipiunt.

20. Qui maledicit patri suo, & matri. Pro, aut matri; sufficit enim alterutri illata injuria. ¶ valet, aut, ut Exod. 12. 5. Levit. 6. 3. 2 Sam. 2. 19. De parentibus propriè dictis primariò loquitur, ne supplicii nimis extendatur atrocitas; comprehenduntur tamen hoc nomine majores, magistratus, &c. ¶ Extinguetur, &c. [וְנִכְשָׁת׃] Extinguetur lucerna ejus in obscuritate, vel caligine, tenebrarum, P. M. Merc. sim. Mo. in mediis tenebris, Ti. Ca. in nigris tenebris, JT. Pi. sicut caligo tenebrarum, Ch. Al. in nocte intempesta, Q. in Merc. At Prov. 7. 9. erat, crepusculum noctis. Extinguetur lucerna, i. e. vel, i. felicitas, quæ luci sæpe comparatur; ut calamitates, tenebris: vel, 2. gloria & splendor: vel, 3. filii ejus, qui sæpe lucerna nomine significantur; ut 1 Reg. 11. 36. & 15. 4. 2 Reg. 8. 19. 2 Par. 21. 7. nam per hos clarescunt mortui parentes. Al. Luce & virtute privabitur: morietur. Al. Privabitur favore Dei, qui lucernæ confertur 2 Sam. 22. 29. Job. 29. 3. In tenebris, &c. i. e. Vel, versabitur in magna ignorantia: vel, felicitas permutabitur miseriis: vel, extinguetur, ubi maximè lucernæ opus erit; v. g. in cella, vel crypta subterranea, vel via summè lubrica, ac propter noctis terrorem periculosa.

21. Hereditas, &c. [וְנַחֲלָה מְבֹהֶלֶת] Hereditas (vel, Substantia, Mar. vel, Patrimonium, Ca. Hereditas Hebræis dicitur quævis possessio: festinans (vel, festinanter acquisita, P. sim. Ch. Vulg. velociter usurpata, M. accelerata, Car. præpostera, [fortè legendum, præpostera,] Ti. præcipitata, Sy. Tig. not. properatum, Ca.) in (vel, à, M.) principio, Mo. P. Ch. Sy. Car. h. e. quæ celeriter per fas & nefas acquiritur; cui comparandæ homo nimis inhiat, & inconsideratè præcipitantia utitur. ¶ In, &c. [וְאִתְּרִיתָ לֹא תִבְרָךְ] Et (vel, etiam, Car. P.) novissimum ejus non benedicetur, Mo. P. Car. tandem (vel, in fine, Car. Ch.) non benedicetur, Ti. Ch. ad extremum erit infortunatum, Ca. hujus novissimum benedictione carebit, M. hic redundat, ut Coh. 5. 6. ¶ Alii totum sic reddunt, Possessionem acceleratam in principio, etiam fini illius non benedicetur, JT. Quod attinet ad possessionem acceleratam in principio, finis illius non erit benedictus, Pi. Hereditas (aliqua, Gej.) acceleratur in principio; & vel, finis ejus non benedicetur, Di. Gej. q. d. horribili subiacebit execrationi: negatio emphaticè posita pro contrario affirmante, ut supra v. 1. Sensus, Qui celeriter ditescunt iniquè ditescunt. Hereditas festinata citò perit. Hereditatem vocat more Hebræo omne jus quod ad liberos transmitti potest. Est sensus idem qui supra 13. 11. Confer Prov. 28. 20. Nec aliud voluit Menander, cum dixit, Οὐδὲν ἐπὶ τοῦ ταχέως διναῖν οὐδὲν, (Nemo celeriter simul & justè ditescit.) Adde, ut plenam sententiam quæ hinc est habeas, Hesiodum illud, Μὴ γὰρ κερδαίνειν ταχέως κέρδεα τὸ ἀτρεπὲς. (Nè malè lucreris, mala lucra paria sunt damnis.) R. Levi accipit de hæreditate & bonis quæ citra laborem eveniunt, de quibus hæres non solet esse sollicitus, sed ut facillè ei obtigerunt, ita facillè dilabuntur. Scribitur hinc per Heth, &c. [וְנַחֲלָה] q. d. Hereditas abominabilis & rejecta Domino, quæ est ex rapina collecta initio, tandem non benedicetur; ut Zach. c. 11. v. 8. anima eorum abominata est me: at legitur per He, [וְנַחֲלָה] properata, quod sensus magis propendet; à [וְנַחֲלָה] perturbavit, acceleravit, Coh. 5. 1. unde [וְנַחֲלָה] festinare facili, Esth. 8. 14. Notat Masora 4 locos ubi Cheth legi debet per ה: nempe 2 Sam. 13. 37. Ammihud; Cant. 1. 17. Rabinum, ambulacra nostra; Dan. 9. 24. Uleatham, & ad consummandum; & denique hoc loco.

22. Nè dicas, (i. e. Nè cogites, vel statuas; dicere, pro, cogitare; vide Psalm. 4. 5. & 10. 11, 13. Coh. 2. 1, 15. & 3. 17, 18.) Reddam malum. Scilicet, pro malo: Ulciscar me. Multa sunt in his libris monita quæ in Evangelio sunt Divina præcepta. Aliqua ultio & in

in his quæ ad pietatem spectant. Utut vir prudens intelligat ex parte viam suam ratione initii & scopi præfixi; ignorat tamen ipsam tum ratione mediorum in casibus ambiguis, quodnam convenientius erit, tum ratione progressus & exitus. Hinc conficitur, Deum in omnibus quæ aggredimur consulendum & invocandum esse, ut recte nobis succedant; nec propriæ nitendum prudentiæ, sed soli Deo, &c. Deo itaque nos permittamus, ut gressus nostros dirigat.

25. Ruina, &c. *שִׁקְרָא מִן הַמָּוֶת* Laqueus, five Tendicula, (Ruina, Vulg. Merc. Scandalum, five Offendiculum, Merc. M. V.) hominis (est homini, P. M. J. T. &c.) devorat, five devorabit, (ut devoret, Merc. qui devorat, M. devorare, seu deglutire, J. T. Pi. P. V.) sanctitatem, Mo. V. vel, sanctum, five sacrum, Merc. J. T. Pi. sanctificatum, P. rem Deo sanctificatam, M. sim. Gej. Ità *שִׁקְרָא* fumitur Exod. 29. 33, 34. Levit. 7. 6. &c. *שִׁקְרָא* est fut. Hiphil, à *שִׁקַּח* absorbere, Job. 6. 3. Obad. vers. 16. vide & Job. 39. 30. Laqueus, i. e. res perniciofa, reatum inducens, & infortunia tum corporalia, tum spiritualia, & poenas æternas. Deglutire sacrum hinc est, edere berbeve id quod per votum consecratur Deo: quod semel Deo (sacrisque usibus, vel Dei instituto & jussu, vel hominum voluntariâ largitione,) devotum five dicatum est, corrumpere, violare, auferre, aut imminuere, in usus proprios five profanos convertere. Vide Levit. 27. 2. & Deut. 23. 21, &c. Mal. 3. 8, 9. Spoliare bonis vel loca sacra, vel personas sanctas. Unâ hâc specie deglutitionis rerum consecratarum reliqua etiam comprehenduntur sacrilegia: quando expilantur Tempia, 1 Reg. 14. 26. Thren. 1. 10; rapiuntur votiva, Jos. 7. 1; intervertuntur & negantur census five reditus debiti vel Deo, Mal. 3. 8. vel pauperibus, Joh. 12. 6. Act. 5. 1, &c. Al. Devorare sancta est, præcipitanter & inconsideratè vovere, ut Prov. 19. 28. devorare iniquitatem est, eam inconsideratè, præcipitanter & sine ullo timore perpetrare. Et, &c. *וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁאַלְכֶם* Et post vota querere, five inquirere, P. Mo. Pi. Merc. Gej. vel, requirere, J. T. num, vel quomodo, possit votum solvere, vel retractare. Inquirere rationem rescindendi votum, utrum velis, vel possis, exsolvere: laborem in eo consumere, ut retineantur res votivæ & promissæ Deo, Deut. 23. 21, &c. Vel, querit liber esse, M. Item ruina est homini, post vota, seu postquam aliquid Deo devotum seu dedicatum est à te, vel ab alio, id ipsum retractare. Hebr. ad querendum, supple effugium, vel, subtractionem intendere. Idem ferè dicit, sed clariùs, quod in priore membro. De votorum semel susceptorum retractatione loquitur. Profanæ mentis est, urgente angustia, vota & promissiones facere, juxta leges Num. 30. 3, &c.; deinde, impetratis optatis, vel deprehensâ molestia, cavillari, ac inquirere de voti legalitate, de causis irritum faciendi votum, num satis plenum fuit, &c. signum namque est animi levis, inconstantis, ingrati, fraudulentis, &c. Alii totum sic reddunt; Detrimento sum est homini vorare sacrum, deinde vota querere; h. e. Irrita sunt sacrilegorum & sceleratorum vota. Al. Veteres Hebræi (teste K.) pro loqui exponunt; quia guttur, cuius verbum deglutendi proprium est, est ex organis sermonis: unde sic verti potest, Laqueus, vel Offendiculum, est homini, (quo scilicet capitur,) ut sanctum loquatur, i. e. vota nuncupet aliquid Domino sanctificans, (vel, cum locutus fuerit sanctificationem, vel, Sanctificatio est, q. d. cum voverit aliquid, & dixerit, Hoc erit sanctificatio, h. e. sanctificatum;) post vota autem querat, num id in sua potestate fuerit, &c.; an quod vovit possit reddere; quod inquirendum erat antequam voverat; q. d. & postea illum poenituerit pro missionis. Alii *שִׁקְרָא* fumunt pro, perdere. [Sic veritas,] Offendiculum hominis, i. e. peccatum quo illaqueatus est homo, corrumpit sancta, sanctitatem ei à Domino concessam, auxilium Divinum, & quicquid in eo sanctitatis erat: vel, Laqueus est homini, cum absorberit sanctificationem, i. e. Peccatum, quod est nobis scandalum, destruit, five revocat, Dei gratiam, nè nobis sit auxilio. [Sequentia sic reddunt,] & post queri solent vota, ad vota & preces confugitur; queritur quid causæ fuerit cur res non succedant. Significat vana esse vota

in his quæ ad pietatem spectant. Utut vir prudens intelligat ex parte viam suam ratione initii & scopi præfixi; ignorat tamen ipsam tum ratione mediorum in casibus ambiguis, quodnam convenientius erit, tum ratione progressus & exitus. Hinc conficitur, Deum in omnibus quæ aggredimur consulendum & invocandum esse, ut recte nobis succedant; nec propriæ nitendum prudentiæ, sed soli Deo, &c. Deo itaque nos permittamus, ut gressus nostros dirigat.

25. Ruina, &c. *שִׁקְרָא מִן הַמָּוֶת* Laqueus, five Tendicula, (Ruina, Vulg. Merc. Scandalum, five Offendiculum, Merc. M. V.) hominis (est homini, P. M. J. T. &c.) devorat, five devorabit, (ut devoret, Merc. qui devorat, M. devorare, seu deglutire, J. T. Pi. P. V.) sanctitatem, Mo. V. vel, sanctum, five sacrum, Merc. J. T. Pi. sanctificatum, P. rem Deo sanctificatam, M. sim. Gej. Ità *שִׁקְרָא* fumitur Exod. 29. 33, 34. Levit. 7. 6. &c. *שִׁקְרָא* est fut. Hiphil, à *שִׁקַּח* absorbere, Job. 6. 3. Obad. vers. 16. vide & Job. 39. 30. Laqueus, i. e. res perniciofa, reatum inducens, & infortunia tum corporalia, tum spiritualia, & poenas æternas. Deglutire sacrum hinc est, edere berbeve id quod per votum consecratur Deo: quod semel Deo (sacrisque usibus, vel Dei instituto & jussu, vel hominum voluntariâ largitione,) devotum five dicatum est, corrumpere, violare, auferre, aut imminuere, in usus proprios five profanos convertere. Vide Levit. 27. 2. & Deut. 23. 21, &c. Mal. 3. 8, 9. Spoliare bonis vel loca sacra, vel personas sanctas. Unâ hâc specie deglutitionis rerum consecratarum reliqua etiam comprehenduntur sacrilegia: quando expilantur Tempia, 1 Reg. 14. 26. Thren. 1. 10; rapiuntur votiva, Jos. 7. 1; intervertuntur & negantur census five reditus debiti vel Deo, Mal. 3. 8. vel pauperibus, Joh. 12. 6. Act. 5. 1, &c. Al. Devorare sancta est, præcipitanter & inconsideratè vovere, ut Prov. 19. 28. devorare iniquitatem est, eam inconsideratè, præcipitanter & sine ullo timore perpetrare. Et, &c. *וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁאַלְכֶם* Et post vota querere, five inquirere, P. Mo. Pi. Merc. Gej. vel, requirere, J. T. num, vel quomodo, possit votum solvere, vel retractare. Inquirere rationem rescindendi votum, utrum velis, vel possis, exsolvere: laborem in eo consumere, ut retineantur res votivæ & promissæ Deo, Deut. 23. 21, &c. Vel, querit liber esse, M. Item ruina est homini, post vota, seu postquam aliquid Deo devotum seu dedicatum est à te, vel ab alio, id ipsum retractare. Hebr. ad querendum, supple effugium, vel, subtractionem intendere. Idem ferè dicit, sed clariùs, quod in priore membro. De votorum semel susceptorum retractatione loquitur. Profanæ mentis est, urgente angustia, vota & promissiones facere, juxta leges Num. 30. 3, &c.; deinde, impetratis optatis, vel deprehensâ molestia, cavillari, ac inquirere de voti legalitate, de causis irritum faciendi votum, num satis plenum fuit, &c. signum namque est animi levis, inconstantis, ingrati, fraudulentis, &c. Alii totum sic reddunt; Detrimento sum est homini vorare sacrum, deinde vota querere; h. e. Irrita sunt sacrilegorum & sceleratorum vota. Al. Veteres Hebræi (teste K.) pro loqui exponunt; quia guttur, cuius verbum deglutendi proprium est, est ex organis sermonis: unde sic verti potest, Laqueus, vel Offendiculum, est homini, (quo scilicet capitur,) ut sanctum loquatur, i. e. vota nuncupet aliquid Domino sanctificans, (vel, cum locutus fuerit sanctificationem, vel, Sanctificatio est, q. d. cum voverit aliquid, & dixerit, Hoc erit sanctificatio, h. e. sanctificatum;) post vota autem querat, num id in sua potestate fuerit, &c.; an quod vovit possit reddere; quod inquirendum erat antequam voverat; q. d. & postea illum poenituerit pro missionis. Alii *שִׁקְרָא* fumunt pro, perdere. [Sic veritas,] Offendiculum hominis, i. e. peccatum quo illaqueatus est homo, corrumpit sancta, sanctitatem ei à Domino concessam, auxilium Divinum, & quicquid in eo sanctitatis erat: vel, Laqueus est homini, cum absorberit sanctificationem, i. e. Peccatum, quod est nobis scandalum, destruit, five revocat, Dei gratiam, nè nobis sit auxilio. [Sequentia sic reddunt,] & post queri solent vota, ad vota & preces confugitur; queritur quid causæ fuerit cur res non succedant. Significat vana esse vota

sim. Sy. Ar. He. in V. i. e. ut plurimum in homine ma-
 lo inveniuntur. *Livores vulneris*, i. e. vulnere proxi-
 mi; vel, vulnere conjuncti; vel, vulnere causæ*:
 * Gej. vel, q. d. Livida vulnera. ¶ Et, &c. וַיִּפְּחֵם
 † V. [וַיִּפְּחֵם] Et (vel, Sic, M.) *plagæ interiorum*, vel *penetrati-
 um*, (vel, in intimis, V. simil. P. Mo. vel, pervadentes
 penetrabilia, JT. Pi.) *ventris*, Ti. Merc. &c. i. e. ad intima
 penetrantes, gravissimæ. Al. Et *plagæ* (sub. sunt ab-
 stersio, vel emundatio,) *penetrantium cordis*; ita ut qui sa-
 pere vel sanari noluit verbis, nunc emendetur verber-
 ribus. [Ca. totum sic reddit, *Plagarum vibices*, &
 in viscera penetrantes ictus, emendant malos.] Mali non
 nisi plagis emendantur. Vel, significat mala plera-
 que non nisi malo & dolore curari, —dolor est medicina
 doloris. Plagis intimis sæpe adhibentur medicamenta
 pungentia, urentia, &c. Sic & animi morbi non tol-
 luntur nisi afflictionibus. Tunc ita intelligeres, *Livo-
 rum vulneris abstersio est per malum*; & *plagarum gravissi-
 marum ac intimarum*. Sed priorem sensum malo. *Livo-
 rum vulneris medicina est cum malo*; & *plagæ in intimis
 ventris*: h. e. Ut plagæ in summa cute & in ima fa-
 nantur cum malo, sive cum dolore; ita & malus cum
 dolore sanatur. Scopus est, fructum castigationis pro-
 ponere. Castigatio hæc describitur, 1. genere suo, vul-
 neribus; 2. formâ, cum plagæ vulnus relinquunt tu-
 midum & luridum; 3. effectu, nempe animum ipsum
 mœrore pervadens. Quâ descriptione acerrimam af-
 flictionem designat. Docet autem castigationibus ab-
 tergi mala, seu peccata, nostra, non secus quàm vas
 tenaci aliquo contagio infectum defricatione eluitur. †
 [Al. aliter.] Describit hoc versu molestiam, dolorem
 & ægritudinem, quam depravata hominis natura hauri-
 re solet ex abstersione malitiæ suæ per monita, objur-
 gationes, comminationes, &c. de qua gaudendum fu-
 isset; nimirum, æstimatur illa velut *livor*, *vulnus*, &
plagæ, &c. & illos adeo malè habet, ac si intimi cordis
 recessus fauciantur. Itâ subjectum propositionis est,
 וַיִּפְּחֵם *abstersione malitiæ*; prædicatum autem, esse
livores vulneris, h. e. similem eis reputari, æquè mole-
 stum esse atque cruciare, &c. Confer Prov. 27. 6. *Fi-
 delia sunt vulnera diligentis*, h. e. Castigationes amico-
 rum asperæ, utut videantur vulneribus pares, saluber-
 rimæ tamen sunt, &c. Verbum וַיִּפְּחֵם de defricatione va-
 sis occurrit Levit. 6. 28. &c. inde וַיִּפְּחֵם, (quod hic
 cum Vau decurtato scribitur ad indicandam lectionis
 per & 1 varietatem,) Esth. 2. 39, 12. de mundo mu-
 liebri. Itâ confertur hæc abstersio malitiæ per morum
 politores, &c. vel, cum eis qui vas squalidum expoli-
 unt, (vide 2 Par. 4. 16. Jer. 46. 4.) vel, cum foeminis
 frictionibus ac lotionibus variis fordes corporis ablue-
 ntibus, &c. וַיִּפְּחֵם est *ulcus* propriè, vel apostema,
 cum in vulnere sanguis collectus est: est collectio (à
 וַיִּפְּחֵם collegit, fauciantur,) ex confusione tumescens, ut
 Exod. 21. 25. Psal. 38. 6. וַיִּפְּחֵם est, violenta cutis car-
 nisque scissio, contusio aut laceratio, ut infra 23. 29. &c.
 Unde constat distincta hic esse *livores* & *vulnera*. וַיִּפְּחֵם
plagæ est, quando apparet in vulnere sanguis. Est
 plagæ quâ ingenti ictu alicujus corpus percutitur.
 Porro, hæc tria vocabula occurrunt Jes. 1. 6.

CAP. XXI.

1. *Sicut*, &c. וַיִּפְּחֵם *Cor regis est in manu* (i. e. po-
 testate) *Domini*, ut *rivi aquarum*, Merc. sic Ti.
 P. &c. Ut agricolæ, vel olitores, vel alii, rivos quod vo-
 lunt derivant, ad hortos aut agros rigandos. Ut ex
 flumine, vel stagno, aquarum elicia seu divergia per ca-
 nales certos modò huc, modò illuc, deducuntur. Ar-
 te humanâ fit ut aquæ, quæ naturâ fluidæ sunt & sequa-
 ces, non modò in loca inferiora delabantur, sed etiam
 in plano loco; quin & in acclivia, reluctante licet na-
 turâ, ascendant. Notum est Euphratem, ob quem Ba-
 bylon inexpugnabilis erat, à Persis & Medis aquarum
 derivationibus exhaustum & desiccatum fuisse. ¶ Quò-
 cunque voluerit inclinabit illud; sic Ti. Merc. &c. וַיִּפְּחֵם
 Ad omne quod vult, &c. P. sim. Mo. &c. Sensus

loci, Violenta res est animus Regis, & uni Jovæ mode-
 rabilis. *Affirmam sententiam* hanc vocat Themistius. * Ca.
 Notant Hebræi, non de communiore illa providentia
 quæ ad omnes homines pertinet hic agi; sed de speci-
 aliore illa, quâ Regum, & bonorum & malorum, cogi-
 tata ita dirigit, ut eis utatur ad eos quos sibi proposuit
 eventus. Vide Jer. 10. circa finem. Inclinat vel ad
 bonum, vel ad malum, poenæ scilicet severitatem, one-
 ra, &c. pro meritis populi. Inclinat: non de physica
 determinatione accipi necesse est, cum moralem quo-
 que denotet flexionem, ut docent 2 Sam. 19. 14. 1 Reg.
 11. 2, 3, 4. Inclinat: non cogendo violentè; sed sua-
 viter invitando, flectendo, interius objiciendo quæ in-
 genis illorum congruere novit, & mille modis inex-
 plicabilibus. Exempla habemus Gen. 39. 21. Est. 1. 1.
 & 7. 28. & 9. 9. Apoc. 17. 17. Ad omne, excepto (ex
 Psal. 5. 5.) peccato. Dicit, cor; multò magis lingua &
 manus, & apparatus bellici: & regis; multò magis
 privatorum hominum. Regum meminit, non quod
 cæterorum corda non moderetur; sed quod in eis id
 difficilius videatur, & impossibile, ob eorum fastigium.
 Regis, ac aliorum hominum. Deus Reges & bonos &
 malos dat, & malos sævientes sæpe cohibet, &c. Di-
 scant hinc subditi, Deum precari, ut flectat, &c. 2. non
 desperare de regii animi, licet obstinatissimi, muta-
 tione, &c.

2. *Omnis via viri*, &c. Idem suprà 16. 2. Repeti-
 tur, vel, ob materiæ dignitatem; vel, quia Judæi pu-
 ritatem sibi imaginabantur; vel, ad comparisonem
 cum versu seq. ut doceat, Deum non illa tantum ope-
 ra hominum repudiare quæ ipsi commenti sunt, sed &
 quæ ipse imperavit, si à charitate & justitia in proxi-
 mum remota sint. Qu. An ergò nemo ex malitia pec-
 cat? Respond. Imò: at hi etiam quodammodo ex ig-
 norantia, intellectus scilicet practici, peccant, &c. ¶
 Appendit—corda] Deus potissimum requirit cordis
 & intentionis rectitudinem, sine qua perit ratio vir-
 tutis.

3. *Facere misericordiam*, &c. וַיִּפְּחֵם *Justitiam* &
judicium, P. &c. sive jus, JT. i. e. quod æquum est & ju-
 stum. ¶ *Magis placet Domino*, &c. Idem dicit 1 Sam.
 15. 22. & Mic. 6. 7, 8. & Hof. 6. 6. Observa dif-
 crimen judicii Divini, & humani. Homines pietatem
 in ceremoniarum observatione imprimis collocant;
 Deus, in officiis charitatis.

4. *Exaltatio* (vel, *Altitudo*, Ti.) *oculorum*] Sic P.
 Mo. &c. Gestus fastum indicans; ut patet ex Prov.
 6. 17. item Psal. 101. 5. & 131. 1. Jes. 2. 11. & 5. 15.
 Ut modesti & humiles oculos deprimunt. Vide Luc.
 18. 13. & Esa. 58. 5. Altum supercilium. ¶ Et, &c.
 וַיִּפְּחֵם *Et dilatatio*, sive *latitudo*, (vel, *tumor*, Ch.
 vel, *amplitudo*, JT.) *cordis*, M. P. Ti. Merc. &c. Alibi in
 bonum sumitur, ut 1 Reg. 4. 29. Psal. 119. 32. hic,
 in malum, pro fastu animi, quo quis intra se tumet,
 alios despiciens, &c. Vel, significat desideria & con-
 cupiscentias; vel, ineptam in rebus carnalibus la-
 titiam; vel etiam, florentem impii statum: *cor dila-
 tatur*, quando quis gaudet, & à periculis securus est.
 ¶ *Lucerna*, &c. וַיִּפְּחֵם [Variè reddunt.]

60 *Lucerna* (vel, *novale*, Mo. sed & *novale*, M. Ti. *aratio*
 denique, JT. Pi. sic Car. Bay. Di.) *impiorum peccatum*,
 sub. est, vel, sunt, P. Gej. Ch. Sy. Ar. וַיִּפְּחֵם cum Chirek
 sign. & *novale*, ter; & *lucernam*, quater, nempe 1 Reg.
 11. 36. & 15. 4. 2 Reg. 8. 19. 2 Par. 21. 7. וַיִּפְּחֵם &
 idem significant, non obstante diversâ punctatione.
Lucerna, i. e. vel, gloria eorum, vel, in quo gloriantur;
 vel, perspicacitas eorum, quâ totam vitam regunt, &
 quâ se felicissimos putant & admirandos; quæ comes est
 & fons eorum elationis; vel, prosperitas eorum mun-
 dana, quæ fastus fundamentum est: quicquid illos ex-
 hilarat & elevat, corporis formositas & robur, liberi,
 opes, &c. [Alii aliter.] *Novale*, quod propriè est re-
 purgatio agri squalidi & spinis obducti, Jerem. 4. 3.
Cultura, sive *aratio*, h. e. cogitatio, (ut *arare*, pro, co-
 gitare, Prov. 3. 29. &c.) *machinatio*, studium;
 quicquid exarare & perficere moliantur. Quicquid
 cogitant, dicunt & faciunt, etiam cum edunt, ludunt,
 jejunant, precantur, &c. non caret reatu peccati; quia
 hæc omnia promanant ex corde impuro, & arbor mala
 bonos

* Car. bonos fractus edere nequit *. Locum sic verto, *Sublimitas oculorum & dilatatio cordis sunt aratio impiorum*, quod peccatum est; vel, per appositionem, quæ sunt aratio, sive cogitatio, impiorum, quibus studere solent & toto pectore incumbere impii, sunt peccatum *. Sed quia metaphora novæ insolens videtur, & hæc phras, *lucerna impiorum*, simili sensu occurrit *, Prov. 13. 9. & 24. 20. & Job. 21. 17. illa verò, *novale impiorum*, nusquam *, malim de *lucerna* exponere *. Potest & aliter accipi; Si quis sit elatis oculis & animo arroganti, hoc institutum & mos est impiorum, & nihil aliud quàm peccatum. Monet ergò fastum fugiendum, utpote impiorum proprium; & quòd ex eo ad impietatem facilis est prolapsus *. *Elatio oculorum*, &c. est opus impiorum, & hominis peccati, h. e. peccatoris. ¶ pro opere ponitur *. Notant Masorethæ ¶ defectivè hic scribi, pro ¶, nec alibi sic exstare. ¶ Hebræis sign. arationem; Chaldæis autem, Syris & Arabibus, *jugum*, quomodo & hic vertere possemus, *jugum impiorum* est: fastus enim oculorum & tumor cordis jugum intolerabile est, & impiis proprium *. *Aratio*, &c. est peccatum, non via recta, ut multis videtur. *Arandi* laboribus confert consuetudinem peccandi, nè quis causetur difficultatem virtutis, & facilitatem peccandi *. Est peccatum, non in se & suâ naturâ, sed quia his abutuntur ad luxum, depressionem aliorum, &c. ¶ [Ca. totum sic reddit, *Supercilium animique fastus sunt impiorum luminis piaculum*,] h. e. vitæ lethalia *. ¶ & ¶ sunt adjectiva, *Elatus*, &c. *. Sed malim esse substantiva *.
5. Cogitationes, &c. ¶ *מחשבות חרוץ אף למות* ¶ Cogitationes (vel, Conatus, Ca. sub. hominis, M. Merc. &c.) seduli, sive solliciti, (vel, strenui, Ti. sic Ca.) profecti (vel, tantum, Merc. M. Ti. Ca. Car. JT. Pi. sub. sunt, Merc. Car. vel, tendunt, P. Merc. Gej.) ad abundantiam, P. Gej. Merc. Ti. &c. h. e. divitias afferunt; vel, excellentiam pariunt, M. Seduli, qui scilicet non declinat laborem ob molestias, &c. sed alacriter, constanter & animosè pergit in opere suo *: qui manum ad negotium admovet, nec ullam rei gerendæ occasionem præterit; qui, etsi diligenter res suas agat, non tamen præcipitanter & temere, sed ordine, maturè & cum judicio, suoque loco & tempore, omnia *. Confer supra cap. 10. 4. & 13. 4. ¶ *¶ Omnis autem*, &c. ¶ *איש אף למות* ¶ Et, vel At, omnis festinus (vel, præceps, M. Pi. Ti. vel, præcipuus, JT. vel, temerarii, Ca. sub. est, Merc. vel, tendit, P. Merc. vel, pergit, M. vel, pertinent, JT.) profecti, vel verè, (vel, tantum, M. Merc. &c.) ad inopiam, sive egestatem, P. Merc. &c. Præceps hic scire opponitur diligenti & prudenti œconomio *. Præceps, i. e. qui intelligentiâ caret P: qui sedulus quidem est, sed temerarius, cui manus mentem antevertit, qui sine judicio agit; ut, contrâ, ¶ est, cuius scilicet limitatæ & velut judicio decise sunt actiones omnes *. Qui festinat dītescere per fas & nefas, non autem negotia sua iusto ordine instituit, ut sedulus *. Est hic sedulitatis excessus, ut ignavia in defectu, &c. ¶
6. Qui, &c. ¶ *איש אף למות* ¶ Opus (vel, Collectio, sive Congregatio, P. Merc. Pi.) thesaurorum (vel, Parare thesauros, M. Qui colligit thesauros, Ti. Rem facere, Merc. Ca.) per linguam mendacem, sive falsam, Merc. Pi. &c. scilicet adulando, fallendo, calumniando, falso testimonio in judiciis, vel, dolo in contractibus cum proximo. Opus hic ponitur pro collectione, & hæc, pro collectis: vel, opus, pro ipsa substantia, &c. ut, opus idolorum, pro idolis, Esa. 41. 24. ¶ *¶ Vanus*, &c. ¶ *איש אף למות* ¶ Vanitas expulsa, vel impulsiva, vel propulsa, Merc. Mo. JT. Pi. Car. &c. sub. est, JT. Pi. (i. e. ut res inanis, palea vel gluma, quæ vento propellitur huc illuc: non vanitas nudè, sed propulsa, instar fumi diffusa aut dissipata; vide Pl. 1. 4. & 68. 3. Al. est vanitas & res quæ propulsatur, P. vel, propelli solet, V. frivola vanitas est, Ca. vanum & futile est, M. vanus est & inconstans, Ti. est quasi vapor diffusus; ¶ idem hic ac vapor *: quærentium (vel, & quærentium, P. vel, vanitas, inquam, quærentium, Merc. vel, hominum quærentium, JT. Pi. vel, quærentes, Mo. vel, ac quærent, Merc. vel, accelerant enim, M.) [intellege, opes] mortem, Car. Gej. &c. vel, mortemque sibi accersit, Ti. vel, tendentia ad mortem, V. Sensus, Opes

malis artibus partæ & citò dilabuntur, & exitium conciliant dominis earum, quorum vitæ ob illas multi infidantur; & mortem æternam illis afferunt. ¶ *Quærentium*, &c. eventualiter, non intentionaliter. ¶ *Quærentem* alicujus est, operam dare ut illi noceas: Psal. 71. 13, 24. Prov. 11. 27. &c. ¶

7. Rapina, &c. ¶ *איש אף למות* ¶ Vastitas, sive Vastatio, (vel, Rapina, Mo. P.) impiorum (vel, Directio quam faciunt impii, M.) terreat eos, Mo. M. perdet eos, P. diffecabit ipsos, JT. Pi. Car. i. e. movebit Deum ut diffecet: ferrabit, excidet, eos, a ¶ ferravit, unde ¶ *¶ serra* *: vel, commorabitur cum illis, Merc. ex Kabven. i. e. vel, non desistent à vastitate sua & injuria quâ alios afficiunt; vel potius, eos comitabitur, & apprehendet eos, vastatio quam aliis intulerunt, &c. Ut alios affligunt, sic ipsi sunt affligendi *. Malim, terreat eos, i. e. in perpetuis angoribus constrictos cruciabit; ita ut partim doleant de præteritis præsentibusque, partim trepident ob futura; ut sit ex ¶ metuere, Num. 22. 3. Job. 19. 29. Erit itaque h. l. Hiphil, [Piel, dicere debuit,] ac si esset ¶, (ad instar ¶ stabiliet ipsos,) omīsa videl. radicali alterâ geminandâ *. Impios suum terreat periculum, i. e. metuunt poenas *. Damnum quod dant impii ad ipsos redibit, Ti. Perditio impiorum hospitio suscipietur, o. Ruina impiorum tollet eos, Ch. Contritio—veniet in ipsos, Sy. sim. Ar. Vastitas hic sumitur, vel, 1. passivè, quæ ipsis infertur, ut Jes. 22. 4. Jerem. 48. 3. Hof. 7. 13. ita & hic, q. d. perniciēs & hujus & futuri seculi, quâ damnum patiuntur in fama, opibus, &c. *: vel, 2. activè, quam aliis intulerunt, aut inferre cogitarunt; ut vox sumitur Jes. 59. 7. Hof. 12. 2. Amos. 3. 10 P. ¶ *¶ Quia*, &c. ¶ *איש אף למות* ¶ Quia (vel, Qui, Car.) renunt, vel renuerunt, facere, sive exercere, judicium, sive jus, Merc. JT. Car. &c. vel, quod æquum est. Facere judicium dicitur, & de publicis personis, Esr. 7. 25, 26. & de privatis, Jes. 56. 1. Renunt, q. d. Non errant per ignorantiam, aut incogitantiam, aut præcipitantiam, sed protervè, & pertinaciter, &c. Disce hinc, 1. Non sufficere bene loqui & profiteri, nisi judicium opere exsequaris. 2. Periculum fidei in S. Scriptura plerumque capi in officiis erga proximum, potius quàm erga Deum; quòd in illis hypocrisis difficilius sustinetur *.
8. Perversa, &c. ¶ *איש אף למות* ¶ Variè reddunt. ¶ Perversa (vel, Inversa, Mo.) est via viri, (sub. impii, V. ex He. Mar. M. Merc. vel, sub. dolosi, Merc. ut constat ex antitheto, ubi opponit purum; vel, via cuiusque, V.) & aliena, P. M. V. Merc. Mar. nempe, à Deo, sive à recto. Vel, & alieni, Mo. K. & RS. Via viri, & ejus quidem alieni, qui à Deo recessit ejusque mandatis, perversa est *. Conversatio viri perversa aliena est à mandatis Dei. Vel, aliena est ab hominis naturâ juxta primævam institutionem *. Perversa est via viri? (vel, Si perversa est via viri, sive alicujus, Gej. Pi. Heb. Perversa via viri, h. e. Vir cuius via perversa est; trajectio vocum, & ellipsis relativi *: vel, Si perversa est via viri, Gej.) etiam aliena est, Di. vel, alienus, vel etiam, est ipse, Gej. sim. Pi. h. e. procul abest à Deo, & coetum fidelium, & à verâ puritate, aded profanus, &c. Sic alienus dicitur ignis, qui non admittebatur ad cultum Dei, Levit. 10. 1; & gentilis, qui non pertinebat ad populum Dei, Deut. 17. 15. & 23. 20; & qui sceleratè vivit, Psal. 54. 5. Confer Jes. 1. 7. Jerem. 6. 12. Ezec. 16. 3. & 44. 7, 9. ¶ etiam harmoniam innuit inter virum virique viam. Simil. infra 28. 16. ¶ etiam multus est. ¶ nihil aliud hic agit, quàm ut indicet enunciatum consequens; Si perversa—is alienus est *. Perversi viri via aliena est, Ti. Qui homo negotium invertit, is invisus est, Ca. Al. Viri (in eo quòd vir est,) sibi relict, & à Deo non pendentis, via perversa est, & aliena, à consuetudine cæterorum hominum, à recto. Quisquis viam suam volubili est, is alienus est, sub. à puritate, ex seq. ¶ Vir via varius, sive volubilis, (h. e. animi levis & inconstantis in suis studiis & institutis; qui in omnes formas se vertit, tum erga Deum, Religionem facile mutans; tum erga fratrem, quem nunc amat, nunc odit,) simul alienus est, h. e. odiosus, & Deo & hominibus piis. Al. Eversa via viri impii, & alieni à Deo, Q. in Ma. Al. Qui pervertit viam alicujus (vel, viam suam, Sy.) extraneus est, Ch. sic Sy. ¶ *¶ Qui*, &c. ¶ *איש אף למות* ¶ Et, vel At,

At, mundi, five puri (sub. viri, P. sic M. &c. vel, Sed mundum quod attinet, nominativus absolute positus, ut Reviah super יי' indicat^b) rectum (vel, probum, Ca.) est opus, P. M. Ti. &c. vel, opus ejus, Pi. Di. Qui mundus est, recta sunt opera ejus, Ch. Sy. Purus autem, cujus rectum est opus, JT. sim. Car. Purus, i. e. sincerus¹. Qui sincero est pectore munditiei quoque vitæ studet: ut profani homines vias amant tortuosas, ita ingenui rectas. Adjectivum ישר substantivo ישרא prepositum, contra morem, docet positum constructionis inversum².
 9. Melius est sedere, &c. יושב על פנת נגן Habitare (vel, agere, Merc. vel, degere, Ca. nempe solum^m) in, vel super, angulo (vel, pinna, Ti. sic Merc.) tecti, P. Mo. JT. Merc. Ca. &c. h. e. sub dioⁿ; in loco maxime incommodo^o, ubi coeli injuriis, vento, æstui, frigori, &c. expolitus est; licet non totum tectum, sed angulus tantum ei ad habitandum concessus sit⁹. Tecta in illa regione plana erant¹. Vide Deut. 22. 8. Jos. 2. 6, 8. Jud. 9. 51. & 16. 27*. Cum, &c. מֵאִשֶׁת מְרוֹנִים וְבֵיתָּהָ Præ muliere (i. e. uxore[†]) contentionum, & domo societas, Mo. Quam (sub. habitare, JT. Gej.) cum muliere (Heb. quam mulier, Merc.) contentiosa, five rixosa, & in (vel, idque in, Pi.) domo ampla, P. sim. Pi. Gej. vel, communis, Ch. M. Merc. JT. sim. Ca. h. e. quam cum illa communem habet¹. Vel, societas, Merc. V. quæ plurimum capax est societatium^v, nedum unius mariti cum uxore. נָחָר sign. ut incantationem, Deut. 18. 11. Psalm. 58. 6. ita & societatem, Hof. 6. 9*. Al. & in familia frequenti, Q. in V. Al. quæ partem adium habet, Ti. Rixosa, quæ scil. levi vel nulla de causa cum marito certat, & quidem verbis aculeatis, &c. quæ inobsequens est marito, nec unâ cum illo voluntate, &c.²
 10. Anima impii desiderat malum¹ h. e. Peccatum^a. Studet malum facere^b. Propensus est impius in malum, & ad aliis malefaciendum^c. Dicit, anima, emphaticè; q. d. Fervide & vehementer expetit^d: vel, q. d. Id quod in eo nobilissimum est penitus occupatur in malo, tum explorando, tum expediendo aut exsequendo[†]. Non, &c. לֹא יִהְיֶה נֶגְדִי Non gratus (vel, gratus, JT. Pi.) est, vel erit, (vel, videtur, JT. Pi.) in oculis ejus amicus, vel proximus, ejus, P. Mo. JT. &c. Non invenit gratiam, five misericordiam, &c. M. Ti. Non videtur illi gratiâ dignus^f; etsi miserrimus sit, & gratiam ipsius imploret. Amor proximi per alterum illum mali amorem nunc pellitur, quando malitiæ obfistere videtur amicus dissuadens, objurgans, aliòve modo impediens; vel, quando malitia exercenda est in socio ipsomet, cujus arrident bona, cujus displicet major integritas, &c. Usque adeò mali desiderio tenetur, ut nè socius ejus ullis beneficiis ab eo gratiam ineat^h. Docet, improbos malum tantum facere, nihil unquam boni perficere, tantum quæ sua sunt curare, & suis commodis, spreto proximo, inservire. Eorum enim charitas è propriarum ædium foribus non egreditur, nè vel in amicos, utpote quos sui tantum commodi causâ colunt¹. [Ca. totum sic reddit, Animus impii maleficium cupit, erga alios immisericos.] Malum quod expetit perficere mavult, quam amico obtemperare^k.
 11. Mulctato, &c. בְּעֵשׂוֹשׁ לֵי וְגו' In mulctando illatore, Merc. sim. Mo. Quum (sub. judex, P. Merc. aut alius, Merc.) mulctat derisorem, P. sic Merc. nam verbum est transitivum¹. Dum mulctatur, &c. M. Ti. Gej. &c. debita scilicet & rigorosa poenâ, idque palam. In finit. activ. passivè sumitur: ut Gen. 4. 13. מִנְשֵׁה, præ remittere, h. e. quàm ut remittatur; Plal. 42. 4. בְּאֵמֹר, in dicere, i. e. dum dicitur, mihi; & 66. 10. כְּצִרְוֹף, sicut conflatur^m. Sapienior, &c. יִתְבָּרַךְ Sapiet (vel, respiciet, JT. vel, cautior fit, Ti. sapienior evadet, M.) simplex, Merc. sim. P. Mo. Pi. Ca. vel, fatuus, JT. impletus, M. Ti. incantus, Ca. Et si, &c. וְכִי־יִשְׁכַּח לֵךְ [Variè reddunt.] Et quum instituunt sapientem, (vel, Et cùm intelligentiâ imbuitur sapiens, JT. Pi. Et cùm prudenter agit cum sapiente, M. V. Dum erudit quis, vel, intelligere facit, five docet, sapientem, Merc.) accipit, vel accipiet, scientiam, P. Merc. Ti. sim. JT. &c. h. e. peritior & prudentior evadetⁿ; feliciter proficit^o, in cognitione^p. Non excutit bona verba; nec frustra operam impendit informans eum^q. Satis est eum ad-

monere verbo, quum illud eget castigatione. Intellico ut Prov. 19. 25^r. Al. Utrumque membrum ad יִתְבָּרַךְ Merc. refero, & duo media tradi puto quibus simplex ille ad scientiam perducere queat: unum est, si puniatur irrisor, ibi enim habebit quod timeat; alterum, si attendat ad sapientem, ibi enim benevolentiam Dei deprehendet, & habebit quod amet^{*}. Sed mallem hinc opporri simplicem sapienti; & illius emendationi severæ & reali, hujus instructionem verbalem & blandam¹. Al. Et cùm Gej. videt prosperari sapientem, (vel, Et sapientis successu, Ca. sim. Mar.) suscipit, vel comparat, scientiam, M. Ca. Mar. Q. in Merc. q. d. Et poenis illulorum, & successu proborum, eruditur^v. Acutum hoc est & commodum^v. Merc. sumitur ut Prov. 17. 8. Sed malo primum sensum^{*}. Sed cùm nihil hinc sententiam restringit, utraque^{*} Merc. מְשִׁכִּיל interpretatio conjungi potest: sic prior sententia erit, sapientem tantum informatione ad officium revocari; posterior, eum piorum præmiis emendari; quum enim videt probitatem in pretio & honore esse, fit ut cupiditate illa bona consequendi ducatur^v. Car. 12. Excogitat, &c. מְשִׁכִּיל צִדִּיק לְבֵית רָשָׁע Locus subobscurus². Considerat (vel, Prudenter advertit, M. Merc. Animum advertit & prospicit, Merc. vel, Intelligens, Mo. Attendit, Pi.) justus domum (vel, ad, five in, domum, Merc. &c.) impii, P. sic Ch. &c. h. e. Quum impius floret ac superbit^a, dum alios opprimit^b, considerat statum familiaris illius^c, & quis finis illius futurus sit^d, sciens instare ejus ruinam[†]. Al. Erudit Jehova justum per domum improbi, i. e. facit ut justus videat incertam felicitatem impii^f. מְשִׁכִּיל וְרָשָׁע לְרָשָׁע Subvertit Jehova impios propter malum, P. sim. M. Pervertens (vel, Subvertit Jehova, vel, Quum subvertit, Pi. vel, Et pervertit, Merc. Mar. vel, Et transfert, Ch.) impios in malum, Pi. Merc. Mar. &c. prius florentes^h. Significat impiorum res in exitium festinare¹. Advertit justus quomodo Deus eos subvertit^k. Justus hanc spe se sustentat, fore ut Deus felicem impii statum subvertat; & tandem expe-ritur etiam istud fieri¹. Sensus loci, Considerat justus impium ejusque liberos, ut sese gerant pergentes in sua impietate, & proturbat eos in malum. Hoc dicitur, vel, 1. quia ipse etiam ab illo opprimitur, adeoque causa est ut impius in ruinam adducatur à Domino: vel, 2. tandem totam ejus familiam perire videt, & in malum protrudi à Domino, quum ipse stabilis permaneat^m. Merc. Et videt quod Dominus vias impiorum pervertit, V. [Alii versum aliter accipiunt.] Moderatus erga genus impium justus impios deturbat in malum. Dum injuriam non persequitur, fit ut illos puniat Deusⁿ. Al. Ca. Verti potest, Docet justus domum impii: at Deus pervertit impios in malum. Potest enim מְשִׁכִּיל esse vel transitivum, vel intransitivum^o. Erudit impios justus, &c. V. &c. quia non emendantur, eos in malum proturbat; i. e. efficit, dum non recipiunt doctrinam suam, ut, omni excusatione carentes, in malum suum ruant, & poenis atrocibus involvantur. Vide 2 Pet. 2. 5, 6, 7 P. Erudit licet justus impiam domum, impii tamen ad scelus defleunt, Ti. Al. Propter justum impii sæpe prosperantur, sed, quia non hinc emendantur, subvertet eos in malo, Q. in M. Al. Sapientior redditur justus propter domum, five familiam, impii, quam perire videt: pervertet Deus impios in malum, ut male pereant^q. Cautior fit & sapit^q in V. alieno periculo^r. Al. Intelligentiâ imbuit justum ad domum improbi qui subvertit (vel, pervertit, JT.) improbos in malum, Car. vel, in ipsorum malum, JT. i. e. Deus, sua judicia per se aut per administratos suos perficiendo in improbis, informat bonos^{*}. Scopus est, homines admonere, ut ex poenis aliorum cautiore reddantur^t. Car. Al. Considerat justus (non tam Deus, quam Judex in terris, cujus est vitia extirpare, scandala avertere, &c. hic non torpet ignaviâ, vel despiciit præ incuria, vel præcipitat ex temeritate, sed accuratè & sedulò attendit ad) domum impii, (h. e. quinam & quales & quomodo ibi degant, unde vivant, &c. Hujus autem attentionis finis vel consequens est, quod) subvertit (h. e. extirpat per publica supplicia) impios (nempe, insanabiles, aut protervè peccantes. Id autem facit, non ex privato affectu, sed) propter malum, inveteratum atque enorme; extirpat nebulonum nidum, nè, tum morum contagio, tum damnorum illatione, rempubl. corrumpant.

in וַיִּלְכָּד valet, ob, propter; ut Num. 16. 34. Jer. 4. 31. & 22. 10. & 23. 9^v.

13. Qui obturat aurem suam ad clamorem, &c.] Vel, à clamore, Merc. Pi. h. e. Nè clamorem audiat tenuium, dum de oppressione queruntur, &c. vel, de egestate, ægritudine, &c. Qui non exaudit preces pauperis, ita ut ei largiatur necessaria. ¶ Ipse clamabit] Ad Deum, vel homines, ut sui misereantur. ¶ Non exaudietur] Par pari. Vide Matt. 7. 2. Jac. 2. 13^b. Obiter nota quàm sibi imponunt, qui eos qui improbe vixerunt salvos statuunt, quia ingruente morte Deum invocant.

14. Munus, &c. מִן הַמִּסְתָּר יִכְפֹּר דָּוָן Donum clandestinum (vel, in occulto, Merc. sim. M. P. Mo. JT. &c. sub. allatum, Pi. vel, datum, M. P. Merc. &c.) sedat (vel, teget, Mo. vel, restringit, Ti. Ca. Merc. Ch. placat, Car. evertit, JT. deprimit, Pi. retundit, Car. avertit, o. Ar. sim. Sy.) furorē, P. Gej. &c. Verbum יִכְפֹּר alibi non occurrit. Vel, יִכְפֹּר idem valet cum יִכְפֹּר, incurvat, deprimit, iram; ut וַיִּכְפֹּר & וַיִּכְפֹּר erravit, וַיִּכְפֹּר & וַיִּכְפֹּר insculpsit. In יִכְפֹּר retundit videtur esse metaphora, à rebus corporeis quæ recurvantur & retorquentur ad incorporeas translata. Vel, exponitur per יִכְפֹּר extinxit, ita ut וַיִּכְפֹּר & ד significatum non immutent. Dicit autem, in occulto, quia si palam daretur judici munus, forsā irritaretur, dolens palam fieri corruptelam sui: vel, nè magno cum apparatu tuam potius videaris quærere gloriam, quàm illius commodum aut oblectationem; nè illum cui donas videaris dicare, aut ille tuâ censeatur indigere munificentia. Scopus est, quanta sit vis munerum, & quanta in hominibus est cupiditas pecuniæ. Ira furor quidam est, & cæteroquin irreconciliabilis videtur, munere tamen refringitur. Vide Genes. 32. 20. 1 Sam. 25. 18, &c. 2 Reg. 18. 14, 15.

15. Gaudium (vel, Latitæ, JT. Pi.) iusto est, facere iudicium] Sensus duplex. 1. Oblectatur dum facit quod æquum est, & in eo voluptatem capit: vel, Latitia obvenit ei ex iustis factis suis. Gaudium hoc vel, 1. est adiunctum, seu comes, studii iustitiæ; q. d. Promptissime & lubentissime exsequitur ipse, vel alios exsequi videt, quod ius requirit; hilariter præstat quod promissit, licet cum suo damno. Vel, 2. est præmium ejus; q. d. Gaudium ei contingit cum facit iudicium. Sed huic non convenit, quod non facere hic nominaliter ponitur. 2. Latatur quod videat iustitiam à iudicibus exerceri. Sed prius malo. ¶ Et, &c. וְיִכְפֹּר יִכְפֹּר] Et, vel At, contritio (vel, contritioni, JT. Pi. vel, exitium, M. vel, terror, Merc. V. vel, horror, vel pavor, V. sub. est, P. Merc. vel, impendet, M.) operantibus iniquitatem, P. Mo. &c. Id quod horror est facinorosis, Ti. sim. Merc. Cum iustos vident iudices, tunc maximè timent. Ut iustus, cum videt ius à iudicibus rite exerceri, lætatur tum sui aliorumque bonorum nomine, tum ipsius iustitiæ amore: ita impius, visis aliorum suppliciis, consternatur, & sibi paria metuit. Al. Terror & ruina tandem accidit impiis. Al. Iudicium facere tam grave est impiis quàm si quis illos affligeret. Ad præstationem iusti alicujus operis eorum horrescunt, resiliunt, tergiversantur. Potest locus sic intelligi; Voluptati est iustis quod ipsi vel alii iuste agant; & terror seu exitium iniquis, iniqua scilicet agere. Grave est malis iudicium: conscientia accusat eos. [Ca. totum sic reddit, Equum facere, & iustis iucundum, & malefactorum inamabile, est.]

16. Qui, &c. הַיֹּשֵׁב בְּרֶגֶל הַדֶּשֶׁת Qui errat à via intelligentiæ, sive prudentiæ, M. Ti. Merc. P. &c. vel, moderationis, Ca. Heb. à via intelligere faciendi; infinit. loco nominis. I. e. A præscripto Verbi Dei. Qui per ignorantiam, vel incogitantiam, vel malitiam, deserit media perveniendi ad solidam veri bonique consecutionem, ductumque sequitur vel carnis, vel cæcæ rationis, vel hæreticorum, &c. Non solum damnat Deus eos qui luci obfistunt, Job. 24. 13. sed etiam qui per errorem ab officio discedunt. Vide Joh. 16. 2. Act. 3. 17, 18. Nam cum scientia omnis generis officii nobis in Adamo à Deo donata sit; ejusdem scientiæ amissæ nos reos in eo peragi necessum est. Falluntur ergo qui putant veritatis ignoracionem illis ad mortem noxiam non esse. ¶ In, &c. בְּקֶדֶר רֶגֶל יָדָא In cætu, sive congregacione, (vel, concione, Mo.) mortuorum (vel, manium, Mo.

Merc. Ca. vel, gigantum, o. Ar. Vulg. Med. sim. Ch. Sy. de quibus, Sym. in D. h. e. cum Deo bellum gerentium, a. D. manebit, vel commorabitur, M. Ti. Ch. vel, jacebit, Ca. vel, gemet, Sy. vel, quiescet, JT. Pi. Merc. sic P. Mo. o. Ar. Quies hic non opponitur delassationi aut molestiæ, sed aberrationi à via, ubi quis tandem ad carceres defertur ubi commorandum est. Non effugiet mortem æternam. Futurus est cum Dæmonibus & impiis hominibus ad æterna supplicia damnatis. Mortuorum, non morte naturali, quæ piis communis est; sed secundà f. מֵי תַּיִם in malum sumitur. In cætu rephaim, Aq. in D. h. e. in cætu gehennæ. Cætu rephaim hic dici videtur locus quod gigantes illi de quibus Gen. 6. 4. (de terra deleti) sunt relegati. Idque, i. ex collatione cum Job. 26. 5, 6. Prov. 2. 18. & 9. 18. & 15. 11. [ubi annotata vide,] Esa. 14. 9. & Ezech. 32. 21, 27. ubi occisi collocantur in inferioribus terræ cum מֵי תַּיִם; quæ vox etiam gigantes sign. & sic à o. redditur. 2. Quia omnia nomina hunc damnatorum locum designantia respiciunt vel ad loca, vel historias, quæ ob notabilem Dei in peccatores vindictam celebrantur: ut, Gehenna, ad illam vallem Hinnot, de qua vide Esa. 30. 33. Jerem. 7. 31, 32. & 19. 4, 5, 6; lacus ignis & sulphuris, ad lacum Asphaltiten, &c.; locus diabolorum, &c. ad poenam Angelorum apostaticorum: ut verosimillimum sit, etiam hanc totius mundi deletionem (reliquis sanè iudiciis Dei non minùs celebrem) nomen isti loco commodaturam. Et, quod amplius est, S. Petrus in 2 Pet. 2. 4, &c. has tres historias conjungit, quasi designatæ essent singulæ ut exempla forent æternæ perditionis impiorum.

17. Qui, &c. וְיִכְפֹּר יִכְפֹּר] Vir defecit (vel, egestatis, Pi. vel, egenus, P. Merc. Gej.) amat (vel, erit qui amat, P. Gej.) gaudium, scil. cibi & potus; voluptates corporis. q. d. Hic ad egestatem tendit: tum quia operam dat ludicris, nec rei domesticæ invigilat; tum quia quotidie decerpit profundiusque in luxum & lusus, &c. ¶ Qui amat vinum] Ut se vino ingurgitet. Vinum ponitur pro crapula, Prov. 20. 1. item 1 Sam. 1. 14. & 25. 37. Hof. 4. 11. necnon pro convivio, Prov. 9. 2, 5. Cant. 1. 2, 4. ¶ Et pinguis] ita P. simil. Merc. ¶ Et oleum, Merc. Gej. h. e. ut deliciis vacet; q. d. Qui his, non ad necessitatem, sed ad luxum, utitur. Et unguentum, V. Solebant in conviviis ungi. Oleum denotat, tum cibos delicatos, ut Ezech. 16. 13; tum unguenta, quibus in conviviis capita coenantium perfundebant. Vide Psal. 23. 5 P. Per synecdoch. vini & unguentum, intelligit omnes delicias, &c. Quid autem? Annon fas est lætari, ridere, epulum agere? Est sanè: sed hæc amare, illis animum adicere, eis quotidie incumbere, in eis multum temporis ponere, fas esse pernègo. Vide Eccles. 9. 7, 8, 9. Luc. 16. 19. 1 Cor. 7. 29, &c. 1 Joh. 2. 15.

18. Pro, &c. וְיִכְפֹּר יִכְפֹּר] Redemptio (vel, Propitiatio, Mo. Permutatio, Sy. Pro redemptione, M. P. Gej.) pro iusto (vel, iusti, M. P. sic Ca. iusto, Mo. sub. erit, JT. Pi. vel, dabitur, M. P.) improbus, Pi. &c. h. valet, pro, vel vice, ut Gen. 11. 3. & 16. 3. Exod. 13. 16. ¶ Et, &c. וְיִכְפֹּר יִכְפֹּר] Et pro rectis (sub. venit, vel, in penam datur, Merc. vel, affligetur, Pi. vel, loco rectorum, JT. Pi. [repete, erit,]) pravaricator, sive perfidus, Merc. M. P. JT. &c. h. e. impius. Improbi simul perfidiosi sunt & Deo & hominibus. Quod inficiam eorum arguit qui illos sibi fidos fore putant qui nè micam habent pietatis. Sensus loci, Impii puniuntur in reip. & iustorum in ea expiationem à vindicta Dei. Exempla vide Jos. 7. 26. 2 Sam. 21. 7. In impium, tanquam in piacularem victimam, derivantur supplicia piis imminentia. Sæpe in publicis calamitatibus Deus piis parcat, eorumque loco punit impios. Subducitur iustus periculo, quod impius pro eo subit. Boni evadent, mali punientur. Non quod impius pro iusto satisfaciat, sed quod sit velut pro eo. Exemplum vide Esa. 43. 3.

19. In terra deserta] Ubi summus est squalor, & rerum omnium penuria; adeoque deterius hoc, quàm in angulo recti habitare, v. 9. ubi quis & hominum confortio, & victu, &c. frui potest. ¶ Cum muliere risosa &c. וְיִכְפֹּר יִכְפֹּר] Et iracunda, Merc. P. Ti. Vulg. &c. quæ

per elationem spiritus. [Ti. totum sic reddit, Petulans, superbus, cujus nomen illusor, per iram audax facinus designat. Ca. sic, Superbus petulans, nomine scurra, agit saeviter & superbo. o. sic, Audax, & arrogans, & ostentator, pestilens vocatur; qui autem injuriarum memor est, iniquus. Ch. sic, Derisor, tumidus, superbus, est nomen ejus; faciens iram superbiam suam. Sy. sic, Audax, cujus magnum est nomen, committit scelus in ira sua.]

25. Desideria, &c. [וְיִדְּרֶה פִּיגְרִי] Desiderium pigri (quo scilicet cibum desiderat) interficit eum, P. Gej. &c. Quia non advenit, ut dicitur Prov. 20. 4. Quia nunquam fit voti compos. Vide Prov. 13. 12. Id valde torquet eum, ut mori videatur P. Vel, præ egestate morietur in suis desideriis, non compos rei desiderata. Vel, mortem accelerat, & naturalem, & civilem, & æternam; dum, non reperiens unde famem restinguat, ad furta ac rapinas se convertat, adeoque patibulum sibi adducat. ¶ Noluerunt, &c. [וְלֹא חָשְׁבוּ] Quia renuerunt, vel recusant, manus ejus (Membris tribuitur quod personæ proprium est, per prosopopœiam, ut Gen. 48. 14. Psalm. 78. 72.) operari, Gej. vel, facere, sub. opus, vel, quicquam, Merc. P. Pi. Absentia accusativi indefinitam parit latitudinem: q. d. Nec facere vult quæ sunt necessitatis, neque quæ honestatis; nec laborat pro se, nec pro aliis; non facit facilia, nedum operosa, &c. v. Renuunt, &c. ac proinde non parat sibi cibum.

26. Totâ, &c. [וְכָל הַיּוֹם יִדְּרֶה] Totâ die concupivit concupiscentiam, Mo. Jungitur hoc cum versu præced. (quales versus coherentes, hæcenus rari, cap. 22. infrequentes non erunt,) ut desiderium pigri mortem inferens hinc resumatur, in oppositione ad justum sedulique hominis opulentiam, quâ & suis, & aliorum egenorum, desideriis satisfacit. Quotidie desiderat desiderium piger, Q. in Merc. sim. Gej. ex Luth. & Vulg. Bay. Totâ die desiderio desiderat, Ch. Per singulos dies flagrat cupiditatibus, M. Indicat Sapiens, ex pigritia & nasci desideria inutilia, & nutrir; & pigrum nec sibi nec aliis prodesse; imò sibi nocere, dum otiosus se variis desideriis torquet, quibus remedium adhibere non possit. Sedulus autem his desideriis non laborat. Dicit pigrum concupiscere, 1. totâ die; nunquam liber est à variis desideriis: 2. vehementer, quod verbum cum suo verbali indicat; ut, gaudere gaudio, 1 Paral. 29. 9. flere fletu, 2 Sam. c. 13. v. 36. ita & concupiscere concupiscentiâ, hinc, & Num. 11. 4. Psalm. 106. 14. Quò minus rem concupitam acquirere & laborat & sperat, eò magis crescit cruciatque eum appetitus. Totum diem continenter desiderat desiderium; q. d. Piger ex desideriis totus factus est; unde sequitur nihil illi suppetere quod comedat, &c. nam; si suppeteret, expetere deberet. Sed malo hunc versum per se accipere. Est qui totâ die concupiscit concupiscentiâ, Ti. Est qui per singulos dies flagrat cupiditatibus, i. e. semper tenetur desiderio alicujus rei. Quotidie ducitur desideriis, scilicet qui desiderat; improbus aliena cupit. De impio agi docet antithesis justus in seq. membro. Totum diem afficitur desiderio, JT. Pi. sub. improbus, Pi. Sed durum est impii nomen infarcire, quod nusquam hinc comparet. Al. Toto die avertit avaritiam, h. e. avarus; nullâ copiâ satiat. Genus loquendi ut, dolus, scelus, pro dolo & scelerato. Semper cupit cupidus, Ca. ¶ Qui, &c. [וְיִדְּרֶה] Et, vel Sed, justus dat, sive tribuet, sive largitur, & non prohibebit, Mo. vel, nec parcat, P. Ti. M. Sy. sub. rebus suis, M. vel, nec cohibet, JT. Pi. Gej. sic Car. sub. manum; JT. Pi. vel, largiri non parcat, Ca. Al. miseretur, & non miseretur parcat, o. sim. Ar. Tantum abest ut aliena desideret, ut de suo det, nec parcat donare; nec tamen minus habet, imò plus, juxta Psalm. 37. 25, 26. Justus hinc ponit pro industrio, ut doceat desidiosos esse injustos, &c. Industrio autem docet (qui suis desideriis non, ut otiosus, luxuriatur,) abunde suppetere, cum quod ipsi sufficiat, tum quod aliis abunde largiatur: Eph. 4. 28. Segni injusto; qui nec facienda facit, nec habet unde vivat, opponit justum, qui quæ muneris sui sunt sine cunctatione, tergiversatione aut dolo peragit, ut sic nemini sit molestus vel injurius, tribuatque cuilibet quod suum est. De hoc dicit, tribuit, &c. q. d. Ubi piger nihil pro se consequitur, nedum pro aliis; justus honesto labore multa adipiscitur, qui-

bus ipse hilariter frui possit, & insuper habet unde det aliis, &c. Verbum dandi sine accusativo positum indefinitam habet latitudinem, quæ tamen ex præced. restringenda est, hoc modo, Justus dat, quæ scilicet pigri frustra appetunt; vel, dat, quæ dare expedit, vel domesticis vel extraneis, &c. Sic infra v. 28. vir audiens, scilicet audienda; & Psalm. 82. 5. Non sciunt, nempe scienda, &c. Simul opulentia larga indicatur, dum idem dicit & assertivè, dat, & negativè, non cohibet, vel denegat, &c. Confer Psalm. 28. 5. & 40. 10. 11.

27. Hostia, &c. [וְיִדְּרֶה] Sacrificium impiorum, &c. Synecdochicè denotat omnes ceremonias, quas, sine affectu interno, Deus non agnoscit. Cum autem cultus Divinus in operibus palmam ferat, fit ut, eo Deo exoso, alia omnia officia improborum ei ingrata sint. Cujus causa est, quod ipsi improbi Deo exosi sint; nec arbor ingrata fructus jucundos ferre potest.

¶ Quia, &c. [וְיִדְּרֶה] [Variè reddunt.] Quàto magis (sub. si, vel, quum, P. Ti. Merc. JT. Car.) in, vel cum, scelere (vel, sceleratè, JT. Pi.) attulerit, vel obtulerit, illud? P. sic Ti. Merc. &c. Notandum hinc poni pro; nam quod hinc exprimitur valet, quum, vel si, & cohæret cum verbo. Sen-

sus, Omni tempore Deus abominatur illud; sed tum maximè, si in scelere offerant. i. e. Vel, 1. ex scelere vel rapina partum, vide Ecclesiastici 34. 24. vel, 2. rationibus sceleratis & à Deo interdictis, ut Mal. 1. 7, 8. vel, 3. cum cultu Dei defunguntur ut hominibus imponant, & ut, quum se peccatis penitus addixerint, viri boni videantur: vel, 4. cum offerunt scelerato proposito; dum de scelere cogitant, vel, ut in scelere suo prosperentur, ut Balac & Balaam, Num. 23. 17. Sed non opus est particulam quæ comparativè accipere, pro, quàmto magis; nam alibi tantum causalis est, eò quod, quandoquidem, quia; confer Job. 35. 14. Ezech. 23. 40. Hab. 2. 5. Hinc quia hoc loco vertunt Vulg. & o. & Aq. in Gej. [item Ch. Sy. Ar.] Veritas itaque, Eò quod in scelere adducit illud, Glas. gram.

3. 7. 4. 592. Gej. ex Schindl. Ratio adeo duri pronuntiati, quia nempe offerent, loco verè poenitentia; à Deo inprimis desiderata, secum affert flagitium, ut supra 10. 23. partim commissum, de quo non dolet; partim committendum, de quo vel meditaturn jam, vel saltem illud non detestatur. Quia in scelere (vel, mente aliena à lege, Ar. vel, Inique enim, o.) offerunt illud, Ch. Al. Si illud adducat pravâ mente, i. e. malâ conscientia. Præsertim si flagitiose fiant, Ca. Etiam quia in cogitatione mala attulerit illud, Mo. Al. in bonum sumitur. Ethî studiosè, & bonâ, quod aiunt, intentione sacrificent, id Deo displicet; quia mox ad ingeniurn redeunt. Verò, Etiam quando solertè illud offerunt. Enim & non tantum pro scelere, sed & pro solertia, sumitur. Solent impii in offerendis sacrificiis eam adhibere solertiam, ut insignem aliquam pietatis speciem præ se ferant: nè sic quidem efficiunt quin abominationi Deo sint oblationes eorum. Sic malim, quàm, quàmto magis, si, &c. (ut olim vertendum putavi, ob Reviah super, quod docere videbatur illud à sequente divellendum, & inter pronuntiandum quasi commate distinguendum: sed falsum me agnosco ex collatione Prov. 11. 31. & 15. 11. ubi est, & valet, quàmto magis;) tum enim ellipsis est, quæ sine necessitate statuenda non est.

28. Testis mendax peribit] Deprehensus plectetur. Peribit infallibiliter, horribiliter, quoad famam, felicitatem, corpus, animam, &c. Confer Prov. 19. 9. ¶ Vir, &c. [וְיִדְּרֶה] Et, vel At, vir audiens, vel auscultans, vel, qui audit, (vel, auditor, Ca.) semper, vel perpetuò, vel in finem, vel in æternum, loquitur, P. V. Mo. Merc. Ti. JT. Ca. Car. vel, loqui poterit, Pi. Gej. Audiens, i. e. qui ea tantum testatur quæ audit, vel vidit; quisquis res compertas cognitaque testatur. Synecdoche. qu. d. Verus testis. Al. qui auscultat, h. e. præceptis Dei, inter quæ & hoc est, Nè dicas falsum testimonium. Mendaciloquo opponitur vir audiens, h. e. qui promptus magis est ad audiendum quàm ad loquendum, Jacob. 1. 19. qui audit, ea scilicet quæ audienda sunt, sive quæ faciunt ad emendationem, informationem, veri bonique propagationem, innocentia

1 Gej. innocentiae aliorum patefactionem, &c. 1. In aeternum loquetur, i. e. omni tempore & loco securè testari poterit. Hyperbole, ut in Horat. *Serviet aeternum qui parvo nesciet uti*. Vel, loquetur, i. e. non interficietur, non peribit. Loqui, pro, servari, &c. non perire, ut Heb. 11. 4. P. Loqui poterit, quippe in vivis relictus. Dabitur ei semper facultas ferendi testimonium; neque enim ob mendacium peribit. Nam qui perit, ei eripitur amplius loquendi facultas. Quum mendacibus convictis os obthuratur, ut nec digni habeantur quos viri probi audiant, imò nec loqui possunt ob laqueum fortè gulam ipsis præcludentem; hic silentii amans & verax loquetur animosè & constanter, citra pudefactionem, & admittetur inter honestos, ut testis fide dignus, &c. Al. Vir autem justus quod audit constanter loquitur; h. e. in perpetuum non vacillabit in verbis suis. [Sententia non spernenda: *justus* supplet ex antithesi testis falsi, prout sæpe fit; & supplet *אשר* ante *אומר*, quo supplemento nihil frequentius.] Al. Et vir auscultans (vel, bene audiens, Ch.) rectè loquetur, Sy. Vir autem obediens custodius loquetur, o. vel, cautè loquitur, Ar. vel, loquitur victoriam, Vulg. i. e. Qui Divina Legi paret, atque aded mendacia cavet ab ea prohibita, victoriam consequetur de adversario cum quo litigat, & eà gloriabitur. Sed *אשר*, licet 30 locis occurrat, nusquam sign. victoriam. [Utrumque illud fit, *אשר* forsitan non malè redditur, obediens, ut audire, pro, obedire, tritissimum est; nec aded obscura sic erit antithesis inter testem falsum & virum obedientem. Reliqua autem facile erit ex aliis versionibus commodè redere.]

29. Vir, &c. *אשר רשע בפניו* Roborat, vel Obfirmat, (vel, Obfirmare solet, V. vel, Impudentem facit, M.) vir impius faciem suam, P. sic M. Merc. JT. &c. sum. o. Ar. vel, frontem perficit, Merc. sic Ca. Conatur vultu constantiam ostendere, quum impii ferè vultum mutare & rubere soleant. Perseverat in proposito. Obfirmat, &c. nè pudore suffundatur: pertinaciter hæret iniquitati suæ. Metaphora à viatoribus, qui in itinere suscepto pergere statuunt, superatis omnibus obstaculis, &c. Mentem indurat: tum ante facinus, nil movetur conscientiae stimulis, nec expallescit ad facinus, non metuit; tum post illud, aut factum inficiatur sive excusat, aut, aliorum monitiones despiciens, præfractè pergit. De phrasi vide Jes. 3. 9. Jer. 5. 3. & Prov. 7. 13. nisi quod hinc additur *אשר*; quod non raro accusativo præponitur. Vide suprà Prov. 9. 5. Al. A versu præced. pendet sensus: Roborat vir impius (sub. falsa verba) vultu suo, impudenter falsum asserens, &c. Al. Impudens facie vir impius est, Ch. Impudens est vultus viri flagitiosi, Sy. *אשר הוא יקר ורבי* Rectus autem, i. vel ipse, (majoris encomii aut attentionis gratiâ pronomen inseritur, quod abesse poterat,) disponit, vel aptat, (vel, præparat, Ch. vel, stabilit, Pi. vel, perpendit, He. in Merc. vel, corrigit, Mar. ex Vulg. vel, intelligit, o. Ar. vel, dirigit, Ti.) viam suam, vel, vias suas, P. Merc. o. M. &c. vel, viam quamque suam, JT. vel, componit mores, Ca. Non impudenti est vultu, sed omnia acta sua rectè componit, &c. nè pudendi quicquam committat. Quod si humanitus errore deceptus sit, in errore non perstat, sed erubescit, & monita admittit, viasque emendat. Duplex hinc lectio, *אשר* ordinabit, & *אשר* intelligit; quod Hebræi sic explicant: Vir probus non ita occalluit ut vias suas non examinet, verum eas attendit, errores agnoscit, &c. Est & alia varia lectio, *אשר* viam suam, & *אשר* vias suas. Verum utrobique Ketif præstat *אשר* Keri. Al. Sed justus judex facile intelligit vias & mores illius. Vel, Qui rectus est, & verum affert testimonium, faciet judices intelligere vias ejus, satis habens veritatem nudè exponere. Sed præstat locum in genere accipere; Impius firmat, &c. i. e. constanter vel impudenter facit malum: rectus dirigit, &c. sed vultu & fastu rectitudinem præ se non fert. Vel sic, Rectus satis habet quod intelligit vias suas, absque eo quod vultu exteriori ostentat.

30. Non est sapientia, &c. contra Dominum. Sic M. P. Mo. Ti. Ca. Merc. h. e. Quæ valere potest contra Dominum; vel, eum decipere; aut, ejus consilium

infringere sive impedire; vel, aliquid Deo invito consequi. *אשר* Ex adverso, vel, è regione, (vel, in conspectu, Gej.) Jehova, JT. Pi. Gej. quæ cum eo comparari potest, aut ei obistere, ex versu seq. Vel, sicut Dei, Ch. simile Domini, Sy. Coram Deo nullius est æstimmii. *אשר* præsentiam denotat, vel, i. nudam, coram alio tanquam spectatore aut iudice, ut 2 Sam. 22. 25. 2 Reg. 1. 13; vel, 2. cum hostilitate conjunctam, & quæ alteri se opponit. Post multa de Sapientia præclare dicta, rem absolvit, ostendens nullam ab eo laudatam sapientiam nisi quæ Dominum agnoscit.

31. Equus, &c. Hoc nomine omnia præsidia externa intelligo. Equi meminit, utpote animalis generosi, robusti, celeris, &c. Non quod externa præsidia sint contemnenda, aut hinc damnentur, quæ hinc potius confirmantur, quum ab omnibus hunc apparatus fieri doceat: hoc tantum vult, summam & caput victoriæ in his non esse statuendum.

C A P. XXII.

1. Melius est nomen bonum, &c. sic o. P. &c. *אשר* Nomen, Mo. Merc. Ch. JT. &c. i. e. fama, honesta & laudabilis. Nomen, sub. *אשר* bonum, ex fine versus. Nomen, pro nomine bono, ut Coh. 7. 2. per syn. gen. Sic uxor, pro uxore bona, Prov. 18. 22. Ut quis honorificè nominetur, &c. Ovid. Omnia si perdas, famam servare memento. Fama melior divitiis, quia ejus fundamentum est melius, scil. virtus; acquisitio difficilior; ambitus amplior, totum pervagatur imperium, &c; utilitas major, quia in multis æmulationem excitat; duratio longior, etiam post mortem; amissio damnosior, quia fama amissa vix recuperatur. Fama plùs prodest ad vitæ & securitatem & tranquillitatem: famâ divitiæ sæpe parantur, fama divitiis non redimitur. Quod si fama præstantior sit opibus; detractio, quâ fama læditur, deterior est furto, &c. Super, &c. *אשר* Et auro gratia melior, Ch. JT. sic M. Ti. Ca. *אשר* ad comparisonem referunt; sed malo repeti *אשר* lectius. Et auro, vel quàm aurum, (sub. eligibilior est, o. P. &c.) gratia bona, P. Pi. Merc. &c. Non activa, quam tu exhibes aliis, sed passiva, quam alii exhibent tibi, dum tibi favent. Favor ac benevolentia hominum, (nempe sapientum & præstantium,) quæ famæ comes est. Sic *אשר* sumitur Gen. 39. 4. 21. Esth. 2. 15. Quum alii de te bene sentiunt, loquuntur. Vide & Prov. 3. 34. & 4. 9. & 13. 15. Gratia non solum physicè bona, aut intimior ac fervidior; sed & moraliter, fundata in virtute vel sapientia. Al. Gratia, i. e. grata conversatio, quæ Deo & hominibus placet.

2. Dives & pauper obviaverunt sibi, *אשר* Obviaverunt, vel occurrunt, (sub. mutuo, Ch. Merc.) sibi, vel, inter se, M. P. Merc. Ch. JT. Gej. &c. De mutua eorum consuetudine intellige. Contingit ut sibi invicem occurrant, (in emporio, regno, &c.) & uni cum altero res sit. Utiles sunt alter alteri. Sophocles in Ajace, *Καὶ τοὶ μικροὶ μέγαλον χρόνῳ Σφαλερὸν πύργον πέποιται*, &c. (Etsi humiles absque potentibus Dubium turris præsidium sunt: Unâ enim potentibus parvus rectissime, Atque etiam magnus erigi possit à minoribus.) Dives eget paupere, v. g. ad arandum, bajulandum, &c. & pauper divite, à quo habeat stipem vel mutuum. Al. Dives potest pauper fieri, & pauper dives; in qua mutatione fortunæ videntur occurrere invicem, dum alter descendit, alter ascendit. Al. Equabilitas inter hos fieri potest, si dives aliquid conferret pauperi. Al. Passim in rep. aut urbe occurrunt, dispares opibus, sed pares creatione & naturâ. Si quis velut ex alta turri hominum ceteram dispiciet, reperiet ibi esse utrosque. Alii hunc occursum restringunt, vel, i. ad hostilitatem, ut Ca. contrarii sunt, altero contemneute, altero invidente: vel, 2. ad debitam charitatem, quâ dives non procul stat, ut Psal. 38. 12. sed propius accedit ad sublevandum pauperem, ut Pineda vult. Sed hoc subtilius. Al. inter

Al. inter se conveniunt, Ti. offenderunt alter alterum, Ar. ¶ *Utriusque*, &c. "וְיָצַח עֵשָׂה" Faciens omnes ipsos, &c. Mo. P. Dominus omnium (vel, utrorumque, Ti. sic Ca.) factor est, M. Ti. &c. Efficiente hos omnes, &c. JT. Mixturæ hujus autor Deus²; ut mutuis auxiliis & officiis hæc vita contineretur. A Domino donantur & divitiæ & paupertas³. Paupertas non minus est donum Dei, ad materiam laboris & meritum patientiæ, quam divitiæ, ad exercitium charitatis⁴. Naturali conditione pares sunt⁵: itaque pauperes non sunt contemnendi⁶, nec divites invidendi, nisi fortè cum Deo bellare libeat. Scopus est, restringere similitudines, eosque mutuis inter se officiis devincere⁷. Nemo æstimandus est ex opibus aut paupertate; quum ab his non pendeat vel fama, vel gratia apud Deum vel homines⁸.

3. *Videt malum* h. e. Prævidet, ut vitet⁹. Malum prospicit, ex collatione causarum, historiarum, Scripturæ, &c. Præsentificat malum, tum culpæ, in quod fraude mundi, carnis, &c. possit incurrere; tum poenæ, &c. P. ¶ *Abcondit se* A peccatoribus, inter quos versari recusat. Vel, declinat mundi illecebras, &c. Recipit se in locum tutum; ut in tempestate vel bello sit: fugit ad Deum & Christum, &c.; occasiones peccandi declinat; pericula à se, &c. avertit¹⁰. Abdit se, donec præterierit indignatio Dei vel hominum¹¹. Vide 1 Reg. 17. 3. Jes. 4. 6. & 26. 20. & 32. 2. Matt. 10. 23. ¶ *Pertransiit*, &c. "עָבַר וַיִּנְעֲמוּ" Prævaricantur, & puniuntur, M. sim. Mo. Transcunt multantes, JT. Pi. i. e. temere & imprudenter, quocunque rapit animus, se inferentes subeunt mala¹². Pergunt, & leduntur, Ca. Transcunt, (i. e. conjiciunt se in periculum¹³, dum securè transcunt¹⁴, viatorum instar, periculum non videntes, neque se submoventes¹⁵. Vel, perrumpunt, Ti. transferunt, Ch. Sy. prope eum, Sy. In, vel per, mala transcunt, vel, non prævisa ob stoliditatem, vel, prævisâ contemnentes¹⁶. Vel, transcunt cum peccatoribus; vel, inter mundanas illecebras libenter progrediuntur¹⁷. Transcunt ad scelera¹⁸. Securè prætereunt in via semel inchoata, in consuetudine sua oscitanter audacterque pergunt¹⁹:) & (vel, itaque, Merc.) multantur, sive puniuntur, P. Merc. &c. vel, damnum accipiunt, Ti. sic Ch. Sy. Poenas dant suæ imprudentiæ, malis involuti & oppressi²⁰. Non dicit eos, non prævidere, sed, transire, tantum, &c. ut doceat eos mala interdum prævidere, sed tamen ita cupiditatibus abripi, ut viventes videtisque pereant²¹.

4. *Finis*, &c. "עָקַב עֲנָה יִרְאָה" Propter humilitatem & timorem, vel, cum timore, Jehovah (sub. contingunt, M.) divitiæ & gloria & vita, P. sic M. Gej. Præmium, vel Merces, humilitatis (vel, mansuetudinis, JT. Pi.) cum reverentia (vel, & timoris, Pi.) Jehovah, sunt divitiæ, &c. Car. JT. Pi. Discernit hinc humilitatem veram à larvata²², & Christianam à profana; quod illa cum timore Dei, ceu comite, vel matre, copulatur²³. Illa est, quâ quis, verâ majestatis Divinæ notitiâ affectus, & serio sensu vilitatis & iniquitatis suæ, submissè de se sentit²⁴. Præmium modestiæ metuensis Jovam sunt, &c. Ca. [Alii aliter.] Pro modestia (vel, Propter mansuetudinem, Mo. vel, Pro mercede, Merc. vel, Præmium, sive Merces, humilitatis, sive mansuetudinis, sive modestiæ, Ti. Ch. Merc. V. vel, Finis humilitatis, Sy. Finis sapientiæ, Ar. Progenies sapientiæ, o. sub. est, Ti. Merc. &c.) timor Domini, Merc. Mo. &c. (Modestis & summissis Deus dat sui timorem: nam elati Deum non timent: & virtus virtutem trahit, ut Hebræi inquirunt, Præceptum trahit præceptum; & Transgressio trahit transgressionem²⁵:) divitiæ, &c. Ti. Ch. &c. & divitiæ, &c. o. Sy. divitiæ, inquam, gloria, & vita, tam externa quam interna. Hæc sunt præmia timorem, &c. consequentia²⁶. עָקַב proprie est, rei ultimum, ut calcaneus, externa pars corporis, & præmium, quod actionem sequi solet. Vide Psal. 119. 12. & 119. 33. 112. m. Humilitas & sui abjectio parit timorem Domini²⁷.

5. *Arma*, &c. "וְיָצַח עֵשָׂה" Spina, (vel, Sudor, Ti. Aculei, JT. Pi. Tribuli, o. Dumi, Ar. Retia, Sy.) laquei, (vel, & laquei, M. P. Ti. Pi. Merc. &c. sub. sunt, P. &c.) in via perversa, Pi. He. in Merc. in via perversa, o. in via difficili, Sy. in itinere obliquo, asperbo, Ar.

in prava vivendi via, Ca. Al. in via pravi, Ti. vel, perversa, P. M. Mo. Mar. &c. sub. hominis, Merc. M. &c. i. e. Vitæ ejus ratio difficilis est & impedita²⁸. Homo perversus actionibus suis sibi accersit acerba & perniciofa mala, è quibus se non potest expedire²⁹. Imminent illis ob perversa acta sua gravissimæ calamitates & poenæ, quibus, velut spinis, &c. intricati erunt, ut evadere nequeant³⁰. Spinae vocantur pericula summè noxia, ubi quis citò, inopinatò, insanabiliter sauciatur, &c. Improbi acerbiores sæpe sustinent dolores ob infernum, quam pii ob cælum, &c. & ut ipsi laqueos aliis ponunt, Psal. 38. 13. & 64. 6. &c. ita & Satanas ipsis, &c. 1 Tim. 3. 7. 2 Tim. 2. 26. Al. Sensus est, Multa impedimenta sunt homini perverso in via virtutis³¹. Al. Potest locus activè sumi; q. d. Perversus aliis, piis præfertim insidias struit³². "וְיָצַח" sign. spinas³³, ut Job. 5. 5. ut incidat cum "וְיָצַח" Num. 33. 55. Jos. 23. 13. & "וְיָצַח" Amos. 4. 2. "וְיָצַח" est laqueus, ut Job. 22. 10. Psal. 11. 6. Prov. 7. 23. &c. ¶ *Custos*, &c. "וְיָצַח" Qui custodit, vel observat, animam suam, P. JT. Pi. &c. i. e. vitam suam³⁴. Qui se tueri vult³⁵. Qui plùs curat spiritum animæque veram salutem, quam carnem ejusque voluptates³⁶. Qui sibi cavet, nè quid perversè agat³⁷. Qui custodit res & actiones suas³⁸. ¶ *Longè recedit ab eis* Scil. laqueis & spinis³⁹. Hæc vitabit⁴⁰. Non incidet in tales calamitates⁴¹. Non delectabitur perversorum consuetudine & vivendi ratione⁴². Non satis est mala non patrare, nisi & ab eorum occasionibus & illectamentis longè recedamus⁴³.

6. *Proverbium*, &c. "וְיָצַח עֵשָׂה" Institue, vel Initia, vel Imbuere, vel Instrue, puerum pro ratione (vel, super os, Mo. vel, juxta mensuram, sive modum, sic sæpe sumitur⁴⁴), via ejus, sive suæ, JT. Pi. Car. Merc. vel, juxta bividium via suæ, Ti. in via sua, M. juxta viam suam, sive ejus, P. Ch. Gej. [Variè explicant.] Pro captu ingenii ejus infirmioris⁴⁵, ut non eum plùs oneres quam ætas fert⁴⁶. Al. pro ratione via, non quam hæcenus calcavit, sed quam ire imposterum debet⁴⁷, prout ad vitam piè honestèque transigendam informandus est in singulis officiis, &c. Al. juxta viam, i. e. vitæ genus quod ipsum sequi velis; aut, juxta vitæ institutum ad quod ipsius indoles eum inclinatur⁴⁸. Sæpe abundat, & "וְיָצַח" valet, secundum, vel, pro ratione, ut Gen. 43. 7. Exod. 34. 27. Levit. 27. 18. Num. 26. 56. Sic "וְיָצַח" & "וְיָצַח" valent, juxta, Gen. 47. 12. Exod. 16. 21. Mal. 2. 9. & "וְיָצַח" tantum expletiva particula est⁴⁹. "וְיָצַח" est, rem quamcumque (v. g. domum, templum, &c. noviter exstructa, necdum usurpata P.) initiare, sive dedicare⁵⁰. Vide Num. 7. 10. 11. Deut. 20. v. 5. 1 Reg. 8. 63. & Psal. 30. 1. In puero est, ejus institutio, Græcè "καταγωγή" unde Hebræis "וְיָצַח", ca. "וְיָצַח" f. [Vide dicta ad Gen. 14. 14.] Dicit, puerum, quum scil. fari aut ratione uti incipit, ante "וְיָצַח". Vide 2 Tim. 1. 5. & 3. 15. Ità hodie RR. puerum 5 annorum applicant ad Bibliam; 10, ad Mischna, seu textum Talmudicum; 13, ad præcepta; 15, ad Talmud, &c. Vide Plut. de Liber. educat. Pueri (non secus quam adulti) plus intelligunt quam exprimere possunt. Et quæro cur non tam facile fuerit (v. g.) illos morosos mentione iræ Divinæ placare, quam ludicris Dryadum, &c. terriculis. Vide Deut. 6. 7. ¶ *Etiā* cum senuerit, non recedet ab ea⁵¹. Scil. via⁵²; vel, institutione bona⁵³. Ab illo, Merc. Fi. Car. &c. "וְיָצַח" in neutro sumo, ut referatur ad "וְיָצַח", verbale "וְיָצַח". Ab illo, scil. ad quod eum instruxeris⁵⁴. [Ca. totum sic reddit, Institueñdus est puer in ea vivendi ratione à qua, etiā cum senuerit, non recedat.] R. Levi in malum intelligit, Institueñdus est puer in ea vivendi ratione à qua, etiā cum senuerit, non recedat.

70. ¶ *Etiā* cum senuerit, non recedet ab ea⁵⁵. R. Levi in malum intelligit, Institueñdus est puer in ea vivendi ratione à qua, etiā cum senuerit, non recedat. Sine eum ab initio pergere in petulantia sua, sanè nec inde eum amovebis quum provectior est & induruit. Sed præstat in bonum accipi. Tenacissimi sumus eorum quæ rudibus annis percepimus, &c. Horat. epist. 1. 2. Fingit equum tenerâ docilem cervicem magister. Quo semel est imbuta recens, servabit odorem Testa diu. Difficiliter eraditur quod rudes animi perbiberunt. Lanarum conchyliis quæ in pristinum candorem revocet, &c. ait Hieron. Dicant Hebræi, Qui puer discit, similis est atramento scripto super charta pura; qui senex—super charta bibula. Quid itaque pueri proclives ad vitia fiat, cum

randum est, dum ætas adhuc tenera est, ut emendetur, &c. Vide Psal. 119. 9^b. *Turpis & ridicula res est elementarius senex: juveni parandum, seni utendum, est; Seneca epist. 36. Aliis præcepta descendunt quæ teneris imprimuntur ætatibus; Seneca Albin^c. Hinc refelluntur proverbialia illa diabolica, ex hirsuto pullo equum evadere generosum; ex juvene autem sancto, senem demonem. Contrà, notissimum est, equos, nisi adhuc pulli domentur, nunquam generosos fieri, nedum obsequentes, &c. Hoc autem (ut & alia proverbialia) *ὅτι τὸ πολὺ* verum esse intelligendum est^d. Non recedet, putà facillè, vel ordinariè; alioquin horum nonnulli, ex pravo confortio, &c. degenerant*.*

7. *Dives pauperibus imperat*] Illis scil. quibus mutuum dat, ex membro seq^f. ¶ *Et qui, &c.* *עֲבָרָה לְאִישׁ מִלֵּוֹה*] *Et servus mutuans viro commodanti, Mo. Et servus est, vel erit, mutuum accipiens viro mutuanti, P. sim. JT. Pi. M. Ad verb. Et servo mutuanti vir mutuo dans, sub. dominabitur, V. Et servit operatus feneratori, Ti. vel, debitor creditori, Ca. Servus, quasi servus: nam *Δούλος* *δούλος* τὸ *ἐλευθέρου* ποιεῖ. quod Mimus sic transtulit, *Alienum a homini ingenuo acerba servitus*. Docet tantum quid fieri soleat; jure an injurià, non exprimit^h. Damnat divitum in tenues oppressionem, quā fit ut & imperium sibi arrogant, & afflictionem afflicto accumulentⁱ.*

8. *Qui seminat iniquitatem*] Ità P. M. Sy. &c. id est, Qui, satoris instar, indefesso studio scelerum manipulos dispergit, &c*. Qui aliis molestiam creat^l. Al. Cum præced. jungendum, q. d. Qui perverfitate & vi dominium acquirit in pauperes^m. ¶ *Metet mala; ita o.* Ar. *ἄλ*] *Flagitium, Sy. iniquitatem, P. vanitatem, V. Merc. molestiam, JT. Pi. Gej. Merc. vel, calamitatem, M. Ti. Mo. V. Gej.* *ἄλ* non modò est actio vitiosa, sed & passio dolorifica, ut Psal. 90. 10. Prov. 6. v. 12. &c. Loco voluptatum habebit cruciatusⁿ. Qualem quisque sementem fecit, talem messem referet^o. Ipse molestia afficietur^p. ¶ *Et virga, &c.* *עֲבָרָה יִכְלֶה*] *Et virga ira ejus, sive furoris sui, consummabitur, vel deficiet, M. P. Pi. sim. Gej. vel, consumet, sive perdet, Mo. Ti. sub. eum, Ti. Sævitiæque sue verberare (i. e. causā) conficietur, Ca. Virga, pro auctoritate, more Hebraico q. Vide Gen. 49. 10. Jes. 14. 5. Zachar. 10. 11^r. In virga nomine alludit ad messem cujus meminerat, ut, quia nihil est missurus, virga, quā excutiendæ erant ejus fruges, quæ nullæ sunt, deficiat, nulla ei sit; sed, ut allegoriam explicaret, adjecit, indignationis ejus. R. Jos. K. exponit *עֲבָרָה*, proventus ejus, ut sumitur *מַעְבָּרָה* de proventu terræ, Jos. 5. 11, 12. Sed malo, ira ejus^t. Sceptra furoris hinc dicitur, plaga duriter affligens; confer Jes. c. 14. v. 5, 6. Thren. c. 3. v. 1^t: vel, autoritas, (& potestas quam nactus est in pauperes^v), quā utitur cum sævitia erga subditos suos^x, vel imbecilles, &c^y. Vexatio illa quā alios ex ira affecit definit^z. *Et virga furoris sui deficiet, JT. i. e. Ut arrogante suā indignatione flagellavit pauperes, ita flagellabitur à Deo^z. Faciet iniquus ut vindicta præsto sit, nec differatur^b.**

9. *Qui, &c.* *טוֹב עֵינַי*] *Bonus (vel, Benignus, Ti. P.) oculus, Mo. P. Ca. V. i. e. Pius, qui benignè respicit pauperes^c. Homo liberalis & misericors^d. Verum tunc substantivum adjectivo præpositum esset*. Al. Bonus (vel, Benignus, Pi.) oculo, Merc. JT. Pi. Gej. sim. Sy. M. Ch. (sic enim vertere solent quum adj. præponitur; ut Prov. 10. 8. *לֵב טוֹב* sapiens corde, & 12. 9. carens pane, & 15. 15. bonus corde^e.) i. e. Qui oculum habet benevolum, minimè invidum^g. Quem aliorum miseret, ubi eos egere videt^h. Qui ex intuitu pauperis promptior fit ad benefaciendumⁱ. Qui alterius indigentiam libenter intuetur & cognoscit; qui vultu exporrecto ipsi dat pro viribus^k: ut, contrà, *malus oculo* dicitur, qui alterius bono invidet^l, Deut. 15. 9. & 28. 54, 56. Prov. c. 28. v. 22^m; vel, qui alterius commiseratione non movetur, sed in eum iniquus & inhumanus est, & aspicere eum dedignatur, vel torvum tueturⁿ. Est hinc & synecd. partis, quā per oculum bonum intelligit etiam aurem bonam; & synecd. totius, quā per ocul. bon. designat unicam bonitatis in oculo speciem, nempe illam quā quis intuitu ad benefaciendum excitatur^o.*

*Oculus prodere solet internam cordis conditionem. Vide Matt. 6. 22, 23. Luc. 11. 34 P. Bonus oculo quis fit, vide Prov. 23. 6. & Matt. c. 20. v. 15 q. Hebræi hoc connectunt cum præced. hanc veram esse rationem dominandi pauperibus, illos benefactis sibi addicendo, &c. Possumus singula per se accipere, etsi sæpe alia ex aliis sint captata^r. ¶ *Benedicetur*] *A Domino^s; nec non à pauperibus ipsis, Job. 31. 20. pñsque omnibus. Nam quod non exprimit benedictionem, benedictionem latius patere ostendit^t. ¶ *De, &c.* *וְיָיָהוּא מִלֵּוֹה*] *Quia (vel, Nam, o. M. Ti. vel, Qui, Ca. vel, Quum, JT. Pi.) dat, vel tribuit, de pane suo, V. M. Ti. &c. Non de alieno liberalis est, sed de proprio: nec dicit, panem, sed, de pane; ut doceat nos ita dispensare, ut aliquid nobis & nostris servemus^v.***

10. *Ejice (vel, Ejicendo, JT. Si ejeceris^x), derisorem*] Id est, scurram, contemptorem hominum & Dei; qui salutarem doctrinam & admonitiones ludibrio habet^z. Adhortatio dirigitur ad gubernatores familiaræ, & Ecclesiæ, & reipublicæ^z. ¶ *Exibit—jur-*

20 *gium, ἔξ*] *Contentio, P. Gej. Merc. &c. ex reciprocis convitiis constans^b. Illusores, (qui etiam superbi sunt^c), alios dum subfannant & spernunt, rixas excitant^d. ¶ *Cessabuntque, &c.* *וְיָיָהוּא מִלֵּוֹה*] *Cessabuntque lis (nempe, vel, i. causa coram judice tractanda^e; id sign. ἔξ Deut. 17. 8. Prov. 29. 7^f: vel, 2. simplicitèr, lis quam movere solebat^g); & ignominia, P. Gej. JT. Pi. Merc. vel, contemptus, Merc. quo alios afficere solebat^h, maximè monitoresⁱ; vel, quā disceptantes mutuo se deturbare solent, jactatis passim convitiis, &c. Summatim, Dempto derisore, demitur tum ἔξ disceptandi causa; tum ἔξ contentio, vel disceptatio, ipsa; tum ἔξ disceptationis comes, injuria, & ignominia omnis generis^k.**

30 11. *Qui, &c.* *טוֹב עֵינַי*] *Diligens, vel, Qui diligit, munditiam cordis, gratiā, vel, pro gratia, sive propter gratiam, labiorum ejus, P. Mo. JT. Pi. Car. (vel, & gratiam labiorum, M. Ti. sub. querit, M. vel, cujus labia sunt grata, i. e. gratiosa, h. e. qui grata loquitur & jucunda, non aures titillantia, sed quæ ex puritate cordis procedunt & sapientia^l. Qui & mentis puritatem amat, & elegantis est orationis, Ca.) ejus amicus, vel socius, (vel, huic familiaris, Ca.) rex, P. Mo. &c. sub. est, vel, erit, Ti. M. P. Merc. &c. Omnes ἔξ jungunt in regimine genitivi; ego autem ἔξ pro prædicato habeo, quod dicitur de ἔξ, & sic verito, Qui diligit munditiam cordis, gratia sunt labia ejus, amicus ejus rex erit^m. Duos fructus describit internæ cordis munditiei: 1. quod inde labia perfundantur gratiā; 2. quod ipsum Regem, tum cordis munditiei, tum labiorum gratiā, sibi conciliatⁿ. Labia, i. e. sermones, dicuntur hinc gratia in abstracto, i. e. insigniter gratiosa. Confer Coh. 10. 12. & Psal. 45. 3°. Mundities cordis hinc dicitur, animi integritas ab omni fūco & pravitate aliena^p; quando quis se sanctis moribus probat & Deo & hominibus, nihilque sciens admittit in officio vel conversatione porro poenitendum^q. Al. Qui amat hominem purum animo, & qui amat, inquam, eum cujus labia sunt grata, ei socius est rex, AE. in Merc. Potest sic verti, Amat rex virum purum corde; & cui gratiosa sunt labia, ei rex familiarem se adjungit. Sed prius malo^r. ἔξ hinc est, vel Tóar, ex ἔξ mundus^s; vel potius, substantivum, formæ ἔξ abyssus; vel, factum ex infinito Cal: etsi res eodem recidit^t. Potius concretum accipitur abstractivè: ut, ἔξ fatuus, pro fatuitate; &, ἔξ propheta, pro prophetia, Dan. 9. 24^u; &, rex, pro regno, 2 Sam. 19. 43; &, videns, pro visione, Jes. 28. 7, 18: ita hinc, amans mundum, i. e. munditiam, vel, ut ipse fit mundus^v. Qui amat munditiam, &c. i. e. Qui animi puritatem verbis & factis ostendit; qui & puro corde, & facundā, doctā & sapiente linguā, præditus est^x. [Sed quomodo hoc verum?] De terreno Rege, ut nunc sunt mores, nescio an hoc habet locum, in tanta Principum luxuria, & adulatorum turba, &c^y. Resp. 1. Docet Deum Regis animum ita moderatum, ut ipsi gratus sit sermo veritatis; quod apud barbaros & impios Reges interdum fecit, ut Nabuch. &c^z. 2. Dicitur hoc (ut & similia, Prov. 14. 35. & 16. 12.) de Rege prudente & cordato, qui verè regis nomen meretur, qui non tyrannus est aut monstrum hominis,*

is, sive vera, (vel, sermonibus veritatem, JT. vel, sermones, sermones, inquam, veraces, Pi. Gej. ut suppleatur vel reputatur ^a ^b ^c ^d ^e ^f ^g ^h ⁱ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} ^{sm} ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} ^{tm} ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} ^{sm} ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} ^{tm} ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq}

¹ Gej. intuearis, hoc de eo vaticinaberis. Cum dicit, *Vidisti?* docet, tales nobis observandos esse, atque imitandos ^k. **¶ Coram regibus stabit**] Sic P. Gej. &c. i. e. Evocabitur ad regium ministerium ¹. Sic phrasim sumitur ¹ Sam. 16. 21. ¹ Reg. 1. 2. Dan. 1. 5. &c. Inter virtutes quas Reges in delectu servorum potissimum spectant, gratissima est *celeritas*, & in negotiis expediendis strenuitas. Viri profundâ prudentiâ Regibus suspecti, utpote qui nimium sint inspectores, &c. populares, invisi, utpote qui Regum luminibus officiant, & oculos populi in se convertunt: animosi pro turbulentis sæpe habentur, & ultra quàm par est ausuris: probi tanquam difficiles existimantur, nec ad omnes nutus heriles apti. Denique, non est virtus alia quæ non habeat aliquam quasi umbram quâ Regum animi offenduntur: Sola *velocitas* ad mandata nihil habet quod non placet. Insuper, motus animorum regiorum celeres sunt, & moræ minus patientes, &c. **¶ Nec, &c. בל יתצב**] **¶ Non stabit, vel consistet, (vel, collocabitur, M.) ante (vel, inter, M. Merc.) obscuros, Merc. JT. Pi. sic P. &c.** Inter abjectos homines non versabitur. **¶ וְהָיָה עִשְׂרֵי שָׁנִים** est, *obscurus*, non, *tenuis*, ut quidam He. reddunt, ut cum Chald. conveniat: id enim est **¶ וְהָיָה עִשְׂרֵי שָׁנִים**. [Ti. totum sic reddit, *Vides ut prompti ad gerendum negotia in aulis regum ministrant, & non apud privatos & obscuros.*]

C A P. XXIII.

¹ Quando sederis ut comedas cum principe] Nè quis gloriæ & voluptatum aulicarum cupidus (præmissâ viri expediti ad Reges promotione cap. 22. 29.) nimis istam appeteret, subjungit hanc cautelam ^a. Monet vitandas Principum familiaritates ^b. *Sederis*, &c. Prisci mortales non accumbabant, sed sedebant, in mensa, ut nos hodie; quod hinc patet, & ex Genes. 37. 25. & 43. 33. ¹ Sam. 20. 5. Neh. 2. 6. Ezech. 44. 3. Quod & notat Athenæus 1. 14. **¶ Diligenter, &c. בְּרִיבָרְבָּא**] *Considerando considera*, P. simil. Mo. *Diligenter considera*, V. JT. Pi. sic Merc. *Adverte prudenter*, M. Ti. **¶ Quæ, &c. אֵת אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ**] *potest & neutrum esse, & mascul. & accipi, vel, de rebus, vel, de personis*. *Quid propositurus sis tibi*, JT. i. e. quem cibum sumpturus ^c. *Quæ* (sub. sunt, M. Merc. &c. vel, posita sunt, Ti. sim. &c. Ch. Sy. Ca. Merc.) *coram, vel ante, te*, M. Merc. sim. P. h. e. Delicata fercula & vina, nè te seducant, & in crapulam impellant ^e. Nè, ferculorum varietate motus, te nimis ingurgites, vel cupedias confectis; vel, nimis audacter & familiariter, quasi domi tuæ esses, temere quolibet manum admoveas; ad ea saltem quæ Regi sunt in deliciis ^b. Nè vescaris immodicè, invecundè, &c. ¹. Al. *quemnam habeas ante te*: nempe virum talem quem revereri debes, & cavere nè offendas ^k; & Regem & adstantes ¹, vel convescentes: observans eorum gestus, colloquia, actiones, ingenia, &c. ^m. sobriè vescens, & prudenter te gerens ⁿ. Vescendi temporis meminit, utpote periculosi, tum, i. ratione personæ propriæ; quippe tunc mens liberius explicatur, affectus prorumpunt, &c. ^o. Solent homines ad mensam omnes curas pellere, ut liberius se oblectent ^p. Tum, 2. ratione magnatum, qui tum facili succensent, &c. ^q. A convictus ratione ad omnem conversationem hoc accommodandum est; q. d. Cum Principibus agens iudicium & prudentiam adhibeto, animum tuum temperans, &c. ^r.

2. Et, &c. **¶ וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה**] *Pone (vel, Et pone, P. Et pones, Mo. Et admove, Ca. Vel pone, AE. in Bay. V. Vel pones, Merc. Alioqui pones, Merc. Alioqui inderes, JT. Pi. vel, Nam pones, Pi. Nè forte ponas, Sy.) cultrum, sive cultellum, (vel, spinas, V.) in gutture tuo, M. P. Merc. &c. in fauce tua, Mo. vel, gutturi tuo, Ca. faucibus tuis, JT. Pi. וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה alibi non exstant in S. S. *. **¶ וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה** *sepire, unde וְשָׂמַתְּ, in cuius plurali Hirc mutatur in Pathach, & deperditur*, quod suppletur per Dages in ו: & hinc ponitur pro וְשָׂמַתְּ. **¶ וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה** occurrit Num. 33. 55. ¹ in וְשָׂמַתְּ, pro vel ponitur, aut re-*

dundat ^t. **¶ וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה** *verto, cultrum; id וְשָׂמַתְּ Chald. & RR. sæpe sign. ut in Chald. Par. Gen. 22. 6, 10. Jud. 19. 29. &c. *.* **¶ וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה** *mutare RR. frequens est. וְשָׂמַתְּ, non וְשָׂמַתְּ, est guttur, à deglutiendo; Proverb. 20. 25. וְשָׂמַתְּ fauces, guttur, maxilla, in Chald. Par. Deut. 18. 3. &c. Jud. 15. 15. ². Sensus, 1. Refræna linguam, nè multum loquaris. 2. Modum adhibe gulæ tuæ ^b, eamque velut cultro gutturi infixio refræna ^c. Præstat ut gulæ tuæ gladium admoveas, præstaret domi tenuiter victitare, quàm tibi in ferculorum varietate temperare non posse ^d. Leges tibi fige severas, nè guttur indecorè se moveat, sive edendo aut bibendo, sive loquendo, &c. Phrasim similis Psal. 39. 2. *Servabo circa os meum capistrum, &c. t.* Satiùs est, immisso cultello gulam tibi occludere, quàm edendo temere in iram Principis incur-rere ^e. 3. De armatura accipe; q. d. Arma te, tanquam præliaturus, contra gulam, &c. ^f. 4. Periculum vel eventus hic exprimitur ^g. Id crearet tibi periculum, &c. ^h. Alioquin in vitæ periculum incurres ¹. Cogita tantum tibi imminere periculum ac si cultrum immitteres in gulam tuam. Al. Potius pone cultrum in gutture, quàm incidas in crapulam ^k. **¶ Si tamen habes in potestate animam tuam, וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה**] *Si compos animæ tuæ, Mo. Si animæ tuæ dominus fueris, Ch. Si compos fueris appetitus tui*. Al. *Si tibi est appetentia, Ca. sim. JT. Pi. Si præditus cupiditate sis, P. Si habes animam concupiscentiis deditam, M. V. Si tu es dominus animæ, Merc. V. nempe appetentis*. **¶ וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה** *passim pro appetitu, per meton. efficientis*. Si appetitu laboras, eique indulgere vis; si heluo es, &c. ^o. Si desideris inordinatis æstuas ^p. **¶ וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה** *est, re aliquâ præditus, aut ei obnoxius*. Sic, *dominus modestiæ*, i. e. modestus; *dominus linguæ*, linguax; *dominus iræ*, iracundus ^r. Vide Prov. 22. 24. & 24. 8. & 29. 22. ^s. Sensus loci, Si tu nimis edax sis, refringe gulam tuam, velut cultro gutturi immisso, & nè laxas habenas concupiscentiis ^t.*

3. Nè desideres de, &c. **¶ וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה**] *Cibos (vel, cibos sapos, Mo. vel, cupedias, Ca. sim. JT. Pi. exquisitos ejus & delicatos cibos*, ^v, *ejus, M. &c. Vide de voce Gen. 27. 4, 7, &c. *.* **¶ In quo, &c. וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה**] *Et hoc (vel, Est enim, M. Ti. JT. Pi. vel, Quum sit, Merc. Gej. P.) panis, vel cibus, mendaciorum, vel, mendax, vel fallax, Mo. M. P. Merc. &c. Sic dicitur, vel, i. quia vanus est, nec proderit*. Non præstat quod promittit, nutritionem & oblectationem solidam ². Vel, 2. quia fallit; dum putas tibi appositum ut libere vescaris ³, aut humanitatis causâ: quum convivor id agit ut temperantiam tuam exploret ^b; vel, ut te exploret, irretiat, & in servitutem redigat ^c. Vel, 3. quia primâ specie oblectat, sed revera noxius est ^d. Lauti cibi & generosa vina blandiuntur appetitui; sed mox mordent ut coluber, & te lædunt, & cordis tui intima produnt ^t. Vel, 4. quia comedentem facili fallit, trahens incautum ad luxum ^f. **¶ וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה** *ipse (numero conveniens cum seq. non cum præced.) inclusum gerit & est, vel, pro eo ponitur; & hinc causale est, ut Gen. 20. 3. וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה, &c. & Prov. 4. 18. וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה, Semita enim, &c. *.*

4. Noli, &c. **¶ וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה**] *Nè labores (vel, fatiges te, seu fatigeris, M. Merc. JT. Pi. &c.) ut diseris, P. &c. Non prohibet sedulitatem, sed anxietatem & fatigationem immodicam*, eo fine ut aliis imperes, solus omnia possideas, &c. ¹. **¶ Sed, &c. וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה**] *Ab (Sed à, P.) intelligentia, sive prudentia, (vel, consideratione, P. o. vel, hac prudentia, Ti. tali prudentia, M.) tua (ista, scilicet, in ditiendo*, ^k, *quam vulgò homines prudentiam putant*, ¹, *cessa, vel desine, vel desiste, Mo. P. Merc. &c. Noli huc tuam intelligentiam collocare*, ^m, *Prudentiam intellige, consilia rei augenda*. ^o. Avaritiæ radicem evellit, carnis nempe prudentiam, quæ hanc unicam viam putat ad vitam, honores, amicos adipiscendos, &c. ^p. Al. Si te fatiges parandis opibus, desistes à vera prudentia; vel, à virtutis studio id te avertet ^q. ^r. Nè, &c. **¶ וְשָׂמַתְּ שֵׁן בְּרוּעָה**] *An volare, vel involare, facies (vel, conjicies, P. V. Pi. delectationis ergo*, ^q, *vel, Num intenderes, Ti. vel, Scilicet conjicies, Ca.) oculos tuos in illud? & ipsum non, Mo. vel, in id quod (sub. mox, Ti.) non est? Ti. Car, vel, in ea quæ mox non futura sunt? JT. vel, in eas, quum nullæ fiat? P. in eas, & non erunt?*

erunt? q. d. quum subito evanescunt, & sexcentæ sint rationes eas perdendi? Vel, in illis? (nempe **דְּוָיִן** divitiis, quod nomen implicite continetur in verbo **דְּוָיִן** v. 4 *) at ille non manent. Ellipsis verbi relati, ut sequentia docent. Fortè ante **וְנִינָה** valet relativum, & non, pro, quod non est, ut Prov. 19. 1. **וְנִינָה**, qui est stultus. Annon cum admoveris oculos tuos divitiis ipsis, non sunt? Vix poteris movere oculos, & pereunt opes, aut tibi subtrahuntur. Si feceris volare (ad celerimum oculorum motum respicit) oculos in eas, protinus, & in noctu oculi, abierunt velut in auras. Avari oculos, tum corporis tum mentis, inquietissime motitant ac torquent, avidè contemplando, modò huc, modò illuc, ut opes comparent: sed quò magis eas appetunt, eò minùs obtinent, impediēte aut denegante Domino; & cum eas tenent, opinione citius elabuntur. Alii, Nam splendescere facies, aut illustrabis, oculos tuos ut divitias afficias? Q. in V. & in Merc. ut Job. 11. 17. **וְנִינָה** illustrabis. Alii, in contraria signific. Num facies obtenebrescere oculos tuos in illis? ut Amos. 4. 13. Num geminabis, vel duplicabis, oculos, &c? q. d. Quum geminaveris, i. e. clauderis, oculos tuos, non invenies illas, Al. in V. Clauisionem oculorum sic appellat à **דְּוָיִן** palpebris, quæ, dum clauditur oculus, sunt geminata. An facies ut evolent, &c? h. e. Num intentè & cum omni desiderio conjicies, &c? Volare metaphoricè significat cito cursu & impetu ferri, Esa. 6. 6. & 11. 14. Dan. 9. 21. Nota quantum interfit inter Prophetæ & mundanorum judicium. Hi opes substantiam vocant, quasi solæ subsistendi vim haberent: ille eas ad non entia relegat, & cognitionem Dei substantiam appellat. ¶ Quia facies, &c. Heb. faciendo faciunt, &c. M. P. Gej. &c. i. e. certissime firmiterque parabant, &c. t. omnino comparant, JT. Pi. ¶ Quasi, &c. **וְנִינָה** Similes aquilæ, & evolant in cælum, P. & velut aquila, subvolant, &c. M. sim. Ti. Pi. Ut aquila, quæ scilicet in cælum volat. Alii referunt ad divitias. Idem sensus. Ut aquila avolat cælum versus, avolantia, JT. Tacitè hîc conferuntur volatus oculorum cum volatu aquilæ & opum: q. d. Si velox fueris in appetendo, velocior eris in amittendo, &c. Ut aquila, quæ in volatu & velox & constans est, quæ diutissime volat, & in loca remotissima fertur; q. d. velocissime elabuntur, & procul à te amandantur. Sic Plutus in Luciano dicit, se lentè progredi, cum ad aliquem à Jove mittitur ad augendas opes; sed, cum discedendum est, alatum avibus longè celeriores esse. Subindicat non posse nos aut assequi opes, aut partas retinere, aut amissas retrahere. 6. Nè, &c. **וְנִינָה** Nè comedas panem, five cibum, oculi mali, Mo. vel, mali (vel, maligni, V. JT.) oculo, Merc. Pi. vel, oculum malum habentis, P. vel, invidi, Ti. Merc. V. sim. o. M. G. Vulg. &c. vel, sordidi, Ca. Merc. Vide quæ ad Matt. 20. 15. Qui, etsi te invitavit ostentandæ beneficentiæ causâ, id tamen maligno animo est facturum, non liberali & candido: qui torvum videt, si liberius vescaris. Contrâ, bonus oculo vocatur liberalis & beneficus, Prov. 22. 9. 7. In similitudinem, &c. **וְנִינָה** Locus difficilis est, ob verbum **וְנִינָה**, quod hîc tantum est, & verti potest, vel, 1. observavit, five attentè consideravit, à **וְנִינָה** porta: vel, 2. estimavit, ut referatur ad **וְנִינָה**, quod sign. mensuras, q. d. estimationes, Gen. 26. 12: vel, 3. detestabilis, five ingratus, fuit, ut referatur ad vocem **וְנִינָה**, quæ exstat Jer. 29. 17. de fletibus ingratis, fetidis, &c. Hinc variant. Sicut observavit in semetipso, vel, rigide ad se attendit, nè largiore victu mammonæ officiat; ita ipse attendit quoque ad te: & sicut iniquus est animæ suæ, Cohel. 3. 16. ita & tibi P. Al. Ut suspicatus est, vel conjectavit, (ita RR. sign. **וְנִינָה**; unde & **וְנִינָה** Gen. 26. 12.) in anima sua, i. e. animo suo, sic est: q. d. Ut animo conjectat, & intrinsecus ægre fert si de suo vescaris; sic & extrinsecus id præ se fert, ac dissimulare sæpe non potest quin aliquod signum externum edat sui animi illiberalis, & aliquem aspectum malignum. Ut estimavit (vel, cogitat, V.) animo suo, sic est, P. vel, sic res habet, V. Sicut estimavit consultavitque prius in anima sua, antequam te invitaret, ita ipse, &c. & talem se gerit verbis, qualem se

prius gerere deliberavit cogitationibus. Ut estimat in Gej. animo, sic ipse loquitur, Bay. Nam ut estimat te cum animo suo, JT. vel, in anima sua, Pi. ita ille cibus est, JT. h. e. pluris facit cibum quàm te. Vel, ita est & foris; Jun. ellipsis oppositi. Sensus est, Ut invidus ille intus cum animo suo te æstimat, quod scilicet damnum sibi sis allaturus, nimium edendo de cibo ipsius; ita etiam se gerit foris ipso vultu: nam tetrùm tuetur quum videt te largè edere, &c. Al. Sicut quis ponit mensuram (mensuram certam, Q. in M.) in anima sua, sic ipse agit. q. d. Præscribit apud se mensuram exiguam, quam si comedendo excesseris, ægre fert; vel, mensurat & numerat quicquid comedis. Al. Ut mensurat sibi ipsi, sic est: q. d. Sibi ipsi, nedum aliis, liberiores passum invidere solet. [Ti. hæc cum seq. sic reddit, Nam intus in animo suo metitur, idque faciens, dicit tibi, Ede & bibe, &c.] Al. Ut abominabilis foedusque est intus in anima sua & intra se; ita ipse talis quoque est foris & oculo malo, &c. vel, ita ipse **וְנִינָה** cibus ejus, plenus scilicet dolis, maloque fine propositus, adeoque detestabilis, foedus, &c. quem postea exspuere cogaris, v. 8. [Ca. totum sic reddit, Nam (ut sunt animi ejus sordes) te ad edendum bibendumque invitabit quidem ille, sed animo à te alieno.] Al. Velut is qui deglutit pilos, Ar. sic o. est iste, Ar. vel, sic comedit, &c. o. q. d. Quasi pilum edit qui cibo ejus vescitur. Verùm sic fuisset **וְנִינָה** pilos. Ut si quis clavum deglutiret, sic ederes & biberes cum eo, Sy. Sicut porta erigitur, sic elevatur in anima sua, Ch. ¶ Mens (vel, cor, live animus, P. Merc. Gej.) Jesus non est tecum q. d. Animo est à te alieno. Deest benevolentia, & amor sincerus. Obj. At sæpe hospites suos humaniter affatur, &c. Resp. Suadet quidem ut liberaliter comedas; at si ei obsequaris, magis te odio habebit. 8. Cibus, &c. **וְנִינָה** Buccam, vel Buccellam, tuam (vel, Frustum tuum, five, Portionem tuam, V. sub. quam, M. P. Merc. &c.) comedisti, revomeris, Car. vel, evomes eam, Merc. JT. Pi. Mo. sic P. Ca. V. h. e. Vel, i. apponet tibi cibum insalubrem, qui tibi nauseam excitet. Vel, 2. cupies evomere, si possis; ita te pudebit quod de invidi istius cibo comederis. Al. hanc evome, M. Ti. sic Glas. h. e. quàm celerrimè comensato, & deinceps ab illa velut infesta abstinet. ¶ Et, &c. **וְנִינָה** [Variant.] Ubi corrueris res tuas amantissimas, JT. h. e. Evomet stomachus tuus buccam, quum primum ex tædio fecerit ut ea quæ tibi sapiebant maximè putrescant, cieantque nauseam tibi. Al. Et perdes, five corrueris, (vel, Et contaminaveris, Sy. Porro, corrueris, Car. vel, Et annihilas, M.) verba tua jucunda, five dulcia, P. Pi. Merc. &c. vel, elegantia, Ca. Ea incassum profudisse te senties. Perdidideris quicquid verborum suavium cum eo inter vescendum habueris; ut in cibo capiendo jucundi sermones misceri solent. Illis enim ipse non afficiebatur, invidia impeditus. Ita miserè cruciatur de cibo assumpto, ut ad verba tua nec libeat animum advertere, nec vacet. Poenitebit te de sermonibus frustra fufis, dum scil. hospitem vel laudasti, vel salutaribus monitis imbuisti, &c. Perdere hîc idem est ac, frustra proferre, & instar seminis in sterili solo profusi corrumpere. Sensus versùs est, Tibi apud sordidum insuaves erunt epulæ; nec proderit sermonis elegantia, quæ solet in conviviis adhiberi. Al. Vitiabitur tua doctrina commercio illius. Q. putant hæc esse verba invidi hominis in corde suo, Utinam evomeris quicquid de cibis meis voras, sicut verba tua suavia perdidisti, quia cor meum non fuit cum ore tuo cum hæc loquereris. [Ita ellipsis est in initio; & in **וְנִינָה** valet comparationis notam, ut sæpe fit.] 9. In auribus insip. **וְנִינָה** Stulti, i. e. præfacti peccatoris, brutis tantum voluptatibus dediti; irridētis sana consilia, mordētis doctorem suum, potu obstupfacti, avari, &c. qualis est malignus hîc convivor. Ita aliquam connexionem habet cum proverbio præc. Nè loquaris. Scilicet, de rebus gravibus & magni momenti; de sublimioribus vel naturæ, vel politię, vel Religionis, arcanis: ista parcissime eis propone, nec extra necessitatem. Idem vult quod Matt. 7. 6. Nè date sanctum canibus, &c. 10. Et (Ac præsertim) agrum pupillorum (qui sci-

licet injuriam, vel, non sentiunt^a, vel, propellere nequeunt^b, ne introem^c]. Vel, ut eorum fruges metas^e: vel, animo abalienandi, tibi que appropriandi; quomodo 2 Sam. 5. 6. Non ingreditur David huc, i. e. non occupabit, &c. Joh. 11. 48. venient Romani, &c. d. Nulla ratione ejus fines invadas^f. Notat finem amotorum terminorum [in membro priori] hunc esse, ut aliorum possessiones invadant^f.

11. Propinquus, &c. וְיָקִיץ לְךָ יְהוָה [Quia redemptor (vel, vindex, Sy. JT. Pi.) eorum fortis est, P. Gej. Car. &c. q. d. Si pupillus est debilis, forte propinquus habet te fortiores^d. Vindex, nempe Deus^f, qui possessionem injuste illis ereptam ex manu oppressoris recuperaturus est^f: id quod ad propinquum pauperis pertinebat. Alludit ad Levit. 25. 25^b. & Num. 35. 12, &c.ⁱ.

12. Ingredietur, &c. וְיָקִיץ לְךָ יְהוָה [Adduc (vel, Adhibe, Pi. Applicat, Gej. Ingredietur, Merc.) ad disciplinam (rectam scilicet & veram^k) cor tuum, & aures, vel aurem, &c. Merc. Pi. &c. Et cor & aurem intendi jubet^l, quæ sibi invicem opem præbent. Idem dixerat Prov. 2. 2^m. Ob nativam nostram somnolentiam ac nauseam in spiritualibus, subinde opus est hæc repetere^o.

13. Virga^q Non, ferro^o. וְיָקִיץ לְךָ יְהוָה [Non morietur] Scilicet ex illa percussione^p. Ne metuas grande pueri periculum ob ploratum; dolor iste non erit lethalis^q. Al. Eum castigando efficies ut à scelere avertatur, ob quod morte plecti potuit^r. Fiet melior, suppliciumque vitabit^s. Al. Tacite monet parentes ut moderata sit eorum castigatio, ut supra 19. 18, 19^t.

14. Tu—percuties [Tu parens, qui in liberos plus habes auctoritatis & amoris, adeoque plus valebis, &c. Perperam ergo parentes aliis corrigendi partes demandant^v. De inferno; sic P. Gej. Mar. וְיָקִיץ לְךָ יְהוָה] A sepulchro, Merc. à perditione, V. sic Merc. A morte, tam corporis, quam æterna; & hac maximè^x.

15. Si, &c. וְיָקִיץ לְךָ יְהוָה [Si sapit cor tuum, Pi. &c. q. d. Si non in labiis hæret sapientia, sed penitientiam habeam illius amorem & studium^y. Gaudebit, &c. וְיָקִיץ לְךָ יְהוָה] Latabitur cor (vel, cor quoque, M.) meum, five animus meus, etiam ego, Mo. P. JT. sub. labor, P. JT. vel, imò ego totus, Gej. vel, intra me, M. vel, etiam meum, Merc. Pi. Repetitio ad asseverationem pertinet, ut Prov. 22. 19^z. Simil. Gen. 27. 34. 1 Reg. 21. 19^z. Vel, etiam ego, qui te institui, R. Levi in Gig. Etiam ego exhilaravi parentes meos; ut sit apostrophe^b. Et mihi quoque mens gaudebit, Ca. Merito juvenes his curam impendunt quæ viros graves sanctosque oblectant^c.

16. Renes mei] Affectuum sedes. Intimam lætitiā exprimit^d. Lætiā exiliā^f. Cùm locuta, &c. [Heb. Cùm labia tua loquentur recta, Merc. Pi. &c. Quæ est absolutio sapientis, quum sensa animi potest exponere, & suam sapientiam alios docere. Itaque ad animi cogitationem additur hic confessio & confessio^f. Hujus rei meminit, quia perfectus est qui sermone non peccat, Jac. 3. 2^g.

17. Non, &c. וְיָקִיץ לְךָ יְהוָה [Ne emuletur cor tuum peccatores, M. P. Ti. o. Ch. &c. h. e. Ne inideas eorum felicitati, vel, eā movearis ad imitandum, &c. h. Ne excruciet te eorum prosperitas, nec vel expetas eorum conditionemⁱ. Vide ad Ps. 37. 1^k. Armatur juvenes adversus exempla aut illicia hominum mundanorum^l. Sed, &c. וְיָקִיץ לְךָ יְהוָה] Sed (vel, Quinimo, Mo. Imò prius, P.) in timore Domini (sub. esto, P. Merc. o. vel, postea, Ti. sic JT. vel, versetur, M. vel, agito, Ca. vel, perge, Merc.) tota die, vel quotidie, M. Merc. &c. eò tua anima referens^m. Itā cavebis tibi ab imitatione impiiⁿ; malos non curabis, voluptates fœdas detestaberis, cursum persequeris, & præsentī tuo agnoscere placere studebis. Salomon hic (ut David Psalm. 37. 1, 2, 3.) affectui invidiæ alium substituit, nempe timorem Dei. Dicit, omni die, ut occurrat nostræ multitudini, qui pietati operam impendimus quum res ex se succedunt, sed eam deserimus conspectis difficultatibus, & prosperitate sceleratorum^o. Nota improborum emulationem & timorem Dei non posse simul coexistere^p. Al. Sed emulare virum timentem Jehovam, V. sim. AE. in Merc. Eum ad exemplum tibi proponit. Probarem, nisi quod verbum וְיָקִיץ, ut sequente

in bonum sumitur, pro, zelo & studio alicujus defendendi duci, ita sequente in malum sumitur, pro, invidere: quanquam nihil obstat emulationem in bonum aptari, &c. Simplicius est prius^q. [JT. totum sic, Ne emuletur animus tuus peccatores, sed reverentes Jehovam, &c.] Merc. Supplem^r וְיָקִיץ. Sed contortum videtur, & phrasæ insolentes sunt, vir reverentia, &c. pro, vir reverens, &c. &c. amulari virum reverentem, &c. h. e. invidere illi^s. Pi.

18. Quia habebis, &c. וְיָקִיץ לְךָ יְהוָה [Quia si est novissimum, five extremum, Mo. Merc. & finis, scilicet recte factorum, non excidet spes tua^t. Quoniam, ecce, Merc. est tibi posteritas, Ti. sim. AE. in Merc. M. vel, senium, AE. in Merc. Est enim tibi novissimum, M. Quia certè, vel profectio, vel revera, (vel, Ecce enim, vel, Enimvero, Merc.) est (vel, erit, Merc.) merces, P. vel, extremum, Merc. sic V. finis, optatus scilicet, ut vox sumitur Psalm. 37. 37. Prov. 24. 20^f. Exitus, pro exitu bono; ut, responsum, Merc. Prov. 15. 23. & nomen, Coh. 7. 1. pro responso, & nomine, bono. Verto, Quandoquidem solidè ac revera existit premium: וְיָקִיץ de tali eventu dicitur qui est vel premium, vel poena, ut Thren. 1. 9. Vide & Prov. 5. 4^g. Gej. Cùm enim sit merces, scilicet constituta à Deo & promissa piis. Heb. extremum; syn. gen. Potest verti, Nam si est merces, scilicet, ut est: ut in illo Catonis, Si Deus est animus, nobis—h. e. ut est^v. Etenim tandem finis erit, Pi. Ca. וְיָקִיץ hic vel est asseverantis, vel expletivum est^x. Gej. ex AE. simili. Merc. ex Ke. Gej. Confer Prov. 2. 3^y. וְיָקִיץ hic valet וְיָקִיץ. Et, &c. וְיָקִיץ] Et (nigra, JT. Pi.) spes, vel expectatio, tua non succidetur, vel exsiccabitur, M. Mo. Ti. &c. [Sy. totum sic reddit, Ut sit tibi finis laudabilis, & spes tua non pereat: sim. Ch. Al. Nam si servaveris ea, erunt tibi nepotes; spes autem tua non recedet, o. sim. Ar.]

19. Audi, — &c. וְיָקִיץ] Et saps; sapientiæ stude^a. Vel, & sapias, Pi. sim. P. &c. i. e. sapientiam Merc. consequeris^b. Tu profice in sapientia, nè retrocedas, Pi. &c. Ordo hic observatur. Primus gradus ad sapientiam est, audire recta monentem. Non sapient nisi audiant. Deinde, post doctrinam sequitur opus^d. Aud Bay. sculta tu, nempe institutioni meæ, & sapias, &c. Pi. Et, &c. וְיָקִיץ] Et dirige (vel, incedes, V. vel, fac ambulare, five progredi, P. Mo.) in viam (vel, in via, Mo. M. Merc. sub. Domini, M. vel, sub. recta, Merc. V. vel, per viam regiam, P. vel, in hac via, JT. in emphaticum viam denotat certam & singularem, nempe sapientiæ, cujus meminit in præced^f.) cor tuum, Pi. &c. Gej. Fac ut rectè incedas, &c. Ne sequaris sensum tuum, Merc. sed præscriptum Domini^h. Et incede per hanc viam corde Bay. tuo, q. d. perge constanter usque ad perfectionis scopumⁱ. Gej.

20. Nec, &c. וְיָקִיץ] Et commensatoribus ingurgitantibus carne sese. JT. aut inter voratores carni-um, Pi. sim. P. M. Ti. &c. inter eos qui sibi (quod Latine abundat^k,) carnes ligunt, Merc. Prohibet ebriosis & heluonibus consuecere^l. Merc. sic Gej.

21. Et, &c. וְיָקִיץ] Et vestibis la- ceris (vel, scissuris, Merc.) induet. (sub. hominem, Pi. P. pigrum nempe & somnolentum^m,) dormitatio, P. Ti. Merc. Pi. &c. vel, pigrizia, quæ eam gignitⁿ: vel, induet se homo assuetus dormitationi, M. Et panniculos induet dormitator, JT. h. e. cogetur indui centunculis; i. e. ad summam inopiam redigetur^o. Induitque pannos Jun. sim. sopor, i. e. pigrizia, vel piger P. Et scissiones induere faciet dormitatio, V. sim. Mo. Post potationem, &c. sub- jicit dormitationem, quam crapula efficit^q. D. prov. 2. 1. 248. sim. Merc. Car. Gej. Merc.

22. Qui genuit te] Et tuam amat salutem, tibi bene consultum vult^r: cui inprimis incumbit te informare, &c. Et nè, &c. וְיָקִיץ] Et non contemnas matrem tuam, cùm (vel, quæ, Ca. vel, etsi, Merc.) senuerit, M. Ti. sic Merc. Mo. &c. ut parum frugi filii dicere solent, mulierculas esse, & anus deliras^t. Frequens est in liberis matris vilipendium^v, Merc. (tum quia ob sexum debilis est, & ad ulciscendum infirma^x; tum quia patri subjecta est, nec pari cum ipso fo autoritate & gravitate pollet^y;) maximè in canitie: quia tunc & debiliior fit; & amplius parare nequit quas eis relinquat opes; & penè desipit^z, variâ- que habet ineptias, inrositates, &c. Noli aspernari Gej. salutare consilium matris, etli vetulæ^b. Videmus hic Merc. matris officium esse, liberos etiam masculos erudire. Vide Act. 18. 26. 2 Tim. 3. 15^f. Car.

23. Veritas

23. Veritatem (h. e. Veritatis cognitionem; solidam rerum, tum naturalium, tum spiritualium, notitiam; vel, veros, solidos & permanentes thesauros *) eme; ita P. Mo. Pi. &c. **אֲקִיֵּץ** Acquire, vel compara, M. Merc. JT. Sy. posside, Ch. Amplectere, da operam ut compares †, quibuscunque rationibus poteris †. Eme, i. e. diligenter quære. Allegoria est à mercatoribus, qui negotiantur, & merces pretiosas magno emunt, ac pluri deinceps vendunt. Vult ergo non minus operæ pietati dari quàm à mercatoribus lucro, &c. qui longissima & periculossima itinera suscipiunt, & pecuniam impendunt, quanquam lucrum illis incertum sit; cum pietatis lucrum sit certissimum. **¶ Et noli vendere** † i. e. Nè rejicias †; vel, partem à te alienes. h. e. Retinete eam; nè oblivioni tradito †. Nè abalienes, ut quid superfluum, inutile, vile. Venditur sapientia, cum, ob voluptates seculi, aliis tradimus vel relinquimus veritatis & sapientiæ tum acquisitæ thesaurum, tum acquirendæ vel augendæ adhuc studium. Admonemur nè quid veritati, &c. præferamus. Nam quod vendimus eo quo vendimus minoris æstimamus. Nota sapientiam cum veritate semper conjunctam esse. **¶ Sapientiam, &c.** ita Mo. **חֵכֶם וְיִשְׁמָח** Sic sapientiam, &c. M. Eme sapientiam, &c. P. sic Merc. Gej. Item sapientiam, &c. Pi.

24. Qui, &c. **וְיִלְךָ חֵכֶם וְיִשְׁמָח בּוֹ** Generans sapientem & (vel, etiam, Gej.) letabitur in eo, Mo. Gej. Et generans sapientem letabitur in eo, P. Gej. sic M. &c. vel, de eo, JT. Pi. Masora marginalis Vau transpositum suo restituit loco, putà ante participium **וְיִלְךָ**.

25. Gaudeat pater; ita Ca. simil. o. JT. Pi. **יִשְׁמָח** Letabitur, Mo. Ch. sic Sy. Sed hortandi modo efficacius est P. Fac ut letetur, P. M. sic Merc. &c. sapientiæ vacando; quo nihil magis oblectat parentes; & præbendo te morigerum †. **¶ Et mater, &c.** **וְיִשְׂמַח** Exsultet & mater tua, quæ te peperit, Ti. Et mater tua, & exsultet genitrix tua, M. P. Ca. &c. vel, nutrix tua, quia præcessit mater †. Sed malo idem emphaticè repeti, q. d. Et mater, ea, inquam, quæ te progeniuit non sine dolore, &c. q. d. Non melius illi vires rependere potes, quàm si probitate tuâ eam exhilares.

26. Præbe—cor] Non, caput, manum, pedem, &c. sed, omnium membrorum principem, cor. **¶ Et oculi tui vias meas** (i. e. præceptiones meas) custodiant; sic Ch. Sy. o. P. Ti. Mo. &c. **חֲרֹצְנֵי** Legitur **חֲרֹצְנֵי**, à **חָצַר** observavit; at scribitur **חֲרֹצְנֵי**, currant per vias meas, illis oblectentur, & identidem in illis versentur: nam à **חָצַר** esse non potest, radice Chaldæa, quæ nusquam in Hebraismo occurrit, ut quidam putarunt, pro, **חָצַר** rectus fuit, Heb. Rectæ sint in oculis tuis viæ meæ; quia **חָצַר** servile est, non radicale. Alii scriptum referunt **חֲרֹצְנֵי** desiderant, à **חָצַר** voluit, concupivit: quorsum etiam respexit Symmachus suo **δελουσι τωσαν**, velint. Verùm Masorethæ hîc rectè legerunt, literis transpositis, **חֲרֹצְנֵי**, custodiant: adeoque hæc vox una est ex 62 illis, ubi posterior litera annotatur ante priorem, uti ex Masora notavit Avenarius Gram. Ebr. p. 600, &c. Verùm nullum hîc ex variante lectione periculum. Oculi tui intenti sint ad vias meas, M. vel, meis delectentur institutis, Ca. vel, studiosè custodiant, JT. Ità exprimere volebant scriptum **חֲרֹצְנֵי**. Oculi, mentis scilicet †, observent, ut faciunt qui in locis arduis incedunt; q. d. Accuratè cura omnes actiones, sermones, &c. nè ullibi exorbites. Has autem admonitiones tam crebrò & sedulò inculcavit, tum propter præcedentia, de consortio commensatorum vitando; tum maximè propter sequentia: quia juvenum animi in libidinem & ebrietatem maximè sunt proni.

27. Fovea—profunda] Neque enim facile pecuniâ expletur meretrix. **¶ Putens angustus** Unde non patet exitus; & ubi quis nè ex latere quidem in latus sese possit vertere.

28. Infidiatur, &c. **אֵף הוּא כְּחֶרֶף תִּאָּרֵב** Etiam hæc, vel ipsa, (vel, Ipsa enim, M. Et sanè, Ca. **וְאֵף** exaggerat tum malitiam, tum periculum; q. d. Non modò exitiosa est adsuesscentibus, sed ut exitiosa fiat etiam abhorrentibus ab ea valde conatur †: ut prædator, JT. Pi. P. sim. M. Ti. Ca. Gej. (vel, tanquam præ-

de, Mo. tanquam vir præda, V. vel, juxta, five ad, prædam, Merc.) infidiatur, JT. Pi. P. Ti. Ca. &c. Cum potest prædam rapere, infidiatur, nec prædæ occasionem oblatam prætermittit. Hîc est verificativum, ut Gen. 25. 33. Vox **אֵף** alibi non occurrit, nec radix **אָפַר**, nisi semel Job. 9. 12. Coincidit verò cum **אָפַר** rapuit, quod exstat Jud. 21. 21. Psal. 10. 9. **¶ Et quos, &c.** **וְיִבְגְּדוּ בְּאֵרֶם הַחוּסִים** Et adjicit sibi homines facinorosos, M. sim. Ti. & hominum perfidos conficit, Ca. & perfidos, five prevaricatores, inter homines adjicit, vel, addet, vel, multiplicat, P. V. Merc. JT. Pi. &c. Et si sine ea multi sunt, multos tamen reddit sceleratos, & in Deum perfidos atque in homines; utpote qui, semel pudici- tiæ fines transgressi, strenuè postmodum sunt impudentes, &c. Docet meretricem non modò facultatibus, sed & animæ salutis, infidari. Ante **אֵף** idem valet ac, inter; ut Psal. 78. 60. Mic. 7. 2 P. Perfidorum numerum auget; decipiendo scilicet juvenes. Ul- tima meretrix multis adolescentibus corrumpendis sufficit. Lupanaria ergo demolienda sunt, &c. †.

29. Cui (vel, Apud quem, Ti.) vae? ita Mo. Merc. JT. &c. **וְאֵי** Cuiam (vel, Quibusnam, nam **וְאֵי** est utriusque numeri,) vae? i. e. Cuiam accidunt incommoda, unde exclamare solet, Vae? vel, Hei mihi! Merc. V. Ingentem indicat periculorum ac miseriorum cumulum, aded ut dolor non amplius premi queat, sed palam per os ejulans prorumpat; ut 1 Sam. 4. 7. 8. Jer. 4. 13. 31. &c. Interdum quoque **וְאֵי** est imprecantis, ut Num. 21. 29. Jer. 13. 27. Docet neminem magis subjacere periculis, & Spiritus Sancti imprecationibus, quàm temulentum, &c. A libidine procedit ad cognatum vitium, nempe ebrietatem. **¶ Cujus patri vae?** **וְאֵי אָבִיו** Legit Vulg. **וְאֵי אָבִיו**. Verùm non ita legit, sed, non intelligens, ita accepit, insulse & ineptè. [Hinc alii omnes aliter reddunt.] Super quem furia? Ar. Cui tumultus? o. vel, dolor? Ch. Ti. per- turbatio? Sy. anxietas? M. Cui egestas? vel penuria? Mo. Gej. ex AE. & K. &c. V. Mar. ut reducatur vox ad significationem **וְאֵי** egenus, ab **אָבִיו** desideravit, voluit. Cui evae? BA. 2. 3. 10. 403. Cui eheu? JT. Pi. similiter Ca. Merc. Cui, inquam, vae? P. Forsan duabus vocibus idem exprimit, ad rei exaggerationem. **וְאֵי** (similiter & **וְאֵי**) est interjectio dolentis, five ejulantis, & vociferantis; sed propriè ob egestatem, cum multa desiderantur, inopum more. **¶ Cui fovea?** **וְאֵי חֲפִצָּה** Vulg. accipit quasi **וְאֵי**. [Alii aliter.] Cui molestia? mala? Sy. miseria? Ar. Apud quem ruga? Ti. ineptiæ, scurrilitates, &c. quas effutiunt ebrii, &c. Cui sollicitudo? Ca. gemitus? M. murmur? P. Mo. Merc. Murmur peculiare ebriosorum, ut Prov. 20. 1. **וְאֵי** tumultuatur sechar. Vel, strepitus? tumultus? Merc. vel, loquacitas? Ch. Merc. JT. Pi. Car. **וְאֵי** tam internam mentis ægitudinem, quàm querulam etiam vocem externam, denotat. Cui ploratus? Ebrii plorant. **¶ Cui, &c.** **וְאֵי חֲפִצָּה** Cui contritiones super- vacua? o. Cui vulnera gratis? Mo. vel, sine causa? M. P. Ti. Pi. Merc. &c. quia non ex bello, aut pugna: sæpe enim seipso lædunt: vel etiam abs re vulnera ab aliis accipiunt, dum præ vino debacchantur sine causa, temere, fundentes verba contumeliosa, &c. Vulnera, non pro salute sua, aut patriæ, aut proximi, sed temere sine necessitate attracta. Temere & ob res nihili pugna oriuntur inter ebrios. Al. vulnera impunè? JT. Ca. Car. five inulta? Vide i Reg. 16. 9, 10. Deinde, præter injustam vim, cui se objicit, est etiam justis poenis obnoxius. Vide Deut. 21. 18, &c. **¶ Cui suffusio, &c.** **וְאֵי חֲפִצָּה** Rubor (vel, livor, Sy. sim. Ar.) oculorum? P. Mo. Merc. JT. &c. Vinò rubent oculi ebriolis. Oculorum tum debilitatio, tum deformatio. Synecdochicè indicat quaslibet corporis deformitates & morbos, quibus obnoxii sunt ebriosi. Cui lucidi oculi? o.

30. Nonne, &c. **וְאֵי חֲפִצָּה** Immorantibus (sub. **וְאֵי**, iis qui remorantur sessionem) apud, vel, juxta, vel circa, vinum, JT. Pi. simil. P. M. super vino, Mo. &c. in vino, Merc. Ch. Vini sectatoribus, Ca. simil. Ti. **¶ Et, &c.** **וְאֵי חֲפִצָּה** Euntibus (vel, iis qui veniunt, Merc. sic M. Ti.) ad disquirendum, five investigandum, et cetera, Pi. vel, mistum, P. vinum mi- stum,

sum, JT. *mixturem*, Merc. *mixturem*, Mo. vini scilicet, ut supra Prov. 9. 2 P. Vel, *temperatum*, propriè, *mixturem*, V. quæ hîc pro vino diluto accipitur, quo in calidis illis locis utuntur. Hinc *miscere potum*, Esa. 5. 22. *Vinum mistum*, scilicet aqua, propter generositatem. At bibuli isti merum investigabant; non aqua dilutum, quod passim habebatur, nec illorum palato gratum erat. Græcorum *κρατήρ*, similiter & *μίστρον*, nec non Latinorum *miscere*, (quæ respondent *מִשְׁכָּר* Hebræorum,) sæpe ponuntur pro, *infundere*, vel, *bibendum porrigere*: ut Homer. Odyss. 6. v. 93. — *κρατήρ δ' ἐνέειπε* ubi Eustathius, *κρατήρ* non designat *miscelam aliquam*, sed pro *infundere* sumitur. Sic in Il. 7. ver. 270. in libatione, (ubi aquam vino miscere illicitum erat,) — *κρατήρ δ' οἶνον μίστρον* — Sic de Ganymede Naso fab. l. 10. — *qui nunc quoque pocula miscet*. Quare vox Hebræa hîc & Psal. 75. v. 9. non tam *mistum*, quàm *vinum merum*, significat. Al. *vinum conditum* melle & speciebus, quod potus sit dulci-
or. Al. *ubi misceatur*, Ti. vel, *computationes*, Ca. vel, *ubi computationes fiant*, o. sim. Sy. Ar. vel, *domum mixtionis*, Ch. Qui diligenter inquirunt ubi fiant computationes, (solitudo enim ebriosis ingrata,) & ubi sit vinum exquisitum.

31. Nè (vel, Nè igitur, P.) *intuearis vinum* Ità Mo. P. M. nempe intuitu intensiore & valde defixo, quo animi appetitio accenditur. Sic vetatur aspectus mulieris, Job. 31. 1. Matt. 5. 28. Nè *adspicias*, cupidè; ut Gen. 3. 6. *Vidit mulier*, &c. Quamvis hoc leve videatur, non tamen neglexit Sapiens: nam ex parvis initiis res maximè nascuntur. ¶ *Quando flavescit*, *כִּי יִפְּחַד* Cùm (vel, quia, Merc. Ca. Gej. quod, P.) *rubet*, Merc. sim. M. Mo. P. Ca. &c. In Palestina non habent vinum album, sed tantum rubrum, ut mihi viri graves asseverarunt. Saltem rubrum in Cananæa nobilius erat; ideoque in Paschatis celebratione usurpatum, teste Buxtorf. ex He. Hinc *sanguinis* nomen vino datum, Gen. 49. 11. Deut. 32. 14. ¶ *Cùm, &c.* *כִּי יִפְּחַד* Cùm dat, vel exhibet, (vel, & cùm diffundit, M. vel, quod det, P. vel, quia ostendit, Ca.) *colorem* (vel, *aspectum*, Merc. Gej. vel, *oculum*, Mo. Gej.) *suum in calice*, sive poculo, JT. Pi. Merc. P. &c. Quod fulgeat in vitro ipso. ¶ *Oculus*, & metonymicè significat oculi objectum, vel externum rei ad aspectum, & colorem, ut Levit. 13. 5, 37. & interdum connotat coloris quendam splendorem, oculi instar radiantem, ut Ezech. 1. 4, 27. Dan. 10. 6. & h. l. q. d. Dum instar gemmæ vel oculi radiantis mirè lucet in calice. Scribitur *כִּי*, at rectè à Masoretis hîc legitur *כִּי*, sicut & Gen. 40. 11, 13, 21. 2 Sam. 12. 3. ¶ *Ingredditur, &c.* *כִּי יִפְּחַד* [Variè reddunt.] *Ibit* (vel, *it*, Mar.) *in rectitudinibus*, Mo. Mar. *indefinenter* (vel, cùm *indefinenter*, Pi.) *movetur rectissime*, JT. Pi. *Itat* (vel, *indefinenter itat*, Car.) *ad rectitudines*, Glas. Car. h. e. *continenter movetur rectissime*: speciem ambulantis in poculo exhibet, & fervet suâ generositate atque exsilit; quæ rectissima sunt generosi vini indicia. Atque rectè *ingreditur*, M. Ch. quod *agit* se probè, P. Ad verb. *ibit cum probitate*, vel, *in rectitudine*; pro, *directè*: fut. Heb. pro præf. i. e. Descendit per guttur viâ rectâ. Directè bibitur sine nausea. *Ingredditur blandè*, Gej. ex Vulg. *Subit facillimè*, ad verb. *in facilitatibus*, aut *in rectitudinibus*; quod enim rectè procedit sine ambagibus & impedimentis, id facillè movetur: unde apud Arabes *شبه* facile fuit; à quo Heb. *שִׁב* non abludit, quando planum & æquale esse significat, in Piel *complanare*, nomén *שִׁב* planities. Docet vinum infidiosè nos lædere, *ingrediendo quidem expedire*, sed *mordendo* postmodum lethaliter. Bibitur sine molestia, fauces oblectat, rectè & facillè, sine obstaculo, & sine asperitate & offensione, ventriculum petit; ideoque parùm cogitatur de moribus secuturis, de dolore capitis, ventriculi, &c. ¶ *Ambulat* (vel, *repete*, & cùm, inquam, *ambulat*) *rectè*, h. e. rectè se gerit: Cùm illud aspicias, rectum tibi videtur, & nihil minus putares quàm tibi nociturum. Nam *rectius ibit*, h. e. Majori facilitate & dulcedine descendit merum quod oculis valde placuerit. Quare cohibe oculos & sensus, nè voluptates ingrediantur, &c. Sensus loci, Nè vini appetentiæ irritamenta alia adhibeamus. Quàm longè ergò absunt

à pietate qui falsas carnes, &c. idcirco deglutiunt, ut his tanquam funibus ebrietatem attrahant? Quid hoc aliud quàm *siti ebrietatem addere*, Deut. 29. 19? Al. Cat. & specie suâ blanditur, Ca. [Ti. totum sic reddit, Noli contemplari vinum cùm rubet, & cùm phiala colorem suum reddit rectè procedentem. Sy. sic, Nè intendas oculos tuos in vinum, cuius oculus rutilat in calice; sed meditare iustitiam.] Al. Nolite vino inebriari, sed cum bonis viris (Heb. & se probè gerentibus) consuetudinem habete ac versamini, Ca. ex Græco.

32. *Sed in novissimo*. Blandientibus bibitionum initiis exitiosi nunc subnectuntur eventus; & finis hîc, sicut & Coh. 7. 9. cum initio confertur. ¶ *Mordet* (vel, *mordet*, M. Ca. Merc. &c.) ut *coluber*; sic Ca. Ch. vel, *serpens*, P. Mo. M. Ti. &c. *כִּי יִפְּחַד* Hæc ipsa verba de serpente mordente habes Coh. c. 10. v. 8. Amos. 5. 19. & 9. 3. Vide & Num. 21. 6, 9. Huc ille Lucani de serpentibus, *Morsu virus habent, & fasum in dente minantur*. ¶ *Et sicut, &c.* *כִּי יִפְּחַד* ¶ *Et velut regulus, vel basiliscus*, (vel, *aspis*, M. Ti. *vipera*, Ca. Ar. *cerastes*, o. *hemorrhous*, JT. Pi. *serpens dirus*, Sy.) *pungit*, vel *punget*, Mo. Ti. Merc. Ca. JT. Pi. vel, *stimulum immittit*, M. vel, *dolore afficiet*, P. vel, *volans*, Sy. & Ch. [Sed hæc paulò fusiùs discutuntur à Cl. Bocharto, quorum summam hîc habet.] De serpente *כִּי יִפְּחַד*, vel *כִּי יִפְּחַד*, legitur Prov. 23. 32. Esa. 11. 8. & 14. 29. & 59. 5. & Jer. 8. 17. Ex quibus locis constat immanes hos esse serpentes. Sed speciem definire non ità obvium; unde in eo variant, [ut notatum.] Verto, [cùm Hi.] *regulum*, sive *basiliscum*. 1. Quia in veteribus plures habet suffragatores: Aquilam, omnium interpretum longè accuratissimum; Chaldæum, qui *hurman* constanter reddit; & Syrum, qui *horman*, i. e. *regulum*; & Arabicum, qui *harmene*; quâ voce vel *regulum*, vel, *serpentem* regulo simillimum, significari constat. Nam immedicabilem esse utriusque morsum, & utrumque non solo morfu, sed visu etiam & sibilo, nocere tradit Avicenna. 2. Nomen Hebræum ipso sono videtur horrorem sibili exprimere quo cætera animalia vel fugat, ut volunt Plin. Solin. Nicander, Lucan. &c. vel interficit, ut alii volunt. *Hujus sibilum quisquis audit moritur*, inquit Damir. Simil. Galen. Aëtius, &c. 3. Basiliscus Judæis notus esse potuit per Ægyptios. In Ægypto enim erat frequens, & in Libya, & Cyrenaica. Porro, de basilisco hîc dicitur *כִּי יִפְּחַד*, cum Sin dextro. Quæ vox alibi *disponere* aut *dissipare* sign. hîc, *pungere*, ex Chald. lingua, quâ *כִּי יִפְּחַד* Peras est, *bovm stimulus*, & *כִּי יִפְּחַד* est, *calcar*. Unde Hebræis etiam *כִּי יִפְּחַד* eques, qui pungit equum calcaribus. Ex hac versione duo hemistichia sunt *כִּי יִפְּחַד*. Nam ut *serpens* & *basiliscus*, ità *mordere* & *pungere*, ferè idem sunt. Nempe *serpens* dicitur morfu *pungere*, quia dentes habet acutissimos. Varro apud Priscianum, *Admota aspis cùm pupugerit*. Et morsus chersydri, &c. *כִּי יִפְּחַד* dicitur in Nicandro. v. 362. & 446. & Elian. Hist. 15. 13. Sed *כִּי יִפְּחַד* cum Sin sinistro est, *extendere*. Hinc, *venena diffundit*, Hi. & simil. At Chald. & Sy. habent, qui *volat*, quasi legērunt *כִּי יִפְּחַד*. *Punget*, occupabit venas omnes. Sensus loci, Tandem haustum vinum immodicè dolores gignit in capite, stomacho & toto corpore acerrimos, moribus serpentum perfimiles; lippientes oculos, foetentem halitum, membra tremula, paralyfin, podagram, vertiginem, &c.

33. *Videbunt extraneas*. Ità Mo. P. sim. M. JT. Pi. &c. sub. mulieres, Gej. ex RS. & AE. & Luth. & Belg. & o. Pi. &c. h. e. accenduntur libidine concumbendi cum illis. Vino incalescit libido. Venter mero astuans desumat in libidines. Al. *extraneas*, sub. *visiones*, P. Merc. V. subaudito verbali *videre* præcedentis. Al. *Extranea*, sive *aliena*, Ch. Merc. Me. G. vel, *absurdè*, Ca. absurdas imaginationes. Videberis tibi mira & absurdissima videre, (Et *geminum solem*, & *duplices consurgere Thebas*;) propter confusionem vaporum ascendentium ad cerebrum. Huic sententiæ favet versus sequens. Obstat autem, 1. quod vox *כִּי יִפְּחַד* nusquam in S. S. ità ponitur. 2. Quod aliena illa phantasmata non tam oculis, quàm menti, sunt tribuenda. Præfero ergò receptum vocis sensum. Huc Gen. 19. 31. — 35. Vide Prov. 20. 1. Hof. 4. 18. & adag. *Sine Cerere & Baccho*

Gej. Bascho friget Venus¹. ¶ Et cor tuum loquetur perversa². Ità P. Merc. vel, ineptè, Ca. verba turpia, quibus mulieres allicias, &c.³. Verba tum pietati, tum honestati, adversantia, &c.⁴. Cordis non est loqui, sed oris: sed ità dicit, quia ex abundantia cordis os loquetur⁵. [Ti. totum sic reddit, Si oculi tui spectabunt meretrices, jam pectus quoque perversa cogitabit.]

34. Sicut dormiens in medio mari. ¶ Sic Ti. Ca. &c. vel, in corde maris, P. &c. i. e. Vel, in insula fluctibus undique concussa⁶: vel, in navi quæ est in medio maris⁷. Sensus, Caput tuum turbabitur vaporibus vini, &c. P. In lecto jacens putabis te in mari fluctuare⁸. Indicat, ingentem animi corporisque inquietudinem, parem eorum jactationi qui in nave sunt, &c.: 2. periculi gravitatem, quam exaggerat; qu. d. qui securus dormit, non in portu, aut litore maris fortè navigans, sed in medio maris, &c.⁹. ¶ Et quasi, &c. וְכַשֵּׁי כְּבִיבִי. Et sicut jacens, aut dormiens, in capite, vel summitate, (vel, corona, JT. Pi.) rudentis, Mo. vel, carchessii, JT. Pi. vel, mali, Ti. P. Ca. Pi. Gej. G. &c. nempe, navis, P. M. &c. i. e. ut nunc loquuntur, in galea navis, ubi maxima est agitatio¹⁰. כְּבִיבִי vox monadica est¹¹. Sign. malum navis¹², (alias וְכַשֵּׁי,) quippe ex quo חֲבִילֵי נָאוֹת instruunt ordinantque חֲבִילֵי מַלְיָה funes nauticos¹³. Aliis, anchoram, quæ etiam funibus alligatur. R. Saadia, navem, ut vertex navis hîc sit malus¹⁴. Somnus ebrietatem sequitur, sed inquietus¹⁵. Ebrius inconditè movetur, loquitur, agit¹⁶.

35. Et dices, Verberaverunt, &c. ¶ Sequitur mimefis ebriorum, quorum ingenium egregiè hîc depingit¹⁷. ¶ וְכַשֵּׁי בְּלִי יָדַי. Percusserunt, sive Verberaverunt, me, (sub. inquit, P. Pi. &c.) non (& non, P. sed non, Pi.) agrotavi, P. Mo. Pi. &c. vel, dolui, M. Ti. nempe propter verbera¹⁸. Non sensi, vino obtupefactis sensibus¹⁹. Sensus expertes esse solent ebrii, nec quæ dixerint vel egerint, postquam vinum edormierint, recordantur²⁰. וְכַשֵּׁי accipitur de percussione tum orali, sive verbis, ut Jes. 11. 4. Jer. 5. 3. tum corporali, ut Ex. 21. 18. Vide supra 17. 10, 26. Percusserunt me, tum combibones, tum alii à me temere provocati, exprobrationibus, colaphis, &c.²¹. ¶ Traxerunt me, וְכַשֵּׁי. Concusserunt me, P. Mo. sim. M. contuderunt me, Gej. sim. JT. Pi. i. e. crebris & validis, & quasi incudem וְכַשֵּׁי tudite, vel malleo, probè pulsando, pro ratione insolentiae infanæque meæ, &c.²². ¶ Non sensi ¶ Ità M. P. &c. vel, cognovi, Mo. Non novi, scil. qui me percussit. Hoc spectat ad defatigationem quæ post ebrietatem manet, quasi flagellato corpore²³. Indicatur impudens ac perversa temulentorum impoenitentia: q. d. Ego ne ob unam aut alteram exprobrationem tam bellis deliciis valedicam? imò, intuitu vini hujus, non doleo quicquam, neque etiam sciivi, sentio, aut sentiam posthac, quicquid mihi accidit ob potum ignominiosum aut molestum²⁴. ¶ Quando, &c. מָה אֶקִּיץ אִם אֶבְיָשׁ עוֹד. Quando evigilabo? addam, queram illud adhuc, Mo. vel, addam querere, &c. P. Gej. Cum duo futura sine copula sibi mutuo conjunguntur, posterius reddi potest per infinitivum²⁵. Quando expergefatus fuero à vino, ut rursus illud queram? Merc. Quando expergescar, sive evigilavero, (sub. à vino, M.) pergam, requiram istud (nempe vinum²⁶) amplius, JT. Pi. vel, rursus inquiram illud, Ti. M. [Ca. totum sic reddit, Verberatus non doleo; illud non sentio; expergefatus idem iterum requiram:] i. e. Ebrius sensu caret, & pocula subindè repetit²⁷. Ea in ebriis suprema calamitas²⁸.

CAP. XXIV.

1. NE emuleris viros malos ¶ Sic M. Ti. Ca. &c. vel, malignos, JT. Pi. Heb. viros malitiae, vel, mali, i. e. deditos malo¹. i. e. Nè invideto eis². Quum tanta incommoda sequuntur epulones, &c. eos fuge, nè invideto, &c. Vide dicta ad Prov. 23. 17³. ¶ Nec desideres esse (vel, versari, M. Ti.) cum eis ¶ Sic P. JT. Pi. &c. vel, eorum comes esse, Ca. Nè appetas eorum confortium⁴, aut similem fortunam. Esse cum aliquo, non

solum mutuam denotat conversationem, ut Joh. 15. 27. & 16. 4. 1 Cor. 2. 3. &c. verum etiam imitationem, studiorum communicationem, adiutorium, &c. ut 1 Sam. 14. 21. 2 Sam. 16. 18, 21. &c.⁵.

2. Rapinus meditatur, &c. וְכַשֵּׁי Vastitatem, vel vastationem, sive desolationem, V. Merc. ¶ Et fraudes, &c. וְכַשֵּׁי Et laborem (vel, iniquitatem, Mar. P.) labia eorum loquuntur. וְכַשֵּׁי non solum actionem significat cum molestia conjunctam, sed & solam molestiam; ut Jud. 10. 16. Job. 7. 3. & 15. 35. Psalm. 7. v. 15. &c. Sic & Græci dicunt, νότον παρῆγεν, Luc. 11. v. 7. & Latini, laborare capite, pedibus, &c.⁶. Al. Et in labore, &c. i. e. fictè, ideòque cum molestia⁷. Perversa loquuntur, sed non citra laborem, cum sermo repugnat cogitationi & menti eorum⁸. Al. Et molestiam, &c. JT. Pi. Hæc autem intelligunt, vel, i. activè, vastitatem, quam scil. aliis afferant, & laborem, sive negotium, aliis faceffendum⁹. Id unum in animo & ore semper habent, ut aliis molestiam exhibeant¹⁰. Vel, 2. passivè; dum aliis molesti esse cogitant, in suam perniciem ruunt¹¹. Malitia improbi ipsum perdit. Vide Job. 5. 2. Prov. 11. 3, 5, 6¹².

3. Sapientia edificabitur domus ¶ i. e. Familia rectè instituitur¹³, & exaltatur & prosperatur¹⁴. Nè, visâ impiorum prosperitate, qui & sobole & proventu abundant, Psalm. 37. 35. & 73. 3, &c. desperes de rei domesticæ tum acquisitione, tum conservatione; aliam tibi viam ostendo, nempe sapientiam, quæ res familiaris & ædificatur, & stabilitur contra injurias & pericula, &c. cum domus iniquitate ædificata corrui. Vide Jer. 22. 13, &c. Amos. 5. 11. Mic. 3. 10, &c.¹⁵.

4. In, &c. וְכַשֵּׁי יִמְלֵא כָּל דָּוָן יָקָר וְנִשְׁעִים. Et scientia (vel, per scientiam, M. V. quæ scil. rectè agnoscimus tum Deum & Divina, tum humana, sive singulas officii nostri partes¹⁶), penetralia (vel, conclavia, sive cubicula, M. Pi. cellaria, Ch. Sy. Ar. o. vel, interiora domus, P. in quibus reconditur supellex, aut terræ fruges, &c.¹⁷), replebuntur omni substantiâ (vel, copiâ, Mo.) pretiosa & amantia, JT. Pi. Merc. Ch. jucunda, Mo. vel, omnibus, sive omnigenis, opibus, M. Ti. Sy. Ar. raris & amantibus, Ti. sim. Ar. Ca. vel, rebus pretiosis & pulchris, M. honore ac suavitate, Sy. Opes internas præcipuè & veras hîc intellige¹⁸.

5. Vir, &c. וְכַשֵּׁי חָכָם בְּעוֹן. Vir (Non, אָדָם, vel אִנּוּס, homo; sed, גִּבּוֹר, vir, à viribus nomen habens, & virilem gerens animum¹⁹), sapiens (sub. est, P. Merc. &c. vel, semper est, M.) in (vel, cum, JT. Pi.) fortitudine, sive robore, Mo. P. Merc. JT. &c. vel, pollet viribus, V. sim. Merc. Pi. vel, est in potestate, h. e. plurimum valet auctoritate²⁰; vel, robustus, M. ad depellendum aliorum vim & injurias²¹. Nam licet corpore infirmior sit, sapientia tamen supplet fortitudinis defectum²². Supplendum hîc, vel, cum AE. reperitur, vel, est; ut post וְכַשֵּׁי, in malo, sub. est, Exod. 32. 22²³. ¶ Et, &c. וְכַשֵּׁי. Et vir sciens, vel, scientiæ, roborat, vel fortificat, vires, P. JT. Pi. Gej. h. e. subindè crescit auctoritate²⁴. Subindè auget tum animi vim & robur imperterritum, tum externas facultates, &c.²⁵. Sæpe sapientia præstat quod robur nequit: Prov. 21. 22. Ecclesi. 9. 16²⁶. [Ti. totum sic reddit, Vir sapiens & prudens viribus pollente præstat. Ca. sic, Vir sapiens potentiâ, peritus homo viribus, pollet.]

6. Initur, &c. וְכַשֵּׁי מִלְחָמָה. Bellum geres, Merc. Pi. vel, facies, P. Gej. sub. rectè, tum ex scopo, tum ex salute seq. Sic Psalm. 37. 5. ipse faciet, scil. uti conveniens & salutare erit: Dan. 8. 12. & faciet, scil. potenter & ex voto. Sic, facere peccatum, vel justitiam, est, facere alacriter, assidue, &c. 1 Joh. 3. 7, 9. Vel, facies tibi, h. e. in tuum commodum, sive juxta tuum votum: vel, tibi redundat. Probat antecedens enunciativum, quod sapientia robur confert, quia modum docet gerendi belli, in quo præcipuè robur requiritur²⁷.

7. Excelsa, &c. וְכַשֵּׁי גִבּוֹרִים. Sublimes, sive Excelsa, (vel, Altiores, M. vel, Nimis alta, JT. Pi. vel, Ardua, V. vel, Res ardua, Ti. simil. Ca. sub. sunt, M. P. JT. &c.) stulto sapientiæ, Mo. P. Merc. &c. Plur. ob insignem ejus ambitum & varietatem; ut Psalm. 49. 4. Prov. 1. 20. & 9. 1²⁸. Sapientiæ, i. e. partes & species sapientiæ²⁹. Non potest ad sapientiam pertingere³⁰.

Ea in inaccessa rupe collocata ipsi est, ita ut ad eandem anniti nec velit per desidiā, nec possit per ingenii stupiditatem. Tam alta stulto videtur, ut de ea consequenda desperet: vel, quod supra captum suum esse putet; vel, quod nolit pravis concupiscentiis vim facere. Pietatem discendi, nedum exercendi, impossibilitatem comminiscitur: ideo segnescens ei non vacat. At sapienti contra facilis est, Prov. 14. 6. paulatim enim ei vacat, & si semel assequi non potest, eodem subinde redit, &c. ¹ Epentheticum hic est in ² *וְהָיָה*, ut in ³ *וְהָיָה* exaltata fuit, Zach. 14. 10. & in ⁴ *וְהָיָה* surrexit, Os. 10. 14. Alii ⁵ *וְהָיָה* appellativè accipiunt, pro corallis, vel gemma pretiosa: sicut vox sumitur Job. 28. 18. Ezec. 27. 16 P. *Sapientia stulto est, & videtur, gemma pretiosa, inventu difficillima, &c.* ¶ In porta] h. e. In conventu sapientum. ¶ Non aperiet os] Ut objecta diluat, si reus agatur in porta. Ne hircere quidem audeat. Obmutescit; vel, ad consilium non admittitur, &c. hoc enim prudentiam requirit. At inscitia potius audaces & loquaces facit. Resp. Verum: sed ad rem nihil loqui possunt.

8. *Qui, &c. וְהָיָה לְהָרָעָה* Qui cogitat (vel, meditat, Sy. Gej.) malefacere, Merc. Ch. Pi. &c. Intelligit, vel, in genere, pro, peccare, ut ⁶ *וְהָיָה* sumitur 2 Reg. 21. 11. Jer. 7. 26: vel, 2. speciatim, quod hic malo, pro, damnum alicui inferre, vel, affligere, &c. ut Genes. 31. 7. Exod. 5. 23. &c. ⁷ *Qui nihil aliud cogitat quam malum perpetrare, Ti. Qui maleficia excogitat, Ca. ¶ Stultus, &c. וְהָיָה לְהָרָעָה* Eum virum (vel, patronum, Mo. magistratum, V. Mar. dominum, Merc. Car. Gej. h. e. possessorem, autorem & architectum, vel inventorem,) cogitationum malarum (vel, scelerum, Car.) vocabunt, vel vocant, Mo. P. Merc. Gej. &c. quotquot noverunt ipsum. Is vocatur, vel vocabitur, (vel, vocandus est, Ca.) sceleratus, Pi. Ca. Ti. sceleratissimus, JT. Non improbi modò sunt, sed aliis etiam ad nequitiam duces sunt & antesignani, & inter malos primas tenent. Scopus loci est, atrocitatem sceleris eorum qui se maleficiis adinveniendis devovent depingere, quæ tanta est ut idololatriâ puniatur. Vide Rom. 1. 30. In his autem sunt qui excogitant nova juramenta, novas fraudes, nova irritamenta intemperantiæ. [M. cum præced. jungit, locumque sic reddit,] Quippe qui [stultus scilicet, v. 7.] nihil cogitat quam facere malum; atque ideo vocant eum autorem scelerum, vel, fabricatorem malorum consiliorum.

9. Cogitatio, &c. *וְהָיָה לְהָרָעָה* Cogitatio (vel, Cogitatio mala, P. Mo. Facinus, Ti. Scelus, JT. Astutia, Ch. Conatus, Ca.) stulti (vel, stultitie, Mo. h. e. stulta, iners: sed malim, viri stultitie, five stulti, ex collat. membri seq. sub. est, P. M. &c.) peccatum, Merc. Pi. M. Ti. Ca. &c. quia nil aliud cogitat quam malè facere. Stultus & scelestus de peccato perpetrando assidue cogitat. ¶ Et, &c. *וְהָיָה לְהָרָעָה* Et abominatio (vel, abominandus, Ca. sub. est, P. M. &c.) homini, vel hominum, vel hominibus, (vel, cuique, Pi.) derisor, vel illufor, Mo. P. M. Merc. &c. Omnes eum detestantur tanquam pestilentissimum & deploratum cui Divina omnia & humana sunt pro risu. Illufor stulto deterior est, gravitate scelerum cunctis abominandus. Stultus peccat per infirmitatem, aut imprudentiam: derisor, edoctus & admonitus. Cùm autem dicit scelus stulti aliquà commiseratione esse dignum. [JT. totum sic reddunt, Scelus stulti est damnable; abominandum verò cuique, derisoris.]

10. Si, &c. *וְהָיָה לְהָרָעָה* Remissisti te, vel, Remissus fuisti, (vel, Si remissè te geras, JT. Pi. Gej. Si remisseris, Ti. Si desisteris, Ca. Si dissolutus es, M. Si fueris remissus, P. M. vel, dejecto animo, V. sim. Merc. vel, negligens, Q. in V. vel, fractus per impatientiam, M. Si vires tuas non intendas ad sufferenda mala, sed prolaberis in diffidentiam, desidiā, desperationem, &c. in die, vel tempore, angustie, vel afflictionis, (vel, in ipso necessitatis articulo, Ti. in rebus angustis, Ca.) angusta (sub. est, Ti. vel, fuit, M. vel, erit, P. Merc.) fortitudo tua, M. P. Mo. &c. Succumbes, & impar eris ei ferenda. Non poteris ferre tribulationem. In angustia enim, præfenti, forti, infracto & constanti animo opus

est. Egregius sensus, quanquam alium præfero. [De quo statim.] Hoc vult, pusillanimes illa sua remissione manifestè prodere virium suarum penuriam, animūque adeo planè muliebrem; quod turpe est & noxium. Remissè te gessisti in die angustie? angusta est virtus tua. In ¹ *וְהָיָה* est metaphora, à corpore cujus membra suis artibus soluta sunt; ad animū qui metu fluctuat & vacillat. Summa est, eum demum verè virtutis & Christianæ fortitudinis testimonium edere qui in tempore angustie in officio manet. Afflictio est lapis Lydius, probos à reprobis discernens. Vide Job. c. 4. v. 3, 4, 5. Matt. 26. 33, &c. Rebus adversis oportet contra conari, neque obrui fluctu: alioqui robur & animi & corporis debilitatur. Tu nè cede malis, sed contra audentior ito. Sententia est, eorum exiguum esse fortitudinem & patientiam qui ad quælibet adversa concidunt animo, & desperant de meliore successu: ubi, si magno animo contra nitereris, robur, tum corporis, tum animi, succresceret. AE. cum versu seq. jungit, Si in afflictione amici remissus fueris in eo juvando, tempore etiam afflictionis tuæ succumbet robur tuum, nec invenies qui tibi subveniat. Al. Si remissè te geras, tempore angustie angusta erit virtus tua, JT. i. e. quicquid virtutis habere tibi videberis enervabitur, eritque nihili, quum pervadet calamitas. Sensus, Nisi sedulo proximo tuo adjuveris, seq. vers. 11, 12. & tibi consuleris in comparanda sapientia, v. 13, 14. tandem pessimè futurum est tibi: quapropter agè, incumbe documentis quæ sequuntur. Al. In die afflictionis cum seq. jungo, ob Jethib Regem in ² *וְהָיָה*; sed & ad superiora & ad inferiora pertinere potest, hoc sensu; Si etiam felici tempore, antequam ingruat afflictio, tete remiseris à studio sapientiæ, sanè quum ingruerit afflictio succumbes: oportet enim te armare antequam afflictio veniat. Interim si etiam adverso tempore te remiseris, itidem succumbes. Si remissè te geras (& negligenter, scilicet in acquirenda verà sapientia & pietate, nempe quum nondum advenit angustia,) tempore angustie angusta erunt vires tue, nempe vires animi.

11. Erue, &c. *וְהָיָה לְהָרָעָה* Erue, vel Eripe, vel Libera, (vel, Eruere, five Liberare, P. Pi. Merc.) captos (raptos, JT. qui raptantur, M. P. Ti. *וְהָיָה* sign. rapuit per vim, supra 1. 19. item Genes. 6. 2. & 34. 2. 1 Par. 7. 21. Psal. 31. 14. & limitationem eandem hic quoque exigunt sequens versus & scopus; nec enim iuste damnati sunt liberandi: ad mortem, Mo. Pi. Car. &c. sub. sine sua culpa, M. Per mortem hic intellige, tum periculū mortis, aut prodromos, (ut morbos graves, infamiam, egestatem;) tum mortem ipsam, vel spiritualem, ex hæresi, aut ex impietate, &c. vel corporalem. Eripe, h. e. ex manu infaustis, latronis, injusti magistratus, &c. idque vel manu, vel linguā defendente, vel quovis alio modo licito. Pertinet hoc maximè ad magistratus; deinde ad privatos, si eos eripere possint citra seditionem: saltem testari debent, se eorum mortem non approbare. Vide Marc. 3. 4. Luc. 10. 30, &c. & confer Exod. 23. 5. ¶ Et qui, &c. *וְהָיָה לְהָרָעָה* Et inclinantes, vel, eos qui divertunt, P. (vel, corrumpunt, M. vel, ducuntur, Ti. Ch. vel, nutantes, Mo.) ad necem, five cadem, Merc. M. Ti. &c. (ut occidantur; h. e. qui in præfenti vitæ periculo versantur. Si vel suspicio mortis imminens iusta sit, non cunctandum, sed maturè auxiliandum: si prohibueris, Merc. vel, si tete prohibueris, Merc. sic Pi. prohibe, Ch. hos, si potes, prohibe, M. neque cesses, Ti. an cohiberes (vel, subduces, Gej. continabis, P.) te? Di. sic Car. an intermitteres? Id sign. Prov. 21. 26. Jes. 58. 1. Taxat negligentiam aut tergiversationem intempestivam. ¶ Interrogativè sumo, ut supra 6. 28. item Psal. 77. 10. & 94. 9. Si cesses, vel, prohibeas te, nè hoc facias, sub. tibi erit angustia, in qua remissus erit qui opem feret tibi, Bay. Nam à declinantibus ad necem an cohiberes te? JT. sim. Car. Qui ad necem aguntur: quod si prætermittas, Ca. [Sensus pendet à versu seq. prout & Merc. & Pi. &c. accipiunt.] Hic versus cum seq. hoc ordine legendus, Si contineas te quò minus eruas eos qui rapiuntur ad mortem, & eos qui ultro pergunt ad occisionem, Quando dices, &c. Al. Liberare captos ad mortem, si cohibueris te. Quia dices, En, ignora-

vimus, &c. Senfus; Si cognoveris innocentem rapi ad supplicium, noli te subtrahere, quin studeas eum liberare, &c.¹ Verum insolens est infiniti sub initium sermonis collocatio; communis autem est repetitio rei ejusdem tum enunciativa, tum interrogativa: ideoque priore modo sumo^m.

12. *Si, &c.* [כִּי הָאֵמֶר הוּא יִדְעֵנוּ יְיָ] *Quia* (vel, Cum, five *Quando*, V. Mo. *Si*, M. P. *Nam* si, Ti. *Si autem*, o. Sy.) *dicis*, vel *dicas*, vel *dixeris*, *Ecce*, (vel, *Profecio*, P. Gej.) *ignoramus*, vel *ignoravimus*, *hunc*, vel *istum*, Gej. o. interficiendum, quis aut qualis fuerit, innocens an reus, aut in quo periculoⁿ : vel, *talem*, M. vel, *hoc*, five *istud*, JT. Pi. P. Ti. Merc. Ch. mortis videlicet periculum^o : vel, hunc innocentem fuisse ; vel, rationem non videmus quâ eum liberare possemus^p. *Si dixeris*, *Vires non suppetunt*, Vulg. sic R. Levi in Gig. *Quippe qui neges istud scire te*, Ca. [הֲלֵא חִכְיוֹ וְגו'] ¶ *Qui, &c.* *Annon qui ponderat* (vel, *perpendit*, V.) *corda*, (h.e. Dominus q; vide Prov. 16. 2. & 21. 2^r.) *ipse* (emphaticè positum †) *intelliget* ? P. Gej. &c. num vera vel falsa sit excusatio tua, &c. r. Si, metu potentiorum, (aut, nè operam tuam, & quâ vales gratiam, frustra effundas v,) rem dissimulans, te subtrahes, & interim (si quis hoc nomine tecum expostulet) utêris excusatione ignorantia; ; scito te hâc ratione nihil apud Deum *אֲפֻסְיוֹנָאִישׁ* profecturum, &c. x. Satis est tibi testimonium conscientia; tuæ, quodd Deus intuetur v. Solent homines multas excusationesnectere, se nescire illius vel periculum, vel innocentiam ; non tantâ autoritate aut gratiâ valere, ut eum liberent ; rerum suarum satagere, alienis nolle se ingerere, &c. hîc unam excusationem reliquas omnes complectentem exempli causâ proponit, & refellit : q. d. Licet mortalium nullus hæc refutare possit, at potest, si non propria conscientia, saltem Deus, &c. Vide 1 Cor. 4. 4. Quare, abjectâ omni excusatione, miseris subveniendum est z. Novit Deus tibi de innocentis supplicio constitisse z. ¶ *Et, &c.* [וְנוֹצֵר וְגו'] *Et qui servat*, five *custodit*, *animam tuam*, Merc. M. &c. quum tu alium servare non curaveris^b, ut par erat c. Vel, *qui observat animam tuam*, qui tergiverfariis & excusas te ; qui omnes animi motus abditissimos inspicit^d ; qui omnia videt, quem fallere nequis †. ¶ *Reddetque homini*, &c.] Vel, *cuique*, ut tibi, &c. f. Te meritâ poenâ afficiet g. Vel etiam, tibi præmium dabit, si eripueris : tu etiam à severa iudicis sententia eriperis. Si ergo vis animam & vitam tuam à Deo servari, alios eripe : qui autem ignorat, ignorabitur, &c. h.

13. *Comede* (vel, *Comedis*, Ti.) —mel] M. P. Mo. &c. Non tam imperantis est, quàm permittentis¹. Creber in Palæstina mellis usus, Deut. 8. 8. 1 Sam. 14. 25. &c. ¶ *Quia bonum est*] Et gratum, Jud. 14. 18. Ezec. 16. 13, 19. & utile, senibus maximè & naturis frigidis: unde Athenæus notat quosdam ex frequenti usu mellis longævos fuisse^k. Sed hoc dicit propter sequentia; est enim similitudo, *Ut mel comedis*, &c.¹. ¶ *Et*, &c. וְיִנְּפֹת מִתּוֹקוֹ] *Et favus dulcis est*, &c. M. & *favum, dulcem* (vel, *dulce*, Ti. Mo.) *palato tuo*,] T. Gej. Dependet à verbo *Comede*. Vel potiùs, *Et favus dulcis fit*, &c.^m. *Et favum*, qui *dulcis est*, &c. *Et distillatio* (sub. mellis, aut *favorum*,) *dulcis est*, &c. A verbo וְיִנְּפֹת stillare, vel aspergere, est נִפְתָּה distillatio, Psal. 19. 11. Prov. 5. 3. & 27. 7. Cant. 4. 11ⁿ. *Et favum dulcem sume super palatum tuum*. Ellipsis verbi relati^o.

14. Sic, &c. [כִּן דַּעַת חִכְמָה וְגו'] *Sic scientia*, sive *cognitio*, *sapientia* (sub. est, M. Ti. JT. vel, erit, Pi. vel, *suavis erit*, P. BA. ib. 524.) *anima tua*, Mo. P. M. Ti. JT. Pi. *Sic scias sapientiam esse*, &c. Sed Reviah super חִכְמָה docet eam vocem conjungendam cum præced. דַּעַת; quare præfero quod sequitur P, *Sic scire sapientiam*, &c. Merc. Gej. Di. huic ergò incumbere וְדַעַת vel est imperat. pro דַּעַת, (posito Segol pro Kamets, per anomaliam singularissimam, ut in יִרְשָׁנָה, *in cinerem redigat*,) cum ה' paragogico, pro, דַּעַת, *scito*^r: vel, infinit. quod alibi דַּעַת, & Exod. 2. 4. דַּעַת*. Eodem res recidit, sive dicas, *scito*, &c. sive, *scire*, &c.^t. ¶ *Quam*, &c. אִם מֵצָאתָ] *Si invenisti eam*, M. sic P. &c. *Si eam assequutus*, vel *adeptus*, fueris, JT. Pi. Ca. *Quam si inveneris*, Ti. [Hoc autem quidam cum præcedentibus jungunt, *Sic cognitio*, &c. vel, *scire*, &c. si inveneris eam;

15. Nè, &c. [אל הארוב רשע ליה צדיק] Nè infir-
dieris, ô impie, (vel, tanquam impius, ut sit ellipsis בך, b Gej. ex
vel, impie, Ca.) *habitaculo* (et si tenui, non magnifico, ut
Lut.) indicat c,) *justi*, M. P. Ti. Merc. &c. i. e. ejus pos-
sessioni, bonisque omnibus d. Nè queras calumniam in
justum f. ¶ Neque, &c. [אל תשדד רבצו] Nec vaster
(vel, diripias, P. Sy. vel, interurbes, M. sic G.) *accubi-
tum* (vel, cubile, Ti. Ca. vel, *habitationem*, Sy. sim. Ch.
Merc. vel, *quietem*, M. Merc. G.) *ejus*, Mo. sim. Merc. Pi.
JT. &c. Innuit duplicem modum quo molesti sunt ju-
stis impii : vel, dolis & infidiis ; vel, vi aperta g. Ad-
versus utrumque piorum animos hic confirmat h, & se-
curitatem ei præstat i.

16. *Septies enim* (i. e. Sæpe ^k) *cadet justus, & resur-*
get; sic M. Ch. sim. Mo. &c. ^h Merc. ^l Merc.
30 *Nam ut* (vel, ^{sim. M. V. &c.} *Nam etfi, Merc.*) *septies cadat, &c.* JT. Pi. Merc. Vel, i.
in peccatum^l. Sic ergo conjungunt cum præced. Nè in-
fidieris, nec quæras impietatem in domo justim; Nè stu-
deas invenire in justo quod carpas, dolis in hoc structis^o.
Nam licèt levia in eo sint errata, sine quibus hæc vita
non ducitur, vitat tamen graviora, &c.^o. Non placet
hæc sententia. 1. Nusquam Hebræis נָפַל est, peccare P;
sed, *adversis premi* 9. Ità נָפַל sumitur vers. seq. & in
loco parallelo Psal. 37. 24^r. נָפַל & קוּם inter se oppo-
nuntur, ubi de calamitatibus agitur, Esa. 24. 20. Jer.
25. 27. Amos. 8. 14. Mich. 7. 8^{*}. 2. Refellitur hoc
ex scopo Salomoneo^t; &c, 3. ex oppositione ruinæ im-
piorum & piorum^v. Vel, 2. in calamitates^{*}. ¶ *Impii*
autem corruunt, &c. וְיִשְׁלַל בְּרָעָה] *Corruunt, vel cor-*
ruent; (vel, destruuntur, Sy. *infirmabuntur, o. Ar.*) *malo,*
JT. Pi. i. e. *in malo suecumbunt, vel uno* 7: primo quo-
que periculo^z. *In malo, sive malis, o. Sy. Ar. Vel, in*
malum, Mo. P. Merc. Ti. Ca. illis paratum 3; ità scilicet
ut è ruina emergant nunquam^b, quum justi contrà à
casu fortiores resurgunt^c. Simile proverbium Hebræo-
rum, *Septem foveæ pacifico, (supple, struuntur, quas eva-*
dit,) at una operanti malum supple, *sufficit*: statim ruit.
50 Similis sententia Psal. 34. & 37^d.
^h Merc.
^l Merc.
^o Merc.
^t Merc.
^v Merc.
^{*} Merc.
^z Merc.
^b Gej. sim.
^c Merc.
^d Merc.

17. Cum, &c. ^{Mar.} ^c Mar. ^d d. ^e Cras
inimicus tuus, (non, quem tu odio habes, sed, qui te ha-
bet t.) nè læteris, P. Gej. Merc. &c. Prohibet ^f Gej.
regium, de qua vide Mich. 7. 8. Obađ. vers. 12. Nè læte-
ris ejus damno vel exitio f. Crasè ergò erant qui asse-
runt inimici amorem non esse sub Vet. Testam. præscri-
ptum g. Dices Mosen lætari de casu Pharaonis: Resp. 1.
Foras inimicorum dum vivunt pœnitentiam optare
debemus; at quum jam mortuos & prostratos eos cer-
nimus, quod non sine providentia Dei sit, de eo laudari
potest Deus h. 2. Alia est ratio hostium privatorum, &
publicorum, sive Dei & Ecclesiæ i. De hostium Dei ex-
cidio, aut de nostro bono quod ex impiorum interitu
redundat, gaudere licet k. Cum cadit, nempe in cala-
mitates l. Sic etiam Latini res adversas casus appel-
lant m. Quod si peccati lapsus hîc intelligamus, mul-
tò minùs lætandum est de eo quod Deo displicet n.
¶ Et in, &c. ^h Bay. ⁱ Gej. ^k Car. ^l Pi. Sm. ^m Ca. Gej. ⁿ Bay. &c. ^o Cr.
⁷⁰ ^o Cr. ^p Gej.
[וַיִּבְשָׁלוּ] Et quum corruit, (vel, im-
pegerit, P. Gej.) nè exsultet cor tuum, Pi. P. &c. q.d. Nec
graviori malo, sed nec leviori ejus dispendio, lætan-
dum est o. Damnat hîc etiam arcanum cordis gau-
dium, utut coram aliis occultetur, vel compassio limu-
letur P.

18. *Nè forte*, &c. [פִּן יִרְאֶה וְ] *Nè* (vel, *Nè forte*; Mo. Merc. Sed פִּן non hic hæsitativè, five dubitativè, accipiendum, sed absolutè, pro, *nè*; ut Genes. 3. 3. & Ecce 2. 38. 23.

38. 23. Num. 20. 18. Judic. 15. 12. Mal. 4. ult. Vide
suprà 5. 9. Non dicit, Nè forte, quasi dubitandum
fit an videat Deus; sed de Deo loquitur more homi-
num, & ex talium opinione, videat Dominus, & ma-
lum sit, vel displiceat, oculis, five in oculis, ejus, Merc. P.
Mo. M. Ti. &c. h. e. Nè valde ipsi displiceat defectus
charitatis, &c. * ¶ Et, &c. וְיִשְׁכַּח מִפְּנֵי אֱלֹהִים] Et
avertat ab eo iram suam, M. Ti. Merc. &c. ob inhumani-
tatem tuam, &c. Nè parcat ei Deus ob sævitiā
tuā. At, inquit, hæc non est accommodata neque
pia ratio, nec tam vindictam tollit quā permutat;
quum charitas vera ab omni ulciscendi libidine ab-
horret, & pro hoste preces fundit ad Deum, ut ab ip-
so malum avertat. Resp. 1. Non præscribit Salomon
(sicut nec Paulus in loco simili, Rom. 12. 19.) intentio-
nem: quā vindictæ parcendum est; absit; sed causas
quibus homo ad ultionem induci solet extenuat & ele-
vat, nè mens damni compensandi ardore decipiatur,
quia, inquit, hoc modo damnum illius avertes, &c. *
2. Quum Deus aufert ab eo iram, i. e. supplicium me-
ritum, eumque suæ prosperitati restituit, in damnum
cedit partis adversæ, putā gaudens de inimici clade,
quia gaudium hoc castigatur ejusdem mœrore de feli-
citate inimici. q. d. Subtrahet tibi Deus materiam
gaudendi, ejusque loco novam dolendi causam substi-
tuet; & hostis vires nanciscens tantò acerbius te angus-
tiabit, risumque tuum sarcasticum largè compensabit.
3. [Alii aliquid hinc suppleunt.] Et avertat ab eo furo-
rem suum, & in te convertat, P. Et convertat ab eo iram
suam, sub. in te, JT. Pi. Car. Gej. quod hinc supplendum,
vel, ex collationis lege^a; vel, ex voce וְיִשְׁכַּח ab ipsos
quod infert וְיִשְׁכַּח super te^b. Similis ellipsis Psal. 84. 11.
—quā mille, scil. extra atria tua, ex membro præced.
& Proverb. 19. 1. —perverso, &c. sub. divite, ex anti-
thesi. Disce hinc grande esse & iniquitatis vitium. Vide
Job. 31. 29. Prov. 17. 5. Jer. 48. 27. Thren. 4. 21. Ezech.
25. 3. & 26. 2. &c. *
19. Nè, &c. אַל תַּחַר בְּמַרְעִים] [Variè reddunt.]
Nè commercium habeas (vel, amicitiam in eas, V. vel, com-
mittas, vel commisceas, te, Q. in Merc.) cum malignis, P. V.
sic Merc. cum iis certans, ut, sicut opibus, sic factis, illis
æqueris, aut eos vincas. תַּחַר, pro תַּחַרְרָה, à verbo
quadrato תַּחַרְרָה, quod occurrit Jer. 12. 5. & 22. 15^d. Al.
Nè gaudeas in malefactoribus, o. fim. Ar. Nè invidear ma-
lis, Sy. Nè emuleris (vel, imiteris, Ch.) malignantes, V.
Nè succenseas, vel irā accendaris, propter malos, five male-
ficos, Merc. Q. in V. sic Ca. eos, scilicet, quorum stu-
dium est tum malè vivere, tum malè aliis vel ægre fa-
cere: hoc est, ob eorum prosperitatem. תַּחַרְרָה, pro
תַּחַרְרָה, (ut תַּחַרְרָה, pro תַּחַרְרָה provocas, Deut. 2. 9^f.)
à תַּחַר exarsit; unde Hithpahel inflammavit se, quod hinc
tantum occurrit, & Ps. 37. 18. ¶ Nec emuleris, &c.]
Ita P. Gej. &c. Repetitur æquipollens vel synonymum
præcedentis tum actionis, tum objecti. Vide suprà v. 1.
& Prov. 23. 17^b.
20. Non habent, &c.] Heb. Non erit novissimum, M.
Mo. &c. vel, finis, P. V. JT. &c. propter quem scilicet
creatus est, h. e. vita æternaⁱ: vel, merces, Pi. Vide
suprà 14. q. d. Carent spe solidæ felicitatis, & lætitiæ
eorum definit in cruciatus, &c. Itaque omnis invidiæ
ocasio tollitur. ¶ Lucerna] i. e. Vita, quæ ante
tempus extinguitur^m: vel, genusⁿ: vel, splendor di-
vitiarum^o: quicquid est in illis splendoris & felici-
tatis P.
21. Time Dominum, — & regem] Meritò præponit
Dominum regi, nam & propter illum Reges timendi, ut
Dei vicarii, &c. Alioqui Regum edictis, ubi salvā con-
scientiā id fieri non potest, non est parendum. Vide
1 Sam. 22. 17. Eccles. 8. 2^r. Act. 5. 29. Sophocles Ajace,
Τοιζας τὸ λαὸν, εἰσοµέντα μὲν τοῖς θεοῖς εἶναι, µακρόµεντα δὲ
Ἀργείδους, σέβειν. * Ἀρχόντες εἰσιν — (Proinde quod reliquum
est, sciemus quidem deis Cedere, discemus autem Atridas co-
lere: Principes sunt *.) ¶ Et cum, &c. וְעִם הַמֶּלֶךְ
אַל תִּשְׁכַּח] Nè commisceare, vel, commisceto, vel misceas,
te, (vel, habeto commercium, Ca. Nè misce te, familiaris
scil. conversando, mores addiscendo, animos viresque
conjungendo, &c. vide Prov. 20. 19. 1 Cor. 5. 9, 11.
2 Thes. 3. 14^r.) cum iterantibus, Mo. sub. iniquitates
suas, V. Mar. post poenitentiam. Non placet, quia nil

quod iterari possit præcessit. Al. cum stultis, Ch. Sy. re-
bellibus, Pi. duplicantibus, RS. in Gig. inconstantibus, Ca.
mutantibus se, P. his qui rerum novarum studiosi sunt, Ti.
illis qui deficiunt à timore ejus, M. cum mutationi de-
ditis, Ang. variis, Car. variantibus, vel discrepantibus,
Merc. Gej. nempe à Domini aut Regum edictis: cum
rebellibus & seditiosis, qui communem societatem tur-
bant; qui nec Deum nec Regem timent, aliisque
prorsus gerunt mores quā quos postulat membrum
antecedens. Confer de voce Esth. 1. 7. & 3. 8^z. Vel,
qui hunc ordinem mutant, Regem timentes, non Do-
minum. Inofficiosos erga Deum & Regem describit
à varietate, seu levitate, quā fit ut, obortā tempestate,
ab imperio & subjectione deficiunt; idque ob confor-
tium cum defectoribus, quorum idcirco contubernium
vitare jubet. Nota, nullum fidele obsequium Regi ex-
hiberi posse quod à reverentia Dei separatur. [LXX
locum sic reddunt, Et neutri horum sis inobediens:
fim. Ar.]
22. Repente consurget (vel, veniet, Ch. Sy. vel, erumpet,
five emerget, V.) perditio (vel, contritio, P. Sy. calamitas,
JT. Pi. V.) eorum; sic M. P. Mo. &c. Heb. יְקוֹם אִיָּהֶם.
¶ Et ruinam, &c. וְיִפֹּר שְׁנוֹתָם מִיָּדָם] Et contritio-
nem (vel, oppressionem, JT. Pi. ruinam, Ti. Merc. cala-
mitatem, Ch. supplicia, o.) amborum quis scit? vel no-
vit? P. Merc. Ti. &c. Et quis novit species cruciatuum
eorum? Ar. יָדָם sign. idem quod אִיָּהֶם, nempe contritio-
nem, afflictionem, eventum malum, exitum. יָדָם hinc
tantum occurrit, & aliquoties in Jobo, Job. 30. 24. &
31. 29. ex quibus locis colligitur horrendum hinc ex-
primi supplicium, &c. f. Ruinam, nempe activam, i. e.
punitionem, ab illis inferendam. Amborum: quo-
rum? Resp. 1. Improborum, quorum meminit v. 20.
& variantium, v. 21^r. 2. Contemptorum Dei & Regis.
3. Domini & Regis. Quis indicabit ruinam quam
ambo (i. e. Deus & Rex) inferent, vel, inferre pos-
sint, transgressoribus? q. d. Nullus, five transgresso-
rum five aliorum, determinare potest modum, tempus,
locum, cæterasque instantis ultionis circumstantias.
Quis novit? h. e. insperatò veniet. Dum isti florent
& securissimè agunt, irruunt tum Dei tum magistra-
tūs judicia in refractarios, &c. Incognita omnibus
utriusque (Jovæ & Regis) seditio, Ca. [Alii locum aliter
reddunt.] Et interitum (vel, terminum, Sy.) annorum
ipsorum quis novit? Di. Sy. אֲנִי פְּנֵי שְׁנֵי וְשָׁנִים, unde
אֲנִי פְּנֵי שְׁנֵי anni ipsorum. Melius id quadrare videtur,
quia de duobus actum non videtur in præcedentibus,
sed in genere de שְׁנֵי mutantibus, nova molientibus.
23. Hæc, &c. וְגַם אֵלֶּה לְחַכְמִים] Hæc quoque sapien-
tium sunt, Ti. Ca. G. Car. Etiam hæc à sapientibus pro-
fecta sunt, Pi. per genitivum transfero, ut, & τὰ
σοφιστά. Quæ sequuntur sententiæ adjectæ sunt è Sa-
pientum libris post Salomonem ante Ezechiae tempo-
ra. Non placet. 1. Refellit hoc & 24, quod sequentia
innuit paria esse & ejusdem generis cum præcedentibus.
2. Melius o. & Ch. & Vulg. per dativum reddunt.
3. Si genitivus retineatur, idem esse potest sensus, Hæc
sapientum sunt, h. e. illis conveniunt, ut Proverb. 31. 4.
Non regum est, vel, Regibus convenit. 4. Sapientum
dici possunt, quod à sapientibus collectæ è Salomonis
scriptis adjectæ sint, sed non à viris Ezechiae, uti illa
cap. 25. 1. &c. Etiam hæc, vel ista, sapientibus, vel,
ad sapientes, M. P. Mo. Merc. Ch. Sy. vel, vobis sapienti-
bus, o. vobis, o sapientes, Ar. sub. pertinent, P. JT. Merc.
vel, conveniunt, Merc. vel, dicuntur, M. vel, dico, o. Ch.
Sy. Ar. Insipientibus non profuerit dicere. Vulgus
non facile capit. Sensus, Non tantum ea quæ hæc-
tenus prolata sunt, ab initio cap. 10. ad hunc locum,
ad informandos sapientes pertinent; sed etiam quæ
sequuntur usque ad finem capituli: vel, quæ sequuntur
de accurata justitiæ administratione; quum nemo sa-
pientis meretur titulum qui hinc imponi sibi ab affecti-
bus patitur. Al. Hæc quæ dicta sunt versibus proximè
præcedentibus, & quæ jam sequuntur, sunt verba Sa-
lomonis ad sapientes judices. Quatuor hi versus ad
judices referuntur, quorum nequitia jus pervertitur.
Hæc autem præfatio reliquis versibus ad ultimum hu-
jus capituli communis est, eos omnes ad sapientes spe-
ctare indicans: qui igitur his non attendit, nec ad se
pertinere

^d Car. pertinere opinatur, insipiens pronuntiatur ^d. ¶ Cog-
noscere (vel, Agnoscere, M. P. Merc. JT. &c.) personam
[†] Merc. (vel, faciem, sive vultum, M. P. &c. vel, Habere persona-
rum rationem, Ca. Sy. Merc. & delectum [†]), in iudicio;
sic JT. sim. Ti. &c. "וְיָדָע"] Hoc verbo innuitur tum
curiosior scrutatio, tum rei alioquin jam notæ accep-
tatio vel admissio, ut Deut. 33. 9. Ruth 2. 19. Psalm.
142. 5. Facies hinc est externus alicujus apparatus, status,
qualitas, &c. ^f. Sensus, Ex gratia judicare, non ex me-
rito causæ ^g. ¶ Non est bonum] h. e. Pessimum est,
^h Mere. & pessimi exempli. Vide Prov. 18. 5 ^h.

24. Qui, &c. "וְיָדָע"] Qui dicit impio, Justus es
tu, M. Ti. Pi. &c. Qui nocentem dicit insontem esse, Ca.
Dicens, vel, 1. pro tribunali, ubi voce judicis dirimi de-
bent controversiæ ⁱ. Qui pessimam causam nititur bo-
nam facere ^k. Qui in iudicio noxium absolvit ^l. Vel, 2.
extra iudicium, ex collat. cum vers. seq. ubi dicenti huic
opponitur corripient; ut de assentatore ac parasito hoc
exponatur ^m. ¶ Maledicent, &c. "וְיָדָע"] Huic
maledicunt populi, M. Ti. sim. P. Mo. &c. hunc detestantur,
&c. Ca. execrabuntur populi, JT. Pi. Non unus aut alter
privatus, sed tota civitas vel regio ⁿ. ¶ Detestabuntur
eum (vel, fremunt contra eum, M.) tribus; vel, nationes,
Mo. Ti. JT. Pi. "וְיָדָע"] Exaggerat verba præ-
cedentia per synonyma, non sine singulari animi com-
motione aut ira ^o. Hunc execrantur homines, Ca. nempe
bene instituti ^p, & honestatis amantes ^q; in quibus
vel una mica est probitatis ^r. De eo loquitur quod fieri
debet, non quod semper fit: alioqui iniquis iudicibus
sæpe vulgus favet, sed extrinsecus; quum animo & in
conscientia non approbant ^s. Ipsi improbi, licet in se
vitia excusent, in aliis tamen minimè probant ^t. Sed
nec illi talem iudicem amant in quorum gratiam jus
& æquum pervertit. Nam præterquam quod injustitiæ
quam exercuit sibi conscii sint; reputant se posse
in optima causa perinde cadere ac antagonisti ceci-
derunt ^v.

25. Qui, &c. "וְיָדָע"] Sed increpantibus,
vel corripientibus, (vel, priva im, vel, publice & ex of-
ficio ^x; iudicibus propriè ^y; sub. illum, Pi. vel, impium,
Ti. Car.) suavitas, sive amenitas, vel, suave, sive ama-
num, erit, Merc. JT. Pi. Car. Ch. vel, erit pulchre, seu
bene, Pi. q. d. Suavissimè & præclare cum illis agetur,
omnes illis bene precabuntur ^z. Vel, bene agetur, vel
præclare, V. vel, dulcescet, Merc. Gej. Post præstitum hoc
officium percipient tum in conscientia sua amenita-
tem, tum foris bonam famam, &c. ^a. Vel, iucundus, sive
suavis, erit, Mo. P. vel, in his delectatur, M. sub. Deus,
M. P. Sed pro his qui redarguunt erit delectatio, Belg.
Qui verò arguunt iucundi sunt, Ca. vel, ingrati, [sed
legendum indubiè, grati,] Ti. Nota hinc transitum à
singulari [dicenti, v. præc.] ad plur. [corripientibus;]
qui frequens est ^b. ¶ Et, &c. "וְיָדָע"] Et super eos venit
(vel, ingreditur, Mo. obveniet
eis, JT. Pi.) benedictio (vel, imprecatio, Ti.) bona, Mo. Ti.
sic Ch. Ar. Sy. [sic est enallage generis, non infre-
quens:] vel, benedictio boni, M. P. Merc. Gej. Car. Boni,
vel, 1. neutraliter ^c; cujusque boni, JT. Pi. q. d. omnis
generis benedictiones ^d. Bonorum, sing. pro plur. q. d.
Felices erunt ^e. Benedictio boni dicitur per pleonasmum
emphaticum ^f, ad maiorem declarationem ^g: omnis
enim benedictio est boni, scil. collatio ^h. Vel, 2. masculi-
nè: idque, vel, 1. Dei ⁱ; q. d. profecta à solo bono Deo ^k.
q. d. Deo accepti erunt, & bonis cumulandi ^l. Vel, 2.
boni, sub. viri, V. sic Gej. vel, à viris probis ^m. Homines
illis benedicient ⁿ: boni eos laudabunt ^o. Ità evidentior
erit antithesis inter priorem populorum execrationem, &
hanc bonorum laudem. Confer Job. 29. 13. Benedictio
pereuntiu, &c. P. Et faustis afficiantur omnibus, Ca.

26. Labia, &c. "וְיָדָע"] Labia (vel,
Labia, Di.) osculatur, vel osculabitur, qui (vel, ejus
qui, JT. potius, is qui, Pi.) respondet verba recta, P. Merc.
JT. Pi. &c. h. e. ingenuè citra personarum respectum,
& appositè ad informationem audientis, vel emenda-
tionem ^q. Qui verax est ^r. Iudex propriè qui æqua &
recta iudicat ^s: vel, alius quivis qui in testimonio ait
alias recta loquitur ^t. [Phrasin variè explicant.] Labia
deosculabitur, i. e. os, faciem, & non tantum manum,
aut aliam corporis partem: q. d. Qui verax est habetur

eo loco, ut non solum admittatur ad osculum manûs,
sed in arctam amicitiam recipiatur ^v. Labia illius oscu-
latur (vel, osculari cupit, sub. omnis homo) qui respondet
&c. M. Labia, scil. aliorum, h. e. alii eum osculabuntur
præ amore ^x; vel, osculo honoris & obedientiæ ^y, ut
Psalm. 2. 12 ^z. Sed malim de osculo amoris hinc accipere,
q. d. eam omnes dissuaviabuntur, erit omnibus charis-
simus: nam ut mendacium est exosum, sic chara veri-
tas omnibus ^a. Al. Si quis aptè respondet, perinde est ac si
labiis oscularetur, Ti. Sensus est, Bonum responsum oscu-
lum valet ^b. Tam gratam rem facit quàm amicus qui
labia amici in salutando osculatur ^c. Oblectationem af-
fert viris probis sermo purus, errores aut dubia dispel-
lens, vitia propulsans, perplexa decidens: Quot ver-
ba, tot ferè oscula, præbere videtur orator prudens, &c. ^d
Iudex qui iusta pronunciat perinde gratus est ac si sin-
gulorum labia deoscularetur ^e. AE. refert ad labiorum
conjunctionem ^f. Sermo ejus videtur osculatio labio-
rum: Verba recta sunt sibi ipsis consona ^g; perinde est
ac si labia se invicem contingerent ^h.

27. Præpara (vel, Apta, JT. Pi. Compone, Ca. Constitue,
Merc. Dirige, vel, Studiosè age, V. Ordina, decentèrque
institue ⁱ), foris (vel, in vicò, Mo. in egressu, c.) opus tuum;
ità P. M. Ti. &c. vel, rem tuam, Ca. "וְיָדָע"] Para, &c.
Ti. Sy. ¶ Et, &c. "וְיָדָע"] Et para, vel præpara,
illud in agro tibi, Mo. Gej. JT. Pi. h. e. in tuum commo-
dum & voluptatem ^k. Vel, in agro tuo, P. Et cole, vel ex-
erce, agrum tuum, M. Ti. Et tibi ruri prospice, Ca. "וְיָדָע"] sig-
nificat primam aptationem; sed "וְיָדָע", accommodatio-
nem ad opus rerum jam comparatarum ^l. Et instrue illud,
ità scilicet ut nihil desit quod ad operis tractationem re-
quiritur. Hunc significatum colligo tum ex Job. 15. 28.
(nec alibi verbum occurrit,) "וְיָדָע" parata erant; tum
ex nomine "וְיָדָע" paratus, Esth. 3. 14. & 8. 13. Job. 3. 8.
& 15. 24 ^m. ¶ Et, &c. "וְיָדָע"] Postea (vel,
Postea &, Mo. Et postea, Pi. Ti. Postea etiam, JT. Pi. vel,
Deinde, Ca.) ædifica, vel ædificabis, (i. e. vel, ædificare po-
teris; vel, ædificatam exornabis ⁿ), domum tuam, M.
Merc. &c. Præceptum est æconomicum ^o, de debita in-
rè familiari tum industria tum prudentia adhibenda ^p;
ità ut præferantur necessaria eis quæ ad ornatum aut
oblectationem faciunt ^q. Monet, rustici operis, ut agri-
culturæ & pecuariæ, (quæ satis aptè denotantur vo-
cibus foris & in agro ^r), primum habendam rationem;
postea construes, vel construe, domum. Intellige, vel, 1. de
instruenda domo rebus necessariis: prius enim oportet
parare in agris, ut inde habere possis unde tibi & tuæ
familix victum prospicias ^s. Vel, 2. de externa structu-
ra, & de superfluis in ædificando sumptibus ^t: q. d.
Tum domum amplificare atque exornare, vel novam
extruere, poteris, si per agriculturam fueris ditatus ^u.
Tugurio quovis contentus esto, laborans strenuè, donec
suppetant tibi sumptus debiti, &c. ^v. Sensus, Cole agros,
ut ex proventu ædifices domum; neque detrahas ali-
quid de capite [sive summa] ædificandi cupiditate ^x.
Vel, 3. de matrimonio, & liberis gignendis ^y: nam &
hoc Hebræis est, ædificare domum, Exod. 1. 21. Ruth
4. 11. 2 Sam. 7. 27 ^z. q. d. Prius cole agros, & cum est
unde familiam alas, tunc implicare conjugio, & liberos
gigne, non antè ^a. Sunt qui locum sic intelligunt, Si di-
ligenter opus tuum feceris, ità tibi domum ædificabis &
stabilis, ac rebus necessariis instrues, ut supra dice-
bat Prov. 12. 11. Ac per opus rusticum omnia opera in-
telligit. Sed malo ordinem innui ^b. Nota 1 ante "וְיָדָע"
non esse copulativum, sed merè conversivum ^c.

28. Ne sis testis, &c. "וְיָדָע"] Testis mendax,
sive falsus, Ch. Sy. P. vel, injurius, Ca. vel, gratis, Mo. V.
Pi. immeritò, Pi. vel, abs re, Di. Merc. i. e. mendacii ^d.
vel, sine causa, M. V. Merc. Gej. Ità interdicit testimo-
nium frivolum, quod certo caret fundamentum, & quod
iniquum est ^e. Vel, temere, Ti. JT. Pi. Car. Glaff. Gej. h. e.
temerarius. Adverbium loco adjectivi ^f: ut Prov. 3. 25.
& 15. 24. &c. ^g. Gratis, nisi aliquid cogat, tuâ volun-
tate non sis testis contra socium tuum ^h. Ne præter
meritum proximi, nec sine urgente causa, amicum vel
socium tuum, objecto temere crimine vel contumeliâ;
seu apud iudicem, seu apud concives, traducas & ac-
cusas: nec, è contrâ, (ut sequitur,) aduleris cuiquam, &c. ⁱ.
¶ Nec, &c. "וְיָדָע"] Variè hoc exponunt, ob inso-
lentem

lentem verbi formam, quam volunt esse vel Hiphil, à פָּרַח frangere, ut sit pro פָּרַח, & vertunt; Et nè atteras, &c. vel, compositum ex פָּרַח, (unde est Dagesch in פָּ,) & ex פָּרַח, (unde Chirek longum,) ut sensus sit, Et nè pelliciendo atteras, &c. vel tantum ex פָּרַח, sed compositum ex Hiphil & Pihel. Omnis difficultas ex punctatione oritur. Posses punctare פָּרַח in Hithpahel, pro פָּרַח, sicut מָרַר Num. 7. 89. & מָרַר Levit. c. 14. v. 7. pro מָרַר & מָרַר. Et sic omnino videntur legisse o. qui vertunt, מִלֵּי מִלֵּי, &c. neque dilator, &c. ex Chald. significatione, ubi פָּרַח est, dilatar. Posses sine ulla anomalia punctare, פָּרַח, & vertere, Nam falleres, &c. vel, Et nè fallas, &c. Sic Chald. legisse videtur, qui versum sic reddidit, Nè sis testis mendax, &c. & seducas, &c. Quod si punctationem פָּרַח retineas, potest illud & esse אֱלֹהֵי-שֶׁדַי, rei veritatem indicans, ut 1 Sam. 2. 27. וְגַם אֱלֹהֵי-שֶׁדַי, Certè revelando revelatus fui, &c. ita hinc, Nam certè falleres, &c. פָּרַח Piel est, cui פָּרַח præponitur. [Sed jam videamus quomodo hunc locum transferunt & intelligunt.] Et nè atteras labiis tuis, (i. e. falso testimonio laborum i.) sub. proximum tuum, He. in V. & in

Di. repetendo negationem ex præced. membro. Et nè comminuas eum, &c. Sy. Nè laedis, &c. Vulg. i. e. verbis blandis seducere coneris. Dictum hoc contra adulatorem, ut præcedens contra calumniatores. Et nè allicias, &c. P. Aut fallas, &c. Ca. Nec illum decipias, &c. Sensus versus, Eum nec apertis convitiis, aut fictis criminibus, nec insidiosis blanditiis, vulnera. Nam falleres, &c. vel, Et nè fallas, &c. Sensus valde accommodus: qui enim temere testes fiunt in proximum suum, non possunt non fallere & iudicem, & proximum, & seipsum. Vel, פָּרַח interrogativum est, & sensus hic, Nè sis testis abs re contra proximum tuum. Nam an falleres labiis tuis? Hic acquiesco. Neque falsum proponas, &c. M. Aut fatuum agito, &c. JT. Huic verbo, quod licenter à nomine ductum est, & sine exemplo, novam interpretationem tribuo, pro eo quod est, neque publicè neque privatim ita desipito, aut otium habeto à rebus tuis, ut in proximum tuum inveharis verbis, in seq. versu P. Et num (vel, Nam an, Pi. Belg. Gej.) allicies, vel pellicies, (vel, induces, sive laedabis, Merc. vel, persuadebis, Ti. vel, debes tu seducere, Belg. vel, decipere velles, Pi. sub. quinquam, Pi. Merc.) labiis tuis? Mo. V. Merc. &c. Vel, i. dicendo falsum testimonium. Sermo est de traductione proximi privatim facta. Vel, 2. ut ferat falsum testimonium. q. d. Nec ipse falsò testificari debes, nec quinquam verbis pellicere ut id faciat. [Aliis non placet פָּרַח interrogativè accipi:] quia hinc præfigitur פָּרַח at פָּרַח interrogativum nunquam sequitur literas alias præfixas, ad differentiam פָּרַח demonstrativè. Sed etsi forsitan hoc non reperiatur in Scriptura, quid prohibet quò minus hoc fiat? Annon dici poterit, וְאֵתָּה? Et num vir? Novus hinc quasi modus testificationis insinuat, una cum fine, ut sensus versus sit, neque simplice, neque ornato, specioso, apteque ad fallendum compositò, sermone falsum ullo modo proferas.

29. Nè dicas. Nec animo, nec sermone. Nè dum sacramento te obstringere licet, &c. Quomodo fecit mihi i. e. Me convitiis, calumniis, verberibus, &c. proscidit. Nè sis ita vindictæ cupidus, ut quum ipse non possis falsum testari in proximum, alium subornes & sollicites. Jungendum cum præced. q. d. Si fortè laetasti alium, &c. ut contra proximum tuum in gratiam tuam falsò testificaretur; nè id itidem tu pro illo feceris, ut pro illo falsum testeris. Reddam unicuique, וְאֵתָּה? Ipsi, vel isti, viro, P. Pi. &c. hoc est, cuilibet, sive par sit, sive superior, sive inferior, &c.

30. Transivi. Pedibus meis, lustraturus subditorum meorum operas œconomicas.

31. Et, ecce, &c. וְהִנֵּה עֵלְיָהּ כָּל קוֹשְׁתֶיךָ Et, ecce, ascendit totum ipsum urtica, Mo. vel, ascenderunt per totum ipsum, sive illum, P. M. (vel, assurrexerant, sive enati fuerant, in eo toto, JT. Pi. vel, totum obruerunt, Ti.) spine, P. vel, chamaeleontes, JT. Chamaeleon est species herbarum aculeata, de genere carduorum. Vel, cardui,

Pi. vel, urtica, M. Ti. V. Gej. ut Jes. 34. 13. & Hos. 9. 6. Gej. Al. ascenderat totus spina, id est, in spinas; totus erat spinis oblitus. Animadverti enatis ubique urticas, Ca. Merc. Et ascendens tota repleta est dumis Sy. Et, ecce, versus erat totus in urticis, Q. in V. Ascenderat ille totus chamaeleontibus, Pi. Car. Hypallage, pro, Enati in eo—chamaele. Ascendendi vox respicit ad faciem agri vinearum. que exstantiore, ubi, ob spinas has indies succrescentes, ascendere videtur id quod prius fuerat depressum & humile.

10. Et, &c. וְהָיָה כִּסְפוֹ פָּנֵי חֲרָלִים O. peruerunt (vel, tegebant, Ti.) faciem, sive superficiem, ejus spine, M. vel, dumis, Ti. vel, urtica, P. Ejus facies (vel, solum, Ca. Merc. vel, superficies, JT. Pi.) urticis (vel, carduis, Q. in Merc. vel, ruscis, Ca.) tectum, vel obductum, Merc. Ca. vel, tegebatur, JT. Pi. Gej. וְהָיָה hinc tantum occurrit, & Job. 30. 7. Zeph. 2. 9. & sign. urticam.

Et, &c. וְהָיָה אֲבִיבֵי נִדְרָסָיו Et maceria lapidum (vel, lapidea, JT. Pi. Ca. vel, cum lapidibus, Ti.) ejus (vinearum scilicet & agri, constructa ad arcendum bestias & homines ab esu fructuum,) diruta, vel destructa, (vel, dissipata, M.) erat, Ti. Mo. Merc. &c. Solebant Judæi leviter sine calce injectis lapidibus agrorum & hortorum limites munire, qui, si non subinde lustrabantur, facile corruerant.

32. Quod, &c. וְאֵתָּה אֲנֹכִי אֶשְׁתֶּה Et vidi ego, posui cor meum, Mo. vel, & posui, &c. Ch. P. V. H. pro, adverti, &c. V. Et videns id posui, &c. M. Quod videns ego, apposui, &c. JT. Pi. Id ego videns altà mente reposui, Ti. Id quod ego contemplatus in animum demisi, Ca. Quum ergo contemplatus essem, adjunxi animum, Merc. Cum intuerer, apposui, &c. Primam vocem à sequentibus Revia sejungit. Sensus, q. d. Non instar pecudis hæsi in obtutu externo, sed perpendi quæ vastitatis ejus erat causa, quis soli possessor, hujusque genius & vivendi ratio. Et, &c. וְאֵתָּה רִשְׁתִּי Respicies percepi (vel, Vidi, inquam, & accepi, P. vel, sumpsi mihi, Merc. Heb. Vidi, accepi, Mo. Pi.) eruditionem, JT. Mo. vel, institutionem, scilicet, de cavenda negligentia in re familiaris: vel, correptionem, hoc est, eo exemplo cautior evasi: vel, documentum. Ubi animadvertissem tot ex

40. pigritia consequi incommoda, didici vitandam esse pigritiam, & tam infelix exemplum derivavi ad mores meos componendos, sicut in quovis officio meo fuisset fortè remissior; cum & hæc negligentia non minora post se damna trahit quàm illa agricolæ aut vinitoris. Verè Cato, Stulti multum sapientibus profunt, quia eorum exemplo sapere discunt: prudentes verò nihil conferunt stultis, quia hi illorum rectè facta non animadvertunt.

33. Parum, &c. וְאֵתָּה מִעֵט שְׁנוֹתַי Pusillum somni, &c. P. Parum somniorum, &c. Mo. Modicum dormiendum, &c. M. fim. Ti. vel, dormiendo, &c. Ca. Paululum dormito, &c. LXX; similiter Ar. Parum dormitabis, &c. Ch. Si enim paululum dormiscas, &c. Sy. Pauculis somnis, &c. cubando, JT. At pauculis, inquis, somnis, &c. cubare me oportet, Pi. Ut modico somno utare, &c. Merc.

34. Et, &c. וְהָיָה מִתְהַלֵּךְ רִשְׁתִּי Et veniet (vel, Alioqui veniet, & alioqui, ut Prov. 23. 2. & Psal. 143. 7. vel, At interim veniet, Ti. Interea advenit, JT. Pi.) viator (vel, tanquam viator, P. sic Ti. Merc. vel, procedens, o. vel, ambulans, Ca. vel, quasi transiens viator, M. quàm celerimè, nusquam hærens donec iter suum confecerit, vel, ut viator expeditus, JT. Pi.) paupertas tua, & defectus tui (vel, egestas tua, JT. Pi. o. fim. P. M. Ti. &c. tanquam vir clypei, vel clypeatus, vel scutatus, Mo. P. JT. Pi. fim. Merc. Ti. Ca. vel, armis munitus, M. fim. Merc. h. e. summà vi te invadent, ut resistere non possis. Eleganter describit quomodo prodigis superveniant naufragia fortunarum. A principio enim pedetentim & passibus lentis, instar viatoris, advenit obœratio, & fortis diminutio, neque ferè sentitur. At non multò post invadit egestas tanquam vir armatus, manu scilicet tam forti & potente, ut ei resisti non possit; cum apud antiquos rectè dictum sit, necessitatem ex omnibus rebus esse fortissimam. Itaque viatori occurrendum, contra armatum muniendum. Q. mimesin esse volunt, q. d. Dum dicit piger, Parum somni capiam, &c. quasi illud nihil sit, venit interea paupertas. R. Levi alio sensu,

Pauper-

Paupertatem effugies si me audieris, modico somno utens; aut, si te invadere velit, apud te diu non habebit, non magis quam viator aut miles, qui summā celeritate & diligentia studet iter vel prælum absolvere. Sed alter sensus rectior: Et præceptum esse malim, vel consilium¹. Possimus hæc accipere tanquam מוסר v. 32. correctionem, ex pigri exemplo derivatam: idque, vel verbis propriis, Parum somni, &c. accelerabit tibi pauperiem: vel, figuratis & ironici; q. d. Eja, dormi adhuc parum, &c. sed scito adfuturam statim penuriam, &c.^m. Duo hi versus ad verbum positi sunt Prov. 6. 10, 11. nisi quod pro מְבַרְכֵי ibi, viatoris instar, hic est, מְבַרְכֵי ambulans, viator, ubi similitudinis repetendum ex secundo membro: etli intelligi possit, venit ambulans. מְבַרְכֵי paupertas ita hic per 1, supra per 2; nam literæ Ehevi inter se commutantur. Item supra sing. מְבַרְכֵי, hic plur. מְבַרְכֵי. Unde & hi versus à Græcis sunt omitti. Absolutus est lib. 2. Proverbiorum: sequitur 3. usque ad Libri finemⁿ.

CAP. XXV.

1. **H**æ quoque parabole Salomonis] Hic postremæ hujus Libri partis titulus non Salomonis est, sed Scribæ, aut eorum qui sententias huc congefferunt, & in hunc ordinem redegerunt^a. ¶ Quis transulerunt; ita M. Mo. Merc. Pi. מְבַרְכֵי] Transcripserunt, P. Merc. Gej. sim. Ch. Sy. composuerunt, Ca. contulerunt, JT. huc retulerunt, Ti. congefferunt, V. G. vel, collegerunt, V. מְבַרְכֵי Hebræis est, & transcriptio exemplaris, & translatio^b. Sed מְבַרְכֵי sign. & retinere, seu roborare, unde sic potius interpretarer, quæ robor & auctoritatem acceperunt à viris, &c.^c. Transulerunt, vel, 1. ex alia lingua (in qua sc. inventæ sunt) in Hebraicam^d; de lingua in linguam elegantiorē, aut magis vulgarem^e. Vel, 2. non ex una in aliam linguam, sed ex variis schedis, seu libris, in quibus sparsim inventæ sunt scriptæ^f; forsan ex actis publicis & commentariis rerum gestarum Salomonis; nam sequentia ferè ad ethicam aut politicam pertinent^g: vel, ex calce hujus libri huc transulerunt, ut dicam initio cap. 30^h: vel, ex libris quibus olim 3 milia parabolarum Salomonis continebanturⁱ; vide 1 Reg. 4. 32^k. [& ibi congeffa:] vel, ex scriptis physicis, alteriusve generis fragmentis, ubi immixtæ fuerant à Salomone, unde hæc adagia ad propriam suam sedem transulerunt^l. Al. quis perdurare fecerunt, i. e. ex veteribus schedis descriptas ab interitu vindicarunt, & posteritati mandarunt^m. ¶ Viri Ezechie, &c.] Eclogarii, Eliacim, Sobna, Joahe, memorati 2 Reg. 18. 26ⁿ. Verùm illos congeffisse ibi non dicitur^o. Potius Jesaias, utpote Regis consanguineus & perfamiliaris, Jes. 1. 1. & 37. 2. &c. & Hoseas, Hof. 1. 1. & Micha, Mic. 1. 1. sacerdotibus opus approbantibus & promotibus^p. Ezechias, ut tradunt Talmudici, quum instauraret Religionem, simul etiam operam dedit instaurandis scholis & literis, quæ superioribus temporibus collapsæ fuerant^q. Ex hoc loco & ex cap. 10. colligitur Proverbiorum varios fuisse collectores^r. Utunque hæc Divino spiritu congeffa docet hæc capituli ὁμωγραφία, Etiam hæc sunt, &c. & מְבַרְכֵי ostendit hæc non minùs quam præced. Salomonis esse^s.

2. Gloria Dei] i. e. Gloriosum, five honorificum, Deo^v. ¶ Celare, &c. מְבַרְכֵי] Est celare, five abscondere, verbum, five rem, P. Merc. Pi. &c. Deus ut magister rem celat, quod discipulos exerceat^x. Verbum, id est, Verbum suum. Synesius ait, Ἀγνοῖα σεμνότης ἐστὶ τῆς ἀρετῆς, i. e. Sacrorum dignitatem tuetur ignorantio^y. Sanctius de Deo credere, quam scire, ut cum Tacito loquar. Philemon inquit, Θεὸν νόμιζε καὶ σεβου, ζήτει δὲ μὴ Πλείον ἢ ἔστιν αὐτοῦ εἶναι. (i. e. Credi Deum colique, non queri, decet.) Idem ait, Τὴν θεοῦ ἐξουσίαν μὴ μετρίως ἀντιλαμβάνεσθαι. (i. e. Deus, quid sit, te non vult dicere.) Pindarus, Τὰ θεῶν βυλεῖν μάλιστα ἐπαινεῖται θεοῦ φρενὶ δύσκολον. (i. e. Divina consilia rimari Humane

menti difficile. A mortali autem matre prognatus es.)

Sophron, Ὅς μάλλον ὁσιεὶς εἶναι τὰ θεῶν Ζηλεῖ, ποτέ το μάλιν ἡσυχίαν εἶναι. (i. e. Quid quis plùs studet Divina scire, Eò minùs licet.) Celare rem, i. e. naturam suam, & decreta multa. Vide Rom. 11. 33^z. De mysteriis Divinis

intelligo³; quæ non passim revelat Deus, sed quibus & quantum vult; in quæ non oportet nos temere irumpere, sed ad sobrietatem sapere. Multa sunt in

Divinis nostris quod tenuitas nostra penetrare non potest. Hinc aliqua sunt in Scripturis quæ Hebræi non nisi jam provectis & maturi judicii viris proponi volunt: ut initium Genesis, de orbis creatione; & initium Ezechielis, ubi quadriga majestatis Domini; & Canticum canticorum. Addit Origenes finem Ezech. de ædificatione Templi^b. Gloriosum Deo est; sic sua intimare mysteria & præcepta, ut tamen rationes subinde occultentur^c; & quod opera sua ac judicia adeo mirabiliter disponit, ut ea homo perspicere nequeat. Abscondit Deus inprimis futuros eventus, &c.^d. Ad

Dei majestatem pertinet, abscondere rationes consiliorum & judiciorum suorum; nam superiorem non habet, cui rationem reddere cogatur^e. Deus non reddit rationem eorum quæ facit & mandat, quia scilicet errare non potest^f. Deus certè honore afficiendus est, quod consilium & voluntatem suam in multis patefecerit. Sed ista regni coelorum mysteria quorum causæ & rationes impervestigabiles sunt ampliorē ei honoris segetem præbent: cujusmodi sunt de S. Trinitate; de incarnatione Christi; de Deo omnia cum decernente, tum providentiā suā regente; de justissimis judiciis per injustissimos exsequendis, &c. Hinc apparet eorum procacitas, qui nihil Deo permittunt nisi quod sub ingenioli sui captu cadat: quum nē Deus foret, nisi consilia & opera ejus humanum intellectum transcenderent^g. ¶ Et gloria regum inve-

stigare sermonem] Vel, rem, JT. Pi. &c. i. e. Vel, 1. res sacras^h; occultos Scripturæ sensusⁱ: inquirere voluntatem Dei in S. S. & juxta eam plebem regere^k: quem in finem tenebatur Rex & Legem describere, & legere, &c.^l. Vel, 2. res naturales & civiles; veritatem in causis dubiis & perplexis indagare; vide 1 Reg. 3. 28. Job. c. 29. v. 15^m: res subditorum suorum, opes, actiones, consiliaⁿ. Rex tanquam discipulus rem scrutatur^o. Investigare Reges debent, i. e. declarare; nam finis investigationis ad claritatem refertur. Reges rationem eorum quæ faciunt reddere debent, quia scilicet homines sunt^p. Decorum est Regibus suorum decretorum rationes & fundamenta investigare, & in promptu habere, ut calumniatoribus satisfacere possint^q. Regibus cedit in gloriam quando facta & judicia eorum discutiuntur, rectæque inveniuntur^r. Docet Regum honorem non consistere in rebus occultandis, (cū nihil habeat quod non sanctiori senatui vel amicis communicare solet,) sed abstrusis perquirendis^s. Innuit, ex adverso, Deum non opus habere ut quicquam exploret, cū singula, etiam futura, infallibiliter cognoscat^t. Scopus proverbii est, angustiam Regum præ summa Dei amplitudine proponendo, ad summum res obscuriores investigandi studium expergefacerē^v.

3. Cælum, &c. שָׁמַיִם לְרוֹם וְגוֹ] Cælum altitudinis, vel, in altitudine, vel, ad altitudinem, & terra profunditatis, vel, in profunditate, vel, ad profunditatem, & cordis Regum, non est investigatio. P. V. Mo. Cælum est in sublimi, &c. M. Ti. sic V. vel, ad altitudinem, h. e. extremè altum^x. Quàm sublime cælum, &c. tam est regum mens inexplicabilis, Ca. Ut cælo altitudine, vel, secundum altitudinem, &c. ita cordi regum, non est pervestigatio, JT. Pi. Gej. Loquitur autem de cælo & terra non secundum principia astronomorum & geometrarum, sed communem vulgi sententiam, &c.^y. Multa in cælo & terra latent, multa & Regem latent, nam errare potest: eò amplius rationem ipse reddat^z. Ut cæli altitudo, &c. comprehendi à nobis non potest; ita nec Principum arcana. Abditos Principis sensus, & si quid occultius parat, exquirere illicitum, anceps, nec ideo assequare; Tacitus Annal. 6^a. Cor Regum, intellige sapientum, (qui Regis titulum merentur; ut supra 16. 19. rex, pro rege bono^b;) à vulgo pervestigari nequit,

quit, ob profundam ejus sapientiam. Gloriosum hoc Regi est, quod, dum ipse peruestigat alia, peruestigari ipse nequeat, &c. Cor pro voluntate, consiliis, institutis, &c.^d. Refer hoc ad multitudinem negotiorum quæ Regi occurrunt, quorum administratio sapientiam in eis in exhaustam postulat*. Ut celo, &c. Deficit ^{וְכִי} & ante ^{וְכִי} vertendum, ita, ut supra 10. 25. & 11. 16^f. ^{וְכִי}, pro ^{וְכִי}; vel, post ^{וְכִי}, subaudi ^{וְכִי} ei ^{וְכִי}.

4. Aufer, &c. ^{וְכִי} Remove, vel Aufer, (vel, Si auferat, Merc.) scorias, &c. P. Mo. Merc. &c. h. e. impuram illam substantiam massæ metallicæ immixtam. ^{וְכִי} in significatione separandi, five amovendi, occurrit hic saltem, & Jes. 27. 8^b. & ^{וְכִי} in Pual amotus fuit, 2 Sam. 20. 13ⁱ. Indicat remotionem artificiosam, accuratam, omnimodam, &c.^k.

5. Aufer, &c. ^{וְכִי} Remove (vel, Aufere, Car. Ità auferendo, JT. Pi.) impium à conspectu regis, P. M. &c. vel, ad facies regis, Mo. vel, coram rege, Car. ^{וְכִי}, pro ^{וְכִי}, ex præcedent. ^{וְכִי} repetito^m. Remove, officiorum ademptione, supplicii debiti illatione, &c.ⁿ. ¶ Et firmabitur, &c. Vide 2 Par. 1. 1. Qui conscientia officii in obsequio non continentur facile deficiunt ubi aut spes aut metus urget. Deinde, eorum scelera ultricem Dei manum accersunt. Adde quod impunitate argentum ipsum in scorias convertitur, Isa. 1. 22°.

6. Ne, &c. ^{וְכִי} Ne magnifices (vel, jactes, five glorifices, Merc. vel, ostentes, Ca.) te coram rege, P. &c. Ne arrogato tibi decorem, vel majestatem, JT. Pi. Ne ostendas te decorum, aut honorabilem, V. Mo. Non glorieris, M. Modestiam præcipit P. Ne affectes magnificentiam^q, quasi vestitu & curru & reliquo apparatu cum Regibus contendas^r. Ne pomposè extolle virtutes tuas, experientiam, merita, &c. nam Reges splendescere volunt soli, impatientes fastigii ab aliis affectati^t. ¶ Et in, &c. ^{וְכִי} Et in loco magnatum (i. e. in loco ubi debent esse magnates^u) ne steteris, P. Gej. sic Ca. &c. scil. quum tu non sis ex eorum numero^v. Proceribus designatum locum ne occupas^x. Stare, &c. est, iis te immiscere, auctoritatem tibi arrogare indebitam, &c.^y. Ab ambitione revocat, ne quis altiora affectet, & quærat sese in Regum aulas & mensas insinuare^z.

7. Melius, &c. ^{וְכִי} Nam melius est dici (vel, dicere, Mo. vel, ut dicatur, M. P. Ti. ut dicat, Ch. Sy. nempe, magister aulae^a: ut dicant alii, quibus innotuit te ultra meritum negligi^b), tibi, Ascende huc, JT. Pi. Glas. &c. Infinit. activ. sæpe passivè significant; ut ^{וְכִי} à remittendo, i. e. quàm ut remittatur, Gen. 4. 13. & v. 26. ^{וְכִי} invocare, pro, invocari. Sic 1 Reg. 13. ult. ^{וְכִי} ad excindere, h. e. ut excinderetur: & hic, ^{וְכִי} dicere, pro, dici^c. ¶ Quàm ut, &c. ^{וְכִי} Quàm te deprimi, vel deijci, vel, ut deijciaris, (vel, loco deijci, V. Ti. vel, demittere te, Mo. vel, ut deijciat te, Ch. ut humiliet te aliquis, P. ut humiliet te, M. ut faciant te descendere, V. ut demittat te, scil. magister aulae^d), coram principe (vel, ob faciem principis, vel ingenui, Gej. ad facies magnifici, Mo.) quem viderunt oculi tui, Pi. Merc. &c. i. e. cui te propius admovisti^e, ita ut eum familiariter videre posses^f. Vel, quem conspexerant, &c. Gej. sic Ti. Arrogans hic thrafo, dum solus est, se valde effert apud imperitos; quum autem supervenientem videt virum ingenuum & verè venerandum, statim obmutescit, cristas demittit, sedem ei vacuum relinquit, &c.^h. Al. quem viderunt, &c. i. e. despexeruntⁱ. Al. quod videant oculi tui, i. e. te deijci, ita ut id tuis spectes oculis; quod tibi ignominiosissimum erit: & ^{וְכִי} viderunt, pro, ^{וְכִי} videbunt^j. Quàm ut te apud principem deijci cernas ipse tuis oculis, Ca. Al. quod vident, &c. i. e. quod te communis experientia & quotidiana exempla docent^k. [Alii hæc cum versu seq. nectunt:] Quæ viderunt oculi tui ne proferas in iurgio citò, Vulg. Etiam quæ videris noli prodere; multò magis quæ non videris. Bene Interpres hæc connectit, quæ alii malè dividunt^m. Sine dubio hæc divisa sunt scribarum Ebraei textus ignarorum vitioⁿ.

8. Ne, &c. ^{וְכִי} Ne ex eas, vel egrediaris, vel prodeas, ad litigandum, five contendendum, (vel, ad litem, Pi. sim. P. scilic. in foro, coram judi-

ce^o; ut prodire dicuntur ad bellum, Deut. 20. 1. & 21. 10^p.] citò, Mo. Ca. Sy. &c. vel, festinanter, JT. Pi. Gej. vel, temere, h. e. vel, levi de causa; vel, causâ non prius cognitâ^q, nec ancipite litis eventu considerato^r. ^{וְכִי} infinitum est, non nomen; quippe aliàs affixum in ^{וְכִי} fuisset masc. ^{וְכִי}, non foem. ^{וְכִי}: nam infinitum, si genus recipiat, foemininè apud Hebræos usurpari solet^s. ¶ Ne postea, &c. ^{וְכִי} Ne postea, &c. ^{וְכִי} Affice quid sis factururus (ex lege Deut. 19. 15, &c.^t). Tandem, &c. JT. sim. Car. ^{וְכִי} acceperunt pro imperat. ^{וְכִי} à ^{וְכִי} respexit: sed an congruè grammaticis rationibus, subdubito^u. [Alii aliter:] Mirum compendium, ^{וְכִי} pro, ^{וְכִי} Ne fortè nescias (vel, nè eò adigaris ut nescias^x) quid agas in novissimo, vel fine, ejus, (sub. litis, P.) quum pudore affecerit te proximus tuus, P. V. sim. Merc. Pi. Conciso sermone ulus est, quia de ira loquitur, ut exprimat affectum hominis irati^y. Ne fortè aliquid facias in novissimo ejus, &c. Mo. Ne fortè aliquid agas post contentionem illam, & confundat te proximus tuus, M. sub. cum quo contendis, V. Ne tandem quid designes quo te ignominiosum reddat, &c. Ti. Ne postremò non habes quod agas, turpatus ab altero, Ca. Ne à contentione procedatur ad contumelias; quid enim facies, si ignominia affecerit te alter^z dum, concitatus in te, vulgat quæcunque novit, & alia contingit, &c. Quid facies? num factum potes reddere infectum? non succurret quid faciendum, num silendum, an loquendum; num stercus porro agitandum, num relinquendum, &c.^z.

9. Causam, &c. ^{וְכִי} Causam, vel Litem, tuam age (vel, discepta, Merc.) cum socio, vel proximo, tuo, M. P. Merc. &c. clam scilicet, solus cum solo^a; seorsim & semotis arbitris. Vide Matt. 18. 15^b. ¶ Privatim & ex æquo & bono rem dirime, aut amicorum arbitrio permittite, Matt. 5. 25. Luc. 12. 58^c. Mo. nuerat litem fugiendam: nunc consilium dat, si fortè tibi contendendum sit, nè propales litem, &c.^d. Concessum est conqueri de injuria tibi facta, argumenta pro tua innocentia producere, indignitatem facti illius demonstrare, &c.^e. ¶ Et, &c. ^{וְכִי} Et secretum alteri (vel, extraneo, Vulg.) nè reveles, P. ^{וְכִי} in dativo reddunt^f, quod apud neminem Ebraeorum reperio^g; & reclamatione accentuatio, ut docet Le-deburius de Accent. p. 85. & 148^h. Et secretum, five arcanum, alterius (nempe socii, V. vel, aliud, M. vel, alienum, Sy.) nè reveles, Mo. Ti. Merc. sic JT. Pi. Gej. nempe in disceptanda lite cum eo; sed modeste te gere, nec famam ejus denigra. Nullius arcanum retegito: vel, socii tui, à quo forsan illud audisti, dum ille tecum familiariter communicabat; vel, cujusquam alteriusⁱ. Si controversiam tractas cum ipso, fac de his tantum rebus mentionem quæ ad causam attinent; & secreta alia, aut quæ sunt sepulta, nè revoces ad memoriam^j. Mos est litigantium, à reposita exspatiari, & crimina invicem quæcunque exprobrare^k; defectus omnes naturales & morales, vel ipsius, vel majorum ejus, evomere, &c.^m. quod non est controversias dirimere, sed litem ex lite ferere, &c. Summa, in privata litis disceptatione, non minus quàm in publica, æquitatis & officii habendam esse rationemⁿ. [Ca. totum sic reddit, Ità de causa tua disceptato cum altero, ut arcanum alii non patefacias,] hoc est, tuum aliquod peccatum, dum consilium petis ab amico^o. Consilia ea quæ velis latere, vide cui credas P.

10. Ne, &c. ^{וְכִי} Ne, vel, Ne fortè, probro, vel probria, vel contumeliis, afficiat (probria, nempe levitatis ac perfidiæ^q, vocans te delatorem & fustionem^r, & tua vicissim scelera objectans, quæ aliàs latuissent^s), te qui audit, Merc. P. JT. &c. Te alterius judex, vel arbiter aut spectator quivis tuæ impotentia, perfidiæ, virulentia^t. Ne fortè audiens à te subtrahat beneficentiam, Ti. ^{וְכִי} contraria significat: nempe, tum beneficium, five excessum boni, in non promeritum; tum excessum mali, vel probrium, ut Levit. 20. 17^u. ^{וְכִי} (quod alibi non occurrit nisi in Hithpabel his, 2 Sam. 20. 26. Psal. 18. 26.) significatum mutuatur à ^{וְכִי} opprobrium. Sic & Syrus ^{וְכִי} usurpat

tionemque non male quadrat v. Nitrum, inquit Georg. Agric. fieri solet vel ex aqua nitrosa, vel ex diluto, vel ex lixivio. Aqua etiam Nili in nitrarias derivata, & ardore Solis detosta, vertitur in nitrum. At dilutum ex quo conficitur nitrum fit ex aquis dulcibus terrâ nitrosâ percolatis *. **¶ Qui, &c.** וְשֵׁר בְּשִׁירִים עַל לֵב [Et cantans in canticis super corde malo, Mo. aut qui cantat carmina super cor mœrens, M. ita est qui canit cantica apud cor triste, Pi. sim. P. Gej. i valet, ita, ut suprà 10. 25. & 11. 16. &c. v. Cor malum hic dicitur, vel, i. moraliter z; i. e. obstinatum & perversum, cui admonitio nil prodest a; quem blandis carminibus vel mollibus sermonibus frustra revocare conaris b; vel, 2. phycicè, quod angustiis aut mœrore premitur, ut Neh. 2. 2; ut, contra, cor bonum est, hilare, Prov. 15. 13. 15 c. Cor mœstum d. [Locum hunc variè exponunt.] 1. In bonum *. Ut qui imponit sibi vestem tempore frigoris, aut acetum nitro; ita est qui canit cantica apud animum malè affectum, JT. q. d. Ut vestes discutiant frigus, & acetum dissolvit nitrum f; (nam acetum frigidissimum est, durat autem nitrum caliditate, eadem cum sale naturâ s;) ita cantus tristitiam discutit. Musica autem hunc usum docent 1 Sam. 16. 14. &c. 2 Reg. 3. 15 h. Al. Acetum in nitro, i. e. cum alumine, seu cum sale, permixtum, (nam salis ac nitri, quod & sal petra vocatur, vicina valde natura est i,) si in aures instilletur, licet acrimoniâ suâ mordeat, earum tamen fordes expurgat, & tinnitus sanat k, ut testantur Dioscor. lib. 5. cap. 89. & Galen. 3. de Compos. medicam l. etiam vitiligines (quæ turpes sunt in corpore maculæ) sanat, & ulcera, & icterum, &c. sic qui cantat, &c. h. e. sic vir prudens verbis suis artificiosè compositis medetur cordi vel tristi, vel pravo, &c. m. 2. Communiter tamen in malam partem accipiunt n. Quod est detrabere vestem dum frigus est, & acetum nitro perfundere, id est carmina canere mœsto cordi, Ca. sim. Ti. i. e. Ut acetum nitro redditur asperissimum; sic mœstus animus carmine exacerbatur o. Qui detrahit vestem, &c. (quo eum offendit & lædit p,) & acetum super nitrum, (infusum scilicet, quod nitrum corrumpit q, & dissolvit, & ineptum reddit ad detergendas vestium maculas, ad quod aliàs esset accommodum,) & qui canit cantica super, vel apud, cor malum, five mœstum, sub. sunt ejusdem rationis & paria. Qui materiam lætitiæ ei proponit cujus animo penitus obsedit dolor aut molestia, ejus potius dolorem augebit r. Pro hac sententia facit illud Sirach. Musica in luctu intempestiva narratio: & Plutarchi, Sympof. 7. 7. Non placet musicam ad luctum transferri: ibi potius valet sobria & industria oratio, &c. t.

21. Si esurierit inimicus tuus, (vel, odio habens te, P. Gej. &c. licet sine tua culpa s,) ciba illum] Heb. ciba eum pane, aliòve cibo; sic mox, aquâ, aliòve potu v: h. e. succurre illi rebus necessariis & accommodatis *. Aquæ meminit, quam ibi bibere consueverunt v. Locum hunc citavit Paulus Rom. 12. 20. Et de juvando inimico lege Exod. 23. 4.

22. Prunas, &c. וְגִחְלִים אֶתָּה חֹתֵם וְגו' Prunas, vel Carbones, tu capiens super caput ejus, Mo. vel, accipis, i. e. accipiendo pones. Verbum unum sæpe ponitur pro duobus; ut Gen. 43. 34. Et accepit (i. e. accipiens misit) — ad eos. Vide & Psal. 42. 2. & 55. 19. &c. a. Vel, sumis, è foco scilicet, i. e. accendis, vel, accendere videberis b. Vel, congeris, P. coacervabis, JT. Pi. impones, M. incendes, Ti. sic Q. in Mar. Di. ex R. Nathan. Verbum hoc Æthiopicè sign. accendere; & מַחְתֵּם candelam, Matt. 5. 15. Hinc à חֹתֵם fit מַחְתֵּם thuribulum, vas in quo thus accendebatur c. Prunas congregabis, vel, 1. ad notendum d. In causa eris ut Jova illum urat ac puniat. Vide cap. 21. & 24. *. Vindicta Divina illi eveniet per beneficia nostra inemendabili. Quod tamen non dictum intentionaliter, ac si propterea hosti benefaciendum esset; sed eventualiter, &c. f. Vel, 2. ad bonum præstandum g. Ità eum maximè ures & movebis, ut, simultate depositâ, tibi amicus reddatur, aut certè tibi non noceat h. Accendes prunas amoris i. Tuam bonitatem cum sua ingratitude conferens, facti sui poenitentia ardebit in animo, & id infectum esse tanto desiderio volet, ut igne cremari videatur k. Eò illum adiges, ut odium mox deponat: sicut si cujus

capiti prunæ imponentur, is mox illas excuteret l. Intolerabile illi hoc odium facies; vel, si inemendabilis sit, valde cruciabitur, ac si panis tuus in carbores versus esset m. Alterutrum eveniet, ut cor ejus durum aut tanquam cera prunæ (vel potius, prunis tantâ copiâ accumulatis ut ad verticem pertingant,) admota liquefcat, aut tanquam lutum magis obduretur; ut vel instar auri purgetur, vel instar paleæ consumatur. Si prius, fratrem lucraberis, & tibi benevolum reddes: si posterius, perspecto ejus in te irreconciliabili odio, tantò diligentius tibi prospicies n. Ità conciliabuntur diffidentes sententiæ, & prunæ vehementem designant mutationem, vel salutarem, vel valde noxiam o. **¶ Et Dominus reddet tibi** Beneficia quæ in illum contuleris qui tibi ingratus est p. Nihil tibi incommodi accidet, sed Deus in finem cum auctario reddet q.

23. Ventus, &c. וְרוּחַ צָפוֹן הִחֲלִיל וְגו' Ventus aquilo, five aquilonaris, (vel, Ut Cacias, JT. Pi.) parituri pluviæ, Mo. vel, gignit, five parit, JT. Pi. Car. Gej. RS. in Gej. sim. Ch. Sy. Aq. in Gej. ut Prov. 8. 24. Pluviam in Judæa gignit Aquilo, quia à mari venit r. Quod non crediderim t; nam Aquilo Homero dicitur αἰθρῶν ὑετός, serenitatem inducens t; & aurum, i. e. serenitas, ab Aquilone, Job. 37. 22 v. Verum tamen est ventos in una regione serenitatem facere; in aliis, pluviæ invehere *. Sicut in partibus mundi aquilonaribus Auster, sic in plaga meridionali (nempe in Judæa v, & in Africa z,) Aquilo, pluviæ gignit; Aristot. Metaph. 2. 2. Al. prohibet, M. quasi ex וְגו' abfit b. Pellit, Ti. fugat, P. profligat, Ca. dolere facit (à וְגו' dolor) pluviæ, h. e. eam fugat c. **¶ Et, &c.** וְכִי יִשְׁמַחַתְּ לִשְׂוֹן סִתְרִי Ità vultum indignandum (sub. gignit, Pi.) lingua simulant, JT. Pi. Gej. Car. h. e. Furtivis illis de proximo susurris, five veris, five confectis, id obtinet ut facies, v. g. Principis, mariti, &c. iracunda sit, & ut, serenitate pristina depositâ, non tam amicè amplius conversetur cum homine clam accusato ut antea, sed torvum videat, &c. Nec solum facies audientis, sed & subjecti patientis, si resciscat delatorem, iræ plena sit, vindictam spirans, &c. d. [Alii aliter.] Et (vel, At, Ti. vel, Sic, Ca. Sic & P.) facies conturbata (vel, commota, M. vel, iracunda, P. sic Merc. vel, vultus severus, Ti. Ca. Merc.) linguam occultationis, Mo. V. vel, occultam, Merc. oculi detrahentem, P. sim. Merc. M. V. delatricem, Ti. clandestinam, i. e. proditoris & calumniatoris *: q. d. Detractorem molestiâ afficit, & à se propellit f. Facies iracunda, i. e. Qui non facile fert obloquentem g. q. d. Si non libenter audias detractorem, facies ut statim obmutescat h. Equè damnandus pro susurrone qui calumnias accipit ac qui profert; ille enim huic animum addit ad calumniandum, & peccati ejus se reum constituit, Rom. 1. 32. nec facile dictu est uter sit in rep. gravior pestis. Certè susurriones locum non haberent, nisi essent quibus obtestationes audire aures pruriunt i.

24. Melius est sedere, &c.] Idem versus qui prius cap. 21. v. 9 k. Hic tantum שָׁבַת, quum suprà שָׁבַת. Vide & Prov. 19. 13 l.

25. Aqua (vel, Ut aqua, Pi. sic P. M. JT. &c.) frigida anima, &c. וְעַל נַפְשִׁי מַיִם קְרִידִים Anima sitienti, P. Sy. V. Merc. præ siti deficienti m: vel, lasse, V. Merc. sim. m V. JT. Pi. Ti. vel, est homini lasse, Ca. vel, refrigerat animam lassam, M. וְעַל לֵבָיִם מַיִם קְרִידִים, & sitibundum n; quod sitis fessio accidat o. **¶ Et, &c.** וְכִי יִשְׁמַחַתְּ לִשְׂוֹן סִתְרִי Et (vel, Sic, M. P. &c. vel, Id est, Ti. Ca. sim. Merc.) auditus, vel rumor, vel nuntius, bonus (five latus, Ca.) è terra longinqua, Mo. &c. de amico perlatus aut propinquo. Non quod non sit jucundus ex terra propinqua; sed sic loquitur, ut constet antithesis p: & quia jucundior est ex longinquo, tum quod negotia ferè pluris sunt, & majoris momenti, quorum gratia in longinquum mittimus, &c. q; tum quia major indè est lætitia, quod diuturnioris spei tædio mittens ipsum fatigatus erat r. Ex sua experientia hoc (ut pleraque in Proverb. & Eccles.) deprompsit Salomon, qui huc illuc legatos misit & classes, 1 Reg. 9. 26. &c. in remotas terras, & ex bene confectis tandem negotiis jucunditatem percepit, &c. t.

26. Fons, &c. וְכִי יִשְׁמַחַתְּ לִשְׂוֹן סִתְרִי Fons (Ut fons, P. JT. &c.) turbatus, Ca. M. Ti. JT. Pi. vel, concutatus, Mo. P. Merc.

Merc. sub. *pedibus*, M. Merc. *שֶׁרָפָה* est, *lutum* quod pedibus fit & proculcatur; *שֶׁרָפָה* & *שֶׁרָפָה*, *proculcare*. Ut aquæ, non jam limpidæ, sed deformes, & ad potionem lotionemque ineptæ. ¶ *Justus*, &c. "צִדִּיק מֵט וְגו'"] *Justus* (vel, est *justus*, P. JT. Pi. Ti. vel, *vir bonus*, Ca.) *nutans* (vel, *lapsus*, M. Ti. Mo. vel, *qui dimovetur*, JT. Pi. *inclinans sese*, P. *qui deliquit*, Ca.) *ante impium*, sive *coram impio*, Merc. M. P. JT. &c. h. e. impio inspectante & illudente. De lapsu justii exponunt, vel, 1. in peccatum. Improbis ob unum viri boni delictum totam ejus vitam damnat. *Cadens coram impio* (i. e. impio vidente, aut impellente eum suasionibus aut metu,) in aliquod delictum, non jam amplius prodest, sed potius obest corrupto suo exemplo, & fama ejus ab impiis denigratur. Quando vacillat deficitque à via veritatis & virtutis, à justitiæ exercitio, non solum ipse aliorum exponitur despectui, sed & exemplo nocet. Quum justus, ab impio vel perterritus, vel persuasus, non audeat veram doctrinam in vulgus spargere, merito *fons conculcatus & vena corrupta* dicitur. Justus impio cedens, ab illo victus, perinde est molestum, ac si fons publicus turbetur. Quum cedit impio, & timet eum in faciem redarguere, ac ei blanditur & consentit, qui antea fons erat unde doctrina ad alios manabat, Prov. 10. 11. &c. nunc definit salubrem doctrinam effundere, &c. Docetur & præstantia hominis justii perstantis in officio, (qui aquis limpidissimis confertur, quibus nihil magis necessarium est aut expetibile ad ablutionem, potionem, medicamenta, &c.) & ejusdem vilitas atque abjectio eum, improborum vel fraude & illecebris, vel comminationibus & vi, ab officio depellitur. Scopus est, pios adversus officii desertionem communire. Vel, 2. in miseriam aut calamitatem. Quum justus coram impio causâ cadit in judicio, vel alias ab officio dejicitur, infamiâ aut egestate premitur, &c. tunc fons justitiæ planè turbatus est. Idem fit ac si fons publicus nefariè contaminaretur, usuique eriperetur hominam: plurimi namque salutaribus justii imposterum privantur consiliis, monitis, exemplo, &c.

27. *Sicut qui mel*, &c. *אִכֹּל דְּבַשׁ הָרְבוּחַ לֹא טוֹב* Comedere (vel, Ut comedere, P.) *mel*, vel *mellis*, *multum*, sive *plurimum*, (vel, *multiplicando*, Mo. vel, & *multiplicare*, i. e. modum excedere. Infinitum hic adverbialiter ponitur, ut Amos. 4. 9. non est bonum, P. M. JT. Pi. vel, *suave*, G. ¶ *Sic qui scrutator est majestatis opprimetur à gloria* Qui Divina nimium scrutatur, qui omnia mysteria vult intellectu suo comprehendere, à fulgore Divinæ majestatis oppressus, in varios incidit errores P. ¶ *וְיִחְקֹר בְּבוֹרֵי עֲבוֹרֵי* Quod planiora sunt præcedentia, eò major in hac apodofi difficultas. Dubium admodum est quod referatur affixum in *בְּבוֹרֵי*. Referas, vel, ad *divina*, etsi eorum non sit facta mentio: vel, ad *justos*, quorum singulariter meminit versu præced. vel, ad *mella*, &c. [Verba sic reddunt:] Et investigatio gloriæ illorum gloria, Mo. sim. Gej. Gloria propriè est, quod communem cursum & ingenii nostri vires transcendit: & scrutatio rerum dulcium ac arduarum dicitur gloria, vel, quia gloria sive splendor nimis exæcat scrutatorem, & ex ejus clade nova emergit gloria; ut Solis inspectio temeraria [et fixa] definit in gloriam, non quidem introspectantis, sed rei introspectæ; vel, quomodo scrutatio gloriæ Dei in monte Sinai fuisset gloria, i. e. Deus gloriôsè temerarios illos oppressisset Exod. 24. 17. &c. & coram populo Deus glorificatus fuisset, Levit. 10. 3: vel, quia homo appetitum suum exsatiare nequit, ob infinitam adeò gloriôsâque sapientiæ amplitudinem; quippe quò plus investigatur, eò major emergit gloria, investigantis obtundens sensus, tandemque penitus infatuans, vel infirmitatis propriæ confessionem extorquens. Al. Hunc versum cum præced. conjungo, & affixum in *בְּבוֹרֵי* refero ad *צִדִּיק* v. præc. collectivè positum, & sic connecto; Quum justii coguntur dimoveri ante impios, noxium id est generi humano, sicut quando fontes conturbantur & corrumpuntur. Etsi autem interdum ita dimoveantur, gloria tamen eorum non interiit, sed tanta semper manet, ut etiam scrutari eorum gloriam gloriosum sit, & melius quàm multum mellis comedere. Comedere multum mellis non est bonum: sed scrutatio

gloriæ eorum (justorum) gloria est. Aut si hunc versum cum plerisque à præcedenti separamus, disquirant eruditi, an non ante *בְּבוֹרֵי* rectè intelligatur *שֶׁרָפָה*, ut posterius hemistichium vertatur, Et scrutatio eorum quorum est gloria (i. e. rerum gloriosarum) gloria est. Sensus sit, Mel comedere bonum est & suave, sed facile ibi in excessu peccatur: si multum edas, fastidio & nocumento erit. Non ita se habet scrutatio rerum gloriosarum, vix ibi in excessu peccatur, diligens earum investigatio gloria est. Comparatio est dissimilium, & ἀντιστοιχία; accipienda, prout accipiunt etiam AE. & Caj. nec non o. qui sic reddunt, Comedere mel multum non bonum; *μηδὲν ἵκει τὸς ἐνδύξας λόγους*, in pretio autem oportet habere sermones gloriosos. Al. Scrutans gravia gravatur, Os. vel, Scrutinium gravium grave est, Calov. ex Luth. & Os. sim. Janf. & La. in Gej. *בְּבוֹרֵי* (à *בְּבוֹרֵי* gravem esse) gravitatem sign. ut notant Avenar. Schind. Kirch. Ità sensus est, Ut comedere mellis nimium bonum non est, etsi mel bonum sit; sic scrutatio gravitatis eorum (quæ gravia sunt, vel, rerum gravium,) gravitas est, nos opprimens, etsi moderata eorum indagatio bona sit. [Alii aliter.] Sic qui gloriam eorum nimium scrutantur, Ti. Heb. gloriam eorum, gloriam, geminatio vocis augeat sensum. Neque scrutari verba gloriosa, Ch. sim. Sy. [Alii aliter.] I. verto, sic, ut alibi; & negativam particulam, more Hebræorum, repeto ex præcedentibus. Ità nec venari honorem est honor illis, nempe venantibus. Gloria fugientem sequitur. Sic, vel Ità, (vel, Et, Car.) investigatio gloriæ illorum (vel, illarum rerum, Pi. sub. celestium, vel, divinarum, V.) non est gloria, P. Pi. Car. D. vel, non est gloriosum, M. Merc. quum nostræ mentis captum excedant. Animo in glorium est, si in Deum ejusque judicia curiosè inquiramus: nam inquisitio ea vana & periculosa. Non est laudabile. Non affert homini gloriam, sed potius dedecus, cum in rebus illis edisserendis succumbit, & falsa pro veris affert. Elegans antanaclasis in voce *בְּבוֹרֵי* gloria diverso sensu repetita. Et relativum hic sine antecedente expresso, veruntamen in implicito. Affixum in *בְּבוֹרֵי* refero ad *mella*, etsi *בְּבוֹרֵי* mel plurali careat; quia *mellium* nomine intelligit ea quæ per *mel* significari volebat; nempe res Divinas, quarum investigatio mellis speciem habet. Mel symbolum est sapientiæ, sive rerum Divinarum, Prov. 24. 13. credo, quia corpora à putredine conservat, teste Plin. 7. 3. & 22. 24. Melli respondent res dulces, scitu suaves, & hinc omnia ad sapientiam spectantia, ut patet ex Prov. 24. 13, 14. Licet autem harum rerum dulcium non sit mentio, sufficit eò tendere affixum in *בְּבוֹרֵי*, quod caret nomine expresso præcedente, adeoque ea quæ melli sunt similia jubet nos cogitare, vi collationis manifestè satis hic institutæ. Similem videtis affixi rationem cap. 14. 26. In timore Domini fiducia, & filii ejus, &c. cujus? nempe timentis Dominum, quod ex sensu habetur P. Sensus est, Pervestigatio gloriæ illarum rerum quæ jucundæ sunt instar mellis, nempe rerum sublimium, putà naturæ, decretorum atque operum Dei, non est gloria, i. e. non affert homini gloriam. Non bene agunt hi qui gloriam Dei investigare contendunt, & plùs volunt sapere quàm oportet. Al. Ità pervestigare honorem suum, inbonestum, JT. Heb. non honor. i. e. Ambitiôsè captare honores, est indecorum. Sic hominibus investigare suam ipsorum gloriam, non est gloria, Ang. sim. Gal. Summa est, neque propriam nos, nec aliorum, gloriam quærere oportere, sed unius Dei, cui soli omnis laus & gloria debetur. Ratio ducitur ab inhonorata ejus conditione qui illam affectatur: corrupta est ejus natura, bonum quod habet à Deo est; ideoque de alienis plùmis gloriari non debet, quin vilis erit & despicibilis, &c. Videt Act. 12. 23. Quare cavendum nobis est de inani gloria, quæ non, ut alia peccata, in rebus turpibus, sed in rebus præclare gestis, occupatur.

28. *Sicut urbs*, &c. "עִיר פְּרוּצָה וְגו'"] Urbs (vel, Ut urbs, P. Ch. JT. &c.) *dirupta*, Mo. P. JT. Pi. (vel, *interrupta*, Merc. *diffipata*, M. *diruta*, Ch. *aperta*, Sy.) *absque* (vel, & *absque*, M. P.) muro, JT. Pi. &c. in quam patet hosti aditus. ¶ Ità vir, &c. "אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מִעָצֶר" Est vir cujus spiritui (vel, animo, Merc.) non est cohibitio, sive retentio, P. Merc. vel, *claustrum*, Mo. sim. Gej.

Gej. in ejus spiritu non est retinaculum, M. qui non cohibet, &c. Ti. vel, cohibere potest, Ch. Ita est cuicumque non est imperium in, &c. JT. Pi. homo animi sui incontinens, Ca. Multis damnis est obnoxius qui cohibere nequit affectus suos; & imprimis iram, quæ hæc voce significatur Prov. 16. 2. Coh. 10. 4. Interea tamen aliis tribuitur affectibus animique motibus; ut Gen. 4. 8. Exod. 35. 21. Prov. 29. 11. ac proinde accipio de impetu & appetitu tum concupiscibili, tum irascibili, &c.

C A P. XXVI.

1. **Q**uomodo nix in æstate, & pluvia in messe] Cùm maturari oportet fruges & fructus. Utraque tunc intempestiva erat, & rara in illis regionibus, 1 Sam. 12. 17. (Impossibile est, inquit Hieron. ut mensibus Junio & Julio in Judæa pluat,) & valde noxia; quia impedivisset & frugum collectionem, & triturationem ibi sub dio factam, &c. Sic indecens est stulto gloria] Eâ enim uti nescit; eâ abutitur ad opprimendum alios, aut in malum suum. Gloria hæc complectitur quaslibet prærogativas externas, reverentiam, subjectionem, auctoritatem, laudem, &c. Summa est, in honoribus ecclesiasticis & civilibus distribuendis virtutis & pietatis rationem habendam esse; nec minimam esse calamitatem, cùm gubernaculum indignis committitur.

2. Sicut, &c. **כַּצְפוֹר לְנוֹר כְּצָפֹר**] Sicut avis (vel, passer, Merc. Pi. Ch. Gej. vel, avicula, JT. vel, passeris, P.) aufugit, M. sic Ti. (vel, errat, Pi. vel, qui volat, Ch. vel, errando, JT. vel, vagari, Mo. vel, est vagari, P. G. vel, ad volandum, scil. apta nata & adsueta est; ellipsis, ut Prov. 6. 26. usque ad frustum panis, sub. devenitur; vel, ad migrandum, de loco in locum, factus & natus est;) ut (vel, & ut, P. M. &c.) hirundo (vel, hirundinis, Mo. P.) avolat, M. fim. Ti. Pi. vel, volitando, JT. vel, volare, Mo. est volare, P. G. vel, ad volandum huc illuc. Hirundo **חִירֻנְדִּין** appellatur à libertate, nim. quod libere inter homines versetur domi ut ruri, infidiarum expers; & quod citius emoriatur quam in cavæa servitutem obeat: unde & libertas **חִירֻנְדִּין** appellatur Levit. c. 25. v. 10. Ut hæc aves, cùm in periculum veniunt, citò evolant. Sic, &c. **כִּי לֹא יָבִיט חִירֻנְדִּין**] Sic maledictio, sive execratio, gratuita (vel, immerita, JT. Pi. vel, frivola, Ti. sine causa, vel abs re, facta, sive prolata, P. Merc. G. vel, gratis, Mo. frustra, Mar.) non venit, P. Mo. Merc. &c. fim. JT. Pi. &c. non evenit, Ti. eventum non habebit, G. Sic injuste dire non inveniunt: h. e. Quàm facile volant aves, tam facile vitantur quæ quis iniquè imprecatur. Sic est maledictio quæ fit sine causa, non venit, M. in eum scil. in quem profertur, eum non lædet; sed citò abibit; pari modo ut aves, in ventos abit. Scribitur **כִּי לֹא יָבִיט חִירֻנְדִּין**, at legitur **כִּי לֹא יָבִיט חִירֻנְדִּין**, ut & veteres interpretes legerunt: in eum ipsum redibit; in maledicentem, non in eum cui maledicatur: ut passer & hirundo in domum aut locum unde avolarunt subindè remigrant. Hebræi hoc ad injustos **אֲנֹכִי מֵאֵלֶיךָ** referunt, quos aiunt in caput **אֲנֹכִי מֵאֵלֶיךָ** recidere.

3. Flagellum, &c. **שֹׁט לְחֹמֶר**] Flagellum (sub. convenit, Merc. P. He. in Gig. Gej. vel, adhibetur, Pi. Mar.) equo, (quo non modò tarditas corrigitur, sed è via deflexio, cespitatio, &c.) frenum, sive capistrum, asino, Merc. P. Gej. Pi. Mar. &c. Quod non placet: tum, quia frænum asini parùm habet analogiæ cum flagello quo equus, & virga quæ stultus, cæditur; tum, quia frænum asino minùs convenit. Horat. Sat. 1. Infelix operam perdas; ut si quis asellum In campo doceat parentem currere frænis. [Quid dicendum?] Resp. 1. Fræni usus est, non modò ut nimiam festinationem moderetur, sed etiam ut colli duritiem & pertinaciam (quæ in asinis maxima est) subigat. 2. Fræno ad asinum dirigendum in via maximè utebantur, cùm ad equum incitandum flagello uterentur; quod asinos ibi ad iter, equos ad bellum, adhibebant. 3. Verba non sic ac-

cienda sunt, quasi unum uni, & alterum alteri, propriè conveniat: sed phrasis Hebræa divisim duobus tribuit quod conjunctim utrique convenit. Idem ergo est acsi dictum fuisset, Sicut flagellum & frænum debentur equis & asinis, ita, &c. [Non infrequentem esse hanc synchysin, sive verborum trajectionem, & quasi commixtionem, multis exemplis docet doctissimus Glas. in Gram. 4. 2. 23. 744. &c.] Sicut utrobique, tam apud equum quàm apud asinum, opus est, modò flagello, ad impellendum, modò habenâ, ad cohibendum aut revocandum; ita stulto quoque dura debetur disciplina, tum nè ruat ad vetita, tum nè segnis sit ad obeunda. 4. **כִּי לֹא יָבִיט חִירֻנְדִּין**, quod alibi frænum aut camum sonat, (vide 2 Reg. 19. 28. Psal. 32. 9. &c.) hic potius est **חִירֻנְדִּין**, sive stimulus; quomodo reddunt Græci & Sy. & Ar. & ex Hebræis K. & Aquinas. Quibus antiquior RS. ad 2 Sam. 8. 1. **כִּי לֹא יָבִיט חִירֻנְדִּין**, inquit, est aculeus. Chaldeus reddit **כִּי לֹא יָבִיט חִירֻנְדִּין**, quod alii corrigiam, alii stimulum, alii baculum, alii denique flagellum, malunt. Quidquid sit, non esse frænum, sed verberandi instrumentum, colligè ex Bereschith Rabba sect. 40. ubi describitur Angelus Abimelecho totâ nocte adsians, & habens **כִּי לֹא יָבִיט חִירֻנְדִּין** in manu sua; tanquam eum percussurus, si Saræ vim intentasset. Et ex Jellammedeny fol. 55. r. ubi quis reum servum constringit, & accipit **כִּי לֹא יָבִיט חִירֻנְדִּין**, & cedit eum. His accedo, quia frænum, ut dixi, asino minùs convenit. Dicit quidem asinus in Apuleio lib. 10. (ex Luciano,) me frænis argenteis exornatum. Sed ad pompam id pertinebat, postquam patuit asinum illum rationis usum habere. Itaque, quæ argentei erant, non autem quæ fræni, nam nec decorum fuisset tales frænos asino in pompa tribuere, si ullos ad eum frænos extra pompam adhibere absurdum esset. Deinde, cùm asinis ad equitationem uterentur, quis dubitat frænis opus fuisse quo sessor eos regeret? Nollem ergo temere deferri communem vocis significatum, nec opus est. Veteribus autem illis qui stimulum reddunt opponi possunt alii veteres, Aq. & Th. qui **חִירֻנְדִּין**, camum, fuscillam, & Sym. qui **חִירֻנְדִּין** capistrum, reddunt. Et, &c. **כִּי לֹא יָבִיט חִירֻנְדִּין** Et, vel Sic, virga, vel scutica, corpori, vel tergo, vel dorso, stultorum, sub. convenit, Merc. Pi. vel, necessaria est, P. Apud stultos non verbis, sed verberibus, proficitur. Conferatur stultus cum equo, non generoso, sed rudi & indomito, qui non levi nutu vel poppismo, sed scutica, est impellendus; & cum asino, animali tardo, stupido, indocili. Impii brutorum similes sunt, &c. Stulto indecora pronuntiatur gloria, vers. 1. decora verò, durior correptio, h. 11. Peccati ultionem magistratibus imperat.

4. Nè respondeas stulto juxta stultitiam suam] h. e. Probris atque convitiis, nugis & stultiloquio, inani- bus ratiunculis; imitando ejus stultitiam, vociferando, contendendo; ex pertinaci vel altercandi vel triumphandi libidine. Huc facit illud Cicetonis, Mibi ratio habenda est, non quid Sallustius merito debeat audire, sed ut ea dicam quæ ego honestè effari possum. Nè, &c. **כִּי לֹא יָבִיט חִירֻנְדִּין** Nè fortè adequeris (vel, par, sive similis, fias, M. Ti. Ca.) ei (nempe in stultitia, si pergas tete cum eo committere, si te declares ejus infania affici,) etiam tu, Mo. Gej. &c. Emphaticè, q. d. tu, qui longo ab eo distabas intervallo, qui meliùs eras informatus, plùs honoratus, &c. Similis pleonasmus pronominis Psal. 65. 4. & 68. 10. &c.

5. Responde stulto juxta stultitiam suam] h. e. Prout stultitia ejus, vel, 1. capere potest, sive mentem tuam, sive rei conditionem; vel, 2. postulat, ut scil. firmis rationibus redarguatur: prout exigit stulta stolidi mens, intentio, propositusque sermo; prout periculum subest erroris vel majoris vel minoris, sive unius five plurium, &c. 3. diversimodè sumitur: in v. 4. est imitationis; hic est exigentiæ. Convince stultum, sed mente sedatâ. Sed contraria hæc videntur, responde, &, non responde. Resp. Sic Pythagorici dicebant, **ἀποφύγε τοὺς ἀδίκους**, & **ἀποφύγε μὴ τοὺς ἀδίκους**, (Via publicâ incedendum, & Via publicâ non incedendum.) Sunt tales sententiæ **ἐναντιοπαρεῖς**, sed quæ, adhibitâ temporum & rerum discretionem, facili conciliantur. Vide quæ diximus ad Matt. 12. 30. Diversitas hæc attendenda est in tempore, & circumstantiis, & respondendi modo.

nis] fidentem in devia secum ducit s. Sensus, Nec spina-
 nam ebrius, nec sententiam stultus, tractare potest h.
 10. *Judicium determinat causus, &c.*] Difficile est di-
 vinare quid legerit Hieron. cum nihil simile sit vel in o.
 vel in Heb. *רַב מְחֹלֵל כּוֹל וְשֹׁכֵר כֶּסֶל וְשֹׁכֵר*
 [Variè reddunt.] *Plurimum dolore afficit omnes*
mercedem dans stolidus, & mercedem dans transseuntibus;
 i. e. Injurius est in rempublicam qui præmia confert
 hominibus de publico male meritis, aut nihili; quales
 sunt & stolidi, & viatores, &c. Hæc JT. [nempe in pri-
 ore editione; nam in sequenti aliter, ut videbimus.]
 Simil. alii: *Admodum confundit omnia qui mercedem dat*
insano, & mercedem dat transgressoribus k. Al. *Ut plu-*
rimum dolore afficit omnes ebrius; ita mercedem dans sibi
stolidus etiam mercedem dat transseuntibus, JT. i. e. Plagas,
 quæ præmia sunt stultitiæ suæ, non tantum sibi inflig-
 git, sed etiam eadem præmia cum aliis communicare
 cupit, quamvis immerentibus, ac nihil tale cogitanti-
 bus l. Al. *Magnus creat* (vel, *formans*, Mo.) *omnia, &*
mercedem dat (vel, *dans*, Mo.) *stulto, & transgressoribus*,
 P. Mo. *Magnus, qui formavit omnia, remunerat stultum,*
& remunerat transgressores, M. Dominus, qui est super
 omnia, & format omnia, idcirco universa alit pariter;
 stultos transgressoresque pascit, ut & sapientes atque
 justos m. *Mercedem dare dixit, quod eos alat tanquam*
mercenarios quibus mercedem debet n. Alii per merce-
 dem hic intelligunt justam poenam stultis & transgres-
 soribus debitam o. Nebulonibus dat quod ipsi merentur
 Deus p. Al. *Egregius aliquis ac magnus vir conficit per*
se omnia; stultus autem mercede conducit transgressores, Ti.
 Magister obit omnia; qui verò stultum conducit infidum
 conducit: i. e. Sapiens per seipsum, non per stultos, cu-
 rat negotia q. *Magister rectè efficit omnia: conducens au-*
tem stultum conducit etiam transgressorem; Heb. *trans-*
gressores, enallage numeri. Homo non per se semper
 sua expedire potest, sed opus habet conductione alio-
 rum: si quis ergo *conducit stultum*, h. e. inertem, im-
 peritum, &c. sciat is se eo ipso *conduxisse transgresso-*
rem, h. e. contra leges artis turpiter delinquentem,
 obiter & prætercurrendo, vel *in transitu*, rem facientem,
 adeoque operas [ei] commissas misere corrumpentem.
 רַבִּי sign. violare mandatum, transire limites officii, &c.
 Num. 22. 18. Jos. 7. 11. &c. Conferuntur hic רַבִּי pe-
 ritus artifex & magister, (unde etiam *Rabbini* & *ma-*
gistri nomen,) & רַבִּי stultus, imperitus, ineptus, &c.
 & quidem ratione effectuum, debita scilicet efformati-
 onis, confectionis, vel expeditionis, nec non subitarii
 operis, vel corruptionis. רַבִּי signif. formans, exor-
 nans, &c. Vide Proverb. 8. 24. רַבִּי omne, vel quodlibet,
 putà ipsimet tanquam artificii conveniens. רַבִּי signif.
 conducere, ut patet ex Gen. 30. 16. Deut. 23. 4. Jud.
 9. 4. & 18. 4. & reliquis ubi occurrit locis: non ergo
 hic agitur de justis iudicis retaliationis, sed de personæ
 ad certum laborem conductione r. Al. Malim hic agi
 de potentiorum natura, &c. t. *Potens* (vel, *Magnus* ali-
 quis, tyrannus pauperes potentia suâ opprimens t; Ho-
 mo potens, si sit impius v,) *dolore afficit omnes*, Pi. Merc.
 fim. Car. (nempe subditos suos x;) & *mercedem dat*
stulto, & mercedem dat transseuntibus, Car. & *conducit*
stultum, & conducit transgressores; i. e. improbos sibi ad-
 jungit, à quibus adjuvetur ut suam tyrannidem exer-
 ceat y. Al. *sive conducit stolidum, sive conducit trans-*
gressores: i. e. sive ad subditos vexandos conducit sa-
 pientia & pietatis minimè studiosos; sive transgresso-
 res Legis Divinae petulantes ac perversos z. Summa
 est, improbum rerum potitum per se & suos negotium
 omnibus faceffere a. Hic sensus non est absurdus. רַבִּי
 sæpe designat Principem, vel ejus magnos ministros,
 ut Eth. 1. 8. Dan. 1. 3. &c. A רַבִּי dolere, est רַבִּי
 dolorem inferre, Esa. 51. 9. & 53. 5. Posterius autem
 membrum sic accipias, q. d. Non solum ipse affligit,
 sed ejusdem genii ministros adsciscit, partim stultos,
 qui bona consulere non valent; partim transgressores,
 qui datâ operâ, ut suo honori & commodo consulant, om-
 ni nequitia se mancipant, fuscque deque habentes sub-
 ditorum judicia & querelas b. Al. Fit sæpe ut quis om-
 nibus sit infestus, stultis autem se adjungat, & illis
 præbeat munera c. Al. *Magnus* (sub. in populo, sive
 princeps,) *coercet omnia, & dat primum stulto, &c.* q. d.

Qualis Princeps, tales & subditi. Alii dicunt רַבִּי si-
 gnificare רַבִּי obstruens, aut claudens; q. d. Obstruit os
 stulto & transgressoribus d.

11. *Sicut canis*] Animal vilissimum *, impudens, fe-
 rox, &c. f. *Qui revertitur ad vomitum suum*, 77 (Gej.)
 182. *Super vomitum suum*, Mo. Merc. emphaticè, et si
 fenserit noxium fuisse, ideòque prius evomuit g. *Ad* s. Car.
vomitum, M. Ti. &c. i. e. ad cibum, quem, cum ei mo-
 lestus esset, evomuit, resorbendum; oblitus scilicet re-
 centis molestia, nec metuens ejusdem renovationem h. Pi.
 10 *Qui iterat* (vel, *repetit*, M.) *stultitiam suam*] Sic Ti.
 Ca. &c. Quod jam stultè commisit, et si animadvertet
 perniciosum sibi fuisse, repetit, eodem subindè redit i.
 datâ primâ occasione, vel, ubi antiqua stimulat carnis
 cupiditas, &c. k. Monet nè ad pristina peccata rever-
 tamur, quia sic & peccata graviora erunt, & supplicia
 acerbiora: Sicut vomitus, Solis æstu & aeris flatu dete-
 rior factus, canem eum resorbentem magis ægrotum
 efficit; sic, &c. l. Eadem similitudo 2 Pet. 2. 22 m. Car.
 20 12. *Vidisti*] q. d. Si vidisti n. *Sapientem, &c.* m. G.
 Heb. *sapientem in oculis suis*: i. e. qui sibi sapiens vi-
 detur, cum non sit o; *deus in oculis suis* p. qui se admiratur &
 æstimat q. *Magis, &c.* רַבִּי *Spes est de*
stulto, &c. P. Gej. רַבִּי hic non est, improbus, ut alibi
 ferè; sed, qui tardo est crassoque ingenio; qui, ut ni-
 hil scit, ita se ignarum esse cognoscit r; qui omni sa-
 pientiâ caret, nullâ alioqui pravâ opinione imbutus.
 רַבִּי propriè est, qui laborat stultitiâ privativâ; רַבִּי,
 qui possessivâ t. Ille stulto peior est, quia sibi sanus vi-
 detur, ideòque medicamenta non admittit s, nec ca-
 30 stigari se patitur; cum stultus forsan libenter audiet
 monentem, &c. v. Deinde, *Deus superbis resistit*. Hinc
 illa, *Omnes qui exaltant in conspectu eius, humiliabitur*,
 (Elata de se opinio im-
 pedimentum est profectus:) item, *Qui sibi sapit summè*
desipit x.

13. *Dicit piger, Leo, &c.*] Vanas excusationes ob-
 tendit quibus se labore eximat y. Proponit sibi difficul-
 tates quæ nusquam sunt; aut eas quæ sunt majores fa-
 cit. Vide Prov. 22. 13 z. *Leo in via*, ac proinde non
 40 audeo egredi in agrum ad opus faciendum a.

14. *Sicut, &c.* רַבִּי *Ut janua ver-*
titur (vel, *volvitur*, Ti. fim. Mo. vel, *circumagitur*, JT.
 Pi.) *in, vel super, cardine suo*, Merc. M. P. Mo. Ti. Ca. JT.
 Pi. o. Ch. Sy. Ar. ita ut indè non divellatur b. Move- b. Merc.
 tur, sed non promovetur. רַבִּי alibi *legatum* sign. Prov. fim. Gej.
 13. 17. & 25. 13. hic tantum, *cardinem*, (à *Zar ardari*,)
 qui januâ circumactâ premitur; vel, locum *ardum*
 & angustum in quo volvitur janua c. *Ita piger in* c. Gej.
 50 *leclulo suo*] Nempe circumagitur, nec indè movetur d,
 sese ex latere in latus vertit, &c. *.

15. *Abcondit, &c.*] Idem Prov. 19. 24 f. *Et, &c.*
 רַבִּי *Fatigatur* (h. e. Fessum se, vel,
 esse simulat, vel, fore hoc labore opinatur g: vel, La-
 60 borat, Merc. Ch. fim. Mo. Sy. vel, *Piger*, Ti.) *reducere*, vel,
 ut reducat, eam ad os suum, P. M. &c. *Eam agre refe-*
 rens, &c. scil. ad capiendum cibum h. Insignis hyper-
 bole i. q. d. Laborem levissimum ob res summè neces-
 sarias obire non vult k. Car.

16. *Sapientior sibi piger videtur septem viris, &c.* רַבִּי
 60 *Referentibus*, vel *respondentibus*, (vel, *reddentibus*,
 Ch. Sy. vel, qui pronunciant, P.) *sententiam*, Merc. vel,
sententias, Ti. *consilium*, P. *decreta*, M. *rationem*, V. Mar.
 Ch. Pi. sub. *quasitorum*, V. vel, *eorum quæ dicuntur*, Mar.
consilium exactum, Mo. *consilium sapidum* aut *judiciosum*,
 ut Prov. 11. 22 l. propriè, *saporem*, V. vel, *gustum*, h. e. i. Gej.
 70 *rationem*, i. e. verba cum ratione prolata m: vel, *sci-* m. Bi.
tè, Ca. q. d. Vel sapientissimis, qui rogati de quavis re
 sciant aptè respondere n. Al. *revocantibus ad rationem* a. Merc.
 ipsum, JT. *Septem*, pro quàm plurimis, ut Proverb. 24.
 vers. 16. &c. *. Qu. Unde pigro tanta animi elatio? * Jun.
 Resp. 1. Quia laborem à Deo humiliandis hominibus
 impositum studiosè declinat. 2. Quod S. Scripturæ,
 quæ vel Regem humilem reddat, Deut. 17. 28, &c. non
 incumbat o. 3. Quod cum pigri nihil agant, vel acu- o. Car.
 tè cernant, alios carpunt quos facilius est carpere quàm
 imitari. 4. Quod, aversantes expeditionum sive pri-
 vatarum sive publicarum molestias, ineptissimè judicent
 de rebus incomptis, &c. 5. Quod se aliis beatiore
 esse judicant, ob inertis otii quietem, &c. P. Quod tran- p. Gej.
 quille

quille vivant, dum sapientes non sine algore & sudore sapientiam consequuntur; Eccles. 4. 5; 6 9.

17. Sicut qui apprehendit (vel, vellicat, i.e. laceffit,) auribus canem] Aures canis & rigidae sunt, tactumque minimè ferentes; & breviores, adeoque ad tenendum ineptiores. Qui sic tenet canem, siue perstet, siue dimittat, noxa præstò est. Simile, *Lupum auribus teneo*, de re ambigua dictum, &c. Canem per cervicem, non per aures, apprehendere solemus. Canis est animal impatiens, infidele, mordax, &c. Qui transiit, &c. *עובר מן העפר על ריב לא לו* Transiens, ingerens se transiendo super litem non sibi, Mo. Qui transiit, & ingerit se liti quæ suâ non interest, M. sim. Ti. Sic est transiens, vel præteriens, (h.e. qui non fuit advocatus, sed incidenter solum, prætereuntis instar, aderat, adeoque sine causa iusta & impræmeditatus,) qui irascitur (vel, ad iram se concitat, scil. adversus alterum vel utrumque litigantium, cum tamen de pace potius laborandum esset,) in lite non suâ, P. Gej. Qui transiens (scilicet litigantes, obiter in eos incidens,) furem agit, vel excarescit, &c. JT. Pi. ac proinde illos culpât. Sic est qui contendit & rixatur, &c. Ch. [Ca. totum sic reddit, Prehendit auribus prætereuntem canem qui se in certamen interponit alienum: ita עובר, quod alii cum sequentibus, hic cum præcedentibus jungit; quod forsan commodius.] Non perstringit eos Salomon qui aliorum dissidia prudenter componunt; sed qui temere accurrunt, flammam inflandi, vel saltem non extinguendi, animo. Debent pii paci studere: sed pax non procuratur dum quis litigatorem, sed cum sequestrem & intercessorem, se constituit.

18. Sicut, &c. *כמחלה* Sicut insaniens, Mo. JT. V. vel, Similis est furioso, M. Ut se habet qui insanum se simulat, Pi. Gej. sic V. Ut qui sese fatigat, Ti. Ut qui se lassum (vel, ut alii, amentem, vel mente captum; quod penè eodem recidit,) simulat. *לחור*, & *לחור* defessus est, idem valent: & *לחור* idem est ac, viribus mentis deficere, præ lassitudine quid agas nescire, & in furorem quasi agi. Semel exstat in Cal, Gen. 47. 13. *לחור*, & furebat, vel deficiebat, &c. [Vide ibi dicta.] In Hithpael est, furem facere, vel gerere, se. Sicut abscondit se, P. clanculum, ut certius felicitusque incautum feriat; ita qui sub lusu prætextu lædit alterum. Sed prior significatio tutior. Ut qui deiciens se, Ch. Qui, &c. *לחור* *לחור* *לחור* Faciens, vel projiciens, vel, qui projicit, siue jaculatur, siue emittit, (vel, jaculando, Ti.) scintillas, (vel, faces, M. ignes, Ca. ad comburendum domum proximi; vel, malleolos, JT. Pi. Heb. tela scintillarum, Pi. flammæ, Ti. Gej. ut Esa. 50. 11. vel, compedes, ut Job. 36. 8. Psal. 149. 8. Jes. 45. 14. &c. vel, utroque significato conjuncto, laqueos pica- tos ac flammantes, ad incendendum domos projici consuetos,) sagittas, & mortem, M. P. &c. vel, & instrumen- ta mortis, M. Merc. Gej. ut, principes, Prov. 8. 6: pro verbis Principum: vel, lebalia, JT. Pi. quibus alios scilicet perdat. Meton. effectus pro causa, ut mors sumitur 2 Reg. 4. 40. Apoc. 6. 8. pro mortem inferentem. Sensus, Sicut non meretur excusationem is qui alios lædit sub specie infan- tiæ; (ut sub prætextu illo immunitatem sibi polliceatur, sed frustra, cum malignus ejus animus se prodât;) ita nec qui proximum lædit specie ludi & joci P.

19. Ita, &c. *כאיש רמה וגו'* Sic est vir dolosus erga proximum suum, Ti. Sic, vel Ita, (sub. est, JT. vel, se habet, Pi.) qui fraudat, vel decipit, &c. P. M. &c. Heb. de- jicit, vel prosternit, &c. Pi. h. e. qui amici nomine fal- lit. Comprehendit omnes fraudes & fallacias quibus alter redditur securus, ut facilius decipiatur. Monet eò gravio- rem esse injuriam quæ per amicitiam aut benevolentiam speciem fit; quoniam vix caveri potest. Ludens, &c. *לחור* *לחור* *לחור* Nonne ridebam? JT. Pi. ludo ego? P. M. &c. Annon joco feci? Ti. Interrogatio exprobrantis; q. d. Quid feci? annon se- ria internoscere potes à jocos? animi gratia id feci, vel, ut mentem tuam explorarem, &c. Sic viri magni invasiones bellicas aliâque injurias publicas extulant, contigisse hæc præter intentionem, ministrorum inad- vertentia, &c. cum, si res successisset, serium esset nego- tium: &c. ludus, qualis ille 2 Sam. 2. 4. Psal. 104. 26.

20. Cum, &c. *כאיש רמה וגו'* In consumptione lig- norum, &c. Mo. Ut deficientibus lignis, &c. JT. Pi. Dum non, vel nulla, sunt, &c. Merc. M. sim. P. Ti. &c. *לחור* *לחור* *לחור* Sic cum non fuerit susurro, P. sim. Mo. JT. &c. vel, delator, M. vel, calumniator, Ca. Sic Prov. 22. 10. nisi quod illic illusoris, hic susurronis, mentionem facit. Solet autem illusor esse & susurro, & contentiones excitare. Susurro est, qui occultè proximum apud alium traducit, siue quæ à se aut aliis conficta sunt referat, siue vera quæ indicari non debent retegat, aut alii narret quàm cui oportet, aut alicujus verba repetens in alium quàm quo dicta sunt sensum trahat. Vide plura ad Prov. 16. 28. & 18. 8.

21. Sicut, &c. *כאיש רמה וגו'* Ut carbo prunis, vel, ad prunas, M. Merc. JT. &c. sub. est, JT. Pi. vel, ap- tus est, P. Merc. Gej. vel, inservit, M. Sic, &c. *לחור* *לחור* *לחור* Sic vir contentiosus (vel, contenti- onum, Mo. Gej. Car. h. e. ad lites per naturam malam- que adusfactionem pronus; vir summè contentio- sus; vel, maledicus, o. sub. est, JT. vel, paratus est, M.) ad succendendum, vel, succendere, litem, P. M. &c. in fami- lia, collegio, &c. occasione oblata facile exardescit. Vel, ad tumultus rixe, &c. Verbum *לחור* (אחר) in Pi- el præterea non occurrit.

22. Verba, &c. *כאיש רמה וגו'* Videatur hæc eadem sen- tentia, iisdem literis, punctis & accentibus, Prov. 18. 8. Videtur hic repeti, ut cum aliis proverbii ejusdem ge- neris collatum splendescat magis; maxime verò, ut doceatur hoc peccatum ab otioso non facile divelli.

23. Quomodo, &c. *כאיש רמה וגו'* Ar- gentum scoriarum (vel, faculentum, M. vel, ut est argen- tum plenum scoriis, P. Gej. scoriis adhuc permixtum; vel, Argenti scoria, Ca. sic JT. Pi. Heb. Argentum scoria- rum, pro, Scoria argenti, per hypallagen, qualis est Levit. 12. 4. & 22. 4. &c. obductum, siue opertum, siue superinductum, (vel, inducia, siue obducta, Ca. JT. Pi.) testa, P. JT. Pi. vel, fictili, Ca. vel, testa, M. vel, super- testam, Mo. Merc. Ut vas testaceum argenti scoria obdu- ctum, Ti. Sed non dicit *לחור* *לחור* *לחור* vas testaceum, ut Le- vit. 6. 28. & 11. 33. &c. sed nudè *לחור* *לחור* *לחור* testa, i.e. frag- men inutile & abjectum. Solent vasa testacea plum- bo, stanno, vel subio, (quæ sunt argenti sordes seu ex- crementa,) exterius vel interius imbuti, ut ita candorem firmitatemque argenti mentiantur; vilia tamen & fragilia manent. Sic labia, &c. *לחור* *לחור* *לחור* Labia (vel, sub. sunt, M. Ca. vel, sic sunt, P. sim. Pi. JT. labia, M. P. &c.) blanda, siue blandientia, & cor malum, Car. Pi. vel, ardentia, &c. Aq. & Th. in D. Ti. Mo. Merc. Belg. [Quod tamen diversimodè ex- plicant.] Vel, 1. ardore amoris, q. d. quæ meras spirant benevolentiam flammulas, &c. Significatio blandiendi hic aptissima est, & sensus est, Ut testa res vilis est, item- quæ scoria quæ illa obducitur, cum tamen hæc imperi- to pretiosa videri possit: sic res vilis est tum cor ma- lum, tum sermo blandus quo illud tegitur. Cautio est, nè per speciem blandiloquentiam ab infenso quovis circumveniamur. Sed nego *לחור* *לחור* *לחור* uspiam eo significa- tu sumi. Vel, 2. ardentia, studio scilicet incescendi alios convitiis. *לחור* *לחור* *לחור* sign. & persequi, quod cum ardore convenit. Vel, succendentia, sub. lites, instar ignis, vel, quæ inurunt notam aliquam proximo suo. Vel, zelosa, M. vel, infesta, Ca. vel, prosequentia, JT. Sen- sus, Labia furentia produunt quale virus latet in corde. Testa vilis est, viles & argenti scoria, etsi non animadvertentibus argentum videri possint, &c.: sic res vi- lissima est cor malignum, seu malevolum, cum procaci- bus labiis sociatum, etsi in speciem blandis, &c. Quæ etiam est inter os maledicum & cor improbum. Huc referunt aliqui, Dignum patellâ operculum; item, Similes habent labra lactucas.

24. Labiis suis intelligitur inimicus, *לחור* *לחור* *לחור* Alium præ se fert, P. sim. JT. Pi. Gej. putâ quàm revera est. Et hi respiciunt significatum verbi hithpaelicum: at in Niphal, prout hic exstat, sign. agnoscere, ut Job. 34. 19. Thren. 4. 8; & in Hiphil, agnoscere. [Alii ergo sic reddunt;] Agnoscetur, vel agnoscitur, vel cognoscitur, M. Mo. V. Ti. Ch. Sy. simil. Ca. q. d. Odium ejus di- gnoscet, si ipsam diutius paulò loquentem audieris.

tunc enim scintillæ odii interioris facile promicabunt ; nam sermo est index animi *. Sed frigidior hæc versio ob sequentem antithesin, *Et intra se, &c.* [At qui sic reddunt sequens reddunt, *quamvis*, ut videbimus.] Veritas, *studet ne agnoscatur*. Nam verbum in hac conjugatione passiva significat &, *notum esse, &, non notum*. Hæc posterior lectio melior videtur *. ¶ Cum; &c. *וְיִקְרַב וְיִשָּׁח מִרְמָה* [*Et (vel, At, P. Pi. vel, Cum, JT. Pi. vel, Nam, M. Ca. vel, Quamvis, Bay. Gej. ex Luth. ut sumitur Coh. 9. 16. Jer. 11. 11. Hof. 3. 1. & 11. 7.) in medio, five interiori, suo (i. e. in corde, ut Psal. 36. 2. & 40. 8. vel, intra se, M. Merc. &c.) ponit, five ponet, (vel, disponit, JT. Pi. reponit, five recondit, M. Ti. Ch. fabricatur, o.) dolum, P. Mo. JT. Pi. Merc. &c. i. e. struit fraudem. Sensus, Licet dolos occultare nitatur, tamen semper aliquæ sceleris notæ in verbis, aut in vultu aut gestibus, apparent. Vitii occultatio innuitur verbo וְיִשָּׁח, collocat, h. e. (per proæresin) cum cura & studio recondit, ne illinc elabatur *.*

25. *Quando, &c.* *וְיִקְרַב וְיִשָּׁח מִרְמָה* [*Cum (vel, Si, M. Ch. vel, Quamvis, Ca. Sy. sub. inimicus, M.) gratiam fecerit, five reddiderit, vocem suam, Merc. simil. JT. Pi. Mo. V. transitivè; vel, intransitivè, cum gratificabitur, i. e. blandietur, voce sua. Quando vel gratiam favoremque tibi abunde offert, vel gratiam & amabilitatem sermoni suo conciliare nititur. Vel, demittat vocem, &c. o. vel, precatus fuerit voce sua, M. Ch. Ar. sim. Ca. Mar. vel, gratiosè alloquetur te, P. vel, voce sua benignus est, Ti. ¶ Septem] i. e. Plurimæ. Vide supra v. 16. & c. 24. v. 16. ¶ Abominaciones] Sine dubio designat h. l. scelerata nocendi proposita, machinationes, dolosa inventa, &c. i.*

26. *Qui, &c.* *וְיִקְרַב וְיִשָּׁח מִרְמָה* [*Variè reddunt.] Tegit odium deceptionem, JT. Operitur, vel Tegitur, vel Operit se, (vel, Abdit sese, V. vel, Tegatur, Di.) odium (ab osore scilicet fraudulento; vel, Cujus tegitur odium, Pi. Ca.) in vastitate, five solitudine, Merc. Pi. Ca. V. sim. Mo. Ti. in loco vasto, quasi à nullo conspiciatur. Antithesis est וְיִקְרַב in caru. Impius tegit odium cum solus est. Vel, in fallacia, Di. vel, in ipsa deceptione, M. q. d. Quacunque fallaciâ tegat, &c. Vel, per deceptionem, vel, deceptoris simulatione: adeoque ב valet, per; vel, ablativum modi designat. Vel, propter vastationem, vel deceptionem, h. e. ut alium five vastet, five decipiat: nam וְיִשָּׁח est, decipere, Gen. 3. 13. Abd. 3. & ב est pro וְיִקְרַב. Nomen וְיִשָּׁח, quod hac formâ alibi non est, deducunt, vel, à וְיִשָּׁח vastari, tumultuari, unde וְיִשָּׁח vastitates, Psal. 73. 18. & 74. 3; vel, quod malim, à וְיִשָּׁח decepit, 2 Reg. 18. 29. Jer. 29. 8. Verbum וְיִקְרַב vel est pro וְיִקְרַב, ita ut Thau elisum compensetur per Dagesch: vel, compositum est ex Niphâl & Piel, ut ordinariè esset וְיִקְרַב. ¶ Revelabitur, &c. *וְיִקְרַב וְיִשָּׁח מִרְמָה* [*Revelabitur, vel Retegetur, (vel, Et panditur, M.) malitia ejus in caru, five congregatione, Ti. Merc. Di. &c. i. e. Vel, in Ecclesia Dei, ubi Verbum Dei etiam arcana cordis detegit. Vel, palam, apertè, coram omnibus, ita procurante Domino. Vel, hic apud homines; vel, tandem in extremo judicio, ubi abdita cordium patebunt. Manifestè puniet illum Deus qui clàm malum struxit proximo. Alii totum sic accipiunt, Operiet odium in desolationem, (sub. suam qui operit odium suum, & insidiatur socio suo, ut adducat super eum destructionem & desolationem:) nam revelabit Deus malum in congregatione, V.**

27. *Qui fodit foveam* [*Quâ alius capiatur. Parari solent foveæ feris sævioribus, modò & hominibus, &c. ¶ Et qui voluit (vel, revolvit, Merc. vel, devolvit, Car.) lapidem, (sub. contra alium, P. i. e. qui illum rotat fundâ, ut ejaculetur; qui projicit in altum: vel, volvens, è loco decliviori in altiore, ut illinc violenter delapsus comminatur fortè, &c. volvuntur enim saxa grandia, quæ propter onus gestari nequeunt; de quibus וְיִקְרַב usurpatur Gen. 29. 3, 8. Jos. 10. 18. &c. P.) revertetur ad (vel, in, P.) eum] In auctorem mox decedens erit. Facile fieri potest ut qui, sursum præcipuè, molitur saxum volvere, superetur ejusdem relabentis pondere. Sensus, Qui alteri periculum creat ipsemet illo involvetur.*

23. *Lingua fallax* (vel, mendax, P. Ti. Ch. &c. vel,

Vir linguâ fallace, JT. Pi. Gej. similiter V. Merc. ellipsis qualis Prov. 10. 18. vir labiorum, &c. & 12. 27. & 17. 4. vel, lingua, pro toto homine, per synecdochen:) non amat veritatem, וְיִקְרַב וְיִשָּׁח מִרְמָה [*Odit attritum, & dejectum hominem ac modestum; q. d. ob odium in eum attexit ipsum. Vel, contritum, P. vel, flagellatum: i. e. Qui falsò socium suum criminatur odit eum quem linguâ mendaci flagellat. וְיִקְרַב singul. est, & convenit cum V. וְיִקְרַב contritus, dejectus, modestus, posito loco &, & redundante. Alii rectius plur. cum affixo statuunt. Contritos suos, Mo. vel, quos attriturus est, JT. Pi. [ut sign. odium attritionis causam esse;] vel, quos premit, Ca. vel, qui ipsam reprimat, Ti. Mar. Vel, percutientes, vel, arguendo, corripiendo, confundendo atterentes pudefacientesque, ipsum mendacem, & mendacia ejus libere detegentes; præsentiam horum ægre fert, illis malè cupit, eosque vehementer odit. Licet וְיִקְרַב alibi passivè sumatur, pro attrito, vel oppresso, Pl. 9. 10. & 10. 18. &c. hic tamen activè sumo: nec novum est, eandem vocem modò activè, modò passivè, sumi. Vel, veritas, attritiones sui, eodem sensu, ita ut conveniat cum illo וְיִקְרַב, attritio, quod existat Psal. 93. 3. Confer Proverb. 9. 8. Scurra odit castigantem se. ¶ Et os, &c. וְיִקְרַב וְיִשָּׁח מִרְמָה [*Et os blandum (idem cum lingua mendaci: vel, ore blando, JT.) facit (vel, efficit, Ca. b. Merc. vel, perficit, JT. Pi.) expulsionem, Mo. vel, vexationem, Ca. vel, impulsione, P. Merc. JT. Pi. D. vel, impulsu, five lapsu, V. Vel, 1. in peccatum, à quo blanditiis deceptus minùs sollicitè sibi cavit: vel, 2. in pericula vel ærumnas. In ruinam alios propellit, autor est calamitatis & ruinæ. Pessundare solet hominem quem alloquitur. Os blandum, i. e. homo utens sermone blando ac fallaci. Blanditiæ sermonum impellunt animos hominum quò velis, & trahunt eos in perniciem. Alii totum sic reddunt, Lingua quæ loquitur mendacia odit virum humilem; & os assuetum blanditiis odii reprehensorem, AE. in M. Alii constructionem invertunt, Linguam mendacem odit humilis, M. vel, contritus, sub. corde, Q. in V. vel, attritus & modestus homo. Probarem, si וְיִקְרַב esset singul. [In verbis autem sequentibus variant:] Os autem blandum operatur expulsionem, M. Al. Et os blandum (sub. quod) propulsionem facit, ac ruinam affert aliis, dum ob blanditias ab eo non cavetur. Hæc expositio non est rejicienda, etsi prima non est aliena.**

CAP. XXVII.

1. *N*E, &c. וְיִקְרַב וְיִשָּׁח מִרְמָה [*Nè gloriaris (vel, laudes te, Mo. Mar.) de (vel, in, Mo. Ch. Sy. Ca. vel, ob, Pi. vel, pro, M.) die crastino, P. Ti. Mo. JT. Merc. vel, diem crastinum, Ch. Sy. Ca. Pi. de crastino opere, crastina felicitate. De eis quæ facturus es, &c. Dies (per metonym.) pro re vel negotio in die five tempore, ut Deut. 4. 32. Coh. 2. 23. & cras idem quod futurum. De ea re quæ adhuc futura est. Ignorans quid, &c. וְיִקְרַב וְיִשָּׁח מִרְמָה [*Quid pariet, vel pariat, (vel, ferat, Ti.) dies, Merc. M. Sy. sim. P. JT. Ca. V. &c. sub. in qua es, V. vel, bodiernus, Pi. Merc. quod impedit ne id efficere possis quod vis, & intercipiat gaudium tuum. Fiducia sui abjicienda; nè propterea moveamus non necessaria. Romanum proverbium notum est, Nescis quid serus vespere vebat. Confer Luc. 12. 20. Jac. 4. 13, &c. Dies comparatur mulieri gravidæ, quæ nescit num paritura sit marem, an foeminam; num vivum, an mortuum. Unde Hebræi eventa vocant filios temporis. Sic Gen. 37. 2. eventa, vel casus, vocantur partus Jacobi. Sic & concupiscentia parere dicitur peccatum, Jac. 1. 15.**

2. *Laudet te alienus*, וְיִקְרַב וְיִשָּׁח מִרְמָה [*Alius quàm tu ipse, vel propinqui tui. ¶ Non os tuum] Neque ante, neque post, opus peractum. Affine est præcedenti, Occupatio est: q. d. Gloriarì licet saltem de acquisitis, si non de nondum partis: Subjectio hic est, Laudet te, &c. Hinc adagium, Nulla narratio tam odiosa est quàm sui ipsius encomium; nisi ubi vel periclitatur fama propria, vel*

vel, scandalum subest & officii nostri contemptus, vel, Divinæ quid decedit gloriæ aut veritati. ¶ *Extranæus*, נִכְרִי *Tē* est, *alim*, de gente nostra; נִכְרִי, *extranæus*, qui nationis alterius, qui hostis, &c. P. Agefilaus dixit jucundum esse laudari ab hostibus, qui non verentur vituperare si quid illis displiceat.

3. *Grave*, &c. כְּבֹדָהּ אֶבֶן יִנְטֵל חֲחֹל *Gravitas* (sub. est, P. JT. Pi. Gej. vel, *competit*, V.) *lapidis* (vel, *lapidi*, five *saxo*, P. JT. Pi. V.) & *pondus arenæ*, Mo. P. &c. nempe sacco inclusæ, &c. Subaudiri potest לֵאנֶה אֶבֶן & חֲחֹל. *Gravis* est *lapis*, &c. Ch. M. V. &c. ¶ *Ira stulti utroque gravior* Et intolerabilior*: vel, 1. fibi ipsi, vel potius, 2. aliis, inprimis sapientibus, quos hic infans obruit, cruciat, defatigat convitiis, petulantia, &c. V. *Ira furor* est, eique *stultus*, h. e. irreginitus, nullo modum statuere potest.

4. *Ira*, &c. אִרְאָה וְשֹׁטֵף אֵף אֶבְרִיָּהוּ *Crudelitas* (sub. est, P. JT. Pi. Ch. vel, *ineff*, M. vel, *competit*, V.) *exandescencia*, vel *ira*, Mo. V. JT. Pi. (vel, in *ira*, P. vel, *ira*, Ch.) & *exundatio*, vel *inundatio*, *ira*, V. JT. Pi. & *impetus in furore*, P. *Sæva res est æstus*, & *furor inundatio*, Ti. *Ira crudelis* est, nulli parcat, & impetuosa, exundat injuriis. שֹׁטֵף est, impetus qualis aquarum insperatò, cumulatè, potenter & perniciosè irruentium. Vide Dan. 11. 22. Nah. 1. 8. *Crudelis bilis*, & *impetuosa ira*, Ca. ¶ *Et*, &c. אֵף יִנְטֵל לִפְנֵי קִנְיָאָהוּ *Et*, vel *At*, *qui stabit*, vel *consistat*, vel *stare poterit*, *coram zelo*? Ch. Merc. vel, *emulatione*? Ti. Sy. vel, *invidia*? M. P. Car. sic Ca. JT. Pi. קִנְיָאָהוּ hinc est, vel, 1. cupiditas vindictæ, quæ quis repente fertur, &c. Prov. 6. 34. *zelus*, qualis est mariti in adulterum, Prov. 6. 34. At ille est species קִנְיָאָהוּ, ut ex eo loco patet; cum hinc קִנְיָאָהוּ תִּפְסֵהוּ opponitur. Vel, 2. *invidia*. Majores sunt impetus invidiæ quàm iræ. *Ira ludus & jocus* est, si cum invidentia comparetur. *Iratus*, 1. iram profertur; 2. ex damno accepto, aut opinione damni, irascitur; 3. sæpe mitescit, & misereatur læsi; 4. aliis malum infert, non sibi. Contrà, *invidus*, 1. infidiosus est; 2. dolet de alterius bono, unde & ipse juvari potest; 3. tempore magis exasperatur; 4. sibi damnum accersit, ut graviore alterum afficiat. R. Levi refert de duobus, cupidus & invidus, quibus cum Rex quidam promississet se daturum quod petissent, ac secundo duplum; & cupidus quidem nollet antevertere, sperans duplum; nec item invidus, quod ægre ferret bene esse alteri: tandem tamen hic primus petiit sibi erui alterum oculum, ut socio uterque eriperetur. *Invidia intimius penetrat*, lentè serpit, extirpari nequit, &c. *Quis stabit*, &c? nempe illæsus.

5. *Melior est manifesta* (vel, *aperta*, Sy. M.) *corruptio*, quàm *amor absconditus*. Sic Ch. P. Mo. &c. vel, *occultus*, five *secretus*, P. M. Ti. Ca. JT. &c. i. e. otiosus, cessans ab amicitia officiis; qui in solo remanet amantis pectore, nec ullis signis se prodit; qui sese non exferit in increpando amico ubi opus est, quando metu offensionis delicatus & pusillanimis eum corripere non audeat. Sed hoc ipsum an dici debeat *dilectio occulta*, subdubito. Al. *Amor hic absconditus* est fictus vel simulatus; quem quis, verbis professus, re & factis cum opus est non ostendit. Al. *Amor absconditus* est turpis & illicitus, quem amantes propter turpitudinem abscondere solent. Potius est amor in corde latens, unde nullus fructus provenit; qualis me non delectat, non juvat, non emendat, non me errantem reducit in viam, &c. *Corruptio manifesta* hinc non est publica, (quia loquitur de amicis qui secreto prius corripere debent, Matt. 18. 15.) sed quæ quis libere & aperte alterum corripit. *Increpatio dicitur* רִעִיָּהוּ רֵעִיָּהוּ, palam, in conspectu delinquentis, vel, si opus est, coram aliis prolata, &c. Al. Subinnuit redargutionem hanc esse inimici, cui solenne est occulta peccata evulgare; & sensus esse videtur, perfidiosum & occultum amorem inimici redargutione deteriore esse.

6. *Meliora*, &c. נִסְתָּרִים פֶּצַע אֹרֶב *Fidelia* (vel, *Fortia*, Bona, V.) sunt *vulnera diligentis*, vel *amici*, P. Merc. JT. Pi. &c. vel, *infecta à diligente*, Ti. i. e. reprehensiones, quibus quali vulnerat; quæ animum quasi lancinant, pudorem incutiunt, &c. Quia infliguntur in commodum ejus, ut emendetur. Metaphora ex-

plicatur Psalm. 141. 5. ¶ *Quam*, &c. וְנִסְתָּרִים *Et*, vel *At*, *dulcia* (vel, *crebra*, Mo. sic RS. & AE. & Caj. &c. vel, *densa*, *spissa*, *fortia*, *frequentia*, V. Merc. ex He. quasi ex animo osculetur: vel potius, in speciem bona, V. vel, *mala*, Ch. vel, *dura*, M. coacta, Ti. proterva, Ca. vel, *deprecanda*, JT. Pi. Car. h. e. talia ut petendum sit illa omitti; vel, ob quæ Deus exorari debet ne nobis contingant, quod periculum inde imminet: vel, *exorata*, Gej. placata, Merc. Gej. id est, blanda & simulata, non fida; benigna, sed tantò magis infidelia, deceptoria, perniciofa, &c. oscula odio habentis, P. &c. Verbum וְנִסְתָּרִים sign. multiplicavit, propriè verba fortia in oratione. In Kal semper fumitur de precibus ad Deum, Genes. 25. 21. Exod. 8. 28, 29. & 10. 17, 18. &c. similiter in Hiphil, excepto Ezech. 35. 13. In Niphal est, *exoratus fuit*. Hinc nomen וְנִסְתָּרִים *abundantia*, *densitas*, v. g. nubes è thuribulo, Ezech. 8. 11. & וְנִסְתָּרִים *precatio*, vel, ut alii, *abundantia*, *pacis*, Jer. 33. 6. וְנִסְתָּרִים sign. *exorari*. Sub osculis comprehendit omnes blanditias sermonis, gestus, &c. P.

7. *Anima* Nempe appetens; vel, facultas appetitiva, per syn. integri: vel, homo, per syn. membri. ¶ *Saturata calcabit* (vel, *calcat*, P. JT. &c. vel, *despicit*, M. fastidit, Ti. Ca. *Calcatio* indicat vilipendium: vide Amos. 5. 11. Mic. 5. 5, 6. Luc. 21. 24.) *favum* Iræ Mo. &c. qui in Palæstina ex arboribus petrisque stillabat sæpe in terram; adeoque fieri poterat ut prætereuntes saturi favum conculcarent, &c. Favum, id est, suavissimos cibos, res pretiosissimas. Spernit dulcia quæque. Referri hoc potest, vel, ad corpus; vel, etiam ad animum, ubi sapientiæ studium aversatur, vel, in universum ad divitum ingenium, (qui nimio luxu utuntur,) & pauperum tenuitatem ac frugalitatem. Summa est, divites minds beatos esse quàm videntur, & pauperes minds miseros. *Saturitas in externis rebus molesta* est, at in celestibus miserrima; vide Luc. 6. 25. Apoc. 3. 17. contrà, famelici beati sunt, Matt. 5. 6. ¶ *Et*, &c. וְנִפְשָׁהוּ רֵעִיָּהוּ כָּל-מֵרַחֵק *Et*, vel *At*, *anima famelica*, five *esuriens*, (vel, *animam sitientem* quod attinet, Gej.) *omne amarum* (sub. est, vel, *erit*, M. P. &c.) dulce, P. Mo. M. &c. Vel, supplendum hinc לֵאנֶה אֶבֶן & חֲחֹל vel, post מֵרַחֵק subaudiendum לֵאנֶה אֶבֶן & חֲחֹל ei.

8. *Sicut avis transmigrans*, &c. [Explicant, i. in bonum.] Homo discurrit ut se & familiam suam nutriet. Ut ferè aves sine gravi causa nidum non relinquunt, nisi ut sibi & pullis cibum quærant: sic non sine justa causa homini è loco suo migrandum, ut famis causa, sicut Gen. 12. 10. & c. 46. 2. In malum. Hoc malo, ob locum Coh. 10. 4. *Locum tuum ne deseris*, &c. Facile capitur avis à nido avolitans: sic & qui, domo relicta, longè peregrinatur multis objicit se periculis. Domi manendum. Ut avis quæ errat à nido suo, (vel, quæ, fastidio antiqui, appetitùque melioris, vel ob qualecumque incommodum strepitumve, se transfert aliò, nil curans labores hæcenus impenso, &c. i.) non facile reperit locum ubi commodè quiescat; vagabundè oberrat, pullos perdit, &c.: sic homo levis & inconstans, non contentus suâ sorte, sed meliorem conditionem quærens, qui, ingruente qualicunque molestia, vel affulgente alibi spe paulò pinguiori, temere & facile vitæ genus, officium, negotium mutat, sæpe famam, facultates, vitamque ipsam, suâ imperitiâ perdit. Appositè Seneca 1. 2. *Ægri animi ista jactatio est: primum argumentum compositæ mentis existimo, posse consistere, & secum morari.* Pertinet huc, quod locus alicujus nonnunquam dicatur patria, Genes. 29. 26. & 30. 25. item conditio quæ quis fruitur, Job. 18. 21. Psalm. 37. 10. Summa est, cuique in vocatione & statione sua permanendum esse, nisi vel Deus aliquem ad novam occupationem vocet, vel reip. utilitas postulet, &c.

9. *Unguento*, &c. וְנִסְתָּרִים *Unguentum* (Ut unguentum, P. JT. Pi.) & *suffimentum* (vel, *incensum odoriferum*, Ti.) *latificat*, vel *exhilarant*, cor, five *animum*, P. Merc. JT. Pi. &c. & internos sensus suavissimè afficiunt odore suo & fragrantia. Cor & cerebrum quali replent spiritibus: quod in ægris præcipuè cernitur. ¶ *Et bonis*, &c. וְנִסְתָּרִים מֵעֵצָהוּ מֵעֵצָהוּ *Et* (Sic, P. &c.) *dulcedo amici sui* (vel, *amici alieni*, Ti. h. e. amici cujusque dulcis consuetudo, & studiorum ac consiliorum cum illo com-

- ² Merc. municatio², ex singulari animorum harmonia & conjunctione y, a, vel ex consilio anima, Mo. Mar. vel, propter consilium anima, P. Gej. h. e. consilium sincerum & ex imo profectum pectore, quo & anima proximi consulimus, & ex anima nostra; quippe amico in dubiis consulimus tanquam nobis ipsis². Sic est dulce consilium amici alicujus quod profert ex consilio anima, M. Habere amicum ex animo consulentem res dulcissima est, Ti. Sic dulcis est cujusque amicus ex animo consulens, Ca. Sic vir suavis est amico suo in consilio anima sua, Ch. Ejusmodi est qui recreat proximum consilio proprio, Sy. Ita dulcedo (vel, dulce consilium, V.) amici sui, (relativum pro antecedente, hominis²; sub. magis exultat, V. Merc. & sub. quemque, JT. Pi. Car. vel, sub. mentem hominis, V.) quam consilium anima, V. Merc. Car. sub. propria, V. vel, quam consilium proprium, JT. Pi. V. Merc. Verum hoc est præcipue in rebus afflictis, quum judicium animi [proprium] dolore intercipitur; amici autem fides nota est, & adstantes plus vident quam actores^b.
- ¹⁰. Amicum tuum & amicum patris tui ne dimiseris] Vel, ne derelinquas, sive deferas, P. Gej. &c. Sic Isocrates, Πέρσης δ, &c. Decet enim liberos ut opum, ita amicitie paternæ, heredes succedere^c. Sic Solon apud Laertium, l. 1. monet, amicos non citò parandos; quos autem paraveris, non rejiciendos: item Plautus, Quam veterimus homini optimus est amicus. Intelligit h. l. amicum diu probatum, &c^d. Nihil nos decuit plus cavere, quam ne parentum per nos ferè videatur antiquata dilectio; Sardon. epist. 5. 9. Hereditaria amicitie prerogativa; ibid f. ¶ Et domum fratris, &c.] h. e. Qui sanguine tantum & titulo talis est, non reipsa; qui invidia forsàn vel odio antiquo adversus te laborat ob æmulationes & concertationes indè à teneris inter fratres succrescentes^f. Cave ne eum contristes, cum nihil ab eo opis speras^g. Comparativè hoc accipiendum est, ut Gen. 45. 8. Non vos, sed Deus, &c. Prov. 8. 10. q. d. Non tam ad fratrem, qui verè amicum se hactenus non præstitit, quam ad amicum probatum, confugiendum est^h. Amicum tibi & patri tuo spectatum fratri præferⁱ. ¶ Melior est vicinus juxta (vel, propinquus, P. Gej. &c.) quam frater procul] Vel, longinquus, sive remotus, P. Gej. Merc. &c. Propinquum & remotum hic intellige, tum corpore & loco, tum inprimis animo & affectu succurrendi & sublevandi te, &c. Melior est, h. e. plùs oblectans, juvans, proficiens, &c^k. Ne sint tibi adeundi longinqui fratres, habeto propinquos amicos^l. Frater remotus, etsi juvare velit, tamen interim dum ad te accurrit gravissimè periclitaris^m. Subinnuit, ut in amicis deligendis vicinos potissimum, si fieri possit, adjungamusⁿ. Hesiodus, Τὸν δ' μάλα καλὸν ὅστις σὺ ἐγγύθεν ἴσῃ, &c. Hunc inprimis voca qui prope te habitat, &c^o. Adagium est in Athenæo, Non sunt amici, si qui amici sunt procul^p. In voce præced. וְעַל דִּוְרָא diversitas est lectionis, ut notat Mafora, legique possit, tum וְעַל, tum וְעַל, amicus, sensu utrobivis eodem^q. De iis hic loquitur quæ ferè, non quæ semper, accidunt: sunt enim & fratres conjunctissimi^r.
- ¹¹. Ut possim, &c. וְאֶשְׁכַּח חֹרֶפִי דָּבָר] Et respondebo, vel, Ut respondeam, vel, respondere possim, ei qui exprobraturus esset mihi rem aliquam, JT. Pi. Car. vel, verbum ei qui mihi exprobrat, M. sim. P. Mo. Gej. &c. vel, aliquid ei qui mihi fecerit convitium, V. Ut habeam quod convitiatoribus meis respondeam, Ca. sim. Merc. quasi aut filium stultum genuerim, aut eum non rectè instituerim^s. Ne inimici mei inter cætera mihi obijciant sobolem malè moratam, &c^t. Id quod ad parentum ignominiam redundat; quia suspicionem ingerit, parentes, vel, in liberis instituendis officium neglexisse, vel, eadem insipientiæ labe aspergi, juxta Ezech. c. 16. v. 44. Qualis mater, talis filia. Hinc & fornicaria ante ædes paternas lapidanda erat, Deut. 22. 21. & ab episcopatu arcetur qui habet liberos luxu diffuentes, 1 Timoth. 3. 4^v.
- ¹². Astutus videns malum, &c.] Idem Prov. 22. 3^x. nisi quodd illuc est וְיִשְׁכַּח, hic, וְיִשְׁכַּח, simplices, & more solito, abundante: & illic præponebatur tribus dictionibus, וְיִשְׁכַּח & abscondit se, וְיִשְׁכַּח & simplices, & וְיִשְׁכַּח & mulcantur; quæ hic omissa est^y. Hic verba אֲשֶׁר וְיִשְׁכַּח sunt, quo notat, prudentem maturè se ab-

dere, & fatuum subito malo opprimi. [Non spernendum hoc: nam antè non semel notatum, conjunctionum omissionem וְיִשְׁכַּח sive celeritati inservire.] Deinde, videtur hic repetere, ut ostendat fructum sapientiæ non modò parentibus, v. præc. sed & liberis ipsis^z. ² Car.

¹³. Tolle vestimentum, &c.] Idem Prov. 20. 16. Nec mirum hic pleraque repeti, quia viri Ezechiae, qui hæc congesserunt, non adverterunt ad eas parab. quæ jam à Salomone simul inter alias collocatæ fuerant, & in unum volumen coactæ^a. ^a Merc.

¹⁴. Qui benedixit proximo suo (id est, bona precatur ei^b, & eum salutat^c: vel, qui laudat eum, d; וְיִשְׁכַּח sæpe sign. laudare, ut 2 Sam. 8. 10. & 14. 22. Job. 31. 20 f.) voce grandis, (vel, clarâ, Merc. Ca. sive intentâ, Merc. i. e. tum verbis pomposis & magnificis, tum sono elato^f; ut ab aliis scilic. exaudiatur^g, & ab illo gratiam ineat, quò aliquid ab eo obtineat^h. Assentatoris hoc estⁱ: de nocte consurgens, וְיִשְׁכַּח בְּבֹקֶר] Manè (vel, tempestivè, JT. Pi.) surgendo, P. JT. Pi. Car. Gej. vel, surgens, Merc. sic M. Ch. vel, consurgenti, Ti. ubi primo manè surrexit, Ca. Alludit ad importunos salutatores, qui ante lucem ad fores potentium versabantur, & elatâ voce ingeminabant, Ave, Salve, &c. de quibus Columella, Symmachus, & Seneca; ad quos allusum suprâ 8. 34. Esa. 26. 9. Sapient. 16. 28. Et hi, pro officio atque obsequio, quasi pro bono omine vel augurio, sportulam referebant vel stipemⁱ. Sed hoc Israelitis usu receptum non constat^k. Manè, &c. i. e. nimium & intempestivè^l; cum laudibus potius Dei & officiis seriis & arduis vacandum esset, 1 Sam. 1. 19. Job. 1. 5. Jer. 25. 3, 4. & 26. 5. &c. Vel, manè, h. e. præproperè, & nimis maturè, nondum satis perspectâ alterius dignitate; (unde Germani dicunt, Ita laudari debet alter, ut vituperari etiam rursus possit:) vel, laboriosè & attentè^m: vel, assidue & continuo, tanquam laudatorium sermonem à manè ad noctem produceretⁿ. Non omnes prohibet salutationes, sed affectatas, & ex assentatione à paratis, qui potentes tantum dum florent colunt, &c^o. ¶ Maledicenti, &c. וְיִשְׁכַּח לְיָדוֹ מַלְדִּיתוֹ] ^o Merc.

²⁰ Maledictio (vel, pro imprecatione, Merc.) reputabitur, vel imputabitur, (vel, habetur, Merc.) ei, P. JT. Pi. &c. Perinde ei habetur ac si imprecaretur^p. Ei, nempe, 1. laudato^q; qui indè sæpe summa incommoda & damna accipere possit^r: qui, si admittit has laudes, stoliditatem suam prodit; at si sapit, sentit se flagellari^s, & hisce laudibus se facile corrumpi posse, & assentatorem opes ipsius sibi aucupari, intelligit^t. Laudes paræ & modestæ invitant ferè præsentibus ut ipsis etiam aliquid adjiciant; profusæ contrâ & immodicæ, ut aliquid demant & detrahant. Conflatur illi invidia qui nimium laudatur; cum hoc spectare videatur ad contumeliam aliorum qui non minus merentur^u. 2. Laudanti^v, qui assentatorium ingenium & simulationem suam sic prodit^x. Nimio opere laudans censetur vituperare, cum exaggeratio illa suspicionem pariat malæ causæ^y. Maledictio reputabitur, tum à Deo, cui exosa est illa assentatio; tum ab illo amico, &c^z; tum à sapientibus, quorum judicio potius te vituperat, utpote quem prodit esse captatorem inanis gloriæ, etiam intempestivè & cum tuo incommodo. Unde Euripides in Oreste, Onus est laudari nimis: & Ecclesiasticus cap. 41. 25. monet cavendum à salutantibus de silentio, id est, inter noctis silentia^a. ^a T.

³⁰ ¹⁵. Testa, &c. וְיִשְׁכַּח טֹרֶף] Stilla, vel Stillatio, (vel, Gutta, Mar.) assidua, vel continua, P. JT. Pi. Mo. sic Merc. &c. Vide Prov. 19. 13^b. ¶ In, &c. וְיִשְׁכַּח בְּיָמֵי מַלְדִּיתוֹ] In die imbris, vel pluviae, M. P. Mo. &c. vel, imbris vehementissimi, JT. Pi. sim. Merc. Gej. Sic dicitur à טֹרֶף claudere, quòd homines domi concludit^c, Job. 37. 7^d. Geminatio ultimæ radicalis exaggerationem hic indicat, ut Job. 3. 5. Psalm. 68. 16. Hof. 2. 2 f. Tunc nec domi commodè quis esse potest ob pluviam perstillantem, &c. nec foris^e. ¶ Et litigiosa mulier comparatur, וְיִשְׁכַּח לְיָדוֹ מַלְדִּיתוֹ] Similis (vel, equata, Mo.) est, M. Ad mulierem refertur; per zeugma verò ad utrumque pertinet, quasi וְיִשְׁכַּח equantur scriptum esset^f. Paria, vel similia, sunt, Ti. Ca. sim. JT. Pi. equantur, P. Utraque est molesta^g. Cum ea vir nec pacatus est domi, nec foris, ubi uxor rixositatis nomine malè audit^h. ^h Merc.

⁴⁰ Maledictio (vel, pro imprecatione, Merc.) reputabitur, vel imputabitur, (vel, habetur, Merc.) ei, P. JT. Pi. &c. Perinde ei habetur ac si imprecaretur^p. Ei, nempe, 1. laudato^q; qui indè sæpe summa incommoda & damna accipere possit^r: qui, si admittit has laudes, stoliditatem suam prodit; at si sapit, sentit se flagellari^s, & hisce laudibus se facile corrumpi posse, & assentatorem opes ipsius sibi aucupari, intelligit^t. Laudes paræ & modestæ invitant ferè præsentibus ut ipsis etiam aliquid adjiciant; profusæ contrâ & immodicæ, ut aliquid demant & detrahant. Conflatur illi invidia qui nimium laudatur; cum hoc spectare videatur ad contumeliam aliorum qui non minus merentur^u. 2. Laudanti^v, qui assentatorium ingenium & simulationem suam sic prodit^x. Nimio opere laudans censetur vituperare, cum exaggeratio illa suspicionem pariat malæ causæ^y. Maledictio reputabitur, tum à Deo, cui exosa est illa assentatio; tum ab illo amico, &c^z; tum à sapientibus, quorum judicio potius te vituperat, utpote quem prodit esse captatorem inanis gloriæ, etiam intempestivè & cum tuo incommodo. Unde Euripides in Oreste, Onus est laudari nimis: & Ecclesiasticus cap. 41. 25. monet cavendum à salutantibus de silentio, id est, inter noctis silentia^a. ^a T.

⁵⁰ ¹⁵. Testa, &c. וְיִשְׁכַּח טֹרֶף] Stilla, vel Stillatio, (vel, Gutta, Mar.) assidua, vel continua, P. JT. Pi. Mo. sic Merc. &c. Vide Prov. 19. 13^b. ¶ In, &c. וְיִשְׁכַּח בְּיָמֵי מַלְדִּיתוֹ] In die imbris, vel pluviae, M. P. Mo. &c. vel, imbris vehementissimi, JT. Pi. sim. Merc. Gej. Sic dicitur à טֹרֶף claudere, quòd homines domi concludit^c, Job. 37. 7^d. Geminatio ultimæ radicalis exaggerationem hic indicat, ut Job. 3. 5. Psalm. 68. 16. Hof. 2. 2 f. Tunc nec domi commodè quis esse potest ob pluviam perstillantem, &c. nec foris^e. ¶ Et litigiosa mulier comparatur, וְיִשְׁכַּח לְיָדוֹ מַלְדִּיתוֹ] Similis (vel, equata, Mo.) est, M. Ad mulierem refertur; per zeugma verò ad utrumque pertinet, quasi וְיִשְׁכַּח equantur scriptum esset^f. Paria, vel similia, sunt, Ti. Ca. sim. JT. Pi. equantur, P. Utraque est molesta^g. Cum ea vir nec pacatus est domi, nec foris, ubi uxor rixositatis nomine malè audit^h. ^h Merc.

⁶⁰ ¹⁵. Testa, &c. וְיִשְׁכַּח טֹרֶף] Stilla, vel Stillatio, (vel, Gutta, Mar.) assidua, vel continua, P. JT. Pi. Mo. sic Merc. &c. Vide Prov. 19. 13^b. ¶ In, &c. וְיִשְׁכַּח בְּיָמֵי מַלְדִּיתוֹ] In die imbris, vel pluviae, M. P. Mo. &c. vel, imbris vehementissimi, JT. Pi. sim. Merc. Gej. Sic dicitur à טֹרֶף claudere, quòd homines domi concludit^c, Job. 37. 7^d. Geminatio ultimæ radicalis exaggerationem hic indicat, ut Job. 3. 5. Psalm. 68. 16. Hof. 2. 2 f. Tunc nec domi commodè quis esse potest ob pluviam perstillantem, &c. nec foris^e. ¶ Et litigiosa mulier comparatur, וְיִשְׁכַּח לְיָדוֹ מַלְדִּיתוֹ] Similis (vel, equata, Mo.) est, M. Ad mulierem refertur; per zeugma verò ad utrumque pertinet, quasi וְיִשְׁכַּח equantur scriptum esset^f. Paria, vel similia, sunt, Ti. Ca. sim. JT. Pi. equantur, P. Utraque est molesta^g. Cum ea vir nec pacatus est domi, nec foris, ubi uxor rixositatis nomine malè audit^h. ^h Merc.

⁷⁰ ¹⁵. Testa, &c. וְיִשְׁכַּח טֹרֶף] Stilla, vel Stillatio, (vel, Gutta, Mar.) assidua, vel continua, P. JT. Pi. Mo. sic Merc. &c. Vide Prov. 19. 13^b. ¶ In, &c. וְיִשְׁכַּח בְּיָמֵי מַלְדִּיתוֹ] In die imbris, vel pluviae, M. P. Mo. &c. vel, imbris vehementissimi, JT. Pi. sim. Merc. Gej. Sic dicitur à טֹרֶף claudere, quòd homines domi concludit^c, Job. 37. 7^d. Geminatio ultimæ radicalis exaggerationem hic indicat, ut Job. 3. 5. Psalm. 68. 16. Hof. 2. 2 f. Tunc nec domi commodè quis esse potest ob pluviam perstillantem, &c. nec foris^e. ¶ Et litigiosa mulier comparatur, וְיִשְׁכַּח לְיָדוֹ מַלְדִּיתוֹ] Similis (vel, equata, Mo.) est, M. Ad mulierem refertur; per zeugma verò ad utrumque pertinet, quasi וְיִשְׁכַּח equantur scriptum esset^f. Paria, vel similia, sunt, Ti. Ca. sim. JT. Pi. equantur, P. Utraque est molesta^g. Cum ea vir nec pacatus est domi, nec foris, ubi uxor rixositatis nomine malè audit^h. ^h Merc.

⁸⁰ ¹⁵. Testa, &c. וְיִשְׁכַּח טֹרֶף] Stilla, vel Stillatio, (vel, Gutta, Mar.) assidua, vel continua, P. JT. Pi. Mo. sic Merc. &c. Vide Prov. 19. 13^b. ¶ In, &c. וְיִשְׁכַּח בְּיָמֵי מַלְדִּיתוֹ] In die imbris, vel pluviae, M. P. Mo. &c. vel, imbris vehementissimi, JT. Pi. sim. Merc. Gej. Sic dicitur à טֹרֶף claudere, quòd homines domi concludit^c, Job. 37. 7^d. Geminatio ultimæ radicalis exaggerationem hic indicat, ut Job. 3. 5. Psalm. 68. 16. Hof. 2. 2 f. Tunc nec domi commodè quis esse potest ob pluviam perstillantem, &c. nec foris^e. ¶ Et litigiosa mulier comparatur, וְיִשְׁכַּח לְיָדוֹ מַלְדִּיתוֹ] Similis (vel, equata, Mo.) est, M. Ad mulierem refertur; per zeugma verò ad utrumque pertinet, quasi וְיִשְׁכַּח equantur scriptum esset^f. Paria, vel similia, sunt, Ti. Ca. sim. JT. Pi. equantur, P. Utraque est molesta^g. Cum ea vir nec pacatus est domi, nec foris, ubi uxor rixositatis nomine malè audit^h. ^h Merc.

16. Qui, &c. [צוֹפִיִּיחַ] Qui abscondit, vel recondit, (vel, cohibet, Ti.) eam abscondit ventum, P. Merc. &c. Abscondentes eam, &c. Mo. Merc. Unusquisque abscondentium, &c. Merc. sic JT. Pi. Abscondit ventum, i. e. abscondere nititur. Verbum actus pro conatu, ut Prov. c. 11. v. 9. יִשְׁרֹף לֹא יִשְׁרֹף, perdere conatur. Phrasis parallela est in Suida, *ἀποκρύπτειν ἀνέμους, retribus venari ventum.* q. d. Rem tentat impossibilem & stultam^k; ludit operam^l. Et, &c. [וְשֵׁן יָמִינוּ יִקְרָא] Et oleum, vel unguentum, dextra (vel, de dextra, M.) ejus clamabit, Mo. Mar. M. Et dexterâ suâ oleo occurrit, Ti. quasi manu putans compescere fragrantiam^m. Ut (vel, Et ut, P. vel, Aut, Pi.) unguentum dextra ipsius (vel, quod est in dextra sua, P.) sese prodit illa, JT. vel, clamabit, P. vel, quod clamat, Pi. Et (repete, abscondit, Merc. sic V.) unguentum dextra suâ (vel, in dextera suâ oleum, V.) quod clamat, sive clamabit, Merc. V. i. e. quod sese odore suo velut clamore prodetⁿ; sicut mulier suo se clamore prodit & rixositate^o. Perstat in metaphora mulieris, cum dicit, clamabit P. Mulier se clamore patefacit, sicut unguentum odore, si in manu sit^q. Clamor tribuitur rei inanimatæ, sicut & Gen. 4. 10. Psal. 65. 14. &c. Oleum hoc, sive unguentum, dextra dicitur; q. d. non in cella profunda reconditum^r, sed manu alicujus comprehensum, quod calefactum magis spargit odorem^t. Dexteræ manui, obviis porrigendæ, rebûsque peragendis adhibendæ, illitum, superfusum, & undique adhuc adhærens; aut volâ concavâ exceptum^u. Al. Unguentarius si maxime se velit occultare, unguenti odor in dextra ejus clamat^v. Confer Cant. 5. 5. de digitis stillantibus, &c. item Psal. 133. 2. & 141. 5. Plerique uxores deligunt nobiles, divites, formosas, nullâ earum pervaciâ absteriti, stultissimè putantes se facile eas cicurare posse. Idcirco Sp. Sanctus ostendit h. l. difficultatem curandi contentiosæ mulieris pertinaciam^y.

17. Ferrum, &c. [כֶּרֶס יָדוֹ וְאִישׁ יָדוֹ כֶּרֶס יָדוֹ] Ferrum (vel, Ut ferrum, JT. Pi. Ti.) ferro acuitur, M. P. Merc. Ch. Gej. sim. Mo. &c. (vel, acuit vir, JT. Pi. vel, ferrum expolit, Sy.) & vel ita, vir acuit faciem (vel, expolit faciem, Sy. vel, virum acuit facies, JT. Pi.) amici, vel proximi, sui, M. Merc. P. JT. Pi. Ch. q. d. Ut ferrum ferro exacuitur, ut ad secandum aptius sit; sic hominum unus alterum exacuit. Quod ad studiorum & consiliorum mutuam communicationem & collationem refero, unde ingenia alacriora & vegetiora fieri docet experientia^z. Amicus amici consuetudine præfentiâque informatur augefcitque, & veluti acuitur. Metaphora similitudinem accommodans, cujus habetur affinis altera Gen. 4. 22. Seneca epist. 6. Plus tibi viva vox & convicius quàm oratio proderit; in rem præsentem venias oportet. Homines aprius oculis quàm auribus credunt. — Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. Sapientum turba plus ex moribus quàm ex verbis Socratis traxit. Magnos viros non schola Epicuri, sed contubernium, fecit⁺. Scopus est, officium amici proprium ostendere, quod est, amico afflicto subvenire, animûque dejectum consolationibus Dei erigere. Vide Job. 6. 24, 25. Effectus hinc monstratur conversationis mutue inter virum & proximum suum, (sive imparis, sive paris, sit eruditionis, experientiæ, probitatis, &c.) qui est, faciem exacuire, h. e. acrimoniam judicii expolire, hominem acutiorem vel promptiorem reddere, sive ad scelera, sive ad expediendum negotia, &c. pro diversitate hominum invicem congregientium^a. Ferrum hinc ponitur pro ense, sive re alia ex ferro facta^b. Metaphora est à reparatione cultorum ad recreationem hominum^c. Cultor acuitur cultro, attritu mutuo^d. Prius [כֶּרֶס] est intransitivum, ex Cal; posterius, transitivum, ex Hiphil: ut [כֶּרֶס] ascendit, ex utraque est conjugatione, ab [כֶּרֶס] ascendit: sic [כֶּרֶס] à [כֶּרֶס], quod (aliàs est, gaudere, hinc autem^e) est ejusdem significatûs cum [כֶּרֶס] duplicato, acuit^f; ut Prov. 5. 4. gladius [כֶּרֶס] acutus^g. Prius tamen [כֶּרֶס] per Camets, ob pausam^h. Ut ex [כֶּרֶס] accipiet, Prov. 6. 27. per apocopen fit [כֶּרֶס], ex [כֶּרֶס] ascendit, &c. sic [כֶּרֶס] faceret [כֶּרֶס], acuitur. Confer & Job. 23. 9. [כֶּרֶס], pro [כֶּרֶס], intuebar^k. Sed fateor hanc mihi interpretationem, communem licet omnium ferè interpretum, persuaderi hæcenus non posse: 1. quia prius [כֶּרֶס] exponitur passivè, posterius

activè, quum utrobique sit ejusdem formæ; nam Camets in priore est ob Athnach. [At JT. & Pi. utrobique activè reddunt.] 2. Futurum [כֶּרֶס] nec referi potest ad [כֶּרֶס], nec, quod volunt ad [כֶּרֶס]: tum quod [כֶּרֶס] & Chald. & Syr. & Heb. letari sign. nunquam, acuire; tum quia à [כֶּרֶס] non fit per apocopen fut. [כֶּרֶס], sed [כֶּרֶס] per Chirek, ut habetur Exod. 18. 9. Job. 3. 8. Et quamvis formari posset per Pathach, debebat tamen litera [כֶּרֶס] habere Dagesch, ut ex illis locis apparet: quod & in similibus fit; ut in [כֶּרֶס], & dominatus est, Num. 24. 19. Psal. 72. 8; item in Hiphil, [כֶּרֶס], & dominari fecit, Esa. 41. 2. Doctissimus Erpenius ad Proverb. Arab. 62. cent. 2. exponit, Ferrum ferrum cudit; & vir cudit faciem proximi sui: ut idem valeat cum dicto Arabico, Ferrum ferro scinditur; & cum illo poetæ Arabis, Populi nostri pars, partem interficit: non dentat ferrum nisi ferrum: atque ita sensus esset, non contundi vultum hominis nisi ab homine; sicut ferrum non cuditur nisi à ferro: hominem homini hostem, sicut inter cudendum ferrum ferro adversatur. Vult [כֶּרֶס], ut apud Arabes, ita & apud Hebræos, esse, ut acuire, ita & cudere. Sanè non tantum [כֶּרֶס], sed & [כֶּרֶס], quod, ut apud Hebræos, ita & apud Arabes, propriè acuire sign. apud hos etiam pro cudere usurpatur. Sed malo [כֶּרֶס] hic esse adverbium, significans simul, una, pariter; & locum sic verto, Ferrum cum ferro pariter, & vir pariter cum facie amici sui: i. e. Similes similibus, pares paribus, jungendi: ut ferro cum ferro, ita viro cum amico suo, optimè convenit^l. Sed cur dicit [כֶּרֶס] faciem proximi? Di

Resp. 1. Fortè quia facies ex idiotismo Ebraico redundat^m. 2. Ut significet aspectum & præsentiam faciei, mutuamque communicationem quæ coram sitⁿ. 3. Est metonymia effecti, quæ vultus pro animo ponitur, tristitem illum aut hilarem, prout ipse afficitur, effingente^o. 4. [כֶּרֶס] sumo pro acie, quæ in homine nihil aliud est quàm promptitudo agendi, &c. ut acies in cultro est idoneitas scindendi, &c. P. 5. Facies pro ira ponitur, ut 1 Sam. 1. 18. facies non erat ei amplius^q; quia in facie ira conspicitur^r. Ut ferrum, &c. sic homo irritat iram amici, cum quo contendit: q. d. Iracundus atteritur à viro iracundo^t. Sic homines alii aliorum bile acuuntur^u. Vel, Ut ferrum propter ferrum, ita homo acuitur propter iracundiam proximi sui, acuitur, inquam, ad iram & jurgia^v. Vult [כֶּרֶס] repeti in [כֶּרֶס], & valere [כֶּרֶס]. [Alii aliter:] Ut ferrum ferro, sic homines alii aliis conjunguntur, Ca. Ut ferrum ferro committitur, sic homo homini consociatur, Ti. Arcissima amicitie conjunctio^y. Sic [כֶּרֶס] in [כֶּרֶס] esset radicale. Sed hoc frigidius est^z.

18. Qui servat (vel, colit, Ti.) ficum]. Sic Sy. Mo. P. &c. Ne arescat; noxia submovendo^a, eam à feris & furibus muniendo, stercoreando, &c. Custos ficus hic est, vel paterfamilias, vel hortulanus^b. Qui custodit ficum, i. e. Qui possessiones suas conservat^c. Ficus minit, quod illa arbor & in Judæa abundaret, & dulcissimos fructus ferret^d; nec simul omnes, sed alios post alios^e, cum maturis decerpitis, subindè renascerentur recentiores^f. [Comedet fructus ejus] Quibus utebantur ad cibum, 1 Sam. 30. 12. Jerem. 24. 2, 3. Nah. 3. 12. &c. Et qui, &c. [וְשֵׁן יָמִינוּ יִקְרָא] Sic qui servat, vel custodit, (nempe in periculis^h, vel, qui causè custodit, Sy. vel, qui observat, Ti. qui colit, fideliter ei ministratⁱ; qui comitatur, nec deserit^k); dominum suum (puta opulentum & potentem^l; quem libet superiorem^m); honorabitur, M. Merc. JT. &c. Gratia illi à domino referetur, promovebitur ad honoresⁿ. In honore erit & pretio, tum apud illum, tum apud alios^o. Commendabit eum dominus coram aliis; variis beabitur commodis, &c. P. Honor hinc pro omni boni compensatione, & digna laboribus & fide mercede, accipitur. Vide Deut. 15. 12, 13, 14. Sic honor pauperculis viduis haberi dicitur, cum de victu illis & vestitu prospicitur, 1 Tim. 5. 3, 16. Sed & supra docuit talem servum principatum assequiturum. Ostendit compar. Nam si ficeti custos, quantum magis qui observat ficeti dominum præmio afficietur^q.

19. Quo modo, &c. [וְשֵׁן יָמִינוּ יִקְרָא] Ut aquarum (vel, aquæ, Merc. vel, aquis, Mo. in aqua, vel aquis, P. Merc. JT. Pi. Sicut cum aquis comparatum vide-

mus; ut nominativus פָּנֵי habeat vim membri inter-
 gri: פָּנֵי facies faciei, sive ad faciem, Ti. Merc. P. JT. Pi.
 sic Mo. V. sub. *respondet*, Merc. P. & repræsentatur; vel, sub. *obversatur*, JT. Pi. vel, *ad faciem*, nempe intuentis efformatur & exoritur, ita ut ridenti respondeat ridens, moerenti moerens, &c. Sic est ellipsis verbi, sicut
 Gej. Prov. 6. 26. & 26. 2. *Sicut aqua, & facies ad faciem*, M. *Sicut aqua faciem ad faciem*, scil. reddunt, repræsentant. Ut in aquis, quæ naturæ specula vocantur, videtur facies qualis revera est, secus quam in speculis fictitiis, quibus sæpe inest fraus. Sic, &c. $\text{כְּמַיּוֹן פָּנֵי אֶחָד בְּפָנֵי אֶחָד}$ Sic (vel, Sic est, M.) cor, vel *animus, hominis homini*, sive *ad hominem*, P. Ti. Mo. Merc. &c. vel, *unius alteri*, JT. Pi. innotescit scilicet; vel, sub. *respondet*, Mar. [Variè explicant.] Sicut imago faciei, quæ aquæ imprimi-
 Merc. tur à facie intuentis, intuenti præbet faciem ipsius aliquo modo cognoscendam: ita animus hominis unius præbet se cognoscendum alteri per dicta & facta externa, quibus sese quasi repræsentat. Cor, etsi occultissimum sit, &c. per externa sæpe declaratur; itaque alterius animum apud se potest quis velut in speculo prospicere, & unius hominis cor potest in alterius corde perspicere & dignosci: quod inter amicos facile est perspectu, quin & in impio homine. Verum ut in aqua fluctuante & instabili imago faciei humanæ variis & contortis tantum modis effingitur: ita animus hominis indicatur vultu, sed tamen multiplex est & instabilis vultus, &c. Ut in aqua faciei non viva effigies, sed rudis quædam species, repræsentatur: ita ex signis externis de interno cordis statu conjectura ferri potest, non sententia. Summa est, alterius animum plenè nobis cognitum non esse. Al. Quale cor habueris, tale socius erga te habebit. Philtra amoris amor. Tales alios experimur quibuscum conversamur, quales nos ipsis exhibemus. Si alterius conversatio sit sive morosa & difficilis, sive amica & ingenua; similes in nobis resplendescunt mores & affectus: & hoc sensu quilibet est *fortune suæ* (exceptionis tractationisve suæ apud alios) *faber*: si benignius se gesserit, benigniores habebit collegas, contribules, &c. Al. Sicut cor unius hominis est ad malum, ita & omnium aliorum corda: similia enim sunt. Al. *Sicut aqua & sicut vultus non sunt similes una* [res] *alteri; sic cor unius non est simile cordi alterius*, Ch. in M. sim. Sy. h. e. Hominum animi quàm maximè invicem variant & dissident. Ut eadem aqua diversas reddit facies; sic alia aliorum hominum sunt corda, Q. in V. Al. Ut facies in aqua resplendens fallit; ita inter se corda hominum, Al. in V. Ut aqua fallit exhibitione imaginis, non, ut videtur, solidæ carnis: ita multi etiam corde suo decipiunt alios. Al. *Ut in aqua, &c. sic corda hominum comperta sunt prudentibus*, T. ex Vulg. *Corda*, inquam, tum propria, quæ prudentes exactâ consideratione dignoscunt, quia mens & conscientia affectiones suas homini repræsentat, tum aliena: nam ex propria experientia & suimet excussione de aliis facile statuere possunt; & etiam in singulorum vultu, gestu, verbis, &c. legunt affectus hominum. Cor tuum est veluti speculum alieni, quod ex tuo metiri possis; & quomodo cor tuum erga illum affectum est, amore vel odio, scito pariter & cor illius affectum esse: affectus enim tuus per verba, vultus & opera erumpet; & in eo eosdem affectus gignet. Vel sic, Ut aqua est speculum in quo apparent vultus, non solum proprii, sed & alieni: sic cor hominis est speculum in quo apparent ejus affectus erga alium: cor enim se prodit per gestus, &c. Al. *Ut aqua vultum vultui, sic mens hominem homini*, [intellige, reddit.] Ut in aqua cernis quale sit tuum corpus; sic in consideranda tua mente intelliges qualis homo sis.
 20. *Infernus, &c.* $\text{שָׂאֵל וְאֶבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב לֹא יָשְׁבוּ בְּאֶרֶץ חַיִּים}$ Sepulchrum & perditio, sive interitus, non saturantur, P. Merc. Gej. &c. Nulla respuunt cadavera, sed quotidie nova, quantumcunque imponas, admittunt & devorant. Vide Prov. 30. 15, 16. Jes. 5. 14. Nec satiabuntur ante ultimum diem; 1 Cor. 15. 55. Eodem sensu regnum Ditis *insatiabile* vocant poetæ. אֶבְרָהָם (quod & אֶבְרָהָם legi monent ad marginem,) idem quod אֶבְרָהָם Prov. 15. v. 11. abjecto Nun. *Similiter, &c.* $\text{וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב לֹא יָשְׁבוּ בְּאֶרֶץ חַיִּים}$ Et, vel Sic, oculi hominum non saturantur, P. Gej. &c.

tam oculi corporei, quam mentis. Quod & in bonum, & in malum, sonare potest *. *Oculi*, pro omnibus sensibus & animi desiderio. Ab inexplebili animi cupiditate immodica oritur videndi, audiendi, & ceteros sensus in suis sensilibus exercendi, libido: nihil est in quo animus acquiescat. Sensus autem non expleantur, vel, quia comparari nequeunt quibus frui cupimus; vel, quia eorum quibus fruimur fastidium nos capit; vel, quia crescit [cum rebus] cupiditas nostra.

10 21. *Quo modo*, &c. **וְהָיָה כִּי יִפְתָּח הָאֵרֶץ לְפָנֶיךָ יְיָ** Ut conflatorium argento, & fornax auro, P. &c. Idem vide Prov. 17. 3. 2. *Sic*, &c. **וְהָיָה כִּי יִפְתָּח הָאֵרֶץ לְפָנֶיךָ יְיָ** [Variè reddunt.] Et vir ori (vel, *Sic est viro os*, P. *Sic homo exploratur ore*, Ti. Sy. Et vir ex ore, Ch. *Sic pendet laus viri ab ore*, M.) Laudantis eum, P. M. Ti. Ch. Sy. Et vir juxta laudem suam, Merc. Ità vir probatur secundum laudabilia facta ipsius, Pi. sim. Merc. q. d. Ex operibus suis laude dignis dignoscitur qualis sit. Laus, pro factis laudabilibus, per meton. adjuncti. *juxta*, secundum. Al. Ut ignis ostendit puritatem vel impuritatem auri; ità laus ostendit hominis virtutem, aut vitium & vanitatem; prout ex laude vel superbit, vel humilis manet. Modus vel medium explorandi arcana hominis hinc est laudatio, quando audit quis sua dona vel facta commendari, ad quæ vel erubescit, extenuat, modeste silentium petit, in Deum aliòve transfert, planè secedit; vel, superbit, merita sua amplificat, adversariorum ingrati tudinem aut vilitatem accusat, &c. Sic sanè vir, quivis, probatur & agnoscitur ad os laudis suæ, i. e. quando laudem suam percipit, vel, quando ipse propriam laudem prædicat; ut 1 Reg. 17. 1. ad os verbi mei, i. e. quando ego dixero *. Al. Pro ratione (ità *juxta* sumitur Prov. 12. 8.) laudis quâ quis vulgò celebratur deprehenditur vir. Vis nôsse an aliquis sit probus? Vide an passim laudetur. Vix ea conjectura fallit. Sic est vir secundum laudationem suam. Comparatione viri laudati cum vase fusorio, &c. subinnuit aliorum laudationibus plurimum vanitatis & falsitatis, tanquam scorias à nobis excoquendas, adhærescere. Scopus est, ut caveamus nè nostris laudibus corrumparamur, sed ut eas excutiamus, & ad stateram nostri judicii & Verbi Dei expendamus. Vide Rom. 2. 29. 2 Cor. 10. 18. *mabalalo* plurimi legerunt tanquam participium *laudantis eum*, cùm tamen sit substantivum, hinc solum exstans. [Ca. totum sic reddit, Argentum cote, aurum fornace, homo sui laudatoris ore, scilicet exploratur. Alii aliter:] hinc pro re unaquaque fumo. Conflatorium paratur argento purgando, & fornax auro; & unicuique rei pro sua laude, vel dignitate: q. d. Unaquæque res pro sua dignitate purgatur à re vitiosa, sive probatur, & velut à scoriis discernitur: quod in stulto non fit, ut sequitur: nam id connectit; nos per se accipimus. Fusorium vas argenteo, &c. denique adhibetur res quæque ex præscripto laudationis ejus, JT. Hic versus cum sequente jungendus est, hoc sensu; Est suus singulis rebus & instrumentis usus, suâque ad usum adhibendi ratio: purgantur aurum & argentum suis modis, omnia denique humanâ arte suo justo & laudato usui aptantur: sed stultum purgandi, aptandi informandique nulla ratio est. Unumquemque virum probat os laudantis eum: q. d. Laus quæ tribuitur homini purgat eum à crimine, saltem judicio illius qui laudat. (quod hinc tantum exstat) omnes laudem interpretantur. Forfan tamen per stultitiam vertere possumus, ut ex significatione verbi Kal potius quam Piel derivetur, & sensus sit, Conflatorium est argento, &c. At vir secundum suam stultitiam, sub. castigandus est. q. d. Certum est instrumentum quo castigantur & à sordibus repurgantur aurum, &c. At non ità homo unâ quadam & certâ ratione castigari potest, quia dispar est stultitiæ ejus modus, & ratio: itaque pro ratione suæ stultitiæ castigandus est. Ad poenam ergo quâ castigatur homo hæc refero: sicut & eò pertinent quæ seq. v. 22. Si contuderis stultum, &c. q. d. Mortarium non est stulto quod conflatorium est argento, &c. h. e. in eò non repurgabitur stultus. Deus optimè novit quomodo pro ratione stultitiæ suæ castigandus sit. Atque ità optimè convenit cum c. 17. v. 3. Conflatorium est argento, &c. sed Deus explorat.

Di.

explorat cor hominis, ut nempe pro ratione stultitiæ ejus castiget ipsum.

Gej.

22. Si (vel, Sed si, JT. Etiam si, Ch. Ca. Sy.) con-
tuderis (vel, percusseris, Ch. Sy.) stultum in pila, *שׁוֹכֵחַ בַּמִּלְחָמָה*
In mortario, M. P. Ti. Mo. Merc. &c. ut Zeph. I. 11.
vel, pilâ, Ca. Merc. ¶ Quasi, &c. *בְּתוֹךְ הַדְּרִיכוֹת בְּעָלֵי*

Merc.

In medio tritici contusi, M. in medio triticorum (aut alio-
rum similium) contusorum pistillo, P. Merc. sic Mo.

Pi.

cum mola (Heb. in medio molarum, i. e. granorum tri-
tici vel hordei; vel, inter ptisanam, Ti. sim. Vulg. in-
ter graneam, Ca.) pistillo, JT. Pi. *רִיפּוֹת* (à *רָפוּ* contun-
dere, quassare, Job. c. 26. v. 11.) hic tantum legitur, &

Gej.

2 Sam. 17. 19. *לֵץ* (quod alibi non reperitur, nisi aliâ
formâ, *לֵץ*, 2 Par. 24. 14.) à *לָץ* ascendit, quod sub-

Merc. ex

He. sim.

Gej.

Gej.

indè attollatur, ut feriat, &c. ¶ Non, &c. *לֹא תִסָּוּ*
לִמְעַלְיָו Non recedet ab eo, M. P. Ti. &c. ut redun-
det *לֵץ*; vel, desuper illo, Mo. desuper ab ipso. Respi-

Gej.

Merc.

Gej.

Mar.

cere videtur ad cortices qui sunt *לֵץ* super eo grano,
indèque nolunt discedere. Ità stultum quoque operit

Gej.

Merc.

Gej.

Mar.

hujusmodi pertinax fatuitas, quæ *לֵץ* desuper ab ipso
segregari nequit. Sed prius est simplicius. Significat

Car.

stultum, quantumvis tundatur, inemendabilem esse.
Alia crebrâ contusione redduntur meliora: at si stul-

Car.

tum verberâris, nihil proficies. Contusio hic signi-
ficat multam operam stultis emendandis impensam,

Gej.

Gej. sim.

Merc.

Gej.

Car.

Merc.

Me. sic T.

Gej. &c.

Merc.

T. ex L.

& Jansen.

Gej.

E. ex Bed.

sim. T.

Mc.

quâ & emendans fatigatur, & emendandus cruciatur;
sed frustra, quia pervicax est & perseverat in stolidi-

tate sua, tam congenita, quàm subindè per malam
conversationem multis annis aucta. Summa est,

peccatorem in sceleribus diuturnâ consuetudine ra-
dicatum insanabilem esse, Jer. 13. 23. Id quod doce-

tur removendo causas sanationis; nempe, & benig-
nitatem Dei, quâ sceleratior fit, Esa. 26. 10. & affli-

ctionem, hoc loco. Vide Exod. 5. 6, 7, 8. 2 Par. 28. 22.
Ila. 1. 5, 6. Dices stultitiam pueri virgâ profligari, Prov.

22. 15. Pueri scilicet, in quo est & flexanimitas & do-
cilitas; non item adulti, in quo peccatum radices altas

egit, &c. Quare ad resipiscèntiam agendam & nos-
met ipsi properemus, & alios incitemus.

23. Diligenter, &c. *יָדַע תִּדְרֹךְ פִּי וְגוֹ' Cognoscendo*
cognoscas (vel, Considerando considera, P. Diligenter, vel

Accuratè, cognosce, vel curato, Ti. Merc. JT. Pi. Gej.)
faciem, sive vultum, pecoris tui, Ti. sic Car. Merc. &c.

Alludit ad morem pastorum, qui tam exactè pecudes
nòrunt, ut singulas potuerint nominatim appellare,

Joh. 10. 3. Faciem, id est, externam ac conspicuam
conditionem, quoad pabulum, sanitatem, &c. Nec

perfunctoriè hoc agas, sed sedulò, quod geminatio
verbi indicat; ut Gen. 15. 13. Jos. 23. 13. &c. Scire

hic amorem & curam includit, ut Psal. 31. 8. &c. In-
nuit non nimium servis credendum, nec omnia illo-

rum fidei committenda. Est præceptum œconomi-
cum, quàm utilis & necessaria sit gregum cura ad

rem familiarem tuendam. Pastoriciam vitam hic
commendat, ut antiquissimam, innocentissimam &

quæstuosissimam: ità tamen ut sub hac specie reli-
quam etiam œconomicam sedulitatem comprehendat.

Monet quemvis patremfamilias, etiam si Rex sit, nè
suas deserat partes per otium, incuriam, volupta-

tes, &c. Videtur hac allegoriâ Principes (& Pa-
stores Ecclesiæ) officii sui monere. q. d. Diligen-

ter adhibe curam eis quibus te præesse contigerit; ag-
nosce tuos, actusque singulorum: nec vicariâ tan-

tum in Christi ovibus pascendis utaris operâ.
24. Non enim, &c. *לֹא לְעוֹלָם חַסְדְּךָ* Non in se-
culum, sive æternum, (sub. est, vel, erit, JT. Ti. vel, du-

rat, M. Pi. sim. Merc. P.) fortitudo, Mo. sim. JT. vel,
possessio, Ch. Sy. opes, Ca. sic P. thesaurus, M. P. Ti. Merc.

דִּין propriè est, thesaurus reconditus. Ratio requi-
sitæ sedulitatis, quia opes sunt incertæ & fugaces, sen-

sim decrescunt usu quotidiano, ambulatoriæ sunt, &
citò dilabuntur, &c. greges autem indies augefcunt:

non est ergò cur opum fiducia curam negligas pecua-
riam. Cæteræ divitiæ consumuntur ævo; sed pecora

& herbæ prole perpetuantur. ¶ Sed, &c. *וְגוֹ' אֵין נִיר וְגוֹ'*
Et nam corona, &c. P. sub. erit? P. Gej. sim. JT. Pi. vel,

perdurare potest? Merc. Neque corona (sub. durat, Ca.)
ad perpetuam posteritatem, Ti. sim. Ca. M. &c. Corona,

na, etiam regia. Regna non perpetuò servantur, nec per
successores perpetuantur; sed sæpe & personæ & familia mutantur.

Vel, corona hic quamvis digui-
tatem ac præminentiam denotat: vel, etiam divi-

tias, quæ exornant ædes instar coronæ. Sed cum ho-
nores conjunctim cum divitiis videamus obtingere, non

absurdum erit & hic eadem copulare. Si maximè
opulentus es, nec non coronam gestas, noli tamen

negligere greges: quia thesauris & dignitate faciliè
privari potes, pecore autem tuo non item. Pecorum

certa est & firma possessio, quæ redditus summos
affert. Non confidendum est opibus, sed potius de
honestâ stabilique accessione cogitandum.

25. Aperta, &c. *וְגוֹ' הָרָצִיר* Prodit (vel, Apparet,
M. Prodit, Merc. ad verb. Apparuit, Deiectum, vel

Discooperitum, est; sed præ. Heb. hic est pro præf. vel, v.
Ut prodeat, Ti.) fœnum, vel gramen, P. Merc. M. &c.

sub. Deo jubente. Nam docet omnia originem habere
à Deo. Exsistunt gramina, Ca. *רָצִיר* [sequens] est, v.

herba tenera, vel recens orta, antequam crescat in cau-
lem, Deut. c. 32. v. 2. 2 Sam. 23. 4. *רָצִיר* est, gramen

oblongius & crassius, quod demeti potest, 1 Reg. 18. 5.
Psal. 90. 5. & 103. 15. ¶ Et, &c. *וְגוֹ' הָרָצִיר* Appareat (vel, apparent, Ca. emerfit, Merc. vel, & apparet,

vel videtur, P. M. vel, & apparuit, Mo.) herba, Ti. M.
P. vel, germen, Mo. Merc. vel, stirpes, Ca. ¶ Et, &c.

וְגוֹ' הָרָצִיר Et colliguntur (vel, colliguntur,
Ti. Merc. vel, demetuntur, aut reconduntur, vel etiam,

deficiunt, V. vel, auferuntur, M.) herba, vel gramina,
montium, P. &c. de quibus vide Psal. 147. 8. Jec. 42. 15.

Hag. 1. 11. Nomen *רָצִיר* alibi non occurrit. Ver-
ficulus subobscurus quod ad connexionem attinet cum

superioribus. [Variè accipiunt.] Fugacitatem opum
hoc graminis simili describit: vide Psal. 103. 15. Jec.

40. 6. & seq. q. d. Ecce, prodit fœnum, &c. sed postea
colliguntur [intellige, auferuntur] herba, &c. Sic ali-

quandiu durant opes, sed repente sæpe deficiunt. Al.
Commendatio est à facili: q. d. Non opus erit

multis ad gregum curam laboribus; non cogèris ara-
re, occare, &c. nec cum mercatoribus huc illuc vagari,

nec cum opificibus quotidie delassari, &c. nam spontè
enascitur gramen, &c. Pascuis nemo prohibet, om-

nia sunt in promptu, &c. Non opus est multis ex-
pensis. Al. Cum seq. versu connectas, Prodit fœnum,

&c. q. d. Sub vernum tempus, quo oves tonderi solent,
erunt tibi agni, &c. Al. Præceptum est œconomi-

cum de modo greges curandi, &c. de colligendis
herbis ad alendum pecus: q. d. Da operam, ubi pri-

mum emerferunt fœnum & herbæ, ut ea colligas in
fœnum tuorum gregum. Vel, simpliciter intelligi pos-

sit, Simul ac emerferunt herbæ, colliguntur à diligenti
patrefamilias. q. d. Cura de herbis tum florentibus,

tum torridis vel arefactis, debito tempore colligendis.
re revelari & conspici hic refero ad gregum dominum,

cui etiam competit re colligi; q. d. Curet de gramine,
& propriis intueatur oculis, nempe *רָצִיר* cognoscens pecus

suum, cujus generis sit, an paludosum, vel pingue ni-
mis, num salubris sit cibus; quando primo Vere edu-

cendi sunt rursus greges, &c. & colligat (putà, ad hor-
rea, quò fœnum quum maturuerit deferri solet,) fœ-

num; non tantum in convallibus, ubi herba abunde
provenit, sed in montibus etiam; montanum enim

fœnum, tanquam ficius, ægrius putrescit, inque hor-
reis diutius servatur. Opponitur hoc incuriæ, quâ

multi gramina pluviis putrefieri antè finem quàm col-
ligant, &c. Collige, quo pecudes hyeme algidâ nu-

triantur. [Alii totum sic reddunt;] Quum, vel Si
mulac, prodit fœnum, & conspicua est tenera herba, (vel, Gej.

& apparuit gramen, Pi.) colliguntur (vel, colligi debent,
Pi.) herba montium, JT. Pi. Belg. in Gej. Sed hoc est

contra principia œconomica, teneras statim herbæ, si-
mul ac conspiciuntur, esse colligendas. Exemplum

præceptorum domesticorum è re rustica, cujus fructus
sequentibus versibus exponitur. q. d. Præpara gre-

gibus tuis escam in domo, quia non invenitur omni
tempore pascuum in agris: accidit enim interdum ut

ficcetur herba. Et hoc est quod dicit, Apparet herba:
quamvis germen appareat, aliquando tamen herbæ

montium deficiunt.

26. Agni (vel, Over, M. Ti. Mo. vel, Ovium lanæ, P. sub. sunt, vel, erunt, P. Ch. JT. Pi.) ad vestimentum tuum; sic Ch. JT. Pi. &c. "וְגִבְשֵׁי וָגִי" Jam comoda recenset gregum. Ad vestitum; id est, panno ex lana earum confecto. Vel, ipsis pellibus cum lana sua detractis, & pellionis arte paulisper præparatis, ut hodie Arabibus in usu est. Confer Job. 31. 20. Ebr. 11. 37. ¶ Et hirci (vel, hirci, M. P. Mo. Ti. &c. capri, Ca. sub. sunt, vel, erunt, Merc. P.) ad agri pretium, "וְהִרְשֵׁי וָגִי" Et pretium (vel, pro pretio, Ti.) agri, five agrorum, P. M. &c. q. d. Ex hircorum pretio emere poteris, vel, servos qui colent agrum; vel, ipsum agrum, ex quo panem tibi ac tuis pares. Vide Ezech. 27. 21. ubi hircis negotiabantur. Ut nos pecuniâ, ita pecore veteres utebantur in permutatione rerum, ut hinc constat. Quod autem de hircis dicit, ad quodvis pecus pertinet. Hinc וְנִשְׁכַּח אֶמְרֵי אֲשֵׁרִי; & πωλῆν vendere, à πωλῶ equuleus; [legendum videtur equulus;] & ἀνδρῶν consequi, permutare, & ἀνδρῶν ab agnis. Vide ad Gen. c. 33. v. 19. Hircorum meminit, quia his facilis quàm ovibus aut capris carere poterant. Hirci, ob defectum lactis, velleris ac foeturæ, in copia ali non solent, sed lanis ad macellum venduntur. Vide quousque se extendat Christiana libertas. Non illa solum quærere conceditur hominibus quæ absolute ad hanc vitam sunt necessaria, sed aliquid etiam, quo posteri eorum fruuntur, recondere. ¶

27. Sufficiat, &c. "וְגִי וָגִי" Et sufficientia lactis (vel, Satis est lac, M. Nam sat lactis, Ti. Insuper quantum satis erit lactis, JT. Pi. Et satis tibi erit lactis, Merc.) caprarum in, vel ad, panem, five cibum, (vel, esum, Merc.) tuum, Ch. P. Mo. sim. M. Ti. &c. Capræ ibi plurimæ, ob loca montana. Vide Gen. 30. 32. & 31. 38. Cant. 4. 1. &c. Et copia lactis, &c. i. e. id lactis quod sufficienter ex capris suppetit; vel, pretium lactis venditi. Vide de Levit. 5. 7. & 12. 8. Esa. 40. 16. Nota solitos esse veteres ex grege & armento, non (ut nunc dierum) ex cupediis, victum petere. ¶ Et ad, &c. "וְגִי וָגִי" Et victum (Heb. vitam, met. effecti; vitas, Mo.) puellæ tuis, JT. Pi. Mo. atque pro vita, &c. M. Ad vitam, i. e. vivas ipsas conservare & nutrire. Repete ante וְגִי. Et in victum, vel, pro victu, Merc. M. Nam וְגִי non esum tantum continet, sed vestitum etiam, & omnia victui necessaria. Puellarum meminit, quippe quibus seorsim quoque sua competeabant in agris munia. Vide Ruth 2. 8, &c. Innuit puellarum diætâ tenuiorem esse oportere quàm marium, qui, oneribus gestandis, bello gerendo, &c. destinati, cibo solidiore opus habent.

CAP. XXVIII.

1. Fugit, &c. "וְגִי וָגִי" Fugiant impii (vel, impius, Merc. i. e. quisque impiorum, Merc. sim. JT. Pi.) nemine persequente, Ti. Ca. Ch. Sy. Nominativus sing. cum verbo plur. quod distributionem indicat. Fugiant impii quando nemo persequitur impium, M. Sumptum ex Levit. c. 26. v. 17. Deut. 28. 7. ¶ Justus, &c. "וְגִי וָגִי" Justus autem instar leonculi confidit, P. sim. M. Ti. &c. vel, tuti sunt, Ca. Fut. sing. pro præf. plur. Heb. fidit, quod cum propinquiore convenit, non remotiore; ut Psal. 125. 1. Qui fidunt—instar montis Sion non commovebitur, pro, commovebuntur, nam propriè pertinet ad fidentes. ¶ Justus autem sunt similes juveni leoni confidenti, JT. Pi. Fiduciæ argumentum in leone est, quod ad dormiendum non secedit in loca abdita & remota, sed somnos capit ubivis, teste Oppian. de Venat. 3. & quod in venationibus nunquam fugit, nec consternatur; sed si per venatorum copiam cedere cogitur, sensim recedit & pedetentim, & crebro se convertens; Arist. Hist. 9. 44. sim. Plin. 8. 16. & Elian. 4. 34. Sic vir bonus nihil timet, utpote conscientie suæ theatro tutus. Hinc Bias, quid in vita esset expers metus interrogatus, respondit, Bona conscientia. Et Socrates, quærenti quoniam fine perturbatione

viverent, regessit, Qui nullius peccati sibi conscius sunt. Non terrentur justi, quia à Domini providentia pendet, &c.

2. Propter peccata terra, "וְגִי וָגִי" Ob scelus, Merc. sim. Ti. P. vel, defectionem, Car. sim. JT. Pi. Quum aut Reges, aut populus, aut utrique simul, desciscunt ab officio suo. Propter sceleratam subditorum vitam, necnon idololatricam vel hæreticam defectionem, Regibus ad crimina conniventibus, &c. ¶ Multi (sub. sunt, M. JT. &c.) principes ejus. Ita P. Mo. &c. Multi, vel, i. simul; eodem tempore dominantes, inter quos de rerum summa parum convenit. Quum plures simul de summo dimicant imperio, freti suis singuli complicitibus. Vel, 2. successivè; quod potius est. Crebræ sunt Principum mutationes; cum alii aliis intra exiguum tempus succedunt: vel, quod unus aliquis diu non vivit; vel, quod unus alterum de solio deturbat. Hanc expositionem suggerit antithesis. Hæ autem mutationes subditis molestæ & damnosæ sunt, ob legum immutationes, privilegiorum ablationes, onerum & tributorum multiplicationes, tumultus, & strages; unde iram Dei certissimè demonstrant: ut quum in terra Israel ob idololatriam sæpe intra anni spatium duo vel tres Reges sibi succederent. Transferuntur Imperia de familia in familiam per seditiones, conjurationes, cædes, &c. Dicunt οἱ διδασκαλοὶ [Rabbinos intelligit,] Væ principatui sepelienti dominos suos. ¶ Et propter, &c. "וְגִי וָגִי" [Variè reddunt.] Et in homine intelligente sciente sic prolongabit, Mo. Et, vel At, propter hominem intelligentem, scientem, (vel, & scientem, P. M. & peritum, Car. vel, homines intelligentes & peritos, Pi. sim. Ca. vel, prudentes, & scientes Dei timorem. Intelligentem, non theoreticè solum, sed & practicè, quæ sit vera pietas, prævaricationi opposita, & quæ via aut ratio prævaricationes cavendi: & scientem, nempe quæ scienda sunt, &c. ¶) sic prolongabitur regnum, P. vel, sic producet, sub. dies, i. e. in eodem statu permanebit, five permanere solet, terra, five regnum. Vel, durat, Ca. vel, sic prorogat, five producit, sub. vitam princeps, Pi. Merc. Ellipsis hic gemina; una nominis relati, altera nominis repetendi ex membro antecedente. i. e. Diu regnat, quum subditos intelligentes & justos habet. Vel, ob unum subditum intelligentem peritum, i. e. egregiè intelligentem, (quod omisso copulæ innuit,) dummodo cives ejus consilio acquiescant. Vel, intellige hinc Principem, qui suâ prudentiâ efficit ut corrigantur vitia populi, & protrahatur ipsius imperium. Sed tum dixisset וְגִי, si de Rege egisset: & constat ex antithesi, וְגִי & וְגִי pro æquipollentibus sumi. Nomen וְגִי ponitur hic collectivè. sic dicit per pleonasmum emphaticum, q. d. sic demum, & non aliâ ratione. Dic, sic, ut hoc opponat superiori dissimili; Sicut subditorum scelere variari identidem contingit Reges, sic eorundem justitiâ Regem unumquemque diu rerum potiri. [Alii & aliter accipiunt, locumque sic vertunt,] Ubi homo est prudens & peritus prorogat statum, JT. q. d. Ubi aut Reges & populus in officio permanent, aut ab una tantum parte, Principum populorumve, unus aliquis vir prudens aut peritus suâ auctoritate utrosque, aut certè partem alteram, moderatur, status manet diuturnior. Propter hominem intelligentem & scientiâ præditum diu durat dominium, M. [Ti. totum sic vertit, Propter prævaricationem eorum qui in terra habitant fit ut alii subinde imperent: quum verò homines prudentes sunt & cordati, firmum est, & prorogatur.] Al. Sic verto, Per defectionem terræ multi fiunt principes ejus: sed per hominem intelligentem & peritum rectè sanabitur, aut prolongabitur. ¶ verto, rectè, ut Num. 27. 7. וְגִי, sanabitur, à significatione nominis וְגִי sanitas: vel, significatio prolongandi retineri potest. Sensus, In defectione & rebellionem regionis multi principatum invadere solent; unusquisque enim, quæ hominum ambitio est, se eum esse arbitratur qui rem restituere possit: at non nisi per sapientem—terra illa curari potest, aut status ejus prolongari. וְגִי, etfi Hiphil sit, verti potest intransitivè, prolongabitur; ut in quinto præcepto, וְגִי, ut prolongentur: vel, si transi-

fi transitive explicare vis, non impedieris per in
 1761 **וְיָדָע**, illud enim **וְ** nominativum sæpe valet; ut
 Job. 18. 8. Psal. 55. 19. & 68. 5. & Of. 13. 9. Sic ergo
 veritas, sed homo intelligens & sciens recte prolongabit, vel
 sanabit.

3. **Vir, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Vir pauper, & op-
 primens (vel, & defraudans, Di. & vi spolians, P. sim. Ti.
 & is tamen opprimens, Merc. qui obruit, JT. qui calum-
 niatur, M. Ch. sic Vulg. V.) pauperes, Mo. &c. vel, &
 idem tenuium oppressor, Ca. opprimens sui similes, quo-
 rum potius misereri debuerat, suæ conditionis admo-
 nitus. Vir, proprie, viribus pollens, quas Rex ei con-
 cessit, præficiendo illum aliis ob prudentiam, &c. Id
 quod fieri videmus in gubernatoribus, quæstoribus, ex-
 actoribus, &c. quum authoritatem & jus nacti sunt in
 cives, rusticos, &c. P. **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Similis, &c. **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ**

וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ Pluvia trahens, & non panis, Mo. Est ut pluvia
 inundans, (vel, everrens, JT. Pi. Merc. Gej. vel, pro-
 sternens, Gej. ex Di. quæ non irrigat, sed prostermit, se-
 getes: vel, vehemens, Ch. præcept, Sy. vel, imber pu-
 trefaciens segetem, Ti.) & nullus est postea panis, P. aded
 ut desit panis, JT. Pi. qui panis obest, M. Pluvia est quæ
 panis seium noxia perimit, Ca. quæ certam famem affert.
 Pluvie est, ait R. Levi, terram fecundare: quod si con-
 traria fiat, est præter naturam ejus. Sic cum opes parentur
 ut se quis & alios sublevet; si eas per oppressionem pa-
 ret, sibi inopiam tandem accersit. Docet oppresso-
 rem hunc contrarium planè facere officio suo, quippe
 quod erat fecundare, non expilare, aut pessundare.

Verbum **וְיָדָע** hic tantum occurrit, & Jer. 46. 15. Vide
 quæ nos ibi. Pauper opprimens longè intolerabilior
 est quàm dives: quia ille quos oppressit sublevare non
 potest, nec damnum compensare; cum dives poterit,
 si velit aut cogatur. Pauper omnes exactionum tech-
 nas & omnes nummorum angulos perquirat. Parabola
 hæc antiquitus depicta fuit per fabulam hircinis utri-
 usque, nim. plenæ, & vacuæ: & per similitudinem
 spongiarum, quæ aridæ fortiter sugunt, madidæ, non
 item. Monitum autem utile continet, tum erga Prin-
 cipes, nè præfecturas provinciarum aut magistratus vi-
 ris indigentibus & obæratissimis committant; tum erga po-
 pulos, nè Reges suos cum nimia egestate consistari
 permittant. Potest & hic versiculi sensus esse, Debe-
 rent pauperes se mutuo juvare, ut potentioribus à qui-
 bus opprimuntur resistere possent: nam si se mutuo
 vellicent, aut in jus trahant, certissimum exitium
 expectent: nam cum census pauperum sint tenues,
 quævis, etiam exigua, vis illos exhaurit, & ad extremam
 famem compellit.

4. **Qui derelinquunt legem.** Deserendi vox præsup-
 ponit, vel, antecedentem agnitionem & studium; vel,
 incumbens studii illius debitum. **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Laudant im-
 pium] Sui scilicet similem. Magnificiunt & com-
 mendant, non quidem ob impietatem, reduplicativè, sed
 sub schemate virtutis palliatam, dum prudentiam, ge-
 nerositatem, hilaritatem, &c. vocant ejus versutiam,
 tyrannidem, luxum, &c. Malum est, seipsum lau-
 dare; sed ad hoc ob **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** procliviores sumus: de-
 terius longè est alium improbe facientem laudare, tum
 quod laudans ipsius peccata sua facit; tum quod ipsum
 in nequitia confirmat. Vide Rom. 1. ult. Si itaque vi-
 deris aliquem viros pravos, sive magnates sive alios, de-
 prædicare, vel iisdem quoque associari, aut familiari-
 tatem eorum expetere & ambire, securè licebit con-
 cludere, ipsum Legem Dei deseruisse. Vide Psal. 10. 3.
 & Luc. 6. 26. **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui, &c. **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ**

וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ Qui, &c. **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui autem pascit comedones, sive come-
 satores, P. Pi. Vulg. sim. Ca. Mo. Qui autem socius est
 beluonum, vel epulonum, M. Ti. Merc. sim. JT. Car. Gej.
וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ sign. & pascere, & associari. Antithesis postulabat
 ut diceret, Filius transgressor legis; sed hoc vitium
 speciatim designat, quia juvenili ætati voluptatum avi-
 dæ facillimus est in illud lapsus. Sed cur comessatorum
 socium potius dicit, quàm comessatorem? Resp. Quia eo-
 rum contubernio talis aut redditur, aut saltem esse
 videtur; cum non malum tantum, sed mali etiam spe-
 cies & suspicio vitanda sit. Legis studio opponitur
 pravam sodalitium.

8. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

5. **Viri mali non cogitant judicium.** Heb. non intelli-
 gunt jus, vel judicium, Merc. P. &c. vel, judicia, sub. Dei, V.
 Non advertunt ad judicia Dei, ut à viis pravis rece-
 dant. Al. non intelligunt (tam theoreticè, quàm
 practicè), quod æquum & justum est. Vel, i. quia
 mens eorum præjudiciis præoccupata est; nec cog-
 noscere volunt quæ cum affectibus ipsorum pugnant,
 nè ea præstare cogereantur. 2. Quia iratus Deus im-
 probis scientiam hanc veluti expectorat. Non intel-
 ligunt, ut aliis reddant. Non facere autem, etli scias,
 perinde habetur ac si nescias. **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Animadvertunt
 (vel, intelligunt, P. Gej. &c.) omnia] Omnia cautè cir-
 cumspiciunt, nè fortè offendant. Omnia, scilic. quæ
 pertinet ad officium ipsorum. Synecdoche membri.
 Unde erga Deum & homines sese ut par est gerunt.
 Omnia, ad vitæ societatem tuendam necessaria: quæ
 ad judicium, priori membro memoratum, spectant; quæ
 ad beatam vitam tam hujus quàm futuri seculi perti-
 nent. Confer 1. Joh. 2. 27. item Deut. 4. 6.

6. **Melior est pauper, &c.** Idem suprà 19. 1. Sed
 divitis vox, quæ ibi subintelligitur, hic exprimitur.
וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ Quam perversus viis,
 & ipse est (vel, quamvis sit, Belg. &c.) dives, P. sic Mo.
 sim. Ti. Ch. &c.) quam qui perversis graditur itineribus,
 &c. M. quam perversus huc illuc se fledens, &c. JT. Pi. Heb.
 duabus viis, Pi. Mar. D. Car. quoniam non ambulat sim-
 pliciter: q. d. qui fraudulenter vivit cum hominibus;
 alius ore, alius pectore. Qui vel dictis, vel factis, vel opi-
 nionibus, ut 1. Reg. 18. 21. in utramque partem clau-
 dicat: quod in divite deterius est, quia nulla ipsi in-
 cumbit simulandi necessitas. Quam tortuosus binarum
 viarum, qui modò rectè incedere vult videri, modò ad
 excessum, modò ad defectum, declinat, adeoque tor-
 tuosè incedit, ut quid de eo statuendum sit ambigere
 cogaris. Dualiter effert, vel, quod qui à via recta re-
 cedit jam ad alterum extremorum divertat; vel, quod
 perinde agat ac si rectam viam sequeretur, quum interea
 aliò deflectat, itaque velut duabus viis insistat.

7. **Qui custodit legem filius sapiens est.** Legem, à Deo,
 parentibus, præceptoribus profectam. Vide Prov. 6. 23. Docet
 quis sit ingenuus & bene moratus filius. Non
 dicit, qui urbanitate & artibus ingenuis, &c. excultus
 est; sed, qui Legis notitiâ instructus: hæc enim & in-
 tellectum abunde illuminat, 2. Tim. 3. 15, 16. & vo-
 luntatem regit, Deut. 17. 19. Psal. 119. 9: hæc autem
 duæ principes sunt in homine facultates, sine quarum
 informatione prudens nemo esse potest. **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui, &c.

וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ Qui autem pascit comedones, sive come-
 satores, P. Pi. Vulg. sim. Ca. Mo. Qui autem socius est
 beluonum, vel epulonum, M. Ti. Merc. sim. JT. Car. Gej.
וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ sign. & pascere, & associari. Antithesis postulabat
 ut diceret, Filius transgressor legis; sed hoc vitium
 speciatim designat, quia juvenili ætati voluptatum avi-
 dæ facillimus est in illud lapsus. Sed cur comessatorum
 socium potius dicit, quàm comessatorem? Resp. Quia eo-
 rum contubernio talis aut redditur, aut saltem esse
 videtur; cum non malum tantum, sed mali etiam spe-
 cies & suspicio vitanda sit. Legis studio opponitur
 pravam sodalitium.

8. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

9. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

10. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

11. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

12. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

13. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

14. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

15. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

16. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

17. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

Vide 2 Par. 19. 2. Hinc discite paucitatem piorum. Li-
 tigan plurimi de suis commodis, honoribus, &c. sed
 pro Dei gloria nolunt decertare cum improbis: pau-
 cissimi sunt qui impiis obsistunt, Esa. 59. 4. Id quod in
 omnibus damnandum; maxime in magistratibus, qui-
 bus ad improbos coercendum gladius committitur. Car.

Ostenditur hic nexus inter studium Verbi, & conver-
 sationem, vel sociorum amorem aut delectum: nimi-
 rum, si Lex alicui sordet, placent impii; si verò illa
 placet, impii sordent. Alii utrumque membrum de
 Legis desertoribus intelligunt, & quod impios laudent,
 & quod cum Legis observatoribus contendunt, ac illis
 bellum indicant. [Sic ergo veritas, Quod autem ad
 legis observatores attinet, contendunt cum eis.] Sed prior
 sensus efficacior habet antithesin. Est hic hetero-
 fis numeri inter **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** cum eis, & **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** impium; q. d. con-
 tra omnes impios. Qui verò legem custodiunt magnifi-
 cant seipsos, Sy.

5. **Viri mali non cogitant judicium.** Heb. non intelli-
 gunt jus, vel judicium, Merc. P. &c. vel, judicia, sub. Dei, V.
 Non advertunt ad judicia Dei, ut à viis pravis rece-
 dant. Al. non intelligunt (tam theoreticè, quàm
 practicè), quod æquum & justum est. Vel, i. quia
 mens eorum præjudiciis præoccupata est; nec cog-
 noscere volunt quæ cum affectibus ipsorum pugnant,
 nè ea præstare cogereantur. 2. Quia iratus Deus im-
 probis scientiam hanc veluti expectorat. Non intel-
 ligunt, ut aliis reddant. Non facere autem, etli scias,
 perinde habetur ac si nescias. **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Animadvertunt
 (vel, intelligunt, P. Gej. &c.) omnia] Omnia cautè cir-
 cumspiciunt, nè fortè offendant. Omnia, scilic. quæ
 pertinet ad officium ipsorum. Synecdoche membri.
 Unde erga Deum & homines sese ut par est gerunt.
 Omnia, ad vitæ societatem tuendam necessaria: quæ
 ad judicium, priori membro memoratum, spectant; quæ
 ad beatam vitam tam hujus quàm futuri seculi perti-
 nent. Confer 1. Joh. 2. 27. item Deut. 4. 6.

6. **Melior est pauper, &c.** Idem suprà 19. 1. Sed
 divitis vox, quæ ibi subintelligitur, hic exprimitur.
וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ Quam perversus viis,
 & ipse est (vel, quamvis sit, Belg. &c.) dives, P. sic Mo.
 sim. Ti. Ch. &c.) quam qui perversis graditur itineribus,
 &c. M. quam perversus huc illuc se fledens, &c. JT. Pi. Heb.
 duabus viis, Pi. Mar. D. Car. quoniam non ambulat sim-
 pliciter: q. d. qui fraudulenter vivit cum hominibus;
 alius ore, alius pectore. Qui vel dictis, vel factis, vel opi-
 nionibus, ut 1. Reg. 18. 21. in utramque partem clau-
 dicat: quod in divite deterius est, quia nulla ipsi in-
 cumbit simulandi necessitas. Quam tortuosus binarum
 viarum, qui modò rectè incedere vult videri, modò ad
 excessum, modò ad defectum, declinat, adeoque tor-
 tuosè incedit, ut quid de eo statuendum sit ambigere
 cogaris. Dualiter effert, vel, quod qui à via recta re-
 cedit jam ad alterum extremorum divertat; vel, quod
 perinde agat ac si rectam viam sequeretur, quum interea
 aliò deflectat, itaque velut duabus viis insistat.

7. **Qui custodit legem filius sapiens est.** Legem, à Deo,
 parentibus, præceptoribus profectam. Vide Prov. 6. 23. Docet
 quis sit ingenuus & bene moratus filius. Non
 dicit, qui urbanitate & artibus ingenuis, &c. excultus
 est; sed, qui Legis notitiâ instructus: hæc enim & in-
 tellectum abunde illuminat, 2. Tim. 3. 15, 16. & vo-
 luntatem regit, Deut. 17. 19. Psal. 119. 9: hæc autem
 duæ principes sunt in homine facultates, sine quarum
 informatione prudens nemo esse potest. **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui, &c.

וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ Qui autem pascit comedones, sive come-
 satores, P. Pi. Vulg. sim. Ca. Mo. Qui autem socius est
 beluonum, vel epulonum, M. Ti. Merc. sim. JT. Car. Gej.
וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ sign. & pascere, & associari. Antithesis postulabat
 ut diceret, Filius transgressor legis; sed hoc vitium
 speciatim designat, quia juvenili ætati voluptatum avi-
 dæ facillimus est in illud lapsus. Sed cur comessatorum
 socium potius dicit, quàm comessatorem? Resp. Quia eo-
 rum contubernio talis aut redditur, aut saltem esse
 videtur; cum non malum tantum, sed mali etiam spe-
 cies & suspicio vitanda sit. Legis studio opponitur
 pravam sodalitium.

8. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

9. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

10. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

11. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

12. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

13. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

14. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

15. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

16. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

17. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

18. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

19. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

20. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

21. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

22. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

23. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

24. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

25. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

26. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

27. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

28. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

29. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

30. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

31. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

32. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

33. **Qui, &c.** **וְיָדָע וְעוֹשֶׂה רָשׁ** Qui au-
 get opes suas sanore & usura, Ti. Ca. vel, usura & sanore, P.
 Merc.

Merc. JT. Pi. Ch. vel, in usura & augmento, Mo. vel, usura & augmento, V. vel, & injusto incremento, M. Omnem illegitimam rationem divitias colligendi duabus vocibus exponit: quarum prior significat *usuram* quæ mediante pecuniâ exercetur, eamque, ex etymologia, quæ mordet eum cui mutuo datur: altera, *usuram*, seu *multiplicationem*, quæ ex frumento, &c. percipi potest, ut patet ex Levit. 25. 35, &c. Quare usura illa hîc prohibetur quâ pauperes opprimuntur; ad quos idcirco redditum dicitur quod illis malè ereptum est. De *וְשִׁבְרָתוֹ* vide Exod. 22. 25. Lev. 25. 36. Deut. 23. 19. Ps. 15. 5. Ezech. 18. 8, 13, 17. de *וְשִׁבְרָתוֹ* (quæ designat id quod multiplicatum est ultra fortem) vide Levit. 25. 36. Ezech. 18. 8. & 22. 12. Distinguuntur hæc duæ voces tanquam gravius & mitius; tanquam vi extortum, vel spontè ultra fortem datum, &c. ¶ In, &c. *וְלֹא יִחְיֶה בָּהֶן* ¶ Ad misericordiam tenuium congregabit eam, Mo. Congregat, vel congerit, eas ad largiendum pauperibus, P. vel, ut effundantur in usum pauperum, sub. à veris iudicibus, V. sim. RS. ex Tanchuma in Merc. Opes improbè partas, putà fœnore, Rex aufert iis qui sic eas peperere, datque eas beneficiis*. Vel, benefico in pauperes, Ca. gratiosè largituro tenuibus, JT. sim. Merc. Ti. M. Pi. Gej. Ch. Sy. non intentionaliter, sed eventualiter. Locutio qualis Matt. 10. 34, 35*. Non quod ipse hoc putet, sed quod Deus ità disponat, mirabili suâ providentiâ. His potietur aliquis beneficis*.

9. *Qui, &c. וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* ¶ Qui removet aurem suam, &c. Merc. P. &c. ex carnali levitate, vel contumaci pravitate, &c. ut illi Act. 7. 57. 2 Tim. 4. 4. Confer & Psal. 58. 5. Qui spontè ignorat quæ Deus cognoscenda proponit, &c. b. Non dicit, *Qui se abducit*, sed, *Qui aurem*, &c. potest enim quis auditioni Verbi interesse, & interim somno, collusionem, colloquio cum assidentibus, aurem avertere, &c. ¶ Qui declinat aures, &c. quod non credit vera esse quæ in Lege scripta sunt, neque juxta eam vivere decrevit. ¶ Oratio, &c. *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* ¶ Etiam oratio ejus erit, &c. P. Merc. q. d. Non modò alia ejus opera omnia, (ut *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* innuit,) sed etiam oratio, adeoque & eleemosynæ, ejus Deo abominationi sunt. Et merito sanè; quia à Lege docebatur vera orationis ratio, quam ille neglexit. Par pari: qui noluit audire non dignus est ut audiat. ¶

10. *Qui, &c. וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* ¶ Qui errare facit rectos (h. e. rectè credentes & viventes) per viam malam, P. Gej. Merc. vel, in viam malam, JT. Pi. Car. i. e. vel, 1. errorum, vel vitiorum; vel potius, 2. in viam periculi & damni plenam, sequitur enim, *cadet ipse in foveam*; at in fovea peccati jam prius erat. Errare faciens, putà exemplo, blandimentis, viæ bonæ vituperiis, &c. Et actus hîc conatum includit; seducens, i. e. qui seducere conatur: nam si actu seduceret, non quadraret sequens rectorum bonum. ¶ In, &c. *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* ¶ In foveam suam (quam illis scilicet pararat) ipse cadet, vel corrumpet, M. P. Ti. Ca. &c. *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* (à *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* inclinavit) formæ *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* redemptio à *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* redemit. Est & *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* Proverb. 26. 27. Radices *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* & *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* conveniunt. ¶ Possidebunt bona ejus, *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* ¶ Bonum, P. Merc. &c. q. d. Omnia experientur felicia. Præclare cum illis agetur; tantum abest ut in malum incidant. Non modò immunes manent, ruentibus aliis in foveam, sed & varia nanciscuntur corporis & animi bona.

11. *Sapiens sibi videtur vir dives* ¶ Id fit, tum, quia opes sapientiæ suæ ascribit; tum, quia tantus ipsi honor habetur, &c. à plebe imperita, vel parasitis: quod omnia sibi videt prospere cedere, idque ideo quod sua studia sectetur, & sceleratè vivat. ¶ Pauper autem prudens ¶ Quem egestas (artium inventrix) ad sapientiam urget atque impellit, quam dives torpescens sæpe obbrutescit. ¶ Scrutabitur (vel, scrutatur, P. Merc. &c.) eum ¶ i. e. Explorat, an ità sit. Arcanos solidæ mentis ipsius recessus in lucem protrahit, ut fucus externæ pompæ citò dispareat. Non tantum ad externam ejus speciem intuetur; sed totum ejus statum, vitam & acta considerans, & ad Legem examinans, longè alium esse eum dijudicat quàm sibi videbatur. Si cum divite disputet, illius sapientiam excutiet, & pulam aut modicam esse deprehendet. Non ex specie tantum judicat, ut dives facit, &c. q. d. Dives

non se, sed res suas, scrutatur, & se ex illis æstimat: prudens verò, licet pauper, & se scrutatur & divitem. Tacitè innuit divitias esse impedimentum, paupertatem verò incitamentum, sapientiæ. Summa est, pauperem intelligentem præferendum esse diviti stulto. Vel, Deum aliis divitias, aliis sapientiam, dare. ¶ Scrutabitur, i. e. scrutando mentem illius redarguet eum, & convincet erroris, & palmam illi sapientiæ præripet; quæ in divitiarum contemptu sita est, etiam Gentilibus id agnoscantibus. Vide de hoc verbo Prov. 18. 17.

12. In, &c. *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* ¶ Quando exsultant justi, M. P. Ti. &c. i. e. exsultandi causam habent, lætantur, fruntur successibus, &c. ¶ Multi gloria est; ità Mo. P. M. &c. vel, pulchritudo, Ch. magnificentia, Ti. ¶ Amplius est ornatus, JT. Pi. scil. reipublicæ: tunc enim florent cultus Dei, justitia, disciplina, &c. ¶ Regnantibus, &c. ¶ Quum verò surgunt (vel, evehuntur, P. Car. simil. JT. Pi.) impii, Ti. sic M. Gej. &c. ¶ valet, surgere, stare, florere. Vide Num. 24. 17. Deut. 34. 10. 2 Reg. 23. 25. Quum dominantur. ¶ Ruina hominum, ¶ Abscondit se homo, P. scil. metu oppressionis, ex vers. ult. ¶ Mutabitur, i. e. mutabit vestimentum, nè agnoscatur & interficiatur. ¶ Exploratur, vel inquiritur, vel perverstigatur, homo, M. Ti. Merc. V. JT. Pi. sim. Ch. Mo. i. e. opprimitur. Homo collectivè sumitur. Homo, i. e. quilibet subditorum. Vel, homines probi & pii requiruntur, ut illis molestia exhibeatur; unde latitare coguntur, nè fortè ipsi in tyrannorum manus incidant, aut eorum facultates, &c. Vel, eorum bona inquiruntur. Sedulo scrutantur tyranni quantum quisque valet. Tunc nihil tutum est, sed omnia disquiruntur & diripiuntur. ¶ [Ca. totum sic reddit.] Exsultare justos (i. e. beatos ac fortunatos esse) perbonestum est: sed evehitis impii requiruntur homines. Pauci sunt & latent boni. Vide finem capitis.

13. *Qui abscondit (vel, tegit, P. Merc. &c.) scelera sua*; sic P. Gej. &c. ¶ Defectiones suas. Has nominat, quia leviora delicta facillè agnoscimus, quia humanum est errare; non item atrociora, quæ ignominiam aut supplicium attrahant. Tegens, vel, negando; vel, excusando, ut 1 Sam. 15. 20, 21; vel, extenuando, Hec ego feci nec solus, nec primus, nec postremus ero; vel, in alium derivando, ut Genes. 3. 12, 13. Ezech. 18. 2. ¶ Tegens, vel coram Deo, vel coram hominibus; sive in Ecclesia, sive politia, sive œconomia; & quidem loco & tempore non competente, ubi scilicet decuerat delictum confiteri. Nemo enim sine justa causa seipsum infamare debet, aut facinus suum propalare, unde grande præbetur aliis scandalum, &c. ut proinde tutius tunc sit peccatum cautè celare. Rectè quidem possunt & debent abscondi scelera ad vitandum scandalum, & ad conservationem famæ: sed sensus est, Qui admonitus & correptus de peccatis suis non vult agnoscere, sed abscondit. Operiens, h. e. omnem impendens operam nè innotescant. Qui celaverit, i. e. celare conatus fuerit. Alioquin Deum quis malè agens latere potest? nè cogitans quidem; ut rectè Thales: sim. G. & Epictet. 2. 14. Sic Amos. 9. 3. Si celaverint se, &c. i. e. celare voluerint, vel quæsierint. Sic homines dicuntur Deum polluere, Ezech. 22. 26. Mal. 1. 7. Et, in genere, fieri sæpe dicitur in Scriptura quod tentatur aut intenditur. In affectu habemus abscondere, non in effectu. Plena abscondentis perfidia, etsi apud Deum nulla sit latebra; Amos. 1. 10. ¶ Non dirigetur, ¶ Non prosperabitur, Mo. Pi. Mar. Gej. nunquam prospere aget, P. vel, non secundabit, vel prosperam faciet, sub. tectionem suam. Verum Hiphil passivè vel intransitivè nonnunquam accipitur: ut in *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* impie vixit, Prov. 12. 2. & *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח* irritus factus est; & in eis quæ annotavit Merc. ad Job. 22. 21. nec non Const. L' Emperur ad *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַח*. Kimch. p. 120. Bene illi non erit. Sed negatio hîc oppositam includit affirmationem, ut Prov. 17. 21. & 20. 1, 21. q. d. Non modò periculum quod ex confessione metuebat non effugiet; sed insuper gravioribus tum delictis, tum suppliciis, spontè se implicabit, ignominia, conscientia cruciatu, aliisque mendacii contumaciæque damnis. ¶ Qui

—*confessus fuerit*] Vel sponte, ad se rediens, vel ab alio monitus, detestatur, & dolorem prodit, coram Deo, vel etiam hominibus quos offendit, &c.^o. Non pertinet hoc ad confessionem sacramentalem, quæ nondum instituta erat P. ¶ *Et reliquerit ea*] Occultare peccatum satis est ad iudicium¹; sed non satis est confiteri², nisi porro relinquatur*. Vide Aet. 19. 18^t. Frustrâ confitetur qui post confessionem, tanquam canis, ad vomitum redit v. ¶ *Misericordiam consequetur*] i. e. Errati veniam*, ratione tam culpæ, quam poenæ³; tum apud homines², sæpe², tum apud Deum^b, semper, qui omnibus verè poenitentibus veniam promittit c. Vide Psal. 32. 5. Luc. 15. 18, &c. 1 Joh. 1. 8, 9^d. Ut somnium narrare, vigilantis est; sic vitia sua ex animo confiteri, verè poenitentis est f.

14. *Beatus homo qui, &c.* [מִפְּחָד] *Qui pavet semper, P. qui admodum pavet, &c.* JT. Pi. [פֶּחַד] in Piel hic tantum occurrit, & Jes. 51. 13^f. [Piel significatum intendere sæpe notatum est.] *Qui terret cor suum*, scilicet propter commissâ peccata, sibi incutiens timorem & humilitatem^g. Qui Deum metuit^h. Qui expavescit iudicia Dei, ac proinde timet Deum offendereⁱ. Pendet ex præced. Ostendit causam quæ homines urget confiteri & relinquere peccata, quæ est timor vindictæ Divinæ^k. Sed mira hæc sententia. Pugnare videntur beatitudo & perpetuus pavor. Unde nec Dei visio, sine securitate nunquam amittendi, beatum faceret^l. Sic miserrima fit piorum conditio, & perpetua animi inquietudo illis imponitur; quæ adversa videtur iustorum & paci, Rom. 5. 1. & fiducia, supra vers. 1^m. [Quid hic dicendum?] Resp. 1. Iustus beatus hic est, non in re, sed in spe æternæ securitatis in coelisⁿ. 2. Iustus timoris expers quodammodo est respectu creaturarum & hominum improborum, & afflictionum huius vitæ; non item, respectu Dei & peccati. 3. Timor iusti non est servilis, qualis in improbis, quem cum horrendo cruciatu conjunctum libentissimè excuterent; sed filialis, quem sponte suscipit, & carere nollet, & continuò fovet, & qui ex purissimis duobus fontibus, dolore secundum Deum, & consideratione nostræ ad omnia bona opera impotentia, emanat^o. 4. Timor hic non est anxietatis, aut dubitationis, aut diffidentia de gratia Dei accepta, vide 1 Joh. 4. 18. sed cautionis ac reverentia circa eandem non denuo amittendam, & sinceræ charitatis, qui opponitur (ut sequens membrum docet) temeritati, & audacia, & duritiei protervè peccatum & commissum & committendum vilipendenti, iustitiæ suæ carnaliter confidenti, Ezec. 33. 13. sibi & desideris suis pertinaciter viventi, &c. P. Non ergò tollit hic timor fiduciam illam v. 1^q. sed cautela est nè Deum offendas^r. Aptè hoc cohæret præcedentibus; nam sanationem animæ uti præcedit confessio, ita sequitur hæc cautio, quâ conservetur, nè novis conscientia vulneribus intervertatur. Dicit, *semper*, q. d. in omnibus vitæ articulis, sine tædio, sine interruptione non solum tempore ærumnoso, sed & prospero, &c.*. *Qui pavet, &c.* i. e. qui serio povere ac terrore ad confessionem peccati sui, & ad fugam illius, semper adducitur, ut dixerat versu præced. ex quo hic pavor circumscribendus est^t. ¶ *Qui verò, &c.* [וְיִשְׁקָשֶׁה] *Sed qui indurat cor suum*, P. Merc. &c. Homo temerarius, presumptuosus^v, nihil metuens^x, temere suis indulgens cupiditatibus^y, nihil curans Domini præcepta^z, minas, promissa, internos Spiritus motus, &c.², falsâ de patientia & misericordia Dei persuasionem se in nequitia confirmans^b. ¶ *Corruet in malum*] Tam culpæ, quam poenæ^c.

15. *Et ursus esuriens*; ita P. [וְאִרְסוּ] [Variè reddunt.] *Clamans*, Ch. sim. Sy. Ut leonis proprium est *וּרְסוּ* rugire, sic urfi, *וְאִרְסוּ* *severe*^d, [vel infremere.] Sed *וְאִרְסוּ* nusquam sic reperio, nec novæ notiones verbis sine necessitate affingendæ sunt. Quare nec placet AE. qui (à *וְאִרְסוּ* crus) vertit, *conculcans*, sive *dilacerans*, cum verbum nunquam sic usurpatur. Nec placet quoddam K. & R. Levi & plerique recentiorum, ab eodem *וְאִרְסוּ*, vertunt, *gradiens*, seu *discurrrens*, ut Esa. 33. 4^t. *Avidus*, Mo. *cum fremitu discurrrens*, Ti. ad prædam *excurrrens*, M. *discurrans*, JT. Pi. Gej. & vagabundus, putà præ fame urgente, *וְאִרְסוּ* est, *vagari, discurrere*, Jes. 29. 8. & 33. 4.

Joel. 2. 9^f. *Famelicus*, Ca. *esuriens*, BA. ex Hi. ut Psal. 107. 9. Esa. 29. 8. *וְאִרְסוּ* est, *appetere*, unde *וְאִרְסוּ* *appetitus*. Porro, cum urso famelico rectè jungitur *leo rugiens*, quia prædæ appetitu leo rugire solet, Ps. 104. 21. Esa. 31. 4. Amos. 3. 4, 8. Ursus in fame non solum greges adoritur, sed etiam armenta & tauros^g. Hæc tyranni descriptione nihil vividius. Nam leones & urli, cæteris feris nunquam non truculentiores, cum fame premuntur seipsos crudelitate superant^h. ¶ *Princeps impius super populum pauperem*] Ità P. &c. vel, *tenuem*, Car. Merc. qui resistere non potestⁱ, nec injurias ulcisci. Divites opprimere injustum esset; pauperes verò, longè est atrocissimum. Tyrannus verò, qui, dum metui vult, alios metuit, ad diripiendos tenues paratior est, &c.^k

16. *Dux, &c.* [וְנָגִיד חֵרֶם תְּבוּנוֹת וְרֵב מַעֲשֵׂקוֹר] *Dux*, vel *Princeps*, *carens* (vel, *Principis carentis*, Sy. Ch.) *intelligentiis* (vel, *intelligentiâ*, Merc. Pi. vel, *prudentiâ*, V. Ch. sic Ca. vel, *omnimodâ intelligentiâ*, JT. Pi. *ratione*, M. *mente*, Sy.) *multiplicat rapinas*, P. vel, *injuriis*, M. vel, *multa sunt oppressiones*, Ch. vel, *multa erunt iniuriæ*, Sy. vel, *multus*, sive *copiosus*, est (vel, *abundat*, nam *וְאִרְסוּ* potest esse vel verbum, vel adjectivum^l), *injuriis*, sive *oppressionibus*, sive *expilationibus*, Ca. Merc. Gej. vel, *multis oppressionibus*, sub. erit; vel potius, *peribit*, ob id quod sequitur*; vel, sub. *decurabit*, [dies scilicet,] JT. vel, *non prolongabit*. Eclipsis contrarii^m. 1 in *וְאִרְסוּ* abundat, ut aliâs Hebraicè; q. d. Principem mentis expertem id quoque consequitur, ut in opprimendo multus sitⁿ. 1 nihil agit, nisi ut consequens enunciati annexat antecedenti^t. Vel, 1 reddi potest, *etiam*, ut Prov. 21. 8. *וְאִרְסוּ etiam alienus est*; ferme ut *וְאִרְסוּ* Græcos, 2 Tim. 3. 16. — *inspirata, & etiam utilis* — 1 Joh. 3. 4. *Omnis qui facit peccatum, & etiam in divitiis facit*. q. d. Ubi est inertia in Principe, ibi non ipsa sola est, sed etiam multiplex iniquitas. Nomen *וְאִרְסוּ* hic tantum occurrit, & Jes. 33. 15. at *וְאִרְסוּ*, *oppressit, defraudavit*, sæpe^o. Hic docet crudelitatis rapacitatisque fontem esse defectum sapientiæ^p, utcunque illi sapientia videatur. Hinc enim regnum ejus parum & tutum ac securum, & diuturnum, fit, ut in Salomone videmus^q. Si intelligentiam haberet, ut dies suos prodigaret, oppressiones fugeret & avaritiam, ut in antitheli subjungit^r. Verto, & (vel etiam) *multus*, vel *frequens*, est in injuria, sive injuriis. Potest locus verti, ut oratio sit concisa, *Princeps carens prudentiâ, & multus in injuriis*, sub. *non prorogabit dies suos*, i. e. citò morietur: at qui, &c. Ex fine versûs docet nos exponere principium ejus*. ¶ *Qui, &c.* [וְאִרְסוּ] *Qui autem odit avaritiam* (vel, *questum*, JT. Pi. *cupiditatem*, Mo. *lucrum injustum*, M.) *diu imperabit*, Ti. vel, *prolongabit dies*, P. Mo. M. JT. &c. *Qui odit questum*, ac proinde non opprimit subditos^t. Alia hic tyrannidis causa indicatur, nempe avaritia^v. *Qui odit, &c.* nempe intelligentiâ salubriter imbutus; quod ex præcedente membro supplere poteris*. *וְאִרְסוּ* *ofores* pluraliter scribitur, ut referatur, vel, 1. ad hunc vers. & præc. v. vel potius, 2. ad unumquemque Principem, quia sequitur verbum sing. *וְאִרְסוּ* *producet*: at singulariter legitur, *וְאִרְסוּ* *qui odit*^z. Talis autem diu & tranquillè vivet, ut Dei favore, ita subditorum charitate & fidelitate², (qui & precibus hoc à Deo expetunt, & talem adversus hostes quoslibet tuentur;) vicinorum etiam Principum benevolentia, qui hæc æquanimitate oblectantur^b.

17. *Hominem qui calumniatur animæ sanguinem*] i. e. Qui injustè & per calumniam effundit sanguinem*, in quo est anima, seu vita; sive actor fuerit, sive testis, sive iudex^t. Qui alios per vim opprimit, ita ut fundat sanguinem innoxium*. ¶ *וְאִרְסוּ* *qui odit*^z. Talis autem diu & tranquillè vivet, ut Dei favore, ita subditorum charitate & fidelitate², (qui & precibus hoc à Deo expetunt, & talem adversus hostes quoslibet tuentur;) vicinorum etiam Principum benevolentia, qui hæc æquanimitate oblectantur^b.

17. *Hominem qui calumniatur animæ sanguinem*] i. e. Qui injustè & per calumniam effundit sanguinem*, in quo est anima, seu vita; sive actor fuerit, sive testis, sive iudex^t. Qui alios per vim opprimit, ita ut fundat sanguinem innoxium*. ¶ *וְאִרְסוּ* *qui odit*^z. Talis autem diu & tranquillè vivet, ut Dei favore, ita subditorum charitate & fidelitate², (qui & precibus hoc à Deo expetunt, & talem adversus hostes quoslibet tuentur;) vicinorum etiam Principum benevolentia, qui hæc æquanimitate oblectantur^b.

† D. anim. fit antiptosis, figura frequentissima †. *Qui per violentiam sanguinem fuderit, Ti. Qui oppressionem commisit* (וְשָׁחַף) hic significat, oppressionem quasi imbutum, in sanguine hominis, i.e. effundendo ejus sanguinem †. Participia passiva, cum nominascunt, actionem significant †: ut, *verba* וְשָׁחַף collectoris, Prov. 30.1. Sic Esa. 46.1. וְשָׁחַף gestatrices vestrae †. Sic וְשָׁחַף habitatores, Jud. 8. 11; וְשָׁחַף anceps, Prov. 6. 5; וְשָׁחַף salvator, Zac. c. 9. v. 9. Ex RR. huc pertinent וְשָׁחַף eques, וְשָׁחַף maritus †. Alii וְשָׁחַף passivè sumunt †; rectè, ut constat ex Job. 35. 9. Psal. 103. 6. & 146. 7. & aliis omnibus ubi exstat locism. Homo oppressus propter sanguinem hominis, JT. Homo violentiam passus, vel afflicus, (puta ab occisi amicis, ministris publicis, &c. vel, pressus; Car.) propter sanguinem animæ, Gej. Car. quem scilicet temere effudit, ut cum sanguine ipsa effugerit anima, vel vita, cujus in sanguine dicitur esse sedes, Genes. 9. 4, 5. Levit. 17. 11, 14. Sanguis animæ est, sanguis animam secum trahens: simil. Jer. 2. 34. est sanguis animarum. Al. Filius hominis qui sollicitus est de sanguine animæ, Ch. q. d. Homo sanguinis effusi reus, ideoque sollicitus & anxius P. Homo conscius sanguinis animæ, Sy. ¶ Si, &c. וְשָׁחַף בֹּרַח וְשָׁחַף אֶל יְהוָה וְשָׁחַף אֶל יְהוָה. Usque ad fossam, sive foveam, (vel, sepulchrum, P. Gej. q. d. ad ultimum usque vitæ habitum †; vel, barathrum, Ca. vel, lacum, Ch. cisternam, Mo.) fugiet, (vel, profugus erit, Ti. vel, fugiens, Ca. vel, fugiat, JT. Car. metu Divinæ vindictæ ita hac illac fugiet, ut incautus in foveam incidat †; q. d. in præsens discrimen se conjiciet †: vel, si adusque latentes foveas incurrit †: diffugiet trepidus & vagabundus, instar Caini, de asylo sollicitus †; ne apprehendant in eum, Mo. ne sustentant eum, JT. Car. q. d. Nemo manu sublevet eum in fossam labentem †. Nemo homicidæ misereatur, aut privatè publicè foveat, ut Gen. 9. 6. Exod. 21. 14. Vide supra 24. 11. Sed præstat וְשָׁחַף pro וְשָׁחַף accipere †: non, vel nec, sustentabunt (vel, retinebunt, P. vel, apprehendent, Merc. sim. Ch.) eum, Pi. Merc. P. Gej. non auxiliabuntur ei, Sy. Verbum 3. perf. carens nominativo impersonaliter ponitur; ut Prov. 24. 8. vocabunt †. Non retinebunt, Ca. nec erunt qui illum sustentent, M. ut nemo sustentet eum, Ti. à nemine liberetur: q. d. Nemo eum eripere cupiet; omnes enim effusorem sanguinis oderunt †. Qui videbunt illum fugientem, finent illum ire se perditum †. וְשָׁחַף dicitur de auxilio labenti lato, Psal. 41. 13. & 63. 9. Jes. 41. 10. & 42. 1. d. Nemo ejus curam geret: immanitate enim flagitiorum omnem misericordiam perdidit †. Nemo eum à periculo revocabit: est omnibus invisus †. Etiam si præceps ruat in exitium, nemo tamen eum retinere conabitur †. Si ad mortem ducatur, nemo eripiet. Aut sic, usque ad mortem nemo ei opem feret, nunquam per totam vitam †. Summa est, homicidæ mortem non esse à quoquam impediendam. Admonitio præcipuè dirigitur ad illius propinquos, nè perverso ejus amore, aut famæ studio, eum supplicio eximere cupiant. Sanè ejusdem sceleris est, innocentem condemnare, (à quo plerique abhorrent,) & improbum absolvere. Et dum homicidium impunè fertur, tota resp. rea peragitur. Vide Num. 35. 33, 34. Sed nec ipsi homicidæ vitæ prerogationem (sicut ex Psalm. 109. 7. colligi potest) fas est vel precibus à iudice expetere; quanto minùs aliis, ut sequestres pro illo interpellent †? AE. paulò aliter, & optimè, *Qui vim intulit sanguini animæ tantam ut ad lacum, h. e. sepulchrum, supple, perveniat anima occisi, perfugiet interfecto, h. e. cum fugerit, non sustinebunt eum, h. e. nemo illi faveat.* Potest denique de homicidio non voluntario intelligi; Cum fugerit ad asylum, nemo eum impediatur, &c. †. [Sed quis unquam fando audivit asylum, locum scilicet salutis, dici foveam, vel sepulchrum, locum nempe perditionis? Hoc est cœlum terræ miscere.] Al. Quisquis sanguinem fundere consuevit se in mortem conjicit, nemine retinente, Q. in V. Qui injustè hominem occiderit in nullo loco tutus erit. Per foveam intellige interitum, vel ultimum supplicium †. Crimen homicidii vix celari permittit Deus. Hirundines Bessum, grues Ibyci interfectores, prodiderunt. Alii aliis miraculis detecti †. 18. *Qui, &c. וְשָׁחַף וְשָׁחַף Qui ambulat integre, JT. Pi. Merc. P. Ti. Qui se præbet integrum, Ca. Qui*

integram habet conversationem, M. Qui sincerè se gerit †. Merc. Vide Prov. 10. 9. & 19. 1. &c. ¶ *Qui, &c. וְשָׁחַף Qui, &c. וְשָׁחַף Et, vel At, perversus viis, Mo. P. Merc. Gej. sim. Ch. Sy. vel, moribus, Ca. Qui per vias pravas, seu perversas, incedit, M. Ti. Perversus duarum viarum, Mar. D. i. e. qui duplici viâ graditur, duplex P. Qui verò sese pervertit in duabus viis, Pi. Vide supra v. 6. & Prov. 2. 15. ¶ Concidet, &c. וְשָׁחַף Cadet, vel corruiet, semel, P. Ca. Ch. semel tandem, M. simul & semel, Of. ita ut casu altero non sit opus, 1 Sam. 26. 8. vel, ut postmodum resurgere non valeat amplius; & sic וְשָׁחַף accipiedum videtur Job. 33. 14. Vel, in una, Mo. Car. in una aliq. Ti. in una, vel unam, Merc. Pi. Gej. sub. illarum, Pi. Gej. Sic וְשָׁחַף in una civitatum, Deut. 13. 12. 1 Sam. 27. 5. 2 Sam. 2. 1. q. d. Et si vias habeat varias & technas, ut si unâ res non procedat, altera subveniat, attamen in una istarum aliquando corruiet, dabitque poenas levitatis & astutiæ †. In alteram, sub. viarum illarum: Qui à recta via aberrat corruiet in alteram †. V. Quum ei non sint nisi duæ viæ propositæ, eò ipsum adducet consilium proprium, ut viam deligat in qua corruiet, bonam autem viam deferat †. In alterutra via; q. d. Equè perire potest cum se bonis accommodat, & cum maleficis, &c. bonum enim non facit nisi simulatè †. Al. Qui verò perversus est alterâ viarum corruiet in eam, JT. Non placet, quia in Heb. est corruiet in unam †. D. ib. 19. *Qui, &c. וְשָׁחַף Qui colit terram suam saturabitur pane, P. &c. Vide Prov. 12. 11. ¶ Qui autem sedatur otium; ita Ch. וְשָׁחַף Vana, Pi. sim. Sy. vanos, Ti. JT. sub. homines, JT. otiosos, M. P. &c. ¶ Replebitur (vel, satiabitur, M. Ti. Merc. Ch. &c. h. e. abundabit †), egestate] Replebitur ad nauseam usque. Melioris b. Pauperimus & miserimus erit c. 20. *Vir fidelis, וְשָׁחַף Veritatum, Mo. fidelitatum, Merc. V. Gej. h. e. multiplicis & perfectæ fidelitatis d. Optime fidei, JT. Pi. in dictis & factis, coram Deo & hominibus. Qui sincerè & optimâ fide cum hominibus versatur, Qui in commerciis & contractibus veritatem loquitur, & fidem datam vel cum maximo dispendio servat †. ¶ Multum, &c. וְשָׁחַף Multus (vel, amplius est, JT. Pi. Car. sim. Ti.) benedictionibus, Mo. Mar. sim. Ch. Sy. abundat, vel abundabit, benedictionibus, M. Merc. sim. P. & à Deo †, & ab hominibus; apud quos bene audiet, qui ei bene precabuntur †, eumque commendabunt †. Multa est opulentia, Ca. Ditabitur †. Vel, largitur multa pauperibus †. Cum tamen plerique eos mendicitati adjudicant qui simulare nesciunt †. ¶ Qui autem festinat ditari; sic P. vel, ditescere, M. Ti. &c. וְשָׁחַף Et præceps ad ditescendum, JT. Pi. quo jure, quæve injuriâ †: non fideliter agens cum hominibus †. Hunc opponit homini veraci in contractibus, causam perfidiæ in iis hanc assignans, quod homines ad opes parandas perfestinant P. ¶ Non erit innocens] Ità P. M. &c. vel, impunis, Mo. JT. Pi. Multis implicabitur, tum vitiis, fraudibus, &c. tum odiis hominum, execrationibus, &c. q. 21. *Qui, &c. וְשָׁחַף Agnoscere faciem (vel, personam, JT. Pi. sic M. Ti. &c. sub. in iudicio, P.) non est bonum, P. JT. Vide Prov. 18. 5. & 24. 23. ¶ Et pro buccella panis deserit veritatem, וְשָׁחַף Prevaricabitur vir, vel homo, P. Mo. Gej. &c. nempe, enormiter & flagitiosè, ut vox fumitur 2 Reg. 1. 1. & 3. 5, 7. &c. †. Ubi semel statuerit ditiori favere, munere vilissimo jus pervertere †. Qui prius magno pretio indutus jura violavit, consuetudine peccandi eò devenit, ut minimâ datâ lucrandi occasione idem faciat †. De M. Cælio, tribuno plebis, Cato dicere solebat, frusto panis conducitur cum posse, vel ut taceat, vel ut loquatur †. Transgrederetur, nempe præceptum Dei falsâ sententiâ †. Prevaricatur vir hujusmodi, qui scil. habet respectum personarum †. [Alii,] vendet (vel, prodet, Sy.) virum, o. ¶ Qui festinat, &c. וְשָׁחַף Festinat (vel, qui festinat, Ch. sic Ti. Qui præceps fertur, M. V. vel, præcipit, Merc. vel, Perturbatus varièque perplexus: id valet וְשָׁחַף 2 Sam. 4. 1. Psal. 30. 8. &c. quandoque tamen præter perplexitatem illam connotatur festinatio, quod וְשָׁחַף sign. †) ad opes, Ca. sic P. &c. vel, ad acquirendam substantiam, Pi. sic JT. M. vel, propter opes, Gej. ¶ Et, &c. וְשָׁחַף Vir (sub. est, Ch. M. Ti. &c.)****

malis oculi, Mo. P. Ch. *malignus oculo*, JT. *Habet vir ille malum oculum*; i. e. infidiatur aliorum bonis, conaturque per fas & nefas illa sibi usurpare. *Malus oculo*, i. e. vel, 1. invidus^b, qui nē tantillum quidem de suo libenter ferat dari alteri^c: vel, 2. sordidus, illiberalis, avarus^d; nullius miseretur, nemini de suo erogat[†]; ægre fert si quid decedat sibi, aut alteri accedat: Prov. 23. 6. Matt. 20. 15. Sic, è contrā, *benignus oculo* vocatur liberalis, Prov. 22. 9. Mira hæc perversitas: in distribuendis opibus nullus est; in accipiendis tamen & corradendis, infinitus^f. ¶ *Ignorat quod*, &c. *יְהוָה יוֹדֵי הַלֵּב* [T. Merc. V. Mar. Pi. Ti. &c. Merc. sim. V. Ma. ex Jun. Gej. Car. Ca. † Merc. Car. Mar. Gej.] *Quod inopia veniet ei*, P. sim. JT. Pi. &c. & ob eam alienā ope indigebit^g. Vox *יְהוָה*, annotante Masorā, non amplius exstat, nisi Job. 30. 3^h. Sæpe humanitus, nonnunquam divinitus, omnibus bonis spoliatur; suprà v. 8. Job. 27. 16, 17: idque inopinatō accidet, quod gravius estⁱ. Ad minimum, in mortē secum asportare nequit^k. Non caret suspiciōne festinata opulentiā: sed, sicut opes acquiruntur, sic & rursus amittuntur^l. Quædam exemplaria legunt *יְהוָה* *opprobrium*, quod præfert Forsterus, qui huc alludi vult 1 Tim. 6. 9. Sed prior lectio à Chald. & Masora approbatur^m.

23. *Qui corripit*, &c. *כֹּחִי אֶרֶם אֶחָד* [T. Di. M. Merc. V. Mar. Pi. Ti. &c. Merc. sim. V. Ma. ex Jun. Gej. Car. Ca. † Merc. Car. Mar. Gej.] *variè & legunt, & exponunt.* ¶ *Q. legunt* *אֶחָד*, ut in Veneta & Buxtorfiana & Raphelengiana edit. pleaque tamen exemplaria habent, *אֶחָד*. [Hinc inprimis in loco reddendo variant.] *Qui corripit*, vel increpat, hominem retrocedentem, P. vel, resilientem, sub. à lege Dei, V. vel, tardum & procrastinatorem, Schindl. in Di. sim. BC. pag. 757. vel, sequens me. Sunt verba Salomonis dicentis, *Qui iussis meis paruerit, & corripuerit relinquentes*^o. Vel, ut sequatur me, JT. i. e. documenta Dei, quæ ego trado P. Vel, post me, Ti. Mo. i. e. iussu meo^q. Vel, ut homo me sequatur. Sunt verba Dei^r. [Alii cum sequentibus neant:] *Post me inveniet gratiam*, h. e. post me [Salomonem,] tanquam Magistrum suum, quem ut discipulus sequitur, gratiam inibit, &c. *Coram me inveniet*, &c. Ch. in Di. *maiores tandem inibit gratiam*, Ca. *postea inveniet*, &c. Merc. Pi. h. e. Et si initio molestus ei erat^t [correctus;] postea tamen, cum scilicet is consideraverit se iuste & rectè correctum fuisse, & hoc ipse cedere in bonum, &c. *אֶחָד* in regimine, pro absoluto *אֶחָד*; vel, concisè dictum, pro, *אֶחָד*, post increpationem scilicet, ad extremum. Alii volunt, in *אֶחָד* non affixum esse, sed adventitium, ut in *אֶחָד* *utinam*, Psal. 119. 5. Sed huic versioni obstare videtur accentuatio. Quare malo cum AE. *Qui corripit—post me*, i. e. ut me measque leges sequatur; vel, qui meo exemplo, & juxta mea monita, redarguit^u. ¶ *Magis*, &c. *מִמֶּנִּי לִשְׂוֹן* *Præ leniente lingua*, Mo. *magis quam qui blanditur linguā*, M. P. &c. Heb. *qui mollior*, &c. Pi. cum proximum deberet corripere^b. Tandem deprehendet hunc bono ipsius & commodo non studere, sed damno potius^c.

24. *Qui*, &c. *יְהוָה יוֹדֵי הַלֵּב* *Qui diripit* (vel, depredatur, Mar.) *patrem* & (vel, aut, JT. Pi.) *matrem*, Merc. Pi. &c. vel, bona patrū, &c. P. five clām suffurando, five per minas, &c. extorquendo^{*}. ¶ *Et*, &c. *אֶחָד* *Et dicit*, (vel, cogitando, vel, diserte pronunciando^d), *Non est defectio*, five *transgressio*, JT. Pi. *Et negat esse scelus*, Merc. quod bona parentum sua ducat^e; quod in ea post mortem sit successurus^f; quod parentes nimis parce erogent, & ipse illis carere nequeat^g. ¶ *Pariticeps*, &c. *יְהוָה יוֹדֵי הַלֵּב* *Is socius* (vel, similis, V.) est *viri exterminationis*, P. vel, exterminatoris, V. corruptentis, five perditis, Mo. Merc. vel, dissipantis, Ch. perditis, Ca. perditissimi, M. grassatoris, Ti. homicidæ, V. Mar. sim. JT. Pi. Merc. i. e. tam reus est capitalis criminis, quam si homicida esset. Vide Deuter. 21. 18^h. Morte punietur: sic enim sonare hæc verba docent Exod. 12. 23. Ezech. 9. 1ⁱ. Indè facile adducetur ut scariis se adjungat^k. Non modò actu associatur illis^l, qui huc eum impellunt ut parentes diripiat^m; verum, societate tali adhuc carens, nihilominus, ob depositam parentum reverentiam pudorēque, æquiparatur homini nequissimoⁿ, homo est perditus^o. Licet enim filius, ut pars parentum, sit consors facultatum, &c. quia tamen est pars adhuc subjecta, nondum habet utendi libertatem, &c. P. Imò magis videtur filiū furā-

cis crimen, quatenus nempe à parentibus aufert propria bona, quibus ipse etiam sua debebat^q. Major parentibus ut amor debetur, ita & cura nē quid in se & suis detrimenti capiant^r.

25. *Qui se jactat*, &c. *לָטֹחַ בְּפִי* *Latus* (vel, Amplius, JT. Pi.) *animo* (vel, animā, Merc.) *miscet*, vel *excitat*, *litem*, vel *contentionem*, P. Ti. Merc. &c. *Qui lato est animo*, & vacuo à timore, *excitat rixam*, M. *Latus*, &c. i. e. vel, 1. *avidus*, Sy. qui undique rapit, & magnis desideriis æstuat^t: *insatiabilis*, Gej. ex o. Vel, 2. *superbus*, five *inflatus*^u, quaquaversum suas extendens fimbrias^v; cujus animus tam latè se diffundit, ut in suo loco & conditione continere se nesciat. Metaphora ab homine pingui & turgente, qui non tam angusto spatio quam gracilis circumscribitur^x. *Qui sibi suisque fidit viribus*, sapientiæ, opibus, &c. adeoque de Deo ejusque ope parū sollicitus est: id quod antithesis exigat^y. *Miscet jurgia*. Elationis hoc proprium est, Prov. 13. 10. cum quenkam ferre non possit, sed omnes præ se contemnat^z. Superbus ubique de primatu contendit, nec vel minimam famæ aut rei familiaris jacturam patietur, quin ad arma profiliet^a; alios despiciat, & contumeliis injuriisque afficit, &c. Porro, poena superbi non obscure indicatur^c, ex antithesi^d: q. d. non impinguabitur, sed macrescet potius, &c. ¶ *Qui*, &c. *יְהוָה יוֹדֵי הַלֵּב* *At qui Domino confidit*, Merc. Gej. &c. *Superbo opponit*, non, humilem^e, sed, *Deo fidemem*^f; quod elatus Domino non fidit, nec ei se submittit^g. Quæ antithesi fontem superbiæ & submissionis indicat: hujus, fiduciam in Deo; illius, ejusdem vacuitatemⁱ. *Qui sibi nihil tribuit*, sed totus à Deo pendet^k: modestus & humilis, & sorte suā contentus. Repete dicta ad Prov. 16. 20^l. ¶ *Sanabitur*, *יְהוָה יוֹדֵי הַלֵּב* *Saginabitur*, Merc. *pinguis efficietur*, JT. Pi. sic Car. i. e. dives^m. Bonis affluet. Significat elatum, dum lites excitat, malè tandem habiturumⁿ. Al. Qui, Domino fidens, à nemine quidquam rapit, huic victus non deerit, imò delictis affluet^o.

26. *Qui confidit in corde suo* Id est, in sua sapientia & consiliis suis^p, aliorum contilia spernens^q. Confer Prov. 3. 5, 7. & 23. 4. & Hof. 10. 13^r. ¶ *Stultus est* Supple, ex membro sequenti, adeoque *infelix*^s. Non potest non perire^t. *Stultus*, quia nec Deum, nec mundum, nec se, novit^u. ¶ *Qui autem graditur sapienter* Sapientiæ consilium & præcepta ubique audiens & sequens, non suum ipsius animum, nec sibi innitens^v. Qui, propriis diffidens viribus, semper ducem querit, tum Deum, tum præceptores, amicos, &c.^x Qui, postquam maturè consultavit, Dei benedictionem petit^y.

27. *Qui dat pauperi non indigebit* Quod tamen caro semper metuit: & meiosis est, q. d. imò mirè ditabitur^z. Alphonsus Siciliæ Rex, interrogatus quid servaret sibi, qui tam multa donaret, Ea, inquit, quæ dono: cetera in meorum numero non habeo. Nec tam bene, ut dixit Cyrus, apud amicos, quam apud inopes, pecunia deponitur^a. ¶ *Qui*, &c. *יְהוָה יוֹדֵי הַלֵּב* *Et abscondenti oculos suos*, Mo. sim. M. JT. Pi. V. Merc. &c. *Et advertenti*, &c. P. sim. Ch. Sy. Ca. sub. à paupere, V. Pi. sim. Ca. &c. in quem incidit, & qui opem ejus implo- rat^b: qui eum non curat, sed averfatur ejus præsentiam. Id phrasis significat Jes. 1. 15. Ezech. 22. 26^c. Causam immisericordiæ hominum innuit, quod pauperum miseras non aspiciant. Vide Esa. 58. 7^d. In oculis est magna pars misericordiæ: benignus aspectus divitis consolatur pauperem, quem qui denegat, valde crudelis est. Dum pauperes libens intueris, Deus in animo tuo operatur charitatem, &c.^e. ¶ *Sustinebit*, &c. *יְהוָה יוֹדֵי הַלֵּב* *Multa imminet illi egestas*, M. simil. Ti. erit planè infortunatus, Ca. erit multitudo maledictionum, P. abundabit (vel, amplius erit, JT. Pi.) maledictionibus, Merc. sim. Ch. Sy. in se, fortunis, liberis^f. Execrabuntur ipsum non modò pauperes repulsi, sed & pii, Angeli, ac Deus ipse^g, qui ipsum invocantem non audiet, Prov. 21. 13^h. Erit infortunatissimus & egen- tissimus. Ut benedictio felicitatem & omnia bona, sic maledictio infelicitatem & mala omnia, significatⁱ. Ad verb. multitudo defectuum, V. Experietur multa & gravia mala à Deo^j.

28. *Cum surrexerint* (vel, *evahuntur*, Pi. nempe ad principatum^k,) *impii abscondentur homines*] Boni scilicet^l: necnon alii. Tum, quia improbi instar ferocium belluarum non raro inter se committuntur, & tyranni, ut libidinem expleant, nē consanguineis, &c. parant: tum, ob flagella Dei, famem, pestem, &c. quæ tyranni accersunt. Vide 1 Reg. 18. 13^m. Eadem sententia suprā v. 12ⁿ. ¶ *Cum illi perierint*] Puta, per mortem, vel exilium ex territorio, &c. ¶ *Multiplicabuntur iusti*] E latebris prodeunt, auctoritatem & officia nanciscuntur, aliosque plures, tum exemplo, tum disciplinā, iustos faciunt P. Cum magistratu moventur mali, succedunt in ipsorum locum viri boni; ad quorum vitam se ferē componunt subditi. Fortē hoc vult, ex improborum supplicio populum emendare mores suos q. Boni pietatem palam profitentur, & alii ipsos imitantur, &c. Deus igitur orandus est ut pios Principes populo suo præficiat, aut impios convertat, &c.^r

CAP. XXIX.

1. *Vir*, &c. *איש חוכמה וגו'*] *Vir increpationum*, sive *objurgationum*, (vel, *increpatus*, P.) *obdurans cervicem*, Merc. sic V. Mo. &c. Qui flecti se & regi non patitur; ac si cervix ferrea esset, ita ut inclinari aliud non possit^a. Metaphora à bubus vel equis qui durā

sunt cervicē^b, & jugum detrectant^c. *Vir increpationum*, vel, 1. activē, qui alios increpat, & ipse indurat cervicem suam in his de quibus alios increpat^d: vel, 2. passivē^e; (ut ferē hujusmodi genitivi apud Hebræos sumuntur; ut, *vir desideriorum*, Dan. 10. 11. 19. i. e. optatus;) qui ab aliis subindē arguitur ob scelera sua f. Qui corripitur meretur; ut, *vir mortis* est, qui mortem meretur; & actu corripitur, vel, à Deo, vel, ab hominibus g. Qui sæpe increpatur, & tamen indurat animum suum^h. *Vir qui durā est cervix*, & semper opus habet increpationibus, M. *Pertinax & duræ cervicis homo*, Ca. ¶ *Repentinus*, &c. *פתע ישר ואין מרפא*] *Repente conteretur*, vel *confringetur*, nec erit illi sanitas, P. vel, ut non sit curatio, sive medicina, JT. Pi. simil. Ti. absque ullo remedio, M. simil. Merc. De his qui malè agunt desperandum non est quamdiu increpationes sustineant; cum autem has obstinatē rejiciunt, nulla amplius spes, &c.ⁱ. De iis loquitur qui, sæpius convicti & admoniti, in maleficiis persistent. Vide Matt. 18. 15. &c. & Tit. 3. 10^k.

2. *In*, &c. *בְּרִבְרוֹ*] *Cum augentur* (vel, *magni evadunt*, Pi. multi numero, vel, *magni dignitate*, ut Prov. 28. 28^l. vel, *dominantur*, P. sim. Merc. Pi. ex collatione membri sequentis^m: vel, *multiplicantur*, V.) *iusti*, JT. Car. sim. Merc. Eadem sententia Prov. 11. 10. & 28. 28ⁿ.

3. *Qui amat sapientiam*] Ideoque non vanitatibus ineptis & turpibus (scortorum, ut habet sequens membrum,) vacat, sed studio sapientiæ^t. ¶ *Lætificat patrem*] Adde, vi seq. membri, & opes parat ac conservat^{*}. ¶ *Qui nutrit scorta*] Neglecto sapientiæ amore^o. Hunc sapienti opponit, quia in hoc scelus adolescentēs proni sunt, &c. P. ¶ *Perdet substantiam*] Facultates suas q, à parentibus acceptas^r. Antithesis foret, *patrem tristitia afficit*; sed & hoc innuit, & causam doloris assignat, dissipationem scil. paternorum bonorum^t.

4. *Vir*, &c. *איש חרומה וגו'*] *Et*, vel *At*, *vir oblationum*, Mo. Gej. Car. G. h. e. oblationibus unice inhians: ut, *vir belli* dicitur qui callet artes belli, 1 Sam. 16. 18. *vir sanguinum*, sanguinolentus, 2 Sam. 16. 7. *vir vixæ*, Jer. 15. 10. &c.^t. *Vir exactionum*, Merc. vel, *vir donorum*, sive *munerum*, i. e. qui capitur muneribus, & ob id injuste agit^v. Vel, *oblatis muneribus serviens*, JT. Pi. qui suscipit dona, P. qui levat exactiones, M. qui tributa imponit, vel extorquet, Ti. V. sim. Ca. qui munera sibi vult offerri, quasi sacerdos esset^x. *חרומה*] alibi semper oblationem sacram signif. hīc autem, munus profanum, &c. y. Significat & exactionem quam à populo ferebat Rex, Ezech. 45. 13^z. *Vir iniquus*, Ch. vel, *impius*, Sy.

5. *Qui blanditur*, &c. *מחליק על רעהו*] *Qui dividitur à socio suo*, Ch. qui anceps est erga proximum suum, Sy. qui blanditur amico, vel socio, suo, P. Merc. JT. Pi. sim. V. M. Ti. &c. leniens super socio suo, Mo. Hebr. qui emollit (sub. linguam, Pi. Gej. ut exprimitur Prov. 28. 23. simil. Prov. 11. 15. *defigentes*, sub. manum; & Coh. 7. 15. *prolongans*, sub. dies^a: apud proximum, &c. Pi. Gej. vel, contra proximum, sive in ejus perniciem^b. ¶ *Rete* Gej. expandit gressibus ejus; ita M. Ti. &c. *רֶשֶׁת פְּעָמָיו*] *Contra* (vel, super, Mo.) *pedes ejus*, JT. ante (vel, ad, Merc.) *gressus ejus*, P. Merc. Quia dum blanditur, insidias ei struit^c. Conjicit eum in periculum^d. Sic homo qui ex *פלאוליא* spontē ruit in superbiam, ab adulatoribus etiam impellitur. Etiam pii ipsi plerumque laudibus suis valde corrumpuntur. Qui ergo adulationibus se decipi sinunt brutis sunt stolidiores, quæ à retibus sibi cavent, &c.^e. Qui studio & industria blanditur amico non atquei fungitur officio, sed hostis, & pedes ejus implicat Diaboli laqueis, 2 Tim. 2. 26. nē progredi queat^f. Hebræi & Græci reciprocē intelligunt, suis^g ipsius pedibus rete tendunt^g. *Gressibus suis*, i. e. Se cap-^h pit adulator^h.

6. *Peccantem*, &c. *בְּפֶשַׁע אִישׁ רָע מוֹקֵשׁ*] *In* (vel, *Ex*, Pi.) *prævaricatione*, sive *transgressionē*, (vel, *Ob scelus*, Merc. sim. M. V. vel, *Defectionē*, JT.) *virī malus laqueus*, Mo. vel, *malum offendiculum*, Merc. vel, *virī mali laqueus*, sive *tendicula*, P. Pi. JT. sub. est, P. Pi. &c. vel, *paratur*, Mar. vel, *illi accidit*, Merc. vel, *quissiam incidit in laqueum malum*, M. vel, *vir malus laqueo*, sub. *capietur*, vel, *malo laqueo*, Bay. ex AE. Suum cuique peccatum tandem malum affertⁱ, ac tristitiam^k. *Vir malus in peccato suo capitur*, Ch. simil. Sy. *Ipsi malo transgressio sua laqueus*, JT. quo instar mancipii ad libitum Satanæ regitur, securus interim, sed se illaqueatum sentiens^l. Quid hīc laqueus? Resp. Pernicies^m; plagaⁿ aliqua à Deo immissa, quæ mœrorem ei inducit & ejulat^o, piorum lætitiæ contrarium^o. Qui laqueo tenetur gemit^o. Pendet ex præced. q. d. Non adulatoris laqueo capietur, nisi per transgressionem suam P. ¶ *Et justus laudabit*, &c. *יִרְדּוּ וְגו'*] *Cantat* (vel, *ovāt*, Ti. Bay. proclamat, Merc. cantabit, P. præconia dicet, Mo.) & *gaudet*, vel, *letus est*, M. Ti. JT. Pi. &c. *triumphat letus*, Ca. quia scil. non accidit ei perniciēs, sed felicitas q. Liber^r evadet è laqueo^r. Nullum timet offendiculum quo, ob scelus suum, quo caret, irretiatur^t. Gaudet ex pia in Deo suo in Messia reconciliato acquiescentia, cujus gratiā se videt à peccatorum laqueis immunem^t. Quod pacem habet quā mundus privare eum nequit^v: vel, quod impios videt illaqueatos; quibus cohibitis, pietatis opera liberius exerceri possunt^x. Hinc discere piorum vitam non esse mœrore plenam, ut vulgò existimatur, sed lætitiæ, (ex bonæ conscientiæ convivio,) quæ illos nunquam deserit: Act. 5. 41. & 16. 25^y.

7. *Novit justus* (judex, vel advocatus, vel quilibet alius qui consulere potest, &c.^z) *causam pauperum*] i. e. Agnoscit, seu approbat^a; curat^b, ut diligenter cognoscat, & incorruptè dijudicet^c, & illis jus suum reddat^d: utut nihil ei indē lucri, sed multum operæ imò, ab adversa parte, odii & damni^e. Illos consilio aut patrocinio suo adjuvat^f. ¶ *Impius ignorat* (vel, non intelligit, P. Merc. &c. h. e. non attendit aut curat^g,) *scientiam*] Nempe, pro ratione præsentis materiæ^h, de pauperis conditione prudenter judicandiⁱ; utpote lucri expertem^k: ideoque nec sollicitus est de causa tenuium cognoscenda^l. Leges ignorat, opitulari non potest^m. Nullam habet notitiam veram, quā tenuium jus intelligat aut tueatur. Nam qui intelligit, & non defendit, perinde est ac si non intelligeretⁿ.

8. *Homines pestilentes*; ita^o. *דֵּרִיסוֹן*] *Derisionis*, V. Pi. sic Mo. vel, *superbiæ*, V. *Illusores*, vel *Derisores*, Ti. M. P. Merc. JT. Pi. &c. Qui, officii sui admoniti, & scelerum convicti, non modò non resipiscunt^o, sed admonitiones earumque authores contemptui habent P; Divinas pœnas falsè despiciunt, suis solùm libidinibus temere indulgentes, & honorem Dei & proximi salutem spernentes, &c. q. Mirum videri possit, quod non dicit Salomon, *superbi*, vel *tyrannici*, vel *temerarii*, vel *impii*, vel *seditionis*, &c. sed *derisores*, perdunt civitatem. Verum hoc sapientiā ejus Regis, qui rerum publ. conservationes & ever-

& everfiones optimè norat, digniffimum eft. Neque enim fimilis eft peftis Regnis, quàm fi fenatores fint ingenio derifores. Tales enim periculorum magnitudinem femper extenuant, iisque qui pericula prout par eft ponderant veluti timidis insultant; maturas deliberandi moras & meditatæ difceptationes fubfannant; famam, ad quam Principum confilia præcipuè funt componenda, ut falivam vulgi, & rem citò prætervolaturam, contemnunt; legum vim & auctoritatem, ut reticula quædam quibus res majores minimè cohiberi debeant, nil morantur; confilia & præcautiones in longum profpicientes, ut fomnia quædam & apprehenfiones melancholicas, rejiciunt; viris revera prudentibus diftertiis & facetiis illudunt, &c. Quod magis attendendum eft, quia cuniculis, & non impetu aperto, hæc res agitur; neque coepit effe inter homines (prout meretur) fufpecta.

¶ *Difipant civitatem, [Variè reddunt.] Labefaciunt, Ca. illaqueant, M. P. Ti. V. Merc. Mar. Deducunt à [laqueus]. h. e. Conjiciunt in laqueum, five periculum. Sunt illi exitio: quasi propter illos Deus tendat laqueos, &c. v. Al. inflammant, vel incendunt, JT. Pi. Belg. & Sym. & RS. in Gej. Deducunt à voce [favilla]: vel, ab exfuffando, quasi inflammant igne exfuffato. Hebr. fufflant: fynecd. membri metonymica, quâ unâ cum efficiente intelligitur effectum; & metaphora. Suf-flant, vel perflant; omnia infar turbinis vehementis, omnia concitant, invicemque mifcent. Referri poffit ad verbum cognatum [perflavit]. Huc facit illud Cant. 4. 16. Veni, auster, [perfla] hortum meum. Docet profanos hos derifores perturbare civitatem pravis exemplis & confiliis, calumniis, querelis, &c. ¶ Sapientes verò evertunt (Al. reprimunt) furorem.] Sic P. M. Ti. &c. tam Dei, quàm hominum: fuâ prudentiâ, modertiâ, vel precibus; vel, falutaribus confiliis, & prudente fermone. Avertunt à civitate iram, propter illufiores excitatam. Iram Dei, quam accerfunt improbi, jufti avertunt. Vide Exod. 32. 10. — 14. Pfalm. 106. 23. Summa eft, repub. aut labefactari, aut confervari, prout in eis nequitia aut pietas locum habet.*

9. Vir sapiens fi cum ftulto contenderit, [Qui] inquit (ubiens, Mo.) judicium, M. contendit, Sy. difceptans, Merc. fimil. Ch. contendat, P. fimil. V. litigans, Ca. fi difceptat, JT. Pi. fimiliter Ti. V. Gej. Vel, 1. feorfim, productis argumentis ut eum erroris aut iniquitatis convincat: vel, 2. coram judice. ¶ Sive irascatur, (vel, tumultuetur, Ti. vel, commoveatur, JT. Pi. nempe ira,) five rideat; ita Ch. P. &c. [וְיִרְדּוּ] Et (vel, nunc, Merc.) irascitur, & (vel, nunc, Merc.) ridet, Sy. fim. Mo. stomachando, ridendo, Ca. hîc valet, five, ut Prov. 26. 10. ¶ [et] commoveri, tum corpore, ut 2 Sam. 7. 10; tum mente & affectibus: atque fic eft, dolere, 2 Sam. 18. ult. timere, Deut. 2. 25. Jerem. 33. 9. Joel. 2. 10. irasci, Pfal. 4. 5. collat. cum Eph. 4. v. 26 P. Ambiguum admodum eft. Referunt, vel, 1. ad ftultum, ut fensus fit, Nunc fuccenfer ei ftultus, graviter ejus ferens monita; nunc eum ridet & fubfannat: Stultus, nunc irascendo, nunc fubfannando, judicii normam & æquitatis rationem illudet: q. d. Cum ftulto agendum eft, non æquitate rationis, quam non novit, fed flagris, &c. ut Prov. 10. 13. Absque ulla ceffatione vel irritatur, vel irridetur: i. e. Quando sapiens loquitur, ftultus vel ridet, vel furit, ut sapiens caufam fuam proponere non poffit. Vel, 2. ad sapientem, qui omnibus modis ftultum lucrifacere conatur, nunc afperius cum eo agens, nunc mitius. Sive fevere, five jocose, agat; five minaci vultu & mordaci fermone, &c. five gefibus blandis, fermone leni, obfecrante, fuaviter invitante, vel, quasi aliud agendo propositum tractante. Si sapiens irascatur, ftultus magis exanderit; fi verò rideat, ftultus fe contemptum putat. ¶ Non, &c. [וְיִרְדּוּ] Non (vel, nulla, Ti. nulla tamen, JT. Pi. & non, Mo. & nulla, V. fub. eft, vel, erit, JT. Pi. P. Merc. & fub. ei, Merc.) requies, P. Mo. &c. Stultum nullo modo ferre poffit. Nihil efficit tamen, fed ille inquieto animo permanet. Nunquam, tamen quietem animi cum illo nancifci poffit, nec aut hâc aut illâ viâ eum à fua ftultitia avertere. Nulla ei permittitur quies à ftulto illo quicum difceptat; fed is femper

habet quod excipiat & regerat. Nunquam difceptandi finis erit, nunquam ftultus fanis confiliis acquiefcet, quin excufabit, accufabit, convitiabitur, &c. Blanditiis sapientis interpretabitur metum, hæfitationem, dolum, affentationem, adeoque fiet infolentior; offeritatem verò, dominii affectationem, fævitiam, &c.

10. Viri sanguinum oderunt simplicem] Vel, integrum, Merc. Pi. &c. pium & innocentem; utpote ipforum. Ingenio diffimilem, & studiis contrarium. Vide i Joh. 3. v. 12. Qui, fi non verbis, at vitâ & operibus fuis, eorum vivendi rationem damnat: vide Joh. 7. 7. Qui infuper talia fævitæ crimina taxat, impedit, debitique plecti poenis curat. Hinc illi præfentiam ejus ferre nequeunt, quin potius de eo tollendo cogitant. ¶ Jufti autem (vel, Redi, M. P. JT. &c.) querunt (vel, requirunt, ut Pfal. 9. 13. k.) animam ejus, M. P. Merc. Pi. &c. i. e. Vel, 1. student vitam ejus tueri, ut Pfal. 142. v. 5. m. fimil. Pfal. 119. 176. quere servum tuum. Querunt eum explorare, fibi devincire, defendere; exhilarare, &c. Querere solemus amicum [שְׂדֵרוֹן], cui nos tutò committamus; & querimus eum vel amiffum, vel periclitantem. Rectis autem vitâ ejus cura eft, Ti. Probi verò ejus vitâ student, Ca. vel, diligunt eum, Sy. Vel, 2. jufti judices querunt animam occifi, i. e. mortem ejus ulciscuntur & puniunt. Vel, 3. querunt voluntatem ejus, i. e. student voluntati ejus obfequi. Sæpe [וְ] accipitur pro voluntate. Alibi phrafis hæc ferè in malum sumitur, pro, infidias frueri, ut Pfalm. 38. 13. & 40. v. 15. &c. quod hîc alienum effe constat.

11. Totum spiritum suum] i. e. Mentem, five animum; quicquid in animo habet; omnes cogitationes fuas, & confilia; intentiones, affectus omnes, tam concupifcibiles, quàm irascibiles, &c. Vel, spiritum, i. e. iram: vel, voluntatem, aut defiderium, Q. in V. vel, arcana fua omnia. ¶ Proferi] Itâ M. JT. Pi. &c. in confpectum aliorum, fermone, vel gefu & opere, ut nihil reclusum vel incognitum maneat. Quicquid animo ineft temere effutit, fine ullo personarum, loci aut temporis, delectu. ¶ Sapiens differt, &c. [וְיִשְׁכַּח] In posterum (vel, tandem, M. pone, JT. vel, retro, five retrorsum, Merc. Ti. Pi. Gej. ad priora quasi receptacula cogit remeare, atque illic jufsum domini fui præstolari: [וְיִשְׁכַּח], pro [וְיִשְׁכַּח], ad extremum, in tempus & ufum commodum: vel, postea, V. Heb. in posterum, Pi.) quiescere facit (vel, sedabit, Mo. vel, compefcit, M. V. cohibet, Ti. Gej. pacat, vel mitigat, V. reprimat, Ch. JT. Pi. Ca.) eum, P. &c. fub. spiritum, V. Gej. five animi concitati impetum, (nè exeat illud quod exire facit ftultus in membro præced.) animi fenfa, studia & motus. Oppofitio hîc eft inter primam illam faciem vel occasionem ftulto datam, ad quam laxat animi repagula, &c. & tergum, vel partem pofticam, ad quam differt sapiens. Similiter [וְיִשְׁכַּח] facies & [וְיִשְׁכַּח] tergum opponuntur i. Par. 19. 10. 2 Par. 13. 14. &c. Elegans hîc eft fimilitudo: Stulti verba in ipfo animi quasi frontifpicio, unde patenti femper portâ facile evolent, collocantur; sapientis contra in ulteriore animi recessu. Affine huic proverbium eft Prov. 14. 33. Quod quisque ftultior & imperitior, ed audacior effe folet, & magis fefe oftentare. Hebræi dicunt, Stater (nummus unicus fcilicet) in lagena sonitum edit. Sapiens non uno impetu effundit, refervat aliquid. Sapiens abscondit cogitata donec rebus ea promat: iis præfertim quibus commiffa eft repubblica neceffariam effe diffimulationem, non uno loco dixit Cicero. Chald. & de ira locum exponunt; q. d. Stultus ex quavis caufa fubitò furore inardescit; sapiens autem differt in opportunum tempus, motus interim coercendo, & ulciscendi libidinem refrænando. Neq; verò efficacius eft fedandæ iræ remedium quàm dilatio. [וְיִשְׁכַּח] fæpius eft, aliquem laudare, ut Pfal. 63. 4. & 117. 1. &c. quandoque tamen, per quandam antiphrasin, eft, filentium alicui imponere, & laudes quasi infringere; compefcere, five cohibere, ut Pfal. 65. 8. & 89. 10. Corrigit parabola (ut videtur) non hominum vanorum futilitatem, qui dicenda, tacenda, facile proferunt; non parrhesiam illam, quâ absque difcrimine & judicio in omnes & omnia involant; non garrulitatem, quâ ad naufeam ufque aliis obftrepunt: fed vitium aliud magis occultum, nempe

nempe sermonis regimen minimè omnium prudens & politicum; h. e. cum quis ita sermonem (in colloquiis privatis) instituit, ut quæcunque in animo habet, quæ ad rem pertinere putet, simul, & tanquam uno spiritu & oratione continuatâ, proferat: Hoc enim plurimum negotiis officit. Siquidem, 1. oratio intercisa, & per partes infusa, longè magis penetrat quàm continuata; quoniam in continuata pondus ferum non distinctè & figillatim excipitur, nec per moram nonnullam infidet, sed ratio rationem, antequam penitus infederit, expellit. 2. Nemo tam potenti & felici eloquentiâ valet, ut primo sermonis impetu eum quem alloquitur mutum reddat; quin & alter aliquid vicissim respondebit. Tum verò accidit ut, quæ in replicationem reservanda fuissent, præmissa jam & antea delibata, vires suas & gratiam amiserint. 3. Si quis per partes eloquatur, aliud primò, aliud secundò injiciens, sentiet ex ejus quem alloquitur vultu & responso quomodo singula illum affecerint, quam in partem accepta fuerint; ut quæ adhuc restant dicenda cautiùs, aut superprimat, aut excerptat *.

12. *Princeps*, &c. מֶלֶךְ מְשִׁיב וְגו' Dominatoris attendentis (i. e. libenter auscultantis P, animum advertentis q,) verbo mendaci (nempe, delatoribus, calumniatoribus & adulatoribus: vel, rebus falsis †; rebus vanis parùmque solidis, vel, artibus decipiendi alios, &c.) omnes (intellige ut plurimum *) ministri sunt (i. e. esse solent *) impii, P. Merc. &c. quippe qui & eum imitantur, & ejus libidini obsecundant †; & illis student quæ ipsi placere vident. Qualis est Rex, tales ejus ministri esse solent †. Plùs ergò exemplo nocent Reges improbi quàm propriis peccatis; nec facinorosa à se modò, sed à subditis etiam, commissorum rei sunt: quod & ipsis horrorem ac cautionem injicere debet; & subditis, nisi velint cum illis perdi, preces pro eis extorquere. Discant hinc servi in deligendis heris non tam emolumenti, quàm pietatis, rationem habere †. Heb. Dominator, &c. (i. e. Quod attinet ad dominatorem, nominativus absolute positus,) omnes ministri ejus sunt improbi, Pi.

13. *Pauper & creditor*, ita Ca. וְאִישׁ הַכֶּכֶּסֶם Et vir contritionum, five confractum, Q. in V. Mo. Merc. vel, active †; vel, [passive,] afflicto, seu læsus in corpore †. Et dolens, Sy. & mediocri fortune, Ch. & vir usurarum, P. Merc. vel, 1. passive, q. d. vir usuris & paupertate attritus †; vel potiùs, 2. active *. Fænerator, Ti. P. vir usuris assuetus, M. & vir fraudum, five dolus, V. Merc. Periphrasis est divitis, quòd hic soleat pauperes dolis ac injuriis contere. Vox hæc est אֶמְסָה לְעֶרְוָה & idem valet quod חֲרָה, nempe fraudem & oppressionem, usuram †. Sufficit, intelligendum esse talem qui contrariæ est conditionis à paupere, ut postulat sequens dictio וְשִׁנְיָה, qui nim. ex dolis fit opulentus; ut Jes. 53. 9. dives & iniquus æquipollent; divites enim inprimis ex technis & verlutis compositi sunt †. [Alii aliter.] Pauper hinc animò intelligitur: confer Prov. 15. 15. Rudis (vel, Pauper, Car.) & industrius, five vir industriarum, JT. Car. Sensus est, Duo sunt in hac vita hominum genera: alii rudes, imperiti & idiotæ sunt, ac velut pauperes animi facultatibus; alii verò, callidi m. ¶ Obviaverunt (vel, occurrunt, JT. Pi. Merc. &c. occurrerunt, P. Sy. &c. vel, conveniunt, Ti.) sibi Ità Mo. vel, sibi invicem, Merc. Ch. vel, inter se, JT. Pi. Ti. contrarii sunt, Ca. obviā facili sunt, M. ubique inveniuntur, & sibi mutuo occurrunt: q. d. Plenus est mundus hominibus diversæ fortunæ n. Crebris invicem mutuisque devinciuntur officiis: vel, crebrò horum mutantur vices †. Vel, convenerunt, aut in eodem penè gradu sunt P. Sumo ut supra 22. 2. ¶ Utriusque, &c. וְהָאֵלֹהִים שְׁנֵיהֶם Illustrat, vel Illustrat, oculos amborum, vel utriusque, Jehovah, P. Merc. JT. Pi. &c. Nempe, vel, 1. luce gratiæ in mentibus, ut Psal. 19. 9. Eph. 1. 18. scientiā Legis suæ †. [Oppone hoc illis Judæis qui vulgo ignorationem Legis exprobrabant, Joh. 7. 49.] Miseretur cujus vult, nec respicit personas: eligit divites & pauperes †, & utrosque ad pœnitentiam adducit †. Vel, 2. luce naturæ; illustrat corporis oculos †; luce Solis †, quem oriri facit super omnes, Matt. c. 5. v. 45. Utrique

vitam contulit, & adhuc commodat *. Metonymia adjuncti, illuminare oculos, pro, in vita conservare †. Utrique benefacit †, & largam gaudendi materiam offert, si rectè se gerant, nec reluctentur, &c. ita ut bonis omnimodis frui possint, vel actu fruantur †; etsi sæpe neutri agnoscant *. Confer de hac phrasi Esr. c. 9. v. 8. Psal. 13. 4. &c. f. Significat à Domino esse & divitias & paupertatem, itaque alterum in hac vita alterius ope egere, ut mutuis officiis hæc vita retineatur & constet, non alioqui duratura, & neutri de aliis querantur, & sortem suam aliis invident †. Cum humanæ societatis & privatorum negotiorum ratio postulet ut inter se occurrant, videndum est utrique, ut coram Deo gerant res suas, & integre ambulent †. Summa est, Deum sapientissimā suā providentiā hanc varietatem fecisse ad societatem conservandam, & conciliandam eorum inter se benevolentiam †. [Al. sic;] Proverbium indicat omnibus sperandum esse in Domino, sed præcipuè pauperi, & viro contritionum, five fraudum, h. e. qui contritus est, vel, qui fraudes passus est; qui frequenter occurrunt, nam simile gaudet simili, ut invicem consolationem capiant, quam tamen non inveniunt; quare ambo ad Dominum per preces & fiduciam recurrunt, qui amborum oculos molestiis ferè excæcatos illuminat. Illuminare oculos est, vel, 1. necessitatibus subvenire, five cibum dare in tempore suo; confer 1 Sam. 14. 27, 29: vel, 2. patientiam præbere †.

14. *Rex* (vel, Regis, P. Merc. Hebr. Rex; nominat. absolute positus †;) qui judicat in veritate (vel, verè & justè m, citra ullum præjudiciū, &c. sincerè omnia tractans n. Non dicit, in misericordia †, nam nec commiseratio in pauperes locum habere debet in judiciis, Exod. 23. 3P.) pauperes Pariter & divites †: sed pauperum meminit, quia sæpius hac in parte peccatur: illis enim ad Reges non patet accessus †, ut de injuriis querantur, nec ab eorum potentia metuunt Reges †; ideoque illi parùm curantur, & eorum causæ propter levia impedimenta differuntur †. Vide Prov. 20. 28. & 25. 5. v.

15. *Virga—tribuit sapientiam* Sicut stultitiam profligat, Prov. 22. 15. In his autem duobus tota hominis sanctificatio comprehenditur. Inepti ergò sunt qui liberos, nè desiperent, non esse corripiendos existimant *. ¶ Qui, &c. וְהַמְשִׁיחַ Laxatus, Ca. dimissus, Mo. M. Merc. Gej. vel, derelictus, P. Ti. vel, permissus, JT. Pi. sub. sibi, M. Ti. JT. Pi. vel, suæ voluntati & libidini †: qui instar equi ferocis in prato libere vagari permittitur †; qui nullis habenis vel disciplinā à parentibus retinetur †; qui vel non, vel rarò, vel tepidè & perfunctoriè, corripitur & coercetur. Dimissus, instar mulieris, dato repudio †. ¶ Matrem suam Sed & patrem †. Sed matrem dicit, vel, quòd mater opportunior est injuriæ & contemptui filii †; cum pater & castigare eum potest, & exheredem facere: vel, 2. quia mater præcipuè tenellæ ætati præest †: vel, 3. quia matris ferè major est indulgentia, &c. f.

16. *In, &c.* וְהַרְבֵּה In multiplicari, &c. Mo. Augescentibus, vel Dominantibus, impiis, Merc. Accipitur ut vers. 2. ¶ Multiplicabuntur, &c. וְהַרְבֵּה אֲנִי Augetur, vel multiplicatur, vel crescit, defectio, vel transgressio, JT. Pi. vel, scelus, cui illi sunt dediti †. Quòd plures sunt impii, tantò audaciores sunt †, ob mutua exempla & hortamenta: Et quod à plerisque fit, utcunque nefarium, pro licito & concessio sumunt †; & quod impunè fit approbari videtur †. Vel, de singulis improbis intellige, prout ætate, viribus, potentiā augentur, ita augeri nequitiam ejus m. Expositio quomodo filius sibi permissus pudefaciat parentes: malitia enim (inquit) cum ætate crescit, si flagris non expellitur; unde consequitur defectio, & postremò ruina miserabilis n. ¶ Et justis ruinas eorum videbunt, וְהַיֹּשֵׁרִים Ruinam, vel casum, eorum videbunt, M. P. &c. vel, vident, JT. Pi. cum voluptate, ut constructio cum ב innotuit; non quidem ex omni paupertate, sed ex justitiæ sapientiæque Divinæ admiratione. Confer Psal. 54. 9. & 59. 11. &c. Hoc addit, nè succumbant animo justis P, quos improborum nequitia vehementer cruciat †. Videbunt, quia citò veniet †; quantumvis aliquandiu floreat & regnent †.

17. *Erudi filium tuum*; ita Ch. Sy. וְהָאֵלֹהִים Corripe, vel

* Bac. ferm. fid.

† Gej.

† Car.

† Merc.

† sim. M.

† Car.

† Gej.

† Car.

† Merc.

† Gej.

† Merc.

† Car.

† Merc.

† V.

† He. in

† Merc.

† Merc.

† Merc.

† sim. Gej.

† Gej.

† Merc.

† sim. Gej.

† Merc.

† Gej.

† Car.

† Jun.

† Me.

† Gej.

† V.

† Merc.

† Gej.

† R. Levi

in Gij.

† M.

† Merc.

† Gej.

† Pi.

† Merc.

† Gej.

† Jun. sim.
† Merc. Pi.
† Car. Gej.
† Car.
† Pi. sim.
† Merc. Gej.
† Gej.
† Merc.
† Gej.

† Merc.

† Jun.

† Car.

† Bay.

† Pi.

† Merc.

† Gej.

† E.

† Gej. sim.

† E.

† Car.

† Gej. &c.

† Bay. sim.

† Car.

† Car.

† Car.

† Gej.

† Merc.

† Car.

† Merc.

† sim. Gej.

† Gej.

† Merc.

† Gej.

† Gej. sim.

† Car. Merc.

† Merc.

† Car.

† Car. Gej.

† Me.

† Merc.

† Bay. sim.

† Car.

† Car.

† Bay.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Car.

† Pi. vel *Castiga*, M. P. Ti. &c. tum verbis, tum verberibus †; prout ætas, ingenium aut delictum postulat. Genus & mensura castigationis patrum iudicio relinquitur. Toties autem hanc planam doctrinam repetit, ut indicet parentum ad hoc officium tarditatem †. ¶ *Refrigerabit*, &c. *וַיִּרְחַק* ¶ *Et requiescere faciet* (vel, *recreabit*, Ca.) te, Ch. P. Mo. &c. ab anxiiis curis, mœoribus, molestiis, &c. Nihil cum eo habebis negotii, eum semper obtemperantem habebis: vel, in senectute tua labores ipse subibit, & domestica negotia tractabit †. ¶ *Dabit delicias animæ tuæ* ¶ Cum scilicet castigatus sapiet †; ex ejus pietate, fama, felici matrimonio, &c. Tacite hoc opponit leviculæ illi tristitiæ parentum dum liberos corrigunt, &c. †.

18. *Cum prophetia defecerit*; sim. Ti. *כִּי אִין הָיָה* ¶ *Quum*, vel *Ubi*, non est visio, P. M. Merc. JT. Pi. Car. Gej. V. sub. *prophetica*, M. V. h. e. prædicatio Verbi Dei †, ut constat ex membro opposito †, ubi synonymum ejus est *וַיִּרְחַק* lex. Synecdoche speciei est; nam Verbum Dei quod prædicabant Prophetæ revelabatur eis per visiones †. Intelligitur hinc omnis sacra institutio de Dei voluntate & operibus ex visionibus vel revelationibus Dei, five immediatè per Prophetas illuminatos, five mediatè per ordinarios Ecclesiæ doctores, qui illas revelationes declarant & applicant. Huc pertinent 1 Sam. 3. 1. Psalm. 74. 9. Thren. 2. 9. Ezech. 7. 26 †. Doctrinæ Dei ex Lege & Prophetis prædicatio †. *Prophetia* hoc sensu sumitur Rom. 12. 6. & 1 Cor. 14. 1, &c. †. Prophetarum inter alia munus erat, Legis præcepta inculcare populo †. Al. *Quum non est vir visionis*, AE. h. e. Prophetæ. Sed malim, *visio* †. *Ubi absunt oracula*, Ca. ¶ *Dissipabitur populus*, *וַיִּפְּרֹץ* ¶ [Variè reddunt.] *Retroagitur*, Merc. *feriabitur*, Mo. à vera Religione & studio pietatis †: *deficit*, V. Merc. *recedit*, vel *elongatur*, id est, rebellis est †: *profligatur*, Ca. Merc. *dissolvitur*, M. sim. Sy. *dissipatur*, P. Ti. Merc. *aboletur*, splendorem suum amittit, prospere habere non potest. Sic Judæis accidit, qui, antè felicissimi, rejecto Domini Verbo miserrimi evaserunt, Regno amisso, &c. imò planè excæcati. Nam hoc ad utramque dissipationem est referendum, tam animi, quàm corporis †. Optimè vertit Lutherus, *redditur ferociens, ferociâque sua periens*. *וַיִּפְּרֹץ* dicitur de pervicace excussione disciplinæ, Prov. 1. 25. & 8. 33. & 13. 18. unde in Niphal (quæ forma nuspiani in Sacris redit,) passivus hinc emergit significatus, *pervicacem, profanum ac refractarium fieri*; quomodo in Hiphil est, *refractarium facere*, Exod. c. 5. v. 4. 2 Par. 28. 19. q. d. Populus fit insolens, magistratui molestus & adversus, scelerum amans, legum bonique ordinis impatiens, quàm primùm cessaverit Religio. Hanc feritatem spontè sequitur omnis generis infelicitas, opposita *וַיִּפְּרֹץ* in seq. membro. Alii respiciunt alterum *וַיִּפְּרֹץ* significatum, nempe *nudandi caput*, vel *comam*, Levit. c. 13. v. 45. & 21. 10 †. *Nudatur*, JT. Pi. Car. scilicet tutelâ Dei, ut vox accipitur Exod. 32. 25 †. & indumentis, justitiâ nempe Christi, & armaturâ Christianâ, cujus pars est Verbum Dei, Eph. 6. 14, 15, 16, 17. Al. *separatur*. Qui Verbum Dei aut non habent, aut audire nolunt, separantur à se invicem variis erroribus & inimicitiiis; & à Dei gratia in hac vita, & gloria in futura. Hinc liquet, 1. quàm jurati hostes salutis hominum sint qui Verbum Dei populo eripiunt aut cohibent, adeoque populum nudum Diabolo necandum tradunt. 2. Eos *וַיִּפְּרֹץ* esse (q. d. *suicidas*) qui ab auditione Verbi Dei se subducunt †. Verbum *וַיִּפְּרֹץ* varia habet significata, quæ omnia hinc optimè quadrant. Ubi non sunt pii concionatores, populus primò cessat à bonis operibus, & otiosus est; deinde penitus deficit ab iis quæ sunt Religionis; tandem rebellat pastoribus, & retrocedit; atque ita demum *denudatur* ab omni virtute †. ¶ *Qui verò custodit*, &c. ¶ Repete idem subjectum, *populus*, cujus felicitas, infelicitas opposita petulantia, indicatur voce *וַיִּפְּרֹץ*. Tametsi qui Verbum non audiunt infelices sint, non tamen beati statim quotquot eo fruuntur, nisi ad auditionem accedat observatio & obedientia, Luc. c. 8. v. 21 †. *Qui observat*, &c. & sese Verbo Domini sub-jicit, ejus normam ubique sibi proponit sequendam; *felix est* †.

19. *Servus*, &c. *וְעַבְדִּי לֹא יִסְרָךְ* ¶ *Verbis non emendatur* (vel, *erudietur*, P. Mo. vel, *corripitur*, V. *castigatur*, JT. Pi. id est, non adducitur ad officium faciendum †), *servus*, M. Ti. Merc. Ca. id est, verè talis †; qui servili est animo †, h. e. illiberali, tardo, refractario; qui nil facit spontè, amore virtutis, sed ex solo poenæ metu †. Metaphora à corporea servitute ad servilem conditionem animi †. *Servi* nomine etiam improbus intelligi debet †, nempe qui suis servit cupiditatibus †. Sic omnis improbus est stultus, idemque servus †. *Non verbis*, sub. *tantum*, juxta frequentem Hebraismum, (sic & in N. T. Joh. 4. 21. *neque in hoc monte, nec Hieros.* (sub. *tantum*,) *adorabitur*;) sed verberibus etiam opus est †. Vide Prov. 19. 29. & Sirach. 33. 25. Huc, *Phryx plagis fit melior* †. ¶ *Quia*, &c. *כִּי יִבְיָא וְיִפְּרֹץ* ¶ *Cum* (vel, *Quia*, Mo. Nam, Pi. Ch. Et *cum*, M. Ti. *Quamvis*, P. sic D. Merc. Gej.) *intelligit*, vel *intelliget*, vel *intelligat*, (vel, *intelligens*, JT. vel, *intelligit* quidem, P. nempe quod dicis, & eum sui officii admones †; vel, mandata domini sui †,) *tamen non respondet*, Car. JT. M. Ti. *sed non respondet*, Pi. non (vel, *nulla*, V.) *tamen* (sub. *est*, vel, *erit*, P. Merc. V.) *responsio*, P. sub. *illi*, V. Merc. Non respondebit se id facturum quod dicis, & quod sibi agnoscit faciendum †. Tamen contemnit †. Perinde facit ac si non intelligeret, ut habeat prætextum ignaviæ suæ †. Dissimulat se audire †. Non respondet votis & expectationi docentis, sed eum omnemque institutionem contemnit. Respondere in Sacris est, præstare quod alter à te expectat. Sic Deus respondere dicitur ei quem exaudit †. Responsum non solum de verborum, sed & operis vel obsequii, redditione non incommode exponi potest; ut Job. 14. 15. *Vocabis, & respondebo*, h. e. obsequens ero, præsentem me sistam; Jes. 41. 28. *Interrogo eos, nec respondent* †. *Non respondet*, i. e. non obsequitur †. Metaphora ducta à responsione quæ verbis fit, ad obsequium re & factis præstandum †. *Qui tametsi percipiat, non obsequitur*, Ca. Nè verbum illi extorquebis deprecatorium, vel officiosum, nedum obsequium operis †. Licet sciat se castigari pro bono & commodo, renuit tamen auscultare docenti †. [Alii locum sic accipiunt:] *Servus non potest erudiri verbis duntaxat; verum qui prudens & ingenuus est* (vel, *quum quis intelligit & sapit*, R. Levi in Merc.) *nec verbis quidem opus habet, non indiget responsione*, h. e. reprehensione; satis est ut intelligat quid facto opus sit †: nè verbo quidem est opus ad eum castigandum, sed satis ei est vel signum. Vide Prov. c. 17. v. 10 †. Sed prius simplicius est †.

20. *Vidisti hominem velocem*, &c. *וְאַתָּה בִּדְבָרֶיךָ* ¶ *Præcipitem* (vel, *velocem*, Ch. P. Mo. &c.) *in verbis* (vel, *rebus*, five *negotiiis*, Merc. Pi.) *suis* † M. sic Ti. Ca. &c. *Temerariè & inconsultè loquentem* †. ¶ *Stultitia*, &c. *וְהָיָה לְכִסְלִי וְגִרָה* ¶ *Spes est de stulto magis quàm de illo*, P. Gej. Ratio est, quia talis sapientiæ suæ confidit †, eademque elatione pertinaciter defendit quod semel protulit †. Hyperbolicè loquitur: alioquin & *stultus emendari non potest*, Prov. 27. 22 †. [At stultos duplicis generis in Proverbiis antè observavimus, quorum unum emendationem pateretur, de quo hinc loquitur.] Facilius discet stultus qui non ignorat suam stultitiam †.

21. *Qui*, &c. *וְהָיָה לְכִסְלִי וְגִרָה* ¶ Vox alibi non occurrit; Chaldæi tamen eâ utuntur pro Heb. *וְהָיָה* *oblectare se*, valèturque, *delicatè habere, nutrire, oblectare*, ut [in Chald. paraph. ad] Prov. 4. 3. Cant. 6. 1. Jes. 23. 4 †. [Locum sic vertunt;] *Qui delicatè nutrit, five tractat, five educat*, (vel, *Qui oblectat*, Merc.) *à pueritia servum suum*, P. M. Ti. JT. Pi. V. &c. nimia lenitate utens, concedens illi nimium otium & licentiam, vestitum vitiumque sumptuosiorum †; indulgens ei nimiam familiaritatem & liberiorē linguam, ut secum exponat, &c. ¶ *Postea sentiet eum contumacem* ¶ *וְהָיָה לְכִסְלִי וְגִרָה* ¶ *Ad extremum, vel, Et novissimo*, five *In novissimo, suo*, vel, *Tandem, erit filius*, Mo. sim. Ca. tanquam *filius*, P. ille esse velit *filius*, Pi. jus filiorum occupare molietur, Ti. siet ut filii jus sibi vendicet, ac dominus esse velit †: illius erit *filiatio*, Bay. *erit imperiosus*, M. V. & *superbus*, ut *filius*; pro filio haberi

vult b; superbiat quasi sit liber¹. **וְיִנְי** alibi non exstat²: à **וְיִנְי** filius¹, Job. 18. 19. Jes. c. 14. v. 22. unde & passivum illud **וְיִנְי** filiabitur, Psal. 72. 17. Alii deducunt à **וְיִנְי**, (& vertunt, oppressionem, vel dirptionem;) quod est contra regulas Grammaticæ^m. Tandem erit orbis liberis, JT. sim. Car. q. d. Dominum comparat sibi & familiæ suæ, qui tandem vel ipsos liberos extrudat miserè, vel etiam enecetⁿ. Omnes quippe licentia deteriores sumus, & servi inprimis^o. Sic [se gerere] solent abjectæ conditionis homines, si eos humanius exceperis^p. Tales enim prosperam nequeunt ferre fortunam, sed statim insolescunt, alios contemnunt, &c. q. Disciplina severitatem hinc commendat^r. Plerique nimis in servos severitate atque inhumanitate peccant; nonnulli tamen ineptâ lenitate, in eos præcipue qui libidinum suarum & studiorum administrati sunt^t. Servandus est Principibus & dominis in favore erga servos modus. Is triplex est: 1. ut promoveantur per gradus, non per saltus, nè insolentes fiant; 2. ut interdum assuefiant repulsæ, nè impatientes sint; 3. ut habeant præ oculis suis semper aliquid quod ulterius aspirare possint, alioquin deerit alacritas & industria^{*}.

22. Et qui, &c. **וְיִנְי** Et furibundus, P. Ti. JT. Pi. qui furorem retinet, M. auctor excarescentiæ, Mo. dominus estus, five furoris, Pi. Car. V. Intellige, non qui iræ dominatur, sed cui iræ dominatur; qui alios tantum iræ excedit, quantum dominus dignitate servum suum^t. ¶ Erit, &c. **וְיִנְי** Multus est scelere, Merc. sim. JT. Pi. V. &c. h. e. frequenter peccat^v. Injurius est, 1. in Deum^{*}, Prov. c. 19. v. 3. ejus cultum impediendo, 1 Tim. 2. 8^v. nomen ejus juramentis & execrationibus profanando, 1 Samuel. 25. 22^z. malignum spiritum invocando. 2. In seipsum, quem in belluam rabiosam transformat^z. 3. In proximum, convitiis, execrationibus, pugnis, &c. b.

23. Superbum, &c. **וְיִנְי** Superbia (cui per propositam affingit personam hominis^c, vel, carnificis deturbantis superbum^d), hominis humiliat, vel deprimat, vel deprimet, eum, P. Pi. Merc. &c. concitando in ipsum commune odium Dei, hominum, & Angelorum, &c. *. ¶ Et, &c. **וְיִנְי** Et, vel At, humilem (vel, humilis, Mo. Merc. depressus, Pi. summissus, Merc. Ch.) spiritum, vel spiritum, (vel, animo, Merc.) sustentat (vel, hunc sublevat, M. vel, tenet, Ti.) honor, five gloria, P. JT. Mar. &c. vel, tenebit (five, assequetur, Mo.) gloriam, Merc. Mo. sic Pi. Et animi modestia gloriam consequitur, Ca. tam hujus seculi, quam futuri; ut patet in Davide, B. Virgine, Christo, &c. f. Huc alluisse puto Christum Luc. 14. 11^z.

24. Qui cum fure participat] Vel, dividit, V. id est, partem lueri capit: qui vel consilium suppeditat, vel hospitium, &c. b. Quod de furto dicitur de quocunque facinore intelligi potest, non facientes modo, sed consentientes, reos esse¹. ¶ Odit animam suam] Vel, seipsum, JT. scil. ad mortem^k. Propriam negligit & repudiat salutem^l. ¶ Adjurantem, &c. **וְיִנְי** Maledictionem, vel Execrationem, (vel, Adjurationem, Merc. Perjurium, Ca.) audit (vel, audiet, Mo. audiat, P.) & non indicat, five annunciat, M. P. Ti. Merc. &c. Deest copula, Et qui—audit, &c. G. Et qui execrationem audiens non indicat, JT. Pi. Malè audit ab hominibus, nec audet conqueri se malè audire^m. Intellige hinc, vel, 1. imprecationem judicis suspectos de furto adjurantemⁿ: ut sacerdos adjuravit adulteram, Num. 5. 21, 23, 27. & Christum Caiaphas^o. q. d. Audit adjurationem, si quis furem nōrit; nec indicat, quia cum illo participat, nè & ipse detegatur^p. Par tū est qui à magistratu adjuratus furem sibi notum non indicat^q. Vide legem Levit. 5. 1. [& ibi à nobis congeſta.] Talis illa adjuratio in Oedipode Rege Sophoclis, **Τὴν περὶ τῶν πᾶσι Κἀδμείους πᾶσι**, &c. (Vobis omnibus Cadmiis hæc proloquor, &c. f.) Vel, 2. execrationem cujusvis alterius: quum quis blasphemias audierit in Deum aut homines; quas tamen, vel, formidine odii, (nè **πολυπερὶ γυναι** & **ἀλλοτρίων** habeatur^t), aut incommodi alterius, vel, ex negligentia irreligiosa, non annunciat. Ità hoc vel pertinet ad vitium prius, quando quis furto perfidiam addit & pertinaciam, &c;

vel, nova sistitur iniquitas: q. d. Ut participans cum fure, &c. ita etiam qui execrationem audit, &c. De elipſi particularum similitudinis **וְיִנְי** sicut, & **וְיִנְי** ita, vide Prov. 17. 14. & 26. 23^t. Qui audit (mœrens licet) blasphemiam, & non indicat, reus est, Levit. 5. 1. & 19. 17. Sed cui faciendum est indicium? Resp. Si privatum sit delictum, ipsi indicandum: quod si ad publicum scandalum aut aliud detrimentum spectat, magistratibus aut Ecclesiæ deferendum est, Matt. 18. 15, 16, 17^v.

25. Qui, &c. **וְיִנְי** Tremor, vel Timor, vel Pavor, hominis (hominum, M. Intellige, vel, 1. objective, quo scil. homo timetur^{*}: vel, 2. subjective, quod eodem ferè recidit, quo quis trepidat, nempe ob hominem, &c. v. Vel, Trepidus homo, JT. Pi.) dat, vel dabit, vel ponit, (sub. sibi, JT. Pi.) laqueum, five offendiculum, P. M. Merc. Mo. &c. h. e. exponit hominem periculo & culpæ, & pœnæ^z: intellectum obfuscat, prudentiam & consilium adimit^z: hominem opportuniorē facit injuriis & insidiis improborum^b, qui ex ejus trepidatione infolentiores fiunt^c. Trepidatio hominis, per hypallagen, ponitur pro, Trepidus homo, ut ex eo pater, quod **וְיִנְי** masc. non congruit cum **וְיִנְי** fœmin^d. Qui metuit homines corruet, Ti. V. Homines formidare detrimentosum est, Ca. At pugnare hoc videtur cum Prov. c. 28. v. 14. Beatus qui semper timet. Resp. Non pugnatur, quia timor iste filialis est^{*}, timor peccandi^f: hic autem timor servilis est^g, est sollicitus tremor, & nimia anxietas, quâ quis assidue trepidat ad minima quæque, Deo diffidens^h; quâ inhibentur functiones & mentis & corporis. Vox **וְיִנְי** sign. consternationem, & trepidationem anxiam, ut patet ex Gen. 27. 33. 1 Sam. 14. 15. Jer. c. 30. v. 5. &c. ¶ Qui sperat (vel, confidit, Merc. Pi. &c.) in Domino (adeoque non trepidat^k), sublevari^l velut in arcem sublimem, ac tutus erit ab omni offendiculo & malo¹.

26. Multi requirunt (vel, ambiunt, Ti. Sy.) faciem (i. e. gratiam^m, quæ in vultu serenitate cernitur; meton. subjectiⁿ), principis] Ut ab illo vel jus obtineant, vel honores: eum supplices adeunt^o; & cum ipso conversari cupiunt, &c. p; ei placere student^q. ¶ Et, &c. **וְיִנְי** Et, vel Sed, à Domino (sub. est, M. Merc. &c. vel, pendet, Ti. proficitur, P. sim. Sy.) judicium (vel, jus, JT. Pi. vel, conditio, five fortuna, V. Gej. ut **וְיִנְי** sumitur Jud. 13. 12. 2 Reg. 1. 7^t). viri, Mo. Merc. vel, cujusque, Ti. sic P. M. JT. Pi. Ab ipso sortes procedunt, ipse verba judicium commutat^t, & corda flectit, Prov. c. 21. v. 1^t. q. d. Deo placere convenit, à quo, non à Principibus, judicabimur^v.

27. Abominantur (Summus hic est odii gradus^{*}:) justi virum impium] Quia Deus tales odit, & iidem justis sunt qui Deo amici & hostes; & quia semen sunt serpentis, ideoque eodem quo parens habentur loco: tantum abest ut honoribus illos & muneribus in rep. & Ecclesia aut familia cohonestent, aut foedere sibi vel affinitate adjungant^r. Justis eos vilipendunt, Psalm. 15. 4. & fugiunt, nè eorum maleficia intueri cogantur; nè illinc scandalum fortè capeſſant; nè de peccatis eorum aut pœnis participent. De sequente membro vide dicta ad v. 10^z.

C A P. XXX.

1. Verba Congregantis, filii Vomentis] i. e. Salomonis, qui sapientiam (& multas doctas sententias, vel studio & usu suo, vel revelatione Divinâ^a), & congregavit, & evomuit, i. e. effudit in alios docendo^b. Sunt nomina propria Hebr. sed Lat. interpret ea, pro more, latinitate donatæ. ¶ **וְיִנְי** Verba collecta & vomita, Mar. Verba recollecti filii obedientis, Di. ex Coch. id est, Salomonis, qui filius erat pii Davidis respiciens & ad Ecclesiam denuo collectus: ut **וְיִנְי** sit formâ pulcher, à **וְיִנְי** obedientia, Gen. 49. 10. Prov. c. 30. v. 17^d. Vocatur Agur, quia collegit sapientiam & Legem^e. [Alii

[Alii propriè.] Verba Agur filii Jaco, P. Gej. Pi. Merc. Mo. Ch. Sy. M. sic Ti. Ca. Me. T. Bay. &c. Hic Agur erat, vel, 1. Salomon ipse^f; sic dictus ob ea quæ hîc collegit; &c. g. quare & קוֹלְלֵךְ vocatur, à congregando^h. Verùm cur hîc tantùm, in versibus adeò paucis, mutare voluerit Salomo nomen & ipsius & parentis suiⁱ? Aliud est de קוֹלְלֵךְ, cùm ipse subjungat filium David, &c.^k. Vel, 2. vir doctus & pius tempore Salomonis^l. Fuit is aliquis illorum temporum Theognis aut Phocylides^m; cujus idcirco dicta hîc relata suntⁿ. Quis verò Agur & quis Jaco fuerint, nemo nunc exponet: hoc tantùm notat K. ex RR. quemlibet, cujus nomen unà cum patris nomine memoratur in prophetiis, fuisse Prophetam Prophetæ filium^o. Sufficit eum fuisse Θεοπνευστον P, ut patet tum ex 2 Tim. 3. 16. tum ex vocibus אגור & יאקו, quæ de dictis prophetis usurpari solent^q. Dictorum horum Salomon vel auctor erat^r, vel saltem collector^t. Hoc caput non esse Salomonis evincunt inscriptio, scribendi forma, & petitio ipsa, v. 7, 8. Est autem Proverbiis Salomonis adjunctum ob argumenti similitudinem, & brevitatem ipsius^u. ¶ Visio quam, &c. וְיָסֹפֶן אֶתְּמַנְתָּ אֶתְּמַנְתָּ אֶתְּמַנְתָּ Afsumptionem dixit vir, Mo. prophetia (vel, & prophetia, P.) quam dixit vir, P. vel, vir ille, M. prophetia gravis. Dixit vir, Ti. oraculum. Ait vir, Ca. Onus, i. e. prophetia, (propriè, onerosa & gravis,) doctrina insignis, oraculum, provincia de eo quod Agur suscepit dicendum ad viros sequentes: prophetia non tantùm de futuris est, sed & generaliter rei alicujus interpretationem significat: dictum viri, ut continuetur [cum præced.] vel, erit initium sermonis sequentis, ut moris est, Dicit vir^v. אגור, onus, quandoque dicitur de prophetiis onerosis, ut 2 Reg. 9. 25. Jes. 13. 1. & 15. 1. &c. quod hîc non convenit, ubi nihil est onerosi vel infauti. Rectius Græci reddunt, ἀγῶμα, acceptum quid à Deo, enunciatum, quod alii reddunt prophetiam, 1 Par. 15. 22, 27. Thren. 2. 14^x. Al. verba, inquam, prophetiæ, &c. AE. in Merc. אגור potest hîc significare συλλογὴν, sive συναγωγήν ut intelligamus ex Aguris scriptis hæc esse collecta^y. Comportatio; (i. e. Ecloga^z; collecta documentorum ex Aguris verbis decerpta & coacervata, ut infra 31. 1^a.) dictum viri, JT. Ca. Comportatio eorum que dixit vir ille, Pi. Nota hîc fidem ejus qui hæc proverbialia contulit, quod pro suis non venditat, sed authoris nomen profert, & suum retinet^b. ¶ Cum quo est Deus, &c. וְיָסֹפֶן אֶתְּמַנְתָּ אֶתְּמַנְתָּ אֶתְּמַנְתָּ Ad (vel, de, JT. Car.) Ithiel, ad (vel, de, JT. Car.) Ithiel, (sub. inquam, M. P. Ti. JT. Pi. Merc. repetit, ut alterum adjungat producendi causâ; & quia præcipuus hic fuit, cui alter accesserit^c.) & Uchal, Mo. P. Ti. &c. sim. Ca. Qui fuerint hi, cujus ordinis, dignitatis, ætatis, incertum est^d. Erant Aguris vel socii, sive amici^e; vel discipuli^f; qui cùm interrogarent Agur de verbis sapientiæ, respondit eis cum humilitate, [ut sequitur,] Stultus sum, &c.^g. [Alii aliter.] hîc non vertendum, ad, sed, super, & de objecto intelligitur; ut Exod. 14. v. 3. וְיָסֹפֶן אֶתְּמַנְתָּ, de filiis, &c. Vide & 1 Reg. 10. 1. Si quidem non intererat scire ad quem illa dicta sunt, cùm ad omnes pertineant^h. De Christo accipeⁱ. Dictum viri de Ithiel (i. e. de eo qui est mecum Deus: וְיָסֹפֶן אֶתְּמַנְתָּ idem sonat quod, וְיָסֹפֶן אֶתְּמַנְתָּ, nobiscum Deus, Esa. 7. 14. Matt. 1. 23; ac proinde repetitur, ut hoc tam insignè nomen eò altius menti imprimatur, & cum altero ita connectatur, ut unum subjectum Θεοπνευστον designari intelligatur; q. d. de eo, inquam, qui Ithiel est, Deus homo,) & וְיָסֹפֶן אֶתְּמַנְתָּ Uchal, (à וְיָסֹפֶן potens fuit,) i. e. omnipotente^j; qualem se ostendit Christus, opere tum redemptionis, Esa. 49. 24. Luc. 11. 22. Rom. 1. 4. tum creationis, quam ipsi Agur vendicat v. 4^k. Christum hujus prophetiæ materiam esse non mirum, cùm totius Legis & Prophetarum subjectum sit, Act. 3. 24. Rom. 10. 4^l. Dictum viri, i. e. Hæc est sententia, tum Aguris Prophetæ, tum virorum omnium Θεοπνευστον, quam debent constituere apud se, de expectatione Christi & salutis suæ. Sunt autem hujus documenti spiritualis (quod confirmatur à persona Christi) partes duæ: una, de summa salutis nostræ, quam singuli fideles debent extra se in Christo ponere, usque ad vers. 5; altera, de ratione illius salutis participandæ, Verbo, v. 5. & 6^m. Quar-

ta pars hujus Libri hîc inchoatur: prima pars est ad cap. 10; secunda, inde ad 25; tertia, inde ad hunc locumⁿ.

2. Stultissimus, &c. וְיָסֹפֶן אֶתְּמַנְתָּ אֶתְּמַנְתָּ אֶתְּמַנְתָּ hîc causale esse nequit, cùm nihil præcesserit cujus causa nunc dari queat; sed est explanativum, Nempe, vel asseverativum, Utique, ut Psal. 10. 14. & 89. 3. quomodo Hebræi post dicendi verbum usurpant, 1 Reg. 1. v. 13°. Sanè, vel Equidem, sum bardus, vel stultus, præ viro, Merc. Gej. &c. vel, magis quàm quisquam, Pi. sim. M. P. Ti. &c. Stupidior sum quàm viro. convenit P: Gej. quàm ut vir cenferi debeam^q. Homo stolidissimus, Ca. q. Merc. ¶ Et, &c. וְיָסֹפֶן אֶתְּמַנְתָּ אֶתְּמַנְתָּ Nec hominis (vulgaris scilicet & plebei, hoc enim אֶתְּמַנְתָּ signi. ut וְיָסֹפֶן signi. virum insignem & præstantem virtute^r), est mihi intelligentia, Merc. Pi. P. M. & humane prudentiæ expertus, Ca. sim. Ti. Agur ab Ithiele & Ucale rogatus de his rebus arduis sic respondit, Quid me hæc rogatis, quum ego bardus sim, &c.^t? Talem se vocat Agur, vel, 1. modestiæ causâ: nam sapientes interrogati ut sententiam dicant ita sæpe præstantur^u. Vel, 2. ut spirituales profiteretur animæ suæ corruptionem. Vel, 3. & præcipuè, respectu rerum vers. 4, 5, 6. exponendarum: Ut qui perspicacissimo est visu, si Solem intueatur, dicat se prorsus hebetem & cæcum nunc esse; ita & is qui ad humana & naturalia satis acer est, stupidum tamen se meritò fatetur si tanta opera, tantumque opificem opificisque filium, contempletur^v. Quæstiones arduas & homini impervestigabiles propositurus, initio se admodum extenuat & dejicit, ostendens non esse talibus quæstionibus fatigandos animos nostros, ut hæc curiosius inquiramus, sed nobis intra Scripturæ metas esse consistendum; Verbum Dei purgatissimum esse, huic innitendum, nil addendum, vel detrahendum^x. [Alii totum sic reddunt:] Omnino brutus sum ex quo sum vir; nec est mihi intelligentia Adami, Car. Est altera confirmatio superioris documenti, de salute in Christo, à natura nostra, quia à natura nihil scimus eorum quæ ad salutem pertinent, hoc & sequente versu, & nihil possumus extra Christum^y. Naturæ corruptelam & cæcitatem in rebus Divinis ex ipso statim vitæ initio asserit; & inde exaggerat, quod olim in Adamo scientiâ Dei & rerum sanctarum præditi eramus^z.

3. Non (vel, Nec, P. Merc. &c.) didici sapientiam] Vel, 1. à meipso^p; vel, 2. à teneris, ut alii Prophetarum filii^q. Originalem notitiam v. 2. negat; & hîc negat se eam acquisivisse^r. Vel, 3. sic dicit respectu rerum tam arduarum, quarum scrutatio, inquit, adeò mentem mihi adimit, ut nè semel videar quicquam addidicisse^t. ¶ Et non, &c. וְיָסֹפֶן אֶתְּמַנְתָּ אֶתְּמַנְתָּ Et (vel, Aut, JT. Ca. vel, Nec, M. P. Ti. Merc. Ch. Sy. ut repetatur^u per zeugma, ut Psal. 9. 19. & 50. 8. &c.^v.) scientiam sanctorum noscam, vel novi, Mo. JT. &c. vel, nossem^w Pi. Locum sic reddas, Non didici sapientiam, adeò ut scientiam sanctorum (plenariam scilicet) sciam, vel, mihi arrogem. ¶ valet, ut, Psal. 24. 7. & 28. 1. & 51. 9, 15. &c. Sanctorum, vel, 1. masculinè, quam habent Sancti, homines scilicet^x; aut Angeli^y, qui passiim Sancti vocantur^z, synecd. gen. ut Job. 15. 15°. Vel, 2. neutraliter, h. e. de rebus sacris^a, sive coelestibus^b: de salute & vita æterna, quod soli Sancti perveniunt^c. Rerum Divinarum scientiâ instructus non sum, ut tam ardua explicare possim^d.

4. Quis ascendit in celum, atque descendit? Vel, 1. ut audeat mutare Dei leges: quod sequentia explicant. Confer Esa. 40. 12^d. Non placet: de legibus hîc nihil: nec de Lege tantùm Dei, sed de Verbo Dei in universum, loquitur. Hîc autem in describenda Dei majestate, virtute & quidditate occupatur. Et sic non cohærebunt sequentia וְיָסֹפֶן אֶתְּמַנְתָּ, quis continuit ventum, &c. quis mare, &c. Quid enim hæc ad cognitionem voluntatis Dei, vi cujus quis præsumere posset leges mutare^e? Vel, 2. ut ea quæ in celo sunt cognoscat, & hominibus declaret^f. Quis ascendit, &c. ut ibi celestem sapientiam discat, & descendit inde, ut homines doceat^g? Quis, nempe hominum purè^h? Nemo hominumⁱ. Hebræi hæc de Mose, Aharone, Elia & aliis, exponunt; quod alienum est^j, imò ridiculum^k. Moses ascendit

RS. in
Merc. Q.
in M & V.
RS. &c.
RS. in
Gls. f.
Gej.
Merc.
Merc. ex
AE. sim.
Gej. &c.
G.
Merc.
Gej.
Calov.
Gej.
Calov.
Calov. ex
L. & La.
& Bedi. &
Dion. &c.
AE. in
Calov.
Jun.

Merc.

Gej.

G.

Pi.

Jun.

Car.

Merc.

sim. Gej.

Gej.

M. V. G.

Gej.

M. V. G.

sim. Merc.

M. V.

Calov.

Calov. ex

Ger. &

Vinar. &c.

Calov.

ferè ex

Jun.

Calov.

Car.

Jun.

He. in
Merc. Bay.

Gej.

Gej.

Merc.

Gej.

Merc.

Gej.

Merc.

sim. Gej.

AE. in

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

Merc.

ascendit in Sinai ad Deum, & descendit inde ad populum^m. Verum neque mons Sinai est coelum, nec Moyses usquam in coelum ascendisse dicitur; quod negant ipsi Rabbinī in Thalmud. Et quomodo nomen Moysis, & filii ejus, incomprehensibileⁿ? Etsi nonnulli in coelum rapti sunt, ea tamen significant se vidisse quæ nefas esset loqui, 2 Cor. 12. 2, &c. præterea, particulam tantum rerum coelestium gustarunt, non plenè cognoverunt. Adde quod non suâ id ope, sed à Deo evecti, præstiterunt^o. *Quis*, supple alius quàm Ithiel, de quo vers. 1? Jam confirmat ab imbecillitate nostra; q. d. Non possumus ex nobis viam salutis cognoscere, nam salutis fons apud Deum est in coelo, quod nemo conscendere potest, &c. P. ¶ *Quis continuit, &c.* *וְיִשְׁרָאֵל* ¶ *Quis collegit* (vel, colligat, JT.) *ventum in pugnis*, five *pugillis, suis*? P. Mo. Gej. Merc. i. e. Quis cohibet, &c. nè spiret^q, eum quom vult laxans? solus Dominus^r. Nemo hæc facere potest, ac proinde nemo naturam istarum rerum penitus perspectam habet^t. *וְיִשְׁרָאֵל* denotat imperiosam Dei moderationem, quâ aliquid antea dispersum ad carceres revocatur aut constringitur^t. ¶ *Quis colligavit* (vel, coarctavit, Gej. congregavit, P.) *aquas quasi in vestimento*? *וְיִשְׁרָאֵל* ¶ *Ut Israelitæ massas ligabant in vestibus suis*, Exod. 12. 34^v. Quis constringit aquas in nubibus, easdem postea in pluviam resolvens? Confer Psalm. 104. 3. Vide & Gen. 1. 6^x. *Aquas* intellige, tam supernas in nubibus, tam infernas in mari; ita ut continere se cogantur ad Dei lubitum intra terminos iis præfixos, &c. ¶ *Quis, &c.* *וְיִשְׁרָאֵל* ¶ *Quis statuit, vel constituit, vel stabilivit, omnes* (vel, ullos, JT.) *finis, five terminos, terræ*? M. P. Mo. Merc. Ti. &c. nempe, in terram & aquas^z? oras, seu litora maris^z: nè moverentur^b. Certos Deus posuit fines tum majoribus terræ partibus, Europæ, Asiæ, &c. tum distinctis in terra regnis^c. ¶ *Quod, &c.* *וְיִשְׁרָאֵל* ¶ *Quod est ejus* (vel, illi, Ti.) *nomen*? *וְיִשְׁרָאֵל* (vel, aut, Ca.) *quod nomen filii ejus*? si nōsti, P. M. Ca. vel, filio ejus? si modo scis, Ti. si nōveris, JT. vel, filii ejus? si nōveris, indica, Pi. vel, nomen filii ejus, quod noscas? Di. sic Mo. vel, noscere possis? scilicet illum & filium ejus: nam ex nomine res noscitur^d. Vel, nomen filii ejus? quum, i. e. si, nōsti, Merc. sic Calov. q. d. Nequaquam illud scis. ¶ hīc interrogativ. esse docent & præcedentia, & locorum similium collatio, Job. 22. 2. & Esa. 36. 20. & interrogatio hīc negat^{*}. q. d. Neminem nominare poteris qui hæc præitare possit^f. Et quia Hebræis moris est homines de sua cognatione celebrare, ut notiores sint, dum dicunt, *Isaias filius Amos*, &c. addit, *et quod nomen filii, &c.* q. d. Si quis est qui hæc effecerit aut efficere possit, ut notior sit ac celebrior, dic quod ei nomen, & quæ sit ejus cognatio: q. d. Neminem designare potes aut suo, aut filii sui, nomine. Hæc quidem hominibus impossibilia, ideo non sunt curiosius pervestiganda^g. Indica nomen & familiam ejus, &c. h. Non de qualicumque nomine, sed quod plenè exprimit naturam ejus, quærit; idque incomprehensibile esse docetⁱ. Imperfectissima est nostra de Deo notitia, nec tam quid sit, quàm quid non sit, indicans. Quærit etiam de nomine filii ejus^k: quod de Christo exponunt, per quem omnia Deus Pater fecit^l. *Sapientiam* hīc intelligo, quam Prov. 8. 22, &c. Pater genuit ante secula, &c. tanquam Filium unigenitum, &c. m. Apertissimè hīc Deo tribuitur Filius: de quo varia suggerit Dorscheus notata digna. 1. *Nomen Dei & Filii ejus* ab Agure copulari. 2. Et utrumque pariter esse ineffabile & inexplicabile. 3. Utrique tribuit & coexistentiam, & omnipræsentiam, (per ascensum in coelum & descensum,) & omnipotentiam, & creatorem atque conservatorem majestatem, &c. 4. Patri & Filio & *וְיִשְׁרָאֵל* tribuit, & *וְיִשְׁרָאֵל* (distinctionem personalem^t.) Manifestè hīc indicatur pluralitas personarum in Divinis. Filium autem Dei hīc nominat, non Spiritum Sanctum, vel, 1. quia, cū vellet multas pravæ generationis species proferre, primo loco æternam Filii generationem optimam præmittit^o: vel, 2. quia de Filio Dei promissa illustra acceperat, 2 Sam. 7. 14: vel, 3. quia exprimere voluit quis fuerit ille *Ithiel & Ucal*. Quid quod nominatis Patre & Filio, nominatur & Spiritus Sanctus, utpote

ab utroque procedens^p? Prius cæcitatem mentis descripsit; hīc, voluntatis pervicaciam, & à Deo aversionem: Nec magis, inquit, salutem sine Christo consequi possumus, quàm coelum conscendere, &c. 9. Gradatio hīc est elegantissima, ad evincendam infirmitatem nostram. Nemo in coelos ascendere potest, ubi salutis fons est: quid dico, in coelos? imò nec ventos in aere nec aquas, &c. gubernare, nec vel tantillum terræ finem stabilire, potest: quī ergo ascenderet homo & expiscaretur voluntatem Dei? & quis alius hoc faceret nisi *Ithiel & Ucal*, h. e. Christus? Vide Joh. 3. 13. *Quod est nomen, &c.* q. d. Expone, si vel de nomine saltem, i. e. levissimè, à natura possis eum cognoscere qui hæc omnia præstat in rebus creatis, & in nobis præstiturus est, qui & auctor sit salutis quam exspectamus, & eam de coelis ad nos afferat. Hæc verò non naturæ sunt bona, sed gratiæ munera. Vide Matt. 11. 27. & 16. 17^r. Concinna & Christiana explicatio^t. ¶ *5. Omnis sermo Dei ignitus, וְיִשְׁרָאֵל Purgatus*, Mo. P. Ti. &c. sub. *velut igne*, P. *purgatissimus*, JT. Heb. *conflatus*, i. e. conflando purgatus ut argentum^t. Ab humana ignorantia commodè procedit ad illius remedium, quod est Dei Verbum^v. Misericordiam hominum proposuit, non ut ad desperationem eos adigat, sed ut, eâ perspectâ, ad Deum supplices confugiant, ejusque promissiones, quarum veritatem hīc astruit^x. Removet hīc à Verbo Dei omnem suspicionem doli, impuritatis, superfluitatis, injustitiæ, erroris, &c. ¶ *Clypeus est, &c.* *וְיִשְׁרָאֵל* ¶ *Clypeus*, vel *Scutum*, est, &c. P. M. JT. vel, *is*, Merc. nempe *וְיִשְׁרָאֵל* Deus^z, (non *וְיִשְׁרָאֵל* verbum, quia tum dixisset, *וְיִשְׁרָאֵל*, & mox *וְיִשְׁרָאֵל*) ut & sequentia docent, *Nè addas verbis ejus, nè arguat te, &c.* Interea Deus defendit suos per Verbum, spiritualiter. Vide Matt. 4. 4, 7, 10°. ¶ *6. Nè, &c.* *וְיִשְׁרָאֵל* ¶ *Nè* (vel, *Nihil*, M. Sy.) *addas* (sub. *quidquam*, Vulg.) *verbis ejus*, P. Ti. &c. *Addit*, qui aliter quàm Deus imperat facit, ut dictum ad Deut. 4. 2^b. Sed aliud hoc est: *Addit* etiam, qui verbis alterius, five præceptiva sint five didactica, aliquid insuper adjicit, atque hoc additamentum pro verbo alterius venditat. Vitiatur diploma Regis, ac crimen falsi committitur, quum privatus aliquid ei addit quod pro parte diplomatis & verbo regio venditat, etsi id non faciat ut ei contrarietur, sed ut illud explicet. Cū aliquid repugnans Verbo fit, aut secus quàm præceptum est, non additur præcepto, sed ei derogatur, & ab eo tollitur^c. Nihil addas, five contra, five præter, Verbum Dei, five ex temeritate aut malitia, five dolo malo, five intentione plausibili. Confer Deut. 4. 2. & 5. v. 32. & 12. 32^d. *Detractionis* non meminit, quod homines ad addendum procliviores sunt, sub specie interpretationis^{*}. *וְיִשְׁרָאֵל* partim ex Cal, à *וְיִשְׁרָאֵל*, idem valent quod *וְיִשְׁרָאֵל* adjecit; partim ex Hiphil, à *וְיִשְׁרָאֵל* conflatum^f. Malo ex fut. Hiphil esse, compendii causâ, pro *וְיִשְׁרָאֵל*, ut *וְיִשְׁרָאֵל* expeditius dicitur pro *וְיִשְׁרָאֵל* peccatum, & *וְיִשְׁרָאֵל* pro *וְיִשְׁרָאֵל* certitudo^g. ¶ *Et, &c.* *וְיִשְׁרָאֵל* ¶ *Nè fortè, vel, Ut non, increpet, five corripiat, te, & mendax sis*, Mo. vel, *efficiaris*, JT. Gej. vel, *inveniaris*, M. Ti. Ch. sic P. Pi. vel *et falsitatis convincat*, Ca. ¶ *7. Duo, &c.* Quorum unum concernebat animam, & vitam spiritualem; alterum, corpus, ac vitam animalem & externam. Quotidianum hoc erat Aguris suspirium^h. ¶ *Nè deneges mihi*, ita M. Sy. sic Ca. Ti. *וְיִשְׁרָאֵל* ¶ *Nè prohibeas* (vel, *subtrahas*, Gej.) *à me*, P. Mo. Merc. &c. Innuit rei petitiæ necessitatem, fervidumque desideriumⁱ. ¶ *Antequam moriar* Post mortem nullus precibus, sed tantum gratiarum actioni, locus erit^k. Tunc enim beati non amplius de seductione, mendacio, egestate aut contumacia, sibi metuere opus habent^l. ¶ *8. Vanitatem* (vel, *Detractionem*, Ch.) *et verba mendacia* (vel, *verbum mendax*, P. Mo. vel, *rem mendacem*, JT.) *longè fac à me* Sim. M. Ti. P. &c. i. e. Remitte mihi peccata mea^m. Peccata omnia complectitur sub nominibus vanitatis & mendaciiⁿ. Al. Deprecatur Agur ut Deus ab erroribus & idololatricis ac hæreticis falsitatibus ipsum fervet, nè iis implicetur & delectetur, &c. Fac nè vel ipse errem, vel alios in errores abducam.

RS. in Calov.

Calov. anti-gr.

Merc.

Jun.

Merc. sim. AE. & R. in Gig.

Merc.

Pi.

Gej.

Gej.

Merc.

sim. Me.

Gej. sim.

Calov.

R. Levi in Gig.

T.

AE. & RS in Gig.

Gej.

Di.

Calov.

Merc.

sim. Pi.

Merc.

RS. in Gig.

Calov.

sim. Gej.

Gej.

Q. in Merc. sim.

Gej. &c.

Gej.

Calov.

T.

Calov.

Car.

10

20

30

40

50

60

70

Jun.

Ma.

Pi.

Gej.

Car.

Gej.

Gej. sic Pi. Merc.

Gej.

Car.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

merc. **הַלְלִיָּהּ**, qui crescit in fluminibus, &c.² Hujus filiae duae hic sunt. Quenam illae? Resp. 1. Filiae hae non sunt proprie dictae, quia sanguisugae nec generant, nec generantur, sed nascuntur ex putredine†. Resp. 2. Duo linguae rami quibus sanguinem fugit². Lingua hujus bifurcata est, seu bifurca, seu denique duobus quasi canalibus praedita quibus fugit sanguinem. Metaphora qualis Gen. 49. 22^b. Verum sic potius trium meminisset oris angulorum, ut observant Aldrovandus, Isidorus, &c.^c. Deinde, animalis linguae cum foetu nihil est commune. Et lingua carent hirudines, neque aliter sanguinem fugunt, quam ore rotundo in sphincteris modum compresso & coarctato^d. [Idem tamen alibi aliter explicat.] In ore ejus tres sunt dentes contrarii occursu se collidentes, ut ex ejus morsu colligitur*. Resp. 3. *Filiarum* nomine malim duas hirudinum species intelligi, puta palustres, & aequoreas. Quanquam neque hoc satisfaciatur, quia hirudo marina nusquam legitur sanguinis avida^f. Respond. 4. Duo haec verba, *Affer, affer*, ejus filias allegorice appellat, quod haec velut ex se gignat^g. Sed nihil de his filiis afferunt interpretes veri simile: quare ad allegoriam, tanquam ad sacram anchoram, confugiunt. Et aliqui haec connectunt cum versu praeced. quasi isti homines cum *hirudine* conferantur ob aviditatem sanguinis. Alii, cum sequentibus, *Tria sunt insatiabilia, &c.* q. d. *Due sunt sanguisugae filiae, &c.* imò tria quae non satiantur, imò quatuor quae nunquam dicant, *Sufficit*; nempe, *sepulchrum, vulva sterilis, &c.* Quae duo sic essent sanguisugae filiae: quod valde coactum videtur. Nec solet Scriptura in numerorum gradationibus, post primum numerum expressum, nisi unum addere pro augmento, ut infra v. 18. & 29. & supra 6. 16. Amos. 1. 3, &c.^h. *Πλασμένη* describit sub hirudinis imagine*. Similes sunt hirudini, quae duo habet ora quae sanguine satari nequeunt†. Ut filii Diaboli dicuntur, qui genium ejus referunt, Joh. 8. 41, 44. &c. ita hic filiae *hirudinis* dicuntur, quae aviditatem explere nequeunt, &c. Harum memorantur duae, non quod plures non sint, sed quod duae quasi in mentem scriptori primitus venerint, quanquam numerus ille postea excreverit. Si dualitatem urgeas, sumere licebit par primum, nempe *scheol & matricem*ⁱ. Ego duas filias simpliciter refero ad ejus insatiabilitatem, quae ascribitur pauperum oppressoribus, [verf. praeced.] qui, non contenti semel eos oppressisse, subinde eodem redeunt, donec eorum substantiam, hirudinum more, exhauerint^k. [Al.] Malo haec verba non praeced. nec sequent. jungere, sed separatim sumere; ita tamen ut, *הַלְלִיָּהּ* aliter sumam; non, pro *sanguisuga*, (quam *הַלְלִיָּהּ* *alaka* dici Arabes omnes profitentur, à quibus accepta vox toto Oriente disseminata est: quare eam sine 1 scribunt & Syri & Talmudici, ut probat Buxtorf. in Lexico,) sed pro *fato* unicuique impendente; non Stoicâ necessitate, sed ineluctabili Dei decreto de hominum vita & morte^l: pro vitæ privatione, vel termino unicuique à Deo praestituto^m: ut idem sit quod Arab. *هَلَالُك*, quod (ab *alaka*, *dependere, appendi*,) est, vitæ terminus, & fatum unicuique Dei decreto appensum. Nec mirum huic prolem tribui, cum parere legatur decretum, Sophon. 2. 2. & *dies crastina*, Prov. 27. 1. Ità hic parit fatalis diēs, & decretum, &c. & duas habet filias, quae fortè sunt *הַלְלִיָּהּ* & *הַלְלִיָּהּ*, de quibus Prov. 27. 20. Vel, si illa putentur esse aequipollentia, hae filiae erunt *הַלְלִיָּהּ* *fossa*, seu *sepulchrum*, & *הַלְלִיָּהּ*, quae vox plerumque sonat locum seu statum animae à corpore separatæ, quarum una corpora, altera animas, insatiabiliter appetit. *Filias* Hebraei vocant, quia utraque vox foemina, vel saltem communis, est, & fatalis termini filias, quia ille utramque generat: nam indè est quod eodem momento corpus fossae destinatur, & anima *הַלְלִיָּהּ*. Nec nova est haec interpretatio, nam vestigia ejus in RS. sunt, qui haec habet, *Menahem juxta sensum literalem ait הַלְלִיָּהּ esse vocem Arabicam, quam interpretes הַלְלִיָּהּ, & illuc descensum, significare afferunt*. Quae verba non satis attentè legit Mercerus. [De quo vide Authorem.] Nomine autem *הַלְלִיָּהּ* tam paradisum quam gehennam Hebraei intelliguntⁿ. ¶ *Affer, &c.* הַלְלִיָּהּ ¶ Per apocopen, pro, הַלְלִיָּהּ הַלְלִיָּהּ, à הַלְלִיָּהּ dedit. Vide Hof. 4. 18 P.

[Vertunt,] *Da, da*, Mo. clamantes, *Affer, affer*, M. &c. sim. P. [Alii hoc cum praecedent. sic reddunt:] *Sanguisuga duas habet filias, Cedo, Cedo*, Ca. *Sanguisuga duae filiae sunt, nempe, Adfer, advebe*, Ti. *Hirudini duo sunt rami qui dicunt, Præbe, præbe*, Pi. scilicet sanguinem quem fugam^q. [JT. haec cum seq. jungunt, & sic vertunt, *Præter hirudinem, cui duo sunt rami, Præbe, præbe, tria sunt insatiabilia, &c.*] ¶ *Nunquam dicit, &c.* הַלְלִיָּהּ אֵל ¶ *Non, vel nunquam, dicunt, Obe, JT. Pi.* quae est interjectio exclamantis, & satietatem designat. *Martialis, Obe, satis est*^r. Vel, *Sufficit*, Ch. P. *Satis est*, M. Ti. *Abundantia*, Mo. *Substantia*, scil. multa est, i. e. abunde†.

16. *Infernus*; ita Ch. Sy. הַלְלִיָּהּ ¶ *Sepulchrum*, Mo. P. Merc. &c. quod cadaveribus non satietur, sed omnia sibi imposita devorat^t. *Infernus* etiam est insatiabilis^v. ¶ *Et os, &c.* הַלְלִיָּהּ ¶ *Et oclusa* (vel, *sterilis*, P. vel, *constricta*, Ch. Ti. *contracta*, Ca. *impedita*, M.) *matrix*, sive *vulva*, JT. M. Ti. &c. *Et arctatio*, vel *angustia*, (vel, *orificium*, V. Merc. Gej. vel, *constrictio*, Mo. vel, *occlusio*, Gej.) *vulva*, Merc. &c. Significat orificium angustum quo suscipitur semen genitale, ita dictum ab angustia^x. Immensum est in sterilibus foeminis concipiendi desiderium, ut ex Rachele discimus^y. Sed malim ad mulieres non steriles, sed incontinentes, referre, quarum libido sc. non expletur coitu†. ¶ *Terra, quae non satietur aqua* ¶ *Nempe pluvia*^z; praecipue in calidis illis regionibus^a. ¶ *Ignis, &c.* ¶ *Qui quicquid lignorum vel materiae admo-* 30 *veris comburit & absumit. Indè redit ad primam הַלְלִיָּהּ, (velut omnium pessimam,)* ut intelligas omnia haec inter se cohaerere^b.

17. *Oculum qui subsannat patrem* ¶ Ità M. P. Ti. &c. *Oculi* meminit, tanquam partis nobilissimae & conspicuae, ubi signum contemptus & subsannationis maxime apparet^c: & quia haec pars à volucribus lancinari solet*. ¶ *הַלְלִיָּהּ* ¶ *Subsannaverit*. הַלְלִיָּהּ est, tum *subsannare*, Prov. 1. 26. tum *contemnere*, h. e. susque deque habere quid mandet vel interdicit alter, & loco obsequii reponere gestus aut verba indecora, contumeliosa, &c.^d. *Damnatur* hic qui ullo corporis gestu pietatem erga parentes violat. Et Ethnici quidam affirmarunt, solâ vultus torvitate violari erga parentes officium*. ¶ *Et qui, &c.* הַלְלִיָּהּ ¶ *Et* (vel, aut, JT. Pi.) *contemnit*, seu *spernit, obedientiam (imperium, Merc. V. doctrinam, M. Ti. disciplinam, Ca. senectutem, o. Ch. Sy. sim. RS. in Gig. vel, consortium, AE. in Gej. collectionem, nempe rugarum, RS. in Merc.) matris, P. Merc. JT. Pi. &c.* הַלְלִיָּהּ fumo ut Gen. 49. 10. ubi est, *obedientia & imperii receptio*^e. Nota הַלְלִיָּהּ, pro הַלְלִיָּהּ, specie quadam contractionis: simil. Psal. 45. 10^g. Et הַלְלִיָּהּ & הַלְלִיָּהּ tam ad *patrem* quam ad *matrem* pertinet. הַלְלִיָּהּ radice caret in Sacris usitata: est tamen Arab. הַלְלִיָּהּ *admonuit*^h. *Pater & mater* hic pro quibusvis superioribus ponuntur, per synecd. specieiⁱ. ¶ *Effodiant, &c.* ¶ Ità LXX, Mo. P. vel, *eruant*, Ti. Optative sumunt; sed enunciative malo, ut gravitatem poenae augeretur, &c.^k. ¶ *הַלְלִיָּהּ* ¶ *Effodient* (vel, *eruent*, Sy. M. vel, *perforabunt*, Merc. *diffident*, Ch.) eum corvi torrentis, Merc. Pi. P. Mo. Ti. Ch. ad torrentem agentes^l: (utpote ficci calidique temperamentis; vide 1 Reg. 17. 3, 4^m.) qui saviore fuisse videntur^m. *Corvi fluviales*, Ca. Merc. Al. *corvi vallis*, Sy. JT. Car. BA. ex o. qui nidificare amant in reductis sive solitariis vallibus. Potest intelligi vallis aliqua corvis frequens, & ab eis denominata. Legimus Esa. c. 15. v. 7. הַלְלִיָּהּ, quod vulgò reddunt, *ad vallem Arabum*, aut *torrentem salicum*: at potest, aliis punctis, verti, *ad vallem corvorum*, quae etiam eadem esse potuit quae *vallis cadaverum*, Jer. 31. 40. nempe, quia damnatorum cadavera ibi corvi consumerentⁿ. [Sensus loci,] In crucem tolletur P. Sed supplicium hoc Israelitis infuctum erat, imò vetitum, nec *suspensus in ligno pernoctare* debuit, Deut. 21. 23^q. Esto, at simulac illi exspirassent, poterant corvi more suo in oculos eorum involare. Mors sanè ignominiosa liberis rebellibus ex Lege Dei infligenda erat^r. Et supponuntur hi esse mortui, sive in acie, sive per supplicium publicum, sive per casum alium; nam & inermes in agris prostrati, & suspensi, hanc lani-

nienam

† Gej. nienam experiuntur †. Damnatorum corpora manebant insepulta, feris avibusque carnivoris exposita †. Huc facit illud Aristophanis, *Ἐκρέμας κρέασι δειπνόν*, *Suspendit, ut corvis esset pro cæna*. Et Horat. epist. 16. ad Quintium, — *non pascas in cruce corvos*. Et Tzetzes chil. 5. 22. Centaurus Asbolus *ῥ' ἰκρόμοιο κρεμάσας*, &c. *Pendet in excelsa suffixus stipite pinus, Suavia in expletis ut det convivium corvis* †. Nec frustra oculi meminit, cum in toto corpore nulla pars rapacium avium injuriis magis exponitur †; forsitan, quia pars est mollissima; fortè etiam gustu gratissima †. Corvi, inquit Epictetus, mortuorum oculos vastant. Et idem, rationem explicans veteris adagii, *Satius est ire ad corvos quam ad adulatores*, inquit, *Corvi quidem mortuorum oculos tum demum vastant cum nullius sint usus; sed adulatores vivorum animas corrumpunt; & oculos excæcant* †. Catullus quoque, Cominio mortem imprecatus, hoc addit, *Effossos oculos voret atro gutture corvus, Intestina canes, cætera membra lupi*. Quid quod nè vivorum quidem oculis parcunt? Hinc Aristophanes in Avibus, *Ὁ κρόαξ παρὰ δὸν*, &c. *Corvus adveniens, & clam advolans, pejerantis oculum percutiens effodiat*. Et Alkazuinius, [scriptor Arabicus,] cap. de Corvo, *Versatur, inquit, super omnia magna animalia quæ sunt in agris, ut super camelos, & equos, & homines, & eorum oculos conatur evellere: nec propellendo aut verberando prohibetur, propter vim famis*. Et veteri proverbio jactatur, *Corvum corvi oculum non eruere*. Porro, Cardanus sic scribit, *Nullum est genus avium magnarum quæ, si propè sint, non conentur tibi oculos eruere*. Et causam hanc affert Plin. 11. 37. *Pleraque alitum hominum oculos potissimum appetunt, quod effigiem suam in eis cernant; est enim in oculis absoluta vis speculi, &c.* ¶ Et comedant (vel, devorent, P. vel, devorabunt, Merc. simil. Pi.) eum filii (vel, pulli, Merc.) aquila. Sic P. &c. i.e. Vel, juniores, sive alacriores, aquilæ; vel, simpliciter, aquilæ, ut *ἰῖ* redundet. De pietate aquilarum in pullos vide Deut. 32. 11. eæ tamen carnivoræ sunt & rapacissimæ †. q. d. Neque ei corvi parcent, neque aquilæ †: nullo modo supplicium evadet †.

18. *Tria sunt difficilia* (vel, abscondita, Ch. P. Mo. &c. vel, mirabilia, M. mirificata, Merc.) *mibi; sic Ch. vel, à me, P. Mo. Merc. JT. Pi. vel, supra me, Merc. apud me, M. מִיָּמִינִי* Excellentia sunt, ac supra caput meum, Ti. similiter Ca. Merc. ¶ Et quartum, &c. *וְאַרְבָּעָה* Imò quatuor sunt quæ ignoro, P. Merc. &c. *אַרְבָּע* scribitur, fœmin. at *אַרְבָּעָה* legitur masculinè, ob præcedens *שְׁנֵי* †. Sed parùm interest, cum neutrum genus modò per hoc, modò per illud, soleat exponi †.

19. *Viam* (vel, Vestigium, P. Ca.) *aquila in celo* ¶ Ità M. JT. &c. vel, in aere, Ti. Ca. Merc. nempe volantis †. *Viam*, i. e. vel, 1. vestigium †. Nullam notam aut vestigium post se relinquit, ut dignoscatur per quem locum volarit †. Non placet; nec enim mirum hoc est, vel absconditum, in aere invisibili non remanere vestigium visibile. Vel, 2. agendi rationem: hoc sanè mirabile, tantà illam in volatu pernicitate & robore præditam esse, ut non, sicut aliæ aves, per diverticula & flexiones, sed rectà, in sublime feratur, ut notat Elian. 14. 10*. *Aquila altissimè volat*. ¶ *Colubri*, &c. *וְהַחֲסִידִים* Serpentis super petram, M. P. Mo. Ti. &c. ubi nullam relinquit impressionem †. Non plumas relinquit, ut aves; non fimum, ut vermes, &c. Al. Quam serpens rependo conscendit sine pedibus †. Hoc sanè mirabile, animal aded. glabrum, pennis pedibusque carens, movere se posse pro lubitu, idque super petram, corpus scil. durum, inæquale, asperum, quod ei non cedit aut suppetias fert, ut gramen. Delrio sic exprimit, *Tanta volubilitas & implicatio est, tot ambages — cum explicat orbem, & cum insidiatur, vel exitio se eripit, &c.* ¶ *Viam navis in medio maris* Ubi nullam apparet vestigium, vel procul intuenti, vel propius, si paululùm expectaveris †; aquis statim recurrentibus †. Al. In quod navis profundissimè descendit, ac rursus ascendit †. Mirum tam immensam molem tot milliaria tam citò emetiri †. ¶ Et viam (vel, vestigium, P. Ca.) *viri in adolescentia*, *וְהַיָּלְדִים* In adolescentia sua, Sy. in, vel cum, adolescentia, M. Ti. Merc. vel, puella, Ca. vel, virgine, P. JT. Pi. Ch. i.e. si rem habuit cum puella †. *וְהַיָּלְדִים* variè accipiunt: vel, pro

nupta †; vel, proinnupta †: vel, pro virgine †; vel, pro corrupta †. Judæi, ut probent *וְהַיָּלְדִים* Isa. 7. 14. non esse virginem, hunc locum jactabundè citant: sed frustra †. 1. Ibi enim, nisi *וְהַיָּלְדִים* esset virgo, miraculum nullum esset †. 2. Propheta hîc loquitur *וְהַיָּלְדִים*, per concessionem, ut sequens versus docet, quia tamen vitiata sit, pro virgine tamen se venditet †. Non abs re est quod notat Junius Philargyrius in 3. Virg. eclogam, *In Terentii Adelpbis virgo dicitur quæ peperit; Puer natus, nihil habet virgo*. Et Virg. eclog. 6. de Pasiphaë matre jam trium liberorum, *Ab! virgo infelix, quæ te dementia cepit? & de Ero Leandri, georg. 3. Nec moritura super crudeli funere virgo* †. 3. *וְהַיָּלְדִים* hîc etiam virgo est; & via hæc viri, &c. est, motus aut agendi ratio planè negotiosa ac mirabilis, & plena solitudine, impatientiâ, fastidio, flexibus artibusque variis; maximè cum virgine, quam impotentet amat, & cui vel matrimonialiter vel illicitis vult copulari modis: quum vi ad meretricem facilis est, eaque se spontè offert, &c. Si vir depereat virginem, mirè instituit actiones suas ut eâ potiatur; utut pudicitiam illius & parentes & ipsamet sollicitè custodiant. Exemplum habemus in Amnone, 2 Sam. 13 †. Summo studio se occultant puellæ, nè videantur, cum viros admittunt. Aut, via viri, &c. sunt artes quibus juvenes alliciunt virgines, & fallunt †. Verùm hîc sensus postulat ut de corrupta agatur, propter id quod sequitur, *Sic via, &c.* q. d. Nullum illius, sicut & præcedentium, vestigium superest; hæc omnia ignota sunt & occulta †. Sed via, licet in tribus præcedentibus significare possit vestigium, hîc tamen significat rationem seu modum agendi, pro ut sumitur versu seq. clarum autem est viam hoc v. & seq. idem significare. Deinde, recta loquendi ratio non admittit ut dicatur, occultum esse & ab homine difficulter sciri posse vestigium viri in puella corrupta †. [Alii nihilominus illam amplectuntur sententiam.] Scopus est, ad amplificationem & peccati scortationis, & periculi illius, & ad majorem hominum cautionem, clandestinam scortationis patratiōem ostendere: Cum multa sint aliorum scelerum, v. g. furti, homicidii, &c. indicia, hoc scelus pervestigari non potest. Mille sunt scortorum artes, quibus suam & libidinem expleant, & contegant turpitudinem †. Ut aquila, serpens & navis, levissimè ac sine strepitu, per varios gyros & anfractus, celerimè & occultissimè, nullo relicto vestigio, feruntur: sic scortator per mille mæandros tendit in opertas cupedias; nec tamen diu illis vacat, nam flos ætatis ejus velocissimè transvolat, &c. Significat hîc incerta esse virginis, aut corruptæ, indicia †.

20. *Talis, &c.* *וְהַיָּלְדִים* Sic est via mulieris adulteræ, Merc. &c. *Via*, i. e. mos, ratio †; ratio agendi, motus, tam animi, quam corporis †. Sic, q. d. Ut corruptionis & stupri commissi cum puella non nupta nullum superest vestigium, ità & adulteræ, &c. Sed malim ad *וְהַיָּלְדִים* virum hîc respici, qui mirè multisque artibus ambit virginem, qui hîc confertur cum fœmina adultera, quæ mirè occultat à marito suo flagitia P. ¶ referri potest, vel, ad præcedentia, q. d. Ità est via mulieris, i. e. occulta; vel, ad sequentia, q. d. Ità, ut mox dicam, comparata est via adulteræ, i. e. impudens est illius agendi ratio †. Sic latere solet homines via adulteræ †. Sic, i. e. Non solum virgines occultant dedecus, sed & adulteræ †. ¶ Comedit (furtivas nempe aquas, & panem occultum, Prov. 9. 17*. Fruitur concubitu adulteri. Metaphora qualis Proverb. 20. 17 †. Vide quàm cassè Scriptura exprimit res impudicissimas †, nihilque interea morum perditissimorum omittit †. *וְהַיָּלְדִים*, quæ aliud dicitur, aliud intelligitur †: & tergens (vel, tergit, M. P. &c.) os suum, &c. ¶ Nè comedisse deprehendatur †. Negat se stupratam †.

21. *Per, &c.* *וְהַיָּלְדִים* Propter tria (vel, Per tria, Vulg. vel, Sub tribus, Sy. Ti. JT. Pi.) *movetur* (vel, contremiscit, M. Ti. V. comimovetur; vel, comimovet se, Ch. P. JT. Pi. vel, stomachatur; V. vel, horret, Ca.) terra † i. e. Vel, 1. incolæ terræ †: vel, 2. ipsa terra; hyperbole †. q. d. Par est terram contremiscere ob facti horrorem †. Ut in terræ motu magnæ sunt montium ac ædium concussiones, & ingens omnium consternatio, &c.; ita, propter horum impetuosam im-

queari pendulus, cum vel in rimulis necesse est unguiculis defigere, vel amplecti manibus quidquid eminet aut scabrum est. Vel, 2. ad venationem, cum muscas captat aut araneas. Utrumque mirabile, & notatu dignissimum in tenui animalculo. At objicit hic Mercus, *Stellio in aulis regum non versatur*. Resp. Stellionem non esse agreste animal, sed domesticum, omnes uno ore clamant, Porphyr. in Euseb. Suidas, &c. Stellio degit in praeseptibus, ait Aristot. Hist. 9. 1. prope cloacas, Antonius Liberalis Metamorph. 24. in locis hostiorum fenestrarumque, aut cavernis sepulchrisque, Plin. 30. 10. in cavis murorum prope terram, Matthiolus in Dioscor. 6. 1. & in laquearibus & convexis tectorum, [ut supra notatum;] unde interdum supernè in potum cadit, Avicenna. 4. b. 2. 5. Porro, nullus video quo privilegio Regales domus ab hac peste sint immunes. Imò quò major in illis est lapidum strues & congeries, eò sunt profundiores in parietibus fissurae & rimulae. *מַסְמַרְמָר* hic est *מַסְמַרְמָר* stellio, qui hodie Græcis vocatur *συνιδμυρδος*, (vel *συνιδμυρδον*), palam detorto nomine ex *מַסְמַרְמָר*. Glossæ, *Ἀπαλαβότης, τὸ συνιδμυρδον*. Manus vocat pedes, quibus is pro manibus utitur. Moratur in adibus regis, i. e. in ostiis & fenestris, ut docet Plin. 30. 3. Quærunto docti quid hic in Chaldaeo sit *מַסְמַרְמָר*. Latina versio habet, *tegumenta facit*. D. observ. 10. 6. modò legi vult *מַסְמַרְמָר*, *implicans*, aut *perplexum opus faciens*, quod dicatur de araneæ tela; modò vero *מַסְמַרְמָר*, *nitens*, quod de stellione dicatur, ut sic Chald. conveniat cum o. & Vulg. Sed eum malim cum Hebræo textu conciliare: malim igitur legere *מַסְמַרְמָר*, (pro *מַסְמַרְמָר*) nempe *מַסְמַרְמָר* Chaldaeis idem est quod Hebræis *מַסְמַרְמָר*, capere, apprehendere. Videtur Sapiens animalis hujus exemplo adhortari tenuis fortunæ homines, ut industriâ & solertiâ nitentes, non desperent se ad honestissima loca pervenire posse. Cum aranea in ipfis Regum palatiis, utcunque hominum frequentia calcatis, & diligenter purgatis, domicilium suum exstruat, apparet quanta artis & solertiæ vis sit; utpote quibus ea quæ affectamur, quamvis multa sint obstacula, consequi possimus.

29. Quæ bene, &c. *מַסְמַרְמָר* Quæ bene, vel probè, (vel, optime, M. vel, magnificè, BA. 1. 3. 2. 728. 30. sim. Ca.) *incedunt*, V. Pi. M. Ti. vel, *procedunt*, JT. ad verb. quæ *bonificant*, vel *benefaciunt*, *incessum*, V. sim. Mo. vel, *benefacientes procedere*, Glas. gram. 3. 1. 31. 116. Quæ optimè *incessum* componunt & aptant, & strenuè ac alacriter ad opus suum procedunt. Superiorum animalculorum exemplo ad prudentem rerum procuracionem adhortatus est: horum autem quatuor, ad constantem & intrepidam in rebus bene susceptis progressionem excitat, & nè ullius metu à præclaris institutis desistamus.

30. Leo; ita M. P. Ti. &c. *לֵוִי* Vetulus leo, JT. Pi. Car. qui, licet non agilior junioribus, est tamen robustior & cordatior. *Catulus leonis*, Sy. Sævius leonis genus fuisse videtur: forsan leopardus; cui verius congruit quod sequitur quàm leoni. Ad nullum, &c. *לֵוִי מִפְּנֵי כֹל* Nec avertitur, vel, avertit se, (vel, retrocedit, Merc. sim. Mo. JT. Pi. vel, fugit, Ti.) à conspectu cujusquam, Merc. Ti. M. &c. vel, metu cujusquam, JT. Pi. vel, propter ullum animal, P. sim. Gej. Non propter omne, Hebræis valet, propter nullum. Vide ad Prov. 3. 31. & 12. 21. & 13. 7. Non revertitur, putà ex metu, aut virium defectu ad expediendum opus susceptum. Ità namque reverti retrorsum aliàs dicuntur, qui, spe suâ excidentibus, turpiter desistere coguntur à conatu, Psal. 9. 4. & 56. 10. &c. Sic, non reverti donec consumpti sint hostes, est, victoriam consequi plenam, 2 Sam. 22. 38. Confer Job. 39. 22. Nemo leonem pellat, aut pedem referre cogat. Ità Arist. Hist. Nuncquam fugit, neque trepidat; sed, etiam si obitu venantium cogatur cedere, sensim restitansque retrocedit, & gradatim pedem refert. Similiter Plin. 8. 16. Elia. 4. 34. Phrasis *לֵוִי* hic valet, metu; sicut & Job. c. 13. v. 20. & 39. 22. Esa. 19. 1. & 64. 1. &c.

31. Gallus, &c. *מַסְמַרְמָר* Vox *מַסְמַרְמָר* inusitata est, & hic tantum occurrit. De ea varii varia: sed nemo prudentior quàm RS. qui fatetur se nescire quid

sit. Deducitur à Chald. *מַסְמַרְמָר* accingere, unde *מַסְמַרְמָר* accinctus, vel, alacris, five expeditus; unde *מַסְמַרְמָר* accinctus, vel Succinctus, lumbis, JT. Pi. Mo. BA. 116. [Sed quodnam animal hic intelligatur, non convenit inter viros doctos: hinc variè reddunt.] Græci mirà libertate reddiderunt, Gallus inter feminas alacriter incedens. Quos sequuntur Ch. Sy. & Ar. [De quibus plura qui velit, consulat Fullerum & Bochartum in locis designatis.] Aq. & Th. reddunt, *ἀλεξερυάων*, Gallus dorso, aut lumbis: ubi subaudiendum puto, *ἀλεξερυάων*, succinctus. Sym. reddit, *ἀλεξερυάων* τὴν ὀσφύν, i. e. circumcirca strictum lumbis; quod, voce *ἀλεξερυάων* repetito *ἐν* *τοῖς*, concordabit cum Aq. &c. quanquam forsitan aliò spectavit, ut videbimus. Hieron. utramque versionem conjunxit, Gallus succinctus lumbis: quod quid aliud est quàm *κλῶσιν τὰ ἀσχυλλῶσι*; (componere disjungenda?) Neque enim ad galli descriptionem pertinet ut dicatur lumbis esse succinctus. Gallus succinctus lumbos, i. e. paratus ad gressum, ad pugnam, ad procreationem. Gallus non elumbis, Heb. gallus lumborum, Ca. i. e. non castratus; hic enim pomposè incedit: capo non item. Verum ut capo non dicitur esse lumbis distinctis, ità gallum nemo dixerit cinctos habere lumbos. Et si succinctus lumbis opponeretur castrato, non sequeretur eo nomine gallum magis significari, quàm aliud quodvis animal non castratum. Non immeritò tamen à multis celebrata est hæc versio. Est enim gallus pugnacissimum animal, & corpore quasi succincto, h. e. probè compacto & lacertoso, & imperitat suo generi. Vix tamen fateor idoneum hoc esse Regiæ majestatis exemplar; nisi quis velit Scripturam S. parvis componere magna, ut loquitur Poeta, & fieri non raro solet. Ego, etsi tot veteribus multum deferam, non tamen video quid eos in illam sententiam impulerit: & cum hic inter leonem & hircum ponatur medius, valde verisimile est illo nomine quadrupedem, non avem, designari. [Alii ergò aliter vertunt.] Alii *pardum* vertunt, quod tenuis & fortis sit in lumbis. Pardus circa ilia gracilis & tanquam succinctus est, & magnificè incedit. Sed is ignotus vulgo est, nec ullâ generositatis notâ commendabilis. Aliis est *lælaps*, vel *canis leporinus*. Canis venaticus, Ti. Canis venaticus fortis in lumbis, M. Lælaps præcinctus lumbis, P. Leporarius canis lumborum, quasi accinctus lumbis: quod ad tenuitatem lumborum ejus K. refert, quasi succinctos, astrictos & minutos habeat ac tennes lumbos: sed malim, quasi alacer & habilis ad cursum & venationem: eò enim referri solet accinctio lumborum, quia veteres, ut aptiores essent operi, solebant renes accingere; unde & Latine dicimus, accingere operi. Huc referri possunt quod Græti in Cynegetico de hoc eodem cane, — adstricti succingant ilia ventris; & Ovidius, ubi Actæonis canes describit, Et substricta gerens Sicyonius ilia Ladon; & Alcamus [scriptor Arab.] Azur, (i. e. succinctus,) canis tenui pectoris ambitu. Ubi nota azur & zarzir voces esse vicinas, quarum una videri possit ex altera deducta. Et Aristot. in Physiognom. c. 60. Οἱ ζῶοι (lege, οἱ εὐζῶοι) φιλόδοξοι, &c. Qui ilibus succincti sunt venationis sunt studiosi. Refertur hoc ad leones & canes: è canibus enim maximè venaticos ilibus succinctos videre est. Pollent certè canes robore, celeritate atque agilitate, audaciâ etiam atque ferociâ; & à natura his dotibus tanquam armis egregiè instructi & velut accincti videntur. Nec ullum animal, equo excepto, homini socialius aut fidelius est. Hoc ergò interpretamentum ad hujus loci propositum pulchre convenit. [Aliis hoc non placet.] Cani non videtur convenire magnificus iste incessus de quo sermo est. Al. accinctus lumbis equus, JT. Pi. Car. Glas. rhet. 2. 7. 576. BA. Buxtorf. in Mo. i. e. equus edoctus militiam, sternax, pugnax & generosus, de quo Job. 39. 19. &c. Qui accinctus, &c. dici possit, vel, propter cingulam; vel, à consequenti, roboris nomine, quia jumenta lumbis adstricta firmiora sunt. Hinc Martial. epigr. 14. 86. Stragula succincti, venator, sume veredi. Vocem autem *מַסְמַרְמָר* non deducere à Chald. *מַסְמַרְמָר*, sed ab Heb. *מַסְמַרְמָר*, vel *מַסְמַרְמָר*, cingere, & constringere, Psal. 139. 3. Esa. 1. 6. Equum hic intelligo cataphractum, h. e. ferro circumquaque munitum, qui propriè *מַסְמַרְמָר*: nec ità

BA. 2.
407.
G. ex o.
G.
BA. ib.
1086.
BA. sim.
G.
BA.
G.

BA. ib.
1089.
Mc.

Car.

Merc.

Car.

Car.

Merc.

Merc. ex

AE. Gij.

in Gej.

Merc. ex

AE.

Gej.

Boer.

animadv.

3. 9. 6.

BA. 1. 3.

2. 726.

Boer. ib.

Gej.

Mc.

BA. 2. 1.
16. 117.
Merc.
Ful. misc.
5. 12.
Ful. ib.

BA. ib.

Ful. ib.

BA. ib.

Ful. ib.

BA. ib.

Me.

Ca. Mar.

Mar.

Ca.

BA. ib.

Ful. ib.

BA. ib.

Q. in V.

BA. ib.

Ful. ib.

Ita R. Le.

vi & Luth.

& Marc.

Marin. &c.

in Gej. Ha.

in V.

Merc.

BA. 1. 2.

56. 684.

Ful. ib.

Pi.

Jun.

BA. 1. 2.

nec 6. 102.

ita appellatur ob filum corporis, quasi gracilis dicatur; sed ob robur, summamque ad pugnam capeffendam alacritatem, artesque bellicas quas edoctus est^d. Equus est animal superbi incessus, & lumbos succingi solitum^f. Aliis *sturnus* est, qui Arabicè dicitur *zarzir*, & Talmudicè *zarzir*^e. Aliis *apis*, nec temere; est enim *apis* Princeps insectorum omnium, Plin. 11.5. & insecta appellantur ab *incisuris*, quarum præcipua in alvo spectatur: *Præcincla separans membra*, ut utar verbis Plinii, *tenuit tantummodo fistulâ coherentia*. Quinetim *apis* vigore eximio, alacritate & agilitate & industriâ & viribus pollet, aculeo, tanquam spiculo, armata, bellici castorum moris imitatrix, acerrima & pugnacissima. Sed de his viderint eruditi s. Plerasque has versiones Fullerus ita inter se confert; ut propè videatur omnes ex æquo probare^h. [Alii generaliter accipiunt.] Animal *præcinctum renibus*, V. AE. dicit solùm; nomen esse bestięⁱ. Expensis singulis, nil video solidum; proinde cum Kimchio adhuc sentio bestiam significari, quæcanque illa fuerit, cujus robur in lumbis situm, ut ferè dicitur Job. 40.11^k. ¶ Et *aries*, וְאֵרִיס *Aut* (vel, & M. Ti. Ch. 18 hinc vires suas amittit, nec disjunctiva est, sed locum tenet copulativæ, sicut Levit. 4. 23. cum aliis quaternario sua decederet integritas^l. Aliis redundat, ut P. & V. [Sic & Ca.] Non recte hanc distinctivæ voculæ rationem dat, quod *hircus* participet de *lumbis*, cani modò vel equo attributis, adeoque sit sensus, *Canis lumborum, aut lumborum etiam hircus*. Sed quàm solidum hoc sit anxie jam non disquiram*. Etiam, V.) *caper*, J. T. Pi. vel, *aries*, Ti. vel, *hircus*, Mo. P. M. Gej. BA. *hircus sylvestris*, taxus, qui gregem summâ alacritate præcedit^m. Al. *hædus*, P. in Lex. qui est *hircus minor*. At וְאֵרִיס *hircum* esse multa docent: 1. consensus interpretum; 2. vicinæ linguæ, Chaldaea & Syra, cui *thajesa*, & Arabica præcipuè, cui *thais*, *hircum* sonatⁿ; 3. loca ubi occurrit, ut Gen. 30. 35. & 32. 14. 2 Par. 17. 11°. Non obscura elucet leonis & hirci in gressu animoso paritas, quippe quorum neuter reformidat aut refugit hostem: nec cum sui solùm similibus pugnat *hircus*, sed etiam cum homine P. *Hircus* cum quadam pompa incedit tum cum barbæ & sexus fiducia præit gregem, quod & Alian. notat 7. 269. Atque ob processum contra hostem animosam hircis quoque passim comparantur duces & magnates; ut Jéf. 14. 9. Jer. 50. 8. Ezech. 39. 18. Dan. 8. 5. 21. Zach. 10. 3^r. ¶ Nec est rex qui resistat ei, וְאֵרִיס מִלִּפְנֵי מַלְכֵּהוּ *Cruz* hæc Interpretum. RS. fatetur se nescire quid sit וְאֵרִיס. Q. volunt esse nomen Regis cujusdam tunc satis noti, five Salomonis ipsius. Alii malunt esse appellativum, animalis fortè nobis incogniti, vel etiam leonis ipsius, qui tamen alterius sit speciei à וְאֵרִיס modò memorato. Ità Marinus in Arca Noë. Cui Delrio t. 2. adag. f. 362. suggerere voluit *Alcam*, animal singularis & velocitatis & fortitudinis, à quo nomen אלכא. Sed hæc refellit Revia compositum super וְאֵרִיס, comma inter illud & וְאֵרִיס subinveniens*. [Locum variè reddunt.] Et rex *Alcum*, Ti. Mo. cum eo, Mo. Et rex, qui robur habet, i. e. qui magnâ majestate, & splendido ac forti comitatu, ingreditur^t. Et rex, non surgit quisquam cum, i. e. coram; eo, Mar. 2. וְאֵרִיס quidam referunt ad *hircum*, quod cum hoc ipso Rex numerandus veniat: alii, melius, ad regem, quod cum hoc ipso, vel penes ipsum, sit insuperabilis majestas; vel, quod non detur surgere, superbire vel efferre se, cum, vel coram, hoc ipso, aut in ejus præsentia^v. Et rex, in, vel contra, quem nemo insurgit, P. J. T. Pi. sic M. BA. 1. 116. Et rex invictus, Ca. BC. Hinc Arab. وְאֵרִיס *alchum validum* sonat, permutatis homogeneis*. וְאֵרִיס quidam volunt esse substantivum, & וְאֵרִיס intelligunt; adversus quem non est resistentia: alii, adjectivum, i. e. *conspiciens*; adversus quem non est *conspiciens*: alii, infinitivum, ad verb. non resistere contra illum; i. e. cui resistere nemo potest^v. Non est surgere cum eo. Tali cognomento donat Regem, quem nemo ausit aggredi, &c^z. Ad verb. Et rex non surgere cum eo; q. d. Magnificè incedit, [*hircus scilicet*,] ut non possit se Rex comparare cum eo^a. AE. וְאֵרִיס in וְאֵרִיס fictâ dictione, & ex professo compositâ, vult esse Paül. formæ וְאֵרִיס *aversus*; non est erectus cum eo. Malim esse infinitum: et i res eodem recidat^b. Lucem capit textus ex Prov.

12. 28. וְאֵרִיס מוֹרֵס non mors, h. e. immortalitas: sic h. l. non surgere, h. e. invictum robur. Si moraris hinc vocis compositæ singularitatem, notandum est^c, quod dicitur in S. S. voces quæ conjunctim scribuntur, ut una dictio, sed divisim leguntur, ut duæ^d: quales sunt 9^f, imò 11, imò 15, ut notat Masora magna ad i Paralip. 27. 12. & Deut. 33. 2^f. In eis, וְאֵרִיס Gen. 30. 11. quod legitur, וְאֵרִיס; וְאֵרִיס, quod legitur, וְאֵרִיס, Exod. 4. 2. &c^g. & hoc וְאֵרִיס^h. Verum de וְאֵרִיס nec in libris, nec in Masora, quicquam reperitur: fortè sic alicubi per errorem legit Avenarius, quod ipsi relinquimus, donec antiquitatis aliquo testimonio confirmeturⁱ. Ad exemplum horum quatuor tacite indicat, magnifico nobis gressu, & cursu irrevocabili ac decenti, procedendum in nostris actionibus, &c^k. Hactenus de comparationis propositione: redditio est, ut res nostras & prudenter ac cum deliberatione suscipiamus, & fortiter ac strenuè exsequamur & proficiamus: quæ duo plerumque separantur, &c^l. Leo docet nos fortitudinem, ut in vocatione nostra imperterriti pergamus: canis, celeritatem, nè segnitie occasionem rei bene gerendæ amittamus: *hircus* curam familiæ nostræ suscipere jubet: rex ostendit auctoritatem in subditos nostros obtinendam, ut eos regere valeamus^m. 32. Est qui, &c. וְאֵרִיס מוֹרֵס Si stultus fuisti (vel, stultè egisti, M. Ti. Mo. vel stultum te exhibuisti, Pi. Merc. vel, stultum quid dixeris, vel, veneris ad stultitiam, h. e. Si quid imprudenter dixeris aut egerisⁿ; & V. vel, cecidisti, P.) efferendo te, J. T. Ti. Merc. Pi. Car. V. vel, causâ elationis tuæ, præ superbia^o. Stultitiam determinat, quod non sit ab ignorantia aut imbecillitate profecta, sed ex fastu ac insolentia pertinace P. Vel, & Gej. quum te efferres, P. vel, quando in sublimi gradu fuisti, M. Al. Si conatus fueris & institueris aliquid per iracundiam agere, etsi nondum plenè in opus id perduxeris; id quod sequens וְאֵרִיס ostendit. Ad iram esse hoc propriè referendum, indicat ratio quæ sequenti versiculo subnectitur^q. ¶ Si, &c. וְאֵרִיס Sive (vel, aut certè, V. aut si, Ti. & si, P. Mo. Merc.) cogitasti, J. T. V. Merc. vel, cogitasti malum, P. Mo. vel, cogitasti aliquid mali, Pi. vel, sceleratè apud te cogitasti, Ti. vel, iniquè consultasti, M. Si suscepisti aliquid nefarium; unde & וְאֵרִיס nefaria cogitatio, scelus^r. וְאֵרִיס sign. vel, simpliciter cogitare, live decernere, ut Psal. 17. 3. Proverb. 31. 16. Jer. 51. 12. &c. vel, cogitare malum, ut Psalm. 31. 14. & 37. 12. &c^s. ¶ Ori, &c. וְאֵרִיס Ma- num ori, vel, ad os, Merc. P. Mo. &c. vel, super os, M. Ti. sub. pone, vel, impone, P. M. Ti. J. T. Pi. sic Merc. vel, admove, Merc. h. e. Sile. Vide Job. 21. 5. & 29. 9. & 39. 34. q. d. Abstine ab omni excusatione pertinacique defensione erroris admitti, vel altercatione & reciprocatione cum corripiente; & silentio, modestiæ pudorisque indice, poenitentiam tuam animique mutationem ostende^t. Cave nè animo elatus malum committas, aut, si commissum sit, defendas; ut solent qui auctoritate aut ingenio pollent, sub specie fortitudinis & constantiæ^v. Fræna te ipsum, neque id quod cogitasti vel ore proferas, nedum facto peragas: pro quo dicit, manum ori, quod cum aliquid taceri jubemus, monere soleamus ori admovendam manum^x. [Ca. totum sic reddit,] Si quid per arrogantiam stultius aut flagitiosius fecisti, os manu compesce: Nemini dicito^y. 33. Qui, &c. וְאֵרִיס מוֹרֵס Quia emulsor lactis, Mo. (Nam expressio, vel compressio, lactis, Merc. Quem admodum expressor lactis, P. V. Nam ut pressura lactis, J. T. Pi. Qui lac premit, Ca. sim. M. Ti.) educet, vel educit, (vel, exprimit, Ca.) butyrum, Mo. P. M. &c. וְאֵרִיס expressit, Jéf. 66. 11. unde וְאֵרִיס premit, pressor, Jéf. 16. 4. Huc וְאֵרִיס expressit, Jud. 6. 38. & penitus exhaust, Psal. 75. 9. Jéf. 51. 17. &c. Unde colligitur, crebram hinc violentamque indicari agitationem, quâ aut lac, aut nares, aut ira, premendo quasi motantur, & hinc indè versantur, &c^z. ¶ Et qui, &c. וְאֵרִיס מוֹרֵס Et emunctor (vel, vehemens emunctor, P. vel, pressura, J. T. Pi.) naris educet, vel educit, (vel, elicit, M. Ti.) sanguinem^a. Mo. P. &c. in quo vita est^a. Quod emungenti sæpe periculosum est^b. ¶ Et qui, &c. וְאֵרִיס מוֹרֵס Et, vel ita, emunctor, vel expressor, vel pressura, &c. [ut prius,] irarum, seu furorum, educet, vel educit, (vel, producit,

ducit, M. Ti.) *litem*, Mo. P. JT. &c. Sic ex ira concitata (quod *compressionem iræ* appellat) excitatur contentio: ideoque cavendum ne vel tibi, vel alteri, bilem moveas. 1. hic supplet vicem *ut sic*, ut supra 10. 25. & 25. 3. &c. Nota autem hic polyptoton simul atque antanaclasin in vocibus *nasus*, & *ira*. Simil. Prov. 24. 10. *in die Zara angustia, Zar angustum robur tuum*: & Coh. 7. 7. *sonus Sirim spinarum sub Sir olla*. Significat contentionibus tum animi, tum corporis, bona exauriri & absumi †.

CAP. XXXI.

1. **V**erba, &c. *לְמֹואֵל רִבְרִי* Verba Lemuel, vel Lamuelis, regis, M. P. Mo. Merc. &c. Qu. Quis Lemuel? Respond. 1. Ezechias. Cum enim hæc sequantur collectionem Ezechiae jussu factam, quanto probabilius est hæc esse collecta ex iis quæ mater ipsius Abi, vel Abiya, Zachariae, viri haud dubie sapientis, filia, ipsum docuerat à patre accepta †? Sed & nova est hæc sententia, & ratio ejus frivola est. Etsi enim sequantur hæc proverbialia ista quæ collecta dicuntur à viris Ezechiae, ista tamen Salomonis esse supra monitum. Respond. 2. Salomon: quæ est sententia omnium Hebræorum & Græcorum & Latinorum. Nullus enim alius erat Rex apud Hebræos vel externos qui dictus est Lemuel. Non dubium est quin hæc quæ sequuntur sint Salomonis, qui se appellavit Lemuel. Qu. Quæ causa mutandi nomen Salomonis? Resp. Id à matre factum blandiente, ut videtur ex v. 4. quod proprio id ipsius nomini affine erat, vel, proprium nomen paululum inflexum; ut solent matres nominum liberorum quadam inflexione delectari, ac cum primis ubi ominosa ac pia est nominis inflexi significatio: [ut hic esse constabit.] Aiunt Hebræi Salomonem fuisse octi-nominem. Sic apud poetas, — πολυνόμος ἔστιν Ἀπολλων. *לְמֹואֵל* dicitur quasi *לְמֹואֵל*, quomodo v. 4. in exempl. emend. scribitur, Schurek euphoniae causâ posito pro Holem; i.e. *ad Deum*; ut *לְמֹואֵל* Semuel, quasi *לְמֹואֵל*. Sic dictus est, quod à Deo ordinatus fuerit, (unde & à Deo dictus est *לְמֹואֵל* Fedidia, quasi *dilectus Domini*.) & ad eum Regnum suum & omnia retulerit. *וְהָיָה* hic est particula accidentaria, vel expletiva, quæ *וְהָיָה* addi solet; vide Job. 27. 14. & 29. 21. & *לְמֹואֵל* idem est quod *לְמֹואֵל*. Significat, *Dei*, vel, *Deo*; vel, qui *Dei* est, qui *ad Deum* pertinet: q. d. *Verba* ejus qui est *Dei*, vel, *cujus est Deus*, i.e. qui est à parte Dei; q. d. qui à Deo constitutus fuit Rex. Suave id nomen visum matri, qui optavit eum fore Dei peculium, Deoque consecratum. *וְהָיָה* Viso, &c. *וְהָיָה* Assumptio quæ erudit eum mater sua, Mo. Onus, Merc. Et onus, M. Disciplina gravis, Ti. Comportatio verborum, Pi. Prophetia, Merc. Et prophetia, P. Oraculum, Merc. sic Ca. Insignis doctrina, quæ loco prophetiæ esse possit; vel, provincia quam ei tradiderit, mandatum quod ei commiserit, quoque eum erudierit. [Plura vide de hac voce ad Prov. 30. 1.] Mater sua, nempe Bathsheba, quæ, post poenitentiam commissi adulterii, prophetissa facta est, & prævidit periculum lapsus Salomonis, eumque ideo præmonuit, &c. Ac proinde hæc ejus institutio (à Salomone forsan melius elaborata) relata fuit in censum scriptorum sacrorum; ut canticum Hannæ, Deborah, &c. Mater ejus, non contenta Nathanis curæ ipsum fuisse commissum, pietatis suæ insimul quotidie suggessit documenta. Disce hinc, 1. Matrum esse liberos, etiam mares, in timore Dei instituere. 2. De eorum in primis liberorum educatione curandum, esse de quibus maxima spes est, ut in luce reip. aut Ecclesiæ vivant. Hinc Bathsheba, licet tres alios Davidi pepererit filios, Salomonem tamen, quem patri in Regno successurum novit, præcipue respexit.

2. *Quid?* sic Ti. Mo. P. &c. *וְהָיָה* Quid dicam? JT. Pi. Quibus te præceptis satis erudire potero, ut verè sapias, & bene regnes? Subinnuit se ex amore plura eum docere velle quàm verbis consequi possit.

Interrogatio innuit solitudinem erudicendi ipsum. Pi. Al. *Quid* hoc agis? M. V. *וְהָיָה* blandientis est, & excitantis ad audiendum; q. d. *Hæc*, dilecte. Chald. *וְהָיָה* putavit esse minantis, & malum ominantis, unde vertit, *Quale vae?* Est sermo imperfectus ex vehementia affectus. Similis ellipsis Jud. 18. 8. *Quid vos*, scil. renunciatis? 1 Sam. 19. 3. *וְהָיָה* videbo quid, scil. respondeat. *Quid* facies? Mar. *Quid* cogitas, vel facis? Bay. Hæc tum dixit quum videret eum multas uxores ducere. *Quid* petam abs te? Q. in Bay. Refero ad sequentia. *וְהָיָה* Dilecte mi, *וְהָיָה* Fili mi, M. P. Mo. Ch. Sy. &c. à Chald. *וְהָיָה* filius, Psal. 2. 12. & Scheva hic sub prima est Chaldaica punctatio. *וְהָיָה* Quid, dilecte, &c. *וְהָיָה* Et quid, (vel, *Quid*, inquam, M.) *fili uteri mei*? Ti. P. Mo. &c. q. d. non tantum adoptivus: quem utero meo gēstavi, ideoque mihi charissimus es, nec tibi proponere velim nisi salubria. Simul admonet eum maternarum molestiarum, &c. ut amorem reciprocet. Prudenter innuit se illum ex officio & charitate monere. *וְהָיָה* Dilecte, &c. *וְהָיָה* Fili votorum meorum? Ti. Merc. Mo. &c. vel, pro quo feci vota mea? M. V. tot vota, si saluum te eniti possem, si posses adolescere, &c. ex more matrum. Non tantum cum filio egit, sed ipsum Deo per preces commendavit. Al. Fili exoptatissime, pro quo vota omnia emitto, & vota feci ut adipiscaris Regnum. Al. ad quem referuntur omnes cogitationes meæ.

3. *Nè dederis mulieribus substantiam*, &c. *וְהָיָה* Facultatem tuam, Mo. opes tuas, V. fim. Ca. fortitudinem tuam, vel, robur tuum, M. P. Ti. Merc. Ch. Sy. &c. tam corporis, quàm animi: nam *Venus enervat vires*. Vide supra 5. 9. Quisquis Veneri nimium indulget, in eum properè irruit senectus, hebescent oculi, &c. *וְהָיָה* Et divitias tuas, *וְהָיָה* Et (pro, nec, Merc.) *vias tuas*, P. Mo. M. &c. i. e. studia, instituta & actiones. Sub. *nè dederis mulieribus*, ut scilicet cum illis ambules & verferis. *וְהָיָה* Ad, &c. *וְהָיָה* Ad delendum reges, Ti. Mo. Merc. &c. facientibus ut deleantur, &c. JT. Pi. quod satis est ad delendum, &c. P. quæ etiam solent abolere, &c. M. quæ efficiunt ut perdantur etiam reges, V. quæ valde aptæ sunt ad evertendos, &c. G. foeminis quæ sunt ad, &c. Periphrasis scortorum. [Ca. totum sic reddit, *Noli tuas impendere facultates in mulieres, aut tuam vitam institutum in regis perniciem*,] i.e. in mulieres, quæ sunt Regibus perniciosæ. Certè, πολλοὶ γυναικῶν δυσχερὲς εἶναι, (Multi mulierum gratia miserimi sunt.) & puto præcipue respici errores Salomonis. Libido etiam fortissimos perdit, Proverb. 7. 26. De hoc monuit eum Bathsheba, utpote indolis filii optimè gnara, &c. [Perpendit etiam] quod, præter facilem juventutis in hoc scelus lapsum, conditio regia multa libidinis fomenta præbet. Qualia sunt, convictus lautior, tot satellites libidinem Regis irritantes, &c. spes impunitatis; & quod nemo eos redarguere audet, aut ex hoc cœno extrahere, quum adulatoribus plerumque stipati sint, &c. Porro, ex hoc peccato regnum penè sibi perdiderat David; & Salomon, ob vestigalia duriora libidinis causâ imposita, perdidit filio suo, &c. [Alii aliter.] Nè dirige instituta tua ad delendum Reges alios, temere, ex fastu aut avaritia, suscipiendis bellis, &c. At Deus sub V. T. Reges alios expugnari voluit & deleri. Al. *Et vias tuas* (sub. nè dederis) *ad delendum vias regum*: q. d. Noli induere mores Regibus indignos, indulgendo luxui & libidini; sed vacato sapientiæ, & sanis consiliis capiendis. Al. *Et vias tuas*, quæ sunt ad delendos reges. Sensus loci, Vitæ instituta & rationes sic inire debes, ut Reges tibi delendos esse scias, qui te & populum Dei non desinent infestare: ad hoc robur viresque integras tibi esse & vegetas oportet: nè ergo illas mulieribus dederis. Sed hæc est novitas violenta. Malo ut idem ex more repetitum hic sit quod in priore membro dictum. Al. *Et studia tuæ nè des ad delenda studia regum*, Q. in V. i. e. Regum instituta & leges; nè illis repugnes, sed disceret primum parere, deinde imperare. *וְהָיָה* pro, ex Chaldaismo; quod decies reperitur in Sacris. *וְהָיָה*, delere, infinit. pro nomine, *deletione*, vel *perniciem*: simil. Proverb. c. 8. v. 13. &c. Et *וְהָיָה* significat

significat penitus abolere, ut Deut. 29. 20. Psal. 9. 6. &c.
 4. Noli, &c. [לֹא תִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם] Nè regibus, Mo. Ti. sub.
 des, Ti. Gej. ex præced. q. d. Nè des tibi ipsi, tuasque
 vices gerentibus. Absit regibus, JT. Pi. Heb. Nè sit, Pi.
 Vel, [אֲבִיטָם] ponitur pro [אֲבִיטָם], non, ut Psalm. 41. 3. & 50. 3.
 Prov. 3. 3. 25. & 12. 28. Non est regis, vel, regum, Ca.
 Merc. P. Non convenit regibus, M. V. Gej. Sic 2 Par.
 20. 17. Non vobis, sub. convenit: Mic. 3. 1. Annon vobis,
 sub. competit, vel, vestrum est, scire, &c. [O La-
 muel] q. d. O tu qui verum colis Deum: aliis Regibus
 non eris similis. [Noli, &c.] Heb. Nè, vel Non,
 regibus, Mo. M. &c. Repetit & amoris exprimendi cau-
 sa, & ut præcepti necessitatem & gravitatem indica-
 ret. [Dare vinum, [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] Bibere, vel, ut bi-
 bant, vinum, P. Mo. M. Ti. scil. intemperanter, avidè
 & voluptuariè, ut seq. versus docet. Ità sumitur bi-
 bere ficeram, Psalm. 69. 13. Sic [וְיִשְׂתַּחֲוֶה], Luc. 7. 34.
 Confer Prov. 20. 1. Coh. 2. 3. Non usus vini prohibe-
 tur, sed luxus, vide Eph. 5. 18. inprimis Regibus,
 quibus tanta moles incumbit, gubernandi populum sob-
 riis & salutaribus consiliis, justitiam exercendi, &c.
 Tales Reges exemplo suo maximè nocent, & justitiam
 pervertunt, &c. [Quia nullum, &c.] [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] Et (vel, aut, Ti.) principum, vel principibus, (con-
 siliarios intellige & magistratus inferiores, qui jus aliis
 dicunt, non est ficeram, Merc. sic P. i. e. non est bibe-
 re ficeram: vel, temetum potare, Ca. Neque principibus
 convenit vacare ficeram, M. per apocopen, pro [אֲבִיטָם], ut
 Job. 22. 30. [אֲבִיטָם], Non innocentem, seu noxium, libera-
 bit, &c. Tunc autem pro [אֲבִיטָם] ponitur. Al. Et guber-
 natoribus ubi se habet, Mo. Et non est principum dicentium,
 vel, Nè dederis vinum principibus dicentibus, [Ubi est
 se habet? V. aut, ubi est vinum exquisitum, ut largiùs bi-
 bamus? pro [אֲבִיטָם] ubi. JT. & Kethib retinent, [אֲבִיטָם] desi-
 derium, ab [אֲבִיטָם]: Absit regibus bibere vinum, & domi-
 natoribus desiderium potus inebriantis, JT. Pi. [Alii lo-
 cuti sic reddunt,] Caveto à regibus qui bibunt vinum, &
 principibus qui bibunt ficeram, Sy. fim. Ch.
 5. Et, &c. [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] Et obliviscatur statui, P.
 Mo. JT. Pi. vel, legis constituta, M. Ti. juris præscripti, V.
 fim. Merc. vel, à Deo per Moysen, vel, à piis anteces-
 soribus in Regno; vel, à seipso sobrio, &c. secundum
 quod sententia ferenda est. Oblivio ex potu oriri so-
 let; vide v. 7. Oblivisci etiam sæpe valet, parum cura-
 re; ut Psal. 119. 61, 83, 109, 153. Prov. 2. 17. Hof. 4. 6.
 Nota hinc mutationem numeri de plur. in sing. quo
 monemur distributivè accipere, sc. de unoquoque Re-
 gum; q. d. nè unusquisque eorum bibat, &c. adeò
 ut, licet mater ejus multos allocuta videatur, præcipuè
 tamen sibi hæc dicta applicet. Et mutent, &c.
 [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] Et mutet (vel, evertat, Ca. per-
 vertat, V. Merc. sic Ti.) judicium (vel, jus, JT. Pi. V. Merc.
 causam, Ca. sic Ti. item, Pi.) omnium filiorum afflicti, Mo.
 vel, afflictorum, P. Merc. V. vel, pauperum, M. Merc. vel,
 afflictionis, sive paupertatis, Merc. V. De Hebraismo fi-
 lii vide 2 Sam. 2. 7. Hof. 10. 9. Vel, omnium afflictio-
 rum, Ti. V. vel, ulorum afflictorum, JT. Pi. Horum me-
 minit, quod magis sint opportuni injuriæ, & ferè neg-
 ligi aut contemni soleant; cum divites istis vina bi-
 benda dare possunt, adeoque inter pocula faciliè iniqui
 quid impetrare. Al. Afflicti hinc vocantur, & sunt in
 aliquo gradu, etiam qui bonam causam in judicium ad-
 ducunt, & ex injuria sibi illata moerent. [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] est,
 statum facièntque causæ immutare, aliàmque planè red-
 dere quàm in se est; quomodo (v. g.) David mutavit
 gestus suos, 1 Sam. 21. 13.
 6. Date ficeram merentibus, [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] Pereunt, P. Mo.
 Merc. vel, perituro, Pi. alicui misero, G. vel, perditio,
 periclitanti, graviter afflicto: pauperi, ut sequentia
 declarant. Al. damnatis in judicio, & ad supplicium
 raptis; quibus propinarum fuisse vinum hinc
 colligunt eruditi, usque adeò ut omnem rationis usum
 expectoraverint morituri, ut videre est in Maimon. H.
 Sanhed. 13. Buxi. Lex. Talm. p. 2131. &c. Non
 placet hæc sententia: nam quorsum est eos oblivisci
 doloris sui? Docet quibus potius [quàm Regibus]
 dandum sit vinum largiùs & liberaliùs, non tamen
 ad ebrietatem. Corripit priorem vini abusum benefi-
 centiam exigendo. De [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] vide dicta ad Luc. 1. 15.

[Qui, &c.] [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] Amaris animâ, vel corde, V.
 Merc. &c. Intellige, non, iracundos, ut Jud. 18. 25.
 2 Sam. 17. 8. fed, valde afflictos, ut Job. 7. 11. Esa. 38.
 v. 15. &c. Tristibus. Amarum pro tristi ab Hebræ-
 is usurpatur.
 7. Obliviscantur, &c.] Nempe perituri illi. Vi-
 num solvit curas, & animum exhilarat, Psal. 104. 15.
 Ut v. 5. erat oblivio statutorum; ita hinc, paupertatis.
 8. Aperi os tuum] i. e. Promptè, libere & intrepidè
 loquere, ad innocentis defensionem, &c. Defende ju-
 dicio. Causam age. [Muto, ita M. P. Ti. &c.]
 [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] Pro mutò, JT. Pi. Car. Gej. Expono ut Ex-
 od. 14. 25. Jos. 10. 14. &c. i. e. Pro eo qui sese in ju-
 dicio defendere non potest: vel, 1. quia non audet,
 propter potentiam adversarii: vel, 2. quia loqui ne-
 scit. Qui juridicè aut artificiosè nescit sua proponere;
 qui confertur ob propriam balbutiem, aut adversa-
 rii versutiam, aut judicis majestatem. Tales debet ju-
 dex sublevare, & probationibus instruere ad bonam
 causam tuendam necessariis. [Et causas, &c.]
 [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] Ad judicium (vel, ad jus, sub. tu-
 endum, Merc. vel, in judicio, Ti. in causa, M. Ca.) [I. Pi.]
 omnium filiorum transiit, P. Gej. Mo. vel, transiit, sub.
 seculi, V. fim. M. h. e. mortalium; (qui sic vocan-
 tur, quia in perpetuo sunt motu, & viâ ad mortem ten-
 dentes: vel potius, peregrinorum, atque eorum
 qui ex lauta fortuna transierunt ad egestatem: vel,
 pauperum, Sy. Al. eorum qui provocant, Ti. vel, qui per-
 turbandur, i. e. injuriâ afficiuntur. Al. filiorum muta-
 tionis loci, Pi. vel, commutationis, q. d. qui jus commu-
 tant & pervertunt: vel, perversorum, Ch. vel, interi-
 tus, seu mortis, Q. in V. AE. in Merc. sic Gej. Car. vel, in Merc.
 excisionis, Merc. Pi. vel, qui jam traduntur excidio, JT.
 Pi. qui periclitantur nè damnentur ad mortem. Descendit à [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] præterit, transit, instar sceni, &c. Vi-
 de Psal. 90. 5, 6. & 102. 27. [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] sign. excidere, Jes. 2. v. 18. unde & [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] cultri. Quod exciditur com-
 mutatur & præterit. Sic de mortuo dicimus, Il est passus.
 Idem repetit hinc, [quod dixerat in præc. membro.] Omnium, &c. nempe innocentium. Debet judex De-
 um imitari, qui peculiari modo se Deum viduæ, pupil-
 li, &c. proficitur.
 9. Decerne quod, &c. [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] Judica justitiam, P.
 Mo. &c. vel, justè, Ti. Ca. &c. vel, in justitia, vel, judi-
 cium justitiæ, omisso [nomine] verbali: quod æquum
 est; jus dicito. [Et, &c.] [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] Potest vel
 nomen esse, vel verbum. Et judicium pauperis (vel,
 afflicti, Mo.) & egeni, P. Et defende causam, &c. V. M.
 Causam age, &c. JT. Pi. Et judica, &c. Merc. Gej. [וְיִשְׂתַּחֲוֶה],
 pro [וְיִשְׂתַּחֲוֶה], abjecto conjug. Hiphil caractere; ut [וְיִשְׂתַּחֲוֶה]
 canite, pro, [וְיִשְׂתַּחֲוֶה], Psal. 33. 3.
 10. Mulierem fortem; ita P. M. [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] Roboris, Merc.
 virtutis, Mo. V. virtute præditam, Ti. Merc. strenuam, JT.
 Pi. Ca. Merc. bonam, Ch. sedulam, Sy. [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] propriè est
 viri, & militare robur sonat: hinc ad feminam trans-
 fertur virili animo & virtute insignem. Forte dici-
 tur, quod in illo genere alia excellit. Sic fortem muli-
 erem dici, modò pro pulchra, modò pro dotata, notavit
 Nonius. [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] signif. robur, opes, & virtutem. Robur
 hinc intellige, tum corporis, tum inprimis animi. Forti-
 tudo interdum pro sedulitate & industria usurpatur.
 Sic Columella 1. 8. suadet domino villæ, ut villicum se-
 dulum & fortem in operibus administrandis honoris cau-
 sâ mensæ suæ die festo dignetur adhibere. Al. mulie-
 rem opum, h. e. quæ suâ industriâ opes acquirit, &c. Sub
 nomine [וְיִשְׂתַּחֲוֶה] complectitur omnes virtutes mulieris, ut
 sequentia indicant, ut sit pia, morigera, sobria, &c. Car-
 men hoc in laudes bonæ femine alphabeticum est; ad
 juvandam memoriam, & ut singula accuratiùs
 expendere. Si quæras cui hoc carmen tribuen-
 dum; matri tribuit Cajet. (id quod inde confirmari
 videtur, quod Salomon vix ita sciverit rem œconomi-
 cam, &c.) Salomoni tribuunt AE. & Bay. & Janfen.
 & La. Forsan sic concilientur, si dicamus materiale
 esse à Bathseba, formale autem carminis à Salomone.
 [Quis inveniet?] i. e. Nanciscetur in uxorem q. d. Difficillimum est invenire. Confer Coh. 7. 29. O-
 stendit rem raram. Græcum est proverbium, Ευανθὸν
 εὐνοῦν εὐνοῦν εὐνοῦν, (Non facile est mulierem bonam
 consequi.)

consequi q.) ¶ Procul, &c. מְרֹחֵק מִכֶּרֶךְ. Non procul, vel longinquum, est à (vel, Et distans à, Mo. vel, Longinquus est, Merc.) margaritis pretium (vel, merces, Mo.) ejus, P. V. Merc. i. e. Longius petenda fuerit & comparanda, &c.: vel, Longè distat à pretio gemmarum; vel, Superat omnes gemmas dignitate aut pretio †. Possessio ejus longè superabit gemmas, M. Præ gemmis pretium ejus, G. Cum longè superet carbunculos pretium ejus, JT. Pi. מְרֹחֵק, מִכֶּרֶךְ, quod venditionem, & pretium quo aliquid venditur, significat; interdum, rem ipsam venalem *.

11. Confidit in ea cor viri (vel, mariti, M. Mo. &c.) sui] Vel, 1. de pudicitia ejus †, & virtutibus cæteris; cum maritus absens de ea securus est †. Vel potius, 2. de re familiari administranda *; quam novit eam & posse & velle expedire; ut illi superfedere queat maritus, nec opus habeat minutim singula curare & dirigere, sed vacare possit rebus gravioribus, studiis, reipub. &c. Fides habita mulieres vigilantes in officio facit †. ¶ Et, &c. וְשֵׁלֶל לֹא יִחָסֵר est, tam egere, respectu personæ, quàm deficere, ratione rei, seu spoliis †. [Hinc variant.] Et spolia non deficiunt, seu deerunt, JT. Pi. Car. Gej. Sic Coh. 9. 8. Oleum nè יִחָסֵר deficiat †. Et spolio, vel spoliis, non indigebit, vel, deficit, P. Mo. Merc. Gej. nempe maritus ejus †. Res quoque non decrescunt, Ca. Quippe qui in rebus nullam habebit penuriam, Ti. Ut ejus prudentiæ & diligentiae & fidei domum committit; sic sanè illa efficit ut rerum domesticarum nihil marito defit †. Nec spoliolum, vel cibarium, est indigus. Abundat opibus domesticis *. Spolia appellat res domui necessarias, metaphorà à bello ducta †: vel, 1. quia suprà meminit mulieris 7. fortitudinis: vel, 2. quia nomen spoliolum hæsit facultatibus inter Israelitas ex quo Egyptios primùm, deinde Cananæos, spoliarunt †: vel, 3. propter copiam rerum quas suâ sapientiâ acquirit, ut captis urbibus magna spolia victoribus cedunt †; Ità dives erit supellectile, ut miles spoliis †: vel, 4. quod labore suo & industriâ opes acquirit †, non minùs quàm si victis hostibus asportasset spolia †: vel, 5. quod in bello res domesticæ depredationibus hostium patent †. Spolia, pro rebus ad victum necessariis. Vide & Prov. 16. 19. Luc. 11. 22. Al. Vir non opus habebit prodire ad bellum, ut ex præda ditetur; uxor talis suppeditabit omnia †.

12. Reddet ei bonum, & non malum] Ità P. Ch. simil. M. Ti. Mo. Sy. Bay. q. d. Non frustrabitur mariti fiduciam, sed eò diligentior erit: vel, si maritus succenseat, vel minùs gratus ei sit, non reddet ei malum pro malo, sed summâ modestiâ & æquo animo feret quod maritus dixerit *. Non retribuit convitia pro monitis ipsius severioribus, &c. ¶ Afficit eum bono, &c. JT. Pi. Ipsa de eo meret, &c. Ca. Confert in eum bonum, &c. Merc. Gej. לֵבָד sign. non solum, respondere, sed &, conferre priorem, ac provocare bono vel malo: q. d. Bene de eo, non malè, meretur †; nunquam ei molesta, sed studet perpetuò jucunda esse & grata †. ¶ Omnibus diebus vite sue] Ità P. Merc. Dum ipsa vivit †. q. d. Non tantum primo mense aut anno post nuptias †, (ut ferè fit; unde proverbium, mensem primum à conjugii initio mellitum esse, sed multos deinceps annos felicitos succedere †;) sed dum vivit †. Dicit יְהוָה foem. non יְהוָה masc. ut innuat non tantum studere eam ut de viro vivente bene mereatur, sed & de mortuo, & famæ & liberis ejus, &c. prospiciens, &c. *

13. Quæsit (vel, Quærit, M. Ti. &c. Quærit sedulo & studiosè, Merc.) lanam & linum] Ità Ch. Sy. Merc. M. &c. Hebr. lina, G. Mo. i. e. varia genera linorum †. Hæc opificii muliebris sunt propria †. Indicat promptitudinem ejus ad laborandum †. Non præstolatur donec hæc à marito vel aliis comparentur †, & ei invitæ obtrudantur; sed ipsa circumspicit, &c. ¶ Et, &c. מְרֹחֵק מִכֶּרֶךְ [Variè reddunt.] Et operatur, M. P. Ti. Ca. Pi. Belg. מְרֹחֵק citra accusativum intransitive sumitur, p. o. p. rari, laborare, ut Gen. 30. 30. Exod. 31. 4. 2 Per. 2. 7. (Al. Et fecit, Mo. Et facit, vel conficit, Merc. JT. Pi. scil. opus, vel, hæc, vel, telas *, vel, vestes ex lana & lino †,) secundum voluntatem (vel, in beneplacito, V. vel, cum voluptate, sive delectatione, M. Ti. Pi. vel,

libenter, Ca.) manibus suis, P. M. Ti. Pi. Ca. V. i. e. laborat ultroneis manibus †. Vel, cum voluntate, & cum manibus, Bay. sim. Q. in Merc. q. d. Cum desiderio & ex animo facit, scilicet opus †. Al. pro voluntate (vel, desiderio, Gej. ex Merc.) man. suarum, JT. Car. Merc. Gej. h. e. prout ipsi placuerit ad hos illòsve usus eadem aptare: vel, facit tractatque cum oblectatione, &c. q. d. Absunt à labore ipsius ægritudo & molestia ac tædium †: libenter, quasi id cupiant facere manus quod ipsa facit. Manibus suprà tribuitur recusatio operis, Prov. 21. v. 25. & hîc, desiderium, eleganter †, per prosopopœiam; q. d. Non reformidat laborem, tanquam ipsi indecorum, aut qui cutis molliem læderet, &c. Quod si otium nec foeminis principibus conceditur, (ut patet exemplis, Gen. 18. 6. & 27. 14. & 2 Sam. 13. 6.) numquid viris concedendum ut sine ulla vitæ occupatione vivant, venationi tantum aliisque oblectamentis indulgentes †? Et operatæ sunt manus ejus pro arbitrio suo, Sy. sim. Bay. Non erant minùs promptæ manus quàm voluntas †. מְרֹחֵק sign. & oblectationem, Prov. 3. 15. & 8. 11. & desiderium, Coh. 3. 1, 17. & 8. 6. &c. vel, voluntatem, five animi propensionem. Itaque significat ipsam spontè laborasse, vel, voluntate manuum opus promovisse; quia quæ mente & cogitatione sibi fingeat, ea volentes & ad mentis nutum dociles manus effecta dabant: vel certè, illius manui obsequentem materiam non contumaciter illi restitisse, sed in quam ipsa voluisset formam & figuram ductam fuisse: vel, consilio manuum, [sic reddit Vulgatus,] idem est quod, industriâ manuum P.

14. Facta, &c. הָיְתָה כְּאֵנוֹת סוֹחֵר] Est velut naves mercatoris, P. Merc. &c. quæ non sine molestiis & gravibus periculis merces adferunt, &c. facta commutatione rerum in patria cum mercibus illis, &c. Ità illa ex domo sua abduci curat lanam, linum, &c. & eorum loco importat supellectilem aliâque necessaria †. Sed quomodo foemina, quæ oֹרֶשֶׁן & domiporta vocatur, cibum è longinquo advehit? Resp. Non ex tera loca peragrandò, sed opificia sua eò transmittendo †. Vendax magis quàm emax †. Heb. Est sicut naves, Pi. sim. JT. in plur. ut significet hanc unam, instar classis, opes adducere, &c. †.

15. De nocte, &c. הָיָה בְּעוֹר לַיְלָה] Surgit dum adhuc est nox, M. Ti. P. manè ante lucem †. Quod si foeminam non deceat ad lucem dormire, quantò minùs virum, &c. Cato Rustic. 5. Primus cubitu surgat villicus, postremus cubitum eat. Simil. Columella 11. 1. Primus vigilet, familiamque—ad opera perducatur, &c. ¶ Deditque (vel, dātque, P. Ti. & parat, M.) prædam; sic Mo. מְרֹחֵק. Cibum, M. Ti. P. Merc. G. &c. quem prædam vocat metaphorà à feris †, quæ raptu vivunt †, quarum omnis efca est præda †; vel, ut frugalitatem ejus notet, quod det, non cupedias aut dapes, sed cibum necessarium †; vel, ut significet hos cibos labore ac sudore partos, & quasi vi depredatos *. [Vide v. 11. de spoliis.] ¶ Domesticis, &c. מְרֹחֵק. Domini (vel, familie, M. P. Ti. Merc. &c.) sue, Mo. JT. Pi. &c. i. e. servis, ancillis, brutis, &c. ¶ Et, &c. מְרֹחֵק] Et statutum, Mo. vel, portionem, P. demensum, Ti. Pi. Merc. constitutum demensum, M. vel, pensum, JT. Ca. Pi. i. e. Vel, statuta cibaria, ut Prov. 30. 8. vel potius, pensum, five opus, illo die peragendum †; v. g. pensa nendi, purgandi, &c. nè otio torpeant †. Nota hîc eam toti familie cibum parare, sed ancillis modò, non maribus, opera præscribere †. Comparemus cum hac gnava mulieris notatione similem Virgilii, —cen. foemina, primum Cui tolerare colo vitam tenuique Minervâ, Impositum cinerem & sopitos suscitât ignes, Noctem addens operi, famulâsque ad lumina longè Exercens penso—†. [Ubi tamen hoc interest, quod in illa id necessitatis erat, in hac autem sacra & nobili foemina, virtutis.]

16. Consideravit agrum, מְרֹחֵק] Cogitavit, Merc. Mo. Ch. Sy. Cogitat, JT. Ca. &c. Considerat, P. Merc. Contemplatur diligenter agrum venalem sibi propositum, num tanti valeat, &c. vel, num è re sua fuerit emere †. Vel, cogitat emere, si fortè vendendus sit †. Excluditur hîc, ut torpor ac segnitie, ità & temeritas P. ¶ Et emit (vel, accepit, five accipit, Mo. Merc. JT. Pi. iusto scil. pretio †: comparat, Ca.) eum] Ità P. M. Ti. Exclu-

Excluditur hic inconstantia, muliebri sexui communis; prosequitur quod cogitavit, & consilia in actum deducit ^r. Ostendit eam sedulitatis suæ fructum perciperet. ¶ *De fructu manuum suarum*] i. e. De quæstu suo ^t, ex lanificio, linificio, &c. ^v. ¶ *Plantavit* (vel, *plantat*, M. P. Ti. &c.) *vineam*; ita Ch. Mo. *וַיִּטֵּעַ*] Gemina hic lectio. Keri est sem. quod quidam amplectuntur, & referunt ad mulierem, quæ vineam emptam instruit, vel instructam colit, &c. Kethib est masc. ^x. Scribitur autem masc. vel, quodd alius illam plantet ipsi, cum mulieres non soleant plantare vineam ^y; vel, quia refer- tur ad virum, qui ex uxoris quæstu plantandam curat vi- neam ^z; vel, ob facta hæc mascula & fœminis superi- ora ^a. Mulier hæc, re domesticâ bene constitutâ, foras respicit, & annonam curat de suo colligendam ^b. Val- de hoc œconomicum est, quodd, ut domum ædificet, ani- mum primò ad agrum emendum adjiciat, & prius ne- cessaria quærat quàm voluptuaria ^c.

17. *Accinxit* (vel, *Accingit*, M. P. &c.) *fortitudine* (vel, *robore*, Merc. JT. Pi. vel, *fortiter*, Ti. Ca. Gej. non obiter aut perfunctoriè ^d,) *lumbos suos*] Sic Mo. M. P. &c. confringendo vestimenta laxiora cingulo ; ut solent festinantes, aut negotium expedituri, aut viatores, Exod. 12. 11. 1 Reg. 18. 46. aut milites, Job. 38. 3 *. ¶ Et, &c. [וַיַּחֲזֹק] *Et roborat*, vel *confirmat*, *brachia sua*, P. Ca. Gej. Non extremo rem attrectat digitulo, sed lacertis utitur, nec opera laboriosa refugit ^f. Sensus est, Alacriter & strenuè operi se accingit, labori non parcens ^g. Non habet majorem vestium curam quàm commodi domestici ^h.

18. *Gustavit*; ità Mo. Merc. &c. טָעַמָה] *Gustat*, P. *Sentit*, Ti. JT. Ca. *Advertit*, M. sic V. Ipso opere experitur, non sine oblectationeⁱ. *Deprehendit*. Verbum externi sensûs ad animum refertur; ut Latinè verba *sentiendi*, *videndi*^k. Confer Psalm. 34. 9. Ebr. 6. 4, 5^l. ¶ *Quia*, &c. כִּי טוֹב סְחָרָה] *Quod* (vel, quàm, M.) *bona sit negotiatio sua*, P. Ti. M. &c. vel, *mercimonium suum*, i. e. lanificium, ex vers. seq^m. *Negotiationem* appellat totum opus ejus, quod cognoscit sibi non minùs utile esse quàm negotiationem quandamⁿ. Lutherus hoc non tam intelligit de fruitione negotiationis, quàm de prudente circumspectione, quâ accuratè attendit, & velut gustando dijudicat, quid è re sua sit, & quid suis mercimoniis proficuum^t. ¶ *Non extinguetur in nocte lucerna ejus*] Nempe, cùm opera moram non patiuntur, sed periculum est corruptionis, damni, &c.^o. Al. Hyperbole est; q. d. Assiduè operi invigilat, & bonam noctis partem operi potiùs & labori, quàm somno, impendit^p. Ut antè lucem surgit, ità laborem ad multam noctem protrahit. Exemplum & viris & foeminis imitandum. Sicut enim edere ad satietatem non licet, sic nec dormire^q. Sensus loci, *Experientiâ didicit laborem suum esse quæstuosum*, adde & salubrem, atque ideo tam sedula est, &c.^r

19. *Manum suam* (vel, *Manus suas*, Mo. P. &c.) *mi-*
fit (vel, *immittit*, five *immisit*, Merc. JT. Pi. *admo-*
vet, P. Ti. Ca. *extendit*, Ch. Sy.) *ad fortia*, בְּיָשׁוּר [*Vox* ali-
bi non occurrit. *Radix* est יָשַׁר *rectus fuit*; unde *Kisch-*
ron reditudo, Coh. 2. 21. item כוֹשְׁרוֹת *compedes*, Psalm
68. 7 †. [*Variè reddunt.*] ὁ ἐν τῇ συμμέτρῳ, quasi *ad*
id quod rectum est & utile †. Habebant Græci ratio-
nem etymi. Si Hebræos sequamur, יָשׁוּר est nomen
instrumenti muliebris *ad nendum accommodati*, sicut &
sequens פֶּלֶךְ †. Vertunt, *ad fusum*, M. colo, Ti. Ca. *ad*,
vel *in, vertibulum*, five *verticulum*, P. Mō. Merc. JT. Pi.
Ch. Gej. qui est annulus quidam lapideus, vel plumbe-
us, [*quidni, vel ligneus?*] cui inferior fusi pars quali
pes inferitur, ut sic tantò faciliùs & descendat, & gy-
rari etiam queat, fusus *. יָשׁוּר dicitur, quasi fusi *di-*
rectorium †. יָשׁוּר est *verticillus*, ut quidem censet dili-
gens vocum indagator R. D. K. Origo à יָשַׁר, quod
est *quassare* Arabibus †. ¶ Et *digiti*, &c. וְכַפֵּיהֶם חֲמָכוֹ
פֶּלֶךְ] Et *manus*, vel *palme*, ejus *tenent*, five *prebendunt*,
(vel, *tractant*, P. vel, *torquent*, Ti.) *fusum*, JT. Pi. Ch.
Ti. P. vel potiùs, *colum*, Merc. G. à similitudine *baculi*,
aut *navis*; nam vox ista Hebræis *baculum*, Arabibus *na-*
vem, significat †. פֶּלֶךְ sign. *tractum* urbis aut provincie †,
ut Nch. 3. 9, 12, 14, &c; semel autem † sign. *baculum*,
five *scipionem* †, nempe 2 Sam. 3. 29 †; sic nunc פֶּלֶךְ

baculus, seu virga muliebris ad nendum destinata ^f, cui ^f Merc.
lana linumve circumponitur, ut illinc in fila deduci ^{sim.} Gej.
possit. Ità R. Nathan, Schindler, Aven. &c. Aliqui
tamen *fusum* reddunt, eò quòd & ipse bacillo nonnihil
sit similis, cui circumvolvuntur fila. Quicquid sit, de-
pingit mulieris hujus in labore constantiam, &c. *fusum*
& colum amantis præ speculo, chartis lusoriis, &c. g. & Gej.

20. *Manum suam aperuit* (vel, extendit, P. M. Ti. Ch. Sy. Mo. pandit, vel expandit, JT. Pi. Merc.) *inopi*, אֲנִי *Ad pauperem*, M. P. &c. Docet hæc phrasis eam tam promptè & alacriter, quàm prolixè & liberaliter, hoc facere ^h. Huic contrarium est, *manum claudere*, Deuter. 15. 7. ⁱ. Hoc addit, nè ex diligentia credas eam tenaciorẽ esse ^k. Hic est laboris finis, qui superiora omnia coronat; isque est, non, ut in arca servet, aut in tricis & nugis impendat, sed, ut in pauperes distribuatur. Ut ergo in parando ejus industria elucet; sic in distribuendo, pietas & prudentia. Hinc discẽ quàm pauci pii sint: quotus enim quisque est qui hunc finem parandi opes sibi proponit ^l? ¶ *Et palmas* (vel, manus, P. Mo. &c.) ^m *suas extendit* (vel, misit, Mo. porrigit, M. Ca. sim. Ti.) *ad pauperem*, אֲנִי *Ad egenum*, P. Mo. &c. de suo ei erogans ⁿ. In priore membro erat *manus* sing. hic plur. vel, quòd אֲנִי *inops* plus sit quàm אֲנִי *pauper*, idcoque huic unam tantum, illi utramque, manum porrigat; vel, quòd huic per ancillas, illi manibus suis, succurrat ^o. Sed idem penè repetitur ^p.

21. *Non timebit*] i.e. Non est cur timeat: actio, pro
 causa ipsius. Sic Psalm. 70. 5. *gaudeant*, i. e. gaudendi
 materiam accipiant; Rom. 15. 2. *placeat*, i. e. talem
 se gerat ut placeat P. ¶ *Omnes*—*domestici ejus ve-* P. Gej.
stiti sunt duplicibus, שְׁנֵי Cocco, vel coccino, M. P. Ca.
 Merc. sic Ch. *coccinū*, Mo. שְׁנֵי est plur. à sing. שֶׁנֶּה
 quod occurrit Gen. 38. 28. Exod. 25. 4. 26. I. &c. Jos.
 2. 18. &c. ^r. Sed cur *coccus* pluralem habet numerum?
 Resp. Quidni, æquè ac שְׁנֵי לִינָה *lina*, & alia ex usu lin-
 guæ? Sensus, Prospexit non solum necessitati, sed &
 ornatui; ubi tamen honestum potius vestitum spectat;
 quàm pompam ^t. [Aliis hæc versio non placet.] Cóc-
 cinum enim nec integræ familiæ competit ^v, nec infer-
 vit adversus frigus ^x. [Alii ergò cum Vugato reddunt,
duplicibus, Ti. Gej. Ga. penulis *duplicibus*, JT. Pi. ut sit
 à שְׁנֵי *iteravit* ^y; quanquam alibi hæc forma nominis
 simili sensu forsan non occurrit. Sim. vide de לֵבָרְדִּי *cardo*,
 Prov. 26. 14. הַלְוִיָּהּ *noscedum se præbuit*, Prov. 20. 11.
 הַלְוִיָּהּ *exorbitavit*, Prov. 14. 16 ^z. Per *duplicia* intelli-
 ge, vel, 1. vestem hyemalem unam, alteram æstivam:
 vel, 2. hyemalem contra frigus suffultam, atque sic du-
 plò crassiolem factam ^a: ut שְׁנֵי idem sit quod כְּפֹל *du-*
duplicatum, Exod. 28. 16. & 39. 9 ^b. [Alii tamen prius præ-
 ferunt, & difficultatem sic expediunt:] Argumentum
 est à majori ad minus; q. d. Induit eos *vestibus coccineis*,
 i. e. pretiosis; quantò magis ergò aliis vestibus quibus
 frigus arceatur ^c?

22. *Stragulatam vestem*] Sim. Ca. vel, *Stragula*, quæ scil. lectis aut mensis inferuntur^d; & quibus parietes ornantur: varias texturas, uti sunt *stragula* & *tapetia* *. ¶ *Tapetia*, M. P. Ti. Mo. sic Merc. Pi. *Cadurca*, JT. Pi. i. e. vestes *stragulas*, quibus lectus infernitur^f. Aq. & Th. vertunt, *ceçpawala*, i. e. *tapetia* & *aulea*, quibus triclinia vel lecti circumquaque sterni solent: Sym. *αυλινες*, i. e. *tapetia* utrinque villosa^g. De hac voce vide plura ad Prov. c. 7. v. 16^h. ¶ *Byssus* (vel, *Linum*, Ca. *Xylinum*, JT. Pi. i. e. *linum* Egyptium. *Byssus*, aliis *byssus*: sed ea dicitur *Byssus*;) & *purpura indumentum ejus*] Ea domi facit quibus ipsa & tota vestitur familia; non tegendi tantum corporis causâ, sed ad honestum & decorum ornatum^k. Providet tum ad necessitatem, tum ad ornamentum, tum ad oblectationem. Notandum autem eam priùs familiæ necessitati subvenire quàm de suis deliciis cogitet^l. At mulieres prohibentur ornare se veste pretiosâ, 1 Tim. 2. 9. 1 Pet. 3. 3^m. Resp. 1. Illa intelligenda sunt, vel comparatè, respectu ornatûs interni; vel restrictè, de iis quibus splendidiora vestimenta superbiz aut flabella sunt aut indiciaⁿ. 2. Prohibetur superfluus cultus maximè, neglectis pauperibus: 3. Hæc mulier describitur ut uxor viri nobilis & senatoris, quales olim operibus prædictis se exercebant^o. Decorus ornatus

ornatus cuique pro facultatum modo, & ea quam gerit persona, negligendus non est. Foemina hæc tam splendide vestita hinc inducitur, ut muliebria huiusmodi opera omni posteritati commendarentur, tanquam illis satis digna quæ vestibus pretiosissimis amiciuntur.

23. *Nobilis in portis vir ejus*, נֹרָא וְגוֹ [Notus est, Merc. vel, celebris; ut vox sumitur Psal. 48. 4. & 76. vi. 2. &c.]. Textis ab ea vestibus ornatus*. Ob vestem senatore dignam. *Vestis ad curiam* etiam Homerus meminit. Ornamentis illis spectabilis fit cum in publicum prodit, quando honestius homines vestiri solent*. Al. Ad laudem mulieris pertinet, quod maritum habeat nobilem, &c.; quod virtutibus suis alliceret virum honoratum ad ambiendum ejus matrimonium: vel, quod propter ejus præstantiam maritus notus sit*; dum, strepitibus curisque domesticis liberatus, totus vacare queat officiis publicis, benèque sic de republica mereretur. Ità conjugum alter alteri decori est & ornamento, dum vir in foro, uxor domi, clarus fit. ¶ *Quando sederit* Vel, *dum sedet*, P. Simul cum illis judicans, & publica munia obiens.

24. *Sindnem*; ita M. Ti. Mo. Merc. &c. [סִנְדָנִים] *Lintheum*, vel *Linthea*, Merc. Ca. Sy. tam nocturna quam diurna. Vide de voce Jud. c. 14. v. 12, 13. Jes. c. 3. v. 23. ¶ *Et cingulum* Ità P. Mo. &c. *cingula*, Ti. Ca. quæ etiam ex lino erant, Jer. 13. 1. & auro intertexta, Dan. 10. 5. quorum usus erat tam foeminis, Cant. 7. 1. Jes. 3. v. 24. quam viris, v. g. ad gestandum gladium, 2 Sam. 20. 8. & ad constringendas laxiores Orientalium tunicas. ¶ *Chananeo*, כְּנַעֲנִי [Negotiatori, vel mercatori, M. P. Ti. Mo. &c. qui ea ad extraneos deferret, numeratâ interim ei pecuniâ. Phœnices, posterius Canaan, utpote maris accolæ, jam olim ex mercatura celebres erant*; ut constat ex Homero, Sophocle, Eliano, Strabone, &c.]: proinde *Cananeus* ponitur pro mercatore; ut patet ex Job. 40. 25. Jes. 23. 8. &c. & Hof. 12. 7. Sophon. 1. 11. sicut *Chaldeus*, pro astrologo; *Arabs*, pro latrone; *Phrygio*, pro acupictore.

25. *Fortitudo* (vel, *Robur*, Merc. Gej. &c. non tam corporis, quod viros decet, quam mentis vigor), & *decor indumentum ejus* Ità P. Mo. &c. h. e. Ità omnia agit fortiter & virili animo ac decore, ut robore & decore tanquam vestibus induta videatur. Confer Psalm. 104. 1. Est hendiadys, pro fortitudine gloriosa, quâ præfenti semper est animo, masculè aggrediens ardua, tolerans labores, molestias, adversa. Al. *Robur* hinc denotat animi fiduciam; *decus*, virtutes illas quæ, præterquam quod ab animo bono proficiunt, egregiam apud alios pulchritudinem habent. ¶ *Et ridebit* (vel, *gaudebit*, M. Ti. vel, *ridet*, Merc.) *in die novissimo*; ità Mo. P. Ch. &c. [אֶחָד הַיּוֹם הַהוּא] *In posterum*, Ti. *ad diem extremum*, Merc. Pi. i. e. mortis, vel judicii, vel senii. Malim in universum intelligere tempus futurum. *Ad tempora sequentia*, JT. Pi. sim. Merc. ut hymem, aut tempus famis; aut calamitatis alterius: quia jam res necessarias suæ domui reposuit, unde nulla timet eventa. Nihil est anxia de rebus venturis, sed, freta bonâ conscientia, se comparat in omnem eventum, & vel in morte secunda est: quæ securitas ferè *ridendi* verbo exprimitur, Job. 39. 7, 22. Moris est Scripturæ appellare *ridere* quod contemnitas, nec reformides. *Subsannabit diem novissimum*; quia scilicet nec famem, nec ægritudinem, nec damna, nec mortem, timet. Scit se præmunitam adversus mala, quæ, tanquam prævisa tela, minus nocent. [Ca. totum sic reddit, *Præclare & honestè vestita futurum tempus eludit*.] Non metuit nè in posterum vestitu indigeat.

26. *Os suum aperuit* (vel, *aperit*, Merc. Pi. &c.) *sapientia* Vel, *insipientia*, i. e. sapienter. Sermonem, non de nugis otiosum, instituit, muliercularum mores; sed gravem, de sapientia & virtute. Non nisi prudenter & cautè loquitur. Non loquax est, ut mulieres ferè sunt; nempe, quia laboribus se exercet: nam ut otium est semen loquacitatis, 1 Tim. 5. 13. ità labor est remedium, &c. Nec muta est, nec garrula; sed præmeditatò loquitur. ¶ *Et, &c.* [אֵל וְיָ] *Et lex* (vel, *doctrina*, JT. Pi. Car. vel, *informatio*, seu *instructio*, Gej.) *clementia*, vel *benignitas*, vel *beneficentia*, (vel, *gratia*, Ch. Gej. i. e. gratiosa, Gej. sub.

est, Merc. Car. vel, *versatur*, P.) *in lingua*, vel, *super linguam*, ejus, P. Merc. &c. vel, *insidet linguæ ejus*, JT. Pi. Quæ phrasis innuit eam frequenter & copiosè esse in ore ejus. [Diversimodè explicant.] 1. Sermonem sapientem cum dulcedine temperat. Ità attemperat verba sua erga maritum, liberos, domesticos, aliòsque, ut gratiosa, sive amabilia, sint illis. Ad imperium clementiæ, quasi dominæ suæ, promittit sua verba, non dura, acerba, mordacia, sed mitia & lenia. 2. Semper in ore habet quo pacto beneficentiam aliàque charitatis officia in alios exerceat, ac meritis & obsequiis omnes devinciat. Sed hoc nimis angustum est. 3. Doctrina benignitatis hinc denotat Verbum Dei, in quo tum benignitas Dei exponitur, tum nostra exigitur. Ità de Verbo Dei & rebus sacris sermones cum liberis & ancillis suis ferit. Hinc refutantur qui foeminis verticulo & fuso aded alligant, ut nullam illis de Verbo Dei sermonationem permittant. Quibus reclamant exempla Hannæ, 1 Sam. 2. Hesteræ, c. 4. v. 16. Vide 2 Tim. 1. v. 5. collat. cum 3. 15.

27. *Consideravit*, צוֹפֵיָהּ הַלִּיכוֹת וְגוֹ [Speculatur (vel, Considerat, Ca. vel, Prospicit, observat diligenter & explorat; Tòar loco Benoni), vias (vel, gressus, Merc. vel, itinera, V. vel, statum, V. Ca. vel, rationes, JT. Pi.) domus suæ, M. P. &c. i. e. quæ geruntur in domo ejus]: gubernationes, rationes domus suæ administrandæ; expeditiones singulas & negotia domesticorum, quid, quale, & quantum agunt; an rixis, libidini, otio indulgeant, &c. & quomodo se in cultu Dei gerant. Non hæc expatiatur animi gratiâ ad socias, lusura, confabulatura, &c. nec otiosè desidat domi, tardè è lecto surgens, nihilque nisi vestium vanitates & luxum curans, &c. observat hæc domum suam, non alienam; non immiscet se externis, sed suis solum occupatur. Notant hinc Masorethæ lectionis varietatem. Scribitur הַלִּיכוֹת, at legitur, literis transpositis, quod usitatus est, הַלִּיכוֹת. Ab הַלִּיכוֹת gressus, Job. 29. 6. הַלִּיכוֹת ambulatio, Job. 6. 19. Psal. 68. 25. ¶ *Et panem otiosa non comedit*, וְלֹא אָכְלָה עֵלְיוֹתָן [Panem pigritiæ (vel, cum ignavia, M. sic V. Pi. nempe conjunctum), non comedit, M. P. &c. Non vivit sine labore. Impigra est, cibum non capit cum inertiâ tempus consumpserit, imò nec nisi strenuè facto opere. Panis pigritiæ appellatur, qui à pigro, ut, contra, panis laborum, Psal. 127. 2. qui à laborioso, sumitur. וְלֹא אָכְלָה Prov. 19. 15. & וְלֹא אָכְלָה, diversis nominum formis, idem valent, pigritia.

28. *Surrexerunt* (vel, *Surgunt*, P. Merc. Surgunt, M. Ti.) filii ejus, &c. [וְהַבָּנִים] *Et beant* (vel, *beatam dicunt*, vel *prædicabunt*, P. M. &c. *beatificaverunt*, Mo.) eam, Merc. ob eximias ejus dotes sive virtutes: ob infinita ejus in se aliòsque merita. Surgere sæpe in Scriptura est, accingi ad aliquid & excitari, ac aggredi; quod qui sedebant, aliquid suscipientes surgant, ut id aggrediantur & exsequantur. Vide Gen. 37. 25. Jos. 18. 4. Neh. 2. 20. & 3. 1. &c. Surgunt, i. e. non solum feliciter adolescunt, & instar plantarum altius enituntur, Num. 32. 14. Deut. 29. 22. sed &, maturum adepti judicium, instar declamantium omni studio se accingunt ad debitam hanc matri suæ pietatem redhibendam. Tò surgere videtur indicare maturam illorum ætatem, cum, inito conjugio, aut susceptâ muneris aliqujus functione, in publicum prodierint, (*surgere* valet, in publicum prodire, Job. 19. 18.) qui, dum im puberes essent, videbantur domi in silentio jacere. Liberi enim adultiores facti tum demum parentibus, aut honori sunt, aut dedecori. ¶ *Vir*, &c. [וְהָוִיר] *Maritus ejus*, & laudavit eam, Mo. Ch. Sed & *maritus ejus* (vel, *Maritus quoque ejus*, Ti. Ca. Sy. *Maritus ejus similiter*, JT. Pi.) laudat, vel laudavit eam, M. Et *maritus ejus*, qui eam laudabit, Car. Etiam *vir ejus* surgit, & laudat eam, P. sic Merc. Gej. Ellipsis præfixum sequenti verbo. At indecora videtur laus, sicut in ore proprio, Prov. 27. 2. sic & in ore cognatorum. Resp. 1. Laudes hæc privatæ sunt & domesticæ, quæ nihil incommodi habent, sed virtutem uxoris confirmant & augent. 2. Hi meritò eam extollunt, tanquam optimè conscii domesticæ conversationis testes, &c. 3. Loquutio hinc est metonymica, subiectum pro adjuncto: filii ejus, pro cultu & victu liberorum,

liberorum, pietate, morum honestate, &c. quæ quasi totidem ora & linguæ sunt quibus matris, quæ ita illos instituit, laudes personantur: sic & *maritus*, i. e. vegeta viri ætas, bona corporis habitudo, & elegans ornatus, &c. uxorem laudant^k. 4. Laudant quidem eum dum in vivis est, sed parcius; post mortem autem, uberius^l.

* Car.

1 Gej.

m Merc.
sim. Jun.
Pi. &c.

29. *Multa filia*] i. e. Multæ puellæ, vel mulieres^m; ut vox *filia* sæpe sumitur, Gen. 34. 1. Ezech. 30. 18. &c. De mulieribus in genere omnes accipiunt: forsan tamen *filia* hic intelliguntur propriæ, ad labores domesticos à matre adsueta, quæ & ipsæ multas opes accumulunt; attamen cunctas illas filias longè superat mater virtuosa: ut verba hæc sint, vel, 1. mariti, per mimesin, eam ferè alloquentis; ut Elkana, *Nonne melior es mihi quàm decem filia*? vel, 2. in persona ipsius Salomonis, qui præ admiratione & oblectatione eam alloquitur per apostrophemⁿ. ¶ *Congregaverunt*, &c. *לְכָל עַם*] *Fecerunt* (vel, *gesserunt se*, Merc. Pi.) *robur*, Merc. vel, *virtutem*, Mo. vel, *strenuè*, Merc. JT. Pi. Rem fecerunt^o. *Paraverunt* (sub. *sibi*, P.) *opes*, M. Ti. P. sim. Ch. Sy. Phrasis hæc h. l. denotat felix rei familiaris augmentum, sicut & Deut. 8. 17, 18. Ruth 4. 11. Ezech. 28. 4 P. Hæc est formula laudis quæ filii & maritus utuntur^p.

n Gej.

o Merc.

p Gej.

q Merc.

30. *Fallax*, &c. *לִשְׁכָּרָה*] *Falsitas* (in abstracto, emphaticè^r; vel, *Fallax*, P. Ti. Ca. &c. vel, *Mendax*, M. Merc. sub. est, M. JT. &c.) *gratia*, Mo. &c. mulieris scilicet; i. e. gratiositas & venustas morum^t, sermonum, actionum, gestuum, &c.^u. ¶ *Et vana est pulchritudo*] Nuda scilicet, sine timore Dei^v. Nempe, ea sæpe falsò venditur, cum fuci & cerussæ adminiculo^x: deinde, brevissimè durat, citissimè perit, neminem satiat, sui tædium parit, multis peccatis ansam dat, scil. morositati, libidini, superbix, desidiæ, &c.^y. ¶ *Mulier*, &c. *אִשָּׁה יְרָאָה יְהוָה*] *Mulier timor Domi-*

r Gej.

t Merc.

u Gej.

v Merc.

x Car.

y Gej.

ni, Mo. vel, *timens*, &c. Ti. Merc. Gej. sim. M. JT. Pi. Verbale est *לִי* *timens*, in gen. fœm. formatum^z. Vel, *z* Gej. *qui est timor*, &c. P. Unde satis innuit se in omnibus suprà dictis intellexisse simul esse timorem Domini. Sedulitas enim & prudentia, ceteræque virtutes, quantumvis magnæ & eximix, sine timore Domini nihili sunt^a. Reperiuntur etiam mulieres Ethnicæ, Turcicæ, &c. quæ castitatem colunt, maritos amant, familiaris prospiciunt, &c. sed hæc faciunt, aut naturæ quodam instinctu, aut laudis gratiâ, &c.^b. Hæc autem non facit ista ex avaritia, ambitione, &c. sed, tanquam inspiciente Deo, ut officio suo satisfaciat^c. ¶ *Ipsa laudabitur*; ita P. Mo. &c. vel, *laude digna est*, M. Merc. &c. *לְכָל עַם*] Hithpahel communiter reciprocum est, hic tamen passivè sumitur, ut Prov. 24. 3. Pronomen *לִי* non caret emphasi; qu. d. Commenda tu [quisquis es] formosas, en tu mihi mulierem piam, &c.: quanquam enim pulchritudo eximium sit Dei donum, & à Spiritu Sancto commendatum, Gen. 12. 14. & 24. 16. &c.^d; si tamen cum timore Dei conferas, non est laude digna, quia scil. nullâ ipsius mulieris arte, aut industriâ, aut voluntate comparatâ est^e.

10

20

30

31. *Date ei de fructu manuum suarum*] H^o, pro, Laudate illam propter laborem, qui fructus est manuum^f; vel, ut merentur opera ejus^g. *Date ei laudi propria* ejus facinora: q. d. Quid opus patriam, parentes, &c. celebrare, quum tanta suppetant & tam propria ipsiusmet facinora laude digna^h? AE. duos superiores versus putat esse laudem filiorum, hunc verò, matris alloquentis filios. Kabvenaki autoris verba esse credit, tum ad filios, tum ad maritum, qui duobus præc. vers. eam celebrârunt. Ego potius autoris in genere verba esse ad quoscunque; Quum tantæ sint hujus foeminae dotes, *date* (sermone scilicet) *ei omnes*, &c.ⁱ. ¶ *In portis*] i. e. In locis frequentissimis^k: non tantum domi, sed in foris & theatris^l.

a Merc.

b Car.

c Gej.

d Gej.

e Car.

f V.

g Merc.

h sim. Gej.

i T.

j Merc.

k Merc.

l sim. Gej.

m T.

SYNOPSIS

Criticorum aliorumque Commentatorum

IN

ECCLESIASTEN.

[Prolegomena.]

LIBRUM hunc inter omnia Sacra scripta obscurissimum esse puto^a: unde factum ut multi hinc commenta sua elicerent, &c. & hunc Librum ad libidinem suam abuterentur penè omnia hominum genera: [ut in progressu videbimus.] Hebræi in Midras monent, sapientes Hebræorum quævisse hunc Librum occultare à posteris, quia quædam in eo hæretica & inter se pugnantia viderentur: sed quum postea reperissent dicta de timore Domini, &c. judicârunt eum omnibus esse lectu dignissimum, ut affectus regere discerent. Videndum ergò hic quomodo quidque dicatur, & cum contextu conferendum: *Incivile enim est*, (inquiunt JC^b), *particulam aliquam legis sumere, non perspicuè totâ lege^c*. Mirari non debemus, si quædam hic legimus non probanda: omnes enim sententias cum suis recitanti, ut Aristoteles facere solet, priusquam quid definiat, necesse erat id accidere: sed cum & initium & finis satis monstrent quod sit scriptoris propositum, ob eas causas (ut aiunt Hebræi) merito in Canonem receptus est. [Sed quærendum

a Merc.
sim. Gej. ex
Luth. &
Jac. Mat-
thia.

b Merc.

60

70

de Authore Libri.] Librum hunc Salomonis esse non puto, sed scriptum seriùs sub illius Regis, tanquam poenitentia ducti, nomine. Argumentum ejus rei habeo multa vocabula quæ non alibi quàm in Daniele, Esdra, & Chaldæis interpretibus, reperias^d. [Eum sic aggreditur Calovius.] Salomonem authorem esse summo consensu affirmatur ab Ebræis, Græcis, Latinis, & multa sunt illius sententiæ argumenta: [ut statim videbitur.] Ego tamen, inquit Grotius, aliter puto. Ità quidvis fingi possit, & verbis quivis indui sensus. Non permittit pietas credere, Spiritum Sanctum scriptum supposititium & *ψευδής γραφή* inspirare, aut in Canonem referre, voluisse; nec exemplum illius dari potest. Detestanda ergò est hæc sententia, quæ etiam non parùm derogatur auctoritati Libri canonici. Quidam sanè Librum hunc & reliquos Salomoneos Esaiæ adscripsere: sed hi Esaiæ tantum collectionem tribuerunt, sententias autem Salomoni. Grotius autem à sex variis Scriptoris nescio quibus confarcatum hunc Librum comminiscitur, eique *ψευδής γραφή* titulum authoritatis conciliandæ gratiâ præfixum asserit.

c Gej.

d Gej.

Rii

Quod

Quod *ἐκκλησία* in ipsum Spiritum Sanctum redundat. Argumentum autem Grotii vanum est. 1. Si nonnulla essent Chaldaica, dicendum potius foret Salomonem istius linguae haud ignarum fuisse, quam Librum Salomoni abjudicare, contra initium & conclusionem & totam tractationem Libri. 2. In Grotii annotatis vocabula ejusmodi quatuor tantum reperio. 1. *וְכָל* *olla*, cap. 7. 6. quod Hebraeum esse non dubitant Hebraei, & liquet ex Exod. 16. 3. 2 Reg. 4. 39. Psal. 108. 10. 2. *וְכָל*, cap. 12. 5. quod etiam Ebraeum est, ab *וְכָל* *voluit*. 3. *וְכָל* *solvere*, cap. 8. 1. & 4. *וְכָל*, cap. 10. 8. Quae voces alibi non occurrunt in Ebraeo codice: talium autem significationem à Chald. vel etiam ex Arab. (tanquam linguis cognatis) petere novum non est, quanquam ex illis non sint derivatae, sed in Hebraea radicem habuere, quae tamen nunc in usu non est. Et nonnulli tria notant vocabula in Gen. 1. 1. quorum origo ex Arabismo petenda est. Vera causa cur Grotius in posteriora tempora hunc Librum trajiciat hæc esse videtur, quod nempe viderit quædam hæc de Judicio futuro & altera vita haberi, quæ repugnarent præconceptæ illius opinioni, quam prodidit Præfat. in librum Sapientiae; quod, nempe, post *Esdræ* explicatibus proponi cæperit *patientia piorum, judicium universale, vita æterna, supplicia gehennæ*: quæ tamen à Davide in Psalmis, & longè antè à Moïse & Jobo, tradita esse agnoscunt Judæi, & adversus Sadducæos probant^d. Hujus Libri autorem certum est esse Salomonem, tum ex stylo; tum etiam ex ipso Libri titulo, quum hunc solum legimus fuisse *Davidis filium & regem Hierosolymæ*; tum ex eo quod dicit, *Ego Ecclesiastes hæc & illa probavi*, Ecclef. 1. 12. & 7. 24. * Salomonem etiam autorem proclamant illa, c. 12. 9. *Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populum, &c. & investigans composuit parabolas multas*: & quod enarrat se extruxisse ædes, hortos, piscinas, &c.^f. Non tamen puto omnia in hunc ordinem congesta à Salomone, sed postea ab ejus familiaribus, &c. Confer Prov. 25. 1e. Ego autem verius censeo, hunc Librum Salomonis manu conscriptum fuisse. Quod docent, 1. tum inscriptio, tum subscriptio, cap. 12. 9, 10: 2. frequens usus primæ personæ, *Ego ædificavi, sapui, &c.* (Vix ita scripsisset alius, verborum Regis collector:) 3. concinnus ordo, quem alii rhapsodi, seu in Proverbiis, non ita observassent. Tempus autem conscripti Libri non uno modo definiunt. Id Bellarmino & Bonfrerio erat tempus lapsus ejus antegressum: aliis autem (nempe Pinedæ, La. Walth. Alting. &c.) erat tempus post lapsus; quod multò probabilius puto. Nam, 1. Prolixè recenset opera sua, v. g. ædificia, quæ non nisi post 20 annos erant absoluta, 1 Reg. c. 9. v. 10. nec non voluptates abunde degustatas, & opes summas, non sanè intra paucos annos congestas. 2. Salomoni seni optimè convenit elegans illa senectutis descriptio Ecclef. 12. 1, &c. 3. Ebraei referunt Canticum à Salomone scriptum juvene; Proverbia, ab eodem viro; Ecclesiasten verò, ab ipso sene: quanquam verosimilius videtur quod traditur in Zemar David, p. 13. & Seder Olam rabba, c. 15. sub senium prope mortem Salomonem habuisse, Spiritum S. & dictasse tres illos Libros. 4. Huc facit detestatio foeminarum vehementissima, cap. 7. 27, &c. quæ proculdubio profecta ex magno illo à foeminis sibi illato malo. [Ante lapsus sanè eum longè benigniùs de foeminis sensisse vix quisquam dubitabit.] 5. Ad timorem solius Dei revocat, c. 12. 13, 14. nimirum deprehensam per poenitentiam idolorum omnium vanitatem. 6. Ut David parens post lapsus scribebat confessionem, Psalm. 51. &c. ita quoque verisimile est Salomonem, gravibus illis adversariis 1 Reg. 11. 14, &c. à peccati somno excitatum, conscripsisse hunc Ecclesiasten, & publicæ confessionis monumentum reliquisse^b. Puto à Salomone sene hunc Librum scriptum, quum rerum humanarum undiquaque periculum fecisset, &c.ⁱ. Porro, poenitentia Salomonæ non obscura sunt indicia^k: cui etiam favet illud 2 Par. 11. 17. *Ambulaverunt in via Davidis & Salomonis*. Sanè, si Salomon impoenitens mortuus fuisset, non jungeretur cum Davide poenitente & pio; neque enim tam ad principium, quam clausulam, vitæ respicere solemus locuti de alicujus pietate

te exemplari^l. Salomonis resipiscentiam & salutem, multis dubiam, astruunt Hebraei^m. [Quorum verba vide in authore.] Summa hujus Libri versatur in descriptione Summi boni, sive Felicitatis hominis; tum privativè, in quibus non sit, v. g. in voluptate, honore, divitiis, &c. tum positivè, in quo consistat, nim. in timore Dei, & hilari ac tranquillo rerum terrenarum usuⁿ. Hic Liber est de finibus bonorum, sive de vitæ vanitate, scriptus: in quo docetur hanc vitam esse totam vanam & miseram, nec ullam ejus partem bonam. Atque hoc in totius Libri propositione, & idem in conclusione, ponitur. Si autem in hac ipsa miseria quæras quid sit bonum, h. e. minimè malum, respondet, esse voluptatem, quam quasi vitæ condimentum Deus concessit. Dicit aliquis, Ergone indulgebo voluptati? Profectò, inquit Salomo, si quidem hujus vitæ frivolo bono frui velis. Sed videndum est, nè inani bono sectando verum bonum amittas. Nam quamvis in hac vita omnia temere agi videantur, scio tamen & religiosi bene, & impii non bene, fore: quod cum in hac vita non fiat, quippe in qua & bonis malè, & malis bene, sit, expectanda altera vita est, in qua & bonis bene, & malis erit malè. Quamobrem si alterius vitæ nullam rationem habes, epulare, pota, dum vita est; Post mortem nulla voluptas: Sin alterius vitæ felicitatem sectaris, ita te gere ut illo bono sis dignus; hoc est, Deum metue, qui suis cuicque digna factis præmia rependet. Hoc est hujus argumentum Libri: quod ideo attingere volui, nè quis hæc fallatur. Sunt enim, utinam pauci, qui non librorum finem & scopum spectant; sed unum aliquem locum nacti qui cum ipsorum libidine facere videatur, eum arripiunt, & eo suæ patrocinantur licentiæ; perinde ac si talem habituri sint Judicem Deum quales sunt ipsi de se judices^o. Scopus hujus Libri & institutum est, rerum humanarum, studiorum, consiliorum & affectuum, vanitatem ostendere, ac irrequietam animorum humanorum curiositatem & inconstantiam damnare; deinde nos ab ea subvehere ad rerum sublimium considerationem, ad timorem & judicium Dei. Interim etiam docet rebus præsentibus pacatè frui cum gratiarum actione. Est autem subjectum hujusce Libri proprium, genus humanum, quod quum in se vanum sit, & vanitatis fons ac caput, ejus causâ & cætera vana sunt. Si quis ordo in hoc Libro tradi potest, ille est, quod initio generalem assert propositionem, Res omnes vanas esse; id quod postea ex singularum rerum inductione ostendit^p. Methodum quod spectat, sive dispositionem Logicam atque accuratam, eam fateor me in hoc Libro non potuisse explorare; vel, quia Salomon eam non attendit, & pro ratione multiplicium vanitatum hinc & illinc sibi occurrentium, easdem in chartam conjecit; vel, quia humilia nostra ingenia ipsius acumen attingere nequeunt^q.

CAP. I.

1. **V**erba] Sub. *אֵלֶּה*, ut sit, *Ista sunt verba, V. Ecclesiastæ*; ita M. P. &c. *קוֹהֵלֶת* *Cobeleth*, Mo. *Collectoris*, Ar. *sim. G. Concionantis*, Ti. sic Ca. *o*. in V. Hebraei Salomonem trinominem faciunt, *שְׁלֹמֹה*, *וְדָוִד*, & *קוֹהֵלֶת*. Sed hoc non tam Salomonis nomen videtur vulgò, quam hujus Libri peculiare, vel cognomentum ei à concionando impositum. Nam extra hunc Librum sic non vocatur. Addunt & alia quatuor nomina, *אֵלֶּה*, & *יָקֹחַ*, & *אֵלֶּה*, & *לְמוֹאֵל*, Prov. 30. 31. Sed hæc allegoricè ei tribuuntur^r. Dicitur autem *קוֹהֵלֶת*, vel, 1. q. d. *συναγωγὴς*, quomodo verbum *קָהַל* per *συναγωγὴν* verti solet; ut intelligamus redactas in hunc Librum varias hominum qui sapientes apud suos quisque habebantur opiniones de Beatitudine: planè sicut liber Jobi omnes ferme quæ fuerunt aut esse possunt de rerum humanarum gubernatione, aut contra eam, complectitur^s. Vel, 2. propter sapientiam quæ copiosè congregata fuit in eo^t. Vel, 3. à convocando, vel colligendo; ut alliciat ad se M.

colligatque

Calov. anti-gr.

Merc. Calov. &c.

Calov.

Merc.

Gej.

Merc. ad v. 1. Calov.

Gej. Cartw. mellif. heb. cap. 4. p. 3066. in append. crit.

Gej.

Ca. ad cap. 2.

Merc.

Gej.

Merc. in argum.

G.

He. in

colligatque cunctos qui propriae suae salutis prospectum volunt, & qui vanitatum pericula devitare desiderant. Quod sapientiae suae famam alliceret ac congregaret tum extraneos, tum populares; & quod ipse crebro tum aulicos, tum populum convocatum, docuit sapientiam, c. 12. d. & rerum omnium, praeter cultum Dei, vanitatem: unde recte dicitur ἐκκλησιαστής, h. e. concionator. Imò ἐκκλησιάζειν esse, congregare, vel ex Aristophane notum est, in concionem nempe vocare*. Qu. Sed cur dicitur קוֹרֵאן, (gen. foem.) convocatrix, non קורא, (masc.) convocans? Resp. 1. Tales quandoque occurrunt priorum etiam virilium terminationes; ut, Sophereth, Esd. 2. 54. Pochereth, v. 57. Ale-meth, 1 Par. 7. 8. &c. Verum obstat tunc constructio cum verbo foemino, Coh. 7. 28. Solent nomina ejus formae plerumque esse muliebria; sed quia Hebraeis communia defunt, usurpantur interdum pro communibus. Et ita hic sumi apparet ex constructione cum masculino c. 1. 2, 12. & 12. 8, 9, 10. ac proinde Graeci ἐκκλησιαστὴν verterunt. 2. Quia ratio hic habetur, vel, 1. sapientiae Salomonis, quam & in Proverbiis saepe loquentem inducit, & qua in primis pertraxit & collegit exteros & alios in concionem, &c. 1 Reg. 4. 34. vel, 2. animae ipsius Salomonis; quod pertinet c. 7. 28. ubi קוֹרֵאן cum foem. נַפְשָׁא, dicitur, constructur, & v. 29. subjicitur mentio נַפְשָׁא anima, Quam amplius querit anima mea. Per animam autem congregatricem, synecdochicè, integra persona congregantis coetum Ecclesiasticum, & sic ἐκκλησιαστής, notatur. קוֹרֵאן, ad verb. concionatricis, sub. anima. Hebraei sic explent, Verba קוֹרֵאן נַפְשָׁא, viri pradii animam congregatrice: nam נַפְשָׁא & נַפְשָׁא saepe intelliguntur; ut Dan. 9. 23. quod חַיִּים, desideriorum tu, sub. vir, ex Dan. 10. 11, 19; item 2 Sam. 13. 29. וְיָכַל דָּוִד, & desideravit David, sub. anima, quia verbum foemineum est, quod ad David referri non possit, sed ad ejus animam. Al. Animam hic intelligo, non concionatricem, (nam Salomonem post tam foedum lapsum concionatorem in Ecclesia constituere alienum est, & ἀθέλορον,) sed congregatam, sive aggregatam, & cum Ecclesia se colligentem: quod autem dicit animam aggregatam, potius quam Salomonem, aut ejus corpus, indicat respicientiam non fuisse simulatam. Interfuit autem ut respicientia ejus, adeoque & salus, testata posteritati relinqueretur. Prophetam fuit Salomon: omnes autem Prophetas in caelo esse testatur Christus, Luc. 13. 28. Et si enim quidam θεοπροφῆτας loquuti sunt qui reprobi fuerunt, ut Balaam & Judas proditor; tamen nemo unquam θεοπροφῆτας scripsit qui non sit inter electos. [Sanè omnes Sacri Scriptores non modò à Spiritu Dei acti, sive quoad scribendi opus sanctificati, sed porro sancti simpliciter, appellantur, 2 Pet. 1. 21.] קוֹרֵאן hic vel concionatorem, vel reconciliatum poenitentem, vel utrumque, significat. Hæc vox consilium ejus in hoc Libro scribendo explicat, nempe ut sceleratam vitam abjuraret, & respicientiam profiteretur, ac reconciliationem cum Deo & Ecclesia. [Alii sic,] Apud Syros קוֹרֵאן est, exclamatio, vociferatio: hinc verti posset, Verba vocis exclamantis; eo sensu quo de Joanne dicitur, Vox clamantis in deserto. Qu. Cur Salomon proprium nomen suum non huic Libro (æquè ac Prov. & Cant.) præfixit? Resp. Ut sinceritatem poenitentiae suae indicaret, maluit vocari nomine poenitentis reconciliati, c. 1. 12. & 7. 28. & 12. 8, 9, 10. quam Salomonis, sive Principis pacis, tanquam qui illo nomine jam indignus erat, quum Israel peccatis suis turbarat. Porro, sequentes tituli videntur addi ad exaggerationem peccati sui: filii David, q. d. qui illum pie educavit, &c. qui etiam post conversionem poenitentiam suam publicè professus est, Psalm. 51. cujus ramen exemplo ipse non erat edoctus. Sequitur, regis, idque ex speciali Dei designatione: in Jerusalem, q. d. in sancta civitate, ubi erat & Dei habitatio, quam peccato suo contaminavit, &c. ¶ Filii David] Hoc dicit ad Salomonis commendationem, quod sapiens fuerit sapientis filius, Rex, Regis, justus, justus, &c. ut in Midras monent. ¶ Regis] Dicta etiam viliora Regum multi æstimantur, excipiuntur, &c. ¶ Jerusalem] Jungitur hoc, vel, 1. cum voce verba,

q. d. quæ verba habuit in Jerusalem, hoc est, in Ecclesia, cui illa tradita in sempiternam memoriam literis consignavit: vel, 2. cum voce regis, Regis in Jerusalem; hoc est, Regis populi Dei, inter quem & profanas gentes tantum interest quantum inter hominem & belluam. Rex hic erat Israelitarum, hoc est, duodecim tribuum: Jerusalem autem meminit, 1. quia ibi residebat; 2. quia ea erat caput Regni & metropolis; 3. quia ibi sapientia & viri sapientes & pii floruerunt.

2. Vanitas vanitatum; ita M. P. Mo. &c. vel, vana, Ca. vel, vanissima, JT. Pi. Ar. V. Glaf. הַבִּלְהוּלִים. Extrema inanitas, Ti. Summa vanitas, sub. occupat res humanas, V. Hebraei superlativum sic exprimunt: ut, rex regum, i. e. summus; canticum canticorum, i. e. summè inigne; &, servus servorum, i. e. abjectissimus. c. d. Μαλαχίῳς μαλαχίῳν. ceteri verò, ἀπὸς ἀπὸς. Est autem ἀπὸς vapor, seu halitus: dicitur & ἀπὸς, d. הַבִּלְהוּלִים, est, res quæ non est quicquam: & RR. sic vocant halitum ex ore exeuntem, quia citò perit. הַבִּלְהוּלִים habetur hic tantum, & c. 12. 8. & vel ipsa nominis forma est, qualis הַבִּלְהוּלִים, lupus; vel, est nomen constructum, ab absoluto הַבִּלְהוּלִים, formæ [הַבִּלְהוּלִים] senex. ¶ Dixit Ecclesiastes] Tum Divinâ inspiratione, tum propria experientia, edoctus. Nomen suum hic repetit emphaticè, ut qui confidenter hanc veritatem affruit, sicut Apostoli interdum faciunt, ut pondus addant mandatis vel postulatis suis, Gal. 5. 2. Philem. v. 19. 1 Pet. 5. 1. 1 Joh. 1. 1, 3. De se loquitur in tertia persona, vel, 1. modestiæ causâ, ut Paulus 2 Cor. 12. 2, 3; vel, 2. ut significet S. Spiritum esse præcipuum dicendorum auctorem. Dixit, &c. h. e. ita statuit, palamque professus est; idque creberrimè & præmeditatò, & nil ferè habuit quod ingeminaret præter vanitatem, &c. m. Est autem contextus hic transpositus, ex affectu, ut puto; alioquin dicendum esset, Dixit Ecclesiastes, Vanitas vanitatum. Per insignem emphasin primam Libri vocem voluit esse compendium totius tractatus; testaturque hic verborum positus, Salomonem diu quasi meditabundum sedisse, tandemque in hæc verba erupisse, Vanitas, &c. Vel, per exclamationem hæc sunt professenda, qu. d. O immensam vanissimamque vanitatem!

Propositio vanitas statum & argumentum hujus Libri breviter complectens, quam deinde per partes explicat. Porro, prius hoc [ferè] dixerat pater ejus David, Psalm. 39. 6, 12. & Psalm. 62. 10. quod filius hic explicat. ¶ Vanitas, &c.] Repetitur ex affectu, & ob auxilin, quia nunquam satis inculcari potest mundanorum vanitas; & ut indicet quam altas in nobis radices egit vanitatum amor, ut non nisi magnâ vi evelli possit; & ut propositionis hujus & certam veritatem, & pondus gravissimum, indicaret. ¶ Omnia] Mundi hujus negotia, labores, consilia, v. 14. imò ipsæ creaturæ: opera, studia & cogitationes hominum, & in universum res omnes; nempe, si cum Deo conferantur. ¶ Vanitas] Propter naturæ eorum inconstantiam & mutabilitatem, fallacem speciem, inutilitatem ad ea consequenda quæ nobis proponimus, molestias etiam & curas quas nobis afferunt: quia stabilem firmitatem non habent, Rom. c. 8. v. 20; & speciem boni ostentant, sed re non præstant; nec, cum iis fruimur, nobis satisfaciunt.

3. Quid, &c. מַה הֵיכָלִי [Variè reddunt,] Quid utilitatis, sive emolumentum, (sub. & P. Pi. &c.) homini, P. Mo. JT. Pi. Car. Quid egregium consequitur homo, Ca. Graeci, τίς ἀποκοιμή, Quæ superabundantia. הֵיכָלִי sign. & superesse, & excellere. Quid residui habet homo, Ar. M. Gej. Merc. sim. Vulg. Quid tandem verè constat ac perenne remanet. ¶ De, &c. הַבִּלְהוּלִים In (vel, ex, JT. Pi. Sy. &c. בְּפֶרֶךְ, ut Levit. 8. 32. & 26. 36. & Deut. 6. 5. collat: cum Marc. 12. 30.) omni, vel toto, labore suo, M. Mo. JT. Pi. &c. i. e. ex tot gravibus molestiis. הַבִּלְהוּלִים sign. laborem cum molestia conjunctum. Post omnem suum laborem, Ti. in congerendis opibus, honoribus, &c. ¶ Quo laborat (vel, quem perferit, Ti. quo fungitur, Ca.) sub sole? Ità. M. P. &c. sub sole emphaticè adjicitur, quia homines negotia sua obire solent lucente Sole, i. e. tempore diurno; & quia Sol inter sidera est

maximè conspicuus; & quia effectuum variorum in his inferioribus Sol causa est^m, & ex ejus influentia fructum laborum nostrorum speramus, Deut. 33. 14; & quia lux Solis solatium nobis præbet in fruitione rerum mundanarum, Ecclef. 11. 7ⁿ. *Sub sole*, h. e. in cunctis orbis regionibus, quæ à Sole collustrantur. Q. (inter quos Drulius) hunc *negodnessuon* referunt ad remotius, *Quidnam lucri* (vel, residui, Ang.) est *sub sole*? Nihil: vita namque æterna est, non *sub*, sed, *supra solem*^o. Labor in ordine ad illa quæ sunt supra Solem permanet, & fructum fert, &c. P. Supra Solem est residuum homini, dum Legi vacat⁹. Nihil eximium tuo labore elicere potes ex omnibus quæ sub Sole sunt. Quid enim præter vanitatem elicias ex vanissima vanitate^r?

4. *Generatio* (vel, *Ætas*, Ti. Ca. &c.) *præterit*; sic Sy. Ar. *לָּוִי* *Vadens*, Mo. *transit*, M. una *labitur*, P. namque *præterit*, Ti. *abit*, Ca. JT. Pi. Merc. una scilicet, Merc. sic JT. Pi. *Abire*, per euphemismum, dicitur pro, *mori*, quia in morte homo abit ex domo hujus mundi ad vitam alteram^f. *Ætas*, i. e. homines nati eodem tempore *labuntur*, non durant ad longum tempus^t. *לָּוִי* (à *לָּוִי* *habitavit*) est tempus vitæ humanæ. Referenda hæc ad sequentia, ut probet nihil esse novum *sub sole*^v. ¶ *Et generatio* (sub. *altera*, P. sic Ti. JT. Pi.) *advenit*; ita M. &c. *בָּרָךְ* *Veniens*, Mo. *succedit*, Ti. Sy. Ar. Merc. in ejus locum^x. Succedunt sibi invicem generationes mortalium^v. Seneca, *In orbem nexa sunt omnia, fugiunt & sequuntur*. Tacit. *Annal.* 3. *Rebus cunctis inest quidam velut orbis*. Simil. Aristot. *Phys.* 4. 14. & Ecclesiastici 14. 19^z. Sensus, Homo commodum revera nullum habet, quia mors eum à suis possessionibus abripit^a. Probat nihil sub Sole posse hominem felicem reddere, quia is partis diu frui nequit, &c.^b. Jam verò æternitas & immutabilitas sunt adjuncta necessaria felicitatis^c. Etsi homo labore suo sibi acquirat sapientiam, tamen inde non felix redditur, quia sapientia illa tandem unà cum ipso interit^d. ¶ *Terra autem in æternum stat*, *לָּוִי* *In seculum*, vel *æternum*, P. V. &c. i. e. in longum tempus, ut Exod. 21. 6^{*}. quamdiu mundus durabit^f. Nam etiam terra suo tempore peribit^g: Psal. 102. 27. Matt. 24. 35^h. Velut immota *perstat*, ut mundi centrum & fundamentumⁱ. Durat, non interit, ut homines. Stat ordinariè, extra ordinem verò interdum fit terræ motus^k. Non hîc agitur de terræ aut statu aut motu, sed de duratione opposita singulorum hominum durationi^l. Frustrâ sperat homo felicitatem in terra aut terrenis, quia terram post se relinquit, non secum vehit^m. Terrâ, homine vilior naturâ, felicior tamen est durationeⁿ.

5. *Oritur sol, & occidit* *Vadit* hoc & sequentia ne-ctunt cum præcedentibus¹. Acquisitio sapientiæ hominem reddit sollicitum & irrequietum, ut, instar Solis, aeris, fluminum, &c. perpetuò moveatur ac laboret: ergo non reddit hominem felicem². 2. Dixerat, *Omnia vanitas*: id jam probat, à Sole incipiens^{*}, qui, post Deum, primum est principium & causa rerum & effectuum inferiorum; qui tamen vanitati obnoxius est, nec conquiescit, sed nunc oritur, nunc occidit, quasi suam ipse vanitatem & irrequietum statum ostendat: & multo magis vanâ sunt quæ Sol efficit, &c.³. 3. Confer-tur homo cum Sole, ventis, &c. quod, sicut hæc statum suum observent cursum, ita & homines non mutantur, sed in eadem semper levitate & inconstantia maneant, &c.⁴. Mortalitas & mutabilitas homini necessaria sunt, sicut statio terræ, motio Soli, &c.^f. 4. Ut prius terram, ita hîc Solem, aerem, &c. cum homine confert, & homini præfert; quippe quæ omnia, licet mutant locum, essentiâ tamen manent eadem; at homo vanitati sub-jectus est, &c.^t. In illis status est ordo, quem nunquam mutant; at homines perpetuò fluctuant^v. Sol occidit, sed postea oritur gloriosè, &c.^x. at homo semel abiens nunquam redit^y, Job. 14. 7. — 12^z. Huc illud Catulli, *Soles occidere & redire possunt: Nobis cum semel occidit brevis lux, Nox est perpetua una dormienda*. Nota hîc in [prima voce] *לָּוִי* non copulare, sed nudè converte-re præterit in fut. adeoque describere actum continuum^a. *Oritur*, i. e. oriri solet^b. *Etiam oritur*, atque *etiam occi-dit*, &c. P. ¶ *Et ad locum suum revertitur, ibique rena-*

scens, *לָּוִי* *In Hebræo est ellipsis* *לָּוִי*, copulandi cum voce *לָּוִי*; nam *לָּוִי* *לָּוִי* ponitur pro, *ubi*, aut, *in quo*^c. [Variè reddunt.] *Anhelus ori-ens ipse ibi*, Mo. vel, *petit, ubi ipse oritur*, M. vel, *regre-ditur ubi oritur*, P. *לָּוִי* *anhelus regreditur, adspirat*, qu. d. cum desiderio regreditur^d. *Aspirat ubi oritur*,^e V. JT. *Anbelat* (i. e. *anhelans properat**) *ubi ipse ori-tur*, Merc. vel, *orsus fuerat*, Pi. Merc. eò, inquam, vel-uti summo desiderio & concitatione rapidissimâ fertur ac revertitur^f, velut anhelitu attracto; more eorum^g qui aliquid contendunt, aut alicujus operis finem vo-lunt consequi^g. Significat motum constantem, inde-fessum, & ordinatum, &c.^h. Sym. & Th. hîc habent, *recurrat*, &c. nempe legerunt *לָּוִי* *redit*ⁱ. Resp. Negat-ur. Pagn. vertit, *regreditur*: an & ille legit *לָּוִי*? Ex-presserunt, non verbi significationem, sed sensum, & me-taphoram quæ subest explicarunt: *anbelus* dicitur, pro, *anbelus redit*, quasi *לָּוִי* *לָּוִי*, *anbelat & redit*. Amant Hebræi uno verbo posito aliud subintelligere: ut Exod. 18. 12. *accepit, pro, accepit & obtulit*; Prov. 25. 22. *capiet, pro, capiet & pones*^k. [Alii locum sic reddunt,] *Eodem-que anbelat ubi ortus est*, Ca. *Et anbelus tendit ad locum suum ubi oritur*, Ti. *Et ad locum ubi oritur idem reverti-tur, ut inde rursus oriatur*, Sy.

6. *Gyrat, &c.* *לָּוִי* *לָּוִי* *לָּוִי* *It, vel Ten-dit*, (vel, *Pergit*, Sy. *Discedit* verò, Ti.) *ad austrum, & cir-cuit* (*redit*, Ti. sic Ca. *flectitur*, Sy. Ar. *defleat*, M.) *ad aequi-lonem*, Merc. &c. Exponunt, vel, i. de vento^l; de quo to-tus hic vers. agit. Post Solem meminit venti, quia Sol est ventorum autor & pater, ut nautæ experientiâ didice-runt^m. Ut Sol, sic venti cursum suum habent: quo de-notat rerum terrenarum inconstantiamⁿ. Vel, 2. de Sole^o. Priorem partem versûs de Sole, posteriorem de vento, intelligo: vel potiùs, cum AE. utramque de ven-to^p. Verùm *לָּוִי* Athnach ad vocem *לָּוִי* prius membrum sejungit à sequenti, quod ipsum proprio gaudet nomi-nativo, *ventus*. Sic completa est 4 plagarum mundi enu-meratio^q. Itâ sermonem de cursu Solis institutum ab-solvit, omnem ejus periodum breviter perstringens^r.
40 *Vadit*, vel *Demigrat*, (sub. *ab ortu*,) *ad merid.* &c. V. In-telligunt de cursu Solis, vel, 1. diurno & nocturno, qui est interdiu ad meridiem, noctu ad Aquilonem: vel, 2. annuo, quo vergit solstitio æstivo ad Aquilonem, hy-berno, ad Austrum^t. *Ad aquilonem*, i. e. ad medinoc-ti loca, à quibus Septentrionem & Germani appellant. Ostendit hic locus Hebræis creditum Terram esse *rotan-tem*, & circa eam verti Solem^u. ¶ *Lustrans, &c.* *לָּוִי* *Circuiens circuiens vadens* (vel, *tendit*, Merc.) *spiritus*, Mo. Merc. sim. Pi. Gej. i. e. citissimè circumeundo ambulat^v; in orbem & gy-rum tendit^x. Undiquaque, vel subindè, circumiens. Ebræi superlativum sic exprimunt: ut, *altum altum*, i. e. insigniter elatum, 1 Sam. c. 2. v. 3; *profundum profundum*, h. e. summè profundum, Coh. 7. 25. Itâ describitur hîc mira ventorum circa terram circumgyratio, ac summa celeritas^y. *Conversatione suâ circumiens properat aer*,^z Gej. JT. *Continenter circumiens vadit ventus*; qui nihil aliud est quàm aer motus, quem *spiritum* vocant Plin. c. 2. v. 5. & Cicero 4. Catilin². *Gyrat, circuit, & pergit spiri-tus*, M. *Subindè circumeundo pergit* (id est, locum mu-tat^a) *ventus*, P. *Circuit undique peragrans ventus*, Ca. v. sim. Sy. Ar. *A diversis quoque mundi plagis venti sur-gentes meant*, Ti. V. ¶ *Et in, &c.* *לָּוִי* *לָּוִי* *לָּוִי* *Et ad* (vel, *super*, Mo. in, Ti. per, M. *secun-dum*, JT. Pi. Gej. *לָּוִי*, pro *לָּוִי*; ut vicissim *לָּוִי* pro *לָּוִי* poni videas^b;) *circuitus suos* (vel, *in orbem*, Ca. vel, *ad revolutionem suam*, Ar. *ad, vel in, circulos suos*, LXX, Sy. Vulg. *ad locum unde in orbem defleatens recesser-at*^d;) *revertitur* (vel, *refleat se*, Ca. *redit* tandem,^e Merc.) *ventus*, P. Pi. &c. vel, *spiritus*, M. Mo. Merc. &c.^f ¶ *Spiritus* hîc est, vel, 1. Sol^g; sic dictus, quod res ani-met, vegetet, & quasi spiritum illis tribuat & vi-tam^h; vel, quod nihil habet inferioribus his corpo-ribus simileⁱ. Sol huc illuc oberrans per varia coeli loca, donec annum cursum perfecit^j. Vel, 2. *Q. in ventus*^k; qui redit ad ea loca ad quæ circumeundo accedere solet, ut iterum flet^k. Tendit huc illuc ventus, nunc à meridie ad Aquilonem per Orientem, &c. nunc contrâ, tandemque ad circuitum suum redit,^l V. Solis

Solis more, i. e. eò unde primum gyro circumvolvi huc illuc coeperat¹. Non malè D. Varenius locum sic reddit, *Sole incedente ad meridiem, & circumveniente ad aquilonem, circumiens circumiens* (perpetuà circumitione semovens) *incedit propere ventus, & secundum circuitus solis iterum convertitur ventus*. Meminit Solis ut causæ aerem protrudentis. Huc facit Plin. 2. 47. *Sol & auget & comprimit flatus. Auget exoriente, occidensque comprimit, meridianis æstivis temporibus. Itaque medio diei & noctis plerumque sopiuntur, quia aut nimio frigore aut æstu solvuntur*. סְבִיבוֹת sunt, termini rem aliquam undiqueque ambientes: hîc intelliguntur miri illi ambitus per quos circa terræ globum venti feruntur^m. Nunquam non aliquis ventus aliquam mundi plagam perflatⁿ, teste Plin. 2. 17°. Inter causas generationis & corruptionis sublunarium quas hîc Salomon recenset, itémque inter errabunda & inconstantia Universi, non ultimum locum tenent venti, qui nec ipsi unquam quiescunt, nec terram quiescere sinunt, sed acri suo flatu perniciem afferunt^p. Videtur etiam hîc respicere flatos illos ventos, qui in aliquibus mundi partibus regulariter & uniformiter moventur^q.

7. *Flumina*; ità M. P. Mo. Merc. Ca. JT. מְחִלִּים *Torrentes*, o. Sy. Ar. Pi. Ti. V. Merc. D. *Torrentes* propriè est, fluvius temporarius, non è fonte, sed è pluvia, nascens, æstate ficcus, hyeme magno impetu fluens^r. q. d. Etiam torrentes in mare fluunt, multò magis flumina^t. Vel, מְחִלִּים hîc, sicut & Deut. 3. 8. pro מְחִלִּים flumine ponitur^t. ¶ *Intrant*, &c. מְחִלִּים אֵל הַיָּם ¶ *Eunt*, vel *vadant*, (vel, *properant*, JT.) *ad*, vel *in*, mare, M. Merc. Pi. &c. ¶ *Et mare non redundat* ¶ Vel, *impletur*, M. P. &c. ità, scilicet, ut exundet^v. Cujus ratio subditur^x. ¶ *Ad locum*, &c. מְחִלִּים אֵל מְקוֹם שֶׁהָיוּ לָהֶם אֲדָמָה ¶ *Ad*, vel *in*, locum unde eunt, vel pergunt, (vel, quò tendunt, Merc. fim. Sy. Ar. vel, *properant*, JT.) *flumina*, vel *torrentes*, eò, vel illuc, ipsi, vel ipsa, revertuntur eundo, Pi. V. Gej. scil. in mare^y; vel, revertuntur ut rursus redeant, P. revertuntur ut iterum fluant, Sy. revertuntur propere, JT. Heb. *properando*, scil. à mari; in quod influunt^z. Vel, *redeunt ut eant*, i. e. eum ipsum iteratò repetunt; quum scilicet è mari ad suos fontes manarint sub terra. Ut eant additum ad majorem declarationem, q. d. iteratò eunt^a. *Ad locum quò flumina euntia illuc, ipsa revertentia ad eundem*, Mo. *Ad locum*, inquam, maris pergunt flumina, ut iterum redeant & fluant, M. Nam torrentes redeunt ad locum per quem ferebantur, Ti. *Ac quem in locum abeant flumina, eundem iteratò repetunt*, Ca. *Ad locum quò eunt*, i. e. ad priores alveos meatúsque subterraneos. מְחִלִּים hîc ponitur in regimine, ità ut sequens membrum, quò flumina eunt, rationem habeat alterius substantivi, q. d. *ad locum itionis*. Similis constructio Eccles. 11. 3. & Levit. 4. 24. *Revertuntur eundo*, i. e. iterum redeunt. Adverbiascit prius verbum vel participium in tali constructione: ut Psal. 127. 2. מְחִלִּים מְחִלִּים מְחִלִּים *marutinantur surgere*, i. e. manè surgentes; Prov. 30. 29. &c^b. Redeunt autem flumina, partim, per occultos terræ meatus^c; partim, per pluviarum è mari extractarum descensum, &c^d. nam à mari Sol educit vapores, qui in media regione aeris in pluviam resolvuntur^e. Flumina cum mari intrant meatus subterraneos, & ibi colati in fontes erumpunt. Apertissimum id in Caspio mari, quod nusquam in aperto cum Oceano esse continens satis jam constat. Habet ergò mare canales suos, sicut multa flumina terris absorpta ex longo intervallo resurgunt^f. Ut aquarum vanitatem hîc agnoscas, ubi in mare, quò pervenire tantopere cupierant, pervenerunt, ibi non subsistunt, sed rursus ad sua principia & fontes per meatus subterraneos regrediuntur; sed nè tum quidem ibi conquiescunt, sed rursus in mare remeant: atque hic est perpetuus eorum cursus & reciprocatio^g. [Scopum quod attinet, sic accipiunt:] Aqua semel lapsa redit tamen: aliter ac homo, qui semel mortuus nunquam redit^h. Aqua, licet instabilis sit, homine tamen ejúsque felicitate magis durabilis estⁱ. Videtur per hæc describere humanæ mentis inquietudinem in quærendo bono; & quòd eo, quamvis avidissimè quæsito, & tandem parto, minimè satiatur^j. Quòd fluvius sese in mare infundentibus mare non est plenum, do-

cet hominem esse vanissimam vanitatem, etiam tum cum maximè firmus & fixus sit^k.

8. *Cunctæ res*, &c. כָּל הַדְּבָרִים מְחִלִּים *Omnia verba laboriosa* (vel, *graviosa*, o.) *non poterit vir eloqui*, Mo. o. הָיָה hîc, non verbum, sed, rem sign. Quæ enim est sententia, *Omnia verba fatigantur*^k? Res omnes (vel, *Singule res istæ*, JT. Car. nim. in quibus laborat homo sub Sole^l), *fatigantur, ità ut non possit quisquam eloqui*, Pi. fim. JT. Car. vel, sunt laboriosa, &c. Q. in Merc. P. vel, difficiles, M. V. sub. cognita, M. difficiliore quàm ut eas possit quisquam eloqui, Ca. Tanta est rerum, & artium sive scientiarum, difficultas, ut explicari nequeat^m. Res omnes fatigant eos qui in illis occupantur. Damnatur hîc artium studium, quòd illæ impervestigabiles sintⁿ. Quod Salomon non voluit, quum disciplinæ sint dona Dei, &c^o: [Sed molliùs explicari, forsan & defendi, potest illa sententia: non quasi damnaret artes; sed quòd ostendit Salomon eis investigandis hominem non satiari, nec felicem reddi; id quod scopo ipsius maximè congruum est.] *Quibus explicandis verba idonea desunt, nec quisquam edisserere possit*, Ti. וְיִי accipi possit, vel, 1. activè, *fatigans* P, sive transitivè^p; vel, 2. passivè^q, sive intransitivè^r: sic enim sumitur in reliquis locis ubi adhuc habetur, ut Deut. 25. 18. 2 Sam. 17. 2. Job. 3. 17^t. Res omnes fessæ sunt continuo sui motu & agitatione^v, nec unquam in eodem statu permanent^x. Aut *fatigantur* dicit, ex effectis causam significans, quia homines fatigantur iis investigandis. Sic, *pallida mors, victoria lata, spes ceca*^y. In rebus mundanis tam comparandis, quàm fruendis, labor homini est & fatigatio, ideòque in illis non sita est felicitas^z. *Non potis, vel sufficiens, est vir* (h. e. quicquam, ut 1 Par. 16. 21.) *ad loquendum*, h. e. ad enarrandum cunctas mirasque rerum vicissitudines ac vanitates^a. *Fatigantur*, h. e. perpetuà sui agitatione, ac proinde suâ infirmitate, in vanitatem abeunt, supra vers. 2. Metalepsis^b. Epilogus est præcedentium^c. Vanitatem ostenderat ineffe primis rerum principiis; quantò magis in iis quæ ex illis ortum habent & composita sunt^d? Postquam docuisset inquietum motum Solis, ventorum, fluviorum, concludit hîc inductionem particularium generali assertionem, idem & in reliquis obtinere^e. ¶ *Non saturatur oculus visu, nec auris, &c.* ¶ Magnum est vanitatis argumentum, quòd nusquam aut oculus, aut auris, conquiescat, sed nova subindè requirat^f. Sensus [versus] videtur esse, quòd sapientiæ humanæ indagatio, vel etiam usus, hominem non satiet^g. Priùs emoriatur homo, & ipse vanitati cedat, quàm possit rerum istarum vanitatem sermone complecti, sensibus percipere, aut mente comprehendere^h. Pleraque sunt à quibus abhorrent oculi & aures: quæ autem hi sensus vehementer desiderant, ea si non abunde suppetant homini, valde cruciatur; quòd si affatim suppetantur, fastidium oritur, &c. Idemque dicendum de reliquis sensibus, & rebus aliis quæ in vita hominum exercentur. Visus & auditus synecdochicè ponuntur pro omnibus quibus voluptatem percipimusⁱ. Horum autem sensuum meminit, tum quia curiosissimi sunt; tum quia & minimo labore & maxima cum delectatione exercentur^k.

9. *Quid*, &c. מַה הוּא שְׂוֹהָה הוּא שְׂוֹהָה *Quid est quod fuit? id ipsum quod erit*, P. fim. o. Vulg. *Id quod fuit, illud* (vel, *idem*, Ca. vel, *est quod*, Merc.) *futurum est*, M. Merc. Ca. fim. Ti. vel, *idem est quod futurum est*, JT. Pi. Gej. Car. מַה הוּא, quod aliàs interrogat, sequente & relativum fit, redditurque, *illud quod*. Frequens hoc in RR^l, imò in Coh. 3. 15, 22. & c. 6. v. 10. & 7. 25. &c^m. ¶ *Quid*, &c. מַה הוּא שְׂוֹהָה הוּא שְׂוֹהָה *Et quid est quod factum est? id ipsum quod fiet*, P. fim. o. Vulg. *Et id quod fit, vel factum est, illud* (vel, *idem*, Ca. vel, *est quod*, Merc.) *fiet*, M. vel, *idem est quod fiet*, JT. Pi. Gej. Car. Hoc sensu Platonici dicunt, omnia esse ἐτερον, [unum & diversum, q. d. idem paulisper variatum.] Vide infra 3. 15. M. Anton. l. 12. Πάν τὸ πνόμενον, &c. (Omne quod fit sic semper factum est, & fiet, & nunc ubique fitⁿ.) ¶ *Nihil*, &c. כִּלְאוֹן הוּא כִּלְאוֹן *Neque est quicquam novum, vel novi, sub sole*, Merc. Ca. Ti. JT. Pi. &c. Nota apud Ebræos (aliter quàm apud Latinos) non omne idem esse ac, nil quicquam. Vide Psalm. 143. 2.

Jer. 32. 17. &c. Aliud hic vanitatis rerum argumen-
tum. Priora & vetera semper iterantur, quantumvis
etiam nova semper sectemur, & ex novitatis desiderio
plura semper audire ac videre cupiamus. Probat ni-
hil esse in quo oculi & aures acquiescant, ab eorum sub-
jecto quo se oblectant, quod est novum, quale nihil est
in rerum natura. Si quis se aliquid novi putet facere,
summa est vanitas; quia nihil faciet quod jam factum
non sit, &c. Trium sequentium versuum hic videtur
esse sensus: Si quis putet se invenisse aliquid novi, at-
que ita nomine sapientiae sibi gaudeat; vanum est illud
gaudium, quia opinio illa falsa est. De rebus hic lo-
quitur, 1. naturalibus; Idem coelorum & sublunari-
um motus, & vicissitudo; 2. moralibus; Eadem semper
vitia & virtutes repetuntur; Eadem semper
ludatur fabula. Nullum est jam dictum quod non dictum sit
prius, Terent. in prolog. And. Summa est, res & facta
& eventa eadem semper specie recurrere, &c. in
primo membro theoretica, seu extra hominum po-
testatem constituta, respicere videtur; sicut in
in secundo membro, practica, vel actiones studique
hominum. 3. Non autem de miraculis aut prodigiis
à Deo factis loquitur, quae saepe nova sunt. Eodem
modo se habent humanae & voluntariae actiones, con-
silia & studia, ut prius, quia eadem manent principia
rationis quae illa efficiunt, & objecta eadem quae illa
eliciunt. In summa eorum inconstantia & varietate
tanquam in orbem revolvuntur: unde historiae cog-
nitio tam utilis & necessaria existimatur. Ostendit
impossibilitatem consequendi felicitatem ex rebus mun-
danis, quia illam omnes quaesiverunt, nemo invenit:
neque hoc antecessorum imbecillitati & ignorantiae de-
putandum est, nam nihil novum est, &c. & res & actiones
eadem semper fuerunt, nec qui sequuntur plura inve-
nient quam praecedentes. Insinuare vult, non esse
quoddam nos superfluum rerum naturae secretarum indaga-
tione, vel opum, voluptatum, &c. conquisitione, tor-
queamus: nihil enim nobis eximium conferent; sicut
videmus non contulisse iis qui ante nos se illis inda-
gandis & conquirendis toti immerferunt.

10. Nec valet, &c. וְכִי יִשְׁאַמְרֵם יְהוָה וְיִשְׁכַּח אֶתְּכֶם
Plerique hoc interrogativè legunt, Estne, &c?
ut sit ellipsis interrogativi, ut Gen. 27. 24. Exod.
8. 26. &c. Est, vel, Estne, res, vel aliquid, de quo, vel
qua, dicitur, (vel, dici potest, P. sic Pi. vel, dicat, Merc.
sim. Ti. scil. dicens, i. e. homo, quispiam, Merc. simil.
M. Ti.) Vide, vel Affice, hoc, vel illud, novum est? Ti. P.
Merc. JT. Pi. Potest tamen locus simpliciter exponi,
ita ut prior hæc pars versus sit hypothetica, Esto, vel
Sit, aliquid de quo dicatur, (3. person. activ. passivè po-
nitur, ut saepe,) Ecce, hoc novum est: (adeoque me v. 9.
falsum dixisse arbitraris, &c.) posterior verò determi-
nativa, q. d. Sed audi responsum; jam fuit, &c. Et
si res est de qua quis dicit, Vide, hoc est novum, M. Est ali-
quid quod tanquam novum ostentatur, Ca. Emulov, qualis
suprà v. 3. Jam enim, &c. וְכִי יִשְׁאַמְרֵם יְהוָה וְיִשְׁכַּח אֶתְּכֶם
Jam (Imò jam, Pi. Quod jam, JT. Pi. designat tempus tam præsens, ut Cohel. 3. 15. quàm
præter. redditurque, jam modo, antea jamdudum, ut Coh.
2. 12, 16. & 3. 15. &c.) fuit in seculis (vel, ante secula,
M. vel, per secula, JT. Pi. vel, in secula, i. e. retroactis
seculis,) quæ fuerunt ante nos, P. Pi. o. sim. M. Gej.
Sy. Ar. [posterius] per enallagen numeri refe-
rendum est ad עוֹלָמִים, seu faciunt o. Vulg. P. Pi. &c.
וְכִי יִשְׁאַמְרֵם יְהוָה וְיִשְׁכַּח אֶתְּכֶם, pro וְכִי יִשְׁאַמְרֵם יְהוָה וְיִשְׁכַּח אֶתְּכֶם, & vertendum, unumquodque
fuit ante nos, i. e. ante nostram ætatem: vel, quod fuit
ante nos, JT. Heb. ab ante nos, Jun. Ità Junius ad rem.
refert, hoc modo, Certè fuit ante nos. A jam aliquot
retro seculis præterierunt quæ fuerunt ante nos, Ti. Quod
tamen jam fuerat prius temporibus quæ nos antecesserunt,
Ca. De illis rebus novis loquitur quæ longè efficacius
quàm quæ prius inventæ sunt ad beatitudinem con-
ducunt, quales jam dari negat: alioquin dantur no-
va quædam inventa, ut pyxidis nauticæ, bombardarum, &c.

11. Non, &c. וְכִי יִשְׁאַמְרֵם יְהוָה וְיִשְׁכַּח אֶתְּכֶם Non est (vel, Verum
non est, Merc. Non durat etiam, Ti.) memoria priorum,
P. M. Merc. &c. vel, prioribus, i. e. retroactis tempo-
ribus; vel, de prioribus, JT. Pi. i. e. de præteritis.

Eorum quæ ante nos acta sunt non meminimus P. Pau-
ci vel nulli legunt aut curant gesta priora. Si nova
sint inventa, vetera sunt deperdita; adeoque natura
jam non magis facta est eis quæ nos beare possunt quàm
antè fuit. Novum id putamus quod novum non est,
ob nostram antè actorum oblivionem. Temporis an-
tiquitas, & vitæ brevitas, & tenuitas experientiae
nostræ, faciunt ut obliviscamur præcedentium; quæ
si omnia nobis occurrerent, aliquid his par vel simile
reperiretur. וְכִי יִשְׁאַמְרֵם יְהוָה וְיִשְׁכַּח אֶתְּכֶם recordatio;
sed in regimine positum amittit Dagesch ex litera
schevata. Peribit priorum memoria; (solet enim
ipsa vetustas hominum nomina & res gestas aboleret);
idèmq; contingit iis quæ modò fiunt. Sed
nec, &c. וְכִי יִשְׁאַמְרֵם יְהוָה וְיִשְׁכַּח אֶתְּכֶם Et etiam (vel, Sicut nec,
M.) posteriorum (vel, posterioribus, Merc. V. vel, de poste-
rioribus, JT. Pi.) quæ erunt, P. Merc. Gej. sim. M. JT.
Pi. h. e. gestorum aut rerum quæ nunc existunt, aut
mox etiam erunt post nos. Erit recordatio, &c.

20. וְכִי יִשְׁאַמְרֵם יְהוָה וְיִשְׁכַּח אֶתְּכֶם Non erit illis
(vel, illorum; & est affixum pleonasticum, & ad
emphasin additum est; Sed nec rerum, inquit, post nos
futurarum. Al. de illis, vel ipsis, P. JT. Pi. Gej. scil.
posterioribus. Al. Illorum, inquam, non erit, M.) me-
moriam cum (sub. iis, vel, hominibus, Merc. Gej. vel, apud
illos, JT. Pi. M. Gej.) qui erunt postea, sive in posterum,
Mo. P. JT. Pi. Gej. vel, in novissimo, M. V. vel, ultimo,
i. e. in extremis temporibus: vel, ad extremum; q. d.
qui eos consequentur qui post nos erunt. Neque apud
posteros memoria rerum quæ posthac erunt durabit, Ti.
Neque posterorum, qui futuri sunt, erit memoria apud eos
qui porro futuri sunt, Ca. וְכִי יִשְׁאַמְרֵם יְהוָה וְיִשְׁכַּח אֶתְּכֶם posterior, loco, vel
tempore, hic neutraliter sumitur, seu substantivè, in
postremitate. & hic reddendum, apud, ut Jud. 9. 6.
& 18. 22. & supplementum postulat. Similis ellipsis est
1 Paral. 15. 12. & ad (sub. locum quem) preparavi ei;
Psal. 45. 9. præ (sub. illis qui) latificant te; Jer. 2. 8.
& post (sub. idola quæ) non prosunt.

12. Ego Ecclesiastes (vel, concionator, emphaticè di-
cit; vel, conversus, sive congregatus, ad Deum & Eccle-
siam, h.) fui rex, &c.] Hactenus generaliter dixit de
rerum vanitate, eamque ab ipsis rerum principiis &
causis confirmavit, &c. deinceps à se exemplum du-
cit. Pergit jam ad specialia, res nempe quasdam in
quibus præcipuè homines felicitatem suam collocant.
Ea sunt, 1. scientia, 2. voluptas, 3. honor & potestas,
4. opes. Duo priora improbat ex propria experientia;
duo posteriora, ex observatione rerum mundanarum.
Huic autem doctrinæ de propria experientia hanc præ-
fationem præmittit, ut sciamus hæc gesta esse, non cum
puer & privatus esset, sed postquam Regnum, & sum-
mam sapientiam, & opes, &c. adeptus esset, quorum
auspiciis libros, magistros, aliæque studiorum admini-
cula, comparare potuit, & illa omnia conficere in qui-
bus homines summum bonum collocant. Hinc liquet
opes plurimum posse ad acquirendum sapientiam; ade-
oque divites plurimum culpandos, si imperiti sint, &c.
Vide Prov. 17. 16. Ut fidem dicendis faciat, urget
experientiam poenitentis, Regis [non vulgaris, sed]
inspirati, sapientissimi, & super Israel, populum Dei,
eumque sapientem, Deut. 4. 6, 7. & in Jerusalem,
ubi erant domus Dei & testimonium Israel, Psal. 122.
1, 2, 3, 4. & throni justitiæ, v. 5. & collegium viro-
rum doctissimorum & sapientissimorum, 2 Reg. 22. 14. Ecclef.
12. 11. & omnia sapientiæ & doctrinæ adminicula.
Fui rex, & potens, ideoque potui omnia experiri; &
ubique vanitatem reperi.

13. Et proposui in, &c. וְכִי יִשְׁאַמְרֵם יְהוָה וְיִשְׁכַּח אֶתְּכֶם Et (vel, Itaque,
Merc. Pi.) dedi (vel, applicavi, Pi. appuli, Merc. vel,
Cum applicarem, D.) cor, sive animum, meum, P. D.
Merc. &c. Indicatur hæc phrasi tum serium propo-
situm, tum industria singularis, & omne studium ac cura
cordis. q. d. Alacriter & studiosè hoc suscepi, &c.
Querere, &c. וְכִי יִשְׁאַמְרֵם יְהוָה וְיִשְׁכַּח אֶתְּכֶם Ad disquirendum & in-
vestigandum, sive explorandum, P. Pi. Gej. &c. Duo hæc
verba accuratissimum studium designant. & שׁוֹרֵר no-
tat inquisitionem quasi discipuli ex præceptoribus, libris,
&c. unde שׁוֹרֵר RR. commentarius: & שׁוֹרֵר exploratio-
nem designat, qualis est mercatorum, 1 Reg. 10. 15. &
explorato-

Gej. exploratorum, Num. 13. 16. &c. ¶ Sapienter ita
Ti. Pi. V. Ar. Merc. Gej. [בְּחָכְמָה] In, vel cum, sapien-
tia, o. P. Mo. V. Sapiētiā, Sy. M. JT. Ca. ut delig-
net objectum explorationis. Sed tunc [וְהָיָה] construere-
tur per [וְהָיָה] x, ut sit Num. 13. 2. 16. &c. Malim ergo
de modo, vel adjuncto, vel medio, explorationis acci-
pere. Per sapientiam, velut instrumentum ad hæc ex-
ploranda valde idoneum. ¶ De omnibus quæ, &c.
[וְעַל כָּל] Omne (vel, de omni eo, M. Merc. JT. Pi.)
quod sit sub cælo, P. Gej. &c. sim. Ca. Ar. per omnia quæ
sub cælo sunt facta, Ti. Omne, &c. Descriptio objecti
considerati; nim. opera omnia in omnibus terræ regi-
onibus & angulis: non Deum, Angelos, &c. sed res
sublunares, & potissimum facta, studia, eventusque ho-
minum varios, sicut sequitur v. 14. causas rerum sub-
coelestium, causas & effectus naturales, humana con-
silia & eventus. Historiam animalium & satorum di-
ligentissimè inquisivi. ¶ Hanc, &c. [וְהָיָה] Hanc negotiationem, vel occupationem, (vel, curam, five
solicitudinem, vel laborem, vel, [וְהָיָה] i. e. disten-
sionem, & quasi distractionem à cæteris rebus; vel,
Hoc negotium, V. Ar.) malam (vel, laboriosam, Ti. G.
molestam, D. Pi. arduam, Sy. vel, malitiam, D.) dedit
Deus filiis hominum, M. P. &c. Ea est occupatio mala,
quam scilicet dedit, &c. Hanc malam molestiam, &c.
Ca. [וְהָיָה] hic significare potest, vel, 1. malum culpæ,
nempe curiositatem & anxietatem nimiam, quæ homi-
nes Deus punierit dum à se discederent. Significat
haud dubiè Salomon se suâ sapientiâ abusum, & ei
nimium confisum, &c. Vel, 2. malum poenæ: quo
sensu [וְהָיָה] occurrit Cohel. 2. 21. & 5. 12. &c. & [וְהָיָה]
Matt. 6. 34. quum quis animum suum totum alicui
rei addicit, & in ea sese torquet. Vocat investigati-
onem sapientiæ occupationem malam, quod homo ple-
rumque, dimissis utilioribus, inhiat curiosis, aut plùs
conetur sapere quàm oporteat; vel, quod non expleat
desiderium hominis, qui semper aliquid novi requirit;
vel, quod oblivione aboleatur scientia. ¶ Ut, &c.
[וְהָיָה] Ut occuparentur, vel, occuparent se, (vel, affli-
gerentur, live affligant se, M. V. Merc. sim. Mo. vel, dis-
tendatur, LXX.) in ea, Merc. JT. Pi. sic P. Sy. Ar. &c.
vexandi [eos] gratiā, Ca. ut eā humiles redderet, Ti. ad
affligendum per illud, Gej. Ut in ea anxie & molestè
versarentur. Ut fugaret Deus otium & superbiam. Ut
homines otio carentes exercerent se, &, videntes se
non posse semper veritatem assequi, humiliarentur, at-
que sic curiositatis primæ poenas subindè luerent. Est
in illis studiis labor, quem [v. sequ.] dicit afflictionem
spiritus; non, quies, non, ipsa beatitudo. q. d. Ut eā
affligerentur homines, non beati redderentur. [וְהָיָה]
in Kal, aliās, respondere, hic valet, affligere, sicut & 2 Par.
6. 26. Psal. 116. 10. & 119. 67. Zach. 10. 2. Non
damnat hic rerum investigationem & cognitionem,
sed immodicam in illis perquirendis curiositatem &
anxietatem. Imò videmus hic omnibus injungi stu-
dium pervestigandi naturam creaturarum, quibus Deus
quasi os indidit ut laudem suam personent; & hic
præcipuus est creaturarum usus, ut ex illis Creatorem
discamus. Si autem creaturis Dei laudes personantibus
furdi simus, mutos etiam nos esse in Deo laudando ne-
cesse est. Porro, verba hæc, Hanc occupationem, &c.
parenthesi includunt. Simil. Coh. 12. 13. &c.
14. Vidi] Oculis mentis; h. e. Cognovi. ¶ Cun-
cta, &c.] i. e. Omnia rerum genera. Vide 1 Reg. 4. 33. Hominum
actiones & casus. ¶ Et, ecce] Quā par-
ticulā indicare voluit tum dicentis studium, tum dicen-
dorum notabilitatem, tum auditorum debitam atten-
tionem. ¶ Universa vanitas] Vana ad hominem
beandum. ¶ Et, &c. [וְהָיָה] [וְהָיָה] quod
in hoc tantum Libro occurrit, referunt, vel, 1. ad
[וְהָיָה] infringere, comminere, Psal. 2. 9. Jer. 11. 16. vel,
2. ad [וְהָיָה] pascere; sicut [וְהָיָה] similitudo à [וְהָיָה], &
[וְהָיָה] conspectus, Coh. 5. 10. à [וְהָיָה]. [Hinc locum va-
riè reddunt.] Et afflictio (vel, irritamentum, M. vel,
molestia, Ti. sim. Sy. vel, confractio, five contritio, Ch.
RS. in Merc.) spiritus, P. JT. Sy. G. ad v. 13. vel, animi,
Ti. sim. Ca. Verum [וְהָיָה] deducitur à [וְהָיָה] con-
fringere. Esset tunc ex [וְהָיָה] confregit, Psal. 2. 9. f.
[Alii aliter.] Et depastio (vel, pastio, Mo.) spiritus; h. e.

vexatio animi, quā ille quasi depascitur. Et absumptio, f. l.
&c. Q. in V. Et pastio venti, Merc. D. ex Aq. & Sym.
Pi. Gej. q. d. summa inanitas, ut si quis ore aperto
vento pasci velit, qui nec prodest, nec satiat. Itā fig-
nificatur inutilis labor, & frustratio desiderii: ut
Hof. 12. 1. pascitur vento, i. e. rebus vanissimis addictus
est; & 1 Cor. 9. 26. Sic Coh. 5. 15. laborare in
ventum, h. e. frustra. Frustrā laborat qui rerum om-
nium causas pervestigare velit. P. o. [וְהָיָה] voluntas,
seu præsumptio, animi; quasi animus frustra & teme-
rariè ea rimetur, torquendo tantum ingenium suum,
sed nihil solidum consequendo. Al. & libido spiritus;
i. e. Omnia sunt quædam mentis libido: Non ex rati-
one res procedunt, sed ut libitum est. Al. & cogita-
tio, &c. V. Et cogitatio venti, h. e. res vanissima. f.
15. Perversi, &c. [וְהָיָה] Perversum
(vel, Curvum, seu Tortuosum, Pi. V. sim. M. Etenim quod
depravatum est, Ti.) non potest dirigi, P. Mo. Merc. Gej.
vel, corrigi, Merc. JT. vel, rectificari, M. sim. Pi. vel,
adornari, o. vel, non potest quisquam reconcinnare, M. [וְהָיָה]
ter tantum occurrit; in Kal h. l. in Piel Coh. 7. 13.
& 12. 9. ubi idem est ac, ordinatè disponere. Vanitatem
rerum demonstrat, partim, à præsentia mali, ejusque
incorrigibilitate; partim, ab absentia boni, &c. Per-
versum intellige, & physicè, & moraliter; & infortu-
nia, & vitia. De hominum operibus & studiis in ge-
nere loquitur, omnia esse vana, corrupta, & deprava-
ta. Non potest emendari vel dirigi, & in melius com-
mutari, ex sese; ab homine, propriisque ipsius viri-
bus; vel, à magistratibus & doctoribus; sed tantum
à Deo. Humanitus omnia sunt deplorata. Verba
accipi possunt, vel, 1. de scientia ipsa, quæ tortuosa est
& intricata, non perspicua; in qua multa sunt [וְהָיָה],
tum Scripturæ, 2 Pet. 3. 16. tum naturæ, Job. c. 28.
v. 20. &c. & 37. 14. &c. vel, 2. de scientiæ ineffica-
cia ad rectificandum perversum cor hominis. Sapien-
tia hæc, ut liquet ex philosophis Gentilibus, nec mo-
res hominum emendat, nec viam monstrat quā insti-
tuantur. Impotens ea est ad amovendum infelicitatis
nostræ causas, nempe errores scientiæ, & perversi-
tatem naturæ nostræ. Potes [וְהָיָה] impossibile hic
accipere pro [וְהָיָה] difficili, ut Ebr. 6. 4. [Q. de per-
sonis locum accipiunt:] Perversi difficilè corriguntur,
Vulg. Rebells dirigi nequit, Sy. ¶ Et stultorum infinitus
est numerus, [וְהָיָה] Et defectus
(vel, quod deest, Ti. quod defectum habet, M.) non potest
numerari, P. M. Merc. Pi. Gej. Ar. sim. o. Sy. vel, nu-
merare, Ti. Nihil est in homine aliisve creaturis quod
non vitio aliquo & defectu, i. e. suâ vanitate, laborat;
quæ tamen imperfectio non ex Deo est, sed ex parte
recipientis. Defectus, i. e. res quæ deficient, & in
quibus aliquid desideres: ut, stultitia, pro stulto; capti-
vitas, pro captivo. Defectus occurrunt in omnibus sci-
entiis ac artibus, & statibus, &c. Plura longè sunt
quæ ignoramus, quàm quæ scimus. Prius membrum
indicat vanitatem scientiæ; hoc, ejusdem vexationem. Scientia
hæc non potest rectificare, aut quod deprava-
tum est in homine, id quod docuit præced. membro;
aut [quod hic docet] defectum, inordinationem &
confusionem quas peccatum invexit in creaturas, ut
Rom. 8. 20. quæ non corriguntur ante tempus restitu-
tionis, Act. 3. 21. 2 Pet. 3. 13. [וְהָיָה] potest esse, vel,
Tōar, formæ [וְהָיָה] mendicus, q. d. defectuosum, i. e.
mancum; vel, abstractum pro concreto, defectus, pro
eo quod defectu laborat. [Alii versum sic reddunt:]
Cum & depravata sint inemendabilia, & defectus infiniti,
Ca. Perversum non posse corrigi, & defectum non posse
in numerum venire, JT. i. e. Animadverti totam hanc
peritiam & pervestigationem rerum ad eodè vanam esse,
ut nè minimam quidem rem contortam corrigere, aut
perditam repræsentare, possit, nedum coelestem vitam
subministrare.

16. Locutus sum in (vel, cum, M. P. Merc. Mo. &c.)
corde (vel, animo, JT. mente & intellectu, ut cor sumi-
tur Prov. 19. 8.) meo, dicens; sic M. vel, dicendo, P. o. Merc.
Merc. &c. [וְהָיָה] Cogitavi ego aliquando cum ani-
mo meo, Ca. Subduxi autem rationem ejusmodi, &c. Ti.
sim. Merc. Possis vertere, Locutus sanè fuero, i. e. me-
cum ipse ita reputarum, &c. P. Post tantum sapientiæ
studium,

studium, coepi tacite mecum expendere, & de ejus fructu iudicium formare, anne sic forsitan homo se liberare possit à vanitate & miseria mundi, &c. *¶* Dixi, h. e. Constitui apud me. *¶* Ecce, &c. *¶* *וְהָיָה כְּכִמְהָ* [Ecce, ego magnificatus sum, (vel, res magnas perfeci, Ti. ad verb. magnificavi, vel, magnificare feci, i. e. magna feci, &c.) & adjecti, vel addidi, (vel, comparavi mihi, Sy.) sapientiam, o. sim. P. Ti. Me esse magnum, & majorem sapientiam comparasse, Ca. Al. Ego, ecce, (i. e. Ecce, ego, Merc. M. JT. Ad me quod attinet, ecce, Pi.) magnificavi, (i. e. auxi, Merc. vel, amplificavi, JT. Gej. magnificare feci, Mo. magnam & conspicuam feci, Gej.) & adjecti sapientiam, Merc. sic M. Mo. JT. vel, Ecce, magnam & amplam sapientiam adeptus sum, Pi. *¶* Praecessi, &c. *¶* *וְהָיָה כְּכִמְהָ* [Supra omnes qui fuerunt ante me in Jerus. P. Merc. Pi. o. &c. vel, qui praefuerunt ante me Jerus. &c. JT. quasi esset *וְהָיָה*, ut quaedam exemplaria habent. At verò bis in eadem sententia est *וְהָיָה*, [non *וְהָיָה*,] Coh. 2. 7, 9. Super omnem, &c. Mo. ultra quemcunque, &c. Ti. sim. Ca. Sing. *וְהָיָה* vel refertur ad *וְהָיָה* universitas; vel, ponitur per enallagen pro plur. ut Coh. 2. 7, 9. In Jerus. ubi semper viguit studium sapientiae. *¶* Et mens, &c. *¶* *וְהָיָה כְּכִמְהָ* [Et cor meum vidit (vel, percepit, JT. Pi.) multum sapientiae & scientiae, Mo. Pi. sim. Ti. P. M. Méque animo multam habere sapientiae & scientiae cognitionem, Ca. Vidit, i. e. cognovit, acquisivit. Quae vox docet cognitionem ejus non vanam fuisse & superficialiam, sed observatione & experientia propria fultam. *¶* *וְהָיָה כְּכִמְהָ* videre scientiam saepe certiore denotat, Gen. 42. 1. Jer. 2. 31. &c. *¶* *וְהָיָה כְּכִמְהָ* adjecti refero ad libros quos edidit; *וְהָיָה כְּכִמְהָ* vidit, ad ea quae non edidit, tamen explorata habebat. Scientia hinc generalius est, sapientia autem est certa & exacta cognitio, sicut Prov. 1. 2. Sapientia videtur esse generalis rerum omnium cognitio; scientia verò, experimentalis. *¶* *וְהָיָה כְּכִמְהָ* [supra] significare possit ipsum in electione sua sapientiam aliis omnibus rebus praetulisse, 1 Reg. 3. 9, 11. Confirmat veritatem censuræ suæ per prolepsin. Obj. Tu falli potes ob imperitiam, &c. & ob infantiam tuam, eam animi oblectationem quam rerum naturalium speculatio suppeditare parata erat non potuisti parare. Resp. Ex consideratione cordis mei dignosco me sapientissimum esse, &c. id quod absque jactantia, attestante mihi conscientia mea, verè affirmare possum. Sed cur ipse se laudat, contra Prov. 27. 2. Resp. Veritatis confirmandæ ergo id facere licet. Vide 1 Cor. 14. 18. & 15. 10. 2 Cor. 11. 5, 6.

17. *Dedique cor meum* i. e. Adjecti vel appuli animum. q. d. Non sufficiebat, auxisse sapientiam, &c. sed in illo studio magis perrexi, &c. Quod quis sapientior est, eò plùs profectum in sapientia quaerit. *¶* *וְהָיָה כְּכִמְהָ* [Ad sciendum sapientiam, Merc. &c. *¶* *וְהָיָה כְּכִמְהָ* [Et scientiam, sive peritiam, insaniarum (vel, vesania, Ti. vel, omnis insanie, JT. vel, insaniam, M. insanias, Mo. vel, & insanias, P. vel, parabolis, o. sim. Sy. Ar.) & stultitiae, Gej. V. sic JT. Ti. vel, & stultitiam, M. P. Mo. Al. & ad sciendum (i. e. pro *וְהָיָה כְּכִמְהָ*), insaniæ & stultitiam, Merc. Pi. Al. & scirem insaniam, & prudentiam. Certè *וְהָיָה כְּכִמְהָ* hoc sign. & *וְהָיָה כְּכִמְהָ*, prudenter se gerere. Vulgatus [& alii omnes, ut vidimus,] reddit, [stultitiam; nempe legit, *וְהָיָה כְּכִמְהָ*. Verùm *וְהָיָה כְּכִמְהָ* & *וְהָיָה כְּכִמְהָ* saepissime permutantur. Sic *וְהָיָה כְּכִמְהָ* modò scribitur cum *וְהָיָה כְּכִמְהָ*, modò cum *וְהָיָה כְּכִמְהָ*, vers. 18. Job. 5. 2. & 17. 7. Et notant Masorethæ *וְהָיָה כְּכִמְהָ* semel, nempe hoc loco, scriptum pro *וְהָיָה כְּכִמְהָ*, prout sexies occurrit, Coh. 2. 3, 12, 13. & 7. 26. & 10. 1, 13. Vox hæc significat fatuam quandam levitatem, in vanis se oblectantem, verumque bonum, puerorum instar, parùm curantem. *וְהָיָה כְּכִמְהָ* hinc occurrit, & Coh. 2. 12. &c. & sign. insignem à sapientia aberrationem. Sign. insanias, aut errores, h. e. quæ per errorem & insaniam, seu stultè & imprudenter, fiunt. Non solum sapientiam, sed & ejus contrarium, scire studebat, ut faciliùs dignosceret & vitaret. Contrariorum cognitio plurimùm juvat. A scientia naturali transit ad moralem, sive politicam; fortè quia illam ad morum emendationem nihil conferre didicit. Ut meliùs populum regeret, introspectit in res & actiones homi-

num, & mysterium virtutis & vitii, & actus tum prudentes & bonos, tum stolidos & pravos. Ad studium moralis philosophiæ & Legis Divinæ se retulit, quæ quid bonum & æquum, quid malum & iniquum, sit dignoscitur. *¶* *וְהָיָה כְּכִמְהָ* [Et afflictio spiritus, *וְהָיָה כְּכִמְהָ*] Confractio, Mo. afflictio, P. JT. molestia, Ti. Ca. passio, vel depassio, Merc. Gej. Pi. &c. Idem cum præced. *וְהָיָה כְּכִמְהָ*, v. 14. ubi dicta repete. Vexatio est spiritus, videre infinitam humanæ naturæ stultitiam atque miseriam; quantum boni quispiam agere debet, & quantillum aut potest, aut vult, agere.

18. *In multa sapientia multa, &c.* *וְהָיָה כְּכִמְהָ* [Est multa ira, sive indignatio, Merc. P. sim. JT. &c. irritatio, M. V. i. e. multum laboris, quo irritatur ira. *וְהָיָה כְּכִמְהָ* hinc est vel *וְהָיָה כְּכִמְהָ* [adjectivum,] mutato Holem in Cametz-hatuph, ob Maccaph; vel potius, substantivum, quod hinc ponitur pro adjectivo: ut Gen. 17. 5. multitudinis gentium, i. e. multarum gentium; Psalm. 74. 5. implexitates ligni, hoc est, implexa ligna. Sic h. l. multitudo maroris, h. e. multus maror. *וְהָיָה כְּכִמְהָ* denotat quamvis animi commotionem vehementem ac molestantem; sive mororem, ut Coh. 7. 3. & 11. 10; sive indignationem, ut Deut. 32. 19. *¶* *וְהָיָה כְּכִמְהָ* [Et qui, &c. *וְהָיָה כְּכִמְהָ*] Et addit, &c. Mo. Et qui addit, vel auget, (vel, acquirit, Ca.) scientiam, addit, vel auget, dolorem, M. P. Pi. Merc. &c. vel, quod eum cruciat, Ti. *וְהָיָה כְּכִמְהָ*, pro *וְהָיָה כְּכִמְהָ*. Sic *וְהָיָה כְּכִמְהָ* sustinens, Psalm. 16. 5. Hirc magnum est, quod ferè parvum hinc esse solet, ut *וְהָיָה כְּכִמְהָ* addens, Isa. 29. 14. & 38. 5. Sapientiæ (humanæ scilicet) comes indignatio, molestia, tædium, dolor, qui etiam corpore subeundus est. [Dolor hinc est multiplex.] 1. In addiscendo. Sæpe alendum, sudandum & esuriendum est. Scientiæ difficiles sunt. Dolet tam in abdito latere sapientiam. Plurimæ investigandæ sunt quæstiones, opinioniones, &c. magno labore, exiguo commodot. 2. Quod maximo conatu parùm quis proficit, & investigata intelligere nequit. 3. Quod magis proficit, tantò magis agnoscit vitia sua & miseras, & sapientiæ defectus, & clariùs videt quàm parùm profecerit, & invincibilem suam ignorantiam in plerisque cernit: & tantò plures circumquaque conspiciat foeditates & defectus, qui dolorem ipsi extorquent; ut si quis, olfactu antè destitutus, eundem reciperet, sed constitutus in medio stercoreis, &c. hic sanè, quantò perfectiùs olfaceret, tantò majorem nauseam conciperet. Per sapientiam intelligit omnia vana esse, vel, res aliter fieri quàm decet. 4. Quod ea insufficiens sit ad corrigendum errores suos, aut aliorum. 5. Quod nusquam invenit felicitatem, aut quietem, quam quaerit. 6. Quod sapientiores non modò malorum præsentium sensu, sed etiam futurorum metu, cruciantur: metu amittendi, per oblivionem, quæ tanto sudore didicerunt. 7. Quod scientia senio imminuitur, & tandem perit, nec vel ipsa immortalis est, vel nos immortales reddit, sed post mortem oblivioni, nobiscum, traditur. 8. Quod quod quis sapientior, eò pluribus oneratur curis in statu politico aut ecclesiastico, & delicias vitæ minùs curat, &c. 9. Quod scientia hominem saepe invidiæ aut contemptui exponit. Chald. sic *וְהָיָה כְּכִמְהָ*, Quod major scientia, si cum impoenitentia juncta sit, eò gravior homini incumbit ira à Deo; & eò graviùs indignatur contra sua vitia. Al. Quantò plura in republica videris & intellexeris, quantum negligentiae, nequitiae, perfidiæ, &c. sit in personis & actionibus, tantò magis indignaberis & fremes. Quare non sumus nimis curiosi in investigandis mundi (ut vocant) practicis: plus enim vel inviti audiemus quàm nobis scire libuerit. JT. hunc versum sequenti capiti annectunt, [& cum iis Car.] Transitum facit à cognitione animi, ad usum corpori animoque communem. Antequam à studio sapientiæ animum ad corporis voluptatem traduxit, causam mutati consilii reddit. Quum animadvertet rem scientiam non explere hominem, indè me retuli ad observationem commoditatum omnium hujus vitæ, & exploravi si quid earum usus præstaret.

CAP. II.

1. **D**ixi ego, &c.] Pendet ex superioribus. Cum enim studium sapientiae non successisset, alia via aggre-
 greditur^a. Porro, apud meipsum consideravi^b, & ali-
 am felicitatis acquirendae viam inveni^c. ¶ *Vadam*,
 וָדָמָא [Veni (vel, I, Merc. Vade, Mo.) nunc, o. Sy.
 M. P. &c. Agē, Ar. Ca. Ti. vel, Agedum, Gej. quāso, Ti.
 Gej. וָדָמָא est adverbium hortantis, ut Coh. 9. 7. Gen.
 19. 32. Hof. 6. 1. & וָדָמָא valet, quāso, ut Gen. 18. 30.
 Num. 12. 11, 13. d. ¶ *Affluam*, &c. אֲנִשְׁכָּה בְּשִׁמְחָה
 [Variè reddunt.] Miscebo, vel Effundam, me in lēti-
 tia, V. Libem in (vel, Libem vinum cum, Q. in Merc.)
 lētia; id est, Deliciis diffuam, ut in libando multum
 vinum funditur; In gaudio totus sum, & voluptatibus,
 genio & poculis indulgeam^{*}. Voluptates liquefaciunt
 & effundunt animam. Vide Ezech. 16. 15. f. *Latus po-
 culis indulgebo*, Ti. *Circumfluam voluptatibus*, Ca. Al.
Tentabo, vel *Probabo*, (vel, *Probem*, JT. sim. Sy. Ar.) *te
 in lētia*, M. P. Mo. Pi. o. Gej. i. e. per lētitiā: ב
 notat instrumentum, vel modum agendi^g. Alloquitur
 seipsum, vel cor suum^h. Experiar jam cordis mei vi-
 res & conditionem rerum jucundarum usurpatione; vi-
 debo num pejus vel melius id inde sit futurum. Sumit
 hic, ut scire, alterius hominis personamⁱ. וָדָמָא de-
 ducunt, vel, i. a וָדָמָא miscuit^k. Verum, i. sic deest ac-
 cusativus: 2. neque hoc cohæret cum sequenti com-
 pellatione, quæ hoc pacto non haberet quem sic allo-
 queretur, vide bonum^l. Vel, a וָדָמָא probare^m, ut
 וָדָמָא cum ¶ paragogico sit pro affixo וָדָמָא, quo cor proprium
 compellatⁿ; q. d. Periculum de te faciam, V. Nota hic
 humani ingenii & depravatæ rationis dictamen in viro
 sapientissimo: varia vitæ genera deligit^o, & unum-
 quodque posterius præcedente deterius est^p. Ex studio
 sapientiæ ad studium voluptatis animum traduxit, h. e.
 ex fumo in flammam^q. Non primò Epicuro in men-
 tem venit, in Voluptate ea quæ sensibus percipitur bea-
 titudinem esse positam; sed jam olim multis homini-
 bus ea cogitatio incidit, quæ tamen vana rectè institu-
 to iudicio comperitur^r. Nec tamen putandum est tam
 sapientem virum felicitatem hominis quæsiuisse in bru-
 tis & impiis voluptatibus, sed in voluptatibus virilibus,
 & consilio temperatis, & honestè gubernatis, ut ex hoc
 capite constabit^s. ¶ *Et fruar*, &c. וְיָרָא בְּטוֹב
 Et vide bonum, P. V. Heb. in bono, D. Pi. ut experiaris
 bona, M. ut experiar quantum in eo bonum sit, Ti. Frue-
 re igitur bono, JT. Pi. Videre valet &c, frui, sicut Psalm.
 4. 7. & 27. 13. &c. & וְיָרָא cum בּ intuitus desiderium
 & voluptatem indicat, ut Psalm. 54. 9. & 59. 11. &c.
 וְיָרָא hic est infinit. quod in hoc verborum ordine in-
 terdum est ejusdem formæ cum imperat^v: est autem
 infinit. pro fut^x. Et videam (vel, videbo, Q. in V.) bo-
 num, i. e. bonis fruar^y. Potest autem infinit. esse vel
 imperat. & infinit. pro omni tempore & modo sumi-
 tur^z. ¶ *Vanitas*] Nulla ibi tranquillitas, vel so-
 lidum gaudium^a.
 2. *Risum*, &c. וְלִשְׁחֹק אֶמְרָתִי מְהֵרָה *Risui* (vel,
 De risu, P. JT. Pi. potius, Propter risum, ל pro בעבור
 propter, sive de, ponitur, ut Gen. 20. 13. Exod. 14. 3. b.)
 dixi, Insane, Mo. vel, Insanis, D. Merc. seu, Ad insaniam
 adactus es; vel, Ad amentiam homines adigis: וְלִשְׁחֹק
 insanivit, propriè transitive sumitur, ut Eccles. 7. 8. c. Vel,
 Insanit, D. sic JT. Pi. quia insanos reddit: ut mors pal-
 lere dicitur, & vinum irrisor, Prov. 21. 1. d. Ad verb.
 Insaniens, i. e. insanire facis; vel, in insaniam versus es^{*}.
 Risum insaniam appellabam, Ca. Ridere statuo esse hominis
 vesani, Ti. Risui assuetum vocavi amentem, M. i. e. in-
 sanire mihi videtur^f. Risus nomine intellige hic lu-
 sum, & omnia ludicra^g; vitam mollem & voluptua-
 riam^h; eminentem voluptatis gradumⁱ; excessum
 gaudii erumpentis in vultu, voce, gestu, &c. Gen. 21. 6.
 Psalm. 126. 2. k; vitam dissolutam, quâ risu diffuimus,
 ludicris indulgeamus. Huic opponitur וְעַתָּה vita severi-
 or, Coh. 7. 3. De gaudio suo loquitur, cui se tradiderat^l.
 Vel, risus, pro ridente^m. Risui tribuit quod ei qui risui
 indulget erat tribuendumⁿ. Sed malo profopopœiam
 esse; Risum à me ita ablegavi, eam sic compellans, Tu

insanis^o: abscede à me, res tuas tibi habeto P. Studi-
 um gaudendi & ridendi meram amentiam iudicat^q; &
 amentes esse eos qui ibi felicitatem collocant^r. Bel-
 luinum est sensui se accommodare. Amentia est in illis
 studium ponere quorum fruitio incerta est, & exitus
 sæpe tristis: nam ex nimio gaudio quidam sunt mortui.
 Accedit, quod tot peccatis, miseriis, hostibus obnoxium
 lētitia se dare ab insania non abest^t. Non moderatam
 lētitiam damnat, sed immodicam^u: hæc enim mag-
 nam indicat levitatem & vanitatem, & defectum iudi-
 cii^v. Cum potior hominis pars sit Ratio, malè felici-
 tas summa ponitur in parte deteriore. Vide infra 24. x. ¶
 Et gaudio, &c. וְעִשְׂתִּיכָה בְּשִׁמְחָה *Et lē-
 titia*, (vel, de lētitia, M. P. JT. Pi. carnali putā &
 mundana^y; repete, dixi, Gej. M. vel, statui, Gej.) *Quid
 hoc facit*? vel, *faciens*? vel, *facis*? Mo. Gej. V. D. o. &c.
 vel, *Ecquid ista facit*? JT. Pi. *Quid isthuc*, vel *istud*, agis?
 M. Q. in V. Lētitiam alloquens 3. perf. utitur, con-
 temptus causā, *Quid hæc sibi vult*? *Quid prodest*?
 quid boni affert^a? Job. 35. 6, 7. Matth. 20. 32. Al.
 Quid ita furis in insanis? Cur ita homines dementas^b?
 [Alii hoc membrum sic reddunt,] & lētitiam nescio
 quid parere, Ti. & voluptatem inutilem, Ca.
 3. *Cogitavi*, וְחִשְׁבֹתִי *Deliberavi*, M. *Investigavi*, P.
 Mo. &c. Tum pervestigavi, Pi. ¶ *Abstrahere* (vel,
 ut abstraherem, P.) a vino carnem meam] Itā Ti. A vi-
 no, i. e. ab omni genere voluptatum^c; quasi vitam
 monasticam innueret: quod Hebræa accommodari ne-
 queunt^d. ¶ וְאֶתְּרָא בְּיַדִּי מִן הַיַּיִן *[Variè reddunt.]* d. Merc.
 Ut attraherem in vinum (vel, protraherem vino, sive in vi-
 no, Merc. vel, traherem in vino, M.) carnem meam, V.
 M. Merc. vel, corpus meum, M. Merc. Ut diducerem, &c.
 Pi. Merc. & solverem, subtilius & mollius redderem.
 Durior victus carnem contrahit, delicatior solvit^e.
 Ut protraherem meipsum ad vinum: Abstinencia corpus
 contrahit & subigit, Dan. 1. 10. 1 Cor. 9. 27. lētitia
 & epulæ protrahunt: q. d. Maciem illam quam studiis
 meis contraxi delicatiorē & solutiore vivendi genere
 reficere statui^f. Ut traherem in vino, &c. i. e. ut diu-
 tius detinerem, ut immorari facerem, in potatione vi-
 ni^g. Quā ratione corpus meum daret operam volu-
 ptati^h. Nomine vini voluptates omnes significatⁱ.
 Verti possit, ut tractarem vino carnem meam; nam וְאֶתְּרָא
 sign. tractare: verum tum בּ præponitur objecto tra-
 ctationis, ut וְאֶתְּרָא בְּיַדִּי מִן הַיַּיִן tractare arcum, 1 Reg. 22.
 v. 34. vel, calamus, Jud. 5. 14. Vel, ut extenderem in vi-
 no, &c. i. e. vitam ducerem carnalem: וְאֶתְּרָא sign. protra-
 here, vel extendere, Psalm. 36. 11. Malim sic, pertrahendo, vel,
 ut pertraherem, sive allicerem, carnem meam, i. e. sensus
 meos carnales, vel meipsum, ad vinum, i. e. ad delicias
 gulæ. Sic enim construi solet וְאֶתְּרָא, cum accusativo ob-
 jecti, & ablativo instrumenti, vel termini ad quem,
 habente בּ præfixum; ut Psalm. 10. 9. וְאֶתְּרָא בְּיַדִּי מִן הַיַּיִן,
 quando trahit eum (egenum) reti suo, vel, in rete suam^k. ¶
 Et animam, &c. וְאֶתְּרָא נַפְשִׁי *Et* (vel, interim, P.
 ita ut, Pi.) cor, vel animam, meam ducens (vel, induce-
 rem, P. vel, assuesceret, vel sese gereret, Merc.) in sa-
 pientia, Mo. P. &c. vel, in sapientiam, i. e. eò ubi ipsa
 est sapientia. וְאֶתְּרָא sign. tum assuescere, unde וְאֶתְּרָא con-
 suetudo; tum ducere & minare pecus; tum regere^l.
 Vel, assuesceret sapientiæ, M. V. Pi. Animo meo interim
 versante in studio sapientiæ, & vacante illi^m. q. d. Sta-
 tuebam voluptatibus moderatè & sapienter uti, nec
 ab illis captivariⁿ. Al. Et cor meum procedebat, vel pro-
 vehebatur, in sapientia, vel, ad sapientiam, vel, sapienter;
 i. e. intentum erat ad eandem probè pervestigandam,
 Coh. 1. 17. וְאֶתְּרָא sumitur modò transitive, duxit, vel ducit
 vit, v. g. gregem, 1 Sam. 30. 20. Psalm. 80. 2. &c. modò intransi-
 tive, incescit, ut 2 Reg. 9. 20. ¶ *Devitaréque*, &c. וְאֶתְּרָא
 Et ut apprehenderem (retinerem, sci-
 licet ex parte^p; ad apprehendendum, mente scilicet, Gej.
 vel, & apprehenderet, M. & tamen retineret, P.) stulti-
 tiam, Merc. sim. Mo. V. Gej. i. e. voluptatē illas car-
 nales^q, quæ revera stultitia sunt^r. q. d. Nec interim
 alienum esset à stultitia^s. Itā Salomon 2 nōc contraria,
 tanquam speculationis suæ objecta, conparavit, sicut &
 Coh. 1. 17. & sensus loci est, Ideo vino indulsi, ut & hic
 vel sapientiam, vel stultitiam, delitescentem melius
 assequerem, & sic tantò solidius de ea re iudicium for-
 mare,

mare, aliisque itidem instituire, possem. Inquit se abhorruisse à studio, 1. sapientie, ob ejus molestiam; 2. voluptatis, quod eam luctus sequeretur, & ea homines dementaret: itaque voluit utrumque conjungere, medium vitæ genus eligere, corpore quidem hilariter vivere, at animo sapientiam consecrari. Error Salomonis in hoc erat, quod putavit se simul pietati & voluptati, Deo & mammonæ, inservire potuisse; non considerans, per voluptates pietatem sensim effluere. Nunquam in mentem induxit, simul & semel pietati nuncium mittere, aut voluptatis illecebris à Deo deficere; dum enim voluptatibus indulgebat, Deum indubiè coluit sacrificiis, precibus, &c.: sed felicitatem in voluptatis cum sapientia conjunctione sitam esse putavit. Voluptas emollire videbatur dolores sapientie, & sapientia infaniam ex usu voluptatum reprimere & frænare. Potest & sic accipi, & retinendam, vel detinendam, stultitiam, nè scilicet cum voluptatibus in cor meum se insinuaret; sicut quispiam retinet inimicum nè malefaciat. Et retinerem à stultitia, P. devitaréque stultitiam, Ti. Sed hoc Hebræa sonare non possunt. [Alii hæc verba cum præcedentibus sic reddunt,] Apud me decrevi corpori meo indulgere vinum, (mente tamen tractante sapientiam,) & stultitiam capeßere, Ca. Al. Exploravi animo meo, continuando potationem in carne mea, idque animum meum ducens in sapientia ipsa exploravi amplectiendo stoliditatem, JT. q. d. Cum non defecissem à timore & cultu Dei, adhuc integro statu Religionis & reipublicæ, sivi me delabi in hanc stolidam & voluptuariam viam, eaque ita inescari, ut paulatim in Dei & mei ipsius oblivionem traducerer. Donec (vel, ut, M.) viderem] Ità P. Ti. Mo. Quid, &c. Quid, vel Quodnam, (vel, Utrum, Merc.] T. sub. hoc, JT.) bonum sit, vel esset, hominibus, Merc. sic JT. Pi. M. P. &c. Supple, an verò melius foret regere animum suum in timore Dei. Ubi hoc bonum, &c. Mo. decurtatum est ex ubi, & interrogat vel de loco, vel de re, aut causa alicujus rei, ut 1 Reg. 13. 12. Jes. 50. 1. & 66. 1. Hic erat investigationis finis: non, ut voluptatibus me manciparem; sed, ut ipse cognoscerem, aliisque informarem, quid, vel boni, vel mali, in eis esset reconditum; vel, quo pacto vita hæc mortalis jucundior esset. Quo facto, &c. Quod faciant, vel facerent, vel facturi sint, (vel, facere possint, D. aut debeant, D. Gej. vel, facere decet, ut Gen. 20. 9. Opera que non fieri solent, quæ non fieri decet, vel debent: vel, ut facerent, vel, factu commodum; vel, ex his quæ facere solent, V. Vel, qui faciunt, i. e. degunt; vel, qui operantur, P.) sub cælo, sive cæli, (nam supra cælos perfectam esse felicitatem noverat,) numero dierum vite sue, sive vite ejus, vel eorum, Mo. Pi. Merc. &c. i. e. tantisper dum in vivis sunt. Durationem non minus quam qualitatem respicit: pleraque enim quæ recensuit, v. g. laboriosa studia, vividæ voluptates, negotiationes, &c. quibusdam tantum vitæ ætatibus conveniunt; cum enim senium advenit, hominem deferunt. Quærebat felicitatem in hac vita, ubi nulla est, cum ea primum homini obtingat post obitum. [Ca. locum sic reddit, Ubi tandem situm esset hominum generi bonum, eis sub cælo tandem persequendum quamdiu vitam agerent. Di. versum sic reddit,] Exploravi in corde meo, ut traherem per vinum carnem meam, (cum cor meum duceret per sapientiam,) & apprehenderem stultitiam, usque dum viderem ubi sit bonum filiorum hominis, quod faciant sub cælo numero dierum vite sue. Idem est hujus versus scopus qui duorum præcedentium; voluisse se experiri an in voluptatibus sita esset vera beatitudo: non quod serio voluptates amaret, sed ut sapientior inde evaderet; ideo per parenthesis interfert, sed cor meum ducebat per sapientiam; quia dum se voluptatibus dederet, experiebatur meram esse vanitatem & stultitiam, ut v. 1. & 2. dixit. Notandum ex hoc loco, stultitiam atque voluptatem esse cognatas, nec unquam magis sapientie fræno opus esse quam inter delicias.

4. Magnificavi opera mea] i. e. Magna & magnifica feci; nihil xile aut contemptum. Domos] Vide 1 Reg. 7. 1, 2, &c. & 9. 1, 19.

5. Hortos & pomaria; ita c. M. JT. Pi. Ca. Merc.

Et paradisos, Ti. P. Mo. Merc. Horti sunt florum, & herbarum, & arborum; paradisi, proprie arborum; ut patet ex tribus locis ubi vox occurrit, ex h. 1. & Neh. 2. 8. Cant. 4. 13. Hæ erant ad delicias, & in eis feræ continebantur.

6. Piscinas aquarum] Ob defectum pluviarum, quæ ibi rarissimæ sunt. piscina dicta à benedictione, quod abundantes aquas contineat. Ut irrigarem sylvam, &c. Sylva, vel saltum, germinantem arbores, M. P. Merc. Pi. &c. i. e. quæ profert vel germinare facit, &c. Vel, sylva germinans dicitur ex parte arborum in ea germinantium; ut Isa. c. 1. v. 30. ulmus defluens folia, i. e. cujus folia defluunt. Vel, veritas, sylvam germinantem arborum, ut sit status regiminis. De hortis & pomariis hoc dici videtur. Nemus producens arbores, Ti. vel, ferax arborum, JT. vel, confitum arboribus, Ca.

7. Servos] Nempe inferioris conditionis, mancipia, &c. quorum 48000 computat Villalp. Et filii domus fuerunt (Heb. fuit, enallage numeri, ut Gen. 35. 26. Exod. 17. v. 12. &c.) mihi, Merc. Pi. &c. i. e. Vel, 1. familia, five proles amplissima: vel, 2. præfecti domus, de quibus vide 1 Reg. 4. 7. vel, 3. domus, qui domi nascuntur, vernæ, seu fervorum filii. Armenta, &c. Etiam possessio (vel, peculium, seu pecus, Merc.) boum & ovium, &c. Pi. D. &c. vel, etiam pecus, armenta scilicet, & minutum pecus multum, Q. in Merc. sim. D. En Regem qui nè pastoritium neglexit lucrum P.

8. Et substantias, Et thesaurum, M. P. vel, opes, o. Sy. Ca. mundum pretiosum, Ti. pulcherrima quæque, Ar. peculium, Merc. Mo. JT. Pi. Proprie sign. res pretiosissimas, in thesauris haberi solitas. Regum] i. e. Regibus dignum, & quod ii servare solent. Et provinciarum] i. e. Quæ in singulis regionibus rara sunt & eximia. Feci mihi] i. e. Procuravi, vel comparavi. Id de familia vel opibus dictum significat; ut Gen. 12. 5. Deut. 8. 17. &c.

Cantores, & cantatrices] Quarum scilicet vox suavior erat. Coniunguntur pariter 2 Sam. 19. 35. 2 Paral. 35. 25. &c. Et delicias filiorum hominum] Ad seq. pertinet; q. d. & quæ hominibus unice in deliciis esse solent. Scyphos & urceos, &c. Vox eadem, sed in plur. repetita; quod ipsum nullibi in S. S. occurrit: unde tanta interpretum varietas. alibi non est. pocillatores & pocillatrices, o. in Merc. sim. Sy. Ar. prægustatores, quæ scyphos, Ca. thesmas & balnea, fistulas aquarum tepidarum & aquarum calidarum, Ch. in Merc. craterem magnum, & urceolos, Merc. ex Hi. Aquila vasculorum species facit, minoræ scilicet vascula. Nec longè hinc abest Sym. dicens, mensurarum species & appositiones. Currum, & currus, (scilicet opertos,) RS. in Ma. Talmudicis significat arcem, vel turrem. [Alii de mulieribus accipiunt.] Honoratam, & honoratas, K. in D. electas mulieres ex præda, P. captivam, & captivas, Mo. V. scilicet unam & plures ex mulieribus formosissimis in bello captis, ut moris erat: vide Jud. 5. 30. Per metaphoram, captivæ, pro pulcherrimis mulieribus. Forfan sic, mammatam unam, id est, conjugem regiam, & mammatas plures, i. e. concubinas cæteras, 1 Reg. 11. 1, &c. Confer Ezech. 16. 7. item Jud. 5. 30. Mammam & mammas, i. e. puellam & puellas; ut Gallicè un tendron dicitur, cui scilicet aptatæ sunt mamme: qua in re etiam pulchritudo puellæ consistit, Ezech. 16. 7. Puellæ hinc denominantur à mamma, ut Jud. 5. 30. ab utero. [Ti. hæc verba cum præcedentibus sic reddit & transponit, mulierem & mulieres, hominis delicias.] Possis vertere, à mamma, uber, & de quo vide Gen. 17. 1. sufficientiam, & sufficientias; qu. d. Uno verbo, comparavi mihi cornucopiam omnium bonorum. Al. symphoniam, & quidem omnimodam, JT. Pi. Gej. Glas. vel, & symphonias, Jun. Pi. i. e. harmoniam musicam quamque, vocis, soni, aut utriusque. sign. vastare: est autem natura melodiæ, ut vocibus paribus & disparibus, itemque sonis similibus & contrariis, conficiatur ipsa; in quorum mixtura & temperatione alterum ab altero ita frangitur

frangitur ac veluti vastatur, ut ex omnibus concinnum affurgat melos, & ut Ovid. ait, *concordia discors*.^k Expositio hæc probabilis est, quia præcedit mentio cantorum & cantatricum^l: nisi potius ipsa instrumenta intelligenda sint^m. Varietas autem numeri hic indicat instrumentorum, vel, 1. varietatem; sicut varietas generis Esa. 3. 1. *וְשִׁעְרֵי וְשִׁעְרֵי*, *validum & validam*, denotat fulcimenta quævis: vel, 2. vicissitudinem, quod modò seorsim, modò conjunctim, hujusmodi instrumentis se refici curarintⁿ: vel, 3. suavitatem, quæ major erat concentu & harmoniâ, ubi plura conjungebantur. Præstiterit Hebræa nomina, *schiddam & schiddas*, relinquere, cum de illis adeò variant. Inter omnia, malim esse vel mulieres, &c. vel potius, instrumentorum musicorum genera nobis ignota^o. [Alii hæc cum præcedentibus sic reddunt;] *Et delicias fil.&c.* i. e. qui recrearent homines, *cantu & cantionibus*: nam *וְשִׁעְרֵי* est pro *וְשִׁעְרֵי*. Eâ voce verisimile est non quasvis cantiones, sed propriè *שְׁמִינִי*, significari, sic dictas ab inventrice, quæ erat *Sido*, mulier celeberrima apud Phœnices, de qua sic Sanchoniathon, *Sido*, propter canora vocis præstantiam, hymnorum cantum prima reperit. Nempe ut à Sappho Sapphicum carmen Græci dixerent, sic à Sido præstantiam, hymnorum cantum prima reperit. Nempe ut à Sappho Sapphicum carmen Græci dixerent, sic à Sido præstantiam, hymnorum cantum prima reperit.

BA 2. 6. *וְשִׁעְרֵי* P. Al. Expono ex lingua Syr. ubi *וְשִׁעְרֵי* idem est quod Heb. *וְשִׁעְרֵי*, *semita*, propositum: verto itaque, & delicias fil.—*via & viarum*, vel, propositi & propositorum, i. e. omnis generis, omnis quasi viæ & propositi, quascunque homo proponere sibi & adire posset. Via pro modo, & ratione passim usurpatur Hebræis^q. Notandum, Salomonem in hujus vitæ oblectamenta moriones non comparasse, sine quibus plerique nunc dierum se exhilarare nequeunt^r.

Car. 9. *Et supergressus, &c.* *וְשִׁעְרֵי וְשִׁעְרֵי* Et (vel, Itaque, Merc. JT. Pi.) *magnificatus sum*, (potentiâ, opibus, &c.) *magnus fui*, Merc. JT. vel *evasi*, Pi. Ti. Ca.) & *audius sum*, P. Mo. Pi. vel, *auxi ista*, JT. *auxi meipsum*, i. e. meam dignitatem^t: vel, *adjeci*, sub. *magnificentiam*, M. Merc. vel, sub. *ad magnitudinem meam*, Merc. Pi. & *cululavi* res suaves, Ti. Et crevi & adjeci, pro, crevi amplius, verbum pro adverbio; ut Psal. 71. 20. *Revertens vivificabis nos*, i. e. iterum vivificabis^v. ¶ *Perseveravit, &c.* *וְשִׁעְרֵי* Stetit, vel perstitit, (vel, permansit, Ti.) *mibi*, Mo. Pi. Ti. &c. vel, *apud me*, P. In tantis deliciis sapientiam non reliqui^x; per quam voluptates exquisitissimas, legitimas tamen, invenire valui^y: vel, per quam observavi quid in his esset boni^z; & felicitatem, si ibi esset, reperire potui. Vel, hoc addit, nè præsentem ipsius discursum negligamus, putantes eum ex voluptatibus desipuisse, &c.^a

10. *Et omnia quæ desideraverunt oculi* Sub uno sensu cæteros intelligit; & desiderium, quod propriè animæ est, per metonymiam oculis adscribit, quia per hos excitatur illud. Confer 1 Reg. 20. 6. Job. 31. 7. 1 Joh. 2. 16^b. ¶ *Non negavi, &c.* *וְשִׁעְרֵי וְשִׁעְR* Non prohibui eis, P. non subduxi, vel subtraxi, (vel, seposui, D. retraxi, quasi separavi, & cepi^c), ab illis, V. Merc. &c. vel, de prope, seu de juxta, illos, Merc. Gej. h. e. ab ipsorum usu aut contrectatione^d. Verbum hoc (ab *וְשִׁעְR* juxta) sign. *juxta se ponere*; quod Latini dicunt, *seponere*, seu *segregare*^e. ¶ *Nec prohibui cor meum quin, &c.* *וְשִׁעְR וְשִׁעְR* Ab omni (i. e. ullo) gaudio, Merc. nempe licito^f: ab ullo genere voluptatis^g. Nè quis opponeret, ipsum sapientiâ cohiberetur fuisse nè voluptatem perciperet, significat se non cohibuisse cor & oculos, &c.^h; nec bello, morbo, &c.ⁱ vel suâ avaritiâ^k, impeditum nè rebus istis libere & alacriter frueretur^l. ¶ *Et oblectaret, &c.* *וְשִׁעְR וְשִׁעְR* Nam (vel, Sed, Merc. JT. Pi. *וְשִׁעְR* pro *וְשִׁעְR*), *cor meum letabatur ex omni labore meo*, Pi. sic P. Merc. i. e. ex cibo & potu labore meo partisⁿ. Solemus gaudere ex eis quæ laudabiliter gessimus aut comparavimus. Vel, sensus est, In medio labore gavisum est cor ejus, eò quod vanis & superfluis curis onustum non esset^o. Hinc probat se idoneum esse harum rerum judicem & æstimatorem P. ¶ *Et hæc, &c.* *וְשִׁעְR וְשִׁעְR* Et hoc fuit pars (vel, portio, o. Pi. &c.) *mea de omni labore meo*, Merc. Mo. P. &c. *Pars*, i. e. id quo fruebar, & in quo acquiescebam. Metaphora à divisione hæreditatis^q. q. d. Cum nihil auferre possim, nec quicquam homini sit residuum de toto

labore suo, hanc saltem omnis laboris mei portionem existimavi esse, si partis suaviter fruerer^r.

11. *Cumque, &c.* *וְשִׁעְR וְשִׁעְR* Et (vel, Deinde, Pi.) *reflexi ego, &c.* P. Mo. &c. *Sed quum me convertissem, &c.* Merc. fim. M. Ti. *Verum cum intuerer, Ca.* 1. adversativè; q. d. Evigilans ex hoc deliciarum somno, &c.^{*} ¶ *Et ad, &c.* *וְשִׁעְR וְשִׁעְR* Et ad, vel in, *laborem quo laboravi* (vel, laboraveram, Pi. Merc. o. vel, quem laborarum, Merc. D. i. e. quem exceperam^t), *ad operandum*, P. vel, *ad faciendum*, Mo. Merc. V. vel, *ad parandum*, sub. *mibi opes*, V. vel, *ut facerem hæc omnia opera*^v: vel, *ad exornandum*; ut singulare ipsius studium notet circa opera à se exstructa exornanda^x: vel, *faciendo*, D. Gej. o. ut *וְשִׁעְR* *faciendo*, Gen. 2. 3. [ubi vide collectanea nostra.] Vel, *quem institueram facere*, M. quem pertuli, Ti. quo in faciendo functus eram, Ca. vel, *quem laboriose feci*, sive *feceram*, JT. Gej. Prius verbum redditur adverbialiter; posterius autem, infinitum, efferendum est modo finito: ut Gen. 8. 21. *Non addam maledicere*, h. e. Non amplius maledicam; & Psal. 33. 3. *Benefacite pulsare*, h. e. Bene pulsate^y. Vel, in quo exercendo fatigatus fueram, Sy.

12. *Transivi* Heb. *Et reflexi*, P. Mo. *Rursum verti me*, M. fim. Merc. ad attentiores contemplationem^z. Secundas adhibet curas & cogitationes, nè quid forte primâ consideratione ipsum fugisset^a. ¶ *Ad contemplandam sapientiam, erroresque, &c.* Heb. *sapientiam, & insaniam*, (i. e. insanè facta^b), & *stultitiam*, P. Mo. Merc. &c. i. e. Ut considerarem, &c.^c & inter se conferrem^d. Ut utriusque causam, finem, & rationem totam diligentius considerarem^e. ¶ *Quid est, inquam, homo, ut sequi possit regem factorem suum?* [Hanc versionem sic explicant:] Significat hominem non posse Dei consilia assequi^f: & imperfectissimam esse nostram cognitionem cum ea collatam quæ est in Deo factore nostro^g. Al. Quantum errat stultus homo, qui sibi persuadet se posse Deum, Creatorem suum, in obtinenda perfecta felicitate assequi^h! ¶ *וְשִׁעְR וְשִׁעְR* Verba hæc, parenthesi includenda, difficillima suntⁱ. Nam quid homo, qui venturus est post regem, quod jam fecerunt ipsum? Mo. (Quid enim est homo, ut veniat post regem, ut cognoscat quæ jam fecerunt alii?) P. Ad verb. quod jam fecerunt, sub. *facientes*? i. e. quod gestum est ab hominibus & stultè & sapienter: q. d. Quis est ille homo privatus qui exactius perspicere & cognoscere possit quæ gesta sunt, quàm ego cognosco, qui sum Rex^k? Suppleto levi defectu, quales multi sunt apud Hebræos, sensus sic optimus fiet, *Quis est homo qui insequi regem posset in eis quæ jam facta sunt*, sub. *cognoscendis*? Quis tantam sibi potest comparare veteris historię cognitionem quantam Rex facultatibus abundans? ac proinde quis melius judicare poterit de effectibus *וְשִׁעְR וְשִׁעְR*? Est quidem discrimen inter hæc aliquod, sed *וְשִׁעְR וְשִׁעְR*. Est hic in Hebræo *וְשִׁעְR* positum, non, pro quid, sed, pro quis, ut & 1 Sam. 4. 6. 2 Reg. 1. 7^l. (Quid enim vel, Quis enim, Calov. sic Ol.) est homo qui veniet post regem, quem jam fecerunt? Gej. fim. Of. Calov. Loquitur de successore suo. *Quid enim est ille ipse homo qui veniet post regem*, h. e. post me, nomen loco pronominis, ut Exod. 30. 16. Psal. 132. 1. *quem ipsum tamen jamjam fecerunt*? h. e. quem mihi successurum jam tacitè fecerunt suâ propensione mei subditi, spe sublevandi oneris, 1 Reg. 12. 4. Ità *וְשִׁעְR וְשִׁעְR* est accusativus relativus, quem, ut 1 Sam. 31. 11. 2 Reg. 7. 12. &c. referturque, vel, ad successorem; vel potius, ad ipsum Regem Salomonem, non novellum & imperitum, sed *וְשִׁעְR* jamdiu Regem à patre Davide & proceribus regni constitutum. Indignum censet, in gratiam futuri Regis incerti, & fortasse stolidi, suas porrò vires frustra in præcedentibus laboribus infumere, neglectâ illâ nobili Sapientiæ investigatione. Hanc explicationem haurio ex v. 18. & 19^m. Incertum est qualis aut quis tandem sit futurus hæres meus, &c.ⁿ. Quis scit utrū ille quem omnes jam cogitatis, animis & consiliis Regem fecerunt, inque oculis suis gerunt, (uti adorare Solem orientem consuevimus,) ædificia hæc, opes, &c. conservaturus, illisque dignum se præbiturus, sit^o? Al. Nam quis homini est qui regem sequatur eum? qui jam factus est? Nemo

Nemo me, postea quàm Rex creatus sum, sapientiã æquiparat P. [Alii locum sic reddunt,] *Quid enim facturus esset homo qui succedit Regi?* (vel, *qui sequeretur eum Regem?* JT.) id quod jam factum est, Pi. JT. vel, à me, vel, ab aliis; nihil novi. Supplementum illud, *facturus esset*, genuinum esse percipitur ex collatione sententiæ sequentis, quã continetur responsio ad hanc interrogationem. Interrogatio enim & responsio de una eadẽque re loquuntur *. His verbis causam indicat cur à voluptatibus se iterum converterit ad sapientiam, nempe, quia omnia comparaverat quæ comparari possint, aded ut successor ipsius non sit inventurus aut comparaturus plura aut alia quàm quæ jam antè tum à se, tum ab aliis, facta sunt; & tamen per illa non adeptus fuerit felicitatem. Proleptis est, sive responsio ad tacitam objectionem. Quid ergo? Tunc de rebus omnibus judicas à tua unius experientia? falleris, neque enim novisti res omnes, neque potuisti nōsse. Respondet, Ego verò novi, & potui noscere: quia tantus sum Rex, ut omnes alios tum scientiã, tum facultate, (tum industriã & diligenti studio *,) superarim. Quamobrem quisquis amplius laboraverit in rebus explorandis, is actum aget, nedum me æquaverit, aut anteaverit. Quid homo? per contemptum, ut Ps. 8. 5. & 144. 3. Non dicit, *Quis?* interrogat de re, non de persona. Homo, privatus scilicet aut vulgaris. *Quis* sæpe indicat hominem plebeum: qualis certè Regem imitari nequit, cùm illi obsit paupertas & obscuritas, juxta illud, *Haud facile emergunt quorum virtutibus obstat Res angusta domi*. Ut veniat post regem? Merc. sim. D. i. e. ut imitetur eum? ut velit post me res inquirere? qui plura quàm ego (Rex scilicet tantus & in tanto populo) experiri queat? Illud autem difficile est, id quod jam fecerunt, nec hinc quadrare videtur. Cogitavi ad ipsum Salomonem referri posse, hoc sensu, Quid est homo, ut velit res probare post Regem eum quem jam fecerunt, i. e. quem omnes comprobârunt & cœlitus & humanitus factum, agnitum pro sapientissimo, &c. q. d. tantum Regem? Alii jungunt cum initio versûs, ut viderem sapientiam & stultitiam, id scilicet quod jam vel sapienter vel stultè alii egerunt. Non alienum. Simplicissimum tamen est, ut *quod jam* ad jam acta referatur, ut in hoc Libro referri solet, ultra quæ nihil novum fieri possit. Et acutissimè & dextre, ut cætera solet, AE. exponit, Quis est qui Regem operum magnitudine & rerum experimentis subsequi velit? q. d. ludet operam; *faciet* (scilicet) faciet id demum quod jam fecerunt, nempe alii, vel, sub. facientes, ut Hebræis moris est; qu. d. nihil novi poterit efficere, quod ego non tentarim. Subaudi ergo *faciet*; vel, *ut faciat*, ut faciat quod jam factum est exactius quàm ego, vel, ut sciat id demum quod alii fecerunt, nec aliud quicquam. Oratio concisa vel abrupta videtur, & velut aposiopesis est, ex indignatione quodd post se sint qui plura cognoscere cupiant, &c. Quod fecerunt, i. e. quod factum est. Vox activa indefinite usurpatur pro passiva; ut Gen. 16. 14. 1 Sam. 23. 22. Isa. 9. 6. Jer. 23. 6. Olim vertendum putabam, cum eo (Deo scilicet) qui antea fecit (i. e. dignitate ornavit, ut 1 Sam. 12. 6.) eum, nempe Salomonem. Nec obstat *plurale*, quia hoc respicit *quod jam*, quod terminatione plurale est. Sic de Deo plurale usurpatur Job. 35. 10. Psal. 149. 2. Jes. 54. 5. Al. Nam quid est homo qui venturus est post regem quem jam fecerunt? nempe Deus & homines; i. e. qui jam factus est, impersonaliter vel indefinite, ut solent Hebræi. Causam reddit cur aliis se secuturis non reliquerit gravissimæ hujus controversiæ examen & decisionem, sed dixerit, Ego converti me ut viderem; quia non expectandum ut alius unquam fiat Rex, aut ullus unquam nascatur homo, qui ad hæc indaganda me sit futurus aprior: sufficiat hic Rex qui jam factus est, ad quem nihil qui secuturi sunt. Nostri & Hebræi magna ex parte Regem Deum intelligunt, ut Midras, quod docet contentos nos esse debere Dei operibus, nec ulteriora quærere quàm id quod jam fecerunt, i. e. quod jam factum sit. Nam quid efficere possit homo qui venit post regem in illis quæ jam facta sunt? Si illi supplicet ut decretum suum in illum latum revocet, non prævalebit in eo

quod jam Rex fecit: frustra hoc petit. Sic Deus decrevit felicitatem in mundo hoc inferiore non reperendam fore: eam ergo hinc quærere vanum est.

13. Et vidi] i. e. Animadverti, deprehendi; experimentalis scientiã. Quod, &c. *Quod est præstantia, vel excellentia, vel dignitas, (vel, emolumentum, JT.) sapientia supra stultitiam, Mo. &c. sic V. Pi. &c. quod utilior est, &c. P. potiorem conditionem propositam esse sapientia quàm stultitia, Ti. Quia tres illas felicitatis umbras [sapientiam, voluptatem, divitias,] vanitatem pariter esse dixerat, nè quis putaret non plus boni esse in sapientia quàm in voluptate, hoc addit: q. d. Et si neutrum ad felicitatem sufficit, multum tamen inter ea interest, & sapientia præstat, &c. Et si sapientiæ comes sit molestia, Coh. 1. 18. ea tamen non est rejicienda, &c. *Residuum, & præstantiam, significare dictum est Eccles. 1. 3. Quantum, &c. Sicut (vel, quanta, Merc. sub. est, Pi. JT.) excellentia, sive præstantia, lucis præ tenebris, Pi. sic Mo. &c. sicut utilior (vel, dignior, M.) est lux, &c. P. M. Lux formas rerum separat, & rem quamque ut est cognoscendam exhibet; contra, tenebris omnia confunduntur: sic & sapientia bonum à malo, verum à falso, secernit; quum ignorantia omnia confundat. Lux offendicula & pericula detegit, hominem in tenebris metuentem exhilarat. Lux dirigit in operibus, ostendit quid sequendum, quid fugiendum, &c. Hinc lux in S. S. præstantissima quæque significat; ut, gaudium, Psal. 97. 11. gloriam, 1 Tim. 6. 16. vitam, Job. 3. 16, 20. prosperitatem, Mic. 7. 9. & sæpe sapientiam, ut Dan. 5. 14. hinc RR. sapientes vocant lucem mundi, Matt. 5. 14. Legitur hinc, quiescente, ut in *quiescente*, Psal. 45. 10. & Eccles. 1. 1. Sunt tamen qui legunt *Lucis*, &c. id est, visus præ cæcitate, ut patet ex versu seq.**

14. Sapientis oculi in capite ejus] Metaphoricè intellige. Ut sapientiam luci, ita sapientem videnti & oculato homini, comparat; in quo oculi quasi speculatores in capite, tanquam in arcæ, collocati altissimum locum obtinent, ex quo plurima conspicientes fungantur suo munere, &c. ut habet Cicero. In capite, ut in specula, unde in longinquum circumquaque prospicit. h. e. Cautus est & circumspectus; velut qui lucem sibi præfert: videt præterita, prænoscit futura; dispicit quid fugiendum, quid sequendum; non facile impingit, sed (ut Chald. habet) contemplatur in principio quod futurum est in fine. Phrasis hæc significat, ut ex seq. membro constat, oculos alicui utiles esse ad dirigendum vias, &c. De imprudente dicit Græcum proverbium, *ὄψιν ὄντων ὁφθαλμοὺς ἔχει*, (Cerebrum habet in calcaneis) ut prius malum illi adsit quàm illud ad fugam prævidere possit. In capite, h. e. in fronte; q. d. Diligenter videt quid agendum sit. Cùm aliquem stultitiæ corripimus, dicimus, *Ubinam habes oculos?* Ità ex opposito, habere oculos in capite, est, esse sapientem. De provido inquit Homerus, *ὄψιν ὄντων ὁφθαλμοὺς ἔχει*, & antè & retro videt. Hinc Janus bifrons dictus, quia prudentissimus erat, & procul ventura viderit. Plautus quoque in Aulularia, de anu versuta, & quaquaversum speculante, quæ in occipitio, inquit, oculos habet pessima. Alcasar in Apologia pro Maimonide, Neque cerebrum in vertice, neque in capite oculos habet. Stultus in tenebris ambulat] Similis est cæco, sine judicio & sapientiæ luce vitam transigens, ignarus rerum, præceps, audax, &c. Perinde est ac si oculos non haberet in capite, sed in pedibus, vel in finibus terrarum, ut Prov. 17. 24. Postulabat antithelis ut diceret, *stultus oculos habet in pedibus*. Sed sic sæpe antitheses loco aliquid ponitur quod sensu idem valet, ut Prov. 12. 27. & 14. 3. In tenebris, vel, 1. vitiorum. Sanè radix peccati est ignorantia, & error; unde Siracides, *Scelerosis cognata sunt error & tenebra*; & Plato apud Stoicæum, *A voluptatibus vinci extrema est inscitia*. Vel, calamitatum; quas sapientes cautè declinant. Et didici, &c. *Et* (vel, Sed, Ca. JT. Pi. sim. Merc. vel, Quamquam, Ti.) cognovi (vel, scio, Merc. Ca.) ego etiam (vel, ego quoque, Merc. Ca. ego similiter, JT. Pi.) quod eventus (vel, casus, Heb. *eccurus*, Pi.) unus, vel idem, eveniat, vel accidit,

RS. in
Vic. MS.
D.
Gej.

Car.
Car. sim.
Ang.

Merc.

Merc.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

Gej.

* Merc.
sic V.

cidit, omnibus ipsis, P. M. &c. i. e. utrisque, sapientibus & stultis *. Utrique morti subjacent aliisque incommodis, & consiliorum frustrationibus: imò sæpe fit ut suis consiliis sapientes frustrentur, quum quod temere stulti susceperint succedat; & plus sæpe in humanis rebus eventus posse videtur quàm prudentia. Nè quis in sapientiæ dono sibi placeret, aut ei, neglecto Deo, consideret, res suas planè successuras, &c. subjungit & hujus vanitatem, ut eam ita moderemur, ut ex Deo toti pendeamus, &c. Licet sapientia præstantior sit stultitiâ, utraque tamen pariter vana est, & insufficiens ad beatitudinem.

* Merc.

* Gej.

15. Si unus, &c. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Juxta eventum stulti mihi quoque continget, Merc. sim. Pi. &c. ad verb. etiam ego eveniet mihi, Mo. V. Pi. Duo pronomina, quorum alterum redundat; & verbum cum pronomine affixo pro separato *. Anomalia casuum, [ego, pro, mihi]. Etiam mihi, mihi eventurum est, JT. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Cur (vel, Ut quid, P. sic Mo.) ergò sapi, vel sapuero, ego (vel, operam dedi ut sapiens essem, P. V.) tum amplius? JT. Pi. vel, excellentius? Mo. magis? P. i. e. impensius? Quare igitur ego excellentius tunc sapientiæ operam dedi? M. Quorsum me tandem tantò plùs sapere? Ca. q. d. Si ego non minùs quàm stultus mori cogor, ad quid ergò tunc (nempe in hora mortis, vel vitæ meæ vanæ termino,) sapi ego amplius quàm ullus meorum antecessorum? JT. alius nomen, hîc adverbialiter sumitur; ut Esth. 6. 6. & Coh. 6. 8, 11. & 7. 11, 16. &c. Non agitur hîc de providentia Dei, sed humanitus loquitur, & hæc ratiocinando affert, dum apud se deliberat de suavissimo vitæ instituto. q. d. Frustrâ sapientiæ operam dedi, si externa tantum eventa consideres: sapientia siquidem humanis casibus non eripit possessorem sui, nec beatum facit, &c. De sapientia mundana loquitur. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** hoc quoque esset vanitas. Hoc, i. e. vel, i. temeraria hæc conclusio, Cur sapi, &c. Hæc mea infirmitas erat, si vanitas, sapientiam spernere, & eam ex eventis communibus æstimare. Vide Psal. 73. 13, — 15. & 77. 11. Vel, 2. non quidem ipsa sapientia, sed curiositas, & nimia sciendi sollicitudo. Vel, 3. quod iisdem eventis subiaceant sapiens & stultus: & sapientis irritus conatus in obtinenda tranquillitate, & stabili felicitate.

* V.

* Pi.

* V.

* Gej.

* Merc.

* Gej. sim.

Me.

* Gej. sim.

Jun.

* Q. in

Ang.

* D.

* Ang.

* Me.

* Merc.

sim Gej.

Me. T.

* Me. sim.

T.

* T.

* Gej.

* Merc.

sic V.

* Gej.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

* Me.

16. Non, &c. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Non, vel Neque, enim (sub. est, vel, erit, Merc. P. &c.) memoria sapientis cum stulto (vel, tum stulti, JT. Pi. vel, una cum stulto, Di. vel, æquè ac stulti, Ca. Gej. sic JT. sumitur Job. 9. 26. Psal. 73. 25. & 120. 4. i. e. nec sapientis, nec stulti,) in seculum, P. JT. Pi. &c. vel, perpetua, Merc. in æternum, V. D. Di. Utriusque fama æquè evanescit. Sequutura ætas probabit nova; suspiciet sæculi sui sapientes, & contemnet antiquos. Hinc veterum aliquot sapientissimorum hominum nomina tantum, plurimorum verò nè nomina quidem, exstant. Consumet tempus monumenta sapientiæ: sed nec sapientis fama ei post mortem prodest, aut solatio est: novi oriuntur sapientes, qui præcedentibus obscuritatem inducunt, &c. & in ultimo die sapientes, si impii fuerint, existimationem omnem perdent, &c. Vide 1 Cor. 4. 5. Non enim perpetua erit eadem memoria, &c. Ti. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Et futura, &c. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** In eo quod jam dierum venientium omne oblitum est, Mo. Quum jam dies qui venturi sunt omnes oblivioni tradendi sunt, P. Ad verb. In eo tempore quod jam fuit diebus venientibus, &c. quod quidam vertunt, neque tempore præterito, neque diebus venturis: omnia oblivioni tradentur. In eo quod jam factum est, & diebus subsequentibus, (h. e. tam præterita quàm futura,) omnia traduntur oblivioni, K. in Merc. Et ejus quod nunc exstat temporibus futuris omnino obliuiscuntur homines, Ti. Quandoquidem quæ jam sunt, ea omnia diebus adventuris, &c. JT. Ob id quod jam dies superveniunt quando totum oblivioni dabitur, M. Quandoquidem subsequentibus diebus omnis oblivioni traditur, Di. Eo quod jam (vel, Eo quod modo, D. vel, Eo quod ecce, Q. in D. vel, Eo quod subito, vel brevi, Gej.) diebus subsequentibus (vel, venientibus, Pi. Gej. h. e. paulò post futuris: ita particip. præf. pro paulò post fut. Gen. 7. 4. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** mox depluens,

Jon. 1. 3. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** mox itura, &c. *) omnia traduntur oblivioni, Merc. Pi. Gej. sapiens & stultus, & utriusque acta. De **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** jam vide Coh. 1. 10. ante quod **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** & illative ponuntur, quandoquidem, eò quod, ut Genes. 6. 3. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** eò quod etiam *: & deficit **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** ante **וְאִנִּי יִקְרַנִּי**. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Moriur, &c. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Et quo modo moritur sapiens, sic & stultus, P. At moritur sapiens ipse cum stulto, JT. Et quomodo (vel, Quomodo igitur, M. Sed quo pacto, V. Qui fit autem quod, Pi.) morietur (vel, moritur, Pi. Merc. vel, mori solet, V. vel, moreretur, Ti.) sapiens cum stulto? Merc. Mo. M. vel, sicut stultus? Ti. æquè ac stultus? Pi. Merc. Qui fieri potest ut moriatur ex æquo uterque, cum sapiens immortalis esse deberet? Deplorat miserandam hanc sortem, magnamque illud peccati malum, quod mors omnibus luenda sit. Interrogat non citra **וְאִנִּי יִקְרַנִּי**, cum stomacho. Quomodo est hîc interrogatio, tum dolentis, ut Lam. 1. 1. tum admirantis, ut Act. 2. 8. tum indignantis, vel objurgantis, ut Matt. 23. 33. Joh. 5. 44. Vide Gen. 39. 9. Prov. 5. 12. D. Varenius ita reddit, Et quomodo morietur sapiens cum stulto. Sed res eodem recidit. Et quomodo? (id scilicet fit, ut neutrius memoria sit perpetua? per mortem communem:) moritur, aut morietur, sapiens cum stulto. Al. Et quomodo morietur, &c. i. e. quomodo eadem esset & par mors utriusque? Non est sanè: nam hi in gloriam, illi in dedecus, resurrexerunt, &c. Sed alterum sensum germanum esse docet quod sequitur.

10

20

30

40

50

60

70

17. Idcirco, &c. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Et (vel, Itaque, M. P. &c.) odi vitas, Mo. vitam, M. Ti. &c. hanc vitam, JT. vitam ipsam, P. vel, viventes, Merc. D. i. e. vitam: sic alibi, Qui odit fidejubes, i. e. fidejussionem. Tædet me hujus vitæ, & inter viventes versari. Odi, i. e. minùs dilexi, non curavi, non magnifeci; ut Joh. 12. 25. Confer Prov. 8. 36. & 13. 24. Vitam, quatenus vanitatibus & miseriis subiecta est. Mirum planè videtur hominem tot bonis affluentem odisse vitam suam; sed hoc odium effecit rerum vanitas & molestia, &c. At cum vita sit eximium Dei donum, odium hoc non in vitam, tanquam in Deum ejus datorem, sed in peccatum, convertendum erat: quare non Spiritus Sancti, sed carnis depravatæ, hæc conclusio est. Sic alii pariter præ impatientia malorum mortem optarunt: ut Elias, 1 Reg. 19. 4. Job, Jonas, &c. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Quod, vel quia, malum (vel, laboriosum, Ti. sub. est, Ti. &c. vel, videtur, JT. vel, esset, M.) super me (vel, mihi, Ti. JT.) opus quod fit sub sole, M. Mo. &c. vel, displicuit mihi, &c. P. sim. Ca. Merc. Pi. quicquid inter homines fit, tota humanarum rerum ratio. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** opus collectivè, pro operibus quæ vel homo ipse facit, vel homini fiunt.

18. Habituus, &c. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Quod eum (nempe laborem meum, h. e. res labore meo partas, per meton. thesauros & opera mea P.) reliquissim, vel essem, homini qui futurus est post me, Pi. JT. &c. nec quicquam in morte ablaturus: nec iis semper frui potero. Vide malignitatem corruptæ naturæ, (cujus hîc ingenium describitur,) quod ita mordicus adhæret bonis perituris, nec ab iis se avelli patitur, nec aliis, licet moriens, eorum usum concedere vellet, &c. 19. Quem ignoro, &c. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Et (vel, Nam, JT. Pi.) quis scit an sapiens futurus sit, vel stultus? P. sic JT. Pi. &c. Cum stomacho legendum: q. d. Hæredi aut successori omnia relinquam, qui qualis erit nescio, num filius, num planè exterus; num dignus, qui partis rectè utetur, num indignus, &c. Præfagire videtur imprudentiam filii sui Roboami, qui ista temeritate suâ perdidit: cujus mentem, utut bene hæcenus instructam, corrumpi tamen licentiâ & opibus facile posse suspicari poterat. Verùm si illud unum stultè factum excipias, de repudiato senum consilio, (ut quod à Deo prædictum est impleteretur,) in reliqua ipsius administratione prudentiâ ejus cernitur. Vide 1 Reg. 12. 23, 24. & 14. 27, 28. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Dominabitur in laboribus meis i. e. Opibus labore meo acquisitis. In opera mea. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Quem elaborem, Pi. sic JT. sim. Merc. quo laboravi, M. P. Mo. &c. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Et, &c. **וְאִנִּי יִקְרַנִּי** Et quo sapiens fui, P. sim. Merc. Mo. & quem sapienter

* Gej.

* Merc.

sim. Gej.

* Gej.

* Gej. sim.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

* Gej.

* Merc.

est ulla ellipsis. Al. Non est bonum pro homine ut edat & bibat, i. e. ut in edendo & bibendo omne suum studium ac felicitatem ponat. ¶ Et ostendere, &c. *וְיִשְׁמַח בְּעֹמֶר יָמָיו* ¶ Et ostendat animæ suæ bonum, M. P. Merc. &c. i. e. seipsum oblectet; nec genium suum fraudet, &c. Et faciat ut fruatur — bono, Pi. sim. JT. & sibi voluptatem præstet, Ca. acquiescens in præsentem rerum statu & usu. Opponitur hoc tum parimonie, tum infinitis cupiditatibus, tum murmurationi circa præsentem statum, &c. k. ¶ Et hoc de manu Dei est] Singulare ejus donum: manu enim damus m. Non est semper in nostra potestate n. Hoc: i. e. Non solum opes & bona, sed & horum usus o, & hilaris fruitio, à sola Dei benignitate provenit, non ex nostra industria p. Avaris etiam quod habent deest: & parum justus est ac si totum orbem possiderent. Vide Proverb. 13. 25. Hinc aperte significat non sine timore Dei posse quenkam tranquillè partis frui. Pietas solum cum animo forte suâ contento jucundum exhibet rerum præsentium usum r.

25. Quis ita, &c. *וְיִשְׁמַח בְּעֹמֶר יָמָיו* ¶ Hunc versum parenthesis includunt *. (Quis enim plusquam ego comedat aut liguriat? Ca.) Quis enim comedat, (sub. ex labore meo, Pi.) & quis festinet, vel, festinabit, vel, acceleret, (sub. ad edendum, Pi. Merc. vel, ad fruitionem talium opum, Q. in V. vel, curet, vel, curare debet, sub. affluere deliciis, P. V. vel, fruitionem illarum opum, V.) extra, vel præter, me? Merc. sic Pi. potius quam ego? P. Quia quis comedet, & quis sentiet extra præ me? Mo. Sentus *וְיִשְׁמַח* vocantur t. Vel, & quis sensibus oblectabitur plus quam ego fecerim? Q. in V. Et quis justius comedet, aut quis festinabit ad laborem meum magis, quam ego? M. Nam quis esset fruturus eo, & quis festim fruturus, (Heb. festinaret fruendo, Jun.) præterquam ego? JT. Quis enim comedit, & ad laborem quis promptior fuit quam ego? Ti. Quis justius partis fruetur quam qui suo labore ea peperit? & quis plus me laboravit *. Quis me est in fruendo promptior, & in acquirendo diligentior? Quis rebus à me partis utatur? & quis accelerare debet ad earum usum, ac diligentior esse ut illis fruatur, præter me? In sua persona unumquemque hortatur ut, dum licet, suis placidè fruatur: Quem enim æquius est suo labore frui quam eum qui in eo laboravit? Quis comedet? (i. e. comedere debet? ut, honorabit, Mal. 1. 6. & custodient, Mal. 2. 7. i. e. honorare & custodire debent;) & quis festinabit (scil. ad consumendum, antequam hæres indignus id faciat,) plus quam ego? Ratio est, non ejus quod proximè dixerat *, sed illius sententiæ, optimum esse homini ut rebus partis placidè fruatur. Hoc, inquit, probo meo exemplo: Nam quum ita cogitarem, Quem est æquius edere ex labore meo, idque cum festinatione, id est, hilari animo, quam meipsum? feci istud, & voluptatem inde percepi. Vel, ratio est proximè præced. non munus hominis, sed solius Dei, esse, frui partis: id probat suo exemplo, quia ipse id à solius Dei manu acceperit a, nec suâ sapientiâ & facultatibus amplis quicquam ex seipso consequi potuerit præter molestiam b. Nemini plures quam mihi delicias largitus est Deus; quod fit ut optimè judicare possim hoc Dei munus esse t, si quis jucundè suis fruatur*, quippe qui sciam Deum autorem esse meæ sapientiæ, quâ hæc quæsitæ sunt t. Quis poterit commodius festinare ut sua expleat desideria quam ego, cui tot opes suppèunt? Quis studiosius suis fruatur quam ego, & deliciis magis indulget, eo sensu quem dixi d? Non placet, quia tunc dixisset tantum *וְיִשְׁמַח*, quam ego, non, *וְיִשְׁמַח בְּעֹמֶר יָמָיו*, extra quam ego, quod exceptionem significat; et si *וְיִשְׁמַח* aliàs in S. S. ita non sumitur, sed in R. R. passim. Sic autem manet in proprio significato, extra foris, nam quicquid excipitur est foris, vel extra fortem eorum de quibus aliquid enunciat *. *וְיִשְׁמַח* sign. vel, i. curare; ut R. R. passim sign. *וְיִשְׁמַח*, unde *וְיִשְׁמַח* cura, sollicitudo f: vel, 2. festinare, accelerare g, ut Hab. 1. 8. cui opponitur tardare, 1 Sam. 20. 38. Psal. 119. 60. Porro, hoc verbum si connectas cum proximo, comedere, denotat promptam ejus in opibus fruendis alacritatem: si autem referas ad promptitudinem ejus in laborando, pulchra erit relatio inter fructum laboris, comedere, & laborem ipsum, festinare, hoc modo, Quis comedit, vel fruatur, imò quis laborat etiam, vel occupatus est, ma-

gis quam ego h? Satis hic erat *וְיִשְׁמַח*; redundat ergo h Gej. *וְיִשְׁמַח*, ut sæpe apud Doctores. Chaldaei dicerent, *וְיִשְׁמַח בְּעֹמֶר יָמָיו*, præter me i.

26. Homini, &c. *וְיִשְׁמַח בְּעֹמֶר יָמָיו* Nam (vel, Siquidem, M.) homini qui (sub. est, M. P. Merc. vel, videtur, JT.) bonus coram eo, P. coram se, Merc. in conspectu ipsius Dei, M. vel, qui placet, sive probatur, ei, Pi. Ti. D. ex Sym. sic Merc. Deo k, cujus mentio v. 24 l. Relativum sine antecedente m. Ei quem amat Deus n. Hinc Dei electionem agnosce, nè quicquam nobis tribui putes o. Ei qui verè bonus est, & Deo judice, non fictè p. Distinguit veram probitatem à simulata: Nam multi hominibus placent, qui Deo displicent. ¶ Dedit, &c. *וְיִשְׁמַח בְּעֹמֶר יָמָיו* Dedit (vel, dat, P. Merc. &c. nam præterita, ut & futura, Heb. sæpe habitum significant r: sub. Deus, M. Ti. &c.) sapientiam & scientiam, M. Mo. &c. tum in quærendo opes, tum in tuendo & administrando *. Vel, sapientiam, ad facultates parandas; scientiam, ad utendum iis t. Commendat donum partis utendi, &c. ut prius ab autore, Deo, ita hîc à subjecto illius v, qui est vir pius *. Dona alia sunt communia, Matt. 5. 45. 1 Cor. 13. 1, 2, 3. hoc autem dilectis Dei peculiare, Psal. 127. 2 v. Solus pius sorte suâ contentus est z. ¶ Et letitiam] Intellige *וְיִשְׁמַח* (scilicet, sive animi tranquillitatem) Democriteam a. Imò Christianam; nam sine veri Dei agnitione nulla est vera lætitia aut tranquillitas b. ¶ Peccatori autem] Nempe, per habituales malitiam, &c. c. *וְיִשְׁמַח* cum Segol in ultima, ut infra 8. 12 d. & 9. 18. & Esa. 65. 20. Sic Eccles. 7. 27. *וְיִשְׁמַח* Invenio t. ¶ Afflictionem, &c. *וְיִשְׁמַח בְּעֹמֶר יָמָיו* Occupationem (anxiam scilicet & molestam f, vel, occupationem animi, M. vel, negotium molestum, Ar. simil. Gej. vel, sollicitudinem, o. sic Sy. vel, negotia mala, Ch.) colligendi & congregandi, Ti. vel, ad colligendum, &c. Mo. Merc. simil. JT. Pi. ut congreget, &c. P. vel, quomodo colligat, &c. M. Improbis autem miseriam imponat cogendi ac congerendi, Ca. magno cum sudore; instar muli vel asini thesauris, cupediis, &c. onusti, quibus tamen ipse non fruatur g. ¶ Et tradat, &c. *וְיִשְׁמַח בְּעֹמֶר יָמָיו* Ut det, vel tradat, (i. e. ut relinquat quæ tantâ anxietate congestæ h,) bono coram Deo, P. Merc. &c. [ut prius:] i. e. ei cui Deo visum fuerit i; quem Deus illa volet accipere k. Vel, viris piis l; quibus minimè omnium illa destinaverat m. Vide Esth. 8. 1, 2. Job. 27. 16, 17. Prov. 13. 22. & 28. 8. Esa. 65. 13, 14 n. ¶ Hoc vanitas est] Non respectu sapientis ac justissimæ Dei providentiæ, sed hominis ob peccata miseri, &c. o. Vanitas, non iusto, qui fruatur; sed improbo, qui anxie laborat, & tamen ea fruenda relinquit aliis p, quos nunquam amavit, nec illis labores suos designavit q.

CAP. III.

1. Omnia, &c. *וְיִשְׁמַח בְּעֹמֶר יָמָיו* Omnibus (subaud. rebus, Merc. sim. P. Ca. Pi. D. vel, sub. hominibus, D.) est tempus, M. tempus determinatum, sive præfinitum, Mo. Ti. Merc. P. Pi. Ang. Id propriè *וְיִשְׁמַח*, ut percipitur ex Esdr. 10. 14. Neh. 13. 31. Esth. 9. 31 a. Determinatum, à Deo b. Non de prudentia humana, sed de providentia Divina, hîc loquitur c. Doctrina hæc ex reconditis Divinæ administrationis thesauris deprompta est. Nil tam magnum aut minutum de quo Deus ab æterno quid facturum sit non decrevit, & tempus & locum quo perficienda sunt, &c. d. Pendent singula à providentia Divina, quæ certa constituit illis tempora tum existentie, tum mutationis suæ t, sive in melius, sive in deterius f. Non hîc docet quid sit ex jure factum, aut omisum; sed quid fiat in rerum natura, & quid eveniat. Dicit, Cuique sua est tempestas; cuique, nim. rei, personæ, facto & eventui in toto hoc mundo g. Non dubium est quin hoc cum superioribus h cohæret b. [Sed id variè intelligunt.] Nè lætetur qui impiè congregat opes, &c. Eccles. 2. 26. nam etsi nunc illis potiatur, veniet tamen tempus quum cedent aliis, nempe iustis i. Al. Pergit in confirmanda rerum om-

nium vanitate & inconstantia^k. Rerum omnium est vicissitudo perpetua: tempora rebus à Deo præfinita mutari nequeunt: studia hominum, ut sibi invicem contraria sunt, ita vana quoque erunt, nisi à Deo detur opportunitas, &c.^l. Al. Contentos nos esse vult rebus omnibus quæ nobis obtingunt, quia pendent à decreto & providentia superiori^m. Frustrà nos in rebus plerisque torquemus, quum nondum advenerit tempus illis à Deo præfinitum, quod anteverti non debeat, nec possit. Verum & unicum remedium est ad tollendam vanitatem nostrorum conatum & studiorum, ut, si quando quid nobis accidat, sciamus non citra aut præter tempus à Deo ordinatum id fieri: itaque quicquid acturi sumus Deo committamus, &c.ⁿ ab ipso pendentes, præsentibus placide fruantes, Deo nos submittentes, nec spe, metu, curâ, &c. cruciantes^o. Compertâ rerum instabilitate, debet sapiens animo omnibus superiorem evadere, res prosperas & adversas æquanimiter ferre, nec frustraneo labore illis devitandis infudare, aut se excruciare^p. Al. *Sua cuique rei tempestivitas*. Cum omnia suo tempore fiant, & hic quærat quid sit bonum, videndum est nè id alieno tempore quærat. Ut enim aliud ferendi, aliud metendi, &c. sic aliud infelicitatis, aliud felicitatis, tempus est. In hac vita tempus est miseræ: quod si quis in ea bonum quærit, perinde facit ac si velit sementis tempore metere. Expectanda messis est, h. e. futura vita, in qua sola dominabuntur iustitia & veritas. Quod si vitam illam non curas, indulge voluptati^q. ¶ *Et suis*, &c. וְעַתָּה לְכָל-חַפְצֵי וְגו' ¶ *Et tempus* (vel, occasio, Merc. D.) omni voluntati, P. Mo. JT. D. vel, desiderio, Merc. i. e. rei: propriè, desideratæ; sed simpliciter pro re ponitur^r. Vel, omni rei, Ga. cin. ex RS. Ar. Merc. ex o. vel, operi, Merc. Res omnes à Talmudicis appellantur חפצין desideria*. Cuique instituto, five proposito, hominum, Pi. Gej. Q. in Merc. q. d. Non solum aliarum rerum, sed & institutorum humanorum, est tempus suum^s. Vel, negotio, Pi. Gej. Sy. ut חפץ sumitur Coh. 5. 7; vel, studio, five conatu, circa aliquid futurum, ut Isa. 53. 10. In genere intelligo, Quæcunque vult Deus, & homines, suum habent tempus, quod tamen ab ipso Deo est*. Vel potiùs, desideria, studia vel conatus hominum, quæ cum tempore variant, ita ut in juventute amemus pulcrâ, in virili ætate honorifica, in senio utilia, &c. Ut prius membrum ad res naturales, ratione ortus, incrementi vel decrementi sui spectatas, pertinet; ita hoc ad res morales, h. e. conatus, consilia, &c. hominum, quatenus illi modò hoc, modò illud, intendunt studium, & quatenus à Deo modò nunc, modò alio tempore, illud secundatur, est referendum^t. *Opportunitatem habet quæcunque res*, M. *Estque tempus quid velis aut nolis*, Ti. *Habétque tempus quicquid sub celo libet*, Ca. Non modò res naturales, sed etiam voluntariæ & maximè contingentes, subjacent secretæ providentiæ quoad principium, perseverantiam & finem; nec in nostra potestate est quid, & quando, & quomodo, & quamdiu vellemus efficere^u.

2. *Tempus nascendi*, &c. ita P. Mo. &c. וְגו' לְלֵדָה ¶ *Pariendi*, Merc. D. M. JT. quod propriè ad feminas pertinet^a. Sensus, Noluit Deus homines, sicut Angelos, omnes simul existare, sed successivè nasci, & mori. Vide Coh. 1. 4. Et nativitati & morti est tempus suum à Deo assignatum, quod homo antevertere, aut remorari, non potest^c. Nescit homo tempus, five horam, ut nativitatis, ita & mortis; & ad nutum alterius invitatus sæpe ab hac luce deturbatur: id quod insignem rerum vanitatem & inconstantiam prodit^d. ¶ *Tempus plantandi*, &c. ¶ Ut in Autumno^f. Hebræi hæc omnia specialiter ad Israelitas referunt^g; quos Deus plantasse dicitur, Psal. 80. 9. & evulsisse, Psal. 44. 3. Si allegoricè acciperes de gentibus modò plantatis, modò exstirpatis, pulcrum habes locum Sirac. 10. 18. Psal. 37. 10, 35, 36^h.

3. *Tempus occidendi* ¶ Suprà de morte naturali, hic de violentaⁱ; vel, casu, ut Exod. 21. 13. vel, iniquè, per latrones, &c. vel, iustè, per magistratum^j. Quum cædes aut clades videmus, adfuit earum tempus à Domino^k. ¶ *Sanandi* ¶ Nempe vulneratum^l, medici curâ: quod tamen non contingit nisi tempore à Deo ad hoc concessio^m. ¶ *Tempus destruendi*, &c. ita

P. Ca. וְגו' לְפָרֹץ ¶ *Irrumpendi*, Mo. *rumpendi*, JT. *diffipandi*, M. *demoliendi*, Pi. tam civiliter, quàm mysticèⁿ. Est^o Merc. tempus, præstitutum à Deo, ubi diruuntur ædificia, urbes, &c. vel, per hostes, incendia, &c. vel, per alios, qui, ex veterum tædio, vel novitatis desiderio, &c. ædificata diruunt & mutant, &c. Atque hæc vanitas est ab hominis inconstantia^o.

4. *Tempus flendi* ¶ Ut in funeribus & calamitatibus publicis, &c. P. ¶ *Plangendi*, וְגו' ¶ Pro וְגו' q. f. Merc. Est tempus ubi non sufficit lacrymari, sed accedit & planctus, h. e. insignis, sollemnis & publicus luctus, &c.^r ¶ Magna est in hac vita temporis vis, ut omnia tempestivè facias^t. ¶ *Saltandi* ¶ i. e. Gestibus externis^u Merc. gaudium testandi. Prius verbum ad funera refero; posterius, ad saltationes in nuptiis aliisque solennitatibus^v.

5. *Tempus spargendi* (vel, projiciendi, M. Mo. Ti. Merc. mittendi, o. disjiciendi, Ca. V. sub. collectos simul^w), lapides ¶ Ità Merc. P. &c. Ut fit, vel, in elapidatione agorum, vinearum, &c.^x; vel, cum projiciuntur lapides qui angustiores reddunt habitationem, & impediunt^y; vel, cum lapides diruti ædificii vel urbis hinc inde contemptim disjiciuntur, ut Thren. 4. 1. Vel, וְגו' hinc sign. lapidem pretiosum, seu gemmam, &c.^z. ut Exod. 28. 11. Datur tempus ubi gemmæ projiciuntur, hoc est, contemptim negliguntur, seu profunduntur, v. g. ad luxum, vel eleemosynam; vel, ubi possessor, earum vanitate perspectâ, leviter eas ac facillè cum aliis rebus permutat^a. ¶ *Et tempus colligendi* ¶ Vel, congerendi, JT. Pi. ad reparationem ædium^b, maceriarum, viarum, &c. vide Psalm. 102. 15. Vel, est tempus cum gemmæ sedulo & avidè congeruntur. Sic sæpe fit ut, quæ nuper contemptim negleximus, mox anxie conquirimus^c. ¶ *Tempus amplexandi* ¶ Nempe conjugem^d; ineundi matrimonii, vel dandi operam liberis, & conjugæ potiendi^e. Nunc, & non prius, dantur à Deo tempus & facultas nanciscendi uxorem, liberos, verum amicum, &c.^f. ¶ *Longè*, &c. וְגו' ¶ *Recedendi* (vel, elongandi se, Mo. sim. o. longè recedendi, JT. Pi.) ab amplectendo, P. Mo. ab amplexu, Merc. JT. Pi. i. e. secubandi, & à conjugali thoro abstinenti^g; ut in publico luctu, jejunio, &c.^h. Vide Joel. c. 2. v. 16. 1 Cor. 7. 5. Nunc amicum impensè amatum amplectimur; mox, injecto aliquo dissidio, visæve morum disparitate, longè ab hac conjunctione recedimusⁱ.

6. *Tempus acquirendi* ¶ Ità JT. Pi. &c. vel, quærendi, M. P. Mo. Merc. &c. quod tibi deest; v. g. opes, honores, &c. *Tempus*, vel, à Deo præfinitum; vel, à vago hominis studio arreptum^j. ¶ *Perdendi* ¶ Ubi vel inscius, vel invitatus, amittas ea quæ magno labore comparasti, v. g. in naufragiis, incendiis, &c.^k. ¶ *Custodiendi* ¶ Ubi aliquid jam acquisitum sedulo asserves, ex ejus amore, vel sperato usu ac fructu^l. ¶ *Abjiciendi*, ita P. Merc. JT. &c. וְגו' ¶ *Projiciendi*, o. Ti. Mo. ut in mare merces, imminente tempestate^m. Merc. Sed sic expirat discrimen inter perdere & abjicere. Malignum ergo accipere de projectione nauseabunda rei ex fastidio neglectæ, ut vox sumitur Psal. 71. 9. Thren. 2. v. 1. &c.ⁿ. *Abjiciendi*, vel, ex necessitate, ut Jon. 1. 5; vel, ex charitate, Prov. 11. 24. Eccles. 11. 1; vel, ex speciali erga Deum officio, Matt. 10. 37, 39. Heb. 10. 34.º Ang.

7. *Tempus sciendi*; ita P. Mo. &c. וְגו' ¶ *Discedendi*, Merc. *lacerandi*, M. JT. Pi. vestes propriè, ut in luctu moris erat^p. ¶ *Consuendi* ¶ Ità P. Ti. &c. & refarciendi vestes laceratas. Maimon. *Lugens*, inquit, super patrem, &c. crasse consuat lacerationem vestis post 30 dies, rectè autem resuat nunquam^q. ¶ *Tacendi*, &c. —loquendi ¶ Pro varietate temporum^r. Prov. 25. 11. Amos. 5. 13. & Prov. 26. 4, 5. *Tacendi*, vel, in luctu graviore, Job. 2. 12, 13; vel, cum proximus ardet iracundiâ; vel, cum audiendum & discendum est antequam loquaris, Sir. 18. 19. *Loquendi*, ut cum alii sermone tuo sunt juvandi^s. Præfinitur à Deo tempus ubi tacendum est homini, licet eloquenti, nim. in senio, aut morbo, &c. & ubi loquendum, nim. in juventute, &c.^t. ¶ *Indicat vanitatem etiam in sermone, quo non semper datum vel licitum est uti^v.*

8. *Tempus dilectionis*, וְגו' ¶ *Amandi*, M. P. &c. Vanitas hæc est, tum ratione humanæ inconstantia, quatenus

quatenus eandem rem modò amat, modò odit; tum ratione præficientis Dei, qui objicit tempus, vel objecta, vel amandi, vel odio habendi: imò tempus est tum quo tu amaris, aliisque gratus sis; tum quo habeas odio, ac contemneris. Eximia sunt quæ de temporibus hoc loco docet Salomon: ut sciamus tempus omnibus à Deo præscriptum esse quo singula efficiet, & quod nemo immutare potest; nec nos torqueamus si quid parum succedat, sed Deum patienter expectemus, eumque, sive læta sive tristia obvenerint, collaudemus, qui prudenter omnia pro ratione sublimis & inexhaustæ sapientiæ suæ dispensat ac temperat.

9. Quid, &c. *מִהַרְבֵּי יָדָיו* *Quæ præstantia* (vel, *Quod est emolumentum*, Merc. Pi. sim. JT. P. *Quæ abundantia* est, o. sim. M. *Quid superest*, D. *Quid igitur superest* observandum, vel, *Quid præcipui commodi* contingit viro, V. *Quid reliquum*, sive excellens, Q. in Merc.) *facientis*, Mo. Q. in M. Merc. vel, *facientis*, P. V. &c. scilicet aliquid b; sub. *מַעֲשֵׂהוּ* opus, ut Ruth 2. 19. Prov. 10. 4. c: vel, *agentis*, Ti. vel, *operantis*, V. D. Sic facere ponitur Prov. 10. 4. d. Facere hic ponitur pro laborare. *Qua in re præstat is qui facit*, D. *Quid eximium consequitur qui aliquid agit*, Ca. ¶ *De labore suo* *בְּאֵרְצוֹתָיו* *In quo ipse laborans* Mo. in, vel ex, eo in quo (vel, quod, Ti. Merc. Ca. vel, circa quod, P.) ipse laborat? JT. Pi. &c. in his in quibus laborat? M. q. d. Nullum; quia forsan in iis laborat quibus non fruetur f. Quæ vera, constans, excellens utilitas ei est? id signif. *וְהָיָה* Coh. 1. 3. Sensus, Quamvis homo conetur multa corradere bona, nolens volens cogetur tandem nudus & vacuus discedere ab eis, ut nullum videatur fecisse lucrum in omni labore suo h. Quem fructum capit homo ex tam diversa functione? vel potius, *Quid officii superest quod observet*? Nota hic ellipsin nominis *מַעֲשֵׂהוּ*, ut integer sermo sit, ex labore quem ipse laborat? ordinari enim præfixum nunquam pronomini præponitur. Confer Gen. 21. 17. Jud. 17. 8. &c. k. Docet h. l. anxiam nostram sollicitudinem, si obstat nobis providentia Dei, planè frustraneam esse; ideòque nec laboribus nostris esse fidendum, sed voluntati Dei patienter permittenda esse omnia l.

10. Vidi, &c. *רָאִיתִי אֶת הָעוֹלָם* *Vidi* (Vidi enim, P. Vidi equidem, Ti. Itaque vidi, Pi.) *negotium*, sive occupationem, Mo. M. Ti. &c. Illam hic intelligo occupationem mentis humanæ circa inventionem temporum à Deo cuilibet rei destinatorum m. Vidi, i. e. cognovi, consideravi n. ¶ *Ut distendantur in ea*; ita LXX; *וְלִעְנֹתָם* *Ut occupentur*, vel occupent se, (vel, affligentur, Di. sim. Mo. *anxiè se occuparent*, Di. sic Merc. ut Eccles. 1. 13. o.) in ea, M. P. JT. Pi. &c. *Ut ea redderet humiles*, Ti. [Ca. totum sic reddit, Video quam miseriam Deus injunxit humano generi ejus torquendi gratiâ.] Obj. Si nulla mihi utilitas ex labore meo provenit, quorsum laborandum? Respond. Laborandum tamen, 1. quia Deus hoc mandavit; nec media excludit, sed ea adhiberi jubet cum submissione, &c. 2. ut hoc exercitio ab ignavia, superbia, &c. custodiamur p. Dedit Deus ejusmodi occupationem homini, ut eadem probè macerati agnoscant tum Dei imperscrutabilem majestatem, tum suam extremam circa opera Dei vel mutanda, vel perscrutanda, impotentiam q.

11. Cuncta, &c. *אֶת כָּל עֲשֵׂה יְפֹהֵר וְגוֹ'* *Omnia* (Omnia quidem, Merc.) *fecit* (vel, *facit*, Ca. Gej. seu *facere solet*, ut referatur non modò ad creationem, sed etiam ad mundi gubernationem r. Subaudiendum aliquid, Et cognovi quòd omnia facere solet, V.) *pulchra in tempore suo*, P. sic Merc. sim. JT. Pi. Mo. &c. *Omnia enim condidit, ut unumquodque pulchrum sit suo tempore*, Ti. *Omnes enim res quas condidit novi pulchras esse*, &c. Ar. *Fecit*, sub. *Deus* †, vel, ex versu præced. vel, per hyperbaton, ex fine hujus versûs. Et, *fecit*, vel per se, vel per homines; vel, efficiendo, vel, permittendo, &c. Non confusè ruunt omnia, sine ordine & directione; sed à Deo ordinantur pulchre, i. e. convenientissimè, & ad certos certi temporis usus aptissimè. Pulchrum, i. e. conveniens, jucundum, utile, edere, &c. Coh. 5. 17. Illa, in tempore suo, referenda sunt, 1. ad Deum, qui tempore quod sibi placuit res disponit: 2. ad res factas tempore tum hominibus, tum rebus ipsis, conveniente t. Frigus

nempe conveniens est hyemi, calor æstati, &c. Sic est ubi tristitia non minùs utilis & necessaria homini est quàm gaudium, Eccles. 7. 2, 3. i Pet. 1. 6, 7. &c. v. Ang. Omnia Dei opera pulchro ordine, & suo tempore, facta sunt z, & consideratis omnibus circumstantiis, decentissimè & optimè; id quod nos contentos reddere debet y. ¶ *Et mundum tradidit disputationi*, &c. i. e. Examini, ratiocinationi z, & considerationi hominis res creatas proposuit, ut de illis cogitaret & loqueretur, & per eas, ad Creatorem assurgeret a. ¶ *אֶת הָעוֹלָם בְּלִבָּם* *Locus difficillimus*, & variè tum redditus, tum intellectus b. *וְהָיָה* dicitur, modò, de re in tempore existente, h. e. de mundo, iisque quæ in mundo sunt & fiunt; modò, de ipso tempore, seu duratione longa, (cujus terminus occultus est, à *וְהָיָה* occultavit:) quo modo accipitur quando præponitur n emphaticum, ut hoc loco: sic Judæis *וְהָיָה* est, *seculum venturum*. Accipitur autem pro duratione, sive præterita, sive futura, sive præsentis, de qua hunc locum accipio, de seculo hoc ipso præsentis, & rebus in eo peractis c. *וְהָיָה* est, vel, *mundus* d, vel, *tempus* *: tempus vitæ humanæ f. [Hinc versionum varietas.] *Quin etiam ipsum mundum posuit in corde eorum*, P. V. sim. Ti. Pi. Sy. Di. G. [Sed variè explicant.] Desiderium cognoscendi res hujus mundi indidit menti hominum g. Multa quæ in mundo apparent novit homo, aliis animantibus ignota; ut appareat mundum ipsius causâ creatum h. Deus non solum occupationem hominibus dedit in rebus parvis & paucis, sed etiam in re maxima, videlicet in ipso mundo, ita ut gubernationem illius scrutentur, & modum illius gubernationis scire satagent i. Objici poterat, res omnes non ita pulchre & ordinatè contingere, sed multa accidere quorum rationem non possumus reddere: Duo itaque hic respondet. 1. Per negationem, [in his verbis,] *posuit mundum*, &c. q. d. Non reliquit se Deus sine teste justissimæ & decentissimæ administrationis rerum, sed eam observandam exhibuit in libro mundi, quem posuit in corde, &c. h. e. homini indidit & cupiditatem & potentiam intelligendi historiam naturæ, & cursum rerum humanarum, unde, si rebus observandis incumberet, mirabilem ordinem facillè perciperet. 2. Per concessionem m, [in verbis sequentibus; de quibus suo ordine.] Primo capite docuit, Deum hoc negotium hominibus dedisse, ut rerum naturas perscrutarentur. Jam aliud negotium iis exhibet, multò sanctius & augustius, ut Dei potentiam & sapientiam in mundi rectione expendant. Ad hujus rei disquisitionem homines animat, quòd illam insequentibus assequantur; quia Deus illam animo eorum & intelligentiæ exponit. Quo docemur unà cum meditatione gubernationis Dei preces conjungere, ut Spiritu ejus illuminati percipiamus, &c. n. Al. Sensus scopo & verbis maxime congruens hic esse videtur; Deus quidem omnia fecit pulchra, &c. ideòque debent homines ipsius providentiam quietè expectare, &c. id homines non faciunt, nec pulchritudinem hanc observant; cujus duæ sunt causæ: 1. quòd mundum in corde habent; & curis ac cogitationibus mundanis adeò sunt obruti, ut non respiciant sanctam & sapientem Dei gubernationem, nec in ea acquiescant: 2. quòd non possunt invenire opus Dei, &c. o. Al. Sensus non est, Deum vanum mundi studium animo humano indidisse, sed, cum omnia fecerit pulchra, fecisse hominem pulcherrimum, utpote qui veluti *μικροκομῶν* universum mundum animo suo contineat; non eà tamen sit perfectione, ut operum Divinorum perfectionem assequi valeat p. [Alii sic vertunt,] *Etiam seculum* (vel, *Et quidem omne seculum*, o. Et præterea notitiam hujus rei unà cum seculo, Ar. Hic verò seculum, Gej. *Etiam seculum ipsum*, M.) *dedit*, vel *posuit*, in cor, vel corde eorum, Mo. M. o. Gej. sic Merc. nempe filiorum hominum, ex vers. 10 q. [Hoc etiam variè explicant.] *Seculum*, i. e. concupiscentiam seculi. Ea, inquit, multis hominibus impedimento est, ut non cogitent opera Dei præterita & futura r. *Seculum*, i. e. curas seculares & mundanas, quæ animum à rebus Divinis alienant †. Al. *וְהָיָה* in Scriptura semper vel temporis diuturnitatem, vel æternitatem & immortalitatem, significat s. *Seculum*, i. e. opinionem quandam æternitatis,

æternitatis, quasi hic semper victuri sint : sic hisce rebus sunt additi & immerfi. Sed quomodo hoc à Deo iustissimo cordibus hominum indi diceretur? Resp. Deus peccatum peccato punit, eosque à se jam abalienatos immergit aliud in huius mundi barathrum, &c. ut nihil vel minimum de operibus Dei cogitent, &c. Sed nolim locum intelligere de vana æternitatis opinione, quasi poena sit à Deo homini infligta, (quæ ex hominum potius vitio profecta, quàm à Deo indita, videtur;) sed de testimonio benignitatis Dei quàm in ipsa prima creatione hominem affecit, quod animam immortalis eum donaverit, quæ non nisi rebus æternis satiari potest, cum in se æternitatem quandam habeat. Verito, *Etiam æternitatem posuit in corde eorum.* Sensus loci est, Nè quis miretur occupationes hominum esse meras afflictiones : nam, etsi omnia pulchra fecerit Deus, & hoc etiam pulcherrimum, quod æternitatem indiderit animo hominum; hoc tamen semper excipi debet, non posse hominem assequi perfectionem operum Divinorum. *Etiam perpetuum dedit, &c.* i. e. animam rationalem inseruit corpori, ut Gen. 2. 7. Nimirum facto mundo, [in quo omnia pulchra erant, ut hic dicitur,] non erat qui ejus pulchritudinem laudaret : sic factus est homo mente præditus, ut eo officio fungeretur. Al. *Seculum posuit, &c.* i. e. indidit illis naturalem propensionem pervestigandi ætates & tempora, & quæ in iis gesta sunt. Al. *Posuit sapientiam mundi in cordibus eorum,* non in uno homine, nè quis inveniret, &c. *¶ Ut non, &c.* אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא אֶת הָאֵלֹהִים מֵרָאשׁ וְעַד סוֹף [אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים] Ut (vel, Ità ut, Merc. vel, Propter quod, Mo.) non inveniat, five inveniret, homo opus quod fecit, vel facit, (vel, condidit, Ti.) Deus à principio, vel à capite, usque ad finem, P. Mo. Ti. Merc. o. Heb. Absque eo quod non; ubi posterior negatio, & non, Latine abundat, & duplex negatio magis negat. Id Græcis usitatum : at in Hebræa lingua idem fieri exemplo velim probatum. Absque eo tamen, quod non inveniat homo opus, &c. h. e. Ut pulchra sint Dei opera, utut etiam ante oculos inque ipso corde sit seculum præsens; est tamen hoc absque (eventu scilicet, vel successu. Aliàs אֲשֶׁר post se habet nomen, ut Deut. 9. 28. Thren. 1. 4. Hos. 4. 6. sed hic, loco nominis cum particula hac construendi, subiungitur verbum cum nomine, seu integra phrasis,) quod non invenit homo, h. e. fit illa Dei gubernatio absque homine inveniente, vel citra ullius hominis pervestigationem; ita namque tota phrasidis resolvenda videtur in nomen præpositioni absque respondens. אֲשֶׁר hic valet, quod, ut Coh. 7. 29. & 8. 12. &c. vel redundat, ut in illo אֲשֶׁר עַד usque, Jes. 6. 11. f. Præterquam quod non invenit, vel inveniet, homo opus, &c. Di. V. i. e. nunquam assequi poterit, &c. Vel, tametsi non intelligant homines. Nam qui invenit, intelligit. Et singulare homo positum pro plurali. Humanam significat infirmitatem, quæ intellectu nequit assequi miranda Dei opera, &c. Nimirum, non est hominum nosse tempora, &c. Act. 1. 7. Tigurini sic, nè non inveniret, &c. i. e. ut inveniret, &c. Putarunt ergò duplicem negationem אֲשֶׁר valere affirmationem : quod apud Latinos valet, apud Hebræos non item. Ut non sit homo qui requirat opus quod Deus fecit in initio usque ad finem, Ti. Al. Sic tamen ut non nòrit homo à capite ad calcem operationem Dei. Multa videt quæ non scit quo proposito à Deo facta sint, & quis sit secuturus eventus : Rom. 11. 34. Non capit quid Deus hic & illic fecerit; neque cur aut quomodo fecerit. Non habita ratione huius rei, quod (Heb. Absque eo quod) homo non potest invenire (Heb. non inveniet, i. e. non potest intelligentiâ suâ assequi,) opus quod facit Deus, (h. e. rationem operum Dei,) neque principium, neque finem. Kimhi vult Deum inane immortalitatis studium animo hominum indidisse tanquam poenam huius rei, quod non invenit, i. e. inquit, homo opera Divina; & אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא idem valere vult quod אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא, propterea quod non invenit. אֲשֶׁר ita sumitur Os. 4. 6. אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּ, ob non scientiam, quia non habet scientiam. Id quidem rationem dicit, sed cum manifesta negatione : at si אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא exponas per אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא, omittitur negatio quæ est in אֲשֶׁר, nec alia exprimitur quàm quæ est in vocula אֲשֶׁר. Quare dif-

par est ratio P. Illa verba, ab initio usque ad finem, referunt, vel, i. ad hominem invenientem, five initium & finem vitæ humanæ; & jungunt cum verbo inveniat; q. d. Per totam vitam nunquam inveniat. Vel, 2. ad Deum facientem, five ad finem & initium operis à Deo facti, five initium & finem mundi; q. d. Non perfectè, vel, nè tantillum quidem, nec initium, nec finem aut progressum, Domini operum homines mundo planè immerfi, &c. Multa sunt in secreto Dei confilio recondita quæ nos jure miramur; sed eorum causas, media & methodum, initii, progressus atque finis, comprehendere non possumus. Hæc est altera ratio cur homo non videt pulchritudinem operum Dei, nec in iis acquiescit, quod, cum brevis ævi sit, non cernit periodum operum Dei, quæ sæpe in una ætate inchoantur, in alia perficiuntur. Jam verò opera providentiæ, non secus quàm creationis, licet incipiant in mole informi, desinunt tamen in eximiam pulchritudinem. [Ca. totum sic reddit, *Omnia pulchre facit suo tempore, qui etiam in eorum corda ita vitam indiderit, ut à principio ad finem non inveniant homines quam rem faciat Deus;*] i. e. quâ ratione faciat ea quæ facit. Cor vitæ fons est. Quod autem verto vitam, in Hebræo est seculum, five ævum, quod pro vita ponitur. Nam cap. 7. de eadem re ponitur nomen quod vitam significat. [JT. hunc versum cum præced. sic reddunt,] 10. *Vidi hanc esse occupationem quam dedit, &c.* 11. *Ipsam unumquodque facere pulchrum,* (h. e. bonum, decorum, & omnibus numeris conveniens, denique, pro modo iustissimæ sapientiæ suæ, cum gloriæ ipsius, tum peccatis nostris vanitatisque, respondens,) — *etiam quamdiu seculum est,* (Heb. cum ipso seculo : Amplificatio, quâ ostendit Deum non nunc demum administratione illâ, sed semper omni memoriâ, usum, & usurum esse;) *exponere animo illorum* (excepto eo quod non assequitur homo, i. e. præter illud genus operum quod hominis captum superat, & quod Deus sibi asservat in arcano suo confilio,) *opus* (in quo occupent se, ut v. præc. t.) *quod facit ipse Deus à principio ad finem usque,* JT. seculi, i. e. in æternum, quamdiu seculum durat. Tria hoc versu & præced. docet. 1. Deum omnes istas res homini exhibere, & mutationibus præesse iustissimâ administratione & convenientissimâ. 2. Hominem non amplius posse uti aut percipere quàm videtur Deo. 3. Hanc æternam esse legem administrationis Dei, quam nemo queat infringere, & quidem propter finem sanctissimum. Ità sensus esset, Deum in libro mundi & providentiæ suæ, in administratione rerum omnium, tam perspicue repræsentasse hominum mentibus iustam & pulchram rerum dispensationem, ut homo, si illi studio incumbat, facile eam perspiciat; vide Act. 14. 17. & Rom. 1. 19. quædam tamen inscrutabilia sunt usque ad tempus revelationis, &c. vide Rom. 11. 33, 34. [Sed hæc versio Junii non probatur Di.] Dura est parenthesis illa, *quamdiu, &c.* ut & illud, quod אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא verterit, *etiam quamdiu seculum est,* accipiens אֲשֶׁר pro cum, non pro nota accusativi casus; ac si אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא non pertineret ad אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא, sed pertinerent ad ea [nempe ad אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא] quæ post parenthesis sequuntur, אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא. 12. *Cognovi quod non, &c.* אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא Non (vel, nihil, P.) esse bonum (vel, melius, M. P. Vulg.) in illis, Merc. sim. Mo. M. P. sub. rebus, Ti. vel, hominibus, Merc. Inter illos, repete, homines, ex v. 10. בֵּין inter, ut Psal. 35. 16, 18. Jes. 53. 12. Vel, pro illis, Pi. Gej. בֵּין pro, ut 1 Sam. 19. 3, 4. Bonum, i. e. jucundum, & verè salutare. ¶ *Nisi letari* i. e. Hilariter & tranquille bonis à Deo concessis frui. ¶ *Et, &c.* אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא Et facere, vel, ut faciat, bonum in vita sua, P. Mo. Merc. &c. i. e. ut faciat sibi bene, Q. in Pi. i. e. ut jucundè vivat. Confer Coh. 2. 24. Sed malim, bene, i. e. rectè; ut Deum timeat; sine quo vita jucunda esse nequit. Ut faciant bene, i. e. rectè & jucundè; quod etiam dicunt, facile agere. Facere pro vivere usurpant Latini, ut cum dicunt, *Fecit cum eo decem annos.* Et bene agat, Ca. sim. Ti. & benefacere, &c. Sy. & ut exerceat in vita sua opus bonum, Ar. Infert hic, ex priori hominum circa opera Dei infirmitate, desistendum à vanis ejusmodi conatibus, & remedii primi loco arripiendam piam hilaritatem. 13. *Omnis*

13. *Omnis enim, &c.* כל־האדם שיאכל וגו' *Omnis homo quod comedat, &c.* Mo. vel, *qui comedit, &c.* M. vel, *quicumque homo comedit, &c.* JT. *Quod omnis homo (vel, quilibet hominum, Merc. sim. Ca.) edat, &c.* Merc. P. V. Heb. *homo quod;* ו, quod ferè semper priore loco ponitur, hinc secundo loco positum est. Simil. Rom. 12.3. *unicuique sicut divisit, &c.* pro, *sicut unicuique, &c.* *Quantum omnes homines edunt, &c.* Ti. Al. Nominativus, *omnis homo*, absolutè positum vim habet membri integri: Imò, *quemvis hominem si respicias, &c.* Ad quemcunque hominem quod attinet, &c. Pi. Per edere & bibere intellige rerum harum usum, quum quis partis pacatè fruatur, sine anxietate futurorum †. ¶ *Hoc donum Dei est* Vide Eccles. 2. 24^m. Nè quis aut merito suo aut solertiae suae hoc tribuatⁿ, & de hoc vanitatis remedio propriis viribus parto gloriari incipiat, iterum ostendit hominis nullitatem, &c. °.

14. *Didici quod omnia opera, &c.* Heb. *quicquid facit Deus, M. P. Merc. JT. Pi. &c.* ¶ *Perseverent, &c.* ויהי לעולם *Ipsa erit (vel, durabit, M. sim. Ti.) in seculum, vel, in perpetuum, vel, in aeternum, Mo. P. M. sic Ti. Merc. &c.* Suprà rerum, operum, studiorum humanorum, hinc Divinorum, naturam & rationem egregiè depingit P. *Opera*, putà magnæ rerum massæ, cœlum, terra, animantia, &c. Verùm per *facere Dei* non intelligit opera à Deo producta, v. g. creaturas; (illæ enim non permanent in perpetuum immutatae, sed moriuntur, corrumpuntur, &c.) sed decreta five consilia Dei. Vide Psal. 33. 11^r. Consilia & decreta hominum mutantur in horas, Dei autem æterna sunt & immutabilia*. ¶ *Non possumus, &c.* עליו אין להוסיף *Super illud (vel, Ad illud, Merc. JT. Pi. Huic, M. sim. Ti. Ca.) non (vel, nihil, M. sim. Ti.) est addendum, P. sic Mo. M. &c. vel, posse addi, Merc. JT. Pi. Heb. quod ad illud non sit ad addendum, Pi. Ad illud nemo (sub. ex Coh. 8. 8. וישיט potens est) adjicere aliquid, &c. Affixum in וישיט referri posset ad ipsum Deum facientem, quod nihil supra ipsum sit: sed malim referri ad opera vel decreta Dei quod super, vel ad illa nihil queat addi. ¶ *Nec auferre, &c.* ויחסר *Et ab eo non diminuendum, vel detrahendum, Mo. M. P. &c.* Ut Deus immutabilis est & perfectus, sic & opera ac decreta ejusdem, quibus absolutè aliquid fieri vultⁿ; nec ea à creaturis vel corrigi, vel impediri, possuntⁿ. Opera mutari & perire possunt, sed consilium stabile est & fixumⁿ. In consilio Domini ab æterno fuit, ut res nunc hoc, nunc illo, modo se haberentⁿ. Hucusque fuit hominis circa opera Dei ignorantia, v. 11. sequitur hinc impotentia, quod nihil vel addendo vel diminuendo mutare possitⁿ. ¶ *Quæ fecit Deus, &c.* ומהלכות עשה שיהא מלפניו *Et (vel, autem, M. Ti. Ca.) Deus fecit, Mo. M. Merc. Pi. vel, condidit, Ti. vel, facit, P. Ca. sub. istud, Pi. sic P. Merc. i. e. ita stabiliter & immutabiliter mundum gubernat^b. Fecit, i. e. mutavit cursum statum & naturam rerum^c. Ego generaliter accipio facta omnia à Deo, & juxta naturæ statum ordinem, & præter illum: Consilia sua æterna esse voluit, & certam ac constantem legem rerum omnium, ut suprà dictum Eccles. 1. 5, &c. ut disceremus eum timere, &c. d. [Reliqua sic reddunt;] ut metuatur, Ca. ut ipsam homines revereantur, Ti. ut timeant, vel timerent, (sub. homines, Merc.) à facie, vel conspectu, ejus, P. M. Merc. JT. Pi. &c. Doctrina hæc de æterno omnium rerum decreto non ad desperationem nos adigeret, vel ad mediorum neglectum †, vel ad dissolutionem vitæ, ut hominum perversitate sæpe fit: quum Spiritus Sanctus hoc argumento utitur ut homines Deum timeant, &c. f. i. e. ut discant eum timere & revereri^g, & ejus omnipotentem sapientiam ac maiestatem admirari, ad eamque expavescere, sese demittere, cum animi humilitate opera ejus suspicere^h, de viribus suis desperareⁱ: sapientia suæ non inniti, nec superbè & præfractè se Deo opponere^k, nec temere in rebus gerendis ferri, aut media oscitanter præterire; sed sub potenti Dei manu humiliari, & omnia in Dei manu esse agnoscentes, ad Deum precibus recurrere^l, & potestati atque providentiæ ipsius semet submittere^m, & pendere à nutu ipsius: quod prius abiecit homo, & ad quod omnibus modis misericorditer à Deo revocaturⁿ. Stipes sit oportet qui Deum non timet,**

penes quem solum omnia sita esseprehendit. Porro, timere non servilem animi concussionem designat, sed totum Dei cultum sæpius complectitur; ut Jes. 29. v. 13. collat. cum Matt. 15. 9. *à facie ejus in mentem nobis revocat omnipresentem Dei inspectionem* °. ¶ *Plus est à conspectu ejus, quàm à facie ejus:* hoc enim timorem tantum conspectus ejus notaret quem refugas; illud verò, quem reverearis P. Sed an hoc solidum sit meritò dubito, ob Gen. 4. 16. Jon. 1. 3. 10. &c. *à & ל* simul uni dictioni sæpe præponuntur; ut patet ex מלפניו מלפניו superne, מלפניו מלפניו infra, מלפניו מלפניו de coram, &c. q.

15. *Quod, &c.* מה שיהיה כבר הוה *Id quod fuit (sub. olim, Ti.) jam est, M. Merc. Pi. &c. jam exstat, Ti. &c.* aliàs interrogativum, sequente ו induit naturam pronominis demonstrativi, illud quod^r. Al. *Quid est quod fuit?* idipsum quod jam est, G. Novi id quod fuit jam esse, JT. ¶ *Quæ, &c.* ויאשר להיות כבר הוה *Et quod futurum est (Et quod fore, Mo.) jam (vel, olim, Ti.) fuit, M. P. Merc. Ca. Pi. vel, jam fuisse, JT. Ante הוה, esse, supple ויהיה futurum †, vel aliud quiddam: vel, enallage est infin. pro futuro^r. Locum exponunt, 1. de Dei proprietatibus, quod Deus perpetuò sit sapiens, justus, clemens, &c. v. Sed generalius loquitur Salomon, &c. x. 2. De Dei decretis & consiliis v, quorum proximè immutabilitatem, hinc antiquitatem, astruit. *Quod fuit*, nim. in mente Divina ab æterno, per prævisionem, vel per decretum, jam est, vel existit in tempore, nim. eodem modo ceu apud Deum olim fuit. Nihil in orbe sit citra Dei præscitum vel prædeterminationem^s. Idem suprà dixerat Eccles. 1. 9. sed aliorum, ut ostenderet rerum vanitatem semper & fuisse & fore: hinc illud assert ut æterna Dei opera, consilia & decreta, firma ac stabilia esse ostendat, quæ certam & irrevocabilem & statam legem habent. Id quod apparet in Solis & siderum statu, eodemque ab initio orbis cursu, &c. t. Quod semel factum, seu decretum, est à Deo, adhuc permanet, & fiet suo tempore; & omnia quæ adhuc futura sunt jam sic decreta fuerunt ab æterno^b. 3. De rerum naturalium identitate accipio, (ex collat. cum Eccles. 1. 9.) ubi partim quoad individua, v. g. cœlos, stellas, &c. partim quoad speciem, semper idem in mundo servatur ordo; id quod solius Dei providente curâ fit^c. Explicat proximè dictum v. 14. *quod Deus facit esse in perpetuum*. Transeunt res, & aliæ succedunt; sed hæc series & successio rerum perpetuò & uniformiter fit, ex lege fixa & certo decreto^d. In maxima rerum inconstantia constans quædam administratio elucet*. Equanimitatem suadet ex constantia administrationis Divinæ: q. d. Deus non utitur novâ methodo, sed eadem quâ semper usus & usus est: Ferre quam sortem patiuntur omnes, Nemo recusat^e. ¶ *Et Deus instaurat quod abiit* Simile producendo^g. q. d. Hunc suum sanctæ & immutabilis providentiæ pristinum morem atque tenorem quotidie instaurat, & semper servat^b. ¶ ויקש את נדבך *Chald. requirere sumpsit pro ulcisci, & נדבך, pro hominè vexato; sensumque esse putat, Deum ultorem esse iis qui injustè male tractati sunt: ut opponatur hoc humanis judiciis, quæ sæpe iniqua sunt; de quibus jam agerⁱ. Requirit eum qui persecutioni subjacet, M. sic Ch. in V. sim. °. Sy. RS. in Gej. Verùm quomodo tam subito Salomo in sententia continuata dilapsus fuerit ad hoc hominum genus vix liquidò monstrabitur^k. Al. Requirit quod ab insequente propellitur, Ti. repetit quod fugatum est, Ca. revocat quod propulsum est, v. g. sidera, flores, fructus, & animalium individua^l. Requirit consecutum, Q. in V. sic Mo. vel, consecutionem: i. e. Quamvis diversa sint tempora, Deus tamen exigit continuum ordinem, & colligabit præteritum cum futuro^m. Quæret, vel instaurabit, quod præteritum est, vel, quod abiit: i. e. Id quod fecit Deus etiam nunc facit, & facturum est postea. Quæret, five requirere, pro instaurare, ut Job. 3. 4. nè requirat, &c. i. e. nè instauret, &c. n. in ejus [diei] propulsi locum non quærat, vel restituat, alium diem^o. Al. requirit tempus præteritum, P. Quærit quod propulsum est; q. d. renovat & revocat tempus propulsum, vel fugatum jam & elapsum, ut nihil novi sit in orbe. Tempus præteritum (quod hinc intelligo, non, cum**

AE. praesens,) velut impellitur & fugatur à subsequenti futuro tempore *פ' ק' ק' ק'*, cum plerisque, intelligo de tempore, & rebus in tempore propulsis, ubi tempus novum, novaeque res subinde in tempore exortae, depulerunt quasi, vel insecuta sunt, priora fugientia. Ut in coelis stella stellam, in fluminibus aqua aquam, praecurrentem persequitur: ita una hora, aetas, &c. decedentem priorem insequitur; & nova v. g. hominum generatio expellit veluti antiquam, & in ejus locum succedit. Hæc autem *propulsa*, vel amissa, *Deus querit*, h. e. providè semper reparat, &c. *Præterita requirit*, & circularem efficit revolutionem, & rerum in suo tempore reditum. *Deum ipsum denique repetere inter se consequentia*, JT. Heb. *consequens*; enallage numeri: i. e. efficere administratione suâ, ut res aliæ aliis succedant, & per vices revertantur, quasi in orbem agerentur. Loquutio sumpta à sphaera coelesti, quæ moderatur tempora; q. d. Facit ut ita revolvantur quæ sunt in tempore quemadmodum tempus ipsum, quod ea continet, revolvitur. Argumentum ad æquanimitatem efficacissimum. 1. Quia Deus non miro & alieno modo nos tractat, nec aliter quàm alios, etiam pios, qui ante nos fuerunt, 1 Cor. 10. 13. 2. Quia Deus vitas nostras sapienter temperat: in calamitatibus reddit solatia, Job. 42. 10, &c.; & in prosperitate revocat dolores, Psal. 30. 7, 8; ut utroque respectu reverentiam & humilitatem ac submissionem discamus erga Deum, &c. *Deus querit id quod sequitur*, i. e. quasi advocat id quod rem quamque sequi debet; ut hyemem Autumno exaeto.

16. *Vidi, ויֵּדַע*. Et (vel, Nam, JT.) adhuc, vel præterea, vel insuper, *vidi*, M. P. Mo. Merc. &c. aliam scilicet vanitatem, quæ nos avertere debet à tanto harum rerum studio. *In loco*, &c. *וְיֵדַע* Locum judicii, P. Mo. M. Ti. Sed præcedens Athnach vetat locum regi à præcedente *vidi*. Al. in loco judicii, Merc. Pi. Q. in V. ubi jus exerceri debuerat. Sed & huic versioni adversatur Athnach. Al. *Locus judicii*, sub. est, vel, reperitur: verbum substantivum pro more omissum. *Impietatem, וְיֵדַע* Ibi (vel, ubi est, M. ibique regnabat, Ti.) impietas, P. Mo. Ti. &c. ibi esse impietatem, Merc. ibi, inquam, esse improbitatem, Pi. insignem scil. ut *emphaticum* indicat. *Loco juris* (vel, pro jure, seu justitia, Q. in Ma.) impietatem esse, Ca. Ubi judicium esse debuerat, ibi impietatem regnare, Sy. In aulis Principum & subselliis judicium regnat injustitia, &c. Ostendit vanitatem scientiæ, voluptatum, &c. nunc ostendit vanitatem honoris, potentiæ, &c. quæ adeo non felicem reddunt hominem, ut ipsum plurimis peccatis exponant, &c. Præcedenti timori [Dei] aptè subjungit juris perversiorem, quæ illi maxime repugnat. Confirmat Salomo vanitatem Universi ab exemplis; quorum primum est de opprimentibus & oppressis: ubi, 1. factum exponit, hoc versu; 2. verum judicium de eo, versu sequente; 3. judicium ex sensu carnis profectum, in sequentibus. Qu. Ubi hoc vidit Salomon? Resp. Vidit tum apud externos, tum in Israele, sub Saule, Samuele, &c. ut in annalibus reperit. Imò tempore suo in iudicibus subdelegatis hæc videre coactus est, deficiente idoneâ contra hos probatione, &c.

17. *Dixi, &c.* Cogitavi apud me, quum hîc viderem innocentes opprimi, & fontibus impunè esse. *Justum, &c.* *וְיֵדַע* Justum simul, vel pariter, & improbum, &c. D. Etiam justum, & multo magis improbum. In justis est quod reprehensione non caret. Tam justum quàm impium judicabit: justum, qui hîc affligitur & injuriam patitur, &c. P. Judicare sign. tam absolvere justum, quàm condemnare improbum. Sensus, In tanta injuria confugi ad Dei judicium, in quo pronuntiabit qui sint justi, qui fontes, &c. Hoc malo remedium opposui. Contra illam injustitiam consolabar me hac cogitatione, quod Deus omnes judicaret, &c. Et tempus, &c. *וְיֵדַע* Quia tempus est omni voluntati, Mo. Gej. P. vel, desiderio, Merc. i. e. rei cuilibet; propriè, rei cupitæ: instituto ac proposito, vel, conatui & studio. Vel, i. Dei, ut initio capitis. *Omni voluntati*, Divinæ scilicet, est suum tempus, tum permissionis, tum

judicii. Vel potius, 2. conatui studioque hominum, olim rectè demum examinando. Quisque quod vult facit in hoc seculo. *Tunc erit, וְיֵדַע* [Variè reddunt.] Et omnibus factis, Ti. sim. Ca. atque pro omni opere, M. & quodlibet negotium tempestatem habet, Ar. omnique facto tunc erit, Sy. & super omne factum, vel opus, ibi, five illic, o. P. Mo. Merc. nempe, est expendendi & judicandi tempus. *Erit illic*, nempe in futuro Judicio, hujusmodi præfinitum judiciale tempus. Adverbium loci, ibi, pro adverbio temporis, ut Hof. 2. 15. *וְיֵדַע* ex ibi, vel tum, inde ab eo tempore, statim. Sic Terent. *Ibi homo cepit me obsecrare*. Sic Psal. 14. 5. & h. l. ibi, h. e. tunc, nempe in extremo Judicii die. Relativum ibi hîc innuit occultum antecedens, quod facillè intelligi possit. Sic Job. 1. 21. *Revertar illuc*, i. e. in sepulchrum, de quo tamen antea non erat locutus, quod res esset satis nota. & Psal. 2. 5. *Tunc loquetur ad eos*, &c. Sic Num. 7. 89. *enim*, pro, Deum; Esth. 9. 25. *illa*, pro, Esther; Psal. 114. 2. *sanctuarium ejus*, nempe Dei. Ità h. l. illic, i. e. in judicio, &c. q. d. Nè mireris, vel nimium contristeris, visâ tam enormi perversitate, sed expecta modò, nam illic tempus justè omnia decidendi. Post *וְיֵדַע*, non dicit, *וְיֵדַע* omni operi, sed, *וְיֵדַע* super omne opus, mutato loquendi genere; ut indicet, hîc quidem facere quod vult hominem, & videri temere omnia ferri, quia impunita multa sinantur; sed ibi, vel tunc, tempus fore super omne opus, quo in omne opus animadvertatur, &c. *וְיֵדַע* generalius est, & voluntatem ac cogitationem complectitur; at *וְיֵדַע* facta significat. [Alii hæc verba cum præcedentibus sic reddunt:] Nam aliquando omnium tempus erit & libidinum & operum, Ca. Est enim ibi tempus opportunum pro omni re atque pro omni opere. Alii, Illic enim tempus est quo voluntati omni & omnibus factis, sub. premium condignum rependetur. Alii, Judicaturus est justum & impium, (quia est tempus omni rei,) idque juxta omnia opera illic. Quia tempus quidem est cuique voluntati, sed qui præst toti isti facto ibidem est, JT. Heb. qui super totum factum, ibi. Habent quidem injusti suum tempus, quo animos suos injuriâ expleant; sed alterum tempus succedet, & jamjam Deus præsens de illorum violentia cognoscit. Sic expono ex collat. Eccles. 5. 8. Quia tempus est cuique instituto, & tempus judicandi de omni opere ibi est; i. e. Quia sicut Deus decrevit permittere hominibus ut nunc hoc, nunc illud, agant, & injustitiam exerceant: ita etiam decrevit suo tempore judicare de omnibus hominum operibus, & unicuique tribuere secundum opera sua. *וְיֵדַע* hîc valet, *π'ei*, de, notans scilicet objectum. Datur hîc ratio, partim, cur tam iniqua facta hac in vita permittantur; partim, cur non statim judicentur, sed ad futurum referentur ejusmodi iniqui. Non dicit hîc, justè judicaturum, sed tantum, judicaturum, quia de Deo loquitur, qui non nisi justè judicare potest.

18. *Dixi—de filiis, &c.* *וְיֵדַע* [Variè reddunt.] Super verbum filiorum, &c. Mo. de (vel, super, Pi. D.) conditione, V. Di. Ang. vel, ratione, Pi. Di. vel, modo, vel statu, Di. vel, negotio, Merc. Di. P. h. e. de eo quod ad homines attinet, i. e. de hominibus ipsis. Vide Psal. 110. 4. Eccles. 8. 2. *וְיֵדַע* sumitur ut Psal. 110. 4. Generale est, idemque valet quod *וְיֵדַע*, ob negotium, ob conditionem, propter, Gen. 12. v. 17. & c. 20. v. 11, 18. Ità verto, ob conditionem, &c. partim jam expositam, partim porro exponendam. Quia tot sunt hominum vanitates, quibus tamen illi ita se addicunt, ut, æternitatis opinionem quandam induentes, sese celebres putent, aliosque præ se spernant, cogitavi, inquam, de illis, &c. Al. de ordine, &c. Pi. Ang. Pem. de distinctione graduum in superiores & inferiores. Al. secundum rationem humanam, JT. h. e. judicium carnis, juxta quod hîc loquitur. Ità sub. prosopopœia hîc tradit judicium Atheorum & Epicureorum de mortalitate animæ, &c. More loquens hominum, Sy. sim. c. advertens conditionem, &c. M. *Ut probaret eos Deus, וְיֵדַע* [Variant.] Ad purgandos eos, Mo. quod repurgat, vel mundat, (vel, purificaverit, P.) eos, M. V. Futurum est ut purget eos; i. e. Conclufi futurum omnino esse aliquod examinis & purga-

purgatorio tempus, ubi homines à brutis, vel iusti ab iniustis, discernentur. לְבָרֵךְ, à בָּרַךְ, purgare aliquid examinando; item segregare, ut Ezech. 20. 38. Vide Jer. 4. 11. Dan. 11. 35. Est infinit. Kal¹; vel, Piel cum affixo^m: & ל sign. propter, vel quiaⁿ. Al. Quia delegit eos, Q. in V. AE. in Merc. præ cæteris scilicet animantibus^o, omnia faciens in eorum usum, &c. quum tamen videam eos studiis suis & factis bestias imitari P. Sed sequentia sic non quadrant. Juxta illam significationem quidam [Ti.] locum sic vertit, *Æstimavi autem in animo meo conditionem hominum, ut Deus excellentissimos creaverit*. לְבָרֵךְ (à בָּרַךְ delegit) est præter. ut לְבָרֵךְ detexit eos, pro לְבָרֵךְ. Al. quum declararet eos ipse Deus, JT. i. e. faceret ut innotesceret mihi perspectaque esset eorum violentia^t. Fore ut declararet eis: ellipsis duplex; לְבָרֵךְ, pro, לְבָרֵךְ לְבָרֵךְ; & לְבָרֵךְ, pro, לְבָרֵךְ לְבָרֵךְ. Illustraturus est eos. Deest hinc עֲרִיד, (ut supra v. 15.) futurum est ut illustret. בָּרַךְ cum (-) propter ל, & est absolute בָּרַךְ declarare, dilucidare. Veritas, clare & lucide ostendet eis^x. Fore ut eos dilucideret, vel dilucidaret, i. e. aperte ostenderet quid & quales sint, & quæ eorum sit conditio, &c. Sic Eccles. 9. 1. לְבָרֵךְ ad dilucidandum illis. בָּרַךְ dici solet, ubi quid clarissime ostenditur^y. Hoc vult, Vidi ita se habere negotium, eum esse statum hominum, ut vanitatem suam miseramque conditionem ignorent, adeoque לְבָרֵךְ, quod verito, oportere ut eos illustret: nam apud Hebræos sæpe infinitivus, præposito ל quod à nullo verbo præcedente regitur, significat, debere, vel oportere, aliquid fieri, ut supra v. 14. לְבָרֵךְ לְבָרֵךְ, nihil debere demi: sic Est. 9. 1. לְבָרֵךְ לְבָרֵךְ, legem ejus fieri oportet^z. Kimhi reciprocè vertit, ad dilucidandum sese, hoc sensu, Voluit Deus homini nihil plus quam bestia in hoc seculo superesse, ut ipsi sese probarent, & scirent se à bestiis non differre. Si quis sanè velit לְבָרֵךְ fore ut eos dilucidaret, ut [sequens] לְבָרֵךְ לְבָרֵךְ, ad causam finalem pertinere, non repugnabo, ut sit sensus, Cogitavi sanè tot & tantis vanitatibus Deum hinc subjecisse homines, ut illis aperte ostenderet cujusmodi sint, utque viderent se velut bestias esse, &c. Ut manifestaret eos, Ang. Pem. sibi scilicet; idque tum Verbo suo^b, tum iustis suis iudiciis^c; ut sciant quàm viles sint naturæ^d. Al. quod ad dignitatem illos exivit Deus, cujus vices se gerere fingunt. Hæc interpretatio mihi maxime probatur; & ex hac verbi significatione fit לְבָרֵךְ לְבָרֵךְ, homines primarii à Deo in regimine constituti, &c. Et ostenderet, &c. לְבָרֵךְ לְבָרֵךְ, Et viderem hos bestias esse illis, JT. i. e. involare bestiarum more ut vorent illos; quod dicitur, Homo homini lupus^f. Et ad videndum quod ipsi animal ipsi sibi, Mo. Et ut viderent quod sicut bestia sint secundum se; Heb. quod ipsi bestia sint. Singulare collectivè positum^g; & ellipsis לְבָרֵךְ similitudinis^h, ut Job. 11. 12. pullus, hoc est, sicut pullus, &c. Et ostenderit quod sint veluti animalia sibi, P. Ad verb. Et tamen ut videantur quod ipsi, &c. V. Al. Ut videre liceat quod ipsi sint jumenta, ipsi, inquam, apud se, M. Al. Et tamen videant quod sint jumenta sibi, Q. in V. Sibi autem, i. e. apud se, vel, suo iudicio^k; vel, sibi redundat, ex Ebraismo. Sanè omisum fuit ab antiquis interpretibus^l. Et ut ostendat quia [melius, quod] ipsi jumenta sunt, o. sim. Sy. Ar. Simul cernens quomodo ipsi sese in pecudum conditionem abjiciunt, Ti. Ut videant se bestias esse sibi, Di. Et visuri sunt, &c. nempe, cum oculi eorum illustrati erunt, ut olim cum Adam gustasset de pomo vetito. Quod referunt illud, Homo, cum in honore esset, non intellexit; factus est similis jumentis insipientibus^m. Et visuros, scilicet homines, quod ipsi bestia sint sibi, i. e. cognituros suam à bestiis conditionem non differreⁿ. Et ut intueatur quod ipsi jumentum videantur sibi: h. e. Futurum est ut Deus, tanquam supremus Judex, tandem aliquando dispiciat, & ut lustret homines, eò quod ipsi brutum, sive bruta, sunt, h. e. videantur, sibi ipsis. Ità duplex hinc traditur judicialis actus Dei: 1. separatio, vel purgatio, ut Matt. 25. 32; 2. inspectio, ut Gen. 18. 21. qua de causa eadem est utriusque verbi constructio, tam quoad infinitum, quàm quoad præfixum Lamed^o. [Ca. totum sic reddit, Quod ad homines attinet, eos divinitus ita destinatos esse ut bestia esse videantur.] Videntur autem sibi homines

bruta^p, vel, 1. quod studiis & factis ea imitentur^q. לְבָרֵךְ, quoad videri possunt, quantum homo judicare potest, in bestias planè degenerarunt, illarum more viventes^r. Tanta in hominibus viget ignorantia, ut non videantur differre à jumentis^t. Instar ferarum alii alios dilaniant, &c. Hinc Herodes dictus vulpes, Luc. 13. 32; & Judæi, vipera, Luc. 3. 7. Vel, 2. quod idem est utrorumque eventus; uterque subjacet & vitæ incommodis, & morti, &c. Qu. Quo modo hoc dicit? Resp. 1. In persona impiorum^x, & secundum cæcæ carnalisque rationis iudicium^y. 2. Ex sua ipsius sententia, sed ita ut externa hinc tantum consideret, & vitam quæ homini cum bestiis communis est. Voluit enim Salomon in vanitatibus rerum sub Sole, maxime humanarum, [monstrandis] persistere. Ab argumento ergo ipsius si non recesseris, hæc plana sunt. De celesti hominis anima hoc loco nihil. Hæc autem dicit ad fastum hominum deprimendum, aut inanem in res seculi laborem tollendum, ut suam conditionem considerent, quod mors eos bestiis æquaverit, &c. Dixi in corde, &c. Contra illam cogitationem de iudicio futuro ævi, de qua sermo præcessit, alia mihi cogitatio suborta est, Permittere Deum homines ferino more inter se vivere, ut eò melius declaret & ostendat homines pares esse bestiis. Huic cogitationi addit argumenta^x.

19. Idcirco, &c. לְבָרֵךְ לְבָרֵךְ, Nam (vel, Siquidem, M.) eventus (vel, accidens, P.) hominum, & eventus bestie, Merc. sim. Mo. M. P. &c. (scilicet. par est. Sic etiam paria conjunguntur Prov. 25. 25. Aqua frigida, &c. & rumor bonus, &c. & eventus unus, vel idem, est illis, vel, inter eos, Merc. M. sim. JT. P. &c. Eadem enim solent hominibus & brutis animantibus evenire, Ti. Nam eadem est hominis & bestie conditio, Ca. Nam quod attinet ad eventum hominum & eventum bestiarum, eventus unus est eis, Pi. Ratio est præcedentium; q. d. Nam revera ita est, paria sunt utrorumque eventa^b. Ostendit hinc priorum hominis cogitationum originem, cur sibi videantur jumentis similes, quia eisdem casibus subjacent, &c. Unus, tum hominum, tum jumentorum, liber, alter servus, est; unus lautè, alter miserè, victitat, &c. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur; nempe, præcedentibus doloribus, morbis, virium decremento, &c. Sicut mori istud, &c. Mo. At infinitum est מוֹת. Sicut moritur, &c. M. P. JT. Pi. &c. Malim esse nomen, sed in regimine, pro מוֹת. Sicut mors hujus, ita & mors illius, o. sim. Ti. Gej. Merc. Similiter spirant omnia, לְבָרֵךְ לְבָרֵךְ, Et spiritus unus, vel idem, omnibus, P. Mo. &c. vitalis scilicet^x: anima nempe sensitiva & vegetativa, quæ eadem utrobique ratione cibi, somni, generationis, &c. nam de celesti spiritu hinc nihil^g, de quo aliter loquitur Coh. 12. 7. Et aura vitalis, vel, aer spirabilis, &c. V. Et nihil, &c. לְבָרֵךְ לְבָרֵךְ, Et præstantia hominis (ut homo est terrestrisⁱ) præ animalis, sive bestie, nulla, Mo. vel, non est, Merc. Puta, quoad moriendi necessitatem, de qua hinc sermo est: vel etiam, quoad commoda bonorum vel laborum suorum post vitam residua^k.

20. Omnia pergunt ad unum locum] Nempe terram, ut sequitur^l. Vides ut corporis tantum & externæ generationis rationem habeat^m. De corporum, non animarum, sede hinc agi constatⁿ. De terra, &c. לְבָרֵךְ לְבָרֵךְ, Ex pulvere, P. Mo. Præfixo ה emphatico, quasi digito ostendens hunc ipsum pulverem quem terimus, &c. Quis, &c? לְבָרֵךְ לְבָרֵךְ, Quis scit, vel novit, spiritum hominum, an sursum ascendat? Merc. Ti. sic M. Pi. &c. Spiritum hominis celestem hinc intellige P. Sursum, ad supremum in cælis iudicem, ubi alia post mortem expectat fata, &c. Objici poterat, Malè homines bestiis equiparasti ob mortem communem, quia magnum est in morte eorum discrimen; nam illorum spiritus ascendit, &c. harum verò descendit. Respondet, Sed quis novit rem ita se habere? An ascendat, &c? id est, permaneat, sicut celestia? Sed quomodo hoc intelligendum est? Nam de hoc loco triumphant Athei nebulones, quasi ipsis patrocineretur Salomon. 1. Salomon hinc aperte indicat, & Coh. 12. 7. disertè profitetur, sursum ascendere mentem hominis, nec unà cum corpore interire. 2. Sic loquitur

loquitur ex parte nostræ imbecillitatis, & externam rerum faciem considerans. Ex promiscuis hominum & brutorum casibus, mortibus, &c. illationis elicit difficultatem maximam de dispari animarum in morte conditione. Quis novit, propriâ ratiocinatione ex consideratione eventuum, &c. Quis novit, notitiâ sensuum & experimentalium? Loquuntur tantum ex conjectura: quis unquam vidit? quis anatomicorum invenit? 3. Quis novit ex naturali disquisitione? Homo solâ nativâ ratione nihil de eo comperti habet. Ostendunt id Socratis, Tullij, Senecæ dubitationes. Disquirunt aliqui num animæ immortalitas ratione naturali demonstrari posset: sed melior sententia docet posse; (quod contra Cajet. & Scotum & Scalig. bene probant Pineda, Suarez, &c.) tametsi cum labore ac difficultate. Hic autem ponitur objectio carnis crassæ & Epicureæ. Quæ de animorum immortalitate philosophi dixerunt frigida sunt, & penè nihil f. 4. Quis scit? q. d. Paucissimi. & quis difficultatem rei, non impossibilitatem, indicat. Sic, Quis (i. e. Quotusquisque) agnoscit, &c. Psal. 90. 11. Quis credidit, &c. Esa. 53. 1. Quis sapiens, &c. Hof. 14. 9. Quis insurget? Psal. 94. 16. Mulierem fortem quis inveniet? Prov. 31. 10. h. e. rara est. 5. [Alii locum aliter reddunt.] Quis novit (vel, animadvertit, JT. RS. in Merc.) spiritum hominis, qui est is qui sursum ascendit? AE. & RS. in Merc. sim. D. JT. q. d. Quotusquisque est qui nōrit discrimen inter utrumque spiritum? Paucissimi; est enim hujus cognitio alta admodum & ardua. Tanta terrenorum horum est vanitas, ut, cunctis ubique exploratis & collatis, nemo tamen, seclusâ revelatione coelesti, suam animam dextre cognoscat, &c. in in Hæfela, pariter & in Hæfela, non est Hæfela, sive interrogationis, sed Hæfedia, sive emphaticum, sive specificans; & valet relativum qui, ut in alibi sumitur, Psal. 49. 7. Quis confidit, &c. & 66. 9. Quis ponit, &c. & 103. 3. Quis condonat, &c. 114. 8. Quis convertit, &c. 123. 1. Quis sedes, &c. Itâ sensus emergit genuinus de animæ immortalitate, &c. Verum nihil impium habet prior explicatio. Malo itaque esse interrogationis, an ascendat, & num descendat. Sic sanè accipiunt Ch. Sy. & Ar. item. Camp. aliæque plures: pro quibus etiam adduci posset, nonnunquam interrogans pathachatum sequenti literæ Dagesch imprimere, ut Gen. 17. 17. Num filio? & 37. 32. Num tunica? Levit. 10. 19. Num an bonum fuisset? item Num. 13. 20. Ezec. 18. 29. & Joel. 3. 9. [P. utramque versionem quodammodo conjungit, Quis scit an spiritus filiorum hominum sit is qui ascendit sursum, & an spiritus animalis sit is qui descendit subter terram?] Descendat, i. e. pereat, ut ipsa corpora sub humum defossa. Descendere interdum valet, destrui, aboleri; ut Deut. 28. 52. Ezec. 26. 11. Sic brutorum quoque animæ descendunt, quia (juxta Cajetanum h. l.) corrumpuntur per resolutionem in terram, i. e. in elementa è quorum potentia educæ sunt.

22. Nihil esse melius quàm letari, &c.] Idem suprâ dixit Eccles. 2. 24. Ut letetur, i. e. jucundè & tranquillè suis laboribus fruatur, sine anxietate futurorum, non curans quid post se sit futurum, quales hæredes sui, &c. imò sine immodica cura qualis animorum post hanc vitam status sit futurus, nisi quantum ex Verbo Dei cognoscere potest. De impiis hæc & præcedentia intelligo, quibus nihil consultius esse dicit quàm ut partis fruantur. Al. Est hæc conclusio Atheorum & Epicureorum; q. d. Cum homo par sit bestiis, optimum est eodem ritu vivere, ea tantum quæ ad pedes sunt respicere, futurorum curam abjicere, omnes suas cupiditates explere, &c. Et hanc, &c. Nam hæc est pars, sive portio, ejus, Merc. P. &c. ipsi coelitus concessa sub Sole. Hoc demum est quod ex laboribus omnibus suis hic consequi potest, si illis scilicet placidè fruatur, &c. Quis enim, &c. Quis enim adducat eum ut videt id quod futurum sit post ipsum? P. Pi. &c. i. e. Quis eum in hanc vitam reducet, &c. q. d. Nemo potest hominem certiorē reddere quid ipsi eventurum est post hanc vitam; quis, vel qualis, fuerit hæres ipsius, &c.

Quicquid in orbe futurum sit, sive bonum, sive malum, id tu non intueberis vel experieris. Non est ergo quod te maceres sollicitudinē futurorum, quin potius frui debes bonis præsentibus cum animi tranquillitate & bona conscientia, &c.

CAP. IV.

10

20

30

40

50

60

70

1. **V**erti me ad, &c. **וְשִׁבְתִּי אֵלַי וְאַרְאֶה**] Et (vel, Indè, Merc. sic Pi. Ar. Rursus, Ca.) conversus sum ego, & vidi, P. Mo. &c. vel, consideravi, Pi. Merc. sic Gej. &c. Porro, me ad alia convertens, vidi, Ti. Sed rursus ego cum viderem, JT. Redii & vidi, pro, Iterum vidi. Confer Genes. 26. 18. Coh. 2. 20. &c. Hunc versum & tres sequentes capite tertio concludimus, quia ad superius argumentum & speciem planè pertinent. Sed nova hæc est vanitas: hic enim agit de omnibus injuriis, tam intra judicia, ut Coh. 3. 16. quàm extra illa, & de aliis personis. Transiit ad alias vanitates & vitæ incommoda: q. d. Quum optimum judicasset præsentibus tranquillè frui, ecce mihi alia vanitas, injuriarum scilicet & oppressio-num, &c. ut, si quis eas consideret, jucundè vivere non possit: ideòque probare non potui quod prius cogitarem. Calumnias, **וְהָעֲשָׂוִים** Oppressores, Mo. JT. qui calumniâ opprimebantur, M. Al. injurias, Ca. oppressiones, P. Ti. Pi. Merc. D. Gej. Vox hic substant. est, à sing. **וְעָשָׂוִי**, formæ **וְעָשָׂוִי**. Oppressiones, tum violentas, tum fraudulentas. Et, &c. Et ecce lacryma, (collectivè, pro magna lacrymarum copia, ut Psal. 6. 7. Confer Jes. 25. 8. Sic Cicero, Cid arescit lacryma in malis alienis. Similis numeri enallage Genes. c. 3. v. 8. arboris; Levit. 11. v. 2. bestia;) vel lacryma, oppressorum, Mo. P. Merc. Gej. Pi. Sy. &c. sub. erant, Pi. vel, mihi in mentem venit, Merc. Ecce lacrymas, &c. Ar. vel, vidi lacrymam, M. sic Merc. **וְהָעֲשָׂוִים** hic rediens est adjectivum vel particip. à sing. Paul **וְעָשָׂוִי** oppressus, ut **וְהָעֲשָׂוִים** visitatus. Et neminem, &c. **וְהָעֲשָׂוִים** Et non, vel Nec, (vel, Nemo, M. &c. sub. est, vel, erat, P. Pi. &c.) eis consolator, P. Mo. Pi. &c. [Ti. hoc membrum cum præcedente sic reddit, Et ecce manante lacrymâ eorum qui opprimuntur, nemo est qui consoletur:] qui vel verbis, vel facto, subveniat: deferunt eum amici aliique, metuentes sibi malum simile. Nec posse, &c. **וְהָעֲשָׂוִים** Variè reddunt. Et in manu opprimentium eos potentia, P. Gej. sub. est, P. vel, reperitur, Gej. pro **וְהָעֲשָׂוִים**, ut Exod. c. 25. v. 18. Job. 19. 26. Psal. 72. 16. q. d. Potentiores sunt qui eos opprimunt quàm ut ipsi injuriam à se propulsare possint. Al. A manu, i. e. à parte, h. e. penes opprimentes, est robur. Manus, pro parte, ut Psal. 140. 6. Prov. 8. 3. Al. Aut evadendi è manu opprimentium se virtus, JT. Et de manu calumniantium eos violentia, vel potentia, V. sim. o. Sy. E manu quippe ipsorum robur, sub. egreditur, Gej. sim. Ar. Al. Negationem hic repeto, ut sæpe fit 3. Job. 30. 20, 25. & 31. 20. Nec est illis robur (sub. **וְהָעֲשָׂוִים** ut evadant) à manu, &c. Merc. sim. Pi. M. Ang. [Alii hoc membrum cum sequente sic reddunt:] Qui vi opprimuntur, nemine consolante, Ca. Et quia deest facultas se vindicandi è manu—non habent qui efficaciter consoletur, Ti. Ultima verba repetuntur per epistrophē, ad indicandum extremam, sive oppressoris violentiam, sive aliorum immisericordiam, sive oppressi miseriam.

2. **E**t laudavi magis mortuos] Aerumnis his defunctos & ereptos. Quam viventes] Qui patient tot injuriis. Salomon hic humana spectat absolutè & citra respectum vitæ futuræ, &c. Sic Plautus Rudente, Neque est melius morte in malis rebus. Hinc nonnullæ gentes, ut Trausii in Thracia, lætabantur in hominis funere, in nativitate autem dolebant, &c. **וְהָעֲשָׂוִים** infinit. hic ponitur pro præter. aut partic. laudavi, aut, laudans ego. Simil. Gen. 8. 5. Hab. 2. 15.

3. Et, &c.

3. Et, &c. *וְיָטִיב מִשְׁנֵהָ אֶת אֲשֶׁר עָלָיו* Imò, (vel, Sed, JT. Pi.) *melior* (vel, *felicior*, V.) *utrisque illis qui necdum fuit*, P. sim. JT. Mo. o. Merc. Gej. &c. *אֲשֶׁר*, aliàs nota accusativi, hîc præponitur nominativo; ut Neh. 9. 34. Jer. 38. 4 v. Al. Et *meliozem* (vel, *beatiozem*, Ti. Pi. sub. *judicavi*, M. Pi. vel, *dico*, Ti.) *supra hos duos* (vel, *utrisque*, Ti.) *cum qui nondum fuit*, M. sic Ti. Pi. sim. Ca. qui nunquam natus est, neque in hos vitæ scopulos venit; neque aut Deum offendit, aut ejus iram ac mala poenæ in se derivavit. *וְיָטִיב*, pro *וְיָטִיב*; & *וְיָטִיב*, contractè, pro *וְיָטִיב* *hucusque, etiamnum*: *וְיָטִיב* dicunt Rabbini. ¶ *Nec vidit mala, &c.* i.e. Vitæ miseria, &c. Neque in aliis vidit, neque in semetipso expertus est. Hoc dicit semper considerans miseria vitæ. Quo respectu dixerunt Ethnici, *Optimum non nasci, aut celerrimè mori*.
4. Rursum, &c. *וְיָרֵא וְיָרֵא* Et *vidi* (vel, Et *video*, Merc. *Videbam enim*, JT. *Præterea consideravi*, Pi.) *omnem laborem, quem scilicet hîc excipiunt homines*, quo commodum ipsorum promovetur. ¶ Et, &c. *וְיָרֵא וְיָרֵא* Et *omnem rectitudinem* (vel, *directionem*, Ch. *virtutem*, o.) *operis*, P. Mo. Merc. &c. i. e. opus rectum: ut, *longitudo dierum*, pro, dies longi, Psal. 23. 6; *multitudo gratiæ*, pro, gratia multa, Psal. 5. 8. Quicquid rectè fit, vel, erga Deum & proximum, ut integritatem vitæ significet; vel, in universum, quæ in opificiis rectè & studiosè & ex arte fiunt. Al. *congruentiam operis*, i. e. opus rectum & congruum. *Industriam operum*, Heb. *operis*; enallage num. *Æquitatem factorum suorum*, JT. De *וְיָרֵא וְיָרֵא* vide Eccles. 2. 21*. Et *omnem in agendo solertiam*, Ar. *cunctasque in operando prosperitates*, Sy. ¶ *Patere, &c.* *וְיָרֵא וְיָרֵא* [Variant.] *Quod ipsa* (vel, *quod est*, Merc. P.) *invidia* (vel, *ipsam esse invidiam*, JT. vel, *vidique esse invidiam*, Pi.) *virî* (vel, *homini*, JT. *cuique*, Pi. *cujusque*, quam scilicet perfert, a socio, vel proximo, suo, Mo. Merc. JT. Pi. Gej. sim. o. Sy. Ar. Vel, ab eo qui est ejusdem opificii five professionis; vel, ab altero quovis. q. d. Vidi rectè facta aliorum invidiæ patere. Virtutis comes invidia. Unde Ipallus Pythagoricus, interrogatus *quid ageret*, respondit, *Nihil: nondum mihi invidetur*. Alia hæc vanitas, quæ homines à generolis conatibus deterret, quod invidiam authoribus pariant, & periculum, tum ob superiorum suspensionem, tum ob parium vel inferiorum invidiam, &c. & illa industria & solers inventio quæ laudes meretur odium ipsis conciliat, &c. Sicut in inferiores dominatur tyrannis & oppressio, v. 1. ita in superiores ac pares dominatur invidia. Ætiologia præcedentis sententiæ: nam, inquit, quum duo sint studia à natura indita, unum, ut lætetur homo, alterum, ut faciat bonum in vita sua, supra 3. 12. vidi neutrum homini integrum aut salutare esse, sed invidiam homini conciliari utriusque nomine: tanta est aliorum in alios inhumanitas. Al. *quod esset invidia viri in proximum suum*, P. o. pro *וְיָרֵא וְיָרֵא*, i. e. quod sit mutua invidia seu æmulatio. *Quod est æmulatio cujusque à socio suo*. Sensus, Si quid rectè faciunt homines, non sincero animo faciunt, sed ex æmulatione erga alios. Quod vanitas est, & etiam mentis libido. [Alii totum sic reddunt,] *Et omnem industriam agendi mutuam esse æmulationem*, Ti. Et *omnem conatum operis, quod ille fieret ex æmulatione unius contra proximum suum*, M. Et *actionis officium esse mutuam hominum inter ipsos invidiam*, Ca. Oppressionis memoratæ v. 1. pessima in aliis effecta denotat, inter quæ est ignavia & fuga laboris, cujus vitii praxis describitur versu seq. causa autem & fundamentum hoc versu, quod scilicet recti, probi & nobiles conatus, & præstantes in quovis genere, molestiam homini creant: five divitiis alios antecellat, five sapientiâ, fortitudine, doctrinâ, &c. in suspensionem idcirco incurrit, &c. Ità in republica adeo depravata supprimuntur omnia generosa conamina, &c. id quod ingenuas mentes non parùm angit.
5. *Stultus complicat* (vel, *amplexatur*, Sy.) *manus suas* Ità P. Ti. Merc. Ca. &c. Gestus indicat, vel, i. desidiâ, five ignaviâ. Vide Prov. 6. 10. & 19. 24. & 26. 13. Manus est instrumentum actionis. Labor requirit manuum extensionem; Proverb. 31. 19. Vel, 2. simul molestiam, quod præ desperatione & impa-

tientia manus arctè comprimatur, collidatur, mutuòque atteratur. Confer Ezech. 6. 11. & 21. 14. *אֵמֶץ* propriè est, *amplexari*, 2 Reg. 4. 16. Coh. 3. 5. & h. l. unde patet arctum & mutuum amplexum seu innexionem eo designari; quod sanè eleganter de manibus decussatim complicatis, quando digiti digitis mutuò innectuntur, adhiberi hîc videmus. Fructus hic invidiæ: malunt homines otio torpescere ad paupertatem, quàm laborare ad invidiam sibi conflandam. Non operatur, quod videat omnia esse invidiæ obnoxia. ¶ Et *comedit* (vel, *consumit*, JT.) *carnes suas* Heb. *carnem suam*, M. P. Mo. &c. polypi more sua brachia exedentis. Metonymia effecti hyperbolica. Famet. Redigitur ad summam paupertatem & famem. Absumit omnia sua, ut tandem fame absumatur, & reddatur sine succo. Nec cessaria vitæ corpori non suppeditat. Vel, *carne*, i. e. consanguineos suos. Inhumanus est in se vires suas absumendo, & in suos. Vide Levit. 26. 29. Deut. 28. 53. Job. c. 19. v. 22. & 31. 31. &c. Debilitat & corpus & mentem, substantiam & familiam suam consumit. Ad pigrum referunt: alii verò ad invidum; qui sese macerat & torquet, velut carnem suam corrodens, quum alteri bene esse videt. Vide Prov. 14. 30. Invidia & corpori & animo est perniciosissima.

6. *Melior, &c.* *וְיָטִיב מִלֵּא כֶּף נִיחָא* *Melior est* (sub. inquit, JT. Pi.) *pugillus* (vel, *plenitudo volæ*, P. Mo. D. sub. *unius*, P. D. *vola*, pro *vola una*; ut alibi, cor, pro corde uno, & humerus, pro humero uno: vel, *plena vola*, Merc. JT. Pi. *manus plena*, Ti. h. e. modicæ divitiæ*), cum *requie*, M. Merc. Ca. Ti. Gej. Pi. *וְיָטִיב*, pro *וְיָטִיב*, ut plenè habetur Cohel. 9. 17. sic sequens *וְיָטִיב*, pro *וְיָטִיב*. Vel, *quietis*, JT. o. in regimine: sed obscurè videtur accentus regius in *וְיָטִיב*. Confer Isa. 6. 3. *plenitudo totius terræ* *וְיָטִיב* *gloria ejus*, quod verterunt, *plena est tota terra gloria ejus*. ¶ *Quàm, &c.* *וְיָטִיב מִלֵּא כֶּף נִיחָא* *Quàm plenitudo pugillorum* (five, *utriusque vole*, M. vel, *utraque vola plena*, Ti. Ca. vel, *pleni pugni*, five *pugilli*, Merc. M. Pi. sic JT. *ambo*, M. i. e. quàm immentæ opes), *labore* (vel, *cum labore*, P. Ti. Ca. cum molestia, Pi. vel, *laboris*, o. *molestia*, JT.) & *passione spiritus*, Mo. [Variè accipiunt.] i. Pendent à vers. præced. & sunt hæc verba stulti per mimesin. Ità pigri exculant suam pigritiam, abusu sententiæ veræ & salutaris; q. d. Quid me discruciem labore immo-dico? Longè potior est *plena vola*, &c. Sensus est, Præstat contentum esse paucis cum quiete animi, quàm amplas opes possidere cum sollicitudine. Ubi observa fraudem, quod turpe otium pacis nomine palliat; & honestam industriam vocat vexationem spiritus; & se paucis esse contentum obtendit. Fallacia ejus hæc est, Fugiendus est labor nimius, ortus è sollicitudine, &c. ergo & labor officii nostri, &c. 2. Malim per se sententiam esse, quæ viam mediam docet inter invidum, qui alienâ felicitate uritur, suis bonis non fruens, & stultum pigrum, qui ab omni labore abstinet, sua intemperanter profundens: vel potius, ad omnia superiora refertur, ubi curas vanas ac labores immodicos descripserat quibus sese homines discruciant ut opes magnas congerant. Præstat, inquit, modicum cum requie, quàm, &c. Chaldaus *requiem* timorem Domini, *laborem* rapinam, intelligit. Sicut v. 4. dixerat *invidiam esse afflictionem spiritus*; ita & h. l. idem ferè repetit, quod longè felicior est medioeriter dives, aut *וְיָטִיב*, qui, sicut invidia non exponitur, ita invidiam non alit, quàm ditissimus, qui tot vanis & nimis laboribus seipsum excruciat, & vires suas ac spiritum absumit: illius quietem opponit invidi hujus curæ inquietæ.

8. *Unus, &c.* *וְיָטִיב מִלֵּא כֶּף נִיחָא* *Est* (Est enim, Ti.) *unus*, Mo. M. Merc. JT. Pi. sub. *aliquis*, JT. Pi. sic Ti. Sy. *Unus*, i. e. solus quispiam. *Quod est aliquis solus*, Ca. Est homo *unicus*, P. sic Gej. vel solus, ut Gen. 19. 9. *Unus*, i. e. unicus, q. d. sine filiis, cognatis, &c. qui præter se curandum habet neminem. ¶ Et, &c. *וְיָטִיב מִלֵּא כֶּף נִיחָא* *Nec est ei secundus*, P. Pi. Ti. &c. i. e. amicus vel familiaris, qui est alter ego. Nec socium habet laboris aut rerum, in familia sua, cui laborat; nec heredem, qui ipsi succedat. Nemo est ei sanguine propinquus, cujus causâ laborat. ¶ *Non filium, &c.* Ut dicere queat se illis laborare. ¶ Et tamen, &c. *וְיָטִיב מִלֵּא כֶּף נִיחָא*

Et (Et tamen, M. P. sic JT. Pi.) non est finis omnis laboris, vel, omni labori, ejus, Mo. P. &c. Laborare non cessat: quietem sibi non indulget, &c. Al. Neque finem (sub. propositum habet) omni, &c. Ti. ¶ Nec fatiantur oculi (vel, oculus, nam in Hebræo est duplex lectio γ,) ejus divitiis] q. d. Non expletur ejus cupiditas, quæ ex aspectu nascitur. Vide Jos. 7. 21. Coh. 1. 8. & 2. 10. 1 Joh. 2. 16. Significat eum ad hos labores non adigi ob penuriam. Bene dicit, oculi, ii enim soli fruuntur divitiis apud avaros. ¶ Nec, &c. וְלִי אֲנִי עֹמֵל וְיִמְסֶר וְגו' Et cui ego laboro, & fraudo (vel, subduco, M. vel, quod, five ut, destituiam, JT. Pi. vel, deficere facio, P. sic Mo.) animam meam bono? vel, à bono? Merc. o. P. JT. &c. vel, & meum defraudo genium? Ti. sic Merc. Ca. Cuius in gratiam deliciis abstineo? Mimesis est hujus avari, quem graphicè depingit; q. d. Nec ita mente valet, ut apud se ita cogitet, Cui laboro, &c. ¶ Ut dicat, Et cui ego laboro, &c. Pi. Nec recogitat, Cui laboro, &c. P. Similes ellipses & dicere in hujusmodi tectis mimesibus sunt, Psal. 2. 3. Prov. 6. 10. & 23. 35. &c. Ab invidia digreditur ad avaritiam, quæ est vitium cognatum. Illa enim malè fert proximum hoc vel illud habere: hæc malè fert illud nos, vel non solos, vel non satis, habere. Pigro opponit immodicè laborantem, &c. ¶ 9. Melius, &c. מְלִיּוֹרֵי הַשְּׂנִים וְגו' Meliores (sub. sunt, P. JT. &c. sunt ergò, Merc.) duo quàm unus, vel unicus, P. Mo. Merc. JT. Pi. &c. Feliciores, &c. V. sic D. Pi. &c. Meliorem conditionem habent, &c. M. sic Pi. Melius est duos conjunctos vivere, quàm unum solum, Ti. Hebræi hoc ad conjugium referunt. Sed generalius est, & in avarum hæc dicit, qui, omnium societatem refugiens, sibi soli commodat, &c. Quantò, inquit, satius est socium sibi laboris & totius vitæ adjungere? Societatis & communicationis, & in studiis & negotiatione, & omni vitæ genere, ac re omni, magna vis est & commoditas. Hebræis celebre est, Aut societas, aut mors. Ex occasione solitaria hujus avari vitæ, ostendit societatis commodum, &c. ad eoque illustrat vitium præcedens ex contrario. Unico isti avaro præfert binos, qui scilicet societatem inter se honestam ac jucundam colunt, &c. ¶ Habent, &c. אֵין שְׂכָרָא וְגו' Quia est eis merces bona (vel, melior, P.) ex labore eorum, vel suo, JT. Pi. P. &c. Al. Certè, vel Utique, est illis, &c. Varen. in Gej. וְשֶׂכָרָא valet, quia, vel eò quòd, Gen. 34. 27. 1 Reg. 15. 5, 13. Coh. 8. 12. & certè, utique, Jes. 8. 20. Jer. 48. 8. & imò, etiam, Job. 5. 5. Psal. 10. 6. &c. Al. Quippe qui habent mercedem bonam in, vel ex, labore suo, P. Merc. Quibus est bonum sui laboris premium, Ca. Quibus merces optima proposita est in, &c. Ti. Multa opera duo aggrediuntur quæ unus vix possit, aut aufit, suscipere. Non frustra laboribus se macerant, sicut miser ille solitarius, nec sibi nec aliis benefaciens; sed, amicitia invicem juncti, subindè se adjuvant, consilio, solatio, & auxilio mutuo, & alacrius laborant, & securius possident, &c. ¶ 10. Si, &c. כִּי אִם יִפְּלוּ הָאֲחֵרִי יָקִים אֶת חֲבֵרוֹ Nam si cadant, (h. e. si alteruter eorum cadat: plurale pro singulari partitivè P; ut Jon. 1. 5. ad latera navis; Matth. 21. 7. sedit super istos; & Prov. 28. 1. 1 Tim. 2. 15.) unus (vel, alter, Ca. Sy. Ar. vel, eorum unus, JT. Pi. Articulus in הָאֲחֵרִי pro pron. relativo *:) socium suum (vel, alterum, Ca.) erigit, vel eriget, Merc. P. JT. Pi. &c. Si unus ceciderit, alter eriget, &c. Ti. Si cadant, vel, in calamitatem, vel, in peccata. Quod in genere dixerat, probat 3 exemplis: Primo, [hoc loco,] duorum in eodem itinere five negotio conjunctorum, &c. q. d. Si viator solus eat, inque foveam incidat, ubi nemo est qui eum extrahat, pereat necesse est, &c. ¶ Va, &c. וְאֵין לִי אֵל וְגו' Et, vel At, (vel, Ergò, P.) va illi, five ipsi, uni, Mo. P. Merc. o. vel, unico, Pi. sic M. vel, illi, unico illi, JT. h. e. solitario; מוֹנֵה שֶׂכָרָא illi, qui sibi soli vivit, omniumque amicitiam averfatur. Pleonasmus, וְאֵין לִי אֵל, pro, וְאֵין לִי אֵל. Antecedens subjungitur relativo, et si ex præcedentibus notum esse poterat; sed adjecit, ut apparet apertè quanta essent solitudinis incommoda. ¶ Va pro Va hinc tantum occurrit, & Coh. 10. 16. וְאֵין לִי אֵל est una vox ex duabus facta. ¶ Quia, &c. וְאֵין לִי אֵל Quia cum (vel, Si enim, M. sic Ti.) ceciderit, non erit, five adest, secundus, &c. P. M. vel, alter, &c. Ti. Quum (vel, qui, JT.)

ceciderit: quum non adfit, &c. Pi. JT. Nam (i. e. Nam si) cadet, i. e. quia fieri potest ut cadat; interim non habebit qui eum allevet.

11. Et si, &c. וְאִם יִשְׁכְּבוּ וְגו' Quinetiam, vel Præterea, si duo (sub. pariter, M. vel, una, five simul, Pi. Ti. Sy.) cubent, vel dormierint, calor (vel, plus caloris, P. Ti.) est, vel erit, iis, M. Merc. &c. Citiùs & fortius calefcent. Secundum hoc exemplum est, & potest vel literaliter accipi, ut 1 Reg. 1. 1, 2; vel, metaphoricè, de mutuis auxiliis in opere quovis, Luc. 24. 32. Heb. 10. 24. Conjunctis consiliis, manibus, impensis, opera sapientius & felicius procedunt.

12. Si quispiam, &c. וְאִם יִתְקַפּוּ הָאֲחֵרִי וְגו' Et (vel, Quod, P. Gej. Item, Pi.) si prævaluerit ei (vel, violet eum, Merc. vel, fortior fuerit eo, D. Pi. id est, uno ex duobus illis; vel, fortior sit altero, JT. Pi.) unus, Mo. M. P. &c. vel, unus quispiam, JT. Pi. Merc. &c. i. e. tertius aliquis. ¶ Alioqui valet articulum, hic autem usurpatur ut pronomen indefinitum. Al. Quod si prævaluerit quispiam ei, nempe uni, V. Verbum וְיִתְקַפּוּ hinc tantum occurrit, & Job. 14. 20. & 15. 24. ubi sign. prævalere. ¶ [in וְיִתְקַפּוּ] pro וְיִתְקַפּוּ, vel וְיִתְקַפּוּ. Non placet hic adventitium esse, quod tantum in nominibus fit, ut in וְיִתְקַפּוּ, Num. 24. 3. Psal. 104. 20. Affixum (quod unum illum respicit qui solus calefieri nequit, v. 11.) hic peculiari formâ adhibetur P; וְיִתְקַפּוּ, pro וְיִתְקַפּוּ, vel, pro וְיִתְקַפּוּ. Similia exempla affixi vide Exod. 22. 30. titteno; Psal. 35. 8. tilkedo; Hos. 8. 3. jirdepho. ¶ Duo, &c. וְאֵין לִי אֵל וְגו' Duo (vel, ipsi ambo, JT. Pi.) stabunt (instar muri ahenei & invicti) coram eo; h. e. non formidabunt vultum ejus, sed eum facile superabunt. Stare coram aliquo, aliàs ministerium, hic tamen animosam importat resistentiam, sicut 2 Reg. 10. 4. Dan. 8. 4. Vel, stabunt contra eum, Mo. P. M. Merc. tertium scilicet: obfistent ei, JT. Pi. sic V. D. Si quis alterutrum sociorum oppugnet, ambo in illum audacter insurgunt. Tertium hoc exemplum. ¶ Funiculus, &c. וְאֵין לִי אֵל וְגו' Et (vel, Imò, P. vel, Denique, JT. Pi.) filum triplicatum, vel, funiculus triplex, non erit, five celeriter, (ad verb. in celeritate, V. sim. Pi. i. e. haud temere vel facile,) rumpitur, Merc. P. &c. q. d. Quod plures, eò melius, &c. Quod si tertius ad duos accedat, ut jam tres sint, vel plures, longè firmior erit societas, nec frangi poterit aut vinci.

13. Melior est puer pauper, &c.] Proxima vanitas erat circa divitias; hæc, circa honores, summumque honoris gradum, nempe Regium; quem hic Salomon valde deprimit, dum Regi præfert puerum, &c. Puer contemni solet, tanquam præceps, & judicio & experientiâ destitutus, 1 Reg. 3. 7. Esa. 3. 4. &c. Contemptum auget paupertas, Proverb. 14. 20. Eccles. 9. 15. præ qua etiam talis puer multos præceptores alere nequit, &c. Hunc puerum sapientem esse supponit: i. e. vel, i. liberali ingenio, & dotibus naturæ insignioribus, quæ à parentibus & præceptoribus decenter fuerint excultæ: vel potius, 2. timentem Dei, pro consueta Davidis & Salomonis loquendi formula; quum in puerum prudentia vix possit cadere, &c. ¶ Qui nescit, &c. וְאֵין לִי אֵל וְגו' Qui nescit, vel non novit, præcavere in futurum, M. vel, moneri (five institui, V. five admonitionem recipere, P. Gej. &c.) ulrà, vel ampliùs, vel adhuc, Mo. Merc. JT. Pi. V. &c. Qui neque ex se & animo suo sapit, (quæ prima & præcipua est sapientia,) neque ipse consilii expers aliorum monitis se regi patitur: qualis sanè egregiè fatuus est. Qui in stultitia sua induruit, & quum sit senex, deploratus est: quando enim tandem emendabitur? ¶ Qui nescire hic designat aliquam inhabilitatem, ubi neque vult, neque ferè potest, admonitionem recipere: pervicaciam simul & impotentiam animi, & neglectum rerum quæ considerationi offeruntur. Simil. Jes. 56. 11. Cui contrarium est, scire, vel considerare, Deut. 8. 5. Prov. 29. 7. Ut verba quædam activa pro correlatis passivis ponuntur, ut Marc. 9. 29. וְאֵין לִי אֵל, h. e. ejici; Heb. 11. 30. ceciderunt, h. e. dejecti sunt: sic vicissim, in tali correlatione, passivum pro correlato activo ponitur, ut hic, & Ezech. 33. 4, 5. וְאֵין לִי אֵל præmoneri, pro, præmonitionem accipere. Sic וְאֵין לִי אֵל rogari, peti; quod precibus obtinere significat 1 Sam. 20. 28. Neh. 13. 6: & וְאֵין לִי אֵל exai diri,

* Merc.

71

36

ac vivit, ille nimirum Rex juvenis: h.e. Licet Rex hic novus sit potentissimus, ingentemque coram se videat populi gratulantis ac obsequentis multitudinem; non tamen prestare poterit ut subsequenter etiam temporibus sua probentur studia, &c. Sic sane nil erit coactum. **אשר** refero ad Regem, proximè descriptum: **אשר לפניו** pertinebit ad nomen collectivum **עם** populus. Dux dicitur egredi & ingredi **אשר לפניו** ante faciem populi. Confer 1 Sam. 18. 16. Nec te turbet constructio, quæ Ebraeis frequens est: ut Gen. 1. 11. **אשר בורעו בו**, quo semen suum in eo; 2 Reg. c. 13. v. 14. **אשר בורעו בו**, quo moriebatur in eo, i.e. in quo morbo, &c. Sic & h. l. quorum fuit in conspectu eorum, h. e. in quorum conspectu, &c. ¹ Al. Non est finis omni populo de omnibus iis qui fuerunt ante ipsos, i.e. qui præfuerunt, vel, si mavis, qui præfunt, ipsis; siquidem omnes præsentem dignitatem fastidiunt: vel sic, *Universus ille populus, omnes, inquam, qui præcesserunt eos, videlicet patrem & avum, nullam finem fecerunt fastidiendi reges suos; q.d. non potuerunt in iis acquiescere. Sed expende* ² **אשר לפניו** qui, &c. ³ **אשר לפניו** Etiam posteræ, sive posteriores, (postremæ, vel ultimæ, V. M. vel, hi posteriores, Di. qui priores populos secuti sunt ⁴), non lætabuntur in, vel de, eo, Mo. P. Merc. Di. M. Pi. &c. nempe filio Regis ⁵, vel, juvene sapiente ⁶, jam regnante P, cui nunc se adjungunt ⁷, quem nunc Regem sibi optant ⁸; sed & eum fastidientes nepotem desiderabunt ⁹. Utut innumeri cum ipso antehac ambulaverint, ii tamen qui paulò erunt avidis illis affectis posteriores non amplius lætabuntur de eo Rege sapiente ¹⁰, quin potius carpent & fastidient, &c. ¹¹ *Metaphoræ, quæ per negationem contraria affirmatio indicatur; ut Prov. 17. 21. Zach. 8. 17. Rom. 4. 19.* [Alii sic reddunt hoc membrum cum præcedente;] *Adeo ut infiniti homines & antecirent & sequerentur; non tamen gavisuri, Ca. Vidi, non esse finem ulli populo; (i.e. populares & subditos nunquam suâ forte contentos esse, nec sapienti Regi acquiescere, nedum insipienti;)* *de ullo qui præsit ipsis etiam posteros non læturos esse, JT. (Heb. ad ullum qui sit ante ipsos, etiam posteros non læturos de eo:)* q. d. non in præsentia tantum populum inconstantem esse, sed etiam semper futurum ¹². [Non placet.] 1. Quod **אשר לפניו** secundum vertit, *de ullo*: nam licet **אשר לפניו** interdum valet, *de*, ut Psal. 91. 11. à genuina tamen ¹³ significatione ad hanc veniendum non est sine necessitate, quæ hic nulla videtur. 2. Quod **אשר לפניו** vertit, *qui præsit ipsis*, ut **אשר לפניו** non ad temporis prioritatem, sed dignitatis, referatur: an unquam ita sumitur, multum dubito. **אשר לפניו** enim aut tempus, aut locum, significat; & quum locum significat, denotat interdum relationem ministrorum aut officiariorum ad Regem ante quem stant ut mandata accipiant, potius quàm relationem Regis ad subditos quibus præsit, ut 2 Sam. 16. 19. Præterea, *infinitus est populus omnium illorum qui ante istos vixerunt: posteræ quoque non lætabuntur in eo, Ti. Ego locum sic accipio, Non est finis omni populo, omnibus qui fuerunt ante eos: Significat fuisse immensum numerum populi qui eos præcesserunt, (eos intellige qui hodie vivunt, eorum, inquam, quibus scilicet antè pater hujus filii gratus fuerit, avo illius relicto: quemadmodum prima illa ætas patrem, avo relicto, sequuta est; sic tandem futurum ut, etsi hodie omnes filium hujus patris sequantur, posteriores tamen, sive sequuturi, eum gratum habituri non sunt, sed illius filium magis amaturi. Considera hic tres ætates: 1. eorum qui æquales patri fuerint; 2. hodie viventium, qui filio æquales; 3. juniorum, quibus jam filius iste displiceat, & qui nepotem sequentur ¹⁴. [Non placet:] 1. quod **אשר לפניו**, præcedente voce **אשר לפניו** non, vertit, *omnis*, quum valeat, *ullus*: 2. quia quæ hic addit, de iis quibus antè pater hujus filii gratus fuerit, relicto avo, defunt prorsus in hoc versu, neque ex præcedenti colligi possunt aperte, ubi solum dixit, vidisse se filium prælatum patri, non autem vidisse & ejus patrem antè similiter prælatum avo ¹⁵. ¹⁶ **אשר לפניו** Sed & hoc, &c. ¹⁷ **אשר לפניו** Quia (vel, Idcirco, V. vel, Certè, ut ¹⁸ sumitur Job. 8. 6. & 19. 28. & 31. 34.) etiam istud est vanitas, &c. Gej. Vidi ergo hanc esse vanitatem, &c. in Regum successionē. In illis vulgi tūdīs summa est vanitas ¹⁹. Videtur hoc dictum ad castigandum Principem, præsertim juvenem, elationem: q.d. Licet à multis co-*

latur novus ille Princeps, fuerunt tamen plurimi homines, & postea erunt, quibus nec de nomine cognitus erit ²⁰. Etsi omnes qui tum vivunt in regno ei applaudant, id tamen perpetuum non est. Nam lapsu temporis, subortâ similitudine, vel morbo, vel morte, Principis, non ultra lætabuntur, &c. & subindè redire cum pudore coguntur ad Principem quem deseruerunt, &c. ²¹

C A P. V.

1. **C**ustodi (vel, *Observa*, JT. Ar.) *pedem tuum*; ita M. P. Mo. &c. **אשר לפניו** Pedes tuos, Ca. *pedem utrumque tuum*, JT. Ang. Literæ sunt plurales; puncta singulariter legendum dirigunt. *Pes*, pro, *pedes*, ut Psal. 119. 105 ²². Hinc plerique initium cap. 5. ducunt, quod novus hinc sermo sit de cultu & timore Dei ²³. [Hæc cum præcedentibus variè connectunt.] A Rege terreno ascendit ad Regem cœlestem, ut sæpe Deum & Regem Scriptura conjungit; ut Ecclef. 8. 2. Prov. 24. 21. &c. ²⁴ Al. Docet hic remedium vanitatum mundi, nè nos discrucient, &c. nempe cultum Dei ²⁵. Felicitatem, quam in rebus sub Sole invenire non poterat, in cultu Dei collocat ²⁶. Al. Antequam accedat Sapiens ad quartam felicitatis viam, nempe divitias, digressionem hic interferit de vero Dei cultu, tanquam manu-ductionem ad rectum earum usum, & remedium adversus depravationes quibus obnoxie sunt quatuor illæ viæ per quas homines felicitatem quærunt ²⁷. Al. Novam hic & miram monstrat Salomo vanitatem, nempe in cultu Dei, non quidem prout in se consideratur, sed prout à stultis & vanis hominibus præstatur. Ad hujus vanitatis detectionem & remedium varias hic cautelas illis præscribit qui, de vanitate creaturarum convicti, ad Deum confugiunt, &c. ²⁸ *Custodi pedem tuum*, i. e. ingressum tuum; ut Gen. 30. 30. *ad pedem*, hoc est, introitum, *meum* ²⁹. Al. *Custodi pedem*, instar ejus qui per loca incedit lubrica vel spinosa; ambula circumspice, &c. ³⁰ Metaphora à peregrinantibus in tali via ubi facile est aut errare, aut labi ³¹. Vel potius, allusio est ad ritum discalceationis Orientalibus usitatum cum loca sacra ingrederentur, ut notum est. Nam licet verbum **אשר לפניו** propriè significet motum à loco, non, in locum, (quo respectu ritus ablutionis pedum melius congrueret;) non tamen semper sic intelligendum est. Deinde, in S. Scriptura ex antecedenti sæpe intelligitur consequens; quod & hic locum habet. Id indè colligo, quia præcepta sequentia, ad quæ hoc *motionis* verbum *אשר לפניו* pertinet, non sunt eorum quæ facienda sunt à nobis euntibus ad domum Dei, sed quum eò pervenerimus: Quare **אשר לפניו** vertendum est, *quum veneris*, &c. ideòque hæc admonitio aliquid faciendum jubet cum eò ventum fuerit. Porro, sub hoc uno ritu, tanquam eminentiori, reliquos omnes, pro more S. S. venerationis gestus in illo loco & tempore usurpatos comprehendit, & hic præcipit; idemque adeò hic jubet quod Lev. 19. 30. *Reveremini sanctuarium meum*, quod Targ. Jon. reddit, *Adibitis domum sancti. mei cum reverentia*; quæ verba his ferè parallela sunt. Hic ergo injungit totum sacræ reverentiæ actum, in corde inchoatum, cuius hic erat gestus solennis ³². Respicit verba illa Dei, Ex. 3. 5. & Jos. 5. 15 ³³. & Ex. 19. 21 ³⁴. Cavent homines nè ingrediantur palatia Regum pedibus lutulentis, &c. P. Vide 2 Sam. 19. 24. Lotionibus utebantur antequam ad Deum accederent, Exod. 19. 14. Num. 8. 7. &c. ³⁵ Sed non puto externam hic præcipi munditiem, etsi ea quoque requirebatur; sed externis interna notabantur. Tu hic intellige, affectum cohibendum, & diligenter videndum ut animo puro ac composito illuc ingrediaris, & nè quid temere coram Deo in precibus, &c. effundas ³⁶. *Custodi, &c.* i.e. Gere te prudenter ³⁷. Cave nè i. n. pingas, h. e. pecces, in obeundo cultu Dei ³⁸. Perinde quo pacto te gerere debeas, &c. compone cogitationes tuas, affectus, &c. ³⁹ **אשר לפניו** Ingrediens (Heb. *quando ibis* ad, Mo. &c.) *domum Dei* Ubi est Ecclesia Sanctorum, & Deus præsens, &c. ⁴⁰ *Domum*, &c. i. e. Templum ⁴¹; nec non synagogas alias, &c. ⁴² **אשר לפניו** Et, &c. **אשר לפניו** [Variè vertunt.] Et pro-

pinquus ad audiendum, Mo. o'. prae dare stultos sacrificium, Mo. vel, super dñm insipientium, o'. Qui propinquus est ut audiat, nè des sacrificium stultorum, h. e. Deus propinquus est, & omnia advertit: cautè igitur est ambulandum in conspectu ejus. Et propinquior (id est, propensior^b) sis ad audiendum (vel, idque paratus ad audiendum potius, JT. doctrinam scilicet Legis^c), quàm ad dandum, &c. P. V. JT. קרוב illis est adjectivum^d; quod malim verbaliter accipere^f. [Sed hinc variant, & plerique per imperativum vertunt,] quia præcessit imperativus שמע. Et applica aurem tuam ad suscipiendam doctrinam Legis à sacerdotibus & sapientibus, &c. Ch. in Gej. Non opinandum est nullas in V. T. ad populum habitas fuisse conciones: (quid tum audivissent?) sed sacrificiis adjunctæ omnino erant uberiores promissionum Dei de Messia, &c. explicationes, severæ ad pietatem cohortationes, &c. Et appropinqua, vel accede, (& corpore & animo^h), ad audiendum. Merc. Pi. Di. Gej. Sy. sic Ca. [Reliqua autem diversimodè reddunt:] magis quàm dono stultorum, sacrificio scilicet; vel, quàm ei quod est stultos dare sacrificium; i. e. quàm ut sacrificia offeras stultorum more, qualia illi solent qui putant iis se Deum placaturos, vitâ interim non emendatâ. Modum hinc aperit quo sit pedi suo cavendum, appropinquando scilicet ad audiendum, &c. i. Loquitur de ejusmodi sacrificiis quæ offeruntur ex mera consuetudine, hypocrisi, aut opinione operis operati^k, ut Deum opere externo placent, vel, ut propter illud opus sancti videantur^l; item sine fine serioque pietatis proposito^m. Al. quàm ut vesanorum victimas admoveas, Ca. potius quàm ad dandum cum stultis sacrificium. Ante קרוב suppleo cum, quia ordo vocum & distinctio non patitur ut vox illa regatur à קרוב. n. מות autem defectivum est, pro מות, præ dare^o; ut planum est ex ipsa syntaxi P, & ex præcedente שמע, ad audiendum. Vel, eodem manente sensu, n. exponas per negativum n. ne: ut Psal. 69. 24. מראות à videndo, i. e. nè videant; Jes. 54. 9. מעבור, hoc est, nè transirent, &c. sic & hinc מות, h. e. מות, nè des sacrificia, &c. Ità מות exponitur Deut. 28. 55. Vel, potius quàm ut desicut stulti sacrificium, ut מות fit quasi מות. Al. per infinitivum vertunt. Accedere namque audiendi gratia præstantius est, quàm quod stulti victimam offerunt, Ti. i per nam exponit, quod usitatum*. Vel, potius quàm ad dandum quod stulti dant, nempe sacrificium, Genev. in Di. Sed nimis multæ hinc sunt ellipses. Non mandatum est, sed verbum seu sententia, qualis illa i Sam. 15. 22. Audire melius est quàm sacrificium. Ità hinc ad verb. Accedere ad audiendum est præ dare stultos sacrificium; id melius est quàm cum dant stulti sacrificium. Verùm infinitivus hinc ponitur pro imperativo^t; ut Exod. 20. 8. Matt. 5. 39. Luc. 22. 42. Vel, infinit. pro nomine: ut Psal. 101. 3. Facere (i. e. facta) declinantium odi; Hos. 4. 2. Jurare, mentiri, &c. pro, Jura-menta, mendacia, &c. Ità Latini, Scire tuum nihil est, &c. i. e. scientia, &c. Quanquam קרוב potest esse imperat. quod sic punctatur Exod. 20. 8. וקרוב, & Deuter. 5. 12. שמע. [Verùm & illa verba infinitiva esse statuunt alii. Vide quæ ibi congeimus.] Varenus hæc verba cum priore membro jungit, Custodi pedem—accedendo ad auscultandum, præ dare stultos sacrificium; i. e. Majori reverentiâ accede ad audiendum, quàm stulti ad sacrificandum. Vel sic, Custodi—abire tuum & appropinquare tuum ad auscultandum, &c. t. n. audire hinc non intelligo, cum plerisque, audire ex ore sacerdotis Legem, &c. et si hoc in eo quod sequitur inclusum est; sed, in universum Deo parere, & ex præscripto ejus vivere. Audire, h. e. intelligere, credere, exsequi voluntatem Dei, &c. instructionem admittere: Job. 34. 32. Psal. 85. 9. Act. 9. 6. & 10. 33. Deo obedire, &c. Cultus nempe hic internus & spiritualis eo præstat quem stulti, hypocritæ, impii non minùs offerre possunt quàm tu. Idem dicit i Sam. 15. 22. Dices sacrificia à Deo mandata esse. Resp. Ità sanè; sed, 1. non antecederent. Jussit Deus imprimis Legem servari; at si ea violaretur, consequenter sacrificia præcepit, &c. 2. Nec primariò, & per se, quasi aliquid indè Deo accederet; sed secundariò tantum, tanquam testimonia poenitentiae offerentis, & foederis hoc modo renovati.

Jubet hinc Salomôn, nè Religionem suam in his exter-
nis vel solum, vel præcipuè, collocarent. Porro, sa-
crificii nomine ceremonias omne genus intelligit^d.
Quàm offerre sacrificia, i. e. omnes ritus legales & ex-
ternos præstare, sine fide & sanctitate & vitæ emen-
datione. Hoc autem præceptum urgetur gravi censurâ
eorum qui illud negligunt, qui hinc stulti, id est, impii,
vocantur^f. Nota hinc attentam & diligentem Verbi
Divini auditionem præcipuam esse cultûs Divini par-
tem, & sacrificiis, omnibûsque aded ceremoniis, præ-
ferendam, &c.*. ¶ Qui, &c. קרוב לטעם לטעם * Car.
¶ Ad verb. Quia non norunt facere malum. Qui sensus
quum in laude ponatur, & planè menti textus re-
pugnet, varix hinc à variis qualitatibus sunt interpretatio-
nes. Q. He. ור acciperunt pro ור, quod semel ex usu
Chaldaico Psal. 139. 2. cogitationem, aut voluntatem,
significat; adeoque vertunt, non norunt facere volun-
tatem Dei^f. Quia nesciunt facere voluntatem ejus, P. Al.
Qui aliud non sciunt quàm facere malum, M. non norunt
nisi facere malum, AE. in Gej. Supplendum ור; vel, Q. in Di.
ו, ut Coh. 2. 24. [Sed is locus aliter verti potest: h. AE. in
vidè ibi dicta:] & Isa. c. 1. v. 6. ut sensus sit, Etiam
cùm Deum colunt, malum tantum facere possunt^l. Ang.
Sed dura est hæc ellipsis, & forsan inusitata^k. Alii^k Di.
ironicè, Ipsi nesciunt malè facere: h. e. Stultè sibi per-
suadent se admodum virtuosè vivere, nec peccare^l. Al.
ו sumitur in sensu aptandi, Nesciunt aptare & emen-
dare malum quod faciunt in sacrificio^m. Non placetⁿ.
Al. Quia nesciunt illi, i. e. non advertunt, ad faciendum
malum, seu, ad factionem mali; q. d. Quum malum fa-
ciunt, non advertunt, neque intelligunt quid faciunt;
ideòq; putant sacrificiis suis se malum suum expiare, et si
animum non mutant^o. Quia nesciunt quod faciunt malum,
LXX. Nam hi non advertunt se facere malum. JT. Pi. dum
scilicet tali animo sacrificia offerunt. Nesciunt quid
agunt, ignari naturæ & finis cultûs Dei, quem se colere
putant, cùm abominationem committunt^q. Cùm ma-
lum agunt, id non considerant, nec intelligunt*. Similis
phrasis i Joh. 2. 6, 9. οὐ λέγον μὲν, &c. qui dicunt manere—
& in luce esse; h. e. quod manet,—& quod in luce fit. Sic
& apud Homerum Il. 6. οὐδ' ὅ γ' αἰσθεῖν Πριάμους πόλιν, &c.
Dixit enim se capturum Priami urbem eo die. Nolim ergo
hanc versionem omnino rejicere*. Et per auxesin hinc
intellige, putant se cultum Deo gratissimum præstare,
etiam quum eum gravissimè offendunt. Vide Prov.
14. 12. Jes. 58. 2, 3. & 66. 5. &c. Similis auxesis Psal. 84. 12.
bonum non subtrahet, &c. i. e. abunde suppeditabit; Jes.
42. 3. non confringet, &c. i. e. corroborabit; Rom. 4. 19. non
infirmus fides, i. e. robustissimus. Qui nesciunt quantum
mali faciant: Impiorum sacra Deum irritant*. Horum
malefactorum naturam aut foeditatem ipsi non atten-
dunt, nec sciunt se Deum victimis irritare magis quàm
ei placere. Veritas, Quia ipsi ignorant facere malum, h. e.
perpetrationem mali, vel, quid sit facere malum: aut,
ipsi non sciunt, vel advertunt, faciendo malum, h. e. eo ipso,
dum malefaciunt, malefecisse se nesciunt: sic 7 ante in-
fin. facit quandoque gerundium in do, ut ורבעו dicen-
do, D. Varenus reddit, Nam illi non sunt agnoscentes, (h. e.
inscitiam & habent & affectant,) ad faciendum malum:
h. e. ut ed liberius peccent, & perseverent in erroneo
cultu & impuritate vitæ. Quid si sic vertamus, Non
sunt scientes (carent intelligentiâ, ut Esa. 1. 3.) faciendo
malum? Solet Scriptura impiis sapientiam negare. Hic
sensus optimè cum præcedentibus quadrare videtur.
Satiusest audire, &c. quàm quum stulti dant sacrificium:
non habet Deus accepta eorum sacrificia. Quid ità?
quia stulti sunt; & id patet, quia nihil norunt; & id
probant, faciendo malum. Videmus hinc scientiam in
cultu Divino requiri, sine qua omnis ardor & zelus, seu,
quod dicunt, bona intentio, cassa & inanis est*.
2. Nè, &c. נא לא תמהר לא-חל נא לא תמהר לא-חל Nè festines, vel ac-
celeres, (vel, præcepto esto, Pi. D. sic M. sim. Ti.) ore tuo, P.
JT. Pi. Sy. Ar. M. Nè præcipites os (Heb. super os) thum;
Nè quicquam ore tuo effutias temere. ורבעו sign. tum
perturbare, seu terrere, seu attonitum reddere, (ut Esd. 4. 4.
Psal. 83. 16. 2.) tum accelerare, vel festinare*, ut 2 Par.
35. 21. Est. 2. 9. Coh. 7. 9. quod qui attoniti sunt,
præ pavore repente fugiunt, consilii inopes: unde pro
præcipitare absolute sumitur*. Nè sis audax affirmando
quod

quod nescis. Nè ex affectuum vehementia vel consuetudine verba profundas, re ipsa, sine, viribusque tuis, non satis expensis. 7. hinc inservit constructioni verbi, sicut Coh. 7. 9. Postquam præparationem cordis ad Dei cultum in genere præcepisset, regulam hinc exhibet in cultus partibus, precibus & votis. q. d. Nè accedas ad cultum Dei tanquam homo perterrefactus & attonitus, qui temere se quod nescit proripit, &c. nè præcipientes verba, nec carnales tuos affectus precationibus inferre, &c. Generaliter intelligi possit, nusquam temere loquendum in Deum, vel coram illo, qui ubique præsens est: maxime tamen de oratione loquitur, &c. ut pergat in cæpto argumento, quâ ratione orandus sit Deus d. ¶ Neque, &c. "נִקְרָא אֱלֹהִים יְהוָה" Neque cor tuum acceleret, vel festinet, proferre verbum (vel, quicquam, JT. Pi. Merc.) ante Deum, sive coram Deo, P. Pi. Ti. &c. nim. in æde sua*, ubi præsens adest f: vel, ubi Deus à loquente velut testis dictorum accersitur, ut sit in votis g. De oratione loquitur quæ in æde sacra fit h. Cautè coram Deo loquendum, sive sermo sit didascalicus vel informantis, sive precantis, sive voventis. Qui postremus huic loco apprimè convenit, ut hinc admonemur, nè ante votum simus temerarii, nè post votum simus tardantes aut fraudulentii. Nè inconsideratè proferas verbum, vel petendo, vel promittendo k. Possit hoc monitum intelligi adversus hominum arrogantiam & libidinem contradicendi Deo ejusque Verbo; cum audiunt plus à Deo in cultu ejus exigi quàm stulta sacrificia, aut quàm carnalia corda præstare queunt. Rom. 10. 21. Act. 13. 45. & 28. 19. Cor tuum, &c. Cordi tribuit quod ori proprium est, nempe proferre verba; quia scilicet hæc ex corde manant: vel, ut prius verba, ita nunc cogitata, præcipitari vetat. Non solum quid loquamur in Templo, sed etiam quid cogitemus, videndum est m. Sensus, Nec ore temere quicquam efferto, nec corde cogitato quod inconsultò non satis meditatam profundas. Hoc dicit, quia ex abundantia cordis os loquitur: & animi inconsideratio temeraria verba ori suggerit n. Remedium temeritatis verborum est, cogitationes & affectus componere atque colligere o; ut cor linguam regat p. Nè festinet cor, &c. i. e. Et penitus intellige, & probè in mente considera, antequam proferas, &c. q. Nè afferas tecum crudas & tumultuarias cogitationes in præsentiam Dei r. [Ca. hæc verba cum præcedentibus sic reddit, Noli temere acceleriter verba aut ore proferre, aut mente dictare, apud Deum.] ¶ Deus enim in cælo Denotat hoc, i. summam Dei Majestatem t: 1. Reg. 8. 27. 2. Potentiam ejus: q. d. Ut alio modo, ita etiam loci ratione, superior te est & potentior Deus; ut qui in alto est, et si sit imbecillior, tamen validior est eo qui est infra v. Innuit potentiam ipsius, quâ nobis respondeat, & desideria nostra præstet; 2. Par. 20. 6, 7. Psal. 115. 3. Puritatem ejus; Deut. 26. 15. Isa. 57. 15. & 63. 15. In cælo, loco scilicet puro ab omnibus facibus y. 4. Omniscientiam ejus, quâ videt quomodo nosmet geramus, &c. Psal. 11. 4. & 33. 13, 14. Matt. 6. 32. q. d. Est in cælo, tanquam in specula z, unde facile te orantem videt & audit b; unde omnia hominum facta, dicta, cogitata perspicit c. 5. Dominium ejus super nos; Eph. 6. 9. 6. Justitiam ejus & iram adversus peccatores; Psalm. 14. 2. Rom. 1. 18. 7. Incomprehensibilem Dei naturam, quæ mentis nostræ captum non minus superat quàm cælum est supra terram*. ¶ Et tu super terram i. e. Terrenus & vilis f: vilis & naturâ, & ex peccato g: imbecillis h; in loco orbis imo i; stultus, indignus k; impurus, in loco impuro*. Id quod nos plurimum humiliare debet cum ad Deum accedimus. Gen. 18. 27. Job. 4. 19. & 25. 4, 6. &c. Solent homines inferioris ordinis cum omni humilitate & reverentia viros honoratos accedere l. ¶ Idcirco sint pauci sermones tui Ut commodius tibi caveas à festinatione & offensa ejus m. Intellige, vel, i. in genere: Pauca loquere n; eademque probè præmeditata, ac in Dei honorem, vel proximi commodum, directâ. Vide Prov. 10. 19. In colloquiis fuge prolixitatem, loquacitatem, digressiones, &c. p. Vel, 2. pauci sint de Deo, ejusque natura, personis, &c. q. Vel, 3. vota tua pauca sint, non plura quàm præstare poteris. Vel, 4. ver-

ba, quæ scilicet facis inter precandum t. Non opus est multis verbis apud scientem omnia, & corda penetrantem. Idem docuit Christus Matt. 6. 7. Non tamen hinc prohibet preces omnes prolixiores, quæ ex ingenti affectu promanant; nam Christus pernoctavit in oratione y; vide etiam Dan. 9. 16, 18, 19: sed inane multiloquium, & battologiam z; & vanas repetitiones b, quales pagani utebantur c; de quo more diximus ad Matt. 6. 7. Selige ergo & pondera verba, &c. Job. 9. 14. Eccles. 12. 10. 3. Multas, &c. "נִי בְּרַב עֲוֹנוֹתַי" Nam venit (vel, ut venit, Pi. sic M. P. Gej. JT. &c. ellipsis copulæ f;) somnium in (vel, ex, M. P. vel, cum, Gej.) multitudo negotii, sive occupationis, Merc. sic P. Mo. simil. M. Ti. JT. vel, occupationum, Pi. vel, debilitationis; nam "וְיָ" est negotium, propriè affligens. Vide ad Coh. 1. 13. ¶ Et in, &c. "וְיָקָר וְיָ" Et (vel, Sic, M. P. &c.) vox stulti (sub, est, M. vel, venit, Pi. vel, erumpit, Ti.) in, vel ex, multitudo verborum, Mo. P. M. Merc. &c. [Ca. totum sic reddit; Nam & in multa solitudine somnium, & in multis verbis stulta vox, intervenit.] Dæ sententiæ per conjunctionem copulativam connexæ notant similitudinem h; ut Prov. 17. 3. & 25. 23. &c. Somnio confuso (ubi phantasia modò ad hoc, modò ad aliud, delabatur,) respondent multa stulti verba confusa & malè coherentia k. Quod quis sapientior, eò pauciloquentior l. In verbis multis temeritas & stultitia intervenire solent m. Multiloquus similis est somnianti, h. e. vigilantia stulto o. 4. Si, &c. "וְיָקָר וְיָ" Cum (vel, Postquam, Gej.) votum voveris Deo, Pi. P. &c. ¶ Nè moreris (vel, tardes, P. sic Gej.) reddere, "וְיָקָר וְיָ" Reddere (vel, persolvere, Pi. Merc.) illud, P. Mo. Gej. ad complendum illud: Notat redditionem voti esse ejus perfectionem, sine qua votum est opus imperfectum & deforme p. Non præcipit ut voveas, sed ut quod voveris perficias q; si in tua potestate, aut verbo Dei consonum, sit: alioquin rescindi possit. Omnia vota quorum Lex meminit in potestate voventis erant r. Nè tardes, &c. ex carnis oscitantia, vel ex desidia, vel reluctatione t; sed citissime præsta. Vide Num. 30. 2. Deut. 23. 21. Psal. 66. 13, 14. & 76. 12. Isa. 19. 21. Deus nec fidem fallit, Jos. 21. 45. nec differt, Exod. 12. 41. Hab. 2. 3. 2. Pet. 3. 9. ¶ Displicet, &c. "וְיָקָר וְיָ" Quia non est beneplacitum (vel, voluntas, Merc. Mo. vel, complacitum, M. sub. Deo, P. M. &c. vel, Domini, Merc.) in stultis, P. Gej. &c. Non enim (sub. Deus, Ti.) delectatur stultis, Ti. JT. Pi. Nam stulti accepti non sunt, Ca. ulli sano, multò minus Deo sapientissimo ac justissimo. Porro, non beneplacitum valet hinc, severa abominatio, ut Psal. 5. 5. non volens, i. e. abominans; Prov. 17. 21. non gaudet, i. e. graviter cruciatur x. Valde offenditur Deus his stultis y, qui ei primum blandiuntur, vota faciendo, deinde illudunt, non præstando z; qui eum fallere cogitant a. Stultor vocat, h. e. inconsideratos, temerarios, mendaces, impios, ac salutis suæ & rerum sacrarum ignorantes b. Stultorum hoc est; quos cave tu imiteris c. 5. Multoque, &c. "וְיָקָר וְיָ" Melius est ut non voveas, &c. P. Gej. &c. Nam id arbitrarium erat, & vota de iis erant quæ penes nos fuerant, Num. 30. 3.—15. Deut. 23. 22. Act. 5. 4. Obj. Psal. 76. 12. Vovete, & reddite— Resp. Non est purum præceptum, sed simile illi, Irascimini, & nolite peccare: nec enim jubet irasci; sed, si irascamur, vetat nè in ira perstemus: aut dici potest consilium, cui tempore accommo parandum est. Vide 1. Cor. 7. 25, 26. 6. Nè, &c. "וְיָקָר וְיָ" Nè des (vel, concedas, sive permittas, Gej. sic M. JT. Pi. Ar. vel, commitas, Ti. Sy.) os tuum (vel, ori tuo, JT.) ut peccare facias (vel, faciat, M.) carnem tuam, P. Merc. Pi. Gej. M. &c. vel, ut peccato obstringat, &c. JT. ut peccandi occasionem præbeat, &c. Ti. o. Noli blanditiis uti ad adulteria perpetranda f. Sed nihil de his vel in textu, vel in antecedentibus g. Al. Cave nè temere loquendo coram Deo pecces h. Al. De votis hinc agitur i. Temeraria vota vitare hinc docet, quorum duo sunt genera: 1. cum illicita vovendo peccare nosmet facimus; 2. cum vota licita evadere conamur k. Nè des, &c. i. e. permittas, ut Gen. 20. 6. & 31. 7. &c. Per carnem tuam intellige, vel, i.

vel, i. carnalem tuam fragilitatem, five corruptam naturam, ad votorum rigorem ineptam; quæ talibus laqueis magis proritatur ad mendacium, perjurium, libidinem, &c. juxta illud, *Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata* ¹. Vel, 2. linguam tuam ^m. Vel, 3. filios tuos, qui sunt caro tua: nè super te & illos inducas ultionem Divinam ⁿ. Vel, 4. teipsum, vel, corpus tuum ^o. Caro, pro toto homine ^p. Fortè ut indicet temeraria vota carnalibus potius quam spiritualibus rationibus niti, ut carni aliquo modo gratificentur. 2 Sam. 15. 7, 8. Prov. 7. 14. Mal. 1. 14. Act. 23. 12, 13 ^q. Nè facile & temere os solvas, & vota concipias, quæ tibi sint causa peccati: vel potius, Nè obligationem voti coneris excutere, &c ^r. *Noli ore tuo uti in tui ipsius noxiam*, scilicet vovendo [†]. Nè committas temere vovendo, cum postea non præstes; ut te vel corpus tuum peccato astringas, & tibi supplicium accersas ^t. ¶ *Neque dicas* (carne scilicet ad peccata per linguam temerariè voventem jam inducã ^v), *coram angelis*; ita Ti. JT. Merc. [Sed hoc variè explicant.] 1. Coram angelo ipso, P. vel, illo, JT. sic Gej. [Sed hoc variè explicant.] 1. Coram Deo ^x. Sic solet Scriptura passim, ubi Dei meminit, mox Angeli mentionem subicere, vel contrà, quod Deus Angelorum ministerio utatur in exsequendis suis operibus ^y. 2. Coram Angelo quem tibi Deus custodem assignavit ^z. Coram Angelo, inspectore scilicet tuarum actionum, & si malæ sint, vindice & poenæ exactore: quem Angelum *ἄγγελος* ὁ θεὸς Græci vocant, ut Genes. 32. 30. quia ex nomine ac persona Dei agit ^a. Singulis nostrum Angelos suos custodes assignavit Deus, qui spectant quicquid agimus, Matt. 18. 10. 1 Cor. 11. 10 ^b. maxime in cultu Dei; qui etiam in bonum electorum missi sunt. Vide & Luc. 12. 8. 1 Tim. 5. 21 ^c. 3. In domo Dei ^d, ubi vota solvebant, Psal. 66. 13 ^{*}. Coram sanctis Angelis ^e, qui ibi præsentiam & protectionem suam exhibebant ^g; in cujus indicium Cherubini ibi sculpti erant ^h. 4. Coram Christo ⁱ; de quo Exod. 23. 20, &c. qui dicitur *angelus fœderis*, Mal. 3. 1 ^k. & *præsentia Dei*, Exod. 33. 14. Isa. 63. 9. Mal. 3. 1. qui est in medio populi sui cum Deum colunt, Exod. 23. 20, 21. qui corda scrutatur, & falli nequit ^l, & minimè omnium populi scelera ferre potest ^m, & excusationes minimè admittet ⁿ. 5. Coram legato isto qui vices Dei in cultu sacro gerit ^o; coram nuncio, five sacerdote aut Levita, &c. P. qui *angelus* vocatur, Job. 33. 23. Mal. 2. 7. Apoc. 1. 20 ^q. coram quo errores votorum agnoscendi erant, Levit. 5. 4, 5 ^r. Hæc expositio simplicissima videtur, quia sermo hic non est de arcana cogitatione, sed de aperta excusatione & recusatione [†]. 6. Mihi videtur alludere ad historiam Balaami, qui similem excusationem Angelo adhibuit, Num. 22. 34 ^{*}. ¶ *Non est providentia* ^{h. e.} Non sat providè, nec deliberatè, sed per errorem & imprudentiam, vovi [†]. ¶ *Quia*, vel quod, error, vel ignorantia, sit, P. M. sic Merc. Mo. JT. Pi. Sy. Ar. Hoc est, vel, 1. Nè ita temere voveas, ut tandem adigaris ad confessionem erroris tui, ut illi Jud. 11. 30, &c. 1 Sam. 14. 24, &c. Vel, 2. Nè excuses irritationem voti, &c ^t. Solent tales effugia querere, ut se à votis præstandis liberent; cujus unum exemplum proponit ^v, nempe, se ignorasse quid aut quale votum fecerit ^x; idèoque veniam mereri ^y. qu. d. Vovi per errorem & imprudentiam ^z. Qualibus peccatis sacrificium destinabatur, Num. 15. v. 24, 25. Heb. 9. 7 ^a. Nè dicas coram sacerdote, qui mittitur ad votum à te exigendum, te errasse cum votum nuncupares, ac proinde non teneri, &c ^b. Si ille vel vota exigat, vel tu eum accedas, culpamque à te amoliri studeas, nequaquam extenuandum est peccatum, vel oblationes voto promissæ ipsi subtrahendæ: nè dicas, vel, votum illud errore fuisse elapsam; vel, voti transgressionem esse peccatum leviculū, five ignorantia, &c. Sic *שׁוּבָה* opponitur peccatis voluntariis & deliberatis, Levit. 4. 2. & 5. 15. Num. 15. 26, &c. Dispiciendum ergo est in principio, nè levitas una tantam post se trahat peccatorum catervam ^c. ¶ *Nè, &c.* *וְיִקְצוּ וְיִשְׁמְרוּ* [Quare enim Deus irascatur (vel, effervesceret, JT. Pi. D. live, sumaret, D. quæ vox indicat iram sic provocatam non esse transitoriam, sed constantem & gravissimam ^d), propter (vel, contra, M.) vocem tu-

am? Ti. sic P. Mo. Merc. JT. Pi. Vel, 1. propter id quod voto nuncupasti ^{*}: quod temere initio voveris ^f. Vel, 2. propter illam excusationem tuam ^g. Cur tuâ culpâ committeres, cum id cavere possis, ut Deus irascatur, &c ^h? ¶ *Diffipet, &c.* *וְיִפְּסוּ* Et perderet (vel, dissipabit, Mo. P.) *opus manuum tuarum* ^h Merc. JT. Pi. &c. h. e. te, & quæ ipse tuis manibus fecisti. Irascens enim in hominem Deus etiam res ac opera ipsius turbat & evertit; Levit. 26. 16, &c. Deuter. 28. 15, &c ⁱ. Et frustretur illa consilia & conatus in quorum successum vota illa sunt nuncupata ^k. Vel, *opus*, &c. i. e. quicquid agis; aut, opes labore partas ^l; quæ dicuntur *opus manuum*, Deuter. 2. 7. & 14. 29. &c. quia *manus* sunt præcipuum in rebus parandis & efformandis instrumentum ^m. Ità Deus avaritiæ eorum occurrit: non tantum illius rei devotæ jacturam faciunt quam Deo subtrahere conantur, sed unâ omnium facultatum, &c ⁿ. 7. *Ubi, &c.* *כִּי רַבּוֹת הַחַלְמוֹת וְהַבְּלִיָּם וְהַדְּבָרִים הַרְבֵּה* Quia, vel Nam, in multitudine somniorum, five in multis somniis, M. P. Mo. Merc. Ti. o. Sy. & vanitates, & verba multa, M. P. Mo. sub. sunt, P. M. vel, tum vanitates, tum multi sermones erronei, Sy. Sed (ergo, M. sic Gej. quare tu, o.) Deum time, P. Mo. &c. Al. & vanitatibus & negotiis multis enitendum est magnopere ut Deum timeas, Ti. vel, & vanitatum, ac rebus, seu negotiis, multis, sanè, vel tamen, Deum time: q. d. Hæc te propterea omnia monui, ut tibi caveres quid Deum ores, & quid voveris; nè te aut ullâ insomnia, quantumvis terrificâ, aut ullæ vitæ hujus vanitates, quæ insomnia sunt similes, (ideo forsân utrumque conjunxit,) aut ullæ negotiorum difficultates aut incommoda, te à Deo avertant, & eò impellant ut quid temere profundas: sed in omnibus periculis & negotiis Deum time. In negotiorum, verborum, somniorum & vanitatum hujus vitæ abundantia ac varietate, certissima ratio omnibus occurrendi & medendi est, ut Deum reverere. Hæc summa est cultus Dei. ¶ *sanè* posterius est *παρρησιαστικόν*, ut sæpe: sic ¶ geminatum Gen. 43. 9. vel 10. Nisi cum Hebræis sumas pro *אֱלֹהִים*, sed: q. d. Et si multa tibi occurrant somnia, multa vana, multa verba seu negotia; tu tamen in omnibus Deum time, nè ullâ re ab officio dimovearis ^o. [Alii locum sic reddunt;] Nam ut in multitudine somniorum sunt vanitates, ita & in multitudine verborum. Sed Deum time, Pi. sic JT. Car. Genev. in Di. Gej. ex Luth. & Vinar. & Jun. Ætiologia. Nihil, inquit, proderunt excusationes illæ apud Deum, nec majoris fient quam somnia vanissima ^p; quibus hic conferuntur & temeraria vota, & stultæ excusationes ^q. Somnia crebrò nihil planè significant, ut proinde sint vana; sic etiam multa verba, putà voventia vel promittentia, &c ^r. Eadem ferè sententia quæ supra v. 3. Enunciatum copulativum habet vim enunciati relativi similium. Copula ante *וְהַבְּלִיָּם* servit annexendo enunciati consequenti, q. d. Ubi multa sunt somnia, ibi sunt vanitates. Ante *וְהַדְּבָרִים* repetendum est *וְ* ex comparationis protasi. *וְהַדְּבָרִים*, aliàs infinit. Hiphil, multiplicare, hic, ut passim, valet adjectivum, multum. ¶ ponitur pro *אֱלֹהִים*, sed [†]. Optime sensum expressere Junius, &c. sed structuram verborum aliam esse velint. *וְהַדְּבָרִים* est infinit. Kal: sic verito, Quia sicut quando multiplicantur somnia, etiam vanitates, (sub. multiplicantur:) sic sunt (i. e. sic se habent) verba multa. Sanè Deum time ^t. Sensus sic reddo, Sic ut multa sunt somnia, & in somniis vanitates; ita multa verba, vana sunt scilicet, ea præsertim quibus homines gravia peccata extenuant ^v. Sicut in multiplicari, vel, quando multiplicantur, somnia, etiam vanitates multiplicantur; sic quoque in multis verbis. Sensus est, Ut multa aut crebra somnia crebris etiam referta solent esse vanitatibus, ita ut vanè sæpe metuamus, lætemur, speremus, &c. sic qui multa inconsideratè loquuntur, vovendo, excusando, &c. is multis vanitatibus involvitur. ¶ ante *וְהַדְּבָרִים* valet, etiam, ut Coh. 3. 19. ¶ ante *וְהַדְּבָרִים* valet, ita, vel, sic quoque, ut occurrit Prov. 10. 25. & 25. 23. &c. & vocatur à Judæis *Van adæquationis* ^x. Idem remedium, quod prius contra præcipientes preces, v. 3. hic præscribit ^y contra temeritatem vovendi ^z, & vanitatem excusandi peccata ^a. In conjunctione læst *παρρησιαστικόν*, sicut Gen. 43. 8. & 25. 34. Et vana-

nitates, pro, magna, vel plurima, vanitas; ut, sapientia, Prov. 1. 20. id est, præcipua sapientia: simil. justitia, Esa. 64. 6. cecitates, Gen. 19. 11. &c. Sed time Deum; q. d. Cole Deum internâ potius reverentiâ quàm multis, temerariis, inanibus, præcipitibus sermonibus. Timor Dei omnium sacrorum officiorum fundamentum est, Coh. 12. 13. Deut. 28. 58. Isa. 29. 13. Mal. 1. 6^b. Atque hæc est totius hujus loci de Dei cultu & observatione conclusio c.

8. Si, &c. **אם עושק רש וגו' משפט וצדק תראה** Si oppressionem (vel, calumniam, M. o. vel, calumniosam oppressionem, P.) pauperis, & rapinam (i. e. ereptionem, P.) vel, subreptionem, P. D. interversionem, JT. Pi. sublevationem, M. violentam prævaricationem, Ti. extorsionem, V.) juris (vel, judicii, M. P. Mo. Ti. Gej.) & justitiæ (i. e. per hendiadyn, judicii justitiam; ut Jer. 29. 11. finis & expectatio, i. e. finis exoptatus; Matt. 3. 11. Spiritu & igni, h. e. Spiritu ignito *),

videris in provincia, Mo. Merc. JT. Pi. &c. vel, regione, o. Ar. Ti. Merc. vel, civitate, D. Sy. Gej. Nam **מדינת** est civitas, præsertim metropolis provinciae. Sic Syris **מדינת** civitas f. Si pauperibus (quorum meminit, quia tales sublevandi erant g,) injuriam fieri, jus æquumque violari, videris, &c. Ca. **אשר** quamvis injuriam significat, vi, dolo, aut alio quovis modo, factam h. Vide Coh. 4. 1. Psal. 73. 8. Jer. 6. 6¹. **אשר** propriè, **אשר** rapina k, ut Ezech. 18. 18. nec alibi occurrit; à **אשר** rapuit, per vim extorsit, Gen. 21. 25. Jud. 21. 23. Mic. 2. 2.

[Connexio cum præced. sic se habet:] Cum scopus Libri sit, hominem ad tranquillitatem ducere, & ab omnibus perturbationibus & vanitatibus, &c. hic amovere studet perturbationem illam quæ oritur ab intuitu oppressionum, &c. l. Al. Proleptis est m. Objici poterat, quod ad veram hominis tranquillitatem aded non conducit pietas, & timor Dei, ut potius exponat eum paupertati & oppressioni, &c. n. quam exaggerat, quod, 1. per totum regnum grassetur; 2. in folio judicii fiat; 3. obterat pauperes, quales ferè sunt pii, Psal. 10. v. 2, 8, &c. Matt. 11. 5. 1 Cor. 1. 26, &c. o. Huic tentationi hic subjungit antidotum p. Al. Quia de cultu & timore Dei dixerat, subjungit admonitionem quæ ad ejus timorem pertinet, ut de ejus providentia propterea non dubitemus quia innocentes opprimi videmus*.

¶ Non, &c. **אם תראה על חסדך** Ne mireris (vel, ob-
stupescas, Sy. Gej. animo perculso & confternato, ut Gen. 43. 33. Psal. 48. 6. Jer. 13. 8 q.) super, vel de, voluntate, Mo. P. Merc. JT. sub. ea, Merc. sic JT. vel, sub. Divina, P. sic Ti. quod ita Domino videatur, sic velit & patiatu-
r: nam sine hujus consilio & providentia hoc non fit; Psal. 17. 13, 14. Isa. 10. 5 t. Vel, hac re, M. V. Di. **אשר** propriè voluntas t, apud Talmudicos rem quamvis signif. quodvis negotium, five institutum x. Ità sumitur Coh. 3. 17 y. & 8. 6. Sic & Syris **אשר** voluntas pro re ac negotio tritum est z. Ante **אשר** emphaticum est, q. d. hoc ipsum nominatum negotium, vel, hanc ipsam Dei voluntatem. Chald. sic, Non mireris, in corde tuo dicendo, Quomodo voluntas Domini est super omnia illa? Sim. AE. accipit de voluntate Locum, h. e. Dei, in quo omnia vivunt, moventur, & sunt a. Ne mirare licentiam, Ca. cur aded perverse hæc fiant, aut fieri Deus permittat, nec statim plectat b. Ne existimes id mirum esse c. Ne idcirco aut durè de Deo sentias d, aut dubites five diffidas de ejus providentia *, aut cultum ejus fastidias f. ¶ Quia, &c. **אשר** **אשר** **אשר** Quia, vel Nam, vel Siquidem, altus, five excelsus, supra altum (vel, superior alto, JT. D. qui est super excelsus, P. vel, à superexcelsus, Q. in V. vel, de excelsus, sub. loco, V. fim. Di.) custodit, five observat, Merc. P. JT. &c. sub. opera hominum, V. Speculatoris more prospicit quæ hic aguntur, suo tempore animadversurus g. Omnes quos vidi prius **אשר** ad Deum referunt, posterius, ad judicem impium, & **אשר** vertunt, supra, ut sensus sit, Deus, qui excelsus est supra excelsum judicem, i. e. magis quàm excelsus judex, observat, nempe quid impius judex agat h. Nam est altus (nempe Deus) supra altum, (nempe Principem,) qui observat, nempe illam oppressionem, &c. ut suo tempore puniat i. Altior, nempe Deus, qui excelsior est principibus terræ, Psal. 89. 28. qui tamen excelsi vocantur, 2 Sam. 23. 1. Esa. 2. 11, 12, &

24. 21 k. Non placet quod **אשר** vertunt, supra, sine exemplo, quantum memini: duo autem sign. 1. à, vel ab, sæpe; 2. desuper, superne, Genes. 27. 39. & 49. 25. Psal. 50. 4. Obj. At **אשר** hic per Pathach scribitur, in illis locis per Camets. Resp. Id fit propter pausas. Itaque verterem, Excelsus (nempe Deus) ab excelsus (nempe cælo) observat: vel sic, Excelsus, superne, vel desuper, excelsus, observat; ut sit anadiplosis, quæ hic elegantissimam habet emphasin l. Tales repetitiones frequentes sunt; ut Jud. 5. 30. Psal. 22. 2. & 98. 4, 5, 6. & 124. 1, 2. &c. Et hoc sensu Deus dicitur de cælo respicere violentiam magnatum, &c. ut puniat, Psal. 2. 4, 5. & 11. 4, 5, 6. &c. m. Al. Quia ille qui est altior omni sublimi homine conservat, M. Est enim custos altior etiam alto, Ti. Al. Altus hic dicitur, non, Deus, observans alium altum, nempe judicem, (qui repugnat sequens plur. supra ipsos;) sed judex, qui sub se habet non modò plebem, sed & altum, h. e. etiam inferiores plebis judices, quos hic observat, aut ex officio observare debet; qui altus dicitur ratione dignitatis & potentiae, ut Psal. 138. 6. & sapientiae, &c.; qui etiam [ut sequitur] habet supra se summum judicem, qui ab eo strictam requirit rationem n. ¶ Et super, &c. **אשר** **אשר** **אשר** Et excelsi, five alti, (sub. sunt, P. Pi. &c.) super, vel supra, eos, P. Mo. Merc. Pi. &c. Et excelsi præ-sunt illis, sub. hominibus qui excelsi dicuntur. Relativum sine antecedente, quia facile intelligitur o. Supra illos, nempe judices, ministros Regis P. Et ipsis mortalibus aliqui altiores sunt, Ti. Intellige, vel, 1. Deum q: Imò altissimus superior istis, JT. i. e. cujus est infinita altitudo, omnia observans; vide Zach. 3. 9. & 4. 10 r. Plurale hic ponitur, vel, 1. quia subintelligitur **אשר**, ut Os. 12. 1 t. quod cum plurali jungitur etiam Deut. 5. 26. Jos. 24. 19. Jerem. 10. 10. & 23. 36: vel, 2. ob Trinitatis mysterium: vel, 3. ut singulare superlativum exprimat; ut, Behemoth, Job. 40. 10. salutes, Ps. 42. 6, 12 t. Vel, 2. Angelos v; quos Deus super Reges & Regna constituit x; & per quos ea evertit ac deprimit y, Esa. 37. 36. Act. 12. 23; & qui piorum saluti invigilant, Psal. 34. 8. & 91. 11. Matt. 18. 10. Heb. 1. 14 z.

Sensus versus, Sunt Principes quidem, & illi potentes, qui inferiores opprimunt, sublimes in terris; sed est illis sublimior Deus, qui eorum facta videt, & puniet a. Hic videtur sensus, Isti minuti satrapæ alios vexant, ipsos verò, majores alii; ut Seneca ait, Quicquid à vobis minor extimescit, Major hoc vobis dominus minatur. Omne sub regno graviore regnum est. At postremum illud rectius verteris, Et excelsus excelsorum super eos. Nam sicut dicunt Hebræi, **אשר** **אשר** **אשר** pro, **אשר** **אשר** **אשר**, & **אשר** **אשר** **אשר**, pro, **אשר** **אשר** **אשר**, & **אשר** **אשר** **אשר**, pro, **אשר** **אשר** **אשר**; ita hic dicitur **אשר** **אשר** **אשר**, pro, **אשר** **אשר** **אשר**. Sensus est, Deum esse supra omnes summitates hominum b. [Ca. totum sic reddit, Nam sublimem sublimior observat, & hos alii porro sublimiores.] Cum tot sint præfectorum in provincia gradus, non mirum est si Rex provinciae, qui est omnium summus, non potest cavere cui fiat injuria c. Sed qui locum sic accipiunt gravem hanc & magnificam de Dei providentia sententiam miserè foedant d.

9. Et insuper, &c. **אשר** **אשר** **אשר** Et (vel, Jam, JT. Pi. Porro, P. V. At à Geneventibus) omittitur, tanquam otiosum, & sententiam tantum inchoans; est enim novus hic sermo *: præstantia, five excellentia, (vel, emolumentum, JT. Pi. Ang. Pem. utilitas, P.) terræ (vel, culturae terræ, P. vel, è terra perceptum, scilicet per agriculturam t), in omnibus (vel, in omnia, Merc. vel, inter omnia, Merc. Di. Gej. vel, super omnia, five præ omnibus, V. Merc. ut **אשר** fit pro **אשר** f; vel, pro omnibus, JT. Ang.) ipsa, Mo. vel, est, Merc. Pi. P. &c. i. e. apud omnes locum habet g: vel, omnibus excellit h. Ratio agriculturæ est potissima omnium conditionum vivendi i. [Connexionem cum præcedentibus variè explicant.] 1. Suprà varia vitæ genera commemorat ubi vanitas esset adjuncta: præcæteris ergò agriculturam commendat, quod ei non inest peccatum k. 2. Inter omnes istas oppressiones, &c. in civitate, præcipua est commoditas terræ, quatenus agricolæ, quò longius à civitate (& luxu aliisque civitatum peccatis) absunt, eò magis à potentiorum injuriis

10. 124. 1, 2. &c. Et hoc sensu Deus dicitur de cælo respicere violentiam magnatum, &c. ut puniat, Psal. 2. 4, 5. & 11. 4, 5, 6. &c. m. Al. Quia ille qui est altior omni sublimi homine conservat, M. Est enim custos altior etiam alto, Ti. Al. Altus hic dicitur, non, Deus, observans alium altum, nempe judicem, (qui repugnat sequens plur. supra ipsos;) sed judex, qui sub se habet non modò plebem, sed & altum, h. e. etiam inferiores plebis judices, quos hic observat, aut ex officio observare debet; qui altus dicitur ratione dignitatis & potentiae, ut Psal. 138. 6. & sapientiae, &c.; qui etiam [ut sequitur] habet supra se summum judicem, qui ab eo strictam requirit rationem n. ¶ Et super, &c. **אשר** **אשר** **אשר** Et excelsi, five alti, (sub. sunt, P. Pi. &c.) super, vel supra, eos, P. Mo. Merc. Pi. &c. Et excelsi præ-sunt illis, sub. hominibus qui excelsi dicuntur. Relativum sine antecedente, quia facile intelligitur o. Supra illos, nempe judices, ministros Regis P. Et ipsis mortalibus aliqui altiores sunt, Ti. Intellige, vel, 1. Deum q: Imò altissimus superior istis, JT. i. e. cujus est infinita altitudo, omnia observans; vide Zach. 3. 9. & 4. 10 r. Plurale hic ponitur, vel, 1. quia subintelligitur **אשר**, ut Os. 12. 1 t. quod cum plurali jungitur etiam Deut. 5. 26. Jos. 24. 19. Jerem. 10. 10. & 23. 36: vel, 2. ob Trinitatis mysterium: vel, 3. ut singulare superlativum exprimat; ut, Behemoth, Job. 40. 10. salutes, Ps. 42. 6, 12 t. Vel, 2. Angelos v; quos Deus super Reges & Regna constituit x; & per quos ea evertit ac deprimit y, Esa. 37. 36. Act. 12. 23; & qui piorum saluti invigilant, Psal. 34. 8. & 91. 11. Matt. 18. 10. Heb. 1. 14 z.

Sensus versus, Sunt Principes quidem, & illi potentes, qui inferiores opprimunt, sublimes in terris; sed est illis sublimior Deus, qui eorum facta videt, & puniet a. Hic videtur sensus, Isti minuti satrapæ alios vexant, ipsos verò, majores alii; ut Seneca ait, Quicquid à vobis minor extimescit, Major hoc vobis dominus minatur. Omne sub regno graviore regnum est. At postremum illud rectius verteris, Et excelsus excelsorum super eos. Nam sicut dicunt Hebræi, **אשר** **אשר** **אשר** pro, **אשר** **אשר** **אשר**, & **אשר** **אשר** **אשר**, pro, **אשר** **אשר** **אשר**, & **אשר** **אשר** **אשר**, pro, **אשר** **אשר** **אשר**; ita hic dicitur **אשר** **אשר** **אשר**, pro, **אשר** **אשר** **אשר**. Sensus est, Deum esse supra omnes summitates hominum b. [Ca. totum sic reddit, Nam sublimem sublimior observat, & hos alii porro sublimiores.] Cum tot sint præfectorum in provincia gradus, non mirum est si Rex provinciae, qui est omnium summus, non potest cavere cui fiat injuria c. Sed qui locum sic accipiunt gravem hanc & magnificam de Dei providentia sententiam miserè foedant d.

9. Et insuper, &c. **אשר** **אשר** **אשר** Et (vel, Jam, JT. Pi. Porro, P. V. At à Geneventibus) omittitur, tanquam otiosum, & sententiam tantum inchoans; est enim novus hic sermo *: præstantia, five excellentia, (vel, emolumentum, JT. Pi. Ang. Pem. utilitas, P.) terræ (vel, culturae terræ, P. vel, è terra perceptum, scilicet per agriculturam t), in omnibus (vel, in omnia, Merc. vel, inter omnia, Merc. Di. Gej. vel, super omnia, five præ omnibus, V. Merc. ut **אשר** fit pro **אשר** f; vel, pro omnibus, JT. Ang.) ipsa, Mo. vel, est, Merc. Pi. P. &c. i. e. apud omnes locum habet g: vel, omnibus excellit h. Ratio agriculturæ est potissima omnium conditionum vivendi i. [Connexionem cum præcedentibus variè explicant.] 1. Suprà varia vitæ genera commemorat ubi vanitas esset adjuncta: præcæteris ergò agriculturam commendat, quod ei non inest peccatum k. 2. Inter omnes istas oppressiones, &c. in civitate, præcipua est commoditas terræ, quatenus agricolæ, quò longius à civitate (& luxu aliisque civitatum peccatis) absunt, eò magis à potentiorum injuriis

10. 124. 1, 2. &c. Et hoc sensu Deus dicitur de cælo respicere violentiam magnatum, &c. ut puniat, Psal. 2. 4, 5. & 11. 4, 5, 6. &c. m. Al. Quia ille qui est altior omni sublimi homine conservat, M. Est enim custos altior etiam alto, Ti. Al. Altus hic dicitur, non, Deus, observans alium altum, nempe judicem, (qui repugnat sequens plur. supra ipsos;) sed judex, qui sub se habet non modò plebem, sed & altum, h. e. etiam inferiores plebis judices, quos hic observat, aut ex officio observare debet; qui altus dicitur ratione dignitatis & potentiae, ut Psal. 138. 6. & sapientiae, &c.; qui etiam [ut sequitur] habet supra se summum judicem, qui ab eo strictam requirit rationem n. ¶ Et super, &c. **אשר** **אשר** **אשר** Et excelsi, five alti, (sub. sunt, P. Pi. &c.) super, vel supra, eos, P. Mo. Merc. Pi. &c. Et excelsi præ-sunt illis, sub. hominibus qui excelsi dicuntur. Relativum sine antecedente, quia facile intelligitur o. Supra illos, nempe judices, ministros Regis P. Et ipsis mortalibus aliqui altiores sunt, Ti. Intellige, vel, 1. Deum q: Imò altissimus superior istis, JT. i. e. cujus est infinita altitudo, omnia observans; vide Zach. 3. 9. & 4. 10 r. Plurale hic ponitur, vel, 1. quia subintelligitur **אשר**, ut Os. 12. 1 t. quod cum plurali jungitur etiam Deut. 5. 26. Jos. 24. 19. Jerem. 10. 10. & 23. 36: vel, 2. ob Trinitatis mysterium: vel, 3. ut singulare superlativum exprimat; ut, Behemoth, Job. 40. 10. salutes, Ps. 42. 6, 12 t. Vel, 2. Angelos v; quos Deus super Reges & Regna constituit x; & per quos ea evertit ac deprimit y, Esa. 37. 36. Act. 12. 23; & qui piorum saluti invigilant, Psal. 34. 8. & 91. 11. Matt. 18. 10. Heb. 1. 14 z.

Sensus versus, Sunt Principes quidem, & illi potentes, qui inferiores opprimunt, sublimes in terris; sed est illis sublimior Deus, qui eorum facta videt, & puniet a. Hic videtur sensus, Isti minuti satrapæ alios vexant, ipsos verò, majores alii; ut Seneca ait, Quicquid à vobis minor extimescit, Major hoc vobis dominus minatur. Omne sub regno graviore regnum est. At postremum illud rectius verteris, Et excelsus excelsorum super eos. Nam sicut dicunt Hebræi, **אשר** **אשר** **אשר** pro, **אשר** **אשר** **אשר**, & **אשר** **אשר** **אשר**, pro, **אשר** **אשר** **אשר**, & **אשר** **אשר** **אשר**, pro, **אשר** **אשר** **אשר**; ita hic dicitur **אשר** **אשר** **אשר**, pro, **אשר** **אשר** **אשר**. Sensus est, Deum esse supra omnes summitates hominum b. [Ca. totum sic reddit, Nam sublimem sublimior observat, & hos alii porro sublimiores.] Cum tot sint præfectorum in provincia gradus, non mirum est si Rex provinciae, qui est omnium summus, non potest cavere cui fiat injuria c. Sed qui locum sic accipiunt gravem hanc & magnificam de Dei providentia sententiam miserè foedant d.

juriis elongantur, tranquillæque res suas curare queunt. Turbis & oppressionibus (civitatis) opponitur, & præponitur, ut fors mortuorum, Coh. 4. 1. 2. & vola cum quiete, Coh. 4. 6. ita hic, terra, & ager¹. 3. Egit adversus injurias magnatum, &c. v. præc. duobus argumentis; quod Deus & Angeli, 1. sint supra ipsos, 2. observent, &c.: hic jam tertium est argumentum, Quod omnes divitiæ quas injuriis corradunt longè sint terrâ inferiores. Est enim terra excellentissima inter omnia; unde etiam Rex satiatur: at nemo divitiis satiatur, quod v. seq. docet. Masorethæ annotarunt pro לָאֵלֶּיךָ legendum לָאֵלֶּיךָ, quia לָאֵלֶּיךָ putarunt in regimine poni, & esse subjectum enunciationis, cui לָאֵלֶּיךָ masc. respondere debeat. At nihil est necesse; potest enim לָאֵלֶּיךָ, quamvis priori loco ponatur, haberi pro prædicato, & לָאֵלֶּיךָ pro subjecto: hic enim sitis ratio non habetur, ut ex Proverbiis constat. Constructio hæc fit, *Et terra est excellentia*, &c. i. e. excellentissima, ut sæpe substantiva usurpantur pro adjectivis superlativi gradus; ut Psalm. 21. 7. *posuisti cum benedictione*, i. e. benedictissimum^m. Sed hunc non sine causa carpit Varenius, ex connexionione, &c. *Et excellentia*, vel *emolumentum*, *terra* (quod scilicet non habetur ex spolio, vel oppensione pauperum, sed ex honesta terræ cultura,) *est in omnibus*, habetur instar omnium, vel, præ omnibusⁿ. 4. Deus providentiâ suâ ita res publicas temperat, ut etiam caput pede, Rex paupere, egat: id quod oppressioni & violentiæ [de qua v. præced.] impedimentum objicere debet^o. 5. Anabasis est, seu regressio ad institutum sermonem de vanitate rerum P. Redit ad quartam viam quâ homines felicitatem quaerunt, h. e. divitias, five bona fortunæ q: quorum duo sunt genera; 1. quæ ad vitam conferunt, ut proventus terræ; 2. illorum adminicula^r, five quæ instrumenta sunt ad acquirenda ista necessaria, ut pecunia, gemmæ, &c. †. Quæ duo inter se componit, & ostendit illa his longè præstare, hoc versu & sequente^t. Utrorumque tamen vanitatem & infirmitatem multis ostendit^v, in hoc & seq. cap. *. Neutrum felicitatem dare potest^v. ¶ *Rex, &c. מֶלֶךְ לְשֵׂרָה נָעִבֵר* Rex (omnium in terris supremus^z; qui, si quisquam alius, agricolæ ope non egeret^z,) *agro servit*, vel, *servus fit*, P. Mo. V. Merc. Gej. vel, *manipatur*, Di. Ad servitiam ejus obeunda adstringitur communis felicitatis lege^b. Rex etiam ipse colit agrum, aut colendum curat^c, alioqui non habiturus unde se & suos alat^d. Rex non potest carere fructibus agri. נָעִבֵר, propriè, *servit continenter*, ut נָעִבֵר, loquitur frequenter. Niphal quandoque valet verbum frequentativum*. Al. Rex propter agrum factus est, i. e. ut ex illo educat quæ sibi & suis necessaria sunt, ut לֵאֵלֶּיךָ sit pro לְעִבְרָךָ. Al. Rex propter agrum, five agriculturam, colitur, à subditis: vel, quia multos agros possidet; vel, quia sub ejus præsidio sine metu agros suos colunt^g. [Alii totum sic reddunt:] *Residuum quod colligitur ex terra in omni re est; rex propter agrum cultum*, M. q. d. Nemo non abundanter vivere potest ex cultura terræ, etiam si Rex sit, cum omnis victus quo opus habet humana natura ex terra colligatur^h. *Et post omnia terræ Deus semper sui similis expectandus est, ut rex agri qui colitur*, Ti. *Omniumque in terra summus est ipse rex agri colendi*, Ca. LXX sic, Καὶ ὁ θεὸς ὅλης τῆς γῆς ὡς βασιλεὺς τῶ ἀγρῷ ἐργαζόμενος, (Et præstantia terræ in omni re est rex agri culti.) Itā נָעִבֵר non ad regem, sed ad agrum, referuntⁱ. Et insuper universæ terræ rex imperat servienti, Vulg. Videtur hic esse pro J, ut dicatur sic Deus universo imperare, quomodo Regi servitur de agro etiam in terra quæ cæteris plurimum præstat^k.

10. *Avarus, &c.* Hebr. *Qui amat argentum*, vel *pecuniam, non satiatur*, vel *satiabitur*, &c. Merc. Pi. Di. &c. Intellige hoc, vel, 1. comparatè †. Argentum ex se non satiat desideria naturæ^l; non occurrat fami, nuditati, morbo, &c.^m. Ex terræ frugibus satiatur homo, non item ex divitiisⁿ. Si Deus fruges terræ subtraheret, pecunia inutilis foret^o. Non tam necessarius est pecuniæ usus; nam & sine ea commercia erant, Aristot. Eth. 5 P. Vel, 2. absolute q; ut insatiabilitatem animi avari indicet^r. Semper avarus eget, & inter medias opes inops est †. Hoc per Midæ fabulam ostenderunt poetæ.

Pecunia, nisi erogetur, nulli est usui^t. ¶ *Et qui, &c.* G. *הַיֹּאמֵר לֹא יִשְׂבֹּעַ אִישׁ אֶת אֲהָבָתוֹ* *Et qui amat divitias* (vel, *abundantiam*, Ang. vel, *multitudinem*, five *numerus*, Merc. V. G. &c. vel, *ullam multitudinem*, JT. vel, *habere multitudinem*, P. Gej. sub. *servitiorum*, five *mancipiorum*, V. sim. D. vel, sub. *opum*, Merc. sim. Gej. G. Di. ex vi subjectæ materiæ^v. Opum, scilicet aliarum ab auro & argento^x. Ad verb. in *multitudine*, Mo.) *non congregabit frumentum*, M. vel, *nullum fructum percipit*, Ti. sim. Ca. vel, *non satiatur proventu*, Pi. sic JT. vel, *est sine fructu*, P. *Et quis amat, &c.* interrogativè; i. e. Si quis est qui amet, &c. †. vel, pronomen interrogativum, *quis?* ponitur pro relativo, *qui*^z. Al. *non est*, vel *erit*, *ei proventus*, V. Merc. Gej. tantus scilicet quantus agricolæ^z. Td לֹא יִשְׂבֹּעַ nolim jungere cum præced. לֹא יִשְׂבֹּעַ, (quod tamen omnes faciunt,) sed cum seq. לֹא יִשְׂבֹּעַ, nam לֹא יִשְׂבֹּעַ construitur, aut sine præpositione, aut cum לֹא, ut 1 Sam. 1. 5. aut 7, Levit. c. 19. v. 18. non, quod sciam, cum לֹא. Totum itaque versum sic reddo, *Qui diligit pecuniam, non satiabitur pecuniâ: & qui diligit, in multitudine* (quod ad pecunias refero, ut Psalm. 37. 16.) *non habebit proventum*. Causam dedit versu præcedenti, quia sola terra suppeditat id unde homo vivat, nempe לֹא יִשְׂבֹּעַ proventus; quod nomen, teste K. comprehendit omnem fructum edulem: pecunias verò nemo edit^b. Verùm cum præfixum לֹא sæpe sit nota accusativi casus, & objectum actionis indicet, præstat reddere, *qui amat abundantiam*^c. לֹא יִשְׂבֹּעַ propriè est, *strepere*; unde לֹא יִשְׂבֹּעַ est, & *multitudo*, & *strepitus*, quod multitudo non sit sine strepitu: & opes sic vocantur à strepitu curarum quas secum afferunt^d. לֹא יִשְׂבֹּעַ denotat quamvis collectionem aut multitudinem insignem; v. g. populorum, Gen. 17. 4. 2 Sam. 6. 19 *. & vestium, & aliarum rerum mercatorum^e. Erasimus & alii ex Hamon deducunt illud Mammon in N. T. g. *Et qui amat mammoniam haud fruatur illa*, Sy. Gemara locum explicat, *Qui amat turbas, &c.* Alii, *Et qui amat societatem proficiet*, in Lege scilicet. Ego quod prius dixi præferam^h.

11. *Ubi, &c.* גִּבְרֹת הַטִּבְרָה וְגִ' *Quum multiplicatur bona*, (vel, *multiplicatur bonum*, M. Di. sim. Mo. vel, *multum est bonum istud*, JT. de quo nunc agitur, triticum nempe, vinum, & similiaⁱ; vel, *augescunt opes*, Ti. V. sim. Sy.) *multiplicantur comedentes illa*, P. &c. vel, *illud*, Merc. M. &c. vel, *qui absument eas*, V. Multi sunt, vel, 1. defraudatores, vel raptores, qui eas comedunt, id est, abripiunt, inque suum usum convertunt; ut vox comedendi sumitur Gen. 31. 15. Job. c. 31. v. 8^k. Vel, 2. mercenarii & servi, quos avarus cum summo cruciatu sentit bona sua absumere, eduliis, salariis, &c. Huc illud Xenophontis, *Qui multa habet multis eget ad illa tuenda*, &c. minus itaque habendum ut minus desit. Hunc sensum priori præfero: illud enim rarius avaris accidit, hoc perpetuè; & huic magis convenit *ocularis usurpatio* quam illi^l. Agriculturam præfert opibus, quia hoc opum incommodum est, ut quò plures sint, eò plures ad eas devorandas sæpe heluones conveniunt, unde tandem exhauriuntur; quum ager magno fœnore fructus det quotannis redituros^m. Ut prius avaritiæⁿ, ita hoc loco agriculturæ, vanitatem ostendit, & magnarum possessionum^o. Quantò plura ex terra colliguntur, tantò plures confluunt ad ea comedenda P. לֹא יִשְׂבֹּעַ hic singulare est, sed significat id quod Latini *Bona* vocant^r. ¶ *Et quid prodest, &c.* וְיִשְׂבֹּעַ לֹא יִשְׂבֹּעַ *Et quæ rectitudo* (vel, *Et quid rectum*, Mo. V. *Quid ergo commodi*, JT. Pi. D. sim. Ti. vel, *quod emolumentum justum*, V. Ti. *Et quid gratius*, M.) *domino*, vel *possessori*, ejus, five suo, sub. est, P. Merc. V. vel, *obvenit*, Pi. sic Ti. vel, *esse poterit*, M. לֹא יִשְׂבֹּעַ, alibi *rectitudo*, seu *equitas*^r, hic idem valet quod לֹא יִשְׂבֹּעַ, quod Salomoni usitatus^t, *emolumentum*, seu *commodum*^v. Heb. *dominus ejus*, in plur. de uno hic dicitur, sicut Gen. 24. 9. & 40. 1. Exod. 21. 29. Jes. 1. 3^v. ¶ *Nisi quid, &c.* וְיִשְׂבֹּעַ לֹא יִשְׂבֹּעַ *Quinimo videre oculorum ejus?* Mo. *quam videre hoc ipsum, &c.* M. similiter Ti. Ca. *nisi aspectus*, vel, *præter aspectum, &c.* JT. Pi. V. i. e. præter delectationem oculorum^x. Vel, quod suas opes cernit devorari^y ab aliis^z, & ipse tantum suam capit portionem^z; vel, si avarus est, tantum opes suas cernit, velut pictis gaudens tabellis, ut est apud Horatium, (Satyr. 1. 1.) illis dens tabellis, ut est apud Horatium, (Satyr. 1. 1.) illis non

cupationes. vel, comedit in locis obscuris, vel in latebris, ne infumendum aliquid sit in hilaritatem & decorem debitum. Pendent hæc verba à v. præc. *Quid emolumentum est ei, quod, &c?* (repete, & quod) — in tenebris comederit, &c. ¶ *Et in, &c.* וְכַעַס הָרִבָּה וְכַעַס הָרִבָּה] Alii hinc legunt, וְכַעַס, ut sit nomen; & sic habent pleraque exemplaria. Alii, וְכַעַס, ut sit verbum: cui favet Masora marginalis, in Bibliis Buxtorfianis, & manuscriptis, quæ hinc notat sic bis reperiri; alter autem locus est Psalm. 112. 10. [Hinc locum variè reddunt.] *Et ira* (vel, & in ira, inquam, Merc. vel, in sollicitudine, M. vel, cum indignatione, Ti. sic JT.) *multa*, Mo. sic JT. o. Sy. (vel, cum tadio multo, Ca.) & infirmitate, vel ægitudine, sua, & furore, vel fervente ira, Mo. JT. vel, in languore & molestia, M. vel, & morbo & ira, Ti. sim. Ca. Al. *Et ira multa* [in nominativo] & infirmitas ei, & furor, P. Al. Nostra [i. e. Anglicana] versio sic reddit, *Dolorem habet & iram cum morbo*, (ubi copulativa valet cum, ut 1 Sam. 14. 18.) q. d. Quum æger & moribundus est, indignatur multum opes relinquendas esse, &c. *Et irascitur multum, & morbus*, seu ægrotudo, est ei, & indignatio, sub. est, inquam, ei, Merc. sim. V. Pi. Gej. Morbum animi intelligo, ut Coh. 6. 2. nempe curam immodicam; quæ tamen ei sæpe morbum [corporis] conciliat. וְכַעַס verrendum, & infirmitas ejus, & subaudiendum ex præcedenti וְכַעַס erit indignatio; q. d. Præ ira frequenter incidit in morbum. וְכַעַס resolvendum in וְכַעַס, & morbus est, vel contingit, ei; ut Psalm. 115. 7. וְכַעַס, pro, וְכַעַס. Al. in וְכַעַס est adventitium, ut in וְכַעַס Psalm. 50. 10. & בְּנוֹ Num. 24. 3. Quod non placet. *Irascitur* tum domi, tum foris, variis objectis illi occasionibus, ut nulla prorsus ei sit quies. Sed & hæc turbæ, licet in se poenales ac molestæ, majoribus tamen viam sæpe sternunt. 18. *Hoc, &c.* הִנֵּה אֲשֶׁר רָאִיתִי אֲנִי טוֹב אֲשֶׁר יָפֵה וְגו'] Ecce (Ecce igitur, P.) quod vidi (vel, deprehendi, V. sim. D.) ego bonum, quod pulchrum (sub. est, P.) comedere, Mo. P. Ecce quod vidi ego, bonum pulchrum esse comedere, JT. Heb. bonum quod pulchrum sit, trajectio. En quid ego viderim, quid sit bonum & pulchrum, ut scilicet quis comedat, M. Itaque quod bonum ego, quod pulchrum, esse video, hoc est, ut epuletur, Ca. Quamobrem, ut ego judico, bonum erit, quod & decorum est, ut quis edat, Ti. Ecce, ego vidi bonum quod est pulchrum, comedere, o. Ecce quod vidi ego est hoc, nempe, bonum & pulchrum esse, &c. vel, Ecce quod vidi bonum esse, nempe, quod pulchrum sit, &c. ut negligatur Rebia in וְכַעַס. Ecce, quod vidi ego est, quod bonum est, vel, bonum esse, quod & pulchrum, i. e. & bonum, & simul pulchrum & decorum; vel, bonum & pulchrum, Q. in Merc. וְכַעַס ante וְכַעַס valet, & sicut Hof. 12. 8. iniquitas וְכַעַס quæ (id est, &) peccatum. Al. Ecce quod vidi ego: bonum, imò pulchrum, est edere, &c. וְכַעַס hic solum augeat affirmationem, ut 1 Sam. 15. 20. & Psalm. 10. 6. & 95. 11. Bonum est homini ipsi; pulchrum, decorum, honestum, quoad alios. Ut comedat, &c. i. e. partis bonis fruatur suaviter, & decenter, cum pia hilaritate. ¶ Quos dedit ei Deus] Neque enim credendum hoc est, temere annos nostros labi. ¶ Hæc est pars illius] Vel, portio, quæ licet ei frui. Nihil aliud de bonis suis auferre potest. Jam quantum hic versus ferè repetitur, Coh. 2. 24. & 3. 12, 13, 22. Est nimirum Libri argumentum, ideo sæpe repetitur post varias vanitates & vitæ incommoda, ut sciamus quâ ratione illis medendum sit. 19. *Et omni—cui dedit Deus, &c.*] Idem dixerat Coh. 3. 12, 13. sed hinc amplius explanat. Ne quis putaret remedium prædictum leve esse & facile, subjungit, hoc non esse virium humanarum, sed donum Dei, &c. ¶ וְכַעַס הָאֵלֹהִים אֲשֶׁר וְגו'] Etiam quod omni homini dedit, &c. P. V. ad verb. Etiam omni homini quod dedit ei: Ordo inversus, & tunc ei redundat. Præter. pro præf. Etiam omnis homo cui dedit, &c. Merc. Etiam quod attinet ad quemcunque hominem cui dedit, &c. Pi. ¶ Substantiam, וְכַעַס Opes, M. Ti. Mo. Ca. &c. facultates, Merc. JT. Pi. &c. Significat bona, tum immobilia, ut fundos, &c. tum mobilia, etiam animalia, &c. ¶ Potestatemque ei tribuit; sic M. P. Pi. &c. וְכַעַס] Et quem dominari fecit,

Merc. sim. Gej. q. d. Qui imperat divitiis, non servit. ¶ Ut, &c. וְכַעַס הָאֵלֹהִים] Ut comedat ex eis, M. P. &c. vel, ex eo, Ti. Mo. D. Affixum sing. refertur ad וְכַעַס, vel, est constructio sensu, non voce, congrua. Similiter Dan. 2. 28. *Somnium tuum & visiones capitis tui hoc est b.* ¶ Et fruatur, &c. וְכַעַס הָאֵלֹהִים] Et ut ferat, seu ferret, (vel, sumat, P. sim. Pi. M. vel, auferat, D. Ti.) partem, vel portionem, suam, Merc. &c. Veteri more partes apponebantur convivis, quas vel domum poterant auferre, vel mittere quod vellent. Horatius, *Di tibi divitias dederunt, artēque fruendi.* 20. Non enim satis, &c. וְכַעַס הָאֵלֹהִים] Quod si non multum, (supple, est illud quod dedit Deus, ex versu præc. Si angustæ opes sint, & curta supellex, &c.) recordabitur tamen dierum vitæ suæ, JT. Car. Q. in Merc. quibus jucundè vivit; ac eorum recordatio lætitiā animi parit. Deus tenuitatem opum gaudio animi compensat. Huic sententiæ favet accentus distinguens, alia tamen potior est. [Alii sic:] Quia non, vel, Neque enim, multum recordabitur (vel, recordatur, P. V. Gej. fut. Heb. pro præf. i. e. recordari solet, &c.) dierum vitæ suæ, Mo. M. Merc. Pi. o. Ang. Gej. &c. i. e. Non sentit abire vitam. O vita misero longa, felici brevius! Nam talis homo (cui scilicet Deus potestatem fecit comedendi, &c. m.) non valde recolet tempora vitæ suæ, Ti. sim. Ca. Non discruciat se recordatione ærumnarum quas perpeffus est. Dies hinc, pro diebus adversis, ut Job. 18. 20. Psalm. 137. 7. & Mic. 7. 4. & in Abdia, v. 12. diem fratris tui. Non multum recolet, &c. partis scilicet fruens, & contentus præsentibus, juxta Ebr. 13. 5. nec macerat se, vel de præterito, quod emendari nequit, vel de futuro, quod incertum est. Non sollicitus est quantum vixerit aut victurus sit, sed æquo animo perfert omnia, præsentibus jucundè fruens, &c. ¶ Et quod Deus occupet (vel, occupat eum, Sy. trahit eum, Ar.) deliciis, &c.] Itaque, &c. sumpserunt ut supra וְכַעַס occupatio, & וְכַעַס ut occupentur. Simil. R. Jona apud K. Facit ut in vacet & indulgeat lætitiæ, &c. ¶ וְכַעַס הָאֵלֹהִים מְכַעֵר לְבָבוֹ] Quia, vel, Et quod, Deus faciat occupari in lætitiā cor ejus, M. vel, largitur, sive suppeditat, ei lætitiā, &c. Q. in V. D. sic Merc. AE. in Merc. sim. Ca. ut Coh. 10. 19. Pecunia suppeditat omnia. Suggestit illi lætitiæ materiam, dum facit ut jucundè suis fruatur, adeoque vitæ tot tædia fallat, & molestias discutiat. Vel, audit eum in lætitiā, &c. P. Exaudire, pro, largiri, quia Deus tunc exaudire dicitur, quum largitur quod petimus. Vel, annuit lætitiæ, &c. JT. Pi. Car. h. e. lætitiā animis indit, tam pauperum, quam divitum, &c. Vel, exaudire facit lætitiā, &c. opes scilicet, quia facit Deus ut hæc expleant ipsius desiderium. Heb. testificatur de lætitiā, &c. Pi. Verbum hoc cum constructum id sign. sed malim, facit eum testificari de lætitiā, &c. i. e. efficit ut ipse sibi testis sit suæ animi lætitiæ. Vel, respondet (vel, respondens, Mo. Merc. honestis ipsius desideriis & laboribus, respondet ei, Ang.) lætitiæ, &c. Merc. vel, in lætitiā, Mo. Merc. Pi. Pem. Ang. vel, per lætitiā, Gej. Pem. Dat ei lætitiā laboribus omnibus parem, quæque illos compensat. Lætitiā cordis ipsius remunerat eum, Ti. וְכַעַס constructum cum significat, 1. respondere contra aliquem, Exod. 20. 16. Num. 35. 30. 2. respondere in aliquo, vel, loco, Psalm. 81. 8; vel, tempore, Psalm. 20. 10. 3. respondere per aliquid, tanquam respondentis signum; ut, per vocem, Exod. c. 19. v. 19. per ignem, 1 Par. 21. 26. Id hinc congruit, q. d. Deus non solum dat hanc lætitiā v. 19. sed per eam datam respondet, & gratiam suam pio sic testatam facit, & animum fidemque ejus validè confirmat. Sensus est, Auxiliatur ei in lætitiā ipsius, quia ipse & dedit illi, & potestatem ei facit utendi. וְכַעַס est particip. Hiphil, habens Tzere, tanquam in forma regiminis; ut, וְכַעַס inclinans, Deut. 27. 19. וְכַעַס spargens, Num. 19. 21. Friget quod RS. ait nomen esse, & sic reddit, quia Deus est ei testimonium semper fixum in lætitiā cordis ipsius; quod lætatus sit bonum in vita sua facere. Licet וְכַעַס sit nomen sign. responsum, Job. 32. 3, 5. Prov. 15. 1, 23. & 16. 1. Mic. 3. 7. hinc tamen est participium, sicut & Prov. 21. 19. collat. cum Job. 19. 16.

CAP. VI.

1. **F**requens, &c. **וְרַבָּה הָיָה עַל הָאָדָם** Et (vel, idque, JT. Pi. sim. Ca.) frequens (vel, multum, Merc. Mo. V. o. vel, magnum, M. maximum, JT.) homini, P. vel, super hominem, Mo. apud, vel inter, (vel, super, JT.) homines, M. Merc. Pi. Ca. Sy. vel, potens super, &c. ut Coh. 2. 21. & 8. 6. q. d. potenter eidem imperans, vel, tanquam onus, incumbens; id quod **לְעַלְיוֹתָא** super designat. Idque principatum inter homines obtinuit, Ti. V.

2. **Vir**, &c. **וְיָשָׁר אִישׁ וְגוֹ** Vir (sub. est) cui Deus dedit, vel dat, vel dabit, &c. Merc. Gej. &c. **¶ Et nihil**, &c. **וְיָשָׁר לְנַפְשׁוֹ וְגוֹ** Nec caret (vel, non ipse deficiens, Mo. vel, deficit quicquam, P.) anima ejus, sive sua, (vel, sibi, Merc.) omni eo quod desiderabit, Merc. vel, ex omnibus que desiderat, P. sic Mo. justè scilicet & convenienter; non enim loquitur de infinitis avari desideris. **וְיָשָׁר** non ad rem, sed hominem, refero, Non est ipse deficiens, &c. **¶ Ut qui in nullo habet defectum** (vel, Quippe non destituitur, Pi.) pro anima sua ex omni eo quod desideratur, M. vel, ullà re quam concupiverat, Pi. Ità ut nullà re careat quam animo suo possit expetere, Ca. sim. Ti. **וְיָשָׁר** non refero ad possessorem, sed ad rem, h. m. Et non ipsum (nempe aliquid desideratum) deficit, vel deest, &c. ità affixum **וְיָשָׁר** appositum respicit sequens **וְיָשָׁר** universum, vel, in genere rem desideratam. **וְיָשָׁר** in Hithpael sign. vehementer & continuo desideravit. **¶ Nec tribuit ei**, &c. Vel, quia prius ei auferuntur quàm iis uti queat; vel, quia propter avaritiam abstinet, quia negavit ei Deus animum liberalem. **¶ Extraneus**, &c. **וְיָשָׁר לְאִישׁוֹ** Externus (non amicus, cognatus, affinis, &c.) eas comedit, Merc. &c. Suprà dixit, comedit **וְיָשָׁר** ex iis, quantum scilicet naturæ suæ satis sit, ut moderatum usum innuat; hic, comedit eas, abusum & profusionem opum notans, quibus dives avarus pepercit. Comedit autem eas, vel, hero adhuc viventi ereptas, ut belli tempore; vel, post mortem ipsius, &c. k.

3. **Si**, &c. **וְיָשָׁר אִישׁ מֵאָרָם** Si genuerit vir (vel, quissiam, M. sic Gej.) centum, Mo. P. &c. sub. liberos, M. P. Ti. Merc. &c. quod facillè intelligitur. Verbalè hoc latet in verbo suo **וְיָשָׁר**. Similes accusativi ellipses, Psal. 3. 7. posuerunt, sub. aciem; & 103. 9. servabit, sub. iram; & 1 Sam. 20. 16. pepigit, sub. fadu. Numerus certus, (centum,) pro incerto. Diviti hoc versu addit tum πολυτελείαν, tum longævitatē; quæ tamen omnino vanitatem non tam minuunt, quàm augent. **¶ Et vixerit multos annos** Ut opes suas & cumulet & muniat. **¶ Et plures dies**, &c. **וְיָשָׁר שְׁנֵי וְגוֹ** Et multi sint dies annorum ejus, Pi. simil. M. P. Ti. JT. &c. Et multum quod sint, &c. Merc. Et satis sit illi id quod erunt dies, &c. i. e. sit contentus spatio vitæ suæ, aut, vivat quamdiu volet. Et quamvis satis multum fuerit tempus quo sunt, vel duraverunt, dies, &c. Gej. Non est tautologia; priori enim membro numerum tantum, hic illius sufficientiam simul, designat. Vel, hoc addit, de longævitate loquens, & seipsum corrigit, & multos potius dies, quàm annos, dicit. Vide Gen. 47. 9. **¶ Et** (vel, Et tamen, Merc. Gej. ut i sumitur Coh. 4. 8.) anima illius non utatur, &c. **וְיָשָׁר לְאִישׁוֹ** Non satiatur bono, Merc. sic M. vel, bono illo, JT. sic P. vel, bonis, Sy. Ar. Ti. sub. rebus, Ti. Bonis suis; articulus exprimitur per pronomen reciprocum. h. e. Nec tamen bonis usus seu perfructus fuerit. Non satiatur, &c. vel, propter inextinguibilem ejus cupiditatem; vel, propter maledictionem Dei. Anima autem hic appetitum significat, ut Gen. 34. 8. 1 Sam. 20. 4. Psal. 130. 6. **¶ Sepulcrumque careat** Vel, quia, avaritiâ ductus, profectus est ad peregrinas oras, ubi vel à latronibus, vel à barbaris, occisus est spoliandi causâ; vel, quia ipse sumptibus parcere voluit: vel, quia hæres ingratus ei denegat: vel, ob concivium aliorumque justum adversus illum odium. Sepultura asini poena erat gravissima, Jer. 22. 19. Vide & Jes. 14. 19, 20. **¶ De hoc**, &c. **וְיָשָׁר** Dixi, Merc. Gej. &c. Pronunciavi de eo, V. sic Vulg. Merc. de tali homine. **¶ Quid**

melior illo sit abortivus] Externorum istorum habitâ ratione d. Hic enim nec bonis suis se privavit, nec vanitati tot curarum & dolorum subiectus fuit.

4. **Frustrâ enim**, &c. **וְיָשָׁר בְּרַבְרָא** Nam, vel Quia, (sub. iste, Pi. sic Ti. id est, vel, i. avarus, cum quo abortivus comparatur: vel potius, 2. abortivus; cui solum competit; non vidisse solem, Psalm. 58. 9. non item avaro h.) in vanum (vel, in, sive cum, vanitate, Merc. Pi. JT. M. o. Gej. vel, per vanitatem, Merc. ut Coh. 1. 2, 14. & 2. 21. vanè, Merc. Gej. id est, frustrâ; vide Job. 9. 29. Psalm. 39. 7. vel, in vanitatem ipsam, h. e. in mundum, qui mera est vanitas: vel, nequicquam, Ca. vel, ut res inanis, Ti.) venit, P. Mo. Sy. Ar. Scil. in mundum, ex utero matris; i. e. nascitur: quia nullum planè usum vel fructum sentit, &c. Venire idem quod nasci; sicut & abire [quod sequitur] idem quod denasci. Vide suprà 5. 15. & Job. 1. 21. **¶ Et pergit**, &c. **וְיָשָׁר בְּחֹשֶׁךְ** Et in tenebras (vel, tenebris, M. Gej. JT.) abit, Merc. Ti. Ca. Pi. sic Sy. Ar. vel, ambulat, JT. sic o. versatur, M. vel, abiturus est, P. Scil. in sepulchrum. i. e. Obscurè discedit, citra hominum notitiam; ut res tenebris tectæ in aspectum hominis non cadunt. In tenebris, i. e. tenebrosè, obscurè: id malo quàm, in tenebras; nam post **וְיָשָׁר** non locum seu terminum eundi, sed vel modum, vel comitatum, designat. Quia nihil erat, in nihilum redit. **¶ Et**, &c. **וְיָשָׁר בְּחֹשֶׁךְ** Et tenebris (ut b notet instrumentum, nomen ejus tegitur, Merc. Pi. &c. i. e. ipse, vel corpus ejus, sepulchro. Vel, oblivione deletur. nomen ejus, quod nullum fuerat: q. d. Perit ejus mentio. Nec eo melior est avarus, quippe qui ad miseriam natus est, ignominiosè sepultus, & oblivioni traditus; sed in eo quod sequitur deterior est.

5. **Non**, &c. **וְיָשָׁר לְאִישׁוֹ** Etiam (vel, Etiam quod, P. Et quidem, M. Ca. o. Hic etiam, JT. Imò, Sy. Præterquam quod, Ar.) solem non vidit, vel viderit, Merc. Mo. Pi. P. &c. Nempe abortivus: vel, avarus; q. d. Perinde illi est ac si Solem nunquam viderit, quia bonis suis non est usus. Non vidit lucem, ut molestum ei sit illà privari. **¶ Neque**, &c. **וְיָשָׁר לְאִישׁוֹ** Neque cognovit, M. sic Ti. Sy. Ar. Mo. Gej. sub. eum, Ar. [Solem.] Lucem solarem, mente scilicet suâ, quod **וְיָשָׁר** sign. ut dicitur de visu externo. Ità omnimoda illius fructio excluditur. Al. neque expertus est, JT. Id valet. Non videt Solem cæcus, & tamen experitur ejus calorem, ut cætera viventia. Al. Nec scivit (vel, expertus est, Pi.) sub. quicquam, Merc. P. Ti. Pi. i. e. Nullius rei scientiam aut sensum habuit, boni aut mali: ac proinde nec expertus est ærumnas hujus vitæ. **¶ Levius**, aut tolerabilis, est huic quàm illi, JT. D. Sic **וְיָשָׁר** usurpant; cui opponitur **וְיָשָׁר**, durum, arduum, intolerabile. Quies est huic (sub. **וְיָשָׁר**) magis, D. sic M. Merc. Pi. P. vel, amplior, Ti.) quàm illi, Merc. P. Pi. &c. i. e. abortivo quàm diviti. Quia illi bonum non obvenit; hic bono præsentī non est usus: ille simul & semel miseriam inchoat & absolvit; hic diu in ærumnis contabescit: ille quievit in utero, tum in sepulchro, Job. 3. v. 10. &c.; hic nec vivus, nec mortuus, quiescit. **¶ Si** geminetur, prius valet, hic, & respicit nomen propinquius; posterius, ille, & respicit remotius. Vide Cohel. 3. 19. & 7. 14, 18.

6. **Etiamsi duobus millibus**, &c. **וְיָשָׁר שְׁנַיִם פְּעֻמִּים** Mille annos duabus vicibus, P. Mo. V. Gej. vel, duplicatos, Gej. q. d. Et si obtigerit ei longævitas, quam ad opes ampliandas exoptavit; quæ etiam felicitas judicatur; unde hic abortivo melior videri possit. Verum longa vita, sine bono sive gaudio, miseriam tantum prolongat & multiplicat. **¶ Nonne ad unum locum properant omnia** **וְיָשָׁר לְאִישׁוֹ** Omnis vadens? Mo. omnes (vel, ambo, Ca.) pergunt? P. tendunt? Merc. abeunt? JT. Pi. Di. scilicet **וְיָשָׁר** in sepulchrum: & qui bonis suis fructi sunt, & qui non sunt usi; & qui multos, & qui paucos, annos vixerunt; & divites, & pauperes: & nihil hic [avarus] de rebus suis hinc ablaturus est. Cur ergo ita bonis suis pepercit? Al. omne quod est vadit? M. omnia tendunt? Ti. Merc. Sy. sic o. Ar. Sic ad abortivum etiam pertinet, quod huic diviti prætulit. Divitiæ nec mortem arcent, nec post

post mortem juvant; quum eadem omnibus est lex, ratio, necessitas. Externa tantum hinc considerat, ut supra.

7. *Omnis labor hominis in ore ejus*, *וְכָל עֲמָלָא דְּהוֹמִינִים בְּפִי* Propter os ejus, M. Ti. Merc. Sy. sic Mo. P. Ar. V. sub. est, Merc. M. &c. vel, *suscipitur*; id est, ut paret sibi victum^b; ut vitæ consulat^c: pro corpore ejusque officiis. Os, metonymicè, pro cibo qui ei inditur, & synecdochicè, pro necessariis omnibus, qualia sunt *cibus & vestitus*, 1 Tim. 6. 8. Propter cibum oris sui, Ch. ad os ejus tendit, Pi. Gej. ex o. i. e. ad alimoniam*. Usus omnis [laboris] in victu est: natura autem paucis contenta est^f. Al. est *ipsi demensus*, Gej. ex Of. à Deo scilicet, adeoque finitus est; vel, cum Luthero, *ad demensum ejus*: sic *וְכָל עֲמָלָא* sumitur Gen. 47. 12. Exod. 12. 4. Levit. 25. 51. *¶ Sed, &c. וְכָל עֲמָלָא* Et etiam (vel, Et tamen, M. P. Merc.) anima (vel, desiderium, V. Pi. Ti. &c.) ejus non impletur, M. Merc. &c. Cupiditas (habendi^b) est inexplebilisⁱ. Ad aliena & nova semper fertur^k. Longè plura congerit quàm quæ victui sufficiant. Quorsum? [JT. totum sic reddunt,] *Ut omnis labor hominis obveniat ori ipsius*, (i. e. veluti spontè ingerat se in os, & laboranti commodissimè succedat ex animi sententia^m), etiam desiderium ejus non expletur, JT. Conclusio hujus sermonis, Bona hæc non modò instabilia sunt, sed etiam infirma, nec unquam animum explent[†].

8. *Quid, &c. וְכָל עֲמָלָא דְּהוֹמִינִים* Quid enim amplius (vel, præstantius, Mo. sim. M. Ti. Ca. &c.) est sapienti quàm stulto? P. sic JT. Pi. &c. Quid privilegium sapientis præ stulto? Nihil, haud dubiè, hac in parte^o; in iis quæ natura desiderat^p; quoad felicitatem terrenam^q, & communia eventa^r. Pares sunt quoad præsentem victum & hæc externa; pariter illis hinc fruuntur, nec moriendo quicquam secum auferunt[†]. In nullo differt à stulto sapiens, si hic insatiabilis sit, &c.^t *¶ Et quid, &c. וְכָל עֲמָלָא דְּהוֹמִינִים* Quid (repete, amplius, Merc. D. Pi. & sub. est, Merc. D. Pi. sim. Ti. vel, profuerit, P.) pauperi, vel afflicto, (vel, humili, Ti.) scienti ambulare coram viventibus? Merc. sic P. Pi. Mo. &c. vel, qui scit vitam agere inter viuentes? Ti. sic Merc. i. e. decenter & prudenter inter homines vivere? Coh. 4. 15. Psalm. 56. 14. Isa. 42. 5. Qui se hominum moribus attemperare novit[†]. Qui prudens est & industrius, & novit victum parare; adeoque non minus utilitatis habet ex rebus suis modicis quàm dives ex abundantia; quum uterque hoc tantum adipiscitur, ut vitam sustentet, &c.^x *Quid pauperi, &c.* industrii scilicet, præ paupere stulto? nam utrique victus contingit. Hinc apparet sententiam istam esse *ἀναπόδοτον* sed *ἀντιόδοτον* facile subintelligitur ex analogia sententiæ præcedentis: nam ut ibi sapiens comparatur cum stulto, ita hic pauper industrius comparatur cum simplici^y. Contrarium non est nunc expressum, ut in priora parte; id quod locum difficilem reddit. Sed facile fuit subaudire, Quid talis pauper amplius habet quàm dives avarus, qui inter homines versari nescit, nec societate utitur hominum? Nihil sanè, quoad hanc vitam & ejus incommoda^z. Ellipsis est contrarii, ut 1 Tim. 4. 3. ut sicut priore hemistichio nihil esse in divitiis affirmavit in quo sapiens stulto præstet; sic in posteriore dicat nihil deesse pauperi sapienti in quo à divite, five sapiente, five stulto, superetur. Ille enim non minus commodè vivit, & multis incommodis solvitur quibus dives cruciatur^z. *Quid modestus qui se scire gerit erga mortales?* Ca. *Quid accrescit pauperi intelligenti, si ambulet cum stultis coram viventibus?* M. *Quid pauperi deest, si novit ambulare* (i. e. bene se gerere) *cum viventibus?* cum sui ævi hominibus^b? [Alii totum sic reddunt & intelligunt,] *Nam quid amplius est sapienti quàm stolido ipsi? quid ad pauperem fruens*, (vel, sciens, vel percipiens, Ma.) *dum ambulant coram viventibus?* JT. i. e. in hac vita. Confirmatio proximè præcedentis dicti, de infirmitate bonorum [externorum] ad sedanda hominum desideria, per enumerationem. Videamus, inquit, sapientes, stolidos, pauperes, abundantes; quid tandem amplius reportant, obsecro, quo sua desideria exfatiant^c? Al. Stoliditatem inexplebilis cupiditatis hinc explicat Salomo. *Quid amplius, &c.* Quænam sapientis præ stulto præcellentia? *Quid amplius pauperi scienti, &c.* sub. quàm diti imprudenti ac obscuro? Ad quæ-

litum hoc respondet versu seq. *Melior est contentus, &c.* i. e. præsentium fruitio, quam sapiens obtinet, &c. alioquin si sapiens semper appetat, & nunquam fruatur, æquè miser est ac stultus^d.

9. *Melior, &c. וְכָל עֲמָלָא דְּהוֹמִינִים* Di-
cuntur hæc, vel, 1. in persona divitis avari, excusantis avaritiam suam*. *Melior est, inquit, inspectio oculorum*,* Pi.
(i. e. rei præsentis fructus atque perceptio^f, divitiarum possessio^g), quàm *cursum* (vel, *divagatio*, Pem.) *desiderii*, JT. Car. h. e. quàm illas absentes assidue concupiscere; quod facit pauper prudens: potior igitur est conditio possidentis. Respondet, *Etiam hoc vanitas, &c.* Nam, usu excluso, inutile est jus possessionis^h; nec abundantia satiat desiderium, sed potius cor cruciatⁱ. Vel, 2. in persona Salomonis concludentis hunc locum de vanitate avaritiæ^k. *Melior est visio, vel aspectus, five affectio, oculorum*, (i. e. id quod spectatur & cernitur, quod præsens est^l, præsentium fruitio^m: *videre, pro, frui*, Coh. 2. 1. & 3. 13. *quàm iterio* (vel, *progressus*, Merc. vel, *discursus*, five *discursatio*, Gej. vel, *divagatio*, Gej. Ang. D. Heb. ire, D. Gej. infinit. pro nomine, ut 2 Reg. 19. 27. Hof. 4. 2. vel, *ambulare*, D.) *animæ*, Merc. &c. Periphrasis desiderii, quum anima non acquiescit præsentibus, sed quasi it ad alia illis addendaⁿ. Anima ambulat, quando sibi non constat, modò hoc, modò illud, appetens^o. Possessio rei dicitur *visio*, &c. Eccles. 5. v. 11. Insatiabiles cupiditates exprimuntur per *divagationem cordis*, Jes. 57. 10. Jer. 14. 10. Sic *visio* opponitur *fidei* 2 Cor. 5. 7. quia illa rem tanquam possessam respicit, hæc, tanquam speratam^r. Sensus, Melius est esse contentum præsentis fortunæ, quàm multa desiderare^t. Præstat frui, quàm sperare^t. Præstat frui quod habes, quàm animo (qui inexplebilis est) vagari ad alia atque alia, five nova, subindè affectanda & appetenda, quæ tamen non habeas, aut consequi non possis^v. Egregia sententia^x. *Melior est visio—quàm anima quæ abit*, P. *Melior est sincerus aspectus oculorum, quàm ambulare secundum desideria animæ*, M. *Melior est providentia, quàm ut quis desiderium sequatur*, Ti. vel, quàm quod æstuet animo, i. e. quàm animo æstuarè cupiendo^y. *¶ Sed, &c. וְכָל עֲמָלָא* Etiam hoc est vanitas, &c. Merc. Gej. &c. Tamen & hoc, frui scilicet, res est non permanens: nam quod quis sibi videtur felicior, eò magis mortem metuit^z. *¶* ad utrumque refertur, tam quod cernitur, quàm quod in animum ascendit; q. d. Est sanè potius præsentibus uti quàm vana animo consecretari, etsi utrumque vanum sit^z. Malim referre tantum ad *iterationem animæ*, & ad alias vanitates supra expositas^b.

10. *Qui, &c. וְכָל עֲמָלָא דְּהוֹמִינִים* Id quod fuit (vel, est, P. Gej. sic G. *Quicquid fuerit*, Mo. vel, *Qui fuit*, Ca. *Qui enim existit*, Ti. vel, *Quicquid, five Illud quod, est aliquis*, Pi. Gej. five, *Qualis aliquis actu existit* c), jam (vel, antea, vel jamdiu, five dudum, D. ex Jun.) *vocatum, vel nominatum, est nomen ejus*, M. Merc. Ti. P. Mo. Gej. G. Inditum ei est, ab Adamo scilicet, nomen conveniens rei cujusque naturæ. Sed videtur hinc aliud innuere^d. Id quod existit notum jam est; quod spectatur, ignotum*. Vel, *jam est nominatus*, Ca. vel, *jam est nominatum*. Sic de homine loquitur ut de re alia, ut eum extenuet, & sciamus sic à Deo ordinatum de homine fuisse ut de rebus cæteris. *Nomen* intellige rei substantiam^f, qualitatem, ordinem, statum^g; omnia denique attributa & affecta rei: q. d. Id quod est & fuisse dicitur in hac rerum natura, homo scilicet verbi gratiæ, cujus causâ hæc res inferiores omnes factæ sunt, jam antè nominatum fuit, & decretum quid & quale esset, & quæ ei essent eventura^h; five dives, nobilis, &c. sit, five pauper, obscurus, &c. hæc illius conditio ei contingit ex decreto Deiⁱ, quod infallibile & irrevocabile est^k. Unde intelligitur, sollicitudinem de futuro rerum nostrarum statu vanam esse^l; & frustra nos torqueri ut aliquid assequamur quod non decrevit Deus^m: vana esse desideria & conamina nostra, de majoribus consequendis quàm homini hæcenus obtigerunt; & optimum esse, præsentibus frui, &c.ⁿ. Innuit nihil fieri quod non prius decretum sit à Deo, idèque debere quemlibet sorte suâ contentum esse, quam mutare nequit^o. Qualis quis futurus esset, tale nomen ei jamdudum fuit impositum, talisque limites ei fixi à Deo, contra quem luctari

luctari iniquum & ineptum est. Nomen, pro rei nominata descriptione, constitutione, vel attributis, usurpari solet, ut Psal. 9. 11. & 48. 11. & 102. 22. & vocatum esse alicujus nomen, valet, rem ita determinatam, & velut in tabulas relatum, esse. Vide Jes. 40. 26. & 43. 1. & 45. 3, 4. **¶** Et, &c. "וְיָדַעְתָּ" Et notum est (vel, fuit, Merc.) quod est, vel sit, sive fuerit, (vel, esset, Merc.) homo, P. M. Ti. Merc. &c. emphaticè q; **וְיָדַעְתָּ**, homo, ab **וְיָדַעְתָּ** dictus; humanâ conditione, non Divina: h. e. creatura fragilis & imbecilla, & his vanitatibus obnoxia; non talis ut eventis possit obli-
Gej. scere; nè sibi Dei aut Angeli robur aut majestatem imaginetur. Quicquid opum, honorum, &c. vel habeat, vel sibi arroget, eum tamen hominem tantum esse & permanere notum est [aliis,] & ipsi tandem innotescet: Psal. 9. 21. Jes. 31. 3. **¶** Ordinavit Deus quod esset nil aliud quam homo, &c. Al. Et notus fuit, qui est homo. Homo, inquit, qui nunc est, jam olim notus fuit quod esset homo, è terra scilicet sumptus. **¶** Et non, &c. "וְיָדַעְתָּ" Nec poterit contendere, vel disceptare, (vel, in judicium venire, M. sim. Ti. Merc.) cum potentiori se, Merc. sic P. Ti. &c. i. e. Vel, 1. cum angelo mortis: q. d. Homo mortem nequit effugere. Vel, 2. cum Deo: ut decreta Dei impediatur, aut mutetur: vel, ut Deum accusare possit injustitiæ, infirmitatis, imprudentiæ, &c. quasi homo immerito vanitati subiectus fuerit. Ut Deo dicam scribat, vel eum ad jus vocet, &c. Vel, 3. Non possunt ab homine superari agnata rerum vices. Nomen **וְיָדַעְתָּ** alibi non occurrit: radix ejus **וְיָדַעְתָּ** est Coh. 4. 12. **¶** in **וְיָדַעְתָּ** abundat, ex proprietate linguæ, (quæ hîc non patitur He hajedia,) ut **וְיָדַעְתָּ** legatur, ut ad marginem monent. Dimidium hîc est Libri, in quo versus sunt 222. [Alii locum paulò aliter accipiunt.] Alia hæc est responsio, nim. aliquid quidem boni esse in possessione & usu divitiarum, non tamen tantum ut possessorem ab humana, h. e. fragili, conditione vindicent. Quicquid opum, honorum, &c. circumfluat, homo tamen est, & humani nihil ab eo alienum. Argumentum ab impotentia opum ad nos protegendum à peccato, morbis, ira Dei, aliisque malis quibus homo obnoxius est. Sit maximus, est tamen homo, & hominis ut nomen, ita & naturam, gerit, nec plagam irati Dei, utcunque dives vel superbus sit, effugere potest. Confirmatio judicii præcedentis. Esto, sanè, aliquid habeat amplius: 1. Hoc tamen eum à vanitate non eximet, hoc versu. 2. Quæcunque comparat vana sunt, v. seq. 3. Non ita valet homo judicio aut experientiâ, ut certò possit statuere quid sibi bonum aut est in præsentia, aut erit in futurum, v. ult.
Jun. 11. Verba, &c. "וְיָדַעְתָּ" **¶** Sanè (vel, Nam, Sy. Ar. sic.) verba multa multiplicant (vel, sunt verba multa quæ augent, sive multiplicant, Sy. Ch. Ar.) vanitatem, P. Nam sunt (vel, Sunt quidem, M.) multe res (vel, negotia multa, D.) quæ augent, sive multiplicant, vanitatem, sive inanitatem, Merc. Pi. M. Ti. Ca. Gej. G. i. e. incertitudinem rebus futuris additam. Satis esse debebat homini quod sit ipse vanitas, absque eo quod adderet tot vanitates vitæ. Quo dehortatur ab anxia cura rerum acquirendarum, &c. Vel, probat quod dixit, hominem cum Deo disceptare non posse, quia non modò in se fragilis est, sed multa sunt quæ augent ipsius miseriam & instabilitatem, nempe vani metus, dolores, spes, gaudia, &c. **¶** Conclusio præcedentis disputationis, & repetitio dicti Coh. 1. 3. ubi proponitur tanquam propositio demonstranda, quæ hîc tanquam demonstrata repetitur, & recapitulatio fit, &c. qu. d. Cum tot sint quæ vanitatem augent, sapientia, stultitia, voluptas, honor, regnum, quid amplius, &c. [ut sequitur.] Al. Quum adsunt res multe, (h. e. Quum opes augentur,) multiplicant vanitatem, JT. Car. Pem. h. e. augentur curæ, metus, pericula, &c. **¶** Quid necesse, &c. Quid amplius est (vel, Quid amplius autem inde est, Pi.) homini? P. Merc. vel, isti homini? JT. Quid residuum, &c. M. vel, utilitatis, &c. G. sim. Sy. Ar. Ca. nempe à spe. Spem pretio non emo, ait Terentius: & alter, Nescis quid serus vesper vebat. Quid ex illis secum aufert moriens. **¶** Et quod inde opera pretium, &c. Ti. Quid ergò restat, &c.

vel, Quæ ergò hominis est excellentia? q. d. Cum tot & tantæ vanitates hominem ferè obruant, nulla illi felicitas vel excellentia verè tribui potest.

12. Cum ignores, &c. "וְיָדַעְתָּ" Nam (vel, Aut, M.) quis scit, vel novit, quid sit bonum (vel, quid conducatur, Merc. sim. D.) homini in vita, numero dierum vitæ vanitatis (vel, vanissima, JT. Pi. sim. Merc.) suæ? P. M. Merc. Elegans descriptio brevitatis vitæ. 1. Dies, dicit, non, annos. 2. Dies numerandos, quod eorum paucitatem innuit, Num. 9. 20. Job. 16. 22. Psal. 105. 12. 3. Vitam vanitatis; substantivum pro adjectivo, & quidem in superlativo, ut Coh. 7. 15. & 12. 3. &c. Quis scit, &c. nim. ex lumine naturæ: vel, quis? certè ac apodicticè, &c. Quis, &c. q. d. Pauci noverunt. Nemo hominum, ut homo est, scit quid vel sibi vel alii bonum sit in hac vita; an paupertas illi profit, an divitiæ, &c. Eisdem viis quibus sibi & bono suo prospicere se homo persuadet, sibi ipsi officit. Vide Psal. 78. 30. &c. Multos bona sua perdiderunt; Ahitophel, sapientia, Nabalem, opes, &c. Quæ homines avidissimè arripiunt, occasiones fieri possunt & peccati, & gravissimæ miseriæ. Argumentum præcedens confirmatur hâc ratione, nempe ab hominis inscitia, & impotentia rebus ritè utendi. Exiguum nos exercet, multa & magna distrahunt; & solatia nobis pereunt, quia verum ea obtinendi modum nescimus. Duas autem hîc addit humanæ imperitiæ rationes: 1. brevitate vitæ, adeoque defectum experientiæ, ubi & quando & quomodo res adhibendæ sunt; 2. ignorationem nostram futurorum eventuum. **¶** Et tempore, &c. "וְיָדַעְתָּ" Et fecit (vel, perfecit, Mo.) eos tanquam umbram, P. Mo. i. e. Aestimatur eos, qu. d. Tanti facit dies hominis quanti umbram, Job. 14. 2. Psal. 144. 4. Quos conficit, vel transfigit, &c. M. Ti. Merc. JT. Pi. Gej. hîc pro relativo, & facit eos, pro, quos facit. Sic 87. quod non, 1 Sam. 20. 2. & qui non, Psal. 89. 49. **¶** qui illuxit, &c. Vel, simplicius, pronomen demonstrativum, illos, pro relativo, quos. Homo hîc dicitur facere dies, ut Jac. 4. 13. **¶** Ut umbram: q. d. Qui dies umbræ more prætereunt, citissimè, & fallacissimè; vel, Qui dies prorsus sunt umbratiles, habentes speciem, &c. sed nullam solidam constantiam aut durationem. Sic Sophocles vitam hominis comparat umbræ; Aeschylus, fumo umbræ; Pindarus, umbræ somnio. **¶** Aut quis, &c. "וְיָדַעְתָּ" Quia (vel, Deinde, D.) quis indicabit homini quid post eum futurum sit sub sole? Merc. sic Pi. Gej. &c. Tum suis fortunis, tum posteris, tum aliis. Vel, cras, vel, deinceps in vita, vel, etiam post vitam. q. d. Si quæ in præsens conducibilia sint scit nemo, quis futura denunciabit. Nemo ex rebus externis vel felicitatem potest percipere vivens, vel moriens eam sibi polliceri in nomine vel familia ejus post mortem, quia futuros eventus præscire nequit. Hoc propterea dicit, ut, hujus vitæ vanitate & brevitate consideratâ, dum licet, præsentibus tranquillè fruamur, cum timore Dei & gratiarum actione, sine inani discruciatione futurorum, quæ nobis ignota sunt; nec cum avaris parcamus nostris usque ad diem mortis, quum jam uti non licebit. Al. Hæc ad Atheos referri possunt, quasi has rationes illi afferant, ut sibi in diem sine timore Dei vivendum persuadeant, quum futura ignorentur, & in præsens etiam quæ conducant nesciamus. Sed aliò hæc pertinere totus contextus clamat.

C A P. VII.

1. Melius, &c. "וְיָדַעְתָּ" Melius est nomen bonum quam oleum, vel unguentum, bonum, sive pretiosum, P. M. Ti. Ca. &c. Melior est homini fama, &c. JT. Pi. [In connexion variant.] A rerum vanitatibus ad didascalica & consolatoria transit; ubi docet quâ ratione tot vanitatibus vitæ sit medendum. Docuerat ubi felicitas non erat: nunc ostendere aggreditur ubi sita sit. Dixerat jam, hominem ignorare quæ mortem ipsius secutura sunt: hîc famæ præstantiam

tiā docet, quā mortalitatis dolorem leniat d. *Nomen*, pro nomine bono: ut, *uxor*, pro uxore bona, Proverb. 18.22 †; & *dies*, pro die, tam bono, Luc. 19. 41, 44. quā malo, Job. 18. 20. Joel. 1. 15. & 2. 1, 2. *Un-
guentum*, vel *oleum*, *bonum*, i. e. bene olens & fragrans; quale ibi pretiosum erat, & in deliciis præcipuis^b. Vide Prov. 22. 1. Esa. 39. 2. Paronomasia inter *שמן* & *שמן* k. ¶ *Et dies mortis, die*, &c. *מיום מותו*] *Melior est die natali*, Ti. fim. M. vel, quā dies nasci ejus, Mo. vel, quo quis natus est, P. Gej. *Die ortus ipsius*, nim. hominis, qui facile subintelligitur, tum quia ejus paulò antè, Ecclef. 6. 12. mentionem fecerat; tum ex voce *mortis* indubiè ad hominem referenda, quum hæc omnia præcepta homini, & de homine, tradantur¹. Relativum sine antecedente^m: ut Jes. 3. 26. *portæ ejus*, putà Hierosolymæ; Jes. 8. 21. *transibit per illam*, scil. terram; Jon. 1. 3. *cum illis*, scil. nautis. Hoc consolationis causā opponitur tot ærumnis ac vanitatibus, quibus homo extricare se nisi morte non potestⁿ. Valer. Max. 2. 6. *Ibraces meritò sibi sapientiæ laudem vendicant, qui natales hominum flebiliter, exsequias cum hilaritate, celebrant*. Idem referunt de iis Mela & Solinus^o. Moriente evadimus pericula^p, labores, dolores, &c. q. in quæ nascentes ingredimur^r. Sed quorsum conjungit famam cum morte^s? Resp. Prius membrum in posteriore repetitur^t. *Et dies quo jacebit vir & emittetur in domum sepulchri cum nomine bono atque justitia, quā dies quo creatus est improbus in mundo*; Ch. Sensus loci, q. d. Et sanè, consideratis ærumnis quibus vita subjacet, &c. potius est mori cum fama, quā nasci, adeoque in miseras ingredi^v. Sanè hæc duæ clausulæ sunt inter se cognatæ: nam dies nati-
tatis festus erat; in festis autem unguentis utebantur, à quibus in luctu abstinebant, 2 Sam. 14. 2. Dan. 10. 3^x. Quā dies natiuitatis, i. e. quā vita cum omnibus ejus commodis^y. Dicendum videri posset, quā omnes di-
vitie: sed id hic includitur, quum dicit, quā natiuitas; hæc quippe ingressum ad divitiarum usuram præbet, &c. Porro, de piis hoc verum esse liquet; sed quid di-
cendum de impiis? Respond. De his verè dicatur, *Optimum illis fuit non nasci; proximum, citò mori*: & mors illis est minus malum prorogatione vitæ, quā, filium impietatis producentes, gravius judicium sibi accersunt^z. Morte peccandi omnis aufertur occasio. Huc tendit Salomon, ut nos ab inani hujus vitæ studio liberet, &c. a.
2. *Melior est ire ad domum luctus*] Ubi mortuus lu-
getur^b. Hic venit ad meliores sententias, quæ in ani-
mo bonum collocant. Vide Prov. 16. 19^c. Hinc con-
stat eum, quum prius *edere & bibere* optimum dixit, non
accepisse sensu Epicureorum, &c. d. ¶ *In, &c. באשר
הוא סוף ימיו*] *In quo cernitur finis omnium hominum*,
Ti. Eo quod (vel, Propterea quod, pro, באשר, †; Ob
id quod, M.) est (vel, ibi est, M. vel, ille est, JT. vel, in
illa est, Pi.) finis, &c. P. JT. Pi. Ad verb. *In quod ipse*,
pro, Propterea quod ipse, sub. luctus. Verti potest, *ipsa*,
nempe mors^f. *In qua*, scilicet domo luctus, est finis, &c.
q. d. Ubi quisque suæ fragilitatis & exitus admonetur^g.
q. d. Qualem ibi vides demortui statum, talis est exitus
omnium, ac proinde tuus, eadem deformitas, corruptio,
omnium rerum desertio, &c. h. ¶ *Et vivens, &c. וחי
הוא*] *Et vivens* (sub. homo, Ti. eam scilicet domum
luctus adiens¹), ponet, vel reponit, (sub. illud, P. Pi. &c.
quod illic videt^h), in, vel super, cor suum, P. Merc. &c.
h. e. Perpendet apud se, nempe mortem¹, undè ad
officium & agnitionem sui & Creatoris reduci potest:
quum in conviviis lætitia sæpe animum à recto aver-
tat, &c. m.
3. *Melior, &c. טוב כעס וגו'*] *Melior est ira*, vel
indignatio, risu, P. Ti. JT. o. Sy. Ar. Merc. i. e. Præstat
indignari peccantibus, quā applaudereⁿ. Melius est
amicum habere qui peccanti tibi succenseat, quā qui
arrideat. Utilius est versari cum tristibus, & veluti
dolore indignabundis, &c. p. *Melior est severitas, &c. M.
Iram* vocat vitam austeram & tristē; ut contrā, *risum*,
vitam mollem & delicatam. Aliis *ira* est tedium ex
rebus adversis^q. *Præstat tedium, &c. Ca. Melior est tri-
stitia, &c. Pi. Gej.* quæ scilicet oritur ex consideratione
tot vanitatum & miseriarum, &c. r. Al. Præstat Deum
vultu tristi esse, & punientem, &c. quā peccatoribus
aridentem, &c. s. Sed malim ad hominem referre, ob

præcedentia & sequentia^t. ¶ *Quia, &c. כי ברוע פנים יטוב*] *Quia in malo vultu, vel, per malum
vultum*, (vel, per tristitiam vultus, P. Ca. sic JT. Pi. Gej.
Mo. Ar. vel, severitate vultus, Sy. ad verb. in malitia fa-
citi, sub. unius, vel, ejus qui præest alteri, V.) bonum erit
cor, Merc. vel, exhilarabitur, &c. P. fim. Mo. Ti. Ca. Ar.
serenum redditur, &c. Sy. fiet bonum, i. melius efficitur,
Pi. JT. *Quia cum quis afflictam habet faciem, emendatur
cor*, Ti. Tunc animo bene est^v: quod viris bonis sæpe
accidit qui ob justitiam patiuntur, &c. *. Animus ex
rebus tristibus materiam & occasionem arripit de Deo
cogitandi, & ad eum revertendi^y. Tristitiam sequitur
lætitia^z. ¶ *¶* sumitur de malitia, vel, i. morali, ut
Jes. 1. 16. &c.; vel, 2. physica, ut Gen. 41. 19. Neh. 2. 2.
Jer. 24. 2, 3. &c. a.
4. *Cor sapientum ubi tristitia est*] Heb. est in domo
luctus, Pi. &c. Et si corpore abest, animo tamen semper
ibi versatur, luctuosa & mortem assidue cogitans^b. Per-
petuo dolet, dum se considerat^c, suamque quæ dein-
ceps esse possit calamitatem, aut aliorum miseras, &c. d. a. Car.
Probat tristitiam præstare lætitiæ ex judicio sapien-
tum, quippe qui & finem rerum spectant, & media
Idonea deligunt^t. ¶ *Et cor stultorum ubi lætitia*] † Ang.
Stultus semper lætari vult^f; etiam quum tempus & lo-
cus ad luctum invitent. Vide Esa. 22. 12, 13^g. Confi-
dens est, & rebus seculi immerſus, gaudia sua putat
perpetua fore^h.
5. *Melius est à sapiente corripì*] Heb. audire (nempe,
patienter & obedenter^z), increpationem sapientis, P. Mo. a. Ang.
Merc. &c. quæ te de peccato tuo objurgat^a. ¶ *Quam, &c. ושמע שיר ונא*] *Quam vir audiens* (Mutat
orationis formam^b: vel, ut, seu si, quis audiat, M. P. b. Merc.
Ti. Ca. JT. Pi. Merc.) canticum stultorum, Mo. Merc. &c.
Id est, vel, 1. blanditias, five adulationes^c, quæ ani-
mum titillant & alliciunt^d, nec corruptæ naturæ mi-
nus gratæ sunt quā cantica^t. Vel, 2. musicam &
clamores in domo compotationis, vide Amos. 6. 5. & c. f.
jocos, jucundas confabulationes, omnesque volupta-
tes, &c. Gen. 31. 27. Jes. 24. 8, 9^g. Mœrorem risui
præstare probat à causa efficiente utriusque: quæ illius
est, reprehensio justa, &c.; hujus, adulatio, &c. b.
6. *Quia sicut, &c. כקול הפסוק כקול הפסוק*] *Sicut*,
vel, *Qualis est, vox* (vel, sonus, five crepitus, Ti. P. Merc.
&c. ut Ezec. 1. 24. Joel. 2. 5^h.) spinarum sub olla, Mo. a. Arg.
Merc. &c. Elegans paronomasia inter *Schir*, canticum, &
Sirim, spinasⁱ: item amphibolia nominis *סיר*, quod
priori loco spinas, posteriore, ollam, significat. Simil. Jud.
10. 4. vox *ערי* repetita, prius, pullos asinorum, mox,
urbes, signif. k. *סיר*, olla, vox est Syriaca^k. ¶ *Sic
risus stulti*] Risus hic significat omnia ejus ludicra, &
omne genus lætitiæ^l. *Stulti* eleganter comparantur
spinis, quia sunt inutiles, Heb. 6. 8. intractabiles, 2 Sam.
23. 6, 7. & onerosi locis ubi sunt, Gen. 3. 17, 18: & il-
lorum risus, harum crepitui, &c. m. ubi magnus est stre-
pitus, sed citò transit ille ignis, nec carnem in olla
calêfacit, &c. n. Ità gaudia impiorum, 1. molesta sunt
& strepera, 2. citò evanescunt, 3. nulli coctioni re-
ctòve usui inserviunt, 4. in tristi tandem silentio ter-
minantur^o. Intellige hic antithesin, nim. reprehen-
sionem sapientis, licet ad tempus molestat, postea pa-
cem & lætitiā perpetuam afferre p.
7. *Calumniā conturbat* (vel, perdit, Sy. circumfert, o.) Ang.
sapientem: i. e. illi mœrorem affert^q: כי דעווקס ודעווקס
¶ *Nam* (vel, Certè, Sanè, P. V. Gej.) oppressio (vel,
calumniā, V.) ad insaniam adigit sapientem, Merc. Ti.
Gej. sic P. Mo. &c. Oppressio, i. e. opes partæ oppressionis, vi
& calumniā^r. Hæ eum insanire faciunt, five in vio-
lencia adversus proximos, five aviditate plura acqui-
rendi^s. Metonymicam hanc acceptionem postulat se-
quens membrum^t. Si sapiens fiat oppressor, insanus fit;
& furit in inferiores, &c. v. Al. Oppressio, non activè,
quā quis infert aliis, sed passivè, quā aliquis experi-
tur^x. Etiam sapientes, quum aut se aut alios injustè
opprimi vident, ad tantam confusionem vehementer
conturbantur, Psal. 73. 2, &c. Prov. 23. 17. Hab. 1. 2, 3,
13, 14^y. Pergit ostendere incertitudinem rerum hu-
manarum, cum etiam sapientissimi de statu mentis suæ
deturbari soleant, aut per injurias, aut per beneficia^z.
¶ *Et perdet, &c. ויפסד את לב מנהל*] [Variè red-
dunt.]

dunt.] Et perdit, vel labefaciat, vel corrumpit, cor (& à recto avertit^a) donum, five munus, five donatio, P. Mo. Gej. Pi. Merc. Munus acceptum iudicii causâ^b; quod oculos excecavit dicitur Deut. 16. 19. & hic rectum rationis usum corrumpit^d. Nec te turbet quod scem. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

8. Melior est finis orationis quam principium. Corrigit errorem eorum qui de sermonum suorum aditu magis sunt solliciti quam de exitu, & exordia ac præfationulas accuratius meditantur quam extrema orationum p. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ^{361</}

† D. pientia. Sanè & בִּינָה saepe permutantur. Sic in Daniele
 † D. וְשִׁיבָה, ex veritate, h. e. in veritate, verè †. Vel, sapi-
 † Gej. enter, Gej. sic D. ex Sym.) interrogaveris super hoc, P. &c.
 † Gej. Procedit hæc quæstio ex defectu experientiæ, & cog-
 † D. nitionis historiæ, ex quibus disceres nihil novum
 † Gej. esse sub Sole; æquè exulcerata fuisse priora tempora,
 † Cat. & mores, &c. Incommoda præsentis seculi optimè
 † Ang. cognoscis, præteriti non item: & propria experi-
 † Ang. menta magis afficiunt quàm lectio vel auditus præte-
 † Gej. ritorum ac absentium. Non sapienter, i. e. stultè fa-
 † Cat. cis, &c. quòd quereris de providentia Dei, quasi
 † Ang. eo sapientior esses. Job. 21. 22. & 38. 2^m.

11. Utilior, &c. בְּחִיָּה עֵלְיוֹן חֲכָמָה בְּחִיָּה] Bona
 est sapientia cum hereditate, sive possessione, M. P. Merc.
 JT. Pi. &c. vel, cum opibus hereditariis, Ti. sim. Pi. Plus
 prodest sapientia si ei accedant facultates. Sic RR.
 dicunt, Lex est bona cum via terre. Utriusque boni con-
 junctio est utilissima. Sapientia in paupere contem-
 nitur, Eccles. 9. 15. in divite pluris fit & valet. Opes
 sine sapientia sunt laqueus, fomentum libidinis, super-
 bia, luxuriæ, &c. Psal. 49. 7. Prov. 28. 11. Docet cur
 sapientes querere debent divitias. Sunt sanè illæ in-
 strumentum ad multas res agendas necessarium, ut in
 Salomone videmus, &c. Hoc subiungit, nè quis ex antè
 dictis non tantum earum abusus, sed & ipsas divitias,
 damnari crederet. Al. Bona est sapientia æquè ac hæ-
 reditas. Sic alibi וְשִׁיבָה comparandi vel exæquandi vim
 habet: ut Job. 9. 26. וְשִׁיבָה cum celocibus, &c. Psal. 73. 25.
 וְשִׁיבָה & tecum (h. e. æquè ac te) non dilexi, &c. Cohel.
 2. 16. A stultorum querulatione digreditur ad sapien-
 tiæ encomium. Et, &c. וְשִׁיבָה לְרֵאשִׁית וְשִׁיבָה] Et
 (sub. est, V.) excellentia videntium (vel, apud videntes, V.)
 solem, P. V. i. e. In hoc est felicitas viventium: qui
 per periphrasin appellantur videntes solem, h. e. utentes
 adhuc visu, seu sensuum præcipuo, & utentes Sole, ob-
 jecto nobilissimo: vel, videntes, &c. id est, fruenter;
 sub Sole degentes. Huc refer illud Plauti, Meliorem
 neque Sol videt. Et emolumento, vel emolumentum, (sub.
 est, Pi. D. nempe, sapientia cum possessione, D. afficienti-
 bus, &c. JT. Pi. וְשִׁיבָה interdum nominaliter sumitur,
 idem valens ac וְשִׁיבָה emolumentum, ut Coh. 6. 11. Ejus-
 que præstantia prodest videntibus, &c. Ar. Al. Et amplius
 (vel, magis, Mo. multo magis, Sy. amplius, sub. est ex
 sapientia hujusmodi; plus multo emolumenti,) vi-
 dentibus, &c. Merc. o. Sy. Mo. &c. Et plus commodat, &c.
 Ti. Sed magis bona illis qui libere intuentur solem, M.
 Plus commodi inde redundat mortalibus. [Ca. totum
 sic reddit, Melior est sapientia quàm patrimonium, & so-
 lem cernentibus utilior.]

12. Sicut, &c. כִּי בְּצֵל חֲכָמָה בְּצֵל הַחֲכָמָה] Quia,
 vel Nam, (sub. alii, JT.) in umbra (vel, & umbrâ, Pi.)
 sapientiæ, in umbra (vel, & umbrâ, Pi. & in umbra, P. vel,
 alii in umbra, JT. vel, quasi in umbra, M.) argenti, sive
 pecuniæ, Merc. Mo. P. M. Pi. JT. sub. sunt, JT. vel, sub.
 confidit, sive requiescet, sive obumbratur, sive sperat & pro-
 tegitur, homo, M. P. Merc. Pi. q. d. Tam hoc quàm illud
 hominem defendit, ut sapientia, sic & opes, Prov. 13. 8.
 Nam pariter quis sub umbra sapientiæ, & sub umbra pecu-
 niarum, cubabit, Ti. Sensum non malè affecti sunt, sed
 ellipses sunt duriores. Sine ellipsis veritas, Nam pro um-
 bra est sapientia, pro umbra est pecunia; vel, simpliciter per
 nominat. Nam umbra est sapientia, umbra est pecunia. In e-
 jusmodi enim phrasibus nominativum formare offen-
 dimus ad Prov. 28. 2. ex Job. 18. 8. Psal. 55. 19. & 68. 5.
 Of. 13. 9. Significat autem hic umbra protectionem;
 ut & in illo proverbio Arabico, Um'ra Principis est sicut
 umbra Dei. Notandum hic, ut duplex בִּינָה saepe,
 ita interdum duplex בֵּית, repeti, ut Job. 18. 8. Hof.
 13. 9. & hoc loco, ubi proportionem unius rei ad
 alteram denotat. Fortè per hypallagen dixit, In um-
 bra est sapientia, pro, In sapientia est umbra, i. e. præsi-
 dium. Heb. In umbra sapientiæ, est antiptosis, ut in illo,
 De fructu oris viri (pro, vir) satiatur bono. Nam sicut
 absconditur vir in umbra sapientiæ, sic absconditur in um-
 bra argenti, Ch. in Buxt. Sym. &c. Protegit sa-
 pientia, sicut protegit argentum. Videtur utrobique le-
 gisse וְשִׁיבָה. Sed negatur id inde sequi. Hebræa verba
 absolute accepit, In umbram, vel, Pro umbra, est sapientia,
 ut in umbram est argentum. Nam esse in sapientia um-

bra idem est ac esse in umbra pecuniæ, Ar. sim. Gej. Con-
 tractus sermo; defunt comparationis particulæ, sicut
 & Job. 24. 19. Jer. 17. 11. &c. Porro, umbra securita-
 tem indicat & delicias, & gratissima erat viatoribus,
 maxime in calidissimis istis locis. ¶ Hoc autem, &c.

¶ Et præstantia scientiæ
 sapientiæ vivificabit, &c. Mo. Sed excellentior cognitio sapi-
 entia, quæ vitam affert dominis suis, P. Sed illa duo, cog-
 nitio sapientiæ, copulari non posse accentus docent. [Eas
 tamen voces copulant Ch. o. Sy. Ar.] Et excellens sci-
 entia atque sapientia vivos conservat habentes se, M. Pri-
 matum tamen habet scientia, eò quod sapientia vitam confert
 suis possessoribus, Ti. Sed majoris emolumenti scientia est,
 sapientiam vivum conservare possessorem suum, JT. Sed
 excellentia scientiæ est hæc, quod sapientia vitam confert,
 &c. Pi. Ang. simil. V. Gej. Veruntamen est excellentia
 scientiæ, quæ ex sapientia consequitur; vel, scientia,
 וְשִׁיבָה in nominativo, est וְשִׁיבָה præstantia, seu amplius;
 i. e. longè, præstat: quo modo declarat, sapientia vitam
 confert, &c. & externam, & imprimis internam, seu
 spiritualem atque æternam. Vel, vitam, i. e. vitam ju-
 cundam, vel longam. Vitam, quæ ob divitias saepe
 eripitur, &c. Sapientiam hic intellige veram Dei cog-
 nitionem & timorem, &c. [Ca. totum sic reddit, Nam
 in sapientiæ & pecuniæ præsidio hoc excellentior est scientia
 ac sapientia, quod vitam conservat ei qui eam habet.] Hoc
 versu, sicut in præcedente, sapientiam, in priore mem-
 bro, divitiis æquiparat, in posteriore, præfert.

13. Considera, &c. וְשִׁיבָה] Vide, vel Affice, opus
 Dei, P. Mo. M. Ca. &c. i. e. mirabilem Dei providen-
 tiam, & gubernationem juxta decretum suum. Re-
 fero ad illud v. 10. Nè dixeris, Cur dies priores, &c. Tu
 perpende opera Dei, quæcunque agit, quod omnia pulchre
 & opportunè faciat.

¶ Quod nemo, &c. וְשִׁיבָה] Quis enim potest dirigere (vel,
 rectum facere, M. Pi. reconcinnare, Ti. sic Ar. Merc. cor-
 rigere, JT. Ca. V. Merc. aptare, Merc. stabilire, Sy.) quem
 (vel, quod, M. Ti. JT. Pi. Merc. Gej. sub. ipse, Pi. sic M.
 Ti. &c.) curvaverit? P. sic M. Pi. Gej. vel, depravavit?
 Ti. sic Mo. Ca. vel, pervertit? Merc. sic JT. o. Ar. Heb.
 quem pervertit ipsum? V. scilicet, curvatum: pleonasmus
 pronominis. Id humanis viribus & industriâ fieri
 nequit. Ordo quem Deus rebus constituit immutabi-
 lis est humana industriâ & curâ: idèque in guber-
 natione Dei acquiescendum est. Potest hoc accipi de
 defectibus spiritualibus. Quis eum quem Deus obdura-
 vit dirigere possit? Noli ergo solis remediis humanis
 adhibendis te fatigare, sed ad Deum recurre, &c. Sed
 perversio hæc non est boni honesti, ac si Deus curvum
 aliquem efficeret, sed boni jucundi ac utilis: sic וְשִׁיבָה
 accipi probavimus ad Coh. 1. 15. De defectibus natu-
 ralibus accipe. q. d. Eum qui natus sit cum aliquo
 corporis vitio quis sanabit? Quæ Deus voluit esse im-
 perfecta aut misera, quis in integrum restituet? Nemo
 potest facere ut cæcus videat, &c. Si Deus immiserit
 famem, bellum, paupertatem, &c. quis depellet? Nè er-
 gò nos rerum vanitas torqueat, quia ei humanitus suc-
 curri non potest, sed à Deo petendum remedium, &c.

14. In die bona] Vel, boni, Merc. D. Pi. &c. scilicet quo
 tibi Deus bonum largitur. Tempore læto. ¶ Fru-
 ere, &c. וְשִׁיבָה] Esto (vel, versare, JT. vive, o.) in
 bono, Mo. M. P. &c. h. e. Illo frui cum gratiarum
 actione. Al. sis bonus, vel hilaris: nam בִּינָה nominati-
 vum saepe format. Vel, denotat plenitudinem gaudii,
 ut similis phrasia significat Exod. 32. 22. Psal. 29. 4.
 & 33. 4. Joh. 9. 34. 1 Joh. 5. 19. ¶ Et malum, &c.

¶ Et, vel Sed, in die mala (vel, mali, o.)
 Merc. Pi. &c. vel, afflictionis, V. D. sim. Merc. Sy. Ti. &c.)
 vide, P. Mo. Merc. &c. Redi ad mentem, & contem-
 plare opus Dei, quare immiserit afflictionem. ¶ Consi-
 dera teipsum, Sy. Prudenter te geras; expende à quo
 venit, & quorsum tendit. Vide, scilicet opus Dei, ut dixerat,
 & considera Dei iudicia, unde malum accidit, & re-
 sipisce. Circumspice, Ti. Considera rem, i. e. causam
 hujus rei, nempe justam & sapientem Dei gubernatio-
 nem; quippe qui malis castigat vel probat suos ad ip-
 sorum salutem. Al. vide, oculis fixis & imperterritis.
 Videre malum est, ei quasi aversari non avertari, ocu-
 losque claudere; sed malum adveniens excipere, &

æquo animo ferre. Itā Cocus, perpulchre, modò non nimis acutè. Prævide rebus tuis, aut prospice tibi adversus mala. Videre est, providere; ut, In monte videbitur. Cicero ad Attic. ut prandium nobis videret. Vel, vide, i. e. cave, sive præcave, tibi, nè indecenter te geras. B. & C. (videte,) pro, cavete, Mar. 12. 38. & 13. 5, 9. 1 Cor. 10. 12. Al. vide, quære exitum. Al. Tempore autem mali utere, JT. q. d. Utere secundis & adversis rebus prout dabit Deus, neque de venturo tempore laborato. Al. Et, vel At, diem mali vide, vel aspice, Merc. Gej. Di. sim. Ar. i. e. perpende. Alii, Expecta tempus adversum ubi læta occurrerint, nec felicitatem tuam perpetuam putes; nè lætitiâ diffuas. Hanc sententiam amplecterer propter sequentia, Nam hoc è regione, &c. [Alii hoc membrum cum præced. sic vertunt,] Bono tempore ita esto in bono, ut malum tempus spesies, Ca. In die quo benefecerit tibi Dominus esto etiam tu in bonitate, & benefac toti mundo: nè veniat super te dies malus, vide & circumspice, Ch. Quâ voce Chald. non nudam suadet diei contemplationem, sed cautam præstructionem, nè propter diei prosperæ abusum per securitatem, elationem vel luxuriam, provocetur dies vindictæ infustus. ¶ Sicut enim, &c. וְהָיָה לְךָ יוֹם לְעֵשֶׂת יוֹמֵי Etiam (vel, Nam, Di. Ch. vel, Quippe, Pi. Gej.) hoc (vel, hunc, nempe diem mali; vel, hanc rem, G.) contra hoc fecit Deus, Mo. vel, è regione, sive ex adverso, hujus, vel istius, &c. M. P. JT. Pi. Merc. Gej. Di. G. Ch. nempe diei boni: vel, secundum, sive juxta, illud. וְהָיָה לְךָ יוֹם לְעֵשֶׂת יוֹמֵי socius, proximus, est; adeoque וְהָיָה לְךָ יוֹם לְעֵשֶׂת יוֹמֵי, proxime, juxta P. Fecit omnia & c. Et quidem Deus huic congruenter istud fecit, o. Nimirum unum opposuit alteri Deus, Sy. Nam hæc cum illis Deus temperat, Ti. Siquidem utriusque vicissitudinem fecit Deus, Ca. Rerum & temporum vices bonis & malis singulari sapientiâ temperavit. Displacet tibi lux? en tenebræ. Displacent tenebræ? en lux. Mortem accusas? data est & vita. Vitam non laudas? mors sequetur. Causam reddit[præcedentis consilii,] cur in gaudiis de adversis cogitandum sit, quia facile prosperitatem excipit adversitas. Habet has vices conditio mortalium, ut adversa ex secundis, ex secundis adversa, nascantur: ut in ædificio accuratè constructo lateri lateri respondet, &c. Ezech. 40. 21, &c. Deus velut æquilibrio prospera simul & adversa ita appendit, ut neque nimia prosperitate homines efferati & superbi, neque opprefione & afflictione abjecti, evadant. ¶ Ut non, &c. וְעַל דְּבָרֵי שֶׁלָּא יִמְצָא אֶתְּמוֹתָם אַחֲרָיו מְאוֹמֶה In hoc, (vel, è ratione, JT. Di. D. aut modo, aut ordine; sic enim דְּבָרֵי fumi ad Eccles. 3. 18. monui: vel, ob hanc causam, M. Merc. Sy. idque propter hanc causam, Pi. Gej. וְעַל דְּבָרֵי ponitur pro וְעַל, ut: eo consilio, Ca. super verbum, Mo.) nè (vel, quòd non, Mo. ut non, JT. Di.) inveniat, vel inveniret, (vel, deprehendat, Ca. vel, assequi, sive invenire, possit, JT. Pi.) homo post se (i. e. adversum se, vel ipsum; vel, post ipsum, M. P. Mo. G. sub. Deum, V. Gej. vel, in eo, Ca. vel, eorum quæ instant sibi, JT. vel, eorum quæ post ipsum futura sunt, Pi. Gej.) quicquam, Merc. P. &c. Nè quicquam habeant homines quod de Deo queri possunt, & contra eum murmurare. Nè obloqui Deo possent. Vid. Psal. 51. 6. Si enim perpetuò bona mitteret etiam malis, possent justi queri, &c. Al. Nihil certi homo post ipsum Deum inveniat, Ti. Non inveniat in rebus quicquam firmum & stabile, cui tutò fidere possit. Ut sciat nihil esse in hac vita certi, ideòque sit in omnem eventum paratus. Al. Ut nemo hominum post Deum invenire possit quicquam magis conveniens. Vel, sic fortasse melius veritas, È ratione ut non possit homo post eum quicquam: i. e. Et si velit homo in gaudiis constitutus ea sibi esse perpetua, ac semper è malis eximi; Deus tamen illa inter se eâ ratione junxit, ut homo nihil possit post eum, i. e. post Deum, qui ita constituit. Nec insolens est quòd נִמְצָא verterim, possit; sæpe enim eam habet vim; ut cum dicitur, Fac quod manus tua invenit, i. e. quod manus tua potest, quod tu potes: unde & apud Syros hoc verbum nihil aliud significat quam, posse. Al. Nè homo quicquam eorum quæ sibi obventura sunt aut prævidere, aut præcavere & vitare, possit; ac proinde, nè homo aut insolescat rebus secundis, aut despondeat in ad-

versis, sciens accidere posse mutationem, &c. Nè culpet providentiam Dei, sed ei se submittat, ejusque sapientiam ac bonitatem adoret, &c. Propterea Deus pro suo, non verò hominis, arbitrio sic temperare solet hominum sortem, ut illi suam circa futura deprehendant tum ignorantiam, tum impotentiam, & sic à superbia abducantur, &c. [Ch. sic vertit, ut corripiat homines mundi, aded ut non inveniat homo post se mali quicquam in seculo hoc.]

15. Hæc, &c. וְכָל אֵלֶּיךָ מֵאֵלֶּיךָ Omnia hæc, tam præcedentia, quam subsequencia. ¶ Vidi i. e. Expertus sum. q. d. Non ab aliis percepit, vel tanquam incerta legi, &c. P. ¶ Justus perit (vel, Est justus qui perit, M. P. &c.) in justitia sua. Sic M. Mo. Merc. &c. vel, per, sive propter, justitiam suam, D. P. Ang. Vide 1 Reg. 21. Hab. 1. 13. In sæpe valet, pro, ut Gen. 18. 28. & 29. 18. Hof. 12. 13. &c. Justo interdum fraudi est innocentia sua. Justus sæpe opprimitur ab impiis. Malim justum hinc esse severiorem exactorem vitæ suæ & aliorum, quibus rigor iste mortem sæpe affert. Hi accersunt sibi gravissima odia & damna, &c. Huic sensui favent sequentia. ¶ Et impius multo, &c. וְהָיָה לְךָ יוֹם לְעֵשֶׂת יוֹמֵי Prolongans, vel, qui prolongat, (sub. dies, M. P. Gej. &c. ex Coh. 8. 13. & Deut. 5. 33. & 22. 7. &c. Similem ellipsin vide Coh. 6. 3. Qui diu floret,) in malitia, sive improbitate, sua, Mo. Merc. &c. vel, per malitiam suam, P. [Alii verum sic explicant,] Nempe viri boni sæpe eripiuntur malis futuris. וְהָיָה לְךָ יוֹם לְעֵשֶׂת יוֹמֵי, (Quem Deus diligit, moritur juvenis:) & contra, malis ad graviolem poenam vita prorogatur. Vide 2 Reg. 22. 20. Esa. 57. 1. 16. Noli, &c. וְאַל תְּהִי צַדִּיק כִּי יָרֵם Nè sis justus (vel, innocens, Ca.) multum, Mo. o. M. P. vel, nimium, Sy. Ar. Ti. Ca. Merc. D. &c. Sed durum hoc videtur, & serio probitatis studio adversum. Hinc variè accipiunt. Hoc dicit in nomine, & secundum judicium, carnalis & corruptæ rationis, quæ neutralitatem & indifferentiam suadet in pietate & virtute, &c. q. d. Cum pietas tot periculis hominem objiciat, nè sis nimis fervidus & vehemens & pertinax, sed accommoda te temporibus & circumstantiis, &c. [Reliqui autem Salomonem in sua persona hoc dicere volunt, & locum aliter explicant, magnâ tamen varietate.] 1. Nè sis clemens nimium, ut Saul Agago parcens. וְאַל תְּהִי צַדִּיק apud RR. sæpe valet, clemens. [Nec non in Sacro textu, ut antè, non semel, notatum.] Nè sis nimium justus in tempore quo reus est peccator mortis, ut clementer agas erga eum, non occidens eum, Ch. 2. Non tam de justitia agit, quàm de ejus ostentatione. Noli plus tibi arrogare de probitate, aut, quod sequitur, de sapientia, quàm par est: Rom. 11. 20. Non de virtute loquitur, sed de vana ejus affectatione. Simile quiddam innuit Tacitus de Lepido, miraculi loco ponens, quòd nunquam servilis alicujus sententiæ auctor fuisset, & tamen tam sævis temporibus incolumis mansisset. Subit (inquit) cogitatio, utram hæc fato regantur; an etiam sit in nostra potestate, cursum quendam tenere inter deformem obsequium & abruptam contumaciam medium, periculo simul & indignitate vacuum. 3. Tractavit in toto hoc Libro licitam rerum terrenarum usurpationem; imò proximè v. 14. quo modo in utroque statu, prospero & adverso, decenter se gerat homo: nunc ergò sequitur demonstratio medii inter nimis rigidam, nimisque securam ac impiam, earum tractationem; q. d. Nè ex nimio justitiæ studio ompem mundi usum detesteris, abiciens & spernens honores, divitias, conversationem cum uxore, liberis & aliis, corpus nimis macerans jejuniis, vigiliis, &c. Nimis justus erat Timotheus, cum per nomen nimie austeritatis, quæ Ephesios luxuriantes ad moderationem revocaret, seipsum penè confecisset. 4. Cum perire vides justum in justitia sua, vers. 15. nè sis justior Deo, criminando ejus providentiam, quæ hoc permittit. 5. Nè nimis rigide judices eos quos à Deo affligi vides. 6. Nè sis superstitiosus. Pleras nimia in superstitionem degenerat. Justi nimium sunt, i. e. videri volunt, qui operibus à Deo præceptis addunt opera supererogationis; & justitiam, qui in suis operibus justificationem collocant. 7. Nè esto nimis severus in proximo reprehendendo. 8. Plerique accipiunt

piunt de excessu justitiæ punitivæ; h. e. Nè sis nimis rigidus exactor legum in taxandis, tum privatim, tum publicè, aliorum erratis levioribus, &c. Quadrat cum illo, *Nè quid nimis*. Justitia, si modum excedat, culpâ non vacat. *Summum jus summa injuria est*†. Proverbium est, *Nihil minus expedit quàm agrum optimè colere*; de quo vide Erasmum. Nequam sententia est, *Pereat mundus, ut vigeat justitia*; nam temporis servientum aliquando. Scitum illud, *Salus populi suprema lex esto*; & illud, *Filum nimis tensum rumpitur*. Sæpe etiam remedia sunt morbis graviora: prudens itaque, ut nauclerus peritus, tempestatibus cedit†. Justus nimium nemo esse potest, sed extrema sæpe cum propriis nominibus careant, improprie nomen medii extremo tribuimus; ut si quis diceret, Nè sis liberalis nimium: etsi extremo hîc nomen suppetat. Præfractum, severum, aut superstitiosum, possumus dicere. Præceptum hoc præcipue judicia respicit, docetque leges moderandas, nec severius exigendas: quanquam generalius esse possit, &c. In justitia punitiva noli esse nimis exactor, aut censor, vel ultor; sed suus sit *ἐπιτιμῶν* locus: in distributiva, cave tantopere metuas conferre indigno præmia, ut deneges etiam digno: in commutativa, nè sic alterius lucro studeas, ut tibi vel tuæ familiæ damnum crees. *Nimis justus* dicendus est qui, per speciem justitiæ deceptus, & ex conscientia officii sui, illa admittit quæ periculum sibi creant, sine ulla necessitate: ut 1 Sam. 15. 21. 2 Sam. 21. 1, 2. Joh. 13. 8. & 16. 2. Act. 26. 9. Rom. 10. 2, 3. &c. Egregium exemplum habemus in eo qui, jussus Prophetam vulnerare, renuit nomine justitiæ, cum alienum ei videretur hominem pium vulnerare, &c. 1 Reg. 20. 35, 36. Sic Corinthii nimium justus erant, cum incestuosum respicientem affligere pergebant, 2 Cor. 2. 6, &c. Sic nimis justus esset, si quis Principi, vel etiam latroni, aliquid injustè petenti, dare recusaret, nè injustitiæ particeps sit. *Nè sis nimium justus*, h. e. nimis alicui rei addictus, justus tuâ sententiâ; sed zelum prudentiâ tempera, &c. Commendat Agricola Tacitus, *Retinuit, quod est difficillimum, ex sapientia modum*. ¶ *Neque, &c.* *וְאַל תִּתְּנֶה נִימִיָּם* Et nè sis sapiens nimium, P. sic M. Merc. Ca. vel, plus equo, Sy. vel, abundanter, Mo. Neque sapere tibi videtur amplius, JT. Nève pro sapiente te gerito nimium, Pi. Gej. scil. in aliis reprehendendis, ex collatione membri præcedentis; vel, in rimandis cunctis absconditis, & examinandis bene viventium moribus, nihil dissimulando. Al. Nè sapias plus quàm oportet, aut quàm Scriptura docet, sed ad sobrietatem, Rom. 12. 3. neque in Dei arcana temere prorumpamus. Huc illud Terentii, *Nimium intelligendo facies ut nihil intelligas*: & Martial. 14. 210. *Quisquis plus justo non sapit, ille sapit*. Al. Nè te doctiorem sive sapienterem facito quàm sis. Qui sibi nimis sapere videbatur, Latinis *Suffenus* dicebatur. Is erat ineptissimus poeta, qui sua opera plurimum blandiebatur. Catullus, — *neque est quisquam Quem non in aliqua re videre Suffenum Possis*. *וְאַל* sign. plus, sub. equo, vel, quàm oportet. Al. Dicitur hoc etiam, sicut & præcedens membrum, in persona impii: qu. d. Mitte hanc affectationem, (id enim illi pietatem esse censent), nè sis aliis cautior aut rigidior; remittas aliquid de studio Religionis. Al. Nè prudentiæ tuæ innitere, sententiæ tuæ nimis addictus, sed alios consule, &c. Nimiam justitiam à suo effectu [diceret forsan, à sua causa] describit; nempe ex nimia opinione propriæ sapientiæ, quâ quis obfirmato animo mordicus retinet quod sibi & animo suo semel affinxit, indèque consuetam agendi rationem transgredi & transilire cupit. Vide Prov. 3. 7. ¶ *Nè obstupeas*; ita o. Sy. *וְאַל תִּתְּנֶה נִימִיָּם* Cur, vel *Ut quid, desolaberis*? P. Mo. vel, *desolationem tibi accerseres*? JT. Pi. Gej. sim. M. V. vel, *te perditum ires*? G. Pi. vel, *obstupeas*? V. Merc. D. Cur ad stuporem adduceris præ nimia sapientia? q. d. Solent qui nimium volunt sapere, & altius quàm pro suo captu penetrare, hebetes & stupidi reddi, exclusi eo quod conabantur assequi. Tu ergo id vita P. Quare perniciem tibi accerseres, offendendo scilicet, vel proximum, nimis severâ objurgatione, vel Deum, nimiam scrutatione arcanorum illius? Cur te exponeres

invidiæ, periculo, &c. Cur abripiare subito? Sunt tempora (inquit Tacitus) in quibus magnis virtutibus certissimum est exitium; maxime si illis adjungatur prudentia, & cauti sint, &c. tunc enim ruina eorum subito eveniet. *וְאַל תִּתְּנֶה נִימִיָּם* est Hithpahel, pro *וְאַל תִּתְּנֶה נִימִיָּם*, per syncopen ejecto, & compensato per Dagesch in litera ו. Radix est *וְאַל*, obstupeuit; item, ad stuporem usque desolatus fuit. [Alii hoc membrum cum præcedente sic reddunt,] Neque majorem sapientiam tibi arroges, quâ teipsum stupidum facias, Ti. Nève nimiam sapias, nè pereas, Ca.

17. *Nè impiè, &c.* *וְאַל תִּתְּנֶה נִימִיָּם* Non agas multum impiè, M. V. o. Nè sis impius, vel improbus, (vel, nocens, Ca.) immodicè, Ti. vel, multum, P. Mo. Merc. vel, nimium, Merc. JT. Pi. At improbè agere nec parum, nec multum, debemus: sic ergo improprie loquitur; quod alterum extremorum vitandum docere voluit; quod quia proprio nomine exprimi non poterat, circumlocutione utitur, ut supra; Ut te docui non nimium esse justum, sic te moneo nè nimium à justitia recedas, ut in *ἀνομιᾶν & ἀνὰρᾶν* devenias, & in omne sceleris genus prolaberis, indulgens tum tibi, tum aliis, viriorum licentiam, &c. Homines non possunt efficere quin peccent; verum cavendum nè velut habenas sceleris laxes. Non debes excedere modum, sive in studio justitiæ, [de quo v. præced.] sive in negligenda justitia: Nè dedas te improbitati & [ut sequitur] stultitiæ. Al. Nè agas, &c. i. e. Citò recede ab impietate. Al. Nè formides multum; vel, Nè te occupes, aut distrahās, sive inquietes, multum, sub. in negotiis hujus mundi, sed quantum sufficit tibi. *וְאַל* proprie est, commoveri, agitari; unde *וְאַל תִּתְּנֶה נִימִיָּם* improbi, qui in perpetua agitatione sunt & animo irrequieto, ut aliis nocentes sibi multa cumulent, toti in negotiis mundi versantes. Vide 1 Sam. 14. 47. Isa. 57. 20. Significat ergo *וְאַל תִּתְּנֶה נִימִיָּם*, Nè nimium commovere negotiis seculi, iis planè immerfus; ut, contrà, ab illis planè te avertere, est, nimis justum esse: viam mediam tene, ut sequitur v. 18. Nè à nimio mundanorum contemptu deseras ad nimium eorum usum, &c. Al. Aliam cautionem ex v. 15. deducit; q. d. Tametsi improbi vitam proferant, cave nè ex eorum impunitate spiritum fumās ad improbè agendum, &c. Porro, non concessum est improbè agere, si multum non agas, &c. sed satis habuit illud refellere quod ex v. 15. inferre promptum erat: sicut cum inhibet, nè sol occidat super iracundiam, Eph. 4. 26. non concedit ad occasum Solis temere irasci, &c. Al. Judicium hoc est S. Spiritus, consilio illi carnis oppositum: Nè sis justus nimis, inquit caro; imò verò, Nè sis impius nimis, inquit Spiritus: nè remittas de pietate tua, &c. ¶ Et noli, &c. *וְאַל תִּתְּנֶה נִימִיָּם* Et nè sis (vel, efficiaris, M.) stultus, M. P. Ti. Merc. Mo. repete, nimium, Merc. D. Pi. q. d. Nec te planè dedas stultitiæ ruptis habenis. Efficere non possis quin aliquam hîc habeas stultitiæ partem; sed felix ille qui minimis urgetur. Causam projectæ hujus nequitie stultitiam assignat, &c. ¶ *וְאַל תִּתְּנֶה נִימִיָּם* Cur morieris (vel, morti te exponas, M. vel, Nè moriaris, Ti. o. Sy.) non tuo tempore? Merc. sic P. Mo. Ca. &c. vel, ante (vel, citra, M.) tempus tuum? JT. Pi. h. e. tempus mortis tibi naturale? Heb. in non essendo tempus tuum? Deficit *וְאַל*. Ante fatale tempus? Ti. ante justum ævi tempus? morte immaturâ? Cur sceleribus tuis mortem accelerares? consumendo corpus & robur tuum; obijciendo te tum gladio civili, tum maledictioni Dei talibus denunciata; Job. 15. 32. Psal. 55. 24. Prov. 10. 27. Aptissime occurrit spei de vita in improbitate propaganda. ¶ 18. Bonum, &c. *וְאַל תִּתְּנֶה נִימִיָּם* Bonum est ut apprehendas (vel, si apprehenderis, M.) hoc, sive istud, Merc. P. Pi. Gej. (unum scilicet extremorum), & vel quinetiam, ab hoc (ab altero extremo) nè dimittas (vel, remittas, JT. Pi. Merc. sub. trahās, vel amoveas, P. M.) manum tuam, Merc. &c. q. d. Expedit medium amplecti; sic unum extremorum apprehendere, nè ab altero avellaris; nonnihil de nimia severitate, & sapientiâ, & nonnihil de injustitia, & stultitiâ, quæ scil. talis videtur, tenere; nè aut à vitæ commodis aut deiciis prorsus abhorreas, aut

illis immergaris. Bonum est ut hoc teneas ita ne manum tuam ab isto retrahas. Ti. sim. Ca. Optima res est monitum hoc tenere, illudque complecti. Ar. Ut apprehendis istud, quod scilicet modò dixi de vitandis extremis, &c. Nè remittas, &c. ab hoc, scilicet quod jam dicam, de timente Dei, &c. Al. Melius est (supple, quàm ut te extollas, vel abjicias,) ut prehendas (sive amplectaris *) hoc ; (hoc documentum nim. quod mox sequitur † ;) quin etiam ab hoc nè remittas, &c. i. e. firmissimè teneto hoc documentum, reverentem Dei exire ab omnibus istis, i. e. liberum immunemque esse ab omnibus istis variis cogitationibus ; ac proinde opus esse ut incumbas reverentia Dei, cujus fructus v. 19. & 20. exponuntur *. Ut apprehendas hoc, i. e. vel, timorem Dei, qui te ab utroque extremo conservabit, &c. vel, mediocritatem prædictam, ut scilicet periculum vites, nec tamen officium negligas : tunc autem hoc, & ab illo, duo præcedentia præcepta respiciunt, &c. 2. ¶ hinc iteratur, ut Coh. 6. 5. prius autem ¶ respicit proximum præceptum, v. 17. Nè sis nimis impius b ; posterius, ¶ pertinet ad remotius c, [v. 16.] Nè sis nimis justus d. Al. ¶ istud, nempe, Nè sis nimium justus, &c. ¶ ab hoc, nempe, à justitia & sapientia : q. d. Cum dico te non oportere esse nimium sapientem, non dico ut spernas sapientiam & justitiam ; quin potius hortor ut operam des utrique, ut recedas ab impietate, & studeas sapientia ; aut, ut des operam nè plùs æquo reformides, vel te occupes & impliceris negotiis hujus mundi, & compares tibi sapientiam *. Al. Consilium Spiritus versu præced. traditum hinc urgetur : Bonum est, quicquid tibi obtingat, ut hoc apprehendas, constantiam scilicet in integritate tua ; & postquam apprehenderis, nè subtrahas manum, sed sinceritatem indivulsè teneas, &c. ¶ Quia quæ, &c. ¶ יָרָא אֱלֹהִים יִצְחָק אֶת בְּנָיו Nam (vel, Si quidem, M. Veruntamen, ut ¶ sumitur Coh. 2. 10. & 6. 2 f.) timens Dei exibat (vel, egreditur, M. P. egredietur, Mo. expediet se, Ti. evadet, Ca.) cum omnibus istis ; h. e. facile sese extremorum utrique accommodabit ; ut viam mediam teneat, utrumque vitabit g. Vel, omnia, Ca. omnia hæc, Mo. ex omnibus his, sive istis, P. M. Ti. Gej. ¶ pro ¶, ut Gen. 44. 4. Exod. 9. 29 h. Vel, ex utroque isto, scilicet extremo : ¶ non modò sign. omnis, sed & uterque, & de duobus dicitur etiam Coh. 2. 14 i. Sed hinc non opus est illo significatione, cum extrema sint quatuor, nimia scilicet justitia, & improbitas, sapientia, & stultitia k. Al. Timentem (vel, reverentem, JT.) Dei exire (i. e. exire solere) ex omnibus istis, extremis scilicet. [quatuor jam dictis.] Exibat ex omnibus istis, nimirum periculis quibus utrumlibet extremum hominem exponit : Psal. 34. 9. — 16 m. Solatium habebit in ærumnis, & liberationem ex iis n.

19. Sapientia, &c. ¶ החכמה תעון להחכם Sapiencia (vel, Hæc sapientia, JT. Sed ¶ hinc non notat pronomen relativum, sed articulum o) roborat sapientem, M. P. &c. ¶ Super, &c. ¶ מַעֲשֵׂה שְׁלִיטִים וְגו' Plùs, vel magis, quàm decem dominatores, vel domini, (vel, principes, Merc. vel, potentes, M. Ti. vel, principes potentes, P.) qui sunt (vel, agunt, Ti.) in civitate, Pi. M. &c. in eadem civitate, JT. quam conjuncti & uno consensu defendunt P. Super decem, &c. i. e. præ toto magistratu, qui fortè decem Principibus constabat apud Hebræos, ut ex Ruth 4. 2. videtur. Licet Jos. & Sigon. 7 tantum in singulis urbibus Principes agnoscant, de quo vide Bertramum, de Polit. Jud. c. 7. Adde Fag. ad Deut. 16. 18. Seld. de Jure nat. & gent. &c. ¶ שְׁלִיטָה dominator hinc tantum occurrit, & Gen. 42. 6. & Coh. 8. 8. & 10. 5 h. Decem, id est, multi ; numerus certus pro incerto. Sic Gen. 31. 7. Neh. 4. 12. Vide & Prov. 21. 22. Coh. 9. 16. &c. [Ca. totum sic reddit, Sapientem decies magis confirmat sapientia, quàm esse in republica principem.] Al. Ad verb. Nonne sapientia roborabit, &c. ? vel, fortitudo erit sapienti, &c. ? Alii, Sapientia fortior est in sapiente, vel apud sapientem, quàm, &c. Sapientiam hinc intellige de qua versibus præc. sc. timorem Dei, qui moderationem docet, & fugam extremorum. Viro pio adjutores sunt Deus & Angeli, &c. v.

20. Non, &c. ¶ וְגו' ¶ Quia, vel Quandoquidem, (vel, Attamen, G. vel, Quamvis, JT. Car. Nam, Merc. Certe, vel Profecto, Pi. P. &c.) nullus est justus in

terra (Hoc dicit, quia justus in coelo sunt ἀνθρώποι,) z D. qui faciat bonum, (puta semper †,) nec peccet, Gej. P. &c. † Gej. ex scilicet unquam. Evidens testimonium tum universalis Merc. hominum corruptionis *, tum imperfectionis justitiæ eod. atque obedientia etiam justificatorum in hac vita. Confer i Reg. 8. 46. Psal. 103. 3, 4. & 143. 2. Prov. 20. 9. ant. gr. Esa. 64. 6. &c. b. Nemo semper sapit. Seneca de Clementia, Peccavimus omnes, alii gravia, alii levia ; alii ex destinato, alii ferè impulsu, &c. Vide quæ annotavimus de J. B. & P. 2. 20. 19 c. Perfacilis est sententia, sed c G. connexio obscura d. [De qua variant.] 1. Est castigatio superioris sententiæ ; q. d. Sapiens roboratur, &c. quamvis nemo perfectè justus aut sapiens sit, &c. * Me. 2. Occupatio, quæ diluit objectionem peccatoris titubantis propter peccata sua : Tua est, inquit, infirmitas ; sed virtus Dei perficitur in infirmitate tua, si reverentia ejus adhæseris f. Non est — justus, &c. non itaque Jun. oportet desperare si quis labatur, modò non multum impiè agat g. 3. Connectitur cum præcedentibus ; q. d. 20 Nemo tam justus, quin peccato, adeoque periculo, obnoxius sit, si desit illi sapientia, quæ ipsum doceat quo pacto se erga alios gerat h. 4. Cohæret potius cum b Ang. versu sequente, & ¶ respondet ¶, Ideo etiam, &c. i. Gej. sic Docet servandam adversus omnes modestiam & moderationem animi k, charitatem & mansuetudinem, b Car. & dissimulationem infirmitatum atque injuriarum in, & ab, illis ; quæ versu seq. synecdochicè describitur, in hoc autem versu urgetur à communi hominum infirmitate l. Nè severior æquo sis erga alios, sed omeria & 1 Pem. moderatione utere, multa in aliis sustine & dissimula, nec ad summum jus omnia exige ; quia nemo non peccat m. Considera itaque teipsum, nè tu etiam tentaris, &c. n. Tu ipse non es immunis à lapsibus o. Sic Matt. AE. c. 7. v. 1. Nè judicetis, &c. Sunt enim iniqui aliorum n Pem. censores, & levissima in aliis deprehendentes, cum Ang. in se gravissima non videant, &c. Sed quorsum illud o Gej. ¶ החכמה v. præc. Puto per parenthesis interjectum, ut sapientia laudem exponeret, quæ quis posset mediam viam tenere, & ut dixerat, egredi cum omnibus, omnia implere, ubique officio fungi ; quia sapientia, quæ est timor Dei, summum robur tribuit homini ad vincendum extrema, & affectus, qui in extremis sunt positi ; id quod alioqui homini difficile est p. Prudens maledictorum dissimulatio est quoddam sapientia exercitium q.

21. Sed, &c. ¶ גַּם לְכָל־וְגו' Etiam (Idcirco etiam, Pi. Gej. sim. M.) ad omnia verba quæ dicuntur, JT. Pi. Ca. vel, loquentur, sive loquuntur, P. Mo. Ti. Merc. &c. sub. homines, P. Merc. Pi. de quibus v. præc. dixerat r. r Merc.

50 Locutio impersonalis, & futurum notans actum continuum †. Ad verba, nempe maledica, ex collat. v. 22. † Pi. & dicit, omnia, perstringens eos qui ad singula, imò levissima quandoque, verbula exardescunt t. ¶ Nè, &c. c Gej. ¶ אֵל תִּתֵּן נֶדֶר ¶ Nè des (apponas, M. V. accommodes, Merc. V. adhibeto, JT. Pi. sim. Ca.) cor tuum, P. Mo. &c. nè animadvertas, Ti. Nè facile & libenter audias oblocutores v. v V. Nè mente reponas, & implacabili ac ultrici pectore fove, ex collat. v. seq. x. Vide sim. locutionem, & quidem v Gej. expositam, 1 Sam. 9. v. 20. Si quis animum apponat ad expendendum omnes circumstantias injuriæ, &c. illico vindictam comminiscitur, laxat os, manus, &c. Ut compendiosissima via omnia ista cohibendi animus placidus sit & tranquillus y. Noli curiosè nimis scrutari Car. quid quisque dicat z. Vix credi possit vitam quantum z G. sim. perturbet inutilis curiositas, quando secreta rimari fat- Gej. agimus, &c. 1. Sequitur indè animi vexatio & inquietudo, cum humana omnia perfidia & ingratitude plena sint. Aded ut, si comparari possit speculum aliquod magicum in quo odia, & quæcunque contra nos ullibi commoventur, intueri possemus, melius nobis foret si protinus collideretur. 2. Animum suspicionibus nimis onerat ; quod consilia inconstantia reddit & complicata. 3. Mala ipsa sæpe figit alias prætervolatura. Grave enim est conscientias hominum irritare : qui, si latere se putent, facile mutantur in melius ; fin deprehensos se sentiant, malum malo pellunt. Merito igitur summæ prudentiæ tribuebatur Pompeio Magno, quod Sertorii chartas universas, nec à se perlectas, nec Bac. serm. aliis permissas, igni protinus dedisset. ¶ Nè for- fidel. tē, &c. c.

10. &c. "אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע נֶה" *Nè, vel Ut nois, (sic אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע נֶה sumitur Eth. 2. 10^k.) audias (i.e. audire cogaris¹)*
 1 Gej. *servum tuum tibi maledicentem, Merc. M. P. Gej. &c.*
 1 Merc. *de quo nunquam id cogitasses^m. Nè aliquid gravius & acerbius priore perpeti cogaris denuo, apertis postea profcissus convitiis, vel à servo, vel, ut K. accipit, ab homine abjectoⁿ. Multa dissimulanda sunt & ferenda, non minutius consideranda, nec severius omnia hominum dicta aut facta in nos sunt exigenda, si inter homines versari volumus^o. Al. Cum non debeas audire vel servum, &c. JT. Pi. Car. sed dissimulare ex prudentiæ & charitatis lege P. Audire, i. e. audiendo ad iram commoveri^q. Charitatem & mansuetudinem erga alios synecdochicè hîc exprimit, 1. in uno genere vitii, unde maximè offensio nascitur, nempe oblocutione; 2. in uno hominum genere, in quod inprimis iracundiam effundimus, nîm. servis & inferioribus^r. Ut patientiæ & moderationis animi *תַּמְנוּתָּא* proponeret, herilis æquanimittatis erga servum experimentum poscit. Audire per meton. adjuncti ponitur pro studio ultionis, quæ auditum maledictum consequi solet[†].*

22. *Scit, &c. "כִּינָם פְּעָמִים רַבּוֹת יָדַע לְבָבָא אֲשֶׁר וְגוֹ" Nam etiam multoties (Heb. vicibus multis, Pi.) conscius est animus tuus te quoque maledixisse aliis, JT. Ordo inversus, pro, Novit cor tuum (i.e. conscientia tua[†]) quod etiam tu multis vicibus maledixisti aliis, V. sim. D. vel sic, Quia etiam multas vices, vel multa tempora, novit cor tuum, quibus vicibus etiam tu maledixeris aliis, iracundiâ abreptus; quod tamen, pœnitundine postea ductus, optâsti non vindicari^v. Pari jure cum aliis utere: fer in aliis quod in te ferri vis^{*}. Serius peccatorum nostrorum sensus ad humilitatem & mansuetudinem in alios delinquentes erudit^v. Vide Matt. 7. 1, —5. Gal. 6. 1. Tit. 3. 2, 3. & Jac. 3. 1, 2^z. Seneca de Ira 2. 28. Sibi tacitus ad singula quibus offenditur dicat, Hec & ipse commisi². Ibid. Faciet nos moderatiores respectus nostrî, si consulerimus nos. Numquid & ipsi aliquid tale commisimus? numquid sic erravimus? expedire nobis ista damnare^b?*

23. *Cuncta, &c. "כָּל-וְזֶה נִסִּיתִי" Omnia hæc (vel, Omne hoc, Mo.) tentavi, P. Ti. Mo. Merc. vel, probavi, JT. exploravi, Pi. Tot & tanta suscepi; tam varia studia voluptatum, opum, &c. opera Dei & hominum, expendi, &c. †. ¶ In (vel, cum, D. Gej.) sapientia[†] Itâ M. P. Mo. &c. h. e. in studio sapientiæ^c. Tentavi sapienter, attentè, sedulò, &c. d. Propter sapientiam, Gej. per sapientiam, Pi. V. Merc. &c. mihi divinitus datam^{*}: duce sapientiâ, V. per sapientiam cognoscere, Ti. ¶ Dixi, &c. "אָמַרְתִּי אֲחֵרָתִי אֲחֵרָתִי" Dixi, (i.e. Reputavi apud me[†]), Sapiam, Merc. sic Pi. Mo. P. vel, Sapientiæ operam dabo, M. Et proposui sapientiâ uti, Ti. Conans sapientiam adipisci, Ca. Quum dicerem, Sapiò, JT. quum mihi viderer perfectè sapere^b. Jam mihi persuadebam me sapientem esse, aut mox ad sapientiæ culmen perventurum^b. ¶ Et ipsa longius recessit (Heb. elongata est, P. Mo. &c.) à me, "וְגוֹ" Sed ea procul abest à me, Ca. sim. Pi. Tum deprehendi eam à me remotam adhucⁱ. Quoniam ea res à mea notitia remota fuit, Ti. Deceptum me sensi, &c. Quò quis perfectior est, eò magis imperfectionem suam sentit¹.*

24. *Multò, &c. "רָחוֹק מִן שְׁהִיָּה" Remotum (vel, Longinquum, D. Pi. sub. est, Merc. D. Gej.) id quod fuit, Merc. V. Gej. D. &c. i. e. quod factum est^m. q. d. Procul absunt homines à rerum & eorum quæ facta sunt ac fiunt cognitioneⁿ. Vel, Quod præteritum est effluxit^o. Non facile est scire quæ præterita sunt P. Non futura solum incerta sunt, sed etiam quæ prius à Deo facta sunt assequi non possumus^q. Vel, id quod fit, h. e. accidit hominibus: Heb. fuit, enallage temporis[†]. Vel, Longinquum est, & quid fiet? Quid agam? assequi nequeo[†]. Procul abest, quid inde erit? P. ¶ Et alta, &c. "וְעֵמֶק עֵמֶק מִי מֵעֵמֶק" Et profundum profundum (i. e. profundissimum ac abstrusissimum: Geminatio auxesin significat. Metaphora ab aquis profundis[†]:) quis inveniet illud? Mo. V. Merc. G. q. d. Ratio gubernationis à nostra notitia remota est, & quasi in profundo demersa^v. Si præterita, quæ sunt facta, non cognoscimus, quid alias profunditates? quas tamen penetrare spectat ad sapientiam^{*}. Præteritorum magna est obli-*

vio, de futuris conjecturæ incertæ: Hæc difficilem faciunt sapientiæ adeptionem^v. Et quod maximè profundum est quis inveniet? P. [Alii hoc membrum cum præcedente sic reddunt,] Et illud quod tam longè abest valde quoque profundum est: & quis inveniet ipsum? M. Remotum quiddam est & profundissimum, & quovisquisque illud reperiet? Ti. Longius hoc abest, & altius demersum est, quàm ut inveniri possit, Ca. Quod remotum est (vel, Longinquissimum quicquid fuit semper, JT.) & profundissimum quis inveniet? Ang. Pem. JT. Gej. Belg. ¶ Tequente^v, reddendum, illud quod, ut Coh. 1. 9. & 3. 15, 22. &c. רָחוֹק, remotum, ratione constructionis sequi debet verbum רָחוֹק^z. Significat omnia plena esse tenebrarum & inscrutabilia^a. Ecce, jampridem elongatum est à filiis hominis ut sciant omne quod fuit à diebus seculi; & secretum diei mortis, & — diei quo venit Christus, quis est ille qui invenit illud in sapientia sua? Ch.

25. *Lustravi, &c. "סִבַּרְתִּי אֲנִי לְבָבִי" Circuivi (vel, Obivi, Sy. V. Lustravi, Ar.) ego (vel, Converti me ego, JT. Pi. Verti itaque me, P.) & cor meum, P. Mo. Pi. Gej. Sy. Ar. vel, animus meus, quæ præcipua est hominis pars^b: re-*

pete, circuivi, Gej. ex Pi. Voci generaliori, ego, totum designans, subjungit specialem, partem principaliorum exprimens, nempe cor. Sic ergò veritas, Ego, & præsertim cor meum. Sic redditur Psal. 148. 9. arbores, & cedri: simil. Marc. 16. 7. discipulis, & Petro^o. nō vel præpositionem importat, ut 1 Sam. 14. 20. ego cum corde meo; vel, clariorem explicationem, ego, nempe cor meum. Sic sumi volunt Gen. 35. 12. 1 Sam. 17. 40. & 28. 3. &c. d. Idque ex animo meo, JT. Cor, i. e. universa cordis mei cura, propensio, cogitatio^{*}. Reversus sum ego ad cogitandum in corde meo, Ch. Obivi equidem eam speculationem cum corde meo, Ti. Circuivi, ad omnes veluti angulos, si quid sapientiæ ibi reconditum esset^f. Circumlustravi animo omnia, ut solet qui res inquirat^g. Salomonem non tam deterruit difficultas, quàm incitavit præstantia sapientiæⁿ. Quanquam itâ ardua esset rerum cognitio, circuivi tamen, &c. Quod illos pu-

defaciat quos opinio difficultatis à sacrarum rerum cognitione alienat. Deest illis fames Verbi, quæ, ut dicitur, parietes lapideos perumperet. Respiciant metallicos, &c. ¶ Ut scirem & considerarem (vel, explorarem, P. sim. M. Ti. Merc.) & quærerem] Tria hîc verba adhibet, ut suum sapientiæ desiderium exprimeret¹, & accuratum scrutinium quod Salomoni fecit^m; & ut subindicaret non perfunctorium requiri studium, &c. ¶ Sapientiam & rationem; itâ Merc. P. Ti. רָחוֹק Et causam, sive rationem, (vel, causas, G.) sub. rerum, Ang. G. vel, omnium, D. rerum omnium, Pem. ratiocinationem, Pi. Gej. ratiocinium ejus, JT. nempe sapientiæ. Tunc bene fundata est scientia, quum rerum causas & rationes tenemus^o. Cogitationem, V. rationis acumen, M. illationem, sive conclusionem, quæ ex præmissis inferri solet P. Numerum, o. supputationem, Mo. V. Merc. vel, rationem inquirentem cur hoc, aut sic, aliquid factum sit, V. Vox sonat rerum æstimationem & censuram, quum res quales sint diligentius perpenduntur, & cum aliis conferuntur, ut de illis certi aliquid statuatur: definitionem potes dicere; vulgò, resolutionem^q. Occurrit vox hîc tantum, & infra v. 27. & Coh. 9. 10^f. Præcedit autem propriè רָחוֹק ratio sapientiæ, sed ordinem non observavit[†]. [Ca. hæc verba cum præced. sic reddit, Equidem versans animum in sciscitanda, rimanda, vestiganda sapientia atque ratione.] ¶ Et ut cognoscerem (Similiter ad cognoscendum, Pi. Gej. sic JT.) impietatem stulti, & errorem imprudentium, רָחוֹק מִן שְׁהִיָּה ¶ Impietatem, sive improbitatem, stultitiæ, (vel, impietatem, stultitiam, M. sic D. asyndeton[†]: impii stultitiam, o. impietatem stulti, Sy. sive impii, Ar. proterviam stultitiæ, Ti. רָחוֹק propriè sign. agitationem & inquietudinem; vide suprâ ad v. 17. q. d. irrequietum animum qui cum stultitia conjunctus est & stultis hominibus^v:) & fatuitatem, sive stoliditatem, insaniarum, Mo. vel, omnis insanie, JT. vel, erroris, P. Sed ¶ hajedia docet [vocem hanc] non esse in regimine^{*}. Vel, vesanie affinem, Ti. vel, & prævaricationem, Sy. & amentiam, M. & insaniam, Pi. ex Merc. h. e. quæ per insaniam fiunt. Vel, sic locum veritas, & impietatem (ut repetatur, רָחוֹק) stoliditatis & insanias^v. o. רָחוֹק מִן שְׁהִיָּה i. e. molestiam

molestiam & circumlationem, five errorem. *Ὁχλὸς* videtur esse idem quod *ὄχλος*, i. e. *παράχρησις* unde *ὄχλῳ*, molestus, turbulentus. In Thesaurio [H. Stephani, ut opinor,] non invenitur. [Ca. locum sic reddit, inque discenda stultorum improbitate & vesanorum insanis.] Tot verbis utitur, ut significet vastam & profundam corruptionem & fraudem cordis humani; quam scire voluit, ut aliorum conscientias melius convincere & quasi dissecare posset. Voluit utrumque contrariorum nosse, ut & Eccles. 1. 17. quod facilius & absolutius sapientiae rationem teneret. Nota tamen eum prius sapientiam quæsiuisse, tanquam antidotum contra pericula secundorum studiorum. Ac proinde de blanditiis adulterarum hic, sicut alibi, dicturus, præmittit sapientiae commendationem, quæ illi malo optime occurrat.

26. Et, &c. *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* Et, vel Sed, inveni (vel, invenio, vel inveniebam, Merc. vel, deprehendi, Ti. Sy. inveniens, Mo.) ego amariorem (vel, rem amariorem, P. five acerbior, Merc. amariorem quiddam, JT. Pi. Gej. acerbior, Merc.) morte esse mulierem, M. Merc. sic Ti. vel, morte, nempe mulierem, P. sim. JT. Pi. Gej. Hic fructus investigationis præcedentis. Et primum quidem, more Hebræorum, incipit à posteriore, soliditate, &c. De priore dixerat cap. 1. hic tantum de posteriore, nempe hominis impietate, quam infinitam esse deprehendit. In vanitatum catalogo hanc omittere noluit: tum quia hæc in hac vita est longè maxima; tum ut testimonium poenitentiae suæ posteris relinqueret. Introducit hic Scriptor, ut diximus, Salomonem ut tactum conscientiam male actorum, quorum præcipue auctores ipsi foeminae fuerant. Imò Salomon ipse de se hoc testatur, & de se loquitur in prima persona octogies plura minus in hoc Libro. Exemplum personati ejusmodi auctoris in S. S. nullum proferri potest. Et si personam aliam fingere liceat ut libet, nihil certi ibi relinquetur. *Amarum* vocat, quod molestum, abominabile, horrendum, est. *Quæ*, &c. *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* Quia ipsa decipula, & retia cor ejus, vincula manus ejus, Mo. Quia est sicut retia & laquei cor ejus, ut vincula manus ejus, P. Quæ cor suum expandit veluti retia & sagenas, & manus ejus similes sunt domui vinculorum, M. Cujus cor est venatorium instrumentum & casses, manus autem vincula, Ti. Illam cujus in anima sunt retia & plaga, cujus in manibus vinclis, JT. i. e. quæ miseros homines captivos agit, & præbet ostentui. Illam quæ est ut retia, & cor ejus ut plaga, & manus ejus ut vincula, Pi. Gej. Quæ est retia, & cujus animus est sagena, & cujus manus sunt vincula; quæ manibus suis, ut vinculis, homines veluti confringit. Intellige de blanditiis verborum: vel, de aspectu, amplexibus, osculis, &c. [Ca. totum sic reddit, Invenio ego morte acerbior, faminam, cujus & mens retia sunt atque casses, &c.] Non damnatur sexus, cum mulier opus & donum Dei sit; neque tunc ita laudasset foeminam Prov. 31. sequens item descriptio non omni, sed tantum libidinosa, mulieri congruit. Quare *וְאֵת* quæ non reduplicat, sed specificat: q. d. Illa amariore est, &c. quæ est ut retia, &c. quibus viri, ut feræ, capiuntur, &c. Plurale docet seortum esse multa retia, variè hinc illinc expansa, ita ut si unum vites, altero capiaris. *וְאֵת* est, *anabema*; *וְאֵת*, sagena, Ezec. 26. 5, 14. & 32. 3. Hab. 1. 15, 17. Et cor, &c. i. e. cuncta ejus studia & consilia sunt quo pacto homines irretiat, &c. Quæ callidis consiliis insidiatur, &c. Vox *וְאֵת*, aliàs Pahul, significans vinclos, hic est nomen, & sign. vincula, ut patet ex collatione præcedentium. Non est ab *וְאֵת* vinclos, sed ab *וְאֵת* vinculum, Jer. 37. 15. item Jud. 15. 14. *Qui placet Deo* Ità Pi. Gej. &c. Hebr. Bonus coram Deo, P. Merc. &c. Quem Deus bonum judicat, Qui Deo est charus, ut Eccles. 2. 26. Qui verè pius est. Is cui favorit Deus. Nullius naturæ bonitas & ingenium, bona educatio, solertia, hominem his rebus expedire possit, nisi à Deo ametur, &c. & gratia ac amore Dei custodiatur. Dei favore fit ut decipula ista evitentur. *Qui*, &c. *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* At qui peccat, vel, peccator, &c. Merc. Gej. &c. i. e. Qui habitualiter & voluntariè peccatis se mancipavit. Ex hac antithesi patet bonum coram Deo dictum esse virum pium, &c. Gravitatem

hujus peccati indicat, quod illi tradat Deus reprobos & à se exosos, quodque pauci ex his poenitentia ducuntur; Prov. 2. 19. & 22. 14. Rom. 1. 24, — 28. Eph. 4. 18, 19.

27. Ecce, hoc, &c. *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* Vide, (Attentionem captat, rem magnam & mirandam dicturus,) hoc, vel istud, inveni, P. Mo. JT. Pi. Merc. &c. diligenti & antegresso studio. Hoc, vel, de quo dixerat v. 26. vel, quod sequitur v. 28. ubi sententia absolvitur. Inspice illud quod deprehendi, Ti. sim. Ca. Certissimum esse comperi. *Dixit*, &c. *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* Dixit, vel dixit, Coheleth, Mo. Ecclesiastes, M. P. Merc. JT. Pi. Concionans, Ti. sim. Ca. Collector, Ar. Græci, *ἐκκλῆσιάρχης*. Palam est eos legisse, *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי*. Sed id probandum erat, non nudè asserendum: & crebra ipsorum ipse Grotius diffusus non est. Quum autem *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* sit scem. aut, juxta Grotium, com. gen. quidni cum verbo scem. construatur? Suprà erat *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* foemin. per synthesin, habità ratione, vel, anima, vel, sapientia. De qua re plura initio Libri. Hoc dicit, tum ut fidem dictis adstruat, tum ut poenitentiam testetur. *Unum*, &c. *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* Unam ad alteram, Mo. Unum, (quod dixi de illecebris foeminarum,) & alterum, Vulg. T. &c. quod jam dicturus sum de difficultate inveniendi probam, &c. Semel aique iterum. (Heb. una vice ad alteram, Jun. deficit *וְאֵת*), quærendo, JT. unum cum altero conjungendo, Ch. unum ad alterum conferendo, Pi. Gej. Unum ad unum, i. e. rebus omnibus sigillatim consideratis, & inter se collatis. Unum enim conferendum est ad aliud, M. una re cum altera comparatâ, Ti. per singula, Ca. Unum post unum, five alterum, P. V. Gej. sub. *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* contemplatus sum, vel, versando in animo, V. Sic Psalm. 19. 3. *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* reddi possit, Dies post diem, &c. Arab. habet, unum per unum; Syriaca, unum in unum: [Quod fide ipsius dictum sit, nam in Bib. Polyglot. Sy. habet, Singula res perpendenda; & Arab. Rem unam cum altera comparavi:] & respondet Italica phrasis, ad un per uno. qu. d. Diligenter & minutim omnium mulierum naturas, propensiones & studia, investigavi, ut scirem an bona mulier inveniri posset. *Ut*, &c. *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* Ut invenirem, five deprehenderem, (vel, pervestigando, Ca. vel, assequi, JT.) rationem, Merc. P. Ti. Pi. G. Ca. sim. M. Sy. i. e. causam cur mulieres pleæque viris essent peiores. Vel, ut certam rerum rationem inirem, & certi aliquid statuerem. Vel, certam ac veram sententiam; quod vulgò dicunt resolutionem. Inveniendò rationem, i. e. quærendo; ex eo quod sequitur id quod præcedit: nam prius quærimus, deinde invenimus. Fortè per *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* conatum sign. q. d. conatus sum, vel cogitabam, invenire.

28. Quam, &c. *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* Quod (vel, Quam, Ca. o. Ar. Mo. Nempe quod, Pi. Et quidem, M.) adhuc (vel, iterum, præterea, iidem, V.) quæsit (vel, quærit, M. Pi.) anima mea, (i. e. Quod etiamnum quæro, idque totis animæ viribus,) & non inveni, Mo. P. Merc. Gej. Quod insuper quæsit, ultra superiora scilicet: hic suppleri potest, *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי*, est illud, nempe quod sequitur. Nec invenierim illud, Pi. Quod amplius quærit anima mea ratiocinium, tamen non assequi, JT. i. e. plane videre improbitatem mulierum istarum infinitam esse. Quum & aliud perquisiverit anima mea quod non deprehendi, Ti. Quam adhuc animo quæro, nec inveni, Ca. Quomodo autem antè dixit, inveni, nunc, non inveni? Resp. Inveni, animo scil. h. e. intellexi: non inveni, propriè, quod ad mulierem refertur; at inveni, ad totum id quod sequitur. *Virum*, &c. *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* Hominem (sub. quidem, Pi.) unum (sub. rectum, P. Pi. Gej.) ex mille inveni, M. P. Mo. Merc. Hominem, nempe sapientem & pium, verum, & dignum viri nomine; in oppositione ad ingenium brutum vel terrestre. Sic Diogenes, Hominem, inquit, quæro; nempe prudentem, &c. Homo, pro homine probò; ut, creatura, pro creatura rationali, Marc. 16. 15. Vide suprà v. 1. & Prov. 18. 22. Mille: forsan alludit ad mille uxores ipsius, 1 Reg. 11. 3. Sed malo certum esse numerum pro incerto. *Mulierem ex*, &c. *וְאֵת מִן הַמָּוֶת אֲנִי מֵרָחֵק מֵיָּדָי* In (vel, ex, Q. in V.) omnibus his, five istis, &c. P. V. Mo. Merc. &c. Inter mille mulieres, quas mihi adscivi, nullam

6 G. nullam inveni sincerè probam^b. Mulier, pro muliere virtuosâ, ut Proverb. 18. 22 c. Non negat hic dari ullam mulierem probam^d; vide Prov. 12. 4. & 18. 22. & 19. 14. & 31. 10. — 31 *: sed eam adeò raram esse asserit, ut uni probæ fere respondeant mille improbæ^f; & rarius esse in foeminis quàm in viris prudentiæ & virtutis exemplum^g; & loquitur de experientia sua, secundum impuram ipsius cum lascivis mulieribus consuetudinem. Vel, significat astuta viri consilia & fraudes faciliùs percipi quàm mulieris impudiciæ, quæ scilicet blanditiis suis mentem planè eripit, &c. Hof. cap. 4. v. 11. &c.^h

29. Solummodo, &c. [לְבַד כִּי יִהְיֶה] Tantummodo vide, hoc inveni, P. Mo. sic JT. Pi. Merc. &c. Et ecce, solummodo hoc inveni, M. Tantum hoc inspicere quod deprehendi, Ti. Præterea, ecce quid invenerim, Ca. Seorsum vide istud, inveni, &c. Seorsum, i. e. sapientiâ humanâ relictâⁱ. Quod dictum est de foeminis, imò & de viris, non invenit^k; hoc tamen comperi^l, ceu maximè obvium, & scitu necessarium^m. Omnes impietatis & stultitiæ rivulos investigare non potuit, verùm fontem invenit, nempe corruptionem cordis humani per lapsumⁿ. Quod fecerit Deus hominem (vel, Adamum, Ti. vel, hominem primum, Ch.) rectum^o]. Sic M. P. Mo. &c. vel, rectum ante se & innocentem, Ch. rectum erga se, Ar. A Deo homines factos esse probos, Ca. Rectum, i. e. simplicem, sicut puto & alios rectè exposuisse, & nos cum illis, de J. B. & P. 2. 2. 2. Illi alii sunt Sociniani, qui simplicem dicunt primum hominem factum instar infantis, non verò sanctum, aut justum. Verùm rectus hic dicitur factus quantus est, animâ, & corpore, & animæ facultatibus, intellectu & voluntate. Intellectus rectitudo sapientiam supponit, quâ res rectè cognoscat: ad voluntatis rectitudinem omnino pertinent sanctitas & iustitia, &c. Porro, hæc rectitudo moralis fingi non potest sine sanctitate. Et rectitudo hic opponitur perversitati hominum morali contractæ, sive tortuositati errorum ac defectuum, ac vitiorum^p. Rectum, i. e. integrum ac perfectum, expertem omnium questionum, seu jurgiorum, seditionum, rebellionum, intus & foris^q. Rectum, cum naturali rectitudine animi, sincerum, paucis contentum, simplicem; & præterea cum gratuito dono iustitiæ originalis^r, in qua homo creatus videtur^t. Rectum, i. e. sapientem^u, & probum^v. Rectum hic idem est quod Gen. 1. 27. ad imaginem Dei homo conditus dicitur. Proleptis, nè ex prædictis hominis naturam aut sexum in odium vocaret, &c.^x. Et ipse se infinitis miscuerit questionibus, [וְהָיָה כִּי יִשְׁאַל בְּשֵׁי חֲשׂוֹנוֹת רַבִּים] Et, vel At, ipsi (sub. homines, Ar. Merc. [וְהָיָה כִּי יִשְׁאַל בְּשֵׁי חֲשׂוֹנוֹת רַבִּים] homo collectivum est^y: vel, Ipsi autem plures jam facti, Ti. q. d. Primus homo, quum solus esset, rectus fuit; sed quum duo erant, ipsi^z. Ipsi, nempe Adamus & Eva^a, & tota eorum posteritas^b, cui, utpote tum in eorum lumbis, (confer Heb. 7. 9, 10.) iste lapsus imputatur^c.) quæsierunt (vel, persecuti sunt, Ti.) cogitationes (vel, computationes, Mo. inventiones, Gej. M. solertias, Gej. rationes, V. Ca. G. sim. JT. ac causas cur à primæva ista simplicitate deflecterent^d), malas, & vel, vanas, Ti. vel, magnas; affectabant enim magnam & infinitam illam Dei scientiam^e; vel, varias, V. vel, multas, sive plurimas, Sy. Ar. Mo. Merc. Pi. Gej. M. Ca. alienas scilicet, à recto, sive pravas^f. Multam ac variam scientiam tam boni, quàm mali, Gen. 3. 5. Multa consilia & inventa quibus malum & agant & defendant, &c. quæ cum multa sint, difficile est ea invenire; ideòque in arduo est sapientia, quæ consistit in cognitione nostrî & aliorum^h. Sensus, Curiositate suâ sibi malum confilarunt, qui quid bonum malumve esset scire voluerunt gustato illo fructuⁱ. In eo autem comprehenduntur multæ rationes; illos nimirum Deo similes fore sapientiâ, potentiâ, honore, felicitate, &c.^k. Vel, cogitationes magnatum, ut spectet illa verba Gen. 3. 5. vos eritis כְּאֵלִים: quod verti potest, vel, sicut Deus; vel, cum Onkelo, sicut magnates, nempe Angeli: q. d. Illi, forte suâ non contenti, altiora quæsierunt, quæ non nisi Angelis & Deo conveniunt^l. Vel, quæsierunt ad inventiones Angelorum, qui, non contenti statione suâ, eam deseruerunt, Judæ vers. 6. Quod autem quæsisse dicuntur ratiocinia, quæ tamen illis non co-

gitantibus à serpente antiquo excogitata oblata sunt, eo docere voluit, illas fraudes Satanae ab iis avidè arreptas fuisseⁿ. Non contenti viâ felicitatis à Deo præscriptâ, novas & altiores vias à Satana & corde decepto excogitatas imaginati sunt, &c.^o. Summa dicti hujus est, homines ipsos sibi suæ improbitatis, adeòque infelicitatis, auctores esse: quod probè notandum est, quia solent homines in fortunam & casum, ipsūque Deum, culpam conferre. At, inquit, non est à Deo, qui hominem rectum creavit^p; sed ab homine libero arbitrio abutente^q.

CAP. VIII.

1. Q. Vir, &c. [מִי כִּי יִהְיֶה] Quis (sub. est, P. Pi. &c.) sicut sapiens? M. Merc. Pi. &c. vel, similis sapienti^r. Ti. Sy. vel, cum sapiente conferendus? Ca. vel, par illi sapienti? JT. [Vulgatus hoc membrum cum sequente refert ad cap. præced. & cap. 8. inchoat illis verbis, Sapientia hominis, &c.] Sed videtur hoc præterius ab aliis referri ad caput 8.^a. [Variè explicant.]

Quis tanti habendus quanti vir sapiens^b? Potest de se intelligi, q. d. Quis plus sapientiæ acquisivit quàm ego? qui tamen illius perfectionem invenire nequeo, Coh. 7. 23, 24. Al. Est epiphonema præcedentium, Coh. 7. 23, &c. cum admiratione^d: q. d. Quis verè & perfectè sapiens est? Caph hic non est similitudinis, sed expressivum veritatis^e. Quis ita sapiens, ut solutionem & rationem noverit rerum difficultium de quibus actum est^f? Statuerat quærere sapientiam & stultitiam, Coh. 7. 25. Posteriores, pro more, prius tractaverat; priorem hic resumit^g. Et quis, &c. [וְהָיָה כִּי יִשְׁאַל בְּשֵׁי חֲשׂוֹנוֹת רַבִּים] Et (vel, Aut, JT.) quis sciens (vel, scit, Merc. sic o. Sy. Ar. Ca. vel, ita novit, Ti. vel, inquam, cognovit, M. vel, præter illum novit, Pi. vel, noscenti, JT. vel, est qui cognoscat, Q. in V. vel, Et quis intelligit, G. vel, est ut cognoscat, P. V. Gej. AE. in Merc. ut repetatur [וְהָיָה כִּי יִשְׁאַל בְּשֵׁי חֲשׂוֹנוֹת רַבִּים] interpretationem, vel explicationem, (solutionem, M. c.) verbi Mo. M. o. Sy. Ar. vel, rei? P. JT. Pi. D. G. cujusque propositionis^h vel rerum? Ca. negotiorum? Ti. rerum abstrusorum, sive in naturali & civili, sive in theologica, scientiaⁱ. Quis præter sapientem novit, &c. i. e. rectè perspicit & judicat in omnibus negotiis, quid faciendum, quid fugiendum, &c. His verbis exponit quis sapiens, & quid sapientia est quæ aliquem felicem reddat; nempe, ut sibi sciat, & aliis interpretetur^k. Duo

hic sapientum genera notat: 1. qui ipse sapit; 2. qui alios sapientiam docere potest^l; & posterius priori antecellit: 1 Cor. 12. 10. [וְהָיָה כִּי יִשְׁאַל בְּשֵׁי חֲשׂוֹנוֹת רַבִּים] præfixum [וְהָיָה כִּי יִשְׁאַל בְּשֵׁי חֲשׂוֹנוֹת רַבִּים] non tam est emphaticum h. l. quàm representativum articuli o. [וְהָיָה כִּי יִשְׁאַל בְּשֵׁי חֲשׂוֹנוֹת רַבִּים] pro solvere, est vox Syris & Chaldaeis familiaris. Vide Dan. 5. 12, 16. Ulpurpant & Arabes P. Radix Chald. est [וְהָיָה כִּי יִשְׁאַל בְּשֵׁי חֲשׂוֹנוֹת רַבִּים] (pro quo, transpositis literis, Heb. [וְהָיָה כִּי יִשְׁאַל בְּשֵׁי חֲשׂוֹנוֹת רַבִּים] item [וְהָיָה כִּי יִשְׁאַל בְּשֵׁי חֲשׂוֹנוֹת רַבִּים] exposuit:) inde nomen [וְהָיָה כִּי יִשְׁאַל בְּשֵׁי חֲשׂוֹנוֹת רַבִּים] interpretatio, Dan. 2. 4, 5. & 5. 15. 9.

[Ch. hoc membr. cum præced. reddit, Quis est sapiens qui possit consistere ante sapientiam Domini, & scire solutiones eloquiorum in prophetia?] Sapientia h. minis lucet, &c. [וְהָיָה כִּי יִשְׁאַל בְּשֵׁי חֲשׂוֹנוֹת רַבִּים] Illustrat, sive illuminat, sive lucere facit, faciem, sive vultum, ejus, P. V. Merc. Gej. &c. Alludit ad Exod. 34. 29. Confer Act. 6. 15. Faciem, i. e. personam, ut in eo, Non accipies faciem, &c. t. Hominem illustrem reddit & gloriosum^u, amabilem & venerandum omnibus; Job. 29. 7, — 16. v. vel, jucundum & hilarem^x; vide Psal. 4. 7, 8. & 34. 6. Prov. 15. 13. Faciem reddit serenam & humanam^y. Sanctitatis ipsius lumen aliis lucere facit, Matt. 5. 16. Phil. 2. 15. Per faciem (in qua signum animi apparet) interna intelligit. Sensus itaque est de animo^b: illustrat totum hominem, ut clarissimè videat quæ sibi agenda, quæ fugienda, sunt^c. Vide Job. 22. 28. Psal. 25. 9. & 32. 8. Intelligo ut Eccles. 2. 14. Depellit tenebras inscitæ, Psal. 19. 9. ut discernat homo verum à falso, bonum à malo, commodum à noxio, ut declinet pericula, &c.^f. In vultu ejus (adeòque in universi corporis habitu^g) elucet lumen modestiæ, gravitatis,

V. ex Ch.

Merc.

Merc. sic

Gej.

m Gej.

Ang.

G.

Calov.

T.

Me.

E.

Pi.

Pi. D.

Car.

Merc.

RS. in

Merc.

Gej.

Car.

Merc. Pem.

Car.

G.

Gej.

Merc.

sim. D.

Gej.

Pem.

C.

Car.

Di.

Ang. ex

Di.

Car.

Ang.

Car.

Gej.

G.

G. sim.

Gej. Ang.

AE. in

Merc.

Ang. sim.

Me.

Merc.

Merc.

sim. Me.

Ang.

Me. sim.

T.

Ang.

He. in V.

G.

Gej.

Pem.

Ang. sim.

Car.

m Car.

Gej.

Pi.

G.

Gej.

Ang.

D.

D. sim.

Pem. Ang.

Ang.

Pem.

Ang. in

Merc. sim.

Ang.

Ang.

Pi.

Ang.

Merc.

Merc.

sim. Gej.

Ang.

Ang.

Gej.

T.

Me. sim. tatis, lætitiæ, sanctitatis. **וְיָדָהּ** non modò vultum, sed & gestum, gressum, sonumque vocis, significat. ¶ Potentissimus, &c. **וְיָדָהּ** [Variè reddunt.] Et (vel, ut, Varen. JT.) robur (vel, firmitas, JT. fiducia, Ang. majestas, Gej. ex Varen.) faciei ejus instauratur, Gej. vel, duplicatur, Gej. Glas. Ang. vel, duplicetur, JT. Varen. id est, indies augetur & confirmatur, adeoque in imaginem Dei transformatur. Vide Coh. 7. 19. Prov. 4. 18. Esa. 46. 3. 1. Vires ad veritatem vel insultu attritas innovabit, & novas acquirat: confer Jes. 40. 3. 1. **וְיָדָהּ** (ubi & pro **וְיָדָהּ**) est **וְיָדָהּ**, iteravit; unde in Pihel **וְיָדָהּ** mutavit, Psal. 34. 1. & in Pual, ut hic, mutatur, vel innovatur. Confer Coh. 7. 19. Sapientia roborat sapientem: ibi roboris collatio, hic quotidiana instauratio, traditur. Sanè justitia & sapientia fiduciam & fortitudinem dant, 1 Sam. 1. 18. Job. 11. 14. 15. [Alii aliter.] Et feritas (vel, fortitudo, P. Mo. V. vel, robur, V. Merc. Sic vocat Hebraismus arrogantiam, impudentiam & superbiam, sive perviciam. Vel, impudentia, M. Merc. vel, austeritas, D. vel, duritia, i.e. impudentia; obfirmatio & pertinacia omnis, & quisquis in eo erat pravus affectus, faciei mutatur, Pi. Merc. &c. Et duritiem, i.e. arrogantiam, vultus ei immutabit, G. & feritatem adimit, Ca. & vultum impudentem remouet, Ti. Per sapientiam longè fiet etiam in vultu modestior, & abjectus in suis oculis, quamvis ab aliis plurimi fiat. Comes sapientiæ est modestia & humanitas, ut Prov. 11. 2. Sic nostri dixerunt, — ingenuus didicisse fideliter artes, Emollit mores, nec finit esse feros; unde & humaniores literas vocarunt. Sed quantum magis præstabit hoc celestis sapientia? Hæc hominem mitissimum facit, Num. 12. 3. Prov. 11. 2. Robur faciei, pro feritate, impudentia, &c. sumitur, Deut. 28. 50. Dan. 8. 23. Prov. 7. 13. & 21. 29. &c. Ex impudentia mutabitur in fortitudinem & fiduciam: nec timorem prodit, quia mala prævidet, & præparat se; nec pudorem, quia malum non admittit. habent **וְיָדָהּ**, &c. impudens vultu suo exosus erit: sic & Luth. [& Sy. sim. Ar.] Legerunt **וְיָדָהּ**, & **וְיָדָהּ** odio habuit. Sed obstat constans lectio codicum, **וְיָדָהּ**. 2. Ego os, &c. **וְיָדָהּ** Initium est novi sermonis. Vanitatem mundi porro demonstrat ab instabili & incerta administratione ejus, hoc & seq. cap. In hoc cap. continentur duo: 1. officium hominum inter se, &c.; 2. id quod fit, idque ferè præter officium, & factorum eventus. Al. Jam à vanitatum catalogo transit ad præcepta. A theoreticis descendit ad practica; vel, à sapientiæ encomio ad ejus usum. Sapientia in prudenti dispositione sui ipsius, 1. breviter exprimitur, v. 1. 2. docetur, in multis exemplis, quorum primum est obedientiæ, &c. [Verba variè reddunt.] Ad verb. Ego, os regis observa, V. Mo. Ego (sub. moneo, vel hortor, te, Merc. P. Ti. Gej. Ellipsis qualis Psal. 120. 7. Ego pacem, sub. diligo; Jes. 5. 5. 9. Jehova, sub. dixit: sic Gen. 25. 22. Hof. 14. 8. Matt. 25. 9. &c.) os (i. e. præceptum, ore prolatum. Sic os sumitur Exod. 38. 21. Lex est os magistratus: regis serva, Merc. sic P. Ti. Ca. &c. q. d. Me auctore, Regibus eorumque edictis pareto. Meum est observare præceptum regis, M. JT. in priori editione **וְיָדָהּ** in infinit. accipiunt; Ego video præstitutum regis observandum esse. In posteriore editione, **וְיָדָהּ** tanquam affixum, possessivi vicem obtinens, accipiunt, & suppleunt nomen ex sequentibus; Præstitutum meum, præstitutum regis observa, &c. id quod priore durius est. Al. Ad me quod attinet, moneo te, &c. Pi. Gej. ¶ Et præcepta, &c. **וְיָדָהּ** [Variè reddunt.] Et (vel, Sed, JT. Pi. vel, Maxime, G. live Præsertim, Ti. Repete, custodi, Merc. sic D. Pi.) super verbum (vel, de verbo, o. vel, super negotium, Merc. vel, ob causam, Gej. vel, pro ratione, JT. Pi.) juramenti Dei, Mo. P. JT. Pi. Merc. Gej. o. vel, propter juramentum Dei, Ti. G. Et rationem habere juramenti Dei, M. sim. Ca. Verba bifariam accipi possunt; ut officii vel motivum, vel limitatio. 1. Ut motivum. Serva fidem quam Regi jurejurando promissisti; nempe, juramento fidelitatis, quod olim Regibus præstitum erat. Fœdus erat inter Regem & populum, 1 Par. 11. 3. quod, coram Deo factum, juramento firmatum videtur; ut Gen. 21. 23. & 26. 28. &c. Et, dederunt manum Salomoni, 1 Par. 29. 24. cui similis erat gestus jurantis, Gen. 24. 2. 3. & 47. 29. Et jurata fœdera datione manûs firmabant, Esd. 10. 19. Ezech. 17. 18. **וְיָדָהּ** & **וְיָדָהּ**

וְיָדָהּ, & **וְיָדָהּ**, (Fidem dederunt manibus mutuè datis,) Il. 2. Hinc quidam hic reddunt, juramentum magistratum, qui Elohim dicuntur Exod. 22. 28. Juramentum Dei, sicut Latinis jusjurandum Jovis, dicitur id quod fit appellato Dei nomine. Vel, 2. (quod G. malim,) ut limitatio obedientiæ. Parendum est, sed salvâ fide & conscientia, & obsequio Deo debito, cui fœdere & juramento obligamur; Neh. 9. 38. & 10. 29. Psal. 119. 106. quod Deus à suis jurejurando exigit, & illi fide datâ se exhibituros receperunt, in circumcissione, vel baptismo. Vide Act. 5. 29. Quod scilicet illum diligere velint & colere super omnia. Verum juxta hunc sensum & **וְיָדָהּ**, & **וְיָדָהּ**, & **וְיָדָהּ**, ab ordinario suo abducuntur sensu. Lectori ergo excutiendum hoc relinquo; sicut & illud Varenii, Observa, &c. sed ita ut, quod ad Deum attinet, observes rationem juramenti Dei, quo obligatus es ad obediendum ei magis quam hominibus. Nulla subordinata obedientia officio Deo debito nos liberat. 1 Sam. 14. 45. & 19. 1. &c. & 22. 17. 1 Reg. 21. 3. Esth. 3. 2. Prov. 24. 21. Dan. 3. 16. Act. 4. 19. & 5. 29. 1 Pet. 2. 17. Et custodi id quod pertinet ad jusjurandum Divinum. Ferè Scriptura jungit timorem Dei & obedientiam Regum: Prov. 24. 21. &c. Ità Rex timendus, ut Dei timor non violetur. **וְיָדָהּ**, vel **וְיָדָהּ**, est, propter, ut Psal. 45. 5. & 79. 9. 3. Ne, &c. **וְיָדָהּ** [Variè reddunt.] Diversa hic est lectio: vel, in Piel, **וְיָדָהּ** festines, ut quædam exemplaria, ceu Veneta antiquiora, habent; vel, in Niphal, **וְיָדָהּ** perturberis. In Niphal nunquam sign. accelerare. Sed ego aliter puto, ut Prov. 28. 22. Est autem vicina significatio cum eo quod est attonitum esse, quia attoniti præcipientes sunt. [Locum variè reddunt.] Ne festines, five accelera, five festinus sis, abire (vel, ut abeat, Merc. V. ut discedas, M. ad verb. abibis, V. Mo.) à facie, vel conspectu ejus, Ti. Pi. Ang. Merc. P. V. Quum duo verba finita concurrunt, vel, posterius sumitur infinitivè, ut Esth. 8. 6. Psal. 102. 13. & 1 Sam. 2. 3. Ne multiplicetis loquaminis, i. e. ad loquendum; Hof. 6. 3. vel, prius adverbialiter, ut Gen. 24. 18. 1 Sam. 4. 14. Hof. 9. 9. Vox **וְיָדָהּ** sign. festinationem ex timore, Exod. 15. 15, 2 Sam. 4. 1. Job. 23. 15. q. d. Ne velut attonitus repente & temere à Regis imperio discedas. Ne temere putes posse te Regis conspectum effugere illum offendens. An nescis longas Regibus esse manus? **וְיָדָהּ**, pro **וְיָדָהּ** jungi potest & cum **וְיָדָהּ**, & cum **וְיָדָהּ**. Ne festines — abire, etiamsi te opprimat: q. d. Si recesseris à Rege, statim redi in gratiam cum eo. Si iratus tibi fuerit, ne te ei opponito, sed potius abito & cede iræ ipsius. Facies iram sæpe sign. Vel, Ne præceptis ut abeat ab eo irato; quia nihil proficies, nullum te asylum proteget. Quum Rex tibi aliquid mandat quod tibi displicet, cave ne irâ commotus festines ab eo abire, tanquam significans te illud quod Rex tibi mandavit expedire nolle. Ne perturbatè à facie ejus abito, JT. i. e. Ne ab obsequio illius te subducito animo perturbato. Ostendit radicem rebellionis, nempe impatientiam, timorem & perturbationem spiritûs. Servi dicuntur stare in conspectu dominorum, 1 Reg. 10. 8. Esth. 1. 3. Ex eo festinare innuit recusationem obedientiæ, 1 Reg. 12. 16. Jon. 1. 3. Sensus, Ne fugias iratus à Regis five ira, five præsentia, five imperio. Al. Ne perturberis, five subito & graviter consterneris, à facie ejus irata; abito, & quidem maturè, nec audacter in mala causa faciem ejus sustine. [Aliquid hic suppleendum.] Cave ne perturberis, &c. Quum prohibetur poena, supponitur antecedens culpa, q. d. Ne committas aliquid unde perturberis, &c. Vel, verba transponi possunt, Ne abeat, neque perstet in mala causa, ne perturberis, &c. ¶ Neque, &c. **וְיָדָהּ** Ne stes (vel, persistito, JT. Pi. &c. perseveres, Ti. V. D.) in re mala, P. Merc. M. sic Ti. Ca. JT. &c. i. e. perturbatione & rebellionem. Ne pecces in Regem. Si quâ re eum offenderis, noli pertinaciâ culpam facere graviolem. Ne contumaciter absolveris quod semel contra Regem aut leges nequiter incepisti. Al. Ne stes, &c. i. e. Ne pugnes pro re mala. Ne persistas in proposito detrectandi mandatum Regis. ¶ Quia omne quod volueris facies Summâ in regno potestate pollet; itaque si eum offenderis, effugere non poteris: te certè puniet.

4. Et, &c. [בְּאֶשֶׁר יָבִיחַ מֶלֶךְ שְׁלֹטוֹ] Ubi, vel Ubi-
cunque, (vel, In quo, sub. loco, Q. in Gej. At Gramma-
tici tale præfixum pronomini שְׁלֹטוֹ præponi negant h.)
est (h. e. quocunque pervenit) verbum (h. e. manda-
tum, de poena aliqua immorigero inferenda i.) regis,
(vel, Secundum verbum regis, P.) est ibi dominus, Merc. ex
AE. & RS. vel, dominatio, V. K. in Merc. Pi. i. e. illic
fungitur dominatione; q. d. Quæ imperat fiunt m. Si
itaque Rex mandabit ministris ut te ad poenam trahant,
illi expedient istud n. Al. Propterea quod verbum regis
dominatur, RS. in D. simil. Sym. vel, est efficax, Hebr.
potestas, in abstracto, emphaticè o. Qualiscunque ser-
mo Regis, etiam preces, ut inquit Plato, necessitatem
[faciendi] inducit p. ¶ Nec, &c. [וְיִי אֱלֹהֵינוּ] Et
quis dicet ei, Quid facis? P. Merc. &c. Non potest ad
rationes vocari q. Dei, non subditorum, iudicio & cen-
suræ obnoxius est r. Subditi adversus Regem nè mutire
audent *, nec nisi summâ reverentiâ eum alloqui de-
bent, Job. 34. 18 r.

5. Qui custodit præceptum] Sc. vel, i. Dei v. Singulare
collectivè, pro præceptis Dei x. Pietas docebit homi-
nem ita circumspicere se gerere, nè Regem irriter v.
Vel, 2. Regis z, de quo v. 2 a. Intellige, si non pugnat
cum Verbo Dei, ex collat. v. 2 b. Non honestissimum
modò, sed & tutissimum, est sequi edicta & decreta
Regum c. ¶ Non, &c. [וְיִי אֱלֹהֵינוּ] Non cognosceat (i. e.
experietur d; vel, amat, sive approbat t,) rem malam, P.
Gej. &c. Id est, vel, 1. malum culpæ, dictum vel fa-
ctum malum, aut pertinaciam in eo f: vel, 2. malum
poenæ. Non punitur à Rege h. Nihil sentiet mali i, vel
periculi de quo v. 3. Vide Rom. 13. 3. 4. 1 Tim. 2. 2 k.
¶ Tempus, &c. [וְיִי אֱלֹהֵינוּ] Et tempus (h. e.
opportunitatem l) & iudicium (vel, rationem, JT. Pi.
Merc. vel, modum, V. Gej. vel, jus, Merc.) novit, vel
scit, cor sapientis, Merc. D. P. Gej. &c. i. e. sapiens; ut
in illo Ennii, — quem credidit esse meum cor m. Solus sa-
piens novit n quando & quomodo quidque gerendum
sit o, ad placitum tum coelestis, tum terreni, Regis p:
vel, si in Rege quid corrigendum sit q. Adjunctum
veri obsequii est, ut tempestivè fiat; cuius defectu pec-
cavit Saul, 1 Sam. 13. 8, &c. Est hæc restrictio præ-
cepti r. Inferri enim ex prædictis poterat, Ergò præ-
stemus quicquid Rex jufferit *? Respond. Sapiens nec
metu, nec spe, omnia cecâ obedientiâ exsequetur, sed
perpendit quando & quo pacto exsequatur, &c t. &
quousque id licitè fieri possit, &c v. Al. Tempus & ju-
diciu, per tmesin, pro, tempus iudicii x. [Sic o.] Al.
novit iudiciu, i. e. vel, 1. rationem agendi cum Rege;
vel, 2. supplicium quod manet eos quibus Rex succen-
set v. Novit vindictam & supplicium tandem fore sce-
leri, etsi aliquamdiu impunitum relinquatur, vel apud
Regem, vel apud Deum z.

6. Omni, &c. [כִּי לְכָל חָפֶז] Quia omni, vel
cuique, voluntati, sive desiderio, (vel, rei, Merc. V. Ar. sim.
Sy. M. vel, negotio, o. Vulg. vel, instituto, Pi. Gej. vel,
actioni Pi. rei quam quis vult a; rei desiderata b: vel,
Ad omnem enim voluntatem exsequendam, Ti. omnibus
studiis hominum x,) est tempus (sub. suum, Merc.) &
iudiciu, P. Mo. JT. Merc. &c. si non statim, tandem
tamen: aut hinc, à Deo, vel Rege; aut ad extremum,
in futuro seculo t. Nam quicquid libet, id tempus & jus
habet, Ca. Vel, tempus iudicii; h. e. Cuncta suo tem-
pore iudicabuntur c. Opportunitas est, inventu diffi-
cilis d. A genere, docet esse tempus & delectum in ob-
sequio Regis; quia rebus omnibus gerendis iudiciu
adhibendum est, & ratio habenda temporis, locorum,
personarum, &c t. Peculiaris est cuique instituto & op-
portunitas, & ratio agendi, à cuius observatione pen-
det successus felix, & quæ sine magna sapientia obser-
vari nequit f. ¶ Et multa, &c. [כִּי רַעַת וְגוֹ] Quia, vel
Nam, (vel, Et, Ti. vel, Sed, JT. Pi.) malum hominis mul-
tum (sub. est, Merc.) super eum, P. Mo. Merc. vel, in-
cumbit ei, JT. Pi. vel, præpollet ei, Ti. Eò quod malitia
hominis magna sit super eum, M. Quoniam homo multis
afficitur malis, Ca. Quia infelicitas hominis est multiplex
in eo, V. Temporis studiosè observandi rationem reddit,
quia homo tot malis obnoxius est, vel tum cum cautè
vitam instituit, ab illis penitus obruendus nisi iudiciu
adhibeat, & cautum agat g. Cum felix rerum eventus

ab accurata temporis, &c. captatione pender, quæ ad-
modum difficilis est, hinc multa homini incumbit mi-
seria: v. g. Hinc miseria à Principis ira, &c. quia deest
homini sapientia quæ tempus & modum ipsum concili-
andi suggereret, &c h. Magna est in hoc hominis in-
felicitas, quod, cum tempus rei cuique sit, & maleficia
sua tandem poena consequatur, de eo tamen tempore
quo malum ingruat nihil sciat i. [Ch. verum sic red-
dit, Statuit namque Deus tempus quo de omnibus iudica-
turus est; & priusquam illud adveniat variis periculis &
malis sunt expositi.] Propterea sapiens tempus & mo-
dum agendi tantopere observat, quia deprehendit tam
variâ & validam esse hominis miseriam, nè vel cala-
mitates vel vanitates impediunt pietatis exercitia k. ¶
7. Quia ignorat, &c. [כִּי אֵינָנוּ יוֹדִין] Quia (vel, Quum,
JT. vel, Et quidem, M. vel, Utpote qui, Ca.) nescit (sub.
homo, Merc.) quod futurum est, Merc. M. &c. vel, quid ei
sit eventurum, Ti. sic o. vel, liberis & facultatibus suis
post mortem l. Malum hominis amplificat ab adjuncta
ignoratione eventuum, unde non cogitantem gravius
percellit m. Non potest homo vel præordinare actiones
suas in futurum, vel earum eventus prævidere: cum
autem unica sit via quâ res succederet, mille quibus à
scopo aberraret, ab hac ignoracione crescit hominis
miseria n. Nescit, ideo præcavere nequit o. ¶ Et fu-
tura nullo, &c. [כִּי בְּאֶשֶׁר יוֹדִין] Nam quando (vel, quomodo,
JT. Pi. Gej. quâ ratione p; sub. id, P.) erit, vel fu-
turum sit, (vel, quale illud sit, M.) quis indicabit ipsi?
P. Mo. Merc. &c. Nullus hominum, sed solus Deus, Isa.

41. 22, 23 q. & 44. 7. & 46. 10 r. Nullus astrologus,
magus, &c *. Et ipse nescit, & nemo eum docere po-
test t, quò sibi vel suis melius prospiciat v. ¶
8. Non est, &c. [כִּי אֵין אֱלֹהִים שְׁלִיט בְּרוּחַ] Non (vel,
Nullus, P. JT. Pi.) est homo dominus, vel, potestatem ha-
bens, in, vel super, spiritum, Merc. o. sic M. P. &c. vita-
lem scilicet, sive animam x. Ità [כִּי] sumitur Job. 10. 12. x
& 34. 14. Psal. 78. 39. &c v. Spiritum animæ, Ch. n
hic [latens in (r) sub ב] emphaticum est, q. d. illam ip-
sam animam z. Animam sive vitam vocat [כִּי] ventum,
quod ea sit veluti ventus, parum durans; vel, quia vita
stat quamdiu homo respirat; Job. 7. 7 a. Al. Nec vento
imperat homo, Ca. sim. Ar. Ut nemo ventum manu co-
hibere, ita nemo animam retinere, valet b. Al. spiri-
tum, id est, iram Regis; ut supra 7. 9 *. ¶ Prohi-
bere, &c. [כִּי לֹא יִכְלֹא] Ut coerceat, vel contineat, vel co-
hibeat, vel claudat, (apud se scilicet, & in corpore suo c; vel,
ubi tanquam in carcere conclusum esse significat d: vel,
prohibeat, o. Sy. Merc. &c. quò minus hinc emigrat t;) spiritum,
Merc. Pi. &c. Sensus, Non est homo dominus, aut vitæ suæ,
quia, quando Deus volet repetere, illa abitura est, velimus nolimus;
aut mortis, ut eam repellere possit f. [De connexionè variant.] Et hoc est
quod hoc Libro difficultatem parit, quia multorum
queritur connexio quæ forsan divulsa sunt à præcedentibus
e. Novi sermonis initium est, de morte inevi-
tabili h. Possunt sic cum præced. coherere, Ut futurum
malum nemo prævidere aut vitare potest, ita neque
mortem, &c. Sic ergò vivamus, ut nos in officio con-
tineamus, Regi & Deo parentes, omnia futura Deo
committentes, &c i. Al. Pergit in demonstranda ho-
minis miseria, quæ non solum patet ex futurorum in-
scitia, sed & ex absoluta circa mortem vitandam im-
potentia k. Locus intelligi potest, vel, 1. generaliter,
de impotentia hominis adversus maximum malum fu-
turum, nempe mortem: vel, 2. specialiter, ut respi-
ciat præsens argumentum obedientiæ Regibus debita;
q. d. Delinquens nequit vitam retinere, quum Rex in
eum fert sententiam mortis, &c l. Si cum Rex occidi
jufferit, nullum effugium est. Vide Prov. c. 16. v. 14 t. ¶
¶ Nec habet, &c. [כִּי אֵין שְׁלֹטוֹ] Neque (vel, Nulla,
JT. Pi. M. sub. est ei, P. V.) potestas, sive potentia, (vel,
dominatio, V. He. in Merc. vel, præfectus, seu potestate
pollens, Merc. D. imperator, Ch.) in die mortis, Mo. M.
JT. o. Merc. &c. vel, in diem, &c. P. Ti. Ca. Pi. ut possit
illum prorogare m, vel repellere n. Nè Regibus parcat
mors. Hinc, quum alibi dicitur, rex David, &c. in men-
tione mortis nomen tantum ejus occurrit, non digni-
tas, 1 Reg. 2. 10. ¶ Nec, &c. [כִּי אֵין מְשֻׁלָּח בְּמֶלֶךְ] Neque est (sub. illius, P. vel, illi, V. Pi. nempe homini p,) dimissio,

dimissio (vel, telum, five missile, He. in Merc. JT. Pi. D. vel, gladius, V. vel, emissio telorum, P. sim. Ti. vel, arbitrium, Ca. vel, immissio, Merc. emissio, d. Ar. evasio, Sy. vel, missio, Di. G. vel, manumissio, M.) in praelio, five bello, M. Ti. Mo. P. Merc. Ca. h. e. belli 9: vel, in hoc, five illo, praelio, JT. Pi. Gej. mortis cum vita: vel, ad bellum; i. e. frustra mittitur ad belligerandum contra mortem*. Si bellum quis contra Regem suscepit, pugnandum sine missione: id enim proprie מִשְׁלָחָה. Dimissionem hic intelligo, qualis in praelio quandoque obtingit, aut captivis, aut devictis fugā sibi consulentibus. Nulla vacatio aut exauctoratio ab illa militia. Non est missio ad illud praelium, ut surrogetur, sicut fit in aliis bellis, filius pro patre, servus pro domino. Neque vasa armorum auxiliantur in praelio, Ch. ¶ Neque, &c. "וְלֹא יִמְלֹךְ מִלְחָמָה" Nec eruet, five eripiet, impietas (vel, protervia, Ti.) dominum, five possessorem, suum, P. Merc. Gej. Pi. vel, habentes eam, M. qui ipsa praeclatus est, Pi. Merc. h. e. impium; a morte scilicet. q. d. Non impunita erit. Perdet ea utentes: מִלְחָמָה. Varias habet significationes. Hic rebellionem significat: cui favet contextus. Sic & 1 Sam. 24. 13. Vel, sign. inquietam impietatem, vel, inpias artes quibus homo pericula effugere conatur: vel, agitationem; q. d. Convertat sese in omnes partes, & omnia moveat, ut impediatur fatum, non poterit. Denique, non liberat confidatō (Heb. inquiet, five inquietudo, Jun. vel, improba confidatō, quā scil. aliquis collectis quasi novissimē viribus confidat, &c.) utentem ipsa, JT. Inane est quicquid molitur ad depellendam mortem. Si quis maximē confidat cum morte, id tamen ipsum non liberat. רָשָׁע illam significationem admittit, quia cognatum verbum רָשָׁע sign. inquietare, 1 Sam. 14. 47. Job. 34. 29. Placeret hac interpretatio, tanquam pulchre coherens cum praecedentibus: Duo tamen obstant. 1. Quod רָשָׁע non rectē redduntur, utentem ipsa; quia non notant actum, sed habitum. 2. Quod vi illius vocis etiam רָשָׁע non actum, (putā confidatōnem,) sed habitum, significat, nempe impietatem. Al. Impietas sumitur pro opibus impietatis. Prolepsis, quā occurrit impiis putantibus se mortem evadere posse impietate suā, quā scil. comparant divitias tanquam instrumenta vitæ sustentandæ & tuendæ. Confer Prov. 10. 2. & 11. 4. 9. Omnia, &c. אֶת-כָּל-רְאִיתִי ¶ Omne, vel Totum, hoc (vel, Hæc omnia, Merc. Ca. vel, In tota hac re, JT. Præter omnia ista, Pi. Heb. Cum omni, vel toto, hoc, Jun. Pi. Cum his omnibus, supra commemoratis,) vidi, P. Mo. M. &c. propriā experiētiā didici; observavi, cognovi. Transit ad aliam vanitatem, ejus occasione sumptā ex eo quod dixerat, Regi parendum*. ¶ Et dedi cor meum, וְנָתַתִּי ¶ Et dare, Mo. Infinitum pro præterito, quale præcessit. Sic Jer. 14. 5. Et posui, vel appuli, V. sic D. &c. Quum adhiberem, JT. Pi. ¶ Interdum dominatur, &c. "וְעַתָּה אֲשֶׁר" ¶ Tempore (vel, Tempore illo, M. vel, Tempus, P. Ti. Merc. Pi. JT. sub. est, Ti. Gej. vel, interdum esse, JT. vel, vidi, Merc. vel, vidi adesse, P.) quo dominatur, vel dominatus est, homo homini, live in hominem, Mo. P. Ti. &c. ejusdem cum illo naturæ; qui proinde homo, non lupo, illi esse debebat. In hominem, collectivē, nempe in societatem hominum. Dum interim dominantur homines alii in alios, Ca. ¶ In, &c. לְרָע ¶ Malo suo, JT. Car. in malum sibi, P. Mo. vel, suum, M. D. sim. Ar. h. e. in proprium regentis exitium. Quippe Ad generum Cereris sine cæde & sanguine pauci Descendant reges, & sicā morte tyranni. Thales, interrogatus quid difficillimum esset videre, respondit, senem tyrannum. Ut hoc absit, tamen, ut Tacitus ait, Facinora atque flagitia sua ipsis in supplicium vertunt. Utrumque respiciens Silius, Quam vellent nunquam sceptris fulsisse superbis*. לְרָע dixit, pro, רָע, ut alicubi in Psal. לְרָע, pro, בְּצָרָה, in rebus meis adversis. Palam est eos subditorum malo dominari: sed malo ipsorum Principum hoc fieri, parum verisimile videtur. Al. in, vel ad, malum (vel, perniciem, Ti. Gej.) ipsius, Ti. D. Merc. ipsorum, Ca. illi, Merc. Pi. subdito scilicet; Prov. 28. 15, 16. in cujus bonum constitutus est, Rom. 13. 4. Deo sic puniente gentis peccata, tradendo ipsam malis dominatoribus,

Jes. 10. 6. & 14. 20. Hof. 13. 11. Zach. 11. 6. Vel, utrumque jungas, in perniciem tam suam, quā subditorum. Nam conjuncta ferē hæc sunt. Talibus tamen tyrannis parendum est. 10. Vidi, &c. וְכִי רָאִיתִי רָשָׁעִים קְבוּרִים ¶ Locus valde intricatus. [Variè intelligunt.] 1. Pars prior versūs de impiis, pars posterior de bonis, dominatoribus agit. 2. Totus versūs de impiis agit. At sic oportebit וְכִי, & venerunt, & וְכִי, abeunt, eodem modo exponi; quum contraria sint. [De quo in eorum versione vidend. Hæc autem verba reddunt.] Et tunc (Simul autem, Ti. Et verè, aut in veritate, V. D. ex Ch. Et sic, Q. in D. Et in sic, i. e. in circumspectione mea sic instituta. At apud Chaldaeos וְכִי valet, tunc, ut patet ex Gen. 12. 6. Psal. 124. 3, 4. Jes. 45. 21. Tunc, quum ad eam sollicitudinem ad opera in mundo facta, ac præsertim ad Imperiorum rationes, attenderem; quum vidi dominari tyrannos, v. præced. quum considerarem tempus quo tyranni regnant, subditos opprimentes, vidi impios, vel improbos, (scil. dominatores,) sepultos, Mo. P. M. Merc. &c. Id est, vel, i. depulso a subditis suis: metaphora. Quasi sepultos, ut videantur omnino oppressi. Quasi jam putaretur extincta eorum memoria. P. Vel, 2. sepulturae honore, quo indigni erant, affectos. Sepultos, splendide scilicet; ut Coh. 6. 3. Luc. 16. 22. Al. Nam ita dominatos animadverti improbos sepeliri, JT. ¶ Qui, &c. וְכִי וְכִי קְבוּרִים ¶ Variè reddunt. Et venerunt, & a loco sancto ambulaverunt, Mo. Et redierunt: & eos qui de loco sancto ambulaverunt, P. Et quod abierunt, & recesserunt de loco sancto, Ti. Sed qui ingressi venerunt de loco sancto, M. Et venerunt: & vidi eos qui in (ante וְכִי) loco sancti (i. e. rei sanctæ, vel, Dei sancti,) accurate versati sunt. Ambulare, pro, studiosè & diligenter versari. Qui venerunt tamen, & de loco sancto progressi sunt; q. d. qui tamen mox redeunt, pristinamque recuperant potestatem. Qui redierunt: (scilicet ad dominatum, in integrum restituti a subditis;) qui verò de loco sancti continenter ambulaverunt, i. e. gubernatores pii qui de Templo in forum ad jus dicendum ire soliti erant. Et tamen venerunt rursus in hunc orbem, in filiis suis aut posteris malis, in quibus ipsi de integro rediisse videntur. Sæpius enim fit ut mali malis, quā boni malis, succedant. Hæc hæcenus pars de malis est Principibus, sequens verò de bonis. At ex loco sancti abeunt, i. e. abeunt, fato concedentes, &c. Et venerunt, alii in ejus locum, eo improbiore. Alii, quum abiissent, i. e. mortui fuissent. ¶ Valet, occidere, vel perire. Sed & eo sensu tantum de Sole dicitur, qui, cum oritur, exire dicitur. At legimus Genes. 15. 15. וְכִי ibi ad patres tuos, pro, morieris. Reliqua sic vertunt, & ex loco sancti abierunt, vel discesserunt; nempe, ad plures, vel, a vita: sic enim abire, & discedere, absolute posita, interdum significant. Sed venerunt, & de loco sancto abeunt. Describitur hic nova quædam vanitas, ubi opponuntur invicem, tum diversæ personæ; impii, & qui fecerunt rectum: tum diversæ utriusque actiones; illorum, aliis damnosæ; horum, rectæ: tum diversus exitus; illorum, sepultura honorifica; horum, oblitio facilis ac totalis, comitata tam adventum, quā ex loco sancto discessum. Porro, per synchysin collocatum est subjectum (Hi qui rectum fecerunt) loco posteriore. Venerunt autem, vel, in hunc mundum, vel potius, ad dominium: & abeunt, vel, ex mundo, vel, ex dignitatibus. Non solum sepulti jam impii velut reviviscunt, & veniunt; sed & eos qui de loco sancti, vel sancto, sunt, i. e. justos, abire faciunt & fugant: וְכִי transitivè exponitur. Postquam decesserunt atque de loco sancto abierunt, JT. Indicat eos dignitate suā, prout meriti sunt, non fuisse motos, sed in ea defunctos esse. Qui venerunt, & abierant, i. e. qui dignitatem suam dum viverent obtinuerant, & in morte pacifice reliquerant. Vel, qui coram populo ingressi fuerant & exierant: quæ phrasis administrationem justitiæ & regiminis exprimit, Num. 27. 17. Deuter. 31. 2. 1 Reg. 3. 7. [Alii hæc cum membro præced. sic reddunt:] Itidem vidi impios, qui sepulchri erant, discesserunt, & ex sacro loco abierant, Ca. Vidi ego impios sepultos, qui, cum ambularent, (i. e. viverent,) venerant ad locum sanctum, i. e. jam tum divinis honoribus

honoribus colebantur, ut Augustus, de quo Virgilius, *Namque erit ille mihi semper deus*, & Horatius, *Presenti tibi divinos largimur honores*¹. Vidi impios dominatores sepultos, qui redierunt in mundum secundò, in filiis successoribus, unde permanet eorum memoria. At qui de loco sanctitatis ibant, i. e. Sancti qui moriebantur, non erant sic, sed oblivioni tradebantur, &c.^m. Et tunc vidi impios in sepulchra introducos, & de sancto: & iverunt, o'. Tunc etiam vidi impios sepultos redire: Et quamvis è loco sanctitatis recesserint, Sy. Et tunc vidi impios ingredientibus adeò è conspectu Sancti in sepulchra, & abiisse, Ar. Et in veritate vidi peccatores qui sepulti sunt & exterminati de mundo, de loco sancto ubi iusti habitant, & abierunt ut comburantur in gehennam, Ch. Per locum Sancti, vel sanctum, intelligunt, vel, 1. Hierosolymamⁿ, quæ sancta erat Domino^o: sive regionem Israeliticam, cujus incolæ, rectum facientes, religiosus debebant observari, eorumque fama semper florens conservari. Hujus meminit exaggerationis causâ, quod non solum talis perversitas & ingratitude inter Gentiles obtineat, sed etiam in Judæa^p. Vel, 2. tribunal, sive solum iudicii^q, in quo sedent vicem Dei gerentes¹, Exod. 22. 9. Psal. 82. 1. Rom. 13. 4*. item Deut. 1. 17. 1 Par. 29. 23. 2 Par. 19. 6^t. Hæc descriptione innuit quales esse debent qui tribunalibus præficiuntur^v. ¶ Et laudabantur¹ Ità o': ac laudatos fuisse, Ar. commendari, Ca. Fortè legerunt לְהַלְלוֹ, à הָלַל laudavit^x, decepti similitudine ל & ל. RR. non sic legerunt, sed allegoricè exposuerunt, teste RS^y. ¶ לְהַלְלוֹ Et (vel, Sed, V. vel, Illi, Pi. vel, Qui, M.) oblivioni traditi sunt, P. Merc. Pi. Ch. D. &c. Sepulturâ caruerunt, & in oblivionem venerunt^z. [Intelligunt & hoc, vel, 1. de impiis.] Nec tantus sepulturæ honor eos ab oblivione vendicavit^z. Nec familiarum nobilitas, nec adulationes amicorum, nec splendor monumentorum, ab eorum nominibus putredinem arcere poterant^b. Vel, 2. de bonis magistratibus, qui pro dignitate non celebrabantur^c. ¶ In, &c. בְּעִיר אֲשֶׁר בְּעָשָׂה In urbe (vel, in ea urbe, P.) qui (vel, & qui, M.) vel, quia, Cap. o'. Sy. Ar. vel, in qua, P. Ti. JT. Ca. Pi.) rectum, vel rectè, egerunt, Merc. Gej. sic P. M. Pi. vel, quicquid egissent ratum rectumque erat, Ti. בְּעִיר rectum, ut Num. c. 27. v. 7^d. 2 Reg. 7. 9. Prov. 15. 7. unde plur. בְּעִיר recti, probi^t. Al. sic (vel, talia, Sy.) fecerunt, vel fecerant, Mo. JT. Car. o'. simil. Ar. Ca. Ang. Pem. Sic impiè & tyrannicè^f. In qua contra jus & æquum imperaverant: de qualibus sermo præcessit^g. Vel, in qua studiosè ita versati sunt^h. In qua tanto cum splendore & vixerunt, & sepulti suntⁱ. Verùm non tam vanitas, quam iustum Dei iudicium, hoc esset, &c.^k. [Ch. sic locum reddit, Inter habitatores urbis: & ecce, sicut fecerunt, sic factum est eis.] ¶ Sed & hoc vanitas est. Tam imparem nempe improbis ac probis obtingere sortem^l. Summæ vanitatis est tanta hominum ingratitudeⁿ. Illa gloria violentis parta imperiis nullius est pretii^o, quia, quum discedunt, perit eorum memoria cum eis. P. 11. Etenim, &c. אֲשֶׁר אֵין נַעֲשֶׂה בְּתוֹכָהּ מַעֲשֶׂה הָרָעָה Quia non (vel, nullum, JT.) fit (vel, efficitur, JT. vel, executioni mandatur, Gej. Pi.) verbum (vel, decretum, JT. Pi. Gej. Car. ut בְּתוֹכָהּ sumitur Esd. 4. 17. & 5. 7, 11. Dan. 3. 16. &c.^q; sententia; Mo. P. sub. iudicium, P.) operis, vel facti, mali (vel, de opere malo, P. Pi. Gej.) cū, Merc. Mo. P. Pi. Gej. vel, compensatio istius mali [facti, quam vocem typographi vitio excidisse putem,] cū, JT. Heb. factum, pro compensatione facti^r. Quia non statim negotium patris scelus efficitur, Ti. Quia non celeriter editur in maleficos exemplum, Ca. simil. Merc. Quia enim non est sumpta ultio repentina propter opus malum, M. Quod non celeriter fertur sententia in ea quæ malè ab impiis istis tyrannis fiunt, hoc, inquam, vanum est*. ¶ Absque, &c. עַל־כֵּן מֵלֵא לֹא אֶבְרָא לַעֲשׂוֹת דָּעַי Ideo impletur, vel, plenum est, (vel, totum est, P. vel, fervet, JT. vel, roboratur, Sy. obfirmatum est, Ar.) cor filiorum hominis, sive hominum, in ipsis, (vel, inter ipsos, M. intra ipsos, Sy. Ar. vel, in hoc, P.) ut faciat, vel faciant, (vel, cupiditate faciendi, Pi.) malum, P. Pi. Merc. &c. Quorundam hominum cor audaciâ plenum est, ut patrent scelus; Ti. Propterea est hominum generi planè animus malefacere, Ca. Impletur, i. e.

plenè impellitur, Esth. 7. 5^t. [Metaphora forsàn à velis navis vento impletis, unde navis cursu fertur citatissimo.] Plenum, nempe spiritu, tumidum spiritibus, audax; audacia enim implet cor spiritibus, qui inde prorumpentes in manus, linguam, &c. efficiunt ut ea quis aggrediatur quæ aliàs non auderet. Sic Esth. 7. 5. Quis implevit cor, &c? i. e. Quis tam audax, &c? Quis tantos spiritus sumpsit, &c? Sic Act. 5. 3. Quare implevit, &c? h. e. Quare Satan adeò audacem te reddidit? Pressè itaque & elegantissimè o'. hunc locum reddiderunt, δὲ τὸ πᾶν ἐμπροσθεν ἡγεῖα, &c. Sicut enim fiducia filiorum Dei vocatur ἀνδοποία plenitudo quædam, quâ fidenter & intrepidè malis omnibus occurrunt; ita audacia impiorum quoque est ἀνδοποία plenitudo, quâ intrepidè & audacter ad quævis scelera prorumpunt^v. ¶ Innuitur ratio cur tyranni tam strenuè & constanter pergunt in tyrannide sua, nempe, quod iudicia Dei in eos fulminata non mandentur executioni^x. Propterea^x Ang¹ velut laxatis habenis toti in malum feruntur, & audacter ac sine ullo timore malum perpetrant^y. Homines enim exemplis maximè flectuntur, & eventis aliorum, &c.^z. Quia Deus non statim punit, &c. putant^z Gej¹ omnia temere ferri, nec iudicem esse nec iudicium futurum^z. Egregia admonitio, quam latius explicatam videas Psal. 37. & 73. Cæsar Bel. Gal. 1. 1. verè dixit, Consuèssè deos, —quò gravius homines [impii] ex commutatione rerum doleant, his secundiores interdum res & diuturniorem impunitatem concedere. Sallustius philosophus, Εἰ τοῖς ἡμαρτηκόων ἐνδὺς ἡκοῦσθαι αἱ δίκαι, οὐδὲν ἀντιοιστάμενοι ἀγέλην ἐκ αὐτῶν εἶχον. (Si peccatores statim assequeretur vindicta Divina, ex metu, non virtute, homines bene agerent.) Simil. Theodectes. Tacitè autem datur intelligi, si Deus tyrannos tam patienter tolerat, quantò magis id eos debere facere qui sub eorum vivunt imperio^b.

12. Attamen, &c. אֲשֶׁר חוֹטְאִים וְיֹאשְׁרִים Responso ad tentationem præcedentem^c. Remedium hoc est contra providentiæ Divinæ abusum, & varias carnis suggestiones^d. Quamvis peccans, vel peccator, faciat malum centies, P. Gej. sic Pi. Ang. M. vel, centum, sub. vel, (cum AE.) vicibus, vel, (cum Chald.) annis. Similis ellipsis Coh. 6. 3. centum natos; & 2 Reg. 25. 3. in nono die mensis quarti, ex Jer. 52. 6. Observa hîc peculiarem significatum אֲשֶׁר, quamvis. Si tamen hoc durum videatur, possis reddere, è quod, ut detur ratio [præcedentis sententiæ,] cur impletur cor, &c.^t. Quia, vel Quoniam, peccans, vel peccator, &c. Merc. Ti. Mo. id est, improbus homo^f; peccator voluntarius, insignis, &c.^g. Quum videant improbos infinities peccare^h. ¶ Et per, &c. וְיֹאשְׁרִים Et prolonget (vel, prolongans, Mo. prorogat, Pi.) ei, M. P. nempe, Deus dies vitæⁱ: vel, prolonget sibi, nempe, ipse impius annos suos; & sibi est pleonasticum, ut Hof. 8. 9. Amos. 2. 13. Vel, & producantur ei dies. Ità hæc vox activa sumitur passivè Exod. 20. 12^k. Vel, eique poenam differt, Ti. sim. Pi. & differtur ei, scil. poena, Merc. & differt Deus iram suam propter illum, V. [Alii hoc membrum cum præcedente sic reddunt,] Sed quamvis centies malefaciant improbi, & tamen durent, Ca. Quamvis peccatori facienti malum centies etiam prorogaret Deus dies, JT. Tametsi diu viveret impunis^l. ¶ Ego, &c. אֲנִי יוֹדֵעַ אֲנִי Scio nihilominus, P. sic Gej. At certè etiam hoc novi ego, Pi. Quia etiam scio ego; q. d. Atqui hoc nihil est quod quenkam piorum movere debeat, quia etiam si ità in orbe fiat, scio tamen ego, vel, scio ego quoque, sicut & reliqui pii, &c. Vel, ¶ Quamvis etiam in his quæ ità usu veniunt sciam ego^m. ¶ Quod erit (vel, obveniet, Ti.) bonum (vel, bene, M. Gej.) timentibus Deumⁿ. Ità P. Mo. &c. Bonum, i. e. felicitas, hîc incipiens, & æternum duransⁿ. Videtur dicendum, Tamen scio malè illi fore, &c. Sed remuneratio hæc piorum commodè interpolatur, quia in illos ferè tyranni gladium stringunt, ut eos hæc promissione sustineat^o. Ordo invertitur, & punitioni impiorum præponitur remuneratio piorum^p; ut eos confirmet adversus hostium injurias^q. ¶ Qui, &c. אֲשֶׁר יִירָאוּ אֱלֹהִים Qui (vel, qui scilicet, Pi.) timent, vel timuerint, à facie, vel conspectu, vel præsentia, ejus, P. M. &c. Addit hoc ad maiorem explicationem; q. d. Qui ejus metu ducuntur, non servili, sed filiali, Deum ob oculos semper

proponentes, &c. Qui à malo abstinēt, & bonum agunt, quod Deum inspectorem habeant, Prov. 5. 21. ut nemo mortalium illos videret †. Qui cum reverentur, Ti. Sy. A facie, i. e. præsētia, vel ira †.

13. Non sit bonum impio] Imprecatoriē hęc accipit, verūm non tam rectē. Prædicat, non imprecatur *. ¶ Bene (vel, Bonum, P. G.) autem non erit (vel, non fore, Merc. Pi.) improbo, Gej. &c. Μέσσις q. d. pessimē erit *. Speciem tantūm & phantasma habet boni, non bonum revera †. ¶ Nec prolongentur, &c.] Heb. prolongabit dies, M. P. Mo. &c. vel, diu in hac vita; vide Psal. 55. 24. vel, in perpetuum *. Hęc phrasī vitam futuram respicit Esa. 53. 10. Violenta non durant †. ¶ Sed, &c.] Tanquam umbra, Mo. P. &c. sub. erit, P. Sed fore velat umbram, Pi. quæ præterit †, & cū longissima est, interitui est proxima †. ¶ Qui (vel, quia, D. vel, eis scilicet qui, Pi.) non timent, &c.] Negligunt omnem Dei cultum *. Non metuunt judicia Dei, & destituti sunt gratiā Dei †.

14. Sunt iusti quibus mala proveniunt, &c.] Sunt iusti quibus (vel, super quos, M. vel, ad quos, D. G.) obtingit, vel provenit, (vel, usvenit, P. Merc. pertingit, D.) secundū opus improborum, JT. Pi. &c. vel, acsi fecissent opus, &c. P. vel, quod impii merentur, Ti. sim. Ca. vel, opus quo digni sunt, &c. M. Opus, pro merito operis †. Vel, tanquam præmium operis, &c. nam & id sign. Vel, juxta factum, &c. i. e. quasi impiē egissent †. h. e. Premuntur paupertate, maledictis, damnis, &c. acsi tale quid meruissent †. ¶ Et sunt impii, &c.] q. d. Non solum de iis poena non sumitur, ut dixi, sed etiam hīc bene & prosperē habent †. Præmia illa referunt quæ piis jure debentur †. ¶ Sed, &c.] Dixi (vel, Judicavi, Merc.) hoc quoque esse vanitatem, Pi. Merc. &c. Non ex parte Domini, hoc permittentis & efficientis, qui omnia suo tempore rectē facit †, & casus illos gubernat sapienter †: sed sic loquitur secundū judicium carnis corruptæ †; & quia, consideratis rebus his inferioribus, hoc vanum videatur, & revera fit vanitas iis qui judicia Dei non considerant; piis autem nihil minus, qui sciunt Deum omnia adducturum in jus. Unde Hebræi in Midras inquirunt, Felices iusti quibus accidit juxta factum impiorum; quia amplissima illis merces & gloria est reposita: contra, Vae impiis quibus accidit juxta factum piorum; quia attolluntur ut gravius corruant, &c. Vel, sic loquitur, ut ostendat vanitatem rerum externarum, quæ variē & promiscuē hominibus obtingunt, adeoque vilitatem suam produnt †. Statui hanc fortunæ perversitatem esse insigne vanitatis, inscitie, impotentie miserieque humanæ argumentum †.

15. Laudavi igitur latitiam, &c.] Hęc est conclusio quam caro ex hac impia sententia deducit †: q. d. Cūm homo nihil aut pietate acquirat, aut impietate perdat †, fræna libidini laxanda sunt, edendum, bibendum, scortandum, &c. Confer Psal. 73. 11, 12. Esa. 22. v. 12, 13. Amos. c. 6. v. 3, —6. Intellego verba ut supra, Coh. 2. 24. & 3. 12, 13. Loquitur de securitate pia, & conjuncta cum timore Dei, de quo præcepta sæpe interspergit, nē quis putet eum de voluptate loqui, &c. Sensus, Cūm homo tot vanitates cognoscere, aut iis mederi, nequit, optimum est ut securus in Domino hilariter vivat, omnia ei committens, non inquirens curiosius cur ita vel ita agat Dominus *. Sæpe ad argumentum Libri redit †. ¶ Et hoc solum, &c.] Et id adhaerebit ei in (i. e. ex) labore suo, Merc. Et hoc comitabitur eum, &c. Mo. Sy. Et quod saltem hoc adhaerebit ei, P. Hoc enim adjacere ipsi, JT. Pi. Et hoc associetur cum eo, sive adjungatur ei; pro, ut Psal. 5. 5. pro, ut Psal. 5. 5. cohabitabit tecum. in Kal hīc tantūm sign. adhaerere alicui: (quantquam in Niphal sæpe ita sumatur, Gen. 29. 34. Psal. 83. 9. Jes. 14. 1.) Alibi semper valet, mutuo accipere aliquid; quod hīc fortē locum habere potest, Et ipse (homo) mutuo accipit istud, nempe bonum latitiæ, pro quo, suo tempore, accuratam Deo cogetur reddere rationem, c. 11. v. 9. interea eodem, ceu bono quodam commodatitio, legitime debet frui †. Id quod adipiscetur, Ti. Illud enim accidit ei, M. Atque hoc saltem teneat, Ca. Hoc unum consequetur & per-

cipiet ex omnibus suis laboribus interim dum hīc vivit; nam si sese afflicteret, non erit ei vita jucunda *. Merc.

16. Et apposui, &c.] Propterea dedi (vel, Cūm dedissem, vel darem, D. Gej. Ut appuli, Ti. Cūm appuli, i. e. appulissē, Merc.) cor, vel animum, meum ad cognoscendam sapientiam, P. Merc. &c. Connecto cum superiore sententia, Itā, inquam, judicavi, hoc vitæ genus esse quod homo instituere debeat, cūm appuli, &c. Atq; itā judicavi, posteaquam adhibuissem cor, &c. Causam hīc exponit cur statuatur felicitatem in hilari bonorum fruitione consistere; quia, scilicet, animadverterit plerosque se excruciare inani solitudine, vel, augendi facultates suas, vel, comprehendendi mente suā rationem gubernationis Dei, &c. ¶ Et intellige rem, &c.] Et ad videndum (vel, ut adverterem, M. vel, ad perspicendum, JT. Pi. sic Sy. Ar.) negotium, sive occupationem, (vel, hanc occupationem, M. ipsum negotium, JT. Pi. operosum negotium, Ar. sim. Gej.) quod fit super terram, Merc. Pi. G. i. e. Politicam, quam Hebræi vocant. Ad pendendum ea quæ hīc fiunt, vanitates & incommoda vitæ. in hoc Libro in malam partem sumitur, pro anxia & molesta occupatione, quæ animum torquat & dejiciat. Et [ad] inspectionem negotiorum quæ fiunt, &c. Ti. & ad considerandam miseriam, &c. Ca. ¶ Est homo, &c.] Quod etiam (vel, Nam etiam, Merc. Gej.) die ac nocte, vel, dies noctesque, somnum oculis suis non videt, P. Merc. homo, scilicet, cujus in superiore versu meminerat; q. d. in perpetua anxietate versans, ut eorum quæ hīc fiunt rationem investiget †. Verūm sic & dura est nominativi ellipsis, & objectum speculationis nimis arctē constringetur, nempe ad curas tantūm hominum; cūm tamen sequens versus doceat etiam opus Dei includi illi negotio hīc considerato †. Al. non videbat, sub. cor meum, quod ex initio versūs repetendum †. Non vidit cor meum, i. e. ego non vidi †. Dies noctesque cor meum versatur in indagatione rationis eorum quæ hīc fiunt. (Nam etiam est qui nec die, &c. somnum videt, &c.) Loquitur de constanti & indefesso suiipsius studio in investigatione hujus rei. Quandoquidem talis nec per diem—videat somnum, &c. M. Si etiam interdum—somnia oculis suis quispiam non percipiat, JT. Aded ut nec interdum nec noctu somnum suis videant oculis: Ut homines præ curis & miseria non possint dormire. Quod nonnulli etiam neque interdum, &c. somnum capiunt, Ti. Et posteaquam vidissem aliquos & interdum, &c. somnum, &c. non videre, Pi. Q. hunc versum sequenti jungunt, vertentes, Quando dedi cor meum ad cognoscendam sapientiam, & conspiciendum negotium ipsum quod geritur super terram, (nam etiam interdum & noctu somnum in oculis suis non videt,) Tunc deprehendi de omni, &c. P. Videre somnum, pro, dormire. Sic Terent. Heautont. act. 3. scen. 1. Somnum hercle ego his oculis non vidi meis. Cic. epist. famil. 7. 30. —qui toto suo consilatu somnum non vidit. Describitur hīc scrutiniū Salomonei industria ac constantia, quæ nihilominus in vanum laborasse posthac fuit deprehensa. Porro, fixæ & intentæ cogitationes somnum oculis eripere solent, Psal. 127. 2. Eccles. 5. 12.

17. Et, &c.] Et vidi omne opus (hoc est, omnia opera †, id est, occulta judicia: vel, de omni opere, P.) Dei, Gej. P. &c. Vidi enim operum Dei, non autem de Deo, & de Deo. Item posteaquam considerassem omne opus Dei, Pi. Sententia adhuc pendet, Et cūm vidi, &c. Cūm vidissem omnia opera Dei, quod non possit homo opera Dei, i. e. operum rationem, invenire, ut præcedentium, cur bonis malè, malis bene, sit, & cur tot vanitates; hanc, inquam, sententiam meam amplius confirmavi, nihil homini melius quā ut hilariter vivat, &c. ¶ Et quamvis, &c.] Propter, vel Propterea, quod (vel, In quo, Ti. vel, Quantumvis, Gej. ex Coc. Ar. Ca. Usque aded ut, K. in Merc.) laborat (vel, laborat quidem, Pi.) homo ut querat, vel investiget, (vel, inquirendo, Pi. sic Merc. Ca. Gej. in gerundium valet, ut in dicendo: querendo rerum rationem; nec invenit, Merc. P. sic M. Mo. Ca. &c. sed non assequitur, Pi. nec unquam adinvenit, V. non tamen inveniet, Gej. Quamvis laboriosè homo querat, non tamen

- tamen assequitur esse, JT. illud nempe Divina gubernationis opus, ac modum, de quo nuper dixerat: Sensus est, Non omnium Dei operum rationem homini apparere: *Inscrutabiles sunt viae ejus*, Rom. 11. 33^b. **לֹא כִּי** hic tantum occurrit; & hanc dictionem tres literae serviles, quae alioqui seorsim non reperirentur, conjunctae per se faciunt. Alias in compositione reperitur, Jon. 1. 7. **לֹא כִּי** propter quem; & vers. 12. **לֹא כִּי** propter me d. **לֹא** apud RR. valet articulum genitivi, ut **לֹא יוֹחֲנָן** nimirum Joannis, quod proprie scribendum esset unica voce, **לֹא יוֹחָנָן**, pro, **אֲשֶׁר לִי יוֹחָנָן**, quod est Joannis. **לֹא** valet, eo quod, Gen. 6. 3. Eccles. 2. 16. hic vero ex abundanti **ל** additur; **לֹא** tamen valet tantum, propterea, quia subjungitur **אֲשֶׁר** quod, ut **אֲשֶׁר לֹא** fit; **כִּי** propterea quod. **וְגַם** Etiam si, &c. **וְגַם** *אִם יִהְיֶה חֶסֶד וְיִהְיֶה חֶסֶד* Et etiam si (vel, Quin etiam si, P. Merc. JT. Pi.) dixerit (vel, cogitet, JT. Pi. Gej. vel, statuatur, Ca. Si statuatur apud se dare operam ut cognoscat) sapiens (vel, hominum sapientissimus; propterea est **חָכָם** cum He haedea^b;) scire, (horum rationem & notitiam consequiⁱ; vel, ut sciat, P. V. vel, se scire, Ti. vel, id discere, Ca.) non poterit invenire, vel assequi, Merc. P. Mo. &c. non tamen posse assequi, scilicet intelligentiam. Irritus erit labor ejus¹. Propterea consultius est homini ut, hac omisa cura, jucunde vivat in Domino^m. Al. Hoc dicit Salomon ex tentatione, quae ipsi obrepit, ut sanctis alijs, Psal. 73. 2, 3. &c.ⁿ.

CAP. IX.

- כִּי אֶחָדָל וְהָנַחְתִּי אֶל לְבִי וְלִבּוֹר אֶת מְנִיָּה** **כִּי** *Quia*, Mo. vel, *Sanè*, P. Et quidem, M. *Quare*, o. totum, vel omne, hoc (quod scilicet ad providentiam Divinam pertinet, & tam in antecedentibus quam consequentibus continetur: vel, haec omnia, Ti. M.) dedi, vel posui, (vel, condidi, JT. Pi.) in corde meo, vel, in cor meum, (i. e. animo perpendi^b; vel, revocavi ad animi mei iudicium, Ti.) & ut (vel, ut, M. ante **לִבּוֹר** abundat^c; & sanè fine eo sensus constat^d: vel, idque, JT. idque ut, Pi.) declararem (vel, discernere, M. vel, declaraturus, JT. ad declarandum, Mo. vel, ut clarè cognoscerem, seu discernere, Pi. Ti. vel, elucidarem, perspicuum redderem*: Hebr. ad purgandum; metaphora; nam si facies v. g. sordibus confusa sit, difficulter quis agnosci poterit donec purgata sit^f. Vel, ut probarem, vel, ut eligerem, Q. in D. **לִבּוֹר**, pro **לִבּוֹר**; nam thema est **לִבּוֹר**: omne, vel totum, hoc, P. Mo. &c. vel, haec omnia, Ti. Sensus, Scopus istius mei studii erat, cunctas prioris meae inscitiae sordes ac nebulas circa Divini regiminis apprehensionem purgare, verum à falso discernere, atque rem sicut in se est purè agnoscere; & clarè alijs proponere. Sic **לִבּוֹר** evolvimus Cohel. 3. 18¹. Nam hoc totum in animo meo agitavi ac perscrutatus sum, Ca. Cohæret cum præc. Quomodo, inquam, quisquam vel sapientissimus horum rationem se assequi posse putet, cum ego frustra perscrutatus sum^k? **וְגַם** *Sunt* *justi*, &c. **וְגַם** *justi & sapientes, & eorum opera*, (vel, discipuli eorum, Ch. & RS. in Gej. Legerunt, **וְגַם**, servi ipsorum¹;) sunt in manu Dei, P. Merc. &c. *Justos ac sapientes eorumque opera in manu Dei esse*, Ca. i. e. in potestate Dei^m, ut phrasis sumitur Joh. 3. 35. vide & 5. 22ⁿ. qui benefacit, vel non benefacit, cui, & prout, vult, cum nulli sit debitor^o. Evehit, vel deprimit, quos vult; nec homines sunt, ut dicunt, fortunæ suæ fabri, neque possunt de se prout illis visum fuerit statuere P. Notat etiam hæc phrasis potentem, licet occultam, providentiæ Dei gubernationem; confer Exod. 34. 24. Jer. 10. 23. Prov. 16. 9. & 20. 24. Act. 4. 28: nec non custodiam ab omni malo, Isa. 62. 3. Joh. 10. 28, 29¹. In manu, i. e. sub tutela & custodia¹. Accurate cognoscuntur à Deo, ac si manibus inscriberentur, ut Jes. 49. 16. & sedulo asservantur, neque ex manu deponuntur, (vide Sap. 3. 1.) & amantur, approbantur, & præmio donantur¹. Al. In manu Dei sunt, i. e. occulta, nobis ignota*. Sic Italicè dicimus aliquid esse in ali-

- cujus pectore, i. e. cognitione & arbitrio¹. Sic alicubi¹ Me. in Jobo dicitur, *In manibus abscondit lucem*. Cum vero cum homine aliquid communicat, tunc dicitur *aperire manum suam**. Nec nos ipsi, nec alii de nobis, nostris¹ que temporibus, locis, muneribus, operibus, &c. disponere possunt, sed solus Deus, &c.¹. Sensus, q. d. Quæcunque dico, vel dicturus sum, nolo ita accipi quasi rerum istarum dispensationem Deo abjudicarem; absit: imò furor est hominem sentire contra rei evidentiam: nihil enim vel tantillum aut personis (de quibus usque ad v. 11.) [juxta nos 13.] aut factis (de quibus deinceps) evenit, quin ipsæ personæ, res, facta testentur, singula quæque nutu & voluntate (non hominis, sed) Dei unius gubernari^v. *Justi*, &c. i. e. viri boni*. Similiter & injusti & stulti, &c.^v. ut ostendit antithesis sequentis versûs. Eclipsis contrarii, qualis Gen. 33. 10². *Justorum*, &c. hic meminit in eorum consolationem; ut sciant è manu Dei esse quod bene aut malè habeant². **וְגַם**, juxta linguam Syriacam sive Chaldaicam, quâ locis aliquot Salomon in hoc Libro usus est, idem quod **וְגַם** opera eorum; sic & Job. 34. 25^b. Vide Targum ad Gen. 46. 33. Psal. 33. 15^c. **וְגַם** Chald. sign. fecit, unde **וְגַם** opus, unde etiam esset **וְגַם**; sed, ut opus à servo distingueretur, punctarunt **וְגַם**. Al. Aliam opinionem aggreditur, quæ Fato omnia tribuit. In manu Dei esse dicuntur Hebræis illa in quæ homo nihil potest. Vult ergo hæc opinio, & justitiam & sapientiam & actiones omnes esse fatales*. Quod justis & discipuli eorum, qui subditi sunt eis, traditi sunt in manum Domini, & ab eo decretum est omne quod erit in diebus eorum, Ch. **וְגַם** Et tamen nescit homo utrum amore an odio dignus sit] Nempe, certâ & infallibili scientiâ. Hinc Pontificii extruxerunt incertitudinem gratiæ ac salutis. [Sic exponunt L. & E. & Me. & T. sed quàm solido fundamento, ex dicendis videbitur. Verba Heb. sic se habent,] **וְגַם** *quæ ante eos sunt*, & **וְגַם** *quæ ante eos sunt* [Variè reddunt.] Et amorem pariter ac odium ignorat homo: quicquid ob oculos habet, Sy. sim. o. Ar. Etiam amor quo dilexerit eos aliquis, & etiam odium quo eos persecutus fuerit, non est qui sciat: id quod erit homini omne in providentia decretum est, ut sit ante eos, Chald. Etiam amorem, etiam odium non sciens homo, omnia ad facies eorum, Mo. Etiam amorem, etiam odium (vel, Tam amorem quàm odium, D. Merc. Attamen tam amorem quàm odium, Gej.) nescit homo, P. Merc. Gej. &c. omnium quæ ante eos sunt, P. vel, omnia sunt ante illos, Merc. D. vel, universum hoc (quod hominibus ratione externæ fortis obtingit) est ante faciem ipsorum, Gej. h. e. intuentur quotidie quomodo tam pii, quàm impii, ex æquo modò bene, modò malè, habent^b. Cernunt oculis quæ sibi eveniunt bona aut mala, nec tamen prospiciunt priusquam accendant; q. d. licet omnia sint ipsis proposita & ob oculos¹. Sensus, Omnia homines latent, etiam quæ ante ipsos, sive ante eorum pedes: aut, Cuncta prius decreta sunt^k, ideòque revocari nequeunt¹; nec est quod ob eventura se quisquam cruciet, sed boni omnia consulat, & se suæque omnia sibi persuadeat in manu Dei esse^m. Et nec dilectionem nec odium cognoscit homo, sed omnia sunt ante eos, M. Præterea nec amorem nec odium novit homo, cum omnia sunt ante eos: i. e. Nec rationem amoris nec odii novit homo ut homo est, tametsi omnia quæ probis & improbis eveniunt ab eo videanturⁿ. Etiam amorem, etiam odium nescit homo, omnia ad facies eorum, sub. hominum. Est mutatio numeri frequens ubi de generibus agitur. Hoc vult, De quavis re quæ homini occurrit, nescit homo an ea proveniat ex amore Dei in se, an ex odio^o. Al. Quodque tam amorem quàm odium Dei non cognoscat homo ex illa re quæ ante faciem ipsorum est. Ipsorum, scil. hominum: mutatio numeri per synesin. **וְגַם** homo, quod præcedit, collectivè ponitur^d. Nec amorem Dei nec odium, erga se vel alios, scit quisquam, nempe ex istis externis. Nec bona favoris, nec adversa iræ, Dei certum signum sunt, cum promiscuè hæc obtingant*. Notat hic aliquam de amore ac odio Dei incertitudinem: non tamen absolutam, sed limitatam, & secundum quid; nempe, prout fatetur Tirinus ad hunc locum, ex eventibus seu prosperis, seu adversis, utpote quæ tam justis quàm injustis communia sunt: quomodo apud Lucianum quoque conqueritur.

Euripides, nullum esse signum quo pravi à bonis dignoscuntur f. [Unde hoc habuit nescio: non enim occurrunt hæc in Bibliis maximis; nec mihi suppetit altera Tiri-
ni editio, è qua forsan hoc, tanquam hæreticis gratifi-
cans, pro more, erasum est.] Al. *Tum re amat à tum ex-*
osa (Heb. amore, &c. pro, re amatà, &c. metonymicè,
ut infra v. 64.) *non uti homines*, (nim. per se, suà ipso-
rum facultate & arbitrio suo: *וְלֹא* autem significare
uti, patet ex Job. 38. 33.) *nullam esse expostam ipsis*, JT.
Repetenda negatio [*וְלֹא*] ex membro præced. Nescit,
inquit, homo rem amatam, aut exosam: nescit quid
eorum sit amatum, aut osurum, quæ impræsentiarum
maximè amat, oditque. Et verum id esse docent ex-
empla Pauli, Act. 9. & Ammonis, 2 Sam. 13. & Affu-
eri, Esth. 1. & Egyptiorum. Denique concludit, nihil
homines eorum nōsse quæ illis maximè obvia & exposi-
ta sunt, an v. g. ex calice quem manibus valentes te-
nent bibiturum sunt. Al. Nemo scit utrum quæ amat,
an quæ odit, illi obtingent, utut rectè & prudenter res
suas tractet: eventa enim non pendent à consiliis ho-
minum, sed à providentia Dei. Jer. 9. 23, 24. Rom. 9.
v. 16. Jac. 4. 13, &c. [Ti. locum sic reddit, *Quodque*
pariter amorem & odium ignorat homo, ipsi autem Deo sint
omnia propostita.] Affixum in *וְלֹא* refertur ad *Elo-*
him; hoc modo, universum illud accuratissimè constat
ipso *Elohim*. [Ca. posterius membrum cum versu se-
quente conjungit, locumque sic reddit, *Aded ut nec*
amorem hominis nec odium nōrint, cum sit is plane perspi-
cuum eadem usvenire cunctis.] Al. Omnes hæc verba,
וְלֹא jungunt cum sequentibus, *וְלֹא*
"וְלֹא": sed commodius referuntur ad præcedentia;
quamobrem & *וְלֹא* per Reviah distinguitur à sequen-
tibus. Ad verb. sic verto, *Justi & sapientes, & opera eo-*
rum, in manu Dei sunt, etiam amor, etiam odium: (nem-
pe, in Dei manu sunt, Ang.) *non nōrunt homines quic-*
quam eorum quæ ante se sunt. Dicit ergo amorem & odi-
um in manu Dei esse, sicut justos & opera eorum: &
quia Deus amat vel odit quos vult, non nōsse homines
quicquam eorum quæ ante se sunt. Vident ante se qui-
bus bene est, vident quibus male est, sed non nōrunt
quinam ex illis Deo exosi, quinam chari, sunt. Pla-
nissimus sensus est, nec quicquam scrupuli habet. [Alii
hæc verba cum sequentibus sic accipiunt,] *Etiā amo-*
rem, etiam odium non cognoscit homo, omnia ante ipsos, i. e.
Etiā qui sint amici nostri, qui inimici, nescimus, neque
alia quæ patent, & in oculis versantur. Pro, *omnia ante*
ipsos, Hieron. posuit, *Omnia in futurum servantur in-*
certa m.

2. *Sed omnia, &c.* "וְלֹא כָּאִשֶּׁר לְבֹל מִקֶּדֶה אֲדָר וְגו'." *Omnia* (vel, *Hæc omnibus*, JT. sub. *eveniunt*, sive *accidunt*,
P. Gej. Pi. Merc. ex seq. *וְלֹא* n. & sub. illis, Pi. Merc.
nempe justis, ex verbis præced. & seq. vel, sub. *eve-*
nire, JT.) ut (vel, *co. similiter*, P.) *omnibus*, Merc. Mo. Pi.
sub. *aliis*, vel, *reliquis omnibus*, JT. simil. Merc. nempe,
injustis & itutis: iupplementum ex antithesi peti-
tum: *eventus unus*, Mo. P. Merc. *justo & impio*, Mo.
Merc. &c. sub. est, P. Pi. vel, *obvenit*, Merc. *eventum*
eundem esse, JT. *Omnia evenient iis, quasi omnibus unus*
esset eveniens, M. *Omnibus eadem prorsus usuveniant*, Ti.
Externorum ratione. Tam bona quam mala utrisque
eveniunt; mors omnibus. ¶ *Bono* Bonitate cor-
dis internâ. ¶ *Mundo & immundo* Vel, 1. lega-
liter, in cibo, potu, vestitu, &c.: vel, 2. moraliter; nam
וְלֹא & *וְלֹא* de morali etiam puritate & impuritate
usurpantur Job. 14. 4. Sed prius malo, quia sequens
clausula de ceremonialibus agit, cæteræ de moralibus. ¶
וְלֹא pollutum hîc opponit & bono, & puro. ¶ *Im-*
molanti, &c. h. e. Qui Deum colit ex præscripto sup.
¶ Et, &c. "וְלֹא אֲשֶׁר וְגו'." Contractè, pro, *וְלֹא*
¶ *ei qui non sacrificat*. ¶ *Sicut, &c.* "וְלֹא כְּחֹטֵא" *Sicut* (vel, *Qualis est*, Merc.) *bonus*, sic (vel, *talis*, Merc.)
peccator, sive qui peccat, P. Mo. Et sicut bono, &c. M. Bo-
no pariter & peccatori, Ti. Caph geminatum absolutam
significat similitudinem. ¶ *Ut perjurus, ita &c.* &c.
"וְלֹא אֲשֶׁר וְגו'." *Qui* (vel, &c., sive item, *is qui*, P. Pi.) *ju-*
ranti, &c. Ti. JT. sic M. Vel, 1. non consilio, sed te-
mere; qui proclivis est ad juramenta frivola. Im-
probum sic describit, quod juramenti affuetus est, &c.

Vel, 2. falsò; qui perjurus est d. *Qui timet, &c.* i. e. qui d. Merc.
timidè accedit ad jurandum, metuens nè Deum offen-
dat si juret vel temere, vel falsò. Qui religiosè jurat, * Pi.
timens nè pejeret f. Sed cum expendo, 1. non esse cur f. Merc.
hîc descendat Salomo ad speciale hoc præceptum, 2. in
præcedentibus semper bonum malo præpositum esse;
malim jurantem hîc dici, qui voto, per modum jura-
menti concepto, Deum colit; timentem autem jura-
menti, illum qui, nè fortè carni suæ ægre faciat, votum
prorsus averfatur. Vide Levit. 5. 4. Num. 30. 3, &c. 2. * Gej.

3. *Hoc, &c.* "וְלֹא כְּחֹטֵא" *Hoc pessimum est inter*
omnia, &c. Merc. Gej. &c. *Malum*, i. e. durum, mole-
stum, acerbum. Loquitur ex judicio carnis; de quo h. sic
breviter cap. 8. 15. hîc autem fufius, agitur. ¶ *U-*
de, &c. "וְלֹא אֲשֶׁר וְגו'." *Et etiam* (vel, *Quin etiam*, JT. Pi. Sy.
Gej. Et præterea, V. sic Ar.) *cor hominum impletur malo*,
Merc. sim. P. Mo. &c. vel, *malitiâ*, Pi. *Cum magis*
plenum sit malitiâ, ut dixerat Ecclef. 8. 11. quod citò
de malis poena non lumeretur. Ideo licentiùs in mala
ruunt. Vel, *malo*, i. e. tristitiâ: q. d. hoc malè habet
homines, maximè pios. ¶ *Et contemptum, &c.*
"וְלֹא אֲשֶׁר וְגו'." *Et insania* (sub. sunt, Merc. Pi.) *in cor-*
de eorum, in vita, vel, per vitam, eorum, Mo. Merc. Pi. &c.
Et vesania perdurat in corde, &c. Ti. Indulgent insanis
& brutis vanitatibus; à recto hâc occasione sumptâ
discedunt, & proni in scelera feruntur; ob promi-
scuam omnium sortem. Al. Dolor animi, quem in-
dè concipiunt cordati & pii, tantum non ad insaniam
eos adigit. ¶ *Et post, &c.* "וְלֹא אֲשֶׁר וְגו'." *Et*
post hoc, sive illud, (i. e. cor insanum: vel, *post hæc*,
Gej. & post insanias illas: vel, post hanc vitam: vel,
postea, Merc. Pi. D. post varios obitos casus,) *ad*
mortuos, P. Mo. Merc. &c. Sub. *abeunt*; ellipsis verbi
relati: vel, *eundem est*, G. vel, *tendit homo*, D. ex Merc.
Tandem mors est obeunda. ¶ *Ut postea descendant ad*
mortuos, Ti. Et novissimum cujuslibet sit ad mortuos, M.
Al. Et qui sequitur ipsum (sub. cor) ad mortuos pergit,
Q. in V. Forsan hoc, ut sequentia, loquitur ex perso-
na impiorum stolidè judicantium, ut stoliditas hæc di-
catur versari non modò circa vitam præsentem, sed &
extendere se post illam ad mortuos, quos eodem cum be-
stia loco habet, ignorantes, mercede carentes, &c. a. * Gej.

4. *Nemo est, &c.* "וְלֹא אֲשֶׁר וְגו'." *Nemo est, &c.* b. Di.
[Masorethæ annotarunt legendum *וְלֹא*, (li-
teris transpositis, quod in 62 vocibus fieri notat Maso-
ra magna;) rectè, ut tum ex punctis adjectis, tum
ex ipsa phrasi, apparet. [Hanc lectionem plurimi se-
quantur, locumque sic reddunt;] *Quia, vel Nam*, (vel,
Sane, Pi. vel, Tamen, M. V.) *ei qui associatur, vel, soci-*
etatem habet, (vel, *unicuique consociato*, P.) *ad omnes vi-*
vos, vel, cum omnibus viventibus, (vel, *quomodocunque*
viventibus, Ti.) *est fiducia, sive spes*, Merc. P. Pi. D. Ti.
sim. M. V. sub. *reliqua*, Ti. Scitum est illud, *Speran-*
dum est vivis, non est spes ulla sepultis. Propterea dum
vivitur fruendum est vitâ. Loquitur ex persona Epicu-
reorum. ¶ *Spes est*, nempe posse res ejus in melius mu-
tari. Vel potiùs, loquitur Salomon ex sua ipsius sen-
tentia; q. d. Optimum est homini ut, sùsque deque
latis vitæ vanitatibus, omnia Domino committens, fru-
atur hilariter vitæ commodis in timore Dei, nec ad
mortem usque exspectet, cum jam frui non poterit.
Qui enim vel cum quibuscunque viventibus associatur,
etiam impiis, (non quòd talium suadeat confortium
quærendum, sed hoc dicit ut vitæ commoditates osten-
dat,) est illi spes reliqua; quia emendari, si vivat, po-
test; cum morte sæpe præventis resipiscere non liceat.
Suprà mortem vitæ præferebat, ubi vitæ afferebat in-
commoda: nunc, hortans iis quæ in vita offeruntur
frui, vitam morti præfert, quòd mors rerum usum adi-
mat. Nihil ergò repugnans dicit, sed diversa est [hîc
& ibi] instituti ratio. Sed non placet hæc versio, tum
ob accentus, tum quia sic *וְלֹא* otiosum esset, & planiùs
dictum fuisset, *qui associatur vivis, &c.* Alii, *Nam quis*
est qui adjungat se socium mortuo? in omnibus vivis est
spes; h. e. Quis est ex vivis qui se possit sociare mortuo,
ut beneficio illius resipiscat? ¶ *Quis is qui communicet cum omni-*
bus viventibus, &c.) q. d. Nemo! Quicunque parti-
ceps est cujusunque vitæ, spem habet, Sy. Nam communi-
care

cure aliquem cum vivis in rebus omnibus, res est optate
 spei, Ar. [Alii sequuntur lectionem textus, יִרְרָה. Nihil
 necesse est hic mendum fateri^m. [Locum itaque sic
 vertunt;] Quia quisquis eligatur ad omnes viventes, est
 spes, Mo. Quis est ex vivis qui eligat sibi pro socio unum ex
 mortuis, cujus admonitione resipiscere possit? Ergo deterio-
 ri sunt conditione mortui vivis hac in parte; vivis, in-
 quam, etiam pessimis: quia etiam si pessimi sint, tamen
 resipiscere possuntⁿ. Nam uter sit qui eligatur, (i.e. five
 iustus five injustus probetur tibi, cujus vitam & studia
 imiteris, tamen (inquiunt Epicurei) neutrum genus
 vitæ aliam expectationem boni præterquam præsentis
 habere potest^o.) in tota hac vita adest fiducia, JT. id est,
 præsentia sunt bona quibus homo confidenter utatur,
 ac non futurorum expectatione seipsum lætet. Etio-
 logia Atheorum, ex consimili specie eventus humani
 confirmantium animas cum corporibus emori[†]. Et-
 enim (id quod optandum est) vivis omnibus spes est, Ca. Nam
 quis est qui eligatur? (q. d. Cum meminerim proximè
 v. 3. & viventium, & quibus vivi immutabiliter associ-
 andi, mortuorum, idcirco quæro, quis, vel uter, horum
 eligendus? nonne vivus? nam) penes cunctos viventes
 est spes: i. e. Ut ut misera sit viventium conditio, ut
 mori præflet, &c. Coh. 4. 2. eatenus tamen præ morte
 meritò eligitur vita, quod semel mortuo nulla prorsus
 reliqua sit vel reviviscendi, vel cruciatuum infernalium
 levamen capiendi, spes, Job. 4. 7, &c. viventi autem
 spes est tum de longiori, tum de feliciore, vita, tum de
 rectè agendo, & gratia Dei ambienda. Sensum hunc
 postulat tum scriptio, יִרְרָה, à יִרְרָה elegit; tum accen-
 tuatio, quæ ad hoc verbum facit incisum majus, se-
 quentia autem, ad omnes vivos, copulat cum sequenti-
 bus. Sym. habet, הַיּוֹם הַזֶּה אֵין אֶת הַמָּוֶת לֹא יִדְעוּ. Quis enim
 semper perseverabit vivens? Hieron. Nemo est qui sem-
 per vivat, & qui hujus rei habeat fiduciam. Quid vidit
 cum ita verteret? An, Quis est qui associabitur ad omnes
 vivos? vult dicere, Quis semper vivet? huic esset fiducia^q.
 Secundum sensum Sym. & Hi. Marinus Brixianus du-
 as alias interpretationes proponit: 1. Quicumque ali-
 quid eligit, dum vivit, spem habet, nempe se effecturum
 quod cupit. Ità verbum יִרְרָה activè sumit, punctis mu-
 tatis. 2. Quicumque deligitur ad vitam quamlibet, vel,
 ad quodlibet vitæ genus, in eo spem habere possit; quod
 sensum perspicuum & bonum reddit. יִרְרָה saepe
 redditur vita, ut Gen. 2. 7. Psal. 21. 5. & 63. 4. Prov.
 18. 21. Lucem huic loco foenerabitur Esa. 4. 3. quis-
 que qui scribitur inter viventes, scribi inter viventes, ibi,
 idem esse videtur quod hic, & eligi inter viventes. Allu-
 dit ad morem urbium, ubi est matricula civium: quod
 alluditur etiam Psal. 87. 6. Jer. 17. 13. Ezech. 13. 9.
 Heb. 12. 23. Nam ut electi dicuntur scribi in libro vi-
 tæ, Dan. 12. 1. Psal. 69. 28. &c. sic viventes dici pos-
 sunt eligi ad vitam; sicut omnes tales inscriptiones in ur-
 bis matricula sequuntur electionem præcedentem per-
 sonarum ità inscriptarum^r. Al. Hæc verba præce-
 denti versui annectenda sunt; tum sensus erit perspi-
 cuus, hoc modo: "וְיִרְרָה", Et finis ejus est ad mor-
 tuos tendere. Dixerat, eundem esse eventum omni-
 bus, &c. addit, tandem finis eorum est, mori: & qui-
 dem omnium hic finis; nam quis est qui eligetur, qui
 eximetur? Rectè deinde sequitur nova sententia, Pro
 omnibus viventibus est fiducia. Quia canis, &c. q. d. Cum
 omnes sine exemptione moriuntur, miserrima est ho-
 minum insanorum conditio in morte: quia dum vi-
 vunt fiduciam aliquam habent; sed mortui, et si in vita
 maximi fuerint, omnibus etiam vilissimis viventibus vi-
 liores sunt[†]. ¶ Melior, &c. "וְיִרְרָה הַיּוֹם הַזֶּה אֵין אֶת הַמָּוֶת לֹא יִדְעוּ" [¶ Melior, &c.] Quia (vel, Cum & M. Quippe etiam, Pi. Siquidem, Merc.)
 canis vivus melior est leone mortuo, P. sim. Mo. T. o. Gej.
 vel, canis vivo melius est, &c. M. Merc. JT. Pi. Sym. in Gej.
 n. l. sumunt in dativo; quod tamen nominativis pleo-
 nastice non raro præponitur: ut 1. Par. 3. 2. 2. Reg. 7. 2.
 collat. cum 5. 18. Jes. 32. 1. Proverbialis sententia,
 quæ canis, animal Hebræis contemptum & immundum,
 præfertur leoni, non modò quoad usum, sed & quoad
 essentiam^r. Ostendit proverbium vitæ præstantiam præ
 morte^r. Euripides, Πῶς ἂν ζῆν ἢ θάνατον ἢ δαίμονας τοῖς σὺν πο-
 τῇ. (Omnino vivere jucundius est prudentibus quàm mori.)
 Hæc sententia pugnat cum altera, quam suprà habui-

mus: sed non mirum id, cum, ut suprà diximus, cumu-
 lentur huc omnia quæ hominibus in mentem venire so-
 lent^r. Vitæ tantum potior conditio in eo ostenditur^r.
 quod ad fruitionem attinet; & multa negotia agenda
 hic: nam mortuorum operâ jam in vita nemo uti pos-
 sit, quantumvis fortes & celebres fuerint^r.

5. *Viventes, &c.* "וְיִרְרָה הַיּוֹם הַזֶּה אֵין אֶת הַמָּוֶת לֹא יִדְעוּ" [¶ Viventes enim sci-
 unt quod morituri sunt, Gej. P. sim. Merc. &c. Probat vi-
 vos mortuis præstare, à scientia, &c. quod, mortem præ
 oculis videntes, efficaciter in se tum vanitatum fugam,
 tum bonorum operum studium, possint promovere^r.
 Hæc mortis scientiâ incitantur, 1. ad poenitentiam &
 præparationem, &c.; 2. (quod huc magis pertinet,) ad
 hilarem rerum præsentium dum vivunt fruitionem,
 cum vivis, non mortuis, hæc solatia parentur^r. Sciunt^r
 se morituros esse, & dum vivunt nullâ aliâ premuntur
 anxietate, nisi quod se cogitent morituros; alioqui
 vitæ commodis omnibus frui possunt^b. Sciunt, &c. ac^b Merc.
 proinde res suas ità instituere possunt, ut & hæc vitâ
 fruantur dum licet, & tandem beatè moriantur^o. Pi.
 ¶ Mortui, &c. "וְיִרְרָה הַיּוֹם הַזֶּה אֵין אֶת הַמָּוֶת לֹא יִדְעוּ" At mortui nesciunt quic-
 quam, Merc. sic P. M. &c. nempe eorum quæ hic ge-
 runtur^d: quæ limitatio mox subjicitur v. 6. — quæ fi-
 unt sub sole^r. Vel, quicquam ex quo possunt aliquid
 novi emolumenti sibi comparare, vel nova præmia me-
 reri, vel resipiscere, &c. Vel, quicquam commodorum
 terrenorum unde delectentur^r. Si ex mente carnali-
 um, prout videtur, hæc dicta fuerint, sensus est, eos
 nec se mortuos esse scire, sicut vivi sciunt se moritu-
 ros^b. Cognitionem illis rerum omnium adimit & sen-
 sum[†]. Vel, significat hominis conditionem quoad cor-
 pus, non quoad animam^r. ¶ Nec habent ultra mer-
 cedem[†]. Nempe, rectè factorum[†], ex sententia Epicu-
 reorum^m. Vel, significat eorum etiam bona opera non
 tum esse meritoria, quia sunt extra merendi statumⁿ.
 Vel, loquitur de hilari rerum mundanarum usu^o, qui
 unica est omnis mundani laboris merces^r; verum
 compensationem istam non ipsi percipiunt, sed hære-
 des, &c. ¶ Oblivioni tradita, &c.] Scil. apud ho-
 mines; idque quod ad mundana attinet. Nemo inter
 homines cogitat aliquid facere quod eis gratum esset^r.
 Aded carent fruitione, &c. ut nec memoriâ nominis
 gaudere queant[†]. Vel, memoriam eorum prorsus de-
 letam esse dicit, etiam apud Dominum, ut omnia sint
 unâ cum corporibus extincta^r: [nempe ex sensu Epi-
 cureorum, ut præcedentia.]

6. *Amor, &c.* [¶ Heb. Etiam amor eorum, etiam odium
 eorum, etiam invidia, vel æmulatio, vel zelus, eorum jam
 perit, P. Mo. Gej. Merc. Intellige, vel activè, vel passivè^r,
 quo amabant alios, aut amabantur; sic & reli-
 qua^r. Al. Tum res amata eis, tum res exosa eis, tum
 res invisæ (vel, desiderata, JT. Sic verterunt, quod יִרְרָה
 significet zelum, & per consequens desiderium quod-
 dam: verum potius invidiam significat, & metonymi-
 cè rem invisam; nam proximè subjungitur וְיִרְרָה,
 quod odium sign. tanquam species generi; nam invidia
 est odium erga eum qui cupit potiri eâ re quâ quis solus
 potiri vult^r;) eis perit, Pi. sim. JT. Car. Nempe, re-
 spectu ipsorum mortuorum: quippe qui nesciunt quid
 hic geratur, ac proinde neminem vel amant vel ode-
 runt, ideòque nemini invident[†]. Quibus sensum ade-
 merant, & affectus eximunt: q. d. Nec amare possunt
 alios, &c. nec quicquam facere unde amentur, &c.^r
 ¶ Nec habent partem, &c.] Ideo dum vivimus deliciis
 & genio indulgeamus, &c. juxta Isa. 22. 13^r. Sed ma-
 lim ex sententia Salomonis hæc dici. Confer Sapient.
 2. 6, &c.^b.

7. *Vade, &c.* [¶ I. Merc. Agedum, D. Vade ergo,
 Gej. Agè igitur: Hæc sententia pendet à præceden-
 tibus^c. qu. d. Quum nullus sit commodorum exter-
 norum sensus post mortem, præsentibus frui, &c.^d.
 Præcedenti vanitati opponit conveniens remedium^r.
 ¶ Comede in letitia panem tuum] Notanter dicit, tuum,
 non alienum^r; q. d. à Deo tibi datum^r, laboribus tuis
 partum^b. Omisissis istis vanis & animum corrodentibus
 curis, & quæstionibus de Deo, fruiere oblatiis & partibus^r.
 ¶ Quia, &c. "וְיִרְרָה הַיּוֹם הַזֶּה אֵין אֶת הַמָּוֶת לֹא יִדְעוּ" Quia (vel, Postquam, Ca.)
 jam grata, vel accepta, Deo sunt opera tua, P. sic Merc.
 Pi. &c. Itaque non est quod tete afflictes, certus de Dei

in te & opera tua favore^k. Gratum est Deo ut comedas & bibas, &c. Congruit cum Coh. 2. 24. Vel, particula causalis, quia, accipienda est pro conditionali, si Deo placeat opera tua: i. e. Si quælivisti primum regnum Dei, &c. adjice insuper ex Dei dono fructum aliquem voluptatis ex cibo & potu, &c.^l. Deo placet quod labore tuo partis hilariter fruaris, &c.^m. Non tibi fluctuandum est, o homo, de Dei circa hanc tuam hilaritatem animo; jamjam enim Deus operam officii tui mandavit, & facta approbavit, isque benedixit, & tibi hoc lætitiæ donum largitus est, Coh. 2. 24. Vide & Psal. 103. 13, 14. & 127. 1, 2ⁿ. Jam enim propitius Deus largitur tibi frui operibus tuis, Ti. Verto, Quia Deus facit laboribus tuis: nempe, cum eos ita prosperavit, ut cuncta quæ vitam delectant abunde tibi suppetant^o.

8. *Omni tempore*] Legitimo nempe & commodo^p: alioquin est tempus lugendi^q, Coh. 3. 4^r. & confer Coh. 7. 2^t. ¶ *Sint vestimenta tua candida*] Sic M. P. Mo. &c. vel, *nitida*, JT. Pi. i. e. munda, non fordida^t. Præscriperat alacritatem in victu, hinc decorem in vestitu^v. Significat non tetricè vivendum & austerè præcuris vitæ^x. Candida dicit, quod talibus Orientales uterentur^y, propter lotiones, & munditiem, quam studiosè colebant^z. Ex candidis vestibus significat, vel, 1. munditiem vel probitatem actionum^a; vel potius, 2. lætitiæ animi^b: talibus enim utebantur diebus festis^c. Candor indicium erat & dignitatis, Esth. 8. 15. Apoc. 3. 4, 5; & lætitiæ; sicut ater color doloris, Jer. 14. 2^d. Pullis vestibus induebantur lugentes^e. ¶ *Et oleum, &c.*] Vel, *unguentum*, &c. Ti. JT. &c. Signum gaudii in festis & triumphis, Luc. 7. 46. Joh. 12. 3. Vide & Prov. 27. 9. Amos. 6. 6^f. Mos erat Orientalium, (ob sudores crebros & graveolentes in calidis illis regionibus^g), ut bene fragrantibus unguentis ungerent caput deliciarum causa^h. q. d. Suavissimè vive, in timore Dei, &c.^k. Horatius, *Pressa tuis balanus capillis*. Balaninum oleum vetustissimum unguentorum, Plin. 13. 1. Indè non hinc tantum, sed & Cant. 1. 3. שמן oleum pro unguento; & balsamum est שמן בעל, princeps oleorum, i. e. unguentorum^l.

9. *Perfruere, &c.* פרוה פרוה] *Vide vitam*, M. P. &c. i. e. Vitam frui^m; ut 1 Pet. 3. 10. Sic, *videre mortem*, JT. Pi. Ca. Luc. 2. 26. est, mori^o. *Vitam*, intellige cum adjuncto suavitatis aut felicitatis, ut Psal. 34. 13 P. Percipe suavitatem hujus vitæ, &c.^q. Et circumspice vitam quam transigas, Ti. ¶ *Cum uxore, &c.*] Non ergo loquitur in persona Epicureorum^r, quia tum dixisset, *Scortare, &c.* Vide Prov. 9. 17^t. Verum Epicureus hinc eligit voluptatem tutam, & facile parabilem^v, ob metum legum & infamiae^x, & morborum, &c.^y. Notetur hic locus contra contemptores conjugii^z. ¶ *Cunctis diebus vitæ, &c.* חיי הבלה] *Vita vanitatis* (vel, *vana*, Pi. Merc. *vanissima*, JT.) tua, P. Genitivus adjuncti^a. ¶ *Qui, &c.* אשה נתן] *Quam* (scilicet uxorem^b) tibi dedit (Deus scilicet, cujus proximè meminit, v. 7^c.) sub sole, &c. Merc. Gej. Ang. &c. Uxor enim est donum Dei, Prov. 19. 14^d. Dicit, sub sole, quia supra Solem non est conjugio locus, Luc. 20. 35. & addit, per omnes dies, &c. ratione divortii & primæ institutionis, ubi Deus indivulsò maritum voluit uxori adhærere, &c.^e. Verum hanc versionem respuunt, 1. ipsa phrasis: nam si de uxore loqueretur, non addidisset, sub sole; de diebus autem usurpatur Coh. 8. 15. 2. Cohærentia sententiarum: si enim de uxore loqueretur, dura hinc esset epembole, quum appareat sententiam sequentem præcedenti per epizeuxin adjungi^f. [Alii ergò שון aliter reddunt.] Quos (nempe dies^g) dedit tibi, &c. P. D. Pi. Q. in Merc. At sic otiosè repeteretur illud, omnibus diebus, &c.^h. Verum repetitur hoc, ut altius animis nostris inculpat vitæ vanitatem, &c.ⁱ. ut inter suavitates vitæ admoneamur eas esse perituras^k.

10. *Quodcunque, &c.* כל אשר] *Quicquid*, vel *Omne quod*, invenerit (vel, assequitur, JT.) manus tua ad faciendum, M. P. Mo. Merc. &c. *Quicquid obtulerit manui tue, &c.* Pi. Quæcunque tibi honestæ hilaritatis occasio inciderit, eam dum vivis arripe^l. Nec labori nec sumptui parce, ut voluptates vel commoda vitæ consequaris^m. Quod prius per partes exsequitus est, jam

universum enunciat: q. d. Longum esset omnia persequi quibus ad jucundissimam vitam itur; musicam, cupedias, &c. quæ omnia hortor te insectariⁿ. Verum ad Epicuream vitam nullo modo spectavit, sed tantum ad fruitionem vitæ & commodorum ejus. Damnat tum austeritatem superstitiosorum, qui honestas voluptates alienas à pietate esse putant; tum sordes & avaritiam. Docet, non parcendum partis, nec mortem expectandam, quum jam uti non licebit; procuranda quæcunque ad vitam hilariter agendam pertinent. Locum generaliter intelligo de omnibus vitæ commoditatibus in bonis operibus faciendis, & in fruendo vitæ commodis, interim dum per vitam licet. Quia ad lætitiæ invitatur, nè quis indè occasione sumptu ignaviæ se dedat, hoc addit; q. d. Sic te hilariter vivere jubeo, ut laborem tamen infumas, quod Creatori placeas^o. Laborandum tamen strenuè, nullaque bene agendi occasio prætermittenda est^p. *Quicquid*, scilicet boni^q, & pertinentis ad vocationem tuam^r: quicquid penes te erit^t: quicquid tibi faciendum obtigerit^u. ¶ *Instanter, &c.* פרוה פרוה] *Pro virili, vel viribus*, M. Ti. Merc. Pi. &c. Cave negligas, cave differas, cave indormias^x. ¶ *Quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia, &c.*] Hic tibi suppetunt occasiones tum bene agendi, tum deliciis fruendi^y; at post mortem nihil horum agere poteris quæ hinc aguntur^z. Nihil tibi tum licebit facere quod tibi prodest^a: neque enim tunc est tempus operis, sed mercedis. In altero seculo est scientia & sapientia, sed ea tota in eo est posita, ut fruitio percipiatur Divinæ majestatis^b. Quamquam hoc accommodari possit ad officia pietatis; scopus tamen loci præcipuè respicit fruitionem deliciarum hujus vitæ, dum vires habemus & scientiam iis utendi, h. e. ante mortem. Delicias autem quæ hinc probantur satis innuit non brutas & insanas esse, sed ex honestis laboribus ortas, & scientiæ atque sapientiæ gubernatas^c. Qui vocem Epicureorum esse volunt, intelligunt, quod mortuis non sit actorum hinc ratio reddenda^d. Non est in sepulchro operis quidquam^e. Nihil ibi est quod vel agas, vel patiaris^f. ¶ *Quod, &c.* אשה נתן] *Quod tu tendis*, Merc. vel, *pergis*, P. Heb. abiens, pro, *inurus es*. Simil. Gen. 19. 13. & 20. 3^g. Nota hinc, homines à primo nativitatis die ad mortem properare, & totam vitam nihil aliud esse quam iter ad mortem^h.

11. *Verti, &c.* שבת וראה וגו'] *Conversus sum, & videre sub sole*, Mo. & *vidi, &c.* P. Merc. &c. Infinit. pro indicat. ut Jer. 14. 5. Zach. 12. 10^f. & supra 8. 8. (vel 9.) & dare, pro, & dedi^g. Rursus video, Ca. Rursus scrutatus ego, Ti. Convertens me animadvertēbam (sub ea quæ sunt, Pi.) sub sole, JT. Pi. [Connexionem variè accipiunt.] 1. Argumentum hoc est Epicureorum, quo probant omnia casu temere rotari, quia nec veloces cursum, &c.^h. Occasio hinc refertur quæ eos ad impias illas sententias & praxes adegitⁱ. 2. Est correctio præcedentis præcepti de vita suaviter transigenda, &c. q. d. At nemo hinc potest stabili gaudio frui, quum eventa adedò non respondeant, &c.^k. Quum lætitiæ ego tantopere laudāsem, tandem me poenitebat, &c. quod nullam hinc lætitiæ stabilem esse vidi^l. 3. Aliam hinc statuo vanitatem, quod velocium, &c.^m. 4. Respicit scopum præcedentis capitis, de potenti & inscrutabili Dei providentia, Coh. 8. 16, &c.ⁿ. Dixerat supra, v. 1. omnia esse in Dei manu: id jam inductione pergit ostendere^o. 5. Respicit verba proximè præcedentia, *Quicquid invenerit, &c. pro virili fac, &c.* Nè quis ergo indè præsumeret necesse esse ut omnia secundum vires suas succederent, monet nè nobis confidamus, aut quicquam adscribamus, sed Deo, ejus opem implorantes, &c.^p. ¶ *Nec, &c.* לא לך ולא לי] *Quod non* (sub. est, vel, sit) *velocium* (vel, *agilium*, M. levium, Pi. Mo.) *cursum*, P. Merc. Gej. &c. nempe felix^q; vel, facultas currendi^r. q. d. Cursum illis non prodest ad salutem^t: teste Asaele, 2 Sam. 2. 18, &c.^u. Claudii sæpe evadunt periculum in quod veloces incidunt, Deo sic moderante, &c.^v. ¶ *Id alibi non exstat, sed 2 Sam. 18. 27^x.* ¶ *Nec fortium bellum*] Id est, victoria parta bello^y. Est quædam & in bello alea^z. ¶ *Nec sapientum panem*] Id est, cibum, sive victum^a.

* V. Pi. &c. victum: quo tamen hi videntur dignissimi, & quem
Gej. sim. optime parare sibi posse videntur. Vide Psal. 127. 1. b.
Merc. ¶ Nec, &c. [נִי לֹא לִי יוֹרֵעִים] Neque etiam scien-
Merc. tium (vel, scitiorum, JT. artificum, Vulg. peritorum, V. Pi.
Merc. Gej. Merc. nempe artificum,) gratiam, sive favorem,
P. sim. Mo. Merc. &c. Neque gratiam peritis captato-
ribus favoris, Ti. q. d. Eos quos propter peritiam va-
riamque scientiam, propter cautam in dictis factisque
circumspectionem, æquum erat ab omnibus amari, læ-
pissimè tamen mera manet invidia, odium, contem-
ptus, &c. d. ¶ Sed, &c. [כִּי עַתָּה וְיָנֵעַ וְגוֹ'] Sed (vel,
Gej. Nam, Ti. Quia, Merc. o. Sy. Ar.) tempus (nempe, à Deo
cuilibet eventui determinatum), & casus, sive fortuna,
* Gej. (vel, eventus, Merc. o. occurfus, Mo. Gej. ratione, non
Dei, sed, nostri fortuitus: וְיָנֵעַ sign. forte occurrere, Gen.
Gej. 32. 1. Exod. 23. 4. 1 Sam. 10. 5. f.) accidit omnibus, P.
Merc. &c. Sed opportunitate & occurfu quodam eveniunt
omnia, Ti. Conatus eorum ita cadit prout Deus decre-
vit ab æterno, & exsequitur in tempore. Non hinc de-
hortatur ab usu mediorum; sed in eo dirigit, nè in illis,
Merc. Ang. vel in nobis, gloriemur, &c. h. Verissimum est, pluri-
Ang. mum inesse momenti in articulis temporum & oppor-
tunitatum, multaque fortuitò evenire, quæ tamen Dei
providentiâ reguntur i.

12. Nescit, &c. [כִּי לֹא יָדַע וְגוֹ'] Nam etiam (vel,
Quod etiam: Pendet à verbo animadvertēbam in v. præ-
ced. Et nique, M.) nescit homo tempus suum, Merc.
P. &c. Vel, tempus mortis suæ; vel, cladis publicæ.
Pi. &c. Calamitatis suæ; quæ sæpe ex improvviso venit, Luc.
m G. 12. 20. & 21. 35. & vocatur dies, vel hora, Psal. 37. 13.
n Merc. Pi. Joh. 13. 1. & 16. 4. o. Præcedenti impotentia addit ig-
Ang. Gej. norantiam, &c. P. qu. d. Quomodo homo conatum &
&c. consiliorum suorum eventum præstare queat, quum ip-
o Ang. se suum tempus ignoret q? ¶ Sicut pisces, &c. [כַּדְּכִי כַּדְּכִי] Nihil
p Gej. tale putantes, sed ad escam convolantes, & securè
q Merc. vagantes. ¶ Hamo [חַמּוֹ] Heb. reti malo, i. e. exitioso t.
† Merc. ¶ Et sicut, &c. [וְכַדְּכִי וְכַדְּכִי] Et ut aves, quæ capiun-
† Pi. tur laqueo, P. Eadem hinc quæ in priore exemplo secu-
ritas, ignorantia, elabendi impotentia v. ¶ Sic, &c.
v Gej. [כַּדְּכִי כַּדְּכִי] Sicut ipsi capiun-
tur filii hominum in tempore malo, P. Sicut ipsi irretiunt, &c.
Mo. Ità homines (vel, homines ipsi, Ca.) illaqueantur tem-
pore periculoso, Ti. sic Ca. Sy. Ar. Sicut illa (Sicut ista,
inquam, Pi. sic Gej. aves & pisces videlicet; horum
more y;) irretiuntur, &c. Merc. Gej. vel, irretiri, &c. JT.
D. Pi. tempore, vel ad tempus, mali, Merc. JT. Pi. Gej. Idem
Merc. accidit illis, nempe filiis hominum, qui irretiuntur tempore
malo, M. ¶ Cum, &c. [כַּדְּכִי כַּדְּכִי] Quum (vel, se-
cundum quod, Mo.) cadit, vel irrui, in, vel super, illos
(sub. tempus, Merc. vel, malum, Pi. Merc.) repente, Merc.
JT. Pi. &c.

13. Hanc, &c. [וְגוֹ חֵן וְגוֹ חֵן] Etiam (vel,
Sed & M.) hanc vidi (vel, animadvertēbam, JT. Pi.) sa-
pientiam sub sole, P. Mo. Merc. JT. Pi. Sy. Minus pla-
cet hæc versio. Nam inusitatum est Ebraeis, tum, pro-
nomen substantivo præmitti, tum, inter utrumque po-
ni verbum. Etiam hoc (vel, Præterea, etiam hoc, Gej.)
D. Gej. vidi sapientiam, &c. o. vel, nempe sapientiam, Ti. Gej.
Gej. Hoc quoque video sapientia (vel, sapientiam, Sy.) esse sub so-
le, Ca. Hanc sapientiam, nempe politicam: de ea nunc
agere incipit. Et hæc est illa in qua Salomon excelluit,
G. 1 Reg. 3. 9, 12. b. Alia hæc est vanitas, nempe contem-
p. Q. in ptus sapientia in paupere c. Al. Dixerat, sapientum non
Ang. sim. esse panem. Nè autem propterea putaret aliquis sapi-
Gej. Merc. entiam esse contemnendam, hoc addit d. Scopus est,
d AE. in ut doceat sapientiam magni æstimandam esse in quo-
Merc. Ang. cunque sit. Vide 1 Sam. 25. 32, &c. 2 Sam. 20. 16, &c.
* Ang. 2 Reg. 5. 2, 3, &c. Al. Hic incipit fructum sapientia
f Pcm. ostendere in recta consideratione hujus tentationis,
quod probitas in paupere contemnitur f. Al. Ex ho-
minum consiliis mercedem debitam non accipientibus
Epicureus fortuitum rerum omnium eventum & Athe-
ismum confirmat. ¶ Et probavi, &c. [וְגוֹ חֵן וְגוֹ חֵן] Et
c Car. (vel, quæ, JT. Pi. Ti. quæ quidem, M.) mag-
na est (vel, maximi penditur, Ti.) mihi, vel, apud me, P.
Pi. Gej. Merc. &c. i. e. meo iudicio; quanquam aliis con-
sim. Merc. temptui sit i.

14. Civitas parva] Fuit scilicet. Exemplum affert,
Merc. vel parabolam. Parva, tam ambitu, quam numero

civium aut facultatum. ¶ Et pauci, &c. [וְגוֹ חֵן וְגוֹ חֵן] Ad urbis
propugnationem. ¶ Venit contra eam, [וְגוֹ חֵן וְגוֹ חֵן] Ad
eam, animo nempe hostili. ¶ ad, pro, ¶ contra, ut Jer.
34. 7. Ezech. 13. 9, 20. Sic Latini quoque. Plin. 20. 13.
Ruta bibitur ad (id est, contra) pectoris dolorem, &c. o. Gej.
¶ Rex magnus] Cum multis copiis. Erant olim plu-
res Reguli, &c. ¶ Extruxitque munitiones, &c. [וְגוֹ חֵן וְגוֹ חֵן] ¶
Munitiones, P. Mo. &c. machinas, M. Ca. aggeres, o. Sy.
turrets, Ti. Significat vox omnem apparatus, tum ad
offendendum, tum ad defendendum. Alia vox est וְגוֹ חֵן
rete, Coh. 7. 26. à וְגוֹ חֵן venari; quum hæc sit à וְגוֹ חֵן.
Observa circumstantias utrinque impares, &c. ut jam
nihil impedire posset quò minus expugnaretur f.

15. Inventusque, &c. [וְגוֹ חֵן וְגוֹ חֵן] Et
inventus est in ea vir pauper sapiens, P. Mo. D. sic M. Ti. &c.
Adfuit, &c. JT. Et invenit in ea, &c. ille scilicet Rex;
quod non putarat, jam certâ spe conceptâ de urbe ca-
pienda. Invenit, i. e. inventus est. Verba activa 3. perf.
passivè sæpe usurpantur; ut Esa. 9. 6. Hof. 10. 2. v.
20 Gen. 16. 14. Esth. 2. 2. ¶ Et liberavit, &c. Præter
omnium spem; non quidem viribus aut opibus, sed sa-
pientiâ; salutaribus consiliis agendi, vel, contra ho-
stem, vel, cum hoste; ut Archimedes in Syracusa b;
& foemina illa 2 Sam. c. 20. v. 22. ¶ Et nullus, &c.
¶ [וְגוֹ חֵן וְגוֹ חֵן] Nec quisquam recordatus est, &c.
M. Merc. JT. Pi. Cum ejus ignobilis nemo memor esset, Ca.
Hebræi omnes de præterito accipiunt, recordatus fuerat,
scil. antehac; q. d. fuit antè omnibus ignotus & obscu-
rus. ¶ recordari interdum & ore commemorare signi-
ficat; q. d. Nec quisquam de eo cogitavit antehac, nec
in ore habuerat d. Et nemo prius meminerat, h. e. nemo
illum noverat. Nemo eum æstimavit, aut ab eo tale
quicquam speravit f. Sed malo de futuro accipere, ex
collat. cum v. seq. ut hominum vanitas & ingratitude
ostendatur. Dum sapienter consuleret auditus est;
sed post liberationem oblivioni traditus est h. Nemo
illorum civium gratiam illi retulit i. Ut sæpe benefa-
ctoribus accidit, præsertim si pauperes sint, & nullum
amplius commodum ab ipsis expectent k.

16. Et dicebam] q. d. Judicavi itaque ex hoc exem-
plo. ¶ Fortitudine, [וְגוֹ חֵן וְגוֹ חֵן] Robore, externo sci-
licet m. ¶ Quomodo, &c. [וְגוֹ חֵן וְגוֹ חֵן] Et (vel, Et
tamen, M. Merc. Sed, Ar. Est, subaudito וְגוֹ חֵן; Quam-
vis, vel Tamen, Ca. JT. Pi. Gej. sic sumitur Gen. 18.
v. 27. וְגוֹ חֵן, quamvis ego; Jer. 2. 11. וְגוֹ חֵן, quamvis
ipsi o.) sapientia pauperis (vel, illius indigi, JT. Pi.) con-
tempta, Mo. P. sit, P. &c. Sapientia, etsi in paupere,
magni facienda est. Vulgus autem credit sapientiam
non nisi in divites cadere p. Euripides in Hecuba, Cum
50 opulenti loquuntur pariter & ignobiles, eadem oratio aequè
non valet q.

17. Verba sapientum audiuntur, &c. [וְגוֹ חֵן וְגוֹ חֵן]
[Variè reddunt.] Quæta (vel, quietis plena, V. quæ se-
datè proferuntur & voce demissa: vel, submissorum,
JT. Verum בְּנִיחַ jungendum, non cum וְגוֹ חֵן, sed
cum וְגוֹ חֵן;) audiuntur, Ca. In, vel cum, quiete
(i. e. placidè, animo tranquillo, sine contradictione t,
Job. 29. 21, 22. Jac. 1. 21 v.) audiuntur, M. P. Mo. Merc.
libenter, attentè & cum silentio excipiuntur: reci-
piuntur ab electis v. Vel, audiuntur, i. e. audienda sunt,
vel, audiri debent: ut וְגוֹ חֵן valet, laudandum, Psal.
145. 3. Sic Mal. 1. 6. Filius honorat, i. e. honorare de-
bet b. Non placet, quia contextus in commendando
vel narrando jam occupatus est, non in moralibus præ-
ceptis. Accipio itaque וְגוֹ חֵן tanquam epitheton sub-
jecti, & hæc verba cum sequentibus sic reddo, Verba sa-
pientum, in quiete audita, sunt supra clamorem, &c. vel,
meliores sunt quam clamor, &c. Vel, (si hæc ellipsis dura
videatur,) sic veritas, in quiete prolata audiuntur præ
clamore, &c. Vel, docet illa cum submissione & mo-
destia proferenda esse, 1 Reg. 12. 7. Prov. 25. 15. d. Sed
70 quomodo congruunt, Verba sapientum audiuntur, hic,
&c. non audiuntur, v. præced. Resp. Distingue tempo-
ra*, & personas. Est quando contemuntur; est etiam
quando audiuntur. Deinde, vulgus ferè non audit, &c. f.
Verborum meminit, quia per illa sapiens commoda in-
finuat: addit, in tranquillitate audita, h. e. tum mo-
destâ auscultatione externâ, tum internâ mentis atten-
tione placidâ: quia multum omnino interest ad usum
sapientia

CAP. X.

sapientiae percipiendum, ut auditor placidas concedat aures. ¶ *Plūs quā, &c.* [מועקת מושל בכסלים] *Quā* (vel, magis quā, sub. *וְהָיָה*: potius quā, P. JT. Pi. *Plūsquam*, M.) *clamor* (vel, sunt *supra clamorem*, Gej.) *dominantis*, five *imperantis*, (vel, *potentis*, M. *principis*, Sy.) *in stultos*, Mo. P. Pi. vel, *stultis*, Merc. vel, *cum stolidis suis*, JT. h. e. cunctis ministris suis¹: vel, *inter stultos*, M. Ti. Ca. Gej. vel, *instultis*, o'. [ut sit concretum pro abstracto:] vel, *stulti*, Sy. Gej. qualis hīc necessariō intelligendus est, qui vociferatur sine mente, &c. Sic sēpe a substantivo prēmīssum facit adjectivum: ut 1 Par. 26. 14. *consiliarius in intelligentia*, h. e. intelligens; Cant. 3. v. 8. *timor in noctibus*, h. e. nocturnus; sic h. l. *dominus in stultis*, i. e. stultus, in stultorum numero, vel, stultitiā alios antecellens. — *dominantis inter stultos*, i. e. *quaragys* alicujus, *turbulenti tribuni*, ut Tacitus loquitur. Vide Job. 30. 8. Prov. 29. 8. Dum civitas obsideretur, multa Princeps proponebat, aut imperabat, quæ æquis animis non audiebantur, eūm mīdus salutaria esse crederentur. Adfuit tandem pauper ille sapiens, cujus audita vox in silentio, probatum consilium, & per eum salus populo est parta. Quāquam postea, quæ est hominum ingratitude, nemo illius recordatus est. Sensus versūs, *Verba sapientis*, licet pauperis, tamen inter sapientes (ex antithesi, qui optimē judicare possunt quid observandum vel fugiendum,) tranquillo, humili & submisso spiritu prolata, plūs profunt quā *clamor*, i. e. clamorosa & obstinata præcepta, *dominatoris inter stultos*, i. e. in immerito rigero populo. Vel sic, Sobrium & tranquillum consilium plus potest apud imperitam multitudinem, quā dominatoris autoritas & clamorosa imperia.

18. *Melior est sapientia quā, &c.* [מִלֵּךְ אֶרֶץ] *Armis*, vel *instrumentis*, (vel, *præ vasis*, Mo.) *bellicis*, JT. Pi. Merc. &c. Suprà dixerat, *robore*; nunc, *instrumentis roboris*; q. d. *robore*, licet armato. Est velut epiphonema quod ex superioribus conficitur. Idem ferè suprà 7. 20. Vide Aristot. Polit. 7. 13, 14. Cicero de Officiis 1. *Sed cūm plerique arbitrentur res bellicas majores esse quā urbanas, minuenda est hæc opinio, &c.* Unus sapiens (ut superiori exemplo patuit) non se tantū liberat, sed & multos alios, ac potior est armis, &c. ¶ *Et qui in uno peccaverit multa bona perdet* Sic Ar. sim. Sy. Sic in Ebræo foret ellipsis nominis conjugati, & peccans peccatum unum: confer Exod. 32. 30. Vel, *sumitur adverbialiter*, pro *semel*; vel, pro *semel*, in uno. q. d. Et si sapiens toti subindē urbi salutem afferat, tamen hoc itā intelligendum est, si sapiens nihil quod sui officii est negligat, nec a sapientiæ præceptis aberrat: nam unum aliqua in re peccatum bonum rei exitum frustrari potest; & ipse sapiens, si vel semel, seu facto, seu consilio, defleat tantillum a rectæ rationis præceptis, plurima reip. damna causare potest. Unus error sēpe totum exercitum perdit. Vide 2 Sam. 17. 2. ¶ *Et vel At, peccator* (vel, *homo perditus*, Ti. vel, *aberrans*, JT. nempe a consilio sapientiæ; peccans, o'. *improbis*, Ca. Pi.) *unus perdit*, vel *corrumpit*, (vel, *diffpat*, M.) *multum* (vel, *plurimum*, JT. *magnum*, M. *ingens*, Ti.) *bonum*, P. Mo. Merc. &c. vel, *boni*, JT. Pi. i. e. incommoda multa afferre solet. Stultis nempe ac impiis suis consiliis, vel impiæ vitæ meritis, ut patet exemplo Achanis, Jos. 7. 12. Et sibi periculum creat, & multis aliis; ut videmus in bello, in politia, & in Religione, &c. d. Vulgò dicitur, *Unus malus plūs nocere potest quā decem boni prodesse*. Huc illud adagium Hispanorum, *Clavus unus cū destruit equi ferream soleam, solea equum, equus equitem, eques urbem, urbs regnum*: & illud, *Unus stultus projicit lapidem in puteum, & mille sapientes non extrahunt*. Peccator hīc ponitur pro *stulto*, ut sēpe in Proverbis; quia vir sapiens idem & probus est. *Stultus* foemin. hīc neutraliter ponitur, pro *bono*, tam honesto, quā utili ac jucundo.

1. *Musca, &c.* [וְיָבִי מִן יִבְיָשׁ יִבְיָשׁ שָׁמַיָא רִיקָה] *Musca* (vel, Sicut *musca*, P. Sy. vel, *Ut enim musca*, Ti.) *mortis* (vel, *mortua*, P. Ti. Sy. Ar. vel, *immortua*, G. vel, *morientes*, seu *moribunda*, o'. Merc. sic Q. in V. ut cūm concidunt instante hyeme; vel, *morti* Merc.) *obnoxia, & parum vitales*, He. in V. vel, *lethales*, seu *moritifera*, Gej. vel, *Musca moritura*, M. vel, *Muscarum mortuorum* vel una, Gej. sic JT. Pi. Ang. BA. 2. 4. 9. 498. *fiere faciant*, vel *faciet*, vel *facit*, (Heb. sing. post nomen plur. *muscas* distributionem innuit, *scaturire*, seu *scatere*, (tetro scilicet odore; vel, *vaporare*, Mo. vel, & *exhalare*, M. & *exhalare*, sub. *factorem*, P. V. vel, atque *fracescere*, Ti.) *faciunt*, vel *faciet*, (vel, *efficit ut factorem eructet*, JT. Pi. Heb. *fiere faciet*, *eructabit*, Pi. asyndeton; & futura notant actum continuum seu consuetum: vel, *fiere facit eructanter*, five *indefinenter*. Quum duo verba (ejusdem temporis) immediate ponuntur, five concurrunt, alterum (vel prius) adverbialiter sumitur: ut Coh. 2. 9. 19; & Jer. 13. 18. *Humiliate vos, sedete, &c.* i. e. Humiliter sedete; Hof. 9. 9. *Profundarunt, corruerunt*, i. e. Profundè corruerunt; Rom. 10. 20. *audet & dicit*, i. e. audacter dicit. Vel, *mucidum reddunt & corrumpunt*, Ar.) *unguentum pigmentarii*, Merc. Mo. M. JT. Pi. vel, *pharmacopola*, Ti. *aromatarii*, P. V. id est, pretiosum & maximè odoratum; *unguentum eximium & insigni arte confectum*: vel, *pigmentarium*, ut sit *Tōar*: vel, *vas olei suavissimi*, Ar. sim. o'. Sy. Oleorum suavolentium usus apud Orientales frequens erat. Vide Cohel. 9. 8. &c. *Musca mortis* hīc dici possunt, vel, 1. passivè, quæ mortuæ sunt, & putrefactione sui illud inficiunt: vel, 2. activè, quæ mortem inferunt; genitivus loco adjectivi; ut Psalm. 7. 14. &c. Sic Jud. 7. 13. Psalm. 2. 9. & 31. 3. Hinc & plaga locustarum vocatur *mors*. *Musca venenata & mortifera*, (de quibus vide Sap. 16. 9. Perer. ex Joseph. Phil. &c. in disp. 6. ad Exod. 8.) quæ unguento illapsæ, suffocatae, diūque illic ad putredinem quasi maceratae, &c. Quod licet per nostras muscas non obtingat, fieri potuit per calidæ illius regionis insecta venenata, quorum innumerae sunt species. ¶ *Pretiosior, &c.* [וְיָבִי מִן יִבְיָשׁ יִבְיָשׁ שָׁמַיָא רִיקָה] *Pretiosum a sapientia, a gloria, stultitia parum*, Mo. *Ita modica stultitia perdit quod pretiosum est ex sapientia & honore*, Ti. Sic (vel, Similiter, JT. Pi. Gej.) *pretiosum* (sub. *hominem*, P. Merc. ex AE. JT. Pi. Gej. vel, in neutro gen. id quod pretiosum est) *ob sapientiam & gloriam* (vel, nomine *sapientia & gloria*, JT. Pi. Gej. vel, *ex sapientia, ex gloria*, Merc. sine conjunctione intermedia: insignem præstantemque sapientiā & gloriā: repete, *facere*, vel *fatidum, facit*, P. V. BA. JT. Pi. Merc. Gej. i. e. perdit & foedit: ellipsis qualis Gen. 1. 30. ex 29.) *stultitia modica, vel parva*, Merc. P. Pi. &c. sim. M. vel, *parum stultitiae*, Merc. JT. q. d. Vel unica exorbitantia five propensio, v. g. ad sermones licentiosos, gulam, Venerem, &c. corrumpet non solum sapientis famam, sed & sapientiam, quæ, vitiis aut erroribus paulatim adfuescens, tandem penitus degenerabit in meram cecitatem. Juvenal. satyr. 8. v. 140. *Omne animi vitium tantò conspectius in se Crimen habet, quantò qui peccat major habetur*. Propterea diligenter videndum nè sapientiam exigua labe inquinemus. Cavendum est iis qui famæ suæ curam habent, nè quid vel minimum peccent. [Ca. totum sic reddit, *Lethales muscæ odoratum unguentum, paucula stultitia sapientiæ & gloriæ excellentiam, turpificat*.] In similitudinibus aliquando particula *negativa* deest: ut Psalm. 125. 2. *Jerusalem montes, &c.* h. e. Ut circa Jerusalem montes sunt; Prov. 26. 9. *Spina* (h. e. Sicut spina) *venit, &c.* Jac. 1. 11. *Exortus* (pro, Ut exortus) *est Sol, &c.* sic & *dives, &c.* Aliquando particula *negativa* ut Obad. vers. 16. Aliquando deest utraque particula: ut hīc, & Job. 24. 19. Jerem. 17. 11. *præfixum* vocibus *וְיָבִי מִן יִבְיָשׁ יִבְיָשׁ שָׁמַיָא רִיקָה* valet, propter, ut Psalm. 6. 8. & 12. 6. designatque pretiositatis causam, quæ hīc duplex affertur, *sapientia, & honor*; h. e. partim interna cultura, partim externa hominum

* Gej. hominum existimatio, opes, aut felicitas gloriosa *.
 טַעַם, quod aliàs substantivum est, & paucitatem signi-
 ficat^f, usurpatur tanquam adjectivum hîc^h, & ali-
 bi: idque, vel cum anomalia, tum numeri, ut Coh. 9.
 16. vel 14. טַעַם מְעַט viri pauci, tum generis, ut hoc
 loco; vel, servatâ generis & numeri convenientiâ, ut
 Ezec. 11. 16. טַעַם שְׁמֵי הַמִּקְדָּשׁ sanctuarium parvumⁱ. [Alii
 posterius membrum aliter reddunt.] Pretiosum (vel,
 Honorabile, Ar.) paululum sapientiae super gloriam insti-
 pientiae magnam, o. sim. Ar. [Connexio hujus versûs
 cum præced. sic se habet;] Proverbio eleganti confir-
 mat quod proximè dixit, unum peccantem multa bona
 perdere¹. Ut musca una corrumpit vas unguenti, &c.
 Applicatur hîc ad bonam famam, quæ unguento com-
 paratur, Eccles. 7. 1. Cantic. 1. 3. &c. m. Dixit de ef-
 fectis sapientiae generalioribus; jam pergit ad alios
 ejus fructus, prout specialius nos respiciunt. Hîc agit
 de circumspecta conversatione ut famæ nostræ consu-
 lamus, &c. n.
 2. Cor (vel, Animus, JT.) sapientis (sub. est, M.
 Ti. &c. vel, adest, JT.) in dextera ejus] Itâ Merc. M.
 o. &c. vel, ad dextram, &c. P. Mo. Ti. Pi. Ar. Nè in-
 tellige hoc physicè, vel propriè; omnibus enim cor
 in medio corporis est ad lævam vergens P: sed figura-
 tē⁹. Dextra aptior plerumque est ad res gerendas, &
 celerior², & certior, & decentior, quàm læva; ideòque
 charior est, Matt. 5. 30 f. Dexterum latus prudentiæ,
 circumspeditionis & honestatis, sinistrum verò, impru-
 dentiæ & temeritatis, symbolum est^t. Sensus, Sapiens
 cor præparatum habet ad omnia recta^v: corde suo
 rectè & quum necesse est utitur, ac paratum habet ad
 omnia agenda; omnia cum judicio facit & ratione^x:
 consiliis suis res suas dextre, expeditè & feliciter admi-
 nistrat^v: nihil agit sine prævia rationis disquisitione²:
 cum animo suo prius expendit quàm dextram ad opus
 admoveat²: nihil magni aggreditur priusquam rem
 illam animo versavit, initium, progressus, finem & ef-
 fecta mente agitavit, &c. Dexterâ res geruntur com-
 modius & facilius; unde etiam dextrâ aliquid dare,
 rectè, & prout res postulat, dare, apud scriptores sig-
 nificat. Animum ad dextram præstito esse, idem est quod,
 oculos in capite esse, Coh. 2. 14. quibus rebus suis prospicit
 antequam illas in manus suscipit^b. Intellectus sa-
 pientis est cum ipso, h. e. præsens ipsi est, & in hora ne-
 cessitatis reperit eundem subito in negotiis suis^c. Con-
 silium ipsi adest ad dirigendum; & manum dextram,
 commodissimum instrumentum, operi admoveat^d. Per
 cor hîc intellige actiones, quæ ex corde initium du-
 cunt^e. Al. Cor hîc dicitur mens, five intellectus^f,
 vel sapientia, ut Prov. 15. 32^g; vel, consilium, quod à
 corde manat^h; vel, judicium, ratiocinatio, voluntas,
 affectus, itémque cæteræ operationes animæ; quæ me-
 tonymicè appellatur cor, ob primam, juxta aliquos,
 animæ in corde sedem. Cor, &c. ad dextram esse dici-
 tur, quod anima sapientis dextre, fortiter ac prompte
 laborat in cognoscendo, dijudicando, consulendo, &c.ⁱ.
 ¶ Cor stulti in sinistra, &c. h. e. Res suas administrat
 sinistrè & præposterè^k, difficulter & infelicitè^l. Cor-
 de suo uti nescit, & perinde ei est ac si illud ad lævam
 haberet, quia res sine mente & judicio facit^m. In-
 cogitatè fertur, & sapientiam à se depellit; ut quæ
 averfantur homines ferè sinistrâ depellunt. Metaph.
 à gladiatoribus, vel præliatoribus, qui dextrâ adver-
 sarios petunt, sinistrâ depellunt, atque protegunt seⁿ.
 Quicquid stultus cogitat, consulit, vult, aut agit, id om-
 ne succedit difficulter atque ineptè^o. Al. Dextera est via
 virtutis, sinistra, via vitiorum, ut in litera Pythagoræ.
 Apparet id collatis locis Deut. 1. 39. & Jon. 4. in fine P.
 Verùm sic non opus fuisset pronomine, ad dextram ip-
 sius: quare potius ex naturali situ, quàm ex civili dex-
 træ acceptione, petitus est sermo. Chald. sic vertit,
 Cor sapientis ad possidendum legem, (propendet scilicet,) quæ
 data est manu Dei dextrâ: cor stulti autem ad possi-
 dendum divitias, &c. [intellige, quæ sinistrâ Dei manu
 dantur.] Sequuntur hunc R.S. & alii^q. [Ca. locum
 sic reddit, Sapiens dextram, stultus sinistram, mentem
 habet.]
 3. Sed, &c. וְגַם בִּיָּדוֹ כִּסְּףָא דְּלִילָא Et etiam
 (vel, Quinetiam, Merc. G.) sic Sy. Exaggerat inepti-

am stulti^r: Et profectò, Ar.) per viam, vel in via, (vel,
 in ipsa via, JT.) quum, vel quando, (vel, secundum quod,
 [legendum videtur, quam,] Mo.) stultus ambulat,
 (vel, ingreditur, Ti.) cor ejus deficit, P. M. Merc. &c.
 sim. Mo. vel, excors est, Ca. Merc. &c. Non modò cor ha-
 bet ad sinistram, sed corde caret^s. Vel, demens est,
 JT. Pi. Heb. deficiens, vel carens, scilicet sapientiâ; syn-
 ecdoche generis^t. Viam intellige, vel, 1. propriè¹.
 Prodit se incessu & gestibus^v. Vide Proverb. 6. 13. &
 13. 16. Non tantum in præcipuis actionibus, sed vel
 in ludicris & leviculis^x. Vel, 2. metaphoricè: itâ de-
 notat studia, mores, negotia. Quamprimum, vel post-
 quam, (ut שׁוֹךְ sumi videtur Coh. 5. 15. & 9. 12.) ali-
 quam viam, vel aliquod negotium, aggredi cœpit: vel,
 quod forsan melius, qualem viam stultus ambulat; q. d.
 Cor stulti abest in via qualem illè incedit, i. e. via stolta
 & perversa. Sic Coh. 12. 7. ponitur וְיָשׁוּב, qualis etiam
 fuit^y. In conversatione tum privata, tum publica, pru-
 dentiâ caret^z. ¶ Omnes, &c. וְכָל הָאָדָם לִבּוֹ כַּסֵּף אֶת הָאֵלֹהִים
 [Variè reddunt.] Et quæ cogitabit omnia stultitia sunt,
 o. sim. Sy. Et dicit unumquemque stultum esse, M. Suspicatur
 de omnibus quod stulti sint, Sym. in D. Et dicit de omnibus,
 Stultus est, P. Licet excors sit, dicit tamen (itâ) su-
 mitur Coh. 2. 19. & 4. 8. &c.) de omni, (sic l. acci-
 pitur Gen. 20. 13. Psal. 3. 3. &c.) Stultus hic est: h. e.
 præter se omnes putat delirare². Et omnes dicunt ip-
 sum esse stultum, Ch. Al. Et dicit (vel, indicat, Pi. Gej.)
 predicat, nempe, vel, stultus, vel potius, cor stulti^b,
 vel, fatetur, i. e. palam facit^c, omnibus, stultus ipse, Mo.
 vel, quod sit stultus, Ti. Merc. sim. JT. Pi. Ca. vel, stul-
 tum ipsum [i. e. cor] esse, Pi. & dicit de quavis noti-
 ficatione vel professione accipi potest^d. Non hoc di-
 cit, quum stulti sæpe se putant sapientissimos; sed vi-
 detur dicere, quia indicat, &c. Ut enim sapiens in-
 cessu & omni vitæ parte præ se fert sapientiam; sic &
 stultus stultitiam^e. Dissimulari non potest stultitia,
 nè foris quidem, & semper suo se indicio prodit^f. Di-
 citurque omnibus, En stultum, i. e. — vultu morbum incessu-
 que fatetur^g.
 4. Si, &c. אִם יִשְׁכַּח הָאֵלֹהִים הַמַּשְׁכֵּל עֲלֶיךָ Alium
 ostendit sapientiæ fructum, ut nos dirigat atque coer-
 ceat in conversatione nostra cum superioribus^h. Siⁱ + Pem.
 (vel, Quum, JT. Pi. Quoties, Ti.) spiritus dominatoris,
 five dominantis, (h. e. potentis alicujus^h, vel, Rectoris,
 five Principisⁱ,) ascenderit (vel, se effert, JT. Pi. sic Sy.
 scil. irâ^k; vel, se viat, V. concitatus fuerit, He. in M.)
 super, vel contra, te, P. Mo. Merc. M. JT. Pi. o. Ar. Si
 tibi succensibit rector, Ca. sic Merc. Quoties affectus do-
 minatoris in te ortus fuerit, Ti. [Locum variè expli-
 cant.] 1. Si per sapientiam tuam pervenisti ad gra-
 dum altum^l. Si adipiscaris regiam dignitatem^m. Ut
 legimus spiritum judicii, prophetiæ, &c. itâ ars regendi
 dicitur spiritus regiminis, & spiritus Dei, 1 Sam. 10. 10.
 & 11. 6. & 16. 14. Isa. 11. 2ⁿ. Si apud Regem in mag-
 na fueris gratia^o. 2. Si irascatur Princeps P, five jure,
 five injuriâ & gratis^q. ¶ Spiritus, pro ira^r, ut Jud.
 8. 3. 2 Par. 21. 16. Coh. 7. 9. Zach. 6. 8 f. Prov. 25.
 28. Denotat autem iram graviolem, quæ ascendit, in-
 star horrendæ tempestatis, aut flammæ ignis, 2 Sam.
 11. 20. Psal. 78. 21. Ezec. 24. 8^t. & ascendit vel refer-
 tur ad animi motus, qui ex corde in linguam vultum-
 que ascendunt, confer Matt. 15. 19; vel, metaphora
 est ab exercitu hostili contra aliquem ascendente, ut
 2 Reg. c. 17. v. 3^v. ¶ Locum, &c. מְקוֹם אֶתְּנָה לְךָ
 Locum tuum (vel, stationem tuam, Ti.) nè desere, Merc.
 sic M. P. Ca. JT. &c. [Variant.] 1. Serva priorem
 modestiam^x. Nè obliviscaris prioris tuæ humilis for-
 tis^y. Nè te ultra modum efferas. Vulgò dicunt, Ho-
 mores mutant mores^z. Propertius ad Mecænatem, Me-
 cænas, eques Hetrusco de sanguine Regum, Intra fortunam
 quæ cupis esse tuam². 2. Nè commovearis^b. Tranquil-
 lum te præbe^c. Nè desere locum tuum, i. e. locum sub-
 diti; h. e. Itâ demissè te gere ut subditum decet^d.
 Nè desere stationem: Metaphora à militibus, qui cer-
 ta in statione ab Imperatore collocari solent^f. Vel,
 nè defice ab officio & obsequio tuo^g; licet Principes
 ab officio suo recedant^h. Non prohibet mutationem
 loci ad declinandam ejus iram, ut patet exemplis Ja-
 cobi, Davidis, & verbis Christi, Matt. 10. 23. sed re-
 bellem

bellem defectionem, vide Coh. 8. 3. i Reg. c. 12. v. 16. ex timore, vel impatientia, vel desperatione. Pos- sunt subditi suspirare, Deum orare, &c. verum fidem datam violare non possunt, aut in Principem quid- quam moliri. ¶ Quia, &c. *וְיָמִיתָ יְהוָה*] *Quia lenitas* (vel, *sanitas*, Mo. o. Ar. sic Sy. vel, *vir sanans*, JT. Pi. i. e. studens pacare iram Principis; vel, *qui affectus sedat*, Ti. vel, *qui sibi medetur*, M. vel, *cessio*, Ang. Pem. vel, *remissio*, nempe animi ab actu affectuum *,) *quiescere facit* (vel, *dimittit*, M. reprimat, Ti. *sedat*, JT. Pi. vel, *relinquit*, sive *intermit- tit*, Gej.) *peccata magna*, P. V. Mo. Gej. &c. h. e. im- pedit ne ea prorumpant in actus, quales commit- tere solent iracundi ac impatientes, qui statim ruunt in convitia, verbera, &c. Hæc abesse facit *lenitas*, quæ superiorum & novos & injurias dissimulamus, &c. *Sedat peccata*, &c. quæ alioquin Princeps irritatus ad- mitteret. Sic Davidis lenitas impedivit graviora Saulis delicta. Nam *tranquillum esse magnis peccatis mede- tur*, i. e. veniam impetrat. Quod homines ad de- fectionem sollicitat est, quod Principem nunquam conciliare se posse putant. At, inquit, conciliari potest patientia, &c. Al. *Otium facit cessare*, &c. *וְיָמִיתָ* hic significat *otium*, seu *vitam privatam*, quæ minus ob- noxia est peccandi occasionibus. *Qui deserit*, sub. *gradum sublimem*, Q. in M. vel, sub. *animum regium*, vi- rat *peccata multa*, in quæ scilicet Reges incidere so- lent. Congruit hoc primæ expositioni primi mem- bri versus. Al. Nam *remissio*, vel *mollities*, (quæ scilicet quis locum suum deserit) *relinquit* in homine & parit *peccata magna*. Variè hic utitur *וְיָמִיתָ* & *וְיָמִיתָ*, non citra elegantiam: simile vide Eccles. 7. 6. *וְיָמִיתָ* deducunt, vel, i. a *וְיָמִיתָ* sanare. Sapientia indoles est sanans: vide Prov. 12. 18. & 16. 24. Nota hic, Principem iracundum conferri ægroto, & virum man- suetum sananti, & quidem morbos animi, quod lau- dabilis est. Vel, 2. a *וְיָמִיתָ* remittit, mutatis, ut sæpe fit, *וְיָמִיתָ* & *וְיָמִיתָ*. Hinc *וְיָמִיתָ* sanitas, Jer. c. 8. v. 15. *וְיָמִיתָ* hic significat, (non, *relinquere post se*, ut visum Mercero; id quod ansam dedit interpretationi ipsius de *mollitie*, &c. quæ alienissima videtur; sed) *quiete reponere*, *relinquere*, aut etiam, *quiescere facere*, ut su- pra Coh. 7. 18. & infra 11. 6. 5. Est malum, &c.] Innuitur hic alia causa rebelli- onis in Principes, nempe mala administratio, &c. ¶ Quasi, &c. *וְיָמִיתָ מַלְכוּתָא מִלְכָּא שְׁוִיָּא*] Sicut er- ror, vel, simile errori, (vel, secundum errorem, JT. vel, est quasi error, M. vel, quod accidit ex errore, Pi.) *qui procedit*, vel *exit*, a conspectu dominatorum, Merc. sic M. P. JT. Pi. sim. Mo. vel, *ipsius domini*, V. id est, qui à Principe committitur. q. d. Malum sequens val- de convenit cum erratis Principum, ex quibus dam- num etiam in totam plebem & regionem deriva- tur; ut quando indignus evehitur, &c. item facta stolidi officialis, quæ sunt nomine & consensu Prin- cipis, &c. Quasi à dominantis imprudentia profectum, Ca. quod proficisci videtur ex imprudentia, &c. Ti. quod revera error est, &c. Ang. Ità sensus foret, malum hoc esse errorem illum Principum quo evehant indignos. ¶ hic est veritatis, ut Jud. 13. 23. Neh. 7. 2. Hof. 4. 4. & 5. 10. Error, vel, 1. voluntarius, sive ex animi affectu; quum Princeps odio vel amore transversus agitur, &c. vel, 2. involuntarius, ex mera inscitia, ut Levit. 4. 2. Numer. 15. 24. Quo docemur, errata Principum benignius interpretari, quum alienis oculis videant; & facile decipiantur a- dulationibus, &c. Potest locus intelligi & de Deo, (cujus velut ignorance aut dissimulatione fit ut e- vehantur improbi;) & de Rege per imprudentiam stultos evehente. 6. Positum, &c. *וְיָמִיתָ מַלְכוּתָא מִלְכָּא שְׁוִיָּא*] Po- nitur (vel, Constituitur, V. sic Pi. Data est, Mo. Collo- catur enim, Ti. Nempe quod ponitur, Heb. quod da- tus est: Deficit *וְיָמִיתָ*: Poni, JT. Poni, repete, vidi, D. Sede- re, Sy.) *stultitia* (vel, *stultus*, M. P. vir *stultus*, sive *stultitia*, V. Pi. vel, *ipsam stoliditatem*, JT.) in excel- lentiis, vel *sublimitatibus*, multis, sive *magnis*, M. P. Merc. Mo. &c. vel, *dignitatibus eximia*, V. sim. JT. Gej. vel, *summo fastigio*, Ti. sim. Ca. D. *וְיָמִיתָ* est, lo-

cus, vel *conditio*, *eminens*, ut 2 Reg. 19. 23. Hab. 2. 9. P. Gej. Abstrahit hic, *stultitia*, emphatice pro concreto, nempe insigniter stulto. ¶ Et divites, &c. *וְיָמִיתָ מַלְכוּתָא מִלְכָּא שְׁוִיָּא*] Et, vel At, *divites* (subaud. *sapientia*, Pi. Ang. Merc. Gej. &c. ut patet tum ex opposito membro, tum ex adversa pauperis significatione, Prov. 29. 13. Ellipsis contrarii:) in *humilitate* (vel, in *humili lo- co*, vel *gradu*, Pi. Ti. Merc. Ar. vel, *humiliter*, Ca. in ipsa abiectione, JT.) *sedent*, M. P. &c. sim. Mo. Meta- phora à more sedendi in judiciis, ubi iudices cello lo- co sedent, aliis ad ipsorum pedes confidentibus. Regibus multis suspecti sunt qui excellent, sive sapi- entia, sive nobilitate, aut opibus. *Aliena illa virtus formidolosa est*, ut inquit Sallustius. *Sinistra illis erga eminentes interpretatio; nec minus periculum ex magna fama quam ex mala. Nobilitas, opes, pro crimine*, ait Ta- citus. 7. Vidi servos] Hoc est, homines ignobiles, ser- vili ingenio præditos, ad serviendum quasi natos, vide Gen. 9. 27. Lam. 5. 8. vel, servos proprie dictos, qui interdum emerferunt, &c. ¶ In equis] Heb. *super equos*, P. Merc. Mo. Pi. nempe sedentes; indi- cium dignitatis, Est. 6. 8. 9. Jer. 17. 25. Ezech. 23. 23. maxime in Palæstina, ubi rari equi. Vide Deut. 17. 16. Enimvero neque nobilem, neque ingenuum, neque libertinum quidem, armis præponere regia utilitas est. Sic Tacitus in Germania. ¶ Et principes] Vel, 1. genere, viri nobiles; vel, 2. dotibus animi. Viros sapientes, quales decet esse Principes: Metaphora. Principes eodem sensu dixit quo *divites* v. præced. ¶ Am- bulantes, &c.] Nempe humi pedites. Sic David 2 Sam. 15. 30. 8. Qui fodit foveam] Sic M. o. Ar. &c. *וְיָמִיתָ מַלְכוּתָא מִלְכָּא שְׁוִיָּא* P. Vox est Chald. quam sæpe usurpat Chald. interp. pro *וְיָמִיתָ*. ¶ Incidet in eam] Quatuor hic pro- verbia sunt eodem spectantia; nempe, ut ostendat ma- lum redire in caput authoris. Quod quisque alieno exco- gitavit supplicio, excipit suo. Applicantur h. l. i. ad Prin- cipes qui indignos evehant in suam perniciem. 2. Ad eos qui conantur leges & mores bonos subvertere, id quod ipsis perniciosum est. Vide Prov. 22. 28. & 24. 21. 3. Adversus rebellionem populi in Principes & domi- natores. Al. Explicat malum quod homini creat immodestia & imprudentia quatuor similitudinibus. Ego Salomonem hic puto, sapientem informare quo pacto sese per omnes vitæ partes gerere debeat, & vitæ incommodis ac vanitatibus consulere. Qui fodit, &c. Nempe, *Malum consilium consultori pesti- mum*. Idem proverbium Psal. 7. 16. Prov. 26. 27. & 28. 10. Qui alteri damnum machinatur sibi illud affert. Metaphora à venatoribus, qui feris parant foveas, quas frondibus, &c. occultant, & in eas præ incuria vel fervore persequendi incidunt. ¶ Et qui, &c. *וְיָמִיתָ מַלְכוּתָא מִלְכָּא שְׁוִיָּא*] Et qui dissipat (vel, perrumpit, JT. Pi. Merc. vel, demolitur, Ti.) sepem, (vel, maceri- am, Ti. JT. Pi. ut scilicet ingressus hortum alte- rius aliquid inde furetur,) mordebit (id est, mor- dere solet) eum serpens, M. P. &c. qui latere solet in sentibus, vel cavis sepium, maxime in calidis illis locis, ubi major est serpentum copia. Signi- ficat moribus recepta & leges (sive in politia sive in Religione) non sine gravi causa esse convellendas, alioqui in discrimen adducendum qui id fecerit. Sepes distinguunt proprias hominum possessiones; & sepem Deus magistratui circumposuit, quam per- rumpi non vult. Docet malum Principibus non esse inferendum, neque fraude & astu, ut in priore membro, neque vi & aperte, ut in hoc posteriore. Qui conatur regimen reip. subvertere, & terminos dominii atque subjectionis, &c. Allegoria Hebræo- rum hoc aptat ad eos qui sapientum traditiones con- temnunt. 9. Qui transfert (vel, portat, Ca. vel, amovet, JT. Pi. Gej. vel, erigit, Ar. vel, divellit, seu dimo- vet ex uno loco in alium;) lapides, M. Ti. Merc. &c. scilicet grandiores, non adhibito vecte. Vel, qui ex lapidum cumulo unum vel duos inferius ex- trahit: vel, lapides terminales. Qui alieni est cu- pidus, & propterea terminos revellit. Stolidus ille

ille Rector qui leges salutare crebro mutat; vel, Qui ea conatur quæ vires ejus excedunt; vel, Qui gravia onera, saxi grandibus similia, in alios devolvere vult.

¶ Affligetur, &c. **וְיִצְעַב בְּרָא** [Verbum sic reddunt:] Aq. **αυτὸν δὲ πῶς ται**, convellitur; Sym. **αυτὸν δὲ πῶς ται**, malo afficietur; o. **δὲ πῶς ται**, dolore & labore exercebitur. **Dolore afficitur, vel afficietur, (vel, laborat, Ca. fatigabitur & laborabit, ut Gen. 3. 17.) in,** JT. Pi. in iis, P. Mo. &c. ab iis, M. Ti. per illos, Merc. circa illos, V. Sy. i. e. circa translationem lapidum illorum multum laborabit. q. d. Nihil est in mundo quod sine dolore & labore assequi possis, etiam si tantummodo transferas lapides. a. Functio muneris cujusque comitem habet laborem. b. Gravia munia gravi cum labore sunt obeunda. c. Sensus, Qui leges & jura labefactat, aut qui res novas molitur, inde malum sibi conflabit. d. Hoc per allegoriam applicant [Hebræi, ut supra,] eis qui semel definita temere commovent.

¶ Qui scindit (vel, findit, Ti. Ca. JT. &c.) ligna] Sic P. Mo. &c. artem scilicet findendi ignorans, & securi hebetatâ, ut declaratur v. 10. Qui leges & instituta convellit. Qui vi utitur adversus Principem. Al. Qui alienas arbores cædit. Allegoria hoc deducit ad eos qui factiones & seditiones ferunt. Fissione lignorum subinnui potest laceratio reipublicæ, instar arboris elegantis, antehac coherentis, &c. **¶ Vulnerabitur, &c.** **וְיִצְעַב בְּרָא** [Variè reddunt.] Commodum sentiet, vel, calefiet, ex illis, ut 1 Reg. 1. 2. virgo **וְיִצְעַב בְּרָא** calefaciens: qui significatus ex Arabismo petitur. Sed hoc ex contextu prorsus alienum. In iis æstuat, Ca. incalcescet ex iis, vel, circa illa, Q. in V. Ang. q. d. Hoc inde commodi percipiet; sicut dicuntur proverbia, **Qui in aliquo laborat, inde utilitatem percipit.** Al. periclitabitur, &c. Sic Græcis **δυσκοῦν** & calidum, & periculosum, sign. Quod pertinet & illud, **Vide nē hoc calidum sit nimium, h. e. periculosum.** Fatigabitur (vel, laborat, Sy.) in iis, M. periclitabitur, &c. Ti. Mo. Merc. o. JT. Pi. Ar. Ang. V. discrimini se exponit per illa, P. **וְיִצְעַב בְּרָא** apud RR. sæpe est, periclitari; vide Chald. ad Psalm. 18. 1. & 119. 109. unde **וְיִצְעַב בְּרָא** illis periculum, & **וְיִצְעַב בְּרָא**, ager periclitans.

Hinc & Heb. **וְיִצְעַב בְּרָא** pauper, periculo nempe famis, injuriarum, &c. expositus.

10. Si, &c. **וְיִצְעַב בְּרָא** [Si hebetatum (vel, obtusum, vel retusum, Merc. M.) fuerit ferrum, Mo. P. Gej. D. &c. nempe ferrum securis, longo situ & rubigine. Nempe si hebetaverit, &c. Pi. Si obtusum reddiderit ferrum, nempe cæsor lignorum, de quo v. præced. **¶ Et hoc, &c.** **וְיִצְעַב בְּרָא** Et ipse (nempe dominus, findens scil. ligna, ex v. præc. qui, vel ignorantia, vel negligentia, obtusa illa securi uti pergit: vel, & ipsum, ferrum scilicet; vel, & hujus, P. V.) non terferit, vel deterferit, facies, vel faciem, P. Mo. Merc. &c. vel, aciem, V. Merc. Di. h. e. non poliverit utrumque latus securis. Et aciem habuerit rubiginosam, non deterfam, nec politam. Facies dicitur pars securis anterior, quæ veluti intuetur rem secandam, & ei coram obvertitur: quæ ipsa quoque os vocatur, Jos. 6. 21. & 8. 24. Luc. 21. 24. quia rem discindit & veluti admordet. Hinc apud Euripidem, **ὄξυς ὅσῳ** **μὲν χυγὰς, δὲ σὺν ἑῖπος, &c.** Et facies ejus non canduerit politæ, M. nec facies ei polita exercitium postulat, Ti. & aciem (ferri) non exacuat, Pi. Verbum **וְיִצְעַב בְּרָא** (à **וְיִצְעַב בְּרָא** terfus, Ezec. 1. 7. Dan. 10. 6.) hic tantum exstat, & Ezec. c. 21. v. 21. **¶ Multo, &c.** **וְיִצְעַב בְּרָא** Et vires roborabit, Mo. vel, roboravit, V. P. sub. scindens, P. vel redundat, vel vertendum, tunc: i. e. Si securis hebes fuerit, tunc opus erit ut scindens addat robur ac vires. Alii, **Tum vires evincet, sub. ferrum;** i. e. superabit vires findentis. Etiam exercitus roborabit, i. e. vel robustissimos quosque exercebit, & robur eorum ac vires augebit, ut obtusa bipennis fecit. Intendendæ ergo vires fuerint, ubi obtusum est ferramentum. Sed vires intendat, Heb. corroboret; i. e. si robore brachiorum fretus conetur ligna findere etiam hebetatâ securi. Tunc (ita) sumitur Gen. 3. 5. Exod. 7. 9.) vires intendet. Ità prædicit quid post inertiam illam fessoris sit futurum, nempe, eum vires impensurum plurimas, sed frustrâ, quia rectitudo deerit, quæ à sapientia pendet, ut sequitur. Vel, vires intendere cogetur: sic

alibi futura redduntur, ut Psalm. 69. 5. **וְיִצְעַב בְּרָא**, reddere cogor. Superabit etiam (ipsa securis) vires ejus, Di. sic. Gej. Ang. vel, vires exercitûs, aded ut integros fatiget exercitus: quum prudentia, [ut sequitur,] quæ tempestivè acuire docet, facillimam reddat cælionem. Tum vires suas excitabit, i. e. omni vi nitetur auferre vitium inolitum. [M. hoc membrum cum sequente sic reddit, o. G. et Prævalebit exercitus, & excellentius diriget se, per sapientiam;] q. d. Etiam si arma retusa fuerint, & rubigine obducta, (adeoque non proficiat ad tutelam P.) tamen exercitus plus aget per sapientiam quàm per instrumenta ferrea; hæc enim tutabitur eos. Dicuntur hæc in commendationem sapientiæ. Et post, &c. **וְיִצְעַב בְּרָא** Et, vel At, præstantia, five excellentia, directionis, vel rectificationis, (i. e. excellentissima directrix; vel, excellentia industria, V. Heb. dirigendi, vel rectificandi, Pi. Mo. vel, rectè faciendi, five operandi, h. e. partim, rectitudinem adhibendi in modo agendi; partim, rectitudinem introducendi in rem effectam t.) est sapientia, P. Merc. Di. Gej. V. D. Ang. vel, est in sapientia, D. i. e. Tum plurimum valet industria, si sapientiam habeat comitem. At excellens directio est sapientia, D. Pi. i. e. Omnia per sapientiam excellenter diriguntur. Infinitivum (**וְיִצְעַב בְּרָא**) pro nomine, ut 2 Reg. 19. 27. Psalm. 101. 3. Sapientia tribuit homini facultatem, ut quæ instituit rectè & feliciter agat. Si sapientiâ utaris, ea longè præstantius dirigit opus, & commodius rem effeceris; si scilicet ferrum acueris. Hoc est quod dixerat, sapientiam præstare robori, Eccles. 9. 16, 18. Q. ad verbum vertunt, Et excellentia rectum facere sapientia, i. e. ut clariùs vertatur, At excellentia sapientiæ amplior est, quod absque dolore rectum faciat hominem. Et plus multo rectificationis (i. e. polituræ) sapientia, requirit scilicet. Hæc est interpretatio Maimonidæ longè optima. At sapientia utilis est ad dirigendum, Ang. [Alii totum sic reddunt:] Quum ferrum hebes fuerit, nec facies ei polita, exercitium postulat; exercitus etiam requirit aliquem qui reddat eos fortiores; sed majore studio [ut **וְיִצְעַב בְּרָא** eodem sensu sumatur ac **וְיִצְעַב בְּרָא**] aptare conveniet sapientiam, Ti. Quemadmodum si obtusum & impolitâ superficie est ferramentum, etiam robustos fatigat: ità præstantiam reddit efficacem sapientia, Ca. Vires sine industria sunt veluti ferrum sine acumine. Si postquam hebetaverit ferrum in aciem non exacuat, (i. e. Si imprudenter & inconsideratè fodiatur, subruatur, tollatur, findaturque, tanquam non curato aut exacuto ferro quod fuerit hebetatum, synecdochicè, nam hæc conditio, etsi de proxima tantum similitudine ad verbum dicitur, communicanda est tamen cum superioribus;) sed vires intendat: (i. e. præsumens se vi effecturum, consumat in eo laborem suum. Sensus horum similium est, Videmus ista opera ab hominibus non effici inconsideratè vi, sed arte atque industriâ: quantum minùs vi perrumpat homo spiritum dominatoris inflammatum t.) at emolumento ad dirigendum (Heb. dirigendi, Jun.) est sapientia, JT. Alio pari doctrinam præcedentem illustrat: Ut qui securi scindit suis ipsius vulnerationi non raro obnoxius est, maxime tum quum ob retusam aciem intensius ferit; sic enim fit ut securis, lignum minimè penetrans, in scindentem reflectitur: ità tantò majore malo afficietur, quantum majorem vim & intensum robur adhibet, qui Principi malum inferre conatur. Hanc in Principem molitionem perniciosam docet suo disparato, sapientiâ scilicet, quâ Regis iram mollire possit, non vim vi repellendo, &c. Ut enim peritiâ artificis meliùs tractatur securis, quàm cum quis omnes corporis vires conferat: sic sapientiâ faciliùs sedatur Principis æstus, quàm cum quis vires adhibet. Quàm parùm succedant vis aperta & re-

bellio ostendit Salomo, tum similitudinibus, v. 8, 9; tum ex contrario, prudenti nempe & moderata rerum tractatione, quâ errores in regimine meliùs emendantur quàm violentiâ. Infertur hoc ex occasione ultimæ similitudinis, Si ferrum hebes sit, &c. robur addat oportet: Sed quid inde proficiet? Nè hilum. Talis fessor seipsum tantum fatigabit, & periculo exponet. Sic qui lapides vi movebit, &c. qui temere & furiosè sepem demolietur. At si arte & sapientiâ utatur, tum facile sepem renovabit, lapides movebit, ligna scindet, &c.

¶ Sic

¶ Sic

¶ Sic

¶ Sic

¶ Sic

¶ Sic

¶ Sic

¶ Sic

Sic quò majore violentiâ & pertinciâ subditi in Principes insurgunt, eò majus sibi periculum creant; prudentiâ autem & moderatione errata Principum facile corrigunt P. Deflectere hîc rursus videtur Salomo ad comparationem stultitiæ cum sapientia, de qua v. 1, 2, 3. Et quidem mentione factâ fissoris lignorum, (sub quo depinxit periculum stulti Dominatoris,) pergit in eadem metaphora, ostendens quantum interest inter magnas vires sapientiæ moderamine carentes, & sapientiæ vires, etiam paucas, rectè impendere docentem q. Videntur omnia [hæc & præcedentia] ad sapientiæ commendationem referri. Vers. 1, 2, 3. planè eò spectant: Vers. 4. sapientem monet, nè, Principe irato, stationem suam deserat: ipsius enim esse ut medici instar malum curet, & peccata magna sedet. Versibus 5, 6, 7. docet, omnino necessariam esse sapientiam, quia multa sunt in mundo admodum confusa, qualia sunt, *stulti in dignitate*, &c. quæ quasi ex errore Dominantis (Dei intelligo) profecta videantur, nisi per sapientiam in ordinem redigantur. Vers. 8, 9, 10, 11. docet, sapientiam esse unicam & optimam actionum & rerum moderatricem, quod sub finem v. 10. optimè dicit, *excellentissima directrix est sapientia*. Id probat, 1. Quia absque ea frustranei, imò sæpe noxii, sunt labores hominum, v. 8, 9. Contingit enim, inquit, ut qui fossam cavat in eam incidat, &c. quæ pericula non nisi per sapientiam evitari possunt, quæ hæc omnia cautè & moderatè agere docet. 2. Quia absque ea vires corporis etiam sunt frustraneæ, v. 10. *Quia si lignorum casor*, &c. 3. Quia absque ea eloquentia quoque est frustranea. Si quis enim incantatione serpentem non præveniens ab eo mordetur, nihil prærogativæ habet, etsi sit *dominus linguæ*, vir eloquentissimus, quia omni suâ eloquentiâ nec serpentem avertere, nec morsum curare, potest: sola hîc prodest sapientia, quæ aut incantandi artem novit, aut attentâ circumspicietione pericula ejusmodi vitat. An hæc malè cohæreant, judicium sit penes eruditos.

I. I. Si, &c. *אם יאכל ללשון בלע* [Si mordeat, vel momorderit, serpens sine susurro, sive sibilo, Merc. Ti. sim. o. Mo. (vel, absque incantatione, M. Merc. Sy. vel, non incantatus, P. D. nondum adhibita incantatione, JT. Pi. vel, ob non incantationem, sive, quia non fuerit incantatus, Di. vel, qui incantari nequit, BA.) & non præstantia habenti linguam, Mo. vel, nihil plus agit qui est vir linguosus, M. sic (1, pro בלע,) non est excellentia linguaci, P. sim. Ca. vel, nihil est amplius linguipotentis. Sic *בלע* pennipotens. Vel, nihilo magis incommodat, quàm maledicus, Ti. Non est (1 in בלע) abundat) præstantia, i. e. nihil est amplius, habenti linguam, i. e. linguaci & maledico homini. Serpenti non præstat detractor. Obtræctor æquè perniciosus est, &c. Occulta detractio alterius famæ similis est occulto serpentis morsui. Linguæ virulentiam comparat serpentis veneno. Alludit hîc ad id quod suprà dixerat de serpente, v. 8. Serpens non incantatus mordet: sic, nisi sapientiâ linguam regas, & velut incantes in bonum, nocebit. Al. rum nullum est emolumentum incantatori, Gej. vel, tum nullum est emolumentum incantationis tenenti verba ejus, JT. Pi. i. e. incantatori: Heb. domino, seu magistro, linguæ, i. e. ei qui potest linguâ suâ uti ad incantandum; synecdoche generis. Vult dicere, Similiter nihil juvat subditum, qui Principem iratum non statim in principio blandis verbis placavit, si postea demum, quum ex ira eum affligere cœpit, placare illum conetur. Docet, Principis animum non maturè placatum irreconciliabilem esse: ideòque eum mansuetudine & sapientiâ tempestivè leniendum esse. Al. Potest & ad asseverationem poni. Profectò mordet, vel mordebit, serpens non incantatus, vel absque incantatione, & linguax (vel, sed linguâ petulans, vel maledicus, Merc.) non eo potior est, Ang. Merc. Ità sensus est, Debet sapiens lenitate & sapientiâ velut incantare virulentam suam linguam, & spiritum detractiōis, quâ pronus est ad maledicendum Dominatoribus. Sapiens & lenis sermo Dominatori pravo adhibitus confertur incantationi quâ serpens impeditur nè mordeat. Stultus verò, licenter linguâ utens, & temere ac intempestivè Dominatorem reprehendens, serpentem tractat non incantatum; ideòque mordebitur, &c.

potest interrogativè sumi, *Annon mordet*, &c. Sicut Merc. proximè mentione lignatoris factâ, v. 9. digreditur Salomo ad sapientiæ rectificantis commendationem, v. 10: ita & jam ex v. 8. resumit illud quod dixerat de serpente improvisò effractorem vulnerante, accomodans illud ad stultum sine fructu loquacem. *emolumentum*, sive dignitatem, quam sapientiæ tribuit, loquacitati (quæ stultorum ferme propria, Coh. 9. 17.) planè denegat. Quapropter sensus est, Sicut effractori maceræ, qui insperatò admordetur à serpente, nihil postea prodest linguæ volubilitas incantandiq; peritia: ita quoque stulto Dominatori, si semel inertia malitiæ suâ adsciverit sibi vel aliis damnum, nihil omnino proderit clamosa loquacitas, nec eâ malum illatum amolietur, sed augebit potius, &c. ubi, è contrâ, sapientia multum prodest ad rectificanda vel instauranda quævis depravata. Nota hîc proponi comparationem imperfectam, (qualis habetur Coh. 11. 3, 4. Amos. 3. 3, &c. & 5. 19. & 6. 12, &c.) & permixtionem fieri *περὶ τὸ πῶς* & *ἐν τῷ πῶς*. Si momorderit, &c. etiam viri eloquentis non erit emolumentum, vel prærogativa, Di. [Vide ad finem v. præced.] Potest prior pars eclipctica esse. Si serpens non incantatus mordet, nihil mirum scilicet. At non præstat lingua procaz; liptote; q. d. par est, aut certè pejor. RS. & Hi. dominum linguæ in bonum accipiunt, pro eo qui donum linguæ habeat, quo possit peccantes ad frugem adducere, qui tamen id non fecerit: qui eo potior non est qui serpentem, nè morderet, incantare poterat, sed non incantavit, ideòque demorsus fuit.

12. Verba oris sapientis gratia; ita P. M. Mo. &c. sub. sunt, M. &c. [Gratiosa, JT. Pi. Heb. gratia, vel, verba gratia, Pi. Gratiam & aliis suppeditant, Eph. 4. 29. Col. 4. 6: & sibi conciliant, apud Principem, qui offensus fuerat; & apud alios; apud omnes P. Gratia, emphaticè; qu. d. mirè amabilia. Gratiam conferunt, Ti. Et labia, &c. *וְלִבָּיִת וְלִבָּיִת* [Et, vel Sed, (vel, Quum, Merc.) labia stulti absorbent, vel devorant, (vel, perdunt, P. absument, vel, perdere solent, V. καταπονεύουσιν, præcipitabunt, o. & Vulg. in D. Horum sententiâ *וְלִבָּיִת* est, præcipitare in exitium: vel, deglutit, Mo. sim. Gej. Ang. Nomen plur. cum verb. sing. innuit quòd unumquodque verborum perdit: eum, P. Pi. Merc. o. Sy. Ar. Mo. Gej. nempe stultum: vel, illam, M. nempe gratiam; quasi festivè dicta à sapiente per stultum corrumpantur. Si quispiam sapiens optimè consulat, tamen veniet calumniator & nebulo, & evertet hoc. Stultus devorat sapientem, & pejor pars semper vincit. Quam [nempe gratiam] labia stulti velut absorbendo auferunt, Ti. Labiis verò suis stolidus absorbet se, JT. Stultus perversis sermonibus Principem irritat, & sibi periculum creat. Opponuntur hîc gratiam parere, & perdere; nam quod gratiam parit, è consequenti eam servat.

13. Initium verborum ejus stultitia. Lingua mentem antevertit. Et novissimum (vel, finis, P. JT. &c.) oris (vel, verborum, Pi. sim. Ti. verborum oris, JT.) illius error, &c. *וְהָיָה סֵוֶן* [Insania mala, P. Mo. &c. vel, pessima, JT. Pi. M. vel, misera, Ca. vel, pernicioza, Ti. V. sim. Merc. Gej. Pi. &c. *περὶ τὸ πῶς*, circulatorio pessima, o. Notant o. errabundum ac confusum orationis ambitum, in quo nihil alteri respondet, &c. Sermo ab ineptiis cœpit, & progressu deterior factus, in meram insaniam degeneravit. Tota oratio ejus stultitiâ & erroribus scatet. Ubique sui similis est, & loquelâ se prodit.

14. Stultus verba, &c. *וְהָיָה יִרְבֵּה וְהָיָה* [Stultus (vel, Et stultus, Mo. o. Merc. &c. Et ipse stultus, P. Et tamen stultus, Ar. vel, Stultus etiam, qu. d. Non solum stultus loquitur ineptè ac noxiè, sed etiam copiosè & fastuosè: vel redundat, vel vertendum, etiam: multiplicat verba, M. o. Merc. &c. temere & sine judicio; de rebus scilicet futuris; multa apud se statuens, sibi pollicens, & vanè jactans. Multa garrat de suis institutis, quæ & qualia velit agere: quasi eventus esset in ipsius potestate. Confer Jac. 4. 13, 14. Sapientia opinionem aucupatur ex futuris, quæ incertissima sunt & occultissima. Ignorat, &c. *וְהָיָה וְהָיָה* [Non sciet homo quid quod erit, & quod erit post se quis annuntiabit sibi? Merc. Et nescit homo

homo quid fuerit, Sy. vel, quid factum sit, Ar. o. vel, illud quod sit; i. e. quod in presenti & hic & illic geritur; quæ facti vel eventus hujus circumstantiæ, quæ causæ, &c. Sic fut. ¹⁷⁷ est pro præf. aliàs insignis esset tautologia inter hæc & sequentia verba, quæ sic se habent, *Et quid futurum sit post ipsum quis indicabit ei?* q. d. Non tantum ignorat præsentia, quæ coram se habet; vide Cohel. 9. 1. &c.: sed & post ipsum futura; vide Cohel. 6. 12. & 7. 14. item Jes. 41. 22, 23. & 44. 7^m. [Alii verò tautologia non videtur, locumque sic reddunt,] Et tamen nescit homo id quod futurum est: nam (Heb. ⁶) quod futurum est post ipsum quis indicabit ei? Pi. Quum nesciat homo id quod futurum est, nec sit quisquam hominum qui ei quod post ipsum futurum est indicare queat; nec ipse scit, nec quisquam alius est qui ei renunciare queat. Futura incertissima sunt, &c. Vide Eccles. 3. 21. & 6. 12ⁿ. Cum stulti multa verba faciant, nesciunt homines quid sit futurum, &c. Ca. Al. Ut stolidus ipse multis utatur verbis; nescit iste homo quid sit quod dicat, aut quid futurum sit postea, (nimirum quod dicat o.) quis indicaret ei? JT. q. d. Neque principium neque finem in dicendo suæ orationis videt. Stultus multis verbis utitur, & ignorat homo iste quorsum eat: quis autem ei indicaret quod futurum sit? Q. in V. vel, quid sequenturum sit? Ti. Olim putabam locum sic debere accipi, Stultus multa garrat verba, adeo ut nesciat homo auditor, tum quid sit quod jam loquitur, tum quid nungaturus sit imposterum, sive quem finem faciet: simil. Campensis. Sed priorem explicationem jam præfero P. Verba posteriora possunt esse mimetis garruli, sive stulti q: Dicitque, Nescit homo id quod futurum est, &c. P. quafidicat, Edamus, bibamus, rerum omnium securi; incertum est quid eventurum sit interim dum vivimus, aut quid post mortem. Stultus multa blaterat, ut probet stultos conatus suos possibiles & probabiles esse; id quod ¹⁷⁷ hinc exprimitur in vanis ipsius tautologiis, Nescit homo quid futurum sit, rursus, Et quid post ipsum futurum sit quis indicabit? q. d. Nescit quomodo res evenient: possunt sic, & quidni sic? sperandum & audendum est.

15. Labor stultorum affliget eos; ita o. M. ¹⁷⁷ Fatigat (vel, laborare faciet, Mo.) eum, Merc. vel, eos, P. Sy. vel, ipsorum quemque, JT. Pi. vel, affert ei molestiam, Ti. A sermone stulti digreditur ad conatus & negotia ejus, quæ inepta sunt, & molesta ac frustranea. Postquam ostenderat multos stultorum conatus, tum verbis, tum factis, hinc eos vanos & inutiles esse docet. Qui, &c. ¹⁷⁷ Quia (vel, Qui, o. Ar. Mo. Ti. Ca. Qui tamen, Pi. Ut qui, JT. Ut talis, M.) nescit, vel nesciunt, (vel, nesciat, M. JT.) ire in urbem, Merc. Sy. Ca. &c. vel, quod vadat ad civitatem, M. viam ducentem ad oppidum, Ti. q. d. Similis est ei qui, in urbem aliquam iturus, nescit viam quæ in illam ducit, ideoque per dispendia viarum se frustra fatigat. Sensus est, Nescit rationem ac modum agendi ea quæ instituit. Nescit cum hominibus conversari, aut prudenter se gerere in rebus civilibus & politicis, de quibus agitur in præced. In urbem, negotii arcem aut culmen, nequit pervenire, quia nim. sapientiæ ductu caret. Qui rei gerendæ viam ignorat, is multum & frustra laborat. Al. Nescire viam ad urbem, proverbium est, pro, ignorare rem notissimam: q. d. Cum stulti vulgaria ignorent, torquent se circa difficilia. Nesciunt ea quæ pueris & cæcis notissima: q. d. Prudentiæ carent quæ se, nedum alios, regant. Al. Non norunt (i. e. non curant) ire ad vigilem, (ita ¹⁷⁷ Chald. sumitur in Daniele,) qui compendiarium viam & expeditam rerum agendarum rationem eos doceret, ne se tantopere lassarent. Quid si affixum sing. in ¹⁷⁷ non exponamus distributivè, nec referamus ad præcedens plurale ¹⁷⁷, sed, more Chaldæis ac Syris usitatissimo, qui in Hebraismo alibi occurrit, (ut ad Prov. 13. 23. annotavimus,) ad sequens ¹⁷⁷ sensus esse poterit, Molestia stultorum fatigabit eum qui non novit adire astu. [Intelligit ¹⁷⁷, urbem.] i. e. Sermones actionesque stultorum molestissimas nemo ferre & superare poterit, sed defatigatus iis succumbet qui non novit adire viros sapientes, quales in astu, in urbibus, degere solent. Al. Non vult adire urbem illam insignem,

Hierosolymam, ubi Templum, synedrium, synagoga, &c. [Favisset sanè huic sententiæ, si esset ¹⁷⁷: nunc est simpliciter, ¹⁷⁷.]

16. Væ tibi, terra] A stultitia absolute considerata pergit ad certam ejus speciem, nempe in magistratu. Quia ex dictis colligi poterat magna mala stultum societati hominum afferre; nunc ad Regem accommodat: quod si hic stultus sit, maxima inde damna orbi contingunt. Docuerat obsequium Regibus, etiam iniquis, à subditis præstandum, & rebellionem fugiendam: Nè inde Principes anam arriperent licentius vivendi, digressionem hinc inserit, & Principum insolentiam Deo displicere docet; monetque Principes officii sui, nè tyrannicè, ignaviter, intemperanter se gerant; idque gravissimo argumento, quod plurimi illorum malis involvantur, &c. Cujus, &c. ¹⁷⁷ Quum, vel quando, (vel, quod, Mo. vel, si, M.) rex tuus puer est, M. Ti. &c. ejus rex puer est, Merc. JT. Pi. &c. Vel, i. ætate q; unde rerum imperitus est, & regendi imprudens, & aliorum maloductui obnoxius. Multa mala evenire in regnis solent ubi successio ad puerum devoluta est. Tutores enim sæpe non ex fide rem gerunt, aut inter se discordant: neque puero satis auctoritatis est ad retinendos in officio populos. Exemplum in Joas 2 Reg. 11. & post Ancum Martium, Romæ; Arcadii & Honorii ætate, in Imperio Romano. Interdum secus accidit, dum pietas & bona indoles & boni consilarii, &c. defectum ætatis suppleant. Vel potius, 2. sensu, sive intellectu, & moribus; ut ostendit antithesis. Sic puer sumitur 2 Paral. 13. 7. collat. cum 1 Reg. 14. 21. & Esa. 3. 4. collat. cum vers. 12. item Esa. 65. 20. 1 Cor. 14. 20. Eph. 4. 14. Puer, i. e. imperitus rerum, & petulans; securus, qui pueriliter se gerit, res regni sui nihil curans; impotens, stultus, impius; ignarus, versatilis, vanus, iracundus, timidus, voluptatibus deditus, de quo agit sequente membro. Et cujus principes] Regis, ut sit, exemplum sequentes, eo nihil meliores, Prov. 29. 12. Alioquin, si Rex puer sit, prudentes consilarii sæpe ejus defectus suppleant. Manè comedunt] i. e. Comestantur & epulantur. Synecd. gen. Sic ¹⁷⁷, compositio, cum potu etiam cibum designat. Fut. autem ¹⁷⁷ designat hinc, ut sæpe, actum consuetum, comedere solent. Luxui dediti sunt. Manè, ut pueri faciunt; antevertentem tempus cibi capiendi, & primam atque optimam diei partem consumentes, &c. Convivia intempestiva agitant: nam—corpus onustum Hesternis vitiis animum quoque pręgravat—Convivia tempestiva jure in vitio; Cic. Attic. 9. Aliena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt: inde est quod tempestiva filii convivia pater deterior filio castigat; Seneca de Ira 2. 28. Livius de Hannibale, Ceperunt epulari de die, &c. Tertul. Saturnalibus vulgò convivia à multa luce ordiebantur. Tacitus de Claudio, Domum regressus, & tempestivis conviviis delinitus. Diurnum convivium, à meridie intelligo aut circiter: tempestivum [dicebatur], quia temperi nimis; nocturnum contra, intempestivum, inquit Lipsius ad Tacitum. Manè, quod impendendum erat, i. cultui Divino: unde perapte Chaldæus, Principes tui antequam offerunt jure sacrificium matutinum comedunt panem. 2. Judicio, sive juri reddendo, Psalm. 101. 8. Jer. 21. 12. cui id temporis aptissimum erat, quod ventre jejuno animi sensus magis alacres sunt. Cum hoc loco confer Jes. 5. 11. Hof. 7. 3, &c. Quando Principes, consilarii, &c. adeo non reprehendunt vitia Regum, ut iis se conforment, palpantur, luxuriantur tota nocte & manè, &c. Ità Rex puer dissolutos reddit Principes, & utrique populum pessundant.

17. Beata, &c. Beata tu terra, P. Bene tibi, o terra, M. Gej. O te beatam regionem! Ti. JT. Pi. Gej. sim. Ca. Merc. ¹⁷⁷ (quæ vox tantum hac formâ occurrit) dicas, vel, cum Tarnovio, nomen esse; vel, cum Schindl. Merc. &c. particulam. Cujus rex nobilis est, ¹⁷⁷ [Variè reddunt.] Canos habet, Ca. ut puero opponatur. Sed vox nullibi id significat. Filius heroum, sive nobilium, Mo. P. M. V. vel, ingenuorum, o. Merc. natus clarissimis, sive illustribus, JT. Pi. Heb. filius candidorum, Pi. G. i. e. illustrium. Qui sic vocantur, vel, à luce, quæ alba est, quæ nihil est

* Merc. præstantius *: vel, quod gererent candidas vestes 7, Eth. 8.15. Apoc. 3.4. confer & Jud. 5.10. Apoc. 20.11: vel, quod nomine sapientiæ & virtutis illustres & clari essent *: vel, ut puritatem designaret, quæ in illis requiritur *: vel, à candore animi & morum, qui est in talibus c. Familix vetus splendor multum dignitatis addit Regi. Est in juvenis, est in equis, patrum virtus. Euripides in Hecuba, Δεινὸς χαράσσει καὶ πόνου ἐν βροτοῖς, Ἐδλὼν γὰρ ἐστὶν, (Gravis est & illustris inter mortales nota, Ex bonis nasci *.) Filium, &c. talem intelligit, non qui tantum stemmate clarus est d, (nam heroum filii noxæ *;) sed etiam bene educatus, & sapientiā ac virtute præditus †: qui parentes probos imitatur, & factis ostendit se ex nobilibus processisse. Hunc enim opponit regi puero, i.e. puerili inscitia & petulantia. Sic nomen Senioris in S. S. non tam ætatem significat, quàm sapientiā & auctoritatem *: & nobiles in Scriptura dicuntur qui pii sunt, Psal. 16. 3. & puer pauper & prudens anteponitur Regi seni stulto, Ecclef. 4. 13. Ut filius mortis, iræ, &c. est ei devotus; ita filius nobilium, qui verā nobilitate imbutus est, &c. k. Vel, nomen filii redundat, ita ut rex filius nobilium idem sit atque, rex nobilis: ut filii Græcorum sunt Græci; filii hominum, homines; filii medicorum, medici, &c. l; ita hic, filius ingenuorum, i.e. ingenuus, nobilis, generosus m. [Hinc quidam ita locum vertunt,] Quum rex tuus est generosus, Ti. sic V. cuius rex est ingenuus, o. vel, filius ingenuus, Ar. ¶ Vescuntur in tempore suo; sic JT. Pi. Ti. בער] In tempore, Mo. Sy. in ipso tempore, P. ad tempus, o. opportuno tempore, Ti. tempore comestionis, Ar. Heb. in tempore, cum articulo, עַל פִּי קִשְׁיוֹ, scil. עַל פִּי קִשְׁיוֹ, comedendi n; vel, ad cibum comedendum destinato: nempe, post seria negotia peracta p; hora quartā, aut sextā, aut septimā q. ¶ Ad, &c. בְּבִרְיָה] In fortitudine, Mo. Merc. ex K. V. o. Itā ut inter cibum capiendum de rebus fortiter agendis loquantur, & in eo sit eorum animus, non in poculis. Pro necessitate, M. propter fortitudinem, P. Gej. בַּוְּאֵלַי, propter, ut Psal. 5. 11. & 7. 7 *. Ob vires reficiendas, Ti. sim. Merc. D. Gej. ad robur, JT. Gej. Pi. sic Sy. nempe corporis augendum *: ad confirmandum corpus, Q. in V. Hic finis edendi v; quem homines ferē pervertunt, & laborant ut comedant atque bibant; cum ideo comedendum & bibendum est ut laborent *. ¶ Et non, &c. וְלֹא בִשְׂרָא] Et non in potatione, Mo. Merc. vel, pro luxu, M. sic V. propter (vel, ad, JT. Pi. D.) potationem, P. sic Ca. vel, ut certent poculis, Ti. Al. & non in infirmitate, à פִּשְׁתִּי defecit, perit: q. d. Qui in tempore, quando necessitas postulat, edunt, sunt corpore firmos; cum alii sunt corpore debili v. Al. itā ut mens iudiciumque confundatur ac turbetur. וְשִׁי סֹמְנוּ ut Levit. 13. 48. pro stamine, quod cum subtegmine commiscetur z. Sed alienius hoc a. וְשִׁי hic pro וְשִׁי usurpat; ut בְּרִי fletus, pro בְּרִי b. Radix est וְשִׁי c. Disce hinc temperantiam omnibus necessariam esse, maximè autem Principibus, nè gravissimis suis negotiis inepti reddantur d. Qu. An licet in cibis delectationem quærere? Resp. Licet, itā tamen, nè hic sit finis noster ultimus; sed ut illius delectationis finis & scopus sit, ut ad munia nostra obeunda aptiores simus, &c. †.

18. In pigris, itā Mo. o. בְּעֵצְלָה] Pigris, Ca. sic Sy. Propter pigris, M. P. sub. hominis, M. Pigris ambaram, JT. Pi. nempe בְּרִי manuum f, quod sequitur g; quò respicit forma dualis num. h. q. d. Pigris ambabus i. Per duplicem pigris, Ti. Nihil mavis dualem esse sine certa dualitatis nota; ut בְּרִי sella parturientium, בְּרִי merides *. Ut בְּרִי unum cælum, & בְּרִי aquam simpliciter, denotat; sic fortè בְּרִי est pigris. Vel, duale est, quia segnitie alia animi est, alia corporis l. Aliàs nomen hoc non occurrit m. Variis pigris generibus, Ar. Puerili magistratūs petulantia ac luxui aptè subjungitur ejusdem otium, seu intermissio officii, quod intemperantiam sequi solet: nam ludicris assueta mens labores & curas graviores refugit n. Quod prius dixit de infelicitate reip. sub Dominatoribus improbis, hic explicatius proponitur in natura istius miserie, &c. ruinā scilicet statūs, ubi res publica negligitur o. Hoc cohæret cum præced. de filio Rege, &c. què dignaviā suā & securitate, dum res

regni negligit, tandem omnia perire finit: et si alioqui sententia generalis est, nec in regno tantum, sed & in politia & Religione, locum habet; quanquam ex Rege, &c. occasio captata est, &c. p. Proverbialis locutio, Merc. quæ omnibus negotiis applicari potest, ostendens periculum otii & procrastinationis in illis. Illustrat quod dixerat v. 16 q. ¶ Humiliabitur (vel, inclinabit se, Ang. Mo. sim. Sy. luxatur, M. attenuatur, Merc. JT. Pi. vitatur, Ca. Merc. deterior redditur, Ti. deprimitur, vel subfidit, D. inclinatur se ut cadat, P.) contignatio; itā o. &c. פִּי, D. vel, structura trabium, i.e. ipsum ædificium: v. פִּי הַמִּקְרָה] Flectitur laqueare, Ar. פִּי הַמִּקְרָה, sine Dagesch in פִּי, est Psal. 104. 3. estque participium; hic, cum Dagesch in פִּי, estque nomen *. פִּי occurrit, contingit; & in Piel, פִּי contingere fecit, contabulavit, trabes itā disposuit ut una alteram tangat: hinc & פִּי trabs, tignum, 2 Reg. 6. 2, 5. ¶ Et in, &c. Gej. וְעַתָּה] Et humilitate manuum, i.e. mollitie & ignaviā. Et demissione, JT. Pi. Gej. vel, deiectione, Merc. Mo. D. Describit ignaviā ab externo gestu, quando manus decussatim complicatæ demittuntur in finem. Confer Prov. 6. 10. & 24. 33 *. Piger manus depingere solet; non attollere, excitare, & operi adhibere v. Et abiectione, D. ignaviā, o. in D. Ar. inertia, Ca. v. Merc. Et per (propter, M. P. V.) remissionem, Ti. Sy. V. vel, deiectionem, P. vel, torporem, V. ¶ Perstillet (perpluit, Ca.) domus] Itā Ti. o. Sy. &c. Corruptentur paulatim stillidiis imbrium tecta, trabes, &c. Monitum contra desidiam & procrastinationem in remediis adhibendis †.

19. In risum, &c. וְלִשְׂחֹק עוֹשִׂים לָחֵם וְיֵשֶׁת חַיִּים] Ad, vel Propter, risum (id est, lætitiæ gratiā z; Propter v. sic voluptatem, Ti. Merc. Ut luxui intendant, M. Ad discutiendam tristitiam, quam parit fames a: q. d. ubi sese v. lætitiæ offert occasio, ut in nuptiis, &c. b. Al. Eorum qui ad lætitiā, JT. Pi. Hæc verba pendunt à præced. pigris & demissione manuum c: faciunt (vel, parant, M. c. Pi. sic Ti. Gej. Sic facere sumitur Gen. 18. 7, 8. 2 Sam. 12. 4 d. Vel, faciunt pistoris, P.) panem, (vel, cibum, M. d. Ang. vel, convivium, Merc. JT. Pi. sim. Ti. Ang. Itā בְּרִי sumitur Dan. 5. 1 f. Vel, fit panis, Ca.) & vinum lætificat (vel, exilarare solet, Merc.) vivos, sive viventes, Merc. P. M. JT. Pi. &c. vel, vitam, Ca. i.e. moerorem discutit f. Vel, sub. וְשִׁי quod, Gej. Merc. Pi. &c. ut in loco parall. Psal. 104. 15. Et vinum quod lætificat, &c. b. Gej. repete, parant, Pi. Et vinum adhibent ut vitam exilaret, Ti. Et vinum exilarare cogitur hos ipsos homines viventes, h.e. dum vivunt h. Hic locus, absolute acceptus, ostendit pecuniam omnibus præstare: alia enim, etiam optima, ut panis & vinum, usum definitum & limitatum habent, nempe ad risum & lætitiā; at pecunia est mensura omnium. Sed præstat referre ad v. 16. ut causam denotat miserie regioni denunciatae ejus Princeps erat ignavus & luxui deditus i. Pertinent hæc verba ad descriptionem vitiosi magistratūs. Illius otium descripsit v. 18. & intemperantiam v. 16. quam hic quasi per partes declarat, quando cibum & vinum adhibent ad vana & impura gaudia. וְעוֹשִׂי facientes refertur ad Principes descriptos vers. 16, 17. q. d. Utut degeneres hæ animæ reformident laborem, vel facere quodvis; non tamen reformident facere panem; hoc eorum est negotium unicum & præcipuum *. ¶ Et pecunie obediunt omnia, וְעוֹשִׂי יְעֻנָּה אֶת כָּל הַבְּרִי] Et (vel, At, Merc.) argentum, vel pecunia, respondet omnibus, P. Merc. V. sim. Mo. &c. i.e. votis omnium: q. d. Præeunte pecuniā, omnes fiunt voti compotes l. Exaudit, v. annuit; eleganter dictum: quasi omnes res postulent ut interveniat argentum, & mox sese offerant, ubi ad sit argentum m. Sic tellus dicitur respondere votis agricolæ n; Merc. & cælum terra, & terra fructibus, Hof. 2. 21. o. Vide & Zach. 13. 9. וְעוֹשִׂי est, respondere, vel ad interrogata, vel ad petita p. Erit vice rerum omnium *. Sed & pecunia obtinet (vel, donat, Ca.) omnia, M. Pecunie autem subjungunt omnia, Ti. Ad Principes prædictos referunt, q. d. Convivia agitant, &c. ad hæc autem sumptibus non parant, pecuniam adhibentes, quæ res omnes obtinentur q. Miserie regioni sub malis magistratibus duas causas hic proponit: 1. Principum luxum, Merc. quum se conviviis & voluptatibus totos tradunt; 2. oppressiones & expilationes populi, ut habeant quod luxui impendant:

impendant: pecunia respondet omnibus; cum itaque depauperatur populus, ruina est certissima¹. Insinuat gulosos illos magistratus, ne quid luxui suo desit, totos esse in corradendis pecuniis, & muneribus captandis; unde omnia venalia habent, jus, honorem, &c.†. Oti-osi homines luxui & conviviis & se & tempus & thesaurum suum impendunt, quo tandem se & domos suas pessundant². RS. & AE. referunt ad præced. de ignavia vitanda: q. d. Cum videas convivia sine pecunia fieri non posse, agere, torporem excute, ut pares unde sumptus possis facere. Malim generalem esse sententiam de dominio pecuniæ. Al. Et quorum pecunia facit ut ista omnia respondeant, JT. Pi. i. e. præstet sint & parata³. Qui comparant ista omnia pretio suo. Al. argentum omnia juvat, He. in V. *ἐργασίῃ τοῦ ἀργύρου, ὅτι ὅτι ἐστὶν ὡς ὅτι*, Sym. in D. vel, facit invenire omnia, He. in Merc. & V. vel, suppeditat, Gej. q. d. Nisi sit pecunia, non potest fieri convivium⁴. Alii totum sic reddunt, ut propter latitiam faciunt panem, & vinum latificare solet vitam: sic pecunia præstat omnia, Q. in V. Alii *וְיִי* sumunt in altera significatione, humiliandi, opprimendi, subigendi⁵. Et omnia subjiciuntur & obediunt argento, Ar. [Sy. totum sic reddit, Ad hilaritatem facta sunt panis, vinum & oleum, ut viventes exhalarent: pecunia verò penitus eos deprimit ac seducit.]

20. In, &c. *וְגַם בְּמַדְעָה מִלֵּךְ אֶל הַקִּנְיָן* Etiam in scientia (vel, cogitatione, P. Merc. Vulg. G. Ang. sic Ca. mente, M. Sy. conscientia, o. JT. Pi. Merc. Gej.) tua regi ne maledixeris, Merc. &c. ut solent subditi ab illis oppressi⁶: quam audaciam Spiritus Sanctus hic reprimat⁷. Vel, ne vituperes, Ti. ne vilipendas, Mo. Gej. Ne contemptum de eo cogites, nec malum ipsius personæ vel regimini impreceris. Vide Exod. 22. 28. 1 Sam. 10. 27. 2 Sam. 19. 21. 1 Reg. 2. 8. Psalm. 62. 5. Isa. 8. 21. 2 Pet. 2. 10⁸. Qu. Quomodo aliquis à Principe oppressus de illo bene sentiat aut loquatur? Alienum est à pietate desipere, & de rebus aliter quàm sunt sentire, & malum bonum dicere, &c. Resp. Non minus alienum est, ob unicam in te injuriam laudem sanctæ administrationis detrudere. Sit Princeps stultus, tu tamen quantum possis nervos omnes contendas ut (quantum res & veritas ferat) quàm optimè & quàm honorificentissimè de illo sentias & loquaris, eoque ipso quæ dubia sunt in bonum interpreteris. Quicquid sit, nihil mali illi machineris, nec convitiis eum vires, nec mutias; sed preces pro eo fundas, &c. Poterat contemptus facilè oriri ex præced. Regum inscitia, luxu, &c. Subditos contra hoc scandalum monet. Haud propterea ei detrahendum est⁹, *וְגַם בְּמַדְעָה מִלֵּךְ אֶל הַקִּנְיָן* etiam graviores injurias multo magis prohibet. Potes locum sic reddere, Etiam tu ob eruditionem, sive peritiam, tuam, vel, cum scientiâ magis es instructus, regem puerilem vel fatuum ne vilipendas, majestatem ejus deludendo, imperium ejus fastuosè detrectando, statuta ac facta ejus contemptim convitiando, &c. *וְגַם בְּמַדְעָה מִלֵּךְ אֶל הַקִּנְיָן* enim alibi semper de scientiâ erudita accipitur; nempe 2 Par. 1. 10, 11, 12. Dan. 1. 4, 17. nec alibi exstat¹⁰. In cogitatione, id est, ne occultissimè quidem. In secreto tuo, Ar. *וְגַם בְּמַדְעָה מִלֵּךְ אֶל הַקִּנְיָן* Et in penetralibus (vel, conclavibus, Merc. JT. Pi. Ar.) cubilis, vel lecti, tui (vel, in penetralis tui lecto, Ca. [ut sit hypallage,]) ne maledicas diviti, Merc. P. &c. Id est, vel, i. gubernatori, ut Esa. 53. 9¹¹. Divitem hic vocat virum summum¹². Idem præceptum repetit, & urget¹³. Vel, 2. Magistratui Regi subordinato. Hos supra vocavit principes, v. 16. & 17¹⁴. Vel, 3. potenti, cuicumque te superiori, qui contumeliam sibi factam divitiis suis, ut Rex potentiâ, ulcisci possit¹⁵. *וְגַם בְּמַדְעָה מִלֵּךְ אֶל הַקִּנְיָן* Aves, &c. *וְגַם בְּמַדְעָה מִלֵּךְ אֶל הַקִּנְיָן* Quia avis cæli (h. e. in aere versans, vel volans P.) efferet (vel, aufert, M. ire faciet, Mo. deferet, P. nempe ad Regem¹⁶,) vocem, Merc. D. Ti. &c. Ut Ibyci aves, notæ in Græca historia¹⁷. Grues homicidium in Ibyco poeta patrum prodiderunt¹⁸. Verum hic per aves intelliguntur delatores, aves verè infaustæ¹⁹. Delator quem non putes verba tua deferret Regi²⁰. Vel, Fama, malum, quo non aliud velocius ullum, deferret, &c. Sensus est, Tam inopinatò, celeriter ac mirabiliter revelabitur vox tua, ac si avis prætervolans, aut ante fenestram fortè confidens, eam detulisset²¹. Hyperbole²²: ut cum dicimus,

Parietes loquuntur²³. Sic in Aristot. Rhet. Nemini noceas, Merc. quia cicada hoc canent in campis²⁴. Sic terra revelare dicitur sanguinem, Genes. 4. 11. Jes. 26. 21. Vide & Hab. 2. 11²⁵. *וְגַם בְּמַדְעָה מִלֵּךְ אֶל הַקִּנְיָן* Et ales²⁶ Ang. (vel, habens alas, P. sim. M. Mo. vel, alata avis, Ti. pennipotens, D. Heb. dominus alarum, Pi. præditum pennis, five pennatum, Merc.) indicaret (vel, nuntiabit, Merc. sic P. Mo. &c.) verbum, JT. Pi. Gej. &c. i. e. contumeliam illam tuam, &c. Repetitur eadem sententia aliis verbis²⁷. Figuratè significat, occultum esse non posse quod in Regem vel potentem dictum est²⁸. Cavendum ergò ne iis detrahas²⁹. Multæ Regum aures³⁰. Indicaret, nempe Regi, qui proinde vindictam in te exerceret³¹. [Ch. locum sic reddit, Et enim angelus it volans in aere cæli, velut aquila alata, & nunciat sermones, qui sunt in latibulo, omnibus habitatoribus terræ.]

CAP. XI.

1. Mitte (vel, face, seu Projice, Merc. JT. Ca. &c.) panem tuum³². Ità M. P. Mo. &c. Docet de proprio largiendum; non, ut huic auferas quod illi des: unde eleemosyna dicitur justitia, Matt. c. 6. v. 1³³. *וְגַם בְּמַדְעָה מִלֵּךְ אֶל הַקִּנְיָן* Super, &c. *וְגַם בְּמַדְעָה מִלֵּךְ אֶל הַקִּנְיָן* Super (vel, secundum, vel juxta, vel secus, JT. D. vel, in, Ti. Ca.) faciem (vel, superficiem, Ti. Sy. Ar.) aquarum, P. Merc. Super facies emittentes aquas: i. e. Largire pauperibus & his quorum facies lacrymis sunt irriguæ³⁴. Super aquas, Pi. ubi periisse videatur³⁵. Gravia enim in aquam projecta non facilè recuperantur. q. d. Benefac etiam indignis³⁶; iis in quos collatum beneficium perituum putes, aut eos ingratos fore³⁷. Ubi nulla spes est recipiendi; Luc. 14. 12, 13, 14³⁸. Confer Exod. 32. 20. ubi sparsit super aquas, ut periret³⁹. Sic dicimus de re perita, Proiectum est in mare, vel, in aquas⁴⁰. Proverbialis locutio tenacium, qui fordes suas sic defendunt, quod largiri, &c. idem sit ac panem projicere in fluvium aut mare ad pacandos pisces. Imò verò, inquit Salomon, huic contradicens, Projice in aquas, &c. Al. Super aquas, i. e. Benefac multis. Aqua multitudinem significat⁴¹. Vide Jer. 47. 2. Ezech. 26. 19. &c. item Esa. 8. 7. & 17. v. 12. Sic explicat se v. 2. ubi multis benefacere jubet⁴². Al. Metaphora est à re nautica & navibus, de quibus hæc phrasis usurpatur Gen. 7. 18. Jes. 18. 2. q. d. Navigio veluti committe, instar mercatoris, bona tua trans mare vehenda, tanquam planè perita, unde tamen magno cum fœnore postea redibunt⁴³. Lucrum autem vocatur messis fluvii, Isa. 23. 3⁴⁴. Al. Metaphora est ab agricultura⁴⁵. Panis hic ponitur pro frumento, five semine ex quo panis fit, ut Job. 28. 5. Esa. 28. 28⁴⁶. & Psal. 104. 15. Esa. 30. 20. sicut vicissim frumentum pro pane, Thren. 2. 12. Zach. 9. 17⁴⁷. Materialium pro causa materiali. Sic Esa. 47. 2. Mole farinam, i. e. frumentum⁴⁸. Projice—juxta aquas, prope flumen, ubi felicius proveniebant sativa, Psal. 1. 3. Jes. 32. 20⁴⁹. Sere humido & irriguo loco⁵⁰. Alludit forsan ad fertilitatem Egypti ex inundatione fluvii, D. ut. 11. 10. Hæc semen Sihor, Isa. 23. 3⁵¹. Al. Super aquas, i. e. liberaliter & profusè, perinde ac si opes tuas in aquas profunderes⁵². Liberalitatem erga pauperes commendat⁵³. *וְגַם בְּמַדְעָה מִלֵּךְ אֶל הַקִּנְיָן* Quia post, &c. *וְגַם בְּמַדְעָה מִלֵּךְ אֶל הַקִּנְיָן* In multitudine (vel, post multitudinem, Pi. sim. P.) dierum, o. P. Mo. &c. post longum tempus, Ti. sic Merc. Pi. multiplicandis diebus, JT. *וְגַם בְּמַדְעָה מִלֵּךְ אֶל הַקִּנְיָן* acceperunt ut infinit. q. d. in multiplicando dies; h. e. cum multiplicantur. Malo nomen esse⁵⁴. Occurrit hic hominum impatientiæ, qui, nisi statim compensentur, despondent animum⁵⁵; cum agricola multos dies expectet, &c. Jac. 5. 7⁵⁶. *וְגַם בְּמַדְעָה מִלֵּךְ אֶל הַקִּנְיָן* Invenies illum⁵⁷. Præter spem tuam⁵⁸: quò gratius id erit⁵⁹. q. d. Non peribit tibi tale beneficium, aut hic, aut apud Deum⁶⁰. Deus pro ista beneficentia nova in te beneficia conferet⁶¹. Aut illi ipsi quibus benefecisti te compensabunt, aut Deus, &c. Invenies, idque cum fœnore, etiam centuplo⁶². Promissio hæc est præcepto addita⁶³. [Porro, connexionem cum præced. sic explicant:] Post recensitas vitæ vanitates subiungit hortationes⁶⁴. Prosequitur

ut Aleph etiamnum in prolatione abundet, sitque pro He tertia radice. Sicut in Syriaco ab *א*, fuit, formatur futurum *א*, ero, Matt. 17. 17. & *א*, erit, Luc. 1. 32. ita & h. l. media Vau (est enim ab *א* fuit,) manet & quiescit.

4. Qui observat ventum] Nè, scilicet, vel, seminanti molestus sit, vel, semen projectum displosurus. Qui ventum ante conquiescere vult. ¶ Non (vel, nunquam, P. Gej.) seminat] Ità o. M. & c. vel, seminabit, Ti. P. Mo. & c. Serendi tempus amittet. ¶ Et qui considerat (vel, respicit, P. JT. Pi. & c.) nubes] Nempe crassas & aqua plenas, ut v. 3. Messores serenitate gaudent, & pluviam timent. Sicut prior comparatio petebatur à re hortensi, ita hæc ab agricultura. Agricola qui nimis religiose observat coeli tempestatem, eamque semper expectat convenientissimam, nunquam neque ferere, neque posthac metere, audebit: eadem enim causa quæ hodie impedit eum forsan cras, & per longum deinceps tempus, impedire possit, ut interea finat occasionem elabi. Scopus est, nullam benefaciendi occasionem esse prætermittendam, nec in eo neccendas moras. Perstringit avaros, quibus, nè dent, quilibet prætextus sufficit: quales illis sunt, metus nè ipsi indigeant; nè is cui erogat indignus forte sit; se ære alieno obstrictum esse, empturum prædia, &c. senectutem obrepere, in qua vires ad laborandum & lucrandum deficient; numerosam ipsi prolem, &c. His, & mille aliis, hoc loco occurrit. Si quis, inquit, incommoda omnia attendat quæ evenire possunt in aliquo opere faciendo, aut benefaciendo, nunquam quicquam agat; subinde enim nova & majora forsan experietur, &c. Qui non prius largietur quam ditior evaserit, is nunquam largietur. Hæc autem apodosis ex contextu, ut supra, facile eruitur. Et seminare pro eleemosynarum distributione ponitur Psal. 112. 9. 2 Cor. 9. 6. Gal. 6. 7, 8.

5. Quo modo, &c. *כַּאֲשֶׁר אֵינָהּ יוֹרֵעַ מִן הַדֶּרֶךְ הַזֶּה*] Sicut nescis quanam sit via (vel, quod vestigium, Ca.) ventis, Merc. sic JT. Pi. Sy. Gej. D. sim. Mo. Ar. unde scilicet veniat, & quò tendat, ut Joan. 3. 8. an in eadem coeli plaga commorabitur, an remittet se, an intendat; adeo mutabilis est. Ità stultitiam eorum perstringit qui ventos observantur vers. 4. quorum viam ignorant. Ventum v. præc. adducit contra avari timiditatem, &c. hic accommodat ad ignorantiam nostram de arcanis providentiæ Dei. Al. que sit via spiritus, P. Ti. LXX, Ang. V. i. e. animæ, quomodo infundatur in corpus, (num per infusionem, an ex traduce P.) vel abeat à corpore. ¶ Et quæ, &c. *כַּאֲשֶׁר אֵינָהּ יוֹרֵעַ מִן הַדֶּרֶךְ הַזֶּה*] Sicut (vel, Et, five Aut, quomodo, P. Pi. Aut qualia, Ti. Ca.) ossa (repete, ignoras, Gej. sim. Merc. P. Pi. Ca. qualis repetitio r. facere, Prov. 10. 23. & r. accingere, Psal. 45. 4. & sub. sunt, Ca. vel, concrecant, vel formentur, P. Pi.) in ventre, five utero, plena, five pregnantis, five gravidæ, Mo. P. Ti. Ca. Merc. mulieris scilicet: vel potius, in utero pleno, nam *בֶּטֶן* semper foemineum est. Ut ignoras quæ via ossium, &c. JT. [Alii hoc membrum cum præcedente sic reddunt,] Sicut tu nescis quâ viâ ingreditur spiritus in corpusculum, cum adhuc est in utero pregnantis, M. Et sicut nescis quonam modo ibit spiritus animæ vitæ in corpus infantis abortivi qui manet in utero matris suæ pregnantis; & sicut nescis an mas vel femina fuerit, quoad nascatur, Ch. De embryone hic loquitur. Nescis quomodo feminis partes aliquæ in cutim, in carnem, concrecant; aliæ in nervos & ossa durentur, &c. Ossium porro meminit, non carnis vel venarum, quia ossa totius structuræ sunt fundamentum, quia sunt compages totius corporis, & primaria ejus pars; unde synecdochicè ossa ponuntur pro toto corpore, ut Psal. 34. 21. & 35. 10. b: vel, quòd in utero, ubi durescere incipit foetus, nihil aliud esse videatur quàm ossa, & ea pars de toto foetu sentiatur. ¶ Sic, &c. *כַּאֲשֶׁר אֵינָהּ יוֹרֵעַ מִן הַדֶּרֶךְ הַזֶּה*] Sic nescis opus Dei, qui (vel, quippe qui, Gej. vel, quo, Merc. Ti. Pi. vel, quâ viâ, JT.) facit (vel, perficit, Ti.) omnia, Merc. P. M. Ca. Gej. vel, hæc omnia, JT. sic Gej. vel, quod (nempe opus) facit cum universis h. hominibus, Gej. Sic nescis vias Provide tiæ Divinæ, quando hoc vel illud opus incipiet, quamdū durabit, quorsum verget, quan-

do definit. Nescis quo loco & tempore pluet, vel ventus spirabit. Nescis opera Dei stupenda circa divites & pauperes; illos sæpe dejicit, hos evehit, &c. Du-
 10 bitationi occurrit & diffidentia [avari] in Dei providentia, dum non videt quo pacto compensari potest. At, inquit, nos nescimus opera Dei; nec nostrum est potentiam ejus circumscribere, aut illi tempus, aut media, aut methodum præstituerere, sed sapientiæ & providentiæ ipsius nosmet planè permittere. Nescis quàm
 20 miris ac latentibus modis Deus repenset benigna facta. Is sensus convenit cum initio capitis. Nescis futura, & quomodo Deus gubernaturus sit res tuas; an semper felix fueris, an tibi vel bona vel vitam brevi Deus adimat: quid fiet de opibus tuis, quibus tantopere metuis; aut hæredibus, quibus adeo prospectum cupis; aut vita, cui in longinquum usque reponere cogitas subsidia: nescis cur Deus te divitem, illum egerum, fecit; & num tu pauper, ille dives futurus sit: & ut initia tua in utero, sic finem quoque vitæ, ignoras, & tempus genûsque mortis; num intercessione aut ministerio pauperum sis opus habiturus. Propterea dum
 30 licet benefac, nec differ beneficentiam. Vide Coh. 9. v. 10. Gal. 6. 10 P.

6. Mane] Vel vitæ, vel prosperitatis, tuæ. Quamprimum Deus tibi opes dederit. ¶ Semina semen tuum] Incipe eleemosynas largiri. Liberalis esto. Benefac, & labora: nam opera etiam civilia complectitur cujusque in vocatione sua. Ab hypothese liberalitatis ad thesin bene operandi, vel, in vocatione conversandi, ascendit. Insiste operi & muneri tuo, nè te immisce alienis, 1 Thess. 4. 11. 2 Thess. 3. 10. De tuo liberalis esto. ¶ Et vespere] Dum aliquid lucis superest; antequam nox superveniat, quæ operari nequeas. qu. d. Omni tempore benefac, indefinenter & per totam vitam. Mane & vespere ponuntur pro die integro, ejus partes principales sunt; Gen. 1. 5, &c. ¶ Nè, &c. *אֵל תִּתֶּנּוּ*] Nè remiseris (vel, quiescere facias, P. Mo. vel, abstineas, Ti.) manum tuam, Merc. sic JT. Pi. Sy. &c. Al. nè remittat (vel, quiescat, M.) manus tua, AE. in Merc. o. de opere scilicet. Sed malo esse secundam personam, ut Eccles. 7. 18. ¶ Quia nescis quid, &c. *אֵל יוֹרֵעַ מִן הַדֶּרֶךְ הַזֶּה*] Utrum (vel, quod, M. quidnam, JT. V.) rectum (vel, rectius, Merc. M. V. vel, commodius, Ti. V.) erit, Merc. sim. Pi. Ti. V. vel, sit, M. JT. vel, magis conveniat, P. q. d. utrum felicius proveniet: si unum non succedat, alterum potest succedere d: an hoc, an illud, Merc. Sy. sim. M. P. Ti. &c. h. e. vespere, vel manè, projectum. ¶ Et si, &c. *וְאִם שְׁנֵיהֶם כָּאֶחָד טוֹבִים*] Et, vel aut, an (vel, si, M.) ambo (vel, ambo hæc, vel ipsa, JT. Pi. Mo. M.) simul, vel pariter, (vel, æquè, Ca. ex æquo, JT. Pi. Gej. Heb. sicut unum, V. Pi. Gej. Mo. Cum duo paria sunt conditione, vel effectu, tunc non ineptè ex æquo dicuntur esse efficacia, bona, vel mala: & sub. sint, vel, sunt, vel, futura sint, M. P. Merc. JT. Pi. &c.) bona, Merc. M. &c. id est, enascitura & fructum latura, vel, prospere cessura. Nescis ubi optimè locatum sit beneficium. Nescis an priora vel posteriora opera, vel, magis Deo placebunt, vel, magis proderunt, five accipienti, five danti. Quare, instar mercatoris, non uni navi, creditori, merces tuas, beneficia, committe; sed & huic, & illi, & isti; quòd, si malè forsan collatum sit hoc, melius tamen cedat alterum, vel tertium. Omnes occasiones arripe; aliquæ certe succedent. Constanter benefaciens mercede non frustraberis. Ex utraque illa eleemosyna remunerationem Divinam sperare potes. Allegoria metaphorica, qualis 2 Cor. 9. 6 P. De particula interrogativa vide Coh. 2. 3. *אִם*, aliàs conditionale, si, fit interrogativum præcedente He interrogativo, ut hic, & Psal. 94. 9. Prov. 6. 27, 28.

7. Dulce, &c. *וְיִמְחֹק הָאָדָם וְיִטֹּב לְעֵינָיו וְגו'*] Et dulcis (vel, Dulcis quidem, P. Merc. Et quidem dulcis, JT. Porro, dulcis, Ar. Porro, gratissima res, Ti.) est lux; & bonum, vel jucundum, (vel, commodum, M. sic Ar.) oculis (vel, hisce oculis, JT.) videre, vel afficere, solem, Mo. Merc. Pi. &c. *דְּלֹחַ דְּלֹחַ* proprie est gustus, Jud. 14. 18. Prov. 24. 13; sed hic transfertur ad alium sensum, nempe visus. Simil. Gen. 27. 27. Vide odorem; Exod. 20. 18. vidit voces. Ante *וְיִמְחֹק* redundat; ut Coh. 5. 6. &c. 9.

& d. g. v. i. &c. Belgæ reddunt, *ulterius*, & in margine, *revera, certò*; q. d. Verum quidem est, lucem esse suavem; veruntamen, &c. *Lux dulcis est*, i. e. amoenissima; eā nihil oculis gratius: unde pro victoria quandoque, proque statu laeto & prospero, ponitur. *Lux*, nempe Solis, ex membro seq. ad quam rectè agimus in foro, in domo, in via, &c. *Vel, lux est vita*, ut patet ex v. seq. & Job. 3. 20. & 33. 30. & simul includit vitæ solatia. *Videre solem est*, hanc luce, hanc vitā, frui, ut Eccles. 7. 11. [Similes in profanis scriptoribus locutiones.] Euripid. Taurid. *Αἰσχρὸν, δαίμωνι σὺ, βλέπειν ἡμᾶς φαίῃ*, (*Turpe est, te moriente, nos videre lucem*, h. e. vivere:) & Troad. *Ἠδὺν αὖ δαίμονας, ἡδ' ὀρεῖν φαίῃ*, (*Suavius est mori quā lucem videre.*) Virgil. — *tædet cæli convexa tueri*. Ovid. *Sive diem videat, sive tegatur humo*. Sensus, Vita hæc terrena homini jucunda est. Cohæret, i. cum præced. q. d. Itaque dum vivimus vitā fruentum est, & studendum ut plurimis beneficiamus. Est voluptuarii objectio adversus laborem præscriptum; q. d. Suavius est frui luce & voluptatibus vitæ, quā nosmet continuo labore fatigare. Responsio autem est versu seq. 2. Cum sequentibus. Concisa est sententia, ut sit in rebus quas præ morore dicere non possumus, & aliquid subaudiendum, quod prudens lector facile colligeret. Suavis est vita; intellige, sed non perpetua; est tamen vanitas; sed tamen est moriendum: quod si homo cogitet, non ita jucunda ei erit vita, nec ita deperibit commoda & vanitates vitæ. Alius hic sapientiæ fructus, dirigere conversationem nostram adversus Deum, sive quoad veram Religionem & cultum Dei. Cui promovendo optimè inservit meditatio mortis & judicii; quam suadet, ut juvenibus, v. g. ita illis qui vitæ commoda & delicias nimis æstimant & diligunt, quorum verba hic exprimit, *Sanè lux est dulcis*, &c. nempe cum voluptate & honore & prosperitate: Quis hæc permutaret cum incertis vitæ futuræ? Remedium autem ad restringendum immodicum hunc amorem suggerit versu sequente. Transitus est ad novam materiam. Descripserat prius vitæ vanitates, & earum remedia, ut vitam tranquillam & felicem redderet, quoad fieri possit. Cum autem vita hæc sit brevis, & futura longè diuturnior, commendat hic, tanquam necessarium ad perfectam hominis felicitatem, præparationem ad vitam meliorem, &c. f.

8. *Si annis*, &c. *יָמֵי חַיֵּינוּ* Nam si (vel, Quia si, i. e. Quamvis, Q. in V. *Eiamsi*, G. *Sed si*, Di. *Sed cum*, Pi. *Quare*, vel *Ideo*, si; est enim *יָמֵינוּ* illativum,) *annis multis vivat, sive vixerit, homo*, Merc. Gej. &c. *Et in*, &c. *יָמֵינוּ* *Latetur* (vel, & *latetur*, sive *letatur*, Merc. Pi. Ang. Q. in Merc. &c. sub. ante *יָמֵינוּ*,) in illis omnibus, Gej. Mente in Deo tranquillā, vanisquæ curis vacuā, fruatur bonis concessis. Futurum hic fumo imperativè, obsequens imperat. v. 9. *Letare*, &c. Simil. Psal. 5. 12. Et *letatus fuerit perpetuò*, G. In quibus omnibus *letetur*, i. e. qui omnes læti sint ac prosperi. Sensus, Et si diu quis vivat & lætus. *יָמֵינוּ* hic ponitur pro *יָמֵינוּ*, sed; & *יָמֵינוּ* valet, *cum*. *Meminisse*, &c. *יָמֵינוּ* Recordetur (vel, Et recordetur, Mo. M. Sy. Gej. At recordetur, Merc. Recordetur verò, P. sic Pi. Ti. Et tamen meminerit, Ca. Tamen recordabitur, Q. in V.) *dierum tenebrarum*, P. Merc. &c. vel, *tenebrosum*, M. vel, quos aget in tenebris, Ti. *Tenebrarum*, i. e. mortis: quibus jacebit in sepulchro, ubi tenebræ sunt. Sic alibi *tenebræ* pro morte, Job. 10. 21. Psalm. 88. 13. &c. *Luci* in v. præc. *tenebras* hic opponit. Per illam intelligebat vitam*, & res prosperas: per has, mortem, & adversa. q. d. Hilari- tatem vitæ facile obliterabit mortis cogitatio. Hæc dicit ut doceat hanc vitā, interim dum datur, fruendum benefaciendo quā sæpe & maximè quis potest, & vitæ commodis utendum: ita tamen ut effrænis lætitia mortis cogitatione temperetur. Simil. v. seq. mandato lætitiæ subjungitur recordatio judicii, &c. *Et, &c. יָמֵינוּ* Quia, vel quod, *multi* (vel, *plures*, M. *plurimi*, Ti. Sy. *multum*, Mo.) *sunt*, P. vel, *erunt*, Ti. Mo. &c. [JT. hæc cum præced. sic reddunt, *Recordari attamen eum oportet dies tenebrarum, multos esse illos.*] *Multos* dicit, non, infinitos; nec enim in omne ævum in sepulchro manendum est, sed indè ad judicium exci-

tandi sumus. *¶ Qui cum*, &c. *כָּל שְׁנֵי הַיָּמִים* Can. Et quod *omnis qui nascitur* (vel, *qui venit*, nempe in mundum, AE. in Merc.) est *vanitas*, Q. in V. Sed malo generaliter accipere. *Quicquid* (vel, *Et omne quod*, M. Merc.) Tum *quicquid*, Pi. Illico *quicquid*, Ti. nempe jucundi in hac vita, *evenit*, sive *obtingit*, (vel, *præterit*, Ti. vel, *sub-* sequetur, M. vel, *venit*, Merc. sim. o. Sy. Ar.) *vanitas*, sive *vanum*, Mo. Ca. Merc. &c. sub. est, vel, *erit*, M. Ca. Merc. Pi. &c. vel, *videtur*, Ti. vel, *apparebit*, G. & sub. ei, Merc. Pi. G. &c. vel, *judicabit esse vanitatem*, P. sim. Merc. Intelligitur ab eo vanum esse & inefficax ad solidam felicitatem, ubi scilicet recordabitur temporis post mortem futuri. Et quod *quicquid evenit sit vanitas*. Merc. Repete, *cogitet* iste lætans, cæteras omnes occupationes ante mortem susceptas, imò omnes creaturas, &c. vanissimas esse, ut proinde optimum sit, vanitatibus his relictis, ad Creatorem animum attollere, &c. f.

9. *Latere ergò, juvenis, in adolescentia tua*. Serio hoc dicit, hilaritatem juveni concedens; non tamen effrænem, sed limitatam, &c. Ità sentiunt à Pineda allegati Olymp. Isidorus, Dionys. Arboreus, &c. imò etiam Hieron. Ità tamen lætare, ut judicium Dei consideres, &c. Sed potius ironia est*, qualis i. Reg. 18. v. 27. & 22. 15. Matt. 26. 45. Ezec. 28. 3, 4. Juvenes ferè arrogantes sunt, obstinati, impatientes reprehensionis, libidinosi, effrænes & indomiti; & cum talia audiant, *dies tenebrarum esse multos*, sic solent inferre, ideo, dum licet, indulgeamus nobis, &c. Quibus hic respondet, 1. per concessionem ironicam; 2. per gravem præmonitionem, &c. Illos Deus hic ludificatur, & acri sarcasmo ac falsè ridet. Nova hic est ad adolescentem apostrophe. q. d. Agè, si ita libet, indulge tibi, &c. Permissio ironica. *¶ Et in bono*, &c. *יָמֵינוּ* Et bonum sit tibi cor tuum, Mo. Et benefaciat tibi, pro, *יָמֵינוּ*; q. d. hilarem te esse ju- beat, apud te lætum sit. Et lætum sit, &c. Ti. & ex- hilararet te, JT. Pi. Gej. Cor bonum, pro hilarari, Jud. 16. 25. i. Sam. 25. 36. i. Reg. 8. 66. & *יָמֵינוּ* valet, *exhilarare*, Prov. 15. 13. & 17. 22. Et cordi tuo bene sit, M. *¶ Et* ambula in viis cordis tui, & in intuitu (vel, secundum aspectum, P. vel, & aspectibus, JT.) oculorum tuorum; ita M. sic Mo. Pi. Merc. &c. *יָמֵינוּ* Et persequere quod dicit cor tuum, quodque appetibile videtur oculis tuis, Ti. Et animo tuo oculorumque sensui indulge, Ca. Consecrare quicquid animo appetieris, vel oculis aspexeris. Est ergò manifesta hic ironia, ut patet tum ex sequent. Sed scito, &c.; tum ex præsentis phrasi, quæ in malum omnino sumitur, Num. 15. 39. Confer Jos. 7. 21. Job. 31. 7. Jer. 18. 12. Ezec. 23. 16. Verum hoc loco intelligenda est limitatio; q. d. Hoc tibi concedo, sed sub regimine timoris Dei. [In Heb. hic est *יָמֵינוּ*.] At in exemp. emendationibus scribitur *יָמֵינוּ*, [unde JT. per plur. reddunt.] Verum hic pro scriptum notant Masoretæ, ut sing. sit, non plur. Sic in Ezec. 1. 5. *יָמֵינוּ*, *aspectus eorum*, i. pro *יָמֵינוּ*. Et (vel, Sed, P. Ca. Ti.) scito (vel, scito fore, Pi. sic JT.) quod pro omnibus, &c. Sic M. Mo. &c. q. d. Tandem omnium horum rationem Domino redditurus es; q. d. Fac quicquid mali poteris; tandem vapulabis. Al. q. d. Latari potes, ita tamen ut prius vias cordis & oculorum apud te examines, num coram summo Judice probentur, &c. Si licitis usus fueris voluptatibus, bene te tractabit Deus: si illicitis, poenas tibi inferet suo tempore.

10. *Aufer*, &c. *יָמֵינוּ* Et (vel, Quia, Ti. vel, Igitur, Merc. D. sic Ca. JT. vel, Sed, P.) aufer, vel amove, iram, sive indignationem, (vel, ferocitatem, Ca. vel, perturbationes, Ti. vel, dolorem, Ang. i. e. illicitas illas voluptates quæ, licet jucundæ videantur, dolorem tandem afferent, Prov. 14. 13. & iram Dei,) à corde tuo, P. Mo. Merc. Gej. &c. Iram, vel, i. quā irritas Deum; vel, 2. quā commoveris cum revocaris à voluptatibus ad timorem Dei; vide Jac. 1. 19. Vel, 3. iræ nomine perturbationes omnes & vitiosos affectus intelligit, quibus juvenum animi æstuant: iræ meminit, quod ea maximè mentem hominis turbet & evertat. *יָמֵינוּ* est, quælibet animi commotio, sive ex ira, sive ex vana de futuris anxietate, ex invidia, zelo, ambitione, &c. Vitanda sunt hæc omnia, cum eorum causis; & serena piæ mentis

* Gej. mentis tranquillitas servanda est *. *Iram*, i. e. *conquestione* de providentia Dei & conditione tua y.) ¶ *Et, &c.* וְהָעֵבֶר רָעָה וְגו' *Et averte, vel remove, (vel, transire, five præterire, fac, Gej. Merc. Mo.) malitiam (vel, malum, Ti. JT. Pi. Merc. Gej. i. e. flagitium *; concupiscentiam malam *; peccatum, per synecdoch. gen. b. vel, scelus, Ca. Merc. vitiositatem, Ti. libidinem c: q. d. Præter istas iræ turbas, depelle mala cætera, vitia nimirum luxuriæ, otii, &c. d.) à carne tua, P. Mo. &c. i. e. à corpore tuo *; vel, à membris tuis. Confer Rom. 6. 13. 1 Cor. 6. 15 f. Vel, caro hîc dicitur id quo viri sumus, ut Ezec. 16. 26. & 23. 20 g. Confer 2 Pet. 2. 10. Jud. vers. 23 h. q. d. Da operam ut sis castus i. Da operam ut & animo & corpore purus sis & integer, nè in iudicio Dei damneris k. ¶ *Adolescentia, &c.* בְּיָמֵי הַיָּלְדוּת וְהַשְׁחָרָה הַבָּל *Nam adolescentia (vel, pueritia, M. Merc. Di. vel, juvenia, JT.) & juvenus (vel, pubertas, Mo. vel, adolescentia, M. vel, ortus ipse, JT. vel, pueritia, Ca.) sunt vanitas, Merc. Gej. &c. vel, in vanitate, M. res instabilis & caduca i; non perdurant m. Juventus & juveniles voluptates non semper durabunt, (ut juvenes stultè somniant,) sed citò transeunt n. q. d. Hæc ætas præ cæteris ad vanitates propensa est, multis erroribus & vitiis, nec non fugacitati, subjecta o. Præstat ergò eam bene, quàm malè, impendere p; ut fructum indè comparemus duraturum q. His duobus totam ætatem florentem complectitur: q. d. Dum meliores anni sint, à teneris affuesce Deum agnoscere, antequam, ut subjungit, senectus obrepit. Alii ironiam hîc continuari putant, vel certè adhortationem ad honestas voluptates; q. d. Nè te discrucies re ullâ, sed juventute frui dum licet, (quia vana est, nec diuturna :) ità tamen, ut Creatoris memineris, &c. Sic ferè K. Sed prius malo r. Juventus dicitur שְׁחָרָה, vel, à שָׁחַר *aurora* †, quòd illius more subindè augetur & invalescat †, & magis magisque fulgeat †: vel, à שָׁחַר *niger* x, quia juvenum pili nigri ferè sunt y, ut senum, cani z; vel, quòd nigri capilli illis tunc pulchri habebantur. Vide Cant. 5. 10, 11 *. Hinc Targum hîc vertit, & *dies nigredinis pili* †.**

* Merc. *
† Pi. Di. sic
Merc.
* Merc.
* Pi.
* Pi. Di.
Merc.
* Pi. sim.
Di. &c.
* Merc. Di.
* Pi.
† Di.

CAP. XII.

1. **M**emento, &c. וְיִזְכֹּר אֶת-בּוֹרְאָךְ *Et (vel, Potius, M.) memento creatoris tui, P. Mo. &c. Heb. creatorum tuorum, nam plurale est *. De Deo passim loquuntur pluraliter b, ad indicandam Personarum in Unitate Divina pluralitatem. Vide Gen. 1. 26. Psalm. 149. 2. Jes. 54. 5. Creatoris nomen debitum nostrum innuit, Deut. 32. 6 c. Multas rationes includit. Fecit nos, idque, 1. secundum suam imaginem; 2. in suam gloriam. Et ut creavit nos, ità quotidie sustentat, vide Act. 17. 27, 28, 29. & perdere potest d. Juvenes docuit quid fugiendum Coh. 11. 10. hîc, quid faciendum *. Memento, &c. i. e. cole Deum, &c. Hinc impii dicuntur oblivisci Dei, Psalm. 9. 18. & 106. 21 f. Memento, i. e. Agnosce, time, ama, cole, &c. Nam verba notitiæ affectum & praxin connotant g. ¶ *In diebus juventutis tue*] Nota בְּיָמֵי הַיָּלְדוּת hîc poni, cum alia nomina ætatum masculinè usurpantur h. Cogita Deum maturè i, ubi vires integræ sunt k: tum, quia nescis an ad senium pertinges l; tum, quia optimum senectutis solatium bene transacta juvenus m. ¶ *Antequam, &c.* עַד אֲשֶׁר יָבֹאוּ יָמֵי הָרָעָה *Antequam (vel, Usquequo non, Mo. o.) veniant dies (vel, tempora, Ti. Ca.) mali, M. P. Merc. Pi. in genitivo n; vel, malitiæ, o. vel, ipsius mali, JT. vel, asperi, Sy. vel, calamitatis tue, Ar. vel, mala, Ca. vel, periculosa, Ti. Malum hîc pro molestia o, ut Coh. 1. 13. Senium vocant ætatem malam; Plautus Aul. Iliada, thesaurum, panegyrim, mare malorum: Græci usurpant in quatuor proverbiiis, ut notat Del-Rio p. ¶ *Et, &c.* וְהָיָה שְׁנֵיךָ *Et accedant, vel appetant, (vel, attingant, Mo. vel, pertingunt, JT.) anni, P. Ti. Merc. &c. ¶ De quibus, &c.* וְהָיָה שְׁנֵיךָ *Quibus (vel, in quibus, M. o. vel, de quibus, P. Merc. Pi. Gej.) dicas, vel dices, Non est mihi in in beneplacitum, P. vel,***

* D.
* Merc.
* Gej.
d Merc.
* Gej.
* Car.
* Pem. sic
Ang.
* D. ex
Merc. ad
Coh. 11. 10.
* M.
* Gej.
* E.
* Gej.
* Merc.
* Pi. Gej.
* Gej.

voluntas, o. Ar. Mo. vel, *delectatio*, JT. Pi. Gej. sim. V. M. Ti. Ca. Sy. Merc. q. d. Anni infelices. Ænigmaticè hîc describit naturam & miseras senectutis; quò docet se naturæ peritissimum fuisse q. *Non delector, &c.* pro, extremè displicent r.

2. *Antequam tenebrescant sol, & lumen, (vel, lux, P. Merc. Mo. &c. vel, lux ipsa, P.) & luna, & stelle*] Poeticis locutionibus, multis interfectis metaphoris, describit senectutis incommoda †. Locum hunc intelligunt, 1. literaliter †, de caligantibus senum oculis, ità ut omnia illis tenebrosa videantur v. Destituuntur oculi luce stellarum, &c. x. *Dum non obtenebescit sol, &c.* i. e. tibi obtenebescere videtur y. Antequam senio cæcutias z. Non placet hæc sententia, quia sic tautologia committeretur, quum v. 3. de oculis agat *. 2. Allegoricè b, [sed tamen diversimodè.] 1. De hilaritate five amœnitate vultus, quæ in senibus amittitur, cujus loco succedit obscuritas, pallor, tetricitas. Vide Job. 29. 20 c. *Antequam mutetur splendor gloriæ faciei tuæ, quæ assimilatur soli, & lumen oculorum tuorum antequam obcæcetur, & decor maxillarum tuarum antequam obtenebretur, & pupilla oculorum tuorum, qui assimilantur stellis, antequam extinguantur*, Ch. sim. RS. in Merc. 2. De internis microcosmi, luminibus mentis d, intellectu, perspicacia, imaginatione, memoria, judicio *; quæ in iis debilitantur, juxta illud, *Bis pueri senes* f. Ut quatuor sequentes versus ad corporis partes spectant, ut docebimus; ità hunc versum ad mentem refero, cujus, tanquam partis præcipuæ hominis, infirmitates, quæ senibus plerumque obtingunt, hîc à Salomone omitti nequitiam probabile est. Porro, anima corpori unita cum eo communicat in emundatione & pollutione, in sanitate vel ægritudine, Job. 14. 22. in incrementis & decrementis, Luc. 1. 80. *Sol* hîc est superior pars animæ rationalis; primum illud lumen intellectus, quod & species recipit à phantasia ipsi tradita, & eas menti intelligibiles reddit; quod *spiritus* dicitur, & *spiritus mentis*, Prov. 20. 27. Eph. 4. 23. 1 Theff. 5. 23. quod *intellectus agens* à philosophis. Peripateticis dicebatur. Per *lumen* intelligo inferiores animæ rationalis potentias, quæ sunt velut effluxus à præcedente Sole; vel, intellectum possibilem, five passivum, qui percipit, componit, ratiocinatur, &c. Per *lunam*, illam animæ partem quæ rationalis non est, aliquo tamen modo rationis particeps, quæ homini cum animalibus communis est, & in homine est minus lumen, regens noctem, &c. quæ species ab externis sensibus recipit, & retinet, & de iis judicat; sensum communem intelligo & phantasiā, quæ revera una tantum sunt facultas, (utut à philosophis distinguantur,) ideòque unâ voce *luna* hîc representantur. *Stellæ* denique sunt מַלְאָכָה מְנַחֵמֶת וְנֹרָא, omnes illæ species, five rationales, five imaginariæ, quæ (ceu stellæ in orbibus suis) memoriæ infixæ hærent. Significat ergò his verbis mentis in senibus morbos & symptomata quæ hanc luminarium obscuracionem sequuntur, nempe hebetudinem, stupiditatem, stultitiam, amentiam, memoriam imminutam, five abolitam, &c. [Hæc Smitheus nostras in peculiari tractatu Anglicano, cui titulus, *Pictura senii Salomonica*.] 3. De variis senii ærumnis, quatenus omnis, five diurna, five nocturna, senibus perit recreatio ac gaudium s. q. d. Antequam omnia vitæ solatia, quæ juniores percipiunt, vertantur in ærumnas & miseras, tum animi, tum corporis, tum statûs externi h. *Sol & Luna* descere illis dicuntur, quibus etiam illa quæ per naturam gratissima sunt hominibus grata esse definunt i. *Lumen* dicitur senibus deperire, quòd afflictionibus ità constringantur, ut Sol & Luna & stellæ cælo excidisse videantur k. Vide dicta k Car. ad Matt. 24. 29 l. Juventuti, propter alacritatem animi, dicitur semper affulgere lux interdiu & noctu, &c. m. Prosperitas in Scriptura confertur soli & luci, Jud. 5. 31. 2 Sam. 23. 4. Esa. 30. 26. & 60. 20 n. Contrà, graves afflictiones exprimentur per obscuracionem & casum Solis & Lunæ & stellarum, &c. ut Esa. 13. 9, 10, 11. & 24. 20. Jer. 4. 23, 24. Ezec. 32. 7, 8. Joel 2. 10. & 3. 15. Amos. 8. 9 o. *Lux* hîc dicitur lumen illud inter Solem & lumina nocturna intermedium, h. e. lumen Auroræ & vespere p. Ad clariorem rei manifestacionem nem ponuntur hîc duæ voces, *solis & lucis*, quibus tota AE,

† G.
† Q. in
Ang. Merc.
* Merc.
sim. D.
* M.
* Pi. sim.
Belg. Jun.
* C. s.
* Gej.
* Ang.
* Q. in
Gej.
d Q. in
Gej.
* Q. in
Ang. sim.
Glas.
Smith.
* Glas.
rhet. 1. 20.
487.

anima rationalis, exercens se tum extra, tum intra, intelligitur: quæ tamen unâ voce exprimi potuit, & unam tantum hîc habet Syriaca versio, quam aliqui sequuntur, *Antequam sol obtenebrescat* 1. ¶ *Et revertantur nubes post pluviam* Itâ ut videantur tibi esse perpetuæ pluvix. Cælum autem pluvium affert homini molestiam; sicut, è contrario, sudum seu serenum, voluptatem 1. [Variè explicant.] 1. De catarrhis, qui alii post alios in senibus defluunt, quum langueat calor, qui eos possit absumere 1. Ex omnibus partibus defluit senibus humor; ex oculis, lacrymæ, ex naribus & ore, pituita. Id vocat nubes & pluviam 1. Antequam tibi caligantes lacryment oculi 1. Significat caliginem oculorum densam, & subindè accrescentem, sine ulla spe serenitatis, h. e. melioris visus. Dicit, *post pluviam*, quia tales illis videntur nubeculæ circum oculos, quales nubes post pluviam rursus revertentes ad pluendum 1. 2. *Nubes post pluviam*, ut alibi, *abyssus post abyssum*, est, perpetua successio incommodorum 1, & molestiarum atque miserationum 2: quum in juvenibus post nubes sequatur ferè serenitas, & post tristitia, lætum 1. Ut in cœlo pluvio dissipatâ unâ nube statim succedit alia, & *velut unda supervenit undæ* 1. Notum proverbium est, *Nubes post imbrem*, de malis sibi citò succedentibus; & contrâ, *Post nubila Phœbus*, de gaudio tristitiam sequente 1. 3. *Quando, &c.* [בְּיוֹם שִׁשְׁתֵּי שָׁמַיִם הָבִיתָ] In die (vel, tempore, JT. Merc.) quo (vel, quando, M.) commovebuntur, vel commovebunt se, (vel, tremunt, Ti. Ca. Merc. Ar. Sy. V. Ch. vel, *agitabunt se*, V.) *custodes domus*, M. P. Mo. Merc. JT. Pi. 1. vel, *coxa tua*, Ch. Corpus hîc confertur domui 1, sicut Job. 4. 19. 2 Cor. 5. 1 1. Psal. 119. 54 1. Hujus *custodes* intelligunt, 1. Facultates internas sapientiæ, memoriæ, &c. quæ communi incolumitati prospiciunt 1. 2. Facultates quatuor quibus vita continetur, attractivam, concoctivam, retentivam, & purgativam 1. 3. Totius corporis costas & ilia 1; quæ ventris molliem & intestina ipsa protegent & servant 1: idèoque lubenter sic acciperem, nisi repugnaret *tremendi* vox. Costæ enim, tam in senibus quàm in juvenibus, stant fixæ, tum sterno, tum vertebrae dorsii, & ferè immobiles 1. 4. Caput, sedem sensuum, & cum eo sensus externos, qui mala imminetia observant & prænunciant 1. 5. Manus 1, & brachia 1. [Hæc intelligi multa docent.] 1. Quod his in Scriptura tribuitur protectio sive defensio, Gen. 49. 24. Psal. 44. 3. Vide & Neh. 4. 17. Job. 31. 21, 22 P. 2. Quod hæc totum corpus ab incommodis defendunt 1. Quum itaque audacter iste nebulo carperet opus Dei, quod non homini, pariter ac bestiis, naturalem dedisset defensionem, aptè os illi obstruxit qui dixit, homini esse rationem & manus, quibus meliora sibi arma pararet quàm cornua, ungues, &c. Confirmat hoc anatomica harum partium consideratio; v. g. quod scapula in robustissima dorsii parte collocatur, ubi, ut luxationi caveatur, crassissimo ligamento munitur, & latis tendonibus quatuor magnorum muscutorum, nec non clavicularum: eadem articulatur & aptatur humero per arthrodiam, in qua cavitas est impar capiti humeri, ut facilius & liberius qualibet parte moveri possit. Plura huc spectantia notari possent de humero, de ossibus extremæ manûs, imprimis de pollice, qui firmiter aliquid tenendo, & armis utendo, toti manui suppar est; unde victis abscissi sunt pollices, Jud. 1. 7: nec non de musculis, &c. [De quibus singulis vide Authorem.] Quæ omnia planissimè docent his partibus defensionem hominis & domus meritò tribui 1. 3. Huic respondet quod sequitur de pedibus: & utrumque illustrari potest ex Jes. 35. 3. ubi de manibus remissis, & genibus labartibus 1. 4. Quod his imprimis convenit *tremor* 1. Quæ vox, licet omnes includit harum partium debilitates & impotentias, sive externas, ut rigorem, contractionem, rugositatem, sive internas, ut dolores, stupores, paralyses, &c. præcipuè tamen respicit gravissimum illud symptoma, tremorem artuum, qui ex frigida & sicca senum temperie ortum ducit 1. 6. Forfan tamen plura hîc conjungi possent, caput, sedes sensuum, ut vigil; brachia, ut milites in arce; costæ, tanquam muri arcis: quæ omnia domui muniendæ inserviunt, & in senio valde debilitantur 1. ¶ *Et, &c.* [וְהָיָה אֲנִי שֶׁהָיָה]

*Et pervertentur, sive pervertent se, (vel, distorquentur, Merc. vel, incurvabunt se. P. sic M. Pi. Ang. vel, nutabunt, Vulg. Ca. vacillabunt, Ti. V. vel, retrocedent, Ar. vel, agitabuntur, Sy. concutientur, Ch. vel, corrumpentur, D.) viri (vel, milites, Ca.) roboris, sive virtutis, vel, robusti, sive fortes, Merc. ex 1. Mo. vel, valentes robore, JT. Intelligunt hîc, 1. Lacertos 1. 2. Dorsum, robustissimam corporis partem, quæ sub oneribus fatiscit 1. 3. Crura & tibiae 1; Atlantes corporis 1. Confirmat hoc, 1. quod in his robur hominis collocatur, Psal. 147. v. 10. Cant. 5. 15. Aet. 3. 7, 8, 16. Confer. Gen. 32. 25. Jos. 11. 6. Jud. 15. 8. Unde parum his utuntur, tum infantes ante robur acceptum, tum senes post robur amissum. 2. Præcedens mentio *manuum*, quibus planè respondent pedes, tum structurâ, [de quo vide eruditum Authorem,] tum morbis 1. 3. Quod his optimè congruit vox [וְהָיָה אֲנִי שֶׁהָיָה] *pervertentur*. In senibus enim nutant inter gradiendum crura, ac velut distorquentur, quia rectè & firmiter incedere non possunt 1, scilicet pationem poscentes in subsidium 1. ¶ *Et otiose, &c.* [וְהָיָה אֲנִי שֶׁהָיָה] *Et cessabunt, vel definent*, (scilicet molere, h. e. mandere 1: vel, intermittent, JT. Pi. vel, deficient, Ch. vel, inutiles factæ fuerint, P. V.) *molares*, P. Mo. vel, *molentes*, M. Ti. 1. Sy. *molirices*, Merc. Ar. *mole*, Ca. *molirices* illæ, JT. Pi. i. e. dentes 1; qui quasi molunt, h. e. mandunt, cibum 1. Dentes molares 1. Senes ægre ac lentè edunt, & liquidis ferè utuntur. *Frangendus miferi gingivæ panis inermi est* 1. [וְהָיָה אֲנִי שֶׁהָיָה] *dentes*, quod etiam scem. est 1. Per *cessationem dentium* intelligo omnes eorum infirmitates seniles, ut putredinem, diruptionem, nigredinem, &c. præcipuè autem eam quæ gingivis excidunt, & per consequens, eorum paucitatem, ob verba sequentia 1. Verbum [וְהָיָה אֲנִי שֶׁהָיָה] hîc tantum exstat, apud Chaldæos verò satis est frequens, in significatione *cessandi* 1. ¶ *In minuto numero, [וְהָיָה אֲנִי שֶׁהָיָה]* [Variè reddunt.] *Quum mandent*, JT. Heb. *minuunt*; i. e. dentes, quibus strenuè comminuis cibum, hebetabuntur, itâ ut subindè recurrentibus doloribus cogèris ægre & lentè mandere 1. Est quidem [וְהָיָה אֲנִי שֶׁהָיָה] *Pihel*, adèoque transitivam significationem præ se fert: sed hanc respuit ratio temporis, quod scilicet præteritum est: nam si esset transitiva, ac proinde notaret comminutionem cibi, seu actum mandendi, oporteret positum esse in futuro, quia præcedit futurum, non quidem formâ, sed significatione, propter Vau conversivum. Malim ergo significationem hîc esse intransitivam, quam verba *Pihel* interdum fuscipiunt 1. [וְהָיָה אֲנִי שֶׁהָיָה] in *Pihel* (prout hæc tantum vice habetur) idem puto significare cum *Kal*, ubi est, *imminui numero, viribus, &c.* Sic alibi secunda conjugatio neutraliter usurpatur, vel, cum prima convenit; ut [וְהָיָה אֲנִי שֶׁהָיָה] *aperit se*, Cant. 7. 12. [וְהָיָה אֲנִי שֶׁהָיָה] *insurgebat*, Mic. 2. 8 P. Al. ut *parum molant*, Ti. *antequam possint masticare cibum*, Ch. *Cessabit siquidem molitura earum*, Ar. *Quia diminuent*, P. sic Mo. sub. *molitionem*, V. He. in Merc. i. e. non poterunt contundere & comminuire cibum 1. Al. *imminutæ*, Ca. 1 V. Al. quod (vel, quum, Pi.) *imminutæ sunt*, Merc. sic M. Gej. 1. Non quidem quantitate, crescunt enim dentes ad extremum senium 1; sed, [vel, 1. viribus,] *quia visus defecti sunt*, G. vel, 2. numero 1, quod in parvum numerum sunt redacta, Ar. *Pauciores sunt senibus dentes, & qui supersunt, minùs molunt solito 1; ob defectum, tum virum in se, tum appetitum in stomacho 1. ¶ Et, &c.* [וְהָיָה אֲנִי שֶׁהָיָה] *Et tenebrent* (vel, *obscurabuntur*, Merc. Sy. sic M. vel, *caligabunt*, Ca. Ch. *obscurum visum habebunt*, Ti.) *spectantes, sive videntes*, (oi magnum motus, incurvantes se ut videant,) G. vel, *facultates illæ videntes*, P. intellige lumina, sive oculos 1, in fenestris, Mo. Ti. in foraminibus, 1. per foramina, Ar. per speculas, JT. per fenestras, P. Pi. Sy. Merc. i. e. Vel, 1. per intervalla palpebrarum 1; quæ in visione, velut fenestræ, aperiendæ sunt: Esa. 6. 10 1. Vel, 2. per foramina illa quibus oculi inclusi sunt 1, ut Zach. 14. 12. & ubi velut in insidiis latent 1. [וְהָיָה אֲנִי שֶׁהָיָה] *fenestræ*, dicuntur sunt ab [וְהָיָה אֲנִי שֶׁהָיָה] *insidiari*, quod, ut insidiari ex loco occulto prospiciunt, sic ex fenestris prospici soleat, quasi is locus sit insidiis peropportunos 1. Hoc vult Chaldæum sic reddidit, *qui vident per cancellos capitis tui*, h. e. per orbitas oculorum, quæ sex ossibus constantes fornicem*

Smith, in tractat. Angl. ad h. l.

Pi.

Mc. sim. T.

Mar.

Ca.

Mc.

G.

Q. in Mar. sim. Glas. rhet.

1. 10. 252. Gej. Pen.

Ang. Smith.

Q. in Merc. sim.

Gej.

Ang. sic Gej.

Smith.

Ang.

Smith.

Ang.

Q. in Ang.

AE. in Merc.

Mc. ex RS.

RS. in Merc. sim.

Smith.

Smith.

Q. in Ang.

M. V.

Ca. G.

Ang. Smith.

Gej. Pen.

M. Gej.

Ang. Smith.

Smith.

M. sim V.

Smith.

Gej.

Ang. sim.

Smith.

Smith.

Ang.

Ch. in Merc.

Ang.

Gej. P. m.

Arg. G. V.

D. Smith.

Glas. &c.

G.

Mc.

Gej.

Pi.

M. V. Ca.

D. Merc.

Gej. Ch.

&c.

Pi.

G. Ang.

Gej.

Mc.

Smith.

Gej.

Pi.

Gej.

Mc.

Smith.

Mar. &c.

Mc.

sim. Ang.

Mar.

Ang.

Mc.

Ca. D. G.

Pi. Ch. &c.

G. Smith.

Smith.

Pi. ex Merc.

Smith.

Ang.

Pi.

Mc.

nicem constituunt, per quem oculi prospiciunt. Vel, 3. per externam illam oculi membranam quam *adnatam* vocant, aut *conjunctivam*, quæ orbitæ proxima est, & oculum firmiter in cavitate sua retinet; quæ oculum ambit à parte postica totum, à parte anteriore autem quatenus se porrigit albugo oculi, atque ita relinquit totam iridem velut foramen apertum, per quod species transeant, &c. Vel, 4. per nervos opticos, qui manifestè cavi sunt & perforati; quibus obstructis, ut in gutta serena fit, totalis cæcitas sequitur. Vel, 5. per pupillam oculi, quæ nihil aliud est quàm foramen in tunica uvea ^d. Vel, 6. per vitra conspiciuntur ^{*}. Sed 1. incertum est num illa tunc temporis inventa fuerint. 2. Sunt hæc extra limites allegoriæ, neque sunt pars domus quæ hîc describitur, nempe corporis humani ^f. Vel, 7. per illos humores (nempe aqueum, crystallinum & vitreum,) & tunicas (nempe araneam & corneam) per quos visibiles species transeunt, ut visio fiat. Porro, è *fenestra prospicere* dicitur, non modò qui per fenestram apertam prospicit, sed etiam qui per vitrum, quod pellucidum est & diaphanum, prospicit, & quæ extrà sunt cernit ^g. Vel, 8. simplicior sensus est, Anima per oculos prospiciens tenebrescet, defectu spirituum. Addit Valèsius, senibus, partim siccitate, partim extremorum congestione, crassescere succos oculorum, & membranas durescere ac corrugari: multis etiam nervos opticos & meatus obturari ^h.

4. Et, &c. *וְסִימָנוֹתַי בְּשִׁוּיָא* Et clauduntur (vel, claudunt, Ar. Vulg.) *fores*, vel *ostia*, (vel, *valvæ*, JT. Pi. Merc. vel, *egressus*, G.) *extrinsecus*, P. Ca. Merc. D. vel, *foro*, JT. in *foro*, Ar. *versus forum*, G. vel, *foris*, V. Merc. Gej. vel, in *platea*, M. Mo. Ti. Merc. o. Sy. vel, quæ in *plateam* spectant, Pi. Sic discernuntur *valvæ* exterius conspicuæ, h. e. labia oris, à valvis foras non spectantibus, ut sunt opercula gulæ, vesiculæ fellis, &c. ⁱ. *וְסִימָנוֹתַי* notat *armum*, vel *crus*: *וְסִימָנוֹתַי* verò, *plateam*, quæ cruribus pedibusve discurrentibus frequentatur, ceu Prov. 7. 8. Cant. 3. 2. ^k. [Variè intelligunt.] 1. De portis ædium senis clausis, quod assidue domi se continet ^l. Et erunt pedes tui ligati ut non prodeant in *plateam*, Ch. Sensus est, Morosissimus eris, ita ut neque foris neque domi ullam delectationem capere possis: à foro abstinerebis & frequentia hominum, ubi juvenus delectationem percipit ^m. Oclusum illi erit forum ob vocis tenuitatem ⁿ, [ut sequitur.] Hi ergò ad literam accipiunt: alii verò allegoricè ad corpus referunt, quod hîc domui confertur, cuius fores variè explicant ^o. Intellige labia ^p: vel, os, quod cordis ostium est. Hoc autem referri possit tum ad comestionem, tum ad loquutionem: tum ad oesophagum, sive fistulam cibariam, per quam cibus descendit in ventriculum; tum ad arteriam sive fistulam spirituales, quæ spiritus sive halitus descendit in pulmones. Hæ fistulæ forsan conferuntur *plateæ*, vel viæ quæ descenditur in varias corporis partes; quæ etiam fores habent, quæ unam viam claudunt, & alteram aperiunt, ut cibus rectè in stomachum, non autem in pulmonem, deferatur. Hæ fores in senio quasi occluduntur, nec officio suo ritè funguntur; unde illis difficultas & loquendi, & diglutiendi ^q. Ostia faucium, meatus per quos cibi intrant ^r. Labia *clausa* dicuntur, quia non possunt bene loqui ^t. Sed præstat referre ad cibum, quem ille jam non capere possit, vel appetitu deficiente, vel vi organorum, quibus cibus in ventriculum ingeritur: quod optimè quadrat cum verbis seq. *Valvas* autem hîc intelligo omnes meatus in toto corpore per quos homo alimentum recipit; qui in senibus obturantur, nec solito funguntur officio ^u. ¶ In, &c. *וְסִימָנוֹתַי בְּשִׁוּיָא* In, vel cum, *humilitate* (vel, in *infirmirate*, o. ad *imbecillitatem*, Ar. vel, propter, seu per, *humilitatem*, Merc. ob *infirmiratem*, G. propter *remissionem*, P.) *vocis*, sive *sonitus*, (vel, propter *depressum sonum*, Pi. Gej. sim. Merc. vel, cum *exili sonitu*, sive *voce*, Sy. Ca.) *mola*, Mo. Ca. *ipsius mola*, P. vel, *ipsius molitura*, V. aut potius, *molitionis*, V. Merc. Gej. Pi. sub. *dentium*, V. vel, *molentium*, Sy. *molitricis*, Ar. Et *humiliata* [repete, fuerit] *vox molentis*, M. Al. *dejecta sonora molitione*, JT. (Heb. *dejecto sono molitionis*, hypallage;) i. e. valente illà manducatione quæ in juventute uteris amissa ^v. Cum *exili voce molentis*, Ti. eam *inutilis facta*

effet vox, Sym. in D. & *humiliata fuerit vox molentis*, Q. in V. Exponunt, 1. de tenuitate vocis ^x. q. d. Os senum quædam quasi mola panaria est, non est sonorum; vox debilis est ^y. Vox, dentium beneficio formanda, planè rauca, mustans & depressa, est; ideo senes non libenter, vel rarissimè, loquuntur. 2. De *molitione*, &c. ^z. de dentibus parùm mandentibus ^b. q. d. Propter metum sumendi in os cibi duriusculi, quem mandere nequit ob imbecillitatem, vel defectum, dentium; ac proinde, dum mandit, sonum exilem edit ^c. Ideo senes non patefaciunt os oblati cibis, quia dentes inter masticandum non strident, ceu in juventute, ubi crustas, ossicula, &c. fortiter ac sonore confringimus: imò quia interior mola in ventriculo (i. e. concoquendi virtus) valde consumpta est, & instar mola vetustæ, ut parùm crepat, ita parùm comminuit ^d. Cum *exili voce*, &c. qui ultra digerere cibum non valent. Nam sono quodam solent molere cibum qui valent dentibus ^e. Nec dentes nec appetitus illi sufficiunt, ut multum comedat ^f. [Sed jam audiarnus D. Smith. de hoc loco eruditè sic differentem.] Notandum, 1. hæc verba, *clauduntur valvæ foris*, non esse distinctum symptoma senii, prout plerique acceperunt, sed respicere verba sequentia, quum *sonus molitionis depressus est*, & cum eis unam constituere sententiam senii descriptoriam; tunc tantum fores claudi vult, quum sonus mola exilis est, & hæc soni exilitas causa est occlusionis valvarum. 2. Hanc molitionem ab illa v. 3. esse diversam: ut enim idem planè repetat [in tam brevi descriptione senii] scriptore quovis prudente indignum est, nedum Salomone ob sapientiam celebratissimo: quare alia hîc molitio quærenda est. [Sed, pace viri docti, notandum, molitionem h. l. non per se poni, tanquam novum symptoma senilis ætatis, id quod absurditatem aliquam redoleret; sed novum tantum effectum hujus molitionis hîc significari; quasi dixisset Salomon, Et propter illam cessationem molarium, vel, quod eodem recidit, humilitatem soni mola, sive molitionis, de qua jam dixi v. præced. clauduntur ostia, &c. id quod aliud planè est, nec eidem omnino incommodo obnoxium.] 3. Molitionem duplicem esse: 1. externam, inter duo dura corpora, &c. de qua v. præc. dictum; 2. internam, quam fermentatio præstat: quæ *molitio* jure dicitur, quia idem quod mola melius assequitur, & dura perfectius comminuit, & in minores partes dividit. Quæ enim mola aureum Aaronis vitulum comminueret potuisset sine ope ignis, & specifi alicujus menstrui? Hujusmodi autem molitiones sunt omnes naturales mutationes in corpore humano factæ, (sive quæ conservationi individui, sive quæ propagationi speciei, inserviunt,) quas medici *digestiones*, sive *concoctiones*, vocant; quæ in omni parte, inprimis autem viscere, reperiendæ sunt. Quales quinque tantum hîc notabo. 1. Est chylicatio, quæ cibus per acidum ventriculi succum perfecte comminuitur, &c. 2. Sanguificatio, quæ chylus rursus comminuitur, & exaltatur in sanguinem, &c. 3. Assimilatio, quæ quælibet pars succum nutritium sibi assignatum allicit, investigat, in partes minutissimas frangit, ita ut partes alienæ extrà per poros mittantur, &c. 4. Lactificatio, in mammis perfecta, &c. 5. Productio feminis; quæ, quia maximè miranda est, plures requirit præparationes & mutationes quàm omnes præcedentes, unde tot ei destinantur vasa, præparantia, deferentia, varicosum, &c. Hæc autem præparatio feminis, &c. dicitur *molitio* in Job. 31. 10. Uxor mea alteri molat. Sic Jud. 16. 21. de Sampsonem dicitur, molebat in ergastulo. Præcedentes injuriæ per vim ipsi illatam significabantur, ceperunt eum, & oculos ei eruerunt, & ligarunt: nunc additur, non, fecerunt eum molere, (neque enim huic congruerent vincula illi imposita,) sed, tanquam proprius ipsius actus, molebat. Non itaque improbabile est quod RR. referunt, Philistæos, prolis giganticæ cupidos, selectissimas & robustissimas virgines suas ad Sampsonem attulisse, ut eam ex Sampsonem haberent, &c. Quicquid sit, molitionem hanc Sampsonis naturalem fuisse, &c. credo. Porro, *sonus molitionis* nihil aliud est quàm naturale aliquod signum digestionis, sive concoctionis, quale est (v. g.) partium appetitus, attractio, expulsio, &c. Hinc constabit quid sint *ostia* h. l. H. b.

^d Smith.
^e Gej.

^f Smith.
p. 89.

^g Smith.

^h T.

ⁱ Gej. ex
Pi. & Belg.

^j Gej.

^k K. in
Merc.

^m Jun. sim.
Pcm.

ⁿ G.

^o Ang.
^p M. V. ex
He. Pi. Ca.
Gej.

^q Ang.
^r D.
^t L.

^u Merc.

^v Jun.

^x G.

^y Glas.
ther. 1. 2. 20.
487.

^z Gej.
^b Ca.

^c Pi.

^d Gej.

^e Q. in V.

^f Pcm.

10

20

30

40

50

60

70

h.l. Heb. וַיִּקְרָא, quod duale est, & propriè sign. *valvas*, seu *valvulas*, vel, ostia duo, sive duplicia. Ostia autem quæ præcedentem molitionem respiciunt duorum sunt generum, extrema, vel intermedia. Extrema sunt, i. anteriora, quæ nutrimentum intromittunt, nim. labia, quæ *ostium* vocantur Psal. 141. 3. Mic. 7. 5. 2. postica, quæ excrementis emittendis inserviunt, nempe sphincteres ani & vesicæ, & pori cutis. Ostia intermedia sunt, quæ cibum ab una parte corporis ad aliam transmittunt, ut pharynx, orificium ventriculi tum superius, tum inferius, sive pylorus, valvulæ venarum & articularum, & coli, & in primis cordis, &c. *Plateæ* tandem hîc sunt viæ in corpore per quas cibus sine impedimento transit, ut œsophagus, intestina, &c. *Occlusio* denique ostiorum cessationem ab usu sive functione sua naturali significat.

וַיִּקְרָא Et, &c. וַיִּקְרָא Et con-
surget (sub. homo, Ti. senex nempe à lecto suo h: vel, surgetur, Ca. Gej. Tertia persona act. ponitur impersonaliter i.) ad vocem, sive sonum, volucris, sive avis, P. Mo. M. Ti. Ca. vel, *avicule*, Merc. JT. Pi. vel, *passeris*, s. q. d. Parum dormiet, & raro, & leviter, ob crudelitatem & imbecillitatem stomachi, unde turbulenti suscitantur vapores, cerebrum magis gravantes, quam amica sua tepiditate ad somnum componentes.

[Ita in generali sensu conveniunt, sed in modo explicandi variant.] 1. Minimo quoque strepitu somnus ejus abruptetur. Excitabitur ex somno ad sonum minimæ avis, quum in juventute somnolenta vix excitaretur ad sonitum tubæ sive bombardæ. Et excitaberis à somno tuo causa vocis *avicule*, Ch. Sed non placet hæc interpretatio. 1. Non dicitur *expergisci*, sed, *surgere*, (quod evigilationem præsupponit,) ad vocem avis. 2. Repugnat surditas verbis sequentibus seni attributa. Propterea aliter intelligo, ut dicitur Cant. 2. 12. *tempore cantici avium*. Id autem tempus est, vel, annum, Vere scilicet, de quo ibi loquitur, vel, diurnum, sive summo manè, de quo hoc loco, quo tempore senex defessus est, quum nec somnum nec quietem illi sufficit lectus ejus. Vide Hest. 6. 1. Job. 7. 4. Dan. 6. 18. Sensus est, Surget ad galli cantum.

Non placet, quia וַיִּקְרָא *aviculam* sign. nec de majoribus avibus dicitur. Verum ut וַיִּקְרָא, ita & וַיִּקְרָא, generale est, & omnes volucres complectitur; ut notant K. & Pomar. in Lexicis suis, & Aquinas, & constat ex Deut. 4. 17. & 14. 11. & 22. 6. Psal. 8. 9. & 148. 10. Ezech. 17. 23. & 39. 4, 17. (ubi sic vocantur aves rapaces, quæ omnium maximæ sunt,) & Dan. 4. 9, 18. Significat senem circa gallicinium, i. e. summo manè, excitari. De eo sic Ovid. Amor. 1. 6. *Jamque pruinosis molitur Lucifer axes, Inque suum miseros excitat ales opus*. Potest etiam id accipi de matutino garritu avium. וַיִּקְרָא, non à cantu, qui non est communis omnibus, sed à manè, dici autumo; quia solenne est avibus summo manè surgere, sive canoræ sint, sive non canoræ: cum feræ tum altum dormiant, quia noctem ducunt infornem, Psal. 104. 20. Sed quomodo vigiliæ h. l. senili ætati tribuuntur, quum soporosi affectus in explicatione v. 2. positi fuerint? Resp. Utrumque symptoma senibus ascribunt Hippocrates Aphor. 3. ult. Galen. de Sanit. 3. 6. Deficit nimirum illi somnus naturalis, redundat autem somnus præter naturam.

וַיִּקְרָא Et, &c. וַיִּקְרָא Et incurvabuntur (i. e. respientur, seu rejicientur, humiliabuntur, P. deprimuntur, Sy. V. G. sic M. supprimentur, Ti. V. submissæ erunt, V.) omnes filie cantici, Mo. Merc. Sy. Ti. &c. sive, carminis, s. Ar. M. vel, omnes cantatrices, Pi. Gej. vel, omnes filie vocis, i. e. resonantiæ. Et cassæ erunt omnes musice puellæ, Ca. Et remittentur labia tua à dicendo cantico, Ch. Sensus est, Et nullo pretio illi erunt musæ. Optimè hoc explicatur 2 Sam. 19. 35. *Filie cantici, sive musice, dici possunt, vel, i. activè, quæ musicam efficiunt; ut organa vocis, labia, pulmo, guttur, lingua, palatum, dentes, præsertim verò aspera arteria, larynx, & glottis, quæ voci modulandæ inserviunt; vel, 2. passivè, quæ musicam recipiunt; nimirum organa audiendi, auris scil. tum externa, tum interna, quæ hîc præcipuè intelligi videntur; quæ, ut optimè monet Corn. à Lapide, ad hoc unum factæ sunt, ut voces & carmina audiant; quare ex iis nata, eorumque filie, esse videntur: &*

rursus, *Objectum delectabile efficit in auribus sensationem delectabilem; quare ejus quasi parens & mater esse videtur*. Omnes nimirum gratiæ & elegantiae musice accuratius representantur in instrumentis auditus, quàm imago matris in filia. *Ventrem sequitur partus*; eademque planè est musica quæ & fit & auditur, per species audibiles continuata à producente ad percipientem.

* *Filias & filia* Hebræis dicitur illud, quod quomodocunque destinatum est alteri, vel ad illud pertinet: ita hîc aures *filie cantici*, quia canticis sonisque aliis dignoscendis occupatæ. Aures autem senum humiliantur, flaccescunt, debiles & ineptæ sunt, & sæpius incurvantur ad os loquentis. Verum וַיִּקְרָא, omnes, non tam convenit auribus, quàm concentibus musicis.

† Sensus est, Nec vox ipsi erit, quæ canat, nec aures, quibus alios canentes audiat. *Filie cantici* hîc sunt, concentus musici & harmoniæ, & omnia quæ musicæ inserviunt, vel in voce, vel in organis musicis. Sunt carmina ipsa, (sicut filius hominis idem qui homo h;) quibus intellige omnem concentum, qui per hypallagen hîc dicitur obsurdescere, (sicut Sol v. 2. tenebrescere,) putà, non in seipso, sed in auribus senum. Vel, sunt arteriæ & fibræ vocales, quæ multum valent ad vocem eliciendam, quæ etiam inter canendum tenduntur & inflectuntur. q. d. Vox gutturis, quæ prius cantabat, erit submissa, adeo ut non audiat. Vel, sunt guttur, labia, pulmo, cæteraque vocis instrumenta, quæ in senibus deprimuntur, h. e. multum dejecta sunt à priori sua eminentia ac robore, enervata ac pudibunda veluti jacent, &c. P. Sunt omnia canora.

10 Cantatores & cantatrices, qui humiles erunt, neque ab iis exaudientur, &c. Verbum masc. וַיִּקְרָא jungitur cum fem. וַיִּקְרָא. Simil. Esth. 1. 20. 5. *Excelsa*, &c. וַיִּקְרָא Etiam (vel, Sed & M. Quum etiam, Pi. Ca. Gej.) ab alto, sive excelsa, (sub. loco, M. sim. Ti. vel, à re alta, P. JT. Pi. Gej. vel, Et quæ eminent, G.) timebunt, Merc. sic Mo. &c. Mutat numerum: antè, וַיִּקְרָא surget; hîc, timebunt. Hæc enim ad homines referuntur, de quibus hæc & sing. & plur. dici possunt. Vel, timebuntur, Ca. Timebunt loca alta, nec audebunt ea conscendere, ut scalas, colles, altas turres, &c. vel, ob lassitudinem, quia non possunt attollere crura; vel, ob difficultatem spirandi; vel, ob vertiginem; vel, nè indè deciderent. Si in viam se dent, metuent nè offendant in exstantia aut depressa. Ab utrisque enim periculum est senibus. Prius vidimus senem cubantem, somnoque excitatum; item sedentem, & res musicas averfantem: hîc procedentem habes.

20 Offenderat Salomo debilitas in senibus vires omnes, sive functiones & facultates hominis, tum superiores, tum inferiores, tum internas, tum externas, animales, vitales & naturales: nunc aliud symptomatum genus aggreditur, *qualitatum* nempe *mutatarum*, uti vocant. Et hîc rursus omnes hominis partes eleganter percurrit, & in singulis unam, eamque eminentem, mutationem exhibet. Partes hominem componentem sunt anima & corpus. Præcipuus mentis affectus est timor, qui his verbis exprimitur. Corporis partes sunt vel inanimatæ, ut capilli, qui per *amygdalum* significantur: vel animatæ; quæ rursus sunt duorum generum: 1. duræ & crustatæ; 2. molles & spongiosæ, quæ vulgò spermaticæ & sanguinæ dici solent. Priorum mutatio innuitur illis verbis, *locusta*, &c. posteriorum, in illis, *desiderium*, &c. Passio senibus maximè propria est timor, cujus in iis comites sunt suspiciones, averfatio, superstitio, &c. Hujus autem causæ sunt, tum debilitas imaginationis, quæ objectum timoris auget præter verum; tum gravitas & hebetudo spirituum, & impotentia membrorum ad resistendum. Metuunt autem senes *alta*, vel, i. respectu loci, ut colles, turres, nec non in aere meteora, tonitru, &c: vel, 2. quoad abstrusam & difficilem eorum naturam, ut v. g. profunda Theologiæ mysteria, arduos conatus, quos in juventute aggredi audebant, &c.

30 Et, &c. וַיִּקְרָא Et consternati in via, Mo. Et pavent, &c. P. formidant, &c. M. Et [repete, timebunt à] contritionibus, &c. JT. Et terrores (sub. sunt, vel, erunt, eis, Merc. Pi.) in via, Merc. P. s. Gej. licet plana, nè vires absumant. Dissidant poplitibus suis, ideo

40

50

60

70

80

90

100

ideo iter refugiunt f. Vel, nè offendant pedem, aut labantur g. q. d. Timent viam ingredi, quòd illis plana via aspera sit futura, & parvæ asperitates magni colles aut montes h. Al. Et fractiones, &c. i. e. offendicula: q. d. Vel in festucam impingere solent. Alii, Contritiones, sive pavores, (sub. venient eis,) in via, ut præ lassitudine & debilitate nequeant ambulare i. Trepidabunt per viam euntes k. Erit eis difficultas ambulandi l. Lentè & timidè ambulant, nè vel cespitent, vel à quovis occurrente detrudantur, vel delassentur m. Timent etiam plana & obvia aggredi n. וַיִּתְּרֶם à וַיִּתְּרֶם expavit, primà & extremà [radicali] geminatis, (id quod significatum intendit; vide Ezech. c. 17. v. 5. Hof. 2. 2. o.) nam secunda absorbetur p. Significat vehementes ac frequentes consternationes, seu contritiones q. ¶ Florebit, &c. וַיִּפְרֹחַ וַיִּפְרֹחַ וַיִּפְרֹחַ Q. deducunt à וַיִּפְרֹחַ rejicere & spernere. [Hi sic reddunt:] Et reprobabit, vel floccifaciet coitum, ob debilitatem scilicet: nam וַיִּפְרֹחַ membrum coitus interpretantur r. Al. Aversabitur custodiam sui, h. e. Non curabit sibi cavere, ac vitam & valetudinem tueri. וַיִּפְרֹחַ exponunt Tóar, pro facultate custodiendi & invigilandi ad tuendam vitam t. Sed tum oportet וַיִּפְרֹחַ & וַיִּפְרֹחַ confusis ordinibus idem valere u. Alii, Et crescent palpebræ; ut videre licet in senibus præ macie v. [Reliqui omnes aliter reddunt.] Et florebit, vel floret, amygdalus, M. P. Mo. Ti. Merc. Ca. Pi. o. Sy. Ar. Gej. i. e. Caput conspergitur canitie z. Albescet caput sicut flores amygdali t. Simil. Sophocles sub initium Elect. ἡ δὲ προσέλευσεν ὁ δὲ ἡντιστορεῖον, Nec suspectum habebunt ità floribus tinctum, i. e. canis respersum; quicquid illic velit Scholiastes y. Idem alibi, λευκανθὲς κεφαλῆς vocat canum caput z. Amygdali autem similitudine usus est, quia hæc ad florendum evigilat citiùs aliis arboribus; floret enim mense Januario, Martio verò pomum maturat. Vide Jerem. 1. 11, 12. Unde & וַיִּפְרֹחַ dicitur, à וַיִּפְרֹחַ vigilando. Sic cani opinione citiùs emergunt, &c. & non opinantibus obrepit senectus. Veteres Hebræi exponunt וַיִּפְרֹחַ, coram, cui scilicet os femoris infixum est, quòd hoc os, quod supra nates est, in senibus præ macie appareat, & velut succrescat. Chald. Par. & Hieron. juxta quosdam Hebræos, sacram spinam interpretantur, quòd, decrefcentibus præ macie natium carnibus, spina in senibus succrescat & floreat. Sed prior expositio simplicior est b. [Alii hoc membrum cum sequentibus jungunt, & totum sic reddunt,] Et efflorescentem amygdalum, & pinguescentem se locustam, irritam faciet animus iste apperens, JT. Quum florebit amygdalus, & impinguabitur locusta, irrita erit concupiscentia, vel, irrita ea habebit concupiscentia: vel, lic potius, Et floreat amygdalus, & impinguetur locusta, irritum id faciet appetitus: i. e. Nè amœnissimo quidem anni tempore, quum amygdalus floret, & locusta pinguedine onusta sit, voluptatem ex iis capere potest senex c. Nè Vere quidem ipso (quo arbores & animalia omnia lætari quodammodo videntur) ipsius fastidium avertetur. Describitur hîc Ver ab unius arboris & animalculi exemplo, per synecdochen d. Sic וַיִּפְרֹחַ exponitur juxta vocales, redundante s. Quòd si juxta consonantes legatur וַיִּפְרֹחַ, sic interpretor, Et spernet amygdalum, & si impinguetur, vel apporetur, locusta, irritum id habebit concupiscentia *. In וַיִּפְרֹחַ, à וַיִּפְרֹחַ floruit f, s epentheticum est g: vel, s pro i h. ¶ Impinguabitur, &c. וַיִּפְרֹחַ [Variè reddunt.] Convenient cicada: Stridula & querula vox i. Al. וַיִּפְרֹחַ hîc non est locusta, sed pars cruris, sive femoris. Juxta AE. est crus, vel talus: Chaldæo est, malleolus pedis. [De quo videtis authorem.] Mihi potius est, caput femoris, (id enim Arabibus dicitur *chagaba*,) à quo cùm incipiat motus cruris, meritò hoc de sene dicit, Et ingravescit *chagab*; ut doceat illi graviolem & tardiolem esse incessum k. Al. Et onerabitur dorsum, sive spina dorsi, onerabuntur lumbi, Q. in V. Oneratio locustæ est, spina dorsi inflexio, scapulis exstantibus. Locustæ autem spina dorsi comparatur, ob multos σπονδυλῶς seu vertebra quæ in utraque apparent. Inflexio verò illa, seu incurvatio, quædam velut oneris impositio est l. Al. Et seipsam gestat cicada, Ti. Et seipsum gestat bruchus; i. e. Adeò debilis est, ut nihil præter se ferre possit m.

[Plerisque לִּפְּרִישׁ est *locusta*; qui tamen locum variè accipiunt.] $\text{וְהָיָה כִּי יִפְּרֹשׁ הָאֵשׁ}$, quod Vulg. reddit, *Et impinguabitur locusta*: [sic & Ar.] propriè autem sign. *incrassabitur*; quod ad senum crura tumentia, & podagris prægravata, refert Hieronⁿ. Syrus, *crescet locusta*.ⁿ Merc.
Hi anteedens posuerunt pro consequente: quia quæ impinguantur & augentur graviora sunt. Aliis *locusta* dicitur senex, tanquam locustæ similis, quia senis ossa exstant, & corpus est exhaustum. Proinde Tithonum
10 poetæ fingunt in extrema senectute mutatum fuisse in cicadam, animal & ficcissimum, & maximè garrulum^o. Senex locustæ similis est figurâ exstantium scapularum, & coxæ ac spinæ dorsi curvæ & nodosæ, membrisque cæteris macilentis; quæ respondent crebris illis corpusculi locustæ internodiis, pedibusque gracilibus*.^{* Gej.}
Al. *Impinguabitur locusta*, q. d. crescet callosa durities in cute senum, & fiet quasi crusta locustæ (marinæ scilicet, quæ testacea est,) ob ficitatem & duritiem P.^p Ma. ex
Al. *Et gravabitur ab infidente locusta*, M. *Et onerabitur*^{Valef.}
20 *sefe*, vel *onerabitur*, (vel, *oneri erit*, Mo. Ang. G. *oneri erit illi*, P.) *locusta*, Merc. Pi. Gej. &c. [Quod variè explicant.] Dorsum incurvatum, ita ut locustæ speciem referat, instar oneris premet senem q. Adeò debilis
erit, ut nè insultum locustæ ferre possit; ut locusta, parvum animal, si requieverit super illum, ei oneri erit †. Etiam levissima quæque senibus onerosa sunt^t. Non placet hæc interpretatio; sic enim Salomon in hac
30 clausula admodum variaret, tum à generali horum versuum scopo, qui est allegoricus, tum à speciali modo seipsum explicandi in hoc versu, qui est hieroglyphicus. Deinde, repugnat ei Grammatica: nam $\text{וְהָיָה כִּי יִפְּרֹשׁ}$ hîc dicitur de ipsa locusta sive cicada, (hæ enim, tum naturâ, tum formâ, parùm inter se discrepant,) non de altero, sive de sene, cui oneri est. Malim ergò sic reddere, *Locusta onustam se reddet*, sive *præbebit*, grandescet & onerosa erit. Ad cujus intelligentiam quærendum inprimis est quanam corporis partes aptè per cicadam significantur, & quæ mutatio hîc denota-
40 tur. Quum autem vitales corporis partes duorum generum sint, 1. duræ, tensiles, solidæ & crustæ, 2. molles, teneræ, fluidæ & succulentæ; priores his verbis posteriores verbis proximè sequentibus, significari videntur. Locusta & cicada sunt utræque duræ & crustæ, ab aliis animalibus discrepantes præcipuè in exstantia membrorum, summa crurum curvitate, artuum inversione, & magna à trunco corporis distantia. Vide Levit. 11. 22. Aptè itaque hæc repræsentant duras & solidas corporis partes, ossa scilicet, eorumque protuberantias, epiphyfes, nempe, atque apophyses; quæ [apophytes] in senibus majores apparent, & ab ipso ossis corpore distantiores: id quod in vertebra
50 maximè cernitur, quarum apophyses eminentiores & majores in sene seipsum incurvante conspiciuntur, & cicadæ speciem mirè exprimentes. Porro, interpretationem meam confirmat vox $\text{וְהָיָה כִּי יִפְּרֹשׁ}$, quod primariò sign. *onera ferre*. Partes autem quæ onera portare solebant, scapula scilicet ejusque acromion, ipsæ jam onera fiunt, & sub iis senex ferè fatiscit. Ut autem ossa præcipuè hîc designantur, ita cum illis, & post illa, cartilagines, ligamenta, membranæ, nervi, tendones, venæ, arteriæ, &c. quæ in sene duriores & ficiores evadunt^v.^v Smith.
Al. *Oneri erit locusta*, i. e. particula salax herniam contrahet*.^{* G.} ¶ *Et, &c.* $\text{וְהָיָה כִּי יִפְּרֹשׁ}$ [Variè reddunt.] *Et dissipabitur* (vel, *evanescet*, Ar.) *capparis*,^v Sy. Vulg. *Herba nota est, appetitum provocans*; unde metaphoricè appetitus in senibus deficiens significetur. Sanè RR. אֲבִינֹת est *capparis*, aut similis fructus^v. Verùm RR. vox est אֲבִינֹת , quæ alia ha-
bet puncta, aliùmque significatum, quum generatim designet baccas, *minutos arborum fructus*, ut lauri, olivæ, corni, &c. Hinc Talmud berach. fol. 36. 1. expressè distinguit $\text{אֲבִינֹת וְהַקְפָּרִים}$, *baccas & cappares*, ceu videbis apud Buxtorf. Lex. Rab. fol. 122. *Capparis*,^{* G.} i. e. appetentia cibi & Veneris: nam utramque excitat capparis, ut Avicenna, Plin. Valef. &c. docent. Unde Chald. vertit, *Prohibebers à concubitu*^a. Al. *Cappares*^{* T.} *contrahent sese*, vel *deficient*. אֲבִינֹת propriè & primariò sign. *desiderium*; secundariò & figuratè, *capparin*, vel fructum, vel potius flores, istius fructus. Posteriorem
hanc

hanc vocis significationem huius loci esse multa docent. 1. Hæc optimè congruit cum scopo, tum generali huius descriptionis, qui prorsus allegoricus est, tum speciali huius versûs, qui est, notabiles alterationes in senili & animo & corpore factas symbolicè ostendere. 2. Eiusdem planè naturæ sunt tum proximè præcedentes, tum sequentes, descriptionis partes. 3. Hoc pacto perfecta est antithesis inter hoc verbum & illud quod immediatè præcessit: & ut per *cicadam* significationes sunt partes corporis duræ & crustæ; ita per *capparinæ*, partes molles, spongiosæ & fluidæ, quarum depravatio & minoratio, ariditas & consumptio, hinc indicantur. Hoc vult, in senibus minui sanguinem, pinguedinem & medullam, carnem omnem, imprimis illam musculorum, consumi & contrahi: id quod *רָחַץ* sign. metaphorâ ab illis rebus sumptâ quæ prius dilatata, spongiosæ & floridæ erant, confutæ autem sive compactæ duriores evadunt, &c.^b [Reliqui verba aliter reddunt.] *Dissipabiturque mutua confederatio corporis & animæ*, M. *Et franget foedus concupiscentiæ*; i. e. Pars illa concupiscibilis animi, cui desiderium tribui solet, rumpet foedera quæ pepigit cum corpore^c. Similis ellipsis nominis *foedus* post verbum *רָחַץ* habetur 1 Sam. 20. 16. & 22. 8. 1 Reg. 8. 9^d. Optimè veritas, *peribit libido*, quod cum præcedenti optimè cohæret^f. Libido in senibus extinguitur^f. *Et dissipabit aviditas*, Mo. *Et appetitus respuit res oblatas*, Ti. *Et dissolvetur* (vel, *dissipabitur*, P. vel, *irrita fiet*, Merc. D. vel, *concidet*, D. vel, *peribit*, Ca. Pi. Ang.) *appetentia*, vel *concupiscentia*, vel *appetitus*, Merc. Gej. P. Pi. scilicet cibi & potûs, & concubitûs^g. Cujus causa est, quod senibus desint vivi sensus & vegetus corporis habitus, &c. aliæque quæ appetentiam promovere solent^h. Verbum *רָחַץ* est Hiphil, & aliàs transitive sumitur, *irritum fecit*, v. g. foedus, Jes. 33. 8. vel, mandatum, Num. 15. 31. vel, votum, Num. 30. 9. hic tamen neutraliter sumi possit, ut Hiphil alibi sumitur. Sic *רָחַץ* computruit, *רָחַץ* prolongatus fuit, &c.ⁱ. *Quoniam*, &c. *אֲדָמָה* *בְּיָדָיו* *אֲלֵךְ* *בֵּית עוֹלָמוֹ* *Quia*, vel, *Ed quod*, (vel, *Quum*, J. Pi.) *homo tendit*, vel *vadit*, (vel, *Discedente homine*, Ca.) *in*, vel *ad*, *domum seculi sui*, P. Mo. J. T. vel, *æternitatis suæ*, Merc. Vulg. G. M. vel, *domum suam æternam*, sive *perpetuam*, Ti. Ca. Pi. V. Gej. Merc. ubi longissimo tempore futurus est^k; ubi habitabit usque ad iudicium^l. Id est, vel, 1. ratione animæ; ad æternitatis statum, vel, beatum in cœlo, vel, infelicissimum in inferno^m: vel, 2. in sepulchrumⁿ, unde nunquam rediturus est in hanc vitam^o; quod propria hominis domus vocatur Jes. 14. 18. Vide Job. 7. 10 P. Dicit, *ad domum mundi sui*, hic enim mundus non est suus^q. Ingeniosum hoc, sed à loco alienum^r. Catullus, *Nox est perpetua una dormienda*. Dicit, *ibit homo*, i. e. magis magisque accedet^s. q. d. Capularis ille senex appropinquat sepulchro^t. *וְעוֹלָם* non solum æternitatem, sed & diuturnum tempus, significat^v, ut Coh. 1. 4. &c.^x. *Et circuibunt in platea plangentes* Ità M. P. Mo. &c. scilicet mortuum^y. Lugentes hic sunt, vel, 1. amici, sive quum ipsum viserint, & ab eo lugentes abierint, funus ipsius expectantes, confer Amos. 5. 16. *luctus in plateis*^z; sive portantes ipsum ad sepulchrum^a: vel, 2. præfici & præficæ^b, funus undique ambientes^c; qui in procinctu ad stare videntur, pro more istius regionis, exituri in plateas, publicèque planctu suo indicturi funus. Vide Jer. 9. 17^d. & Matt. 9. 23^f. & quæ ad Matt. 11. 17^f. item 1 Reg. 13. 30^g. 6. *Antequam*, &c. *וְעוֹלָם* *אֲדָמָה* *בְּיָדָיו* *אֲלֵךְ* *בֵּית עוֹלָמוֹ* *Antequam* (vel, *Donec non*, Mo. vel, *Usque dum non*, Gej. sic^h. V. quod idem valet ac, *Antequam*, ut claret ex v. 1. & 2^b.) *rumpitur*, sive *abrumpitur*, (vel, *dissolvatur*, o. Merc. vel, *auferatur*, sive *subtrahatur*, Ti. Gej. vel, *præcidatur*, Sy. vel, *prolongetur*, P. V. sic Mo.) *funis*, sive *funiculus*, *argenteus*, M. Merc. &c. *Antequam non elongetur* (i. e. antequam contrahatur) *argenteus funis*; i. e. marcescat medulla dorsi, unde fit ut dorsum curvetur. *וְעוֹלָם* *אֲדָמָה* *בְּיָדָיו* *אֲלֵךְ* *בֵּית עוֹלָמוֹ*, ait Crates, (*Senium enim me incurvavit*). Pendet à versu 1. Memento—*antequam auferatur*, &c.^k. q. d. Antequam sentias incommoda senectutis^l; quæ Salomoni forsân graviora erant, quod intemperantiori juventâ senium maturaverat. Sicut verò in præcedentibus senem describit quoad membra pe-

tissimum externa; ita hic quoad partes vitales^m. Hæcⁿ Gej. quatuor [membra huius versûs] ego non intelligoⁿ. n. Ca. Non ita curiosè inquirendum puto, quod corporis membrum per singula intelligatur^o: nec enim in parabolis omnia pondus habent, sed multa tantum elegantie^o Gej. inserviunt. In genere, corpus vivum hominis sanis membris prædeditum, &c. simile est fonti integris suis instrumentis prædedito, vivasque semper scaturienti aquas: & senex similis est fonti arefcenti, fractis insuper instrumentis misere deformato. Vita hominis hic comparatur cum haustione aquæ ex fonte vel puteo, ubi in recto usu & integritate sua constituuntur, 1. *funis*, ex quo pendet urna; 2. *urna*, seu situla; 3. *hydria*, in quam hausta aqua effunditur ac absportatur domum; 4. *scaturigo*, unde hauritur; 5. *rota*, vel trochlea, circa quam volvitur funis ductarius; 6. *puteus*, seu fovea. Sic in homine, quamdiu pulmo, ventriculus, hepar, &c. cætera vitalium operationum organa, manent salva, tamdiu etiam salvus sanusque manet homo ipse: verum in sene capulari pedetentim unum post aliud corrumpitur P. Eodem singula [versûs membra] spectant: Gej. ut significet quod, sicut hydriâ, rotâ, fune & urceo contractis, aquam haurire non licet; sic, deficientibus & exhaustis facultatibus naturalibus & vitalibus, vita retineri non possit^q. Q. hunc versum literaliter intelligunt, Merc. vel de ornamentis, vel de magis necessariis instrumentis vitæ, sive quæ magis obvia & parabilia sunt, ut aquam urceo haurire ex fonte, sive quæ remotiora sunt & difficilius parantur, ut aquam rotâ & catenâ ex profundo puteo haurire: q. d. Memento Creatoris antequam Deus tibi ista auferat, &c. Hoc sensu forsân prior clausula divites, posterior pauperes, respiciat: q. d. Nec te, divitem, aurum & argentum tuum fascinet: nec urceus tuus & rota tua te, pauperem, abripiat à cura melioris vitæ. Alii allegoriam hic continuari volunt, & hanc esse figuratam significationem mortis, & symptomatum eam præcedentium. Vitam hanc confert auro & argento, ob pretiositatem ejus; hydriæ, ob fragilitatem; rotæ, ob instabilitatem^r. De vita ut de fonte loquitur, qui hydriâ de catena pendente hauritur: Ejus dissolutio & contractio mortem significat. Sicut & proverbialiter dicere solemus, *Hydria tantisper ad fontem com meat, donec frangatur*: h. e. Nihil est tam diuturnum, quod non aliquando finem habeat^s. De symptomatibus quæ statim decrepitem comitantur egerat in præcedentibus; hic de illis agit quæ ipsius mortem immediatè præcedunt, quæ vel facultatem animalem respiciunt, in duobus primis versûs huius membris; vel vitalem, ut in duobus posterioribus^t. Enigmata hic superioribus etiam obscuriora subjungit^v. Quærendum hic imprimis quid est *funis argenteus*. Legimus *funes hominis*, Hos. 11. 4. qui licet moraliter intelligantur de funibus amoris, &c. metaphora tamen desumitur à funibus hominis naturalibus, per quos & externa objecta percipimus, & nosmet movemus^x. *Funis* hic est, vel, 1. catena & suavis harmonia elementorum & humorum in corpore, quâ servatâ, corpus recipit vitam ab anima, & quâ dissolutâ, vita perit^y: vel, 2. spiritus vitalis^z: vel, 3. vis nutritivæ facultatis attractrix, retentrix, & expultrix^a: vel, 4. medulla in spina dorsi^b, quæ speciem habet funis^c, (& à cerebro incipiens ad nates usque protenditur per 18 concavitates, seu juncturas & nodos, dorsi^d.) & alba est ut argentum^e. Hæc certè præcipuè intelligitur, licet non illa sola, sed cum illa nervi inde oriundi, & filamenta, fibræ & tendones à nervis procedentes. Hæ enim partes manifestius & unjunt, & attrahunt moventque, quàm reliquæ quævis partes: vide Job. 10. 11. Et porro aptissime exprimuntur in numero singulari, per *funiculum*, &c. quia sunt omnes ejusdem rei continuatio. Fibræ nihil aliud sunt quàm nervi divisi atque dispersi; & nervi nihil aliud sunt quàm medulla pariter disseminata, tanquam tot rami ejusdem arboris; & omnes sunt ejusdem originis, coloris, formæ & usûs. Totum itaque hic intelligit instrumentum sensûs & motûs, cum omnibus tunicis, earumque divisionibus, quæ sunt totidem quasi funiculi, unius funis partes, qui, quod longius ab origine absunt, eò tenuiores sunt, simul tamen duriores & magis compacti, ut fieri solet in finibus funiculorum. *Argentem autem*

Smith.

V.

Gej.

G.

M.

Pi. sim.

Merc. Gej.

Ang. & c.

Smith.

P. 153.

Gej.

Merc.

V.

Glas.

rhet. 488.

M. V. D.

Merc. Pi.

G.

Pi. Ang.

Ang.

Caj. in

Ang.

G.

Gej.

Merc. sic

Gej.

Pi.

Ang.

M.

Merc.

Gej. D. G.

G.

Gej.

Ang.

G.

Gej.

Gej.

G.

Gej.

V. ex

He.

Gej.

Merc.

Ang.

Glas.

rhet. 488.

Smith.

Merc.

Smith.

Ang.

Q. in M.

Gej.

Pi. M. Me.

T. Smith.

sic V. D.

G.

Pi.

Merc.

Pi. sim.

Merc. T.

V.

tem merito dicitur, 1. ob colorem, qui albus est, pulcher & splendidus, etiam in corpore mortuo, nedum in vivente, dum spiritibus plenus est. Fallopius affirmat se nihil unquam his duobus pulchrius vidisse, nervis scilicet, & humore crystallino oculi. 2. Ob profundum ejus & tutum situm in corpore nostro, sicut argentum est in profundis terræ. 3. Ob summam ejus præstantiam. Duplex hic est lectio. Keri, five correctio marginalis, est, *לְרִיק*; à *לִיק*, quod in Pual exstat Nah. 3. 10. *לְרִיק* alligati sunt compedibus: unde & *לְרִיק* catena, 1 Reg. 6. 21. Jes. 40. 19. &c. Ità veritas, *Antequam funis colligetur*, vel *alligetur*, h. e. brevior fiat quàm ut aquam putei attingere possit. Solent autem senes breviri, quòd illis brevietur medulla. Verùm *לְרִיק*, quum à *לִיק* catena deducitur, in Niphal contrarium significat, *dissolvi*; q. d. *decatenari*; ut à voce quæ *catenam* sign. Gallicum verbum est *deschainer*. Et hanc lectionem confirmat ipsa res de qua sermo est, nempe de fune. Alteram autem lectionem, *לְרִיק*, respuit usus linguæ: nullum enim exemplum vocis Niphal à verbo *לִיק* reperitur. Ego tamen sentio à Kethib hic, ut sæpe, præferendum *לְרִיק* Keri, ut sit à *לִיק* *procul abfuit*, unde *לְרִיק*, *elongatus fuit cum totali ablatione*; verbum enim hoc interdum *remotionem* quoque includit, ut Psalm. 22. 20. *Nè לְרִיק לְרִיק procul à me absis*, h. e. planè recedas. [*לְרִיק* quidam, ut notatum, vertunt, *dissolvitur*.] Id quod symptomatis genus directè indicat, solutionem nempe nervorum five medullæ, quæ paralytis dicitur. Dum hic funis rumpitur, resolvitur aut laxatur, fit homo paralyticus, vel moritur. ¶ Et recurrit (à cranio, i. e. retrahatur, contrahatur, ac corrugetur; vel, *Et conteratur*, o. *vitta aurea*.) Sic o. i. e. Cerebri membrana, quæ *vitta* dicitur, quia ut *vitta* quædam totum cerebrum ambit, constringit & continet. ¶ *לְרִיק לְרִיק* Et conteratur, five confringatur, (vel, *dissolvatur*, M. vel, *decurrat*, à *לִיק* *cucurrit*, i. e. perfluat rupta, ut Terentius ait, *Plenus rimarum sum, hæc illac perfluo*; eleganti sanè metaphorâ, quum exhauritur in homine, & in totum abit; succus & humor vitalis, &c. vel, *conquassetur*, Ca. Gej. ut Ezec. 29. 7. *lenticula*, vel *phiala*, (vel, *fons*, M. vel, *guttus*, Ca. vel, *pomum*, Sy.) *aurea*, five *aurea*, P. Mo. Merc. G. &c. vel, *collectio aurei liquoris*, Ti. Q. in M. i. e. *Antequam diffundatur pallor per totum corpus*. Locum intelligo de bile, quæ in senecta minùs solet vasis suis contineri. Antequam moriatur homo: nam membrana quæ cerebrum ambit fractâ, hominem mori necesse est. Sed quid hic *phiala*, seu *lenticula*, *aurea*? Resp. 1. Sanguis in corde scaturiens, qui vitam præbet & sensum. 2. Venæ, seu sanguinis, vel arteriæ, seu spirituum, vasa exceptoria. 3. Meninx, five membrana seu pellicula quæ cerebrum continet. De rivulis animalitatis [detur venia verbo] actum est membro præced. hic de fonte, capite scilicet: cujus partes sunt, vel, 1. contentæ, nim. cerebrum, cerebellum, & medulla, &c. quæ non adeò directè hic respiciuntur, nec tamen penitus excluduntur: quinetiam, si *לְרִיק* hic *fontem* significet, ut Jud. 1. 15. Cant. 4. 12. hæ partes præcipuè designarentur, tanquam fontes animalitatis, sensus & motus. Quia tamen vox aliter jure redditur ab aliis, (qui uno ore vocem ad partes involventes five ambientes trahunt, à *לִיק* *volvitur*, *circumvolvitur*, *complicavit*,) & quia mysticus & metaphoricus sensus hoc loco constanter præferendus sit alteri, ab illis nullo pacto recedam. Vel, 2. partes sunt continentæ: quæ sunt, 1. externæ, pericranium & cranium, quæ, licet non præcipuè intelligantur, non tamen excludi debent, quum interiora muniant & suspendant, ac proinde operationibus animalibus plurimum conducunt. Huc facit, 1. quòd Chald. locum sic reddit, *Et nè sit confractus vertex capitis tui*. 2. Vox huic congener, *לְרִיק לְרִיק*, sign. *cranium*, Jud. 9. 53. 2 Reg. 9. 35. 2. Internæ, quæ cerebrum immediatè ambiunt, Græcis *μηνinges* dictæ, Latinis, post Arabes, *matres*; non solum quia aliæ omnes membranæ ab iis oriuntur, sed præcipuè quia maternâ curâ cerebro prospiciunt, ejusque actiones moderantur, imprimis interior, quæ hic *לְרִיק* *ἐξοχὴ* intelligenda videtur, quæ se altè insinuat in omnes cerebri anfractus, eisque firmiter annexa, singulas partes in propriis suis

locis & texturis conservat; adeò ut quicquid in cerebro peragatur, five sit confectio spirituum animalium, five eorum exercitium, five distributio, ope hujus membranæ peragitur; unde etiam tantus illi honor à veteribus habitus est, ut ab illis *pia mater* diceretur. Hæc *phiala* aurea dicitur, 1. ob pretiositatem. Confer 1 Cor. 3. 12. Apoc. 3. 18. Eâ enim læsâ, hominem mori necesse est. 2. Ob occultum & tutum illius situm, instar auri in visceribus terræ. 3. A colore aureo; est enim rufa vel subflava, auro propior quàm est ulla alia corporis pars. Est veluti rufa & flava. 4. A summa ductilitate, instar auri; mira enim est ejus tenuitas. Porro, hæc membrana, instante morte, vel, ex naturali siccitate in se contracta & corrugata, vel, ob redundantiam excrementitii humoris, sæpe rumpitur, & in se recurrit, quod *לְרִיק* propriè significat; unde cerebrum subsidit, &c. Hæc membrana indissolubiler adheret cerebro, & hoc ficcato vel imminuto, ut fit in senibus, etiam ipsa contrahitur & corrugatur, & recedit à cranio, unde & cranium arefcit & calvêfcit, sicut & herbæ arefactâ terrâ. ¶ *לְרִיק* vel est à *לִיק* *currere*; vel potius, à *לִיק* *conterere*, ut *לְרִיק* sit pro *לְרִיק*. ¶ *לְרִיק* (à *לִיק* *convolvit*, *circumduxit*,) designat locum ubi convolvuntur quasi & in circulum eunt collectæ aquæ, ut Jos. 15. 19. Jud. 1. 15. deinde usurpatur de artificialibus liquorum receptaculis, ut de *phiala*, Zach. c. 4. v. 2, 3. ¶ *Et, &c. לְרִיק לְרִיק על הַמִּבְּרִית*. Et frangatur (vel, *conteratur*, P. M. Mo.) *hydria* (vel, *cadus*, Ti. *urceus*, D. *urna*, Ca. Præcedens *לְרִיק* ad antliam pertinet; *לְרִיק* vero propriè est vas illud quo aquæ, per situlam è fonte extractæ, deportantur domum, ut constat ex Genes. 24. 14. vide & Jud. 7. 16.) *super* (vel, *ad*, Ti. Pi. Sy. &c. vel, *juxta*, Gej.) *fontem*, Merc. Mo. sic P. &c. [Variè explicant.] Et vesica minùs contineat sibi creditum humorem. Al. Fons hic est jecur: *hydria* verò vel est cista fellis; vel, conceptacula sanguinis, venæ, quæ à jecore, seu fonte, hauriunt sanguinem. Hic fons conteritur cum vel lapidescit jecur, unde aqua intercus & alii morbi; vel vulneratur, unde mors. Senfus, Et frangantur venæ mesaraicæ juxta epas sitæ, è quo, [nempe hepate,] seu scatebra, hauriunt succum sanguineum, eumque in sanguinem perfectum mutant. Al. Fons hic esse possit cerebrum, officina spirituum. Per fontem intelligere possumus partes illas præcipuas unde vitalia subsidia in corpus deferuntur: ut, à capite, sensus & motus; à corde, calor & spiritus; à jecore, sanguis. ¶ *Et, &c. לְרִיק לְרִיק* Et conteratur, five confringatur, (vel, *dissolvatur*, P. vel, *conquassetur*, Ca. *convolvatur*, o. *currat*, Sy. Ti.) *rota* (vel, *currus*, Ca.) *ad* (vel, *super*, P. Merc.) *cisternam*, five *foveam*, Merc. Pi. Mo. &c. vel, *in fovea*, M. vel, *puteo imposita*, Ti. [Variè explicant.] Et alvus minùs respondeat temporibus suis, modò citior, modò adstrictior. Al. Rota accommodari potest ad cor, quòd & ipsum continuò movetur, motusque in membris cæteris est principium, &c. Al. Rota hic dicitur cranium capitis, quod in sepulchro confringitur. Rota est caput, cisterna cor, à quo trahuntur vires vitales. Et ut ministerio rotæ haurimus aquam, ità in capite omnes sensus constituuntur, ideo attrahit à corde vires vitales. Al. Et dirumpatur pulmo, qui continuo motu halitum nunc attrahit, nunc repellit; sicut rota ad cisternam vel puteum hydriam nunc demittit, nunc attrahit. Idem hoc membro dicitur quod præcedente: fons enim & cisterna idem ferè sunt; *hydria* & *rota*, instrumenta ad hauriendam aquam, licet inter se diversa. Renes autem intelligit, & vesicam meatusque urinarios, qui ferme in senibus collapsi, & in angustum contracti, non præstant officium. Per *hydriam* & *rotam* hic intellige partes instrumentales, quæ à partibus principalibus subsidia deferunt in varia corporis vasa, velut in cisternam: ut venæ, sanguinem à jecore; arteriæ, spiritus à corde; nervi, motum & sensum à cerebro. [Audiamus tandem D. Smith. de his fusè differentem.] Magna in hoc & præcedente membro continentur mysteria, ab aliis nondum patefacta. Nempe, ut Prophetiæ Danielis & Apocalypliciæ clausæ sunt & obfignatæ usque ad tempus finis, Dan. 12. 9. quum earum impletio verum sensum aperit: pariter, quum verus

cordis usus, & verus, h. e. circularis, sanguinis in corpore motus, ab ætate Salomonis ad nostra usque tempora ignotus fuerit, sensum huius loci nondum perceptum esse necesse est: eum autem sic eruo. Ad vitalem facultatem hæc refero. Vita hominis præcipue in sanguine consistit, Levit. 17. 11, 14. Sanguinis primaria sedes & fons est cor, ubi fit, & unde dispergitur per totum corpus. In corde duæ sunt cavitates, five ventriculi, dexter & sinister. Ex dextro procedit magna illa vena cava dicta, & vena arteriosa: è sinistro, arteria magna, five aorta, & arteria venosa. Quarum omnium aditus valvulis clauditur atque munitur. Vena cava sanguinem leniter transmittit in dextrum ventriculum cordis, qui dilatatur in diastole sua ad ipsius receptionem, & statim contrahens sese in systole sua, (valvulis tricuspibus regressum in cavam prohibentibus,) necessario trudit sanguinem per venam arteriosam, indeque (valvulis figmoidibus regressum impediens) in pulmones, ac deinde in ramos arteriæ venosæ, per quam in sinistram cordis ventriculum perducitur, unde per pulsum expellitur in aortam, (valvulis hinc, ut antea, reditum intercludentibus,) per cuius ramos transfertur ad omnes partes corporis, ut eas vivificet: quo peracto, reliquum sanguinis recipitur in venis capillaribus variarum partium, unde naturaliter transit in magnum truncum venæ cavæ, indeque in cordis dextrum ventriculum: & sic perpetuâ reciprocatione fertur. Sic ergo præfens locus explicandus est. Per *cadum*, five *urceum*, intelligo venas, verum & proprium sanguinis vas five conceptaculum: per *fontem*, dextrum cordis ventriculum, fontem vitæ & spirituum vitalium; cui favet vox *וַיִּצְמַח*, quæ significat, 1. *fontem*, 2. *scaturiginem venarum*. Hoc adeo luculentum est, ut veteres etiam interpretes hunc fontem exponant de jecore, unde venas oriri falsò putarunt; qui, si cognovissent (id quod verum esse omnes eruditi hodie fatentur) venas à dextro cordis ventriculo proficisci, huius unius vocis emphaticæ ductu ad veram loci intelligentiam indubiè perducti essent. *Confractionem hydræ* hinc intelligo de venarum cessatione à naturali actione & usu, quum sanguinem nequeunt in cor refundere, sed stagnare in se finunt, unde sanguinis motio & circulatio impeditur, qui ideo moritur in venis, unde profluit frigiditas extremorum; quod symptoma mortis proximæ hoc loco significatur. Ut autem primum membrum, de *confractione hydræ*, &c. respicit illa vitalis facultatis instrumenta quæ importationi & receptioni sanguinis & spirituum inserviunt; ita posterius, de *confractione rotæ*, &c. illa quæ ejusdem exportationi & reiectioni ministrant. Sanguis naturaliter & spontè tendit in venis ad cor, inde autem in reliquas corporis partes per vim pellitur: non secus ac fluvii spontè in mare fluunt, inde autem refluunt impulsu & vi maris, &c. Sanguis è corde pulsus statim recipitur in arteriam aortam, quæ, quum primum & præcipuum sit rotationis five circulationis instrumentum, aptè per *rotam* significatur. Quid enim est rota nisi instrumentum circulationis? & cujus hieroglyphicum esse possit rota, nisi alicujus rei circulariter motæ? Id quod adeo perspicuum est, ut omnes interpretes tale aliquid hinc intelligerent. Quidam locum acceperunt de vita hominis, quæ velut in circulo transit; juxta illud, *וְכַדָּרָה יִחְיֶה*, (*Vita est rota quedam.*) Alii de morte, quum partes hominem componentēs in sua initia redeunt. Alii rursus de reciproca communicatione capitis & cordis inter se. Alii demum ingeniosè interpretantur de respiratione, quæ circulari motu peragitur, inspiratione & expiratione sibi invicem succedentibus. Bene hi conjecerunt, sed, ob ignoratam circulationis doctrinam, rem acu non tetigerunt. Porro, licet arteria cum ramis suis hinc præcipue intelligatur, non tamen excluditur parenchyma, five substantia cordis: nam ut facultas pulsfica est motor, ita omnia pulsationis instrumenta hinc designantur per *rotam*, quia illa, & illa sola, sanguinem à fonte five centro suo pellunt in circumferentiam corporis. *Cisterna* unde sanguis ab hac rota pellitur est, sinister cordis ventriculus, cui nimirum magna arteria annectitur, & unde oritur. Denique, *confractio rotæ ad cisternam* hinc nihil

aliud esse potest quàm cessatio five abolitio pulsus, five asphyxia; quod symptoma hinc designatur, & morientis certum indicium est. Ex dictis patet, doctrinam illam de circulatione, quæ hodie merito *Harveana* dicitur à nostrate Cl. D. Harvæo, prius fuisse Salomonicam, & ipsi compertam. [Alii totum versum sic reddunt;] *Tantisper dum non procul amoveatur funis argenteus*, (i. e. instrumenta argentea, ut sunt catenæ, lora, cingula, & similia,) & excurrat orbis aureus, (ut sunt annuli, bullæ, monilia, & cætera ejus generis,) & frangitur hydra ad scatebram, (i. e. abrumpuntur commoditates tuæ ad hanc vitam pertinentes; quod synecdochicè uno exemplo figuratur,) disrumpiturque rota (quæ vertente haustum in cisternam inducitur educiturque, quando profunda est,) ad cisternam, J. T. q. d. neque propinquis bonis neque remotis utendi facultatem habiturus es. Sensus verus est, Dum adhuc commodum est & integrum; antequam tibi Deus indignatus adimat tum ornamenta in quibus exsultas, tum subsidia vitæ, hoc versu, adeoque vitam ipsam, versu sequente. [Chald. totum sic reddit, *Antequam obmutescat lingua tua à loquendo, & sit confractus vertex tuus in capite tuo, & rumpatur fel tuum super jecur tuum, & decurrat corpus tuum in medium sepulchri tui.*]

7. Et (sub. antequam, V. vel, Tunc, M.) revertatur (vel, revertetur, Mo. M.) pulvis in (vel, super, Mo. vel, ad, 77, pro 78 ad, ut est Gen. 3. 19. similisque alteratio est Exod. 20. 25. 1 Sam. 2. 11. Psalm. 18. 42. *) *terram*] Ità P. &c. Redeunte ipso pulvere, &c. J. T. *וְהָיָה* est, hic ipse pulvis, i. e. corpus hoc nostrum ex pulvere formatum, ut Gen. 2. 7. & 18. 27. Unde erat, *וְהָיָה*] Sicut quod fuit, Mo. sicut (vel, qualis, Ti. Ca. Sy. vel, sicut prius, P.) fuit, five fuerat, Merc. LXX. sic P. J. T. Pi. Ch. ab antiquo, Ch. Unde primum sumptus fuerat. Alludit ad Gen. 3. 19. Corpus pulvis dicitur, ad ostendendum ejus tum originem, Gen. 2. 7. tum infirmitatem, Psalm. 103. 14. tum vilitatem, Job. 4. 19. & 30. 19. Et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum] Ità o. Ca. Merc. &c. Vide quàm longè ab illis abfuerit Salomon qui animam cum corpore interire putant. Nec id usquam antè voluit; etsi impii trunca hinc loca arripiant, non consideratis antecedentibus & sequentibus, & toto Libri argumento. Spiritus hinc est anima hominis, ut Gen. 2. 7. Psalm. 31. 6. & 146. 4. Redeat ad Deum, Judicem, ut appareat coram ejus tribunali; ubi nullus imposterum erit locus sententiam vel declinandi, vel solvendi, &c. Quare in tempore memento Creatoris, &c. Ad Deum, i. e. in cælum, Dei habitationem, ex antithesi terræ.

Intellige autem de animis piorum, Luc. 16. 22. quia Salomo sermonem suum dirigit ad populum Dei: vel, si de animis omnium accipias, sensus est, quod Deus animam morientis ad se recipiat, & receptam tradat, vel Angelis sanctis, ut eum portent in cælum, si pius fuerit; aut spiritibus malis, &c. si impius, &c. Tò *Πῶς* est, eis, γῆν, πνεῦμα τὸ πρὸς ἀδρά, (Corpus in terram, spiritus in æthera migrat,) Euripides in Supplicibus. Vide dicta ad Genes. 3. 19. & Job. 34. 14. & de J. B. & P. 2. 19. 11. Qui dedit illum. Hinc patet animam non esse ex traduce, sed immediate à Deo infundis. Sed fundamentum hoc parùm firmum est; nam ad Adami formationem eum hinc respicere apparet ex figmento corporis, quod ex terra exstitisse dicitur. Qui dedit. Vitam repescenti naturæ, ut debitor bonæ fidei, redditurus exsulto; Julian. apud Ammian. 25. Vivit sapiens ut sibi commodatus, & repescentibus sine tristitia redditurus, & gratias agat pro eo quod possedit habuisse. Si appellaverit natura, quæ prior ipsi credidit, huic dicet, Recipe animam meliorem quàm dedisti: non tergiversor, non refugio, paratum habes à volente quod non sentienti dedisti; aufer: reverti unde veneris quid grave? Senec. Tranquill. 1. 11. Epicharmus in Plut. Apol. *Ἀλλὰ δὲ οὐδὲν ἡδὲ πάλιν γὰρ μὲν εἰς γῆν, πνεῦμα δ' ἀπὸ τῆς γῆς πάλιν ἐν* (Abiit rursus unde venerat; terra quidem ad terram, spiritus verò sursum. Quid horum durum est? Nihil sanè.) Seneca de Scipione Africano, epist. 87. Animam in cælum, ex quo erat, rediisse persuasit deo mihi. Idem in Consol. Martiæ 23. Liber animus ad originem suam revolat. Idem Albin. 11. Omnia ista terrena

rena sunt pondera, quæ non potest amare sincerus animus, ac nature suæ memor, levis, curæ expertus, & quâncumque emissus fuerit ad summa emicaturus: interim quantum per moras membrorum & hanc circumfusam gravemque sarcinam licet, celeri & volucris cogitatione divina perlustrat. Arrian. Epiet. 1.9. *Ὁ δὲ πάλαι ἐξ ἡρώδους, &c.* (Mors non est malum. Cognati Deo sumus, à quo egressi sumus: ed abeamus unde venimus. Sinamus tandem solvi hæc vincula nobis appensa, & nosmet gravantia.) Ipse etiam Lucretius, [patriarcha Epicureorum, vi veritatis coactus, hæc effudit,] Denique cælesti sumus omnes semine oriundi: Omnibus ille idem pater est—& paulo post, Cedit item retro de terra quod fuit ante In terras; & quod missum est ex ætheris oris, Id rursum cæli rellatum templa receptant. Nec sic interimit mors res ut materia Corpora conficiat, sed cærum dissipat ollis. [Hæc h. l. inferere placuit, ut disceret lector quanta cum absurditate Athei nebulones hoc Salomoni impingunt, quod animam cum corpore extingui putaret, quum & Ethnicis sanioribus prorsus displiceret tam indocta & belluina sententia.]

8. Vanitas, &c.] Summatim Salomo regreditur, tanquam re satis superque comprobata, ad primum suum propositum, omnia nempe in hoc mundo vana esse, &c. Redit ad id unde initium fecerat, evolutisque opinionibus omnibus quæ homini in mentem venire possunt, ait, cæteris quidem rebus uti nos posse cum modo; cum autem Beati nomen, quatenus hæc vita capit, mereri qui in omnibus id agit ut Deo placeat: in eo enim esse summam tam sapientiæ, quàm tranquillitatis. *Ὁ δὲ ἐπεὶ, (Deum sequere,) dicebant Pythagorici.*

9. Cumque, &c. *וְכִּי כִּי הָיָה כִּי הָיָה* [Variant.] Et quod magis fuit Ecclesiastes sapiens, eo magis docuit scientiam populum, P. Præterea, cum esset—assidue docuit—V. Ti. Ad verb. Et amplius, quia fuit—adhuc docuit, &c. V. Mo. Præterea, quæ excellebat Concionator sapientiâ, docuit homines alia scitu digna, Ca. Quamobrem potius (quum fuerit Ecclesiastes sapiens) præterea docuerit, &c. JT. Multo autem adhuc sapientior fuit Ecclesiastes, docuitque adhuc populum scientiam, M. Et amplius (sub. est in) quo fuit Ecclesiastes sapiens: (q. d. Non in his tantum quæ dicta sunt, sed & in multis aliis, sapientiam suam exhibuit) docuit, &c. Merc. sim. D. Al. Et quod reliquum est, (ut *וְכִי* nominaliter sumatur, q. d. Hoc solum ex tanta mea sapientia residuum est ad prædictas vanitates superandas, &c.) quia fuit—atque docuit, &c. Gej. ex Pi. Hanc versionem sequor, 1. quia sic *וְכִי* eodem modo vertitur hic & v. 12: 2. ob accentus distinctivi Sakeph-gadol convenientiam: 3. ob bonam coherentiam cum sequentibus. Versus 9, 10, 11, 12. sunt quasi præfatio ad v. 13, 14. P. Quatuor sequentes versus sic nectō: v. 9. Quod reliquum est, &c. v. 10. Quia, inquam, studuit—invenire—verba vera: v. 11. Nempe verba sapientum, quæ sunt tanquam stimuli, &c. v. 12. Quod, inquam, reliquum est est hoc, Ex istis, fili mi, &c. *וְכִי* hic sumitur ut i Sam. 15. 15. Servit hic conclusioni, ut patet q. Ut fidem & reverentiam lectoris sibi conciliet, præmittit nonnulla de Autoris tum, 1. facultate ad intelligendum, siue sapientiâ, præ qua non posset inutilia aut falsa monere: tum, 2. voluntate, quæ sapientiam suam cum aliis communicavit, in populo informando occupatus. Commendat hic doctrinam suam; quod erat Salomonis, non jam idololatriæ, voluptuarii, &c. sed poenitentis, sapientis, (quem soli stulti monentem spernent,) & sapientiâ suâ rectè utentis, ut ipse conversus alios converteret: quo sapientiam simul & poenitentiam suam luculenter patefecit. Vide Psal. 51. 14, 15. Proverb. 11. 30. &c. V. Et enarravit, &c. *וְכִי* [variant.] Et appendit, (vel, ponderavit, scil. bilancibus sapientiæ, quæ Hebræis dicuntur *וְכִי*, à figura *וְכִי* auris: vel, trutinavit, V. Gej. id *וְכִי* Rabbini significat: vel, auscultare fecit, P. Mo. vel, auscultavit diligenter, D. Pem. Ang. sub. alios sapientes, D. id quod sapientes apprimere decet: vel, commovit studium doctrinæ, Ti.) & investigavit, siue scrutatus est, Merc. Pi. P. Mo. Ti. &c. vel, scrutari fecit, V. Minutissima quæque accuratè exploravit. Prior vox ostendit eum ab aliis diligenter didicisse, posterior

vox, studium suum & inventionem adhibuisse. Et fecit eum audire & scrutari sapientiam, M. Et quæ pervestigaverat locutus est, Ca. ¶ Composuit, &c. ita Ti. Merc. &c. *וְכִי* Direxit parabolas multum, Mo. aptavit, vel concinnavit, Merc. Pi. itemque concinnavit, Gej. parabolas multas, Pi. Gej. 3000, 1 Reg. 4. 32. Quorum liber unus exstat; earum quæ dignissimè judicantur: cæteræ forsitan temporum injuriâ interciderunt. Egregias *וְכִי* collegit ex variis scriptoribus: quasdam & ipse de sua experientia addidit. Multæ orationes, multa scripta, ejus erant quæ non exstant. Felicem suum successum docet in studio sapientiæ, quod multa composuit, &c.

10. Quasivit verba, &c. *וְכִי* Invenire, vel, ut inveniret, (vel, assequi, JT.) verba desiderii, siue desiderabilia, Merc. M. vel, voluntatis, Mo. v. vel, contentiæ, siue beneplaciti, V. vel, delectabilia, JT. Pi. quæ placerent, P. sim. Ca. & solidam consolationem præberent, omni acceptatione digna, Psal. 19. 11. 2 Tim. 1. vers. 13. Res jucundas & scitu expetibiles. Vel, rationes expetibilium rerum, Ti. quæ ratione quidque ita vel ita fecit Deus. Sed hoc subtilius est. ¶ Et, &c. *וְכִי* Et scripta recta, (vel, scripturam rectam, siue rectitudinē, P. Mo. V. v. siue æquabilitatis, i. e. stylum æquabilem: q. d. Stylo æquabili studuit tradere sapientiam. Non placet, quia *וְכִי* non est in regimine. Verum forma absoluta per enallagen ponitur pro constructa, ut sæpe fit q. Vel, scriptum cum, siue in, rectitudine, deficiente præp. *וְכִי* ante *וְכִי*.) verba (verbæque, Pi.) vera, siue veritatis, Pi. P. Mo. &c. & probam veracium dictorum scripturam, Ca. & præcepta officiorum, sermones verissimos, Ti. & conscripta est rectitudo verborum veritatis, M. & singula scripta recte, verba fidelia, JT. Et scripta (sub. est ab eo) rectitudo, (i. e. rectissima conscripsit; deinde addit, per appositionem,) verba veritatis: qu. d. Scripsit quæ rectè vitam informarent & mores; & verissima, saluberrima & utilissima omnibus, &c. Non vana, fabulosa, lasciva, &c. sed quæ ita placerent, ut simul edificarent, & homines rectos integrosque efficere; & quæ infallibiliter certa essent, &c.

11. Verba (vel, Nempe verba, Pi. Gej. Pendet à verbis illis, studuit invenire, vers. 10. Vel, Sermones enim, Ti.) sapientum (sub. sunt, P. M. Ti. Merc. vel, sub. quæ sunt, Pi.) sicut stimuli] Sic P. Mo. Ti. &c. *וְכִי* *וְכִי* (aculeum relinquunt:) quod de Pericle dictum olim. Verba sapientum, *וְכִי* (pulchre dicta.) Sapientes hic intellige, Prophetas aliisque Legis interpretes. Stimuli, quibus homines, lenti alioqui & pigri, & imperiti, excitentur & dirigantur ad viam vitam, ut stimulo dirigitur bos ad arandum, & excitatur. Similis locutio in Luciano de Nigrino philosopho, *וְכִי*, &c. In auditoribus aculeum quendam reliquit. Idem de Pericle dictum notant Cicero de Orat. lib. 3. & Valer. Max. 8. 9. *וְכִי* stimulus hic & i Sam. 13. 21. qui *וְכִי* Jud. 3. 31. ¶ Et quasi, &c. *וְכִי* Et tanquam clavi fixi, siue infixi, Merc. P. Pi. Gej. &c. (sub. fortiter, M.) vel, plantati, Mo. v. *וְכִי* plantavit, radicibus terræ aliquid firmiter infixit. [Sequentia autem verba variè reddunt:] domini, vel auctores, collectionum, Gej. Mo. Di. Ità dicuntur ipsi clavi, quia illis colliguntur & coagmentantur quæ aliàs separata manerent. Hoc sensu verterem, Et sicut clavi infixi, quibus fiunt coagmentationes. Utique qui ad verba sapientum non attendunt dispersam habent mentem, dissipatos affectus, & disturbatos mores: quæ omnia colliguntur & coagmentantur, quasi infixis clavis, verbis sapientum. Gnomarum laus hæc est, quod animum auditoris laxum salubriter compingant, nè vitiis otiove diffluat; & quod Ecclesiam, instar asserum ad tabernaculum aliquod constitutum compactorum, contineant, nè erroneis dilabatur diffensionibus. Al. sustinentes collectionem supellectilem, M. Al. inter folia collectionum, Ti. Al. sunt collectores, Ca. vel, sunt auctores collectionum, V. vel, à dominis congregationum, Ang. Q. in Di. ut sit *וְכִי* pro *וְכִי*: q. d. quæ sententiæ proficiuntur à Doctoribus sacris, iis scilicet qui conventibus vel collectionibus populi præstant. Confer Deut. 33. 4. Psal. 26. 12. & 68. 27. Sed huic

versioni Gallicam præfero, Et domini congregationum (i. e. Doctores Ecclesiæ) sunt tanquam clavi fixi¹. Al. lectissima, JT. Hebr. domini collectionum, Jun. Car. &c. q. d. primæ, seu summæ excellentes, collectiones; quo declarat omnia alia scripta infervire & famulari debere Verbo Dei; quod nomine collectionum describit, quia Scripturæ, maximâ parte à Prophetis dictæ, vel scriptæ, ab ipsis [vel aliis] divinitus inspiratis collectæ erant, & in unum Libri corpus coaptatæ & digestæ^m. Tales collectores erant illi. Prov. 25. 1. Al. eorum qui illa collegerunt, Pi. Al. autorum (vel, magistrorum, Merc. vel, sub. sicut, inquam, verba autorum, Merc.) collectionum, P. V. Merc. Sic appellat sapientes, vel, quod congregant verba sapientiorum in suis libris^o; vel, quod collectiones seu collegia instituerent^p, seu in Ecclesia publice Verbum Dei docerent^q. Possimus בעלי אספול Hebraicè appellare, quos Græci vocant παρρηγοί, vel auctores pandectarum, qui multa hinc inde excerpta in unum volumen conferunt^r. Al. Auctores collectionum hinc vocantur, qui hæc colligerent, & sub persona Salomonis in unum opus congererent^t. Tanquam clavi, quibus homines in officio continentur^u; sicut asseres continentur infixio clavo^v. Stimuli vocantur, quod efficaciter moverent^x: clavi, quod in animis tenaciter impacta postmodum perseverarent, instar clavorum asseribus malleo impactorum, qui vix evelli possunt^y; quod hærent memoria ob brevilloquentiam & auctoritatem^z. מְסֻמְרִים foem. construitur cum masc. מְסֻמְרִים, quia respectus habetur ad ejus synonymum מְסֻמְרִים, quod occurrit Jes. c. 41. v. 7². ¶ Data, &c. נתן אהרן מורשה ¶ Dati sunt, &c. Mo. tradita à pastore eodem, JT. quæ (vel, sed quæ, M.) data, vel tradita, sunt à pastore uno, P. Merc. Ti. Pi. M. Id est, vel, 1. à Mose^b; vel, 2. à Zorobabele, ut puto, qui, ob res tenues Judæorum, & Perfici Imperii reverentiam, Regem se dicere non ausus, quanquam inter suos pro Rege habebatur, nomen usurpavit modestius Pastoris: Ab hoc autem mandatum habuere qui hæc colligerent, &c.^c. Vel, 3. à Deo^d, vel Christo^e, vel Spiritu Sancto^f; qui est pastor populi sui, i. e. gubernator benignus & protector^g; quem ideo pastorem vocat, ut persistat in præcedente metaphora, stimulorum^h, & clavorum, quibus scilicet pastores sua in agris firmare solent tentoriaⁱ. Nè quis ideo Sapientum verba contemneret quod à pluribus collecta sint, addit, unum tamen esse omnium autorem, omnia à Spiritu Sancto dictata^k.

12. His, &c. וְיִיחָד מִהֶמָּה בְּנֵי הָעָם [Variè reddunt.] Et amplius (vel, plura, V.) his, fili mi, cave quæras, P. Et quod amplius est ab istis, fili mi, ab hoc caveo, M. Postremo, cave admonitus, Ti. Quod reliquum est, Ex his—sis admonitus, Di. sim. Pi. Quod, inquam, reliquum (vel, potissimum, Gej.) est, ex istis (quæ dicta sunt in hoc & Proverbiorum libro^l; vel, ex universis tum Salomonis, tum cæterorum sapientum, verbis; hoc, inquam, fili mi, attentè nunc percipito^m,) esto monitus, Gej. Ceterum, fili mi, edoctus esto, Ca. His amplius—cave, sub. nè quæras, G. sim. D. Hæc tibi sufficient. Abiudem videtur hic alloqui Zorobabelⁿ. Plus his verbis sapientum cave requiras. Sic מִהֶמָּה comparative exponendum^o. Atque amplius, excellentius, q. d. satis superque, ex illis, verbis, inquam, sapientum, fili mi, (ad quem apostrophe, ut passim in Proverbiis,) admonitus esto: q. d. Ex his abunde informeris de quibusvis rebus^p. ¶ Faciendi, &c. עֲשׂוֹת סְפָרִים לְרַבִּי ¶ Faciendi (vel, Facere, Mo. Nam faciendi, M. Merc. Gej. &c. i. e. vel, comparandi, sive emendi, ut dicitur, facere animas; vel, componendi, sive conscribendi^q,) libros multos, sive plures, (vel, tot libros, Ca.) non, vel nullus, est finis, P. V. Merc. M. &c. vel, modus, Ca. vel, infiniti esset operis, Ti. Taxat jam inde à suo tempore immodicam scribendi cupiditatem, &c.^r. Quid ergo nunc diceret, si nostras bibliothecas inspicere^t? Multa tunc exstabant scripta, & proculdubio ad exemplum Regis eruditi multi inter subditos animum ad scribendum erigebant^u. Damnantur externæ disciplinæ, si quis immodicè illis vacet, nec eas ad cœlestem sapientiam referat. Magis conquiret animus lecta unâ librorum Sacrorum paginâ, quàm si omnes externos libros legerit^v. ¶ Frequensque, &c. וְרַבִּי

Et lectio (vel, meditatio, o. vel, sermo, Sy. vel, clamor, M. vel, anxietas, Ca. vel, doctrina, P. vel, scriptura, V. vel, disquisitio, Q. in V. vel, importuna doctrina, quâ quis se & auditores gravat, & unde nemo ædificatur^x,) multa (rectè, nam vox רַבִּי מ. ex R. nominibus substantivis tanquam nomen adjectivum adijci solet^y: vel, multorum, JT. vel, jugis, Ti. vel, nimia, sive nimius, M. Ca. Sy.) est fatigatio, vel fatigatio-
ni, (vel, labor, Mo. o. Sy. afflictio, P. molestus labor, Ti.) carnis, vel carni, Merc. M. JT. Pi. Fatigat cerebrum & vires corporis^z. Si nimia est, nocet sanitati^a. Nullus^b ferè est labor qui hominem magis fatigat, & vires at-
que valetudinem paulatim carpit, quàm animi & cogitationum intentio, & lectio, & scriptio, perpetua^c. At lectio Scripturæ oblectat maximè^d. Vox רַבִּי alibi non occurrit in Sacris, imò nec apud RR. In lingua Ismaelitica, inquit AE. significat lectionem. Fides sit penes autorem. Q. reducunt ad רַבִּי meditatus fuit, elocutus fuit; non improbabiler. Similia sunt רַבִּי natio, ab רַבִּי, אֵטָא sensim, ab אֵטָא, רַבִּי seorsim, à רַבִּי solitarius fuit^e. [Ch. totum versum aliter reddit; Sis monitus ut facias libros sapientie plurimos, adeo ut non sit finis, & ut studeas verbis legis multam, conspiciâsque defatigationem carnis.]

13. Finem loquendi pariter omnes audiamus, רַבִּי דְּכָר הַכֹּהֵן נִשְׁמָע Finis (Etenim finis, Ti.) verbi (vel, rei, M. vel, negotii, Ti.) omnis, sive totius, auditus est, P. Mo. M. Ti. V. sub. à te, V. Ti. In summa, omnibus auditis, Ca. Summa rei est, his omnibus auditis, JT. Pi. vel, Scopus verbi totius auditus est, Pi. Finis verbi, omne audi, o. Summa sermonis universi, omnia audi, Sy. Et, ut uno verbo dicam, audi, Ar. vel, omnia audita sunt, Q. in V. In summa, omnia audita sunt; q. d. Omnia te docui, mundana omnia meram esse vanitatem^f. Finis rei totius quæ nunc audita est abs te, est, hoc scilicet quod sequitur^g. Finis sermonis, i. e. Finitur hoc loco sermo, (Sic loqui solent Hebræi, פֶּסֶק פֶּסֶק finis versûs, supple, hic est, i. e. finitur hic versus:) omnia sunt audita. Sensus, Finem hic capit sermo quem in hoc Libro institui; nihil amplius dicendum restat. Summa est, Deum time, &c.^h. Di. Finem, vel Clausulam, vel Summam, sermonis, vel dictorum omnium, (Succinctam dictorum dicendorumque omnium recapitulationem, in quam omnes nostræ meditationes & actiones meritò debent ultimò desinere,) ¶ Gej. audiamus, Gej. ex Luth. i. e. ei obediamus. וְשָׁמַע malim esse fut. quàm particip. Niphalⁱ. Conclusio est totius Libri, quod omnia hæc aliâque sapientum verba spectent, quid ex eis discendum. Finis verbi, vel rei, est, scil. qui sequitur; q. d. In summa hoc tenendum, & huc omnia præcepta, scripta, &c. sunt referenda: totum jam auditum est; q. d. Jam autem hoc totum audisti, hoc ignorare non potes^j. ¶ Deum time] h. e. Cole ac reverere^k. Recto ordine utitur. Incipit à cultu interno, radice omnis obedientiæ; deinde pergit ad fructus, obedientiam, &c.^l. ¶ Et mandata ejus observa] Universa, & tanquam mandata ipsius, ex pura conscientia, &c.^m. Fac quæ jussit, aut in primæva illa lege, aut in Lege Moysiⁿ. Sensus, Nè fortè te modum colendi Deum ignorare præendas, vel etiam ex intempestivo zelo aut superstitione inepta tibi ipsi cultum aliquem præscribas, agè, suggeram remedium; Observa voluntatem Dei, tam legalem, quàm evangelicam, &c.^o. ¶ Hoc, &c. הָאֵלֹהִים הָאֵלֹהִים Quia, vel Nam, (vel, Siquidem, M.) hoc (nempe timor & cultus Dei^p; vel, in eo, G. sub. est, P. Ca. &c.) omnis (vel, totus, Merc.) homo, M. P. Mo. Vulg. Merc. o. i. e. integer, seu perfectus, homo. Hæc est hominis perfectio^q. Hoc est quò spectare debet omnis homo, quantus quantus est, in dictis factisque omnibus, & vita tota^r. Vel, hoc, quod dictum est, nim. extrema vanitas, ut ad argumentum totius Libri referatur, est omnis homo: quare convenit ei Deum timere, &c. ut vanitati suæ occurrat & medeatur^s. Vel, omnium hominum, Pi. Gej. Ca. qu. d. Omnes ad hoc obligantur. Supple ante רַבִּי, cujus ellipsis frequens est. Sicut ergo 2 Par. 20. v. 17. לֹא לָכֵן, Non vobis, sub. competit, &c. & Mic. 3. 1. annon vobis, sub. competit, &c. ita hic, Omnibus hominibus incumbit, &c.^t. Vel, totum hominis, JT. G. scilicet bonum^u; vel, officium, in quo homo se occupare debet,

7 Jun. debet, & sine quo totus homo est mera vanitas. Al.
Nam in hoc consistit omnium hominum perfectio, Ti. Al.
7 Ang. fin. Quia istud est basis & fundamentum omnium hominum,
M. He. in V. Hæc tota hominis felicitas, & via eam con-
7 M. sequendi. Nam hujusmodi decet esse vitam omnis homi-
nis, Ch. Quod ab eodem opifice datum est cuilibet homi-
ni, Sy. Cuilibet enim homini hoc prodest, Ar.

14. Et cuncta, &c. *בְּכָל מַעֲשֵׂה דְּאֵלֹהִים בָּא* *בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נֶעְלָם* Quia omne opus adducet Deus in
judicium, P. Mo. M. Ti. &c. super (vel, quod erit super, P.
vel, de, Sy. Merc. vel, cum, Ti. Ang. Gej. una cum, M.)
omne occultum, Mo. omni occulto, five secreto, five re occul-
ta, Merc. M. P. Ti. J. T. Pi. &c. i. e. De vitis cordis, five
alio modo occultis, & homines latentibus, inquireret &
pronunciabit, quanto magis de iis quæ palam facta

sunt? Al. juxta id quod occultum est; i. e. juxta animi
intentionem omnia facta judicabit, quia multa sæpe
per hypocrisin fiunt. 7 Hic valet, cum, ut Levit. 2. 2.
& 3. 4. Al. etiam omne occultum. Thales interroga-
tus, an quis latere Deum posset aliquid faciens, Ne cogi-
tans quidem, inquit. *αὐτὸς ἰδὲ ἡμεῖς ἐποπτεύομεν*, (Ipse nostri est
inspector,) juxta Epicharmum. Adducet, &c. citius aut
tardius, ut ipsi videbitur. Vide supra 11. 9. In judi-
um, nempe die illo magno, ut Eccles. 3. 17. Al. Tan-
dem Deus hic dereget quæ malè aut per invidiam acta
sunt. Totius Libri conclusio: Reddenda omnium
ratio est, sed in altera vita. Nam id in hac vita non fie-
ri demonstratum est. Alia hæc est ratio ad pietatem
incitans, &c.

SYNOPSIS

Criticorum aliorumque Commentatorum

IN

CANTICUM

CANTICORUM.

[Antequam aggrediar explicationem Libri, non-
nulla præfanda sunt. 1. De Divina ejus autho-
ritate.]

DE qua notat Midras, De Ecclesiaste quidem in-
ter sapientes controversum fuisse; de hoc Li-
bro, nunquam. Evidentes hic sunt Divini-
tatis notæ, materiæ dignitas & sublimitas, [ut videbi-
tur;] styli majestas nuspiam æquiparata; singularis
ipsum efficacia in cordibus fidelium, qui sensus habent
exercitatos, &c; consensus cum aliis Scripturæ parti-
bus; eximia fidelitas, quod Sponsæ etiam maculas &
adversitates, non minus quam pulchritudinem & felici-
tatem, exprimit; Scriptoris qualitas, qui erat Salomon,
vir *διδωδης*. De hoc Libro dici potest, quod ille de
obsuro autore, *Quantum intelligo, est præstantissimum:*
ideoque quod non intelligo tale esse credo. [Duo tamen hic
adversus *διδωδης* Libri objiciuntur.] 1. Quod nihil
hinc citatur in N. T. Resp. Ut hoc verum esset, de
quo tamen dubitari potest, citatio talis Divinam Libri
authoritatem non efficit, sed supponit tantum & indi-
cat. 2. Quod nomen Dei proprium in hoc Libro non
occurrit. Resp. 1. Idem observatur de libro Esther.
2. Scripturæ autoritas non pendet à nomine, sed au-
thoritate, Dei. 3. Tituli hic sunt & descriptiones quæ
uni æterno Dei Filio conveniunt. 4. Expressa Dei
nominatio non congrueret cum stylo Libri, qui est alle-
goricus & figuratus: figuris enim, similitudinibus &
æmigmatibus semel omnia obtegere voluit. 2. Excel-
lentiam hujus Libri docent, 1. Titulus, *Canticum can-
ticorum*, sic dictum, consensu omnium, à summa præ-
stantia. 2. Quod Orig. & Hieron. notant Hebræos
quatuor in Scriptura non proponere legenda ante æta-
tem maturam & sacerdotalem, 30 nempe annorum,
nim. initium Genesæ, initium & finem Ezecielis, &
hunc Librum. 3. Stylus ejus est &, 1. bucolicus, cum
omnia verba petantur ex sylvis, hortis, pascuis, &c.
Hinc adjuratio per capras, &c. quæ sylvicolis in delici-
is esse solent: sicut adjurari solent, miles, per belli for-
tunam; nauta, per marinos deos; pastor, per oves, &c.

Et, 2. dramaticus. Est autem Drama multarum perso-
narum cantilena, ut in scenis agi fabula solet. Quatuor
hic personæ loquentes introducuntur; 1. Sponsus,
2. Sponsa, 3. amici Sponsi, 4. focii ac sodales Sponsæ.
Est autem hic Liber Epithalamium: in quo Salomon
secutus est patrem Davidem, maxime in Psal. 68. quem
Psalmum epithalamium vocari posse mihi certum est.
[De quo vide Authorem Proleg. 6.] Ab hoc autem
Epithalamio profani expresserunt sua, præsertim The-
ocritus, à quo alii poetæ, sicut alia plurima, epithala-
mii componendi leges didicerunt. Hic enim floruit sub
Ptolemæo Philadelpho, qui LXXII Interpretes evoca-
vit, &c. & cum eo fuit Alexandriæ, ut constat ex Idyl.
7. & 15. Est autem verisimile, hominem doctum, &
rei amatoris bucolicam operam navantem, accepisse
à Ptolemæo bucolicum hoc & amatorium Canticum;
imò & egisse de hac re cum LXXII Interpretibus, &
ab ipsis Epithalamii hujus partes & leges didicisse. Sua-
det hoc, quod non pauca ex hoc Canticum ad verbum
expressa sint. Ut Idyl. 18. ubi, postquam virgines lau-
daverunt sponsum, promittunt venturas sese appeten-
te jam die ut eum à somno excitent. In geniali pom-
pa, Idyl. 15. Arsinoe plurima in medio ferculi amoris
signa notat: ut Salomon cap. 3. 10. mediam, i. e. in-
teriore, ferculi partem charitate constravit. In Epi-
thalamio, Idyl. 18. puellas psaltrias cantantes inducit
eodem numero, [de quo vide Authorem,] & eodem
modo quoque & ordine, & verbis non valde diversis.
Helenam enim psaltriæ comparant cum Aurora; item
cum equa Thessalica, quæ pulchre trahit currum, &c.
4. Ordinem & filum hujus Epithalamii invenire diffi-
cile est, necdum expeditum, de quo consequendo de-
sperant: conandum tamen est. Forma hic proponitur
in nuptiis servata, &c. ubi ante solennem appara-
tum, &c. præcedat oportet sponsæ vocatio, & invita-
tio aliorum ad nuptias. Ambiri autem à viris foemina-
rum nuptias, potius quam à foeminis virorum, omnium
penè gentium mos erat. Hæc verò ambitio & evocatio
Sponsæ artificiosè hic per *ἀνακρίσεις* collocatur: evo-
catio

7 Merc.
præfat.

7 Durham
in clavi
præfatoria,
&c.
7 Merc.
præfat.
7 San. pro-
leg.

* Merc.

7 San.

7 Merc.

7 AE. in
Merc.
7 Gej.

7 G.
7 Merc.

* Q. in
Merc.

7 Ca.
7 Gej.

7 San. 3
Merc. Dur.
&c.
7 San.
7 Merc.
San.
7 Merc.

7 San. pro-
leg.

catio quidem cap. 2. ambitio verò Sponsæ, & ejusdem atque sodalium invitatio, cap. 5. [Hæc prima scena.] Secunda scena continet Sponsæ dolorem de absentia Sponsi, à cap. 6. v. 3. *Dilectus meus mihi*, &c. cui satis aprè conjungitur cap. 1. v. 2. *Osculetur me*, &c. ubi, cum cap. 5. (quod ordine historico primum esse debuit) Sponsi dignitatem multis esset profecuta, suam indignitatem ostendit, &c. eamque statim Sponsus consolatur. Tertiâ scenâ, quæ cap. 2. continetur, celebrantur nuptiæ, & annulus datur Sponsæ: deinde ea parantur quæ convivium instruunt, & convivas exhilarant. Quarta scena, quæ incipit cap. 3. Sponsos in ferculo, i. e. mobili & gentili lecto, componit, movetque pompam cursumque nuptialem in Sponsi domum. Ad hanc scenam pertinent quæ deinde ad caput usque octavum interjecta sunt: nam nihil toto illo tractu, quàm longus est, continetur præter novorum conjugum laudes & hymenæum; quæ partim ab ipsis Sponsis, partim à psaltriis, celebrantur. Quinta scena, quæ est cap. 8. Sponsam sistit ad Sponsi fores: ibi audit conubialia præcepta; ibi conjugalis, i. e. casti, amoris natura describitur: ac tandem sancto atque legitimo complexu, publicâ & solenni ceremoniâ matrimonium contrahitur. Hinc constat rem hîc non eodem modo narratam esse quo gestam; id quod in Dramatè maxime commendant Aristot. & Horat. de Arte poet. ut scilicet res non suo loco referat, sicut historici, sed postea per nuncium, aut propter occasionem opportunè oblatam. Observare hoc licet in Ovid. Metamorph. & in primis in Homero, & Virgil. Æn. 2. & 3. m. 5. Scriptor Libri erat Salomo. [Sed quando scripsit, variant.] 1. Scripsit ante lapsum. Ità sentiunt quotquot poenitentiam Salomonis negarunt, & nonnulli quoque Hebræorum 9. Canticum hoc amoris magis congruit adolescentiæ Salomonis, cum magis flagrabat cor ejus charitate, & quando magis merebatur *dilecti* nomen, (quò suam exprimit personam;) utpote qui tunc & Deum magis diligeret, & à Domino magis diligeretur, necnon à toto populo, propter eximiam, quàm præstitit, pacem, &c. Huic favet Ecclesiastic. 47. 18. ubi hoc ordine Libri Salomonis recitantur, *In cantilenis, & Proverbiis*, &c. 1. Quidam primum Canticum canticorum scriptum volunt, deinde Proverbia, tandem Ecclesiasten; conjecturam fumentes ex hominum more, qui est, ut juvenis carminibus animum oblectet, adultior in parabolis occupetur, senex vanitates cogitet. Hebræi autem, in Midras, librum Proverbiorum primò scriptum volunt, Canticum, &c. secundo loco, Ecclesiasten ultimo. Id conjiciunt ex ordine 1. Reg. 4. 32. quod leve est, cum in S. S. tot prolepses occurrant. 2. Scripsit hunc Librum Salomon post lapsum & poenitentiam, & paulò ante mortem: id quod suadet ingenium & indoles scriptoris, quæ se prodit esse ætatis decursæ & subactæ, animique prorsus à perturbationibus & passionibus defæcati; & est prophetiarum de Christo & Ecclesia quoddam quasi brevium in angusto altissima mysteria comprehendens. [6. Scopum quod spectat, non omnes idem sentiunt.] 1. Carmen hoc est encomiasticum Salomonis, de laude Regni & politiæ suæ. Est colloquium quoddam inter Salomonem & Rempublicam Judæorum ipsum invitante, ut regnaret super se. 2. Est colloquium Salomonis cum sapientia, juxta Sap. 8. 2. *Hanc amavi*, — & *quævis sponsam eam assumere*, &c. 3. Sunt qui nihil hîc Divini esse volunt, sed profanis omnia plena voluptatibus. Profanis & impuris hæc Cantica aliquid olent lascivum & obscenum, qui ructant facile anhelitum fœdum ex eo quod ipsi antè conceperant. Scopus Salomonis est, describere hîc duntaxat amores suos, & amicæ cujusdam suæ Abisag Sulamitis, vel etiam filiæ Pharaonis. Fundamentum hujus sententiæ est, quod nusquam hîc occurrat nomen Dei; quia noluit Salomo illud profanis & obscenis admiscere. Sed frivolum hoc est: nam in libro merè allegorico non necesse erat [nec conveniens] propriis uti vocabulis. Alia hîc sunt, licet non propria, Dei nomina, consona allegoriæ assumptæ eclogæ pastoralis & nuptialis, veluti *pastoris*, *sponsi*, &c. Alibi Deum audis *bellipotentem*, &c. hîc autem, *sponsus*, *amicum*, &c. quia non hîc Dei majestas metuenda, sed

in Ecclesiam amor & clementia denotantur. Est [hoc Canticum] *diæsis* (colloquium) inter Salomonem & filiam Regis Egypti, interloquentibus etiam choris duobus; tum juvenum, tum virginum, qui in proximis thalamo locis excubabant. Nuptiarum arcana sub honestis verborum involucris hîc latent; quæ etiam causa est cur Hebræi veteres hunc Librum legi noluerunt nisi à jam conjugio proximis. Creditur autem Salomon, quò magis perennaret hoc scriptum, eâ arte id composuisse, ut sine multa distortionè *amprobius* in eo inveniri possent quæ Dei amorem adversus populum Israeliticum exprimerent: quod & sensit & ostendit Chaldaus hîc Paraphrastes; nec aliter accepit Maimonides. Ille autem amor typus cum fuerit amoris Christi erga Ecclesiam, Christiani ingenia sua ad applicanda ad eam rem hujus Carminis verba exercuerunt laudabili studio. Nam & Apostoli Christi cum Ecclesia conjunctionem matrimonio comparaverant, 2. Cor. 11. 2. Eph. 5. 32. Apoc. 19. 7. 9. [Non placent hæc Calovio, &c.] 1. Ità Spiritus Sanctus datâ operâ ambigüe locutus esset, iisdem verbis diversa objecta designans. 2. Non egebat Spiritus S. hoc artificio, ut libri quos Canon perpetuo Ecclesiæ destinavit perennarent. 3. Grotii sententia erat hæresis Theodori Mopsuestani, damnata in Synodo Constantinop. 2. collat. 4. quam renovarunt Anabaptistæ. 4. Non agi hîc secundum literam de amore terreno vel externo Salomonis & sponsæ Egyptiæ, &c. multa docent. 1. Multa hîc dicuntur quæ illis neutiquam conveniunt. Quæ de Sponso dicuntur non congruunt Salomoni: v. g. 1. quod & Rex erat, cap. 1. v. 4, 12. & pastor, c. 1. 7. 2. quod *frater* sponsæ suæ dicitur, c. 5. 2. & 8. 1, 8. 3. quod ipsum Salomonem deprædicat, quod sit *candidus & rubicundus*, & *electus ex millibus*; quod quis credet eum de se dixisse? 4. quod hic Salomon efficere dicitur *accubitu suo ut nardus* Sponsæ odorem edat, cap. 1. 12. quod *pavimentum currens stravit amore*, c. 3. 10. 5. quod de Salomone loquitur in secunda persona, *Tu, ô Salomo*, c. 8. v. 12. 6. Multa pariter de Sponfa dicuntur quæ tantæ Reginæ neutiquam conveniunt: v. g. 1. quod facta sit *custos vineæ*, Cant. 1. 6. & *ovium*, v. 8. 2. quod à *vigiliis percutitur*, &c. c. 5. 7. 3. quod sit & *filia principis*, c. 7. 1. & *vinitoris*, cap. 1. 16. 4. quod sit *terribilis ut exercitus*, &c. c. 6. 9. 5. quod *nigram* se dicit, *sed formosam*, &c. c. 1. 5. 6. Pulchritudo Sponsæ attributa, si corporaliter sumatur, esset insignis deformitas; v. g. quod habeat *caput instar Carmeli*, *nasum instar turris*, *oculos instar piscine*, *dentes instar gregem ovium*, &c. quæ de uxore ejus dicta monstrosa essent, blasphemia, & ridicula. 7. Non congruit humano amori, & modestiæ in eo requisitæ, ut ipsum aliis proponat, eosque ad amorem ipsius incitet; quod eum alloquitur in somno, c. 5. 2; quod noctu curret per plateas; quod ipsum ad fores stantem negligat. 2. Quæ ratio dari potest cur hîc sensus proprius existimetur, qui in aliis ejusdem generis Scripturis quæ de animæ unionem cum Christo sub similitudine nuptiarum agunt, & in primis in Psalm. 45. (qui est quoddam quasi compendium hujus Cantici,) figuratus esse judicatur? 3. Quæ hîc dicuntur, de spirituali amore & pulchritudine & invitatione, &c. explicantur in aliis Scripturæ locis. Vide Eph. 5. 27. Apoc. 3. 20. & 22. 17, 20. Quis sit *sponsus*, & quæ *sponsa*, optimè judicatur ex interpretatione Spiritus Sancti, qui passim illum Christum, & hanc Ecclesiam, in primis illam N. T. esse testatur. Vide Esa. 54. 5. & 61. 10. & 62. 4, 5. Jer. 2. 32. Ezech. 16. 8. Hof. 2. 16, 19. Matt. 9. 15. & 22. 2. & 25. 1. Joh. 3. 29. 2. Cor. 11. 2. Eph. 5. 23, &c. Apoc. 19. 7. & 21. 2. & 22. 17. 4. De corporalibus voluptatibus hæc accipere indignum est sacro Cantico, aut scripto Divino & canonico. Quis credat Sp. S. dicere quæ lasciviam spirant? 5. De amore spirituali unice exponunt omnes Interpretes, tum Christiani, Dionys. Orig. Theodor. Basil. Cypr. Hieron. Augustin. &c. [quorum verba vide in Authore,] tum etiam Judæi. Chald. Par. disertè dicit hoc Canticum *spiritu prophetico scriptum esse*. Afferunt etiam RR. veteres nomen Salomonis in hoc Cantico non esse proprium, sed appellativum, à pace scilicet derivatum, ad Deum pacis autorem exprimendum: quod multis confirmat

* San. ib.
* Ghi. Rio.
&c.
* Q. in
Rio. Ghi.
* Rio. in
if. g. lect. 4.

* Ghi. in
præfat.
cap. 2.

† Merc.
præfat.
Rio. lect.
4.

* Rio. in
if. g. lect. 4.

* Bient.
fm. Luth.
in Ghl.
rhet. 1. 20.
489.

* Q. in
Ghi. præ-
fat. cap. 3.

* Al. ib.
* Q. in
Rio.
* San.

* Q. in
Ghi.

* Id. ibid.

* Q. in
San.

* Ghi.
* San. pro-
leg. 1.

* Ghi. c. 3.
fm. Rio.
lect. 1.

* Rio. ib.
fm. San.

* G.

* Calov.

* Calov.

fm. Dur.

* Dur. fm.

Calov.

* Calov.

* Dur.

* Calov.

* Dur.

* Calov.

* San.

firmat Galat. de Arcanis cathol. verit. 3. 26. AE. ob-
servat, non esse moris, nec decorum in civitate, ut palam vir
puellam ita compelleret ut in hoc Libro fit. De hoc Can-
tico sic Hebræi, Absit, absit ut sit Canticum canticorum
de rebus obscenis, sed est metaphora quedam. Alioquin, nisi
magnæ esset dignitatis, non scriberetur in catalogo Sancta-
rum Scripturarum. Hinc illud legendum permise-
runt illis tantum quibus deferbuerint affectus; nè quæ
hic dicuntur in deteriore partem rapiant. Nihil
enim hic est quod sanctum, castum & immaculatum
non sit. Et notat Midras, de Ecclesiaste quidem inter
sapientes controversum esse; de hoc autem Libro nunquam,
quod manus non coinquinat, nec profanus sit. Unde cæte-
ros quidem Scripturæ libros sanctos esse notant; hunc
verò vocant קדושים קדושים sanctitatem sanctitatem.
Catholici, necnon Hebræi quidam, asserunt, Salomonis
scopum, juxta spirituale & allegoricum sensum, fuisse,
ut caneret hic Epithalamium Ecclesiæ Christi; attamen
juxta sensum historicum & literalem, ut describeret
amores suos erga Pharaonis filiam: ut sicut complura
quæ Salomoni acciderunt eorum existerunt typus
quæ evenire; ita & ejusdem conjugium cum filia Pha-
raonis figura fuerit conjugii Christi & Ecclesiæ. [De
qua sententia videamus sententias aliorum.] Non ne-
gamus, 1. similia istis quæ quoad sensum proprium in
Cantico habentur in conjugio reperiri: nec, 2. Salo-
monem fuisse typum Christi in amore erga conjugem
suam certâ ratione. Sed quæstio est, an Sp. Sanctus hic
constituerit Epithalamium Salomoni, an verò Messia,
conscribere, aut utrique; ut Salomonis amorem qui-
dem propriè & directè describat, sed eodem simul ty-
picè amorem Christi designet. Hoc est quod prorsus ne-
gamus, typum illum, vel Salomonis amorem, hic de-
scribi. Canticum hoc allegoricum, non autem typi-
cum, esse dicimus. Quæ duo sic distinguuntur. 1. Ty-
pi supponunt rei gestæ veritatem, v. g. Jonam fuisse in
ventre ceti, &c. Non sic allegoriæ: Cum dicitur Matt.
22. 2. Rex quidam nuptias instituit, non supponit id ge-
stum fuisse. 2. Typi historici sunt, & facta tantum re-
spiciunt, unum factum cum altero conferentes: Alle-
goriæ sunt dogmaticæ, & continent verba, sententias,
dogmata, præcepta; ut, Dexteram amputa, &c. 3. Ty-
pi conferunt personas & facta V. T. cum personis &
factis N. T. Allegoriæ sensum spiritualem verbis im-
ponunt, sive sit in V. T. sive in N. 4. Typi quasdam tan-
tum personas vel res gestas respiciunt: Allegoriæ in-
cludunt omnia quæ vel fidem vel mores spectant, a-
deoque longè generaliores sunt. Dico igitur, hoc Can-
ticum non esse typicum, quasi ex duabus historiis, de
connubio Salomonis & Christi, constitutum; nec earum
collationem hic intendi; sed tantum allegoricum, spi-
ritualia mysteria figuratè exprimens. Id multa docent.
1. Natura & series Cantici debito modo expensæ.
2. Nulla est historia ad quam hic dicta referantur.
Salomonis conjugium viginti annis præcessit conscrip-
tionem hujus Cantici. Vide ad Cant. 7. 4. de turre Li-
bani; & confer 1 Reg. 6. ult. & 7. 1, 2. Itaque nec oc-
casione istius conjugii compositum est, tanquam Epi-
thalamium quod ipsâ nocte nuptiali canendum erat.
3. Cur hæc nuptiarum allegoria hic typica putetur ma-
gis quàm in aliis Scripturæ locis? 4. Conjugium Chri-
sti non magis peculiare est fidelibus N. T. quàm V. nec
Gentibus (si quis fortè earum cum Christo conjugium
typicè hic adumbrari velit) magis quàm credentibus
Judæis. Hoc Canticum totum est mysticum, incom-
prehensibilis inter Christum & Ecclesiam amoris ple-
nissimum. Canticum hoc non est sumendum propriè
& *κατὰ τὸ πρῶτον secundum literam*, vel prout verba pri-
mò sonant; sed spiritualiter & allegoricè. Lite-
ralis porro sensus dicitur, tum, 1. quem verba pri-
mò & propriè indicant; tum, 2. quem author scrip-
turæ significare voluit verbis, seu propriè, seu figuratè,
sumptis. Literalis sensus duplex hic est: 1. mate-
rialis, sive rei gestæ inter Sponsos, quæ in hac parabola
adducitur; 2. qui à rebus ipsis significatur, scilicet
amor Christi, &c. Illum grammaticalem dicere licet;
hunc, realem: ille est cortex; hic, medulla indè eru-
enda. Literalis Cantici sensus non est immediatus, qui
primò apparet, ut in Scripturis historicis; sed medius,

id quod significatur exprimens, non immediatè ex ver-
bis, sed mediatè à scopo sive intentione Spiritus Sancti,
qui sub his allegoriis latet, & ex toto contextu colligi-
tur. Duplex est allegoriæ genus; 1. rerum, 2. ver-
borum. 1. Allegoria rerum, quum ea scribuntur quæ
jam existerunt, ut eorum similia consecutura innuan-
tur; ut 1 Cor. 10. 1. &c. Gal. 4. 24. 2. Allegoria ver-
borum, quum aliud verbis exponimus, aliud sensu in-
telligimus: de qua sic Cicero de Oratore 3. Illud quod
ex genere profuit, non ex uno verbo translatum, sed ex pluri-
bus continuatis, connectitur, ut aliud dicatur, & aliud sit
intelligendum. Hujus generis sunt parabola Prophetarum,
Christi, &c. & hæc Salomonis de conjugio, &c. Sunt
porro qui volunt nuptias Salomonis cum uxore
sua huic Cantico, licet non materiam & argumentum,
occasionem tamen præbuisse. Verum neque illà occa-
sione compositum fuisse docet tempus conscribendi, ut
antè notatum. Ego sanè Salomonem, cum hæc scri-
beret, ita stylum suum & calamum temperasse puto, ut
externas nuptias & terrestres non cogitaret, sed omnia
sublimia, mystica, spiritualia & cœlestia. Est hic Liber
Epithalamium amoris mutui inter Christum & Eccle-
siam, omnia veteris & novæ Legis mysteria continens.
Communis penè omnium sententia est, sermonem hic
esse & connubium inter Christum & Ecclesiam, sive
quamlibet piam animam. Scopus Cantici est, descri-
bere mutuum amorem, unionem & communionem in-
ter Christum & Ecclesiam ejus, in variis conditioni-
bus, ad solatium & ædificationem Ecclesiæ. Probatur,
1. Planum est spirituales nuptias & amores hic descri-
bi, quales non intercedunt inter alios præter Christum
& Ecclesiam. 2. Descriptiones Sponsi & Sponsæ da-
tæ, & amoris significationes, nullis aliis personis con-
veniunt. 3. Hunc allegoriarum harum scopum alia
Scripturæ loca indignant. Vide de allegoria nuptia-
rum, Psal. 45. Jer. 3. Ezech. 16. Hos. 2. 2, &c. Matt. 22.
Luc. 14. &c. Neque enim duplices sunt nuptiæ spi-
rituales. Sed enucleatius tractanda est hæc propositio,
& in partes distribuenda. 1. Exprimat hoc Canticum
Ecclesiæ statum, & Christi de illa curam, in diversis ejus
conditionibus, (v. g. in statu infirmitatis, c. 1. 6. & 5. 2.
desertionis, c. 3. 1, 2. persecutionis, c. 1. 6. & 2. 2.)
& sub variis administrationibus, (v. g. sub pastoribus
tum fidelibus, c. 1. v. 7. & 3. 3, 4. tum ignavis, c. 5.
7. &c.) 2. Exprimat statum Ecclesiæ sub diversis con-
siderationibus. 1. Prout visibilis est, (sic legimus, *vigi-
les, domum matris, hortos, &c.*) aut invisibilis; sub qua
consideratione ei tribuuntur, attractio per Christum,
unio & communicatio cum Christo, amor Christi, &c.
2. Prout catholica est, vel particularis. Priori notione
una dicitur, c. 6. 9. mater multarum filiarum, &c. Po-
steriori respectu occurrunt filie Jerusalem, quærentes
dilectam, cum sponsa; & tum à se invicem, tum à vigi-
libus, distinctæ; quales sunt 60 reginæ, & 80 concubine.
Nec mirum eadem Ecclesiæ in genere adscribi, & in-
dividuis; quia Ecclesia est totum homogeneum, cujus
partes sunt ejusdem naturæ, & omnibus illius membris
communis est maritus, spiritus, fides, &c. & licet cir-
cumstantiis ac gradibus varient, in essentialibus tamen
conveniunt. 3. Omnia in hoc Cantico non sunt ap-
plicanda singulis in Ecclesia, nec Ecclesiæ sub omni con-
sideratione. Magna itaque cautela & consideratione
opus est in singulorum locorum applicatione, & specta-
re oportet tum naturam & scopum & circumstantias
loci, tum ejusdem rei accommodationem in aliis Scrip-
turis. 4. Canticum hoc generaliter congruit, & spe-
cialiter applicabile est, fidelibus sigillatim sumptis.
1. Quia scopus est, non tam collectivè omnes allo-
qui, quàm distributivè varios ipsorum casus proponere.
2. Pleraque hujus cantici fidelibus singulis conveniunt;
v. g. Christum quærere, amare, &c. 3. Plures hic sunt
personæ interloquentes, distinctæ non solum à vanis
fidei professoribus, sed & à se invicem. 4. Diversæ sunt
fidelium conditiones, nec unum singulis verbum con-
venit. 5. Canticum hoc eundem Christi amorem &
curam erga Ecclesiam, eademque piorum officia & ex-
ercitia, figuratè exprimit, quæ verbis planis & propriis
alibi in Scriptura significantur. Frustrà sunt qui in hu-
jusmodi verbis & phrasibus mira & inusitata fingunt.

Sanè Christus eodem modo se gerit erga omnes fideles, quippe qui sub eodem fœdere sunt, & eodem Spiritu aguntur. Utilius longè est, & scopo convenientius, ordinarios fidelium casus compingere, quàm novos & insolentes casus proponere. Ex his propositionibus deducimus sequentia porismata. 1. Hoc Canticum legere licet, & exponere, cum sit Scripturæ pars, quæ, licet obscurior sit, lecta tamen afficit hominem, & spiritum componit, &c. 2. Ex hoc Cantico, utut allegorico, doctrinæ, fidei & morum directrices deduci possunt. Nam, 1. autoritas locorum allegoricorum Divina est. 2. Alioquin nullus esset talium locorum usus. 3. Christus ipse parabolis & allegoriis usus est in rebus & fidem & mores respicientibus. Agnosco difficilem esse veram locorum allegoricorum intelligentiam, in qua eruenda cautissimè agendum est, & hæ regulæ observandæ. Sensus allegoriæ colligi potest, 1. ex communi verborum & phrasium usu. Ut, v. g. *osculum* amoris est indicium. Sic *oculi*, *manus*, *pedes*, &c. de Deo dicti, singularem aliquam ipsius proprietatem denotant; fidelibus allegorice adscripti, designant aliquid in novo homine par illis, v. g. scientiam, dexteritatem, patientiam, &c. 2. Ex interpretatione earundem phrasium in aliis Scripturæ locis. V. g. Si nesciatur quid hîc sit vinculum conjugale, quum humanum aliquid non sonet, quærendum quodnam aliud conjugium alibi in Scriptura occurrat, &c. 3. Ex scopo loci, ut in parabolis fit. v. g. Scopus Sponsæ c. 5. v. 10, &c. est, Christum commendare: sic ergo omnia ibi explicanda sunt, &c. 4. Ex ipsius Scripturæ, vel ibi, vel in aliis locis, explicatione. v. g. Quum dicit, *Osculetur me*, &c. c. 1. v. 2. ita se explicat v. seq. *amores tui meliores*, &c. 3. Porisma, Doctrinæ quæ hîc continentur eadem sunt planæ & spirituales veritates quæ ex aliis Scripturis habentur. Hoc pono, nè quis, cum postea in explicatione hujus Cantici audiverit doctrinæ fidei, poenitentiae, &c. aliæque de fœdere & Christo, peregrina hæc sentiat, & Cantico incongrua. Tales autem doctrinæ ex hoc Cantico solidè deduci sic probo. 1. Quia congruunt cum scopo Cantici, qui idem est cum scopo Evangelii, nimirum, amorem Christi & officium Ecclesiæ exhibere. 2. Quia eadem allegoriæ, v. g. *conjugii*, *vinea*, &c. in aliis Scripturæ locis, ut Esa. 5. 1, 2. Jer. 3. 1, &c. Matt. 22. 2, &c. easdem doctrinæ nobis suggerunt, eundemque cum præsentis loco usum & scopum habent. 3. Quia tales doctrinæ ex Psal. 45. deduci possunt, cujus loci idem est scopus, idem stylus, &c. qui hujus Cantici. 4. Quum totum Canticum ejusdem sit generis & naturæ & scopi, & tales doctrinæ occurrant in locis perspicuis, (v. g. *Dilectus meus mihi est*; &, *Vocavi, sed non respondit*, &c.) ex illis loca obscuriora interpretari par & æquum est. 5. Quia tales doctrinæ ex collatione cum locis Scripturæ parallelis colligi possunt. v. g. Si descriptionem Christi Cant. 5. 10, &c. conferamus cum illa Apoc. 1. v. 13, &c. magnam in illis similitudinem dignoscemus, maximè de pedibus & vultu. At certum est illam descriptionem Apoc. 1. 13. varias Christi perfectiones significare, v. g. omniscientiam, per oculos, justitiam, per pedes rectè ambulantes, omnipotentiam, per brachia, prout explicantur Apoc. 2. & 3. Quidni ergo idem Spiritus, qui hunc & illum locum dictavit, eadem & hîc significaret? Denique, vel, tales doctrinæ ex hoc Cantico colligendæ sunt; vel, totum est nuda ceremonia, & veritates ejus sunt tantum incertæ conjecturæ: quod absurdum est. Sed nonnulla hîc objici possunt. Obj. 1. Si doctrinæ hinc eruendæ sint, cur figuratè, non propriè, exprimuntur? Resp. 1. Quis tu es qui doces Spiritum Sanctum quibus modis mentem suam significet? 2. Figuratæ hæ & allegoricæ locutiones suum habent usum, eumque insignem & multiplicem. 1. Sic & judicium clarè informat Deus, (dum sensibus nostris se accommodat,) & affectus vividius excitat. 2. Sic scientia animo altius infigitur. 3. Ità Deus delectationi nostræ in studio Verbi sui consulit, & fastidium ejus pellit, & prout variant hominum ingenia, singulis diversitate methodi prospicit. 4. Ità Deus mundum impium celat quæ suis exhibet. Vide Matt. 13. 10, &c. Marc. 4. 33, 34. Apoc. 14. 1, &c. 5. Sic Deus humilitatem & sinceritatem populi sui explorat, dum Verbum ipsius, quocun-

que modo propositum, reverenter excipiant, &c. Obj. 2. Doctrinæ tales Evangelium nimis sapiunt, nec Veteri Testamento conveniunt. Resp. Una & eadem erat via Christi cum fidelibus sub utroque Testamento: idem utrisque Christus, Spiritus, fœdus. Sub V. T. communio eorum cum Deo non erat posita in externis ceremoniis, sed in exercitio fidei, amoris, &c. Obj. 3. Dubium est an Salomon tales doctrinæ sciverit, aut hîc significare voluerit. Resp. 1. Quærendum nobis est de mente, non tam Salomonis, quàm Spiritus Sancti. 2. Et Salomon hîc, & Prophetæ alibi, veritates Evangelicas & prophetias exprimere poterant, quæ etiam ipi pro certo habebant Verbum Dei esse, licet eas distinctè non intelligerent; nec ideo quisquam dubitavit quin de ipsis Evangelii mysteriis loquerentur. 3. Non est quod putemus Salomonem magis ignorasse mentem Cantici hujus quàm plerisque doctos hodie. Nam, 1. eminentissimus is erat scientiæ, tum humanæ, tum Divinæ, etiam de Christo; ut docet Prov. 4. 8, 9. 2. Subiectum hujus Cantici non est prophetia, sed narratio & doctrina de talibus exercitiis quæ etiam in piis V. T. inventa sunt. 3. Nihil [ferè] hîc est quod non alibi in V. T. reperitur, &c. Hæc fusiùs ex docto illo & pio Interprete exhibere placuit, quia eorum quos consului interpretum nemo hæc diligentius & solidius explicare mihi visus est; & quia hoc ceu solidum fundamentum omnium ferè ad unam interpretationum hujus Cantici meritò substernendum erat. Porro, quia Salomo arctissimam conjunctionem Christi cum Ecclesia, aut cum anima sancta, exprimere voluit, eas inducit personas in quibus maximè elucet amoris vis P: & parabolam assumit Sponsi & Sponsæ, quæ frequentissima est in Scripturis. Vide Psal. 45. Esa. 54. 4, &c. & 62. 5. &c. Et quia qui nobiliores sunt, dum vel pudori vel dignitati suæ student, non ita facile amorem produnt; ideo inducit rusticanam sponsam, quod simpliciter & ingenuè amorem suum explicet. Sponsus hîc non videtur esse Salomon, sed Solymitanus adolescens, quem Sponsa *Salomonem* postea nominat, ut eum cum ipso conferret, & ob alias causas infra dicendas. Non improbabile est in hoc Cantico formam exprimi Judæorum connubii. Quod noctu ex agro cum plausu & facibus in urbem deducantur novi conjuges, satis constat ex Scriptura. Quod sponsus solebat multo manè in hortos cum amicis procedere, deinde sponsa cum puellis egredi ad quærendum sponsum, colligitur ex Ecclesiastic. cap. 15. 2. quod etiam ab Hebræis hodie observatur. Contractum nuptialem sub thalamo, i. e. umbella, fieri docebimus ad cap. 2. Quod sponsus multo manè advolare solitus esset ad sponsæ fores, verbisque amantibus sibi ut portam aperiat postulare, colligi videtur ex Prov. 8. 17, 34. Quod sponsa dormire solebat in sponsi sinu, probabitur ad Cant. 2. 14. In agrum vocari sponsam docetur Ol. 2. 14. Quod sponsus cum sponsa vehatur curru, vide ad Psal. 68. 18. *Currus Dei*, &c. Uterque conjux ex poculo vini conditi bibebat, &c. Præcepta connubialia tradi docet Psal. 45. 11. *Obliviscere populi tui*, &c. Quod sponsa dici solebat *soror*, & *amica*, suadet Prov. 7. 4. Scopus Cantici est, ut doceat quàm optabilis sit societas cum Sponso, & quàm vehementer eam sitiat Sponsa, &c. & ut describat experimenta eorum qui inter Christianos adultiores & perfectiores evaserint. Cavendum est in explicatione hujus Cantici, nè nimis premamus singula quæ hæ allegoriæ ferre videntur; sed scopum semper respiciamus, tum generalem Cantici, tum specialem cujusvis loci, & conferamus cum aliis Scripturæ locis. [Alii hunc Librum suo modo propheticum esse censent. De qua sententia pauca tantum delibabo, memor me literalem Scripturæ commentarium repræsentare.] Sponsus hîc est Deus; Sponsa, Ecclesia, complectens statum utriusque Testamenti. Ecclesia verò sic accepta respicit diversa tempora, & in aliquibus offendit Sponsum, in aliis placavit. Porro, licet Ecclesia cum mundo coeperit, sponsa tamen nomen accepit in datione Legis in Sinai, per quam Israel desponsabatur Deo: propterea incipit Salomon à tempore egressionis ex Ægypto, & describit amorem istum, primò, pro tempore V. T. usque ad cap. 7. deinde, pro tempore N. T. à cap. 7. Frequenter tamen fit transitus ab uno

Dur. p. 14. ad 37.

San. proleg. 2. Ghil. pref. c. 4.

San. ib.

San. proleg. 3.

Dur. p. 49.

authore.] Non explicat. cuius oscula petit, quia putat id omnibus notum esse. *Osculetur me ille, &c.* M. q. d. ille quem constanter cogito, valde sitio, incomparabilem puto. Possit *me* referri ad illa quæ historicè præcelsere, & dramaticè in capite 5. repetuntur; vel, ad dilecti nomen sæpe repetitum. Loquitur Sponsa ardens desiderio conjunctionis cum Sponso, etiam in præfenti vita. Sunt hæc verba Synagogæ adventum Christi sitientis; q. d. Jam satis Deus mecum per Angelos & Prophetas locutus est, jam [loquatur] ipse per se, h. e. per Filium suum, quem præsentem nobis exhibeat. Q. de Legis datione explicant P; quum Deus egit cum Israelitis *instar viri qui osculatur socium, &c.* q. d. quum illis mandata & promissionis de Messia confirmatio data sunt; ut hæc sint oscula, & *וְיִשְׁקֹץ* fut. sit pro præ. *Osculabatur me, &c.* Rectius accipitur de promulgatione Evangelii per Christum. *Labiis velut osculatur qui recta respondet*, Prov. 24. 26. id quod Christo optimè applicatur. Vide Psal. 45. 3. Esa. 50. 4. Sensus, q. d. Osculatus me est Deus per Mosen, Prophetas, &c. nunc *osculetur me ex osculis, &c.* h. e. eximio præ reliquis osculo; quam præpositionis vim notavimus Gram. 3. 6. 8. 536. Erat verò hæc ipsa Christi manifestatio, &c. *Osculetur me osculis, &c.* i. e. Suum erga me amorem multis modis patefaciat. *Osculum* nihil sonat lascivum & impurum; tunc enim oscula inter amicos in salutatione adhibebantur, tanquam signa familiaritatis & benevolentiae. Vide Gen. 29. 11, 13. 1 Cor. 16. 20. &c. Petit Sponsa ut ab osculo Sponsi spiritum ejus hauriat, in quo vivat. Quod satis innuit ipse Sponsus, [Christus,] qui per insufflationem Spiritum Sanctum, i. e. Divinum halitum, inspiravit. *Oscula* hinc sunt Dei monita, seu præcepta, five oracula, &c. Sunt salutifera Christi verba & dogmata, & opponuntur severis (Legis) reprehensionibus; quales vocantur *vulnera*, & oppositæ sunt *osculis, &c.* Prov. 27. 6. *Oscula* hinc sunt amicissimæ & familiarissimæ manifestationes amoris. *me* *oris sui* redundare hinc videtur, quum ab ore tantum osculum imprimatur. Sed occurrunt tales loquutiones; ut Psal. 74. 7. *Incenderunt igni*: certe aqua non poterant. Sic, *Voce mea clamavi*: &, *Aperuit os*—& *dixit*. Nec tamen in his est perissologia; sed hoc dicendi genere & significatur orationis gravitas, & captatur attentio, & animus magis excitatur, & major vis ac certitudo indicatur; ut cum dicitur, *Morte morieris, Visitans visitabo, &c.* Non redundat *os*, quia novit Sponsa os Sponsi & labia stillare myrrham, &c. Addit, *oris sui*, ex affectu; ut omnia in sermonibus amatoris affectibus ardent. Vel, *oris sui*, emphaticè: q. d. Cæterorum repudio; illius folius quem diligit anima mea osculum oris admifero. Vel, *oris sui*, q. d. non osculo (i. e. doctrinâ) oris Prophetarum, i. e. alieni. Cupit audire verba ex ore Sponsi præsentis, &c. Nota hinc proponi totius Operis argumentum & dicendorum scopum: quod etiam factum initio Proverbiorum & Ecclesiasticis. Amor ardentissimus animæ cum Christo hinc describitur: illud autem extremum est in amore, ut amantis anima in alieno vivat corpore, (quod assequutus videtur Paulus Gal. 2. 20. *Vivo autem, jam non ego, &c.*) Per oscula verò animam quasi in aliena corpora transfundi docuit Plato apud A. Gellium 19. 11. Macrobi. Saturnal. 2. 2. Sponsa, experta omnia vanissima esse, quæ in Ecclesiasticè describuntur, optat cum Sponso non modò esse, sed etiam vivere. *Quia, &c.* *וְכִי טוֹבִים דְּרִיבָהּ וְגו'* [Variè reddunt.] *Quia bona* (vel, *jucunda*, Eth.) *sunt ubera* (vel, *viscera*, Sy.) *tua super vinum, &c.* sic Ar. Eth. Capel. sim. Vulg. Ad vim amoris explicandam, sumit metaphoram *uberum* à matribus quæ filios impotentiùs amant: nisi mavis *ubera*, hinc pro visceribus sumere: aut fortè, quod malo, significat se valde cupere nuptiarum tempus, quando sponsa, ex more, cubat inter ubera, five in sinu, sponsi. Pro *וְכִי טוֹבִים*, legerunt hi *וְכִי טוֹבִים*, quod melius: sic ubera eleganter comparantur lagunculae vini optimi: q. d. Delectabilius est ubera ipsius fugere, atque iis inhærere, quam utrem vini optimi exhaurire. Sed quodnam, quæso, in textu indicium est, *ubera laguncula* conferri? aut ubi comparatio hæc in Scriptura habetur? *Ubera* improprie tribuuntur Sponso, nec inter omnia ejus membra occurrunt Cant. 5. 11, &c.

Quare magis quadrat *וְכִי טוֹבִים*, *amores tui*; quanquam nomen utrumque Hebraicè vicinum est, quod ubera ad amorem pertrahant. Intelligunt autem dulcedinem Evangelii, quæ vino, i. e. austeritati Legis, præferatur. [Alii locum sic reddunt.] *Quia meliores* (vel, *gratiores*, P. vel, *suaviores*, Ca.) *sunt amores tui vino*, M. JT. Pi. Ca. P. sim. Mo. Ti. Apostrophe ad Sponsum. Repente personam mutat: quod affectibus amatoris tribuo; ut primò eum velut absentem, mox, tanquam præsentem, alloquatur. Primò timebat ipsum alloqui; postea, amore ardens, familiarior fit, &c. Sensus est, Voluptas quæ percipitur è sensu amoris tui major est quam voluptas quæ percipitur ex potu dulcis vini. *Meliores vino*, i. e. convivio; q. d. deliciis omnibus & lautitiis, quæ in S. S. per vinum & convivium passim intelliguntur. *Vino*, quod *cor letificat*, Psal. 104. 15. & oblivionem inducit miseriarum, Prov. 31. 6, 7. Desiderii sui causam hinc exponit Sponsa: q. d. Quia amor tuus præstantissimus est, &c. eum, quæso, mihi impertias. Vel, sensus est, *Osculetur me, &c. quia meliora sunt oscula ejus vino, &c.* ut amores ponantur pro osculis, amoris indicis; h. e. vel, genus pro specie, vel, res significata pro signo.

3. *Fragrantia, &c.* *וְכִי טוֹבִים שְׁמֵן הָרֶקֶת* *וְגו'* *Ad, vel Propter, odorem* (pro *בְּעֶבֶר*: vel, *Quod attinet ad odorem*, Pi.) *unguentorum tuorum bonorum, five optimorum*, (i. e. suavium, quibus scilicet delibutus es, &c.) *nomen tuum oleum fustum, vel effusum*, Mo. Ca. vel, velut *unguentum diffunditur*, JT. vel, ut *oleum, seu unguentum, effusum* (vel, *diffusum*, Pi. vel, *fusile*, five *parfile*, Merc.) est, P. M. &c. Al. Propter odorem unguenta tua sunt suavia, seu delectabilia, &c. V. *Nomen tuum*, vel, 1. quo vocaris. *Messias*, vel *Christus*, valet *unctum*; & dicitur *oleum*, five *unguentum*, Esa. 10. 27. Vel, *nomen*, pro re, ut Psal. 20. 2. *Protegit te nomen Dei*, i. e. Deus. Sic *nomina*, pro hominibus, Act. c. 1. v. 15. *turba nominum*; Apoc. 3. 4. *nomina in Sardis*. Ità sensus est, q. d. Non os solum, &c. sed & *nomen, &c.* h. e. quantus quantus es, totum es effusum unguentum. Vel, *nomen tuum*, i. e. cognitio tui; Lex five doctrina Christi, seu fidei, Esa. 42. 4. collat. cum Matt. 12. 21. Prædicatio Evangelii vocatur *declaratio nominis ipsius*, Psal. 22. 23. Heb. 2. 12. Vide & Act. 9. 15. *Nomen* ejus dicitur quicquid est quo se notum fecit; attributa, Verbum, opera, præsertim illud redemptionis, instituta, fœdus, promissa, &c. Vel, *nomen, &c.* i. e. Fama tua illustis erit, quamvis nondum de facie notus es. Famae tuae dispersio similis erit unguenti effusioni. Cognitio tui suavis est, recreans animum; sicut unguentum (nempe aromaticum, quale hinc intelligitur, & quali solebant imbuiere capillos & vestes,) recreat cerebrum. Elegans paronomasia inter *וְכִי טוֹבִים* & *וְכִי טוֹבִים*. Ut *unguentum*, non pyxidi inclusum, sed *diffusum*: quo denotantur, 1. plenitudo gratiæ; 2. summa liberalitas; 3. vividus odor gratiarum in Sponso. *וְכִי טוֹבִים* proprie est, *oleum evaporationis*. Quando enim oleum pretiosum de vase uno in aliud evacuatur, miram spargit suavitatem: Sic Verbum Dei nationibus propositum miro suo odore trahit animas ad Christum. *וְכִי טוֹבִים* proprie est nomen *Tóar*, five adjectivum, etsi in Pathac desinens; ut, *cor illud*. Vel, est nomen loci. Vel, est verbum, etsi genere diffideat à *וְכִי טוֹבִים* masculino: ut *וְכִי טוֹבִים* Job. 20. 9. & *וְכִי טוֹבִים* Ecclef. 10. 15. fœmininè occurrunt. Si verbum sit, est in Hophal, & sonat, *quod effundetur*. Vel, *effusum* dicitur, i. e. naturâ liquidum & fluidum, five quod effundi possit: quod mire indicat naturam Divinæ bonitatis, quæ ultro influit, &c. Propter odorem, i. e. scientiam, vel sensum, 2 Cor. 2. 14. Vide & Jud. 16. 9. & Job. 14. 9. Nota unguentorum multum fuisse usum & Hebræis & aliis in conviviis & nuptiis, &c. Vide 2 Sam. 12. 20. ubi David dicitur lotus & unctus comedisse. Psal. 45. 8. Prov. 7. 17. *Apersi cubile myrrhâ*; Amos. 6. 6. — & *unguento delibui*. Sic Cicero Tusc. 5. de convivio, *Aderant*, inquit, *unguenta, corona, &c.* Ideo, &c. *וְכִי טוֹבִים עַל מִוֹת וְגו'* Ideo (vel, Et propterea, M.) *adolescens, five puella*, (vel, *virgines*, Pi. Ang. A. &c.) *diligunt, vel dilexerunt, te*, P. Mo. M. JT. &c. Hinc fit ut te ament, &c. vi scilicet & odore unguentorum tuorum, i. e. famâ tuâ, adductæ. Quod ad vim Verbi Domini & rumorem est referen-

p Merc.

9 Dur. sic.

A.

r Merc.

sim San.

* S.n.

e Me.

v San.

* T.

v Pi.

z Merc.

* A.

b Merc.

c Pi.

c Q. He. in

Merc.

d Merc.

† Dur.

f A.

z Mar.

b Pi.

i A.

k Dur. sim.

A.

i A.

m Dur.

n Pi. sim.

M. Glas.

rhet. I. 12.

395.

o Pi.

r Merc.

sim. A.

q A.

r Dur.

* Merc.

* Q. in

Merc. V.

San.

v San.

* Merc.

v Dur.

z Merc.

z Pi.

b Merc.

referendum, quo Gentes attractæ inflammantur amore Christi, & ejus cognitionem sitiunt P. Puella, sive virgines, (quæ sunt amicæ Sponsæ Psal. 45. 15.) hîc dicuntur omnes & singuli verè fideles. Vide 2 Cor. 11. 2. Apoc. 14. 4. Vel, Gentes nondum conversæ, quæ postea magno studio ad Christum convolarunt*. Q. totum sic legunt, *Ob odorem unguentorum tuorum, (quum nomen tuum sit tanquam unguentum effusum,)* propterea, inquam, (repetitio ob interjectam parenthesin,) *puella te amant*, Q. in Merc.

4. *Trabe, &c.* מִשְׁכְּנִי אֶחָדָה נָרוּץ Trabe me, post te curremus, Sy. M. P. Mo. JT. Pi. &c. *Trabe me post te: curremus*, Ca. *Trabito me, ut curriculo te insequamur*, Ti. *Trabe me*: Ostendit Sponsa, se non tantum per blanditias duci paratam, sed etiam per difficilia & aspera raptari. Vel, *Trabe me*; q. d. Sic amoris languore debilitata sum, ut ad te advolare nequeam. Significat opus esse gratiâ Dei ad amorem Divinum trahente. *Trabe me*; Offer te oculis meis, nam tua species omnes facillè traheret. Trahimur non solum vi foris illatâ, sed & amore, &c. Nè trahat me mundus, aut caro; sed, *Trabe me*, tu solus, ope & gratiâ tuâ: Tu mentem illumina, tu affectum inflamma; etiam flagellis, si opus est, compelle sequi. Neque tamen solâ vulgari tractione, vel communi gratiâ, trahi velim ad talem qualem tui amorem; sed potentissima auxilia deosco, quibus exciter ad nobilissimos actus continuò & permanenter exercendos*. Trahe cor meum, ut tibi adhæreat fide & amore. Dicit, *Trabe me*, quod hoc non nostrarum sit virium, sed in electione Dei positum, Joan. 6. 44. q. d. Non tantum me extrinsecus voca voce Evangelii, sed intus quoque voce Spiritûs; *Cor meum aperi*, Act. 16. 14. *Tractione* innuit potentiam trahentis, Job. 24. 22; & quum sit ad bonum, gratiam & benevolentiam, Jer. 31. 3. Hof. 11. 4. Joh. 6. 44, 45. *Curremus*: ego, scilicet, & puellæ jam nominatæ. Sponsa dicente, *Trabe me*, puellæ omnes dicunt, *Simul curremus post te*. Sed præstat Sponsa verba esse, quæ, tanto suo gaudio non contenta, alios ad Christum invitat & adducit. In *currendi* voce notatur celeritas in sequendo, alacritas in progressu suo; currentis & robur, Esa. 40. 31. Dan. 8. 6. & promptitudo affectûs, & velocitas actûs in præstando, 1 Reg. 19. 20. Psalm. 147. 15. Hag. 1. 9. Sed quid ait, *Trabe me*? jam erat tracta, quæ tantopere diligebat. Ergo, *trabe*, pro, *traxisti*; & sic Hebræa legi possunt, mutatis punctis. *Traxerunt me*, scilicet, odores tui. *Curremus*: Mutat numerum, cum tamen de una loquatur. *Introduxit, &c.* הֵבִיאָנִי הַמֶּלֶךְ הַזֶּה Introduxit (vel, Adduxit, Merc. Introduxit quidem, Ti. vel, Introducet, Ca. Adducet, V.) *me rex* (vel, *rex ipse*, Ti. JT. Pi. i. e. vel, Deus Pater, qui Christo nuptias apparat, Matt. 22. 2; vel, Christus, ut sit mutatio personarum;) *in conclavia*, sive *cubacula*, sive *penetralia*, (vel, *adyta*, V.) *sua*, M. P. Mo. Ti. Merc. &c. Hæc sunt loca, & secretissima, 2 Reg. 6. 12. Matth. 6. 6. Luc. 12. 3; & tutissima, Deut. 32. 25. Ezech. 21. 14; & familiarissima societatis, Jud. 15. 1. Joel. 2. 16. maxime apud Reges, in quorum cubacula soli veniunt aulici. *In conclavia sua*: i. e. vel, in coelum, domum suam, ubi habitationes multæ sunt, Joan. 14. 2. vel, in thesauros opum scientiæ & mysteriorum ipsius P, Psal. 25. 14. & consolationum quæ inde sequuntur. *הֵבִיאָנִי*, proprie, *venire me fecit*: quod innuit, 1. reluctantiam, 2. difficultatem, 3. opus efficax omnia perumpens; prout de Davide usurpatur ad Regnum per tot difficultates evecto, Psal. 78. 71. Al. *Adducat*, vel *Introducat*: sed hi falluntur imperitiâ linguæ. Al. Præt. pro fut. *Adducet*, quia jam instare videtur Sponsus, &c. Præt. pro fut. quando aliquid propè est ut fiat. Sic Joan. 19. 30. *Cosummatum est*, &c. Matt. 9. 24. *Non est mortua*, quia citò erat revictura. Malo, *Adduxit me*, ut sint verba gloriantis & narrantis quid secum actum sit. Precibus meis annuit. Ideo precationem mutat in gratiarum actionem. Ante הֵבִיאָנִי subauditur *ad*, vel *in*. *Et letabimur* (vel, *letemur*, o. Ar.) *in te*, M. P. Mo. &c. i. e. de te, vel, propter te; q. d. In nullo alio delicias habebimus. Pluraliter loquitur, gaudium suum cum aliis communicans; ut electorum proprium est, alios ad Dei beneficia consideranda invitare. *Me-*

mores, &c. מִיָּדָה נִיבְרָה Commemorabimus (vel, Prædicabimus, Ti. vel, Recordabimur, P. Pi. sim. M. vel, Odorabimus, Q. in V. quasi ab הֵבִיאָנִי suffusus,) *amores tuos præ vino*, Merc. sic Sy. i. e. potius quàm qualvis lautitias. Vel, *meliores vino*, JT. Studebimus frui voluptate ex aspectu tui magis quàm ullâ aliâ voluptate. Loquemur de amoribus tuis magis quàm de vino, V. *Recti diligunt te*; ita P. M. Pi. &c. מִיָּדָה Rectitudines, Mo. V. viri rectitudinum, Pi. V. Merc. Abstractum pro concreto, ut sæpe: ut, *gratiarum actio*, pro coetu gratiarum agentium, Neh. 12. 31. *peccatum*, pro peccatore, Prov. 13. 6. *superbia*, pro superbo, Jerem. 50. 31. *Recti*, i. e. virgines prædictæ v. 38. Allegoriam præcedentem explicat. Vel, quotquot judicio valent. Quicquid agant reliqui, qui spirituales sensus habent mecum te amabunt. Al. *amore rectitudinum*, id est, recto five sincero, *te amarunt*. Si abstractum admittas, sensus esse poterit rei amatoris satis accommodatus, nempe, *Omnes rectitudines insunt tibi*; nihil est pulchrum & optabile, quod in te non admiremur & amemus. *Rectitudines te amant*: ut figuratè amor rei inanimitè tribuatur: q. d. Tibi familiaris est & adjuncta integritas morum, quæ omnes ad te amandum pertrahit. Sed simplicius est, *Tuos amores celebrabimus*, &c. nam quotquot recti sunt te amant: ideo & nos, qui de rectorum numero esse volumus & gaudemus, tui amore ardemus, &c. Al. & quicunque rectissime diligunt te, JT. i. e. Non meâ tantum amicæ, sed amici etiam tui, sanctissimum hunc nostrum amorem uno ore prædicabunt. Doctus quidam inter Hebræos dicit esse תֹּבָא, [adjectivum, vel adjunctum five prædicatum] *vinum memorati*, & subauditur ex הֵבִיאָנִי, hoc modo, *potius quàm vinum*, & מִיָּדָה quàm *recta*; ut sit sensus, *Ecce puellæ dilexerunt te magis quàm quod vadit cum rectitudinibus*, i. e. quàm vinum quod dulciter & suaviter influit in os; vel, quàm vinum rectè incedens & sese in cyatho gerens, ut Prov. 23. 31. & Cant. 7. 9. Hebræi, ignari Christi, hæc applicarunt ad Legem & beneficia illis data in Sinai, &c. ut Chald. qui locum sic reddidit, *In exitu Israelis ex Ægypto*, — *justi illius ætatis dixerunt*, Dominator totius mundi, *trabe nos post te, curremus post viam bonitatis tue: adduc nos ad radices montis Sinai, & da nobis legem tuam*, — *& exultabimus* — *& recordabimur eorum*, & diligemus Deitatem tuam, & recedemus ab idolis, & omnes iusti & recti timebunt te, & diligunt præcepta tua. Sed Lex, quum mortis ministratio esset, nullam habet gloriam præ N. T. 2 Cor. 7. 10. unde vetera illa non erant amplius memoranda, Jer. 3. 16. 5. *Nigra* (vel, *Fusca*, Ti. Ca.) *sum* Ità M. P. Merc. Pi. &c. vel, *sim*, JT. vel, *ego*, Mo. Sponsæ verba sunt, non jam ad Sponsum, sed ad filias Jerusalem, quarum objectionem occupat: q. d. Indigna es tanto Sponso; vel, Cur adeo gaudes, cum nigra sis? Respondet, Fateor me esse nigram, h. e. deformem exterius. Respicit ad colorem uxoris Salomonis, Pharaonis filie: nam Ægyptii sunt subnigri. *Nigra sum*, non tam naturâ, quàm Solis æstu, fratrum inclementiâ, &c. *Nigra*, propter peccata & afflictiones. Infirma mundo & deformis videor, externis pompis & opibus carens, & cruci opportuna; necnon propter hæreses, schismata, scandala, &c. *Sed, &c.* מִיָּדָה At optabilis, Merc. simil. P. Mo. Ti. vel, *decora*, sive *formosa*, M. JT. Pi. &c. Heb. *optata*, i. e. pulchra; quia pulchra optari solent. Eleganti sum formâ & membrorum compositione. *Nigredo* colorem respicit; *venustus*, partium proportionem & structuram. Amabilis sum ob dotes, & beneficia Christi, fidem ac pietatem; *gloriosa intus*, ut Psal. 45. 14. Sensus loci, *Nigra sum*, vel, ex corrupta natura, vel, ex malitia hominum; *formosa*, ex gratia & favore Dei. *Filia Jerusalem* Intelligunt, vel, 1. Gentes, sive alias congregationes alienas à Sponso: vel potius, 2. singulos de Ecclesia, quos tota Ecclesia alloquitur. Distinguuntur hæc tum à filiis matris, h. e. profanis, v. seq. tum à virginibus, v. præced. Aliquis his inest affectus erga Sponsum, sed & magna ignorantia: vide Cant. 5. 8, 9. & 6. 1. Ità duo genera Professorum hic includuntur: 1. infirmi, & vix dum formati, dociles tamen, Cant. 5. 9; 2. verè pii, quibus tamen plurimum inerat infirmitatis & ignorantis,

rantia, c. 6. rⁿ. Erant revera fideles^o, nondum tamen perfecti edocti^p; qui hinc muniuntur adversus infirmitates & scandala crucis^q. ¶ Sicut tabernacula (tentoria, Mo.) Cedar, (vel, Cedarenorum, Merc.) sicut pelles (vel, cortinae, M. P. Mo. Ti. vel, tentoria, Merc. vel, aulea, Pi. vela, Ca.) Salomonis. Sic Merc. &c. Cedareni sunt in Arabia velut Nomades, subinde tentoria sua transferentes^r; à nigredine dicti^s. Cum tabernaculis se confert Sponsa, quia rustica fingitur & Gentilis; ideo ab eo similitudinem capit quod ipsius oculis sæpe occurrebat^t. [Sed hic variant.] 1. Utraque similitudo ad utrumque membrum pertinet. Nigra sum, verum decora; non secus ac vel Cedarenorum, vel Salomonis, tentoria, quæ extrinsecus quidem, quod sint Soli exposita, nigra sunt, sed intus opibus & rebus magnificis plena, & variè ornata^v. [Aliis hæc sententia non placet.] Plurimum interest inter tabernacula Cedar, & Salomonis. Quis credat tabernacula Cedar pulchra fuisse, quæ inhabitabant pastores, genus hominum incultum & agreste? Et quis dubitet, ut omnem alium apparatus, ita etiam tabernacula, Salomonis magnifica fuisse, quum id caraverint alii longè minores? Rhæso Virgilius Æn. 1. tribuit niveis tentoria velis; & Cicero Verri, tabernacula carbasseis intentavelis^x. 2. Singulæ similitudines singulis membris propositis respondent^y. Nigra sum, ut tabernacula Cedar, quæ assidue Soli & imbribus exposita nigrescunt: at pulchra sum, ut pelles Salomonis, quæ candidæ erant^z. Extrinsecus & hominum iudicio nigra sum; sed formosa intrinsecus, & coram Deo. Itaque *utroque* hic est, ut Joel. 1. 11, 12. vel synchylis, ut Gen. 13. 10. Exod. 12. 15. Deut. 32. 5. Marc. 12. 12. &c. nam tabernacula Cedar non possunt connecti cum [proximè] præcedente voce, formosa, quia deformia erant^b. Formosam se vocat, non quia talis jam erat, sed quia mox talis futura, à Sponso suo ornanda, &c.^c. Tò *יְהוָה* Salomonis hic non significat tentoria, sicut i Par. 17. 1. Esa. 54. 2. (in quibus non habitavit Salomon; sed magnifica aulea domus & lecti ejus^d. Similis sim Scenitis Kedarenis, at similis sum inhabitantibus aulea Salomonis, JT. Elegans hic est metonymia; q. d. Oblatrent hostes me tam nigram esse quam ullum Arabem, &c. at sum ornatissima & venustissima, nec minùs gratiosa quàm Salomo, aut comitatus ejus in auleis degens^t. Nigra ut—Cedar. Ægyptus multum trahit de Arabia finitima, & fortè mater hujus Reginæ fuerit Arabissæ. Sed mera hæc est divinatio; nec de filia Pharaonis hic loquitur, ut probatum^e. 6. Nolite, &c. *לֹא תִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶן*. Ne me spectetis, Ti. Merc. Ar. &c. in malum scilicet^h, torvèⁱ, vel, cum contemptu^k, ut Job. 41. 34. (al. 25.) vel, cum admiratione, i Thes. 3. 3. vel, cum delectatione ob calamitatem meam, ut Obad. vers. 12^l. Nè respicite tantum ad nigredinem meam, vel, ad crucem & infirmitatem meam, quasi nihil in me pulchrum esset^m. ¶ Quod, &c. *וְאַתָּה שֹׁמֵר* Quod sum, sive sim, fusca, Ti. Ca. sic Mo. vel, nigra, Sy. Ar. M. denigrata, o. subnigra, P. Merc. JT. Pi. Antè nigram dixerat; id nunc extenuat; q. d. non tam nigra quàm sodales putantⁿ. Potius, valde fusca, quia Sol exusserat ipsam. Geminatæ radicales significationem non minuere, sed intendere, certum est; ut in *וְאַתָּה שֹׁמֵר*, valde flavum, Psal. 68. 14. &c.^o. [Quæ ex Cl. Authore transfusi in Synopsin meam ad Levit. 13. 19.] ¶ Quia, &c. *וְאַתָּה שֹׁמֵר* Quia asperxit me sol, P. M. Merc. V. Ca. &c. i. e. quod radios suos defixerit in me^p; vel, radiavit, &c. Mo. vel, radiis feriendo intuitus est, &c. Ti. vel, decoloravit, &c. Vulg. vel, adussit, vel torrefecit, Aq. & Th. in D. *וְאַתָּה שֹׁמֵר* me, limis asperxit me, o. & Sym. in D. q. d. Non est mihi nigror hic naturalis, sed casu contractus ex Sole^q, & talis ut auferri facile possit^r; & ex eo contractus, quod ruri aggre & in Sole coacta fuerim^s. Sol (qui in illis locis valde adussit, Genes. 31. 40. Jon. 4. 8^t.) indicat afflictionem, sive persecutionem, ut Matt. 13. 6, 21^v. Monet nè de se judicent ab aspectu externo^x. ¶ Filii matris meæ pugnauerunt contra me; sic o. Sy. *וְאַתָּה שֹׁמֵר* Irati, vel succensi, (vel, provocati, M. accensi irâ, JT. Pi.) sunt in, vel contra, me, Mo. P. Merc. &c. Significat se nullum in illos crimen commisisse, sed hanc injuriam ex ingenta ipsis malitia & malignitate profectam fu-

isse, Joh. 15. 18, 19^y. Filii matris, q. d. ex eadem me-^z cum matre orti, non ex eodem patre^z. Intellige, vel, 1. Ægyptios; quos sic vocat, quasi inter quos educata fuit, & quorum multi simul cum illa egressi sunt ex Ægypto^a; vel, 2. malos prophetas & Reges^b; vel, 3. falsos fratres^c, qui maximè conjuncti videbantur, qui sese Ecclesiæ nomine venditant, quum nihil minus sint^d; filios visibilis Ecclesiæ quoad carnem, Gal. 4. 29e; qui Ecclesiam matrem jactitant, quum Deum patrem non habeant^f; qui sub professione fidei & pietatis ejusdem hostes sunt^g; vel, 4. vitiosos affectus^h, quos sic vocat, quia nobiscum nati suntⁱ, quippe qui in peccatis nati sumus, Psalm. 51. 7^k; vel, facultates illas aut appetitiones naturæ quibus vigemus ac sentimus, quæ eodem satumque conceptu cum mente seu ratione generate sunt, quæ jubent ut voluptates sectemur, &c.^l. Vel, hostes omnes nostros, tum externos, tum internos, v. g. partes sensitivas^m. ¶ Posuerunt me custodem vinearum; ita o. *וְאַתָּה שֹׁמֵר* Vinearum, P. Mo. Ti. Sy. Ca. Pi. Merc. sub. aliarum, Pi. sim. Merc. Super vineas, M. ubi Sol me adussit. Vide Matt. 20. 12ⁿ. [Variè explicant.] 1. Destinaverunt me coelibatui^o. 2. Aderunt me ad colendum deos alienos^p; vel, alios servare ritus quàm qui à Deo præscripti sunt^q. Vineæ hic oppositæ vineæ suæ videntur falsas ecclesias & corruptionem Religionis indicare, ad quam eam perducere faterentur^r. Vineæ in S. S. sæpe significant cœtus hominum, sive bonorum, ut Psal. 80. 9. Esa. 5. 1, 2, 7. Matt. 20. 1, &c. sive malorum, ut Deut. 32. 32. Apoc. 14. 18^s. 3. Significat se non ita sordidâ esse conditione, ut mercenariam operam aliorum vineis custodiendis navare debuerit, (quod tamen fratres illi imposuerunt,) cum [ut sequitur] neque suam sibi vineam custodiendam putaverit^t. 4. Sed malim vineam hinc improprie sumi, pro quacunque cura aut occupatione rustica, & nunc pro negotio à splendore nuptiarum alieno: q. d. Alienis curis intenta, non curavi quod tunc maximè oportuit quum de nuptiis agebatur, nempe formam. Vineæ pro cura sive negotio sæpe ponitur. Sic Virgil. eclog. 2. cum vellet significare aliquid sibi superesse negotii, *sempiternam sibi esse vitem* dixit: simil. Horat. epist. 2. 1. *Ut vineta egomet cedam mea*, i. e. ut opus meum ipse primus condemnem^v. 5. Quod disposuerint me custodem vinearum aliarum, JT. id est, quod peccatum peccans (Rom. 7. 13.) me ad colenda opera carnis pertraxerit, quod cum ab officio meo, tum à lege mentis meæ, alienum est^w. 6. Quod hæc phrasis perpeffiones ipsius denotat, non autem officium ipsi demandatum, docent tum scopus, tum quod hoc profert tanquam indicium odii fratrum, &c. Significat ergo afflictiones ipsius & graves fuisse, & ignominiosas; custodia enim vinearum erat opus, ut valde molestum, ita etiam vile & sordidum. Vide Esa. 61. 5. Jerem. 52. 16. Matt. 20. 12^x. ¶ Vineam, &c. *וְאַתָּה שֹׁמֵר* Vineam meam quæ erat mihi non custodi, P. Mo. &c. Quod vineam meam, &c. JT. Pi. i. e. quod ab officio, quamvis utili & salutari, discesserim^y. Quod non constanter adhæsi cultui Dei^z. [Hoc membrum cum præced. sic nectunt JT. Nè respiciatis ad me, quod sim subnigra,—quod filii matris—disposuerint me custodem—quod vineam meam mihi non custodiverim.] At ego vineam meam, quæ quidem mea erat, & mihi jam commissa, non custodieram, Merc. vel, custodissem, sub. nisi fuisset adjuta auxilio sponsi mei, V. sim. Merc. Provinciam à Deo mihi concreditam vix tueri poteram; quomodo ergo aliis custodiendis par esse potuissim^a? Alii sic, Vineam meam, i. e. mihi ab hostibus commissam, non custodi, h. e. illorum ritibus & religioni non sum assensus; sed semper intra limites vineæ, sive Verbi Dei, me continui. Sed prius magis placet^b. Al. Sed ego matrimonium prætul^c. [Vide ad prius membrum.] Lyranus refert ad onera gravia Israelitis in Ægypto imposita, ut laterum confectio- nem, & forsan etiam, inter alia, vinearum custodiam: Ego interim vineæ meæ, i. e. operibus propriis, vacare non potui, &c.^d. Al. Quamvis præcedens afflictio ei gravis fuerit, magis tamen de infirmitate sua dolet; At vineam meam non servavi, præ ignavia & negligentia mea; non est ergo quod meâ calamitate commoveamini, aut eam pietati attribuat, quia eam peccatis meis contraxi.

contrahi. Itā congruit hoc cum scopo ipsius, qui erat, ut imbecillorum scandala tolleretur. Vineam hīc aliter fumo quā in membro præced. quod non mirum; & intelligo de virtutibus & talentis omnibus à Deo datis Sponsæ, quæ ipsa custodire & exercere debuit d. Vineam spiritualiter est Ecclesia; Esa. 5. 7. hujus custodia est exsecutio muneris à Deo unicuique concediti f: hīc, inquit, non servavi, vel, meā negligentia sive infirmitate, Rom. 7. 15, 18. vel, aliorum tyrannide f. [Sensus hujus membri & præcedentis est,] Commissum est quidem mihi hoc officium, ut vineam Domini (populum ejus, Esa. 5. 5.) excolerem & custodirem, &c. sed impediunt me falsi fratres, ut non possim id quod vellem plenè obtinere. Commissa mihi est cura vinearum omnium mundi, imprimis autem Synagogæ, quā non custodivi propter vinitorum Hebræorum invidiam & improbitatem, qui filium familiās necarunt, &c. h.

7. Indica (vel, Nuncia, sive Annuncia, sive Renuncia, o. P. Mo.) mibi quem diligit (vel, dilexit, o.) anima mea; sic Sy. P. M. o. "הַנִּיחָה לִי שְׂאֵתָהּ וְנִיחָהּ" Indica mibi, (sub. tu, vel, o. tu, Ti. Ca. Merc. JT. Pi. Ar. V. ex He. Deest hīc locus vocationis, [h. e. signum vocativi cāsus,] inquit AE¹.) quem amat anima mea, Merc. Ti. &c. i. e. quem ex animo diligo k. Al. Indica mibi, (nam diligit anima mea,) ubi pascū? & aliquando, causalis particula est nam, ut eodem hoc versu, "וְנִיחָהּ" nam quare? Apostrophe est ad Sponsum m, à quo, ob æstum persecutionum, nonnihil alienata videbatur n: q. d. Nē putetis me aut alienis criminationibus, aut meā ipsius indignitate, absterri quod minūs accedam ad Sponsum: ego illum alloquor; in clamabo vobis præsentibus, & respondebit mihi o. ¶ Ubi, &c. "אֵיכָה" Ubi (vel, quomodo, Ti. Sy. A.) pascas, M. P. Mo. Merc. &c. sub. over, M. sim. A. Dur. &c. Quæ vox, utpote facilis intellectu, sæpe omittitur; ut Gen. 29. 7. & 37. v. 16 p. q. d. Da mihi spiritum discretionis, nē ab impostoribus seducar q. Doce me & locum & methodum tuam pascendi gregem, sive Ecclesiam r. ¶ Ubi, &c. "אֵיכָה" Ubi (vel, quomodo, Sy. Ti. &c.) cubare, vel accubare, vel recubare, facias (sub. gregem tuum, Merc. vel, ubi cubas, o. Vulg. Sed "וְנִיחָהּ" in Kal neutrum de bestiis, in Hiphil verò, de pastore, dicitur x:) in meridie, M. P. Mo. Merc. &c. i. e. tempore tentationis t; in æstu persecutionis, vel tribulationis v. Solent pastores [in calidis istis locis] meridie juxta fontes, rivos aut dumeta suas oves continere in umbra, donec Sol defervereat x. ¶ Nē vagari, &c. "וְנִיחָהּ" Nē vagari, &c. (i. e. Cur committeres ut simy,) quasi operta, vel, operiens se, (vel, declinans, P. A. Ang. V. errabunda, Sy. vel, extendens tentorium, JT.) apud (vel, super, Mo. o. ad, Pi. per, Merc. circa, P.) greges sociorum, sive fidalium, tuorum? Merc. Pi. &c. i. e. aliorum pastorum? mysticè, Nē ad alios fortè deos vagari, aut ad eorum coetus qui se [falsò] socios Christi venditant z. Nē divertam ad falsos doctores, qui sese jactant socios ruos a. q. d. Nolle vel ad tempus cum istis conversari, nē ex infirmitate prolaberer; quod nec mihi commodum, nec tibi honorificum, esset b. Amatorium stratagemas: q. d. Te decet me non tantum à probro, sed & ab omni vagæ turpitudinis suspitione, immunem præstare. Non est mihi tutum circa pastorum caulas vagari, ob eorum insidias & petulantiam c. Docent hæc verba Sponsæ tum metum atque periculum nē labatur; tum horrorem lapsus sive peccati, & indignationem adversus omnes vias pravas, &c. d. Quare enim similis ero ei quæ vagatur, &c? M. Nē oberrans per greges consortium tuorum videar palliolata meretricula, Ti. Nē pro velata habear apud sociorum tuorum greges; h. e. pro meretrice t: tanquam meretrix huc illuc vagans f, sola, & in agris, ut earum mos est g. Meretrices obvelari solebant; Gen. 38. 14 h. Non placet: meretricum enim proprium non est, velari, sed potius, revelari; Esa. 47. 3. Ezech. 16. 36, 37. Nahum 3. 5. Neque Thamar Gen. 38. se thetristio obtexit more meretricis, sed nē agnosceretur i. Al. ut operta, in signum luctus & pudoris, ex more lugentium; Ezech. 24. 17 k. 2 Reg. 6. 30. & 19. 1. Jerem. 14. 4. Viduæ operiebant capita sua. Itā Sponsa significat, sibi, dum Sponsus abest, vitam fore moestam, & statum tanquam viduæ l. Sed hoc alienissimum est.

negotium facit interpretibus. R. reddit, sicut declinans. & recedens, ex 1 Sam. 14. 32. & 15. 19. ubi "וַיִּשָּׁב", & "וַיִּשָּׁב", reddit, & declinavit, atque, declinavisti. Quid si scriptum sit pro "וַיִּשָּׁב", ut vaga, vel, ut meretrix? utrumque enim vox illa Chald. & Syr. significat. Et videntur veteres sic legisse: nam Aq. vertit, ut vaga; sim. Sy. & Vulg. & Ch m. Innuit Ecclesia se non posse, nisi Christi beneficio sedem suam indicantis, periculum effugere falsorum fratrum & cultuum n.

8. Si ignoras te; sic Sy. Ar. Eth. "אֵיכָה לֹא יָדַעְתִּי" Nisi cognoveris tu, o. vel, tibi, Mo. Si nescis tibi, Merc. sic Ti. & tibi vel redundat o; vel, ignorantiam denotat quam in seipsa habet p. Si ignoras apud te, M. Si nescias, P. Si istud nescis, Ca. Quandoquidem ignoras, JT. Pi. A. scil. ubi pascam, ex versu præced. Responso est Sponsi ad Sponsam q. ¶ O pulcherrima (vel, pulchra, o. P. Mo.) inter mulieres] Sic P. &c. vel, mulierum, M. sic Ca. JT. Pi. Merc. vel, in mulieribus, Mo. vel, femina, Ti. Superlativus sic exprimitur Hebræis: ut Psal. 94. 8. bruti in populo, h. e. brutissimi, &c. Prov. 30. 30. fortis in bestiis, h. e. fortissimus, &c. t. Luc. 1. 28, 42. benedicta inter mulieres, h. e. beatissima x. ¶ Egrederere, &c. "וְיֵצֵא" Egrederere (vel, Egrederere tibi, Mo. Merc. tibi redundat, ut prius z. Egrederere tu, o. M.) vestigiis illius gregis, JT. Pi. nempe gregis mei b: vel, per vestigia, &c. M. P. Merc. Ca. &c. Exito à te insequens vestigia gregis, Ca. Observa signa ovium mearum, h. e. verorum fidelium c, & horum vestigia sequere d. Unus est omnium fidelium V. & N. T. grex, & una omnibus, quoad substantiam, via ad cælum f. Sponsus gregem produxit in pascua; tu sequere hædos, qui, naturæ instinctu matrum vestigia odorati, ad Sponsum deducunt f. ¶ Et pascas hædos tuos (vel, hædas tuas, Merc. capellas tuas, P. Mo. JT. Pi.) juxta (vel, super, Mo. JT. Pi. A. vel, circum, Ti. apud, Merc. Ca.) tabernacula (vel, habitacula, M. vel, in tabernaculis, o. Sy. Ar.) pastorum] Sic A. P. M. Merc. &c. vel, aliorum pastorum, JT. Pi. Sumptum hoc à pastoribus, à quibus imbecillum pecus, quod matres in pascua assequi non potest, aut domi relinquitur, aut separatim pascitur, interdum à puellis. Vide Gen. 29. 6. & Exod. 2. 16. &c. f. Pascas hædos, &c. id est, exple appetitum: unde verbum "וְיֵצֵא" h. Apage prophanam & obscenatam hanc cogitationem de tam sancto Sponso, ut hoc Sponsæ permitteret. Non est ut hædos hīc in malum accipiamus, vel, de concupiscentiis pravis, vel, de reprobis hominibus i, ut Matt. 25. 32, 33 k. illi enim non sunt hædi sponsæ. Hædorum nomen de fidelibus usurpatur Esa. 11. 6 l. Et in Lege hædi tum Christianos Deo quasi immolatos sive oblatos, tum & ipsum Christum, figurabant; Heb. 9. 12, 13, 14. & 1 Cor. 5. 7. colat: cum Exod. 12. 5 m. Vox "וְיֵצֵא" non notat hædos adultos & petulos, (qui theiaschim & zephirim dicuntur,) sed ætatem teneram & capellas infert n. Et diligenter observandum est, hīc omnia in laudem sonare, non in dedecus; & omnia hīc verba blanditiarum & suavitatis plena esse o. Pascas, i. e. institue f; hædos, i. e. fideles novitios q, agnos, ut Joh. 21. 15, 16 r. pusillum gregem, & à mundo contemptum, quem jubetur Ecclesia Verbo pascere *. Et quum infirmi fideles agni, & irrogeniti dicantur hædi; forsitan capelle hīc vocantur fideles, ut reliquias corruptæ naturæ illis inesse significet t. Pastores hīc intellige, vel, i. exteros, qui tantum pastorum speciem & nomen habent v: illos Christi socios dictos v. 7. qui in ministros justitiæ transformantur, 2 Cor. 11. 15. quorum grex similis est gregi Christi. Juxta vel supra horum tentoria pascuntur hædi Christi, quos ipse in medio luporum conservat x. Vel, 2. bonos y, qui pascendo gregi à Christo præficiuntur z. Ministrorum munus est, populum ab erroribus conservare; & populi, Ministros consulere, & ab eorum ductu aliquo modo pendere: id quod optimum est contra errores antidotum a.

9. Equitatus, &c. "וְיֵצֵא בְרֵכְבִּי פָרְעוֹה דְּמִיחָהּ" Equa (vel, Equa mea, o. Sy. Ar. Mo. Equitatio, sive Equitatus, M. G. V. JT. Equabus, Pi. Equitatus meo, Ti. Ca.) inter currus (vel, currum, M. V. in uno è curribus, P. vel, juncto curribus, JT. vel, quæ sunt in curribus, Pi.) Pharaonis assimilavi (vel, comparo, JT. Pi. similem facio b,) te, amica mea, Merc. P. M. &c. Propter pulchritudinem, & celeritatem c Ecclesiæ in capeffendis Domini jussis, & prom-

1 Dur. hic est Evangelium, Prov. 9. 2. Esa. 25. 67. & significat communionem inter Christum & Ecclesiam, ut
 2 A. sim. Mal. 1. 12. 1 Cor. 10. 21. Confer Apoc. 3. 20. ¶ *Nardus mea* (vel, *Nardinum meum*, JT. Pi. G. nempe *unguentum*, Pi.) *dedit* (vel, *edit*, five *reddidit*, JT. Pi. Ti. Ca.) *odorem suum*] Itā P. Merc. Mo. &c. vel, *fragrantiam suam*, M. Hæc Sponsa ad fodales Sponsi, vel suas potius, ait, exponens ut Sponsum sibi conciliare studuit. *Nardus* multiplex est; vel, Assyria, quæ *pistia* Marc. 14. 3. vel, Celtica^b. *Nardus* & pro herba ponitur, & pro
 3 Merc. unguento nardino^c, (quod optimum fuisse & suavissimum Athenæus docet,) ut apparet ex Marc. 14. 3. & Tibul. eleg. 2. 2. *Illius puro distillent tempora nardo*^d.
 4 Ma. Mos erat Judæorum^e, five Orientalium^f, ut discumbentes unguentis perfunderent; Joh. 12. 2, 3. Vide
 5 Merc. 1 Sam. 8. 13. Luc. 7. 38. Id munus hinc Sponsa se obire profitetur^g: quæ, cum rustica hinc fingatur & inops, quod suarum virium & muliebris ingenii est, pro Sponsi auro & gemmis flores & unguenta rependit^h. *Nardus* hinc significat gratias S. Spiritus à Christo profluentes, quæ & in se pretiosæ sunt, & Deo atque aliis fragrantissimæ. Vide Psalm. 141. 2^k. Significat suaveolentes poenitentia, fidei, amoris, mortificationis, &c. fructus, quibus Sponsa suam cum Christo communionem ostendit^l. q. d. Studeo bonis operibus, quæ Christo gratissima sunt^m. Vide 2 Cor. 2. 15ⁿ. Virtutes tum maxime spirant odorem suum, quando producant actus & effectus suos^o. Significat hæc allegoriā, quamdiu Christus hinc vixit, & postquam in cælum ascendit, nardum variarum virtutum Ecclesiæ illum fragrantia suā delectasse^p. Al. Dicit mariti sui in somno respirantis halitum etiam nardino esse suaviorem^q. Fortasse Sponsum, ut statim *fasciculum myrrhæ*, & *botrum cypri*, itā hinc *nardum*, appellat: q. d. In nuptiali mensa erunt unguenta & flores, nardus, &c. sed pro illis, & præ illis, mihi est Sponsus; nihil mihi suaviter olet nisi Dilectus meus^r.
 13. *Fasciculus* (vel, *Velut sertum*, V. sic Ca.) *myrrhæ*] Itā M. P. Mo. &c. i. e. Abundantia myrrhæ^s. Loquitur de myrrhæ five succo in pyxide olfactoria concluso, five floribus aut frondibus in fascem coactis & naribus admotis^t. ¶ Certum est esse *myrrham*^u; & hinc denotat odoratum gummi myrrhæ arboris, quod in sacculis colligitur & ligatur^v. Erat hoc præstantissimum aroma: vide Exod. 30. 23. Joh. 19. 39^w. Ut *fasciculus*, &c. JT. id est, longè suavissimus & charissimus^x. ¶ *Dilectus meus mihi*] q. d. Etsi nardus mea odore suo Sponsum oblectarit, longè tamen odoratior & suavior est Dilectus meus^y. Quod dicit, *mihi*, suum indicat erga Christum æstimum & affectum^z; estque vox fidei sibi applicantis promissa & gratiam Christi. Confer Gal. 2. 19, 20^{aa}. ¶ *Inter* (vel, qui *inter*, Ti.) *ubera mea commorabitur*] Itā Mo. Merc. &c. vel, *pernoctabit*, Merc. vel, *pernoctans*, JT. Ca. h. e. In corde meo^{ab}, quod sub mammis situm est^{ac}. Refero ad amorem, cujus signum est in mammis; q. d. Eum è mammis meis abire non patiar, sed eum semper habeo mihi conjunctissimum^{ad}. Quod amamus in sinu recondimus & amplectimur, &c.^{ae}. Hebræi per *mammæ* duos vectes Arcæ, vel duos Cherubim, intelligunt, inter quos Divinitas residebat: Nostri, duo Testamenta, in quibus se cognoscendum exhibet Christus^{af}. *Ubera* etiam significant Ministros Ecclesiæ, qui Sanctos lacte pascunt, &c. 1 Pet. 2. 2. Confer Esa. 66. 10, 11^{ag}. Al. De variis ornamentis muliebribus hinc agitur, inter quæ verosimiliter unum erat quod à collo ad pectus usque demittebatur, adeoque cordi imminerebat, in quo insculpi solet nomen aut forma eorum quæ amamus. Hinc Os. 2. 2. *Deponat de medio uberum adulteria*, i. e. idola, quæ gestabat in lunulis ad ubera pendentibus. Confer Jer. 17. 1. Sensus ergo est, Ornamentum hoc in quo est Dilecti imago semper inter ubera mea gestabo^{ah}. Q. He. optativè exponunt, *Quis det ut pernoctet*, &c. ut supra, *Osculetur me*, &c. qui sensus non est rejiciendus. ¶ *reddere solent*, &c. vel potius, *reddunt*, &c. *patruelis meus*: (talibus nominibus amantes se invicem appellant, ut Cant. 4. 9. *soror*, &c.) sed Hebræi ubique exponunt, *dilectum*, quod rectius est^{ai}.
 14. *Botrus* (vel, *Racemus*, P. vel, *Uva*, Ca. ut *bacca*, JT.

Pi.) *cypri* (vel, *cypria*, Ca. *copher*, P. Mo. vel, *cypri*, o. [vel potius Latinus eorum interpres in Bib. Pol.] At *cyperus* est alia arbor, & o. *uvas* habent^{am}. Vel, *caphura*, five *camphora*, V. A. Dur. M. Ti.) *dilectus meus mihi in vineis Engaddi*, ¶ *Quid hic* ¶ Resp. 1. Non certè *Cyprus* insula, ut quidam fingunt, quæ nunquam cum Engada urbe Judææ jungeretur^{an}. 2. Est *cypri* arbor^{ao}, aromatica^{ap}, quæ fert grana simul juncta, sicut in uvis vineæ^{aq}: quæ botros fert maximos^{ar}. *Cyprus* est arbor Plinio & Dioscoridi ignota; sed ejus Hegesippus meminit, item Hieronymus, qui tradit virgultum esse quod fructum odoratum fert in morem uvæ florentis. Est autem frutex baccas ferens botris uvarum similes^{as}. *Cyprus* est arbuscula in Syria frequentissima, comâ odoratissima. Ex hoc frutice fit unguentum *cyprium*. Vide Plin. 12. 24. Porro, vites quæ juxta arborem hanc nascebantur (quod potissimum fiebat in vineis Engadditicis) in botris saporem & odorem cypri referebant, ideoque in pretio habebantur, ut hodie in Italia *uvæ moscatellæ*^{at}. *Cyprus*, Latine *ligustrum*, ait Plin. Hujus flosculi odoratissimi, instar uvarum, in botros coeunt^{au}. 3. Est generosum aliquod uvæ genus^{av}. Sed nè putes vitem esse, quod in vineis erat; fuit frutex inter vites crescens, ut in agro Massiliensi videas ficus inter vinetâ condensas^{ax}. 4. Est genus palmæ ferentis botros, i. e. *dactylos*, racematim pendentes^{ay}. 5. Potius est planta illa quæ stillat balsamo: quod indicant, tum, 1. quod alioqui nimium decreveret commendatio, si post unguentum myrrhinum aliud ignobile succederet: tum, 2. locus, Engaddi^{az}, quæ urbs erat ad mare mortuum^{ba}; vide Gen. 14. 7^{bb}. Jos. 15. 62^{bc}. Ezec. c. 47. v. 10. quæ 2 Par. 20. 2. vocatur *Chasafon-thamar*, à tuguriis in palmeto sitis; dicta *Engedi*, h. e. *fons capri*, ut puto, à situ in celsis rupibus, quati solis capris pervia^{bd}. Urbs hæc nobilis erat arboribus odoratis^{be}. Circa pagum illum palmetum fuit nobilissimum, & eo longè præstantior hortus opobalsami^{bf}, quod hinc solum reperiri testantur Diodor. p. 724. & Trogus l. 36^{bg}. [Tum, 3. forma ejus.] Balsameti enim vinearum species fuit. Arbuscula balsamum ferens est, *viri similior quam myrto*: item, *malleolis feri dicitur nuper vinetâ, ut vitis*, & *implet colles vinearum modo*; Plin. 12. 25. *Similis est piceæ arbori, nisi quod humilior sit, & in vinearum morem exculta*; Justin. 36^{bh}. Potest tamen locus intelligi de botro vitis, non quovis, sed excellentissimo; quales sunt botri insulæ Cypri, inquit Plin. qui in vinetâ Engaddi transferri poterant: vel, qui Cyprios suavitatem & similitudinem referebat. Sic botros optimos *moscatellinos* vocamus^{bi}. ¶ *respicere possit fructum mortis Christi, quo factus est botrus redemptionis*, &c. 1 Joh. 2. 2. Signi enim vox illa propitiationem, five redemptionem^{bj}.
 15. *Pulchra es*] Non ornamentis solum, sed & à natura^{bk}. Loquitur Sponsus^{bl}. ¶ *Oculi tui* (vel, *tibi*, Ti. sub. sunt, JT. Pi. vel, *sunt veluti*, P. sim. M. &c.) *columbarum*] Vel, *columbini*, JT. Pi. Pulchritudo in oculis præsertim commendatur^{bm}. Hinc Minerva Homero γλαυκῶπις, Juno βοῶπις, Musæ ἐλάττωδες, dicuntur^{bn}. *Oculi columbarum*, i. e. 1. perspicaces, coloris ac splendoris eximii; quales erant columbis Syriæ^{bo}. Sed nemo columbas laudavit ab oculorum acumine^{bp}. 2. Catti^{bq}. Columba solum conjugem respicit, neque oculos in ullum alium conjicit^{br}. Alian. Hist. 3. 44. *Edo*, inquit, ἐποφθαλμιᾶσιν ἐτίεργε, &c. Si autem libidinosus oculos [palumbes] in alios conjiciant, eos reliqui circumfidentes, marem quidem mares, discerpunt, feminam verò feminæ^{bs}. Sponsæ oculi solum Christum respiciunt ad salutem obtinendam, nec respiciunt iniquitatem, Hab. 1. 13^{bt}. 3. Simples & sinceri^{bv}; vide Matt. 10. 16^{bu}. Amanter & rectè aspiciunt, non oblique & torvè^{bw}, instar vulpium, quarum oculi in aliud quam videntur latus aspiciunt^{bx}. 4. Humiles & mites, &c. His opponuntur *oculi elati*, Prov. c. 30. v. 13. *idololatriæ*, Ezec. 20. 24. *adulteri*, 2 Pet. 2. 14. confer Prov. 23. 33^{bv}. *Oculi* hinc significant, vel, 1. intellectum Sponsæ, qui penetrat arcana Dei, &c.^{bx} Vel, 2. intentionem^{by}, quæ omnes animæ actiones dirigit^{bz}, à qua habent hominum opera ut pulchra sint & lucida, Matt. 6. 22^{bx} Vel, 3. Sanhedrim, five Judices, qui id

erant Israelitis quod oculi sunt corpori^d. Vel, 4. Minifros Verbi *.

16. Ecce, in pulcher es, dilecte mi] Itā M. P. &c. Rursus loquitur Sponsa^f, paria reddens Sponso, ut in carminibus amatoris & bucolicis fieri solet^g; vel majora^h, aliquid hic addens, ex natura carminis amœbæ: q. d. Non modò pulcher es, sed & aliis rebus pulchritudinem præstasⁱ. Commendationem sibi datam in Sponsum retorquet^k: q. d. Ego ex me nigra sum, non pulchra, nisi dono tuo; umbra tua sum, & vix representans imago^l: tu solus pulcher es^m, & omnis decor meus à te est, Joan. 1. 16. & 3. 34ⁿ. ¶ Et, &c. ^{וְעַתָּה} Et, vel Etiam, jucundus, live dulcis, live amœnus, M. Ti. Mo. &c. vel, elegans, decorus, humanus, V. Additio est ad pulchritudinem Christi^o. Prius [^{וְעַתָּה} pulcher] indicat Christum in se amabilem esse, ceu Deum, &c. posterius hoc respicit communicationem dignitatis ejus cum fidelibus, & relationem Christi ad eos in federe, &c. P. Respicit jucundam & gratiosam Christi administrationem fedèris ipsius, doctrinæ, reprehensionis, &c. Vide Zach. 11. 10. item Psal. 90. 17. Prov. 16. 24^q. ¶ Læctulus noster floridus; sic M. Merc. &c. ^{וְעַתָּה} Umbrosus, o. Ti. virens, P. JT. Pi. sic Mo. Merc. q. d. Omnia te præsentem ornatissima videntur, læctulus conspersus floribus: vel, indicat adesse jam diem nuptiarum, cujus signum est læctulus floribus conspicuus^r. Ad virtutum flores referunt, quibus Ecclesia ornatur per Sponsum^s. Vel, virens, ac proinde fructuosus^t; q. d. Non est infœcundus, liberos multos procreamus^v. Viror opponitur sterilitati, Psalm. 92. 13. 14, 15. Jer. 17. 8^x. Læctuli usus erat, vel, ad dormiendum, ut Psalm. 132. 3, 4. vel, ad comedendum, ut Ezech. 1. 5, 6. Ezech. 23. 41. Et figuratè locus sacrificandi læctus dicitur, Esa. 57. 7^y. Læctus hic intelligitur, vel, 1. Templum, ubi vetus Ecclesia conveniebat^z: vel potius, 2. sedes Ecclesiæ, tam novæ, quam veteris, ubi quiescit Ecclesia Christo Sponso conjuncta^z: vel, 3. concubitus, per metonymiam subjecti^b. Læctus est locus quietis, & intimæ inter Sponsum & Sponsam communionis^c. [Ca. totum versum sic reddit, O te formosum, amice mi! ab amœnum, ab vernantem nostrum læctulum!]

17. Tigna (vel, Trabes, P. Merc.) domorum nostrarum cedrina; itā M. Ca. sic P. Ti. JT. Pi. o. Sy. Ar. Merc. &c. ^{וְעַתָּה} Larices, Mo. Sunt hæc verba, vel, 1. Sponsi, Sponsam invitantis ad ædes communes, i. e. mansiones coelestes, quarum specimen hic præbet in Ecclesia^d. Vel potius, 2. Sponsæ, quæ læctum commendat^e. Domus latius patet quam læctus, & significat hic Ecclesiam, in qua Christus cum Sponsa sua [h. e. quolibet fideli] habitat: tigna sunt, Instituta, Verbum, Sacramenta, Promissa, &c. quibus domus coagmentatur & sustinetur, & sine quibus nulla habetur communio cum Christo^f. Per cedrum, quæ putredinem non sentit, stabilitas & firmitas denotatur Ecclesiæ^g. ¶ Laquearia nostra] Itā P. Mo. Ca. V. Ad verb. ligna transversaria, &c. vel. trabes tenues, Gallicè, soliveaux. Itā dicuntur Hebræis à currendo, quod de trabe in trabem incurrunt^h. ¶ ^{וְעַתָּה} Sic scribitur; sed legitur, וְעַתָּה. Itā tigna, quæ transversa in contignatione trabibus adjungi solent, appellantur^k. Homo, inquit RR. ^{וְעַתָּה} contrabat domum suam cedris; at ^{וְעַתָּה} contignat betholim^l. [Hinc quidam vocem hujus textus sic reddunt,] Tigna nostra, Merc. Trabes nostræ, M. Ambulacra nostra, JT. Pi. K. in Merc. vernaculè, galleries^m; nempe ædificia per quæ ex una domus parte in alteram transcurritⁿ: nam ^{וְעַתָּה} est Chaldaicè, cucurrit^o. Al. Canales nostri, Q. in V. quod hic non convenit P. At vox itā sumitur Gen. 30. 38, 41. Exod. 2. 16. sed & hic locum habere possit, ut significet fistulas per quas aquæ Spiritus sive gratiæ Dei in corda derivantur^q. ¶ Cypressina; sic o. Sy. Ar. Ti. ^{וְעַתָּה} Vox alibi non legitur^r. Abiegna, vel, abietes, M. P. Mo. Merc. Pi. V. ^{וְעַתָּה} idem quod ^{וְעַתָּה}, ^{וְעַתָּה} in ^{וְעַתָּה}, more Syriaco, (ut pleraque sunt in hoc Libro Syriaco,) converso^s. Ag. vertit, Bogeniva, D. A. voce Hebræa ad Græcam consuetudinem declinat^t; vel, quasi ex arbore quam Græci boraton vocant, quæ etiam in Arabia crescit^v. Al. pinca, Ca. Al. è brutis,

JT. Pi. quæ arbor similis est cupresso, & odorata instar cedri; Plin. 12. 17^x. Nostri cypressum verterunt, quæ tam magnificis ædibus apprimè convenit, etiam juxta sensum mysticum: præstiterit [tamen] betholina dicere, retinendo vocem Hebræam^y. Hæ cedrina & brutina arbores applicari possunt, tum personis hominum, tum doctrinis quibus Ecclesia ædificatur, 1 Cor. 3. 9, 10, &c. quæ hic robustæ & firmæ esse significantur, & suavis odoris, ad solatium piorum, & gloriam Christi. Sic sancti viri & gratiæ quibus ornatur Ecclesia arboribus conferuntur Esa. 41. 19. & 55. 13. & 60. 13^z.

CAP. II.

1. Ego flos campi; itā o. ^{וְעַתָּה} Ego (sub. sum, Ti. Merc. &c.) rosa (vel, lilium, M. Q. He. in Merc. vel, flos, Ca. vel, narcissus, BA.) campi, P. M. Id ^{וְעַתָּה} significasse videtur, licet Hebræos hoc lateat: nempe à ^{וְעַתָּה} rectum & planum esse, unde factum ^{וְעַתָּה} planities, nec non ^{וְעַתָּה}, formæ ^{וְעַתָּה}, & per aphæresin, ^{וְעַתָּה}; qualis in ^{וְעַתָּה}, pro ^{וְעַתָּה}, & ^{וְעַתָּה}, pro ^{וְעַתָּה}, &c. nisi potius à verbo ^{וְעַתָּה}, i. e. à contemplando, deducatur, quia ex planitie latè patet prospectus, ut alibi diximus^a. Vel, Saronis, Merc. JT. Pi. sic Mo. Ti. Ca. A. regionis, five planities^b; h. e. quæ ibi nascitur^c. Saron nomen loci^d, fertilissimi^e, ut patet ex 1 Par. 27. 29. Esa. 33. 9. & 35. 2. & 65. 10^f. unde appellativè usurpatur pro feraci planitie, ut apud Gallos Beausse^g. Est nomen regionis, indèque urbis in ea, 1 Paral. 5. 16. Act. 9. 35^h. Regio hæc erat inter Thabor montem, & lacum Tiberiadisⁱ, indè à Cæsarea usque ad Joppen^k. ¶ Et lilium (vel, rosa, M. Ca. Q. He. in Merc.) convallium] Sic Mo. P. o. Sy. JT. Pi. Merc. &c. vel, gaudens vallibus, Ti. ubi plus humoris, &c.^l. ^{וְעַתָּה} lilium esse (à sex foliis dictum) multa docent: 1. quod Græci tradunt ^{וְעַתָּה} Phoenicibus esse lilium; 2. quod ^{וְעַתָּה} oleum dicitur ex liliis factum; 3. quod Athenæus Susa regiam Persarum (quæ Heb. ^{וְעַתָּה}) dictam putat à ^{וְעַתָּה}, i. e. lilio; ut Rhodos à rosa, & Florentia à flore, &c.^m. Sunt hæc verba, vel, 1. Sponsæⁿ, ad se Sponsum, vel potius, mortales omnes, invitantis & allicientis, quasi floribus his suavissimis ornata sit, imò illis similis^o. Significat se gratiā à Christo acceptā suavem & amabilem esse^p. Continuat^q hoc cum præced. q. d. Ex quo tu floridus adfuisti, ego quoque sum florida, aut ipse flos^r. 2. Sponsi^s, nempe Christi^t: ut patet, 1. ex ipsis verbis, quæ majestate plena sunt, & eum solum decent. 2. Idem hic dicit, Ego sum, &c. qui v. 2. dicit, sponsa mea. 3. Sponsæ est commendare Sponsum, non seipsam^u. Sponsus hic commendat se, & ad se Sponsam allicit, quod amœnissimus sit, &c. se sequentibus^v. q. d. Ego similis sum, & rosa, quatenus sensu gratiæ meæ anxias conscientias recreo, sicut cerebrum recreatur odore rosæ; & lilio, pulchritudine, inprimis spirituali^x. Hoc versu tum vera [Christi] humanitas, ejusque puritas & sanctitas, tum officii & beneficiorum amabilitas, innuitur^y. Florem se vocat, non, horti conclusi, sed, campi; quia Christus omnibus pervius & communis est. Potest locus sic exponi, q. d. Tu, o Sponsa, dixisti floridum esse læctum, &c. verum ego tibi flos esse debeo, cui placere aut olere nihil debet præter me. Quod non mirum, quum aliæ filiæ mihi præ te spinæ sint, &c.^z. Non indecorè Sponsus se laudans inducitur^a; 1. quia id exigit stylus bucolicus, & pastorum simplicitas^b, ut apud Virgil. & Theocr. sæpe^c. 2. Antiquitus id indecorum non erat, quia sibi ipsis non blandiebantur. 3. Ubi ex professo laudes alicujus exponendæ suscipiuntur, nihil obstat si ille loquens inducatur, ut ipse sua encomia celebret: & quantò magis ubi verè celebratur, ut in Divinis rebus passim in Scriptura^d. 4. Non privata & vulgaris persona hic [introducitur,] sed, vel Ecclesia tota, quæ se meritò laudat de his quæ à Sponso accepit; vel, Christus, omni laude major^e, quem ipse solus sufficienter & efficaciter

stram immisissis, Job. 7. 18. & 30. 15. Mic. 6. 13. in quibus Christus interdum se abscondit, Job. 13. 24. Psal. 77. 8, &c.^l. Languet præ desiderio continuo consolationum Sponsi, & indiciorum favoris ejus. Vide infra 3. 1, 2. & 5. 6, 8. Psal. 42. 2. & 63. 2^k. Languorem, seu morbum, etiam corporis ex amore nasci medicis compertum est^l. Nympha apud Theocritum, Νῆνῳ ἢ ᾤ Πᾶνα, (*Stupeo præ amore Panis^m*.)

6. *Lava ejus* (sub. est, Merc. &c. vel, fit, P. Belg. A. &c. optativè, utinam fit ⁹.) *sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me*] Vel, *complectitur me*, Merc. vel, *amplectatur me*, Belg. [Variè explicant.] Sponsus manum utramque admovet ad sustentandam me infirmam. Est autem hæc sustentandi forma sumpta ab antiqua ratione accumbendi (non sedendi) in convivis ^o. Potiùs describitur hîc amplexantium gestus ^p. Claudianus, — *livescunt brachia nexu* ⁹. Christus more sponsi, &c. hîc inducitur. Nihil autem hîc terrenum cogitandum, sed omnia spiritualia sunt & sublimia. Dextræ amplexus arctam conjunctionem indicat. Summum in se Sponsi amorem describit, quòd suum caput sustentet manu suâ, collapsurum alioqui. Omne enim Ecclesiæ robur à Christo est ^r. *Sub capite meo*, tanquam pulvinar, cui innitar. *Amplecti brachiis* indicium est amoris, Gen. 29. 13. & 48. 10 †. Sensus est, Christus me languentem solatur ^t. Christus suos semper curat ; maximè autem quum infirmi sunt, & ægri amore ^v.

7. *Adjuro* (vel, *Adjuravi*, Mo. vel, *Obtestor*, Sy. Ti. Ca.) *vos, filie Jerusalem; per capreas, cervosque camporum*] Sic M. P. Ti. &c. Id est, qui degunt in agris ab urbe non multum diffitis ¹. Jussurandum pastorale ¹. Horum animalium meminit, vel, 1. quod pulchra sint & venusta ², & grata venatoribus ac pastoribus ³, sive rusticis; ideoque rustico dramati optime convenient ⁴: unde & proverbio Hebraeis usurpantur pro omni re quae cuique jucundissima & gratissima extitit ⁵; & in amore memorantur Prov. 5. 19 ⁶. Vel, 2. quod velocissima sint, 2 Sam. 2. 18. & 22. 34. quod hinc indicare

dio rustico haberet 7. Sed nimis audax est illud sup- 7 Jun.
 plementum 2. Post deliquim, ut sit, naturā corpori- 2 Pi.
 bus consulente, Sponsa fessa victa sopore inter Dilecti
 sui brachia corruerat: eam Sponsus reclinat in lectu-
 lum, & Sponsæ comitibus silentium indicit. ¶ Ne, &c. † Me.
 אִם תִּעֲרֹר וְאִם תִּשְׁתַּחֲפֹץ אֶת הָאֲהָבָה עַד שְׁתַּחֲפֹץ
 suscitetis, vel excitetis, neque expergefaciatis, (vel, com-
 moveatis à quiete, M. vel, extinguatis, Ti. vel, Ne exci-
 tatum expergefaciatis, Ca.) amorem, sive dilectionem, (vel,
 hunc amorem, JT. Pi. amorem ipsam, P.) donec velit, P.
 fim. JT. Pi. M. &c. Si excitetis, & si expergefaciatis, &c.
 Merc. sic A. &c. fim. Mo. scil. imprecationi vobis ma-
 la. Ellipsis imprecationis, in juramentis usitata 2. q.d. 2 Pi.
 Si excitetis, me offendetis; nec vos impunè feretis b. b Merc.
 Vide Gen. 21. 23. Marc. 8. 12. si dabitur, i. e. Matt. 16.
 7. 4. non dabitur. Dux hæ voces, תִּעֲרֹר & תִּשְׁתַּחֲפֹץ, idem
 significant, nempe inquietationem amoris, & opponun-
 tur quieti & somno; Psalm. 80. 3. Dan. 11. 25. Zach.
 2. 13. & 4. 1. Prius tamen respicere possit filias Jerusa-
 lem, nè se suscitent in hac Christi & Ecclesiæ tranqui-
 litate; posterius, amorem, nè ipse inquietetur. Possit
 etiam exponi, nè Christum incitent vel irritent pecca-
 tis suis; Exod. 23. 20, 21. Esa. 59. 2. & c. 63. v. 10 c. c A.
 Amorem, i. e. amores meos, sive delicias meas. Ità Gal-
 licè dicimus, mes amours d. Hunc amorem, i. e. amicum d V.
 & Sponsum meum. Metonymia formæ *. Sic Ignat. * Pi.
 epistolâ 11. Amor meus crucifixus est f. Amicam vocat f San.
 Sponsus amorem, patheticè g. Potiùs, Christum hæc voc-
 cat amorem, utpote amantissimum suorum, & amari
 dignissimum; & quia Deus est amor, 1 Joh. 4. 8. Sic
 amores, pro amatoribus, Hof. 8. 9. & Sponsa vocatur
 amor Cant. 7. 6. Simil. Cant. 1. 4. justitiæ, pro justis h. h A.
 Possit hîc Sponsa de se loqui in tertia persona: ut Gen.
 1. 23. Audite, uxores Lamec; & Psalm. 132. 1. Memento
 David, &c. i. Donec ei libebit, Ca. sic A. Id est, si accipi- i San.
 s de irritatione Sponsi per peccatum, nunquam, ut do-
 nec sæpe sumitur, Gen. 28. 15. 2 Sam. 6. 23. Esa. 22. 14 k. k A.
 Phrasis, donec cupiat, æternitatem temporis juxta sen-
 tum mysticum in se includit, ut aliàs in Scriptura; quia
 nunquam à tali somno, i. e. conjunctione cum Sponso,
 & meditatione tantorum mysteriorum, excitari, neque
 velli, velit Ecclesia, l. l Merc.

8. *Vox*, &c. [קוֹל וּבֹרֵךְ] *Vox dilecti* (vel, *amasi*, V. vel, *amici*, Merc.) *mei*, P. Pi. Sub. est quam audio ^m, ^m Pi. vel; sub. *audita est*, Merc. Nominativus hinc absolute ponitur, ut Esa. 11. 10. *Radix Jesse*; & Esa. 40. 3. *Vox clamantis*, &c. Ita hinc, *Vox dilecti*, quæ scilicet vetat ne Sponsa inturbetur: id quod suavissimam ejus naturam prodit ⁿ. Loquitur Sponsa, quæ primum vocem ⁿ San. agnovit Sponsi ad se venientis priusquam eum videret ⁿ. *Vox* hinc est verbum gratiæ, sive Evangelii, quod ⁿ Merc. Sponsa agnoscit, (Joh. 10. 3, 4. confer Joh. 18. 37. Act. 13. 27.) & audire gessit P. ¶ *Ecce, iste venit*, ⁿ P. A. *Advenit*, JT. *adfuit*; est præterit. Significat Ecclesia, ⁿ San. se sperare adventum Christi, ex ipsius promissione ⁿ, ⁿ Pi. Amplior hinc est gradus gratiæ Divinæ, quod eum videat venientem ad servandum ipsam, prout promittitur Esa. ⁿ A. c. 35. v. 4. ¶ *Saliens in montibus, transfiliens colles*, [וְיִרְדּוּ מִן הַבְּרָכִיּוֹת] *Accurrens raptim*, &c. Ti. Mo. *subfiliens*, &c. Merc. simil. JT. Pi. &c. *translit*, &c. M. *saltans ultra colles*, V. Similitudo desumpta à capreis & cervis, quibus Christus confertur v. seq. Vide Esa. 35. 6. Hæc ⁿ Ai animalia sunt ἀνθρωποειδή, & salire visa sunt 60 pedes, ut refert Varro Rustic. 2. 3. Et Gesnerus loci meminit prope Francofordiam à cervino saltu nominati, in quo duo lapides erecti sunt interstitio pedum ferè 60, quanto spatio ibi saluisse dicitur cervus, idque supra plaustrum oneratum, cum venatores instarent ⁿ. His ver- ⁿ BA. 1. bis significat celeritatem Christi venientis, opem feren- 17. 83. tis, & promissa exsequenti; ita ut nulla eum viarum asperitas, vel locorum difficultas, impediat aut remoretur ⁿ. Celer est & paratus in auxilium, & venit su- ⁿ Merc. per montes, i. e. ita ut fidei conspicuus sit; vide Nahum. 1. 15; vel, super omnia impedimenta, quæ montibus conferuntur, Zach. 4. 7. Vide & Esa. 40. 4. & 41. 15. & 42. 15. *Montes* spiritualiter designant Regna Christo subjugata, Apoc. 11. 15. Significatur hinc alacritas & velocitas Christi in largiendo; quæ dona plurimum commendat: Seneca de Beneficiis, 25. 6. ⁿ San.

2. Simi-

9. *Similis est dilectus meus caprea, hinnulūque (vel hinnulo, P. Mo. &c. vel pullo, M.) cervorum*] Sic Ti. Merc. &c. Vel, 1. amoenitate & suavitate, Prov. 5. 19. vel, 2. levitate & celeritate, quā montes transcurrit b. *Tales hinnuli, metu ob cervarum absentiam percussi, primo cursu ipsos canes superant*, inquit Xenoph. in Cyneget. Proinde *cervo velocior* dicitur, pro summe veloci c. Vide 2 Sam. 2. 18 d. Significatur hic Sponsi alacritas, & exsequendi celeritas ac facilitas quicquid agat aut moliat^r. qu. d. Mox sanē aderit; nihil est quod de ejus promissis diffidam f. ¶ *En, ipse stat post parietem nostrum*; fim. M. P. Mo. &c. i. e. crura 8: אַחֲרֵי כִנּוּי. Cum Ecclesia se velut derelictam putat, & Christum longius abesse, se tandem solatur, quod non longē ab sit, ac, velut post murum Ecclesiæ stans propinquus, inde cernat injurias quæ illi fiant, ut veniat ulturus brevi, & opem ferat h. Subducit se ad tempus; non tamen procul abit, sed post murum stat, ut cernat Sponsæ gestum, &c. & paratus sit ad redeundum: ut nutrices se gerere solent erga parvulos, &c. i. Significat Christum propius adesse quā cum saltaret super montes, ita tamen ut murus intercederet, &c. Innuit Christum patefacere amorem suum gradatim, prout nobis commodum fore viderit k. Al. Solent amantes sese hujusmodi gestulationibus ludificari, & cum maxime volunt, simulant se nolle, videri. Sic illa in Virgil. *Et fugit ad salices, & se cupit ante videri* l. Murus hic referri potest, vel, 1. ad Christum: sic intelligi potest de ejus incarnatione, cum habitaret in nostra domo lutea, Job. 4. 19. & in carne nostra m: cum Verbum Divinum obscurē se manifestaret per carnem assumptam, &c. n. Vel, 2. ad Ecclesiam: atque ita murus significare potest, vel, 1. incredulitatem nostram, quæ velut murum facit inter Deum & nos, Esa. 59. 2 o. Murum cordis nostri, ut loquitur Jer. 4. 19. Convenit cum illo dicto Apoc. 3. 20. *Sito ad ostium*, &c. Sensus & intellectus noster, donec renoventur, murum Christo opponunt, qui ideo subvertendus est. Vide Num. c. 24. v. 17. *demolietur muros—filiorum Seth*; & 2 Cor. 10. 4. 5. Vel, 2. instituta Dei, quæ sub V. T. erant *murus intergerinus*, Eph. 2. 14. post quem Christus stat, & obscurē loquitur P. Olim Deus post parietem stabat, cum, Legem populo suo daturus, [se] veluti per nubis fissuras & coruscationes, &c. ostendebat, Exod. 19. 9. Vel, 3. promissiones & consolationes Verbi, quibus se munit in tentatione & cruce Ecclesiæ, post quas stat Christus propinquus, ut opem ferat r. ¶ *Respiciens (vel; prospiciens, M. P. Mo. &c.) per fenestras*; sic M. Ti. vel, e fenestris, P. Mo. Merc. חֲזוֹן חַלְדָּא. Pro חֲזוֹן fenestra, Chald. solet חֲזוֹן, aut חֲזוֹן חַלְדָּא, cancellos, diceret. ¶ *Prospiciens*; ita o. חֲזוֹן [Variè reddunt.] *Prodens sese, Mo. ostendens sese, P. fim. Ti. V. & proferens aspectum, M. eminens, Ca. emicans, JT. Pi. prominens, Merc. progerminans, A. vel, efflorescens, Jun. Pi. A. i. e. florentissimo jucundissimoque aspectu se exhibens mihi. Metaphora à floridis arboribus*, quæ eleganti opere topiario intextuntur clathris seu cancellis in hortis v. חֲזוֹן proprie de plantis dicitur cum *gemma*, Gallicè *bouton*, [Ang. bud,] proferunt. חֲזוֹן est flos; חֲזוֹן, *gemma* *. ¶ *Per cancellos*; ita P. M. Ca. חֲזוֹן חַלְדָּא. E cancellis, Mo. Merc. Vox alibi non occurrit in textu Hebræo, sed in Chaldæo ad Jos. 2. 21 v. Vox proprie significat *clathros*, h. e. ferraamenta ipsa lignave directā atque transversa, retis in modum structa inter se & compacta, quibus fenestræ semper muniri consueverunt. Totum opus חֲזוֹן dicitur 2 Reg. 1. 2. quod est, inquit RS. Gallicè, *grade*, Anglicè autem, *grate*. Tales erant fenestræ illæ חֲזוֹן Ezec. 41. 16. i. e. *obturata*, vel *clausa*, i. e. ut Græci reddunt, *ἀκλειστα*, h. e. *obtectā sepimento reticulato seu cancellato*, (quæ Plaut. Mil. glor. p. 397. l. 32. sunt, *clathrata*,) & *occulta*, Ezec. 40. 16. & 41. 26. Cum autem per talem fenestram deciderit Achasias, 2 Reg. 1. 2. inde probabile fit, pro temporis commoditate, exemptiles aut versatiles fuisse veterum clathros *. Et fenestræ & clathri luminī in domum intromittendo inserviunt, ideoque hic applicari possunt, vel, Christo, per cujus humanam naturam effulsi gratia; vel, institutis Dei, per quæ lumen gratiæ intromittitur in nosmet, ut per Verbum & Sacramenta; vel, cordibus fidelium, in quæ coeleste hoc lu-

men funditur. Quod autem Sponsam cernat per fenestras, &c. innuit eum clam, nec observatum, ipsam videre, ejusque actus, &c. Confer Gen. 26. 8. & Prov. 7. 6. Ecclesia etiam Sponsum hic non videt nisi per fenestras, &c. h. e. obscurē & ex parte, 1 Cor. 13. 12 a. Po^r test hoc intelligi, è cælo, unde Deus omnia intuetur, Exod. 3. 7. Esa. 63. 15. unde prospicit Christus, ut suos soletur & roboret, nè desperent, &c. b. Metaphora h. l. esse possit ab horto, qui, ex more, clauditur arundinibus decussatim transversis, unde necessariò fiunt cancelli atque reticula, per quæ hortus perspicui potest, non autem in eum perveniri. Significat ergo Dilectum hic observare nè quid Sponsæ accidat, non secus ac custos hortorum per cancellos & rimas observat, &c. Probabilis tamen est, hic à Sponsa repeti orationem Sponsi, qui, cum ad fores excubaret, ad quas transfiliens colles advolârat, *capite pruina madido*, &c. de quo Cant. 5. [quæ, licet posterius descripta, prius tamen gesta fuisse antè notatum in Prolegomenis,] aspiciebat identidem per cancellos & fenestras, i. e. portarum rimas, illa verba amatoria ingeminans quæ hic repetit Sponsa. Prope- ravit Sponsus per montium juga, ut ad Sponsæ fores accederet, per cancellos aspiceret, atque omnes aditus & rimas perquireret quâ se lucemque suam in Sponsæ animum insinuarer. Quis ardentem non amet illum qui tanto studio, tam blandè & tamdiu, foris adhuc, necdum admissus ab ignava & torpenti anima, eam tamen alloquitur, vocatque ad nuptias? Hic, credo, proprius est hujus loci sensus c.

10. *En, dilectus meus loquitur mihi*, חֲזוֹן Ad verb. respondit, Pi. V. locutus est, P. V. Merc. חֲזוֹן sæpe sermonem ordiri significat; sed tum, proprie, cum tacitæ alicujus cogitationi occurratur, & velut responderetur d. d. Merc. Hæc & sequentia usque ad finem capitis sunt verba Sponsæ somniantis. Inducitur ergo Christus Ecclesiam intra muros Jerosolymæ latitantem compellans, & à somno contemplationis suscitans, & vocans ad conversionem, & solitudinem proximorum *. *Loquitur*, nempe propius & pressius & articulatiùs, cubantem & dormientem excitans f. Sed non est verisimile hæc esse Sponsæ verba eo tempore dicta quo dormiens inducitur: neque enim qui eam interpellari noluit v. 7. jussisset ut statim surgeret, ut molestum onus ex ulnis excuteret. Et cur invitaretur in hortos, in quibus jam erat? Malim ergo hic referre Sponsam eam orationem quâ à suo Dilecto jussa est lecti relinquere molliem, & portam aperire. Summam orationis complexa erat c. 5. hic totam orationem accuratiùs repetit, atque minutiùs. Sanè ex præt. חֲזוֹן locutus est, liquet sermonem præcessisse, quem hic repetit v. ¶ *Surge*] Supponit hoc eam à Christo quodammodo alienatam, ut eam excitari & revocari opus sit. Dici hoc possit, vel, ad irrogenitos; vel, ad regenitos, five somnolentos, five lugescentes & dejectos h. ¶ *Veni*, חֲזוֹן *Et vade tibi*, V. vel, *ad tua*, ut v. 13 i. vel, tuo bono k. Vel, *tibi* redundat l. Ostendit præsentem ejus statum non fuisse optabilem, è quo Christus eam vocat m. *Et i tibi*, i. e. ades, veni mecum rus. Jam satis domi latitasti ob vim persequutionum, quæ jam timendæ non sunt; pores in publicum prodire; jam libertas tibi restituta est, signa jam salutis undique apparent: id quod per signa Veris quæ subjungit intelligitur n.

11. *Jam enim hyems transit*] Elegantissima hic est Veris descriptio: unde Hebræi hunc Librum legunt verno tempore o. Ut Vere exiit populus ex Egypto, ita Vere redemptus est à Christo p. Nè dubites vel tardes egredi, quia tempus opportunum est, &c. q. *Hyems*, i. e. afflictus status in hoc mundo r; vel, totum tempus quo sub Satana, morte & peccato eramus t, alieni à vocatione, & in peccatis jacentes u. Describit tempus opportunum nuptiis v. חֲזוֹן, quod legitur quasi חֲזוֹן scriberetur, alibi in S.S. non invenitur: est autem vox Chaldaica x.

12. *Flores (vel, Germina, M. vel, Florentia, JT. Pi.) apparuerunt in terra*] Ità Merc. Ti. P. &c. quæ naturaliter arida est & maledicta, Gen. 3. 17. sed benedictione Dei ferax reddita. Id quod accommodatur naturæ nostræ sterili & corruptæ, per Evangelium fertili factæ, Heb. 6. 7, 8, 9 y. In terra, in hac scilicet regi-

one. Signa Veris & salutis hinc intelligo. Ver autem tempus amorum. Flores hinc intelligi possunt, vel, 1. Sancti ipsi, qui nunc capita attollere coeperunt: vel, 2. gratia & dona Christi in Ecclesia commodum: vel, 3. gaudia coelestia. ¶ *Tempus putationis*] Sic Sy. Ar. fim. 6. Eth. Quo palmites inutiles refecuntur, frugiferi purgantur. De vitium putatione plerique accipiunt, quod cum Vere non convenit. Al. Tempus carpendorum & legendorum florum. ¶ *עץ חיים*] *Tempus cantus*, Merc. Mo. sic P. M. Ti. Ca. nempe avium, Merc. M. fim. JT. Pi. Cantillant aves Vere. Hebraei referunt ad Canticum Exod. 15. 1, &c. nos, ad praedicationem Evangelii. ¶ *Vox turturis*, &c.] Aliud Veris indicium, testibus Plin. 18. 28. Aristot. de Animal. 8. 3. & 9. 7. Cicer. de Finibus 2. h. Turtur est avis migratoria; Varro de Re rustica 3. 5: hyeme vel abit, vel potius latet, juxta Plin. 10. 24. Intelligi hinc potest, vel, 1. Ecclesia, ut Psal. 74. 19. vide infra v. 14. & Cant. 5. 2. k: vel, 2. Divina sapientia: vel, 3. vox illa Dei Patris Matt. 17. 5. m: vel, 4. Spiritus Sanctus, qui per columbam representatur Matt. 3. 16. o. Simplicissimum est, pro signo salutis accipere P.

13. *Ficus protulit* (vel, protrusit, Mo. Ti. Sy. edit, Ca.) *grossos suos*] Ita M. P. &c. Indicium hoc & Veris, & fertilis aetatis; Matt. 24. 32. ¶ *חֵטְבָּהּ*] significat productionem fructuum: sign. in lucem edere; unde Ebraei *חֵטְבָּהּ* productio, generatio, *emissio in lucem*. ¶ *Vinea*, &c. *וְהַנְּפִיטִים סְמֶרָהּ נָתַן*] *Et vites uvae minuta dederunt odorem*, Mo. V. 1. e. Vites dederunt odorem uvae minutae, cum scilicet egreditur flos vitis. Et vites cum prima uva, &c. i. e. cum minutis & exilibus uvis. Et vites uvam minutam habentes, &c. P. Et vinea florentes, &c. Ti. sic Ca. Et vites ipsae prima uva, &c. JT. Et vites per florem, &c. M. Et vites (repete, protulerunt, Merc. Pi.) gemmam, edunt odorem, Pi. sic Merc. Deficit conjunctio, q. d. & gemmam prodixerunt, & odorem emisserunt. Signum hoc est Veris adultioris, i. e. salutis proximae. Fugantur autem vitium odore serpentes; id quod mysterio non caret. Uva, quum minuta est, ubi primum flos recidit, *סְמֶרָהּ*, cum adolescere incipit. *סְמֶרָהּ* omphax, ubi maturuit, *עֵנָב* uva, vocatur. *סְמֶרָהּ* hinc tantum occurrit, & v. 15. & Cant. 7. 12. Hac varietate fructuum significatur varietas gratiarum & bonorum operum, & suavis eorum odor, &c.

14. *Columba mea*] Sic Ecclesiam appellat, 1. a simplicitate & candore. 2. A castitate, & conjugii fide, de qua Plin. 10. 34. Alian. 3. 2. ubi refert turturem, (quem de genere columbarum esse communis est sententia,) si forte alienum appetat congressum, aliorum incurrere odium, ab illisque circumferri, & marem quidem a maribus, & a foeminis foeminam, discerpi. Secundas nunquam iterat nuptias, teste Aristot. & si quando contingat mori aut capi conjugem, viduam agit, solitariam & lugubrem vitam, nec unquam sedet nisi in arido ramo, nec aquam bibit nisi ante turbatam: quod & Grapaldus refert, & mihi viri fidi ex sua experientia testati sunt. In columba illustre quoddam symbolum est foecundi, casti & honesti connubii. 3. A pulchritudine & puritate, Psal. 68. 14. o. Columba munditiam amat, & tetrum odorem fugit, pra quo etiam sedem saepe mutat P. 4. Ab innocentia, Matt. 10. 16. 5. A lugubri & timida natura, Esa. 38. 14. & 59. 11. Ezech. 7. 16. Hof. 11. 11. Ecclesia tremit ad Verbum Domini. ¶ *In*, &c. *בְּרֵחַי הַסֵּלֶטֶר*] *In* (vel, quae habitas, vel agis, in, Merc. P. fim. Pi.) *scissuris* (vel, *cavernis*, Ti. *foraminibus*, V. *salebris istis*, JT. Pi.) *petrae*, M. P. Mo. &c. vel, *petra istius*, Ti. Sic solent aves & columbae praerupta saxa petere, & in occultis graduum, qui in rupibus conspiciuntur saepe, ac in foraminibus latere: q. d. O amica mea, quae, columbae more, latebras petis, in secreto agis; tum, propter pudorem virginalem, tum, propter hyemis tempestatem immitem: ut columba, ubi tempestatis horror aut suspicio est, in suis se foraminibus continet, nec audet pluvio se credere caelo. Notatur hinc Ecclesiae protectio. *Petra* hinc est, vel, 1. electio Dei, cuius fundamentum firmitum est; in qua, tanquam in rupi naccessa & immota, Ecclesia delituit, & nunc etiam delitescit.

vel, 2. fides in Christum, ut Matt. 16. 18. in qua se abscondit ex metu irae Dei, nec se ostendere ausa est. Confer cum hoc loco Exod. 33. 22. ¶ *In*, &c. *בְּרֵחַי הַסֵּלֶטֶר*] *In abscondito*, vel *latibulo*, (vel, *recessu*, Ti.) *gradus*, P. Mo. Merc. vel, *cochlea*, Ca. vel, *scalarum*, Ti. vel, *graduum* ascensus, M. vel, *praerupto*, JT. Pi. Heb. *praeruptio*, Pi. vel, *praecipitii*, BA. Columbas & in antris nidificare, & ab accipitre exagitat in cavernas petrarum fugere, docent Diod. & Homer. Il. 9. v. 395. ¶ *Ostende mihi faciem tuam*, *וְהָאֵפֶסֶת פָּנֶיךָ*] *Aspectus tuus*, Merc. JT. Pi. *aspectum* (vel, *vultum*, Merc.) *tuum*, M. P. Mo. *formam tuam*, Ti. pulchritudinem tuam, *וְהָאֵפֶסֶת פָּנֶיךָ* corporis. q. d. Tu pra pudore faciem occultas, sed videam te, &c. Familiaritatem innuit & fiduciam accedendi ad ipsum. Vide Gen. 43. 3, 5. 2 Sam. 14. 32. ¶ *Sonet*, &c.] Heb. *Fac me audire vocem tuam*, P. &c. me in periculis invocantem. Tuas orationes, laudes, &c. Psal. 5. 3. & 26. 7. &c. His verbis & ostendit causam morbi animae ipsius esse propriam infirmitatem, ac precandi negligentiam; & solatur eam adversus timores suos & infirmitates. ¶ *Vox enim tua dulcis*] Id est, grata mihi, Mal. 3. 4. Confer Jer. 6. 20. Placet Domino vox Ecclesiae in discrimine ad ipsum confugientis: ut Exod. 14. 15. ¶ *Et facies tua decora*] Intellige hoc spiritualiter, & ex aestimatione Dei, non hominum; sicut è contrà de Christo, Esa. 52. 14. & 53. 2. k. Dicitur supra, *nigra*; sed deformitas illa externa tantum fuit, quae internam pulchritudinem potius illuminat: deinde decora jam dicitur, quia talis statim futura erat.

15. *Capite*, &c. *וְהָאֵפֶסֶת פָּנֶיךָ*] *Capite*, vel *Prebendite*, nobis *vulpes*, (vel, *vulpeculas*, Ca.) *vulpes* (vel, *vulpes*, inquam, P.) *parvas*, M. Mo. P. Merc. &c. vel, *vulpeculas parvulas*, Ca. Dubium hinc esse videtur cuius haec sunt verba. Vel, 1. Sponsa; quae à Sponso vineam dono accepisset instructissimam & uberissimam, & hinc curaturam se eam dicit. Vel, 2. Sponsi P. Verba sunt Sponsi, sed à Sponfa ut in fornibus audita referuntur. [Qu. Quem, vel Quos, alloquitur?] Respond. 1. Non Sponsam, quia verbum est plur. 2. Non Angelos, tum, quia in hoc Cantico nemo eos alloquitur; tum, quia officium hoc in Ecclesia militante praestandum est. 3. Non Magistratum, (quantquam & ille hoc officio tenetur,) quia hic saepe alienus est ab Ecclesia, hoc autem officium est perpetuum, &c. 4. Alloquitur sodales suos, pastores Ecclesiae. *Vulpium* meminit, quae in Palaestina mire abundabant, Jud. 15. 4. Thren. 5. 18. Per *vulpes* intelligi possunt, vel, 1. omnis generis peccata, quae in fraudulentis cordibus hominum occultantur, ut vulpes in cavernis suis, Matt. 8. v. 20. Vel, 2. persecutores, ut Luc. 13. 32. & ii qui sub nomine Ecclesiae insidiantur illi; qui, dum Ecclesiae aliquam bonorum operum frugem pollicentur, gregem Domini aut sectis & factionibus, aut etiam persecutionibus, infestant. Vel, 3. haeretici, seu falsi doctores, qui ut *lupi* dicuntur, Matt. 7. 15. Act. 20. v. 29. ita & *vulpes*, Ezech. 13. 4. idque quod, instar vulpium, sunt, 1. omnibus abominandi; 2. valde perniciosi, 2 Tim. 2. 17. Tit. 1. 10, 11; 3. callidi & fraudulentissimi, 2 Cor. 11. 13, 14. 1 Timoth. 4. 1, &c. Vel, 4. ii doctores qui adulatione & perfidia sua animas everunt, Ezech. 13. 4. & 34. 2, 3. Vulpes ejici voluit, ne injucunda foret deambulatio quam cum Sponfa rus suscepit. Sed cur dicit, *capite*, non, *occidite*? Respond. Nempe, non venit Christus animas perdere, sed salvare; & mavult incentiva vitiorum in usum virtutum commutari, quam extingui vel absumi, inquit S. Gregorius. *Capite*, i. e. retegite, fugite, 2 Joan. v. 10. Ecclesia, per censuras, pellite, 1 Tim. 1. 3, 20. Convincente & refutate ex Verbo Dei. Sed cur dicit, *vulpes parvas*? Resp. 1. Quod illae infestiores esse vineis solent, & animosiores in damno inferendo. 2. Quod tales facilius capiuntur quam grandes, quae venatores aut cursu effugere, aut calliditate eludere, didicerunt. Ostendit Sponsus sollicitudinem vineae suae: vulpeculae enim Vere generantur, & si negligas, augetur multitudo, & difficilius capiuntur. 3. Forlan, propter humilitatem quam simulant. Vel, 4. potius, ut mone-ret haeticis resistendum esse dum parvuli sunt, five in in-

in initio; alioqui difficilior & periculofior erit concertatio¹. Peccatis, erroribus, &c. principio obstandum est: Psal. 137. 9^m. A minimis cavendum est, maxime si ejus sint naturæ ut augeri possint². Vel, 5. per contemptum, ut hostium Ecclesiæ robur extenuet, qui, et si sibi potentissimi videantur, pusilli sunt & contempti si in illos arma sumat Dominus³. ¶ *Quæ demoliuntur* (vel, *corrumpunt*, five *perdunt*, M. Merc. sic P. Mo. &c.) vineas] [Id faciunt,] 1. quia, foveas fodientes, denudant radices, & exarescere faciunt: 2. quia palmi-tes rodunt, & folia diripiunt: 3. quia corticem morfu scindunt, & noxio dente atque halitu virroso inficiunt, & quasi amburant, & omni virtute privant: 4. botros jam maturos avidè abliguriunt P. Vulpes uvas corrumpere testantur Nicander in Alexiph. v. 185. Πιόρελιν, &c. Cum pingui nocuit vulpes versuta racemo; Theoc. Idyl. 5. Varro Rull. 1. 8. Galen. de Alimento. facult. 3. 2. 4. Ecclesia vinea sæpe confertur⁴; Isa. 5. 1, 7. Jer. 12. 10⁵. Matt. 21. 33. Idque, 1. quia in se debilis est, Ezech. 15. vers. 2, 3, &c.; 2. quia fructus ejus est præstantissimus; 3. quia Deus separat eam ab aliis omnibus, & ei operam impendit, &c⁶. Significat peccata, peccatores & hæreticos perdere fidem, doctrinam & Ecclesias, 1 Tim. 1. v. 19⁷. ¶ *Nam, &c.* נִכְרְמִינִי Et (vel, *Nam*, M. vel, *Cum*, Ca. Ti. *Dum*, P. JT. Pi. Idque interim dum, Merc.) vineæ nostræ uva minuta, Mo. vel, uvam minutam habent, vel, efferunt uvam primam, JT. Pi. i.e. gemmam⁸; vel, *florent*, Ca. sic Ti. 9. Sy. Ar. *sunt in flore*, M. sim. Merc. vel, *sunt gemma*, Merc. unde maximum damnum sequitur, & tota perit spes⁹. At vulpes non tam frondes aut flores captat, quam uvas maturas: cur ergo ita prospicit florenti vineæ? Respondeo, Provido sanè consilio vulpes maturè jubet extingui, nè postea in uvas maturas insilirent¹⁰. Deinde, teneræ uvæ facile corrumpuntur, &c¹¹.

16. *Dilectus meus mihi*.] Ità M. Mo. Ti. &c. vel, *meus*, P. JT. &c. sub. est, P. Merc. vel, sub. *proprius* erit, Ti. vel, sub. *unicus* est, vel, *unicè dilectus*, T. Respondet ad omnia superiora, quibus tam suaviter à Sponso invitata fuerat rus, utque vocem suam & vultum ostenderet¹². ¶ *Et ego illi*] Vel, *illius*, P. Ti. &c. sub. *sum*, P. Unio inter nos est qualis inter conjuges, Hos. 3. 3. hæc autem præsupponit foedus, Ezech. 16. 8^d. q. d. Bene inter nos convenit*. Non ille aliam velit amicam, nec ego amicum alium: uterque alterius amore contentus est¹³. Suspicio hanc esse cantilenam omnibus hymenæis communem, quæ hinc sæpe repetitur¹⁴. ¶ *Qui, &c.* וְהוּא יִשְׁכְּבֵנִי *Qui pascitur inter lilia*, Ti. Vulg. Q. in Merc. q. d. qui suavitate odorum suorum, i. e. promissionum, me invitavit, &c. Al. *Qui pascit*, &c. P. Ti. Merc. JT. Pi. &c. sub. *gregem suum*: hoc commodius, quia ut pastor hic inducitur Sponsus, quanquam utrumque significet verbum Hebræum, *pasci*, & *pascere*¹⁵. Est qui contendit וְהוּא יִשְׁכְּבֵנִי hic non esse, *lilia*, sed, *rosas*, aut alios flores, quia lilia non sunt opportunum gregibus pabulum. Sed non dicitur hic, pecus *pasci* liliis, sed, *inter lilia*, hoc est, in pascuis tum uberissimis, tum candore liliorum intextis & ornatis; ità ut nihil desit quod vel palatum, vel visum, vel odoratum, oblectare possit¹⁶. *Inter lilia*, h. e. in loco bene olente¹⁷; in pascuo suavi, amoeno, odorato ac facili: q. d. Qui liberaliter & suaviter suos tractat, ut Psal. 23. 1, 2¹⁸. Notatur suavitas prædicationis Verbi¹⁹. Proprium est amantium, dilectis affingere quæcunque sunt dulcissima gustatu, auditu, &c. ut nectar, ambrosiam, rosam, &c. & nonnunquam affirmare, non solum amatos esse floridos, sed & floridum reddere locum ubi cubant, calcant, &c. Unde Virgil. eclog. 4. *Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores*; Persius, — *quicquid calcaverit iste, Rosa fiat*. Sic Sponsa hic, bucolico more atque amatorio, affirmat à Dilecto suo gregem pasci inter lilia, quæ vel ultro fundit ager gratificatus Sponso; vel, quæ ipse roseo vultu evocat, vel, calcatu producit²⁰. *Lilia* hic vocantur, vel, *Sacra Scriptura*²¹, sacramenta, virtutes omnes, Divina attributa & mysteria P.: vel, fideles²², qui sunt *ut lilia inter spinas*, suprà v. 2²³. & nomen hoc habent à Christo, qui est *lilium*, v. 1. utpote qui eodem horto gaudent, & de eadem pulchritudine & eodem odore participant. Quod *pasci* dicitur inter eos, notat & præsentem

amejus & delectationem cum illis esse. Porro, hæc verba occurrere videntur huic objectioni, Si Christus tuus sit, cur tam longè abest? Respondet fides, *Pascit* tamen, &c. q. d. Benignus est populo suo, & illis præsens, quamvis nunc eum non video, &c²⁴.

17. *Donec, &c.* וְעַד שֶׁיִּשְׁפֹּךְ דָּמִי *Dum*, vel *Donec*, *spiret*, vel *afflet*, (vel, *aspiret*, P. Mo. V. sic JT. Pi. vel, *respiret*, 6. Pi. vel, *refrigeretur*, Sy.) *dies*, & *fugiant* (vel, *amoveantur*, 6. recesserint, M. vel, *inclinentur*, Sy. vel, *procedant*, Ar.) *umbræ*, Merc. &c. Obscurus est hic locus, & variè explicatus²⁵. Q. hæc verba cum præcedentibus nectunt, *Dilectus meus mihi*, &c. ut sensus sit, *Quamdiu temporis erit vicissitudo*, ità ut *dies umbræ*, i. e. nocti, & *umbra diei*, succedat, tamdiu noster constabit amor²⁶. Alii cum sequentibus jungunt, & versum sic explicant; *Donec aspiret dies*, & *inclinentur*, i. e. *fugiant nullæque sint*, *umbræ nocturnæ*, *Interim dum dies non adeit*, nec adhuc abierunt *umbræ noctis*, *diverte ad montes illos*, ut illic totum diem mecum suaviter transigas; illuc enim te sequar²⁷. *Donec spiret dies*, i. e. *veniat* v. Sic loquuntur Hebræi²⁸, quia adveniente die solet oriri ventus²⁹. *Spiret dies*, i. e. *ventus diei*³⁰. *Donec spiret*, vel *efflet*, sub. *lumen*, ex sequenti umbrarum fuga³¹. Al. *Donec respiret dies*, i. e. *Donec Sol*, qui diem efficit, occumbat, & quasi defessus cursu suo respiret³². Hæc à Sponsa dicta videntur, vel, 1. summo manè; q. d. Tu me rus invitas; interim dum dies major fiat te in hos montes citissime recipias³³: vel, 2. sub vespere, ut fuga umbrarum sit inclinatio earum, ut poeta ait, *Majorisque cadunt altis de montibus umbræ*³⁴. Alii sic, *Interim dum spirat dies*, i. e. *afflat ætus vehementior*, &c³⁵. *Dum est flagrantissimus ætus diei*, & *umbræ fugiunt*, Ti. Q. verba referunt ad illud, *qui pascit*, vel *pascitur*, &c. sed variè. Q. ad meridiem; tunc sensus est, *pasci Sponsum donec umbræ penè evanescant*, quod in meridie contingit, cum à pascuis abducuntur greges. Alii tamen veritilidius, & ad nuptiarum institutum accommodatius, de Solis casu interpretantur, quia exponunt de vitæ fine. Sic Theodor. Greg. Ambros. &c. Dicit verò Sponsa *Dilectum suum* tamdiu pasci inter lilia, donec veniat fructus, i. e. nox nuptiarum. Sed hic multa sunt notanda. 1. *Ventus*, ut manè, ità etiam vespere, fiat, testibus Aristot. problem. 25. 4. Plin. 2. 43. *Vespertinam verò auram*, tanquam rem consuetam & notam, posuit Virgil. pro signo imminentis noctis, *Æneid. 7. Aspirant auræ in noctem*. Sic Genes. 3. 8. *auræ post meridiem ponitur pro vespere*. 2. *Inclinatio umbræ* eam vespertinam esse docet; Psal. 109. 23. *ut umbra cum declinat*. 3. Observandum hic, totum diem in hortis poni: nam multo manè vocata est Sponsa, & nocte reducta est domum, noctu autem peractæ sunt nuptiæ; ut moris fuisse constat ex Gen. 29. 23. ubi vespere Liam dedit, &c. & ex Matt. 25. 3, &c. ubi virgines cum lampadibus occurrunt sponso & sponsæ, & ex Cicer. Cluent. ubi noctem cum nuptialibus facibus conjunxit³⁶. Sensum [versus] mysticum esse puto, *Dum dies clarus*, i. e. plenior salus per Christum, affulgeat orbi, cum *umbra V. T.* & mœror ac molestia fugient, interim Ecclesiæ suæ adfit, & eam mirâ celeritate adjutum veniat ex montibus illis odoratis, suppeditans ei odoramenta quibus reficiatur³⁷. Alii referunt ad diem Judicii & resurrectionis, quo dies plenus erit, & mœroris umbræ fugient³⁸. Hunc diem intelligendum suadent, 1. quod scopus ejus sit seipsam solari spe futurorum; 2. quod illum opponit præsentibus mediis, tanquam umbris, &c³⁹. Nox & umbræ significant, vel, tenebras peccati & ignorantie, Mic. 3. 6. Eph. 5. 8. 1 Joan. 1. 6; vel, tempus calamitatis, Lam. 3. 1, 2. *Dies* est, tempus cognitionis, sanctitatis, consolationis, &c. Esth. 8. 16. Rom. 13. 12, 13. 1 Thess. 5. 5. Diluculum hujus diei est, sensus gaudii & consolationis per Verbum & Spiritum. Vide 2 Pet. 1. 19. *Fuga umbrarum* est, amotio ignorantie, peccati, miserie, &c. quæ hic inchoatur, & ad finem continuatur, cum dies Christi apparebit, 1 Thess. 5. 2. 2 Thess. 2. 2⁴⁰. ¶ *Revertere*] Locus hic difficillimus est, quia non satis apparet cur hæc dici poterint à Sponsa. Q. volunt Sponsum hic discessum mo-lientem à Sponsa revocari. Alii, revera discessisse, & nunc

† Dur.

San.

Q. in Me. & in San.

Al. in Me.

V.

Bel.

sim.

Me c. Belg.

Merc.

A.

Pi.

Merc.

Q. in Me.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

Al. in Merc.

nunc redire, &c. Alii, precari Sponsam, ut Dilectus ad pascua revertatur, ut omnes ejus conspectu & suavitate fruantur. Mihi alienum videtur à re nuptiali & amatoria, Sponsam abiisse à Sponsa tam chara, & sui desiderio languente, &c. Quare mallet Sponsam hic secum loqui, ac sibi imperare, ut, ex lege Epithalamii, ad vocem sive cantilenam suam sæpius intercalatam iterum redeat, eamque repetat, ut, unde exorsa est, eodem terminetur cantilena. Nihil est quod cogat *reverti* hic ad Sponsam referre, alioquin addidisset, ut solet, *dilecti* nomen. Vel, forsitan Sponsam hic alloquitur, sed præsentem; & tunc orat ut pergat esse benivolus, &c. *Reverti*, Heb. *circui*, q. d. Circumspecta nè quid mihi accadat mali, quod vel amori incommodet, vel officio. *Reverti*, &c. i. e. Cura ut mihi adsis quam velocissimè, neque à me latum unguem discedas. Solatium à Christo petit. Confer cum hoc loco Psal. 71. 21 P. *reverti* hic indicat, 1. Christi absentiam; 2. Ecclesiæ sensum absentiae, & desiderium præsentiae, ejus. ¶ *Similis esto*, — *caprea*, &c. Tum celeritate ad me juvandum, tum amoenitate ad me delectandum. ¶ *Super montes* (vel, *per montes*, Ca. vel, *in montibus*, M. Ti. JT. Pi. vel, *ad montes*, Merc.) *Bether* Ità P. Mo. Merc. Ti. Ca. Loca hæc erant Judææ nobis ignota. ¶ *Disparatis*, JT. Pi. vel, *divisionis*, M. Pi. i. e. in montibus terræ Gilead, quos Jordanes à reliqua Judæa dividit. Confer 2 Sam. 2. 29. Horum montium meminit, quia summa in illis præstantia & commoditas venationis, cum nondum fuisset ædificata domus in saltu Libani. Super hos montes discurrere solebant capreae, &c. ut ex Scriptura liquet. Mons *Bether* est mons *scissionis*. Videtur ità dictus propter *ῥαχμὲς* & *χωμαῖα*, i. e. *terre scissuras*, quæ sunt imbrium violentiæ. Et hoc voluisse d. qui reddunt, *ὄρη κοιλωμάτων*, *montes cavitatum*. Sunt qui malunt, *χωμαῖα* — quæ lectio si potior esset, dicerem illos in Hebræo legisse *montes* *ῥαχμὲς*, seu *coronæ*; quo modo vocari poterant montes quibus Jerusalem tanquam coronâ cincta erat. Alii appellativè intelligunt, *montes divisionis*, ubi à me separeris; unde sensu mystico sunt qui cælum intelligunt, quod inter nos & Deum dividat. Sensus, q. d. Domine, nè sis mihi peregrinus, sed celerimè & clementissimè ad me venias, & me præsentia tuâ soleris, dum hi montes inter me & te dividant, donec me recipias ad te, ut te plenè & immediate fruatur. *Montes divisionis* [vocat,] quod dividant mortales ab immortalibus.

CAP. III.

1. *In lectulo meo per noctes quæsi* Sunt verba Sponsæ, narrantis quid sibi noctu acciderit; cum se in somniis putaret propter se habere amicum suum, eum verò quærens non invenerit: ut superius expositum videtur quid interdum actum fuerit inter Sponsam & Sponsam, vel certè ubi dies propè erat. Ostendit hic Ecclesia graviores afflictiones in quas incidit ex sensu absentiae Sponsi, quem secum præsentem putans secum se in lecto reposuit, &c. Ità hunc locum intelligo ex collat. cum Cant. 5. 2, 3. Non quæsi Sponsam Dilectum suum, quasi se clanculùm ex lecto subduxerit, quia Sponsus ad Sponsam non accedebat nisi post translationem, & peracta nuptiarum sacra, ut patet ex Gen. 29. 21, &c. Deut. 22. &c. Sed *quære* hic significat, vel, 1. rem abesse; ut dicimus, *Desidero in te*, aut *quæro*, aut *requiro*, *prudentiam*, i. e. eam abs te abesse video: q. d. Dolui abesse Sponsam à lecto, &c. Vel, 2. *conari & velle*: ut Exod. c. 2. v. 15. *quærebat occidere*, &c. 2 Sam. 20. 19. *quæris subvertere*, &c. ut sensus sit, *Desideravi eum lecti socium habere*, i. e. nuptias inire. *re* esse in lecto suo ignaviam & torporem ejus hic exprimit, ut Cant. 5. 3. atque ità opponitur sequenti ejus suscitatori & diligentiae; idèoque distinguitur à *lecto nostro* Cant. 1. 16. & *lecto ejus* postea v. 7. Quæsi eum, sed pigre & desidiosè, nimium mihi indulgens, meæ unius studens quieti & delectationi. Vel, *lectus*

hic tribulationem significat, ut Apoc. 2. 22. quod Ecclesia Dominum quæsiit & expectavit in via iudiciorum ejus, ut Esa. 26. 8. *Per noctes*, i. e. tempore, vel, 1. profundæ meditationis; vel, 2. afflictionis, quæ per noctem significatur, Psal. 63. 7. & 77. 3. &c. *Quæsi* per orationem, studium, meditationem, poenitentiam, &c. ¶ *Quem diligit anima mea* Docet hæc phrasia amoris & sinceritatem & singularitatem. ¶ *Non inveni* Vel, quod ignaviter & oscitanter eum quæsi; vel, quod gratiam oblatam repudiavi, vel, acceptam perdidici.

2. *Surgam*, *Agè, surgam*, Ca. q. d. Majori diligentia eum quæram, non in lecto jacens, &c. Significat hoc excitationem & augmentum gratiæ ipsius. Neh. 2. 12, 18. Psal. 57. 9. Lament. 2. 19. *Surgam* (sub. igitur, P. Merc.) *nunc*, Ti. Mo. &c. statim, sine mora, Psal. 119. 59, 60. Sponsa seipsam excitat ad quærendum, &c. ¶ *Et circumibo* (vel, *lustrabo*, V. sic Merc.) *civitatem* Ità M. sic P. Ti. &c. *in civitate*, Mo. i. e. in Jerosolyma, ubi Christus habitavit, ubi Templum, &c. quæ etiam erat figura Ecclesiæ, Esa. 26. 1. In Verbo & institutis suis Christum quæsiit. In Ecclesia, quæ *civitas* dicitur, 1. ab ordine & regimine ejus; 2. ab unitate, Psal. 122. 3. Eph. 2. 21; 3. à privilegiis, Eph. 2. 19. Al. in Synagogis Hebræorum ubi dispersis, & apud Gentes. Al. in foro & turba: sed non eff. ibi inveniendus Christus. Occupationes externæ immoderatiùs assumptæ animum à Deo abstrahunt. *Circumitus* magnum indicat studium, & desiderium obtinendi; si sit in malum, ut Psal. 55. 11. & 59. 7, 15. si sit in bonum, ut hoc loco. Allegoricè Paraphrastes [Chald.] hoc explicat de Israelitis mutuo se excitantibus ut eant ad tabernaculum conventus. ¶ *Per vicos & plateas*; sic JT. Pi. Mo. M. &c. *בִּשְׁמֵי וּבִרְחֹבוֹת* ¶ *Per plateas & per loca lata*, P. in quibus populus convenire solebat, 2 Par. 32. 6. Neh. 8. 1, 3, 16. ubi & sapientia clamat, Prov. 1. 20, 21. & Christus docet, Luc. 13. 26. Phrasia accuratum scrutinium indicat. ¶ *Quæsi* Proposita nihil valent, nisi sequatur praxis. ¶ *Non inveni* Non quod offensus esset Sponsus præsentia diligentia, sed quod castigaret priorem negligentiam. Ut suorum fidem & patientiam exerceat, nè torpore lentescant, ideo non statim se offert: vel, quia aliter quærit quàm par est. Quærit — per urbem, per vicos, &c. h. e. omnibus modis Christum invenire. Sed nullæ humanæ rationes vel vires ed possunt adducere. Christo duce opus est & Spiritu, ut ad Dei cognitionem pervenias. Repetit hic quod dixerat; quo affectum indicat & studium quærendi, & mœrorem quod non invenit eum.

3. *Invenierunt me vigiles* (vel, *custodes*, M. P. Mo. Merc. &c. urbis scilicet,) qui custodiunt (vel, *obseant*, JT. Pi. circumseunt, M. P. &c.) civitatem Custodes hic sunt, vel, 1. Angeli. Vel, 2. sapientes mundi, qui nesciunt ubi Christus est. Vide Matt. 2. 3, 4. Synagogarum principes, & idolorum Gentilium sacerdotes. Vel, 3. Ministri Verbi, qui velut excubias agunt in Ecclesia, quam etiam docent ubi Christum reperiatur. Hi *vigiles* vocantur, Esa. 62. 6. Ezech. 3. 17. & Heb. 13. 17. Sacerdotes olim custodiebant vigilias Domini, Num. 3. 7, 8. Vel, 4. falsi doctores, quippe qui Sponsam vulerant, Cant. 5. 7. qui se pro custodibus venditant, licet Sponsam non viderint, nec ostendere poterint. Non dicitur Sponsa quæsiisse illos, sed ipsos invenisse Sponsam; id quod diligentiam eorum in officio suo ostendit, & convenit cum munere vigilum, quod est, noctivagos invenire. *Invenierunt*, i. e. statum meum ex Verbo Dei monstrarunt, &c. ¶ *Num quem, &c?* Sub. *Quibus dixi*, Num, &c? vel, *Quos percontata sum*, Num, &c? Ti. sim. Merc. Quod eleganter bmittitur, quia dialogismus & personæ compellatæ mutatio attentum lectorem fallere non potest. *Quem dilexit anima mea vidisti?* Mo. &c. Vis maxima est in eo dicendi genere, quum relativum sine antecedente ponitur. Cum enim totum Sponsæ animum Sponsus absorberet, multa dicit quæ videri poterant inepta non amantibus. Vide amoris vim, quò rapiat amantes. Sibi persuadet amicum suum, quem tamen non nominat, nec signo proposito indicat, custodibus non ignotum quem forsitan

* Merc. forsan nec de facie nōrant. Nulla hīc legitur custodum responsio : five quodd cāci essent canes, Esa. 56. 10. qui nihil de Sponso indicare possent ; five quodd non posset Sponsa ex Ministrorum doctrina consolationem capere †.

† A.

4. Paululum, &c. [כַּמְעוּט שְׂעִירָתִי מִהֶם עַד שֶׁמֶצְאָתִי] Quam paululum (vel, Tanquam paululum, Mo. Statim ut, Ti. V. Propemodum, Merc.) transissem ab iis, (vel, illos praterii, five praterieram, Ti. V. Merc.) tunc (vel, donec, Merc. i. e. quum, Merc. JT. Pi. usquequo, Mo.) inveni, P. Paululum, vel temporis, vel loci. Cum illis non mansit, quia Dilectus aberat. Solus Christus affligas conscientias solari potest. ¶ Tenui eum, nec dimittam] Pluris illa facimus quæ difficilius comparantur.

* A. ¶ In domum matris meæ] Qu. Cur matris, non patris? Resp. 1. Forsan matris domus appellatur, quia

fœminæ se plerumque domi continent, &c. viri autem negotia foris obeunt, ut hospites magis quàm habitatores aut domini domus esse videantur. 2. In nobilioribus domibus erat pars separata pro fœminis, ut patet ex Gen. 24. 67. & 31. 33. Esth. 1. 9. Marc. 6. 24. Cum autem sponsa induceretur in sponsi domum, induci utique debuit in gynæceum, ubi sponsi mater cum muliebri comitatu morabatur.

* Sin. Matris meæ, i. e. Synagogæ; vel, Gentilitatis: ex qua prognata est secundum carnem Ecclesia; in quam Ecclesia optat Christum introducere, ut ab illis agnoscatur & colatur. Dicit Ecclesia Gentium, se Christum non relicturam donec ad ejus cognitionem Synagogam Judæorum adduxerit, quæ sibi primum mater fuit, & unde salus manavit ad Gentes. Nos generaliter accipimus de utraque, vetere & nova, Ecclesia. Ecclesia visibilis est mater singulorum fidelium, Hof. 2. 2. hæc habet filios & secundum carnem, & secundum Spiritum. Matris domus hīc denotat quamvis civitatem, vel politiam, vel locum conventus, 2 Sam. 20. 19. Esa. 50. 1. Jer. 50. 12. Ezec. 19. 10. Mater est Jerusalem superna, Gal. 4. 26. Domus, in qua ea concipit nos per prædicationem Evangelii est, extrinsecus, Ecclesia, 1 Tim. 3. 5. intrinsecus, cor & conscientia, ubi fides habitat, Rom. 10. 10. Gal. 4. 19.

* Q. in Merc. Ad ades matris, i. e. in sedem conscientiæ suæ, in sua penetralia & corda, ubi locum habeat perpetuū; vel, in loca sua unde orta est, & totam gentem suam, ex qua aggregata est Ecclesia.

* Dur. 5. Adjuro (vel, Adjuravi, P.) vos, &c.] Idem planè versus erat supra 2. 7. qui hīc repetitur, ut in epithalamiis fit, & carminibus pastoralibus vel amatoriis, ubi versus intercalares & amœbæi locum habent. Nostri eodem sensu hoc iterari putant. Sunt hæc verba, vel,

* A. 1. Sponsi, qui Sponsam in somnum lapsam, labore huc illucque cursandi fatigatam, vetat excitari. Vel,

* Merc. 2. Sponsæ, de Sponso, quem tandem invenerit, nē ejus quietem & conjunctionem, quā sibi adjunctus est, turbent: quod eodem pertinebit quod supra; ubi enim pax Ecclesiæ, ibi & pax Christi, turbatur. Quod Ecclesiæ fit Christo fit, Matt. 25. 40, 45. Nē excitate illum. Moris erat, ut novæ nuptæ ἐξεγερθῆναι, seu degerere, carmina ante thalamum canerentur, quibus à somno excitaretur. Verba hæc eundem hīc habent scopum

* Merc. generalem quem supra 2. 7. nempe, ut ostenderet suam de Christo retinendo sollicitudinem: at scopo particulari variant; qui illic suam ipsius fruitionem Christi respicit; hīc verò, ut connexio cum verbis præcedentibus monstrat, præsentiam Christi in Ecclesia visibili, cujus membra hortatur ut Christum, qui jam redierat, dignè tractent, nec eum irritent ut rursus discedat.

* Dur. 6. Quæ, &c. [מִי וְהָאֵלֶּיךָ] Quid est hoc quod ascendit à deserto, Ti. V. vel, quod exhalat à sylva, Ca. Al. Quænam est hæc, vel ista, quæ ascendit, &c. Merc. Pi. sic P. Mo. M. vel, quæ ascenderet, &c. JT. nim. præter me. Sunt hæc verba, vel,

* Merc. 1. Sponsi. Pergit Sponsa exponere ut, quum quærendi Sponsi causā per desertum oberraret, eam conspicatus Sponsus dixerit, Quenam est hæc quæ ascendit de deserto? hujusmodi, sola, incommutata, nihil timens feras, vel raptore, præ amore Sponsi quem quærit? vel, quæ venit à rure floribus & fructibus ornata? Vel, 2. alienorum; vel, Gentium. Vel, 3. amicorum Sponsi, Sponso & Sponsæ occurrentium. Ver-

* Dur. 7. En, &c. [הִנֵּה מִטְרוֹן שְׁלֹמֹן] Ecce lectus ipsius Salomonis, Merc. sic P. Relativum præponitur antecedenti, non citra emphasin; q. d. Ecce lectus ejus, scilicet qui est Salom. Ecce lectus ejus qui par illi qui erat Salom. JT. Ecce ejus, scilicet Salomonis, cubile, Ca. Ecce quod attinet ad lectum Salomonis, Pi. Lectum, i. e. cubiculum: vel potius, currum Salomonis, i. e. qui ab ipso factus, non in quo ipse vectus est; quem lectum vocat,

* Merc. 10. ba sunt filiarum Jerusalem; ut probatur, 1. ex v. præced. ubi Sponsa eas alloquitur, & illæ hīc aptè respondent. 2. Iisdem tribuuntur hæc ipsa verba Cant. 8. 5. 3. Nulli præter iis conveniunt. Non Sponsæ, cui non bene congruit sequens ex ipsius ore commendatio: nec Christo, quia Cant. 8. 5. illa ascendere dicitur dilecto suo nixa; & quia de ipso sermo fit tanquam de alio à Sponsa & à loquente. Sunt hæc verba mirantium Sponsæ gloriam, &c. Hinc propriè incipit Epithalamium, i. e. nuptiale canticum: nam quæ hæcenus præcesserunt ad historiam pertinent, nuptiales ritus & geniales delicias. Dicitur hæc ascendere, quia Jerusalem, quò tendebat, sita erat in loco sublimi, ad quem ergò ascendendum erat. Vide Gen. 42. 2. & 46. 4. Exod. 13. 18, &c. Velut ex deserto, Merc. i. e. ex mundo, Joh. 15. 19. Vide & Ezec. 20. 35, 36. Vel, ex vacuitate Religionis & gratiarum, & horrendis tenebris, ascendens in terram promissam, i. e. ad Dei cognitionem veniens per Christum. Ità enim nova redemptio & salus sub umbra veterum in S. S. describi solet. Al-

* Merc. ludit ad exemplum Israelis ascendentis ex Ægypto, &c. Num. 10. 33. &c. & videtur innuere novam societatem aut conditionem Ecclesiæ surgentis in mundo, &c. ¶ Sicut, &c. [כְּתִימָרוֹת עֵץ] Variè reddunt. Sicut columna (vel, virgula, V. vel, vapores, M.) fumi, P. Mo. Pi. V. Ang. &c. sub. odorati, V. Ut palma, &c. Merc. Ca. i. e. columnæ, &c. q. d. recta. Palma arbor est erecta, & in sublime recta tendens: unde sic vocantur quæ excelsa & recta sunt, ut columnæ; maxime apud RR. qui notant arte effectum fuisse, ut fumus thymiamatis quàm rectissimè sursum erigeretur. Significatur ergò rectus Ecclesiæ ad Christum ascensus, nullis impedimentis retardatus, aut huc illuc distractus. Ceu fumus altissimus & palmarum instar, Ti. velut suffumigata excitatis fumis, JT. Heb. elationibus fumi, Jun. Columnæ fumi sunt indicia iræ Dei adversus contemptores Verbi & Ecclesiæ, Joel. 2. 30. Act. 2. 19. (& fumus est signum iræ: idem & hīc innui potest. Fumus etiā obscuritatem inducit, Exod. 14. 20. Indicat itaque Ecclesiæ gloriam mundo obscuram esse. Præcipue verò denotat sanctificationem Ecclesiæ, quæ, ceu spirituale sacrificium, ascendit recta ad Deum & cœlum, super altare Christum, incensum igne Spiritus Sancti. Fumus hic non est ordinarius, ut sequentia docent; sed fumus incensi, qui, à Deo præceptus, ascendit cœlum versus. Ex aromatibus, &c. [מִקְטָרֵת מִזֵּי וּלְבֹנָה מִכּוֹל אֲבִקָּה] Suffusa, vel suffumigata, myrrha & thure, (vel, suffusus myrrha & thuris, M.) & omni (vel, ex omni, M. Mo. vel, imò omni, Merc.) pulvere aromatarii? P. vel, institoris? Merc. vel, pigmentarii? M. seplastarii? Merc. Ca. vel, præstantiore quàm omnis pulvisculus aromatarii? JT. Heb. quod est præ omni pulvisculo, &c. Pi. Ex suffitu myrrha & thuris, omnisque, &c. Ca. qui generatur suffitu myrrha & thuris, & omnium pulverum pharmacopola? Ti. [רוֹכֵל], propriè mercator, hīc specialiter pro aromatario accipitur. [רוֹכֵל] est mercator, qui omne genus aromatum vendit. Intellige eam omnibus dotibus & gratiis ornatam, quarum rumor latè pervagetur, & ad Christum usque manet; non secus ac myrrha, thus, &c. procul odorem suum spargunt. Ardens ille amor Sponsæ se statim prodit; neque enim illustria Spiritus Sancti dona diu celari possunt. Fideles, repleti gratiis Christi, & præsentia ejus vivificati, odorem gratissimum omnibus, etiam impiis, spargunt. Myrrha & thus hīc denotant Christi mortem & mediationem, & merita, quæ Deo sunt suaveolentia. Vide Eph. 5. 2. Apoc. 8. 3, 4, 5. Pulvisculi hīc esse possunt, fructus regenerationis; omnes gratiæ & reliqua Christi dona quæ in hac vita haberi possunt; & præsertim orationes & gratiarum actiones fidelium, Mal. 1. 11.

* Merc. 70. 7. En, &c. [הִנֵּה מִטְרוֹן שְׁלֹמֹן] Ecce lectus ipsius Salomonis, Merc. sic P. Relativum præponitur antecedenti, non citra emphasin; q. d. Ecce lectus ejus, scilicet qui est Salom. Ecce lectus ejus qui par illi qui erat Salom. JT. Ecce ejus, scilicet Salomonis, cubile, Ca. Ecce quod attinet ad lectum Salomonis, Pi. Lectum, i. e. cubiculum: vel potius, currum Salomonis, i. e. qui ab ipso factus, non in quo ipse vectus est; quem lectum vocat,

cat, quia in eo reclinati tanquam in lecto sponfi gestabantur. Inter tot ipsius currus 1 Reg. 10. 26. aliquos puto fuisse geniales, quibus in nuptiis uterentur filiae Jerusalem². Magnificentia novi mariti prædicatur². Sunt verba Sponsæ, quæ, jam laudata, & metuens nē ipsam nimis, Sponsum autem minùs, respicerent, proponit illis aliud & nobilius objectum, *En lectum Salomonis*, &c^b. Quia Sponsus dicitur rex, sumitur hinc Salomon pro Rege, per synecdochen, ut Cæsar pro Imperatore; qu. d. lectus mei Salomonis, mei Regis ac Sponsi^c. Fuit Salomon (& ab eo acta) typus Christi, &c^d. ut colligitur ex Psal. 72. Esa. 9. 6. &c^e. & hic introducit ut talis^f. Salomonem hunc coelestem, non terrenum, esse patet, 1. quia vers. ult. de Salom. terreno verè dici nequit. 2. Descripta sunt accuratissimè in 1 Reg. Salomonis regia, mensa, &c. de cubili autem, & lectica, & hac custodia, nihil. 3. Quis ornatus sponsali toro accessit de 60 militibus, &c^g? 4. Quid attinebat canere in tam insigni Cantico de cubiculariis & præfidiariis Salomonis in cubiculo ejus, de quibus constabat omnibus? & quī Salomo de his adeò gloriaretur? Unde Judæi ipsi mysteria in hisce quærunt^h. Per lectum hinc intelligunt, vel, 1. Christumⁱ. At lectus hic Sponso & Sponsæ communis est^j. Vel, 2. crucem, in qua Sponsus dormivit, & in qua dormiat oportet Sponsa, si Sponso similis esse velit^k. Vel, 3. orationem, quā & Deus animā, & animā Deo, fruitur^l. Vel, 4. S. Scripturam^m. Vel, 5. Ecclesiamⁿ. Obj. Hæc Sponsa est, non lectulus. Resp. Sed quis nescit in talibus parabolis & figuris rem unam sæpe multis comparari, ob diversos respectus, & quod unā comparatione omnia significata non possint exprimi? uti Christus est sacerdos, ara, sacrificium, &c^o. Vel, 6. quamcunque animam^p: corda electorum, ubi Christus cubat & habitat, Cant. 1. 13. Eph. 3. 17. Atque hæc habitatio per Templum significata est, 1 Cor. 6. 19^q. Vel, 7. idem quod supra 1. 16. nempe accessum illum, & familiaritatem & jucundam societatem quam fideles habent cum Christo. Lectus destinatur, 1. ad quietem, Esa. 57. 2. 2. ad mutuam conjugum societatem. Porro, dicitur lectus ejus, nempe Sponsi, ut doceat omnem quietem & suavitatem illius lecti ab uno Christo fluere^r. ¶ *Sexaginta fortes ambiunt*, &c. [סַבְרִי לָהּ] *Circum eum sunt*, Merc. &c. [Sed quorsum hoc dicit?] Resp. 1. Connecendum hoc cum præced. q. d. Quomodo audes sola per desertum ambulare nihil metuens, quum Salomon in urbe sua tantam habuit custodiam^s? 2. Ipse Salomon hinc lectulum suum describit, ut ad eum amicam invitet. q. d. Nē metuas, o Sponsa, in lecto Salomonis, h. e. in conjunctione cum Christo, &c. ecce, stipatus est, &c^t. Providet Sponsus ut Sponsa placidissimè & securissimè dormiat^v. Sponsa hinc supponitur esse in lecto cum Sponsa, alioquin nullus esset hujus custodiæ usus^x. Per hanc custodiam denotatur protectio fidelium, tum, 1. per suam in corde custodiendo diligentiam, Prov. 4. 23^y; tum, 2. per Deum, 1 Pet. 1. 5. & Dei pacem, Phil. 4. 7^z; tum, 3. per Angelos, Psal. 34. 8¹; tum, 4. per Ministros Christi, qui animabus invigilant, Act. 20. 28, 31. Heb. 13. 17^m. & Ecclesiam adversus infidias defenduntⁿ. Custodes lecti hinc sunt amici, qui Sponsum magno numero comitabantur, ut constat ex Gen. 29. 22. Jud. 14. 10. Hi *sexaginta* vocantur, i. e. plurimi, more Scripturæ, ut sit numerus certus pro incerto. Vel, si lectus sit anima, custodes erunt virtutes omnes^o.

8. *Omnes*, &c. כָּלֵם אֶחָיו חָרֵב *Omnes* (vel, *Omnes ipsi*, P. Mo.) *tenent gladium*, M. Merc. &c. Ad verb. prehensi, sive apprehensi, gladio, V. Pi. Mo. Merc. &c. Participium passivum pro activo, apprehendentes gladium P. אֶחָיו, pro אֶחָיו; ut Jud. 8. 11. *per viam* הַשְּׂכֵנִי *habitantium in tentoriis*, pro, הַשְּׂכֵנִי. ¶ *Et ad*, &c. מִלְחָמָה *Docti*, vel *edocti*, bellum, Mo. Merc. &c. vel, belli, i. e. ad prælium, V. vel, bellatores, P. assuesciti bello, Ti. sim. M. rei militaris periti, Ca. ¶ *Ensis super femur*, &c. q. d. Paratus ad prælium, ut Exod. 32. v. 27. Psal. 45. 4^t. ¶ *Propter*, &c. מִפְּנֵי בְּלִיָּוָה *Propter* (vel, *contra*, Ca. sic Merc.) *timorem* (sub. *qui existit*, Pi.) *in noctibus*, P. Pi. &c. vel, *noctium*, M. vel, *nocturnum*, Ca. V. i. e. Ut nocturna pericula vitentur^u.

ut furta, homicidia, &c. quæ noctu fieri constat^t. Intelligit hic errores tenebrarum & ignorantia, aliave pericula quæ clàm obrepere possunt^v: vel, dubitationes & metus fidelium in nocte desertionis, &c^x.

9. *Ferculum fecit sibi Rex Salomon*, &c.] Observa hinc gradationem; *Salomon*, v. 7. *rex Salomon*, v. 9. *rex Salomon coronatus*, v. 11. Quod diutius de Christo loquitur, eò altius ipsum evehit in cogitationibus & sermonibus suis^y. ¶ אֶפְרָיִם וְגוֹ' Vox alibi non occurrit^z.

[Variè reddunt.] אֶפְרָיִם, o. quod est *lectica*, (*lectica gestatoria*, Merc.) aut simile quid^a. *Lecticam*, Merc. V. quā vehi solet sponsa^b, quæ ostentationis causâ facta est^c. *Spondam*, Pi. *Thalamum sponsarum*, Mo. *Ædificium*, P. *Palatium*, M. *Augustale*, Ca. *Umbraculum*, Ti. *Tentorium*, V. He. in Merc. vel, *Thalamum insignem*, He. in Merc. Vox deducitur à אֶפְרָיִם *fructificavit*^d. Nomen & symbolum satis accommodata conjugio^e. Vel, ab אֶפְרָיִם *velo*, seu *linteo*, 1 Reg. 20. 38. vel, à transposito אֶפְרָיִם *gloria*, *ornatu*, &c^f. Sunt hæc verba, vel, 1. Sponsæ, quæ, suâ gloriâ & felicitate non contenta, omnes mortales exoptat pari esse conditione; ideòque Sponsi magnificentiam describit, ut omnes ad eum admirandum & amandum adducat. Vel potius, 2. Salomonis de se loquentis per tertiam personam, lecticam describentis quam ad amicam suam secum in pompa gestandam per urbem conficiendam curarat. Addit *regis* nomen, ut regiam hinc agnoscas magnificentiam^g. Intelligunt hinc, vel, 1. Tabernaculum, seu potius Templum; quod certè lignis Libani erat opertum, 1 Reg. 6. 9^h. Vel, 2. Verbum Domini, quo consistit Ecclesia, & quo nihil pretiosius estⁱ. Vel, 3. Christum, ejusque inprimis humanitatem gloriosam, quam assumpsit in salutem electorum, filiarum Jerusalem. Vel potius, 4. Ministros Christi, sive Ecclesiæ, qui professione & praxi & prædicatione suâ Christum quasi in lectica vehunt, in qua Christus sedet docens, regens & triumphans. Ut *lectus* denotat secretum Ecclesiæ statum in tempore periculi; ità *lectica*, illustriorem ejusdem gloriam^j. Vel, 5. viam, sive foedus, redemptionis. Probatur. 1. Nihil aliud est cui convenit. 1. Non est Christus; nam hæc *lectica* est opus Christi, ejusdemque vehiculum, 2. Non est Ecclesia; quia, 1. partes descriptionis huic minimè competunt: 2. quia hæc Ecclesiæ bono facta est. 3. Non est commune opus sive creationis, sive providentiæ; quia est opus specialis gratiæ pro electis suis, idque in via; nam electi in cœlis non sunt *filie Jerusalem*. Nec aliud quicquam fingi potest. Est itaque foedus redemptionis. 2. Huic conveniunt singula quæ hinc dicuntur. 1. In hac, ceu lectica, vehuntur fideles & sustinentur, & triumphant. 2. Opus hoc est Christi modo peculiari, & gloriæ ipsius gratiæ illustrandæ, commodòque peccatorum promovendo, destinatum. 3. Hoc meritò dicitur constructum ex *lignis Libani*, (i. e. cedris, quæ frequentes & penè propriæ erant Libani^k), i. e. præstantissimis & duraturis; quod huic æterno foederi optimè convenit. 4. Huic congruit forma lecticæ, ejusque columnæ argenteæ, fundus aureus, &c^l.

10. *Columnas ejus fecit argenteas*] Columnæ inserviunt decoro, & ordini, & magnificentiæ, & stabilitati^m. Hinc denotant, vel, 1. verba sive promissa Deiⁿ, quæ argento conferuntur Psal. 12. 7. quibus fideles sustinentur^o; quorum respectu foedus *firmum* dicitur & *bene ordinatum*, 2 Sam. 23. 5^p; vel, 2. fideles Ecclesiæ Ministros, inprimis Prophetas & Apostolos^q; qui *columnæ* vocantur Gal. 2. 9^r. ¶ *Reclinatorium aureum*, אֶפְרָיִם וְגוֹ' *Pavimentum ejus*, V. G. Ti. Belg. *solum*, vel *fundum*, Ca. Pi. A. *stratum ejus*, P. Mo. Merc. JT. Eam partem lecticæ intelligo in qua acclinati sponfi cum dignitate & placidè recumbunt^t. *Sedes*, ubi Salomon sedet vel jacet in curru^u. Quod *fundum* habet, firmitatem & stabilitatem foederis ostendit: *aureum* significat & soliditatem & præstantiam ejus^v. Respicere videtur Propitiatorium, cui Deus infidebat, Psal. 80. 2. & significat foedus gratiæ fide apprehensum^x. ¶ *Ascensum purpureum*, אֶפְרָיִם וְגוֹ' *Vehiculum* (vel, *operimentum*, Ti. currus, Merc. Pi. vel, *sella*, seu *sedes*, Merc. Q. in V. Ca. vel, *stragula*, JT.) *ejus*, M. Mo. &c. *cælum ejus*, P. Belg. Significat illud quod supernè trabibus ædifi-

A.

Merc.

Dur.

Dur.

A.

G.

V. Merc.

Merc.

Merc.

San. K.

Me c.

San.

Ma.

Merc.

He. in

Merc.

Merc.

A.

San.

Dur.

Dur.

A. Dur.

A.

Dur.

Belg.

A.

A. Belg.

San.

A.

Dur.

A.

7 V. ex He. ædificiorum regionum appingitur ad eas occultandas. *Velum ejus*, quod erat suspensum, & inequitabat super perticas à columna ad columnam². Proprie, *מַעֲרָא* cortina; quæ tabernaculo seu lecticæ lecti loco erat³. Heb. *currum*, i.e. velum, ejus; metaphora: nam velum suspensum circa lectum vehitur quasi perticis illis de quibus suspensum est, dum huc illuc trahitur⁴. Camera lecticæ⁵. *Operimentum* conservat à re quavis desuper incidente⁶; & hinc denotat, vel, 1. defensionem Ecclesiæ⁷: vel, 2. externam conversationem Ecclesiæ, ejusque vestitum, qui *purpureus* dicitur; qui color regius est, & vitam coelestem respiciens, & sanguinem Christi, de quo participat Ecclesia ad justificationem & sanctificationem, Rom. 6. 3, 4. Apoc. 1. 5, &c. ¶ *Media*, &c. *מִדְּבַר אֲרָבָה מִנְּוֹן* [מִן] Medium (interius, five interiora, Merc. o. Sy. Ar. JT. Pi. sic V.) ejus (i.e. lecticæ⁸) stratum, five constratum, (vel, *tectum*, V. vel, *pavimentatum*, Pi. vel, quasi *pavimentata*, JT. nam *מִדְּבַר* est *pavimentum*⁹: vel, *conflatum*, M. vel, *accensum*, five *exustum*, Q. in V. sim. Mo. nam *מִדְּבַר* est *pruna*, Esa. 6. 6¹⁰.) amore filiarum Jerusalem, P. Merc. Ti. V. Belg. vel, à filiabus, five puellis, &c. Mo. JT. Pi. o. h. e. Quæ omnia plumario opere & phrygionico acupinxerunt Jerosolymitanæ¹¹. Stragulæ vestes in medio illius spondæ positæ erant acupictæ amabiliter¹². Vel, propter (vel, erga, Sy. Ar.) filias, &c. M. Ang. simil. Ca. Me. &c. ut scil. illis honori, voluptati & saluti hæc omnia cedant¹³. Ideo se sic spectandum exhibet, ut satisfaciatur illarum desiderio ejus aspectu satiari cupientium¹⁴. Fecit Salomon hanc lecticam quæ filia Jerosolymitanæ in nuptiis uteretur. Videntur autem Reges id sibi negotii assumptisse, ut sponsas ornarent, & regio apparatu in nuptiali pompa cohonestarent. Vide 2 Sam. c. 1. v. 24. Porro, dicit, propter filias, quia Sponsus hic coelestis multas ducere & potest, & cupit¹⁵. Est autem Sponsa nostra de filiabus Hierosolymæ; ideo Hebræi sic exponunt, *amore unius ex filiabus*, &c. o. Per amorem intelligunt, vel, 1. amorum historias mulierum Judæarum acupictas¹⁶: imagines & picturas artificiosissime acupictas¹⁷: emblema aliquod vel symbolum amoris, quale in Arsinoes ferculo describit Theocritus Idyl. 15. qui id hinc desumpsisse videtur. Vel, 2. ipsum Sponsum, qui medium locum currus obtinet; qui amor vocatur, q. d. valde amabilis. Vel, 3. res amabiles & gratas, abstractum pro concreto; ut sensus sit, interiora currus ardere, i.e. splendere gemmis, aut alio pretioso cultu¹⁸: quod mysticè nihil aliud est quam, ornari virtutibus, &c. Vel, 4. amorem Christi summum, &c. quo peccatores (non secus ac magnates pulvillis mollioribus) suaviter incumbant, qui alioquin infirmitatibus & peccatis suis obruti desponderent¹⁹.

11. *Egredimini*] Ità M. P. Mo. &c. à statu ignorantie & peccati²⁰. Relinquit priores sponso vestros; alioquin non vult Christus se vobis patefacere²¹. Privatis affectibus positis, prodite in publicum. Al. Interjectio est, ut illud, *venite*; q. d. Agite dum. Prorumpit in exclamationem, vel 1. Sponsus; vel potius, 2. Ecclesia, omnes invitans ad contemplandum hunc Sponsum tam magnificè ornatum²². ¶ *Et videte*] Sponsa, videns eas in contemplatione currus genialis stupentes, jubet illas & oculos & mentes convertere ad Sponsum, &c. q. d. Si mirari velitis, hem vobis objectum dignum, Christum, &c. Tò spectate innuit, 1. earum stuporem, quas excitare opus est; 2. considerationis hujus tum difficultatem, tum gradum intensissimum; 3. objecti dignitatem, &c. ¶ *Filia Sion*] i. e. Jerusalem²³; pars pro toto: q. d. quotquot electi estis, & tam nobilis urbis cives²⁴; qui ibi degitis²⁵. Vocantur hinc *filie Zion*, ut dicerent, Zionis gratia & ipsos & Hierosolymam apud Deum in pretio fuisse, Psal. 87. 2²⁶. Zion dicitur *mons sanctus*, Joel. 3. 17. figura erat Ecclesiæ Christianæ, Esa. 49. 14. — 22²⁷. Forsan, quod Sion arx urbis esset, huc lectiores de civibus invitat, i.e. eos qui salutis suæ & Sponsi amore ducuntur²⁸. ¶ *Regem Salomonem*] i. e. Christum, à Salomone præfiguratum²⁹. Vel, videte Sponsum, quem Salomonem vocat, i. e. Regem, ex more, [ut antè notatum:] q. d. Quibus videre non contigit Salomonem in die desponsationis, &c. videte hodie vivam illius imaginem in hoc Sponso, qui est alter Salomon³⁰. Animadvertite: vide-

bitis gloriam hanc Salomonis nihil esse ad Sponsi mei gloriam³¹. ¶ *In diademate* (vel, *corona*, M. P. &c. Jun. vel, *gestantem coronam*, Ti. Ca.) quo coronavit illum mater sua] Nempe Bethsabe³²; quæ (ut hinc colligi possit) splendida coronâ filium die nuptiali ornavit³³. Vel, coronatus dicitur à matre die desponsationis, (i. e. die quo, posthabitis aliis fratribus, Rex est declaratus & unctus,) quia ipsa precibus obtinuit ut filius regnaret, quod moraliter coronare est: id quod hic testatum relinquere voluit. Sin hinc nullus de Salomone sit sermo, sed de Sponso, quem Regem & Salomonem chorus salutat, (cùm sponsi in nuptiis coronari soleant, ut antè vidimus,) hinc dicitur à matre coronatus, quia matrum est ea comparare quæ ad filiorum ornatum faciunt, & pro iis coronas texere ad nuptias, ut notat Eurip. in Iphigen³⁴. Nostri coronam Humanitatem intelligunt Christi; & matrem, Virginem, ex qua carnem accepit: quasi tum sibi Ecclesiam desponsarit quum carnem induit³⁵. Alii, coronam spineam quam à matre, Synagoga Judæorum, acceperit³⁶; quæ Christum ad thalamum, h. e. ad crucem, ornavit. Desponsatio verò passionis tempore celebrata existimatur, quia tunc maximè & amoris sui illustra signa, & sponsalitia dona plura, largitus est. Al. Corona hinc dicitur summa Christi gloria quam ab Ecclesia accepit, vel per Ecclesiam, Regno ejus promulgato ac propagato³⁷. Corona est signum domini³⁸ & victoriæ, Psalm. 21. 4. Vide & Apoc. 19. 11, 12, &c. Mater ejus dicitur, tum congregatio fidelium³⁹, five Ecclesia catholica; tum singuli fideles⁴⁰: idque, 1. quia tales à Christo reputantur quasi frater & soror & mater; 2. quia spiritualiter Christum concipiunt & pariunt, Gal. 4. 19⁴¹. Confirmat hanc sententiam, quod Hebræi matrem exponant Synagogam, typum certè Ecclesiæ⁴². ¶ *In die desponsationis illius*] Sic M. P. Mo. &c. Id est, vel, 1. in die passionis & crucis, quando desponsavit sibi Ecclesiam sanguine suo, Act. 20. 28⁴³; vel, 2. in die resurrectionis⁴⁴; vel, 3. in die fœderis i&ti inter Christum & populum ejus, Ezech. 16. 8, &c. Vide & Jer. 2. 2. & 2 Cor. 11. 2⁴⁵. ¶ *In die lætitiæ cordis ejus*] Quum unice lætaretur, ut sponsis moris est die nuptiarum⁴⁶. Ut sponsus lætatur super sponsam, sic Deus super populum suum, Esa. 62. 5⁴⁷. Exhilaratur Christus quum peccatores ipsi amplectuntur. Vide Esa. 53. 11. Luc. 15. 32⁴⁸. Summæ fuit lætitiæ Christo, quod tantum ei decorem detulisset Ecclesia, agnoscens se ab eo redemptam. Interim, juxta sensum mysticum, mater & Sponsa eadem est⁴⁹.

CAP. IV.

1. *Quam pulchra es, amica mea! quam pulchra es!*] Verba hæc esse Sponsi ad Sponsam liquet⁵⁰. Repetitio affectu non caret, ideoque amanti pulchre convenit⁵¹. Renovat Christus fidelibus testimonium amoris sui, ut de eo certi sint, 1 Joh. 4. 16. utcumque & illis securitas obrepit, & ipse dispensationis suæ methodum variet. Sequitur hinc specialis variarum partium corporis commendatio. De quibus hæc sunt notanda. 1. Ut externo homini respondet externus & novus homo; ità singulæ partes, oculi, labia, &c. diversas denotant virtutes, fidei, amoris, &c. quæ sunt novæ naturæ partes. 2. Singulæ hinc partes distinctum aliquid significant, quamvis difficultas sit in particulari applicatione; neque enim inania verba & vanas repetitiones adhibet. 3. Accommodatio singulorum ex scopo dirigenda est, & in ea sobriè procedendum. 4. Cùm virtutes omnes inter se connexæ sint, non absurdum est easdem virtutes diverso respectu bis significari. 5. Hæc commendatio Ecclesiæ invisibili, seu verè fidelibus, præsertim congruit⁵². ¶ *Oculi tui*] Oculi in S. S. & intellectum denotat, Eph. 1. 18. & affectum, Matt. 6. 22, 23. Hic ergo intelligo & mentem illuminatam Christum spiritualiter cernentem, 1 Cor. 2. 15. confer Heb. 11. 1; & amorem erga Christum singularem, gestumque summi affectus indicem⁵³. Al. Oculi significant

A. Marc. significant Doctores five Rectores Ecclesiae d. Vide
 * A. Num. 10. 31. 1 Sam. 9. 9. * [Columbarum] Ut
 f Merc. columbarum, A. i. e. Sant decori; simplices^f, uni Chri-
 s Dur. sto cognoscendo intenti; 1 Cor. 2. 1, 2. respicientes
 Deum, Esa. 17. 7. ejusque vias, Prov. 23. 26. non idola,
 A. Ezec. 18. 6. pleni, clari, casti^h. Oculos laudat qui in
 i San. Christo patiente vident quod admirentur & amentⁱ.
 ¶ Absque eo quod intrinsecus latet] q. d. Oculis es co-
 lumbinis, ut externam tantum pulchritudinem profe-
 Me. sim. quar, non animi interiora bona^k. ¶ [צמח צדק]
 T. [Variè reddunt.] Extra, vel præter, silentium tuum, o.
 Ma. Sy. Ar. i. e. præter id omne quod de te filetur, vel fileri
 debet. Tzamab enim Arab. est, filere^l. Præ crine tuo, JT.
 i. e. crine tuo modestè & pudicè composito, & reducto
 Jun. procul ab oculis; non autem projecto & lascivè extu-
 berante, quod impudicarum est^m. Inter, vel intra,
 (vel, ab intra, A. vel, præter, Q. in V. vel, per, V. A. vel,
 promicantes extra, Hebr. per, Ti.) comam tuam, Mo.
 Merc. V. Ti. five crines tuos, quos scilicet mulieres de-
 pendere sinunt super frontemⁿ: vel, cincinnos tuos, M.
 V. ex He. P. Pi. A. Cincinnulis interjecti, [nempe oculi,] Ca.
 sim. Merc. Vox Hebræa est à ligando, vel cohibendo, quia hi modestè
 colligantur & teguntur, in signum, tum, 1. liberati-
 onis à captivitate Satanæ; ut crines resecti sunt in-
 A. indicium luctus & captivitatis, Esa. 47. 2: tum, 2. sub-
 jectionis, 1 Cor. 11. 10. & casti affectus erga Christum^o.
 Laudat oculos, quod non sint vagi, curiosi, petulantes;
 f San. sed virginali in modum absconditi, demissi & semi-
 clausi P. Al. intra ligamina tua, Q. in V. vel, vittam,
 RS. in five fasciam, tuam, quæ capillos continet & coerctet, nè
 Merc. præter decorum luxuriantes evolent^q. Res eodem
 penè recidit. צמח sign. super, ut Jon. 2. 7. (al. 6.) &
 צמח est aliquid intra illud quod est supra. Sensu my-
 stico, Velut è medio densoque Ecclesiæ coetu (est e-
 Merc. nim צמח, inquit AE. pilus multus & copiosus,) appa-
 rent conspicui Doctores Verbi^r. Cincinni sunt crines
 complicati seu plexi, & utrinque ad tempora juxta o-
 Pi. sim. culos alligati^t, qui mulieribus erant loco veli, 1 Cor.
 Dur. 11. 7. Indicat scientiam verè fidelis non vanè & ad
 ostentationem, sed sobriè & tempestivè, usurpari^u.
 Dur. ¶ Capilli tui sicut, &c. צמח צדק] Ut grex caprarum,
 Mo. Merc. P. Ti. &c. quæ, licet naturâ suâ sint petulcæ,
 & liberius cursitent, vigili tamen pastoris curâ conti-
 nentur & coercentur, idque in pascuis uberrimis, quales
 T. Galaad, &c. Capræ sunt decoræ incessu, maximè
 Dur. in illis locis, Prov. 30. 29, 31. & ex monte Galaad pro-
 cul cernebantur à viatoribus, illisque amœnum & mag-
 nificum spectaculum præbebant^x. Alii, ut (repete,
 צמח pilus, BA.) gregis, Merc. JT. sim. M. BA. Ellipsis צמח
 ante צמח valde frequens est; Exod. 25. 4. &
 BA. 1. 26. 7. & 35. 26. i. e. Capilli tui densi sunt^y, & tene-
 51. 624. ri^z, & comptissimi & nitidissimi, prout sunt in capris
 BA. ib. bene pascis & curatis P. Capras habere צמח צדק ex
 626. מצאנו צדק צדק, ex Callisthene asserit Aelianus, i. e. Ge-
 Pi. snero interprete, pilos ut muliebres crines implexos; quia,
 Jun. ex multorum sententia, צדק proprie est, muliebris
 BA. ib. cirrus⁹. Capillos hinc referunt, vel, 1. ad Nazaræos,
 626. qui comam nutriebant^r. Vel, 2. ad multitudinem
 AE. in fidelium^t: ut pilus populum Israel significat Ezec. 5.
 Merc. v. 1, 2, 12. Vel, 3. ad cordis cogitationes^v, & con-
 JT. Merc. A. filia^x, & affectiones animi^t; nam sicut pili à capite,
 A. ita cogitationes à corde, procedunt^y. Vel, 4. ad or-
 Plerique namentum piæ, justæ ac sobriæ conversationis ex in-
 in San. terna gratia profectum. Id hinc respici probò, 1. quia
 T. A. in eo præcipuè sita est interna Christiani pulchritudo,
 JT. ut in capillis pulchritudo corporis. 2. Quod ut ca-
 San. pilli in summo loco sunt, & maximè conspicui, &c. 3. Quia
 ornamentum hoc bonorum operum in S. S. opponitur
 Dur. ornamento capillorum atque vestitus, 1 Tim. 2. 9. 10.
 Merc. 1 Pet. 3. 3, 4, 5. ¶ Quæ, &c. צמח צדק] Hinc locum
 varè reddunt.] Græci hinc vertunt, ἀπεχέουσιν, ap-
 Buxt. parnerunt^b. Videntur legisse צמח, extrito צ. Ve-
 23. rum in Cant. 6. 4. variant exemplaria Græca: in qui-
 Cap. crit. busdam legitur, ἀνέβη, ascenderunt; in aliis autem,
 p. 287. sic juxta Hebr. lectionem, ἀνέβη, apparuerunt, ut in edi-
 BA. ib. 626. tione, Wecheliana annotatur^d. Ità etiam Ar. & AE.
 Buxt. ib. צמח צדק, quæ videntur, aut deteguntur, ab oculo.

Rescripti צמח, pro צמח, voce nihili, quam nostra
 exemplaria habent. R. Jonas vertit, manè surrexerunt,
 tanquam ex lingua Arabica, quæ Auroram צמח vo-
 cari asserit. Alii observant צמח, recalvastrum, ab Onk.
 reddi, צמח, & à Jonath. צמח Levit. 13. 41. Hinc
 vertunt, vel, 1. quæ depilantur, Q. in BA. sic Mo. nempe
 inter dumeta Galaad, in quibus hærerè par est longi-
 ores caprarum villos. Ità RS. & Pomar. & Aquinas.
 Sed quia id videtur incommodum, ut Sponsæ crines
 conferantur cum capris calvis & depilibus, Capræ, in-
 10 quunt, ibi non depilantur, sed poliantur & comuntur
 inter arbuscula sylva, atque ita decore sunt, ac si pedine pe-
 clerentur. Quod sine exemplo est, ut pili dumis hæ-
 rentes sic digerantur, &c. Nec, si fieret, voce צמח id
 significaretur, si צמח est depilari. Aliud enim est, comi,
 aliud verò, depilari. Et pecten ad glabrum vel calvum
 nihil attinet^{*}. Vel, 2. quæ detonsæ descendunt de mon-
 te, &c. Cap. Crit. 4. 7. 273. Vel, 3. quæ glabrum de-
 20 pascendo reddiderunt montem Gilead, Ti. Quæ decalvate
 sunt à monte, &c. i. e. quæ ex monte, &c. discedentes
 eum veluti calvum reddunt, quum præsentia suâ ibi
 pascentes eum mirè ornarent^f. Al. quæ tonsæ sunt à
 Monte, &c. M. quæ detondent (i. e. decerpunt gramen, Merc.
 pascunt^g,) de monte, &c. JT. Pi. Al. quæ emicant de, Pi.
 &c. Ca. quæ afficiunt, &c. P. quæ prominent, & conspi-
 ciuntur, Merc. quæ apparent, A. Ang. vel, quæ glabre
 apparent, vel, quæ splendunt, A. Nam quæ tersa sunt &
 polita conspicua sunt^h. Nos vertimus, quæ ascendunt, &c. h. Q. in
 30 Ità o. & Sy. צמח gilaasa, verbum Arab. non solum sedere,
 sed & ascendere, significat. Chaldaïs quoque צמח, gilaasa
 collem & eminentiam sonat, Ecclef. c. 12. v. 5.
 Nec frustra dicitur, ut gregis caprarum, quum ascendunt,
 non, quum descendunt; quia capræ cum ascendunt, lon-
 giores illis villi sunt in naturali situ; at cum descen-
 dunt, iidem reflectuntur & invertuntur, quod minùs
 decorum est. Sed absolum videtur capras ascendere è
 monte, &c. Non enim è monte ascenditur, sed, descendi-
 tur. Resp. 1. E monte ascendi posse, nempe è montis
 partibus inferioribus ad alias ejusdem partes superio-
 res. 2. Trajectio hinc esse possit, ità ut illa intelligas
 40 quasi hoc ordine sita sint, Capillitium tuum est ut gregis
 caprarum è monte Galaad, quæ ascendunt, supple, ad il-
 lum montem. Cujus trajectionis exempla sunt צמח
 novis. Sic 2 Sam. 11. 2. Et vidit mulierem se lavantem
 ex tecto, pro, vidit è tecto, &c. & Psal. 68. 24. Ut tingas
 pedem tuum in sanguine, linguam canum tuorum ex ho-
 stibus, &c. Ordo est, Ut tingas sanguine ex hostibus, vel ho-
 stili, pedem tuum, & linguam canum tuorum. Et rectè
 dicit, caprarum è monte Galaadⁱ, quæ regio fuit צמח
 50 & compascua, Num. 32. 1. Ier. 50. 19. Mic. c. 7. v. 14. k.
 Quin ut terra Bafan ovibus, ità terra Galaad est capris,
 aptior, quia montosa & sylvosa est^l. Porro, villi ca-
 prarum hinc pastarum longi erant & densi & glabri,
 &c. m. Ut intelligatur quàm apta sit hæc similitudo,
 aliqua hinc observanda sunt. 1. In Palæstina capra-
 rum pilos esse tonsiles & longos, sicut & in Cilicia, (quæ
 non longè ab ea abest,) testibus Aristot. de Nat. animal.
 8. 28. Plin. 8. 50. 2. Capras in Galaad fuisse flavi, five
 60 fulvi, five rutili coloris: id quod mirum non est, quum
 pro diversitate aquarum, pabulorum, &c. pecudum
 colores variare notant Aristot. 3. 12. Plin. 8. 48. &c.
 Hinc autem ità fuisse colligi potest, 1. ex 1 Sam. c. 19.
 v. 13, 16. ubi capræ pellis referebat pilum Davidis, qui
 rufus erat, 1 Sam. 16. 12. 2. ex Cant. c. 7. v. 5. ubi
 capilli Sponsæ purpureæ similes esse dicuntur. Fulvæ
 autem erant hæ capræ, vel, à natura; vel, ex aquarum
 & pabulorum genere; vel, quia affrici arborum trun-
 cis multo aromate stillantibus, ex eo colorem imbibe-
 rantⁿ; nam resiniferas arbores ibi fuisse constat ex
 70 Gen. 37. 25. Jer. 8. 22. & 46. 11. 3. Comam fla-
 vam in fœminis pulchram habitam constat ex Virgil.
 En. 4. — nondum illi flavum Proserpina crinem Abstule-
 rat; — Catul. in epithalamio Juliae, Aureas quatunt
 comas; Martial. lib. 5. ad Lesb. & Apophor. 26. & 27.
 Merito itaque flavos Sponsæ crines unguentis perfusos
 confert cum villis caprarum fulvis & nitentibus, &
 aromate fragranti madidis P. f. San.
 2. Dentes tui sicut, &c. צמח צדק] Ut grex
 (sub. ovium, P. Merc. A. Ti. &c. ut Cant. 6. 6. q. quod
 facile

facile fuit intelligere, ut in Hab. 1. 16. & *cibus ejus* (sub. ovium) *pinguis*: vel, repete, ex præced. versu, *caprarum*,) *tonfarum*, Mo. fim. Ca. vel, *tondendarum*, Pi. vel, *concinne tonsarum*, Ti. A. vel, *aquarum*, five *equalium*, P. JT. K. in Di. fim. V. Heb. *præcisarum*, i. e. præcidendarum †: æqualium magnitudine, quasi præcisæ essent ut æquales fierent †. קצב est, *lignum cadere*, & *dedolare*, 2 Reg. 6. 6. Unde tum Cherubini, tum res fusiles, dicuntur habere קצב, eandem cessionem, in 1 Reg. 6. 25. & 7. 37. Quâ phrasi significatur res duas, aut plures, ita esse vel dolatas vel formatas, ut inter eas eadem seruetur proportio. Metaphorâ hinc sumptâ oves קצבות dicuntur, i. e. cæse, aut *dedolate*, cum inter se tam similes sint ac si ad eundem typum effictæ fuerint. In dentibus maximè laudatur proportio, & *omnium telâ*. Elias in Thisbi קצבות vertit, *ordinate hæc post illam*: sicut apud RR. dicitur, ימיו של אדם קצובים, i. e. inquit, *Dies hominis ordinati, fixi, præcisè determinati sunt*. Ex qua locutione patet, sicut קצק, קצק, קצק, & apud Syros קצק, ita & קצב, quod propriè est, *incidere, amputare, &c.* metaphorice sumi pro, *discernere, ordinare, præcisè determinare*: atque ita vertem hoc loco, *Dentes tui sicut grex ovium præcisè ordinatarum, five determinatarum*, i. e. præcisè ac determinato numero constantium: sicut dies hominis à Deo sunt determinati, ita, inquit, sunt dentes tui, non habent, nec confusione, nec defectum, sed sunt קצבות, præcisè ordinati & determinati, sicut ordo gregis ovium, quæ קצב ימיו cum præcisione & numero (i. e. præcisè numero) traduntur pastori sapienti, inquit RS. Observetur hic quo sensu קצב apud RR. familiariter usurpatur *. Drior videri possit hæc comparatio, quâ tamen nihil aptius, præfertim ei qui pastorem hic agit †. Per dentes intelligit, vel, 1. fortes viros, qui dentium more hostes comminuunt †. Vel, 2. Prædicatores Verbi †, qui suprà per oculos designantur. Sed nihil obstat idem per varias similitudines significari. Hi populo velut escam Verbi Dei, dentium more, comminuunt, ut ab illo manducari possit, &c. Sunt autem tantâ æqualitate omnes inter se concordēs, ut omnium par sit & eadem doctrina, unus animus, iidem [ut sequitur] *gemellas pariunt*, i. e. plurimos Christo lucrificiunt †. Vel, 3. fortitudinem & robur Ecclesiæ, quâ hostes comedit, juxta Numer. 24. 8. Vel, 4. fidem, quæ manducationi sæpe confertur †, & quâ Ecclesia judicat, ruminat, discernit & applicat animæ Verbum & promissa Dei; quæ sæpe sunt sub similitudine manducandi & bibendi; ut Psalm. 22. 27. Prov. 9. 5. Esa. 65. 13. Joh. 6. 41, &c. *. Vel, 5. meditationem †, (quæ est velut animæ ruminatio, &c. quæ proprietas erat mundorum animalium; ideoque forsan dentes hic comparantur gregi ovium, quæ erant ex eo genere †) & orationem & studium; dentes enim sunt instrumenta ad mandendum & loquendum †. Quæ ascenderunt (vel, ascendunt, P.) de lavacro †. Itâ M. Ti. Mo. &c. i. e. Quæ modo lotæ sunt †; (ut à tonsione fieri præcipiunt, quia scabies contingit recens tonsis, si illotus adhæreat sudor: Virgil. Georg. 3. Colum. Rust. 7. 4. *) ac proinde candidæ & nitidæ sunt †. Significat dentes ejus candidos esse †, & mundos & pulchros: puritatem etiam indicat cibi quo vescitur; ut Judæ dentes albi sunt ex lacte, Gen. 49. 12. Omnes, &c. מתיאמות. Quæ omnes gemellos pariunt, M. P. Ti. Merc. BA. ex Sy. & Ch. & Aq. & Hi. & K. &c. ac proinde agnos ex utroque latere habent. Videtur notari geminus ordo dentium †. Dentes æquali ordine inter se respondent †. Significatur similitudo inter dentium species, primorum cum primoribus, caninorum cum caninis, molarium cum molaribus, genuinorum cum genuinis. Ut foecundæ oves gemellos pariunt magnitudine æquales; ita dentes duplici ordine dispositi sunt, uno alteri respondente: quæ est 3. proprietas à qua dentes hic laudantur †. Al. Dentibus latis & magnis adnati sunt alii illis plures, sed longè minores, qui agnis non absimiles sunt qui matrum affixi sunt lateri *. Al. quæ omnes gemine sunt, Q. in Merc. vel, *geminantes*, Mo. quia gemini sibi invicem sunt pares †. Al. quæ omnes integre sunt, ut & sit loco literæ [ק] geminandæ †: quod hic non placet †. אמת (unde deducit RS. quæ vox habetur Psalm.

38. 8.) plur. esset מתאמות, non מתאמות. Recentiorum alii vertunt, *quæ gemine incedunt*. Quod non placet. 1. מתאמות propriè geminos in partu sonat, ut Gen. 25. 24. & 38. 27. Cantic. 7. 3. unde Benoni Hiphil מתאמות eas propriè significat quæ geminos faciunt, i. e. pariunt. 2. Malè id cohæret cum sequenti bus, nec ulla abortit: Quid enim commune incessui est cum abortu? 3. Non erat cur isti à recepta interpretatione discesserint, nisi peregrinas oves ex suarum natura dimetientes, hoc pecus putaverint nusquam esse gemelliparum: quod tamen de iis testantur Aristot. Histor. 6. 19. Elian. 4. 32. &c. †. Et, &c. † BA. 1. 2. 46. 511. 5. Et orba (vel, abortiens, V. G. effata, Sy. vel, sterilis, Merc. Ca. &c.) non est (sub. ulla, Merc.) inter eas, P. Merc. &c. Nec ulla pars vacat †. Ad geminum dentium ordinem hoc pertinet, ubi nullus exciderit †. Notatur perfectus dentium numerus †. Ut agni circa pedes ovium omnia stipant; ita inter dentes Sponsæ nullum est interstitium aut inane †. Verbum שכלה significat, vel, *abortionem* in partu; vel, *perditionem* illius quod in lucem editur, per furtum, mortem, &c. Denotat itaque stabilitatem uniuscujusque dentis in loco suo, adversus prædicta incommoda †. 3. Sicut, &c. כדור יין. Sicut filum (vel, vitæ, Vulg. A.) coccineum (vel, dibaphum, JT. Pi. sub. sunt, M. &c.) labia tua, P. Mo. M. Merc. &c. Id est, 1. tenuia substantiâ †, & 2. rubicunda †: quæ duo constituunt pulchritudinem labiorum *. Rubicunda, vel, quia tincta sanguine Christi; vel, quia charitate colorata & inflammata sunt †. Labia sunt instrumenta ad osculandum & loquendum; & significant h. l. tum internam conversationem cum Deo, tum externam transactionem de Deo †. Labia (per quæ verba exprimuntur) hic sunt Ecclesiæ doctrinæ, reprehensiones, orationes, & gratiarum actiones †. Vel, labia sunt Doctores Ecclesiæ; quorum vehementem charitatem rubor significat †. Vitâ coccineâ hic intelligitur doctrina veritatis †, & promissorum fidelitas. Allusum est ad filum illud coccineum Jos. c. 2. v. 18. Et, &c. †. Et eloquium tuum pulchrum, vel decorum, M. P. Mo. Merc. &c. vel, *gratiosum*, Ti. V. elegans, Ca. Merc. Sermo amabilis vel jucundus †; & suavis, & utilis audientibus, Eph. 4. 29. Col. 4. 6. Ostendit quid per labia intellexit, nempe sermonem, qui labiis exprimitur †. Nota מרבר, aliàs desertum, hic tantum sermonem significare †. Sicut, &c. כפלה רמתן רמתן מבער. Sicut fragmen (vel, pars altera, V. vel, cortex, five putamen, †. Ar. Ca. San. ut Hieron. vertit infra cap. 6.) mali punici, five malogranati, tempus tuum, vel tempora tua, (vel, utrumque temporum tuorum, JT. vel, male, five genæ tuæ, Ca. Pi. San. G. †. Ar.) inter, vel intra, comam tuam, five cincinnos tuos, Mo. P. Merc. Pi. &c. vel, ex coma tua prominentia, Ti. vel, præ crine tuo, JT. vel, cincinnulis interpositæ, Ca. vel, absque eo quod intrinsecus latet, Vulg. absque interiore coma, quam stringis vitâ coccineâ ne diffuat, ut solent pudicæ. Vide suprà v. 1. ubi eadem omnino verba sunt †. רמתן sign. vel, 1. tempus, à carnis tenuitate quæ eo loco est dictum †. Sed non video quid tantum pulchritudinis afferre potuerint Sponsæ rubicunda tempora; maximè cum illa plerumque lateant naturali capillorum vestitu: unde nemo unquam à temporum venustate commendatus est †. Vel, 2. genæ †, quæ temporibus adnexa sunt †. Propriè sign. tempora, partem nimirum illam faciei oculis & auribus interjectam: interdum autem latè sumitur, ut genas includat, in quibus præcipuè consistit pulchritudo *. Sensus loci, Genæ tuæ rubent ut acini mali Punici †. Velut fragmen, &c. in quo conspiciuntur grana rubicunda †. Sed malo hic referre ad corticem mali: tum, quia in eo est aliquid tumoris, ut in genis; tum, quia mala Punica ibi purpurea erant, ut patet ex Exod. 28. 33. ubi ea in Sacerdotis vestibus fiebant ex purpura, &c. †. Fructus hic, quum frangitur, amoenus esse traditur, rubris & albis maculis, instar erubescentiæ in amabili vultu †. [Sensum mysticum variè explicant.] Passio Christi in malo Punico exprimitur †. Ego ad amoris ardorem retulerim; item cum RS. ad id quod Ecclesia plena sit bonis operibus, ut malum Punicum granis †. Al. Com-

† San. sim. mendatur hic Sponsæ modestia & verecundia †: q. d.
 A. Dur. Non habet frontem meretriciam, sive aheneam, &
 Merc. impudenter porrectam; sed verecundam, & tectam
 f. Dur. intra crines; h.e. erubescit, etiam nemine inspiciente f.
 A. Merc. 4. Sicut turris David † Cujus mentio Neh. 3. 25 g.
 Pi. Vel, intellige arcem Sion, quam David, pulsus Jebu-
 A. San. sæis, occupavit b: vel, editiorem aliquam & elegan-
 tiorem turrem, quam excitavit David dum urbem per
 gyrum muniret. Vide 2 Sam. 5. 9. 1 Par. 11. 8. ¶ Col-
 lum tuum q. d. Collum tuum erectum est k, (id quod
 in muliere laudatur l,) excelsum, & firmum m, & pul-
 chrum n. Per collum intellige, vel, 1. Templum, in edi-
 tiore parte Judææ, ut collum in sublimiori parte cor-
 poris, positum o. Vel, 2. sellam judicariam, ubi San-
 hedrim jus dicebant toti Israeli: quod ea robur esset
 & munitio Israelitarum *. Vel, 3. præcones Verbi p,
 qui in Ecclesia eminent & conspicui sunt q, & quasi in
 specula excubias agunt; & per quos spiritualis esca ad
 Ecclesiam, ut cibus per collum ad corpus, transmittit-
 tur; qui etiam Ecclesiæ membra Christo, capiti suo,
 committunt, sicut collum cætera membra cum capite
 conjungit r. Vel, 4. fidem, per quam, ceu collum, tum
 unimur capiti, Christo, tum etiam roboramur, &c *.
 Significat hic magnanimitatem, fortitudinem, spem
 & fiduciam Ecclesiæ, cujus collum tanquam tonitru or-
 natum est, ut Job. 39. 19: quæ non amplius collum sub-
 mittit jugo peccati, aut Satanæ, aut hominum, Rom. 6.
 17, 18. 1 Cor. 7. 23 t. ¶ Quæ edificata est cum, &c.
 A. Dur. [וְהָיָה כְּמִצְדָּתָא] Vox hic tantum occurrit v. Est vox com-
 Merc. posita *, vel, ex מִצְדָּתָא acervus, & מִצְדָּתָא oribus; qu. d. in
 K. in acervum validum & altum, ubi lapides sunt excisi va-
 Merc. Q. in riis oribus, ut hodie fieri solet in ædificiis turrium v:
 V. vel, ex מִצְדָּתָא, ad suspendendum ora, i.e. acies gla-
 A. Merc. diorum, hoc est, gladios z. Vel, מִצְדָּתָא, pro מִצְדָּתָא,
 Merc. A. ab מִצְדָּתָא didicit a, & absorpto, ut Job. 35. 11. מִצְדָּתָא, Qui
 Merc. docet nos, &c b. [Hinc vocem variè reddunt.] Cum balau-
 Merc. stiu, Sy. in celsa acumina, Mo. lapidibus prominentibus, M.
 ad propugnandum, P. sim. Ca. ad armaria, JT. Ad disciplinas,
 seu doctrinas; q. d. ad decorem & pulchritudinem, ut
 quicunque eam contemplantur avidè cupiant ejus figu-
 ras & artificium structuræ ejus discere c: vel, ut inde
 artifices discant, & exemplum fument, &c d. Artificiosè,
 JT. ad docendum, sub. transeuntes, vel, itineris indicandi
 gratiâ, V. ad usum dirigendi homines, Ti. ¶ Mille
 clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium, מִלְּאֵי
 מִצְדָּתָא] Omnia scuta, &c. Mo. Ti. sim. P. JT. Pi. om-
 nium scilicet fortium scuta, M. V. omnia jacula, &c. o. sim.
 Ar. omnes pharetræ, &c. Sy. Merc. Solent homines mo-
 numenta fortitudinis suæ è turribus appendere, arma
 aut scuta †; id quod gloriæ signum erat, Ezec. 27. 11 f.
 † Merc. Clypeis illis de turre pendentibus confert uniones pen-
 sim. San. dentes de collo g: his autem mysticè significantur gra-
 f. A. tiæ quibus Ecclesiæ Ministri ornati sunt. Vel, referen-
 G. sim. dum hoc ad plurima præsidia quibus Deus Ecclesiam
 San. Merc. suam munit b. Vel, turris hæc est S. Scriptura, ex qua
 b. Merc. clypei pendent, præcepta, exempla, miracula, &c i. Ar-
 i. Calov. ma hæc sunt illa quæ Ecclesiam illustrant & tumentur,
 k. San. doctrinæ puritas, vitæ & morum splendor, &c k. Clypei
 hi figuræ sunt & exempla omnium fortium Dei, qui
 fide tot & tanta præstiterunt, Heb. 11 i.
 i. A. 5. Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui
 pascuntur in liliis] Ità Mo. o. sic P. M. Ti. &c. Alienior
 videri possit hæc comparatio, quum hœdi uberibus simi-
 les non sint: at revera aptissima est. Nam si hœduli
 pascuntur inter lilia, hæc cum caule sint procero, & il-
 lorum altitudinem æquent, fit ut tantum emineant ca-
 pita hœdulorum, quæ illi ferè erecta gestant: hæc ve-
 rò cum sint æqualia, quia æquales etiam hœdi, utpote
 gemelli, uberum æqualitatem ostendunt. Sicut ergo
 duo hœdulorum capita exstant à liliis; sic duo Sponsæ
 ubera videntur exstare ex liliis, aliisve floribus, quibus,
 ex more, vestis nuptialis eleganter distincta videtur.
 Nec miretur aliquis si Sponsæ ubera hic nuda esse au-
 diat; quum id & Judæis & aliis gentibus olim honestum
 & decorum habebatur, ut ubera vel nuda essent, vel
 tenui & perspicuo velo cooperta m. [De quo vide Au-
 thorem.] Ubra Sponsæ hic conferuntur capreæ, ob
 amoenitatem n; vide Prov. 5. 19 o: & hinnulis capreæ,
 ob parvitatem p; nam ubera majora deformia putan-

tur q: & gemellis, ob æqualitatem r. Ubra tua plena
 sunt & firma, & inter se æqualia *. [Al. Aliquid hic
 suppleendum.] Ut v. 1, 2. dicitur, Oculi tui sicut (sub.
 oculi) columba; & capillus tuus (non, ut grex, &c. sed)
 ut (sub. capillus) gregis, &c; & dentes tui (non, ut
 grex, &c. sed) ut (sub. dentes) gregis, &c: ità & h. 1.
 Duo ubera tua (non, sicut duo hinnuli, sed) sicut (sub. ube-
 ra) duorum hinnulorum capreæ, id est, qualia in caprea
 habent & fugunt duo hinnuli ejus gemelli. Ut enim
 caprea lactat hinnulos, ità Ecclesia lactat Judæos &
 Gentes *. Verum ubera Sponsæ comparat, non hinnu-
 lorum uberibus, quibus carent, sed eorum capitibus;
 ut indicet ea, 1. rigentia & duriuscula esse, 2. modica
 & rotunda, 3. papillis subeuntibus. [Legendum for-
 san, subrubris.] Talia namque hinnulorum tenerorum
 capita mole, rotunditate, & colore labrorum, quibus
 mixtus pallori rubor t. Duo ubera tua, symbola amo-
 rum & blanditiarum, sunt venusta, nitida, tumentia,
 succulenta, sicut duo hœduli gemelli, qui pascuntur in
 liliis, i.e. pascuis amœnis, pinguibus & odoriferis; qua-
 lia pascua ferè sunt in humidis vallibus, ubi lilia germi-
 nant v. Sponsæ duo ubera comparat geminis hinnulis,
 tum, quia simillima sunt; (nam similes ferè sunt qui
 gemini nascuntur: vide Plaut. prolog. Menæchmo-
 rum, Ovid. Metam. 13. 8. Horat. epist. 1. 10.) tum,
 quia nonnisi gemina protuberant. Mallem tamen,
 non tota ubera, sed papillas solum, cum hinnulis con-
 ferri. Neque enim hinnulis absolute comparantur ube-
 ra, sed hinnulis duobus geminis, qui pascuntur inter lilia.
 Nempe in rustico dramate à rebus quæ ruri sunt simili-
 tudines sumi oportuit. Et in his areolæ, aut agri partes,
 liliis confitæ mammas virginum utcunque expriment,
 candore scilicet & tumore suo, quo scilicet supra pla-
 num solum horti sive agri eminent, ut mamme supra
 pectus assurgunt & protuberant. Rursus in illis liliis
 si pascantur ruri hinnuli duo gemini, & prorsus similes,
 eminus aspicientibus tanquam papillæ in uberibus ap-
 parebunt. Nec novum videri debet quod vel hic hin-
 nuli, vel Cant. 2. 16. & 6. 3. greges, pascuntur inter
 lilia; cum in Judæa & Syria lilia non colantur in hor-
 tis, ut apud nos, sed in agris passim occurrunt. Vide
 Matt. 6. 28. Hinc Calphurnius in Litigio, — en, aspicias
 illum Candida qui medius cubat inter lilia cervum x? Si-
 cut capreoli in candente liliis campo pascuntur: sic
 duo ubera in candido pectore exsurgunt, foveantur, alun-
 tur, auferunt y. Ubra sunt, 1. ad ornatum, Ezec.
 c. 16. v. 7 z: 2. ad usum, ut alios nutrant; vide Esa.
 66. 11 a: 3. significant affectum & amorem vehemen-
 tem; vide Prov. 5. 19. Cant. 1. 13. Tria itaque hic in-
 telligo. 1. Aptitudinem fidelium ad alios ædificandum,
 & liberos procreandum, instar matris vel nutricis.
 2. Hanc aptitudinem, &c. illis magno esse ornamento.
 3. Amorem summum erga Christum ejusque membra b.
 Ubra hic sunt, vel, 1. charitas Dei & charitas proxi-
 mi, quæ liliis Divinorum mysteriorum pastæ crescunt,
 &c c: vel, 2. Doctores Ecclesiæ, qui eam lacte Verbi
 nutriunt d; vel, Moysen & Aharonem, qui in multis ge-
 mellis erant, qui Israellem pabulo Legis pascebant t: vel,
 3. duo Testamenta, quæ mutuò se respiciunt & expli-
 cant, ubi suavissima documenta quibus animum refici-
 as invenies f. Significat hoc loco Ecclesiam fecun-
 dam esse bonis operibus, & verbis sive doctrinis jucun-
 dis, quibus liberi ipsius pascuntur & delectantur; Esa.
 66. 11. 1 Pet. 2. 2 g. n pascere in hoc Cantico signifi-
 cat, 1. præsentem esse in tali loco, Cant. 2. 16. 2. cibo
 uti & vesci, &c. 3. & eo delectari. Lilia porrò vocan-
 tur, Christus, Cant. 2. 1. & 5. 13. & fideles, Cant. 2. 16.
 & 6. 2. Quare hic significatur, 1. fideles delectari so-
 cietate Christi aliorumque fidelium: 2. Christum ejus-
 que. Verbum esse proprium fidelium cibum: 3. Con-
 versationem cum Christo & fidelibus hominem ido-
 neum reddere qui alios ædificet h.
 6. Donec aspiet dies, & inclinentur (vel, fugiant, P. &c.)
 umbra i. Vide supra 2. 17 i. Sunt hæc verba, vel, 1.
 Sponsæ k, quæ, ad tot laudes suas rubens præ humili-
 tate, dicit se id deligere quod securius & utilius est l, &
 velle in montem abire, nè laudes suas audiat m. Al. Ut
 Sponsa c. 2. 17. Christi opem rogavit tempore doloris
 sui; ità hic in simili tentatione confugit ad hunc mon-
 tem,

Dur.
 A.
 Pi.
 Calov.
 Me.
 T.
 BA. i. 3.
 24. 923.
 Me.
 A. Dur.
 A. sim.
 Dur.
 T. ex
 Bern &c.
 San. ex
 Greg. &
 Bed. &c.
 He. in
 Merc.
 Merc.
 sim. San.
 A.
 Dur.
 Pi.
 Q. in
 San. A.
 Pintur, &c.
 in T.
 Pint. &c.
 in T.
 Merc.
 Q. in
 San.

tem, seu perfugium, &c.^h. Vel, 2. Sponsi^o, qui hic respondet petitioni illi Sponsæ Cant. 2. 17. ubi hortata est [eum] ut, *donec dies spiraret*, &c. reciperet sese in montes *berber*, hic ergo respondet se interim iturum in montem *myrrhæ*, &c.^q. Porro, hæc verba jungunt, vel, 1. cum sequentibus; q. d. Tandiu commorabor in monte *myrrhæ* donec nox appetat: quasi ibi rustici operis aliquid sit cuius oblitus est dum Sponsæ deliciis servit. Sed deinde seipsum rusticitatis incusat, cum Sponsa, quæ tota est pulchra, omnem prorsus animum ad se trahere debuerit.^r Vel potius, 2. cum præcedentibus, ut omnes faciunt: neque enim apparet quid Sponsus facturum fuerit in monte *myrrhæ*, cum jam satis *myrrhæ* & aliorum aromatum messuerit, ut ipse dicit infra c. 5. 1. Et sanè si simulet se velle discedere, ut sui desiderium magis in Sponsa inflammet, non subdit quod consentaneum erat rei amatoris, ut illum Sponsa retineat, vel discessum prosequatur votis aut lacrymis. Quare, sicut supra agni dicuntur pasci donec aspiret dies; sic nunc hædi usque ad illud tempus. *Donec spiret dies*, & affulgeat clarior.^r *Dies*, nempe Novi Testamenti.^v Vel, *dies* quo consummabuntur nuptiæ,^z & tu in immediatam communionem mecum assumaris.^v Donec adveniat vespera mundi, quum te ad me assumam.^z Et *fugerint umbræ*: vel, 1. legales, five V. T.^a vel, 2. ignorantia, infirmitatis, calamitatis.^b ¶ *Vadam*, &c. *וְאֵלֶיךָ יֵלֵךְ* [Ibo (vel, Ibo mihi, P. Mo. &c. pleonasmus: vel, Ibo cum eo, Ar. vel, Vade, o dilecta, Sy.) ad, vel in, montem (vel, montem hunc, J. T. Pi.) *myrrhæ*, & ad, vel in, collem *thuris*, Merc. P. &c. Sic vocat mammas, ob suavissimum odorem.^d [Alii aliter.] Invitat Sponsam ut, relicto voluptatis & utilitatis propriæ *Libano*, [de quo ad v. 8.] transeat secum ad montem *myrrhæ*, i. e. mortificationis & afflictionis; & collem *thuris*, i. e. orationis & contemplationis.^f Al. In voce *וְאֵלֶיךָ* alludit ad montem *Moria*,^f (propter oleum ibi ex pura *myrrhæ*, &c. factum^g, & thymiana quod ibi adoleri solet^h: vide Exod. 30. 23, 34. 1. Par. 9. 29, 30.) ubi Templum erat^k, in quo thura, orationes & sacrificia Deo offerebantur.^l Inquit ergo se, donec lux plenior orbi exorta sit adventu suo, acturum in æde Sanctuarii, atque ibi cum veteri populo versaturum. Dicit autem, *conferam me*, quia antea nunc hic, nunc illic, collocabatur Tabernaculum; at constructo Templo requies erat Arca.^m Dum Sponsa vocatur ex *Libano* & *Hermon*, [v. 8.] patrio scilicet & naturali solo, ubi plurimum est *thuris* & *myrrhæ*, abire [hic] jubetur ad alium montem, qui, quoniam in eo *Libani* fructus magna ex parte consumitur, *Libanus* dicitur. Ac si dicat Sponsus, Mitte jam tuum *Libanum*, montem, scilicet, *thuris* & *myrrhæ*, & veni ad meum *Libanum*, qui & meliori titulo *mons thuris* & *myrrhæ* dici potest; & hoc habet præterea, quod in eo non sunt pardorum cubilia, neque leonum. Hunc autem montem *myrrhæ*, &c. intelligo urbem Jerusalem, ubi Templum, quod *Libanus* vocatur Zach. 11. 1. & *mons thuris*, quia omnia aromata ibi cremantur. Servat autem hic allegoriam, quum urbem *montis* nomine adumbrat, quia non recedit à re bucolica & pastoritia; sicut Virgil. eclog. 1. per *Amaryllida*, Romam, & per *Galatheam*, Mantuam, intelligit.ⁿ Figuravit mons *Moria* Regnum Christi, Mic. 4. 2. eò fugit Ecclesia per fidem, meditationem, orationem, &c. in nocte tentationis. Sæpe Christus in montibus & oravit, Luc. 6. 12. & 9. 28. & prædicavit, Matt. 5. 1, 2. &c.ⁿ Intelligitur hic locus ille mundi (Ecclesia scilicet) ubi gratia fidelium fluunt, & preces eorum Deo offeruntur; qui opponitur montibus mundi v. 8. memoratis. Vocatur Ecclesia *mons myrrhæ* & *thuris*, &c. 1. quia ibi tantum reperiuntur gratia per illa significata: 2. quia ibi abundant preces & Dei laudationes, quæ coram eo ascendunt ut incensum, &c.^o [Al. sic.] Interim ascendam ad coelum^p, ubi jam recepti sunt amici qui me colunt, & quorum officia mihi sunt odoratissima^q; & illic me oblectabo suavi odore precum sanctorum Angelorum & beatarum animarum.^r Al. Passio Christi hic respicitur, quâ comparanda fuit illa pulchritudo Ecclesiæ, [de qua v. seq.] Vel, si adhuc persisti in pulchritudinis Sponsæ descriptione urgeas, pectus ejus ac ventrem thure devotionis & mortificatione carnis

Sponsi gratum designari dixerim. Atque ita per *uberâ Sponsæ* venter celebratur, quod instar montis *myrrhini* sit ob carnis mortificationem; & pectus ejusdem, quod instar collium *thuris* sit ob cordis devotionem; quia jungitur, *Ita pulchra es, amica*, &c.^s

7. *Tota pulchra* — *macula non est in te*. Intellige, 1. quoad renovationem^t, quæ perfecta est perfectione partium, non autem graduum^v; totus homo renovatur; quæ etiam absolute perfecta tandem futura est, Eph. 5. 25, &c.^z 2. Quoad justificationem, & acceptationem Divinam. Deus peccata ei non imputat.^v Alioquin hoc non ita accipiendum est, quasi Sponsa nulum haberet peccatum: quod nec convenit cum aliis Scripturis, nec cum hoc Cantico, ubi peccata sua agnoscit, Cant. 1. 6. & 3. 1. & 5. 2, 3. Commendationem hic concludit, docens se reliquarum partium enumerationem prætermittere, non quasi defectus esset in illis, sed ut hoc in genere ostenderet, partes omnes, five nominatas, five non, pulcherrimas fuisse.^z *Tota pulchra*, &c. q. d. Ibi [nempe in monte *Moria*] tuas oblationes & te acceptas habeo. Sed is erat typus Ecclesiæ novæ, ad quam hæc quoque dicuntur, quod eam puram habet à peccato.^z *Tota pulchra*, &c. q. d. Cum effecero ut, ab omni peccato liberata, summam tuam pulchritud. & perfectionem consequaris, & te hoc pacto ad beatum illum nuptiarum diem comparvero, tum demum te assumpturus sum: jam enim ita es judicio meo, & tum beneficio meo ita eris.^z 8. *Veni*, &c. *וְאֵלֶיךָ* [Mecum de *Lebanon*, o sponsa, — venias, vel venies, P. M. Mo. &c. Nunc primum eam Sponsam appellat, (ratione diei illius beatissimi qui nuptiis à Sponso dictus est,*) quod postea crebro facit.^z Hoc vult dicere, Deducam te per amoenissima Regni mei à *Libano* in *Amana*, inde in *Hermonem*, cujus pars *Sanir*, Deut. 3. 9. Saltum in *Libano* habebat Salomon, 1. Reg. 7. 2. 2. Par. 8. 6. De *Hermonis* amoenitate vide Psalm. 89. vers. 13. Undique corollas tibi decerpemus.^d Verum *Libanus* cæterique hic montes sunt terminus à quo, non ad quem, vocationis ejusdem: nec describuntur hic ut loca amœna, sed ut montes *pardorum*, &c.^f *Libanus*, cum aliis locis collatus, desertum erat, Esa. 29. 17. & latibulum ferarum, 2. Reg. 14. 9. quod hic respicitur, ut finis versûs ostendit. Interdum tamen, respectu magnitudinis hujus montis, & procerarum ipsius arborum, res magnificas significat, ut Deut. 3. 25. Cant. 3. 9. & 5. 15.^f Per *Libanum* (qui locus pulcher & magnificus habetur, Deut. 3. 25. Esa. 35. 2. Hof. 14. 6. &c.) aliosque montes hic intelligo summæ creaturarum amœnitates, & omnia quibus homines se oblectant, quæque ipsis præstantia videntur, licet talia revera non sint; ac proinde Sponsa ab eis evocatur, &c.^g Evocat hic Sponsus dilectam suam ad extremam Epithalamii scenam, & jamjam inchoandum, aut nuper inchoatum, ab hortis genialis pompæ progressum in urbem, & in domum Sponsi, quia in sylvis, i. e. domo vulgi, vel in domo saltus *Libani*, geniali voluptati ac ludo satis & studii & otii datum est, quia jam Sponsa tota est pulchra, & ad illum in urbem triumphalem ingressum satis ornata. Hortatur Sponsus peregrinam & rusticam puellam (qualem hic Sponsam fingi in Prolegomenis probatum est) ut relinquat paternam domum, & sylvas, has maximè quas feræ incolunt, & secum veniat.^h Al. Juxta literam, Sponsam invitat ut secum veniat à *Libano*, ubi eam invenerat: se effecturum ut à vertice montium altissimorum subjectas regiones prospiciat, id quod longè jucundissimum est. Sciendum autem innuere loca terræ promissæ Patribus, unde primum Israelitæ in eam sunt ingressi, & unde potuerunt totam illam terram spectare. Montes hi altissimi erant, (*Libanus* & *Amanus*, cis Jordanem, *Sanir* & *Hermon*, ultra Jordanem,) unde terram Canaan spectare poterant. Sciendum autem sæpe in Scriptura per similitudinem eorum quæ facta sunt veteri populo, describi ea quæ Christus novo populo sit exhibiturus. Itaque sub horum umbra promittitur fore, ut à montibus his terram spectent, & tandem in terram promissam veniant electi; i. e. ut vel jam inde ab initio quum ad Christum venire cœperint, ad multa mysteria illis aditus pateat, atque ad Dei cognitionem per Christum adducantur, qui verus est ingressus in terram promissam Patribus;

idque etiam è lustris leonum, i. e. vel inter medias tyrannorum persecutiones¹. Al. Significat undique ad Templum ventum iri ab extimis Terræ promissæ limitibus, (vide Psal. 42. 7.) imò & è regionibus incircumcisorum, qui hîc comparantur leonibus, &c. eò certatim cum donariis confluum iri². Al. Non intelligo hîc Libanum montem, sed ipsam Hierosolimam, quæ Libanus vocatur Ezech. 17. 3. Zach. 11. 1. Jubetur ergò Sponsa egredi Hierosolimam³. Templum Libanus vocatur, teste Hieron. vel, quia Libani gloria eò translata est; vel, quia inde comportata materia ad Templi fabricam; vel, quia quod in Libano odoriferum nascitur assidue crematur in Templo⁴. Al. Sensus est, Veni ad me in cœlum, quod jam intueris fide; (ut si quis terram Canaan intueatur è montibus circumjacentibus, qui hîc commemorantur;) idque constituta inter tyrannos persecutores, qui hîc leones, &c. vocantur⁵. ¶ Coronaberis, &c. [וְיִסְמְךָ] Prosperies (vel, despicies, Ca. & contempleris, M. & prospice, P. sim. A. Pi. Ti.) de capite, vel vertice, Amana, Mo. sic Merc. &c. Aspicies, vel me, vel subjectam inde planitiem⁶. Aspicies, i. e. observabis P. Aspicendi verbum fidem denotat, Esa. 45. 22. &c. aspicere ab his, significat elevationem cordis, supra & ultra omnes terrenas excellentias, versus cœlum & Christi fruitionem; quum venire non poteris, saltem aspicere⁷. Amana hic est mons Ciliciæ, quò usque fines terræ Israeliticæ pervenerunt⁸. Amana, qui & Abana, erat mons in Syria, fluvio cognominis, qui, ut profani scriptores referunt, à multis tyrannis (qui hîc leones, &c.) occupatus est⁹. Est hic mons qui Syriam à Cilicia dirimit¹⁰. Non placet, quia iste Amana longè abest à Sanir & Hermon¹¹. ¶ De vertice Sanir (vel, Senir, P. Mo. &c.) & Hermon Hi montes siti erant circa terram Canaan¹². Sed quomodo Senir & Hermon hîc, ut & 1. Par. 5. 23. tanquam diversi montes celebrantur, quum pro eodem monte habeantur Deuter. 3. 9? Forlan qui quondam unus erat mons variis nominibus appellatus, postea unâ sui parte Hermon, alterâ Senir, dictus est¹³. Sic idem fluvius olim & Ister & Danubius dictus est, teste Plin. 4. 12¹⁴. Danubius dicitur hodie usque ad Illyricum, inde ad ostium, Ister¹⁵, quo loco influit in oceanum. Sic Horeb, Sinai & Pharan, in Scriptura pro eodem penè monte habentur: verum quia latè mons Sinai patebat, variis sui partibus variè nominabatur. Sic montem Hermon communi dictum nomine, quâ parte Sidonios attingebat, puto ab illis appellatum Sirion, quâ verò parte Amorrhæos, dictum Senir¹⁶. ¶ De cubilibus (vel, lustris, Ti. JT. Ca.) leonum, de montibus pardorum. Sic M. P. JT. &c. vel, tigrium, Ca. habitaculis leonarum, Mo. Per appositionem intelligo, è vertice horum montium, ubi leones & pardi inhabitare solent, & latibula sua habere¹⁷. Vel, sic appellat montes quoslibet pardis frequentes, præcipue illos quorum hîc mentio; vel, aliquos circa Libanum montes peculiariter sic nominatos, ut is de quo Brocardus, A Tripoli per duas leucas est mons Leopardorum, rotundus & alius, &c.¹⁸. Intellige hîc per leones & leopardos, vel, 1. tyrannos persecutores¹⁹; vel, 2. avaros & mundanos homines, qui rebus mundanis inhiant, ad suam & aliorum perniciem. Qui sic vocantur utpote, 1. insatiabiles, 2. bruti & ratione carentes, 3. malitiosi. Horum autem latibula vocantur excelsa mundi, quia hæc illorum portio sunt, Psal. 17. 14. nec ampliora quærunt²⁰. Vel, 3. idololatrias, & falsam ecclesiam & societatem impiorum, quos hîc Ecclesia deferere jubetur²¹. Evocantur hîc Gentes ab idololatria & Gentilismo ad fidem & Christianismum²². 9. Vulnerasti (vel, Fascinasti, M. Abstulisti, Mo. Rapis, JT. Cepisti, vel, Eripuisti mihi, Merc. Pi. Vendicasti tibi, Ti.) cor meum, soror mea sponsa; ita P. &c. [וְיִסְמְךָ] Ad verbum, cordiasti, vel potius, excordiasti, me, Pi. Dur. nam conjugatio Pihel interdum notat privationem²³. Efficis ut extra me sim sine corde præ vi & impatientia amoris²⁴. Verbum hoc alibi non occurrit: sed novis verbis novum & mirum amorem Christus exprimit²⁵. Rationem hîc reddit cur Sponsam evocet è Libano ad thalami societatem, quia altè ipsius animo vis amoris infederat²⁶, nec eâ diutius carere poterat²⁷. Sororem eam vocat, vel, 1. quia nomen hoc est amatorium.

Hinc sapientia Prov. 7. 4. ut sponsa, ita & soror, dicitur: & Assuerus se vocat fratrem Esther [Apocr.] cap. 15. 8²⁸. Sic & Latini amicas vocabant. Meminerunt Tibullus, Martialis, & alii²⁹. Vel, 2. Hebræorum more, qui omnes cognatos vocant fratres & sorores. Cum autem Hebræis non liceret matrimonium inire cum iis qui cognationis essent alienæ, meritò sponfas, quia cognatæ erant, sorores vocabant. Quæ compellatio hinc translata est etiam ad sponfas peregrinas & alienigenas, qualis hæc fingitur. Et hæc ratio sufficiens erat, sed est alia gravior: nam peregrinam ducere poterat Israelita, Deuter. 21. 10, &c. iis tamen ceremoniis quæ significant illam à se totam esse mutatam, & quasi tunc natam in aliena domo, aut in alienæ familiæ jus vocatam. Quare [& Sponsa infra] appellatur Solymitana, aut Sulamitis, quia Solymitano nupsit³⁰. Vel, 3. quia Ecclesia est Christi cohæres P, adoptata & regerata: quibus nominibus fideles sic vocantur Matt. 12. 50. Heb. 2. 11³¹. ¶ Vulnerasti, &c. Abstulisti, inquam, mihi cor, &c. [וְיִסְמְךָ] efficit congeminationem³². ¶ In uno (vel, per unum, M. vel, uno, P. &c.) oculorum tuorum] q. d. Quid si in ambos spectassem, & reliquum corpus³³? Dicit, uno, fortè quia velata Sponsæ facies nuptiali more non facile utrumque oculum spectandum offerebat; vel, quia inter pendulos à fronte crines alter oculorum latebat³⁴. Unus oculorum hîc significat, vel, 1. fidem cum fructibus ejus, oratione, scil. &c. perspicacitatem Ecclesiæ, quâ Christum contemplatur fide; quæ & unus ille torquis erit quò Deo placet, Hebr. 11. 6³⁵. Vel, 2. amorem, quem amantes oculis indicant, qui tamen includit scientiam & fidem³⁶. Vel, 3. puram, indivisam & simplicem intentionem, quæ in solum Deum collimat, & non in dona Dei, nisi ut in ipsum referuntur³⁷. Al. uno aspectu (vel, ictu, Me.) oculorum tuorum, JT. ¶ Et in uno crine, &c. Ambros. [וְיִסְמְךָ] Uno torque (vel, ligamine, M. vel, alterâ comarum, Ca.) colli tui, Merc. P. M. Ti. vel, collarum, &c. sive cervicem, &c. Merc. vel, à faucibus tuis, JT. vel, pendente à colla tuo, Pi. Capilli foeminarum variè intorti erant, & interdum virorum³⁸. Per torquem, sive crinem, &c. intelligunt, vel, 1. cogitationem, sive affectionem generosam collum ornantem Divinæ subiectum voluntati & jugo³⁹. Vel, 2. leges & instituta Dei, vel etiam gratias S. Spiritus in fidelibus⁴⁰. Vel, 3. justitiam tum inherentem, tum imputatam fide apprehensam, ut Cant. 1. 10. Dicit, uno torque, &c. non quòd ipsa plures non haberet, sed quòd unus sufficeret, &c. Ostendit hoc quàm facile & libenter Christus à suis vincitur⁴¹. [Similia his habent authores alii.] Meleager de amore, — ἐ μὲ λέληδας, τοξότου, Ζευσοφίλας ὁμιλοῦντος κρυφίᾳ. (An me sperabas fallere, nequam, Spicula Zenophiles qui jacis ex oculis?) Silentarius, Χρυσὸς ἐξοικαστὴς κίτρινος ἀφ' οὗ ἐδέσμευσε, ὅλα δὲ δουρίστης ἄνδρ' ἐκείν' ἀπὸ παλαιάς. (Traxerat aureolum Doris de fronte capillum: Hoc mihi captivum strinxit utramque manum⁴².) 10. Quàm pulchræ sunt (vel, factæ sunt, v. Aq. & Sym. quod indicat pulchritudinem hanc ei non semper adfuisse, sed à Sponsi liberalitate profluxisse⁴³) mammæ tuæ! sic M. Sy. Ca. Ar. [וְיִסְמְךָ] Quàm pulchræ sunt amores tui! P. Mo. Ti. Merc. JT. Pi. &c. i. e. actiones & fructus amoris, quos Christo exhibes⁴⁴. Jucundum mihi est sentire amorem tuum erga me. Is autem amor positus est in observatione mandatorum Christi, 1. Joh. 2. 3, 4, 5⁴⁵. Mammæ tuæ. Sic in epigrammate Græco, Καὶ μαστὶ γλαυρόντες, εὐζύγες, ἡμετέρες, εὐρύες, πόντος τεσσόντερος κελύου. (Lacteolæque pæres tumidæ, res blanda, papillæ, Major purpureis queis decor est foliis⁴⁶.) ¶ Pulchriora (vel, Suaviora, V. vel, Præstant, Q. in V.) vino] Vinum consideratur prout usui est, vel, 1. hominis vitæ & delectationi, Psal. 104. 15. Eccles. 10. 19, vel, 2. cultui ceremoniali, Levit. 23. 13. Docet amorem præferri omnibus tum vitæ amœnitatibus, tum externis cultibus⁴⁷. ¶ Odor unguentorum tuorum] Quæ scilicet sunt ad ubera tua, ex more; Esa. 3. 20. olfactoriola. Vide & Cant. 1. 13. fasciculus myrrhæ — inter ubera. Solebant gentes ubera & quæ cordi vicina sunt rore aspergere odorifero, ut docet Athen. 15. 14⁴⁸. Halitus tui meliores unguento⁴⁹. Unguenta bonam Ecclesiæ famam significant. Vide Cantic. 1. 3. 2. Cor. 2. 15⁵⁰. Unguen-

Unguentum significat gratias S. Spiritus, cujus effusio vocatur *unctio*, 1. Joh. 2. 20. & *oleum letitiae*, Psal. 45. 8ⁿ. ¶ *Super omnia aromata*. Quæ & hominibus pretiosa erant, 1. Reg. 10. 2. Matt. 2. 11. & Deo oblata, Exod. 30. 23, 24. †

11. *Favus distillans* (vel, *Favum stillans*, M. P. J. T. & c.) *labia tua* i. e. Sermo tuus suavis est; quo scilicet Dominum confiteris & invocas, ejusque Verbum prædicas P. Sic labia in Græco epigrammate — *σὺ γὰρ ὁ νεκτάρει* (— *oris limina nectarei*.) ¶ *Mel & lac sub lingua tua*. Mel ad medicinam valet, lac infirmiores consolidat. Sic Verbum & doctrina Ecclesiæ & animi morbos sanat, & infirmiores alit. Vel, tam *lactis* quam *mellis* nomine cibum dulcissimum intellige, qui utrisque proficit & gratus sit, tam robustis quam parvulis. Mel & lac, & c. Hinc post Baptismum lactis & mellis prægustatio. Meminit Tertul. de Corona, & adv. Marcion. 1*. Mel & lac, & c. accipi possunt, vel, 1. de grato & puro anhelitu, id quod nec à puellarum munditie, nec à nuptiarum ritu, alienum est: vel, 2. de oratione suaviter manante, ut Prov. 16. 24. *Favus mellis*, & c. Sic Theophrasti *lactea* dicitur *eloquentia*, & Nestoris *melle dulcior* fluere oratio. Lac doctrinæ symbolum est, quam Ministri, velut nutrices, proli suæ præparant: 1. Cor. 3. 2. *Lac vobis dedi*. Dicit, *sub lingua*, q. d. in mente, seu corde, ut Psal. 66. 17. & Psal. 107. Rom. 3. 13. ut discernat ab iis qui in hypocrisis blanda loquuntur, ut Psal. 55. 22. Prov. 5. 3. 4. Rom. 16. 18.

¶ *Et odor vestimentorum tuorum*. Usitatum erat vestes odoribus conspergi, & c. tum apud Gentes, Homer. Odys. 4. tum apud Hebræos; idque & extra nuptiarum delicias, Gen. 27. 27. Ecce, odor, & c. & maxime nuptiali tempore, Psal. 45. 9. *Myrrha*, & c. Vestes hæ sunt, *justitia sanctorum*, Apoc. 19. 8. (qui Christum induerunt, Rom. 13. 14. Gal. 3. 27.) eaque tum imputata, tum præcipue inherens, quæ, instar vestis, nuditatem nostram tegit, & decet nos coram alijs: & bona opera, quæ vestimentum & ornamentum sunt profitentium pietatem, 1. Tim. 2. 9. 1. Pet. 3. 3, 4. ¶ *Sicut odor thuris*, [תור] *Lebanon*, seu *Libani*, P. Merc. & c. i. e. arborum in Libano; ubi sunt arbores thuriferæ, [אל-אק] amcenæ & odoriferæ, & aromata, & herbæ suaves. Confer Hof. 14. 5, 6, 7. & Gen. 27. 27.

12. *Hortus conclusus*, & c. Ità P. Ti. o. Merc. & c. vel, *obscuratus*, Mo. M. Ut *hortus clausus* es, J. T. Pi. [Variè explicant.] 1. Proverbium est pudicitiae. Significat Sponsam fuisse bene custoditæ virginittatis. Nam *hortus* est natura muliebris. Sic Græcis *ἄνθος*. Vide Diogenem Stilponem. Sic & Cant. 5. 1. Et *hortus* in Lampfaceno carmine, & *hortulus* apud Apuleium. Idem significare videtur vox *putei*, Proverb. 5. 15. *Bibe aquas è puteo tuo*, & c. item Isa. 51. 1. *cavum putei ex quo exsecti estis*. Similia sunt apud autores profanos, *legere olera*, *uices*, *poma*. Propert. *Cum quibus Idæo legisti poma sub antro*. Virgil. *Malo me Galatea petit, lasciva puella*. Est *hortus clausus* externis, quia alijs sui copiam non facit, more pudicæ sponsæ. Signata virgo apud Luciliū, *illæsa & inviolata*; Scal. Filius. *Parere matrona cupiens visa est in quiete obsignatam habere naturam: retulit. Negavit eam, quoniam obsignata fuisset, concipere potuisse. Alter prægnantem dixit, nam inane obsignari nihil solere*; Cicer. Divin. 2. o. [Alii aliter.] Hortus est locus ab alijs separatus & cultus in delectationem usumque domini ejus P, in quo nascuntur jucundi flores & fructus; [qui in Ecclesiâ sunt] bona opera, variae virtutes & gratiæ. *Clausus* est, i. e. undique septus, ne homines aut feræ irrumpentes eum vellent; Psal. 80. 13. Significat protectionem Dei circa Ecclesiam. Vide Esa. 27. 3. & confer Esa. 5. 2, 5. Hortus dicitur Ecclesiâ, ob spirituales fructificationes; *obscuratus* verò, ob ejus in mundo occultationem, Colos. 3. 3. 1. Joh. 3. 1. Vel, *clausus*, quia foras odorem suum diffundit, nemine interim valente eò ingredi. Nam hortus apertus & omnibus expostus non ita suum servat odorem, amoenitatem & jucunditatem. ¶ *Hortus conclusus* Ità o. Sy. M. Ti. sim. Ca. Ar. Legerunt [repetitum]. ¶ [תור] *Fons clausus*, P. sim. Merc. Mo. J. T. Pi. [fons], ut Jos. 15. 19. à devolutione aquarum dictus. Id optimè convenit cum sequente [תור] *fons*. Rectè *fons*

comparatur Ecclesiâ, unde pura aqua Verbi manat; & quidem *clausus*, qui injuriis non patet. Significat *hortum* hunc esse probè rigatum. Vide Esa. 58. 11. colat. cum Esa. 1. 30. Fontes magni æstimantur in calidis istis locis, ac proinde clausi erant, Gen. 29. 8. ne pedibus hominum aut animantium turbentur, aut alioqui sordidentur. ¶ *Fons signatus*. *Oclusio*, vel *obsignatio*, fontis hîc significat, 1. confirmationem gratiæ suæ erga Ecclesiam, ut *obsignatio* sumitur Jer. 32. 10. Joh. 3. 33. Ephes. 1. v. 13. 2. Specialem Ecclesiæ protectionem, & c. 3. Reservationem gratiæ Dei Ecclesiæ soli; ut quod obsignatur alijs non communicatur; Esa. 8. 16. & 29. 11. Dan. 12. 4. 9. 4. Speciale Christi jus ad Ecclesiam ejusque gratias, quod ipsa sigillum ejus gerit, Apoc. 7. 3. & quod ipsius fructus ei reservantur. 5. Ecclesiæ vigilem curam ut aqua munda fervetur, & ut fluat, quod fecunda sit, & ut ipsa pura fervetur Domino. Fidelis Sponsæ symbolum est *signatus fons*, ex quo nulli libare permissum est. Vide Proverb. cap. 5. v. 15, & c. Ecclesiâ est *fons*, è quo scaturit limpida aqua Evangelii, quæ corda languida refocillantur: *obsignatus* dicitur, quia *Evangelium tectum est apud illos qui pereunt*, 2. Cor. 4. 3.

13. *Emissiones* (vel, *Propagines*, Mo. Merc. Pi. vel, *Plantæ*, five *Plantationes*, M. P. Merc. & c.) *tua* (sub. sunt, M. & c.) *paradisus* (vel, velut *pomarium*, V.) *malorum puniceorum*. Ità T. Mo. & c. Quorum meminit, quia hæc Palæstinæ familiaria sunt, & ibi pulcherrima: quod rubore granorum oblectant, & suavitate grata sunt; quod ob colorem ad ardentem Ecclesiæ charitatem referri potest. Fortasse tamen synecdochicè ponuntur, pro malis omnis generis. ¶ [תור] *Emissiones tuæ*, & c. quod multa significat, indeque locus hic variè accipitur. Vel, 1. pro habitu & odore quem hortus hic clausus emittit: vel, 2. pro muneribus quæ Sponsa ex more mittit ad amicos ac sodales & stipantem turbam: vel, 3. pro plantis, ut sensus sit, Sponsam esse hortum conlitum nobilissimis plantis, & c. ¶ *Propagines tuæ* (i. e. fideles) sunt *paradisus*, & c. i. e. plurimæ sunt, & jucundæ aspectu. ¶ *Cum*, & c. [עם תור] *Cum fructu*, vel *fructibus*, *dulcedinem*, five *dulcibus*, P. Mo. sim. M. V. vel, *pomorum*, Ti. Ca. vel, *pretiosis*, Pi. vel, *rerum pretiosarum*, J. T. Vide Deut. 33. 13. — 16. [עם תור] generaliter dicuntur quæcunque exquisita sunt, & in deliciis habentur, non solum in fructibus, sed & in vestibus & rebus alijs P. Notantur bona opera fidelium, quæ Deo grata sunt; ut homini malogranata & alii fructus pretiosi. ¶ *Cypri*, & c. [עם תור] *Cyperus*, vel *cypri*, (vel, *campore*, M. vel, & *cypri*, Ti. vel, *cypriis*, Ca. vel, *racemis cypri*; est enim vox pluralis;) *cum nardis*, P. Mo. Merc. Ti. & c. Plurale hîc indicat, vel, omnia nardi genera; vel, varias partes nardi, quæ odoratæ sunt. In plantis his odoriferis, & c. variae Sponsæ virtutes significantur.

14. *Nardus & crocus*; ità M. P. Mo. Merc. & c. [עם תור] Alibi in S. S. non occurrit. Nota bina hæc proponi, quod simul mixta suaviorem odorem reddant, atque ideo hîc *nardum* iterat, & c. *Nardum* bis repetit, quia cum croco & cyprio amat commisceri. Repete, ex præcedentibus, *Propagines tuæ sunt nardus & crocus*, & c. ¶ *Fistula*; ità Ti. [תור] *Canna*, P. Mo. M. & c. *calamus*, Merc. Ca. J. T. Pi. scil. aromaticus, qui procul ex Arabia petebatur. Vide Jer. 6. 20. item Exod. 30. 23. ¶ *Cum*, & c. [עם תור] *Cum omnibus lignis*, five *arboribus*, *Libaniis*, Ca. vel, *Libani*, o. Ar. Vulg. Sed tunc esset [תור] *Vel, thuris*, five *thuriferis*, M. P. Merc. Mo. Ti. J. T. Pi. ¶ *Cum omnibus primis unguentis*, [עם תור] *Capitibus aromatum*, Mo. Merc. præcipuè *aromatibus*, M. P. & c. Per quæ intellige virtutes & dona quibus ornatur, & longè lateque famam suam spargit, & c. quæ pretiosa sunt coram Deo & hominibus, & c. His opponuntur *radices amaritudinis*, & c. Deut. 29. 18. Heb. 12. 15.

15. *Fons* (vel, *O fons*, J. T.) *hortorum*. Ità M. P. Mo. & c. i. e. Fons uberrimus, unde multi horti rigari possint. Sunt verba, vel, 1. Sponsi de Sponsa; quam prius *hortum* vocat, nunc *fontem*, qui speciem in hortis & virorem facit. Ostendit hæc phrasis, 1. abundantiam spiritus & vitæ in Sponsa: 2. gratias & fidelibus

comparatur Ecclesiâ, unde pura aqua Verbi manat; & quidem *clausus*, qui injuriis non patet. Significat *hortum* hunc esse probè rigatum. Vide Esa. 58. 11. colat. cum Esa. 1. 30. Fontes magni æstimantur in calidis istis locis, ac proinde clausi erant, Gen. 29. 8. ne pedibus hominum aut animantium turbentur, aut alioqui sordidentur. ¶ *Fons signatus*. *Oclusio*, vel *obsignatio*, fontis hîc significat, 1. confirmationem gratiæ suæ erga Ecclesiam, ut *obsignatio* sumitur Jer. 32. 10. Joh. 3. 33. Ephes. 1. v. 13. 2. Specialem Ecclesiæ protectionem, & c. 3. Reservationem gratiæ Dei Ecclesiæ soli; ut quod obsignatur alijs non communicatur; Esa. 8. 16. & 29. 11. Dan. 12. 4. 9. 4. Speciale Christi jus ad Ecclesiam ejusque gratias, quod ipsa sigillum ejus gerit, Apoc. 7. 3. & quod ipsius fructus ei reservantur. 5. Ecclesiæ vigilem curam ut aqua munda fervetur, & ut fluat, quod fecunda sit, & ut ipsa pura fervetur Domino. Fidelis Sponsæ symbolum est *signatus fons*, ex quo nulli libare permissum est. Vide Proverb. cap. 5. v. 15, & c. Ecclesiâ est *fons*, è quo scaturit limpida aqua Evangelii, quæ corda languida refocillantur: *obsignatus* dicitur, quia *Evangelium tectum est apud illos qui pereunt*, 2. Cor. 4. 3.

13. *Emissiones* (vel, *Propagines*, Mo. Merc. Pi. vel, *Plantæ*, five *Plantationes*, M. P. Merc. & c.) *tua* (sub. sunt, M. & c.) *paradisus* (vel, velut *pomarium*, V.) *malorum puniceorum*. Ità T. Mo. & c. Quorum meminit, quia hæc Palæstinæ familiaria sunt, & ibi pulcherrima: quod rubore granorum oblectant, & suavitate grata sunt; quod ob colorem ad ardentem Ecclesiæ charitatem referri potest. Fortasse tamen synecdochicè ponuntur, pro malis omnis generis. ¶ [תור] *Emissiones tuæ*, & c. quod multa significat, indeque locus hic variè accipitur. Vel, 1. pro habitu & odore quem hortus hic clausus emittit: vel, 2. pro muneribus quæ Sponsa ex more mittit ad amicos ac sodales & stipantem turbam: vel, 3. pro plantis, ut sensus sit, Sponsam esse hortum conlitum nobilissimis plantis, & c. ¶ *Propagines tuæ* (i. e. fideles) sunt *paradisus*, & c. i. e. plurimæ sunt, & jucundæ aspectu. ¶ *Cum*, & c. [עם תור] *Cum fructu*, vel *fructibus*, *dulcedinem*, five *dulcibus*, P. Mo. sim. M. V. vel, *pomorum*, Ti. Ca. vel, *pretiosis*, Pi. vel, *rerum pretiosarum*, J. T. Vide Deut. 33. 13. — 16. [עם תור] generaliter dicuntur quæcunque exquisita sunt, & in deliciis habentur, non solum in fructibus, sed & in vestibus & rebus alijs P. Notantur bona opera fidelium, quæ Deo grata sunt; ut homini malogranata & alii fructus pretiosi. ¶ *Cypri*, & c. [עם תור] *Cyperus*, vel *cypri*, (vel, *campore*, M. vel, & *cypri*, Ti. vel, *cypriis*, Ca. vel, *racemis cypri*; est enim vox pluralis;) *cum nardis*, P. Mo. Merc. Ti. & c. Plurale hîc indicat, vel, omnia nardi genera; vel, varias partes nardi, quæ odoratæ sunt. In plantis his odoriferis, & c. variae Sponsæ virtutes significantur.

14. *Nardus & crocus*; ità M. P. Mo. Merc. & c. [עם תור] Alibi in S. S. non occurrit. Nota bina hæc proponi, quod simul mixta suaviorem odorem reddant, atque ideo hîc *nardum* iterat, & c. *Nardum* bis repetit, quia cum croco & cyprio amat commisceri. Repete, ex præcedentibus, *Propagines tuæ sunt nardus & crocus*, & c. ¶ *Fistula*; ità Ti. [תור] *Canna*, P. Mo. M. & c. *calamus*, Merc. Ca. J. T. Pi. scil. aromaticus, qui procul ex Arabia petebatur. Vide Jer. 6. 20. item Exod. 30. 23. ¶ *Cum*, & c. [עם תור] *Cum omnibus lignis*, five *arboribus*, *Libaniis*, Ca. vel, *Libani*, o. Ar. Vulg. Sed tunc esset [תור] *Vel, thuris*, five *thuriferis*, M. P. Merc. Mo. Ti. J. T. Pi. ¶ *Cum omnibus primis unguentis*, [עם תור] *Capitibus aromatum*, Mo. Merc. præcipuè *aromatibus*, M. P. & c. Per quæ intellige virtutes & dona quibus ornatur, & longè lateque famam suam spargit, & c. quæ pretiosa sunt coram Deo & hominibus, & c. His opponuntur *radices amaritudinis*, & c. Deut. 29. 18. Heb. 12. 15.

15. *Fons* (vel, *O fons*, J. T.) *hortorum*. Ità M. P. Mo. & c. i. e. Fons uberrimus, unde multi horti rigari possint. Sunt verba, vel, 1. Sponsi de Sponsa; quam prius *hortum* vocat, nunc *fontem*, qui speciem in hortis & virorem facit. Ostendit hæc phrasis, 1. abundantiam spiritus & vitæ in Sponsa: 2. gratias & fidelibus

datas esse; & ab illis usurpatis, in eorum ædificationem; 1 Cor. 12^b. Vel, 2. Sponsæ ad Christum¹. Ecclesia, modestissime accipiens quæ ipsi attribuit Christus suprà v. 12, &c. ostendit ipsum potius omnis boni autorem esse, & amplius benedici petit præsentia ejus. q. d. Fontem me vocas, o Christe, & agnosco me fontis usum præstare meis: verum tu ille es cui fontis, putei, &c. vitæ & salutis nomen attribuendum est, ego tantum rigo ex fonte tuo, &c.^k. Deus fontem se vocat Jer. 2. 13¹. ¶ Puteus (vel, putee, JT.) aquarum viventium] i. e. Scaturientium^m, quæ nec ardore ardescunt, nec putrefiuntⁿ. Metaphora^o. Ostendit vivificam & salutiferam Spiritus Sancti vim P. Vide Joh. 4. 14. & 7. 38⁹. ¶ Quæ, &c. "וְיָצְאוּ מִן הַבְּרִית" Et fluentium (vel, fluentia, Merc. M. sub. *venientia*, M.) suprà quàm Libani, JT. vel, ex Libano, Merc. Pi. sic P. Mo. M. i. e. fluentia limpidissima, qualia manant à Libano, unde & Jordanes fluit. Id bellè in Ecclesiam competit, cujus doctrina est purissima^r. Amplificatur hæc similitudo Ezech. 47. 6, — 10[†].

16. Surge, (vel, Excitare, Mo. Merc. Evigila, JT. Pi. sic M. &c.) Aquilo, & veni, Auster] Ità P. Ti. &c. "וְיָצְאוּ מִן הַבְּרִית" (Facit enim hoc ad fluxum,) ut sequitur^t. Verba sunt, vel, 1. Sponsi^v, qui hucusque continuavit sermonem, &c.^x. Vel, 2. Sponsæ^y, (cui favent verba sequentia, Veniat dilectus meus in hortum suum^z), quorum occasionem sumit ex eo, quod Sponsus eam hortum appellaverat. Elegans apostrophe ad ventos, & prosopopœia, quæ poetis & amatoribus familiaris est^z. [Variè explicant.] 1. Surge, i. e. Recede, fuge, faceffe, Aquilo^b; (qui ventus frigidus & ficans^c, qui scilicet plantis tunc primùm germinantibus maxime noxius est^d;) & veni, Auster; qui ventus est calidus & humidus^e; qui tepore suo arbores frondibus, &c. convellit, & succos odoriferos stillare facit. Dices Austrum hortis perniciosum esse; Virgil. eclog. 2. — floribus Austrum Perditus, &c. Resp. Venti pro natura & situ regionum variant: quare Auster Italici Hispanique gravis est & pestilens, Aphris æstuosus, Palæstinæ tamen placidus ac salubris, quia à mari perflat, unde teporem habet humidum, & mitem auram. Quare ut Aquilo in S. S. malè accipitur, ità Auster optimè^f. Per Aquilonem Diabolus hinc intelligitur; per Austrum, Spiritus Sanctus^g. n. surgere hinc, ut alibi, pro discedere accipi potest, sed & debet; nam hæc ineunte Vere fieri finguntur, ante quod tempus Aquilo suo proprio jure in terris dominatur, quem jam tandem abire vult^h. Cæterùm cum venti isti aliquid & boni & mali habeant, rectius Hebræi statuunt utrumque ventum compellari, ut veniat & perflet, &c. Aquilonem & Austrum nominat, qui venti omnium sapissime spirare solent, ait Aristot. Meteorol. 2. 4ⁱ. Ventos contrarios memorat, 1. ut alter altero temperetur: 2. ut latius aromatatum odor spargatur^k: 3. ut diversas animi Spiritus operationes designet; vide 1 Cor. 12. 6, &c. & Apoc. 1. 4¹: 4. quia uterque utilis est Ecclesiæ, quæ tam acri reprehensione, quàm suavi consolatione eget. Ventum Orientalem non memorat, utpote iræ indicem, Ezech. 17. 10. & 19. 12. &c.^m. [Sensum mysticum hunc exhibent:] Veni tu, Christe, qui aeris usum præstas ad fecundandum hortum tuum, & veluti ventorum percussu aerem per purgasⁿ. Veni, Sancte Spiritus^o. Ventus in S. S. Spiritum [Dei] designat P, ut Ezech. 37. 5, 14⁹. & Joh. 3. 6^r. cujus operatio vento par est, quod, 1. expurgat; 2. solatur & recreat; 3. fecundat, maxime in calidis istis regionibus; 4. imperceptus est, Joh. 3. 8[†]. ¶ Perfla hortum meum] Ità M. P. Mo. &c. Hic hortus est fidelis^t [quisque;] vel Ecclesia, cui eam paulò antè compararat^v. Vide vers. 12. 13. Dicit, hortum meum, q. d. mihi, tanquam servo, concreditum^x. ¶ Et, &c. "וְיָצְאוּ מִן הַבְּרִית" Fluant (vel, Stillent, Merc. vel, & fluant, &c. vel, ut fluant, M. P. Ti.) aromata illius, Mo. Pi. i. e. Manent vento afflata, & spargatur eorum odor, ac perveniat ad Sponsum^y. Solent perfante aurâ exhalari diffundique à floribus odores, &c.^z. Ut fluant, &c. i. e. ut fructus redundant & maturentur^z. Affla corda nostra, ut per dilectionem Dei & proximi suavem odorem spirent^b. q. d. Quamvis sim hortus bonis plantis infusus, sine te tamen, & Spiritu tuo me excitante, &c.

planè infœcunda ero. Evigila, — veni, &c. i. e. Præsentiam tuam ostende illustribus effectis, &c.^c. ¶ Veniat — in hortum suum] Prius meum vocat, five Sponsæ, nunc suum, five Sponsi; quod quæcunque habet Ecclesia ornamenta, velut flores ac plantas, omnia habet à Sponso^d. Al. Vult Sponsa ut Sponsus ingreditur, 1. in suum, five Sponsi, hortum; 2. in suum, five Sponsæ^e. ¶ AE. in Sed malim eam hortum suum jam hortum sponsi honoris & amoris causâ, ut fieri solet, appellare^f. ¶ Et Merc. comedat fructum pomorum, &c. "וְיָצְאוּ מִן הַבְּרִית" Suavitatum ejus, P. sim. Mo. &c. rerum pretiosarum, &c. JT. Comedere & bibere, pro, re quavis frui, frequens Hebræis^g. Optat Ecclesia suorum operum famam ità ad Christum pervenire fide & Divini Spiritus afflatu, ut ille inde velut hunc fructum percipiens oblectetur^h.

CAP. V.

1. VEni (vel, Venio, præf. pro præf. Q. in V. Veni ergo, Al. in V. vel, Ingressus, JT. Ingressus sum, Pi.) in hortum meum, "וְיָצְאוּ מִן הַבְּרִית" Loquitur maritus. Nec est vocantis, sed sibi gratulantis^a. Respondet Sponsus ad præcedentem petitionem Sponsæ^b, q. d. Veni jam, ut tu petieras, ad te quæ hortus es, &c.^c. Venire dicitur Deus, cum præsentiam suam operibus, five misericordiæ, five justitiæ, demonstrat. Hic venit in hortum Ecclesiæ cum gratia, consolatione & benedictione^d. Al. Significat his verbis se jam in coelum ascendisse, & ibi sese oblectari cum amicis suis, sanctis Angelis & beatis animabus^e. ¶ Messui, &c. "וְיָצְאוּ מִן הַבְּרִית" Collegi (vel, Decerpsi, Merc. sim. Ti. Ca. JT. Pi.) myrrham meam] q. d. Fructum ex eo [horto] percepi quod tu me invitabas^f. Per myrrham mysticè intellige, vel, 1. lacrymas^g, & poenitentiam^h, & mortificationemⁱ: vel, 2. passionem Christi^k. ¶ Comedi favum cum melle, &c.] Id est, vel, placentiam mellitam, quæ favo similis est; vel, mel recens favorum adhuc cellulis reconditum^l: vel, significat aviditatem quâ unâ cum melle etiam favum ederit. Innuat Christus se acceptare Ecclesiæ opera, iisque oblectari^m. Vel, Verbi præconium notat, quod nobis instar mellis & favi est, Psal. 19. 11. & 119. 103ⁿ. ¶ Bibi (vel, Bibo, JT.) vinum meum cum lacte meo] Lac pro potu multis esse patet: Scythis & Nomadibus Galactopotis, testibus Homer. & Galen. item Tartariis, Æthiopibus, &c. Vide Judic. 4. 19. Ezech. 25. 4°. [Mysticè sic exponunt:] Cum voluptate fruor virtutibus fidelium, &c.^p. Verbum Dei comparatur nunc vino, nunc lacti, quod & vini more cor exhilaret, & infirmiores lactis more corroboret^q. ¶ Comedite, amici, &c.] Non satis habet Dominus gaudium intra se continere, sed invitat socios ad epulandum secum & lætandum^r. ¶ Et, &c. "וְיָצְאוּ מִן הַבְּרִית" Et inebriamini, M. Ti. Merc. &c. (nempe, spirituali ebrietate^s. Verbum hoc abundantiam significat^t;) dilecti, M. Ti. JT. &c. (sodales mei^u. Intellige, vel, sacerdotes, qui parte sacrificiorum vescantur^v: vel potius, Ministros & fideles omnes^x.) Vel, amoribus, Merc. Ca. A. i. e. amoris fructibus. Vide Cant. c. 4. v. 10^y.

2. Ego dormio, &c. "וְיָצְאוּ מִן הַבְּרִית" Ego dormio (vel, dormiebam, He. in V. vel, dormivi, JT. Pi. &c. vel, dormiens, Mo. V.) &c. vel sed, cor meum vigilat, M. P. Ti. Merc. vel, licet corde meo vigilante, Pi. similiter JT. Ca. Potest & cum sequentibus jungi, Equidem cum dormirem, sed cor meum vigilasset, & intentum in amicum meum, ecce vox amici, &c.^z. Me dormiente, &c. corde meo vigilante, A. [Q. sic,] Ego (Sponsa) dormio, & cor meum (i. e. Sponsus; solet enim qui ardentè aliquem amat, eum cor suum, vitam, animam, appellare;) vigilat. Ità se incusat inertix, Sponsam laudat à vigilantia & studio^a. Sed malo utrumque ad Sponsam referre^b, quæ hinc narrat quid sibi acciderit noctu in somnis^c. Notandum hinc, (ut in Prolegomenis dictum,) somnum hunc Sponsæ accidisse ante hoc tempus, quando nimirum Sponsus eam ex lecto evocavit ad agrum & hortos, ubi peracti sunt ritus nuptiales^d. Ego dormio,

mio, i. e. Externis omnibus negotiis sepositis, & sensibus erga creata sopitis, *cor meum*, seu pars animæ superior, *vigilat*, i. e. quietæ rerum Divinarum contemplationi vacavit*. Et si corpore & membris externis sim sopita, semper tamen Sponsum animo cogito. Sodalibus narrat nocturnum somnium; q. d. Ego dormiebam, epulis, amore & expectatione fatigata; mens tamen, de absentia Sponsi sollicita, solitas suas cogitationesolvere non desinebat. Somnum duxi tam sollicitum, ut vigilanti fuerim propior quam dormienti, & per quietem Sponsi absentis occurreret species. Est quædam semivigilia & semisomnus. Al. Ecclesiæ lamentatio est seipsam incusantis de neglecto erga Sponsum officio. Confitentur fideles, se obdormivisse in securitate carnali, licet interim Sponsum desideraverint. *Somnus & vigilia* hic spiritualiter accipiuntur. Somnus, uti reficit, ita quietem & fiduciam piorum in Deo denotat, ut Psalm. 3. 6. & 4. 9. &c. sapius tamen significat neglectum sacrorum officiorum, & vitiosum vitæ genus, Esa. 56. 10. Rom. 13. 11. 1 Thess. 5. 6, 7. Somnus hic est, cessatio sensuum & actionum spiritualium. Amplior hic est gradus quam supra 3. 1, 2. ubi in lecto erat, sed *querebat* tamen; at hic dormit, & jacet iners, v. 3. Indicat itaque, 1. suspensionem vigoris & exercitiorum vitæ spiritualis: 2. desidiam & socordiam spiritus: 3. securitatem in illo statu. Sponsa hic, postquam liberalius potasset benedictiones Christi, &c. zelum remittit, & flaccescere incipit, ob absentiam Sponsi, nec non ob noctem & tempestatem pluviosam. ¶ *Vox* (Ecce vox, Merc. Pi.) *dilecti mei* (sub. auditur, vel, audiebatur, Ti. Pi. Merc.) *pulsantis* Irà M. Mo. Pi. &c. sub. & dicentis, Pi. Merc. [J. T. sensum continuant usque ad v. seq. & locum sic reddunt, *Cum voci dilecti mei pulsantis, Aperi mihi*, &c. v. 2. Respondi, Exui, &c.] *Pulsantis*, ad ostium: i. e. hortantis ad resipiscendum, (confer Apoc. 3. 20.) & cupientis intro-mitti; Matt. 7. 7. Luc. 13. 25. Pulsat, tam Verbo, quod malleo confertur Jer. 23. 29; tum castigationibus, Apoc. 3. 19, 20. & pulsare & serium pulsantis studium, & motum in corde pulsati efficacem, innuit. ¶ *Aperi mihi* i. e. Admitte. Deus aperit ostium nobis, cum nobis benedictiones impertitur, Psal. 78. 23, 24. Esa. 45. 1, 2, 3. & spiritualiter, cum gratiam dat ad prædicandum Verbum Dei, eique credendum, Act. 14. 27. Col. 4. 3. *Apertio* hæc [Sponsæ scilicet] consistit in duobus: 1. in exercitio fidei, Act. 16. 14. 2. in dilatatione & inflammatione affectus erga illum, Psal. 81. v. 11. Hinc resultat mutua familiaritas, Apoc. 3. 20. ¶ *Amica mea*, &c. Hi tituli Sponsæ dati in infirmitate sua summum Christi amorem erga Ecclesiam indicant, & æstimum de ea, non obstantibus ejus peccatis, quippe quæ non imputat. Quod autem ipsa, talia audiens, lenta est ad aperiendum, stuporem nostrum indicat. ¶ *Quia caput meum plenum est rore, & cinnini* (vel, capilli, J. T. Pi.) *mei guttis* (vel, stillis, Merc. M. aspersioibus, J. T. Pi.) *nocturnum* Sic P. Ti. &c. noctis, Mo. Hunc locum expressisse videtur Anacreon, qui Ode 3. inducit puellam quæ ægre fert quendam noctu pulsare fores, & somnum turbare; alium autem ad fores dicentem, se rore madere, à cujus postea cinninis ros nocturnus exprimitur. Locum intelligunt, vel, 1. in bonum: q. d. Ego rore benedictionis & gratiarum omnium plenus sum, & in me inveniunt animæ refrigerium adversus ætatem. Caput dicit, quia ipse est caput Ecclesiæ; vel, Divinitatis suæ rationem habens, quæ in Christo caput est: ut enim Christus Ecclesiæ, sic & Deus Christi, caput est. Ac in metaphora perstans, *cinninos* dicit, indicans se undique gratis esse refer-tum & imbutum. Humor enim capillis maximè inhæret. Ros & pluvia fecundant terram: sic etiam Christi doctrina, Ecclesiam, Deut. 32. 2. Psalm. 72. 6. Hof. 14. 5. Vel, 2. in malum. Loquitur amatoris more noctu amicam suam invisentis; cujus causâ dicit se imbre nocturno madere, & frigus ac injuriam aeris nocturni esse perpeffum. Significat Christum propter Ecclesiam multa passum esse, & in persona propria, & in Ministris, 2 Cor. 4. 8, &c. Id quod aptè hic dicitur, ut efficacissimum ad Sponsam excitandam argumentum. Misericordias sive calamitates indicant, pluvia,

Esa. 4. 6. & stillationes, Amos. 6. 11. & n. rore celi maderet, Dan. 4. 25. Ros & guttæ nocturnum blasphemias & injurias significant hæreticorum & infidelium in Christum. Al. Querela hæc est Domini, quod tamdiu æde caruerit, ac sub dio habitavit; Hag. 1. 4.

3. *Expoliavi*, &c. [וְיָצִיטֵנִי] *Exui* (vel, Respondi, Exui, J. T.) *tunicam meam*; quomodo (sub. rursus, Ti.) *induam illam*? M. P. Merc. &c. Sunt hæc verba *anxiæ*. Per *tunicam* intellige noctis habitum, qui exiit ubi diurna vestimenta sumunt mulieres. Propertius, *Quæcum Sidonia nocturna ligamina mitæ Solveret*—P. Verum non sunt hæc verba simulantis, nec *simulatè recu-santis*, ut vult Grotius, sed cunctantis, excusantis, & luctantis cum carne & sanguine. Modestia erat, quod seminuda aut indecorè vestita tanti Sponsi oculis occurrere noluit. Quod si ita esset, nolisset Sponsus aliò declinare, aut tantam illi pœnam infligere, &c. Cunctatur hic Christum admittere, ut ille Luc. 11. 7. Recusat Sponsa Sponso aperire. Quomodo induam, &c. i. e. sine molestia. Similis phrasia Hof. 11. 8. Electi quandoque recusant Evangelium confiteri propter annexa incommoda. Vestibus indutum manere, indicium est curæ & vigilantie; Neh. 4. 23. Debuisset Sponsa lumbos habere succinctos, &c. velut expectans absentis Sponsi reditum, Luc. 12. 35, 36. At illa non tantum discinxit se, &c. sed somno & securitati in lecto suo se tradidit. ¶ *Lavi pedes*, &c. i. e. Me ad quietem composui, pedibus, ut mos erat in calidis illis locis, à fordibus & sudore post iter suum purgatis. Vide Genes. 18. 4. & 19. 2, & 43. 24. & Plaut. in Perf. Ovid. Metam. 8. unde constat, in conviviis pedes ablui atque ungi solenne fuisse.

4. *Misit* (vel, demiserat, J. T. demittebat, Pi.) *manum suam per foramen* Irà M. P. Ti. Ca. &c. sub. ostii, P. Merc. T. vel, *sera*, Pi. Vel, 1. ut me stertentem pulsaret: vel, 2. tentans apertionem; ut removeret obicem, i. e. inordinatum amorem creaturarum. ¶ *Manus mea*, vel è, *foramine*, Mo. J. T. Pi. in San. Sy. q. d. Manum abduxit, tanquam ab ea vocanda destitutus. Verum *missio manus* potius susceptionem operis denotat, quam ejus omissionem, ut Genes. 3. 22. & 22. 10, 12. Exod. 3. 20. &c. *Manus Dei* in S. S. significat, 1. omnipotentiam Dei, Exod. 8. 19. & 15. 6: 2. operationem S. Spiritus, sive communem, v. g. in patrandis miraculis, Matt. 12. 28. collat. cum Luc. 11. 20; sive salvificam, ut Esa. 53. 1. Act. 11. 21. Cum pulsatio per Verbum non suffecit, Spiritu suo cor aperuit. Vide Apoc. 3. 7. & Psal. 110. 3. ¶ *Et venter*, &c. *Et viscera* (i. e. interiora) *mea sonuerunt*, vel fremuerunt, (vel, commota sunt, M. Ti. V. vel, tumultuaverunt, Mo.) in, vel intra, (vel, super, Mo.) me, P. M. Ti. vel, eo, Mo. vel, super, sive propter, cum, Merc. Pi. Ar. scil. Sponsum. Scribitur *viscera*; sed in emendatis, *viscera*. Significatur his verbis amor Ecclesiæ erga Christum, ejusque poenitentia ob Sponsum à se neglectum, &c. P. *Viscerum commotio* significat, vel, dolorem intensum, ut Job. 30. 27. Jer. 4. 19. vel, summum amorem, Philip. 2. 1, 2. Philem. v. 12. *Commotio*, vel *fremitus*, *viscerum* vividam affectuum excitationem denotat, &c. Jerem. 31. 20. &c. & sympathiam cum dilectissimis, &c. 1 Reg. 3. 26. ac proinde hic indicat se adeò commotam fuisse, tum ob amorem suum erga Christum, tum ob injurias à se Christo illatas. Vide Zach. 12. 10, 11. Vel, propter eum, i. e. ut illum obtineret & possideret; ut Hof. 7. 14. propter frumentum, &c. i. e. ut eo fruerentur. *Missio manus*, &c. [in membro præcedente] refero ad tacitas admonitiones, quibus nos officii nostri & vocationis admonet Dominus; quæ nos ita movere debent, ut toti interius infremamus.

5. *Surrexi*, &c. Opponitur hoc priori dormitioni & segnitiei. Interno dolori addit externos poenitentia fructus, revocans Sponsum, qui per negligentiam ipsius abierat. ¶ *Manus mea stillaverunt myrrham* Irà P. Ti. Mo. &c. vel, odorem myrrhæ, M. vel, myrrhinum, J. T. scilicet liquorem, vel unguentum. Qu. A quo allata est hæc myrrha? Resp. 1. A Sponso, qui contactu suo seram myrrhino imbuerat; qui Sponsæ fores & ornarat coronis, & unguento perfuderat,

70 peccatum ipsi imputatum, 2 Cor. 5. 21. Vide Esa. 1. 18. ^{p. A. sim.}
 Vel, 3. quoddam crucientus est reprobis, ad eos puniendos. ^{San.}
 Vide Esa. 63. 2†. Vel, 4. quia passus est, & sanguine suo ^{q. A.}
 perfusus †. ¶ *Electus*, &c. ita † Sy. Ar. *דגול מן הכהן* ^{r. Q. in}
Vexillatus (vel, *insignis*, P. *insignitus*, M. vexillo insigni- ^{Merc. sim.}
 tus †; *gestans vexillum*, Q. in V. sic Merc. *vexillarius* ^{M.}
 est, JT.) *myriade*, Merc. vel, ē *myriade*, JT. vel, *præ-* ^{† A.}
decem millibus, M. P. vel, cui decem, h. e. multa, homi- ^{† Q. in}
 num millia subsunt *: vel, *indecem*, &c. ut sit *בן* pro *ב*, ^{San. sim. A.}
 vel, *inter*, &c. V. *vexillarius legionarius*, Ca. *glendior* ^{v. Merc. V.}
 est ^{* Merc.} ^{sim. Ti. M.} ^{v.}

70 peccatum ipsi imputatum, 2 Cor. 5. 21. Vide Esa. 1. 18. ^{p. A. sim.}
 Vel, 3. quoddam crucientus est reprobis, ad eos puniendos. ^{San.}
 Vide Esa. 63. 2†. Vel, 4. quia passus est, & sanguine suo ^{q. A.}
 perfusus †. ¶ *Electus*, &c. ita o. Sy. Ar. *דגול מן הכה* ^{r. Q. in}
Vexillatus (vel, insignis. P. insignitus, M. vexillo insigni- ^{Merc. sim.}
 tus †; *gestans vexillum*, Q. in V. sic Merc. *vexillarius* ^{M.}
 est, JT.) *myriade*, Merc. vel, ē *myriade*, JT. vel, *præ-* ^{† A.}
decem millibus, M. P. vel, cui decem, h. e. multa, homi- ^{† Q. in}
 num millia subsunt *: vel, *indecem*, &c. ut sit *בן* pro *ב*, ^{San. sim. A.}
 vel, *inter*, &c. V. *vexillarius legionarius*, Ca. *glendior* ^{v. Merc. V.}
 est ^{* Merc.} ^{sim. Ti. M.} ^{v.}

7. *Invenērunt me*] i.e. *Inciderunt in me* ^f. ¶ *Cu-*
stodes] Qui in urbe circumquaque excubias agunt. ^g.
Qu. An iidem hi qui suprà 3. 3? Resp. Aut non sunt
iidem, aut diverso tempore hæc facta sunt: illic enim
eam dimittunt sine molestia, hic vulnerant ^h. Verùm
cap. 3. plagarum, &c. non meminit, quia cur eas me-
ruerit nihil exposuerat: hic verò, narratâ suâ stolidi-
tate & ignaviâ, optimè ejus meriti proponitur pœna.

est myriade, Pi. Insignis & conspicuus est inter plurimos; ut *in pra* comparationem designet.²

11. Caput ejus aurum, &c. *מַסָּה אֲוִיר* Massa auri obrizi, Mo. veluti massa auri optimi, M. ut aurum obrizum, P. vel, optimum, sive purificatum, V. insigne aurum, purgatissimum, JT. Pi. &c. redimitum est auro obrizo, Ti. Aurum, & obrizum: deficit ¹, ut Exod. 22. 30. Deut. 24. 17. Sed praestat esse regimen. Duo hic junguntur auri genera, quasi diceret, aurum auri. *מַסָּה* per se aurum optimum; item & *מַסָּה* aurum purum putum, à robore sic dictum. Pellucet ejus caput in morem auri optimi. *מַסָּה* est aurum purissimum & splendens; posterius, *מַסָּה*, solidum & robustum. Utrumque junctum gloriam Christi exprimit. Aurum, i. e. simile auro, h. e. pulcherrimum. Metaphora *. Quod pulchrum in quocunque genere est, aureum appellamus. Caput hic significat, vel, 1. Divinitatem Christi; (quæ purissima est & fulgentissima instar auri²;) ut patet ex 1 Cor. 11. 3. Caput Christi est Deus³. Vel, 2. Christi Regnum & dominium⁴, quod firmum, gloriosum & durabile est, instar auri, Psal. 21. 4¹. Vide Eph. 1. 22. & confer Dan. 2. 32, 38^m. Vel, 3. capitis ornamentumⁿ, ut pes ponitur pro calceo, Deuter. 8. 4. collat. cum 29. v. 5°. q. d. Illustre est caput Sponsi aureo aliquo insigni; vel certe, aureis ramentis capillos inaurarat Sponsus: quod fecisse traduntur & equites Salomonis, in Joseph. Antiq. 8. 7. & Imperator Commodus, in Lampridio, &c. Vel, fortè, Sponsi caesaries erat qualis Bathylli, pulchri juvenis in Anacreontis od. 27. cujus coma in summa solaris, h. e. flava vel rutila, erat, in infima verò parte, nigra P. [BA. locum sic vertit, Capite ejus auro optimo, supple, coronato.] *וְהָיָה כְּמַסָּה אֲוִיר* Come, &c. Cincinni (vel, Capilli, JT. Pi.) ejus (sub. sunt, Pi. Merc. &c.) crispi, P. Mo. Pi. &c. (vel, condensi, Ti. V. Merc. Hebr. densitates, V. vel, acervi, Merc. A. à *מַסָּה* q; ut acervi, crispi, &c. vel, crispis discriminibus, JT. vel, ut tiliæ, Ti. vel, suspensi, seu penduli, RS. in Merc.) nigri ut corvus, Pi. Merc. Mo. M. P. &c. Antæ ejus pendule, nigrae ut corvus. Ità interpretor, quia Arabicè *Kutfsa* est, coma portio quæ fronti imminet; & *מַסָּה* lignif. pendulus, tanquam geminatum à verbo *מָסַח* pendere, ut ex *מָסַח* fit *מַסָּה*, pulcher es, Psal. 45. 3. Illæ igitur antæ quæ in frontem, aures & genas pendulæ sunt nigrae dicuntur esse ut corvus, i. e. coracini coloris, qui splendore suo est conspicuus. Antiarum solum meminit, quia hæ solum apparent in Rege coronato, de quo hic agitur, Cant. 3. vers. 11. Per capillos hic intellige, vel, 1. fidelium multitudinem¹: vel, 2. Dei cogitationes & consilia², & judicia³, quæ sunt veluti densi cincinnati, abyssus multa, & imperferutabilia⁴. Illis autem verbis, nigri ut corvus, significat, vel, 1. severitatem quæ Sponsus saepe uti cogitur²; vel, judicia hostibus ejus decreta²: vel, 2. obscuritatem judiciorum Divinorum, quæ nobis impervestigabilia sunt³: vel, 3. Sanctos, licet revera dignissimos, nigros sibi videri quando cum Dei splendore componuntur⁴: vel, 4. robur & vigorem spiritualem^d; ut nigredo capillorum signum est caloris & roboris in natura^{*}; ut contra, eorum candor declinationem ætatis indicat, Hof. 7. 9. Significat ergò Christum in vigore & flore ætatis durare ad omnem æternitatem, in quo omnes alios dilectos superat; quod erat probandum^f. Vel, 5. pulchritudinem^g. Capillus niger in viris honestus habitus est. Horat. in Arte poet. Spectandus nigris oculis nigræque capillo. Et od. 1. 32. Et Lycum nigris oculis nigræque Crine decorum^h. Hinc coracinus color ad formæ decus affectatus est, & à corvo remedia à curiosis expetita sunt. Alian. Hist. 1. 28. Corvi, inquit, ova audio nigros efficere pilos: similiter Plin. 29. 6. Alibi cani capilli Christo tribuuntur, Dan. 7. 9. Apoc. 1. 14. qui senilem ejus gravitatem & sapientiam indicant; ut hic nigri, qui juvenilem in eo vigorem arguuntⁱ. Porro, caput Dilecti adeò effusè hic commendat Sponsa, ut magis extollat ejus amorem & tolerantiam, qui tam pulchrum caput nocturnæ subjecerit pruinæ^k.

12. Oculi ejus sicut columbæ (vel, columbi: nec *מַסָּה* fecm. plur. nec *מַסָּה* masc. sing. in S. S. reperies, verum sub uno genere uterque sexus continetur^l;) super (vel,

ad, vel juxta, Merc. P.) rivulos aquarum] Oculi hic denotant, vel, 1. dona Spiritus Sancti, qui in columbæ specie visus est ad fluentia Jordanis^m. Vel, 2. Doctores Ecclesiæ, per quos Christus, ut loquitur, ita quodammodo videt, & membris suis providetⁿ. Vel, 3. omniscientiam Domini: vide Hebr. 4. 13. Apoc. cap. 2. v. 18, 23°. Oculi ejus, vel Divini, nempe sapientia & providentia; vel humani, scientia ejus summa & prudentia P. Refero ad perspicacitatem & puritatem judiciorum Domini. Vide Prov. 15. 3. & Hab. 1. 13^q. Oculi—sicut columbæ, i. e. sicut oculi columbarum^r: i. e. vel, 1. pulchri sive amabiles[†]; vel, 2. perspicaces[†]; vel, 3. simplices & casti^v; vel, 4. gratiosi & benigni^x. Dicit, ad rivulos, &c. quia aquis gaudent columbæ^y, & ibi degunt^z, ideòque oculos ad rivos habent excitationes²: & quia ibi sunt formosiores^b, tum reipsa, quia sæpius se aquis abluunt; tum aspicientibus, quibus limpidarum aquarum reflexione pulchriores videntur^c. Al. Non tam de columbis sermonem hic esse puto, quàm de columbarum imagine, quæ ab aquis repercussa venustior est quàm ipsa columba, quia in aquis representata inclusa videtur & quasi innatare in pellucida quadam & liquida crytallo: similiter & oculi in sinibus & cavitatibus suis (qui illis velut aquarum rivuli sunt) natant dicuntur; Virg. Æn.—natantia lumina solvit; Ovid. Fastorum 6.—animique oculique natant^d. *¶ Quæ lacte sunt lotæ* Sic Ca. Ti. &c. vel, ceu lotæ essent lacte, M. Tam puri & candidi, ac si lacte loti essent^e. Hoc dicit, quia albæ columbæ in maximo pretio sunt Palæstinis; Tibul. eleg. 1. 7. Alba Palæstina sancta columba Syro: & quia velut loti lacte nobis apparent qui candidi sunt. Lavari lacte, pro, candidum esse, sicut, dealbari nive, Psal. 68. 15. quasi perfusum quid esset vel intectum lacte, vel nive; alioquin nemo se aut nive, aut lacte, dealbavit^f. Lotæ lacte dicuntur, i. e. candidissimæ: ac si alba fierent quæ lacte lavantur; ut nigra, quæ atramento. Tale illud Job. 9. v. 30. Si laverò me aquis nivalibus—^g. Lotæ, &c. i. e. gratiâ mundatæ^h. *¶ Et resident, &c.* *וְהָיוּ יְשֻׁבִּימִים* Manentes (vel, sedentes, Merc. vel, & sedent, Ti. & resident, M. vel, siti, Merc.) super, vel juxta, vel ad, plenitudinem, P. Mo. BA. Merc. &c. sub. aquarum; quomodo Scriptura passim agit de maris plenitudine, Psal. 96. 11. & 98. 7. &c. i. e. ad loca ubi aquæ scatentⁱ, ad plena fluentia^k; vel, juxta vas plenum lacte^l. Vel, siti insitione, JT. ut Exod. 28. 17. i. e. oculi tam convenientes & aptè suis foraminibus insiti^m, ut insitivæ gemmæ in annulorum palisⁿ: q. d. nec nimium prominentes extra caput, nec nimis demersi; quorum utrumque in oculis indecorum est & deforme^o. Verbum *וְהָיוּ* significat inclusionem gemmarum in palis, cum sit velut fossa aut sedes quæ repleatur P: & *וְהָיוּ*, impletio, significat palam quæ impleta est lapillo pretioso^q. Sed in hac interpretatione nonnulla desidero. 1. Quod sic color lacteus oculis tribui videtur, quorum præcipua pars, i. e. pupilla, nigra est, aut cærulea. 2. Quamvis lapides palâ inclusi dicantur lapides impletionum, & insitio lapidis, &c. dicitur impletio, &c. tamen lapis in palam insitus nusquam dicitur manens ad plenitudinem. Neque verò id dici potest. Quis enim pecuniam ad sacci, aut vinum ad dolii, plenitudinem manere vel stare dixerit, cum saccus pecuniâ, aut vinum dolio, [lege, dolium vino,] plenum est^r? Al. juxta dispositionem perfectam, He. in V.

13. Genæ (vel, Maxillæ, P. Mo. &c.) illius sicut, &c. *וְהָיוּ כְּמַסָּה אֲוִיר* Ut areola, sive areola, (vel, phiala, vel, confusio, M. vel, linea sulci, Mo.) aromatis, vel aromatum, Merc. P. Ti. JT. Pi. &c. Significat genarum, 1. decoram elevationem, sicut areolæ reliquâ terrâ altiores sunt: 2. pretiositatem & suaveolentiam[†]. Nec enim de areolis agitur quæ steriles sunt, sed quæ plantis suaveolentibus refertæ sunt[†]. De *וְהָיוּ* vide ad Psal. 42. 2^v. Mula Christi h. l. pertinent ad ostensionem vultus ejus, quæ fit per Verbum. In eo enim sese cognoscendum exhibet Dominus, ut homo in maxillis. Refert hoc ad suavitatem & plenitudinem donorum & gratiarum Christi². Ut facies Dei in S. S. sensibilem ejus præsentiam denotat; ita genæ, quæ sunt tantum faciei pars, aliquam, sed minus conspicuam, ipsius manifestat.

nifestationem significant ⁷. In *genis* modesta Christi pietas, simul & severitas, exprimitur ². Locus hic accipi potest, vel, 1. de candore & rubore genarum ². Sed de eo jam dictum est, *candidus & rubicundus est* ^b. Vel, 2. de barba^c, five lanagine tenera quæ juvenes ornat, quæ hic areolæ confertur, & recte: tanta enim est inter agrum arborumque & barbam similitudo, ut inter eas reciproca sit translatio. Nam & arbores & prata, &c. dicuntur pubescere, & pili dicuntur germinare, Ezech. 16. v. 7. Sic Virg. *Æneid.* 8. *Tunc mihi prima genas vestibat flore juvena*. Porro, ingenuitatis & indolis præclaræ indicia apparere solent in genis, quæ in Sponso juvenili flore pubescentes mansuetum, liberalem, hilarem & humanum ejus animum produnt ^d. Significatur hic Christi adulta & matura ætas, in qua sapientiâ pollet, &c. nec non venustas ejus, & suavitas gratiarum quæ à celesti ejus vultu profluunt ^e. Vel, significatur hic cum lenitate mixta majestas, suavitas, gravitate temperata modestia ^f. ¶ *Constitit*, &c. מַלְאָכָא [Variè reddunt.] Flores (vel, ut flores, five germina, P. V. M.) aromatum, Mo. P. &c. vel, odorifera, M. qui crescunt inter aromata ^f: similes adultis plantis unguentariis, JT. Al. turres, vel, sicut turricula, pigmentorum, Merc. vel, unguentarium, Ca. Heb. unguentorum, i. e. quibus continentur unguenta ^g: vel, seplasiaræ officina, Ti. Turres intellige, velut flores aromatum succrescentium in morem turrium, ex quibus aromatibus fiunt pigmenta. Sanè maxillæ turricularum speciem referunt ^h. Vel, turres, i. e. pyxides ⁱ. Ut pyxides, vel loculi, tabernæ unguentariæ, Q. in V. ¶ *Labilia ejus lilia distillantia myrrham*, &c. Verba Domini suavissima intelligo, &c. ^k. Lilia, quorum genus est purpureum, Plin. 21. 5. Huc refero, propter colorem, à quo labiis prima laus ^l. Lilia, non vulgaria, sed myrrham stillantia; qualia quidem in natura non reperiuntur: nec quicquam est in natura quod Christum plenè exprimit ^m.

14. *Manus illius tornatiles aureæ* Ità ^o. Ar. De digitis intellige, aut per seipso, aut propter annulos exactè rotundos, & quasi torno elaboratos ⁿ. ¶ מַלְאָכָא Circuli (vel, sphaerae, five orbes, V. Merc. ut Esth. 1. 6. Ezech. 10. 13. ^o. rotae, Q. in V. ut orbes, Ti. ut annuli, P. quasi sphaerulae, M.) auri, Mo. Manus ei teretes aureæ, Ca. In manibus ejus sunt annuli, &c. Pi. vel, orbes, &c. JT. Manus ejus cœlum & terram in orbem redegerunt ^p. Per manus (utpote operum administras ^q) significantur opera Domini purissima ac pulcherrima ^r. Deo atque hominibus gratissima ^s. ¶ *Plene hyacinthis*, מְלֵאֵי מִשְׁכָּנָא Repletae (vel, insiti, JT. Pi. vel, perfecti, He. in V. vel, inclusi, Merc. vel, habentes inclusum, M. Ti.) Tarsis, ^o. sic Mo. Merc. V. vel, hyacintho, V. sic Ti. Ca. vel, beryllo thalassio, JT. Pi. vel, chrysolitho, A. vel, lapidem Tharsis, M. vel, lapidibus pretiosis instar hyacinthi, M. ¶ *Venter*, &c. מִשְׁכָּנָא Venter (vel, Viscera, five Intestina, Mo. Merc. Ti. vel, In ventre, Pi. In visceribus, JT.) ejus (sub. est ut, M. &c.) candidum ebur (vel, politum ebur, M. vel, pyxis eburnea, Ca. ^o. vel, alabastrum eburneum, Ti. vel, nitor eboris, M. Merc. JT. vel, nitens ebur, Pi. vel, vas eburneum candidum, He. in V. vel, candor, five puritas, eboris, i. e. purum aut nitidum ebur ^v), obductus, five obteclus, (vel, amictum, M. contectum, Ti. operta, Ca. vel, tecti, Merc. JT.) sapphiris, P. Mo. &c. Laudat hic Sponsi, vel, 1. ventrem ^x. Sed, 1. laus hæc prorsus inusitata est, maxime in viris; in foeminis forsitan non inepta. 2. Nec à colore laudaretur venter, sed à fecunditate & tumore. 3. Foedus esset in ventre sapphiri color, &c. 4. Nec prudens & modesta Sponsa præbisset eis quibus Sponsus notus non erat signa quæ non paterent oculis. 5. Nec decorum esset aut Sponso nudum gestare ventrem, aut Sponsæ illum puellis indicasse ^y. Vel, 2. intestina ^z, quæ, inquit, lavia sunt & æqualia, ac nitentia in morem eboris, &c. ^a. Sed non probabile est in descriptione pulchritudinis mentionem fieri membri interni, quod oculos latet ^b. Vel, 3. ornamentum aliquod corporis ^c: vel, cingulum lumborum, five zonam, Sponsi ^d; vel potius, illam partem thoracis aut tunicæ quæ ventri imminet; confer Cant. 7. 2. ^e. מִשְׁכָּנָא viscera, i. e. pectus & venter ejus, quia in his continentur viscera, ut

cor, jecur, &c. sed viscera nominat, ut denotaret internum & præservidum ejus affectum & amorem erga Deum, ejusque Legem & populum ^f. Significat h. l. intensissimum Sponsi amorem erga populum suum: ut patet, 1. ex usu vocis מִשְׁכָּנָא, quæ, quum Deo attributa est, viscera sign. Esa. 63. 15. Jer. 31. 20; 2. ex scopo loci, quia nihil Christum magis commendat, &c. ^g.

15. *Crura illius columna marmorea, &c.* ¶ מַרְמָר, pro מַרְמָר, marmor, ut Esth. 1. 6 ^h. Aptissima comparatio, q. d. Crura firma, non distorta, elegantia, nitoris & candoris eximii. Neque absurdè hoc signum proponit quo Sponsus internoscatur, quia tibialia, quibus crura tegerentur, Hebræis olim in usu non fuisse videntur, ex Gen. 9. 21, 22. Exod. 20. 26. & 28. 42. Deut. 25. 11. Ezech. 44. 18 ⁱ. Per crura robur intellige & firmitatem ^j. San. & stabilitatem Domini operum & sermonum ^k. Sustinet omnia verbo potentia suæ ^l. Indicat hic vires Christi, & continuum laborem quem in evangelizando adhibuit, peragrando Judæam, Galilæam, &c. ^m. ¶ *Species* ⁿ Jun. (vel, Aspectus, P. Merc. &c. vel, Vultus, vel Forma, i. e. Persona, ut hæc vox sign. ^o.) ejus ut Libani ^p i. e. Vel, ^q. A. 1. similis monti huic celso & magnifico; q. d. Magnus est, excelsus, gloriosus; & regnum ejus instar montis est, Dan. 2. 35, 44. confer Jer. 51. 25. eminens, vastum, &c. ^r. A. Vel, 2. similis est arboribus Libani, ut mox declaratur P. ^s Pi. Ut in Libano innumera sunt & miranda arborum genera, &c. ^t. Ut Libanum commendant montis candor, arborum proceritas, fruticum aromatiferorum suavitas, herbarum odor & amoenitas, &c. ^u. ¶ *Eleus* ^v San. ut cedri ^w Ità P. Merc. Quoad proceritatem ^x, & robur ^y, & vigorem durabilem ^z, & naturam immarcescibilem ^a.

16. *Guttur, &c.* מַלְאָכָא Palatum (vel, Guttur, ^o. Ca. &c.) ejus (sub. est, vel, sunt, Merc. JT.) dulcedines, P. Mo. Merc. Ti. &c. vel, dulcissimum, JT. Pi. &c. q. d. Nihil aliud est quàm mera dulcedo ^b. Palatum, ^c Merc. i. e. vel, 1. sermo, ut Prov. 5. 3 ^d. qui certè suavissimus est, qualis Ezech. 33. 11. Matt. 11. 28, &c. ^e. At, 1. à sermone suprà laudabatur ^f. 2. Sermo in hoc Cantico per labia significari solet ^g. Vel, 2. sonus, qui in gutture est. ^h A. Vel, 3. halitus, & bene olens anima ⁱ. Vel, 4. amicitia & amor, vel ejus manifestatio per signa sensibilia, v. g. oscula, &c. ut Cant. 1. 2 ^j. ¶ *Totus desiderabilis, &c.* ^k Heb. desideria, P. Merc. Mo. &c. Quantum quantus est, res sunt desiderabiles ^l. Nihil in ipso est quod non est amabile. q. d. Non itaque mirum, me vel dolere, quod Sponsum talem tam rusticè & durè tractaverim; vel, per noctem jam errare ut ipsum quæram, &c. ^m.

CAP. VI.

1. *Quò declinavit, five divertit, (vel, respexit, o. Mo. vel, vertit se, Ti. A. JT. Pi. vel, contulit se, Ca.) dilectus tuus?* M. P. A. &c. ¶ *Et quæremus eum tecum* Dictum hoc, vel, 1. sarcasticè, five ironicè; quasi dicant Gentes, Ubi est vester Deus, qui vos dereliquit, ô Judæi? Vel, 2. seriò ^b, ab electis ^c; vel, ab iis qui se Ecclesiæ adungere volunt, ut Christum inveniant ^d. 2. *Descendit in hortum suum* Qu. Quomodo hoc novit, id quod jam professus est se ignorare? Resp. 1. Eum invenire non poterat, non tam ex defectu luminis, quàm vigoris & exercitii pietatis, & successus, &c. 2. Fideles sæpe consilium aliis melius dare, quàm ipsi sibi sumere, possunt ^e. 3. Respicit aliud tempus, & alium statum: prius incassum quærit, nunc edocetur ubi est, & quærenti tandem datur ut inveniat, juxta Deut. 4. 29. Matt. 7. 7 ^f. Hoc dicit quasi nunc primùm advertens, seque stuporis incusans, quod non prius cogitasset, &c. Ostendere hic videtur, Sponsum, inurbanitate suâ offensum, ab ea, tanquam inculta sylva, &c. refugisse in hortum, &c. ^g. Si invenire eum velletis, non procul recessit, &c. ^h. In hortum, i. e. vel, 1. in cœlum. Nec obstat descendendi vox, quia ea refertur ad hortum ⁱ. Vel, 2. in Ecclesiam ^j, antè dictam hortum, Cant. 4. 12.

4. 12. 1. Extra Ecclesiam nec quæri par est, nec inveniri Christus potest. ¶ *Ad areolam* (vel, *areolus*, P. Ti.) *aromatum*. [Vide ad Cant. 5. 13.] Id est, ad eos quos Christus donis suis & gratiis perfundit; ad veros & vividos fideles, &c. ¶ *Ut pascatur* (vel, *pascat*, P. Sy. &c.) *in hortis*; ita M. Ca. Merc. &c. *וְיִשְׁכַּח* *Ad pascendum in hortis*, Mo. Ti. &c. i. e. in Ecclesiis particularibus P. Habebant enim Judæi distinctas synagogas & congregationes, ut patet ex Psal. 74. 8. Act. 15. 21. Verbum & activè & passivè sumi potest. Christus, 1. pascitur, ut agnus immaculatus; & quasi pabulum ei sunt bona opera, &c. associat se fidelibus, & cum gratiis eorum communicat. Vide Cant. 4. 16. Delectatur Christus in suis, &c. Psalm. 147. 11. Prov. 8. 31. 2. Pascit, ut pastor; pascit suos gratiâ: vide Cant. 5. 19. ¶ *Et lilia* (vel, *rosas*, M. Ca.) *colligat*. Ita Merc. P. &c. Id est, vel, 1. electos sive fideles suos, qui *liliis* conferuntur Cant. 2. 2. 2. bona opera, quorum, cum illa fieri in Ecclesia videt, velut liliorum, odore seu famâ oblectatur.

3. *Ego dilecto meo*, &c. Idem suprà 2. 16. ordine tantum mutato. Claudat Canticum familiari hac clausula sæpius hic repetitâ. Gloriatur Ecclesia in pace & communione inter ipsam & Christum reddita, non obstantibus infirmitatibus & calamitatibus ejus. Ad Sponsum confugit, & jus suum ad illum asserit, & hic se reponit inter dubitationes & difficultates, &c. Profitetur Ecclesia se, quicquid accidat aut dicatur, studio constante esse erga Sponsum suum, & de illius erga se studio magis ac magis confirmari, atque hoc pacto alit & accendit desiderium suum. ¶ *Qui pascitur inter lilia*. Id est, inter fideles, qui lilia vocantur, 1. à pulchritudine, Matt. 6. 29. 2. ab odore, Cant. 5. 13. 3. ab incremento, Hof. 14. 5. Objici poterat, Si tuus sit, ubi est? Respondet, Quamvis non sit præsens sensui, semper tamen est benignus populo suo, &c.

4. *Pulchra es, amica mea, suavis*, *וְיִשְׁכַּח* *Ut Tirsa*, Merc. Ti. P. Mo. &c. urbs in Regno decem tribuum, prope Samariam; sedes Regum Israel, 1 Reg. 14. 17. & 15. 21, 33. & 16. 6. &c. qui solent loca amœna deligere, &c. Nomen habuit ab amœnitate, à *וְיִשְׁכַּח* *gratum & acceptum habere*. ¶ *Decora sicut Jerusalem*. Quæ pulcherrima erat, Psal. 48. 2, 3. attestantibus etiam externis scriptoribus. ¶ *Terribilis ut, &c.* *וְיִשְׁכַּח* *Ut vexillata*, Mo. V. sub. *copie*, V. Merc. &c. i. e. quæ vexilla & signa gestare solent. ¶ *Ut vexillationes*, JT. *ut acies instructæ*, Ti. *ut castra cum vexillis*, P. fim. M. Pi. Sponsæ, licet scemina, sive Ecclesiæ, pulchre hoc convenit. Laudatur à gravitate suâ & majestate & severitate vultus, quâ procos & impuros homines terret & à se arcet, uni marito fidem servans, & præ qua hostes eam non audent attingere P. Inexpugnata est virtute & fide, quâ mundum & omnia vincit, 1 Joh. 5. 4. Heb. 11. 34. Arma ejus spiritualia sunt potentissima, 2 Cor. 10. 4, 5. Ostendit hoc eam pacem habere in Christo, sed afflictiones in mundo, cum quo pugnare debet. Vel, *terribilis*, &c. dicitur, quia nocturnas tenebras non horruit, nec varios insultus; vel, quia adversus Sponsum ita potens erat. Vide Gen. 32. 28. Hof. 12. 4. Et hoc præcipue respici docent, 1. scopus, qui erat solari fidelem, qui cum ipso conflixerat in statu desertionis; 2. verba sequentia, *Averte oculos*, &c. Christus, qui diu abfuerat, & tacuerat, hoc versu irrumpit sine præfatione, & priorem absentiam præfenti favore compensat. Quum Sponsum tandem invenisset Sponsa, ei occurrens Sponsus mirificè eam commendat.

5. *Averte* (vel, *Adverte*, JT. Pi. A. vel, *Circumdæ*, sive *Subduc*, Merc.) *oculos tuos à me*; vel, à, sive è, *conspectu meo*, M. P. Ca. &c. vel, *ex adverso* (vel, è regione, Mo.) *mei*, Sy. Ar. JT. Pi. *וְיִשְׁכַּח* *Deflecte oculos tuos ne directè me intueantur*, Ti. Verbum *וְיִשְׁכַּח* sign. vel, *avertere*, ut 1 Par. 12. 23. vel, *avertere*, ut Ezech. 7. 22. & *וְיִשְׁכַּח* valet, *versus me*, quanquam ex longinquo. Vide ad Num. 2. 2. Sunt confirmantis & erigentis verba: q. d. Jubeo te bono animo esse, & fide certâ ac vivâ ad me respicere. Vult oculos Sponsæ in absentia Sponsi ad ipsum converti per fidem, ut ipse amore illius delectetur. *Oculi* hic sunt, fides & amor, ut antè nota-

tum. ¶ *Quia ipsi me avolare fecerunt*. Ità o. q. d. mihi quodammodo mentem eripiunt: efficiunt ut extra me ferar. ¶ *וְיִשְׁכַּח* *Fortiores me sunt*, P. vin. cunt me, V. vel, *ferocem*, sive *efferrum*, (vel, *insolentiorum*, Merc. *superbiorem*, Q. in M. vel, *alacriorem*, Q. in V.) *me reddunt*, sive *reddiderunt*, Pi. Mo. &c. ut mei sum impotens præ amore. *Abdicarunt*, vel *alienarunt* me, Sy. Ar. *qui me sublimem tollunt*, Ca. *superbum me reddunt*: meton. efficientis. Significat se illam summè amare. ¶ *Ut illi efferant me*, JT. i. e. ut consolationem & gloriam percipiam ex fide tua: nam Christus ex dolore Ecclesiæ contristatur, lætitiâ verò pariter afficitur. ¶ *Capilli tui*. Id est, vel, 1. fidelium multitudo: vel, 2. donorum copia: vel, 3. cogitationes & consilia. ¶ *Sicut grex caprarum*, &c. Rectè disponuntur, sicut pili caprarum pinguium. Vide suprà Cantic. 4. 1. & seq. ubi eadem prorsus dicuntur quæ hic & duobus versibus sequentibus. Repetitio nec infrequens est, maxime in re amatoria atque bucolica, (ubi quæ grata sunt iterari solent;) neque hic otiosa, quum rei certitudinem confirmet. Sponsus iisdem verbis eam commendaverat; nè autem Sponsa, ex suo lapsu, & Sponsi discessu, putaret eum mutasse mentem suam, & se privilegia sua perdidisse, eadem planè verba repetit, ut ostendat immutabilitatem amoris sui.

6. *Ut grex ovium*. Suprà 4. 2. *וְיִשְׁכַּח* *tonsurum*; hic, *וְיִשְׁכַּח* *ovium*. Notat RS. ovem totam sanctam esse, quum ex ejus lana fiant hyacinthinæ pelles, ex carne victimæ, ex cornubus buccinæ, ex cruribus tibiarum, ex intestinis citharæ, ex cute tympanum. Ovi comparatur populus Dei; Gentes cani, ex quò nihil in sacros usus assumitur P. In fine hujus versûs additur à LXX hoc hemistichium, *וְסִימָנִיו*, &c. *Sicut funiculus coccineus sunt labia tua*, & *sermo tuus est decorus*: quod desumptum est ex Cant. 4. 3. Additionem illam agnoscunt Aquila & cæteri Græci interpretes: Unde liquet perperam jam omitti in codice Hebræo. At eam respuunt codices Hebræi, Chald. & Masora, quæ ad Cant. 4. 3. notat voces *וְיִשְׁכַּח* & *וְיִשְׁכַּח* non amplius reperiri. His sanè major habenda est fides quàm versionibus.

7. *Sicut cortex* (vel, *fragmen*, P. Merc. &c.) *mali punici*, sic *gena*, &c. Rubor & pudor honestus significatur. Hic non repetitur prius hemistichium, quod suprà 4. 3. positum fuerat de *labiis*.

8. *Sexaginta sunt* (vel, *sint*, A.) *regine*, & *octoginta concubinae*, &c. sic P. Ti. Ca. o. JT. &c. *וְיִשְׁכַּח* *Pellices*, &c. Mo. *uxores*, &c. M. Hic locus multos adduxit ut crederent Sponsum in hoc Dramate esse Salomonem. Sensus est, Quamvis in gynæconitide mea tot sunt uxores legitimè ductæ, tot aliæ minds solenniter adscitæ, multæ præterea virgines quæ mihi servantur, una tamen est unicè dilecta. Obj. At Salomon habuit 700 uxores & 300 concubinas, 1 Reg. 11. 3. Resp. Hinc colligo Salomonem scripsisse hoc Canticum primis regni sui annis, quum nondum tot habuit, &c. Non tamen convincunt Sponsum hunc esse Salomonem, qui, pro summa prudentia sua, noluisse, prælatione sponsæ, cæteras offendere & alienare, ac odia domestica & invidiam excitare. Non certum est hic alludi ad Salomonis uxores, &c. Sponsam confert cum uxore sive Salomonis, sive aliorum Regum, quibus, ex patrio more, permixta erat polygamia; quod de Thracibus tradit Solinus c. 15. de Parthis Justin. l. 41. de Persis Herod. 1. &c. de Egyptiis Diod. Sic. Exaggerat amicæ pulchritudinem aliarum comparatione. q. d. Esto ut sint, vel essent, 60 Reginæ, &c. columba tamen mea est unica. Certus numerus hic ponitur pro incerto; ut Cant. 3. 7. *custodes* 60, &c. & Job. 5. 19. *sex & septem ærumnis*, & Mic. 5. 5. *pastores septem & principes octo*: ita hic, 60, i. e. multæ, Reginæ, &c. Tripartitâ hac distributione comprehendit sceminarum choros quæ hymenæis hisce sacris intererant. Quod videtur apertè posse probari, quia statim *regina*, & *concubina*, & *filia* Sion, quæ hic dicuntur *adolescens*, jubentur Sponsam videre & laudare. Quod verò quæ nuptialem hanc pompam honestant *regina* etiam dicantur, constat ex Psal. 45. 10. *filia regum* (i. e. phrafi Hebræorum, *regine*) *sunt*, &c. Verùm n. ysticè hæc intelligenda sunt,

ut totum Canticum⁵. Hæc dicit Christus in persona Salomonis, tanquam typi sui¹. Intelligo celebriores gentes orbis & congregationes per *reginas*; at per *concubinas*, minds celebres². Multitudinem & Ecclesiarum particularium, cum magnarum, [per *reginas*,] tum parvarum, [per *concubinas*,] & fidelium converforum, qui *virgines* dicuntur, h. l. designat¹. *Regina* & *concubina* hîc vocari videntur, qui pro veris Ecclesiis se venditant, sed nullam habent cum Christo communionem: *virgines*, quæ Reginis famulantur, Esth. 2.9. Psalm. 45. 15. designant populum qui à majoribus illis dependent, & ab iis se abduci patiuntur^m. Una & eadem Ecclesia, diversimodè tamen considerata, hîc designatur per *filias*, *virgines*, *reginas*, *concubinas*, *columbam unicam*, & *matrem*: id quod satis congruit & cum scopo hujus Cantici, ut in Præfatione docuimus; & cum aliis Scripturæ locis, ut Psal. 45. 10, 14, 15. ubi & *regina*, & *virgines* ejus comites, eandem invisibilem Ecclesiam denotant, consideratam collectivè, ut unum corpus, & distributivè, in variis ipsius membris. *Mater* quæ parit *filias* *Jerusalem* est Ecclesia visibilis. Per *reginas*, *concubinas* & *virgines*, Ecclesiam intelligo invisibilem, & viros fideles, diverforum tamen graduum, sicut *concubina* in gradu inferiori erant quàm *regina*ⁿ. Multi & varii piorum ordines hîc notantur. *Regine* sunt, quæ ex regni cupiditate, *concubina*, quæ ex metu gehennæ, Deo parent; *adolescentula*, quæ inertes sunt & ignavæ, & negligenter vivunt, nec Sponsi amore flagrant, fidem tamen retinent, & modò peccatis se involvunt, modò resipiscunt, &c.^o.

9. *Una* (vel, *Una ipsa*, Mo. *Una illa*, Ti. *Hæc una*, Ca. *Sed una ipsa*, Pi.) est *columba mea*; ita M. &c. *אחת היא* q. d. Cum tot sint alii uxores, &c. mihi una est pro omnibus, & præ omnibus P. ¶ *Una est matri sue* Ità M. P. &c. i. e. unicè dilecta¹. Ità chara ac matri filia unica; Prov. 4.3¹. *Unica*, pro, ut *unica*†. *Mater* hîc est Ecclesia Catholica omnium locorum & temporum†, *Jerusalem* superna, Gal. 4.26^v. Vel, *Mater* Ecclesiæ seu gentis Israeliticæ est origo illi cum cæteris hominibus communis; q. d. Ex toto hominum genere hæc gens mihi unicè chara est, &c.². ¶ *Electa genitrici sue* Sic P. Ti. &c. i. e. præstantior cæteris omnibus societatibus, nec non singulis fidelibus, maxime qui tantum visibiliter tales sunt^v. ¶ *ברך וגו'* *Pura* (vel, *immaculata*, V.) est *genitrici sue*, Merc. *ברך* signif. & *puram*, ut Dan. 11. 35. & 12. 10. & *electam*, 1 Par. 7. 40. Nehem. 5. 18². ¶ *Viderunt eam filie, & beatissimam prædicaverunt* i. e. Quum viderunt eam, beatam prædicarunt eam². Omnes orbis nationes & congregationes Ecclesiam præ cæteris extollunt, & in eam cooptari cupiunt^b.

10. *Quæ*, &c. *מי זאת הנשקפה* ¶ *Quenam* est hæc quæ prospectat (vel, *promicat*, Merc. vel, *videndam se præbet*, V.) ut *aurora*, &c. Merc. sic M. P. Ti. &c. i. e. lucida, fulgida, alacris, subinde magis & magis augescens. Ecclesia à parvis initiis ad amplissima incrementa pervenit^d. Quum Sol oritur, prospectat quasi è thalamo suo*. Sicut *Aurora*, quando primum exoritur, conspicua admodum est fulgore suo, &c. sic Sponsa mea, quoties prospicit, (i. e. *אז תראה* *אכולה* *הנשקפה*, quoties vultum suum profert,) summopere spectabilis est, & formæ suæ decore intuentium oculos in se rapit^f. *Quæ*, id est, qualis; ut, *quæ*, Marc. 4. 41. pro, *qualis*, Matt. 8. 27^g. Sunt hæc verba, vel, 1. Sponsi, speciem & præstantiam Sponsæ admirantis^h. Vel, 2. chori puellarum, Sponsi verba confirmantium¹. Mimesis est verborum quibus aliæ mulieres hanc Sponsam laudant, i. e. aliæ Gentes Israelitas & Ecclesiam^k. Pulchritudo Sponsæ hîc describitur, ut gloriosa, augescens, ampla, (unde omnigenis luminibus confertur, idque gradatim ascendendo, &c.) magnifica, spectatores convincens & captivos ducens¹.

11. *Descendi*, &c. *אל גנת אנון וגו'* ¶ *In*, vel *Ad*, hortum nucis, vel nucum, (vel, hortos putatos, JT. Pi. Heb. *putationis*, vel *tonfionis*, Jun. Pi.) *descendi*, Mo. Merc. M. Ti. &c. Sy. &c. vel, *descenderam*, P. JT. Pi. Sunt verba, vel, 1. Sponsæ^m, monentis se in hortum venisse, (quò Sponsus antè venerat,) ut cum Sponso se oblectaret, ubi scilicet signa salutis & gratiæ suæ ostendit Domi-

nusⁿ. Vel, 2. Sponsi, qui, ut Sponsæ metum & dolorem ob subitum ipsius discessum leniret, colorem quæfivit non improbabilem quo fugam illam honestaret, nempe ut hortum (communes delicias) videret & curaret, ut omnia ad nuptiale convivium parata essent^o. Domini verba sunt, qui se in Ecclesiam suam, vel ad Israelitas, venisse dicat, ut videret num opera bona edidissent; sed tandem deprehendisse eos degenerasse, &c.^p. His verbis indicat se ascendisse in coelum, ut locum pararet fidelibus. Confer suprà v. 2^q. Sed cur dicit, *in hortum nucum*? Resp. Non sine mysterio^r. Quòd Ecclesia abjecta videatur externâ facie, instar nucis, (cui duo sunt cortices, alter amarus, alter durus†) sed intus fructuosissima est^t, & dulcem continet nucleum^v. Item nux, à multis licet impetita, perdurat tamen; ita Ecclesia*. Vox *אנון* alibi non occurrit: *noces* significat, non ordinarias, sed *myristicas*^v. ¶ *Ut viderem poma*, &c. *פירות הגן* ¶ *Fructus* (vel, *virentes plantas*, Ti. JT. Pi. vel, *viriditates*, Ca.) *convallis*, Merc. sim. M. P. Mo. &c. irriguæ scilicet: nam in montibus non ita feliciter proveniunt fructus². Vel, *fluviatricas*, Ca. vel, *ad torrentem*, Ti. *נחל* est, & *torrens*, & *vallis* per quam torrens decurrere solet². ¶ *Et inspicere si florisset vinea*, &c. i. e. An singuli fideles (qui hîc per *vitem*, &c. significantur) fructum ferant, &c. an populi à Deo vocati & in horto plantati floreant per bona opera^d. Ut oblectaret salute & gratiis quas in sua Ecclesia exhibet Dominus, & viderem num eam Dominus invisere cœpisset, &c. Vide suprà Cant. 2. 11, &c.*.

12. *Nescivi*, &c. *לֹא ידעתי נפשי שמתני מרובות עמי* ¶ *Non novi*, five *Nescivi*, (vel, *Nescio quid rei sit*, Ti.) *anima mea posuit me currus*, vel *quadrigas*, (vel, *vectarios*, V. vel, velut *quadrigas*, P. vel, *ut essem quadriga*, M.) *Aminadib*. Merc. Ti. qui & *Aminadab* dicitur Num. 1. 8^f. Nomen videtur fuisse Ducis bene noti, cui currus esset purpureus^g; vel, cujus quadrigæ tunc celeritate per celebres fuere^h. Vel, *populi tributarii*, M. vel, *populi mei nobilis*, five *munifici*, P. Mo. &c. five *principis*, V. *Insicentem me reddidit animus meus Aminadabi quadrigarum similem*, Ca. *מִרְכָּבוֹת* significat vectaria quæcunque animalia quibus equitamus; qu. d. Me non animadvertente, quasi vectariis celerrimis usâ sum: celerrimè ad Sponsum meum redii. Vel, facta sum velut vectarium animal, quo nempe velocissimo utuntur qui inter populum meum nobilissimi habentur. Nam Jerosolymis Principes & nobiles utebantur vectariis; turba reliqua, afinis¹. *Nescivi*, i. e. Non sensi, non animadverti; *anima mea posuit me*; qu. d. Me imprudentem reddidit incredibile desiderium adeundi horti ubi erat Sponsus meus: & eâ celeritate me illuc contuli, ut me non senserim præ animi desiderio & velocitate quadrigis *Aminadib* similem fuisse^k. *Nondum percipientem hæc* (nempe, gemmescere vitem, &c.) *animus meus imposuit me curribus populi mei ingenui*, JT. vel, *voluntarii*. Periphrasis Angelorum, qui alacriter Christo obediunt. Vide Psal. 103. 20, 21. i. e. Magno cum desiderio confedi in nubibus quas mihi apparabant Angeli, ut descenderem ad assumendum ad me Sponsam meam. Hæc expositio confirmatur ex collatione versûs sequentis¹. Exponit Sponsus animum suum studiumque erga Ecclesiam donec advenerit nuptiarum dies, & quid consilii ceperit postquam animadvertit nondum advenisse tempus illud speratum nuptiarum: *Animus*, inquit, *meus imposuit me*, &c. i. e. fecit ut quàm celerrimè consilium caperem recurrenti ad te cum amicis & comitatu meo, qui populus ingenuus est & voluntarius^m. Sunt hæc verba, vel, 1. Sponsæⁿ: vel, 2. Sponsi^o, qui hîc *nescire* dicitur more humano P, (ut Gen. 18. 21. & 22. 12. &c.) vel, quia nescivit quoad experimentalem notitiam. *Anima mea posuit me*, pro, *ego posui meipsum*: modus loquendi serium & præfervidum desiderium exprimit; ut, *anima mea amat*, Cant. 1. 7. *anima*—*querit*, Eccles. 7. 28. &c. *Currus populi mei voluntarii*, ut Psal. 110. 3. Confer Psal. 51. 14. Act. 2. 41. & 17. 11. Talibus Christus, per ministerium Verbi, est loco currum, ut eos ab hostibus defendat, (qui usus erat currum, Jos. 11. 4. 1 Sam. 13. 5. &c.) & ut eos juvet & acceleret, atque in virtute promoveat, & per Ministros suos adducat eos quasi in curribus in oblationem

nem Domino; quibus verbis conversio populi ad Christum exprimitur Esa. 66. 20. Confer Rom. 15. 16. Oltendit hic Sponsus quam subito & insperato & potente affectu erga Sponsam correptus est: q. d. Nescio quo pacto hoc evenit, & me nihil tale cogitantem abripuit. Factus certe sum instar velocium currum, ut ad Sponsam meam redirem: vel, vectus sum quasi in curribus precum, fidei & amoris populi mei, istque ad Sponsam reductus. Docet etiam quid illum adeo permovit & vicit, nimirum anima ipsius, viscera, affectus erga Sponsam. q. d. Non tuis meritis, sed mea misericordia, permotus sum, &c. †.

13. Revertere] Verba videntur, vel, chori mulierum quæ Sponsam laudaverant; vel, puellarum Jerof. i. e. Gentium, juxta RS. vel potius, eorum qui se Ecclesiæ cupiunt adjungere, qui, Sponsam videntes ad Christum adeo properare, ab ea edoceri cupiunt, ut cum illa ad eundem tendant. q. d. Ità celeriter in hortum, ubi erat amicus, sum delata, ut qui me videbant tam celeriter eò contententem me his verbis revocarent, Redi, &c. Vel, Sponsi, vocantis Ecclesiam, &c. Redi, &c. id est, Huc veni. Refugientem revocat. 1. redi innuit, 1. præsentem distantiam; 2. officium redeundi. b. Geminatio vocis ostendit tum fervidum conversionis ipsius desiderium, tum ejusdem certitudinem. c. ¶ Sulamitis, שולמית Sulamith, Ti. Mo. sic P. Merc. Ca. &c. [Variè exponunt.] 1. O perfecta, M. o Schullammitis, JT. Pi. i. e. perfectionata, h. e. perfecta reddita; vel, q. d. o mulier perfectæ pulchritudinis. 2. Salomonis uxor, sic dicta à Salomone; ut à Paulo, Paulâ, & à Joanne, Joanna. Ità arctissimam unionem indicat inter ipsum & ipsam, quod de nomine ipsius participat, (vide Jerem. 23. 6. & 33. 16.) & de privilegiis, &c. h.

3. Jerosolymitana, à Salem; ut Sunamitis dicitur à Sunem, 1 Reg. 1. 3. Hinc collige de filia Pharaonis hoc Epithalamium ad literam non esse editum, nisi Jerof. dicatur quia profelyta erat, juxta Psal. 45. 11. Nomen autem Jerosolymitana rectè ad Ecclesiam accommodatur, quæ à Jerosolyma cœpit. Ex hoc nomine quidam locum de conversione Judæorum acceperunt; Rom. 11. 25, &c. ¶ Ut intueamur te] i. e. Formam tuam, cum delectatione, ut vox significat; ut sit sermo amicorum cupientium virtutes cernere in Shulamita quæ redierat. Foemina reipsa experiri volebant an tanta esset Sulamitidi species quanta à Sponso prædicabatur. Non dicit, ut ego spectem, sed, ut nos spectemus, &c. i. e. vel, 1. Sancta Trinitas, ut Cantic. 1. 11: vel, 2. ego & filia quæ te mirantur: Conversio unius peccatoris multos exhilarat: vel, 3. ego & Angeli, qui gaudent de conversione peccatoris, Luc. 15. 10. ¶ Quid, &c. ¶ Quid spectaretis ipsam Sulamith? Ti. sic Ca. V. Quid videbitis, vel spectabitis, in Sulam. M. P. Merc. Mo. &c. i. e. in me? q. d. Quid vos in me putatis spectaturas? Negat se velle inspectari; neque enim hoc spectaculum suavius fore quam cruenti exercitui. Apostrophe ad Angelos; vel, ad amicos Sponsi. Quæstio est, vel, 1. Sponsæ; q. d. Quid in me spectabile est? Vel, 2. Sponsi, ut attentionem affectumque in auditoribus excitet. Dominus quæstionem movet, ut ipse respondere possit. Quæstio est similis illi, Quid exivistis videre? Luc. 7. 24. q. d. non aliquid vulgare, &c. Vel, occurrit objectioni alienorum, dicentium, Quid in ea quæ adeo abjecta est spectatu jucundum est? ¶ Nisi, &c. ¶ Velut, vel sicut, chorum (vel, chorus, V. vel, choream, Ti.) castrorum, P. Merc. Mo. sim. M. Ti. Ca. &c. Sy. Ar. vel, Machanajimorum, JT. q. d. Præ excellentia est veluti exercitus ille Angelorum Genes. 32. 1, 2. Vel, turmarum militarium, V. sim. Merc. i. e. quemadmodum exercitus se in duo dividens aspicere solet adveniente Rege, ut illum honoret. Vel, duorum castrorum; intellige, quæ ex adverso sui consistunt Deum laudantia, ut Exod. 15. 1. Apoc. 5. 9. & 7. 10. &c. Vel, tanquam binas acies ordine incedentes velut in choro ad pugnam committendam: q. d. Nihil in me aliud quam terrificam quandam & admirandam majestatem spectabitis, qualis in castris ad præliandum paratis conspici solet. Responsio hæc est Angelorum; vel, amicorum; vel potius, Sponsi, qui quæstionem proposuit: vel, potest

esse continuatio quæstionis, hoc pacto, Quid spectatis in Sulamitide, quæ est instar chori duorum exercituum? vel, instar tripudii? h. e. coetus tripudiantium, ut solent post victoriam, Exod. 15. 20. Confer Jer. 31. 4, 13. Luc. 15. 25. Multam in ea majestatem videbitis. Duo A. castra hic exercitum præstantissimum significant, docetque pulchritudinem ipsius oculo fidei spectatam duplicem futuram, &c. h.

CAP. VII.

1. Quid pulchri sunt gressus (vel, incessus, V. M. vel, pedes, Mo. P. JT.) tui in calceamentis! sic Merc. Ti. &c. ¶ In, vel cum, istis calceis! JT. calceat! V. calceis ornati! Q. in V. Foeminarum calceamenta pretiosa fuisse, & gemmis aurisque splendentia, notum est ex Esa. 3. 16, 18. Judith 10. 4. & ex Plin. 9. 35. &c. Ut nudipedem esse, statum indicat pudoris & afflictionis, 2 Sam. 15. 30. Jes. 20. 4. nec non ineptitudinem ad iter capeffendum: ita, contra, calceatum esse hæc tria innuit; 1. conditionem honorabilem fidelium, & pulcherrimum eorum incessum, quo eorum turpitudine tegitur; 2. progressum eorum in virtute; 3. promptum & paratum animum ad omnia exsequenda quæ illis injuncta sunt: quæ omnia & in se pulchra, & credentibus ornamento, sunt. Vide Ezech. 16. 10. Eph. 6. 15. Verba hæc sunt, vel, 1. Sponsi: ut patet, 1. quod hic loquitur in fine capitis præced. & sermonem hoc loco continuat; 2. ex scopo, stylo & verbis, quæ præcedentibus planè paria sunt; 3. quod ei soli conveniunt quæ v. 8. in prima persona dicuntur. Vel, 2. foeminarum Jerosolymitanarum; quod nemo dubitabit qui consequentia cum superioribus composuerit. Per pedes hic intellige, vel, 1. animæ affectiones, quæ illam, sicut pedes corpus, quocunque rapiunt; vel, 2. celeritatem prædicationis Evangelii; vide Esa. 52. 7: vel, 3. opera, sive actiones; gressum virtutis; sive bonam conversationem, &c. ¶ Filia principis, ita Pi. P. Ti. Merc. &c. nempe Dei, Joh. 1. 12. ¶ Puella nobilis, Ca. ut filii taurorum, prophetarum, &c. ponuntur pro tauris, prophetis, &c. sic filia principis, pro principe, sive regina. Filia magnifici, Mo. vel, ingenui, JT. vel, munifici, A. Hæc phrasis innuit ingenium Sponsæ esse candidum, nobile, munificum, &c. ut, contra, filius Belial ingenium improbum denotat, Deut. 13. 13. ¶ Juntura (vel, Vertebra, V. Mo. vel, Conceptus, Ti. vel, Structura, Ar. Eth. vel, Ambitus, five Circuitus, JT. Merc. V. vel, Caro ambiens, Pi.) femorum tuorum sicut monilia, &c. sic P. Merc. M. &c. i. e. affabre & eleganter facti: ¶ Femora tua sunt succulenta. Al. De femoribus accipi non placet, tum quia in illis non est tanta pulchritudo; tum quia non ita decens erat (maximè puellis, quæ hic loquuntur,) istas partes vel cogitatione nudare, nedum sermone. Puto sermonem hic esse figuratum, & cum feminum, umbilici, ventris mentio fit, de cultu aliquo externo agi, tum quia alia respuerent aures pudicæ; tum quia puellæ hic finguntur Sponsam contemplatæ, deinde laudare quæ viderant. Femur pro femorum indumento sumitur etiam Apoc. c. 19. v. 16. Habet in vestimento (h. e. extima veste, five pallio,) & in femore nomen scriptum, Rex regum. Femur hic vestis quædam astrictior femoralis est; aut certè gladius, qui proprium est femoris ornamentum: nec enim femur hic nudum apparuisse videtur, &c. Quare per femorum juncturas significat, vel, 1. periscelides, quæ infimam cruris partem exornant. Femina autem pro infima parte cruris usurpant Plautus in Afinar. act. 2. scen. 1. Colum. 8. ult. Cicero 1. de Nat. deorum. Vel, 2. fibulas, fascias seu corrigias, quibus calcei ad talos alligantur. Aptè autem à calceis ad ea quæ proxima sunt pedibus progreditur. Vel potius, 3. partem illam vestis polymitæ quæ femora directè veiat. Fibulæ verò vocantur juncturae, seu certè extremæ vestium oræ fibulis astrictæ, ut in Virgil. Æneid. 12. — laterum juncturas fibula mordet. Porro, foemina nonnullæ tunicas ita habuerunt à femore dissutas, ut in incedendo nuda ostentarent femora.

femora. De Lacenis id docent Plut. in Numa, & Clem. Pædag. 2. 10. quæ ideo *καρυοφυλίδες* vocatæ sunt. Similiter & fœminæ Hebrææ apud o. in Esa. 3. 9. dicuntur habuisse *δραγὴν λακωνίαν*, i. e. *innicas pellucidas*, &c. per quas ea quæ minimè decebat spectanda proponebantur. Ut ergo *peder. dividere* dicuntur impudicæ, Ezech. 16. 25. sic habere femora constricta fibulis, pudoris & castitatis in Sponsa argumentum est P. Femora hîc ad generationem filiorum, quos quotidie Ecclesia Christo gignit, referuntur. Ratio autem generandi pulcherrima dicitur & artificiosissima, per Verbi scilicet prædicationem, ubi summus ornatus, eximia ars Christi opificis q. Al. Intellige hîc stabilitatem in fide, &c. P. *Juncturæ*, sive *vertebræ*, *femorum*, quæ motioni infervjunt, idem significant quod *crura*, sive femora, conversationem scilicet rectè ordinatam †. Vox *לָרַג*, nè in ea fluctuent amplius interpretes, ex Arabismo explicanda est. *Chali*, ut rectè monet RS. Arabibus est, *mundus muliebris*, ut constat ex Eutych. & Arab. paraph. 1 Pet. 3. 3. Tamen sæpe latius sumitur, & in viros etiam quadrat; ut docent Geogr. Nub. & Eutych. A *לָרַג* fit plur. *לָרַגִּים*, & *לָרַגִּים* permutatis; ut BA. 2. 5. in *לָרַגִּים* ex *לָרַג*, & *לָרַגִּים* ex *לָרַג*.
 2. *Umbilicus tuus crater*, &c. *לָרַגִּים* [Crater rotundus, M. P. Mo. Ti. &c. vel, rotunditatis; Pi. Merc. nam *לָרַגִּים* propriè est substantivum v: vel, rotundissimus, JT. vel, *luna*, i. e. referens Lunam; vel, est *forma lunaris*, h. e. rotundus. *לָרַגִּים* luna, unde *לָרַגִּים* lunaria, i. e. rotunda specula, Esa. c. 3. v. 18 v. Vel, *tornatilis*, o. Ar. Vulg. sic Ca. Bona comparatio: nam umbilicus & rotundus est, ut crater, & cavus, & intus quosdam orbiculos habet. Rotundus crater dicitur, ut ad umbilici formam alludatur: neque enim ubique tam accuratè quærendæ sunt allegoriæ, quia in similitudine sensui literæ & externo interdum studiosius inservitur. Quamquam rotunditas ad coronam audientium Verbum referri potest. *לָרַגִּים* [Variant.] *Nunquam indigens poculis*, Vulg. *Pocula* hîc, pro potione, ut Virg. Georgic. 1. *Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis*. Umbilicus balsamo & rebus similibus perfundi solebat, partim valetudinis, partim deliciarum, causâ c. *Qui non caret temperamento*, P. sim. Mo. V. aut, *mistione*, V. *nunquam fecunditate indigens*, Ti. non carens *latice*, Ca. vel, *potu*, Q. in V. vel, *mixto*, o. vel, *vino mixto*, sive *temperato*, Sy. Ar. ex quo non deficit *mixtio*, Pi. Nè deficiat illius *mixtio*, JT. A. vel, *Non deficiet*, &c. Sed prius magis patheticum est, ut sit votum pro perpetuo gratiæ auctario, ad nutrimentum filiorum Christi; quamquam promissio unâ hîc includitur d. *Mixtio* hîc ponitur pro *vino aquâ mixto*, sive *diluto* *; quo scilicet in illis calidis regionibus utebantur f. *לָרַגִּים* hîc ponitur pro *לָרַגִּים*, ut passim e. *Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus* (vel, *septus*, P. Mo. JT. &c.) *liliis* Itâ o. Sy. &c. Modii tritici appanari solent. Sic, *Quam castigato planus sub pectore venter*! ut ait talium magister. *Lilia* hîc sunt latera h. *Ut acervus*, &c. i. e. *latus infra*, & angustus supernè †. [Sed quid hîc significant *umbilicus* & *venter*?] Resp. i. Ornamenta quæ illas partes ornant, ut antè notatum. *Umbilicum* puto fuisse pretiosum lapidem, (vel auream laminam,) sic vocatum, vel, quia illam vestis partem ornabat quæ umbilico imminet; vel, quia formam habebat umbilici k. Umbilicus monile erat quod è collo suspensum ad umbilicum descendit, & partem illam, &c. decorat †. Al. *Umbilicus* honestè vocatur pars illa quæ foetum conceptum in utero materno continet ac fovet: & designat in anima, sui quidem respectu, studium fovendi formandique pios conceptus, desideria, proposita; respectu verò proximi, curam & solertiam fovendi, instruendi formandique recens convertos ad fidem & pietatem m. Significatur Ecclesiæ umbilicum, i. e. sedem intimam, unde (tanquam ex umbilico foetus in utero, sic) totus grex alatur, quam Ministri Verbi tenent, nunquam carere succo doctrinæ salutaris n. Ecclesia commendatur à sancto incessu, v. i. hîc à propagatione veritatis ad alios; & confertur matri, quæ concipit ac nutrit liberos, ut Esa. c. 66. v. 7. 11. confer etiam 1 Cor. 4. 15. Gal. 4. 19. 1 Thess. 2. 7. *Umbili-*

cus (quo foetus in utero nutritur) laudatur à forma, & dicitur *mistione non carere*; quo significat gratiam à Deo abunde subministratam ad nutrimentum matris & liberorum, itâ ut utrisque bona sit valetudo o. *Umbilicus* o. A. plurimum conducit ad sanitatem, Prov. 3. 8. ideoque bonam & sanam hîc animæ constitutionem indicat: quum enim in his corporis partibus non sit magna pulchritudo, interna potius & spiritualia hîc respicit Deus, quàm externa & visibilia P. Constat hîc respici ad foetus tenerioris in utero Ecclesiæ conservationem, qui per *umbilicum* potum, quasi ex cratere, haurit q. Intel-
 10 ligunt Ecclesiæ fecunditatem in gignendo & alendo prolem Christo per Verbum & sacramenta, quæ nunquam deficiunt. Aliis *umbilicus* est Jerusalem, ex qua Evangelium prodiit tam abundante liquore & infusione Spiritûs Sancti, Isa. 2. 3. Aliis, aptius, sacra Concilia quæ in medio Ecclesiæ celebrantur, è quibus æqualiter in omnes partes humor doctrinæ diffunditur r. *Ma.*
 20 *לָרַגִּים*, *venter*, partes internas denotat, Prov. 18. 8. In-
 servit tum valetudini, tum procreationi. *Ut acervus* ejus tumorem sive gravidationem indicat: *Ut tritici* docet eam non vento repletam, sed grano solido *. Ut in Ecclesia non deficit potus, sic nec cibus; ideo & crateri pleno, & acervo tritici, (ubi abunde suppetat triticum ad omnes alendos,) comparatur †. In messe frumentum in acervos congerebant, Ruth 3. 7. Hag. 2. 16. Significat itaque quodd tempore messis suæ parata erat fructum Domino proferre. Porro, ut aræ Israeliticæ, quæ sub dio erant, sæpe muniebantur; itâ Sponsæ venter circumsepitur, non spinis, ut Hof. 2. 5, 6. sed liliis, ad majorem ipsius consolationem & gloriam; quo significat gratias quibus decoratur, &c. v. *Ut sepi* liliis & pulchritudinem ejus exprimit, & fecunditatem, quod virtutes in ea ceu lilia crescunt, duabus illis partibus humectatæ & nutritæ, umbilico scilicet & ventre. Gratia Spiritûs hîc intelligi videntur, quæ & infusæ quoad habitus, & excitatæ quoad actus, per influentias Spiritûs, aquis conferuntur, & in ventre credentis esse dicuntur, Joh. 7. 38. & sensus loci esse videtur, qu. d. O filia Principis, vividam habes & sanam animæ constitutionem per influxum Spiritûs, quo *umbilicus tuus*, qui naturaliter non erat *precisus*, Ezech. 16. 4. formatur & exornatur; ideoque non es sterilis, sed fecunda fructibus pretiosissimis *. Doctrina Ecclesiæ ceu *pa-*
 30 bulum circumseptum est liliis, quia suavitate & amœnitate plena est, gratiis abundat & donis Domini v. *3. Duo ubera tua* Hæc sunt, vel, 1. duo Testamenta, inter quæ itâ convenit ut inter gemellos; & hæc lacte doctrinæ cœlestis gregem Domini alunt †: vel, 2. Rex & summus sacerdos, inter quos optimè conveniebat †. *Equalis magnitudo in mammis hîc laudatur*. Et caprea amoribus destinata est, ac in illis memorari solet b. Idem vide Cant. 4. 5 c. *4. Collum tuum sicut turris eburnea* Sic P. Merc. Mo. &c. Heb. *dentis*, scil. elephantini d; i. e. pulchrum, robustum, & erectum †. Collum turri comparatur, quod sit oblongum, & in eminentiore corporis parte: *ebur* æqualitatem significat, quod nihil in eo sit asperum, & tactui resistens f. Collum laudat à candore, nitore, lævore, celsitudine, rectitudine. Vide Cant. 4. 4 e. *Sicut turris eburnea quam fecit Salomon*, Ch. in A. De qua tamen nihil legimus, nisi thronum eburneum intelligas, de quo 2 Par. 9. 17. qui non minùs *turris* dici poterit quàm pulpitem illud Neh. 8. 4 h. Per *collum* intelligunt, vel, 1. Templum & altare, quin & sellam judicariam, quæ erant, instar turris, præsidium Israelis †. Vel, 2. Prædicatores Verbi k, qui in Ecclesia eminent, & propugnaculi loco sunt in ea, & summâ sunt inter se æqualitate ac concordia; in quorum doctrina nihil non æquale est & politum, nihil insuave & asperum †; qui candidi esse debent morum honestate, & fortes contra hæreticos m. Vel, 3. fidem n Ecclesiæ, quæ eboris instar, candida, solida, incorrupta est o: quæ *turris* est, sive munimentum; & quidem *eboris*, h. e. pretiosa & venusta P. Vel, 4. orationem, quæ debet esse fortis & constans; item candida, i. e. humilis & modesta q. Denotat hæc phrasis potentiam & gloriam Ecclesiæ in perspicua ejus doctrina, & rectis judiciis, quibus liberi ejus pacificè reguntur, liberatis eorum collis, juxta
 70 Esa.

Esa. 52.2. à jugo servitutis hominum, peccati, Satanæ, aliorumque inimicorum. ¶ Oculi tui sicut, &c. בְּרוֹחַ בְּחֶשְׁבֹן עַל שְׁעַר בֵּית רַבִּי. Piscina, vel, ut piscina, in Hesbon (vel, artificiosissima, JT. Pi. Heb. cum cogitatione, i.e. artificio, sub. facta, Pi.) ad, vel juxta, portam (i.e. quæ sita sunt ad portam) Bath-rabbim, P. Merc. Ti. Ca. vel, frequentissimam, JT. Pi. vel, filie magnatum, Mo. filie multorum populorum, M. Vox filii, five filie, sæpe redundat: ut Jer. 17. 19. porta filiorum populi, pro, porta populi; & via filie populi, Jer. 4. 11. pro, via quæ populo frequens est: ita h. l. idem est porta filie multitudinis, ac porta multorum, seu multitudinis, five populo frequens. Vel, porta filia multorum, i.e. in qua multi conveniunt, ut moris erat, quia judicia in portis exercebantur: vel, per quam multi subinde ingrediuntur & egrediuntur. Porta hæc erat, vel, i. vera Hesbonis; nam ibi esse portam quæ dicatur filia multitudinis videtur indicare Jer. 49. 3. ubi prope Hesbon statuitur Rabbath, quæ multitudinem sonat, quæ etiam aquæ abundantia vel bonitate nobilis erat, 2 Sam. 12. 27. In Hesbon itaque erat porta sic dicta, vel, quia emittebat homines ad aliquam filiam, id est, viculum, (ut oppida urbi subjecta filie vocari solent, Num. 21. 25. &c.) Rabbath, i. e. multitudinis, vel, quia ipsa Rabbath filia multitudinis nominatur. Vel, 2. erat porta aliqua Jerosolymæ juxta quam erant piscine quibus nomen erat ab Hesbon, quia porta illa oppidum istud inigne spectabat: solebant autem ubique gentium portæ ab eo loco nominari ad quem ab ipsis exitus est. Sed prius malo. Hæc porta nominabatur porta gregis, Neh. 3. 1. Oculi conferuntur piscinis, vel, i. ob similes qualitates: q. d. oculi amplii, splendidi, clari & sereni, non turbidi, (ut aquas illas nec limus exagitavit, nec ventus turbavit,) quieti & modesti; absconditi intra capillos à fronte pendulos, indeque emicantes, sicut per ramos arborum piscinis imminetium crystallini liquores interlucere solent. Vel, 2. cum וַי וֹעֵל וּמַעַי & oculum & fontem seu piscinam significet, propter illorum maximam similitudinem, optimè & eleganter, cum allusione ad alteram significationem, oculos piscinam vocat; q. d. Oculi tui piscinæ quædam sunt, ut vox ipsa וַי importat. Sic Jud. 7. 13, 14. ex pane, &c. conjectavit quis instare gladium Gideonis, quia וַי & panem valet, & bellum; q. d. Panis ille וַי est, non tamen in obvia significatione, quæ panem sonat, sed in ea quæ bellum indicat & gladium. Per oculos porro hinc intelligunt, vel, i. Doctores Ecclesiæ, ad quos undique populi confluent hauriendæ aquæ, i. e. doctrinæ, causæ: unde etiam porte populose hinc meminit, per quam occultè Ecclesia denotatur, quæ omnibus gremium aperit. Vel 2. cogitationes, (ut & vox וַי sonat,) quæ, instar aquarum Hesbon, debent esse puræ & quietæ, non turbidæ, variæ & inconstantes. Vel, 3. discretionem five intelligentiam spirituales; q. d. Oculi ejus clari sunt & perspicaces ad cernendam veritatem, & inspiciendas tum suas, tum aliorum, vias, five actiones. Possunt etiam hinc designari oculi ob peccata lacrymantes. Vide Jer. 9. 1. & 31. 9. ¶ Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascus. Additur hinc ultima clausula designandæ turris, non mysterii, gratiæ: qualia multa sunt in hoc Cantico; quæ nostri sæpe curiosè nimium, & interdum Hebræi, ad allegorias contorquent. Nisi fortè illa placet Hebræorum allegoria, quod expectetur fore ut Jerosolyma Damascus usque protendatur, Zach. 9. 1. sed mysticè intelligens Ecclesiæ propagationem. Turrem hinc intelligunt, vel, i. aliquam urbis Hierosolymæ. Vel, 2. domum saltus Libani, 1 Reg. 7. 2, &c. 9. Sed ibi nulla mentio turris. Vel, 3. turrem in altissimo monte Libani erectam, quæ inter speciosas arbores eminet, ipsa decora, & monti etiam decus addens; quæ respicit versùs Damascus, regiam Syrorum urbem; in qua turri erant Judæorum perpetui speculatores, qui, si quid novarum rerum à Syris, Judæorum juratis hostibus, tentaretur, extemplo Judæis renunciabant, & obviari curabant. Libanus erat septentrionalis terminus Israelis versùs Damascus, cujus incolæ erant hostes Israelitis infensissimi, 1 Reg. 11. 24, 25. Esa. 7. 5, 8. Amos. 1. 3. Designat ergo h. l. curam Sponsæ de de-

fensione sui & liberorum suorum adversus hostem. Nam in tempore periculoso solebant turres erigere, ibique speculatores constituere, &c. 2 Sam. 18. 24. Esa. 21. 67. Significatur tum vigilantia & zelus Ecclesiæ adversus hostes spirituales, tum sagacitas in subodorandis eorum machinationibus. [Similitudinem hanc sic expli- cant:] Nasus turri comparatur, quod ea recta esset & undiquaque æqualis, nihil habens obtortum. Nasus laudatur erectus & planus, non obtortus. Multa sunt quæ procul spectata habent quandam rei alicujus similitudinem, quæ propius spectanti evanescit. Sic saxa notantur in scriptoribus quæ vocantur caprea, Scylla, Niobe, Galli crista, &c. quia earum rerum procul spectantibus speciem objiciunt. Similitudo ergo hæc est, quod nasus candorem & fastigium suum ostendat, & inter capillos à fronte pendulos apparet ut turris inter arbores Libani. Nasus hinc denotat, vel, i. Ministros Verbi, quod emineant & robori sint, & pericula à Damasco, &c. imminetia prævideant ac summoveant. Vel, 2. magnanimitatem & fortitudinem Ecclesiæ adversus suos & veritatis hostes: ut contra, Psal. 10. 4. altitudo nasi in malum sumpta superbiam & proterviam denotat. Vel, 3. discretionem & prudentiam in spiritualibus; sagacitatem & solertiam in detegendis præcavendisque hostium insidiis & insultibus, & in discernendo virtutes à vitiis, errores à veritate, &c.

5. Caput tuum ut, &c. עֲלֶיךָ נִפְרָם Super te (sub. est, M. &c.) ut Carmelus, Merc. M. Mo. o. sic Ti. Ca. Ar. mons scilicet Phœnices altissimus; mons excelsus, amœnus, floribus ramisque vernans, & feracissimus, Nahum 1. 4. Hinc Carmel sterili deserto opponitur, Esa. 29. 17. & 32. 15. & 33. 9. Significat itaque fecunditatem gratiarum five donorum, vel, i. in Christo, Ecclesiæ capite; vel, 2. in monte Ecclesiæ, quæ repletur cognitione Dei, & fertilis est in gratia. Al. veluti coccinum, P. Heb. ut coccus; sic mox, ut purpura. עֲלֶיךָ est, color puniceus, vel purpureus, 2 Par. 2. 7. & 2 Par. 3. 14. Propriè est, purpuræ genus ad Carmelum capi solitæ. Innuat, vel, Divinitatem Christi; vel, ignem ejus charitatem; vel, sanguinem ejus effusum in remissionem peccatorum. Respicit hinc passionem Christi. Per caput hinc intelligunt, vel, i. ornamentum capitis. Si enim de naturali capite sermo esset, super te otiosum esset. Sæpe membra corporis pro eorum integumentis & ornamentis ponuntur: ut וַי sinus, pro veste quæ sinus tegitur, Exod. 4. 6. Prov. 16. 33. Luc. 6. 38; וַי crura, pro crurum ornamentis five cothurnis, Prov. 26. 7; caput, pro corona capitis, Cant. 5. 11. Sic Esa. 49. 16. In manibus sculpsi te, h. e. velut in annulo, manus ornamento, in quo dilecti & chari imago insculpebatur. Ità hoc loco caput, h. e. vel, mitra capitis tui ejusque redimiculum; vel, corona seu sertum ex variis floribus (instar florum omnigenorum in monte Carmel) contextum. [Hinc quidam locum sic vertunt,] Quod in capite tuo impositum est tibi simile est coccineo, JT. Al. Quod ad caput tuum attinet, id quod tibi impositum est (videtur esse descriptio pepi,) est ut coccus, Pi. Vel, 2. caput [propriè dictum,] quod hinc laudatur ob capillos roseos five puniceos. Fulgor significatur in capite Ecclesiæ, quod, juxta sensum mysticum, est Christus, omnium supremus & eminentissimus. Optimè caput Ecclesiæ comparatur Carmelo, in quo erat sedes Prophetarum, ubi contemplationi & sanctis meditationibus vacabant, &c. Caput tuum super te, id est, super partes prædictas, id est, capitis suprema pars, unde profluunt sensus & motus. Caput hinc est, vel, i. Christus; vel, 2. (quod priori non repugnat,) gratia seu virtus aliqua in fidei; scopus enim loci est, fidelem ab inhaerente gratia commendare: & speciatim designatur hinc spes, quæ objectum suum supra habet, nempe Christum; estque galea salutis, 1 Thef. 5. 8. quæ caput tegitur, idcirco caput meritò dicitur. ¶ Et coma, &c. וַי וַי. Et coma, five capillus, (vel, subtilis evaporatio, Ti. vel, plexus, c. vel, intexti crines, Sy. vel, vitta, JT. Pi. Belg. propriè, tenuitas, A. Ma. ex Forst. i. e. cincinni, à tenuitate sic dicti,) capitis tui sicut purpura, M. P. Mo. &c. Sic apud poetas, purpurea Nisi coma. Communiter capilli

Sponsæ intelliguntur rubere, atque nitere instar purpureæ, &c. ^m San. ^a A. [¶] *Vinea*, &c. [¶] *מלך אסור ברהט* [Rex ligatus, sive alligatus, (sub. est, Merc.) in tignis, P. vel, [¶] *מלך אסור ברהט* [¶] *transcurribus*. Optimè fasciæ dicuntur currere, ut in Virg. *Æneid.* 5. — *quam plurima circum Purpura Mæandro duplici Melibæa cucurrit*. Vel, *canalibus*, Mo. Merc. ut vox sumitur Gen. 30. 38, 41. Exod. 2. 16^p. vel, *ambulacris*, J.T. Pi. A. Belg. [Anglicè, *galleries*;] per quæ graditur Rex de cubiculo in cubiculum [¶] i. e. Si te prætereuntem videt, ibi consistit ad spectandum formam tuam [¶], & non secus quàm capilli vittâ ligati sunt, ita videns te alligatur, &c. [¶]. & ad trabes domus tuæ velut annexus est, ut te spectet [¶]. Rex vellet esse velut ligatus in ipsis tignis, h. e. esse in domo ejus, præ nimio illius amore [¶]. *Ambulacra* hæc mysticè sunt, media sive instituta in quibus conveniunt Christus & fideles, unaque deambulant [¶]. Rex conjugii amorisque sancti & casti vinculis hic ligari dicitur; ut etiam impiæ mulieris manus *vincula* dicuntur, *Eccles.* 7. 26 [¶]. Alii *canales* quidem exponunt, sed alio modo [¶]. q. d. Rex cupit ligari funibus capilli ejus, qui hic canalibus comparantur, quod capilli aquarum more descendunt, unus sub altero [¶]: vel, quod ut aquæ in canalibus, itidem capilli in comis, aggregantur [¶]. Al. Fasciæ aureæ sive argenteæ, quibus crines ex more alligari significantur, canalibus rectè conferuntur. Quid enim magis exprimit collucentem illum argenteæ lineæ seu fasciæ candorem, quàm canalis seu candicans aquæ puræ rivulus [¶]? Comæ capitis tui sunt ut purpura regia, pulchris vittis & fasciis artificiosè in formam canalium discriminata & complicata; ferè ut nunc plicatam videmus vestem albam sacerdotum in formam quasi canalium [¶]. Alii [¶] *מלך אסור ברהט* accipiunt pro *edificiis magnificis quæ multos habent recessus* [¶]. Al. *juncta*, vel *vineta*, (nam utroque modo legunt varii codices [¶]), *canalibus*, Vulg. &c. nempe purpurariorum, i. e. iterum tineta, *Abap* [¶]. [Nota Vulgatum hæc cum præcedentibus conjungere, quæ alii ab illis divellunt.] Canales infectorum fortè hic intelligi possunt; ut, quia purpuræ comam ejus compararat, dicat Regem canalibus, ubi abluitur illa purpura, annexum esse præ ejus desiderio: figuratè [¶]. Al. [¶] *מלך אסור ברהט* hic sunt, *canales qui ex regio fonte aquam hinc inde dispergunt* [¶]. [Locum sic veritas,] Veluti rex stipatus canalibus, id est, habitans prope canales ubi sunt aquæ; id quod illis locis summo in pretio erat [¶]. q. d. Comæ tuæ tam sunt pretiosæ quàm Regibus horti irrigui [¶]. Al. Et sicut rex qui cingitur incessibus, M. [Alii hoc cum præcedentibus sic nectunt,] *Regiæ purpureæ similis est quæ in canalibus infectorum ligata est*, Ti. Ait à capite Sponsæ pendere cæsariem pulcherrimam, similem colligaturis filorum sericorum, vel laneorum, quæ destinantur paludamento regio texendo, suntque purpurâ recens fucata; postea, nè dilabantur, firmiter alligata in purpurariorum canalibus; ut iterum melius & penitus tingantur. Sicut Christus totus fuit charitate purpureus; sic ab eo, ut comæ à capite dependentes, populi, in vulnere ejus canalibus per fidem ligno crucis alligati, duplici tincturâ amoris Dei & proximi penitus imbuuntur [¶]. Per *comam*, &c. fidelem multitudinem intelligas sub capite Christo, & ab illo habentes ut gratiis purpuræ more fulgeant, & conspicui sint omnibus; vel certè, Christi capitis gratias [¶].

6. *Quàm pulchra es*, &c. [Hucusque sigillatim per singula membra laudata est Sponsa; nunc, generaliter. Q. putant hæc Sponsi verba esse; q. d. Jure sanè te tantopere foeminae laudant Jerosolymitanæ: Quàm enim formosa es! Sed malim ab eodem omnia [hæc scil. & præcedentia] dici [¶]. Hæc admiratio pulchritudinis ejus causam indicat cur Rex aded ligatus esset, &c. [¶]. [¶] *Charissima* Heb. *ô amor*, Merc. Pi. &c. i. e. ô amica. Metonymia formæ emphatica [¶]. Abstractum pro concreto [¶]. [¶] *In deliciis!* Ità M. P. Merc. &c. i. e. ita ut etiam in deliciis habearis [¶]. [¶] *מלך אסור ברהט* [¶] *In deliciis istis!* J.T. i. e. ornamentis tuis [¶]. *Delicatula*, Ca. *filia deliciarum*, Sy.

7. *Statura*, &c. [¶] *מלך אסור ברהט* [¶] *Hæc*, vel *Ipsa*, (vel, *Cæterum hæc*, Ti.) *statura tua*. Quâ voce significatur decor & proportio totius corporis: & relativum [¶] *מלך אסור ברהט*,

hæc, respicit partes antè numeratas, ex quibus simul junctis confurgit hæc statura [¶]. [¶] *Affimilata* (vel, *similis*, M. P. Ti. &c.) *est palma* [¶] Ità Mo. &c. scilicet arbori [¶]. 1. Proceritate [¶]; quæ laus foeminarum: & ab ea commendantur Diana *Æn.* 1. & Galatea *Metam.* 14. Hinc filia Sion *ambulabant extenso collo*; & cothurnos pedibus subiciebant, ut proceriores viderentur [¶]. 2. Rectitudine [¶]: rectà sursum ascendit [¶]. Vide Jer. 10. 5 [¶]. 3. Jugi viriditate [¶]. Vide Psal. 92. 13, 14 [¶]. 4. Robore & constantiâ adversus tempestates [¶]. Hæc ponderi consistit, & pressa semper se attollit [¶]; & propterea est symbolum victoriæ [¶]. Vide Apoc. 7. 9. *Palmæ in lætis solennitatibus usurpatæ*, Levit. 23. 40. Joh. 12. 13 [¶]. 5. Quod extremum palmæ capiti perfimile est; unde alibi Sponsæ coma ei assimilatur [¶]. [¶] *Et ubera tua botris* [¶] Mammæ in muliere tanquam botri videntur; extrema autem mammarum tanquam uvæ aut acini. Suprà v. 3. duo Testamenta intelleximus, unde totus fidelium grex abunde alitur. Botri sunt & ad famem & ad sitim sedandam. Sic Verbum Domini & pabuli & potionis loco est [¶]. *Botros* hic intellige, vel, 1. vitis, quæ ascendit cum arbore palmæ; ut in illis regionibus moris erat vites palmis annectere [¶]. Sed de hoc non constat, nec in trunco palmæ rami sunt per quos [vites] sursum enitantur. Vel, 2. palmæ [¶]; cujus botri non minus uberum speciem referunt quàm qui sunt à vite: imò, si colorem spectes, multo aptius [¶].

8. *Dixi* (vel, *Dico*, J.T. Sic apud me cogitabam [¶]; Sic deliberatè & firmiter apud me decrevi [¶]): *Ascendam in palmam* [¶] Quam tu pulchritudine refers [¶]. Continuat metaphorâ à palma & botris [¶]. Verba hæc sunt, vel, 1. Sponsi [¶]; quia illi uni licet in suam possessionem venire, & palmam conscendere [¶]. *Conscendam*, &c. i. e. Versabor tecum, purgabo te, &c. [¶]. Me tibi patefaciam, & in te oblectabo meipsum: ut qui versantur circa arbores, easque conscendunt, ostendunt amorem suum & delectationem erga illas [¶]. Vel, 2. puellarum [¶], de Sponsa [¶]. Qu. Cur ergo singulariter loquuntur, *Ascendam*, &c. Respond. 1. Sic sæpe solet chorus, ut in Aristophan. *Plut.* act. 2. *Valde letor*, &c. & in Senecæ *Thyeste*, act. 2. 2. In Heb. lingua transitus à sing. ad plur. & contrâ, frequens est [¶]. 3. Singulæ de se singulariter loquuntur [¶]. 4. Collectivè loquuntur tanquam una persona, ut unitatem suam & consensum denotent ut cum ipsius gratiis communicent. Talia enim & de Deo & de populo ejus dicuntur in Esa. 62. 5. Si verba sint Christi, innuunt hanc esse ipsius possessionem, ostenduntque ipsius amorem erga illam, & curam de ea purganda, &c. Si verba sint fidelis turbæ, significant eorum propositum & conatum ut participant de fructibus celestibus quos Ecclesia profert [¶]. [¶] *Et*, &c. [¶] *מלך אסור ברהט* [¶] *Prebendam* (vel, & *prebendam*, Ti. sic M. &c.) *ramos*, vel *palmites*, ejus, Merc. P. J.T. Pi. &c. vel, *summos ramos ejus*, M. (id vox [¶] *מלך אסור ברהט* significat [¶]), ubi fructus est [¶]. Palmæ enim, licet procera sit arbor, non sunt rami ex trunco prodeuntes, sicut aliis arboribus; sed in summo cacumine sunt folia, &c. nec fructus crescit inter folia, sed in summitate, Plin. 13. 5 [¶]. [¶] *Et erunt ubera tua sicut botri vineæ* [¶] Sic M. P. Mo. &c. Ità est promissio benedictionis & gratiæ Dei, quod non erit infœcunda, &c. [¶]. [¶] *מלך אסור ברהט* [¶] *Et sint*, [¶] *מלך אסור ברהט*, (vel, *Et sint sanè*, Ca. vel, *Sint ergo*, Merc. sic Pi. mihi scilicet, &c.) *mammæ tuæ ut botri vitis*, Merc. A. ut eas contrectare & apprehendere possim tam facile quàm botros de vite [¶]. Ità votum est; q. d. Nè sint tibi uterus abortiens & mammæ sicca, ut Hof. 9. 14. nè sis vitis vacua, ut Hof. 10. 1. sed repletor Spiritu, &c. [¶]. [¶] *Et odor oris* (Hebr. *nasi*, Dur. &c.) *tui sicut*, &c. [¶] *מלך אסור ברהט* [¶] *Ut poma*, Merc. J.T. &c. i. e. ut odor pomorum, h. e. æquè gratus. Effice ut eo sic potiar ut pomis. Poma suprà diximus amoris consecrata [¶]. Per odorem nasi intelligunt, vel, 1. bonam famam de ea diffusam: vel, 2. halitum ex naribus prodeuntem, qui in corpore insalubri insuavis est [¶]. Ità indicat non solum conversationem puram fore; sed etiam cor, unde halitus hic procedit, incorruptum [¶]. Hoc ad Ecclesiam facile accommodari potest: cujus doctrinâ, ut lacte mammarum, ali postulat quisque fidelium; & donis ac gratiis, tanquam pomorum odore, refici; ut his

his quisque una cum tota Ecclesia perfrui possit.
 9. *Guttur*, &c. *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן* [Et palatum tuum
 (repete, ex v. præc. sit, *quæso*, Merc.) *tanquam vinum bo-*
num, Merc. five *optimum*, M. P. Mo. Pi. vel, ut *vinum*
odori optimi, JT. vel, *velut madens vino præstantissimo*,
 Ti. Forma regiminis loco formæ absolutæ P. Simil.
 Num. 5. 18. *מִיָּיִן אֲמָרָה*, *aque amara*. Ità hîc *יָיִן*, pro
 יָיִן; quasi diceret, *vinum boni*; *comme le vin du bon*. La-
 tini, contrà, adjectivum præponunt, *nigra lanarum* &c.
 Sunt hæc verba, vel, 1. Sponsæ; ut hoc jam dicat
 Sponsa, vinum illud bonum, cui Sponsus suum compa-
 rat palatum, non ad alium dirigi, neque alii præpa-
 rari quàm amico suo; egregio mysterio, quo, quicquid
 in se boni esse dixerat Sponsus, tribuit & acceptum
 fert Sponsa Sponso. Abruptus est sermo, quo Sponsus
 loquitur nomine Sponsæ, quasi ipsa diceret, Tale vi-
 num est quale tibi soli servo, ô Dilecte mi. Arri-
 puit Sponsa verbum ex ore Sponsi, quia ille vino opti-
 mo eam comparavit, & subiecit, *dignum dilecto meo*.
 Sed aliena est tam subita personæ mutatio. Vel, 2.
 Sponsi, laudantis Sponsam. Mimesis est Sponsi amo-
 re, velut vino, titubantis, qui verba Sponsæ hîc imita-
 tur; quia illa diceret de vino bono, *quod it ad dilectum*
meum; quum in sua persona Sponsus diceret, *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן*,
quod venit ad me. Sed hoc coactum. Vel, 3. puella-
 rum, quarum unaquæque hoc dicit de Sponsa. *Palat-*
um, i. e. vel, 1. gustus, ut Cantic. 2. 3. *cujus instru-*
mentum est palatum, Job. 34. v. 3. Vel, 2. saliva, &
 quæ in palato continetur. Vel, 3. halitus, ut idem
 quod jam dixerat aliis verbis repetatur. Est autem usi-
 tatum, ut quæ maximè placent aliter atque aliter ex-
 plicentur. Vel, 4. sermo, cui palatum inservit. q. d.
 Cantica, preces, & prædicatio tua generosa est, & ef-
 ficax, & digna. *Guttur*, i. e. doctrina, instructio, mo-
 nita, quæ ex gutturo tuo procedunt. *Dignum*, &c.
וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן אֲמָרָה Longè ali-
 ter ultima legerunt Græci quàm nunc sunt in Hebræo,
 nempe sic, *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן אֲמָרָה*: nam *וְהָיָה* per
וְהָיָה vertitur 1 Reg. 20. 11. & c. hîc habent, *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן*.
 At Symmachus, *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן* legit igitur is *וְהָיָה*,
 non malè. Sed malè Grotius & verba ac literas im-
 mutat, & illa conjungit quæ separat Athnach, cuius
 vi illud *וְהָיָה* pertinet ad præcedens verbum *וְהָיָה*,
 non ad sequens *וְהָיָה*. *Vadens fraterno meo in rectitu-*
dinem, sufficiens labiis meis & dentibus, &c. [Alii aliter.]
Quod it, live vadit, vel vadens, dilecto meo, five, ad di-
lectum meum, rectè, live directè, P. Merc. vel, viis *rectis*, M.
 vel, *propter bonitatem*, Q. in Calov. vel, *ad rectitudines*,
 Mo. Merc. h. e. rectè se gerens, & generosum se exhi-
 bens, in cyatho scilicet, amico meo P. Speciem ambu-
 lantis in poculo exhibens, & fervens suâ generositate,
 atque exiliens, scintillans, spumans; quæ sunt optimi
 vini indicia. Vinum quod rectè ingreditur & blandè:
 nam quod austerum est & durum cum fastidio & tar-
 ditate bibitur. Vide Proverb. 23. 31. Commendat
 hîc vinum bonum ab effectis, quod *vadit ad dilectum*,
 i. e. placet Deo, & utile est hominibus. Per *dilectum* enim
 in hoc Cantico Christus intelligi solet. Vel, per *dilectum*
 Christus Sponsus hîc intelligit quemcunque amicum
 ejus. Al. *quod meis amoribus reddat idoneum ad ea quæ*
rectissima sunt, Ti. Al. *movens se amantissimè* (potius, *ama-*
bilissimè, Pi.) *rectissimèque*, JT. Pi. Heb. *iens ad amores*
ad rectitudines, ut Proverb. 23. 31. *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן*, euphoniæ
 causâ, ponitur per apocopen pro *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן*. Similiter
וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן, pro *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן*, *granatorum*, Cant. 8. 2. *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן*, pro
וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן, *primores*, 2 Reg. 11. 19. *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן*, pro *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן*. [Se-
 quentia porro sic reddunt:] *Faciens loqui labia vete-*
rum, P. Et hoc generosi vini indicium est, quod senes
 alacriores & loquaciores facit. Verùm tum scriben-
 dum esset *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן*, non *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן*. Vel, *dormientium*, Merc.
 sic JT. Pi. A. &c. q. d. Quod sensus sopitos excitat, &
 animum recreat. Quod exhilarat. *Dormientes* hîc
 dicuntur peccatores, ut Eph. 5. 14. alique somno se-
 curitatis oppressi, ut Cant. 5. 2. qui hoc vino, Verbo
 scilicet prædicato, excitantur, juxta Esa. 26. 19. Ezec.
 37. v. 1. &c. & vivificantur, ut mysteria Dei eloquan-
 tur, ut Act. 2. 4. &c. Al. quodque disertum faciens la-
 bia *dormientium vituperat*, Ti. & quod *eructatur per labia*
antiquorum, M. V. *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן*, *eructare faciens*.

est conjugationis similis quadratæ: vel, quia tunc
 dicendum erat *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן* in Benoni, ut præcessit *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן* quod
 it, expones Cal, *quod loquitur labiis*, &c. ut sermo vino,
 sicut & ambulatio, tribuatur. Possit præt. Piel esse præ
 Benoni, ut passim, & transitivum, *quod loqui facit*.
 [Alii hæc cum præcedentibus jungunt:] *dilecto loquen-*
ti labiis dormientium, i. e. sermone balbutienti & im-
 perfecto: q. d. Sermo tuus mihi tam suavis est, ô Sponsa,
 quàm suave esse solet optimum vinum amico meo, quo
 epoto non satis expedite loqui solet. *Quod amico meo*
rectè fuit dormitantibus labellis balbutienti, Ca. Hæc ad
 Ecclesiam bellè accommodantur, cujus palatum, i. e.
 judicium de rebus, acre est & eximium, ut vino opti-
 mo comparari queat, non nisi rectum & laudabile, præ-
 stantiâ suâ etiam sopitos ad se adducens. Quidam
 enunciativè intelligunt, *Palatum tuum*, sub. est: sed
 contextus suadet repetendum sit, &c. Optat quisque
 fidelium ut sibi optimum videatur Ecclesiæ judicium,
 cujusmodi esse sentit non absimile vino optimo, &c.
 10. *Ego dilecto meo* Vel, *dilecti mei* sum, P. Ti. Spon-
 sa, quæ diu conticuerat, hîc loquitur. Repleta vino
 gratiæ & consolationis à Sponso, certitudinem suam de
 salute sua testatur. Hoc Sponsa subjungit verbis fœ-
 minarum Jerosolymitanarum. Et ad, &c. *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן*
 [Et ad, vel erga, (vel, super, &c. Mo. &c.) me
 (sub. est, P. JT. Pi. vel, erit, Ti.) *conversio* (vel, *reversio*,
 Ar. Sy.) *ejus*, Vulg. sic. Ti. h. e. Se totum convertit
 ad vicem mihi rependendam, &c. Vel, *appetitus*, five
desiderium, *ejus*, M. P. Merc. Mo. Pi. &c. [Variè expli-
 cant.] Et ipse mei unius desiderio & amore ducitur.
 Ego eum diligo, & ille me vicissim unice diligit. *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן*
 hîc sumitur ut Gen. 3. 16. & 4. 7. P. Pœna mulieris in pec-
 catum lapsæ erat, quod *appetitus ejus foret ad maritum*;
 hîc, contrà, mulier per gratiam renovata, & Christo
 desponsata, gaudet *mariti appetitum esse erga se*: Adcò
 oppositi sunt status peccati & gratiæ. Al. Sensus est,
 Et maritus meus est; ut dixerat Cant. 2. 16. & 6. 3.
 Uxor vocatur *desiderium oculorum* Ezec. 24. 16. collat.
 cum 18. Sic & Cicero ad uxorem scribit, *En, mea iux,*
meum desiderium. *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן* hîc non appetitum, sed
 maritale duntaxat studium curamque, ejus indicat. Ad
 verb. *Motus jugi curarum ejus*, h. e. itatio seu ventita-
 tio ejus, est *ad me*: q. d. continenter me invisit, vel,
 perpetuam de me curam gerit. Hinc &c. reddunt
 quæ testibus Hefych. & Plut. *attentam curam & stu-*
dium significat. Discursus nempe crebræque itio mag-
 nam sollicitudinem demonstrat: Quomodo se gerere
 solent optimi & patres familiæ & medici: illi, in præ-
 diis suis obeundis; hi, in ægrotis adeundis subindè &
 invisendis; aliique similiter. [Plura de hac voce vi-
 de in Annotatis ad Gen. 3. 16. Alii totum versum sic
 reddunt:] *Ego sum amici mei, & ipse vicissim à me pen-*
det, Ca. *Ego dilecti mei sum, quandoquidem erga me est ap-*
petitus ejus, JT. i. e. Quandoquidem tantum est studium
 Dilecti mei erga me, ut me averfantem dilexerit prior,
 aberrantem revocaverit, offendenti condonaverit, &
 se mihi tradiderit; non possum non esse illius. Hæc sunt
 verba totius Ecclesiæ adjungentis se Christo capiti suo.
 11. *Veni, dilecte mi* Hîc Sponsa paria reddit Spon-
 so, qui suprà eam invitârat rus. *Egrediamur in*
agrum Sponsa, turbâ jam stipata, solitudinem querit,
 ut sine arbitris Sponsio se liberius impendat. *Com-*
moremur (vel, *Commorabimur*, M. vel, *Pernoctemus*, JT.
 Pi. sic Ti. Ca. Merc.) *in villis* Ità Mo. M. P. Merc. Ti.
 Ca. &c. ut scilicet in crastinum paratiores simus ad
 invisendum vineas, ut subjungit vers. seq. Vel, *ad cy-*
pros, JT. Pi. cognituri videlicet an floreat. Signifi-
 catur desiderium & cura Sponsi & Sponsæ ut propage-
 tur & floreat Evangelium in mundo, qui *ager est*, Matt.
 13. 38. *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן* Vox *וְהָיָה כִּי יִשְׁתֶּה מִיָּיִן* & villas & cypros
 significat. Hoc versu Ecclesia vetus (quæ tum flore-
 bat) per apostrophem Sponsum invitat ad observan-
 dum communi studio tempus venturum connubii. *Pro-*
deamus, inquit, *rus*; q. d. Noli, quæso, solus & seorsim
 à me studium in cognoscendo optato illo tempore con-
 sumere, ut suprà dixisti 6. 11. sed communem operam
 eò conferamus, quum æquè studiosa sim matrimonii
 istius consequendi: deinde addit, *Pernoctemus*, &c. q. d.
 Nolo amplius imparata offendi, ut suprà c. 5. tædet me
 & pudet

& pudet oscitationis meæ: meum est vigilare tecum, & noctes æquæ ac dies observare signa gloriosi adventus tui c. Amat Divinus Sponsus solitudinem à turba & foro, ubi cœlestes delicias in vacuum Sponsæ sinum effundat d.

12. *Mane surgamus ad vineas*] Ità P. Mo. Merc. &c. i. e. ut vineas invifamus †. *Id mane* curam & diligentiam ejus indicat, ut Psal. 127. 2f. Non differt ad meridiem, aut noctem, sed ab ipso vitæ primordio adesse Sponso vult. Vineæ hîc sunt Ecclesiæ, ut Esa. 5. 7 b. Ostendit sollicitam sedulitatem suam in studio proximorum juvandi, ac præsertim recens conversos; quos florentis vineæ & florentiam malorum puniceorum nomine designat i.

¶ *Si flores, &c.* פרחים פרחים] An aperta sit, vel aperuerit sese, (vel, explicavit sese, Merc.) uva parva, P. sic Mo. V. vel, uva prima, JT. Pi. vel, gemma, Merc. Pi. seu flos vitis, ut Cant. 2. 13 k. cum scilicet decidit flos l. Num florem protrudat, &c. Ti. [M. hæc cum præced. sic reddit, si germinaverit vitis, & ipsa denudaverit primordium uve.] Num aperiat se, i. e. appareat, adeoque suavem odorem emittat. Indicium hoc est quod ver advenit, & ætas appropinquat m. ¶ *Si floruerint mala punica*] Horum meminit inter Veris signa, tum quod fructus ille sit jucundissimus; tum quod his illæ regiones abundarent n. ¶ *Ibi dabo tibi ubera mea*; ità o. Sy. Ar. per vineæ botros supra adumbrata o.

¶ *Amores meos*, P. Merc. Mo. JT. Pi. Ca. &c. vel, amorem totum, Ti. amorem summo gradu, & variis modis patefactum; quod plurale indicat P. Dabo amores, i. e. Ibi tibi faciam copiam mei, ibi meis potieris amoribus. Ostendat tibi occultissimos animi mei motus & cogitationes: id quod veri amoris ac fidei testimonium est. Cor dare nunc dicitur, non quod antea cor non dederit, sed quia dati antea cordis signa clarissima editura sit; ut sæpe in S. S. aliquid fieri dicitur quando factum esse ostenditur q. Mysticus hujus loci sensus est qualis supra 2. 10, &c. q. d. Videamus signa salutis & gratiæ tuæ in tuis cœtibus. Vineæ Domini est populus, ut Esa. 5. 1, &c. Productio florum est editio bonorum operum, & ostensio gratiarum quibus suos ornat Dominus. Ad hanc veluti vernationem invitat Sponsa Ecclesia Christum Sponsum, ut eo præsentē & duce talia in se signa salutis & favoris ejus conspiciat, & illis secum unā Christus oblectetur. Ibi inquit Ecclesia totam se exposituram Christo, in talibus & tantis signis salutis & favoris Divini. Hebræi intelligunt invitari Dominum ut videat num Israelitæ signa respicientiæ ediderint r.

13. *Mandragoræ* (vel, *Amabiles isti flores*, Pi. sic JT.) dederunt odorem; ità P. Mo. Merc. o. &c. vel, fragrantiam, M. &c. פרחים פרחים] [De hac voce vide quæ copiose dicuntur Gen. 30. 14, 15.] Mandragora herba est cujus radix præ se fert humani vultus effigiem *. Olim mandragoras nuptæ studiosè quærebant, vel, 1. quia philtri vim habere credebantur †: vel, 2. quia juvant conceptum v. Sensus loci, Signa video conceptus: nam ad eum utilis mandragora, ut diximus Gen. 30. 14. Eodem pertinent quæ sequuntur. Neque ignoro quæ de mandragora scribunt Græci. Sed multa sunt herbarum genera nominis ejusdem: & eadem in alio natæ solo, & alio paratu, aliud valent *. Potius hæc est verni temporis descriptio, quia vernum hoc germen est v. Hoc est inter signa Veris 2. Mystice intelligunt de signis, vel, 1. diei nuptialis & gloriosi adventus Sponsi. Ità Junius, Vel, 2. imminētis temporis conversionis Gentium. Ità Vinarienses, Vel, 3. fructificationis Evangelii; ut Osiander †. Mandragoræ illarum regionum amœnissimæ erant & suaveolentes, secus quàm nostræ b. Mystico sensu, Odorem suavem Christo reddunt piorum bona opera, ut 2 Cor. 2. 15. Bonus odor Christi sumus c. ¶ *In, &c.* וְעַל פְּתָחֵינוּ כָּל־מִנְיָהּ] Et ad, vel juxta, (vel, secundum, JT. Pi. vel, super, Mo.) ostia nostra (ostia nostris, Mo. vel, pro foribus nostris, Ti. Ca. in portis nostris, P. sub. sunt, M. Ti. &c.) omnia, vel omnes, (vel, omnis generis, Ca. Pi.) deliquata, Mo. vel, dulcia, P. vel, delicia, fructuum scilicet, Merc. vel, delicati, five pretiosi, fructus, Pi. sic JT. Merc. vel, poma, Ti. Ca. Sy. r. juxta ostia opponitur agris ubi mandragoræ crescunt; quo significat & domi & foris, usque ad loca remotif-

lima, odorem gratiarum in populo Dei diffundere se d. d. A. Videntur in hoc hymenæo plausu novorum conjugum portæ variis & florum & pomorum generibus esse vestitæ †. ¶ *Nova & vetera*] Quæ phrasi copiam & varietatem significat: Levit. 26. 10. Vide Matt. 13. 52. Luc. 5. 39 f. Intelligo pios tam Veteris quàm Novi Testamenti, quos omnes Christo Ecclesia se consecrare dicit, & illi acceptos ferre, illi servare, &c. Vel, novi fructus sunt qui recens, veteres, qui jamdudum, ad Dominum conversi sunt: Utrosque Domino offert Ecclesia g. ¶ *Dilecte, &c.* דִּילֶכֶת דִּילֶכֶת] Dilecte (vel, quos, dilecte, M. vel, illos, dilecte, Pi.) mi, abscondi, vel recondidi, vel reposui, vel reservavi, tibi, P. Mo. Merc. M. Ti. Pi. &c. Al. Amorem meum tibi reservo, non cuiquam alii: ut דִּילֶכֶת sit substantivum b. Sed malim, amice, vel dilecte, mi, ut sit Tóar. Hæc ad initium nascentis primùm Ecclesiæ post Christum referri possunt; vel, ad liberationem Israelis ex Ægypto, quæ tamen novæ [liberationis per Christum] typus fuit i.

CAP. VIII.

1. *Vis mihi det* (vel, dabit, M.) te fratrem meum, דִּילֶכֶת דִּילֶכֶת] Tanquam fratrem mihi, Merc. sic M. P. Mo. O si quis daret te ut fratrem esse mihi! JT. Pi. Formula optantis, ut Deut. 5. 29. Psal. 14. 7. Utinam quasi frater mihi sis, Ti. sim. Ca. Utinam efficiat aliquis ut sis frater meus b. [De Messia locum accipit Chald. qui sic, more suo, *ܡܬܪܥܐܕܝܬܝܐ*, Et in tempore illo revelabitur Rex Messias cœni Israel, & dicent ei filii Israel, Veni, esto frater noster.] Verba sunt Ecclesiæ veteris exoptantis incarnationem Christi: q. d. Utinam nascaris, & verus homo fias, utens eisdem cibis quibus alii utuntur, & sis mihi collataneus, frater communicans de carne & sanguine, juxta Heb. 2. v. 11, 14 c. Al. Optat vetus Ecclesia Gentium conversionem: Utinam, inquit, inveniam te fratrem meum foris, i. e. extra Judæam; quia extra esse dicuntur extranei à fide. Vide Prov. 1. 20. Luc. 14. 23. 1 Cor. 5. 12. Eph. 2. 13 d. Alii locum intelligunt de desiderio consummationis nuptiarum in cœlis †. Ut fratrem, id est, mihi amicissimum & conjunctissimum & familiarissimum. Fraternitas maximam consociationem denotat, vel naturā, vel ex foedere, Zachar. 11. 14. Fratres vocantur qui qualitatibus vel actionibus pares sunt. Vide Gen. 49. 5. Prov. 7. 4. & 18. 9. Christus frater piorum præcipue dicitur, quod communem habeant Patrem per Spiritum sanctificationis, Matt. 12. 50. Heb. 2. 11, 12. Videtur ergo hoc piorum desiderium esse, ut Christus cum ipsis foedus iniret, & gratiā suā ipsos comitaretur, & se ipsis fratrem ostenderet, i. e. misericordem, &c. f. Ultimā cum Sponso confabulatione sic increvit amor Sponsæ, ut jam exclamet, Quis mihi hoc præstet, ut non amplius per vices, nunc in cella vinaria, nunc in secreto thalami, nunc in angulis horti vel agri, jungaris mihi, more amicorum subindè se mutuo revifentium; sed continuo & sine interruptione mihi indivulsus adhæreas, more fratris germani, &c. g. Virgini indecorum visum est cum alienis familiariter versari, non item cum fratribus; ut patet ex Gen. 20. 12. Significat se nihil ferè commercii aut consuetudinis habuisse cum Sponso præ eo quod sperabat & sitiebat h. ¶ *Sugentem ubera matris meæ* ? Ità M. P. Mo. &c. Verto, qui suxerit, &c. Pi. q. d. arctissime junctus, more fratrum germanorum, quibus idem pater, eademque mater. Vide Gen. 43. 29. & Gen. 20. 12. Mater hîc est Jerusalem superna, Gal. 4. 26. Hujus ubera sugere est, participare de ipsius gratia & consolatione, Esa. 60. 16. & 66. 11, 12. Christus autem hæc ubera sugere dicitur, quum foedus stabiliatur cum populo suo, & palam asseritur; & promovetur communio gratiarum. Quæ communio vocibus comedendi, bibendi, sugendi, &c. significatur, Cant. 5. 1. Luc. 22. 15. 16. Joh. 6. 51. &c. Porro, illa Christo fieri dicuntur quæ populo ejus fiunt; Matt. 25. 35, 40. Act. 9. 4, 5. Colof. 1. 24. Ut ergo Christiani, quando generantur Christo per Evangelium, habeant Christum in se formatum,

* San. sic enim *desertum* alibi sumitur. ¶ *Delicias, &c.*
 [*דְּלִיטִים עַל דִּרְהָ*] Prima vox alibi non legitur in
 * Merc. Scriptura. Quidam ex Arabica lingua interpretan-
 * Sim. Di. tur, *conjuncta*, vel *adhaerens*, vel *associatura se, dilecto suo*?
 est enim Arab. *دليل* socius; *دليل*, societas. o. autem
 verterunt, *conjunctio*, Vulgat. *innixa super, &c.* quod
 & alii non pauci sunt secuti, etsi interpretationis cau-
 sam præter conjecturam non habuerint. Nos eam ex
 lingua Æthiopica confirmamus, ubi *ደሊት* est, *recumbere*,
accumbere; & pro *ደሊት* ponitur Matt. 8. 11. Hinc
 verti potest, *recumbens super, &c.* quod idem est atque,
 * Di. *innixa*. [Locum variè reddunt.] *Innixa* (vel, *ad-*
jungens se, Mo. V. vel, *associatura se*, JT. Pi.) *dilecto*
suo? vel, *super dilectum suum*? M. P. Ti. Merc. JT. &c.
que commentatur de dilecto suo? Q. in V. *delicias*, vel
delicias agens, super amicum suum? Q. in Merc. o. &
 Vulg. utrumque expresserunt, *delicias affluens, innixa*
socio suo? vel, *super dil. suum*? ut verbum Heb. utrum-
 que complectatur. Hoc dicit, quod Ecclesia Christo se
 * Merc. adjungat, & ab eo pendeat, ei omnia sua committens.
 * G. *Quæ ascendit, &c.* i. e. quæ tam dulcè halat quàm ager
 à pluvia recens. ¶ *Sub, &c.* [*הַחֹמֶת הַתַּיִתּוּמִּים*]
Sub malo, vel pomo, (nempe arbore, Ti. M.) te destruxi,
 Ti. i. e. Sub malo peccans in Eden causa fui ut tu in-
 carnatus excidereris, Dan. 9. 26. vel, Mea peccata
 * Q. in Mo. causa erant cur tu sub malo, i. e. in cruce, moreris.
 Al. *te agitavi, Ca. te excitavi, vel suscitavi, M. P. Mo.*
 * Calov. A. Merc. Sy. Ar. &c. nempe precibus meis, ut Psalm.
 * A. 44. 24. *Excitavi*, nempe ad amorem, vel, ut mihi
 faveres, & me sub umbram illius, [arboris], i. e. tuam,
 * Merc. reciperes. Dicit, *sub pomo*, quia pomus amori conse-
 crata est. Alludit etiam ad Cant. 2. 3. ubi Sponsum
 pomo comparat, sub qua sedit, & cujus fructus pa-
 lato ipsius dulcis erat: Illius ergò loci, inquit, memi-
 * Merc. neris. Pomus itaque hoc loco est Christus: vel, fides
 * Sim. A. Dur. & spes salutis in Christo. Sunt hæc verba, vel, 1.
 * Dur. Sponsus, quæ hic redit ad deliniendum Sponsum; ut
 * A. solent amicæ amatores, ad amorem eos excitantes.
 * Pi. Dur. Vel, 2. Sponsus, qui in nuptiis Sponsæ obicit mater-
 * Merc. Cal. nas fordes; ut mos erat in triumphis, aliisque quæ ho-
 * &c. minibus honori erant, aliquid ad extremum addere
 * Merc. quod spiritus ex eo plausu turgentes deprimeret.
 * Q. in Cal. Vide Ezech. 16. 3, &c. quo nemo melius locum hunc
 exponit, &c. At quamvis multi Patres, qui Ebræum
 * San. contextum consulere non poterant, verba hæc Sponso
 tribuant; suffixa tamen masculina in Hebræo docent
 * Calov. Sponsæ ea esse, quæ hæc ad Sponsum loquitur. ¶ *Ibi*
corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua Tum
 propinqua, quæ te lactavit; tum remota, Eva, quæ te
 * T. in parentibus tuis produxit. Verùm supponunt po-
 mum fuisse arborem illam cujus fructum Eva com-
 * Merc. edit, ut sub eadem arbore restitutum fuerit genus hu-
 manum sub qua fuerat perditum: quum id Scriptura
 non exprimat, nec definiunt Hebræi. ¶ [*הַחֹמֶת הַתַּיִתּוּמִּים*] *Ibi* (vel, *ubi*, JT. Pi.
 Ca.) *concepit* (vel, *genuit, M. parturit, Ti. enixa est*,
 JT. Pi. Ca. Merc.) *te mater tua, P. Mo. &c.* [Sequen-
 tia sic reddunt;] *ibi parturit genuit te, Mo. ibi* (vel,
 * Merc. *ubi*, JT. Pi. Ca. vel, *ibi*, inquam, M. Merc.) *concepit*
 (vel, *enixa est, Merc. &c. peperit, M. te parturit, Ti.*)
 quæ te peperit, live genuit, P. Merc. vel, *genitrix tua, Ti. M.*
 Sy. Sensus, Illic [i. e. sub malo arbore] velut mater
 tua te genuit; quia illic, quum ad clientelam tuam
 confugissem, velut genitus es, & mihi factus in præ-
 sidium. Mater Sponsi dici potest, ut supra 3. 11. fi-
 delium congregatio, quæ velut Christum enitur, quum
 eum suis precibus ad illum confugiens ad sibi opem fe-
 rendam adducit. Parturitio Christi in mentibus &
 cordibus hominum per prædicationem Evangelii non
 sine magno labore & dolore perficitur. ¶ [*הַחֹמֶת הַתַּיִתּוּמִּים*]
 * Merc. *doloribus*. Sensus genuinus loci est, quod
 Sponsa excitavit Sponsum precibus suis *sub malo*, i. e.
 sub ipsius Sponsi (quem *malo* comparat Cant. 2. 3.)
 umbra ac gratia, in horto Ecclesiæ, ubi concipitur
 * Calov. Christus ab Ecclesia matre, à communione Sanctorum,
 * Merc. in cordibus eorum.
 * A. 6. *Pone me ut signaculum* (i. e. annulum signatorium;
 * Merc. vel, ut *figillum*, P. JT. &c.) *super cor tuum* Ità Mo. M.
 Merc. &c. Verba sunt, vel, 1. Sponsi; qui suo jure

petit sibi à Sponsa omne obsequium & officium præstari.
 Signaculum multa significat. 1. Seram vel claustrum
 quo aliquid, tanquam nostrum, ab aliorum usu vindi-
 camus. 2. Notam quæ indicet aliquid esse nostrum; * San.
 qualia sunt signa quæ pecori, mancipiis, mercibus no- * San. fir.
 stris imprimimus. Huc ergò alludit Sponsus; vel Ti.
 potius, ad morem earum gentium, quæ illorum quos
 diligunt notas & signa quædam super cor vel super
 brachia inurunt vel insculpunt, de quibus fusè Lip-
 * T. sius. 3. Sigillum, quod ceræ suam similitudinem
 imprimit. Hæc tria Sponsus exigit à Sponsa: nem- * San.
 pe, 1. ut sit clausa seu signata aliis; &, 2. ut id præ
 se manifestè ferat; 3. ut sit Sponso simillima. *Pone, &c.* * San. firm.
 In perpetuam mei memoriam, gesta continuo imagi-
 nem mei calatam in bullis ad pectus, & in armillis ad
 brachia, appensis. q. d. Fac ut omnia cogitata, defide-
 ria, facta & dicta tua ad me unum referantur: Fac
 mei perpetuò memineris in omni tum affectione, tum
 operatione. Vel, 2. Sponsæ. Petitio est patheticè in-
 * T. terjecta illi expositioni amoris versu præced. q. d. Ec-
 * Merc. clesia, Vicissim ferto me in animo tuo, in oculis, in
 Calov. Jun. A. &c. manibus, &c. sicut monilia pectori, & annuli digitis,
 apponuntur. Ità cordi tuo sim proxima, ut monile
 * Jun. quod super cor ponitur. Sim tibi ut annulus signa-
 * G. torius, qui de manu nunquam deponeretur, & in sum-
 mo erat pretio: i. e. Nunquam mei memoria è tuo
 pectore excidat. Curato semper salutem meam, & * Merc.
 memoriam mei fac coram Deo Patre meo, & confirma
 amorem tuum erga me. Sigillum significat quanti
 * A. rem æstimamus; vide Jer. 22. 24. Hag. 2. 23. imagi-
 nem etiam sui relinquit, & adhibetur ad dictorum
 * Dur. confirmationem, Neh. 9. 38. Rom. 4. 11. item Hag.
 2. 23. 2 Timoth. 2. 19. Phrasim hæc innuit Sponsam, * A.
 1. Christo valde propinquam esse, & in corde ejus po-
 sitam; 2. in eo statu confirmatam esse, Psalm. 132. 14. i. Dur.
 Alluditur hic ad Pontificem Judæorum, qui nomina tri-
 buum gessit tum *super cor*, Exod. 28. 21, 29. tum *super*
 * A. sim. *umeros*, ibid. 11, 12. Illa autem sculptura dicitur
 Dur. esse *instar sculpturæ sigilli*; in quo Pontifex erat typus
 Christi. ¶ *Super brachium tuum* q. d. Ut sim ti-
 * Dur. bi conjunctissima, ut sigillum brachio, &c. Cor sig-
 * Merc. nificat internum amorem; *brachium*, ejusdem pate-
 factionem, in effectibus, nempe Sponsæ opitulati-
 * A. sim. one & sustentatione in infirmitatibus suis. Ità tibi
 Dur. adhæream, ut annulus manui. ¶ *Fortis est ut*
 * Dur. *mors dilectio* Insuperabilis amor meus; nempe, erga
 * A. Sponsum, quo ejus præsentiam vehementer sitio. *For-*
 * G. *tis* dicitur, à potestate coerciva, quæ amans velut capti-
 * Calov. vus ducitur. Dicit, *ut mors*, quæ omnia vincit. Vi-
 * Dur. de Eccles. 8. 8. Optimè comparatur amor cum mor-
 * Merc. te, quia civilis mors est, quum homo alieno arbitratu
 * Dur. & ductu magis quàm suo regitur ac movetur, & volun-
 tatem suam addixit alienæ: id quod amantibus so-
 lenne est. ¶ *Dura* (vel, *Durus*, JT. Pi.) *sicut in-*
 * San. *fernus* (vel, *sepulchrum*, Ti. P. Merc. JT. Pi. Id melius
 quàm *infernus*; neque enim purissimum Sponsæ amo-
 rem infernali igni violentissimo compararet.) *amul-*
 * Ma. *atio*; ità M. P. [*זֶלֶז*] *Zelus*, Merc. JT. Pi. [*זֶלֶז*] in
 Græco; id quod *amorem ardentem* significat: ardor
 * G. quo te prosequor. Vel, *zelotypia*, Ti. Mo. Merc. Sy.
 * Merc. Ar. V. vel, summum studium ulciscendæ injuriæ quæ
 ei fit quem [quis] amat, ac ejus propugnandi. *Zel-*
 * Merc. *otypia* conjugum inter se, quæ nec sponsus aliam
 sponsam, nec sponsa alium sponsum, admittit. *Zelus*,
 * E. five *zelotypia*, est summus amoris gradus, innuit-
 que, 1. affectum ardentissimum; 2. desiderium fruiti-
 onis; 3. impatientiam moræ; 4. summum dolorem
 præ frustratione fruitionis personæ amatæ. Aliis *ze-*
 * Dur. *lus* hic in malum sumitur, pro invidia; q. d. Invidia
 quæ ardent in me & mecum decertant gentes, mihi
 propter te malè cupientes, dura est & gravis, sepulchri
 more. Sed prius malo. *Zelus* hic est, vel, 1. Sponsæ:
 Dolent enim sancti de offensionibus Deo factis, 1 Reg.
 19. 10, 14. Vel potius, 2. Sponsi, cujus zelotypiam
 testantur graves frequentesque querimonie de his qui
 ab amore datæque semel fide recefferunt; ut Jer. 2. & 3.
 Ezech. 16. Dicitur hic *zelus crudelis & durus*, quod
 * San. eam valde torqueret, non solum metus nè re cupitâ
 excideret; sed etiam, & quidem præcipuè, suspicio,
 cum

cum incredulitate juncta, de amore Sponsi erga se; id quod fideles graviter angit. Crudelis est & inexorabilis, omnia consumens, nulli parcens. q. d. Amor hic tenax est, nec unquam dimittit quod semel arripuit. ¶ *Lampades*, &c. *לַמְּנָרִים* *שֶׁלֹּא יִשָּׁרְפוּ* *פְּרֻנָּה* (Ale, o. sim. Ar. Radii, Sy. Faces, M.) *ejus* (sub. sunt, Merc.) *prunæ ignis*, five *ignita*, P. Mo. Merc. Pi. *flamma* (vel, ut *flamma*, G. & *flamma*, M. utque *flamma*, P.) *Jab*, five *Dei*, five *divina*, V. G. Pi. sic Mo. Merc. i. e. holocausti: vel, *vehementissima*, P. V. ut solet Scriptura res magnas Deo tribuere; ut, *montes Dei*, Psal. 36. vers. 7. id est, maximi. Vel, *magnifica*, M. Omnia sunt hic in regimine; q. d. prunæ ignis luculentissimi, qui flammâ ardeat ingenti. Al. *Prunæ ejus prunæ sunt ignisque flammæ divinæ*, i. e. maximæ, quam Deus potentissimâ suâ luce Spiritus in perpetuum duraturam accendit. *Cujus carbonem sunt igniti à flamma Dei*, Ti. id est, quam accendit Jehova; genitivus efficientis. *Ejus spicula sunt Jovano inflammata igni*, Ca. *שֶׁלֹּא יִשָּׁרְפוּ* in exempl. emend. unica dictio: in aliis geminâ voce, junctâ tamen per Maccaph, scribitur P, nempe, *שֶׁלֹּא יִשָּׁרְפוּ*.

7. *Aquæ multe* Id est, vel, 1. populi multi, ut *aquæ* fumuntur Apoc. 17. 15. vel, 2. minæ & persecutiones, afflictiones, tentationes, &c. ¶ *Non poterunt extinguere charitatem* Vel, *amorem*, Merc. &c. quem supra igni compararat. *Amorem* hic intellige, vel, 1. Sponsi, five quem Christus in Passione patefecit: vel potius, 2. Sponsæ erga Sponsum. ¶ *Si dederit homo omnem substantiam, &c.* Id est, omnes facultates. Opibus non ducitur Ecclesia ut à Christi amore discedat, cum omnia sua propter Christum parata sit relinquere. Ostendit amoris constantiam, quæ nec metu nec muneribus expugnari potest; quæ duo foeminarum constantiam expugnare sæpe solent. ¶ *Pro dilectione*; sic Ti. M. Sy. &c. *בְּאַהֲבָה* In dilectione, Mo. sic o. pro (sub. hoc, vel, illo, Merc. JT. Pi. P.) *amore*, Merc. JT. &c. ¶ *Quasi nihil, &c.* *בְּוֵלָה* Contemnendo contemnent eam, M. P. &c. *Planè contemnent*, &c. i. e. omnino contemnetur, nec curabitur. Nec amor, nec ulla gratia Dei, pecuniâ comparari potest, sed liberum est Dei donum.

8. *Soror nostra* (vel, *nobis*, P. Mo. Merc. &c.) *parva*, (sub. est, P. Merc. JT. &c.) *et ubera non habet* Sic M. &c. vel, *cui nondum sunt ubera*, JT. Pi. Sunt hæc verba, vel, 1. puellarum, quæ, miratæ tam severam legem novæ nuptæ impositam, & veritatem illa præstare possit, dicunt Sponsam (quam *sororem* vocant, vel, quasi *coævam* & *nympham*, vel, ex more Hebræorum, quibus inter amicos familiare est fratrum ac sororum nomen,) parvulam esse, & ad tam severam disciplinam non satis strenuam. Vel, 2. Sponsæ, pro iis electis qui nondum conversi sunt, qui tamen respectu propositi Divini sunt Christi *oves*, Joh. 10. 16. & *filius Dei*, Joh. 11. 52. etiam ante conversionem suam. Consultant hic pii de nova Ecclesia oriente, quam *sororem* vocant, ob unitatem fidei; *parvam*, i. e. recens conversam, necdum populosam; *sine uberibus*, i. e. sine ministerio constituto, ut Act. 14. 23. Tit. 1. 5. unde lac Verbi fugere non posset, &c. Sunt verba Synagogæ, five Ecclesiæ veteris, [Judaicæ scilicet,] ad Christum conversæ, de Gentili populo, quem optat ad Christum converti. Eum autem *mammis carere* dicunt, quod Legis cognitione careret, nec veram in se doctrinam haberet unde alios aleret, ut puella nondum nubilis aut apta viro, nec ad Christum recipiendum idonea. Uberum tumor nubilus indicium est, Ezech. 16. 7. *Soror nobis*, i. e. mihi & tibi, o Sponse; *parva*, videlicet immatura ante plenitudinem temporum, Gal. 4. 4. ¶ *Quid faciemus sorori* i. e. Quomodo armemus eam contra procorum vim & insidias? Quodnam, o Sponse, est officium nostrum erga illam? Quomodo eam in veritate confirmemus & promoveamus? Non est nuda interrogatio, sed obsecratio tacita & precatio, ut quid faciendum sit inspiret, succurrat, & adjuvet. ¶ *In die, &c.* *בְּיוֹם שֶׁיִּשְׁתַּחֲוֶה* In die quo fiet sermo de ea? Merc. P. &c. nempe elocanda, five nuptui danda Christo. Quam fama vocationis atque conversionis ipsius propalabitur. Quam prædicatione Verbi ducenda illa erit in fidem.

9. *Si murus est* Ità M. Ti. Merc. &c. vel, *Cum murus fuerit*, Pi. JT. sub. *edificandus*, JT. Sed hoc supplementum alienum judico, ut & sequens, *munienda*. Pi. Responsio Sponsi, ad Sponsæ petitionem præcedentem. *Si murus*, id est, Si Christo per fidem uniatur. Christus fundamentum est, 1 Cor. 3. 11. fideles non tantum lapides sunt, sed & *murus*; id quod supponit ipsos Christo inædificatos, eique unitos, quo fixi sunt & stabiles. q. d. Si soror illa Verbum receperit, & fide Christum complectatur. *Si murus*, i. e. Si, contra omnes machinas & artes munita, nulli præbeat ad urbem, h. e. ad Sponsi possessionem, ingressum, quem si pulses, non strepit, nec respondet, nec aperit, &c. Si virili animo insultus inimicorum à se & ab aliis propulsare possit. Si constans & firma fuerit in fide, five veritate, five cultu Dei. Si constans sit in amore contra impetum & insidias. ¶ *Edificemus, &c.* *בְּנֵה עִירָא שֶׁלֹּא יִשָּׁרְפוּ* *אֲדִיפִיבִימוּ* (vel, *Edificemus*, P. Mo.) in eo, vel *super eum*, (super eam, Mo.) arcem, vel palatium, vel propugnaculum, argenti, M. Merc. Mo. &c. *Nos edificabimus*, nempe Sancta Trinitas; ut Gen. 1. 26. Cant. 1. 11. Vel, *nos*, i. e. Christus, per Spiritum five gratiam; soror, per Verbi ministerium. Faciemus eam palatium, i. e. habitationem pro Spiritu; nec vulgare palatium, sed *argenteum*; quod puritatem, præstantiam & durabilitatem denotat. *Imponemus super eum*, nempe murum, coronidem argenti; V. Sensus, Addemus ei insuper robur, & eam multis gratiis & donis ornabimus. Ornatur tam fortis murus & excolatur, si fieri possit, argenteis propugnaculis. Significat coronandam esse fidelium constantiam argenteam, i. e. splendidam & candentem, coronam in coelis. ¶ *Si, &c.* *אִם יִשָּׁרְפוּ* *אֲדִיפִיבִימוּ* Et si, vel *Sin*, est, vel, *fuerit*, ostium, vel *janua*, P. Ti. Merc. &c. vel, *ostium* apertum, M. *Cum autem janua erit*, JT. Pi. sub. *munienda*, JT. [Variè explicant.] *Si janua, &c.* i. e. Si ostium cordis aperiat, juxta Cant. 5. 2. ut Verbum & Spiritum Dei intromittat. Al. Si se, tanquam ostium, claudat violare & aliò sollicitare volentibus; ut utraque similitudo, *muri* & *ostii*, eodem pertineat: nam & portæ adversarios arcant. Si, ceteris exclusis, mihi uni pateat. Al. Si non sit murus, i. e. fortis & firma, sed tantum ostium, multis pervium, omnibus apertum. Si tentari facile poterit & vinci. Al. Si infirma sit, instar ostii, quod est infirmissima pars muri, si tamen ostium sit, h. e. aditum Christo præbeat. Duo in hoc versu sunt electorum gradus: 1. eorum qui constantissimi sunt in timore Dei; 2. infirmiorum, qui cultum quidem Domini susceperunt, sed nondum planè confirmati sunt: hos tamen donis suis inquit non carituros. ¶ *Compingamus, &c.* *נִצְּבֵם* *עֲלֵיהֶם לֶחֶם אֶרֶץ* *Muniamus* (vel, *circummuniemus*, JT. Pi. vel, *ardabimus*, Merc. vel, *concludemus*, Ti. *compingemus*, Ca. *adhibebimus*, M. *vallabimus*, V.) eam, vel *ilud*, (vel, *super eam*, Merc. o. Mo. &c. vel, *ei*, M.) *tabulâ*, vel *tabulam*, vel *tabulis*, cedri, P. JT. &c. i. e. addemus ei ornatum ampliorem & robur; q. d. alia dona ei adjungemus. Cedrus arbor est imputribilis, quâ gloriam ejus immarcescibilem designat. Dum se constantem præbeat in vocatione sua, ei non deerimus, sed eam firmiorem reddemus. Sensus versus, Addam illi nova decora, quibus hæc pusilla muro argenteo altior & nitidior, & ostio cedrinis assulis contexto odoratiores integriorque, appareat. Dominus bene utentibus primâ gratiâ aliam super aliam addit, quâ muniantur & ornentur. Al. Claudemus tabulis cedri, ut neque venire unquam possit in conspectum hominum, neque liberum spiritum trahere. Tabulæ hæc portis obiectæ idem innuunt quod Os. 2. 6. *Sepiam viam tuam spinis, &c.* Al. Eam fragilem & ad lapsus facilem præmuniamus, sepiamus, & fugiendi, errandi, vel in hostiles manus labendi, occasiones removeamus. Suadet ergo celestis Sponsus ut, in promovenda proximorum salute & perfectione, ingenio cujusque spirituali instructionem prudenter accomodemus. Subiectio ad præced. quæstionem; quâ inter se statuunt Christus & Ecclesia quid sint facturi: q. d. Quando cooptabitur Ecclesia Gentium, (quæ angustis Jerosolymis præ multitudine capi non poterit, Ies. 49. 20. Zach. 2. 4.) erit inducenda nova forma civitatis, &c.

diuturno murus mediano meo, novus quasi murus & novae portae ad ampliandam civitatem curandae: quapropter nos communem operam in hac Ecclesiae aedificatione consumemus. Significatur enim civitas appellatio-
ne muri & portae synecdochicè, ut alibi passim.

10. Ego (sub. sum, P.) murus. Ita M. P. Mo. &c. Sunt verba, vel, 1. parvæ sororis, vel novæ nuptæ, five Synagogæ recens conversæ. Ait nupta se jam talem esse murum. Audivit indictam sibi legem, eamque libenter admittit, & sibi ad præstandum uxoris officium satis esse animi & virium ostendit. Vel, 2. Ecclesiae Israeliticæ: q. d. Ego sum quod soror non erat, murus scilicet, &c. h. e. Fide aedificor super Christum, quo nixus firmiter sto. Murus sum, non ostium tantum; i. e. Volo firma & stabilis in cultu tuo perseverare. Et ubera mea sicut turris. Quæ de muro prominet. Vel, turres, P. Mo. &c. Perfitit in metaphora, quæ apta equidem est: nam si ipsa sit murus, ubera in ipsa prominentia velut turres fuerint in muro eminentes. Ait ubera (quæ immatura conjugio, aut nulla potius, esse chorus cecinerat,) sibi esse satis, & ad thalamum plena, & ad arcendos hostium impetus fortia. Innuit se in doctrina Domini, quæ alitur, stabilem esse, & Divina eloquia, quibus suos lætet, fibresse velut turres, quibus invicta permaneat. Ex quo, &c. *אִנִּי הָיִיתִי כְּמִצְרָה שְׁלֹמֹה* Tunc (i. e. cum hæc dixissem, me scil. stabilem esse muri more: Cum murus essem, & ipsi per fidem innixa fuero;) fui in oculis ejus tanquam inveniens pacem, Merc. sic M. P. Mo. &c. i. e. Tum ab eo gratiam ini. Quasi antehac, cum sub conditione proponeret, Si murus es, de constantia mea dubitare videretur vel potuerat: nunc vero, cum me pronunciasset stabilem fore, ei conciliata sum. Sanè à nobis Dominus talem etiam oris confessionem postulat, ut ei placeamus. Tunc, cum scil. fide in eum recubui, abs eo non modò benevolentia & beneficentia, sed etiam complacentia, amorem nacta sum. Vide Joh. 14. 21, 23. Naturâ inimici sumus Dei; justificati autem pacem habemus, &c. Al. ex quo—*inveni pacem*, V. coram Sponso; cujus gratia sum quod sum, murus scilicet, &c. & ejus liberalitate obedientiam meam præveniri sentio. Sum, inquit, murus, ad usum, non belli, sed amoris. Al. Ita ei videor pacis inventrix, Ca. Quæ quidem sponsione visa sum ei satisfacere, Ti. [Alii totum sic reddunt,] Me existente velut muro, & uberibus meis velut turribus, tunc fuero in oculis ejus prope consequuta pacem, JT. Pi. i. e. Cum ego cum Gentibus in unam civitatem coaluero, tum bonam partem desiderii mei fuero consequuta: nam propè erit tempus quo tranquillitatem animi & felicitatem, de qua tantopere laboro, nactus ero, & in communionem perfectam recipiar adventu Sponsi, ut nuptiæ consummentur: nam illi dies ultimi passim in S. S. appellantur P.

11. Vineam fuit, &c. Heb. Vineam fuit Salomoni *בְּעֵלְ בָּאָל־הַמֹּנ* In Baal-hamón, P. Merc. &c. Nomen loci, prope Hierosolymam, nobilis vinetis, & balsamo; qui alias Engaddi dicitur. In loco ferace, JT. in domino multitudinis, Pi. in planitie (id sonat *בְּעֵלְ בָּאָל*, ut Jos. 12. 7. *בְּעֵלְ בָּאָל planities Gad*.) multitudinis: i. e. in planitie amplissima. Propriè, *בְּעֵלְ בָּאָל habens multitudinem*. Hæc & seq. sunt verba, vel, 1. Sponsi, five Christi, quibus vineam, h. e. Ecclesiam, suam præfert vineam Salomonis, tum quod ipsemet eam colat, non autem aliis elocet, (ut Salomoni necesse erat facere,) hoc versu; deinde, quod fructum illius totum percipiat, non autem partem illius aliis concedat, v. seq. Vel, 2. Sponsæ. Ut patet, 1. ex scopo; 2. quod Salomonem, h. e. Christum, in tertia persona alloquitur; 3. quod hîc in genere asserit, versu seq. sibi applicat. Probat id quod dixerat, se murum esse, & ipsi gratiam, quod, cum Christus vineam habeat & colat, ut fructum ferat, v. 11. ipsa hoc præstet, & mille habeat Salomoni, &c. b. Mysticè sic exponunt: Rex pacificus, id est, Deus, vineam habet in Baal-hamón, i. e. in Jerusalem, urbe populosa: vinea est populus Domini: hunc ille tradidit Principibus Gentium, Babylonis, &c. c. Sanius AE. de Salomone locum exponit, qui Rex fuerit super totum Israel, qui ejus vinea dicitur, eratque in Baal-hamón,

i. e. in regione populosa: sed ipse tandem causa fuit ut daretur vinea custodibus, i. e. Regibus Israel, &c. unde mille argentei (in fine versûs) decem Tribus significant, ut cuique Tribui centum tribuantur argentei d. Merc.

¶ Tradidit (vel, Locavit, V. sic G.) eam (vel, vineam, P. Mo. &c.) custodibus. Sic M. P. Mo. &c. qui eam diligenter asservarent: vel, conductoribus, V. i. e. Ministris Ecclesiae. Vide Matt. 21. 33. & 1 Cor. 3. 9. Congruit hoc scopo hujus parabolæ & aliarum, quibus significatur, Christum interventu Ministrorum & institutorum suorum Ecclesiam aedificare. ¶ Vir (vel, Quisque, JT. Pi. Merc.) affert pro fructu ejus mille argenteos. Quisque conductor dat pro usu vineæ mille siclos. ¶ *אִישׁ יָבִיא וְיִשְׁלַח* ut quisque impendat, &c. Ti. sim. M. Eâ lege ut quisque afferat & quotannis penfitet. Hæc conditione vineam elocat. Vide Esa. c. 5. Matt. c. 21. Significat summam vineæ fertilitatem. Vide Esa. c. 7. v. 23. Numerus finitus pro indefinito. Christus fructum ab Ecclesia per Ministros expectat; Joh. 15. 16.

12. Vineam, &c. *כִּרְמִי שְׁלִי לְפָנַי* Vineam meam quæ mihi, vel mea, vel ad me, (sub. est, P. M. vel, spectat, Merc. sim. Ti.) coram, vel ante, me est, M. P. Merc. &c. vel, apud me permanet, JT. vel, mihi curæ erit, Ti. est ante oculos meos, V. eam diligenter curo & colo. Sic phrasis Psal. 18. 23. *Judicia ejus erant coram me*, vigilantiam ejus indicat nē à Deo recederet. Nemini eam loco P. Sunt verba Sponsæ. Vineam meam (i. e. munus mihi commissum) volo coram me habere, & in oculis meis, ut curem excoli quàm diligentissimè; nec volò eam aliis committere. Eam meliùs custodiam quàm antè, Cant. 1. 6. Tota huic operi incumbō, ut uberiore fructus feram, &c. Salomon vineam suam elaborabat: ego autem vineam meam, quæ nec soli bonitate, nec fructu, illi cedit, propriâ curâ excolam. ¶ Mille, &c. *אֶלְפֵי שְׁלֹמֹה* Mille (sub. argentei, P. vel, scil. Pi.) tibi, (vel, ad te, Merc. vel, tui, Pi. sub. sunt, P. vel, sint, Pi. vel, redibunt, Merc. vel, numerabo, Ti.) ô Salomo, M. &c. i. e. ô Messia; qui, ut David vocatur Ezec. 34. 24. ita hîc Salomon, quod ex eorum semine oriturus erat q. d. Totum quod tibi debetur ex vers. 11. habebis. Percipe quantum volueris ex tua vinea quam aliis locas: Quod si hæc ad te summa redit ex vinea aliis elocata, quantò majorem summam ego percipitura sum, quæ vigilantia summâ eam custodio ipsa & colo, aliis non fidens? Significatur hîc Ecclesiam diligentissimè pro suo grege vigilare, ac providere nē externis regendus tradatur. Hunc puto simplicem esse sensum. Nostri hunc sensum cum præced. sic exponunt; Vineam habet Salomon, i. e. Christus, in Baal-hamón, i. e. in Ecclesia frequenti, quam custodibus, i. e. Ministris Verbi, regendam commisit, eâ lege ut quisque mille argenteos penderet. Quisque in Ecclesia curare debet ut talenta sua rectè infumat. Postea putant mutari personam, & Salomonem, i. e. Christum, primum de se in prima persona loqui, Et si vineam custodibus tradiderim, est tamen ea jugiter mihi ob oculos; Ego vobiscum sum usque ad finem sæculi: indè eundem secundâ personâ compellari; Mille tibi debentur, ô Christe, qui dux es & caput Ecclesiae; at ducenta, h. e. minor merces, Ministris. Sed non placet tam crebra personarum sub nomine Salomonis mutatio. Potest tamen, si quis velit, nostros sequi: ut Christus, i. e. Salomon, licet vineam suam tradiderit, dicat tamen sibi eam curæ esse & ob oculos. Puto Sponsam hîc loqui, ut commendet suum in Christum Sponsum, & gregem sibi ab eo commissum, amorem, eumque comparatione vineæ Salomonis amplificare. ¶ Ducenti (sub. cedunt, Pi.) his qui custodiunt fructus ejus. Vel, Ducentos dabo ego, &c. G. Sensus loci, Ego tibi plurimam dotalem pecuniam dabo, unde filio qui mihi nascetur ministros & custodes conducas. Hæc dicit postquam conceperat. Sed nihil hîc de pecunia dotali, neque illâ Salomon indiguit ut filio custodes conduceret. Salomon cœlestis hîc intelligitur, & Sponsa ait deberi Sponso mille argenteos, i. e. omnem proventum, ducentos tamen custodibus, &c. f. Calov. Ipsi agricolæ ducentos sibi lucrantur ultra illos mille quos perdunt. [Lege, pendunt.] Habuit Salomon, i. e. Dominus, vineam, h. e. Synagogam, ex qua fuerit us non con-

50
60
70

contemnendos percipiebat; sed fructus, inquit Ecclesia, uberores ex vinea mea percipientur: nam vineam illam coloni curabant, i. e. Sacerdotes, Prophetæ, Reges; at hanc vineam Ecclesiæ ipsemet ejus Dominus, Sponsus, homo factus, excoluit, & ejus Sponsa; quare proventus largior fuit. Agnoscit Sponsa curam Sponsi, qui custodes illi apposuit, quibus mercedem tum à se deberi, juxta 2 Cor. 8. tum à Deo solvendam, pronunciat; 1 Thef. 2. 19, 20. Quisque operarius mercedem habebit; Matt. 20. 1, 2. 1 Cor. 3. 8.

13. *Quæ, &c.* "הַיְשָׁבֵר וְגו'" *O quæ habitas in hortis*, P. sic Mo. Merc. & in iis colendis occuparis. Hæc ultima amicissimi hujus colloqui pars, in qua ultima & valedictoria sua optata sibi invicem exhibent. Loquitur hic Sponsus, & à Sponsa ad tempus discedens, petit ut ab ea sæpe interim audiat, &c. Tempus est, inquit, ut digrediamur, & mutuis colloquiis finem imponamus; ideo quia sedulam operam ponis in excolenda vinea, & quod caput est, multum me amas, æquum est ut aliquod à me munus petas & auferas. Itaque postula quid velis. Ipsi sodales nostri quid petas attendunt, & te quæ desideres à me impetrare cupiunt. *Quæ habitas, &c.* Est quidem Hebræa vox in *ת* desinens, sed tales sæpe communiter sumi diximus ad Inscriptionem Ecclesiasticam. Alloquitur Salomo infantem in utero latentem, dicitque omnes Judæos valde optare ut vocem ejus exaudiant P. Portentosa glossa. 1. Sic masc. in foem. transformatur. 2. Quis vel per febrem somniavit infantem sic describi, *quæ habitas in hortis*; aut ad eum in utero latentem dici, *fac me audire vocem tuam, &c.* In hortis, spiritualibus scilicet, vel, in Ecclesiis; nempe particularibus, quas Verbo Domini rigat universalis Ecclesia. q. d. O tu qui frequenter conventus populi mei, & delectaris in exercitiis pietatis & cultus mei, &c. Vel, dicit, in hortis, ut describat rusticam puellam, quæ sylvas & montes colit; quales erant Dryades & Oreades. ¶ *Amici, &c.* "חֲבֵרִים מְקַשְׁבִּים לְקוֹלָהּ הַשְּׁמִיעֵנִי" *Socii* (vel, *Socii mei*, Pi.) *auscultant*, vel, *attendunt ad, vocem tuam*. P. Merc. Pi. &c. *fac me audire*, P. Mo. &c. vel, *quam me vellem audire*, M. Ede mihi vocem tuam, consortibus auscultantibus, Ti. *Sociis attendentibus ad vocem tuam* (id est, Coram omnibus hominibus qui vivere nolent ut porci & canes, sed doctrinæ salutari animum advertent, &) *predica me*, JT. vel, *fac me audiri*, ut Ps. 66. 8. q. d. Quandoquidem alii tibi auscultent, de me coram iis differas. *Attendunt socii, fac ut tuam vocem audiam*, Ca. *Socii*, vel, 1. in malum, qui se socios Christi jactitant, cum nihil minus sint, & sub sociorum ac pastorum titulo lupos agunt. Illi attendunt voci tuæ, ut explorent quæ dicas; an purè Deum colas, ut inde te avocent. Vel potiùs, 2. in bonum. [Diversimodè tamen intelligunt.] Vel, 1. Deus Pater & Spiritus Sanctus. Vel, 2. Angeli & Sancti: hi, inquit, libenter tuam vocem audiunt. *Socios* suos appellat, quod eorum operâ utatur & ministerio in propugnanda vel docenda Ecclesia. Vel, 3. Christiani reliqui, participes ejusdem fidei, Spiritus, &c. Fideles singuli; qui

socii vocantur à communione, familiaritate & sympathia inter se, &c. Vel, 4. amici, qui in contrahendis nuptiis velut testes affuerunt. Ità admonetur Sponsa, ut coram testibus publicè & legitime conjugalem illi fidem promittat, &c. *Vocem tuam*, i. e. doctrinam Ecclesiæ, ad quam omnes attendere debent. *Confilia & monita tua*. *Vocem tuam*, nempe sinceræ confessionis, precis & gratiarum actionis. *Fac me audire*, i. e. apertè dicito mihi, aut clarà voce. Ad me absentem frequenter mitte nuncia, preces, &c. Vide Cant. 2. 14. Psal. 5. 4.

14. *Fuge* Ità M. P. Mo. &c. Non, deferendo me; sed, Fuge unà mecum. Dum ait, *Fuge*, significat se sequuturam: finit enim vota ut inchoaverat Cant. 1. v. 4. *Trabe me, post te curremus*, &c. P. *Fugere* hic est, celeriter ire & contendere, more fugientium. Quia fuga cum festinatione plerumque conjungitur, *interdum cursum solum & festinationem significat*; unde *fugientes anni, & fugientia vina, &c.* dicuntur. *Fuge*, i. e. Effuge ex utero velociter. Tale illud, *Nasce-re, Dardanio promissum nomen Iulo*. Sed quis sanæ mentis ità exponeret *Fuge*, & assimilare capreæ? Nec Sponsi filius, sed Sponsus, in hoc Cantico notatur. Certum est quodd Ecclesia hæc voveret & precatur. Precatur autem pro adventu Christi, vel, 1. per incarnationem; vel, 2. [per gratiam:] q. d. Mihi adis, & opem ac solatium feras, & præsentiam tuam exhibeas; quia grave est vel tantillum à te abesse. Ecclesia, accipiens mandatum Sponsi de prædicando ipsius nomine, præsentiam ipsius implorat ad ducendum atque regendum se: q. d. Certum est mihi facere quod jubes; sed tu ipse adesto, & dato quod jubes, &c. Celeriter divulga, & latissimè propaga, Evangelium tuum, &c. Vel, 3. pro adventu glorioso, ad cujus maturationem anhelat Ecclesia. Optat Ecclesia post judicium unà cum Sponso in cælum rapi, &c. Alii ad resurrectionem referunt, ut in cælum ascendat Christus, ut inde Sanctum mittat Spiritum, sine quo nihil erat Ecclesia. Explicat Sponsa desiderium suum; q. d. Nec ego video cur, peractis iis quæ jussisti, diutius hic moremur. Flagro desiderio te penitus fruendi. Proripe te, & me tecum rape, quâ celeritate capreæ & hinnuli diffugiunt. ¶ *Super, &c.* "וְעַל הַרְעִי" *Super montes aromatum*, P. Ad, vel in, montes, &c. V. Merc. *Super* pro *superioribus*. Ordo est, Fuge ad montes. Per montes aromatum intellige, vel, 1. Templum Jerosolymitanum, quod mons myrrhæ Cant. 4. 6. quod etiam typus erat Ecclesiæ, quæ bonus odor Christi est, aromatis fidei & bonorum operum perfusa. Vel, 2. cælos, ut supra 4. 6. qui à sublimitate & amœnitate sic dicuntur. Vel, 3. seipsam: q. d. Ad me celerrimè venias; ut hoc petat ulnis veluti ad amplexum obviis. Al. Qui versaris super montes, &c. i. e. in cælis. Sic Matt. 21. 9. *Hosanna in excelsis*, i. e. tu qui es in excelsis. Obnixè desiderat finem Regni ipsius in mundo inter tot persecutiones & afflictiones, & citissimam translationem ejus in cælum.

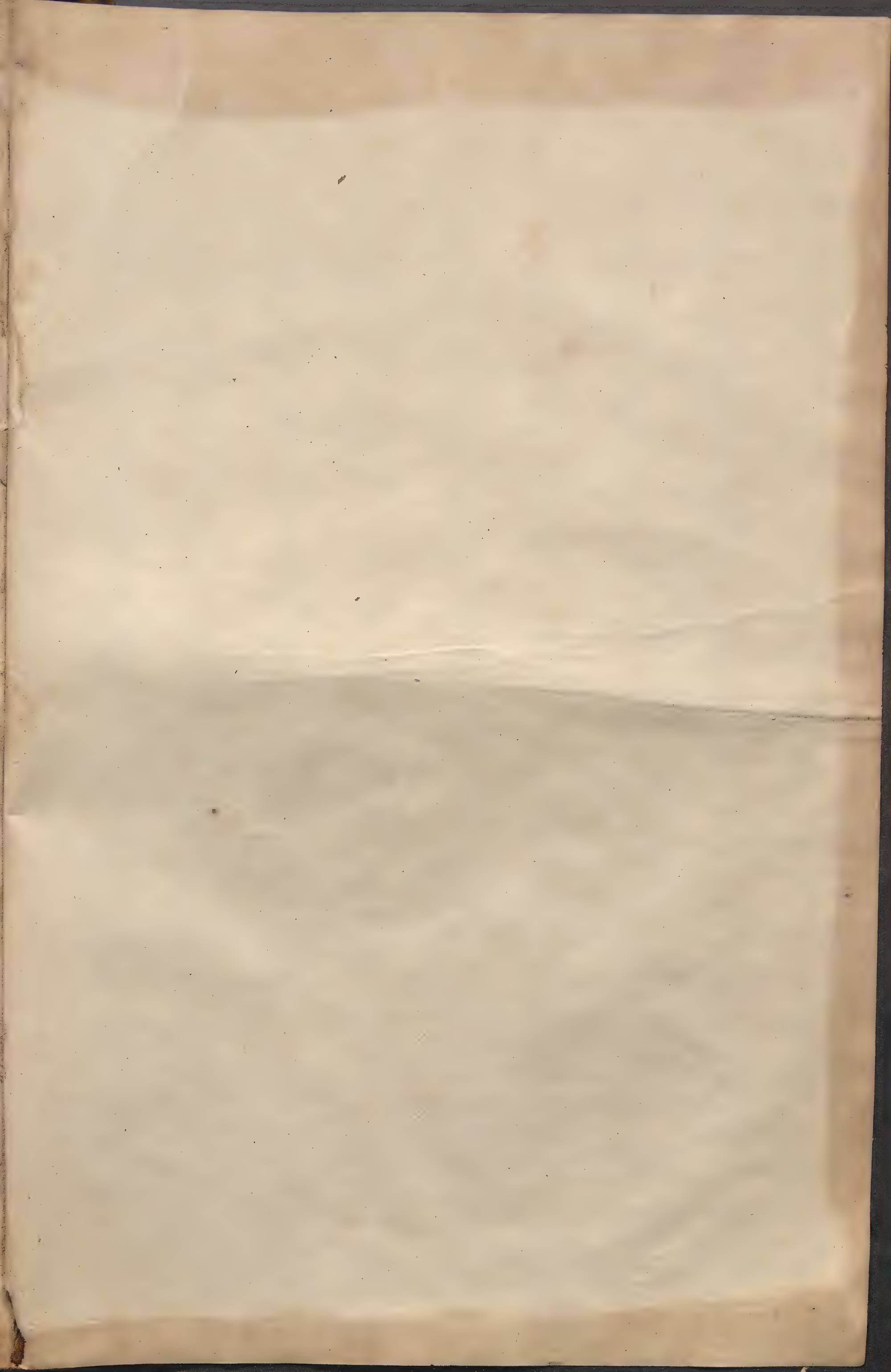
Trin-uni Deo sit gloria in solidum & in secula seculorum.

FINIS TOMI SECUNDI.

208

POLY
SYNOPSIS
VOL. II

93

colorchecker classic

calibrite